68
6 ME
8

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu
IV 9. i

R. II ed. To I p 363 - n. 10 -

32.1.10.

5-9-C. 11 -

IN OMNES DE ARTE RHETORICA M. TVLLII CICERONIS LIBROS, ITEM IN EOS AD C. HERENNIVM SCRIPTOS, DOCTISSIMORVM VIRORVM COMMENTARIA, IN VNVM VELVTI CORPVS REDACTA, AC SEPARATIM A' CICERONIS CONTEXTV, QVEM A' DIVERSIS IMPRESSVM NEMO IAM IN SVA BIBLIOTHECA NON HABET, NE QVIS INANI SVMPTV GRAVARETVR, EDITA.

Auctorum uero, quorum in ſingulos artis oratoriæ libros enarrationes hoc uolumine continentur, catalogum proxime ſequens pagina indicabit.

Acceſsit in omnes libros rerum ac uerborum memorabilium pleniſsimus index.

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EMANUELE ROMA

AL DVS

VENETIIS, M. D. LI

CATALOGVS LVCVBRATIONVM IN OMNES M. T. CICERONIS LIBROS RHETORICOS, ITEM IN EOS AD HERENNIVM.

In libros III. de Oratore ad Q. Fratrem.

Iacobi Lodoici Strebæi Rhemenſis Commentarij III.
Philippi Melanchthonis Scholia.
Marini Becichemi Scodrenſis Caſtigationes non impreſſimus, quia ille mendoſos libros correxerat: in noſtris autem ea ſunt emendata: itemq; ea, quæ Petrus Victorius annotauerat: emendauimus autem cum antiquis libris.

In Brutum, ſiue de Claris Oratoribus.

A. Antonij Palmyræni Scholion.
Ioannis Riuij Atthendorienſis Caſtigationes non impreſſimus, quia, ubi ille recte ſenſit, ea repoſuimus in noſtris libris: ubi uero non recte ſenſit, ea reiecimus.

In Perfectum oratorem, ad Brutum.

Victoris Piſani Patricij Veneti Commentarius.
Iacobi Lodoici Strebæi Commentarius.
Philippi Melanchthonis Scholia.

In Topica, ad Trebatium.

Seuerini Boetij Commentariorum libri VI.
Georgij Vallæ Placentini Commentarius.
Ioannis Viſorij Cœnomani Comment.
Bartholomæi Latomi Enarrationes.
Philippi Melanchthonis Scholia.
Chriſtophori Hegendorphini Scholia.

In Partitiones Oratorias.

Georgij Vallæ Placentini Commentaria.
Iacobi Lodoici Strebæi Commentaria.
Bartholomæi Latomi Enarrationes.
Chriſtophori Hegendorphini Scholia.

In Rhetorica ad Herennium.

Gyberti Longolij Annotationes.
Claudij Pontani Scholia.
Petri Victorij caſtigatio.
Hieronymi Capiduri Parentini, Georgij Vallæ diſcipuli, Commentaria.
Marini Becichemi caſtigationes ſuperuacaneum fuit imprimere, cum illæ iam in libros rhetoricorum relatæ, ſuoq; loco ſcriptæ ſint.

In Rhetoricos de Inuentione.

M. Fabij Victorini, rhetoris, & præceptoris D. Hieronymi commentariorum libri II.
Marini Becichemi caſtigationes in Victorini Commentarios non impreſſimus, cum eas ſuis locis repoſuiſſemus, ut lectorem quærendi labore leuaremus: quod miramur à reliquis typographis fuiſſe prætermiſſum.

AD FRANCISCVM FRANCIAE REGEM

CHRISTIANISSIMVM, IACOBI LODOICI STREBAEI LIBRI TRES IN DIALOGOS CICERONIS DE ORATORE AD Q. FRATREM

VITTORIO EMANUELE

PRAEFATIO.

VANTI ueteres, REX Chriſtianiſſime, bene dicendi ſcientiam fecerint, quantum cæteris artiũ uiribus eloquentiam prætulerint, argumento ſunt honores publici, ſummiq́; magiſtratus, quos oratoribus ampliſſimæ ciuitates magno omniũ conſenſu detulerunt. Non abutar opera in exſcribundis nominibus eorũ quos pp eam facultatem primaria dignitate inſignes fuiſſe memorat hiſtoria. Nemini certe quidẽ ſunt notiora, quàm tibi uirorũ illuſtrium rerumq́; geſtarum ſcientiſſimo: ex quibus planum fit, perpaucos dicendi rudes Philoſophos, pauciores multo Poetas, nullos unico nomine aut Grámaticæ, aut Geometriæ, aut Medicinæ regendis imperijs aſcitos fuiſſe: magnam diſertorum uim cũ alibi, tũ maxime Athenis & Romæ floruiſſe, qui facile primos ſuæ ciuitatis honores ſunt adepti. Et ne quis antiquos adminiſtrandæ Reip. peritiſſimos, leuibus argumentis adductos eiuſmodi ciuibus publicum munus & imperium cõmiſiſſe putet, rõnes animo pendende, & examinanda rerũ pondera, quæ tã ſapientes uiros eò conſilij mouere potuerũt. Videbant homines acuti, nihil à Deo immortali melius homini datum fuiſſe, quàm mentem atq; ſermonem: qui diligenter utrunq; coluiſſet, eum tanto rudibus & incultis hominibus eſſe meliorem, quanto cæteris animantibus homo dignior eſt atq; præſtantior. Orationem doctam & elegantem uirtutis & ſuauitatis habere plurimũ ſentiebant. Nec parum intelligebant, quantũ poſſet eloquentia in obeundis legationibus, in exponendis ſenatus populiq́; mandatis, in habendis concionibus, in plebe moderãda, in exturbandis improbis ciuibus, in ſeditionũ repreſſu, ſuaſione & diſſuaſione legũ, exornatione funerum, laudationibus, cauſis publicis, iudicijs, periculis ciuiũ, conſiliorũ tractatione, militũ animis uel comprimendis, uel concitandis, in omni re deniq; quæ lumen orationis & eloquendi atres exigeret. Eũ igitur, qui eloquentiam prudentiæ iunxiſſet, tanquam unum deorum uenerabantur. Reliquos omneis, qui uterẽtur alio genere diſciplinæ, haud ita magni ducebant, propterea ꝗ illos Reip. multo minus utilitatis afferre exiſtimarẽt. Ergo ueterum ſententia, uis ornate copioſeq́; dicendi, principe & illo qui ciuitatem, qui regnum, qui imperium gubernat, quacunq; diſſeras lingua, digniſſima eſt. Id optime noſti regũ diſertiſſime, qui egregio ſtudio perfeceris, ut nõ modo intelligendi faciendiq́; uirtute, ſed etiã facũdia & orationis uarietate nemini ſecundus eſſes. Qui prudẽtius & acutius quid in quaq; re dicendũ ſit, inueniat, qui inſtructius & aptius res in ordinẽ digerat, qui copioſe magis & ornate eloquatur, qui uenuſtius quàm tu dicat ac urbanius, neminem apud nos eſſe teſtantur oẽs, qui te uel ſermone, uel oratione diſſerentem audierunt. Cumq́; multis rebus, præter eas quæ dantur à natura, uis eloquentiæ cõſtet, ut hiſtoriarũ memoria, cognitione antiquitatum, Rerumpub. morum cuiuſque gentis, diſciplinæ ciuilis, ſapientiæ tripartitæ, & omnium rerũ ſecretiorum quas multæ & uariæ cõtinent artes, nullum unũ eẽ putant, in quo plenius hæc uniuerſa reperiantur. Non arbitraris igitur Oratorum libros, & eos item commentarios, qui aliquid illis afferunt lucis, indignos eſſe tui nominis amplitudine, qui ẽs pro tua ſumma humanitate ſcripti nihil non accipis, quod modo tractari legiq́; dignũ ſit ab homine honeſte & liberaliter inſtituto. Ex quo fit, ut ſcriptorũ bonà pars ſuos labores ſplendore tuæ maieſtatis illuſtret, & alius tibi ferat iambos, alius numeros hendecaſyllabos. alius elegos, alius heroicos, alius uarie mixtum carminum genus, alius hiſtoriã, alius in ius ciuile cõmentarium, multi Latina, Græca nõnulli, Gallica nõ pauci. Sciunt quantus amor tibi ſit omnium diſciplinarũ, quàm benignus ſis atque propitius omnibus literatis, quid egeris ut eximia ſtudia ſuſcitares, quæ, inſcitia graſſante, inter mortua iacebãt. Præterea animo uerſant, quas in uſum cõem bibliothecas extruxeris, quàm multos, quàm ſelectos in omni genere linguæ, in omni uarietate doctrinæ libros undiq; portandos curaueris, ut nõ modo tuorũ fortunis ac corporibus, uerumetiã, quod multo maius eſt, animis excolẽdis proſpexiſſe uiderere. Ad hæc regem amore ſciendi flagrãtem, et quaſi Muſarum numinibus afflatum, ex aduerſo cõparant cum multis oſoribus artiũ bonarũ principibus, qui ſpreta nominis immortalitate, & ea fama quæ uirtutis opera protẽditur, unam gerunt curam mortalium rerum, breuiq́; perituræ dignitatis. Vt abijciunt ſcriptorum diuinitatẽ? ut antiquorum monumẽta proculcant? quàm paruo licentur ingenuas arteis? quanto minoris doctos? quàm obſcuro dignãtur loco? Quid quod illis auferunt cõmoda? detrahunt labore quæſita? è manibus extorquent dona maiorũ? & quos oportebat eſſe uere liberos, detrudunt in ſordidum miniſterij genus, et indignã ſeruitutem? Eò ne faſtus perduxit eos, nobilitas, potentia, honos, opinio bellicæ fortitudinis? Dij immortales, quanto generoſior es, atque facultatibus, gloria, animi magnitudine, belli uirtutibus excellentior? Nihilominus amplexaris ſtudia literarũ, uehemẽter amas eruditos: quæ à prioribus acceperunt bona, facis auctiora: quæ nõ habuerũt, ijs ab immenſa tua liberalitate donantur. Non eſt igitur cur quis admiretur ſcriptorum frequẽtiam ſuos fœtus nomini tuo quaſi conſecrare. Rudes & inſcij rerum, atque etiam ingrati immemoreſq́; beneficiorum uiderentur, ſi ſuum regẽ, ſuum patronũ, ſuum tutorem, ſcriptis nõ agnoſcerent, prædicarent, extollerent. Quamobrem id nõ eſſe officij mei putaui, eum quem optimi quique certatim laude ferunt, cui de opibus ſciẽtiarum munus offerunt, illaudatum rebuſq́; meis indonatum præterire. Erit aliquis (uti ſpero) & huic nouo libello apud te locus, ſaltem propter illud opus longe pulcherrimũ, cui lumen interpretationis afferre contendit. Rhetorica Ciceronis ad Quintũ fratrem, citra omnem controuerſiam ſuperant omnia quæ de arte dicẽdi & à Græcis, et à Latinis memoriæ ſunt prodita. Nihil in hoc genere tam elaboratum, & eleganter excultum, nihil tam uariũ & copioſum inueniri poteſt. Nuſquam tam magnifice honore ueſtitur orator, nuſquã ita grauiter & ornate demonſtratur oratoria facultas. Nullus unquam fuit, qui tã aperte explicaret quid pro oratore, quid aduerſus illum diceretur, quid ei natura, ſtudiũ, diligentia, exercitatio, ſtylus, hiſtoria, poeſis philoſophia, ius ciuile conferret, quæ ſubiectæ eſſent qõnes, quàm late pateret materia dicendi, quatenus inuitendum rhetorũ præceptis, & quid in illis optimũ comperiſſet uſus, quæ rõ docendi, conciliandi, mouendi probaretur, quos affectus immiſcere, quos facetiarum ſales adhibere oporteret, qũo latina, dilucida, ornata, congrua texeretur oratio. Quid moror? Sic iudico, omnes omnium rhetorum ſcriptas obſeruationes in unũ coactas, cũ hoc uno opere neque grauitate, neque uarietate, neque elegantia,

neque alia laude comparari poſſe. Quòd ſi ratio ſcriptoris habeatur, ſcripſit homo non hebes & indoctus, ſed natura acutiſſimus, & omni genere diſciplinæ perpolitus: non iuuenis è ludo, ſed uir ætate grauis è media luce Reipub. non imperitus rudiúmq; cauſarum, ſed in omni conſultatione & cõtrouerſia exercitatus: non ignarus ciuitatis ac imperij, ſed conſularium facile princeps: non primus artis inuentor, ſed qui optimis quibuſque præceptionibus aliorum ſuas uſu longo firmatas, & à populo rerum domino probatas intexuit. Sed .n. in tali tãtaq; rerum ſubſtructione multæ ac magnæ ſunt difficultates, quas aliquo partium deprauatio, & eloquentiæ neglectus, atque unius & alterius ſeculi infelicis barbaries & ignorantia multo implicatiores reddidit. Et interpres quidã immerito nominatus Omnibonus, hõ temere audax, & ignarus memoriæ ueteris, antiquitatum, legum, morum, philoſophiæ, omnium penè rerum, permulta detorſit in eam partem, quæ neque auctori, neque cuiquam mediocriter erudito probatur. Quidquid ignorabat, ipſe ſibi primum confingere, deinde alijs prodere auſus, fefellit incautos, & eorum multitudinem, qui ſapiunt ex cõmentario, traxit in errorem. Cum igitur res ardua, ac penè obſoleta, noua interpretatione maxime egere uideretur, & opus tum longum, tum difficile nemo eorum qui poſſunt, commentarijs illuſtrare contenderet, ego, qui Partitiones oratorias, & Oratorem ad Brutum luce explicationis perſpicuum reddidiſſem, ne quid in arte dicendi Ciceroniana præceptionis obſcurum maneret, hos quoque treis libros mihi aperiẽdos eſſe duxi. È Græcorum fontibus illa potiſſimũ hauſi, quæ delibata palatum ad flumen Tullianum parant. Hiſtoriarum monumenta retuli, quibus planius exponũtur ea quæ narrandi breuitas implicauit. Et ut lectorum uulgus in locos ſecretiores admitteretur, patefeci interclusam atque abditã antiquitatum uetuſtatem, feciq; rem omnem exemplorum uarietate illuſtriorem. Quin etiã locum illum de iure ciuili ſic aperui, ut qui circunſeptus ante fuerat, & penè inacceſſus, nunc pateat illis etiam, qui nullam uiam niſi tritam inire poſſunt. Cumq; Cicero aliud agens breuiter attigiſſet multarum tum rerum, tum diſciplinarum proprietates, & anguſtijs circunſcripta copia frequens multam peperiſſet obſcuritatem, omnia fuſioribus diſtincta locis explicaui, &, ut facile uideri poſſent ab omnibus, effeci. Ad hæc caput de ſalibus & facetijs aliqua ex parte corruptum, & paucis admodum notum, in integrum reſtitui, & expoſitione dilucida, quid deformitatis occultæ videret, oſtendi. Præterea quod pertinet ad dicendi ſpecies & figuras, & ad orationum genera elocutionum uiribus exprimenda, ſic poſui ſub oculos, ut qui antea non conceperunt animo, poſtea non ſolũ planè & aperte uideant, uerum etiam facili negotio quas uelint ſententias ſtylo oratorio formare poſſint. Et ut illud minuerem tedium, quod in legendis dialogis & colloquijs, ſermonum rudes, & ij, qui feſtinant ad rei ſummam, concipiunt, demonſtraui quæ ratio ſermonis eſſet, quid cuique perſonæ, qui fingebat, apte & congrue dediſſet. Hos & alios fructus percipiet diligens Lector, ſi quemadmodum cæterorum, ſic meus propitio ſuo quaſi numine ſteterit libellus.

Abalienatio 76.30
academia 48.20
academici diſputabant in utrã= que partem 23.11
academ. nihil affirmabãt 42.60
actio 120.20
actio & eius partes 10.40
actio per ſe multũ poteſt 10.40
actio famil. hercifcũdæ 117 40
actiones 120.50
actiones quot modis 72.1
actor ſemel iudicatur 56.40
acuere 53.4
acutus 116.30
aculeo 69.40
addictus 76.1
aditum patefacere 98.1
adoleſcẽs in quo laud. 50.20
adoleſcentis ratio 49.10
ædiles 30.50
æqualis 15.10
æqualitas 88.10
æquitas quid requirit 74.50
æquitas tripartita 88.20
æquitas 118.40
æquitas ſemper eadem 119.30
æmilius bonus orator 20 40
ætatis diuiſio 109.20
æſchines quot fuerunt 24.20
affectus diuerſi 10.10
affectus 28.30
affectus quomodo cognoſci= tur 28.40
affectus multiplices 28.50
affectus nõ eodẽ modo à philoſo pho & oratore dici 107.1
affectuum genera 112.10
africanus celebratur à Li= uio 101.20
africani duo 100.40
agnaſci quid ſit 119.1
agmen 100.20
agnatio 75.20
agnati 74.61
agere 125.30
alluuio 75.30
alciati opinio 79.50
alludere 118.20
amentum 119.1
animi permotiones quæ 20
animi celeres motus eſſe debent 53.10
animi uirtus 57.10
animi ſunt duæ partes 42.40
antiſtes 96.40
antiquitas colligenda 67.50
antonius ſcripſit libellũ 98.40
antonius reſpõdet oratori eẽ ela borãdũ à primis annis 38.60
appollonius philoſophiam irriſit 38.60
appollonius rhetor 56.60
apollonius Molo 38.10
apollo 95.20
aptum 48.50
aptum & ineptum 52.50
appelles pictor 110.40
appius Claudius centima= nus 120.60
ariſt. rhetor. ſcripſit 23.30
ariſtoteles & Theophraſtus ſcri pſerũt ut oratores 26.20
ars aperitur recte à profeſ- ſore 33.60
artes omnes ſubiectæ ora= tori 33.60
artes illuſtrãtur ab orat. 33.10
ars duplex 36.50
artis periti cognoſcũtur 37.10
artes eẽ quaſdã proprias 37.50
artes ſunt propriæ orat. 37.60
artes comites & miniſtræ ora= tionis 38.10
artis initia dãtur à nat. 43.30
artem duobus modis acci= pimus 44.40
ars omnis ad unum finem ten= dit 44.40
artis definitio 51.20
artẽ nullã eſſe oratoris 51.20
artes longa uſu 62.30
artis caput 64.10
ars eſt genus 64.30
ars quid faciat 55.20
ars ingenua nulla eſſet ſi quæ= ſtum tolleres 90.30
artes tres præcipuæ apud Roma= nos 58.40
ars excolit ſermonem 96.50
ars philoſophorum 108.50
artifex 123.50
artificis officium 110.30
armamentarium 33.20
aratus poeta 35.30
aridi & ieiuni differunt ab o= ratore 39.30
argumenta q̃uo ducta 43.40
argumẽta rõne cõſtant 44.60
argonautarum hiſtoria 78.19
arteſilæ opinio 108.20
aſclepiades 33.40
aſtrologia 87.1
aſpicio 69.30
attendo 69.1
auctorem inuenire 119.1
auctoritatẽ quæ afferũt 94.60
auctor 84.10
auceps ſyllabarum 116.50
augurum officium 20.20
augurum numerus 90.50
auſpicia à quo inuenta 20.10
æſopi tragici patina 131.9
ad faciendum fidem tria requi runtur 182.51.
agere geſtum ſpectante Roſcio 231.57
agas aſellum 244.52
alios non eſſe locos oratorũ alios dialecticorum 194.23
aliquando uere, aliquando ficte dolemus 211.17
aliud eſt artem cõdere, aliud da re præcepta 230.14
ãbiguorũ genera multa 179.2
ambroſia alendus 232.5
animi non mouendi in omnibus cauſis 218.57
annibal cur Carthagine expulſus, & quot annos cũ p. R. de imperio certauit 165.1
ariſtoteles genera cauſarum quatuor ponit 202.53
ars, earum rerum eſt, quæ ſciun= tur 145.64
ars ab expletia nata eſt 163.15
acclamatio quatuor modis fit 277.51
academia duplex 330.56
alius Tubero triumuir fa= ctus 444.52
actio in dicendo una domina= tur 398.34
affectus alij ad alia ua= lent 265.55
affectuũ proprius locus 266.14
affectus ueniant nec ne in prin cipia 270.50
affect' unde ſumũtur 417.50
anima in quot partes diuidi= tur 427.31
allegoria 472.12
annibal per alpes in Italiam ue niens 482.60
argumẽtorũ quæ prima, media, et poſtrẽa collocãtur 265.58
antiſthenes Atheniẽſis in ſingu= los dies 40. ſtadia confeciebat ut Socratẽ audiret 327.19
argumenta quomodo expendẽ= da ſunt 265.37
archimedes ſyracuſan' 350.20
artes inutiles cur repertæ ſunt 323.39
artes omnes fuere cõiũctæ, quæ nũc ſegregatæ ſunt 357.6
artes quædã doctrina conſtant, quædam natura intelligun= tur 388.9
antimachus dixit, Plato eſt mihi inſtar omnium 450.17
athenæ, & ueri Romani ex o= mnibus iucundiores loqueban tur 315.65
ariſtoteles Iſocratis Aemulus 363.50
attice dicere quid ſit 506.15
aurelius Scaurus legatus ad Cimbros occiſus eſt 446.42
Beatus 2.20
beſtia 16.40
blandiri 43.40
bonorum genera 22.60
bruti laus 19.60
benedicere quid ſit 130.42
bona in uita, quæ uera ſunt 405.33
Callidus 105.20
caduceus unde 96.50
caduceatores 97.1
cato maior 73.30
caput artis 42.20
carus 94.50
cauſa cadere 71.40
cauſa 124.20
cauſæ maiores 77.40
cauſæ minores 77.40
cauſæ ciuiles 102.10
cauſidicus 96.30
cantus 116.20
carbo accuſatur 20.50
carmina legum 122.1
carneades 40.40
cenſores 83.50
ceremoniæ 20.20
celebrare 30.5
cicero Platoni ſimilis 37.20
cicero & Ariſtoteles differunt 28.20
diues peſtiferi 112.10
circus maximus 12.60
circulus 77.50
claudij unde 78.60
clitomachus Carthaginẽ. 24.10
colligere ſe 13.10
copia 11.30
copia duplex 26.20
cogitatio quotidiana 65.10
compoſitio 26.10
cognitio 60.30
cognoſcere & tractare diffe= runt 31.50
cognatio 75.30
colophon urbs 36.10
confirmatio 62.10.64.50
corpus artis 42.20
conſuetudo 88.30
commentatio 66.50
contemplari 69.30
correctio 67.40
conſiſto 3.10
communicare 124.40
cæli conuerſio 87.1
cordatus 94.40
craſſi duo diuites 73.10
craſſi metus 55.50
cruditas uitanda 56.30
craſſus iuuenis uenit in forum 49.40

craſſus prin[illegible] oratorum omnium 38.20
crieolai libra 24.50
curia 16.30
catonis reſponſum 243.20
cato ſcriptũ reliquit ſeruos addo ptatos à domino liberari poſſe 190.24
catulus qrit cur Antonius dubitat ponere tertiũ gen̄ 153.11
cauſa à patrono cognoſcẽda, ne in aliquod uitium incurrat 174.51
cenſores quomodo malos ciues notabant 250.19
ciceronis præceptores 135.24
cõcluſio artificioſa 148.47
comitiũ forũ, cipus martinserãt templa 215.14
comparatio quantitatem afferent triplex 203.28
cõtẽtioni quid opus ſit 228.10
craſſus duo prima genera cauſarum ponit 151.16
craſſus, & M. Scæuola legẽ tulerũt de regũdis ciuib. 244.14
caius Fimbria mortem ſibi conſciuit 451.48
caius Gracch. 399.31.402.44
caius Gracchus cædẽ fratris ulciſci noluit 445.26
caius Mancinus hoſtibus deditus 443.28
cauſarũ exordia propria eſſe debent 267:51
cauſarũ genus nullũ euagetur quã epidictikon 282.10
carneades, & Scepſius 287.55
craſſus cæteros ſemp quãdoq; ſe ipſum ſuperauit 294.24
craſſi reſpõſio ad Phil. 295.20
carneadea uis 332.60
carmeta mater Euandri cur ſic dicta 457.21
cæſari nonum fuiſſe genus dicendi 310.59
carbo Marianas partes ſecutus 300.48
cauſa cadere quid ſit 409.41
candidati apud Catonẽ pecuniã deponebant 414.53
cenſoria poteſtas 300.28
centũuiri ex Tribus electi & cur ita dicti 447.40
cinna pulſus urbe à Cn. Octauio 299.7
Ciceronis tpe philoſophiæ quatuor uigebant 328.32
ciuitates quæ de Homero certarunt 434.32
clibaredi procœmiũ 271.4
clepſidræ Scipio Naſica inuentor 362.18
coemptio quõ fiebat 412.16
cõiecturæ genera ꝗtuor 351.7
collocatio uerborũ 374.65
cõſecutionis duo ſunt quæſtionum genera 272.37
confutationis ratio 418.25
coriolanus unde dictus, & eius facta 434.45
collatinus cur Roma diſceſſit 436.39
cõperendinatus dies 441.11
controuerſia ſcripti & uoluntatis 410.37
cothurnus Sophocleus 309.17
Demoſthenes pronũciationi palmam dedit 127.50
demoſt. Platonis auditor 43.20
demoſth. prudẽtẽ fuiſſe 43.10
demoſthenes primus græcorum oratorum 31.20
decemuiri qui fuerint 31.30
democriti opinio 22.20
democritus Abderites 26.60
democ. audiuit Socratẽ 27.10
democritus ueritatem in profundo dixit 109.30
definitio 34.20
definitio hominis 89.10
dedita opera 44.60
decorum 58.10
decere 58.59.30.10
declam. id: conſuetudo 67.1
declamatio exercenda 63.20
declamatio quomodo fieri debeat 63.30
declamandi rõ duplex 63.50
deformitas 66.10
deſcriptiones 107.60
denudare cicatrices 106.10
diſputãdũ in utrãq; ptẽ. 67.40
dici extremum 13.30
dicendi ſtudium 15.60
diſciplinæ propriæ ſunt alicuius 31.50
diſciplina 93.10
diſertus qui ſit 46.10
diſertus 34.60
diphilus 60.20
diui 65.1
diuortij diuerſa opinio 85.30
doctrina naturã perficit 19.60
doctrina 41.20
draco Athenienſis 95.50
duces 6.10
de raris admodum nulla condita lex 150.20
differentia inter argumentum, & affectum 223.54
difficillima cuiuſq; artis cum tradita ſint, reliqua tradi non eſt neceſſe 162.7
diſcus, & aliæ ſpecies gymnaſtici certaminis 142.43
damon muſicus rhythmos inuenit 358.44
definitionum genera 474.26
deliberatio duas hẽt ptes 264.7
deliberãti qd. pponitur 274.51
deiotarus Rex Calatiæ 431.5
demoſthenes græcorum rhetorum princeps 461.1
digreſſiones ubi collocari ſolent & rerum effectus 276.50
dilucide dicere 318.19
diſcrimen inter partes 445.5
dithyrãb. hymũ bacchi 383.34
druſus Tribunus plebis ſenatum cõuocauit 294.4
druſus ſocijs ciuitatẽ promiſit unde bellũ natũ 298.38
Ediſcere quid 66.20
eloquentia quibus rebus comparetur 5.20
eloquentium raritas 5.40
eloquentia græcia floruit 8.30
eloquentiæ primum 8.9
eloq. cur Rõæ culta fuerit 8.50
eloquentes cur pauci 8.50
eloquẽtia aliquãdo nocet 19.10
eloquentes qui 19.30
eloquentia quid 40.10
eloquentem habere omnes uirtutes 40:10
eloquentiã eſſe uirtutẽ 40.10
eloquens 46.20
eloquentia 51.60
eloquẽtia nõ ex artificio 62.50
eloquẽtia quõ quæritur 62.60
epaminũda thebanus 100.40
etymologia 87.50
exhæredatio quomodo 78.59
exercitatio 59.40
exordiorum munera 43.40
exercitationis partes 63.10
experientia dux 40.50
exceptiones 72.10.135.50
eloquẽtia ante fuit ꝙ ars 231.10
ennij dictum 226.32
euentuum cauſæ tres 160.10
eloquentia quibus conſtat 335.2048.5
eloquentia ars ne ſit 407.15. 435.54
eloq nomẽ ipſũ inuẽit 291.16
eloquentiam unam eſſe non plures partes 304.59
eloq. una ſit, an plures 307.29
eloquentia coniuncta eſt cum ſapientia 321.13
eloquẽti quæ cõueniũt 321.13
eloquẽtiæ ſumma laus 347.10
enni. ſpherã in ſcenã tulit 391.4
enthymema 493.10
exordiũ unde naſcatur 268.48
Facies 57.20
facetiarũ genera duo 58.40
facetus 16.30
facetiæ 38.60
facultas 38.20
fera 16.40
finis rhetoricæ 60.50
fori 12.60
forum 16.30
formæ duo genera 86.40
fœdera 68.20
formulæ legum 116.30
fundus 123.50
fur manifeſtus quõ punit. 91.1
facere modos, laxare, mutare 129.7
facetiarũ genera duo, alterũ in re, alterum in dicto 236.31.247.47
facetiarũ ſpẽs infinitæ 238.3
facetiarũ genera duo 257.36
familiæ philoſophorũ ꝙ 326.47
familiæ Claudiæ duæ fuerunt 410.14
figuræ oratõis quæ ſint, et quib. nominib. appellẽtur 391.3
figuræ multis modis fiũt 476.52
Galba 111.1
gentilitas 79.75.30.20
gentiles 75.1
genus philoſophicũ 39.30
genus orationis 39.20
genus [illegible] 2.10
genera diuerſa 32.60
genera forẽſis dictionis 44.60
genera philoſophorum 86.10
geſtus 66.1.12.6
geometria 86.40
gorgias leontinus 44.20
grãmatici unde dicti 7.30
grammatica 87.40
grammaticæ uis 7.40
grammaticus 101.30
gracchi fratres cæſi 20.60
grauitas 38.60
grauate 99.20
græci nihil tribuebant Romanis in literis 25.30
græcos eleuat 93.20
galenus nouem corporum naturas facit 209.60
genera dicendi multa, & uaria 129.33
genera 5. exercitationũ 130.35
genus ſpẽs in ſe cõtinet 200.37
græci, qui floruere in hiſtoria 156.22
græci uitiorum omnium genitores 248.64
geſtes ſpẽs duæ 401.3.502.31
genera dicẽdi tria 419.19
genera duo orationis 423.33
gentilis quid ſignificat 444.11
genera tria rerũ qui falſo exiſtimãt ſe attice dicere 508.4
gorgias de omni re dicturum profitebatur 356.61
græcorũ linguæ quinq; 505.5
Herciſcere 117.30
hermodorus 33.40
hiſtriones mouent 42.60
hominis proprium 96.50
hiſtoria 67.60

humanitas 48.20
hypſeus 71.20
hiſtoriæ laudes 149.30
hiſtoriæ principium, & quid
erat 154.49
haſtæ uelitib. amētatæ 453.13
hippias Eleus ſophiſta 356.9
hippocrates medicorū de' 358.3
hiſtoria quanti facienda eſt
ab oratore 512.61
hipponacteus uerſus 493.35
hypotheſis, & Theſis 349.14
hiſtoriæ leges 159.43
interpretis officium 84.10
inficiator 72.50
imperator 100.1
imitatur Plat. & Ariſto-
telem 4.60
inſinuare 43.50
ingenium 38.50
ingenium eſt à natura
36.53.40.10
intelligentia quid 8.20
interdictorum genera 21.40
inſolentia 48.50
ineptus 52.40
indoles 58.50
interuallum 66.50
iucunditas 48.30
iucunditas 13.50
iudex quid eſt 16.60
ius prætorium 21.30
ius genus omnia cōplectēs 25.50
ius multiplex 29.60
iuſtitia uarijs modis dici-
tur 42.60
iuris cognitio neceſſaria 85.1
iuriſconſulti in honore 85.20
ius ciuile unde ortum 85.30
ius quomodo factum 68.30
ius duplex 88.40
ius 88.60
ius applicationis 80.40
iuriſcōſulti dom' oraculū 95.40
ius ciuile priuatum 95.50
ius publicum 95.50
iuris ſcientia 115.20
iuriſprudentes proprie con-
ſuluntur 118.10
iudicium purum 125.30
iudicium præſcriptum 125.30
inepti definitio. & innume-
rabiles ineptiæ 141.7
imagines quales fuerunt apud
maiores in atrijs 229.22
imitatio quid fecit 171.18
impuberes cum patribus in bal-
neis lauare poterant, pu-
beres non 227.51
iocorum ſuauitas, quo membro
contineatur 224.15
ἤθη, καὶ πάθη, ἠθικὸν, καὶ πα-
θητικὸν 205.41.206.61
iudicia de præteritis, deliberatio
nes de futuris, raro de in-
ſtantibus 176.22
inuentio triplex 182.24
idea quid ſit 499.6
infans ad inanimata re-
fertur 465.54
imaginū tria præcepta 285.58
interdictum quid ſit, & ſacra-
mento contendere 407.5
iſocrates in ſuo genere nulli
comparandus 312.50
iſocratis domus, officina elo-
quentiæ 463.7
inuētio in tres ptes diuiſa 257.48
iugurthæ coniuratio in
fratres 445.46
iuuenibus declamantibus condi
ſcipuli applaudebāt 345.2
Lautus 13.50
laus mentes allicit 15.30
laus tertia quarta quinta 15.50
laus ueterum quid facit 13.20
lentuli multi 101.1
lectio 67.40
leontini inſolentia 49.50
lex 101.20
lex duplex 16.50
leges à quibus inuentæ 20.60
lege agere 22.10
leges uariæ 30.60
leges cur latæ 92.10
lingua 51.60
lelius & Africanus elo-
quentes 17.50
libra quomodo adhibetur
teſtamentis 111.59
ludi Romani 13.60
ludorū tpe quid fieret 13.10
leges 125.60
lex ſcripti 121.40
legationū genera quatuor 154.1
legatorum in dicendo uarietas,
qui ab Athenienſibus Romā
miſſi ſunt 196.45.197.23
liber quibus rebus definie-
batur 200.8
locorum an ſit ars 192.49
locus alter argumētādi 204.45
lucij Craſſi in Memium 234.43
lata lex Athenis ne quis mor-
deret aliquem 1361
latina oratio qualis eſſe
debeat 313
laudes duæ ſunt 302.10
laudationes cur inuentæ
ſunt 278.27
legatus ſanctus à ſagmi-
nibus 461.39
lex quid ſit 475.2
libet ſemper diſcere 339.46
liuius Druſus conat' iudicia trāſ
ferre ad ſenatū leges agrari-
as tulit 406.26.419.34
locorū cōtum tres ſpecies 348.1
ludi Ro. ſiue ſcenici 293.44
loci è philoſophia. &c. 264.30
L. Craſſus actione quadā lecto-
rem induxit recitantem cō-
mentarios Bruti 445.64
longiſſima periodus, quæ
uno ſpiritu 380.33
luminib. obſtruere qd ſit 438.4
lycurgi qui fuerunt 322.54
lyſias orationem in gratiam So
cratis compoſuit, & alias
433.35.308.46
Mago 124.10
mancinus 82.10
marcus Scaurus 103.1
manlius præcipitatus 75.60
marius floruit 35.60
mars 56.20
materfamilias 157.20
mathematicæ diſciplinæq; 7.10
mathematici ſeparantur
à philoſophis 7.10
materia 198.10
mancipatio & mācipiū 76.20
memoria artificialis 66.20
memoria 21.60
memoria iuris cōſultorū 57.20
memoriæ uirtus 57.10
memoria & recordatio 5.60
mens 55.82.40.10
mēs bōa et mala dicitur 107.60
metus quid faciat 55.50
metus cauſæ 56.10.10.20
metelli plures 101.10
metrodori quot 24.20
militia Romani floruerūt 9.20
modeſtia quid faciat 52.30
moleſtiæ 3.30
modicum 59.10
motus excitātur à uarijs 42.30
molles 110.20
motus 58.10
modulatio 86.40
mos 93.10
mneſarchus 24.30
muſicus qui 101.30
muſica ſeparatur à mathe-
maticis 7.30
mulier inſanus 65.60
munio 127.20
M. emilij callida literarū expla-
natio in Rutiliū reū 254.40
maieſtatis crimē quid ſit 167.40
M. Pinnarius legem tulit
annalem 246.7
materies duplex ad pro-
bandum 180.15
matris Carulij dictum in
ipſum 239.16
mēoria in pueris precipuū ſignū
ingenij, ſcdm imitatio. 170.58
metellus macedonicus homo
felix 249.48
modus optimus in omnib. 234.5
manilij ambulatio tranſ-
uerſo foro 359.16
M. Lepidus cum cæteris in
campo 257.13
marius & Sylla auctores
belli ciuilis 298.60
mēoriæ origo, & utilitas 282.43
memoriæ ars 283.45
memoria artificioſa du-
plex 286.60
marcus Antonius Aquilium
defendit 451.13
marianos cōſulatus 449.40
menedemus Eretrias Athenas le
gatus miſſus militiā reliquit
& philoſophiam ſecu-
tus eſt 327.54
mendacij tria genera 351.2
metaphoræ omnes inueniūtur
in ſimili 369.20
metaphora, & ſimilitudo quid
differant inter ſe 471.38
mihi cane, & muſis 450.5
mos fuit comœdis, & tragœdis
adhibere tibicen in ſce-
nis 338.57.046.33
muſica in uarias partes di-
ſtracta 358.44
muſici poetæ 377.2
muſicam adhibuit Numa in ſce
nis, & in epulis 388.35
mulctam petere 446.14 (35
myſteria cur ita appellata 334.
Naturæ uis maxima 57.10
naturæ dona 53.20
natura multum poteſt 43.60
natura quid faciat 55.20
naualia 33.40
natura hominum cognoſcitur à
philoſophis 35.10
nauigandi difficultas 39.60
narratio 62.10
natura ſine arte poſſe 108.40
natura quaſdam res gignit
ſola 113.20
negotium 94.30.124.20
nemo bene uerſatur in foro ſine
ſcientia ciuili 42.50
nexi 75.50
neceſſarium 128.30
numæ Pompilij laus 18.30
numerus 86.20
nobiles uiros negotiari tur-
pe ducebatur 228.33
norbanus tribunus plebis
ſeditioſus 214.50
numa rex Pythagoreo-
rum dictus 196.7
narrationis uirtutes 271.28
narratione an ſemper uten-
dum ſit 272.53
negandū eſt, q obijcitur, aut de-
fendēdū, aut trāsferēdū, aut
cauſa cadendū 332.26
neoptolemus parum philo-
ſophatus eſt 338.15
nullus eſt locus in quo beneuo-
lētia non ſit utilis 270.29

numerũ ſolutæ orationis non
cognouerant antiqui 376.28
numeros Iſocra inſtituit 376.48
numerus quō parādus ſit 385.53
numeri cadūt ſub ſenſus 487.25
numerus,g.rhyſhmus 467.30
Obſcurũ quomodo fit 86.1
obſcuritatis cauſa 84.50
otium duplex 2.10
otiũ fructus 3.40
otium 46.40
opinio philoſophorum &
populi diuerſa 109.20
opinio 60.30
opiniones de arte dicendi 39.50
oppidorum oppugnatio 100.20
ordo rerum ſeruatus 2.10
orator imperatori antepo=
nitur 6.60
orator qd differat à poeta 7.50
oratoria arte ciuitates re=
guntur 8.30
oratoris officia 10.20
orator ſummus qui ſit 11.20
orator qd præſtare debeat 11.30
oratoris officium 15.30
oratoris laus 16.10
orator prudēs intelligitur 17.20
orator uituparur à Plat. 23.40
oratio diſerta 27.50
orator non arguitur quamuis
non omnia ſciat 16.20
oratio propria quæ 27.40
orator in quo ſuperat phi=
loſophum 27.60
oratores differūt à rhetorib. 28.60
oratoris proprium 32.40
orator in forenſibus cauſis præ=
cipue uerſatur 28.10
oratores & philoſophi ex eo=
dem propriũ fecerūt 29.40
oratori conueniunt plures
artes 30.40
oratio mouet 32.40
orator circa philoſophiã nō diſ=
ſerit de rebus magnis 32.60
orator de alienis artibus
dicit 34.60
orator in omni parte humanita=
tis debet eſſe perfectus 36.30
oratorem inſtituunt ab in=
fantiá 38.50
oratio philoſophorũ mollis 39.40
oratores appellatos operarios 40.10
oratoris non eſt ſcire unde
motus mouentur 45.60
orator notioribus utitur 45.60
oratoris eſſe dubia omnia 45.10
oratoris res præcipua 45.30
orator quas artes debeat
tenere 46.20
orator 49.60
orator ſummus nemo in=
uenitur 54.40
orator debet ſatisfacere 54.50
oratori futuro qd cōueniat 59.20
orationis uirtutes 62.10
orator ubi debet eſſe mi=
rabilis 81.60
orator nomen honoris 96.30
orator diffinitur 10.60
oratio quibus conſtet 102.1
orationem illuſtrare eſt
oratoris 104.1
orator non habet propriam
materiam 105.1
orator non ſemper inſpicit
ueritatem 107.10
oratoris lacerti 119.10
oraculum Apollinis 95 30
ordo diſpoſitionis 106.30
ordo 109.10
ornatus 46.20
ornatus duplex 26.20
os 84.60
omnis cōtrouerſia uel ſcripto,uel
nō ſcripto cōtinetur 168.27
oratoris nulla non propria
res eſt 149.9
oratoris diffinitio 131.35
orator interim mendacio
utitur 147.6
orationis laus perfecta 157.53
oratoris candidi, ſpecies
tres 168.51
oratio redūdans in iuuene lauda
bilis,et eius ſimilitudo 169.21
omniũ ſcientiarũ atq; artiũ fun
damentũ eſt ſapere 468.16
oratores quid inter ſe diff. 303.6
orator unde puritatem lin=
guæ hauriat 314.9
oratoris uirtutes propriæ
321.21.496.29
oratoribus iungendi ſunt
hiſtorici 314 16
orator à M.Catone finitur, uir
bonus dicēdi peritus 322.54
oratori quatenus philoſo=
phandum 337.59
oratorũ gradus quatuor 337.38
orationis ornatus ſpecies
duæ 342.14.347.11
orationis habitus,et color 389.43
oratori quid inſpiciendũ 464.10
oratoris officium 4.8.2
oratores qui minime abſoluti
habendi ſunt 505.13
orationē habere ad populũ die=
bus nefaſtis magiſtratibus
fas erat 293.52
Pæan 127.1
pactiones 68.21
paleſtritæ cur unguntur 39.30
patronus habet hæredita=
tem liberti 79.10
patulus 14.50
patientia 41.40
peregrinus 80.1
peroratio 62.10
pericles 104.10
philoſophiæ laus 91.40
philophiæ cognitio 87.5
philoſopho ſuccūbit orator 49.60
philoſophi eſt de ratione artis
diſputare 49.30
philoſophia procreatrix
artium 6.60
philoſophus omnia profi=
tetur 101.40
philoſophia quid faciat 6.60
philoſophi ius aliter quã iuriſpe=
riti requirunt 30.60
philoſophi etiam ſtudent
uolupta 33.40
philo 33.20
philus 104 30
philoſophi morales 91.50
philoſophia differt a lege 92.1
phyſica 105.20
piſo 50.30
platonis arbor 214.50
planetæ ſeptem 87.30
planetarum curſus 87.30
plebis ſeceſſionis cauſa 75.60
poeta in quibus uerſatur 101.30
poetæ legendi oratori 67.10
poſtulare 125.30
politica ſcientia 78.10
poſthumus 81.8
poſtliminiũ fit inter hoſtes 83.10
præſcribere 126.60
præſtare 16.30
primũ et optimũ orationis 34.40
profeſſio benedicendi 34.30
proconſul 39.50
proclamator 96.30
puer quando dicebat 5.10
puluini 15.60
pudor adoleſcentes decet 58.60
pudoris cauſa 69.50
periodus quot modis appel=
latur 132.2
philoſophia quando Romæ in
pretio cœpit eſſe 14.57
philoſophandũ eſt paucis 197.4
præcepta rhetoricæ dupli=
cia 165.62
propria cuique cauſarum
generi 204.6
partes orationis duæ 340.34
parabola pathos mouet 297.1
papyrius Fregellas coloniã dedu=
ci impetrauit 449.10
phalereus hæſitationem linguæ
calculis correxit 434.10
periodũ Cic. multis nominibus ap
pellat 483.10.486.52
phidias ſtatuarius nunquam ſa=
tis laudatus 452.54
phidias Mineruam in arce Athe
nienſium conſtruxit 458.4
phidiæ clypeũ diſſoluere 488.30
philo Academiæ princeps 454.36
philoſophia in quot partes
diuiditur 459.13
philoſophandi ratio triplex
501.50.325.1
philoſophia ſola artium
mater 305.50
philippus pignora iuſſit au=
ferri Craſſo 295.8
philoſophi aliter, ac oratores
loquuntur 293 10
philoſophi quomodo rhetoricam
uirtutem eſſe probāt 321.56
pilarum ſpecies 324 39
plurea orationũ genera 512.41
poetæ, & qui oratores le=
gendi ſunt 314.17
pontifex à Numa inſtitu=
tus 333.40
poetæ ante comœdias trago=
dias ſcripſerunt 346. 30
philoſophus,an orator di=
cendus 364.14
philippi epiſtola ad Ariſt. 364.5
pomponius Atticus cur Athe=
nas ſe contulit 432.14
pōtinæ paludes inſalubres 255.3
principes qui ſunt inter poetas;
philoſophos, & alios 497.9
principia conciliant, &
mouent 243.44
proprium hominis loqui 320.5
propria quæ ſint 469.23
probationis generale præ=
ceptum 259.33
proœmio quando ſit utendum
quando non 269.16
proœmium quid deceat 267.46
propoſitio,uel partitio ſta=
tuitur 273.4
P.Sulpitius, & Cotta 301.9
311. 16
Quæſtionum ordo 4.50
quæſtionũ finitarũ genera 61.40
quæſtionũ duo genera 60.60
quæſtio infinita 61.10
quæſtio ambigua 61.20
quiſque dicis de dignitate
artis ſuæ 47.60
quinqueremes 77.50
quæ locũ in præceptis Rhetorum
non habent 160.56
quæ ſunt ad eloquentiam
neceſſaria 138.52
qui diſſimularūt artē, arbitrati
ſunt linguam eſſe ſuſpectam
populo Ro. 136.5
quæſtionum ratio qualis
eſſe debeat 147.58
quæſtiones finitæ ueniunt
in iudicium 187.58
quæſtiones rationales,atque
legales 192.5
Q. fratris uirtus 137.47
quæ in V. ſenſus cadūt 343 29
quæſtiones omnes cōtemplatiuæ,
aut actiuæ ſunt 350.26

qui

qui obſcuriores eſſent in explicanda cauſa ſuis litigatoribus. 419.9
Q. Catulus Cimbrici triumphi particeps 299.49
Q. Mutius Scæuola pontifex Maximus 300. 50
quot Oratores totidem genera dicendi 312.10.330.6
Q. Seruilius Cepio legem tulit de ordine equeſtri à iudicijs ſubmouendo 454. 15
Q. Varius legem de dolo malo tulit 454.28
quatuor modis ſyllaba breuis uel longa dicitur 480. 36
Ratio & uia 2. 20
rationes philoſophorum 106.20
regis officium 16. 20
repudij mos 34. 10
recolere 3. 50
regum mores 21. 60
Rerump. genera 23. 50
Rerump. forma diuerſe 32. 30
Reſp. quo modo conſtituatur 41. 10
res 51. 50
rhetorica quo modo comparetur 52. 10
rhetorice quid 8. 10
rhetorice utilitas 16. 50
rhetorica laudatur 23. 50
rhetorica dicitur uirtus 40. 20
rhetores ſiue philoſobia nihil 40. 60
rhetoricem eſſe naturalẽ 45.60
rogare & hortare quid differant 40. 40
Romulus 18. 20
Roma 93. 10
Romani melius inſtituerunt iudicia quã Græci 128. 10
roſtra 16. 30
Rutilius 110. 40
ratio numerandi pares horas noctis & diei apud Romanos 139. 5
refellẽdi facultas cur magis propria oratorum, quàm philoſophorum 133. 12
rei ad ſubſellia ſedebant, & qui dicti 184.30.208.34
res, quæ locos communes excitant 181. 46
ridicula græcorum multa et ſales 225. 5
riſus, quæ ſint, & eius utilitates 232.20.233.2
Romani principes domi græcos habebant, quibus animi cultũ capeſſebant 195. 8
Romani Reges quot annos ſinguli imperarunt 196. 20
rebus magis ſtudẽdum quã uerbis 341. 4
religio unde dicta 462. 4
rerum irrecuperabiliũ ſumma felicitas obliuio 419. 19
rhetoricæ inuentores Teſias & Corax 336. 13
rhetorica quid ſit 326
reſponſio lepidi ad amicos Antiſthenis 257. 36
Romæ docti & indocti latine loquebantur 367. 4
reſponſio Philippi 268. 14
Sacramento conſedere 22.30
ſapiens rara auis 107. 30
ſapiens ſemper beatus 100. 20
ſcalmus 78. 1
ſcæuola 12. 30
ſectarũ uarij auctores 24. 50
ſententia et uerbũ diffe. 15. 60
ſenis officium 95. 10
ſenatus contra equeſtrem ordinem. 109. 44
Senatores plures Oratoribus 6. 20
ſero 39. 50
Ceruius Tullius Rex 83. 50
ſeruitus 77. 30
ſerui fiunt duobus modis 7. 80
ſeruus manumiſſus 83. 20
ſeruus non cenſetur 84. 1
Socrates damnatus 113. 20
Socrates 11. 40
Socrates loquitur 14. 10
Socrates ſons 22. 40
Socrates ſapientiſſimus iudicatus 112. 40
ſolon 94. 10
ſponſalium ſolennitas 118. 1
ſpiritus 66. 10
ſcribendi cauſe 4. 50
ſtaſea 50. 20
ſtilus cur exercendus 64. 10
ſtili uis 64. 40
ſtillicidium 77. 1
ſtilus quomodo cõparetur 52. 10
ſtatus contrarius 126.20
ſtultus 107. 20
ſtultitia 107. 20
ſubſellia 16. 30
ſubijcere 97. 10
Sulpitius Gallus 111. 13
Sulpitius diſſerit de lunæ defectu 111. 30
ſupploſio pedis 112. 40
ſuſpenſus animus 118. 20
ſeditiones multæ ex utilitate Reipub. factæ 184. 60
ſeditionum genera multa Romæ 216. 3
Seruius T. Rex populũ R. in ſex claſſes diſtribuit 245. 34
Scipio Trib. militum Romã deliberãtibus relinquere mortem minatus eſt 251. 25
Scipionis Naſicæ reſponſum ad Ennium poetam 253. 5
ſiculi dictum ridiculũ 253. 47
ſimilia, & diſſimilia pro exemplis habentur 201. 23
ſtatus tres, nec omnis in omnes cauſas cadere poteſt 175. 32
ſtatus definitionis ſecũdo loco poni ſolet 167. 20
ſtatuæ magiſtratibus in urbe & prouincijs erigebãtur 235. 41
ſamnitum mos in bello 271. 20
ſamnitum magiſter 338. 15
ſapientis eſt optima legere præſidia 259. 24
ſapiẽs uirtuti honorem, præmiũ non prædam petit 345. 58
ſapientes ſeptem 360. 52
ſimilitudo oratoris, & gladiatoris 268. 23
ſi dijs placet 341. 35
ſchemata 394.75.414.22
Socrates cur primus philoſophiã è celo deduxerit. 333. 14
Solonis leges & eius calliditas 432. 39
ſonus alius uerborum, alius, oris 317. 5
ſummus orator qualis eſſe debeat 293.1.498.11
ſyllogiſmi quidam neceſſarij quidam non 408. 16
Tabulæ 125. 1
Tarquinius priſcus 18. 50
temperantia 41. 40
tempora communia 3. 20
tempeſtates tres 3. 50
teſtamentum 77. 10
teſtamentum inutile 78. 40
teſtamentorũ formæ tres 412. 1
Tiberius Sempronius 19. 20
Tiberius Gracchus grace dixit 19. 50
tiſias ſiculus 42. 20
toga quãdo ſumebatur 5. 10
Tragediæ 105. 40
tractatio 1. 10
tranſenna 69. 50
tribus quot 19. 40
tribus Vrbanæ 19. 40
turpe oratori 62. 50
tullius hoſtilius 18. 40
tutelæ iudicium 71. 1
tutelæ diffinitio 74. 60
telamonis mandatũ ad filios bellum petentes 213. 8
tria genera, quæ in diſceptatione cadere poſſunt 179. 30
tribus de cauſis uitanda eſt breuis definitio 168. 6
triumphus minor qualis erat 213. 64
temporum ordo lumen affert orationi 318. 5
teſtiũ cautio, & ſpecies 262. 8
themiſtoclis reſpõſio ad ſimonidem po. 261. 44
thetaramenes ob nobilitatem cothurnus ap. 432. 63
theophraſtus moleſte tulit ſe atticæ uerba nõ loqui 449. 20
thucydides potius imitãdus quã Demoſthenes 509. 28
timor & timiditas differunt 261. 68
tiberius gracchus libertinos in tribus trãſtulit 443.16.406.32
traſymachus primus numeroſã orationẽ inuenit 482. 28
tria de omni re queri poſſunt 334. 58
tymothei Cononis filij felicitas 362. 43
Varietas 41. 20
uarius 54. 20
uaſtus homo 54. 10
uenuſtas 58. 10
uerba ſunt rerũ notæ 26. 30
uillicus 124. 1
uideo et ſectio differũt 99. 10
uitium uirtute facilius cognoſci 57. 60
uitium eſt in dicendo 8. 20
uirtus nõ poteſt ſeruire 110. 10
uirtutes æquales inter ſe ſicut uitia 40. 10
uirtutes oẽs eſſe ſimul 40. 30
uirtus an poſſit tradi ratione 128. 10
uis oratoris 61. 50
uis ſentiendi alia & dicendi alia 109. 20
uox 66. 1
urbanorũ prædiorũ iura 76. 40
uſucapio 74. 40
uſucapi quæ nõ poſſunt 74. 60
utile 128. 30
utile optimum aliquem imitari, &c. 173. 6
uerborum ſimplicium tria genera, & ſpecies 366. 25
uerba nouantur, transferunturq; 485. 39
uiriati bellum 440. 13
uox acuta in omni genere uerborum inuenitur 466. 15
uocũ differẽtiæ multæ 399. 54
utilitates propriæ, & longe poſitæ 410. 62
uultus index animi 303. 43
Xenophon Grilif. primus hiſtoriam ſcripſit 362.61.510.5
Zeno Chriſippi ſtudioſus 24. 60
Zeno ſtoicus rhetoricam palmæ dialecticam pugno ſimilem eſſe dicebat 329. 36
Zodiaci quinque ſtellæ errantes 379. 37

INDEX PLENISSIMVS RERVM ET VERBORVM, QVAE IN EORVM ſcriptis continentur, qui Ciceronis topica, Partitiones oratorias, Rhetorica ad Herennium, & de inuentione interpretantur.

Ab actione argumentum. columna.464.linea 39
ab adiunctione 313.25
ab affectis argumẽtũ 177.45
abalienatio 40.10.298.17
abalienandi modus 269.58
abalienationis ſpecies 184.54
abalienationis forma 269.36
ab accidentibus 174.40
ab artibus argumẽtũ 325.45
ab effectibus argumẽtũ 309.34
ab extremis rebus 502.33
ab inſtitutione artis 502.44
ab occaſione aliqua 467.43
abrogare legem 82.57
abrupta oratio 475.33
abſoluta conſtitutio 798.49
abſoluta & negotialis conſtitutio 805.1
abſtinentia 417.22
abſumptiua cõſtitutio 556.13
abuſio 514.27.686.57
abuſus 263.3
ab uſucapione argumentũ 30.42
academia 492.17
à cauſa cadere 584.10.801.19
accidentia 258.46
accidentiũ differentiæ 368.35
accipere iudicium 429.37
accuſatoris loci 792.51
accuſationis diuiſio 323.8
accuſatoris loci 575.30
accuſatoris præmium 808.54
à comparatione argu. triplex. 29.42
à conſequentibus argumentum 174.40
à contrarijs argumentum 292.4.321.56.451.34
actio elocutionis 475.39
actionis genera 408.64
actionis locus 335.28
actionis partes 320.63
actionis quæſtiones 142.33
actio ſententiarum, & uerborum 383.3
actiua quæſtio duplex 244.20
à defenſore loci 805.41
adfecta 487.10
à differentia 451.28
ad id de quo quæritur 487.18
à diſſimili 470.19
adiuncta. 258.101.61.265.60.174.2.205.33.263.14.295.16.378.46.457.20.46.33.463.60
adiuncta cohærentia 206.55
adiunctio 513.20
adiunctorũ differentia 83.42
adiunctorum exemplũ 209.6
adiunctorũ expoſitio 204.27
adiunctorum poteſtas 62.12
adiuuantia 408.6
admirabile genus 740.24
admirationis locus 414.11.467.62
adoleſcentiæ flos 299.36
aduerſa ſeu contraria 262.50.275.2
ad uituperationem 939.40
ægritudo et ægrimonia 611.25
ægritudo & ægrotatio 304.55
alia lex unde 267.1
ænigma 458.41
æqui & boni 220.51.247.41.279.20.410.31
æqui definitio 242.57.243.15
æqui & iniqui diſceptatio 144.9
æquitas 403.428.25
æquitas duplex 441.56
æquitas in paribus 30.20
æquitatis definitio 184.50.220.26
æquitatis diuiſio 247.15
æquitatis effectus 429.47
æquitatis inſtitutio 124.20
æquum, uerum, & rectum 430.9
ærarium 553.15
æs alienum 91.43.154.30
ætas quo primum ſignatũ fuit 210.2
à facto neceſſitatis 507.41
affecta 19.2.20.60.36.41.97.7.259.13.260.60.358.59
affectarum rerum tractatus 193.8
affectæ res 168.55.169.20
affecti loci 180.57
affectio 279.55.658.28
affectio animi et corporis 568.28
affectionum ſpecies 114.4
affectorum diuiſio 51.59
affectorum natura 18.44
affectorum ſpecies 180.45
affectus ex opinione 47.32
affectuum numerus 410.60
affectuum ordo 369.38
affectuum ſpecies 244.59
affinitas 633.29
agendi ſpecies 1930.10
agnati & cognati 183.8
agnominis ratio 754.40
agnominatio 512.40.680.23
aiacet duo 215.40
alacris 606.52
albani, & albenſes 617.46
allegoria 314.22.374.18.687.36
à literarũ recitatione 502.54
à magnis argumentũ 322.23
ambiguitas in propoſitione 785.40
ambiguum genus 459.51.481.88
ambiguum ſcriptum 582.54
ambitio 610.30
amica & diſſidentia 18.48
amici 166.62
amicitia 634.61.444.29
amicitiæ definitio 392.8
amicorum præſidium 719.39
amicitiæ officia 408.54
amor 405.46.610.29
amoris definitio 293.7
amphibologia 443.26.549.54.584.60
amplificatio 281.14.384.9.16.32.387.3.402.31.403.13.467.48.474.37.466.55.475.42.536.6.623.45
amplificationis effectus 321.30
amplificatio moderata 440.50
amplitudo 634.59
analogia uis 372.14
annales & hiſtoriæ 720.21
analytici ex ariſtotele 80.33
anaſtrophe 489.44.684.63
ancepo genus cauſæ 523.50.740.34
à neceſſario argum. 302.43
animæ bona 341.38
animæ conſideratio 707.54
animæ ſimilitudo 712.46
animal 41.42
animal prædicatur de homine 12.12
animalis definitio 143.22.732.60
animi coniectura 140.37
animi motus 427.50.471.37
animi uirtutes 819.16
animorũ diſſimilitudo 537.23
animorum motus 410.59
animorum perturbationes 800.35
à noſtra cauſa 501.58
an potuerit 795.11
antecedentia 26.14.99.25.101.47.169.63.263.50.164.42.295.40.437.7
antecedentium, & conſequentium conſenſus 59.50
antonomaſia 689.14
antonius 651.20
antiquorum uictus 712.14
antitheton 319.14
antigraphe 688.48
apoſtrophe 320.18.189.26
aperta narratio 747.45
apologi 743.19
à primordijs 486.8
approbatio 575.49.776.63
approbatum argumentum 772.62
aqua & igni interdici 274.18
aquam arcere 267.36
arbiter 198.55.274.33.300.56
arbitrium rei uxoriæ 220.47
arceſſo, & acceſſo 548.57
arcendæ aquæ actio 176.60
ardor belli 710.36
à repugnantibus argumentum 174.40.301.57
argos 683.31
arguere 600.27
argumenta coniecturalia 206.62.790.28
argumenta uitioſa 608.41
argumenta unde 18.27
argumentandi genus triplex 149.14.662.32.774.14
argumentatio 600.48.42.11.774.8
argumentatio ab antecedentibus 68.58
argumentatio à conſequenti 69.2
argumentatio directa 472.26.489.55
argumẽtatio ex genere 119.14
argumentatio ex quibus conſtat 92.56.93.10
argumentationis ordo 398.35.399.47
argumentationis reprehenſio 785.20
argumẽtationũ genera 328.4
argumentationum ſpecies 601.23.600.52.336.2.384.53
argumentationum uis 441.4.331.43
argumenti concluſio 123.9
argumenti definitio 81.40.210.12.355.57
argumẽti forma 14.60.97.35
argumenti partes 505.30
argumenti pictura 769.48
argumenti ſedes 449.25.81.8.27.355.40
argumentorum genera 725.49.796.44.797.28
argumentorum ortus 292.18

argumentorum poſitio 369.47
argumentum 158.59.233.8. 472.13.574.6.283.33.
argumentũ ab adiunctis 26.10. 100.57.101.40
argumentum ab antecedẽtibus 27.44.34.21.101.44
argumẽtũ ab affecto pari 30.41
argumẽtũ ab effectis rebus 29. 1.104.36
argumentũ ab efficientibus cauſis 28.29.34.54.103.57
argumentum à cauſa 284.6
argumentũ à coniugatis 3.31
argumentũ à cõparatione 105. 12.36.36.35.11
argumentum à conſequentibus 27.30.48.102.37.121.13
argumentum à cõtrario 24.61. 282.42
argumentũ à definitione 62.21
argumentum à differentia 24. 27.99.61.
argumẽtum ad quid deducitur .96.11
argumentum à forma generis 23.7
argumentum à genere 97.48. 273.44
argumentum à natura 302.62
argumentum à partium enumeratione 115.31
argumentum à rebus 37.38
argumentum à repugnantibus 70.60.72.39.122.13.174.44
argumẽtũ à ſimilitudine 99.28
argumentum à toto uel à partibus 62.18
argumẽtum de euentu 765.51
argumentum de ſpecie 62.6
argumentũ ex cõtrario 100.32
argumentũ ex fortuna 566.32
argumentum ex genere 37.15. 62.1
argumentum ex locis deſignatis 106.17
argumẽtum ex notatione 52.5
argumenta extrinſecus aſſumpta 130.54
argumentum ex ſimilitudine 263.[illegible]
argumentum firmum 436.16
argumẽtum per ſimilitudinem 770.55.764.36
argumentum probabile 773.52
argumẽtum quale eſſe debet 8
argumẽtũ quid eſt 6.39.93.42
argumenta quo modo inueniantur 37.28
argumẽtũ triplex 308.1.956.3
aries 258.27.278.3
Ariſtotelis laus 156.12
Ariſtotelis obſcuritas 153.27
arithmeticæ laus 338.52
ars 216.46.217.10
ars dicẽdi, & intelligendi 81.43
ars duplex 757.37
ars eloquentiæ 709.6
ars & uſus 136.32
ars naturæ imitatrix 6.35
ars intrinſecus & extrinſecus 721.31
ars præfertur inertiæ 84.61
articulus 679.20
artificialis memoria 363.37. 640.25
artificialis probatio 164.3.29. 179.26
artificioſa eloquẽtia 3.64.721.8
artificioſæ memoriæ inuentor. 643.14
artis definitio 707.51
artis et iudicij differẽtia 156.58
artis et uirtutis differẽtia 709.3
artis generale præceptũ 653.29
artis genera 719.54.720.31
artis & uſus potentia 90.2
artis principiũ, & finis 227.57
artium cognitio 49.8
à ſignum abſolutionis 439.57
as 953.5
à, ſimilitudine 309.13
à ſpecie ad genus 283.31
aſpera 460.62
aſpera concurſus 489.15
aſſiduitas literarum 674.15
aſſiduus 17.24.96.21.167.4. 294.14
aſſiduus, locuples, & pecunioſus 565.16
aſſumpta uerba 465.35
aſſumptio 776.74
aſſumptio per negationem 70.4
aſſumptiuus ſtatus 396.46
aſtiſmos 688.46
aſtruendi, & deſtruendi partes 16.11
attẽtio quo modo capiatur 149. 2.524.8.748.40
attentionis effectus 3.24
attributa negatio 760.5.766.10
attributa perſonis undecim 763.59
auaritia 613.20
auctoritas 324.25.718.33
audax & temerarius 717.24
audacia cũ temeritate 420.56. 462.6
auditor quomodo fit docilis, attentus, & beneuolus 707.39
auditoris præparatio 253.48. 321.32
auditorum genera 366.26
auguria, & auſpicia 231.26
auctoritas 227.26
auctoritatis diuiſio 88.63
auris, & auricula 659.46
aut disiunctiua 210.56
auxeſu exhortationis 719.4
Barbariſmus 666.54.667.48
belli euentus 392.2
beneuolentiæ conciliandæ initiũ 259.57
beneuolentiæ comparatio 148. 62.740.5
beneuolentiæ modi 524.43
beneuolentiæ partes 3.55
beneuolentiæ princeps 293.4
bona externa ad felicitatem 277.23
bonarum artium ſtudia 479.3
bonæ fidei iudicia 303.20
bonorum conſideratio 82.30
bonorum & malorum genera 392.30
bonorum genera 242.21.280. 51.415.2
bonorum & malorum diſtinctio. 410.24
bonorum ſpecies 224.2
bonum perfectum 716.7
breue genus 459.55
breuis narratio 746.47
breuis ſyllaba pro longa 705.10
breuitas 317.38.516.55.694. 58
breuitas orationis 377.7.540.4
breuitatis laus 89.54
C ſignum damnationis 439.58
cadentia, & deſinentia 413.63
Cæſaris mors 405.35
callidus, & uerſutus 337.17. 501.8.717.6
capita generalia 146.53
capitis diminutio 101.9.263. 40.174.7
capitis diſtinctio 640.48
captatio beneuolentiæ 493.17
caſtus ac pudicus 568.56
caſus definitio 130.52.216.47. 303.7.79.1.77.54
catachreſis. 314.16
catonis laus 649.36
cauere. 281.47
cauſa 246.14.20.8.726.61
cauſa efficiens 28.31.75.51.76. 26.81.4.128.38.215.94. 427.45
cauſa per accidens 79.12
cauſa præter effectum 83.10
cauſa rationalis 497.27
cauſa triplex 278.21
cauſæ conſtantes 77.20
cauſæ definitio 177.12.364.63. 724.7
cauſæ efficientes 490.23
cauſæ in quibus cõſiſtunt 76.54
cauſæ neceſſariæ 75.61
cauſæ mutabiles 217.14
cauſæ principales 74.21
cauſæ quietæ 213.20
cauſæ quot ſecundum Ariſtotelem 74.17
cauſæ remotæ 453.26
cauſarum cognitio 83.15
cauſarum conſtitutiones 547.40
cauſarum diſſimilitudo 129.27
cauſarum diuiſio 129.32.217. 2.289.31.545.42
cauſarum genera 144.63.177. 14.212.28.248.49.276.53. 324.49.361.3.561.30.366. 20.493.34.494.25.521.39. 740.8.737.40
cauſarũ locus multiplex 87.44
cautio, & cautela 282.5
cedo 307.10
cenſere quid? 166.17
cenſu liber 273.59
cenſus 260.40
centũuiratus 219.29.278.61
certæ rei amplificatio 796.52
ceſſionis forma 40.33
ceſſionis modus 109.13
charitas 405.45.424.48
charitas, & amor 479.36
choragium 516.25.694.34
chriſti iuſtitia 282.21
Ciceronis, & Quintiliani differentia 157.24
Ciceronis facilitas 376.23
Ciceronis interpretes 418.17
Ciceronis laus 222.4
Ciceronis ſcripta 257.10
circuitio 514.7
circuitus hiſtoricorum 38.32
circunſtantiæ definitio 234.3
circunſtantiæ maximæ 236.1
ciuilis ratio 720.20
ciuiles controuerſiæ 289.58
ciuitas 710.21
clementia 631.13
clitemneſtræ mors 750.60
Clodij & Milonis cauſa 206.30
coaceruatio 319.50
coẽptio ſolemnis 23.22.172.35. 283.40.98.62
cognitio rerum 418.20.633.25
cognitionis modi 139.34
cognitionis quæſtiones 140.14
cognitiua q̃ſtio triplex 239.38
cohortatio ad laborem 626.38
collatio 532.29.570.10.773. 16
collationis effectus 799.9
colligendi modi 92.10
collatio, uel diſputatio duplex 366.61.369.17
comitia 591.7
commemoratio 464.29
commiſeratio 499.36
commoda eloquentiæ 716.34
commoda & incõmoda 790.42
commoditas 493.10
commodorum genera 413.57

commune argumētum 772.54
commune exordium 743.59
communes loci 577.8.805.38
communis 266.26.475.2
communium locorum genera 796.51
commutabile exordium 744.2
comœdiarū argumēta 536.44
comparabile argumentum 563.29.782.52.773.6
comparatio 177.48.267.23.591.53.742.61
comparatio à paribus 30.10
comparatio à quibus fit 143.48
comparatio duplex 83.19
comparatio, et conceſſio 557.54
comparatio in quibus conſtat 83.31
comparatio ſapientis ad imperitos 223.24
cōparationis cōſideratio 133.30
comparationis definitio 222.23.189.64
comparationis locus 105.15
comparationis modi 333.60
comparationis partes 143.3
comparationes quot 223.55
comparationum genera 142.20
cōpellere & congregare 713.28
cōpenſationis præcepta 805.22
cōpenſatiua conſtitutio 798.50
complexio 510.1.515.40.606.36.768.44
complexio uitioſa 619.10
conceſſio 593.55
concordiæ laus 231.12
concluſio 622.57 637.10.682.43.785.46.786.46
concluſio per interrogationem 70.5
concluſio ſimplex 769.19
concluſionis partes 331.46
concluſionis reprehenſio 784.64
conditionalis oratio 119.55
concluſionum genera 779.6
conditionalis propoſitio 62.49.64.19.68.26
conditionalis quæſtio 234.55
cōfeſſio per imprudentiā 96.16
conficientes res 479.59
confirmationes 384.6.508.13.544.29.753.17
confirmatio uitioſa 615.2
conflare 574.57
conflictio cauſarum 147.42
confirmatio 268 61.516.44
confutatio 508.9.544.29
congreſſio 213 36
coniectura 389.33.434.44.468.13.563.46.727.38
coniectura ab euentu 392.12
coniectura à facto 392.8
coniectura à ſenſu 468.60
coniectura de re, aut de animo 140.42
coniectura ex perſona 566.15
coniectura unde 145.29
coniecturæ argumentū 794.43
coniecturæ diuiſio 481.69
coniecturæ ratio 140.28
coniecturæ tempora 570.12.728 33
coniecturales loci 245.61
coniecturalis cauſa 205.39.275.13.563.28
coniecturalis conſtitutio 140.16.508.55.548.48
coniecturalis quæſtio 239.40.241.4
coniecturalis ſtatus 145.28
coniugata 19 6.97.18.170.20.261.15 283 22.294.2.359.49.452.13.487.19.56
coniugatio & notatio 300.8
coniugatorum definitio 21.40
coniugatorum diſtinctio 170.42
coniugatorum exemplū 21.50
coniugatorum, & notationum differentia 193.28
coniugatorum ortus 193.17
coniugatorum propoſitio 51.61
coniugatorum regula 280.7
coniuncta 19.36.132.42.83.3.45.7.455.9.467.40.487.33
coniunctio 379.11.467.14.682.12
coniunctorum commutatio 466.22
connexæ propoſitiones 60.58
conqueſtionis opus 788.26
conuicium 659.49
cōſecutio 575.10.823.9.824 3
conſecutionis genera 383.52
conſentaneorum partes 59.35
conſequens 19.48.27.11.59.26
conſequentia 263.51.264.30.295.57.487.42
conſequentia ab antecedentibus 19.47
cōſequētia ſigna 481.62.482.21
conſideranda in argumentis 767.47
conſideranda in conſtructione rhetoricæ 671.32
conſideranda in geſtione negotij 760.1
conſideratio generalis 118.53.796.1
conſiliorum rationes 542.49
conſilium in quibus uerſatur 426.22
conſtantia in cauſa 130.8
conſtituere actionem 429.35
conſtitutio 548.20.726.54.727.24.737.42
conſtitutio definitiua 140.21
conſtitutio rationalis 598.8
conſul 590.14
conſulentium, & defendentium gloria 86.8
conſultatio 235 32.407.52
contentio 342.15.344.56.510.35.675.54
contentio per continuationem, & per diſtributionē 504.38
contentio poſt diuortium 82.34
continens 344.45
continentia 417.23
continētia et abſtinētia 395.40
continentia et modeſtia 631.64
contractio 462.9 464.30
cōtractus nullius momēti 301.15
contradicentia 294.11
contradictio 7.16
contraria 19.30.173.42.464 46.484.3
contraria & diſſimilia 475.16
contrariæ leges 581.52
contrarij definitio 202.38
contrariorum differentia 87.40.56.13.57.10
contrariorum, & priuantium tractatio 209.25
contrariorum genera 117.29.118.24.288.10.360.14
contrariorum regula 284.25
contrarium 262.46.512.11
contrariū, & repugnās 462.53
controuerſia 234.48.478.8.727.15.809.30.815.54
cōtrouerſia ex ambiguo 551.54
controuerſia ex ſcripto 550.47
controuerſiæ genera 549.19
conuentio 946.50
conuentio mulieris 177.42
conuentus 591.21
copulatiua propoſitio 264.10
copulata 461.28
corporalia & incorporalia 298.4
corporalium exempla 36.48
corporis affectiones 758.8
corporis uirtutes 819.17
correctio 515.7
corrupta oratio 674.33
corruptio memoriæ 462.10
Craſſus 651.9
credibile argumentum 771.36
credibile & incredibile 761.5
credibilium genera 155 31
credibilium reprehenſio 781.52
crepitus, & ſtrepitus 574 20
criminis purgatio 556 43
criminis remotio 396.57.397.10.736.35.707.38
criminis relatio 397.9
criminis tranſlatio 592.56
crotoniatæ 787.35
cupiditas & ambitio 511.19.613.14
cuſtos rerum 450.3
cupiditatis miniſtræ 712.42
Damnum 176.61
de expoliendis argumentationibus 600.22
defenſio ubique neceſſaria 7.28
defenſoris argumentum 44 6
defenſoris narratio 562.46
defēſoris partes 438.60.807.57
definiendi ratio 326.50
definitio 13.19.14.47.21.21.37.42.94.32.109.54.182.16.389.33.394.33.462.26.467.29.469.43 513.1.585.56.
definitio à cauſa 44.4
definitio a conſequentis 346.17
definitio ad unum uerbum 381.57.320 35
definitio à relationibus 44.3
definitio & definitum 163.7.165.28
definitio & locus 37.39
definitio ex genere 429.62
definitio ex priuatione contrarij 43.48.110.30
definitio optima 739.10
definitio ſecūdū Quint. 161.26
definitiones 330.58
definitionis diuiſio 27.17
definitionis, & notæ effectus 35.44
definitionis membra 181.34
definitionis modus 276.47
definitionis partes 39.7.40.55
definitionū diuiſio 269.5.270.6
definitionum genera 38.9.87.9.107.45.108.9.185.23.109.45.382.35.268.31.42
definitionum regula 283.58
definitionum uarietas 42.04
definitiua conſtitutio 798.4
dei prouidentia 289.9
deliberatio 355.16.428.8.499.62
deliberationis finis 730.69
deliberationis uis 422.31
deliberationis utilitas 479.15
deliberatiui generis finis 145.14
deliberatiui generis præcepta 508.44
deliberatiuū genus 342.4.426.63.628.3.817.24
dementium uoluntas 130.42
demonſtratio. 504.35.516.63.694.62.
demonſtrationis finis 730.59
demonſtrationis genus 412.17
demonſtrationis ordines 367.11
demonſtratiua pars 141.60
demonſtratiuum genus 251.13.637.19.501.4.520.37.50
denominatio 513.62.83.47
deprecatio 397.22.557.2.595.26.736.32.

deprecor & deprecatio. 250.7
depulſionis partes 342.41
derogare legem 811.56
deſperatum 765.18
deſcriptio 995.60.396.10.47.45. 2.36.692.2
deſiderium 537.62
Deuotio quomodo fiebat 692.27
dialectica 6.8.92.22.154.39.156. 33.291.15.584.64.
dialecticæ attributa 338.42
dialecticæ effectus 92.15
dialecticæ partes 282.9.407.27.255. 47.357.50.
dialecticorum locus 119.17
dialecticum argumentum 608.56
dialogus 485.3
dicenda in petitione præmij 809.10
dicendi doctrina 307.8 449.22
dicendi ratio 307.31
dicendi uirtus 688.19
dicendi uis 449.16
dicere ſententiam 422.4
didaſcalicus ordo 507.51
differentia 173.5.262.29.271.2. 294.50.384 47.487.27.
differentiæ definitionum 108.14
differẽtia eſt diſſimilitudinis auctor 36.30
differentiarum diuiſio 87.38
differentiarum ſpecies 55.30.117.10
differentia ſiue diſſimilitudo 200.42
dignitas perſonarum 542:44
digreſſio .622.47.745.2
dilatatio 462.8
dilucida oratio 540.56
dilucidum genus orandi 376.11
diminutio 515.30.690.26
diſceptatio 148.10.433.25
diſciplina inueniendi argumenta 91.26
diſſentanea 388.3
diſſerendi ars 6.11
diſſerendi partes 6.6
diſſerendi rationis partes 91.51
diſſerere, & diligenter diſſerere 156.44
diſſerere 257.36
diſſidentia 18.51
diſſimulatio 501.3.538.1
diſiuncta 164.11
diſiunctio 513.18
diſiunctiua propoſitio 264.10
diſiunctorum exempla 318.61
diſpar 496.46
diſpoſitio 364.30.725.51
diſputatio ex quibus argumentis 4.33
diſputatio irridenda 432.12
diſputationis epilogus 508.38
diſtinctionis loci 798.63
diſtributio 390.36.453.17.488.5. 515.15.546.4.689.62.
dia & deriuata 646.4
diuinationis probatio 159.32
diuiſio 286.37.502.3.467.34
diuiſio & partitio 183.39
diuiſio totius libri 321.19
diuiſio uitioſa 50.27
diuiſionis & partitionis diſcrimẽ 186.61
diuiſionum definitio 108.38
diuitiæ cui ſubiacent 85.13
diuitiæ & potentia 502.23
diuitiarum exempla 243.3
diuortium & ab eo 174.14.295.48
diuortium & repudium 315.24
diuortium uiri culpa actum 26.56
diuortij lex 26.32
docere 485.11
docilitas auditoris 523.59.741.62
doctrinale argumentum 608.54
doctrinæ dicendi diuiſio 383.62
dolus malus 221.2.273.62.279. 18.300.29
doli mali definitio 194.57
domus 41.50
dotis conditio 82.37
dotis iura 82.35
dubia 471.55
dubitationis & conſilij cauſa 758.22
dubium genus 523.36
dubium quot modis 583.25
duellum 661.17
duo maxime neceſſaria 723.40
duplicata 318.4.475.14
Eclypſis 645.62
edicta & acta 358.6
edictum 269.30
effecta 104.38.177.32.266.50
effecta cauſarum 277.54
effecta quibus conueniunt 221.40
effectorum cauſa 36.34
effectum 20.9.487.49
efficiens cauſa 104.2.266.1.296.25
elementa quæ? 107.2
elementa argumentorum 758.40
elementorum principium 31.29
elocutio 725.52
elocutio bipartita 653.51
elocutionis effectus 719.10
elocutionis genera 488.25
elocutionis partitio in figuras 50.60
eloquendi exercitatio 466.43
eloquentia 418.61
eloquentia probabilis 377.60
eloquentia in Republica 718.40
eloquentiæ definitio 709.22.711.30
eloquentiæ effectus 707.40.719.12
eloquentiæ incommoda 716.32
eloquentiæ laus 243.49.709.12
eloquentiæ partes 707.33
eloquentiæ principium 715.61
eloquentia uis 714.52.725.47
emphaſis 689.31.694.47
emungo 694.56
enigma 374.18
enthymema 8.11.124.5
enthymema à repugnantibus 211.52
enthymema diuerſarum cauſarũ 390.6
enthymema ex conſequentibus 211.35
enthymema ex contrarys 72.51
enthymema ex proloquio 302.21
enthymema ex ſyllogiſmo 603.62
enthymema firmum 288.54
enumeratio 406.61.407.22.470. 63.165.52.768.57
enumeratio in perorando 477.26
enumerationum genera 787.9
epicherema 621.38
epicherematis exemplum 399.34
epicurei de uirtute 818.13
epilogus 495.15.496.29
epitheton, uel appoſitum 318.30.689.6
ergo 731.26
error 538.5
et copulatiua 21041
ethica 712.31
etymologia 51.11.113.24
euentus 246.15.324.18.822.45.824.1. 391.64.468.36
euentus cum cauſa 717.33
euenta duplicia 221.18
excipere iniquitatem 429.38
exclamatio 676.18.690.15.510.43
ex cõparatione argumẽtũ 309.58.452.14
ex coniunctis 451.37
ex conſequentibus 309.21
ex contrarijs 445.52
ex definitione 552.7
ex effectibus 452.12
exempla ficta 198.5
exemplum 274.36.394.1.472.5.512.2, 516.10.773.19
exemplum à conſequenti 143.17
exemplum à diſſimilitudine 173.26
exempli definitio 197.32
exercitatio eloquendi 371.14
ex impari matrimonio 27.22
exhortatio & conſolatio 723.20
exhortationis præcepta 718.49
exitium 607.27
exitus iucundus 539.4
exordij grauitas 532.60
exordiorum genera 522.42
exordiorum ſpecies 599.63
exordium 739.18
exordium ab apologo 529.49
exordium poetarum 536.12
exordium uitioſum 533.34
exornatio uitioſa 618.24
expetenda, & fugienda 142.16
expetenda per ſe 424.11
expolitio 515.49.692.14
explicatio quot modis fit 41.15.42.53
expoſitio 546.35
expoſitio actionis 413.46
expoſitio uitioſa 610.2
ex quibus eloquentia conſtat 719.1
ex ratiocinatione 554.18
ex rebus ipſis 467.4
ex ſimilibus 470.9
extenuatio 467.22
extenuatio peccati 808.1
extranea cauſa 500.13
ex tranſlatione 553.32
extrema uitioſa 420.31
ex uictu argumentum 566.29
exules, & exilium 617.62
Fabri & medici materia 722.46

fabula 394.16.529.50.536.24.743.
8.745.15
facere fidem 469.15
facetus 662.33
facinus, & flagitium 668.62
facta ignorata, & uoluntaria 131.5
facti, & rei differentia 728.56
factionis uſurpatio 204.64
facti improbabilis defenſio 142.3
facti ueſtigia 393.2
facti ſuſpicio 434.33
factorum dictorumq; collatio 415.60
factorum diuiſio 368.1
factorum enumeratio 821 47
factorum genera 758.53
factum triplex 790.19
facultates 310.57
facultatum defin itio 508.61
falſa, ſiue ficta 397.56
fama 226.28
falſum: & incredibile 781.14
fama uulgi 304.28
fatum 74.49.277.8.302.34
felices 228.40
fictiones perſonarum 331.8
fictum, & falſum 471.48
fidei definitio 221.13
fidentia 631.50
fides 355.10.753.43
fiducia 198.18
fiduciam accipe 274.18.300.44
figura 488.32.764.7
figuræ definitio 191.17
figuræ inſigniores 413.29
figuræ orationis 653.62
figuræ uarietatis 400.32
figurarum diuiſio 695.29
figurarum ordines 509.26
figurarum partes 113.8
filij non iure ſuſcepti 102.44
fines motuum 366.48
fines regere 178.55.264.34.274.34.
285.43.296.56
finis generis deliberatiui 626.49
finis oratoris officij 722.5.789.39
finis orationis 599.60.705.8
finis proſpiciendus 428.23
finitiua quæſtio 239.50.246.54
finitiuæ quæſtioni tributa 241.35
firmamentũ 344.16.738.33.431.13.
455.52
firmamentum defenſionis 252.6
firmamentum grauiſſimum 481.12
fiſcus 553.19
fons, & origo laudationis 416.18
forma diſtet 261.32.48.1
forma à parte quo modo diſtet 98.52
forma generis 171.48
formalis cauſa 361.11
formæ definitio 187.50.212.56
formæ, & partis diſcrimen 188.29.59
formæ & partium differentia 271.50
formæ laudatio 478.49
formula bonæ fidei 279.10
formulæ ſtricti iuris 279.9
fornix, & fornicatus paries 176.36
fortitudo 417.39.631.32.709.1
fortitudinis partes 337.34.817.50.340
2.631.46
fortuna, & fors fortuna 614.14
fortuna, ſeu fors 78.42
fortuna ſiue caſus 326.9.98.84
fortunæ commutatio 538.50
fortunæ euentus 289.45
fortunæ exemplum 614.22
fortunæ inquiſitio 568.20
forum 591.11
frequentatio 515.40
fundus 268.48
fures 616.4
furioſi bona 554.63
Galba 630.31
geminata 319.34.379.55.489.26
genera amplificationum 690.41
genera argumentandi 399.27.
472.26
genera decem 194.29
genera cauſarum 739.35
genera dicendi tria 654.60
genera ac modi diſputationum 140.10
genera quæſtionis infinitæ 408.8
generalis conſtitutio 802.48
generis definitio 171.4.187.44.720.22
generis diuiſio 53.37.87.33.112.13
generis effectus 35.58
generis exemplum 52.29
generis partes 755.33
generis ſpecies 783.3
generis ratio 415.10
generis regula 283.50
generis, & ſpeciei locus 195 33
generum differentia 202.41
generum diſtributiones 367.21.488.22
generum natura 52.16
gens 268.57
gentilitas 183.4
gentilitatis definitio 111.31.45
gentiles qui? 46.44.555.1
gentilium definitio 186.44
genus 47.60.261.25.407.60.
751.48
genus à ſpecie 98.14
genus deliberatiuum 520.37
genus duplex 194.7
genus & differentia 270.57
genus inanimatum 37.2
genus: quod ſingulariter prædica-
tur 41.27
genus pro origine 170.25
genus ſua ſponte fuſum 371.28
geſtio negotij 760.27
gloria 304.58.409.8.634.57
gloriæ cum diuitijs comparatio 242.47
gracchi eruditio 647.31.650.8
gradatio 320.52.681.27
gradus locorum 163.21.164.57
gradus omnium cauſarum 429.50
gradus temporum 421.24
grammaticæ laus 719.60
gratia 631.17
gratia cui habenda 771.1
grauiora 488.54
grauis oratio 661.12
grauitas 537.30.715.38
Habitus 216.38.217.25.392.53
757.17.63 820.16
habitus ex conſuetudine 130.35
haruſpices 308.18
hæres 175.58
hæres ſecundus 27.60
hæreditas 45.46.37.111.20
hæreditatis definitio 186.25.395.3
hæreditatis ſtatus 342.62
helenæ ſimulachrum 787.47
hera 613.45
hiantia uerba 489.16
hiſtoria 403.64.532.32.536.35
hiſtoriographorum exordium 536.12
hoc & illud quo modo differunt 73.34
homeri patria 405.3
homini difficillimum 714.14
hominis definitio 22.57.23.3.37.52.
43.23.45.2.98.46.107.37.141.23
186.10.729.12
hominis deſcriptio 185.11.729.13
hominis, & equi differentia 111.59
hominis laus 408.10
hominis partes 629.16.40.5.108.34.
712.3
honeſtas ſecundum ſtoicos 724.28
honeſtum 247.12
honeſtum duplex 713.34
honeſtum & utile 251.12.817.34
honeſtum genus cauſæ 740.10
honeſta ab æquis 410.27
honeſta, & commoda 424.16
honeſta utilibus anteponuntur 134.4
honeſtatis & turpitudinis expoſi-
tio 144.3
horarum origo 761.17
humile genus 523.37.740.27
hyperbole 200.33.314.56.374.26.514
21.458.60.685.10
hyperbolica propoſitio 64.30
hyperbolici ſyllogiſmi 65.46
idea 294.42.299.16
idea ſecundum Platonem 48.11
ideæ definitio 187.9.111.53
idem ſignificantia 460.36.462.17
igitur 731.26
ignominiæ ſignum 440.1
illuſtratio uitæ 719.8
illuſtre genus 415.11
illuſtris oratio 378.21.460.20
imago 516.15.693.53.773.13
imbecilla quo modo ſuſtinentur 393.29
imber ſecundum Ariſtotelem 194.34
imitatio 457.7
immortalis anima 606.53
imperandi modus 473.61
impius, & nefarius 656.27
impropria, & figurata 377.25
impudentia 391.62.556.53.
762.40
impulſio 563.56.79.29

Inartificiales

Inartificiales loci 159.56
Inconſtans reſponſum 482.2
In contemptionem adducere 526.46
Incorporeorum definitio 183 30
Incorporeorum exempla 38.52
Incredibilis 455.12
Indicium peracti facinoris 119.12
indignatio 787.24
In diſtributione ſeruanda 751.11
inductio 602.15.196.58.774.18
Infantia 241.14
Infame genus 415.21
Inficiari 329.54
Infinita quæſtio 365.34
Inflexio 457.14
Inflexionis ratio 372.21
Ingenium 227.39.640.3.717.51
Ingenij cultura 227.60
Ingenui qui? 298.51
In inuidiam trahere 526.32
Initia unde? 385.29.386.52
Initium à laude ſeu à uituperatione 335.47
Iniurias ulciſci 490.38
In negotij geſtione contenta 759.8. 760.17
IN nominibus præpoſita 203.22
In partitione ſeruanda 752.33
In perſonis ſpectanda 389.58. 392.36
IN præpoſitio 57.33.117.60.275.6 360.18
Inquiſitio per deſcriptionem 141.32
Inquiſitio per diuiſionem 841.36
Inquiſitio per genus 141.30
Inquiſitio per partitionem 141.37
Inquiſitio per proprium 141.31
Inſignis 413.26
Inſimulare 345.43.680.43
Inſinuatio 467.17.522.57.523. 15.527.32.742.8
Inſinuatio à principio 532.58
Inſinuatio per narrationem 746.27
Inſperatum incommodum 536.56
Inſtitutum, & inſtituere 247.47
Intelligenter audiri 385.57
Intelligentia 630.32
Inter antonomaſiá, & epitheton 679.15
Interrogare, & percontari 329.5
Interrogatio 473.42.510.55. 676 32
Interpello, & interpollo 585.15
Interpretis officium 91.46
Inueniendi ars 93.33
Inueniendi genera 737.18
Inuentio 155.55.499.54.725.47. 726.37
Inuentio cui ſubiacet 5.30
Inuentio & elocutio 723.41
Inuentionis exordium 4.62
Inuentionis uis 4.48.157.1
Inuentionum genera 523.42
Inutilis definitio 799.6
ira, & iracundia 791.59
Ironia 320.27.668 31
Ironiæ ſpecies 688.38
iterata 475.13
iudicatio 146.63.560.4
iudicium 155.57.156.55.157.8
iudiciale genus 520.38.61
iudicialis conſtitutio 735.11
iudicia publica 219.32
iudicialis & deliberatiuæ cauſæ finis 817.4
iudicialis generis finis 145.9.342 39
iudicialis finis 730.6
iudicialis materia 723.132
iudicia publica 219.26
iudicia priuata 303.13
iudicij confirmatio 783.40
iudicij proprium 327.37
iudiciorum formulæ 259.49
iudicum offenſio 742.19
iuris antiſtes 219.64
iuris ciuilis definitio 15.6.293 30
iuris ciuilis partes 183.54
iuris ciuilis ſcientia 94.45
iuris definitio 239.4
iuris conſulti 219.39.225.3
iuris conſultorum prouincia 82.22
iuridiciales loci 247.3
iuridicialis cauſa 597.16.596.56
iuridicialis conſtitutio 555.58.588. 52.804.23
iuris diuiſio 48.37.441.9.483.13
iuris initium 291.1
iuris origo 478.20
iuris partes 145.3
iuris priuati diuiſio 334.28
iuris ſolemnitas 109.22
iuris ſpecie 346.28
ius ab æquitate 233.18
ius ciuile 39.55.165.34.260.24. 429.24
ius ciuile, & ius gentium 281.1
ius dicere 601.14
ius duplex 346.23
ius ex conſuetudine 631.24
ius gentium, & naturale 442.15
ius poſſeſſionis 295.25
ius publicum & priuatum 334.24. 2 .442.29
ius uniuerſum 271.42
iuſtitia 165.33.338.25.709.1
iuſtitia 417.50. eius partes 418.2
iuſtitia diuiſio 417.53
iuſtitia triplex 816.5
iuſtitiæ comites 639.23
iuſtitiæ definitio 248.27.297.45. 630.47.631.7
iuſtitiæ definitio ſecundum Platonem 144.46
iuſtitiæ effectus 715.6.10
iuſtitiæ & amicitiæ affinitas 424.44
iuſtitiæ partes 817.47
Lachrymæ in oratione 788.24
Lælius 650.12
lætitia ſubita 538.62
lætitiæ definitio 245.1
latini & latinitatis 665.14
laudabile 634.63.638.9
laudanda 412.42
laudandi, & uituperandi uis 421.10
laudatio 535.34
laudationis finis 145.16.335.64
laus à conſecutis 421.56
laus in actione 416.64
legales conſtitutiones 625.61
legales ſtatus 432.60
legalium ſpecies 148.39
legalis controuerſia 816.40
legare, & legatum 171.30.135.50
legatarius 172.52
legitima conſtitutio 548.63.553.33
lex 39.58.108.23.324.27.519.51.631. 31.589 34
lex Aelia 17.15
lex diuina, & humana 441.53
lex & mos 429.24
lex iniqua 160.43
lex maxime conſeruanda 815.47
lex naturæ 296.12
lex quæ, & unde 269.20
legis definitio 184.11.441.20
legis effectus 347.12.55.49
legis ſenſus 551.20
leges contrariæ 814.51
leges & iura 581.27
legum diuiſio 184.25
lemma 738.23
lenitas 338.36.537.35
leniora 338.56
libellus repudij 264 59
liber & libertas 166.6
liberalitas 338.8.339.64
liberalium artes præceptores 756.40
liberi erga parentes 411.16
liberi faciundi forma 166.14
liberi faciendi modus 15.30
liberi faciendi partes 15.31.16.2 95.16 50
libertas antiquorum 712.39
libertas humana 239.20
libidinis origo 624.32
libido 564.29
libripens 109.6.369.59
licentia 515.21.690.4
lis & iurgium 659.38
literarum elementa 107.7
litigioſum argumentum 608.61
loci accuſatoris in definitione 798.61
loci catholici, & reciproci 168.58
loci communes 499.31
loci coniecturæ 389.41
loci finitimi 246.35
loci conditionales 62.49
loci locorum 14.2
loci principales coniecturæ 790.11
loci qui 11.4 eorum partes 11.37 760.32
loci ſimplices 13.57

loci uirtutum, & uitiorum 334.4
loci unde 49.25
locorum communitas 54.18
locorum differentiæ 51.56
locorum diuiſio 282.35.159.49.356 27.760.29.485.1;575.57
locorum & rerum partitio 37.44
locorum figuræ 250.42
locus ab adiunctis 58.16.26.118.45
locus ab auctoritate 286.5
locus ab efficientibus cauſis 127.8
locus à cauſis 218.37
totus à comparatione 222.19
locus à contrario 117.28.201.46
locus à genere 37.9
locus à ſimilitudine 115.57
locus à toto 32.53.94.39.107.33
locus communis 581.41
locus condicionalis 126.3.87.43
locus ex cauſis 132.36
locus differentiæ 288.5
locus extrinſecus 87.61.88.16
locus naturalis 821.64
locus oratoribus & philoſophis com= munis 125.10
locus prior, & poſterior 35.29
locus reprehenſionis 327.26
locus ſignorum 288.25
locus ſimplex 275.41
locus tripartitus 120.36
locus uirtutum 336.50
locus unde. 63.17
locuples 608.26
logica quæ 4.14.43
logicæ uis 4.30
logicæ definitio 257.34
longitudo orationis 376.64
luxuries & auaritia 610.26
luxurioſus 110.9
lycurgi leges 718.1
Magiſtratuum adiecta 184.40
magiſtratus à deo 292.24
magna uſu, aut natura &c. 405.29
magnificentia 931.48
magnitudo animi 337.54
magnum, & amplum 721.3
maieſtatis crimen 553.28
maius & minus 773.53
maledicere & accuſare 615.51
maleficij exaggeratio 808.6
male parta male dilabuntur 164.17
mancipatio 40.21.109.1
mancipatio fiduciaria 116.12
mancipandi ritus 40.24.109.9
mancipi res 40.16.108.4
mancipij ſignificatio 182.53
mancipio dare 274.51
mancipium 268.52.297.55
mancini hiſtoria 300.3
mandatarius 274.6
manifeſta concluſio 779.5
manumiſſio 166.11
manus pro poteſtate 172.29
mulier capite diminuta 25.40
manuum geſtus 505.11
materia triplex 723.1
materia rhetorica 722.49
materiæ definitio 213.4.712.57
materiæ diuiſio 722.38
materiæ & formæ conſideratio 5.41
materies 611.30
materfamilias 23.21.261.50
mathematicorum ſcientia 132.51
matricidij accuſatio 147.46
matrimonium 239.14
matrona 172.20
maturatio 501.5
medicinalis officij finis 722.14
medium inter affirmationem & ne= gationem 11.25
medium inter uitiũ & uirtutem 618.22
membra domus 95.45
membra loci quatuor 14.34
membrorum diſcordia 199.20
memoria duplex 383.37
memoriæ argumentum 642.9
memoriæ definitio 640.32.725.56
memoriæ comparatio 321.5
metaphora 190.3.686.16
metalepſis 695.39
metatheſis 695.36
metonymia 314.6.458.42
metonimiæ ſpecies 374.8
metrum 699.55
metus 216.33.245.2.537.50
militaris ordo 157.45
minorum comparatio 20.18
miniſtra ſapientiæ 418.35
minuendi ſpecies 690.31
miſerabilis conditio 405.60
miſericordia 538.15
miſericordiam captare 624.59
modeſtia 631.54.632.16
modi conditionalis ſeptem 123.11
modicum 631.60
modi definitio 762.24
modi expetendi, & fugiendi 333.56
modi ex prudentia 762.37
moderationis regula 409.13
modi modificationis 458.33
modi ſimplicium 139.60
modus concluſioni 123.49
modus faciendi inductionem 775.4
modus narrationis 748.51
modus reprehenſionis 784.52.786.5
monoſyllaba 673.58
monſtroſus, facinoroſus 390.42
monſtrum, & prodigium 414.61
morales uirtutes 336.57.417.4
moralis philoſophia 219.5
mores diuturni 305.2
moris definitio 184.45.247.43
mors laudabilis 340.52
mors 423.19
mos 40.3.269.32.519.50.324.30
motus animi in oratione 366.55
motus definitionis 244.38
motus perſonarum 339.61
mulierum, & pupillorum tutela 55.48
mulierum tutela 204.51
multiplicatio 463.56
mundi facies 724.33
mycteriſmos 689.1
N. L. ſignum amplificationis 439.58
narratio 368.59.50.35.504.50.394.5. 387.12.387.43. 627.20.744. 28.747. 59.749.53
narratio cauſæ 607.6
narrationi aſſignata 375.54
narrationis definitio 254.10
narrationis initium 545.17.49
narrationis locus 323.64
narrationis præceptum 749.12
narrationis partes 539.12.745.50
narrationum genera 534.6.600.3
narratio remota 745.8
natura 216.43.488.36
natura duplex 765.31
natura eloquentiæ 704.12. ars inertiæ 134.38
natura profertur arti 84.61
natura pro ingenio 277.41
naturæ comparatio 488.13
naturæ definitio 643.46.755.9
naturæ imitatrix 229.5
naturæ ius 497.42.631.11
naturæ lex 144.16
naturæ qualitas 715.58
naturæ ius 441.26
naturalis oratio 475.19
neceſſaria 467.39
neceſſaria in negotio 759.48
neceſſaria quomodo ponuntur 84.21
neceſſariorum conſideratio 30.46
neceſſarium 422.39
neceſſitas duplex 229.13
neco, necui. & neco necaui 645.26
negantia 765.26
negatio adiuncta 763.20
negatio facti 481.19
negationes duæ 71.44.124.33
negatiuæ propoſitiones 264.11. 126.34
negotialis conſtitutio 598.45.735.12
negotiatorum natura 392.45
negotium 520.40.758.821.21
neptunus 661.26
nex 180.60
nexus definitio 184.59
nexus & nexum 269.55
nexus uenditionis 286.52
nili ortus 207.34
nomen 173.7
nominatio 513.55
nominum ſignificantia 754.7
non dubia 472.18
non neceſſaria 364.4
non neceſſaria meliora neceſſarijs 134.11
nota 51.6.259.6
nota latine. ἐτυμολογία græce 162.19
notio 17.5 47.52.48.9.166.58.308. 33.516.18.299.2

notationis definitio 191.52.241.36.
187.62
nouata 456.60
numerata pecunia 209.59
numerus 699.40
numeri in oratione 315.12
nuncium 264.58
nuptiæ antiquorum 712.36
nuptiæ legitimæ & illegitimæ 174.30.
296.9
nuptiæ per coemptionem 23.26
Obſcura 455.11
obſcurum genus 459.44
obligatio per æs & libram 108.56
obliuio propoſitionis 785.53
obſeruantia 631.20
obſoletus 688.29
occaſio 661.63.812.14
oculorum & aurium ſigna 781.62
occupatio 513.12
odium & inuidia 717.38
officia ſecundum Ambroſium 630.34
officij deſcriptio 244.24.721.55
officij diuiſio 629.14
officij & finis differentia 722.18
officiorum gradus 411.13
officium 423.26
officium oratoris 599.59
omnis animi paſſio iudiciũ turbat 80.23
omnis cauſarum ſpecies 336.30
omnis quæſtio dubitabilis eſt 65 10
operis intentio 81.15
opes & diuitiæ 335.52
opimij hiſtoria 344.54
opinio 324.23.792.23
opinio à fide 232.22
oppoſita 262.56
oppoſitorum genera 56.7.202.7
optima ſemper tenenda 479.39
optimus orator 599.57.
opus inteſtinum 254.64
oraculo 449.6.308.10
orandi ratio 521.16
oratio aperta & dilucida 317.2
oratio conuerſa 462.4.381.10
oratio duplex 226.6
oratio ex quibus conſtat 352.48.378.5
orationis conditio 413.33
orationis deliberatiuæ qualitas 627.31
oratio illuſtris 317.55
orationis longitudo 407.17
orationis membrum 678.30
orationis ordo 368.24.370.56.382.52
orationis ornamentum 336.13
orationis partes 253.36.353.54.354.
5.364.21.376.1.384.1.450.4.
521.40.599.62.702.43
orationis principium 517.3.707.38
orationis qualitas 428.15
orationis ſpecioſiſſimum genus 688.2
orationis ſtructura 459.8
oratio perpetua, & conciſa 253.24
oratio propria 376.25
oratio ſimplex 342.22.480.25
oratio ſermo dicta 357.43
orationum genera 544.31
orator 709.10
oratores & philoſophi 278.59
oratoria à philoſophia 80.61
oratoriæ & Helenæ comparatio 788.37
oratoriæ artis inuentores 789.1
oratoriæ artis officium 721.53
oratoriæ quæſtiones 299.57
oratoria narratio 746.6
oratori neceſſaria 357.25
oratoris effectus 354.16
oratoris officium 450.10.493.25.519.
33.721.64.724.39.725.18.739.
3.789.38
oratoris partes 321.21
oratoris proprium 725.24
oratoris uis 352.58.355.7.37.33.
449.11
oratorum, & dialecticorum partes
196.17
oratorum loci 575.43
ordines quinque 454.50
ordo in rebus gerendis 713.24
ordo, iunctura, numerus 671.32
ordo locorum 454.71
ordo orationis 352.45
ordo procedendi 404.61
ordo temporum 478.51
Pactum 346.48.492.6.631.27
pactum & promiſſio 358.9
pædagogus 659.35
palamedis hiſtoria 229.60.304.18
paradoxa Ciceronis unde 156.25
parentheſi 696.19
parentum amor in liberos 772.41
parium diſcretio 85.48
parœmia 688.51
parium comparatio 20.15
parricidarum pœna 222.30.495.52.
555.5
partes 293.50.751.48
partes concluſionis 786.48
partes coniunctæ totum efficiunt 39.33
partes compenſationis 805.36
partis et formæ diſtinctio 171.62.169.7
partes & ſpecies in quo differunt 47.15
parte generis deliberatiui 627.10
partes generis & formæ 49.57
partes hominis 49.43
partes neceſſariæ 353.1
partes orationis 738.62.739.13
partes oratoriæ artis 789.42
partes qualitatis 471.22
partes rhetoricæ 597.62.725.45.726.28
partiendi ratio 446.15
partitio 19.47.40.6 269.15.573.15.
749.47
partitio argumentationis 777.8
partitionis concluſio 87.60
partitionis effectus 545.50
partitionis exemplum 108.19.
39.54
partitionis uſus 112.42
partitionis partes 749.54.750.50
partitionum præcepta 753.3
partitio qualitatis 409.60
partium diuerſitas 181.39
partium enumeratio 53.32.161.49
partium genera 165.63
patientia 417.45.631.51
patroni, aduocati, procuratoris, &
cognitoris differentia 220.11
paucitas in partitione 751.43
pauli argumentum 283.34
pauſaniæ hiſtoria 290.46.384 4
pauſaniæ mors 137 22
pauſaniæ proditio 229.40
pax unde 710.24
pecudes 297.57
peculatus accuſari 553.55
pecunia numerata 301.54
pecunia in nominibus 100.4
pecunia numerata 22.49
pecunia ſignata 209.61
pecuniæ definitio 298 42
pedes carminum 699.57
pedes oratorij 704.41.705.55
pedes trium ſyllabarum 705.52
penus 173.51.182.62.432.48.491.
7.268.53
pepigi 590.45
percontari 400.47
perfecta habitu & uſu 714.19
perfecta per ſe 480.2
perfectum 715.27
periphraſis 315.6.374.36.684.36
permiſſio 513.29
permutationis ſpecies 514.42
peroratio 254.42.329.60.474.31.
402.19.384.5
perorationis amplificatio 331.53
perorationis ratio 622.59
perſeuerantia 143.14
perſona muta 405.8
perſonæ attributio 234.13.794.61
perſonarum genera 385 6
perſonarum ratio 321.39
perſonis attributa 819 42
perſuadendi modus 718.4
pertinacis quæ et unde 143.10.246.48
perturbationes animi 613.16
perturbati animi effectus 131.44
perturbationis cauſa 216.27.37.33
perturbationis definitio 129.21.
227.47
perturbationum genera 303.64
philodami hiſtoria 387.52
philoſophiæ laus 154 3.446.40
philoſophiæ partes 712.29
philoſophi officium 276.42
philoſophorum & oratorum com-
munitas 82.4
philoſophorum initium 716.59
philoſophorum laus 221.47
phiſica 712.30
phyſicorum locus, & tempus 207 31
phyſicorum proprium 409.21

pietas 247.55.248.3.610.34.631.15
peto, & poſtulo 680.44
pœnitet 796.21
pollicitatio 501.1
polyonyma 182.34
porcina 651.2
poſſe, & facultatem habere 795.13
poſthumus 301.1
poſtliminij definitio 192.38
poſtliminio redire 113.35
poſtliminium 287.29.51.19.273.24.
299.61
poteſtas, facultas & uoluntas 791.37
plebiſciti definitio 184.21
pleonaſmi ſpecies 695.51
practice 724.15
pragmatica quæſtio 145.44
præcepta conſtitutionis 801.46
præcepta officij 808.12
præcipiendi locus 410.51
præciſio 682.36
prædicamenta ſeu categoriæ 93.19
prædicatiua propoſitio 62.38.64.14
prædicatoria quæſtio 235.35
prædicatum 11.47.63.62.258.28
prædicatum & ſubiectum 92.57
prædicatus 7.57
prædium 268.49
præmij competitores 814.61
præiudicium 226.24
prænomen, nomen, cognomen, & agnomen 683.20
præſcribere 572.30
præſens tempus 761.33
præſtare 177.1
præſtare fidem 198.15
prætor 776.12
præuaricatio 439.22.482.49.749.33
præuaricator 440.3.591.19
prima cauſarum diuiſio 128.32
prima hominis ſcientia 714.27
prima iudicia 278.60.279.7
prima narrationis uis 387.31
principia deliberationis 501.32
principia ſuſpicioſa 438.1
principium 523.17
principium ab aduerſarijs 386.61.
principium eloquentiæ 711.53
principium orationis 384.4.428.11
principum placita 184.37.
priſca uerba 323.26
priuatarum cauſarum quæſtiones 131.62
probabile argumentum 562.57.563.39.
769.56.771.34.772.2
probabile genus 317.49.460.1
probabilia 30.49.356.10.389.49
probabilis narratio 324.6.387.40.
748.28
probatio ab utili 425.21
probatio à re 225.56
probatio cauſarum 434.28
probatio ab auctoritate 179.57
probatio artificialis 176.40
probationes adiunctæ coniecturæ 796.30
probationis artificialis ſpecies 193.6
225.28
procurator 198.40
profani 326.2.572.6
proœmium 342.30.493.31
proœmij effectus 91.6
proœmij partes 1.2
promethei origo & fabula 652.42
pronunciatio 494.16.503.1.725.59
pronunciationis diuiſio 353.22
propoſitio 235.8.261.12
propoſitio diſiunctiua 67.26
propoſitio dubitabilis 6.61.8.50
propoſitio maior & minor 8.44
propoſitio maxima 95.8
propoſitio poetarum, & oratorum 386.5
propoſitio ſimplex 7.53.8.53.63.60
propoſitio ſuperabnegatiua 66.32
propoſitio repugnans 60.49
propoſitiones compoſitæ 64.17
propoſitiones, quæ medium non habent
67.49
propoſitionum genera 8.63
propoſitum 237.14
propria alicuis meliora 84.32
propria rei nota 205.50
propria uerba 671.1
proprietas 312.46.469.53
proprietatis definitio 241.44
proprij loci 433.42
proprium 271.4
proprium oratoris 601.38
proſopopœia 693.57
proſteſis 695.54
protegere, & protecta 180.4
prouidentia 630.32
prudentiæ 336.62.339.42.707.60
prudentia, & calliditas 630.15
prudentiæ comites 478.60
prudentiæ definitio 629.47
prudentiæ effectus 441.7.613.2
prudentiæ partes 630.30.632.28.817.43
prudentiæ ſedes 416.34
publica iudicia 279.1
purgatio ſiue cõceſſio 397.11.218.54.736.
25.808.37
Quadruplator 615.60
qualitas abſoluta 397.8
qualitates fugiendæ, aut expetẽdæ 143.52
qualitatis comparatio 142.25
qualitatis quæſtio 239.58.242.37
qualitatis quæſtio triplex 242.51
qualitatis ſtatus 440.64
qualitatiuus locus 822.2
quæ à iudicibus conſideranda ſunt 132.6
quæ ad aliquid dicuntur 33.7
quædam non laudabilia, ſed iure conceſſa
343.25
quæ genera ſumenda ſunt 52.37
quæ hominibus, & animalibus accidunt
130.56
quærenda, & fugienda 341.59
quærenda in uerbis 371.35
quærendi modus 335.23
quæſita, & quæſtiones 558.14
quæſtio 6.60.7.20.11.1.147.40.48.10.
226.37.344.16.485.8.726.54.
quæſtio coniecturalis finitiua, iuridicialis
233.43.239.35
quæſtio controuerſiæ 727.20
quæſtio diſceptiua 431.5
quæſtio duplex 431.18.450.11
quæſtio finita 345.6
quæſtio finita, & infinita 407.32.486.5.
233.63
quæſtio cognitiua 238.62.239.35
quæſtio infinita 238.50
quæſtio infinita coniecturalis 409.16
quæſtio omnium prima 240.39
quæſtio rhetorica 50.31.113.6
quæſtio triplex 245.49
quæſtionis definitio 233.1.477.40
quæſtionis diuiſio 354.58
quæſtionis partes 7.26.8.1.11.39
quæſtiones naturæ 407.40
quæſtiones tormentorum 401.59
quæſtionum diuiſio 334.53
quæſtionum genera 138.45.183.23.
411.41
quæſtionum numerus 389.28
quæſtionum omnium origo 142.37
qui ſui iuris non ſunt 174.30
qui teſtamentũ conficere nequeũt 174.31
quo tempore Cicero ſcripſe Topica 1.12
Rara uulgaribus antecedunt 84.37
ratio ciuilis 720.56
ratio 251.53.258.7.389.34.608.2
ratio, & induſtria 503.28
ratio, & inuentum 159.20
ratio, & ratiocinatio 614.3
ratio philoſophandi triplex 446.55
ratio poſt conſtitutionem 558.33.559.17.
ratio uitioſa 613.53
ratiocinatio 511.16.563.61.587.44.766
14.22.41.790.35.791.12
ratiocinationis loci 792.59
rationalis propoſitio 264.9
rationalis ſtatus 432.10
rationis & ſapientiæ effectus 714.11
recta animi intelligentia 519.21
rectum 430.7
refutatio 398.6.430.25
refutatio accuſationis 145.50
regis & tyranni differentia 243.45
regreſſio 675.34
regreſſus 320.47
rei accidentia 234.19
rei publicæ felicitas 239.32
rei publicæ partes 709.17.719.25
rei uxoriæ actio 303.30
relata 475.11.489.24
relata ad idem uerbum 319.30
relatio criminis 557.25
relatiua conſtitutio 798.50
relatiua reciprocantia 56.47
relatiuorum definitio 204.1
relatiuorum potentia 56.47
religio 324.31.340.9.610.52.631.14

religioſus

religioſus 610.64
remoreuis 559.34
remotio criminis 557.32.556.32
repetitio 675.1
repetitio ab inferiori 463.26
reprehẽſio ſiue refutatio 397.35.780.20
reprehenſio aduerſariorum 800.15
reprehenſionis diuiſio 619.50
repudium 295.51
repugnãtia 59.27.103.35.160.49.263
56.264.33.265.19.453.13.477.47
repugnãtia conuenire non poſſunt 18.28
rerum cognitio 446.43
rerum conſtitutio 548.4
rerum diuiſio 55.23
rerum omnium cauſa 78.8
rerum omnium moderatrix 719.32
rerum primordia 488.9
rerum publicarum gubernatores 716.42
rerum publicarum interitus 717.1
rerum uarietas 538.18
res affectæ 450.38
reſiſtere quæſtionibus 474.24
res maiores 1.9
reſpondere, & reſponſa 268.13
res quæ nos alliciunt 424.6
reuocatio 500.64
rex, & tyrannus 395.32
rhetoribus conceſſa 618.32
rhegium, rhegini, & rhegienſes 154.32
rhetorica 165.10.338.44.359.23.
404.4.519.14
rhetorica inductio, & dialectica 198.3
rhetoricæ definitio 326.57.720.5
rhetoricæ materia 597.4.725.33
rhetoricæ neceſſaria 697.40
rhetoricæ partes 352.7
rhetoricæ partes 307.13
rhetoricæ partitio 183.45
rhetoricæ ſpecies 324.49
rhetoris proprium 725.24
rhetoris, ſophiſtæ, & oratoris differentia
709.9
rhythmus 699.52
riſus quando mouẽdus 529.26.530.17.
531.6
rogare 582.32
ruta 481.33
ruta, & cæſa 345.20.432.50
rutis, cæſis, receptis 282.7
Sacerdotum reſponſa 184.32
ſanctio 582.42
ſanctitatis definitio 248.14
ſapientia duplex 409.28
ſapientia, & prudentia 629.21
ſapientiæ definitio 629.51
ſapientiæ & eloquentiæ effectus 714.50
ſapiẽtiæ & eloquentiæ cõiunctio 707.48
ſapientiæ laus 714.22
ſapientiæ perſuaſio 714.32
ſapientiæ poteſtas 711.11
ſapientis natura 712.21
ſarcaſmos 688.40
ſatis dare 176.64.300.39
ſcientia ciuilis 721.16
ſcientia & uirtus 630.5
ſcientia oratoris 739.32
ſcipio 650.24
ſcripturæ initium 716.58
ſæuitia, & clementia 454.48
ſ. & x. aſperitas 673.51
ſecunda diſtributio 546.13
ſecundo attributo ſubiecta 760.11
ſemiſſis 553.6
ſenatuſconſulta quæ? 39.59
ſenſus hominis 724.30.772.8
ſenatuſcõſulti definitio 184.28.108.14
ſententia 464.56
ſententiæ definitio 677.16.511.32
ſequentia, & conſequentia 208.40
ſeptem in narratione neceſſaria 748.30
ſermocinatio 516.35
ſermo feliciſſimus 672.35
ſeruorum enumeratio 162.4
ſeruorum initium 757.4
ſeruorum teſtimonia 436.44
ſicarij 66.11
ſi coniunctio 210.35.211.12
ſi dies eſt, lux eſt 65.4
ſigna facti præteriti 434.57.435.7
ſignificata 456.39
ſignum 571.1.781.56
ſignum duplex 573.23
ſi hoc eſt, illud eſt 71.54
ſimilia quæ? 29.53
ſimiliter cadens 679.53
ſimiliter deſinens 680.4
ſimilitudo 261.58.172.49.294.48.
394.4.451.20.456.60.487.22.
515.63.692.36.787.36
ſimilitudo duplex 115.64
ſimilitudo, & eius uſus 195.48
ſimilitudinis diuiſio 54.6
ſimilitudinis exemplum 54.52
ſimilitudinis partes 783.52
ſimilitudinum formæ 274.19
ſimilitudinum genera 196.40
ſimilium, & contrariorum ordo 36.19
ſimilium & diſſimilium oſtẽſio 782.54
ſimplex genus dicendi 456.15
ſimplicia 312.35.445.8
ſimplicia inuenienda ſunt 371.31
ſimplicium genera 242.50
ſingulare 571.49
ſocietatis gradus 410.47
ſocij & amici differentia 710.39
ſocius 274.4
ſolœciſmus 666.19.667.24
ſolonis leges 717.62
ſomnium Cæſaris 232.9
ſonantia, & iucunda 460.55
ſonora 488.52
ſophiſta 709.9
ſophiſtica diſputatio 4.35
ſoritici ſyllogiſmi forma 807.23
ſpatium temporis 749.5
ſpecies 22.55.36.2.294.32.271.17
ſpecies à Cicerone uocãtur formæ 20.35
ſpecies ad genus 99.25
ſpeciei à genere ſeparatio 71.33
ſpecies amplificandi 690.31
ſpeciei diuiſio 87.34
ſpectanda in probatione cauſarũ 565.18
ſpeculationis, & iudicandi uia 5.46
ſpes 537.38
ſtadium unde 727.42
ſtatus 249.35.250.34.305.7
ſtatus ambiguus 443.26
ſtatus compenſatiuus 496.17
ſtatus legalis 444.6
ſtatus oratorum 389.32
ſtatus qualitatis 246.18
ſtatus unde 343.54
ſtatuum diuiſio 252.27.325.8
ſtatus in exornatione 430.15
ſtillicidium 182.48.268.51
ſtipulatio 272.30.306.7.346.58
ſtipulationum formulæ 190.59
ſtipulationum partes 299.44
ſtoici qui, & unde 156.19
ſtudiorum genera 419.51
ſtudium 711.61.758.9.820.31
ſtudium eloquentiæ 718.48.719.17
ſtudium & diſciplina 725.1
ſtultitia cum irriſione 532.16
ſtultitiæ definitio 117.57
ſtultitiæ effectus 611.29.613.3
ſuaue genus 460.47
ſuauis narratio 406.27.543.29
ſuauis oratio 318.49.380.9
ſubiectum 11.47.258.27
ſubiectum 63.61
ſubſtantia 258.41
ſubſtantia 730.16
ſumma negotij 759.30
ſumma ſummarum 302.5
ſupellex 268.53
ſuperbia 338.61
ſuperſtitio 420.60
ſuperſtitio à religione 247.64
ſupplicium iniquum 814.7
ſuſpicio 537.57
ſymbolum ſecundum Ariſtotelem 51.8
ſyllogiſmus 8.9.124.63.345.32.399.
30.603.44
ſyllogiſmus ex quibus conſtat 63.55
ſyllogiſmi conditionales 63.48
ſyllogiſmi exemplum 9.23
ſyllogiſmi partes 65.29
ſyllogiſmi hypothetici 210.29
ſylua 611.63
ſyncopa 696.32
ſynecdoche 91.16.685.57
ſynodi conſtitutio 283.33
ſynonyma 182.34
Tabulæ pro teſtamento 263.45
tabulæ ſecundum Quintilianum 216.40
tapinoſis 699.2
temperantia 417.3.478.57.632.10
temperantiæ definitio 337.27.339.52.
709.2.817.53
tempeſtas 326.4

tempora duo 409.43
tempora tria 495.10
tempori ſubiecta 227.61
temporum conſideratio 527.27.761.1. 753.34
temporum gradus 367.13.488.19
temporum partitio 391.3
tempus idoneum 749.7
tentatiuum argumentum 608.58
terminus maior, & minor 7.55.8.22
termini qui 11.23
teſtamentum 166.40
teſtata 467.54
teſtatores qui 295.31
teſtes qui 88.60
teſtes fide digni 228.6
teſtimonia inartificialia 356.61.401.22
teſtimonij genera 225.63.226.21
teſtimonium 88.42.163.46.179.19
teſtimonium à claro uiro 232.28
teſtimonium induſtriæ 232.20
teſtimoniorum præcepta 435.56
teſtimoniorum ſpecies 356.57
teſtis auctoritas 135.52.179.23
theſis quæ 139.1
theorice 724.14
theſis à cauſa 132.4
timenda, & non timenda 173.37
timor 216.32
titi liuij exordium 704.15
tmeſis 695.43
topica 5.56.6 33.153.16
topica Ariſtotelis 153.18
topicæ & dialecticæ differentia 92.42
topicorum Ariſtotelis & Ciceronis diff. rentia 11.8
topicorum intentio 2.13
topicorum præcepta 281.9
totius amplificatio 282.44
totius diuiſio 260.11
totum 450.34
totum à genere 41.25
tranſcribere 648.19
traductio 510.26
tranſgreſſio 514.18
tranſlata 475.7
tranſlatio 48.57.189.20.190.1.458.35 499.50.514.31.550.7. 587.6. 737.13 801.7
tranſlata uerba 360.30
tranſitio 535.20
triens 553.7
trimeter Ciceronis 704.19
triptolemi origo 652.23
trochæus pro ſpondeo 705.11
tullius & Zeuſis comparatio 788.39
tum ſyllaba adiecta 166.51
tumulentus 168.30
turpitudo 742.28.818.19
turpe genus 523.38
tuſculanæ quæſtiones 153.4
tuſculanum 153.12
tutela 268. 59.296.39
tutela mulierum, & pupillorum 117.26. 201.17.274.59
tutela quot modis fit 50.4.112.52
tutelæ diuiſio 112.57
tutelæ finis 301.30
tutoris definitio 198.13
tyranni & imperatoris definitio 43.42
Varietas argumentorum 40.31
uelia oppidum 154.29
ueniæ poſtulatio 807.47
uenuſtas 504.64
uerba grandia & magnifica 319.5
uerba grauia 402.50
uerba illuſtrantia 474.51
uerba in nuptijs ſolennia 13.23
uerba media 592.22
uerba medificata 313.50
uerba natiua & reperta 371.45
uerba nouata 371.62
uerba ſonantia 402.53
uerborum conciſio 489.6
uerborum conſonantia 671.61
uerborum & ſententiarum ornamenta 413.22
uerborum exornatio 674.44
uerborum genera 459.19
ueriſimilia 205. 46.471.50.468.21 393.20
ueriſimilis narratio 542.13
ueritas 631.22.818.1
ueritas in oratione 704.13
uerum duplex 781.16
uictoria à ſimili 715.42
uictus 820.46
uindex 17.12.96.24.167.18
uindicatio 631.18
uindicia unde 96.29
uindicta 260.45
uindicta quæ? 166.20.15.38.95.26 283.14.263.63
uiri boni officium 81.59
uirtus eſt auro pretioſior 134.50
uirtus & uitium 170.9
uirtus melior diuitijs 85.12
uirtus narrationis 746.44
uirtus quæ & unde 161.28.165.47 334.60
uirtutis definitio 395.28.185.9.202.5. 707.53
uirtutis effectus 214.8
uirtutis laus 142.36
uirtutis partes 707.59.817.42
uirtutis locus 490.15
uirtutis potentia 89.18
uirtutis ſedes 416.29
uirtutum cuſtodes 478.63
uirtutum genera 336.47.341.32
uirtutum nomina 417.62.419.36
uis conſilij, & mentis 445.7
uis in quo conſiſtit 134.47
uita, & mors 47.4
uita hominis 567.17
uitæ iucunditas 718.61
uitia rerum 674.38
uitiorum genera 420.25
uitioſa allegoria 688.10
uitioſa enumeratio 784.39
uitioſa oratio 703.61.704.6
uitioſum dicendi genus 660.61
uitioſum genus argumentationis 786.4
uitium facere 266.35.283.66
uitium oratione 743.46
uituperationis finis 336.1
uitium ſingulare 789.9
ultionis ſignum 405.41
ulyſſis laus 654.49
uocabulorum interpretatio 162.25
uocalium concurſus 672.55
uocis qualitas 383.18
uoluntaria neceſſarijs anteponūtur 84.50
uoluntaria cauſæ 177.61
uoluntatis definitio 216.24
uoluptas 425.36.417.21
unde hæc commentaria tranſlata ſunt 78.34
urſinus partus 157.30
uſitata uerba 459.22.670.54
uſucapio 179.1.267.46.268.55.297.6.
uſus, & abuſus 173.56
uſusfructus 263.3.283.64.173.45. 175.45
uſusfructus legatio 23.55
uſusfructus ſacerdotum 284.3
utile & neceſſarium. 480.18
utilior comparatio 799.60
utilis definitio 242.53
utilitas diſcernendi 423.10
utilitas honeſtati coniuncta 713.47
utilitatis genera 718.51
utilitatis partes 500.47
uulgare exordium 743.54
uxor legitima 283.34
uxoriæ rei conſideratio 122.8
uxor quot modis habetur 23.18.98.57. 17.32
uxorem ducendi modi 261.46
Zeugma 461.20
zeuſis pictor 787.47

IN M. TVL. CICERONIS
LIBRVM PRIMVM DE ORATORE AD QVINTVM FRATREM,
IACOBI LODOICI STREBAEI REMENSIS Commentarius primus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Quando,qua'que ratione compoſitum ſit hoc opus,

M. CICERO circa initia belli Gallici, ingenti gaudio Senatus ac uniuerſæ Italiæ, ab Exilio reductus eſt, P. Lentulo,Q. Metello,conſulibus. Reſtituta dignitate,& moleſtiarum procellis magna ex parte ſedatis,ſuas recoluit artes,& rurſus ad ſcribendum ſe Contulit. Tum confecit hos de Oratore libros: id quod ex præfatione facile colligi poteſt. Hoc, inquit, tempus omne poſt conſulatum iis obiecimus fluctibus, qui per nos à communi peſte depulſi,in noſmet ipſos redundarunt. Sed tamen in his uel aſperitatibus rerum, uel anguſtiis temporis,obſequar ſtudiis noſtris: & quantum mihi uel fraus inimicorum,uel cauſæ amicorum, uel Reſpub. tribuet ocii, ad ſcribendum potiſſimum conferam. Editos autem ad P. Lentulũ miſit in prouinciã Ciliciam cũ epiſtola copioſa,quæ nunc primo libro nona habetur, unde hæc pauca uerba tranſcripſimus. Scripſi etiam Ariſtotelico more, quemadmodum quidem uolui,tres libros in diſputatione ac dialogo de Oratore, quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles, abhorrent enim à communibus præceptis, & omnem antiquorum, & Ariſtotelicam & Iſocraticam rationem oratoriam complectuntur. Ariſtoteles autem (quod Cicero in Oratore,& Diogenes Laertius memorant) in uniuerſo genere quæſtionis adoleſcentes non ad philoſophorum morem tenuiter diſſerendi, ſed ad copiam rhetorum in utranque partem,ut ornatius & uberius dici poſſet, exercuit. Aemulatus Iſocratem, de rhetorica libros edidit,ad Theodectem tres,ad Alexandrum unum : duos item alios, unum Grylli, alterum Nerinthi nomine appellatum : qui nunc deſiderantur. Ad eum morem Cicero multos de orandi facultate uarie ſcripſit libros. In his tribus Ariſtotelica ratione diſſerit in utranque partem,in Craſſi Antoniique perſonis, & complectitur quæ uiri eloquentiſſimi clariſſimi'que ſenſerunt de omni ratione dicendi.

COGITANTI *mihi ſæpe numero.*] *Operæpreciũ mihi uidetur, initio totã principij uim ſummamq; complecti. In quo materia primũ conſideranda, deinde tractatio. Materia omnis ſumitur à rebus et perſonis: res aut in eo ſunt de quo agitur, aut aſſumũtur extrinſecus, ut locus, tempus, opinio. A ſua perſona et fratris & lectorum, duxit materiæ partem: à tempore & à re propoſita, partem. A tempore miſeratio, à fratre exhortatio, ab authore exercitato autoritas, à lectoribus ratio diſcendi & uſus, à re ipſa amplitudo & dignitas eſt petita. Tẽpora iniqua patiẽti, bene mouentẽ audienti, perfectiora in ætate grãdiore ſcribẽti, conciliatio, fauor, ſtudium, beneuolentia: explicanti rei partes, rationẽq; diſcendi, docilitas & intelligentia : proponenti magnitudinem artis & dignitatem, attẽtio quæſita eſt. Hæc de materia & ipſius uirtute quambreuiſſime. In tractatione collocatio eſt, & elocutio: in collocatione, rerum digeritur ordo: ordinem natura & iudicium regit. Inſtituit igitur agere primo loco de cauſis, quæ in effectione rerũ primæ haberi ſolent. Cauſæ fuerunt: tempus à magiſtratu, quanquam turbulentum, tamen literis conferendum: fratris uoluntas et exhortatio, iuuenilium ſcriptorum emẽdatio. A cauſis duxit effectum, de oratore ſcribendum, de quo multa ſunt et præclara præcepta: non utendum communibus præceptis, quibus uſus erat iuuenis, propter rei magnitudinẽ, & eius inter reliquas artes præſtãtiam. His ordine poſitis, enumerat partes, quo doceat multa eſſe nec ipſa cõmunia præcepta, & quo ſuſceptũ negotium exornet. Tandem quantũ inde ſumeret lector, oſtẽdit. Breui complectar.*] *Præfatur cur ſcribat, & quid, & quale, & quantum, & in quem uſum ſcribat. Elocutio tracta eſt, & ſuauis. Compoſitio accurata quidem, ut in exordio libero: at ſummiſſæ perſimilis, ut in principio uerecundo. Principio tempus aliorum quietum et illuſtre cũ ſuo turbulẽto & obſcuro comparat, ut laboranti ſit fauor, & laus in agendi difficultate. Spem ſuam fallacem, & honeſtum ſtudiũ, moleſtiarũ tempeſtate iactatũ fuiſſe ad eundem uſum queritur. Genus eſt igitur παθητικόν, ex impari comparatione, ex opiniõe decepta, ex egregio ſed infelice conatu, qui tres affectuum ſunt loci frequentiſſimi. Cogitanti mihi.*] *Ordo rerum ſeruatus eſt. Primum excitanda cogitatio, ſi memoria repetere, hoc eſt recordari uetera cupiamus. Vetera autẽ, res ueterum dicit, ut Atheniẽſium, qui de Repub. benemeriti alebantur in Prytaneo: ut Romanorum ante tempora Syllana, priuſquam adoleuiſſet ambitio. Hi in optima Republica id eſt, in optimo ſtatu Reipublicæ honores & magiſtratus gerebãt, ut præturam, conſulatum. Rem adminiſtrabãt domi foriſq;. ubi feliciter ſucceſſerat, tum rerũ geſtarum gloria, atq; præclara hominũ exiſtimatione et uoce florebãt. Poſtea in negotio et cura ciuili, ut in conſilio, in foro, in legatione agebãt ſine periculo, propterea quòd minor regnabat inuidia, et pauciores erãt pernicioſi ciues. In otio autẽ ſiue literario, ſiue omni munere uacuo, cũ dignitate et ſplẽdida authoritate uiuebãt: ut Duellius ille, cui reuertẽti à cœna tibicines canebãt, et funale præferebatur. Venuſtatẽ quæſiuit in antithetis otio et negotio, in quibus etiã paranomaſia eſt. Perbeatos ueteres fuiſſe prædicat ex opiniõe populari, quos neq; Stoici, neq; ipſe beatos exiſtimet, niſi ſola uirtute nitãtur. At hic aliter orator, aliter in Tuſculana quinta philoſophus egit. Hic. n. quæ mouere poſſunt, illic uera quærũtur. Quòd autẽ ſua tẽpora iure laudare nõ poteſt, de more Iſocratis et mores accuſantium, ſe re*

ſert ad ueteres illos nõ multo quidē fœliciores, ſed poſteriorũ opinione meliores. Etenim laus ueterum, mollior eſt quædã caſtigatio & medela recentiorũ: ut hic P. Clodij, Iulij Cæſaris, Piſonis, & aliorum magiſtratuum, quibus uel agentibus, uel conniuentibus exactus erat in exilium. Ac fuit tempus.] Ac fuit tempus à conſulatu, cum putarem mihi quē admodum ueteribus, fore initium requieſcendi iuſtum, legitimum & æquum: ideoq; propè, hoc eſt ferè ab omnibus cõceſſum iri. Quieuiſſem autem, ſi retuliſſem animum ad utriuſque noſtrum præclara ſtudia, & otia literarũ, quibus pueri domi et in ſcholis liberaliter erudiebamur: ſiq; cõſtitiſſet, hoc eſt conquieuiſſet ſtabili quaſi ueſtigio, quãmaximus ſemper meus forenſium cauſarum labor, ſi ambitionis occupatio decurſu honorum, etiam ætatis flexu cõſtitiſſet, hoc eſt, ſi ex ordine decurſo curriculo magiſtratuum, quæſturæ, ædilitatis, præturæ, cõſulatus, & ætate ad ſenectutem declinante, non occupaſſet meum tempus honorũ petitio. In ambiẽdo magiſtratu, per urbem, per municipia, addito nomenclatore cãdidati circunferebãtur: quibus erat comitiorum ſuffragiũ, nominatim ſalutabant, prehenſabãt, precabantur, ludos exhibebant, largiebantur aliquid populo. In ijs rebus ferè tempus omne conſumebant. Adde curas, ſolicitudines, rumores hominum, res et uerba competitorum, repentinas ciuium mutationes, quæ uariæ diſtrahunt animũ, nec ulla frui quiete ſinũt.

Quam ſpem cogitationum.] Propoſuit & quæ de uitæ curſu cogitaſſet, & quæ de otio literarũ conſilia cepiſſet. Has cogitationes, hæc conſilia decepta fuiſſe conqueritur. Vnde deceptaſ partim à graui caſu communium tẽporum, qui grauis & turbidus eſt tumultus Catilinariæ cõiurationis, è qua publicũ inſtabat periculũ: (ſunt enim tẽpora cõmunia, publica pericula) partim à uarijs ipſius caſibus, cui ſimultas fuit cum homine potente Craſſo, cum ſcelerato eius Vatinio, cum P. Clodio, quo tribuno plebis in ius uocatus, miſere uexatus, tandem è ciuitate deiectus eſt. Hæ ſunt tempeſtates, ſeditiones, et agitationes moleſtiarum maximæ & turbulẽtiſſimæ, quibus hic uir, ut gubernator, magnis procellis et fluctibus iactatus, uix tandẽ reperit portum. Sunt autem moleſtiæ, ægritudines animi cõtractæ præſentia grauium malorum. Frequẽter in Tuſculanis moleſtias appellat ægritudines, quæ etſi in ſapiẽtẽ non cadunt, in hunc certe ceciderunt grauiſſime. Potuit igitur illud uſurpare: Si tu hic ſis, aliter ſentias. Locus autẽ quietis & trãquillitatis, pars eſt illa uitæ cui deberi quies uidetur & tranquillitas. Sic locum non inuſitate pro rerum parte ſumimus. Fructus otij.] Vt otio frui dicimur, ſic & otij fructus pro uſura aut uſu dicitur. Otij fructũ labore multo paramus, ut colentis agrũ laborioſæ manus eliciunt è terra fructus, quos ad uictũ percipiant. Senſus eſt, Cupientibus nobis, & (quod maius eſt) optantibus otium dari: fructus otij, id eſt uſura quietis data non eſt ad artes tum rhetoricas, tũ philoſophicas, quibus à pueris & ætate prima dediti fuimus, celebrãdas, interq; noſq; recolendas. Celebrantur, quando frequẽtantur, & ſæpius tractantur. Recoluntur autem, cũ mente repetuntur, ac iterum colũtur. Traiecit copulandi particulã, maluitq;, interq; noſq; quàm iſtuc, & inter nos recolẽdas, uſurpare: ne, quod in oratione uitioſum eſt, in heroici carminis finẽ decideret. Quæ cãponẽdi manifeſta diligentia, ut in foro & incuria celatur, ita in hoc ſcripti genere diſſimulari non debet. Sunt qui legant, Interq; nos recolendas: uirtutis huius ignari, qui neſciãt auribus atq; rationi cedere præcepta. Nã prima ætate, &c.] Digerit in ordinem tempeſtatum gradus, quos uno incluſerat uerbo, cũ diceret maximas extitiſſe tempeſtates. Magna tempeſtas exorta eſt ætate prima, maior in cõſulatu, maxima poſt conſulatũ. Huius diuiſionis uſus ualet, ad amplificandam illam unde conciliat animos, difficultatem. Prima ætate, quã pueritia & adoleſcẽtia continentur, incidit in ipſam perturbationem diſciplinæ ueteris, cum exarſere bella ciuilia Cinæ, Marij, Syllæ, uix tandem innumerabilium uirorum ſanguine reſtincta: quibus diſciplina Reipublicæ uetus, et adminiſtrandi imperij ratio ſic excidit, ut amiſſa libertate, ad unius aut alterius libidines omnia regerentur. Tũ diſciplinæ ſilebant inter arma, cauſæ non agebãtur, unus erat ardor armorum. Victore Sylla, & oratiõe pro Sexto Roſcio dicta, Cicero quoniam Chryſogonum læſerat, patriam relinquere, in Græciam fugere eſt coactus. Hæc prima tempeſtas literis aduerſa. Altera commota eſt in conſulatu, quo multis periculis caput obiecit, ut Catilinæ, ut cõiuratorum reſtinguret incendia. Nec promptum fuit homini inquilino, & armorum non ita perito, nobiliſſimos ciues in reos referre, alios exturbare è ciuitate, alios in carcere ſtrangulare, alios authoritate deterrere: quod & ſi fecit, non tamen ſine magna inuidia fecit. Ex eo tempore concitari cœpit alia tempeſtas omniũ grauiſſima, qua ciuis bonus deiectus eſt præceps in exiliũ. Detulerat P. Clodius nomẽ huius ad populum, quia ciues (ut aiebat) indemnatos, Lentulum, Cethegum, & horũ ſocios in carcere Conſul interemiſſet. Conſulatu, inquit, deuenimus in mediũ rerũ omniũ certamẽ atque diſcrimen. Officio quidẽ coacti ſumus certare in medio cũ flagitioſis ciuibus et perditis, non ſine magno meo diſcrimine & periculo: & hoc tempus omne poſt conſulatum obiecimus ijs fluctibus, & Clodij ſeditionibus turbulentis, qui fluctus à communi peſte depulſi in noſmet ipſos redundarunt. Maluit hic bonos ciues quieſcere, neminem ſuorum in Clodianos pugnare; ſolum uertere, quàm obijcere multa amicorum millia tribunitio furori. Hæc illa aſperitas rerũ, moleſtiaq; difficultas: hinc tẽporis ſtudio literarũ tribuendi coarctantur anguſtiæ. Partẽ cõſumit in repellanda fraude, id eſt, ſcelere inimicorũ: partẽ in defendendis amicis, à quibus eſt ipſe defenſus. TIBI uero frater neq; hortanti deero, neq; roganti, &c.] Scribendi cauſam attulit tempus à conſulatu, multo liberius ſuperiore, et ad ſcribẽdum aptũ magis. Acceſſit ei Quinti fratris exhortatio, uolentis ut ijs quæ adoleſcens inchoaſſet, aliquid politius perfectiuſq; proferret. Vt autem in gratiã fratris, & dicentis amabiles mores hæc quoq; cauſæ ſuccreuiſſe uideãtur, in ea ſpectari uult & fraternã authoritatem, & exhortationes eius ac preces. Hortatur autẽ impulſu cauſarũ, rogat precibus. Et quoniam rogare maius eſt, ſtatuitur loco ſecundo. Hortanti quæritur authoritas, qua uehementius impellat: roganti uoluntas, quàm precibus perfici uelit. Itaq; fratris adiungit authoritatem & uolũtatem apud ſe plurimum ualere, ut duobus alia duo reſpondeant. Ac mihi repetenda eſt.] Iam fratris uoluntas explicanda eſt, ut res ordine digeratur, et proponatur idipſum, de quo futura eſt diſputatio. Ordo quæſtionũ ſic eſt, ut ante quæramus, ſit ne omnino ſcribendũ, deinde quid nam omnium ſcribendum. Primum igitur dixit: Quidquid erit otij, ad ſcribendum potiſſimum conferam. Deinde, faciam cognoſcas quæ uiri omniũ eloquentiſſimi clariſſimiq; ſenſerint de omni ratiõe dicendi. Cur ſcribat, unã ſtatuit cauſam: cur hoc potiſſimum ſcribat, unã; uelle ſe authore fratre rhetoricis illis iuuenilibus politius aliquid proferre. adoleſcens enim rhetorica de Græcorum ſentẽtia ſcripſit. Ea quod aliorum opinione uitantur, ac ferè puerilia præcepta cõtineant, nec culta ſplendeſcant oratione, indigna cenſet erudita et exercitata ſenectute. Vt autem eadem de re grauius agat, Græcos imitatur in dialogis, Platonem & Ariſtotelem et diſſerentes facit uiros omniũ eloquentiſſimos clariſſimosq; Craſſum & Antonium, non quod illi tam grauiter & copioſe diſputarint, aut quod tam lõgam tamq; diffuſam primæ ætatis memoriam ſenex tenere poſſit, ſed ut plus ſit authoritatis

tatis

tatis in ſermone. Repetenda, inquit, animoq́; excitanda recordatio ueteris cuiuſdam memoriæ, hoc eſt ueteris cuiuſdam diſputatiõis inter Craſſum et Antoniũ, cuius ego memor ſum. Ea recordatio ſatis quidẽ explicata à Craſſo et Antonio, ſed non ſatis explicata in mente mea: nunc autem cogitatione & oratione explicanda, quia apta eſt ad id quod frequenter quæris, ut cognoſcas quæ uiri omniũ eloquentiſſimi clariſſimiq́; Lucius Craſſus & Marcus Antonius ſenſerunt de omni ratione dicendi, quæ eſt rhetorice. Vis, ò frater, & uoluntas tua apud me plurimũ ualere debẽt, aliquid de ratione dicendi politius, id eſt quaſi limatius, & iccirco perfectius, proferri publicariq́;. Id uis autem, quoniam quæ pueris aut adoleſcentibus nobis, circiter annum uiceſimum, ex commẽtariolis noſtris, id eſt libellis dictãte præceptore notatis inchoata nõ perfecta, rudia nõ polita, non aliter quàm quæ per imprudentiam perdimus, exciderunt, uix hac ætate grandiore digna ſunt, & hoc uſu forenſi. Illud, Vis, ad uoluntatem, de qua dixerat, refertur: illud, Sæpe mihi dixiſti, ad hæc Neque hortãti deero, neque roganti. Puer autẽ dicebatur uſq; ad togam uirilem, quæ plerũque anno decimooctauo ſumebatur. Vtitur diminutione ætatis, quo facilius ueniam cõſequatur. Tot cauſas, ad numerum: tantas, ad difficultatem dignitatemq́; refert. Ad rhetorice tractandæ cauſas accedit illa dubitatio, an eloquentia ingenio & exercitatione conſtet, an artibus & diſciplinis? Nam poſteaquam eloquẽtiæ partes expoſitæ fuerint, unuſquiſque facile intelliget, id quod Quintilianus in ſecundo cõfirmat, eloquentiã perfectã plus arti quàm ingenio debere. Ego, inquit, eruditiſſimorum hominum, nõ rhetorum, ſed maxime philoſophorũ artibus et præceptis, eloquentiam contineri comprehendiq́; ſtatuo. Artes ſunt grãmatica, poetica, hiſtoria, ius ciuile, dialectica, phyſica, ethica, rhetorica. Tu autẽ illã ab elegantia, hoc eſt, cultu doctrinæ quæ à magiſtro ſuſcipitur, ſegregandam putas, ac ſi non egeat doctrina atq; præceptis, ſed ponenda ſit in quodã genere expeditiore ingenij atq; exercitationis. Ingenium certe et natura eloquentiæ ſtudioſo petenda eſt: quærendus uſus, & exercitatio: & his duobus multi fuere contenti: ſed nequaquã in iſtis ſunt omnia. Ars præter hæc neceſſaria eſt, ſi magnã eloquentiam conſequi uelis. A C mihi quidem ſæpenumero in ſummos, &c.] De cauſis hactenus, nunc de rei magnitudine & præſtantia, quæ certe eget arte uel exacta. Proponit iſtuc, Plures in omnibus artibus quàm in dicendo admirabiles extiterunt. Confirmat ſeptem artium cõparatione, quæ ſunt imperatorum, ſenatorum, philoſophorum, mathematicorũ, muſicorum, grammaticorum, & poetarum. Hinc colligi uult, eloquentiam non modo arte uulgari, ſed etiã doctrina ſumma contineri, in quo commendatio eſt operis, & attentionis ratio. Cum intueor non humiliores illos homines, quorum multus eſt numerus, ſed ſummos ipſa dignitate ac ſummis ingenijs naturæ præditos, qui admodum pauci ſunt, & decentius cũ oratore conferuntur, quærendũ eſſe uiſum eſt, quid eſſet cauſæ, cur plures in omnibus artibus etiã ſummis. ut ijs quæ poſtea nominãtur, quàm in dicendo, admirabiles extitiſſent, quod eſt excelluiſſent. Id ſanè difficultas & rerum copia effecit. Quocunque te non corpore & membris, ſed animo et cogitatione conuerteris, permultos excellentes præſtanteſq́; uidebis in unoquoque genere, non ſolum mediocrium artium, ut architecturæ, agriculturæ, œconomiæ, quæ quidem multos habent præſtantes adminiſtros, ſed etiam artium maximarum, quales eæ ſunt quæ iam numerabuntur. Contra, paucos reperies oratores excellentes & admirabiles. Quis eſt enim.]

Plures imperatores, id eſt, copiarum duces fuerunt, quàm magni nominis oratores: aut quòd eloquentia natura perfectior eſt atq; diuinior, quàm ſcĩẽtia militaris, aut certe quòd ſplẽdor animi niſi ſit eximius populo minus elucet, quàm corporis & rerum fortuitarum. Itaq; plerique omnes ſcientiam militarem clarorum hominum, ut Camilli, Fabritij, Pompeij, uel utilitate rerum geſtarum, uel magnitudine, id eſt, dignitate & præſtantia, non ingenij & artium uarietate metiẽtes, anteponunt oratori imperatorẽ. Quòd ſi metiantur ingenij celeres motus, corporis dotes, & uarias artes, anteponãt oratorem imperatori. Quæſtionẽ tractat de officio primo libro, Sint'ne res bellicæ maiores quàm urbanæ? de qua ſic pronũciat: Sunt ergo domeſticæ fortitudines non inferiores militaribus, in quibus plus etiam quàm in his operæ ſtudijq́; ponẽdũ eſt. In domeſticis autem fortitudinibus eſt uſus eloquentiæ. Hic quoniam ſcientiam militarem augere uult, ſuam de re ſupprimit ſententiam, & eloquentiam cum imperio non in omnibus rebus, ſed in utilitate & magnitudine cõparat. Belli duces (ſunt & uiæ duces) ex hac una ciuitate, ut taceantur Athenæ, Lacedæmon, Carthago, præſtantiſſimos penè innumerabiles, in dicẽdo autem excellentes uiros uix paucos proferre poſſumus. Quid ſi libro de claris oratoribus non pauciores enumerat oratores, quàm in hiſtorijs numerantur egregij duces? Certè non fuerunt illi præſtantiſſimi, ſed (quod ſcribit in Oratore) multũ tribuit Latinis, uel ut exhortaretur alios, uel quod amaret ſuos. nec fuerũt belli duces præſtantiſſimi penè innumerabiles, ſed ex arte partẽ attenuat, partem extollit, ut eloquentiam rarum precioſumq́; bonum eſſe confirmet. Iam uero conſilio ac ſapientia.] Boni ſenatores, oratoribus plures: quoniam prõptius eſt inuenire qui rectè ſentiat prudẽs, quàm rectè ſentiat, & animi conceptiones oratione decenter exponat. Hinc plerique dictitãt ſe melius animo res aſſequi, quàm grauiter & ornate explicare poſſe. Senatori expetenda ſapientia eſt, id eſt, magna prudentiæ natura & arte conſtans, qua conſilia tractare poſſit. Conſilio gubernatur ciuitas, ut nauis arte nautica. Cur autem plures fuerint boni ſenatores ueterũ, quàm Ciceronis memoria, cauſa fuit ciuiũ diſcordia, multi a Mario interfecti, multi ab Sylla indigniſſimi ſunt allecti. Adde quod numero excreſcente, & deteriori parte ſuperante meliorẽ, pauci admodum in ſenatu floruerunt. Oratores boni & perdocti. perdiu, hoc eſt longo tempore nulli fuerunt, nempe ab urbe condita ad tempora Cethegi & Catonis. Poſtea ſingulis ætatibus, hoc eſt ſeculis annorum centenum, aliquot non boni quidẽ, ſed tolerabiles inuẽti ſunt. A C ne quis forte cũ alijs ſtudijs.] Dicendi rationem cum imperatorũ ſenatorũq́; bonorũ paucitate contulit. Iam ut inde ad artes liberales perueniat, hanc niſi munit, eloquentiam quorundam ſententia magis cõparandam eſſe cũ alijs ſtudijs, quæ recõditis in artibus, atque in quadã uarietate literarum uerſantur, id eſt, cũ ſtudijs literarũ quæ uerſantur in artibus et præceptis recõditis, et lõge poſitis à cognitione populari, et uarietate quadã rerũ finiũq́; ita diſtinguũtur, ut multæ & uariæ dicantur artes, aliæ philoſophicæ, aliæ mathematicæ, aliæ poeticæ, et aliæ muſicæ. Sic eſt. Studia literarũ aptius inter ſe conferuntur, quoniam propriora ſimilioraq́; ſunt. Si quis igitur hæc comparare uelit alijs ſtudijs relictis, cõuertat non oculos, ſed animum & cogitationẽ: & ea ipſa artiũ genera, qualia paulo poſt referuntur in numerum, circumſpiciat, ut quanta oratorum ſit ſemperq́; fuerit paucitas, diiudicet. Hactenus præparatio. Iam philoſophiam commendat & extollit, ut hoc quaſi gradu poſito, eloquentia uideatur editior. Artes aliæ ſunt laudandæ, ut omnes ingenuæ, honeſtæ, utiles. Aliæ uero damnandæ, ut ſordidæ, inhoneſtæ, inutiles, quarum philoſophia non eſt procreatrix. Laudãdarum artium procreatrix et quaſi parens eſt philoſophia, ut homines doctiſſimi, qui philoſophi appellantur, indicant. Etenim philoſophia rerum naturam uimq́; contẽplatur, rationes

inquirit, genera, ſpecies, & partes diſpicit: hinc diſſipata ſparſaq; colligit in artem, & in præcepta quadã breuia & ordine digeſta cogit. Propterea beneficio philoſophiæ reliquas artes cõditas eſſe philoſophi exiſtimãt. quos multis in locis Cicero doctiſſimos eſſe dicit, quia ferè toti ſunt in diſputatiõibus literarũ, ut Socrates, Plato, Ariſtoteles, Theophraſtus, & alij propè infiniti. Illi magna ſciẽtia fuerũt, ut omniũ ferè quas habet natura rerũ. iidẽ uerſati ſunt in magna uarietate rerũ generis diuerſi: nec in aliqua re una, ut in arte naturali, elaborarũt, ſed omnia quæcunque eſſent in rerũ natura, comprehenderunt aut ſciẽtiæ peruestigatiõe, quãdo nõ orationẽ, ſed res examinarũt, ut in philoſophia morali atq; naturali: aut differẽdi ratiõe, cũ uim ſermonis inquiſierũt, Sciẽtiæ peruestigatio eſt, rerũ ipſarũ indagatio et inquiſitio ad cognoſcẽdũ: differendi ratio, dialectica diſputatio. Quis ignorat, ii qui mathematici.] Mathematicos ſegregat à philoſophis, quòd hi aut in moribus, aut in rerum cauſis, aut in differẽdo: illi aut in arithmetica, aut in geometria, aut in aſtrologia uerſantur: quæ tres artes ideo μαθήσεις, hoc eſt diſciplinæ uocãtur, quia magna ex parte demõſtrationibus, & euidenti rerũ diſciplina utuntur. Sunt igitur artes propriè dictæ, quæ certã præceptorũ explicationẽ cõtinent: reliquæ non tã artes, quàm obſeruationes quædã uidentur. Mathematici, qui certiores diſciplinas tractant, in magna obſcuritate rerũ, ut figurarũ, demonſtrationũ, notarũ, proportionũ, menſurarũ omnium uerſantur. In his ars eſt recondita, & longe poſita à ſenſu communi, ars multiplex, nẽpe genere triplex, ſpecie tã multa, quàm multæ ſunt rerũ quãtitates, aut diſcreta, aut cõtinua. Ars eſt ſubtilis, & tenui quodã ſic deducta filo, ut uix inſpici queat. In eo tamẽ genere multi perfecti homines, ut oẽs ferè Pytagorici & Platõici extiterũt, ut taceamus eos qui tecta et machinas bellicas olim mirabiliter aptabãt, qualis fuit Archimedes.

Quis muſicis, quis huic ſtudio literarũ.] Muſica ſeparat à mathematicis: quoniã etſi muſicis principia quæruntur artiũ mathematicarũ, cũ uocũ rationes & analogiæ ueniũt in quæſtionẽ, tamen magna ex parte naturæ ſpectant obſeruationẽ, omne genus ſonorũ ſponte fundentis. Hoc noſcas licet, ſi pleroſq; uideas citra mathematicas artes & modulatione, & canore, ſonis uti aptiſſime. Grãmatici ἀπὸ τῶν γραμμάτων, hoc eſt à literis dicti ſunt. Eorũ ſcientiã cũ grammaticen uno nomine appellare poſſet, maluit ornandi cauſa circũlocutione deſignare. Vis eius infinita penè & incõprehẽſa, quoniã nõ modo aſſumit ea quæ faciũt ad emendatã orationẽ, ſed etiã ad poetarũ & hiſtoricorũ enarrationẽ. Attamẽ uim eius, id eſt copiam & materiam quam ſibi ſubiectam tractat, docti grãmatici ſcientia & cognitione, id eſt, arte cõprehenderunt. in ſtudiis doctrinisq; liberaliſſimis, quæ ſola animi cõtẽplatione fruuntur, ars eſt & ſcientia poetarũ: quibus, uti oratoribus, expetendũ fœlix ingenium, ſciẽtia omniũ penè rerũ, iudicium et electio ſententiarum atq; uerborum, numeri apte modulati facultas. Quid? ab oratore poeta nihil differt, ſi Ciceroni in Oratore credimus, niſi quòd huic mollior eſt oratio & liberior faciendorũ uerborũ licentia. quamobrẽ nemo miretur, poetas egregios paucos admodũ excelluiſſe, cũ uulgo perſuaſum ſciat, diuinitus naſci poetas, et numine afflari. Paucos in multis laude ferũt Græci, Homerũ, Heſiodũ, Sophoclẽ, Euripidẽ, Ariſtophanẽ, Menandrũ, Pindarũ, Theocritum. Pauciores multo Latini, quibus haud dedit ore rotũdo Muſa loqui. Nec ab re tamẽ plures boni poetæ quàm præſtãtes oratores fuiſſe credũtur, His otij minus eſt, illũ quietũ uitæ genus. Ex his perpauci quãtũ arte poſſent, ſcriptis libris prodiderũt: illorũ nemo nõ ſcripſit. Hæc de cõparatiõe artiũ liberaliũ cum ratione dicendi. QVOD hoc etiam admirabilius debet uideri. &c.] Eloquentiæ precium magnũ artemq; maximã ab oratorũ paucitate demonſtrauit. Dicet aliquis. Non quia precioſa eſt ars et late patens, rhetorica, ideo tam pauci fuerunt eloquẽtes, ſed qui diſciplinã iſtã capere aut non poterant abſtruſam, aut nolebant iacentem. Vtrunq; certe diſcẽdi neceſſariũ uidis, & capere poſſe, & uelle. Diſcere nolenti, alterũ ſatis eſt, aut nõ poſſe, aut adipiſci nolle. Occurrit igitur ad augendũ rei precium, neque abſtruſam, ſed in medio poſitã: neq; deſtitutã, ſed frequentia ſtudioſorũ celebrem Athenis et Romæ fuiſſe eloquentiã. Si pauci igitur oratores extiterũt, illud quidẽ eo admirabilius debet uideri, quia cæterarum artiũ ſtudia, ut partiũ philoſophiæ ferè, id eſt, magna ex parte, reconditis atq; abditis è fontibus hauriuntur. Fõtes abditi, initia ſunt & principia ſcientiarum ratione collecta, & à communi hominum opinione longe poſita. Dicendi ratio, quæ eſt rhetorice, in medio poſita eſt, hoc eſt, in communi quodã uſu loquẽdi, ſiue in hominum more atq; ſermone. Etenim dicẽtis oratio, quæ cũ imperita multitudine frequenter agit, ad captum popularem deſcendit, & ſenſum accõmodat hominũ ſermonibus. Differt igitur à cæteris artibus rhetorice, quod in cæteris id excellit maxime, quod lõgiſſime eſt ab imperitorũ intelligẽtia ſenſuq; diſiunctum. Illud eſt quod ineruditi neq; intelligere, neq; ſentire poſſunt. Intelligẽtia animi eſt atq; rationis: ſenſus, opinionis uiſu audituue cõceptæ. Philoſophus apte diſputet de habitu uirtutũ, de animi partibus, multum ſapere uideatur: oratorẽ ea de re differentẽ nõ capiet inculta multitudo. Quamobrem uitiũ uel maximũ eſt, à uulgari tritoq; genere orationis, et à cõſuetudine cõmunis ſenſus, id eſt, uulgatæ opinionis et prudẽtiæ, abhorrere. Nullus .n. fructus eſt orationis, quæ nõ intellecta præteruolat. Ex illis collige, rationẽ dicendi nõ tã eſſe abditã, quàm longe lateq; diffuſam. Hic dici poteſt, plures cæteris artibus inſeruire: ſed ne illud quidẽ uere dici poteſt, ſi de Græcis atq; Romanis agi tur, ciuitates liberas orãdi quaſi gubernaculo, regẽtibus. Græcia ſemper eloquẽtiæ princeps, id eſt inuẽtrix ſummaq; moderatrix eſſe uoluit, & certe fuit. Eloquentiæ, ſicut omniũ doctrinarũ inuẽtrices Athenæ fuerũt, in quibus ſumma dicẽdi uis & facultas inuẽta primũ, deinde perfecta tẽporibus Demoſthenis: Romæ à L. Craſſi tẽporibus ad regnum Cæſaris nulla unquã uehementius quàm eloquẽtiæ ſtudia uiguerũt. Ante imperiũ conſtitutũ atque firmatum, iuuentus militiæ ſtudebat: imperio conſtituto ſtabilitoq; regnante Sylla, diuturnitas pacis tũ maiore gentiũ parte otiũ literarũ cõfirmauit. Tum laudis cupidi adoleſcentes, hanc tenuere uiam quã ferè ſolam ſibi patere ad gloriam uidebant. Inuitabat eos delectatio, quæ bene dicẽdo percipitur. Mouebat eos ſpes laudis & opũ uberrima. Incitabãt præmia ampliſſima, quales ſunt honores & magiſtratus populi Rom. quos etiam togati diſerti merebantur.

AC primum quidem totius rationis ignari, &c.] Multos eloquentiæ ſtudioſos Romæ fuiſſe dixit: cur ita factũ ſit, cauſas enumerat. Vna eſt, æmulatio Græcorũ: altera, magnitudo & multitudo cauſarum: alia, propoſita præmia uel ad gratiã, uel ad opes, uel ad indignitatẽ. Colligit hoc mirũ uideri, cũ tã multi cauſis iſtis permoti, ſtudio dicẽdi exarſerint, in illis admodũ paucos excelluiſſe. Ac primo, hoc eſt initio Romæ florentis, ſed rudis adhuc & indocta, dicendi cupidi tantum facultatis conſequebantur, quantum poterãt ingenio, quod omniũ primũ eſſe debet: quãtũ cogitatione, quæ meditãdo exercet ingeniũ. Erant enim totius rationis, id eſt, artis ignari, nec arbitrabãtur exercitationis et animi colẽdi ullã eſſe uiam et methodũ, neq; aliquod præceptũ, quo duce ad eloquentiã pronius iretur. Nemo miretur tũ perpaucos aut certe nullos fuiſſe magni nominis oratores, non quin tum multi eloquẽtiæ inſeruirẽt, ſed quòd ſine uia & præcepto ad ſummũ peruenire non poſſent. Poſt autem auditis oratoribus græcis, quos aut

trans

tráſ mare adibat Itala iuuẽtus, aut domi adiebat, cognitiſq; eorum literis, id eſt artibus, adhibitiſq; doctoribus, alijs publice, alijs priuatim, alijs Athenis et Rhodi, alijs Romæ, incredibili quodã Romani dicendi ſtudio flagrauerunt. Ad hæc excitabat eos magnitudo & uarietas multitudoq; in omni genere cauſarum. quod eſt, cupidiores erant artis huius, cũ uiderent & magnas cauſas agi Romæ, & uarias, nempe alias criminum, alias poſſeſſionum, alias publicas, alias priuatas, alias graues & copioſas, alias leues et ieiunas, alias apud prætores, alias apud Centumuiros, alias apud populum: cumq; uiderẽt multas agi tum ciuium tum prouincialium in omni genere (quod tam late patet, quàm tituli nominaq; legum) à magnitudine gloriam à uarietate iucunditatem, à multitudine uſum conſequebantur. Iam plerique florebant, quoniam ad eam doctrinam, id eſt præcepta artis, quæ ſuo quiſque ſtudio conſecutus eſſet, accedebat è multis cauſis uſus frequens, qui omnium magiſtrorum præcepta ſuperaret. Erant autem huic ſtudio maxima propoſita præmia, alia ad gratiam amicitiaſq; multorum comparandam, alia ad opes, quas pecunioſi rei litigatoreſq; ſubminiſtrabant: alia ad dignitatẽ, quæ magiſtratus & actiones forenſes ſequebãtur. Iam quid deerat niſi ingeniũ? At ingenia Romanorum, inquit, multum cæteris hominibus omnium gentium præſtiterunt. Qui planum facis? Multis rebus poſſumus iudicare. Quibus Mores, inquit prima Tuſculana, & inſtituta uitæ, reſq; domeſticas ac familiares, nos profecto & melius tuemur, & latius. Rẽ uero pub. noſtri maiores certe meliorib. tẽperarunt & inſtitutis, & legibus. Quid loquar de re militari? in qua cũ uirtute noſtri multum ualuerũt, tũ plus etiã diſciplina. Iã illa quæ natura nõ literis aſſecuti ſunt, neque cum Græcia neque ulla cũ gente ſunt cõferenda. Quæ enim tãta grauitas, quæ tãta cõſtantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tã excellẽs in omni genere uirtus in ullis fuit, ut ſit cũ maioribus noſtris cõparanda? Hæc & talia Romani nominis amator, ex animi libidine magis quàm ex ueritate loquebatur. Colligit tandẽ, iure mirandum, tam exiguum oratorum numerũ inueniri ex omni memoria ætatum, temporum, ciuitatum, hoc eſt in omnibus ætatibus, temporibus, ciuitatibus, quarum memoria ad poſteros peruenit.

SED nimirum maius eſt hoc quiddam, &c.] Quæ ſint eloquenti uiro neceſſaria, numero complectitur, ut illam diſſoluas de oratorum paucitate quæſtionem, utq; à rerum magnitudine multitudineq; commendet eloquẽtiam, ac præceptionũ legibus adiuuandam probet. quæ priuſquam tranſeat, ea ſummatim repetit, quæ ad efficiendos oratores inſignes permultũ facere uidentur. Quinque ſunt numero, multos benedicendi ſcientiæ incumbere: maximam eſſe magiſtrorũ copiã: ingenia multorum florere: multas uariaſq; cauſas ſuppetere ad uſum: præmia ampliſſima eloquenti proponi. Hæc omnia tamẽ rei magnitudine ac difficultate ſuperãtur. Ex aduerſo res habẽdas oratori præcellenti cõſtituit ſeptẽ. Sciẽtia cõprehendenda rerũ plurimarũ. nam ut ait, legendi ſunt poetæ, cognoſcenda hiſtoria, omniũ bonarum artium ſcriptores ac doctores & legendi & peruoluendi: diſputandũq; de omni re in cõtrarias partes: et quidquid erit in quaq; re quod probabile uideri poſſit, eliciendum atq; dicendum. Per diſcendum ius ciuile, cognoſcendæ leges, percipienda omnis antiquitas, Senatoria conſuetudo, diſciplina Reipublicæ iura ſociorũ, fœdera, pactiones, cauſa imperij cognoſcenda eſt. Libandus eſt etiam ex omni genere urbanitatis facetiarũ quidã lepos, quo tanquã ſale reſpergatur omnis oratio. Oratio, inquit alibi, ſi res nõ ſubeſt, ab oratore percepta et cognita, aut nulla ſit neceſſe eſt, aut omniũ irriſione ludatur. Quid eſt enim tã furioſum, quàm uerborum uel optimorum atq; ornatiſſimorũ ſonitus inanis, nulla ſubiecta ſentẽtia, nec ſciẽtia? Ad hæc oratio cõformanda & quodammodo figuranda eſt (ſunt enim conformationes figuræ) & electione & conſtructione uerborum. Omnis uerborum ſuppellex aut in ſimplicibus eſt, aut in cõpoſitis. Nã orator uerba conſiderat aut ſingula citra cõplexum orationis, aut compoſita & conſtructa in oratione. Simplicia legenda ſunt propria, ſonãtia, nitida, grauia, tranſlata, modificata. Ea eſt electio uerborũ. Collocata habere debẽt ornatũ, cõcinnitatẽ, compoſitionẽ & numerũ. Ea dicitur oratoria cõſtructio. In his eſt tertia rhetoricæ pars elocutio, ſicut in ſcientia rerũ plurimarũ inuentio & collocatio. Accedat affectus operæprecium eſt. Is eſt animi motus quẽ hominũ generi rerũ natura tribuit aut ad ægritudinẽ, aut ad uoluptatẽ, aut ad metum, aut ad cupiditatem, aut ad aliquam conſtantiam contrariam: de quibus in Tuſculanis quæſtionibus plura. Rurſus bifariam diuiduntur. Alij ſunt graues et turbulenti, quorum uis eſt in eorum qui audiunt mentibus excitãdis exprimẽda: cuiuſmodi eſt ira, indignatio, odiũ, inuidia, metus. Alij mites atque ſedati, quorum uis in eorũ qui audiunt mẽtibus ſedandis conferenda eſt. Eiuſmodi ſunt, lætitia, beneuolentia, uenia, fauor. Iã duo conſtituta ſunt oratoris officia, docẽdi et mouendi. Tertium ſupereſt delectandi munus. eò faciunt lepos facetiæq;, quæ ſunt ridicula, nõ illa quidem breuia et arguta, ſed fuſa narratione iucunda. Hæc ut ingenio multũ adiuuantur, ſic & eruditione libero homine digna cõdiri ſolẽt. Quippe diſciplina et eruditio efficit, ut rerũ naturas et noſſe & facete explicare poſſimus. Aliud eſt ridiculum breue et argutum, quod paucis emittitur uerbis. Hoc certe motus animi celeres quærit. Is eſt duplex: alter in reſpõdendo liberalior, alter in laceſſendo minus liberalis. In utroque ſit uenuſtas & urbanitas, hoc eſt gratia quædã non ſcurrilis et improba, ſed ingenuitatis & urbis apto quodã ſale reſperſa. Tenẽda præterea eſt omnis antiquitas, exẽplorũq; uis, id eſt, habenda illuſtrium hiſtoriarũ cognitio, unde eruuntur exẽpla. Neq; legũ, neque totius iuris ciuilis ſcientia negligenda eſt Cur autem hiſtoriam & iuriſprudentiã ab illa ſcientia rerum plurimarũ ſegregauit? an quia ſcientiã rerum plurimarum capiebat eã, quæ præceptis & artibus cõtinetur? hiſtoria & ius ciuile non ſunt huiuſcemodi. Sunt enim res diſſipatæ, nullaq; arte collectæ, rerum geſtarum memoria, & ius ciuitatis, & quæ iã liberaliter inſtituto accipiẽdæ uidẽtur. Poſterior eſt his omnibus actio, quæ pronũciatio dicitur. Partes eius quatuor: motus & moderatio totius corporis, uniuerſiq; trũci: geſtus et flexus mẽbrorũ ſingulorũ: uultus & habitus oris, index animi: cõformatio uocis, & uarietas, qui uarius eſt flexus uocis, cõformis & conſentaneus orationi. Actio per ſe ſola multum poteſt, adeo ut illi primas, ſecundas, & tertias Demoſthenes tradiderit. Argumento ſunt hiſtriones & actores fabularum, qui etſi in arte minime graui dignaq; uerſantur, tamẽ pauci boni reperiũtur, cũ tamẽ omnes elaborent in ore uultuq; moderando, in uoce conformanda, in aptando corporis motu. Habenda deniqꝫ memoria, theſaurus et cuſtos omnium rerum, cui nõ ſententiæ modo, ſed etiã uerba mãdantur. QVAM ob rem mirari deſinamus quæ cauſa ſit, &c.] Vt hoc cõmendetur opus, iuuentutem exhortatur ad eloquẽtiæ præcepta capeſſenda, & quatenus progrediatur arte, deſignat: ne ſtudia bonorum deſperatione langueſcant. Mirari deſinamus quæ cauſa ſit eloquentium paucitatis, cur tã pauci reperiantur eloquentes. Ex illis rebus ſeptẽ uniuerſis & in unum coactis eloquentia cõſtat, quibus in ſingulis elaborare permagnũ eſt. Magnũ ſiquidem, comprehẽdere ſciẽtiã rerum plurimarum. Magnũ, quæ bene conceperis, eloqui poſſe. Magnũ cognoſcere & oratione tractare affectuũ genera omnia. Magnũ, liberaliter & apte iocari. Cætera quoque ante numerata magna ſunt. Itaque hortemur liberos noſtros, quorum parentibus prima cura

eſt,hortemur cæteros,ſi non omneis,ſaltem eos quos ad gloriã et dignitatẽ peruenire magnopere uolumus,ut animo eloquẽtiæ magnitudinem cõplectãtur,quæ corporis oculis uideri nequit.nec eloqueantiam quam expetunt,conſequi ſe poſſe cõfidant aut ijs præceptis tritis atque uulgatis quæ de arte dicendi feruntur,qualia ſcripta ſunt ad Herennium,& in rhetoricis Ciceronis:aut ijs magiſtris qui Romæ rhetorica profitentur ignari philoſophiæ,& paulo ultra rudimenta literarum prouecti:aut exercitatiõibus quibus utũtur omnes.aut enim ſine meditatione declamãt,aut uerſus et oratiões uerbis alijs reddũt,aut græca transferũt.Hæc genera exercẽdi tũ fuiſſe, poſtea oſtendit.Alia quærenda ſunt præcepta artium magnarũ,alij magiſtri & rhetoricæ & philoſophiæ docti:aliæ exercitationes robuſtiores,quæ ſtylo accurato parant dicẽdi facultatẽ.Hic repetit id quod ſupra oſtẽderat, eſſe comprehendendam ſciẽtiam rerum plurimarum,ſimul ut illud explicet,quibus alijs præceptis utendum ſit oratori,ſimul ut memoriæ infigat id quod ad rem putat maxime pertinere.Mea ſẽtẽtia, inquit,meóq; iudicio(alij quidem forte iudicãt aliter) nemo poterit eſſe omni laude cumulatus orator,id eſt,ſummus atque perfectus,niſi erit omnium rerum magnarũ atq; artiũ ſcientiam conſecutus.Magnas res philoſophicas dicit,ut dialecticas & phiſicas,ſed maxime ethicas.Magnas artes eaſdẽ accipit,& quæcunq; prodeunt ex illis.Ratione propoſitũ confirmat hoc modo.Ex rerum cognitione,quam philoſophia præſtat,effloreſcat ut fructus è ſtirpibus,& redundet ut fluuius è fontibus oportet oratio:quoniam inanẽ ſine animo et corpore habet elocutionem,& penè puerilem,niſi ſubeſt, ut ſub ueſte corpus,res & ſententia ab oratore percepta,id eſt, hinc & inde more fructuum collecta,poſtea arte et ratione cognita. Tenenda'ne,inquies,ſunt omnia?Certe,ſi cõtendis ad ſummum:quia uis,& facultas oratoris,profeſſióq; ipſa bene dicẽdi,hoc ſuſcipere tanquam onus ac polliceri uidetur, ut omni de re,id eſt,de omni quæſtione & materia,dicẽdi propoſita, ab eo ornate copioſéq; dicatur.Ornatus autẽ duplex eſt,alius rerũ,alius uerborum.Itẽ alia copia rerũ,alia uerborũ.Ne more quorundam referto ornatum ad uerba,copiam ad ſententias.Hæc cum ita ſint,non tamẽ ego tantum oneris imponã noſtris,id eſt Rom.oratoribus.Quid ita?Quatuor ſunt cauſæ. Minus eſt illis ocij quàm Græcis,in hac tanta occupatione urbis ac uitæ,hoc eſt,in tot cauſis agendis,in tot tantisq; deliberationibus,in gerẽdis ex ordine magiſtratibus:deinde hoc immenſum prope & infinitum uidetur,& eſt certe quidẽ.Præterea quia non omnia poſſumus omnes, factum eſt à Græcis ſcientiarum diuortium.Si quis autẽ alius ex alijs nationibus, certe Græci cõſequi potuerunt uniuerſas,quibus nihil defuerit ad diſcẽdũ,non ingenium naturæ,nõ doctrina magiſtri, non ociũ curis alijs uacuum,nõ ſtudiũ uoluntasq; diſcẽdi.Hãc partitionem ſiue diſtributionem feciſſe dicitur Socrates. Cicero 3.de Oratore. Inuenti ſunt qui cum ipſi doctrina et ingenijs abundarent,à re autem ciuili et à negotijs animi quoque iudicio abhorrerent,hãc dicendi exercitationem exagitarẽt atq; contẽnerent,quorũ princeps Socrates fuit.Hinc diſſidiũ illud extitit quaſi linguæ atque cordis,abſurdũ ſanè & inutile,et reprehẽdendũ,ut alijs nos ſapere,alij dicere docerẽt. Partitiõe facta,nõ in uniuerſo genere,id eſt, omni diſciplina et arte ſinguli elaborarũt,ſed ſepoſuerũt à cæteris dictiõibus, hoc eſt,locutiõibus ſermõibusq; philoſophorũ,hiſtoricorũ, poetarũ,mathematicorũ,aliorũq; omniũ,ſepoſuerũt inquã, eam partẽ dicẽdi,quæ in forenſibus diſceptationibus iudiciorũ aut deliberationũ uerſaretur.Diſceptationes ſunt cognitiones iudicantiũ,diſceptatores iudices. Duo genera cauſarũ modo ponit.Cur id faxit,oſtẽdit in ſecũdo,tria quidẽ eſſe genera cauſarũ,ſed de duobus tantum præcipere oportere, unde ſi qua alia,colligãtur.Hæc duo ſanè præcipua ſunt.Itaq; inquit, nõ cõplectar amplius quàm quod huic generi iudiciorũ deliberationũq; tributum eſt ſummorũ hominũ conſenſu,L.Craſſi, et M.Antonij.Multa quidẽ ab illis huic generi tributa ſunt, re ipſa quæſita,id eſt,cogitatione atque ratione inuenta, & multũ diſputata oratione.Repetã,retractabo, nõ ab incunabilis primiſq; rudimentis noſtræ ueteris puerilisq; doctrinæ, expoſitæ libris de Inuẽtione,nõ repetã inquã quendã ordinẽ præceptorũ de generibus cauſarũ,de ſtatibus,de partibus, de exordijs,de narrationibus,et cæteris deinceps,ſed ea quæ quõdã puer accepi eſſe uerſata in Romanorũ hominũ,quos faciã diſſerentes,nõ Græcorũ,diſputatiãne:nõ quòd illa contẽnam, quæ Græci dicendi artifices & doctores reliquerunt,Ariſtoteles,Theodectes, Theopraſtus, Hermagoras, Apollonius: ſed quòd Græcis antepono authoritatẽ Craſſi & Antonij,quibus ſumma dicẽdi laus à noſtris hominibus cõceſſa eſt. CVM igitur uehementius,&c.] Plato qui de rebus in utranque partem diſſerere uellet,dialogos rem diſputationi perutilẽ inſtituit.Perſonas induxit eorũ qui quæſtiones proponerẽt,qui propoſitarũ uim naturáq; qualis eſſet,in uniuerſum molirẽtur, qui res ordine inquirerent,qui pugnarẽt in aduerſum,quiq; ſermonẽ affectibus & lepore cõdirent.Id utilius eſſe tum ad exprimendũ perſonarũ atque rerũ decorum, tũ ad apertiorẽ quæſtionum intellectũ exiſtimauit. Quod qui nõ intelligũt, et impatientes moræ properant ad finẽ,optimũ diſputãdi genus frequenter accuſant.Cicero quidẽ certe Socratẽ, Platonẽ, Xenophõtem,alioſq; Græcos in diſputando ſecutus, lubẽs amplectitur:etſi non dubitat faceto loquendi genere, & ſalibus Atticis Rom.linguã carere.Interlocutores igitur legit,nõ ueteres illos dicendi rudes,non etiam uiuos æquales ſuos obuios inuidiæ,ſed diſertos homines Craſſum et Antonium,quorum morte ceſſarat inuidia.Adiungit ijs Scæuolam iuriſperitum, ut eo res approbante,plus ſit authoritatis in fabula. Subijcit duos adoleſcentes eloquẽtiæ percupidos,ne magno natu uiri fruſtra de eloquentia præcepiſſe uideantur.Ludos Romanos, dieſq; nefaſtos,tẽpus opportunum capit, quoniã occupationũ ciuilium rationẽ habuiſſe decuit,quæ tempore ludorũ remittuntur.Hæc enim ab eo commode ficta exiſtimo,nec hiſtoriã, ſed argumenti rationẽ quandam accipio,in quo etiam Tuſculanus ager urbe tranquillior eſt delectus. Nec gentis ornamento caret,quæ tam ſerio ludit in uilla. Quòd autẽ triſtitia retardat egregios animi conatũ, & ſtudia literarum, nõ ante ſuos diſſerẽtes facit,quàm illis mæſtitiæ nubilũ deterſerit. De principum cauſa ſic Florus in Epitome. Senatus cum impotentiam equeſtris ordinis in iudicijs exercẽdis ferre nollet, omni ui niti cœpit,ad ut ſe iudicia transferrentur,ſuſtinente cauſam eius Liuio Druſo Trib.plebis:qui ut uires ſibi acquireret, pernicioſa ſpe largitionis plebem concitauit: Socios & Italicos populos ſpe ciuitatis Romanæ ſolicitauit,ijſq; adiuuãtibus,per uim legibus agrarijs frumentarijſq; latis,legẽ quoque iudicialem tulit,ut æqua parte iudicia penes Senatum et equeſtrem ordinem eſſent.Cum deinde promiſſa ſocijs ciuitas præſtari non poſſet,irati Italici defectionem cœperũt agitare.Propter quæ Liuius Druſus etiam Senatui inuiſus factus, uelut belli ſocialis autor,incertum à quo,domi occiſus eſt. Eadem ferè Appianus.Ex his intelligi licet quam Cicero dicat hic principum cauſam,utq; Druſi tribunatus pro Senatus authoritate ſuſceptus, ab aduerſa factione fractus ſit,in qua Philippus tum cõſul fuit,Senatus,& maxime Craſſi acerbus inimicus,de quorũ diſcordia multa leges in exordio libri tertij de origine ludorũ Romanorum. Liuius in uita Tarquinij Priſci hoc modo. Tum primum circo,qui,nunc maximus dicitur,deſignatus eſt locus:loca diuiſa patribus equitibuſq;, ubi ſpectacula ſibi quiſque facerent, Fori appellati. Spectauere furcis

re furcis

re furcis duodenos ab terra ſpectacula alta ſuſtinentibus pedes. Ludicrum fuit, equi pugileſq; ex Hetruria maxime acciti. Solennes deinde annui manſere ludi Romani magniq; uarie appellati. De ludis eiſdẽ Cicero ſecunda actione in Verrẽ. Nonæ ſunt hodie ſextiles. hora nona conuenire cœpiſtis, hunc diem iam ne numerant quidem. Decem dies ſunt ante ludos uotiuos, quos Cn. Pompeius facturus eſt. Hi ludi dies quindecim auferent, deinde continuo Romani conſequentur. Ita prope 40. diebus interpoſitis, tum denique ſe ad ea quæ à nobis dicta erunt, reſponſuros eſſe arbitrantur. Ludorum tẽporibus nihil in foro, nihil in curia agitur: tũ patribus liber eſt excurſus in uillas. Colligendi ſui.] Colligere ſe, reficere atq; recreare. Suetonius. Reuocato rurſus impetu, aliquid ſecretioris latebræ ad colligendũ animum deſiderauit. Cicero Tuſc. 4. His autem ſunt ſubtrahẽdi ij, in quos impetum conãtur facere, dum ſe ipſi colligant. Quid eſt autẽ ſeipſum colligere, niſi diſſipata animi partes, rurſus in ſuum locũ cõgerere? Hinc ſume rationem, cur colligere pro eo quod eſt reficere dicamus. Animaduertendum, oratorem decoro ſtudentẽ diligenter ſubtexuiſſe rationem, cur in agrum Tuſculanũ quiſq; ueniſſet. L. Craſſus colligẽdi ſui cauſa, Q. Mutius quia Craſſi fuerat ſocer, M. Antonius quia conſiliorum in Republica ſocius & ſumma cũ Craſſo familiaritate coniunctus, C. Cotta, P. Sulpitius quia Druſi maxime familiares, qui principũ cauſam tuebatur, quia digni gratia, propterea quod in illis tũ ſpẽ maiores natu, id eſt ſeniores, dignitatis ſuæ collocarant, hoc eſt, primores exiſtimabant illos, ſicuti Druſum, in tribunatu cauſam principum defenſuros. Alter enim tribunatum petebat, alter petiturus putabatur. Tribunus autem eos iuuare poterat & intercesſione, & concione. Quã ob cauſam uenerant.] Si de Rep. uenerant, cur ſupra oſtendit colligendi ſui cauſa ueniſſe? Venerant ob ciuilem diſcordiã querendi & recreãdi cauſa. Ergo primo die de tẽporibus illis turbulentis, deq; uniuerſa Republica iam ambitione multorum labante, & Syllanã peſtem inſtantem pertimente, multum inter ſe uſq; ad extremum tẽpus diei (qui ſolis occaſu clauditur) collocuti ſunt. Id quidem animo graui & ſeuero, tum præſertim ægro cõgruũ fuit. Quo quidem in ſermone multa diuinitus, hoc eſt prudẽtia & ſapiẽtia diuina, à tribus illis conſularibus, Craſſo, Antonio, Mutio, conſulatu functis, Cotta deplorata, in querimoniã adducta, & commemorata, id eſt expoſita narrabat. Non tãnim interfuerat Cicero puer, ſed (ut ait) audierat à Cotta. In eo autẽ diuinus animus uiſus eſt, quod nihil incidiſſet poſtea ciuitati mali, hoc eſt bellorum ciuilium, cladiũq; quæ poſtea multa fuere, quod non impendere et imminere illi uiri tãto ante tẽpore uidiſſent. In eo ſermone apta fuit ſeueritas in cõuiuio iucunditas. Huc pertinet illa Craſſi humanitas, hic præcipue memoranda, quia tũ cæteros conuiuas exciperet. Ea eſt liberalis eruditio, & morũ ſuauitas. Tanta in Craſſo fuit humanitas (inquit, nec certe fingit) ut cũ lauti, hoc eſt, de more in Balneis ante cœnam loti, menſæ accubuiſſent, tolleretur omnis illa ſuperioris triſtitia ſermonis, eaq; eſſet in homine iucũditas, id eſt, tãtus in iocãdo lepos, ut dies ille graui ſermone extractus, tã ſeuerus eſſet, quàm dies curiæ, quo Senatus habetur: conuiuium autẽ adeo iucundum ac feſtiuum, ut Tuſculanum deceret, quo animi cauſa uentum erat. Poſtero autem die cũ illi, &c.]. A triſtitia ad literarum uoluptatem uenire iucundum eſt. Nullũ præſentius animis ægris remedium eſt, quàm ſolatium literarum. Conſulares igitur prudẽter & lepore, & uino, & ſomno & matutina diſputatiõe curas eluunt. Iuuat eos tempus Muſis amicum, iuuat locus, et animo ſuauis amœnitas. Poſtero die, id eſt, poſtridie (ſæpe ita diuiditur) cum illi maiores natu, id eſt ſeniores illi tres conſulares quorum ſomnus lõgior quàm iuuenũ tolerabilior eſt, ſatis quieſſent in lectulo, in ambulationẽ exercẽdi corporis cauſa uentum eſſe, Cotta dicebat: duobus ſpacijs tribusue factis, hoc eſt bis aut ter demenſo ambulationũ ſpatio, Scæuolam ſedere uoluiſſe. Hoc illi munus apte datũ eſt, maximo natu, & ad ambulãdũ uirium robore deſtituto. Cur, inquit, nõ imitamur Socratẽ illũ qui eſt & interloquitur in Phædro Platonis? Plato in eo dialogo qui à Socr. amico Phædro dictus eſt Phæ. Socratẽ facit librũ pallio Phædri obtectũ uidẽtẽ, et hæc agentẽ. ἀλλ' ἴθι δείκνυε. φαι. παῦε, ἐκκέκρουκάς με ἐλπίδος, ὦ Σώκρατες, ἣν εἶχον ἐν σοί, ὡς ἐγγυμνασόμενος, ἀλλὰ ποῦ δὴ βούλει καθιζόμενοι ἀναγνῶμεν, Σω. δεῦρ' ἐκτραπόμενοι κατὰ τὸν ἰλισὸν ἴωμεν, εἶτα ὅπου ἂν δόξῃ ἐν ἡσυχίᾳ καθιζησόμεθα, φαι. εἰς καιρόν, ὡς ἔοικεν, ἀνυπόδητος ὢν ἔτυχον. σὺ μὲν γὰρ δὴ ἀεί. ῥᾷστον οὖν ἡμῖν κατὰ τὸ ὑδάτιον βρέχουσι τοὺς πόδας ἰέναι, καὶ οὐκ ἀηδές, ἄλλως τε, καὶ τήνδε τὴν ὥραν τοῦ ἔτους τε καὶ τῆς ἡμέρας. Σω. πρόαγε δή, καὶ σκόπει ἅμα, ὅπου καθιζησόμεθα. φαι. ὁρᾷς οὖν ἐκείνην τὴν ὑψηλοτάτην πλάτανον; Σω. τί μήν, φαι. ἐκεῖ σκιά τ' ἐστὶ καὶ πνεῦμα μέτριον, καὶ πόα καθίζεσθαι, ἢ ἂν βουλώμεθα, κατακλιθῆναι. Age uero oſtende librum. Phæ. Quieſce. Me quidem ſpe deiecisti, ô Socrates, quã promiſeram mihi de exercitatione mea apud te. Sed ubi uã uis ſedere nos, & hoc libelli legere? Socr. Huc cõuerſi, ad Iliſſum amnẽ procedamus. Deinde ẽũ ita uiſum fuerit, ſede lecta quieſcemus. Phæ. Opportune, ut arbitror, nihil forte calceorũ fero. nã tu Socrates ſemper es nudo pede. Perfacile nobis eſt atq; iucundũ per aquulã hanc ire, & pedes lauare, præſertim hoc anni tempore, & hac hora diei. Socr. Perge itaq;, & ſimul cõtẽplare locũ ubi ſedeamus. Phæ. Viden' illã peraltã platanũ? Socr. Quid ni? Phæ. Illic et umbra eſt, & uẽtus tẽperatus, et herba, quo aut cõſidamus, aut ſi malumus, inclinemur. Ex his cuius promptũ erit interpretari uerba Cicerõis. Nec temere Platanũ dixit, quæ ſolius umbræ cauſa, nõ Græcis modo, ſed etiã Italis in honore fuit. Plinius capite primo libri duodecimi. Quis non iure miretur arborẽ umbræ gratia tantũ ex alieno petitã orbe? Platanus ea eſt. hæc per mare Ioniũ in Diomedis inſulã, eiuſdẽ tumuli gratia, primũ inuecta: inde in Siciliã trãſgreſſa, atq; inter primas donata Italiæ, etiã ad Morinos uſq; peruecta, ad tributariũ etiã pertinẽs ſolũ, ut gentes uectigal et pro umbra pẽdant. Dionyſius prior Siciliæ Tyrannus Rhegyum in urbem trãſtulit eas, domus ſuæ miraculũ, ubi poſtea factum gymnaſium. Nec potuiſſe in amplitudinem adoleſcere, et alias fuiſſe in Italia, ac nominatim in Hiſpania, apud authores inuenitur. Hoc actũ circa captæ urbis ætatẽ: tantũq; poſtea honoris increuit, ut mero infuſo enutriãtur. Compertũ, id maxime prodeſſe radicib: docuimuſq; etiã arbores uina potare. Celebratæ ſunt primum in ambulatione Academiæ Athenis cubitorum trigintaſex, unius radice ramos antecedente. Ad Ciceronẽ. Nã me hæc tua platanus admonuit Socraticæ diſputatiõis: quæ nõ minus ad opacandum, umbraq; tegẽdum hũc locum patulis, id eſt ſemper patentibus, eſt diffuſa ramis, quàm illa platanus ad Iliſſũ cuius umbram ſecutus eſt Socrates, quæ mihi uidetur nõ tã ipſa aquula (ὑδάτιον reddit) quæ deſcribitur, hoc eſt oratione explicatur, quàm Platonis oratione creuiſſe. Quo modo? Certe creuit aquula et humore & alimento terræ, ſed fama creuit Platonis oratione. Elementa nutrimentũ dederũt, oratio memoriã, famæq; monumẽtũ. Socrates duriſſimis pedibus, ut perpetuo nudis, fecit ut ſe abijceret in herbã molliorem, cum poſſet ex conſuetudine duriora pati, ac dies totos uno & eodem immotus conſtare ueſtigio. Id meis pedibus, lõge mollioribus, herbamq; quærentibus, certe concedi eſt æquius, atque rationi cõſentaneũ magis. Adde quòd ille de pulchro diſſerebat ea quæ philoſophi diuinitus ferũt eſſe dicta, et in ea cogitatiõe corpori minus obſeruiebat. Mihi nõ ſunt tã altæ cogita

tiones. Tum Craſſum dixiſſe memorabat Cotta, Immo uero cōmodius aliquid etiā tuis pedibus concedi par eſt:puluinoſq; popoſciſſe,qui ſunt lectuli quidā exigui aut pluma aut ramēto aut alio materiæ genere pleni,& ſedibus imponēdi. Ibi ut ex priſtino,id eſt,prioris diei ſermone relaxarentur,& ab anguſtijs triſtitiæ educerētur animi,Cotta Craſſum ſermonē quēdā de ſtudio dicendi,hoc eſt de rhetorica,intuliſſe dicebat.

NON ſibi cohortandum Sulpitium & Cottam,&c.] Doctis incidit ſermo de literis,& oratoribus de ratione dicendi. docet ſenectus,diſcit iuuētus. Magna ſunt præcepta Craſſi. magno profectu quæ ſubaudiunt adoleſcentes. Hoc modo perſonæ rebus,& res perſonis conueniunt. Non ab re igitur cōmēdauit initio Sulpitium & Cottam,& in illis oſtendit ſtudioſæ iuuentutis officium. Bonæ iuuentutis eſt,non tā cohortatione quàm laude et gloria concitari:quod ſi facit ingenio bono prædita,& æqualibus ſuis,id eſt,alijs eiuſdem ætatis,anteponitur,& nonnunquam maiorib. natu comparatur. Nec ſi laudandum utrunque magis quàm cohortandū putat adoleſcentē,non tamen cohortatur,quin inde ſumit exordiū laudandæ rhetoricæ,ut acriores ab ſe iuuenes,et ardētiores artis amore dimittat. Nec illa cauſa ſumma eſt. alio ſpectat hæc ratio. Quæri ſolet à diſcentibus,id ne ſit utile, quod quis magnopere diſcendum eſſe cōtendit:dignum'ne ſit propter quod animo laboremus. Ex arte eſt igitur,idipſum ornare uerbis,et orationis honore commendare,ut ſcriptor materiam & ſe et opera lectorum dignam ſuſcepiſſe uideatur. Eam ob rem primus eſt locus de laudibus eloquentiæ. Prima laus,ut par eſt,à fine,qui primus eſt intētione,deducitur. Finis enim rhetoricæ eſt,bene dicere. Qui bene dicit,facile poteſt tenere hominum cœtus,hoc eſt attentos reddere cōuentus hominum,ſiue in forum,ſiue in concionem,ſiue in ſenatum conuenerint. Idē poteſt mentes allicere,quod eſt animos beneuolos facere,nō principio modo,ſed totius orationis curſu:Id autem rationem habet duplicem. Aut enim probare ſua contendit orator,aut aliena improbare. Illic uoluntates impellit quò uult,id eſt,quò ratio bene dicēdi impellere poteſt. Nam non plus uelle debet, quàm quantum poteſt ars efficere. Aut quò uult,dicit pro eo quod eſt intendit. Hic unde uult deducit & remouet uoluntates. Sit igitur rationis huius officium,bene dicere ad alliciēdas hominū mētes,ſiue res probatur,ſiue contra improbatur. Altera laus ab opinione & hominū exiſtimatione pendet.

Vis argumentandi à conſequentibus eſt. Conſequitur enim,ſi in omni libero populo ſemper floruit eloquētia, ſemperq; dominata eſt,præclaram illius gloriam,præclarumq; præmium fuiſſe. Cur autem potius in libero populo? quia in ſeruitute & dominatione imperium & motus pro ratione & oratione eſt. Cur in pacatis tranquilliſq; ciuitatibus? In turbulētis uis,non oratio dominatur:ut quondam regnante Sylla, cōticuit orandi facultas. Qui dominatur? Arrectis auribus adſtant. Illa regit dictis animos, Tertia laus ab effectu, efficere dicendi ſcientiam,ut ex infinita multitudine hominū unus exiſtat,id eſt excellat,orator,qui uel ſolus uel cū paucis facere poſſit id quod omnibus natura ſit datū,loqui,& animi cōceptus explicare uerbis. Quintilianus in ſecūdo. Ipſa ratio neque tā nos iuuaret, neque tam eſſet in nobis manifeſta,niſi quæ concepiſſemus mēte,promere etiam loquendo poſſemus: quod magis deeſſe cæteris animalibus,quàm intellectū et cogitationē quādā uidemus. Quarta ratio laudis eſt è partitiōe. Omnis oratio cōſtat rebus & uerbis. In ſermone uulgari ferè ſententiæ ſunt prudentiæ inanes,& leuia uerba. In eloquētis oratione contra ſapientiſſimæ ſententiæ,grauiaq; uerba. Ea res cognitu iucunda,quum cadit in animum:auditu ſuauis, quum cadit in ſenſum. De rebus animus,de uerbis ſenſus aptè iudicat. Ea cauſa eſt cur auditioni cognitionem anteponat,quū ſenſus natura in rebus capiundis prior ſit. Sententiæ ſunt inſtar mentis,uerba ornamēti,atque limaturæ. Hinc oratio,id eſt elocutio,dicitur ornata,& perpolita. Quintū genus laudis è locorum diſtributiōe eſt. Orator aut in cōcione uerſatur,ubi ſæpe populi motus et ſeditio eſt:aut in foro,ubi iudicium religiones,hoc iurati iudices diſceptant:aut in ſenatu, ubi Patrum grauitas eſt. In his rebus bene uerſari,potētiæ magnæ ac magnificētiæ eſt. Sextus eſt laudis huiuſce locus,ab artis utilitatem in reorum periculo perſpicua, de qua ſic Quintilianus:Nūc ut omittā,defendere amicos,regere cōſilijs,ſenatū,populū,exercitum in quæ uult ducere, quā ſit utile,cōueniatq; bono uiro,non'ne pulchrū uel hoc ipſum eſt,ex communi intellectu,uerbiſq; quibus utuntur omnes, tantū aſſequi laudis & gloriæ,ut nō loqui,& orare,ſed(quod Pericli cōtigit)fulgurare ac tonare uidearis? Ad oratorē rei ſupplices ueniūt,illis fert opē bonus. Si quos uidet afflictos atq; demiſſos, eos excitat,erigit,fortiq; animo eſſe iubet. Perītibus dat ſalutē. Periclitātes liberat periculis. Exilio alioqui traſportādos, retinet in ciuitate. Id regiū,quia liberale & munificū. Regis eſt porro quaſi patris patriæ liberaliter adiuuare multos. Septima ſpecies laudis finitima eſt. Eloquētia et alios et ſe tuetur. In alijs defendūdis eſt regia liberalitatis,in ipſo oratore tuēdo quædā neceſſitas. Oratio diſerta perinde atque armatura eſt. Sicut armatus aut ſe metuendū præbet,aut prouocat improbos,aut ſe ulciſcitur laceſſitus. ita bonus orator tectus eſt atq; munitus aduerſus iniurias,et improbos accuſando prouocare poteſt,et iniuriā referre læſus.

AGE uerò ne ſemper forum, ſubſelia,roſtra,&c.] De publica rhetoricæ tū dignitate tum utilitate ſeptē locis egit. Proximus eſt locus octauus,de utilitate priuata. quæ etſi minus eſt plauſibilis,eo tamē mouet magis,quòd rebus priuatis quā publicis propenſiores ſumus. Age uero' ne ſemper forū,ubi ius dicunt prætores, et a prætoribus dati iudices:Subſellia,ubi minora ſūt iudicia à minore magiſtratu,et Centūuiris. Roſtra,unde habētur cōciones: Curiaſq;, ubi cōſilia publica tractātur,mediteris in arte tractāda:nihil eſſe poteſt in ocio iucūdius, aut magis propriū humanitatis, id eſt,aut eruditiōis,aut naturæ humanæ loquētis, quàm ſermo facetus,hoc eſt elegās,et(quod ſubdit)nullā in re rudis. Eſt n. facetū,quod nulla in re rude eſt,ſed elegās eſt et perpolitū: Ratiōe propoſitū firmat. Vnare uel maxime præſtamus,id eſt,præſtātiores ſumus feris. feras dicit omnia animātia muta,appe quæ ſuo impetu ferūtur. præſtamus inquā,quòd colloquimur inter nos,et quòd exprimere dicēdo ſenſa,id eſt animi cōceptus poſſimus. quāobrē ſummè(quod eſt maxime)in eo laborādū eſt.ut quo uno homines maxime beſtijs præſtēt,: in hoc hominibus ipſis antecellas. Beſtias nominat omnia animalia præter hominē. Modo feras appellauerat. In hāc ſentētiā Quintilianus:Si nihil à dijs oratione melius accepimus,quid tā dignū eſſe cultu ac labore ducamus,aut in quo malimus præſtare hominibus,quàm quo ipſi homines cæteris animalibus præſtēt? Accedūt ijs laudes nona decimaq;,quas iccirco ſummas eſſe iudicat,quia uniuerſæ Reip. molitionē,et eius cōditæ ſalutē cōtinēt. Iā ad illa ſumma rhetoricæ cōmoda ueniamus. Nulla uis & facultas alia potuit olim diſperſos homines in unū locū cōgregare,quod primū eſt:deinde à fera,id eſt, agreſti uita,ad hūc humanū cultū quo bene cōſtitutæ ciuitates utūtur,deducere,quod ſecūdū ordine fuit:poſtea cōſtitutis ciuitatibus leges,iudicia,iura,deſcribere. Leges aliæ pontificiæ, aliæ ciuiles,ut hic de legibus humanis agit, feruntur ante iudicia ſtatuta:quoniā iudices legū ſunt interpretes. Iura latius patēt,& ſe habēt ut æquitatis & legū interpretationes. Talia quædā de eloquētia Fabius,Equidē nec urbiū conditores reor aliter effecturos,ut uaga illa multitudo coiret in populos niſi docta uoce cōmota:nec legū repertores ſine ſumma ui orādi

conſecutos,

conſecutum,ut ſe ipſi homines ad ſeruitutem iuris adſtringerent. Cur,inquis, hoc laudis philoſophiæ aſcribitur? Cicero Tuſculana quinta. O uitæ philoſophia dux,ò uirtutis indagatrix,expultrixq́; uitiorũ. quid nõ modo nos,ſed omnino uita hominũ ſine te eſſe potuiſſet? Tu urbes peperiſti,tu diſſipatos homines in ſocietatẽ uitæ cõuocaſti, tu eos inter ſe primo domicilijs,deinde coniugijs,tum literarũ & uocum communione iũxiſti.tu inuentrix legum,tu magiſtra morum et diſciplinæ fuiſti. Res ita habet. Eloquentia non eſt philoſophia, ſed(ut ait)eloquentia eſt loquens ſapientia. Id autem propriũ magis eloquentiæ,quod philoſophia niſi ſe uerbis explicet,neminẽ tenere,neminem allicere poſſit. Laudem omnem breui complectitur,perfecti oratoris moderatione. σωφροσύνῃ, id eſt ratione tẽperata & ſapientia,ipſius dignitatem,quod eſt minus,& priuatorũ plurimorũ ſalutem,quod eſt maius, & uniuerſæ Reip.ſalutẽ cõtineri,quod eſt maximũ. Hæc tria refert paulo poſt hiſce uerbis: Vt & uobis honori,& amicis utilitati,& Reip.emolumẽto eſſe poſſetis. Emolumentũ autẽ,commodũ & utilitatem accipi uoluit. TVM Scæuola comiter ut ſolebat,&c.] In hoc perſonarũ colloquio dubiæ res in quæſtionem uocantur. Pars enim rerum ſine controuerſia eſt,pars cõtrouerſa. Illa non eget quæſtione,hæc rationes argumentorum petit,unde tandem magis eluceſcat. Ergo Scæuola ea ducit in quæſtionẽ,quæ ſæpe diſputatiõe uerſata ſunt, Orator ne condiderit ciuitates, & eas ſæpe conſeruarit? an etiã in omni genere ſermonis et humanitatis ſit ille perfectus? Antequã ad argumenta deuenio, paucis ad quæſtionem reſpondeo. Si per oratorẽ accipimus hominem loquacem et effuſum, cuius neq; ſententiæ graues ſunt,neq; uerba ſelecta,quod genus innumerabiles falſo nominantur oratores,Scæuola,recte ſentit. Sin accipimus hominẽ prudẽtem,liberaliter inſtitutũ, qui magna cogitare poſſit,& oratione explicare: is certe multitudinem coegit,coactam redegit in ciuitatem,redactam cõtinuit legibus et inſtitutis. idẽ in omni genere ſermonis et humanitatis habitus eſt perfectus. De prudentia & eruditione uel uſu uel magiſtri doctrina cõparata,dubitet nemo. De oratione cõſentiat is, qui norit mẽtẽ abſque lingua perinde atq; theſaurum conditum haberi. Craſſus igitur eũ prædicat, qui dignus ſit hoc pulcherrimo nomine. Scæuola autẽ ſpectat eũ qui uulgo nominatur orator. At cur hic Scæuola potius cõtra dicit: quàm præſens orator Antonius? Antonio ſuum tempus erit, hic agitur de prudẽtia oratoris,quam haud facile cõceſſere iuriſprudentes,qui hoc ſibi quaſi propriũ nomen uſurparunt. Profeſſio tum diuiſa fuit oratorũ atque iuriſperitorũ. Tum Scæuola comiter,humaniter,& manſuete reſpõdit: ut in diſputatione altercantẽ decet. Nõ ſunt indoctæ ac clamoſæ uociferationes ſophiſtarũ,ſed docti moderatiq́; ſermones hominum doctiſſimorum. Cætera,hoc eſt cæteris in rebus. κατὰ τ' ἄλλα,aduerbium eſt. Cætera(inquit)aſſentior Craſſo: quãquam eſt aliquid quod refutare poſſe uideor,ſed aſſentior,ne aut de C.Lælij ſoceri mei,aut huius generi mei Craſſi,aut arte rhetorica,aut gloria per artẽ hãc parta detraham. Hæc facete dicta ſunt ad molliendam ſua ſponte aſperã reprehẽſionem. Læliũ fuiſſe eloquentem,Cicero teſtatur in Bruto. Caius Lælius,inquit,& publius Africanus in primis eloquẽtes, quorum extant orationes,ex quibus exiſtimari de ingenijs oratorũ poteſt. Idẽ in eodẽ libro præclara de uiro ſcribit,& Scæuolæ ſocerum fuiſſe oſtendit. Alter,inquit,C.Fannius M.F.Caij Lælij gener,& moribus,& ipſo genere dicẽdi durior. Is ſoceri inſtituto: quem quia cooptatus in Augurũ collegium nõ erat, non admodum diligebat,præſertim quũ ille.Q.Scæuolã ſibi minorem natu generũ prætuliſſet,is tamẽ inſtituto Lælij Panætiũ audiuerat. Sed illa duo Craſſe uereor,ut,id eſt ne tibi, poſſim concedere. Vnũ,quod ab oratoribus ciuitate et ab initio conſtitutas,& ſæpe conſeruatas eſſe dixiſti: alterum,quòd remoto foro,ubi maiora iudicia tractãtur: remota cõcione,in qua cũ populo agitur: remotis iudicijs,quibus cauſæ minores iudicantur: remoto ſenatu,in quo deliberationes ſunt,ſtatuiſti oratorẽ in omni genere ſermonis et humanitatis,hoc eſt,in genere eruditionis eſſe perfectũ. Aliter hæc duo collocat quã prius in laude. Tũ minora ſtatuebat in medio,nũc ſeruat tẽporũ ordinẽ: ergo priore loco de ciuitatibus conditis. Vt autẽ ordine contradicat,ſtatuit cõtrariã propoſitionem hanc. Non ciuitates ab oratoribus cõſtitutæ,non ab eiſdem ſæpe conſeruatæ fuerunt. Mutat illi figurã. Quis,inquit tibi hoc conceſſerit,aut initio genus hominum in mõtibus ac ſyluis diſſipatum,ubi glandes et arboreos fructus quæritabat,nõ prudẽtiũ, hoc eſt rerũ uim naturãq́; intelligentium cõſilijs compulſum potius quàm diſertorũ oratiõe delinitũ,ſe oppidis mœnibuſq́; ſepſiſſe? Diſertos recte nominauit: nõ enim tũ erãt eloquentes,ſed diſerti,qui ex cõmuni hominum opinione,& uſu dicendi quodã,auditores demulcere atq; delinire poſſent. Quis etiam conceſſerit reliquas utilitates aut inſtituẽdis legibus et moribus,aut conſeruandis ciuitatibus,et iuris interpretatiõe, conſiliorũ tractatione,nõ à ſapientibus et fortibus uiris, ſed à diſertis et ornate dicentibus eſſe cõſtitutas? Sapiẽtes primo ſtatuit,qui conſilia regãt: deinde fortes uiros,qui recta cõſilia exequãtur. Et de mente Scæuolæ non oratori uerum ſcientiã tribuit,ſed quadã pictæ tectoria linguæ. Hæc de propoſitiõe, quam poſtea confirmat exẽplis. Exẽpla conſtituit pro ratione temporis. Alia ſumpta ſunt ab regibus,alia ab annuis magiſtratibus,alia ab ijs qui alias exercent artes. omnia cõtendũt ad unũ finẽ,nec longa egent expoſitione. Romulus urbe cõdita ciuitatem cõflauit partim ex ijs paſtoribus quibuſcũ uerſatus fuerat,partim ex cõuenis qui cõfugerant in Aſylum: has ciuitatis partes Cicero diſtinguit. Cõſualibus ludis Sabinas diripi iuſſit,quoniã finitimi connubia petentibus denegaſſent. Hinc orta bella finitimis Ceninenſibus,Antemnatibus,Cruſtuminis,Sabinis,quorũ uim repreſſit conſilio quidem & aliqua ſapientia,ſed etiam arte dicendi uſu quodam rudi cõparata. Numæ Pompilio plus eloquentiæ fuit. Liuius. Inclyta iuſtitia religioq́; ea tẽpeſtate Numæ Põpilij erat. Curibus Sabinis habitabat conſultiſſimus uir(ut in illa quiſquã ætate eſſe poterat)omnis diuini atq; humani iuris. Authorẽ doctrinæ eius, quia non extat alius,falſo Samium Pythagorã edunt. Paulo poſt. Suopte igitur ingenio temperatũ animũ uirtutibus fuiſſe opinor magis,inſtructũq́; nõ tam peregrinis artibus,quàm diſciplina tetrica,ac triſti ueterũ Sabinorũ,quo genere nullũ quondam incorruptius fuit. Idẽ ſentire uidetur Liuius, quod Scæuola: nec Cicero contenderet in eo ſummã eloquentiã,ſed tamen aliquam fuiſſe. A Pompilio ſecundo rege ad Seruium Tullium ordine ſextũ excurrit,quia Tullus Hoſtilius nõ ſolũ Numæ diſſimilis,ſed ferocior etiã Romulo fuit,ut ait Liuius. Medium erat in Anco ingeniũ,et Numæ et Romuli memor. Tarquinius Priſcus maiorem partẽ ætatis in ciuilibus officijs uixerat: domi militiæq́; ſub haud pœnitendo magiſtro, ipſo Anco rege,Romana iura,Romanos ritus didicerat. At Seruius Tullius ubi liberũ loco cœpit haberi, eruditus eſt ijs artibus quibus ingenia ad magnæ Fortunæ cultũ excitantur. Regnauit annos quatuor & quadraginta,ita, ut bono etiã moderatoq́; ſuccedẽdi regi difficilis æmulatio eſſet. Attamẽ omnes urbis cõditores appellari poſſunt. Hæc de regibus,ex Liuio. Quorũ multa ſunt inuẽta eximia ad cõſtituẽdã,id eſt ſtabiliendã Remp. quæ Dionyſius,Liuius,Plutarchus exponũt. Num quod (quaſi dicat nullum)eloquentiæ ueſtigium apparet? Prudentia certe maior,ſed etiam aliqua ratio dicendi fuit. Exactis, id eſt in exilium pulſis regibus omnia plena cõſiliorũ, inania uerborum uidemus: & cernimus ipſam exactionẽ, id eſt cien-

ctionem regum,meutr conſilioq; Lucij Iunij Bruti,nō linguæ & uerborū ſplendore perfectam.Id Cicero totum negetreius ſententiam ſubſcribamus ex Bruto.Quis putet aut celeritatē ingenij L.Bruto illi nobilitatis noſtræ principi defuiſſe?qui de matre ſuauianda ex oraculo Apollinis tā acute argute&q; coniecerit,qui ſummā prudentiam ſimulatione ſtultitiæ texerit, qui potentiſſimū regē clariſſimi regis filium expulerit,ciuitatē&q; perpetuo dominatu liberatā,magiſtratibus annuis,legibus,iudicijsq; deuinxerit,qui collegæ ſuo imperiū abrogauerit,ut è ciuitate regalis nominis memoriā tolleret : quod certè effici nō potuiſſet,niſi eſſet oratione perſuaſum.EGO uero ſi uelim et noſtræ ciuitatis exēplis uti,&c.] Alia perſequitur exēpla,maioraq; prioribus tētat,nō modo ciuitatibus eloquētiā nihil prodeſſe,ſed etiā nocere.Id probare cōtendit exēplo, factoq; Gracchorum hoc obiectionis eluit.Quintilianus in ſecundo.Hoc modo,inquit,nec duces erunt utiles,nec magiſtratus,nec medicina,nec ipſa ſapiētia,nec cibi,nec tecta,nec gladius,ignes, aqua, ſol, lunaq;,præcipua ſiderum. Hæc omnia aliquando etiam nocent.Fatēdum igitur, non eloquentiā nocuiſſe Reipub.ſed diſertos quoſdā arte ſua abuſos eſſe.Videamus obiectionem . Si uelim,inquit,noſtræ ciuitatis exemplis uti.utetur paulo poſt & aliarum ciuitatum,ut Athenienſis et Spartanæ,quarum hæc eloquentiā expulit,illa ubi actor mouere affectus uetabatur,recidit.Plura proferre poſſim detrimēta publicis rebus,quàm adiumenta cōtraria detrimētis,per homines nō ſemidoctos,ſed eloquentiſſimos importata et illata.Sed ut reliqua exēpla prætermittā minus illuſtria,Tiberiū & Caium Gracchos Sēpronios proferam, quoniam omnium Romanorū eloquētiſſimi fuerūt,exceptis uobis duobus ò Craſſe & Antoni.Gracchorū pater Tiberius Sēpronius,homo prudens et grauis,id eſt,qui expetenda atque fugienda noſſet,ſibiq; cōſtaret,haud quaquam eloquens,ſi dicimus eloquētiam uerborū affluentem copiā,et perornatam eorum conſtructionem:& ſæpe alias,id eſt alio tempore,cum duos adeptus conſulatus,duas conſecutus eſt uictorias duobus triumphis ornatas,cūq; tanta uirtute floruit,ut Africani eius qui Annibalē uicit,filiā Corneliam habere meruerit uxorem : & maxime Cenſor factus,ſaluti Reipub.fuit . Atque is non accurata, id eſt accurate ornata quadā orationis copia,quæ oratoris propria eſt,ſed nutu,id eſt,ſignificatione uoluntatis,& uerbo,id eſt ſententia breui,libertinos humile genus, tū per omnis tribus inferendo ſuffragio diuiſum,trāſtulit,id eſt redegit in urbanas tribus,quæ fuere quatuor,ut Liuius his uerbis oſtēdit. Appius Claudius humilibus per omnes tribus diuiſis,forū & campū corrupit.Fabius ſimul cōcordiæ cauſa,ſimul ne humillimorū in manu comitia eſſent omnē forenſem turbā excretā in quatuor tribus cōlecit,urbanasq; eas appellauit. Tribus fuere quidē trigintaquinque ex omnibus ciuibus,municipibus,colonis,quibus ius erat ſuffragij:ſed illæ dictæ ſunt urbanæ nomine,in quas T.Sēpronius libertinos redegit. quod niſi feciſſet,inquit.Remp.quā nunc uix tenemus in ſeditione etdiuū de iudicijs tenēdis,iamdiu nullā haberemus. quoniā humillimi quiq; Patribus æquati,omnia iura cōfudiſſent.Cicero hunc Tiberiū eloquentē fuiſſe dicit in Bruto.Erat iiſdē tēporibus T.Gracchus Publij filius , qui bis cōſul et cenſor fuit, cuius eſt oratio Græca apud Rhodios,quem ciuem cū grauē ; tum etiā eloquentem cōſtat fuiſſe.Falſum igitur quod affert in argumentū Scæuola.Eius filij duo fuerunt, Tib. & Caius, liberalius inſtituti,& eloquētia matris Corneliæ nō mediocriter adiuti,ideoq; facti diſerti,et omnibus uel naturæ(quæ tribuit ingeniū)uel doctrinæ(quæ naturā perficit)præſidijs et adiumentis ad dicendum parati .·ij legibus pernicioſis atque popularibus,ut agrarijs,Remp.propè diſſipauerunt,quam florentiſſimā acceperāt uel patris T.Sempronij cōſilio,uel aui ſui armis,id eſt aui ſui Scipionis Africani,qui uicit Annibalem . Cæſi ſunt igitur,Tiberius à Scipione Naſica, Caius à L. Opimio cōſule.Hoc mali nō eloquentiæ,ſed hominibus nimis ambitioſis attribue.Pergit Scæuola,leges ueteres partim ab Athenienſibus petitas,partim à Decemuiris cōſcriptas,ac in tabulas duodecim relatas,nō oratorū inuentū fuiſſe,cū tamē conſtet et Solonē legūlatorē,quibus uſi fuere Romāi,et illos Decēuiros,eloquētia nō omnino caruiſſe.Legibus addit mores,qui neq; omnes ſcripti ſunt,neq; tā latè patēt,quā leges.Horū nōnunquā incertus eſt auctor,nōnunquā certus,& inſtituti ſui ſuaſor eloquēs.Et ſi non oēs et leges et mores ab oratorū genere ſunt,nō colliges in uniuerſum neq; leges neq; mores ad oratorū inuenta pertinere.Leges certe boniq; mores magna ex parte inuēta ſunt oratorū.Auſpicia itē, quibus ueteres deorū uoluntatē ſcire ſe poſſe confidebant.Auſpicia Tyreſias Thebanus inueniſſe dicitur,quæ quidē nō induxit ſine orationis facultate.Auſpicijs deinde multi eloquētes,multi indiſerti præfuerunt,quoniā digni indigniq; ambiūt honores,& aſſequūtur.Digni certe Craſſus & Scæuola,augures,ſi quæ auſpiciorū dignitas eſt.ij non ideo auſpicijs præeſſe dicūtur,quòd præſint auguribus,ſed quòd ſint in augurū numero.At cur auſpicia dicūtur eſſe cū magna Reipub.ſalute? quia augurū eſt obſeruare de cœlo,& differre comitia,& habita irrita facere. Si quid igitur magiſtratus in Remp.aut moliuntur,aut perperā egerunt,beneficio augurū ſæpe diſſoluitur. Auſpicijs diuinis adiunges religiones,qui pij ſunt metus deorū, ſanctiq; cultus ab diuino timore nati.Ad religiones pertinēt cerimoniæ,ab oppido Cere nominatæ.Sunt enim ſacrificandi quidā ritus,aut ratione aut more ſeruati. Religiones fas et animū ſpectāt,cerimoniæ cadētia ſub oculos myſteria.Tandē à legiſlatoribus deuenit ad iuriſperitos.Iura ciuilia , quibus ciuitas regitur,iampridē in noſtra,hoc eſt Scæuolarū familia,quibus ius quodāmodo hæreditariū fuit,ſine ulla eloquentiæ laude uerſantur fatendū eſt eum iuriſperitū eſſe poſſe,qui non ſit idem eloquens,ſed non iccirco iuriſprudentia ad oratorē non attinet.Producit aliquot oratores nō obſcuri nominis,qui ius ciuilē neſcierūt,ut artes diſtinctas eſſe probet. Sunt ſanè, ſed quæ melius iunguntur.Galba in dicendo ornatus acerq; fuit, Cicero in Bruto.Rutilius dicebat Læliū arbitrari,cauſam publicanorū à Seruio Galba,quòd is in dicēdo ornatior acriorq; eſſet,grauius & uehemētius poſſe defendi.Idem uiri uirtutē hoc modo commendat.Quid eſt cauſæ,ſi tanta uirtus in oratore Galba fuit,cur ea nulla in orationibus eius appareat?Scæuola auget hominis gloriam,ſubſeruiēdo propoſito, diuinūq; hominē in dicendo fuiſſe dicit . De Aemilio Cicero in eodem libro.At uero Marcus Aemilius Lepidus, qui eſt Porcina dictus,iiſdē tēporibus fere quibus Galba,ſed paulo minor natu, et ſummus orator eſt habitus,et fuit:ut apparet ex orationibus ſcriptor ſanè bonus:Hoc in oratore Latino primū mihi uidetur & lenitas illa apparuiſſe Græcorū, & uerborū comprehenſio,etiā artifex ut ita dicam ſtylus.Idem ibidem de Cneo Carbone.Cneum Carbonem . Marcum Marium,& ex eodem genere compluresis minime dignos elegātis cōuentus auribus, aptiſſimos cognoui turbulentis concionibus.Idem ibidē.Craſſus accuſauit Cneum Carbonem eloquentiſſimum hominē admodum adoleſcens,ſummā ingenij non modo laudē, ſed etiā admirationem eſt conſecutus . Hic Scæuola:Cneum Carbonē adoleſcentulus perpuliſti,hoc eſt iudicio perſecutus es. Hi tres oratores ignari fuere legum,quòd tum diuiſa eſſet profeſſio. hæſitarūt in maiorū inſtitutis,hoc eſt moribus et decretis:quoniā plus operæ dabāt litibus ex cōmuni hominū opinione tractādis,rudes fuerunt in iure ciuili.Craſſus autem à Scæuola ius ciuile didicit,quòd eloquētiam ſine iure ciuili mancā uideret.Facile hoc ſoluitur argumētū Scæuolæ,uel ipſius uerbis,

qui

qui pudendū eſſe dicat, oratorē ciuile ius ignorare. QVOD uero in extrema oratione quaſi tuo iure, &c.] Alteram orationis Craſſi partem Scæuola refutat, in qua ſic eſt. Quid eſſe poteſt in ocio aut iucundius, aut magis propriū humanitatis, quàm ſermo facetus, ac nulla in re rudis? quæ pars ſi nō eſt omniū extrema, tamē inter extremas habetur. Illius haud difficilis eſt intellectus. Etenim perfectus orator nulla in re rudis eſt: imperfectus, rerū multarū rudis. Aliter igitur Craſſus, aliter Scæuola ſententiam uertit. Nō tuliſſem, inquit, id quod in extrema oratione, hoc eſt inter extremas orationis tuæ partes: non iure tuo quidem, ſed quaſi tuo iure tuaq; poteſtate ſumpſiſti. Eſt hoc ſumptum à rerū poſſeſſoribus, qui alieno tā quam ſuo iure abutuntur. Addit facetias reprehenſionis temperandæ gratia. Nunc fere cogimur, quia in regno tuo, & agro Tuſculano, ubi uoluntas tua pro iure eſt, ſumus. Id ſumptū de regibus, quibus eſt interdū pro ratione uoluntas. Falſum eſt, ut nuls, oratorē in omnis ſermonis diſputatiōe copioſiſſime poſſe uerſari, quoniā attribuuntur illi modo forenſes actiones et deliberatiōes ex cōmuni hominū opinione tractādæ, & uſu quodā agendi. Hoc quale ſit, multis agit Quintilianus extremo capite libri ſecūdi, fuiſſe multos qui ſolas quæſtiones ciuiles oratori ſubijcerēt. Hactenus propoſitio lepore cōdita. Subſequitur argumētatio, multas & uarias eſſe philoſophorū ſectas, multas artes proprietate diſtinctas: non unius igitur oratoris omneis artes eſſe. Vis huius argumentationis eſt ab enumeratione diuerſarū profeſſionū, ad demonſtrandū non omnes in unum cadere oratorem. Scæuola iuſperitus ab arte ſua translationes ſumit, ut perſonæ decorū ſeruatū eſſe uideatur. Et quoniam orator in poſſeſſiones alienas uidetur irruere, metaphoram trahit à bonorum uindicibus, qui lege agūt, interdicto contendunt, ex iure manu conſertū uocant, uindicāt. Hæc ſunt uerba de legibus duodecim tabularū. Multis præeſſem, inquit, id eſt auctor & dux eſſem, qui interdicto tecū contenderēt, hoc eſt quaſi forma prætoria, qua quid aut fieri, aut nō fieri iubetur: quale eſt interdictum Dolabellæ in oratiōe pro Cæcina, Prætor interdixit, ut eſt cōſuetudo, de ui hominibus armatis ſine ulla exceptione, tantū ut unde deieciſſet, reſtitueret. Deieciſti multos profeſſores ex arte ſua: rē alienam occupaſti, ius prætorium appello, reſtitui uolo, interdicto tecū contēdo. Interdictorum alia ſunt exhibitoria, alia prohibitoria, alia reſtitutoria. Hoc Scæuolæ interdictum reſtitutoriū, hoc eſt, quod iubet occupatum bonum reſtitui, ſi cōſtiterit iniuria occupatū fuiſſe. Ad cognoſcēdum recuperatores dabātur, quibus interdicti prætorij formula proponebatur inſequenda, ubi de re ipſa cōſtitiſſet. De interdictis cognoſcēdis, legere poſſis legē Pandectarū libro quadrageſimo tertio. Aliud eſt, ex iure manu conſertum uocare: ſed & hoc ad bonorum uindicationem pertinet. Nec enim bona uno eodemq; modo uindicabantur. hic mos uetuſtus eſt. Ante imperium propagatum ſi qui de re aliqua contendebant, prætore in rē præſentem deducto, iure præſenti agebant, remq; uindicabant. Propagatis Italiæ finibus, prætores paciſci uindiciarū dicendarum cauſa longinquas res grauabantur. tum inſtitutum eſt contra duodecim tabulas tacito conſenſu, ut litigātes nō ex iure in re præſenti apud prætorem manum cōſererēt, ut antea, ſed ex iure manu conſertum uocarent, id eſt, alter alterum ex iure ad conſerendum manum in rē de qua ageretur uocarent, atque profecti ſimul in agrum, aut in id de quo lis erat, aliquid ex eo, uti unam glebam, in ius in urbem ad prætorem deferrent, et in ea gleba tanquam in toto agro uindicarent. Hæc ferè Gellius libro uiceſimo, capite nono. Senſus eſt, quemadmodū ueteres illi aduerſarios uocabant in rē præſentem, et aliquid inde deferebant ad prætorem, ut in eo rem totam uindicarent: ita te uocarem in artes philoſophorū aliorumq;, hinc ſumerem aliquid in quo rem totā uindicarem, hoc eſt, oſtenderem nihil ad te pertinere. Ne ſis anxius, ut plerique, in exquirendo, ſit ne conſertum participium, an uerbum, an nomen. eſt enim antiquè dictum Manu conſertum, & ad uſum temporis illius, non ad hæc noua præcepta reuocandum. Sed qui ex iure manu conſertum uocabantur? qui in alienas poſſeſſiones irruiſſent, aut irruiſſe dicebantur. Agerent tecum lege, hoc eſt iure legibus conſtituto certarent. id enim eſt agere lege. Cicero in Verrem. Quis unquam iſto prætore Chelidone inuita lege agere potuit? Agerēt inquam tecū lege primum ueteres illi philoſophi Pythagoras, Pythagoreiq; omnes, et quærerent, ſciret ne orator placita decretaq; Pythagoreorū? Si quæ res ea quæ nam ſint, decimumquartū Ouidianæ Metamorph. conſulito. Differunt ab alijs et de metapſychoſi, & de animalium eſu, item de anima, rerūq; principijs. Agerent tecum Democritici.] Qui ſunt Democriti ſectatores, uel hoc ab alijs diſſentiētes, quod omnia ex atomis eſſe facta contendant: fortuita eſſe dicant. horū opiniōes multas tuetur Lucretius. Agerēt cæteri in ſuo genere Phyſici, hoc eſt rerum naturalium indagatores. Eorum multa genera fuerunt, nempe tot quot fuere ſectæ, & uariæ opiniones de rerū principijs & finibus numerātur ab Ariſtotele primo Phyſicorū. Vindicarēt, hoc eſt ab iniuſto poſſeſſore in ſuā poteſtatē ſuumq; ius reducerent. Homines philoſophi non ſolū ornati, ut nos oratores, ſed & ornati in dicendo, quod eſt elocutionis: & graues, quod eſt ſententiarum et inuentionis. Veteres illi Phyſici, Democritus, Protagoras, alijq; permulti, non minus uerbis et elocutioni (quanquā tum elocutio rudis erat) quàm rebus & inuentioni ſtudebant. Cum illis tibi iuſto ſacramēto contēdere nō liceret, quoniam iure litem uincere non poſſes. Sacramentum litis, genus erat ſimile ſponſionis. Varro: Et qui petebat, & qui inficiabatur, de alijs rebus utrique quingentos æris apud pontificem deponebant, de alijs itē rebus certum numerum aſſium. qui iudicio autem uicerat, ſuum ſacramentum à ſacro auferebat, uicti ad ærarium redibant. Sacramentum dixit pecuniam lite depoſitam apud pontificem. Decepti ſunt qui legerunt hic apud pontem, non apud pontificem. Senſus eſt igitur, Philoſophi diſciplinarum poſſeſſione deiecti, tecum interdicto contenderēt, quemadmodū ij qui ab agro deiecti ſunt: aut uindiciarum litem tibi intēderent, & diſciplinas ſuas aſſererent: aut iure poſſent agere tecum, & depoſita pecunia contendere. Vrgerent præterea philoſophorū greges, hoc eſt te proxime perſequerētur innumerabiles ſectæ philoſophorū. Id potius eſt à mente Ciceronis, Græculos aſpernantis, in tot diuiſos factiones, quàm Scæuolæ pro philoſophis oppugnantis oratores. Sectarum fons & caput, hoc eſt origo & principium fuit Socrates, qui cum uarijs de rebus in utrāque partē diſputaret, nec aliquid ut certum uerūq; affirmaret, alijs alia ſectantibus, initium fecit diſcordiarum. Aut certe fons & caput Socrates dicitur, quia primus philoſophiam moralem deduxit è cœlo, principiq; tractauit ea quæ Cicero numero complectitur. Superiores operam dabāt rebus Phyſicis, naturamq; ratione contemplabantur. Diſputauit Socrates alijq; permulti de bonis rebus et malis, an unū eſſet bonorum genus, uirtus: ex contrario unum malorum, uitiū. Vnū bonorum genus Stoici faciunt. eorū ſententiam Cicero defendit Tuſcul. 5. uirtutem ad bene beateq; uiuendū ſe ipſa eſſe contentam: quoniā illud eſt bonum, quo abuti non poſſumus. Sola uirtute abuti non poſſumus. Solum igitur bonū uirtus. Alij, ut Peripatetici, tria faciunt genera bonorum: prima animi, ſecunda corporis, tertia fortunæ. Diſſenſiones illorū cognoſces ex ea quā diximus, Tuſculana quinta. Animi permotiōes ſunt, perturbatiōes et πάθη, uoluptas, ægritudo, cupiditas, metus. De quibus apud philoſophos magna cōtrouerſia eſt, alij

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

affirmantibus in animi perturbationem nõ cadere ſapientẽ. alijs mediocres perturbationes accidere poſſe ſapienti cõtendẽtibus. Hominum mores tã boni quàm mali referre debẽt ad naturam hominis, de qua Plato Alcibiade primo. Ratio uitæ continetur officijs, de quibus Cicero ex Panætio multa. Hæc omnia pertinent ad philoſophiam moralẽ, quam non tractãt oratorum libelli. Socrates et Academici nihil ſe quæſiſſe, nihil ſcire dicebant. in quo Apollinis oraculo Socrates omnium ſapientiſſimus iudicatus eſt. In omni re tractabãt utranq; partem, quid magis quid'ue minus probabile eſſet. Probabilius, ut uerius exiſtimandũ relinquebãt. Vniuerſi philoſophi in te impetũ facerent, quẽadmodũ ij qui uel urbẽ uel aciẽ oppugnãt. Tum ſingulæ familiæ, id eſt philoſophorũ ſectæ ſi impetu uincere non poſſent, litẽ tibi intenderẽt, id eſt, iure legeq; tecum agerent apud iudices. Vna familia Academicorũ, quorũ princeps & author Plato tam argutus in diſputatiõibus et in dialogis agit, ut quidquid alius ex aduerſo dixerit, id tandẽ negare cogat. Eſt hoc magnæ cuiuſdã exercitationis, in una re qualibet perſpicere, quid in hanc & in illã partẽ poſſit afferri. Stoici principes habuerunt, Zenonẽ atq; Chryſippum. Chryſippus uſus eſt plurimũ ſoritis, id eſt aceruis argumẽtorũ. ubi rationes per multa conſequentia duxerat, tandẽ ex omnibus aliquid, tanquã neceſſariò cõſequens inducebat. Laqueos hic Cicero appellauit, alluſitq; ad retia quibus tandem agitatæ feræ implicantur. Stoici noſtri, quos ego Scæuola ferè ſequor, diſputationem ſuarum, id eſt argumẽtationũ, atq; interrogationum, hoc eſt inductionũ laqueis & ſoritis implicatis te irretitum tenerẽt. Peripatetici à deambulãdo nominati, ſicut Academici & Stoici à ludis ubi philoſophiã profitebãtur. initiũ ceperunt ab Ariſtotele. Ariſtoteles de arte rhetorica libros reliquit multos, quos initio recenſuimus: Theophraſtus diſcipulus eius περὶ ἀγγιλματος ῥητορικῆς, περὶ παραδείγματος, περὶ διηγήσεως καὶ διηγήματος, περὶ τέχνης ῥητορικῆς, περὶ τεχνῶν ῥητορικῶν εἴδη. Illa ſunt adiumenta & ornamẽta dicẽdi, quæ propria oratorũ putantur eſſe, & ſunt. Illorũ quidẽ primi authores nõ fuerũt Ariſtoteles atq; Teophraſtus, ſed ab alijs partẽ acceperũt, partẽ genuerunt ipſi. Philoſophiã adimit oratori, adimit etiã mathematicas artes, arithmeticã, geometriã, aſtrologiam. Adimit grammaticam atque muſicam. Relinquit tria cauſarum genera, unum in iudicijs, alterũ in concionibus, tertium in ſententijs curiæ. Ab oratore diuidit prudentẽ, hoc eſt eum cui rerum ſit aperta cognitio. Orator, inquit, prudentibus nõ uere, ſed diſerte: ſtultis nõ diſerte, ſed uere dicere uidebitur. Omnia diſſolue hoc modo: Craſſum nõ agere de omnibus, ſed de perfectis oratoribus: Scæuolam reſpicere etiam indoctos, qui ſibi falsò hoc nomen uſurpabãt. Calumniari talia quædã, qualia Socrates agitat in Gorgia Platonis. Non enim oratori dat ſcientiam, ſed adulationem, & quandam exercitationem: et Gorgiam inducit non qui apud doctos uere probeq; dicat, ſed qui imperitis diſerte magis quàm uere faciat fidẽ. Hoc rabulæ clamoſi, eloquẽtiæ tulere dedecus. Et Callicles apud Platonẽ affirmat, neminẽ ſua memoria oratorẽ ciuitati meliores dediſſe mores. TVM ille, nõ ſum, inquit, neſcius Scæuola, &c.] Ratio Ciceronis eſt, ut ante omnia rhetorica, de qua futurus eſt ſermo, laudetur, nõ modo quia boni ſcriptoris eſt artẽ ſuam cõmendare, ſed etiã quia ex eius laudibus oritur inſtituta diſputatio: deinde ut demõſtretur, hanc artem pertinere ad gubernacula ciuitatis, quoniã hoc illi multo ampliſſimum eſt: poſtea ut planũ fiat, quæ ſit ei ſubiecta materia. Hæc Scæuolæ Craſſus oſtẽdere conatur. Scæuola ſtudioſus Stoicorũ, iuriſprudẽs et philoſophus, obiecit ea quæ contra rhetoricen philoſophi Græci diſſerebãt. et pro decoro egit eorũ perſonã. Cicero in perſona Craſſi repetit huiuſce diſputationis initiũ à Platone. Sectatores eius adiungit: quid ſentiant, principio oſtendit, ut cognitis authoribus, et propoſita quæſtione ueniat ad contradicendũ. Nõ ſum neſcius (nec uirum tã eruditum deceret ignorare) iſta inter Græcos philoſophos in ſermõe dici, et quod maius eſt, diſceptari, id eſt utrinq; more cauſæ agi ſolere. Nec indoctorũ oritur illa cõtentio. Audiui ſummos, hoc eſt, ſumme doctos homines, cũ quæſtor ex Macedonia ueniſſem Athenas, iſta diſceptantes ex Academicorum principe Platone. Erant hi Academici tum florentiſſimi, Carneades, Clitomachus, & Aeſchines: Peripatetici, Critolaus & Diodorus. Carneadis auditor Metrodorus, auditor Panætij Mneſarchus. Carneades Cyreneus, nouæ Academiæ princeps, ſumma diſſerẽdi facultate, ſumma memoria philoſophus, ſcripturus in Zenonẽ, elleborũ ſumpſiſſe dicitur Defuit illi uerborũ & elocutionum uarietas. Adeo ſtudioſus Chryſippi fuit, ut diceret, εἰ μὴ γὰρ ἦν Χρύσιππος, οὐκ ἂν ἦν ἐγώ. De uiro hoc Laertius, Cicero, Gellius, Plinius. Nõ ſtat mihi lõge perſequi multas hiſtorias, quæ lectores onerẽt, rẽ propoſitã nihil adiuuẽt. Clitomachus (inquit Laertius) Carthaginienſis, lingua patria dictus Aſdrubal, anno ætatis ſuæ quadrageſimo profectus Athenas, audiuit Carneadẽ, eoq; diligentiæ uenit & induſtriæ, ut ſupra quadringenta uolumina cõſcripſerit, Carneadiq; ſucceſſerit. uerſatus eſt in tribus ſectis, Academica, Peripatetica, Stoica. Aeſchines numerantur octo. Hũc quintũ facit Laertius, his uerbis, πέμπτος ὁ Μιτυληναῖος, ὃν καὶ ῥητορομάστιγα λέγουσι. Quintus Aeſchines Mitylenæus fuit, quẽ oratorũ flagellũ dixerũt. Multi etiam fuere Metrodori. Hic pictor fuit et philoſophus, de quo Plinius hoc modo. Athenis erat eodẽ tẽpore Metrodorus pictor, idẽq; philoſophus, magnæ in utraq; ſcientia authoritatis. Itaq; cum L. Paulus de uicto Perſeo petiſſet ab Athenĩẽſibus, ut quàm probatiſſimũ philoſophũ mitterẽt ſibi ad erudiẽdos liberos, itẽq; pictorẽ ad excolendũ triũphum, Atheniẽſes Metrodorũ elegerũt, profeſſi eundẽ in utroque ſtudio præſtãtiſſimum, quod edicto quoque Paulus iudicauit. Panætij quoq; tres nominantur. Hic Rhodius fuit, profeſſione Stoicus, præceptor Scipionis Aphricani, à cuius libris Officia Cicero deduxit. Ab hoc aliquid accepiſſe ſe poſtea Scæuola fatetur. De Mneſarcho Cic. in Academicis. Quid enĩ Mneſarchi pœnitebat? quid Dardani qui erãt Athenis tũ principes Stoicorũ. Ille hos quos nos oratores uocaremus, nihil eſſe dicebat, niſi quoſdã operarios linguæ celeri & exercitata: oratorẽ autẽ niſi qui ſapiẽs eſſet, eſſe neminẽ. Hæc Cicero paulo infra. Critolai tres fuere celebres, hic Athenienſis Peripateticus, quid cũ Carneade Romam legatus uenit, de quo Cicero de Finibus. Critolaus imitari antiquos uoluit, et quidẽ eſt grauitate proximus, at redũdãt oratio. At tamen is quidem in patrijs inſtitutis manet: Diodorus eius auditor adiungit ad honeſtatẽ, uacuitatem doloris. Hic quoque ſuus eſt, de ſummoq; bono diſſentiens, dici uere Peripateticus nõ poteſt. Idẽ de eodẽ Tuſculana quinta. Quo loco quæro quã uim habeat libra illa Critolai, qui cum in alteram lãcem animi bona imponat, in alteram corporis & externa, tantũ propendere illam bonorum animi lancem putet, ut terrã et maria deprimat. Diodorus multorum nomen eſt. Craſſus peripateticũ Critolai diſcipulum dicit, de quo paulo ante ex Cicerone dicebamus. Hi ſunt rhetoromagiſtes, & eloquentiæ uituperatores acerrimi. Multi erãt præterea præclari in philoſophia & nobiles, id eſt, magnæ famæ et exiſtimationis philoſophi, à quibus omnibus una pene uoce, id eſt cõcordi ſententia, oratorẽ à gubernaculis ciuitatũ quaſi à temone clauoq; Reipub. repelli uidebã. Excludi ab omni doctrina et diſciplina rerũ maiorũ, hoc eſt ſciẽtia ratione cõprehenſa, qua magnæ res ut philoſophicæ tractãtur: ac tantũ in iudicia et orationes forenſes & cõtiunculas, hoc eſt orationes leues quæ in cõuentu ſolent haberi (ea ſunt duo cauſarum genera) tãquã in aliquod piſtrinum

num detrudi & compingi, id eſt cōpelli atque coarctari uidebam. Tranſlatio ſumpta eſt à ſeruis nequioribus, qui detrudebantur in piſtrinum, molas magno cum labore uerſaturi. Terentius: Verberibus cæſum te in piſtrinum Daue dedam uſq; ad necem, ea lege atq; omine, ut ſi te inde exemerim, ego pro te molā. Hoc Craſſus haud ſine ſtomacho et indignatione qui ægre ferat artem optimam per calumniā ſummā deprimi. Sed ego neque illis aſſentiebar, neq; harū diſputationum inuentori & principi, id eſt primo authori, longe omniū philoſophorū in dicendo grauiſſimo et eloquētiſſimo, Platōi. Grauiſſimus eſt, cui ſententiæ uerbaq; ſunt maximi pōderis. Eloquētiſſimus, qui res optime nouit, eaſq; optima oratiōe explicare poteſt. Platōis eſt dialogus nomine Gorgias, dictus ab oratore Leontino, quē Socrates exagitat, in quo rhetoricen ſcientiæ ciuilis adulationē eſſe cauillatur. quo in libro in hoc maxime admirabar Platonē, quòd mihi in irridendis oratoribus ipſe eſſe orator ſummus uidebatur. In quo ſatis ipſe per ſe refutatur, cū id maxime amplectitur, quod irridet. Platoni Cicero multis in locis amplitudinē, grauitatē, eloquendi facultatē tribuit, nec immerito, quippe qui ſit in omni re uel optime uerſatus. Sed odio ſophiſtarū cōmotus, & rabularū, qui tū lege lata excluſi iudicijs erant, attribuit arti quæ malis moribus attribuenda uidebantur, nec probare potuit orationē nullā ſententiarū grauitate, at ſola garrulitate nitentē, quā nemo ſanus unquam probet. VERBI enim cōtrouerſia tādiu torquet Græculos homines, &c.] Repetita origine quæſtionis, & eius ſumma ui cognita, Craſſus, ea quæ dicūtur ex aduerſo, refutat. Quoniā autem in omni diſputatione bene conſtituta, primum conuenire oportet quid ſit illud de quo agitur, & quid illud uocemus: hoc agit initio, quē dicamus oratorē, an eū qui ſcientiarū ignarus compoſite & ornate eloqui poteſt, quod ſit omnino ridiculū: an eum qui planè ſcit ea de quibus tractanda eſt oratio. Sic eludit Græculos, qui de re perfacili tandiu quærant, & de uerbis magis quàm de rebus ipſi agant, non eſſe præclarū tanti nominis philoſophos tādiu de nomine diſputare. Verbi controuerſia, inquit, et altercatio de nomine, tandiu iā à Platone torquet et anxios habet Græculos homines (per contemptū dicit) contentionis cupidiores, quàm ueritatis. Hoc potius à Cicerone eſt, quàm à Craſſo: ſed in aliena perſona dicendi ſibi facit authoritatē, cum uelit ipſe more ſuo attenuare Græcos, propterea quòd hominibus Romanis in re literaria nihil omnino tribuebant. Nec prorſus eſt falſum quod obijcit, Græcos cupidos eſſe cōtentionis. Sic.n. ferè ſunt antiquiores illi in multas ſectas diſtributi. Perpetuo cōtendūt, ut aduerſus alios, quā imbiberunt opinionem, tueri queant. In explicāda uerbi ambiguitate aſſumit, quod ab aduerſario datur, hunc eſſe oratorē, qui tantūmodo in iure copioſe loqui poſſit, hoc eſt in iuſto & iniuſto tractando: hoc.n. ſibi aſſumit Gorgias apud Platonem, nec planè refellit Socrates: aut in iudicijs, aut apud populū, aut in ſenatu, ubi tria genera cauſarū agitari ſolent, bene uerſetur. huic ipſi quāuis à poſſeſſione deiecto, multa tribuere & concedere neceſſe eſt. Aſſumptū cōfirmat. Nemo in his ipſis rebus ſatis callide, id eſt exercitate, & perite, id eſt, ſcite uerſari poteſt ſine perſpectatione omniū rerūpublicarū, de quibus multa philoſophi Plato & Ariſtoteles: (alia Reſp. monarchia, alia democratia, alia oligarchia, quas ſpecies in pluralitate uult accipi) neq; ſine legū, moris, iuris, ſcientia. Ius eſt genus omnia cōplectens: ſpecies eius, leges autoritate ſancitæ, mores aſſenſu quodam recepti probatiq;. Neq; ſine natura hominū incognita, ac moribus quòd res phyſica præſtat, ut uaria hominū tēperamēta cognoſcamus, et à tēperamēto corporis de moribus animi cōiecturā ſignūq; capiamus. Sine his rebus, ne illa quidē minima in cauſis, hoc eſt leues paruaſq; cōtrouerſias quiſquā recte tueri poteſt. Qui autē hæc cognouerit, quid huic abeſſe poterit de maximarū rerū ſciētia? Maximæ res, philoſophiæ partes, ethica, phyſica, dialectica. Ad ethicā pertinet Rerumpub. legū, morū, iuris, ſcientia: ad phyſicā, naturæ humanæ morūq; animi cognitio. Nec erit dialecticæ penitus ignarus, qui rhetoricas artes nouerit. Hinc colligit, illa cognoſcēti nihil abeſſe de maximarū rerū ſcientia. Sed fallit argumentū. Poteſt enim hiſce de rebus orator diſputare ex cōmuni quadam hominum opinione, non habita ratione cauſarū. Hoc autem intelligere, nō eſt ſcire: quoniam ſcire eſt, cum ratione cognoſcere. quod paucis cauſidicis accidit. Nec ſi partes aliquot maximarum rerū teneat, ſciat utiq; omnes. Quod autem ab aduerſario datur, nō eſt generis unius. Alius oratori ſubijcit ciuiles actiōes: quod ab illis in rē ſuam Craſſus auertit. alius hoc tantum cōcedit compoſitionē, ornatum, copiam: unde Craſſus idē illud quod maxime uult, cōficere conatur. Compoſitio, ut in Oratore docet, & in eum aperte expoſuimus, iuncturā reſpicit, molleiq; iungit nexus ſyllabarū: nec facile admittit hiatū uocalium, nec aſperum concurſum conſonantium. aliter dicitur coagmētatio, aliter iūctura. Ornatus eſt duplex, alius ſimpliciū, alius coniunctorum. In ſimplicibus ſunt figuræ uerborū, in coniunctis partim uerborum, partim ſentētiarum. Ornatus enim figurarū eſt. Nec raro figuræ dicuntur ornamēta, maxime illa inſignia & illuſtria, ut Cicero dicit in Oratore. Copia, alia rerum, alia uerborū. Ea præſtat non modo ut res facile explicemus, ſed etiā ut idem multis modis exponamus. In his tribus elocutio uerſatur. Hoc itaq; oratori qui tribuunt, elocutionē tribuunt, cætera non concedunt. Quoniam autem uerba ſunt rerum notæ, nec ſine rerum ſcientia aptè accōmodari queūt, hinc efficit, neminē uerbis uti bene poſſe, qui rerū uim neſciat. Elocutionē nemo poteſt aſſequi ſine ſciētia rerū maximarum, quā ei non conceditis: quia dicendi uirtus & orandi facultas extare non poteſt, niſi dicenti res de qua agitur, percepta, cognitaq; ſit. Hoc nihil certi colligit argumētum, quoniā elocutiōe ueſtire poſſumus quod neſcimus, id eſt, arte et ratione nō intelligimus, ſed opinione cōmuni concipimus. Oſtēdit tamen, aut ciuiles actiones bene tractare, aut eloqui planè, plus aliquāto cōplecti, quàm uituperatoribus artis huius prima fronte uideatur. Vultq; unā eſſe omnino eloquētiā, quæ ex rebus & uerbis coaluit uelut in unum corpus: ut ſtultū eſſe uideatur, ea quæ natura cōiunxit ſeparare. de quo plura lib. 3. diſputabit. Pergit igitur, & quod dat aduerſarius, accipit, oratoris eſſe propriū ornatè loqui: ut inde cōficiat, eiuſdē eſſe rerum ſcientiā. Id confirmat à ratione philoſophorū, quorum alij ornatè locuti ſunt, ut Democritus, Plato, Ariſtoteles, Theophraſtus, Carneades: alij ieiune et exiliter, ut Chryſippus. Hi poſteriores philoſophiæ ſatisfecerūt, ſine ulla arte dicendi. Priores igitur nō ſuā, ſed alienam hanc habuere facultatem. Vnde habuere? Ab oratoris arte. Quid tum? hinc colligitur, orationē ipſam propriā eſſe huius unius rationis de qua loquimur & quærimus. Quid tandem? Oratoris eſt igitur ornate loqui nō ſolū aut in iudicijs, aut ad populum, aut in ſenatu, ſed in omni re quæ poſſit & debeat ornate explicari. Ornatus hic, ſi res nō ſubeſt ab oratore percepta et cognita, nullus eſt. Oratori igitur qui cōcedit orationem, idem rerū ſcientiam concedat neceſſe eſt. Habes ſummam, aut oratorē in iudicijs et cōſilijs bene uerſari, quod ſine rerum ſcientia aliqua fieri non poteſt: aut illius eſſe propriam ornate dicendi facultatē, quæ ſine ſententijs nulla ſit. Ornate locutus eſt, ſicut fertur, & mihi uidetur, phyſicus ille Democritus. Lepide Craſſus iudiciū Græcorū de phyſico Democrito antepoſuit, ſuum poſtpoſuit, ne homini Romano de ſtylo Græcorū parum crederetur. Hic Democritus Abderites fuit circa tēpora Socratis: qui, ut Cicero refert, propter diſcendi cupiditatem ultimas terras

peragrare uoluit. Dicitur oculis ſe priuaſſe, ut quam minime animus à cogitationibus abduceretur. Patrimoniũ neglexit, agros deſeruit incultos, nihil quærẽs aliud niſi beatã uitã. Res eius memoriæ tradidit Laertius, et enumerauit libros multos, unde ſciri poteſt quàm ſtudioſus eloquentiæ fuerit. Phyſicus dicitur à ſcientia naturali, in qua uerſabantur illi priſci philoſophi ante Socratẽ. Nunquã prodibat Democritus, quin hominũ uitia rideret: adeo hãc noſtræ mortalitatis colluuionẽ aſpernandã exiſtimauit. Seruatus eſt ordo tẽporis. Democritus uenit auditũ Socratẽ, Socratis erat diſcipulus Plato, Platonis Ariſtoteles, Ariſtotelis Theophraſtus. Materies illa fuit phyſici, de qua dixit: hoc eſt, non oratoris erat inuenire illã materiam, aut inuentam monſtrare, ſed ſi egeret oratione, ornate & copioſe explicare. Plato de rebus à ciuilibus cõtrouerſijs remotiſſimis diuinitus eſt locutus, ut de immortalite animæ, de eo quod eſt, de rerũ natura, & multis id genus. Idem fecit Ariſtoteles, idẽ Theophraſtus, idem Carneades, de quo paulo ante dictum eſt. Fuerunt hi eloquentes, et in dicendo ſuaues, hoc eſt, iucundi tũ pulchritudine ſentẽtiarum, tum bonitate et compoſitione uerborum. Res eorum ſunt in alijs quibuſdã ſtudijs, hoc eſt, alijs artibus, aut phyſicis, aut ethicis aut mathematicis, aut metaphyſicis. Oratio ipſa propria eſt huius unius rationis, id eſt, artis de qua loquimur et quærimus. Etenim ornate loqui, non eſt philoſophiæ tractãdæ neceſſariũ. Nã uidemus ijſdẽ de rebus philoſophicis diſputauiſſe quoſdã ieiune; id eſt ſine copia, & exiliter, ſine magnifico ornatu et apparatu, ut eum quẽ acutiſſimum ferũt Græci amatores eius Chryſippum. Seruauit illam ſuam modeſtiam Craſſus, & aliorum quàm ſuum maluit proferre iudiciũ. Acutum fuiſſe Chryſippum oſtendit Diogenes his uerbis. ἀνὴρ δ'εὐφυὴς καὶ ὀξύτατος ἐν παντὶ μέρει οὕτως, ὥστε καὶ τοῖς πλείστοις διηνέχθη πρὸς Ζήνωνα. Vir erat indole bona, & ingenio præclaro, idẽ peracutus in omni re, & tam ſubtilis, ut rebus in multis à Zenone acriter diſſentiret.. Multa de re dialectica, multa de alijs rebus acute diſputata poſteris reliquit. Fuit enim polygraphus adeo, ut eius opera longam hominis uitam deſiderare uideãtur. Vnum erit profecto.] Qui bene dicũt, ut oratores (nec.n. de ineptis ſermo eſt) afferũt in mediũ orationẽ propriã, id eſt, proprijs bonisq; uerbis cõpoſitã, ornatã inſignibus figurarũ, cõpoſitã coagmẽtatione ſtructurarũ, artificio rhetorico et expolitione oratoria diſtinctã: nõ cõfuſam, non permixtã, nõ inordinatã. Hæc oratio, hoc eſt, elegans elocutio, ſi res et ſentẽtia nõ ſubeſt ab oratore percepta, et ante collecta, deinde cognita, aut nulla ſit neceſſe eſt, hoc eſt, in nihilum recidat, aut omniũ irriſione ludatur, cuiuſmodi nõ ſolet eſſe diſerti oratio. Quid.n. tã furioſum, hoc eſt, ab omni mẽte alienũ, quàm uerborũ etiã optimorum ſeorſim, ornatiſſimorũ inconſtu, ſonitus inanis, hoc eſt, nulla ſubiecta ſententia nec ſcientia? idem in Oratore. Compoſite & apte ſine ſententijs dicere, inſaniã eſt: ſentẽtioſe autem ſine uerborum et ordine & modo; infantia. QVICQVID erit igitur, quacunque ex arte, &c. Colligit ex antedictis, oratorem non arguendum inſcitiæ, ſi non omneis artes forte didicerit, cũ ignorationis eſſe nemo putet, clientis audire cauſam, et ad agẽdũ diſcere. Quẽadmodũ bonus patronus à cliente & à reo ſuo ante cauſam diſcit, quàm agat apud iudices: ſic de rebus alijs habiturus orationẽ, diſcet ab ijs qui tradunt eas: ubi didicerit, melius et ornatius dicet, quã ille ipſe eius rei inuẽtor atq; artifex. Ergo ſtudia rerum magnarum ſunt oratori cũ philoſopho communia. Ornatu & copia philoſophum ſuperat õrator. At non didicit; inquies. Fieri poteſt, non tamẽ iccirco uituperãda rhetorice. nõ certe magis quã illa dialectice tãtopere laudata, cui diſſerendi materia aliunde petitur. Diſcet cũ opus fuerit, & illam maxime partẽ explet, quæ erit oratiõe demonſtrãda. Iam uituperationis huius duas oſtẽdit eſſe cauſas. Vna calumniantium eſt, qui quòd ſæpius in cauſis et ſentẽtijs oratorẽ uerſari uident, nihil aliud eum ſcire exiſtimãt. Non eſt conſequẽs, in illis multus eſt, ergo in illis totus eſt. Altera eſt rhetorũ eorũ, qui ſcriptis libellis imperfectis artis decus attulerunt. Alios eſſe uult bonos oratores, alios rhetores, qui pauca admodũ artis præcepta nouerunt. Si quis erit (fuerũt & erũt permulti) qui hoc dicat, eſſe quaſdã oratorũ proprias ſentẽtias, id eſt, cauſas deliberatiuas, atq; cauſas, hoc eſt cõtrouerſias forenſes (aut ſentẽtias atq; cauſas intelligit, quæſtiones aliquot ſubiectas oratori, quod in idẽ redit) & ſi dicat certarum rerũ, ut ciuilium controuerſiarum, ſcientiam circũſcriptam definitamq; forenſibus cãcellis, hoc eſt, quæ fere nõ exerceatur alibi, quàm in ſeptis clauſtriſq; iudicum: hoc ſi dicat inquam ad oratorẽ pertinere, fatebor equidẽ in his magis aſſidue uerſari hanc noſtram dictionẽ, hoc eſt, dicendi facultatem, non tamẽ inde confici, de paucis admodũ rebus oratorem diſputare. Sed in ijs ipſis rebus deliberatiuis et forenſibus permulta ſunt arte cõprehenſa, quæ iſti magiſtri qui rhetorici uocantur à profeſſione, nec tradũt aut libellis aut pueris, nec tenẽt, quod eſt, neſciũt. Magiſtros aliquot ineptos, qui tũ Romæ rhetoricas artes profitebãtur, nũc arguit, et iterũ ſecũdo libro. Nec eos ſolũ, ſed et Græculos qui artẽ hanc nimiũ tenuiter anguſteq; tractarunt. De ſtatu, de exordijs, de narrationibus, de confirmationibus aliquid attigerunt, affectus & locos argumentorũ reliquerũt. Hos Rhetoricorũ primo redarguit Ariſtoteles, qui probationũ ſedes reliquerint: Illos Cicero, qui omiſerint rationes affectuum, quos nõ probat Ariſtoteles: Affectus potentiſſimos eſſe Craſſus exiſtimat: et ſanè res ita habet. nec tã diſputant philoſophi quantũ poſſint, quã quãtũ bonum uirum ſapientẽq; deceant. Quis neſcit (ac ſi res ſit in confeſſo, loquimur) maximã uim facultatẽq; exiſtere, id eſt; eminere: oratoris in hominũ mentibus uel excitandis, uel remittendis? Affectus alij ſunt ad indignationẽ, alij ad lenitatẽ; illi ſunt arguẽtis, hi uero mitigantis. Ad indignationem pertinent, ira, odium, dolor. Ad lenitatem, beneuolẽtia, miſericordia. Appellantur hæ permotiones animi, & perturbationes; quæ nõ omnes hic nominãtur, ſed illæ modo quas ſæpius uerſat orator. Rationes earũ tractat amplius in ſecundo libro, et Ariſtoteles in Rhetoricis. 1. Fr aſſumptũ eſt illud, maximã uim oratoris in affectibus mouendis exiſtere: addendũ et iſtuc, id fieri non poſſe ſine ſcientia naturali, colligendum, phyſicã ad oratorẽ pertinere. Affectus, inquit, perficere nemo poterit, ſed forte ex opinione quadã inchoare; niſi qui penitus perſpexerit & planè cognouerit naturas hominũ, quæ tẽperamẽta nominantur, uim omnem humanitatis eum à natura, tũ ab educatione et inſtituto uitæ, cauſaſq; eas quibus mentes aut incitantur ad indignationem, aut reflectũtur ad lenitatẽ. Natura & temperamento alij ſunt iracundi, qui bile facilè accendũtur: alij tardi, ut melãcholici: alij compoſiti, qui humorum mediocritate conſtant: alij frigidi, & pituita languidi. Quid moror? Naturæ in ſummo gradu ſtatuuntur nouẽ à medicis, in alijs gradibus innumerabiles. hoc naſcitur è quatuor humorũ qualitatũq; uaria tẽperie. Vis humanitatis etiã eo ſpectat quomodo quis fuerit educatus, quã ſortitus ſit uitæ cõditionẽ quod maximè ſtudium amplexetur. Hæc enim & ſimilia uſu cõfirmata, ſiũt altera natura. Cauſæ ad incitãdũ aut reflectẽdũ ſunt eæ res omnes, quæ nos aut mouere, aut motos in trãquillitatẽ redigere poſſunt. Multas enumerat Ariſtoteles Rhetoricorũ ſecũdo. quid faciat auaritia, quid opes, quid ſciẽtia: ſed excedũt numerũ. Totus hic locus eſt philoſophorũ naturaliũ proprius. Cic. in Oratore. In Phœdro Platõis hoc Periclẽ præſtitiſſe cæteris dicit oratoribus Socrates, quòd is Anaxagoræ phyſici fuerit auditor, à quo cẽſet eũ cũ alia præclara

quædam

quædam & magnifica didiciſſet, uberem & fœcundũ fuiſſe, narumq́;(quòd eſt eloquentiæ maximũ) quibus orationis modis quæque animorum partes pellerentur. quod idem de Demoſthene exiſtimari poteſt, cuius ex epiſtolis intelligi licet quã frequẽs fuerit Platonis auditor. Ergo iuuat oratorẽ ſcientia naturalis: nec orator, me authore, hoc eſt, ſi me audierit, unquã repugnabis. Nã quẽadmodũ rhetorice aliquid habet propriũ, ita quoq; artium ſingularum quædã propria ſunt. Concedet igitur illis philoſophis cognitionẽ rerũ, quòd in ea ſolum illi uoluerint elaborare, nõ etiã in tractatione orationis. Tractationem orationis, et eloquẽdi rationẽ quæ ſine philoſophia nulla eſt, ſibi aſſumet. Hoc.n.eſt propriũ oratoris, oratio grauis, et ornata, et hominũ ſenſibus accõmodata: grauis põdere uerborũ ac ſentẽtiarũ, ornata inſignibus figurarũ, tũ λέξεως tũ διανοίας: ſenſibus accõmodata, affectuũ ratione hominũ mentibus accepta. Hoc modo dat oratori & rerũ cognitionẽ, et explicandi facultatẽ, philoſopho (quatenus eſt philoſophus) tantũ rerũ ſcientiã. Obyciebat Scæuola, Ariſtotelem Theophraſtumq́; de his rebus non ſolũ meliora, ſed etiã multo plura, quàm oẽs dicendi magiſtros ſcripſitaſſe. Soluit hoc nodi, nõ ut philoſophos, ſed ut oratores illa ſcripſiſſe: quod dubitat nemo. Etenim rhetoricæ operæ partẽ dederunt, & artẽ ſtudio comparatã locupletauerunt. Ego (ſe pro oratore ponit) quæ ſunt oratoris cum illis communia, id eſt, rerum magnarũ artes, non mutuor ab illis, hoc eſt, non ſumo à philoſophis utenda. Quid ni? Cũ de rebus rhetoricis diſputant, oratorum eſſe concedunt, & inſcribunt rhetoricorum titulo, cũ molior orationẽ rebus uerbiſq; conſtantẽ, nunquã philoſophis acceptam fero, nec inde nomen impono. Quamobrem? Quoniam aliter philoſophi, aliter oratores de rerũ ſentẽtia diſputãt: illi in angulis tenuiter & ieiune, hi in publico grauiter et copioſe. Cur ergo ſubinde mones, ut orator philoſophiam diſcat? Neceſſaria eſt, non illa quã tractant tã exiliter, ſed illa grauis, quæ ſi ab aliquo inuẽta eſt, ab Ariſtotele Theophraſtoq́; tota inuenta non eſt. Ratio quidẽ communis eſt, mens hominum communis, ſenſus quoq; communis, ſtudia communia: hinc cognitio rerum communis eſt, ſed tractatiõe fit propria eius, qui apte & commode tractauit. Ergo ſi philoſophi res multas bene inuenerint, ingenia præclara eaſdẽ inuenire ratione potuerunt. Opera danda eſt ijs rebus, ut aut per te ipſe inuenias, aut ſtandũ illis ſapiẽter inſtitueris. At ſi de rebus ipſis tanſtiq́; diſputas, philoſophũ agis. Sanè, ſi tenuiter more multorũ, eloquentẽ ago, ſi grauiter et copioſe diſputo. Sũma eſt, materia ipſa cõmunis eſt, ſi nuda et ſola ſumitur: oratoris eſſe incipit, artificio dicendi ueſtita & ornata. Nõ intelligo quid uelis. Planius exponã. Res poſitæ ſunt in medio, philoſophi ſtudia conuerterunt ad eas, conuerterunt et oratores boni. Ex cõmuni bono aliquid ſibi propriũ fecere, fecerunt & oratores. hoc eſt quod ait: Communia non mutuor ab illis. quoniã ſumpta de medio redegerunt in artẽ abditam. eadem orator apertius deduxit in lucẽ. Adde quod in 3.lib. contendit ſcientiã rerum maximarum olim oratorum fuiſſe, et nũc eſſe quidẽ, ſed occupari ab hominibus ocioſis, qui in una aliqua re totũ uitæ ſuæ curriculum tranſigunt. Quod ſi accipimus, philoſophia iure oratoris eſt, ſed illi ab occupatoribus nõ conceditur; Philoſophi diſputant de dijs immortalibus, ut Theophraſtus tribus libris: de pietate, ut idẽ libro uno: de cõcordia, ut Plato libris de Rep. de amicitia, ut Plato in dialogo qui eſt Lyſiæ: de iure, ut idẽ Plato de Legibus, et Ariſtoteles multis libris qui nõ extãt. Ius aliud gentiũ, quo gentes humanæ utuntur, ex quo bella, diſcretæ gentes, regna cõdita, diſtinctæ poſſeſſiones, agris termini poſiti, ædificia collocata, cõmertiũ, uẽditiones, emptiones, locatiões, cõductiones, obligationes inſtitutæ. Aliud hominum. hoc duplex: alterum commune ciuium, quo ciues ſingularum ciuitatum communiter utuntur: alterum ſingulorũ, quod ad utilitatem ſingulorum ſpectat. De cõmuni ciuium iure, de hominum, de gentiũ iure diſputare nõ modo iuriſperitorum eſt, ſed etiam philoſophorum, Aliter et aliter hoc fit. Philoſophi ratiões inquirũt & cauſas: iuriſperiti rei ſummã, & legis intellectum. æquitas autem eſt, quam ratio naturalis perſuaſit. In ea fundamentum eſt legum omniũ: eius tractatio eſt in libris de Legibus atq; de Iure. De tẽperãtia eſt Charmides Platonis, de magnitudine animi Laches eiuſdẽ, & de omni uirtutis genere ſunt Ethica Ariſtotelis, et Meno Platõis. Iiſdẽ de rebus alij plerique ſcriptitarunt: quod ſcribendũ cenſuimus, ut planum fieret hæc eſſe propria philoſophorũ. Philoſophi autẽ aut in gymnaſiis (ubi iuuẽtus corpora exercebat) diſputabãt, aut in ſcholis, ludiſq; ſecretis. hinc eorũ ſectæ, aut gymnaſia, aut ſcholæ nominantur. De gymnaſijs teſtis eſt Cicero. II. lib. qui dicit, ubi diſcus increpuiſſet, philoſophos diſſerẽtes in gymnaſiis ab diſcipulis relinqui ſolitos. Eã locorũ differentiã hic quoq; ſtatuit, atq; in cõtemptum philoſophorũ, tribuit illis otium & angulos, et tenuẽ exiguumq́; ſermonẽ: oratori contra publicum, grauitatem et iucunditatem. Sic accipe, rẽ ipſam in medio poſitam eſſe, aliter philoſophorũ fieri propriã, aliter oratorum. HAEC ego cum ipſis philoſophis tum Athenis diſſerebam, &c.] Iam philoſophiæ partes attribuit oratori, quatenus illi ſubiectæ eſſe debẽt. Debent autẽ quæ continent nõ illã inutilẽ uaniq; ſubtilitatẽ, ſed aliquid paulo grauius orationis artibus explicãdum. Id quo notũ faceret, uſus eſt argumẽtationibus. Nunc aliter agit de iure deſcribendo: nam non argumentorum ui, ſed affirmatione ſola contendit, oratorem ius, leges & mores perinde inſtituere poſſe, atq; Lycurgum, aut Solonẽ, aut etiã Decemuiros qui duodecim tabulas perſcripſerunt. Argumẽtis haud erat opus, quo utã hoc diſputandi genus in philoſophos exortum eſt: qui ſi philoſophiam conceſſerint oratori, nunquã certe negabũt eũdem leges & iura cõſtituere poſſe. Differt autem hæc pars ab illa quæ ſequitur de iure ciuili. Hic agit de legibus in ordinẽ digerendis, aut nouis condendis: illic de perdiſcendo iure ciuili, quod ſit ab alijs inſtitutum. Aliud eſt quidem legũlatorẽ eſſe, aliud iuriſperitũ: non ſi legũlatores ſunt iuriſperiti, idcirco omnes iuriſconſulti legumlatores erũt. Hic locus eſt comparatus aduerſus illã Scæuolæ diſputationẽ, utilitates aut inſtituẽdis aut conſeruandis ciuitatibus, non à diſertis & ornate dicẽtibus, ſed à ſapientibus & fortibus uiris eſſe cõſtitutas. Hæc ego cũ ipſis philoſophis tum Athenis diſſerebã, cũ eò Quæſtor ex Macedonia ueniſſem. Cogebat.n.me M. Marcellus hic noſter amicus (nõ uult contẽtioſus uideri, nec aucupari diſputãdi occaſiones, quoniam hoc ſophiſtarum eſt, ſed à iuuẽtute cogi) cogebat inquam Marcellus, qui nunc ædilis curulis eſt: & profecto niſi ludos Romanos, de quibus ſupra dictum eſt, nũc faceret, huic noſtro ſermoni intereſſet. cogebat autem, qui iã tum erat adoleſcẽtulus ſtudijs rhetoricis mire deditus, ideoq́; harũ diſputationũ percupidus. Hic Marcellus eſt, pro quo Cicero dixit orationẽ ad Cæſarem. oratorem fuiſſe teſtatur in Bruto. Vellem, inquit Brutus, de ijs etiã oratoribus qui hodie ſunt, tibi dicere luberet, etſi de alijs minus, de duobus tamen quos à te ſcio laudari ſolere, Cæſare, & Marcello multa ibidẽ de utro præclara ſcribit. Aediles, alij curules, qui regia ſella inſignes erãt: hi ex patribus creati ſunt. alij plebeij, alij cereales. Aedilibus curulibus incumbit cura & adminiſtratio ludorũ. Nõ ſine re igitur, epitheto diſcrimẽ illorũ fecit. Hactenus eſt interlocutus de ſua diſputatione Craſſus, ut alio trãſiret. Iam uero de legibus inſtituendis, hoc eſt ordine ſcribendis et perferendis: de bello, de pace, hoc eſt de ratione adminiſtrãdæ ciuitatis domi foriſq́; de ſocijs qui aut fœderati ſunt, aut ſponte ſua amici, de uectigalibus et tributis Reip. de iure ciuili, gene

ratim, hoc eſt per genera, ordines, collegia (ſtatus ciuiũ appellát, deſcripto & ordinato, neſcierũt melius Lycurgus aut Solõ, quã Hyperides aut Demoſthenes. Hæc facilius intelliges, ſi retuleris animũ ad imperiũ Romanũ, ad quod adminiſtrãdũ inſtitutæ ſunt leges duodecim tabularũ, aliæq; permultæ. Ex illis aliæ fuerũt de bello, quo ritu Fœciales bellum indicerét, ut legati mitterẽtur, ut duces captatis auſpicijs delectũ haberẽt, ut diſciplinã militaré tenerent, ut præda diuideretur, ut decerneretur triumphus. Aliæ de pace, ut de comitijs, de magiſtratibus, de ſacris, de cenſu, de auſpicijs: aliæ de ſocijs, et iure prouinciali, qualis eſt lex de repetũdis: aliæ de uectigalibus, de locãdo agro publico, de paſcuis, de ſyluis, de portorijs, de decumis: aliæ de iure ciuium generatim deſcripto, hoc eſt, de iure ſenatorum, equitũ, plebis: hæc ciuium genera ſunt, hi ordines, in quibus ſpectatur ætas tũ propter claſſes & comitia cẽturiata, tũ propter ſenatum in quẽ nõ omnis ætas allegitur. Lycurgũ ſcripſiſſe iura Lacedæmonijs, Solonẽ Athenienſibus, Ariſtoteles ſcribit in Politicis. Illos Cicero cẽſet in numero eloquentiũ reponendos, non modo quòd ſuas ipſi leges ſuaſerũt in concione, ſed etiã quòd apte et explicate deſcripſerũt. Demoſthenes oratorũ Græciæ conſenſu omnium primus, æmulũ habuit Hyperidẽ, cui primas Cicero partes poſt Demoſthenem aſſignat. De Hyperide Plutarchus in uita Demoſthenis. Non fuerant hi duo uerſati in uno genere artis, ſed ingenio naturaq; præſtantes, arti dicendi ſtudiũ ſapientiæ coniunxerant: inde fuerunt perfecti iã in dicendo homines, et perpoliti. Perfectio referri debet ad artium illum orbẽ et circulum, expolitio ad ornatũ. Admiratio eſt à tẽpore, tantum iam potuiſſe in dicendo, cũ uis & facultas orandi non ita pridem exculta fuiſſet ab Iſocrate. De Lælio & Sergio Galba ſupra diximus. Decemuiri qui fuerint, oſtendit Liuius prima Decadis lib. III. Cum patribus cũ plebe nunquã conueniret, miſſi legati Athenas Sp. Poſthumius Albus, Aulus Manlius, P. Sulpitius, Camerinus, iuſſiq; inclytas leges Solonis, & aliarum Græciæ ciuitatum inſtituta, mores, iuraq; noſcere. Ad eas leges in ordinem digerendas Decemuiri creati, Ap. Claudius, T. Genutius, P. Sextius, L. Veturius, C. Iulius, A. Manlius, P. Sulpitius, P. Curiatius, T. Romulus, Sp. Poſthumius. Cum ad rumores hominũ de unoquoq; legũ capite edito ſatis correctæ uiderentur, cẽturiatis comitijs decẽ tabularũ leges perlatæ ſunt. Vulgatus deinde rumor duas deeſſe tabulas, quibus adiectis abſolui poſſe uelut corpus omnis Romani iuris. Ad extremũ adiectæ ſunt duæ tabulæ, ac duodecim numerus expletus. NVNQVAM .n. negabo eſſe quaſdã artes proprias eorũ, &c.]. Præter philoſophiã, & inſtituendi iuris rationẽ, quã etiã dedit oratori, aliæ ſunt artes quadã proprietate diſtinctæ, ut ars imperatoria, ut geographia, ut ſciẽtiæ mathematicæ, ut ratio politica, & ſi quæ ſunt id genus. Has quoq; oratori notas eſſe uult, qui de omnibus rebus uarie copioſeq; diſſerere debeat. Vtitur argumẽto, in cauſis frequẽter aliquid eſſe quod ex obſcuriore aliqua ſcientia ſit promẽdũ, & aſſumẽdũ, id ſine illa ſcientia cõmode nõ poſſe tractari. eã igitur oratori tenendã. quod certe perſpicuũ eſt, ſi omnia quæ incidũt in cauſas, exacte diſputet orator. Diſciplinas autẽ ſic aſſignat oratori, ut tamẽ fateatur eſſe proprias eorũ qui in his cognoſcẽdis atq; tractãdis ſtudiũ ſuũ omne poſuerũt, dicitq; proprias eorũ, non quæ ad unum modo pertinẽt, ſed quibus omnem operam ſuam dederunt. Notum quidem, non uno modo propriũ dici. Non eſt idem quod ait cognoſcere, atque tractare. Cognoſcere, intelligentis eſt ac ſcientis: tractare, aut ſcripto aut uoce diſſerentis. Orator propriam habet artem rhetoricã, cõmunes alias: nec ante plenus, id eſt, copijs omnibus affluens atq; perfectus eſſe dicetur, quàm de omnibus rebus quæ modo oratiõe dignæ ſunt, poſſit uarie copioſeq; dicere. Varietas eſt generum. alia genera rerum, alia uerborum collocanda. Copia itẽ alia ſententiarum, alia uerborum, ut iã diximus: ſed hæc quoq; in ijs, quæ eadẽ ſunt, dici poteſt. Etenim ſæpe in ijs cauſis, hoc eſt quæſtionibus ciuilibus finitis (quas omnes proprias eſſe oratorum confitentur aduerſarij, non quò in illis ſtudiũ ſuum omne poſuerunt, ſed eas legerunt, in quibus operã præcipuam collocarent) eſt aliquid quod nõ ex uſu forenſi trito & quotidiano, ſed ex obſcuriore minusq; uſitata aliqua ſciẽtia ſit promendũ, quaſi è cella penaria eruendum, & aſſumendum in orationem: ut ſi dicendum eſt contra imperatorem, hoc eſt militum ducem, ut quondam Mancinũ & Cæpionem, aliquid aſſumendum ex uſu militari: auſpicia nõ rite capta, non obſeruatam morum ſeueritatem, non arreptã occaſionem, ordines inſtructos non fuiſſe. aſſumendum quoq; ex geometria, quæ regiones terreſtres et maritimas modo mẽſuraq; cõprehendit: non exploraſſe regiones, non cognouiſſe tractus & ſpacia locorum, non comprehendiſſe anguſtias, nõ cepiſſe locũ parem aut caſtris aut prælio. Hæc imperatori aliter cognoſcenda ad exercitum ducendũ, aliter oratori ad explicandum ac diſſerendum. Si dicendum eſt apud populũ de legibus iubendis, hoc eſt ſuffragio populi ſanciẽdis, aut ex cõtrario uetandis prohibendisq;, ut olim tribuni dixerũt, A. Virginius, Sempronij, Gracchi, Druſus, Saturninus, alijq; permulti: habenda ſumma rerum ciuilium cognitio & prudentia. Hanc ſuppeditant uſus et libri de Rep. quales Plato et Cicero ſcripſerunt. eadem aſſumenda ſi in ſenatu dicendum erit de omni Reipub. genere. Genera, ſunt ere tria, democratiã, oligarchiam, monarchiam, quæ paulo ante numerauimus. Accipere poſſis Reipub. formas, quæ manẽte libertate ſæpe mutatur: ut alia Reſpub. Athenienſium, alia Lacedæmoniorum, alia Romanorum, alia Carthaginiẽſium. aliæ quippe leges, alij mores fuerunt. ſic Reſp. Romana ſæpe mutata eſt. Poſſumus et omne genus Reipub. accipere ſummam Reipub. uniuerſamq; rationem. quoniam uerbũ ambiguum eſt genus, hæc ſimul omnia capiamus, quidoquidem nihil horum ad oratorem bonũ nõ pertinet. De affectibus atque ratione phyſica dixerat, iterum dicit inculcandi gratia, id quod in oratore longe maximũ iudicat. Vnũ πάθος & ἦθος in oratore dominatur. Hac uelut machina admouetur oratio ad ſenſus animorũ atque motus: hoc eſt, ita dicitur, ut animi ſentiãt atq; moueãtur. Motus animis aut inflãmat & indignationẽ mouet, aut extinguit irã & miſerationẽ, beneuolentiãue inducit. Ad cognoſcendos affectuum modos opus eſt diligentiſſima peruestigatione earũ omnium rationum, hoc eſt, artium & cauſarum naturaliũ, quæ de naturis & tẽperamẽtis humani generis, quæ de moribus ex tẽperamẽto & educatione à philoſophis explicantur. ATQVE haud ſcio an minus hoc uobis ſim probaturus, &c.] proprium eſt oratoris, oratione res illuſtrare, illius quidẽ eſt oratio, & præcellẽs elocutio: aliorũ ſermo cõmunis. hic dicit, cæteri loquuntur. hic cũ res poſcit, ornate & copioſe diſſerit: cæteri incõpte atq; ieiune. Quòd ſi quis ex illis melius paulo cæteris agit, initia quædã ſunt ingenij & naturæ multorũ cõmunia, quæ ſine arte eloquendi nunquam magnopere excellunt, quare confitendum eſt, neq; phyſicũ, neq; mathematicum, neque architectum, neq; medicũ, neque alium artificẽ copioſe & ornate artem ſuã explicare poſſe ſine facultate dicẽdi, quã præceptis uſuq; cognouerit. Fallit natura multos, qui quod ingeniũ & uſus aliquis inchoauit, omni ex parte perpolitũ exiſtimãt: cũq; uident ornate agere quempiã aut philoſophũ aut mathematicum, mentiũtur id illius, haud oratoris eſſe, et rerũ proprietates naturasq; cõfũdũt. At, inquies: idẽ philoſophi de oratore dicũt, de rebus magnis eũ diſſerere nõ poſſe citra philoſophiã: à philoſophis accipere neceſſe eſſe. Vt cõcedamus opus eẽ oratori philoſophia, aliter tamẽ philoſophus

ab oratore

ab oratore, aliter orator à philoſopho quod uult mutuatur. Philoſophus ſine eloquentia munus explere ſuũ poteſt: ſi quẽ ſumit ornatum, nulla adductus neceſſitate ſumit. hinc fit, ut eloquẽtia ad illũ aut nihil aut parũ pertinere uideatur. Orator ab alijs artibus rẽ neceſſario capit. quapropter omnes illi ſubiectæ uidentur. Atque haud ſcio an minus hoc uobis ſim probaturus, quia opinio eſt, quam quiſque norit artẽ, melius eã uerbis aperire poſſe. Equidẽ nõ dubito quod ſentio dicere: nec. n. diſſimulanda ueritas eſt, quãquã cuius probare nõ poſſit. Phyſica iſta ipſa quæ paulo ante poſuiſti ò Scæuola, & mathematica, et cæterarũ artiũ propria præcepta, ſciẽtiæ ſunt eorũ qui illa profitentur. Nã quẽadmodũ rhetorica ſunt rhetorũ, ſic et phyſica phyſicorũ, mathematica mathematicorũ. Illuſtrare autẽ oratione, hoc eſt dilucide & ornate explicare uerbis, ſi quis iſtas ipſas artes uelit, ad oratoris ei confugiẽdũ eſt facultatẽ. Facultas oratoris eſt, ſcientia bene dicendi. Dicet aliquis, Philõ architectus perdiſerte populo rationẽ operis ſui reddidit, nec ille fuit orator. Occurrit. Non exiſtimandum eſt architecti potius artificio diſertũ, quã oratoris fuiſſe. Facũdiã architecturæ cõiunxerat, ſed quã ſæpius tractabat artem, eã unam ſcire uidebatur. Hic Philo Athenienſibus armamẽtariũ mille nauium fecit. Plinius libro ſeptimo. Laudatus Creſiphõ Gnoſius æde Epheſiæ Dianæ admirabiliter fabricata, Philon Athenis armamentario mille nauium. Hoc armamentarium fuit nauium receptaculum, quo apte fabricato naues in ſiccũ recipere liceret, & à maris & coeli iniuria atq; tẽpeſtate tutari. Naues enim ſolitæ ſũt in ſiccũ trahi, quod Homerus Iliados ſecundo libro teſtatur. Illi, inquit, ſe inuicẽ adhortabãtur naues prehẽdere, atque in mare deducere. Nauilia purgabãt, nauiumq; fulcimenta ſubtrahebant. Horatius. Trahuntq; ſiccas machinæ carinas. Armamentarium quoq; dicitur, in quo arma, iſtrumenta, machinæ, omnis generis uela reponuntur. Dicuntur ab armamentis, quæ proprie nauium dicuntur inſtrumẽta. Suetonius in Auguſto. Repetijt Italiam, tẽpeſtate in traiectu bis conflictatus, primo inter promontoria Peloponeſi atq; Aetoliæ, rurſus circa montes Ceraunios, utrobique parte Liburnicarum demerſa, ſimulq; eius in qua uehebatur, fuſis armamẽtis, & gubernaculo diffracto. Armamenta, nautica dixit inſtrumenta. Locus autem ubi naues ſtant in ſiccũ ſubductæ, aut ubi nouæ ſtruuntur, nauilia dicuntur. Liuius. L. Quintius trans Tyberim contra eum ipſum locum ubi nunc naualia ſunt, quatuor iugerum colebat agrum. Nauilia fecit Hermodorus quidam architectus, cuius operis ut Philo rationẽ, etſi non tam diſerte et elegãter, tamẽ reddidit. Orator accepta cauſa explicatius reddidiſſet, ut M. Antõius: quẽ iccirco nominat Craſſus, quòd ſe modeſte nominare nõ poſſit. Aſclepiades primũ rhetoricæ ſectatus eſt, deinde inopia coactus, didicit medicas artes. Dietã maxime, rationẽq; uictus probauit. Romæ uerſatus cũ alijs multis, tum Craſſo et Põpeio fuit perquã familiaris. De Aſclepiade Plinius hæc lib. 7. Summa autẽ fama fuit Aſclepiades Pruſienſis cõdita noua ſecta, ſpretis legatis & pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione qua uinũ ægris medetur, relato è funere homine, & cõſeruato, ſed maxime ſponſione facta cum fortuna, ne medicus crederetur, ſi unquam inualidus ullo modo fuiſſet ipſe. et uictor ſuprema in ſenecta lapſu ſcalarũ exanimatus eſt. Socrates oratoribus ſẽper infeſtus, ut Plato ſcribit in Epitaphio, dicere ſolebat, omnes in eo quod ſcirent, ſatis eſſe eloquentes. quod ſi eſt, nõ opus eſt eloquẽtia, ſed rerũ ſcientia. Is qui ſemper oratores agitaſſet, eãdẽ in iudicio ſuo eloquentia uti noluit, ne rationibus ſuis contrauenire uideretur. Ita ſui cõtemptus pretiũ tulit. Paucos habuit imitatores. Præſtantiſſimi uiri in periculo ſuo non ſunt aſpernati defenſionem, & eloquẽtiæ præſidiũ: bonũ certe, quod hominibus deus Opt. Max. dedit. Socrati Cicero modeſte contradicit homini magnopere laudato. Illud eſt, inquit, probabilius dictum Socratis, quàm meũ, neque tamẽ uerũ. Multa quidẽ falſa ueris probabiliora ſunt: ut probabilius eſt eũ qui ſua negotia utiliter admiſſo uitio tractat, aliquanto plus ſapere, quàm qui rerũ ſecurus, uni menti dat operam. Id tamen ſapientibus falſum. Eſt probabile, quod uerisimile: uerisſimile, quod ad finẽ propenſum eſt. Illud uerius quod ſtatuo, neque quenquã in eo diſertum eſſe poſſe quod neſciat, quia oratio ſine re inanis eſt: neque ſi id optime ſciat, ut multa multi philoſophi, ignarusq; ſit facundiæ, ac poliẽdæ orationis, diſerte idipſum poſſe de quo ſciat dicere. Exempla prope infinita reperiuntur. Orationem facere dicimur nõ cũ habemus, ſed cũ rebus & uerbis condimus: expolire autem, cum limamus, & elegantijs elocutionis ornamus. Cicero de Claris oratoribus. Vt intellectum eſt quãtam uim haberet accurata & facta quodammodo oratio, tum etiam magiſtri dicendi multi ſubito extiterunt. Poſtremo comprehenſa oratoris materia, qui proprie debeat orator & eſſe & dici, breuiter definit. Definitio uniuerſam & proprtã rei quæ finitur, uim explicare debet. adhibetur enim ad totum, & proprietatibus conſtat in explicando toto communis eſt: in conſtituendis rei proprijs, propria. Definitio alia fit ex genere & proprietatibus perbreuis: alia ex enumeratione partium, qualis eſt hæc. Rhetoricæ partes cum ſint numero quinque, in prudentia ſtatuit inuentionem, in compoſitione collocationem, in ornatu elocutionem: quibus adijcit memoriam, & actionis dignitatem, hoc eſt rectam pronunciationem. Tradit etiam quo partes iſtæ conferri debeant, nempe ad omnẽ rem quæ ſit dictione explicanda. Illud animaduertendum uerbum: nõ dicit oratorem de rebus omnibus diſſerere, ſed de illis modo quæ ſint oratione explicandæ. Quãobrem: Multa dictu fœda nõ decẽt oratorẽ, multa dictu inutilia nõ quærunt orationẽ: multa ſine oratione ab omnibus intelliguntur: multa uno aut altero ſenſu debẽt eſſe cõſenſa: multa ignotiora nunquã ueniũt in diſputationẽ. Non omnia ſunt igitur dictione. i. oratoris oratiõe explicanda. SIN quippiã nimis infinitũ uidetur quod ita propoſui, etc.] Profeſſio bene dicendi hoc ſuſcipere ac polliceri uidetur, ut omni de re, quæcunque ſit propoſita, ornate copioſeq; dicat. Non tamen hoc tantum oneris imponit oratoribus, nihil ut ijs putet licere neſcire. Hæc ille ferè in proœmio. Talia quædam Craſſum loquentem facit. Primum eſſe et optimũ, res omneis quæ modo liberaliter inſtitutũ deceãt, ſciẽtia comprehendere. Proximum, cũ poſtulat res, ab ijs qui ſciãt quærere. Hæc non eò dicit, quo demoliatur illud ſuum inſtitutum de rebus omnibus cognoſcendis, ſed ut oſtẽdat eũ quoq; nomine oratoris dignum uideri, qui præcipuis artibus notis, cæteras cũ uſus eſt, cum aliquo cõmunicat. Nihil uetat, præcipientẽ id quod in arte ſit uniuerſum cõplecti. Nec ſi plerique pauca admodũ intelligũt, illa tamen huius artis nõ ſunt. SIN. id eſt, ſed ſi quippiã nimis infinitũ & immenſum uidetur quod ita propoſui, quacunq; de re quæ ſit dictiõe explicãda, oratorẽ bonum eſſe dicturũ, licet, hoc eſt, lex mea permittit, aut ignauo, aut occupato, aut hebetiori, ut hinc quantũ uidebitur, id eſt, conſulto placebit, circumcidat atque amputet, haud ſecus atque uinitor amputat in uitibus id quod alere terrã non poſſe uidet. Tamen illud tenebo, nec patiar extorqueri è manibus, ſi quæ cæteris in artibus certa ratione cõſtãtibus, aut ſtudijs obſeruatione quadã cõprehenſis ſita poſitaq; ſunt, ignoret, tãtũq; ea teneat quæ ſint in diſceptatiõibus, id eſt, conſilijs & concionibus, aut in uſu forenſi: tamen his de rebus ipſis ſi ſit ei dicendum, cum cognouerit ab ijs qui tenẽt et ſciunt quæ ſint in quaque re, multo oratorẽ melius quàm ipſos illos quorum eæ ſunt artes, eſſe dicturum. Ita ſi de re militari dicendum erit huic Sulpitio (maluit hunc iuuenem

nominare quàm Antoniũ conſummatiorem) quæret à C. Mario multis bellis exercitato, & cum acceperit, ita pronũtiabit et perferet ad auditores, ut nõ modo cæteris, ſed & ipſi C. Mario penè hic melius, quàm ipſe ille ſcire uideatur. C. Marius belli gloria floruit adeo, ut ſeptẽ ſit adeptus cõſulatus. cũ Rẽp. adminiſtrare cœpiſſet, honorifice ſe geſſit, et eò prouectus eſt amplitudinis, ut Iuliam inſigni Cæſarum familia ortã duxerit uxorem. Sic homo plebeius factus affinis Scæuolæ et illius genero Craſſo patribus, an per Iuliam ſanguine materno, an per aliam uxorem, ut ad rem nil facit, ita anxie quæſitũ nobis. Sin de iure ciuili dicendum huic erit Sulpitio, tecũ ò Scæuola cõmunicabit, & in ijs ipſis rebus, quas abs te didicerit, te hominẽ quãuis prudentiſſimum & peritiſſimum dicendi arte ſuperabit. Prudentia iuriſperitorũ eſt, unde ars eorũ iuriſprudentia nominatur. ijdẽ à peritia iuriſperiti uocãtur. Prudentia in rerũ cognitione eſt, peritia in uſu. Sin quæ, id eſt aliqua res inciderit, ut frequenter incidit, in qua de natura hominum, de uitijs eorũ, & cæteris id genus dicendum ſit, cum Sexto Pompeio philoſopho cõmunicabit. De natura hominis eſt Alcibiades Platonis, de uitijs hominum ethica multorum, de cupiditatibus Tuſculanæ quæſtiones, de modo & tẽperantia Charmides Platonis: de cõtinẽtia, de dolore, de morte, in ante dictis Tuſculanis agitur. Hæc & ſimilia philoſophia tractat. De Sexto Pompeio Cicero in Bruto. Dicebat L. Scipio non imperite, Cnæuſq; Pompeius Sex. filius aliquem numerum obtinebat. Nam Sextus frater eius præſtantiſſimum ingeniũ cõtulerat ad ſummã iuris ciuilis, & ad perfectã geometriæ & rerũ Stoicarũ ſcientiam. SED ſi me audierit, quoniã philoſophia in tres partes eſt diſtributa, &c.] De ſcientiarum numero immenſo aliquid circũcidi atque amputari poſſe dixit. quid minore iactura amputetur, oſtẽdit. Dialecticã et phyſicã minus oratori neceſſarias, ethicã diſciplinã illi perquam neceſſariam putat. Hanc in omnem fere controuerſiam, illas non ita frequenter incidere: ſi quando incidat, ab alio delatas & traditas ornate inſeri poſſe, argumento eſſe Aratũ & Nicandrũ poetas, qui quod ipſi neſcirent, ab alijs acceptũ optime tractarunt. Sed ſi me audierit, mihiq; obtẽperarit orator is qui nimis infinitũ putet omnẽ ſtudio cõplecti diſciplinã, quoniã philoſophia in treis partes eſt diſtributa diuiſiõe academicorũ, in naturæ obſcuritatẽ, quæ phyſica dicitur: in diſſerendi ſubtilitatem, quæ dialectica eſt: in uitã atque moreſq;, ethica appellantur. duo illa relinquamus, phyſicam atq; dialecticam: non quin multũ iuuent oratorem, ſed id largiamur & indulgeamus inertiæ noſtræ, hoc eſt ignauiæ languẽti in animo liberaliter excolendo. Tertiũ uero de uita et moribus, quod ſemper oratoris fuit, niſi tenebimus, ac ueluti rẽ noſtrã poſſidebimus, nihil oratori in quo magnus eſſe poſſit, relinquemus. Quare hic locus, id eſt, philoſophiæ pari de uita et moribus, totus eſt oratori nõ ſolũ delibandus, ſed etiã perdiſcẽdus. Cæteras artes ſi non didicerit, tamen cũ erunt ad eũ quæſtiones ex illis delatæ & traditæ, poterit ſi quando uolet ornare dicendo. Aratus à mathematicis & aſtrologis ſtellas. Nicãder à ruſticis & ſcriptoribus agriculturã didicit: uterq; rẽ ab alijs traditã optime deſcripſit. talia cũ uolet, ſimili ratione faciet orator. De Arato Quintilianus hæc. Arati materia motu caret, ut in qua nulla uarietas, nullus affectus, nulla perſona, nuſquã ſit oratio: ſufficit tamẽ operi, cui ſe parẽ credidit. Aratus Solæcẽſis ex Sicilia, familiaris Antigono Macedonũ regi, floruit Callimachi et Menãdri tẽporibus. præter alia ſcripſit & Φαινόμενα, quæ Cicero quondã latina fecit, nũc fragmenta reſtant. Sunt qui dicãt Ariſtoteli cuiuſdã mathematici auditorem fuiſſe: quod ſi eſt, qui fuit ignarus aſtrologiæ? qui præclare expoſuit ea quæ neſciebat? Cicero, meã ſententia, non hũc cenſet, aſtrologiæ ſemper ignarum fuiſſe, ſed operam fere omnem alijs rebus, ut grãmaticis & poeticis dediſſe: cum de cœlo & ſtellis ſcribere decreuiſſet, tũ diligẽter ab ijs qui hæc tradebant, & cognouiſſe & tranſtuliſſe materiam. quod idẽ quoq; de Nicandro dicendũ uidetur. Nam ſupra demonſtrauit, neminẽ in eo diſertũ eſſe poſſe, quod neſciat. Nicãder Colophonius (Colophon urbs eſt Ioniæ) grãmaticus, & poeta, et medicus fuit. Scripſit libellũ de Theriaca, qui nunc extat: ſcripſit et Georgica, quæ nõ uenerũt in manus noſtras, nec de illis mẽtionẽ facit Columella in enumerãdis agriculturæ ſcriptoribus. Scripſit & alia quæ Suidas memorat. Hominem ab agro remotiſſimũ exiſtimare debemus eum, qui cum ſemper in eo laboraſſet, ut poeticam facultatem adipiſceretur, ad res ruſticas ab alijs traditas ſtylũ cõuerterit? Porrò ne ſimilia non ſint quæ proponit exẽpla, poetã cũ oratore confert. Eſt finitimus, proximus, & penè ſimilis oratori poeta, numeris adſtrictior paulo, quia pedes, ſyllabas, interualla, certas comprehenſiones enumerat: orator liberius currit, temporum interuallis, & comprehẽſionum modis intentus. uerborum autem tũ faciendorum tum transferendorum licentia liberior poeta. Plura quippe uerba noua facit, audacius multa trãsfert, multis uero ornãdi generibus ſocius ac penè par. uerba legit, figuras aptat & uerborũ et ſentẽtiarũ uarietate gaudet, et eò ſermone quẽ ſuperet uulgus. In hoc quidẽ certe propè idem, nullis ut terminis et certis materiæ finibus circũſcribat, id eſt amplectatur aut definiat & terminet ius ſuũ, id eſt, ſuã facultatẽ, quo minus ei liceat eadem facultate et copia uagari quã uelit. Nulli uni materia poetica tradita eſt. Nil intentatum noſtri liquere poetæ. A finitimo ad ſociũ & parẽ, à pari ad eundẽ peruenit. NAMQVE illud quare Scæuola negaſti te fuiſſe laturũ, &c.] Etſi quædam Craſſus largitus eſt inertiæ noſtræ tamẽ ſemper illud ſuũ propoſitũ tenet, in omni parte humanitatis oratorem perfectum eſſe debere. Hoc illi diſputãdo efficiẽdũ fuit in Scæuolam, qui uim dicendi tam latè patere negauiſſet. Cõfirmat iterum propoſitũ et Lucilij authoritate, et palæſtræ ac picturæ collata ſimilitudine, ut huic tandẽ parti argumentis ſatiſfactũ eſſe uideatur. Nihil erat ò Scæuola, cur negares in omni genere ſermonis, id eſt rei quæ uenit in hominum grauiũ ſermonem, aut artis oratione quadã exprimendæ: in omni parte humanitatis, id eſt cultus animi et eruditionis, oratorẽ perfectũ eſſe debere. Arrogantiæ ſuſpicionem remouet, ne rem ſuæ ipſius ſcientia, non artis modo dimetiri exiſtimetur. Nunquã, me hercule, hoc de oratorũ materia dicerẽ, ſi eũ quem fingo, hoc eſt cuius ideam quandã animo cõcipio, oculis uidere nõ poſſum, propterea quòd nemo talis & tãtus exiſtit, meipſum eſſe arbitrarer. Artes ipſæ nõ ſectatorũ facultate, ſed ſua magnitudine rectius æſtimantur. Lucilius poeta ſatyricus, homo doctus arte, perurbanus facetiarũ genere, ſæpe dicere ſolebat, id quod ſentio, neminẽ eſſe in oratorũ numero habendum, qui non ſit omnibus ijs artibus, quæ ſunt libero homine dignæ, perpolitus. Artes accipe non modo liberales, ſed et artificia quædã, & ſtudia rerũ honeſtiora, quæ proxime ad ingenuas artes accedunt: cuiuſmodi eſt diſciplina militaris, & ratio negotiandi. Lucilius uir ingenio acerbo fuit, amicos tamen habuit integerrimos, Q. Attam poetam comicum Albutium, Albinum, Perſium. Scæuola dixit orationem in Albutium, riſitq; hominem, qui componeret lexeis ut teſſerulas in pauimento. Hanc reor eſſe cauſam, cur Scæuolæ & illius genero Craſſo ſubiratus ſit Lucilius. Artibus ſi in dicendo non utimur, tamen apparet atq; extat, hoc eſt dicendo oſtenditur, utrum ſimus earum rerum rudes et indocti, an didicerimus. Inſeruntur enim: quædam tum ſententiæ, tũ uerba, quibus artem ſuam quiſque agnoſcit auditor: ut qui pila ludunt, in ipſa luſione & contertatione pilæ nõ utuntur artificio proprio palæſtræ (aliud eſt. n. pila ludere, aliud certare

paleſtræ

palæſtra) ſed indicat & ſignis oſtendit ipſe motus corporis, didiceritne palæſtram, an neſciant. Qui didicerunt, & mollius, et expeditius, & decentius multo mouentur: alij cõtra. Motũ mẽbrorũ ad ſpeciem honeſtã & utilitatẽ certaminis componebãt palæſtræ magiſtri, à quibus erudiebãtur olim ij qui ludis publicis aut luctarentur, aut ſaltarent, aut currerent. Alter ſimilitudo eſt. Qui aliquid fingunt, manuq́; formãt, ut uaſa fictilia, ut ſtatuas, ut ſimulachra, ut ſigna: etſi tum pictura nihil utuntur ea quæ lineamẽtis & coloribus ducit opus, tamẽ utrũ ſciãt pingere an neſciant, non obſcurum eſt. Reddit ſimilitudines. Sic in orationibus hiſce ipſis in quibus ſæpius uerſatur orator aut in ſenatu, aut in concionibus, aut in foro, ubi tria cauſarũ genera tractantur: etiamſi, id eſt, quanquam, propriæ cæteræ non adhibentur artes, tamen facile declaratur utrum is qui dicat, tantummodo in hoc declamatorio ſit opere iactatus, in quo adoleſcentes periculũ faciunt apud ludimagiſtros, an ad dicẽdũ omnibus ingenuis, id eſt homine libero dignis artibus inſtructus acceſſerit. Iã tũ declamationibus exercebantur nõ adoleſcentes modo, ſed etiam uiri robuſtiores. TVM ridens Scæuola, non luctabor, inquit, &c.] Plato in Gorgia & dialogo de rhetorica non unũ Gorgiam Socrati compoſuit, uerũ interim Calliclem acerbe diſputantem fecit: nunc Polum, ſæpe Gorgiã: propterea quòd cum multa & uaria dicẽdi ſunt, alia alijs re ipſa decentiora uidentur. Non diſſimilis eſt Ciceroni ratio ſermonis. Qui Scæuolam exciuerat ad cõtradicendũ de perfectione & materia rhetoricæ, eundem quo detur Antonio diſputandi locus, reuocat: nec dat ei Calliclis acerbitatem, quoniã ſenex maturus, ſcientia iuris & philoſophia excultus, recreãdi animi cauſa cũ genero ſuo contendit. Nec fœde reducit à pugna, ut Plato Calliclem (hoc enim modo decorum uiolaretur) at quaſi pugnantem cũ referre pedẽ, amplius & honeſtius eſſe ratus eſt. Itaque Scæuola & confeſſione Craſſi, & eius moderatione, & oratorum perfectorũ paucitate, ſua quaſi caſtra defendit. Cuius defenſio eò tẽdit, ut intelligamus diſputationis huius omnẽ uim, artes omnes miniſtras & comites oratoris eſſe, tamẽ aliorũ quorundã proprias uideri: nõ cõtemnẽdos eſſe philoſophos oratori, ſed eorũ capeſſendas artes: neque tam diſputandũ de hominis cuiuſquam facultate, quàm de ſumma atque perfecta ratione rhetoricæ. Tũ ridens Scæuola, ut hominẽ non inhumanũ & inſulſum decebat: Non luctabor, inquit, tecum Craſſe amplius, nõ magis quàm palæſtrita rudior cũ luctatore nimiũ lubrico atque fallaci. Quod contra me locutus es de ſcientia rerum, artificio quodã aſtuto potius quã ipſa rei ueritate es conſecutus, ut & mihi, quæ ego uellẽ oratoris haud eſſe, nõ eius eſſe cõcederes, et ea ipſa neſcio quomodo quaq́; arte rurſus detorqueres, & è manibus detrahẽdo exprimeres, atque oratori propria traderes, non aliter quàm ſi dares ſecundũ me uindicias, deinde ipſe à me in aliũ rẽ uindicares. Dicebas enim. Nũquã negabo eſſe quaſdã artes proprias eorũ qui in his cognoſcendis atque tractandis ſtudiũ ſuum omne poſuerunt. Cũq; philoſophiæ partes aliquot et officia numeraſſes, addebas: Atqui totus hic locus philoſophorũ putatur proprius, neque orator, me authore, unquã repugnabit. Paulo poſt aliter: Philoſophis ego ut de his rebus omnibus in angulis conſumendi otij cauſa differant, cũ conceſſero, illud tamen oratori tribuam & dabo, ut eadem de quibus illi tenui quodã & exiguo ſermone diſputant, hic cũ omni grauitate & iucunditate explicet. & de iiſdem alio quodam loco, Quæ ſunt oratoris cum illis communia, nõ mutuor ab illis. Hæc inter ſe collata, poſſunt diſſentanea uideri. Id ne quis falſo opinetur, animaduertendũ illud quod ſupra demõſtrauimus, eas artes proprias oratoris eſſe, nõ ipſa aut inuentione, aut profeſſione, ſed graui & copioſa tractatione. proprium non uno modo dici, ſiue de rebus agas quæ prehẽdi queũt, ſiue de rebus animi, quæ ſola ratione conſtant.

Hæc quæ tecũ diſputaui Craſſe, cũ ego prætor in prouinciam forte miſſus Rhodum ueniſſem, et cum ſummo illo doctore et doctiſſimo magiſtro iſtius diſciplinæ rhetoricæ Apollonio, ea quæ à Panætio philoſopho Aphricani meoq́; doctore acceperã, cõtuliſſem, id eſt cõmunicaſſem, irriſit ille quidẽ (ut ſolebat) philoſophiam, atque contempſit, multaq́; nõ tam grauiter in philoſophiam dixit, quàm facete. Grauitas eſt in pondere & ueritate ſententiarũ, quibus non eſt uſus: facetiæ in laceſſendis ridiculo philoſophis, quàm moroſi, quàm ſubtiles, quã inepti, quã loquaces, quàm Reip. inutiles, quàm inter ſe diſſimiles, quàm opinionibus uarij moleſtiq́; eſſent. Apollonius Molo Rhodius fuit: de quo Cicero in Bruto. eodem tempore Moloni dedimus operã. Dictatore enim Sylla legatus ad ſenatum de Rhodiorũ præmijs uenerat. Orator unus in cauſis, ſcriptorq́; præſtantiſſimus: quem multa circa rhetoricam mouiſſe, Quintilianus eſt teſtis. Tua autem Craſſe fuit oratio modeſtior & uerior, quàm Apollinij: & eiuſmodi, non ut ullam artem doctrinamue contemneres, ſed ut omnes comites ac miniſtras oratoris eſſe diceres. Comites, quia ad oratoris accedunt honorẽ: miniſtræ, quòd illi ſuppeditant materiam, dicendæ uidentur. Quas artes ſi quis ſit unus complexus omnes, idemq́; ſi ad eas res facultates, δυνάμεις, & ſcientias arte cõprehenſas adiũxerit, iſtam ornatiſſimæ orationis facultatem, non poſſum dicere eum nõ egregiũ quendam hominẽ, id eſt de numero & ordine exemptũ, atque mirandũ fore. Sed is tam perfectus, ſi quis eſſet hoc tempore, aut ſi etiam unquã fuiſſet antea, aut uero ſi eſſe poſſet in poſterum, tu eſſes unus & ſolus ò Craſſe, qui & meo & omniũ iudicio uix ullã cæteris oratoribus laudẽ reliquiſti. Hoc autẽ eſt hominis excellentiſſimi, qui cæteros à tergo tam longe relinquit, ut nullo honore digni eſſe uideantur. Quoniã autẽ adſunt oratores, Antonius, Sulpitius, & Cotta: ne præter decorum perſonarum uideatur egiſſe, præmunit his uerbis, Pace horum dixerim. quòd eſt, nõ debeãt hi ſuccenſere mihi, ſi, quæ ueritas habet, de Craſſo loquor. Agit autẽ callide Scæuola, qui in rem ſuam ſic intexat argumentum. Reliquos omnes ſuperas oratores: nec tamen ſcientiã quam adiungis oratori, complexus es: ergo oratori plus tribuis quàm res & ueritas ipſa concedit. Craſſus, qui ſciat nihil eſſe turpius oratori, quàm modeſtiã reliquiſſe, laudẽ in alios deriuat: et ne putetur ingenia Romanorũ imminuere, neſciẽdi cauſas aliquot innectit: quæ fuerint impedimento, commemorat. Quid, inquit, nos aut didicimus à magiſtris? aut ſcire potuimus ex eorum diſciplina? Nos ad agendas cauſas ante uenimus, quam ad artiũ magnarum diſciplinas cognoſcendas. Nos in foro cauſisq́; iudicialibus, nos in ambitione & petitione magiſtratuum, nos in Rep. domi belliq́; adminiſtranda, nos in amicorum negotijs aut in foro, aut in ſenatu, aut in concione tractandis, res ipſa, id eſt ætas & negotium ante confecit, quàm poſſemus aliquid de rebus tantis, id eſt, ſcientijs rerũ magnarũ, non dico ſcire, ſed obſcure ſuſpicari. Quod ſi tibi tantũ in nobis uidetur eſſe diſciplina, quibus ingeniũ nõ maxime defuit, quid cenſes in meliore ingenio & arte maiori futurũ? Ingeniũ ſibi relinquit, quoniã qui uelit ingenio cedere, nullus erit: doctrinã & otiũ rebus alijs cõpenſat. Simul aliud agẽs percurrit oratori magno futuro neceſſaria, ingeniũ primũ, deinde doctrinã, poſtea otiũ, tandẽ ſtudiũ dicendi acerrimũ, quod in declamatione uerſatur. Hinc eorũ ratio conſtat, qui ab infantia oratorẽ futurũ præceptis inſtituũt, ut ſingula ſuo loco tradita, tãdẽ proficiãt ad ſummã. TVM Antonius, probas mihi, inquit, iſta Craſſe quæ dicis, &c.] De ſumma rhetoricæ iã diſputatũ eſt quãtũ oratione poſſit, quãtũ rerũ capiat. Antonius ad hæc, de eadẽ ſumma narrat opiniones Græculorũ: et eò peruenit, ut eadẽ oratori ſummo, quæ Craſſus, habẽda exiſtimet. Principio nõ ab re monet, id eſſe perarduũ, oẽs omniũ artiũ diſciplinas amplecti. ideoq́; ſtatim à primis annis

uehementer elaborandum:deinde in cognoſcenda philoſophia modum eſſe retinēdū,quoniā aliud oratorū, aliud philoſophorum genus eſſe cōſtet.Summa rei totius hoc eſt,eloquētiæ perfectæ maximā in Rep.& priuata eſſe dignitatem:Comites eius ac miniſtras,omnes artes uideri.de hac arte multas & uarias opiniones trahi,quarū pleræque ſint exiſtimāti ridiculæ. Tum Antonius à miti principio exorſus,hæc dixit.Probas mihi iſta Craſſe,quæ dicis:& ſic agis,ut tuam mihi ſententiam perſuadeas.Nec dubito quin multo locupletior rerumq; copioſior in dicendo futurus ſit,ſi quis omniū rerū quæ uō ſunt arte cōprehenſæ,atque artiū quæ certo præceptorū ordine conſtāt,rationē naturamq; cognouerit.Ratio et natura rerū definitione & eius expoſitione et partitione declaratur.Sed primū id difficile factu eſt:euentus oſtendit. Pauci admodū qui totā hanc quaſi ſyluam peruagati fuerint, inuenti ſunt: pauciores qui quod mente concepiſſent, oratione graui & copioſa ad aures perferre poſſent.id omnibus certe quidē difficile eſt,ſed maxime nobis in hac uita ſenatoria,et in his occupationibus,partim in petendis gerendisq; magiſtratibus,partim in cauſis tū in foro tū in curia dicendis.Vult aliquid remitti ſibi aliisq; ab adoleſcentia Rempub.capeſſentibus, & illam Græcorum multam ſcientiā non minus otio quàm ingenio contribui.Deinde illud etiam uerendū timendumq; eſt,ne ſi literis umbratilibus longam operā demus,abſtrahamur ab hac exercitatione, id eſt,à conſuetudine & uſu dicendi populari & forenſi.Philoſophandum quidem,ſed quatenus, uidendum eſt ei qui feſtinat ad Remp.Aliud enim quoddam genus orationis eſſe uidetur eorū hominum,philoſophorum, mathematicorū, et ſimiliū, de quibus paulo ante dixiſti.Alij quidē aridi ſunt atque ieiuni,quos ad oratore longe differre manifeſtum eſt:eam ob rē prætereuntur ab Antonio.Alij ornate et grauiter aut de natura rerū,id eſt,de phyſica,aut de humanis rebus.i.de ſciētia morali loquūtur,ut Plato & Ariſtoteles.Hi quoniā oratores agere uidētur, quid ab eis differāt,oſtēdit.In genere philoſophico nitidū quoddam genus eſt uerborū,id eſt,ſplendidum & illuſtre & lætū, ſed palæſtræ magis et olei,hoc eſt ludicræ exercitationis,quàm huius ciuilis turbæ ac fori,hoc eſt,quàm generis huius acrioris quo nos utimur in conſilio & iudicio.Quemadmodum palæſtritæ,qui oleo neruorum cauſa inunguntur,uoluptati ſpectatorum,non uni certaminis utilitati ſtudent: ſic & philoſophi ludicro ſuo certamine multa ad oſtentationem & lectorum uoluptatem copioſe diſputant:de quorum genere ſic in Oratore Cicero.Mollis eſt oratio philoſophorū,& umbratilis,nec ſentētiis nec uerbis inſtructa popularibus,nec iuncta numeris,ſed ſoluta liberius,nihil iratū habet,nihil inuidū,nihil atrox,nihil mirabile,nihil aſtutū:caſta,uerecunda, uirgo incorrupta quodāmodo.itaque ſermo potius quā oratio dicitur. NAMQVE egomet qui ſero ac leuiter græcas literas attigiſſem, &c.] Tres Antonius opiniones de arte dicendi cōmemorat, unā Mneſarchi,alterā Carneadis,aliā Menedemi,& omnium ferè rhetorū:tādē ſuā de re ſtatuit ſententiā.Namque egomet incidi in philoſophos Athenienſes,quemadmodū & tu Craſſe, & eorū cognoui ſentētiā,qui ſero ac leuiter Græcas literas attigiſſem.Sero,tēporis eſt,& ætatis:leuiter,conatus & ſtudiis:attingere,ſenſus remiſſi.hac ratione imminuit artē ſuā Antonius qui literarū maxime Græcarū rudis & indoctus haberi uolebat.Sic ille perpetuo fuit diſſimulator artis.Cum proconſul,id eſt extra ordinē poteſtatē conſularē adeptus, in Ciliciā regionē Aſiæ maritimā proficiſcēs,Athenas ueniſſem(ab Ionio mari ad Aegæum traiectus eſt per Iſthmum et Peloponneſum,ubi ſunt Athenæ)cōplures tum ibi dies ſum propter nauigandi difficultatē commoratus.Nauigandi difficultas, aut à uento languidiore eſt:aut,à procella flāte in aduerſum,aut ab undarum cōcitatione.Quotidie mecū habebā homines doctiſſimos,uidelicet philoſophos multis artibus magnis eruditos, eos fere ipſos qui abs te Craſſe paulo ante ſunt nominati:Carneadē,Clitomachū Mneſarchum.Hi,quoniam apud eos increbuiſſet,hoc eſt,fama multa eſſet,me in cauſis tū difficultate tum dignitate maioribus,ſicuti te,ſolere uerſari,pro ſe quiſque, id eſt certatim quātum quiſque poterat,de officio & ratione,hoc eſt, arte oratoris diſputabat.Moris eſt, apud artificem aliquid de ipſius arte confabulari.Horum alij,ſicut iſte ipſe Mneſarchus Panætij auditor modo abs te nominatus,hos quos nos Latini oratores nocaremus,Græci ῥήτορας,nihil eſſe dicebat niſi quoſdam operarios,πραγματικοὺς ἢ ἐργάτας,mercenarios lingua celeri et exercitata magis quā docta.Oratorē autē,niſi qui ſapiēs,id eſt, philoſophus eſſet,eſſe neminē:atque ipſam eloquētiā,quòd ex bene dicendi ſciētia,hoc eſt, ex ipſa rhetorice cōſtaret(eſt enim eloquētia rhetoricæ facultas)unā quandā eſſe uirtutem,ſicuti ſapiētiā.qui unā uirtutē haberet,omnes habere. uirtutes eſſe inter ſe æquales,ſicuti uitia inter ſe paria.qui eſſet eloquens, eū uirtutes omnes habere,atque eſſe ſapientē.Sorites eſt: Bene dicēdi ſciētia eſt uirtus:qui unā uirtutē habet,omnes habet:q omnes habet,eſt ſapiēs:ergo orator ſapiēs.Rhetoricen eſſe uirtutē,probare cōtē dit Quintilianus uiceſimoprimo capite libri ſecundi. Cōſonare ſibi in faciendis ac nō faciendis,uirtutis eſt, eadem in dicendis ac nō dicēdis erit.Virtutes ſunt, ad quas nobis etiam antequā doceremur,initia quædā ac ſemina ſunt cōceſſa natura.nos ab initio ſic formati ſumus:ut poſſemus orare pro bonis.Idem confirmat ille ex operibus orantis,& authoritatibus magnorum uirorum. Cicero in Partitionibus comitē uirtutis,& quodammodo uirtutem facit rhetoricen. idem de coniunctione uirtutū in Officiis:Inter omnes philoſophos conſtat,à meq; ipſo ſæpe diſputatū eſt,qui unā haberet,omnes habere uirtutes.Idem Tuſculana ſecunda: Scis igitur, ſi quid de Corinthiis tuis amiſeris,poſſe habere te reliquam ſupellectilē ſaluam:uirtutem autem ſi unam amiſeris,etſi amitti non poteſt uirtus,ſed ſi unam confeſſus fueris te non habere,nullam te eſſe habiturum?Idem de æqualitate uirtutū,Paradoxo tertio.Quod ſi uirtutes pares ſunt,inter ſe paria eſſe etiam uitia neceſſe eſt.Atqui pares eſſe uirtutes,nec bono uiro meliorem, nec temperante temperātiorem,nec forti fortiorem,nec ſapiente ſapientiorem poſſe fieri,facillime poteſt perſpici. Has illorū ratiunculas contemnit Antonius:Hæc,inquit,erat ſpinoſa quædam & exilis oratio.Spinoſa ſenſiculis:et aculeis moleſtis aſpera.Exilis,tenuis,minuta:longe à ſenſibus noſtris abhorrens, ut ea quæ propter exiguitatem neque uideri neque percipi poſſunt.Carneades ille de quo ante dictum eſt, multo uberius & copioſius(in eo plus erat oratoriæ facultatis)iiſdem de rebus loquebatur,non quo aperiret ſententiam ſuam, & de re ferret iudicium:hic enim mos erat patrius Academiæ,ideſt, conſuetudo patris ac principis Academicorum Platonis, nihil affirmare, aduerſari ſemper omnibus in diſputando, ut eliceretur ſi non uerum, tamen probabilius, ſed tum maxime tamen hoc ſignificabat, & argumentis probabilibus oſtendebat, eos qui rhetores nominarentur,id eſt,qui dicendi præcepta traderent, nihil plane tenere,nihil plane ſcire,neque poſſe quenquam facultatem aſſequi dicendi,niſi qui philoſophorum inuenta didiciſſet. In eadem ſententia Cicero eſt, quia magnæ iſtuc rationes aperte monſtrant. De more Academicorum Tuſculana ſecunda.Itaque mihi ſemper Peripateticorum Academiæq; conſuetudo de omnibus rebus in contrarias partes diſſerendi,non ob eam cauſam ſolum placuit, quòd aliter non poſſet quid in unaquaque re ueriſimile eſſet inueniri, ſed etiam quòd ea eſſet maxima dicendi exercitatio. Idem de Finibus ſecundo. Cum Academicis incerta luctatio eſt, qui nihil affirmant, & quaſi deſperata cognitione certi, id ſequi uolunt, quodcunque ueriſimile uideatur. Quod loquitur, rhetores

nihil

nihil plane tenere, etiam Ciceronis eſt, qui ſenior ſemper cōtēpſit illos homines, credo quo maius aliquid adeptus eſſe uideretur, & è numero ſe non modo dicendo, ſed etiā artē et præcepta ſcribēdo eximeret. Diſputabant cōtra Carneadem diſerti homines, & in dicendo exercitati, in Rep. adminiſtrāda cauſiſq; uerſati, et iccirco rhetoricæ fautores: in quibus erat etiā is, qui nuper Romæ fuit Menedemus rhetor hoſpes meus (alij fuere Menedemi, Socraticus & Cynicus, à quibus hunc ſeparat Menedemū) hic dicebat orandi ſcientiam eſſe quādā prudentiam, hoc eſt, ſcientiam ſummæ illius ſapientiæ partē, quæ uerſaretur in perſpiciendis penituſq; noſcendis rationibus et cōſilijs conſtituendarū et regendarū Rerumpublicarum. Conſtituuntur Reſp. cum legibus & inſtitutis informantur: regūtur, cum publicis officijs adminiſtrantur. in utroque oratorem uerſari ſupra Craſſus oſtendit. Hæc cum Menedemus diceret, excitabatur, id eſt, agitabatur homo promptus, ad agendum paratus, in quo nulla dicendi mora eſſet, non tamē ita ſciētia præditus, excitabatur inquā ab homine Carneade abūdanti et exuberanti doctrina, et quadam incredibili uarietate rerum & copia. Doctrina magiſtrorum eſt, uarietas generum rerumq; diuerſarū, copia numeri atq; multitudinis. Qui nouit omnes philoſophiæ partes, ut Carneades, doctrina uaria eſt & copioſa. Qui ingenio tantū ualet, et lingua exercitata, ſicuti Menedemus, promptus quidem eſſe poteſt, non autē ſatis liberaliter inſtitutus. OMNEIS enim partes illius ipſius prudentiæ petendas, &c.] Confirmat in Menedemum Carneades illam ſuam orationem, nō poſſe quenquam facultatem aſſequi dicendi, niſi qui philoſophorū inuenta didicit. Vnam facit argumētationem in hanc ſententiam. Rhetorice de Menedemi ſententia, eſt quædā prudentia. partes illius prudētiæ petendæ ſunt à philoſophia: quoniā rhetorici libelli nil tradunt quo ciuitates bene moratæ eſſe poſſint. Alterā addit, hanc uitæ dignitatem, & animorū motū (quod caput eſt oratoris) nō à rhetoribus, ſed à philoſophis tradi. hinc efficitur, prudentiā conſtituēdæ et regendæ ciuitatis, à philoſophis magis eſſe quā ab oratoribus petendā: niſi dicamus eos oratores, qui nota philoſophia ſummā ſibi eloquentiā cōpararunt. Omneis partes illius ipſius prudētiæ quæ cōſtituit et regit Remp. petendas eſſe à philoſophia docebat Carneades. Quomodo ſtatuēdum eſſet in Rep. de dijs immortalibus, de ſacerdotibus eorū, de ſacris, de ritibus, de ceremonijs, de diſciplina iuuētutis, quibus exerceatur rebus domi, quas teneat leges fori & militiæ, de iuſtitia, & ea quæ neminem lædit, unicuique reddens id quod ipſi debetur, & ea quæ ab alijs propulſat iniuriā, in qua ferè ius ciuile uerſatur: de patiētia, quæ præſentibus malis reſiſtit: de temperantia, quæ modum rebus adhibet: de modo, id eſt de moderatione & iuſta menſura rerum omniū: de cæteris uirtutibus & inſtitutis, ſine quibus ciuitates aut eſſe omnino, aut ſaltē bene moratæ boniſq; moribus præditæ eſſe nō poſſent. Nihil uſquā tale in rhetorū libris inueniri: illorū igitur eam prudentiam non eſſe. Tractat idem rurſus, aſſumens non modo quæ ipſi non habent, ut ante, ſed quæ præceptis amplecti ſolent. Si tantā uim copiamq; rerum maximarū, quæ philoſophia, quæ libris de Rep. quæ libris de Legibus, quæ iure ciuili continentur, arte ſua rhetorici illi doctores cōplectuntur, nec tamen illi complectuntur, cur de proœmijs, et de epilogis, id eſt, perorationibus, & de huiuſmodi nugis atq; inutilibus præceptis referti ſunt eorum libri? de ciuitatibus inſtituendis, de ſcribendis, id eſt, ordinādis legibus, de æquitate, de iuſtitia, de fide, de frangendis cupiditatibus, de confirmandis hominū moribus, litera, ut minimū dicatur, in eorum libris nulla inuenitur? Hæc ſanè philoſophi diſputāt, Plato in multis libris, maxime de Republica, & de Legibus, Xenophon in Pædia Cyri. Aequitas eſt, quæ directi & ueri et iuſti & æqui & boni ratione defenditur, quæq; ad uiciſſitudinē referēdæ gratiæ pertinet. In cōmunione poſita uirtus, iuſtitia dicitur. ea erga deos, religio: erga parentes, pietas: creditis in rebus, fides, in moderatione animaduertendi, lenitas: amicitia, in beneuolentia nominatur. Frangere cupiditates ad ius tum diuinum, tum humanū pertinet, et ad philoſophorū rationes aduerſus animi perturbationes inſtitutas, quales in Tuſculanis Cicero conſtituit. Qui frāgit cupiditates, ex cōtrario confirmat hominū mores. Etenim morbi fractio, quædā eſt ſanitatis confirmatio: & uirtutū atque uitiorū diſciplina generis eſt eiuſdē. in enumerandis philoſophiæ partibus Cicero uarius eſt. nūc has nūc illas pro arbitrio cōmemorat, nec enumerationem explet, propterea quòd nō tā partitione quā exemplis utitur. Varietas illa ad euitandum tædium et ſatietatē petita eſt. Carneades in altera argumētatione, phyſicā ad orādi munus pertinere contendit. Ipſa uero præcepta, regulas uocant, ſic illudere ſolebat, ut oſtenderet rhetores nō modo illius expertes eſſe prudentiæ, id eſt inſcios cognitionis illius ciuilis quā ſibi adſciſcerent adſcriberentq;, ſed ne hanc quidē ipſam dicendi rationē ac uiam noſſe. Ratio & uia idem ſignificant, artem ordine præceptorum conſtitutam. Aut ratio eſt ars, uia methodus. Caput, id eſt ſummam uim eſſe arbitrabatur oratoris, ſi et ipſis apud quos ageret, talis qualē ſe ipſe optaret, uideretur: quod certe oratori maxime expetēdū eſt. Id duabus aſſequitur rebus, uitæ dignitate, & oratione. Præſtat uitæ dignitas. quamobrem Carneades ut philoſophus eā ſumit, quanquam non eſt oratio contēnenda, quæ ficte amabiles oratoris mores ſignificat: ſed hæc umbra uirtutis. Corpus eius eſt, quod agendo dicendoq; ad decorū magnā ſibi parat authoritatem. De hac uitæ dignitate præceperūt ij qui dixerunt, oratorē bonum eſſe uirum oportere: qui decori partes in præcepta redegerunt. Carneades de quibuſdam Græculis loquitur, qui hæc ne attigerant quidē. Eſt etiā caput oratoris efficere, ut qui audiant, ſic afficiantur & moueātur animis, ut eos affici uelit. aut ad beneuolentiā, aut ad odium, aut ad admirationē aut ad contemptum, aut ad irā, aut ad miſericordiam: quod item fieri nullo modo poteſt, niſi cognoſcat quot modis hominū mētes, & quo genere orationis in quanq; partē moueātur. Hoc quidem non utiq; uerum eſt. mouet ſymphoniacus, mouet citharœdus, mouet is qui uere dolet, mouet callidus ueterator, ſine illa ratiōe naturali quā phyſici tractant. Adde quod pauca de hac re præcepta dari poſſunt, qualia dātur ſecūdo libro: reliqua ab exercitatione et uſu petenda. Qui cognouerit quatuor modis hominem perturbari, tribus autē cōſtare, duas animi partes eſſe, ſuperiorē honeſtate, inferiorē utilitate aliqua duci, alia auaris, alia liberalibus, alia militi, alia philoſopho dicenda: nō ideo optime mouebit affectus. Iuuat illud quidem, ſed nequaquam in iſto ſunt omnia. Natura opus eſt, & illa quæ dicitur φαντασία, et imitatione & uſu. Ergo Carneades ſubſeruit propoſito. hæc, inquit, penitus in media philoſophia naturali retruſa reconditaq; ſunt, quæ iſti rhetores contemnēdi, ne primoribus quidem labris attigerunt. Tranſlatio eſt ab ijs qui pocula tantum guſtandi gratia delibant. EA Menedemus exemplis magis quàm argumentis, &c.] Quæ de philoſophia morali Carneades obiecit, uidetur recepiſſe Menedemus. Ea ſunt.n. quæ nemo niſi nugator improbus neget. Omnibus perſpicuū eſt, neminē ſine ſcientia ciuili, et aliqua ratione morum, in conſilijs & iudicijs bene uerſari poſſe, niſi forte quaſi mutilū corpus alterius ſibi adiungat caput. De ratione naturæ cōtrouerſia eſſe poteſt. Nā permulti hiſtriōes artiū imperiti, geſtu ac uoce populo decuſſerūt lachrymas. Multi oratores aut cicatrice detecta, aut imagine mōſtrata, aut cadauere producto, aut ſublato cū ſanguine pugiōe, aut infantibus excitatis, forū et cōcionē gemitu cōpleuerūt. Quinetiā

fere omnes intelligũt, quibus homo quiſq; rebus moueri ſoleat: cur autem moueatur, qua ui naturæ, qua qualitate, qua quãtitate, quo gradu, quo actu, nihil ad dicentẽ facere uidetur. Ne quis igitur miretur, quare potius de poſteriore parte Menedemus, quàm de parte priore cõtendat. Nec ſine ratione eſt quod exẽplis, nõ argumẽtis utitur. Philoſophi rationũ ui ſæpius nituntur, quoniã primos requirũt fontes. Orator populo notiora, cuiuſmodi ſunt exẽpla, aptiora ſibi putat. Ea argumẽta Carneadis, Menedemus exẽplis magis Demoſthẽis, quàm ſubtilibus philoſophorũ argumentis conabatur, hoc eſt, difficili conatu moliebatur refutare. Cum memoriter pronuntiaret multa exempla ex orationibus Demoſthenis præclare doctéq; ſcripta, docebat illum in animis uel iudicum, ſi cauſa forẽſis eſſet, uel populi, ſi concio haberetur, in omnem partẽ permouendis, nõ fuiſſe ignarum quibus ea rebus cõſequeretur: hoc eſt, optime nouiſſe ex quibus locis hos & illos moueret affectus, quos negaret ille Carneades ſine philoſophia quẽquã ſcire poſſe. Huic reſpondebat, nõ ſe negare Demoſthenẽ ſummã prudẽtiã, quæ cognitionis eſt, ſummãq; uim habuiſſe dicẽdi, quod & rerũ & uerborũ cõmuniter eſt: quærebat eius eloquentiæ cauſam. referebat uel ad ingeniũ, quod per ſe plurimum poteſt: uel ad ſtudiũ philoſophiæ, quia conſtaret eũ Platonis audiendi ſtudioſum fuiſſe. Cicero in oratore: ubi periclẽ præſtitiſſe cæteris dixit oratoribus, quòd is Anaxagoræ phyſici fuiſſet auditor, hoc addit. Quod idem de Demoſthene exiſtimari poteſt, cuius ex epiſtolis intelligi licet, quàm frequẽs fuerit Platonis auditor. In eum locum, Demoſthenis uerba adſcripſimus ex eius epiſtola ad Heracleodorum: ad quæ nunc mẽtẽ Cicero refert. Idem Gellius de Platone ſcribit decimotertio capite libri. III. Ingenioſum eſt Carneadis hoc reſponſum, nõ eſſe quærendũ quid ille Demoſthenes in dicendo potuiſſet, ſed quid iſti rhetores libellis ſuis traderent. Ab uno ad omnes argumẽtationẽ ducere, non eſt apte differentis. Poſteaquã oratorẽ ſine philoſophia conſtare non poſſe demonſtrarat, hoc maius experiebatur, nullã artẽ eſſe dicẽdi, quoniam quinq; partes orationis ſine ulla arte natura præſcriberet. cui facile occurritur: eas à natura modo inchoari, non perfici: artis huius initia à natura dari, ſummã ab arte cõfici. Sæpe etiam in eã partem, & argumentandi rationẽ, oratione ferebatur, et animo & lingua in diuerſa rapiebatur, ut qui rẽ ſcrutantes huc illuc ſe proripiunt: oratione inquã, non corpore ferebatur, ut diſputaret, nullã omnino artem eſſe dicendi: idq; cum argumẽtis docuerat, tum etiam exemplorum copia nitebatur. Argumẽta ducebat ab orationis partibus, quòd ita nati eſſemus; ut & blandiri, quod eſt exordiẽtis à beneuolentia: & ſuppliciter inſinuare, quod eſt præparantis aduerſus aliquid atrox & turpe: et aduerſarios minaciter terrere poſſemus, quod eſt aditum faciẽtis ab aduerſarij perſona. Hæc ſunt exordiorum munera, quæ indocti agente natura nonnihil obeũt, ut poſſemus in narratione rẽ geſtã exponere: in confirmatione, quod intenderemus id eſt, noſtram quæſtionẽ confirmare: in refutatione, id quod ab aduerſario diceretur, refellere: & ad extremũ deprecari aliquid, et cõqueri, ut in peroratione fit, quæ mouet affectus. His in rebus omnis oratorũ uerſatur facultas. Sed aliter orator, aliter indoctus homo inuenit & eloquitur has partes. Id Carneades dici poſſe uidet. itaq; oratoris artẽ deriuat ad conſuetudinẽ, & exercitationem, ac ſi illa uis in oratore quàm in homine rudi maior, nõ ab arte ſit, ſed à ſola dicendi cõſuetudine & exercitatione. ueritas aliter habet. Natura multum poteſt, in qua ſuum firmat argumentũ: ars maxima plus poteſt: conſuetudo & exercitatio ſequuntur artẽ: quæ etſi intelligendi reiq; cognoſcendi prudentiã acuũt, & eloquẽtis celeritatẽ incitant, non ſolæ tamen id efficiunt. Fatẽdum tamen eſt, pleroſque oratores habitos eſſe, qui natura tantummodo et conſuetudine et exercitatione uterẽtur. Sed nihil ad oratorũ propoſitũ, nec ex hominibus artẽ, ſed ex ipſius natura, qualis ſit, iudicare debemus. Cum argumentis quæ ratione, non exemplo cõſtãt, docuerat nullam artem eſſe dicẽdi, tum etiã exemplorũ copia nitebatur: multoſq; proferebat & ſcriptores artis & profeſſores indiſertos: innumerabiles cõtra diſertos, qui præcepta rhetoricæ nec didiciſſẽt, nec omnino ſciſſe curaſſent. Nã primũ quaſi dedita opera neminem ſcriptorẽ artis ne mediocriter quidẽ diſertũ fuiſſe dicebat: quaſi dedita opera, quaſi ex induſtria, cura adhibita, et labore impenſo, Terentius in Eunucho: Apud Antiphonem uterque mater & pater, quaſi dedita opera domi erant. Senſus eſt. Carneades quaſi laborem impẽdiſſet in colligẽdis rhetoricæ ſcriptoribus, etſi non impenderat, neminem eorũ diſertũ fuiſſe dicebat. Poteſt alio referri, hoc modo neminem eorũ diſertũ fuiſſe, quaſi dedita opera, & ex induſtria indiſerti fuiſſent. De Corace & Tiſia Quintil. in 3. Nam primus poſt eos quos poetæ tradiderunt, mouiſſe aliqua circa rhetoricen Empedocles dicitur. Artiũ autẽ ſcriptores antiquiſſimi Corax & Tiſias Siculi, quos inſecutus eſt uir eiuſdẽ inſulæ Gorgias Leõtinus, Empedoclis (ut traditur) diſcipulus. Alij Cteſiam, non Tiſiã ſcribunt. Vera non ſunt quæ de ſcriptoribus artis huius loquitur Carneades, ut multi fuerint indiſerti, quẽadmodum in omnibus artibus non ſunt omnes maximi: fuere permulti diſerti, Gorgias, Protagoras, Theodorus, Byzantius, Iſocrates, Ariſtoteles, Theodectes, Theophraſtus. Nec uerũ eſt, eloquentiſſimos homines, qui nec iſta didiciſſent, nec omnino ſciſſe curaſſent innumerabiles quoſdã fuiſſe. Ex eloquẽtiſſimis perpauci ſolo ualuerũt ingenio: reliqui omnes arti dederũt operã, et uſum habuere dicẽdi magiſtrũ. Sed quòd artẽ diſſimularẽt, quã optime tenerẽt, ut hic Antonius, aut quòd acceptã more Platonis in Gorgia, inſectarẽtur & agitarẽt, eã neq; didiciſſe, neq; curaſſe uidebãtur. Cõſtat Antoniũ hæc præcepta tenuiſſe, tamẽ ſe rudẽ artiũ fingit. Me in illo, inquit, eloquẽtiſſimorũ numero, quid illa rhetorũ præcepta nõ didiciſſẽ, et tamẽ, ut ipſe dicebat, nõ uult laudẽ de ſe cõfiteri, poſſem aliquid in dicẽdo, proferebat: quorũ ego illi alterũ facile aſſentiebar, nihil me didiciſſe. In altero autẽ, me poſſe aliquid in dicẽdo, aut me illudi ab eo, ſi me noſſet, aut etiã ipſum errare, ſi nõ noſſet, arbitrabar. ARTEM uero negabat eſſe ullã niſi quæ cognitis, &c.] Artem duobus modis accipimus. aliã dicimus eſſe rerũ cognitarũ penituſq; perſpectarũ, hoc eſt, rerũ certarũ et euidentiũ, quæ nũquam fallunt, & ad unum exitum finemq; ſpectant. Omnis ars enim ad unum aliquem finem et exitum tendit, et uarias artes efficiunt uarij fines. Hoc modo ſolæ mathematicæ diſciplinæ nominantur artes. Nam Arithmetica, Geometria, & ea Aſtrologia quæ contemplationis eſt, non iudicij, principia quædã quaſi certa conſtituunt, in quibus cætera omnia adeo ſtabiliunt atque cõfirmant ut ex ordine pergentem aberrare poſſe negent. Aliam dicimus obſeruationum rerumq; ueriſimilium, ut grammaticã, rhetoricam, logicam, phyſicam, medicinam & reliquas omneis præter mathematicas. In his ratio quædam dux & author eſt, experientia magiſtra. Has qui ſequitur artes, ratione interdum & demonſtratione quadam uti poteſt: ſummam tamen rei conſtituit in uſu aut agẽdi, aut loquendi: ſuſpiciones admittit, & coniecturas. Probabilia aſſumit, & problemata. Signa quæ dicuntur εἰκότα, non repudiat. Exemplis utitur. Experientiam rationum loco perſæpe proponit. Hanc artium differentiam paulo poſt Craſſus oſtẽdit. Si ars, inquit, ita definitur, ut paulo ante expoſuit Antonius, ex rebus penitus perſpectis, planeq; cognitis, atq; ab opinionis arbitrio ſeiunctis, ſcientiaq; cõprehenſis, non mihi uidetur ars oratoris eſſe ulla. Sunt enim uaria, & ad uulgarem popularemq; ſenſum accommodata omnia genera

huius forēſis noſtræ dictiōis. Sin autē ea quæ obſeruata ſunt in uſu ac tractatione dicēdi hæc ab hominibus callidis ac peritis animaduerſa ac notata, uerbis deſignata, generibus illuſtrata, partibus diſtributa ſunt, nō intelligo quamobrē non, ſi minus illa ſubtili definitione, at hac uulgari opinione ars eſſe uideatur. Oratoris artē eſſe, multis argumentis planū facere Quintilianus in ſecundo cōtendit, nec omiſit Antonij locū. Quidā, inquit, naturalē eſſe rhetoricen uolunt, & tamē adiuuari exercitatione nō diffitētur, ut in libris Ciceronis de Oratore dicit Antonius obſeruationē quandam eſſe, non artem. Quod non ideo, ut pro uero accipiamus eſt poſitū, ſed ut Antonij perſona ſeruetur, qui diſſimulator artis fuit. Hāc autē opinionem habuiſſe Lyſias uidetur, cuius ſentētiæ talis defenſio eſt, quòd indocti et barbari et ſerui pro ſe cū loquūtur, aliquid dicāt ſimile principio, narrent, probēt, refutent, et (quod uim habeat epilogi) deprecētur: hæc ille. Veniamus ad Carneadem. Hæc omnia, inquit, quæ tractātur ab oratoribus, dubia ſunt & incerta. Quomodo? Locus, tempus, perſona, materia, præcepta mutant: non item in rebus mathematicis. Statuit alias cauſas duas, dici ab iis qui ea omnia non plane tenent (quod quidem falſum eſt: nemo bene dicit ea quæ non plane tenet) audiri ab iis quibus nō ſcientia, hoc eſt, certa cognitio ordine & ratione firmata, tradenda eſt, ſed exigui tēporis aut falſa, aut certe obſcura opinio. Hæc pars ſæpius ita eſt, Non enim ſcientiā tradit orator, ſed opiniones aut inſerit aut euellit, alias falſas, alias obſcuras, nonnunquā etiā ueras. Quintilianus in ſecūdo. Nemo à me exigat id præceptorū genus, quod eſt à pleriſque ſcriptoribus artium traditū, ut quaſi quaſdā leges immutabili neceſſitate conſcriptas ſtudioſis dicēdi feram. mutātur pleraque cauſis, temporibus, neceſſitate, occaſione: atque ideo res in oratore præcipua cōſilium eſt, quia uarie & ad rerū momenta conuertitur. Idem in eodē libro. Ego rhetoricen nonnunquā dicere falſa pro ueris confitebor, ſed nō ideo in falſa quoque eſſe opinione concedā: quia lōge diuerſum eſt ſibi ipſi quid uideri, et ut alij uideatur efficere. et quæ ſequuntur. Quid multa de Carneade & eius rationibus loquor? Sic mihi tū perſuadere uidebatur, neq; artificiū ullum eſſe dicendi (diſſimulat Antonius more ſuo) neque quē quā poſſe, niſi quia illa quæ à doctiſſimis hominibus, ut Platone, Ariſtotele, Theophraſto, in philoſophia dicerētur, cognoſſet, aut callide, aut copioſe dicere. Id certe uerū eſt: aliud eſt callide dicere, aliud copioſe. Quorū ſentētiæ & uerba abūdant, ij copioſe dicunt. quibus uſus eſt multus & uis & facultas animos regendi, et acute dicēdi, ij callide dicunt. Callidus. n. cuius animus uſu occalluit, prudēter inſpicit et quæ proſunt, & quæ nocēt: utilia adhibet, aduerſa aut refutat, aut tegit. Poſtremo Carneades Antoniū laudat ab audiendi facilitate. Nā cum rudem artium omniū ſe diceret, non erat cur de artibus cū hominibus doctiſſimis æque pugnaciter atq; Craſſus, qui ſe multa didiciſſe fatebatur, contēderet. Philoſophis qui hāc diſputationē audierāt, dicere Carneades ſolebat, me ſibi perfacilē in audiēdo, te perpugnacē, & in diſputatione quaſi in pugna acerrime cōſtantē eſſe uiſum. Cum iiſdē philoſophis Craſſus ante diſputauerat, cum ex Macedonia quæſtor Athenas ueniſſet. TVMQVE ego hac eadē opiniōe adduc. etc.] Antonius quāuis magnus orator, nihil tamen ſcripti reliquit præter unū de rhetorica libellū, quē nō ad hoc ſcriptū ut emitteretur, uult ipſe iudicari, ſiue quòd informis et impolitus, et modo inchoatus eſſet: ſiue quòd decet modeſtū uirū, de ſuis rebus ageret modeſte. In eo libello ſentētiā poſtea fama percelebrē ſcripſit, diſertos cognoſſe ſe nōnullos, eloquentē uero neminē. Hanc nō ab re Cicero in diſputatione de amplitudine eloquētiæ cōſtituit extremam. Sic exiſtimauit ea quæ magnifice de oratore dicebat, ad eloquentē nūquam ante uiſum potius quàm ad quēuis diſertum pertinere. Ne autem inuiti iis hæc diſputatio uideretur, addidit, id eſſe in re poſitam atque natura, neque ſe deſperare, fore aliquem qui iure non ſolū diſertus, ſed etiam eloquens dici poſſit. Tūq; ego Antonius eadem opinione motus, qua Carneades, ſcripſi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente, id eſt, non animaduertente & inuito excidit, non aliter quàm res iter facientibus nōnunquam excidunt, & perueniunt in manus hominum: ſcripſi inquam, diſertos me cognoſſe nōnullos, eloquentem adhuc neminem. Quod ſit illud diſcrimen, exponit, Eum ſtatuebam, id eſt, cenſebam, diſertum, qui poſſet ſatis acute atque dilucide apud mediocres homines ex cōmuni quadā hominum opinione dicere. Huic acutum genus datur, eloquenti etiā ſuaue & graue. Eſt enim acutum, ſubtile & tenue dicendi genus; aliud à medio ſuaui, aliud ab illo graui. Dicere dilucide, tam eſt diſerti quàm eloquētis. Diſertus apud mediocres homines, eloquens etiā apud ſummos præclare ſtare poteſt. Diſertus ex communi hominū opinione, eloquens & ex eadem opinione, & ex ſcientia hominum doctiſſimorū dicere poteſt. Eum uero ſtatuebam eloquētem, qui magnificentius augere poſſet atque ornare quæ uellet. Vtraque pars duplex. Amplificatio, et rebus fit, & uerbis. Ornatus item alius ſententiarum, alius uerborum: de quibus poſtea dicetur. Vt autem augeret et ornaret, Statuebam omnes omnium rerum quæ ad dicendū pertinerent, fonteis animo ac memoria continere oportere. Quas res tenere oporteat, poſtea Craſſus exponet, dialecticas artes, ethicas, phyſicas, hiſtoriam, poeticam, ius ciuile, antiquitates, gentium mores, & alia id genus. Fontes harum rerum, ſunt capita & principia unde naſcuntur: riuuli, particulæ inde deductæ. Eloquens igitur præcipuas artium bonarum partes, non codice, ſed animo & memoria tenebit, ut cum fuerit uſus, ex tempore & e ueſtigio depromat. Id, inquiet aliquis, eſt difficile. Nobis (inquit Antonius) qui antequam ad diſcendas artium magnarum diſciplinas ingreſſi ſimus, obruimur, id eſt, grauiter oneramur ambitione, quæ eſt in petendis magiſtratibus, & foro, quod nos exercet in cauſis. Sed eſto difficile, tamē eſt in re poſitū, atque natura. Res eſt eloquētia, cuius natura & perfectio illum expetit finem. Senſus eſt. Tanta rerum abſolutio ſi non eſt in homine et oratore, tamen in ipſa eloquentia eſt, illiusq; natura. Et in homine eſſe poteſt. Ego, inquit, quantum auguror coniectura, hoc eſt, quantū ſignis & probabilibus argumētis aſſequi poſſum, non deſpero fore aliquē aliquādo qui eloquēs dici poſſit: quod ut fiat, opus eſt ingenio, ſtudio acriore, otio & facultate diſcendi, labore et induſtria. Multa audienda ſunt, multa legēda, multa ſcribēda. Ingenium natura præſtat, ſine quo irrita ſunt ſtudia omnia. Studiū eſt in applicanda animo, & in adhibēda diligentia. Otium eſt domi, & in ſcholis apud magiſtros: labor et induſtria tum in declamationibus, tum in cauſis agendis. Audiēdi præclare loquētes. Legendi optimi authores. Scribēda ad exercendum ſtylum multa. His in unum cōcurrentibus, exiſtit & excellit magnus orator. Senſit autem eloquentiam nō dediſſe Craſſo, cum diceret, eloquentē adhuc uidi neminem. Nunc ut humane magis quàm uere loquatur, hæc dicit: Mea ſentētia aut hic eſt iam Craſſus, aut ſi quis pari fuerit ingenio, pluraq; quàm hic & audierit, & lectitarit, & ſcripſerit, paulū huic aliquid poterit addere. Ab eo declinat ad aliū, nec maius quærit ingenium, quia ſcit neminē eſſe qui uelit ingenio cedere. Quærit artes ampliores, quæ aliqua ex parte ignoratæ, uitio nō dātur occupato. Eas ſic attribuit Craſſo, ut modo paulū aliquid addi poſſe arbitretur. Hanc ultimā partē adſcribe non ueritati, ſed artificioſæ rationi conſeruandæ ſocietatis et amicitiæ. HOC loco Sulpitius, inſperanti mihi, inquit, & Cotta, &c.] Quiſque de artis ſuæ dignitate &

amplitudine principio dicere ſolet. Et quemadmodũ oratores & poetæ initio conciliare auditorem, et attentum habere cõtendunt,ſic omnes quecunque uel loquũtur,uel ſcribũt,ne id fruſtra facere uideantur,auditorem mereri uolũt,et eum ad audiendum legendum'ue pelliciunt.Ea cauſa(ut opinor)effecit,ut de tota rhetoricæ ſumma & amplitudine initio diſputaret,tandéq; conficeret,eloquẽtem magnũ quiddam eſſe,& admirabile,& omnes omnium rerum fontes cõtinere. Quid poſtea? Statuendum, ſit'ne ars aliqua rhetorica, quoniã niſi prius artem eſſe cõſtiterit,nõ cadent in eam præcepta. Vbi artem eſſe planũ fuerit,tũ præcepta ordine generũ formarũq; ſtatuentur.Minoris eſt autẽ dignitatis,de ſingulis præcipere, quàm de uniuerſo genere totaq; ſũma diſputare·quapropter ut decorũ ſeruetur,quod & in alijs rebus,& in dialogo maxime ſeruare debemus,inducuntur adoleſcentes,qui uiã quærant qua perueniant eò dignitatis,quò aditum ſperare licet. In quo maxime animaduertẽdũ illud eſt,quod poſtea ſcribit: Nihil eſſe ineptius,quàm de dicẽdo dicere,cũ id ipſum dicere,nunquam ſit non ineptum,niſi cum eſt neceſſariũ. Inepti uel inuitis quidquid habent,inculcant.Apti diſſerunt rogati. Itali uel rogati conticent,quoniã in ſilentio,credo,plus admirationis autumant eſſe.Sulpitio in iuuenibus primæ dantur, quia acrior eſt natura,ſpeiq; maioris. Aetate Cotta uidetur antecedere.Nam ut dictum eſt ſupra, Cotta tribunatũ plebis petebat,Sulpitius deinceps eum magiſtratum petiturus putabatur.Incertum tamen eſt argumentum.Iuuenibus orationẽ minus compoſitã minuſq; numeroſam tribuit,bonam tamen atque laudabilem.Nam quemadmodum Comici perſonas & terſius & melius faciunt loquentes,quàm in illo populari ſermone conſueuerunt,& ſic & hanc rationem philoſophi & colloquiorũ ſcriptores tenent,ut paulo plus ſit authoritatis in fabula.Hoc loco Sulpitius inquit.Inſperãti mihi et Cottæ,ſed ualde optanti utrique noſtrũ, cecidit & euenit, ut in iſtum ſermonem forte fortuna delaberemini. Nõ ſperãt, quia fruſtra hoc ipſum ante tentarũt:ualde optant,quod ad ſuã eruditionem arbitrantur pertinere.Nobis huc uenientibus iucundum ſatis fore uidebatur,ſi cum uos nõ de rhetoricis , ſed de rebus alijs loqueremini,tamen nos aliquid ex ſermone ueſtro memoria dignum excipere poſſemus. Sic erat cõſuetudo,ut ſeniores à iunioribus diligenter obſeruarẽtur,quòd inde et amicos pararent,& prudentiam.Non autem omnia ſunt excipiẽda ab audiente,ſed memoria digna,quæ uel ad bene uiuendum,uel ad bene dicendum nos iuuare poſſunt.Vt uero penitus in eã ipſam diſputationem perueniretis, uix optandũ nobis uidebatur.Quoniam dubitationem attulerat Antonius,eſſet'ne ars rhetorica, noluit prouũciare iuuẽibus quid eſſet.dixit igitur uel ſtudij uel artificij uel facultatis diſputationẽ. Etenim rhetorica aut eſt ſtudium quoddã et exercitatio animi,aut artificiũ,aut dicendi quædã facultas. Alia eſt autem diſputatio,quæ rẽ leuiter attingit:alia penè intima,quæ rem penitus inquirit,qualẽ hãc eſſe uult.In quo Cicero tacite ſua cõmendat,& quid hæc ab alijs differant,aliud agẽs , ſignificat . Ego enim qui ab ineunte ætate,id eſt,à pueritia, incẽſus eſſem ſtudio utriuſq; ueſtrũ,id eſt,qui uobis ſtuderẽ uehementer,& etiã Craſſum amarẽ,quod maius eſt,cũ ab eo unſquã diſcederem,uerbũ ex eo nũquam elicere potui de ui ac de ratione dicendi . Cauſas inuectis impetrandi. quatuor ſtatuit, quòd incẽſus eſſet utriuſq; ſtudio,quòd Craſſum etiã amaret, quòd ab eo nnſquã diſcederet,quod per Druſum ageret, qui Tribunus plebis agebat cauſã Senatus cõtra Philippũ,et Craſſo eo nomine familiaris erat. Studiũ ab amore differt.Studemus ijs,quibus animũ et operã etiã citra uirtutum dignitatẽ impendimus.Amamus eos quos uirtute præditos eſſe opinamur,Quo in genere reſpõdendi,tu Antoni,uere loquar(fugit adulationem,& illam Antonij facilitatem de qua ante Carneades,oſtendit)nunquam mihi percontãti, id eſt, diligenter interroganti,aut quærenti,id eſt,quouis modo ueſtigãti aliquid,defuiſti,& perſæpe me quæ ſoleres in dicẽdo obſeruare, docuiſti.Non dixit ea quæ ſcires , ſed quæ ſoleres obſeruare, quia Antonius hãc nõ artẽ,ſed obſeruationẽ eſſe dicebat.Nũc quoniam uterque ueſtrum,ò Craſſe et Antoni patefecit earũ rerũ ipſarũ aditum,quas quærimus, & ultro in huius ſtudij diſputationem pene intimam admiſiſſumus,& quoniã princeps & primus author Craſſus eius ſermonis ordiendi fuit,me tuit iuuenis ne ſenibus ſit moleſtus,date nobis hãc ueniã, hoc eſt,beneficium,ut ea quæ ſentitis,nõ de ſola dignitate, ut antehac,ſed de omni genere dicendi,ſubtiliter,acute,& ad minimas uſque partes à ſenſu remotiores proſequamini. Quod quidẽ ſi erit à uobis impetratum,magnã habebo Craſſe huic palæſtræ et Tuſculano tuo gratiã.Locũ oſtẽdit in uilla Craſſi, in quo familia eius exercere corpora ſolebat: qui ſi nõ eſt ad diſputandũ conſtitutus,tamen ſtudioſos & diſceptatores non aliter quàm Græcorum gymnaſia accipit.Eadem cauſa adductus ſuburbanum gymnaſium dixit,quòd nõ procul ab urbe Tuſculanum eſſet, & locum tum corpus tum animum exercentibus daret.Et Academiæ Athenienſi, in qua Plato diſſerere ſolebat,& Lyceo gymnaſio in quo docebat Ariſtoteles,Λύκιον Græci dicũt lõga media,cõparat.Illud ſuum Cicero ſeruat,ut Græcos attenuet. T V M ille,immo uero,inquit,Sulpiti rogemus Antoniũ,&c.] Humanitatem Craſſo tribuit & iucunditatem,ad eius perſonæ ſeruandum decorum : docẽdi munus Antonio defert,& amolitur inhumanitatem.Humanitatis utrunque eſt,& alteri digno cedere,et ſuperbiæ et inhumanitatis ſuſpicionem auertere:& illud hominis iucundi, diſſimulare ſe neſcire quod optime ſciat.Hæc igitur à Cicerone ſcribũtur,ut ratio ſermonis habita uideatur.Immo uero , inquit,Sulpiti rogemus Antoniũ.Benigne dixit rogemus,non urgeamus,qui & poteſt facere id quod requiris,et cõſueuit. Recte.opus eſt eum & poſſe,& uelle. poteſtatẽ tantum proponit ut notam,uoluntatẽ oſtendit à conſuetudine.Contra id ſe nolle,quia non poſſit,dicit.Nam tute(non dicimus tumet, ſed tute)paulo ante dixiſti me ſemper à genere hoc toto ſermonis,quo præcepta traduntur,refugiſſe,& tibi cupiẽti et inſtãti,et ſi difficile uidebatur,tamẽ conſtãter negaſſe. Hinc uoluntatẽ deprehendere licet. At quæritur,quid eſt cur nolit?id, inquit,neque ſuperbia(quæ minora contẽnit , altius euecta) neq; inhumanitate(quæ difficilis eſt et moroſa)faciebam , ſed inſolentia & inſcitia.uoluiſſem,ſed commode facere nõ poteram.Cur uoluiſſem ? quia ſtudium tuum rhetoricum rectiſſimum atque optimum eſt : (Sunt ſtudia praua , ſunt mala, quibus recta & bona opponuntur) quia te unũ ex omnibus iuuenibus ad dicẽdum maxime natum aptumq; cognoueram. À natura multa petuntur oratori,ingeniũ,conformatio mẽbrorum,latera,uox,uenuſtas. Orator itaque aliqua ex parte naſcitur.propterea Craſſus, Te, inquit, ad dicendum natum cognoueram.Aptum dicimus eum,quem res ipſa decet. In arte præcipuum eſt, ut dicebat Roſcius, decere . magnum quidem eſt iſtuc in arte hiſtrionica,rhetorica, & alia omni quæ ſpectaculo eſt.Inſolentia eſt inſuetudo,quæ rei experientiam & uſum non habet.Me hercule dicebant pro eo quod eſt me hercules,litera detracta,ſubauditur uerbum iuuet.Quaſi traduntur ea quæ non traduntur in manum,ſed quodammodo traduntur animo tenenda Cotta inſtat paulo magis,quã Sulpitius,non quia natura ſit aſperior,ſed quia factus eſt aditus & Craſſum repugnare fert ægre.Oportuit enim aliquid uehementius afferri,ut impelleretur is qui precibus nõ acquiuiſſet. Mitigauit id quod acerbũ uidebatur, et propoſuit eius rei Craſſum principem et authorẽ fuiſſe.Aſſecuti ſumus id quod

difficillimum

difficillimum nobis uidebatur: de reliquo tempore iã noſtra culpa fuerit, ſi te, niſi omnia quæ percontati erimus, explicaris, dimiſerimus. perinde quaſi nõ ſit dimittendus is, qui ultro ſe ipſe obtulerit ad id docẽdũ quod maxime quæritur. De his credo rebus, inquit Craſſus, omnia explicabo, de quibus ſciam, poteroq́; , ut in conditionibus ſcribi ſolet. Quibus conditionibus? quales ponuntur ab iis quibus cautio eſt certa aliqua pactione tranſigere. Formulæ ſunt huiuſmodi. de quibus erit dictũ, de quibus conuenerit, de quibus rogatus ero. Ita formulæ quædã, de quibus ſciã poteroq́; , alluſione facta ad cõditiones. Iuſtit. libro tertio. Sub cõditione ſtipulatio fit, cũ in aliquẽ caſum differtur obligatio, ut ſi aliquid factũ fuerit, uel nõ fuerit, comittatur obligatio. ueluti: Si Titius cõſul fuerit factus, quinq; aureos dare ſpõdes? Cõditio alia fortunæ, Lego tibi talẽtũ, ſi nauis mea reuecta ſit. Alia poteſtatis, Dabo tibi minã, ſi meã cauſam defenderis. Alia mixta, Si pax erit, dabo tibi hũc fundũ. De conditionibus 34. dig. lege, Legatis. Tũ ille Cotta reſpondit: Nanque quod tu nõ poteris, aut neſcies, quis noſtrũ tã impudens eſt, qui ſe ſcire aut poſſe poſtulet? Rationem tenuit adoleſcẽtis, uirũ tanquã perfectũ ſic obſtupẽtis, ut quæ neſciat ille, neminem aliũ ſcire arbitretur. Ad hæc, honorifice loquendũ fuit ei qui iunior & rudior ſenem perdoctũ colebat. Tũ Craſſus inquit. Iam uero iſta conditione admiſſa, dũ mihi liceat negare poſſe me docere quod nõ potero, et fateri neſcire quod neſciam, licet, & lege mea conceditur, ueſtro arbitratu percõtemini, hoc eſt, pro arbitrio ueſtro me interrogetis. Reſpexit illa uerba Cottæ, omnia quæ percontati erimus.

ATQVE, inquit Sulpitius, hoc primum ex te, &c.] Primæ partes in iuuenibus Sulpitii fuerunt, hic itaq; dat munus interrogandi. De arte quærit, nõ modo quia rem dubiam facit Antonius, ſed etiam quia conciliatis animis, & illectis ipſius rei dignitate, poſcebat, ordo rerum, ut hæc quæſtio tractaretur. Craſſus intelligit id ad orãdum aut nihil aut parũ facere, ſed ad exactã huiuſce rei indagationẽ: nec ignorat eſſe philoſophi de ratione artium diſputare, philoſophiã ſe non profiteri, præterea neque prolixe neque ſubtiliter de arte diſſerere uelle more Græcorũ: quibus cauſis adductus hãc reiicit quæſtionẽ. Hoc Cicero uult nos cogitare, ſi de artis definitione paucis egerit, id nõ ignorantia, ſed cõſilio feciſſe, ne Græculos imitari loquaces uideretur, quorũ doctrinam quoniam iure arguere non poteſt, arguit otiũ & loquacitatẽ. Quid nos, inquit, mihi quæſtiunculã ponitis (eam contemnit quaſi curioſe poſitã) tanquam alicui Græculo otioſo & loquaci? id quoque attenuantis eſt, Græculo inquam fortaſſe docto atque erudito, ſed qui parum grauitatis habeat, & ſciẽtia abutatur ſua, nimium curioſus. Craſſus admodum iuuenis in forũ uenerat, & anno primo & uiceſimo C. Carbonem accuſauerat, nec dũ ſatis philoſophiam nouerat, quam poſtea ſucciſiuis horis didicit. hinc illud: Quando me iſta quæ philoſophi tractãt, curaſſe (quod eſt maius) aut cogitaſſe (quod eſt minus) arbitramini? non ſemper irriſiſſe potius eorũ hominum impudentiam, qui cũ in ſchola aſſediſſent, uti magiſtri ſolẽt, nec libros diſcẽdos propoſuiſſent, ſed interrogãdos ſe dediſſent, ex magna hominũ frequentia ad audiendum congregata, dicere iuberẽt, ſi quidquid quæreret. quod primum omniũ ferũt Leontinũ, ex oppido Siciliæ Leontino, feciſſe Gorgiam. Is rhetor et ſophiſta ſe ad omnia de quibus quiſque audire uellet, eſſe paratũ denunciauit: de quo ſcribuntur hæc in tertio. Ipſe ille Leontinus Gorgias, quo patrono (ut Plato uoluit) philoſopho ſuccubuit orator, qui aut non eſt uictus unquam à Socrate, neque ſermo ille Platonis uerus eſt. aut ſi eſt uictus, eloquẽtior uidelicet & diſertior Socrates, & (ut tu appellas) copioſior et melior orator. Sed hic in illo ipſo Platonis libro, de omni re quæcũque in diſceptationẽ quæſtionẽq; uocaretur, ſe copioſiſſime dicturũ eſſe profitetur, iiq; princeps ex omnibus auſus eſt in conuentu poſcere, qua de re quiſque uellet audire? Cui tantus honos habitus eſt à Græcia, ut ſoli ex omnibus, Delphis non inaurata ſtatua, ſed aurea ſtatueretur. Dialogus eſt Platonis Gorgias, cuius initio Chærepho Gorgiam reſpondeat'ne ad omnia, rogat: confirmat ille. Non defuerunt illius imitatores. Nam poſtea Græci uulgo paſſimq́; facere cœperunt, & ſe in conuentu rogandos exhibere: Craſſiq; tempore faciebant, ut nulla res eſſet neque tanta difficultate et magnitudine, neque tam improuiſa animaduerſione neq; tam noua tẽpore, de qua ſe non omnia quæ dici poſſunt, profiterentur eſſe dicturos. Communes habent locos: ex illis quæ de quaque re dici queunt, eruere conantur. Quòd ſi te Cotta arbitrarer, poſuit pro eo quod eſt, arbitratus eſſem, de iis rebus ſubtilibus & otioſis audire uelle, adduxiſſem huc Græcum aliquẽ (multi Romæ tum circũferebantur) qui nos iſtiuſmodi ſubtilibus diſputationibus delectarẽt. loquitur de Græcis in cõtemptũ Cicero infeſtus, quaſi uoluptati & delectationi Græci, nõ autem ſeriis rebus apti ſint. Adducere ne nunc quidẽ dum in hoc Tuſculano ſumus, difficile factu eſt. Eſt enim apud M. Piſonem adoleſcentẽ quidem, ſed iam tamen huic ſtudio philoſophico deditum, ſummo hominem ingenio, noſtriq́; cupidiſſimũ, Peripateticus Staſeas. In adoleſcente laudat ingeniũ, quoniã artem in eo tã facile laudare non poteſt. Staſeã cæteris anteponit, quia cum de rebus omnibus in utranq; partẽ Peripatetici diſſerãt, Staſeas in illo ſuo genere omniũ princeps, de re propoſita ſuo arbitratu loqui poſſit, & uelit, quia mittat eũ Piſo Craſſi cupidiſſimus, & ultro ueniat ipſe Craſſo familiaris. Hoc modo rei ſubſeruiunt hæc epitheta minime uaga. De Piſone Cicero in Bruto. M. Piſo quidquid habuit, habuit ex diſciplina, maximeq́; ex omnibus qui ante fuerũt, græcis doctrinis eruditus fuit. Habuit à natura genus quoddã acuminis, quod etiã arte limauerat, quod erat in reprehendẽdis uerbis uerſutũ & ſolers, ſed ſæpe ſtomachoſum, nonnũquã frigidũ, interdũ etiam facetũ. Is laborem quaſi curſum forenſem diutius nõ tulit, quòd et corpore erat infirmo, et hominũ ineptias ac ſtultitias, quæ deuorãdæ nobis ſunt, nõ ferebat, iracũdiamq; reſpuebat, ſiue moroſe, ut putabatur, ſiue ingenuo liberoq́; faſtidio. Is cũ ſatis floruiſſet adoleſcens, minor haberi eſt cœptus poſtea, deinde ex uirginum iudicio magnã laudẽ eſt adeptus, & ex eo tempore quaſi reuocatus in curſum, tenuit locũ tandiu, quàm ferre potuit laborem. Poſtea quantum detraxit ex ſtudio, tantum amiſit ex gloria. Idem de finibus mentionem Staſeæ facit, his uerbis. Cẽſemus te piſo facillime id explanare poſſe, quòd & Staſeam Neapolitanũ multos annos habueris apud te, & complures iam menſes Athenis hæc ipſa te ex Antiocho uideamus exquirere. Et alibi. Memini Staſeam Neapolitanum, doctorem illum tuum, nobilẽ ſanè Peripateticũ, aliquando iſta ſecus dicere ſolitum, aſſentientem his qui multũ in fortuna ſecunda aut aduerſa, multum in bonis aut malis corporis ponerent. Poſtulatis adoleſcentiũ, quibus acquieuerat Craſſus, authoritatem addit ſuam ſocer eius Scæuola, nõ tam ad impellendum hominẽ credo quàm ad contemnendos Græculos, de quibus ortus erat ſermo. Dũ magnus uir aliquid agens id loquitur, ſuſpicionem remouet inuidiæ, & maiorem habet authoritatem: præterea quæ dictur præcepta cõmẽdat, quæ non ſchola ſine uſu, ſed doctrina cũ ſumma exercitatione peperit. Quem Staſeam, quem Peripateticum narras? Virũ & artem præ Craſſo deſpicit. Gerendus eſt tibi mos, & obſequendum adoleſcẽtibus Craſſe, honeſta cupiẽtibus. Quod petitur, exhibere potes exercitatus et uelle debes, quia te duo excellẽtis ingenii adoleſcẽtes uehemẽter rogãt, qui nõ Græci alicuius quottidianã, aſſiduã, ideoq́; importunã loquacitem ſine uſu forenſi, neque ex ſcholis imperitorum τὸ αὐ τὸ ἄσμα,

eandem cantilenam, & leue præceptū more cautionis ſubinde occiuendum, requirunt: ſed ex homine omnium ſapientiſſimo, id eſt eo qui in philoſophia ſit optime uerſatus, cū plurimū ualeret ingenio, atq; ex eo qui nō in libellis, ut Græci magiſtri, ſed in maximis cauſis: non in tenui ciuitate, ſed in hoc domicilio perpetuaq; ſede imperij & gloriæ, ſit conſilio (quod eſt prudentiæ rerum) & lingua (quæ eſt orationis et eloquentiæ) principiculus ueſtigia, uias atq; rationes perſequi cupiūt, eius ſententiam ſciſcitantur et inquirunt. Hæc eò pertinent, ut probetur id Craſſū poſſe, quod negauit. Quādo inquit me iſta curaſſe aut cogitaſſe arbitramini? Eodem tendunt et hæc. Te ſemper in dicendo putaui deū, qui ſuperares humanā facultatem. ut autem uelit, facit eius humanitas, quæ nō eſt eloquētia uiri minor. EGO uero, inquit, iſtis obſequi ſtudeo; neq; grauabor, &c. Ego uerò iſtis obſequi ſtudeo: uti dicis, Gerendus eſt tibi mos adoleſcentibus: neque grauabor breuiter meo more (tædij ſuſpicionem aufert) quid quaq; de re ſentiā, dicere. Authoritatem tuam apud alios maximā et uitæ dignitate, & ſcientia iuris, apud me etiā affinitate maiorē: negligere, fas mihi eſſe non puto. Reſpondeo primum, mihi dicēdi aut nullam artem, aut pertenuē uideri, ſed omnem eſſe contentionem inter homines doctos, philoſophos, in uerbi (quod eſt ars) controuerſia poſitam. Nā ſi ars ita definitur, ut paulo ante expoſuit Antonius de ſententia Carneadis, ut ſit ex rebus penitus perſpectis, planeq; cognitis, hoc eſt, ut aiunt dialectici certis & euidētibus, atque ab opinibis arbitrio ſeiunctis quia certæ ſunt ſcientiæ, non opinionis: non uidetur ars oratoris eſſe ulla. hoc modo ſolæ mathematicæ diſciplinæ erunt artes cū certis utentur demōſtrationibus, quales multæ ſunt in Euclide, & Analyticis Ariſtotelis. Aliter eſt hæc rhetorica. Nō ſunt in ea certa & ſtabilia præcepta, ſed uaria & incerta: neque ea ſciētia cōſtant, ſed ad uulgarē popularēq; ſenſum, quo nihil eſt mutabilius, accōmodantur omnia genera huius dictionis, id eſt, orationis perpetuæ. Sin autem ea quæ obſeruata ſunt in uſu, id eſt, tractatiōe dicēdi, à callidis, id eſt, peritis uſu longo, animaduerſa ac notata ad imitandū, uerbis deſignata et ſignificata, generibus et capitibus illuſtrata, partibus & formis diſtributa ſunt, ars eſt rhetorica, nō illa ſubtili definitione, ſed opinione uulgari. Qui res huius dictionis coegerunt in artē, fuerūt homines callidi et periti, hoc eſt, in orationibus audiēdis et legēdis diu multūq; exercitati. Animaduerterūt quid quiſq; egregie dixiſſet, & notarūt. deinde notata uerbis & appellationibus deſignarūt, qualia ſunt, narratio, cōfirmatio, ſimilitudo, exēplū, trāſlatio, et reliqua omnia. Poſtea ex illis genera ſuprema legerūt, inferiora ſubiecerūt, tādē ſpecies et partes addiderūt: ut ſuprema ſunt tria genera cauſarū, inferiora genera quæſtionū & orationū ſingularū, quæ et in partes tū maiores tū minores partiūtur. Hæc cōdendæ artis rō eſt διαιρετικὴ, quā poſtea tradit agēs de iure ciuili. Omnia in arte ſunt aut res, aut uerba. Res oēs, aut genera, aut ſpecies, aut partes. Verba quibus res notantur, & præcepta explicantur. Sed quoniā à generibus ad ſpecies & ad partes ordine ueniendum eſt, & multa ſunt genera pluresq; formæ, & ſingula definienda ſunt, non eſt parui negotij facere artē. philoſophia opus eſt, et exercitatione: quod aliquoties Cicero teſtatur. Hæc ſiue ars, ſiue artis quædā ſimilitudo, nō eſt quidē negligenda. Compendium eſt quoddā ad ſubeundas cogitationes optimi cuiuſque oratoris. Verum intelligendum eſt, alia, quædam poſtea explicanda ad conſequendam eloquentiā eſſe maiora. Ars rhetorica & eloquentia, res eadē nō eſt. Ars eſt comprehenſio præceptorū ad unum finem tendentium. Eloquentia, eſt intelligendi & eloquendi facultas. hæc & rhetoricam, & alias artes, ut perfecta ſit, exquirit. Tum Antonius uehementer ſe aſſentiri Craſſo dixit, quod neq; ita artē amplecteretur, hoc eſt amaret, laudaret, magnificaret, ut ij ſolerent imperiti rhetores, & temporis eius cauſidici, qui omnem uim dicendi in arte rhetorica ponerēt, nihil aut naturæ aut philoſophiæ darent: neque rurſum eam totā repudiarent artem, ſicuti plerique philoſophi facerent, id eſt repudiarent id quod Craſſus haud negligendum putaret. Vſus eſt commode Cicero Antonij perſona, qui parum aut nihil arti, hoc eſt, rhetoricis præceptis, deferendum exiſtimaret. Exiſtimo ꝗ inquit, gratum te his adoleſcētibus eſſe Craſſe facturum, ſi iſta expoſueris, quæ putas ad dicendum plus quàm ipſam artem poſſe prodeſſe. Ea ſunt naturæ dona induſtria augenda, cognitio artium magnarum, ſtylus dicendi magiſter, uſus et exercitatio.

DICAM equidem, quoniam inſtitui, petiq; à uobis, inquit, &c.] De rhetorica dignitate, de ratione eius & artificio dictum. Quid proximum eſt? Scire quibus illa rebus comparetur. In illis natura prima eſt. Concurrit enim tempore naſcendi, & alijs eſt mater, alijs autem nouerca. At ut hæc cadit in præcepta? Aliqua ex parte induſtria iuuari poteſt, nec inutile eſt nūquenque ſcire quantum poſſit, ne more Gigantum naturæ fruſtra repugnet, ſed eam quaſi ducem optimam ſequatur. Præfatur aliquid Craſſus in Scæuolæ conſpectu ad deprecandas (ut uidetur) ineptias. Sed aliud molitur Cicero modeſtius et uerecundius hæc ab ſe diſputari, quàm ſoleant à Græcis: et præcepta iſta paulo aliter atque in ſcholis tractari. Dicam equidem quod uultis, quoniā inſtitui, hoc eſt decreui & cœpi dicere. Pergam, ne uobis inconſtans eſſe uidear: petamq; à uobis, inquit, ne has meas ineptias efferatis, hoc eſt, ne quoniam hæc inepta ſunt, per uos in hominum aures perueniant. Hæc modeſtia non attenuat hanc artem, ſed illi potius authoritatem affert ac pretium. Moderabor ipſe, et res temperabo: ne ut quidam magiſter rhetor atque artifex, quales permulti fuerunt in Aſia, & in Græcia, nuda quædā et ſubtilia præcepta ſtatuam: ſed quaſi unus è togatorum numero id eſt Romanus, nō magnopere excellens, at ex forenſi uſu magis quàm ex arte homo mediocris, neq; omnino rudis, uidear non ipſe aliquid à me prōpſiſſe, more eorum qui ſua obtrudunt, ſed fortuito caſuq; in ſermonem noſtrū incidiſſe. Etenim ſic eſt pudor meus, alio prius exemplo notus. Cum peterem magiſtratus, quæſturam, præturam, conſulatum, ſolebā in prehenſando, blande & comiter amplexando ſalutandoq; ciues eos quibus ſuffragij ius erat, dimittere et ablegare à me Scæuolam, cum ei ita dicerem, me uelle eſſe ineptum. id erat petere magiſtratum blandius, quod niſi inepte fieret, bene nō poſſet fieri. Conſueuerant ciues à candidatis audire blādè ſua extolli: operam promitti, merita petētis exponi uolebant. Hūc autem Scæuolam ſocerum meum eſſe unū hominem ex omnibus meminerā, quo præſente ego ineptus eſſe minime uellē. De hac re Valerius libro quarto, capite de Verecūdia. L. Craſſus cum omnium cādidatorum more circum forum ſupplex populo ire cogeretur, nūquam adduci potuit, ut id præſente Q. Scæuola grauiſſimo et ſapiētiſſimo uiro ſocero ſuo faceret. Itaque rogabat eū, ut à ſe dū ineptæ rei inſeruiret, diſcederet: maiorem uerecundiam dignitatis eius quàm cādidæ togæ reſpectū agens. In eo Cicero ſeruauit notum pudorē. Quid eſt ineptius, quàm de dicēdo dicere? (maluit de dicēdo, quàm de arte dicendi, quia multa putat plus ad dicendū quàm ipſam artem poſſe prodeſſe) ipſum dicere nunquam eſt nō ineptum, niſi cum neceſſarium. Nam ſi aptum eſt quod tempori, quod loco quod rei, quod perſonis conuenit, ineptū eſt dicere eum quæ nihil neceſſe eſt, ubi & quando non opus eſt. Perge Craſſe, inquit Mucius. Iſtam culpam, & peccatum quod uereris, ego præſtabo, exhibebo, pēdam, damnum reſarciam, pro te ſatisfaciam, perficiam ſi quid deerit, & implebo. uerbum iuriſperitis frequens: In hunc ſenſum Cicero uſurpauit. Offi-

ciorum

ctiorum tertio. Sin autē dictum eſt non omne præſtandū quod dictum nō eſt, id præſtandum putas? Sic igitur ſentio (inquit Craſſus) naturam primum atque ingeniū quod naſcitur nobiſcum, ad dicēdum uim afferre maximam. Hinc intelligitur, quòd natura ſine arte plurimum: ars ſine natura parum aut nihil poteſt. In eadem ſentētia Quintilianus eſt: Illud, inquit, in primis teſtandum eſt, nihil præcepta atque artes ualere, niſi adiuuāte natura. Quapropter ei cui deerit ingeniū, nō magis hæc ſcripta ſunt, quàm de agrorū cultu ſterilibus terris. Sic ego ſentio, iſtis de quibus paulo ante dixit Antonius ſcriptoribus artis rhetoricæ, Tiſiæ, Coraci, aliiſq; non rationem dicendi & uiam, hoc eſt arte comprehenſa præcepta, ſed naturam defuiſſe. Libros beneficio artis perſcribere potuerūt, cauſas autē natura deficiente egregie perorare neſcierunt. Animi atq; ingenij celeres quidā motus eſſe debent, quales Aeneæ Virgiliani eſſe dicuntur. Animum nūc huc, nunc diuidit illuc, In parteſq; rapit uarias, perq; omnia uerſat. Hi motus acuti ſuggerunt inuentionem, uberes & fœcundi uerborū copiam et elocutionem, firmi atque diuturni memoriam cōtinent. Eſt enim hominis acuti, multa excogitare et inuenire: uberis, explicare ad intelligendum, & ornare ad delectandum: firmi, & imagines diu ſeruantis, recordari. Hæc naturæ dona ſunt, quæ inſeri & donari ab arte non poſſunt, ſed tantum aut accēdi, aut commoueri. Accenduntur diligentia & exercitatione, ſicut ignis agitatione: mouentur labore & ſtudio, ſicuti res torpens & quieta. Plus eſt accendi, minus autem cōmoueri: utrūque fit arte, diligentia, & uſu: utrunque ad animum et ſanguinem refertur. Alia ſunt naturæ dona corporis: linguæ ſolutio, hoc eſt, linguæ expeditus & liber articulus uocis ſonus nō uaſtus, non agreſtis, non hiulcus, non illiberalis, ſed preſſus, urbanus uenuſtus, ingenuus latera firma atque robuſta, & neruis optimis atque lacertis (muſculos uocant medici) pectoris coſtas ambientibus, pectuſq; mouentibus munita: quæ ad uocē & ſpiritū dicentem ac iuuēt uires totius corporis ad perferendos labores. conformatio quædam, id eſt non inelegans forma et figura totius oris (faciē uulgus appellat) et corporis. Neque hæc ita dico arte accipi non poſſe, ut ars aliquid limare non poſſit, & expolire quod natura dedit. Neque enim ignoro etiam quæ bona ſint, fieri meliora poſſe doctrina, ut uocē, ut actionē, ut memoriā. & quæ nō ſint optima natura, acui tamen et corrigi poſſe. Acuitur hebes et obtuſus, corrigitur prauus & obtortus. Sed ſunt quidam aut ita lingua hæſitantes, aut ita uoce abſoni & agreſtes, aut ita uultu motuq; corporis uaſti, ut in oratorum numerū uenire nō poſſint. Primū opponitur ſolutioni linguæ, ſecundum uocis ſono, tertiū cōformationi. uaſtum preſſo, agreſte urbano comparatur. Sūt autē quidē ita naturæ muneribus in iiſdē corporis bonis habiles, faciles, & dexteri, ita ornati et elegātes, ut non aliorū more nati, ſed aliquo deo artifice ſummo ficti formatiq; eſſe uideātur. Quoniā tā multa quæruntur oratori, magnū quiddā eſt ſuſcipere hoc tanquā onus & munus officij, magnum profiteri ſe eſſe omnibus ſilentibus unum maximis de rebus magno in conuentu hominū audiendū. Amplificat hoc negotiū. Adeſt enim ferè nemo in conuentu, quin acutius atq; acrius, hoc eſt oculo intētiore et penetrantiore, uitia in dicēte, quàm recta uideat. Id hominū more comparatum eſt, ut ante uitia quàm uirtutes ſentiantur. credo, quòd uitia lædunt, uirtutes deleniunt, id euenire. aut certe quòd ad uituperandum promiores quàm ad laudandum ſumus. Vitiū autem unum, multas obruit uirtutes. NEQVE hæc in eam ſententiam diſputo, ut homines, &c.] Pauci admodum reperiuntur, quibus neque ingenium, neque animus acutus, neq; ſolutio linguæ, neq; ſuauis ex ore ſonus, neq; bona uox, neq; latera, neque uires, neq; conformatio oris & corporis deſit. Veritus eſt igitur ne durum & ſeuerum nimium uideretur, tam multos nō hominis, ſed naturæ uitio ab his arcere præceptis: propterea mollit opportune id quod per ſe durum moleſtumq; eſt. Sunt in ciuitate primæ, ſunt alteræ, ſunt tertiæ quarteq; partes: honeſtū eſt & in ſecundis & in tertijs conſiſtere: utile tamē, rerū differentiam oſtendiſſe, ſummāq; rerū definijſſe, quò pro uiribus quiſque uitatur. Perfectum enim dicimus, cui nihil omnino deeſt: ex aliqua parte inperfectum, non cōtēnimus. Neque hæc de naturæ muneribus in eā ſentētiā et in eū ſenſum diſputo, ut homines adoleſcentes, quorū nō uti ſenum ſpes excidit, ſi quid naturale forte non habeāt, ut plerique non habēt, omnino à dicendi ſtudio deterreā. Eſt & mediocribus locus, id quod duobus cōfirmat exēplis. Quis enim nō uideat rē omnibus notā, C. Cœlio æquali meo, id eſt, æque ætate prouecto, homini nouo, hoc eſt nullas maiorum ſuorū imagines habenti, ſed primū nobilitato, maximo honori fuiſſe illā ipſam quamcunque aſſequi potuerit in dicendo mediocritatē? Quis ueſtrum æqualem Q. Varium uaſtū hominem, hoc eſt barbabare ſonantē, & agreſtem atque fœdum putidumq; nō intelligit illa ipſa facultate, quamcunque habet, magnā eſſe in ciuitate, gratiā, id eſt amicitiam ſtudiumq; conſecutum. De Cœlio hæc in Bruto. Hoc loco ipſum Domitium non relinquo: nā etſi non fuit in oratorū numero, tamē pono ſatis in eo fuiſſe orationis atque ingenij, quo & magiſtratus perſonā & conſularē dignitatem tueretur: quod idem de C. Cœlio dixerim, induſtriam in eo ſummā fuiſſe, ſummaſq; uirtutes, eloquētiæ tantum, quod eſſet in rebus priuatis, amicis eius, in Rep. ipſius dignitati ſatis. Q. Vario plura defert Cicero, quàm hic Craſſus. Acutior Carbone Q. Varius rebus inueniendis, nec minus uerbis expeditus, fortis uero actor et uehemēs, & uerbis nec inops nec abiectus, & quē planè oratorem dicere auderes. Tenendū tamen, illius agreſtem ac aſperū ſonū potius hic quàm artē deſpici. in Bruto Ciceronem commendare Romanos, & ultra meritū laude ferre. In arteq; quærendum quod ſummum atque perfectū eſt. Quia de oratore quærimus, inquit, fingendus, id eſt, ad ideā formandus eſt nobis oratione noſtra: quandoquidē nemo homo ſummus inueniri poteſt detractis omnibus uitijs orator, atque omni laude cumulatus. Si quis unus omni laude cumulatus inueniri poſſet, non eſſet orator ipſa oratione fingēdus, quia nemo t.tus extitit. ad ideā, ſicut in oratore pfecto, cōfugit. Nos hoc quod quærimus genus oratoris perfecti, non omittemus. Erūt nihilominus ſemper oratores mali. Cur ita? quoniam multitudo litium, quæ propè ſunt infinitæ, uarietas cauſarū (ex quibus aliæ tenues, aliæ graues, aliæ mediæ, aliæ breues, aliæ prolixæ, aliæ publicæ, aliæ priuatæ) turba & barbaria forenſis, hoc eſt multitudo litigatorū rudiū & barbarorū, multitudo prætorum & iudicum indocta turbulentaq; dat locum uel uitioſiſſimis oratoribus, nō daret hiſtrionibus in theatro. Quamobrē? quia tum pati malos hiſtriones nullæ controuerſiæ cogunt. In ijs artibus ludicris, hiſtrionica, gladiatoria, palæſtrica, in quibus non utilitas quæritur neceſſaria, ſed animi libera, id eſt, minime neceſſaria quædā oblectatio, quàm diligenter, quàm propè faſtidioſe, et ferè cōtēptim iudicamus? hiſtrio qui uel una ſyllaba peccauit, exploditur. nullæ enim lites neque cōtrouerſiæ ſunt, quæ cogūt in theatro actores fabularum malos perpeti: in foro neceſſitas patitur & non bonos oratores. Nullius eſt autē gloriæ, illis tātum ſatisfacere, quibus neceſſe eſt. Eſt igitur oratori diligēter prouidendum, non ut illis ſatisfaciat quibus neceſſe eſt: ſed ut ijs ipſis admirabilis eſſe uideatur, quibus libere liceat iudicare. hi ſunt quorum cauſa non agitur. AC ſi quæritis planè quid ſentiam, enunciabo apud homines, &c.] Naturæ muneribus omnium primis coniungit pudorem metumq; uerecundum, uirtutū omnium optimum cuſtodē, qui tametſi alitur

educatione, tamen magna ex parte corporis naturam & tẽparamentũ ſequitur. Ille mirandũ in modum decet oratorẽ, tanto gratior in eo, quanto temeritas & impudentia magis ingrata eſt. In hoc genere laudis quia Cicero multus fuit, hãc mihi tractare partẽ uidetur, & Craſſo, in quo fuit mirificus pudor, aſſignare. Teſtis eſt ipſe de ſe in Diuinatione. Ita deos mihi uelim propitios, ut cum illius temporis mihi uenit in mẽtem, quo die citato reo mihi dicendum ſit, non ſolum cõmoueor animo, ſed etiam toto corpore perhorreſco. Sic uerecundus Vlyſſes apud Homerum.

Στάσκεν ὑπαὶ δὲ ἴδεσκε κατὰ χθονὸς ὄμματα πήξας.
Stabat deiecto uultu, & humi fixis oculis.

Ac ſi quæritis, plane quid ſentiã de natura boni oratoris, enũciabo apud homines familiariſſimos, quod adhuc ſemper tacui, & tacendum putaui. Hoc quaſi ſecretũ cõmittit ſuis familiariſſimis. Tacendũ putauit, ne ſe ipſe laudare, de alijs multis male iudicare uideretur. Mihi nõ indocti modo, ſed etiã qui optime dicũt, quod eſt eloquentiæ ſummæ, quiq; id facillime (quod eſt naturæ & uſus) atque ornatiſſime (quod artis eſt) facere poſſunt: tamen niſi timide ad dicẽdum accedunt, et in exordienda oratione quodã ingenuo metu & pudore perturbantur, penè impudentes uidentur. Nõ pronũciauit abſolute, ut in iudicãdo ſuũ retineret pudorem. ac uſus eſt correctiõe, quòd improprie dixiſſet illud, optime dicũt. Si qui nihil perturbantur, nõ optime dicũt, ſed opinione multorum, ſic multi optime dicere uidentur. Id optime dicentibus accidere nõ poteſt. quamobrẽ? quia ut quiſq; optime dicit, ita maxime dicẽdi difficultatẽ, uariosq; euentus orationis hominũq; pertimeſcit. quanto doctior eſt, tãto magis rei ſummam intelligit. quãto exercitatior, & ſæpius periculũ fecit tanto melius et orationis euentus, & ancipi hominũ iudiciũ nouit, noſcendo pertimeſcit. Quippe hoc eſt honeſtæ uerecũdiæ, & prudẽtiæ, nomen diuturno labore partũ nõ temere periclitari. Nec ſatis eſt affici pudore, niſi fugias impudentiã. Quapropter is qui nihil poteſt dignũ re et quæſtione propoſita, dignũ nomine oratoris, dignũ hominũ auribus efficere, & edere, id eſt proferre, etiãſi cõmouetur & perturbatur in dicendo, tamen impudẽs uidetur. Facit enim quod nõ decet, in quo nomen impudẽtiæ nõ effugit. Quem uero inepte dicentẽ non pudet (id quod in plerisq; uideo) hũc ego nõ reprehenſione ſolũ, quæ animi pœna eſt, ſed etiã pœna corporis aut rerũ fortuitarũ dignũ puto. Hanc nouã laudẽ nõ ante ſibi, quàm detulerit alijs præſentibus, attribuit uerecundus. Equidẽ & in uobis (Scæuolam & Antoniũ oſtendit) animaduertere ſoleo pallorẽ, & in me ipſo ſæpiſſime experior, ut exalbeſcam in principio dicendi, & tota mente atq; omnibus artubus contremiſcam. alborẽ noſtrũ non oculis, ſed animo in ſanguinis abſceſſu cognoſcimus. Mẽs ipſa ſui iudex eſt: artus & membrorum articuli labantes, genua præſertim, & ſentiũtur & uidẽtur. Adoleſcentulus uero annos natus unũ et uiginti, ſic initio accuſationis qua C. Carbonẽ impuli, exanimatus & propè extinctus ſum metu, ut hoc ſummũ beneficiũ Q. Maximo illius iudicij quæſtori debuerim: quod cõtinuo cõſiliũ iudicũ ſortitione lectorũ dimiſerit, ſimul ac, id eſt, cũ primũ me fractũ ac debilitatũ metu uiderit. Metus animũ frangit uireſq; debilitat. Hic, id eſt, tũ oẽs qui aderant in ſermone, Aſſenſi Craſſo, ſignificare inter ſe, hoc eſt ſigno geſtuq; oſtendere cõſenſum ſuũ, et colloqui cœperũt, illa Craſſum de metu uera prædicare. Hæc obſeruatiõis optimæ non parua commendatio eſt. Fuit enim mirificus & admirabilis in Craſſo pudor, non ille ruſticus ineptiarũ pater, ſed ingenuus ille uirtutũ cuſtos: qui nõ modo nõ obeſſet eius orationi, ſed etiã probitatis commendatione prodeſſet. Exacuit diligentiã pudor, decoro ſtudet, ut index probitatis commendatur. non obeſt igitur orationi. De pudore Craſſi, pro Fonteio Cicero. Quantus in L. Craſſo pudor fuerit, quod ingeniũ, quãta authoritas, quis ignorat? TVM Antonius: ſæpe, ut dicis inquit animaduerti Craſſe, &c.] Cur optimus quiſq; initio dicendi pertimeſcat, ideo cauſas inquirit Antonius, ut nõ modo affirmatione, ſed etiã ratione res ipſa confirmetur. Tũ Antonius, Animaduerti Craſſe & te & cæteros ſummos oratores (corrigit illud uerbũ ſummos) quanquam tibi par mea ſententia nemo unquam fuit: ita ut iure ſummus diceretur. Animaduerti inquam uos in dicendi exordio permoueri, hoc eſt metu perturbari. Cuius rei cũ cauſam quærerem effectricẽ, quid nam eſſet cur ut in uno quoque oratore eloquentiæ plurimũ eſſet, ita maxime is pertimeſceret: cauſas inueniebã duas, unã, quòd intelligerẽt ij quos uſus ac natura docuiſſet, nõ ſemper ex ſententia euentũ dicẽdi procedere. Vſum anteposuit, naturã poſtpoſuit, ordine præpoſtero, tantũ ut in fine mẽbri exitũ carminis uitaret. Eſt autẽ et orationi ſua forma, quia materia & occaſio nõ eodẽ ſe modo ſemper aperit: non idem eſt ſemper audientiũ fauor, non eadẽ animi dicentis alacritas, non idem aduerſarius, non idẽ iudex, non idem tẽpus, non idem locus, nõ ijdem monitores & aduocati. Eſt & hic Mars ἀλλοπρόσαλλος. Altera eſt cauſa de qua queri ſæpe ſoleo, quoniã iniquiores nobis auditores ſunt, quàm probatis hominibus artiũ cæterarũ. Cæterarũ homines artiũ (ut hiſtriones, ſpectati & probati, ac populo laudati) ſiquando aliquid minus bene fecerũt, quàm ſolẽt, aut noluiſſe, aut ualetudine morboq; impediti nõ potuiſſe cõſequi id quod ſcirẽt, putãtur: alterũ eſt arbitrij, alterũ neceſſitatis. In arte hiſtrionica exemplũ familiare eſt, quia Roſcius populo ſpectatus et probatus eſt. Noluit, inquiũt, hodie agere, fabulãq; recitare Roſcius, aut crudior fuit, & eo quaſi morbo impeditus non egit. Cruditas enim ſummopere uitanda eſt ab eo qui uocem ſeruare uelit, ne laborantibus organis uitioſus infundatur humor. De Roſcio hæc poſtea Cicero. Videtiſne quàm nihil ab eo niſi perfecte, nihil niſi cũ ſumma uenuſtate fiat, niſi ita ut deceat, & uti oẽs moueat atq; delectet? itaq; hoc iandiu eſt cõſecutus, ut in quo quiſq; artificio excelleret, is in ſuo genere Roſcius diceretur. Oratoris peccatũ ſi quod eſt animaduerſum, ſtultitiæ peccatũ uidetur, nõ cruditatis: quod & malis hiſtrionibus accidit, nec. n. ab re ſtatuit homines ſpectatos & probatos. Stultitia autẽ excuſationẽ nõ habet nemo ſtulte agere, quia crudus fuit, aut quia ita maluit agere ſtulte, uidetur, ſed quia ſapiẽtiæ mẽtẽ conſiliũq; neſcierit: quo grauius iudiciũ in dicendo orator quàm actor fabularũ ſubit. Quoties. n. dicit, toties de illo iudicatur. Actor ſemel ſpectatus & probatus, ſi quãdo peccet exiſtimationẽ nõ amittit: hic ſi ſemel in geſtu peccauit nõ ſtatim exiſtimatur neſcire geſtũ hiſtrionicũ, modo probatus ſit. Cuius oratoris aliquid reprehenſum: ut inuentio, elocutio, actio, aut æterna in eo aut certe diuturna ualet opinio tarditatis: hoc eſt, exiſtimãt ij qui ſubaudiũt, eũ eſſe aut natura aut arte tardũ, & hãc ſemper aut certe diu ſeruãt opinionẽ. ILLVD uero quòd à te dictũ eſt, eſſe permulta quæ orator, &c.] Vt illud de pudore & metu probauit Antonius, ſic quoq; alterum de natura & oratoris ingenio confirmat Apollonij authoritate, & artium comparatione. Illud uero quod à te Craſſe paulo ante dictum eſt, eſſe permulta naturæ munera, quæ orator niſi à natura haberet, non multum à magiſtro adiuuaretur, ualde tibi aſſentior, id eſt aſſenſu & mea ſentẽtia cõfirmo, inq; ea re uel maxime probaui ſummũ illũ doctorẽ & rhetoricæ magiſtrum Appollonium, non illũ Molonem, ſed Alabandenſem, ex illuſtri ciuitate Cariæ Alabãda: qui cũ rhetoricæ ſtudioſos mercede et precio doceret, tamẽ nõ patiebatur eos quos iudicabat non poſſe oratores euadere, naturæ bonis deſtitutos, operã apud ſeſe pdere: dimittebatq; et ad quãcũq; artem putabat eſſe aptum eũ qui ad ſe uenis-

ſet, ad

ſet, ad eam impellere atque hortari ſolebat. Videbat nimirum alios alijs artibus aptiores, nec ignorabat ſequēdā eſſe naturā ducem, quam ſi furca (inquit Horatins) expellas, tamen uſque recurret. Quod ſi natura in cōtrariū flecti poſſet, tamen quia perquā difficile eſſet illi repugnare, expediret magis eā ſequentem in arte apta primas habere, quàm repugnātem in alia ultimo ordine cenſeri. At nihil audendum eſt inuita Minerua. Ad comparationem. Satis eſt percipiendis cæteris artificijs, quæ uel animo tantum, uel animo manuq; tractantur, tantummodo ſimilem eſſe homini, id eſt aliquā mentis atque rationis habere portiunculā (hoc imminuendi cauſa loquitur) & id quod tradatur ab artis magiſtro, uel ſi quis forte ſit tardior, inculcetur, & quaſi intrudatur, poſſe percipere & comprehendere animo, & perceptum memoria cuſtodire. Animo quidem cognoſcimus, memoria continemus. Cognitio prior, memoria poſterior. Non quæritur alijs quod oratori: linguæ mobilitas, quæ paulo ante ſolutio dicta eſt: non celeritas ea uerborū, quæ ſine uitioſa interruptione continuat orationem: non denique ea naturæ dona, quæ nobis non poſſumus fingere, id eſt formare & aptare: facies, quæ eſt totius corporis ſpecies & conformatio: uultus, id eſt motus oris decens & urbanus: ſonus liberalis & ingenuus, non uaſtus & agreſtis. In oratore autem acumen & ſubtilitas dialecticorum non modo ad inuenienda, ſed etiā ad colligenda argumenta, & ad acutam uim differendi: ſententiæ philoſophorū graues, doctæ, dignæ auribus eruditis, unde inuentio plus habeat authoritatis: uerba propè poetarum, nō poetica quidem, ſed lecta, grauia, ſonantia, contexta ad eloquendum: memoria iuriſconſultorum ſpacioſa & ſtabilis ad res & uerba continenda: uox tragœdorum, id eſt eorum qui tragœdias agunt, ad ferendos labores, ad efferendas periodos, ad implendas audientium aures: geſtus penè ſummorum actorum, id eſt hiſtrionum, ad honeſtam pronunciationem eſt requirendus. Quamobrem nihil in hominū genere rarius perfecto oratore inueniri poteſt. Id rerum copia & multitudo facit. In alijs artificibus ſingula & ea mediocria probantur, in oratore omnia & ea ſumma perfectaq; quæruntur.

TVM Craſſus, atqui uide, inquit, in artificio & opera quàm tenui, &c.] Cū pauciſſimi mortales omnibus ferè naturæ muneribus præditi ſint, in eligendo oratore futuro adhibenda diligentia eſt. Id Craſſus oſtendit à minorum comparatione: unde colligit eum qui non poteſt, qui uitioſe facit, quē denique nō decet, ab hoc quaſi ſacro ablegandum. Sit hæc igitur ſumma naturæ bonis opus eſſe: eum qui hæc habeat, exhortandum: qui non habeat, alio eſſe dimittendum. Tum Craſſus. Vide, inquit, Antoni, in artificio & opera quàm tenui & leui, ut in hiſtrionica ſemper habita Romæ conditionis extremæ poſt ſeruitia, quanto plus adhibeatur diligentiæ, quàm in hac eloquentia, quā conſtat eſſe maximam. Artificium tenue rei maximæ, diligentia negligentiæ cōparatur. Sæpe enim ſoleo audire Roſcium actorem fabularum (hunc & Ciceroni perquam familiarem fuiſſe conſtat) cū ita dicat, ſe adhuc reperire diſcipulum, quem quidem probaret, potuiſſe neminem: non quo nō eſſent quidam probabiles, ſicut et oratores in uno aliquo modo genere ſpectati, ſed quia ſi aliquid modo, id eſt, tantū eſſet uitij aut in cōformatione oris & corporis, aut in motu, aut in geſtu, aut in lingua, aut in ſono uocis, aut in lateribus, id ferre ſeuerus ipſe non poſſet. Ne mirere tantum hiſtrionem uitium ferre non poſſe, cum planū ſit uitia q̃ uirtutes animaduerti citius, ac diutius teneri. Nihil eſt enim tā inſigne, id eſt notabile, nec tā ad diuturnitatē memoriæ ſtabile, hoc eſt, nihil eſt quod diutius memoriæ inhæreat, q̃ id in quo aliquid offenderis, quàm ſi uitiū admiſeris quod alios offendat. Itaque ſi magna paruis interim optime conferūtur, ad hanc ſimilitudinem huius hiſtrionis oratoriam laudē dirigamus, & oratorem in ſuo genere tam perfectū, quàm in arte ludicra Roſcium uidemus, requiramus. Id enim eſt, ad eius ſimilitudinem oratoriam laudem dirigere. Videtiſ'ne in ſcena tempore ludorum, quā'm nihil ab eo niſi perfecte, nihil niſi cū ſumma uenuſtate fiat, niſi ita ut deceat & uti omnes moueat atq; delectet? Hic pfectio eſt, abſolutio uniuerſæ pronūciationis, uenuſtas, gratia, decor & elegātia agendi, decorum quod elucet ex apta ſententiarum atque uerborum enunciatione, & geſtu cōgruo. Motus eſt affectuum, delectatio facetiarum. hæc eſt copioſa & eximia laus hiſtrionis. Itaque hoc iamdiu eſt conſecutus euulgata etiā prouerbio gloriæ, ut in quo quiſque artificio excelleret, is in ſuo genere, id eſt in arte ſua, Roſcius diceretur. In huius hiſtrionis laude multus eſt Cicero, quòd eū iunior obſeruauerat. Plutarchus. λέγεται δὲ καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἧττον νοσῶν τῶν δημοσθένους πρὸς τὴν ὑπόκρισιν, τοῦτο μὲν ῥωσκίῳ τῷ κωμῳδῷ, τοῦτο δ' αἰσώπῳ τῷ τραγῳδῷ προσέχειν ἐπιμελῶς. Fertur & ipſe nihilo minus quàm Demoſthenes in pronūciatione laboraſſe, ideoq; Roſcio Comœdo, & Aeſopo tragœdo ſolitus adhærere deligenter. Hanc ego abſolutionē, id eſt perfectionē, in oratore deſiderans, à qua ipſe lōge abſum (etſi de ſe ipſe modeſte loquitur, nō mētitur tamen) facio impudēter. Quomodo? Mihi enim nolo ignoſci, cæteris ipſe non ignoſco. hoc modo uiā præcludit obiectioni. Qui non poteſt orator eſſe repugnante natura, qui uitioſe facit eadem nouercante, cōcedente tamē aliquid, quem denique non decet aut ob malam formam, aut malam gratiam, aut uaſtum uocis ſonum ac ineptum, hūc, ut Appollonius Alabandenſis iubebat, ad id quod adiuuāte natura facere poſſit, detrudendum puto. Vſus eſt uerbo acerbo Detrudendum, ut alias artes multo inferiores eſſe putaremus.

NVM tu igitur, inquit Sulpitius, me aut hunc Cottā, &c.] Sermonis huius duplex eſt uſus. Nā primum tendit eò, ut expoſitis naturæ bonis, id tandem colligatur, caput eſſe artis, decere. Præterea cōfirmat iuuenes eos qui habeāt à natura quod Supitius, in quo dialogi ſeruata ratio eſt, ad alios omnes transferenda. Confirmat & alios qui minus habeant. Sulpitio ſermo cōgruētior quàm Cottæ fuit, propterea quòd in eo plus ornamentorum natura poſuiſſet. Cotta uaſtior erat, et agreſtior: quod tertio libro ſignificat: & hic quoque intelligēdum relinquit, cum propriā Sulpitio laudem, non Cottæ tribuit. Num tu igitur, inquit Sulpitius, me aut hunc Cottā ius ciuile, aut rem militarem iubes diſcere? Num, quærentis eſt negationem. Ius ciuile & rem militarem cæteris antepoſuit artificijs, quia tres artes Romæ in honore & pretio fuerunt: ars militaris, eloquentia, iuriſprudentia. Cæteræ omnes uix aſpirabant ad Remp. adminiſtrandam. Ex his igitur ſi eloquentiam ademeris, duæ ſupererunt. Cicero, qui uideret duas à multis ita occupatas, ut in illis excellere non poſſet, ad eloquentiam ſe trāſtulit, eamq; ſemper omni laude decorauit. quo etiam pertinent hæc uerba Sulpitij: Nam quis ad iſta ſumma atque in omni genere perfecta poteſt peruenire? Tum ille Craſſus. Ego uero, inquit, quod in uobis egregiam quandam ac præclaram indolem, id eſt, naturam inſitam (uerbum medium Indoles) ad dicendum cognoui, iccirco hæc expoſui omnia de naturæ muneribus: nec magis ad eos deterrendos qui non poſſent male nati ad eloquentiam peruenire, quā'm ad uos, qui poſſetis, exacuēdos, id eſt, acutiores & acriores efficiēdos, accommodaui orationem meam. Et quāquam in utroque ueſtrum ſummum eſſe naturæ ingeniū, ſummumq; animi ſtudium perſpexi, tamē hæc quæ ſunt in ſpecie corporis poſita, de quibus plura fortaſſe dixi, quā'm ſolent Græci artiū ſcriptores dicere, in te Sulpiti diuina ſunt. Nihil autē Græci peccant, ſi non arte comprehendunt id quod in artē nō cadit. In ſpecie Sulpitij tria commendat, motum corporis & geſtum decentem: habitum, formam, & figuram eiuſdem: uocem plenam & ſuauem. Hæc ſi quibus à natura minora data ſunt quā'm Sulpitio: tamen illud aſſequi poſſunt, ut ijs quæ

habeant, modice & ſcienter utantur. Modice, moderate & cōmode. Nonius Marcellus. Modicum in conſuetudine pauxillū uolumus ſignificare. Modicum ueteres moderatum & cōmodum dici uolunt. ſcienter, ſcite, & ex arte. Videndum etiam ne dedeceat, ne quid præter decorum ſit. id enim indecorū eſt maxime uitandū, & de hoc uno decoro minime eſt facile præcipere, nó mihi modo, qui ſicut unus paterfamiliàs, nō artis magiſter, his de rebus loquor: ſed etiam illi ipſi Roſcio hiſtrioni excellētiſſimo, quem ſæpe audio dicere caput eſſe artis, id eſt, præcipuum & in arte primum, decere. De orationis & uitæ decoro multa dicuntur & à rhetoribus, et à philoſophis, nec de illo difficile eſt præcipere. de corporis & uultus ingenua uenuſtate & eiuſmodi decoro quod elucet à ſpecie mēbrorū liberali, de quo Roſcius loquitur, non facile eſt præcipere. Hoc neceſſariū magis hiſtrionibus, qui ſpectantur ad uoluptaté, quàm oratoribus qui audiuntur ad ſeueritatem. ſed in his iucundum eſt.

SED ſi placet, ſermonem alio transferamus, & noſtro, &c.] Oratori futuro naturæ bona primum ſunt expetenda: deinde, amor & ſtudium literarum, ſine quo natura languescit, aſſumendum eſt. Itaque de illo Craſſus ſecundo loco. Interponuntur alia quædam tum ad diſtinguenda ſpacijs & interuallis quibuſdam præcepta, tum ad perſonarū rerumq; ſeruandum decorū. Sed ſi placet, ſermonem alio, id eſt, ad aliud quiddā transferamus, & noſtro more noſtraq; quotidiana conſuetudine loquamur, iſta rhetorica relinquamus. Diſſimulat callidus, ut adoleſcētes ex ordine moueant quæſtiones, ut horū ſtudium, quia de ſtudio agendum eſt, ſit alijs exemplum. Mini me uero, inquit Cotta, ſermoné transferemus. hic tāto auidior eſt artis, quanto naturæ minoris eſt. Nunc te iam exoremus & prece uincamus neceſſe eſt, quoniā retines nos in hoc cœpto ſtudio rhetorico, nec ad aliam dimittis artem, ut ad militiā, aut iuris ſcientiam, petimus ut nobis explices, ſi nó omnia quæ pertinent ad ſummam, tamen quidquid eſt iſtud quod tu dicēdo potes. ſic Cotta loquitur, ne Craſſus, ut ante, reſpondeat illa ſe neſciret quæ uelint adoleſcētes. Idē iocatur facete quod licuit cum uiro doctiſſimo, id expetere ſe, quātulum Craſſus eſt aſſecutus. Scit illud eſſe maximū, ſed alludens ad uerba Craſſi diſſimulanter imminuit ſic, ut augere intelligatur. Non ſumus nimis auidi perfectæ ſummæq; illius eloquentiæ, iſta tua mediocri, ut uis, ſumma, ut exiſtimamus, eloquētia cōtēti ſumus: idq; ex te quærimus, ut ne plus nos aſſequamur, (hoc enim ſatis eſt) quàm quantulū tu in dicēdo aſſecutus es. Noluit eius uim ad arté & præceptum referre, ſed ad uſum potius & exercitationem Craſſo grauiorem, quàm rhetorum præcepta. Quoniā quæ à natura expetēda ſunt, ea dicis non nimis deeſſe nobis; (Craſſus dixerat ſummum ingenium, ſummum ſtudium, hic de ſe Cotta parcius loquitur) ex te quærimus, quid præterea eſſe aſſumendum putes? Tum Craſſus arridens, quia iocatus erat Cotta, Quid cenſes, inquit, aſſumendum, niſi ſtudium, & ardorem quendam amoris? Studium, uoluntas, conatus & opera animi eſt. Ardor amoris, eſt ardens amor eius rei quam cupiuit animus. Sine ſtudio & amore nemo in uita unquam quidquā egregium aſſequetur. Mala nobis inuitis ſemper irrumpūt, bona ſtudio & amore quæſita ueniunt ægre: & tādem recepta, (niſi magna ui cohibeas) perfacile dilabuntur. Eloquentiam omnium rerum pulcherrimam quam expetis Cotta, ſine ſtudio & ardore quodam amoris nemo unquam aſſequetur. Conſentaneum eſt, ſi quæ natura minora ſunt, ſine ſtudio nó poſſunt haberi, multo maioré difficilioremq; eloquentiam, ſine illo nó poſſe comparari. Hoc ſtudium definit Cicero Rhetoricorum primo. Studium eſt animi aſſidua & uehemens ad aliquam rem applicata magna cum uoluptate occupatio: ut philoſophiæ, poetriæ, geometriæ, literarū. Quoniā autem ſuo quiſq; ſtudio trahitur, in alijs alij rebus excellunt, ad ſtudiū & amorem cohotandi ſunt tardiores. Vos ad eam rem uideo non eſſe cohortandos, quin potius reprimēdos eſſe cenſeo, qui ex eo nimis flagrare cupiditate, id eſt, ardenti ſtudio intelligo, quòd mihi ſitis moleſti. iam parat aditū ad rhetoricæ præcepta, quibus poſt naturæ bona & ſtudium animi locus eſt. Sed profecto ſtudia nihil proſunt perueniendi aliquò, id eſt, ad aliquā arté, niſi cognoris illud ipſum quod te ferat ac deducat eò quò intēdas, & peruenire uelis. Quare exponam uobis rationem cōſuetudinis meæ, neque perrecōditam & abſtruſam, neque ualde difficilem, neque magnificā & excellentem, neque grauem & plenam dignitatis. hæc ex modeſtia prodeunt omnia: pro decoro uir ſapiens attenuat ſua. De meis rebus, quàm de oratoris arte dicere, multo facilius eſt. Leuius igitur quoddā onus imponitis, quæ rentes qua conſuetudine quondam ſolitus ſim uti, cū mihi in iſto ſtudio eloquentiæ uerſari adoleſcenti licebat. Tū Sulpitius ſtudioſius auditor & attentus: O diem Cotta nobis, inquit, optatum, nobis perſæpe expetitum. Quod enim neque precibus unquam, nec inſidiando & occulte ſubeundo more inſidiatorū, nec ſpeculando more exploratorū aſſequi potui, ut quid Craſſus ageret aut meditandi, id eſt, cogitandi uel exercēdi, aut dicendi cauſa, non modo uidere mihi, ſed ex eius ſcriptore & lectore, id eſt, ſeruo à manu Diphilo ſuſpicari liceret, id ſpero nos eſſe adeptos: omniaq; iā nō ex Diphilo, ſed ex ipſo, quæ diu cupimus optamusq; cognituros. Verbis oſtēdit aptiſſime ſtudium illud, cuius eos Craſſus cupiditate flagrare dixit. Diphilus Craſſi ſeruus, ut Tyro Ciceronis fuit, qui res domini ſcriberet, qui eius et aliorū ſcripta legeret.

TVM, Craſſus, atqui arbitror Sulpiti cum audieris, &c.] Paucis amplectitur rhetoricæ præcepta, partim in 2. lib. partim in 3. fuſius explicanda. Pro ſuo pudore præfatur hanc eſſe præceptionum rationē, adoleſcētium expectatione multo minorem. Eſt enim minuta & exilis hæc ratio, & ſuperiori grauitati diſpar, ideoq; aliqua præparatione diſtinguenda. Tum Craſſus. Atqui arbitror Sulpiti cum audieris, nó tam te hæc admiraturum quæ dixero, quàm exiſtimaturum iudicaturumq;, tum cū ea audire cupiebas, cauſam cur cuperes, nó fuiſſe. Opinio de rebus obſcurior plus habet admirationis: cognitio frequēter amolitur admirationem. Admirationi ſunt recondita, inaudita, noua. Sine admiratione autē, obuia, frequenter audita, uſitata. Igitur has ſubtrahit cauſas, planum facturus in ſermone nihil admirationis fore. Ego non negabo me principio iſta omnium rhetorum & oratorum cōmunia & contrita, hoc eſt, quaſi tractādo diminuta præcepta didiciſſe. Hanc. n. tenere diſciplinā, homine ingenuo, id eſt, libero liberaliterq; educato, dignū uidetur. Ingenuus homo, quē multis in rebus, multis in locis honeſte uerſari oportet acuēdæ prudentiæ cauſa, non ea debet ignorare, quæ uiri prudentiſſimi lōgo tempore obſeruarunt, obſeruata redegerūt in artem, qualia ſunt huiuſce rhetoricæ præcepta. Nec ſi contrita ſunt, ideo non diſcenda: ſed eo diligentius cognoſcēda, quo pluribus uulgatiora ſunt. Hæc dicta ſint ad deprecandam rei utilitatem. Qui præcepta noſſe cupit ex ordine, primum ſpectet artis finem, intentione primum, conſecutionem poſtremū. Finis rhetoricæ eſt; dicere ad perſuadendum accommodate. Non enim ſemper illa perſuadet, nec euentu dubio tenetur, ſed ubique accommodate hoc eſt, utiliter & apte dicit ad perſuadendū. Itaque qui quod poſtulabat cauſa, commode dixit, finem artis eſt aſſecutus. Eò tendunt uniuerſa quæ traduntur in arte præcepta. De fine multæ fuerunt opiniones à Quintiliano numeratæ, quæ parū faciunt ad hanc ſuccinctam interpretationem. Fine proſpecto, tenenda ſunt genera quæſtionum, quoniam circa quæſtionem uti materiam uerſatur ars. Quæſtionum duo ſunt genera. alia finita eſt, alia infinita. Finita quæſtio eſt, de re certis in perſonis ac temporibus locata, cuiuſmodi eſt hæc, Iure'ne Milo Clodium occidit? in qua certæ perſonæ atque definitæ, certa quoq; ſunt tempora.

tempora. Hanc quæſtionem ſpecialem appellare poſſis, & cauſam, & controuerſiam: & ferè continet ea quæ nõnulli dialectici nominarũt indiuidua. Quæſtio infinita eſt ſine deſignatione, id eſt, ſignificatione certa perſonarũ et tẽporũ: ut, uectigalia'ne Reipublicæ neceſſaria? In hac ſtatuũtur genera & ſpecies: & ratiõe multitudinis prior atq; ſuperior eſt, eaq; de cauſa priorem in definiendo conſtituit. In utraq; re, id eſt, quæſtione & finita, et infinita, tres ſunt quæſtiones in ſpecie ponẽdæ, An eſt? quid eſt? quale eſt? In prima quæritur, factũ'ne ſit? an Roſcius interemit patrẽ? In altera, quo nomine uocetur id quod eſſe factũ cõſtat: An cõcitatio pop. Rom. in Cæpionẽ ducẽ, uocanda ſit nomine læſæ maieſtatis? In tertia, rectẽ'ne factum quod reus fatetur? Iure'ne Rabirius Saturninũ perſecutus eſt? Hi tres rhetorũ notiſſimi ſtatus ratiõales uocati, quia ratiõe ſine ſcripto perſæpe tractãtur: aliæ ſunt in ſcripto quæſtiones, legales nominãtur, à quibuſdã ſtatus legitimi. Tres hic ſtatuit, omnes ex ſcripti ſiue teſtamẽti, ſiue ſenatuſcõſulti, ſiue plebiſciti, ſiue chirographi, ſiue teſtimonij interpretatiõe. Prima ſit quæſtio in ambiguitate aut uerbi aut ſententiæ, quæ in duos plures'ue ſenſus trahi poteſt. Qui nõ aluerit parentẽ, uinciatur: an in uerbo Qui, mulier etiam intelligitur? Altera eſt in cõtrarijs legibus, id eſt, in illis quæ qdẽ cõtrariæ nõ ſunt, ſed tanquã contrariæ aliquo euentu comparantur. Stuprata, uiolatoris aut uitam aut necem, utrum uolet optet. qui duas cõſtuprauit, ab altera ad uitã, ab altera ad necẽ petitur. utra pars legis audienda? Tertia eſt in ſcripto & ſententia, cũ alius ſcriptum, alius mẽtem ſcriptoris inquirit. Parricida in culeũ inſutus præcipitetur in mare: an legiſlator matris interfectorẽ deijci uoluit? an uerbum ſequendũ propoſuit? His omnibus quæſtionũ partibus ſubiecta ſunt quædã argumenta propria. Quæſtioni An eſt, ſubſeruiunt cauſæ, effecta, euenta, adiũcta, exẽpla, ſimilia, ſigna. Quæſtioni Quid eſt, adhibentur genus, differentia, proprium, definitio, antecedẽtia, conſequẽtia, repugnantia. Quæſtioni Quale eſt, authoritates, à iure, à lege, à more ducta ratio. Quædam ſunt omniũ communia argumẽta, quæ ſtatibus omnibus poſſunt accommodari. Ea propria tamẽ dici poſſunt, propterea quòd frequentius in unã cõſtitutionũ cadũt, qualia pleraq; ſunt eorum quæ modo numerauimus. Quæſtionũ finitarũ, quæ ſunt à communi & infinita quæſtione ſeiuncta, tria ſunt genera. Vnum iudiciale, quod in iudicijs uerſatur: alterum deliberatiuum: tertiũ demonſtratiuũ, quod in laudandis aut uituperandis hominibus ponitur. Ad hæc genera cauſarum diſputanda inuenti ſunt loci, et cõſtituti. Alijs in iudicijs utimur, qui tendunt omnes ad æquitatem. accipe minores locos, qui ſolent aſſignari in ſtatu cõiecturali, in definitione & qualitate: nõ autẽ illos maiores quos peruagatur in Topicis. Alijs utimur in deliberatione, ut ab honeſto, ab utili, à facili, qui ſæpius diriguntur ad utilitatẽ eorũ quibus conſiliũ damus. Alijs item in laudatiõibus à bonis animi, corporis, & fortunæ, qui referuntur ad perſonarum dignitatẽ. Iudicij finis, æquitas: deliberationis, utilitas ea quæ nõ ſit ab honeſto ſeparãda: laudationis, dignitas. Nõ ero fuſior, ubi ſummus author exiſtimat agendum paucis. C V M Q V E *eſſet omnis oratoris uis ac facultas in quinque, &c.*] *Vis omnis oratoris & ipſa rhetorice in quinque partes diſtribuitur. in inuentionem, quæ prima reperit ea quæ dicuntur. In diſpoſitionem, quæ inuenta non ſolum ordine, ſed etiam momento atq; iudicio, id eſt non ſemper ordine naturali, ſed eo quẽ iudicat animus plus habere momẽti, diſpenſare, hoc eſt, diſponere & collocare debet. In elocutionẽ, quæ rẽ ueſtit et ornat orationẽ. In memoriã, quæ reliquas partes ſepit, hoc eſt cõplectitur & cõtinet. In pronunciationem, quæ eſt actio cum dignitate & uenuſtate. Momentũ diſpoſitionis eſt in conſtituendis rebus pro loco, pro tempore, & pro utilitate cauſæ: ut interdũ refutatio ſit ante narrationem: interdum omiſſo exordio, atque narratione præterita, ſit initium propoſitio & confirmatio: ut leuiora interſerantur argumenta, aliquando prorſus omittantur. Hæc & ſimilia nõ ordo præſcriptus à natura, ſed momenta cauſarum temporumq; diſponunt. Partes orationis quinque ſunt. Exordium, in quo antequam de re de qua agitur, dicat orator, conciliat paratq; animos eorum, qui audiũt; Narratio, qua res ipſa demonſtratur. Partitio, qua controuerſia conſtituitur, & proponitur ſumma quæſtionis. hæc inter grãdiores partes nõ habetur, quia fundamentũ eſt cõfirmationis. Confirmatio, quæ id quod intendit orator, ratione cõfirmat. Refutatio, quæ refellit aduerſarij dicta. Peroratio, in qua quæ ſunt pro nobis amplificamus, & argumentorũ crebra repetitione, aut affectuum copia augemus: quæ ſunt pro aduerſarijs, infirmamus atq; frangimus, iiſdẽ rebus duabus, breuẽ dico repetitionẽ, & affectuũ uim. Virtutes orationis quatuor ſunt. debet eſſe pura & latina, ut uitio barbariſmi et ſolœciſmi uacet. plana & dilucida, quò intelligatur. ornata figuris et numeris, ut digna ſit oratore. apta, et decori ſeruatrix, ut rebus perſoniſq; cõueniat. De his permulta lib. 3. & ibidẽ de elocutione et actione: de reliquis in 2. Ea res effecit, ut paucioribus hæc perſtringeremus. Ex partibus orationis aliæ plus naturæ quàm artis habẽt, aliæ cõtra. Memoria et pronũciatio minimũ habẽt artis, naturæ & exercitationis quærunt uel plurimũ. Quin etiã, inquit, quæ maxime propria eſſent naturæ, memoria & actio, tamẽ in his ipſis artẽ adhiberi uiderã quoniã omnia cultu meliora fiunt. Nã de actione, id eſt, pronũtiatione, & de memoria, quædã breuia & pauca, ſed magna cũ exercitatione præcepta guſtaram. Sic artes reperiũtur ratione breues, uſu longiſſimæ, ut uocum ratio muſica, ut ſciẽtia numerorum. hactenus de præceptis. In his enim ferè rebus & præceptis omnis iſtorum artificũ & rhetorum & rudiũ oratorum doctrina uerſatur. Quid? cõtemnis artem? Ego, inquit, ſi dicam nihil artẽ adiuuare, mentiar. adiuuat, ſed nequaquã in illa ſunt omnia. Habet ars quædã adiumenta quaſi ad cõmonẽdum & dirigendum oratorem, quò & ad quam orationis partem quidquã referat, et quò intuens, animumq; regẽs, à propoſito ſuo minus aberret. Monet enim nos eorũ quæ ſapientiſſimi uiri in dicendo ſæpe tenuerunt. At quoniã nihil perpetuo ſimile eſt, & rationi obtẽperat ars, nõ potuere certa & ſtabilia conſtitui præcepta. Ego hanc uim & facultatẽ intelligo eſſe in præceptis omnibus, nõ ut ea ſecuti oratores, eloquẽtiæ laudẽ ſint adepti. Vnde igitur? ab ingenio præſtãti, et exercitatione uſuq; dicendi, ſed maxime à cognitione et ſciẽtia rerũ maximarũ. Qui probari poteſt? Ex eo quòd oratores fuerunt ante præcepta, ſi nõ omnibus rebus abſoluti, tamẽ in multis expoliti. Qui'nam? Omnes qui fuerũt ante Tiſiam & Coracem, duos huius artis inuentores. Quæ tum ſua ſponte, ſuaq; natura homines eloquentes facerent, ea quidam obſeruarunt, atque id egerunt, ut arte quadam comprehenderent. Sic non eloquentia ex artificio, ſed artificium ex eloquentia natum. Cur igitur aiunt ſine arte eloquentem eſſe non poſſe? De perfecto loquuntur, cui ad ſummam quærenda ſunt uiarum compendia. Ad hæc ueteres diſſimulãtiores artis erant, iuniores omnia deferunt arti, & abiecta natura iurant in uerba magiſtrorum, ac ita dictitant, Non intelliges nunquã quod omnium maxime uis, niſi hunc aut illum perlegeris. Ars neceſſaria non eſt ad bene dicendum, non ideo tamẽ repudianda: quia ſicut alias omneis artes ingenuas, ita hanc quoque cognoſcere, liberale et ingenuum eſt. Adde quod ante dixit, artem habere quædam quaſi ad commonẽdum oratorẽ quò intuens, à propoſito minus aberrat.* E T *exercitatio quædam ſuſcip. &c.*] *Eloquentia natura, ſtudio, arte, & exercitatione quæritur. Ex iis quarta reſtat explicãda uerbis, exer*

citatio. In exercitatione ſunt declamatio tã excogitata quàm extemporalis, ſtylus & cõſcriptio, paraphraſis, interpretatio ſiue tranſlatio, cognitio optimi cuiuſque ſcriptoris. Eſt et exercitatio actionis & memoriæ, quam ad declamationem referimus. De rebus his omnibus loquitur ex ordine. Et exercitatio quædam quaſi ludicra pugnæ meditatioq; ſuſcipienda nobis eſt. Quoniã Sulpitius & Cotta uenerant exercitati, mollius interpretatur hoc præceptũ. Vos, inquit, iampridẽ eſtis in curſu, hoc eſt, non nũc primum ingredimini in exercitationis cãpũ, quẽadmodum nouitij tyrones, ſed iã magnũ exercẽdo ſpatium cucurriſtis. Sed ijs rudibus qui ingrediuntur ad ſtudiũ, exercitatio quædam ſuſcipienda eſt, & ijs qui poſſunt etiam nunc ante pugnã forenſem exercitatiõe quaſi ludicra et gymnaſtica prædiſcere ac meditari, id eſt exercere ea quæ uere ſunt in foro tanquã in acie agẽda. Similitudo ducta eſt à milite. Quẽadmodũ tyrones in campo ſuas ante probãt uires, et arma diſcunt, quam in hoſtile certamẽ prodeãt et prælium: ita ſtudioſos eloquentiæ, uictores olim magnis in cauſis futuros, & in ſtylo & declamatione ante deſudare oportet, quam cũ aduerſario ineant pugnã forenſem. Hanc ipſam exercitationẽ, inquit Sulpitius, noſſe uolumus. Inſtigauit hominẽ ad id explicandum, quod utile uidebatur. Quòd autẽ ſummam præceptorũ, non explicationem cõſtituit, parat aditũ ad effuſionem inuolutæ rei demonſtrationẽ, ſine qua imperfecta manet ars. Attamen iſta quæ abs te breuiter & raptim de arte decurſa celeriterq; traducta ſunt, audire cupimus, quanquã ſunt nobis quoque non inaudita, ut pote quæ tum Græci tũ Latini permulti libellis euulgauerint. uerum illa mox explicabis, nunc de ipſa exercitatione quid ſentias, quærimus. Memor eſt Cicero, decreuiſſe ſe tractare primo libro quæ fuerãt ab alijs ſcriptoribus omiſſa. Equidẽ probo iſta exercitamenta, Craſſus inquit, quæ uos adoleſcentes facere ſoletis, ut cauſa aliqua (thema dicitur et materia) poſita, nõ friuola & inutili, ſed cõſimili cauſarũ earũ quæ ab litigatoribus in forũ deferũtur, dicatis nõ ad oſtentationẽ, ſed quãmaxime ad ueritatẽ, id eſt, ad uerã cauſam accõmodate. Se plerique uani oſtentatores, & imperiti rerum æſtimatores, in hoc genere declamãdi uocem tãtum, neque eam ſcienter et artificioſe, et uires corporis & animi exercent ſuas, id eſt, nõ quas habere poſſent, ſed quas habent. & linguæ celeritatem uolubilitatemq; incitant ſine delectu ſententiarum: uerborũq; frequentia, nõ proprietate delectantur: in quo fallit eos iudicium, Nam cũ audiunt iſtuc, ut fabricando fabri ſumus, ſic dicendo declamãdoq; homines aſſequũtur ut optime dicant: tũ declamant, ſed male & peruerſe. Sciant igitur illud etiã uulgo dici, peruerſe dicẽdo homines facillime cõſequũtur ut peruerſe prauéq; dicãt. Senſus eſt, declamatio ad ueritatem compoſita, gignit optimã dicendi facultatẽ. Declamatio ungalis & uentoſa parit inanẽ exercendi loquacitatem. Cõfirmat hæc Quintil. 2. lib. Sint, inquit, materiæ quæ fingẽtur, quàm ſimillimæ ueritati. Et declamatio quantũ maxime poteſt, imitetur eas actiões, in quarũ exercitatione reperta eſt. Nã magnos, & peſtilentia, & reſponſa, & ſæuiores tragicis nouercas, aliaq; magis adhuc fabuloſa, fruſtra inter ſpõſiones & interdicta quæremus. Totũ declamandi opus qui diuerſum omnino à forenſibus cauſis exiſtimãt, ij profecto ne rationẽ quidem qua iſta exercitatio inuenta ſit, peruident. Nã ſi foro non præparat, aut ſcenicæ oſtẽtationi, aut furioſæ uociferationi ſimillimũ eſt. Declamãdi ratio duplex. alij materia poſita ſtatim aſſurgunt, & ſubito ſine ulla meditatione declamãt, & de improuiſa quæſtiõe extẽporali quadã facultate diſſerunt. Nõ hoc eſt repudiandum genus, quia mẽtis & linguæ celeritatem incitat: ſed ideo poſtremum habẽdum quòd indigeſta multa & leuia profundit, & inconſultam dicendi rationem ducit in conſuetudinẽ.

Alij ſumpto ſpatio tẽporis ad cogitãdum, nihil quidẽ ſcribũt, ſed omnem rem percurrũt animo, et diſtribuũt in partes. Hi rem ſuam melius inſtituunt, et paratius atque accuratius dicunt: probandiq; magis hi, qui prouidere & ſapere didicerũt. Iam duo poſita ſunt exercitationum genera. Caput autẽ eſt, id eſt optimum exercendi genus, quãplurimũ ſcribere. Id minime facimus. Cur ita? Eſt enim magni laboris, quẽ plerique fugimus. Hæc optime Craſſus iuuentuti Rom. Mirandum in modũ conueniunt huic populo & ſæculo noſtro. Infiniti propè auditores ſub magiſtris tẽpus terunt, nec unquam ſcribũt, nec unquam diſputant, nec altercantur: utuntur auribus, ore manuq; nõ utuntur. Stylus, in quo ſcribendi exercitationem intelligimus ideo primus eſſe debet, quia optimus et præſtãtiſſimus dicendi effector, author, & magiſter. Collocatione ſic intelligitur. Sicut ſubitã & fortuitam orationem, id eſt, declamationem extẽporalem, facile uincit & ſuperat commentatio, id eſt, meditatio & cogitatio, quæ eſt declamatio ſumpto ſpacio ad cogitandũ parata: ſic cogitationẽ, & illam græce dictam μελέτην, aſſidua ac diligẽs ſcriptura ſuperabit. Aſſidua ad tẽpus, diligens ad animũ & animaduerſionẽ, ſcriptura ad thematũ conſcriptionem pertinet. Cur ſtylũ tantopere probet, treis ſtatuit cauſas. una ad res, altera ad uerba, alia ad oratoriũ numerũ pertinet. Nobis inquirẽtibus, omniq; acie & acumine mentis cõtẽplãtibus occurrũt omnes loci, qui modo inſunt in ea re de qua ſcribimus, nõ itẽ obuij fiunt ex tẽpore dicentibus. Locos dicit argumentorũ ſedes, ac totius inuẽtionis. Eos ineſſe & inhærere ei rei de qua agitur, dicimus, quia ex ipſius ui naturaq; ſumũtur argumenta, ac ſentẽtiæ, quæ re ducta ad ſuũ genus, nomine cõmuni uocantur: ut ſi rhetoricæ uim naturãq; contẽplemur, inueniamus artẽ eſſe. Ars eſt genus, quod reductum ad cõmunẽ appellationẽ generis, quaſi locus habetur argumenti. Dubie proponit, ſint ne loci argumentorũ, cuiuſdã artis, an uero ingenij atq; prudentiæ. quæſtionem diſſoluit in Oratore, inuentionẽ plus habere naturæ, quàm artificij. quod idẽ meo iudicio de locis eſt dicendũ. Stoici dialecticæ partem illam τοπικὴν, perinde atque ad artem nihil omnino faceret, reliquerunt. quorũ conſilium iuuant ij qui bonis ingenijs & copioſis nõ opus eſſe topice cõfirmant. Areſtoteles tradidit locos, tradiderũt et multi rhetores: qui ſi iuuant, certe ingenioſos & exercitatos iuuant. Nã nec hebes, nec imperitus (etſi locos tenebit) aliquid ex illis inuenire præclarũ ualebit. Sunt igitur ingenij magis quàm ſubtilioris artis. Altera ſtyli uis eſt. Verba omnia quæ ſunt cuiuſq; generis, hoc eſt, grauia leuia, ſplendida ſqualida, honeſta ſubobſcœna, ſonantia exilia, propria impropria, illuſtria obſcura, ſub acumen ſtyli, hoc eſt, ſub curam diligentiamq; ſcribendi ſubeant & ſuccedant neceſſe eſt, ex quibus legit ſcriptor quæ rei & tempori maxime conueniunt. Tum ipſa collocatio & compoſitio uerborũ in ſtructura & ordine, tum cõformatio, & concinnitas figuræ ſua ſponte numeroſa, ut par relatum, perficitur in ſcribendo, non poetico (qui certos habet pedes, et pares ambitus) ſed quodã oratorio numero, et modo, hoc eſt, modulatiõe orationis: de qua lib. 3. dicetur. Collocatio & conformatio uerborũ differunt. Collocatio eſt ordo & coagmentatio uerborum in oratione, ſicuti lapidũ in muro. Cõformatio eſt figura concinna, ſua ſpõte numeroſa. Ea quadruplex. alia paria refert, alia cõtraria & antitheta cõparat, alia ſimiliter caſus definit, alia ſimiliter extrema claudit: de quibus multa ſcripſimus in eius Oratorẽ, et in libello de Electione & oratoria collocatione uerborum. Hæc ſunt tria, mirabilis inuẽtio rerũ, delecta copia uerborum, cõpoſitio numeroſa, quæ clamores et admirationes in bonis oratoribus efficiũt: ut olim in Cice. cũ diceret orationẽ pro Sex. Roſcio, populus admiratus adoleſcentis ingenium & artẽ: exclamauit. Neq; ea

bona

bona admiráda quiſquã, niſi diu multumq; ſcriptitarit, etiãſi uehementiſſime, maximaq; contentione ſe in ſubitis et extemporalibus iſtis dictionibus exercuerit, cóſequetur. Diu, téporis eſt: multum laboris, & conatus, animi. Dictio oratio perpetua quæ pronunciatur. At qui à ſcribendi cóſuetudine ad dicendum uenit, hanc affert facultatẽ, ut etiã ſi nihil ſcripſerit, tamen illa quæ dicantur, ſimilia ſcriptorũ eſſe uideãtur: ſi quid attulerit ſcriptũ, cum ab eo diſceſſerit, reliqua ſimilis oratio cóſequatur. Vt concitato remis nauigio, id eſt, naui, cum remiges inhibuerunt, hoc eſt, impellere deſierũt, retinet tamé ipſa nauis motum & curſum ſuum intermiſſo & interrupto impetu, hoc eſt, concitatione pulſuq; remorũ: ſic in oratione perpetua cum ſcripta deficiunt, parem tamen & æqualẽ obtinet oratio reliqua curſum, quia ſcriptorum ſimilitudine et ui cóncitata eſt. I N quotidianis autem cogitationibus equidem mihi adoleſcentulus, &c.] Iam de quarto genere exercitationis agendum eſt. quotidianam cogitationem uocat, quòd uteretur ipſe quotidie, ac ſumeret ſpacium temporis ad cogitandũ. Hoc adoleſcẽtulus, nec diu fecit, propterea quòd relicta proprietate uerborũ improprijs aſſueſceret. Adoleſcẽtulus & incantus adhuc nullo præeunte uiuo magiſtro, proponere mihi ſolebã illã exercitationem maxime, qua C. Carbonem noſtrũ illũ inimicum, quem ego reum detuli, & ad mortem cópuli, ſolitum eſſe uti ſciebã. Verſibus ut Ennianis propoſitis, nó leuibus illis, minuſq; ſentẽtioſis, ſed quãmaxime grauibus et exquiſitis, aut oratione aliqua Gracchi alteriuſue lecta ad eum finẽ quem memoria poſſem cóprehẽdere, id eſt, nó tota lecta, ſed quantũ memoria poſſem continere, eã rem ipſam ſententiamq; quàm legiſſem, uerbis alijs quãmaxime poſſem lectis & bonis pronuntiabã. Illud perinde eſt, ac ſi quis oratione Ciceronis lecta, præclaros obſeruaſſet locos, & eadẽ manente ſententia, uerbis alijs cũ authore certaret. παράφρασιν nominãt Græci. Ea eſt, eiuſdem ſententiæ per aliũ ſermonem expoſitio. Sed poſtea meliore iudicio factus, animaduerti hoc eſſe in ea re uitij, quòd ea uerba quæ maxime cuiuſq; rei propria, quæq; eſſent ornatiſſima atq; optima, occupaſſet orator & poeta. Propoſuit autem poetas et oratores, non ſcriptores alios, quia ſunt illi ſtudioſi uerborũ, et ornatæ cópoſitionis. Enniũ et Gracchũ delegit, quia tum omniũ primi habebantur. Si iiſdẽ uerbis uterer, animaduerti nihil prodeſſe, quia neq; rem neq; uerba inuenirẽ. ſi alijs uterer uerbis, etiã obeſſe ſentiebã, cum minus idoneis uti conſueſcerem. Idem accidit magiſtris et præceptoribus ineptiora gloſſemata dictantibus: qui cũ cuiq; uerbo aliud et aliud eiuſdem rei reddere conantur, fœdiſſima improprietatum colluuione pueritiã contaminant. Vidi etiam, qui authoris propoſiti ſentẽtias omnes alijs uerbis et malis et male cõtextis exponerẽt, ac ſua potius quàm uerba ſcriptoris ediſcere puerũ iuberent: quos ego non tam docere, quàm inſanire exiſtimaui. Poſtea mihi placuit aliud exercitium, eoq; ſum uſus adoleſcẽs, ut ſummorũ oratorũ Demoſthenis, Aeſchinis, & id genus paucorũ cæteris præferendorum, græcas orationes explicarem, id eſt, in linguam Romanam tranferendo uerterem: quibus lectis hoc aſſequebar cómodi, ut cũ ea quæ legeram græce, latine redderem, non ſolum optimis uerbis latinis uterer, & tamen uſitatis, et de medio ſumptis, ſed etiã exprimerem, id eſt, exprimendo excuterem ac proferrem quædã uerba imitando Græcos, quæ noua & inaudita Latinis eſſent, et tamẽ idonea. Qui uerbũ reddere uerbo conatur, multa noua inducat neceſſe eſt, Alia erunt idonea, ut ποντόπορος, pótigradus, ποιότης qualitas: alia nó idonea, quia auribus ingrata, ut θεοειδής deiformis, γυναιμανής mulierinſanus. hæc parcius uſurpanda ſunt, nó modo quia dura & impura, ſed etiã quia Romana lingua minimũ licentiæ ſibi permittit: quàm bene, non eſt hic iudicandi locus. Eſt etiam pronunciationis exercitatio quædam. In pronunciatione ſpectanda quatuor: uox: ſpiritus, totius corporis geſtus, linguæ motus. Vox auribus incidit, ſpiritus elidit uocem, corporis geſtus in oculũ cadit, lingua uerba cóformat. Vt orationem pronunties cum uenuſtate, opus eſt uoce bona, ſpiritu animaq; longa (ſtatum dico à lateribus & pulmone concitatum, quo uox aut lógior eſt aut breuior) decenti geſtu corporis & uultus, linguæ motu non impedito. Hæc omnia non tam artis indigent, quàm laboris. nam cura & labore meliora fiunt, pauca admodum præcepta recipiunt. His in rebus habenda ratio diligenter, & labor impẽdẽdus: quos imitemur, quorũ ſimiles uelimus eſſe, illorum imitatio nobis erit optima ratio præcepti. Intuẽdi uobis ſunt nó ſolum oratores optimi, quàm habeant actioné uenuſtam, quàm mali inuenuſtam: ſed etiã actores & hiſtriones obſeruandi, ne mala conſuetudine pronunciandi ad aliquam deformitatẽ prauitatemq; ueniamus. Deformitas uenuſtati, prauitas recto opponitur. Memoria quoq; ſuam habet exercitationem. ea cultu, quemadmodum cætera omnia, fœcundior eſt. Exercetur autem ediſcendis ad uerbum quamplurimis & noſtris ſcriptis & alienis. Ediſcimus ad uerbum, ſi non modo ſententias omneis, ſed etiã uerba ſingula memoriæ mandamus. Memoria exercitata durat propè in infinitũ: & in longiſſimis actionibus prius audiendi patientia, quàm memoriæ fides deficit. In ea exercitatione non ſanè diſplicet adhibere, ſi conſueris, etiam iſtam locorũ ſimulacrorumq; rationem quæ in arte traditur. Si conſueris, non ab re inſerit. nam memoria artificialis, ſine magno uſu nihil ferè prodeſt. Omnis autem memoria quæ cadit in artem, locis conſtat & imaginibus. Loca dicimus templa, caſtella, ædes, mœnia, uias: imagines autem ſimulacra animantium, arborum, lapidum, ſtellarum, omniumq; rerum. Si memoriæ tradere uelis hunc uerſum, Cornua uelatarum obuertimus antẽnarum. ubi uerſum legeris & intellexeris; colloca in ueſtibulo domus cornua duo tauri, in limine primo uela duo, in ſecundo uiros duos qui reſpódeant ſe obuertere antemnas. tũ repete ſemel et iterũ imagines ex ordine, propoſitũ facile cótinebis. in alijs eodẽ modo facito. Pro arbitrio loca & ſimulacra legito. Ars eſt breuis, eius exercitatio perlonga. Memoria naturalis eſt præſtantior, artificialis nonnihil adiuuat naturã, maxime in ſubita dictione. Quid illi tandem deerit, cui ſuppetunt naturæ munera? cui philoſophia? cui ſtudium? cui præcepta? cui imitatio & exercitatio? Nihil ſanè uidetur, niſi ut prodeat in pugnam forenſem. Educenda, inquit, dictio, hoc eſt dicendi uis & facultas ex hac domeſtica & umbratili exercitatione quaſi ex tyrocinio quodam agmen in medium oratorũ, in puluerem ac laborem fori, in clamorem cauſidicorũ, in caſtra & ſubſellia iudicum, in aciem & pugnam forenſem. Tranſlatio eſt à milite, qui poſteaquam domi et in umbra artẽ didicit armorũ, educitur in agmen, id eſt inſtructam multitudinẽ exercitus euntis, in puluerẽ cãpi, in clamorẽ militarem quo ueteres utebantur. Virgilius: Exoritur clamorq; uirũ, clangorq; tubarũq;. In caſtra ſtationeſq;, in aciẽ & prœliũ. Subeũdus uſus, et experiẽtia tentãda omniũ rerum, periclitandæ probãdæq; ſunt ingenij uires, & illa cõmentatio. hoc eſt, excogitatio meditatioq; animo incluſa, in ueritatis lucẽ, quod eſt, in ueram cauſarũ actioné proferenda atq; producenda eſt. LEGENDI etiã poetæ: cognoſcenda hiſtoria, &c.] Artes omneis tenẽdas illi qui uelit eſſe perfectus orator, ſupra demóſtratũ eſt: nũc, quo loco de oratoris exercitatione mẽtio fit, quoniam in illis exercetur orator, enumerationem earum conſtituit. Cur, inquies, non id ante fecit, quàm in aciẽ forenſem educeret oratorem? Dicendum uidetur, hoc ante pluribus diſputatũ fuiſſe, nunc autem numerari ad explendam exercitationẽ: exercitationẽ poſt actiones forẽſes ſucciſiuis horis ad multã ætatẽ

repeti. Cum tempus uacuũ dabatur à ciuilibus cauſis, Romani etiam uatu maiores, ut aptiores ad ſuum negotiũ reuerterentur, interdum declamare, interdum ſcriptores lectitare ſoliti. Cicero pro Archia poeta. An tu exiſtimas aut ſuppetere nobis poſſe quod quotidie dicamus in tãta uarietate rerũ, niſi animos noſtros doctrina excolamus? aut ferre animos tantam poſſe cõtentionẽ, niſi eos doctrina eadẽ relaxemus? idẽ Philippica ſecunda, Antonium conſulẽ in uilla declamaſſe dicit. Diſcat hæc igitur primis annis futurus orator, & cũ per otiũ licebit, à foro & curia eodem reuoluatur. Legẽdi etiam poetæ. Eſt enim finitimus oratori poeta, numeris aſtrictior paulo, uerborũ autem licentia liberior, multis uerò ornãdi generibus ſocius, ac penè par: in hoc quidem certe propè idem, nullis ut terminis circumſcribat aut definiat ius ſuũ, quo minus ei liceat eadẽ illa facultate & copia uagari, quà uelit. Quid ab oratore poeta differat, oſtẽdit in Oratore: Ego autem etiam ſi quorundã grandis et ornata uox eſt poetarũ, tamen in ea cum licentiam ſtatuo maiorem eſſe, quam in nobis, faciendorũ iungendorumq; uerborũ, tum etiam nonnullorum uoluptati uocibus magis quãm rebus inſeruiũt. Nec uero ſi quid eſt unũ inter eos ſimile (id autẽ eſt iudiciũ electioq; uerborũ) propterea cæterarũ rerũ diſſimilitudo intelligi nõ poteſt. Cognoſcenda hiſtoria, quia (uerbis utar Quintiliani) abũdare debet orator exemplorũ copia tum ueterũ tum etiam nouorum, adeo ut non ea modo quæ conſcripta ſunt hiſtorijs, aut ſermonibus uelut per manus tradita, quæq; quotidie agũtur, debeat noſſe: uerũ ne ea quidẽ quæ ſunt à clarioribus poetis ficta, negligere. Nã illa quidẽ priora, aut teſtimoniorũ, aut etiã iudicatorũ obtinẽt locũ. Sed hæc quoq; aut uetuſtatis fide tuta ſunt, aut ab hominibus magis præceptorũ loco ficta credũtur. Sciat ergo quãplurima: unde etiam ſenibus authoritas maior eſt quòd plura noſſe et uidiſſe credũtur. Omniũ bonarũ artium (fugiẽda ſunt malæ artes, aut negligẽdæ) ſcriptores ac doctores & legẽdi, ut cognoſcãtur: & peruolutandi, ut penitus intelligãtur: & exercitationis cauſa laudãdi, quò præclare multa poſteris tradiderint: interpretandi, qua parte ſint ardui & obſcuri: corrigendi, ſi quid praui ſimile uidebuntur admiſiſſe: uituperandi, non quia ſint iuſta uituperatiõe digni, ſed quia diſcendum eſt etiã non mala uituperare probabiliter. refellẽdi atq; refutandi in rebus aut falſis aut ambiguis, ut contradicere aſſueſcamus. Laus et uituperatio pertinẽt ad genus encomiaſticon exercendũ. lectio et peruolutatio ad ſcientiam rerum: interpretatio ad narrationes & expoſitiones: correctio & refutatio ad contradictionẽ & altercationem. Diſputandum de omni re in contrarias partes, more Academicorum atque Peripateticorũ. Sic enim acuitur animus ad pugnã, & expedite quid in quaque re probabile et ueriſimile eſt, elicit. Hunc morẽ à ueteribus acceptũ, ſophiſmatis & contentioſa loquacitate corrupere dialectici noſtri: cauſidici cõtẽpſerunt. Perdiſcendum, id eſt, omne diſcendum ius ciuile: cuius rei multas poſtea cauſas explicabit. Cognoſcẽde leges. Ius ciuile differt à legibus. Leges promulgatæ, latæ, ſcriptæq; ſunt. Ius ciuile dicitur hic à Cicerone iuriſconſultorũ interpretatio, & mẽs expoſita legũ. Aut ius ciuile cõſtat legibus, plebiſcitis, ſenatuſconſultis, principum placitis, magiſtratuũ edictis, reſponſis prudentium. Percipienda, hoc eſt, undique colligenda omnis antiquitas ut ſciamus mores & inſtituta ueterum, ut originem rerũ explicare ut res antiquorum cum temporibus noſtris cõferre poſſimus. Illud eſt præclarũ & ad ſcriptorũ interpretationẽ, & ad ſermonem familiarem, & ad conſilia, & ad orationis authoritatem, inſtituta uenerandæ antiquitatis, moresq; maiorum referre. Cur ab hiſtoria ſegregat antiquitatem? an quia Græci Latiniq; præter hiſtorias ſcripſere libros de antiquitatibus? Videbãt hiſtoriam propriè dici rerum geſtarum memoriam, quarum certus eſſet author: antiquitates eſſe in quodã genere uiuendi, ſæpius authore incerto. Fatendum tamen eſt, antiquitatũ maximã partem hiſtoriã continere. Cognoſcenda ſenatoria conſuetudo, quia magna deliberationũ pars ad ſenatũ pertinet, in quo nõ melius uerſabitur ſenatoriæ conſuetudinis ignarus, quàm in iudicio ceremoniarum & formularum imperitus. ea res libris nõ continetur, uſu & experientia perdiſcitur. Diſciplina Reipublicæ cognoſcenda eſt, de qua multis in cauſis ab oratore dicendum eſt. Scientiam politicam nõ modo uult accipi de qua Plato, Ariſtoteles, et ipſe libros reliquerunt: ſed etiam obſeruationẽ & prudentiam adminiſtrãdæ domi foriſq; Reipublicæ Romanæ, de qua potiſſimũ loquitur. Ad Rempublicã pertinẽt iura ſociorũ, id eſt eorum qui ſine bello inierunt ſocietatem cum populo Romano, & eorum qui bello uicti et fœderati ſeruiũt. Hi maxime ſumendi ſunt in hanc partem: uictis impoſitæ ſunt nouæ leges, & nõnullis ſuæ quadã relictæ, de quibus oratori interim diſputãdũ fuit: ut Ciceroni de iure Siculorum, de lege repetundarũ, quæ ſocialis eſt, de Rupilanis legibus & Hieronicis. Fœdera, et pactiões cognoſcendæ. Hæc inter ſe differunt. Fœdera conditionibus oblatis, dijs uocatis, iureiurando dato, mactato porco palam ſanciebãtur inter reges & populos. Pactiones minus habẽt ceremoniarum, ut pactiones induciarum: ut de reddendis captiuis, ut de ſoluendis ad diem certã uectigalibus, ut de reducendo exercitu, et ſimilia populi Romani cũ alia gente populo'ue pacta. Nam pactiones etiam priuatæ ſunt, de quibus non hic agitur. Fœdera igitur ſunt pactiones, at non omnes pactiones ſunt fœdera. Cauſa imperij cognoſcenda eſt. quæ'nã cauſa? an ratio noſcendi partes & ius Reipublicæ? eſt enim cauſa publica, ſicut & priuata: & partes factioneſq; populi ſub Sylla et Cæſare, Cauſæ dictæ ſunt. Hoc modo cauſa tanquam genus ſuperiora cõplectetur, & rem omnem definiet. An cauſa dicatur, quicunque imperium cõdidit, conditũ auxit. legibus inſtitutis excoluit? Etenim cauſam dicimus eã quæ aliquid efficit. Exiſtimo prius illud accipi oportere, quòd latius patẽs reliqua de Repub. omnia capit atq; concludit. Libandus & modice guſtandus eſt ex omni generẽ facetiarũ quidam lepos. quamobrem? ut tanquam ſale perſpergatur oratio. Remittit ad eos libros qui facetias habent, ut apophthegmatum, comœdiarũ, ſatyrarum, orationũ, floridarum, mimorum, facetiarum. Duo ſunt genera ridiculorũ, ſiue facetiarum: unum æquabiliter in omni ſermone fuſum, alterũ peracutum. & breue. de utroq; in ſecundo libro permulta. Nec ab re uerbo uſus eſt hoc, Libandus eſt lepos, Nam ridiculorum parcus eſſe debet orator, et ingenua quædam ac liberalia ex multis, ſicut apis ex floribus ceram, colligere. Effudi, et prodigorũ more diſſipaui omnia quæ ſentiebam de orandi facultate, quæ fortaſſe, ſi quẽcunque patrem familias in negotijs uerſatum literis haud eruditũ, arripuiſſetis ex aliquo circulo, id eſt, ex corona turbaq; in otio cõfabulantiũ, eadẽ uobis percõtantibus reſpõdiſſet. Sicut ab humanitate cœpit, ſic ad extremũ ſeruauit humanitatem. Hæc cum Craſſus dixiſſet, ſilẽtium eſt conſecutum. Quid ita? quia ſatis ijs qui aderant, ad id quod erat propoſitũ, dictum uidebatur. Attigit enim omnes eloquentiæ partes. Sed tamen ſentiebant celerius eſſe multo, quàm ipſi uellent, ab eo peroratũ. Rerum tractatio alia breuis eſt, alia diffuſa, utraq; utilis. Fuſius omnia explicabit poſterioribus libris. TVM Scæuola, quid eſt Cotta, inquit? quid tacetis? &c.] Pudor omnes quidẽ, ſed pueros & adoleſcentes maxime decet, is in Sulpitio et Cotta bonæ indolis iuuenibus, eſt ſeruandus, qui cũ ea quæ dicta ſunt, uix extorſerint, tacere pudore cogũtur. ad maiorẽ itaq; ueniẽdũ fuit authoritatẽ. Nulla cuiuſquã alterius quàm Scæuolæ maior. Lectus igitur ille qui iuuenes exhortetur, qui cætera perquirat, qui Craſſum authoritate flectat: datus illi Cotta, qui

ta,qui

ta, qui paulo rudior fuſiorẽ quærebat expoſitionem, Sermo illorum ad diſtinguenda genera præceptorum, et ad faciendos aditus quæſitus eſt. Tum Scæuola', quid eſt Cotta, inquit? tacetis? illud Quid eſt? ſignificat eos quaſi attonitos & ſtupidos fuiſſe. Nihil ne uobis in mentẽ uenit (mens princeps eſt cogitandi, atq; ratiocinãdi) quod præterea à Craſſo requirat is? Immo id, inquit, ipſum attẽdo, id eſt, mente concipio, animaduerto, & intelligo. Quid ſit illud, explicat. Tãtus curſus uerborũ fuit, & ſic euolauit oratio, ut eius uim & incitationem aſpexerim, ueſtigia ingreſſumq; non uiderim. Trãslatio eſt ab animantium curſu, ut equorum, qui cum liberum ſpatiũ corripiunt, ſic euolant, ut eorum uim, id eſt impetum, et incitationem, id eſt rapidum motum, aſpicias, ueſtigia humi impreſſa, & ingreſſum uiãq; qua decurſum eſt, nõ uideas. Et tanquam in aliquam locupletem ac refertam domũ diuitis patriſfamilias uenerim, quales plerique Romani connectis ex toto orbe terrarũ ornamẽtis, uaſis Corinthijs & Deliacis, gemmis, margaritis, ſignis, tabulis pictis, textilibus picturis, auro, argẽto, ebore, ueſte ſtragula, fuerũt: non explicata, id eſt nõ euoluta ueſte lanea, linea, ſerica, bõbybicina, qua uel humanũ corpus tegitur, uel aliud ſternitur: nõ propoſito argento, id eſt non deprõptis & in abaco poſitis uaſis argenteis, neque tabulis pictis, neq; ſignis & ſimulachris, id eſt ſolidis rerũ figuris propalam & in conſpectu collocatis, ſed his omnibus numero multis; pretio magnificis rebus conſtructis & compoſitis ac reconditis ad cuſtodiendum: ſic modo in oratione Craſſi diuitias ac ornamenta eius ingenij per quædam inuolucra' atq; integumẽta perſpexi. Metaphoram ſeruat. Diuitias et ornamẽta ingenij, diuitijs et ornamẽtis domus reddit. Inuolucra, quibus ueſtis inuoluitur: integumenta, quibus uaſa, ſigna, tabulæ teguntur, orationi inuolutæ refert. Ea ornamenta ingenij cũ cõtẽplari & conſiderare more cupidorum earum rerũ cuperem, uix aſpiciendi poteſtas fuit. Cõtẽplamur diutius, aſpicimus breui. Cicero de Verre: Ludis Circenſibus mane apud L. Siſennam uirum primarium cum eſſent triclinia ſtrata, argentũq; expoſitum in ædibus, cum pro dignitate L. Siſennæ domus eſſet plena hominũ honeſtorum, acceſſerit ad argentum, contemplari unumquodque otioſe & conſiderare cœperit. Quin tu igitur facis idẽ, inquit, Scæuola, quod faceres ſi in aliquam domum plenã ornamentorũ illam, id eſt, qualem dixiſti, ueniſſes? ſi ea ornamẽta ſepoſita eſſent ac recondita, tuq; ualde ſpectãdi cupidus eſſes, nõ dubitares rogare dominum, id eſt poſſeſſorẽ, ut proferri proponiq; iuberet, præſertim ſi eſſet familiaris. Trãſlationibus utitur crebris, ut par eſt cum delectare uolumus, et leuem ſententiam uerborum iucũditate compenſare. atq; ex eo quod propoſuit Cotta ad exhortandum, Scæuola nõ incommode ducit argumentum. Similiter nunc petas à Craſſo familiari tuo, ut eam copiam ornamentorum ſuorum, quã cõſtructam, id eſt, ex ordine collocatam uno in loco, quaſi per trãſennã prætereũtes ſtrictim aut ſarcinatim aut anguſtis feneſtris aſpeximus, in lucem proferat, & quaſi ad ſpeciẽ & conuiuium ſuo quidq; loco collocet. Adhuc fuit in ſermone trãslato, & in magnificentia diuitis patriſfamilias. Tranſenna, inquit NoniusMarcellus, non (ut quidam putant) tranſitus, ſed eſt feneſtra. hoc quoque ſumit exemplum. Cotta reſpondet: Me & Sulpitium impedit pudor, ne quod cupio, quodq; tu uis à Craſſo petam. Cauſæ pudoris huius tres: Sũma grauitas Craſſi, ac ſuſpicienda authoritas: Eius aliena uolũtas ab hoc genere diſputatiõis: Humilitas reĩ quæ ab ipſo exquiritur. Hoc nobis da Scæuola, qui apud Craſſum plurimũ potes, & perfice ut Craſſus hæc quæ coarctauit, id eſt more ornamentorũ per anguſte referſit ac conſtipauit in oratione ſua, dilatet, nobis exponat et explicet. Scæuola quo facilius impetrare poſſit, nõ alienũ ſolũ, ſed etiam ſuum nomen interponit. Videt homo ſapiens, ad cætera maiore opus eſſe authoritate. Hoc dico, Ciceronem ubique ſeruaſſe rerum & perſonarũ decorum, et in his quaſi interpellatiõibus aliquid utile eſſe uoluiſſe, ut hic rerũ quæ ſequuntur & demonſtrationem, & commendationem. Ego me Hercule, inquit Mutius Scæuola, antea ueſtra magis hoc cauſa uolebã, quàm mea. Quid cauſæ? Non. n. tantopere hanc à Craſſo diſputationem deſiderabam, quantopere eius in cauſis oratione delector. Qui fit? Cicero oſtẽdit in Oratore: omnium magnarũ artium, ſicut arborum, altitudo nos delectat, radices ſtirpeſq; non itẽ: ſed eſſe illa ſine his non poteſt. Præcepta rhetoricæ ſunt quaſi radices ſtirpeſq; orationis. Nũc uero Craſſe mea quoque etiã cauſa, meoq; nomine rogo. Precibus & rei dignitate excitat uoluntatem. otio facultatẽ. Tãtum habemus otij à ciuili negotio per tot dies ludorum Romanorum, quantum iamdiu, id eſt multis menſibus, non cõtigit. Rogo ne graueris exædificare, hoc eſt, ad culmen & faſtigiũ perducere id opus quod inſtituiſti, id eſt cœpiſti. Formam et figuram ædificij primis quaſi lineamentis expreſſam, opinione maiorem, melioremq; uideo. Non opinabar tam magnũ, tam ſplendidum ædificium fore, antequam totius rei formã in ſpeciem propoſitam uidiſſem. Alludit ad illud ſpecimẽ, quod operis futuri proponunt architecti, ut de fundamẽtis intelligas, non placet. Enimuero, inquit Craſſus, mirari ſatis non queo non modo hos adoleſcentes, ſed etiam te hæc Scæuola deſiderare. Duæ ſunt admirandi cauſæ. Hæc nõ teneo uti ij magiſtri rhetores qui docent, neq; ſunt eius generis, & talia, ut ſi optime ſcirem, digna eſſent iſta tua ſapiẽtia, ac tuis auribus, quæ iam puerilia audire uix ferunt. Ea dicũtur à Craſſo, ut ante grauioribus detur locus, quàm ad illa rhetorica elementa ueniatur: eoq; uocat Scæuola, quem grauiora delectant. An tu (inquit ille Mutius) ſi de iſtis communibus & peruagatis præceptis, id eſt, ijs in quibus tanquam omnium communibus peruagantur omnes, uix huic ætati meæ ſenili audiendum putas, etiam'ne illa negligere poſſumus, quæ tu oratori cognoſcẽda eſſe dixiſti? de naturis hominum, quæ tẽperamẽta uocãt medici, barbari cõplexiones: de moribus, qui ſequũtur illã tẽperationem, quiq; ſcientia morali formantur. de rationib. ijs & affectibus, quibus hominũ mentes & incitarẽtur ad indignationẽ, & reprimerentur ad lenitatem: de hiſtoria rerũ geſtarum: de antiquitate morũ & inſtitutorũ: de adminiſtratione & diſciplina Reip. deniq; de noſtro ipſo iure ciuili? hoc ultimum relinquit iuriſperitus, nõ modo pro ſua modeſtia, ſed pro continuatione ſententiæ, etenim proxima de illo diſputatio futura eſt. Hanc. n. ego omnem ſcientiam & copiam rerũ abs te propoſitã, in tua prudẽtia & cognitione ſciebã ineſſe: in oratoris uero inſtrumẽto, quo (nõ aliter quàm rebus ampla domus) ornatur oratio, tam lautam, tam ſplendidam ſuppellectilẽ nũquã uiderã. Supellex finitur, omne patriſfamilias inſtrumentum. Inſtrumentum autẽ illud omne dicitur, quo inſtruitur & paratur tum domus tum prædium ruſticum.

POTES igitur, inquit Craſſus, ut alia omittã, quæ ſunt immenſa, &c.] Alia ornamenta præcellentis eloquentiæ omittit, quia ſunt, ut inquit, immẽſa, nec adhuc tot hiſtorijs, tot libris de Rep. tot uoluminibus de philoſophia cõprehenſa. Satis fuit initio monuiſſe, ſine philoſophia, ſine cognitiõe magnarũ rerũ, oratorem ſummum eſſe non poſſe. Ius ciuile non ſolum oratori, ut philoſophis, ad magnificentiam expectendum eſt, ſed ad neceſſitatem perdiſcendũ. In eo moratur diutius, quòd plerique Romæ impudenter agerent cauſas, qui ius ciuile nõ attigiſſent. Potes igitur (inquit Craſſus) oratores putare eos Hypſeum & Octauium, quos multas horas expectauit, & certantes inter ſe quaſi quodam theatro ſpectauit, cum in campum Martium ad comitia properaret, & ridens eorum ſtultitiam, & ſtomachans, id eſt ægre ferens reo noceri ab

ipſius patrono, & ius ciuile per ignorantiam confundi. Scæuola exponit inde controuerſiam. quam ut intelligere plane poſſis, quærito primum quid ſit iudiciũ tutelæ, deinde quid peccent oratores in eo, Hypſeus & Octauius. Iudiciũ tutelæ dicitur, quo tutor male adminiſtratæ tutelæ à pupillo pupilla'ue reus eſt. hoc iudicium turpe eſſe nemo dubitabit, qui tutorem quaſi alterum patrem in pupilli res irruere impiũ duxerit. Cicero pro Roſcio comœdo. Si qua enim ſunt priuata iudicia ſummæ exiſtimationis, & pene dicam capitis, tria hæc ſunt, fiduciæ, tutelæ, ſocietatis. æque perfidioſum & nefarium eſt fidem frangere, quæ continet uitam: et pupillum fraudare, qui in tutelam peruenit: & ſociũ fallere, qui ſe negotio coniunxit. Vlp. Pand. lib. XXVI. de ſuſpectis tutoribus. Sciendum eſt itaque ſuſpecti crimen ex lege XII. tab. deſcendere. Idẽ ibidem: Si quis de plebeijs ob facta atrociora in tutela admiſſa fuerit apud pretorem accuſatus, remittitur ad præfectum urbis grauiter puniendus. uide totam legem. Damnatus iudicio tutelæ, pupillo ſummam perſoluere cogebatur, & lege duodecim tabularum aliquid ultra pendere mulctæ nomine. Quod ſi pupillus aut orator eius à tutore plus petiſſet, quàm deberi lege probare poſſet, cauſa cadebat, id eſt, cauſam ſuã amittebat. Quidã pupillus ſuum tutorem uocauit in ius. uẽtũ eſt ad M. Craſſum pratorẽ pro tribunali ſedentem, poſtulatũ ut iudices daret in iudiciũ tutelæ. Hypſeus petitor præter eã ſummã quam ſibi deberi pupillus litigator affirmabat, petebat etiã nomine mulctæ plus quàm quantũ lex in duodecim tabulis permiſerat. quod cum impetraſſet, cauſa caderet. Nã ſi Cn. Octauius aduerſarius ius ueniſſet in ea uerba Prætoris: Si conuictus fuerit tutor ea pecunia fraudaſſe pupillum, quã dicat Hypſeus, pupillo ſatiſfacito, mulctã ſoluito. deinde probaſſet ab Hypſeo plus peti quàm quantũ lex permitteret, per aduerſarij ſtultitiam, tutorem litigatorum ſuũ & turpi tutelæ iudicio & omni moleſtia liberaſſet. Quid egit Octauius? Petijt ne plus à ſe peteretur, quàm quod eſſet in actione, id eſt, in lege quæ dãnato tutelæ mulctã irrogat. hoc modo fecit ne aduerſarius cauſa caderet. Hypſeus, qui pro pupillo in tutorẽ agebat, maxima uoce ut rabula: plurimis uerbis, ut ſtulte loquax, à Marco Craſſo prætore urbano qui iudices dare deberet, cõtendebat, id eſt cõtente petebat, ut ei quẽ defendebat pupillo, cauſa cadere liceret, id eſt, impetrare aliquid quo dato cauſam amitteret. Ne ſequare fabulã quorundã, qui cæci duces multos alios præcipitauerunt in foueam, cũ dicerẽt neſcio quid de hoc uerbo Cauſa cadere, nec intelligerẽt uim controuerſiæ. Cn. Octauius homo conſularis, ideoq; fœdius lapſus nõ minus lõga oratione recuſabat ne aduerſarius cauſa caderet, id eſt ne plus peteret nomina mulcta, quàm quantũ lex in duodecim tabulis permitteret, quo impetrato cauſa nõ caderet: ac ne is tutor pro quo ipſe dicebat, liberaretur turpi tutelæ iudicio, & moleſtia litis, per aduerſarij ſtultitiã. Ego uero iſtos, inquit, (memini enim mihi narrare Mutium. alium à ſe Scæuolam dicit) non modo oratoris nomine, ſed ne foro quidẽ dignos putarem. Atqui non defuit illis patronis (inquit Craſſus) eloquentia quædã mediocris, neque dicendi ratio præceptis conſtans. neque copia rerum atque uerborũ, ſed iuris ciuilis prudentia: quòd alter Hypſeus agendo lege, id eſt, actionẽ iure intendendo, plus petebat in pecuniariam pœnam quàm quantũ lex de non plus petendo permiſerat: quod poſtulatũ cum impetraſſet, eo quod tũ erat iure cauſa caderet. alter Octauius iniquum putabat plus ſecũ agi, id eſt, in actione peti, quàm quod eſſet in actiõe & in lege, qua tum agebat: neq; intelligebat, ſi ita eſſet actum, plus petendo litẽ aduerſariũ perditurum. Actio ius eſt perſequendi iudicio quod ſibi debetur. Iuſtinianus de actionibus. Si quis agens intentione ſua plus complexus fuerat, quàm ad eum pertinebat, cauſa cadebat: nec facile reſtituebatur à pratore, niſi minor erat quinq; et uiginti annis Idem: Plus autem quatuor modis petitur, re, tempore, loco, cauſa. Re, ueluti ſi quis pro decem aureis debitis uiginti petierit. Tẽpore, ſi quis ante diem uel conditionẽ petierit. Loco, ut ſi quis ita ſtipulatus, Epheſi dare ſpõdes? Romæ intẽdat ſibi dari oportere. Cauſa, ut ſi quis ſtipulatus hoc modo, Aut aureos decem, aut illum agrum ſpondes? poſtea agrũ ſolum petat. Idem: Omnes actiones uel in ſimplũ cõceptæ ſunt, uel in duplũ, uel in triplũ, uel in quadruplũ. Actio tutelæ in quotuplum cõcepta fuerit, anxiæ quæſitum nolui, quoniã nihil erat neceſſe. QVID? his paucis diebus? nonne nobis in tribunali Q. Pompeij, &c.] *Hæc controuerſia pertinet ad exceptionem, Cuius pecuniæ dies fuit. Sunt autem exceptiões, quæ actionũ genera reuocant in anguſtius. Cõparatæ ſunt defendendorũ eorũ gratia, quibuſcũ agitur. Sæpe. n. accidit, ut licet ipſa perſecutio qua actor experitur, iuſta ſit, tamen iniqua ſit aduerſus eũ cũ quo agitur. Exceptiões aliæ perpetuæ, quæ ſemper agẽtibus obſiſtunt. aliæ temporales, quæ ad tẽpus nocẽt: qualis eſt hæc de qua agitur, ubi tẽpore plus petitur, & ante conditionis diem: de quo genere Iuſtinianus. Eũ qui ante tempus pactionis uel obligationis litẽ inferre auſus ſit, Zenonianæ cõſtitutioni ſubiacere cẽſemus, quam ſacratiſſimus legiſlator de ijs qui tẽpore plus petierint, protulit: ut et inducias quas ipſe actor ſponte indulſerit, quas natura actionis continet, ſi contempſerit, in duplũ habeant qui talẽ iniuriam paſſi ſunt: & poſt eas finitas non aliter litẽ ſuſcipiãt, niſi omnes expenſas litis ante acceperint: ut actores tali pœna deterriti, tẽpora litiũ doceantur obſeruare. Caius Pand. lib. XLIIII. de exceptionibus: Exceptiones tẽporales atque dilatoriæ ſunt, quæ nõ ſemper locum habẽt, ſed euitari poſſunt, qualis eſt pacti conuenti tẽporalis, id eſt, ne forte intra quinquenniũ ageretur. In eo libro multa de exceptiõibus. Quidam pecuniã ſoluere debuit, exempli gratia, Calendis Auguſti, uocatus eſt in ius idibus Iulij. Cum uentũ eſſet ad prætorem Q. Pompeiũ, petitor certã pecuniam petijt, & iudicem. fac eum ita poſtulaſſet, da iudicem in ſeſtertium decem milia quæ iã mihi debẽtur. inficiator, qui iniquum putaret ante diem debitũ à ſe peti, cõtra poſtulauit ut uetus atq; uſitata exceptio daretur, cuius pecũiæ dies fuiſſet, id eſt, poſtulauit ne ante diẽ cogeretur. Peccauit in eo. nã ſi iudicẽ dari paſſus eſſet, & poſtea probaſſet illi ante petitã eſſe pecuniã, quàm eſſet cœpta deberi, petitor cauſa cecidiſſet ex lege. In tribunali Q. Pompeij Prætoris urbani, id eſt eius qui de poſſeſſione, nõ de capite ius diceret, (is enim prætor eſt urbanus forte lectus, quẽ ſupra decem dies ab urbe abeſſe non licebat) homo ex numero diſertorum (ſuppreſſit nomẽ, quia, ut opinor, tũ uiuebat) poſtulabat, ut illi unde peteretur, id eſt debitori, uetus atq; uſitata exceptio et in iure frequẽs daretur, hæc, Cuius pecuniæ dies fuiſſet. ſenſus eſt, actio detur eius pecuniæ cuius pecuniæ dies uenit. ſed breuiter uſus eſt uerbo legis. Poſtulatũ hoc petitoris cauſa & utilitate cõparatũ eſſe nõ intelligebat: quia ſi ille inficiator (ſic dicitur de poſſeſſiõe, quemadmodũ defenſor de crimine) probaſſe iudici quẽ dediſſet prætor, ante petitã eſſe pecuniã quàm eſſet cœpta, id eſt quàm cœpiſſet deberi, cã cecidiſſet petitor: poſtulãdo fecit ne petitor rurſus cũ die cõſtituto peteret, exceptiõe legis excluderetur, quòd ea res perinde erat, atq; ſi in iudiciũ antea nõ ueniſſet. His duob. exẽplis efficit, eſſe turpe oratori neſcire ius ciuile. Quid hoc, id eſt, hac re fieri turpius ab oratore, aut ſermõe dici poteſt, quàm eũ qui hãc perſonã et hoc officiũ ſuſceperit, ut amicorum controuerſias cauſaſq; tueatur, laborãtibus ſuccurrat, ægris medeatur, afflictos excitet. hũc in minimis tenuiſſimiſq; rebus, ut cautionib. iuris et formulis, ita labi, ut alijs miſerãdus, alijs irridẽdus eẽ uideatur? À medicina trãslatio ducta ẽ. Alij qdẽ laborãt, et morbo*

finitimi

finitimi ſunt, quibus eſt ſuccurrendum, ne forte ſuccũbãt. alij tam ſunt ægri, quibus medendũ eſt uti ſubleuẽtur. alij nõ modo ægri, ſed afflicti profligatiq; ſunt. hos excitare et ad ſalutẽ erigere debet medicus. orator autẽ ignarus miſerandus eſt ijs, qui ſine fraude ſitiunt æquitatẽ: irridendus illis, qui uitia videre quàm corrigere malunt. EQVIDEM propinquum noſtrum P. Craſſum, &c.] Cum ſuaderet oratori ius ciuile eſſe perdiſcendum, duxit argumentum ab inhoneſto cõtrario: inhoneſtum eſſe, ius illud ignorare: contra honeſtum, in eo neque labi neque errare. ad eiuſdẽ rei probationem aſſumit illius P. Craſſi diuitis authoritatem, et M. Catonis exemplum. & ne præſentium rationem non habuiſſe uideatur, Antonij præſertim, illum impudentium numero cõprehendi includiq; nõ uult. Duo Craſſi fuere perquam diuites, P. & M. Publius, de quo hic agitur, cũ Ariſtonicus regis Eumenis filius Aſiã occupaſſet, aduerſus eum cõſul, cum idẽ Pontifex Maximus eſſet, quod nũquam antea factum erat, extra Italiã profectus, prælio uictus et interemptus eſt. Is Craſſus à Sempronio Aſellione & plerisq; alijs hiſtoricis traditur quinq; habuiſſe rerũ bonarum maxima & præcipua: quòd eſſet ditiſſimus, quod nobiliſſimus, quòd eloquentiſſimus, quòd iuriſcõſultiſſimus, quòd Pontif. M. author Gellius. Alterius res Plutarchus memoriæ tradidit. Æquidẽ propinquũ noſtrum, id eſt conſanguineũ L. Craſſi, P. Craſſum illũ diuitem (nã alij hoc nomine fuerũt) ferendum, id eſt laude extollendum, aut prædicandũ & laudandũ puto, & quòd multis alijs in rebus elegans et ornatus eſſet, & præcipue in hoc, quòd cũ Scæuolæ frater eſſet ex ſtirpe materna, aut ex adoptione (nã Mutij filius dicitur in Bruto) ſolitus eſt ei perſæpe dicere, neq; illum Scæuolam in iure ciuili, cuius ſtudioſus erat, ſatis illi arti facere poſſe; niſi dicẽdi copiã, id eſt rhetoricam aſſumpſiſſet: quod quidem hic qui mecum conſul fuit anno ab urbe condita ſexcenteſimo quinquageſimo nono. Q. Scæuola, filius eius Scæuolæ qui Craſſi frater erat, eſt conſecutus. Idẽ Craſſus dicere ſolitus eſt, ſe nõ ante cauſas amicorum tractare conſilio, atq; agere dictione cœpiſſe, quàm ius ciuile didiciſſet. Quid uero? ille Marcus Cato maior, nonne & eloquentia tanta fuit, quantã illa tempora rudia et impolita, atq; illa ætas bellis quàm literis exercitatior, in hac ciuitate ferre maximam potuit? & iuris ciuilis omniũ peritiſſimus? Plinius ſeptimo. Cato primus Porciæ gentis, tres ſummas artes in homine, præſtitiſſe exiſtimatus eſt, optimus orator, optimus imperator, optimus ſenator. Cicero in Bruto Catonẽ uero quis noſtrorum oratorum, qui quidẽ nũc ſunt, legit? aut quis nouit omnino? at quem uirum dij boni? mitto ciuem aut oratorem, aut imperatorem? oratorẽ omnino hoc loco quærimus. Quis illo grauior in laudando? acerbior in uituperando? in docendo ediſſerendoq; ſubtilior? Refertæ ſunt orationes amplius centũ quinquaginta, quas quidẽ adhuc inuenerim & legerim, & uerbis & rebus illuſtribus. licet ex his eligãt ea, quæ notatione & laude digna ſint. omnes oratoriæ uirtutes in eis reperiẽtur. Senator optimus, orator bonus, nõ fuit ſine iure ciuili. De iure libros aliquot reliquit: teſtis eſt Põponius, Iureconſultus. Veritus autem ne ſermo grauis eſſet Antonio, ſubdidit. Verecundius hac de re iamdudum loquor, quòd adeſt uir Antonius in dicendo ſummus, quẽ ego unũ ex omnibus oratorem maxime admiror: ſed tamen idem ille hoc ſemper ius ciuile contempſit. Summum dixit, ne hoc ſermone de iure ciuili Antonio quidquam detrahere uideretur. admirationẽ addidit, ne propter iuris ignorãtiã crederetur illũ paruifacere. maluitq; dicere ab eo ius ciuile eſſe cõtemptũ, quàm uel ignoratũ, uel ipſius difficultate prætermiſſum, ut eſſet credo res omnis in illius hominis uoluntate poſita. Iam parat ad alia uiam. Quoniam ſententiæ atque opinionis meæ uoluiſtis eſſe participes, hoc eſt, quæſiſtis quid ego de hac re ſentirem et exiſtimarem, nihil occultabo (eorũ more qui alicuius offenſione prodere non audent id quod ſentiũt) & quoad potero, uobis exponã ô adoleſcẽtes quid de quaque re ſentiã. Antonij uis ingenij quædã adeo magna, ut incredibilis: adeo rara, ut prope ſingularis: adeo excellens & ardua, ut diuina ſit, uidetur, etiãſi hac ſcientia iuris nudata ſit, poſſe facile cæteris armis et præſidijs prudẽtiæ cauſas tueri atq; defendere. Summũ ingeniũ, per ſe, quod mediocre per artẽ, cõſequitur. Summa prudẽtia atq; uis cognoſcẽdæ ueritatis facile uidet æquitatem, quæ in iure plurimum poteſt. Quamobrem hic nobis ſit exceptus. Cæteros ingenij minoris nõ dubitabo primum inertiæ condẽnare ſententia mea, poſt etiam impudentiæ. Inertiæ eſt, artẽ neſcire eam quæ profeſſioni tuæ neceſſaria eſt: impudẽtiæ, id palàm de te polliceri, quod præſtare nõ queas. NAM uolitare in foro, hærere in iure, ac prætorum tribunalibus, &c.] Enumerat aliquot genera rerũ, quæ ab oratore tractari commode non poſſunt, ſine ſcientia iuris. unde conficit eũ, nõ modo inertem, ſed etiam impudẽtem uideri, qui cũ hæc neſciat, tamẽ uolitet in foro quaſi multis cauſis occupatus, nõ honoris quæſtusq; cupidus. hæreat, id eſt aſſiduus ſit in iure, ac prætorũ tribunalibus obeat & ſuſtineat iudicia priuata magnarũ rerũ, ut teſtamẽtorũ, tutelarũ, in quibus ſæpe non de facto, ut in ſtatu coniecturali (cuius quæſtio magis ad oratorẽ pertinet) ſed de æquitate ac iure, hoc eſt, de iuriſconſulti ſcientia diſputetur: iactet ſe in cauſis Centumuiralibus, cuiuſmodi ſunt actiones iſtæ quæ numerantur è iure ciuili, ad quarũ diſceptationẽ parum iuuabunt rhetorica præcepta, inſtituta legũ morumq; plurimum. Alia iudicia erant publica, alia priuata. Ad publica prætores quiſque pro lege ſua iudices ordinarios ſortiebãtur. ea fori nomine intelliguntur. Priuata alia ſunt apud Recuperatores & iudices datos, alia apud centũuiròs, alia apud magiſtratus. Ex his alia ſunt magnarũ rerũ, alia mediocrũ, alia paruarũ. Parua multa dirimebant iuriſperiti, quos dabat Prætor urbanus. multa maiora Centumuiri, qui etiã parua tractabant. Plinius in Epiſtolis. Diſtringor centũuiralibus, cauſis quæ me exercent magis quàm delectãt. Sunt enim pleræque paruæ, & ex illis raro incidit uel perſonarũ claritate uel negotij magnitudine inſignis. cũ tribus eſſent quinque & triginta, ex ſingulis terni uiri legebãtur ad cauſas cẽtũuirales iudicãdas. Erant itaq; numero centũ quinque: qui quo facilius nominarentur, Centumuiri ſunt dicti. eorũ duæ fuerunt haſtæ, et aliquãdo conſilia quatuor, aucto priore numero. Vſucapio ius eſt poſſidẽdi quæſitũ cõtinuatiõe temporis lege definiti. Capere enim rẽ, acquirere: uſu poſſeſſione acquiſita. Tempore maiorum res mobilis anno uno, immobilis biennio capiebatur. Cicero in Topicis. Quod in re pari ualet, ualeat in hac, quæ par eſt: ut quoniã uſus authoritas fundi biennũ eſt, ſit etiã ædium. At in lege ædes non appellãtur, & ſunt cæterarũ rerũ omniũ quarũ annus eſt uſus. ualeat æquitas, quæ paribus in cauſis paria iura deſiderat. Idem pro Cæcina. Lex uſum & authoritatem fundi iubet eſſe biennium: at eodem iure in ædibus, quæ in lege nõ appellantur. De hac lege Iuſtin. Nobis melior ſentẽtia ſedit, ne domini maturius ſuis rebus defraudentur, neq; certo loco beneficiũ hoc cõcludatur: & ideo conſtitutionẽ ſecundum hoc promulgauimus, qua cautum eſt, ut res quidem mobiles per triennium, immobiles uero per lõgi temporis poſſeſſionẽ, id eſt inter præſentes decennio, inter abſentes uiginti annis uſucapiantur. Sunt quæ uſucapi nõ poſſunt, ut homo liber, res ſacra, res furtiua, res ui poſſeſſa antequam in domini poteſtatem redierit. Vſucapionem, uel uſus capionẽ diceret Gellius: ſed uſum multorum libenter ſequimur. uide cap. 10 libri ſeptimi Noctiũ At. Tutela (ut Seruius definit) uis eſt ac poteſtas in capite libero ad tuendum eum qui per ætatem ſuam ſe ipſe defen-

dere nequit, iure ciuili data ac permiſſa. quæ definitio non cõprehendit tutelam neque mulierum adultarũ, neque furioſorum. Itaque ſi tutelas omneis includere noles, à definitione tolles hæc uerba, Per ætatem ſuam. Ex tutelis infinitæ propè naſcuntur actiones, de quibus permulta legere poſſis uiceſimo ſexto & ſeptimo libro Pandectarum. Gentiles finiuntur à Cicerone in Topicis hoc modo. Gentiles ſunt, qui inter ſe eodem nomine ſunt qui ab ingenuis oriundi ſunt, quorũ maiorũ nemo ſeruitutem ſeruiuit, qui capite non ſunt diminuti. Definitionem hanc refert ad Scæuolam pontificem. Gens eſt familia. Gentiles, ijs qui ſunt eiuſdem familiæ, ut Tullius Cicero Tullium regem gentilem ſuum eſſe dicit. Gentilitas, gentiliũ ſeries eſt. Gentilitatẽ neque ſerui, neque liberti, neque libertini habere poſſunt, quam etiam amittunt capite diminuti. De gentilitate agitur interim in tutelis, ſæpe in hæreditatibus, et in iure pari familiæ ſuccedentis. Agnati dicuntur, qui uirilis ſexus propinquitate iuncti ſunt. Cognati utranque ſtirpẽ & paternã & maternam continẽt. Agnatio uenit in controuerſiã eodẽ fere modo quo & gẽtilitas. de hæreditate, de furioſis, de prodigis, Iuſtinianus. Furioſi quoque & prodigi licet maiores uigintiquinque annis ſint, in curatione ſunt agnatorũ ex lege duodecim tabularum. Quid differunt gentilitas et agnatio? Gentilitas ingenuorum eſt, & ſæpius nobilium: agnatio etiam obſcurorum. Gentilitas non excludit mulieres: nam etſi proles patrem ſequitur, & in muliere terminatur familiæ nomen, gentilium tamen eſt ipſa ex difinitione. inde Virginia, Cornelia, Iulia, Tullia, à patribus dictæ. Definitio agnatorum feminã quoque non ſecludit, ſed longius interim agnatio in muliere procedit quàm gẽtilitas. lege Inſtit. de Legitima agnatorum ſucceſſione, et de gradibus cognationum. Sunt qui hæc nihil omnino differre putant, quorũ ſententiæ diuiſio Ciceronis aperte refragatur. Manet autẽ interdũ cognatio non manente agnatione. Iuſtinianus. Agnationis quidem ius omnibus modis capitis diminutione plerunque perimitur. nam agnatio iuris ciuilis nomen eſt. Cognationis uero ius non omnibus modis commutatur, quia ciuilis ratio ciuilia quidẽ iura corrumpere poteſt, naturalia uero non utiq;. Alluuio, fluminis eſt fundum alluentis: de qua Iuſtinianus. Quod per alluuionem agro tuo flumen adijcit, iure gentium tibi acquiritur. Eſt autem alluuio, incrementum latens. Per alluuionem autem id uidetur adijci, quod ita paulatim adijcitur, ut intelligi nõ poſſit quãtũ quoque momẽto temporis adijciatur. Quod ſi uis fluminis de tuo prædio aliquam partẽ detraxerit, & uicini prædio appulerit, palàm eſt eam tuam permanere. Planè ſi longiori tempore fundo uicini tui hæſerit, arboreſq; quas ſecũ traxerit in eũ fundũ radices egerint, ex eo tempore uidẽtur uicini fundo acquiſitæ eſſe. Quid ab alluuione differat circũluuio, in libris iuriſperitorum nõ reperi. Arbitror ad inſulam in flumine natam pertinere, de qua idẽ legiſlator. Inſula in flumine nata, quod frequenter accidit, ſi quidem mediam partẽ fluminis tenet, cõmunis eſt eorum qui ab utraq; parte fluminis prope ripã prædia poſſident: ſcilicet pro modo latitudinis cuiuſq; fundi, quæ latitudo prope ripã ſit. quòd ſi alteri parti proximior eſt, eorum eſt tantum, qui ab ea parte prope ripã prædia poſſident. Quod ſi aliqua parte diuiſum ſit flumen, deinde infra unitum, agrum alicuius in formam inſulæ redegerit, eiuſdem permanet is ager, cuius & fuerat: Hæc ille. Nexi ſunt liberi, qui operas ſuas in ſeruitute pro pecunia quã debebant, domino præſtabant. Cum quis ære alieno uſus, et fœnore obrutus ac merſus, ſoluendo nõ eſſet, uocatus in ius, lege duodecim tabularum in temporariam ſeruitutem creditori addicebatur. Quæ res multas olim ſeditiones excitauit. Hinc ſeceſſio plebis in montem ſacrum facta. Hinc M. Manlius, qui iudicatos pecunia & addictos ſoluta pecunia duci uetabat, damnatus, et è ſaxo Tarpeio deturbatus eſt. de iudicio nexorum Liuius. Adeſte, prohibete ius de pecunijs dici. Et alibi. Deſperato enim conſulũ ſenatuſq; auxilio, cũ in ius duci debitorem uidiſſent, undique conuolabant: neque decretum exaudiri cõſulis præ ſtrepitu & clamore poterat, neque cum decreuiſſet, quiſquã obtemperabat. ui agebatur, metuſq; omneis, & periculũ libertatis, cum in conſpectu conſulis ſinguli à pluribus uiolarẽtur, in creditores à debitoribus uerterãt. Ius nexorum Quintil. oſtẽdit. Seruus, inquit, cum manumittitur, fit libertinus: Addictus, recepta libertate eſt ingenuus; Seruus inuito domino libertatem nõ conſequitur, addictus diſſoluto ære alieno inuito creditore cõſequitur. Ad ſeruum nulla lex pertinet: addictus legem habet. Propria liberi, quæ nemo habet niſi liber, prænomen: cognomen, nomen, tribum: habet hæc addictus. Mancipium nonnunquam pro ſeruitio, id eſt, ſeruo & ancilla ſumitur ſiue belli iure ſiue aliter poſſidetur. Cicero quarta Act. in Ver. de Seruitijs Heraclij quæ Verres abduxerat. Mancipia quæ uoluit, abduxit, alia diuiſit. Nõ hic ita accipitur. Sæpe mancipium dicitur res ea quæ mancipatur, aut ipſa mancipatio, ac poſſeſſionis traditio. Cicero paulo poſt. Cum enim Marius Graditianus ædes Oratæ uendidiſſet, neque ſeruire quandam earum ædium partem in mancipij lege dixiſſet, defendebamus, quidquid fuiſſet incommodi in mancipio; id ſi uenditor ſciſſet, neque declaraſſet, præſtare debere. Mancipatio (inquit Boethius) fiebat hoc modo. Adhibitis non minus quàm quinq; teſtibus ciuibus Romanis puberibus, et eo qui libripens dicitur, is qui mancipium accipit, æs tenẽs ita dicit. Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum eſſe aio, iſq; mihi emptus eſt hoc ære, æneaq; libra. Deinde ære percutit libram, idq; æs dat ei à quo mancipium accipit, quaſi pretij loco. Hæc ſumpta ſunt ex inſtitutionibus Caij iuriſperiti. Idẽ Boethius. Omnes res quæ abalienari poſſunt, id eſt, quæ à noſtro dominio ad alterius tranſire poſſunt, mancipi dicta ſunt. Cicero in Topicis. Alienatio eſt eius rei quæ mancipi eſt, aut traditio alteri nexu, aut in iure ceſſio, inter quos ea iure ciuili fieri poſſunt. Huc pertinent quæ à iuriſperitis traduntur de contrahenda emptione & uenditione, de reſcindenda uenditione, de actionibus empti & uenditi: decimooctauo & decimonono lib Pãdectarum. De pariete, luminibus, ſtillicidijs agitur octauo Digeſt. de ſeruitutibus urbanorum prædiorum. Caius. Vrbanorũ prædiorum iura talia ſunt, altius tollendi, & officiendi luminibus uicini, aut non extollendi. Item ſtillicidium auertendi in tectum uel aream uicini, aut non auertendi. Item immittendi tigna in parietem uicini, & denique proijciendi, protegendi ue, cæteraq; iſtis ſimilia. Venit in controuerſiam paries communis, & is qui adiungitur, et immiſſum tignum in parietem, itemq; exemptum, tubulus admotus ad parietem communem paries altus ſuper parietem communem, & incruſtatio, & tepidarium, de quibus aliquando uicini ſtipulantur & ſatisdant damni infecti. Digeſtorum libro trigeſimonono. Lumen eſt (inquit Paulus) ut cœlum uideatur. Et intereſt inter lumen & proſpectum. nam proſpectus etiam ex inferioribus locis eſt, lumen ex inferiore loco eſſe non poteſt. Idem. Luminum ſeruitute conſtituta, id acquiſitum uidetur, ut uicinus lumina noſtra excipiat. Cum autem ſeruitus imponitur ut luminibus officiatur, hoc maxime adepti uidemur, ne ius ſit uicino inuitis nobis altius ædificare, atq; ita minuere lumina noſtrorũ ædificiorum. Lumini officitur duobus modis. aut enim redditur obſcurius ædificio aut arbore poſita: aut uibratius fit, cum preſſura quadam in ædes deuoluitur. Obſtruere luminibus dicimus. Cicero pro domo ſua ad Pontifices. Habitare laxe & magnifice uoluit, duaſq; magnas & nobiles domos coniungere, ac ſeuere contendit ut Q. Veſtius ſibi domum uenderet. Cum ille negaret, primo ſe lumini

bus

bus eius obſtructurum minabatus. Stillicidiũ, ſtillarũ & aquæ pluuiæ fluxus è tecto. Vlpian. Hæc lex traditionis, Stillicidia uel nunc ſunt, ut ita ſint: hoc ſignificat, impoſitā uicinis neceſſitatem ſtillicidiorum excipiendorum: nõ illud, ut etiā emptor ſtillicidia ſuſcipiat ædificiorum uicinorum. Hoc igitur pollicetur uenditor, ſibi quidem ſtillicidiorum ſeruitutem deberi, ſe autẽ nulli debere. Paulus. Si ſeruitus ſtillicidij impoſita ſit, non licet domino ſeruientis areæ ibi ædificare, ubi caſtare cœpiſſet ſtillicidium. Qui in area in qua ſtillicidium cadit, ædificat, uſq; ad eum locum perducere ædificiũ poteſt, unde ſtillicidium cadit. Sed ſi in ædificio cadit ſtillicidium, ſupra ædificare ei conceditur, dum tamen ſtillicidiũ recte recipiatur, ſtillicidij immittendi naturalis & perpetua cauſa eſſe debet. Teſtamentũ, ut definit Vlp. eſt uoluntaris noſtræ iuſta ſentẽtia, de eo quod poſt mortẽ ſuam quis fieri uoluerit. Alia teſtamenta olim fiebant calatis comitijs, alia erant procincta, ut eorum qui in prælium exituri eſſent. Alia per æs & librā fiebant, quæ per emancipationem agebātur, quinque teſtibus & libripende ciuibus Romanis puberibus adhibitis, & eo qui familiæ dicebatur emptor. Poſtea teſtamenta fieri cœpta ſeptẽ teſtibus adhibitis, quorum ſignis tabulæ obſignabantur. Teſtamentum iure factum uſq; eò ualet, donec rumpatur, irritum'ue fiat. Rumpitur autem aut adoptione, aut poſteriore teſtamento, aut hæredis cauſa, aut capitis diminutione, aut impfectione, aut iniquitate. Teſtamenta legitime facta interim reſcinduntur: contra quæ merito reſcindi poſſunt, interdũ rata manẽt. teſtis eſt Valerius lib. 7. capite de Teſtamẽtis quæ reſciſſa ſunt, & quæ rata manſerũt. Sunt aliæ res prope modũ innumerabiles, quas indicant permulti legũ tituli, ideirco ſepoſiti, quia uariarũ iura rerum cõtinent. Ciuis alius natus eſt, alius factus. Peregrinus itẽ aut natus eſt, aut factus. De ciuitate multa Cicero pro Archia poeta, & pro Cornelio Balbo. Omnes aũt homines aut liberi ſunt, aut ſerui. Libertas eſt naturalis facultas eius quod cuiq; facere libet, niſi quod ui aut iure prohibetur. Seruitus eſt conſtitutio iuris gentiũ, qua quis dominio alieno contra naturā ſubijcitur. Serui aut naſcũtur, aut fiunt. Naſcuntur ex ſeruitijs, id eſt, ancillis: fiunt, iure gentium. Vide Pandectas de iure perſonarum. ILLA uero deridenda arrogantia eſt, in minoribus nauigijs, &c.] Turpe eſt eum qui maximas naues gubernare ſe poſſe iactet, parua nauigia regere non poſſe. turpe quoq; in minimis errare cauſis eũ, qui gloriatur arduas et publicas ab ſe cõmode tractari. Maiores cauſas exiſtimabant eas, quæ publice uiribus eloquentiæ apud iudicũ decurias agebantur, ut de ambitu, de repetundis, de perduellione, de cæde. Minores autẽ, quæ de poſſeſſione ex iure ciuili iudicabātur, de ſtipulationibus, de luminibus, de ſtillicidijs, de alijs id genus reb. Illa uero deridenda arrogantia, temeritas & impudentia, ſibi quod nõ habet adſcribens, in minoribus nauigijs, ut celocibus, lembis, ſchaphis, rudem eſſe ſe confiteri: quinqueremes autẽ, id eſt, grandiores naues quinis remorum ordinibus, aut etiā maiores, ut ſenis, gubernare didiciſſe. De maiore nauigio Cic. 7. actione in Verrem. Habebāt, inquit, rationem omnes quotidie piratarum, qui ſecuri ferirentur. quā multos eſſe oporteret, ex ipſo nauigio, quod erat factum ſex remorum numero, conijciebāt. Tu mihi cum in circulo, id eſt, hominũ corona, qualis in foro ad oratores & iuriſperitos eſſe ſolet, decipiare aduerſarij ſtipulatiuncula, id eſt, obligatione cõtracta ex interrogatione et reſpõſione, cũ quid quis dari fieri ue ſibi ſtipulatur, et huiuſmodi ſunt formulæ, Spõdes? ſpondeo. promittis? promitto. fidepromittis? fidepromitto. fideiubes? fideiubeo. dabis? dabo. facies? faciā. cum decipiare inquā, & obſignes patronus tabellas, id eſt, literas clientis tui, qui præſidij cauſa te ſequitur & colit, quibus id ſit ſcriptũ quo ille capiatur & fallatur, ego tibi ullā cauſam maiorem committendam putem? Nequaquā ſanè.

Operæpretium eſt enim, iuris formulas, conceptiones, & cautiones tenere. Citius hercules is qui duorũ ſcalmorũ nauiculā in portu euerterit, in Euxino ponto Argonautarum nauẽ gubernarit, quā qui ſtipulatiũcula falſus eſt, arduā cauſam caute ac diſerte ſuſtineat. Scalmus (græce σκαλμὸς dicitur) lignũ teres circa quod alligātur remi. Nauicula duorum ſcalmorũ, nauigiolũ eſt, quod uel duobus remis impelli poteſt. Argonautæ dicti ſunt, Iaſon, Hercules, Caſtor, Pollux, alijq; multi Argiui delecti uiri, qui cũ circa Peliũ montem Argo nauẽ magnitudine & apparatu inſignẽ comparaſſent, ad Colchos uecti petierũe pellem inauratā arietis, regiſq; filiā Medeam raptā reuexerũt: de quibus poemata ſcripſerunt Apollonius & Valerius Flaccus. Vt in Colchidẽ trāſfretarent heroes illi, in angulo littoris Euxini poſitā, traijciendus erat Boſphorus Thracius, ac pontus Euxinus, de quo Põponius Mela. Hinc iā ſeſe, inquit, ingens pontus aperit (niſi quà promontoria ſunt) huc atq; illuc longo rectoq; limite extẽtus, ſinuatus cætera. Sed quia contra minus quā ad læuam & dextram abſceſſit, mollibus faſtigijs, donec anguſtos utrinq; angulos faciat, inflectitur ad formam Scythici arcus, maxime incuruus, breuis, atrox, nebuloſus, raris ſtationibus, nõ molli neque arenoſo circũdatus littore, uicinus aquilonibus: & quia nõ profundus eſt, fluctuoſus atq; feruẽs. Olim excolentiũ ſæuo admodũ ingenio Axenus, poſt commercio aliarũ gentiũ, mollibus aliquantum moribus, dictus Euxinus. εὔξενος enim perhoſpitalis interpretatur. QVOD ſi ne paruæ quidem cauſæ ſunt, ſed ſæpe maximæ. &c.] Non omnes quidẽ paruæ cauſæ ſunt, ſed ſæpe maximæ, in quibus certatur de iure ciuili. Nam quod erat omnibus obuiũ, quāuis æquũ bonũq;, omnibus diſputandũ relictũ eſt. Quod plus dubitationis habebat, à multis quæſitũ, deinde enodatũ, poſtea iure ciuili cõprehenſum eſt. Quod os igitur, id eſt, impudẽtia, illius patroni, hoc eſt oratoris ſuos clientes habentis, qui ad magnas cauſas ſine ulla ſciẽtia iuris audet accedere? Proponit exẽplũ cauſæ difficilioris, quod ſic memorat Val. Max. Militantis cuiuſdā pater, cũ de morte filij falſum è caſtris nunciũ accepiſſet, alijs hæredibus ſcriptis deceſſit. Peractis deinde ſtipendijs adoleſcẽs domũ petit: errore patris, impudẽtia amicorũ, domũ ſibi clauſam reperit. Quid. n. illis inuerecũdius? Florẽ iuuentæ pro Rep. abſumpſerat, maximos labores, et plurima pericula tolerauerat, aduerſo corpore exceptas oſtẽdebat cicatrices, et poſtulabat ne auitos eius lares otioſa ipſi urbi onera poſſiderẽt. Itaq; depoſitis armis coactus eſt in foro togatā ingredi militiā acerbe. cum improbiſſimis. n. hæredibus de paternis bonis apud Centumuiros contendit, omnibuſq; nõ ſolũ conſilijs, ſed etiam ſententijs ſuperior diſceſſit. Iuſtinianus de Exhæred. liberorũ. Qui filium in poteſtate habet, curare debet, ut eum hæredem inſtituat, uel exhæredem nominatim faciat. alioqui ſi eum ſilentio præterierit, inutiliter teſtabitur. Paulus: Conſultus an uideatur exhæredatus, quem pater putauit deceſſiſſe, reſpondi filios & filias nominatim exhæredatos proponi: de errore autem patris, qui interceſſiſſe proponitur, apud iudicẽ agi oportere. Filiusfamilias miles ſimiliter ut paganus, nominatim à patre aut hæres ſcribi, aut exhæredari debet. Caius: Filio qui in poteſtate eſt, præterito, inutile eſt teſtamẽtũ. Nõ ab re dicit hæc uerba, Exhæredẽ ſcripſiſſet nominatim. Exhæredatio nominatim fieri debet. Quid eſt nominatim exhæredare? nomẽ, et prænomen, & cognomen dicendũ eſt, an ſufficit uel unũ ex his? Conſtat ſufficere. Sufficit & hoc, Filius meus exhæres eſto, ſi modo unicus ſit. QVID, qua de re inter Marcellos et Claudios patricios, etc.] Claudij uenerunt ab Sabinis. Liuius lib. 2. Seditio inter belli paciſq; authores orta in Sabinis, aliquantum inde uirium tranſtulit ad Romanos. Nanque Ap. Clauſus, cui poſtea Ap. Claudio fuit Romæ cognomen, cum pacis ipſe author à turbatoribus belli premeretur, nec par factio-

ni eſſet, ab Regillo magna clientium comitatus manu Romã tranſfugit. his ciuitas data, Ap. Inter Patres lectus. Claudiorum familiæ duæ fuerunt. Suetonius in Tyberio. Patricia gẽs Claudia (fuit enim alia plebeia, nec potentia minor, nec dignitate) orta eſt ex Regillis oppido Sabinorum. Patricij aũt Claudij, Pulchri: plebeij uero, Marcelli nominati ſunt, ut tradit Pedianus in Cic. orationẽ pro Scauro. Lex duodecim tabularum ad hæreditatẽ liberti uocabat patronũ, ſi inteſtatus mortuus eſſet libertus. Inſtit. de ſucceſſione in bonis libertorũ. Prodeſſe autẽ liberto ſolebant ad excludendũ patronũ naturales liberi, ut eſt in eadẽ lege, nec à libertinorũ liberis ad patronos redibat hæreditas. Is libertus de quo agitur, primo fuit liber, alioqui ad Claudiorũ gentilitatẽ non pertineret. Nam gentiliũ nemo ſeruitutẽ ſeruiuit, ut oſtendit Scæuolæ definitio, quam ſupra ſcripſimus. deinde factus eſt ſeruus furto plagiarij. Etenim ſi belli iure ſeruus eſſet factus, quid iuris haberẽt gentiles? niſi ius fingeret, reſtitutũ ſemper liberũ fuiſſe. Poſtea manumiſſus habuit filium, propter quem hæreditas ad patronum, quiſquis eſſet, uenire non potuit. filius eius inteſtato deceſſit. iure experiuntur & Claudij & Marcelli: Claudij gentilitate, Marcelli ſtirpe & cognatione. Quia pater eius Claudius nomine & iure fuerit, & iniuſta ſeruituse, ut aiunt, gentilitatẽ non amiſerit, hæreditatem ad ſe Claudij Pulchri rediiſſe contendũt, iniuſta manumiſſio nõ officit ingenuitati. Marcelli ſtirpe decertãt, quia gẽtilitate non poſſunt, exiſtimant eum interpoſita ſeruitute amiſiſſe gentilitatẽ. hoc modo ſtat controuerſia. Dicet aliquis. Cur lege ſtirpis non agunt patricij Claudij, quemadmodum Marcelli? utrique enim ab Appio Clauſo oriundi ſunt. Dicendum, ſtirpem certos habere gradus in iure ciuili, ut decem: gentilitatem longius procedere: Marcellos propiores fuiſſe. Ius illud ſtirpis & gentilitatis nõ explicatur in Pandectis, quia Iuſtinianus ferè confudit in agnationem. Differunt autem gẽtilitas & ſtirps. Illa iuſta ſeruitute, ſanguine materno, diminutione capitis media, adoptione tollitur. Hæc tũ manet, quoniã, natalibus & cognationi fortuita nõ officiunt. Sunt qui legãt, Auli liberti filij. qui ſi libertum nomen proprium eſſe putant nõ habent, quò magnopere ſe torqueant. Malo ſic, Ab liberti filio. Ne putes autem hũc hominem aut Claudiorum aut Marcellorum libertum fuiſſe. Nulla eſt neq; ſeruorum neq; libertinorum gentilitas. Neque Marcelli pleni dignitatis intẽderẽt hanc actionẽ, ſi iuſta ſeruitus fuiſſet. Alciatus libro primo παρέργων ſcribit libertũ, de quo agitur, aut ex Marcellorũ ſtirpe ortum, uel ab aliquo ſtirpis eorum manumiſſum. ſed utrũque repugnat gentiliũ definitioni. Nã gentilis erit, qui uel ipſe, uel aliquis maiorum eius ſeruitutem ſeruierit. Probare cõtendit et Plinij & Ciceronis authoritate, ſeruos etiam gentiles dici. Plinius. Singuli Marcipores, id eſt, Marci pueri, Lucipores'ue, dominorum gentiles, uitam in promiſcuo habebant. Videtur mihi Plinius gentiles eos improprie appellaſſe, qui inter ſe eodem nomine ſunt: quod nõ ſatis eſt explendã Scæuolæ definitionẽ, quæ locum habebat tempore Ciceronis. Dicit etiam idem Alc. nihil ad ſanguinis uinculum gentẽ pertinuiſſe. quod ſi eſt, nomen ſolum ſpectabitur, & confundetur illud duodecim tabularum, Si paterfamilias inteſtatus moritur, familia pecuniaq; eius agnatorũ gentiliumq; eſto. Quis exiſtimet legẽ dediſſe hæreditatem inteſtatorum ijs, qui nullo ſanguinis uinculo iungerentur? Cæterũ eius interpretatio obſcura eſt & implicata, propterea aliam ſecuti ſumus.

QVID, *quod in centumuirali iudicio certatum eſſe accepimus, &c.*] *Exiliũ, inquit Marcus, triplex eſt, aut certorũ locorum interdictio, aut ut omniũ locorum interdicatur præter certum, aut inſulæ uinculum, id eſt, relegatio in inſulam. Non erat igitur omnibus ius exulare Romæ, non modo quòd exules peregrini aliquando urbe ſubmouebantur, ſed etiam quod multis certus exulandi locus aſſignatus eſſet. Peregrinus eſt, quicunque ciuis non eſt. Quidam peregrinus Romam in exilium uenit. applicuit, id eſt, adiunxit ſe ad aliquem quaſi patronum, hoc eſt, ad ciuem Romanum, quem colebat ſicuti cliens aut libertus patronũ. Inteſtato mortuus eſt. Ciuis ille, cum aliunde peteretur hæreditas, eã ſibi ueniſſe iure applicationis apud Cẽtumuiros egit, quod eiectum recepiſſet, hominem ſtudio, opera, gratia, rebus adiuuiſſet: ille benigne exceptus applicuiſſet ſe, & ea mẽte fuiſſet, ut ſuo patrono relinqueret hæreditatẽ. aut certe dicebat, cum tanquam libertum fuiſſe, libertorum inteſtatorũ hæredes patronos eſſe. Ius applicationis obſcurum & ignotum, propterea quod aut pauci aut nulli Romæ eo iure fuerant uſi, patefactum in iudicio atque illuſtratum eſt à patrono. De applicatione Terentius. Atticus quidam, inquit, olim naui fracta, apud Andrum eiectus eſt, & iſtæc unà parua uirgo, Tum ille egens forte applicat Primum ad Chryſidis patrem ſe. De iure applicationis nihil ferè in iure ciuili, quod huc pertineat.*

QVID, *nuper cum ego C. Sergij Oratæ cõtra hunc noſtrum Anton. &c.*] *De Officijs lib. 3. fuſius hoc tractat exemplũ. Marcus Marius Gratidianus, propinquus noſter, C. Sergio Oratæ uendiderat ædes eas quas ab eodem ipſe paucis ante annis emerat. Eæ Sergio ſeruiebant, ſed hoc in mancipio Marius non dixerat. adducta res in iudicium eſt. Oratam Craſſus, Gratidianum defendebat Antonius. Ius Craſſus urgebat, quod uitium uenditor non dixiſſet, ſciens id oportere præſtari. Aequitatem Antonius: quoniam id uitium ignotum Sergio non fuiſſet, qui illas ædes uendidiſſet, nihil fuiſſe neceſſe dici: nec eum eſſe deceptum, qui id quod emerat, quo iure eſſet, teneret. Hæc ille. Vlpianus de actionibus empti. Hæc uera ſunt, ſi emptor ignorauit ſeruitutẽ, quia non uidetur eſſe celatus qui ſcit, nec certiorari debuit qui non ignorauit. Idem paulo ante. Ac de iure quidem prædiorum ſancitum eſt apud nos iure ciuili, ut in his uẽdendis uitia dicerentur quæ nota eſſent uẽditori. Nã cum ex duodecim tabulis ſatis eſſet ea præſtari quæ eſſent lingua nũcupata, quæ qui inficiatus eſſet, dupli pœnam ſubiret, à iuriſconſultis etiam reticẽtiæ pœna eſt conſtituta. Quidquid enim eſt in prædio uitij, id ſtatuerunt, ſi uenditor ſciret, niſi nominatim dictũ eſſet, præſtari oportere. Vlpianus in lege de Acquirendo rerum dominio. Si ſeruus fuit fundus, cum ſeruitutibus tranſit. ſi liber, uti fuit. Si quis fundũ liberum dixerit, cum traderet eum qui ſeruus ſit, nihil iuris ſeruituti fundi detrahit, ueruntamen obligat ſe, debebitq; præſtare quod dixit. Oratæ dicti ſunt à piſcibus oratis. De lege mancipij, & hoc uerbo Præſtare, ſupra diximus. De ſeruitutibus prædiorum & urbanorũ & ruſticorum leges permultæ in octauo Pandectarum.*

QVO *quidem in genere familiaris noſter M. Bucculeius, &c.*] *Marcus Bucculeius Craſſi familiaris, homo φίλαυτος, iuriſq; non omnino rudis, ædes L. Fuſio uendidit. In mancipio, id eſt, uẽditione & traditione, ædium lumina ſicuti tum erant, ita recepit, hoc eſt, præſtaturum ſe Fuſio promiſit. Hic ſi non longe, tamen quodammodo errauit in cõditione ponenda. Eſt hæc latius fuſa conditio, Lumina uti nunc ſunt, ita recipio: quæ & ad oculorum proſpectum omnẽ refertur. Strictior ineunda fuit, ut hæc, Lumina uti nũc ſunt, à propinquis rebus & ædificijs, quæ modo his feneſtris officere poſſunt, ita recipio. Fuſius autem ſimul atque, id eſt, cum primum, ædificari cœptum eſt in quadã parte urbis, quæ modo ex illis ædibus conſpici poſſet, egit ſtatim lege cum Bucculeio, quòd cuiq; particulæ cœli luminiſq; officeretur, hoc eſt, noceretur, quãuis eſſet procul, mutata lumina putabat. Certe mutatus erat proſpectus oculorum, nõ utiq; mutatum lumen ædium. Apud bonum iudicẽ uinceret æquitate Bucculeius, nihilominus tamen parum ſibi cauiſſe uideretur. Attende propietatem in iſtis: in mancipio, lumina recipere, cœptum eſt: ut ante, pecunia cœpta*

deberi

deberi: officeretur, mutare lumina, uerba ſunt legis, quæ non ſolent immutari niſi cum rerum uerborumq; imperiti loquũtur. QVID uero clariſſima M. Curij cauſa & M. Coponij nuper apud, &c.] Poſthumus eſt, qui poſt mortem parentis naſcitur. Poſthumum inſtituit hæredem, qui hæreditatem relinquit ei, quem mater habet in utero. Hæredes enim iure fiũt poſthumi. Paulus: Antiqui libero uentri ita proſpexerunt, ut in tempus naſcendi omnia ei iura integra reſeruarent: ſicut apparet in iure hæreditatum, in quibus qui poſt eum gradum ſunt agnationis, quo eſt is qui in utero eſt, nõ admittuntur, dũ incertũ eſt an naſci poſſit. Idem. Sciendum illud eſt, ſi mulier prægnans nõ ſit, exiſtimetur autem prægnant eſſe, interim filium hæredem eſſe ex aſſe. Inſtin. Poſthumi quoq; liberi, uel hæredes inſtitui debent, uel exhæredari. Paterfamilias qui ſuſpicaretur uxorem grauidam eſſe, poſthumum ſcripſit hæredẽ. ſubſtituit & hæredẽ ſecundum, hoc modo. Quòd ſi poſthumus ante morietur, quã in ſuam tutelam uenerit, M. Curius meus hæres eſto. Hæc conditio, Si poſthumus ante morietur, quã in ſuã tutelam uenerit, controuerſiã fecit. Nam cum poſthumus nullus fuiſſet, Q. Scæuola, qui M. Coponium teſtatoris agnatũ, & lege agnationis agentem in hæreditatem, defendebat, ſcripto nitebatur aduerſus uoluntatem, uerba teſtamenti ſic eſſe, Tum Curium fore hæredem cum poſthumus ante tutelã mortuus erit. non poſſe eũ mori, qui nullus unquã fuerit. hac igitur exceptione excluſum Curium. Craſſus autem nõ ſcriptum, ſed uoluntatem ſpectari oportere dicebat. Nemini dubiũ eſſe, quin teſtamenti conditor, ſi filius non eſſet qui in tutelã ueniret, Curium hæredẽ eſſe uoluiſſet. Vterque uſus eſt authoritatibus, id eſt, reſponſis iuriſperitorum: exemplis eorũ qui uel ſcripto uel mente uiciſſent: teſtamentorum formulis, hoc eſt, comprehẽſionibus quæ ſtare non poſſent, aliæ ſi à ſcripto diſcederetur, aliæ ſi uerba nõ mentem ſequi oporteret. Cicero pro Cecinna authoritatibus & exemplis & formulis grauiter utitur, et hanc cauſam commemorat. Non occurrit, inquit, unicuiq; ueſtrum aliud alij in omni genere exemplũ, quod teſtimonio ſit, non ex uerbis aptum pendere ius, ſed uerba ſeruire hominum conſilijs & authoritatibus? Ornate & copioſe L. Craſſus homo longe loquentiſſimus, paulo ante quã nos in forum uenimus, iudicio centũuirali hanc ſententiam defendit: & facile, cum cõtra eum prudentiſſimus homo Q. Mutius diceret, probauit omnibus, M. Curium qui hæres eſſet inſtitutus ita, mortuo poſthumo filio: cũ filius non modo non mortuus, ſed ne natus quidẽ eſſet, hæredem eſſe oportere. Quid? uerbis ſatis hoc cautũ erat? Minime. Quæ res igitur ualuit? Voluntas. Deinde proponit formulas. Si uoles intelligere quæ formulæ ad eiuſmodi cauſas ualeant, eam orationem perlegito. Eo iudicio uictus Scæuola diſceſſit. Subdit igitur, Et hoc loco Scæuolam dixiſti cauſam apud Centumuiros nõ tenuiſſe. Idem in Bruto. In interpretando, in definiendo, in explicanda æquitate nihil erat Craſſo copioſius: idq; cum ſæpe alias, tum apud Centumuiros in M. Curij cauſa cognitum eſt. Ita enim multa cũ contra ſcriptum pro æquo & bono dixit, ut hominẽ acutiſſimũ Q. Scæuolam, & in iure in quo illa cauſa uertebatur, peritiſſimũ, obrueret argumentorum exemplorumq; copia: atq; ita tum ab ijs patronis æqualibus etiam conſularibus cauſa illa dicta eſt, cũ uterq; ex contraria parte ius ciuile defenderet, ut eloquentiũ iuriſperitiſſimus Craſſus, iuriſperitorũ eloquentiſſimus Scæuola putaretur: qui quidẽ cum peracutus eſſet (de Scæuola loquitur) ad excogitandum quid in iure aut in æquo uerũ aut eſſet aut nõ eſſet, tum uerbis erat ad rẽ cũ ſumma breuitate mirabiliter aptus. Quare ſit nobis orator in hoc interpretandi explanãdiq; & diſſerendi genere mirabilis, ſic ut ſimile nihil uiderim: in augendo, in ornãdo, in refellẽdo magis exiſtimator metuendus, quàm admirandus orator. Paulo ultra controuer-ſiam totam fuſiſſime exponit. utile fuerit uidiſſe locum: uerba tam multa adſcribi commẽtario noluimus. Aequales ſunt, eiuſdem ætatis homines, & æque natu magni. Collegã Craſſi fuiſſe Q. Scæuolã in conſulatu, ante ſcripſimus. Limatus eſt, è cuius oratione nihil ferè remouere poſſis, quin totã imaginẽ demoliare. Subtilis, qui acuta quædã & à ſenſu remota reactat, minuta quidẽ & parua. Nam ſubtilitati grauitas oppoſita eſt. In ſuam tutelam ueniſſe, eſt ſui iuris eſſe, nõ tutoris, et per ætatem teſtamentum facere poſſe. Mens eſt, ſententia & uoluntas. Secundũ poſthumũ dixit, pro eo quod erat durum, poſt poſthumum. OMITTO iam plura exempla cauſarum ampliſſimarum, &c.] De Mancino Florus in Epitome: C. Hoſtilio Mancino conſule ſacrificante, pulli ex cauea euolarunt. conſcendenti deinde nauim, ut in Hiſpaniam proficiſceretur, accidit audiri. Mane Mancine. C. Mancino auſpicia triſtia fuiſſe probatum eſt. Victus enim à Numantinis, & caſtris exutus, cum ſpes nulla ſeruandi exercitus eſſet, pacem cum ijs fecit ignominioſam, quam ratam eſſe Senatus uetuit. Triginta millia Romanorum à Numantinorum millibus quatuor uicta erant. Suæ deditionis author fuit Mancinus. Cicero de Officijs tertio. Deditionis ipſe Poſthumius, qui dedebatur, ſuaſor & author fuit. Quod idẽ multis annis poſt C. Mancinus: qui ut Numantinis (quibus cũ ſine Senatus authoritate fœdus fecerat) dederetur, rogationem ſuaſit eã quam L. Furius & Sextus Attilius ex ſenatuſconſulto ferebant, qua accepta eſt hoſtibus deditus. hæc ille. Cum Mancinum Numantini non recepiſſent, & ille domum reueniſſet, quæſitum eſt an ullum eſſet ei poſtliminium. Poſtliminium (ut definit Paulus iuriſconſul.) eſt ius amiſſæ rei recuperandæ ab extraneo, & in ſtatũ priſtinum reſtituẽdæ, inter nos ac liberos omnes populos regeſq; moribus ac legibus cõſtitutum. Nã quod bello amiſimus, aut etiã circa bellum, hoc ſi rurſus recipiamus, dicimur poſtliminio recipere. Dicitur poſtliminium, quod res in idem limẽ unde exierat, poſtea reuertatur. Cicero in Topicis. Multa igitur in diſputando notatione eliciuntur ex uerbo: ut cum quæritur poſtliminiũ quid ſit, nõ dico quæ ſint poſtliminij. nam id caderet in diuiſionẽ, quæ talis eſt. Poſtliminio redeunt hæc, homo, nauis, mulus clitellarius, equus, equa, quæ frena recipere ſolet. ſed cũ ipſius poſtliminij uis quæritur, et uerbũ ipſum notatur, in quo Seruius noſter (ut opinor) nihil putat eſſe notandum, niſi poſt, & liminium illud productionem eſſe uerbi uult, ut in finitimo, legitimo, æditimo, nõ plus ineſſe timum, quã in meditullio tulliũ. Scæuola autẽ Publij filius iunctum putat eſſe uerbum, ut ſit in eo & poſt, & limen: ut quæ à nobis alienata ſunt, cũ ad hoſtẽ peruenerint, & ex ſuo tãquam limine exierint, hinc cũ redierint poſt ad idem limen, poſtliminio uideãtur rediiſſe. Quo in genere etiã Mancini cauſa defendi poteſt, poſtliminio rediiſſe, deditum nõ eſſe, quoniam non ſit receptus. Nam neq; deditionem neq; donationẽ ſine acceptione intelligi poſſe. hæc ille. In eo controuerſia eſt, an deditus & nõ receptus, habẽdus ſit pro dedito & recepto. Accuſator utitur antiqua lege: Quẽ pater ſuus, aut populus uẽdiderit, aut pater patratus dediderit, ei nullũ poſtliminiũ eſto. Deditũ Mancinũ fuiſſe confirmat. Defenſor autẽ negat eſſe deditionem ſine acceptione. Agitur itaque de ordine, ſit'ne Senator an non Mancinus? De ciuitate, ſit nec ne ciuis? De libertate, an ſeruus an liber? De capite hominis conſularis, an diminuerit caput, an in exiliũ exturbãdus, an'ne perdẽdus ſit? De cauſa Cicero pro Cecinna. Quid? quẽ pater patratus dedidit, aut ſuus pater populus've uẽdidit, quo is iure amittit ciuitatem? Vt religione ciuitas ſoluatur, ciuis Romanus traditur: qui cum eſt acceptus, eſt eorum quibus eſt deditus. Si non acceperunt, ut Mancinum Numantini, retinet integram cauſam, & ius ciuitatis. Hæc autẽ cauſa nõ in crimine aliquo, quod ille poſſit inficiari (notum eſt enim

q̄ fœdus percuſſerit) ſed in ciuili iure conſiſtit, ſit'ne iure poſtliminium dedito à patre patrato. Erat autem pater patratus, unus ex quatuor Fœcialibus, mitti ſolitis ad res repetendas, ad indicenda bella, ad fœdera ferienda. Is à Fœciali fieri ſolebat. Liuius primo ab urbe condita Fœcialis erat M. Valerius. Is patrem patratum Sp. Fuſium fecit, uerbena caput capilloſq; tangens. Pater patratus ad iuſiurandum patrandum, id eſt, ſanciendum fit: fœdus, multiſq; id uerbis, peragit. De poſtliminio agitur libro 49. Digeſt. An qui hoſtibus deditus, reuerſus, nec à nobis receptus eſt, ciuis Romanus ſit, inter Brutum et Scæuolam uarie tractatum eſt: & conſequens eſt ut ciuitatē nō adipiſcatur. Ex his collige rem fuiſſe controuerſam. SIMILIQVE in genere inferiore ordine ſi quis apud nos ſeruijſſet, &c.] Inter hoſtes proprie dicitur poſtliminium, non inter fœderatos. Digeſt. de captiuis & poſtliminio. Non dubito quin fœderati et liberi, nobis extranei nō ſint, nec inter nos atq; eos poſtliminiū eſſe. Etenim quid inter nos atq; eos poſtliminio opus eſt? cum & illi apud nos & libertatem ſuā, & dominium rerum ſuarum aque atq; apud ſe retineant, et eadem nobis apud eos contingant? Qui fuerat liber in populo fœderato, id eſt, cui fœdus erat cum populo Ro. poſtea Romæ ſeruitutem ſeruijt. liberatus ea ſeruitute, domum reuerſus, receptus nō eſt. quæſitum eſt apud maiores, num is ad ſuos poſtliminio rediſſet, & amiſiſſet hanc ciuitatem? In utrāq; partem res trahi poteſt. Etenim ſeruus manumiſſus fit liber, & ciuis illius ciuitatis in qua ſeruijt. Si quis itaq; Romæ ſeruijt, uidetur ciuis Romanus eſſe factus cum ſe liberauit. Qui manumittebātur, inquit Iuſtinianus, modo maiorē et iuſtā libertatē conſequebātur, & fiebāt ciues Romani. Vlpianus. Libertini originē patronorū uel domiciliū ſequuntur. Cicero pro Cornelio Balbo. Seruos, quorum uis et fortunæ conditio infima eſt, bene de Rep. meritos, perſæpe libertate, id eſt ciuitate publice donari uidebamus. Duarum autem ciuitatum ciuis eſſe iure Romano nemo poterat. Cicero in eadem oratione. Duarū ciuitatum ciuis eſſe noſtro iure ciuili nemo poteſt. Ciuitatem mutare poteſt qui uelit. In eadem oratione. Iure noſtro neq; mutare ciuitatem quiſquam inuitus poteſt, neq; ſi uelit, mutare nō poteſt, modo adſciſcatur ab ea ciuitate, cuius eſſe ſe ciuitatis uelit. Ex his colligere facile eſt, hūc qui ſe liberauit, et domū receptus eſt, amiſiſſe Romanā ciuitatem: qui non eſt receptus, & iure poſtliminij egit, hūc mouiſſe controuerſiam. Vt autem egit, ſi inter Romanos & fœderatos nullū eſt poſtliminium? Id quidem obijcere poſſunt aduerſarij. at etiā fœderatis poſtliminium eſt. Cicero in eadem oratione. Sed etiam, inquit, poſtliminio poteſt ciuitatis fieri mutatio. Neq; enim ſine cauſa de Cn. Publicio Menandro libertino homine ad populum latum, ut is Publicius ſi domum reuertiſſet, & inde Romam rediſſet, ne minus ciuis eſſet. Paulo poſt. Ciui Romano licet eſſe Gaditanū ſiue exilio, ſiue poſtliminio. Erant enim Gaditani fœderati.

QVID de libertate, quo iudicium grauius eſſe nullum poteſt, &c.] Seruius Tullius regum Romanorum ſextus, cenſum inſtituit, ex quo belli paciſq; munia pro habitu pecuniarum fierent. Claſſes, centurias, & ordines ex cenſu deſcripſit, uel paci uel bello decoros. Cenſu perfecto edixit, ut omnes ciues Romani, equites peditesq; in ſuis quiſque centurijs in campo Martio prima luce adeſſent. ibi inſtructum exercitum omnem, ſue, oue, tauro luſtrauit: idq; conditum luſtrum appellatum, quia in cenſendo finis factus eſt. hæc ferè Liuius. Id poſtea tenuere Cenſores, ut populum recenſerent, nomina ciuiū & eorum cenſum in tabulas referrent, ac tandem luſtrū conderent, hoc eſt, cenſum facto de more ſacro perficerent. Liuius Decad. prima, lib. decimo. Luſtrum conditum eo anno eſt à P. Cornelio Aruina, C. Martio Rutilo cenſoribus: cenſa capitum millia ducenta ſexaginta duo, trecenta uiginti duo. Cenſores uiceſimiſexti à primoribus cenſoribus, luſtrum undeuiceſimū fuit. Cenſentur autē ciuium capita. ſeruus nullum caput habuit, ut eſt in iure de Diminutione capitis, ſeruus igitur nō cēſetur. Itaq; ſi domini uoluntate cenſus eſt, manumiſſus ac ciuis factus intelligitur. Exoritur tamen lis et cōtrouerſia, num ſatis ſit apud cenſores nomen & rē profiteri? an uero cenſus omnis ante luſtrum conditum ſit imperfectus, & eodē modo imperfecta libertas? Id quale ſit, nihil ad rē præſentem. Non agimus iudices, ſed interpretes. Interpres egredi limitibus circunſcriptis ab authore nō debet. Author autē non de euentu, ſed de controuerſia iuris ac diſputatione media loquitur.

QVID, quod uſu, memoria patrum uenit, ut paterfamilias &c.] Romanis haud licebat plures ſimul uxores habere. Ille mos barbarorum eſt, uni uiro duas aut plures fœminas connubia iungi. Cicero in Verrem. Solere aiunt barbaros reges Perſarum ac Syrorum plures uxores habere. Licebat autē uxorem aliqua de cauſa repudiare. In repudijs, id eſt, in renunciationibus (inquit Caius iuriſperitus) cōprobata ſunt hæc uerba, Res tuas tibi habeto. Item hæc, Tuas res tibi agito. Siue autē ipſi præſenti renūcietur, ſiue abſenti, per eū qui in poteſtate eius ſit, cuius'ue is eáue in poteſtate ſit, nihil intereſt. Quidam paterfamilias uxorem prægnantem in Hiſpania reliquit, Romam profectus alteram duxit, neq; priori nuncium remiſit, id eſt, per nuncium abſenti non renuntiauit. mortuus eſt inteſtato. quæſitum eſt, ſecundá'ne fuiſſet uxor, an concubina: an filius ex ea natus legitimus eſſet, an uero nothus? Certamē eſt anceps. Alijs ita uidetur, certis quibuſdā uerbis iure definitis diuortium fieri oportere, nō ita factum eſſe, ſecundā igitur in concubinæ locum ducendam. Alij nō uerbis, ſed mente ſola opus eſſe contendunt, eum qui ducat alteram, ſatis indicare mētem, atq; tacito quodam ſenſu priorem repudiare. Hāc ſententiam de tacito conſenſu recentiores iuriſperiti non probāt. Hinc ex ſcripto & ſententia quæſtio mouetur. Vſu uenit, accidit. memoria patrum, proxime exacto ſeculo. Inteſtato, non condito teſtamento. De duobus ciuium capitibus, ſcilicet de puero qui ex poſteriore natus erat, & eius matre. HAEC igitur & horum ſimilia iura ſuæ ciuitatis ignorantem, &c.] Cum ſit hæc exhortatio ad ius ciuile capeſſendi, & exhortationis loci ſint ab honeſto, ab utili, à facili, à iucundo: iamq; demonſtratum ſit exemplis, turpe & inutile eſſe ciuile ius ignorare, contra pulchrum ac utile eam tenere prudentiam: ueniendum eſt ad facilitatem, quæ diſcentibus metum laboris aufert. Nihil autem differt in utro contrariorum diſputatio uerſetur: nam ſiue honeſtos ac uerecundos eſſe demonſtres eos qui ualeant arte iuris, ſiue impudentes ac fœdos qui neſciant, ſiue dicas artē eſſe facilem, ſiue tollas eius obſcuritatē, in idem propemodum redit. Vt autē rerum ordinem perſpicere poſſis, meminiſſe te oportet illius quaſi partitionis, quā ante diſtribuit his uerbis. Cæteros uero, nō dubitabo primū inertiæ condēnare ſentētia mea, poſt etiā impudentiæ. De impudentia priore loco dixit, poſtea de inertia, qu. iuis aliter propoſuiſſe uidebatur. Nec ante uenit ad inertiā & ſegnitiem, quam poſitis exēplis oſtendiſſet quid potiſſimum ex illis eſſet effectum. Ab impudentia tranſit ad inertiam: inertiam autem rei facilitate demonſtrat, facilitatem oſtendit obſcuritate ſublata. Cauſas obſcuritatis duas affert, ambitionem ueterum, & incompoſitam rerum tractationem. Hæc igitur & horū ſimilia iura ſua ciuitatis ignorantē, turpe flagitioſumq; eſt uagari foro erectum more inſolentis arrogātiæ, & celſum ritu alta ſapientiū atq; audacium, huc atq; illuc intuentem, uti ſolent qui ſe populo uenditant, & omniū oculos in ſe conuerſos arbitrantur, homines q̄ſi uarum, & ſui admiratores, & alacrem & promptum ore ac uultu, hoc eſt, ſublimem & celerem, & quaſi magnæ ſpe geſtientem, ore, quæ dicitur uulgo facies, uultu, quod animi

iudiciũ eſt in ore, porrigentem, id eſt, ultro tendentẽ præſidiũ ac defenſionem clientibus qui patronũ ſequuntur, opẽ & auxilium amicis, et prope cunctis ciuibus lucem ac prudentiam ingenij & conſilij ſui: hunc inquam, ſic uagari toto foro, in primis flagitioſum putandum eſt. Hæc ſuperiorũ cõplexio eſt. Tranſit alio. Et quoniam de impudentia dixi, caſtigemus etiã ſegnitiẽ hominum atque inertiam, hoc eſt, languorem animi & tarditatem ad labores arteſq; capeſſendas. Conſtituit propoſitionem bipartitam, & enthymema duplex. Nã ſi eſſet iſta cognitio iuris magna ac difficilis, diſcenda tamẽ eſſet. quamobrem? propter utilitatis magnitudinem. Nullius artis facilior cognitio eſt. Qui probari poteſt? authoritate Scæuolæ, qui de ſua arte optime iudicare poteſt. Quid igitur à pleriſq; aliter exiſtimatur? quia ueteres peruulgari artem ſuam noluerunt, quia indigeſtam confuſamq; tradiderunt. De facilitate iuris, Cicero pro Muræna. Difficilis, inquit, res ideo non putatur, quòd & perpaucis, et minime obſcuris literis cõtinetur. Itaq; ſi mihi homini uehementer occupato ſtomachum moueritis, triduo me iuriſconſultũ eſſe profitebor. In eadẽ oratione. Poſſet agi lege nec ne pauci quõdam ſciebant. faſtos enim uulgo non habebant. Erant in magna potentia qui conſulebãtur, a quibus etiã dies, tanquam à Chaldæis, petebantur. Inuentus eſt ſcriba quidam Cn. Flauius, qui cornicum oculos confixerit, & ſingulis diebus ediſcendos faſtos populo propoſuerit, & ab ipſis cautis iureconſultis eorum ſapientiam compilarit. Itaque irati illi, quòd ſunt ueriti ne dierũ ratione peruulgata et cognita ſine opera ſua lege poſſet agi, notas quaſdã compoſuerũt, ut omnibus in rebus ipſi intereſſent. In his a ueritate nõnihil recedit, quoniã ſe cauſæ & tẽporibus accommodat. Pomponius Digeſt. lib. primo. Eodem penè tempore tria hæc iura nata ſunt leges, duodecim tabularum, ex his fluere cœpit ius ciuile, ex iſdẽ legis actiones compoſitæ ſunt. Omniũ tamẽ harũ & interpretandi ſcientia, & actiones, apud collegium põtificum erãt, ex quibus conſtituebatur quis quoq; anno præeſſet priuatis. Et fere populus annis prope centum hac conſuetudine uſus eſt. Poſtea cum Appius Claudius compoſuiſſet et ad formam redegiſſet has actiones, Cn. Flauius ſcriba eius libertini filius, ſurreptum librum populo tradidit: et adeo gratũ fuit id munus populo, ut Tribunus plebis fieret, & Senator, et Aedilis curulis. hic liber qui actiones cõtinet, appellatur ius Flauianũ. Hæc ille. Liuius Decad. primæ libro nono. Eodem anno Cn. Flauius, Cn. filius ſcriba, patre libertino, humili fortuna ortus, cæterum, callidus uir & facundus, Aedilis curulis fuit. Cõtumacia aduerſus contemnentes humilitatem ſum nobiles certauit. Ciuile ius repoſitum in penetralibus pontificum euulgauit, faſtoſq; circa forum in albo propoſuit, ut quando lege agi poſſet, ſciretur. Poſtea nulli fuerunt qui illa artificioſe digeſta generatim componerent. Q. Mutius Pub. filius põtifex maximus ius ciuile conſtituit, generatim in libros decem et octo redigendo. poſtea multorum libri digeſti ſunt ab Aufidio Namuſa in 140. libros. Neuter illorũ quod expetitur aſſecutus eſt, & adhuc res manet rudis & indigeſta. Hãc gloriã opto Rãconeto iuriſperitorum eloquentiſſimo, eloquentiũ iuriſperitiſſimo, cuius opera conſilioq; frequenter uſus ſum in illuſtrãdis obſcurioribus locis. Ingenium uiro ſummũ eſt, prudentia longe maxima, eximium ſtudium literarum, linguarũ et artium prope omnium cognitio, antiquitatum ſcientia, eloquentiæ et iuris præſentiſſima facultas. Cum his uirtus & integritas ea quæ fructu ueræ gloriæ nõ ſit indigna. Deus opt. Max. det ut illud cõficiat opus, quod tot ante ſæculis deſideratũ eſt. Habet illã ſcientiã. uidelicet philoſophiã, ut ex ijs rebus quarũ ars nõdũ ſit, artem efficere poſſit: & illa tenet iura, quorum artem inſtitui bonum ſit. Ad hæc explicemus uerba perpauca. Edere eſt euulgare, publicare. Exponere non dixit hic interpretari, ſed euulgare quæ latebant. Digeſta, ordinata. Generatim, per genera, uariaſq; rerum naturas. Componerent, ſuo quæq; loco inſtituerẽt. Hoc uideo dum breuiter uoluerim dicere, dictũ à me eſſe paulo obſcurius. Horatius: Breuis eſſe laboro, obſcurus fio. Obſcurum fit aut longitudine, aut contractione orationis, aut ambiguitate, aut inflexione atq; immutatione uerborũ. Hæc Cicero in Partitionibus. OMNIA *fereque ſunt concluſa nunc artibus, diſperſa & diſſipata, &c.] Quæ ſit artis faciendæ ratio, breuiter oſtendit. Id, n. facit & ad ius ciuile componendum, & ad quæſtiones tractãdas, quæ ſubijciuntur oratori. Ex artibus confectis atque digeſtis qui ſimiles cõfici digeriq; debeant, perſpicue demonſtrat. In arte faciẽda duo conſiderantur, finis, & diſtributio. Nam quòd ad finem tendunt omnia, proſpiciendus ab initio finis, ad quẽ quaſi ad ſcopum præcepta diriguntur. deinde diſtribuẽda ex ordine genera, tum generum ſpecies et partes, atque definiẽda ſunt. Ratio* διαιρετικὴ *à quibuſdã philoſophorum nominatur. Quoniam autem philoſophorum eſt genera tum ſuprema tum media et infima cognoſcere, formas ſpecieſq; generibus ſubijcere, definire, diuidere, hãc illis condendæ artis ſubijcit facultatẽ. Res muſicas diuidit in numeros, in uoces, in modos. Numerus eſt rhythmus, qui pertinet ad geſtum quendã. Sic autem definitur à Martiano capella: Numerus eſt compoſitio quædã ex ſenſibilibus collocata temporibus, ad aliquẽ habitum ordinemq; connexa. Corporis eſt numerus, cum apte mouetur. Eſt etiam orationis, ex apto decentiq; motu pedũ. Eſt ſonorũ, ex arſi atque theſi. Hæc interdum coniungi uidemus, cũ uerba digeſta atq; cõpoſita conuenienti ſono enunciantur, adhibito geſtu corporis aut oratorio, aut mimico, aut ſaltatorio. Vocis rationẽ Ariſtoxenus muſicus, teſte Quintiliano, diuidit in* ῥυθμὸν καὶ μέλος ἔμμετρον, *quorum alterũ modulatiõe, canore alterũ ac ſonis conſtat. Vox eſt modulationis elementum. Vocum alia intenſa, alia remiſſa, alia flexa. Item alia grauiſſima, alia acutiſſima, alia media. media autẽ multiplex eſt. Item alia cõtinua, alia diuiſa. Item alia eſt oris, alia neruorum, ac ſonantiũ corporũ. Voces & ſoni in muſica per omnes tropos numero ſunt decem & ſeptem, de quibus in præſentia nihil attinet dicere. Ex numeris et uocibus eſt modus, ſiue modulatio, quæ eſt ſoni multiplicis expreſſio. Ea triplex eſt, ſicuti uox. Nam Hypatoides grauioribus ſonis cõſtat, Meſoides medijs, Netoidis acutis. Itẽ alia modulatio dicitur enarmios, alia chromatica, alia diatonos. Geõmetria proprie ars eſt terræ demetiendæ, ſed et ad alias mẽſuras pertinet. In geometria cõſiderantur lineamẽta, formæ, interualla, magnitudines. Lineamẽta, linearũ ductus. Linea græce* γραμμὴ, *ſine latitudine lõgitudo. Extrema lineæ puncta ſunt. Formæ ſunt figuræ. Formarũ duo genera. unum* ἐπίπεδον, *id eſt, planũ. eius principiũ eſt punctum, cuius pars nihil eſt. Alterũ* στερεὸν, *id eſt ſolidum: cuius principiũ eſt ſuperficies, quæ longitudinẽ & latitudinem tantũ habet. Vtrunq; genus multas habet ſpecies, quas apud Euclidem legere potes. Forma eſt, quæ termino uel terminis cõtinetur, ut rotũda, quadrata, procera, triquetra. Interuallum, ſpaciũ eſt magnitudinibus interceptũ. aliud eſt inter lineas, aliud inter ſuperficies, aliud inter altitudines. Itẽ aliud par, aliud impar. Hinc interualla columnarum, cellarum, inſularũ, ædium: interualla orbium, interualla ſiderũ. Plinius libro ſecundo. Interualla quoque ſiderum à terra multi indagare tentauerunt. Interuallũ non eſt inane ſpatiũ, quandoquidẽ nihil in natura uacuum eſt, ſed magnitudinis à magnitudine interiectio diſtãs. Magnitudo proprie quantitas eſt continua, non diſcreta numeri. n. multi potius, quàm magni eſſe dicuntur. Itaq; omnis magnitudo eſt quantitas: contra, nõ omnis quantitas eſt magnitudo. propriũ magnitudinis eſt minus aliquid amplecti, aut ad paruitatẽ referri. Magnitudo, æqualis aut inæqualis dicitur. Alia*

aut eſt in linea,alia in ſuperficie,alia in altitudine.De magnitudinibus Euclides plurima in proportionibus. Aſtrologia eſt aſtrorũ ratio.uerſatur in cœli conuerſione,in ortu, obitu,motuq́; ſiderum.Cœli conuerſio,eſt cœli reuolutio,& quaſi rotatus.Cœli ab omnibus ferè nouem eſſe dicuntur,à quibuſdam plures.Ariſtoteles octo ponit.Supremi unus eſt motus ab oriẽte ad occidentem.Hoc reliquos orbes ſecũ rapere fertur,ac circũuoluere ſpatio horarum quatuor & uiginti.Octaui motus eſt præter communem proprius,qui ſuperiori renititur,uãq; moliter ab occidente ad orientẽ.In eo ſidera ſunt omnia quæ fixa dicuntur,quorum multitudo innumerabilis, in octo & quadraginta ſigna colligitur.Ea ſunt,aries,taurus,gemini,cancer,leo,uirgo,libra,ſcorpius,ſagittarius,capricornus,aquarius,piſces,draco,urſa maior,urſa minor,bootes, corona, anguis, engonaſis,lyra,olor,circulus,cephus, caſſiopeia, andromeda, perſeus, caput meduſæ,auriga,anguis,ophiuci,ophiucus,ſagitta, aquila,delphin,pegaſus,deltoton,cetus,eridanus, lepus, orion,canicula,procyon,argo,chiron,ara,hydra, crater, coruus,piſcis notius.Ex his alia ſunt aquilonia,alia auſtrina,alia media.Omnia duplices habent motus,quemadmodum & cœlum in quo fixa ſunt.Ortus eorum et obitus eſt duplex:alter celebratur à poetis, alter ab aſtrologis Poetæ ſidus emergere dicũt,aut id quod cũ ſole in ortũ rapitur,aut quod oritur ab ſolis occaſu,aut quod ante uicinitate ſolis occultum deſijt latere. Aſtrologi referunt ortũ & obitum ad medium circulum, qui dicitur æquator.nam cum pars eius circuli,cũ qua fertur ſignũ,emergit in cœlum noſtrum, tum illud oritur ſignum. Eadem ratione de obitu dicendum eſt.Sunt præterea cœli planetarum numero ſeptem.Primũ Lunæ,alterum Mercurij,tertium Veneris,quartũ Solis,quintum Martis, ſextum Iouis, ſeptimun Saturni,his proprij ſunt motus,atque cõmunes.Planetæ uarie mouentur,quamobrẽ appellantur errones:nec eorum eadem eſt celeritas.Saturnus enim ſpatiũ metitur annis triginta,Iupiter duodecim,Mars duobus,Sol trecẽtis ſexagintaquinque diebus,& horis ſex.Venus et Mercurius ſimiliter. Luna ſeptem & uiginti diebus,& horis octo.Sed quo progredimur?Non eſt muneris noſtri hæc tã multis explicare.Grammatica in duas partes diuiditur.in recto loquendi ſcientiã,et poetarum hiſtoricorumq; enarrationẽ.Scribendi ratio cõiuncta cum loquendo eſt,et enarrationem præcedit emendata lectio:& mixtum his omnibus iudicium eſt.hæc Quintilianus. Cicero quatuor eius facit partes:unam quæ uerſetur in pertractãdis & explicandis poetis,in quo genere Seruius et Donatus grãmatici appellantur,& ij quoque qui ſpatia ſyllabarũ & quantitates,qui pedes poeticos & metrorũ genera tradũt,qui tropos et fabulas explicãt.Alterã,quæ in hiſtoriarum cognitione ſit,unde grãmatici,ſicut à poetis et oratoribus uerborũ ſignificatiões,inflexiones, ſyntaximq; deſumunt,emendate & proprie loquendi rationem eliciunt.Aliam, uerborũ interpretationem,quam nonnulli dixerũt etymologiã,id eſt, ueriloquium, mollius notationẽ.eius eſt,propriã uerbi naturã explicare.Quartã,prounnciandi quendam ſonum : quod quidẽ non modo quantitatem uerborum, & accentuum,ſed etiam uocem ſuauem,liberalẽ,urbanã requirit.De ſono uocis in tertio:Nolo,inquit,exprimi literas putidius,nolo obſcurari negligẽtius,nolo uerba exiliter exanimata exire, nolo inflata & anhelata grauius.Nam de uoce nõdũ ea dico quæ ſunt actionis,ſed hoc quod mihi cum ſermone quaſi coniunctũ uidetur.Sunt enim certa uitia,quæ nemo eſt quin effugere cupiat,mollis uox ut muliebris, aut quaſi extra modũ abſona atq; abſurda.Eſt autẽ uitiũ,quod nonnulli de induſtria conſectantur.Ruſtica uox & agreſtis quoſdã delectat, quo magis antiquitatem,ſi ita ſonet,eorũ ſermo retinere uideatur. Lege quæ ſequuntur.Rhetorica eſt bene dicẽdi ſcientia. Partes eius quinque numerantur:inuentio ſiue excogitatio,elocutio ſiue ornatus,diſpoſitio,memoria,actio ſiue pronũciatio.Hæc & ſuperiora ignota quondã omnibus,& diffuſa late uidebantur. Adhibita eſt igitur ars quædã extrinſecus,hoc eſt, ex alio genere quodã,quod ſibi totum philoſophi aſſumunt,propter eas rationes quas ante diximus.Cognitio philoſophiæ, ratio diuidẽdi,partiendi,definiendi,rem diſſolutam diuulſamq; conglutinauit. SIT ergo in iure ciuili finis hic, legitime atque uſitate in rebus,&c.] In digerendo iure ciuili principio inſpiciendus eſt finis,quò præcepta cõtendunt omnia:deinde genera,poſtea partes,generum partiumq; nomina definienda. In iure ciuili finis eſt,legitime atq; uſitate in rebus cauſiſq; ciuiũ æqualitatis cõſeruatio.Aequalitas eſt æquabilitas, quæ dicitur à Græcis ἰσονομία; quando citra gratiã fauorẽq; perſonarũ minimus quiſque non aliter quam ſummi principes ius obtinet.eò ſane ius ciuile tẽdit. Aequalitas dici poteſt æquitas. Ea conſtat natura et inſtituto.natura partes habet duas,tuitionẽ ſui,et ulciſcendi ius,Inſtitutio autem æquitatis tripartita eſt: una pars legitima eſt,altera conueniẽs, tertia moris uetuſtate confirmata.Aeque etiã rurſus æquitas tripartita dicitur eſſe: una ad ſuperos deos,altera ad manes,tertia ad homines pertinere.prima pietas,ſecũda ſanctitas,tertia iuſtitia aut æquitas nominatur.Hæc Cicero in Topicis.Ius ciuile legibus & moribus conſtat.Significat his uerbis,legitime & uſitate.Sit igitur hic finis,æquitatis conſeruatio in cauſis ciuium ad legum morumq; rationẽ, Vlpianus hunc ſtatuit finem,honeſte uiuere, alterum non lædere,ius ſuum cuique tribuere.Omne ius autẽ (ut ait Modeſtinus)aut cõſenſus fecit,aut neceſſitas cõſtituit, aut firmauit conſuetudo.Conſuetudo eſt altera lex,& legum interpres.Paulus iuriſconſul.In ambiguitatibus, quæ ex legibus proficiſcuntur,conſuetudo uim legis obtinere debet. Optima enim eſt legũ interpres conſuetudo.Genera iuris quæ ſint, nõ opus eſt explicare.ſtultũ quidẽ eſt limites cõſtitutos prætergredi,et quod noluerit ſcriptor,id proponere interpretem,cui ſequenda ſunt aliena ueſtigia. Ad hæc, genera et ſpecies iuris nondũ deſcriptæ & ordine conſtitutæ ſunt, quia nõ eſt in artem redactum.Genera in arte pauca proponuntur, quoniam in multo numero obſcuritas eſt,explicationi contraria, Euitanda maxime,inquit Quintilianus,conciſa nimiũ et uelut articuloſa partitio.Diuiſio breuis eſt melior.ut ius aliud publicũ, aliud priuatum.Publicũ aliud in ſacris et ſacerdotibus, aliud in magiſtratibus conſiſtit.Priuatũ,aut eſt ex naturalibus præceptis,aut gentiũ,aut ciuilibus.Ius ciuile,aliud ex legibus, aliud ex plebiſcitis, aliud ex ſenatuſcõſultis, aliud ex decretis principũ,aliud ex authoritate prudentiũ eſt. Sic itur paulatim à diuiſione ad inferiorẽ diuiſionẽ.Genus id eſt,quod ſui ſimileis cõmunione quadã,ſpecie autẽ differentes,duas aut plures, cõplectitur partes.ut animal eſt genus:duæ ſunt eius ſpecies,homo,beſtia,quæ nominãtur à Cicerone partes. Homo & beſtia ſpecie differunt:nam homo rationalis: beſtia irrationalis,tamen ſui ſimiles ſunt cõmunione quadam, id eſt communicatione generis.habent enim cõmune genus,& in hoc ſimiles ſunt,quòd anima uiuũt.Virtus eſt genus,quatuor illius formæ ſpecie differẽtes,quia definitiões earũ re ipſa uariæ ſunt, prudentia,fortitudo,iuſtitia,temperãtia : nihilominus ſimiles ſunt inter ſe cõmunione generis,quam nonnulli participationẽ uocant.Scimus illud,cum de formis genus dicitur,hoc modo,prudentia eſt uirtus,fortitudo eſt uirtus.omnes enim cõmunione generis ſunt habitus laudabiles.aliter ſcire poſſumus à definitionibus,quæ genere & proprietate conſtant. Partes ſunt,quæ generibus ijs ex quib.emanãt,id eſt exeũt,ut à fonte riui,ſubijciũtur:ut terra,mare,aer,ignis,ſubijciũtur elemẽto.Nomina generum uel partium,definitionib.quam uim habeãt,eſt exprimẽdum:ut ſi definias hoc modo, Ius eſt ars boni

& æqui

& æqui, Ius publicum eſt quod ad ſtatum Reip. ſpectat, Ius priuatum eſt, quod ad ſingulorũ utilitatẽ pertinet. Definitio eſt earum rerũ quæ ſunt eius rei propriæ, quã definire uolumus, breuis & circumſcripta quædã explicatio. Senſus eſt: Definitio eſt quædam explicatio & expoſitio rerum, non illa fuſa, cuiuſmodi narratio eſt, ſed breuis & circũſcripta, id eſt, breuiter comprehẽſa, quæ proprietatibus conſtat. Proprietates accipimus, aut differentias, aut propria, aut etiam cõmunia in unum coacta, ut aliquid proprium tandem ſignificẽt. Animal rationale, definitio hominis eſt, & breuis atq; circumſcripta earum rerum explicatio, quæ ſunt hominis propriæ, quẽ definire uolumus. Quid? inquies, animal & rationale nõ ſunt hominis propria? nequaquam, ſi more dialecticorum loquamur. At (ut ante dixi) proprietates à Cicerone dictæ latius euagantur. ſunt enim ea omnia, quæ propriam rei uim naturãq; demonſtrant. Demonſtrant autem genus et differentia. Item genus & proprium, ut, rhetorice eſt bene dicendi ſcientia. Item multa communia, ut, homo eſt animal bipes, implume, oris in cœlum erecti, ac ſpinæ recte ſedentis. Cũ multa ſint genera finiendi, nullum repudiare debet is qui condit artem, quia non ſemper uno modo definire poteſt: & ſi forte, poſſet, ſæpe tamẽ uti uarietate præſtaret. Vidit is qui littus definiuit, quà fluctus alludit. Si mihi facere licuerit, hoc ipſe de ſe Cicero in perſona Craſſi dicere uidetur. quantũ poſſet, oſtẽdit in traducenda philoſophia Græcorũ. Scripſit libellũ de iure ciuili in artẽ digerẽdo. teſtis eſt Aulus Gellius. Diſpertiat, diſtribuat, partiatur. Magnã atq; uberẽ, magnitudinẽ iuris efficit cautionum & perſecutionum numeris ingẽs. Sunt enim plurima quæ cauere, plurima quæ perſequi nos oportet. ea nemo paucis amplecti poteſt. Sed quemadmodum ius in artem redactum, magnum erit & copioſum, ita facile & dilucidum: quoniã (ut ait poſt paulo) omnia ſunt poſita ante oculos, collocata in uſu quotidiano, in congreſſu hominũ, atq; in foro. Tenebras induxerunt infinitæ interpretationes, infinita inter ſe diſſidẽtia præiudicia, ſed maxime uana quædam myſteria, et cõſcriptionum uis immenſa, ac opinionum pelagus. Coguntur, colliguntur. Carpentem & colligẽtem. alludit aut ad apes, aut ad eos qui percipiunt fructus. C. Aculeonem.] Argumenti ratio eſt, ſi Caius Aculeo, ingenio, non artiũ beneficio ius ciuile diſperſum diſſipatũq; plane didicit idem, pronius faciet is qui & ingenio & artibus ualebit. Cur autem Scæuolam Aculeoni præferat, duæ ſunt cauſæ, ueritas, & præſcutia. nam & Aculeone peritior erat, & aderat Craſſi antea ſocer. Ab hoc: ſcilicet Scæuola. C. Aculeo habuit in matrimonio materterã Cicerõis, ut exordio ſecundi libri teſtatur ipſe: Aculeo, inquit, cũ quo erat noſtra matertera, quẽ Craſſus dilexit ex omnib. plurimũ, de Craſſi ſtudio nobis ſæpe narrauit. Omnia ſunt poſitæ ante oculos.] Facilitatem iuris oſtendit Fabius his uerbis. Omne ius quod eſt certũ, aut ſcripto aut moribus conſtat. Dubium, æquitatis regula examinãdum eſt. quæ ſcripta ſunt, aut poſita in more ciuitatis, nullam habent difficultatẽ. cognitionis ſunt enim, non inuentionis. Atq; conſultorum reſpõſis explicantur, aut in uerborum interpretatione ſunt poſita, aut recti prauiq; diſcrimine. Vim cuiuſq; uocis intelligere aut cõmune prudentium eſt, aut propriũ oratoris. Aequitas optimo cuiq; notiſſima eſt. Hæc ille. Omnia ſunt poſita ante oculos, non ſolum quod conſultorũ ars eſt edita et euulgata, ſed etiã quòd æquitas optimo cuique notiſſima eſt. Quotidie iure utimur. In congreſſione, id eſt conuerſione hominum de iure ſæpe loquimur, in foro ius frequẽs tractatur. Neque ita multis, inquit, literis, aut uoluminibus magnis omnia cõtinentur maximis & plurimis, inquies author eſt Suetonius in Iulio Caſare. Deſtinabat, inquit, ius ciuile ad certũ modũ redigere, atq; ex immenſa diffuſaq; legum copia, optima quæque et neceſſaria in pauciſſimos conferre libros. Occurrit Tullius: Eadẽ ſunt elata, id eſt prolata et euulgata à pluribus poſt decẽ uirum leges, de quibus hic non agitur, ut ab Appio Claudio Cẽtimalo à Sempronio, à Naſica, à Sexto Aelio, à P. Mutio, qui cũ Bruto & Manilio fundaſſe eius ciuile dicitur, à Q. Mutio, & alijs nõnullis, ex quibus non defuerunt qui paucis cõmutatis uerbis eadem reſcriberent. Hoc pacto res fuit prope eadẽ, uerborũ cõmutatione libri permulti cõditi ſunt. ACCEDAT uero quò facilius percipi cognoſciq; ius ciuile poſſit, &c.] Iam duos confecit locos, alterũ à uerecundia, alterum à facili. ingreditur in tertiũ, qui ſuauitate ac delectatione capiat animos. Delectatio percipitur ab antiquitatũ uetuſtate, à deſcriptis utilitatibus Reipu. à ſententijs ac fontibus philoſophorum, à præſcriptione bene uiuẽdi. Hæc explicat & auget ex ordine, et illud maxime, quod ad uitam pertinet: quæ ſi honeſta eſt, nobis iucunda eſſe debet. Accedat uero, quò facilius percipi cognoſciq; ius ciuile poſſit, mira quædã in cognoſcẽdo ſuauitas et delectatio. Facilius pcipimus cognoſcimuſq; quod animum delectat, quia ſuauitas illa nõ modo excitat attentionẽ & diligentiam, ſed etiã fallit onus & laborem. Argumento ſit muſicæ uoluptas, quã natura, inquit Fabius, uidetur ad tolerandos facilius labores ueluti muneri nobis dediſſe. Si quidẽ & remigẽ cantus hortatur: nec ſolũ in ijs operibus in quibus plurimum conatus præeunte aliqua iucũda uoce cõſpirat, ſed etiam ſingulorum fatigatio quãlibet ſe rudi modulatione ſolatur. Cur autẽ hanc eſſe delectationẽ in iure minime pleriq; arbitrantur? an quòd permulta minuta ſunt ac moleſta, ſua ſponte parua, nullo ferè ordine digeſta, ineleganter expreſſa? in poetis, in hiſtoricis, in orationibus, in omni philoſophia naturali moraliq; maior ſit ex re ipſa & ordine uoluptas? opinor hanc eſſe cauſam uel optimam. Nulla quidem ars ingenua, ſi quæſtũ & ambitum tollas: minus habet delectationis. Subſeruiens orationi Craſſus, alio contendit. Si quem, inquit, aliena ſtudia, id eſt, alia à ſtudio iuris, delectant, ut omnes delectare debẽt, plurima eſt in omni iure, et in põtificũ libris, et in duodecim tabulis, antiquitatis effigies & imago quædam. Ius hic intelligitur, quod poſt duodecim tabulas iuriſperiti ad explicãdam legum mentem nouaſq; controuerſias in ſcriptũ redegerunt. Pontificum libri ius ſacrorũ cõtinent, quale modo quod Canonicum et Pontificium uocamus. Ab Numa ceperunt initium, & paulatim (ut omnia) increuerunt. Liuius de Anco: Longe antiquiſſimum ratus, ſacra publica, ut ab Numa inſtituta erant, facere: omnia ea ex commentarijs regis pontificem maximũ in album relata proponere in publico iubet. Idẽ de iure pontificio: Pontificem Numa Martium Marci filium ex Patribus legit, eiq; omnia exſcripta exſignataq; attribuit quibus hoſtijs, quibus diebus ad quæ tẽpla, ſacra fierẽt, atq; unde in eos ſumptus pecunia erogaretur. Cætera quoque omnia publica priuataq; ſacra pontificis ſcitis ſubiecit, ut eſſet quò conſultũ plebs ueniret, ne quid diuini iuris, negligendo patrios ritus, peregrinoſq; adſciſcendo, turbaretur: nec cœleſtes modo ceremonias: ſed iuſta quoq; funebria, placãdoſq; manes ut idẽ pontifex edoceret: quæq; prodigia fulminibus, alio'ue quo uiſu miſſa ſuſciperentur atque curarentur, ad ea elicẽda ex mẽtibus diuinis Ioui Elicio arã in Auentino dicauit: deũq; cõſuluit augurijs, quæ ſuſcipienda eſſent. In his rebus ferè uerſatur ius pontificiũ. Hæc pluribus explicat uerbis Cicero ſecũdo de Legibus. Idẽ Liuius de numero. Ita octo pontificũ, nouẽ augurum numerus factus. Sylla poſtea ad quindecim collegium ampliauit. De duodecim tabulis ante diximus. In illis omnib. libris erat priſca uerborum uetuſtas, ut habeſſit deos, agas rẽ duelli, effata habento, arcera non ſternitur, oſtina pl. ito ſacrũ clepſerit, herciſcunda familia, perduellionis crimẽ, fauiſſæ capitolinæ. In eiſdẽ actionũ genera quædã antiqua reperiũtur.

cuiuſmodi ſunt quæ Gellius exponit lib. uiceſimo. Iudex qui ob rem dicendam pecuniam acceperat, capite puniebatur. Fur manifeſtus ei, cui furtũ factum erat tradebatur in ſeruitutẽ. Nocturnũ furem ius erat occidẽdi. Homo in ius uocatus, morbo aut ætate æger, ad ingrediendũ inualidus, iumẽto imponebatur, atq; ex domo ſua ad prætorẽ in comitiũ efferebatur. Qui mẽbrum ruperat, ipſe membro mutilabatur. Membra debitoris dãnati diſtrahebantur à creditoribus. Hæc & alia priſca ſunt actionum genera, quæ poſterior mutauit ætas. In eiſdẽ libris multa ciuilis ſcientiæ deſcriptio eſt. hinc uidemus à iuriſperitis nõ iudicia modo, ſed etiã negotia ciuilia tractari. Nam quemadmodum priuatum ius eſt, ita quoq; publicũ, quod ad Reip. ſtatũ pertinet. Differt autẽ ciuilis ſciẽtia à iure ciuili. Scientia ciuilis eſt ars politica, & uis ac facultas adminiſtrandæ ciuitatis. Eam tractãnt & philoſophi, ut Plato de Repub. Ariſtot. in Politicis, in libro de Rep. de regno, de imperio, de politiis, de democratia, oligarchia, ariſtocratia, & tirannide: qui libri non extant. Hanc ſcientiã tractauerat & Cice. libris de Rep. qui nunc luce carent. Eadem plerique uſu magiſtro exercuerunt, et nunc ubiq; exercent adiuuante prudentia. Multa habet cõmunia cũ iure ciuili, adeo ut pleris q; ab eo tota pendere uideatur. Illam Scæuola negabat oratoris eſſe propriam. Quis, aiebat, hoc conceſſerit, utilitates aut inſtituẽdis aut conſeruandis ciuitatibus nõ à ſapientibus & fortibus uiris, ſed à diſertis & ornate dicentibus eſſe conſtitutas? Craſſus autẽ & eam ſubiecit oratori. Si quis ciuilem ſcientiam, πολιτικὴν τέχνην contẽpletur, & animo conſpiciat, quam Scæuola ante negauit oratoris eſſe propriã, quia putet eſſe cuiuſdã ex alio genere prudẽtiæ, quòd nõ oratione inani, ſed conſilio et mente magis agat, totã hãc deſcriptis, id eſt ordine digeſtis omnib. ciuitatis utilitatibus ac partibus, duodecim tabulis cõtineri uidebitis. Dicet aliquis, tota'ne diſciplina ciuilis eſt in duodecim tabulis? Minime uero. Quid igitur hic agit? Subſeruit ſuo theatro. Quomodo? Totã ponit artẽ pro bona parte. Iam de antiquitatibus & politicis rebus eſt dictũ, tranſit ad philoſophiã, quam appellat præpotentem et glorioſam, propterea quod potentia dignitate & gloria cæteras artes ſuperare creditur. Sic exiſtimant philoſophi, ſic uulgo prædicãt, quod ſignificat & Craſſus hoc pro nomine Iſta. Plato in Timeo: φιλοσοφίας οὗ μεῖζον ἀγαθὸν οὔτ᾽ ἦλθεν, οὔθ᾽ ἥξει ποτὲ τῷ θνητῷ γένει δωρηθὲν ἐκ θεῶν. Nihil melius à ſuperis generi mortaliũ neq; uenit, neq; ueniet, quàm philoſophiæ donũ. O uitæ philoſophia dux, ò uirtutis indagatrix, expultrixq; uitiorũ, quid nõ modo nos, ſed omnino uita hominũ ſine te eſſe potuiſſet? Tu urbes peperiſti, tu diſſipatos homines in ſocietatẽ uitæ conuocaſti, tu eos inter ſe primo domiciliis, deinde cõiugiis, tum literarum et uocum cõmunione iunxiſti. tu inuentrix legum, tu magiſtra morum & diſciplinæ fuiſti. ad te confugimus, à te opem petimus. tibi nos ut antea magna ex parte, ſic nũc pẽitus totosq; dedimus. Eſt autẽ unus dies bene et ex præceptis tuis actus, penè toti immortalitati anteponẽdus. Cuius igitur potius opibus utamur, quàm tuis, quæ & uitæ tranquillitatẽ largita nobis es, et terrorẽ mortis ſuſtuliſti? Hæc eadem ſupra citauimus, ſed in aliã rẽ. Fontes & capita philoſophicarum diſputationum iure ciuili et legibus cõtineri uidentur. Philoſophi morales diſputãt de uirtutibus & uitiis, uti nos ad bona alliciant, à malis deterreant. euocãt à temeritate, ignauia, intẽperantia, fraudibus, ac omni uitiorum genere. Concertant, atq; diſputationes uerſant, qui libidines domare debeamus, et coercere cupiditates: qui reſiſtamus ægritudini, uoluptati, metui, et perturbationibus. Virtuti honeſta præmia, uitio dedecora atq; ſupplicia proponũt. Leges eadẽ efficiũt: uerũ, iuſtũ, atque honeſtum laborẽ honoribus, præmiis, atque ſplendore decorãt: uitia hominum atque fraudes, damnis, ignominiis, uinculis, uerberibus, exiliis, morte mulctant. Philoſophia prolixior, ac opinionũ plena magis eſt: lex breuior, certiorq;. Illa adducit, hæc cogit: illa rationem ſubiicit, hæc pro ratione ſtatuit imperiũ. Quæras aliquis, au à legibus philoſophiam deriuatã putet? Nequaquam. Etenim paulo ante de philoſophia dictũ eſt: Tu inuentrix legũ, tu magiſtra morum et diſciplinæ fuiſti. Leges igitur à philoſophiæ fonte manarunt, & à philoſophorũ ſententiis decretisq; profluxerunt. Fuere legumlatores nõ ingenioſi modo, ſed etiã philoſophi, Lycurgus, Draco, Solon, quorum iura deſcripta magna ex parte Romani ſibi adſciuerũt. Ne mireris igitur, ſi ſcribat ſe dicere audacius: & poſtea, fremant omnes licet. amplificat enim rem ultra ueritatem. Quæras etiã, quibus honoribus & præmiis leges honeſtum laborem decorent? Noſtræ quidẽ non tam uirtutem adornant, quã celeres in animaduerſionem pœnamq; rapiuntur: ſed Deus eſt, qui uirtutẽ nullo præmio donatam abire non ſinat. Leges quõdam latæ ſunt de comitiis, de magiſtratibus creãdis, de triũphis, de coronis, de ordinibus, de cenſu, de collegiis, de carpentis, de laudationibus, de iure trium liberorum, de ciuitate, de prouinciis adminiſtrãdis. his & aliis permultis legibus ſenatus populusq; Romanus honeſtũ laborẽ ſplendore decorabãt. Maius eſt, quod bonæ leges bonos uiros efficere contendunt: de quo Vlpianus hæc. Iuſtitiã namque colimus, boni et æqui notitiam profitemur, æquũ ab iniquo ſeparantes, licitum ab illicito diſcernentes, bonos nõ ſolum metu pœnarum, uerum præmiorum quoque exhortatione efficere cupiẽtes, ueram (ni fallor) philoſophiã, nõ ſimulatã affectantes. hæc illius. Fontes, capita rerũ. Capita, genera atq; ſummæ. Verus labor, rectus, æquusq;. Splẽdore dignitate. Fraudes, crimina omnia. Damnis, ignominiis. Certum tenuit ordinem. Damnum bonorum minimum, ignominia maior, uincula acerbiora, uerbera multo grauiora, exiliũ grauiſſimũ, mors longe acerrima. Concertationum, altercationum. Libidines & cupiditates idem ſunt. Mentes, oculos. Hos diuina lex probat, qua iubemur aliena non capere modo, ſed etiam non cupere. Fremant, indignentur. Bibliothecas, librorum multitudinem.

AC ſi nos, id quod maxime debet patria delectat, &c.]

Alia uis eſt argumentandi. Si nos patria noſtra delectat, eius mens, mos, diſciplina nota eſſe debet. hæc iure ciuili cognoſcimus. Ius itaq; ciuile nobis debet eſſe iucundũ. Quod autẽ ius prudentius conditũ eſt, illud certe iucundius. Ius Romanũ eiuſmodi eſt. Lætitia igitur & uoluptate, ſi quis ea quærat, præferendum. Nos patria noſtra caritate delectat. Cicero Tuſculana prima. Tanta caritas patriæ eſt, ut eã nõ ſenſu noſtro, ſed ſalute ipſius metiamur. Idem: Si mecũ patria, quæ mihi uita mea multo eſt carior, loquatur. Pro patria mori uiris iucundum eſt. Virgilius:

Pulchramq; petunt per uulnera mortem,

Calypſo apud Homerum, Vlyſſi, ſi maneas, promittit immortalitatem:

αὐτοῦ δὲ κ᾽ αὖθι μένων σὺν ἐμοὶ τόδε δῶμα φυλάσσοις, ἀθάνατός τ᾽ εἴης. Hic mecum ſi maneres, hanc domum ſeruares, & immortalis eſſes. Vlyſſes amore patriæ captus, reſpondet.

ἀλλὰ μὲν ὣς ἐθέλω καὶ ἔλδομαι ἤματα πάντα
οἴκαδέ τ᾽ ἐλθέμεναι, καὶ νόστιμον ἦμαρ ἰδέσθαι.

At enim uolo cupioq; ſemper Domũ reuerti ac diẽ reditus uidere. Hæc ex Odyſſeæ li. V. De ſterilitate Ithacæ, idẽ li. IIII.

οὐδ᾽ Ἰθάκῃ οὔτ᾽ ἂρ δρόμοι εὐρέες, οὔτε τι λειμών
αἰγίβοτος, καὶ μᾶλλον ἐπήρατος ἱπποβότοιο.
οὐ γάρ τις νήσων ἱππήλατος, οὐδ᾽ εὐλείμων,
αἵ θ᾽ ἁλὶ κεκλίαται, Ἰθάκη δέ τε καὶ περὶ πασῶν.

In Ithaca neque ſunt curricula ſpacioſa, neque pratum: Nec tam eſt ad equos, quàm ad capras alendas expetenda. Nulla inſularum quæ mari continẽtur, uel equis agitãdis cõmoda, uel alendis, more pratorũ, herbida eſt: Ithaca præter omnes

ſterilis eſt, & infœcunda. Idem ſcribit Cicero ſecundo de Legibus: Hæc eſt mea, inquit, et huius fratris mei germani patria. quare idem neſcio quid & latet in animo ac ſenſu meo, quo me plus hic locus fortaſſe delectet. ſiquidem etiam ille ſapiētiſſimus uir Ithacā ut uideret, immortalitatē ſcribitur repudiaſſe. Hic Ithacā diminuit, quo minus expetēda uideatur. Sapiētiſſimū opponit Vlyſſem, ne ſtulte feciſſe dicatur. Patriā ſuā extollit, ut ex impari cōparetur Ithacæ. Roma autē nō in omnibus terris domus eſt imperij, ſed in multis. At more ſuæ gētis loquitur, ac ſuos extollit iactator. Domū uirtutis, accipe domicilium fortitudinis, & rerum bellicarum. Potes et omnem accipere uirtutē. Quæ tam excellens, inquit in Tuſculanis, in omni genere uirtus in ullis fuit, ut ſit cū maioribus noſtris cōparanda? Domum dignitatis interpretare locū honoris et amplitudinis, in quo ſint qui ſumma dignitate præditi cæteris imperent. Cū autē conſtituit hæc tria, mentē, morem, diſciplinam: primum refer ad leges, quæ quodā modo patriæ mentē explicant: Morem, ad conſuetudinem: utrunque ad ius ciuile: Diſciplinam, ad artem politicam, ac ſcientiam adminiſtrandæ Reipublicæ domi foriſq;, quæ magna ex parte legibus ac iure ciuili continetur. Eò pertinebant ſex libri Scipionis de optima republica. eodem libri Scipionis de optima republica: eodem libri Ciceronis de Legibus, & de optimo ſtatu ciuitatis. Quāta ſapientia ueteribus Romanis fuerit in iure conſtituēdo, prædicat & in alijs locis: ut in Tuſculana prima. Mores, inquit, & inſtituta uitæ, reſq; domeſticas ac familiares nos profecto melius tuemur, & lautius: Rem uero publicam noſtri maiores certe melioribus tēperauerunt et inſtitutis et legib. Græcos eleuat more ſuo, à quibus Romāi ſuas habuere leges. quas ſi acceptas fecere meliores, & nouas addiderunt, ut ſit hoc ampliſſimæ laudis. Miſerum eſt inuētis nihil adijcere poſſe, nec de multis, quod optimū uidetur, ſegregare. A pari ducit argumētū. Tanta ſapiētia fuiſſe in iure cōſtituendo putanda eſt, quanta fuit in his tantis opibus imperij cōparandis. Sapientiā poſtea confirmat, Hominum noſtrorum prudentiam cæteris hominibus, et maxime Græcis, antepono. et alibi: Meū ſēper iudiciū fuit, omnia noſtros aut inueniſſe per ſe ſapientius quàm Græcos, aut accepta ab illis feciſſe meliora, quæ quidē digna ſtatuiſſent in quib. elaborarēt. Multi fuere legūlatores, ex quib. clariſſimi fuerunt Lycurgus, Draco, Solō: unde Romani multas petiere leges. Lycurgus haud procul ab Homeri tēporibus fuit, qui cū peregrinando permulta didiciſſet à Cretēſibus, ab Aſianis, ab Aegyptijs, ab Indis, ab Afris, leges Spartanis nō ſine magno diſcrimine periculorū tulit. Ciuitate legibus ſeueris cōſtituta, ſeceſſit in Cretā, accepto populi Spartani iureiurādo nō ante leges ipſius Lacedæmonios ſoluturos, quàm Spartā reuerſus eſſet. Veritus autē, ne mortui corpus Lacedæmonij ex Creta aſportarent, ac iureiurando ſoluerentur, cineres ſuos ab rogo ſpargi iuſſit. de quo Cicero Tuſculana quinta: Itaq; & illos ſeptem, qui à Græcis σοφοὶ, ſapientes à noſtris & habebātur, & nominabantur: & multis ante ſeculis Lycurgū, cuius temporibus Homerus etiam fuiſſe ante hanc urbē cōditā traditur: etiā Heroicis ætatibus Vlyſſem & Neſtorem accepimus & fuiſſe & habitos eſſe ſapientes. Idē de Diuinatione: Lycurgus quidem, qui Lacædemoniorū Rempublicam temperauit, leges ſuas authoritate Appollinis Delphici confirmauit: quas cū uellet Lyſander cōmutare, eadē eſt prohibitus religiōe. De Lycurgi legibus multa Ariſtoteles in Politicis. Draco floruit poſtea apud Athenieſes, ac illis iā ſenex leges impoſuit adeo ſeueras, ut à Demade ſanguine ſcriptæ dicerētur: et omnes propè (ut ait Gellius) nō decreto iuſſoq;, ſed tacito illiteratoq; Athenienſiū cōſenſu obliteratæ ſint. Is cū in Aeginam ueniſſet, theatrum ingreſſus ſic ob legum lationem à populo exceptus eſt, ut cōiectis undique in eum ſtragulis & ueſtimētis ſuffocatus, ibiq; ſepultus ſit. Solō Salaminius ex ſeptē ſapiētibus fuit qui legibus Draconis obſoletis, mitiores tulit, quas Athenieſes axibus ligneis inciderūt: & ut ſempiternæ manerēt, pœnis e religionibus ſanxerunt. Res eius & uitam Plutarchus memoriæ prodidit. Obſeruabis autem hos tres legūlatores ordine temporis cōſtitutos eſſe. Etenim ſicuti Lycurgus primus, ita Solon poſtremus eorū uixit. Hunc ordinem imperiti hiſtoriarū temporumq; confundunt. IAM uero ipſa per ſeſe quantum afferat ijs qui ei præſunt, &c.] Suaſit ſtudium iuris à uerecundia & honeſtate, à facilitate, à delectatione: adijcit locū quartum ab honore, gratia, dignitate. Dignitatem oſtendunt Themis & dice quondam habitum numen, regia maieſtas in iure dicundo olim præcipua, legumlatorū ſempiternus honos Decemuirum legibus ferendis poteſtas, interpretū augusta amplitudo, iudicum in ampliſſimis ciuitatibus decora et ornamēta. Apud Græcos non in honore magno fuerunt iurecōſulti, propterea quòd mercedula adducti, miniſtros ſe præberēt in iudicijs oratoribus: & quemadmodum apud nos plurimi, nō ſcientiā & iuſtitiā, ſed calumniam & quæſtum expeterent. miniſtrabāt autem ius ciuile & leges oratoribus, ſubſcribebāt ea quæ opus eſſent, inſtrumēta cognoſcebant, interdum et de iure cū aduerſarijs altercabātur. Quintilianus: Neq; ego ſum noſtri moris ignarus, oblitus ne eorū qui uelut ad arculas ſedēt, et tela agētibus ſubminiſtrant, neq; idem quoque Græcos neſcio factitaſſe, unde nomē ijs pragmaticorū datū eſt. πραγματικοὶ dicebātur, ἐκ τοῦ πράγματος, hoc eſt, à cauſa negotioq;, ſiue quia agerent cauſas, ſiue quia multis τὰ πράγματα ἐπράττοντο, hoc eſt negotia faceſſerent. Verbū eſt πράττειν, quod eſt agere. inde πρᾶγμα, actio & negotium. hinc πραγματικοί, negotiatores forēſes. Negotiū in iudicio nonnūquā dicitur. Cicero pro Cæcina: Ego homo imperitus iuris, ignarus negotiorū ac litiū, hanc puto me habere actionē. Hoc nominis & Gallis manet, ijs qui in litiū tractatione uerſantur, quorū magna pars ut eſt quæſtus auidiſſima, ita meo iudicio infima atque ſordidiſſima. Ampliores multo et clariores Romæ fuerunt, qui magna ſcientia iuris amicos, gratiā, magiſtratus, honores, nō inimicos, inuidiā, humile ſordidūq; uiuēdi genus quæſierunt, cuiuſmodi permultos recenſet Pōponius Pandectarum initio, ubi de Sexto Aelio facit mentionē: Sextum Aelium, inquit, etiā Ennius laudauit, et extat illius liber qui inſcribitur Tripartita, qui liber uelut iuris cunabula cōtinet. Tripartita autē dicitur, quòd lege duodecim tabularū præpoſita, iungitur interpretatio, deinde ſubtexitur legis actio. Eiuſdem eſſe tres alij libri referuntur, quos tamen quidam negāt eiuſdē eſſe. hæc Pōponius. Cordatum dixere ueteres, eum cui multus eſſet animus, multaq; ſapientia. Cicero Tuſculana prima: Quid ſit porrò ipſe animus, aut ubi, aut unde, magna diſſenſio eſt. alijs cor ipſum animus uidetur, ex quo excordes, uecordes, cōcordeſq; dicūtur, & Naſica ille prudens bis cōſul Corculum appellatus, et egregiè cordatus homo catus Aelius Sextus. hæc ille uerſiculus eſt Ennianus. Senſus eſt: Sextus Aelius ſapiens, et egregie prudēs. Eſt enim catus, ſapiens. Cicero Tuſculana ſecunda: Sed homo catus nūquā terminat nec magnitudinis nec diuturnitatis modū. Horatius: Poſt hæc ille catus quantum uis ruſticus ibit. Multi præterea fuerunt, ut M. Cato, P. Mutius, Brutus, Manilius, P. Rutilius Rufus, Q. Tubero, Sextus, Pompeius, Aquilius, Gallus, Seruius Sulpitius, qui cum ingenio authore hoc eſt duce natura ingenioſa, dignitatē ſibi reperiſſent, perfecerunt ſtudio et labore, ut in reſpondēdo, hoc eſt conſulentibus interpretando iure, authoritate plus etiam quàm ipſo ingenio ualerēt. Authoritatē affert ingeniū et ars. Cicero in Topicis: In tēpore autē multa ſunt quæ afferāt authoritatē, ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, uſus, neceſſitas, cōcurſio etiam nonnunquam rerum fortuitarū. Hoc ergo dicit,

multos in dignitate fuiſſe quòd ingenioſi uiderẽtur. deinde ſibi maiorẽ cõparaſſe ex ſcientia iuris authoritatem. Vt autem dignitati eſt cæteris ætatibus, ita quoque ſenectuti, quá celebrat, id eſt ab ſolitudine uindicat hominum frequẽtia: ornat, hoc eſt honorat, atq; referẽdo facit auguſtiorẽ. Itaque comparatur perfugio & ſubſidio, quoniam homo in media Reipublicæ luce uerſatus, ſi negotia ingraueſcente ætate iam perferre non poteſt, ut tamen dignitatem retineat ſenex, eò cõfugit, & ad hoc quaſi ſubſidiũ ſe recipit, in quo uidet eſſe decus & ornamentũ ſenectutis. Senis eſt hoc officium pulcherrimum, prudentia multos adiuuare. Cicero de Officijs primo: Senibus autem labores corporis minuendi, exercitationes animi etiá augẽdæ uidentur. Danda uero opera, ut & amicos, et iuuentutem, & maxime Rempublicam cõſilio & prudentia quá plurimum poſſint, adiuuent. Nihil autẽ magis cauendum eſt ſenectuti, quàm ne languori ſe deſidiæq; dedat. Deſidia turpior eſt ijs, qui ſunt honoribus & Reipublicæ muneribus perfuncti. Honores autẽ ſunt magiſtratus: Reipublicæ munera, ſunt negotia ciuitatis & imperij. Apollo nõ à poetis modo, ſed ab oratoribus etiá Pythius uocatur. Cicero pro Fonteio: Hæ ſunt nationes, quæ quondam tá longe ab ſuis ſedibus Delphos uſq; ad Appollinẽ Pythium atque ad oraculum orbis terræ uexandum ac ſpoliandum profectæ ſunt. Hoc nomini, à uerbo πυνθάνομαι, quod eſt interrogo, deductũ uidetur, aut potius à uerbo πύθομαι, quod eſt putreſco. Sic uiſum quibuſdá poetarũ, qui ab Pythone ſerpente cæſo cognomentũ factũ Apollini fabulentur. Alludũt opinor ad corruptam humorum colluuiẽ, quæ radijs ſolis quaſi ſagittis perimitur. Nam πύθω, putris eſt colluuio. Ad Apollinis oraculũ confluebant ex omni prope orbe terrarũ reges, ut olim Tarquinij: populi, ut quondam Romanus de prodigio lacus Albani. ciues, nullo numero cõprehenſi. Non poteſt igitur iureconſultus ſuo iure dicere id quod apud Ennium dicit ille Pythius Apollo, ſe eſſe eũ, unde ſibi & populi, & reges, et ciues conſilium expetant, ſed id poteſt ſuo iure dicere, ſe eſſe eum unde ſibi ſi nõ populi et reges at ſui ciues conſiliũ expetant. Sic enim capiendus eſt ſenſus orationis, ne ſit falſum, populos et reges ad Apollinem non uenire. Subijcit treis uerſus Iambicos trimetros ex Ennij tragœdia, qui ſic explicandi ſunt: Ciues rerũ ſuarum incerti ac dubij, à me conſilium expetunt quos ex incertis certos, & cõſilij cõpotes mea ope meoq; auxilio dimitto, ut ne temere res tractent turbulentas. Eſt enim domus iuriſconſulti, totius oraculũ ciuitatis. Magnifica ſimilitudo eſt, ex eo ducta, quòd ut Apollo, ſic et iuriſconſulti reſpondere dicantur. Et pulchre ducitur exẽplũ à Q. Mutio, non ſolum quia perquàm conſultus erat et ſenex, ac ſummorũ hominum ſplendore celebratus ſed etiá quòd hominis præſens maieſtas Sulpitiũ et Cottam plurimũ mouere poſſet. Adde L. Craſſi humanitatem et prudentiam, cuius erat benigne excipere uiros honeſtos familiares ſuos, in hoc familiari colloquio animi cauſa cõparato. quæ quidẽ ad Ciceronem decorum rerũ perſonarũq; ſeruantẽ referri uolo. Veſtibulũ quid ſit, exponit Gellius. IAM illa non longam orationem deſiderant, quamobrem exiſtimem Pub. &c.]

De iure ciuili multa dixit, de iure publico nunc pauca loquitur. Ius ciuile, & priuatũ dicitur: eſtq; quod ad ſingulorũ utilitatẽ pertinet, ut de hereditate de fundo, de credita pecunia. hæc & eiuſmodi ſic habẽt, ut ea ſi quis aut retineat, aut amittat, nõ ex eo mutetur ſtatus ciuitatis. Publicũ ius ad ſtatũ Reipub. pertinet, et in ſacris, ſacerdotibus & magiſtratibus cõſiſtit. Ciuitati ſacra neceſſaria ſunt, ad ſacra faciẽda cõſtituẽdi ſacerdotes, ad negotia creãdi magiſtratus: ac definiendũ omnibus quos ritus, quas leges, quæ iura teneãt. Eiuſmodi ſunt eæ leges quas Cicero ſtatuit libris de Legibus, quæ ad ſacra et cerimonias deorũ, quæ ad officiũ magiſtratuũ pertinẽt. Publicũ ius dicitur, ius ciuitatis et imperij. nec idẽ eſt ius ciuile, et ius ciuitatis, ut ante diximus. Hic quædam eſt regẽdæ Reipublicæ ratio ac ſcientia, quæ ſumitur à philoſophis. πολιτικὰ dicuntur, aut πολιτεῖαι, hoc eſt præcepta rationeſq; de Repub. His adde monimenta rerum geſtarum, et uetuſtatis exẽpla, quæ ferè cõtinentur annalibus & hiſtorijs. Ius ciuile oratori neceſſariũ eſt, quia, ut inquit, in rerũ priuatarũ cauſis atq; iudicijs depromẽda ſæpe oratio eſt ex iure ciuili. Nec ab re dixit hoc, Sæpe accidit. n. ut cauſa priuata ſine iure ciuili tranſigatur, aut capiẽda cõiectura, aut ſimplici iureiurãdo, aut productis teſtibus et literis, aut diſputatione æquitatis. Publicũ ius æque neceſſariũ uidetur, aut in cauſis publicis de ambitu, de repetũdis, de perduelliõe, de cæde, de maieſte, de beneficio, et id genus rebus: quæ ſi inualeant, ciuitas periclitatur. aut in concionibus, quæ ad populũ habentur de rebus ciuilũ. aut in ſenatu, cũ de Rep. cõſulitur. In his rebus ferè uerſatur orator, quẽ mirũ in modũ iuuat antiquitatis memoria, quid egerint maiores, quo modo rem omnẽ adminiſtrauerint. Ea petitur ex hiſtoriarũ libris, & à conſuetudine tradita per manus. Iuuat quoq; regẽdæ Reip. ſcientia, hoc eſt cognitio uniuerſi generis, cur ſit ciuitas, ad quid ſit, quæ uis eius, quæ ratio, quis ordo, quæ æquabilitas, qui ſtet, qui decidat, quis optimus Reip. ſtatus habẽdus ſit. His ita acceptis, facile eſt diſtinguere quator hæc, ius ciuile, ius publicũ, memoriá antiquitatis, Reip. gerendæ rationẽ ac ſcientiá. Hæc modo repetit, quia ſupra dixerat, Perdiſcendum ius ciuile, cognoſcendæ leges, percipienda omnis antiquitas, ſenatoria conſuetudo, diſciplina Reipub. iura ſociorũ, fœdera, pactiones, cauſa imperij cognoſcenda eſt. Dicet quiſpiam, ſine his oratorẽ ſuum munus obire poſſe, cũ multi ſint qui in iudicijs bene uerſentur, qui tamen hæc tã multa neſciãt. Reſpõdet, neq; cauſidicum, neque proclamatorem, neq; rabulam hoc ſermone conquiri. Sicut orator nomẽ eſt honoris, ita cauſidicus cuiuſdam illiberalitatis. Non enim magnũ eſt actitare cauſas, quod facit colonus, inquit Martialis. ſed magnũ eſt, magnas ſubſtinere actiones. In contemptum dixit Martialis: Carpere cauſidicus fertur mea carmina. Cauſidicus, qui egregie clamat uociferaturq;, & quod ratione nõ poteſt, uoce cõtendit. Proclamator, qui litigioſus eſt, et penè rabie cõcitus, rabula appellatur. Sunt qui nomẽ hoc ducant à radendo, quia clamoſus auditorũ radat aures. Hoc rabularũ genus auidum pecuniæ eſt, & cauſas omneis iuſtas et iniuſtas recipit. Arguit illud Plato undecimo de Legibus. Quæritur is uir, qui primũ ſit eius artis antiſtes. Primũ refertur ad illud aduerbiũ deinde, quod paulo poſt ſequetur: Primũ orator arte præcellat, deinde agat ex arte. Antiſtes, qui ante ſtat, et in aliqua re excellit. dicitur in ſacris. Cicero Sacerdotes Cereris, atque illius fani antiſtites. dicitur in artibus. Quintil. Seruius Sulpitius iuris antiſtes appellatus eſt. Vt iuris antiſtes eſt, qui in iure principatũ tenet: ita artis antiſtes. qui primus eſt in arte. Ars excolit ſermonẽ, cuius ipſa natura magná homini facultatẽ dedit: et ſic excolit, ut ipſum quod erat hominis propriũ, nõ partũ per nos, ſed diuinitus ad nos delatũ eſſe uideatur. hinc fit, ut orator deus putetur. Hic (cũ daret) poſuit, pro cũ det, et (ut) pro ſic. Artis bene dicẽdi cũ ipſa natura magná det homini facultatẽ quia propriũ eſt hominis diſtincte loqui, tamẽ artis antiſtes eſſe deus putatur: ſic ipſũ quod erat hominis propriũ, uti oratione, nõ partũ quæſitũq; p nos, ſed diuinitus ad nos delatũ uidetur. Caduceũ Mercurius ab Apolline dicitur accepiſſe, et uſũ eſſe more legatorũ. Vim ſcribit eius Virgil. Aeneidos quarto.

Tum uirgam capit, hac animas ille euocat Orco
Pallanteis, alias ſub triſtia Tartara mittit.
Dat ſomnos, adimitq;, & lumina morte reſignat.

Caduceũ præferebãt, qui pacẽ petebãt. Liuius: Alij priuſquam ultima adhiberetur uis, ipſos ſe in deditionẽ conſulis caduceũ

præferentes

præferētes promiſiſſe authores ſunt. Legati caduceatores dicti. Idem: Corpus iam curabit conſul, cum ueniſſe caduceatorē, & quid ueniſſet, nunciatū eſt. In caduceo igitur eſt quædam uis iure gentium firmata: ſed maior in eloquētia, quàm in caduceo dignitas. Eloquētia munus diſtribuitur in tēpora ac loca: nam interdum inter hoſtiū tela uerſatur in legationibus: aliquando ſcelus fraudemq́;, id eſt crimen nocētis accuſando ſubijcit odio, ſuppliciōq; conſtringit, in iudicio præſertim. nōnunquam innocētiam defendit: interim populum uerſat in cōcionibus: ubique animos tractare, ac quò uult mouere cōtendit. Primi quidē multa reperies exempla apud Thucydidem et Liuiū, ſecundi, apud Tulliū orationibus in Verrem, in Catilinā, in Vatiniū: tertij, apud eūdē in oratiōe pro Sexto Roſcio: quarti, apud eundē in Rullū, in Antoniū. Subijcere odio ciuiū, accuſationis eſt, quæ pœnam antecedit. Suppliciōq; cōſtringere, pœna eſt, quæ ſequitur accuſationē. Vim, copiā rerum. Inſcientiā, inſcitiam, uerbum notandum. Fontes, tranſlationes ſunt fontes, itinera, digitū ad fontes intendere. Sumpſit ex ijs qui petunt aquā, ignariq; uiæ quærunt locū. offertur aliquis qui digitū intendit ad fontem, uiamq; monſtrat. MIHI *uero, inquit Mutius, ſatis ſuperq; abs te uidetur iſtorū, &c.*] *Dicendi rationē principio laudauit, deinde totius artis amplitudinē magnitudinēq; celebrauit: poſtea quæ à natura petēda eſſent, quæ à ſtudio et diligētia, quæ à præceptis, quæ ab exercitatione, deſcripſit: tādē quæ in oratore maxima ſunt habēda, diffuſius expoſuit quàm cæteri ſcriptores huius artis. In his quidem uidētur eſſe omnia, et certe ſunt. At .n. quæ tradūtur de quinque orādi partibus, adeo breuiter decurſa ſunt, ut ueſtigia ingreſſumq; nō uideas. Repetēda igitur ac diutius erūt cōſiderāda duobus libris ſecūdo, tertioq;. Sed ante excitandus eſt Antonius, qui Craſſum refellere conetur, quoniā (ut inquit in Epiſtolis) ſcripſit Ariſtotelico more, quēadmodū quidē uoluit, tres libros in diſputatione, ac dialogo de Oratore. Ad illā partē fit hic aditus. priora laudantur, poſteriora quæruntur. Antonius petitur, ingreſſus ille tendit in aduerſum. Decuit antē diſſimulatorem artis, nonnihil moliri aduerſus eā artem, quā tātopere ornauerat Craſſus. Decuit quoque Mutiū, qui maiora quædam, non minima quæque repeti uoluerat, ſic arbitrari, ſtudioſis adoleſcentibus eſſe ſatisfactum. Decuit etiā iuuenē nō eruditiſſimū, requirere quæ ualde breuiter à Craſſo eſſent de ipſa arte percurſa. Mihi, inquit Mutius, iſtorū iuuenū ſtudijs (ſi modo ſunt ſtudioſi) ſatis ſuperq;, hoc eſt abunde, abs te ſatisfactum uidetur. Cur dubitat ſtudioſi ne ſint Sulpitius et Cotta, quos adeo ſtudioſos uidebat? Nam Craſſus ante dixit, cū mihi quoq; ſitis moleſti, nimis etiā flagrare intelligo cupiditate. Videbat eos Mutius ſtudioſos eſſe, nec tā dubitabat, quàm hoc genere loquendi quieſcere iuuenes ab interrogādo uolebat, cum poſſent ipſi per ſe cætera cognoſcere. Eſt .n. ſtudiū, ardor quidā amoris, ſine quo cū in uita nihil quidquam egregium, tū certe eloquētiam nemo unquam aſſequetur. Studioſi, quibus hoc ſtudium feruet. Senſus eſt igitur: Horū ſtudijs ſatisfactum eſt, ſi ſtudio & ardore quodā amoris cætera per ſe ipſi perſequentur. De hoc ſtudio ſupradictum eſt. Dicta Mutius confirmat Socratis apophthegmate celebrato, quod circūferri et inter doctos iactari ſolitum ſignificat hoc uerbo interpoſito, aiūt: quo tum commode utimur, cum certū proferre nolumus, aut certo non poſſumus authorem, & famā ſumimus pro authoritate. Perfectū opus eſt, inquit, ſi quis ſatis eſt cōcitatus ad cognoſcēdā percipiendamq; uirtutem. Ei qui nihil mauult ſe eſſe quā bonū uirum, reliqua doctrina facilis eſt. hæc de uirtute ſententia artibus accommodari poteſt: ut ſi dicas, Perfectū Craſſo opus eſt, ſi Sulpitius & Cotta ſatis ſunt concitati eius cohortatione ad ſtudiū cognoſcendæ percipiendæq; eloquētiæ. Quibus enim id perſuaſū eſt, ut nihil malint ſe eſſe quàm eloquētes, ijs reliqua doctrina facilis eſt. Hæc interpretatur his uerbis: Sic ego intelligo. Si in hæc quæ patefecit oratione ſua Craſſus, intrare uolueritis, facile uos ad ea quæ cupitis, peruēturos ab hoc aditu ianuaq; patefacta. Pronomē hoc, Craſſum demonſtrat, non aditum. Aditū patefacere, intrare ianuam, peruenire, ex allegoria ſunt. Nobis uero, inquit Sulpitius, iſta ſunt pergrata, perq; iucunda. Præterita commendat, & habet accepta, nō ſolum quia iucunda ſunt, ſed etiā quia beneficij gratia promouet agentem. Perq; iucunda, pro periucunda dixit: ne ſi dixiſſet, iſta ſunt pergrata et periucunda, tarditate ſyllabarum langueret oratio. Pauca etiā, id eſt præterea, requirimus, in primiſq; ea quæ ualde breuiter à te Craſſo de ipſa arte percurſa, & quaſi currendo tranſmiſſa ſunt. Hæc præparatio ad poſteriores libros. Illa te & non contēnere, & didiciſſe cōfiteris. Apta ratio petentis. reſpexit illa uerba Craſſi. Nō negabo me iſta omniū communia et contrita præcepta didiciſſe: & illa, Quod tamen, ut ante dixi, non eijcio. Eſt enim etiamſi minus neceſſarium ad bene dicendū, tamē ad cognoſcendū nō illiberale. Ea præcepta artis ſi paulo latius dixeris, expleueris omnem expectationē diuturni deſiderij noſtri. Ante Sulpitius hæc dixit: Quod neque precibus unquam, nec inſidiando, nec ſpeculādo aſſequi potui, id ſpero nos eſſe adeptos. Quib. illud diuturnum deſiderium ſatis oſtendit. Nā nunc quibus ſtudendum rebus eſſet, accepimus. Materiam dicit oratoris. Vias earū rerum rationemq; cupimus cognoſcere. artē petit, quæ componit digeritq; materiam.* QVID *ſi, inquit Craſſus, quoniam ego quo facilius nos apud me tenerem, &c.*] *Pulchre fit, ut primū Craſſus honeſta de cauſa deponat onus, deinde dicat illud Antoniū ſuſcipere poſſe, poſtea pro ſua authoritate hominē roget: Antonius autem ne ſuſcipiat auide, ne'ue dum res caleſcit et amicus ab amico rogatur honeſtum laborē, moleſte reijciat. Quo facilius nos apud me, hoc eſt in Tuſculano meo tenerē, ueſtræ potius obſecutus ſum uolūtati, quàm aut cōſuetudini, aut naturæ meæ. Humanitatē ſuam retinuit Craſſus, & inde mouit animos. Conſuetudinem refert ad id, quod ante dicebat, ſe à genere hoc toto ſermōis refugiſſe, nō ſuperbia, neque inhumanitate, ſed iſtius diſputationis inſolētia, atq; earum rerū quæ quaſi traduntur in arte, inſcitia. Natura pertinet ad illū Craſſi pudorem, et hominis ingeniū uerecundū, et alienū ab oſtentatione. Quid ſi petimus ab Antonio, ut ea quæ cōtinet, neq; adhuc protulit, explicet nobis? Verecūde dictū: Quid ſi petimus? Petitio quoq; honeſta uerecūdaq; eſt. Nā & illum cōtinere dicit quod petitur, et integrū habere quod nondum protulit, & ſe quaſi diſcipulū ſubijcit. Explicet, inquit, nobis. Antonius libellum de orandi facultate ſcripſit. Scripſi etiā illud quodam in libello, inquit, qui me imprudente & inuito excidit, & peruenit in manus hominum, diſertos me cognoſſe nōnullos, eloquentem adhuc neminem. Quædam igitur protulit et euulgauit hoc libello, quædā nō edita, neq; memoria literarū tradita, animo cōtinet. hæc ideo petūtur, quòd alia tāquam nota iure negare poſſit. Myſteria apellauit occulta ſecretaq; præcepta, quæ nonnulli ſic obſeruāt, ut Myſtæ ſua myſteria. Vt uidetur, inquit Sulpitius. Nā Antonio dicente, etiā quid tu intelligas, ſentiemus. Cōditionē admittit iuuenis, ne fortè Antoniū poſthabere uideatur. quòd tamē ille uulgo diceretur artē repudiaſſe, Sulpitius ad Craſſum animū adiecit. hinc addit, Antonio dicente ſentiemus aut nutu, aut geſtu, aut ſigno, aut uoce, quid tu intelligas, mēteq; cōcipias. Id ætatis, pro eius ætatis, hoc eſt, ſenes. Quemadmodū Cicero ſummam modeſtiam Craſſo, ſic & prudentiā dat ac moderationē Antonio. Debent .n. oratoris boni amabiles eſſe mores & ſermo ſuauis, ac iucundus, ad eūq; modū fingendus eſt. Quòd autē fuerit artis diſſimulator Antonius, facit eū dicētē: Sū ignarus atque inſolens: quòd primæ Craſſo ſine cōtrouerſi-*

dabantur, et interim frigidũ eſt magno uiro ſuccedere. attribuit hæc illa uerba, In cauſis fugere ſoleo, ne tibi Craſſe ſuccedã. Dicturus erat aliquis. Qui de arte dicet, qui neſcit artẽ? Occurrit, nõ ſum de arte dicturus, quã nũquã didici, ſed de mea cõſuetudine. Quónam igitur pacto de arte libellũ ediďiſti? reſpõdet, Quæ in cõmentariũ meũ retuli, nõ aliqua mihi doctrina tradita ſunt, ſed in rerũ uſu cauſisq; tractata. locatur autẽ Lepidus his uerbis, Veſtrã iniquitatẽ accuſatore, meã facilitatẽ laudatore. Deprehenſum, ex improuiſo occupatũ: more eorũ qui dũ ſibi nõ cauẽt, aut opportune cauere nõ poſſunt, cadũt in periculũ. Virgilius: Deprehẽſis olim ſtatio tutiſſima nautis. Video atq; ſentio.] Video tanquã ſpecies, ſentio tanquam genus. Vtrunq; hoc loco animi eſt, ex tranſlatione. Ignarus atque inſolens.] Ignarus ad artem, quã nõ didicit: inſolens ad diſputandi cõſuetudinem, quã nõ tenuit, refertur. Vſu uenturum.] Fore ut accidat. Commentarium.] Commentarius eſt liber, in quo res breuiter ac ſummatim memoriæ cauſa notantur, ut cõmẽtariũ Cæſaris. Referre in cõmẽtariũ, eſt aliquid in eiuſmodi libello ſcribere. Iniquitatem.] Petenda ſunt æqua, & quæ in eius unde petitur poteſtate ſunt. Iniquũ petit, qui quod neſcias, ac præſtare nõ debeas, petit. Facilitatẽ.] Faciles dicuntur exorabiles, & ad obſequendũ parati: ſicut difficiles, ex cõtrario moroſi. Veſtro ſtudio inductus.] Veſtra cupiditate motus. Grauate.] Aegre & moleſte. Prudenter.] Maluit prudentiã, qua plurimũ ualebat Antonius, quã artificium, quod habere ſe negabat, uſurpare. Habebat artẽ, qui et Athenis et Rhodi ſe doctiſſimorũ hominũ ſermonibus dedidiſſet: ſed probabiliorẽ hoc populo orationẽ fore cenſebat ſuã, ſi omnino didiciſſe unquã putaretur. EGO uero, inquit, pergã, & id faciã quod in principio fieri in omnibus, &c.] Duæ ſunt oratorũ ſpecies: una abſoluta atque perfecta, quam ſtatuit Craſſus altera in ſuo genere laudabilis, ſed tamen imperfecta, quã cõplectitur Antonius. Oratorẽ Craſſus definit eũ, qui quæcũq; res inciderit, quæ ſit dictione explicãda, prudẽter et cõpoſite, & ornate et memoriter dicat, cũ quadã etiã actiõis dignitate. Antonius autẽ eũ putat eſſe, qui & uerbis ad audiendũ iucũdis, & ſentẽtijs ad probandũ accõmodatis uti poſſit in cauſis forenſibus atq; cõmunibus, quiq; ſit inſtructus uoce & actione et lepore. Vterq; res petit & uerba, item uocẽ, actionem, affectum, et leporẽ. at Craſſus illi ſubijcit, omnẽ quæſtionẽ oratione explicandã, Antonius modo cauſas forenſes atque cõmunes. Ille quærit admirationẽ ex magnarũ rerũ ſcientia, & arte dicendi maxima: hic laudẽ petit à prudẽtia, atq; cauſarũ tractatione. Hoc eo pertinet, ut ſi ſummus eſſe non poſſis, in aliquo tamẽ laudabili genere ſis: utq; ſcias nõ una modo arte fieri ſummos, ſed omniũ artiũ cõcurſione. Antonius igitur de oratore dicturus, quod in principio fieri debet in omnibus diſputationibus, ut quid illud ſit de quo diſputetur, explanetur, initio cõſtituit, qui ſit orator. Id eſſe faciundũ, ſimilitudinũ collatione demõſtrat. Collatione utitur, alia digniore ab Imperatore, à Reipub. rectore, à iuriſcõſulto: alia tenuiore, à Muſico, à Grãmatico, à Poeta, à Philoſopho. hæc leuiora artiũ ſtudia habentur, quoniã priuata ſunt, ac ferè conquieſcũt in otio. Ego uero, inquit, pergã, id eſt proſequar id quod uultis, et id faciã non quod ſemper fit in principio, ſed quod fieri in omnibus diſputationibus oportere tenſeo, ut quid illud ſit de quo diſputetur, explicetur, ac definitione explicetur, quæ quid res ſit oſtendit: ne uagari ſine certo fine, & errare extra uiã rogatur oratio, ſi ij qui inter ſe diſſenſerint, nõ idẽ eſſe illud de quo agitur, intelligẽt. Cicero in quæſtionibus Academicis de Peripateticis, loquẽs et Academicis: inquit: Sciẽtiã autẽ nuſquã eſſe cẽſebãt, niſi in animi motionib. atq; rationibus. Qua de cauſa definitiones rerũ probabãt & has ad omnia de quibus diſceptabatur, adhibebãt. Quærendũ igitur primũ quis ſit orator. et ſi is eſt quẽ uoluit eſſe Craſſus, quia de re cõuenit, nõ opus eſt diſputatiõe, niſi forte qua parte aliqua explicetur. Si alius eſt, cõſtituendũ primũ quis is ſit, deinde Craſſus refutãdus, ut diſputãdo circũſcripta firmetur definitio. Prima collatio ad imperatoriã artẽ pertinet. Imperator conſtituitur, hoc eſt, definitur, adminiſtrator belli gerẽdi. Dux copiarũ, cuius auſpicio ductuq; bellũ adminiſtrabatur, dictus eſt à Romanis Imperator, deinde cœpit nomẽ eſſe cuiuſdã honoris, nec omnes primarij Duces appellati ſunt Imperatores. tandẽ abijt in tyrannidem monarcharũ. Imperatoris nomẽ hic accipe nõ pro omni duce penes quem ſumma belli eſt, ſed pro eo qui rei militaris bellique gerendi peritus, illud ſcite adminiſtrat. Partes ſunt eius in exercitu, in caſtris, in agminibus in ſignorũ collationibus, in oppidorũ oppugnationibus, in cõmeatu, in inſidijs faciẽdis, atq; uitãdis, in reliquis rebus quæ ſunt propriæ belli adminiſtrãdi. Nam primũ habere delectũ oportet, & idoneum legere militẽ: deinde parare bello neceſſaria, inſtruere exercitũ, proficiſci opportune, capere locũ caſtris, captũ munire, ſtationibus & uigilijs tueri. Videndum quando, qua uia, quo ordine, quibus, cũ impedimẽtis moueatur agmen (Eſt agmen exercitus incedens, aut certe militũ in itinere progreſſio) Si prælium committẽdum eſt, et ſignis collatis dimicandũ, obſeruandus eſt locus, explicanda acies & inſtruenda, exhortandi milites, curſitandũ ad ſuſtinendum, ad regendum, ad reſtituẽdum prælium. Signorum collatio eſt, cũ acies aduerſæ ſigna uexillaq; contra ferunt, et congreſſione inſtãt, ac conferunt manus. Oppidorũ oppugnatio, cũ fit impetus in mœnia, & urbs obſeſſa aggreſſu petitur. Ea perſæpe ſequebatur prælium, quia fuſis hoſtibus, ad oppida milites agebãtur. illa fuit cauſa cur eã Cicero poſtponeret. Commeatus in bello duplex. quidquid eſt. n. quo miles alitur, dicitur cõmeatus: & cum ab imperatore miles poteſtatẽ accepit abeundi, qua licet abeſſe ad conſtitutũ diem, tum dicitur accepiſſe commeatum. Inſidias non modo hoſtibus facere, ſed etiã hoſtiũ uitare oportet: nec ſatis eſt perſequi, niſi etiam cauere ſcias. Et certe cauere tutius eſt, quia non quiſquis molitur inſidias, fallit hoſtem, quin aliquãdo ſuo ipſe dolo capitur: cauiſſe neminẽ pœnitet. Sunt aliæ res propriæ belli adminiſtrãdi, patiẽtia ducis, diligẽtia, cõſiliũ præſens, dexteritas, fortuna, humanitas, lenitas, opportuna ſeueritas, eloquẽtia militaris. Imperator eſt earũ rerũ cõpos & animo et ſcientia. Animo res arduas capeſſit, fortiterq; aggreditur: ſcientia cõſilia dirigit, quæq; ſuſcipiẽda ſunt aut cauenda, prouidet. Africani duo, & Q. Fabius Maximus, hiſtorijs notiſſimi ſunt. Maior Africanus Carthaginẽ tributariam fecit, minor eandem Carthaginẽ, et decimoquarto anno poſt Numantiã euertit. Quintus Maximus cunctãdo Annibalem molliuit. Ad exemplorum uarietatẽ Imperatoribus Romanis iungit externos: Epaminondã Thebanũ uirũ illuſtrem, qui cõtẽptor opum, gloriæ ſtudioſus, Lacedæmonios ſubegit, imperiũ ſuis peperit, magna cũ lauda parta uictoria diem obijt: Annibalẽ Carthaginenſem, Amilcaris filiũ, qui multos annos cũ populo R. de imperio cõtẽdit. Hactenus de imperatore. Iam de moderatore Reip. qui definitur hoc modo: Reipub. moderator eſt, qui quibus rebus utilitas Reipub. paratur, augeturq;, tenet, ijsq; utitur. Talis ut ſit, ad Remp. moderandam ſtudiũ ſuum conferat, uſum & experientiam, artem ac ſciẽtiam habeat, neceſſe eſt. Studiũ ad amorem & operam, uſus ad exercitationẽ, ſciẽtia ad doctrinã refertur. Reip. moderator, Reip. rector, cõſilij publici autor, idem ſunt. Quos enumerat Antonius, uiri prudẽtes ac Senatus principes fuerũt. P. Lẽtulus (inquit Valerius Maximus) clariſſimus et amãtiſſimus Reip. ciuis cum in Auentino C. Gracchi nefarios conatus & aciẽ pia ac forti pugna magnis uulneribus exceptis fugaſſet, prælij illius, quo leges pacem, libertatemq; in ſuo ſtatu retinuerat, hanc

mercedem tulit,ne in noſtra quidem urbe moreretur. Inuidia cõpulſus in Siciliã ſeceſſit,ibiq; mortuus eſt.Fuere multi P.Lẽtuli.Vt igitur hunc à cæteris ſegregaret,P.Lentulũ principem fuiſſe dixit.De Tiberio Graccho patre iã dictũ eſt.Is homo prudens & grauis,haud quaquã eloquens,& ſæpe alias, et maximè Cenſor ſaluti Reip.fuit cũ libertinos in urbanas tribus trãſtulit.Quinti Metelli plures celebrati ſunt.Accipimus eũ,cuius quatuor filij conſulares fuerunt, propterea quòd eũ Cicero in primis laudat in Bruto,& illic ſtatim C.Læliũ,et P.Africanũ, quemadmodũ & hic,nominat.Quintus Metellus,inquit,is cuius quatuor filij cõſulares fuerũt,in primis eſt habitus eloquẽs, qui pro L.Cotta dixit,accuſante Africano: cuius & aliæ ſunt orationes,& illa cõtra T.Gracchũ expoſita eſt in C.Fannij annalibus.Sed C.Lælius & P.Africanus in primis eloquẽtes, quorũ extant orationes, ex quibus exiſtimari de ingenijs oratorũ poteſt.De hoc P.Africano Liuius hæc:Cenſores Romæ T.Quinctius Flamminius, & M.Claudius Marcellus Senatum perlegerunt. Princeps in Senatu tertiũ lectus P.Scipio Africanus. Alij fuere principes in ſenatu Romæ, ut Cato & Scaurus . Alij in alijs ciuitatibus,ut Pericles,Themiſtocles.À ciuitatis rectore ac ſummo ſenatore uenit ad iuriſperitum.Iuriſperitus ſiue iureconſultus eſt,qui legũ et cõſuetudinis eius qua priuati in ciuitate utuntur,& ad reſpondendũ & ad agendũ & ad cauendum peritus eſt.Partes iureconſulti ſunt in legibus & conſuetudinibus.Leges in comitijs ſancitæ ſunt,cõſuetudines uſu probatæ. Conſuetudinũ aliæ pertinent ad priuatos , aliæ ad uniuerſam ciuitatem.Illas tenere debet iureconſultus,has autẽ rector ciuitatis & imperator.hinc ponitur hæc exceptio,Peritus conſuetudinis eius qua priuati in ciuitate uterentur.Iuriſperitus aut reſpõdet de iure conſulentibus(conſultationes et hodie nominãtur)aut agit cauſas,maxime q̃ iure ciuili tranſigũtur, aut cauet ac prouidet,ne decipiãtur ij,qui decidũt,paciſcũtur, ſtipulantur,obligationes contrahunt,uendunt,emunt,teſtamẽta condunt.Sextus Aelius,M.Manlius,P.Mutius inter iuriſperitos celebres à Pomponio nominantur.ff. I.Eius uerba ſupra conſcripſimus.Muſicus in numeris,uocibus , modiſq; uerſatur. Grãmaticus in hiſtoriarũ cognitione & poetarum,in uerborũ interpretatione , & in pronunciandi quodam ſono liberali . Poeta in imitatione rerũ, uerſuq; texendo . Philoſophus unus omnia penè profitetur,tamen eius eſt quædam deſcriptio . Vt enim philoſophia deſcribitur diuinarũ atque humanarũ rerũ ſciẽtia,ſic etiã philoſophus is eſt qui ſtudet omniũ rerũ diuinarũ atque humanarũ uim,naturã,cauſaſq; noſſe,& omnẽ bene uiuẽdi rationẽ tenere et perſequi.Res diuinas accipe res deorum,cœlos,ſidera,quæq; ſuperiora ſunt: humanas autem propriores,magiſq; hominum proprias. utraſque cõplectitur philoſophia naturali,ſicuti bene uiuendi rationẽ philoſophia moralis. utrique adhæret ſcientia dialecticorum . Nec philoſophũ ſatis eſt bene uiuendi rationem tenere,niſi perſequatur . Non enim diſcimus tãtũ ut ſciamus,ſed ut ſcientes bene recteq; agamus,quandoquidẽ uirtus in actione perficitur. ORATOREM autem,quoniã de eo quærimus, equidẽ non facio eũdẽ quem,&c.] Quæ iã dicturus eſt Antonius,non tam ad illius explicandam mentẽ,quã ad refutandũ Craſſum ualent . nam poſtea ſic loquetur:Heri hoc mihi propoſueram,ut ſi te refelliſſem,hos à te diſcipulos adducerẽ.nunc Catulo audiente & Cæſare uideor debere non tam pugnare tecum, quam quid ipſe ſentiam,dicere. Vt igitur ineat refutationem,iſta proponit. Oratorẽ equidẽ non facio eundem quẽ Craſſus] Propoſitũ ratione cõfirmat .Viſus eſt Craſſus omnẽ omniũ rerum atque artium ſcientiã comprehendere uno oratoris officio ac nomine . Id autem fieri non debet,ſi artis cuiuſque quædam proprietas eſt qua ſecernitur à cæteris. Poſtea definit oratorem.Orator is eſt,qui uerbis ad audiendũ iucundis, & ſententijs ad probãdũ accommodatis uti poteſt in cauſis forenſibus atque cõmunibus, quiq; inſtructus eſt uoce & actione & lepore. Oratio conſtat rebus & uerbis.Verba legenda ſunt nõ antiquata,nõ putida , non humilia,non iniucunda:ſed uſitata,honeſta,grauia,iucũda . Verba iucunda ſunt omnia quibus auris & animus iure non offenditur.Verba cadunt in aurem,auris quærit uoluptatem,uoluptas eſt in iucunditate.Iucũda itaque uerba pro uerbis bonis poſuit,quæ debent auribus placere.Res ſunt inuentionis,& ad finem aliquem tẽdunt.Finis oratoris eſt probare cauſam.Probatio confirmationem & refutationem continet . Res accõmodantur ad probandum,quæ ad confirmandam aut refutandã cauſam faciunt.Eò certe tendit omnis oratio. Orator uerſatur in cauſis ciuibus.Cauſæ ciuiles aut ſunt forenſes, aut cõmunes.Forenſes apud iudices,aut eos quibus eſt iudicandi poteſtas,cõmunes in ſenatu et in concione tum cum agitur de ciuitate ac de Rep.Ad agendum non ſolũ opus eſt oratione , ſed & oratore.Vt placeat orator,nõ cantũ eget uoce,ſed uoce modulata,& arte quadã cõpoſita.Voci geſtum & actionem tum uultus tum membrorũ cõuenire oportet.Et præter hæc omnia, ut ſal & condimentũ cibis inſpergitur,ſic lepos quidã adhibendus orationi ex genere ridiculorum & facetiarũ liberali.Ergo in oratoris definitione duo poſuit ad materiã ſpectantia,res , & uerba.duo itẽ ad uſum orandi,cauſas forenſes, & communes.duo præterea ad pronunciandũ,uocem,& actionem. unũ quaſi ad condiendam orationem,leporẽ.Dicet quiſpiã,ſi probe hoc modo definitur orator:quid opus erat Antonium ſuã conſtituere definitionem,tanquã Craſſus aliter ſentiret?Nihil conſtituit Antonius quod oratori neceſſarium nõ ſit, ſed detrahit ea quæ ad dignitatẽ illius officij maxime ſunt expetẽda. Quænam?Cognitionem rerũ maximarũ,ſine qua ieiuna & uulgaris eſt inuentio.Quibus hoc intelligitur uerbis?Quibus ſignificat,ſatis eſſe oratorem ſententijs ad probãdum accommodatis uti poſſe in cauſis forenſibus atque cõmunibus. Videtur neque noua neque magna præcipere,ſed contentus eſſe ſentẽtijs fori, ſenatus,& concionũ,quæ uſu breui diſci queunt.Induitq; perſonam eorum,dictitabãt,Verba mea iucunda ſunt.res mihi nõ deſunt.ago cũ dignitate.ſatis eſt.quid opus ardua & alta philoſophorũ aliorumq; ſenſa,quæ uulgo non intelliguntur,inferre?agendũ cũ rudibus ex cõmuni hominũ opinione.uſus eſt dicendi magiſter.qui docti habentur,agere non poſſunt. Hæc et alia multi ſuæ ignorantiæ prætexunt.Conſtituta definitione, ad eius confirmationẽ Craſſum refutat.Nam detractis alienis ornamẽtis & uelut emblematis quæ Craſſus adiecit , reliqua propria erũt oratoris,tũq; uidebitur eſſe plena definitio.Summa diſputationis huius eſt,nõ tam latè patere fines rhetoricæ , quã Craſſus affirmet : in qua urbanũ dicendi genus nõ aliter ſeruauit Antonius,quã ante Scæuola feciſſet. Vterque ſic egit in uirũ,ut in illũ refellendo cõmendaret:alioqui reprehẽſio dura & ſubagreſtis erat futura.Craſſus,inquit,uiſus eſt oratoris facultatẽ,artẽq; dicendi,non illius artis terminis,qui minus latè patent, ſed ingenij ſui finibus,hoc eſt, terminis,immenſis penè deſcribere.trãſlatio ſumpta a terminis agrorũ,qui terra modũ aliquem definiũt.Primũ agit in illud Craſſi ſæpe repetitũ , oratoris eſſe,noſſe ius ciuitatis & imperij,eumq; conſtitutis ciuitatibus leges,iudicia,iura deſcribere.quod ei Scæuola principio nõ conceſſit,ſed tandẽ quaſi defatigatus,Nõ luctabor, inquit,tecũ Craſſe amplius.id enim ipſum, quod contra me locutus es,artificio quodã es conſecutus, ut & mihi quæ ego uellẽ non eſſe oratoris,cõcederes, & ea ipſa neſcio quomodo rurſus detorqueres,atque oratori propria traderes.Vtitur duobus exẽplis,Scæuolæ & Scauri,ſenatus principis,qui ſciẽtiã regẽdæ ciuitatis habuerũt,nec tamẽ eloquẽtes fuerũt.Ciuitatũ regẽdarũ oratori gubernacula(à naui metaphora eſt)ſentẽtia ſua tradidit Craſſus.In quo per mihi mirũ uiſum eſt(diuiſit per mirum.

ut ante per iucundum)Scæuola te hoc illi concedere,cū ſæpiſſime tibi ſenatus nó copioſe politeq; agēti oratorio more,ſed breuiter impoliteq; dicenti,maximus ſit de rebus aſſenſus. Vt quis igitur bonus ſenator & ſit & habeatur,eloquētia nó opus eſt.: In manu ſenatus ſunt gubernacula ciuitatis.hoc exemplū grauius habendum,quia præſens eſt. Marcus uero Scaurus,quē nó longe ruri(ponitur ut aduerbiū ruri)apud ſe,id eſt,in Tuſculano ſuo eſſe audio,uir regēdæ Reip ſciētiſſimus,id eſt,ſummus ſenator,ſi audierit hanc authoritatem grauitatis & cóſilij ſui uindicari à te Craſſe,iam credo huc ueniat,& hác loquacitatē noſtrā uultu ipſo conterreat. De Scauro Saluſtius in Iugurthino:M.Aemylius Scaurus homo nobilis,impiger,factioſus,audax,ſed uitia ſua callide occultans,cū eſſet uir cóſularis,& in ſenatu princeps,ab eo mittitur ad Iugurtham orator,ut eū ab oppugnatione Cyrthæ,et à ſeditione Adherbalis amoueret. Cicero in Bruto:De Scauro et Rutilio breuiter licet dicere,quorū neuter ſummi oratoris habuit laudē,et uterque in multis cauſis uerſatus erat.In Scauri oratione,ſapientis hominis et recti,grauitas ſumma,& naturalis quædā inerat authoritas,nó ut cauſam,ſed ut teſtimoniū dicere putares eum pro reo diceret. Hoc dicēdi genus ad patrocinia mediocriter aptū uidebatur, ad ſenatoriā uero ſententiā,cuius erat ille princeps,uel maxime.ſignificabat.n.nó prudentiā ſolum,ſed,quod maxime rem continebat,fidem.habebat hoc à natura ipſo,quod à doctrina nó facile poſſet. Idē in oratione pro Fóteio:Et quē hominē uidimus,ecquē uere cōmemorare poſſum,parē cóſilio,grauitate,cóſtātia,cæteris uirtutibus honoris,ingenij, rerū geſtarū ornamētis,M.Aemylio Scauro fuiſſe?tamen huius,cuius iniurati nutu prope terrarū orbis regebatur, iurati teſtimonio, neque in C.Fimbriā,neque in C.Memmiū creditū eſt.In laudibus Scauri nonnihil differunt Saluſtius & Cicero,ſi de eodem loquūtur. Authoritatē grauitatis,accipe exiſtimationē & dignitatē grauē plenamq; ponderis in ijs rebus,quarū fuerit author. Vindicari.] Trandatum à rebus,quæ ab eo,qui dicat ſe propriū dominiū eſſe,uindiciarū lege repetuntur. Loquacitatem noſtram.] Interpoſuit ſuam perſonā,ne quid diceret acerbius. Vultu aſpectuq; conterreat.] Loquitur hæc,ut authoritas in ſenatore pluris eſſe quā oratio copioſa uideatur. Poſitis argumētis hic Craſſus diceret,& Scæuolā & Scaurū oratores fuiſſe,et maiores futuros,ſi fuiſſent eloquentiores. Nō ſi omnes cóſilij principes nó ſunt eloquentes,oratorē iuris publici doctū eſſe nó oportere. Alterū eſt argumentū à differentia, aliū ſenatorē eſſe,aliū oratorē:aliā Catoni rationē eloquentiæ,aliā eidem Reip.exornandæ fuiſſe. Si quis utrunque poteſt, & orare cauſas,& cóſilia tractare ciuitatis,ille cóſilij publici auctor,id eſt, ſenator bonus,nó ob eā ipſam cauſam orator, propter quam eſt cóſilij princeps. Et contra ſi quis eſt diſertus eſt,mediocri genere eloquētiæ,aut eloquens ſumma facultate,qui ſit idem in pronunciatione,id eſt,adminiſtratione ciuitatis egregius, non aliquā ſcientiā cóſilij publici & regēdæ ciuitatis cóſecutus eſt à copia dicēdi. Multū inter ſe diſtāt et differūt iſtæ facultates, cauſas perorare poſſe,conſilio regere ciuitatē:nec eadē ratione ac uia,hoc eſt,arte,M.Cato,et ij de quibus paulo ante dictū,P. Africanus,Q. Metellus,C.Lælius,qui omnes eloquētes fuerūt, orationē & ſuā & Reip.dignitatē exornabāt. Alia uis eſt eloquētiæ,alia prudētiæ. Omnis eloquētia prudētiā,nó omnis autē prudētia requirit eloquētiā. Iſta quidē uera ſunt(diceret Craſſus)ſed oratori perfecto ſcientia ciuilis æque tenenda eſt, ac ſi ſit eius propria. NEQVE enim eſt interdictū aut à rerū natura,aut à lege aliqua,&c.] Multas artes unus homo diſcere poteſt nec enim interdictū eſt,ut ſingulis hominibus, ne amplius quàm ſingulas artes noſſe liceat. Cum ſit aliud ius naturale,aliud humanū, & humanū lege atque more cóſtet: neque natura interdixit,neque lex,neque mos & cóſuetudo. id quia licet,plerique uarias artes capeſſunt,& ſinguli multis ſcientijs informātur. Quod cum ſic, manet tamen artibus ſua proprietas,qua diſtingui ſegregariq; poſſunt. Exempla ducit à Pericle,à P.Craſſo,à P.Mutio Scæuola,ab Empedocle,à philoſophis,qui cum plures tenerent artes, propriam tamen agnoſcebant profeſſionem. Non hic repuguet Craſſus,qui ſupra dixerit. Phyſica iſta,ipſa quæ paulo ante,et Mathematica,et cæterarū artiū propria poſuiſti,ſciētiæ ſunt eorū,q illa profitētur ſed addat quæ ſequūtur. Illuſtrare autē oratione ſi quis iſtas ipſas artes uelit,ad oratoris ei confugiēdū eſt facultatē. Itaque artes propriæ ſunt eorū,qui tenent eas atque profitentur. ſed quatenus explicantur oratione,oratoris quaſi propriæ ſunt. Illud eſt in quo diſcrepant Craſſus & Antonius, ſi modo inter ſe diſcrepant. Pericles adeo fuit eloquens,ut fulgurare,tonare,permiſcere omnia diceretur. Plurimos annos(ut traditur,quadraginta) princeps cóſilij publici fuit. Cicero in Oratore:Pericles quidem dixit attice,cui primæ ſine controuerſia deferebātur. Qui ſi tenui genere uteretur,nūquā ab Ariſtophane poeta,fulgurare, tonare,pmiſcere Græciā dictus eſſet. Idē in eodē libro: Siquidē etiā in Phædro Platonis hoc Periclē præſtitiſſe cæteris dicit oratoribus Socrates, q is Anaxagoræ phyſici fuerit auditor,à quo cēſet eū,cū alia præclara quædā et magnifica didiciſſet, uberē & fœcundū fuiſſe, naruq;(quod eſt eloquētiæ maximū)quibus orationis modis quæque animorū partes pellerētur. De Publio Craſſo Cicero in Bruto:P.Craſſum ualde probatū oratorē, iiſdē ferè tēporibus accepimus,qui et ingenio ualuit, et ſtudio, & habuit quaſdā etiā domeſticas diſciplinas. Nam & ſummo illo oratore Ser.Galba,cuius Caio filio filiā ſuā collocauerat,affinitate ſe deuinxerat. Et cū eſſet P.Mutij filius,fratremq; haberet P.Scæuolam,domi ius ciuile cognouerat. In eo induſtriā conſtat ſummā fuiſſe,maximāq; gratiam, cū & conſuleretur plurimum & diceret. De hoc uiro paulo ante mentionē fecit Craſſus,& Scæuolæ fratrē eſſe dixit. De P.Scæuola ſcribit idē Cicero in eodem libro: iiſdemq; tēporibus L.Furius Philus perbene loqui latinè putabatur, literatiusq; quàm cæteri:P.Scæuola ualde prudenter et acute,paulo etiā copioſius. Hic ex parte ius ciuile fundaſſe,de iure decē libellos reliquiſſe, Pontifex maximus fuiſſe à Pomponio dicitur. Illum duodecim ſcrupis luſiſſe,auctor eſt Quintilianus undecimo libro,capite de memoria. An uero,inquit,Scæuola in luſu duodecim ſcruporum, cū prior calculum promouiſſet,eſſetq; uictus,dum rus tendit,repetito totius certaminis ordine,quo dato erraſſet, recordatus rediit ad eum qui eum luſerat, iſq; ita factum eſſe confeſſus eſt: minus ordo ualebit in oratione, præſertim totus noſtro arbitrio conſtitutus,cum tantum ille ualeat alternus? Scrupus eſt calculus. Ludus duodecim ſcruporum,uulgo dominarum ludus appellatur. De Empedocle Lucretius libro primo:

Quorum Acragantinus cum primis Empedocles eſt,
Inſula quem triquetris terrarum geſſit in oris,
Rebus opima bonis,multa munita uirum ui.
Nil tamen hoc habuiſſe uiro præclarius in ſe,
Nec ſanctum magis & mirum carumq; uidetur.
Carmina quin etiam diuini pectoris eius
Vociferantur,& exponunt præclara reperta,
Vt uix humana uideatur ſtirpe creatus.

Hic poetà Agrigētinus philoſophiā naturalem uerſu cóplexus eſt. φυσικοὺς interpretamur naturales, qui uim rerū cauſaſq; norūt. Geometriā et Muſicā à philoſophia ſeparari ſupra diximus. Aliud eſt enim rerū cauſas inquirere, ac rationē bene uiuendi.aliud magnitudines metiri,& arte cantare. At philoſophus ſi omnia profitetur,cur non Geometriā quoque & Muſicā? Paulo ante ſic reſpōdit:Philoſophi deniq; ipſius,qui de ſua ui ac ſapiētia unus omnia pene profitetur,eſt tamē quædā deſcriptio,ut is qui ſtudeat omniū rerū diuinarū atq; humanarū

uim

uim, naturã, cauſasq; noſſe, & omnem bene uiuendi rationẽ tenere & perſequi, nomine hoc appelletur. Poſteaquã rationibus planũ fecit, non unius oratoris omneis artes proprias eſſe, quod Craſſus affirmare uidebatur, partẽ illi cõcedit, partẽ uero negat. Cõcedit oẽs artes oratori ſubijcit quodãmodo poſſe, quoniã dicẽdi facultas nõ debet eſſe ieiuna atq; nuda, ſed aſperſa atq; diſtincta multarũ rerũ iucũda quadã uarietate, quæ paſſim ab artibus colligitur. Negat aũt quæ inde excerpſerit, ut ſua poſſidere, ſed ut aliena libaſſe cõtendit. Sũt ipſa per ſe aliena quidẽ, ſed tamẽ tractãdo fiunt oratorũ propria. Orator, ut uult Ariſtoteles, propriã unã materiã nõ habet, ſed quæ tractãda ſumit, ut ſua efficit ac poſſidet. Quibus aũt rationibus uaria libare, hoc eſt, deguſtare oporteat, oſtẽdit. Quatuor aſſignat. Vna pertinet ad aures, quib. loquẽtes, diſputãtes, docẽteſq; ſubaudiuimus. Altera ad oculos, qui multa intuẽtes, eorũ notitiã inferũt animis noſtris. Tertia ad animũ & cogitationẽ, per quã ex notis et cõprehẽſis ignota et incõprehenſa ratiocinamur. Quarta ad lectionẽ eorũ quæ ſcripta ſunt. Hæc. genera cognoſcẽdi, qui diligẽter obſeruabit, erit callidus, nõ tyro, nõ rudis, nõ peregrinus atque hoſpes. Callidus eſt experiẽs, et exercitatus. Rudis, neq; arte, neq; uſu expolitus. Tyro, rudis miles. Peregrinus et hoſpes, qui res ſuæ ciuitatis ignorat. NEQVE uero iſtis tragœdijs tuis, quib. uti maxime philoſophi ſolẽt, &c.] Craſſus initio cõfirmauit, oratori, niſi philoſophiã teneat, nihil in quo magnus eſſe poſſit, relinq. quod quia uerbis pluribus fecit, repetere moleſtũ eſt. Id labefactare conatur Antonius. Ambigua diſputatio eſt. Antonius perinde certat, ac ſi oẽs omniũ philoſophorũ rationes opinioneſq; tenere oportere dixerit Craſſus: qui ſicuti philoſophiã moralẽ totã eſſe perdiſcendã putat, ita de dialectica & de phyſica aliquid remitti poſſe confitetur. Philoſophandũ quidẽ eſt, ſed paucis, quia oẽs omnia nõ poſſumus, & quod poſſumus, nõ utiq; expedit. Locis utitur Antonius his in diſputãdo, philoſophiã percipere difficile eſſe, rationes philoſophorũ tenere nihil eſſe neceſſe, illos inter ſe nõ cõſentire, affectus reijcere, ea dicere quæ abhorreant ab opinione populari. Hæ ſunt propoſitiones, hæc fundamẽta diſceptationis ab eo petẽda iaciẽdaq; qui uelit inſtruere cauſam, quib. poſitis rationes probationeſq; nectuntur. Neque uero iſtis tragœdijs tuis, quibus uti philoſophi maxime ſolẽt, Craſſe, perturbor.] Tragœdias accipimus res nouas, atq; πάθη, hoc eſt, affectus atque perturbationes animi, de quib. in Tuſculanis Cicero multa, ſumpta de philoſophis. Tragœdiæ uocãtur, nõ ſolũ quòd frequẽtes in tragœdijs affectus eſſe ſolẽt, ſed etiã quòd more tragœdiarũ in parua materia magnos concitãt ignes. Perturbationes Cicero appellat, propterea quòd mentem animumq; ſuperiorẽ de ſtatu deturbãt. Et hic quoq; uerbo perturbor eſt uſus. Senſus eſt igitur. Alij ſunt affectus oratorũ, aliæ concitationes philoſophorũ. Affectibus oratorum aliquando perturbor: tragœdijs tuis, quibus uti philoſophi maxime ſolent, non ego Craſſe perturbor. Dices: Quibus utũtur philoſophi? Quærunt quæ ſint perturbationes: ſingulas definiũt: an in ſapientẽ cadant, ſubtiliter & acute diſputant. Alij omnino negant, alij mediocres recipiũt. Eſt alia ratio quædam oratorũ in mouendis affectibus. Ea duplex eſt. aut mẽtes eorũ qui audiunt inflãmare dicendo, aut inflammatos reſtinguere uolunt. In his duobus (ſi Ciceroni credimus) uis oratoris ac magnitudo cernitur. Locũ paulo ante aſſignauimus in Oratore de Pericle, qui Anaxagoræ fuerat auditor. Hæc non repudiat Antonius, ſed à philoſophis aſſumẽda negat. Phyſica eſt, quæ rerũ omniũ naturã diligẽter inquirit, quæ mores hominũ nõ ut philoſophia moralis, ſed ut ad naturã ratiõeſq; referũtur, inſpicit. Quos mores? Vnde ſit homo? ex quib. elemẽtis? ex quib. humoribus? an abũdes ſanguine? an pituita? bile? quæ ſit phyſionomia? quæ natura tẽperamẽti? qui mores inde naſcãtur? ut naturã mutet educatio? quid opiniones efficiãt in eius animo? quiq; ſint animi motus? Hæc etſi nunquã reperiuntur in philoſophia morali, quia permixta ſunt omnia, phyſicæ tamẽ ſunt cõtẽplationis, de qua nũc agitur. Ne refer mores ad philoſophiã ethicã, quoniã de tragœdijs et affectib. eſt ſermo, quibus aliter aliæ natura mouẽtur. In ſtudio phyſico hominũ ingenioſiſſimorũ ut Anaxagoræ, Hippocratis, Democriti, totas ætates uidemus eſſe cõtritas: nec mirũ eſt tã late patẽtẽ, tã uariã naturæ uniuerſitatẽ cognoſci breui nõ poſſe: nec illã rerũ copiã & magnitudinẽ cognitionis atq; artis ſapiẽs contẽnet, ſed uehemẽter admirabitur. Quærat tamẽ hic, an'ne tu uet oratorẽ? Reſpõdeat Antonius: Nobis qui in hoc populo foroq; uerſamur, à ratione philoſophorũ alieniſſimo, ſatis eſt ea de moribus hominũ & ſcire, & dicere, quæ nõ abhorrent ab hominũ moribus. Rationes philoſophorũ magna ex parte abhorrẽt ab hominũ moribus: nõ ſunt igitur oratori neceſſario ſciẽdæ atq; dicendæ. Scire prius eſt, poſterius dicere. Quæ nõ abhorrent ab hominũ moribus? Ea quæ uidere aut audire cõſueuerũt. Denudare cicatrices rei, oſtẽtare ueſtẽ cruentam, proferre cadauer in cõcionẽ, ſuſcitare infantes, pueros, ſenes, calamitoſos, ſordidatos, flere miſeros, merita maiorũ narrare, reum lacrymantem cõmendare à priore uita, inuocare mortuos, implorare Remp. obijcere iudicibus memoriã uxorũ liberũq;, non abhorrebat à populi Romani moribus. Hæc ſcire, oſtendere, dicereq; magnũ fuit: maius tamen, noua quadam ratione tractare, ac doctrinæ ſecretioris quaſi ſapore condire. Habes unã probationẽ, non poſſe oratorem multis occupatum eam artẽ diſcere, in qua hominũ ingenioſiſſimorũ totas ætates conſtat eſſe contritas: nec eſſe neceſſe ſcire quæ à populo abhorrẽt, et foro. Addit alterã, rationes ac definitiones philoſophorũ nihil adiuuare dicentem, qui non quid ſit affectus, quamq; uitioſus ſit, inueſtigat, ſed quẽadmodum miſceatur in oratione, perquirit. Ordo diſpoſitionis eſt, ſi πάθη philoſophiã ſcire uelit orator, haud facile poſſit: & ſi poſſit, nihil ſit neceſſe. Iracundiam Cicero definit in tertia Tuſculana hoc modo: Iracũdia, ulciſcẽdi libido. ab alijs definitur, cupiditas puniẽdi doloris. ab alijs, feruor mẽtis. Prima ſecũdoq; definitio rẽ eandẽ ſignificat, tertia accenſam cupiditatem, non ultionem continet. poteſt.n. feruere mens ſine ulciſcendi cupiditate. Motus animi ſiue perturbationes multæ quidẽ ſunt, at generibus quatuor coarctãtur. Genera ſunt ægritudo, uoluptas, metus, cupiditas. Aut.n. mouemur opinione boni, aut mali. ſi boni præſentis, uoluptas eſt: ſi mali, ægritudo. boni futuri, cupiditas: ſi mali, metus. Hos motus & eorũ ſpecies Stoici negãt in animis eſſe debere. Peripatetici mediocres eſſe uolũt. teſtis eſt Cicero Tuſc. 3. qui poſitis Stoicorũ argumẽtis ſic colligit: Abeſt ergo à ſapiẽte ægritudo. Hæc ſic dicũtur à Stoicis, cõcludũturq; cõtortius: ſed latius aliquãdo dicẽda ſunt, et diffuſius. Sentẽtijs tamẽ utendũ eſt eorũ potiſſimũ, qui maxime forti (et ut ita dicã) uirili utũtur ratione atq; ſententia. Nã peripatetici familiares noſtri, quib. nihil eſt uberius, nihil eruditius, nihil grauius, mediocritates uel perturbationũ uel morborũ animi mihi nõ ſanè probãt. Omne.n. malũ etiã mediocre, magnũ eſt. Hactenus Cic. Noſtri dictitãt motus primos nõ eſſe in noſtra poteſtate. quod ſi eſt, id uolunt quod Peripatetici, in ſapiẽtẽ cadere perturbationes. Sĩ perturbatio omnis uitiũ eſt (ut Stoici uolunt) ij qui eã in iudicũ mẽtibus concitãt, ſcelus facere exiſtimãdi ſunt. Hanc ſententiam probat Ariſto. Rhetoricorũ principio: οὐ γὰρ δεῖ τὸν δικαστὴν διαστρέφειν εἰς ὀργὴν προάγοντας, ἢ φθόνον, ἢ ἔλεον. ὅμοιον γὰρ κἂν εἴ τις ᾧ μέλλει χρῆσθαι κανόνι, τοῦτον ποιήσει στρεβλόν. Iudicem perturbare, & aut in iram, aut in inuidiam, aut in miſericordiam mouere, iniquum eſt. Haud aliter id fit, ac ſi quis eam regulam qua ſit uſurus ipſe, deprauet. huc pertinet illud Quintiliani: Fuerunt & clari quidam authores,

quibus ſolum uideretur oratoris officiũ, docere. Nanq; et affectus duplici ratione excludendos putabãt: primũ quia uitiũ eſſet omnis animi perturbatio, deinde quia iudicem à ueritate depelli miſericordia uel ira ſimilibusq; nõ oporteret. Athenis lex fuit, qua actor affectus mouere uetabatur. ORATOR *autẽ omnia hæc quæ putãtur in cõmuni uitæ, etc.*] *Affectus nõ eodẽ modo philoſophus et orator inſpiciũt. Philoſophus relicta cõmuni uitæ cõſuetudine, quæ frequẽter aberrat à uero, ad naturã ueritatẽq; deflectit. Orator autẽ nõ ſemper in dicẽdo ueritatẽ, ſed cõmunẽ uitæ conſuetudinem opinionẽq; ſpectat. Nam propoſitum illi eſt, ea quæ mala, ac moleſta et fugiẽda putãtur, etiãſi nõ ſunt, amplificare, hoc eſt, multo maiora et acerbiora uerbis facere. Itẽq; ea quæ uulgo rudiq; populo expetenda atq; optabilia uidẽtur, augere uerbis et ornare. Nec id Craſſus quidem improbet, ſi ad rectum finẽ dirigatur. Quòd autẽ ſæpius oratio popularis eſſe debet, cauendũ ne nimiũ redoleat doctrinã. Vt. n. ineptũ eſt, apud mulierculas ſubtiliter et acute theologicas quæſtiunculas tractare: ſic ineptũ uideretur, oratorẽ populo abſtruſas philoſophorũ ſentẽtias minutis cõcluſionibus explicare. quãobrẽ nõ uult ita ſapiẽs inter ſtultos uideri, uti qui audiãt, aut illũ ineptũ, qui decorũ nõ ſeruet: aut Græculũ apud rudes, in circulo philoſophantẽ putent: aut etiã ſi ualde probẽt ingeniũ, oratoris ſapiẽtiã admirẽtur, ſe eſſe ſtultos moleſte ferant. Stultũ dicimus eũ, qui quod oportuerat non prouidit, aut qui improbũ admiſit cõſiliũ, aut qui ſequi noluit probum: aut quouis alio modo aberrantẽ. Cicero Tuſculana tertia, loquẽs de ueteribus Romanis, Stultitiã, inquit, cenſuerunt, id eſt, inconſtantiam ſanitate uacantẽ, poſſe tamen tueri mediocritatem officiorũ, & uitæ communẽ cultũ atque uſitatum. Idem de Natura deorũ: Stulti nec uitare uenientia poſſunt, nec ferre preſentia. Idem de Finibus bonorũ: Animi autẽ morbi ſunt, cupiditates immenſæ et immanes diuitiarũ, gloriæ, dominationis, libidinoſarũ etiã uoluptatũ. Accedũt ægritudines, moleſtiæ, mœrores, qui animos exedũt, cõficiuntq; curis, hominũ nõ intelligentiũ, nihil dolendũ eſſe omnino, quod ſit à dolore corporis præſenti futuro'ue ſeiunctũ. Nec uero quiſquã ſtultus nõ horũ morborũ aliquo laborat. Itaque cũ ſapiẽs rara ſit auis in terris, neceſſe eſt oẽs prope ſtultos eſſe: quorũ alij ſapientẽ ægre ferunt, alij probant & admirãtur. apud utroſq; ſi conſiſtere cupiat orator, ad illorũ captũ deſcendat neceſſe eſt. Id uerũ eſt: ſed tamen ut ſapias, & ſtultos regere poſſis, philoſophia diſcenda, & pro temporũ ac perſonarũ utilitate accomodanda eſt, nec ſemper eſt apud ſtultiſſimos habenda oratio. Multa multi ſapiunt, qui eruditiorem expetunt orationem. Hæc igitur haud quaquã Craſſi ſententiã uincunt, nec etiã quæ ſequũtur de deſcriptionibus, ac ſummo bono. Vt enim non omnia in omnibus cauſis locũ habent, ita nihil ferè à bonis philoſophis memoriæ proditum eſt, quod nõ aliquãdo cõmode poſſit uſurpari. Orator ita peragrat per animos hominũ, ut nõ deſideret philoſophorũ deſcriptiões. Peragrare per animos hominũ, eſt orationẽ partes animorũ attingere. Quemadmodum pes ſuo motu loca terræ peruadit, ita motus orationis, id eſt, affectus, irrũpit in animũ, atque illũ quodam modo peragrat. Talis eſt illa Perſij translatio:*

Omne uafer uitium ridenti Flaccus amico
Tangit, & admiſſus circum præcordia ludit.

Animi cũ mouentur affectibus tractari, hoc eſt, uarie tãgi et impelli uidentur. Orator igitur ſenſus mẽteſq; pertractat. Senſus priores oratione tãgit, tandẽ in mentẽ penetrat, principẽ cogitationis. Mẽtem in bonũ et in malũ dicimus. Terẽtius: Mala mens, malus animus. Et quãquã mens à quibuſdã conſtans et ſtabilis eſſe dicitur, tamẽ perturbationibus ſubijcitur. Deſcriptiones aliæ breuiores, uti definitiones philoſophorũ: qualis eſt hæc, Iracundia eſt cupiditas puniendi doloris. aliæ longiores, ut oratorũ: qualis eſt deformatio Antonianæ luxuriæ Philippica ſecunda. Deſcriptiones philoſophorum ſic improbat in ſecũdo: Definitio primũ reprehẽſo uerbo uno, aut addito, aut dẽpto, ſæpe extorquetur è manibus, deinde genere ipſo doctrinã redolet, exercitationẽq; penè puerilẽ: tum et in ſenſum et in mẽtem iudicis intrare non poteſt. ante enim præterlabitur, quàm præcepta eſt. Summum bonum eſt, quò omnia referuntur. De ſummo bono multæ fuerũt opiniones. Alij ſtatuebãt in corpore, alij in animo, alij in uirtute, alij in uoluptate, alij in utraq;. Metrodorus finẽ bonorũ ponit in bene cõſtituto corpore, Stoici in animo ſolo: Peripatetici in animo, corpore, et rebus fortuitis. in uirtute ſola Stoici. in uoluptate Epicurus. in uirtute & uoluptate copulata Dinomachus et Callipho. Verba Ciceronis adſcribemus: Sunt autẽ hæ de finibus (ut opinor) retẽtæ defenſæq; ſententiæ: primũ ſimplices quatuor: Nihil bonũ niſi honeſtũ, ut Stoici. Nihil bonũ niſi uoluptatẽ, ut Epicurus. Nihil bonũ niſi uacuitatẽ doloris, ut Hieronymus. Nihil bonũ niſi naturæ primis bonis, aut omnibus, aut maximis frui, ut Carneades cõtra Stoicos diſſerebat. Hæc igitur ſimplicia. Illa mixta tria genera bonorũ, maxima animi, ſecũda corporis, externa tertia, ut Peripatetici. Nec multo ueteres Academici ſecus. Voluptatẽ cũ honeſtate Dinomachus et Callipho copulauit. Indolẽtiã autẽ honeſtati Peripateticus Diodorus adiũxit. Metrodorus penè aliter ꝙ Epicurus beatũ deſcribit, his ferè uerbis: Cum corpus bene conſtitutũ ſit, & ſit exploratum ita futurum. Quibuſdã philoſophorũ uiſum, nihil certũ percipi poſſe. Cicero in Academicis: Cum Zenone, ut accepimus, Arceſilas ſibi omne certamẽ inſtituit, non pertinacia aut ſtudio uincendi (ut mihi quidem uidetur) ſed earum rerũ obſcuritate, quæ ad confeſſionẽ ignorationis adduxerant Socratem, & ut ueluti amantes Socratem, Democritũ, Anaxagoram, Empedoclem, omnes pene ueteres, qui nihil cognoſci, nihil percipi, nihil ſciri poſſe dixerũt, anguſtos ſenſus, imbecilleis animos, breuia curricula uitæ, et (ut Democritus) in profundo ueritatẽ eſſe demerſam, opinionibus et inſtitutis omnia teneri, nihil teneri, nihil ueritati relinqui, deinceps omnia tenebris circũfuſa eſſe dixerũt. Itaque Arceſilas negabat eſſe quidquã quod ſciri poſſet, ne illud quidẽ ipſum, quod Socrates ſibi reliquiſſet. Sic omnia latere cẽſebãt in occulto, neq; eſſe quidquã quod cerni aut intelligi poſſit. Socrates in Hippia Platonis: ἐμὲ δὲ δαιμονία τις τύχη, ὡς ἔοικε, κατέχει, ὅστις πλανῶμαι μὲν καὶ ἀπορῶ ἀεί. *Mala quædã me fortuna (ut uidetur) habet. Ego. n. ſemper erro atq; dubito. Orator (ut uult Antonius) peragrat per animos hominũ, ſenſus mẽteſq; pertractat. Idẽ negat philoſophiã eo eſſe neceſſariã. Oportet igitur aſſignet unde iſtuc haberi diſciq; poſſit. Aſſignat, Acuto homine nobis opus ẽ, inquit, et natura uſuq; callido. Naturam uſũ uult eſſe pro doctrina. Hæc duo magna ſunt quidẽ: quippe natura ſine arte multũ põt, uſus aũt eſt dicẽdi magiſter: ſed quid obeſt ars his duobus adiũcta? Reſpõdet Antonius: Ars philoſophorũ à uitæ cõſuetudine et à ciuitatũ morib. abhorret. At illud ex parte falſũ eſt. Sed aliud quiddã lõge, aliud Craſſe quærimus, quã philiſophi illi de bonis et malis, de ſciẽtia et ignorãtia tã cõtentioſi. Acuto homine. i. ingenio acri nobis opus eſt, et natura uſuq; callido ac perito. Natura uſuq; callidus, ſagax erit: itaq; ſagaciter peruestigabit more canũ ſagaciũ, quid ſui ciues, ijq; homines, quib. aliquid dicendo perſuadere uelit, cogitẽt, ſentiãt, opinẽtur, expectẽt: et pro moribus aptabit orationẽ. Teneat oportet uenas cuiuſq; generis, ordinis, ætatis. Quẽadmodũ multæ uariæq; ſunt uenæ et aquarũ, et metallorũ, nec omnib. una eadẽq; ratio eſt, ſic quoq; uariæ ſunt hominũ quaſi uenæ quędã. Diſtinguuntur homines genere, ætate ordine. Genus eſt duplex. unũ refertur ad ſanguinẽ. alij. n. genere ſunt nobiles, alij ignobiles. Alterum ad naturam, quæ alios gignit mites, alios feroces, alios ſeruitutis patiẽ*

tes,

tes, alios ſuperbos, et regnandi cupidos, alios aliter. Vtrunq; dicenti conſiderandum, ut cuiq; pro natura adhibeatur oratio. Aetas in pueritiā, in iuuentutē, in ſenectutē partitur: & hæc quoque uariat orationis decorū. Ordo, cenſus eſt et dignitatis, ut Romæ ordo ſenatorius, equeſter, plebeius. et collegia (qui ſtatus dicūtur à noſtris) ordines appellantur. Non autem eadē eſt orandi ratio apud ſenatum, & hominem plebeiū: apud priuatos, et magiſtratus. Plato nouā quidā finxit in libris ciuitatē. Dialogi Platōis πολιτειῶν ἢ περὶ δικαίου, de Rep. ſiue de iuſto, ſunt decē, in quibus explicat qualē eſſe oporteat ciuitatē. Vtq; facilius male cōſtitutas ciuitates perſpicere poſſit, ut cenſet initio conſtituere ſuā. Socrates apud eū ſic loquitur dialogo ſecūdo. ἆρ' οὖν ἦν δ' ἐγὼ, εἰ γιγνομένην πόλιν θεασαίμεθα λόγῳ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτῆς ἴδοιμεν ἂν γιγνομένην καὶ τὴν ἀδικίαν. δοκεῖ οὖν χρῆναι ἐπιχειρῆσαι τοῦτο ποιεῖν. Ergo inquam ſi ſtatuamus ciuitatē, & eā diſpiciamus oratione, quæ iuſtitia ac iniuſtitia ſit eius, uidere poterimus. Nobis igitur ut efficiatur, illud conandū uidetur. Deinceps propoſitū efficit uerbis, et nono libro ad extremū, μανθάνω, ἔφη, ἐν ᾗ νῦν διήλθομεν οἰκίζοντες πόλει λέγεις τῇ ἐν λόγοις κειμένῃ, ἐπεὶ γῆς γε οὐδαμοῦ οἶμαι αὐτὴν εἶναι. Diſciplinam capio, inquit, in ciuitate poſita uerbis, in qua modo uerſati ſumus. Nā in orbe terrarū illā eſſe nō exiſtimo. QVOD ſi ea probarētur in populis atq; ciuitatibus, quis tibi Craſſe, &c.] Alia philoſophorū, alia populi opinio eſt. Sæpenumero dicit facitq; populus, quæ philoſophia grauiter reprehēdit. hinc efficere conatur Antonius, oratori cui apud populū dicendū eſt, nō eſſe philoſophandū. nō id efficit tamē. Alia quidē uis ſentiēdi, alia dicēdi: nec ſi interdū opinioni uulgi ſubſeruit orator, illud utiq; neceſſario facit. Scientiā rerū ſibi reſeruat, facta poteſtate dicendi pro perſonis et tēporibus agit. Quod ſi aliquādo dicūtur ab eo quæ philoſophus improbet, id cauſæ tribuēdum uidetur, nō homini. Sapit orator bonus ut ſapiens, loquitur ut cauſa poſtulat. Nec Craſſus cum diceret, Eripite nos ex miſerijs, ignorabat philoſophorū ſentētias, ſed populū Romanū ab opinione recepta cōcitare cupiebat. Audiamus Antoniū. Quòd ſi ea documēta philoſophorū probarētur in populis atq; ciuitatibus, uti nā probantur, nemo tibi Craſſe cōceſſiſſet, clariſſimo uiro et ampliſſimo principi ciuitatis, ut illa diceres in maxima et frequētiſſima concione tuorū ciuiū, quæ dixiſti. Claritas hominis & amplitudo ſicuti illi dant authoritatē, ita clarū et amplū dicēdi genus quærunt, ut par uiro ſit oratio. Significat Antonius, illud genus orationis futurū turpius in clariſſimo uiro, & ampliſſimo principe ciuitatis, quàm in obſcuriore et tenuiore perſona. Senatus enim impotentiam ordinis equeſtris in exercēdis iudicijs ferre nollet, ſuam cauſam in concionibus apud populū agebat, ut æqua parte iudicia penes ſenatū et equeſtrem ordinem eſſent: ubi Craſſus alias, & cū Philippus inueheretur in principū cauſam, uerba fecit: cum populum mouere uellet, hæc dixit: Eripite nos ex miſerijs: et quæ ſeqnūtur. Eripite nos ſenatores, ò Quirites, ex miſerijs, quas ab ordine equeſtri patimur. Eripite nos ex faucibus eorū equitū, quorū crudelitas noſtro ſanguine non poteſt expleri. Omnes enim ferè damnant ſenatores, qui in illorū iudiciū adducuntur. Nolite ſinere nos cuipiam ſeruire, niſi uobis uniuerſis, quibus et poſſumus, et debemus. Equitibus parti populi ſeruire æquo animo nō poſſumus: uobis uniuerſis poſſumus, & quia totū ſua parte maius eſt, debemus. In hac oratione philoſophus obſeruatā ueritatē fuiſſe nō arbitretur, quia ſenatus, ſi modo ſapiens eſt, neq; miſer eſt, neq; iniquū iudicium metuit: neq; cuiquā ſeruit, neq; ſeruire debet. Sapiens ſemper eſt beatus, nunquā igitur miſer. Cicero de ſentētia Stoicorū, illum ſemper eſſe beatum ſic probat: Vir temperatus, conſtans, ſine metu, ſine ægritudine, ſine alacritate ulla, ſine libidine, nōne beatus? at ſemper ſapiēs talis, ſemper igitur beatus. Sapiens ſine metu eſt, nō timet igitur iniquū iudiciū. Metus eſt animi perturbatio. In ſapientē non cadit ulla perturbatio, in ſapiētē igitur nō cadit metus. Sapiēs liber eſt, nō igitur ſeruus. Sententia Stoicorū eſt: πάντες οἱ σοφοὶ ἐλεύθεροι, πάντες δὲ μωροὶ δοῦλοι: Omnes ſapientes liberi, omnes ſtulti ſerui. Cicero. Nos uirtutē ſemper liberā uoluimus, ſemper inuictā, quæ niſi ita eſt, ſublata uirtus eſt. Sic igitur Antonius: Nō poteſt uirtus ſeruire iſtis authoribus philoſophis, quorū tu præcepta oratoris facultate cōplecteris, quæ & ſemper & ſola libera eſt, et cōſtricta uinculis libertatē tenere debet. An (inquit Cicero) Epicuro, qui tantūmodo induit perſonā philoſophi, et ſibiipſi hoc nomē inſcripſit, dicere licebit, quod quidē, ut habet ſe res, me tamē plaudente dicit, nullū ſapiēti eſſe tēpus, etſi uratur, torqueatur, ſecetur, quin poſſit exclamare, quā pro nihilo puto. Stoicorū ſententia eſt: αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν. Ex philoſophis eſt aliquis mollis, languidus, eneruatus, omnia ad uoluptatē corporis doloremq; referens, ut Epicurus Epicureiq; omnes, ut Hieronymus. Nam Epicurei quanquā animi uoluptates non excludunt, tamen omnia, ut Cicero uult, ad corporis uoluptatem referunt. Hieronymus autem, dolorem ſummū malum putat. Molles hi ſunt, qui uoluptate capiuntur, dolorem ferre non poſſunt. Langueſcūt otio, neruosq; fortitudinis amiſerunt. Nec tamē philoſophū ſeruire dicunt, quin cum ſolum liberum magnis rationibus eſſe confirmant. Ergo Craſſum Rutilius Rufus arguebat, Antonius in eodem eundē magnopere extollebat. Quid ita? Quia quæ præclara uidentur oratoribus ex affectuū locis, eadē philoſophis eſſe flagitioſa dicuntur. Quamobrem? Philoſophi rerū ueritatem ſeuere inquirunt. Oratores, animos qua ratione poſſunt, flectere conantur, ut eos perducant quò æquū bonūq; eſt. Hæc Antonius callide. Artificis eſt ſubſeruire propoſito, et omnibus modis ſua cōfirmare. Rationes oratorū et philoſophorū multū differre, qui oſtenderet, exemplum ſuum et Rutilij in eius rei confirmationem commode uſurpauit. Craſſi uerba Cicero improbat in Paradoxis: Quid ualet illa eloquentiſſimi uiri Lucij Craſſi copioſe magis quā ſapiēs oratio, Eripite nos ex ſeruitute? Quæ eſt iſta ſeruitus tā claro homini, tāq; nobili? Omnis. n. animi debilitata, & humilis, & fracta timiditas, ſeruitus eſt. Nolite ſinere nos cuipiā ſeruire. In ſeruitutē uindicari uult? Minime. Quid enim? Adiungit, Niſi uobis uniuerſis. Dominū mutare, non liber eſſe uult. Quibus & poſſumus, et debemus. Nos uero ſiquidē animo excelſo & alto, & uirtutibus exaggerato ſumus, nec debemus, nec poſſumus. P. Rutilius Rufus Panætij philoſophi auditor fuit. Is dicere ſolebat, ut nemo pictor eſſet inuentus, qui Veneris eā partē quā Apelles inchoatā reliquiſſet, abſolueret (oris enim pulchritudo reliqui corporis imitādi ſpē auferebat) ſic ea quæ Panætius prætermiſiſſet, et nō perfeciſſet, propter eorū quæ perfeciſſet præſtantiā, neminē eſſe perſecutū. Hæc Cicero tertio de Officijs. Idē de eodē in Bruto: Rutilius in quodam triſti & ſeuero genere dicēdi uerſatus eſt. multaq; opera, multaq; induſtria fuit: quæ erat propterea gratior, quod idem magnum munus de iure reſpondēdi ſuſtinebat. Sūt eius oratiōes ieiunæ, multa præclara de iure, doctus uir, et Græcis literis eruditus, Panætij auditor, prope perfectus in Stoicis, quorū peracutum & artis plenum orationis genus, ſed tamen exile, nec ſatis populari aſſenſioni accōmodatum. Itaque illa quæ propria eſt huius diſciplinæ philoſophorū de ſe ipſorū opinio, firma in hoc uno et ſtabilis inuenta eſt: qui quā quā innocētiſſimus in iudiciū uocatus eſſet, quo iudicio conuulſam penitus ſcimus eſſe Rempub. cum eſſent eo tēpore eloquentiſſimi uiri L. Craſſus et M. Antonius conſulares, eorum adhibere neutrū uoluit, dixit ipſe pro ſeſe, et pauca Caius Cotta, quòd ſororis erat filius, et is quidē tamē ut orator, quāquā erat admodum adoleſcens. Sed Quintus Mutius, enucleate ille

quidē & polite, ut ſolebat, nequaquā tamen ea ui atque copia, quā genus illud iudicij & magnitudo cauſæ poſtulabat. Ex his colligere facile eſt, fuiſſe in L. Craſſo, quod Rutilius, qui Stoicorũ ſectæ inhæſerat, improbaret: & inde illuſtratur id quod paulo poſt addit de Rutiliano iudicio: I D E M Q. Ser. Galbā, quē hominē, &c.] Exēplo cōiungit exemplum, & ſimili ſimile cōfirmat. Q. Ser. Galba ex prætura Hiſpaniam obtinuit. Is triginta, ut alij uolunt, nouē, Luſitanorũ millia cũ perfidia trucidaſſet, et alios diripuiſſet, L. Scribonio quæſtionē in eũ ferente, id eſt, hominis nomē deferēte, à Marco Catone accuſatus eſt. Cũ inuidia & odio populi Galba premeretur, & pœnas daturus eſſe uideretur, Sulpitij Galli filiũ excitauit, et cũ duobus filijs ſuis paruis tutelæ populi cōmendauit: horum ætatis fauore, ſe à iudicio liberauit. Cicero in Bruto. Ex hac Rutiliana narratione ſuſpicari licet uim, in Galba fuiſſe: quæ quidē uis tum maxime cognita eſt, cũ Luſitanis à Ser. Galba pretore cōtra interpoſitam (ut exiſtimabatur) fidē interfectis, T. Libone trib. pleb. populũ incitāte, et rogationē in Galbā priuilegij ſimilē ferēte, ſumma ſenectute, ut ante dixi, M. Cato legē ſuadēs, in Galbā multa dixit: quā orationem in Origines ſuas retulit paucis, antequā mortuus eſt an diebus, an mēſib. Tũ igitur recuſans Galba pro ſeſe, & populo R. fidē implorās, cũ ſuos pueros, tũ C. Galli etiā filiũ flēs cōmendabat: cuius orbitas & fletus mire miſerabilis fuit propter recentē memoriā clariſſimi patris, iſq; tũ eripuit flāmæ, propter pueros miſericordia populi cōmota, ſicut idē ſcriptũ reliquit Cato. Quē hominem probe commeminiſſe ſe aiebat.] Adoleſcētulus erat Rutilius, ut ibidem Cicero dicet, cũ Galba floreret orator: deinde Philoſophus factus, hominē probe cōmeminit: hoc eſt: Galbæ integrā memoriā tenuit. In originibus ſuis.] Origines liber eſt M. Catonis de origine urbiũ Italicarum, populorumq́;, cuius adhuc principium extat. C. Sulpitij Galli.] De hoc Sulpitio Cic. De minoribus autē, C. Sulpitius Gallus, qui maxime omniũ nobiliũ Græcis literis ſtuduit: iſq; et oratorũ in numero eſt habitus, et fuit reliquis rebus ornatus atq; elegās. Iā enim erat uictior quædā ſplendidiorq́; conſuetudo loquēdi. Hic authore Valerio, peritiſſimus aſtrologiæ fuit, et in exercitu Pauli Aemilij cōtra Perſeũ, unde lunæ ecclipſis eſſet, expoſuit. Quintil. An cũ Sulpitius ille Gallus in exercitu L. Pauli de lunæ defectione diſſeruit, ne uelut prodigio diuinitus facto militũ animi terrerētur, nō uidetur eſſe uſus oratoris officio? In procinctu teſtamētũ faceret.] Milites Romani præliũ commiſſuri, tribus pluribus'ue cōmilitonũ audiētibus, hæredē ſine tabulis et libra nominabāt, ut ſi quid in prælio mali accideret, teſtator mortē oppeterent. Id teſtamentũ in procinctu factũ eſſe dicebatur. Quodcũq; aũt ſubito fit ſine tabulis, hoc nomine dici poteſt, ut quod tũ Galba faciebat. Alia teſtamēta ſcribebātur in tabulis, teſtibus adhibitis: ut cũ abalienatio fiebat et quædā emācipatio. Nō aliter teſtamētis adhibebatur libra, quā mācipio, de quo ſupra diximus ex ſentētia Caij iuriſcōſulti, Boetijq;. Gellius 27. cap. lib. 15. Tria genera teſtamentorũ fuiſſe accepimus. Vnũ, quod calatis comitijs in cōciōe populi fieret. Alterũ in procinctu cũ uiri ad præliũ faciēdũ in aciē uocabātur. Tertiũ per familiæ emācipationē, cui æs et libra adhiberetur. Inſt. de teſtā. ord. Acceſſit deinde tertiũ genus teſtamentorũ quod dicebatur per æs et librā, ſcilicet quod per emācipationē. i. imaginariā quandā uēditionē agebatur, quinque teſtibus et libripēde ciuibus R. puberibus præſentibus, & eo qui familiæ emptor dicebatur. His tragœdijs liberatũ ferebat.] Dicebat Rutilius his affectibus liberatum eſſe Galbā. Humilitati.] abiectioni animi. Paulũ Cottæ tribuit.] Repete quod paulo ante citauimus ex Bruto Ciceronis. Peſtiferi ciues.] P. Rutilius uir ſummæ innocētiæ, qui legatus. C. Marij Procōſ. à publicanorũ iniurijs Aſiā defenderat, inuiſus equeſtri ordini, penes quidem iudicia erant, repetundarũ damnatus in exiliũ miſſus eſt Cic. pro Fonteio: Quā multa audiuit in ſuo iudicio. P. Rutilius? qui etſi dānatus eſt, mihi uidetur tamē inter uiros optimos atq; innocētiſſimos eſſe numerandus. Ille igitur ipſe homo ſanctiſſimus ac tēperatiſſimus multa audiuit in ſua cā, quæ ad ſuſpicionē ſtuprorũ ac libidinē pertinerēt. Hæc ille. Fuerũt itaq; peſtiferi ciues equites Romani, qui in grātiā publicanorũ equeſtris ordinis hominũ innocētiſſimũ uirũ dānarũt. Importunitatē.] Importunā & incōmodam crudelitatē. In illa cōmentitia Platonis ciuitate.] Plato uult ſuā ciuitatē cōmētitiā à philoſophis adminiſtrari, q tragœdias affectuũ nō admittant, ſimplicē exponi rerũ ueritatē iubeāt.

Nemo ingemuit.] Genera ſunt affectuũ, gemitus, exclamatio, dolor, querimonia, Reip. imploratio, deprecatio: quibus oratores & in alijs locis, et in peroratione maxime uti ſolēt. Ingemit Cicero pro Milone: O me miſerũ, ò me infelicē. Reuocare tu me in patriā Milo potuiſti per hos, ego te in patria per eoſdē retinere nō potero? Inclamat ibidē: Vos uos appello fortiſſimi uiri, qui multũ pro Rep. ſanguinē effudiſtis. Vos in uiri et in ciuis inuicti appello periculo; Centuriones, uosq́; milites. Vobis nō modo inſpectātibus, ſed etiā armatis, et huic iudicio præſidētibus, hæc tāta uirtus ex hac urbe expelletur exterminabitur, eijcietur? Dolet idē pro L. Sylla: Sed iā impedior egomet iudices dolore animi, ne de huius miſeria plura dicā. Queritur idē pro Flacco: O nox illa quā iſte eſt dies cōſecutus, fauſta huic urbi, miſerũ me, metuo ne funeſta nobis. Qui tũ animus L. Flacci? (nihil dicā. n. de me) qui amor in patriam? quæ uirtus? quæ grauitas extitit? Sed quid ea cōmemoro, quæ tũ cũ agebātur, uno conſenſu omniũ, una uoce populi R. uno orbis terræ teſtimonio in cœlũ laudib. efferebātur, nũc uereor ne nō modo nō proſint, uerũ etiā aliquid obſint? Implorat idē Rēp. pro Milone: Valeant, inquit, ualeāt ciues mei, ſint incolumes; ſint florētes, ſint beati. Stet hæc urbs præclara, mihiq́; patria chariſſima, quoquo modo merita de me erit. Trāquilla Rep. ciues mei, quoniā mihi cũ illis nō licet, ſine me ipſi, ſed per me tamē perfruātur. hoc implorādi figuratũ genus. Supplicat pro Sylla: Quod fortuna in malis reliqui fecit, ut cũ parentē, cũ liberis, cũ fratre, cũ his neceſſarijs lugere ſuā calamitatē liceat, id ſibi ne eripiatis, iudices, uos obteſtatur. De ſupploſiōe pedis in geſtu, idē tertio de Oratore: Supploſio pedis in cōtētionibus aut incipiēdis, aut finiendis. Quintilianus in undecimo: Pedis ſupploſio ut loco eſt opportuna (ut ait Cicero) in cōtentionibus aut incipiendis, aut finiēdis, ita crebra et inepti eſt hominis, et deſinit iudicē in ſe conuertere. I M I T A T V S eſt homo Romanus et cōſularis ueterē illũ Socratē, qui, &c.] Exemplo Romano cōiungit externũ. Socrates omniũ ſapientiſſimus iudicatus eſt. cauſa Cicero oſtēdit in Academicis: Socrates, inquit, mihi uidetur, id quod conſtat inter omnes, primus à rebus occultis, ab ipſa natura inuolutis, in quibus omnib. ante eũ philoſophi occupati fuerũt, auocauiſſe philoſophiā, et ad uitā cōmunē adduxiſſe: ut de uirtutibus, uitijs, omninoq́; de bonis' rebus & malis quæreret, cœleſtia autē uel procul eſſe à naturæ cognitione cenſeret, uel ſi maxime cognita eſſent, nihil tamē ad bene uiuendũ conferre. Hic in omnib. ferè ſermonibus, qui ab ijs qui illũ audierũt, perſcripti uarie coploſeq́; ſunt, ita diſputat, ut nihil affirmet ipſe, refellat alios nihil ſe ſcire dicat, niſi id ipſum: eoq; præſtare cæteris, quod ille quæ neſciāt, ſcire ſe putēt, ipſe ſe nihil ſcire id unũ ſciat: ob eāq; rē ſe arbitrari ab Apolline omniũ ſapiētiſſimũ eē dictũ: quòd hoc eſſet una omnis ſapientia, nō arbitrari ſe ſcire quod neſciat. Idē in libro de Amicitia: Athenis unũ accepimus, & eũ quidem etiā Apollinis oraculo ſapientiſſimum iudicatũ. Socrates ſanctiſſime uixit, tenuitq́; æquabilitatē in omni uita, uultũ eundē, et eandem frontē. Vt aduerſas res, inquit Cicero, ſic ſecũdas immode

rate ferre, leuitatis eſt: præclaraq́; eſt æquabilitas in omni uita, et idẽ ſemper uultus, eadẽq́; frons, ut de Socrate, itemq́; de Caio Lælio accepimus. Plato in Apologia: ἤρετο γὰρ δὴ, εἴ τις ἐμοῦ εἴη σοφώτερος; ἀνεῖλεν οὖν ἡ Πυθία, μηδένα σοφώτερον εἶναι. Interrogauit autẽ Chærephon, ecquis ſapientior me eſſet? Reſpondit Pythias, ſapientiorẽ eſſe neminẽ. Ibidẽ: ἐκ τούτων καὶ Μέλιτός μοι ἐπέθετο καὶ Ἄνυτος καὶ Λύκων. Ex his calũniatoribus appoſiti ſunt mihi accuſatores Melitus, Anytus, et Lycon. Ibidẽ καὶ λέγουσιν ὡς Σωκράτης τίς ἐστι μιαρώτατος, καὶ διαφθείρει τοὺς νέους, καὶ ἐπειδάν τις αὐτοὺς ἐρωτᾷ ὅ, τι ποιῶν, καὶ ὅ, τι διδάσκων, ἔχουσι μὲν οὐδὲν εἰπεῖν, ἀλλ᾽ ἀγνοοῦσι. ἵνα δὲ μὴ δοκῶσιν ἀπορεῖν τὰ κατὰ πάντων τῶν φιλοσοφούντων, πρόχειρα ταῦτα λέγουσιν, ὅτι τὰ μετέωρα καὶ τὰ ὑπὸ γῆς, καὶ θεοὺς μὴ νομίζειν. Dicũt aduerſarij, Socrates eſt ſceleratiſſimus Nã ita corrũpit iuuenes, ut ſi quis eos roget, quid is aut faciat, aut doceat, nõ habeãt quod loquãtur. Ignari ſunt enim. Ac ne quid eorũ quæ philoſophis omnib. in manu ſunt, egere aut dubitare uideãtur, dictitant, Cœleſtia, et ſubterranea, et deos eſſe nõ exiſtimat. Idẽq; peiorẽ cauſam meliorẽ facit. Socrates ita in iudicio capitis pro ſe ipſe dixit, ut non ſupplex aut reus, ſed ut magiſter aut dominus uideretur eſſe iudicũ. ἀλλ᾽ ἀπορίᾳ μὲν ἑάλωκα, οὐ μέντοι λόγων, ἀλλὰ τόλμης καὶ ἀναισχυντίας, καὶ τοῦ μὴ ἐθέλειν λέγειν πρὸς ὑμᾶς τοιαῦτα, οἷ᾽ ἂν ὑμῖν μὲν ἥδιστ᾽ ἂν ἦν ἀκούειν, θρηνοῦντός μου καὶ ὀδυρομένου, καὶ ἄλλα ποιοῦντος πολλὰ, καὶ ἀνάξια ἐμοῦ, ὡς ἐγώ φημι, οἷα δὴ καὶ εἴθισθε ὑμεῖς τῶν ἄλλων ἀκούειν. Damnatus ſum per inopiã, nõ uerborũ, ſed audaciæ & impudentiæ, quodq́; nollẽ apud uos ea dicere, quæ uobis admodũ iucũdũ erat audire, me plorãtẽ atq; lugẽtẽ, aliaq́; multa tũ faciẽtẽ tũ loquẽtẽ, quæ mea ſunt indigna perſona, qualia ferè ab alijs audire cõſueuiſtis. Alia permulta in eadẽ oratione dicit, unde intelligas eũ nihil ut reũ, nihil ut ſupplicẽ, ſed ut iudicũ magiſtrũ peregiſſe. De oratione Lyſiæ Quintilianus hoc modo: Nã quod decet, ferè prodeſt: neq; alio magis animi iudicũ cõciliari, aut, ſi res in contrariũ tulit, alienari ſolẽt. Aliquãdo tamẽ & hæc diſſentiunt. Quoties autẽ pugnabunt, ipſam utilitatẽ uincet quod decet. Nam quis neſcit nihil magis profuturũ ad abſolutionẽ Socrati fuiſſe, quàm ſi eſſet uſus illo iudiciali genere defenſionis, et oratione ſummiſſa cõciliaſſet iudicũ animos ſibi, crimenq́; ipſum ſolicite redarguiſſet? Verum id minime eum decebat: ideoq́; ſic egit, ut qui pœnam ſuam honoribus ſummis eſſet æſtimaturus. Maluit enim uir ſapiẽtiſſimus quod ſupereſſet ex uita, ſibi perire, quàm quod prætetiſſet. Et quãdo ab hominibus ſui tẽporis parũ intelligebatur, poſterorũ ſe iudicijs reſeruauit, breui detrimẽto iã ultimo ſenectutis, æuũ ſeculorũ omniũ conſecutus. Itaque quamuis Lyſias, qui tũ in dicẽdo præſtantiſſimus habebatur, defenſionem illi ſcriptam obtuliſſet, uti ea noluit, eũ bonã quidem, ſed parũ ſibi conuenientẽ iudicaſſet. Quo uel ſolo patet, non perſuadendi, ſed bene dicendi finem in oratore ſeruandũ, cum interim perſuadere deforme ſit. Nõ fuit hoc utile abſolutiõi, ſed (quod eſt maius) homini fuit. Idẽ: Lyſias ſubtilis atque elegãs & quo nihil (ſi oratori ſatis ſit docere) quæras perfectius. Nihil enim eſt inane, nihil acceſſitũ: puro tamẽ fonti, quàm magno flumini propior. Is cũ lex Athenis eſſet, ne quis uteretur oratore, ſed cui lis eſſet, ipſe pro ſe diceret, rudibus eloquẽtiæ ſcribebat orationes quas ediſcerent, & apud iudices pronunciarẽt. Ea fuit cauſa, cur ad Socratẽ ſtriptam afferret orationẽ. Si mihi calceos Sicyonios attuliſſes, non uterer, quia nõ eſſent uiriles.] Inter Corinthũ & Achaiam Sicyonia regio eſt. In ea Sicyon eſt ciuitas in colle prærupto ſita, olea lauroq́; frequens. hinc calcei Sicyonij elegantes quidẽ, ſed parum uiriles, quia multum abhorrebant à calceamento grauiũ uirorum. Eos in Socrate grauiſſimo uiro non aliter quis reprehendiſſet, atque T. Caſtritius in ſenatoribus Romanis Gallicas, ut apud Aul. Gelliũ eſt. Calcei habiles, faciles & commodi, apti, congruẽtes. Calcei uiriles, qui decẽt uiros graues. Ergo ille quoque Socrates, ſicuti Rutilius, damnatus eſt & primis ſentẽtijs & ſecundis. Primũ iudices ſtatuerunt illum nocẽtem uideri, deinde interrogauerunt eum, quã pœnæ æſtimationẽ commeruiſſe ſe maxime confiteretur: cũq́; repondiſſet ſeſe meruiſſe, ut ampliſſimis honoribus & præmijs decoraretur, ſic iudices exarſerunt, ut capitis hominẽ innocentiſſimum damnarent. Quas iterum legibus ferre debebant.] Sententiam ferre legem. Si fraus capitalis eſſet, ſententias iterum legibus ferre non cogebantur. Si fraus capitalis nõ eſſet, id eſt, ſi crimen capite plectendũ non uideretur, reo damnato ut pœna aliqua digno, pœnæ æſtimatio ex ſentẽtia iudicib. dabatur: hoc eſt, ex ſentẽtia lata, qua pœna reus dignus eſſet, iudices æſtimabãt, nõ aliter ꝙ modo in litibus æſtimandis preciũ cõſtituũt, quod mulctæ nomine pẽdat reus. Pœnæ æſtimatio eſt, ex cõparatione criminis pœnæ cõſtitutio. Quòd autẽ pœna et culpa iuſta lance examinari æquiparariq́; nequeũt, utitur hac particula, quaſi, qua ſimilitudo quædã deſignari ſolet. Pro eodẽ pœnã cõſtituere dicimus. Cæſar in 5. Cõm. Obſidibus ad diẽ adductis ut imperauerat, arbitros inter ciuitates dat, qui litẽ æſtimẽt, pœnãq́; cõſtituãt. Interrogatus Socr. reſpõdit ſeſe meruiſſe ut ampliſſimi honorib. decoraretur. Id Plato ſcribit in Apolologia. τί οὖν εἰμι ἄξιος παθεῖν τοιοῦτος ὤν; ἀγαθόν τι ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ δεῖ γε κατὰ τὴν ἀξίαν τῇ ἀληθείᾳ τιμᾶσθαι, καὶ ταῦτά γε ἀγαθὸν τοιοῦτον ὅ, τι ἂν πρέποι ἐμοί. τί οὖν πρέπει ἀνδρὶ πένητι, εὐεργέτῃ, δεομένῳ ἄγειν σχολὴν ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ παρακελεύσει; οὐκ ἔσθ᾽ ὅ, τι μᾶλλον ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι πρέποι οὕτως, ὡς τὸν τοιοῦτον ἄνδρα ἐν πρυτανείῳ σιτεῖσθαι, πολύ γε μᾶλλον ἢ εἴ τις ὑμῶν ἵππῳ ἢ ξυνωρίδι ἢ ζεύγει νενίκηκεν Ὀλυμπίασιν· ὁ μὲν γὰρ ὑμᾶς ποιεῖ εὐδαίμονας δοκεῖν εἶναι, ἐγὼ δὲ εἶναι. καὶ ὁ μὲν τροφῆς οὐδὲν δεῖται, ἐγὼ δὲ δέομαι. εἰ οὖν δεῖ με κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ἀξίας τιμᾶσθαι, τούτου τιμῶμαι τῆς ἐν πρυτανείῳ σιτήσεως. Quid igitur merui uir eiuſmodi? certe præmiũ quoddã, uiri Athenienſes, ſi honorẽ ueritati pro dignitate defertis: et illud maxime præmiũ, quod me talẽ deceat. Quid igitur uiro pauperi, & benefico, & cui agere etiã opus ſi uobis authoribus, dare par eſt? Nõ ne multo magis cõuenit eũ uirũ alere in prytaneo, quàm qui de uobis aut equo, aut bigis, aut iugo uicit Olympia? Is enim facit ut uos felices eſſe uideamini, ego uero eſſe. Is alimẽti non eget, ego autẽ egeo. Quocirca ſi me pro ratione meriti præmiũ ferre rectũ eſt, equidẽ merui ut mihi uictus in prytaneo publice præbeatur. Erat autẽ prytaneũ, publica domus Athenis, in qua uiri de republica bene meriti, ac reb. geſtis illuſtres, publice alebantur. Propter eius ingenij magnitudinẽ uellẽ.] Zopyrus Phyſiognomos, qui ſe profitebatur hominũ mores naturasq́; ex corpore, oculis, uultu, fronte pernoſcere, ſtupidũ eſſe Socratẽ dixit, & bardũ, quod iugula cõcaua nõ haberet. obſtructas eas partes et obturatas eſſe dicebat. Addidit etiã, mulieroſum, in quo Alcibiades dicitur cachinnũ ſuſtuliſſe. Sed hæc ex naturalib. cauſis uitia naſci poſſunt, extirpari autẽ et funditus tolli, ut is ipſe qui ad ea propẽſus fuerit, à tãtis uitijs auocetur, nõ eſt id poſitũ in naturalib. cauſis, ſed in uolũtate, ſtudio, diſciplina. Hæc Cicero de Fato. Itaq; ingenij magnitudinẽ nõ tã natura, ꝙ ſtudio & diſciplina Socrates habebat. Philoſophi a ſe oportere dicũt peti præcepta dicẽdi: Plato Carneades, Clitomachus, Aeſchines, Metrodorus, multiq́; philoſophi nobiles oratorẽ excludebãt ab omni doctrina, ut ante dictũ ẽ, nec eius poterat cauſã ſuſtinere Menedemus. NAM quòd ius ciuile, Craſſe, tã uehemẽter ãplexus es, etc.] Craſſus in diſputatiõe de iure ciuili, nõ mõ ſciẽtiã iuris oratori neceſſariã demõſtrare, ſed etiam illã uerbis ornare cõtẽdit.

Eo dirigenda eſt omnis Antonij refutatio. Primum igitur de ſciētiæ eius honore, ut de parte faciliori, deinde de neceſſitate contradicit. Prior hæc diſputatio in uniuerſo genere eſt, poſterior in partib. & exēplis. Non hoc ordine rē propoſuit Craſſus ſed alia confirmantis eſt diſpoſitio, alia refutantis. Nec idē in eadē re perpetuo ſeruatur ordo. In commendatione iuris ſibi dat auctoritatē, ac boni uiri ſeruat officium. Non enim putauit artem ſibi uituperandā eſſe quod uulgo factitāt qui nullam operam iuri dederunt. ſed bellū homini intulit, quē multis modis agitare cupiebat, quo res omnis in utranq; partē diſputatione confecta planius uideretur. Duæ ſunt eius propoſitiones. Altera eſt, Laudem iuris non ad rē, ſed ad perſonas contuliſti. Altera Non tam ſcientiā iuris ornaſti, quàm ſuis quaſi ueſtibus denudaſti Singulis ſuæ rationes inferuntur: quoniā contradicentis eſt, non modo affirmare contrariū, ſed etiam ratione munire. Quòd ius ciuile, Craſſe, tam uehementer amplexus es, id eſt, quaſi amator ornaſti, uideo quid egeris diſputatione confecta. tum cum dicebas, uidebam quid ageres. Primum Scæuolæ te dediſti, & in eius gratiam locutus es, quod quidē non improbo nō enim ſolus hominem nuper ſocerum tuū amare debes, ſed eū omnes amare meritiſſimo optimoq; iure pro eius eximia ſuauitate ac morū comitate debemus hæc ſuauiter Antonius Artē Scæuolæ iuriſprudentiā cū indotatam, uti puellam inopem: atq; incomitatam, ut uirginē deſertā: & incomptam, ut mulierem ornamentis carentē uideres: uerborum, non rerū eam dote locupletaſti, comitatu ornamētisq; decoraſti. Iuris ſcientia uidetur indotata, quia nō magnas magnarū artium opes habet, præſertim apud eum, qui alios facit eloquētes, alios iuriſperitos, ut Romano more Antonius. Sed et modo uidemus artis eius pleroſq; profeſſores magni nominis, aliarū artium omnium rudes. Quia ſola per ſe conſtare poteſt incomitata: quia caret oratorijs ornamentis, incompta dicitur. Non intelligo quid ſibi uelint quidā ſcriptores libellorū, qui monumento literarum confirmant, nihil elegātius, nihil ornatius, nihil expolitius Pandectis inueniri. Videntur aliorū potius quàm ſuum iudiciū ſequi, & de re ignota temere pronūciare. Neſciūt ornamēta dicendi conſiſtere figuris rerum atq; uerborum, item amplificationibus, coagmentatione, cōcinnitate, numero, copia. neſciunt quatuor eſſe uirtutes ſplendidæ orationis, ut latina ſit, ut dilucida, ut ornata, ut apta. Legum ſcriptores, & eorū interpretes, pure & latine loqui, nō ornare dictionem & illuſtrare uoluerunt. Quod modo latinū eſt, ornatiſſimum eſſe falſo exiſtimant. niſi fortaſſe quod maxime proprium eſt uerbis, illud perornatum eſſe putant. Non tā præclarum eſt ſcire latine, inquit Cicero, quàm turpe neſcire latine: neq; tā id mihi oratoris boni quàm ciuis Romani propriū uidetur. Quòd in iure ciuili Craſſe tu plus operæ laborisq; conſumpſeras, quàm reliqui oratores, ueritus es, niſi iſtā artē oratione exaggeraſſes, id eſt auxiſſes, amplificaſſesq;, ne operā perdidiſſes. Conſumpſeras autē, quòd, eius ſtudij tibi & hortator et magiſter eſſet domi. Intelligitur uel Scæuola, uel Lucius Cœlius Antipater, de quo ſic in Bruto Cicero: Lucius Cœlius Antipater ſcriptor (quēadmodum uidetis) fuit, ut temporibus illis, luculentus, iuris ualde peritus, multorum etiam, ut Lucij Craſſi magiſter. Sed ego ne cū iſta quidē arte pugno, quāquā multos habet obtrectatores. Hominis eſt improbi, bonis artibus inferre bellū. Sit ſanè tanta, quantā tu illam eſſe uis.] Vt Scæuolæ, ſic & Craſſo aliquid extra diſputationem humano more cōcedit. Etenim ſine controuerſia, hoc eſt, omnium bonorum confeſſione, & magna eſt, quia ſecunda in ciuitate poſt eloquentiā. & late patet, nempe ad omnes leges et mores ciuitatis. & ad multos pertinet, ad omnes ſanè qui agere iure & experiri uolunt in re dubia atq; cōtrouerſa. et ſummo in honore ſemper fuit, ut quæ peteret conſulatū, et interim militiæ ſe anteferret, ut in Seruio atq; Murena. et clariſſimi ciues eſt ſtudio etiā hodie præſunt, ut Mutius Scæuola, Caius Aquilius. Sed uide Craſſe, ne dum nouo & alieno ornatu, uidelicet oratorio, uelis ornare iuris ciuilis ſcientiam, ſuo quoque eā cōceſſo & tradito ab ciuitate ſpolies, atq; denudes. Nō enim duas artes conſtituis, inter ſe pares, et eiuſdem ſocias dignitatis, ſed iuris ſcientiam eloquentiæ tanquam ancillulam adiungis. Iuriſconſultum ſine hac eloquentia fateris eſſe poſſe.] Non aperte dixit hæc Craſſus, ſed indicauit his uerbis, Vt apud græcos infimi homines mercedula adducti miniſtros ſe præbēt in iudicijs oratoribus, ſic in noſtra ciuitate contra, ampliſſimus quiſq; & clariſſimus uir, ut Sextus Aelius, multiq; præterea, qui eū ingenio ſibi auctore dignitatē reperiſſent, perfecerunt ut in reſpondendo iure. auctoritate plus etiā quam ipſo ingenio ualerēt. Oratorē negas niſi illam ſciētiam aſſumpſerit, eſſe poſſe.] Oratori, inquit, iuris ciuilis ſcientia neceſſaria eſt. Leguleius, cautus, acutus, præco actionum, &c.] Qui ſint leguleij, Quintilianus oſtendit: Verum, inquit, ea quæ de moribus excolendis, ſtudioq; iuris præcipimus, ne quis eò credat reprehendēda, quòd multos cognouimus, qui tædio laboris, quē ferre tendētibus ad eloquentiā neceſſe eſt, confugerint ad hæc diuerticula deſidiæ: quorū alij ſe ad album ac rubricas trāſtulerunt, & formularij, uel (ut Cicero ait) leguleij quidam eſſe maluerunt, tanquā utiliora eligentes ea quorum ſolā facilitatem ſequebantur: alij pigritiæ arrogātioris, qui ſubito frōte conficta, immiſſaq; barba, ueluti deſpexiſſent oratoria præcepta, paulū aliquid ſederūt in ſcholis philoſophorū. Itaq; leguleius eſt formularius, qui relictis cæteris artibus, albū ſecutus eſt & rubricas. Cautus, qui ſibi et alijs in iure cauere conſulereq; poteſt, ne quid in ciuitatis leges moresq; peccetur. Acutus, qui etiam parua litium momēta uidet. Præco actionum, qui rudibus iuris denūciat quando aut agi lege, aut nō agi poteſt, & quo quis genere actiōis ſuū ius perſequatur: quiq; ſic intereſt actiōibus, ut auctionibus præco. Id enim fuit iuriſperitorū officiū. Cantor formularum.] Qui formulas effert. Sunt autem formulæ, legum & inſtitutorum certæ conceptiones ſiue comprehenſiones, quibus ſic actiōes hominū, ut opera artificū, formulis quibuſdā diriguntur. Cicero pro Cæcina: Quæ iudicia aut ſtipulationes, aut pacti & conuenti formula nō infirmari aut conuelli poteſt, etc. Nec ab re formulæ cani dicūtur ab Antonio. nam ueteres eiuſmodi cōceptiones carmina dicebant. Liuius: Lex horrēdi carminis erat, Duumuiri perduellionem iudicent: ſi à duumuiris prouocarit, prouocatiōe certato. ſi uincēt, caput obnubito, infelici arbori reſte ſuſpēdito, uerberato, uel intra pomœrium, uel extra pomœriū. Cicero pro Rabirio perduellionis reo: Tarquinij ſuperbiſſimi atq; crudeliſſimi regis iſta ſunt cruciatus carmina: Caput obnubito, arbori infœlici ſuſpendito. Cantor igitur formularū, aut qui formulas quaſi in carmē aptat, aut qui formulas edita uoce recitat. Auceps ſyllabarū.] Qui literas & ſyllabas & uerba aucupatur in controuerſiam. Cicero pro Cæcina: Si contra uerbis & literis, & (ut dici ſolet) ſummo iure contenditur, ſolent huiuſmodi iniquitati & boni & æqui nomen dignitatēq; opponere: tū illud quod dicitur ab aduerſarijs, irridēt, tū aucupia uerborū, & literarum tendiculas in inuidiam uocant. Aucupia uerborum dicuntur, ut auceps ſyllabarū. Ibidem: Ego inuenio in interdicto uerbum unum ubi deliteſcam. Et pro Murena: Primū, dignitas in tam tenui ſcientia quæ poteſt eſſe? Res.n. ſunt paruæ, propè in ſingulis literis atq; interpunctionib. uerborum occupatæ. Ex his intelligere facile eſt, iuriſperitos in literis et ſyllabis quæ pariūt ambiguitatē, aliquādo immorari, et calumniatoribus anſam præbere artis eleuādæ. Iuris ſcientiam eloquentiæ tanquam ancillulam pediſſequamq; adiūxiſti.] Attenuendi cauſa ancillulam dixit, & pediſſequam,

ac diminutione uſus eſt. Pediſſequa dicitur ancilla quæ dominam ſectatur. QVOD uero impudentiam admiratus es gorum patronorũ qui aut, &c.] De quorundam patronorum impudentia dixit hæc Craſſus: quamobrem Antonius nobis ſit exceptus. Cæteros uero non dubitabo primum inertiæ comdemnare ſententia mea, poſt etiã impudentiæ. Nã uolitare in foro, hærere in iure ac pretorũ tribunalibus, iudicia priuata magnarũ rerũ obire, qui ius ciuile ignoret, inſignis eſt impudentiæ. Illa uero deridenda arrogantia eſt, in minoribus nauigijs rudẽ eſſe confiteri, quinqueremeis autem aut etiam maiores gubernare didiciſſe. Multa addidit in eãdẽ ſentẽtiã: Hæc eleuat Antonius. Veriuſque rei, inquit, facilis eſt & prõpta defenſio. Inſtruit argumenta à differentia, aliud eſſe ſcire quibus uerbi coemptio fiat, aliud defendere mulierem quæ coemptionem fecerit: aliud eſſe ſcire quibus uerbis herciſcunda ſit familia, aliud agere cauſam herciſcundæ familiæ, nec iſta nauigijs bene conferri. Exempla Craſſi quantum poteſt à iure ciuili ad eloquentiam reuocat, ut oratores illo nihil egere uideantur. Argumentorũ uim non nihil imminuit, non autem omnino frangit. Nec enim Craſſus uerba rerũ, ut coemptionis, ut herciſcundæ familiæ, ſolum tenenda eſſe dixit, ſed ritus & iura deſcripta cognoſcenda eſſe confirmauit. Cõeptio, inquit Boetius, certis ſolennitatibus peragebatur, et ſeſe coemẽdo inuicẽ interrogabãt. Vir ita, an ſibi mulier materfamilias eſſe uellet? illa reſpondebat, uelle. mulier, an ſibi uir paterfamilias eſſe uellet? ille uelle reſpondebat. Itaque mulier uiri cõueniebat in manũ, & erat materfamilias uiro loco filiæ. De matrefamilias Aulus Gellius: Enimuero illud cõpẽdio probabilius eſt, quod idonei uocum antiquarũ enarratores tradiderũt, matrẽfamilias appellatam eſſe eam ſolam, quæ in mariti manu mãcipioq́; aut in eius in cuius maritus, manu mãcipioq́; eſſet: quoniam non in matrimonium tantũ, ſed in familiã quoq; mariti, & in ſui hæredis locum ueniſſet. Facere coemptionẽ, eſt matrẽfamilias iungere uiro, in quo mancipium quoddã eſt, & utrinq; emptio. Eò pertinet quod Virgilius canit. Teq́; ſibi generum Thedis emat omnibus undis. Et quod Cicero pro Murena, Horum ingenio ſenes ad coemptiones faciendas interimendorum ſacrorum cauſa reperti ſunt. Herciſcere ueteres dixerũt pro eo quod eſt diuidere, & herciſcunda familia pro diuidũda. ubi familia pro tota patriſfamiliæ poſſeſſione uſurpatur, ut ſupra diximus. Quod in multis libris herciſceri legitur, nõ approbo. Oſtendit illud Herciſcũdæ tertiã coniugationẽ: niſi forte dicamus docũdæ à doceo, miſcundæ à miſceo, monundæ à moneo. Actio familiæ herciſcundæ (inquit Paulus iuris conſ.) proficiſcitur ex lege duodecim tab. Nanq; cohæredibus uolẽtibus à cõmunione diſcedere, neceſſariũ uidebatur aliquam actionem conſtitui, qua inter eos res hæreditariæ diſtribuerẽtur. Lege decimũ librũ Pandectarum de familia herciſcunda. De M. Curij contrauerſia, & C. Mancini, & pueri qui ex altera natus erat uxore, ſupra diximus. repetere dicta nihil eſt neceſſe. Argumentur Antonius, Nihil adiuuit oratorẽ in his cauſis iuris ſciẽtia. Propoſitio eſt, iuriſconſultus ſuperior fuit diſceſſurus, qui eſſet non ſuo artificio, ſed alieno, hoc eſt, nõ iuris ſciẽtia, ſed eloquentia ſuſtentatus. Ratio eſt ab effectu ad cauſam colligendã: ſed fallit argumentũ, quia multarũ ſæpe cauſarum unus effectus, ut uictoria iuriſprudentiæ et eloquentiæ. Nec ſi uicit eloquentia, ſine iuris ſcientia uicit. Inſtat Antonius, & adducit exemplum P. Craſſi & Sergij Galbæ, cuius eſt hæc uis: De iure agebant Craſſus & Galba: Craſſus iure ſcripto, Galba contra ius æquitate nitebatur. Craſſus illi cõcedebat, diſputationem ſibi probabilem et propè uerã uideri. Iuriſconſultũ igitur auctoritate nitentẽ, diſputatione æquitatis uincet eloquẽs. uincat interim. Quid ſi pro ſcripto dicẽdũ erit? quid ſi non erit inique ſcriptum? quid ſi iudex à ſcripto nõ recedet? quid ſi agetur de ſtipulatione, de obligationibus in quibus uerba maxime conſiderãtur? Nõ ſemper occurret generis eius cauſa, ut ſcriptũ uideatur ab æquitate receſiſſe. Maior natu.] Senior. Aſſectaretur.] Affinitatis officio comitaretur obeũtem loca ciuitatis, ac ſuffragij cauſa ciues de more prehẽſantem. Deſpondiſſet.] Promiſiſſet. Sic de patre ſponſi Terentius: Nam aliã pater ei deſponderat, natam Chremetis. De ſponſalibus Seruius Sulpitius apud Gellium: Qui uxorẽ, inquit, ducturus erat, ab eo unde ducenda erat, ſtipulabatur eã in matrimoniũ ductũ iri. qui daturus erat, itidem ſpondebat. Is cõtractus ſtipulationũ ſponſionumq́; dicebatur ſponſalia. tunc quæ promiſſa erat, ſponſa appellabatur: qui ſpoponderat ducturus, ſponſus. Conſulendi cauſa.] Iuris prudentes proprie conſuli dicuntur, cum de iure dubio interrogãtur. hinc conſulti iuris appellati. Craſſum ſeduxiſſet.] Ab alijs arbitris ſeuocaſſet. Perſius, Non tu prece poſcis emaci, Quæ niſi ſeductis nequeas cõmittere diuis: Ad eum retuliſſet.] Conſilij cauſa litem expoſuiſſet ſuam. Sic magiſtratus rẽ ad ſenatum referre dicuntur, cum rem in ſenatu agitandã decernendamq́; proponunt. Reſponſum abſtuliſſet.] Reportaſſet. Virgilius: Legati reſponſa ferunt. Commotum.] Animo perturbatum. Suſpenſo animo & occupato.] Suſpenſus animus eſt anceps ac dubius, in utram inclinet partem. Occupatus, negotijs diſtractus, & ad conſulendũ non ſatis liber. Tibi in mentẽ uenit.] Animo tuo ſuccurrit. Fidenter.] In bonam partem dixit hoc fidenter: audacter in malũ dicitur, ut audax. Item cõfidens atque confidenter. Homo cõfidẽs Phormio. Alludens uarie.] Varias alluſiones ac rerum collationes uſurpans, ad Craſſum refutandum. Alludit is, qui ad aliud mentem rẽferens, inde ducit quod ad rẽ de qua agitur facit, & qui quaſi ludens rẽ ſuam proſequitur. Metaphoræ, allegoriæ, imagines, collationes, ſimilitudines, exẽpla, ſunt alluſiones: & nunc ad probandum, nunc ad ornandũ ualẽt. Similitudines autẽ in ſtatu legali de ſcripto & uoluntate, plurimum ualent quoniam ius ambiguum ex alio notiore planũ fit. Itaq; Cicero pro Cæcina, qui contra uerba interdicti defenderet æquitatẽ, multas ſimilitudines attulit, unde manifeſtũ faceret, legum mentem, non utique uerba ſpectãda. Sic quoq; Galba alludebat, & ſimilitudines pro æquitate cõtra ius ciuile ſcriptũ afferebat. Aequitas à iure differt eſt enim æquitas, quod oratio naturalis perſuaſit ius autẽ (ut hic ſumitur) lex et legis interpretatio deſcripta. De Publio Craſſo, de Sergio Galba, de P. Mutio fratre Craſſi diximus ex Cicerõis ſentẽtia lib. de Claris oratoribus: de Sexto Aelio, ex Põponio iuriſperito. Trãſeamus alio, & breuitati cõſulamus. ATTAMEN quæ cauſæ ſunt eiuſmodi, ut de earũ iure dubium eſſe, etc.] Oratori non opus eſſe iure ciuili, conatur oſtendere hoc dilẽmate, id eſt, ſumptione: Cauſæ de quarũ iure dubium eſſe nõ poteſt, omnino in iudicium uocari non ſolent. Tũ uenitur à rudibus iuris ad pragmaticos, aut ad iuriſperitos, reſpondent litẽ cõſtare non poſſe. Nã moris erat prius cõſulere cõſultos, quàm oratori deferre cauſam. In eo iure quod ambigitur inter peritiſſimos, non eſt difficile oratori eius partis quãcunque defendet, auctorem aliquẽ inuenire, & eius ueri ſententiã. Ius igitur aut certum eſt, aut incertum. de certo certa reſpõdet iureconſultus: de incerto diſputat orator. Exẽplũ de iure certo proponit. Agnaſcendo rumpi teſtamentum. Si paterfamilias ante teſtamentum fecit, quàm ei filius natus eſt: nato filio, aut uiuo, aut etiã mortuo patre, teſtamentũ rumpitur, quoniã filius primus eſt agnatorũ, à patre nominatim non exhæredatus. Antiqui (ut ait Paulus iuriſ.) libero uentri ita proſpexerunt, ut in tẽpus naſcendi omnia ei iura integra reſeruarent: ſicut apparet in iure hæreditatum, in quibus qui poſt eum gradũ ſunt agnationis, quo eſt is qui in utero eſt, non admittũtur, dum in

deſluxit, ut ad eum quē populus Romanus Numantinis dedidit. Si nihil fallunt codices, Hoſtilius eius familiæ pars eſt. ſi quid hic fallunt, alienas actiones ſcriptas fuiſſe conijcimus. Relinquamus hanc difficultatē illis qui nihili pendunt alienum laborē. Si multa præclare aut inueneris, aut iudicaueris, nō te magnopere laudant. Si quid quod uelint omiſeris, certatim uituperant. Ad materiam præſentem nihil facit Hoſtilius. Si hæredem contra militem Craſſe defendiſſes, te ad tuam uim & oratoriam facultatem contuliſſes, ſic egiſſes, ut omne omnium teſtamentorum ius in eo iudicio poſitu uideretur. Quo modo? multa incommoda conſequi, ſi inſtituatur ut à ſcripto recedatur. eos qui aliquid ſcribant, nō exiſtimaturos id quod ſcripſerint, ratum futurum eos qui iudicent, certum quod ſequitur nihil habituros, ſi ſemel à ſcripto recedere cōſueuerint. omnia teſtamenta confuſum iri, ſi quiſque ſcriptis relictis pro ſua libidine uoluntatē interpretetur, & multa id genus. Si cauſam militis egiſſes, patrem eius (ut ſoles uti graui προσωποποιίᾳ) à mortuis excitaſſes, ſtatuiſſes ante oculos mentis, complexus eſſet filium, flensq; cū centumuiris apud quos ea cauſa agebatur, cōmendaſſet. Perſonarum fictio, earū maxime quæ excitabantur à mortuis, in affectibus mouēdis præcipua credebatur: ut Appij Claudij in oratione pro Cælio, & ad Auguſtum: Si quid illæ maiorum noſtrorum ſepultæ reliquiæ ſapiunt, ſi non unà cum corpore ſenſus omnis uno atque eodē conſumptus eſt igni, quid illis interrogantibus quid agat nunc populus Romanus, reſpondebit aliquis noſtrum qui proximus in illā æternā domum diſceſſerit? aut quem accipient de ſuis poſteris nunciū illi ueteres Africani, Maximi, Pauli, Scipiones? & quæ ſequuntur. Lapides mehercule omnes flere ac lamētari coegiſſes.] Coegiſſes quàm coegiſſet ſi legas, fortius & aptius erit. Cur lapides flere dicimus? mollia duris facilius mouentur. Hyperbole eſt de grauiſſimo affectu, tantam habere uim nonnunquam πάθος, ut non modo molliores animos, ſed lapidū ſimilia corda mouere poſſit. Qui magna ui uſus eſt orationis, lapides rupiſſe etiamnū uulgo dicitur. Vti lingua nuncupaſſet.] Legendum, nuncupaſſit. Verſiculus erat in 12. tab. Vti lingua nuncupaſſit, ita ius eſto. Refert illum Feſtus Pompeius. Nuncupata pecunia eſt, inquit, ut ait Cincius in libro ſecundo de Officio iuriſcōſulti, nominata, certa, nominibus proprijs pronunciata Cum nexum faciet, mancipiumq;, uti lingua nuncupaſſit, ita ius eſto. Nec tantum pertinet ad hæreditatem, ſed ad alia quoque permulta: quod his Ciceronis uerbis ex tertio de Officijs intelligi poteſt: Ac de iure quidem prædiorum ſancitum eſt apud nos in iure ciuili, ut in his uendēdis uitia dicerētur, quæ nota eſſent uenditori. Nam cum ex 12. tab. ſatis eſſet ea præſtari quæ eſſent lingua nūcupata, quæ qui infitiatus eſſet, dupli pœnam ſubiret, à iureconſultis etiā reticētiæ pœna eſt cōſtituta. Vti lingua nuncupaſſit, lex erat, qua ſolebāt uti qui ſcriptū ſequebantur. dicebant. n. nō eſſe coniecturam de cuiuſque mente faciendā, ſed potius inſpicienda uerba, quandoquidem ita haberent 12. tab. Vti lingua nūcupaſſit, ita ius eſto. Id eſt, quod quis ore etiam ſine ſcripto pronunciauerit, ratum eſto. Senſus eſt igitur: Si Craſſus cauſam militis egiſſet, ſuis locis effeciſſet, ut totum illud defenſionis genus, uti lingua nuncupaſſit, ita ius eſto, non in 12. tab. ſed in magico carmine ſcriptum uideretur. Qui dicit hæredes aut ſcribi aut nuncupari, nō illuſtrat hunc locū: uera tamen dicit. Licet, inquit Vlpianus, teſtāti uel hæredes nuncupare, uel ſcribere: ſed ſi nuncupat, palàm debet nuncupare. Inſt. de militari teſtamento: Quoquo modo uoluntas eius ſuprema inueniatur, ſiue ſcripta ſiue non ſcripta, ualet teſtamentum ex uoluntate eius. Sed quid ſibi uult illud in magico carmine ſcriptum uideretur? Carmina dicūtur eſſe legum, dicuntur eſſe magicorum. Illa quidem cauent proſpiciuntq; ne quid erres, hæc in errorem pertrahūt. Carmen hoc legis non ad cauendum conſtitutum eſſe, ſed potius magicum præſtigioſumq; uideretur, ſi nullum in ſe haberet præſidium. Carmina formulæq; legum carminibus magicis conferūtur, ut res graues leuibus, ueræ falſis, ſeriæ ridiculis. Etenim carmina comprehenſionesq; legū ſi omnibus bibliothecis anteponūtur, ſummam doctrinam ac ueriſſimam continent. In magico carmine perſcripta uerba neque doctrinam redolent, nec ullā certā præſe ferunt ueritatem. Pergit Antonius, ac refutat illud Craſſi, Caſtigemus etiam ſegnitiem hominum atque inertiam. Scæuola dicere ſolet, nullius ſibi artis faciliorem cognitionē uideri. Duas rationes obijcit, unā ab eorum teſtimonio qui eius artis arrogantia, quaſi difficillima ſit, ita ſubnixi ambulant. alteram à confeſſione Craſſi, qui concedat iuris artem omnino non eſſe, quæ diſcentem iuuare poſſit. Arrogantia ſubnixi, inſolēti perſuaſione, quæ ſibi plus æquo tribuit, erecti. Animi ſicut uerecundia atque modeſtia deprimuntur, ita inſolētia arrogātiáq; ſubnituntur, id eſt in arduum tolluntur. Ambulant.] Hoc uerbum latius ac fuſius expoſuit his uerbis: Hæc igitur & horum ſimilia iura ſuæ ciuitatis ignorantem erectū et celſum, alacri & prompto ore ac uultu huc atque illuc intuentē uagari magna cum caterua toto foro, præſidium clientibus, atque opem amicis, & propè cunctis ciuibus lucem ingenij et cōſilij ſui porrigentem atque tendētem, nonne in primis flagitioſum putandū eſt? Si quis aliam artem didicerit.] Reſpicit quod dixit Craſſus, Adhibita eſt igitur ars quædā extrinſecus ex alio genere quodam, quod ſibi totum philoſophi aſſumunt. Artem igitur accipe, philoſophiam. Teucrum Pacuuij.] Tragœdia Pacuuij Teucer eſt, de Teucro Telamonio, qui quod frater Aiax periſſet ad Troiam, non auſus in patriam redire, deuectus Cyprum, Salamina cōdidit, urbem patriæ nomine appellatam. Teucri uox eſt ad exilium perferendum: Patria eſt, ubicūque eſt bene. Quid, inquies, ſuccurrebat huic, ut ex omnibus tragœdijs unam Teucrum Pacuuij nominaret? Suſpicor id eſſe factum, quòd eam Romam plures ediſcerent, ut quoniam permulti, exilij cauſa, ſolū uertere cogerentur, & alios exules, & ſe, ſi ita accideret, exemplo Teucri leuarent. Amarunt forteſ animos Romani. Manilianas uenalium uendendorum leges.] Venalia ſunt omnia quæ quis iure uendere uult. In uenalibus uendēdis cautio eſt ac formula, ne damnum accipiat aut uēditor aut emptor. Leges & formulas præſcripſit Manilius, quibus ciues uterentur in uenalibus uēdundis. Varro libro ſecundo de re ruſtica: De emptione aliter atque de ouibus dico, quòd capras ſanas ſanus nemo promittit: nunquā enim ſine febri ſunt. Itaque ſtipulantur paucis exceptis uerbis ac Manilius ſcriptum reliquit, ſic, Illas capras hodie recte eſſe & bibere poſſe, habereq; recte licere, hæc ſpōdes'ne? Ibidem de bubus: Eos cum emimus domitos, ſtipulamur ſic, Illoſce boues ſanos eſſe, noxiſq; præſtari? cum emimus indomitos, ſic, illoſce iuuēcos ſanos recte, deq; pecore ſano eſſe, noxiſq; præſtari, ſpōdes'ne? paulo uerboſius hæc qui Manilij actiones ſequuntur. Ibidem: Emptio equina ſimilis ferè ac boum, & aſinorum, quòd eiſdē rebus dominium in emptione mutatur, ut in Manilij actionibus ſunt perſcripta. TV autem quod amore patriæ cenſes nos noſtrorum maiorum inuen. &c.] Nobis patriæ mens, mos, diſciplina nota eſſe debet. Sic ante Craſſus. Vt id confiteatur Antonius, neget tamen patriæ mentem antiquo iure cognoſci, quia leges ueteres aut ſua uetuſtate conſenuerunt, aut nouis legibus ſublatæ ſunt. Conſenuerunt illæ: quæ ſi non ſunt abrogatæ, tamen ætate, ſicut omnia mortalia, uim ac robur amiſerūt. Sublatæ ſunt, quæ perierūt aliarū legū latione. Aut igitur abrogatæ ſunt, aut etiam manent. Abrogatæ non explicāt patriæ mentem, aliæ moribūdæ conticeſcunt. Hæc ſicuti alia multa quæ obiecit Antonius, ex parte uera ſunt, ex parte falſa. Multa quidē leges ſunt quæ tempore, non uirtute cōſeneſcūt:

multæ abrogentur & antiquẽtur, quas ſcire tamen operæpretium eſt, ut uetera nouis cõparẽtur. Nec ab re de legibus antiquis reſpondet Antonius. Craſſus enim de maiorum prudentia in cõdendis legibus fecerat mentionem, eosq́; cũ Lycurgo, Dracone, Solone contulerat. Antonius eò etiam tendit, ut illam cognitionem incertam, inſtabilem, pro tempore mutabilem affirmet. Equidẽ putabam uirtutẽ hominibus (ſi modo tradi ratione poſſit) inſtituendo & perſuadendo, non minis, & ui, ac metu tradi.] Ab effectu Craſſus ius ciuile laudauit, Antonius hunc effectũ alterius cauſæ eſſe contendit. Hic duo uidentur eſſe quærenda, quæ reſpondẽdo dubia fecit, an uirtus tradi ratione poſſit? uirtus inſtituendo ne, an uero metu tradatur? Qui fuerunt ante Zenonem, non omnem uirtutem in ratione eſſe dicebant, ſed quaſdã uirtutes natura, aut more perfectas: Zeno omnes in ratione ponebat. quæ ſententia multo probabilior eſt. Nam (quod Cicero teſtatur) uirtutes uolũtariæ, propriæ uirtutes appellantur, multumq́; excellunt, propterea quòd ex ratione gignũtur, qua nihil in homine diuinius. Si uirtutes ex ratione gignuntur, ratione tradi queunt, & certe philoſophia traduntur. oſtendunt Ariſtotelis libri. Si quæ natura moreq́; perfectæ ſunt, ut nonnulli uolunt, inſtitutione rationis non egent, ut uis ingenij naturalis, alacritas mentis, inſita manſuetudo. Etenim quædam cum homine ſic naſci uidentur, ut ſi natura non dederit, eas cultu habere non poſſis. Illa fuit ei ratio dubitandi. Quod ad ſecũdum pertinet, hominum genera duo ſunt diſtinguenda. diſtinguit Cicero in Partitionibus, Alterum indoctum & agreſte, quod anteferat ſemper utilitatem honeſtati. Alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatẽ anteponat. Illud minis, ui, ac metu coercetur: hoc inſtituendo & perſuadendo honeſtum capeſſit. Horatius:

Oderunt peccare boni uirtutis amore:

Oderunt peccare mali formidine pœnæ:

Sine cognitione iuris quàm ſit bellum, id pulchrum cauere & fugere malum, ſcire poſſumus. Natura recta cognoſcimus. Quibus enim ratio à natura data eſt, iiſdem etiã recta ratio data eſt: ergo & lex, quæ eſt recta ratio in iubendo & uetando, ſi lex, ius quoque. At omnibus ratio. Ius igitur datum eſt omnibus. Ratio Ciceronis eſt: Quod ſi natura ſine doctrina non ſatis eſt, quod quærimus ad cauẽdum malum, philoſophia ſuppeditat. In iis cauſis quas in iure poſſem defendere, nunquam ſcientiam iſtam deſideraui.] Cum tres ſint ſtatus, duo, coniecturalis et definitiuus raro in iure uerſantur, iuridicialis antẽ partibus iuris defenditur. hoc dicit Antonius, Si cauſam recepiſſem in qua nõ de facto & nomine, ſed de iure agendum eſſet, quod tueri poſſem, ſcientiã iuris non deſiderabã, quoniam ego in communi uita & uulgari hominum conſuetudine nõ hebes aut rudis, habebam inde quæ pro æquitate dicerẽ. Aliud eſt enim eſſe artificem cuiuſdam generis, hoc eſt, unam aliquã tenere artem: aliud in communi uita, hoc eſt ea qua utuntur omnes, & in uulgari hominum conſuetudine, moreq́; uiuendi, non hebetem, nec rudem. Artifex quæ ſuæ ſunt artis, docte ſciteq́; tractat. Inſtructus illo cõmuni ſenſu, & opinione populari, ſi nõ exacte, tamen ex conſuetudine iura tractare poteſt. Hoc ad orationem popularem uidetur eſſe ſatis. Id confirmare conatur argumento à ſimili. In agricultura, communi intelligentia contẽti eſſe poſſumus: ergo & in iure ciuili. Obire fundos, agi circũ agros. Fundus eſt ager. Cicero pro Cecinna: Ceſennia fundũ poſſedit, locauitq́;. Res ruſticæ ſunt uillæ, pecora, ſtirpes fructus que ruris. Sementis eſt ſeminum in terram miſſio tempeſtiua. Ouidius: Villice da requiem terræ ſemẽte peracta. Semẽtis meſſem neceſſario præcedit. Bono ordine uſus eſt. Meſſis eſt ſatorum matura perceptio. Arborum putatio & uitium eſt, qua partes inutiles & noxiæ arborum ac uitiũ ſecantur. Sementis fit autumno & uere, putatio ineunte uere. Quo modo fieri debet in obliquum, ne aqua pluuia inſidens noxam ferat. Inſpicere fundum, uidere & iudicare probe ne, an improbe operæ locatæ ſint. Inſpectio, cognitio dicitur. Procurator eſt, qui negotia aliena mandato domini adminiſtrat. Villicus, qui agri colendi cauſa, ac paſcendi pecoris, à domino cõſtitutus eſt. Procuratorem & uillicum præeſſe uillæ debere, ac diſtinctam ſedem habere, ſcribit Colum. lib. 1. quod intellige de maiore et opulentiore uilla dictum, quam dominus alijs rebus occupatus non adminiſtrat. De Magone Carthaginienſi Varro lib. 2. Vectius parturiam inquit? proinde ut non aliquoties dicatur Romæ peperiſſe mulam: cui ego ut ſuccinerem, ſubijcio Magonẽ & Dionyſium ſcribere, mulam & equam cũ conceperint, duodecimo menſe parere. Idem: Hos nobilitate Mago Carthaginiẽſis præterijt penica lingua, quòd res diſperſas comprehendit libris duodetriginta, quos Caſſius Dionyſius Vticẽſis uertit libris uiginti græca lingua, & Sextilio prætori miſit. Columella de eodem: Verũtamen Carthaginienſem Magonem ut ruſticationis parentem maxime ueneremur. Nam huius octo et uiginti memorabilia illa uolumina ex ſenatuſconſulto in latinum ſermonem conuerſa ſunt. In cauſis, & in negotijs, & in foro conteramur.] Cauſa eſt, controuerſia ac quæſtio finita. Continet autem exornationem, deliberationem, iudicium. Negotiũ eſt congregatio perſonarum, locorum, temporum, cauſarũ, modorum, caſuum, factorum, inſtrumentorum, ſermonum, ſcriptorum & non ſcriptorum. Negotium dicitur à quibuſdam circunſtantia, ut à Græcis περιστάσεις. Hæc differentia cauſarum & negotiorum ex Quintiliano ſumpta eſt. Potes accipere negotium pro lite, ut paulo poſt: Quanquam ipſi omnia, quorũ negotiũ eſt, conſulta ad nos & exquiſita deferunt. Si differentiã conſtituis, cauſa erit ut genus, negotium pars cauſæ. Forũ, exercitatio forenſis: in hunc ſenſum: Conterimur, id eſt aſſidue uerſamur, in omni genere cauſarũ, in negotijs περιστάσεων, in pugna forenſi. Mihi non tam differentiam uerborum, quàm congeriem quæſiiſſe ad amplificandũ uidetur. In noſtra patria peregrini.] Peregrini & aduenæ ciues dici poſſunt ij, qui res ſuæ ciuitatis ignorant. AC ſi iam ſit cauſa aliqua ad nos delata obſcurior, difficile, &c.] Alias rationes adijcit, cur oratori ius ciuile neceſſarium non ſit: Vnam, Cauſa obſcurior cũ iuriſperito communicari poteſt. Alteram, Litigatores omnia cõſulta deferunt ad oratorem. Aliam, Res difficiles minusq́; communes perdiſcimus, ergo leges & reſponſa communiora poſſumus cognoſcere. Præſtat hæc una ratione cenſeri. In cauſis obſcurioribus conſulẽdi ſunt iuriſperiti, nec difficile eſt eorũ capere reſponſa de legibus, cum res contortas, id eſt perplexas, ac parũ cohærentes & difficiles neceſſario perdiſcamus. Cum Scæuola communicare, eſt Scæuolam ac iuriſperitum rem docere, et cõſulere. Liuius: Ea legatione Papyrius audita, perinde ac motus dictis eorum, cum collega ſe communicaturum reſpondit. Ipſi quorum negotium eſt, litigatores, κατὰ τὴν περίφρασιν intelliguntur. Conſueuerant, ut ante diximus, ante conſulere iureconſultos ij, quorũ erant negotia, deinde ſua negotia conſulta, id eſt prudenter ſtatuta & exquiſita deferre ad oratorẽ. Nũc quoque litigatores de rebus obſcuris ante peritos conſulunt, quæ oratori actionẽ cauſæ committant. conſultationes nominãtur. De re ipſa, περὶ αὐτοῦ πράγματος. Rem definitam certamq́; monſtrat pronomen ipſa. Eſt igitur res ipſa, ea de qua agitur, certa & aſſignata: quæ eo lege difficilior eſt, quòd lex generalis eſt, res ipſa particularis, genera autẽ partibus ſunt notiora. Facilius eſt hanc tenere legem. Qui fraudationis cauſa latitat, eius bona poſſideri uendiq́; ius eſto, quàm cognoſcere quot latitandi cauſas habuerit Næuius: cur fraudare uoluerit: ubi, quãdo, quo modo latuerit: à quo, per quem, quo iure uocatus ſit: quid moliatur, quid reſpondeat, quod ſibi præſidium paret. Rẽ ipſam cum lege comparauit, ut rem difficilem cum faciliore.

pauca

pauca deinde ſubiecit exēpla de finibus,de tabulis.de præſcriptionibus.Fatebor tamen hoc mihi uerbum ſuſpectū fuiſſe,propterea quod ab uſitata enumeratione abhorrere uidebatur. Si de finibus cum in rem præſentem non uenimus.] Olim (ut apud Gell.eſt) uindicia correpta manu in re atq; in loco præſenti apud pretorē ex duodecim tabulis fiebat, cū prætor in rem preſentem ut in agrum ueniſſet, non erat arduum et difficile eū uidere fines,et cauſam ortam de finibus agrorum cognoſcere,propagatis Italiæ finibus,prætores negotijs occupati in agrū præſentem uenire cum grauarentur,de finibus audire pro tribunali coacti ſunt.quod in rē pretorū,non litigatorū cōparatū fuit. Cum igitur Antonius id proponeret quod difficilius eſſet,adiecit hæc, cū in rem præſentem non uenimus.quaſi diceret,de finibus agrorum regundis cauſa difficilis eſt,ſi auribus,non oculis accipitur.Tabulæ ſunt inſtrumenta ac literæ,quarum multus eſt uſus in iudicijs,& frequenter inextricabilis difficultas. Orator ubi tabulas à litigatore accepit,legit,cognoſcit,diſcit,quæ pro cauſa,quæ cōtra cauſā ſunt uidet,pro tabulis aut cōtra tabulas argumēta inuenit,moleſtum ſæpe rei genus,& animo legetis inſuaue. Præſcriptiones παραγραφαὶ dicuntur a græcis:& ſunt exceptiones, quibus aut excludūtur actiones,aut actori iudiciū purū negatur.proprium præſcriptionis eſt,in anguſtius coarctare cauſam,et ad certos quaſi limites reducere.Cicero de inuentione: prætorijs exceptionibus multæ excludūtur actiones:& ita ius ciuile habemus conſtitutū,ut à cauſa cadat is qui non quemadmodū oportet,egerit.quare in iure plerunq; uerſantur.Ibi enim & exceptiones poſtulantur, & quodāmodo agendi poteſtas datur,& omnis conceptio priuatorum iudiciorum conſtituitur. Subijcit exemplum.Cum ad uim faciendam quidam armati ueniſſent,armati contra præſto fuerunt,& cuidam equiti Romano quidam ex armatis reſiſtenti gladio manum præcidit. Agit is cui manus præciſa eſt,iniuriarum.Poſtulat is qui cum agitur,à prætore exceptionem,extra quam in reū capitis præiudicium fiat.Hic is qui agit,iudicium purū poſtulat:ille qui cum agitur,exceptionē addi ait oportere. Vides aliud eſſe iudicium purum,aliud præſcriptum,& præſcriptiones à prætoribus peti ſolitas.Habent autem eas ſpecies,quas eæ leges quibus agitur. Quintilianus: An non præſcriptiones etiam, in quibus maxime uidetur manifeſta tranſlatio, eaſdem omnes ſpecies habent, quas eæ leges quibus agitur. Quintilianus: An non præſcriptiones etiam,in quibus maxime uidetur manifeſta tranſlatio, eaſdem omnes ſpecies habent, quas eæ leges,quibus agitur,ut aut de nomine,aut ſcripto & ſententia, uel ratiocinatione quæratur? Idem in ſeptimo: Ac fuerunt qui præſcriptionis ſtatum facerent, tanquam ea non ijſdem omnibus cæteræ leges quæſtionibus continerentur. Cum ex præſcriptione lis pendet,de ipſa re quæri nō eſt neceſſe.Ibidem:Vir fortis optet quidquid uolet. nego illi dandum quidquid optauerit.nō habeo præſcriptionem, ſed tamen uoluntate contra uerba præſcriptionis modo utor. Hinc collige, alias præſcriptiones uſitatas eſſe,alias æquitate impetrari. Vlpianus Digeſt.lib.44.Exceptio dicta eſt quaſi quædā excluſio, quæ interponi actioni cuiuſq; rei ſolet ad excludēdū id quod in intentionē condemnationem'ue deductum eſt. Exceptiones aut perpetuæ ſunt,ut doli mali,rei iudicatæ:aut temporales, ut pacti,cōuenti tēporalis. Exceptiones opponuntur aut quid factum ſit,quod fieri oportuit,ut in re iudicata:aut quia factū ſit quod fieri nō oportuit,ut in dolo malo:aut quia factū non ſit quod fieri debuit,ut in bonorū poſſeſſione non data. Nomen exceptionis et præſcriptionis(ut ueteres præſcriptionē dicebant,quia nunc aliter uſurpatur)eiuſdē eſt rei. Leges,aut hominum reſponſa cognoſcenda ſunt.] Differunt hæc.leges dicit,quæ in comitio populi Romāi latæ ſunt,ut leges 12.tab. & quæ poſtea ſunt adiecta.Reſponſa peritorū, ius ciuile eſt. Pōponius:His legibus latis,cœpit(ut naturaliter euenire ſolet) ut interpretatio deſideraret prudētum auctoritatem, neceſſariamq; eſſe diſputationē fori.Hæc diſputatio, et hoc ius quod ſine ſcripto uenit,cōpoſitū à prudētibus,propria parte aliqua non appellatur,ut cæteræ partes iuris ſuis nominibus deſignātur,datis proprijs nominibus cæteris partibus,ſed cōmuni nomine appellatur ius ciuile.Hoc modo Cicero ius ciuile frequēter accipit. hanc differentiam alibi aſſignaueramus. Eius induſtriam in plura ſtudia diſtrahere nolim.] Scientiam iuris utilē eſſe oratori fatetur Antonius,ſed eius ſtudia diſtrahere non uult.Similibus utitur.Sicut orator nō diſcit hiſtrionis geſtum,nec exercet uocem more tragœdorū,cum ſit opus ei uoce atq; geſtu:ita ne diſcat ius ciuile more peritorum, ſatis eſt earum rerum non eſſe omnino hebetem ac rudem.Satis erat quidē ad neceſſitatem reorum,non erat ſatis ad ſummi oratoris explendum officium. Opus eſſe.] Neceſſarium eſſe. Hic opus epitheton,pro neceſſario,ut apud Liuium frequens. Roſcium hiſtrionem optimū,pro omni uenuſto actore fabularum,ut paulo ante Scæuolā pro iuriſperito κατ᾿ ἐξοχὴν uſurpauit. Motus,ſtatus,geſtus,uenuſtas,hic ad actionem et pronūciationem pertinēt. Motus eſt,decens corporis membrorumq; actio.Status motui contrarius eſt,quemadmodum moueri & ſtare ſunt contraria.Geſtus motum ſtatumq; continet. Venuſtas eſt ex motu ac geſtu decenti.Alius eſt autē geſtus hiſtrionum,alius oratorum.Inſignis eſt & multus hiſtrionum.Oratorem decet uultus ac motus moderatio temperata.Quintilianus:Ne geſtus quidem omnis ac motus à comœdis petēdus eſt, quanquam enim utranque eorum ad quendā modum præſtare debet orator,plurimū tamen aberit à ſcenico,nec uultu, nec manu,nec excurſiōibus nimius.Nam ſi qua in his ars eſt dicentiū,ea prima eſt,ne ars eſſe uideatur. Neceſſaria uox oratori,quæ cura,ſicut omnia,augeri poteſt. Augetur exercitatione,ambulatione,unctione,Veneris abſtinētia,ciborū frugalitate.In exercenda uoce Græci ſtudioſi fuerunt, & oratores qui dicturi eſſent,& tragœdi qui ludis ſcenicis operā eſſent daturi.Nā utrique annos complures ſedentes declamitabant, & quotidie antequam pronunciarēt,uocem cubantes ſenſim excitabant:eandemq; cum egiſſent,ſedētes ab acutiſſimo ſono uſque ad grauiſſimum ſonum recipiebant,& quaſi quodam modo colligebāt.Quid eſt cauſæ?ſedentis uis animalis laborat minus,nō intenduntur nerui, non diſſipatur ſpiritus ad ſuſtinenda & agitanda mēbra.quieſcentibus alijs partibus pectus latius diſſtari,pulmoq; diffuſus in loca thoracis alti,plus cōcipere animæ & ſpiritus,itēq; largius reddere poteſt. Itaque lateribus firmatis,roborato pectore,diſtenta arteria,uox et grādior et conſtantior emittitur.Aſſueſcunt igitur complures annos,ut abeat in naturam conſuetudo.Vocis inſtrumenta ſunt toroſæ partes,quibus uēter aut inflatur,aut premitur: muſculos uocant medici.præterea latera, pectus, pulmones, arteria aſpera,epiglottis,lingua,nares,dētes,et labra.hæc initio ſi uiolente moueas,ſpiritū urgebis,humorē exprimes, uiā flatui & udo precludes,atq; fatigabis organa, haud aliter quàm qui ſtatim initio in celerē concuſſum concitat equū.Quid igitur alēdus eſt humor,retinenda uis illa ſpiritus animalis incluſa neruis,paulatim excitandæ uires,ut diuturniores eſſe poſſint. quamobrem cubātes in lectulo,aut in ſellam demiſſi,ſi eo die eſſent pronunciaturi,uocem ſenſim molliterq; excitabāt:ut ij facere ſolent,qui ſubmiſſe exorſi,ad contentionē perueniunt. Cum autē egerunt,ne diſtenta organa ac rigida relicta peius habeāt,ut neruus arcūs,ut organorū chordæ,ſic illa remittuntur,& quodammodo colliguntur ad uirium conſeruationē. Quoties perſcribitur.] Lego Præſcribitur: pro eo quod eſt, certum tempus ad dicēdum ab iudicibus definitur.Senſus eſt:

Ante cōdemnabuntur ij, quorū cauſas receperimus, ſi toties, quoties præſcribit poteſtas, carmē citarimus, id eſt cubātes more Græcorū ſenſim uocem excitando cantauerimus. Si legere mauis, perſcribitur, accipe pro uerbo διαγέγραφθαι, quod eſt dies dicitur. Pæan hymnus erat in Apollinē, qui canī ſolebat aut ad tollēdā peſtilentiā, aut ad rerū proſperos euentus. Homer. Iliad. 1. καλὸν ἀείδοντες παιήονα, Pulchrum canentes Pæana. Virgil. tranſtulit. Lætum pæana canentes. Homer. agit de ijs qui Apollini ſacra fecerunt, Virgil. de ijs qui bellū proficiſcuntur. παιᾶνα, παιήονα, παιῶνα, pro eodē dicimus: nec ad Apollinem ſolū referimus, ſed ad omne carmen quod in deum laudem canitur: in quē ſenſum Cicero hic uidetur accepiſſe. Iul. Pol. αἱ δὲ εἰς θεοὺς ᾠδαὶ κοινῶς μὲν παιᾶνες, ὕμνοι· ἴδια δὲ ἀρτέμιδος ὕμνος ὁ οὔπιγγος, ἀπόλλωνος ὁ παιάν. Carmina in honorē deorū cōmuniter pænes et hymni uocātur, at proprie hymnus Dianæ hyppingus, Appollinis pæā: Suidas. παιᾶνες δύο ἦσαν, ἐνυάλιος ὅτι ἦρχον, ὃς, καὶ πρὸ τῆς μάχης ἐγίνετο, καὶ ἕτερος ὅτι ἐνίκων. δύο παιᾶνας ᾖδον οἱ παλαιοί, πρὸ μὲν τοῦ πολέμου τῷ ἄρει, μετὰ δὲ τὸν πόλεμον τῷ ἀπόλλωνι. Duo pæanes erāt, Martius in principio, qui ante pugnā canebatur, et alter, cū uicerāt. Duos pæanas antiq canebāt unū ante prælium, Marti: alterū poſt prælium, Apollini. Quemadmodum pæan genus eſt cātionis, ita quoque Munio carmen exiſtimandum eſt, ut uel ipſo orationis ſenſu deprehendere facile eſt. Conſului diligenter ſcriptores optimos, tum Græcos tum latinos, & uiros interrogaui doctiſſimos, rectè'ne legeremus Munionem, & quę'nam eſſet huius ratio uerbi: nihil tandē omnino comperi. Non dubito fore, quin cū audierint hæc edita cōmentaria, properent huc auidi cognoſcendi quæ noſtra ſit hoc de uerbo ſententia, de quo ſæpe dubitarint, ubi nihil certi tulerint, eſſe dicturos, Hic lumen lumini, nō tenebris affert. Cur agit interpretē? cur audet ultra uires? Non eſt hic officij noſtri uerba explicare, agimus rhetorē magis q grāmaticum. Et ſi illud eſſet, multa tamen etiam obſcura citra crimē omitteremus, quod omnes ante nos fecerūt interpretes. Nullus unquam omnia quæ pertinerēt ad id quod ſcribēdum ſuſcepiſſet, peregit. Inueſtigo, locū nō inuenio, diuinare more indoctorū minime uolo. Si quis aſſequatur, huc adſcribat, ne cætera demoliatur. Vtiliora ac maiora permulta illuſtrauimus. Nō ideo mihi ceſſandū putaui, quòd unū aut alterū locū aperire non poſſem: ſed agendū potius, ut aditu patefacto, quod eſſet reliqui uinceretur. Alij maluerūt hic nomiō, alij nomon, pro quadam lege muſica: alij aliud excogitarunt. Codices immutare, niſi ratio conuincat, haud mihi placet. Si munionem dicimus, aut ab auctore dicimus, ut ſaltationē á Tityo quodā: aut ab obſcuro cantu fictitium nomē eſt. Quidquid eſt, alium quàm me diuinare malo. Geſtus multū oratorē adiuuat, uox una maxime eloquentiā uel commēdat, uel ſuſtinet. Actio eſt eloquentia quędam corporis. Habet autem res ipſa (ut cum Quintiliano dicam) miram quandam in orationibus uim ac poteſtatem. Nec enim tam refert qualia ſint quæ intra noſmetipſos compoſuimus, quàm quo modo efferātur. Nā ita quiſque ut audit, mouetur. Demoſthenes pronunciationi palmam dedit, eidēq; ſecundū ac tertium locū, donec ab eo quæri deſijt. Commendat.] *Laudabilem facit.* Suſtinet.] *Effert, & ad aurē mittit.* In hac acie quotidiani muneris.] *In hac pugna forenſi, in qua oratoris officium quotidie uerſatur.* Occupationē.] *Negotium. Summatim percipi ſine doctrina poteſt.*] *Per ſummas & genera, non per ſingulas partes & quaſi numeros, cognoſci ſine opera magiſtri poteſt.* Vox & geſtus ſubito ſumi, & aliunde arripi non poteſt.] *Quintilianus de actione: In hoc igitur non contumaciter conſentio, primas partes eſſe naturæ. Nam certe bene pronunciare non poterit, cui aut in ſcriptis memoria, aut in ijs quæ ſubito dicenda erunt, facilitas prompta defuerit, nec ſi inemendabilia oris incommoda obſtabunt. Corporis etiā poteſt eſſe aliqua tanta deformitas, ut nulla arte uincatur. Sed ne uox quidem, niſi liberalis, actionem habere optimā poteſt. Vt hæc natura dederit, tamē ad bene agendū longa eſt opus exercitatione. Vox igitur & geſtus ſubito arripi non poteſt.* Diſertiſſ. homines.] *Oratores boni.* Peritiſſimi.] *Legum & iuris ſcientiſſimi. Clariſſimorum hominum auctoritate leges & iura tecta eſſe uoluerunt.*] *Refert illud Craſſi: Vt apud Græcos infimi homines mercedula adducti miniſtros ſe præbent in iudicijs oratoribus ij qui apud illos πραγματικοὶ uocantur, ſic in noſtra ciuitate contra ampliſſimus quiſq; et clariſſimus uir. Senſus eſt: Romani multo melius inſtituerunt iudicia q Græci, quia noluerūt ea eſſe quaſi nuda & immunita, ne facile diſſipari poſſent, ſed clariſſimorū hominū auctoritate tecta ac munita eſſe uoluerūt. Leges et iura differūt, ut leges, atque ius ciuile.* Nā quod dicis ſenectutem a ſolitudine uindicari iuris ciuilis ſciētia, etc.] *In laudibus iuris hoc facit, ſenectutē á ſolitudine uindicari iuris ciuilis ſciētia. Primū contradicit Antonius, eā laudem cū pecunia eſſe cōmunem. Nam cum fueris fœlix, multos numerabis amicos. Deinde uſum eloquētiæ non ſenectute tolli, ſed modo remitti. Præterea ut litigioſi Craſſum nō colant, alios eſſe culturos. tādem ſi deſeratur, belliſſimū eſſe ſenectuti otiū. Quod dicis ſenectutē à ſolitudine et amicorum clientumq; penuria uindicari ac liberari iuris ciuilis ſciētia, fortaſſe etiā pecuniæ, id eſt poſſeſſionū magnitudine uindicari poteſt. Cur illud fortaſſe dixit? Quia diues tā auarus & tam moroſus eſſe poteſt, ut à paucis admodum colatur. Sed nos non quid nobis utile, uerū quid oratori neceſſarium ſit, quærimus. Vtilis eſt et iuris ſcientia, ſed non eidem neceſſaria. Ciui bono utilis eſt illa, nō neceſſaria. Vtile ſapienti uiro adminiſtrare Rempublicā, non utique neceſſarium: quanquam iure non erit opus. Vt enim Roſcius dicere ſolet, in ſenectute cantus remiſſiores eſſe facturum, non omnino ſublaturum: ſic non deſeres eloquentiā, ſed remittes, & orabis more Scipionis & Lelij. Quod Roſcius dicere ſolebat, ſe, quo plus ſibi ætatis accederet, eo tardioris tibicinis modos eſſe facturum: implicita difficultate non caret, propter antiquitatum ignorātiam. An dicemus hiſtriones ſolitos agere comœdias et tragœdias ad tibiam, ita ut à tergo tibicen modos faceret, ad eius modulationes hiſtrio pronunciationē accommodaret? tibicen ita ſonos temperaret, ut et hiſtrio facile intelligi, & populus ex ore et tibia maiorem caperet uoluptatem? An uero tibicines omnibus tacētibus canere ſolitos inter actus? Non deerunt utriuſque opinionis auctores. Ego priori acquieſcēdum puto. Quo modo Roſcius tardioris tibicinis modos faceret, ſi non iuberet tibicinē ſuum canere & tardius et remiſſius, ut eū modum uox ſenilis ſequi poſſet? Quid ad Roſcium tibicinis modi, ſi omnibus tacētibus tibicen modo caniſſet? Cicero Tuſculana prima citat hos uerſus ex tragœdia:*

> *Mater te appello, tu quæ curam ſomno ſuſpenſo leuas:*
> *Neque te mei miſeret, ſurge, & ſepeli natum.*

Et addit: Hæc cum preſſis & flebilibus modis, qui totis theatris mœſtitiam inferant, concinuntur, difficile eſt non eos qui inhumati ſunt, miſeros iudicare. Tibicinis modos cū actione hiſtrionis accipiendos exiſtimo. Pergit,

> *Heu reliquias ſemiaſſi regis denudatis oſſibus,*
> *Per terram ſanie delibutas fœde diu uexarier.*

Non intelligo quid metuat, cum tā bonos ſeptenarios fundat ad tibiam. Quid eſt ſeptenarios fundere ad tibiam? niſi pronunciare ſeptenarios tibicine modulante? C. Gracchus utebatur fiſtula, quā tonarion uocant. hac illi muſicus, quibus deberet intendi, modos incinebat. Quis eum pateretur, niſi qui neſcio quid tale in theatro ſæpius audiſſet? Cū dicitur in inſcri-

ptione

ptione comœdiæ, Modos fecit Flaccus Claudij filius tibijs paribus dextris & ſiniſtris: nõne actoribus adiungitur tibicen? qui non honore magno dignus eſſet, ſi tãtum in actum interuallo paululum cõcineret, nec grauitatem & lenitatẽ comœdiarum, aut etiam tarditatẽ & celeritatem ſatis diſtingueret tibijs dextris & ſiniſtris, niſi ſuo modo occineret comœdijs. Facere modos is dicitur, qui ſonos cõpoſitos tibia intẽdit ex arte. Tardior & remiſſior non idẽ ſignificant. tardior eſt temporis & interualli: remiſſior eſt ſoni depreſſioris, & tendentis ad graues tonos. Eadem modulatio poteſt eſſe tarda atque acuta, contra remiſſa & citata. Certa quadam numerorum modulatione.] Comœdia & tragœdia uerſibus conſtant, alijs ſenarijs iambicis, alijs octonarijs, alijs anapæſticis, alijs aliorum generum. Verſus habent numeros certos, id eſt pedes aptatos, & quadam ratione moderatos. Numeri ſuam modulationem & actionem quærunt, eo certiorem & conſonantiorẽ, quo ſunt compoſitione quadam adſtrictiores. Itaque Roſcius in agendi fabula adſtrictior eſt, certa quadã numerorum moderatione et pedũ, quàm orator in dictione quæ liberiores hẽt numeros. Hinc illud Quintiliani: Sit in primis lectio uirilis, & cũ ſua uitate quadam grauis, & nõ quidem proſæ ſimilis, quia carmen eſt, & ſe poetæ canere teſtantur. Colligit, Si Roſcius põt remittere et laxare modos carminũ, orator facilius laxabit modos orationum. Quo modo? inquies. Pronunciabit paulo elegãtius, quàm qui in ſermone et quotidiana lingua clare audiũtur, non intendet uehemẽter, neque inflectet orationẽ. Quid differũt hæc, laxare modos, & mutare modos? Laxat modos, et qui numeris laxioribus cõponit orationẽ, et qui uocis actionem remittit. Mutat, qui alio quodã numero utitur, aut alio genere pronunciandi. Vtrunque igitur eſſe põt & in oratione, & in actione. Sicut multi ſunt pedes, ita fiunt ex illis alij & alij numeri, quos & coarctare et laxare poſſumus, ut multis oſtendimus alio cõmentario in Cic. Or. Multa ſunt & uaria genera dicendi.] Quãquam tria genera dicendi partiuntur oratores, ſubtile, graue, medium: tamen tanta uarietas eſt in illis, ut penè tot genera dicẽdi, quot oratores eſſe uideantur. In alijs uis eſt, in alijs eximia natura, in alijs acumẽ, in alijs acerbitas, in alijs diligẽtia, in alijs dignitas, in alijs ſanctitas in alijs copia, in alijs maturitas, in alijs iucũditas. Quid? cuiuſq; naturæ quodãmõ ſimilis eſt oratio, adeo ut ex oratiõe mores hominis aliqua ex parte iudicare poſſis. Haud ſciam an tu primus oſtẽderis.] Pauci, aut certe nulli fuerunt ante Craſſum eloquẽtes, qui pro rerum uarietate formam orationis uariare poſſent. hoc feciſſe Craſſum Cic. teſtatur, his uerbis: Multa in illa orõne grauiter, multa leniter, multa aſpere, multa facete dicta ſunt. loquitur de orõne pro Q. Cæpione. In ardore iuuenili dicebat concitatius. Vehemens, inquit Cic. & interdũ irata, & plena iuſti doloris oratio. In ſenectute remiſit illã cõtentionẽ. Quo modo? Figuræ ſunt acres interrogationes, atteſtationes deorũ, acclamationes, fictiones perſonarũ, repetitiones uerborũ, amplificationes, congeries. illis ſenex rarius utebatur, ſubmittebat orationẽ ad lenitatẽ, quã uox & ætas ſuſtinere poſſent. Lenitas cõtẽtioni opponitur, nam contentio eſt, acris & ardens oratio, qua aſpere agit orator, ac ueluti iratus intonat. lenitas, ſuauis & quieta dictio, qua tranquille ſedateq; negotium tranſigit. Lenes fuerunt C. Lælius, & P. Africanus. in primis eloquentes (inquit Cicero) & latine ac emendate loquentes. Aetatis illius iſta fuit laus tanquam innocentiæ, ſic latine loquendi. Eorum orationem ſimilẽ ſermonis, id eſt quotidianæ linguæ fuiſſe dicit, ac paulo intentiorem, id eſt & compoſitione & pronunciatione robuſtiorem, qualis eſt eorum qui paulum ultra uulgarem loquendi rationem feruntur. Galba lateribus & clamore contendebat. Ardor animi non ſemper adeſt, inquit in Bruto: iſq; cum conſedit, omnis illa uis & quaſi flãma oratoris extinguitur. Hanc igitur ob cauſam uidetur Lælij mens ſpirare etiam in ſcriptis, Galbæ autem uis occidiſſe. Nã cum otioſus ſtylum prehenderat, motuſq; omnis animi tanquã uentus hominem defecerat, flaceſcebat oratio. Vereris ne tua domus talis & uiri & ciuis deſeratur? Virum ad dignitatem et auctoritatem referre debemus, ciuem ad cõionem atque ſocietatem. Senſus eſt, Vitæ tuæ dignitas, ac res geſtæ, & ſodalitas hæc ciuilis, efficient, ne tua deſeratur domus. Subſidium, uerbum bellicum. Portus hic eſt requies. Belliſſimum, ueriſſimum & optimum.

RELIQVA uero ſi adiuuant, hiſtoriã dico & prudentiã iuris publici, &c.] Craſſus hæc ſupra: In cauſis publicis, iudiciorum, concionum, Senatus, omnis hæc & antiquitatis memoria, & publici iuris auctoritas, & regendæ Reip. ratio ac ſcientia tanquam aliqua materies ijs oratoribus, qui uerſantur in Rep. ſubiecta eſſe debent. Hæc uſui eſſe non neget Antonius: ſi neſcias, ab eo qui ſciat, peti poſſe. Sed ut Quintilianus ait, non ſemper aderit quem cõſulere poſſis, nec id ſemper feret tempus. Ius publicum, ut ante diximus, ius eſt non ſingulorum, ſed totius ciuitatis. Antiquitatis iter eſt uia quędã & ratio, quam tenuere ueteres in Rep. Exemplorum copia eſt hiſtoria, quæ quid differat ab antiquitate, ſupra demõſtrauimus. Longo.] Longi à corporis habitu dicti ſunt, ut P. Sulpitius Longus, Titus Sempronius Longus: Hic amicus Antonij Longus ſenator fuit de familia Semproniorum: Nõ repugnabo quo minus eloquẽtiæ ſtudioſi omnia recte ac utiliter ſcripta legant; omnia audiãt, quæ paſſim dicũtur, à doctis profeſſoribus, à philoſophis, ab oratoribus, à prudentibus: in omni recto ſtudio (ſunt & ſtudia praua) in omni humanitate. Liberali animi cultu, uerſentur: ſed non ita multũ ſpatij mihi uidetur ad hæc omnia factitãda. Illa quidem multa ſunt, ætas aũt perbreuis, exercitatio oratori neceſſaria. De exercitatione leges impoſuit Craſſus propè neceſſarias, quas Antonius ſibi nimis duras eo uideri dicit, ut et in hac parte nõnihil obluctetur. Quinque exercitationũ genera ſtatuta ſunt, quæ ex ordine refert Antonius: Vnũ, quo propoſita materia, ſubito citra meditationẽ declamatur, extẽporalis eſt declamatio. Alterum, quo ſumitur ſpatium ad cogitãdum, ut accuratius poſt commentationẽ, id eſt meditationem, dici poſſit: hæc meditata declamatio, nõ ſcripta. Aliud eſt, quo declamatio diligẽter pſcribitur, ediſcitur, pronũciatur. Hæc optima cenſetur, quia ſtylus eſt optimus dicẽdi effector, ac magiſter. Quartũ, uerſibus propoſitis quàm maxime grauibus, aut oratione aliqua lecta, ac memoriæ affixa, certas paraphraſi, & alia ad eũdem ſenſum elocutiõe, atq; ſuã orationẽ cum ſcriptis alienis cõparat. Quintum, omniũ bonarũ artiũ ſcriptores ac doctores laudat, interpretatur, corrigit, uitupat, refellit, diſputatq; de omni re in cõtrarias partes. quæ diſputatio nõ mediocris contentionis eſt, id eſt laboris & exercitationis, uel ad memoriã, uel ad imitãdũ. Illud uero fuit horribile.] Craſſus hæc de Roſcio: Hoc iãdiu eſt conſecutus, ut in quo quiſque artificio excelleret, is in ſuo genere Roſcius diceretur. Hãc ego abſolutionẽ perfectionemq; in oratore deſiderans, à qua ipſe lõgè abſum, facio impudenter. Mihi enim uolo ignoſci, cæteris ipſe non ignoſco. Horribile illud eſt (inquit Antonius) hoc eſt, quod ſtudioſos huius artis multum deterrere põt. Craſſus alibi: Noluit, inquit, hodie agere Roſcius, aut crudior fuit. oratoris peccatum ſi quod eſt animaduerſum, ſtultitiæ peccatum uidetur. et paulo poſt: Nihil eſt tam inſigne nec tam ad diuturnitatem memoriæ ſtabile, quàm id in quo aliquid offenderis, quæ alijs uerbis ſic reddit Antonius: Non tam quæ recta ſunt, probantur: quàm quæ praua ſunt, faſtidijs adhæreſcunt. nam faſtidijs adhæreſcere, eſt diu contemptui eſſe. Faſtidioſe, contemptim. Nos rauco ſæpe attentiſſime audiri uideo.]

Cur ita ? Tenet res ipſa. Quæ res? cauſa. Aeſopus ſi paulum irraucuerit, exploditur. quā obrem? ab eo nihil præter uoluptatē aurium quæritur. quid tum? offendit ſimul atque, id eſt, cum primū imminuit aliquid de uoluptate. Hoc non utique uerū. habet. n. fabula rem, qua teneat auditorem, quēadmodum et oratio. Irraucuerit.] Irrauceſco dicimus, et irraucui ab irrauceo, quod eſt raucus ſum. Aeſopus fuit hiſtrio, cuius patina abijt in prouerbiū, de qua Plin. in 10: Maxime tamē inſignis eſt in hac memoria Clodij Aeſopi tragici hiſtrionis patina ſexcentis ſeſtertijs taxata, in qua poſuit aues cātu aliquo aut humano ſermone uocales, millib. ſex ſingulas coēptas, nulla alia inductus ſuauitate, niſi ut in his imitationē hominis manderet. Valerius lib. 9. Aeſopum conſtat cantu cōmendabiles auiculas immanibus emptas pretijs in cœna pro ficedulis ponere, acetoq; liquatos magnæ ſummæ uniones potionibus aſpergere ſolitum, ampliſſimum patrimoniū tanquam amaram aliquam ſarcinā quàm celerrime abijcere cupiētem. In eloquētia multa ſunt quæ teneant.] Quæ nam ? Res ipſa de qua agitur, ſi quam habet expectationem: inuētio tum rerū, tum uerborū, exordia præclara, narrationes aptæ, acuta argumenta, egreſſiones plauſibiles, affectus, facetiæ, ornata elocutio, uox bona, geſtus decens. hæc ſi conueniūt omnia, neceſſe eſt ea populo mirabilia uideri. ERGO ut ad primum illud reuertar, ſit orator nobis is qui, &c.] Craſſus hoc modo comprehendit oratorem: Orator eſt, qui quæcunq; res inciderit quæ ſit dictione explicanda, prudenter & cōpoſite & ornate & memoriter dicat, cum quadam etiā actionis dignitate. Antonius hoc modo, Orator eſt qui accōmodate ad perſuadendum poteſt dicere, ex opinione & uſu ciuitatum uulgari ac forēſi. Diſſentiūt de ſtudijs artium maximarū: de cæteris cōſentiūt. Deſcriptio Craſſi, materia & partib. rhetoricæ conſtat: deſcriptio Antonij, fine & materia. Finis autem huius artis eſt non utique perſuadere, ſed dicere accōmodate ad perſuadēdum. Quemadmodū Craſſus facta diſputatione de oratore pfecto, adiecit quaſi perorationē: ita & Antonius epilogū impoſuit, quo quid effeciſſet, complecteretur. In hoc uno opere, ut ita dicam, noctes atque dies urgeatur.] Ad quid hæc uerba, ut ita dicam ? Significat eſſe aliunde ſumptum, noctes & dies. Ex Ennio tanquā prouerbium decerpſit. Sic Homerus, νύκτας τε καὶ ἤματα πάντα, Omnes noctesq; diesq;. Sic Virgilius.

Noctes atque dies patet atri ianua Ditis.

Sic Horatius,

Nocturna uerſate manu, uerſate diurna.

Imitetur illum Demoſthenem.] Craſſus adhortatus eſt iuuenes ad capeſſenda uaria diuerſaq; ſtudia ſcientiarū, quas oratoris facultate cōcludebat: Antonius adhortatur eos ad imitādam Demoſthenis & præſtātiſſimi cuiuſq; oratoris induſtriā, propterea quòd propius iſtud ad oratorē accedere uidetur. Demoſthenes ita balbus erat, ut eius ipſius artis rhetoricæ, cui ſtuderet, primam literam ρ non poſſet dicere. Cic. de Diuin. Multi etiam naturæ uitium meditatione atque exercitatione ſuſtulerunt, ut Demoſthenem ſcribit Phalereus, cum ρ dicere nequiret, exercitatione feciſſe ut planiſſime diceret. ρ primum eſt elementum uerbi ῥητορικὴ, quod ualet r noſtrum. Meditationem poſuit pro exercitatione, ſicut meditando pro exercēdo. Cum Demoſthenis ſpiritus, id eſt pulmonū flatus, eſſet anguſtior, continebat animam, id eſt uentum, ut ſpiritus eſſet lōgiſſimus. Quintilianus undecimo: Exercēdus eſt ſpiritus, ut ſit quàm longiſſimus quod Demoſthenes ut efficeret, ſcādens in aduerſum continuabat quàm poſſet plurimos uerſus. Ille conjectis in os calculis, ſumma uoce uerſus multos uno ſpū pronunciare conſueſcebat. at quid? ad efficiēdum lōgiorem ſpiritum, & ut Quintil. ait, quò facilius uerba ore libero exprimeret. Vna continuatione uerborum (id quod eius ſcripta declarant) binæ ei contentiones uocis & remiſſiones continebantur. Continuatio uerborum eſt περίοδος. Cicero in Oratore: Quem Græci περίοδον, nos tum ambitum, tum circuitū, tum comprehenſionem, aut continuationem, aut circumſcriptionem dicimus. Contentio & remiſſio dicitur à Græcis, ἄρσις καὶ θέσις, elatio & poſitio: utraque duplex. Pes omnis hēt arſin & theſin, ut hic ſpondeus, ibant. uox. n. attollitur & remittitur, ſi duæ ſunt in uerbo plures'ue ſyllabæ. Quod autē pedibus conſtat oratio, cum pronunciando attollitur, contentionem: cum remittitur, remiſſionem habet. Hæc contentio & remiſſio non unius eſt tantum pedis, ſed totius ſenſus, qui uno ſpiritu profertur, ut, animaduerti iudices omnē accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes. Iam ſi periodus mēbris duobus conſtet, uidebitur habere duas contentiones, & duas remiſſiones, ut, Quæ in ipſum ualebant crimina, cōtulit in illum, cauſamq; illius omnem ad inimicos accuſatoresq; detulit. Ne hoc quoque noluiſſe Cic. puto. Non. n. longi ſpiritus eſt, eiuſmodi ſuſtinere comprehenſiones. Cum ambitus & continuatio membris quatuor excurrit, duo priora uoce contenta ſuſtinemus, duo poſteriora uocem aliquantulum remittentes deflectimus. hoc modo binæ ſunt contentiones, & binæ remiſſiones in una contentione. Exemplum proponamus ex Tullio: Quæ fama nō idcirco ſolum emanarat, q iſte certe ſtatuerat ac deliberauerat non adeſſe, uerumetiam q nemo quē quam tam audacem, tam amētem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui tam nefarijs criminibus, tam multis teſtibus euictus, ora iudicum aſpicere, aut os ſuum populo Romano oſtendere auderet. Ambitus eſt, qualem Cic. probat, è quatuor partibus, quæ membra dicimus, ut & aures impleat, & ne breuior ſit quàm ſatis ſit, neque longior. Tales ſi Demoſthenes ſuſtinuit, ex anguſto ſpiritu peruenit ad temperatum. At illud, inquit, eius ſcripta declarant. Extant eius orationes magna ex parte ita ſcriptæ, quemadmodum pronunciatæ ſunt. In illis non paucæ reperiuntur huiuſmodi continuationes, & etiam aliquando longiores, ut in Olynthiaca prima, δέδοικα δὲ ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὥσπερ οἱ δανειζόμενοι ῥᾳδίως ἐπὶ τοῖς μεγάλοις τόκοις, μικρὸν εὐπορήσαντες χρόνον ὕστερον καὶ τῶν ἀρχαίων ἀπέστησαν. οὕτω καὶ ἡμεῖς ἂν ἐπὶ πολλῷ φανῶμεν ἐρρᾳθυμηκότες, καὶ ἅπαντα πρὸς ἡδονὴν ζητοῦντες, πολλὰ καὶ χαλεπά, ὧν οὐκ ἠβουλόμεθα, ὕστερον εἰς ἀνάγκην ἔλθωμεν ποιεῖν, καὶ κινδυνεύσωμεν περὶ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ. HAEC cum dixiſſet Antonius, ſanè dubitare uiſus eſt, &c.] Dubitantē Sulpitium & Cottam facit Cic. ſignificans tacite in utrāque partem ſic diſputatum fuiſſe, ut facile non ſit iudicare, utrius oratio propius ad ueritatem uideatur accedere. Scit tamē ipſe utrum generum anteponat, qui nō aliam ob cauſam ſcripſit hunc ſermonē, ꝗ ut oratorem pfectū ſummumq; depingeret. Nā ſententiā ſuā ſcripſit in Oratore, quæ ab hoc Craſſi iudicio, ſi modo hoc Craſſi fuit, nihil differt. Itaq; quo iuuenes habeant quid ſequantur, tādem colligit Craſſus, aut Antonium aliud ſentire quàm loquatur, aut operarium quendam oratorem facere. Operarium uocant ſcriptores rerum ruſticarum, eū qui operas facit, ac in duro humiliq; labore deſudat, ἐργάτην dixere Græci. uerbum humile tranſtulit Craſſus ad oratorem Antonianū, ut illum abijceret, dignitate exueret, in uili negotio pro mercedula in ſubſellijs laborantem contemneret. Hoc uerbo Cicero uſus eſt in Bruto: Illud minus curo, quòd congeſſiſti operarios omnes, ut mihi uideantur mori noluiſſe nonnulli, ut à te in oratorum numerū referantur. de parum bonis oratoribus loquitur Atticus: Haud ſcio an aliter ſentias, & utare tua illa mirifica ad refellendum conſuetudine. Omnia (inquit Cicero in Bruto) ueniebant Antonio in mentem, eaq; ſuo quæque loco, ubi plurimum proficere & ualere poſſent, ut ab imperatore equites, pedites, leuis armatura,

tura, ſic ab illo in maxime opportunis orationis partibus collocabãtur. Erat memoria ſumma, nulla meditationis ſuſpicio. Imparatus ſemper aggredi ad dicendũ uidebatur, ſed ita erat paratus, ut iudices illo dicente nonnunquã uiderentur non ſatis parati ad cauendum fuiſſe. Mirifice refellere poteſt, cui omnia ſubito ueniunt in mẽtem. Huius facultatis exercitatio oratorũ propria fuit, qui nõ modo in declamatione partes cõtrarias uerſabãt, pro teſtibus & cõtra teſtes, pro rumoribus et cõtra rumores, pro tormentis & contra tormenta, pro ſcriptis & contra ſcripta, pro argumentis & contra argumenta, pro accuſatore, pro reo: ſed etiã in pugna forenſi eadem & faciebant ipſi, & aliorũ certamina ſpectabant. Quæret aliquis, cur ea refellendi facultas ſit oratorũ propria magis quàm philoſophorum? Non eſt difficile reſpondere. Neceſſariũ eſt oratorẽ agere cum aduerſario, & ſuas tueri partes. Philoſophus res docere poteſt ſine tali contentione. Quòd ſi & hoc genus aſſumit, citra neceſſitatẽ omnem facit, cui ſatis erat ſuã de rebus dicere ſententiã. Academici tamẽ et Peripatetici ſoliti ſunt de omni re propoſita in utrãque partẽ copioſe dicere, ad quos hæc uerba referuntur. In philoſophorũ conſuetudine uerſatur, maximeq; eorũ qui de omni re propoſita in utrãque partem ſolẽt copioſiſſime dicere. Ad confirmandã Craſſi ſententiã pertinent hæc: Ego non ſolum arbitrabar, & quæ ſequuntur.

His præſertim audientibus.] Ab auditorum perſona, non ſine ſignificatione ſue humanitatis, hanc rationem duxit. Decorum autem poſcit, ut perſonis atque temporibus accõmodetur oratio. Informari.] Fingi, & ad formam ideamq; componi. Habitaret in ſubſellijs.] Inuidioſe dictum, habitaret, quaſi hæreat in iudiciũ ſubſellijs, qui nulla alia in re maiore commode habere ſe poſſit. Præſertim in noſtra Repub.] In ampliſſima ciuitate ſunt grauiſſimæ cõciones, ſunt deliberationes, ſunt legationes, ſunt cauſæ publicæ, quæ uirũ nullius ornamenti expertem, nullius magnæ doctrinæ inſciũ deſiderant. Facilius nobis expones.] Præparatio ad artis præcepta, quæ ſecundo libro ponentur. Sed opinor ſecundum hunc diem.] Non debuit imperioſe dicere uir exultus et humanus, Hodie nihil in hoc genere fiet. mitius hoc modo, Sed opinor, expones ea ſecundũ, id eſt poſt hunc diem. Scæuola in Tuſculanum ire conſtituit.] Scæuola ablegari uidetur, quia nihil iã ſit opus diſputatione iuris ac ciuitatis, & ut eo nuntio ueniant Catulus & Iulius Cæſar. Catulus ad cõfirmãda quæ ſtatuentur præcepta, Iulius ad exponẽda ridicula. Calor ſe frangat.] Vires ſuas amittat. Id temporis eſt.] Calor de quo mẽtio fuit, oſtẽdit horas circiter meridianas fuiſſe, quibus requieſcũt ij qui ualetudini, id eſt ſanitati, dãt operam. Conuenerant ludorũ Romanorum diebus menſe Septẽbri, quo tempore nonnihil feruet caloris æſtus. In Tuſculanum.] Hic ſermo in Tuſculano habitus eſſe fingitur. Nũc igitur aliam agri Tuſculani uillam ſignificat. At cur ſe uetrũ potius Lælio cõſtituiſſe dicitur? Lælius Scæuolæ ſocer erat. auctor eſt Cicero in Bruto: Lælius, inquit, Q. Scæuolam C. Fannio minorem natu generum prætulerat. Hanc nominãdi Lælij cauſam fuiſſe exiſtimo. Non enim hiſtoriam narrat, ſed apta ſermoni fingit. Peruellit.] Perſtringit, ac lacerare conatur, ut ij q preſſis unguibus extremas corporis partes uellicãt.

COMMENTARII PRIMI IN LIBRVM PRIMVM FINIS.

IN SECVNDVM CICERONIS LIBRVM DE ORATORE AD Q. FRATREM IACOBI LODOICI Strebæi Rhemenſis Commentarius II.

MAGNA nobis pueris Quinte Frater, ſi memoria tenes, opinio, &c.] Hoc ex ordij principium ad operis huius commendationem fuit inſtitutum. Nam ſumma eſt, hunc ſermonem nõ ab indoctis, ut quorundã fuit opinio, ſed à uiris doctiſſimis profectum, ad eloquentiã non modo rhetoricam, ſed omnem ſapientiam eſſe neceſſarium: quarum alterã tractant hi libri, ad alteram ſtudioſos exhortãtur ea quæ à ſummis oratoribus de eloquẽtia diuinitus elata ſunt huic memoriæ literarũ prodita, Nihil in hoc ſermone eſſe præteritũ, quod quiſquã ſummis ingenijs, acerrimis ſtudijs, optima doctrina, maximo uſu cognoſci ac pcipi potuiſſe arbitretur. Quis eſt omnium qui ſi propius intueatur, non uideat hæc omnia ad laudẽ pertinere? à re laudabili ſcripta cõmendari? cõmendatione attentionem excitari? Alia quadam interiecta ſunt, quæ maioribus hiſce partibus ſubſeruiũt, quorũ ratione metiri principia nõ debemus. Dicturus igitur à doctis hũc prodiiſſe ſermonẽ, initio refellit opinionẽ eorũ qui L. Craſſum tenuiter eruditum, M. aũt Antonium omnino omnis eruditionis expertem atque ignarum fuiſſe exiſtimabant. Exigit. n. ratio collocandi, ut primum quod obeſt, auferatur, deinde quod prodeſt, ex ordine ſtatuatur. Vt opinio illa refutetur, exponitur primum, deinde teſtimonijs conuincitur. Ex quo conſequitur aliud, non inepte & indecore Craſſo & Antonio de ratione dicendi ſermonem attributũ fuiſſe. Magna opinio.] Hæc opinio non M. Ciceronis, & Q. Fratris, ſed aliorum multorum fuit. Nobis pueris.] Sextus eſt hic caſus, non tertius: pro eo quod eſt, cum pueri eſſemus. Si memoria tenes.] Hæc cum ſcripta ſint poſt Tullij conſulatum, lapſu tot annorum memoria puerilis uel facile potuit obliterari. Attigiſſe.] Proprie dicitur is attigiſſe doctrinam, qui non eã pertractauit, ſed quaſi extremis digitis modo prehendit. Puerili inſtitutione.] Inſtitutio eſt, præceptorum traditio. Refertur ad omnes artes. Sunt inſtitutiones oratoriæ, grammaticæ, philoſophicæ, mathematicæ, liberales, illiberales. Et quemadmodum doctrina refertur non ad naturam & ingenium, ſed ad magiſtrum: ita inſtitutio præceptionis eſt, non ingenitæ prudentiæ. À doctrina deterrerent.] Cur a magiſtris ac literis reuocabant eos? An quod ingenio nemo ferè cedere uult, idcirco iubẽs alios manere cupit intra naturæ limites? an quod pleriq; ſoliti ſunt aliorũ improbare conſiliũ, qui nullũ inuenerũt ſuũ? An potius q rebus nouis ac mirandis ſtudent mortales, & earũ conceptas opiniones uanis rumoribus inaugent? Laus aũt eſt & patris & liberorũ, uanitati multorũ non credidiſſe. Patrem, ut docuit, laudibus ornauit: optimũ & prudẽtiſſimum uirũ dixit, ut eius bonitatem & ſapientiã ſtulto, quo laborare dicebatur ſtudio opponeret. De patre ſuo mentionem facit ſecũdo de Legibus: Hanc uides uillam, ut nunc quidem eſt, lautius ædificatam patris noſtri ſtudio: qui cum eſſet infirma ualetudine, hic ferè ætatem egit in literis. Idem contra Seruilium Rullum: Mihi quidem apud nos de meis maioribus dicendi facultas non datur, non quòd non tales fuerint, quales nos illorum ſanguine creatos, diſciplinisq; inſtitutos uidetis, ſed quòd laude populari atque honoris ueſtri luce caruerunt. Vt pueri refutare ſolebamus.] Cur ut pueri? Non afferebant acuta ex Craſſi & Antonij orationibus argumenta, quibus oſtenderent apud eos eſſe permulta quæ doctrinam

magiſtrumq; redoleret: ſed hoc more puerorũ dictitabant, à patre audiui, ab Aculeone accepi, à Lucio Cicerone cognoui. Hoc aũt ſæpe puerile & anile probandi genus, et maxime cũ domeſticum, & è familia noſtra teſtimonium eſt. de C. Aculeone dictum eſt libro primo. Is propinquus Ciceronis fuit, id eſt affinis, quia materterã eius, id eſt matris ſororem, duxerat uxorem. Cum Antonio in Ciliciam profectus.] Antonius hæc de ſe, libro primo: Egomet, q ſero ac leuiter græcas literas attigiſſem, tamen cum proconſul in Ciliciã proficiſcens Athenas ueniſſem, cõplures tñ ibi dies ſum propter nauigãdi difficultatẽ cõmoratus. Cũ eo profectus erat Lucius Cicero de more Romanorũ, qui præſides prouinciarum aut honoris aut quæſtus gratia aſſectabãtur. Cumq; nos.] Cũ nos, ſordide effertur. ſenſit uir bene dicẽdi magiſter, & coniunctionẽ interiecit. Quid illud, inquit, nõ olet unde ſit, qđ dicitur, cũ illis, cum aũt nobis non dicitur, ſed nobiſcum? quia ſi ita dicerentur, obſcœnius cõcurrerent literæ. Conſobrinis.] Proprie locutus eſt. Cõſobrinos (ut eſt apud Iuſtin. de gradibus cognatorum) quidam proprie dici putãt eos, qui ex duabus ſororibus progenerãtur, quaſi cõſororinos: eos uero qui ex duobus fratribus progenerantur, proprie fratres patrueles uocari. Ibidẽ: Amita eſt patris ſoror, matertera uero matris ſoror, utraque Θεία, uel apud quoſdã τηθὶς appellantur. Ab his doctoribus, quibus ille uteretur, erudiremur.] Cicero in Bruto ſuos præceptores cõmemorat, Molonem Rhodiũ, qui Romã uenerat, in arte rhetorica: Stoicũ Diodorũ, qui apud Ciceronẽ habitabat, in re dialectica: Q. Scæuolã, in iure ciuili: Philonẽ Academicũ domo profugũ, in ſtudio philoſophiæ. Si quos habuit alios doctores, haud dubie fuerũt nomine obſcuriores. Nullus autẽ eſt horũ quatuor, quo nõ honeſte Craſſus, ſi nõ ut diſcipulus, tamen ut amicus literatorum potuerit uti. Nõ enim exiſtimare debemus, Craſſum & Tullium quaſi in ludo cõdiſcipulos fuiſſe, ſed præceptores Ciceronis ad Craſſum uẽtitare ſolitos, & cũ eo diſputare de ſtudio literarũ. Illius aũt conſilio ſtudia Ciceronis et fratris regebãtur. aut quod credibilius eſt, ea dicebant quæ Craſſo placerent, eloquẽtiæ præcepta in quibus Craſſus erat uerſatus. Nã more comparatũ eſt, ut ſua quiſq; ſtudia probet Huic ſentẽtiæ reſpõdent ea quæ ſubſcribit. Doctoribus, inquit, noſtris ea ponebat in percunctando, eaq; ipſe omni in ſermone tractabat: ſic loquebatur, ut nihil eſſe ei nouũ, nihil inauditũ uideretur. Cũ eſſemus eiuſmodi.] Modeſte ſuppreſſit id quod ſine arrogãtiæ ſuſpicione dici nõ poterat. Sũmam in eo puero indolẽ, ſummũ acumẽ, ſummũ ingeniũ, ſummã expectationẽ fuiſſe, Plutarchus ſcriptũ reliquit. Erat eiuſmodi, hoc eſt tã acutus, tã ingenioſus, tã breui eruditus, ut uel puer ſentire poſſet quantũ Craſſus in omni ferè rerũ cognitione profeciſſet. Occurrit aũt ſæpius tacitæ multorũ cogitationi, qui ſic exiſtimarẽt, pueros de profectu uirorũ in literis bene iudicare nõ poſſe. Ex humaniſſimo homine patruo noſtro.] Nõ eſt hoc uagũ epitheton Humaniſſimo. Facit eius humanitas, ut cũ filijs fratris agat familiariter, atque illo ea quæ uiderit Athenis et Rhodi, cõmoneret, Antoniũ uerſatũ cũ doctiſſimis hominibus Mneſarcho, Carneade, Menedemo, alijſq; multis. Quãtũ ineũtis ætatis meæ patiebatur pudor.] Pueritia libidinoſorũ iniurijs obnoxia fuit, neq; bene audierũt in ea ciuitate, qui cũ uiris pueri bonæ formæ familiariter egerũt. Hãc igitur ignominiã, ac nefariæ Veneris ſuſpicionẽ amolitur. Ex multis uarijſq; ſermonibus.] Multũ quãtitatis eſt, uariũ qualitatis. Exiſtimare poſſem.] Iudicare in ætate puerili. In omni genere prudentiã.] In cõdẽdis legibus, in inſtituẽda ciuitate, in cauſis agẽdis, in adminiſtrãdo bello, in alijs rebus quas legere poſſis in exordio primæ Tuſculanæ. Si omnino didiciſſe nunquã putaretur.] Probabilior eſt oratio populo, quæ minus habet ſuſpectæ diſciplinæ, & quæ ad ſenſum communem propius accedit. Vt hæc una fuerit Antonio cauſa, tamẽ altera maior eſt, id eũ feciſſe, quò populo admirabilior eius eſſe natura uideretur.

QVORVM conſiliũ quale fuerit, nihil ſanè ad hoc tẽpus: illud aũt, &c.] Qui diſſimularunt artẽ, arbitrati ſunt linguã populo eſſe ſuſpectam. Cicero in oratore. Ius, inquit, profitentur etiam qui neſciunt: eloquentiã aũt, illi ipſi qui conſecuti ſunt, tamẽ ſe ualere diſſimulãt, propterea quod prudentia hominibus grata eſt, lingua ſuſpecta. Illorũ conſiliũ improbat his uerbis? Nũ igitur aut latere eloquentia poteſt? aut id quod diſſimulãt, effugit? aut eſt periculũ ne quis putet in magna arte et glorioſa turpe eſſe docere alios, id quod ipſi fuerit honeſtiſſimũ diſcere? At fortaſſe cæteri tectiores: ego ſemper me didiciſſe præ me tuli. Aliorum conſilium quale fuerit, rectum ne an prauum, nihil ſanè ad hoc tempus facit. Non.n. quæritur quale ſit eorum conſilium, ſed an docti fuerint & eruditi Craſſus & Antonius. Reſpondet autẽ, talem exiſtere eloquentiam, qualis fuerit in Craſſo & Antonio, non cognitis rebus omnibus, quæ ad tantam prudentiam pertinerent, tantamq; dicendi copiã, nullo modo poſſe. Ordo collocãdi eſt: Craſſus & Antonius præter hominum opinionẽ eruditi fuerunt, & eruditio ad eiuſmodi eloquentiã neceſſaria eſt. Illud eſt huius inſtitutæ ſcriptionis, id eſt huius rei quæ ſcribitur ad memoriam diuturnã, & huius temporis, in quo de eruditione oratoris futuri quæritur, neminem eloquentia non modo ſine dicendi doctrina, hoc eſt rhetorica, ſed ne ſine omni quidem ſapientia, quæ eſt philoſophia florere unquã et præſtare hoc eſt excellere potuiſſe. Hoc probandum ſtatuit: rationem reddit ex artiũ differẽtia. Cæteræ ferè artes ſe ipſæ per ſe tuẽtur ſingulæ. Quo modo? Non egent aliarũ cognitione, ut planè cognoſci percipiq; poſſint. Hoc non utique uerũ eſt: quãobrem excepit, addito uerbo, ferè. Arithmeticam ſine alijs artibus totam cognoſcere poſſumus, non item grammaticam. Bene dicere, quod eſt eloquentiæ proprium, non habet definitam aliquã regionem, cuius terminis ſepta teneatur. Rhetorica (ut ait Ariſtoteles rhetoricorum primo) non habet certam definitamq; materiã. Nam & ſi ſæpenumero uerſatur in quæſtione ciuili, nõ tamẽ his terminis ſic clauditur, ut per alia libere ſpaciari, ſi cauſa ferat, non poſſit. Omnia quæcũque in hominum diſceptationẽ & controuerſiã cadere poſſunt, bene ſunt ei dicenda, qui hoc ſe poſſe profitetur. Itaque rhetorica ſe ipſa per ſe non tuetur, ſed eget aliarum artiũ præſidio. Bene dicere definit, ſciẽter & perite & ornate dicere. Tria ſunt, ſcienter, perite, & ornate. Primum ad cognitionem rerum pertinet, alterum ad uſum & exercitationẽ, tertium ad oratoriam elocutionem. Hæc ſumma dixit.] Eloquentiam ſummæ dignitatis eſſe exiſtimauit. Multos ſine ſumma rerum omnium ſcientia eſſe fateor.] Summa ſcientia eſt, quæ dicitur encyclopædia, orbiſq; doctrinæ: quẽ pauci admodum, aut certe nulli ſuis omnibus numeris abſoluerunt. Exiſtere.] Excellere, eminere. Ad tantã prudentiam.] Ad tantam rerum cognitionẽ & ſcientiam. Iam poſitum eſt, huius ſermonis auctores doctiſſimos fuiſſe, talẽ eruditionem oratori neceſſariã eſſe: reliquum eſt, ut is ſermo memoriæ mãdetur. Mandat, & cur id faciat, treis refert cauſas, quarũ ſecunda præcipua eſt. Sermonem habuiſſent.] Sermonẽ habere dicimur, ut orationem. Mandarem literis.] Scriberem. A ſummis oratoribus.] Non erant Craſſus & Antonius ſummi. Multa deerant illis tum ad rerum ſcientiã perfectã, tum ad ornandi uenuſtatẽ, & affectuum tragœdiã. quod in Bruto idem Cicero & in Oratore non diſſimulat. Cur igitur ſummos eſſe dixit? Subſeruiendum erat huic theatro, & ij commendandi, quorum ſermo memoriæ prodi dicebatur, ut plus auctoritatis eſſet in ſermone. Eò pertinet quod adiungit, ab

git, ab illis multa diuinitus eſſe dicta. Argute quidem. Nó poterat ipſe de ſe idem ſine arrogantia confirmare. Cuſtodirem literis.] Dicta auolant, & breui pereunt, niſi aut memoria aut literis cuſtodiantur. Seneſcensem.] Ad interitũ more ſenum repensem. Alter non multum, quod quidem extaret, alter nihil admodum ſcripti reliquiſſet.] Quòd Antonius de ſe libellum de arte ſcriptum dixerit, pleriq; male interpretantur hác ambiguitatem. Cicero Antonij libellum pro nullo habet, quia & paruus erat, & (ut ais) imprudenti & inuito exciderat: unde quátus fuiſſet auctor, ſi liber extaret, haud quiſquam facile cognoſceret. dicendum igitur: Alter Craſſus non multum, quod quidẽ extaret, alter Antonius nihil admodũ, hoc eſt, nihil ferè ſcripti reliquiſſet. Cicero in Orat. Vterer, inquit, exẽplis domeſticis niſi ea legiſſes: uterer alienis uel latinis, ſi ulla reperiré: uel Græcis, ſi deceret. Sed Craſſi perpauca ſunt, nec ea iudiciorũ: nihil Antonij. Ad eius libri finẽ ex orationibus Craſſi duo citat exẽpla. Illic perpauca dixit, hic item nó multũ: illic, nihil Antonij: hic nihil admodum. Viuá memoriam.] Sicut memoria perire & mori dicitur, ita etiam uiuere: uiuit autem aut animis, aut rerũ literarum'ue monumentis. Immortalem redderem, ſi poſſem.] Niſi addidiſſet illud, ſi poſſem, decorũ uiolauiſſet. Iactatio ſui decorũ non habet. Quod hoc etiá ſpe aggredior maiore ad probandũ.] Eo facilius eſt mihi laudẽ Craſſi & Antonij probare neſcientibus, quòd ij uiuunt teſtes, qui duos ſummos uiros ſæpe audierunt. Sergiũ Galbam, & C. Carbonem patrem non uidit Cic. nec quiſquam eorum, qui quando ſcripta ſunt iſta, uiuebat: Carbo filius ad tẽpora belli ciuilis, & Syllanæ calamitatis, in qua perijs, uixit. De filio Cic. in Bruto: In eodem igitur numero eiuſdem ætatis C. Carbo fuit, illius eloquẽtiſſimi uiri filius: nó ſatis acutus orator, ſed tamẽ orator numeratus eſt. Hunc audierunt cum Cic. multi. Liceat mihi fingere.] Quæ nullius memoria refellit, ea ſi ueriſimilia ſunt, cuiq; licet more poetarum fingere. Edo.] Mitto in lucẽ. Neutrũ illorũ, neq; Craſſum, neq; Antoniũ. ordo eſt: Edo hæc ijs cognoſcẽda, qui eos ipſos, de quibus loquor, ſæpe audierũt ut cómẽdemus duos ſummos uiros ijs, qui neutrũ illorũ uiderint: cómẽdemus, inquá, eorum uiuorũ & præſentiũ memoria teſte, quibus ambo illi oratores cogniti ſunt. NEC uero te chariſſime frater atq; optime rhetoricis nunc quibuſdá libris, etc.] Diximus hoc proœmium ad operis cómendationẽ, & lectoris exhortationem inſtitutũ fuiſſe. Cóſtitutis alijs partibus, & ordine deſcriptis, fratrem, & alios omnes in eius pſona, exhortatur ad legẽdum. Quòd aũt Q. Frater libellos rhetoricos nó magnifaceret, et orator eſſe noluiſſet, ne legendo hæc, abutatur opera, maius uulgari opus tractare ſe cófirmat, ut & ijs qui multũ oratione profecerunt, hi libri nó inutiles eſſe dicantur. Frater optime.] Virtutem huius exponit in quadam epiſtola: Præclarũ eſt, inquit, ſummo cũ imperio fuiſſe in Aſia triennium, ſic ut nullũ te ſignũ, nulla pictura, nullũ uas, nulla ueſtis, nullũ mácipiũ, nulla forma cuiuſquá, nulla códitio pecuniæ, quibus reb. abundat iſta prouincia, ab ſumma integritate continẽtiáq; deduxerit. Quid autem reperiri tá eximium, aut tá expetendum poteſt, quàm iſtá uirtutem, moderationẽ animi, temperantiá, non latere in tenebris, neque eſſe abditá, ſed in luce Aſiæ, in oculis clariſſimæ prouinciæ, atq; in auribus omniũ gẽtium ac nationũ eſſe poſitam? Non itineribus tuis perterreri homines? non ſumptu exhauriri? non aduentu cómoueri? eſſe, quocunq; ueneris, et publice et priuatim maximam lætitiá, cum urbs cuſtodem nó tyránum, domus hoſpitem nó expilatorem recepiſſe uideatur? Ex duobus epithetis, chariſſime & optime, alterum ad propinquitatẽ, alterum ad uirtutem relatum uoluit. Nó inſequor, id eſt, non inſto ut erudiam te nunc in ea ætate, in eo profectu literarum, rhetoricis quibuſdam libris, quales ab alijs et à me iuuene ſunt editi. Illos agreſtes eſſe putas, quia neque ſatis urbani et exculti, ſed duri et inculti tibi uidentur. Cum aũt oratio tua ſubtilis & ornata ſit, tá eiuſmodi libellis nó eges. Sed hi libri tres nó erunt in eodem genere, quod poſſit illudi. Oratio ſubtilis eſt, tenuis, acuta, omnia docẽs, & dilucidiora nó ampliora faciens, ſubtili quadam & preſſa figura limata. Sic ille in Oratore. Videtur hic ſubtile poſuiſſe pro eo qđ à ſenſu populari multũ recedit, & qđ tantũ p oculos mẽtis eruditæ uideri pót. Ornatum dicitur, uerbis bonis, & figuris, et digeſta cópoſitione decoratũ. Q. Cicero doctus fuit quidẽ, ſed poema quàm orationẽ ſequi maluit. Hinc illud Cic. in epiſt. Simul & illud (ſine ulla me hercule ironia loquor) tibi iſtius generis in ſcribendo (de uerſu loquitur) priores partes tribuo quàm mihi. Et illud: At ea uero, quæ ipſe ego ne cogitádo quidem cóſequor, tu qui omnes iſto eloquendi et exprimendi genere ſuperaſti, à me petis? Et illud: Quatuor tragœdias ſedecim diebus abſoluiſſe cum ſcribas, tu quidquá ab alio mutuaris, et χρέ[illegible] quæris? Noluit artẽ oratoriá exercere, qui cũ frẽ fuerat in literis educatus. Id autẽ fecit aut iudicio q iudicaret alias artes eſſe natura præſtátiores: aut timiditate ingenua: aut quòd putaret ſatis eſſe unum in una familia rhetorẽ. De ſe Iſocrates ſcripſit ipſe.] Verba Iſocratis ſunt hæc in Panathenaico: τὴν δὲ φύσιν ᾔδειν πρὸς μὲν τὰς πράξεις ἀργοτέραν καὶ μαλακωτέραν οὖσαν τοῦ δέοντος, πρὸς δὲ τοὺς λόγους οὔτε τελείαν, οὔτε πανταχῇ χρησίμην. οὕτω γὰρ ἐνδεὴς ἀμφοτέρων ἐγενόμην τῶν μεγίστην δύναμιν ἐχόντων παρ' ἡμῖν, φωνῆς ἱκανῆς, καὶ τόλμης, ὡς οὐκ οἶδ' εἴ τις ἄλλος τῶν πολιτῶν. Naturam meá ad actiones laborũ infirmiorẽ molliorẽq;, ad orationes uero neq; facilẽ, neq; omnino cómodam eſſe cognoueram. Sic. n. duo q apud nos plurimũ poſſunt, uox et audacia, mihi defuerunt, ut, qđ ſciá, nemini ciuium magis defuerint. Iſocrates eloquentiæ pater dicitur, quia primus orationẽ temperauit, & eos docuit qui ptim in dicẽdo, ptim in ſcribendo principes extiterunt. Cic. in Orat. Iſocrates, inquit, primus inſtituit dilatare uerbis, & mollioribus numeris explere ſentẽtias. In quo cũ doceret eos qui ptim in dicendo, ptim in ſcribendo principes extiterunt, domus eius officina habita eloquẽtiæ eſt. Timiditate ingenua.] Timor & timiditas nó idem ſignificát. timor nó ſemper manet: timiditas quia timendi procliuitas eſt, nunquam tolli pót. Maluit igitur uerbũ durũ quidẽ, ſed tamẽ proprium: ſicut Tuſculana quarta, uitioſitatem quàm uitium, pp eandem cám de peccádi procliuitate dicendá potius eſſe cenſuit. Vt ipſo iocari ſoles.] Iocus eſt hic, nó res ſeria. Nam quid repugnat, frẽs duos plures'ue eſſe rhetores? quid familiæ ornamento officit? Menecles & Hierocles frẽs erant rhetores, & Cepaſij oratores. Ieiunitatẽ bonarũ artiũ.] Senſus eſt: Nihil eſt in his libris, qđ merito poſſit illudi atq; contẽni, quia ieiuni & ignari bonarũ artiũ fuerint Craſſus, Antonius, Cæſar, quid de róne dicẽdi diſputarunt uiri doctiſſimi. Nihil eſt præteritũ. i. omiſſum, qđ quiſquá arbitretur cognoſci pcipiq; poſſe ſummis ingenijs, acerrimis ſtudijs, optima doctrina, atq; uſu maximo, q ſunt res quatuor ad eloquentiá neceſſariæ. Ingeniũ et natura, prima eſt: ſtudiũ et amor artis ac diligẽtia, ſecunda: doctrina et præceptorũ cognitio, tertia: uſus, extremus. Nihil igitur præteritũ eſt, quod ſit ad eloquentiá neceſſariũ. Prudentiá rónemq; dicendi.] Alia eſt prudẽtia, alia ratio. Prudentia, notio rerũ eſt: ró, ars & inſtitutio. Adhortatione.] Vel hoc unum uerbũ contemplanti indicare pót, quæ ſit huiuſce proœmij finis ac ſumma. POSTERO igitur die quàm illa erát acta, hora ferè ſecũda, etc.] Hic futuri ſermonis eſt appatus, in quo primũ finis eſt ſpectádus, deinde intuendũ decorũ. Finis hic eſt, ſpes & ingens expectatio eorũ qui ſubaudient. Decorũ, perſonarum atque rerũ apta tractatio. Ea ſuo quæque loco dicentur. Poſtero die.] Non ra-

re poſtero die dicit pro poſtridie, nec raræ ſunt hæ locutiones, poſtridie quàm, tertio die quàm, poſtero die quàm, & q̃ ſunt generis huius. Illa erãt acta.] *Significat ea quæ libro I. diſputata ſunt.* Hora ferè ſecunda.] *Accipe horã ſecũdam ab oriente ſole, nõ à meridie. Nota cuique eſt (ut opinor) rõ numerandi pares horas noctis & diei, quã tpibus illis tenuere Romani. Eam legit horam Cic. quæ Catulo & Cæſari uenienti non eſſet importuna. Vt.n. prima luce ſurrexiſſent, cõparatis omnibus ad Craſſum hora ſecunda ferè ueniſſent. Adde quòd obſeruare oportuit horã diſputandi, quæ poſt quietem recentibus animis, cõpoſitiſq; ſenſibus, aptior eſt ad hunc laborem. Eo ferè tpe, domo ueniebant ad forũ. Nam (ut ait Martialis) Exercet raucos tertia cauſidicos. Ad horã tertiam ferè, cum ſalutando, cũ parando ſecunda fuerit exacta, ſumet hæc exordium diſputatio. Ne quis autem dicat hæc à Cicerone nõ eſſe ficta, qui laudatus eſt à Salluſtio quòd hunc ſermonẽ belle à ſe remouiſſet, ſcribit in Epiſt. ad Q. Fratrem: Salluſt. dixit, oratorum ſermonẽ in illis noſtris libris qui ſunt de rõne dicendi, belle à me remouiſſe, ad eos tamẽ retuliſſe, quos ipſe uidiſſem.* In lecto Craſſus eſſet.] *Cur Craſſus in lecto, Antonius in porticu? Craſſus & ſenior eſt, & apud ſe, & ſecuturus proximæ diſputationis, & uarietas quædam perſonarum & temporum petenda. His de cauſis iacere fingitur: non item Antonius, non duo iuuenes Sulpitius & Cotta. Cur Sulpitius apud Craſſum, Cotta cum Antonio? Pulchrũ eſt lateri ſeniorum adhærere iuuenes, tum ad diſcẽdum, tum ad ornãdum. Adhærẽt, Sulpitius Craſſo, cui admodũ familiaris erat ut primo loco ſignificat: alter Antonio.* In porticu.] *Aliæ fuere porticus publicæ, aliæ priuatæ. Earum uſus eſt ad iniuriam cœli aut pluentis, aut æſtuantis arcendam, & ad corpora deambulatione firmanda. Ad earum ſimilitudinem nõnihil fieri ſolet, & in ædibus magnis, & in monachorũ ſeptis, quæ uulgo clauſtra dicũtur.* Repente eò Q. Catulus ſenex cum C. Iulio fratre uenit.] *Cur repente? Quia ex inopinato & improuiſo. Cur ſenex? quia fuit alter Catulus iunior, quem nolit intelligi. Cur cõmotus eſt Craſſus? quia maiorem aliquam eſſe cauſam eorum aduẽtus ſuſpicabatur. Quid ita? Seditio tum fuit inter ſenatores & equites, et hinc Reſp. turbulenta: de qua ſeditione mentionem facit initio lib. primi: De Q. Catulo Cic. in Bruto: Fuit, inquit, in Catulo ſermo latinus: quæ laus dicendi non mediocris, ab oratoribus pleriſq; neglecta eſt. Nã de ſono uocis & ſuauitate appellandarum literarum, quoniam filiũ cognouiſti, noli expectare quid dicam: quanquã filius quidem non fuit in oratorum numero, ſed nõ deerat ei tamẽ in ſententia dicẽda, cum prudentia, tum elegans quoddã & eruditum orationis genus. Nec habitus eſt tamẽ pater ipſe Catulus princeps in numero patronorũ, ſed erat talis, ut cum quoſdã audires, qui tum erant præſtantes, uideretur eſſe inferior. cũ autem ipſum audires ſine comparatione, non modo contentus eſſes, ſed melius non quæreres. Idem ibidẽ de C. Iulio: Feſtiuitate igitur, & facetijs C. Iulius Lucij filius & ſuperioribus, & æqualibus ſuis omnib. præſtitit, oratorq; fuit minime ille quidẽ uehemẽs, ſed nemo unquã urbanitate, nemo lepore, nemo ſuauitate cõditior. Sunt eius aliquot orationes, ex quib. ſicut ex eiuſdẽ tragœdijs, lenitas eius ſine neruis perſpici poteſt.* Ipſorum uſus ferebat.] *Vſus hoc loco familiaritas & cõſuetudo, quæ dicitur etiam cõuerſatio. Cõſalutarunt amiciſſime, pro ſua familiaritate & uitæ conſuetudine.* Nunquidnã.] *Verbũ Terentio nõ infrequens.* Vides eſſe ludos.] *Vides nõ deeſſe nobis otium, & tempus animi reficiendi: quia dum celebrantur ludi Romani, forum ſilet & curia, nec agitantur turbulentæ conciones.* Ineptos uel moleſtos.] *Ineptos dicit, qui neq; quid tẽpus, neque quid perſonarũ dignitas poſtulet, uiderint. Moleſtos, graues, et turbatores quietis.* Scæuolã cõuentum.] *Cum Scæuola egiſſe ſe uerbis. Conuenire, colloqui eſt. At aliter dicimus, cõuentum: aliter, collocutũ. Hoc quidem actiue, illud autem paſſiue.* Ad Græcorum cõſuetudinem.] *Non ſemel eſt dictum, Academicos & Peripateticos de omni re propoſita in utrãque partẽ diſputare ſolitos.* Frater exorauit.] *Melius frater, quàm C. Iulius: nec indecenter plus cupiditatis audiendi iuueni, quàm ſeni datum eſt, & ſenex audire ſe uelle nõ ſine uerecũda prudẽtia dicit.* Familiarius.] *Hoc uerbi iuuat interpretationem, quã diximus in illud: Vt ipſorum uſus ferebat, amiciſſime cõſalutaſſent. Hanc excuſandi rõnẽ Catulo melius, quàm Cæſari tribuit, et Craſſo, quàm Antonio reſponſionẽ. Apud Craſſum res agitur, & primæ partes ſenioribus dãtur. Craſſus autem pro ſua humanitate benigne excipere debuit homines ſibi chariſſimos & amiciſſimos, & pro ſuo pudore munus illud diſputãdi ab ſe, quantũ liceret, amoliri. Ad humanitatẽ pertinẽt hæc uerba: Lætarer, cum apud me uiderẽ homines mihi chariſſimos et amiciſſimos. ad pudorẽ hæc, Sed tamẽ uere dicam, quæuis cauſa mallẽ fuiſſet, quàm iſtam quam dicis, & quæ ſequuntur. In his operepretium eſt cognoſcere, qualis quæque perſona confingatur, & quid uerbi facti ue cuique naturæ cõueniat.* Facilitate.] *Facilitas difficultati & moroſitati cõtraria eſt. Non uult ſuã diſputationẽ ad oſtentationem hominis inepti, ſed ad facilitatem hominis benigni & perquam humani referri.* Dum obſequor adoleſcẽtibus, me ſenem eſſe ſum oblitus.] *Antitheta ſunt hæc, in oppoſitione iucũda.* Quæ doctrina aliqua cõtinerentur.] *Magna rõne adductus, hæc definit. Stultum quidem uideretur de ijs præcipere, quæ nulla doctrina cõtinẽtur.* Tranſactis meis partibus.] *Eo perfecto, quod mihi muneris impoſitũ eſſet.* TVM Cæſar, equidẽ, inquit, Craſſe, ita ſum cupidus te in illa lõgiore, etc.] *Poſt omniũ cõgreſſionẽ, et primũ ſenum ſermonẽ, quia ad rẽ properandũ eſſet, excitandus aliquis erat, qui maiores ad diſputãdũ eliceret. Is uiſus eſt idoneus Cæſar, & audiendi cupidus, & nouiſſime receptus, cui ſicuti Sulpitio & Cottæ, aliquid impartiendũ uidetur. Cauſam ſtatuit, audiendi cupiditatẽ. ponit effectũ, precationẽ. utitur argumento à pari, Sulpitium & Cottã non plus ualere apud Craſſũ oportere, quàm ſe: ut ſit hæc ſũma: Quia ſum cupidus, te rogabo: & ut Sulp. impetrare debebo quæ uerba tandẽ habita rõne iuuenilis uerecũdiæ lenienda exiſtimauit, hoc modo: Nõ te urgebo, ne me iudices ineptũ.* Cupidus.] *Ordo eſt: Sum cupidus te audiendi in perpetua diſputatione, quæ longior eſt quàm ſermo, nec interrũpitur, ut altercatio. Eſt. n. perpetuum, non interruptũ. Sermo, lingua quotidiana eſt: diſputatio, oratio diſertorum.* Apud te ualere.] *Apud te auctoritatem habere. Exorabo, id eſt, orando impetrabo, ut mihi quoque & Catulo tuæ ſuauitatis, hoc eſt, ſuauis & iucundæ orationis, aliquid impertias. Suaue dicẽdi genus erit (ut ait in Partitionibus) primũ elegantia & iucũditate uerborum ſonãtiũ et leniũ, deinde cõiunctione, quæ neque aſperos habeat cõcurſus, neque diſiunctos atque hiãtes, & ſit circumſcriptũ non longo anfractu, ſed ad ſpiritũ uocis apto, habeatq; ſimilitudinẽ æqualitatemq; uerborũ: tum ex cõtrarijs ſumpta uerbis, crebra crebris, paria paribus reſpõdeãt, relataq; ad idẽ uerbũ, & geminata atque duplicata, uel ẽt ſæpius iterata ponãtur: conſtructioq; uerborum tũ coniunctionibus copuletur, tũ diſſolutionibus relaxetur. Fit etiam ſuauis oratio; cum aliquid aut inuiſum, aut inauditum, aut nouum dicas. Delectat enim quidquid eſt admirabile, maximeq; mouet ea, quæ motum aliquem animi miſcet oratio, quæq; ſignificat oratoris ipſius amabiles mores.* Mihi quoque & Catulo.] *Cur poſtpoſuit Catulum? Quia ſecundus erat in auiditate audiendi.* Committam.] *In eo peccabo.* Tum ille, Ego me Hercule.] *Quid ſit ineptus, exponit hic Craſ-*

ſus,duabus de cauſis : una, ut intelligatur quid hoc ſit cauſæ, cur diſputare tantopere recuſet:altera, ut arguat Græcos ubique garrire paratiſſimos. Cæſar.] Vocandi caſus eſt, Cæſar, Verbi uim.] Significationem dicit, quæ longe lateq; patet.Verbum explicat primũ ethymologia , deinde definitione.Notatio eſt:Ineptus dicitur is,qui non ſit aptus : Ille eſt,qui non ſeruat decorũ.Definitio:Ineptus eſt, qui aut tempus quid poſtulet,non uidet,aut plura loquitur,aut ſe oſtentat,aut eorum quibuſcum eſt,uel dignitatis uel commodi rationẽ nõ habet,aut denique in aliquo genere,aut inconcinnus,id eſt,inelegãs,aut multus eſt.Summa deſcriptionis eſt,ineptũ eſſe,qui neque rationẽ temporis,neque loci,neque perſonæ tenet.Hoc uitio cumulata eſt,hoc eſt abũdat,illa Græcorũ natio:quanquam eſt eruditiſſima,& tãtũ eruditionis hoc debuit abolere uitiũ. Literas Græcis negare nõ poteſt:prudentiã,conſtantiã , decorũ negat.Vim huius mali,quod eſt ineptũ eſſe,Græci non uident: itaque ne nomen quidem ei uitio impoſuerũt. Ineptus dicitur à quibuſdã Græcorũ ἀπειρόκαλος, quaſi pulchri & honeſti expers & indoctus. ἀφυὴς autẽ,& ἀπαίδευτος,et μάταιος, & σκαιὸς,& ſi qua ſunt eiuſmodi , non magis propria huiuſce rei uerba ſunt,quàm male natus,indocilis,uanus , ſiniſter. Sic enim ſonant hæc uerba,ut interpretamur. Si quidẽ igitur propriũ eſt,illud eſt ἀπειρόκαλος. Atqui propriũ nõ eſt.aliud enim honeſtũ,aliud decorũ.mẽte ſeparantur iſta,atque diſtinguũtur:nec decorũ dicitur à Græcis καλὸν,ſed πρέπον. Quã obrẽ recte Cicero,ut quæras omnia quo modo Græci ineptum appellant,nõ reperies. Loquitur enim de proprijs rerũ uocabulis,& omniũ uſu receptis:cuiuſmodi in hac re nullũ fuit. Miror eò ueniſſe quoſdã,ut Ciceronẽ ſolitũ declamare Græce,uerſatũ plurimũ inter Græcos,& eorũ linguæ doctiſſimũ, hac in parte arguerent,& cũ principe eloquẽtiæ de uerborũ ſignificatione cõtẽderent.Suas forte rationes habent. Nos à tanto uiro ne temere diſcedamus. Omnium ineptiarũ,quæ ſunt innumerabiles.] Ineptiæ aut ad tẽpus,aut ad locum,aut ad perſonarum rationẽ pertinẽt.Tres igitur ſunt genere:ſed partes, ut rerum multarum,innumerabiles ſunt:nec quiſquã eſt qui numerare poſſit omnes ineptias,quæ admittũtur in geſtu,uultu,motu,cultu, ſupellectili,uerbo, facto,& in omni ratione uitæ.Tria genera tamen ineptiarũ conſtituit:unum ,ſi quis tẽpus quid poſtulet,nõ uidet.alterũ,ſi quocunque in loco uiſum eſt,res eadẽ agitur.tertiũ,ſi quoſcunque inter homines uiſum eſt,fit quod non decet. Nõ ignoro hæc ad pauciora genera referri poſſe,ſed gratia docendi ſtatuantur hæc quæ diximus. Tũ Catulus.] Senſit Catulus quorſum tenderet Lucius Craſſus,& ex eius oratione cepit refellẽdi materiã, nõ omnes Græcos qui diſputãt ineptos eſſe.locũ idoneum uideri, tẽpus opportunum,homines ab hoc genere diſputationis nõ abhorrere. nihil igitur eſſe cur recuſet hoc munus. Ne Græci quidẽ in ciuitatibus ſuis clari & magni.] Primo libro nominauit Carneadẽ,Clitomachum,Aeſchynem,Metrodorum,Mneſarchum, Critolaum Diodorum,Menedemũ, qui cum clari magniq; eſſent in ciuitate ſua,ſermones eiuſmodi diſputationeſq; uerſabant. Poſſunt alij multi nominari,tum oratores,tum philoſophi,quibus nihil clarius & maius Græcia tulit,Pericles,Demoſthenes,Hyperides, Socrates,Plato,Ariſtoteles,omnes harum diſputationũ auctores ampliſſimi , nec inter ineptos moleſtos'ue numerati. Qui ſe inculcant auribus noſtris.] Ante tẽpora Lælij philoſophia non fuit in pretio Romæ:cum cœperunt operã dare philoſophiæ Romani,tum Græcorum multi Romã docendi cauſa migrarunt.ſed leuiores ferè,quibus in patria nulla dignitas erat,eò cum ueniſſent , & primoribus ciuitatis ſe dedidiſſent,ſui tandem fecere contemptũ:ij ſunt qui ſe inculcant auribus uirorum,nec expectant leuiculi dum à quopiam rogentur. Palæſtra.] Locum dicit in Craſſi Tuſculano, ubi iuuẽtus aut ex eius familia,aut ex alia,corpus exercebat. Nam etſi palæſtra luctatorum propria uidetur, tamen etiam pro gymnaſio ponitur,& admittit curſores,pugiles, iaculatores. Virgil. Pars in gramineis exercẽt mẽbra palæſtris. In gymnaſijs & palæſtris apud Græcos fuere magiſtri gymnaſtæ et palæſtrici,qui docerent pueritiã nõ modo artẽ gymnicã,ſed etiã geſtus motuſq; mẽbrorũ.Eò quoque philoſophi & artiũ profeſſores uenire ſoliti ſunt,ac ſuas artes alij ſedentes,alij inambulãtes exercere.Hinc gymnaſia pro ſcholis uſurpata ſunt.Non igitur ab re Catulus de porticu & palæſtra mentionẽ facit.Non enim ſolũ ſunt ad corporũ exercitationẽ, ſed etiã ad meditationem literarum.Porticus hæc ipſa igitur , ubi Stoa quædam & palæſtra ſub dio poſita,& tot locis ſeſſiones, hoc eſt ſedilia collocata,memoriã quodammodo mouent gymnaſiorum , & in gymnaſijs Græcarũ diſputationum. In tanto otio.] Tempus ludorum, otiũ ultra decimumquintum diem eſſe permiſerit. Peroptato.] Ex animi ſententia. Sine his ſtudijs nullam uitã eſſe ducamus.] Opportune dicta ſententia,ut ſtudia literarũ uoluptatibus ruris anteponerentur. Vita ſine ſtudijs artiũ et uirtutum,non tã hominis, quàm pecoris exiſtimãda eſt.Homo iners & ignauus(ut eſt in adagio)uiuũ cadauer eſt,et uiuũ ſepulchrum,qui nihil hominis præter figurã et nomen retinet. OMNIA iſte(inquit Craſſus ego) alio modo interpretor,qui primum,&c.] Quod Catulus de loco,de otio de hominibus dixit,Craſſus ex ordine refellit: locum ad delectationẽ , non ad diſputationem eſſe cõparatum:otij fructum non eſſe contentionẽ animi ſed relaxationem. melius eſſe non intelligi, quàm reprehendi . Hanc ſuſcepit refutationem , ne decori uideretur oblitus , qui in media delectatione res ſerias & graues agebat.Adde etiam Craſſi conſuetudinem, adde rationẽ petendæ uarietatis ad operis ornamentũ,adde Catuli & Cæſaris cupiditatẽ,quæ aliquo ueluti cibo paſcenda fuit.Palæſtra,& ſedes circumpoſitæ ,& porticus,exercitationis corporũ, & delectationis cauſa,non diſputationis, inuenta ſunt à Græcis.Quid eſt argumẽti?ſignũ eſt,quòd multis ante ſeculis gymnaſia fuerint , quàm in his philoſophi diſputare cœperunt. Non diſputare,ſed garrire dixit , ad exprimendas eas de quibus egerat Græcorum hominum ineptias.Sic Perſius:

Nec clauſo murmure raucus
Neſcio quid tecum graue cornicaris inepte.

Alterũ ſignũ,quòd cũ omnia gymnaſia , in quibus antea ſolũ corpora exercebãtur,philoſophi teneãt:tamẽ eorũ auditores loco inuitati et cõſuetudine, diſcũ audire,quàm philoſophũ malũt.Græcũ eſt δίσκος,ſignificãs molẽ aut lapidis, aut ferri, aut plũbi,quã in certamine iuuenes ad explorãdũ robur ultra præſcriptũ finẽ mittere nitebãtur.Horatius:Sæpe diſco,ſæpe trans finẽ iaculo nobilis expedito . Diſcus una ſpecies eſt gymnaſtici certaminis.Aliæ ſunt ſpecies,ut ſaltus,curſus,cæſtus,palæſtra,de qua potiſſimũ dicũtur hæc.Philoſophũ oẽs unctionis cauſa relinquũt:hoc eſt,ungũtur oleo,et corpus exerceãt.Quintilianus libro primo:Ne illos quidẽ reprehẽdẽdos putẽ,qui paulũ etiam palæſtricis uacauerint.Nõ de ijs loquor,quibus pars uitæ in oleo,pars in uino cõſumitur, qui corporis cura mẽtẽ obruerunt (hos enim abeſſe ab eo quẽ inſtituimus, ꝙ lõgiſſime uelim)ſed nomẽ eſt idẽ ijs à quibus geſtus motuſq; formãtur,ut recta ſint brachia,ne indoctæ ruſticæ'ue manus, ne ſtatus indecorus , ne qua in proferẽdis pedibus inſcitia,ne caput oculiq; ab alia corporis inclinatione diſſideant.Huc pertinet Virgilianum illud:

Exercent pingues oleo làbente palæſtras.

Oleum autẽ illitũ ſtipat cutẽ,neruos cõfirmat , roborat corpus, & ſummos cõſumit humores. Vnctionẽ igitur etiã medici probãt,tũ ad corporis uires,tum ad tuendã ſanitatẽ,& alendum calorem. Simul ut increpuit.] Cum primum inſonuit. Leuiſſimam delectationem grauiſſimæ,ut ipſi ferunt, utilita=

ti anteponunt.] Antitheta ſunt, leuiſſima, grauiſſima. At cur addit hæc, ut ipſi feruntiſenſit à propoſito aliena ſe dicere. Nã Catulus hic diceret, nõ imitandos eos qui leuiſſima grauiſſimis anteponnut. Ea de cauſa Craſſus, qui dixerit eos garrire, non uult à philoſophis utilitatẽ percipi grauiſſimã confiteri, ſed illam eſſe quorundã Græcorum opinionem. Otij fructus eſt, non contentio animi, ſed relaxatio.] Senſus eſt, nõ fruimur otio, ut ſic contendamus animum uti neruũ in arcu, ſed ut eũ ſic à grauioribus curis relaxemus, ut à contentione funem remittimus. Propoſitum exemplo Lælij & Scipionis probare cõtẽdit, de quo ſic Valerius Maximus octauo lib. de Otio: Otium, quod induſtriæ & ſtudio maxime cõtrariũ uidetur, præcipue ſubnecti debet, nõ quo euaneſcit uirtus, ſed quo recreatur. Alterum etiã inertibus uitãdum, alterum ſtrenuis quoque interdum appetendũ eſt. Illis, ne prope uitã inertem exigant: his, ut tẽpeſtiua laboris intermiſſione, ad laborandum fiãt uegetiores. Par uero amicitiæ clariſſimũ Scipio & Lælius tũ amoris uinculo, tum etiã omniũ uirtutum inter ſe iunctũ ſocietate, ut actuoſæ uitæ iter æquali gradu exequebãtur, ita animi quoq; remiſſioni cõmuniter acquieſcebant. Cõſtat nanque eos Caietæ & Laurenti uagos litoribus conchulas & calculos lectitaſſe, idq; L. Craſſus ex ſocero ſuo Q. Scæuola, qui gener Lælij fuit, audiſſe ſe ſæpenumero prædicauit. Exemplum altius paulo repetimus, quia nonnihil facit ad otium, de quo nunc agitur. Quàm fuerint amici Lælius & Africanus, leges apud Ciceronẽ lib. de amicitia. Ex multis ſeculis uix tria aut quatuor numerãtur paria amicorum, quo in genere ſperare uideor Scipionis amicitiam & Lælij notam poſteritate fore. Ruſticari.] Agere ruri. Repueraſcere.] Ad leuitatẽ puerilẽ reuerti. Euolauiſſent.] Deſiderium ſignificatur hoc uerbo: ſicut et illo, & tanquã ex uinculis. Hic enim pro otio Craſſus agit in laborẽ, ideoq; cauſæ ſubſeruire debet. aliàs non eſt urbs homini ingenuo uinculum, ſed magnanimo uiro domus, & ſumma libertas. Non audeo dicere de talibus uiris.] Vbique Craſſo dedit in dicendo prudentiam, ac pudorẽ. Harum uirtutum eſt nihil de rebus ignotis temere affirmare. Quid enim temeritate turpius? inquit Cicero de Natura deorum. Quod ne faciat Craſſus, nõ ſemel inculcat Scæuolæ teſtimonium, nec ſuum de re indicium interponit. Scæuolæ autem, quòd Lælij gener eſſet ut teſti familiari credendum uidetur. Conchas & umbilicos.] Concha durior quorundam piſcium teſta, ut purpuræ, muricis, oſtreorum, myacum. Quin piſces ipſi, non eorum modo caua tegumenta, conchæ uocantur. ſed hic cõchas accipimus uacuas, quales etiamnum multæ in arena & litore colliguntur. Vmbilicus, lapillus rotũdus, nitidus, politus, in umbilici noſtri modum collectus: calculũ appellauit Valerius. Caieta, portus Inferi maris ad Campaniam, quod nomen ab Aeneæ nutrice acceptum hodie manet. Virgilius in ſeptimo.

Tu quoque littoribus noſtris Aeneia nutrix,
Aeternam moriens famam Caieta dediſti.

Lucrinus, lacus eſt Campaniæ ad Puteolos, qui ſuas quoque cõchas habebat: ſed apud Valerium legitur Laurentum, quod oppidum Latij maritimum Virgiliano carmine celebratum eſt. Vtra lectio præſtet, ſententiam nõ do: Lucrinum tamen quàm Laurentum legere malo. Legere.] Ex multis deligere. Ad animi remiſſionem.] Relaxationem paulo ante dixit. Sic enim eſt.] Hanc proſpexiſſe ſimilitudinem uidebatur, cũ diceret, ex urbe tanquam ex uinculis euolauiſſent. Aſſumpta autem eſt & ad probandum, & ad ornãdum: & quemadmodum otium, de quo agitur, ſic illa fructum delectationis habet. Fingere.] Formare. Solutas opere.] Labore operis defunctas. Geſtiunt.] Exultant animi, qui ſunt auibus celeriores. Itaque illud quod ego in cauſa Curiana.] Craſſus in ea cauſa quam dixit pro Curio ſecundo hærede ab Poſthumo, contra Coponios agnationis lege hæreditatem petẽtes, cum mentem non uerba ſpectari oportere contenderet, afferebat hoc argumenti: nõ omnes teſtatores adhibere poſſe iuriſperitiſſimũ, ut Scæuolã, cuius induſtria ſic uerba mentẽ exprimerent, ut ab illis recedere nihil eſſet neceſſe. quenque ſuo more loqui, ſententiam ex æquitate examinandam eſſe uerba non ita ſeuere tenenda. Si nullum (Scæuolæ dicebat) erit teſtamentum recte factũ, niſi quod tu cauendi peritiſſimus ſcripſeris, omnes ad te ciues teſtamenta conditurí cum tabulis ceratis uenient. omnium teſtamenta tu ſcribis unus. Quid igitur, inquam, quando ages negotium publicum in ſenatu, in comitio, in foro? quando ages negotium amicorum? quãdo tuũ? quando denique nihil ages? hoc eſt, quando eris in otio? Tum illud addidi: Mihi liber eſſe non uidetur, qui non aliquando nihil agit. Hæc poſtrema ſententia præſentem diſputationẽ iuuat. Cum M. Cato in principio ſcripſit Originũ ſuarum, clarorum uirorum atque magnorum non minus otij quà negotij rationẽ extare oportere: claris uiris atque magnis otium cõceſſit, eius rationẽ haberi uoluit. Natura omnia animalia alterna reficit quiete. nã quod caret alterna requie, durabile nõ eſt. Libertas, eſt poteſtas uiuendi ut uelis, ut ait Cicero in Paradoxis. Et Perſius: An quiſquã eſt alius liber, niſi ducere uitã Cui licet ut uoluit? licet ut uolo uiuere, non ſum Liberior Bruto? Si uult igitur alterna quiete refici natura, liber eſſe non uidetur, qui non aliquando nihil agit. Vitam inſuauem.] Dixerat Catulus nullam: retulit Craſſus inſuauẽ, quia uita inſuauis pro nulla ſolet haberi. Ad diſputandum deterret.] Cur ita deterret? quia ſi uitam inſuauem ſine ſtudijs putant, et icciroo in ſtudijs multi ſunt, neceſſe eos multum proficere, & eſſe periculum coram tam cupidis doctiſq; diſputare. Cõfirmat illud exẽplo Lucilij poetæ ſatyrici, hominis in ridendis uitijs perurbani, & in multis acerbi. Hinc illud Perſij: Secuit Lucilius urbẽ,

Te Lupe, te Muti: & genuinum fregit in illis.

Viri doctrinam probat Cicero, eiuſdem lutulentũ carmen inſectatur Horatius. Perſium.] De Perſio hoc Cicero mentionẽ facit in Bruto: Caij filius, inquit, qui cõſul cũ Domitio fuit, unã orationem de ſocijs & nomine latino contra Gracchum reliquit, ſanè, & bonã & nobilẽ. Tũ Atticus: Quid ergo eſt ne illa Fannij? Nã uaria opinio pueris nobis erat. Alij à C. Perſio literato homine ſcriptã eſſe aiebant, illo quem ſignificat ualde doctũ eſſe Lucilius. Ex his intelligere facile eſt, tẽporibus Gracchi floruiſſe Perſium, & oratorẽ fuiſſe. Aulus Perſius poeta uixit tempore Neronis, de quo nihil in præſentia. Lælium Decimum accipio, C. Lælium Africani amiciſſimum, de quo paulo ante dictum eſt. Nullus præter hunc fuit temporibus illis nomine bonitatis & doctrinæ clarus ad memoriã. Lælius in primis, ut ait Cicero, eloquẽs habebatur, ſed multo tamẽ uetuſtior erat, & horridior ille, quàm Scipio. Audijt Diogenem & Panetium doctos homines: & philoſophia duce, tantum doctrina & temperantia ualuit, ut literarũ, eloquentiæ, ſapientiæ denique primas hominum iuditio teneret. Fuit certe bonus, ſi ſapiens, & nõ illiteratus: qui ſuaues, ut tempora ferebant, dixit & ſcripſit orationes. Sed ut à Sergia Galba eloquentia, ſic à Perſio doctrina ſuperabatur. Nihil ad Perſium.] Hoc eſt, Perſio non erat in doctrina cõparãdus. Fuit alius Decimus Lælius, de quo Valerius mentionem facit quarto libro, capite de Amicitia. Mala non intelligi orationẽ meã, quàm reprehendi.] Relata ſunt hæc: prius retulit ad ruſticos, poſterius ad Catulũ & Cæſarẽ. Cur autem Cæſar recuſationem Craſſi non improbet facit ratio libri, quæ longiores extra rẽ egreſſiones non patitur. Eodem pertinent hæc uerba: Sed cur impedimus Antonium? Nauaſſe operam.] Operæpretium tuliſſe. Partes.] Munus & negotium datum. Quid nam? inquit Catulus.] Interrumpitur ſermo Craſſi propenſa uoluntate Catuli,

te Catuli,

te Catuli,qui quiduis potius concedat,quam ut fructis diſputationis excludatur.Aequum eſt enim,ne is ſit dare paratus, qui ab alijs petit.Nec temere dictum eſt,Vt hic ſitis hodie.præparatio eſt ad pomeridianam diſputationem, de qua agitur in libro tertio. Ad fratrem promiſerat.] Iulium Cæſarem intelligit,quem ueriſimile eſt,cœnam fratri Catulo promiſiſſe (ueriſimilia eſſe debent ea quæ finguntur)& promiſſo nõ ſtetiſſe.Si Catulus ad alium promiſiſſet,fidem præſtare debuiſſet ne cui ſit moleſtus.fingatur abeundi cupiens,retineatur tamẽ ad ea quæ ſequentur.Cæſar audire malit,quàm fratrem excipere.in hoc enim diſputationis eſt expectatio. Nequi domi imperaram.] Non iuſſeram mihi cœnam apparari domi.

AVDITE uero,audite,inquit. Hominem enim audietis de ſchola,&c.] Queri poteſt,cur Antonio, qui ſemper diſſimulator artis fuit,datæ ſint partes explicandi artificij.Ego ſic iudico,quòd Craſſus & grauior & ornatior erat, ideo granẽ diſputationem primum tractare potuiſſe de uniuerſa rhetorica, de natura,ſtudio,arte,exercitatione,& ſcientia rerũ maximarum,poſtea de elocutione tertio libro.quòd autẽ Antonius eſſet ſubtilior,& ornatus minus,nihil admodum de elocutione, multa de artis ſubtilitate diſſeruiſſe: quam etſi diſſimularet, probe tamen ſciret.hoc forte fingendi Ciceroni conſilium fuit. Exordia ſi parant auditorem,non hic ſunt neceſſaria.nõ enim modo parati,ſed etiam prope moleſti ſunt ij qui ſubaudiunt: nec tamen in re tranquilla bonum fuit incipere ex abrupto. quid enim erumperet animus?Principium igitur iocoſum ſtatuit,quo ſe modeſte extenuat:in diſſimulatione pergit,animis hilaritatem infundit.Legẽda ſunt omnia hilari uultu,ore ſubridenti,ut in ironia lepida fieri ſolet.Senſus eſt : Non ſum audiendus,quia non ueni de ſchola,atque à magiſtro,neque ſum Græcis literis eruditus.Impudentiæ eſt,me apud Catulum latini ſermonis & Græci doctiſſimum diſſerere latine de rebus inuentis Græcorum,idq; uelle docere alios , quod ipſe nunquam didicerim,ſed quia niſi adhibeatur oratio , non poteſt hoc ſtudium explicari:dicam,quandoquidem ita noluiſtis,quid de omni genere dicendi ſentiam. Confidentius.] Confidens in malum ſumitur,pro audaci.Terentius de Phormione paraſito: Homo confidens. Acceſſio.] Acceſſio eſt incrementum & adiunctio.Acceſſit ad auditores ſuperioris diei Catulus,& Cæſar. Linguæ ſubtilitatem.] Alia eſt lingua craſſa,pinguis & uaſta,ſicuti ruſticorũ:alia ſubtilis,gracilis,urbana,quæ ſuauius ac liberalius loquitur,ſicut Atticorum.hanc loquendi rationem dicere poſſumus linguæ ſubtilitatem. Subtile eſt(ut ſæpe diximus)tenue,gracile,& minutum. Siue artificium,ſiue ſtudium.] Quæ ſit ratio dubitandi,& ante dictum eſt,et modo dicetur.Si ars earũ rerum eſt quæ ſciuntur,rhetorica nõ eſt ars. Niſi acceſſit os.] Maluit os quàm orationem collocare.Os enim & locutio omnium eſt , oratio duntaxat oratorum.An uero ſine ore nulla rhetorica eſt?nulla ſanè,quæ exerceatur.Nam quæcunque ſcribuntur,eò tendunt, ut in exercitationem oris trahantur. Res mihi uidetur eſſe, inquit.] Præcepta ſunt artis.Quid aliud eſt ars,quàm præceptorum ad unum finem tendentium inſtitutio?Dicturus igitur de obſeruationibus rhetoricæ,primum inquirit,ſit'ne ars rhetorica.cenſet artem eſſe mediocrem,non omnino nullam.Principio definit artem:deinde probat à definitione,rhetoricam nõ eſſe proprie artem,ſed eã tamen,quæ præcepta habet peracuta ad pertractandos animos hominum,& ad excipiendas eorum uoluntates. Facultate præclara,arte mediocri.] Facultas eſt uis agendi facilius:quæ ſic differt ab arte:Ars eſt quæ cognitis,penitusq; perſpectis,& in unum exitum ſpectantibus rebus continetur.Facultas,tractandi facilitas, quæ quaque de re præcepta ſunt.Hoc quidquid eſt,bene tractare,præclarum eſt,ſed in eo multa dicuntur incerta . Ars, earum rerum eſt quæ ſciuntur.Interpretatur hæc Quintilianus, perinde atque non ex animo loquatur Antonius.Quidam,inquit, naturalem eſſe rhetoricen uolunt,& tamen adiuuari exercitatione non diffitentur,ut in libris Ciceronis de Oratore dicit Antonius,obſeruationem quandam eſſe,non artem.Quod non ideo ut pro uera accipiamus,eſt poſitũ:ſed ut Antonij perſona ſeruetur, qui diſſimulator artis fuit:Hãc igitur opinionem habuiſſe Lyſias uidetur.Quintiliano in hac parte nõ aſſentior. nõ negat eſſe artẽ Antonius,ſed rem eſſe dicit arte mediocrem:nec aliud dicit,aliud ſentit.Oſtẽdit libro primo eam eſſe philoſophorum diſputationem,qui negãt artem eſſe opinionum rerumq; dubiarũ : ad quarum mentem ſcientiæ mathematicæ,quæ demonſtrationibus cõſtant,proprie dicuntur artes. Ars,inquiunt,eſt earũ rerũ quæ ſciuntur: ſcientia,eſt cognitio demonſtratione quæſita,ut ait Ariſtoteles. Ars igitur eſt earum rerũ,quæ demõſtrari certoq; percipi queunt.Pauca in rhetorica demonſtrari certiſſime poſſunt.Res igitur eſt arte mediocris,aut nulla.Aliter accepit artem Fabius,aliter Antonius.hic proprie,ille communiter.Tutum erit hoc ſequi, quod ſuperiore diſputatione collegit,his uerbis:Antonius uehementer ſe aſſentiri Craſſo dixit , quòd neque ita amplecteretur artem, ut ij ſolerent qui omnẽ uim dicendi in arte ponerent:neque rurſum eam totam(ſicut plerique philoſophorum facerent)repudiarent. Oratoris omnis actio opinionibus,non ſcientia continetur.] Opinio eſt, dubiarum rerum:ſcientia certarum:actio,cauſa dictio. Apud eos dicimus qui neſciunt,hoc eſt,qui ſcientiam eorum de quibus agitur,nõ habent.Nam ſi haberent,quia ſcientia certa eſt, continuo aſſentirentur.perſæpe diſſentiunt ob dubitationem , frequenter igitur neſciunt.Hoc nolim dicere, ſemper eos neſcire apud quos habetur oratio:nonnunquam certa atque perſpecta proferuntur in medium,ut inde dubia & incognita comprobentur.Ea dicimus quæ neſcimus ipſi:hoc eſt ,quæ certa & indubitata ſunt,non utique dicimus,ſed probabilia & ueriſimilia,& quæ opinione conſtant,ſæpius uſurpamus . Inſurgit Quintilianus:Rhetoricen,inquit,nonnunquam dicere falſa pro ueris confitebor,ſed non ideo in falſa quoque eſſe opinione cõcedã:quia longe diuerſum eſt,ſibiipſi quid uideri,& ut alij uideatur efficere.Sit aliud ſanè,aliquãdo tamen falſis opinionibus acquieſcit orator,niſi unus eſt omniũ mortaliũ qui nunquam labi & errare poſſit . Verius Antonius:Ea dicimus quæ neſcimus ipſi:quòd in uniuerſum dictum fuiſſe non exiſtimo. multa ſunt enim in oratione , quæ ſcit orator : niſi dicamus , quod Socrates,nihil ſciri,certũq; teneri poſſe. Illi aliàs aliud iiſdẽ de rebus & ſentiunt & iudicant.] Quibus eſt cognoſcẽdi poteſtas,interim uarie flectũtur. cũ pars utraque probabilis eſt,& prior optime ſuã partem tutatus eſt, aſſentiũtur homines,& in eius ſententiã ueniũt.Si magnus orator inſurgat ex aduerſo,mẽtes animoſq; uertit in contrariũ. hoc modo neſciũt Sulpitius & Cotta,uter oratorẽ uerius deſcripſerit,Craſſus'ne an Antonius.hoc modo Craſſus qui ruſticano reſpondiſſet, diſputatione Galbæ diſtractus eſt. hoc modo proceſſu temporum in alia & alia opinione ſumus.hoc modo præiudicia ſæpe reſcinduntur. Alterutri neceſſe ſit falſum dicere.] Ad partes orationis omnes non debent hæc referri. Nec enim neceſſe eſt ut ſemper alter patronorum falſa dicat.Referemus ad finẽ, & iuris ueritatem:quæ ſi quando latet,litigant mortales, uerum prætendunt, uiam ſecant diuerſam. damnantur ij qui à ueritate deflexerunt . Quid ſi duo ſunt iuris eiuſdẽ?Quid ſi controuerſia eſt,errat ille qui non exiſtimat aduerſariũ eſſe iuris eiuſdẽ,quemadmodũ et ij qui putant habere ſe ius æquius cum habeant iniquius. Vterque noſtrum eadem de re aliàs aliud defendat.] Brutus olim duros lectores in Craſſum excitauit:alteri de Colonia Narbonenſi Craſſi orationem legendã dedit,alteri de lege Seruilia . contraria inter ſe de Rep.capita

contulit. Similis inconſtátia Ciceroni non ſemel obiecta eſt, quẽ contrarios ſæpe inire locos uidemus. Quinetiam defendit eos, quos grauiſſime accuſauerat, & accuſauit quos ipſe defenderat. Plus uno uerum eſſe non poſſit.] Aut res ita habet uti dicis, aut non. ſi ſic, in defenſione tua eſt ueritas: ſi non, qui ueritas in eo conſtare poteſt? Vnum igitur eſt uerum, cum ſic habet res, ut habere ſe dicitur. In eiuſmodi re quæ mendacio nixa ſit.] Orator interim mendacio utitur, ut Cicero in oratione pro Cluentio, & cũ ridet Cepaſios fratres, & cum tenebras offundit iudicibus. Orator ad ſciẽtiam ſæpe non peruenit, quando probabilibus & opinionibus, non autẽ certis rebus nititur. ut cum Cicero oſtendere conatur, Celium Clodiæ uenenũ dare uoluiſſe, quicum magna familiaritas eſſet. Orator aucupatur & quærit opiniones: ut cum Cicero in oratione pro Flacco ex opinione concepta de Græcis, Græculos teſtes refellit. Aucupatur errores, quæ ſunt animi declinationes à ueritate: ut idem pro Milone, cum aduerſarij aberraſſent, & de inſidijs præter ueritatem mẽtionẽ feciſſent, cepit hinc defenſionis anſam. & quo ad potuit, ſuſtinuit cauſam. Nulla oſtentatione uideris eſſe uſurus.] Nullius oſtentationis futuræ coniectura capitur ab extenuatione, qua ſe imminuit Antonius à confeſſione, qua fatetur ingenue rhetoricã eſſe rẽ arte mediocrem. Scite Cicero. Nam ſi decorum tenẽdum eſt, non fuit oſtẽtator Antonius. ſi dignitas eſt comparanda dicendo, & auctoritas, nulla maioris eſt auctoritatis oratio, quàm quæ ſine ullo fuco perducit animos ad ueritatẽ. Loquimur de dignitate quæ facit fidem, nõ de ea quæ gloriam captat: de qua ſic Catulus: Exorſus es non glorioſe, magis (ut tu putas) à ueritate, quàm à neſcio qua dignitate. Senſus eſt: Vſus es exordio non glorioſo ambitioſoq́; , ſed ducto à ueritate magis (ut tua fert opinio) quam à quadam ambitioſa & phalerata dignitate, quam arti ſuæ plerique circundare conantur. De ipſo genere.] De tota & uniuerſa rhetorica. Præcepta peracuta.] Leges ſunt quædam aut obſeruationes, quæ acuunt prudentiã, unde acute dicuntur: aut certe quòd ex acutis ſenſibus prodierint. Ea præcepta accommodantur ad perſuadendum. Vt autem quod uelint, efficiant, neceſſe eſt excipiant, id eſt inquirant & aucupentur hominum uoluntates, & eorũ animos pertractẽt, hoc eſt, quò uelint flectant. Huiuſce rei ſcientiam.] Impropriè dixit ſcientiam, qui paulo ante dixiſſet, oratoris actionem omnem opinionibus, non ſcientia contineri. Temere ac nulla ratione.] Temere, fortuito: nulla ratione, nulla arte: Callidius, maiore induſtria. Id poſſit notare.] Hæc ratio fuit inueniendæ rhetoricæ. dixerunt multa præclare, quibus erat ingenium felicius, & maior exercitatio. animum mouerunt argute pulchreq́; dicta. notauit aliquis locum, nomen impoſuit, & artem condidit. Quemadmodũ reperirentur.] Reperiuntur ea, quæ præceptis continentur. In locis quibuſdam.] Loci ſunt in ſingulis ſtatibus: ſtatus in ſingulis generibus cauſarum. Rationes iſtorum ac diſtributiones ſciat neceſſe eſt, qui reperire & ordine exponere uelit. Scit hæc Antonius ſed ſuam extenuat artem. SED de me uideo. nunc hoc propono, quod mihi perſuaſi, &c.] Res mihi uidetur, inquit, facultate præclara, arte mediocris. De arte priore loco, nunc de facultate præclara. Quintilianus, hæc aliter collocauit. diſſeruit primum, rhetoricé ne utilis, deinde an ars eſſet. & Craſſus ante laudauit eam, quàm tractaret quæſtionem, quatenus eſſet ars. Ratio quæſtionum ſic eſt, ut ſi ordinem ſeruemus. initio quæramus an ſit, deinde quid ſit, & quale ſit. An ſit aliqua dicendi facultas, non ambigit. tranſit igitur ad ſecundum genus quæſtionis, & nomen inquirit, rectè ne rhetorice dicatur ars. poſt qualis ſit, exponit. Rectus eſt hic ordo, nõ eſt prauus alter. Cur autem hæc de arte & eius laudibus repetuntur? Præcepta quæ daturus eſt, ad artem quandam pertinent, ut ad ſummũ genus. hoc erat initium diſputationis. Iam ne quis eam rem cõtemneret, quia parum ſcientiæ, multum opinionis teneret, addidit laudem, & facultatem honore cumulauit. Summa rerũ eſt: Dicendi facultas in ciuitate dominatur, iucunda eſt, ſubtilis, admirabilis, opulenta, potens in conſilio, in concione, in foro, in deliberatione, in laude, in uituperatione, in accuſando, in defendendo, in ſcribẽdis hiſtorijs. De me uidero, an quemadmodum ea reperiantur, poſſim uobis exponere: nunc hoc propono de artis laudibus, quod mihi perſuaſi, quamuis ars non ſit, ut quidã philoſophi contendunt, ut uolo, mediocris ſit ars, aut certe quaſi ars, tamẽ nihil eſſe perfecto ſummoq́; oratore præclarius. Is habet uſum dicendi, id eſt eloquentiæ uim: quæ etiam ſi in populo turbulento, et in unius aut paucorum imperio ſæpius conticeſcit, tamen in omni pacata & libera ciuitate dominatur. In diſſenſione ciuili magis arma regnant, quàm eloquentia: & in ſeruitute debilis eſt orandi facultas: ubique tamen & in omni tẽpore fert aliquem fructum. Hinc oblectatio, quæ primũ delinit aures, ac per eas in mentem penetrat. animumq́; demulcet. Iucunditas eſt in oratione moderata, in apta concluſione, in agẽda ueritate. Oratio moderata, pro modo rerũ temperata, & rerum uerborumq́; dignitate grauis. Vtitur hoc uerbo in Topicis: Itemq́; narrationes, ut ad ſuos fines ſpectent, id eſt, ut planæ ſint, ut breues, ut euidentes, ut credibiles, moderatæ, ut cũ dignitate. Et Quintilianus: Nec ego quẽquã deceperim, ut diſſimilem Ciceroni quoque plures partes placere. Nam præterquam planam & breuem & credibilẽ, uult eſſe euidentem, moderatam cũ dignitate. Sed in oratione moderata, debent eſſe omnia cum dignitate quæ poterunt. hæc ille. Oratio ſi moderata eſt, nec breuioribus membris concitatur, nec rapitur nimia celeritate, nec etiã langueſcit tardiore mora: moderationem ſeruat, & temperantiam. Eſt enim moderatio, temperantia. Cicero: Græci eam uirtutẽ σωφροσύνην uocant, quã ſoleo equidẽ tũ temperantiam, tum moderationẽ appellare. Ex contrario immoderatæ uidebũtur orationes, quæ modum in rebus & in uerbis non tenebunt: ut nimiũ breues, nimiũ longæ, nimis affectatæ, minus plus'ue ornatæ. Eſt enim, ut dixi, moderatum, temperatum atque tranquillum. Oſtẽdit illud Ciceronis in Oratore: Interdum, inquit, curſus eſt in oratione incitatior, interdum moderata ingreſſio. In moderatione quia maior eſt iucũditas, ij qui delectare & ſuaues eſſe uolũt, ea frequenter utũtur: ut Cicero pro lege Manilia de laudibus Pompeij: pro M. Marcello de uirtute Cæſaris. Artificioſa uerborum concluſio, clauſula eſt aptè & ſuauiter cadens. Concluſio ſi proprie dicitur, non eſt tota periodus, ſed finis eius, & extrema pars. ut cum Cicero dicit in Oratore: Nunc quot modis mutentur comprehenſiones concluſioneſq́;, dicendum eſt, Comprehenſiones, periodi ſunt: concluſiones, fines earum. Concluſio artificioſe aptatur, ſi duo tres'ne pedes aptè cadentes, & alijs conſentanei, ex arte collocentur in fine, ut hic: Neque me diuitiæ mouent, quibus omnes Africanos & Lælios, multi uenalitij mercatoreſq́; ſuperarunt. Pedes ſunt in fine, ſpondeus, tribrachus, ſpondeus: qui non ineptè cadunt ad aurium ſenſum. Suſcipere ueritatem dicitur orator, cum ueras agit cauſas, nõ argumenta, qualia ſunt tragicorum & comicorum. Argumẽta finguntur à poetis, & probabilia ſtatuuntur, non item cauſæ. Actor, id eſt hiſtrio, dum comœdias agit & tragœdias, imitatur ueritatem, non illam ſuſcipit agendo ut orator. Quid autem ſubtilius, quam acutæ crebræq́; ſententiæ?] Sententiarum aliæ ſunt graues, aliæ ſubtiles, aliæ mediæ: omnes ſuo loco laudabiles. Graues, primas habent. Antonius tamen, ut opinor, ſubtiles poſuit, quòd ipſe ſubtilis eſſet. niſi dicamus ſubtile & acutum, quidquid communẽ ſenſum fugit, acutius ingenium tantũ ſubit. Sentẽtias accipimus eas, quæ per exochen nomine generis appellantur: & hoc nominis latius paulo extendimus

tendimus, ad omnes res quæ eminent & excellunt in oratione, & ad feriẽdum ſenſum ſunt acutiores. Oratio aũt conſtat rebus & uerbis. ſi res illuſtres, uerba eodẽ modo illuſtria fuerint, admirabilem facient orationẽ, ut apparatum ludorũ inſignia. Quid admirabilius, inquit, quàm res, id eſt ſentẽtia bona, illuſtrata & illuminata ſplẽdore & dignitate uerborum? Quid plenius, id eſt opulẽtius, quàm omni rerũ genere cumulata, hoc eſt, aucta ditataq́; oratio? Quo rerũ genere cumulabitur? Reſpondet: Nulla non propria oratoris eſt res, quæ quidẽ ornate dici grauiterq́; debeat. Quomodo propria? Propria fit eius accõmodatione & tractatione. Quæ nam res ornate dici grauiterq́; debeat? Quæ aliquã habet in ſe dignitatẽ, non inferiorẽ oratoria elocutione. Quoniã in ſenatu uerſatur orator, illius eſt in dando cõſilio de maximis rebus cum dignitate explicata ſententia: ut cum agitur de Rep. de imperio, de uectigalibus, de pace, de fœdere, de bello. Idẽ in concionibus languentẽ populum incitat, ad leges antiquandas, ad bella capeſſenda, ad ſeruandã libertatem, ad exterminãdos improbos, ad infringendã dominationis poteſtatem. Eundem effrenatum et excitatum tẽperat atque moderatur. Coorta ſeditione, ſi uirũ eloquentẽ aſpexere, ſilent, arrectiſq́; auribus aſtant. Ille regit dictis animos, et pectora mulcet. In iudicijs eadẽ orandi facultate fraus hominũ, id eſt maleficium, ad perniciẽ, ut mortem, exilium, mulctam: & integritas, id eſt innocentia, ad ſalutẽ uocatur: accuſantur improbi, defenduntur innocentes. In genere ſuaſorio orator nunc cohortatur ad uirtutẽ, nunc à uitijs reuocat. In genere laudatorio uituperat improbos, laudat bonos, & ornat. In genere iudiciali, accuſando frangit cupiditatem: & conſolando, id eſt defendendo, mœrorem leuat.

HISTORIA uero teſtis tẽporum, lux ueritatis, uita memoriæ, &c.] Hiſtoriã breuiter quidẽ, ſed uehementer extollit. Artificioſa laudatio eſt. eò enim tendit, ut laudetur eloquentia, cuius uoce talis res & tanta immortalitati cõmendatur. Laus hæc omnis ab utilitatibus & cõmodis, quæ ſubminiſtrat hiſtoria, ſumitur, & in breues quaſi definitiones deſcriptionesúe cõijcitur. Hiſtoria temporum teſtis eſt, quoniã teſtificatur qui tẽporum fuerit ordo, quid quoque tempore factũ dictumúe ſit: ut hiſtoria Romana annos cõmemorat ab urbe condita, regum ætates, conſulũ annos, dictatorum dies, illuſtrium rerum tempora digerit in ordinẽ. Hiſtoria lux eſt ueritatis, illuſtratio rerum geſtarũ, non fabularum, quæ non ſinit res geſtas & illuſtres uiros latere in tenebris. Cuius prima lex eſt, ne quid falſi dicere audeat, deinde ne quid ueri non audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribẽdo, ne qua ſimultatis. Hiſtoria, uita memoriæ dicitur, quia nõ ſinit hominũ rerumq́; memoriã cadere & aboleri. Viuit in ea monumẽtum eorum quæ cõtinet, ac multis ſæculis eodẽ uigore floreſcit. Quòd aũt cauſas explicat omnes, uel caſus, uel ſapientiæ, uel temeritatis, hominumq́; ipſorum nõ ſolum res geſtas, ſed etiam qui fama ac nomine excellant, uitam exponit, atque naturam: & quæ ſequamur, & quæ fugiamus, haud dubie proponit: magiſtra uitæ, & prudentiæ cõſilijq́; adminiſtra merito uocatur. Quoniã uero res uetuſtas perfert ad poſteros, & quæ longe à temporibus noſtris amota ſunt, ut reſciamus, efficit, habẽda quaſi nuntia uetuſtatis. Illam uox & eloquentia oratoris immortalitati cõmendat. Artis orandi munus eſt, uerba facere uel deriuatione, uel inflexione, uel cõpoſitione, uel imitatione: uerba deligere, nunc propria, nunc trãſlata, nunc exilia, nunc ſonantia, pro cuiuſque rei dignitate: formare orationẽ apto quodã charactere, et genere dicendi, quod ſubiectæ rei conueniat: eã uariare & diſtinguere floribus, et quaſi quibuſdã uerborum ſententiarumq́; inſignibus, id eſt, ornamẽtis figurarũ διανοίας καὶ λέξεως: argumenta tradere uel ad probandũ, uel ad refellendum: ſententias & res inuenire: inuentas deſcribere, id eſt, ordinare. Hoc, inquã, munus eſt artis orandi, non aliena laus, nec cum aliqua alia arte cõmunis. Obijciet aliquis, eſſe multos & philoſophos, & aliarũ ſtudioſos artium, qui ornate & copioſe loquuntur. Diluit obiectionẽ: id quidem eſſe uerum, ſed nõ minus ornatum illum eſſe huius unius. Hãc ſententiã confirmat hac cõparatione. Quemadmodum orator de ijs rebus quæ cæterarũ artium ſunt, ut geometriæ, aſtrologiæ, philoſophiæ, ſi modo eas cognorit, optime poteſt dicere: ſic cæterarũ artiũ homines, ut Plato, Ariſtoteles, Theophraſtus, ornatius illa ſua dicunt, ſi quid ab hac arte didicerunt. Didicerunt autẽ & agricolæ quidam, ut Scropha Tremellius: & medici, ut Aſclepiades: et pictores, ut Apelles, auctore Plinio, qui de rebus ſuis diſerte dixerunt, aut etiam ſcripſerunt. Obijciet iterum: Quid ſi plerique diſerte locuti ſunt, qui nunquam rhetoricas artes attigiſſent? Nihil mirũ, quia uis & facultas magna eſt in hominum ingenijs, idcirco multi etiã ſine doctrina, aliquid omniũ generum, atque artium conſequuntur: hoc eſt, ut non ſint à magiſtris eruditi, tamen nõ artes modo, ſed omne genus rerũ conſequuntur. Quomodo igitur cõſtat illud, quod aiunt, elocutionẽ totam arte perfici? De raris admodum nulla conditur lex, inquiunt iuriſperiti. Rarũ eſt illud ingenium, quod ſine ulla doctrina optime conficiat orationem: & ſi quod eſt huiuſcemodi, quia naturæ ſunt maximæ uires, pro ſumma arte eſt habendum. Quòd ſi quis exiſtimet multorũ cõmunem eſſe eloquentiã, refutari poterit duabus rõnibus, quibus illa eſſe oratoris propria demõſtratur. Prior eſt hæc: Singulæ artes habent aliquid propriũ, quo diſtinguuntur à cæteris: nulla earũ eloquentiã promittit, præter orãdi ſcientiam, quæ hoc unum pollicetur. Poſterior: Omnes artes ſine eloquentia ſuum munus præſtare poſſunt, orator ſine ea nomẽ ſuũ obtinere nõ poteſt. Cæteri ſi diſerti ſunt, aliquid ab hoc capiunt: hic niſi domeſticis ſe inſtruxerit copijs, hoc eſt, niſi ſuis uſus erit præceptis, ut ciuitas ſuis legionibus, nõ auxilijs, aliunde dicẽdi copiã petere non poſſit. Hactenus eloquentiæ cõmendatio. TVM Catulus, Etſi, inquit, Antoni mini. &c.] Eloquentiæ laude poſita, ſermone Catuli interrumpitur oratio, ut cur & quomodo laudata ſit, intelligatur: utq́; ad tacitã quæſtionem reſpõdeatur. Laudata eſt eloquentia, quia cũ ſcriptores id quod tractandum ſuſceperunt, cõmendationis gratia laudent, nihil aptius fieri poterat, quàm ſi eloquens extolleret eloquentiam, & ad eã laudandã, illam ipſam laudator adhiberet. Laudata eſt ſubtiliter & copioſe. Subtilitas eſt in perſpiciẽdis eius muneribus, copia in augendis. Minime impediendus eſt.] Oratori & philoſopho ſeni dedit comitatem. Frequenter accidit, ut moleſta ac ruſtica ſit interpellatio. Hæc Catuli etſi loco interiecta eſt, attamen ueniam petit. In trinumo.] Trinumus eſt Plauti comœdia, in qua Staſimus ſeruus exclamat ad uerba Lyſitelis adoleſcentis, probitatem præ ſe ferentis:

Non enim poſſum, quin exclamem,
Euge euge Lyſiteles, facile palmam habes.

Perge porrò.] Progredere ultra. Nox te, inquit, nobis Antoni expoliuit, hominemq́; reddidit.] Reſpondet ueluti ad tacitam quæſtionem. quærat enim quiſpiam, qua rõne Cicero adductus, Antonium ſibi ipſi diſſentientẽ fecerit? Id fecit ratio tẽporis. Libro primo Craſſum refellebat, nunc ſuã de re profert ſententiam: Illic ad controuerſiã, hic ad ueritatem diſſerit. Nox te expoliuit. Senſus eſt: Heſterno ſermone deſcribebas oratorem nõ expolitum, ſed rudem quendã & inopem humanitatis, atque inurbanũ, non hominem, ſed unius operis & unius induſtriæ remigem aut baiulũ: qui ueluti ſeruituti natus, propius accederet ad iumenta, quàm ad humanæ rõnis diuinã præſtantiã. Quòd ſi talis orator eras, neque expolitus, nec homo plane eras. Nunc deſcribis oratorẽ expolitum ingenio, humanitate, arte, uſuq́; præcellentẽ: in quo, cum ſis ora-

tor ipſe, expolitus eſſe uideris, et homo præſtat. Cæcilius, nomē eſt comici poetæ Remiges, qui remos impellūt. Baiuli, qui corpore onera portāt, corpus non animum exercent, ideoq; ad beluas proxime accedunt. Diſcipulos abducerem.] *Iocatur Antonius opportune, ut animi recreati liberali ioco, ſint alacriores ad audiēda quæ ſubſequūtur.* SEQVITVR igitur; Quoniam nobis eſt hic, &c.] *Poſteaquam dictum eſt, qualis & quantus ſit bonus orator, dicendū uidetur, quod negotium, quodq; munus eius ſit, & quæ genera quæſtionū ſuſcipere debeat. Nā Craſſus lib. 1. quædā rhetorica præcepta repetiuit à Græcis: quid ſentiret ipſe de cauſarū generibus, & quæſtionum, de inueniendis argumentis, de conciliādis animis et mouēdis, de collocatione, de partibus orationis nō expoſuit. Is enim liber erat ad explicandas controuerſias cōſtitutus, hic aūt comparatus eſt ad deſcribenda præcepta rhetoricæ. In illo Craſſus oſtēdit duo prima genera quæſtionum eſſe, in quibus eloquentia uerſaretur, unum infinitum, alterū certum. Infinitū dicit, in quo aliquid generatim, id eſt in uniuerſum genus, ſine certa perſona, certoq; tēpore quæritur, ut expetēda'ne eſt eloquētia, expetendi'ne honores? Certū quæſtionū genus definit id, in quo quid in pſonis et in cōſtituta re et definita quæritur: id eſt, in quo cōtrouerſa res eſt certa perſonarū rerumq; periſtaſi definita. Res eſt cōſtituta atque definita, quā certū cōſtituit, et in anguſtias redegit negotiū. Dico negotium, περίστασιν. Vt certe quæſtionis definitio facilius intelligatur, & agatur de munere oratoris, ſubijcit eas cauſas, quæ in foro atque in ciuiū cauſis diſceptationibusq; uerſantur. Cōtrouerſiæ ſunt iudiciales et deliberatiuæ, ex quibus aliæ agebantur in foro, aliæ in ædibus ſacris, in curia, in comitio, ad haſtas centumuirales. Breuiter dixit, has omnes appellauit ciuiū diſceptationes. Diſceptationē aliquando dicit κρινόμενον & iudicationē, ut in oratorijs Partitionibus loquēs de ſtatu. aliquādo cognitionem forenſem & ſuaſoriā, ut in eodē libro: Aut auſcultator eſt modo qui audit, aut diſceptator, id eſt, rei ſentētiæq; moderator. Significat laudationes hoc nomine nō teneri. Antonius. n. quæſtionē finitā diuidit in duas ſpecies, ſicut olim Anaximenes et Plato fecere duo ſumma genera cauſarū in quibus uerſaretur orator, iudiciale, et cōcionale. Vnā ponit in lite ordināda, cauſa iudicialis eſt. alteram in cōſilio dando, quæ ſuaſoria aut deliberatoria uocatur. Tertiū genus eſt laudatoriū, quod poſuit Craſſus libro primo: Nō negabo, inquit, me didiciſſe, cauſarum, quæ ſine à cōmuni quæſtione ſeiunctæ, partim in iudicijs uerſari, partim in deliberationibus: eſſe etiā genus tertiū, quod in laudādis aut uituperandis hominibus poneretur. Idē genus ponit Ariſtoteles primo libro Rhetoricorū: τρία γένη τῶν λόγων τῶν ῥητορικῶν, συμβουλευτικόν, δικανικόν, ἐπιδεικτικόν. Idē Ariſtoteles rhetoricas artes maxime illuſtrauit, digeſtis in multos libros omnium ſuperiorum ſuisq; de dicendi ratione præceptis, quorū pars excidit, pars adhuc extat. Scire ſe res Ariſtotelis non dicit Antonius, ut ſuo more diſſimulet, ſed ab alijs audiſſe. Nec excludit exornationem: ſed quia non multum tribuebat arti, & uias parū tritas ſequebatur, inductus eſt à Cicerone, qui duo genera cauſarū faceret: tertiū, etiamſi opus eſſet, id eſt, quodāmodo neceſſariū, putaret tamen minus eſſe neceſſarium, quoniā ex ijs fontibus unde omnia ornate dicendi præcepta ſumuntur, liceat etiā laudationem ornare: et quæ traduntur in homine laudanda, unicuique ſunt obuia: nec omnia quæ cadunt in oratorem, proprijs egent præceptis. Quia igitur nō eſt hoc genus difficile, nō uult eſſe in præceptis: quāquam de illo ad finem huius libri multa diſputabit. Laudatio plurimū debet habere ſuauitatis, quia ſit magna ex parte ad delectationem comparata. Hoc ſignificat Antonius, cum dicit eo genere et ſe et oēs qui affuerūt, delectatos eſſe uehemēter, cum Catulus oratione funebri publice matrem ſuā Popiliam laudaret, quo ſermone & generis laudandi proprietatē, & iucundā Catulo præſenti memoriam, et mulieris ornamentū nouum breuiter amplexus eſt. Suauis eſt hæc oratio, quæ paruis excurſionibus ornat illuſtres uiros: ut cū paulo poſt de generibus bonorum dicturus, mētionē facit orationis eius quā Craſſus habuit cenſor contra Cn. Domitium collegam ſuum. In his ſimilibusq; apparet, quantus Cicero ſermonū ſit artifex. Popilia ſi matronarū prima laudata eſt, errauit Plutarchus in uita Camilli, qui diu ante Popilā funebris orationis honorē matronis conceſſum memorat, eò q ornamenta ſua ad perſoluendum Apollini uotum contuliſſent: niſi fortè tanto tempore poſt id ſenatuſconſultū nulla ſit laudata: quod nulli credibile eſt. Plutarchū ſecutus eſt Rhodoginus. De oratione Craſſi contra Cn. Domitium, mentionē facit in Bruto: Ipſa illa cēſoria cōtra Cn. Domitium collegā non eſt oratio, ſed quaſi capita rerum, & orationis cōmentarium paulo plenius. De inimicitijs Craſſi et Domitij, Plinius capite primo, lib. 17. Nobiliſſimarū gentium ambo Craſſus atque Domitius cenſurā poſt cōſulatū ſimul geſſere, anno cōditæ urbis dclxij. frequentē iurgijs propter diſſimilitudinē morum. Lege apud eum quæ ſequuntur. lege quoque Valeriū Maximum de Luxuria, libro nono. Laudatio, ut ante diximus, quia minus eſt πραγματικὸν, ſæpius ad oſtētationem comparatur, habere debet uoluptatem & ſuauitatem. In ea quædam loquimur, dicimus quædā. loquimur citra oratudi facultatē, dicimus ex arte oratoria. Hic præceptionibus nō illic opus eſt. nō enim omnia quæcunque loquimur. uidentur ad artē, & ad præcepta reuocanda. Quæ dicimus, materia cōſtant et ornatu. Ornatus eſt aſſumēdus ex ijs fontibus, unde omnia ornate dicēdi præcepta ſumuntur. Quos fontes ais? Eos qui continent rōnes eloquendi, quæ uerba ſint elegātia, grauia, ſonantia, propria, tranſlata, qui ſint tropi, quæ ſchemata uerborū atque ſentētiarū, quæ amplificationes, qui character, quæ iunctura, collocatio, numeroſa compoſitio. Hi ſunt rhetorū fontes, unde omnis ſumitur ornatus, de quibus copioſe diſſerit Craſſus libro tertio. Ea cauſa fuit cur hic prætiriret, ne partes cōfunderētur. Materiā laudis dixit elemēta, quia quemadmodum corpus phyſicū ex quatuor efficitur elemētis, calido, frigido, humido, ſicco, ſic ex generibus bonorum laus perfecta cōſtatur. Bona ſunt, aut animi, aut corporis, aut fortunæ. Animi ſunt, ſapientia, rerum diuinarum & humanarum ſcientia. Liberalitas, mediocritas in dāda & accipienda pecunia. Fortitudo, uirtus in ſuſcipiēdis recteq; ferēdis belli periculis, & cōſtantia in rebus aduerſis. Vrbanitas, affabilitas, uenuſtas, Græce εὐτραπελία, habitus moderate ludendi & iocādi, in hominum cōgreſſione. Iuſtitia, quæ cuique ſuū reddit. Magnificētia, uirtus in ſumptibus magnis. Pietas, iuſtitia in deos, patriā, & parentes. Gratia, quæ beneficium compenſat acceptū. Manſuetudo, lenitas animaduertēdi, ſiue puniendi. Qui nouit has aliasq; uirtutes, nō ſtatim laudabilis, ſed qui per eas aliquid præclare aut fecerit, ſi agendum erat: aut tulerit, ſi ferendum. quāobrem uirtutes refert ad actionē, quoniā uirtus actione perficitur. Bona corporis ſunt, forma bona, id eſt, pulchritudo, uires, alacritas, ſanitas, ingenium: quæ etiā fortunæ ſubijcit, propterea q ſicut hæc omnia caſus auferre, ita quoque poſſe dare uidetur: aut q ea dicuntur eſſe fortunæ, quæ nō omnibus accidūt, nec ſunt poſita in cōſilijs noſtris. Alia ſunt bona fortunæ, Genus, id eſt, honeſta cōditio naſcendi: Propinqui, id eſt, cognati & affines: Amici, pecuniæ, opes: & ſimilia non efficiunt bonū uirum atque honeſtum. Laudatur tamen qui habuit, & bene uſus eſt: & qui non habuit, et ſapienter caruit: & qui amiſit, & moderate tulit. Cum ſint tria genera bonorū, alia dat natura, aut fortuna: ut ea quæ nō ſunt in noſtra poteſtate, cuiuſmodi ſunt patria, genus, forma, ingenium. Alia ipſi ſibi homines parāt, ut uirtutes. Quāobrem*

obrem in illis rebus ſe uinci æquo animo patiatur ſapiens, in his ſuperari ſe moleſte ferat. Ab ijs quæ natura dat aut fortuna, neq; merito laudamur, neq; uituperamur, niſi cũ ad uirtutem uitium'ue referũtur. Ab alijs laus eſt omnis et gloria, à uitijs contrarijs uituperatio. CVR igitur dubitas, inquit Catulus, facere hoc tertiũ genus, etc.] Laudatio ineſt in ratione rerum, id eſt, ſic cadit in oratorem, ut copioſe & ornate tractari debeat, quẽadmodum res quæ ratione & arte dicendi cõtinentur. Oſtendit iſtud Antonius, qui laudãdi præcepta cõſtituit, & eſſe generis eius ornatum fatetur. Quærit igitur Catulus: Cur dubitas facere, id eſt, ponere hoc tertium genus ἐπιδεικτικὸν: quoniam ineſt, id eſt, cũ inſit in ratione & arte rerũ quas uerſat orator? Et quoniam Antonius dixit, ut laudis elemẽta nemo tradat, neminẽ eſſe qui neſciat quæ ſint in homine laudãda: refert in aduerſum genus, hoc quidem eſſe facilius cæteris duobus (liberius eſt.n. nec pugnat in aduerſarium, & habet materiã in ore populi frequentem) non iccirco tamen excerpendum eſſe, id eſt, excipiẽdum & eximẽdum de numero cauſarũ. Hæc autem quæſtio mota eſt duabus de cauſis: ut intelligeremus duobus generibus notis, iudiciali & ſuaſorio, recte agi poſſe quæcũque cadũt in oratorem: deinde ut ordine ſtatueretur materia, quæ ſæpe tractãda ſit oratori, etiãſi propria nõ habet præcepta. Illã in quinq; genera diſtribuit, in teſtimonia, in legationes, in obiurgationẽ, cohortationem, cõſolationem, in hiſtoriã, in theſin & infinitã qõnem, de quibus ordine dicturus eſt. Nolo, inquit Antonius, omnia quæ cadunt aliquando in oratorem, quãuis, id eſt, quãtumuis, exigua tenuiaq; ſint, ea ſic proprijs diſtinctiſq; præceptis comprehẽdere, quaſi nihil poſſit dici ſine præceptis ſuis, proprijſq; rationibus. Nam & teſtimonium ſæpe dicẽdum: hoc eſt, arte dicentis aut confirmandum aut refutandum: nec iſtud leuiter, & uulgari more, ut in pluribus cauſis, ſed nõnunquam etiã accuratius ac diligentius pro neceſſitate cauſæ: nec tamẽ opus eſt aliquid etiam de teſtimonijs dicẽdis in arte tradere. Vtitur exemplo ſuo, ut propriore atque certiore. Cum Sextus Titius ſeditioſus ciuis & turbulentus (qui tribunus pl. multa contra Remp. feciſſet, & imaginem Saturnini propter ſeditiones è ſenatuſconſulto necati apud ſe haberet) accuſaretur, teſtimonium dixit Antonius: explicauit omnia conſilia conſulatus ſui, quibus illi tribuno pl. pro Rep. reſtiterat: quæq; ab eo contra Remp. facta arbitraretur, expoſuit: diu retentus eſt ab accuſatore & iudicibus: multa audiuit tum ab actore, tum à patrono, qui de more in iudicio teſtes interrogabãt: multa reſpondit illis interrogantibus. Sic accuratum fuit teſtimoniũ, quoniam agebatur cauſa Reip. et is erat teſtis, qui haberet auctoritatis plurimum. De hoc Sexto Titio facit mentionem Cicero in oratione pro Rabirio perduellionis reo: Quod tu ſi audiſſes, aut ſi ꝑ ætatem ſcire potuiſſes, nunquã profecto iſtam imaginem, quæ domi poſita, peſtẽ, atque exilium Sexto Titio attuliſſet, in roſtra atque in concionẽ attuliſſes: neque unquã tuas rationes ad eos ſcopulos appuliſſes, ad quos Sexti Titij afflictã nauem, et in quibus C. Deciani naufragium fortunarũ uideres. Dicet aliquis: Quid eſt quod ait, nihil eſſe de teſtimonijs in arte dicẽdum, cum uideamus rhetores ea de re præcipere? Qui nũc circũferuntur latini, artes non ediderãt Antonij tẽporibus, nec de teſtimonio multa præcepere, ceu de genere toto, ſed admodũ pauca ſicut de particula cauſæ: & quæ tradiderunt de teſtibus, aut nihil, aut parum ſtudia iuuerũt. Nota ſunt præcepta, nec illa referre eſt neceſſe. Tranſit ad aliud genus cauſæ, quod etſi genere orationis accuratiore ſolet uti, nõ tamen proprijs, ſed cõibus præceptis inſtruitur. Illud eſt legationum, quæ ſummis uiris propter prudentiã & auctoritatem demandari ſolent. Hinc illud Virgilianum: Delectos ordine ab omni Centum oratores auguſta ad mœnia regis ire iubet. Legationũ celebrium genera quatuor facit, unũ quod mãdata exponit in ſenatu ab imperatore, ut cũ quod legatus à ductore copiarum miſſus è caſtris ad ſenatum, mãdata ducis exponit. Solebãt.n. ductores exercitus ſcribere literas de rebus geſtis & gerendis, & ad ſenatum populi R. mittere legatos. Eodem recidit, ſi Romanus imperator mandata det ad externum ſenatum, aut ſi dux exteræ nationis Romam mittat legationem. Alterum contra, mãdata ſenatus perfert ad imperatorem, ut olim ad M. Antonium. Tertium ad regem, ut ad Pyrrhum. Quartum ad populum aliquem, ut ad Pœnum. In obeundis legationibus opus eſt eloquentia, non modo ut mandata dilucide exponantur & ornate, ſed etiam ut quod utile eſt, confirmetur: quod inutile, refutetur: ut flectantur animi: ut petita impetrentur. Ad hæc faciunt hæc præcepta quæ de iudicijs tradũt rhetores, & de cõſilijs. Confirmat his uerbis: Non deerit homini diſerto in eiuſmodi rebus facultas, ex cæteris rebus & cauſis cõparata. Aliud eſt genus obiurgationis, ut quo Cic. obiurgat Fuſiũ Calenũ octaua Antoniana. Aliud cohortationis, ut quo idem cohortatur populum R. ad recuperandam libertatem, Philippica quarta. Aliud conſolationis, quo utitur in quibuſdam epiſtolis, & undecima Philippica ad C. Trebonij mortem, quem grauiſſimo ſupplicio Dolabella affecerat. Ex his epiſtolæ dictæ ſunt obiurgatoriæ, exhortatoriæ, cõſolatoriæ, in quibus tandem obſeruata quædam præcepta ſunt, quæ, ſi Antonio credimus, non erant neceſſaria. Obiurgatio, cum ſit propinquorum, amicorum, notorũ correctio, & accuſatio quædã, ad iudiciale genus debet referri. Cohortatio, quæ ſtantem incitat: & conſolatio, quæ languentem erigit, partes ſunt ſuaſoriæ cauſæ. Hæc tria paulo ante cum eloquentiã laudaret, ſic tribuebat oratori: Quis cohortari ad uirtutẽ ardentius, quis cupiditatẽ uehemẽtius frãgere accuſando poteſt? quis mœrorem leuare mitius cõſolando? Non aũt ſine cã dicit, hæc ſæpe, nõ ſemper agi diſerte: quia frequẽter obiurgant imperiti, cohortantur, & ſuo modo conſolantur. AGE uero, inquit Antonius, qualis oratoris, & quãti hominis in dic. etc.] Hiſtoria quamuis magnis artibus excolatur, non habet tamen in arte dicendi propria præcepta: communibus inſtruitur, & obſeruatione quadam. Sed ne abeat indonata, ut illam paulo ante cõmendauit, ſic & nũc à cultu ornatuq; cõmendat: illius incrementa deſcribit: hiſtoricos illuſtres recenſet: quas optimi quique leges in hoc ſcripti genere ſeruẽt, paucis amplectitur. Oratoris eſt boni, & hominis in dicendo magni ac eloquentis, hiſtoriã ſcribere. Nã qui ordinem temporum digerit, regiones et loca deſcribit exacte, cõſilia tractat, res geſtas cõmemorat, ſuam de rebus ſententiã recte pronunciat, quiq; celebrat homines fama ac nomine illuſtres, aptat cõciones, exhortatiões, accuſatiões, legationes, facta, dicta, modos, euentus, et hæc omnia elegãti ueſtit oratione: magnus eſt orator. Hiſtoria, ut alia ferè omnia, ſuã habuit infantiã, tum apud Græcos, tũ apud Latinos. apud Græcos ſub Pherecyde, Hellanico, Acuſilao: apud Latinos ſub Catone, Pictore, Piſone, qui nõ tenebant quibus rebus ornetur oratio. Cõficiebant breuia quædam cõmentaria, et annales, reiq; nudas ſine ullis ornamentis memoriæ dabãt. Cato ſcripſit Origines urbiũ Italicarum, ex quibus ſolum breue fragmentum ſupereſt. C. Piſo cenſorius edidit cõmentaria, de quibus Plin. facit mentionem. Liuius nõ ſemel illum, & Fabium Pictorem nominat. Hi fuerunt exiles et inculti. Cicero de Legibus: Nam poſt annales põtificum maximorũ, quibus nihil poteſt eſſe iucũdius, ſi aut ad Fabium, aut ad eũ qui tibi ſemper in ore eſt, Catonẽ, aut ad Piſonem, aut ad Fannium, aut ad Vennoniũ uenias, quanquã ex his alius alio plus habet uiriũ, tamen quid tã exile, quàm iſti omnes? Publius Mutius Scæuola floruit anno ab urbe cõdita circiter quingenteſimo & octogeſimo. Eo Cicero uſus eſt

præceptore in iure ciuili. teſtatur ipſe in Lælio: Me ad pontificem Scæuolam contuli quem unũ noſtræ ciuitatis, & ingenio & induſtria præſtantiſſimum audeo dicere. Tum eloquentia florẽte et hiſtorias illuſtrãte, annales à Pontifice Max. proponi deſierũt. Pherecydes alius fuit Syrius philoſophus, alius Athenienſis, alius Lerius, ex inſula Lero, de qua agitur in præſentia, ſcripſit de Lero, de Iphigenia, de Dionyſij celebritatibus. auctor eſt Suidas. Hellanici hiſtorici duo nominantur apud ueteres: unus Mileſius, alter Mitylenæus, de quo nunc ſermo eſt. Hic uerſatus eſt cum Herodoto circa tempora Euripidis & Sophoclis: multaq; ſcripſit & hiſtorice et poetice. Acuſilaus uetuſtiſſimus hiſtoricus Argiuus, qui ſcripſit genealogias ex tabulis æreis, quas fama eſt patrem eius aream domus fodientẽ inueniſſe. Corrupte legitur, Acuſilas. Age uero perſequamur alia, quæ non egent præceptis ſuis. Qualis oratoris, & quanti hominis in dicẽdo, quaſi dicas boni et magni, putas eſſe hiſtoriã ſcribere? Si hiſtoria ſcribitur ornate et copioſe, quo ſcripta eſt ab Herodoto, Thucydide, Philiſto, Theopõpo, Ephoro, Xenophonte, Calliſthene, puto eſſe ſummi oratoris illam perpolire. Si uero ducitur ſine ullis ornamentis, ut noſtri. i. Latini ſcripſerunt ab urbe condita ad tempora Syllana, nihil opus eſt oratore. Satis eſt ſcriptorem non eſſe mendacem, &, quod eſt in hiſtoria primum, ſeruare ueritatẽ. Atqui ne latinos ut ingenij artiſq; ſteriles contẽnas, faciunt ueteres Græci, qui initio ſine oratorio cultu ſcriptitarunt. Erat hiſtoria nihil aliud niſi annalium confectio, id eſt, cõſcriptio cõmentariorum, quæ breuiter res ſingulorũ annorum perſtringerẽt. Non ab re dicis, Erat hiſtoria annalium cõfectio. Fuit poſtea & nunc eſt diſcrimen inter annales & hiſtoriã, quod Gellius oſtendit. cuius rei memoriæq; publicæ retinẽdæ cauſa, id eſt, ut conficerentur annales, et rerum publice geſtarũ memoria teneretur, ab initio rerum Romanarum uſque ad P. Mutium Scæuolam Põtificem Maximum res omnes, quarum memoria publica tenẽda eſſet ſcribebat Põtifex Maximus: ut qui cæteris pontificibus & ſacerdotibus præeſſet, ſacra libroſq; curaret, & otio domeſtico frueretur. Scripta efferebat in albũ, id eſt colligebat in tabulã, quã proponebat domi, hoc eſt affigebat in ea parte domus, in qua à populo legi cognoſciq; poſſent. Ii libri ẽe temporibus Antonij, aut q eſſent confecti à Pontifice Max. aut quòd magnitudine & fide cæteros præcellerent, annales maximi nominabantur. Hanc ſimilitudinem ſcribẽdi multi ſecuti ſunt, hoc eſt plerique ſcripſerunt annales more Pontificis Max. & ſine ullis ornamentis quibus ab oratore ueſtitur oratio, monumẽta atque memoriam reliquerunt: ubi res geſtæ notantur, quo tẽpore, quo loco, per quos homines geſtæ ſint, exponitur. Quid aliud deſideras? Nihil ad neceſſitatem, aliquid ad uoluptatẽ, ut conciones, ut ſententias, ut iudiciũ ſcriptoris, ut iucũdas deſcriptiones, ut eloquendi uarietatẽ. Sed hæc & ſimilia nõ erãt importata. primum uenerunt à Græcis in Italiam temporibus Craſſi. Oſtendit illud Ciceronis in Oratore: Et apud Græcos quidam iam anni prope quadringenti ſunt, cum hoc probatur: nos nuper agnouimus. Antea dum intelligeretur quid dicerent, unã dicendi laudẽ putabant eſſe breuitatem. Sanè breuitas in hiſtoria, ut Salluſtiana, laudatur: ſed ea quæ culta ſit & ornata, non ea quæ ſordeſcit inculta. Paulalum tandem ſe erexit hiſtoria, quæ iacebat humi uilis. Addidit illi maiorẽ ſonum uocis, hoc eſt orationẽ paulo grãdiorem Cælius Antipater, in eo lib. quẽ ſcripſit ad Læliũ de bello Punico: Nec modo narrator fuit ut priores, ſed ẽt exornator. Ille tamen ut homo neque planè doctus, neque maxime aptus ad dicendum, non diſtinxit hiſtoriã uarietate locorum, id eſt, nõ apte diſpoſuit uariãs deſcriptiones atque rerũ uoluptates, quibus delectatur auditor: neq; uerborũ collocatione, in qua eſt coagmentatio iuncturarum, et numerus: neque tractu orationis æquabili perpoliuit illud opus. De Cælio Antipatro dicit hæc Cicero in Oratore: Ne uerba traijciamus aperte, quo melius aut cadat aut uoluatur oratio: quod ſe L. Cælius Antipater in proœmio belli Punici niſi neceſſario facturum negat. O uirũ ſimplicem, qui nos nihil celat: ſapientẽ, qui ſeruiẽdum neceſſitati putet. Sed hic omnino rudis. Et hic quidẽ, qui hanc à Lælio ad quem ſcripſit, cui ſe purgat, ueniã petit, & utitur ea traiectione uerborũ, & nihilo tamen aptius explet concluditq; ſententias. Hiſtoria trahi debet in longũ ceu catena, ac leues & cohærẽtes habere iũcturas, molleſq; numeros, ut leniter & æquabiliter currat. Cicero in Orat. In hiſtoria placet omnia dici Theopompeo more, illa circũſcriptione ambituq;, ut tanquam in orbe incluſa currat oratio, quoad inſiſtas in ſingulis pfectis abſolutiſq; ſentẽtijs. Id aſſequi nõ potuit Antipater, neque rẽ perpoliuit, ut ædificia bonus architectus, ſed eamẽ dolauit, ut trabes rudis extructor. Vitium nõ hominis, ſed temporis fuit: nemo Romanus ſtudebat eloquẽtiæ, niſi ut in cauſis atque in foro eluceret. Quiſq; pro ſe contendebat, aut bella gerere, aut reſpõdere de iure ciuili, aut orare cauſas, ut honores et magiſtratus et gloriã ſibi pararet. Reliquæ artes inglorie iacebant.

APVD *Græcos aũt eloquẽtiſſimi remoti à cauſis forenſibus, &c.*] *Qui floruerint in hiſtoria Græci, commemorat. Cur ante Romanos rerum geſtarum memoriam, & cæteras res illuſtres, ut philoſophiã, mathematicas artes, medicinã, poſſint perpoliuerint, duas cauſas affert. Erant eloquentiſſimi, ut gens eſt ingenij mentiſq; fœcunda, ac omniũ ferè artiũ creatrix. Erant à cauſis forenſibus remoti & otioſi. Cum eſſet igitur dicendi præclara facultas, & otiũ, non fuit operoſum monumenta hiſtoriarũ cõpoſite & ornate cõficere. Latinis haud fuit ea uis et exercitatio literarum, & P. R. magis inhæſit ſtudium belli, quàm ſcientiæ. Quamobrem annis prope ſeptingẽtis non excelluit doctrinæ gloria, & multas artes ne ſuo quidem ſermone donauit. hinc rebus in magnis etiãnum laboramus inopia uerborũ. Herodotus princeps, id eſt primus inter Græcos, ornauit hiſtoriã ad annum trecenteſimum decimum ab urbe cõdita. Poſt illum Thucydides Olori filius. de quibus Quintilianus hoc modo: Hiſtoriã multi ſcripſere præclare, ſed nemo dubitat longe duos cæteris præferẽdos, quorum diuerſa uirtus laudẽ penè eſt parem cõſecuta. & quæ ſequũtur. Vtrique Cic. detrahit laudem numeroſe dicẽdi. nec dum numerus erat inuentus à Traſymacho, & diffuſus ab Iſocrate. cætera eloquentiæ ornamenta concedit. In Thucydide, inquit, orbem modo orationis deſidero, ornamẽta comparent: Iam ſi Herodotus eſt dulcis, effuſus, candidus, ſermonibus & uoluptate præſtans, ſi, quòd affirmat Cic. ſine ullis ſalebris, quaſi ſedatus amnis fluit: habes cauſam cur Antonius dicat ab eo ſe magnopere delectari. Thucydides aũt laudatus eſt ab omnibus, ut rerum explicator prudẽs, ſeuerus, grauis, nõ tam ſententioſus, quã ab Antonio per amplificationẽ dicitur, ſed ſententijs creber, uerbis aptus & preſſus, id eſt, neq; tumidus, neque redundans cõcionibus frequens: adeo charus Demoſtheni, ut eius hiſtoriam edidiciſſe, non tãtum legiſſe dicatur. Hic tu Antonij ſentẽtia omnes dicẽdi artificio facile uicit, ſic & Dionyſij Halicarnaſſei iudicio, ὡς δὲ τἀληθὲς ἔχει, ὃ καὶ πιθανώτερον, ὁ θαυμαζόμενος ... τοὔνομα διαφανέστατος τῶν συγγραφέων. Sic habet ueritas, & illa antiquior: Semper admirandi nominis eſt Thucydides, et maxime diuinus inter ſcriptores. Is cũ opibus et honore clarus eſſet, et eo nomine ueniſſet in ſuſpicionẽ proditionis, miſſus eſt in exiliũ. Nã Athenienſes inuidia & ſuſpicione nimiæ potentiæ moti, optimos quoſque et florẽtiſſimos ciues ὀστρακισμῷ dãnare, & agere extorres ſolebant. Ariſtoteles tertio Polit. ὁ γὰρ ὀστρακισμὸς τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν τρόπον τινὰ τῷ κολούειν τοὺς ὑπερέχοντας, καὶ φυγαδεύειν. Oſtraciſmus eandem quodãmodo uim habet quam tyrãnis: coercet*

enim

enim præcellentes uiros, & è ciuitate propellit. Herodotũ & Thucydidẽ non egiſſe cauſas ut oratores, inculcat Cicero: ut nõ ingenio Græci, ſed otio Romanos ſuperaſſe uideantur. Poſt Thucydidẽ ſcripſit Philiſcus, Siculus natiõe, patria Syracuſius: homo doctus, & in oratione dilucidus. Sed ne uiri laudemus ingenium, Cicero Græcis infenſus, aliò deriuat facultatẽ: illi otiũ fuiſſe, nihil defuiſſe, qui Dionyſij Siciliæ tyrãni familiaris eſſet, & regijs opibus & honore fulciretur: habuiſſe Thucydidẽ, quẽ poſſet imitari. Quintilianus illi tres anteponit, turbã reliquorum poſtponit. Philiſtus, inquit, meretur qui turbæ quãuis bonorũ poſt hos auctorum eximatur, imitator Thucydidis, et ut multo infirmior, ita aliquatenus lucidior. φίλισκος dicitur à Suida, & φίλιστος. Poſt hunc Theopompus & Ephorus, cũ ſtudijs rhetoricis ab optimo magiſtro fuiſſent inſtituti, non ſe ad fori contentionẽ, ſed ad hiſtoriam contulerunt. Conſilio & ſollicitatione præceptoris ſecuti ſunt genus quietũ, & ſuis aptũ uiribus. Cõmendat illos ab Iſocrate clariſſimo rhetore, è cuius ludo tanquã ex equo Troiano innumeri principes exierũt. Cõmendat ab ingenij præſtantia, de quo ſic iudicabat Iſocrates, Theopompum egere freno, Ephorum calcaribus Xenophon princeps, hoc eſt primus philoſophorũ, ſcripſit hiſtoriã. Diogenes Laertius: ἀκροατὴς Σωκράτους ἦν, καὶ ἱστορίαν φιλοσόφων πρῶτος ἔγραψε. Auditor Socratis fuit, primusq; philoſophorum ſcripſit hiſtoriã. Eius ſermo uſque eò dulcis eſt, ut eũ Gratiæ finxiſſe uideãtur, & eius uoce Muſas quaſi locutas ferãt. Indicant eius opera, quæ uſque ad hodiernũ diẽ florent. Scripſit aũt non hiſtoriam modo, ut aſcenſum Cyri, & rerũ græcarum cõmentaria, ſed etiam multos de philoſophia libros edidit, quos Diogenes enumerat. Quemadmodũ Xenophon nõ ab rhetoris officina, ceu Theopõpus & Ephorus, ſed à philoſophia Socratica profectus eſt: ita Calliſthenes auditor Ariſtotelis, à Peripatetica diſciplina prodijt, & ſecutus Alexandrũ magnũ, qui & Ariſtotelẽ audierat, hiſtoriã ſcripſit. tandem ab Alexãdro necatus eſſe cum tragico Nearcho fertur. Calliſthenes etſi ſecundus à Xenophonte philoſophus hiſtoriã ſcripſit, aliter tamen atque Xenophon ſtylum cõpoſuit. Ille rhetorico more, id eſt uehemẽter & eleganter utitur oratione: hic modo philoſophorũ molliter. ille acerbiore fertur impetu, hic leniore ſono loquitur & dulciore. Mollis eſt, inquit Cicero, oratio philoſophorũ, & umbratilis, nec ſentẽtijs nec uerbis inſtructa popularibus. Timæus Siculus hiſtoricus arrogãs, Thucydidẽ minorem ſe grauitate & ſpiritu dicebat. hiſtoriã Philiſti contemnebat. in Ephorũ inuehebatur. uitijs corruptus erat. Scripſit de Syria, & urbibus eius ac regibus, libros tres. Lege Plutarchũ in Nicia, & Suidã. Timæus eſt minimus natu horum omnium, id eſt iunior ijs qui ante numerati ſunt. In recenſendo, ſicuti par eſt, tẽporum ſeruauit ordinẽ: minimũ natu loco poſtremo collocauit. Obijciat aliquis Antonio: Qui tu potes de eruditione Græcorum ferre ſententiam; ſi (ut tu uis) non es à Græcis eruditus? Prouidit orator id poſſe dici. & inſeruit hæc uerba, Quantũ iudicare poſſum. & paulo poſt ob idipſum digreſſus eſt. In oratione Timæi laudat ſententias & uerba: quæ quidẽ perfecta laus eſt orationis. Nam ſi res & uerba rectè habent, quid aliud deſideratur? His duobus cõſtat omnis oratio. In rebus probat copiã & uarietatem: in uerbis, cõpoſitionem. Copia legẽtem magnifice accipit, uarietas delectat, cõpoſitio ſine moleſtia res explicat. His rebus ſunt uitia cõtraria, inopia, idẽ uerũ color, locutio diſſipata. Dicet aliqs, Si Timæus eſt omniũ longe eruditiſſimus, quõ Thucydides omneis dicendi artificio facile uicit? Quia poteſt eſſe maior eruditio, ut nõ ſit melior oratio. Nequaquam in eruditione ſunt omnia: & oratio in ſuo genere perfecta eſſe põt, quæ tamẽ nõ eſt optima. Timæo Plutarchus non multum tribuit, Diphilus illo teſte nõ plura.

HAEC cũ ille dixiſſet, Quid eſt inquit Catulo Cæſar, etc.]

Poſteaquã recenſuit celebres hiſtoricos, egreditur, ut ante dixi, quò occurrat uenientibus contra, qui dicant indecorũ uideri, eũ qui ſe græce neſcire fateatur, inducere de eruditione Græcorũ iudicium ferentẽ. Quibus ſic reſpondet, ut Antonio ſuũ morem diſſimulandiq; conſuetudinẽ relinquat, Quid eſt? Inquit Catulo Cæſar: ubi ſunt qui Antonium græce negãt ſcire? Cæſarem, ut iuniorem decet, interrogantem facit, ac interrumpentem filum orationis: Catulum ſenem, reſpondentem: Antonium uero, dirigentẽ ſermones ad eũ qui plus habet auctoritatis. Vt ſic faceret, decorũ perſuaſit. Quid eſt? admirantis interrogatio. Vbi ſunt qui Antoniũ græce negãt ſcire? Requirit illos, quoniam ſi adeſſent, & audirẽt hominem, ſubito mutarent ſententiam. Quot hiſtoricos nominauit? Laus à numero. Quàm ſciẽter? Laus ab excellenti cognitione doctrinæ; Quàm proprie de unoquoq; dixit? Laus à iudicio & eloquẽtia. Nam cuiuſque proprietates explicare dicendo, hominis eſt diſerti, et acute iudicantis, quid homo hominẽ præſtet, et quæ cuique ſit uirtus. Catulus, inquit, admirãs. Admiratur, & iam mirari deſinit, & ante mirabatur. Admiratur ſcientiam, nec opinatã. Mirari deſinit, eloquentia eminere Antonium. Admirabatur eum qui græce neſciret, in dicendo poſſe tantũ. Non ego, inquit Antonius, utilitatem aliquam ad dicendum aucupans, horum libros legere ſoleo. Vtilitatem à lectione poetarũ aliorumq; ſcriptorum percipi, & uberiorem ad dicendum materiam inde ſumi, Cicero in oratione pro Archia poeta, & primo de Oratore libro teſtatur. Sed hæc Antonio cõueniunt, qui ſine doctrina uellet orator uideri. Non ego utilitatẽ aliquã ad dicendum, & ad cauſas orandas aucupans, id eſt, uelut in aucupio quærẽs, horũ quot ante numeraui libros, et nõ nullos alios non philoſophorũ & poetarum, ſed hiſtoricorũ et oratorũ, lego: ſed eos delectationis cauſa, & quodã ſtudio cognoſcendi, legere ſoleo. At hinc oratio tua traxit colorem. Videris igitur & ad utilitatẽ lectitaſſe. Soluit hoc ſimilitudine. Cum in ſole ambulem, etiamſi aliam ob cauſam ambulẽ, ut propter ſanitatem, aut aliquã neceſſitatem, natura fit ut colorer, hoc eſt ut corpus colore fuſco ſubnigrum fiat: ſic cũ iſtos libros ad Miſenũ ſtudioſius legerim, ſentio orationem meã illorũ cãtu quaſi colorari. Sol multos efficit colores in nubibus, in uaporibus, in mari, in lõginquis, in propinquis. Hic accipiẽdus eſt color, qui à ſolis ardore corpori ſuffunditur. Similitudinẽ ducit à calore, quia nomẽ hoc frequẽter uſurpatũ eſt in ſchematis orationis. Ducit aũt ab eo qui nõ eſt nobis inſitus et naturalis, quiq; nõ expetitur, ſed accidit aliud agẽti, ut ſignificetur is color inductus orationi, qui nũquã ab Antonio fuerat expetitus. Quis eſt hic color? Ornatus quidam tam uerborum quàm ſententiarum. À quo ſumitur cantu? ab eo quem modulãtur idonei ſcriptores. Et hic cantus nihil aliud eſt, quã oratio ſuis modulis compoſita. Modulos dico, ſonos aptos, quos quiſq; bonus auctor in ſuo genere cõnectit. Hi ſunt in uerbis, in his aũt res, in rebus & uerbis oratio: quæ dum canitur, & ut eſt compoſita pronunciatur, ſe infundit animis noſtris, deinde noſtrum ſermonem colorat, & ſuo quodãmodo ueſtit ornatu. Miſenus mons eſt in ora Campaniæ, dictus à quodam Miſeno, qui Aeneam ſecutus erat in Italiam. Virg. lib. ſexto:

At pius Aeneas ingenti mole ſepulchrum
Imponit, ſuaq; arma uiro, remumq;, tubamq;,
Monte ſub aerio, qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, æternumq; tenet per ſæcula nomen.

Ad Miſenum, uillã habuit Antonius, in qua ſtudioſius legebat monumẽta Græcorũ, quia Romæ per impedimẽta ciuilia uix licebat. Quomodo ſtudioſum ſe dicit, qui ſtudia diſſimulet? Significat ſe fuiſſe cupidũ legendi dũ per otium liceret, non autem magnam operã dediſſe præceptoribus, propterea non late patere ſuam doctrinam, tãtum intelligere ſe quod cuique ſit

obuium, uulgoq́; notum: philoſophos non capere, poetas ne attingere quidē. In philoſophos ueſtros, id eſt, nobis notos & familiares ò Craſſe et Catule, aliquādo incidi, id eſt, ſum lapſus imprudēs, & legi, deceptus indicibus & inſcriptionibus librorū. Quia ſunt ferè inſcripti de rebus notis, ſpero me intelligere poſſe: quia de illuſtribus cupio cognoſcere: ſed uerbū prorſus nullū intelligo. Qui fit? Sūt anguſtis & cōciſis diſputationibus illigati, id eſt, minutis ſubtilibusq́; rationibus implicati.: Etenim philoſophi rimātur abſtruſa, et à populi ſenſu lōge remota, an res ſit, à quibus cauſis ſit, quid ſit, & qualis: an ſubſtātia, an accidēs, quid efficiat, quas habeat proprietates, quorū opinionibus ſtet aut iaceat: quibus argumētis probetur, quibus refutetur. Hæc & ſimilia philoſophicis notata uerbis, non apta ſed anguſta, nō grādia ſed cōciſa ac minuta dicūtur. Poetæ frequēter utūtur uerbis improprijs atque trāslatis. Inuſitatos uulgo loquēdi modos ambiunt. infarciunt epitheta, traijciūt uerba, circūducunt περιφράσεις, gaudēt allegorijs, et in his Latini quàm Græci moleſtiores. Itaque nō græca, non latina, nō uulgari, ſed quaſi alia quadā lingua loqui uidentur. Sunt igitur philoſophi & poetæ quos ſine opera præceptoris planè intelligere uix poſſis. SED illuc redeo. uidetis'ne quantū munus ſit, &c.] Quia digreſſus eſt à propoſito, eò ſe redire dicit, et id colligere propter quod hæc diſputatio fuit inſtituta, eſſe magnū munus oratoris, hiſtoriā, & flumine orationis et uarietate maximum, nuſquā tamē ſeparatim inſtructum rhetorū præceptis. Flumē orationis eſt copia, tum uerborū tum ſententiarum: quæ ſicuti flumen, abundat, & impetu quodā cōtinuo procurrit. Varietas, alia rerum; alia uerborum. Rerū uarietas in hiſtoria refert uiros illuſtres, mulieres inſignes, uirtutes generis diuerſi, mōtes, promōtoria, fontes, flumina, lacus, ſtagna, maria, arbores, gemmas, animalia, multa naturæ dona ac miracula, ciuitates, mores nationum, adminiſtrationes Rerump. magiſtratus, legationes, orationes, bellorum cauſas, imperia, prælia, uictorias, triumphos. In his alijsq́; rebus deſcribēdis euitat hiſtoricus illā ſimilitudinem quam habēt ij qui bella & alia quædā perpetuo narrant eodem modo, ut, hæ belli fuere cauſæ, ductus eſt ingēs exercitus, uictus hoſtis, ducti triūphi. Verborum uarietas nouas ac nouas monſtrat figuras, & ſingularū rerum aut peoprias aut aſſumptas appellationes, atq; etiā ſtylum mutantē genera dicendi pro rerum dignitate. Quid ergo differt flumē à uarietate? Poteſt eſſe flumē ſimilium rerum atque uerborum, non itē uarietas. Iam percurrit hiſtoriæ leges, quæ ſitæ ſunt ante oculos, id eſt, etiā mediocriter eruditis notiſſimæ. Prima lex eſt: Ne quid falſi dicere audeat. Hiſtoria.n. teſtis eſt temporum, lux ueritatis, magiſtra uitæ. Hæc aūt fabulæ conuenire qui poſſunt? Sane ſi falſa, non eſt hiſtoria, ſed fabula. Secunda: Ne quid ueri dicere nō audeat: hoc eſt, ne quid memoria dignum per metum ſupprimat. Nec enim ſic explet officium. & in metu deprehēſa, ſuſpicione tota laborat. Ne timeat igitur uiros potētes, ne metuat crudeles magiſtratus, ne exhorreat reges, ne formidet tyrannos. Lateat potius ad tempus, donec libere uagari, & uera canere poſſit. Tertia: Ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribēdo, ne qua ſimultatis: Præcipit ne quid uel augeat, uel imminuat, uel inuertat, aut per fauorē, aut per odium. Eſt.n. gratia, fauor: ſimultas odium, & priuata diſcordia. Differt iſta lex à prima. Aliud quidem eſt affirmare falſum, aliud ſubornare ueritatē, & ſic inſtruere, ut maior minor'ue appareat. In his tribus eſt hiſtoriæ fundamētum, & principium quoddā, ſine quo ſtabilis & firma cōſtare nō poteſt. In hoc quaſi fundamento exædificanda, id eſt ædificiorum more extruenda eſt hiſtoria. Omnis aūt materia ſubſtructionis huius poſita eſt in rebus & in uerbis. Sunt & his ſuæ leges. Quarta: In rebus ordo tēporum ſeruetur, ut cauſæ antecedāt, facta ſubſequātur. omnia exponātur eo quo geſta ſunt ordine. Vitioſum quidē, à poſterioribus ad priora deuolui, niſi ratio maior id fieri iubet. Quinta: Fiāt regionū deſcriptiones. Nam cognitis locis, non modo legentibus utilitas & iucūditas affertur, ſed & res geſtæ uidētur in hac luce multo clariores. Sexta: Non tantum ſeruandus eſt ordo rerum, ut conſilia primum, deinde acta, poſtea euentus exponātur: ſed in cōſilijs ſignificandū quid ſcriptor probet, in actis declarādum quomodo quid actum dictum'ue ſit: in euentis explicādum quid caſu, quid ſapientia, quid temeritate cōtigerit. Tres enim ſunt euentuum cauſæ. fortuna, prudentia, hominum temeritas. Fortuna Scæuola occidit regium ſcribam. Marcellus prudentia cepit Syracuſas. Temeritate Flaminius perdidit exercitum. Hæ quidem cauſæ ſunt tres, & oēs. Quod aūt hiſtoria maxime facit prudentē, & prudentia conſilium rectum ſequitur, fugit prauū, modos rōnesq́; quibus quidquā fiat exquirit: ſapienter agere, non temere uult. Et q eadē uirtus prouida, quò fortunæ ludibria trahunt rem, animaduertit: idcirco ſcriptor, ut iudex æquus, de cōſilijs, pronunciat, quō res geſtæ ſint explicat, atque effectis et euētis ſubijcit cauſas. Septima: In explicandis rebus geſtis dicendum qui homines fama ac nomine excellant, quā quiſque naturā ſequatur ac uitā. Id enim utile eſt lectoribus, ut habeāt quos imitari, et quos fugere poſſint, neq́; in ſuaſione et diſſuaſione illorum utātur exemplis. Octaua: Genus orationis fuſum atque tractum, & cum lenitate quadā æquabili profluēs, ſine hac iudiciali aſperitate, & ſine ſententiarū forenſium aculeis proſequendū eſt. Fuſum, quod lōgis periodis multa mēbra uincientibus cōſtat. Tractū, cuius partes ita ſunt quaſi cathenatæ atq; cōiunctæ, ut nō ante quieſcat animus, quàm ductus ſit in lōgum, ut expletam conſequatur ſententiā. Lene, quod molles & iuncturas & numeros habet. Aequabile, quod neque partium prodigioſa diſſimilitudine, neq; aſperitate deforme eſt. Iudicialis aſperitas in uerbis, oratio eſt plurimū uerbis grauibus, inciſis et membris breuibus utens, in quibus nec uocalium cōcurſus, nec conſonantiū rixæ, nec aſperi numeri magnopere uitātur. Aculei ſententiarum forenſium, ſunt affectus acerbi, et ſermones aſperi, qualibus utūtur oratores in foro, cū figunt aduerſariū. Quæ ſunt cōpoſitiones, modiq́; uerborum, dicentur in tertio libro: quāobrem hic breuiter et anguſte notantur. IN eodē ſilentio multa alia oratorum officia iacuerunt, &c.] Cohortationes & cōſolationes ex artificio præcepta nō quærere, iam dixit: quid igitur repetit idem? an inculcandi gratia? an amplificandi? an ut ſimilia quædam coniungat? addidit.n. alia duo præcepta & admonita. Nihil horum dici nō poteſt. Sunt aūt in artibus præcepta quaſi leges, ab eo qui diſcit, obſeruanda, ut eo quo tendis, cōpendioſa obſeruatione et methodo perueniat: Regulæ uulgo nominātur. Latius hic præcepta fundit ad ea omnia quæ maior poteſtas impat minori, ut dominus ſeruo, pater liberis, magiſtratus populo, impatoe militi. Hinc ſæpe cauſæ graues, in eos qui præcipienti nō obtemperarunt: in quo Manlius ne ſuo quidē filio pepercit. Admonita, quæ ad perſequendum quid, aut cauēdum, animaduertenda ſuggeruntur non uidenti. Peccant & qui bene monentes nō audiūt, & qui male monentibus obtemperant. Hinc materia laudis & uituperationis, hinc accuſationis et defenſionis argumentū. In his quæ nō habent locum in rhetorum præceptis, eſt theſis et infinita quæſtio: cui ſubijcitur infinita ſylua, quæ eſt propoſitorū copia. Illam plerique oratori dederunt. Omnis ratio (ut ait Craſſus lib. primo) aut eſt de infinitæ rei quæſtione, ſine deſignatione perſonarum & tēporum: aut de re certis in pſonis ac tēporibus locata. Hypotheſis hic definitur, certa definitaq́; cauſa. Verſatur in litibus, in deliberatiōibus, et in cauſa laudationis. Theſis eſt infinita generis quæſtio, ſine tēpore & ſine perſona conſtituta. hæc longe lateq́; patet. Comple-

ctitur

ctitur. n. quæſtiones innumerabiles, quæ in ampliſſima philoſophia cæteriſq; diſciplinis habentur: ut in aſtrologia, quanta ſit Solis magnitudo: in geometria, an terra ſit rotunda: in mathematicis. i. arithmetica, geometria, aſtrologia: in muſicis, in philoſophia morali, de bonis & malis, expetēdis & fugiēdis, honeſtis & turpibus, utilibus & inutilibus, de uirtute et partibus uirtutis: in politicis, de imperio, de re militari, de diſciplina ciuitatis: in iure ciuili, de uſu ciuiū, more hominū: in phyſicis, de natura. Quid? nullū poteſt eſſe genus orationis, quod ſit exceptū. Quas attigimus, enumerat artes. Alias tantū nominat, in quibus raro uerſatur orator: alias in multas diſtribuit partes, propterea q ſæpius cadūt in oratorē. Huius eſt enumerationis, ut quāta ſit infinita quæſtio, quod uulgus ignorat, intelligamus. An oratoris eſt, quæcūque res infinite poſita ſit, de ea poſſe dicere? Eſt, inquit, ſi minus ut ſeparatim, id eſt proprie philoſophorū more reſpōdeat, at certe ut in cauſa prudēter poſſit intexere: hiſce aūt ipſis de rebus ut ita loquatur, ut legū datores locuti ſunt. Quomodo? ſimpliciter, nō qua philoſophi digladiātur ppetua diſputationū ſerie. ſplēdide, nō cū ieiuna cōcertatione uerborū. Solē eſſe terra maiorem theorematis aſtrologiæ probatum eſt, inquit Ariſtoteles primo libro τῶν μετεώρων. Idē formā terræ rotundā eſſe oſtendit primo libro de cœlo & mundo. Quæſtiones infinitæ uagæ dicūtur ac liberæ, quæ nulla certa periſtaſi reductæ ſunt in anguſtias. Res bonæ aut animi ſunt, aut corporis, aut fortunæ. Malæ eodem modo. Quid bonæ res differūt ab expetēdis, malæ à fugiēdis? Nō omnia bona omnibus ſunt expetenda, ſed ſua cuique pro natura, ac conditione uitæ: & alijs alia mala fugienda. Aliquid eſt bonū, quod homini & huic homini non eſt expetendū? Quid differunt ab honeſtis et turpibus? Latius fuſa ſunt bona quàm honeſta. Omne quod honeſtū eſt, id quatuor partium oritur ex aliqua, inquit Cicero in Officijs. Honeſtum eſt igitur, quod eſt cū aliqua uirtute: Inhoneſtum, quod cum uitio. Virtus & uitium ſunt habitus animi, nō corporis & fortunæ. Honeſtum ab utili nō natura ſed cōſuetudine loquendi diſſidet. Vtile dicunt, quidquid affert aliquid cōmodi, etiamſi turpe ſit. Quid? exacte ſingula definire non eſt opus, cū iā ſint à nobis pleraque definita. Paucis multa cōplectamur. Virtute bene uiuimus. Iuſtitia tuemur hominū ſocietatem. Continentia pugnamus in ſæuientē appetitum. Prudentia expetēda ſequimur, fugienda uitamus. Magnitudine animi, res aduerſas et pericula ſuſtinemus. Liberalitate dona dignis ferimus. Amicitia diligimus beneuolētia iunctos. Fide ſtamus in dictis atq; cōuētis. Officio dicti factiq; rōnem reddimus probabilē. Reſp. ſocietas hominū legibus inſtituta, quæ ſuas opes tueri poteſt: Imperiū, poteſtas, magiſtratus, aut populi imperātis. Res militaris, diſciplina bellica. Diſciplina ciuitatis, ratio qua regitur ciuitas, ut ars politica atque legalis. Circūſcriptū modicis regionibus eſt, incluſum breuibus interuallis. Si orator agens de re ciuili, ſciētiaq; politica, relictis diſputationū labyrinthis rē breuiter amplectetur, id circūſcribet modicis regionibus, quod philoſophi, ut Plato & Ariſtoteles fuderūt ampliſſime: Mores hominum primū dicit, referens ad Remp. quæ ſuos habet mores ingenijs ciuium et publica diſciplina cōparatos: deinde morem hominum, conſuetudinē quæ iuris ciuilis eſt pars: poſtea mores naturales, qui naſcuntur à corporum & locorum tēperamētis. Vſus ciuiū, ius in rebus utendis. Cōſuetudo uitæ eſt, ea quæ dicitur cōuerſatio. Ratio Reip. ſtatus ciuitatis. Societas ciuilis, ciuium communio. Senſus hominum communis, prudentia natura & uſu cōparata. Series diſputationum, in qua quæſtio quæſtionem, difficultas difficultatē ordine connectit, & eadem de re cōtinuat orationem. Ieiuna concertatio uerborū, oratio inornata, et minime copioſa, qua philoſophi in diſputatione cōcertant. HOC loco, ne qua ſit admiratio, ſi tot tantarumq; rerum, &c.] *Multa numerauit Antonius, quæ proprias nō habēt præceptiones in arte dicēdi. Hæc et ſimilia tractari poſſe notis de genere deliberādi iudiciādiq; præceptis, cōfirmat ab artiū reliquarū ſimilitudine, quo de oratorū obſeruatione ſatis præcepiſſe uideatur. Si tot ſunt res numero, & tātæ magnitudine, cur nō habēt præcepta ſua? Nulla ſit admiratio: ſic fit in alijs artibus. Cū tradita ſunt cuiuſque artis difficillima præcepta, reliqua tradi nō eſt neceſſe. Pictura ſit exēplo. Qui hominis ſpeciē pingere perdidicerit, hoc eſt qui imaginem humanā delineare perfecte & exacte cognouerit, poterit cuiuſque formæ, ut uirilis, muliebris, auſteræ, & blandæ, elegātis, fœdæ, paruæ, magnæ: poterit cuiuſq; ætatis, puerilis, iuuenilis, ſenilis, etiāſi nō didicerit, ſpeciē exprimere. Sic habet pictura beſtiarū. Nō eſt periculum, hoc eſt, nihil timendū eſt, qui leonem aut taurum pingat egregie, ne idē in multis alijs quadrupedibus facere nō poſſit. È feris leonē, è pecore domeſtico taurum legit, quia ſunt animātia generoſa, ac frequēter expreſſa & in pugna beſtiarū, & in rebus geſtis Herculis. Sic igitur res eſt in arte pingēdi. In alijs artibus ſimilis eſt ratio. Nō eſt omnino ars ulla, in qua omnia quæ illa arte effici poſſunt, à doctore tradantur. Nō omnia tradit faber, non architectus, nō gubernator, non ſutor, non uaſcularius, non artium liberalium profeſſor. Sic fit in rhetorica: quæ ſi non eſt ars, ut plerique uolūt, tamē eſt ratio quædā, uel obſeruatio, uel exercitatio dicendi. Qui illā uim & facultatem adeptus ſit, ut diſceptatorū mentes ad ſuum arbitrium mouere poſſit, ille de toto reliquarū orationum genere non quærat. Diſceptatores eos uoco, qui cū aliqua ſtatuēdi diſcernēdiq; poteſtate audiūt, aut de Rep. ut in deliberatione, aut de rebus oratoris, ut in diuinatione, aut de ijs cōtra quos, aut pro quibus dicat orator, ut in forēſibus cauſis. À pictoribus uenit ad Polycletū ſtatuariū inſignē, qui cū Herculem fingebat, non erat cur quæreret quemadmodum pellem leonis, aut hydrā ſeptem capitum ſerpentē fingeret. Poterat informare minus, qui abſoluerat maius. Haud aliter orator, ſi iudicia deliberationeſq; ſuis partibus ſciat formare dicēdo, reliqua negotij minoris pulchra atque elegāti pinget oratione. Polycletus, inquit Plinius, Sicyonius Ageladis diſcipulus fecit Herculem qui Romæ fuit. Alia ſunt eius opa, quæ loco præſenti non afferunt lucem.* Tum Catulus.] *Catulū ideo fecit loquentē, quod ex eius ore non modo grauior cōmendatio, ſed etiā tutior ac liberior futura eſſet obiectio. Interloquitur, ut ante dicta cōmendet, ut rerū ſummā paucis colligat, ut obijciat qđ iure dici pōt ex aduerſo, difficilia eſſe propoſita, quæ ἄπορα appellātur. Ponere ante oculos eſt, rē ſic explicare uerbis, ut nō legi ſolū, ſed etiā corā agi, & oculo ſubijci uideatur. Quæ rē ponit ante oculos figura, dicitur ὑποτύπωσις. Ea utitur genere orationis illuſtri, ac pluſquā dilucido.* Diſcere, ut hic ſumitur, eſt arte atq; rōne cōprehendere. Deduxiſti totum hominē in duo ſolum genera cauſarum, *id eſt, totā oratoris artem reuocaſti in iudiciale & ſuaſoriū genus. cætera innumerabilia, ut teſtimonia, hiſtorias, cohortationes, monitus, conſolationes, quæſtiones generis uniuerſi, exercitationi & ſimilitudini reliquiſti. Exercitatio frequentioris eſt uſus, qui rerum magiſter eſt: ſimilitudo, collationis. Similitudo, ea quorum præcepta nulla ſunt, cum his quæ continentur arte, confert. Illa ſcribenda, diſputando, dicēdo, & res intelligere, & oratione tractare cōſueſcit.* Videto ne in iſtis duobus generibus quæ facis, ſuaſorio & iudiciali, hydra tibi ſit & pellis, *id eſt opus minus:* Hercules aūt, *id eſt alia opera maiora, ne in illis rebus quas prætermittis, nulloq; egere præcepto ſuo dicis, relinquantur. Alludit ad Herculem Polycleti, de quo paulo ante mentionem fecit Antonius: nec reprehendit, ſed monet cum dicet, Videto. Nec temere monet, ſed cur id faciat, oſtendit, cum ait:* Non enim mihi minus

operis,& quæ ſequuntur.Non minus operis,hoc eſt difficultatis,uidetur,de uniuerſis generibus rerum,id eſt q̃onibus infinitis,quàm de ſingulorũ cauſis,id eſt q̃onibus finitis, ac multo etiam maius de natura deorum, quàm de hominũ litibus dicere. Præter illa plurima quæ oratori diſcenda confirmat Antonius,ponit Catulus naturam deorum,de qua oratori aliquãdo diſſerendum eſt, ſi ad eũ theſis omnis pertinet. Extat opus Ciceronis de Nat.deor.unde ſcire poſſis quàm magnũ putaret ea de re diſputare,quæ propria theologorum materia eſt. Per difficilis,inquit,et perobſcura quæſtio eſt de natura deorum.

NON eſt ita,inquit Antonius. Dicam.n.tibi Catule, non tam doctus, etc.] Ad eleuandam obiectionem negat eſſe uerum id quod Catulo uidetur.Non eſt ita,inquit.Hanc propoſitionem ſuperiori cõtrariam firmari uult ſuo iudicio.Iudiciũ ſuum non arte cõmendat diſſimulator artis,ſed experientia, quã doctrinæ anteponit,propterea quòd ars ab experiẽtia,nõ experiẽtia ab arte nata ſit.Dicam tibi Catule,nõ tam doctus, quàm (id quod eſt maius) expertus,Ad confirmationẽ utitur comparatione,cæterarũ rerum orationẽ eſſe ludum, in cauſarum cõtentionibus magnũ eſſe quoddã opus, & de humanis operibus,id eſt de his quæ peragunt homines,forte lõge maximum.Cõparationis altera pars proponi uidetur,non probari: ſed ſecũdæ probatione ſatis elucet. Nam ſi in cauſarum cõtentionibus,quẽadmodum in aliis orationibus, inueniẽda res eſt, & exponẽda dilucide,& ad hæc alia multa grauioris operæ præſtãda ſunt : hic eſſe tanquã uerum prælium,illic certamẽ ludicrũ uidebitur. Quæ præſtãda ſint ampliora, demonſtrat. Ea ſic cõparato. Vis oratoris plerunq; ab imperitis exitu & uictoria iudicatur.Eloquẽtiorem.n.eſſe putant indocti,qui cauſam uicerit. Non ſic eſt in aliis rebus , ad quas habendas tria ſunt neceſſaria:ingenium non hebes & obtuſum,exercitatio cõmunium & uulgariũ literarum,& politioris humanitatis, id eſt ſcientiæ cognitio . Cõmunes literas habent ferè omnes: politiores autem,liberaliter eruditi.In oratorũ cauſis adeſt armatus,et omnis certãdi genere inſtructus aduerſarius,qui ſit & feriẽdus, ſi petas uti gladiator:& repellẽdus, ſi impetum ſuſtineas.In aliis orationibus agere potes ſine aduerſario:in agẽdis litibus ſæpe is qui rei dominus, hoc eſt cauſæ moderator futurus eſt,ut iudex,alienus animo atq; iratus,aut ẽt amicus aduerſario,& inimicus tibi eſt. In ſermonibus iram paucorũ & inimicitias nõ uereris . In orando diſceptator docendus eſt quid ſit in cauſa, quidq; maxime ſit pro nobis:aut dedocẽdus, quæ falſa aut nobis aduerſa didicit: aut reprimendus affectu mitiore, ſic cõtra nos incitatus eſt: aut incitãdus affectu grauiore,ut feratur in aduerſariũ:aut omni ratione dicẽdi ad tẽpus & ad cauſam oratione moderãdus.Aliter.n.ac aliter pro temporibus & cauſis agendũ eſt . In aliis generibus orationis ſatis eſt docere quid uelis:perturbare nihil eſt neceſſe.In iudicio ſæpe beneuolẽtia diſceptatoris erga aduerſarios noſtros,ad odium:odiũ eiuſdẽ in nos,ad beneuolentiã deducẽdum.Is tanquã machinatione aliqua.i.quaſi machina uel bellica, uel extructoria, huc illuc cõtorquendus eſt,nũc ad ſeueritatẽ in aduerſarios,nunc ad remiſſionem.i.lenitatẽ animi in litigatores noſtros:nunc ad triſtitiam,nunc ad lætitiam.Machinationem tranſlatione dixit motũ & affectum.Nam quemadmodum machinatione aliqua tela mittũtur, moles murorũ atq; ædificiorum iactantur in oẽs parteis, ſic etiã affectibus uarie animi conſorquẽtur. Ad hæc oratoris omnes ſentẽtiæ graues eſſe debent,omnia uerba plena cuiuſdã põderis,ut oratio,quæ cõſtat rebus et uerbis,tota ſit neruoſa,ac uehemẽs.Accedat oportet actio & pronũciatio uaria,ne omnia eodẽ modo dicãtur. uehemẽs,ne nimiũ remittatur auditor. plena animi,ne lãgueſcat.plena ſpũs,ne ſit ſine ullo impetu. plena doloris,ne ludere uideatur.plena ueritatis,ne fictã ſentiãt ij qui audiũt.His uirtutibus actionis uitia ſunt cõtraria, ſimilitudo,Lãguor, ſecuritas.Quidã ſimiliter & eodẽ tenore uocis pronũciãt,nulla organorum & ſpiritus cõtentione excitantur,nõ ſe transformant in eum qui periclitetur:at ſecure ſine dolore et ueritate,hoc eſt ſine uero dolore tanquã ſoli, quod hẽnt, peragunt. Tandẽ propoſitũ colligit.In his operibus quæ ſunt cauſarum difficiliorũ cõtentiones,ſi quis illã artem cõprehenderit, id eſt præcipua præcepta norit,ut ſic pficere poſſit orationẽ iudiciariam ac ſuaſoriam, quẽadmodum Phidias ſtatuarius inſignis Mineruæ ſimulacrũ effecit:non ſanè qua ratione minora illa opera facere diſcat,laborabit:quẽadmodum in clypeo Mineruæ idem ille Phidias artifex,qui fecerat maius, nõ laborauit, Phidias (inquit Plin.) præter Iouem Olympium,quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æque Mineruã Athenis,quæ eſt in Parthenone aſtans: ex ære uero præter Amazonẽ ſupradictã, Mineruã tã eximiæ pulchritudinis,ut à forma cognomẽ acceperit. TVM Catulus, quo iſta maiora ac mirabiliora feciſti,eo me maior,etc.] Quæ diſcenda ſint oratori futuro, monſtrauit: quibus præceptis ea tãta uis & copia uerũ paretur,ex ordine requirit.Ne præter decorũ Catulo ſeni & quieto oratori expectationẽ artis affectuumq; tribuiſſe uideatur, inuenit cauſam cur audire uelit,ſtudiũ cognoſcẽdi.Vt autem ſua magni faceret,doctores Græcos eleuauit, et Phormiõi cuidam cõparauit.Eò ſpectat ſermo,ut ad exponẽda præcepta ueniatur,quæ meliora uelit quã ueterum,quia nõ ita uulgaria ſunt,ſed rara quædã,uti de affectibus,et ridiculis, quodq; nõ ab inexercitato, ſed ab oratore fori experiẽtiſſimo traduntur. Quãto iſta duo genera cauſarũ maiora cæteris rebus ac mirabiliora feciſti,tãto me maior expectatio tenet,quibuſnã rõnibus.i.quibus artibus , quibuſue præceptis ea tãta uis,tantaq; facultas cõparetur : nõ quo mea quidẽ interſit, hoc eſt ad me pertineat (neque.n.ætas mea ſenilis id deſiderat, præceptorũ ratione formari : & aliud quoddã genus dicẽdi ſedatum & quietũ,nõ illis concitatũ affectibus,nos ſecuti ſumus,qui nũquam ſententias de cauſa ferẽdas, de manibus iudicũ ui quadam orationis acri & uehemẽti extorſimus,at potius placatis eorũ animis tantũ uictoriæ,quãtum ipſi patiebantur,accepimus) ſed tamẽ iſta tua nullũ ad uſum meum futura, tãtum cognoſcendi ſtudio adductus requiro.Hac ſententia facit aliquis fidem,non inutilia eſſe hominis præcepta dicendi,etiã ſi illis nunquã ſit uſurus.Etenim ſcientiã rerum maximarũ ad animi pfectionẽ tenere præclarũ eſt.Catulũ uſum fuiſſe molli & Xenophonteio genere ſermonis,ſcribit Cic.in Bruto:Iamq; Catulus nõ antiquo illo more,ſed hoc noſtro,niſi quid fieri poteſt perfectius,eruditus. Multæ literæ, ſumma non uitæ ſolũ atque naturæ,ſed orationis ẽt comitas,incorrupta quædã Latini ſermonis integritas,quæ perſpici cum ex orationibus eius põt,tum facillime ex eo lib.quem de conſulatu & de reb.geſtis ſuis conſcriptũ molli & Xenophõteio genere ſermonis miſit ad A.Furium poetã familiarẽ ſuũ.hæc ille. Nec mihi opus eſt græco aliquo doctore, quales pleriq; Romæ circunferũtur, qui mihi peruulgata protritaq; præcepta,ut notã fabulã, decãtet, cum ipſe nũquam forũ,nunquã ullum iudiciũ nõ dico ingreſſus ſit,ſed ne aſpexerit quidẽ . Hæc de mente Ciceronis, græcis hominibus infenſi,qui multa de bene dicẽdi ſciẽtia collegit ab Ariſtotele,à Theodecte,à Theophraſto,nõnulla ab Hermagora,quorũ nullus egerat cauſas.Duxerant artem partim à ratione ſapiẽtiæ, partim ab orationibus eloquentiũ uirorũ. Eiuſmodi rhetores iure deſpicere nõ poſſit,ſed eos forte qui rudes aliarũ artiũ pauca rhetorũ præcepta didicerãt, quæ iactabundi occinerent infantibus.Illud de Annibale & Peripatetico Phormione uſque adeo aperte atq; dilucide narrat,ut alia nõ egeat expoſitiõe. Peripateticus Phormio hoc Annibalis elogio notior eſt factus,uir alioqui famæ tenuis apud hiſtoricos.

Annibal

Annibal Carthagine expulſus.] Annibal quòd Carthaginē ſibus legē pertuliſſet, ut in ſingulos annos iudices legerentur, ne quis biennium totũ iudex eſſet, quodq́; publica uectigalia extorſiſſet è manibus peculatorũ, magnæ partis principũ offendit animos. Ii cũ à Scipione Africano impetraſſent ut legati Carthaginē mitterentur, qui apud ſenatũ agerent, Annibalem cum Antiocho rege cõſilia belli faciēdi inire, & Annibalem ſe peti à Romanis nó falleret, tēpori ceſſit Pœnus et Africa clàculum exceſſit, proſpero curſu Tyrũ puenit, paucos moratus dies Antiochiam nauigat: ibi profectũ iam Antiochum cũ audiſſet, Epheſi regē eſt cõſecutus. Hæc ex Liuio. Eius nomen erat in magna apud omnes gloria.] Res geſtæ Annibalis per annos ferè triginta ſex, in Hiſpania, in Gallia, in Alpibus, in Italia, magnam apud omnes uiri gloriam fecerant. De imperatoris officio, & de omni re militari.] Ea de re ſcripſerunt Græci, ſcripſerunt Latini, quorũ multa præcepta collegit Vegetius. Sed quia tēpus, locus, hoſtis & fortuna, multa cõmutant, experientia ac prudētia pluris eſt in bello, quã præceptio. Non optime græce.] An quia linguæ græcæ imperitus erat homo Pœnus, armorum ſtudioſus, nó literarum? An quod non ſeruauit eã quam maxime Græci colebãt humanitatem? Libere, inquit, reſpondiſſe fertur, hoc eſt ſubagreſti quidem more & contumelioſo, ſed tamē libero. Hinc illud infra: Dimitto eos nó tam cótumelioſe, quã philoſophum illum Annibal. Deliros ſenes.] Vbi corpus frigidum ſiccumq́; factũ eſt, & animæ inſtrumenta natiuum robur amiſerũt, animus quodammodo ſeneſcit, & mens debilitata ratione delirat. Is eſt morbus ſenectutis, quem Phormioni ſeneſcenti cõtumeliæ cauſa obiecit Annibal. Arrogãtius, aut loquacius.] Duo ſunt uitia Phormionis. Vnum arrogantiæ, quo nimium multa attribuit ſibi græculus: alterum loquacitatis, quo militiæ rudis loquitur aliquot horas de imperatoris officio, & de omni re militari. Tot annos.] Annibal ſex & decē annos de imperio cũ populo R. certauit in Italia. Liuius: Pœnus 16. annorũ in terra Italia res geſtas, tot duces Romanos, tot exercitus occiſiõe occiſos, et ſua cuiq; decora, ubi ad inſignē alicuius pugnæ memoria militē uenerat, referebat. Græcũ hominē.] Græcũ hominē dixit, ut ignauũ et imbellē, et ſermonib. quã bellis aptiorem. Imminuit hominē tribus gradibus. Nunquã uidiſſe hoſtem: et quod minus eſt, nunquã caſtra uidiſſe: quod aũt minore minus eſt, nũquã minimã partē ullius publici muneris attigiſſe. Minima pars publici muneris, eſt curatura, uel præfectura minimæ dignitatis: ut quæſtura, ut plebeia ædilitas, ut curatio murorũ. In multos Phormiones.] Phormiones dixit Græcos, arrogãtes et loquaces. Quis eſt.n. iſtorum Græcorũ.] Græci Latinis in re literaria nihil aut parũ deferebant, propterea qđ admodũ pauci reperiebãtur qui ſecretiores diſciplinas intelligerēt. Plurimi R. bello, pauci rhetorica, pauci iuri ciuili, nulli ferè ſapiētiæ dabãt operã, quãobrem facile in omni literarũ genere ſuperabãtur à Græcis. Fatetur Cic. 1. Tuſc. cuius uerba ſunt: Doctrina Græcia nos et omni literarũ genere ſupabat, in quo erat facile uincere nó repugnãtes. De Græcis Antonius: Mihi quidé nó ita moleſti ſunt ut Annibali. Facile oés et doctos et indoctos ꝑpetior et ꝑfero. Nã aut aliquid afferũt doctiores, qđ mihi nó diſplicet: aut efficiũt indocti et loquaces, ut me nó didiciſſe minus pœniteat. Malo.n. agere uſu ſenſuq́; cõi, quã eiuſmodi doctrina loquaci moleſtus eſſe. Dimitto aũt eos nó tã cõtumelioſe, quã Phormioné Peripateticũ philoſophũ Annibal, et eo fortaſſe plus hẽo negotij, hoc eſt negotiũ me magis urget, quã tũ Annibalē, aut eos ego difficilius, quã ille dimitto. SED tamen eſt eorũ doctrina, quantũ ego iudicare poſſum, etc.] Præcepta rhetoricæ duplicia ponit, alia trita ac uulgata, quæ Græci tradiderũt: alia ſua, quæ exercitatione forēſi cognouit. Priora iudicat eſſe ridicula, nó quo mala ſint & inutilia (non.n. talia ſcruti fuiſſent pleriq; oẽs) ſed quoniã græculi rhetores meliorē ꝑtē omiſerunt, aut notiſſima nimis inculcarũt, aut q̃ erant partiũ cõia, uni dederũt ut propria, aut exiſtimarũt arte poſſe cóprehendi quæ innumerabilia ſunt & immēſa, aut magis flexerũt ad declamationũ ludos, quã ad cauſarũ ueritatē. Has improbãdi cãs ex dictis Antonij colligimus, quē meo iudicio in hac re calũniantē facit Cicero. Doctrina Græcorũ rhetoricantiũ, quãtũ ego iudicare poſſum, homo nó eruditus à magiſtris, ꝑridicula eſt. Diuidunt.n. totam rem. i. uniuerſam dicendi materiam, in duas partes: in cauſæ controuerſiam, & in quæſtionis. Hoc modo faciũt duplicem controuerſiã: alterã cauſæ, quæ eſt finitæ qõnis: alterã qõnis, quæ infinita dicitur. Cauſam, id eſt ὑπόθεσιν, appellant rem poſitam in diſceptatione rerũ, & controuerſia. Ea res eſt de qua diſceptator, ut iudex aut ſenator, fert ſententiam. Sed quid eſt res in diſceptatione rerũ? Materia cauſæ cadens in diſceptationem cõtrouerſiarum. Diſceptatio ut hic ſumitur, eſt quæſtio, de qua maxime agitur aut in iudicio, aut in deliberatione. Quæſtioné appellãt rem poſitã in infinita dubitatione, de qua non ſemel ante dictum eſt. De eã præcepta dant, quia propriam faciunt oratoris: de infinita qõne mirum ſilentium eſt, quòd eam non in oratorem, ſed in philoſophum cadere arbitrantur. Deinde quinq; faciunt quaſi mēbra eloquētiæ. Metaphorã ſignificat hoc aduerbiũ quaſi. Inuenire quid dicas, inuēta collocare, deinde ornare uerbis, & elocutione cõprehēdere, poſt memoriæ mãdare, tũ ad extremũ, id eſt tandē, agere ac pronunciare. Actio à geſtu, prouũciatio à uoce dicta eſt. hoc & illo nomine dicitur ultima ꝑs rhetoricæ. Notum eſt quinque eſſe rhetoricæ ꝑtes, inuentioné, diſpónem, elocutioné, memoriam, pronunciationem. Quis.n. hoc nó ſua ſponte. i. ſuo ſenſu naturali ſine docente uiderit, neminem poſſe apte et accómodate dicere, niſi et quid diceret, et quibus uerbis, & quo ordine diceret, hēret, et ea meminiſſet? Quid dicatur, inuẽtio: quibus uerbis, elocutio; cuius comes eſt prouũciatio: quo ordine, diſpó: quæ meminerit, memoria præſtat. Cic. in Orat. Tria uidenda ſunt oratori, quid dicat, & quo quidq; loco, & quõ. Quõ autem dicatur, id eſt in duobus, in agendo, & in eloquendo. Idem in Partitionibus. Vox, motus, uultus, atq; omnis actio, eloquendi comes eſt. Partes orationis aliter ab alijs digerũtur, hoc eſt diſtribuũtur. Sunt qui faciãt quatuor, exordiũ, narrationé, cõfirmationem, perorationem. Sunt qui numerēt quinque, tertiã partiētes in cõfirmationē et refutationē. Inuēti ſunt et qui ꝑtitionē ſiue propoſitionē et iudiciũ in partibus numerari uellēt, ut Hermagoras. Sunt et qui digreſſionē. Illi ſex, hi ſeptē cõſtituere ꝑtes orationis. Iubent exordiri, ita ut eũ qui audiat, beneuolũ nobis faciamus, et docilem, et attẽtum. Beneuolus uult cãm eſſe bonã, docilis intelligit, attentus noſſe cupit. Nihil iſtorum nó cómodum litigãti. Alia exordia beneuolentiã tantum, alia intelligentiã, alia attentioné, alia hæc uniuerſa moliũtur. Deinde iubent ré narrare, ita ut ueriſimilis narratio ſit, ut apta, ut breuis. Veriſimilis fidem, apta cognitionem, breuis memoriã iuuat. Credibilem facilius auditor admittit, dilucidam intelligit, breuē cõplectitur, reſpuit moleſte prolixam. Poſt aũt diuidere cãm iubent, aut proponere. Diuiſio ſiue ꝑtitio diſtribuit membra multipliciũ cauſarum. Propoſitio in cauſis ſimplicibus breuiter ac ſummatim ponit id qđ eſt in cõtrouerſia ſummũ caput. Partitio et propoſitio melius dicũtur eſſe ꝑticulæ cõfirmationis, quã totius orõnis. Cõfirmatio, noſtra cõfirmat argumētis atq; rõnibus, refutatio cõtraria refellit. Tum aũt alij cõcluſionem orationis, et quaſi perorationem collocant. Illa quod claudat orõnem, hæc ꝙ orationi modum imponat, nomen hẽt. Duorũ uerborũ una & eadem uirtus. Alij iubent antequã peroretur, ornandi aut augēdi cauſa digredi. Ornatus aũt quærit locos amœnos, uarietatis plenos

& incũditatis. αὔξησις & amplificatio rem uehementer augere cõtendit. Hæc præcepta ſunt cõcinne, id eſt pulchre diſtributa, ſed tamen imperite, hoc eſt ſine uſu forenſi. Neceſſe.n. fuit hominibus expertibus ueritatis.i.ijs qui in ueris cauſis nũquã uerſati fuerãt, præcepta deſcribere nõ perite. QVAE.n.præcepta principiorum et narrationũ eſſe uoluerũt, etc.] *Graculos arguebat, qui in oratore ſtatuẽdo nihil omnino de infinita q̃one loquerentur, quiq; rem nõ reconditã pro difficili & ardua inculcarent. Arguit eoſdẽ, qui nõ intellexerint exordiorũ leges et narrationum, in totis orationibus eſſe cõſeruãdas. Non.n.aberrant à uia qui ſic de exordijs & narrationibus præcipiunt, ſed qui nõ exiſtimant idem quoq; de cæteris partibus dici poſſe. Cum ſint cõia præcepta, attributa ſunt tamen ijs partibus quibus maxime cõuenire uidebãtur. Qui ingreditur in cãm, maxime eget auditore beneuolo, docili, et attento. Hoc igitur unũ intuetur, hoc aſſequi ſtudet, huc dicẽdi uim rationemq; conuertit. Vbi fecit aditum, omnia agit liberius, aliũ finẽ ſibi proponens, cauſæ probationẽ. Si narratio nõ intelligitur, ſi teneri nequit, ſi ſit incredibilis, in alijs fruſtra laborabit. Si alia eĩæ particula ſit eiuſmodi, nõ iccirco res tota periclitatur. Quid igitur ſibi uult hæc Antonij diſputatio? illa quidem eſſe præcepta principiorũ & narrationẽ, ſed quæ in alijs partibus ſint obſeruãda. Vult ẽt artificiũ hoc eſſe diſſimile cæterorum. In cæteris genera rerũ diuiduntur, ut in dialectica inuentio & iudiciũ. in quo uitiũ eſt, ſi genus ullũ prætermittatur: ſic.n.erit imperfecta diſciplina. deinde ſingulorũ generũ partes et ſpẽs explicantur: ut iudicij duæ ſunt ſpẽs, alia in ſimplicibus, altera in cõpoſitis. In quo ẽt deeſſe aliquã partem ſiue ſpẽm, & ſuperare, mendoſum eſt, hoc eſt redũdare uitioſum. Nam diuiſio uel generũ, uel formarum, & partitio totius, neq; plura, neq; pauciora membra cõtinere debet quã quot rerum natura præſcribit. Tum uerborũ omniũ definitiões exponũtur, nõ ut uerba teneamus, ſed ut quæ ſint res ſubiectæ, uerborũ definitione cognoſcamus. In definitionibus neq; abeſſe quidq̃ã decet, neq; redũdare. Ariſtoteles Top lib. 6.* πᾶν γὰρ τὸ προσκείμενον ἐν τῷ ὁρισμῷ, περίεργον: *Quidquid præter rem definitioni adijcitur, ſuperuacuũ eſt. Ars igitur cõſtat generum diuiſione, partium & formarum diſtributione, & uerborũ definitionibus. Id quale ſit, expoſuimus apertius in librum* I. *ubi Craſſus dicit ius ciuile in artem redigi poſſe. Eiuſmodi artem poſſe fieri de iure ciuili, de paruis rebus, ut de arithmetica, muſica, grãmatica: de mediocribus, ut de philoſophia, ethica, et phyſica, fatetur Antonius: de rhetorica, quæ ſit immenſa, negat. Immenſa aũt uidetur, quæ nõ habet certã materiam, ſed oẽm quæ modo orationẽ uelit, ac eloquẽtiam. Confirmat Ariſtoteles in Rhetoricis,* ἀμφότεραι γὰρ περὶ τοιούτων τινῶν εἰσιν, ἃ κοινὰ τρόπον τινὰ ἁπάντων ἐστὶ γνωρίζειν, καὶ οὐδεμιᾶς ἐπιστήμης ἀφωρισμένης. *Artes ambæ, logica & rhetorica, eorũ ſunt quæ omnium quodãmodo cõia noſcuntur, nõ ullius definitæ ſciẽtiæ. Hic ſi roges, an ulla ſit ars benedicendi: reſpõdet lib.* I. *certã & conſtitutã, ut in mathematicis, nõ eſſe, ſed obſeruationẽ quandã, et præceptorũ collectionẽ, quibus rões dicentis adiuuẽtur. Si qui arbitrẽtur artẽ eſſe, deducendi ſunt ad eos rhetores Græcos, qui præcepta docẽt (ſubridens hæc loquitur* ἄγαν*) Omnia iam explicata et perpolita aſſequentur. & hæc* εἰρωνία *eſt. Sunt.n.innumerabiles de his rebus libri, neque abditi, neque obſcuri. Libros dicit Gorgiæ Leontini, Thraſymachi, Protagoræ, Theodori Byzãtij, Ariſtotelis, Theodectis, Theophraſti, Hermagoræ, aliorumq; Græcorũ: quos quidẽ non ridet, ſed eos qui ſe demũ putant oratores, ſi eorũ præcepta norint, cum præter hæc ſit opus ingenio præſenti, eruditione multa, imitatione eloquentiſſimorũ uirorum. Præcepta ludo laniſtarũ ſimilia ſunt, eloquẽs oratio pugnæ. Sicut ars ludicra armorũ quã docẽt laniſtæ et magiſtri cãpi, gladiatori & militi prodeſt aliquid, et neutrũ pficit: ita præcepta iuuãt oratorem, nõ perficiunt. Aliud pugna et acies, aliud ludus et cãpus Martius, in quo iuuẽtus exercetur, deſiderat. Eodẽ modo aliud pugna forenſis expetit, aliud umbratilis oratio. In pugna animus acer, et præſtãs, et acutus idẽ atque uerſutus inuictos uiros efficit: nõ difficilius arte coniuncta.i. facilius ſi iungat artem. In contẽtione cauſarũ, animus acer et præſens, & acutus idem atq; uerſutus, inuictos oratores efficit, et facilius ſi dicẽdi cõiũgat artem. Acer impigre ſe uolutat, præſens celeres hẽt motus, acutus alta et abſtruſa uidet, uerſutus pro re pro tẽpore conſilia uerſat.* QVARE ego tibi oratorem ſic iam inſtituã, ſi potero, ut q̃d perficere, etc.] *In uulgaribus præceptis eloquentiã magnã non eſſe dixit. Quibus alijs rebus poſſit cõparari, ne cum uulgo publicam uiam terat, oſtendit. Natura prima eſt. Hinc itaq; ducit initium, uidendum eſſe quid efficere poſſit orator adiuuante natura. Sit, inquit, mihi tinctus literis, hoc eſt eruditione doctorũ, aut rudem animi colorẽ mutauerit in aliquẽ ornatũ cultumq; doctrinæ: audierit aliquid à docentibus: legerit in ſcriptorũ libris: iſta ipſa præcepta quæ tradũt Rhetores, acceperit. talis nõ ſtatim mihi erit orator. Hæc ſunt adiumenta q̃dã, ſed nequaquã in iſtis ſunt omnia. Quid igitur? Tentabo & experiar quid deceat, pulchre'ne an fœde ſit acturus. Eſt.n.in arte primum, dicere. Quid uoce poſſit, uidebo. Nec agere põt, cui uox eſt negata: nec bene agere, cui mala. Perſpiciam quid uiribus ſuſtinere queat. Nam dicturo, laterum firmitas ad contentiones, robur corpis ad perferendos labores petendum. Explorabo quid ſpiritu, quid lingua efficere poſſit. Spũs ille qui pulmonibus inducitur & educitur, ſi breuis eſt, ſi fractus, ſi interclusus, impedit actionẽ. Lingua ẽt tarda, præceps, bleſa, craſſa, nõ parum officit pronunciationi. Iſta (quemadmodum dictũ eſt lib.* I.*) quia naturæ dona ſunt, donari ab arte non poſſunt. Si à præclaris initijs intelligã poſſe ad ſummos oratores puenire, non ſolum hortabor ut elaboret in eo capeſſendo, ad quod uidetur eſſe natus, ſed ẽt, ſi uir quoq; bonus mihi uidebitur, obſecrabo. Illius cã adhortabor, nomine Reip. obſecrabo. Addit epiphonema: Tãtum ego in excellente oratore, & eodem uiro bono, pono eſſe ornamẽti uniuerſæ ciuitati. Excellẽtia facit ut optime agere poſſit, bonitas ut uelit. Oratorem bonum eſſe oportere oſtẽdit illa definitio, quæ ſtatuit oratorem eſſe bonum uirum dicendi peritum. Ea de re Cic. & Quintil. haud pauca. Sin uidebitur, cum omnia ſumma fecerit, hoc eſt cum ſummopere laborauerit ut ſibi pararet quæ poſſunt uiribus humanis parari, tamẽ ad mediocres oratores eſſe uẽturus, permittam ipſi quid uelit, ſequi ne uias oratorũ, an aliò curſum deflectere. Moleſtus magnope nõ ero, propterea q̃ ſicut turpe nõ eſt inter mediocres eſſe, ita certe nõ eſt maxime glorioſum, Sin planè abhorrebit à dicendi munere, ut ineptus & abſurdus: ut ſe contineat ab actionib. & ad aliud ſtudium naturæ eius aptius trãſferat, admonebo. Poterit eſſe philoſophus bonus, qui ſemp erit malus orator. Tres igitur facit eloquentiæ cãdidatorum ſpẽs, optimorum, mediocriũ abſurdorũ. Optimus nõ uult deſeri à cohortatiõe noſtra, quia optime perorare, diuinitatis cuiuſdã uidetur. Mediocres nõ deterreri, quoniã uel nõ facere quod nõ optime poſſis, uel facere q̃d nõ peſſime facias, humanitatis eſt. Abſurdos moneri ut ſe contineant, quoniam clamare contra q̃ deceat, et quam poſſit, hominis eſt ſtultitiæ ſuæ quãplurimos teſtes domeſtico præconio colligentis. Primis diuinitatem, quæ cõem hominum laudem ſuperet: Secundis humanitatem, quæ cõis eſt hominum ratio: Tertijs ſtultitiam attribuit. hos non dicere, ſed clamare: non mereri teſtes ſuæ laudis, ſed ſtultitiæ: non ab alijs prodi, ſed domeſtico præconio, hoc eſt ſua declamatione patefieri dicit aptiſſime. Hic confirmationis loco locus eſt Catuli, qui de quodam malo declamatore, Hic, inquit,*

ſtultitiæ

ſtultitiæ ſuæ qui plurimos teſtes domeſtico præconio colligit. Relictis abſurdis, et tantū mediocrib. futuris, agit cū præſtantioribus: quia tales ſunt, inquit, ut cohortādi adiuuādiq; ſint. Præcepta doctrinæ, qui uult indoctus uideri, non pollicetur. q̄ docuit uſus, ea profitetur, ut aliud quā Græci ueritatis expertes facere uideatur. ATQVE ut à familiari noſtro exordiar, hunc ego Catule Sulpitiū, etc.] Inſpicienda primum naturæ dona cenſet: deinde ſi cōparant, imitationē. Interſerit exemplum de Sulpitio præſente, quo doceat et qui ad eloquētiam ſint excitandi, et quantum illis proſit imitatio. Exemplū apte confictum uidetur, et Sulpitio potius quàm Cottæ attributū, quia Cotta uaſtus erat atq; ſubagreſtis, Sulpitius aūt elegans & uenuſtus. Exorditur à Sulpitio, quia familiaris eſt, & obuius in exemplum. Audiſſe ſe dicit, pp uocem de qua iudicandum eſt. Paruulam dat litem, quia rōnem habuit adoleſcētuli. Adoleſcentiæ tempus elegit, in quo de futuro profectu opinari, & conſilia nō irrita dare poſſet. Laudat in adoleſcente uocem, formā, motū corporis & geſtū, & reliquas res aptas ad munus orandi, ut uires, latera, ſpiritū, dignitatem oris & mēbrorum. quæ omnia maxime donantur à natura. Laudat orationem celerem & concitatam, quæ ingenij ſit index: redundātiam quādam, quæ fœcundæ ſit ætatis. Eam eſſe commēdabilem in ætate prima cōfirmat ſimilitudine à muſto, uitibus, & ſucco. Quemadmodū muſtum laudatur ſi in dolijs efferueſcit, hoc eſt feruēdo tumeſcit et exūdat, quantaq; uis lateat, ipſa caloris actione ſignificat: ita uerba efferueſcētia, et paulū redundātia in adoleſcente, non ſunt aſpernanda. Ac ueluti in uitibus ſe nimiū profundit, atque liberalius excreſcit materies ſurculorū, quæ ferro cohibetur facilius, quā noua ſarmēta, qui ſunt noui ſurculi, cultura excitātur: haud ſecus efferre et effundere ſe debet in adoleſcēte fœcūditas, quæ facilius amputatur, quàm cultu doctrinæ copia dicēdi cōparatur. Materies proprie lignū dicitur. Sarmēta, et qui amputātur, et qui manēt in ſtirpe ſurculi, dici ſolēt. Tertia ſimilitudo: Vt nō pōt in eo eſſe ſuccus diuturnus, quod nimis celeriter eſt maturitatē aſſecutū, cuiuſmodi fructus eſt præcox: ſic non pōt adoleſcens diu eſſe copioſus, qui iam maturus eſt adeo, ut nihil ſit in eius oratione quod luxuriet. De redūdantia adoleſcētiæ ſuæ Cic. in Or. Ipſa n. illa pro Roſcio iuuenilis redūdantia, multa habet attenuata, quædam etiā paulo hilariora. Ad hæc Quintil. lib. 2. Audeat hæc ætas plura, & inueniat, & inuentis gaudeat, ſint licet illa non ſatis ſicca interim ac ſeuera. facile remedium eſt ubertatis: ſterilia nullo labore uincūtur. Illa mihi in pueris natura minimū ſpei dederit, in qua ingenium iudicio præſumitur. Materiā eſſe primum uolo abūdantiorem, atque ultra quàm oporteat fuſam. Multum inde decoquent anni, multum ratio limabit, aliquid uelut uſu ipſo deteretur: ſit modo unde excidi poſſit, & quod exculpi. Erit aūt, ſi non ab initio tenuem nimium laminam duxerimus, et quam cælatura altior rūpat. Quod me de his ætatibus ſentire minus mirabitur, qui apud Cic. legerit: Volo. n. ſe efferat in adoleſcente fœcunditas. Hactenus Antonius de Sulpitij natura, de qua Cic. in Bruto: Sulpitio uox cū magna, tū ſuauis & ſplendida: geſtus & motus corporis ita uenuſtus, ut tamen ad forum nō ad ſcenā inſtitutus uideretur. Incitata & uolubilis, nec ea redundans tamē, nec circunfluens oratio.

Tranſit ad imitationem. Vidi ſtatim indolem.] εὐφυΐαν .i. ingenij naturæq; bonitatem, Græci uocant. Neq; dimiſi tempus.] Hoc eſt, nō prætermiſi occaſionem, & eū ſum cohortatus, nō ut iret ad iſtos magiſtros artis rhetoricæ, quos minime laudabā, ſed ut forū ſibi ludū ſcholamq; putaret eē ad diſcēdū: magiſtrū aūt quē uellet, eligeret ad imitādum: me quidē ſi audiret. i. ſi mihi monenti morem gereret, L. Craſſum, qui ſummus erat in ciuitate, quoq; præſtantiorē neminem poſſet imitari. Vt erat adoleſcētis eximius amor diſcēdi cōtinuo monitus meos arripuit, atq; etiā addidit, me quoq; ſibi magiſtrū futurū, nō quo idoneus ſim magiſter, ſed addidit gratiæ cā. i. uirtutis eius, quæ & uenuſtatem, & amicitiā, & accepti beneficij remunerationē quærit. Multa qdem ſignificat gratia, quæ quidem hic accipe omnia, nō erit abſurdū. Vix annus interceſſerat, hoc eſt interea lapſus erat, ab hoc ſermone cohortationis meæ. i. poſtquam iuuenem allocutus eſſem, & cohortatus, cum iſte accuſauit C. Norbanū defendente me. Incredibile eſt, quid intereſſet inter eū qui tum erat, et qui anno ante fuerat. Q. Seruilius Cæpio uictus à Cimbris, caſtriſq; binis exutus eſt, octoginta mil. hominū cæſa, calonum ac lixarum quadraginta millia. Norbanus Tribunus pl. in eum turbulentas habuit actiones, adeo ut Cæpioni abrogatū ſit imperiū, et damnati bona publicata ſint. Norbanū Sulpitius, q de Cæpione egiſſet turbulentius, maieſtatis accuſauit. Accuſationē hanc laudat Antonius. Dicat aliquis: In illud genus eū Craſſi magnificum atq; præclarum natura ipſa ducebat. Fuit Sulp. (inquit Cic. in Bruto) uel maxime omnium quos ego audiuerim, grādis, & (ut ita dicā) tragicus orator. Occurrit, & de natura cōfitetur, eam ſatis fuiſſe negat. Natura ad genus Craſſi magnificum nō ſatis proficere potuiſſet, niſi eodem, hoc eſt in idē genus et ſtudio et imitatione incidiſſet, atq; ita dicere cōſueſſet, ut nō aliter quā ducē ignari uiarū oculo ſequūtur, tota mente Craſſum atque omni animo intueretur. Genus magnificū atq; præclarū dicit illud ſublimius, quod in tribus dicēdi generibus ſummumq; maximumq; eſt, de quo multa ſcribimus in lib. de Elect. & oratoria collocatione uerborū. Mēs & animus differūt. Mēs eſt ſuperior animi pars, rōne prædita. Animus et mentem & appetitum cōplectitur. A' parte igitur ad totum progreſſus eſt. ERGO hoc ſit primum in præceptis meis, ut demonſtremus, etc.] Naturæ dona primas habent: ſed quia nō ſunt in ptāte noſtra, in præcepta cadere nō uidentur. Imitatio ègitur nō ſimpliciter prima, ſed hic prima eſt in præceptis noſtræ ptātis. Imitaturo uidendū primū, quē uelit imitari. Hoc inquit, ſit primum in preceptis meis, ut demonſtremus quē imitetur ſtudioſus artis orandi. Demōſtrat igitur præſtantes eſſe imitādos, quorū plerique ſimiles eſſe uolunt. Nā poſteaquam differētias oratorum ex imitādi uarietate diſtinxit, hanc quaſi ſummā collegit in uniuerſum, ſemper eſſe aliquē cuius ſe ſimiles pleriq; eſſe uellēt. Vbi legerimus ducē, proximum eſt, ut quæ maxime excellūt in eo quē imitamur, ea diligentiſſime perſequamur. Perſequemur aūt exercitatiōe, qua illum magiſtrum imitādo effingemus, hoc eſt ſic exprimemus, ut exemplar referre uideamur. Exercitatio erit frequens dictio cauſæ declamatoriæ, uel ēe ueræ, ſed eius maxime quam ſtylus diligēs poliuerit. Sic. n. poſtea docet. Hanc ſimilitudinem qui imitatione aſſequi uolet, tū exercitationibus crebris atq; magnis, tum ſcribendo maxime perſequatur. Cauēdum ne ſimus κακόζηλοι, ac mali imitatores. Vulgus imitātium, ea quæ facilia ſunt. cōſectatur, in quibus nullū imitandi fructum percipit. Arripit inſignia ac penè uitioſa, hoc eſt ea quæ inſigniter mouēt audientē, adeo ut aut uitio, aut prope uitio dētur: cuiuſmodi eſt ingēs hiatus, ac uaſta pronunciatio. De facilibus ponit exemplū. Amictum. i. ueſtitū. Statum, hoc eſt erectā corporis poſitionē. Motū, qui geſtus eſt. Hæc et ſimilia poſita ſub oculos, unuſquiſq; nullo ferè negotio poteſt aſſumere: de quo Quintil. in hanc ſentētiam. Ingenij ſignū in paruis præcipuū memoria eſt, proximū imitatio. Nam id quoque eſt docilis naturæ, ſic tamen, ut ea quæ diſcit, effingat, non habitū forte et inceſſum, & ſi quid in peius notabile eſt. Nō dabit mihi ſpem bonæ indolis, qui hoc imitādi ſtudio petet, ut rideatur. In uitioſis ponit oris prauitatē, et uerborum latitudinē, quā Fuſius accepit à Fimbria. De Fimbria Cic. de Cla. orat. C. Fimbria tem

poribus iiſdem ferè, ſed longius ætate prouectus, habitus ſanè (ut ita dicam) luculente patronus, aſper, maledicus, genere toto paulo feruidior atque cōmotior, diligentia tamen et uirtute animi atque uita bonus auctor in ſenatu. Idem tolerabilis patronus, nec rudis in iure ciuili, et cū uirtute tum ēt ipſo genere orationis liber: Idem ibidem: Multū ab iis (de Carbone filio, Q. Vario, Cn. Pomponio loquitur) aberat Q. Fuſius, tamē ex accuſatione M. Aquilii diligentiæ fructū ceperat. Hunc furere dicit, alludens ad nomen. Furius & Fuſius, quēadmodum Valerius et Valeſius, cōmutantur. Furie autem, qui amiſſa uoce, neruo nullo, praue uaſteq; dicere conatur. Nerui ſunt robur orationis. Oris prauitas, oris contorta deformitas. Verborū latitudo, uaſta ac ruſtica literarū expreſſio. L. Fuſius in imitādi genere duobus modis peccauit, nec deligere ſciuit cuius potiſſimū ſimilis eſſet, & in eo ipſo quem delegerat imitari etiā uitia uoluit. Duæ ſunt cōtrariæ uirtutes, optimū deligere, excellētiſſima quaq; bōa delecta perſequi. Quod cū fit, nō duo modo oratores, ſed permulti ſimiles inter ſe eſſe poſſunt. Imitatio cā fuit cur ſingulæ ætates extulerint. i. celebrauerint inſigniaq; fecerint ſingula prope genera dicēdi. Vnū quidē multi imitādo ſequebantur, & quāquam nōnihil inter ſe diſſimiles erant, tamen magna ex parte exprimebāt eum quem ſibi imitandum propoſuerāt. Id eſſe uerū contendit in oratoribus græcis, latinos in exēplum ducturus, ſi quot græci, tot literarū monumenta reliquiſſent. Antiquiſſimi ſunt Pericles, Alcibiades, Thucydides: quos ſubtiles dicit, ab acutis ſentētiis, ac ex alto ingenio deprōptis: breues aūt, quod in illis numero uerborū numerus ſententiarū reſpōdeat. Alter hic ſubtiles dicit, atque cum tenues et graciles dicimus eſſe ſubtiles. Nō erat Pericles tenuis, ſed (ut ait Ariſtophanes) fulgurabat, tonabat, concitabat omnia. Cōſecuti ſunt Critias, Theramenes, Lyſias: qui retinerent illum Periclis ſuccum. i. multarum ſententiarum copiam, ſed eſſent paulo uberiore filo, hoc eſt abūdantiore genere dicendi. Exortus eſt Iſocrates poſteriorū magiſter, cuius diſcipuli partim in pōpa. i. in oratione ſophiſtica & quieta, aut in hiſtoria, ut Theopōpus, Ephorus, Philiſtus, Naucrates, floruerūt: partim in acie & genere forenſi, ut Demoſthenes, Hyperides, Lycurgus, Aeſchines, Dynarchus, illuſtres eſſe uoluerūt. Poſtea quam extinctis his et mortuis, omnis eorum memoria ſenſim obſcurata eſt & euanuit, alia quædā dicendi minus uirilia, & laxiora genera uiguerūt: in quibus fuerunt Demoſthenes, & Phalereus Demetrius, oratorum ſuæ ætatis politiſſimus. Apud Aſiaticos floruere duo frēs, Menecles, & Hierocles, quos ut principes tota imitata eſt Aſia. De Pericle, Thucydide, Theopōpo, Ephoro, Demoſthene, Hyperide, Aeſchine, ante diximus, nec toties idem referre lubet, ubi rhetorica potius quàm hiſtoria tractāda eſt. Alcibiades tātus fuit orator, ut Theophraſtus illū inueniendi facultate cūctis Athenienſib. anteponendū cēſuerit. Teſtis eſt Plutar. in Alcibiade, de quo plura apud eū legere poſſis. Critias unus fuit è triginta tyrānis Athenienſium de quo Cic. facit mētionem Tuſc. I. & Plutarc. in Alcibiade. Alius orator, alius ſtatuarius. Theramenes alius ſophiſta, qui ſcripſit declamationes, & de ſimilitudinibus & figuris orationis. Alius ſapiens & fortis, quem Critias & tyranni, ueneno mori iuſſerunt. Lyſias orator ſubtilis & elegans, cuius orationes aliquot extāt graciles quidē, ſed neruoſæ atque robuſtæ. Lycurgus alius legum lator, alius rex Thraciæ, alius orator Athenienſis Lycophronis filius, de quo Cic. nūc loquitur. Dynarchus orator Athenienſis tpe Demoſthenis, hiſtoriā rerū geſtarum ſuo tpe, non tā hiſtorico, quā oratorio genere perſcripſit. Demetrius Phalereus Theophraſti diſcipulus, primus flexit orationē, & eā mollem teneramq; reddidit, & ſuauis maluit uideri quàm grauis. Hæc Cic. in Bruto. Alabanda urbs eſt Cariæ. Hierocles, & Menecles Aſiaticorum rhetorum principes fuerunt. Cic. in Orat. Tertium eſt genus in quo fuerunt fratres illi Aſiaticorum rhetorum principes, Hierocles & Menecles, minime mea ſententia contemnendi. Philiſcus alius eſt ab eo hiſtorico Syracuſio, de quo ſupra diximus. hic Mileſius tibicē audiit Iſocratem, t. idemq; permulta ſcripſit. Audiit eundem Naucrates, & libros reliquit. Dicat hic aliquis, Cōſtat Lyſiam gracilem & tenuem fuiſſe. id orationes eius indicant, et Cicero cōfirmat. Is igitur ſi Periclem imitabatur. Pericles erat tenuis ac humilis. Non ualet cōnexio. non hoc dicit, eos omnino ſimiles fuiſſe, ſed differre naturis, uoluntate ſimiles eſſe. Natura Pericli grauior fuit & ſeuerior, Lyſiæ autem lenior, & trāquilla magis. Naturæ præter imitationē elucent in oratione. Ludus eſt ſchola. Equus troianus à Græcis extructus eſt ad excidium Troiæ: de quo Virg. Aeneidos ſecundo:

> Ductores Danaum tot iam labentibus annis,
> Inſtar montis equum diuina Palladis arte
> Aedificant, ſectaq; intexunt abiete coſtas.
> Votum pro reditu ſimulant, ea fama uagatur.
> Huc delecta uirum ſortiti corpora furtim
> Includunt cæco lateri, penituſq; cauernas
> Ingenteis, uterumq; armato milite complent.

Principes exierunt.] Alludit ad Græciæ principes, qui latebant in equo. In pompa, in acie.] Tranſlatio à certaminibus ludicris, & hoſtili prælio. In genere ueritatis.] Veritatem accipi uult, bonum uerumq; dicendi genus. Memoria euanuit.] Quomodo eorū memoria euanuit, quæ etiānum floret? Suppreſſa fuit ad tēpus, quēadmodū optimi quiq; ſcriptores noſtra patrūq; memoria. HANC igitur ſimilitudinē qui imitatione aſſequi uolet, etc.] Optimos eſſe deligendos: quos elegeris, exercitatiōe aſſequēdos: uirtutes eorū, nō uitia capeſſenda: ab acutis acutos, à principibus principes, à mollibus molleis oratores formari, inſtituiq; demōſtrauit. Iterū de exercitatione facit mētionē, ut quā maxime probet, adoleſcentes intelligāt, et inde prōptius atq; melius cōficiāt orationem. Hāc ſimilitudinē. i. ſimilē orādi uirtutē, qui imitatiōe aſſequi uolet, tū exercitationib crebris, tū ſcribēdo maxime proſequatur. Exercitatiōes, ut declamatiōes crebræ gignūt habitū & celeritatē: magnæ, ſublimē dignitatē: ſcriptæ, accuratū genus orationis. Id quale ſit, plurib. demōſtratū eſt lib. I. Præter alias utilitates quas affert ſtylus, hoc ēt parit cōmodi, iuuenilē redūdātiā luxuriamq; depaſcit. Si familiaris noſter Sulp. quē ut ante, nūc ēt monitū uolumus, ſtylū dicēdi magiſtrū exerceret, multo ēt oratio eius eſſet preſſior, hoc eſt cōpoſitior atq; limatior. In qua nūc interdū, quādo in ſummā ubertatē ſe profundit iuuenilis ingenii fœcūditas, ineſt luxuries, et redūdantia q̄dā, quæ ut pecore ſeges, ſic ſtylo depaſcēda eſt. Quid lib. de claris Orat. dicit hunc nō redundare? Hic Antonius loquitur, illic Cic. non eſt eadem rō perſonarum. Inter ubertatē & luxuriā uult eſſe differentiā. Vbertas ſolū copiā, luxuries copiā nimis abundantē ſignificat. Me quidē recte mones.] Bonus adoleſcens et docilis hēt gratiam monenti, malus aūt excandeſcit reprehenſus. Sed ne te quidem.] Non retorquet uitiū Sulpitius, ſed nititur argumēto ſimilitudinis ad excuſationem, fieri poſſe ut Antonii more quis aut nihil aut parū ſcribendo bonus ſit orator. Antonius reſpōdet, ac ſi dānaret Sulp. ipſum, qui quod ipſe nō faceret, aliis eſſe faciēdū prædicaret. Negat Antonius id ſe nō facere: & ſi nō faceret, poſſe ſe tamen aliis præcipere quæ ſibi ipſi deſunt. Nā præcepta dare, quā exequi data, multo facilius eſt. Sic duplex opponitur ſolutio. poſteriorē firmat exēplo ſimili. Quēadmodum nullas tabulas cōficere exiſtimor, etſi ex re familiari mea, hoc eſt œconomia et laudabili adminiſtratione domus, me conficere tabulas iudicari poteſt: ſic nullam ſcribere orationē uideor, etſi ex eo quod dico, ſtylum exercere me coniicere facile eſt. Tabulas dicit commentarios

mentarios domeſticos,in quos olim patresfam. expenſa & accepta rationeſq; totius domus referebant. Quantulũ id cũque eſt.] Modeſte de ſe locutus eſt,diuiſitq; uerbum quãtulumcunq;. Iam quod imitationem retulit in præcepta, ne quis eſſe neceſſariam exiſtimet, fatetur eſſe multos qui neminem imitentur: ut ſit hæc ratio præcepti, utile quidẽ eſſe optimum aliquẽ imitari, niſi ad aliud præclarum tua te ferat natura: quod Iulio Cæſari, Cottæ & Curioni dicit accidiſſe. Cæſar Catuli frater,inuſitatũ Romanis oratoribus leporẽ quendã et ſalẽ ſuapte natura eſt conſecutus: quæ cauſa fuit cur eũ de ridiculis in hoc libro Cicero fecerit diſputantẽ: de quo ſic in ſuo Bruto: Feſtiuitate igitur & facetijs C. Iulius L. F. & ſuperioribus et æqualibus ſuis omnibus præſtitit, oratorq; fuit minime ille quidẽ uehemens,ſed nemo unquã urbanitate, nemo lepore,nemo ſuauitate conditior. Inueniebat acute Cotta, dicebat purè & ſolute. Nihil erat in eius oratione niſi ſyncerũ, nihil niſi ſiccũ atq; ſanũ. ad infirmitatẽ laterũ, et ad uiriũ imbecillitatẽ,dicendi accõmodabat genus. Sulpitius Craſſum uolebat imitari,Cotta malebat Antoniũ. ſed ab hoc uis aberat Antonij,Craſſi ab illo lepos. Qui fieri poteſt,ut Cotta neminem, & Antoniũ ſit imitatus? Conatus eſt,ſed aſſequi uirũ non potuit, ideoq; perinde fuit,ac ſi neminẽ imitatus eſſet. De Curione Cicero de Claris oratoribus: Erat quibus uideretur illius ætatis tertius Curio,quia ſplendidioribus fortaſſe uerbis utebatur,et quia latine nõ peſſime loquebatur,uſu credo aliquo domeſtico: nã literarũ admodum nihil ſciebat. Illic ſplendida,hic grauia ac elegãtia uerba dicit. Nã quæ rerũ pondere grauia ſunt ac pulchra,inter cætera facile ſplẽdeſcunt. A' Curione prouerbiũ eſt: quo quis dicitur Curione obliuioſior. De Curiõe patre, ſuo tẽpore eloquentiſſimo,idẽ in eodẽ libro: Curio fuit igitur eiuſdẽ ætatis ferè,ſanè illuſtris orator,cuius de ingenio,ex orationibus eius exiſtimari poteſt. Sunt. n. & aliæ,et pro Seruio Fuluio de inceſtu nobilis oratio. Scripſit etiã alia nonnulla, & multa dixit et illuſtria,et in numero patronorũ fuit. De centumuiris ante diximus. Fratres pro quibus dixit orationẽ Curio,fuerunt ex antiqua familia Coſſorũ, in qua maxime claruit ille Cornelius Coſſus,qui tribunus militũ, occiſo Volũnio rege Veientium, opima ſpolia ſecunda retulit. VERVM *ut aliquando ad cauſam deducamus illum,quẽ conſtituimus, &c.*] Qui naturæ donis ad orandi munus præditus eſt, & literis atq; uulgaribus rhetorum præceptis tinctus,optimũ ducem potuit imitari: uidetur idoneus,qui deducatur ad cauſas, nõ illas pueriles aut quietas,in quibus uerſantur, qui dicuntur ſophiſtæ,ſed iudiciales,plenaſq; cõtẽtionis, in quibus pluſculũ, id eſt,aliquãto plus eſt negotij et difficultatis. Venit igitur ad aliam præceptionem de cognoſcendis penitus cauſis, quas erit acturus apud diſceptatores. Quòd autẽ nemo uidetur agere poſſe cauſam quã neq; animo concepit,neq; cognouit,ueretur ne ſit hoc præceptum ridiculũ. Rem igitur præmunit hoc uerborum propugnaculo. Riſerit aliquis fortaſſe hoc præceptum. Eſt enim non tam acutum, et ingenio ſubtili diſcuſſum, quã neceſſarium,magiſq; monitoris non fatui, quã eruditi magiſtri. Fatuus eſt inſipidus, et inconditus. hinc et betæ à Martiale fatuæ dicuntur. Significat his uerbis ſapere ſe, nec tam ualere doctrina et arte, quàm uſu et exercitatione. Vidit etiam dici poſſe, nullum de cognoſcendis cauſis dandum eſſe præceptum,cum ſit hoc adeo facile et promptũ,ut in ludo declamatorio pueri themata materiaſq; facile cognoſcãt. Soluit iſtuc argumento à differẽtia,cauſas et argumẽta declamationum facilia ad pueros deferri, cuiuſmodi eſt hoc et Græcis et Latinis rhetoribus agitatum: Lex peregrinũ uetat in murũ aſcendere. aſcendit,hoſtes repulit. accuſatur. nihil eſſe difficultatis cauſam tam facilem cognoſcere. rectè igitur ludimagiſtros de cauſa diſcenda nihil præcipere: longe difficiliores eſſe ueras cauſas,quæ ad oratores deferuntur,in quibus tabulæ,teſtimonia,pacta,conuenta,ſtipulationes,cognationes, affinitates,decreta,reſponſa,uita deniq; eorũ qui in cauſa uerſantur, tota cognoſcenda eſt. Tabulæ,ut iã diximus, ſunt omnia inſtrumenta literarum. Teſtimonium aliquando dicitur, omne quod ab aliqua re externa ſumitur ad faciendã fidem. ſic accipit Cicero in Topicis. Aliquando,quod à teſte confirmatur. Pactum,quod inter aliquos conuenit. Conuentum,auctore Vlpiano, ad omnia pertinet de quibus negotij contrahẽdi tranſigendiq; cauſa conſentiũt qui inter ſe agũt. Bona pars doctiſſimorũ nihil intereſſe putat. ueteresq; pro eodem dicere ſolitos, pacta,conuenta,quaſi unũ uerbũ eſſet,exiſtimat. Stipulatio, obligatio quæ contrahitur ex interrogatione & reſponſione, cũ,quid dari,fieri ue nobis ſtipulamur. Cognatio propinquitas eorũ qui nobis uel paterno uel materno ſanguine coniuncti ſunt. Affinitas,propinquitas matrimonio contracta. Decretũ, aliud eſt principis,aliud iudicũ. decretũ igitur, quod uel princeps,uel iudex de re controuerſa cognoſcẽs conſtituit. Dicitur etiã decretũ ſenatus,pro ſenatuſconſulto. Reſponſum eſt,prudentiũ uirorũ in rebus ambiguis interpretatio. Hæc omnia frequẽter uerſantur in cauſis maxime priuatis,ubi de iure perſonarũ uel rerũ agitur citra publicam diſceptationẽ. Ne fruſtra uideatur hoc tradidiſſe præceptũ, refert ambitionẽ & negligentiã quorundã cauſidicorũ ſui tẽporis: qui cũ ueniſſent in forum, huc illuc uolitabant oſtentatores glorioſi, ut operam ſuam multis præſtare uiderentur, & ſæpe cupide atq; temere dicebant cauſas incognitas. In quo eſt illa quidẽ magna offenſio culpæ uel negligentiæ ſuſceptis rebus,uel perfidiæ receptis. Recipimus rogati,ſuſcipimus ultro. Recipimus parua,ſuſcipimus magna. Cicero quinta actione in Verrem: Ego tamen hoc onere ſuſcepto,et recepta cauſa Sicilienſi,amplexus animo ſum aliquãto amplius. Suſcepi. n. cauſam totius ordinis,ſuſcepi cauſam populi R. Si quis recepit cauſam rogatus,illamq; prodidit ignarus controuerſiæ,perfidus eſt. ſi ſuſcepit ultro,nõ eſt perfidus,qui fidem non dedit: ſed negligens, qui iuſtũ non impendit laborẽ. Eſt illa maior offenſio,ut Antonius opinatur, quod nemo poteſt ea de re quã ignorat,non turpiſſime dicere. Cur hoc reuocauit ad opinionẽ ſuã? Difficile eſt iudicare, an plus offendat homines oratoris negligẽtia ac perfidia, an actio turpiſſima. Perfidia certe deterior eſt natura. Quid. n. peius uitio morũ? Sed actio mala uidetur audientẽ plus offendere. Inertiæ,id eſt negligẽtiæ ſiue deſidiæ uituperationẽ,quæ maior eſt quã tarditatis: cõtẽnunt,hoc eſt nõ fugiũt: aſſequuntur illam quã magis ipſi fugiunt tarditatẽ. Non. n. poſſunt ignota de re expedite uolubiliterq; dicere. Quid ita,metuũt tarditatis uituperationẽ,non inertiæ? Volunt ingenioſi uideri: quãobrẽ de re neq; laboraſſe ſe,neq; cogitaſſe dictitant, & illã tamen ex tẽpore & celeriter abſoluiſſe. Tarditas in dicẽdo nõ eſt peior inertia. Inertia ſemper uitiũ eſt,tarditas ſæpe laudabilis. EQVIDEM *ſoleo dare operã,ut de ſua quiſq; re me ipſe doceat,etc.*] Qui cauſam tractat incognitã,ſæpe cadit in uitium perfidiæ, negligentiæ,tarditatis, & temeritatis quandã præ ſe fert oſtentationẽ. quare prius diſcenda controuerſia, quã apud iudices orare incipias. Hoc itaq; poſito, quærendũ uidetur qua ratiõe lis poſſit optime cognoſci. Quid faciat ipſe, quia non artẽ, ſed uſum ſuum pollicitus erat,oſtendit. Equidẽ ſoleo adhibere diligentiã,ut de ſua quiſq; cauſa me ipſe doceat,nõ modo quia rẽ melius nouit, ſed etiam quia aperit illud in quo putat eſſe ſummũ præſidiũ,et docẽdo planũ facit quo maxime turbetur affectu. Arbitros omnes remoueo, quo liberius loquatur, & quæ palã dicere non audeat,mihi ſoli tuto ſecureq; cõmittat. Hoc modo ſcio,quæ pars cauſæ laboret, quæq; ſit ſana. Soleo quoq; agere aduerſarij cauſam, ut ille cuius partes ſuſtineo, agat ſuã: et qdquid de ſua re cogitarit,in mediũ proferat. Sic

enim partibus oppoſitis, & ordine conſtituto, omnia ueniũt in mentẽ. hæc eſt ratio cognoſcẽdæ cauſæ à litigatore. Altera ſubtilior eſt, inueſtigatio patroni apud ſe, qui & multa ex arte inuenire poteſt, & delata uel augere uel minuere, uel digerere, uel aliquo pacto facere meliora. Cũ diſceſſit litigator, & ſi unus ſolusq; maneo, tres tamẽ perſonas ſuſtineo, hoc eſt trium officia perſonarũ inſpicio. Ago. n. meã, aduerſarij, iudicis: nõ ut ij qui ſibi blãdiuntur, & nihil æquũ putant niſi quod ipſi cupiũt: ſed rẽ omnẽ perpendo ſumma animi æquitate, ſummaq; iuſtitia. Sic. n. uideo quid pro me dicendũ ſit, qua uia aduerſario occurrendũ, quò flectendus iudex, aut unde auertendus. Qui locus, id eſt, quæ pars, talis eſt, ut plus habeat adiumenti, quã incõmodi: hanc iudico eſſe dicendã. Dicẽda quidẽ ſunt & ea, quæ ſi nõ ualent ſola, cũ alijs tamẽ iuncta ferunt opẽ. Vbi plus mali quã boni reperio, hoc totũ abiudico, hoc eſt adhibito iudicio reijcio. Hac inueſtigatione cauſæ aſſequor, ut alio tempore cogitem quid dicam, & alio dicam. Quæ duo pleriq; ingenio freti, & extẽporali dicendi facultate, ſimul faciunt. Dicet aliquis, quid ſi facere poſſint? Reſpondit: Certe ydẽ illi melius aliquanto dicerent, ſi aliud ſumendum ſibi tempus ad cogitandũ, aliud ad dicendũ putarent. Quid ſi ſæpe dicendũ eſt ex tempore? Si nos eò ducat neceſſitas, illi pareatur. Si nulla ſit neceſſitas, cur fallaci fortunæ credere malimus, quã maturo cõſilio? His diligenter exploratis, genus & ſtatus cauſæ quærendus eſt, in quo ſtat cõtrouerſia, quoq; refertur omnis diſputatio. Statũ inuenire facile eſt, ei qui rẽ penitus cauſamq; cognouit. Res eſt, de qua agitur: cauſa, de re cõtrouerſia. Qui perſpicie utrãq;, ſtatim uidet animo, quæ ſit cauſa ambigui, id eſt quæ ſit ratio quæſtiõis. In omnibus cauſis ambigui, ſiue in omnibus cõtrouerſijs, de quibus ambigue contẽditur, aut quid factũ ſit, aut fiat, futurum'ue ſit, quæritur, aut quale ſit, aut q̃d uocetur. Tres igitur ſtatus. unus cõiecturalis, præteriti, præſentis, et futuri tẽporis: alter qualitatis: alius finitionis: de quibus nimiũ multa diximus in primũ librũ. Genera cauſarum tria ſunt genere, plura ſpecie. Aliæ quidẽ iudiciales ſunt, & hæ duplices. aut. n. ex crimine conſtant, ut facinoris & flagitij, ſicut cauſæ repetundarũ: aut ex cõtrouerſia citra crimẽ, ut hæreditatis. Aliæ ſunt deliberatiuæ, ut belli: aliæ laudatoriæ, quæ perſonæ laude conſtãt, aut uituperatiõe: aliæ philoſophicæ, in quibus diſputatur in utrãq; partẽ, ut de ratione uiuendi. Hæ ſæpius uerſantur in quæſtione generis uniuerſi, quæ dicitur infinita. AC noſtræ ferè cauſæ, quæ quidẽ ſunt criminũ plerunq;, &c.] Cognita cauſa, uidẽdũ genus: genere noto, ſumẽdus eſt ſtatus, qui cũ ſit triplex, nõ omnis in omnes cauſas cadere poteſt. Legendus eſt igitur is quo maxime niti uelimus, aut aliquis neceſſario tenẽdus. Noſcẽda deinde cuiuſq; conſtitutionis proprietas. Ea de re à genere ad ſtatũ, à ſtatu ad rationes defenſionũ progreditur. Noſtræ ferè cauſæ, id eſt eæ, quas oratores ſæpe dicimus, ſi ſunt criminũ et maleficiorũ, plerũque inficiatione ſiue negatione defendũtur. Quãobrẽ ſtatũ cõiecturalẽ in quo ferè ſunt, dixere inficiatoriũ, qui omnium tutiſſimus eſt. Excepit dicẽdo ferè, quia; ſunt qui fatẽtur crimen, ſed illud aliò deriuat, aut uirtute cõpenſant. In cauſis de pecunijs repetundis negãda ferè ſunt omnia: nõ eſſe captã pecuniã in prouincia, de iure dicundo, de augẽdis aut diminuẽdis uectigalibus, de mutandis legibus, de hominibus iniuria uel ſeruãdis, uel necãdis. Multis modis prouinciæ magiſtratus, à ciuib. extorquere pecuniã poteſt. Qui ſi confiteatur uno aut altero modo iniuria confeciſſe nũmos, qui poterit eius cauſa bona uideri? Cauſæ de pecunijs repetundis inuẽtæ ſunt pro ſocijs populi R. aduerſus gubernatores prouinciarũ. Maxime dicũtur, non modo quia multa repetuntur, ſed etiã quia maxima res eſt uniuerſam prouinciã contra uirum paulo ante honore & magiſtratu ſpectabilẽ contẽdere, ut omni dignitate ſpoliatus, & auctionem bonorum paſſus propellatur extorris. Cauſæ de ambitu, repertæ ſunt in candidatos & petitores honorũ, qui largitione ſuffragia tribuum corrumperent. Ambitus eſt, cupiditas honoris, qui per corruptelam inuaditur. Defenduntur controuerſiæ de ambitu duobus modis, aut negando ullam factam eſſe largitionem: aut ſi negari non poteſt, liberalitatem ac benignitatem ab ambitu atq; largitione ſeiungẽdo, hoc eſt, fatendo quidẽ data eſſe dona, non ad ambitũ, ſed ad liberalitatem ac benignitatem. quæ ratio defenſionis eſt difficilis. Benignitas idẽ eſt quod liberalitas. Liberalitatẽ ante finiuimus. Cur difficile eſt ambitũ et liberalitatẽ ſeiungere? Quia etiamſi liberalis donaſti, populus tamẽ in malã partẽ interpretatur, animũ tuũ nõ uidet, & illũ ſi explices, tibi nõ adhibet fidẽ. De ſicarijs, de ueneficijs, de peculatu inficiari neceſſe eſt. Quam. n. defenſionem prehendet is, qui nulla cauſa iuſta hominem à ſe ferro cæſum, aut ueneno ſublatũ, aut pecuniam publicã auertiſſe ſe fatebitur? Sicarius à ſica dicitur, qui ferro telo'ue hominem iniuria necat. Veneficus, qui ueneno. Peculatus, furtũ pecuniæ publicæ. Pecuniã dico, omne genus poſſeſſionis. Id eſt igitur genus primũ cauſarum in iudicijs ex cõtrouerſia facti, id eſt coniectura prima eſt in iudicialibus cauſis, qua factũ ſit nec ne quod obijcitur, quæritur. Iudicia autem ſiunt de rebus præteritis; deliberationes de futuris, rarò de inſtantibus, hoc eſt præſentibus, aut factis, hoc eſt præteritis. De futuris, an bellũ decernendum ſit in Antoninum? de præſentibus, an Decius Brutus Mutinæ fame premitur, de præteritis, an Antonius abuſus ſit cõmentario Cæſaris? Qui dixere deliberationes omnes eſſe de futuro, intellexerunt omnis conſilij finem ad futurum contendere, non autẽ de præſentibus aut præteritis nunquã conſilia capi. Tẽpus inſtans dicimus, quod abeſt, quodq; prope eſt, ſiue ſit iã præteritũ, ſiue mox futurum. In præſentia (ut uult Ariſtoteles) non tempus habemus, ſed τὸ νῦν, atq; momentũ. Inſtat igitur, quidquid temporis dicitur eſſe præſens. Redeamus ad ſtatum. Coniectura in iudicijs eſt præteriti, in deliberationibus eſt futuri, nõnũquã inſtantis aut facti. Alius eſt ſtatus qualitatis, nõ in quo res an ſit nec ne, ſed qualis ſit quæritur. Hic iure factũ defenditur aut abſolute, aut [illegible], ut cũ L. Opimiũ conſulem, qui C. Gracchum interemerat, reũ defenderet Carbo, nihil de C. Gracchi nece negabat, ſed id iure pro ſalute patriæ factũ eſſe dicebat. C. Gracchus Tyberij frater, tribunus pleb. eloquẽtior quã frater, pernicioſas aliquot leges tulit, inter quas frumẽtariã, ut ſemiſſe & triente frumentũ plebi daretur. alterã agrariã, quã frater eius tulerat. tertiã, qua equeſtrẽ ordinẽ cũ ſenatu conſentientẽ corruperat: et continuato in alterũ annũ tribunatu, legibus agrarijs latis effecit, ut cõplures coloniæ in Italia deducerentur, & una in ſolo dirutæ Carthaginis, quò ipſe triũuir creatus coloniã deduxit. Seditioſo tribunatu acto, cum Auentinum armata multitudine occupauiſſet, à L. Opimio conſule ex ſenatuſconſulto, uocato ad arma populo, pulſus interemptusq; eſt. L. Opimium accuſauit Q. Decius tribunus plebis, defendit C. Carbo conſul. nihil de nece negauit, nec. n. poterat, factã pro ſalute patriæ dixit. Tyberius Gracchus tribunus plebis, agrariã legem tulit, ne quis ex publico agro pluſquã decẽ iugera poſſideret. Promulgauit & aliã legẽ agrariã, qua ſe quis latius agrũ patefaceret; ut triũuiri iudicarent, quà publicus ager, quà priuatus eſſet. Ad hæc legem ſe promulgaturũ oſtendit, ut ijs qui Sempronia lege agrũ accipere deberẽt, & nõ accepiſſent, pecunia quæ regis Attali fuiſſet, diuideretur. Tot indignitatibus cõmoto ſenatu, cũ iterũ tribunus plebis creari uellet, auctore P. Cornelio Naſica in Capitolio à primatibus occiſus eſt, ictus primũ fragmentis ſubſelliorũ: & inter alios qui in eadẽ ſeditione occiſi erãt, inſepultus eſt in flumen proiectus. Caius Carbo, qui tũ popularis erat, ut tribunus plebis, cũ rogationẽ tuliſſet, ut eundẽ

tribunum

tribunum plebis quoties quidē uellet, creari liceret: rogationē eius P. Africanus grauiſſima oratione diſſuaſit, qua dixit Tyberiū Gracchū iure cæſum uideri. hæc ferè ex epitome Flori. Videamus deinceps quæ poſſint iure defendi. Eorum genera tria conſtituit. aut enim factū oportuit, aut fieri licuit, aut neceſſe fuit, aut imprudētia caſu'ue factum eſt. Si factum oportuit, ſtatus eſt iuridicialis abſolutus, qui recti per ſe quæſtionē continet. Oportere enim, perfectionē declarat officij, quo & ſemper utendum eſt, & omnibus. Si non oportuit, ſed tantum licuit ſtatus eſt qualitatis, qui dicitur aſſumptiuus, quia deriuat aliò crimen, culpāq; transfert. Licet.n. quod lege permittitur, ut nocturnū furem occidere. Si neceſſe fuit, ſtatus eſt qui Conceſſio & purgatio dicitur à quibuſdā. Nam factum purgatur adducta ui neceſſitatis, ut abſentia eius qui morbo retardatus eſt. Quòd aūt caſus & imprudentia habent quidam neceſſitatem, ſolent eodem referri. Hæc fuſius exponeremus, niſi ſatis aperte tradidiſſet, ſecundo libro de inuētione, et nos iiſdē de rebus ante dixiſſemus. IAM quid uocetur, quæritur, cum quo uerbo quid appellādum ſit, &c.] Status definitionis ſecundo loco poni ſolet, propterea ꝙ natura prior eſt quæſtio, quid eſt? poſterior, quale eſt? Nam οὐσίαι, quæ ſubſtantiæ dicuntur à noſtris, priores ſunt accidentibus. Hunc ſtatum tertium fecit, ꝙ alijs breuiter expeditis, de illo plura dicturus erat, quodq; negare factum, & factum confiteri, ſunt oppoſita, quorum diſciplina aptiſſime coniungitur. In ſtatu cōiecturali factum negatur, in abſoluto cōceditur. Definitionis proprium eſt explicare quid res ſit. quamobrem in ſtatu definitionis non eſt cōtrouerſia de uerbo, ſed de re quo debeat nomine uocari. Eo ſtatu cōtinetur illa cauſa Norbani, de qua paulo ante dicebamus. Accuſat enim Sulpitius Norbanum, ꝙ is tribunus plebis habuerit turbulentas conciones contra Quintum Cæpionē, quibus imminutam populi R. maieſtatem eſſe contendit. Antonius fatetur, Norbanū concionē aduocaſſe in Cæpionem, multa egiſſe grauiter, populum ſic excitaſſe, ut Cæpione damnato bona publicaret ab illo maieſtatē imminutā negat, ex quo uerbo lege Apuleia tota illa cauſa pēdebat. Apuleius tribunus plebis legem tulit, ut ſi quis publicā maieſtatem minuiſſet, id ei capitale eſſet. Idem ſancitum erat lege duodecim tab. Eandem legem tulit Iulius, ut uidemus in Pandectis ad legem Iuliam maieſtatis, ubi ſic Vlpianus: Maieſtatis crimen eſt illud, quod aduerſum populum Romanum uel aduerſus ſecuritatem eius committitur. Exponit ibidem, qui læſæ maieſtatis lege teneantur, in quibus eū ſtatuit, cuius opera cœtus conuentus'ue fiat, homines'ue ad ſeditionē conuocētur. Tale quiddam in Norbanū dici potuit. Oportuit igitur definire, quid eſſet lædere maieſtatē. Quod autē definitio ſit oratio, quæ quid res ſit, breuiter explicat, præcipiunt nōnulli rhetores inexperti, ut uerbū illud quod cauſam facit, lucide breuiter uterque definiat. Lucide, quia definitio debet explicare quod inuolutum cōtinet id quod definitur: Breuiter, ut nihil neq; deſit, neq; ſuperſit. Sic eſſe definiendum docet Ariſtoteles in Topicis, & omnes dialectici confirmant. Antonio uero perquā puerile uidetur ita definire: quia ut ait paulo poſt, redolet exercitationē penè puerilē. Ne tamen ſimpliciter improbet quod auctores magni probarunt, illam breuē & exactā definitionē hominibus doctis dialecticis atq; philoſophis, copioſam magis oratoribus relinquit. Philoſophi in tractandis artibus breuiter & circūſcripte definiunt, ut, ars eſt cōprehenſio præceptorum ad unum finē tendentium. lex eſt ſanctio ſancta, iubēs honeſta, prohibens contraria, ciuitas, ut definit Ariſtoteles in Politicis, ſocietas eſt ex pluribus pagis cōſtituta. In eiuſmodi definitionibus hoc præcipit ratio atq; logica doctrina, ut uis & ſubſtātia eius rei quam definias, ſic exprimatur, id eſt uerbis exponatur, ut neque abſit quidquam, neque ſuperſit. Sic præcipit Ariſtoteles ſexto libro Topicorū ad finem Aliud finiēdi genus uolunt controuerſiæ, ubi non ſolum genus & differētia, ſed etiam cauſæ et uſus loquendi exponitur copioſe, ut ad captum indoctorum ſe accōmodet oratio. Quamobrē quātum uterq; horum potuit, omni copia dicendi dilatauit quid eſſet maieſtatē minuere. Tribus de cauſis uitāda in iudicio definitio breuis atq; dialectica. Prima eſt, reprehēſio uerbo uno, aut addito, aut dempto, ſæpe extorquetur è manibus: ut ſi dicat non eſſe poſitum uerum genus & proximum, aut non inductam generi differentiam, aut non eſſe propriū quod dictū eſt, aut deeſſe aliquid quod erat neceſſarium, aut contra redūdare quidquā. In his enim plurimum dialectici altercantur, cū uideant Ariſtotelē ea de re multa uerba feciſſe in τοπικῶν libris, in quibus exēpla multa reperies: quæ ideo tranſcribēda non duxi, ꝙ hic logica nō tractarem. Altera cauſa eſt, Definitio genere ipſo doctrinam redolet, exercitationemq; penè puerilem, hoc eſt, ut genus eius eſt, & natura atq; notio, ſcholam ſapit, & uſum quendam logicū tenuiter definiēdi, qui à more & grauitate cauſarū multum recedit. Mos.n. fuit temporibus Antonij, in agendis cauſis non oſtentare doctrinam. Tertia eſt, Definitio peranguſta in ſenſum & in mentem iudicis intrare non poteſt. ante enim præterlabitur & effugit, quàm percepta eſt. Senſus hic intelligitur, uis animi interior, cui audita primū cōmittit auris. à philoſophis ſenſus communis appellatur. Mens, uis intelligendi, νοῦς dicitur à Græcis. Sed in eo genere in quo quale ſit quid ambigitur, &c.] Quemadmodum hic omne aut ſcriptum eſt, aut non ſcriptum, ἔγγραφον ἢ ἄγραφον, ita omnis cōtrouerſia uel ſcripto uel nō ſcripto continetur. In his quæ ſcripta nō ſunt, ſtatus rationales eſſe dicuntur: cum de ſcriptis ambigitur, legales. Hi quidem ſubijciuntur rationalibus, &, ut Antonius ſentit, ad qualitatē referuntur. Vnum eorum genus ponit ambiguum, ꝙ omnis de ſcripto contentio ex ambiguo naſci uidetur. Subijcit illi duas ſpecies, ambiguitatem ex ſcripto & ſententia, dubitationem ex contrarijs ſcriptis. Quam ponunt amphibologiam, tanquā ſpeciem refer ad ſcriptū & uoluntatē. In eo genere, in quo quale quid ſit ambigitur, id eſt in iudiciali ſtatu, exiſtit et exoritur contentio, qui oporteat ſcriptū, ut teſtamētū, chirographū, diploma, decretum, legem, interpretari. In ſcripto nulla poteſt eſſe niſi ex ambiguo controuerſia. Ambiguū eſt, quidquid in duos plures'ue ſenſus uerti poteſt. Ambiguum quoddam eſt, in quo ſcriptum à ſententia diſcrepat, & aliud uoluiſſe qui ſcripſit, aliud ſcriptū ſonare uidetur. Interdictū eſt, Vnde hominē ui deieceris tu, aut familia tua, aut tuus procurator, eò reſtituito. Qui hominē ab agro reiecerat, nō deiecerat, ut Cecinnam Ebutius, uocatus eſt in ius. uſus eſt ſcripto, Nō deieci. aduerſarius uoluntate, tam interdicto teneri qui ui reijcit, quā qui deijcit. Hic genus eſt quoddam ambigui, quod tū explicatur cū ea uerba quæ deſunt, ſuggeſta, id eſt, ſuppeditata ſunt: quibus additis, defenditur ſententiam ſcripti fuiſſe perſpicuā, hoc modo: Vnde hominem ui deieceris reieceris ue tu, aut familia tua, aut tuus procurator, eò reſtituito. Scripta ſæpe uidētur eſſe contraria, nec ipſo iure tamen ſunt: alioquin unum ab altero abrogatur. In his non nouum genus naſcitur, ſed ſuperioris, id eſt, ambigui in ſcripto et ſentētia, cauſa duplicatur. nā duo ſcripta, duæ ſententiæ ſunt explicandæ. Idq; aut nunquā dijudicari poterit ex iure, aut ita dijudicabitur, ut referēdis præteritis uerbis, id eſt inſerendis uerbis omiſſis, id ſcriptū quodcunq; defendimus, ſuppleatur. Sit lex, Tyrānicidæ imago in gymnaſio ponatur. & hæc: Mulier in gymnaſio ſtatuā ne habeat. Mulier tyrānum occidit, ſtatuam petit in gymnaſio. hic duæ leges etſi nō ipſo iure contrariæ, cauſa tamen collidūtur & euentu. Refer uerba præterita, ut id ſcriptū quod defendis, ſuppleatur. Tyrānicidæ utriuſq; ſexus imago in gym

naſio ponatur: iam nulla manebit controuerſia. Itaq; unum genus eſt in iis cauſis quæ propter ſcriptum ambiguntur, ſi eſt ſcriptum aliquid ambigue. Ambiguorum multa genera ſunt, ut homonymia, amphibolia, compoſitio, diuiſio, accētus, figura. Sunt alia quæ narrat Ariſtoteles in libris ἐλέγχων, quia ex ambiguis naſcuntur paralogiſmi, & ſophiſticæ cōtentiones, in quibus dialectici perſæpe uerſantur, propterea multiplex & ambiguum melius norunt, quā uel rhetores uel oratores, qui non minus noſſe debeant, cū de ambiguis ſit in cauſis ſæpe differendum. Omnis enim conſuetudo ſermonis & ſcripti, aut uerbū aut uerba prætermittit, id ꝙ aperte Cicero oſtendit in oratione pro Cæcina. Peccant igitur oratores, qui rationes ambiguorū neſciunt. Iterum peccant cum legalem controuerſiam referunt, aut ad coniecturam, aut ad definitionem. Nuſquā enim tam quæritur quale ſit genus ipſum rei, quā in ſcripto, quod totū à facti controuerſia, id eſt, à coniectura ſeparatur. Quintilianus, ut uidetur, in hoc peccat. Naſcuntur, inquit, hæc uelut ſimulacra ex illis tribus, interim ſimplicia, interim et mixta, propriam tamen faciem oſtendentia: ut ſcripti et uoluntatis, quæ ſine dubio aut qualitate aut coniectura continentur: & ſyllogiſmus, qui eſt maxime qualitatis: et leges contrariæ, quæ iiſdem quibus ſcriptum & uoluntas, conſtant: et ἀμφιβολία, quæ ſemper coniectura explicatur. Finitio quoq; utriq; generi, quodq; uerū, quodq; ſcripti contemplatione conſtat, communis eſt. Hæc Fabius. Forte dicendum eſt, in controuerſias ſcripti cadere poſſe & coniecturam, & definitionem: ut ſi ſignis arguas hominum uoluntatem, aut ſi definias aliquid obuolutū: quando tamen quæritur, recte ſcriptum ſit quid, nec'ne, tum maxime explorari qualitatē. Colligitur tandem epilogo, quot quiq; ſint ſtatus. Tria ſunt omnino genera quæ in diſceptationem & controuerſiā cadere poſſint: Cōiecturale, in quo quid fiat, factū, futurum'ue ſit: Iuridiciale, in quo quale ſit: Definitiuū, in quo quid ſit, aut quo modo res nominetur, quæſtio eſt. Græci, quorum uariæ nimis fuere de ſtatibus opiniones, adiungunt hanc quæſtionem, recte'ne factum ſit: quæ pertinet ad qualitatem. SED iam ad inſtitutum reuertar meū etc.] Cum dixiſſet, quaſcunq; cauſas eſſet acturus, eas ſe diligenter penitusq; cognoſcere ſolere, deinde obſeruare genus quæſtiōis, ſermonem deflexit ad ſtatuum naturam numerumq; explicādum. Nunc ad inſtitutum, id eſt propoſitā diſputationem reuertitur, & quo pacto cætera cogitans inſtituat, exponit. Accepto genere cauſæ, id eſt ubi cognoui quod genus litis, quiq; ſtatus eius ſit, & cognitā à deferente rē tractare, & animo inſtruere cœpi, nihil prius cōſtituo, nihil prius mihi propono, quā quid ſit illud, quò mihi referenda ſit omnis illa oratio, quæ ſit propria quæſtionis & iudicii, id eſt eius rei de qua quæſtio & iudicium conſtitutū eſt. Referuntur omnia ad τὸ κρινόμενον et iudicationem, quam dicit in Partitionibus oratoriis diſceptationem. Ea quidem eſt ſumma totius cauſæ de qua iudicandum eſt. Proponitur tanquam finis & meta, quò tendit is qui de uictoria certat. Non eſt ferè quiſquā, inquit Fabius Quintilianus, modo niſi ſtultus, atque ab omni prorſus uſu dicendi remotus, quin ſciat & quid litem faciat, quod ab illis cauſa uel continens dicitur: et quæ ſit inter litigantes quæſtio: & de quo iudicari oporteat: quæ omnia idem ſunt. Nam & de eo quæſtio eſt, quod in controuerſiam uenit: & de eo iudicatur, de quo quæſtio eſt. Propoſito ueluti ſigno, uidendum qua uia conſequamur illud. Duæ ſunt uiæ: una probationis, de qua paulo poſt: altera motus. Motus eſt duplex. Alter cōmendationem habet noſtram, aut eorum quos defendimus. Commendationes fiunt aliquo genere laudis, aut cōmiſerationis, aut deprecationis. De ſe modeſte & uerecunde dicet orator. De ſuo officio, de fide, de diligentia, de pietate in Rēpublicam, de uoluntate bene agendi loquetur. De litigatore audacius paulo aget, quid ſit paſſus, quid ferat adhuc, quas uiuēdi rationes tenuerit, quò petatur ab aduerſario. Alter eſt motus, accōmodatus ad eorū animos, apud quos dicimus, ad id quod uolumus commouendos. Aut enim commouemus in iram, in odium, in inuidiam, ſi id fieri cauſa ſit utile: aut contra mitigamus, lenimus, placatoſq; reddimus. De motu poſtea dicetur, quā ob rem aliò tranſeamus. Cum ſint affectuū rationes duæ, & una probationis, omnis ratio dicendi tribus ad perſuadēdū rebus eſt nixa, hoc eſt, tria molitur, quò rē diſceptationibus probare poſſit. Affectus autem ponitur ante probationē, quoniā etſi orationi toti fuſus eſt, duas tamē potiſſimū obtinet partes exordium, & perorationem. Exordiū autē in partibus eſt primum. Aut certe leuiter attingit affectum, quò liberius moretur in probatione. Etenim prius de probatione quā de motu loquetur. Ad probandum duplex eſt oratori ſubiecta materies. Sunt enim duo genera probationis, unū artificiale, ἔντεχνον: alterū inartificiale, ἄτεχνον. hoc nō excogitatur ab oratore, ſed quia in re propoſita, & in cauſa de qua agitur, ratione arteq; tractatur, locum ſibi inuenit inter præcepta. Partes eius ſunt tabulæ, teſtimonia, pacta, conuēta, quæſtiones, leges, ſenatuſconſulta, res iudicata, decreta, reſpōſa. Adde alia, ſi qua non ab oratore pariuntur, id eſt inueniūtur, ſed ad oratorē à cauſa atq; reis deferuntur. Cauſa aliquid ſuggerit, ut quæ tabulis et pacto ſic nititur, ut aliter ſtare non poſſit. Rei deferunt & ea ſine quibus lis eſſe nō poſſet. De tabulis, teſtimoniis, pactis, conuentis, decretis, reſpōſis, ante dictum eſt. Quæſtiones ſunt tormēta, quibus extorquetur ueritas. Leges et ſenatuſcōſulta differunt. hæc à ſenatu, illæ à populo Romano capiebant poteſtatem. Res iudicata, præiudicia, & à iudicibus ſtatuta. Præter hæc alia deferūtur, ut ueſtis cruēta, enſis repertus in uulnere, res furtiua deprehenſa. Altera eſt materies ad probandū, quæ nō affertur à cauſa uel à litigatore, ſed quæ tota in diſputatione, id eſt argumentatione oratoris collocata eſt. Ex locis ſuis, adiuuante uſu atq; exercitatione, hoc argumēti genus inuenit orator. Hæc duo genera probandi habent diſcrimen. Nam prius arte tractatur, nō inuenitur. Poſterius & inuenitur, & tractatur. Argumēta ducuntur è locis. Loci duplices. alii maiores, tanquam fontes, unde omnia emanant. alii minores, quaſi riuuli. hos non ita probat, illos dat exercitatis. Atq; iſti quidem qui docent (ii ſunt rhetores) cum cauſas in plura genera diuiſerunt, feceruntq; alias coniecturales, alias iuridiciales, alias definitiuas, alias fori, alias conſilii, alias ornamenti, ſingulis generibus argumentorum copiā ſuggerunt, hoc eſt aſſignāt multos locos, unde copia argumentorum poteſt excerpi, quales aſſignāt qui partiūtur declamationes, & qui de ſingulis reb. conſtituunt artem. Iſtuc ad inſtituendos adoleſcentulos magis aptum eſt, quā ad iuuandos eruditos. Nam ſimulac, id eſt cū primum poſita eſt cauſa, habent adoleſcentuli quò ſe referāt, unde ſtatim expedita poſſint argumenta depromere. Tamen & tardi ingenii eſt, riuulos, qui ſunt locorū particulæ, cōſectari: fontes rerū, hoc eſt uniuerſa rerum genera nō uidere. Aetatis eſt, & longi tēporis, uſusq; noſtri, id eſt uſus diuturni, à capite quod uelimus arceſſere. Caput eſt, origo principiumq; rerū. Significat hic præcipuos locos & ſummos, quales deſcribit in Topicis. Arceſſere, petere, aſciſcere. Quintilianus in ſecūdo: Quidam ſententiarum gratia uerboſiſſimos locos arceſſunt. ET primum genus illud earum rerum, quæ ad oratorem deferuntur, &c.] Genus illud earum rerum quæ ad oratorē deferuntur, adeo frequēs eſt, ut in eo quaſi cōmuni loco maxima pars contentionū forenſium conſiſtat. Quāobrem meditatum oratori in perpetuum ad omnē uſum ſimilium rerū eſſe debebit, hoc eſt longa animi prouiſione exercitationeq; comparatum in omne futurum tēpus eſſe debebit, ut in ſimili cauſarū genere ſubſeruiat. Quo modo meditatum? Iubet'ne

ediſcere

ediſcere quœdam locos pro teſtibus & cõtra teſtes, pro tabulis & cõtra tabulas, ut quoties erit occaſio, dictionibus inſerantur? Scribit Quintilianus, quoſdam nec ignobiles in officijs ciuilibus, ſcriptos locos, memoriæq; diligẽtiſſime mãdatos in promptu habuiſſe, ut quoties eſſet occaſio, extẽporales eorũ dictiões his uelut emblematis exornarẽtur. Improbat eorũ inſtitutum, propterea q ſummam uidebantur infirmitatem de ſe confiteri. Quid, inquit, ij poſſunt in cauſis, quarũ uaria ac noua ſemper eſt facies, propriũ inuenire? quo modo propoſitis ex parte diuerſa reſpõdere? altercationibus uelociter occurrere? teſtẽ rogare? qui etiam in ijs quæ ſunt communia, & in plurimis cauſis tractantur, uulgatiſſimos ſenſus uerbis niſi tãto ante preparatis proſequi nequeãt? Vbi igitur, Antonius, ut iuuenes meditatas habeãt ſentẽtias pro teſtibus, tabulis, & reliquis generis eiuſdem: non aũt uerba compoſita memoriæ tradita, quibus eodem modo ſemper utantur. Id enim ridiculũ foret, ſi quis unã uerbis ijſdem recineret cantilenã. Sententias quaſdam iuuenes, ut Sulpitius & Cotta, quibus lõgus proponitur uſus orãdi, memoria teneant, quas alijs & alijs efferant uerbis prò cõditione temporũ & cauſarum. Locos, inquit, ò Cotta & Sulpiti, multa cõmentatione, id eſt cogitatione, ſiue animi cõceptione, multa meditatione. i. exercitatione, paratos atque expeditos habere debetis. Pro tabulis & contra tabulas, & item de cæteris rebus eiuſdẽ generis, duobus modis ſeparatim & definite ſolet dici. Separatim dicitur, quãdo nõ de ſingulis, ſed de uniuerſis agitur aut teſtibus, aut tabulis, aut quæſtionibus. Definite, quando agitur de ſingulis temporibus, hominibus, cauſis: hoc eſt, quando conferuntur in tẽpora, certa, in definitos homines, in quæſtiones finitas. Si dixeris, teſtibus magis quàm argumẽtis eſſe credendũ, multa flagitia graſſatũ iri ſi teſtibus abrogata ſit fides, ſeparatim de genere uniuerſo locutus eris. Sin affirmaueris, Vatinio teſti nullam habendam eſſe fidẽ eo tẽpore quo detecta eſt hominis perfidia in hac cauſa cui ſit inimicus: definite proprieq; rem tractaueris. De confirmãdis et infirmãdis teſtibus, tabulis, quæſtionibus, nulla dat hic præcepta, quia longũ eſt ea, quæ his de rebus dici poſſunt, explicare. Pauca tradit Quintil. in quinto libro, ubi ſic eorum multitudinem deprecatur: Nec tamen in animo eſt, omnia quæ aut pro his dici, aut contra dici ſolent, complecti. Non. n. cõmunes locos tradere deſtinamus, quod eſſet operis infiniti, ſed uiam quandam atque rationem. Antonius hæc relinquit ingenijs mediocribus, q arbitratur hominem bene natum & exercitatum ſine ulla arte inuenire poſſe quæ dicẽda ſunt in hanc uel illã partem. Idem ſuo more præfert exercitationem: quæ ſi maxima eſt, haud dubie haberi debet artis ſummæ loco. Sũt igitur duæ res quæ locos cõmunes excutiũt, & inde referunt materiã copioſam: ingenium, quod eſt naturæ: exercitatio, quæ eſt noſtri laboris. Dicet aliquis, Cur hæc ad præcepta referuntur, ſi arte non egent? Dixit ante, non egere præceptis ſuis, id eſt proprijs: arte cõmuni, quæ traditur de conſilijs & iudicijs, poſſe tractari. Nunc idem confirmat, arte non egere teſtimonia, niſi eatenus, ut certis orãdi luminibus ornentur. Dicẽdi lumina, partim uerba, partim ſentẽtias illuſtrant. Sentẽtias ornant amplificationes, apophthegmata, prouerbia, graues auctoritates, admirationes, cõmorationes, & alia rerum ſchemata. Verba decorant omnes figuræ quæ σχήματα λέξεως appellantur. Schemata & conformationes ſunt elocutionis. Itaque ex dictis eius efficimus, teſtimonia & alia rõnis eiuſdem, ab orandi doctrina elocutionẽ, ab uſu & exercitatione magis quàm ab ea ſciẽtia ducere inuentionẽ. Inuentione quidẽ opus eſt, ſed (ut ait Cicero in Oratore) magis eſt prudentiæ quàm artis inuentio. Elocutio tota artis eſt. In eandem ſententiã dicit ea quæ ſequuntur: Quæ tota ab oratore pariuntur, excogitationem nõ habent difficilem, explicationem magis illuſtrem deſiderant. Excogitatio refertur ad inuentionem: explicatio ad elocutionem, cuius eſt non res gignere, ſed natas artificio quodam perpolire. Inuentioni diſpoſitio, elocutioni pronunciatio coniungitur. Itaque duo nobis quærenda ſunt in cauſis. Primum, quid, deinde, quo modo dicamus. alterum, quid dicamus, id eſt quid inueniamus, inuentumq; diſponamus, totum arte tinctum & coloratum uidetur ijs qui unum habent in arte præſidium. ut Ciceroni uidetur: tametſi artem requirit, tamen eſt prudentiæ penè mediocris, quid dicẽdum ſit, uidere. Sic enim iudicat in Oratore: In his partibus, etſi graues atq; magnæ ſunt, minus et artis eſt, & laboris: Videt acutus homo, inuenire eſſe cõmune omnium qui uel ſcribũt, uel loquuntur: eloqui ornate, copioſe, uarie, admodũ paucorum. Alterũ eſt igitur, quo modo dicamus, in quo oratoris uis illa diuina uirtusq; cernitur. QVARE illã partem ſuperiorem, quoniã ſemel ita nobis placuit, &c.] Dubitet quiſpiam, cur hic de elocutione faciat mẽtionem, qui propoſuit ſe de rebus, quas experiẽdo obſeruauerit, eſſe dicturũ. Vt id planum fiat, rerum ordo repetendus eſt. Primũ dicendum putauit, quo pacto cauſa cognoſceretur: deinde, quis et qualis ſtatus eius eſſet, et quæ ſtatueretur ea diſceptatio, ad quã referri debẽt omnia: poſtea quæ res inueniẽdæ eſſent ad cõfirmandam controuerſiæ diſceptationẽ. Iam, ut res ordine conſtituetur, inuentionem fecit triplicem: unam ad probandũ, alterã ad conciliandos animos, aliam ad eos qui audiunt cõmouendos. Primã diſtributionis partem ſecuit in ea argumenta quæ non excogitantur ab oratore, ſed in re propoſita ratione tractantur: in ea quæ tota in diſputatione & argumentatione oratoris ſunt collocata. Quæ non inueniat orator oſtendit, & ſine præceptis ad ingenium & exercitationem remiſit. Proxima ſequebantur ea quæ pariuntur ab oratore. Hæc aũt non inueniendi modo, ſed etiam eloquendi uiribus egent. Ergo partitionem fecit rhetoricæ, duasq; partes conſtituit. unam in qua quæritur quid, alterã, quo modo dicamus. Priorem ut facilem recipit: alterã Craſſo, cui ſit ſuauius & ornatius dicẽdi genus, relinquit. hoc modo uentũ eſt in nomẽ elocutionis, de qua tertio librò dicetur à Craſſo. Interea Antonius de quæſtione primũ, mox de ratione argumentandi, deinde de locis argumentorũ, poſtea de concitandis & mouendis animis, tandem de conciliatione dicet. Illã partem ſuperiorem, quæ quid dicamus, in cauſis præcipit, quando ſemel ita uobis placuit. i. quoniam hanc in me ſententiam immutabilem protuliſtis, nõ recuſabo quo minus perpoliam atque cõficiam, quibus ex locis ad eas res quæ ad fidẽ faciendã ſolæ ualẽt, ducatur oratio. Non dicit arroganter perpoliã atque conficiam, hoc eſt limabo & perficiã: quia paulo ante dixerat, hæc excogitationem nõ habere difficilẽ, explicationem magis illuſtrẽ perpolitamq; deſiderare. Nec affirmat id ſe eſſe facturum, ſed ex aliorum ſententia non recuſaturum quo minus id perficiat. Itaque rẽ ſubijcit illorum iudicio. Quantum conſequar, uos iudicabitis.] Ad faciendam fidem tria numero ponit: ut concilientur animi, ut doceantur, ut moueantur. in quo repetit illã ſuperiorẽ inuentionis partitionem. Docemus narratione & argumento: mouemus animos τῷ πάθει, affectu & perturbatione: cõciliamus dignitate hominis, rebus geſtis, exiſtimatiõe uitæ. Hæc in locis inuenienda ſunt omnia, & orationi, ut acri ſpiritu uiuat, inſerenda. Ea quemadmodũ illuſtrentur elocutione, aut oratione, præſens eſt Craſſus, qui nõ modo eos qui adſunt, ſed etiam oẽs docere poſſit. Nam comptũ genus orationis & ornatũ primus è Græcia in Romanos mores induxit maxime auxit, ſolus effecit. Hæc quidẽ Cicero tribuit L. Craſſo, in quo erat ſumma grauitas, et cũ grauitate iũctus facetiarũ & urbanitatis orationis non ſcurrilis lepos, latine loquẽdi accurata & ſine moleſtia diligens elegãtia, in differen

do mira explicatio : cũ de iure ciuili,cũ de æquo & bono diſputaretur.argumentorũ & ſimilitudinum copia.hæc inquã tribuit illi,ſed ipſe de ſe tacite canit.indicãt eius uerba in Oratore:Ieiunas huius multiplicis, & æquabiliter in omnia genera fuſæ orationis,aures ciuitatis accepimus,eaſq; nos primi, quicunque eramus,& quantulũcunque dicebamus,ad huius generis dicẽdi incredibilia ſtudia conuertimus.Craſſo tribuebatur ſimile quiddã ab hominibus eius ætatis, qui neminẽ in latinis oratoribus nouerãt perfectiorẽ.tribuatur etiã hoc nomine,ut quæ tertio libro diſſeret,artificioſe commendentur. At quoniã præſentiũ laudatio ſuſpicione aſſentationis laborat, id ut amoliatur Antonius,inquit, Dicã non uerẽs aſſentandi ſuſpicionem.i.non metuens adulator ne uidear. Vt autem ſecundus hic liber,quemadmodum tertius,cõmendatione tollatur,Antonius qui de arte diſputans fugit artis nomen, confugit ad ea quæ à multis & Græcis & Latinis audiuit,et omnibus L.Craſſum anteponit,quicũ ſæpius eſt uerſatus. Audijt non obſcuros illos,unde nihil aut parũ diſceret,ſed paulo illuſtriores nomine & fama,quos utiliter imitaretur. Audijt non modo Latinos Romæ, ſed etiã Græcos Athenis,cum proconſul in Ciliciã proficiſceretur. Audijt non ſemel,ut nouitatis auidus: at ſæpe,ut cognoſcendi percupidus. Hinc igitur confidit, & maxime cum uideat præclaris ingenijs homines, qui diu ineptias non ferant, tantũ operæ ſibi ad audiendum dare. Quòd aũt aliquis indoctus & rudis hoc quoque dicat, & ſe multos audiſſe: occupãs prudenter adiecit hæc uerba:Nihil quiſquam unquã me audiente egit orator,quod nõ in memoria mea penitus inſederit.Nec iſtud in Antonio incredibile dicetur,quẽ firma diuturnaq; memoria cõſtat præditũ fuiſſe. Auditis oratoribus ſe, non arti adiudicat: ſiue ꝙ audire actiones multas atque præclaras,maius eſt imitatori,quàm ratio præceptorum: ſiue ꝙ ſuo more non uult eruditus præceptiſq; formatus uideri. Adiudicatur, qui per ſententiam & iudicium,cui ius eſt,tribuitur. Hanc uerbi tranſlationem duxit è iure ciuili. Quòd ſi eſſuſe Craſſum laudat his uerbis,Sine ulla dubitatione ſic ſtatuo & iudico,neminẽ omniũ tot et tanta quãta ſint in Craſſo,habuiſſe ornamẽta dicendi: attribue oratorum amplificationi & incremento,attribue homini Romano ornãti ſuos,& Ciceroniano more Græcos deprimenti. Audijt Græcos,qui tẽporibus illis nihil omnino cederẽt Romanis,ad quos ut ad ſummos rhetores Romani trãſfretabãt. At cum dialogus eſſet,& ſermo perſonarum,et opus hoc ſibi quæreret dignitatem,nõ habuit cui iuſtius quàm Craſſo munus eloquendi committeret.Laude igitur extollendus fuit,ut in ſermone plus eſſet auctoritatis.De perſonarũ diſtributione ſic Antonius: Si uos quoque hoc idẽ quod ego de Craſſo exiſtimatis,non erit iniqua & perſonis impar diſtributio: ſi cum ego hunc oratorẽ quem nunc fingo, id eſt informo & exprimo,ut inſtitui,creáro,aluero,confirmáro,tradam eum Craſſo & ueſtiendũ & ornandum.Alludit ad hominum progreſſus, qui primum creantur,deinde alũtur iam in utero, poſtea creſcunt,atque robore confirmantur, tandẽ ueſtiuntur & ornãtur. Inuentio cum diſpoſitione, comparatur corpore & animo,quoniã eſt in ea uis ſententiarum: ueſtimentis & ornamentis elocutio,quia uerba non ſunt in ipſarũ rerũ natura, atque(ut ita dicam)ſubſtãtia.Oratorem creat,qui prima dat eloquendi rudimẽta. Alit,qui illũ maioribus auget præceptis atque exercitationibus. Confirmat,qui argumentorum affectuumq; rõnes,in quibus eſt neruus orationis,illi tradit. Veſtit aũt,qui ueſtimenta ſuggerit & ornamenta.quæ duo ſi differunt uti diuerſa, ueſtimẽta dicentur ea,quæ quaſi neceſſaria ueſtiunt rem:ornamenta,quæ ad pulchritudinẽ magis quàm ad neceſſitatẽ aptantur. TVM Craſſus,Tu uero,inquit, Antoni perge, &c.] Quemadmodum laudatus eſt ab Antonio Craſſus, ob eam quã paulo ante ſcripſimus cauſam, ita uiciſſim à Craſſo laudatur Antonius,ut dicturo de tribus propoſitis partibus augeatur auctoritas, & auditoribus attentio moueatur. Id ne faciat ut qui mutuo tanquã muli ſcabũt,commemorat aliquot cauſas in quibus Antonius quantũ dicendo poſſet,oſtendit. Locus eſt igitur qui Craſſi mõſtret humanitatem,quam magnã fuiſſe conſtat,qui excitet auditorem, qui ſuperiori diſputatione ſuſpẽſos paululũ remittat. Tu uero Antoni pge,ut inſtituiſti. Vis huius orationis eſt,Me Antoni præterito:tu uero,qui potes hoc perficere munus,perge quẽadmodum cœpiſti. Dictum ſuum ratione munit,ex ea tranſlatione qua fuerat uſus Antonius. Nõ eſt boni neque liberalis parentis,quem procrearit & eduxerit,cũ non & ueſtire & ornare. Senſus eſt: Vbi oratorem procrearis principiorum ſemine, & eduxeris,id eſt educaueris et nutrieris alimẽtis eloquẽtiæ, non eris ut bonus parens, ſi non ueſtieris: non eris pater liberalis, ſi nõ ornaueris. Pater ſi bonus eſt,liberos ueſtit,quod eſt neceſſitatis humanæ. Si liberalis,non ueſtit modo, ſed etiã ornat,quod honoris eſt atque ſplẽdoris. Hic dicit Antonius: Pater tenuis et pauper liberos nõ ornare modo, ſed ne ueſtire quidem poteſt. In aduerſum Craſſus, Te locupletẽ eſſe negare nõ potes,ueſtire igitur et ornare potes. Id quia negare poſſit ille, probat Craſſus ex ijs quæ dixit Antonius in oratione pro M. Aquilio, & in alia pro Norbano, & in alia pro Cn. Mãlio, & in alia pro Quinto Rege. Quod ornamentũ elocutionis,quæ uis affectuum,qui animus fortiter agendi,quæ dignitas orationis illi oratori (Antonium dicit ad alios conuerſus, ne ſi utatur perſona ſecunda, uirum pudore ſuffundat) quid inquã illi oratori defuit,qui in cauſa perorãda,id eſt in peroratione orationis pro M. Aquilio,nõ dubitauit à ſubſellijs,ubi mos fuit ſedere reos,excitare, hoc eſt in mediũ euocare reum conſularem (qui ætate & dignitate grauis,tã miſere iudices monere nollet) & eius diloricare.i.diſcindere tunicam, quæ ueſtis eſt interior, & iudicibus cicatrices aduerſas,hoc eſt non à tergo more deſertorũ, ſed ab anteriore parte corporis honeſte receptas eo tẽpore quo in exercitu fuerat imperator,oſtendere? Quid illi defuit oratori? De hoc iudicio Cicero ſeptima actione in Verrem. Venit.n.mihi in mentem,in iudicio M. Aquilij,quantũ auctoritatis,quantũ momẽti oratio M. Antonij habuiſſe exiſtimata ſit, qui ut erat in dicendo non ſolũ ſapiens,ſed etiã fortis,cauſa propè perorata corripuit M. Aquiliũ,conſtituitq; in conſpectu omniũ, tunicamq; eius à pectore abſcidit,ut cicatrices populus R. iudiceſq; aſpicerent,aduerſo corpore exceptas. Simul & de illo uulnere quod ille in capite ab oſtium duce acceperat,multa dixit, eoq; adduxit eos qui erant iudicaturi,uehementer ut uererentur,ne quem uirum fortuna ex hoſtiũ telis eripuiſſet,cum ſibi ipſe nõ pepercisset,hic non ad populi Romani laudẽ, ſed ad iudicum crudelitatem uideretur eſſe ſeruatus. Florus in Epitome: M. Aquilius conſul,in Sicilia bellum Seruile cõcitatum confecit. Cum de pecunijs repetundis cauſam diceret, ipſe rogare iudices noluit: M. Antonius,qui pro eo perorabat, tunicam à pectore eius diſcidit,ut honeſtas cicatrices oſtẽderet: quibus cõſpectis, indubitanter abſolutus eſt. Cicero eius rei ſolus auctor. hac ille. Idem Antonius accuſante Sulpitio,cũ hominẽ ſeditioſum Norbanum defenderet,qui trib. pl. Cæpionem, ut paulo ante narrauimus,egerat præcipitẽ,nõ dubitauit ſeditiones ipſas ornare.i.oratione laudare, ac demonſtrare grauiſſimis uerbis, multos ſæpe impetus & motus populi non iniuſtos eſſe, quos præſtare.i.moderari & pacare,nemo poſſit. Multas etiam eſ Rep. hoc eſt ex utilitate Reip. ſeditiones ſæpe eſſe factas,ut cũ reges Tarquinij eſſent exacti, hoc eſt è regno ſuo deturbati agente Iunio Bruto, populumq; ad libertatem uocante ut cum tribunitia poteſtas eſſet conſtituta ad tollendos populi motus.

motus. Plebes cum propter nexus ob æs alienũ in Sacrum mõtẽ ſeceſſiſſet, cõſilio Menenij Agrippæ reuocata, impetrauit à Patribus, ut duo tribuni pl. crearentur, C. Licinius, & L. Albinus. Hi tres collegas ſibi creauerunt. Oſtendit igitur Antonius illã ſeditionem, quæ agente cũ populo Norbano cõcitata fuerat, ex luctu ciuiũ qui ſuos in prælio Cimbrico mortuos lugebãt, ex Cæpionis odio qui exercitũ amiſerat, neq; reprimi potuiſſe, & iure eſſe conflatã. Duo ponit, ſeditionẽ nec reprimi potuiſſe, & iure eſſe conflatã. Vnum pertinet ad id quod dixerat, multos ſæpe impetus populi nõ iniuſtos eſſe, quos præſtare nemo poſſit. alterũ ad illud, multas è Rep. ſeditiones eſſe factas. Si populus odio iuſto ſuccenſus reprimi nõ potuit, eius impetũ non potuit præſtare Norbanus: ſi ſeditio iure conflata eſt, non debuit. Laudantur aũt ſeditiones ab Antonio, ne graue ſit à Norbano populum fuiſſe cõmotum. Totus locus, ſiue tota diſputatio eſt anceps, quia periculoſum fuit ne iudices in malum uerterent, à patrono ſeditiones & laudes Reip. laudari. Inaudita, quia nemo alius tractauit eũ locũ in iudicio. Lubrica, propterea q hic ut in lubrica uia difficile eſt firmare ueſtigiũ. Idem Antonius defendit Manlium, qui ſicuti Cæpio flagrabat inuidia, quoniã dux in Cimbros unà cũ eo exercitũ amiſerat: de quo ſic Florus in Epitome Liuiana: À Cimbris C. Mãlius et Q. Seruilius Cæpio procõſules uicti prælio, caſtriſq; binis exuti ſunt, octoginta millia militũ occiſa, calonũ & lixarũ quadraginta millia. Ne quis uitio det nobis, q idẽ aliquãdo repetimus: nõ diſcedit ab officio, ſi quid interpres inculcat. Idẽ Antonius in cauſa Quinti regis in cõmiſerationẽ mouit iudices: de qua nihil alibi, quod meminerim, legi. Nomẽ eſt hic propriũ Rex, nec officiũ cõprehendit. Q. Martius Rex, cõſul fuit cum M. Catone Nepote. auctor eſt Gel. lib. 13. cap. 18. & Plin. lib. 2. cap. 31. Florus: Q. Martius conſul Sarnios gentem Alpinam expugnauit. His quatuor exẽplis Craſſus efficere uult, Antonium non inuentione tantum, ſed etiã cæteris ornamentis eloquentiæ ualere: quanquam dabant ei acumen, & ſententiarum quandam ſubtilitatẽ cum optima collocatione, ornamẽta uero cõptumq; genus orationis negabant. Cicero in Bruto: Omnia ueniebant Antonio in mentem, eaq; ſuo queq; loco, ubi plurimũ proficere & ualere poſſent, ut ab imperatore equites, pedites, leuis armatura, ſic ab illo in maxime opportunis orationis partibus collocabantur. Verba ipſa nõ illa quidẽ elegantiſſimo ſermone. Itaque diligenter loquẽdi laude caruit, neque tamen eſt admodũ inquinate locutus. Ex quibus uerbis effici põt, elegãtius orationis genus in his libris Antonio tribuiſſe Ciceronẽ, quàm ſit ille uſu longo dicendi conſecutus. Nõ erat igitur cur de ornandi uirtutibus diſſereret, etſi Craſſus urbanitatis gratia ſic loquitur: In tuis orationibus hoc enituit, quod tibi oẽs dant, acumẽ quoddã ſingulare: ſed non magis quàm ornatus enituit. Nam hæc ipſa quæ nunc ad me delegare uis. i. ornamenta eloquendi, ſemper in te eximia et præſtãtia fuerunt. Ne diutius alter alteri partiũ deferat honorem, inducitur Catulus & grauis & ſenex, qui utroq; laudato, ne alter ſe imminui putet, diſtribuit officia. Laudat à natura, laudat à doctrina, q in his duobus laus eloquẽtiæ poſita eſt. Suauitatẽ attribuit Craſſo, illã non detrahit Antonio, ſed uoluntatẽ. Honeſtius eſt enim, aliquid præclarũ dicere nolle te, quàm cum uelis non poſſe. HIC Craſſus, Quin tu, inquit, Antoni omittis iſta, &c.] Cicero dicturus ut animi doceantur, nõ init innumerabilẽ locorum multitudinẽ, quos peruagantur ij qui pueris declamationes partiũtur, quiq; ſingulis generibus cauſarũ proprios aſſignant locos. Tã multos peragrare non uult, quia, uti iã dixit, tardi ingenij eſt riuulos conſectari, fontes rerũ non uidere. Inducit igitur Craſſum, qui reuocet Antonium à tã moleſta locorum diſtributione, quã polliceri uidebatur cũ diceret: Non recuſabo quo minus perpolitã atque confectã, quibus ex locis ad eas res, quæ ad fidem faciendam ſolæ ualent, ducatur oratio. Non agit autẽ ut nullos omnino ſtatuat locos, ſtatuat poſtea principes, & ueluti fontes: ſed ne rẽ minutim partiatur, & hoc opus graue & ſenile deijciat ad dialecticã ſubtilitatẽ. Itaque ſic decernit Antonius: Tibi ſapiẽter monẽti L. Craſſe libẽter aſſentiemur, ut ſingularũ cauſarum defenſiones quas ſolẽt magiſtri pueris tradere, relinquamus, aperiamus aũt ea capita, unde omnis ad omnem & cauſam & orationem diſputatio ducitur. Notum eſt quantum torſerit multos Ariſt. qui mille partitus eſt locos in Topicis libris, ex quibus in ſua Topica Cicero traduxit paucos, qui ſatis eſſe uidebantur. Quin tu Antoni omittis iſta? Attexit rõnes quatuor, ut hæc Antonius omittat. Prima eſt, Nemo horum deſiderat. altera, re facilia ſunt. tertia, ſunt præceptis puagata. quarta, depromenda potius, quæ ſæpiſſime tractas, ſemperq; diuinitus. Hæc eò tendũt, ut pluris æſtimemus hominis exercitati graues obſeruationes, quàm leuicula præcepta Græcorũ: quæ ſi tractare uellet, nouo modo præclareq; faceret. i. meliora redderet, quàm accepiſſet à Græcis. Quin.] Quare nõ? Peruagata.] Diuulgata. Deprome.] Quaſi ex penu cellaq; tua profer. Depromã.] Tenuit uerbum Craſſi. Quo facilius id à te, &c.] Ad poſtulandũ ſibi parat auctoritatem, & ſimul retinet uerecũdiã ingenui oratoris, qui lubentius dicit rogatus. In cœlum uerbis extulit.] Prouerbiũ de maxima laude. Tres ſunt rõnes.] Repetit illam inuentionis partitionem, quam bis antea collocauit, ut eſſet diſputationis fundamentũ, in qua cõciliatio lenitatẽ orationis deſiderat. i. orationem lenibus ſentẽtijs & moribus inſtitutã (non hic de lenitate ſtyli, ſed de miti quodã rerum ſapore loquitur) Docẽdi ratio quærit acumẽ, id eſt acutã & argutam quandam inuentionis ſubtilitatem. Concitatio uim impetumq; affectuũ petit. Cõciliationes inclinatur uoluntas, & propendet in nos. Docendi rõne inſtruuntur argumẽta ad cauſæ defenſionẽ: concitatione, animi permouentur. Cõciliatione fit in nos propenſior is qui cognoſcit, argumẽtatione adducitur, animi permotione cogitur. Hæc igitur pars omnium potentiſſima eſt, quæ nõ adducere tantum, ſed etiam cogere poteſt. De cõciliatione & permotione pauca in arte traduntur, quoniã ad naturã magis ſpectant: de explicatione & argumẽtatione, permulta. Quãobrem explicatio propoſitionũ narrationumq;, et defenſio argumentorũ uidetur oẽm huius generis. i. inuẽtionis, nõ certã demõſtratamq; doctrinã, ſed quaſi doctrinã cõtinere. quãobrem de illa agendũ primũ eſt, et breuiter agendũ. Nã etſi multa ſunt quæ in artibus tũ dialecticorũ, tũ rhetorũ de inuentione ſcribantur, pauca ſunt tamẽ quæ uſu tractari, et animo quaſi notari debeãt. Aperiẽda ſunt ea capita. i. primi locorũ fontes, unde omnis ad oẽm & cauſam finitam, & orationem infinitã diſputatio ducitur. Id ſatis eſſe, probari põt ſimilitudine ſcripturæ. Quoties uerbũ ſcribendum, ſuiſq; literis pingendum eſt, ut lego, uſu ſcribẽdi cõfeſtim literæ ſuccurrũt. L. e. g. o. nec ſunt cogitatione conquirendæ. Haud ſecus, ſi certi habentur loci frequentati, ad cauſam explicandã ſtatim occurrunt, ut nihil ſit opus ad argumenta ſepoſita abſtruſaq; reuolui. Loci aũt rhetorici non omnibus proſunt. Quemadmodum metalla cõcluſa uenis terra, non oẽs temere, ſed exercitati peritiq; reperiunt: ſic argumẽta locis incluſa, non cuiuis prõptum eſt uidere, ſed illi qui eſt uerſatus in rebus, uel uſu, quẽ ætas diuturnumq; tẽpus affert, uel auditione magiſtrorũ, et cognitione doctrinæ, quæ ſtudio et diligentia præcurrit ætatẽ. In quibus rebus uerſatum eſſe oportet? In conſuetudine ciuitatis, in exẽplis, in inſtitutis, in moribus, in uoluntatibus ciuium. Cur ita? Si his in rebus fueris hoſpes ſiue peregrinus, non multũ loci proderunt tibi, ex quibus argumẽta promuntur. Cõſuetudo definitur a

iuriſprudētibus,ius moribus utentium probatum.Exemplum, res geſta ad imitandũ fugiendum'ue propoſita.Inſtitutum,leges & mores complectitur.Mores ciuium, rõnes uiuendi bonæ uel malæ quibus feruũtur ciues. Voluntatesciuium,appetitus eorum.Dices:Quid hæc faciunt ad excutienda argumenta de locis?Nõ faciunt ad inuenienda ſimpliciter argumenta, ſed ad talia promenda,qualia probet ciuitas.Etenim quemadmodum ager aliquid producit incultus,ſed id ſæpe quod nolumus,cultus autem id fert quod uolumus: ſic & ingenium rude gignit aliquid frequenter illaudabile:cultũ et ſubactum, meliores fœtus & grandiores parit. Hinc allegoriã pulchram ducit Antonius : Subacto mihi ingenio opus eſt.i.domito & culto,ut agro nõ ſemel arato proſciſſione,ſed nouato & iterato ſecũda & tertia oratione,quo meliores fœtus poſſit et grãdiores edere . Quibus aũt rebus ingenium ſubigitur? Vſu,auditione,lectione,literis.Vſus eſt in ſcribēdo,uel in dicendo.Auditio in percipiēdis iis quæ alius dicat.Lectio, in ſcriptis cognoſcendis.Literæ,in omni diſciplinæ genere. AC primum naturam cauſæ uideat,quæ nunquam latet, &c.] Ad explicandas controuerſias opus eſt argumentis . Argumenta igitur tendunt ad quæſtionē. Quæſtio deprehenditur cognita cauſæ natura.quapropter primũ quid faciat cauſam, poſtea de quæſtione uidetur eſſe dicendum.Primum igitur naturæ cauſam uideat orator.Eſt autem facile uidere, quia nunquam latet . Videndum enim,factum'ne ſit,ut in cõiectura: an quale ſit, ut in ſtatu qualitatis: an quod nomē habeat,ut in definiendi cõſtitutione,quæratur.Quo perſpecto, ſtatim occurrit natura li quadã prudentia,nõ iis ſubductionibus quas graculi docēt, quid faciat cauſam.i.quo ſublato controuerſia ſtare non poſſit.Subductiones ſunt numerorũ detractiones,quales fieri ſolent ad ſummam colligendam.In hac re ſubductiones dicuntur depulſiones atque firmamēta,quæ ſic habēt.Depulſio ſubducit intentionē.Rationem,quod dicitur firmamentũ. Quid ueniat in iudiciũ,id eſt quæ ſit quæſtio princeps , Rhetores ſic iubēt quærere.Interfecit Opimius Gracchum. quam defenſionem ſuſcipiet,niſi dicat id ſe cauſa Reip. feciſſe ? & ex ſenatuſconſulto populum ad arma uocaſſe ? At Decius accuſator negat Opimio licuiſſe contra leges ciuem interficere.Leges.n. iubēt,ut cauſa dicta apud iudices aut populũ,ante reus damnetur,quàm uel occidatur,uel in exiliũ mittatur. Venit igitur in iudiciũ hæc quæſtio: Licuit'ne Opimio ex ſenatuſcõſulto ſeruandæ Reip. cauſa Gracchum ſeditioſas leges ferentem necare ? Perſpicua ſunt hæc quidem,& in cõmuni prudentia ſita.Abſtruſiora ſunt argumēta,quæ ab accuſatore & defenſore debēt afferri.Sed ante de quæſtionibus eſt dicendũ,quàm ad locos et argumēta ueniatur: quærēdumq;,ueniat'ue in iudicium quæſtio infinita ? quam à iudiciis reiecerunt rhetorũ quidam atque magiſtrorum . Hic, inquit , ſummus eſt error iſtorum magiſtrorum,ad quos liberos noſtros mittimus. Græculos profeſſores,qui tũ Romæ rhetoricabantur,intelligit, qui ſibi uidebantur eruditi,cum eſſent hebetes atque impoliti.hebetes,qui perſpicua nõ uiderent:impoliti,qui neque doctrinã, neque uſum rerum haberent.In partiēdis orationum modis, hoc eſt in diſtribuendis diſputationũ formis, conſtituebãt duo genera cauſarum.unum infinitum, in quo ſine perſonis atq; tēporibus certis de uniuerſo genere quæratur.alterũ finitum, quod perſonis certis & tēporibus definiatur: & hoc unũ oratori ſubiectũ putabant.Veritas aliter habet. Quæſtiones finitæ ueniunt in iudicium,nomen enim certum tempusq; defertur, ſed oẽs ad uniuerſi generis uim naturamq; referuntur : hoc eſt,diſputatione propoſiti ſiue theſeos explicantur.Id oſtēdit eſſe uerũ in cauſis,in quibus de iure quæritur,qualis fuit Opimii.Nihil,inquit,ptinet ad oratoris locos Opimii perſona, nihil Decii accuſatoris.Nõ enim inuenienda ſunt argumenta uel in Opimio,uel in Decio,ſed in facto. Itaq; de ipſo uniuerſo genere infinita quæſtio eſt:Nũ pœna uideatur eſſe afficiendus, qui ciuē ex ſenatuſcõſulto patriæ conſeruandæ cauſa interfecerit,cũ id per leges non liceret ? Quod in genere ſtatutũ fuerit,id in ſingulis ſtatui ius eſt . Quærat aliquis, an ſit eadem ratio in aliis ſtatibus cauſarum ? Occurrit : Nulla cauſa eſt,in qua id quod in iudiciũ uenit,ex reorum perſonis,ac nõ generum ipſorũ uniuerſa diſputatione quæratur.Maxime finita uidetur eſſe cauſa cõiecturalis, ubi de facto ambigitur : ut Ceperit'ne cõtra leges pecunias P.Decius?tamē argumenta criminum,id eſt accuſationis,& argumenta defenſionis,reuocētur oportet ad genus,& ad naturã uniuerſam.Quòd ſumptuoſus ſit,de luxuria ac profuſione dicendum . q alieni appetens,de auaritia. q ſeditioſus,de turbulentis & malis ciuibus . q à multis arguitur, de genere teſtium . Contraq; quæ pro reo dicētur, omnia neceſſario à tēpore atque homine ad cõmunes rerum & generũ ſummas reuoluentur.Quid ergo? Nulla'ne quæſtio finita citra genus uniuerſum dicitur? Poteſt quidē orator in certa periſtaſi uerſari: ſed quoniã ius de uno ſolo cõditum nõ eſt, ex uniuerſo genere aſſumat aliquid neceſſe eſt.Et iudices ſententiã pronunciaturi ad cõmune quiddam reſpiciunt,quod in ſimili re ualet.Nã ſpecies & genera tractãt artes: ſingula & indiuidua,quæ ſunt infinita, cõplecti non poſſunt. Ad generis ergo rõnem aliqua communione reuocantur . Hic P. Decius alius eſt ab eo qui ſe pro Rep. deuouit . uixit ad Antonii tempora, non infans quidem atque indiſertus, ſed ut uita,ſic oratione etiam turbulentus:de quo Cicero facit mentionē in oratoriis Partitionibus,loquēs de ſtatu facti. ATQVE hæc forſitan homini non omnia quæ ſunt in natura, &c.] In quibus cauſis de nomine aut de iure quæritur,nemo dubitet , quin hypotheſis ad ſuã theſim debeat referri, ſed ambigat, ſi de facto quæſtio ſit.Quid,inquiet,agã de parricidii genere, cum mihi probandũ ſit reum eſſe parricidã ? Quid fruſtra diſſerã de pecuniis repetundis,ſi mihi planũ faciendum eſt,reum teneri lege repetundarũ? Factum reorum,non genus uniuerſum demonſtrandũ uidetur. Vt tollat eiuſmodi dubitationem Cicero,conſtituit infinita.i. innumerabilia crimina uenire in quæſtionē facti,non tamen defenſiones et locos infinitos exiſtimari oportere. Si defenſiones infinitæ ſunt,quis modus in arte? Si loci tã multi, quis eos tandē reuoluet?quis dabit operã rhetoricæ?quis iuri ciuili ſtudebit?quid proderunt tam pauca præcepta? At propè infinita uidētur ea,quæ ueniunt in iudiciũ,tum cum de facto quæritur. Videntur,inquit,homini non omnia quæ ſunt in natura rerum,celeriter animo comprehendenti.i.tardo & hebeti,nõ ei qui celeres habet animi motus,rerumq; naturã facile perſpicit.Prudēs generibus paucis omnia concludi uidet,non ſolũ in quæſtione facti,ſed etiã in ſtatu definitionis & qualitatis, in quibus de facto non ambigitur, ſed uel de nomine rei,uel de iure.Quòd ſi genera cauſarũ ex reis numeres,hoc eſt totidē facias,quot rei litigãt,& innumerabilia ſunt,& cõfuſione multitudinis obſcura.Si ex rebus generis eiuſdē numeres, ualde modica,hoc eſt pauciſſima , & admodũ illuſtria atque pſpicua.Id quale ſit,aperiatur exēplo . Si Mancini cauſam in uno Mãcino,non in omnibus eiuſdē fortunæ hominibus ponimus:quotieſcunque is,quē Pater patratus dediderit,receptus nõ erit,toties cauſa noua naſcetur.Sin illa controuerſia , ſiue quæſtio cauſam facit,uideatur'ne ei quē Pater patratus dediderit, ſi is nõ ſit receptus,poſtliminiũ eſſe: nihil Mancini nomen facit,neque ad artē dicendi,neque ad argumēta defenſionis. De Mãcino,de Patre patrato,de Poſtliminio ſatis multa ſupra diximus.Obiiciat quiſpiã,eſſe qđ afferat præter uniuerſum genus,hominis dignitas,aut indignitas: de litigatoribus & eorũ pſonis multa dicere oratores.Soluit hũc nodum .

Hoc

Hoc,inquit,extra quæſtionem,& ad rei ſummā minime neceſſarium eſt. Hic autem ſermo ſit de capite ſummoq; genere cauſæ. Adde ꝙ eiuſmodi oratio de perſona,ad uniuerſi generis diſputationē refertur. Si de magiſtratu uiri,de prudētia, de fortitudine,de fortuna,de calamitate dicas: eadē recident in eos qui eiuſmodi ſunt præditi rebus,quos permultos aut eſſe,aut futuros eſſe certū eſt. Hāc diſputationē ſuſcepit aduerſus Græcos rhetoricæ profeſſores,& ut paucis generibus & locis omnia cōtineri doceret. At ꝙ odioſum eſt doctis hominibus inferre bellū,negat eo ſe cōſilio diſputare, ut homines eruditos redarguat,ſed ꝙ pertimeſcēda ſit multitudo cauſarū. Eruditos aūt dicit eos qui ſibi uidētur eruditi, etiā ſi hebetes ſunt & impoliti. Aut certe doctiores accipi uult,quàm quos paulo ante reprehendebat. Bona pars hominum doctiſſimorum,qui rhetoricas artes literis mandarunt, redegerūt oratorē in quæſtiones ciuiles,& eas finitas. Reprehēdendi ſunt,inquit,qui in genere definiendo,hoc eſt,dum uolunt oēs oratoris cauſas breuiter cōcludere,iſtas cauſas,de quibus egimus,deſcribūt in pſonis & in temporibus poſitas eſſe. In parte uerum loquūtur, in parte falſum. Incurrere tempora perſonasq;,uerum eſt: ex ijs omnino cauſas pendere, falſum. Ex quibus intelligitur, ne hoc quidem eos eſſe conſecutos,ꝙ in tanto otio,quanto Græci fruebātur in ſcholis,ſine forēſi exercitatione,qua Romani atterūtur,efficere potuerunt,ut genera rerū diſcernerēt,hoc eſt diuiderent,eaq; paulo ſubtilius explicarent. Confundunt.n. duo genera in unum,& craſſa(quod aiunt)Minerua cōtrouerſias exponunt. Sed hoc nihil ad me,qui ueritatē,nō reprehenſionem quæro. Nullum enim nobis certamen cum iſtis eſſe debet,cū dicimus ea quæ nos nō eorum doctrina,ſed experiētia rerum magiſtra docuit. Illud ad me,ac multo etiā magis ad uos,Cotta noſter & Sulpiti, pertinet: Quo modo nunc ſe iſtorum rhetorum artes habent,pertimeſcenda eſt multitudo cauſarum. Cōſtituitur ab illis infinita. Nā ſi in perſonis ponitur,ut ab illis ponitur,quot homines,tot erūt cauſæ. Sin ad generū uniuerſa quæſtiones referuntur,ut referri dicimus,ita modicæ & paucæ ſunt, ut oēs eas diligentes & memores & ſobrij oratores pcurſas animo, & prope decantatas habere debeāt. Diligentes,qui ſedulo perquirūt ea quæ ſui ſunt officij. Memores,qui quæſita animo tenēt. Sobrij,qui tranquilla mēte contēplantur,aut agunt. Oppoſiti ſunt negligentes, obliuioſi,bacchabundi,ex quibus nihil magnum egregiumq; ſperare poſſis. Primum eſt,diligenter inquirere genera cauſarum: alterum,quæſita reminiſci:tertium,animo condita ſobrie tēperateq; diſpenſare. Cauſas animo pcurſas & propè decātatas habere,nihil aliud eſt,quàm eas ſic habere notas, ut oēs animus & perluſtrare & decantare poſſit. Vt confirmet illud,non à perſonis,ſed ab uniuerſo genere pēdere cauſas, quarto utitur exemplo. Sumit illā de Poſthumo percelebrem cauſam, à Scæuola et Craſſo diligenter excuſſam,de qua ſatis multa primo cōmentario diximus. Non eſt cur exiſtimetis à Marco Curio, id eſt à ratione perſonæ Marci Curij,quem defendebat, cauſam didiciſſe L.Craſſum,& ea re multū attuliſſe in iudiciū, quàobrem Poſthumo nō nato Curium tamen hæredem Coponij eſſe oporteret. Nihil ad copiā argumentorum,quæ multa Craſſo fuit,nihil ad cauſæ uim ac naturā,nomen Coponij teſtatoris,ac Curij ſecūdi hæredis ſubſtituti pertinuit. In genere erat uniuerſo rei negotijq;, id eſt cauſæ,&(ut ita dicam)circunſtantiæ,non in tempore ac nominibus omnis quæſtio,cum ſcriptum ita ſit in Coponij teſtamēto: Si mihi filius gignitur, iſq; prius moritur,quàm ad annos tutelæ ſuæ perueniat,tum mihi Curius ſit hæres. Verba ſatis nota præterijt. Mortuo Coponio,nullo Poſthumo nato,quæſtio fuit, ſi natus filius nō ſit,uideatur ne qui filio mortuo ſubſtitutus hæres ſit,hæres eſſe? Hæc quæſtio generis uniuerſi,& ꝑpetui iuris,nō hominū nomina,ſed rōnem dicendi genere cōprehenſam, & argumētorum fontes deſiderat. Perpetuum ius quidam iuriſcōſulti interpretantur generale: alij,quod non ſit ad unius aut alterius cōmodum, ſed propoſitum manet in lōgum tempus: ut C.tit. de edendo: Edita actio ſpeciem futuræ litis demonſtrat, quam emēdari uel mutari licet, ut edicti ꝑpetui monet auctoritas.

IN quo etiam iſti nos iuriſconſulti impediunt,&c.] Quēadmodum arguendi ſunt rhetores qui totidem faciūt cauſas, quot ſunt perſonæ reorū: ſic et illi iuriſconſulti,qui ſuis libris nō genera uniuerſa,ſed nominatim quid cuique reſpōderint, ſcribunt. Itaque digreditur ad eos,cōmonitus uitiorum collatione,& eo hæreditatis iure de quo modo fecit mentionē. Sed alius eſt error iſtorū,alius rhetorum. Rhetores peccabant ignorantia,iuriſconſulti ambitione & auaritia. Volebant.n.ſoli prudētes uideri,cæteros deterrebāt à iure cognoſcēdo,quò plus honoris & rei ſibi cōpararent. Forte ſuberat aliquid inſcitiæ. Nō erat ius ciuile in artem redactum: propterea nō aliter in ſcripta referebāt ſua reſponſa,quàm poſtea imperatores, Hermogenes,Theodoſius,Antoninus,Seuerus,alijq; ꝑmulti,quorū pleraque reſpōſa Iuſtinianus collegit in Codicem. Eiuſmodi reſpōſa Cato ſcripſit, & Brutus. M.Cato Cenſorini filius natu maior fuit,ætatis ſuæ doctiſſimus iuris,qui egregios de iure libros poſteris reliquit. Extat nomen in Inſt.de adoptionibus: Apud Catonē bene ſcriptū refert antiquitas,ſeruos,ſi à domino adoptati ſint,ex hoc ipſo poſſe liberari: & apud Caium de Origi.iur. Hos ſectatus eſt ad aliquid M.Cato princeps Portiæ familiæ,cuius & libri extant,ſed plurimi filij eius,ex quibus cæteri oriūtur. De Bruto ibidem memoriæ proditū eſt: Poſt hos fuerunt P.Mutius,& Brutus,& Manilius,qui fundauerunt ius ciuile. Ex his P.Mutius decem libellos reliquit,Brutus ſeptem,Manilius tres. Illi duo cōſulares fuerunt, Brutus prætorius. De eodem Bruto Cicero facit mentionem in oratione pro Cluentio: et in hoc libro de Ridiculis. In quo genere uniuerſo petēdo iſti ambitioſi & auari nos iuriſcōſulti impediūt,à diſcendoq; iure deterrent. Video.n.in Catonis et Bruti libris nominatim.i.ſcriptis nominibus conſultantium,referri ſcribiq;, quod alicui de iure uiro aut mulieri reſponderint. Mulierem addidit,ut apertius oſtenderet illorum moleſtiā arrogantiam, qui nō cauſarum modo,ſed etiā ſexuū diſcrimen nequicquā referrēt in libros. Id factitabāt,credo, ut putaremus in hominibus,nō in re,conſultationis aut dubitationis cauſam aliquā fuiſſe: utq; debilitati,id eſt deterriti(metus enim debilitat)à iure cognoſcendo uoluntatem diſcendi ſimul cū ſpe perdiſcendi abijceremus. Sicut minus eſt abijcere uoluntatē,quàm ſpē: ita quoq; minus eſt diſcere,quàm perdiſcere. Iccirco uero diſcēdi uolūtas abijcitur,ꝙ perdiſcendi rem tam multam tamq; cōfuſam nulla ſpes eſt. À ſermone de iuriſconſultis,incidit in alium ſermonē de iure ciuili redigendo in artem. Craſſus hæc iura nobis expedies,explicata,facilia,breuia reddet:& exponet deſcripta generatim, digeſta ac ordinata in certa quædā genera perſonarū atque rerum cōſtituet. Ne fruſtra uideatur id repetere,quod primo libro dixit, dirigit ſermonē ad Catulū,qui tū abfuerat cum Craſſus eſt hæc pollicitus. Eſt enim heſterna diſputatione nobis ille hoc Catule pollicitus, ſe ius ciuile,quod nūc diffuſum & diſſipatū eſt,ſparſum,nullo ordine, nullo modo cōpoſitū,in certa genera coacturum,& in artem facile redacturum,id eſt collecturū in breuius,et in præcepta digeſta reuocaturū. Docet in Craſſi perſona,quid ſit illi neceſſarium,qui ius in artē facile cogat. Neceſſe primū eſt,ut ius omne penitus didicerit,deinde ut ſuffultus arte dialectica,res acute deſcribere,hoc eſt diuidere & definire ſciat. Ad hæc,ut eloquētia præditus ornare poſſit. hæc duo poſteriora doctoribus Craſſi defuerūt. Nō ſatis eſt ad iura deſcribēda ſcientiam iuris,artē ſubtiliter differēdi,& eloquentiā tenere,niſi quo-

quæ ſuppetat otium perſcribendi. Addit igitur Antonius. Iſtatum à Craſſo diſcemus, cũ ſe de turba fori, & à ſubſellijs iudicũ in otium ſolitudinemq; contulerit. Otium & ſolitudinẽ turbæ et ſubſellijs oppoſuit. Ne uideatur uanus augur, qui de re futura incerta prounnciat: interſerit hoc uerbũ, Cogitas, et adhibet Catuli teſtimonium. Scit autem Cicero irritã Craſſi pollicitationem fuiſſe, & hominẽ ante diem lateris dolore periſſe: ſed rõnem habet illius temporis, quo facit eum loquentẽ. Tum ſpes erat, neque quiſquã diuinare poterat quò res eſſet abitura. Inducit igitur Catulũ, qui aliò uertat omẽ, & in honoré Craſſi loquatur. Nõ licebit, inquit, ſtare pollicitis. Neq;.n. ipſe auxiliũ ſuũ ſæpe à uiris bonis fruſtra implorari patietur, cũ ad illum & Antoniũ turba reorũ confluat: neque id æquo animo feret ciuitas, quæ ſi uoce & oratione L. Craſſi carebit, ornaméto quodã ſeſe ſpoliatam putabit. Etenim bonus orator magnũ eſt ornamentũ ciuitatis. [Hic Antonius. Si hæc uere à Catulo dicta ſunt, tibi mecũ in eodẽ eſt piſtrino Craſſe uiuendũ. Piſtrinũ dixit forũ, ubi laboribus terũtur oratores, uti ſerui qui in piſtrino molã uerſant. Iſtã oſcitantẽ & dormitantẽ ſapiẽtiã, Scæuolarũ & cæterorũ beatorũ otio cõcedamus.] Sapientiã uult accipi iuriſprudentiã, quã definiunt iuris antiſtites, rerum diuinarũ & humanarũ ſcientiam, propterea ꝙ aliquam philoſophiæ moralis partem contineat, aut ꝙ ſit bona pars τῆς πολιτικῆς, ad quã Ariſtoteles refert alias artes. Vocat oſcitantẽ & dormitantẽ, quia languet otio, domiq; ſecura manet. Signũ languoris & ſecuritatis eſt oſcitatio, quam Cicero dat iuriſperitis, qui uelit eſſe maius quiddã orare cauſas, quàm domi de iure reſpõdere. Translatitie ſignificat iuriſconſultos nõ agitari tumultu forenſiũ dictionum, quibus inſudãt cauſidici: in otio ſecuraq; trãquillitate cõſulentibus reſpõdere. Scæuolas nominat, ꝙ in eorũ familia ius ciuile hæreditarium eſſe uidebatur. Beatos appellat, ꝙ eſſent diuites, quieti, honore cõſpicui. Arriſit hic Craſſus leniter. Nõ decuit uirum tantum effundere cachinnos, ſed dictũ ſuaue modico riſu et humano more excipere. Pertexe quod exorſus es.] Ab artificio texendi duxit hæc uerba. Telã proprie dicimus exordiri, atque pertexere. Simul atque ad eam confugero, in libertatẽ uindicabit.] Alludit ad eos qui iniqua ſeruitute preſſi, cũ ſtatu ſint liberi, cõfugiunt ad magiſtratũ, & ſe uindicant in libertatem. Tempeſtiue uſus eſt uerbis iuriſcõſultorũ, & eo magis, ꝙ Antonius oratores ueluti piſtrini ſeruitute premi dixerat. HVIVS quidẽ loci, quẽ modo ſum exorſus, hic eſt finis, inquit, &c.] Quod efficitur à diſputatione ſuperiori, colligit, eſſe innumerabiles cauſas ex infinita hominũ atque temporũ uarietate, ſed in generũ cauſis atque naturis omnia ſita eſſe quæ in dubiũ uocarẽtur. Huius quidẽ loci.] Sẽſus eſt. Hortaris ò Craſſe, ut qđ exorſus ſum, pertexã modo. Nõ eſt opus. Huius loci & diſputationis quã modo ſum exorſus, hic eſt finis. Hic nõ eſt pronomẽ, ſed aduerbiũ. Si dicas: Hic etiã finis? Certe, inquiet. Nã diſputatio fuerat inſtituta, ut intelligeretur nõ in hominũ innumerabilibus ꝑſonis, neq; in infinita tẽporũ uarietate, ſed in generũ cauſis, atq; naturis omnia ſita eſſe quæ in dubiũ uocãtur. Hoc intelligitur: Res igitur aſſecuta finẽ. Generũ cauſæ ſunt, quæ nõ propria finitaq; periſtaſi totæ continentur, ſed à cõmuni rõne & aliquo toto genere pẽdẽt, ut pro Quintio cauſa, nõ à Quintij Næuijq; nominibus pendet, ſed à genere ſpõſionis atq; ſocietatis. Spõſio & ſocietas dicitur genus aut ſpecies. Hæc.n. à rhetoribus interim cõfundũtur, quia non unius eſt, ſed multorum cõmunis appellatio. Genera rerum definita ſunt nõ ſolum numero, ſed etiã paucitate. Numero definiũtur, quæ enumeratiõe colligi poſſunt, etiã ſi multa ſunt: quamobrem certius quiddam paucitate, quàm numero cõtinetur. Quæcunque pauca ſunt, numerari queũt: non cõtra, quæcunque numerari queunt, ipſa pauca ſunt. Dicet aliquis: Non ſunt pauca genera rerum. Videmus.n. tam multa legũ capita diuerſa, qui tituli nominãtur, ut uix multis libris cõprehendi, breuiterq; notari poſſint. Illa ſanè genera multa ſunt, quæ numerãtur à iurecõſultis: ſed illa nõ loquitur Antonius. Dicit.n. genera rerum, quæſtiones rationales, atque legales. Rationales, quæ uel cõiectura, uel definitione, uel qualitate, iureq; continentur. Legales aũt, quæ naſcuntur ex ambiguitate ſcripti, uel ex ſcripto & ſentẽtia, uel ex cõtrarijs legibus. In his eſt omnis materies orationis, quã ſtudioſi dicẽdi omnibus locis deſcriptã, inſtructã, ornatamq; habere debent. Deſcribitur omnis loci materia, quãdo diſtribuitur & partitur in oẽs locos, unde uel cõfirmari, uel infirmari põt: ut materia cõiecturalis deſcribitur omnibus locis, cũ ordine ſtatuũtur oẽs loci qui ſubminiſtrãt argumẽta cõiecturæ. Inſtruitur, cum digeritur in ordines certos, uelut exercitus. Idẽ eſt igitur materiã deſcribi locis, & inſtrui locis: niſi uerbo inſtrui cõplectimur inſtrumẽta cauſarũ. Aliud eſt materiã ornari. Nam deſcriptio & inſtructio cauſarũ propè neceſſaria eſt, ornatus ſententiarũ pulcher eſt atque utilis, nõ tamen ita neceſſarius. Ornatur aũt materia locis cõmunibus, in quibus ſpacioſius ſe dilatat orator. Adde his affectus, tam leues, quàm aſperos. Sententijs.n. cedũt, & inuẽtioni. Poſtea quàm è locis duxeris res & ſententias, ea ui ſua uerba parient. Quo modo? Rebus impoſita ſunt nomina: ſuccurrũt unà cum ſuis rebus. Si quid aut grauius aut ornatius quærimus, rebus admõiti ducimur ad figuras. Videtur itaque à rebus uerba naſci: quæ ſatis ornata exiſtimantur, ſi nõ ſunt affectata, nõ iniecta ꝑ uim, ſed quaſi naturalia, & ſic accõmodata rebus, ut ea res ipſa peperiſſe uideatur. Dicet quiſpiã: Nũc uidetur elocutionẽ exiſtimare perfacilem, quã ante Craſſo quaſi diuinã relinquebat. Ego quidem cenſeo eum tum locutũ fuiſſe de ornamẽtis, quæ uerbis adhibentur, nũc aũt dicere, partis rebus facilẽ eſſe uerborum inuentionẽ, etſi perpolire difficillimum eſt. Iã dictum eſt, in generũ cauſis omnia ſita eſſe: genera definita numero & paucitate, eadem locis deſcripta poſſe cõprehendi. Quid? inquies: Debent ne ante ab oratore cõprehendi, quàm ueniat in forum? Sic iudicat. Hoc inſtrumentũ cauſarum et generum uniuerſorũ in forum deferre debemus. Inſtrumentum dicitur, ꝙ illo ſic utitur orator in cauſis, ut inſtrumẽto repoſito paterfamilias in adminiſtranda re familiari. Quòd autem interſerit hæc uerba, Nihil aliud affirmare poſſum, niſi ſententiã & opinionẽ meã: eò tẽdunt, ut ſi iurecõſulti & rhetores impoliti, & oratores quidã aliter ſentiãt, intelligant oratorẽ exercitatum & probatũ in alia ſentẽtia fuiſſe. Aut certe tẽperauit illud quod dixerat de uero, nõ affirmare ſe quidquã certo, ſed duntaxat opinionem ſuam. Quòd genera ſint in forum deferenda, rõne cõfirmat. Vt quæque res, id eſt cauſa delata ad nos erit, tũ denique ſcrutari locos, ex quibus argumẽta eruamus, tardum erit, & inopportunũ. Quid ſi nihil eſt locis opus? Argumenta, inquit, pertractata et familiaria eſſe poſſunt ijs qui ea mediocriter modo cõſiderarint, ſi ſtudiũ diligẽtiæ, & uſum experiẽtiæ adhibuerint: tamẽ animus referẽdus eſt ad ea capita rerũ, & ad illos quos ſæpe iã appellaui locos. Ars enim etſi interdum cedat uſui, tamẽ plurimum iuuat ſtudium et uſum. Vides ut Cicero cogatur inducere Antonium aliquid arti deferentẽ, qui de arte ſcripſerit libellum, et hic de rebus eloquẽtiæ acute diſſerat. ATQVE hoc totum ſiue artis ſiue animaduerſionis, etc.] Quia de locis eſt propoſita diſputatio, primum quæri põt, an locorum ſit ars? Vt effugiat ea de re altercationẽ, cõſtituit artẽ eſſe locorum, uel animaduerſionẽ, uel conſuetudinẽ. artem: qua præcepta traduntur: uel animaduerſionẽ, qua argumentorum genera obſeruantur: uel conſuetudinem, qua moris eſt probare uel improbare cauſas. Locos in artem refert Ariſtoteles: & eorum certe quidem ars eſt, ſi non certa atque demonſtrata,

ſtrata,

ſtrata, tamen obſeruata longa conſuetudine diſputandi. Quærendum deinceps, quid in arte locorũ potiſſimum faciendum ſit? Totum eſt, inquit, noſſe regiones intra quas uenatorũ more uenere & peruestiges quod uelis. Regiones ſunt argumẽtorũ loci, ſiue probationum ſedes, quas non ita multo poſt definiet. Si noueris locũ ubi latet argumentũ, debes illũ ſepire cogitatione, quẽadmodum uenator latebras ferarum retibus circundat. Quòd ſi uſum rerum percallueris, nihil te effugiet, ſed omne quod erit in re, occurret atque incidet, haud ſecus atque uenantem uſu percallidum, nulla fera cuſtodibus intercepta fugit, ſed occurrit, & incidit uel in caſſes, uel inſidiatores. Hic oritur alia quæſtio, ſatis'ne ſit ars ad inueſtiganda locis argumenta. Non eſt ſatis. Nec enim quicũque didicit locos, ſtatim capit ex illis quod optimum latebat. ſed qui habet acumen ingenij, deinde rationem & artẽ, & præter hæc diligentiã. Hæc tria ſunt neceſſaria. Nã ſine ingenio nihil poteſt ars; & ingeniũ ſine diligentia ſopitũ iacet. Ingenio primæ partes iure conceduntur, propterea quòd perfectiora ſunt opera naturæ: et quidquid eſt artis huius natura ingeniũq; pepererũt. Secundæ labori & diligentia debentur, quæ & ipſum ingeniũ ex tarditate incitat. Inter ingeniũ & diligentiã paululũ loci relictũ eſt arti. Ne fruſtra de diligentia præcipere uideatur, quãtũ poſſit in cauſis, breuiter exponit. Expoſitionis fundamẽtũ eſt: Diligentia in cauſis defendendis plurimũ ualet. ex quo educit iſtud, Diligentia præcipue colẽda eſt nobis, hæc ſemper adhibenda. Confirmat iterum: Diligẽtia nihil non aſſequitur. Vt autem ſtabile ſit fundamentum, ſubijcit ea quæ uirtus illa præſtat in cauſis. Efficit ut cauſã agnoſcamus à litigatore, & noſtra quadã inueſtigatione: ut aduerſariũ attente audiamus: ut eius non ſolum ſententias, ſed etiã uerba omnia excipiamus, quò melius ex aduerſo orationẽ inſtruere poſſimus: ut uultus denique perſpiciamus omnes, qui nobis ſenſum animi plerunque indicant. Qui modus ſeruetur in perſpiciendo aduerſarij geſtu atq; uultu, prudenter hic admonet. Sic adhibẽda eſt diligentia, ut ne prætermittatur prudentia. Prudentia eſt, diſſimulãter obſeruare aduerſariũ patronũ, ne ſi ſentiat ſe diligenter audiri, ſibi aliquid proficere uideatur. Illius oratio etſi animo ponderanda, tamen eſt aſpernãda uultu. Efficit præterea diligẽtia, ut in locis rhetoricis peruoluatur animus argumẽti quærẽdi gratia: ut idẽ animus ſe penitus inſinuet in eãm, hoc eſt, penetralia cauſæ receſſuſq;, remittatur et eã in quodãmodo ſe trãsformet: ne ſit cura & cogitatiõe intẽtus, nõ incuria & inertia remiſſus: ut rebus inuentis adhibeat memoriã, quæ nõ aliter atq; lumen condita ac tenebris obducta detegit: ut uocẽ et uires perferendi laboris ſubminiſtret. Quid? Diligentia uirtus eſt, qua omnes reliquæ uirtutes continẽtur. Inter artẽ locorũ & diligentiã diſcrimen eſt. Ars locorũ demonſtrat tãtũ ubi quæras, atque ubi ſit illud quod ſtudeas inuenire, ut in definitione, in differẽtia, in cõparatione. Diligentia omnẽ uoluit lapidẽ, atque comitata cura, attentione animi, cogitatione, uigilãtia, aſſiduitate, labore, nihil intactũ relinquit. NAM orationis quidẽ copia uidemus, ut abundẽt philoſophi, &c.] Dictum fuit, argumenta omnibus quæ ea mediocriter conſiderarint, ſtudio adhibito & uſu pertractata eſſe poſſe, animũ tamẽ ad locos referri oportere. Vtrũq; confirmat exẽplis philoſophorũ, quorum alij nullis uſi ſunt locis, Stoici: alij ſunt uſi, Peripatetici. Cicero in Topicis: Cũ omnis ratio diligens diſſerendi duas habeat partes, unã inueniendi, alterã iudicandi, utriuſque princeps (ut mihi quidẽ uidetur) Ariſtoteles fuit: Stoici autẽ in altera elaborauerunt. Iudicandi enim uias diligenter perſecuti ſunt, eam ſcientiã, quã dialecticen appellant. Inueniendi uero artẽ, quæ Topice dicitur, quæ ad uſum potior erat, & ordine naturæ certe prior, totã reliquerunt. Si orationis copia abundabant Stoici, nec in locis inueſtigabant quod dicerent, ſtudio certe & uſu et diligẽtia pro locis utebantur. Hoc itaq; diligentia affert, ut ſine locorũ præceptis inueniamus & multa. Videmus, inquit, ut orationis copia abundent philoſophi, qui (ut opinor) nulla dãt præcepta dicendi. Diſſimulat more ſuo. Nã poſtea fatetur autem admonuiſſe Græcis. Quòd aũt Catulus operam philoſophiæ dediſſet, & Græcorum ſcripta lectitaſſet, opportune dixit: Sed tu hæc Catule melius, quã orationẽ ſic perfice: Tu hæc melius quàm ego, noſti. Habes cauſam cur paulo poſt de philoſophis Catulus diſputet. Eſt, inquit, ut dicis Antõi, ut plerique philoſophi, qui nõ ſunt Peripatetici, nulla tradãt præcepta dicendi, nullos aſſignent locos, nulla mõſtrent inueniendæ rei ueſtigia, et habeant paratũ tamen uſu & diligentia quid de quaque re dicant. Confirmauit illam partem quam ſuſcipere uidebatur Antonius, ut enim benigne excepiſſet illius orationem, maiore enim auctoritate cõtradiceret. Contradicit itaq; ſecundo loco. Ariſtoteles is, quem maxime ego admiror, propoſuit quoſdam locos, ex quibus omnis argumentatio non modo ad philoſophorũ diſputationẽ, ſed etiam ad hanc qua in cauſis utimur, inueniretur. Philoſophi igitur dant aliqua præcepta dicendi Hinc colligas licet, admirabilẽ eſſe ſapiẽtiæ ſtudioſis Ariſtotelẽ, qui de rebus penè omnibus optime iudicauit, optime diſputauit. Colligas etiã, nõ alios eſſe oratorũ locos, alios dialecticorũ. quã quam digladiãtur contentioſi, ut dialecticis uindicent locos, illi oratoribus. Veritas ſic habet: Oratores ante locorũ inuentionem uel dixerunt, uel ſcripſerunt. Itidem philoſophi diſputarunt. in utrorunque orationibus obſeruata, ratio locorum, & in communem differentium utilitatem propoſita: quã qui propriam facere contendit, aut falſa opinione aut inuidia motus: ſanctam ac intemeratã ueritatem uiolare conatur. Hac omiſſa controuerſia, inſpice quàm ſubtiliter Cicero & Ariſtotelem & Antoniũ commendarit. illum, quoniam locorum de quibus mox agetur, fuit inuentor: hunc autem, quòd Ciceronis perſonam agit, cui uel ingeniũ mirum, uel artem, uel utrũq; tribui, ad ſermonis auctoritatem bonum fuit. Ab Ariſtotele iamdudum non aberrat oratio tua.] Eaſdem propè differẽdi uias perſequitur. Hoc duobus modis fieri poteſt: aut quòd Antonius ſimilitudine illius diuini ingenij in eadem incurrit ueſtigia, aut quòd illa ipſa legerit, atque didicerit legendo. Alterũ ſi Cicero uel ſibi uel Antonio tribuat, multis uideatur eſſe ridiculus: nec ridiculus modo, ſed etiã rerũ inuẽtoribus iniurius. Deflectit igitur in ſecundam partem, adductus ſermone ſuperiori, qui ſubolere doctrinam Græcam uidetur. Quod Catulus aſſecutus eſt coniectura, eãdem confitetur Antonius. Id fit autem, ne uerba hominis diſſimulantis, aliter quàm Cicero uelit, accipiant lectores: utq; ingenioſo et erudito uiro plus adhibeatur fidei, quàm ingenioſo tantũ. Semper ego exiſtimaui iucundiorem & probabiliorem huic populo oratorẽ fore, qui primũ quàm minimã artificij alicuius, deinde nullã Græcarum rerum ſignificationem daret.] Quamobrem iucundiorem & probabiliorem? An quia populus rudis et indoctus malebat orationem ſuis auribus aptam, quàm eruditã & inſolitam? An quia populus ille imperioſus & ſuperbus deſpiciebat aliorum ingenia? An uero quòd in artificioſa diſputatione, nõ ueritas, ſed uictoria quæri uidetur? Cicero in Oratore diſputat, nõ eſſe tegendam eloquentiam. Nũ, inquit, aut latere eloquentia poteſt? aut id quod diſſimulat, effugit? aut eſt periculum, ne quis putet in magna arte et glorioſa, turpe eſſe docere alios id quod ipſi fuerit honeſtiſſimũ diſcere? Palàm igitur oſtentat tranſmarinam doctrinam, Antonio dat occultã: eoq; uenit, ut exiſtimet pecudis eſſe, nõ hominis, nõ audire Græcos omnium diſciplinarum genera profitentes. Nam cum proprium ſit hominis ratiocinari, & loqui prudenter, & ratio ſermoq; augeatur artibus: is propius accedit ad beſtias,

etiam laudat. Cic. de Inuẽt. li. I. Aut ſi nõ id quod accuſabitur, defendet, ut ſi quis cũ ambitus accuſabitur, manu ſe fortẽ eſſe defendet, ut Anphion apud Euripidẽ, item apud Pacuuiũ, qui uituperata muſica ſapientis laudat. Philoſophari paucis.] Verſus eſt Ennianus iãbicus ſenarius, quẽ Gellius trãſcripſit.

Philoſophandum eſt paucis. nam omnino haud placet.

Neoptolemus dictus eſt Pyrrhus Achillis filius, propterea quòd νέος εἰς τὸν πόλεμον, id eſt iuuenis in bellũ ueniſſet. Ego iſta nõ improbo, moderata modo ſint. Si quis amat ſolitudinẽ & contẽplationem, inquietæ uitæ moleſtias fugit: multis philoſophetur. Qui uerſatur in hominũ luce, et in media Reip. turba, ut miles, iuriſconſ. & orator, fit ineptior ciuilibus rebus, ſi plurimũ ſe tradat argutijs philoſophorũ. Sic igitur Antonij dictũ poteſt ex parte uerũ uideri. SED ut eò reuocetur, unde huc declinauit oratio, &c.] Ne fruſtra de philoſophis mẽtionem feciſſe uideatur, qui philoſophi iuuent oratorẽ, qui nihil adiuuent eundẽ, pronunciat. Non iuuant, qui nihil tradunt de inueniẽdo uero, de iudicãdo nimiũ multa ſpinoſa & moleſtia nugãtur. Iuuãt ij qui locos ſignãt, quiq; in utranq; partẽ uerſant diſputationẽ. Eò reuocetur, unde huc declinauit atq; digreſſa eſt oratio. Dicebamus eſſe philoſophos orationis copia abũdãtes, qui nulla dant præcepta dicẽdi. Videamus qui ſint, quidq; cõferãt oratori. Ex tribus illis clariſſimis philoſophis qui Romã uenerunt. Diogenes Stoicus dicebat artẽ ſe tradere bene diſſerẽdi, et uera ac falſa dijudicãdi, quam uerbo Græco διαλεκτικὴν appellaret. διαλεκτικὴ latine dici poteſt diſputatrix ſed melius ars diſputãdi. Ducitur à uerbo Græco διαλέγομαι, quod eſt diſputo aut diſſero diligẽter. Cicero interpretatur artẽ bene diſſerẽdi, et uera ac falſa dijudicãdi: additq; ueri & falſi iudiciũ ad excludendã rhetoricã, quæ et ipſa eſt ars bene diſſerẽdi. Rhetorica ex aduerſo dialecticæ reſpondet, Ideoq; dubitari poteſt, an dialectica ſit ars, quẽadmodũ quæſtio fuit de rhetorica. quod ut indicaret, inſeruit hæc uerba: SI modo eſt hæc ars. Nõ eſt enim ars quæ demonſtratione cõſtet, ſed quæ obſeruãdo et ratiocinãdo quędã præcepta tradat. In ea nullũ eſt præceptũ quo modo uerũ inueniatur. Nam quæ inuenit argumẽta, topice, nõ dialectice proprie appellatur. Dialectici uult accipi talẽ quandam artem, qualem ſcripſit Ariſtoteles libris περὶ ἑρμηνείας καὶ ἀναλυτικῶν, in quib. de uero iudicat. Iudiciũ eſt de proloquijs ſimplicib. aut cõpoſitis. In utriſq; fit ut aliquid eſſe dicamus, aut nõ eſſe. hinc illud axioma dialecticũ: De unoquoque eſt affirmatio uel negatio, utrunque ſimul de nullo. Si ſimpliciter & extra ſyllogiſmũ dictũ ſit, ſuſcipiunt dialectici, ut iudicent uerũ ne ſit, an falſum. Nã ſi quod ſubijcitur, et id quod apponitur ſic habẽt, ut hoc inſit illi, iudicãt eſſe uerũ quod dicitur: ut, uirtus eſt honeſta, proloquiũ uerũ eſt, quia τὸ κατηγορούμενον, quod uocãt prædicatũ, ſic inhæret ſubiecto, ut uirtute poſita neceſſario ſequatur honeſtũ. Si uero ſubiectũ et enunciatũ diſſidẽt, fit oratio falſa, ut Pecus eſt homo. Cõtra hæc uera eſt: Pecus nõ eſt homo. illa falſa, Virtus nõ eſt honeſta. Si cõiunctè ſit elatũ, id eſt editũ uerbis, ut in ſyllogiſmo, in quo tres orationes cõiũgũtur: iudicãt rectá ne ſit cõiũctio, an duæ primæ quæ ſumũtur ad inferendũ cõſequẽs, habeãt inter ſe eã qualitatẽ et quãtitatẽ, et eũ ordinẽ, quẽ exigit ille modus quo formatur ſyllogiſmus. Iudicãt etiã, uerá ne ſit ſumma, id eſt cõcluſio uniuſcuiſq; rationis, hoc eſt ſyllogiſmi, aut certe ſũma eſt uniuerſa cõplexio ratiocinationis. Ad iudiciũ ſyllogiſmorũ confectæ ſunt artes analyticæ: ad explorãdã ſimplicia proloquia, inuẽtæ rationes affirmationũ & negationũ. Ad extremũ ipſe ſe compũgunt ſuis acuminibus.] Hoc eſt, poſt iudiciũ ſimpliciũ atq; cõiũctorum: tandem argutijs et ſophiſmatis quibuſdã quaſi acuminibus ſe compungunt, quales ſunt Stoicorũ Soritæ atq; Elenchi. Ie multa quærẽdo cõtradicendi gratia, reperiunt non modo ea quæ iã nõ poſſint ipſi diſſoluere, ut ἀδιάλυτα, quæ noſtri dicunt inſolubilia, ſed etiã quibus ante exorſa, id eſt texi cœpta, & potius detexta, hoc eſt uel tota texta, uel magna, ex parte texta, propè retexãtur, ferè à textura reſoluãtur. Retexere eſt, quod erat contextũ reſoluere, ut in prouerbio quo dicitur, Retexit telã Penelopes Hic nos igitur Stoicus Diogenes, & ſi quis eſt alius eiuſdẽ ſectæ, nihil adiuuat, quoniã quid locis inueniã, nõ docet: atque idẽ etiã impedit, quia multa reperit quæ neget ullo modo poſſe diſſolui. Siccine impedit: Maxime.] Traducit animum ad abſtruſa quædam ac minuta, et ſic implicat ſententias, ut inuẽtionis tenebræ offundãtur. Adde quòd nõ ſolũ res cõmiſcẽtur ab eo, ſed etiam ſermo. Nã genus ſermonis affert non liquidũ & perſpicuũ, ſed tam exile et aridum, ut uix animo ſentiri cognoſciq; poſſit, nõ fuſum ac profluens, ut tractũ flumen, ſed conciſum ac minutum crebris oratiunculis, quæ uulgo propoſitiones uocãtur. Genus oratorium reſpuit illud exile & aridũ, id eſt nimiam gracilitatẽ & inopiam tum rerũ, tum etiam uerborum. Expreſſius eſſe uult & ſucculẽtum magis, itemq; oratione perpetua fuſum, & ambituum cõprehenſione profluens, non conciſum mẽbris minutũ particulis, qualibus ſyllogiſmi conſtant. Orator aliter probat, aliter dialecticus. Hic obſcure, breui quadã concluſiõe: ille dilucide: expoſita copioſe animi ſententia. Oratoris oratio auribus indoctæ multitudinis eſt accõmodanda ad oblectandos animos, ad impellẽdos. Sermo dialectici nec à multitudine intelligitur, nec uoluptate delectat animos, nec ullo mouet affectu. Sæpe tractat hic demõſtrationes, et certas argumẽtationes, quæ tã exacte penduntur à doctis, quàm aurũ & argentũ examinatur ab aurificis ſtatera, ut nihil deſit, nihil ſuperſit, nihil ſit adulterinũ. Oratio eloquẽtis, quadã populari trutina atq; bilãce nõ iuſta exambiatur. Significat hæc tranſlatio ſermonis, philoſophos in argumentis ſummã exercere ſeueritatẽ, quã uulgus rigorẽ logices appellat: populum non tam exacte caſtigare ſermones. Statera mediam ſyllabã producit, Trutina corripit. Significant eandem rẽ. Aurifices ſunt, aurarij fabri. Muta nimium, et nimiũ loquax, antitheta. CRITOLAVM iſtũ, quẽ ſimul cũ Diogene ueniſſe commemoras.] Peripateticos oratori plus conferre quàm Stoicos exiſtimat, & quòd locos oſtendũt, in quibus reperiũtur argumẽta, & quòd in utranq; partem de omni re propoſita diſputant. Erat ab Ariſtotele.] Id eſt, Peripateticus erat. Illũ legi librũ, in quo expoſuit dicendi artes omnium ſuperiorum.] Liber Ariſtotelis in quo expoſuit dicendi artes omnium rhetorũ ſuperiorũ, nõ extat. Scripſit ἀτεχνῶν, hoc eſt indigeſtorum libros duodecim, quos hic ſignificari puto. Extant alij ad Theodectem, in quibus ipſe ſua quadã de eadẽ arte dicit. Inter Ariſtotelẽ, & huius artis rhetoricæ magiſtros germanos, id eſt ueros, & huic uni rei deditos, hoc intereſt: Ille eadem acie mentis, & acuta iudicandi ui, σύνεσιν dicunt Græci, qua rerũ omnium uim naturamq; uiderat, hæc quoq; aſpexit, quæ ad dicendi artem, quam ille deſpiciebat, pertinebant. Illi quaſi germani rhetores, qui ſolum rhetoricam colendam exiſtimabãt, laborarunt in hac una ratione tractanda, non eadẽ prudẽtia qua ille, ſed uſu maiore in hoc uno ſtudio et genere diſciplinæ. Vt Ariſtoteles rerum omnium uim naturamq; uiderit, facile iudicabit is qui opera uiri cognoſcet, ea quæ ſuperſunt, et eorum legerit inſcriptiones quæ deſiderantur. Nihil eſt ferè in uniuerſa natura, de quo nõn ſit aliquid præclare locutus. Rhetoricam deſpiciebat initio, ſed tandem pomeridianis ſcholis rhetoricari cœpit, inuidus gloriæ & nomini Iſocratis, cuius domus iuuenum frequentia celebris erat. Dicebat è tragœdia uerſiculum.

αἰσχρὸν σιωπᾶν, Ἰσοκράτην δ' ἐᾶν λέγειν.

Carneadis uis incredibilis.] Carneades uiolenta & rapio

ſulunt. In ea hominum ſpecie qui Reip. conſulunt, ſunt imperatores boni. Quòd ſi dixeris omnes qui Reip. conſulunt, eſſe loco generis, imperatores loco formæ: uidebitur eſſe ratio à genere ad ſpeciem, & ab argumento ſuperiore non differre. Sit igitur argumentũ ex ſpecie ad ſubiectã particulã. Species eſt duplex, altera accidentaria, altera ſubſtãtialis, ut cũ dialecticis loquamur. Nihil refert, hanc an illã quis ſpeciem dicat, ſi inueniendi argumenti negotiũ curet. Similitudo, duarum rerũ pluriumúe collatio in qualitate. Differt à cõparatione, q hæc ſit quãtitatis, illa uero qualitatis. Si feræ partus ſuos diligũt, qua nos in liberos noſtros indulgentia eſſe debemus? Feræ cum hominibus, partus cum liberis conferuntur in qualitate, népe in dilectione. Partus ſunt cuiuſq; animantis fœtus. Indulgentia ſæpe dicitur in malã partem: hic accipi uidetur pro ſumma dilectione, cui licentia quædã comes eſt. Diſſimilitudo opponitur ſimilitudini, illiq; ſubiungitur. Eſt autẽ diſſimilitudo, differentia qualitatis. Nec .n. diſſimilitudine continetur omnis differentia, ſed illa modo, quã facit accidens, aut ſeparabile, aut inſeparabile. Si barbarorũ eſt in diẽ uiuere, noſtra conſilia in ſempiternũ tẽpus ſpectare debent. Barbari cum hominibus cultis, dies cũ ſempiterno tẽpore confertur. Diſſimilis utraque collatio. in diẽ uiuere, curare ſolũ præſentia, & in poſterũ tẽpus nihil parare. Similia & diſſimilia cũ ſumũtur ex aliorũ factis, aut dictis, aut euentis, proprie appellãtur exẽpla, à Græcis παραδείγματα. Ex factis, Quemadmodum Fabritius honorem magis ſecutus eſt, quàm rem, ſic nos quoq; nomen opibus anteferre debemus. Ex dictis, Ennio licuit uetera contemnenti dicere, Verſibus quos olim Fauni uateſq; canebant: mihi de antiquis eodem modo nõ licebit? Ex euentis: Sicut deliciæ Campanæ fregerunt Annibalis exercitũ, ita mollis hæc uita noſtra uires animi corporiſq; frangit. Ex fictis narrationibus, Cũ membra coniuraſſent in uentrẽ, & alimentũ afferre recuſaſſent, intellexerunt ſine illius miniſterio ſtare ſe nõ poſſe. Nõ aliter, ſi plebs negat officiũ principibus, breui ſentiet ſuo ſe conſilio perditum iri. Contraria dicuntur à Cicerone ἀντικείμενα, id eſt oppoſita, cuiuſmodi ſunt aduerſa, uirtus, uitium. priuãtia, amicus, inimicus. relata, longus, breuis. contradicentia, eſt, non eſt. Hæ ſunt contrariorum ſpecies quatuor, quas fuſius exponit in Topicis, & Ariſtoteles in Categorijs. Si Gracchus nefarie, præclare Opimius. Contraria ſunt nefarie & præclare, quemadmodum bene & male. Nefarie C. Gracchus fecit in ſalutem ciuitatis, præclare Opimius pro ſalute Reip. Ad idem contraria debent ferri, alioqui non ualet argumentatio. Conſequentia definit in Topicis, quæ rẽ neceſſario conſequuntur: ut, Fluctus eſt, procella igitur eſt. Si reſpirat, habet pulmonem. Si mulier peperit, uirum paſſa eſt. Si meſſis eſt, ſatum eſt. Hoc modo ex conſequenti colligitur antecedens. Dicuntur etiã conſequẽtia, quæ neceſſario cohærent, ſiue ex antecedentibus conſequẽtia, ſiue ex conſequentibus antecedentia inferantur. Nec enim facit hic mentionẽ de antecedẽtibus, quoniã conſequentia ſine antecedentibus eſſe nõ poſſunt. ἀκόλουθα uocantur à Græcis; non quæ natura & tempore ſequuntur, ſed quæ ſic habẽt, ut unum ſine altero eſſe nõ poſſit: ut, Si homo eſt, animal eſt. Omnis uirtus eſt bona, eſt igitur iuſtitia bona. Nõ poteſt homo eſſe, quin ſit animal: nec omnis uirtus poteſt eſſe bona, quin iuſtitia ſit bona. Quòd ſi nõ recurrũt hæc cõſecutione reciproca, nihil uetat antecedentia atq; conſequentia uocari. Nã conſequentia ponuntur, ut contineãt argumenta ex ijs rebus quæ neceſſario cohærent. Adiuncta uero, ut illa quæ cognata ſunt quidẽ, ſed non cohærent neceſſario. In exẽplo Ciceronis quædã negotiũ antecedũt, ut inimicitiæ, audacia. cauſæ quædã ſequũtur, ut gladius cruẽtus, deprehenſio hominis in loco cæſi. Hæc uniuerſa cõgregata, et nullus loco poſita, cædẽ à reo factã neceſſario demõſtrat. Vniuerſa dico, nõ ſingula, propterea q ſingula ſunt adiuncta ſiue conſentanea, nõ autẽ neceſſaria. Sed enim multa conſentanea in unũ collecta, ſæpe fiũt neceſſaria. Cõſequentia appellãtur, non q, cædem omnia ſequantur, ſed q ſic annexa ſunt cædi, ſicq; comitantur oẽ, ut in quo uniuerſa deprehenderis, eũ cædẽ feciſſe ſit neceſſe. At ſi quis ſibi manũ attulerit, alius ad eius cadauer ſit deprehẽſus, cui conueniant hæc uniuerſa: fallet argumentũ: Sanè: ſed exẽplũ intelligitur de eo qui ſit ab alio interfectus, & Cicero pro neceſſarijs habet ea quæ raro aliter eueniũt. Cõſentanea ſunt adiũcta, quæ ut cõcurrant frequẽter, nõ tamen ſemper, ut timor & pallor, metus & titubatio, riſus et lætitia, defendere bonũ ciuẽ, & ciuẽ eſſe bonũ. Hæc & ſimilia quã ſæpe colligãtur, aliquãdo tamen diſſoluũtur, & uno poſito deeſt alterum: ut poteſt malus eſſe Carbo qui bonũ tamen defendat in cauſa. Præcurrentia ſunt, quæ ex primordijs uel mediũ uel finẽ colligunt, hoc modo: Nõ poſſum togã prætextã ſperare, cũ exordiũ pullũ uideã. Quos educere inuitos in prouinciã nõ potuit, eos inuitos retinere qui potuit? Præcurrentia differũt à cõſequẽtibus. hæc ſemper ſunt neceſſaria, illa poſſunt euenire. Differũt à conſentaneis. Conſentanea naturaliter aliter cõgruunt, ſine tẽporis obſeruatione. Præcurrentia non eunt pariter ut illa, ſed alterum præcedit: ut in hoc exẽplo: Si Opimium Carbo defendit, bonus erit ciuis. Defenſio præcurrit ſignũ egregiæ uoluntatis, & quoddam ueluti pignus: bonitas ſubſequitur, ſi modo recte uiuit is, qui ab alio uitæ rationes exegit. Nõ deerit qui præcurrentia & antecedẽtia eadem eſſe dicat, quia Cicero in Topicis antecedẽtia, conſequẽtia, repugnantia coniungit. Ego aliter ſentio, propterea q conſequentibus antecedẽtia nõ iunxit, cũ ſint ex ijs quæ referũtur ad aliud, q cõſequentia ſine antecedentibus nõ poſſunt intelligi, ut cũ dicimus omne argumẽtum eſſe aut ex cõſequẽtibus, aut repugnãtibus: quodq; in Partitionib. primordia appellauit præcurrẽtia, quo uocabulo nõ apte ſignifices ea antecedẽtia quæ definit ipſe in Topicis. Reperies initio libelli de Partitionibus oratorijs, ubi enumerat locos oratorũ. Poſtea quã dixit de conſequentibus, cõſentaneis, & præcurrẽtibus, quæ quãdã habent familiaritatẽ: cõgrue tranſit ad repugnãtia, quæ nunq cohærere poſſunt. Repugnant hæc, Tyberij Gracchi mortem in concionibus deplorare, & ciuẽ bonũ eſſe: P. Africani necis ſociũ fuiſſe, legem pernicioſam in tribunatu tuliſſe, ſemper à bonis diſſenſiſſe, & ciuẽ bonum fuiſſe. Repugnant, inquã, ſi conferuntur in idem tempus: ſi in aliud, conſentanea tantũ ſunt, aut præcurrentia. Cum iterum tribunus plebis creari uellet Gracchus, nimiũ popularis, auctore P. Cornelio Naſica in Capitolio à primatibus occiſus eſt. Carbo tribunus plebis rogationẽ tulit, ut eundẽ tribunũ pl. quoties quidẽ uellet, creari liceret. rogationem eius P. Africanus grauiſſima oratione diſſuaſit. Seditiones a triũuiris, Fuluio Flacco, C. Graccho, & C. Carbone, de agro diuidundo creatis, excitatæ. quibus cũ P. Scipio Africanus aduerſaretur, fortiſq; ac ualidus pridie domum ſe recepiſſet, mortuus in cubiculo inuentus eſt. Hæc Florus ex Liuio, quæ Craſſi adoleſcentis orationem explicant.

EX cauſis autem rerum ſic, auaritiam ſi tollere uultis, &c.] Quatuor ſunt genera cauſarum ab Ariſtotele in Analyticis, & ab alijs multis explicata: materia, ex qua aliquid fit, finis, propter quem fit: forma, per quam habet certam ſpeciẽ: agens, à quo mouetur. Ex his omnibus ducuntur argumenta, ſed ex efficientibus cauſis ſæpiſſime. quamobrem in anguſta locorum poſitione cauſas efficientes maxime conſtituit, quibus cætera comprehenderentur. Nam & illæ efficiunt aliquid, uel per ſe, uel alia concurrente cauſa, ut terra poſita inter ſolẽ & lunam, lunæ per ſe facit eclipſin. Architectus mouẽte habitandi utilitate domum conſtruit. In efficientibus cauſis ſunt nõ modo ſubſtantiæ, ſed etiam accidentia permulta: quãquã phyſici referunt actiones ad formam, quòd illa ſit actus

atq; perfectio rei. Magna uis eſt accidentibus, quæ formã comitãtur à natura, quæq; rei perfectæ et expletæ, uel arte, uel fortuna, uel alia ratione adhæreſcunt: ut calor eſt multarum cauſa rerum, frigus, pondus, caſus, uirtus, ſcientia, uitiũ, luxuria. ex qua ducitur hoc argumentum: Auaritiã ſi tollere uultis, mater eius eſt tollenda luxuries. Luxuries uti mater patis auaritiã. demõſtrant mali mores qui cum luxu parãt ædes, inſtrumẽta, uaſa, ueſtes, tabulas, ſigna, conuiuia, multa auare diripiũt, ad implẽdas ſuas cupiditates: etſi tot tãtæq; ſunt, ut impleri nullo modo poſſint. Auaritiã non tantũ dicimus eã quæ rem auidius cupit, & tenacius ſupprimit: ſed & illã quæ plus quã debet, aut unde non debet, aut aliter quã debet, accipit. Si luxuria tollatur, modicæ erunt expenſæ, paruoq; uiuetur. Res tenuis ſatis erit etiã uiro ampliſſimo, tumq; peribit infinita habẽdi cupiditas, quãtã principibus Romanis fuiſſe tẽpore Ciceronis hiſtoria Saluſtiana cõmemorat. Cauſas ſequuntur effectus, ex quibus aliquãdo colligimus cauſas hoc modo: Si ærarij copijs & ad belli adiumẽta, & ad ornamẽta pacis utimur, uectigalibus ſeruiamus. Vectigalia efficiunt ærarij copiam. Copis igitur effectus eſt uectigaliũ. Quòd ſi quis uelit effectũ, ut idem cauſam uelit neceſſe eſt. Volunt ciues habere ærariũ copioſum, quo ad belli adiumenta, & ad ornamenta pacis utantur. uectigalibus igitur ſeruire debẽt. Eſt autẽ uectigalibus ſeruire, tributa conſeruare, diligẽterq; percipere. Ex effectis alia nunquã diuelluntur à cauſis, ut fluctus à procella: alia ſeparãtur, ut architectus à domo quã fecit. In illis neceſſaria eſt complexio, in his nõ itẽ ſemper. Nõ.n. ſi domus eſt, architectus eius eſt: ſed ſi domus eſt, architectus eius aut eſt, aut fuit. Cõparatio quæ confert quãtitatem, triplex eſt: ex maiore ad minus, ex minore ad maius, ex pari. Ex maiore, ſi bona exiſtimatio diuitijs præſtat (præſtat autẽ, ſapientis ſentẽtia) & pecunia tãtopere expetitur, quãto gloria magis eſt expetẽda? Exiſtimatio & gloria maior eſt, diuitiæ minores. Ex minore ſic eſt argumentũ apud Terentium in Andria, ubi Simo loquitur de Pamphilo et Chryſide:

Hic paruæ conſuetudinis
Cauſa huius mortem fert tam familiariter,
Quid ſi ipſe amaſſet? quid mihi hic faciet patri?

Ex pari ſic ratio uectitur: Eſt eiuſdẽ & eripere contra Remp. & largiri pecunias. Tã peccat is qui contra Rẽp. eripit pecunias, ut Verres: quã qui contra eandem pecunias largitur, ut Cæſar. Itaq; ſi quis pecunias eripit contra Remp. credibile eſt eundem pecunias largiturum contra Remp. Vno poſito, fit alterum uerisſimile. Foris, id eſt extrinſecus, aſſumuntur argumenta, quæ non ſua ui, ſed extranea ſubleuãtur, id eſt fulciũtur: ut ex tabulis, rumoribus, teſtimonijs, quæſtionibus, præiudicijs, alijsq; generis eiuſdẽ. ex quibus ducta argumenta nõ capiunt uires ab eo de quo agitur, ſed ut ſunt extranea, ſic quoque extranea ui ſubleuãtur. Tria ponit exẽpla. unum de teſtimonio: Hoc uerũ eſt, dixit enim Q. Luctatius. alterũ de tormentis: Hoc falſum eſt, habita.n. quæſtio eſt, id eſt, tortus eſt is quem oportuit ad excutiendã ueritatem. tertium de tabulis: Hoc ſequi neceſſe eſt, recito.n. tabulas. Propoſitiones in genere breuitatis cauſa ſtatuit, hoc uerũ eſt, hoc falſum eſt, hoc ſequi neceſſe eſt. Q. Catulus Luctatius uixit tẽporibus Antonij oratoris. cũ C. Mario multa Cimbrorũ millia cecidit. Hæc ut breuiſſime dici potuerũt, ita à me dicta ſunt.] Breuitati ſtuduit ex induſtria Cicero, qui ſciret aliud opus locis rhetoricis eſſe deſtinatũ. Ego propter eãdẽ cauſam breuis eſſe uolui, & ne inciderem in illorum uitium, qui fuſe dilatant in cõmentarijs id quod auctores ſapientiſſimi cõplicandum eſſe putauerunt. Breuiter agendũ fuiſſe de locis, oſtendit ſimilitudine. Vt enim ſi aurũ cui, id eſt alicui, quod eſſet multifariã, hoc eſt multis in locis defoſſum, cõmõſtrare uellem, ſatis eſſe quærenti deberet, ſi ſigna notasq; locorum monſtrarem, quibus cognitis ille ſibi ipſe foderet, & id quod uellet aurũ paruo labore, nullo errore uiæ inueniret: ſic has ego argumentorũ noui notas & indicia quædã, quæ illa mihi quærenti demonſtrãt ubi ſint. reliqua omnia quæ latent in locis, cura & cogitatione, ut aurum labore, eruuntur. QVOD autẽ argumentorum genus, cuiq; cauſarum generi maxime, &c.] Non omnia conueniunt omnibus cauſis. ſua cuiq; cauſarum generi maxime conueniũt, ut laudationi & deliberationi utile & honeſtũ. coniecturis, cauſæ, effecta, conſentanea. definitioni, conſequentia, ſimilia. qualitati, comparata, genera bonorum malorum, honeſtorum turpium, expetendorum fugiendorum. Quæ cuiq; cauſarum generi maxime cõueniãt, non exiſtimat hic eſſe dicendũ, quia non eſt artis exquiſitæ, diligentis & exactæ, ea de re præſcribere, id eſt præcipere, ſed eſt mediocris ingenij iudicare. Et ſi artis eſſet, haud tamen præſcriberet, quia nõ agit ut artẽ aliquã dicendi explicet. ſed ut doctiſſimis hominibus, Craſſo, Catulo, Cæſari, Sulpitio, Cottæ, uſus & exercitationis ſuæ quaſi quædam admonita tradat. An non id agit? maxime agit. Sed negat Cicero, ut ſeruetur in Antonij perſona decorum, utq; hanc artem à Græcorum præceptis multũ differre uideatur. His igitur locis, &c.] Quemadmodũ quæritur quod argumentorum genus cuiq; cauſarum generi maxime conueniat, ita quæri poteſt, ad quid ſint utiles, loci? Vt ſint utiles, debent in mente & cogitatione defigi. tardius.n. id quod uolumus reperiemus, ſi quo latrat loco neſciamus. Tenẽdus eſt cogitatione locus: nec tenere mente locũ ſatis eſt, ſed in omni re ad dicendum poſita, id eſt in omni quæſtione propoſita, eſt excitandus. Excitatur autem, cum mouetur animo, & inquirendi argumenti cauſa peruoluitur. Hoc modo tanta locorum eſt utilitas, ut nihil ſit quod oratorẽ effugere poſſit in iudicialibus cauſis, & in omni genere dicendi. In locis.n. latẽt omnia omnium generum argumenta, & excuti poſſunt ab eo qui nouit eos, & exercitatus euoluit. Sed in his locis nequaquã ſunt omnia. Suggerunt docendi materiã, nõ conciliandi mouẽdiq;. Animorum conciliatione aſſequitur orator, ut talis uideatur, qualem ſe uideri uult, honeſtum, iucundum, amabilẽ. Mouẽdis animis efficit, ut qui audiunt, quocunq; uelit trahãtur rapiãturue. Trahuntur renitentes, rapiuntur faciles. Illud eſt moræ, hoc uero celeritatis. In docendo, conciliãdo, mouẽdo, poſita eſt eloquentia, nihil præterea ad dicendũ requiritur. Ad duas poſteriores parteis tũ ueniet, quò nunc parat auditorem. Earum mentionem fecit & altera de cauſa, ut interpretaretur illud, nihil erit quod oratorẽ effugere poſſit. de rationibus docendi illud pronunciatũ eſſe demonſtrat. Hactenus dictum eſt ubi, quaq; uia reperiantur argumenta. Locus eſt alter de argumẽtatione, quæ eſt argumenti tractatio. Illa duplex eſt. unã eſt tractatio, quæ tantum dilatat argumentũ, non mutat argumentandi uulgatã conſuetudinem. Ea de qua nunc loquitur, ordinem mutat. de illa ſic præcipit: Tractatio uaria eſſe debet. huiuſce præcepti duæ ſunt cauſæ. Altera, ne cognoſcat artẽ, qui audit ſemper eandẽ argumentationis uocẽ, qualẽ dialecticorũ uulgus inculcat. Altera, ne defatigetur ſimilitudini ſatietate. Quid odioſius, quã continuatio illius argumentationis, quæ proponit, aſſumit, colligit? Omnis inſidiator iure occiditur, Clodius inſidiator eſt, Clodius igitur iure occiditur. Quicunq; inſidet locũ ut adoriatur hominẽ, inſidiatur: Clodius inſidebat uiã Appiã ut adorietur Mil. Clodius igitur inſidiabatur. Moleſtũ probandi genus, nec oratoribus modo, ſed etiã philoſophis bonis inuiſitatum. Varianda eſt non elocutio modo, ſed & partium diſpoſitio, ut ad captum popularẽ, & ad rationẽ minus ſuperuacuã ducatur oratio. Proponi oportet quid afferas, et id quare ita ſit, oſtendere: hoc eſt, ſtatuenda propoſitio eſt, deinde ratio ponẽda, hoc modo: Voluptas corporis uitanda, frangit.n. animi uires. Oportet interdum concludere, relinquere aliàs,

aliòq;

alioq; trãſive, id eſt, interdũ concluſione abſoluere argumentationem, aliàs omittere concluſioné. Concluſio affertur hoc modo: Quidquid animum non perficit, magnanimo uiro contemnendum eſt: diuitiæ nihil animũ perficiunt. uiro igitur animi excelſi deſpiciẽda ſunt. Omittitur concluſio ſic: Nõ eſt ſummũ bonũ quod alio tendit: uirtus autem alio tendit. Oportet ſæpe nõ proponere, ac ratione ipſa afferenda, quid proponẽdũ fuerit, declarare. id eſt, omiſſa propoſitione ratio afferẽda eſt, ex qua intelligamus quæ ſit propoſitio. Quid ſi accedit eodẽ ut tenuis antea fueris? quid ſi ut auarus? quid ut ſi audax? quid ſi ut illius q̃ occiſus eſt, inimiciſſimus? nũ quærẽda cauſa quæ te ad tantũ facinus induxerit? Deeſt hæc propoſitio, Homo tenuis, auarus, audax, inimiciſſimus homini, facile inducitur ad eũ necandũ, cuius bona impune ſe ſperat habiturũ. Si cui quid ſimile dicas, prius ut ſimile confirmes oportet, deinde quod agitur, adiungas. Similitudo cũ uulgari more tractatur, duas habet partes. una extrinſecus affertur: altera in eo eſt de quo agitur: ut, quẽadmodũ fidem debet tutor, ita & procurator. Cũ maiore artificio conſtituitur, treis capit partes: ſimile, ſimilis confirmationé. & id quod agitur. Talis eſt illa pro Muræna: Quòd ſi è portu ſoluentibus, ij qui iam in portũ ex alto inuehuntur, præcipere ſummo ſtudio ſolẽt & tempeſtatũ rationem, et prædonum, et locorũ, quod natura affert, ut eis faueamus, qui eadẽ pericula, quibus nos perfuncti ſumus, ingrediátur: quo tandem animo me eſſe oportet propè iam ex magna iactatione terram uidenté, in hunc, cui uideo maximas Reip. tempeſtates eſſe ſubeundas? Puncta argumentorum plerunq; ut occulas oportet, ne quis ea numerare poſſit: ut re diſtinguátur, uerbis confuſa eſſe uideantur. Pũcta argumentorũ dicuntur fines & exitus illorũ, qui ueluti puncto terminátur. Præcipit igitur, ut duo plura'ue ſic nectátur argumẽta, ut ea numerare nõ poſſit auditor. Id qui fiat docet. Numerare illa nõ poſſunt, qui audiunt, quando uerbis cõfuſa ſunt: hoc eſt elocutione ſic cõmixta, ut facile nequeant diſcerni. Diſtinguuntur hæc Primũ iudices, ſenatores, equiteſq; Romani, in cõpluribus iá reis, quos cõtra leges pecunias accepiſſe ſubſcriptũ eſt, ſuæ potius religioni, quàm cenſorum opinioni paruerunt. Deinde prætores urbani, qui iurati debent optimũ quenq; in ſelectos iudices referre, nunquam ſibi ad eá rẽ cẽſoriam ignominiam impedimento eſſe oportere duxerunt. Cenſores deniq; ipſi ſæpenumero ſuperiorũ cenſorum iudicijs (ſi iſta iudicia appellari uultis) non ſteterunt. Hæc ſunt confuſa uerbis. Huic tu moleſtus eſſe uidelicet noluiſti, qué uñc reſpirare libere nõ ſinis? qué nunc interficere nefarie cupis, eũ tum pudenter appellare nolebas? HAEC ut & properans, & apud doctos & ſemidoctus ipſe percurro, &c.] Rationes affert cur locos celeriter percurrit, ut ad alias dicẽdi partes apte perueniat. Treis cõſtituit: properare ſe ut aliquando ad maiora ueniretur: agere apud doctos, quibus multis uerbis nõ opus eſt: ſemidoctum percurrere, qui docte & copioſe diſſerere nõ poſſit. Maiora ſunt ἤθη καὶ πάθη, hoc eſt indicia morũ, atque perturbationes, quæ principio ex arte commẽdátur. Indicia morum ſic: Nihil eſt in dicẽdo maius, quàm ut faueat oratori is qui audiet. Perturbationes hoc modo: Nihil eſt in dicẽdo maius, quàm ut auditor ſic moueatur, ut impetu quodá animi et perturbatione magis quàm iudicio aut conſilio regatur. Dicet quiſpiam, damnabat hæc Antonius libro primo, nũc autẽ maiora uult eſſe, quàm quæ dicũtur ad docendum, damnant Stoici, damnant ſapiẽtiſſimi uiri, damnat Ariſtoteles in Rhetoricis, dánat hæc ætas, & certe uidetur eſſe malũ, ſi diſceptatores perturbatiõe magis quàm iudicio aut conſilio regantur. Quid abſurdius, quàm iudicem iudicio nõ regi? Quid corruptius, quàm conſilium ciuitatis non regi cõſilio? Antonius ante loquebatur ad mentẽ philoſophorũ atque ſapientum, & uera loquebatur ſi de ſapientibus agebat, ſed quia raro contingit aduocari ſapiẽtium conſilium, ſæpe accidit cauſas à malis iudicari: neceſſarij uiſi ſunt motus ad eos homines regendos, qui iuſta ratione flecti nequirẽt. Plurimos eſſe tales oſtendit, ne de motibus animi fruſtra præcipere uideatur. Plura inquit, homines iudicant odio. aut amore, aut cupiditate, aut iracũdia, aut dolore, aut lætitia, aut ſpe, aut timore, aut errore, aut aliqua permotione mẽtis, quàm ueritate, aut præſcripto, aut iuris norma aliqua, aut iudicij formula, aut legibus. Perturbationes animi ſunt, odiũ, amor, cupiditas, iracũdia, dolor, lætitia, ſpes, timor, error: quas ſi perfecte noſſe uelis lectitanda tibi eſt Ciceronis Tuſc. 4. Odiũ ira, inueterata. Cupiditas, opinio uẽturi boni, quod ſit ex uſu iam præſens eſſe, atque adeſſe. Iracundia, feruor animi uindictá quærens. Dolor, ægritudo cruciás. Lætitia, opinio recens boni præſentis, in quo efferri rectũ eſſe uideatur. Spes, opinio boni uẽturi. Timor, metus mali appropinquantis. Error, falſa opinio. Permotio mentis πάθος à Græcis dicitur, à quibuſdá Latinis affectus, à barbaris animi paſſio. Permotiones ſiue perturbationes animi ſunt impedimẽto, quo minus mẽs et et ratio uideat quæ recta ſunt. Trahunt nos in prauas opiniones: & quẽadmodũ corpus afficiũt morbi, ſic uitiás animũ affectus. Quáobrẽ dicũtur à quibuſdá morbi, quibus ſi laborát iudices, à legitima rei iudicádæ ratiõe detorquẽtur. Legitima ratio iubet, ut cauſæ iudicentur aut ueritate, aut præſcripto, aut iuris norma aliqua, aut iudicij formula, aut legib. Veritate iudicátur illæ quæ ex æquo, bono, uero iure decernũtur. præſcripto, quæ ex certa conceptione uerborũ deciduntur, ut ex præſcriptis uerbis contrahentium. Iuris aliqua norma tráſigũtur cauſæ, quæ communi ſententia et præceptione iuriſperitorum expediuntur. Sunt enim iuris normæ, ſententiæ quædá iudiciariæ omnium cõſenſu receptæ, ut quæ nunc dicũtur regulæ iuris, ut multæ ſententiæ Pauli iureconſulti, cuiuſmodi eſt hæc: Qui negotia aliena gerit, & bonam fidẽ, & exactam diligentiá rebus eius pro quibus interuenit, præſtare debebit. Sunt cauſæ quæ diſſoluũtur iudicij formula, ut ſi prætor det iudices, præſcribat formulá quá ſequantur, illi iudicent ex formula. Et iudicia quaſdam habent formulas, certaſq; ſpecies actionũ quibus multæ controuerſiæ liteſq; dirimuntur. Multo plures autem legibus dijudicantur. Qui ordo ſibi placet.] Interpellat Antoniũ Catulus, ut hoc ſermone doceat Cicero, Cur prætererit ordinem argumentorũ, quo loco ſedes eorũ, tractationemq; monſtrabat. Ordo diſpoſitionis eſt, ſiue collocatiõis, de qua poſtea dicet, ubi tractarit affectus qui ſunt inuẽtionis. Videris, inquit, ante tempus à me rationem ordinis & diſponendarum rerum requiſiſſe.] Diuiſit inuentionem in treis partes. unam ad docendum, alterá ad conciliandum, aliam ad mouendum fecit. De una dictum eſt, de reliquis duabus ante dicendũ eſt, quàm de collocanda oratione quæratur. In qua tu mihi ſemper deus uideris.] Inijcit deſiderium adoleſcentibus requirendæ ab Antonio collocationis, aut potius ſignificat ſe de diſponẽda oratiõe præclare diſſerere poſſe, quẽadmodum de inuentione: ut illius quoque partis magna ſit expectatio. Non me hercule mihi niſi admonito ueniſſet in mẽtem.] Diſſimulat Antonius. diſpoſitionem enim conſulto prætererat. Quam ego quia non noram.] Hic quoque aliter dicit, aliter ſentit. Vt ad uincendum nulla plus poſſit.] Queadmodum militum numerus non potitur uictoria, ſed ordinum ex arte militari inſtructio: Ita rerum inuentarum copia non uincit, ſed apta & artificioſa diſpoſitio. Apte igitur alluſit ad belli uictoriam. VALET igitur multum ad uincendum probari mores, & cætera.] Duo ſunt quæ bene tractata ab oratore, admirabilem eloquentiá faciant: quorum alterum eſt quod Græci ἠθικὸν uocant, ad naturam, & ad mores, & ad omnem uitæ conſuetudinem

accommodatum. Alterum, quod ijdem παθητικὸν nominant, quo perturbantur animi & concitantur, in quo uno regnat oratio. Hæc Cicero in Oratore. Affectuum, inquit Fabius Quintilianus in ſexto libro, duæ ſunt ſpecies: alterã Græci πάθος uocant, quã nos recte uertentes proprie, affectũ dicimus. Alter ἦθος, cuius nomine, ut ego quidẽ ſentio, caret ſermo Romanus: mores appellãtur, atq; inde pars quoq; illa philoſophiæ ἠθική, moralis eſt dicta. Sed ipſam rei naturã ſpectãti mihi, nõ tã mores ſignificari uidẽtur, quàm morũ quædã proprietas. nã ipſis quidẽ omnes habitus mentis cõtinẽtur. Idẽ refert aliorũ ſententiam de affectuum differentia. Affectus hos cõcitatos, πάθος. illos mites atq; cõpoſitos, ἦθος eſſe dixerũt. In altero uehementer cõmotos, in altero leneis: denique hos imperare, illos perſuadere: hos ad perturbationẽ, illos ad beneuolentiã præualere. De morum proprietate primo loco Cicero. Quanti ſint ἤθη, & ad quẽ tendãt finem, ſtatuit. Valent multum ad uincendum, ſpectant ad beneuolentiam, beneuolentia ad uictoriam tendit. Mores ſunt duplices. Oratorum enim & litigantium mores, aut boni, aut mali iudicantur. Boni, ut probentur: mali, ut improbẽtur. Paucis abſoluit treis quæſtiones, quàm ſit utile tractari mores, ad quid utile, quorũ mores uel probari uel improbari debeãt. Quæ Græci uocãt ἤθη, dixit mores, inſtituta, facta, uitã. Et quanquã inſtituta, facta, uita, non ſunt proprie mores, ex illis tamẽ apparet quales ſint hominis mores. Conciliantur animi tribus maxime rebus, dignitate hominis, rebus geſtis, exiſtimatione uitæ. Natura facit ut ijs beneuoli ſimus, qui ueræ dignitatis honorẽ merito ſunt aſſecuti, qui res præclaras & alijs utiles geſſere, quiq; recte & honeſte uiuere exiſtimantur. Hæc tria aut ſunt in eo cui beneuolentiã cõciliamus, aut non ſunt. Si cõparent, ornanda ſunt oratione. ſi nulla ſſunt, fingere licet, atque aliqua ueriſimilitudine colorare. Sed hoc ut difficilius eſt, ita quoq; bono uiro indignius. Dignitatẽ proponit in oratione pro P. Sylla: Maxime uellẽ iudices, ut P. Sylla et antea dignitatis ſuæ ſplendorẽ obtineret, & poſt calamitatẽ acceptã modeſtiæ fructũ aliquẽ potuiſſet percipere. Res ſuas geſtas cõmendat in oratione quam habuit ad populũ antequã iret in exilium. Verba ſunt plura, quàm quæ ſcribi debeant. Exiſtimationẽ refert in Diuinatione: Cum quæſtor in Sicilia fuiſſem iudices, & quæ ſequuntur. Ad conciliandam beneuolentiam ualent et alia quædam minora, ut lenitas uocis in oratore, qualẽ Demoſthenes in Aeſchine fuiſſe dicit in oratione pro Creſiphonte. Vultus index animi modeſti, nõ elatus, non impudens & audax. Pudoris ſignificatio & in uultu, & in oratiõe: ut pro Sexto Roſcio: Huc accedit ſummus timor, quẽ mihi natura pudorq; meus attribuit. Verborũ comitas, et humana quædã ſuauitas, ut pro Cælio: Sed ego Atracino humaniſſimo atque optimo adoleſcenti meo neceſſario ignoſco, qui habet excuſationẽ uel pietatis, uel neceſſitatis, uel ætatis. Si uoluit accuſare, pietati tribuo: ſi iuſſus eſt, neceſſitati: ſi ſperauit aliquid, pueritiæ. Si quid perſequare acrius, ut inuitus & coactus facere uideare, efficiendũ eſt uerbis, ne tui mores acerbi ſint & odioſi. Efficit ipſe Antoniana decima: Sed mihi P. C. neceſſitatẽ attulit paulò plura dicẽdi, ſententia eius qui rogatus eſt ante me, à quo ita ſæpe diſſentio, ut iã uerear, ne id quod minime fieri debet, minuere amicitiã noſtrã uideatur perpetua diſſenſio. Eſt etiã perutile proferri ſigna facilitatis, liberalitatis, manſuetudinis, pietatis, grati animi, non appetẽtis, nõ auidi: ut pro Muræna: Ego autẽ has parteis lenitatis & miſericordiæ, quas me natura ipſa docuit, ſemper egi libẽter: illã uero grauitatis ſeueritatiſq; perſonã nõ appetiui, ſed ab Rep. mihi impoſitã ſuſtinui. Pro Milone: Nunc me una cõſolatio ſuſtentat, quòd tibi T. Anni nullũ à me amoris, nullũ ſtudij, nullũ pietatis officium defuit. Ego inimicitias potẽtiũ pro te appetiui, & cætera. Nõ opus eſt onerare paginas exẽplis, cum paucis res intelligitur. Quæ proborum ſunt atque demiſſorum beneuolentiam cõciliant: ut pro Archia poeta. Si quid eſt in me ingenij iudices, quod ſentio quàm ſit exiguum: aut ſi qua exercitatio dicendi, in qua me nõ inficior mediocriter eſſe uerſatum: aut ſi huiuſce rei ratio aliqua ab optimarũ artiũ ſtudijs et diſciplina profecta, à qua ego nullũ cõfiteor ætatis meæ tẽpus abhorruiſſe: earũ rerum omnium uel in primis hic Aulus Licinius fructũ à me repetere propè ſuo iure debet. Acres, pertinaces, litigioſi, acerbi, eorũ beneuolentiam abalienant, qui audiunt. Nam queadmodum uirtus conciliat animos, ita uitium maleuolentiam parit: quã obrem dãnat aduerſarios uitiorũ ſignificatione, ut Nænium, Erucium, Albutium. Sed genus hoc totum.] Dictum eſt quantum ferant utilitatis leniores affectus, quorſum tẽdant, in quas ſpecies diuidantur, quibus rationibus concilientur. Superſunt duæ quæſtiones: quibus cauſis, quibuſq; partibus orationis adhibeantur. utranq; diſſoluit. Genus hoc totũ orationis in iis cauſis excellet, in quib. minus poteſt inflãmari animus iudicis acri & uehemẽti quadã incitatione. Aut docere tantũ uolumus, aut docere et mouere. Si mouere, aut cõcitare uehemẽter, aut lenire blãde uolumus. Docere tantũ uolumus in cauſis minoribus, quæ nullos requirũt affectus: mouere, in maioribus, grauiter in aduerſarium, leniter in noſtrũ litigatorẽ. Cauſæ ſunt in quibus minus poteſt inflãmari animus iudicis acri et uehementi quadã incitatione, hoc eſt graui & tragica perturbatione, propterea quòd ea res agitur, quæ nõ tantos uelit tumultus: ut hæreditas, tutela, ſeruitus prædiorũ, defenſiones criminũ, quatenus medẽter animis incitatis. Talis eſt illa Ciceronis pro rege Deiotaro defenſio, qua Cæſarẽ iratũ lenire non exaſperare conatur. Non. n. ſemper fortis, id eſt, uehemẽs & acris oratio quæritur, ſed ſæpe placida, quæ nullas tragœdias moueat: ſummiſſa, quæ cõtentione uocis haud utatur: lenis, quæ cõponat animos. huiuſcemodi oratio maxime cõmẽdat reos. Reos dicimus eos qui arguuntur. Veteres appellabant reos, quorũ de re diſceptabatur: ut ſunt actores, defenſores: petitores, inficiatores. Hos ſi cõmendare cupiamus, dicemus eſſe iuſtos, integros, religioſos, timidos, perferentes iniuriarũ. Sic. n. uidebuntur iniuriam nemini attuliſſe, qui cuiq; ſuũ reddãt, qui uiuãt incorrupte, qui metuãt deũ, qui timeant homines, qui patienter ferãt iniuriam. Mitiores affectus ualẽt in principijs, id eſt exordijs, in re narranda, in cauſa perorãda. Nam duæ ſunt partes orationis ad mouendũ comparatæ, exordium & per oratio. In exordio ſæpius conciliatur beneuolentia: in peroratione conſumitur affectus. Narratio uero quia non ſolum docere, ſed etiã afficere uult, & mereri fidem, intercipit hunc affectuũ motum. Exemplo tibi ſit illa narratio pro Sexto Roſcio, in qua Roſcius pater cõmendatur. Etſi ſunt tres in oratione loci, in quibus ſæpius eſt commẽdationis affectus, fatendum tamen eſt nullam orationis eſſe partem in qua nõ liceat hac uti lenitate dicendi. Tractari debet hoc genus orationis ſuauiter, et cũ ſenſu, id eſt oratione ſuaui, & afficiẽte animi ſenſum. Suauitas illa eſt in genere quodã ſentẽtiarũ, in genere uerborũ, in actione leni. in ſignificãdi facilitate. Sententiæ, res ſunt probabiles, pulchræ, plauſibiles, quales de ſe quiſq; dici uellet, ut uirtutis euolgiũ: ut, Omne meũ tẽpus amicorũ tẽporibus tranſmittendum putaui. Genus uerborũ debet eſſe plenũ ponderis, ſignificãs, ἐμφαντικὸν, uenuſtũ, auditu iucũdũ, quali in exornatiõe laudis uti ſolemus, in quo nulla arrogãtia, nulla inſolẽtia, nulla ſuperbiæ ſuſpicio, nulla ſignificatio amoris eius qui φιλαυτία nominatur: ut eſt hoc Ciceronis in Diuinatiõe: Fortaſſe dices, quid? ergo hæc in te ſunt omnia? Vtinã quidẽ eſſent. Veruntamẽ ut eſſe poſſent, magno ſtudio mihi à pueritia eſt elaboratũ. Eiuſmodi uerba pronuncianda ſunt actione leni, id pronunciatione demiſſa, modeſta, ſuaui,

ut rebus

ut rebus ac uerbis actio reſpódeat, et moderatióe uocis animi leniantur. Accedat his ſignificandi facilitas, id eſt dictio facilis & uolubilis, & quodámodo currens, qua ſignificetur humanitas facilitasq; dicentis. Ambigue dixit illud, et aliter exponi poteſt. Hæc auté, alijs penſitatis, mea ſentétia eſt. Conciliatrix oratio mores oratoris effingit, et ſæpe pluſquàm cauſa, id eſt, cauſæ probatio, ualet. Ná uulgus hominũ magis affectu quàm ratione gubernatur. H V I C autem eſt illa diſpar adiuncta ratio orationis, quæ alio, &c.] Quale eſſe genus ἠθικὸν, ubi paucis explicauit, oſtendit, quod nó ſit παθητικόν. Diſpar eſt, inquit. hoc enim turbulétius, illud tranquillius: hoc mouet & perturbat, illud mouet, nó ita perturbat animũ ut deijciatur ſede ſua. παθητικὸν igitur alio quodá genere uehemétiore mentes iudicum permouet. Diuiditur hic affectus. alius eſt in odiũ, alius in amoré contrariũ: alius in inuidiam, alius in contrariá ſalutem: alius in ſpem, alius in aduerſum metum: alius in cupiditatem mouendá, alius in cupiditatem reſtinguendá: alius in lætitiam, alius in oppoſitum mœrorem: alius in miſericordiam & lenitatem, alius in animaduerſionem, & puniédi ſæuitiam, quæ miſericordiæ pugnat. In diuiſione plerunq; membra ſunt oppoſita, quia res multiplex hoc modo tuto diuiditur, ac facile cóprehenditur. Quod Cicero ſecutus, in hac diuiſione bina ex aduerſo membra compoſuit. Quòd aũt multo plures affectuũ ſpecies ſunt (quas exponit Tuſcu. quarta) addidit hæc uerba: Ad eos motus adducantur, ſi qui finitimi ſunt et propinqui his ac talibus animi perturbationibus. Quibus rationibus iudicum mentes aut oderint, aut diligant, aut aliter perturbentur, poſtea dicet: & nos exéplis præcepta illuſtrabimus. Non repetemus ea quæ de perturbationibus animi ſcripſit Ariſtoteles in ſecundo Rhetoricorũ ad Theodecté. Reclamet Antonius, nec his ſunt apertiora. Repetát alij, qui falſo autumant ab Ariſtotele omnia accepiſſe Ciceronem. Ratio mouendi interdũ facilior, nonnunquam difficilior. Facilior, ſi quam permotioné ſiue perturbationem animorum ſua ſpóte ipſi afferát ad cauſam iudices, ad id quod utilitas oratoris feret, id eſt uolet, accómodatá: ut ſi ueniant irati, quos ira uolumus inflámare. Vt enim facilius eſt currentem equum incitare, quàm cómouere languentem: ſic hominem aliqua ex parte iam perturbatũ facilius eſt incitare, quàm cómouere tráquillum. Ve auté iudices ſic affecti ueniant ut expedit cauſæ, magis eſt optionis, quàm artificij noſtri, propterea dixit, id optandũ eſſe, non arte faciundũ. Id ſi nó erit, utendũ uirtutibus orationis ſi erit obſcurius, odorandum ſagaciter quid ſentiát, ut in eá partem flectatur oratio. Et quoniá affectus eſt morbus animi, ſimilitudinem à medicis morbũ explorantibus ducit. Medicus negligens temere & incóſulto adhibet medelam: diligens inquirit primũ qui ſit morbus, ex qua prodeat cauſa, quando prehendit, qua habeat ſymptomata: ut nó modo proprium adhibere medicamentũ, ſed & quantitatem pendere, tempus obſeruare, pro morbi cauſæq; natura ſciat. nec illud ſatis eſt. Conſuetudo ualétis, et natura corporis cognoſcéda eſt: hoc eſt, ſciendũ medico, quam uiuendi cóſuetudinem ſecutus ſit æger, quo tépore ſanus eſſet. quia, ut ait Hippocrates in Aphoriſmis, códonandũ eſt aliquid tépori, ætati, et cóſuetudini. Et alibi: In morbis minus periclitantur illi quorũ naturæ, aut ætati, aut habitui, aut tépori magis conuenit morbus. Et alio in loco: Deteriora ſi longæ ſunt cóſuetudinis, minus ſunt moleſta, quàm meliora nobis inuſitata. Natura corporis à barbaris cóplexio, à latinis téperamentũ, à Græcis κρᾶσις appellatur. Nouem corporum naturas facit Galenus in libro de Téperamentis, calidam, frigidam, humidá, ſiccam, calidam & ſiccá, calidam & humidam, frigidam & ſiccam, frigidam & humidam, nonam temperatam. Hæc natura, quemadmodum demonſtrat ille in Methodo medédi, uariat medicaméta, et medicamentorum quátitatem, aut (ut aiunt) δόσιν. Eadem mutat & diætam. Sicut autem medicis morbi quidá ſunt dubij, ita & affectus iudicum ancipites oratoribus: & quéadmodũ morbos graues temperare difficile eſt, ſic & animos pertractare negotioſum. Itaque ſicut medici omni méte cótendunt, ut morbi genus naturáq; cognoſcant: ita omni mente in ea cogitatione curaq; uerſatur orator, ut odoretur quá ſagaciſſime poſſit, quid ſentiát iudices, quid exiſtimét, quid expectét, quid uelint, quò deduci oratione facillime poſſe uideátur. Odorari ſagaciter dicuntur canes, et animalia quib. à natura datus eſt ſenſus nariũ acutus. Hinc ducta tranſlatio eſt. Si ſe dát et offerunt iudices, & ſua ſponte, quò impellit orator, propter eádé affectioné inclinant, atq; uti uétis impulſa uela propendent, quia minimo momento impelluntur ad id unde aliquis flatus oſtéditur: uela dat, hoc eſt ad eá quá mente cóceperũt opinioné, cómouet. Vela dari tũ dicũtur, cũ libera uentis permittuntur. Vbi dictum eſt de affectibus augendis, alter eſt locus de excitandis: ſi eſt integer quietusq; iudex, hoc eſt neque animi morbo uulneratus, neque perturbatione commotus, hic eſt plus operis atque difficultatis. Itaq; ſunt omnia dicendo excitanda, id eſt uis omnis affectuũ arte dicentis cómouéda. quia nihil adiuuat natura, hoc eſt, nó eo ſunt ingenio naturaq; iudices, ut eò quò uelit orator, ſua ſpóte moueantur. An tales poterunt moueri? Sanè. Tantá uim habet oratio, ut non modo inclinantem erigere, aut ſtantem inclinare, ſed etiá aduerſantem & repugnantem capere poſſit. Quamobrem ab Ennio bono poeta dicta eſt flexanima, ab animis flectendis, atq; omniũ regina rerũ: ut ab Euripide τύραννος, à regendis moderandisq; hominũ rebus. Inclinátes erigit, ut lapſantes animo releuat in ſpem, ſtantem & in propoſito manenté inclinat, repugnantem capit. Iccirco imperatori bono & forti comparatur, qui hoſtes aduerſantes atque repugnátes capit. Hæc uis ne cui falſa uideatur, efficit muſica. Etenim ſi modi qui nó loquuntur, miris modis afficiunt animos noſtros, oratio ſapiés atque modulata plus efficiet. H A E C ſunt illa quæ me ludés Craſſus modo flagitabat, &c.] In Antonio & Craſſo nulla táta uis mouendi fuit, quantam prædicat alter de altero. Teſtis eſt Cicero in Bruto. Nemo erat, inquit, qui ad iracundiá magnopere iudicem, nemo qui ad fletum poſſet adducere, nemo qui animũ eius (quod unũ eſt oratoris maxime propriũ) quocúq; res poſtularet, impelleret. Hæc quidé refert ad tempus ſuæ ædilitatis atque præturæ, Craſſo et Antonio mortuo. ſed nihilominus etiam de his duobus intelliguntur, qui nónnunquá iraſcebantur & dolebant, ſed arte dicendi non multũ concitabant affectus. Iſta alibi diximus, ſed multa repetere, ut Cicero, poſſumus. In hoc ſermone multa falſo defert interlocutorib. ut in re plus ſit auctoritatis. nec ſermo & dialogus quærit ſemper ueritaté. Satis eſt ſi omnia apte & commode fingat. Me ludens,] Extenuat ſe modeſte, & alterius teſtimonio ſignificat id eſſe ſibi, quod in oratione ſummũ putat. Nec enim decebat loqui de ſe arroganter, neque profiteri ignarũ affectus mouendi, poſteaquàm promiſiſſet ea tantũ eſſe dicturũ, quæ uſu & experientia noſſet. Modo flagitabat.] Craſſus antea Quod enim ornamentum, quæ uis, qui animus quæ dignitas illi oratori defuit, qui in cauſa peroranda non dubitauit excitare reum conſularem? & quæ ſequuntur. Idem: Quid ego de Cn. Manlij? quid de Q. Regis cómiſeratione dicam? Quæ mehercule ego Craſſe.] Viciſſim Craſſum laude commendat, non modo ut gratus eſſe uideatur, ſed etiam ut in eius perſona demonſtret, quæ affectuum ratio maxime probetur. In contentione laudat uim animi, impetum, dolorem, uultum, ardentes oculos, geſtũ, digitorũ ſignificationem, flumen grauiſſimorũ uerborũ, integras ſentétias, ueras, nouas, minime fucatas. Oculos diſtinguit à uultu: quanquam pertinent ad illum: & di-

gitorũ motũ à geſtu,quia in his duobus eſt maxima uis. Animi uis et impetus differũt,ut cauſa et affectus. uis enim acris impetũ gignit. Digitum accipe indicẽ dextræ manus, qui crebro motus ad ſiniſtram interpuncta,inciſa,mẽbra,contentionẽ ferit. Poteſt etiam numerus ſingularis loco pluralis uſurpari. Flumen uerborum duo fert,copiam,et celeritatem. Integræ ſententiæ,potẽtes,robuſtæ,uehemẽtes,ut integer miles dicitur, recens,et nullo quaſſus labore. Nouæ,magnæ,præclaræ,à paucis ſolitæ dici. Pigmenta,colores dicũtur à Plinio lib.nono capite quadrageſimo primo: Verũ ut ſimul peraguntur nobilia pigmẽta,anniculo grano liquidus ſuccus,idẽ à quadrimo euanidus. Loquitur de coccineo grano. Pigmẽta fucũq; puerilem dicit effœminatã & adulterinam quandam elocutionẽ, quã uel pulchrã affectãt pueri. Naturalis oratio melior eſt in amplificatione. Cicero in Partitionibus: Omninoq́; ſemper quaſi naturalis et non explanata oratio,ſed grauib. referta uerbis, ad augendum accommodatior. Neque fieri poteſt.] Aliàs quando uere dolemus,aliquando ficte. Si uere,cõmouemus et aptius,& fortius: ſi ficte,nihil aut parum cõcitamus auditorem. Nec enim fieri poteſt,ut doleat is qui audit,ut oderit,ut inuideat,ut pertimeſcat aliquid,ut ad fletũ miſericordiãq; deducatur,niſi omnes ij motus quos orator adhibere uolet iudici,in ipſo oratore impreſſi atque inuſti,hoc eſt affixi et quodãmodo ſignati eſſe uidebuntur. Dicet aliquis: Fictus eſt dolor tragœdorũ,tamen ſæpe uniuerſum theatrũ mouet, cũ ſit genus orationis excogitatũ,in quo falſum dicitur, atq; imitatione ſimulatũ,de Antiopa,de Hecuba, de Polyxena,de Oreſte, de figmẽtis. Illud quidẽ uerũ,ſed maior ars in hoc genere quæritur,& agẽdo commouendus eſt animus. Et hiſtriones quidã aliquando in ſcena flere uiſi ſunt. teſtis eſt Quintilianus. Præſtat igitur uere dolere. Qui fieri poteſt? transformãdo animũ in cauſam. Quomodo? apprehendendo rem alienam perinde atque noſtram. Naturæ quædam ſic mouentur, ut ſe cõtinere ſi uelint,nõ poſſint: de quo Fabius Quintilianus in 6.lib. Sed mihi in animo eſt,quæ latent penitus, ipſa huius loci aperire penetralia: quæ quidẽ nõ aliquo tradẽte,ſed experimẽto meo ac natura ipſa duce accepi. Summa enim, quantũ ego quidẽ ſentio,circa mouẽdos affectus in hoc poſita eſt,ut moueamur ipſi. Nam & luctus,& iræ,& indignationis aliquando ridicula fuerit imitatio,ſi uerba uultumq; tantum, non etiã animum accommodauerimus. Gloriatur hic inſolenter,tanquam huius præcepti primus inuentor: niſi forte ſignificet,expetẽdã magis in hac permotione naturam,quã præceptoris artẽ. Talem Cicero naturam habebat. Quid ego,inquit in oratore, de miſerationibus loquar? quibus ego ſum uſus pluribus, quòd etiãſi plures dicebamus,perorationẽ mihi tamen oẽs relinquebãt: in quo ut uiderer excellere,nõ ingenio,ſed dolore aſſequebar. Quod hic tribuit Antonio,nõ tã habuit Antonius, quàm ipſe qui de ſe,ſub aliena perſona loquitur. Nũc ego quid tibi Craſſe,quid cæteris accidat,neſcio. nec enim latentẽ animi affectũ uidere poſſumus. de me autẽ cauſa nulla eſt,cur apud homines prudẽtiſſimos atq; amiciſſimos Catulũ & Craſſum mẽtiar. prudentiſſimi non laudarẽt mendaciũ,amiciſſimi grauiter ferrent à me ſe decipi. Non mehercule unquã apud iudices aut dolorẽ,aut miſericordiam,aut inuidiam,aut odium excitare dicendo uolui,quin ipſe in cõmouendis iudicibus, ijs ipſis ſenſibus,ad quos illos adducere uellem,permouerer. Hoc prope neceſſarium uidetur. Neque enim facile eſt perficere,ut iraſcatur ei cui tu uelis,iudex, ſi tuipſe id lente,id eſt,ſtupide nimiũq; quiete ferre uideare: neq; ut oderit eũ quem tu uelis,niſi te ipſum flagrãtem odio ante uiderit: neque ad miſericordiam ducetur,niſi ei tu ſigna doloris oſtẽderis. Signa doloris oſtẽduntur uerbis,ſententijs,uoce,uultu,collachrymatiõe. Flagrare odio dixit eum qui aliũ odiſſet,non qui odio haberetur: utq; impleret metaphorã,duxit παραβολὴν et ſimilitudinẽ ab igni,quæ nõ eget interpretatione. AC ne forte hoc magnũ ac mirabile eſſe uideatur,hominẽ toties iraſci, &c.] Paulo ante quærebamus qui fieri poſſit,ut homo toties iraſcatur,toties doleat in rebus alienis. Dicit hoc neque magnũ neq; mirabile eſſe,quia magna uis eſt earũ ſententiarũ, atq; eorũ locorum,id eſt partium & argumentationum,quas agas tractesq; dicendo. Quæ dicuntur à nobis,nos in primis mouent: ideoq́; nihil opus eſt ſimulatione & fallacijs,cuiuſmodi utuntur quidem hiſtriones,cũ aliud uoce & geſtu, aliud animo ferunt. Ipſa enim natura, id eſt propria ratio uirtusq; orationis eius quæ ſuſcipitur ad aliorũ animos permouendos,oratorem ipſum magis etiã quàm quenquam eorũ qui audiunt,permouet. Cur ita? Multæ ſunt cauſæ: præcipuæ, ingenij noſtri exiſtimatio,& noſtra fides. Mouent etiam quæ aguntur cauſæ, quibus eſt aliquid triſtius: mouent iudicia,et terrorẽ incutiũt: mouent pericula amicorum concurſus hominũ,forũ, ciuitas in qua uolumus exiſtimari. Ex duabus cauſis præcipuis exiſtimatio leuior eſt bono uiro,fides autem grauior. Exiſtimatio tamen non eſt negligenda,quæ laborat, ſi cum profeſſus ſis te id poſſe facere,quod pauci facere poſſunt, id eſt pro dignitate rerũ perorare,nõ aſſequare quod uelis. Crimen perfidiæ maius eſt quàm ignorãtiæ,& fides maior quàm exiſtimatio. Poteſt bonus eſſe uir ſine exiſtimatione populari,nõ autẽ ſine fide. Vt autẽ apertius uideamus quid uelit, utendũ eſt cõparatione,in qua cauſæ cũ argumẽtis fabularum, iudicia cum ludis ſcenicis,amicorũ pericula cum fortunis ignotorũ, concurſus hominum ſolicitorum cũ ſoluto conuentu, forũ cum ſcena,exiſtimatio magni uiri cũ exiſtimatiõe hiſtrionis leuiſſimi fides,officium,diligentia,cũ mercenaria pactione & miniſterio quæſtuario comparantur. Colligendum tandẽ. Si tragœdia mouet hiſtrionẽ,quãto magis oratorem cauſa triſtis? Cauſa,uera eſt: tragœdia,ficta: atque uerſus poëticus,fabulæ mendaces. tamen in hoc genere fabularũ ſæpe accidit,ut ex perſona mihi ardere oculi hominis hiſtrionis uiderentur. Fides oratoris eſt,ne litigatorẽ ſuum prodat: officium, ut de adminiſtratione cauſæ rationẽ probabilem reddere poſſit: diligentia, ut rem ſedulo inquiret,quæſitam peragat. Quid poteſt eſſe tam fictum quàm uerſus,quã ſcena,quàm fabulæ?] Verſus tragicus et comicus,quia complectitur argumentum quod ueriſimile eſt,non autem uerũ,dicitur eſſe fictus. Scena in qua recitãtur fabulæ,nõ eſt ficta, ſed ea quæ ſignificat carmina ſcenica & theatralia,de qua nũc loquitur. Notum eſt omnibus, actus fabularũ in ſcenas eſſe diuiſos. Fabulæ neque ſunt ueræ,neque ueriſimiles,fictæ igitur. Perſona eſt oris ſimulacrũ, quod frontem,naſum,mentum,& interiectas partes ad aures uſque tegit. Hiſtriones interdũ agebant perſonati,interim ſine perſona,quod et hodie ſeruatur, propter eorũ de quibus agitur uarietatẽ. Teſtis eſt Cicero,qui ſcribit Roſciũ perſonatũ non magnopere laudatũ fuiſſe. Cũ hiſtrio Telamonem ageret,ut os regium ſeuerum,triſte,horrendũ, ſenile oſtenderet, perſona ac ſpectro hominis utebatur, et imitans regis irati ardorẽ uerſabat oculos flãmantes adeo,ut qua perſona uacuos orbes interciperet,à populo ardere uiderẽtur,maxime cũ pronunciaret hos quatuor uerſus Pacuuij ex tragœdia Teucro:

Segregare abs te auſus,aut ſine illo Salamina ingredi?
Neque paternũ aſpectum es ueritus? quem ætate exacta indigem
Liberum,laceraſti,orbaſti,extinxti,ne fratris necis
Neque nati eius parui,qui tibi in tutelam eſt traditus.

Verſus trochaici tetrametri catalectici dicuntur. octo cõſtant pedibus,excepta ſyllaba: recipiunt iambum,choreũ, trochæũ, anapeſtum,dactylũ,ſpondeum,à quo ſpondalium nomine uidentur appellari. Ex illo enim tarditatẽ cũ grauitate capiunt,

ne tenuis

ne tenuis & leuis ſit tragœdia. Verſuum ſenſus eſt: Auſus es ò Teucer ſegregare abs te fratrem tuũ Aiacem? & ſine illo ingredi inſulam Salamina? Neq; paternum aſpectum es ueritus? Telamonem in ætate exacta atq; confecta, indigem & inopem liberorum laceraſti mœrore et ægritudine, orbaſti filio chariſſimo. extinxti, id eſt, extinxiſti capitali dolore. Neq; miſertus es necis fratris tui, neq; filij eius parui, q:d tibi in tutelã eſt traditus. Cum Teucer & Aiax filij Telamonis ad bellũ Troianum proficiſcerentur, mandauit pater ut alter alterum tueretur. Aiax propter neg.ta ſibi Achillis arma decidit in ægritudinẽ, & incenſus furore, ſibi manũ attulit. Quo audito, pater Teucrũ reuerſum eiecit, qui fratrẽ ultus nõ erat. Salamis inſula in Euboico mari contra Athenas ſita, & ciuitas in illa. Aliã Salaminã cõdidit Teucer in Cypro. Inflexa uox neq; acuta eſt, neq; grauis, ſed media, & utriuſq; particeps, ad miſerabiles modos apta. Indigẽ pro indigo dixit Pacuuius, antique. Extinxti legendũ eſt, aliter uerſus ſtare non poteſt. Flere et lugere differunt, in fletu ſunt lachrymæ, in luctu uultus triſtis atq; habitus, nõ ſemper lachrymæ. Quæ ſi ille hiſtrio.] Quemadmodum hiſtrio lugubria recte agere ſine dolore non poteſt, ita nec poeta concitatũ & triſte carmen leni animo ac remiſſo ſcribere. Quòd ſi poetæ mouẽtur in rebus fictis, quãto magis oratores in ueritate cauſarũ? Poetæ ſine inflãmatione animorum, & diuino quodam calore exiſtere & excellere nõ poſſunt. Nec enim magna & ardua inuenire, nec opus uarijs rebus aptè diſtinguere, nec omnĩa bene collocare et eloqui poſſunt, ſine quodam afflatu quaſi furoris, qualis eſt in uatibus: quamobrem dicuntur & ipſi uates. Ouidius, Eſt deus in nobis, agitante caleſcimus illo. Virgilius: Inſanire libet. Plato, tertio libro de Legibus: Θεῖον γὰρ οὖν δὴ καὶ τὸ ποιητικὸν ἐνθεαστικὸν ὂν γένος ὑμνῳδοῦν, πολλῶν τῶν κατ' ἀλήθειαν γιγνομένων σύν τισι χάρισι καὶ μούσαις ἐφάπτεται ἑκάστοτε. Poetarum genus diuinum eſt ſanè, atq; numine afflatum, deorumq; laudibus cõſecratum, & quod interdum multa uera cũ gratijs & muſis aſſequitur. Relictum eſſe dicunt.] Nouit Cicero locum Platonis, ſed cum faceret Antonium loquentem, quaſi non legiſſet, ſed audiſſet ab alijs, induxit ſimulationem. QVARE nolite exiſtimare me ipſum qui non heroum ueteres caſus, &c.] Exemplo ſuo docet, qua ratione uerum dolorem concipiat orator. Concipiet, ſi rem non eſſe fictam, ſed ueram meminerit. Si litigatoris dignitatem, honores, triumphos, ſi hominum communem calamitatem, ſi rei ſtatum præſentem, ſordes, luctum, ſi propinquorum & ciuium mœſtitiam uehementer apprehendet. Nolite exiſtimare meipſum, quæ in M. Aquilij cauſa perorãda, id eſt concludenda fecerim, ut diſcinderem tunicã, ut cicatrices oſtẽderem, ſine magno dolore feciſſe. Non heroum ueteres caſus, & fortunas fictosq; luctus, ut Herculis, Oreſtis, Telamonis, Thyeſtæ, & aliorum qui propter nobilitatem, opes, potentiam, filij deorum eſſe uidebãtur, imitari uolebã: neque more tragicorum, qui ueritatis umbram tantummodo delineãt, ceu pictores imaginem, argumenta ficta cupiebã adumbrare dicendo. Nolebam actor eſſe alienæ perſonæ, ut hiſtrio, ſed auctor meæ, cum mihi M'. Aquilius in ciuitate retinendus eſſet. Hæc uerba uim cõparationis habent, ac ſi diceretur: ſi uel tragicus uel actor fabularũ fuiſſem, fortuna hominũ me mouiſſet. quanto plus mouere debuit oratorem uera et præſens nobilis uiri calamitas? Si ficta mouẽt, multo magis uera. Fortunæ mutatio, cũ quis ex alto gradu fœlicitatis, præceps fertur in extremũ diſcrimẽ, afficit animos noſtros. Is lapſus Aquilio cõtigerat. Conſul fuerat cum C. Mario Nepote quintũ cõſule, anno ab urbe cõdita ſexcẽteſimo quinquageſimoquinto, & imperator in Sicilia bellũ Seruile concitatũ confecerat, minore triũpho ornatus erat à ſenatu. Minor triumphus ouatio dicebatur, quæ nõ curru, ſed equo uel pede agebatur in Capitoliũ, ubi Ioui Capitolino mactabãtur uictimæ, ſpolia inſignia memoriæ cauſa figebãtur. Poſtea repetundarũ factus reus, afflictus, debilitatus, mœrens, in ſummũ diſcrimen adductus periclitabatur, cũ mœſtum ſenem & ſordidatũ excitauit Antonius, diloricauit tunicã, oſtendit cicatrices honeſtas, C. Mario collegã commendauit, omnes deos, homines, ciues, ſocios implorauit. Mouit mœſtitia quæ nõ rogabat indices, mouit ſeniũ, mouit ueſtis lugubris & ſordidata, mouere cicatrices aduerſo pectore acceptæ, mouere Marij lachrymæ, qui aduocatus erat, id eſt præſentiã ſuã amico reo commodabat, mouere Antonij lachrymæ, & oratio miſerabilis implorationũ frequentia. Afflictus, deiectus atq; perturbatus. Mœror, ægritudo flebilis. Communis imperatorum fortuna, caſus qui omnibus belli ducibus accidere poteſt. QVAMobrẽ hoc uos doceo Sulpiti, bonus uidelicet atq; eruditus, &c.] Ex ijs quæ dixit, hoc colligit dicendum eſſe, ut in dicendo iraſci, ut dolore, ut flere poſſimus. Naturam, cauſam, artem, ad id nos iuuare docet. Natura acris dolorq; Sulpitiũ iuuit in accuſatione Norbani, iuuit ipſa cauſa, & ars adoleſcentis. Docet præterea qui reſtinguatur accuſatoris incendiũ, ut accuſationis et defenſionis exempla affectum quærẽtibus ne deſint. Vos doceo Sulpiti.] Vnum nominat, duos reſpicit Sulpitium & Cottã. Sic Virgilius: Vos ò Calliope noſtro aſpirate labori. Sulpitium nominauit, nõ Cottam, quia feruebat magis in concitãdis affectibus, & exemplum prodiderat quo apte uteretur Antonius. Bonus atque eruditus magiſter.] Luſit εἰρωνικῶς, aut ut molliret id quod dixerat, Vos doceo: aut ut ex induſtria amoliretur ſuſpicionẽ doctrinæ. Iraſci, dolere, flere poſſitis. Ira adhibetur accuſationi, fletus defenſioni, dolor utriq;. Loquor de eo quod uſurpatur frequentius in accuſando ſodali & quæſtore meo. M. Antonius proconſul in Ciliciã miſſus eſt. Cic. I. li. de Oratore: Cum proconſul in Ciliciam proficiſcens, Athenas ueniſſem, cõplures tum ibi dies ſum propter nauigandi diſſicultatẽ cõmoratus. Quæſtorem habuit in ea prouincia Norbanum, quicum more ueterũ ſodalitatem & ſanctã amicitiã, quã ſortitio dederat, confirmauit. Quale ſit illud, oſtendit Cicero in Diuinatione: Sic enim à maioribus noſtris accepimus, prætorem quæſtori ſuo parentis loco eſſe oportere: nullã neq; iuſtiorem, neque grauiorẽ cauſam neceſſitudinis poſſe reperiri, quã coniunctionem ſortis, quã prouinciæ, quã officij, quàm publicam muneris ſocietatem. Incendium.] Duxit ab igni tranſlationem, q in ira caleat ſanguis ad cor. Non oratione ſolum, &c.] Subſeruit propoſito. Dictum eſt, iudices dolore uero & oratione dicentis cõmoueri. Tribuit hæc duo Sulpicio in concitãdis iudicibus, qui tanto aptior erat ad iram mouendã, quanto natura acerbior. Non enim omnibus datũ eſt orationibus eiuſmodi ſuſcitare flammã. Ad id reſtinguendum.] Reſpexit illud uerbum Incendium, & in eadem metaphora manſit. Habueras enim tu omnia.] Norbanus tribunus plebis concione turbulenta ſic populũ cõmouit in Cepionẽ, & in eos qui aderãt illi, ut cum L. Cotta & Titus Didius tribuni plebis ueniſſent in concionem ut collegæ rogationi intercederẽt, à Norbani factione impetus ſit factus, uis illata defenſoribus Cepiõis, fuga ſecuta, lapides iacti, M. Aemilius lapide percuſſus, duo tribuni pl. ui pulſi atq; uiolati. Hæc omnia faciebãt aduerſum Norbanũ ſeditionis auctorẽ. Cauſa igitur per ſe grauis Sulpitium iuuabat, eũq; ſuperiorẽ munitioremq; faciebat: quæ fuit eo acerbior ac crudelior, q ad Cepionis grauem miſerabilemq; caſum, id eſt belli Cimbrici calamitatem, pertineret. M. Aemilius Lepidus, nomen eſt commune multorum. Hic ſæpius lectus eſt princeps ſenatus propter ſapiẽtiã, ac merita in Remp. Florus ex Liuio: M. Aemilius Lepidus, qui princeps ſenatus ſextis iam cenſoribus erat lectus, antequã expiraret, præcepit filijs, lecto ſe ſtrato ſine linteis ſine

purpura efferrent, in reliquũ funus ne pluſquã æris denos cõſumerent: imaginum ſpecie, nõ ſumptibus nobilitari maximorum uirorum funera ſolere. Ex his colligere promptũ eſt, principē ſenatus à cenſoribus legi ſolitum. Amplificandi gratia dixit principē ſenatus & ciuitatis, ut talem tantumq; uirũ percuſſum fuiſſe, graue haberetur. De L. Cotta, Cicero in Bruto: L. Cotta prætorius in mediocriũ oratorum numero, dicendi non ita multum laude proceſſerat, ſed de induſtria cum uerbis, ſũ etiam ipſo ſono quaſi ſubruſtico proſequebatur atq; imitabatur antiquitatē. Alius eſt C. Cotta, quē in his libris Cicero facit loquentem. Superiora.] Maiora. Lapidationem.] Iactum lapidum. Crudelitatem hic, ut in oratiõe pro Ligario, dicit eam quæ miſericordiam oppugnet. Ex templo.] Ex loco augurijs conſecrato, ubi concio habebatur. Nam comitiũ forum, campus Martius erant tēpla, id eſt loca conſecrata: nec alibi quàm in templo cum populo agere licebat. Intercedere, interuenire impediendi gratia. Interceſſione ſoluebatur tribunitia poteſtas. Liuius Deca. primæ libro quarto: Appius Claudius nepos eius qui decemuir legibus ſcribendis fuerat, minimus natu ex Patrũ conſilio, dicitur dixiſſe, uetus ſe ac familiare exemplũ domo afferre: proauum enim ſuum Ap. Claudium oſtendiſſe Patribus uiam unam diſſoluendæ tribunitiæ poteſtatis, per collegarũ interceſſionem. Rogationi.] Legi quæ rogato populo ferretur. Leges conſulares, & plebiſcita, & quæ populo interrogato ferebãtur, appellabantur rogationes. Accedebat.] Alij iuuenes accuſabant ulciſcendi gratia, ut Celiũ Atracinus: alij nulla iniuria laceſſiti, qui nomine Reip. moti uidebãtur. Hi apud bonos plus aſſequebãtur gratiæ. Sulpitius accuſabat ex adoleſcentiũ conſuetudine, querebatur hominem miſerum damnatum fuiſſe. utile Reip. dicebat, auctorē ſeditionis luere pœnas: Sic dignitas erat adoleſcenti Remp. capeſſenti. Contra indignum uidebatur, Antonium cenſorium, quē oporteret ſceleratis ciuibus infenſum eſſe, defendere Norbanum ſeditioſum ciuem, & in Cepionis hominis cõſularis calamitate crudelē. Hoc tantum excuſationis erat, ꝙ ſuum quæſtorem ſortis neceſſitudine coniunctum defenderet. Dicat aliquis: Qui fatetur orator bonus recepiſſe ſe cauſam malã? Non conſtabat eſſe malã, & neceſſarius poſcebat officium, & indicta cauſa non poterat damnari. nec grande uitium eſt aliquid dicere pro mala cauſa, cum iudici relinquitur damnandi poteſtas. Erant optimi ciues iudices: tum iudicabat equeſter ordo multa cum æquitate. Cum Cicero ſcripſit hæc, iudicabant ſenatores praue atq; corrupte: quãobrem Cicero laudauit equites ad inuidiam ordinis ſenatorij, & ad gratiã ordinis eius unde natus erat. HIC ego, Quid dicam? me artem aliquam adhibuiſſe, &c.] Si reum grauiter uulnerauit accuſator, ex alio genere affectuũ medelam patronus adhibere debet. Quod ut commodius fiat, quæ pro Norbano dixerit Antonius, cõmemorat: ſtatq; promiſſis. præcepta non dat, quæ exercitatione probauit, docet. Quid, inquit, dicã? me artem aliquam adhibuiſſe? Adhibuit ſanè: & id nõ uult confiteri. adhibuiſſe ſignificat his uerbis: Quid fecerim, narrabo; ſi placuerit, uos meam defenſionem in aliquo artis loco reponetis.] In arte dicendi nõ eſt abſurdum redigere in præcepta quædã, quod natura ingenioſi hominis effudit: Quæ dixit Antonius, in tres partes diſtribuimus: in refutationem, in concitationem, in cõmendationē. Sulpitius inuectus erat in ſeditionem tribuni, inuidiã Norbano conflauerat. Refutandi cauſa Antonius oſtendit, ex ſeditiõibus iuſtas fuiſſe nõnullas, & propè neceſſarias. probauit exemplis. In eam ſpeciem Norbani ſeditionē redegit Sulpitius mouerat iudices in miſerationē, ut fortunã dolerent Cepionis. Antonius contra, Cepionem adduxit in odium. Quòd autē genus orationis uehemens lenitate ſolet temperari, & dignitas oratoris iuſta precantis ſubleuat reum, tandē conuertit orationem in lenitatem & manſuetudinē, & pro amici periculo eſt deprecatus. Hæc ratio mater artis perſuaſit, ideoq; pro artificioſis ſunt habenda. Seditionum genera.] Multa Romæ fuerunt ſeditionũ genera: aliæ populares in reges, aliæ patriciæ in plebē obæratam, aliæ nobiliũ de magiſtratibus creãdis, aliæ plebeiæ de plebiſcitis atq; libertate: quas omnes ſi quis exquiſite ſcire uelis, legas hiſtoriam Liuij Decade prima: In ſeditionibus fuere uitia: ut uitium Tarquiniorũ in cauſa fuit cur reges expellerentur: uitium creditorum, qui nexos inhumanius ducebant, genuit ſeceſſionē in Sacrum montem. uitiũ Appij concitauit alteram ſeceſſionem in Auentinum. uitiũ Patrum induxit tribunos plebis. Quid? nulla eſt ſeditio quæ nõ ex aliquo uitio naſcatur. Sicut autem omnis ſeditio uitiũ habet, ita quoq; periculum. Non enim ſine periculo cõmoueri ciuitas poteſt. Oſtendit illud, Concordia res paruæ creſcunt, diſcordia magnæ dilabuntur. Seditionũ genera collegit, ut iudices recordarentur nõ eſſe nouum, diſcordias oriri. addidit earũ uitia, propter quæ ſuſcitatæ fuiſſent: ut planum fieret, iuſtas fuiſſe nonnullas. Adiecit pericula, ut ſi qui periclitati eſſent in ſeditione Norbani, id propter cõmodum Reipublicæ tolerandum uideretur. Nam pericula ſubeunda ſunt ad amoliendam Reipublicæ peſtem, & ad commodum conſequendũ. Omnium ſeditionum genera, uitia, pericula collegi: eamq; orationē pro Norbano ex omni Reip. noſtræ temporum, id eſt diſcriminũ et periculorum uarietate repetiui, atq; ad rem præſentē præterita applicarētur, concluſi, ita ut dicerē, etſi omnes moleſtæ ægritudinũq; plenæ ſemper ſeditiones fuiſſent, iuſtas tamen fuiſſe nõnullas, & propè neceſſarias. Tũ illa quæ paulo ante Craſſus laudans orationē meã commemorabat, egi, neq; reges Tarquinios ex hac ciuitate exigi eijciq; ſine ſeditione Bruti nobiliũq; potuiſſe: neq; tribunos plebis creari ſine ſeceſſione, qualis auctore Sicinio facta eſt in Sacrũ montē. neq; pleb ſcitis, id eſt legibus plebeijs, quibus lege Horatia & Hortenſia Patres tenerentur, toties conſularem poteſtatē minui ſine populari motu: neq; prouocationem, id eſt appellationem à magiſtratibus ad populũ, quæ ciuitati patrocinaretur, & ex magiſtratuum tyrannide populũ uindicaret in libertatem, dari ſine nobiliũ diſſenſione potuiſſe: ac ſi illæ ſeditiones ſaluti huic ciuitati fuiſſent, nõ continuo ſi quis populi motus, id eſt ſeditionis tumultus factus fuiſſet, id C. Norbano in nefario crimine, quale crimen eſt læſæ maieſtatis: atq; in fraude, id eſt crimine capitali eſſe ponendũ. (fraudē ueteres pro crimine ſæpe dixerũt) Quòd ſi unquam populo Romano conceſſum eſſet, ut iure incitatus & cõmotus uideretur, nullã illa cauſam iuſtiorē fuiſſe. Nullã fuiſſe tantã cladem populi Romani, quæ cæteros motus concitaſſet. Hoc argumento ab exēplorũ uarietate ducto confecit, non omnem populi ſeditionem eſſe uitioſam, & à pari uel certe maiore cauſa duxit argumentũ ad Norbani diſcordiã. Poſitum eſt fundamentum defenſionis, ſine quo reliqua firma ſtare non poſſint. fruſtra enim Cepionem accuſet, ſi ſeditionis auctor publicam imminuit maieſtatem. Vt confirmaretur illud quod dixit, nunquã populo iuſtiorē motus cauſam fuiſſe, uſq; populus in Cepionē, cuius iniuria ueniebat in quæſtionē, concitaretur: omnē orationē conuertit in increpandã Cepionis fugam. Conſul fugerat è binis caſtris, & exercitum amiſerat, ut ſæpe iam dictum eſt. Sic & eorum dolorē qui lugebãt ſuos patres, fratres, conſanguineos, propinquos, familiares, ut uulnus obductũ recrudeſceret, oratione refricabat, & animos equitum Romanorũ, apud quos tum iudices cauſa agebatur, ad Q. Cepionis odium, à quo erant ipſi propter iudicia abalienati, renouabat atq; reuocabat. Voluerat Cepio ferre legem, qua iudicia ſenatoribus cõmunicarētur. quæ poſtea dedit illis Sylla. Iam clamitabant ſenatores, ſe ab equitibus opprimi, ordinis eius acerbitates ferri non poſſe. Antonius illa affectuum

tractatione

tractatione cóſtitit in poſſeſſione iudicij, id eſt iudices quodá modo poſſidere cœpit. Populi beneuolétiá ſibi cóciliauit, quòd ius illius ita defenderat, ut ſeditionem cóiungeret, hoc eſt, ſeditionem factá eſſe fateretur. Iudicum animos ad cauſam ſuá conuertit. Tribus enim cauſis permouerat: calamitate ciuitatis in bello Cimbrico, luctu ac deſiderio propinquorũ, odio proprio in Cepioné, qui iudicia tráſferre uoluiſſet. Tũc admiſcuit huic generi orationis παθητικὸν, quod uehemens eſt & atrox, genus illud alterũ ἠθικὸν, quod lenitatis eſt et manſuetudinis. Quoniá uirtutes hominũ beneuolétiá conciliát, et uirtus eſt tueri ſodalé & neceſſariũ, iudicibus oſtendit agere ſe pro ſuo ſodali Quæſtore, quem propter ſortis euétũ, in liberũ loco, more maiorum, habere deberet: & tanquá amicus alter ipſe, rem alienã egit ut ſuam: dixitq; ſe pro ſua omni fama fortuniſq; decernere, id eſt propugnare ac dimicare: nihil ad dolorem acerbius accidere poſſe, quàm ſi ſodali chariſſimo auxiliũ ferrè nó potuiſſet ipſe, qui alieniſſimis ciuib. ſaluti fuiſſet. Petebat á iudicibus, ut illud ætati ſuæ graueſcẽti, quæ non eſſet oneranda nouo dolore. ut honoribus, id eſt magiſtratibus, quos multos probe geſſerat: ut rebus geſtis in magiſtratib. pro Rep. ſi iuſto, ſi pio dolore ipſum eſſe affectũ, hoc eſt ſi cómotũ uiderent iuſtitia et pietate in ſodalé, concederent, præſertim ſi in alijs cauſis intellexiſſent, omnia ſemper pro amicorũ periculis, nihil unquá pro ſe deprecatum. Sodali. . .] Sodalem appellauit Norbanũ, quòd illo Quæſtore et cóuictore uſus eſſet. In liberum loco.] Qui perinde charus erat atque patri filius, diligenti in liberũ loco eſſe dicebatur. Cicero in Oratore: Non dicit liberum, ut pleriq; loquimur cum cupidos liberũ, aut in liberum loco dicimus. Pro fortunis decernere. . .] Pugnare pro uniuerſa poſſeſſione, quæ noſtra quaſi uita eſt. Quo modo pro fortunis omnibus decernit, qui defendit ſodalẽ? Improprie dictũ eſt, in hunc ſenſum. Videbor et famá & rem perdidiſſe, ſi damnatus fuerit ſodalis. Aut accipere fortunas pro uita proſpera. Ná duo duob. retulit, exiſtimationẽ pro mala fama, & dolorẽ proſperitati & uoluptati contrarium.

Alieniſſimis.] Alieniſſimos oppoſuit ſodali: nec dixit ſe alieniſſimis ſaluti fuiſſe, ne arrogás uideretur, ſed exiſtimatũ ſuis ciuibus ſaliti fuiſſe. Iuſto, pio dolore.] Si Quæſtor eſt proconſuli conſuliq; liberũ loco, iuſtitia ac pietas eſt cóſulis in ſuum Quæſtorem, quẽadmodũ patris in ſuos liberos. De lege Apuleia.] Quæ ſit lex Apuleia, ſupra diximus. Minime præceptis artium ſunt perpolitæ.] De affectibus mouẽdis pauca admodũ à Græcis tradita ſunt, ut ab Ariſtotele, quoniá oratores Athenis affectus concitare uetabantur. à Latinis non multo plura, propterea quòd illud nó tá artis eſt ac præcepti, quàm prudentiæ & exercitationis. Vt & acerrimus.] Acerrimus perturbationum cócitatione, manſuetiſſimus lenitate. Ita magis affectis animis.] Colligit in quibuſdá cauſis plus efficere qui iudices mouet, quá qui docet. HIC Sulpitius, uere hercule, inquit, Antoni iſta commemoras, &c.] Sulpitiũ interloquentem facit, ut quæ dixit Antonius, eſſe uera confirmet: ut quæ uerecunde ſubticuit, addat: ut nó modo materiam & ordinem, ſed etiam decorum conſiliumq; demóſtret: ut affectuũ uim mirabilem eſſe proclamet. Hercule.] Me hercules dicebant, ſubaudientes uerbũ, iuuet: detracta litera s, me hercule. Cicero in oratore: Et pomeridianas quadrigas quàm poſtmeridianas libentius dixerim, & me hercule quá me hercules. Hercule tátũ ualet, quantũ me hercules, uel me hercule, poniturq; ad confirmationem ſententiæ. È manibus elaberetur.] Tranſlatio eſt ab ijs rebus quæ paulatim ſubducuntur à manibus noſtris, non uno impetu detrahũtur.

Quemadmodum dixiſti.] Repetiuit hæc uerba iuuenis modeſtus, ne ſe ipſe laudare uideretur, cum diceret ſe non iudicium ſed incendium tradidiſſe. Inter iudicium & incendium hoc intereſt. Iudicium petit cognitionem cauſæ, incendium non cognitionem, ſed uiolentam animorum expugnationem. Qui timor? quæ dubitatio?] In re difficili atque periculoſa laudatur ſummiſſum principium, medium paulo ſecurius, finis propè audax: Eiuſmodi rationem laudat Cicero in oratione Demoſthenis pro Cteſiphóte. Sic ait in Oratore: Itaq; hic, quem præſtitiſſe diximus cæteris, in illa pro Cteſiphonte oratione longe optima, ſummiſſius à primo: deinde dum de legibus diſputat, preſſius, poſt ſenſim incedẽs, iudices ut uidit ardentes, in reliquis exultauit audacius. Craſſus in primo libro de Oratore: Mihi etiá quiq; optime dicunt, quiq; id facillime atque ornatiſſime facere poſſunt, tamẽ niſi timide ad dicendum accedunt, & in exordiẽda oratione perturbantur, penè impudentes uidentur. Cicero pro Cluentio: Equidem quod ad me attinet, quò me uertam, neſcio. Idem in Oratore: Principia uerecunda, non intenſis elata uerbis, ſed acuta ſententijs uel ad offenſioné aduerſarij, uel ad cómendationem ſui. Ergo exordiũ Antonij dicitur admirabile uerecundia, timore, dubitatione, hæſitatione, tractuq; uerborũ. Decet enim hæſitanté trahere uerba, & uti lenta pronunciatione, ut herẽté animũ atque ſuſpenſum actio tarda ſignificet.

Vnum ad ignoſcendum homines dabant.] Ignoſcimus culpæ. Vix ſatis honeſtũ uidebatur homini cẽſorio, ſeditioſum ciuem, et in hominis conſularis calamitaté crudelẽ, defendere. Sed illam deformitatem excuſabat neceſſitudo ſortis. Eſt autẽ neceſſitudo ſortis, amicitia inter magiſtratus qui eádẽ prouinciam uel eandẽ dignitatem ſunt conſecuti, quæ maxima uidetur, propterea quòd illá dij ſortis potentes exiſtimátur copulaſſe. Ex ijs intelliges cur Norbanum Antonio dixerit eſſe per neceſſarium. Serpere occulte cœpiſti.] Qui ſenſim progreditur ad aliquem finem, quem qui audiũt, nó ſuſpicátur: is ſerpere occulte ut anguis in herba dicitur. Sed illam populi Romani iracundiam.] In hoc altum conſilium oratoris fuit: quod obijciebatur uni, deriuauit in uniuerſum populũ, qui iuſto dolore fuerat accenſus: ut ſi damnarent unũ iudices, ciues omnes damnaſſe uiderentur. Vt tu illa odio, inuidia, miſericordia, miſcuiſti?] Odium eſt ira inueterata. Inuidia, ægritudo ex alterius rebus ſecũdis. Cepio adducebatur in odium, cũ eius uitia in adminiſtrãda re militari referebátur. In inuidiá autẽ, cum diceretur ex malefactis nullũ omnino ſenſiſſe incommodum. Miſericordia refertur in eũ qui defenditur. In Scauro.] Scaurum potius quàm cæteros teſtes nominauit, quòd plurimum haberet auctoritatis homo prudẽtiſſimus, & Reip. regendæ ſcientiſſimus, ut dictum eſt lib. primo. Cum teſtes in Norbanum producerentur à Sulpitio, non refutabat eos Antonius inficiando factũ, ſed dicebat, impetũ populi iuſto dolore commotum, Norbano fraudi eſſe nó debere. Quæ cum abs te commemorentur.] Etſi quæ commemorauit Antonius, poſſunt in aliquo artis loco reponi, nulla tamẽ præcepta deſiderát. Imitatióe ſunt cótenta. Id certe quidem uerum eſt, et eò pertinet dictũ, ut paucisres omnis abſoluatur. ATQVI, ſi ita placet (inquit Antonius) tradamus etiam quæ nos ſequi, &c.] Præcepta nulla pollicetur, ut in inſtituto perſeueret cófugit ad uſum rerũ maximarum, qué præceptis imperitorũ antepoſuit. Certe tradit is qui ueterũ præcepta nouit, Cicero, quiq; doctus eſt lóga uita, atq; uſu rerum maximarũ. Nó in omnibus cauſis animi ſunt mouendi: itaque primum conſiderandum eſt, poſtulet'ne cauſa. Etenim ſi non poſtulet, indecorũ eſt, ac fœdũ quaſi debacchari affectibus. Duo tempora aſſignat, cum motus excitare nó debemus. Neq; paruis in rebus adhibendæ ſunt hæ dicẽdi faces, id eſt concitationes ardentes: neque ita animatis & obſtinatis hominibus, ut nihil ad eorũ mẽtés oratione flectẽdas proficere poſſimus. Paruæ ſunt res, quæ neq; uitá hominis petunt, neq;

famam, neque rem uniuerſam, ſed aliquam modo partẽ uel operæ, uel bonorum: ut actio de finibus regundis, de cõſtitutæ pecunia, de prædij ſeruitute. Animatos dicit eos qui ſic animũ firmarunt, ut inde nequeant dimoueri. Cur in duob. cauſarũ tẽporibus non ſint affectus mouendi, ratione demõſtrat. Irriſione digni ſumus, ſi tragœdias & acerbas contentiones agamus in nugis, hoc eſt in rebus leuioris negotij: ut uidetur orator qui deos imploret & homines, agẽs cauſam de ſtillicidijs. Odio digni putamur, quãdo cõuellere adorimur, id eſt demoliri conamur ea quæ nõ poſſunt cõmoueri. Nã quanto magis urgemus obnitentem, tanto ſit acrior, & nobis iratior, & res ipſa talis eſt, ut ui nõ ſit extorquẽda. Hoc modo irriſio referatur ad nugas, odiũ ad ea quæ nõ poſſunt cõmoueri. Cur autẽ ſit aliquid immotũ, duæ ſunt cauſæ. Aut enim facit animorũ pertinacia, aut rerũ conditio. quãobrem dixit ante animatos homines, poſtea res quæ non poſſunt commoueri. Secundo loco conſiderandũ eſt, quæ maxime in iudicum animis, et eorũ apud quos agemus, oratione moliendæ tractandæq; ſint. Quid enim mouebimus, ſi, quid omnium mouendũ ſit, neſciamus? Molimur igitur amorem, odium, iracundiã, inuidiã, miſericordiam, ſpem lætitiam, timorẽ, moleſtiam, de quibus ante diximus, & paulo põſt ordine dicemus. De amore primo loco. Amor conciliatur, ſi id ille uideare, quod ſit utile ipſis apud quos agas, defendere. Cicero ſecunda actione in Verrem: Huic ego cauſæ iudices cũ ſumma uolũtate et expectatione populi Ro. actor acceſſi, nõ ut augerem inuidiam ordinis, ſed ut infamiæ cõmuni ſuccurrerẽ. Si aut pro bonis uiris, aut certe pro ijs qui iudicibus boni atq; utiles ſint, laborare uideare. Cicero in Diuinatione: Quid eſt, pro deum hominũq; fidem, in quo ego Reip. plus hoc tẽpore prodeſſe poſſim? Quid eſt quod aut populo Ro. gratius eſſe debeat, aut ſocijs exterisq; nationibus optatius eſſe poſſit, aut ſaluti fortunisq; omnium magis accommodatũ ſit? Populatæ, uexatæ, funditus euerſæ prouinciæ: ſocij ſtipendiarijq; populi Rom. afflicti, miſeri, iam non ſalutis ſpem, ſed exitij ſolatium quærunt. Agit pro Siculis utilibus populo Rom. ut oſtendit actione quarta. Hæc res, ſcilicet utilitas eorũ apud quos agitur, amorem magis conciliat. Illa uirtutis defenſio, qua boni uiri defenduntur, conciliat charitatem. Charitas eſt ſanctus amor. Amor autem et bonus et malus inuenitur. Plus orator proficit ſi proponitur ſpes utilitatis futuræ, quàm præteriti beneficij commemoratio. Scitum eſt illud Ariſtotelis 8. lib. Ethi. Vtilitas non permanet, ſed alia & alia fit. Si tollitur id cuius gratia duo fuerant amici, diſſoluitur amicitia. Cicero pro Muræna: Quem ego uobis, ſi quid habet aut momenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, Conſul Cõſulem iudices ita commendo, ut cupidiſſimum otij, ſtudioſiſſimum bonorum, acerrimum contra ſeditionem fortiſſimũ in bello, inimiciſſimũ huic coniurationi quæ nunc Remp. labefactat, futurum eſſe promittã & ſpondeam. Proponit ſpẽ futuræ utilitatis à Muræna. Præteriti beneficij commemoratio minus proficit, quoniã beneficiorum apud homines malos rara gratia eſt. Euitendũ eſt ut oſtendas, in ea re quã defendas, aut dignitatem ineſſe, aut utilitatem: eũq; cui concilies hũc amorem, ſignifices nihil ad utilitatem ſuam retuliſſe, ac nihil omnino feciſſe cauſa ſua. Inuidetur cõmodis hominum ipſorũ: quamobrem dicẽdum eſt eum quem defendas, nihil accepiſſe commodi. ſtudijs hominum cæteris commodandi, id eſt ſtudijs quibus cupiunt alijs commodare, prodeſſeq;, fauetur. Iccirco ſignificanda quæ peruenerit ad alios utilitas. Cicero pro Milone: Valeant, inquit, ualeant ciues mei, ſint incolumes, ſint florẽtes, ſint beati: ſtet hæc urbs præclara, mihiq; patria chariſſima quoquo modo merita de me erit. tranquilla Republica ciues mei, quoniam mihi cum illis non licet, ſine me ipſi, ſed per me tamen, perfruantur. Ego cedam, atque abibo. Vult haberi Milonem utilem non tam ſibi, quàm Reip. Videndum hoc loco eſt, ne quos ãd benefacta diligi uolemus, eorum laudẽ atq; gloriam nimis efferre uideamus. Laudi atque gloriæ maxime inuideri ſolet. Cicero pro Rabirio Poſthumo: Sed iam omnia ti meo. Bonitatis ipſius inuidiam reformido. Hoc præceptũ Cicero ſi tenere potuiſſet, & res ſuas geſtas non tantopere laudaſſet, pauciores multo uiuus & mortuus habuiſſet inimicos. Amori contrariũ eſt odiũ. Contrariorum eadem eſt diſciplina. Iiſdem igitur ex locis odiũ in alios ſtruere moliriq; diſcemus, et à nobis ac noſtris dimouere. Nã ſi, quod ipſis qui audiunt, pernicioſum aut inutile ſit, id factũ augeas, odiũ creatur. Hoc modo creat odium Clodio: Occidi, occidi eum cuius nefarium adulteriũ in puluinaribus ſanctiſſimis nobiliſſimæ fœminæ cõprehẽderũt: eũ cuius ſupplicio ſenatus ſolẽnes religiones expiãdas ſæpe cenſuit: eum quem cũ ſorore germana nefarium ſtuprum feciſſe. L. Lucullus iuratus ſe quæſtiõib. habitis dixit comperiſſe: eum qui ciuem quem ſenatus, quẽ populus, quem omnes gentes urbis ac uitæ ciuium conſeruatorẽ iudicabant, ſeruorũ armis exterminauit: eũ qui regna dedit, ademit, orbem terrarũ quibuſcum uoluit, partitus eſt. et quæ ſequũtur. Si quid in bonos uiros factum augeas, aut in eos quos lædere quiſq; minime debuerit, aut in Rẽp. tũ excitatur ſi non tam acerbũ odium, tamen aut inuidiæ aut odij nõ diſſimilis offenſio. Quemadmodũ quiſq; ferè magis amat ſe, quàm alium quempiam: ita certe grauius odit ſibi pernicioſos, quam alicui cæterorum. Huc accõmodare poſſis illud de Clodio, quod paulo ante ſcripſimus: Quod omiſimus breuitatis cauſã, plus facit ad rem illam, quàm quod trãſcripſimus. Poſſis et illud in Verrem: Quapropter de iſtius prætura Sicilienſi non recuſo quin ita me audiatis, ut ſi cuiquã generi hominum, ſiue Siculorũ, ſiue noſtrorum ciuium, ſiue cuiquam ordini, ſiue aratorũ, ſiue pecuariorũ, ſiue mercatorum, probatus ſit, ſi nõ horũ omnium communis hoſtis prædoq; fuit, ſi cuiquã denique ulla in re unquam tẽperauit, ut uos quoque temperetis. Exempla longiora ſunt, quàm quæ trãſcribi tota debeãt. Affectus enim multis ſententijs infuſus eſt, ac uerbis, ut acerbius exulceret. Eadẽ genera præceptorum tractanda ſunt in iracundia uel excitãda uel ſedãda. Odium nihil aliud eſt quàm ira inueterata, quæ uel in uitiũ fertur, uel in hominẽ opinione mali. Excita amorem, ſedabis iracundiam. Molire odium, recrudeſcet iracũdiæ uulnus. De iracundia igitur nouis præceptis & exemplis non eſt opus. Vt iracundia ſedetur, oſtendit Cicero in oratione pro Q. Ligario. Vt excitetur, monſtrauit idẽ in oratione pro Rabirio perduellionis reo contra Labienum. ITEM timor incutitur aut ex ipſorum periculis, aut ex cõmunibus, &c.]

Timor incutitur aut ex eorum qui audiunt periculis, aut ex omniũ periculis. Interior eſt timor proprius, ideoq; propius animum tangit, & arte minus eget. Cõmunis ad eandem ſimilitudinem eſt perducendus, hoc eſt, artificioſe exaggerandus, ut tam premat quàm proprius. De priore ſit hoc exemplum: Inueterauit enim iã opinio pernicioſa Reip. nobisq; periculoſa, quæ non modo Romæ, ſed et apud exteras nationes omniũ ſermone percrebruit, his iudicijs quæ nũc ſint, pecunioſum hominẽ, quãuis ſit nocens, neminem poſſe damnari. Nũc in ipſo diſcrimine ordinis, iudiciorũq; ueſtrorum, cum ſint parati qui concionibus & legibus hanc inuidiã ſenatus inflãmare conẽtur, reus in iudicium adductus eſt C. Verres. Timorẽ incutit iudicibus à re propria. De poſteriore ſit illud exemplũ Ciceronis pro C. Rabirio perduellionis reo: Sic enim exiſtimare debetis Quirites, poſt hominum memoriam, rem nullã maiorem, magis periculoſam, magis ab omnibus uobis prouidendã, neq; à Tribunis plebis ſuſceptã, neque à Conſule defenſam, neque ad populum Romanũ eſſe delatam. Agitur enim nihil aliud in hac cauſa Quirites, quàm ut nullũ ſit poſthac in Rep. publi

cum

cum conſilium.et quæ ſequũtur.Par atque una ratio eſt ſpei, lætitiæ,moleſtiæ. Spes eſt opinio boni futuri.Lætitia eſt , opinio boni præſentis . Moleſtia ſiue ægritudo eſt, opinio mali præſentis grauiter urgentis.Ex his definitionibus collige , parem horum affectuum eſſe rationem.Augenda eſt enim opinio concepta,aut inſerenda non concepta. Spem cóceptam auget Cicero Philip . quarta: Ita uerò Quirit.ut precamini ueniat,quò huius amẽtiæ pœna in ipſum familiãq; eius recidat: quod ita futurum eſſe confido.Iam enim non ſolũ homines , ſed etiã deos immortales ad Remp . conſeruandã arbitror conſenſiſſe.Multa ſequuntur ad inijciendã ſpem uictoriæ de Antonio,& de recuperanda libertate. Lætitiã amplificat in ſecũda Catilinaria:O fortunatam Remp. ſi quidem hanc ſentinã huius urbis eiecerit.Vno mehercule Catilina exhauſto,releuata mihi & recreata Reſp.uidetur . Quid.n.mali aut ſceleris fingi aut excogitari poteſt,quod ille nõ cóceperit? Multa narrat in Catilinam,ut cognitio ciuitatis periculo , ciues liberati gaudeãt,lætitia recreati Conſulẽ amplectantur,et monẽti pareant. Moleſtiã exaggerat Philip.undecima,loquens de C.Trebonio,quẽ crudeliter Dolabella interfecerat:Qui nocturnus introitus in Smyrnã quaſi in hoſtiũ urbem?quæ eſt fideliſſimorũ antiquiſſimorũq; ſociorum.Oppreſſus Trebonius , ſi ut ab eo qui aperte hoſtis eſſet,incautus:ſi ut ab eo qui ciuis etiã tũ ſpeciem haberet,miſer.Ex quo nimirũ documentum nos capere fortuna uoluit,quid eſſet uictis extimeſcendũ.Conſularem hominẽ,conſulari imperio prouinciam Aſiam obtinentẽ, Samario exuli tradidit: interficere ſtatim captum noluit, ne nimis,credo,in uictorijs liberalis uideretur. Cum uerborum contumelijs optimum uirũ inceſto ore laceraſſet,tum uerberibus ac tormentis quæſtionẽ habuit pecuniæ publicæ,idq; per biduum:poſt autẽ ceruicibus caput abſcidit,idq; fixũ geſtari iuſſit in pilo.reliquũ corpus tractũ atque laceratum abiecit in mare.Multæ ſunt perorationes eius in quibus ſummã audiſoribus parit ægritudinem.Dictum eſt paucis de amore,odio, iracundia,timore,ſpe,lætitia,moleſtia:nec dictum eo ordine qui propoſitus erat,quia nihil aut parũ intererat qui ordo ſeruaretur.Nunc de inuidia pluribus agit,quia(ut ait) accerrimus lóge eſt omniũ motus inuidiæ:hoc eſt,inuidia maxime perturbat animos mortalium.corrodit inuidentem, nec illũ quieſcere ſinit.quamobrem Martialis inuido,tanquã malum grãde, imprecatur inuidentiam:Omnibus inuideas liuide, nemo tibi.inuidia aut comprimitur,aut excitatur.Non minus uiriũ opus,id eſt neceſſarium eſt in ea cõprimenda quàm excitanda,& forte plus in comprimẽda:ſicut difficilius eſt reſtinguere quàm mittere incendiũ.Inuident.homines aut paribus,aut inferioribus,aut ſuperioribus.Paribus, cũ uidẽt eos altius euolare.Inferioribus,cũ ſe relictos ſentiunt ab illis.ſuperioribus , ſi ſuperiores intolerantius ſe iactant,ſi æqualitatẽ communis iuris,præſtantia dignitatis aut fortunæ ſuæ tráſeunt,id eſt,ſi tam excellũt aut dignitate aut diuitijs,ut reliquis nõ habeãtur in iure pares.Dignitas et fortuna,aut uirtute parta ſunt, aut uitio.Si uitio,maxime dicendũ eſt,nõ eſſe uirtute parta , deinde etiam uitijs atque peccatis.Si aliqua uirtute, dicendũ non eſſe tanta ulla merita, quãta ſit inſolentia & arrogãtia hominis,quantumq; faſtidium,id eſt contemptus aliorũ. Inuidiã ſuſcitat liberto Syllæ Chryſogono ut inferiori,in oratione pro Sexto Roſcio:Videant ne turpe m ſeruũq; ſit, eos qui equeſtrem ſplendorẽ pati non potuerũt,ſerui nequiſſimi dominationem ferre poſſe.Quæ quidẽ dominatio,iudices, in alijs rebus antea uerſabatur,nunc uero,quã ui ; muniter, quod iter affectet,uidetis.Icirco ne experrecta nobilitas armis atq; ferro Rempublicam recuperauit,ut ad libidinem ſuã liberti ſeruuliq; nobiliũ, bona , fortunas ueſtras noſtraſq; uexare poſſent?De pari proferamus exẽplũ ex ſecunda actiõe in Verrẽ , ubi Cicero Hortenſium in inuidiam adducit:Nam illud mihi nequaquam dignũ induſtria,conatuq; meo uidebatur, iſtum à me in iudicium iam omniũ iudicio condemnatum uocari , niſi iſta tua intolerabilis potentia,& ea cupiditas qua per hoſce annos in quibuſdã iudicijs uſus es, etiã iſtius hominis deſperati cauſa interponeretur. Nũc uero quoniã hæc te omnis dominatio,regnumq; iudiciorũ tantopere delectat,et ſunt homines,quos libidinis infamiæq; ſuæ neq; pudeat,neq; tedeat , qui quaſi de induſtria in odiũ offenſionemq; populi Romani irruere uideãtur, hoc me profiteor ſuſcepiſſe magnũ fortaſſe onus,& mihi periculoſum,ueruntamen dignũ in quo omnes neruos ætatis induſtriæq; meæ contenderẽ . Inuidiã creat potentioribus ſeptima actione in Verrem ad finẽ , ubi nominat uiros obſcuri generis,qui ad ſummos magiſtratus magno labore peruenerunt,ad quos nobiles per ludũ & per negligẽtiã perueniunt. Videmus,inquit,quanta ſit inuidia, quantoq; in odio apud quoſdã homines nobiles,nouorũ hominũ uirtus et induſtria.Hominum nobilium non ferè quiſquã noſtræ induſtriæ fauet,nullis noſtris officijs beneuolẽtiã illorũ allicere poſſumus.quaſi natura & genere diſiuncti ſint , ita diſſident à nobis animo ac uoluntate.Plura dicit in eo loco.Non opus eſt omnia illuſtrare ſuis exẽplis. Satis eſt rẽ paucis indicaſſe . Ad ſedandã inuidiam maxime dicendum eſt, dignitatem & fortunam ſuam magno labore magniſq; periculis eſſe partam,nec ad ſuum commodum,ſed ad aliorum eſſe collata ac contributa,ſeſeq; ſi quam gloriam labor peperiſſe uideatur , tametſi ea non ſit æqua atque par merces periculi,tamen ea non delectari,totamq; more fortium abijcere atque deponere. Omninoq; perficiendũ eſt,ut hæc opinio minuatur,et illa quæ multa eſt in opinione fortuna, cum laboribus et miſerijs eſt permiſcenda.Huc incumbendum diligenter,quoniã pleriq; ſunt inuidi:maximeq; eſt hoc commune uitium,& peruagatũ, id eſt frequens.Inuidetur autẽ præſtanti florentiq; fortunæ, hoc eſt,inuidia ægritudo eſt ex aliena felicitate concepta. Inuidia (ut ait Ouidius)opibus macreſcit opimis Exemplũ reſtinguẽdæ inuidiæ reperies in oratione Ciceronis pro P.Sylla,ubi comprimit inuidiam quã uoluerat concitare Torquatus: Hic ait ſe ille iudices regnũ meum ferre non poſſe. Quod tandẽ Torquate regnũ?Cóſulatus credo mei,in quo ego imperaui nihil, ſed contra,Patribus conſcriptis et bonis omnibus parui:quo in magiſtratu non inſtitutũ eſt à me iudices regnũ,ſed non permiſſum.Adde quæ ſequuntur. IAM miſericordia mouetur,ſi is qui audit,adduci poteſt ut illa,&c.] Miſericordia eſt ægritudo ex miſeria alterius iniuria laborantis.Miſericordia mouetur uel ex rebus ipſis,uel oratione dicentis.De rebus miſerabilibus Cicero in Oratore:Miſeratione nos ita dolenter uti ſolemus,ut puerũ infantẽ in manibus perorantes tenuerimus:ut alia in cauſa excitato reo nobili,ſublato etiã filio paruo,plangore et lamentatione compleremus forũ Hic loquitur de miſericordia quæ uerbis cõmouetur. Mouetur aũt,ſi is qui audit,adduci poteſt ut illa quæ de altero deplorẽtur, ad ſuas res reuocet,quas aut tulerit acerbas,aut timeat,aut intuẽs aliũ crebro,ad ſeipſum reuertatur.Quàm multi fuere cómoti, cũ Cicero diceret hæc pro L.Flacco:Nolite iudices exiſtimare, eos quibus integrũ eſt,qui nondũ ad honores acceſſerunt, nó expectare huius exitũ iudicij.Si L.Flacco tantus amor in bonos oẽs tantũ in Rẽp.ſtudium, calamitati fuerit : quem poſthac tam amentem fore putatis,qui nó illã uiam uitæ, quam antè præcipitem et lubricã eſſe ducebat, huic planæ et ſtabili præponendã eſſe arbitretur? Quòd ſi talium ciuium uos iudices tedet,oſtendite. Mutabunt ſententiam,qui potuerint: conſtituent quid agant,quibus integrũ eſt. Nos,qui iam progreſſi ſumus,hunc exitum noſtræ temeritatis feremus.Singuli caſus humanarũ miſeriarum grauiter audiuntur accipiunturq; ſi

dicuntur dolenter. Sic eſt hominum natura facilis, ut alienæ calamitatis acerbitate moueatur, maxime ſi ad illā perferetur eo ſenſu, quo lædit miſerum. Singuli caſus miſeriarū mouēt, quanto magis uniuerſi? Mouent ſimpliciter editi, quāto magis dolenter expoſiti? Quantum doluit populo Romano Rabirij Poſthumi calamitas, cū Cicero flens diceret: Sed miſerum me: quīto hæc dixi cū dolore. Hem poſthume, tu'ne es Curij filius, C. Rabirij iudicio & uolūtate filius, natura ſororis filius? tu'ne ille in omneis tuos liberalis? cuius multos bonitas locupletauit? qui nihil profudiſti, nihil ullā in libidinem cōtuliſti? Tua poſthume nummo ſeſtertio à me dicuntur? O meum miſerum acerbumq; præconium. Afflicta et proſtrata, id eſt deiecta uirtus, maxime luctuoſa eſt. Virtutis amans eſt homo, aut certe uirtus in hominū beneuolentiā ſe facile inſinuat. Cum igitur pro bono malū, pro præmio pœnam, pro felicitate calamitatem recipit, magno conficit animos dolore. O fruſtra, inquit, ſuſcepti mei labores. O ſpes fallaces, o cogitatiōes inanes meæ. Inter commendantis affectum & commouentis, hoc intereſt. Qui probitatem cōmendat, & boni uiri ſpeciem tuetur, lenis atque ſummiſſus eſſe debet. Qui ſuſcipitur ad commutādos animos, atque omni ratione flectendos, intentus ac uehemens. Sicut autem lenis atque ſummiſſus refertur & ad orationē ſuauem, & ad pronunciationem mollem: ita intentus & uehemens eſt in compoſitione graui, et pronunciatione uehementi. Illic ſuaues numeri, cōplanæ iunctura, longæ periodi: hic numerus durior, coagmentatio aſperior, breuior circumſcriptio. Miſcentur interdum adeo, ut difficilis ſit ad diſtinguendū ſimilitudo. Miſcentur autem, ut aſperitas cōtentionis, oratoriæ ipſius humanitate cōdiatur, et remiſſio lenitatis quādā grauitate et contentione firmetur. Sic enim ex duobus quaſi extremis fit oratio temperata. Principia tarda ſunt, quia nō eſt aſſiliendū ſtatim ad acre genus orationis. Exitus et fines ſpiſſi et producti eſſe debent, id eſt crebri, & tā multi, ut nō celeriter diſcedatur. Ne quid deſideres exempli, uide perorationem illā pro Milone. In principio lenis eſt: Quid reſtat? niſi ut orem obteſterq; uos iudices, ut etiā miſericordiā tribuatis fortiſſimo uiro. deinde aſperior: Me quidem iudices exanimāt & interimunt hæ uoces Milonis, et cætera. Nūc dolenter acclamat, nūc uocē remittit. Interponit etiam uiriles forteſq; uoces Milonis: & quanto dolentius agit, tanto breuiores intercidit oratiōes. Inter affectum & argumentum diſcrimen eſt. Argumentum ſimul atq;, id eſt, mox ubi poſitum eſt, arripitur ab ijs qui audiunt: & ſi primum non ſatis eſt, alterum ſiue ſecundum et tertium poſcitur. Affectus, ut miſericordia, inuidia, iracūdia, non ſtatim cōmouet, ſed paulatim irrepit in ſenſum. Argumēti ratio ſimul atque emiſſa eſt ac pronunciata, adhæreſcit animis auditorū, facitq; rei dubiæ fidem. Motus orationis nō eō tendit, ut cognoſcāt iudices, ſed ut perturbentur. Nō perturbātur aūt, niſi multa & uaria & copioſa oratione, & ſimili contentione actionis, id eſt ſimili pronunciationis concitatiōe. Qui breuiter & ſummiſſe dicunt, docere iudicem poſſunt, quia argumentū ſimul atq; poſitū eſt, arripitur: cōmouere nō poſſunt, quia affectus orationem multā et actionem incitatā requirit. Eſt alia differentia inter argumentum & affectū. Affectus ſiue lenis eſt ad conciliandū, ſiue uehemens ad permouendū, contrarijs cōmotionibus aufertur, ut odio beneuolentia, miſeratione inuidia. Argumentū non ſemper à contrario refellitur, etſi omnium rerū in contrarias partes facultas, ex ijſdem ſuppeditatur locis, hoc eſt ijdem loci ualent & ad probandum, et ad refutandum. Argumentū aut dilui poteſt, aut non poteſt. Si non poteſt afferendū grauius, aut æque graue: ut Cicero pro Muræna, cum Cato probaſſet, nulla re allici hominum mentes oportere ad magiſtratū mandatum niſi dignitate, & id uerū eſſe uiderent omnes boni, æque graue cōtulit in Catonem, qui tribus rogaret, qui ſalutaret, qui nomenclatorē haberet. Si ſua natura dilui poteſt, aut reprehendendæ ſunt aſſumptiones, aut improbanda cōnexio. Reprehenditur antecedēs falſum, aut ambiguū: improbatur cōnexio, quæ aliud colligit, quàm ſit effectū ex propoſitis. Aſſumit Erucius, Sextū Roſciū F. relegatū eſſe in agrū à patre ſuo. Hoc ut falſum redarguit Cicero. Quòd ille nō ueniret in urbē, colligit Erucius inuiſum fuiſſe patri: Cicero id nō effici demōſtrat. Sciunt omnes mediocriter eruditi, ut argumentū ualeat, et uerum colligat, oportere uera cōfeſſa et inter ſe cōſentanea aſſumi, et quod ex propoſitis efficitur, nō aliud, colligat. SVAVIS autē eſt, & uehementer ſæpe utilis iocus & facetiæ, &c.]

Tria propoſita ſunt ad diſputandū. unū de docendo, alterum de conciliando, tertiū de mouendo, de quibus ex ordine diſputauit. Quæri poteſt, quo membro cōtineatur iocorū ſuauitas? Res eſt cōmunis iſtorum omniū. Nam & argumenta labefactat, & animos conciliat, et triſtes affectus diſcutit. Quintilianus: Huic diuerſa uirtus, quæ riſum iudicis mouendo, et illos triſtes ſoluit affectus, & animū ab intentione rerū frequēter auertit, & aliquando etiā reficit, & à ſatietate uel a fatigatione renouat. Propter hæc commoda Antonius iocos et facetias uehemēter utiles eſſe dixit, non omni quidē loco, et omni tempore, ſed ſæpe, cum tempus & perſona & cauſa patiātur. Cicero in Oratore: Tātummodo aduerſarios figet, nec eos tamen ſemper, nec omneis, nec omni modo. Quæri potuit, an utilis eſſet iocus. reſpondit utilem eſſe, ut illi ab oratore ſtudeatur. Occurrit & alij quæſtioni, an facetiæ tradi arte poſſint? Etiāſi alia omnia quæ pertinent ad oratorem, tradi arte poſſunt, ridicula naturæ ſunt propria certe, neque ullā artē deſiderant. Hoc ſic explicat Quintilianus: Verum hoc quicquid eſt, ut non auſim dicere carere omnino arte, quia nōnullā obſeruationem habet, ſuntq; ad id pertinētia & à Græcis et à Latinis compoſita præcepta: ita planè affirmo præcipue poſitū in natura, & in occaſione. Porrò natura non tantum in hoc ualet, ut acutior quis atque habilior ſit ad inueniendum (nā id ſanè doctrina poſſet augeri) ſed ineſt proprius quibuſdā decor in habitu atque uultu, ut eadem illa minus dicēte alio uideantur urbana eſſe. Occaſioni uerò & in rebus eſt tanta uis, ut ſæpe adiuti ea non indocti modo, ſed etiam ruſtici ſalſe dicāt in eū, quiſquis aliquid dixerit prior. Erit qui dicat, et facetiæ nullā artē deſiderāt, cur Cicero de illis præcepta cōſtituit? Ridiculorum non eſt ars proprie dicta, ſed obſeruatio quædā. Craſſus poſtea dicet horū ipſorū de quibus Antonius tam diu loquitur, artem eſſe nullā, ſed obſeruationē: ſic & facetiarū. In facetijs & ſalibus longe alijs Cæſar excellebat, ut in Bruto Cicero teſtatur. quamobrem eam perſonā legit, cui, quod optime noſſet, diſputandum committeret. In facetijs & iocis tu longe alijs Cæſar excellis. Sic eſt mea ſententia. Alij forte aliter, ut hominum opinio diuerſa, iudicant. Quare magis mihi etiam teſtis eſſe potes, aut nullam eſſe artem ſalis, aut ſi qua eſt, eam nos tu potiſſimū docebis. Nō dixit planè iocorū nullā artem eſſe: ſed ſi qua eſſet, illam ſe Cæſari relinquere. Quoniā feſtiuitatis obſeruatio difficilis eſt, inducit Cæſarē, qui ante rei difficultatē naturāq; demonſtret, quàm in præcepta colligat. Exponit q; de ridiculis ſcripſerint, qui in eo genere floruerint, quot ſint genera facetiarū, quā leue ſit riſū mouere, quo modo ſint ridicula temperanda. quæ cum ſint utilia ſcitu per ſe, reducit tamē ad unum principium, ad probādum difficile eſſe de facetijs diſputare. Ego omni de re facetius diſputare. Ego omni de re facetius et urbānius puto poſſe ab homine nō inurbano et inſulſo, quàm de ipſis facetijs diſputari. Facetiæ quidē urbane ſuauiterq; dicuntur: ſed non ita bella eſt diſputatio de facetijs. quēadmodū iucundior eſt muſica modulatio, quā muſicæ artis explicatio: & oratio numeroſa cum aptè pronūciatur,

ciatur quã cũ reſoluitur in literas, in ſyllabas, in lõgas et breues, ut unde numeroſa ſit, planũ fiat. Itaq; cũ quoſdã Græcos inſcriptos notatosq; libros eſſe uidiſſem de ridiculis (Theophraſtus.n. auctore Diogene Laert. lib. ſcripſit περὶ γελοίου, de ridiculo) nõnullã in ſpem ueneram, poſſe me aliquid ex iſtis diſcere. Ridicula Græcorũ multa, ac ualde ſuauia: ſed qui eius rei rõnem quandã conati ſunt artemq; tradere, inſulſi & iniucundi extiterunt. Inueni quidẽ ridicula & ſalſa multa Græcorum. Siculi, qui græca lingua utebãtur, ſalſi fuerũt, ut Gelo, Hieron, Diony. uterq;, quorum apophthegmata Plutarchus memoriæ mãdauit: itemq; oratores ex eadẽ inſula, qui plurimi fuerũt, in quib. Gorgias ille omniũ diſciplinarũ profeſſor. Rhodij ad atticiſmon propius accedebant. nec.n. Siculi optime loquebantur, quod Cic. in Diuinat. ſignificat, ſed tamen quantum mari, tantũ lepore diſtabant ab Atticis. Rhodi Cic. audijt Molonem, et oratores eius inſulæ cognouit. Byzantij in Thracia, dicti poſtea Cõſtantinopolitani, in quibus fuit ille Theodorus quem Plato λογοδαίδαλον appellat, & alij faceti qui memorantur à Plutarcho in apophthegmatis. Attici, maxime Athenienſes, urbani, et lepidi fuerũt, Lyſias, Demoſthenes, Demades, alijq; permulti. Cic. in Orat. Caria & Phrygia & Myſia, q minime politæ minimeq; elegantes ſunt, aſciuerunt aptum ſuis auribus opimum quoddã & tanquã adipale dictionis genus, quod eorũ uicini, nõ ita lato interiecto mari, Rhodij nunquam probauerunt, Græci aũt multo minus, Athenienſes uero funditus repudiauerũt, quorũ ſemp fuit prudens ſincerũq; iudicium, nihil ut poſſent niſi incorruptũ audire, & elegãs. Quare mihi quidem.] Vis argumẽti eſt eiuſmodi. Si Græci p quam faceti, & artium omniũ inuentores, in deſcribendis ridiculis inſulſi ridiculiq; extiterunt, uidetur iſta res nulla mõ doctrina tradi poſſe, niſi quis aptior quàm illi ſuſcitetur. Attenuat Græcos, ut ſe ſuosq; laudet. Vt probet idem, ridiculorũ artẽ eſſe nullã, utitur partium enumeratione, facetiarũ aliã eſſe cauillationem, aliam dicacitatem: hãc tam ſubitã ut uix poſſit cogitari, alioqui carere uenuſtate. illam natura gigni, quæ fingit homines & creat imitatores et narratores facetos. Facetias cõſtituit genus. Duas illi ſpẽs ſubijcit, cauillationem, & dicacitatem. Cauillationẽ definit, facetias æquabiliter in omni ſermone fuſas, ut in tota lepida narratione. Dicacitatẽ uero, facetias peracutas & breues: ut ſi interroganti quid latres, reſpõdeas, furem te uidere. In oratore ſtatuit genus, ſales: ſubmittit ſpẽs, facetias & dicacitatẽ. Sales in dicendo mirum quantum ualent: quorum duo genera ſunt, unum facetiarũ, alterũ dicacitatis. Summiſſus orator utetur utroq;, ſed altero in narrãdo aliquid uenuſte, altero in iaciendo mittendoq; ridiculo. Cauillatio leue nomẽ eſt, & dicacitas. quid.n. grauitatis eſt in hac appellatione, uel dignitatis? Rei leui ſimile nomẽ ueteres dederunt. leue.n. eſt totum hoc, riſum mouere. Quintil. Ridiculum dictum plerunq; ſalſum eſt, hoc ſemper humile, ſæpe ex induſtria deprauatum, præterea nunquam honorificum. Natura.n. fingit.] Vt homo ſit ſalſus, expetenda natura facilis, uultus aptus, uox iucunda. Quid arti uel obſeruationi relinquitur? Salſum genus ſermonis ex omnibus eligendum. Natura igitur & uſu & obſeruatione ridicula conſtãt. Emiſſum hærere debeat.] Tranſlatio ducta eſt à ſagittis aut telis, quæ emiſſa figũtur ac hærent. QVID .n. hic meus frater ab arte adiuuari potuit? etc.] Exemplis efficere contendit, ab arte facetias nõ adiuuari. At iſtud non efficit. Non.n. tenet hæc connexio, quædam ridicula nõ dicuntur ex arte, ergo nulla dicuntur ex arte: À paucis ad omnia, uel à parte ad totum inualida eſt argumentatio. Ad hæc uſus, dicendi magiſter, iuuat eos qui αὐτόματα repente mittunt: quãobrem nõ omnino deſtituuntur obſeruatione, quã hic nominamus artẽ. Quid.n. hic meus frater Catulus ab arte adiuuari potuit, cũ à Philippo cõſule, qui uehemẽtius inuehebatur in eũm principum, ut dictum eſt lib. I. interrogatus quid latraret, furem ſe uidere reſpondit? Alluſit Catulus ad canes: qui ſi furẽ noctu ſenſerint, latrant. & belle Philippũ ſignificat eſſe furẽ, conuitiumq; latrandi in ipſum retorquens, notauit hominis rapacitatem. Quid ab arte adiuuari potuit in omni oratione Craſſus, & maxime in illa quàm habuit apud Centũuiros pro Curio ſecundo hærede contra Scæuolam Copionorum defenſorẽ? Hæc perpetua contra Scæuolam Curiana defenſio tota redundauit hilaritate quadam, & ioco. Dicta illa, id eſt facetias breues, nõ habuit, propterea q parcebat Scæuolæ dignitati. Cic. de clar. Orat. At uero ut contra Craſſus ab adoleſcente delicato, qui in littore ambulans ſcalmum reperiſſet, ob eamq; rẽ ædificare nauem concupiuiſſet, exorſus eſt: ſimiliter Scæuolã ex uno ſcalmo captionis Centumuirale iudicium hæreditatis effẽciſſe: hoc in illo initio cõſecutus, multis eiuſdem generis ſententijs delectauit, animosq; omnium qui aderant, in hilaritatem à ſeueritate traduxit. Lege quæ ſequũtur. In illa oratione tam faceta nõ læſit aduerſariũ. Ludere nunquã uelimus, inquit Quintil. longeq; abſit propoſitũ illud, Potius amicum quã dictum perdidi. Cõſiderandum eſt, & quis, et qua cauſa, & apud quem, et in quem, & quid dicat. parcendum aduerſarij dignitati, retinenda oratori ſua dignitas, ne leuis & ſcurra uideatur. Habenda rõ temporum & perſonarũ. Tenenda nonnunquã quæ ſalſiſſime dici poſſunt. At hominibus facetis & dicacibus difficillimũ, habere hominũ rõnem & temporũ, & ea quæ occurrant, cũ ſalſiſſime dici poſſint, tenere. Itaque nõnulli ridiculi homines, hoc eſt ſalſi ac faceti, et ridiculorum periti, hoc ipſum, difficile eſſe facetis habere rõnem tpis & pſonæ, non inſulſe, ſed ſcite & apte interpretantur & explicant ex uerbis Ennianis. dicere.n. aiunt Ennium, Flammam à ſapiente facilius ore in ardente opprimi, quam bona dicta teneat. Bona dicta nõ inſulſe interpretantur ridicula atq; ſales, etſi in alium ſenſum trahi poſſunt. Sic intelligunt: Si quis nõ ſolum ſtultus & effuſus ad loquendum, ſed etiã ſapiens, ore in ardente flãmam haberet, & in eodem ſalſum dictum: illã facilius opprimeret cohiberetq;, quã exitum petens ridiculũ contineret. Flãmam quidem poſſet ſi non continere, tamẽ extinguere: ridiculum uero neq; continere, neque prorſus extinguere. quæ ſententia ſi uera eſt, probat illud, eſſe difficillimũ faceto, rõnem temporũ & perſonarum habere. Cum duo ſint genera facetiarum, Craſſus pro Curio uſus eſt cauillatione, & lepida narratione, quæ perpetuus eſt ac cõtinuus ſermo: idem pro Cn. Plancio & cauillatione, & dicacitate. Hic oppugnabat aduerſarium dignũ cõtumelia Brutũ, illic Scæuolã optimũ uirum & grauiſſimũ. habuit igitur rõnem perſonarũ, ut dignitati parceret, acerbe perſtringeret indignitatẽ. Hoc de Bruto & Craſſo narrat Cic. in oratione pro Cluẽtio. uerba adſcribamus illius, ut lectorũ minuatur labor, et inde aliquid lucri accedat. Ego uero in iſto genere libẽtius cũ multorum, tum hominis eloquẽtiſſimi & ſapiẽtiſſimi L. Craſſi auctoritatem ſequor, qui cũ L. Planciũ defenderet accuſante M. Bruto homine in dicẽdo uehemẽti et callido; cũ Brutus duob. recitatorib. cõſtitutis, ex duabus eius orationibus capita alterna inter ſe cõtraria recitãda curaſſet, q in diſſuaſione rogationis eius quæ contra coloniã Narbonẽſem ferebatur, quantũ põt de auctoritate ſenatus detrahit: in ſuaſione legis Seruiliæ ſummis ornat ſenatũ laudibus: & multa in equites Romanos cũ ex ea oratiõe aſperius dicta recitaſſet, quo animi illorũ iudicũ in Craſſum incenderentur, aliquantũ eſſe cõmotus dicitur. Itaque in reſpondendo primũ expoſuit utriuſq; rõnem tpis, ut oratio ex re et cauſa habita uideretur. Deinde ut intelligere poſſet Brutus, quem hominem, & non ſolum, qua eloquentia, uerum etiã quo lepore et quibus facetijs præditum laceſſiſſet, tres &.

ipſe excitauit recitatores cũ ſingulis libellis, quos M Brutus pater illius accuſatoris de iure ciuili reliquit. Eorũ initia cũ recitarẽtur, ea quæ nobis nota eſſe arbitror, Forte euenit ut ruri in Priuernate eſſemus ego et Brutus filius, fundum Priuernatem flagitabat. In Albano eramus ego et Brut. filius, Albanũ poſcebat. In Tyburti forte cũ aſſediſſemus, Tyburtem fundũ requirebat. Brutum aũt hominem ſapientem, quod filij nequitiam uideret, quæ prædia ei relinqueret teſtificari dicebat uoluiſſe. Quod ſi potuiſſet honeſte ſcribere ſe in balneis cũ id ætatis filio fuiſſe, nõ præterijſſet: eas ſe tamẽ ab eo balneas, non ex libris patris, ſed ex tabulis & cenſu quærere. Pro Cluentio legitur L. Plancius, apud Quint. Caius, hic aũt Cneus. hæc poſtrema lectio certior eſt. Aculei contumeliarũ.] Aſpera conuitia, quæ ſic animũ pungunt, ut aculei corpus. Quem oderat.] Ius eſſe putabãt ueteres lædere inimicũ. huc facit illud Cic. Off. lib. 1. Iuſtitiæ primũ munus eſt, ut ne cui quis noceat, niſi laceſſitus iniuria. Illa breuia.] Subaudi ridicula. Breue ridiculum eſt hoc. Bruto dicenti in accuſatione Plancij, Ego ſine cã deſudo, Craſſus inquit, Minime mirum: modo. n. exiſti de balneis. Alluſit ad eos qui è balneis exeũtes deſudant, cum fruſtra laborare ſe diceret Brutus. Exire de balneis, tradere alteri poſſeſſionẽ balnearum. ut. n. dicimus adire hæreditatem, ita quoq; exire, cũ in manum alterius mittitur. De colonia Narbonenſi.] In prouincia Narbonenſi fuit colonia populi R. indigenis bello pulſis: de qua Cic. pro Fonteio: Eſt in eadem prouincia Narbo Martius, colonia noſtrorum ciuium, ſpecula populi R. ac propugnaculum, iſtis ipſis nationibus oppoſitum & obiectum. Cum lex aduerſus illam coloniã ferretur, & eã legem diſſuaderet Craſſus, in ſenatũ aduerſarium, quò legis auctores labefactaret, inuectus eſt. Lex Seruilia, quã promulgauit Seruilius Cæpio is qui uictus eſt à Cimbris, qua iudicia ab equitibus transferrentur ad ſenatum, ꝑꝑ quã paulo ante dixit infenſos fuiſſe equites Cæpioni. Hanc rogationẽ cũ ſuaderet Lucius Craſſus, ornabat ſenatum, ut dignus auctoritate iudicãdi uideretur: Equites minuebat, ut illis abrogaret iudicia. Capita.] Partes orationis. Tres patris Bruti libros.] De tribus his libris mẽtionem facit Caius iuriſcõſultus in Pãdectis de origine iuris. Eius uerba ſupra citauimus. In Priuernati agro.] Priuernũ, Alba, Tybur, oppida Italiæ: ex quibus dictus eſt ager Priuernas, Albanus, Tyburs. Habuit illic Brutus iuriſperitus fundos tres: unde initia ducit librorum ſuorũ. Vendiderat eos filius, ideoq; male audiebat, ut gurges, atque patrimonij decoctor. Gurgites appellãtur helluones & uoratores, ab aquarũ gurgitibus. Audiui Scæuolã dicere.] Cæſar teſtimonio Scæuolæ uicitur, quia nõ legit opera iurecõſultorum. Publicis cõmentarijs conſignatos.] Libros de iure ciuili cõmentaria publica nominauit, quia ſunt conceptiones memoriæ cã in publicũ diuulgatæ. In illis fundi relicti nõ aliter uidẽtur conſignati, quã hæreditas in teſtamẽto ſeptẽ teſtibus puberibus lege cõſignato. Niſi puberem te haberet.] Impuberes filij poterãt lauare in balneis cũ patribus ſuis. Puberibus autem ob pudorem id nõ licebit. Teſtis eſt Plutarchus in uitã Catonis Cenſorij. Sunt aũt puberes, qui attigerunt annum decimũquartũ, quo tutela ceſſat, & matrimoniũ ꝑmittitur. QVis eſt igitur, qui nõ fateatur hoc lepore atque ijs facetijs, &c.] Vtiles eſſe iocos dixerat. Id confirmat exẽplo propoſito, ne ſine cauſa rem multis expoſuiſſe uideatur. Hoc, inquit, lepore atq; his facetijs non minus refutatus eſt Brut. quã illis tragœdijs triſtibusq; affectibus quos mouit idẽ. Cum Plãcius à Craſſo defenderetur, caſu cũ funere, id eſt, põpa funebri, efferebatur ad rogũ anus Iunia ex illa antiqua familia Iunij Bruti, et accuſatori Bruto propinqua. Vna cũ illa more Romano ferebãtur imagines eorũ qui in ea familia floruiſſent. Cõiecit oculos Craſſus, agnouit mortuæ funus. nec. n. forũ parietibus occluſum fuit. tum repente præter omniũ expectationem, geſtu imminenti, ſumma acerbitate & celeritate uerborum intonuit, Brute quid ſedes? quid illã anum patri nunciare uis tuo? et quæ ſequũtur. Tragœdijs.] Hæc oratio nõ pertinet ad ſales & facetias, ſed ad locũ ſuperiorẽ de mouendis affectibus. Ponitur aũt inter ſales, ut horũ uiscum genere pathetico compararetur. Geſtu imminenti.] Geſtus imminere dicitur, cum uehemẽs eſt, acer, ſublimis, expreſſus. Sũma grauitate uerborum.] Grauitas hic dicitur acerbitas & aſperitas quædam, grauiter urgens aduerſarium. In cõtentionibus opus eſt ardẽti geſtu, acri uoce, grauitate uerborum, celeritate pronũciandi, oratione cõciſa, duro numero, crebra interrogatione. Sic. n. recte uis animi ſtomachãtis fertur ad auditorem. Brute quid ſedes?] Sedere nõ eſt uitiũ. Sedere cũ rem tuam agere debeas, eſt uitiũ. Quòd igitur excitet hominem, quòd tẽ quã diſcedat anus ad inferos, dixit, Brute quid ſedes? Patrẽ nunciare.] Exiſtimabant animos hominũ qui relati non eſſent in deos, deuenire in locos inferorum, agnoſcere ſuos, cõferre ſermones. Hinc illud Virgilianum in 2. lib. Aeneid.

Cui Pyrrhus, Referes ergo hæc, & nuncius ibis,
Pelidæ genitori: illi mea triſtia facta,
Degeneremq; Neoptolemum narrare memento.

Quid Lucio Bruto?] Poſt Bruti patrẽ, ad quem filij nomẽ maxime pertinebat, nominauit L. Iuniũ Brutum, qui Tarquinios tyrannos exegit, populũ R. ſeruitute regia liberauit, primus omniũ Romæ cõſul fuit. Eius intereſſe plurimũ uidebatur, quid poſteriores facerẽt, et qua induſtria alerẽt acceptam ab ipſo familiæ gloriã. Subijcit igitur, Quid te facere nunciabit auus? cui rei, cui gloriæ, cui uirtuti ſtudere? At id nõ eſt nobilitatis. Senſus eſt, augẽdo patrimonio nõ debet inuigilare nobilis homo ceu negotiator: ſed fac & finge nobilitatis eſſe, augere patrimoniũ: nihil tibi de bonis tuis ſupereſt: libidines. i. cupiditates tuæ totũ diſſipauerũt. Nobiles uiros negotiari turpe ducebatur: quãobrem Cic. obijcit Verri negociationes & emptiones quibus abuſus erat in prouincia. Idem in Of. ſic iudicat: Nihil eſt tam anguſti animi, tamq; parui, quã amare diuitias. Nihil honeſtius, magnificẽtiusq;, quàm pecuniã contẽnere, ſi non habeas: ſi habeas, ad beneficẽtiam liberalitatemq; conferre. Ne in rutis quidem & cæſis.] Quæ ſint ruta cæſa, iam diximus in primo cõmentario ex Vlpiani ſentẽtia. In rutis, inquit, & cæſis ea ſunt, quæ terra nõ tenentur, quæq; opere ſtructili, tectorio'ue non cõtinentur. Talia ſunt in ædibus lecticæ, armaria, ſcrinia, ſubſellia, ſolia, loculamenta, & ea q́ ſine ulla demolitiõe domus auferre poſſis. Hæc. n. neque terra tenentur, neq; ſtruunt ædificiũ, neque tegunt & incruſtãt domũ. Recipere ruta cæſa dicũtur ij, qui cũ ædes fundum'ue abalienant, excipiũt ſupellectilem, inſtrumẽta, cæſas arbores, eruta ſaxa uel metalla. Cic. in Topicis Fecit quòd ſæpe liberales uẽditores ſolent, ut cũ ædes fundum'ue uendiderint rutis cæſis receptis, cõcedant tamẽ aliquid emptori, quòd ornandi cauſa apte & ſuo loco poſitum eſſe uideatur. Verba Craſſi ſic interpretamur: Etſi ius ciuile paternum eſt. i. ſcientia patris tui digna uiro nobili, tamẽ illi operam nõ dediſti. Si tibi cauere potuiſſes, ut iuriſprudentes ſibi cauere norunt, domũ tibi ſaltem reliquam feciſſes: aut ſi etiam domũ uendidiſſes, ruta cæſa recepiſſes: aut ſi ne hæc quidem omnia, minimũ tibi reſeruaſſes ſolium paternũ. alij ſoliũ, alij ſolũ codices habẽt. utrunque legi poteſt. Nam ſolũ interdum pro ſedili dicimus, quẽadmodũ & ſolium Eſt. n. ſolum quidquid aliud ſuſtinet. oſtendit illud Virgilij, Et cereale ſolum pomis agreſtibus augent. Solum uel ſolium accipio ſellam (alij forſan aliud excipient) quã libenter recipiat filius in memoriam ſui parentis. Nonne minimum eſt in uendundis ædibus recipere ſibi cathedram patris? Per ſolũ ne intelligas terrã locũ'ue, q̃a nõ eſt in rutis cæſis. ne

ferulos,

foruloſ, & armariola imaginũ, quia paulo poſt dicẽtur. In iſtũ turpiſſimũ calumniæ quæſtum.] Quadruplatores audiebant m ale. Cic. libro Off. 2. Duri hominis, uel potius uix hominis uidetur, periculum capitis inferre multis. Id cum periculoſum ipſi eſt, tum etiam ſordidum ad famã cõmittere, ut accuſator nominere. Quod cõtigit M. Bruto ſummo genere nato, illius filio, qui iuris ciuilis in primis peritus fuit. Calumniatores dicebantur, quis nõnunquam auari lucri falſum crimen intendebant. Acquirebant. n. quartam bonorũ partem eorum quos iudicio damnauerant. Huic igitur latratori nõ eloquentiam, ſed uocem atque linguam, nõ gloriam uerã, ſed turpiſſimum calumniæ quæſtum attribuit. Tu lucem aſpicere audes?] Quaſi dicat, pudore cõfuſus latitare debes in tenebris, aut oppetere mortẽ. Tu hos intueri?] Demonſtrat iudices, quorum eſt irrogare pœnã ſontibus. Tu in foro, ubi gurgites & nepotes puniri debẽt: tu in urbe, quæ priuatã luxuriam odit & calumniã: tu in ciuiũ conſpectu, qui grauiter ferũt te inurere notã generi tuo, eſſe audes? Tu illã iuniã mortuã tibi conſanguineã, tu imagines tuorũ non perhorreſcis? Eas domi tuæ collocare debes, & imitari illos quorũ ſigna ſunt. at illis nõ modo imitãdis, ſed ne collocãdis quidẽ tibi ullum locum reliquiſti. De imaginibus Plin. cap. 2. lib. 35. Aliter apud maiores in atrijs imagines erant, quæ ſpectarentur non ſigna externorum artificum, nec æra, aut marmora. Expreſſi cera uultus ſingulis diſponebantur armarijs, ut eſſent imagines quæ comitarentur gentilitia funera. Semperq́; defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius qui unquam fuerat populus. Aliæ foris & circa limina animorũ ingentium imagines erant, affixis hoſtium ſpolijs, quæ nec emptori refringere liceret, triumphabantq́; etiam dominis mutatis ipſæ domus: & erat hæc ſtimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triũphum. Facetias Craſſi in duabus orationibus laudauit, laudat & illas quas in Domitium collegam in cẽſura plurimas fudit. Faceta, inquit, & urbana innumerabilia ex una cõcione, id eſt habita ad populum oratione, meminiſtis. Nec. n. concio, id eſt, populi conuentus, maior unquam fuit, multis confluẽtibus ꝑ auctoritatem uirorum: nec apud populum grauior oratio, quæ Domitio grauiſſimo Cenſori luxuriam domus obijcienti reſponderet: neque lepore & feſtiuitate conditior. Erat. n. tanta grauitas in Domitio, tanta auctoritas, ut quod eſſet ab eo obiectum, lepore magis eleuandum quàm cõtentione frãgendum uideretur. Palmã detuliſſe.] Rei palmã deferre, eſt primam laudem primumq́; honorem attribuere, À palma triumphali uidetur eſſe deductum. TUM Antonius, ego uero ita feciſſem, inquit, niſi interdum in hoc Craſſo, etc.] Non iccirco facetiarum palmã Craſſo non detulit Antonius, quòd illi paulum inuideret, ſed quod multum in eo ſtudio Cæſar laboraſſet. Inuenit itaque ridiculum tempeſtiue, quo diſſolueret quæſtionem urbanius, quàm poſtea Sulpitius, in quo tragica fuit grauitas, ſaliũ parum. Antonius apportune luſit in ſermone de iocis, & Craſſum maxime extulit, & illi tamen iocorum palmam non detulit. Ego uero ita feciſſem, id eſt, iocorum palmam Craſſo detuliſſem, niſi interdum in hoc genere illi paulum inuiderem ut nimium fortunato. Eſſe quãuis facetum atque ſalſum, nõ nimis eſt per ſe, hoc eſt, ſi tãtum id conſideretur, inuidẽdum. Nam hoc totum leue eſt atque paruum, riſum mouere. Inuidia maioris eſt fortunæ. Sed eſſe omnium uenuſtiſſimum et grauiſſimum, eſſe omnium urbaniſſimum, & ſeueriſſimum uideri, tanta tamq́; uariæ laudis eſt, ut inuidiam mouere poſſit. Plus dixit Antonius ridens: Id, inquit, mihi uix ferendum uidebatur. Pugnant hæc uenuſtiſſimus & grauiſſimus, urbaniſſimus & ſeueriſſimus: nec in eodem ſimul eadem ratione eſſe poſſunt, ſed in eodem homine alio & alio tempore & ratione diuerſa. Arriſiſſet Craſſus.] Facete dictum, riſu excepit urbanus hõ, ut quo animo ferret Antonium, ſigno aliquo oſtenderet. Dictũ eſt utiles eſſe iocos: illorum nullã certã eſſe artem, nullam facilem diſputationem: multos fuiſſe ſalſos, nullos artẽ facetiarũ bene cõdidiſſe: duo eſſe genera facetiarum: in illis dominari naturam, uultum, uocem: in ridiculis obſeruãdam perſonarum temporumq́; rationem: nõ minus interdum ridiculis cõfutari aduerſarium quàm affectuũ tragœdia. Ad alia pergendũ eſt, quærendumq́; an de urbanitate nulla dari præcepta poſſint? Antonius, qui dixerat hilaritati nullam artẽ deſiderari, in ea quiddã ſentit quod præcipiendum eſſe uideatur. Hoc dico: Cic. in Antonij perſona fatetur ſales nulla arte certa inueniri comprehendiq́; poſſe, aliquid tamẽ habere quod cadat in præceptiones. Aliud eſt autẽ ueram artem condere, aliud dare præcepta. Omnis ars præceptis continetur, nõ omnia præcepta ad unum finẽ tendentia conficiunt artem. In facetijs præceptũ dari poteſt, ut habeatur hominũ rõ, & rei ſiue cauſæ, & temporis: quod ſi non fit, uiolatur. ubiq́; ſeruandũ decorũ, et inopportunus iocus de grauitate decerpit & oratoris, & auditorum. Id cuiuſmodi ſit, abunde monſtratum eſt in oratione Craſſi contra Scæuolam. propterea cenſet hoc præceptũ prætermittẽdum eſſe facetiarum: & ſi pretexit aliam cãm, præſentibus uiris qui decorũ ſciant, hoc non opus eſſe præcepto, indicare uult illud quidem ſeruari oportere, ſed non eſſe cognitu difficile: difficilius eſſe cognoſcere, quo utamur cum opus ſit: ut in aduerſarium, et maxime ſi eius ſtultitia poterit agitari: in teſtem ſtultum, cupidum lædendi, leuem, ſi facile homines laturi uidebũtur. Nõ omnis aduerſarius eſt ioco lædendus, ſed is cuius ſtultitia aut aliqua deformitas poteſt rideri. nec omnis teſtis perſtringendus eſt dicacitate, ſed ſtultus, aut cupidus, aut leuis. nec ſemper eiuſmodi, ſed ſi facile homines audituri uidebuntur. Attigit præceptum de habenda rõne tpis et perſonæ: alterum, de ridendo, nõ iudice, ſed uel aduerſario, uel teſte qui dignus ſit illudi. Tertium ponit, omnino probabiliora eſſe quæ laceſſiti dicimus, quã quæ priores. hoc eſt, uidendum oratori ut potius iocum retorqueat, quã ut laceſſat prior. dictum magis probaturos homines, quoniã ingenij celeritas maior eſt quæ apparet in reſpondendo, et humanitatis eſt reſponſio. Videmur. n. quieturi fuiſſe, niſi eſſemus laceſſiti, ut in illa cõcione Craſſi cõtra Domitium, Nihil ferè dictum eſt à Craſſo, quod quidem facetius dictũ uideretur, quod nõ prouocatus à Domitio reſponderit. Vtiles eſſe facetias in cauſis illa concione demonſtrauit. Erat aũt tanta grauitas.] Grauitas & auctoritas differũt. Grauitas eſt cuiuſdã ponderis & æſtimationis, auctoritas amplitudinis ac dignitatis: Lepor et contentio differũt. Lepor eſt dictum facetũ, contẽtio; oratio uehemẽs & aſpera, qua animi concitãtur. Eleuãdum, extenuãdum. TUM Sulpitius, quid igitur, inquit, patiemur Cæſarẽ, qui quãquam, &c.] Antonius inducitur primus, qui Cæſarem doceat, eſſe in ridiculis quod præcipiendũ eſſe uideatur, quia illius eſt diſputatio præcipua huiuſce lib. 2. Sulpitius ſecũdus, Craſſus tertius, ut gradibus hortatorũ creſcat auctoritas. Cæſar nõ ſtatim uincitur à Sulpitio. uincitur à Craſſo. In eo ſtudio multo magis elaborat. Craſſum & Cæſarem ſic cõparat in Offic. lib. 1. Erat in L. Craſſo, & in L. Philippo multus lepos, maior ẽt magiſq́; de induſtria in C. Cæſare Lucij filio. Quærit duo Sulpitius, quale ſit iocãdi genus, & unde deducatur. Deducitur ab aliqua deformitate. tale eſt, ut non probetur, niſi liberale, tẽpeſtiuum, rei & perſonæ accõmodatum. Sulpitius reticuiſſet.] Non dat Sulpitio iuueni uictoriam, ut ueniat ad maiorem auctoritatem. Craſſus igitur ſuccedit, ut infringat & Cæſaris & Antonij ſententiã, nõ ualere hãc cõplexionem, ridiculorũ ars certa nulla eſt: de ridiculis igitur nulla ſunt tradẽda præcepta. Con

firmat à ſimili. Horum ipſorum de quibus Antonius tãdiu loquitur, ars nulla certa eſt. Obſeruatio quædã eſt earum rerũ quæ in dicẽdo ualent. Eodem modo de ridiculis eſt iudicandũ. Non eſſe earum rerum certã perfectamq; rationem, ſignum eſt, ea quæ traduntur, eloquentẽ facere neminem. Alia ratio eſt in artibus, ut in mathematicis diſciplinis, quas qui nouit, aut aſtrologus eſt, aut arithmeticus, aut geometra. Non ut ad reperiendũ.] Dubitabit aliquis, an præcepta rhetorica nihil iuuent nos ad reperiendum quid dicamus, cum ſæpe dictũ ſit in locis argumẽta reperiri? Certe quæ cõtinent præcepta, ante ſunt ab oratoribus inuẽta, quàm obſeruata, collectáq; in artẽ: & ante fuit oratio et eloquẽtia, quàm eſſet ars cõdita. Argumento ſunt exempla quæ ab antiquis oratoribus ducuntur, unde cõfirmatur hoc quidquid eſt obſeruationis. Vbi ſignata ſunt optima quæque, & in artem quãdam redacta, monſtrarunt ubi eſſet illud quod ſtuderemus inuenire, quoq; pacto iudicaremus quid eſſet rectum, quidq; prauum. Hãc igitur ante ſententiam tulit. Inter ingenium quidem & diligentiam perpaululum loci reliquum eſt arti. Ars demõſtrat tantũ ubi quæras, atque ubi ſit illud quod ſtudeas inuenire. In partibus rhetoricæ eſt inuentio, quæ monſtrat cõpendium uiarũ, atque regiones ubi optima quæq; ſita ſunt inueniẽda atque iudicãda natura, ſtudio, exercitatione. Nec eſt inuentio quæ inuenit, ſed cuius beneficio natura noſtra facilius inuenit, & inuenta dijudicat. Natura eſt ingeniũ. Studium, eximius amor eloquentiæ & diligentia. Exercitatio, uſus & experiẽtia. An non ad reperiendum quid dicamus, arte ducimur? Ducimur ita ut dictum eſt. Non ita ducimur, ut arte, non prudentia reperiamus. Quò referenda ſint.] Alia referuntur ad docendum, ad narrandum, ad confirmandum, ad refutãdum. Alia ad conciliandos animos, ad exordia cauſarum, ad præparationes. Alia ad inflammandos animos, uel ſedandos. Alia ad iudicium & cõſilium. Alia ad capeſſenda ſtudia artium multarum. Alia ad elocutionem, alia ad memoriam & actionẽ. Hæc & ſimilia tradit ars bene dicendi. quæ bona ſunt, iubet: quæ mala, uetat. In hoc tali cœtu, atque in tam accurato ſermone.] Hæc ſi penitus inſpicias, uidebis quanti Cicero faciat hoc opus, & affirmabis auctoris ſententia & accuratũ, & dignum cœtu doctiſſimorum, atque ita perfectum, ut nihil præterire uideatur. Collectam exigis.] Collecta dicitur, quæ colligitur à multis, ut pecunia quæ colligitur à conuiuis. Tranſlationem hanc ſic explico: Quẽadmodum ij qui conuiuas nõ accipiunt gratis, exigunt ab eis collectam: ſic tu ne me gratis habeas conuiuam, exigis pro collecta diſputationem. Ludit opportune facetus homo, & addit: Non committam. i. non hoc admittã uitium, ut ſi defugerim, ſicut illi fugiunt, qui nihil in cœnam cõferre uolunt, tibi cauſam aliquãdem recuſandi illam quam exigam poſtea collectam. Exiget enim ſermonem de rationibus eloquendi. Deprecatur impudẽtiam, quod dicturus ſit apud tantos uiros: & exorditur hac ſimilitudine: Quemadmodũ mihi impudentes uidentur, qui agũt in ſcena geſtum ſpectante Roſcio, quia nemo hiſtrio ſeſe cõmouere põt, cuius ille uitia non uideat: ſic ego nunc Craſſo audiente ſi loquar de facetijs, uidebor impudẽs, docebo ſus Mineruam: docebo oratorem ad quem cæteri collati uidentur eſſe tanquam fœnum. Conciliat animos, aliorum cõmendatio, ſui attenuatio. Hoc autem in prouerbium traxit, agere geſtum ſpectante Roſcio, pro eo quod eſt aliquid uel agere uel facere apud illum qui ſit eius rei peritiſſimus. Conſtat. n. Roſcium actorem fabularum tam præclarum fuiſſe, ut qui in aliquo artificio ſummus eſſet, Roſcius in arte ſua diceretur. Cic. in oratione pro Roſcio comœdo loquens de Pannrgo: Quid ſciret ille, perpauci animaduertebant: ubi didiciſſet, oẽs quærebant. Nihil ab hoc prauũ et peruerſum produci poſſe arbitrabantur. Prouerbiũ eſt etiã, Sus Mineruã, in eos qui ſeipſis doctiores ſapientioresq; docent. Item fœnum, pro uilibus et abiectis. Nõ ſine cauſa adagia multa Cæſari dat: nouit illũ adagiorum, apophthegmatum, ridiculorũ ſtudioſum fuiſſe. Ambroſia alendus.] Reſpexit id quod Catulus dicebat, fœnum alios oratores à Craſſo eſſe oportere. Fœno ambroſiam ex impari comparauit, ut ſit hæc ſentẽtia, Si fœnum alij eſſent, Catulus eſſet fœnũ, tantũ abeſt ut fœnũ ſit, aut fœno paſcẽdus, ut ambroſia alendus eſſe uideatur. Ambroſiã dixere ueteres cibum deorum, intelligẽtes, ut arbitror, immortalitatẽ. ἀμβροσία interpretatur immortalitas. Quãdo epithetõ eſt, ſignificat diuinã, uel hominibus desertã. Homerus. n. dixit comas ambroſias, et ambroſiã noctem. In aliquo peropportuno diuerſorio.] Diuerſorium, ut Cæſaris uerba demõſtrant, pro hoſpitio ponit quò quis diuertit è uia. Extrudam.] Vt hoſpites illiberales peregrinos è diuerſorio extrudunt & eijciunt, ſic lepide iocatur Cæſar electurum ſe Antoniũ: qua allegoria ſignificat breuem fore de lepore ſermonẽ. In hoc toto proludio fuit uarius atque iucũdus, quoniam generis huius oratio comparatur ad animorũ relaxationem. DE riſu quinque ſunt quæ quæramus, unũ, quid ſit: alterũ, unde ſit, etc.] Non eſt quærendum, ſit'ne riſus. conſtat omnibus eſſe riſum. ueniendum igitur ad ſecundã q̃onem, quid ſit riſus. Eſt autem quæſtio naturalis, à philoſopho magis quàm ab oratore explicãda. Hãc ad Democritum remittit, non ſolum quòd de natura permulta ſcripſerit, quæ numerãtur à Diogene Laertio, ſed ẽt ꝙ ſemp riſerit, unde γελασῖνος eſt appellatus. Riſus eſt uoluptatis, ut ſcribit Plato in Philebo. Concitatur hoc modo: Quæ res aliquid habet uoluptatis, animum pellit. Animus corporis potens mouet ſanguinem & ſpiritus. Sanguis & ſpũs latera ciẽt: os, uenas, uultum, oculosq; quatiũt. Sedes eius dicitur à quibuſdam lien, falſo quidem, ſed quoniã ſplen alliciendo bilẽ atrã, ſiue melãcholicam, purgat ſanguinẽ, ſanguis purus materiã dat bonam ſpiritibus, ſpũs puri nos reddunt alacriores, inualuit illa opinio. Sedem hilaritatis ſtatuit Plin. in præcordijs. Sic. n. ait undecimo lib. c. 37. Huic certe refertur accepta ſubtilitas mentis: ideo nulla eſt ei caro, ſed neruoſa exilitas. In eadem præcipua hilaritatis ſedes, quod titillatu maxime intelligitur alarũ, ad quas ſubit, non alibi tenuiore cute humana, ideo ſcabẽdi dulcedine ibi proxima. ob hoc in prælijs gladiatorumq; ſpectaculis mortẽ cũ riſu traiecta præcordia attulerũt. Repente exiſtit. i. erumpit, adeo, ut eum cupientes tenere nequeamus: quoniã ubi animus res corporis mouit, nõ eſt in noſtra p͠tãte cohibere. Ex ijs quæ diximus, elici poteſt definitio riſus, aut certo quadã deſcriptio: Riſus eſt motus animi in hilaritatem, latera, os, uenas, uultum, oculos concutiens. Quòd aũt dicit id neſcire φυσιολόγους, qui pollicentur, non eò pertinet, ut affirmemus oẽm riſus naturam à naturalium cauſarum ſcrutatoribus ignorari, ſed facultatis ridendi non eſſe ſcientiã certam, ſatisq; perſpectam. Proxime. i. ſecundò loco, quæritur unde ſit ridiculũ, & ex qua re prodeat? Locus & regio quaſi ridiculi turpitudine & deformitate quadam cõtinetur. Dicẽdum uidebatur, locus & quaſi regio, ſed maluit poſtponere aduerbiũ ſimilitudinis, ne duo uerba durie cõcurrerent, regio ridiculi. Turpitudo nõ omnis intelligitur, ſed parua duntaxat, quæ ſit digna riſu: nec omnis deformitas, ſed ea quæ neq; execrationẽ neq; pœnã meretur. Ridentur. n. uel ſola, uel maxime, quæ notãt, hoc eſt deſignãt turpitudinẽ aliquã, nõ turpiter. i. lepide, facete, liberaliter, cũ quadã uenuſtate. Senſus eſt: Ridẽtur acute dicta, quæ notant turpitudinẽ aliquã, ſi modo nõ turpiter, at lepide & liberali ioco deſignant. Turpitudo, regio locusq; ridiculi dicitur, quia ridiculũ eruitur ex aliqua turpitudine, quẽadmodũ res è loco ſuaq; regione. Tertia q̃ eſt, Sit'ne oratoris uelle riſum mouere? Reſpondet eſſe plane

bi

oratoris

oratoris mouere riſum. probat ab ijs utilitatibus quæ pcipiũtur ex illo. Vtilitates ſex enumerat: beneuolẽtiam cõciliat, admirationem ingenij parit, lædit aduerſarium, eruditũ & urbanum hominẽ ſignificat, relaxat triſtitiam, quæ argumentis dilui non facile eſt, diſſoluit. Hilaritas beneuolẽtiam conciliat ei per quem excitata eſt, ut quoudam L. Craſſo, qui Scæuolam comparaſſet homini qui ſcalmo in littore reperto nauim extruere uoluiſſet. Amabilis. n. & grata eſt uoluptas, ſi honeſta ac liberalis. Admirantur omnes acumen, id eſt uim quandam inuẽtionis acutæ uno ſæpe in uerbo poſitã, maxime reſpõdentis, qui non habuit tempus cogitandi. Admirãtur homines id quod præter opinionẽ et præter ſuas uires factum dictum'ue fuit, ut quod Philippo dicenti, Quid latras? retulit Catulus, Furem uideo. Iam ſi admirãtur acumen, & illud certe quidem laudant. Ridiculum igitur aliquando laudẽ parit oratori. Ridiculum frangit aduerſarium, hoc eſt, adeo interdum mollit atq; debilitat, ut fractus eſſe uideatur. Si nõ omnino frangit, tamẽ impedit: aut eleuat. i. attenuat atque diminuit: aut deterret, aut refutat. Tale fuit illud Craſſi cõtra accuſatorẽ Brutum, cum pro Cn. Plancio diceret: Fregit aduerſarium, impediuit, eleuauit, deterruit, refutauit. Sales, oratorẽ politum eſſe hominem ſignificant, & eruditũ, & urbanũ. Politus rudi & inculto, eruditus inerudito, urbanus ruſtico opponitur. Qui ingenue facetus eſt, uidetur moribus excultus, artib. inſtitutus, urbica uenuſtate iucũdus. Impolitus iocari põt, ſed aſpere: ineruditus, ſcurriliter: ruſticus, putide. Cũ Cic. orationes legimus, eò uirum magis excultum & eruditũ eſſe ducimus, quòd lepore & facetijs tanquã ſale quodã ſeuera reſperſerit, & facilem ac iucundam ingenij uenã oſtenderit. Dictum ſalſum triſtitiam ac ſeueritatem mitigat & relaxat: ut illud Cicer. pro Cluentio de Cepaſijs fratribus, recreauit iudices, & oſtendit non ui eloquẽtiæ damnatũ fuiſſe Fabritiũ, ſed ſceleris iniquitate. Lepos odioſas res ſæpe, quas argumẽtis dilui nõ facile eſt, diſſoluit. Documẽto ſunt iuuenes Tarẽtini, qui multa de Pyrrho rege ſecurius inter cœnã locuti, cũ rõnem facti repoſcerẽtur, & neque negari res, neq; defendi poſſet, riſu ſunt: & opportuno ioco elapſi. Nanque unus ex ijs, immo, inquit, niſi nos lagena defeciſſet, occidiſſemus te. Hæc ex Quintiliano. Cicero Flaccũ ioci opportunitate de manifeſtiſſimis criminib. exemit. auctor Macrob. Quarta fuit qõ, quatenus ſint ridicula tractãda oratorĩ? Nec inſignis improbitas, & cũ ſcelere iuncta, ut cædes: nec rurſus, id eſt cõtra, miſeria inſignis, ut cæcitas, agitata & ioco excepta ridetur à bonis. Facinoroſos, quorũ eſt inſignis improbitas, maiore quadam ui orationis, quàm ridiculi, uulnerari uolunt: miſeros illudi nolunt, niſi ſi ſe forte iactãt. Quintil. Nec accuſatorem atroci in cauſa, nec patronũ in miſerabili iocantem feret quiſquam. Cic. riſit Erucium, qui certũ patrem non haberet: non riſit, ſed grauiter inſectatus eſt eũdem, quòd periculum faceſſeret innocenti. Parcendum eſt aũt maxime charitati hominum, ne temere in eos dicas qui diliguntur. Non dixit, quos diligis, ſed eos qui diligũtur: ne tuos ſolum amicos illæſos eſſe uelles, ſed etiam ut parceres omnib. hominibus qui pp uirtutem & uitæ dignitatem ciuitati chari ſunt, & ab omnibus ferè diliguntur. Dictum potius pdat orator, quàm minuat auctoritatem. Hæc igitur adhibẽda eſt primum in iocando moderatio, ut ne lædas charitatem. Cæterum ea facillime luduntur, quæ neque odio magno, ut inſignis improbitas: nec miſericordia maxima, ut inſignis miſeria, digna ſunt. Quãobrem materies omnis ridiculorũ. i. res q tractatur ab eo qui ſalſe loquitur & facete, eſt in iſtis uitijs quæ ſunt in uita hominũ neque charorum uel nobis uel cæteris, neq; eorum qui ob grãde facinus ad pœnã rapiendi uidẽtur: neque calamitoſorũ atque miſerorum: eaq; uitia belle et ſalſe agitata uidẽtur. Vitia alia ſunt animi, alia corporis, alia utriuſq;. Animi, ut iactatio ſui corpis, ut nimia lõgitudo colli: utriuſq;, ut iracũdia. Omnia cadũt in ridiculũ, ut materia quædã ab artifice tractãda. SED quærimus idẽ quod in cæteris rebus maxime quærendũ eſt, quatenus, etc.] Eſt modus in rebus, inquit Horatius. μέτρον ἄριστον. modus optimus. In omnibus itaq; rebus maxime quærendũ eſt quatenus. i. qui modus ſit obſeruãdus, et quatenus progredi liceat intra limites atq; metas decori, quod in genere facetiarũ ſi uelis obſeruatum, uidendũ ne quid inſulſe. i. ſine uenuſtate dicas. Quidquid n. inſulſum eſt, ſic afficit animũ quadam moleſtia, ut inſulſa cibaria palatũ. Inſulſum, nullo ſale cõditum eſt. Videndũ etiã ſi quid perridicule poſſis dicere, ne aut ſcurrilis iocus ſit, aut mimicus. Quintil. Dicacitas ẽt ſcurrilis & ſcenica huic pſonæ alieniſſima eſt. Perridicula maxime cient riſum, ſed nõ omnia ſeruant dignitatem. Sãnio eſt perridiculus, nec tamen imitandus oratori. Scurra laceſſit cachinnos, & effringit ora, ſed & ipſe ridetur. Mimus leuiculos homines in hilaritatẽ reſoluit, ſed citra dignitatem: uterque decorum modumq; uiolat. Scurra dicitur, qui riſum ab audiẽtibus captat non ſalua dignitate perſonæ. Scurrilitas, procax atq; petulans dicacitas. Mimus eſt, uel dictorũ uel factorũ impudens laſciuaq; imitatio. Ducitur à græco μιμοῦμαι, quod eſt imitor. Sunt & mimi poetæ, qui mimos faciũt. Et mimi hiſtriones ac ridiculi ſaltatores, cuiuſmodi pleroſq; Antoniũ ſecutos eſſe dicit Cic. in Philippicis. Ariſtoteles quarto Ethicorum de ſcurris: Qui modũ excedunt in ridiculis, ſcurræ uidẽtur ac importuni. Affectant riſum, & uehemẽtius cupiunt illum mouere, quàm honeſte loqui. De riſu quinq; ſunt quæ quæramus: unum, quid ſit: alterum, unde ſit: tertiũ, ſit'ne oratoris uelle riſum mouere: quartum, quatenus. Hæc paucis expoſita ſunt: reliquũ eſt quintũ, quæ ſint genera ridiculi. Duo, inquit, ſunt genera facetiarũ, quorum alterũ re tractatur, alterũ dicto. Re tractatur, quod fuſe narratur, ut fabella: dicto, quod paucis uerbis acutis projicitur. Illic. n. fuſa res inſpicitur, hic aũt breue acumẽ. De facetijs in re & in perpetua narratione, proponit exemplũ Craſſi in hoc genere præſtãtis. Memmius habitus eſt inter mediocres oratores, accuſator acer et acerbus. Cic. in Bruto: Tum etiam C. L. Memmij fuerunt oratores mediocres, accuſatores acres atq; acerbi. Itaque in iudiciũ capitis multos uocauerũt. Plutarchus in uitã Luculli: Reuerſus itaq; Romã Lucullus, Marcum fratrem à C. Memmio reperit accuſatum de ijs quæ ſub imperatore Sylla geſſerat quæſtor. Mordax erat igitur Mẽmius. Itaque L. Craſſus in quadam cã belle agitauit hominem, ut dignus erat. Memmius, inquit, urbe relicta agebat Tarracinæ. Erat illi cõſuetudo cum muliercula quadam, ad quã Largius uentitabat frequens. Quòd eſſet corriualium æmulatio, cæpit alter alterum moleſte ferre. Quid? Mẽmius homo contentioſus rixas excitat de amicula, et ne res tãtum uerbis ageretur, impetum facit in Largium, atque ut eſt nimium mordax, comedit eius lacertũ. Paucis diebus tota Tarracina omnibus in parietibus inſcriptæ erant literæ, tria L L L, duo M M. Cum quærerem id quid eſſet, ſenex quidam oppidanus mihi dixit hoc literis deſignari:

Lacerat lacertum Largi mordax Memmius.

Hæc & ſimilia quædam finxit in Mẽmium L. Craſſus, ut eleuaret ac frangeret aduerſariũ, iudiciumq; lepida narratione recrearet. Lacertus eſt brachij pars carnoſior. Tarracina oppidum Italiæ ad fluuium Vfentem, alio nomine Anxur. Amicula dicitur ad contemptũ, quemadmodũ muliercula, meretricula. Clauſula pars eſt orationis extrema, à claudẽdo. i. terminando uocata. Oppidanus, cui domicilium eſt in oppido. Dixit oppidanũ ſenem, nõ iuuenem, quia ſenectus experientior eſt ad intelligendum, & grauior ad auctoritatem.

Lacerat laceratum Largi mordax Memmius.

Verſus eſt iābicus trimeter, quē icci:co fecit Craſſus, ut aptius & breuius rem cōplecteretur, & comprehenſa diutius in memoria hominū maneret. Mendaciolum, ut tuguriolū dicitur. Diminutione uſus eſt, quia ſi mendaciū dixiſſet, turpe potuiſſet uideri. iocanti nō eſt agendum turpiter. Aſpergēdum.] Refer hoc uerbū ad ſalē qui cibis aſpergitur. In perpetuo genere facetiarum utēdum figura quæ dicitur euidētia, uel ſubiectio ſub oculos: à Græcis ὑποτύπωσις. Illa ſic facta demōſtrat, ſic mores eius de quo narratio eſt, ſic ſermones & uultus oēs exprimit, ut iis qui audiunt, tum geri illa fieriq; uideātur. Ridiculū in re, in duas ſpēs diuiditur. una rem habet ſubiectam ridiculam, altera non rē ipſam, ſed tantū geſtus & uocis imitationē, de qua hoc modo Cæſar: In re eſt item ridiculū, quod ex quadam deprauata imitatiōe ſumi ſolet. Imitatio deprauata eſt, quæ non refert ueritatē, neq; uocē geſtumq; animi ſententiæ accōmodat: ut cū reos ſupplices imitamur, nec animo tamē deprecamur; ut Craſſus in quadam oratione quam habuit ad populum, uoce & geſtu reū ſupplicē imitabatur, aduerſariū tamen illudebat. Voce remiſſa.] Vultu ſupplici dicebat, Oro te per tuam nobilitatem, per ueſtram familiam. Cum illudentē uidiſſet concio. i. populus in comitio, riſit non rem quæ per ſe non fuit ridicula, ſed deprauatā imitationē. Fingebat. n. ſe maxime uereri, qui plane ſecurus eſſet. Cōtraxerat brachiū, ut qui metuūt: dicturus autem, Oro te p tuas ſtatuas, extēdit illud, & paululū de geſtu addidit, ut qui principio admodum ſupplices atque demiſſi, paulatim capiunt uires, & fortius ac paulo cōfidentius implorāt. Tum uehementius riſit populus, ppea q ille uehementius quaſi rogaſſet. Nō adſcripſit Cic qua in oratione id fecerit Craſſus. Notum erat omnibus, cum illius oratio circūferebatur, nunc diuinare nec uolumus, nec poſſumus. Sunt qui referūt ad orationē quā dixit in Cn. Domitium collegā ſuum in cēſura: quod quidē non abhorret à uero. Dicet aliquis, quo pacto in re eſt ridiculū, ſi nō ipſa res, ſed imitatio deprauata ridetur? Nō ipſa res uerbis expreſſa ridetur, ſed alia res, ut imitatio à ueritate detorta, quæ ſe fundit in orationē. Adde q ridicula in re dicuntur facetiæ fuſiores, cuiuſmodi fuit hæc lepida imitatio, Per tuā nobilitatem, per ueſtrā familiam, p tuas ſtatuas. Hæc in obſecrationibus ſuis ponūt miſeri et ſupplices, quia nobilitas uult lenis uideri & manſueta: familia obiecta mouet quandam charitatē, qua crudelitas mitigatur. Statuæ cōfugientibus ad ſe ueniam pollicētur. Magiſtratibus & in urbe et in prouinciis ſtatuæ erigebantur, ad quas ſi quis auxilij cauſa fugiſſet, grande ſcelus putabāt, illum abſtrahi atque uiolari. Cicero 4. actione in Verrem: Palàm ſingulis cenſoribus denarij trecenteni ad ſtatuam prætoris imperati ſunt. Ibidem: Nō mihi prætermittēdum uidetur ne illud quidem genus pecuniæ cōciliatæ, quam tu à ciuitatibus ſtatuarum nomine coegiſti. Video enim pecuniæ ſummam eſſe pergrandem ad ſeſtertium CXX millia. De imitatione deprauata poſitū eſt exemplū: addit & alterum ex alio genere. Illud oratoris, hoc autem hiſtrionis. Roſcius fuit comœdus, hoc eſt actor comœdiarū: oſtendit oratio Ciceronis pro Roſcio comœdo. unde etiam ſcire poſſis, quātum in arte ſua meruerit laudis. Cum ageret comœdiā quādam, & pronunciaret hoc carmen iambicum:

Tibi ego Antipho aſſero, ſenium eſt cum audio:

Sic imitabatur uocem & tremorem ſenis de quo loquebātur adoleſcētes ut nō modò ſenex, ſed ēt ſeniū ipſum eſſe uideretur. Ex hoc genere, quod ex quadā deprauata imitatiōe ſumi ſolet, eſt illa Roſciana imitatio ſenis. i. ridicula atq; iucūda pronunciatio Roſcij imitātis ſenē, cū hoc dicit tremens ſeniliter:

Tibi ego Antipho aſſero, ſenium eſt cum audio.

Senium eſt. i. nō ſolum ſenex, ſed etiā ſenium ipſum mihi uidetur, cum audio. Erit qui locum ſic interpretetur: Quando Roſcius inquit hoc hemiſtichiū, Tibi ego Antipho aſſero, uidetur mihi ſeniū eſſe cum audio. ſed præſtat referre ſeniū ad illum quem imitatur Roſcius cū prouūciat hæc uerba, Senium eſt. In imitatione cauēdum eſt, ne quid nimis. Dictum eſt, non oportere ſcurrilē aut mimicū eſſe iocū. Eſt autem mimorum, non oratorum, nimia imitatio. Nō igitur nimis aut uox hominis, aut uultus, aut geſtus imitādus. Mimi dicuntur ἠθολόγοι, ethologi, ab effingendis moribus & affectibus cuiuſq; pſonæ. ἦθος, mores: λόγος, ſermo uel rō. Ethologi ab Heſychio et Suida dicuntur θυμελικοί, quia uerſantur in theatro. Appellātur & ἠθοποιοί, quia ſunt effictores morū perſonæ quā ſuſtinēt. Quintil. in nono: Imitatio morū alienorū, quæ ἠθοποιία, uel (ut alij malunt) μίμησις dicitur, iam inter leniores affectus numerari poteſt. Eſt. n. poſita ferè in eludendo, ſed uerſatur & in factis, & in dictis. Sicut fugienda eſt mimorum nimia imitatio, ita quoq; obſcenitas uitanda ſemper oratori. Quintilianus: Obſcenitas nō à uerbis tantū abeſſe debet, ſed etiā à ſignificatione. Nam ſi quādo obijci poteſt, nō in omni loco exprobranda eſt. Orator ſurripiat. i. leuiter et modice aptet imitationem, ut is qui audiat, cogitet plura quàm uideat. præſtet idem ingenuitatem. i. ingenuū pudorem & ruborem ſuum, & uerborum turpitudinem uitet, & rerū obſcenitatem. Tandem epilogo breui colligit, duo genera eſſe eius ridiculi quod in re poſitum eſt: ambo eſſe propria perpetuarū facetiarum. In illis deſcribi hominū mores, & ita effingi, ut aut re narrata aliqua, ut illa de Memmio, quales ſunt, intelligantur: aut imitatiōe breuiter iniecta, ut illa Craſſi, in aliquo inſigni ad irridendum uitio reperiantur. Eſt aūt hic inſigne uitium, deformitas quædā notabilis, nō ad puniendū, ſed ad irridendū.

IN dicto aūt ridiculū eſt id qd uerbi aut ſentētiæ quodam acu. &c.] Duo ſunt genera facetiarū, quorū alterum re tractatur, alterum dicto. In dicto aūt ridiculum eſt id, quod uerbi aut ſententiæ quodā acumine mouetur. Dictum igitur tā ad uerbum quàm ad ſentētiam refertur: nec aliud ſignificat, quàm breue & argutum iocātis acumen, quod aliquando eſt in uerbo, ut in nomine trāslatio: aliquādo in ſententia. Si erit in uerbo, non manebit ubi uerbū mutaueris: ſi in ſententia, uerbis mutatis permanebit. In dicto ſcurrilis dicacitas, hoc eſt σκώμματα ſcurrarum magnopere fugienda ſunt. Nam quēadmodum in perpetua narratione & imitatione frequēter accidit, ut ad mimos ethologos accedamus, ita in breui ridiculo ſæpe in ſcurrilē dicacitatē incidimus. Quo fit, ut alij ſint ſcurriliter dicaces, ut Granius et Vargula: alij ingenue & liberaliter ſalſi, ut Craſſus, Catulus, Cæſar. Hi nō quotieſcunq; potuit dictum dici, leues effundūt: illi ut toti perfluunt, ſic nulla ridicula poſſunt cōtinere. De Granio Cic. in Bruto: Illud eſt maius quod in uocibus noſtrorū oratorū recinit quiddā & reſonat urbanius. Ego memini T. Tincā Placentinū hominē facetiſſimū cū familiari noſtro Q. Granio præcone dicacitate certare. Eon' inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Iſto ipſo. ſed Tincam non minus multa ridicule dicentē Granius obruebat neſcio quo ſapore uernaculo. Granius nō fuit orator, ſed præco dicax et loquaculus. Ne Vargula habitus eſt inter oratores, nec inter honeſta uirorū nomina. dicacitatē effrenatā ſecutus eſt, ut cum Aulo Sempronio cādidato, & Marco fratre eius complectentibus ipſum, puer dixit, Puer, abige muſcas. Quid ſcurræ differāt ab urbanis ac ſalſis oratorib. ut apertius oſtēdat, exēpla ſcurrilis cuiuſdā dicacitatis refert: unū Philippi, alterū Appij, tertiū Vargulæ. Philippus homo facetus, cùm agens, cum puſillus. i. parui admodum corporis, teſtis ab aduerſario productus in medium proceſſiſſet, ut ab oratoribus coram iudicibus interrogaretur, conuerſus ad quæſitorem, Licet, inquit, hunc rogare teſtem? Quæſitor qui properabat, Licet, inquit, modo breuiter expedias. Tum Philippus:

Non

Nõ accuſabis me prolixæ interrogationis: perpuſillum rogabo. Ridicule quidẽ dixit, ſed ſedebat iudex L. Aurifex, breuior ac puſillus magis quàm ipſe teſtis. omnis eſt riſus à teſte in iudicẽ conuerſus, uiſumq; eſt totũ ſcurrile iudiciũ. Ergo hæc quæ cadere poſſunt in quos nolis, ut in iudices, in potẽtes, in amicos, quãuis ſint bella ac iucũda, ſunt tamen ipſo genere, id eſt ſi in uniuerſum ſpectes, ſcurrilia. Quintilianus: Solet interim accidere, ut id quod in aduerſariũ dicimus, aut in iudicẽ cõueniat, aut in noſtrum quoque litigatorẽ: quanquam aliqui reperiuntur, qui ne id quidem quod in ipſos recidere poſſit, euitẽt: quod fecit Longus Sulpitius, qui cum ipſe fœdiſſimus eſſet, eum cõtra quem iudicio liberali aderat, ne faciem quidẽ habere liberi hominis dixit. Quæſitor.] Quæſitores, inquit Aſconius, proprie dicuntur criminaliũ quæſtionũ: ut Virgilius: Quæſitor Minos urnã mouet. Idem: Ad hanc enim ſimilitudinẽ poeta Virgilius Minoem iudicẽ apud inferos, tãquã ſi prætor ſit rerũ capitaliũ, quæſitorẽ appellat. Eſt igitur quæſitor, prætor, aut alius in eius locũ ſuffectus, qui præeſt cauſis publicis, maxime criminalibus: qui & quæſtor, & iudex quæſtionis appellatur. Quæſitorẽ, ut iudicij moderatorẽ, moris erat interrogare, uellet ne teſtes ab aduerſario patrono rogari, an paucis dicere teſtimoniũ tantũ rogatus ab eo qui produxiſſet. Perpuſillũ rogabo.] In ambiguitate uerbi Perpuſillum, uis eſt ridiculi. Perpuſillum accipere poſſis, breuiſſimũ corpore, quod intelligi uoluit orator Philippus. poſſis & interpretari perparum, quò uoluit referri animos auditorum. Appius nomẽ eſt plurimorum. Hic fuit homo impurus & importune dicax, temporibus Craſſi: qui cum uidiſſet C. Sextium luſcum, id eſt uno oculo captum, Cœnabo, inquit, apud te: uni enim locum uideo. Voluit animum diſtrahi in locũ oculo uacuũ, & in locũ triclinij cõuiuæ ſuo uacãtẽ: ut ſit hæc ſignificatio, Si quemadmodum uni oculo apud te locum uideo, ita in cœnaculo tuo uni conuiuæ locum uiderem, cœnarem equidem apud te. Improbat Cæſar hanc ſcurrilitatẽ tribus de cauſis: quia ſine cauſa laceſſiuit, qui tãtũ debuit figere aduerſariũ, parcere calamitati: quia id dixit quod in omnes luſcos cõueniret. Male dicitur, inquit Quintil. quod in plures cõuenit: et quia eiuſmodi ridicula putãtur eſſe meditata. Sextius ab Appio ſine cauſa laceſſitus, ex tẽpore ſic reſpondit, Manus laua, & cœna, quo dicto ſignificauit hominis impuritatem, et opera quædã turpia. uiſus eſt tamen hoc dicere, Si cœnare uis apud me, ut ait, manus laua, et cœna. Egregium reſpõſum. Nã & laceſſitus iocatus eſt, & ſine ulla meditatione refutauit aduerſariũ, nec aperte tãquã ſcurra læſit inſoleſcentẽ. Scurræ neque rationẽ tẽporis, neque dicacitatis ſuæ moderationẽ & temperantiam ſeruant: ſemper & in omnem perſonã petulantius loquuntur. Orator bonus tẽpus obſeruat, moderate, et tẽperate utitur iocis, raro perſtringit alios ridiculo, idq; facit cũ cauſa, ut aliquid proficiat. His differentijs ſatisfacit illi ſuperiori quæſtioni, qui diſtinguemus à Craſſo, à Catulo, à cæteris familiarẽ ueſtrũ Granium, aut Vargulam amicum meum? Tertium eſt exemplum Vargulæ. Aulus Sempronius, is qui prætor interfectus eſt à fœneratoribus, quoniam ſecundum debitores ius dicebat, magiſtratũ cum peteret, circumferebatur cũ fratre ſuo Marco, & candidatorum more prenſabat eos quibus ſuffragij ius erat. ad Vargulam cum ueniſſet, & illum cum fratre complexus eſſet, Puer, inquit, abige muſcas. Reiecit petitores, ut leues & moleſtos. in quo riſum quæſiuit, qui eſt tenuiſſimus ingenij fructus. Quid eſt aſſecutus? quaſi dicat, nihil niſi famam ſcurrilitatis. Puer.] Pueri dicebantur ſerui. Cicero pro Sexto Roſcio. Nonnunquam etiam puerum uocaret, credo, cui cœnam imperaret. Abige muſcas.] Proprie dictum Abige.

Tenuiſſimus fructus.] Minima laus. Communis eſt enim cum ſannionibus & ſcurris. Prudentia et grauitate.] Prudentia res cognoſcimus grauitate examinamus. Vtraque uirtus à natura maxime proficiſcitur, ſed (ut omnia) augetur arte & exercitatione. NVNC exponamus genera ipſa ſummatim quæ riſum maxime moueãt, &c.] Species omnes facetiarũ numerare difficile eſt. Quintil. Si ſpecies omnes perſequi uelimus, nec modũ reperiemus, & fruſtra laborabimus. Itaque relictis minoribus formis earũ, exponẽda ſunt genera ſummatim quæ riſum maxime moueãt. Hæc igitur ſit prima partitio ſiue diuiſio. Quod facete dicitur, eſt duplex. Aliud habet in re facetias, aliud in uerbo. Quod habet in re, tũ etiã manet cũ uerba mutaueris, ut illud de furace ſeruo: Solus eſt, cui domi nihil ſit ſignatũ. fac ſic, Vnus eſt, cui apud me nulla res ſit occluſa. manet eadem uirtus. Quod ridiculũ eſt in uerbo, perit ſi uerbũ tollitur, ut illud Catonis in Fuluiũ cognomẽto Nobiliorẽ Nõ eſt Nobilior, ſed mobilior. Muta ſic, Fuluius eſt nõ (ut nominatur) Nobilior, ſed mutabilior: perijt προσονομασία, & omnis dicti uenuſtas. Cæſar paulo poſt: Quod quibuſcũque uerbis dixeris, facetũ tamẽ eſt, re cõtinetur. Quod mutatis uerbis ſalem amittit, in uerbis habet leporẽ omnẽ. Eſt tertiũ ſalis genus, quod cõiuncte re & uerbo mouetur, ut Trachalus Suellio cuidã dicenti, Si hoc ita eſt, is in exiliũ: per iocũ reſpondit, Si nõ eſt ita, redij. Hoc maxime homines delectat, quia duplicatur iucũditas. Dicturus de locis unde ridicula dicũtur, et ea quæ ſunt in re, & quæ in uerbo, docet nos, ex iiſdẽ locis ferè & ridiculas et graues ſeriasq; ſentẽtias poſſe dici. Multa enim ſunt ridicula aut tẽpore, aut loco, aut perſona, aut aliqua occaſione, quæ aliàs ſeuera eſſe poſſunt. Hoc initio tradit, ne falſo putemus ex uno eodẽq; loco ſemper ridicula duci, & eſſe quoſdã proprios eorũ locos. Ita certe proprij ſunt, ut aliud etiã cõtineãt. Poſſumus enim eaſdẽ ſentẽtias, eadẽ uerba aliò et aliò detorquere, nũc mittere grauiter & honeſte, nũc iacere leuiter & ridicule: ut ſi bono oratori dicas, Magnam in peroratione miſericordiã mouiſti: ſeriũ eſt ac graue. Idẽ ſi malo dicas, cuius peroratio miſerãda uiſa ſit, ſalſum et leue: In honeſtis rebus eſt grauitas, in turpiculis iocus. Idem igitur ſi applicemus ſerijs, ſerium erit: ſi iocularibus, ioculare: uelut in iiſdẽ uerbis et laudare frugi ſeruũ poſſumus, & ſi eſt nequã, iocari. Nero quodã de furace ſeruo dixit: Solus eſt hic ſeruus, cui domi nihil ſit nec obſignatũ, nec occluſum. Significauit illũ adeo furãdi auidũ fuiſſe ut illi neque ſeræ, neque ſigna, neque repagula impedimento fuerint quo minus furaretur. De bono ſeruo idẽ ſi dicatur, honorificũ erit, & laude plenũ. Significabitur illius integritas, et à rebus alienis abſtinentia. His exemplis probatũ eſt, ex eodẽ loco & ſeria & ioca duci poſſe, manentibus iiſdẽ uerbis. Ponentur alia, ut probetur ex iiſdẽ locis & ſeuera & urbana duci, quæ uerba elocutionemq; mutent. Turpiculis.] Turpiculus dicitur, ut leuiculus. Epitheton eſt. Vtitur diminutione, quoniam res planè turpes accuſandæ ſunt grauiter, haud ridendæ. Frugi.] Frugi & nequã contraria ſunt. Si dicitur frugi, qui utilis, induſtrius, laborioſus, ſedulus, & homo bonæ frugis. Nequã, inutilis, ignauus, effuſus, malus. Aliquãdo frugi parcũ ſignificat. hic latius patet, ad alias uirtutes. Neronianũ.] Hoc ridiculum uidetur accepiſſe à Catone, qui multa retulit in ſuos libros, nũc obſcuriora: quia Comici ueteres, Lucilius itẽ, & Cato, unde excerpſit hæc Cicero, deſiderantur. Nerones duo clari fuerunt. C. Claudius Nero Conſul, cũ Marco Liuio Salinatore: T. Claudius Nero cõſul, cũ Marco Seruilio Gemino. An alterum ex illis, an aliũ dicat, ignotũ eſt. Hoc autẽ ſcriptũ uolui, ne quis hiſtoriarũ imperitus referat hoc dictũ uetus ad Neronẽ imperatorẽ, qui Cicerone lõge poſterior uixit. Furace.] Furax ut rapax dicitur. Eiuſmodi uerbalia uergunt in exceſſum, & in malum ſumuntur. Obſignatum.] Dolijs, lagenis, arcis, cellis. Romani ſigna anulo impreſſa figebãt, maxime cũ domeſticis aut nihil aut parũ fidebãt. Id nũc faciũt regij miniſtri, ſi quid intactum eſſe uolunt. Occluſum.] Refer ad.

ſeras,& ſi quid eſt generis eiuſdem . Ex iiſdem locis omnia naſcuntur.] Quo modo ex iiſdem locis omnia naſcuntur? an hoc dicit,ex paucis locis omnes ſententiæ naſcuntur? Sunt.n. pauca genera,quò omnia quæ dicimus referre licet . An uerò uult omnia & ſeuera et ridicula manare ex iiſdẽ locis?Sic mihi uidetur.Nã ſunt figuræ quedã rhetoricæ, quæ cóplectũtur & grauia & hilaria.hoc eſt,cótinent & ſententias graues,et uerba laudabilia in oratione,& arguta facetiarũ ſcómata. Figuras extendi uolo ad omnes habitus & cõfirmationes orationis.Vt ex iiſdem locis & ſeuera & iocantia naſcantur, oſtendit exemplis.Sit locus,ſignũ.Claudicatio ſignũ ſit uulneris,& animi praui.Alij enim claudicant ex uulnere,alij mente.Ducetur ſentẽtia grauis,ut illa de Spurij Caruilij claudicatione. ducetur,lenis,ut illa de Caluini.Spurius Caruilius grauiter claudicabat ex uulnere ob Remp.accepto ob eã cauſam uerecũdãti in publicũ prodire,mater dixit:Quin prodis mi Spuri ut quotieſcũque gradũ facias,toties tibi tuarũ uirtutũ ueniat in mẽtem?Præclare & grauiter mulier dixit apophthegma.Non eſt neque tã præclarũ,neque tam graue,quod Caluino claudicãti Glaucia,ubi eſt,inquit,uetus illud,Num claudicat?at hic claudicat.Hoc quidem dictum nó ut prius ſeriũ,tamen ut illud,ſic hoc à claudicatione ſumptũ eſt.Sũt qui ſcribãt hoc modo: Nũ claudicat?at hic clodicat.Alij ſic.: Non claudicat,ſed clodicat . & ſic interpretãtur: Caluinus etſi claudicat pede.nó tamẽ tã claudicat,quã clodicat,id eſt Clodio fauet.Iſtorũ ſententiæ nó adhibeo fidẽ,quia Cicero cófert exempla duo, quæ nó ſic ſunt ex immutatione literæ,ut ea quæ ſequũtur,ſed ex eo quòd ſignat claudicatio.Præterea immutant codices ſine ratione . Ad hæc quãdo fingitur Cæſar hæc tractauiſſe , eũq; uixit Glaucia homo impurus,ut ait Cicero in oratione pro Rabirio Poſthumo,nullus erat Clodius cui deforme eſſet fauere.Nódum ceperat Remp.P.Clodius,quẽ Milo interemit . Ego igitur ſic interpretor:Glaucia impurus homo cũ uideret Caluinũ pede claudicantẽ,recordatus eſt antiqui prouerbij,quo ueteres utebãtur in hominẽ errantẽ,uel dubiæ fidei: querebãt enim:Nũ claudicat?hoc eſt,cõſtat'ne ſibi,an potius errat,aut uariat?Vbi,inquit Glaucia,eſt uetus illud prouerbiũ,Nũ claudicat? at hic Caluinus claudicat . Ex tranſlatione uerbi & ambiguitate obiecit homini mentis errorẽ,uel dubiã fidẽ . Subijcit alia duo exempla,in quibus ſententiæ natæ ſunt ex eodẽ loco,ex paronomaſia:tamen unum ſeuere & ſerio dictum eſt,alterum ſubridicule.Scipio ſeuere arguens Næuiũ quendã,quid,inquit,hoc Næuio ignauius?Vſus eſt immutatione literæ.Næuus & Næuius habent ſimilitudinem,habent & ignauius et Næuius.Næuius tres habet ſyllabas:cõfer cum tribus poſtremis uerbi ignauius, tantũ una litera e different.Quod ſequitur ridiculũ , in omnibus codicibus quos uidi,deprauatũ mutilatũq; eſt.Sic exiſtimo legendum:Video me à te non cóueniri,ſed circumueniri . Vbi erit uerbi ad literã immutati ſimilitudo,ſi uerbũ cóueniri ſupprimatur?Quidã,igitur animæ grauis & male olentis conueniebat Philippum oratorem facetũ,qui cũ tetro odore premeretur,Video,inquit,me à te non conueniri, ſed circũueniri,id eſt clã opprimi. παρονομασίαι ſunt,Næuius,ignauius:cóueniri, circumueniri.In utroque dicto eſt uerbi ad literã immutati ſimilitudo.Aſſignauit duos locos unde & ſeria et ioca ducuntur.Aſſignat tertiũ,ἀμφίβολον dicitur à Græcis,à Latinis ambiguũ.Ex ambiguo dicta uel argutiſſima , id eſt acutiſſima ac elegãtiſſima putãtur:quia amphibologia trahit animũ in partes uarias,ac ſuſpenſum tenet:qui dũ hæret in ambiguo, miratur acumẽ inuẽtoris, & nodo ſoluto cómẽdat.Mos fuit Romæ in ſolẽnibus cóuiuijs imponi conuiuarũ capitibus coronas. Plinius libro uigeſimoprimo capite tertio:Coronas ſutiles Saliorũ ſacris inuenimus,& ſolẽnes cœnis.Oſtẽdit idẽ hiſtoria de Cleopatra,quæ Antoniũ inuitauit,ut biberẽt coronas.Cũ Aphricanus maior coronam floream ſibi in conuiuio ad caput accómodaret,& ea ſæpius rumperetur,P.Licinius Varus:Noli mirari, inquit,ſi non conuenit:caput enim magnũ eſt.Ambiguum eſt, magnum.aut enim eſt corporeæ quantitatis , aut magnitudinis & amplitudinis animi.Varus intelligi uoluit magnũ caput,in quo magnus animus ſedẽ haberet.Videtur & caput eſſe ambiguũ.nunc enim pars eſt corporis,nunc ſenſus:ut cũ Catilina dicit Antoniũ collegã Ciceronis in conſulatu eſſe ſine capite . Ex ambiguo eſt illud Calui(opinor Cor. Licinium Caluum poetã ſignificari)Satis eſt quod dicit.Caluus cũ audiret oratorem malum,ſterilẽ & ieiunũ,aut hominẽ ineptum,& uerborũ paucorum,iocatus eſt his uerbis:Satis eſt quod dicit. Ambiguum eſt, Satis eſt.aut enim ſatis quod dicit , ad demonſtrandas hominis ineptias,quẽ melius ſit tacere, quàm plura loqui: aut ſatis eſt quod dicit,pro eo quod eſt,ſat copioſum eſt quod dicit.Hoc ridiculũ ita confuſum eſt à quibuſdã per imperitiã,ut Caluus nó tãquã ſalis auctor,ſed is de quo id dictum ſit,eſſe uideatur.Id effecit ſententiæ obſcuritas.Verba Ciceronis ſic accipe : Ex eodẽ genere quod eſt ambiguum,Caluus hoc ridiculum duxit,Satis eſt quod dicit . Parum'ne multa ſunt exempla ad probandum ex iiſdem locis ioca & ſeuera et grauia ſumi?Multa ſanè.Nullum genus eſt ioci,quo non ex eodem ſeuera & grauia ſumãtur. Collegit tandem id quod propoſuerat,Ex iiſdem locis unde ridicula ducũtur,etiã graues ſentẽtias poſſe dici. ATQVE hoc etiã animaduertẽdũ,nó eſſe omnia ridicula faceta, &c.] Facetũ dici poteſt,quidquid eſt decorum,excultum,elegans,gratum,uenuſtum. Sic Horatius Virgilij carmen molle & facetũ eſſe dicit.In ridiculis nihil eſt facetũ,ſi proprie loquamur,quod non idem ſit liberale & decorum. Verum eſt igitur quod ait, nó eſſe omnia ridicula,faceta.Multa ſunt enim ſcurrilia , aut mimica,quæ non debent appellari faceta.Sit igitur alia ridiculorum diuiſio:Ridicula aut ſunt faceta,aut infaceta, & illiberalia.Illiberalium genera ſunt quatuor:unum moroſum , ſuperſtitioſum,ſuſpicioſum,glorioſum,ſtultum. Alterum,mimica geſticulatione deprauatũ.Tertiũ,ore diſtorto concitatũ Quartum,obſcœnũ.In Oratore alia ponit genera quæ uitet orator. Illud admonemus,inquit,ridiculo ſic uſurũ oratorẽ, ut nec nimis frequenti,ne ſcurrile ſit:nec ſubobſcœno,ne mimicum:nec petulans,ne improbum:nec in calamitatem,ne inhumanum : nec in facinus,ne odij locũ riſus occupet: neq; aut ſua pſona, aut iudicum,aut tempore alienum.Hæc enim ad illud indecorũ referuntur.Vitabit etiã quæſita,nec ex tẽpore ficta,ſed domo allata,quæ plerunque ſunt frigida.Parcet & amicitijs,& dignitatibus.uitabit inſanabiles contumelias.tantummodo aduerſarios figet,nec eos tamẽ ſemper,nec omnes,nec omni modo.Vides aperte,quæ ſint ridicula uitioſa.Hic enumerat etiãtũ,quæ ſuapte natura,non ſunt faceta , tametſi maxime ridẽtur.Inhumana,odioſa,aliena,excogitata , & quæ lædunt eos quos nó oportet,parũ aut nihil ridentur.Sanniones,inquit Nonius Marcellus,dicuntur à ſanijs,qui ſunt in dictis fatui,et in motibus,& in ſcenis:quos μωροὺς uocant Græci. Terentius in Eunucho:Solus ſannio ſeruat domum.Sanniones dicit Cicero , qui ore,uultu,imitãdis moribus,uoce,denique corpore ridẽtur ipſo:qui ſi laudãtur,nó ut orator, ſed ut mimus & morio laudãtur.Tales ſunt apud nos moriones illi,qui leuibus comœdijs aut mimis Gallicis potius adhibẽtur.Salſos uocare poſſis,facetis nó poſſis.Os & uultus differũt.Os carne,ſanguine,uenis,arterijs,neruisq; cõſtat:oculos,naſum,genas,mentũ cótinet.Vultus in re eſt,indiciũ quoddã animi motus. Primũ genus nó eſt noſtrũ.] Noſtrũ dicit oratorium . Moroſum,&c.] Hæc ſunt ſannionũ ridicula. Suſtinẽt enim perſonas eorum qui mores duros ſequũtur & agreſtes, qualis eſt Demea apud Terentiũ:qui nimia religione & uano decorũ metu laborant,cuiuſmodi ferè ſunt mulierculæ:qui nihil,non ſuſpicãtur,ut ſenes:

qui

qui gloriã auide captant, ut Traſo Terẽtianus: qui ſtulti ſunt, ut Phædria. Huiuſcemodi perſonas non ſuſtinebit orator, ſed agitabit. Suſtinere eſt, agere & imitari: agitare uero, faceto aliquo dicto aut lepida narratione perſtringere. Alterũ genus.] Secundum genus ſic diſſidet à primo. In primo naturæ ridentur ipſæ, cum quis imitatur eas uoce, geſtuq;. In ſecundo non ipſæ naturæ, ſed imitatio tantum ridetur: ut cum quis uel regem, uel iudicem, uel oratorem bonũ ridicule imitatur. Hic duplex imitatio eſt: una modica atque ingenua, qualis illa Craſſi cum diceret, Oro te per tuam nobilitatem, per ueſtram familiam, per tuas ſtatuas. Altera mimica ac hiſtrionica, qua non utetur orator. Alterum igitur genus eſt imitationẽ, nõ deformitate naturæ admodum ridiculũ. Sed nobis oratoribus tãtũ licet furtim, id eſt modice & occulte, ſi quando licet, & curſim breuiterq; facta dictaq; imitari. Alterum genus imitandi mimicum minime eſt liberale, quamobrem non decet nos. Tertium genus eſt oris deprauatio, id eſt cõtortio: quæ uel frontẽ, uel oculos, uel nares, uel labra deflectit in prauũ. Hoc genus differt à ſecundo. Hic enim unius oris eſt deprauatio, in ſecundo geſticulatio etiam reliquarum partium. Quartum, obſcœnitas: quæ pudenda uel loquitur, uel imitatur. Hæc non ſolũ non foro digna, ubi grauitas eſſe debet ac ſeueritas, ſed uix conuiuio liberorum, ubi liberior eſt licentia. Conuiuium liberorum dicit, ut excludat conuiuiũ ſeruorũ, quod ſæpe ſcurrilitate & obſcœnitate inquinatur. Detractis igitur tot rebus.] Repetit ſuperiorem diuiſionem, & præceptũ dat quo ſciamus, quæ facetiæ poſitæ ſint in re, quæq; uerbo conſtent. Id quale ſit, ſatis eſt à nobis explicatũ. AMBIGVA ſunt in primis acuta, atque in uerbo poſita, non in re, &c.] Aſſignat locos unde ridicula eruuntur. Primus eſt, ἀμφιβολογία, id eſt ambiguum: & ideo forte primus, quia ambigua ſunt in primis acuta. Nã ingenioſi uidetur, uim uerbi in aliud atque cæteri accipiãt, poſſe ducere. Ambigua ſunt in uerbo poſita, non in re, propterea quòd ſi uerbum mutaueris, nõ permanebit id quod prius erat facetũ. Cum dicimus ambigua eſſe in primis acuta, ne ſic interpretare, ambigua maxime riſum mouere: nõ enim omnia quæ ſunt acuta, riſum mouent: ſed ea eſſe quæ maxime acumẽ dicentis oſtendant. Sunt enim illis multa quæ belle et literate, id eſt eleganter & docte coniecta laudantur. Id quale ſit, demonſtrat exemplo: Quidam Titius pila ſtudioſe ludebat, et idẽ ſimulacra deorum poſita uel pro foribus ædium ſacrarũ, uel in cõpitis & triuijs, noctu frangere putabatur. Cum gregales, id eſt colluſores ij qui in eundẽ quaſi gregem conuenire ſoliti eſſent, eum in campum Martium, ubi iuuẽtus exercebatur, nõueniſſe requirerent, excuſauit Veſpa Terentius, quòd eum brachiũ fregiſſe diceret. Luſit in ambiguitate. Nam poteſt brachium intelligi Titij, poteſt & ſigni ſacri, quò mentem retulit Veſpa. Locus hic oſtendit iuuenes in Campo Martio pila ludere cõſueuiſſe, uel ad hoc tecto poſito, uel alio quouis modo. Nec modus eſt unus. Videmus enim in pratis cribro poſito pilam à ruſticis exerceri, & paganicam iactari, follemq; pugillatorũ trudi: eiuſmodi ludos exercuiſſe Romanos ſignificat Martialis. Quod ſequitur Aphricani dicterium, quidam interpretari uoluerũt, & ad obſcœnitatem turpitudinemq; retulerunt. Satius eſſe duxerunt effutire nugas aniles, quàm ſe neſcire quod neſcirent confiteri: quaſi uero turpe ſit ignorare, quod non culpa tua, ſed temporum iniuria ignores. Si Lucilij ſatyræ extarent, non eſſet difficile rem uidere, quam Cicero tanquam notã attigit, non explicauit. Perierunt uel caſu, uel maiorum negligẽtia. quid facias? unde ſumas notionem? diuinabis'ne, & incerta pro certis habebis? Tanti'ne tibi eſt uerſiculus maxime ridiculus, ut propter illum impudentiam tuam atque temeritatem uendites? Nõ placet mihi temere augurari: & ſi placeret, nõ referrẽ ad obſcœnitatẽ, quia nec obſcœne loqueretur Africanus, nec obſcœna inter faceta collocaret Cicero. Dicerẽ potius exortas fuiſſe rixas inter Decium & quendã cognomẽto Nuculã. Decium multis uerbis acerbis illuſiſſe Nuculæ: tum Aphricanũ dixiſſe, Quid Decius Nuculam exagitat? & conuerſum ad Decium interrogaſſe, & terruiſſe. An uis hunc hominem cõfixũ facere? Sic uſum eſſe ambiguo, quia confixum facimus, id eſt configimus ſermone, cõfigimus mucrone, aut alia re. De ſermone auctor eſt Cicero Philip. duodecima: Meminerant eius ſententijs confixum Antonium. Confixum facere pro cõfigere ſic dicemus, ut Plautus: Quo modo me expeditum ex impedito faciam? Dicerem, inquam, aliquid tale, ſi luberet ſomniare, & nihil affirmarem, quod me fugeret incertum. In ambiguo iocatus eſt Granius ille ſcurra Craſſi amicus, de quo ſupra facta eſt mentio. Quidã laudibus ferebatur ut magni pretij uir, aut certe Granio præcone uel homo uel res uenierat in auctione. Hoc enim eſt officium præconum, res proclamare uenales. cũ magnũ pretium uideretur, dixit Granius, Nõ eſt ſex tãtis. Hoc uerbum ſi cõiunctè pronunciatur, ſignificat ſextã partẽ aſſis, id eſt uncias duas, quod in re pecuniaria minimum eſt. ſi ſeparate, ſignat ſex tantæ magnitudinis & bonitatis, quanta illud eſt de quo agitur. Vendas igitur ſeruum pretio ſummo: nõ eſt ſex tantis, id eſt non æqui paratur ſex alijs eiuſdẽ pretij atque momenti. Granius hic fuit dicax. Ridiculum enim acutum & breue, dicacitas ab antiquis uocabatur. Si quæritis, id eſt ſi ſcire uultis, ſi qua dubitatio ſuboritur, is qui appellatur dicax, hoc genere ambiguo et breui maxime excellit. Sed alia ridicula ex alijs deſumpta locis, maiores mouent riſus. Ambiguũ potius admirationem quàm riſum mouet. Ambiguum nunc ſimplex eſt nunc cum alio genere mixtum. Simplex minores mouet riſus, cõmixtum maiores. Cum ambiguo miſcetur interdũ τὸ ἀπροσδόκητον, id eſt inexpectatum: quod tum accidit, cum aliud expectatur, aliud dicitur: qui quidẽ error non alijs modo, ſed etiã nobiſmetipſis riſum mouet. Næuius poeta comicus, qui etiã de bello Punico poema reliquit, refert hominem obæratum, et ære alieno oppreſſum, uocatũ eſſe in ius à creditore, non fuiſſe ſoluendo. Itaque lege duodecim tabularũ creditori addictũ fuiſſe, id eſt damnatum ad ſeruiendũ fœneratori, donec illi omne debitum perſoluiſſet. Cum duceretur in nexorum ſeruitutẽ, occurriſſe quendam non inurbanum, interrogaſſe tanquã miſericordia motus fuiſſet, quanti addictus eſſet, id eſt quãta pecunia deberetur propter quam damnatus eſſe in tẽporalẽ ſeruitutẽ, reſpõdiſſe ductores, addictum eſſe pretio mille ſeſtertium nummum: ſperaſſe eos illum percõtatore ſatiſdaturum iudicatũ ſolui: non ſatiſdediſſe, neque pecuniam numeraſſe, ſed eluſiſſe his uerbis: Nihil addo, ducas licet. Ambigue dixit, nihil addo. aut enim nihil addo ad ſummam pecuniæ, aut nihil addo uerborum: Præter omnium expectationẽ ſubiecit illud, Ducas licet. Expectabant enim ut addicti miſertus eriperet illum à ſeruitute. Sic mixtũ genus eſt ἐξ ἀμφιβολίας καὶ ἀπροσδοκήτου. Inopinatum aliquando ab aduerſario arripitur in altercatione, tumq; fit uenuſtiſſimum: quia repentinæ inuentiones plus habent admirationis. Philippus inuectus in cauſam principum Catulo obſtrepẽti, Quid, inquit, latras? Catulus arripuit hoc uerbum, latras, & ad canes referens, Furem, inquit, uideo. Non eſt hoc ridiculi mixtũ, ſed ponitur à Cæſare, quia proximè loquebatur de inexpectatis et nec opinatis, quæ cũ ambiguo aliquãdo miſcentur. Vt reuertatur ad ambiguũ, docet plura eſſe ambigui genera, de qbus eſt doctrina quædã ſubtilior dialectica, quæ diſtinguit multiplex, & euoluit ambiguitates: unde ſophiſmata, paralogiſmi, elenchiq; naſcuntur. De elenchis & ambiguis Ariſtoteles multa in logica, plura in libris alijs qui nobis exciderunt: ubi ſubtilior eſt diſputatio, quàm in rhetorũ libris. In tanta ambiguorum multitudine (nullum enim ferè uerbũ eſt, quod nõ in duos plures'ue ſignificatus trahi poſſit) attende=

re & aucupari uerba oportebit. Vt aucupes retia tendunt, & aucupantur eas aues, quæ ſunt pretij maioris, deteriores negligunt, ſic ambigua frigida quæ aucupãtur ſcurræ, negliget orator: nõ arceſſet, id eſt nõ petet remota: quæ ſe offerent permulta acute dicet. ALTERVM genus eſt, quod habet paruam uerbi immutationem, &c.] Hoc genus eſt tertium, ſed quoniam inexpectatum miſcuit cum ambiguo, παρονομασίαν, id eſt nominum ſimilitudinem, fecit alterum genus, quo, ne tibi leue ac puerile uideatur, uſus eſt uir ampliſſimus Cato. Marcus Fuluius cognomento Nobilior Abracienſes cum uiciſſet, & crudeliter diripuiſſet, accuſatus eſt, & inter alia crimina illi obiectũ tanquam nouum quiddam, ꝙ Ennium poetam ſecum duxiſſet. Teſtis eſt Cicero in Tuſc. Fuluium à Catone uituperatum, quòd in prouinciam poetas ſecum duxiſſet. Cum igitur altercarentur M. Cato & Fuluius, dixit Fuluium Cato non eſſe nobiliorem, ſed mobiliorem. Mutauit nominis literam primam, & hinc duxit illudendi materiam. Idem Cato cum cuidã dixiſſet, Eamus deambulatum, & ille tanquam reprenderet Catonem, qui fruſtra diceret deambulatũ, cum ſatis eſſet, ambulatũ obieciſſet quid opus fuiſſet de? Immo uero, inquit, ꝗd opus fuit te? iocatus eſt in paronomaſia, & indicauit hominis uanitatem. Idẽ multos habuit inimicos et uituperatores adeo, ut quinquagies in ius ſit uocatus, teſte Plutarcho. Quendam illorum grauiter perſtrinxit his uerbis: Qui te corruptior, ſi tu & aduerſus & auerſus impudicus es? ſignificauit illum & alijs inferre ſtuprum, & ab alijs pati more cinædorum. Nec te moueat obſcenitas indigna liberali ioco. non enim iocabatur Cato cum diceret hæc, ſed qui audierunt figuram cecidiſſe iucunde, ceperunt uoluptatem. Aduerſus & auerſus re multũ differũt: una tantum litera diſſident. In uerbis non in re hoc dictum facetũ eſt.

Quartus eſt locus ἐτυμολογία, hoc eſt interpretatio nominis. Hic ut reliqui omnes & ad ſerium & ad iocũ conuerti poteſt: quapropter ſubijcit hæc uerba, Cum ad ridiculũ cõuertas quãobrem ita quis uocetur. Poſſis enim honorifice nomen interpretari, ut ſi dicas uirum fortem & ſtrenuum futurum accepiſſe nomen Philippi. Ridiculum Cæſaris ſic habet: Quidam nomine Nũmius factus erat diuiſor, id eſt magiſter curiæ, qui pecuniã candidatorum diſtribueret tribulibus. Solebant enim magiſtratuum petitores corrumpere ſuffragia, & tribubus promittere pecuniã, quam deponebant apud diuiſores & ſequeſtres. Aſconius. Vtrum legitimos habent omnes tribus diuiſores ſuos? quos Plautus magiſtros curiarum in Aulularia uocat, his uerbis: Nã noſter noſtræ quid eſt magiſter curiæ. Diuidere argenti nũmos dicit in uiros, an diuiſores criminis nomen eſt? Cæſar itaque Nũmio, Quemadmodum, inquit, Neoptolemus ad Troiam, ſic tu in campo Martio, ubi comitia ad creandos magiſtratus habentur, nomẽ inueniſti. Pyrrhus Achillis filius in caſtris Græcorum ad Troiam dictus eſt Neoptolemus, ꝙ iuuenis admodum ueniſſet ad bellum. Nũmius ſic dici potuit, quòd nummos tribubus in campo diuideret. Eſt autem deformitas quædam, quoniam male audiebãt diuiſores, ut adminiſtri corruptionis. Nummius & Numius dicitur, ut nummus & numus. Quartus ridiculorum locus, uerſus eſt interpoſitus facete. Verſus aut fit à dicente, aut ab alio ſumitur. Si ab alio ſumitur, aut ut eſt citatur, aut paululum immutatus. Item uel totus ducitur in iocũ, uel pars eius. Nihil iſtorum eſt, quod non aliquando fiat urbane. M. Scaurus Reipublicæ regendæ ſcientiſſimus, atque maximæ auctoritatis orator, in quadam cauſa pro ſeueritate ſua excãdeſcebat et ſtomachabatur. Patronus aduerſæ partis Statius, ut hominẽ reprimeret, iocabundus adduxit in medium duos octonarios uerſus ex poeta comico:

Tacete, ꝗd hoc clamoris eſt? Quibus nec pater nec mater ſit,
Tanta confidentia eſt iſt? auferte iſthanc nunc ſuperbiam.

Poeta in alium ſenſum cecinit, Statius in hunc modũ detorſit, Tace Scaure, quid graui contentione clamitas? quid tanta confidentia es? obſcurus es genere adeo, ut nec patrem nec matrem honeſte nominare poſſis. Depone igitur iſtã tuam ſuperbiam. Nam M. Aemylij Scauri pater quamuis patricius eſſet, tamen ob paupertatem carbonariam exercuerat. Spurij proprie dicuntur non habere patrem. non quòd non habeant, ſed quòd habeant incertum. Comicus dixit eos non habere neque patrem neque matrem, qui nati eſſent adeo obſcuris parentibus, ut illos nemo de populo cognoſceret: & in eum ſenſum locutus eſt Statius iſte. Ex Aemylio Scauro dicebatur eſſe nata lex Craſſi de ciuitate, ſiue quòd illi Scaurus perſuaſiſſet ut eã legẽ ferret in utilitatẽ Reipublicæ, ſiue quòd Craſſus ægre ferret ſummũ uirum Aemyliũ Scaurum ab homine exquilino Vario Hiſpano uexatum fuiſſe. Legem tulit Craſſus & Mutius Scæuola de ciuibus regundis, qua iubetur ut omnes exquilini & externi redigantur in ius ſuæ ciuitatis. Lex à latoribus appellatur Licinia & Munia. Verba Cæſaris explica ſic. Scauro ſtomachãti, id eſt excandeſcenti, Statius dixit: Tacete, & quæ ſequuntur. ex quo Scaurò nonnulli tuam legem de ciuitate natam Craſſe dicunt. Duæ literæ St, poſitæ ante uerſus, Statium ſignificant, atque ſcriptæ ſunt, quia uerba de alia re fuerant interiecta. Veniamus ad aliud exemplum. Celius, non ille pro quo Cicero dixit orationem, ſed pater eius, ut opinor, aut alius quidam productus teſtis in Antonij litigator, qui contra legẽ pecuniam accepiſſe dicebatur, confirmauit acceptã eſſe pecuniã, & à ſe profectam. Habebat enim filium delicatiorẽ, id eſt uoluptatibus obſequentiorem, qui argentũ extorſerat ſeni. Cum diſcederet teſtis qui reum læſiſſe uidebatur, Antonius opportune ad eleuandum ſenis teſtimonium uſurpauit hunc ſenariũ uerſum, quem fecit ipſe alludens ad Terentij Phormionẽ:

Sentin ſenem eſſe tactum triginta minis?

Id ad cauſam utile fuit. uiſus eſt enim Celius non tam teſtimonium dicere, quàm de ſuis incommodis queri. In Celio teſte refutando ad cauſam quam ſuſceperas Antoni, utile fuit tuum illud ridiculum poſitum in uerſu. cum Celius à ſe pecuniã profectam diceret teſtis, quæ ad reum perueniſſet, & haberet filium delicatiorem, qualis fuit Celius Ciceronis auditor, abeunte iam illo à ſubſellijs uerſum protuliſti, Satin' &c. Quemadmodum uerſus poetarum aliquãdo belle citantur, ita quoque prouerbia loco dicta pariunt uoluptatẽ. Prouerbium Cicero notat illo tẽpore notiſſimum, nunc autem perobſcurũ: de quo uir ætate noſtra doctiſſimus in adagijs ſuis noluit proferre ſententiam. Videbat enim orationem imperfectã, ex qua ſententiam perfectam animus nõ eliceret. Omnibonus, homo indoctus, impudens, audax, omnia interpretatur, id eſt omnia cõfundit, ut omnimalus ſomniator. Eius ineptias refutare nolui, ne fruſtra tererem tempus. Illi ne temere credito. De re præſenti non habeo certam ſententiam: quæ mea ſit coniectura, licet explicare. Horatius ſatyra prima canit uti prouerbium, Aſellum nũquam poſſe curſum doceri. quando enim accedet ad equi celeritatem? Veriſimile eſt & ueteres eodem uſos eſſe prouerbio, & illud uerſiculo comprehendiſſe, cuius eſt hoc initium, Agas aſellum. quem poteris hoc modo perficere:

Ages aſellum, curſum non docebitur.

Cum uerſus omnibus literatis notus eſſet, non integrũ poſuit. Sic ſolet fragmenta carminis Enniani tãtummodo notare. ſignificauit rem breuiter, uerba faciẽs apud doctos. Si ſic habet res, facile eſt explicare Ciceronem. Quidam cognomento Aſellus, ut bonus miles & dux eſſe uideretur, omnes prouincias pop. Romani ſtipendia merentem, hoc eſt, ſub imperatorum ſtipendijs militãsẽ ſe peragraſſe gloriabatur. Scipio qui intelligeret hominis mẽdaciũ, quò ſalſius id refutaret, alludẽs ad nomẽ, Agas, inquit, aſellum: curſum non docebitur. Sic accipit auditor, Cum ſis aſellus tardior, tot prouincias populi Romani bello

peragrare

peragrare nó potuiſti. Agere aſellũ, eſt aſinum ducere uel agitare. Sic dicimus agere iumentũ. Inde eſt actus ille iuriſperitorum, qui inter ſeruitutes prædiorum ponitur. ESTetiã in uerbo poſitum non inſulſum genus ex eo, &c.] Quæ poſita ſunt quatuor facetiarũ genera, mutatis uerbis nó poſſunt retinere eandem uenuſtatem. Eſt etiã quintum genus in uerbo non inſulſum & iniucundũ, cum ad uerbum non ad ſententiã rem accipere uideris, hoc eſt, cum diſſimulas te nó in totã ſententiã animum uertiſſe, ſed pauca tantum uerba conſideraſſe. Hoc genere iã ludebãt ueteres illi adeo, ut mimus nomine Tutor in eo totus ſit. Tutor eſt nomẽ mimi poetæ, aut certe nomẽ cuiuſdã carminis mimici, et inſcriptio libelli de Tutorũ moribus facti. Qui de poeta nomine Tutore facit mentionem, non reperi: quamobrem in alterum ſum propenſior. Ex mimico poemate magnã exẽplorum uim excipere poſſet, ſi res ipſa pateretur. non patitur. hic.n. non mimica etiam oppido, id eſt ualde ridicula, tractãtur, ſed oratoria. Ergo genus illud ridiculi non totum explicat, ſed tantum notat.i. breuiter ſignat. Notat, inquã, non dicto mimico, ſed inſigni & noto ueſtigio facundiæ liberalis. Cum Craſſum interrogaſſet quidam, Nõ tibi moleſtus ſum futurus, ſi ad te bene ante lucẽ uenero? Moleſtus, inquit, nó eris. Tũ ille, Iubebis igitur te uel à me uel à tuis ſuſcitari. Hic Craſſus ac ſi non uniuerſam rem animo concepiſſet, ſed tantum hæc uerba audiſſet, Nõ tibi moleſtus ſum futurus, Tu certe, inquit, negaras te moleſtũ futurũ. Bene ante, multo ante. Habebis orationem bene longam.i. ualde longam. Inquiſti notandum uerbum. M. Scipio Maluginenſis ex centuria ſua renunciabat L. Manlium Acidinum conſulẽ. Acidinum tantum nominabat præco, ſiue quod ignoraret hoc nomen, ſiue quod prænomen & nomen exprimi uellet. Dic, inquit, de Manlio. Maluginenſis quaſi non intellexiſſet quid præco ſibi uellet, Virum bonum, inquit, egregiumq́; ciuem eſſe arbitror. De L. Manlio Acidino Liuius Decade quarta, lib. 10. Seruius Tullius Rex populum R. ex ætate, ordine, cenſu, diſtribuit in ſex claſſes: ſingulas earum in aliquot centurias: ut certa lex eſſet in cenſu, in armis, in comitijs. Cum centuriata comitia habebantur, prodibant in campum Martium claſſes: illic partiebãtur in centurias, ut centuriatim colligerentur ſuffragia. Quibus collectis præfecti centuriarũ conueniebant ad eũ qui comitia habebat, renũciabantq́;, hoc eſt declarabãt ſinguli, quid cẽturiæ ſuæ uiſum eſſet. Tũ præco ut uniuerſus populus audiret, proclamabat renunciationẽ. Renunciare conſulẽ, declarare lectum eſſe conſulem. Cic. pro lege Manilia: Nam cum propter dilationẽ comitiorũ ter prætor primus centurijs cũctis renũciatus ſum, facile intellexi Quirites et quid de me iudicaretis, & quid alijs præſcriberetis. Cẽſorius Cato grandæuus puellã Salonij Scribæ filiam duxi uxorem, quæ cum nimium infra Catonis & ætatẽ & dignitatem eſſe uideretur, multis ridẽdi materiã dedit. De hac locutum fuiſſe L. Porciũ Naſicã exiſtimo. Interrogauit Catonem, Ex animi tui ſententia tu uxorẽ habes? hoc eſt, Eſt'ne tibi talis uxor, qualem eſſe uis? Cato qui ſciret illud coniugiũ neque filio ſuo, neque Porcio Naſicæ probari, nó directo ad ſententiã reſpondit, ſed uerba repetiuit, Non hercule ex animi tui ſententia. Expectabat Naſica ut diceret, Habeo uxorem ex animi mei ſententia, uel nó: quia ipſe interrogaſſet, habes ex tui animi ſententia? retulit, Nõ habeo ex tui animi ſentẽtia. Huiuſmodi dicta aut frigida ſunt, aut ſalſa. Frigida, ſi non fallitur expectatio: ſalſa, cum aliud eſt expectatum. Natura.n. nos noſter delectat error, ex quo cũ quaſi decepti ſumus expectatione, ridemus. Si quis igitur fefellit noſtrã expectationẽ, in riſum concitamur. ſi fallere uoluit, non fefellit: nihil mouemur, ideoq́; frigeſcit eius oratio. Sextũ genus eſt eorũ quæ ex immutata oratione ducũtur, aut ex unius uerbi trãſlatione, aut ex inuerſióe uerborum. Immutata oratio dicitur ἀλληγορία, quæ eſt perpetua methaphora. Perpetuã dico, quæ non in uno tantũ uerbo poſita eſt, ſed in oratione tota, ut, Magnum tranauimus æquor, pro eo qđ eſt, multa diſputãdo cófecimus. Vnius uerbi trãſlatio, μεταφορὰ dicitur à Græcis, ut flumen pro copia tracta. Inuerſio eſt cum relicta parte orationis aliud reponitur, cæteræ particulæ ſeruãtur. De allegoria ſit hoc exẽplũ: M. Pinnarius Ruſca legem ferebat annalẽ, qua lege cauetur, ne quis magiſtratũ pop. R. gerat antequam annos lege conſtitutos ſit conſecutus. de qua Cic. Phil. 5. Legibus.n. annalibus enim grandiorem ætatem ad conſulatum conſtituebant, adoleſcentiæ temeritatem uerebantur. M. Seruilius in gratiam iuniorũ, ſi quos bonũ eſſet ante annos capere magiſtratum, legẽ diſſuadebat. Dic mihi, inquit, M. Pinnari, nũ ſi contra te dixero, mihi male dicturus es, ut cæteris legis tuæ diſſuaſoribus feciſti? Vt ſementẽ feceris, ita metes, inquit. Sũpta eſt allegoria ab agricolis, qui ſicuti ſementẽ fecerunt.i. ſemina terræ cómiſerunt, ita & metunt, niſi aliunde acciderit calamitas. Tranſtulit ad ſignificandũ, auditurum aduerſarium bene, ſi bene dixerit. male uero, ſi prior læſerit. Tranſlationis exẽplum ſic habet. Mos erat, ut ante diximus, ut ducibus Romanis ſtatuæ in urbe atque in prouincijs ponerẽtur: quẽ ſecuti Corinthij, multas imperatoribus in loco urbis ſuæ publico erexerũt. ij quò Scipioni maiori uiro fortiſſimo & impatori celeberrimo gratificarentur, ſtatuã illi pollicebãtur eo loco, ubi aliorũ eſſent imperatorũ. Scipio qui nó magnifaceret eſſe in grege & numero, quoniã exiſtimauerat egregios uiros & eximios ſingulari honore decorãdos, turmales ſtatuas dixit diſplicere. Statuæ turmales proprie dicũtur et trãſlate. proprie dictæ ſunt ſtatuæ equeſtres. Nã turmæ ſunt equitũ, non peditũ. Improprie & trãſlatitiæ dicũtur gregales, et in turba collocatæ, cuiuſmodi uó expetebat Scipio. Trãſeamus ad inuerſionẽ. Gratidianus et Aculeio litigabãt apud M. Perpennã iudicem. Craſſus pro Aculeone, L. Heluius Lamia deformis pro Gratidiano dicebat. cũ interpellaret odioſe Lamia, & ſe nó audiri grauiter ferret, Audiamus, inquit, pulchellum puerũ, Craſſus. Arriſit corona adironiã iocantis, qui deformẽ corpore pulchellum, utrum añt puerum propter ætatis mollem pulchritudinem dixiſſet. Non potui mihi, inquit Lamia, formã ipſe fingere: ingeniũ potui. Quod mali natura dedit, nobis uó debet uitio dari. Quod negligẽtia noſtra incultũ ſqualidumq́; eſt, ut ingenium, merito probro datur. Tũ Craſſus quaſi depulſus à priore dicto, uerba inuertit, Audiamus, inquit, diſertum. Arriſum eſt uehemẽtius. SVNT etiã illa uenuſta, ut in grauibus ſententijs, ſic in facetijs, &c.] Septimum genus eſt contrariorum, quæ quidem ſunt uenuſta, ut in grauibus ſententijs, ſic in facetijs. Quòd grauia ſint antitheta, declarãt oratores in figuris et cóformationibus orationis. Vt illa ſint in facetijs, paulo ante demonſtratum eſt, cum diceretur, grauium et iocorum unã eſſe rõnem, unum eundemq́; locum: quamuis alia eſſet materia ioci, alia ſeueritatis. Materia ſeueritatis, res eſt honeſta: ioci, turpicula. Relata cótrarie late patẽt. Extẽduntur.n. ad omnia antitheta, quorũ ſpecies undecim facit Quintil. lib. 9. Repetes ex illo, ut hæc de qbus uũc agitur, tibi ſint apriora, uéq́; cognoſcas quãto orationi ſint ornamẽto uerba relata contrarie. De cótrouerſia Serg. Galbæ, et L. Scribonij Libonis, hæc Cic. in Bruto: Quæ quidẽ uis (de ui Galbæ in orando loquitur) tum maxime cognita eſt, cũ Luſitanis à Sergio Galba prætore, contra interpoſitam, ut exiſtimabatur, fidẽ interfectis, L. Libone trib. pl. populum incitante, & rogationẽ in Galbam priuilegij ſimilem ferente, ſumma ſenectute (ut ante dixi) M. Cato legem ſuadens, in Galbam multa dixit: quam orationẽ in Origines ſuas retulit, paucis ante quàm mortuus eſt an diebus an mẽſibus? Tũ igitur recuſans Galba pro ſeſe, & populi Romani

fidem implorans,cũ ſuos pueros, tum C.Galli etiã filium flens cõmendabat,& que ſequuntur.Ibidem: Atque etiam ipſum Libonẽ non infantẽ uideo fuiſſe, ut ex orationibus eius intelligi poteſt.De hac re diximus primo commentario.Scribonius ante uocauerat Galbã in iudicium.Ille uero ſibi metuens,accuſatori iudices familiares ſuos ferebat, hoc eſt legebat ſibi iudices,familiares,quos offerebat Scribonia,ut illos admitteret, qui reijciẽdi poteſtatẽ haberet.Tũ Libo,Quando tandẽ Galba de triclinio tuo exibis? Cũ tu,inquit,de cubiculo alieno.Obiecit ille gulã,cuius ſocios uidebat ferri iudices:hic aũt adulteriũ.Tricliniũ ad conuiuiũ, cubiculũ ad ſomni quietem pertinet.Relata contrarie.i.ex aduerſo, ſunt hæc,Ex triclinio tuo, ex cubiculo alieno. Eſt.n. ſimilis caſus in diſſimili ſententia, quinta ſpecies cõtrapoſitorum,apud Quintil. Antithetis uſus eſt Glaucia in Metellum.Cn.Apuleius Saturninus trib.pl.ſeditioſus ac turbulentus,cum legem agrariam per uim tuliſſet, Metello Numidico,eo q in eam minime iuraſſet,diem dixit. qui cum à bonis ciuibus defenderetur ne cauſa malorum certaminum eſſet,in uoluntariũ exilium Rhodum profectus eſt. Hæc ex Floro.Qui defendebant Metellum,& uim parabant, cõueniebant in palatium,conſuleſq; uocabãt aduerſus Saturninum et Glauciã pratorem ſocium eiuſdem furoris.Quamobrem Glaucia homo dicax & impurus,& tũ infeſtus Metello,uillã,inquit,in Tyburte habes,chortẽ in palatio. Chortem dixit,ut cohortẽ,pro multitudine eorum qui conueniebant in unum,quò Metellum tuerentur. Eſt aũt chors ſpatium intra uillæ maceriẽ. Varro de re ruſtica: Chortes in fundo magno duæ aptiores, una ut interius cõpluuium habeat latum, ubi aqua ſaliat. Chors exterior,crebro opta ſtramẽtis & paleis,cõculcata pedibus pecudum, fit miniſtra fundo,ut ſit ex ea qd euehatur.Chortem barbari curiã uocant. A' chorte dicta eſt cohors,quæ eſt decima pars legionis,et aliquãdo incerta multitudo.Vſus eſt Glaucia trãslatione. Tranſtulit enim chortem uillicã ad ſignificandum hominum cohortẽ,ut ſit ſenſus:Qui uillas habent,in illis habẽt chortes,in quibus aues & pecudes alunt. Tu uero uillã in agro Tyburte,hoc eſt,in agro qui eſt ad oppidum Tybur,habes: chortẽ Romæ in palatio.Sunt hæc antitheta,quoniã uillæ chors, Tyburti palatium redditũ eſt. bina igitur(ut uerbis utar Quintiliani) binis oppoſita ſunt.

RERVM plura ſunt,eáq; magis,ut dixi ante,ridẽtur,in quibus,&c.] Facetiæ aut in re,aut in uerbo poſitæ ſunt. Facetias in uerbo redegit in genera ſeptẽ. Rerum genera plura eſſe dicit. Primum genus facit lepidã narrationem,quoniã ea magis ridẽtur,in quibus eſt narratio,diutius tenent auditorẽ, et ad uarios ducunt exitus,ac maius oſtẽdunt ingenium dicẽtis.Sed ut ea res eſt perfaceta,ita ſanè difficilis. Exprimenda ſunt.n.et ponenda ante oculos ea quæ uideantur.i. quæ quiſque facile intelligat et admittat,& ueriſimilia,hoc eſt probabilia.Narrationis.n.propriũ eſt exponere ueriſimilia,& quoad fieri poteſt,illa ponere ante oculos,ut non audiri modo,ſed etiã fieri gerią; uideãtur.Exprimenda ſunt etiam ſubturpia, id eſt aliquantulum deformia:quoniam hæc propria eſt ridiculi materia. Talia inuenire,& aperte ac dilucide exponere facile non eſt.Multo facilius occaſione data,breue quiddã ſalſe dicere.Generis huius exemplum ante poſuit illud Craſſi de Memmio,quem brachium Largij morſu laceraſſe dicebat:& illud eiuſdẽ de luxuria Bruti. Ad hoc genus aſcribuntur narrationes apologorum,qbus aliquãdo in iudicijs uſi ſunt oratores diſertiſſimi uel ad probãdos mores,uel ad animos recreandos.Argumẽto eſſe poteſt id quod præcipit is qui rhetorica ad Heren. ſcripſit.Si iudices,inquit,defeſſi erunt audiẽdo, ab aliqua re quæ riſum mouere poſſit,exordiemur,ab apologo,à fabula uerisimili,imitatiõe,deprauatione,inuerſione,ambiguo, ſuſpicione,irriſione,ſtultitia,exuſpatione,collatione,adiectiõe, abiectione literarũ:mutatione præterea,expectatione,ſimilitudine,nouitate,hiſtoria,uerſu,aut ab alicuius interpellatione,aut arriſione. Hæc aſcribenda eſſe duxit,quoniã breuiter enumerat omnia ferè genera facetiarũ, quæ in hoc lib. Cic. tractauit: ut nemini dubiũ ſit,quin ex eodẽ hauſerit fonte. Apologi dicũtur fabulæ,in quibus beſtiæ loqui finguntur, ut quas inueniſſe dicitur Aeſopus.Poſſis & omnes fabulas apologos nominare. Narrationes apologorũ multũ ſunt apud Horatiũ uenuſtæ,ut illa de Leone & Vulpe, et illa de mure domeſtico et agreſti.Paucas ſuis orationibus inſcripſerunt oratores,credo ne leue eſſe uideretur opus.Grauior eſt hiſtoria,quã obrem ſæpius aliquid ex ea ducitur ad iocãdum,ut cum Sextus Titius ſe Caſſandrã eſſe diceret: multos,inquit Antonius, poſſum tuos Aiaces Oileos nominare. Caſſandra Priami filia fuit uates.Virg.2.lib.Aeneid.

Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
Ora dei iuſſu, non unquam credita Teucris.

Aiax Oileus illam cõſtuprauerat in templo Mineruæ,propter quod facinus perijt in mari. Virg lib. I.

Pallas ne exurere claſſem
Argiuum, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
Vnius ob noxam & furias Aiacis Oilei?

Hic Aiax ὀϊλῆος dictus eſt à patre ſuo: quemadmodũ alter a Telamone τελαμώνιος. Sextus Titius,Caſſandra ſum,inquit. hoc eſt,futura prædico,nec ulla mihi adhibetur fides.Homo loquax & inuiſus ob geſtum molliorẽ,laſit Antonium: quare ſecutus hiſtoriã de Caſſandra,multos,inquit,poſſum tuos Aiaces Oileios nominare.Significat impudicitiã hominis ſæpe cõſtuprati. Secundum genus facetiarũ in re(apologũ & hiſtoriã ad narrationem reduco)à ſimilitudine ducitur. Similitudo duplex eſt: una eſt παραβολὴ, id eſt collatio: altera imago εἰκών. De collatione duo ponit exempla,quorum unum paucis explicemus. Galbus olim teſtis in Piſonẽ cõfirmabat innumerabilem ab illo pecuniã Magio præfecto per corruptelã eſſe datã.Scaurus qui patronus aderat Piſoni, teſtimoniũ refellere conabatur tenuitate.i.paupertate Magij: non eſſe uerisimile,eũ qui innumerabilẽ pecuniã recepiſſet, tã pauperẽ eſſe Tũ Gallus facete,Erras,inquit,Scaure in hac tua refutatione. Ego.n.Magium non conſeruaſſe pecuniam dico,ſed tanquam nudus nuces legeret,in uentrem abſtuliſſe. Qui nuces legit.i. colligit nudus,non põe auferre uel in ſinum,uel in manicas: mittit in uentrem. ſic ille Magius compotãdo oẽm pecuniam dicebatur abſumpſiſſe.Collatio eſt.Confertur Magius in abſumenda pecunia cũ eo qui nuces demittit in uentrem: Præfectorum multæ ſunt ſpecies.Eſt præfectus frumenti, præfectus fabrũ,præfectus claſſis,præfectus impedimentorum. Non eſt huius loci narrare omnia quæ ad perſonas,dignitates, cauſas pertinent.Satis eſt,ridiculorum uim intelligi.M.Cic.ſenex M. Tullij Cicer.pater, Romanos conferre ſolebat cum uenalibus Syris,hoc modo:Quẽadmodum ut quiſque Syrorũ uenalium optime græce ſcit,ita nequiſſimus eſt: ſic ut quiſq; Romanorũ optime nouit linguã arteſq; Græcorum, ita certe ſolet eſſe peſſimus.

Senex.] Addidit ætatẽ,qui de Cic.oratore loqui Cæſarem putaret. Erat tum Cicero iuuenis,& cum Cotta ac Iulio Cæſare paulo ante Syllanã calamitatem uerſabatur in foro: nullam cauſam publicam dicebat.Quòd aũt familiares decet alterum de altero bene loqui,dedit hoc Cæſari, ut amicũ diceret eſſe optimum uirum,quod Cic.ipſe de ſe loqui nõ diceret.Syri uenales, ſerui è Syria,qui Romã uehebantur ut uenirent,id eſt uenderentur. Teſtis eſt adhuc comœdia, quæ ſeruis interim Syri nomẽ imponit.Sunt Syri per ſe procaces: at cũ lingua ac moribus Græcorũ ſunt inſtituti, fiunt nequiores.Græci.n.loquaces,mendaces,ignaui,pigri,uafri, adulatores.Plinius: Vſum olei ad luxuriam uertere Græci,uitiorum

omnium

omnium genitores. Apud eundem Cato ſic loquitur: Dicam de iſtis Græcis ſuo loco Marce fili, quid Athenis exquiſitũ habeã, & ꝙ bonum ſit eorum literas inſpicere, non perdiſcere. uincã nequiſſimum & indocile genus illorum: & hoc puta uatẽ dixiſſe, Quandocũque iſta gens ſuas literas dabit, omnia corrumpet. Tum etiã magis, ſi medicos ſuos huc mittet. Iurarũt inter ſe barbaros necare oĩs medicina. Sed hoc ipſum mercede faciunt, ut fides ijs ſit, & facile diſperdant. Nos quoque dictitãt barbaros, & ſpurcius nos quàm alios opicos appellatiõe fœdãt. Interdixi tibi de medicis. Ne mireris igitur ſi plerũque Cic. eleuat Græcos. Habet hoc ueluti hæreditariũ, habet ab antiquioribus. Nõ põt ferre barbari nomẽ, quod nobis frequẽter imponit. De collationibus eſt dictũ, ꝗ duo plura ue in qualitate cõferũt, nõ depingũt. De imaginibus eſt dicẽdũ, quæ nõ cõferũt modo, ſed etiã quãdã rei imaginẽ ſubijciũt animis noſtris. Sicut de collatione duo poſuit exempla, ita de imagine duo. Vtrunque Cæſaris hic differentis. Primum ſic narrat Quintil. lib. 6. Rarum eſt autem, ut oculis ſubijcere contingat, ut fecit C. Iulius, qui cum Helmio Manciæ obſtrepẽti ſibi diceret, Iam oſtendam qualis ſis: iſq; planè inſtaret interrogatione, qualẽ ſe tandem oſtenſurus eſſet, digito demonſtrauit imaginẽ Galli in ſcuto Cimbrico pictam, cui Manciatum ſimillimus eſt uiſus. Tabernæ aũt erant circa forum, ac ſcutum illud ſigni gratia poſitum. Hoc ſcutum Marianũ dicitur, aut quia C. Marij fuiſſet, aut certe ꝙ Marius uictis Cimbris illud reportaſſet. Sub nodis.] Nodos hic dicit uincula, quibus Galus captiuus trahebatur. Buccis fluentibus.] Buccæ fluentes ſunt partes oris utrinque prominentes, & quaſi excandeſcentes. Teſtio Penario.] Teſtius Penarius dicendo mentum non aliter intorquebat, quàm qui dentibus frangũt nucem: quod cum Iulius Cæſar animaduertiſſet, excepit aduerſarium ridiculo, Dic, inquit, ſi quid uelis, poſteaquã nucem fregeris. Eſt hic imago frangẽtis nucem, ut in ſuperiori exẽplo Galli ſimilitudo. Tertium genus eſt ὑπερβολὴ, quæ rem uel auget, uel imminuit incredibiliter. Superlatio dicitur à noſtris, qualis eſt illa Craſſi in Memmium, de quo paulo ante dictũ eſt. Ita ſibi ipſum magnũ uideri Memmium, ut in forum deſcẽdẽs caput ad fornicẽ Fabij demitteret. Erat Memmius Quintil. teſte prælongus, ſimulq; ſibi multum ſplendoris arrogabat, quãuis parum ſaperet. Riſit igitur Craſſus hominis longitudinẽ atque dementiã. Caput demittere eſt caput inclinare. Fornix eſt arcus in ædificijs. Fornix Fabij, arcus erat in quo Fabius uir triũphalis ad memoriã rerũ geſtarũ in Allobroges ſpolia quædã ſuſpẽderat. Fuerũt. n. ad uias urbis tales fornices, monumenta uictoriarũ. Stãt lapideæ colũnæ, quæ intercipiunt iter, et teſtudinẽ ſiue faſtigiũ camẽratum, ne res ferẽtibus ſint impedimẽto, paltum ſuſtinẽt. Nõ eſt hic ueritas, eſſe hominẽ tã longũ, qui ſummũ fornicẽ capite attingat. Metellus Macedonicus homo fœlix quatuor habuit filios, quos Plutarchus de fortuna Rom. nominat, Q. v. Balearicũ, L. Diadematũ, M. Metellum, C. Metellũ. Horũ humeris portatus eſt pater ad rogum, qui treis conſulares, unum uidiſſet triumphantẽ. Primus omniũ acutiſſimus habebatur, ſecundus paulo obtuſior, tertius ſecundo minus ingenioſus, quartus tribus reliquis hebetior. Scipio igitur qui Numantiã Hiſpaniæ urbẽ obſidebat, ſtomachãs cũ C. Metello; dixiſſe dicitur, ſi quintum pareret mater eius, aſinum fuiſſe parituram. ab homine nõ ita ingenioſo ὑπερβολικῶς ad aſinum, cuius eſt ſtolida natura, trãſcendit. Quartũ genus eſt arguta ſignificatio, et quædã ἔμφασις, quæ pauciora dicit, plura ſignificat. Parua re, et ſæpe uerbo, res obſcuras illuſtrat ac latentes, ut hæc, Malui cõpilari, ꝗ uenire. P. Cornelius Ruſinus ſucceſſit in cõſulatu C. Fabricio ſecũdum cõſuli, quo tẽpore Pyrrhus in Italia bellum gerebat. Is Cornelius etſi auarus et furax erat, adeo ut à Fabritio cẽſore tãdẽ ſenatu motus ſit, ꝙ decẽ argẽti pondo facti haberet, tamen ꝙ egregie fortis & bonus imperator eſſet, opera Fabritij inimici creatus eſt cõſul. Agẽti gratias, Nihil eſt, inquit Fabritius, quo mihi gratias agas, ſi malui cõpilari, quàm uenire. Hæc pauca uerba ſi uoles explicare, rẽ obſcuram & latentem aperient. Sic. n. intelliguntur: Malui abs te homine auaro atque furaci compilari. i. ſpoliari, diripiq;, quàm uenire, hoc eſt captiuum fieri, et ſub haſta ab hoſte uendi. Africanus & Mũmius cenſuram ſimul geſſerunt, more ueteri luſtrũ condiderunt, quod quale ſit, abunde ſupra demonſtrauimus. Luſtrũ conditum quoniã ſecuta fuerat grauis peſtilentia, Aſellus infamia notatus, poſtea à Mũmio reſtitutus, inimico ſuo Africano, quaſi cladis ciuitatis auctor eſſet, luſtrũ illud infelix obiecit. ut contumeliã in ipſum retorqueret Africanus, Noli, inquit, mirari. is. n. qui te ex ærarijs exemit, luſtrũ cõdidit, & taurum immolauit. Hæc uerba Scipionis: Quæ ſequũtur, Cæſaris ſunt interpretãtis illud dictũ: Tãta, inquit, ſuſpicio eſt in his uerbis Africani, ut religione ciuitatẽ obſtrinxiſſe uideatur Mũmius, ꝙ Aſellum ignominia leuarit. Ex ærarijs exemit.] Cenſores malos ciues ſic notabãt, ut qui ſenator eſſet, ſenatu moueretur: qui eques Romanus, equũ publicum amitteret: qui plebeius, fieret ærarius, nec eſſet in albo cẽturiæ ſuæ tãquã ciuis, ſed tantũmodo pro capite ſuo tributi nomine æra penderet. Si quis plebeius hac ignominia leuabatur, illũ ex ærarijs eximi dicebãt. Luſtrũ.] Luſtrum ducitur à luſtrãdo, quia Cẽſores anno quoque quinto populum luſtrabant. i. purgabant in campo Martio. Varro hoc nominis deducit à luendo, ꝙ quinto quoque anno uectigalia atque tributa luebantur. i. perſoluebantur. Seruius rex primus luſtrum condidit, exercitum inſtructum ſuouetaurilibus luſtrat. i. ad luſtrandum populum, ſuem, ouem, taurum immolauit, quod poſtea fecere cenſores. Religione obſtrinxiſſe.] Religione ciuitatem obſtringere, eſt eum metũ uiolatæ religionis incutere ciuibus, ut expiandã ciuitatẽ, & deos eſſe placandos exiſtiment. Quintum genus eſt diſſimulatio, non omnis quidẽ, ſed urbana, cum alia dicuntur ac ſentias, non illo genere quod per ironiã dicta uertit in cõtrarium ſenſum, & pulchellum pro deformi, diſertum pro eloquentiæ rudi ponit, ſed cum toto genere orationis ſeueritatem præ te ferẽdo ludas, cum aliter ſentias ac loquare, id eſt cum tua oratio tota uerſetur in ironia. C. Gracchus ſeditioſo tribunatu acto, cũ Auẽtinum armata multitudine occupaſſet, L. Opimius cõſul ex ſenatuſcõſulto perſequẽs illum, premiũ pollicitus eſt ei qui tribuni caput auferret, ad ſeq; deferret. Id fecit Septumelius Anagninus, & aurum in præmium accepit. Cum Scæuola in Aſiam proficiſceretur, & Anagninus rogaret, ut eò ſe præfectum duceret: Quid tibi uis, inquit, inſane? tãta malorum eſt multitudo ciuium, ut tibi hoc confirmem, ſi Romæ manſeris, te paucis annis ad maximas pecunias eſſe uẽturum. Videtur ſeuere & grauiter homini cõſulere, quem ut auarum crudelemq; deludit, quia pro capite malorũ ciuiũ uelit aurũ ſibi rependi. Qui in hoc genere ſunt frequẽtes, εἴρωνες hoc eſt diſſimulatores dicuntur à Græcis, ut Socrates et Africanus Aemylianus, cuius eſt proximũ exẽplũ. De Africano teſtis eſt Fãnius in annalibus ſuis: de Socrate, ij qui diſputãt in eum apud Platonem. frequenter. n. dictitant, Ludis ò Socrates. an quod ſentias loquare, neſcimus. Cæſar noluit proferre ſententiã, uter eorum in hoc genere fuerit præſtãtior. Iudicium reliquit ijs qui melius hæc norunt. Ferunt illi Socratem in hac ironia, hoc eſt diſſimulãtia, lõge lepore & humanitate omnibus præſtitiſſe: de qua re Cic. Acad. lib. 4. Socrates autem de ſeipſo detrahẽs, in diſputatione plus tribuebat ijs quos uolebat refellere. ita cum aliud agnoſceret atque ſentiret, libenter uti ſolitus eſt ea diſſimulatione, quã Græci εἰρωνείαν uocant, quã ait etiam in Africano fuiſſe Fãnius. Idq; propterea uitioſum in illo nõ

putandum, ꝙ idem fuerit in Socrate. Diſſimulationem iſtam laudat Iulius Cæſar. Genus eſt, inquit, perelegãs, & cum grauitate ſalſum. i. quod ſeruata grauitate ludat. Quantum pateat oſtendit. Accommodatur, inquit, & oratorijs dictionibus, hoc eſt orationibus, quas dicunt oratores: & urbanis ſermonibus, qui non oratorum modo ſunt, ſed etiã omnium urbanorũ. Et quò iſta de facetijs diſputatio uideatur utilior, illã uult & ad actiones forẽſes, & ad omniũ ſermones pertinere. Sales condimenta uocat, uerbo translato à cõditurıs cibariorũ. Teſtimonio Catonis, ꝗ ridicula facetiasq́; multas retulit in ſuos libros, probat nullũ eſſe uitæ tempus, in quo nõ deceat leporẽ humanitatemq́; uerſari. Apud Catonem eſt, C. Publicium ſolitum dicere, P. Mummium, cuiuis tempori hominẽ eſſe, hoc eſt in omni tempore humanum ac lepidum eſſe. Per mihi ſcitum.] Diuidit perſcitũ, quod eſt perelegans. EST huic finitimũ diſſimulationi, cum honeſto uerbo uitioſa res, &c.]

Sextũ genus eſt diſſimulata appellatio, cum honeſto uerbo uitioſa res appellatur. Hoc ut eſt finitimũ et ſimillimum diſſimulationi, ita illi debet oratione connecti. Aemylio Paulo & Terent. Varrone conſulibus & ducibus, cũ maxima clade aduerſus Annibalẽ ad Cannas pugnatũ eſt, cæſaq́; eo prælio Romanorum quadragintaquinque millia, cum Paulo cõſule, & ſenatoribus 80. cõſularibus atq; prætorijs aut ædilitijs triginta. Poſt quã cladem cum à nobilibus adoleſcẽtibus propter deſperationẽ conſilium de relinquẽda Italia iniretur, P. Cornelius Scipio tribunus militũ, qui poſtea Africanus nuncupatus eſt, ſtricto ſuper capita deliberantiũ ferro, iurauit pro hoſte ſe habiturũ eũ, qui in uerba ſua non iuraſſet: effecitq́; ut oẽs minime relictum iri à ſe Italiam iureiurando aſtringerẽtur. Hæc Florus. Is Africanus multo poſt cẽſor tribus mouebat, hoc eſt iure ſuffragij ciuisq́; priuabat eũ centurionẽ, qui in Pauli pugna non affuerat. cũ ille ſe cuſtodiæ cauſa diceret in caſtris remanſiſſe, quæreretq́; cur ab eo notaretur infamia, nõ amo, inquit, nimium diligentes. Diſſimulauit centurionis ignauiã, et illi diligentiæ nomen impoſuit. Hoc fortaſſe ad ironiã, quæ ſenſum reſpicit contrarium, poteſt referri. Septimum genus eſt inuerſio alienæ ſententiæ, cũ ex alterius oratio aliud excipias atque ille uult. Exẽplum eſt huiuſcemodi: Liuius Salinator cum Tarentũ amiſiſſet, arcem tamen retinuit, multaq́; ex ea, prælia præclara fecit. Cũ aliquot poſt annos Q. Maximus id oppidum ex hoſte recepiſſet, rogaretq́; eũ Salinator, ut meminiſſet opera ſua ſe Tarentũ recepiſſe, Quidni, inquit, meminerim? nunquam ego recepiſſem, niſi tu perdidiſſes. Expectabat Liuius à Fabio Maximo gratiã, aliter excepit Fabius eius orationem. Breuius idem narrat Cic. in Catone maiore, apud quem Cato de Q. Fabio Maximo ſic loquitur: Tarentũ uero qua uigilantia, quo conſilio recepit? cum quidem me audiente Salinatori, qui amiſſo oppido fugerat in arcẽ, glorianti, atque ita dicenti, Mea opera Quinte Fabi Tarentũ recepiſti, Certe, inquit, ridens. Nam niſi tu amiſiſſes, nunquam recepiſſem. Octauum genus ſubabſurdis quibuſdã ſententijs continetur. Subabſurda ſunt aliquantulũ abſurda. Abſurda aũt ἄτοπα, aliena auribus, loco & occaſione. Exẽpla generis huius ſumpſit ex aliquo mimo poeta. Quamobrem nequis obijciat hunc præcepiſſe ut mimica fingerentur, occurrit. Ea de quibus ago, nõ ſolũ mimis perappoſita ſunt, ac maxime accommodata, ſed etiam quodãmodo nobis oratoribus. Nã eo ipſo nomine ſunt ridicula, quia ſubabſurda. Prima ſentẽtia cõtinetur uerſu iãbico octonario catalectico, qui mimis & comicis eſt frequens.

Homo fatuus, poſtquam rem habere cœpit, eſt mortuus.

Subabſurdũ & rarum uidetur, hominẽ fatuum, inſulſum, inſipientẽ, ex paupere fieri diuitem: & eum qui tenuis & pauper non habebat unde ſe curaret, tamen uixiſſe: eũ ditatum atque locupletatum, mortuum eſſe. Sed oſtẽdit poeta minus, diuitias eſſe cauſam interitus multorum, aut quia mortales anxietate enecant, aut quia crapula demerſos interficiũt, aut quia dominos ſuos ſubijciunt inuidiæ. Altera ſententia uerſu octonario acatalectico comprehenditur:

Quid eſt tibi iſta mulier? Vxor. Similis medius fidius.

Videtur abſurdum, ꝙ non ita ſæpe contingat uirum & mulierẽ nullo ſanguine iunctos eſſe figura perſimiles. Quidã cũ deformem & fœdam mulierem uideret, interrogauit uirum qui aderat illi perſimilis, Quid eſt tibi iſta mulier? Soror, an cognata? Cum reſpondiſſet, Vxor eſt mea: tum ille, Similis, eſt tibi medius fidius. ac ſi diceret, ex lineamentis corporis iudicaueram tuã ſororem eſſe, uel cognatam. Hoc modo facete notauit illius uiri fœditatẽ. Non deerunt qui ſimilitudinem referent ad mores, quibus non aſſentiar, propterea ꝙ nihil eſt abſurdũ, alienos ſimilibus affici moribus. Tertia ſententia effertur quinque pedibus, uel ſenarij uel tetrametri uerſus:

Quandiu ad aquas fuit, nunquam eſt mortuus.

Hoc de piſcatore, aut portitore, aut uectore uidetur eſſe dictũ, qui cũ tenuiter & frigide paſceretur in multo labore, nõ moriebatur. Vbi rem habere cœpit, et in tepidis locis opipare lauteq́; ſine ullo negotio & labore paſci, mortuus eſt: aut certe auaritia & grauibus curis cõtabuit. Nonũ genus eſt ſtultitia, quã ponit auctor rhetoricorum ad Herẽnium. Stultitia duobus modis ſumitur. Aut. n. uera ſtultitia eſt, quã mimi lubenter imitantur, ut inde fuſiores mouere cachinnos queant. Aut ſtultitia uidetur, et nõ eſt. Hæc ut facetior, ita oratoribus accõmodatior eſt. Etſi nõ eſt ſtultitia, tamẽ quaſi ſtulte cũ ſale fundit aliquid, & quaſi nõ intelligat quæ maxime intelligit, loquitur ſubabſurde. In hoc genere illud eſt, ꝗd Antonio Glaucia dixit, Aliquãdo tibi tuum negotiũ agere licebit. Antonius orator inſignis omne ferè tẽpus ſuũ cõtriuerat in alienis cauſis agendis, in adminiſtranda Rep. ſuum negotium non tã diligenter egerat. Cenſor creatus, adiecit animũ ad cenſum populi R. ad referendos ciues in tabulas, ad locanda uectigalia, ad mores corrigendos. De ambitu poſtulatus, id eſt accuſatus à M. Duronio, cũ de ſuis rebus uehemẽtius cogitaret, audijt illud à Glaucia, qui ſtultitiam ſimulans uidebatur hoc dicere: Nunquã tibi Antoni tuum negotiũ agere licuit, nunc per leges licebit. hoc aũt intelligebat, Nimis occupatus eras in alienis negotijs, & in faceſſendo negotium multis: nunc aũt cogeris agere negotium tuũ, & tuæ proſpicere famæ. Cur iſtud, Aliquando tibi tuum negotiũ agere licebit, uidetur eſſe ſtulte dictũ? quia & licuit antea, & nũc non modo licet, ſed etiã oportet: deinde ſic pronũciauit, ut nihil intelligere doli uideretur. Poſſis aliter interpretari. Aliquando tibi tuum negotium agere licebit: Aliquãdo leuatus omni moleſtia atq; aliena cura, quieſces in rebus tuis. Senſit aliud, nullum unquã illi negotium maius fuiſſe, neque periculoſius. Ex hoc genere eſt etiã, non uideri intelligere, quod intelligas. Ita uiſus eſt Pontidius. Interrogabat illũ quidã deteſtans, ut opinor, adulteros, aut ut ſuperans incautos (hic. n. teſte Quintil. ab aſperioribus ad leniora deflectitur) Qualem exiſtimas, qui in adulterio deprehẽditur? Põtidius, quaſi non intelligeret quorſum iret acerbus homo, Tardũ, inquit, exiſtimo. Subaudiendũ eſt, Fugiſſet ſi celer & habilis fuiſſet. Vidi qui referret animum ad tarditatẽ ueneris: à cuius opiniõe diſſentio. Viſus eſt et Iulius Cæſar nõ intelligere, ꝗd maxime intelligebat. Habebat Metellus delectũ, hoc eſt, idoneos legebat milites, ſcribebatq́; nomina eorum qui ad bellũ mitterẽtur. ut uentũ eſt ad Cæſaris nomen, petijt uacationẽ militiæ, ꝙ oculorũ morbo laboraret. Cum Metellus excuſationem non acciperet, & dixiſſet, Tu igitur nihil uides? Ego uero, inquit, à porta Exquilina uideo uillam tuam. Viſus eſt deſignare quantus eſſet oculorũ laborantiũ proſpectus, et ſine ullo dolo ſpatiũ illud propònere, quod eſſet Metel

lo non

lo notiſſimum. intellexit aliud tā ſumptuoſas eſſe illius uillæ ſubſtructiones, ut à porta Exquilina, à qua plurimū diſtabāt, altitudinem earum & magnitudinē cæcutiēs oculos uideret. in quo luxuria Metelli tacite arguitur. Exquilina porta, ab Exquilijs mōte Rom. dicta. Scipio Naſica cū ad Ennium poetā, quo familiariter utebatur, ueniſſet, eiq; ab oſtio quærēti Enniū ancilla dixiſſet domi nō eſſe, Naſica acutus homo quibuſdā ſignis deprehendit illam domini iuſſu dixiſſe, & illū intus eſſe qui forte literis intētus uellet abuti tēpore. Paucis poſt diebus cum ad Naſicā ueniſſet Ennius, ad quem uētitare ſolitus erat, & cū à ianua quæreret, exclamat Naſica ſe domi non eſſe. Tum Ennius, Quid? Non ego uocem tuam cognoſco? Hic Naſica ſubridens, Homo es impudens. Ego cum te quærerem, ancillæ tuæ credidi te domi nō eſſe: tu mihi nō credis ipſi. Vocem, inquit, tu.i. Videtur hoc uerbum, inquit, in extremā orationē male reieciſſe. ſed id niſi feciſſet, inciderat in ſenarium uerſum, qui eſt in oratione fugiendus. Sic eſſet, Tum Ennius, Quid? Ego non cognoſco uocem tuam? Mihi nō credis ipſi.] À minore ad maius ducit argumentum: Si ancillæ creditur, quanto magis ampliſſimo uiro? EST bellum illud quoque, ex quo is qui dixit, irridetur in eo ipſo genere, &c.] Decimum genus eſt quædam βιαιος, aut reiectio, quæ retorquet in aduerſariū illud ipſum, in quo prior alium laceſſebat. Q. Opimius conſularis, qui adoleſcentulus male audiſſet nomine impudicitiæ, Aegilio homini feſtiuo & urbano, qui uideretur mollior, hoc eſt muliebri mollitie effœminatior, nec eſſet, dixit:

Quid tu Aegilia mea?
Quando ad me uenis cum tua colu & lana?

Viri nomē inuertit in fœmininū genus, ut ſignificaret mollitiem, uſuſq; eſt uerſiculis ad morē comicorum, ſiue fecit illos, ſiue potius ex aliquo poeta ſumptos paululū immutauit. Venis: præſens eſt loco futuri, uenies. Colus eſt inſtrumentū muliebre unde fuſo penſa ducuntur. Sicut Opimius ſementē fecit, ita et meſſuit. Vſus erat fœminæ ſexu, reſpondet Aegilius ut fœmina. Obiecerat ille illi mollitiē, retorſit hic patheticē mollitiē. Aptauerat uerſiculos, hic eodem modo retorquet obiecta:

Non pol audeo:
Nam me ad famoſas mater uetat accedere.

Pol dicit mulierum ritu, quæ in comœdia loquūtur. Eſt.n. pol, fœminarum, quæ per Pollucem iurare conſueuerant. Famoſas.] De Opimio ut de fœmina loquitur, & tota oratione ſignificat illum ignominiam infamiamq; cōtraxiſſe nomine uiolati pudoris. Mater uetat.] Reſpondet ut puella uerecunda metuens monitus & iuſſa matris. Vndecimum genus eſt ſuſpicioſum, et quod habet ſuſpicionē ridiculi abſconditā, quodq; nō dicit id, quod auditor facile ſuſpicatur: quo in genere eſt illud dictū uiri Siculi nō amantis uxorē, cui cum familiaris quid.i dolens uxoris acerbum caſum, quæreretur uxorem ſuā ſuſpēdiſſe ſe de ficu, Amabo te, inquit, da mihi ex iſta arbore quos ſeram ſurculos. Quintil. lib. 6. Et confine eſt quod dicitur per ſuſpicionem, quale illud apud Ciceronē: Querenti ꝙ uxor ſua è fico ſe ſuſpendiſſet, rogo des mihi ſurculum ex illa arbore, ut inſeram. Intelligitur.n. quod non dicitur, hunc uirum optare interitum uxoris ſuæ. Ficus, hic arborem ſignificat. Amabo uerbum comicum blandientibus accōmodatum. Surculi dicūtur rami, qui à matre amputati, alienæ ſtirpi inſerūtur. In eodē genere ſuſpicionis eſt quod Catulus dixit cuidam oratori malo, qui cum in epilogo.i. peroratione, in qua mouentur affectus, miſericordiā ſe mouiſſe putaret, homo qi [illegible], poſtquā aſſedit, rogauit Catulum, uidereturne miſericordiam mouiſſe. Ac magnam quidem inquit. Neminem.n. puto tā durum, cui non oratio tua miſeranda uiſa ſit. Inijcit ſuſpicionem, non illum modo nō probari cauſidicum, ſed etiā exiſtimari eius orationē eſſe miſerabilem. Epilogus eſt peroratio, et cōcluſio orationis. Miſericordia eſt, affectus quo mouentur animi ad ferēdam grauiter alterius fortunā. Aſſedit.] Stabat orator, cum diceret. Durum.] Duritiem à corpore transfer ad animum. Miſeranda.] Digna miſeratione, quæ tantum auferat ſecum dedecus. Duodecimum genus eſt ſtomachoſum & moroſum quiddā. Submoroſum, ridiculū uel à moroſo dicitur, uel à moroſo. Si à moroſo, nō ſal & urbanitas, ſed natura moroſa ridetur: quāobrem ad hanc artē nō pertinet. Si ab alio, tum liberalius & iucundius eſt et oratori congruū magis, ut eſt illud apud Næuiū comicum poetā.

Quid ploras pater? Mirum ni cantem, condemnatus ſum.

Verſus eſt iābicus ex octo pedibus excepta ſyllaba: in quo filius uidens patrē lachrymantē, rogat, Quid ploras pater? quo dicto offenſus ille paulo ante iudicio condēnatus, reſpōdet ſtomachans, Mirum ni cantem: condemnatus ſum. Tranquillius reſpondiſſet, Damnatus ſum fili. Decimumtertium genus eſt patienter dictū, quod eſt ſuperiori contrarium. Delectat nos aliena patientia, & ad iraſcendū lenta natura. Cato cū percuſſus eſſet ab eo qui arcā ferebat, cum ille diceret, Caue, non excāduit, neque duris uerbis aut uerberibus hominē eſt perſecutus, ſed animo patiēti lentoq; rogauit, nūquid aliud ferret præter arcā? ac ſi diceret, Arca ſum percuſſus, quid eſt aliud quod mihi cauendum ſit? niſi ne me iterum pulſare? Decimūquartum genus ſtultitiæ ſalſa reprehenſio, uel potius id quod ſtultitiam cuiuſquam facete reprehendit. Prætor Scipio cuidā Siculo patronū cauſæ dabat hoſpitem ſuum, hominem nobilē, ſed admodū ſtultum. Quæſo (inquit prætor) aduerſario meo da iſtum patronū, deinde mihi neminem dederis. Indicat his uerbis Siculus, malle ſe habere nullū, quàm ſtultum, & eum uictū iri, pro quo ſteterit huiuſmodi patronus. Salſa reprehēſio. Nō omnis reprehēſio ad hunc locū pertinet, ſed ſalſa ac faceta. Patronum cauſæ.] Quia patronus eſt libertorum, & patronus clientiū, dixit differentiæ cauſa, patronū cauſæ. Hominem nobilem.] Nobilitas non dat homini ſapiētiam, uel prudentiam, ſed aliquam auctoritatem. Decimumquintum genus eſt illorū, quæ cōiectura explanantur longe aliter atque ſunt, ſed acute atque concinne. Id fit quando quis non aliorum de re opinionem ſequitur, ſed quadā coniectura mētis exponit ſententiā acutam & elegantē. M. Aemylius Scaurus, & P. Rutilius Rufus cōpetitores erant conſulatus. Scaurus etſi adeptus fuerat magiſtratū, Rutiliū qui repulſam tuliſſet.i. petitum honorem nō accepiſſet, nihilominus, quaſi largitiones ad obtinendū cōſulatum feciſſet, ambitus poſtulauit. Vt inſtrueret accuſationem, domū Rutilij uenit. In eius tabulas, id eſt cōmentarios de acceptis & expenſis, cæteriſq; rebus domeſticis, manū inijcit, conſignat, defert tandē in iudicium. Oſtendit in illis quoddā caput, in quo ſcriptum erat id quod Rutilio uitio daretur, ſi eius fide actum fuiſſe probatū eſſet. Literæ erant ſubſcriptæ, A F P R, quibus deſignabat Rutilius, illud ante actū, multo poſt in tabulas relatum, hoc in cōmentario ſcriptū fuiſſe. Scaurus qui probationē quæreret, literas ſic explicabat, Actū Fide Publij Rutilij, ut inde colligeret eius rei auctorē & ducem fuiſſe Rutiliū. C. Cannius eques Romanus, qui Rutilio Rufo aderat patronus, exclamat neutrum illis literis declarari, nec quod Aemylius, nec quod dixerat Rutilius. Tū Scaurus, quid, inquit, declaratur? Aemylius fecit, plectitur Rutilius. Aemylius conſul deſignatus corrupit ſuffragia, non Rutilius, qui repulſam tulit. ille quidē eſt in honore, hic luit pœnas. Hoc modo Cannius literas explanauit lōge aliter atque eſſent, ſed acute atque cōcinne. De cauſa Rutilij Cicero in Bruto: Itaque cum unà conſulatū petiuiſſent, nō ille ſolum qui repulſam tulerat, accuſauit ambitus deſignatū competitorē, ſed Scaurus etiā abſolutus Rutilium in iudicium uocauit: multaq; opa, multaq; induſtria Rutilius fuit, quæ erat

propterea gratior, quod idem magnũ munus de iure reſpondendi ſuſtinebat. Decimumſextum genus eſt diſcrepantium, hoc eſt, illorũ quæ inter ſe collata diſſidere pugnareq́; uidentur. ut quidã ſic laceſſiuit hominem pauperem, & nequam. Quid huic abeſt, niſi res, & uirtus? Diſcrepãt iſta, nihil abeſſe, rẽ & uirtutem abeſſe. Videbatur initio omnia homini attribuere: poſtea nihil ferè boni, quod ſit uel fortunæ, uel animi, reliquit. Hoc ſumit Quintil. Inopinatũ, inquit, et à laceſſente poni ſolet, quale eſt, quod refert Cic. Quid huic abeſt, niſi res & uirtus? Decimumſeptimum genus eſt, reprehenſio nõ ſeuera aut accuſatoria, ſed bella, nõ errantis turpiter, ſed quaſi errãtis. Eiuſmodi fuit reprehẽſio Auli Albini in Graniũ præconem. Granius ſcurra, ſicuti dictum eſt, Craſſo familiaris erat, & forte illius ſocero Mutio Scæuolæ, qui frequens erat apud generũ. Albutius aũt utrique inimicus, maxime Scæuolæ, qui apud Lucilium agitat illum, quia cõponat lexeis ut teſſerulas oẽs aptet pauimento. Cum Albutius in iudicio ſtare aduerſus Granium, tabulas, aut quales ante dicebamus eſſe Rutilij, aut certe inſtrumẽta literarũ protulit Granius, quibus accuſatori quiddã probaretur in rem utilitatemq́; producentis. Cum iudices cõtra tabulas iudicaſſent, et Graniũ tamen abſoluiſſent, eaq́; de cauſa Scæuola amicus huius, illius inimicus, ualde gauderet, & reus abſolutus nõ intelligeret cõtra ſuas tabulas eſſe iudicatum, ſed dictitaret in illis ſibi ſummum præſidiũ fuiſſe, corripuit illum familiariter Albinus, Erras Grani: quid ſi contra tuas tabulas iudicatum eſt? Notauit hominẽ, qui falſas haberet tabulas. HVIC ſimilis eſt etiã admonitio in conſilio dando familiaris, &c.] Admonitio in dando cõſilio familiaris, ad decimumſeptimum genus ſimilitudine quadã refertur. Nam quemadmodum reprehẽſio faceta utitur familiaritate aberrantis, ita admonitio quanquã illudit, amice tamen dirigere uidetur. Cũ patronus malus, hoc eſt defenſor in cauſis infans & indoctus, clamitãdo rabularum more uocẽ obtudiſſet, raucimq́; gutturi cõtraxiſſet, ſuadebat Granius, ut mulſum frigidum biberet, ſimulac domũ rediiſſet, perdã, inquit, uocem, ſi id fecero. Mulſum enim potio eſt ex melle & uino, quæ ſi frigida bibitur, pernicioſa uoci eſt. Hic Granius, Melius eſt, inquit, uocẽ quàm reum perdere. Monuit ridicule, ut deſiſtẽret ab actione cauſarum. Decimumoctauum genus eſt, dictum conſentaneum moribus cuiuſque. Id. n. bellum eſt ac elegans, q̃ in aliquem miſſum, moribus illius eſt conſentaneum, & illos paululum & leuiter arguit. Scaurus inuidiã ſibi concitauerat ex eo q̃ Phrygionis Pompeij locupletis hominis bona ſine teſtamento poſſederat. Videbatur cõtra ius in alienã inuaſiſſe hæreditatẽ, et agnatos uel ærarium defraudaſſe. Cũ ſederet in ſubſellijs aduocatus, hoc eſt præſentiam ac cõſilium commodans reo Beſtiæ, & funus. i. cadauer cum pompa duceretur, accuſator Beſtiæ C. Memmius mordax homo, Vide, inquit, Scaure, mortuus rapitur ad rogum, ſi potes eſſe poſſeſſor. Sic audiendũ. Potes irruere in huius bona, quemadmodum incurriſti in bona Põpeij ſine ullo iure hæreditario. Phrygio nomẽ eſt hic propriũ appellatiuum ſignificat eum qui ueſtes acu pingit. Decimumoctauum genus ea cõplectitur, quæ iaciuntur præter expectationẽ, quæ maxime quidem rident, propterea q̃ animus noua et inexpectata reficitur uoluptate. Aliud eſt genus in uerbis, quod diximus inexpectatũ & inopinatũ. Nunc aũt de rebus ipſis loquimur. Huius generis exẽpla ſunt multa. Quatuor modo ponit, quæ ad rẽ demonſtrandã ſatis eſſe exiſtimauit. Vnum Appij maioris, alterũ Naſicæ, aliud Craſſi, quartum Næuij. Appij fuere permulti, quẽadmodum Scipiones, & Catones. Sed quemadmodũ Scipiones duos maxime celebramus, maiorẽ & minorem Aphricanos: itemq́; duos Catones, maiorẽ Cenſorium, minorẽ Vticenſem: ita duos Appios præferimus, unum qui decẽuir fuit legibus ſcribendis, alterum Appium cæcum, qui pacẽ cum Pyrrho utiliter diſſuaſit. Neuter iſtorũ mihi uidetur intelligi, ſed Appius Claudius ſocer Tiber. Gracchi, qui lectus eſt triumuir ad diuidundum agrum publicũ. maior dicitur, quia antiquior illo qui ſenator erat tẽpore Iulij Cæſaris. Appius maior uenerat in ſenatum. Agebatur de agris publicis cuſtodiẽdis, finibus deſignãdis, locãdis, ut hinc populus leuaretur. Agebatur de lege Thoria, quæ (ut cõiectura moueor à loco præſenti, nec. n. alibi me legiſſe memini) lata fuerat in eos qui agrũ publicũ occuparent, aut in eũ proferrent ſuos fines, aut illum priuatim paſcerent, aut alia rõne minuerẽt. Premebatur Lucullus (legũt alij Luciliũ) et grauiter accuſabatur ab ijs qui à pecore eius depaſci agros publicos dicerent. Tũ Appius, Erratis, inquit, pecus illud nõ eſt Luculli. Defendere Lucullũ uidebatur, at præter expectationẽ addidit, Ego liberum puto eſſe. quà lubet paſcitur. Senſus eſt: In nullius domini ſeruitute & poteſtate uidetur eſſe hoc pecus, ſed quẽadmodũ ſui iuris eſt liber homo, ſic eſt liberũ, quãdoquidẽ quà lubet, paſcitur, inferente alijs damnum Lucullo. M. Flaccus Scipioni Naſicæ, qui Tiberium Gracchũ leges agrarias ferentem ſubſellij fragmẽto interemit, multa crimina ac probra, id eſt facinora intẽdebat, de quibus ex lege ageretur, P. Mutium Scæuolã iudicem ferebat, hoc eſt reo exhibebat, ut illũ admitteret. Eiero, inquit Naſica, iniquus eſt Mutius. reijcio iudicẽ. Quod Scæuola eſſet æquiſſimus, ac iuris obſeruãtiſſimus, admurmuratũ eſt, inique iudicare Naſicã. cum uideretur excuſaturus, adiecit grauius, Ah, inquit, Patres conſcripti, non ego mihi illum iniquum eiero, uerum omnibus. Id aũt dicebat, quia cũ T. Gracchus fauore populi occupato Remp. oppreſſam teneret, cunctiq́; cenſuiſſent, ut M. Scæuola cõſul armis Remp. tueretur, Scæuola negauerat ſe quidquam ui eſſe acturum. Naſica reſponderat: Quia conſul dum iuris ordinẽ ſequitur, id agit, ut cum omnibus legibus Romanum imperiũ corruat, egomet priuatus uoluntati ueſtræ me offero ducẽ. Vide Valer. libro tertio cap. ſecundo. Eiero.] Valde iuro. Silus quidam teſtis læſerat Piſonem, quem defendebat Lucius Craſſus. hic quo teſtẽ, qui non uidiſſe, ſed audiſſe ſe diceret, patronus refutaret, Põt fieri, inquit, Sile, ut is à quo te audiſſe dicis, iratus dixerit, & animi perturbatione motus protulerit falſum. Annuit Silus, hoc eſt, inclinauit paululũ caput atque ſupercilium, ut ſignificaret animi conſenſum. Poteſt etiã fieri, ut tu nõ recte intellexeris. Qui malo audit, male refert. Id quoque toto capite annuit, ut ſe Craſſo daret, hoc eſt, ut in Craſſi uoluntatem uti dedititius deſcẽderet. Poteſt etiã fieri, inquit, ut omnino quod te audiſſe dicis, nunquã audieris. adduxit illũ in ſuſpicionẽ corruptelæ. Hoc ita præter expectationem accidit, ut teſtem omnium riſus obrueret. i. ſic premeret, ut ſua dicta poſtea cõfirmare non poſſet. Huius generis eſt plenus Næuius comœdiarum uetus ſcriptor. et locus eſt illius familiaris, id eſt ſatis uulgatus, et omnibus ferè notus, in hoc dimetro iambico:

Sapiens ſi algebis, tremes.

Quia ſapientis eſt rebus aſperis medelã inuenire, et malis obſiſtere, uidetur ſapiens ſi algeat, id eſt frigeat, remediũ ſibi parare poſſe. Itaque ubi dixit, Sapiẽs ſi algebis, aut frigore aut inopia expectat auditor exitũ felicẽ: præter expectationẽ infert effectum frigoris: Tremes, inquit. Tremunt. n. qui uehementer algent. Decimumnonum genus concedit aduerſario, quod ille alteri detrahit. ut C. Lælius præclaro genere natus, cũ ei quidã malo genere, hoc eſt ſceleratis maioribus natus, diceret, degenerare, et indignũ eſſe ſuis maioribus: At hercule, inq̃, tu tuis dignus. Cõceſſit aduerſario q̃d ſibi ille detraxerat, ut ex malo coruo malum ouum naſci diceret. Viceſimum genus ſententiam bonam continet, ut hanc, Eme ſi uti uelis M. Cincius quo die legem de donis & muneribus tulit, qua pa-

troni

troni cauſarum dona ac munera ob agendā cauſam accipere prohiberentur, quam legem ſuaſit Q. Fabius Maximus, teſte Cicerone libro de Senectute, cum C. Cento prodijſſet, & in publicum ueniſſet, & ſatis contumelioſe, diminuto nomine, & contemnẽtis uoce quæſiſſet, Quid fers? hoc eſt, quid legis ſancire uis, Cinciole? Vt emas, inquit, Cai, ſi uti uelis. Sententioſe dixit, emendum illi qui rebus alienis uti nolit. Fuitq; ridicula ſententia, quia apte iactari cœpit in tabula fori, qui operā ſuam (ueluti nunc pragmatici noſtri) magno uenditabant: quod cum ſit & ſordidum, & illiberale, audent tamen ex eo laudare ius ciuile, quòd inde pecuniæ multum reficiunt. Viceſimumprimum genus eſt ἀδύνατον, recẽtiores Latini impoſſibile uocant. Accidit, cum, quæ fieri non poſſunt, optantur: ut M. Lepidus cū cæteris in campo corpus exercentibus, in herba ipſe recubuiſſet, Vellem hoc eſſet (inquit) laborare. Fieri non pōt, ut quies ſit labor: dixit tamen, Vellem ut otiū & quies hæc eſſet labor. Sic.n. citra moleſtiā quieſcendo corpus exercerem, uires atque ſanitatē mihi ſeruarem. Viceſimū ſecundum genus eſt lenta reſponſio præter rogantiū uoluntatem. ut Cenſor Lepidus, cum M. Antiſtio Pyrgenſi equum ademiſſet (equum publicū amittebant equites, à cenſoribus notati) amiciq; Antiſtij uociferarētur indignati, & quærerēt quid ille patri ſuo reſponderet, cur adēptum ſibi equum diceret, cū optimus colonus (erat ille coloniæ Pyrgenſis, quæ eſt in Hetruria, dicta à Pyrgis oppido) parciſſimus; qui nihil effunderet ad luxuriā: modeſtiſſimus, qui in omnibus rebus optime ſe tēperaret: frugaliſſimus, qui nō modo parſimoniā, ſed omnem uirtutum frugē ſecutus eſſet: cū inquā quærerent, & his laudibus uterentur, reſpōdebit, inquit, patri, me iſtorum nihil credere. Lente pronunciauit iſta cū tardo nutu capitis, ubi quaſi reſpōſum quærens paulū ſubſtitiſſet. Sunt alia ridicula multa quibus mimi & comici referti ſunt, ut cum execrantur, Dij deæq; te perdant. admirantur, O beatum me. minantur, Te in priſtinum dedā. Rident qui hæc audiūt, ſi nulla tanta fuit cā cur execrari, admirari, minari oporteret. Epilogo tandē dicta colligit duo eſſe facetiarū genera, unū in uerbo. alterū in re poſitum. pauciora eſſe in uerbo dicteria, in re uero plura. illa magis laudari, quàm excipi riſu: hæc laudari, atq; ridērī. Rerum genera eſſe præcipua, cū decipitur expectatio, cum ridentur aliorū naturæ, cum ridicule noſtræ naturæ indicantur, cum ſimilitudo à turpiore ducitur, cum diſſimulamus, cū ſubabſurda dicimus, cum ſtulta reprehendimus. Monet etiam imbuendum eum qui iocoſe uolet dicere, aptis moribus: ſeueriorem uultū aptiorē eſſe ridiculis, quàm riſu diſſolutum.

SED iā tu Antoni, qui hoc diuerſorio ſermonis mei libenter, etc.] Quæ de facetijs dicenda eſſe uidebantur, peregit Cæſar. Supereſt, ut reliquas obſeruationes ſuas exponat Antonius. Diuiſit inuētionem in tres ſpecies, quarum una docet, altera conciliat, tertia mouet animos eorum qui audiunt. Pauca reſtant de toto genere inuentionis, poſt ſingularum partiū explicationem breuiter exponenda. Dicendum præterea de collocatione ſecunda parte rhetorices, & tandem de memoria diſſerendum: quò duæ tantū partes Craſſo relinquantur, elocutio, & pronunciatio: quarum tanta affinitas eſt, ut elocutio quæ uoce depromitur, ſine aliqua actione eſſe non poſſit. Vt hæc ordine tractentur, Antoniū Cæſar itineris cœpti monet. Et memor ſermonis eius, qui fuit huiuſmodi, Defeſſus iā labore atque itinere diſputatiōis meæ, requieſcam in Cæſaris ſermone, quaſi in aliquo peropportuno diuerſorio: à ſua diſputatione, tanquam à diuerſorio quodā ad uiam conficiendam uocat. Ac ueluti hoſpites etiam liberales ueriti ne quid officij prætericrint, ueniam petunt, ſua attenuāt, auferunt ſuſpicionem repetendæ gratiæ: ſic excuſat urbane Iulius, Antonium ultro in illo diuerſorio ſermonis acquieſcere uoluiſſe, male acceptum eſſe, nihil inueniſſe quo retardetur, & minus iter reliquum cōficere pergat. Similitudinē ducit ab ijs, qui relicto mari Tyrrheno, aut itinere propinquo, diuertunt in Pōtinas paludes ſitas non ita procul à portu Caietano, & à Circeijs promōtorio Circes, in Volſcorū finibus Campaniam uerſus. In illis calor & Auſter multus quieſcētes corrumpit aquas, locū peſtilentem facit adeo ut illuc ingreſſi quieſcendi gratia, diu incolumes nequeant immorari. Illas deſiccare uoluerat imperator Cæſar, non modo quia inſalubres eſſent, ſed etiā quia agri plurimū occuparent. More præuētus, alijs opus iniquum reliquit. Ego uero.] Vt accipientis eſt hoſpitis extenuare ſuam liberalitatem, ne ſit amico grauis, et omnem gratiā perdat: ita acceptum oportet eſſe facilem, humanum, rebus præſentibus contentum, laudatorē beneficij ſuſcepti, ne uel pœnitentiam uel pudorē hoſpiti ſuo moueat. Ad eum modū res Cæſaris laude fert Antonius. Excuſabat ille inamœnum locum: hic contra. Ego uero atque hilare, hoc eſt, etiam iucūde à te acceptus quieui. Audiui.n. tuas facetias, quæ exhilarauerunt animum labore contractum. Nec modo reſpōdet excuſanti, ſed ultra progreditur ad laudem. Ego tum doctior per te, tū etiam audacior factus ſum ad iocādum.] Doctior, qui didici præcepta de ridiculis: audacior qui norim auctoritates uirorum quas me imitari deceat. Non enim uereor (ut timidi) ne quis me in iſto genere iocandi leuiorem, uanioremq; iā putet, quoniam ſummos uiros noſtræ ciuitatis Fabritios, Aphricanos, Maximos, Catones, Lepidos protuliſti, quos interim ſeueritate depoſita iocari, facetiaſq; mittere laudabile fuit. Pluraliter dixit Fabritios, Catones, quia hoc dicēdi genus auctius eſt atq; præſtantius Fabritij eſt illud, Malui compilari, quàm uenire. Aphricani, Non amo nimium diligentes Maximi, Niſi Tarentum amiſiſſes, nunquam ego recepiſſem. Catonis, Non tu nobilior, ſed mobilior. Lepidi, Reſpōdeat patri, me iſtorum nihil credere. Verbis Antonij Cicero locum facetiarum maxime cōmendat, ut qui reficiat animos hilaritate, qui doctiores faciat, qui reddat audētiores ad ingenue et liberaliter iocandū. Hactenus de apparatu. Iam de re ipſa diſſerēdum, cuius pars eſt diſputatione confecta, pars conficienda poſtea. Quid hēant partes illæ diſcriminis, oſtendit. Habetis, inquit, ea quæ uoluiſtis ex me audire de locis argumentorum, de animorum conciliatione, de mouendis affectibus. de quibus rebus accuratius dicendum & cogitandum fuit. Sunt enim animi inſtar in corpore, quæ niſi ſuſtinent orationem, ut inanis & uana corruat neceſſe eſt. Cætera quæ dicturus ſum, faciliora ſunt, atque ex ijs quæ iam dicta ſunt, reliqua naſcuntur omnia. Ante enim trademus de uſu argumentorum, & probatione cauſæ, aut de conciliandis animis, aut mouendis, ſi uincere nequeat argumentum. Hoc modo ſeiungit priora à poſterioribus, & propoſita rei facilitate, tædium laboris aufert. Quæ dixit antea, ſummatim repetit, ut inde ſit tranſitus ad ea quæ ſuperſunt. Primum docuit ut cauſam aggreſſus litigatorē interrogaret, ut omnia cauſæ utilia & inutilia, quoad facere poſſet, cogitatione perſequeretur, deinde ut argumenta cauſæ & locos eorum inſpiceret. Poſtea ut perſcrutaretur eos locos quibus animi iudicum cōciliantur: & illos quibus permonētur. Nunc alia de toto genere tradit. Primum eſt huiuſmodi. Conſtituendum quid habeat quæque cauſa boni, quid mali. Quid ſi nihil habeat aut boni, aut mali? Vix in controuerſiam uocabitur, niſi forte apud illos iudices, qui lucri gratia infinitas generāt lites. Nulla ferè res poteſt in dicēdi diſceptationem. i. in actionem ab oratore formandā aut controuerſiā, hoc eſt, finitæ quæſtionis litē uocari, quæ nō habeat utrūque, & bonum, & malum. Oportet.n. ut appareat utrinque aliqua ratio ſtandi iudicio. Temporibus illis qui de iure reſpondebant, homines conſulti, nō ſinebant hominem experiri, qui

nihil præter meram calūniam aut fraudē haberet, niſi dolū latentē improbus animo texiſſet. Vera igitur controuerſia habeat aliquid boni, aliquid mali. Hoc tu uideris, agendum de quantitate utriuſque: quantum bonum, & quantum malū habeat, id refert. Sic.n. aut melior eſt, aut deterior. Id boni qđ habet, amplectendum, exornandum ſententijs & uerbis, exaggerandum multis amplificationibus, diu retinendum, ut malum adumbret, ut magis infigatur animis cognoſcētium. Retinetur autem, cum ſæpe alijs uerbis, alijs figuris repetitur citra iudicum moleſtiam; quod & apud nos fit, ſi minus in dicendo, tamen in ſcribendo. A' malo aūt uitioq; cauſæ recedendū: quod ſit, neque repetas, neque proponas ut aduerſarij, neque colores argumentis, ſed aliquid dicas de bonitate tuæ cauſæ, quod illud obruere uideatur. Hoc modo fit, ut non aufugere quaſi deſertor, ſed pugnādo cedere uideare, aut certe locum tuū ualide tueri. Cic. cum uehemēter amplificat ſtudia atque induſtriā Celij, hoc aſſequitur, ut de mollitie & libidine adoleſcentis opinio concepta minuatur. Videndū poſtea, quā potiſſimum orator prendat arcem. Aliæ ſunt cauſæ quæ melius defenduntur argumentis, ut cauſa Cecinæ: aliæ conciliatione, ut Q. Ligarij: aliæ permotione & affectibus, ut Auli Cluentij Si ſtatur argumētorum præſidio, & illorum præ copia delectus eſt, firmiſſima legenda, ac maxime tuēda. Quod ſi unum ſit eiuſmodi, magis eſt firmandū, quia unū. Sapientis eſt optima legere præſidia, & ſi unū ſit, illud pro uiribus cōmunire. Non aliter de cōciliatione et permotione dicendū. Sunt.n. quæ magis aut cōciliant, aut mouēt. Illa prudēs uidebit etiamſi arte non iuuabitur, et in illis malet firmare pedē: ut Cic. maluit mouere iudices ab inopia ſumma Rabirij Poſthumi, quàm ab alijs incōmodis, quoniā tū Romani qui cenſu ordines & honores diſtinguebant, inopiam grauiſſimam eſſe arbitrabantur.

SVMMA deniq; huius generis hæc eſt, ut ſi in refellendo aduerſario, etc.] Sūma denique huius generis hæc eſt, id eſt de ſumma totius probatiōis præceptū generale hoc eſt, ut ſi in refellendo aduerſario firmior eſſe oratio, quàm in cōfirmādis noſtris rebus pōt, omnia in illum tela conferamus. Non aliter milites qui locum ſuū tueri nō poſſunt, & turpiter abire nolunt, irruunt in hoſtē, redduntq; munitiones eius infeſtas. Cic. qui facile demōſtrare non poſſet, Sextum Roſcium nullū parricidium cōmiſiſſe, ſua tela confert in aduerſarium, refellit eius argumenta, cædis auctorem eſſe cōtendit, etſi tam periculoſo tempore tutius erat ſua tātum probare. Sin noſtra facilius probari, quàm illa redargui poſſunt, abducere animos à cōtraria defenſione, & ad noſtram conemur traducere. Cic. uidit non eſſe facile omnia Claudianorum argumēta refutare, duo ſibi maxime probāda ſumpſit, Milonem inſidias non paraſſe, Peſtiferum Reip. ciuem interficere licere. Alia duo ſunt præcepta quæ antepoſitis commode adiungentur: Vnum, ne cauſæ tuæ noceas, de quo poſtea. Alterū, ne tentes ea quæ nulla ui conuellere & ſuperare poſſis. Illa accidunt parū cautis, inquit Quintil. ut impoſſibilia aggrediantur, pro effectis relinquant uix dum inchoata. Quia nihil reſpōdere, facile eſt: cauſæ tuæ non obeſſe, nequaquā difficile: duo iſta facillima dicit eſſe. Quòd aūt facillima patent etiam indoctis, t.iquam indoctus hæc ſumit, aliud ſentiēs, aliud enuncians. Et ne quis irrideat leuitatē obſeruationis huius, præuenit, et uerbis indicat, nō eſſe periculum docere alios id, quod utiliter ſerues. Cōfitetur ſe moleſto aut difficili argumēto, aut loco nōnunquā omnino nihil reſpōdere. Moleſtum & difficile interpretatur, quod premit uehemētius. Illud eſt, quod tibi plus noceas reſpōdenti, quàm conticeſcenti. Quid hic facias? Conijcias te in fugam? Non, inquit, abijciam clypeum, ut ignaui milites, qui detecto humi clypeo terga uertunt: ſed ne reijciam quidem, ut ij qui ſecum auferunt, ſed illum in tergum ſuum reijciunt, ut minori ſit impedimento terginerſantibus. Concedam, ſenſimq; reuocabo pedem. Adhibebo quandam in dicendo ſpeciē atque pōpam, id eſt, armorum artificioſum motum, quali ad delectandos ſpectatores utitur gladiator. Adhibebo pugnæ ſimilem fugam: conſiſtam uero in meo præſidio, ſic ut non fugiendi hoſtis, ſed capiēdi loci cōmodioris cauſa ceſſiſſe uidear. Hæc ſumpta ſunt de re militari, & tranſlata ad pugnam forenſem, quibus ſignificat eſſe quoddā genus dicēdi ſpecioſum magis quàm uerum, & ſimilius pōpæ, quàm pugnæ, quo adumbrantur quodammodo & honeſte uitantur ea quæ aperte nō poſſunt refutari. Celius erat libidinoſus, hoc crimē obiecerant aduerſarij: Cic. multa dicit de adoleſcentia, de moribus primæ ætatis, de cōſuetudine maiorum. Hoc quaſi ludicro certamine retundit aduerſariorum tela, & in ſuo præſidio conſiſtit. Idem pro Muræna dicendo de rōnibus cādidatorum, de ueterum more efficit, ut largitiones Murænæ, quæ populo R. notæ erant, uideantur ſcelere uacare. Alterum præceptum, ne cui uideatur eſſe leue, dicendo ſic auget, ut grauiſſimum eſſe uideatur. Nec id facit iniuria. Aut perfidus, aut ſtultus eſt, qui cauſam ſuam prodit. Alterum eſt illud, quod ego oratori maxime cauendū et prouidendum puto.] Id dixit in uniuerſum, ut propius accedat ad πειθώ. Id me ſolicitare ſumme, id eſt, maxime ſolet. Iam docet quid obſeruet. Nō tam ut proſim cauſis, elaborare ſoleo, quàm ut ne quid obſim.] Enitendū eſt in utroque, inquies, ut proſis, ne nihil obſis. fatetur, diſcrimenq; cōſtituit. Nō profuiſſe cauſæ, turpe quidē eſt: nocuiſſe, turpius multo. Militem in prælio ignauum fuiſſe, dedecoroſum: ſocios prodidiſſe, dedecoroſum magis. Nocent tamē ſuæ cāæ plerique, aut ſcelere impulſi, aut ſtultitia adducti, aut euagādi temeritate, aut ignoratione cāæ, aut ab aduerſario corrupti, aut rapti nocēdi cupiditate. Sed quid hoc loco uos inter uos Catule?] Admurmuratum eſſe fingit, quo' diutius in hac re cōmoretur. Verecundos facit auditores, qui clara uoce nō audent interpellare dicētem. Verba dirigit ad Catulum, quoniā illius reprehēſio magis eſt timenda. An hæc, ut ſunt cōtemnenda, cōtemnitis? Fatetur hæc eſſe contemnenda, ne ſibi ipſe nimium placere uideatur, & ut aliorum cōfirmatione perſuaſi qui legent hæc, ſciant aliquid eſſe quod memoriæ tradit. Minime, inquit Catulus, hæc contemnimus.] Vides' ne ut plane` dicat hæc nō eſſe contemnenda? Cæſar de iſto ipſo quiddam uelle dicere uidebatur. Cur Cæſar potius? Quia iuuenū eſt obſeruare ſenū uirtutem, & eam laudare. Id datur Cæſari iuueni, qui paulo ante diſputauit: Sulpitio & Cottæ ſuum fuit tēpus. Me uero lubente dixerit, ſiue refellendi cauſa, ſiue quærēdi. Non timet refutationē, qui ſibi nihil magnū arrogat. Nec metuit qōnem exercitatus, qui ſit conſcius doctrinæ ſuæ. Et ſi quid timeret, in dicēdo tamē fiduciam præſtaret. Ad hæc facilem & obuium ſe præbet auditori. TVM Iulius, ego mehercule, inquit, Antoni ſemper is fui, etc.] Laudat Cæſar Antonij cautionem, quoniā hominē mediocriter prudenti difficile eſt nunquam lædere illū quem tuetur. Cæſar autem mediocriter prudens uidet quàm ſit illud ſibi arduum & operoſum. Idem illud nō magnopere laudat ingenioſiſſimus Craſſus, propterea quòd prudentiſſimi ſic exiſtimant, nō eſſe magnum munus oratoris, non lædere quē defenſum uelit: ſed potius improbi et proditoris, ei nocere, cui oportuerat prodeſſe. Metiuntur aliorum ingenia ex ſuo, & quod aperte uident, alios quoque idem uidere putant. Id quale ſit, à ſimili demonſtrat. Qui memoria ſunt mediocri, admirantur illos qui omnia ferè meminiſſe poſſunt. Themiſtocles eoſdem nihil admiretur, quoniam diuina præditus eſt memoris. Hac diſputatione docet nos, eſſe quædam artium præcepta, quæ ſummis uiris ſunt leuia ac parua, mediocribus grauiſſima ac maxima. Artes maxime ſcribi mediocribus,

quia

quia res ingenioſiſſimi per ſe uident, hebetes aut parum, aut nihil diſcunt, ideoq; eſſe illa tradenda, quæ iuuent media fortunæ ingenia. Sic prædicarem.] De te ſic prædicabam, hoc eſt loquebar palàm, & in laudibus tuis ferebam, unum te ex omnibus alijs noſtræ ciuitatis oratoribus in dicendo mihi uideri tectiſſimum, id eſt, minime apertum uulneribus, & eũ, qui minime detegeres id quod in cauſa lateret mali, plagis obnoxium. Translatio eſt ab ijs qui armis & ſcuto ſe tegunt, ne membra nuda feriantur: aut certe ab ijs, qui aliquam deformitatem ueſtiunt adeo, ut à nemine uideri poſſit. Propriũ laudis tuæ.] Non dicit quæ ſint illi cum alijs communia, ne uideatur illum in grege cenſere: ſed quid ſit illi propriũ, ut ſi in ea re egregius, et exemptus è numero. Sermo inſtitutus, propoſitus, adductus in medium, cœptus. Craſſus plurimis uerbis eloquentiam laudaret tuam.] Optime præpoſuit hanc laudem. Timuit ne ſi tantum diceret illud Craſſi quod ſequitur, Antonio Craſſus aliquid detrahere uideretur. Eò pertinẽt & hæc uerba, Illum mihi reſpõdere memini, cætera in te ſumme eſſe laudanda. Non opus eſſet.] Non eſſet bonum & utile, aut neceſſarium. Improbi hominis & perfidioſi.] Improbus eſt iniuſtus, aut alioqui malus: perfidioſus, qui datã frãgit fidem. Exiſtimat Craſſus id nõ eſſe imperitiæ, ſi quis ſuo litigatori nocet: ſed improbitatis & perfidiæ, quoniã indignus uidetur oratoris nomine, qui labefactat eũ quẽ debet erigere. Dicam equidem Cæſar.] Dicet poſtea, ſed ante de Craſſi iudicio reſpondet, & ſic illi contradicit, ut non imminuat uirum, ſed maxime augeat. Mementote, inquit, nõ me de perfecti oratoris diuinitate quadam loqui (is enim dicendo nunquã uitiũ committeret) ſed exercitationis & conſuetudinis meæ mediocritate, cui magnum eſt uidere quæ proſunt, & quæ incommodant. Craſſi reſponſum, etſi in ſe facere uidetur, laudat tamẽ. Craſſi quidem, inquit, reſponſum, excellentis, & communem hominum naturã ſuperantis eſt ingenij, ac ſingularis: cui quiddam portenti ſimile eſſe, id eſt prodigioſum uiſum eſt, poſſe aliquem inueniri oratorẽ, qui aliquid mali faceret dicendo, obeſſetq; ei quem defenderet. Facit enim de ſe coniecturam, id eſt, aliorum ingenia ſuo metitur. Illi tanta uis ingenij eſt, ut neminem niſi conſulto, hoc eſt ex animi deliberatione, putet, quod contra ſeipſum ſit, dicere. Sed eo non de præſtanti quadam & eximia prudentia, qualis eſt Craſſi, ſed propè de uulgari & cõmuni, qualis mea eſt, diſputo. Vt apud Græcos.] Craſſum Themiſtocli comparat, hominem Romanum Athenienſi, ingenium ingenio, reſponſionem reſponſioni. Themiſtocles Atheniẽſis Nicoclis filius, ingenioſus & prudens, domi foriſq; præclara geſſit, in quibus eſt illa uictoria de Perſis apud Salamina. Ad eum uenit quidam doctus homo, atque in primis eruditus Simonides poeta Ceus, qui primus artem memoriæ inueniſſe fertur. Vt inuenerit, Cicero refert ad finem libri ſecundi. Illam cũ Themiſtocli polliceretur eſſe ſe traditurũ, reſpõdit gratius ſibi illum eſſe facturũ, ſi ſe obliuiſci quæ uellet, quàm ſi meminiſſe docuiſſet.] Proferebatur.] Mittebatur in lucem. Doctorem.] Magiſtrum artis memoriæ. Quanta mens.] Mens eſt quæ ſapimus. complectitur intellectum & memoriã Cicero uocabulo mentis. Vide lib. quintum de Finibus bonorũ & malorũ. Infuſum effluere.] Hæc uerba tranſlata ſunt à liquoribus qui uaſis infunduntur & effluunt. Sed neque propter.] Quid effici uelit ex illa ſimilitudine, tãdẽ explicat. Sicut nõ propter illud Themiſtocles reſponſum memoriæ nobis opera danda nõ eſt, ita neque illa mea cautio qua prouideo ne obſim, & timiditas qua mea apte natura uereor meis nocere, propter præſtantem prudentiã Craſſi negligenda eſt. Timor et timiditas differũt. Timor eſt perturbatio animi quæ nõ perpetuo manet: timiditas eſt quædam procliuitas timendi, quæ nũquam recedit. Hæc cauſa eſt cur timiditatẽ potius quàm timorem dixerit. Non mihi attulit aliquã facultatem, non me fecit meliorem ingenio, & uirtute dicendi. ETENIM permulta ſunt in cauſis, in omni parte orationis circunſpiciũda, etc.] Promiſerat ſe dicturum quare hoc ita magnum putaret, nihil in cauſa mali facere. Stat fide, & quò planũ fiat illud eſſe magnum, rationes enumerat, quibus aliquando offendit in re ſua patronus. Nonnunquam offendit in teſtibus.] In teſtibus interrogandis & uoluntarijs, & ijs, quibus denunciatũ eſt, hoc cauendum, ne quem laceſſas, qui aut non lædit, aut minus lædit niſi laceſſitus. Probos quoſdam (cum Quintiliano dicam) et uerecundos non aſpere inceſſere profuit. Nam ſæpe quid aduerſus inſectantem pugnaſſent, modeſtia mitigantur. Mitius agendum cum bonis uiris ac honeſtis. Non exacerbandi uafri & uerſuti, quibus multæ ſunt artes nocendi. ſpectanda cuiuſque dignitas atque natura, ut perſonæ interrogãdi ratio reſpõdeat. Hoc etſi in arte præcipitur, plus tamen habet prudentiæ quàm artis. Sed nihil uetat de multis rebus præcipere, ut notis principijs, aptiores ſimus ad multa. Quòd ſi præcepta nec ſemper, nec omnibus, nec omni loco cõueniunt, occaſio tamen ſæpe fert, ut nobis opem ferant ardua, ac difficilia quærentibus.

Sit igitur hæc lex: Ne laceſſito, qui minus lædit nõ laceſſitus. Hic aliquis malus orator clamitabit, Quid igitur faciam? Orat me reus, urgent eius amici aduocati, ne inuehar in teſtem, ut maledicam, ut interrogem. Quin refutas hominem? inquiunt, quin tractas eum ut dignus eſt? quin eius uitia detegis? Sic læſerit, & tulerit impune? Non moueor his uerbis. Non obtempero uel monentibus uel urgentibus, non ſatisfacio illorum uoluntati. At (inquiet ambitioſus, qui ſibi laudem, non reo ſalutẽ quærit) nullam tacendo aſſequeris laudem. Verum eſt apud imperitos, ſed dedecus fugio. Homines enim rerum inſcij facilius quod ſtulte dixeris, reprehendere, quàm quod ſapienter tacueris, laudare poſſunt.] Præclara ſententia, in qua ſtulte & ſapienter, reprehendere & laudare, ſunt oppoſita ad uenuſtatem. Apud ſapientes & probos nec bonum ſua laude caret, nec malum probro. Quoſdam teſtes lædere malum eſt. Illorum tres ſpecies conſtituit, in quibus ſunt irati, non ſtulti, non leues. Habent irati uoluntatem nocendi in iracundia. Illam ſi grauius irritaueris augebis. Non ſtulti uim habent in ingenio, quam acuent in reum, ſi per te fuerint commoti. Non leues põdus habent in uita. Creditur illis propter uitæ caſtimoniam. Num committes, ut offenſi plura dicant, quàm erant dicturi ſi mitigaſſes? At Cicero qui mandat hæc literis, læſit acerbiſſime Gallos in oratione pro Fonteio, Græcos in defenſione Flacci. Sanè. Iam dixerant teſtimonium, & ſi non auctoritate apud Romanos, tamen turba ac multitudine multum læſerãt: quapropter aut erat cauſa cadendum, aut illi grauiter repellendi. Paulo ante dixit, quæ ſtulte dixeris, ab imperitis facile reprehendi. Hoc quale ſit, in re præſenti ſit explicat. Dixerit aliquid orator, aut reſponderit, aut rogarit, coronæ ſermo ſubſequitur. Occidit ille? inquiunt, aduerſarium'ne occidit: Tum ij quibus nota res eſt, immo uero (aiunt) ſe, & eum quem defendit, occidit. Quid turpius audiri poteſt? Hic itaque maxime proſpiciendum, ne tibi tuiſq; noceas, & hanc ignominiam infamiamq; patiare, Etſi nulla te laus in tacendo ſequitur, moueat te dedecus & turpitudo, quã pleriq; magis fugiũt, quàm honorem & laudem ſequuntur. Rogatum poſuit pro re interrogando quæſita. Occidit, κατ᾽ ἐξοχὴν, grauiter læſit. Homines minime mali, ſunt ſimplices & incauti: quibus eſt plus bonæ uoluntatis, quàm prudentiæ. In hunc ſenſum Cicero minime malos dicere ſolet. Quid illud quod ſupra dixi.] Hoc ſecundum nocendi tuæ cauſæ genus, cum tua præſidia dimittis, id eſt, relinquis id quod bonum firmumq; eſt in tua cauſa. Verſaris in hoſtium caſtris, id eſt tractas cauſam aduerſariorum, & illorum adiumenta confirmas: aut ea quæ ſanare nõ

potes, exulceras: quemadmodũ imperiti chirurgi interdũ uulnus refricant & exulcerant dum fruſtra ſanare conantur. Quid mihi faciundum cenſes? cede, fuge, eſt, ſæpe quod pro te facit, inculca, in eo commorare, obiectionibus aduerſariorũ ne recta uia occurre. Dic aliqd uel de tua cauſa, uel de rebus aduerſarij, quod adumbret, aut obruat id quod aperta fronte labefactare non poſſes. Vides'ne quoſdam uafros homines, cum obiectum eſt quod planè reſpondet refellere nõ poſſunt, tergiuerſari, in omnes ſe mutare formas, nunc uti locis, nũc cõſcindere maledictis, nunc ſua extollere, nunc quædã tua nota improbare, ſic agere ut multo plus attuliſſe mali quàm accepiſſe uideantur? Ad eundẽ modũ tibi uerſanda ſunt omnia, ut quod ſimpliciter & recto ordine refutare non potes, fugias: & ita fugias, ut in illud optime pugnaſſe uideare. De quo ſit hoc præceptũ: Fuge quæ ualde cauſam tuã premunt. Præſidia tua ne dimitte, ut periculoſe in caſtris hoſtiũ uerſeris. Ne aduerſariorũ adiumenta confirma: & quæ ſanari nequeũt, ne exulcera. Quando, quo modo, quibus ſententijs id fiat, nõ eſt artis huius præcipere. Remittendum ad prudentiam conſiliumq; oratoris.

Quid cum perſonarum.] Tertium nocendi genus eſt, cum perſonarum quas defendit orator, ratione nõ habita, quæ ſunt in ijs inuidioſa, non mitigat extenuando, ſed laudando et efferendo, id eſt, laudibus extollendo, inuidioſiora facit. Laborat aliquis inuidia, aut quia diues eſt, aut gratioſus, aut iudicibus acceptus, aut plebi gratus, aut nouis hæreditatibus locuples, aut fauore militum potens, aut in perniciem multorum diſertus, iſta'ne laudabis? Minime uero, Extenuabis potius. Nam quanto minora dicendo feceris, tanto magis decreſcet inuidia. Contra, quò plus extuleris, eò plus accreſcet. At iſta laudantur, & homini afferunt auctoritatem. Laudentur à quibuſdam citra periculum, tu uero cuius eſt officium reſtinguere inuidiam flagrantem, ne laudato, cum faces inuidiæ ſuggerunt. Dicito illa eſſe maiora in aduerſario: ut Cicero pro Quintio queritur maiorem eſſe in Hortenſio eloquentiam, in Næuio gratiam & opes. Eſt etiam genus quartũ, ſi in homines charos iudicibusq; iucundos ſine ulla præmunitione orationis acerbius & contumelioſius inuehare. Eiuſmodi uiris eſt parcendum, ſi aliter cauſa agi poteſt commode. Sin acerbe tractare eos neceſſe eſt utendum præmunitione, id eſt, oratione quadam, qua ſe munit orator aduerſus eos, qui dictum factum'ue ſunt reprehenſuri. Si Cicero pro Muræna, Catonem accuſatorem acerbe tractare uoluiſſet, nonne à ſe iudices abalienaſſet? illũ molli, ut ait Quintilianus, articulo tractauit, cuius naturam ſumme admiratus, non ipſius uitio, ſed Stoicæ ſectæ, quibuſdam in rebus factam duriorem uideri uolebat: ut inter eos non forenſem contentionem, ſed ſtudioſam diſputationem crederes iudiciſſe. Quintũ genus eſt, ſi, quæ uitia aut incõmoda ſunt in aliquo iudice uno aut pluribus, ea tu in aduerſarijs exprobrando, in iudices quodammodo inuehare. Hoc genere peccauit Philippus ridens puſillum teſtem, cũ ſederet iudex L. Aurifex breuior etiã quàm ipſe teſtis. Vitia & incommoda ſic differunt. Vitia ſunt animi & corporis deformitates, uel natura uel habitu contractæ. Incommoda ſunt detrimẽta, quæ aut caſu aut alicuius facto eueniunt. Natus eſt aliquis claudus, uitium eſt corporis: amiſit oculum ſagitta confoſſus, incommodum. Exprobrare, ad uituperandum obijcere. Quæret aliquis, tacendum'ne ſit omne uitiũ quo laborat iudex unus aut plures? Non exiſtimo tacendum eſſe quod lege punitur: ſed illud quod inurit maculam, non infert publicum ſupplicium. In ſexto genere ſunt qui pro altero dicentes, litem ſuam faciunt, aut efferuntur iracundia læſi, cauſam relinquunt. Hoc modo fit, ut rem ſuam agant, litigatoris ſui non agant. Non procul ab hoc uitio eſſe uidebatur Cicero dicens pro P. Sextio: pio dolori, & iuſtæ iracũdiæ, & communi periculo liberius dicẽdi genus cõcedi poſtulauit. In hoc genere nimiũ patiens & lẽtus audiendis aduerſariorũ cõuicijs, atque maledictis exiſtimor, inquit Antonius, nõ quò libẽter male audiã, ſed quia ego cauſam recipiã, ut meã litẽ perſequar, non libenter relinquo. Sulpitius homo acerbus & tragicus cũ in accuſatione Norbani Antoniũ appetiuiſſet, et pleriq; opinarentur Antoniũ illi acerbe et cõtumelioſe eſſe reſponſum tãtũ amice obiurgauit illum, quod non aduerſariũ Norbanũ cuius ſuſceperat accuſationem, ſed miniſtratorem, id eſt patronũ qui defenſionẽ eius adminiſtrabat, maledictis peteret. Ex ea patientia atq; moderatione aſſecutus eſt, ut ſi quis illi inter dicendũ male diceret, petulans aut plane inſanus eſſe uideretur. Septimum genus eſt in argumentando, cum argumentũ ponitur aperte falſum, aut ei quod dictum dicendum'ue eſt, contrariũ aut genere ipſo remotũ ab uſu iudiciorũ, ac foro. Vnius uitio omnibus reliquis detrahitur auctoritas. Si erit palàm falſum, inquit Fab. Quintilianus, negare ſatis eſt, ut pro Cluẽtio Cicero eum quẽ dixerat accuſator epoto poculo concidiſſe, negat eodẽ die mortuum. Idem: Palàm contraria, & ſuperuacua, & ſtulta reprehendere, nullius artis eſt. Vides ut palàm cõtraria, nõ à doctis modo, ſed ab omnibus reprehendantur. Nõ igitur eſt mirum ſi cauſæ nocent eius, qui rem molitur tã inepte. Argumẽtum genere ipſo remotũ ab uſu iudiciorũ, eſt probatio ſuapte natura aliena à iudiciorum conſuetudine, qualis eſt frequens apud philoſophos, qua in foro nõ utãtur oratores. Vis probare hominem hunc eſſe libidinoſum, adducis eius temperamentũ ad faciendam fidem, illi multũ ſanguinis exundare, corpus eſſe molle & delicatum, calorem ſuppetere: tales à philoſophis omnibus cenſeri pronos ad libidinẽ. Quis audiet hæc iudex? Quis extra tempus hoc modo philoſophantẽ nõ reijciet? Loci è philoſophia ueniunt in forũ de uirtute, de officio, de pietate, de religione: ſed ita tractandi ſunt, ut ab omnibus intelligantur. Si philoſophorum ſubtiles argutias trahas in ſubſellia, ut à more iudiciorũ recedes, ita iudicum beneuolentiam & ſtudiũ amittes.

ITAQVE nũc illuc redeo Catule, in quo tu me paulo ante laudabas, &c.] De partibus inuentionis diſputatum eſt copioſe. Secundus eſt ordini rerũ & collocationi locus. Vbi enim inuẽta res eſt: ut aliquid habeat uitium in extructione orationis, cui maxime apta eſt loco, in eo ab artifice debet collocari. Ante Catulus uocabat Antonium ad collocationem, quàm rationes affectuũ, quæ ſunt inuẽtionis, explicaſſet. Qui ordo tibi placet, inquit, & quæ diſpoſitio argumentorũ: In qua tu mihi ſemper deus uideri ſoles. nunc confecta affectuũ ridiculorũq; uia, eò redit, quò uocabatur. Hæc pars rhetoricæ dicitur uel ordo, uel collocatio, uel diſpoſitio. Definitur à Quintiliano hoc modo. Diſpoſitio eſt utilis rerum ac partium in loco diſtributio. Diuiditur à Cicerone in naturalem & in artificialem diſpoſitionem. Naturalis eſt, quam ipſa natura præſcribit, id eſt animis noſtris iuſicit quaſi præcipiat. Præſcribit, autem, ut aliquid ante rem collocamus ad conciliandos auditores: deinde ut rem exponamus de qua cõtrouerſia eſt: poſt, ut eam probemus noſtris præſidijs, id eſt argumentis rationibusq; confirmãdis, cõtrarijs refutandis: deinde ut concludamus atque peroremus. Id faciunt imperiti, rudesq; dicẽdi, quibus eſt aliquid iudicij recti: unde ſcimus ipſam naturam omnium parentem hæc initia collocationis dediſſe. Altera eſt diſpoſitio, quæ oratorũ iudicio & prudentia comparatur. Oratoris iudicium & prudentia à naturæ perſcriptione differt. Hæc enim in omnibus eodem modo ſe habet, illa prudentia uariat pro utilitate cauſarum. Itaque collocatio naturalis, ſi omnium cõmunis eſt nõ eſt propria oratoris. Artificialis autem propria uidetur eius prudentiæ. in oratoria collocatione rerũ, tria ſtatuenda componẽdaq; ſunt, hoc eſt ordine quamoptimo digerenda. Alia probandi cauſa dicuntur, ut argumenta: alia docendi, ut propoſitiones, partitiones, narrationes, ſentẽtiæ κατ' ἐξοχὴν appellatæ. Alia perſuadẽ

di, ut

di, ut affectus, mitiores, qui concilіant: permotiones grauiores, quæ animum perturbant. De argumentis quæ & ad probandum & docendum ualent, primo loco dicit: altero, de affectibus. Reliqua quæ pertinent ad docendum, poſtea dicentur in partibus orationis. Si in ſingulis cõtrouerſijs pauca admodum occurrerent argumenta, & ea eſſent generis eiuſdem, nõ magnopere laboraret orator uel in eorũ electione, uel collocatione. Quoniam multa occurrunt, multa, quæ ſtatim prima fronte profutura eſſe uideantur, diligenter habendus eſt delectus, & optima quæque ſuo loco diſponenda. Multa multa.] Augendi gratia duplicauit hoc uerbũ. Fertilibus ingenijs mille rationes occurrunt, maxime cũ loci peragrantur omnes. Argumentorum partim leuia ſunt, partim grauia, partim mixta. Leuia ſimpliciter, quia pondere carent, contemnenda ſunt, niſi forte multa in unum congeruntur, ut in turba capiant uires. Fur es, paupertas enim te premit: leuis eſt probatio. Mixta aut plus nocent ꝙ adiuuant, aut contra. Si quid habent adiumẽti, & ſunt eiuſmodi, ut inſit in ijs aliquid uitij, neque tanti ſit illud quod prodeſſe uideatur, ut cum aliquo malo coniungatur, id eſt, ſi plus obſunt ꝙ proſunt, erunt etiam contemnenda. Si contra, cedent in partitionem utilium atque firmorũ. Vtilia atque firma ſunt grauia, quia aliquod habent pondus, alia maius alia minus. Ea ſi pauca ſunt, ut omnia collocentur: neceſſitas ipſa cogit. ſi ualde multa, diuidentur in tres ordines. Primum ſecernentur, hoc eſt ſeparabuntur leuiſſima: deinde ex grauioribus ſeligentur conſimilia, id eſt leuiſſima, & cum alijs ab oratione remouebuntur. Ne te moueat ꝙ leuiſſima poſuerit inter utilia atque firma. Leuiſſima ſimpliciter, id eſt ſine comparatione dicta, non habentur utilia: ſed grauium leuiſſima, quoniam & ipſa ſunt grauia, in ſuo genere ſunt firma. Vt id uideant omnes, conſtituamus nũmos aureos quinquaginta, ex quibus uigintiquinque leuiores ſint, quinq; paulo grauiores, uiginti grauiſſimi. Cum ſint omnes boni, utiles, firmi, grauesq́;, tamen uigintiquinq; ſunt omnium leuiſſimi: quos reijciat is qui aurum accipit ad pondus. Ex alijs grauioribus quinq; ſunt conſimiles, hoc eſt in hac collocatione omnium leuiſſimi, quos etiam nolit ſeuerus examinator. Non aliter expendenda ſunt argumẽta. Equidem, inquit, cum colligo argumenta cauſarum, non tam ea numerare ſoleo, ꝗ expendere. Imitatur bonos aurifices & nummularios, qui non tam ſpectant numerum ꝙ pondus. falluntur enim ſæpiſſime, ſi quot numiſmata ſint, tantum reſpiciant. Verba Ciceronis mihi uidentur eſſe deprauata: et ubi ſic legitur, Aut alijs grauioribus cõſimilia, hoc modo legendum, aut ex alijs grauioribus cõſimilia. Senſus eſt: Demptis grauium leuiſſimis, ex alijs grauioribus conſimilia leuiſſimis ſunt ex oratione remouenda. Dicet aliquis: Non docet quo ordine argumenta diſponantur, ſed quæ repudianda, quæq; aſſumenda. Sic eſt. Collocantis eſt in rebus habere delectum, ne quid mittat in aciem, quod omnino pugnæ ſit impedimento. Vbi fortiſſima quæque ſunt è numero ſeparata, illa inſtruere in aciem non eſt difficile: quando quidẽ collocatio naturæ magis eſt, et cuiuſdam exercitationis, præceptionis atq; doctrinæ. Firma ſtatuentur in principio, & in extremó, debilia in medio. Dicendum poſtea quæ ſit affectuum diſpoſitio. Affectus alij ualent ad conciliãdos animos, ut pluribus ante dictum eſt: alij ad permouendos. Vtriq; & ſi maximas habent in oratione uires, quia tamen iudices nõ affici, ſed doceri uolunt, ita ſpargi debẽt in corpus orationis, ut nihil aliud niſi docere uelle uideamur. Quãobrem non dicit orator, Iam conciliabo mihi animos ueſtros, Incipiã mouere miſericordiam, Veniamus ad iram cõmouẽdam. id planè eſt ridiculum. Recte iſta, Rem à principio uobis exponam: Oſtendam hoc primum, deinde illud: Ad eius rei fidem ualido utar argumento. Vna res enim præ nobis eſt ferenda, id eſt, hoc ſolum planè debemus oſtendere, & habere in cõſpectu, ut nihil aliud niſi docere uelle uideamur. Reliquæ duæ res quibus cõciliamus & permouemus, ſicut ſanguis in corporibus, ſic illæ in ꝑpetuis orationibus fuſæ eſſe debebunt. Id erit, ſi inter docẽdum uelut aliud agẽtes interſeramus ea, quæ de locis ſingulis naſcuntur. Quod enim docemus, affert nobis aliquid unde nobis cõciliemus auditorẽ, aut abalienemus ab aduerſario, aut indignationem aut miſerationẽ concitemus. Principia igitur & cæteræ partes orationis habere hanc uim magnopere debent, ut ad eorũ mentes, apud quos agitur, mouendas permanare poſſint. Irrumpunt in animos affectus, atque penetralia mentis recludunt, niſiq; parant ijs quæ docendi gratia dicuntur. SED his partibus orationis, quæ etſi nihil docẽt argumentãdo, etc.] Etſi affectus in omnibus partibus orationis fuſi eſſe debẽt, proprium tamen habent locũ in ijs partibus, quæ etſi nihil docẽt argumentando, perſuadendo tamẽ & cõmouendo proficiunt plurimum. Duæ ſunt huiuſmodi, exordium, & peroratio. Hæ quanquam recipiunt aliquando probationẽ, tamen ſuapte natura aliò tendunt. exordium ad conciliandum, peroratio ad mouendum. Duæ iſtæ partes igitur proprie nihil docent argumentando, ſed perſuadendo, hoc eſt uincendis animis: & commouendo, hoc eſt perturbãdis mentibus proficiunt plurimum. In his proprius eſt locus affectuum, & in digreſſionibus nõ omnibus, ſed in ijs quæ euagantur ab eo quod propoſitum eſt, atq; agitur permouẽdorum animorum cauſa. Digreſſiones illæ ferè collocari ſolent aut poſt narrationem, aut confirmationẽ, aut refutationem, aut utroque loco, uel omnibus. Decet enim & utile eſt ubi rẽ atrocem narraueris, aut argumentis confirmaueris refutaueris'ue, digredi, et illud amplificare quod ſubminiſtrat locus unde prodit egreſſio. Exẽpla reperies in una Ciceronis oratione pro Sexto Roſcio, in qua ſtatim initio ſibi cõciliat animos iudicum, aduerſarios trahit in inuidiã, ac graues iam delibat affectus. Poſt narrationem egreditur: Quid primum querar? aut unde potiſſimum iudices ordiar? aut quod aut à quibus auxilium petã? & quæ ſequuntur. Poſt refutationẽ iterum egreditur ad augẽdum ſupplicium parricidarũ: O ſingularem ſapientiã iudices. Nõne uidentur hunc hominem ex rerum natura ſuſtuliſſe et eripuiſſe, cui repente cœlum, ſolem, aquã, terramq; ademerunt? etc. Rurſus ubi probabiliorem in aduerſarijs cædem eſſe demõſtrauit, inuehitur in Chryſogonum: Hic'ne etiã ſeſe putat aliquid poſſe Chryſogonus? hic etiã potens eſſe uult? O rem miſeram atq; acerbam. Lege quæ ſequuntur. Tãdẽ in peroratione ſic animos permouet, ut adhuc legentes uix lachrymas tenere poſſint. Nõ fit iſtuc in omnibus cauſis. Quædã minores ſunt, quæ nõ expetunt eiũſmodi egreſſionum contentiones. Quædam ſunt grauiſſimæ atq; pleniſſimæ, quæ plurimos exitus dãt ad eiuſmodi digreſſionem. Tales ſunt actiones in Verrem, quæ propter uarietatẽ grauitatemq́; criminum ſubminiſtrãt oratori amplificandi, inuehendi, deplorandi copiam. Egreſſiones duplices habẽt affectus. Alij animos eorum qui audiunt, impellunt, ij qui comparati ſunt ad indignationẽ, ut ira, odium, inuidia. Alij reflectunt, id eſt reuocãt ad aliã conſtitutionem, ut ij qui reſtinguunt inuidiã et iram: amor, beneuolẽtia, miſericordia. Poſteaquã dictum eſt de naturis argumẽtorum & affectuũ, & qui locus ſit proprius horũ, utile eſt ſtatuere quæ prima debeant eſſe in acie, quæ media, quæ poſtrema. Peccant.n. nonnulli non in his modo, ſed etiã in cõſtituendis oratoribus. Quæ minime firma ſunt ſiue argumẽta, ſiue πάθη, ea prima collocant. Et ſi quando plures adhibẽt patronos, ut moris erat in iudicijs publicis cauſiſq; difficilioribus adhibere, ut quenque eorum minimũ putant eſſe, ita eum primũ uolunt dicere. Quo more Hortenſius pro P. Seſtio prior dixit, pro eodem Cicero poſterior. Pro Cornelio Balbo Cn. Pompeius habuit orationem, deinde Cicero rem omnem peregit.

Peccant & in rebus,& in oratoribus. Rationem hanc affert. Res,id eſt cauſa,poſtulat,ut eorum expectationi qui audiunt, quàm celerrime ſuccurratur: cui ſi initio ſatisfactum non ſit, multo plus ſit in cauſa laborandum.Confirmat hac ſententia: Male ſe res habet,quæ nõ ſtatim ut dici cœpta eſt,melior fieri uidetur. Ergo oratorũ optimus quiſq; debet primus adhiberi, dum æque excellens ſeruetur ad perorandũ. Eodẽ modo quod eſt in oratione firmiſſimũ uel argumentum.uel pathos,ſit primum,dum æque ualidum ſeruetur ad extremũ. Si quæ erũt mediocria,in mediam turbam atque in gregem conijciantur. Vitioſis,ut aperte falſis,cõtrarijs,leuibus,cõmunibus,nullus eſſe debet in oratione locus.Quæſitum eſt,ut ait Quintilianus, potentiſſima argumẽta primo ne ponẽda ſint loco,ut occupẽt animos:an ſummo,ut inde demittant:an partita primo ſummoq;,ut Homerica diſpoſitione in medio ſint infirma:an à minimis creſcant? Quæ prout ratio cauſæ cuiuſq; poſtulabit,ordinabuntur,uno(ut ego cenſeo)excepto,ne à potentiſſimis ad leuiſſima decreſcat oratio. HISCE omnibus rebus cõſideratis,tum denique id quod primum eſt,&c.] Sicut eſt aliquis ordo partiũ in oratione quæ uel dicitur,uel ſcribitur,ita quoque eſſe debet in cogitatione: quæ ſi ordine perturbato cõfunditur,nihil præclarum gignere poteſt. Primũ cogitandum eſt quo modo rẽ ad utilitatem noſtram explicemus,deinde inueniẽda argumenta,poſtea affectus: tandẽ uidendum quo utamur exordio.Sic fit ut quod eſt in oratione primum,ſit in cogitatione poſtremum.Hiſce omnibus & agumẽtis & affectibus conſideratis,tum deniq; id quod primum eſt dicendũ,quia cæteris parat aditum,poſtremo ſoleo cogitare, quo utar exordio.Ne id abſurde facere uideatur, innititur hoc argumento. Si quãdo id primũ inuenire uolui,nullum mihi occurrit, niſi aut exile,quod paruum habet ſuccũ, tenuẽ uim,minutumq; robur:aut nugatorium, quod res inutiles effutit ſine pondere et dignitate:aut uulgare,quod in plures cauſas poteſt accõmodari:aut cõmune, quo nihilo minus aduerſarius poteſt uti.Vitioſa ſunt exordia nugatoria,exilia,uulgaria,communia,affectata,& quæ nõ ex ipſa cauſa nata ſunt.Principia non debẽt eſſe exilia aut nugatoria,ſed accurata & acuta,& inſtructa ſententijs,apta uerbis.Accurata,diligenti cura elaborata:acuta,ingenioſe et ſubtiliter inuenta.Inſtructa ſententijs,armata rebus ijs & uelut inſtrumentis quibus cauſam dignitatemq; agentium poſſint tueri.Apta uerbis,ornate compoſita,nõ uerbis tumidis,affectatis,inſolentibus,priſcis,nouis,inuſitatis: ſed preſſis,uerecundis,tẽperatis,uſitatis:in quibus ſignificatio, dignitas & pondus inſit.Cura ſit maior in aptandis ſententijs, ꝗ appareat.Compoſitio uerborũ diligenter,inſtructa,uerecunda tamen et modeſta.Quintil.Frequentiſſime uero proœmiũ decebit & ſententiarum, & cõpoſitionis,& uocis,& uultus modeſtia.Idẽ:Minime oſtentari debet in principijs cura.Idem: Illud ex præceptis ueteribus manet,ne quod inſolens uerbũ,ne audacius tranſlatum,ne aut obſoleta uetuſtate,aut poetica licentia ſumptũ in principio deprehẽdatur. Exordia cauſarum propria eſſe debet,nõ uulgaria,non communia. Propria ſunt, quæ in alias cauſas trãſferri cõmode non poſſunt,ut illa quæ ex intima cauſæ proprietate depromũtur,in quibus maior eſt laus,maior utilitas, maior ad audiendum uis incitandi. Cur principia citra oſtentationẽ accurata eſſe debeãt, hæc ratio affertur.Prima eſt quaſi cognitio & commendatio orationis in principio,hoc eſt,in exordio nõ planè quidem,ſed quaſi cognoſcitur oratio:& ſi laudabile eſt,commẽdatur,ac laudari incipit dictio.quæ continuo,id eſt ſtatim permulcere quadam uoluptate,atque allicere quadam uirtute debet.Exordia Ciceronis etſi preſſa,uerecundia,ſimplicia uidẽtur,habẽt tamẽ occulte munitam uerborum cõpoſitionem:& eas continent ſententias,quæ non modo conciliant auditorem,& aduerſarium feriunt,ſed etiam cauſam primo quaſi colore deliniant & effingunt, quæq; ſic è cauſæ uiſceribus exempta ſunt,ut iam rem agere,non cognitorẽ parare uideantur.Bonus artifex iure ſuo ſub Antonij perſona redarguit infantes & indiſertos quoſdã cauſidicos,qui tũ Romæ uolitabant in foro, multas recipiebãt cauſas, & ante ſurgebant ad dicendũ temerarij & audaces, ꝗ illas mediocriter cognouiſſent.Redarguit quidem,non miratur imperitos ſurgere,quia nullam ſcientiæ bene dicendi operam dederunt. Venerunt in forum adoleſcentuli,& uſu quodam ac communi opinione freti cœperunt actitare cauſas. Vehementius arguit Philippum, qui non quemadmodũ illi rabulæ,quæ ratio dicẽdi ſit ignorat,ſed eſt in primis diſertus atque eruditus,quo minus illi condonandũ eſt ſi quid peccat in dicẽdo.Is ita ſolebat ad dicendũ ſurgere, ut quod primũ uerbum habiturus eſſet,neſciret. Cum rogaretur ab amicis cur ita faceret,dicere ſolebat,Cum brachiũ concale fecero tum meo more pugnabo. Alludit ad eos pugnatores qui principio frigeſcunt, mox incitati pugnant uel acerrime. Quã ſimilitudinem retorquet illi Antonius, bonos gladiatores non ita inire certamen, ſed primas haſtas ita iactare leuiter,ut & uenuſtati uel maxime ſeruiãt,& reliquis uiribus ſuis conſulant,id eſt ſuas uires retineant.quæ debilitantur maxime,ſi principio totos conatus & impetus effundas. Rectius aptat ſimilitudinem in hũc ſenſum.Quemadmodũ gladiatores qui pro uita,ferro decernunt in arena,ante congreſſum multa faciũt, quæ non ad uulnus, ſed ad ſpeciẽ, id eſt ſpectaculum & ſpectantium uoluptatem ualere uideantur:ſic in orandi certamine dicenda quædã principio,quæ ad demulcendos auditores ualeant,& eò magis, ꝗ in illo non tam uis ꝗ delectatio poſtulatur.Exordiũ recte comparatur proludio certaminis, quia non aliter atq; primæ petitiones,remiſſius fertur,non uehementer & pugnaciter ut argumenta.Eſt tamen quando uehemens & pugnax eſt principium,cũ incipitur ex abrupto,aut aliquid incidit dignũ maiore conatu.Propterea excepit inſerẽs hæc uerba: . Non ſæpe.] Addit aliam ſimilitudinẽ ex rebus naturalibus. Nihil eſt,inquit,in natura rerũ omnium,id eſt in omnibus rebus naturalibus,quod ſe uniuerſum,id eſt ſimul totũ profundat,ebundet eijciat,quodq; totum repente euolet.ſic omnia quæ fiũt quæq; agũtur acerrime lenioribus principijs natura ipſa prætexuit, hoc eſt exorſa eſt,ac ueluti texens inchoauit.Vẽti uel maximẽ molliter exurgũt. Nubes grauiſſimæ tenui uapore coguntur. Modice immurmurat tonitruũ antequã fragoſos elidat ſonitus. Mare ante leuiter mouetur,ꝗ ab imo conuulſum ad cœlũ torqueat fluctus.Animalia ſæua,tigres,leones,ſerpentes,excreuerunt à miti principio:immanis homo et efferatus aliquãdo iacuit in cunis quietus.Eodẽ modo oratio quãuis cõtẽtioſa et grauis futura, tranquillo leniq; paulatim aſſurgit principio, non ſtatim initio tota ſe profundit.Hæc de naſcẽte oratione.Iã dicẽdũ unde naſcatur exordiũ. Non eſt,inquit,extrinſecus aliunde quærendũ,nec.n.quadraret,ſed ex ipſis uiſceribus et intimis cauſæ partibus ſumendũ.At frequenter aliũde ſumitur, à loco,à tempore,ab habitu iudicij,ab hominũ opinione, à fama,ab expectatione uulgi,ab alicuius interuentu. Ita res habet.] Loquitur hic Antonius de principijs quæ ducẽda ſunt à cauſa,quando nulla ratio melior occurrit. Tũ inutile cenſet animo circũuagari,& inquirere paſſim quid primũ loquare. Satius eſſe ducit totã cauſam pertentare, eorũ more qui res explorãt,tentãdoq; cognoſcũt: et perſpicere quid habeat rerũ: ut cũ loci fuerint inuenti atq; inſtructi,id eſt ordine cõſtituti, eruatur ex illis principiũ. Sic facile reperietur.] Nã dicenda initio ſumẽtur ex ijs rebus quæ erũt uberrimæ,id eſt copioſiſſimæ ac potẽtiſſimæ uel in argumẽtis,uel in ijs partibus affectuũ cõſtãtibus,ad quas egrediũtur ſæpe cauſæ.Cic.in Diuin. ut cõſtituatur accuſator,utitur argumẽto ex uolũtate Siculorũ,

qui

qui ad ipſum ſuam cauſam deferebant. Ex illo duxit exordij partem. In eadem oratione auget crimina C. Verris, ut illa Cecilius nec explicare, nec in ordinē digerere, nec animo cōplecti poſſe uideatur. Ex illa amplificatione ſumpſit aliquid in proœmiū. Hoc modo ſumpta principia momēti & utilitatis aliquid afferūt, quoniā ad intimā mediamq; cauſæ defenſionē pertinent. Et apparet ea non modo non eſſe cōmunia utrique parti, nec in alias cās poſſe trāſferri ut uulgaria, ſed penitus ex ea cā quæ tum agatur, effloruiſſe, hoc eſt ut ex ſtirpibus flores extitiſſe. OMNE aūt principiū aut rei totius, etc.] Dictum eſt quo ordine excogitandum ſit exordium: ut exile, nugatorium, uulgare, cōmune fugiendū ſit: contra accuratū & acutum, & inſtructum ſententijs, & aptum uerbis, propriumq; ſumendum. Reprehenſi, qui negligūt hanc partē & ſimilitudinibus refutati. Demonſtratum poſtea unde ſumi debeāt exordia. Videndū eſt præterea quādo proœmio ſit utendum, quādo nō. Et ſi ſit utendū, agamus'ne de rebus, an de pſonis? Et ſi de rebus aut pſonis, ad quid utamur? Tandem quo modo unumquēq; finem aſſequamur? Sit'ne aliquid propriū partis huius? et an diuelli ſeparariq; debeat à narratione, ſic ut quiddā affictum, nō cohærēs cū omni corpe membrū eſſe uideatur? Has ordine tractat q̄ones, ut partis huius nō modo collocatio, ſed ēt tota natura cognoſcatur. Sæpe cauſæ nō egēt exordio, ut paruæ & frequētes. i. quæ multæ aguntur de rerum poſſeſſionibus, & leuibus iniurijs. Item quæ tpe præſcripto, & horis ad dicēdum præſtitutis paucis uerbis expediendæ ſunt, & illæ quæ paratiſſimos habent auditores. In his ſimilibusq; cōmodius eſt una, aut altera ſententia præpoſita, ne irrumpere uideare, de re ipſa diſſerere. Quādo erit principiū, aut rei totius quæ agitur, ſignificationem habere, id eſt ſummam cauſæ breuiter exponere debebit, ut dociles habeantur auditores: aut aditū ad cauſam, & cōmunitionē, id eſt præparationem quæ cōciliet auditorum beneuolentiā, & ad introducēda reliqua uiam cōmuniat: aut quoddā ornamentū & dignitatē, hoc eſt rei cōmendationē, quæ, ut excitetur attētio, cām laudibus exornet, & dignitate in ſublime ferat. Quòd aūt turpe eſt orationem nimis excreſcere in caput, oportet ut ædibus profanis, ac tēplis augurio cōſecratis, ueſtibula, hoc eſt loca tecta inter fores domus & uiā media, ſic cauſis principia pro portione. i. analogia rerū præponere. Amplius ædibus & tēplis magna ueſtibula, paruis parua aut nulla, mediocribus mediocria cōueniunt. Idem modus & decorū ſeruādum eſt in orationum principijs. Omne principiū ſumitur uel à re, uel à perſonis. Perſonas diuidit, ut una ſit rei, altera aduerſarij, tertia eorum apud quos agitur. Eſt ēt perſona dicētis, quā in reo intelligi oportere iudico. Ex reo. i. eo cuius eſt res & cauſa, ſententiæ ducūtur, quæ ſignificēt uirum bonum: Neque arrogo, ut Cn. Plancium ſuis erga me meritis impunitatē conſecuturum putem niſi eius integerrimam uitam, modeſtiſſimos mores, ſummā fidem, continētiam, pietatem, innocentiā oſtēdero, nihil de pœna recuſabo. Ducūtur ſentētiæ, quæ ſignificent uirum liberalem: ut illa pro Rabirio Poſthumo: Nec interea locupletare amicos unquā ſuos deſtitit, mittere in negotiū, dare partes, augere, fide ſuſtentare: quid multa? cum magnitudine animi, tum liberalitate uitā patris & conſuetudinē expreſſerat. Sentētia de calamitoſo, pro Sextio: Vno aſpectu intueri poteſtis eos qui cū ſenatu, cum bonis omnibus Remp. afflictam excitarint, & latrocinio domeſtico liberarint: mœſtos, ſordidatos, reos de capite, de fama, de ciuitate, de fortunis, de liberis dimicātes. Sētētia de miſericordia digno, pro Rabirio Poſthumo: Satis eſt homines imprudētia lapſos nō erigere: urgere uero iacētes, aut præcipitantes impellere, certe eſt inhumanū. Sentētia quæ ualeat cōtra falſam criminationem, pro L. Flacco: Nunquam tamē exiſtimaui, iudices, D. Lælium optimi uiri filium, optima ipſum ſpe præditum, ſummæ dignitatis, eā ſuſcepturum accuſationē, quæ ſceleratorum ciuium potius odio et furori, quàm ipſius uirtuti atque inſtitutæ adoleſcētiæ conueniret. Ex aduerſario ijſdem ex locis ferè contrariæ ſentētiæ ducūtur, quæ ſignificēt hominē malum, illiberalem, ſua fortuna abutētem, indignū miſericordia, calūniatorē. Si perſequar omniū exēpla, moleſtus ero. Significatur malus ac impius Caſtor Deiotari nepos, in oratione pro Deiotaro: illiberalis Næuius, pro Quintio: idem gratioſus & nimiū potens. Fortunatus nimiū Chryſogonus, pro Roſcio Am. Indignus miſericordia ac inhumanus Tubero pro Ligario, calūniator Erutius pro Sex. Roſcio. Ex re ſententiæ ducūtur: ſi crudelis, ut perduellio pro Rabirio perduellionis reo. ſi infanda, ut accuſatio regis à fugitiuo pro Deiotaro. ſi præter opinionem, ut Verris defenſio. ſi immerito accidit, ut uis illata Cecinæ. ſi miſera, ut P. Syllæ calamitas. ſi ingrata, ut negotiū factum Plācio à M. Laterenſe, cuius amicū cōtra improbos tutatus erat. ſi indigna, ut Chryſogoni iniuria aduerſus Roſciū. ſi noua, ut quod genus dicēdi pro Archia poeta ſibi dari Cic. contra iudiciorum morem poſtulat. ſi quæ reſtitui ſanariq; nō poſſit, ut macula iniuſta nomini Cluentij. Ex ijs apud quos agitur, ſentētiæ ducuntur, ut beneuolos beneq; exiſtimātes efficiamus: quod in multis orationibus Cic. facit, maxime pro L. Flacco. Duo ſunt genera eiuſmodi ſententiarū. aliæ precibus conſtant, ut illæ pro Roſc. Am. aliæ nō rogando, ſed agendo beneuolos reddūt eos apud quos agitur, ut quas dicit ad Quirites poſt reditum ab exilio. Id q̄d ualet ad beneuolentiam, nō modo ponendum in exordio, ſed in totam orationem confundendum, id eſt commiſcendum. Nullus eſt. n. locus, in quo beneuolentia non ſit nobis utilis: petenda igitur etiam in extrema parte. Sed ideo potius attribuitur principijs, quia multa proœmia ex eo genere gignuntur. Inſimulat tamē Græcos, qui putāt exordiorum proprium eſſe facere beneuolos, dociles & attētos, cum iſtuc omniū partium commune ſit, et forte magis proprium aliarū partium facere dociles & attētos, quàm exordiorum, propterea quòd attenti tum maxime ſunt auditores, cum omnia expectant, et dociles magis cum illuſtriora dicuntur. Sed hæc calumnia eſt. Nemo rhetorum in hac re præcepit aliter quàm Græci, propterea q̄ aliæ partes habent officia diſtincta. Narratio rem explicat, cōfirmatio dubias res firmat, refutatio labefactat aduerſarij firmamenta, peroratio uim cauſæ totius oſtendit. Quid habebit exordium? Ad aliquid. n. inuentum eſt: nec aliud dici poteſt quàm beneuolētia, docilitas, attentio: quamobrem hæc ſint illius propria, nō quæ uni & ſoli, ſed quæ omni & ſemper cōueniunt. Quæret aliquis, cur dicat illuſtriora eſſe, quæ in principijs, quàm quæ in medijs cauſis dicūtur? Id cenſet, aut quòd media rebus circūpoſitis adumbrantur, non autem principia: aut quòd accuratum eſt exordium, media proijciūtur liberius ubi incaluit oratio. Expoſitū eſt ut ex cauſis uel perſonis exordia ſumātur. De affectibus dubitari pōt, ueniāt nec'ne in principia? Maxima, inquit, copia principiorū ad iudicem aut alliciendum mitioribus affectibus qui uocantur ἤθη, aut incitandum grauioribus perturbationibus quæ dicūtur πάθη, ex ijs locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos, id eſt excitandos uel regēdos inueniunt in cauſa. Quid ergo differunt exordium & peroratio ad mouēdum comparata? Totos, inquit, affectus in principio explicari non oportebit, ſed tantum impelli primo iudicē leuiter, ut iam inclinato, hoc eſt aliquanto propēſiori in nos, reliqua incūbat, hoc eſt inſideat oratio. Extrema concluſio totos explicat affectus. Connexū autem ſit principium conſequenti orationi. Quoties, inquit Fab. Quintilia. proœmio fuerimus uſi, tum ſiue ad expoſitionem tranſibimus, ſiue protinus ad probationem, id debebit in principio poſtremum eſſe, cui commodiſſime iungi initium ſequētium

poterit. Hoc modo non erit tanquam citharœdi prooœmium affictum aliquod, ſed cum omni corpore membrum cohærebit. Recte dixit hic proœmium, quo uerbo proxime non fuerat uſus. Etenim οἴμη cantus eſt, & citharœdi pauca illa quæ antequam legitimum certamen inchoent, emerendi fauoris gratia canunt, proœmium uocauerunt. Certabant olim in ludis publicis, & ad conciliandos ſpectatores theatri proœmio utebantur: nõ eo quo noſtri incõdito & inſuaui, ſed diu ante cõpoſito atque iucũdo, diſſono tamẽ illi carmini quod modulabantur ad uictoriã. Non ſic eſſe debet affictum, id eſt afformatũ & additum oratoris proœmiũ, ſed quaſi continuũ eſſe, & cæteris cohærere. Affictũ eſt à uerbo affingo, quod eſt rem afformo & accõmodo. Vtitur hoc uerbo in partibus corporis lib. 3. Nullam partẽ corpis ſine aliqua neceſſitate affictam, totamq; formam quaſi perfectam reperietis. In tranſitu peccãt ij qui cum exordiũ meditati ediderunt. i. pronunciauerũt, ſic ad reliquas partes orationis tranſeunt, ut audientiã, id eſt audiendi patientiam, ſibi fieri uelle uideantur. Atque eiuſmodi illa proluſio, hoc eſt quaſi ludus quidã ante præliũ debet eſſe, non ut Samnitũ populi bello infelicis, qui uibrant & eiaculando mittunt haſtas ante pugnã, quibus in pugnando nihil utuntur: nec. n. iactas recipiunt, nec alias ſecum ferũt: ſed ut ipſis ſententijs quibus proluſerũt, hoc eſt in principij proludio uſi ſunt, etiam pugnare poſſint. Vnũ & idem in exordio & in alia parte dici ſæpe utile eſt. NARRARE uero rẽ qđ breuiter, etc.] In ordine rerum narratio ſecunda collocari ſolet. Quòd ſi aliter nonnunquam ratio decernit, id ut rarum eſt, ita quoque in præceptis ultimum. Narrationis ſine ulla cõtrouerſia tres debent eſſe uirtutes: ut ſit breuis, quò facilius memoria teneri poſſit: ut dilucida, quò promius intelligatur: ut ueriſimilis, quò mereatur fidem. Hoc præcipiũt Græci, præcipiunt Latini. Ariſt. in breuitate diſſentit. Cic. latens in Antonij perſona calumniatur, ut more ſuo imminuat Græcos, has uirtutes eſſe cõmunes aliarum partium: non oportere igitur attribuere potius narrationi: ubique utẽdum eſſe illa breuitate, quæ nihil redũdet: ſemper agendum dilucide ac uériſimiliter. cui argumento reſpõdere facile eſt. Vt iſta cõueniant cæteris partibus, tamẽ quia minore periculo omittuntur in eis, attribuũtur narrationi. Recte quidẽ Quintil. litem dirimit hac ſententia: Per totã actionẽ uitanda eſt obſcuritas, & modus ubiq; cuſtodiendus, & credibilia eſſe oportet omnia quæ dicũtur. Maxime tamẽ hæc in ea parte cuſtodienda ſunt, quæ prima iudicẽ docet: in qua ſi acciderit, ut aut non intelligat, aut nõ meminerit, aut nõ credat, fruſtra in reliqs elaborabimus. hæc ille. Audiamus Antoniũ: Narrare uero rem quòd breuiter iubent Græci, non probo. Nam ſi breuitas appellanda eſt cum uerbum nullum redũdet, breuis eſt L. Craſſi oratio. Sic. n. terſus eſt & limatus orator, ut in eius oratione tota uerbũ nullum redundet. Narratio igitur tam longa eſſe poterit, quàm tota oratio quamuis copioſa. Si tum eſt breuitas cũ tãtum uerborum eſt, quantum neceſſe eſt, hoc eſt cũ nihil dicitur niſi neceſſarium, ad explicãdam cauſam, aliquãdo id opus eſt ac neceſſarium, cũ utimur βραχυλογίᾳ καὶ λακωνισμῷ: ſed ſæpe obeſt cum in alijs locis, tum maxime in narrãdo. Primum obſcuritatẽ affert: Nam ſi breuis eſſe laboro, obſcurus fio: deinde eã uirtutem quæ narrationis eſt maxima, ut iucũda, & ad perſuadendum accõmodata ſit, tollit. Si tãtum neceſſaria ponuntur, certe ad exponendũ neque uenuſtates neque pmotiones animi ſunt neceſſariæ. Argumẽto ſit annalium ſimplicitas, in quibus res geſtæ ſine ijs rebus exponũtur. Reſpondeant Græci, non intelligere ſe aliquid iſtorũ, ſed dicere narrationẽ breuẽ, quæ tantum quantum ad cauſam bene explicãdam ſatis eſt, amplectitur: non altius repetit, non longius perſequitur, non onerat auditorẽ inutiliũ multitudine ſententiarũ: cæterum præter docendi neceſſitatem adhibet iucunditatẽ & affectũ. Quòd narratio debeat eſſe iucũda uarietate rerũ, & ad perſuadendum accõmodata probabilitate eorũ quæ geſta eſſe dicuntur, & iccirco progrediatur ultra neceſſitatẽ exponendi, probare contendit exemplo noto maximeq; laudabili ex Andria Terentij, ubi Simo ſenex Soſiæ narrat quemadmodũ Pãphili deprehẽderit amorẽ. Is cum poſſet breuiter rem omnem pſtringere hoc modo, Chryſis mortua effertur, imus, ad ſepulcrum uenimus, in ignem poſita eſt, & quæ ſequũtur: maluit mores Pamphili adoleſcẽtis exponere, Soſiam ſeruũ inducere percunctantem, deſcribere mortẽ meretriculæ Chryſidis, depingere uultum, formã, lamẽtationem Glycerij quæ ſoror illius eſſe credebatur, narrationem diſtinguere perſonis, interpũgere, hoc eſt diſtinguere ſermonibus, et omnia adeo probabiliter explicare, ac ponere ſub oculos, ut fieri, nõ audiri mõ uideantur. Videlicet.] Declarantis eſt particula. Illa.] Iunge cũ ſequentibus, Illa quàm longa eſt narratio. Peruarie.] Maxime uarie. Decem uerſiculis.] Verſiculos dicit, qui proxime ſequuntur illud, In ignem poſita eſt. Conciſum eſt.] Breuibus cõmatis & inciſis expeditũ. Nam ſingula ferè uerba ponuntur, non quo breuitati ſeruiat poeta, ſed magis uenuſtati. Venuſtior eſt narratio, quæ & inciſa, & membra, et periodos loco ponit, quàm unũ perſequitur genus dicendi. Feſtiuitatem.] Venuſtatem atque iucunditatem. Diſtinctæ perſonis.] Narratio diſtinguitur pſonis, quæ ſic ordine quid quiſque fecerit dixerit'ue narrat, ut nulla ſit confuſio perſonarũ. Sermonibus interpũcta narratio, quæ ſingulis quaſi articulis notos memorat ſermones. Altera uirtus eſt narrationis in oratiõe dilucida. Apertã. n. narrationẽ tã eſſe oportet, qͣ cæteras partes orationis: & hoc. i. eo magis in hac elaborandum eſt, quòd & difficilius eſt nõ eſſe obſcurũ in re narrãda, quàm aut in principio, aut in argumento, aut in purgando. i. refutando, aut perorando. Nã in illis partibus perſonæ, tempora, loca, res geſtæ, inſtrumẽta, facultates, modi agendi, nõ ſic confluunt in unũ, nec continuam petunt expoſitionem. Adde rationem hãc, cur in ea magis elaborãdum ſit. Maiore periculo hæc pars orationis obſcura eſt, quàm cæteræ. quia ſi quo alio in loco eſt dictũ quid obſcurius, tantũ id perit quod ita dictũ eſt ut nõ intelligatur: narratio obſcura totã obcæcat ac tenebris inuoluit orationẽ: uel quòd alia poſſis, ſemel ſi obſcurius dixeris, dicere alio loco planius & apertius: narrationi unus eſt in cauſa locus. Quis. n. ferat eum qui bis omnem cõtrouerſiam narret? Vides ne eò ueniat, quò cæteri ſcriptores huius artis, qui dicũt narrationẽ oportere eſſe breuem, dilucidã, ueriſimilem. Nã etſi tãtum de breuitate uidetur contendere, tamen de duobus reliquis eodẽ modo procedit argumentũ. Quomodo perſpicua ſit narratio? Si uerbis uſitatis, ſi ordine tẽporum conſeruato, ſi nõ interrupte narrabitur. Contra ſic obſcura uerbis inſolentibus et inuſitatis, temporũ confuſione, cũ quæ ante facta dicto'ue ſunt, poſtponuntur, aut contra. Interruptione, hoc eſt egreſſione, quæ propoſitum interrumpit. Crebræ digreſſiones, ut in poetis, miram pariunt obſcuritatem. An ſemper utẽdum narratione? Nequaquam. Neque. n. ſi nota res eſt de qua agitur, nec dubium ſit quid geſtum ſit, narrari oportet: nec ſi aduerſarius narrauit eo modo quo uolumus. Si qua ſunt alia tempora, conſilij, non artis eſt uidere. Narrabimus'ne rem ſicuti geſta eſt? Id non ſemper expediet. Tacenda quæ ſuſpicionem & crimen efficiunt, contráq; nos ſunt: & quidquid cauſæ nocet, detrahendum. Cum enim omnis orationis reliquæ fons ſit narratio, & ad ſummam, id eſt uniuerſum momentũ totius cauſæ pertineat, acute et prudenter eſt inſtruenda. Fons autem dicitur, quoniam ab eius partibus manant omnia. Quæret aliquis, cur de ueriſimilitudine non dixerit? Attigit cum diceret, Sit eſt probabilius

quod

quod geſtum eſſe dicas, cum quemadmodum actum ſit, exponas. & in oratione Terentij ſatis oſtenditur, quid ſit credibiliter narrare. SEQVITVR ut cauſa ponatur: in quo uidendum eſt quid in controuerſiam, &c.] Tertio loco ſtatuitur uel propoſitio, uel partitio. Propoſitio, ſi cauſa ſimplex eſt: partitio, ſi multas habet quæſtiones. Tam in propoſitione quàm in partitione uidendum eſt quid in controuerſiam ueniat. Illud eſt.n. quod ante confirmationem proponitur, ut ſciant cognitores quò omnia dirigantur argumẽta. Illud iam in iudiciũ uenit, non occiſus ne ſit, quod fatemur, ſed iure an iniuria, quod multis antea in cauſis iam quæſitũ eſt. Inſidias factas eſſe conſtat, & .i. quod ſenatus contra Remp. factum eſſe iudicauit. Ab utro factæ ſint, incertũ eſt. De hoc igitur latũ eſt ut quæreretur. ita et ſenatus rem, non hominem notauit: & Pompeius de iure, non de facto quæſtionem tulit. Numquid igitur aliud in iudiciũ uenit, niſi uter uteri inſidias fecerit? Hoc exẽplum aperte mõſtrat, melius eſſe dilatare propoſitionẽ, quàm nudã breuemq; conſtituere. Propoſitionẽ ſequitur confirmatio & refutatio. Confirmatio noſtra confirmat: refutatio infirmat contraria. In hac & in illa, ſuggerenda .i. ſubminiſtranda ſunt firmamẽta .i. argumenta, non qualibet, ſed coniuncta cauſæ, & ad rem pertinentia. Quo debeant ordine collocari, iam dictũ eſt. Confirmatio & refutatio unam eandemq; rõnem habent. Vtraque.n. conſtat argumentis. Eſt, inquit, una in cauſis ratio quædã eius orationis quæ ad probandum argumentationẽ ualet. hoc eſt, tota pars illa ac oratio quæ probat, & argumentis agit, una rõne conſtat. Quomodo? Ad utrãque rem & confirmationem & refutationem ex iiſdẽ locis inueniuntur argumenta, eodẽ modo deligũtur, ſimili ordine collocãtur, ſimiliter tractãtur, una eademq; arte adminiſtrantur. Natura igitur & utilitate & tractatione cõiunguntur. Neque reprehẽdi quæ cõtra dicuntur poſſunt, niſi tua cõfirmes: neque hæc confirmari, niſi illa reprehendas. Non.n. ſi mea præſidia deieceris, tua ſtatim ſecura ſunt: nec ſatis tutæ ſunt tuæ munitiones, niſi meas ſuſtuleris. Refutaſti mea argumẽta, nõ iccirco omni crimine cares. cõfirmaſti tua: nõ ideo uideris innocẽs, niſi mea diſſolueris. Quid igitur ſiũt duæ partes, ſi una ſit ratio? quoniã aliud quiddã eſt ſua confirmare, aliud cõtraria refellere. Hæc officia cauſis et perſonis diſtincta ſunt. Concluſio partiũ orationis eſt ultima: quæ uel breuiter repetit argumenta, uel mouet affectus. repetitio & ἀνακεφαλαίωσις minus habet difficultatis. hãc igitur omittit. Alterã, quia difficilior eſt, tractat. Cõficitur rebus augẽdis, hoc eſt, amplificatione, cui proprius aſſignatur locus in peroratione, conſtat. Amplificatio uel αὔξησις, ut aliquando miſceat argumẽta, maxime tamen intonat, impetumq; facit affectibus. Affectus uel inflãmant iudicẽ, ut acriores, odium, iracundia, inuidia, moleſtia: uel mitigãt, ut mitiores, amor, ſpes, lætitia, miſericordia. Hi defenſoribus, illi accuſatoribus ſũt aptiores. Dominantur in extremo loco, ſed, quod ante dictũ eſt, adhibentur etiã ſuperioribus orationis locis. Omnia & argumẽta & momẽta perturbationũ, & ſuperioribus orationis locis, et maxime extremo .i. in peroratione, ad mentes iudicũ quam maxime permouendas, & ad utilitatem noſtrã uocandas, conferẽda ſunt. Hac ſententia uel præceptione de toto genere, optime claudit oẽm de partibus orationis diſputationem. NEQVE ſanè tã cauſa uidetur eſſe cur ſecernamus ea præcepta, &c.] Expoſuit ordinem partium, & quid in ſingulis debeat collocari, ſi cauſa iudicialis eſt ac forenſis. Reſtant alia genera, ſuaſorium, & laudatorium: de quibus aliquid dicendum uidetur nõ ſolũ propter diſpoſitionẽ, de qua agitur, ſed etiã ut poſitis cõmunibus rebus quæ ualent aut ad docendũ, aut ad conciliandum, aut ad mouendum, tandẽ explicentur ſingulorũ generum naturæ proprietateſq;. Omniũ generum quædam ſunt præcepta cõmunia, quæ ſi ſola eſſẽt, nulla ſanè cauſa uideretur eſſe cur ſecernerentur, id eſt, ſepararentur ea præcepta quæ de ſuaſionibus tradẽda ſunt, aut laudatiõibus. At cũ multa ſint propria, nõ inutile eſt unumquodque genus p ſe cõſiderare. De genere iudiciali ſatis multa diſſeruit. Agit poſtea de ſuaſionibus, quæ uerſantur aut in ſenatu & in curia, aut in populi cõcione. Deliberatio duas partes: unã ſuadentis, alterã diſſuadentis. Ad utranque expetenda eſt grauitas illa quæ ſapiẽtiæ, honeſtatis, & eloquẽtiæ pondus habet. Sapientiã hic cum Cicer. dicimus illam ſolertiã ac prudentiam, quæ res & earũ uim cognoſcit, atque de maximis rebus conſilia prouidet. Honeſtatẽ accipimus eam, quæ uirtute & proba rõne uitæ ſibi quæſijt auctoritatem. In conſilijs ſapiente opus eſt, qui mẽte prouidere: honeſto uiro, qui auctoritate probare: diſerto qui oratione pſuadere poſſit. Nec ſatis eſt proſpexiſſe, niſi ſit auctoritas ad probandum. Vilium.n. hominum conſilia ſpernũtur: nec auctoritas ſemper obtinet, niſi cõſilia bene cõcepta refragãtibus oratiõe perſuadeat. Ex his colligere poſſis, habere artẽ, eruditionẽ, dotes corporis, parum eſſe, niſi ingeniũ, prudentia, honeſtas atque auctoritas acceſſerit. Cõſilia aliter in ſenatu, aliter in concione tractantur. In ſenatu minore apparatu agenda ſunt. Sapiens eſt conſiliũ ſenatorum, quod effuſam & affectatã dicendi copiam ægre fert, paucioribus & ſimplicioribus uerbis rem agi uult, & alijs dicẽdi locũ relinquit. Si multos igitur allicere uoles ad ſententiã tuam, tolles oẽm affectationem, redũdantiam, apparatũ ſuperbum, oſtentationẽ ingenij, & altioris prudentiæ. Hæc.n. grauibus uiris odioſa inuiſaq; ſunt. Concio, γένος δημηγορικὸν, populare genus maiorem fert apparatum. Vnus dicit apud multitudinem, quã & ad euincendam cauſam allicere, & in admirationem ſui perducere contendit. Quamobrem adhibet omnẽ uim .i. uirtutem & impetum orationis: præ ſe fert grauitatem: & quanta põt utitur uarietate tum uerborum, tum ſententiarum. Concio, inquit, capit oẽm uim orationis, & grauitatẽ uarietatemq; deſiderat. Imperitæ multitudinis eſt conſiliũ, alij nemini dicẽdi relinquitur locus, nec illic odioſa eſt ingenij & artis oſtẽtatio. Finis deliberationis eſt dignitas & utilitas. Capimus.n. conſilia, quò uel dignitatem noſtrã retinere, et aſſequi maiorẽ, uel fructum aliquẽ utilitatis percipere poſſimus. Quòd aũt nihil eſt optabilius quàm dignitas, & utilitas cedit honeſtati, recta conſilia non tã ad utilitatem quàm ad dignitatem erunt dirigenda. Deliberatiuas, inquit Fabius Quintil. miror à quibuſdam ſola utilitate finitas: ac ſi quid in his unũ ſequi oporteret, potior fuiſſet apud me Cicer. ſententia, qui hoc materiæ genus dignitate maxime contineri putat. Id loquitur nõ quò Cicero ſit unum ſecutus, ſed utilitati prætulerit dignitatẽ, qui poſtea in partitionibus utilitatẽ maluit. Ariſtot. utilitatẽ ſequitur: τῷ μὲν συμβουλεύοντι τὸ συμφέρον καὶ βλαβερόν. ὁ μὲν γὰρ προτρέπων, ὡς βέλτιον συμβουλεύει. ὁ δὲ ἀποτρέπων, ὡς χεῖρον ἀποτρέπει. Deliberanti proponitur utile & nocuum. Nã qui incitat, ut melius utiliusq; ſuadet: qui reuocat, ut deterius diſſuadet. Qui utilitatẽ putat eſſe magis optabilẽ, non quid maxime uelit ſuaſor bonus uir et honeſtus, ideoq; præferẽs honeſta, ſed quid interdũ magis ſequatur adductus cõditione cauſæ, uidet. Nemo eſt.n. præſertim in tã clara ciuitate, quàm eſt hæc, Quiritum, quin putet expetendã maxime dignitatem, cũ intelligat non opibus & diuitijs, ſed uirorũ dignitate ciuitatẽ claruiſſe: cumq; uideat primos locos et honores iis deferri ſolere, qui plus uirtutis et magnificentiæ in maximis rebus habuerunt. Sed uincit utilitas plerũque, cũ ſubeſt ille timor, ea neglecta, ne dignitatem quidẽ poſſe retineri. Quãobrẽ ſic agit cauſam Quintij, ut amittere facultates & nomen dicat eſſe capitale. Nec enim poterat fieri quin amarent utilitatẽ qui uiderent ex cenſu ordines conſti-

tui. Controuerſia inter hominum ſententias ex comparatione rerum naſcitur. Aut. n. quærunt utrum ſit utilius, aut quid utiliſſimũ, aut ſi id conuenit, utrum honeſtati potius an utilitati conſulendum ſit. Sæpe quidẽ honeſtas & utilitas pugnare inter ſe uidentur. Propter eiuſmodi comparationes Ariſtot. enumerat ea quæ per ſe magna ſunt, & quæ cõferendo maiora uidentur, & quæ minora. Illã enumerationem ut moleſtã nimiumq; ſubtilem noluit amplecti Cic. qui oratorũ more quærit expreſſiora. Quinque ſunt maxima, de quibus homines deliberant. Ariſtot. σχεδὸν γὰρ περὶ ὧν βουλεύονται πάντες, καὶ περὶ ἃ ἀγορεύουσιν οἱ συμβουλεύοντες, τὰ μέγιστα τυγχάνει πέντε τὸν ἀριθμὸν ὄντα. ταῦτα δ' ἐςὶ περί τε πόρων, καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, ἔτι δὲ περὶ φυλακῆς τῆς χώρας, καὶ τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων, καὶ νομοθεσίας. De quibus omnes ferè deliberãt & agunt ij qui conſilia tractãt, maximæ res numero quinque ſunt. Agunt. n. de facultatibus, de bello et pace, præterea de cuſtodia regionis, de ijs quæ importãtur & exportãtur, de legibus ferendis. In his licet aut utilitatẽ aut honeſtatẽ defendere. Qui utilitatem defendet, enumerabit cõmoda pacis, opum, potentiæ, pecuniæ, uectigaliũ, præſidij, militum, utilitates cæterarum rerum, quarũ fructum utilitate metimur, itemq; incommoda contrariorum. Exempli gratia, ſuadet aliquis pacẽ parum honeſtam: enumeret cõmoda pacis, cuiuſmodi ſunt requies, ſecuritas, oblectatio, cultus agrorũ, rei familiaris incrementum, artium exercitatio. Dicat etiam incõmoda belli, qualia ſunt hæc, uaſtationes agri, euerſiones urbiũ, direptiones bonorũ, captiuitates, ſeruitutes, mortes, ſtupra, ſacrilegia. Colligat utilius eſſe pacem cõponere, quàm mouere abominandũ bellũ: fruſtra quærere nos honeſtatem, ſi non adſit utilitas. Si de opibus erit cõtrouerſia, enumeret cõmoda earũ & incõmoda, paupertatis atque inopiæ. Si de potentia, exponat fructum & utilitatẽ potentiæ, mala et acerbitates impotentiæ. De cæteris eodem modo dicendum eſt. Enumerat. n. res Antonius, quæ perſæpe cadebant in conſilium uel ſenatus, uel concionis: ad quas tractandas duos aſſignat locos: unum ex commodis, alterum ex incommodis contrarijs. Quot hic res ponit, totidem tibi conſtitue quæſtiones. In ſingulis quæſtionibus confer ex aduerſo ſuaſionẽ & diſſuaſionẽ, ut de uectigalibus finge quæſtionẽ, diminuendáne Siciliæ uectigalia, quoniã ſe grauari nimium Siculi queruntur? Suadenti da locos honeſti, an inhoneſti contrarij: diſſuadenti propone rõnes utilitatis atque detrimenti. Honeſtum uidetur populo R. nimiũ oneratam uectigalibus leuare Siciliam: contra inutile, amputare neruos Reip. & minuere tributa. Sic agi poteſt de pecunia exigenda uel remittenda nomine Reip. de præſidijs collocandis in ciuitatibus uel reuocandis: de militibus ducendis in coloniã, uel retinendis in ciuitate. Et aliæ multæ quæſtiones ijſdẽ de rebus emanare poſſunt. Qui ad dignitatẽ impellet atq; honeſtatẽ, utatur exemplis ueterũ Romanorũ, qui dignitatem prætulerunt paci, ut Appius cæcus in Pyrrhum: uel opibus, ut Fabritius in eundem: uel potentiæ, ut populus R. in reges plurimos, quos deuictus noluit ſpoliare ſuis regnis, quamuis inde maiorẽ ſibi ampliaret potentiã. Dicet etiã utilitatẽ ex laude naſci, hoc eſt nihil eſſe utile, quod non idẽ ſit laudabile. uidendũ primum ſit ne honeſtum, deinde exiſtimandum peruile, quod honeſtum eſſe cõſtiterit. SED quid fieri poſſit aut nõ poſſit, quidq; etiam ſit neceſſe aut, &c.] Quæ nullo modo fieri poſſe conſtat, & quæ neceſſaria ſunt, oẽm tollunt deliberationem. Ariſtoteles: ὅσα δ' ἐξ ἀνάγκης ἢ ἔςιν, ἢ ἀδύνατον εἶναι, ἢ γενέσθαι, περὶ τούτων οὐκ ἔςι συμβουλή. Nulla deliberatio eſt de ijs quæ neceſſario uel ſunt uel erunt, neque de ijs q̃ uel eſſe uel fore impoſſibile eſt. At enim non eſt cuiuſuis inſpicere aliquid nõ poſſe fieri, ut Iſthmõ intercidi nõ poſſe. aut neceſſarium afferri, ut neceſſariũ eſſe bellum in Catilinã ſuſcipere. Quamobrem illa ueniunt in cõtrouerſiam, ſi talia eſſe non conſtat. Inciditur omnis deliberatio, ſi conſtat. Et qui id docuit nõ uidentibus alijs, is plurimum uidit. ut debeamus accipere neceſſarium & impoſſibile (utar hoc uerbo cum Quintiliano, quandoquidẽ ἀδύνατον aliter reddere non poſſumus) Cic. docet in Partitionibus oratorijs: Neceſſe aũt id eſt, ſine quo ſalui liberi ue eſſe non poſſumus. Ibidem: Bonorum aũt partim neceſſaria ſunt, ut uita, pudicitia, libertas: ut liberi, coniuges, germani, parentes. partim non neceſſaria. Ibidem: Cum aũt quæritur quid fieri poſſit, uidendũ etiam eſt quàm facile poſſit. Nam quæ perdifficilia ſunt, perinde habenda ſæpe ſunt, ac ſi effici non poſſint. Et cũ de neceſſitate attendemus, etſi aliquid non neceſſarium uidebitur, uidendum tamẽ erit quàm ſit magnum. Quod enim permagni intereſt, pro neceſſario ſæpe habetur. Ad conſilium aũt de Rep. dandum caput eſt, hoc primum præcipuumq; noſſe Remp. Neque. n. de rebus ignotis certa conſilia dare poſſumus. Noſſe Remp. non eſt artis rethoricæ, ſed ſcientiæ ciuilis. quamobrem nulla hac de re præcepta dat. Ad dicendũ probabiliter caput eſt noſſe mores ciuitatis. Probabile quidẽ eſt, ut ait Partitionibus loquens de narratione, quod cum lege, cum more coniunctum eſt. Cũ dicimus ea quæ uulgo fieri ſolent, credibilis eſt oratio. Contra ſi dicimus ea quæ legibus & moribus ciuitatis aliena ſunt, incredibilis, niſi demõſtretur. Mores ciuitatis crebro mutantur. aliter uiuebãt ueteres Romani, aliter ij qui fuerũt tẽporibus Gracchorũ, aliter Syllani, aliter Cæſariani. Innouãt multa principes, leges poſteriores, fortuna, p̃egrini ciuitate donati, neceſſitas. Quare ſi moribus aptãda eſt ratio dicẽdi, genus orationis eſt ſæpe mutandũ. Oratio concionalis, quod attinet ad characterẽ formamq; dicendi, grandis, ſublimis, illuſtris eſſe debet, quia ſumma dignitas eſt populi ad quẽ habetur, quia grauiſſima eſt cauſa Reip. quæ ſolet agi in cõcione, quia maximi ſũt motus multitudinis, qui oratione uulgari tẽperari, regiq; non poſſunt. Quod aũt rudis & imperita multitudo magis ducitur affectu, quàm rõnibus & argumentis, maxima pars orationis admouenda eſt ad animorũ motus. Non uno modo admouebitur. Aliquãdo cõcitabit in ſpem, ut Antoniana quarta: interdũ in metum, ut concio in Seruilium Rullum: nonnunquã ad cupiditatem, ut oratio pro lege Manilia: ſæpe ad gloriam, ut oẽs ferè imperatorũ conciones apud Liuium. Sæpe admouebitur nõ concitandi, ſed reuocãdi gratia. A temeritate, iracũdia, ſpe, iniuria, inuidia, crudelitate reuocabit. Horum omnium exẽpla ſuppeditant hiſtorici. Vt aũt orator genus orationis grandius & illuſtrius adhibeat in cõcione, cauſa eſt multitudo. Nã quia maxima quaſi oratori ſcena uidetur cõcio, hoc eſt, quia maximus fit populi cõuentus ad oratorẽ audiendum, quemadmodũ confluit ad ſpectandos ſcenicos ludos, & apparatũ inſignẽ magnificentiamq; deſiderat: qui dicit, natura ipſa ad ornatius dicẽdi genus excitatur. Qua natura? ui quadam inſita, quæ à multitudine mouetur. Habet enim multitudo uim quandã ad excitãdũ ingenium noſtrũ, quod naturæ nomine intelligendum eſt. Fit igitur ut quẽadmodũ tibicẽ ſine tibijs canere, ſic orator niſi multitudine audiente eloquens eſſe nõ poſſit. Cõparauit tibias inſtrumenta, cũ multitudine audiente, in eo quod eſt nõ poſſe canere, non quò eadẽ ratio ſit multitudinis et inſtrumentorum, ſed quia tibicen tibias, orator multitudinem quærit. Quod eſt, non erit opus aliquo præcepto, quo iubeatur ornatius dicere: à natura ipſa docebitur. Huc pertinent illa quæ ſcribit in oratione pro Deiotaro: Dico intra domeſticos parietes, dico extra conuentũ, & eã frequentiã, in qua oratorum ſtudia uiti ſolent. In tuis oculis, in tuo ore uultuq; acqeſco. Te unũ intueor, ad te unũ omnis mea ſpectat oratio, quæ mihi ad ſpẽ obtinẽda ueritatis grauiſſima ſunt, ad motum animi & ad oẽm impetum di-

cendi

cendi contentionemq́; leuiora. Populus multis modis offenditur,nõ paucioribus mitigatur.Quatuor ponit,& totidẽ medicinas contrarias.Cum ſint populares multi uarijq́; lapſus, hoc eſt,cũ ſæpe & uarie accidat oratorẽ labi & errare in populo tractando,uitanda eſt acclamatio aduerſa populi,id eſt,efficiẽdũ eſt,ne populus offenſus acclamet, & clamore turbet oratorem.Acclamabat interdum pro fauore dicentis.Indicat Antonians 4. Nunc uero multo ſum erectior, quod uos quo hoſtẽ illum eſſe,tanto conſenſu tantoq́; clamore approbauiſtis. Hæc propitia eſt acclamatio.Alia eſt aduerſa, quã ſuſtinuit cũ pro Rabirio perduellionis reo diceret: Nihil me clamor iſte cõmouet,ſed conſolatur,cũ indicat eſſe quoſdã ciues imperitos, ſed nõ multos.Nunquã,mihi credite,populus R. hic qui ſilet,conſulem me feciſſet, ſi ueſtro clamore perturbatũ iri arbitraretur.Talis acclamatio eſt aduerſa , & orationis peccato aliquo & offenſiõe uitioſa excitatur.Id fit quatuor modis. Vnus eſt, ſi aſpere,ſi arroganter, ſi ſordide,ſi quoquo animi uitio dictũ eſſe aliquid uideatur.Aſperitas eſt dure & acerbe nimiumq́; ſeuere loquentis.Arrogantia,attribuentis ſibi plura quàm par eſt.Sordes,hominis illiberalis,auari, ſplendoris & magnificentiæ oppugnatoris.Populus Romanus hoſtis eſt omnium nationum,aſpere dictum.Virtutibus meis nemo ueſtrũ poterat denegare conſulatum,arroganter. Non eſt cur tantam pecuniã in ludis,in triumphis,in ædificijs,in epulo conſumatis,ſordide. Sunt alia uitia dicentis,quæ populum nõ minus irritãt.Alter eſt ſi agat orator de ijs hominibus qui populũ offenderũt, uel qui inuidia laborãt,ſiue iuſta ſit,id eſt,ſiue digni ſint inuidia, ſiue contracta ſit ex criminatione , hoc eſt accuſatione falſa, atq; fama.Si de illis habendus eſt ſermo, multa præmunitiõe & animorũ conciliatione opus eſt. Tertius eſt,ſi res & cauſa diſplicet,ut ſi lex feratur de coercẽdi ſumptibus. Quartus eſt, ſi eſt in aliquo motu ſuæ cupiditatis aut metus multitudo, ut ſi cupiat leges agrarias ferri,tu diſſuadeas.Si metuat acerbiora iudicia,tu exacerbare uelis.His quatuor cauſis totidẽ medicinæ & remedia opponũtur,tum obiurgatio, ſi eſt auctoritas in oratore tãta, ut obiurgatione populũ continere poſſit.tum admonitio,quæ eſt quaſi leuior obiurgatio. tũ promiſſio,qua, ſi audierint,cauſam probaturũ ſe confirmat orator . tum deprecatio,quod eſt infimũ,quia minus habet dignitatis,minusq́; proficit.Quo remedio uel quibus utẽdum ſit, prudentis eſt uidere.Hic abundabis exemplis ſi legeris conciones Liuianas. Citaſſem,niſi me terruiſſet minime neceſſaria prolixitas,et eiuſmodi exẽpla eſſent ignotiora uulgo.Eruditi norunt . Imperiti nõ intelligerent aſſcripta. Eſt & quintũ remedium, facetiarũ urbanitas,ſiue cauillatores erunt in perpetua narratione,ſiue dicacitas,quæ celeritatẽ habet,& breui dicto perſtringit, non ut ſcurrilitas ſine dignitate,non ut improbitas ſiue lepore, ſed cũ dignitate & cũ lepore. Eò facetiæ in cõcione ualẽt,ut multitudo à triſtitia & acerbitate deducatur. Decebunt autem,ſi commode,id eſt,arrepta occaſione,ſi breuiter,ſi acute,ſi hilare iucundeq́; dicentur.Opportunitate,breuitate,acumine,hilaritate , ridicula commendantur. EXPOSVI ferè ut potui,uobis in utroq; genere cauſarum,&c.] A` genere iudiciali & ſuaſorio tranſit ad laudationum genus. Expoſui ferè ut potui,uobis in utroq; genere cauſarũ iudiciali & ſuaſorio, quæ ſequi ſolerẽ, quæ fugere, quæ ſpectare,quaq́; omnino in cauſis ratione uerſari.Excipit dicẽdo, ferè,ne quis exiſtimet ipſum nihil aliud habere ꝙ quod expoſuit, aut certe ꝙ nemo omnia præceptis amplectitur.Nec dicit dare ſe præcepta, quaſi ſit artis expers atq; doctrinæ , ſed ea exponere quæ ſequatur, quæ fugiat,quaſi omnia debeat uſui & exercitationi. Res aliter habet,ut ſæpe dictum eſt.Quod autẽ in cauſis aliqua ſunt bona,aliqua mala (nec.n.eſt ulla controuerſia quæ nõ habeat aliquid boni,aliquid mali)expoſuit quæ fugeret,quæq́; ſequeretur. Ad hæc opus eſt multa prudentia, ne tuæ cauſa noceas in iudicio,ne populũ offendas in concione,ne uiros graues afficiat moleſtia in ſenatu.quãobrẽ dixit etiã quæ ſpectaret,quaq́; omnino in cauſis ratione uerſaretur.Tertiũ genus laudationẽ & exornationẽ Cicero appellare ſolet,quoniam laudatiuum, quod eſt ἐγκωμιαστικὸν,& demonſtratiuum,ἐπιδεικτικὸν,uerba dura ſunt, & auribus eruditis ingrata . Hoc genus Antonius,quia non eſſet difficile.quia multa orationum genera et grauiora,& copiæ maioris eſſent,de quibus nemo ferè præciperet,teſtimoniorũ,legationũ,obiurgationum,cohortationum, conſolationũ, hiſtoriæ,quia Romani laudationibus nõ ita multum uti ſolerent,initio non à ſuis,ſed à rhetorum præceptis ſegregauit. Cũ dicit præcepta noſtra,ne accipito illius præcepta qui uult uideri ineruditus,ſed interpretator rhetorũ præceptiones,aut dicito præcepta pro obſeruationibus ſolere poni. Rationes cur laudationẽ ſecerneret à præceptis,repetit,ne temere feciſſe uideatur.Eius rei memoriam reuocat, ne tanquã ſui oblitus,ſi de hoc genere diſputet,ſibi putetur eſſe cõtrarius. Principio diſputationis oſtendit ad quem finem ſpectet exornatio. Græci magis legendi,hoc eſt ut legerentur à multis,aut ut haberent multi quod in otio legerent,aut delectationis , aut hominis alicuius ornandi, ꝗ utilitatis forenſis cauſa laudationes ſcriptitauerũt. Romani laudatione ſunt niſi aut in foro,ut de aliquo breue teſtimonium ferrent:aut in concione , ut funus exornarent.Ergo laudationes inuẽtæ ſunt,aut legendi, aut delectationis,aut hominis alicuius ornandi, aut iudicialis elogij, aut funeris exornandi gratia. Græcorum ſunt libri de laudibus,ut Iſocratis aliorumq́; multorum rhetorũ, ex quibus ſunt illi duodecim , quorum nunc opera circunferuntur.In ijs uiri clariſſimi laudantur,Athenienſes,ut Themiſtocles & Ariſtides: Lacedæmonij,ut Ageſilaus:Thebani,ut Epaminondas:Macedones,ut Philippus & Alexander, alijq́; permulti aliarum ciuitatum principes illuſtres.Vnde confirmari poteſt,genus encomiaſticũ maxime ad ornandos uiros præclaros inuentũ fuiſſe. Quãti qualeſq́; fuerint quos hic nominat uiri, nõ opus eſt hic pluribus exponere. Id ſi uoles cognoſcere,tibi Plutarchus enarrabit. Teſtimonij breuitatem nudam atq; inornatam dicit illam teſtiũ laudem, quæ digreſſione breui ſine ornatu & apparatu laudatorio ponitur in cauſa, qualis eſt actionibus in Verrẽ frequentiſſima.Item quæ uel hominẽ,ut Pompeium in oratione pro Cornelio Balbo:uel prouinciam,ut Siciliam quarta actione in Verrẽ : aut ciuitatem, ut Siracuſas accuſatione ſexta:aut aliud ſimile commendat. Ad res eiuſmodi frequenter orator uelut à uia recta depulſus egreditur. Funebres conciones,ſunt orationes,quæ de laudibus hominũ illuſtrium mortuorum habentur in concione,cuiuſmodi ſunt illæ Philippi nõ inelegantes. Eiuſmodi laudationes ad orationis laudem minime accommodatas eſſe dicit,aut quia mandabantur pueris et adoleſcentulis, aut quia in luctu atq; mœrore non adhibẽtur ornamẽta illa pulcherrima,quibus oratio ueſtita laudatur.Poſteaquã rationes expoſuit quibus adductus laudationẽ ſegregaſſet à præceptis, & ex conſuetudine illuſtrium ciuitatũ demõſtrauit ad quos uſus adhiberetur,tres affert cauſas,cur & hoc genus tractare noluit,quia eſt utendum aliquãdo uel cauſa,uel amico poſtulante:quia nonnunquã etiam ſcribendum: ut cum propinqui ſuos uita functos laudare publice cõſueuiſſent,& P.Tubero Scipionem Aphricanum , quia auunculus, hoc eſt matris ſuæ frater eſſet,laudare uellet,nec ita diſertus eſſet,tũ C.Lælius Aphricani amiciſſimus,eloquẽtia & philoſophia clarus,Tuberoni ſcripſit orationem funebrem,quam in concione pronunciaret. Præterea ut nõ ſit neceſſario utendũ, neque etiam in alicuius gratiam ſcribendũ,tamen expetenda eſt facultas ornãdi quos uelis:aut encomio,quali Iſocrates Helenã laudauit:aut Panegyrico, quali Plinius celebrauit Traia

num imperatorē. Laudatori quærenda materia laudis. Laus omnis eſt in bonis, laus adūbrata in ijs quæ uidētur eſſe bona. Tria ſunt genera bonorū, alia ſunt animi, ut uirtutes & ſciētiæ, quæ uere recteq; laudātur. alia corporis, ut forma, uires. alia quæ fortuna dat extrinſecus, ut opes, diuitiæ, amici. utraque ſunt optanda magis ꝗ laudanda, propterea quod illis tā abuti ꝗ bene uti poſſumus: nec laudantur niſi quia quis bene uſus eſt. Vni uirtuti laus uera debetur. Ariſt. ἀγαθὸν γὰρ ὄν, ἐπαινετόν ἐστιν. Virtus eſt, qua abuti non poſſumus, quaq; philoſophis conſtat ciuilis felicitas. Hæc ꝗ in rerū fortuitarum uſu, ac moderatione, hoc eſt in adminiſtrandis & utēdis fortunæ rebus cernitur, tractāda etiā in laudationibus. Hæc ſunt naturæ & fortunæ bona. Natura dat ingenium, memoriam, formam, uocem, latera, uires, bonam corporis conſtitutionem. Fortuna patriam, genus, parentes, nobilitatem, amicos, opes, diuitias, proſperos ſucceſſus. Sed & bona corporis in fortunæ poteſtate ponuntur. In bonis fortuitis eſt ſumma laus, non extuliſſe ſe in poteſtate, ut Cæſarem in uictoria, non fuiſſe inſolentem, arrogantem, iniurium in pecunia, ut Marcum Scaurū ex paupere factum diuitem. non ſe prætuliſſe alijs propter abūdantiam fortunæ, ut illum Cincinnatum dictatorem, ut Cēſorium Catonem. Laudantur opes & copiæ, quæ non ſuperbiæ, ſed bonitati, non libidini, ſed moderationi facultatem & materiam dederunt. Opes & copiæ ferè pariunt ſuperbiam & libidinem: quare laude maiori dignus eſt, quē eæ res non traxerunt in uitiū. Superbia deijcit alios infra ſe. Libido cupit quæ cupere uetat ius. Moderatio temperantia eſt quæ modum ſeruat in rebus. Bonitas proprie refertur ad iuſtitiam. A' iuſtitiā (inquit Cicero) boni uiri nominantur. VIRTVS autem quæ eſt per ſe ipſa laudabilis, & ſine qua nihil, &c.] Ex bonis alia ſunt per ſe laudabilia, quæ non propter aliud, ſed propter ſuam dignitatē expetūntur. Alia propter aliud, non propter ſe, ſunt in precio, ut ueſtis quia tegit et ornat: domus, quia nobis eſt habitationi. Hæc à uulgo laudari ſolent, ut pulchra, utilia, precioſa, magnifica: ſed ea laus eſt rerum, non hominū. In homine ſine uirtute nihil laudari poteſt, quia ſola eſt quæ illum reddit meliorem atq; perfectiorem. Virtus multas habet ſpecies, quas partes uocat. Diuiditur enim in prudentiam, fortitudinem, iuſtitiam, tēperantiā. Et ſingulæ ſpecies in partes ſecantur à Cicerone. Ariſtoteles in Ethicis non illa genera conſtituit, ſed poſita uirtute, explicat eius ſpecies ſine iſta ſubdiuiſiōe & in rhetoricis eodem modo, μέρη δὲ ἀρετῆς, δικαιοσύνη, ἀνδρεία, σωφροσύνη, μεγαλοπρέπεια, μεγαλοψυχία, ἐλευθεριότης, πρᾳότης, φρόνησις, σοφία. Virtutis autem partes ſunt, iuſtitia, fortitudo, tēperantia, magnificentia, magnitudo animi, liberalitas, lenitas ſiue clemētia, prudētia, ſapientia. Eandē rationē ſequitur hic Cicero. Ex uirtutibus aliæ ſunt ad laudationē aptiores, eo ꝗ in utilitates aliorum conferuntur. Aliæ præclaræ quidē, ſed uulgo minus laudabiles, quia ſunt quaſi priuatæ. Sunt aliæ uirtutes, inquit, quæ uidētur in moribus hominum & quadam comitate ac beneficentia poſitæ. hoc eſt, quædam ſunt uirtutes, quibus homo ſe accōmodat hominum moribus, quoniam per eas fit comis, clemens, benignus. Aliquæ poſitæ ſunt in ingenij aliqua facultate, aut animi magnitudine ac robore. In ingenij facultate eſt prudentia, ſolertia, ſapientia. In animi robore, fortitudo, patientia, continentia, magnitudo. Clementia autē, iuſtitia, benignitas, id eſt liberalitas, fides, fortitudo, nō illa priuata, ſed ea quæ uerſatur in periculis communibus, poſita eſt in hominū moribus, quæ propter iucunda eſt auditu in laudationibus. Lubēter audiūt omnes quod ſibi utile eſt ac fructuoſum. Hæ uirtutes autē non tā ipſis qui eas in ſe habent, quā generi hominū fructuoſæ putantur. Clementia peccatū leniter punit. Iuſtitia reddit ſuum cuiq;, & iniuriam propulſat. Benignitas dat pecuniam dignis. Fides ſeruat pacta conuenta. Fortitudo in periculis cōmunibus grauia ac laborioſa mala ſubit pro Repu. Qui prædíti ſunt his uirtutib. uulgo ſunt notiores, propterea ꝗ multitudo utilitate ducitur magis quā honeſtate. Sapientia, quæ eſt rerum diuinarum & humanarū ſcientia, & magnitudo animi, quæ uirtus eſt eius qui magnis eſt dignus, & magnis ſe dignū eſſe cenſet, tenues & pro nihilo putantur, non quò paruæ ſint atq; utiles, his n. omnes res humanæ geruntur: ſed quoniam ad eos qui habēt, nō ad illos qui audiunt, uidētur pertinere. Quo modo ſapientia & magnitudine animi res humanæ gerūtur? Non uiribus corporis (inquit Cato de Senectute) res magnæ geruntur, ſed prudentia, conſilio, auctoritate. Sapientia autē conſilium ſubminiſtrat. Magnitudo animi uilia ſpernit, honeſta deligit, & quæ ſapientia iubet, illa perſequitur omnia. Sapientiā & animi magnitudinē philoſophi profitebantur: erant tamen in contemptu, quia ſibi ſolis ſapere uidebantur, uti nunc diuinæ ſapientiæ magiſtri. In excogitādo uis quædā ingenij, hoc eſt mirabilis inuentio, quā oratores & dialectici ingenioſi doctiq; excogitāt, & ipſa eloquētia, quæ inuenta cōplectitur oratione, & perfert ad auditorē, admirationis habet non minus quàm cæteræ uirtutes, iucunditatis minus. ipſos enim magis uidetur, quos laudamus, ut oratores et philoſophos, quā illos apud quos laudamus, ut ciues indoctos, ornare ac tueri. Sed tamē in laudando iungenda ſunt etiā hæc genera uirtutū, in quibus, eſt philoſophia, rhetorica, dialectica. Feriunt enim aures hominū, id eſt, homines excitant ad audiendū & admirandū, illa quæ iucunda ſunt & grata, ut clementia, iuſtitia, liberalitas, & illa quæ mirabilia ſunt in uirtute laudari, ut ſapientia, eloquētia, animi magnitudo. Habes quæ ſint genera bonorū, & quæ per ſe, quæ propter aliud expetuntur. itē quæ ſit differentia in partibus uirtutis. Sciendum deinceps, quæ ſint officia ac munera uirtutū, ut unicuiq; propriam laudem attribuere poſſis. id aperte monſtrant philoſophi in morali diſciplina. Quiobrē non putauit ea de re exactius hic eſſe diſputandum, & Ariſtoteles in Rhetoricis breuiter attigit, quoniam uidebat id eſſe philoſophorū. Definit ille uirtutes, quia ex definitionibus proprietates apparent: ut ſi rhetorica eſt bene dicēdi ſcientia, officiū oratoris eſt bene dicere. Iuſtitia uirtus eſt, ꝑ quā ſua quiſq; obtinet, & ut uult lex. Iuſtitiæ munus eſt, honeſte uiuere, neminē lædere, ſua cuiq; tribuere, ut imperat lex. Erit igitur explicandū in laude iuſtitiæ, quid innocue, quid cum fide, quid cū æquabilitate, id eſt ἰσονομίᾳ & iure pari, is qui laudabitur, fecerit: propoſitiones erunt huiuſmodi: Honeſta ſecum eſt ita, ut quædā lex bene uiuendi eſſe uideretur. Nemini mortalium attulit iniuriam. Nullius rem, nullius honorem, nullius charitatem detinuit. Fidē in omnibus dictis factiſq; ſeruauit. Sic uſus eſt iure pari, ut nō plus ſibi, quā alijs attribueret. Eiuſmodi propoſitiones inueniendæ ſunt ex uirtutū muneribus, et actionibus eius qui laudatur, explicandæ. Fortitudo eſt, ꝑ quā res præclaræ fiunt in periculis, ut lex iubet. Tēperantia uirtus eſt, per quā ad uoluptates corporis ſic ſeſe habent, ut lex iubet. Liberalitas eſt, qua bene agit in re pecuniaria. Magnitudo animi, quæ magna beneficia exercet. Magnificētia, uirtus quæ magna perficit in ſumptibus. Prudentia uirtus eſt intellectus, per quam bene conſidere poſſunt de bonis & malis ad felicitatē. Hæc ex Ariſtotele, unde officia ac munera uirtutū ſingulorū noſſe, & rebus geſtis illius quē ornandum ſuſceperis, accōmodare poſſis. GRATISSIMA autem laus eorum factorum habetur, quæ ſuſcepta, &c.] Non ſatis eſt tenere quæ uirtutes ſint admirabiles, ſed parum multitudini grata, quæq; gratæ ſint atq; iucundæ. Operæpretium eſt, quod ipſa uirtus in actione perficitur, hoc ſcire, quorum factorum laudes ſint gratiſſimæ, ut in illis explicandis diutius immoremur, et inde maiorem fructum colligamus. Eiuſmodi rerum genera quinq; conſtituit.

conſtituit. Primum ſic eſt. Gratiſſima auditoribus laus eorum factorum habetur, quæ ſuſcepta uidentur à uiris fortibus ſine emolumento ac præmio: ut ſi laudetur Hercules, qui gratuitis beneficijs omnes prope mortales ſubleuarit: ſi Ariſtogitõ et Hermodius, qui tyrannum ſuſtulerint: ſi Pyrrhus, qui captiuos Romanos ſine pretio reddiderit. Ne mirere ſi grata ſit atque iucũda laus uirtutis huius. Eſt enim uelut rara auis in terris, omnibus ferè emolumentũ premiumq; expetentibus. Alterũ: Quæ cum labore & periculo ſuſcepta uidẽtur à uiris fortibus, habẽt uberrimam copiam ad laudandum, ut factũ Horatij Coclitis, Scæuolæ eius qui Porſenam terruit, Deciorum patris & filij: Hæc et ſimilia dici ornatiſſime poſſunt, et audiri facillime, propterea quòd materiam habẽt præclaram, quæ etiam per ſe ornata iucundaq; uidetur. Duo genera quæ diximus, in unũ colligi poſſunt, hoc modo: Omnis illa uirtus eſſe uidetur præſtantis uiri: quæ eſt fructuoſa alijs, ipſi autẽ laborioſa, aut periculoſa, aut certe gratuita. Laborioſa, ut tranſitus Annibalis per Alpes: periculoſa, ut pugna Scipionis in Aphrica aduerſus Annibalẽ: gratuita, ut Scipionis ulterius uirtus in reſtituẽdis bonis eorum quos ſpoliauerant Pœni. Aliud eſt: Magna laus et admirabilis uideri ſolet, tuliſſe caſus ſapienter aduerſos, non fractũ eſſe fortuna, retinuiſſe in rebus aſperis dignitatẽ, in quo genere Socrates & Regulus principes habentur. Vitium eſt contrarium eorum qui mortem parentum, filiorum, coniugum impatienter ferunt, qui mœrore cõtabeſcunt ob amiſſionẽ pecuniæ, domus, pecoris, ſupellectilis, prædiorum: qui inſaniunt ab honore deiecti, uel ſiniſtro rumore læſi, uel ab aliquo cui ſe probari uolebant, cõtempti atque reiecti. Quarum: Ornant hominem delati honores, decreta uirtutis præmia, res geſtæ iudicijs hominũ cõprobatæ. In quibus etiã felicitatem ipſam deorũ immortaliũ iudicio tribui, laudationis eſt: ut ſi laudes Hippocratem, cui diuini habiti ſunt honores: ſi Ciceronem, cui ſenatus uirtutis nomine dominum publice reficiẽdam eſſe cenſuit: ſi Q. Fabium Maximum, cuius res geſtæ in Annibalem iudicijs hominũ ſunt comprobatæ: ſi Syllam, cui omnia ferè proſpere ſucceſſerunt. Caſus non habet laudem. Itaque dicendum felicitatẽ non temere accidiſſe, ſed ipſam deorum immortalium iudicio datã fuiſſe. In his enim rebus eſt laus, quæ nititur iudicio uel hominum, uel deorum. Hic animaduertendum, neque paruos honores, neque uſitata præmia, neque uulgaria facinora, neque cõmunem felicitatem eſſe ſumendã. Hæc uix tenuem laudis umbram ſequuntur, tantum abeſt, ut ſint in admiratione. Sumendæ res erunt aut magnitudine præſtabiles, ut Numæ uirtus regio honore decorata: aut nouitate primæ, ut ſupplicationes quindecim dierũ nomine Ciceronis decretæ, quot ante nulli homini nouo togato contigerant: aut genere ipſo ſingulare, id eſt unicæ, ad unũ tantum pertinentes, ut ingenium Homeri in rebus heroicis habitum eſt ſingulare, Demoſthenis in arte dicẽdi, Themiſtoclis in arte memoriæ. Aut ſingulare dicit, quod uni tantũ conuenire poteſt, ut primũ aperuiſſe Alpes, prima ſpolia opima ſuſpendiſſe Ioui Feretrio. Quintum: Eſt etiam cũ cæteris præſtantibus uiris comparatio in laudatione præclara, ut ſi cõferas Virgiliũ Homero, Ciceronem Demoſtheni, Cæſarem Alexandro. Exempla iſtorum omnium ſunt in orationibus Iſocratis, quæ quidem tranſcribi noluimus, ne res creſceret in immenſum, deinde nõ erat cur exemplis Græcis uteremur, quæ latina deforment, & pariant obſcuritatem. Quas cõmemorat laudes, uix unquam uni conueniunt. In ſingulis igitur ſumendæ quæ maxime inſunt, atque facultate dicendi uehementer ornãdæ. Alba denigrare, nigra dealbare, non eſt boni uiri, ſed abutentis oratione, qua nihil melius homini poſt ratione deus immortalis dedit. Demonſtrauit antea cur laudationũ genus præteritũ nollet, nũc cauſam affert, cur paulo plura quàm inſtituerat, dixerit. Voluit oſtẽdere laudationes eſſe in oratoris officio, ideoq; oratori uirtutum omnium cognitionẽ, ſine qua laudatio effici nõ poſſit, eſſe neceſſariam. Quod ſi eſt, philoſophia moralis illi neceſſaria eſt. Vituperandi præcepta contrarijs ex uitijs ſumuntur, ut ex inclemẽtia, crudelitate, iniuſtitia, auaritia, luxuria, ignauia, audacia, intemperantia, ſtultitia, animi prauitate. Vt autem bonum uirũ proprie & copioſe laudare non poſſumus ſine cognitione uirtutum, ſic nec improbũ notare ac uituperare inſigniter atque aſpere ſine uitiorum notitia. Inſigniter & aſpere dixit, quia uituperare omnium commune eſt: uitia tractare inſigniter, oratorum. Tandem monendi ſunt ſtudioſi rhetoricæ, nullũ eſſe genus cauſarũ, quod latius euagetur, quàm epidicticon. Nã ſeparate ponitur, & in deliberationibus eſt frequens, & in iudicijs frequentiſſimum. Summam diſputationis colligit, dixiſſe ſe de inueniendis rebus diſponẽdisq; quid ſentiret. Ex illo breui epilogo tranſit ad tertiam rhetoricæ partem, memoria artificialis appellatur. Adiũgam, inquit, de memoria quid ſentiã, ut Craſſum, cui datæ ſunt partes diſſerendi de reliquis rhetoricæ partibus, labore & onere leuẽ, neq; ei quidquã aliud, de quo diſſerat, relinquã, niſi ea, quibus rebus hæc exornentur, cuiuſmodi ſunt ornamẽta elocutionis et pronunciationis. Significat ſe memoriæ non ſeruaſſe proprium locum, ut liber unus elocutioni & actioni aſſignaretur, unus inuentioni, collocationi, memoriæ. Sic enim effectum eſt ut à rebus uerba, non modo præceptis, ſed etiã libris diſtinguerẽtur. Perge uero, inquit Craſſus. Verba Craſſi eò feruntur, ut ſimus memores eorum quæ de Antonij diſſimulatione dicta ſunt, utq; breuis interponatur animorum recreatio. Vbi enim dixit, libenter te cognitum iam artificem perſpicio, quò ſciremus illũ non exercitatione modo, ſed etiam arte ualuiſſe ludit animi cauſa. Aliquãdo euolutũ te illis integumentis ac uelamentis diſſimulationis tuæ, nudatumq; perſpicio. Hæc ſubridens. Quòd mihi nihil, aut quod non multum relinquis, percommode facis, eſtq; mihi gratum. Iocus eſt iſte ex diſſimulatione. Nec enim nihil aut parũ relinquit, nec tam fugit illam diſputationẽ, quàm diſſimulat: iocatur & Antonius: Si uere agere uolueris, omnia tibi relinquo. quaſi nihil dixerit, quod recte probeq; dictum ſit, aut ſaltem quod non multo melius agat Craſſus. Sin diſſimulare uolueris, & mea laudare falſo tu quemadmodũ his auditoribus, qui omnia audire nolũt à nobis explicatius quàm à Græcis, ſatisfacias, uideris. Et hæc quoque diſſimulantis attenuatio iucũda eſt. SED *ut ad rem redeam, non ſum tanto ego, inquit, ingenio, &c.*] *De memoria tria numero dicit, unde habuerit originem, quam utilitatẽ ferat, quibus locis & imaginibus tum rerum tum uerborum ſit utendũ. Tandem refutat illorũ ſententiam, qui imaginibus opprimi memoriam putãt. hoc modo ſeruat ordinem quæſtionum: Vnde prodijt hæc ars? ad quid in lucem emiſſa ſit? quo modo utendũ ſit? Quòd ante de Themiſtocle fecit mentionẽ, hinc ducit exordiũ, arte memoriæ non opus eſſe ijs qui tanto ſunt ingenio, ut nihil obliuiſci queant, qualis erat Themiſtocles, qui obliuionis artem quàm memoriæ mallet. Vt inuenta fuerit ars memoriæ, Quintilianus exponit his uerbis: Artẽ memoriæ primus oſtendiſſe dicitur Simonides, cuius uulgata fabula eſt: Cum pugili coronato carmen, quale componi uictoribus ſolet, mercede pacta ſcripſiſſet, abnegata ei pecuniæ pars eſt, quòd de more poetis frequẽtiſſimo digreſſus, in laudes Caſtoris & Pollucis exierat: quamobrem partẽ ab ijs petere, quorum facta celebraſſet, iubebatur: & perſoluerũt, ut traditum eſt. Nam cum eſſet grande conuiuium in honorem eiuſdem uictoriæ, atque adhibitus ei cœnæ Simonides: nuncio eſt excitus, quòd eũ duo iuuenes equis aduecti deſiderare maiorem in modum dicebantur. Et illos quidẽ non inuenit, fuiſſe tamen gratos erga ſe exitu comperit. Nam uix eo limen egreſſo, triclinium illud ſupra conuiuas corruit, atque ita confudit, ut non ora modo oppreſſorum, ſed mẽbra etiã omnia requirentes*

ad ſepulturā propinqui, nulla nota poſſent diſcernere. Tum Simonides dicitur, memor ordinis, quo quiſque diſcubuerat, corpora ſuis reddidiſſe. Eſt autem magna inter auctores diſſenſio, Glauco'ne Caryſtio, an Leocrati, an Agatharcho, an Scopæ ſcriptū ſit id carmen, et Pharſali fuerit hæc domus, ut ipſe quodā loco ſignificare Simonides uidetur, atque Apollodorus, & Eratoſthenes, & Euphorion, & Lariſſeus Eurypilus tradiderūt: an Cranone, ut Apollas Callimachus, quē ſecutus Cicero, hanc famā latius fudit. Scopā nobilē Theſſalū periſſe in eo cōuiuio cōſtat. Adijcitur ſororis filius. Putant & ortos pleroſque ab illo Scopa, qui maior ætate fuerit: quanquam mihi totum de Tyndaridis fabuloſum uidetur. Neque omnino huius rei meminit uſquā poeta ipſe, profecto non taciturus de tanta ſua gloria. Hac ille, ex quibus magna lux affertur loco præſenti. Simonidi illi Chio.] In quibuſdam codicibus legitur Ceo, & ita legendum uidetur. Nam hunc Simonidem ex inſula Ceo, quæ eſt contra regionem Atticam, Suidas eſſe dicit. Alia eſt inſula Chios in Aſiam magis uergens. Nomen patriæ non addidit fruſtra. Multi enim fuerunt Simonides, in quibus eſt illuſtris poeta iambographus patria Teius. Protuliſſe.] In mediū produxiſſe. Cranon, oppidum Theſſaliæ. Scopas, nomen fortunati hominis ac nobilis. In eum ſcripſiſſet.] In laudem uictoriæ, quam aſſecutus erat in certaminibus publicis, cōpoſuiſſet.

Ornandi cauſa.] Multas egreſſiones dilatandi & ornandi gratia quærunt poetæ. Caſtor & Pollux fratres, filij Iouis et Lædæ, habiti ſunt dij, & maris ac belli potentes crediti. Pugiles fuerant: quamobrem in laude pugilis ad eos carmen egrediebatur Simonidis. Sordide.] Auare & illiberaliter.

Pactus eſſet.] Daturum ſe conueniſſet. Tyndaridis.] Caſtore & Polluce filijs Tyndari, quamuis ab Ioue geniti dicerentur. Prodiret.] Egrederetur. Conclaue.] Triclinium dicit Quintilianus. Cœnaculum eſt tribus lectis accumbendi gratia ſtratum. Humare.] Sepelire. Obtritos.] Contuſos, confractos. Quiſque cubuiſſet.] In cubitum iacuiſſet ad menſam. Hac're admonitus inueniſſe fertur, ordinem eſſe maxime, qui memoriæ lumē afferret. Hoc ſit tibi præceptum: Ordine memoria maxime iuuatur. Ordo non ſemper eſt in rebus, quas tenere uolumus. Quamobrem ijs qui hanc partem ingenij (ingenium duas habet partes, intellectum & memoriam) exercere uolunt, capiendi ſunt loci, ut caſtella, ædes, templa, porticus, uiæ, in quibus certum ſtatuant ordinē, quem facile animo percurrant. Quòd autem loci ordinem, nō rem cuius meminiſſe uolumus, deſignant ea, quæ memoria tenere cupimus, effingēda animo, id eſt imaginibus, quas animus fingat, erunt notanda, & in locis collocanda. Sic ars memoriæ duobus conſtabit, locis, & imaginibus. Ordinem uerū, locorum ordo conſeruabit: res autem, ipſas effigies & imagines rerum, ut animalium, ſtirpium, armorum, notabit. Itaque memoria (quod ait in partitionibus) ſimilis erit literaturæ. Vt enim ſcriptura literaturá ue conſtet, opus eſt literis et cera, id eſt tabulis ceratis, in quibus notæ collocētur. Sic opus eſt memoriæ ſimulachris, quæ res notent uti literæ: & locis, in quibus locentur imagines, ut notæ in cera. Id, ſi placet, declaremus exempla. Aduerſarius accuſauit eum quem defendis, furti primū, deinde ſacrilegij, poſtea crimine uulneris illati, poſt hæc homicidij, tandem læſæ maieſtatis. Vis hæc memoria tenere, & eorum ordinē ſeruare. Conſtituito tibi quinque locos ordine ſitos, quos obliuiſci nō poſſis, ut in cubiculo tuo ianuam, feneſtram, armariū, lectulū, focum. Deinde effingito ſimulachra rerum. Si quē probe noſti furem, illum collocato ad ianuam, qui res tuas aſportare uelit. Ad feneſtram ponito Dionyſium eradentem auream barbā Apollinis, & ita ſacrilegium committentem. Ad armarium ſit chirurgus tibi notus, qui homini uulnus obliget. In lectulo iaceat moriēs qui defleatur à multis. Ad focū ſtet rex, cui audax homo barbam uellicet. Eſt enim barba ſacra maieſtati. Repetito ſemel & iterum tum locos, tum imagines, ut ſis memoria parum felici, tamen cum opus erit, occurrēt. Quòd autem imagines pro arbitrio cuiuſque finguntur, potes alijs uti, quàm quæ poſitæ ſunt à nobis. QVI ſit autem oratori memoriæ fructus, quāta utilitas, quāta uis, &c.] Quanta memoriæ ſit utilitas, Quintilianus multis explicat in undecimo libro. Tā multa non tranſtulimus in bellum, ne paginas onerarent, quæ commodius apud eum legi poſſunt. Quidquid animo tenemus, memoriæ uel naturalis uel artificialis beneficio tenemus. Eſt.n. memoria, reliquarum partiū cuſtos, & uelut theſaurus, unde omnia recondita promuntur. Tenenda ſunt ea quæ didiceris in accipiēda cauſa, id eſt quæ detulerit ad te qui tibi cauſam ſuā commiſit: deinde illa quæ ipſe recepta cauſa apud te cogitaris. Omnes figendæ ſunt in animo ſententiæ, quas cogitādo inueneris, & collocaris. Figendus in eodem omnis deſcriptus, hoc eſt ordine digeſtus uerborū apparatus. Hoc ita uerū eſt, ſi ſcripta, uel longa meditatione cōparata eſt oratio. Cum uentum erit in iudicium, utile erit ita audire eum unde dicas, id eſt tuū litigatorem ſedentem in ſubſellijs, et tuos monitores qui cauſam ſugerunt à tergo, & aduocatos qui interim conſiliū ſubminiſtrant primas habenti, ac reſidenti in media cauſa, dum audiūtur laudatores reorum, dum literæ recitantur, dum monitores & iuriſperiti nonnihil interloquūtur, ita audire inquā à quo dicas, uel eum aduerſariū cui reſpondendū ſit, ut illi nō infundere in aures tuas orationem, ſed in animos uideatur inſcribere, quod eſt inſculpere. Id erit, ſi ſis non audiendi ſimilis nihilo minus utaris arte memoriæ, omniaq; animo figas quæ iactata fuerint ab illis. Habes quatuor genera rerum memoriæ cōmittenda: adde & iſtuc, tenendum eſſe, quid, & quatenus, et quo modo dicturus ſis, cui reſpōderis, quid ſuperſit, quid in alijs cauſis egeris, quid ab alijs audieris. In his quinque generibus uides quàm fructuoſa, quā utilis, quā potēs ſit memoria. Poterāt hæc unica ſentētia cōprehēdi, hoc modo: Memoria cuſtos eſt omniū. Sed cū latius utilitates explicare uolumus, præſtat rē diuidere in ſuas partes. Dicet aliquis, Sint utilitates iſtæ memoriæ, tamē arte nō eſt opus, cū memoria natiua præſtat hæc omnia. Reſpōdet idē in omnibus partibus dici poſſe, propterea quòd hæc ars tota dicendi, quæ proprie non eſt ars, ſed artis imago quædam ac ſimilitudo, habet hanc uim, non ut totam inuentionem, uel collocationem, uel pronunciationem, uel memoriam pariat & procreet, uerum ut ea, quæ ſunt orta iam in nobis, et à natura ſenſuq; communi data, educet atque confirmet, hoc eſt alat & augeat alendo. Confitendum eſt memoriæ naturam eſſe principem, hoc eſt, primas & potiores habere partes, ſed nihilo minus quæ procreauit, artis auxilio eſſe adiuuanda. Etenim cū ingeniorum alia ſint acuta, alia obtuſa, alia ſumma atque diuina, ut Themiſtocles & Mithridatis, his fortè non eſt opus arte memoriæ: mediocriter acribus & hebetibus eſt opus: quoniam nemo ferè eſt tam acri memoria, qui ſi non diſpoſuerit res locis, & imaginibus notarit, ordinem uerborum ſentētiarum'ue cōplectatur: neque uero tam hebeti, ut nihil hac conſuetudine, id eſt uſitata obſeruatione adiuuetur. Qui fit, inquies, ut tria, locum, imaginem, rem ſignatā, facilius memoria teneamus, quā unū illud ipſum de quo nobis agendum eſt? Videtur enim multitudine memoria grauari, non adiuuari. Rationem phyſicam affert, quam uidit Simonides, ſi fuit (ut aiunt) artis inuentor, aut alius quiſquis inuenit. ea eſt huiuſmodi: Cum alia mēte ſolū, alia ſenſu atque animo cognita habeamus: ea maxime animis noſtris effinguntur, id eſt informātur & apparēt, quæ ſunt à ſenſu tradita, atque impreſſa: ut quia leonem uideris, imago manet in animo formatior atq; expreſſior, quàm ſpecies tigris, quod mente tantum noſſe potuiſti. Ex ſenſibus acerrimus eſt et acutiſſimus uiſus, auditus hebetior multo. Hinc fit ut ꝑfectius

cognoſcamus

cognoſcamus,diutiusq; mēte ſeruemus id q́d uidimus, quàm quod auribus percepimus. Itaque ſi audieris quidquā, aut cogitatione cōplexus eris,tum facillime tenebis,ſi etiā oculorum cōmendatione animo traditur. Tradetur,quodāmodo, ſi qua ſtatuatur illius imago cadēs in ſenſum uidēdi. Imago,quæ & conformatio,& figura,& forma,& ſpecies , & ſimulachrū dicitur,res cæcas,hoc eſt ab aſpectus iudicio remotas,ita notat ac ſignat,ut ea quæ cogitādo cōplecti uix poſſemus,quaſi intuēdo teneamus: ut philoſophiæ,quæ nō cadit in aſpectum, ſi muliebrem imaginē animo tradideris, qualem Boetius ille cōfinxit,illā quaſi intueberis, & rerū eius multo facilius excitabis memoriā. Hoc modo fit,ut locū,imaginem, rē ipſam facilius,quàm hanc unam,facultas memoriæ cōtineat. Habes cur imaginibus quæ ſub aſpectum ueniant, ſit utēdum. Iam quæ cadunt in oculum, ſunt corpora.i.res omnis dimenſionis participes,colore & figura notabiles. Corpus aūt intelligi ſine loco non pōt,ergo locis quoq; utendū eſt. QVARE ue in re nota & peruulgata multus & inſolens ſim, &c.] Quæ ſit origo memoriæ,quē fructū ferat,quibusq; rebus cōſtet, breuiter atque dilucide expoſitum eſt. Quòd aūt non ſatis eſt hoc tenere,artem hanc locis & imaginibus contineri(nec iſtud in quæſtiones retulimus)aperiendū uidetur,quibus & quā multis utamur & locis,& formis. In ea re tradenda ſummā breuitatem eſt ſecutus, propterea q illis tēporibus erat nota atq; peruulgata , quæ nunc deſuetudine & negligentia uidetur obſcura. Dicebant in iudicijs publicis horas multas. Eò ueniebant cum periculo ſuæ famæ,niſi quod domi paraſſent,in tāto hominū conuentu, in tanta exercitatione eloquētiæ expedite enunciarent. Cum igitur tēpus urgeret,& permulta dicēda forent,quæ memoria naturalis nō contineret, ad hāc artē confugere erat neceſſe. Ex uerbis eius collige quatuor præcepta de locis eligendis,quæ ſignificantur ab eo totidē uerbis. Primū ſit huiuſmodi. Multis locis eſt utendum. Oportet(inquit ille ſcribens ad Herennuiū) ſi uolumus multa meminiſſe, multos nobis locos cōparare, ut in multis locis multas imagines collocare poſſimus. Secundū : Vtendū locis illuſtribus. Illuſtres ſunt,qui lumine illuſtrantur, et qui multū habent in ſe dignitatis. utrunque genus deligendum. Nā ſi locos obſcuros, ut ſubterraneos,ut in penetralibus ædiū abſtruſos:aut ſi ignobiles,uiles,abiectos,ut caſas,ædiculas,ruſticas uaſtitates elegeris,neſcio quo modo imagines tenebris inuoluētur, nec erunt obuiæ quærēti. Loci nec nimis illuſtres,ut aprici:nec uehementer obſcuri eſſe debēt,ne aut obcæcētur,tenebris imagines,aut ſplēdore præfulgeant. Tertiū : Vtendum locis explicatis. Nam ſi fuerint aut anguſtijs,aut circuniectis rebus,ut inſtrumētis, ut arboribus,ut fructibus implicati et inuoluti,turbabūt imagines & obuoluent. Quamobrem non capies tēplum,aut forum,aut curiā,aut porticum,aut baſilicam,quo tempore feruet illic hominum frequentia. Nā tibi multa ſuccurrent, quibus à curſu retardata memoria turbabitur. Quartum: Vtendū modicis,hoc eſt temperatis et mediocribus interuallis. Spatia nimiū diſtantia uagas imagines reddunt, ut ſi primā ſpeciem locaueris in porta urbis,alterā in templo medio, aliā in caſtello,quartā in foro. Contra interualla peranguſta implicāt formas adeo,ut aperte nequeāt diſcerni. Sit igitur interuallum tricenum pedum. Si paulo maius minuſ'ue, nihil aut parum refert. Si nō ſuppetunt eiuſmodi loci, nō aliter animo ædificare licet,quàm imagines cōfingere. De imaginibus tria ſunt præcepta. Vnum eſt:Imaginibus agentibus eſt utendum. Quieta,iacentia,immota nō mouent memorem facultatem. Agentia magis cōmouent,& promptius offerunt ſe. Si conſtituas animal,dabis actionē. Si quid inanimum, pones in manu hominis,uel in alia parte corporis animati,ut aliqua rōne moueatur. Alterum : Acres ſint imagines. Acres intelligo,uehementer impellentes,ut leonū,urſorum,aprorum,luporū,ſerpentum,hominis furioſi,corporis grauiter uulnerati. Paruæ, uſitatæ,quotidianæ,remiſſæ,ideo animū mouere nō poſſunt , q nullam habent acrem mouendi poteſtatem. Animus noſter nouis,terribilibus,inuſitatis, inſigniter uel pulchris uel turpibus,uel ridiculis mouetur. Aliud:Imagines inſignitæ ſunt locāde. Fortius impellit,quidquid inſignitū et extra cōmunem ordinē eſt. Inſignitum eſt,quod habet aliquid inſigne,ſiue bonū ſiue malum,ſiue honeſtum,ſiue turpe,ut domus inſignis. Inſigne ſcortū,inſignis deformitas. Huc refer ea,quæ ſumpſerunt aliquid extrinſecus inſigne,ut purpurā,gemmas, aurū, coronam,perſonam,ueſtem cruentam,glaſtum,minyum, cornua. His tribus generibus adde omnia quæ occurrere,celeriterq; pcutere animū poſſunt,ut ſunt amici chariſſimi,uiri in hiſtoria præclari,ridicula nomina,et ſi qua ſunt ſimilia. Quæ præcepta de memoria traduntur,ſunt admodum pauca. Ars illa breuis eſt,exercitatio uero lōga. Quaobrem ut tibi ſit facultas & locorū & imaginū,opus eſt exercitatione. Facultatē,inquit,exercitatio dabit. Hoc & in alijs rebus eſt uerum. Quo quiſq; in arte ſua exercitatior eſt,eo prōptius ac facilius quod uult peragit. Ab exercitatione cōſuetudo gignitur. Conſuetudo eſt altera natura. Quaſi naturalia nobis ſunt facilia, ac in manu poſita. Oportet igitur inueniēdis locis, & imaginibus aſſueſcere,& tales inuenire,quales ante iā diximus. Eſt aliud imaginū genus,quod ut notū & penè puerile breuiter pcurrit. Et ne in rebus tā paruis immoretur, mutilata oratione feſtinat ad maiora. Supplēda quæ deſunt , & nobis paulo pluribus explicāda. Similiū uerborum conſeruata notatio memoriā excitat. Leo pro beſtia, Leo pro uiro,nomina ſunt re diuerſa,uocibus ſimilia. Seruetur illorū notatio,ut Leo fera collocetur ad recordationē Leonis uiri. Muræna piſcis,Muræna homo nomē habēt ſimile. Si uirū pro piſce,aut piſcem pro uiro ſtatuas,ut alter erit notior,& animo tuo expeditior: memoria firmabitur. Talia ſunt,uerres,lupus,coruus,merēda,nucula,gurges. Immutata caſibus notatio,memoriā iuuat. Immutātur caſibus ea,quæ idē principium retinent,mutant extremum,ut aurum Aurelius, faba Fabius,piſum Piſo,cicer Cicero,mars Martialis,pauſa Pauſanias,lac Lactantius. Si cuius nomen meminiſſe nō potes,profuerit originē, aut aliquid origini ſimile ſpectaſſe. Traducta ex parte ad genus notatio, memoriæ eſt adiumento. Pars.n.uel totum,uel ſpeciem facile in animū inducit,ut Prometheus uel Deucaliō humanū genus , cauda uulpis ſuſpenſa totam uulpium ſpeciem, Sinon doloſus Græcos omnes doloſos. Vnius uerbi imagine,totius recurrit in mentem ſententiæ informatio.i. ſimulachrum quoddam in animo. Hoc accidit,cū reliqua facile percurris,ubi primū uerbum uenit in mentē. Inter orādum uis citare uerſum poetæ,

Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere diuos:

Nihil te remoratur,niſi principiū carminis:illius uerbi imaginem exprime,quò totius uerſus ſubeat recordatio. Statue palæſtritā tenentem ſingulis manibus ſingulos diſcos,& oſtēdentem,redibis in memoriā duarum ſyllabarum,diſci,quod ſatis eſt. Vtere pictoris cuiuſdam ſummi rōne & modo, formarū uarietate locos diſtinguētis. Pictor ſummus.i.artifex optimus, Imagines uarias pingit,& ne confundantur inter ſe , multis ac diuerſis ſeparat interuallis. Hac rōne utendum memoriam cōfirmanti. Imagines permultæ ac uariæ quaſi pingēdæ ſunt animo , & locis diſtantibus diſſimilibusq; diſtinguendæ.

SED uerborū memoria,quæ minus eſt nobis neceſſaria,etc.] Artificioſa memoria duplex eſt:una ſententiarū, altera uerborum. Quæ ſententias continet,oratori magis eſt neceſſaria: quoniā ſi res exciderint,& reum & nomen ſuū perdet. Verborū memoria minus eſt illi neceſſaria,propterea quod nullus eſt tā rudis,& ſermonis inſciens,qui rem animo comprehen-

ſam,uerbis exprimere nõ poſſit. Sed hæc maiore imaginũ uarietate diſtinguitur,quia plura uerba,quàm ſentẽtiæ,magisq; uaria ſunt.Fuerũt oſtẽtatores,ut Scepſius Metrodorus,qui ſingulis propè uerbis ſingulas effingerẽt imagines:ad quos hic alludere Cic.quibuſdam uidebitur, cum dicit, maiore imaginũ uarietate uerba diſtingui,quaſi omnibus ferè uerbis ſua ſint affirmãda ſimulachra. Quintil.hoc in oratione perpetua fieri non poſſe,& ſi poſſet, non expedire,contendit : illud eſſet tum infinitũ,tum ſummæ tarditatis.Ego non exiſtimo Ciceronẽ uoluiſſe omnia uerba deſignari formis, ſed orationẽ ſcriptã diligenter ediſci, pauca uerba fugiẽtia imaginibus notari,deinde perpendi quibus uerbis aduerſarij fuerint uſi,& ſi qua tenẽda eſſent,exprimi figuris,ut in reſpõdendo ſuccurrerẽt.Natura tamẽ maiorẽ in uerbis, quàm in rebus eſſe imaginũ uarietatẽ: quia uerba multo plura ſunt,& una res alijs & alijs uerbis dici põt:& articuli orationis,ut cõiunctiones, &,atq;,aſt,at,aũt, ſed, formari ſimilitudine nulla poſſunt, quia deſint res cõſimiles quibus exprimantur,& eorũ fingendæ nobis ſint imagines.Mitto,inquit Fabius Quintilianus, ꝙ quædã nullis ſimulachris ſignificari poſſunt, ut certæ coniunctiones.Articuli dicuntur ex tranſlatione. Vt.n.corporis articuli mẽbra connectunt,ita coniunctiones copulãt partes orationis.Quo modo,inquies, ſi quidã articuli formari ſimilitudine nulla poſſunt,eorum fingemus imagines? Verborũ imagines à rebus aſſumũtur:ut ſi tenere uelis hæc uerba,Cupiditas radix eſt omniũ malorum,fingas magnũ iecur,unde prodeant rami, ex quibus pendeat omne rerũ genus mortalibus noxium.Iecur,ut uult Plato,fons eſt cupiditatũ,ut cor iracũdiæ.Non reperies aliquid tale in quibuſdam coniũctionibus. Itaque accipies aliquid diſſimile,qđ animo finges eſſe perſimile,& illo ſemper utere,quoniã hic nõ ſimilitudo,ſed uſus frequens tibi excitat mentem:ut catenæ Vulcani, quibus Martẽ ligauit,ſignificẽt tibi copulationes, Gratiæ auerſæ diſiunctiones.An ideo maior eſt imaginũ uarietas in uerbis, quia tales articuli formari ſimilitudine nulla poſſunt ? Certe.Fingimus aliquid,quod natura ſimile non eſt,et nouũ genus formarum cõſtituimus. Memoria uerborũ nõ ita frequenter utitur orator,ne ſi tot imagines repetere conetur,tarda ſit,nimiumq; lãgueſcat oratio.Rebus aũt ſententijsq; magis incumbit.quo fit, ut rerum memoria, illius eſſe propria dicatur . Eam ſingulis perſonis de quibus agendũ eſt, & perſonarũ rebus bene poſitis,& ordine conſtitutis,notare, hoc eſt imaginibus deſignare poſſumus,ut ſentẽtias imaginibus, ordinem locis cõprehendamus.Prodeſt.n.perſonas omnes,ut oratoris,litigatoris eius,aduerſarij,patroni contra ſtãtis,iudicum,coronæ circunſtantiũ, ordine collocare,& quid quæque uelit,imaginibus quibuſdã notare,ut omnium tum rerum,tum perſonarum memoria cõfirmetur.Cum uiderent inertes,hoc eſt artis expertes, habendam eſſe magnã uim locorum,atque formarũ : aduerſus artẽ,qua non erant uſi,argumẽto leuiſſimo pugnare cœperũt, ac dicere,opprimi memoriã imaginum pondere,& obſcurari etiã id, quod per ſe natura tenere potuiſſet: facilius eſſe unũ quàm multa,rem quàm locũ,imaginẽ, & illius ſignificationem informare mẽte. Hos ante refutauit phyſica rõne,nunc refellit exẽplis.Opponit eis Carneadem,de quo iã ſæpe dixit, Scepſiũ Metrodorum, quorum uterque cũ eſſet diuina propè memoria,nec arte egere uideretur,tamẽ in ijs locis quos haberet,quæ meminiſſe uellet,perſcripſit. Summos homines.] Scientia maximos. Diuina memoria.] Amplificat, ut oſtendat etiam diuinis hominũ mentibus, hanc artem utilitatis aliquid afferre. Scepſium.] Scepſis eſt Aſiæ regio . Scepſius gentile nomen,quòd uſurpauit Cic.quoniam Metrodorus nomẽ eſt multorum.Male à quibuſdam Sceptius, per t literam ſcribitur. Quare hac exercitatione.] Colligit tãdem,neminem eſſe qui nõ huius artis exercitatione memoriã euocet,hoc eſt excitet & cõmoueat,præter illũ, cui nulla memoria naturalis eſt . Si quis eſt eiuſmodi,tã fruſtra colat memoriã,quàm arator agrũ omnino ſterilem & infrugiferum.

HABETIS ſermonẽ bene longum , hominis utinã non impudentis,&c.] De tribus orandi partibus,inuentione,collocatione,memoria,diſputatũ eſt copioſe.Nihil reſtat ex inſtituto,niſi ut auditores bono quaſi cũ palato dimittantur , illi gratias agãt,et teſtificẽtur quàm laute fuerint accepti. Craſſus inuitetur ad ea præſtanda, quæ de elocutione & actione reliqua ſunt.Principio iuuat animorũ cõciliatio,ſed & maxime in extremo.Conciliat animos orator,cum ſignificat mores ſuos amabiles aliquo genere uirtutis,ut modeſtiæ,liberalitatis, comitatis.Ea de cauſa modeſte & tenuiter ipſe de ſe loquitur Antonius.Reueretur Catulũ & Craſſum,deprecatur impudentiã,ne quid arrogare ſibi,aut inurbanus aut inuerecũdus eſſe uideatur.Quòd ſermo longus tædium gignit, & animos auocat deſeſſorũ,quaſi amoliens odiũ dicit hæc.Habetis ſermonem bene,id eſt ualde longum . Quòd aũt diſputarit Catulo & Craſſo uiris grauiſſimis atq; doctiſſimis audiẽtibus, poſſet alicui uideri impudens,aut ſaltẽ parũ uerecundus. Hoc uitiũ depellit: Vtinã haberetis ſermonem hominis non impudentis. hoc.n.uitium nollem. illud quidem certe ſcio eſſe hominis nõ nimis,id eſt parum uerecundi.Catulum anteponit,ꝙ eſſet inferior Craſſo,in auxeſi grauiora poſtponuntur.Id ſignificant, cum,& cum,particulæ,quæ diſtribuunt imparia. Cum addit iſta, De dicendi rõne tam multa dixerim ,ſignificat hominis eſſe parum uerecũdi,apud ſummos oratores diſſerere de arte dicẽdi,& multa diſſerere,cũ intelligentibus pauca ſatis ſint, & artifices maximi nolint ſe à rudioribus doceri. Ne aũt iuuenes,Sulpitiũ,Cottam,Cæſarem uideatur contemnere,non illis artem & eloquentiã detrahit,ſed ætatem:ut cogitent non impudenter facere ſenẽ, qui quod nouit,iuuenes diſcẽdi cupidos multis docet. His dictis auertit illos à ſe, ut Craſſũ reſpiciãt,propter quẽ impellendum,nõ recuſauit inſolitã diſputationẽ. Nos uero,inquit Catulus.] Catulus reſpondet,ut is in quo multũ erat auctoritatis,& cauſæ minus cur illa tã multa de arte dicẽdi audire uellet.Pro ſe et pro ſuo fratre Iulio reſpondet,ut duobus,uno ſene,altero iuuene, rẽ probantibus,intelligamus eã eſſe Antonij diſputationẽ,quam ſenes & iuuenes probare debeant: nec recuſet Craſſus,qui rẽ ante laudauit:nec Sulpitius & Cotta,qui tãtopere uirũ ſectati ſint, & nunc uideant à ſenibus commendari. Ignoſcimus.] Ignoſcit Catulus,non ut aliqua ſit Antonij culpa,ſed ut tollat illud qđ dixerat,Mihi ignoſcetis profecto . Diligit,ut humanũ,& facilẽ.Habet illi gratiã,ut ei qui beneficium contulit. Admiratur,ut doctum & copioſum.Attende igitur eum eſſe ſecundũ librum,in quo non modo ſcientis hominis & copioſi deſcribuntur obſeruationes,ſed etiã ubi apparet oratoris humanitas atque facilitas.Quòd aũt utile eſt ad artis commendationem,hoc fieri notum,neminẽ ſapientiæ laudem, & eloquentiã ſine ſummo ſtudio & labore et doctrina cõſequi poſſe,cõprobatum uult ſuperiori diſputatione , Antonio,quãuis multi putarẽt eũ ſine ulla magiſtri doctrina perueniſſe ad eloquentiſſimos,artẽ non defuiſſe. Magno ſum leuatus errore.] Non tam errabat Catulus,qui in oratione M. Antonij ſentiebat doctrinæ ſaporẽ,quàm pleriq; rudiores,qui falſo putabãt ſuos liberos ſine arte bonos oratores fieri poſſe. Hos fuiſſe plures ſignificat,cũ dicit ſe multis cũ alijs ſemper admirari ſolitum,unde eſſet illa tanta uiri in cauſis diuinitas. Vt eorũ corrigatur error,ſic indicat,Antoniũ res oratorias diligentiſſime cognoſſe,& undiq; collegiſſe, uſuq; & exercitatione ductum partim correxiſſe,partim cõprobaſſe. Ad Ciceronem referenda ſunt eadẽ iſta,qui rhetoricas artes puer diligẽtiſſime

cognouit

cognouit, undique à Græcis ſcriptoribus collegit tandẽ uſu forenſi ductus, quędã præcepta correxit, quędã cõprobauit. Diſſemulabat doctrinã Antonius, ut admirabilior eſſet multis ipſius eloquentia. Contradicit Catulus, nõ ſi quis ſit eruditus, ideo minus admirabilẽ eſſe illius orãdi facultatẽ, ſed aſſequi diſcendo, ut in admiratione ſit eius uirtus ac diligẽtia, qui in re perhoneſta tãtopere deſudauerit. Neque eo minus, inquit, eloquẽtiã tuã, & multo magis uirtutẽ & diligentiã admiror. Quæ eſt.n.alia cauſa.] Etſi duas eſſe cauſas dicit, quæ Antoniũ in ſermonem impulerunt, ut Craſſo & Catulo rogãtibus obtemperaret, ut adoleſcentiũ ſtudio morẽ gereret: neutra tamẽ eſt uera, ſed utraque ad decorũ ſermonis eſt cõficta. Quæ n.ã igitur uera eſt? Diximus in primo cõmẽtario. Aptius & maiore cum pudore retractantur in dialogis. quãobrem reperit ſibi Cic. uiros idoneos quos faceret diſputantes, etſi hoc modo nũquam diſputaſſent. Adimere oẽm recuſationem Craſſo uolui.] Quæ ſequũtur, eò tendunt, ut fiat aditus ad ultimam q̃onem, quæ tertio lib. per Craſſum tranſigetur, & tres libri quaſi tria mẽbra non diſſipentur, ſed uelut in unũ corpus cõfluant. Auferre cõtendit oẽm Craſſo recuſationẽ. Diceret.n. Non pertinet ad me hæc de præceptis rhetoricæ diſputatio: Sum cõſularis: Sum cẽſorius: Perueni ad ſenectutẽ: Præcepta Græcorum minime noui: Non eo ſum ingenio, ut iſta cõmode tractare poſſim. Hæc omnia cõparatione diſſoluit Antonius. Pudentius uel inuitius.] Comparate dixit, in hunc ſenſum, Pudentius & inuite magis Craſſus quã ego, ad hoc genus ſermonis accedit. Noluit dicere faſtidioſius, quia nõ eſt hominis tã ſuauis humaniq; faſtidire. Eadẽ noſtra eã eſt.] Eandẽ afferre cauſam potui, nec minus tu me impuliſti. Cẽſorius, qui cenſurã geſſit. Quadriẽnio minor.] Minor hic dicitur, nõ iunior, quia iuuẽtæ nomẽ haud accõmodatur ſenectuti. Sero.] Vltra annos pueritiæ. Arripui.] Curſim didici.

Succiſiuis operis.] Operæ ſucciſiuæ, quæ quaſi furto ſubtrahuntur à rebus neceſſarijs. Vt aiũt.] Significat operas ſucciſiuas prouerbialiter dici. A puero.] Qui natus eſt ingenio ſummo, & à puero literis operã dedit, & ſummũ ſtudiũ adhibuit doctrinæ, et ſummos habuit magiſtros, factus eſt doctiſſimus. hæc igitur attribuit Craſſo, ut eũ de artibus alijs et maxime de rhetoricis egregie diſſerere poſſe cõfirmet. Sui deſpiciẽs.] Qui nihil de ſe ſperat, & ingeniũ artemq; ſuã ac facultatẽ deſpicit, is ſui deſpiciẽs eſſe dicitur. Tales uiri.] Tam celebres, quibus illudere nõ oportet. Oſtẽdit Catulum et Iulium Cæſarem, qui à Scæuola cõmoniti uenerãt ad hũc audiendum ſermonẽ: alij quidem ruſticabantur animi cauſa. Tum ille, ut ita iſta eſſe concedam, inquit, Antoni, quæ ſunt longe ſecus, etc.] Cũ recuſandi cauſas multas, ut dicebat Antonius, omnes, Craſſo ſuſtulerit, ſe conuertit Craſſus ad recuſationem, quæ nulla rõne uera utitur. Scit ipſe elocutionem & pronũciationem ab Antonio ſibi relictam: diſſimulat tamẽ (ut ante diximus) ut & feſtiuus ſit in recuſando, quò paulum animi ſubleuentur: & laudet Antonij copiam, Græcisq; præferat, quo illud Catuli cõfirmet, Admiramur iſtam ſcientiam & copiã. Scriptores.n. ſua cõmendari, & in pretio haberi uolunt: ut Cic. qui in exordio huius lib. 2. & initio diſputationis, deinde in medio curſu, tandẽ in extremo occulte ſuũ laudauit opus. Quæ ſunt lõge ſecus.] Hoc refer ad ea quæ dixit Anton. de ſtudio & ingenio Craſſi, reliqua non ſecus habẽt atq; dixit. Quid mihi tu tandẽ hodie, aut cuiquã homini.] Loquitur hæc modeſte Craſſus, quaſi ſit aliquis hõ prudentior, eruditior, acutior, et magis exercitatus, qui plura uideat, et multa ſibi relicta putet, quæ animo ipſe nõ cõcipit. Dicã.n. uere.] Hac utitur aſſeueratione, dicturus incredibile. Quis.n. credat, è Græcis artium omniũ inuentoribus, copioſis in diſſerendo, multis in ornãda aut uituperãda arte dicendi, neminẽ copioſius in hoc genere quã Antoniũ rudẽ artis eſſe uerſatum? Sit uerũ, nõ tamẽ credibile fuit illis tẽporibus, cum Græci Romanos omni doctrinæ genere ſuperarent. Sæpe ego doctos.] Sæpe audierat Craſſus doctos homines. i. philoſophos, rhetoricæ minime rudes, partim Athenis, & in Aſia, cũ eò ueniſſet ex Macedonia quæſtor: partim Romæ, ubi ſuas artes Græci multi profitebãtur. Corrigit tamẽ quaſi falſo dixerit, ne ſibi ſit ipſe contrarius, qui paulo ante negauit ſe à puero ſummo ſtudio, ſummis doctorib. eruditũ fuiſſe. Quid dico, inquit, ſæpe? falſum eſt: immo nõnunquã. i. aliquãdo, ſed nõ ſæpe, audij. Sæpe audire Græcos doctos quõ potui? qui puer in forũ uenerim, cũ oporteret me operã dare magiſtris, nec à foro unquã diutius, quàm quæſtor in Macedonia abfuerim: ſed tamẽ audiui, ut heri. i. in diſputatiõe primi libri dicebã, et Athenis cũ eſſem, doctiſſimos uiros (philoſophos dico doctiſſimos) et in Aſia iſtũ ipſum de quo paulo ante dicebam, Scepſiũ Metrodorum, cum de his ipſis rebus oratorijs diſputaret. Neq; uero quiſquã mihi copioſius, quod attinet ad ubertatẽ tũ uerborũ tum ſententiarũ. neq; ſubtilius, quod pertinet ad acumen inueniẽdi iudicandiq;, uiſus eſt unquã, quã hic Antonius hodie eſſe uerſatus, non dico in illa ſubtilitate rerũ dialecticarũ, & aliarum partiũ philoſophiæ, ſed in hoc genere dicendi, de quo inſtituta eſt diſputatio. Quòd ſi eſſet aliter, et aliquid intelligerẽ ab Antonio prætermiſſum, nõ eſſẽ tã inurbanus, ac penè inhumanus (eſt.n. ruſticũ & inhumanũ, negare amicis flagitantibus quod honeſte ſine tuo detrimento exhibere potes) ut eo grauarer quod uos tãtopere deſiderare ſentirem. Tũ Sulpitius.] Antonius qui diſſerendi munus trãſferebat ad Craſſum, iure primus illũ ad dicendũ uocauit. Secuti ſunt reliqui, primũ iuuenes, in quibus minor erat auctoritas: deinde Catulus ſenex, cuius preces non renueret Craſſus. Seruatus igitur quaſi ordo militaris, in quo primi & ultimi ſunt fortiſſimi, debiliores intermedij. Inducit orantes Cic. nõ modo ut auditores paratos eſſe, & rẽ arduã ac perutilem expectare demonſtret, ſed ẽt ut ſeruet illud ubiq; tenendũ decorũ, quod uiolãt Græci, qui ad diſſerendũ de omnib. rebus obtrudũt ſe nõ rogati, pp qđ alio loco ab hoc inepti uocãtur. His adde mirũ Craſſi pudorẽ, quo repreſſus nunquã tã lõgo ſermone grauaſſet amicos ſuos ad animũ reficiendũ ruſticãtes, niſi ipſi maxime audire uoluiſſent, atq; uerecundiãtem coegiſſent. Hæc & ſimilia uidens Cic. ſe munit occultius. Antoniũ ita partitum eſſe tecum.] Verba Antonij fuerũt: Quare illã partẽ ſuperiorẽ, quoniã ita nobis ſemel placuit, nõ recuſabo quo minus perpoliã atque cõficiam. quantũ conſequar, uos iudicabitis, quibus ex locis ad eas res quæ ad fidem faciendã ſolæ ualẽt, ducatur oratio, ut et cõcilientur animi, & doceãtur, et moueãtur. Hæc ſunt.n. tria numero. Ea uero quẽadmodũ illuſtrentur, præſto eſt qui omnes docere poſſit, qui hoc primus in noſtros mores induxit, qui maxime auxit, qui ſolus effecit. Inſtrumentũ oratoris.] Translatio eſt ab inſtrumẽto & ſupellectili patrisfamilias, in qua ſunt uaſa, tabulæ, armaria, ſcãna, menſæ, fritilli, ſimulachra, & alia id genus multa. His adde ueſtium ornamenta, quãquam ſupellectili proprie nõ continentur. Inſignia quando opus eſt, exponũtur, hoc eſt è locis ſuis depromũtur, feruntq; in mediũ. Tum peritus domus ornandæ, ſi quis eſt apparatus, optima ac pulcherrima quæque diſtinguit, & terſa purgataq; ad ornatũ collocat. Nõ aliter Antonius è locis deprõpſit et expoſuit oratoris inſtrumẽta, quib. utitur ad docendũ, cõciliandũ, mouẽdũ: reliquit poliẽda et ornãda Craſſo, et ita diſtinguẽda, hoc eſt diſtinctis ornamẽtis ueſtienda, ut in orationis apparatu ſpẽm haberent elegantem. Forte dices hæc ab Antonio collocata atque cõpoſita fuiſſe, Id quidẽ uerũ eſt, neq; in ea diſpõne ſimilia cõfert, ſed in diſtinctione et ornatu. Elocutio cõponit orationẽ, res diſtinguit figuris & coloribus

rhetoricis, ornat uerbis, tropis, iunctura, concinnitatibus, numeris. Sic paterfamilias tapetibus ueſtit abacos, lectos, cathedras, ſubſellia, nouum ſplendorē terſis excitat uaſis, appendit emblemata, diſtribuit colores, & omnia diſtinguit non modo locis, ſed ornamētorū uarietate. Quis Antonio permiſit.] Faceta atque iucūda eſt alluſio. Refert animum ad ſocios qui cōiter aliquid poſſident. In cōi diuidundo, ſi alteri illorum facta eſt ptās ex æquo partiendi, ſolet is ſocio dare optionem, poſterior accipere partē. Sic.n. iuſtus uidetur, & eā quā tulit, ferre legem. Si ego recte intellexi.] Bene excepit, qui falſam pronūciaturus erat ſententiā. Pronūciauit aūt aliud ſentiens, aliud loquēs, ut experiretur iuuenū uoluntatē, aut certe quò iucūdus eſſet hominibus amiciſſimis. Ille uero, inquit Cotta.] Cotta perinde loquitur ac ſi Craſſus ſerio locutus eſſet. Vnde apparet quæſitū eſſe hominē omniū præſentiū inſimū tardiſſimūq;, cui hæc perſona tribueretur. Eloquētiæ nomē ipſum inuenit.] Orator nō inuētor ab inuētione, aut diſpoſitor à diſpoſitione, aut pronūciator à pronūciatione, ſed ab elocutione dictus eſt eloquēs. Verba mihi reliquit.] Hæc uerba ioco nō uacāt. Ludit in hunc ſenſum. Cū meliores ſint res, uerba multo uiliora, ut quæ rebus ſeruiāt: Antonius inique et callide facit, qui uerba mihi relinquit, rē ipſe ſumit. aut certe ſignificat id q̄d difficilius eſt, ſibi relictū. Si quod difficilius eſt, id tibi reliquit.] Facetus acutusq; fuit Cæſar. quāobrē urbanū & acutū dedit illi Cicero dilēma: Aut q̄d difficilius eſt, aut q̄d facilius, tibi reliquit. Si difficilius, eſt nobis cauſa cur te audire cupiamus, qui difficiliū explicationē quærimus. Si facilius, tibi cauſa nō eſt cur recuſes, cū ab amicis facilia rogeris. Quid q̄d dixiſti.] Principio Craſſus inquit: Neq; Antoniū uerbū facere patiar, et ipſe obmuteſcam, niſi prius à uobis impetraro, ut hic ſitis hodie. Horū memor Cicero (fingētē ut mētientē eſſe memorē oportet) inuenit argumentū Catulo, quo iocatus eſt, interpretās grauius, id q̄d nō promiſerat, ſed comiter polliceri uiſus erat Craſſus. Nō.n. dixerat, Morem uobis gerā, ſed obmuteſcā. Catulus ac ſi conuētum ſit, ita fidem requirit. Illi Cotta ſuffragatur, aptior ad aliena adiuuanda, quàm ad ſua prodēda. Riſit ille, qui cæteros omnes agere facete uideret. Poſſem tibi, inquit, Craſſe cōcedere, hoc eſt recuſandi locū dare, niſi religio tibi allata eſſet. Sed uide ne quid Catulus attulerit religionis. i. deorū metus prohibētis uiolare fidē. Opus hoc cēſoriū eſt, eos infamia notare, qui fidem frangunt. id aūt cōmittere, uide quàm ſit tibi homini turpe cenſorio. Turpius.n. peccat aliquis in eo genere quod ipſe reprehendit. Agite uero.] Non dixit, differā pro arbitrio ueſtro, ſed agite ut uultis, quaſi illorū impetu feratur. Id tpis eſt.] Conſederant paulo poſt horā ſecundam à ſolis exortu: iā propinquabat hora ſexta. i. meridies, ut tum metiebātur horas: itaq; ſurgendum cenſet et requieſcendū. De prandio non agit, quia moris erat multis Romanis nullū prandiū ſumere. Loquemur aliquid.] Non uſus eſt uerbo quod eſt oratorū, dicemus, ſed illo q̄d eſt omniū, loquemur: quaſi ſermo futurus ſit, nō oratio. Statim.] Quibus dederat ſummā audiendi cupiditatē: nō decuit eos tā patiētes inducere ut quod maxime cuperēt, id in craſtinum differret.

IN TERTIVM CICERONIS LIBRVM DE ORATORE AD Q. FRATREM IACOBI LODOVICI STREBAEI RHEMENSIS COMMENTARIVS III.

INSTITVENTI mihi Quinte frater eū ſermonē referre & mandare, &c.] Cum principia ſumātur uel à re, uel à perſona, et beneuolos, aut dociles, aut attētos faciāt auditores, initio quærendum mihi uidetur, unde ductū ſit, & quò maxime ſpectet hoc exordiū. Tractū eſt non ex ea re de qua agetur, & ex q̄one de eloquendi pronūciandiq; uirtutibus, in qua uerſatur omnis hic liber tertius, ſed è perſona L. Craſſi, cui pp eximiā in eloquendo ſuauitatē omnis attribuitur de oratione ſermo. Aſſumptæ ſunt & aliorū perſonæ, quas loquētes fecit auctor in his libris, nō ut in illis eſſet procemij ſumma uis, ſed ut Craſſo infeliciores inferioresq; eſſe uiderētur: & apparet hominū ſummorum uirtutē à ſceleratis & impijs ciuibus agitari, nō extingui ſolere. laudabiles eos eſſe, qui tāta rerū acerbitate uexati, nō auocantur ab inſtituto: cuiuſmodi fuit Cic. qui permulta ab inimicis & à ciuili calamitate paſſus, nūquā repreſſit egregios eximioſq; conatus. Finis huius principij nō eſt intelligentia, qua dociles fiunt ij qui audiunt, neq; attētio q̄ rei de qua agēdum eſt, magnitudine, uel nouitate, uel utilitate, uel neceſſitate propoſita ſuſcitat audientē, ſed beneuolētia & amor quidā, quo ducti probari uelimus aliquē atq; defendi. Illā ſequitur attētio, ſed tamē ad beneuolentiā maxime animū uertit. Itaque L. Craſſi actiones, altercationes cum Philippo, morbum mortemq; narrat, nō ut tantum ſciant qui legent, ſic.n. ageret hiſtoricū, nō oratorem, ſed ut ſcientes mirentur eloquentiā uiri, laudent illius in tuenda Rep. fortitudinem, afficiātur eius rebus aduerſis, et amore correpti, quæ dixerit magni faciāt, et auidius atque ſæpius lectitent. Quāobrem oportuit hāc expōnem implere laude & affectu, ut illa cōciliarentur animi, hoc uero mouerētur. Vt tes ordine procedat, incipit ab ea cauſa qua adductus eſt, ut hic L. Craſſi mortē oratione defleret. Ea fuit recordatio, quæ tum ſubijt, cū ſermonem illius huic tertio lib. mandare uellet. Hæc quidem cauſa ficta eſt, ſed ut uō dialogi conſtet, omnia ueriſimiliter fingenda ſunt adeo, ut ij qui audiūt leguntue, rem eſſe ueram putant, immo ut ſcriptor ipſe tādem aliena nō ſua legere penè exiſtimet. Cauſam uerā ſubticuit, nec.n. debuit aperire ſuā artē. Nihil uidit aptius tum ad ſe, tū ad opus ſuū ornandū, quàm ſi Craſſus humanitate, uirtute, eloquētia ſummus haberetur. Hæc uera cā eſt. Id faciat, inquies, ad opus ornādum: quo modo per hæc Cic. laudatur? Oblique ſanè. Cic. nō illi modo par, ſed multo maior. Dignior igitur laude maiori, ſiue quæritur humanitas, ſiue cōſilium; uirtus in adminiſtranda Rep. ſiue excellens eloquentia. Ea fuit cauſa cur tandem ad exordij finē ad ſe orationem cōuerteret. Inſtituenti.] Paranti, decernēti. Sermonē referre.] Quem in uilla ſua habuerat ſermonē, in ſcripta redigere. Mandare libro.] Committere literis. Acerba.] Conficiens animum. Veterem animi curam.] Olim puer Cicero, qui erudiretur ab ijs doctoribus quibus Craſſus utebatur, ut dictum eſt in principio lib. 2. audita morte tanti uiri, curam atque moleſtiam. i. ægritudinem animo conceperat. Poſtea recordatio ueterem illū animi dolorem ægritudinemq; renouauit. Moleſte ferebat illud immortalitate dignū ingeniū, morte extinctum eſſe, illam humanitatē & ſingularem moderationē concidiſſe, illā uirtutē non dicendi ſolum, ſed etiā agendi interitu fuiſſe cōpreſſam. In fine ſecundi, Catulus hæc tribuit Antonio, humanitatē, copiā quæ eſt ingenij fœcūdi, deinde uirtutem. Eadem Cic. dat Craſſo, propterea q̄ niſi quis ingenio optimo natus ſit, & cōſuetudine uitæ ac liberali cultu diſciplinæ humanitatem, & eam quā Græci παιδείαν, et quam φιλανθρωπίαν uocant, habeat: niſi denique ſit uirtute, maxime

conſtantia

conſtãtia, fide, fortitudine præclarus, nõ poterit in ſummis oratoribus habere nomen. Hæc tria ſi Craſſus habuit, optime potuit nõ modo orare cauſas, ſed etiã de ipſa arte dicẽdi pulchre diſſerere. Si nõ habuit. Cicero quod deerat, abunde ſuppleuit. Iſta laus igitur ad ea quæ dicẽda ſunt, nõ eſt inutilis. Quod dicit immortalitate dignũ ingeniũ, & uirtutẽ extinctã fuiſſe, nõ admittãt philoſophi. Nec enim ſi ingeniũ eſt uis intelligẽdi memorandiq; ex animo & corpore bene tẽperato, immortale eſſe poteſt: et quod fieri nequit, nõ optet ſapiẽs: nec extrinſecus uirtus extingui poteſt, ſi habitus eſt animi immortalis. ſed aliter philoſophi, aliter oratores maxime in mouendis affectibus loquũtur. Illi uera quærunt, hi, populi morẽ ſequũtur. Qui ſibi negata à natura peroptat, unã cũ corpore uirtutẽ, quia humano more agere d.ſinit, interire arbitratur. Vix diebus decem.] Videtur ſubaudiendũ participiũ, completis, ut ſit, uix diebus decem cõpletis poſt eũ diem qui hoc & ſuperiore libro continetur. Dies unus duobus libris conficitur. Horis matutinis Antonius, pomeridianis diſſeruit Craſſus. VT enim Romã redijt extremo ſcenicorũ ludorũ die, uehemẽter cõmotus, etc.] Propoſuit quid hoc tertio lib. dicturus ſit, ut inde planè excipiat auditor, qua de re agatur in hoc ſermone (nõ enim uerba in uniuerſum dicta proprie rẽ demonſtrãt. propterea diximus nõ hoc eò tendere proœmiũ, ut docilis eſſet is qui ſubaudiret) ſed ut aptè cauſam intelligat cur non ad rem, ſed ad perſonã cõuertatur exordiũ. Hinc aditus eſt & quaſi uia ad expoſitionem quæ cadit in exordium, propterea quòd ad conciliãdum mouendumq; non ad docendum comparata eſt. Principia quidẽ conciliãt animos & mouent: ea de cauſa recipiunt eas narrationes quarum finis eſt motus. Explicat initio ut Romam ex agro reuerſus, cõmotus ſit in Philippum: deinde ut in eum dixerit, poſtea ut cum eo ſit altercatus: tandem ut lateris dolore confectus oppetierit mortẽ. Sunt igitur narrationis huius quatuor partes ordine temporis & rerum diſtributæ. In his quidẽ ductus eſt naturalis tenendus ab eo qui recto quaſi filo rẽ deducere uelit. Oratio Philippi mouet Craſſum, permotio Craſſi prouocat orationem, ex oratione perpetua naſcitur altercatio, ex altercatione ira ac dolor, ex dolore mors. Eſt hoc quidẽ paruum cũ explicatur, ſed cũ diligenter obſeruatur, permaximũ. Nec illud omittendũ uidetur, eſſe nonnulla quæ breuiter exponi debeant, ut ea quæ nihil faciunt ad Craſſi commendationẽ. in alijs autem eſſe immorandum: quoniã in his eſt ſumma uis principij, ut ſunt dicta factaq; Lucij Craſſi. ∴ Romã redijt.] Reuerſus eſt in urbẽ ex agro Tuſculano, quò ſui colligẽdi cauſa, ludorum Romanorũ diebus uenerat. Quos autẽ primo lib. dixeras ludos Romanos, nũc ſcenicos uocat, propterea quòd in illis actores ſcenici, tragœdi, comœdi, mimi, pãtomimi, ethologi magnas habent partes. Ij ſunt enim qui cum apparatu magnifico fabulas agũt in ſcena, & populũ feriatũ detinent in theatro. De ludis Romanis diximus cõmentario primo. Extremo die redijt Craſſus, quia tũ ab otio quiſque ſe conuertebat ad ſuas artes. Nam ludis curia, forum, & artificia quotidiana quieſcebãt. Habere orationẽ, & uerba facere ad populũ diebus nefaſtis, cuiuſmodi ſunt tẽpore ludorũ, fas erat magiſtratibus. Vt enim tũ prætor cũ populo agere nõ poterat, ita certe cõſuli omni tẽpore Remp. curare licebat. Itaque Philippus cõſul aduerſarius cauſæ ſenatus, de cõmunicandis aut transferendis iudicijs abſente Craſſo orationẽ habuerat aduerſus ſenatũ: multa dixerat de dominatione ſenatorum, de cupiditate regnãdi, de ambitione et auaritia, de diſſenſione quã mouebãt in equites, ut ab ijs auferrẽt iudicãdi poteſtatẽ: & quod grauiſſime tulit ſenatus, dixerat, uidẽdũ ſibi aliud eſſe cõſiliũ, id eſt prouidendũ ſibi ut alij ſenatores ad tractãda conſilia legerẽtur, aut ut alij cõſultores in alijs ordinibus exiſterẽt. illo ſenatu, tã ambitioſo, tã auaro, tã ſeditioſo, ſe Remp. gerere non poſſe. quo dicto uidebatur omnem ſenatui abrogare auctoritatẽ. Ludis peractis, idibus Septembris, hoc eſt decimotertio die Septẽbris, quia ſenatus haberi nõ poſſet niſi à magiſtratu uocatus, & cõſul iratus uocare nollet, Druſus trib. plebis qui iudicia ordini ſenatorio & equeſtri cõmunicare, & ciues in concordiã mittere conaretur (quanquã odium utriuſque ordinis uitare nõ potuit) ſenatum conuocauit. Senatus quia res eius agebatur, uocatu, id eſt uocatione Druſi frequens in curiã uenit: ibi cum Druſus multa de Philippo queſtus eſſet, (aduerſabatur enim concionibus Druſi Philippus) retulit ad ſenatum, hoc eſt ſenatores rogauit ſententias de illo ipſo quòd conſul in eum ordinem tam grauiter in concione eſſet inuectus. Dictum eſt breuiter quid L. Craſſum mouerit, ut in ſenatu diceret aduerſus Philippũ. Quo modo dixerit, altero loco demonſtrat. Cicero tũ puer non aderat, quamobrem utitur aliorũ teſtimonio: non omniũ quidem, nec enim omnibus eſt auctoritas, ſed hominum ſapientiſſimorum, qui de rebus iudicare poſſunt, & tanta ſapientia præditi mentiri nolunt, ut teſtatur illud Homericum:

ψεῦδος δ᾽ οὐκ ἐρέει, μάλα γὰρ πεπνυμένος ἐστίν.

Sapientibus autem maior adhibenda fides, tum cum in idem cõſentiunt. Itaque dicit, inter ſapiẽtiſſimos cõſtitiſſe, id eſt cõcordem ſententiã fuiſſe: & paulo poſt, omniũ conſenſu ſic eſſe iudicatũ. quod de ſapiẽtibus, nõ de omnibus in uniuerſum dictũ puto. Teſtimoniũ eſt, Craſſum in agẽdis cauſis ſic increuiſſe de bono in melius, ut cũ aliquid accuratius diligentiusq; dixiſſet, nunquã dixiſſe melius putaretur, cæteros ab eo ſemper omnes fuiſſe uictos, illo autẽ die etiã ipſum à ſeſe ſuperatũ. Hinc planũ facere uult, ingeniũ uiro ſummũ, nec minorem eloquentiã fuiſſe, qui nõ omnem debilium more effunderet uim, ſed tãtũ creſceret, ut cũ alios omnes ſuperauiſſet, etiam ſe ipſe ſuperaret. In ea re certe magna laus eſt parua oratione comprehẽſa. Habes quomodo Craſſus dixerit. oſtẽdit poſtea quid dixerit, etſi prius uidendum quid dicamus, quàm quomodo dicamus. Sed enim in uniuerſum laudauit orationem, ut cõmodius ad partes ueniret, & propius attingeret id quod irritaſſet Philippũ. Ita fecit, ut partes narrationis melius nectẽrẽtur. Oratio Craſſi maxime uerſata eſt in affectibus. Deplorauit enim caſum, id eſt ruinã atque orbitatẽ, hoc eſt amiſſionem patris ſenatus. Orbitas eſt liberorũ qui parẽtẽ amiſerũt. Conſul autẽ ordinis ſenatorij quaſi parẽs bonus, aut ſaltẽ quaſi tutor fidelis eſſe debet. Quemadmodũ parens bonus neruos omnes intendit, ut liberũ dignitatẽ & rem augeat: ita quoque bonus conſul curare debet, ut omnes ciues quorum ſuſcepit adminiſtrationem, & maxime ſenatores, in quibus eſt conſiliũ ciuitatis, auctoritate & utilitatibus reddat auctiores. Et ſicut fidelis tutor quaſi parens alter, non modo ſeruat, ſed etiã exaggerat bona populi ita fidelis cõſul cõmoda ciuiũ ſuorũ non retinere tantum, ſed etiã ampliare debet. Itaque ut liberi parẽtibus, pupilli tutoribus amiſſis lugent, maxime cũ ab improbis uexantur, ſic tũ Craſſus de Philippo querebatur, cõmemorans quãta ſenatus ornamẽta ab alijs conſulibus accepiſſet. illos partes atque tutores, hunc uero nefarium prædonẽ uocabat, qui ut tutor iniuſtus patrimoniũ dignitatis à maioribus relictum deriperet. Et ne culpa ſenatus eſſe uideretur, ſi conſul illo conſilio Remp. gerere nollet, reijciẽs in illum crimen L. Craſſus, dicebat non eſſe mirandũ ſi cũ ſuis conſilijs Remp. profligaſſet, hoc eſt ut interpretatur Gellius, prodegiſſet & perdidiſſet, conſilium ſenatus à Rep. repudiaret, reijceret, ablegaret. In ſummã collige tres eſſe partes illius orationis habitæ à Craſſo in Philippum: unam de ſenatus dignitate, alteram de caſu illius à conſule, aliã de cõſilijs Philippi, quẽ uidetur accuſare iniuria. Non enim ſuis conſilijs Rẽp. profligauerat, ſed quia illo conſule fuerant latæ leges à Druſo & Frumẽtariæ, et Agrariæ: & ſocij Italici, quibus erat promiſſa ciuitas nõ reddita, bellũ minabantur, maximisq; diſcordijs diuiſa

erat ciuitas, horũ omniũ cauſa ab inimicis eſſe dicebatur, qua ſi potuiſſet auertere hæc mala, ſi cauſam principũ inuiſſet. Illi dicendi licentiã nõ tulit Philippus. Erat homo uehemẽs, qui magno impetu ferebatur: diſertus, qui pulchre orare ſciret: fortis, ad reſiſtendũ oppugnatoribus: incẽſus uerborũ facibus, hoc eſt cõcitatis affectibus, & in contumeliã admotis: quas ob cauſas grauiter exarſit in Craſſum. Et ut illũ coerceret, uſus eſt illa animaduerſione, qua licebat cõſuli uel cunctantẽ, uel obtrectãtẽ punire ſenatorẽ. Auferri iuſſit pignora. Sic Antonius Ciceronẽ multauit, qui uocatus in ſenatũ nõ uenerat: de quo ſic queritur Philip. prima: Quid tandẽ erat cauſæ cur in ſenatũ heſterno die tã acerbe cogerer? Paulo poſt: Quis autẽ unquã tãto damno ſenatorẽ coegit? aut quid eſt ultra pignus aut multã? Coercere ablatis pignoribus, eſt hominẽ reprimere uel corrigere captis eius bonis. QVO quidẽ ipſo in loco multa à Craſſo diuinitus dicta efferebantur, &c.] Vbi laudauit orationẽ L. Craſſi, et principes locos breuiter notauit, de numero eximit aliquot ſentẽtias breues & argutas, quæ ab eo diuinitus dictæ eſſe uidebãtur. Quapropter excipiebãt eas, & memoriæ mãdabãt, ac efferebãt in libellos, hoc eſt ſcribebant atque colligebãt, nõ aliter quã Pontifex maximus annales efferebat in albũ. In illis dixit hoc uelut apophthegma, ſibi illũ conſulẽ nõ eſſe, cui ſenator ipſe nõ eſſet. Huius rei meminit Valerius Max. lib. 6. Lucius uero Philippus conſul aduerſus eundẽ ordinẽ libertatẽ exercere nõ dubitauit. Nã ſegnitiẽ pro roſtris exprobrans, alio ſibi ſenatu opus eſſe dixit: tantũq; à pœnitẽtia dicti abfuit, ut etiã L. Craſſo ſummæ dignitatis & eloquẽtiæ uiro, id in curia grauiter ferenti, manũ iniici iuberet. Ille reiecto lictore, Nõ es, inquit, mihi Philippe cõſul, quia nec ego tibi ſenator ſum. Hæc ille. Laudatur hæc ſentẽtia, quoniã nihil breuius & opportunius dici potuit ad exprimẽdã cauſam cur tã licẽter in cõſulẽ diceret, & illi prehendẽti nõ obtẽperaret. Altera ſententia eſt, An tu cũ omnẽ auctoritatẽ uniuerſi ordinis pro pignore putaris, eãq; in conſpectu pop. Rom. cõcideris, me his pignoribus exiſtimas poſſe terreri? Senſus eſt: Cum ſenatui detraxeris auctoritatẽ, quæ maior eſt quàm pignus, me nõ terruiſti quo minus in te dicerẽ. cũ igitur auferes pignus lõge minus dignitate, nõ terrebis me quò minus in te dicã. Præclara ſententia eſt. Oſtendit non tam eſſe metuendum ne pecuniã, quã ne dignitatẽ amittamus, nec tacere oportere cũ uenit in quæſtionẽ noſtra auctoritas. An tu cum omnem auctoritatem, hoc eſt dignitatem & amplitudinẽ, nõ meã ſolum, ſed etiã uniuerſi ordinis ſenatorij pro pignore putaris, id eſt quaſi pignus tibi ſuppoſitũ æſtimaris haud aliter atque ſi ſuã auctoritatẽ ſenatus in pignus tibi dediſſet, tũ pro libidine diſſipandam, cũ aliquid obedientiæ quod putaſſes tibi deberi, negaſſet, eãq; auctoritatẽ in cõſpectu pop. Rom. cõcideris, id eſt laceraueris, diſſipaueris: me his pignoribus quæ ſupellectili & pecunia cõſtant, exiſtimas poſſe terreri? Pignus eſt, quod ob debiti fidẽ ſupponitur, tam mobile quàm immobile. Pro pignore putare.] Loco pignoris habere. Comparationẽ ſumpſit ab auctoritatis pignore, ut inde ueniret ad pignora, quibus ſenatorẽ multare poteſt conſul. At nõ quemadmodum pignora, ita auctoritatem auferre poteſt, quæ uel ſenatuſconſulto uel cenſura tollitur. Tertia ſentẽtia eſt: Non tibi illa ſunt cõcidenda, ſi Craſſum uis coercere. Hæc tibi eſt excidẽda lingua, qua uel euulſa, ſpiritu ipſo libidinem tuã libertas mea refutabit. Hæc nõ tã propter acumẽ laudabilis eſt, quã propter illã quam ſignificat animi fortitudinẽ. Si Craſſum uis coercere quo minus libere loquatur, nõ tibi auctoritas & pignus concidẽda ſunt, quæ in conſpectu pop. Rom cõcidere & minutim frãgere uoluiſti. hæc tibi eſt excidẽda lingua (linguã ſuã monſtrat) qua non ſolũ exciſa more ſtipitũ atque truncorũ, ſed uel euulſa funditus modo radicũ, ſpiritu ipſo, hoc eſt impetu et ui animi libidinẽ tuã & effrenatam cupiditatẽ libertas mea refutabit. Sicut antea translatione ſermonis pignus auctoritatis dixerat, ut ad proprium pignus ueniret: ita conciſionem pignorũ dicit improprie, ut tranſeat ad proprie dictã linguæ exciſionẽ. Euellere, plus eſt quã cædere, ut in ſtirpibus. Spiritus eſt tenuis uẽtus, alius in arterijs & partibus corporis, quo fertur & impellitur animal: alius, qui extrinſecus pulmonibus concipitur. Spiritus, exciſa lingua, mouẽs mẽbra, inflãmans oculos, mordens os, inflans buccas atque pectus, uoluntatẽ animi & indignationẽ indicare poteſt. Aliã decreuit ſententiã, quæ eſt huiuſmodi. Vt populo Ro. ſatisfieret, ſenatus neque cõſiliũ, neque fides Reip. unquã defuit. Dirigebat hanc aduerſus concionẽ Philippi, nihil eſſe cur ſenatũ tã acerbe accuſaret, qui ſemper fidẽ Reip. præſtitiſſet, & fidele conſiliũ ſubminiſtraſſet. Eã, quòd breuiter ordinis defenſionẽ cõplecteretur, ſenatuſconſulto firmarunt ij qui frequentes in curiam uenerant. Et ut plus haberet ponderis, illã ornatiſſimis & grauiſſimis uerbis cõplexi, in ſcripta nõ aliter quàm acta atque auctoritates redegerũt, cumq; ſcriberetur affuit Craſſus, aut ut diligẽter curaret inſcribi, aut ut maiorem fidem ſcripta mererentur, quæ nomina teſtiũ continerent. In auctoritatibus perſcriptis extabat illa ſententia et teſtificatio præſentiæ Craſſi, cũ Cicero ſcripſit hoc opus. Auctoritates hoc loco ſunt decreta, ſic dicta, quòd poteſtas in populo, auctoritas in ſenatu ſit. Cicero tertio de legibus. Nã ita ſe res habet, ut ſi ſenatus dominus ſit publici conſilij, quodq; is creuerit, defendant omnes: etſi reliqui principes ordines cõſilio Reip. gubernari uelint, poſſit ex temperatione iuris, cũ poteſtas in populo, auctoritas in ſenatu ſit, teneri ille moderatus & cõcordi ciuitatis ſtatus. Liuius libro primo ab urbe condita: Decreuerunt enim, ut cum populus regem iuſſiſſet, id ſic ratum eſſet, ſi Patres auctores fierent: hodieq; in legibus magiſtratibuſq; rogandis uſurpatur. Senatuſconſulta ſcribebantur, & in longam memoriam aſſeruabantur. Contentione.] Impetu, quo nerui & mẽbra tenduntur. Quam ſenatus frequẽs ſecutus eſt ornatiſſimis & grauiſſimis uerbis.] Sententiam ſequi dicitur ſenatus, quã ab uno dictã arripit atque decernit. Quòd ſi cõprehendit illã ijs uerbis quæ magno ſunt honori uel ei, qui dixit, uel ei cui decernitur, ornatiſſimis & grauiſſimis uerbis illã perſequi dicitur: ut ſi decernat ſupplicationes nomine Ciceronis his uerbis, Cũ M. Tullius Cicero conſul detecta cõiuratione parricidarum, Catilinæ, ſociorumq;, & impijs ciuibus aut necatis aut eiectis Remp. ſeruarit, decreuit ſenatus, ut eius nomine ſupplicationes quindecim dierum dijs immortalibus fiant. Alijs uerbis & pluribus fiebat eiuſmodi decretũ. Sed hoc ſatis eſt in præſentia ad demonſtrãdũ quæ ſint ornatiſſima grauiſſimaq; uerba. Quia nullus honos & ornatus, nulla grauior auctoritas euenire poteſt Ciceroni, quàm ſi iudicatũ ſit ab illo ſeruatã eſſe patriã, hæc uerba, Cum Cicero Remp. ſeruarit, ornatiſſima uiro, & grauiſſima eſſe debent. Ornatiſſima, quæ maxime ornant hominem: grauiſſima, quæ pondus amplitudinis magnũ afferunt. Si decreuiſſent Patres Conſcripti eaſdem ſupplicationes nomine diligentiæ, aut cuſtodiæ, nõ tã honorificũ fuiſſet illud ſenatuſconſultũ. ILLA tanquã cycnea fuit diuini hominis uox et oratio, &c.] Quo modo quidq; Craſſus in ſenatu cõtra Philippũ dixerit, hactenus explicatũ eſt: ut eloquẽtia hominis & uirtus cõciliaret ſibi lectores: & tãti uiri memoria pmaneret. Locus eſt alter de morte, et aſperitatibus mortis eius, ad permouendos animos cõparatus. Vtilis eſt ad memoriã firmandam, ad infingẽdum altius amorem, ad Ciceronis humanitatem exprimendam. Rem diutius retinent animi noſtri, quibus impetus affectuũ animo impreſſit. Et uehemẽtius amamus illũ qui pro Rep. magnopere laborans aduerſa paſſus eſt: atque humanũ eſt, & oratori cõgruũ deplorare optimi uiri calamitatẽ. Vt autẽ affectus iſti potẽtiores ſunt, quã qui cõciliãt auditorẽ: ſic illorũ eſt eò nos cogere, quò mitiores alliciũt. Illa tanquã

cycnea

cycnea.] πάθος à parabola & quadam miſerabili collatione, de qua ſic Macrobius: Parabola uero quoniam magis hoc poetæ conuenit, ſæpiſſime pathos mouit, cum aut miſerabilem aut iracundum uellet inducere. Miſerabilem ſic:

Qualis populea mœrens philomela ſub umbra.

Contulit igitur Cicero uocem Craſſi cũ uoce cycni, ut ſuauitas illa morti propinqua afficeret animos noſtros. Olorem paulo ante mortem ſuauiſſime cantare ferunt poetæ. Ouidius:

Dulcia defecta modulatur carmina lingua
Cantator cycnus funeris ipſe ſui.

Id fabuloſum putat Plinius. Sic.n.ſcribit lib. decimo cap. 13. Olorum morte narratur flebilis cantus, falſo, ut arbitror, aliquot experimentis. Illos ſuauiter canere non inſtante fato, teſtis eſt Virg. in. 7. Aeneidos:

Ceu quondam niuei liquida inter nubila cycni
Dum ſeſe è paſtu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos.

Κύκνος dicitur à Græcis, olor à Latinis. Quaſi expectãtes.] Quemadmodum qui amiſerunt ſuos quos maxime in uita diligebant, paucis diebus ab eorum morte uidere uidentur illos obuerſari ſub oculos, & in loca ubi frequentes erant, tanquã reperturi ueniunt: ſic pueri maxime ſtudio literarum dediti, poſt interitũ Craſſi ueniebãt in curiã, ut ueſtigiũ, id eſt ſignũ relictũ à pede, uel locũ pede cõpreſſum, in quo ille poſtremũ inſtitiſſet, hoc eſt pedẽ fiemaſſet, cõtuerẽtur. Et ſi uere nõ expectabant illius orationẽ, quæ nulla erat futura, tamẽ deſiderio & affectu quaſi expectabãt. Eſt hoc pathos à miſerabili deſiderio, quod etiã in beſtijs mouet nos. Tũ latus ei dicenti condoluiſſe.] Ex multa cõtẽtione uocis & iracundia caleſcũt pulmones, & illæ neruoſæ partes, quibus texuntur coſtæ pectoris, muſculos medici uocant. Ex illo calore manat ſudor, quẽ frigus ſequitur. Inter coſtas & obductã coſtis mẽbranam inflãmatur humor. hinc lateris dolor, qui πλευρῖτις dicitur à Græcis, ἀπὸ τοῦ πλευροῦ, quod eſt latus. Vbi ſpiritus ſanguisq; caluerũt, & æſtus præter naturã peruenit ad cor, gignitur febris. Eſt.n. febris calor præter naturã, q cor prehẽdit. Pleuritis, inquit Paulus Aegineta, inflãmatio eſt mẽbranæ quæ coſtas cingit. Hinc accidit animæ difficultas, tuſſis, febris continua, dolor à ſummis humeris ad extremas coſtas. Eſt etiã pleuriticus morbus ex iecoris inflãmatione, de quo idẽ auctor ibidẽ loquitur. Tacuit Cicero cauſam, ut ſanguinẽ in ira ad cor ebullientẽ, & pulmonũ agitationẽ, aut quia nõ erat honorifica, aut quia ſatis erat nota. Ex cõtentione trãſit ad lateris dolorẽ, cui ſudore nectit, q eodem tẽpore recluſis calore poris, effluit aquæ ſimilis humor et coſtis adhærẽs pellicula igneã uim cõcipit. Sudori poſtponit horrorẽ, qui eſt tremor ex euacuatione extremarũ partiũ, & aere crudo ſubeũte latẽtes meatus p quos ſudor emittitur. Addit febrim, quæ ferè ſemper comes eſt huiuſce morbi. Mortẽ ultimã pleuriditis effectũ conſtituit. A genere mortis eſt hoc pathos. mouet aliũde, ut ab inani ſpe, & exclamatione. O fallacẽ hominũ ſpem.] Exclamatio, inquit Macrobius quæ apud Græcos ἐκφώνησις dicitur, mouet pathos. Spes Craſſum fefellit, qui poſt decurſos honore fruſtra ſperauerit cũ auctoritate requiẽ ſibi datũ iri. Fragilis fortuna, quæ tot undiq; ingruẽtibus malis frãgitur, ut fortuna Craſſi. Inanes & infrugiferæ ſunt cõtentiones.i. conatus et labores, qui in medio ſpatio, ut in fluctib. medijs naues, ſæpe frãgũtur & corruũt: & ante in ipſo curſu, malorũ mole obruuntur, quã portũ finẽq; tranquillũ cõſpicere potuerũt. Tales fuiſſe ſuas cõtentiones Cicero queritur lib. primi principio. Nam quãdiu.] Interpretatur apertius quod dixit, ſpem eſſe fallacẽ. Quãdiu Craſſi uita deſtricta & impedita fuit ambitionis labore.i. ea cura quæ impẽditur ambiendis & gerẽdis magiſtratib. tãdiu priuatis.i. ſuis magis uirtutib, & officijs. & ingenij laude floruit, quã fructu, hoc eſt præmio & gloria amplitudinis & auctoritatis, aut Reip. dignitate. Nã cũ eſſet in curſu, & dubiã fortunã ſubiret, nõ fruebatur illa ſecura dignitate quã percipiũt cõſulares et cẽſorij uiri. Reuerebãtur illũ principes magis ob officia, quæ multa exercebat in ciues, et ob egregiã eloquẽtiã, quã propter illã quæ magiſtratus et res geſtas ſequitur dignitatẽ. Poſt cõſulatũ et cẽſurã, ac pfunctionẽ, hoc eſt exactũ munus alierũ magiſtratuũ, primus annus omniũ cõceſſu aditũ ad ſummã auctoritatẽ dare debebat: ſed is eius omnẽ ſpem, ac omnia uitæ cõſilia peruertit. Nec.n. aſſecutus eſt quã ſperauerat, plenã dignitatis quietẽ, nec in ſenatu & in cõſilijs publicis ea potuit efficere, ad quæ ſuæ uitæ cõſilia dirigebat. Deſtricta.] Valde ſtricta. Legũt alij diſtracta, alij diſtricta. Priuata officijs.] Officia priuata ſunt, quæ quis ut priuatus, nõ ut magiſtratũ gerẽs exercet. Ad ſummã auctoritatẽ.] Qui bene geſſerãt magiſtratus ex ordine, primos honores in ſenatu, et in luce Reip. ferebãt, ſummaq; cẽſebãtur auctoritate ceu quædã Reip. lumina. Vitæ cõſilia.] Quo modo annus omnia uitæ cõſilia morte peruertit? Suſtulit mors anno illo omnia cõſilia quæ uiuus in futurũ prouiderat quæq; prouiſurus erat. Fuit hoc luctuoſum.] Ordo ſic eſt, ut primi afficiãtur qui propinqui ſunt et familiares, deinde patria, hoc eſt ciues, tãdẽ aliarũ ciuitatũ homines boni et humani. Mors ampliſſimi uiri primis eſt luctuoſa, ſecũdis acerba, tertijs, grauis. Nã imminuitur affectus, ut lõgius procedũt gradus. SED ij tamẽ Rẽp. caſus ſecuti ſunt, ut mihi nõ erepta L. Craſſo, etc.] Ne miſer et inuiſus dijs è medio ſublatus eſſe uideatur is quẽ maxime laudat, et ut dolori cõcitato adhibeatur remediũ cõſolatiõis, utq; de cæteris quos facit loquentes in his libris, aliquid dicat, quæ mala ciuib: & Reip. acciderint extincto L. Craſſo, cõmemorat: efficitq; dicẽdo, ut ille uideatur eſſe felix, et diuina prouidẽtia morte donatus, qui Rẽp. fluctus & tẽpeſtates nõ uiderit. Caſus.n. tã graues, et tã acerbæ calamitates ſecutæ ſunt, ut illi nõ eripuiſſe deos, ſed aliquid donaſſe potius dicẽdũ ſit. Sed ij tamẽ Rẽp.] In genere dixit caſus, ut aptius ad ſingulas partes deſcẽderet: et tãdẽ id quod proponit, colligeret. Nõ uidit flagrãtẽ bello Italiã.] Druſus trib. pl. cũ ſocijs Italicis ciuitatẽ promiſiſſet, et uiolẽta morte raptus nõ reddidiſſet, illiq; ut ciuitate donarẽtur, à ſenatu populoq; Ro. nõ impetraſſent, bellũ mouerũt, Marſi, Picẽtes, Hirpini, Venuſini, Lucani, Sãnites, aliiq; populi finitimi: qui cũ uario Marte in Romanos pugnaſſent, omnes ferè uicti ſunt, & poſtea ciuitate donati. Rẽ omnẽ fuſe narrat Appianus. Nõ ardẽtẽ inuidia ſenatũ.] Equites qui Druſi trib. pl. potẽtiã à ſenatu in ſe cõcitatã uidiſſent, uiciſſim trib. pl. ſolicitare ceperũt, ut in cõcionibus ſenatui inuidiã mouerẽt, ferrẽtq; legẽ, qua haberentur quæſtiões, et iudicia exercerẽtur in Italos, qui à potẽtiorib. ſolicitati pturbabãt ſtatũ ciuitatis. qua lege p Q. Valeriũ lata, tãta inuidia ſenatũ ſecuta eſt, ut ex eo multi qui ſocios Italicos donis pollicitationibusq; corrupiſſent, ex urbe fugerẽt. Id ſcribit Appianus lib. 1. de bel. ciuilib. Eò referẽdũ eſt quod ait, nefarij ſceleris principes ciuitatis reos eſſe factos. Accuſabãtur.n. ampliſſimi quiq; tanq̃ tyrãni, qui regnũ et dominationẽ affectaſſent. Nõ exiliũ generi.] Gener L. Craſſi fuit Scipio. Cic. in Bruto faciẽs mẽtionẽ de mulierib. diſertis: Hãc uero Scipionis etiã tu Brute credo aliquando audiſti loquẽtẽ. Ego uero ac lubẽter quidẽ, inquit Brutus: & eo lubẽtius, q L. Craſſi erat filia. Is Scipio in exiliũ miſſus, luctũ attulit uxori, & eo maiorẽ, q nõ ſuo crimine, ſed aduerſariorũ inuidia pulſus eſſet. Nõ acerbiſſimã C. Marij fugã.] Bellũ ciuile poſt ſociale exarſit. Auctores eius, Marius & Sylla. Cũ P. Sulpitius trib. pl. auctore C. Mario pnicioſas leges promulgaſſet, ut exules reuocarẽtur, & noui ciues libertiniq; diſtribuerẽtur in trib. & ut Marius aduerſus Mithridatẽ Ponti regẽ dux crearetur, et aduerſanti-

bus Coſſ. Q. Pópeio & L. Syllæ uim intuliſſet, occiſo Pópeij cóſulis filio, genero Syllæ, L. Sylla cóſul cum exercitu in urbé uenit, & aduerſus factioné Sulpitij et Marij in ipſa urbe pugnauit, eáq; expulit. Fugere Sulp. et Marius. hic tádé delatus eſt in Aphricá, ille in quadá uilla indicio ſerui ſui proditus, occiſus eſt. Hæc ex epitome Flori tráſcripſimus, ſecuti cópédia ſermonũ. Si ré explicatius accipere uelis, Appianũ legito. Nó illam poſt reditũ eius cædem.] Cornelius Cinna pulſus urbe à Cn. Octa. collega, corruptũ Appij Claudij exercitũ in poteſtaté ſuá redegit, et acceſito ex Aphrica Mario cũ alijs exulib. factáq; magna ui militũ, bellũ inimicis intulit. Cóſirmati quatuor exercitib. Marius & Cinna, & ab aduerſarijs metu in urbé recepti, eá uelut captá cædib. rapiniſq; uaſtarũt, Octauiũ cóſulé & omnes aduerſæ factióis principes trucidarũt: inter quos M. Antoniũ oratoré, & C. Cæſaré, quorũ capita in roſtris poſita. Sylla reuerſus ex Aſia, Marianas exercitib. fuſis Italiá urbéq; ab inimicorũ manib. ereptá, cædib. impleuit, ſæuus ea crudelitate quæ in nullo homine unq̃ fuit. Multa ciuiũ milia interemit, Italos propè infinitos ſuſtulit, q̃ latebát proſcripſit, præmia interfectorib. propoſuit, bona uédidit ſub haſta. Tulit acerbiſſimas leges: et ut nihil intactũ, nihil integrũ maneret, uniuerſum mutauit ſtatũ ciuitatis. His itaq; diſſenſionib. in omni genere deformata eſt ea ciuitas, quæ ante factióes ordinũ maxime floruerat. Felix igitur L. Craſ. qui cũ in tá floréti ciuitate multũ omnib. gloria præſtitiſſet, in tátá rerũ mutationé nó incidit. Sed quoniá attigi cogitatióe.] Nó eſt huius inſtituti oés belli ciuilis calamitates pſequi, ſed ab euentu demonſtrare morté Craſſi æquo animo ferédá eſſe, quæ plurimos et acerbiſſimos inſtátes homini auertit dolores. Quáobré ſatis erat attingere cogitatióe uim uarietatéq; fortunæ, quæ tũ Rép. mirádũ in modũ labefactauit, deiecit, profligauit. Noluit igitur uagari lógius, ſed orationé his ferè ipſis definiuit. i. terminauit clauſitq; uiris, qui hoc ſermone cótinentur, Catulo, Antonio, Iulio, Sulpitio, Cotta: de quib. æquius erat quá de cæteris dicere, quia hoc dialogo & ſermone qué referre cepit, cótinétur. Si planũ facere uelit alios miſeriores fuiſſe, et multos enumeret qui nó ſunt collocutores in hoc ſermone, præter ré facere uideatur. ſi breuiter alios attingat, ut inde ſumpto arguméto tráſeat ad collocutores, ré ſuá firmioré reddat, nec ita multũ extra propoſitũ uagetur. Attigi cogitatióe.] Attingimus labris, digitis, partibus corporis. nó eſt igitur ab re poſita cogitatio, qua ſola uim fortunæ referre poſſumus. Attigi cogitatione.] Breuiter in memoriá reuocaui. Vim uarietatéq;.] Fortuna ui res maximas, uarietate ſua multas diuerſaſq; peruertit. Definietur uiris.] Nó extédetur ultra uiros. Qui. n. nó iure beatá.] Repetit propoſitioné, quia noua ſumit exépla. Horũ ipſorũ.] Demóſtrat eos qui in his libris cũ L. Craſſo loquũtur. Euentũ.] Caſum acerbũ, ut exiliũ aut morté. Tenemus. n. memoria Q. Catulũ.] Valerius hæc de morte Q. Catuli: Maioris aliquáto ſpiritus dux Q. Catulus Cimbrici triũphi cũ Mario particeps à ſenatu datus, ſed exitus uioléntioris. Náq; ab hoc eodé Mario poſtea propter ciuiles diſſenſióes mori iuſſus, recéti calce illito, multoq; igni percalfacto cubiculo ſe incluſum peremit: cuius tá dira neceſſitas maximus Marianæ gloriæ rubor extitit. Omni laude præſtabat Catulus, fortis in bello, cóſultus in ſenatu, eloqués in foro, domi bonus paterfamilias. Itaq; multos habuit amicos, qui pro eius ſalute Mariũ deprecati, ne hoc quidé impetrarũt ut fugeret, & exilij cauſa ſolũ uerteret. Mori iuſſus, calcis & carbonũ uapore ſe peremit. Pathos mouere uult, cum dicit eũ omni laude præſtitiſſe: ité eũ exiliũ & fugá deprecatũ eſſe: ité cũ adactũ fuiſſe, ut uita ſe ipſe priuaret. Miſeius eſſe uidebatur ab alio necari. Iá M. Antonij in ijs ipſis roſtris.] M. Antoniũ Cinna interemit. Cic. Philip. I. Itaq; ut omittá res aui tui proſperas, acerbiſſimũ eius dié ſupremũ malim, quá L. Cinnæ dominatũ, à quo ille crudeliſſime eſt interfectus. Is, ut refert Ap. cũ in agrũ fugiſſet, & ab agricola receptus eſſet, à ſeruo detectus eſt. Miſſus erat emptũ uinũ. cauponi, cui tá pretioſum merũ emeretur, interrogáti, uoce ſubmiſſa reſpódit, Antonio. caupo ré Mario defert. Mittitur tribunus militum P. Annius, qui uirũ interficiat. Cũ tribunus ſtás ad fores milites intromiſiſſet, & eloquétia hominis obſtupefacti, diſtrictos iá & uibratos gladios cruore uacuos uaginis reddidiſſent, ingreſſus ipſe crudele imperium truculéto miniſterio peregit. Caput ad Mariũ detulit. Ap. cædis eius auctoré facit Mariũ, Cic. Cinná. Dicendũ eſt utrinſq; imperio necatũ fuiſſe. Valerius lib. 8. de Antonij ſermone & morte facit métioné. Ité lib. 9. cap. de Crudelitate. Plutarchus in uitá C. Marij. In ijs ipſis roſtris in quibus ille Rép.] Hoc dicit propter eas cócióes quas pro roſtris habuerat conſul ad populũ de Rep. Annus eius turbulentus fuit propter leges Agrarias, quas anno proximo tulerat Saturninus adiuuáte Glaucia prætore. Quæq; cenſor imperatorijs manubijs ornarat.] Cenſura à tenui principio adeo increuit, ut ſub poteſtate cenſoria eſſet ius priuatorũ publicorũq; locorũ, uectigalia pop. R. in ſenatũ legere, ſenatus principé deſcribere, cenſum agere, luſtrũ códere, equũ adimere, & qui uidebátur indigni, ſenatu amouere. uide Feneſtellam. Ea poteſtate fretus Antonius, céſor roſtra. i. ſuggeſtũ publicũ unde cóciones habebátur ad populũ, inſtaurari iuſſit, & ornari ea pecunia, quá imperatores illis annis uendita præda retulerant in ærariũ. Manubiæ, inquit Gellius lib. 13. appellatæ ſunt pecunia à quæſtorib. ex uenditione prædæ redacta. À loco mouit pathos Cic. Triſte eſt Antonij caput eo loco poni, qui reuocet in memoriá uirtutes eius. Addidit affectũ ex contrarijs, perditũ fuiſſe caput, quod multorũ ciuiũ capita ſeruarat. NEQVE uero lóge ab eo C. Iulij caput hoſpitis Hetruſci, &c.] Eodé tépore duo fratres C. & L. Iulij Cæſares Syllá ſecuti, in uia deprehéſi trucidátur. auctor eſt Ap. Fugerát in tectũ hoſpitis ſui natióe Hetruſci, & homini perfido ſe cómiſerát. Detexit hoſpites, capita amputata, à Mario in roſtris poſita. Locus, ſcelus hoſpitis, fratrũ cómunis calamitas hic ciet affectũ. Sũt qui L. Cæſarem domi interfectũ ferant: quibus cóſonat illud Iuſtini: Cæſar & Fimbria in penatibus domorũ ſuarũ trucidátur. Vt ille qui hæc nó uidit.] De L. Craſſo loquitur, qui hæc ſcelera nó uidit, ſed uixiſſe cũ Rep. pariter, & cũ illa ſimul extinctus eſſe uidetur. Nulla. n. à dominatione Syllæ Reſp. Quiritib. manſit incolumis. Neq;. n. propinquum ſuũ.] De morte P. Craſſi Appianus hoc modo: Craſſus & eius filius cũ perſequétibus inimicis aufugerét, pater filiũ prius occidi maluit, ipſe ab inſequétibus occiſus eſt. Iuſtinus: Craſſi pater & filius in mutuo alter alterius aſpectu trucidátur. Florus: Craſſus filius ab equitibus Fimbriæ interéptus. Pater Craſſus ne quid indignũ uirtute ſua pateretur, gladio ſe tráſfixit. Sũt q̃ putát hunc L. Craſſi fratré fuiſſe. Cic. nó fratré, ſed propinquũ dicit. Vides quátũ ſit diſcrimen inter hiſtoricos. Neq; collegæ ſui.] Q. Mutius Scæuola Pont. Max. L. Craſſi collega in cóſulatu, durũ ſubijt exitũ. Iuſtinus: Quid funerũ in foro? in circo? in patentibus téplis? Ná Q. Mutius Scæuola Pótifex, Veſtales amplexus aras, tantũ nó eodé igne ſepelitur. Cófugerat in ædé Veſtæ, quoniá uirgines Veſtales erát in cuſtodia Pont. Max. amplexus Veſtæ ſimulachrũ, ut inimici religione arcerétur. Furor neq; Pót. neq; religioni pepercit. Hoc grauiſſimũ pathos à loco & à modo. C. Carbonis inimiciſſimi.] Carbo Marianas partes ſecutus, extincto Mario, Sylla uictore in Siciliá cũ multis alijs qui Syllaná rabié cupiebát effugere, puenit. Captus ab inimicis: et ad Pópeiũ adductus, nó ſtatim interfectus eſt: at homo trib. cóſularibus inſignis, taná reus à Pópeio ſedéte in ſella dánatus, cũ petiſſet ut ſibi aluũ deponere liceret, in eo loco dicitur cæſus, in quo naturá leuabat. hæc Plutarchus in uitam Pompeij. Accuſauit

illum

illum Craſſus adoleſcens, & ex illo ſemper inimici fuerunt. Cui mœrori.] Amplificat rem cõparatione ducta ab impari. Craſſus uir optima mente in remp. qui nihil indignũ ciuibus accidere uellet, grauiter tuliſſet C.Carbonis inimiciſſimi hominis mortem nefariam. Quãto grauius paſſus eſſet amicorũ miſerabile exitium? Ordina ſic: Cui Craſſo (qua mente in patriam fuit) non amicorũ modo, ſed etiã C.Carbonis inimiciſſimi hominis mors nefaria mœrori fuiſſet. Nõ uidit eorũ ipſorũ] Sulpitij & Cottæ, qui cũ adoleſcẽtes Craſſo ſe dicarãt, hoc eſt tradiderãt, horribiles miſeroſq; caſus, ex quibus C.Cottã quẽ ille florentẽ reliquerat, paucis diebus poſt mortẽ Craſſi depulſus per inuidiã tribunatu, non multis ab eo tpe mẽſibus eiectus eſt è ciuitate. Nã cũ ſenatores ante bellũ ciuile arderẽt inuidia, et Q. Valerij lege accuſarẽtur, Cotta in iudicium uenit. ſuperbe de ſuis reb. geſtis locutus, cũ eqtes reprehẽdiſſet, amiſſo tribunatu, priuſquã dãnaretur, urbe egreſſus eſt. Huius rei teſtis Appianus. Sulpitius, ut paulo ante diximus, qui C.Mariũ iuuiſſet, et ueniẽte Sylla fugiſſet ex urbe, in itinere proditus à ſeruo interfectus eſt. Fuerat in eadẽ inuidiæ flamma, in qua adiutores Marianæ factionis ſenatores quibuſcũ ante tribunatũ ſuũ cõiunctiſſime ſũmaq; cõcordia uixerat, in tribunatu ſpoliare inſtituit omni dignitate. leges.n. populares promulgauit, ut exules reuocarẽtur, ut noui ciues libertiniq; diſtribuerẽtur in trib. ut Marius aduerſus Mithridatẽ mitteretur. à Q. Põpeio cõſule odio capitali diſſedit. Cic. in Lælio: Meminiſti.n. profecto, ut opinor, Attice, et eò magis q P.Sulpitio utebare multũ, cum is trib. pleb. capitali odio à Q. Pompeio, qui tum erat cõſul. diſſideret, quicũ cõiunctiſſime et amãtiſſime uixerat, quanta hominũ eſſet uel admiratio, uel querela. Abuſus eſt eloquẽtia Sulp. & pœnã ſuæ temeritatis non ſine magno Reip. malo tulit. Ego uero te Craſſe.] Colligit tandẽ quod ſumpſerat, Craſſum diuino cõſilio ante bellum ciuile extinctum fuiſſe. confirmat iterũ concluſionẽ propoſitis duobus, quorum alterum ſubeundũ fuit. Aut.n. cum fortibus uiris indigna morte periiſſet, aut funerum patriæ ſpectator fuiſſet. Vtrunque per triſte. Vtitur apoſtrophe, ut maiore cũ affectu mutet orationis figurã. Ego uero te Craſſe, cũ uitæ flore, tum mortis opportunitate, diuino cõſilio & ortum & extinctum eſſe arbitror. Vitæ flore ortũ, quia natus es, ut tua uita maxime floreret. Mortis opportunitate extinctum, quia opportune ante nefariã ciuiũ ſtragem uitã reliquiſti. Nam tibi aut pro uirtute animi cõſtantiaq; tua, qua aduerſus impios fortiter & cõſtanter egiſſes, ciuilis ferri ſubeunda fuit crudelitas: aut ſi qua te fortuna ab atrocitate mortis uindicaſſet, hoc eſt liberaſſet, eadẽ fortuna eſſe te funerũ patriæ.i. ciuium tuorũ ſpectatorem coegiſſet. Neque ſolũ tibi improborũ dominatus, ut ſicariorum Lucij Syllæ, ſed etiã pp admiſſam ciuiũ cædem uictoria bonorũ, ut eorũ qui nõ diripere bona aliorum, ſed ſuã tantum dignitatem tueri uoluerũt mœrori fuiſſet. MIHI quidẽ Quinte Frater et eorũ caſus, de quibus ante dixit, etc.] Cum de aliorũ caſibus dixiſſet, cõſentaneũ uidebatur, in eandem ſententiam aliquid de ſe dicere, aliquo ſolatio ſuæ triſtitiæ mederi, tandemq; pauca ſubnectere, quæ futurũ ſermonẽ propius attingerent. Sic.n. exiſtimauit beneuolentiam ſibi conciliari poſſe, ſi oſtẽderet ob amorẽ in Remp. ſe multa pertuliſſe, nullis malis fractũ fuiſſe, quo minus actione uirtutis proficeret. Vidit ẽt grauiora fore quæ poſtea dicẽtur, ſi lectores ſibi perſuaſiſſent maius quiddã de L.Craſſo, quàm quantũ his ſcriptis expreſſerit, & iudicaſſent utrunque & Craſſum & Antonium in ſuo genere fuiſſe perfectum. Eorum caſus.] Craſſum, Antonium, Catulum, Sulpitium, Iulium, Cottã, Scæuolam dicit, quorum memoriã ſæpe repetere uult uideri, ne quod facit periculoſe, rerũ inſciẽs ignaruſq; facere uideatur. Honeſtã agendi cãm ſtatuit amorẽ in Remp. ſingularem propter quã tuendã oportet uirũ fortẽ nullũ periculũ formidare. Quæ pertulerit ac ſenſerit, expoſuimus in exordiũ libri primi. In cõſulatu ſenſit moleſtias Catilinariæ cõiurationis, poſt conſulatũ pertulit Clodianas inimicitias, & exiliũ. Pertulimus ac ſenſimus.] Nõ omnes qui aliquid perferunt, illud ipſum ſentiunt. Illud ad onus, hoc aũt ad dolorẽ refertur. Et quoniã ferẽdum eſt onus antequam ſentias, primũ dixit pertulimus deinde ſenſimus. Vera ac ſapiens.] Multæ ſententiæ uera ſunt, quæ ſapientes nõ habentur, aut quia nõ reddunt nos ſapientiores, aut q à prudentia nõ proficiſcuntur. Duæ ſunt laudes: una ueritatis, altera ſapiẽtiæ, quibus dictũ fratris exornat reuocãtis à cõtentione & dimicatione, hoc eſt à diſcordia pugnaq; ciuili. Contendit nihilo minus ipſe in Seruiliũ Rullũ, in Catilinã, in cõiuratos, in Clodium, in Piſonẽ, in Antoniũ, et tamẽ fratris dictum ſapiens temeritate ſua cõprobauit. Quòd ſi ante oculos habuiſſet tot, tãtos, tamq; præcipites caſus.i. repentinas graueſq; ruinas clariſſimorũ hominũ, atq; optimorũ uirorum, aut accuſandi dimicationẽ fugiſſet, aut illã ſapiẽtius atq; cõſultius iniuiſſet. Sed hæc, inquit, neq; in integro nobis eſſe poſſunt: quia qđ factum eſt, infectũ eſſe nõ põt: et ſummi labores noſtri, non in foro ſolum, et in cauſis reorum, ſed ẽt in adminiſtrãda Rep. et in oppugnãdis improbis ciuibus ſuſcepti, magna cõpenſati gloria mitigantur. Qua gloria.] Ornatus eſt magiſtratibus pop. R. primas obtinuit inter oratores, honorifice reuocatus eſt ab exilio, domus illi expẽſa publica cõſtructa eſt. Adde ſenatuſcõſulta ornatiſſimis et grauiſſimis uerbis expreſſa, quibus ſupplicationes togati nomine decretæ ſunt; & ille patriæ ſeruator eſt iudicatus. Pergamus ad ea ſolatia literarũ, quæ nõ modo ſedatis et abſentibus moleſtijs iucũda, ſed ẽt hærẽtibus & præſentibus malis tanquã remedia ac medicamẽta ſalutaria nobis eſſe poſſunt, ſermoneq; L.Craſſi reliquũ, ac penè poſtremũ (decẽ tantũ dies uixit poſtea) memoriæ prodamus, hoc eſt literis mãdemus: atq; ei, etſi nequaquã parem illius ingenio, at pro noſtro tamẽ ſtudio, meritã gratiã debitamq; referamus. Quẽadmodũ Plato Socrati præceptori ſuo in ſcribẽdis eius ſermonib. meritã gratiã retulit, ita Cic. Craſſo, cuius cõſilijs pater Cic. in erudiẽdis liberis utebatur, gratias referet, ſi ſermones eius monumẽto literarũ prodat. Vt aũt tãtũ aſſequatur, quantũ in ea ætate potuit Craſſus, opus eſt ingenio pari, & ſtudio peræque diligẽti. Laudare ingeniũ ſuũ, eſt arrogãtis: ſtudiũ, cõſtãtis animi. Quãobrẽ ut modeſtiã ſeruet, cedit ingenio, & ut aliquid poſſe uideatur, ad ſuũ ſtudiũ cõfugit. Poſtulat ut maius quiddã de L.Craſſo, quã quantũ dictis expreſſerit, ſuſpicemur. Id fieri poſſe demõſtrat à ſimili: Qui legũt dialogos Plat. in quibus Socr. exprimitur, hoc eſt ſic effingitur, ut illũ audire uideãtur: maius quiddã de Socrate ſuſpicãtur, quã quantũ Plato diuinus expreſſerit. Sic qui legẽt iſta, maiorẽ in Craſſo eloquẽtiã poterũt cogitare, quàm hi de ſermonib. eius libri demõſtrant. Hæc dicit, ne præter decorũ uideatur eruditus ac preſſius diſputare, quàm Craſſus antiquior cõſueſſet, neq; rẽ magis amplectamur, quæ prodierit ab eo cuius uirtutes nemo ſatis potuit exprimere. Nec iſta rõne imminuit ſuã laudẽ, ſed potius modeſtiæ et animi grati fructũ percipit, & ſibi cõciliat amorẽ. Quod poſtulauit alios, noluit petere à frẽ, ppea q nõ erat ſuperbiæ, ſi diceret ſe à fratre omnibus oratoribus anteponi. Dandũ eſt hoc amori & charitatẽ, ut quos diligit, paulo ultra ueritatẽ efferat. Nos.n. qui ipſi ſermoni nõ interfuiſſemus.] Nõ potuit ueriſimiliter fingere ſermoni ſe interfuiſſe, quoniã ſatis conſtabat ipſum per ætatem honeſte nõ potuiſſe intereſſe: et ſi interfuiſſet, quæ dicerentur, intelligere. Aliã perſonã legit eius qui pueritiã adoleſcens proxime ſequebatur, ut eſſet credibile ipſum puero familiariter hæc narraſſe. Sed nec Cotta potuit omnes ſentẽtias et uerba ſermonis excipere ſcriptis: quare fingit eũ tantũmo

do locos ac ſentētias huius diſputationis tradidiſſe. Locos dicit principia quedã & argumenta diſputationum, quibus monſtratis reliqua per te inuenire poſſis: ſentētias aũt, res de quibus agebant. Dicat aliquis: Si neq; tu interfuiſti, nec alius tibi uerba atque orationē tradidit, quo pacto cuiq; ſuum pro decoro attribuiſti genus? ut Craſſus diceret ornate, Antonius ſubtiliter, Catulus elegãter & latine, Iulius facete, Sulpitius grauiter, Cotta tenuiter? Reſpõdet: Quo in genere orationis oratores cognoueramus, idipſum ſumus in eorũ ſermone adumbrare conati. Vnde cognoueras? Partim ex eorũ ſcriptis, partim ex cõſtanti doctiorũ fama. Quomodo adumbraſti? Nõ potui uerã exprimere imaginē, ſed ut malus pictor, manum primã adhibui, & ſtylũ umbris quibuſdam, non extremis lineamentis effigiaui. At ieiunior erat Antonius, quàm quo à te inducitur, plenior aũt Craſſus. Occurrit & ait: Vulgus ſic exiſtimabat, ſed aliud habuit ueritas. Non erat ieiunus Antonius, nec Craſſus redundabat: ſed quoniam hic copioſus erat, redundare: quia limatus ille, ieiunus eſſe uidebatur. Plurimũ quidem differebant Anton. et Craſſus. hic ſtudioſus uerborũ, ſuauis, ornatus, copioſus, ille uix latinus, ſed acutus, ſubtilis, pene ieiunus. Aequat eos quantũ põt (de mortuis facile eſt aliquid fingere) quo minus oporteat mutare genus orationis, cũ alternis diſſerētes facit. Tãta generũ diſſimilitudo uix coaleſceret in unũ corpus. V T igitur ante meridiē diſceſſerunt, paululumq; requierũt, etc.] Poſteaquã proœmio lectores uocati, & ad audiendũ parati ſunt, uelut in theatrũ producēdi ſunt ij, quorũ munus eſt habere ſermonē. Sic producit igitur, & in cõſeſſum mittit, ut cuiq; ſuũ munus officiumq; ſeruet. Craſſo, quia primas obtinet in dicendo, dat acrē meditationē, alijs aũt partes excitandi, deligendi loci, ſermonis audiēdi. Meridianum tempus attribuit quieti, ppea q matutino labore defatigati mortales interquieſcere ſolent tum, cum uires reſoluit ſolis æſtus, & diuturnus labor in partes æquas diuidi põt. Paululum dat quietis, quoniam lõga reſtat uia ſermonis, quã non conficerent, ſi quieſcendo ſpatioſum tempus abſumerēt. Cottam facit animaduertentem quid agat Craſſus, non ſolũ q illius fuit diligens obſeruator, ſed etiam q illum dicta, factaq; ad ſe Cic. detuliſſe fingit. Acerrimam atq; attentiſſimã .i. intento uehementer animo impreſſam cogitationē Craſſo tribuit, ne cui putetur imparatus ueniſſe, & rem de qua dicturus eſſet, parum cõſideraſſe. Quòd aũt latet animus, et ſenſus oculorum nõ uidet quid moliatur, ſigna refert ex quibus alta uiri cogitatio deprehendi potuit atq; cognoſci. Vultus index eſt animi, & obtutus oculorũ humi defixus cogitationē ſignificat. Sed nec iſta noſſe ſatis eſt (uarius eſt uultus, et multæ cogitationes) niſi cõſuetudine lõga didiceris quã potiſſimũ meditationem talis uultus et obtutus ſignificēt. Dicendũ fuit igitur hæc probe noſſe Cottã, et in maximis cauſis ſæpe uidiſſe, et tum dedita opa. i. ex induſtria in exedrã ueniſſe, in qua Craſſus lectulo poſito recubuiſſet. Exedrã ſine aſpiratione dicimus locũ triclinio et cœnaculo ſimilem, ubi nõ ſint lecti uel ad dormiendũ, uel ad accũbendũ: at ſedes et cathedræ poſitæ ad ſedendũ. noſtri uacuas aulas uocãt. In exedris lectuli portatiles, qualē habuit Craſſus, ſtatui poſſunt. Ab eo loco Cottã ſtatim receſſiſſe dicit, quia probũ adoleſcentē et eruditũ nõ decet eſſe uiro graui et occupato moleſtũ. Cõſumptis in ſilentio duab. horis, et inclinato in poſtmeridianũ, aut (ut ſuauius dicã) pomeridianũ tēpus die, quia ſatis ſpatij datũ fuerat quieti, et iuuenes ardebãt amore diſcēdi, adduxit eos ad Craſſum. Habuit rõnem tpis, quo parce utendũ eſt, et diſputationi ſuas horas reliquit. Nec lõga expectatiõe cruciauit eos quos audiēdi deſiderio exardere dixerat. Iulio munus excitãdi cēſuit eſſe tribuendũ, quia iunior Catulo, et harũ rerũ deſideratior. Sulpitio aũt & Cotta poſterior apud Craſſum, cui nouo hoſpiti

durius petita res negaretur. Nõ quærit aũt Cæſar, uelit'ne Craſſus de elocutiõe diſſerere, de ea re cõuenit inter eos in fine proximi ſermõis, ſed, inquit, imus'ne ſeſſum? hoc eſt, capimus'ne locũ & ſedes, ubi ſermo quē expectamus habeatur? Interrogatio paulo durior fuit atq; urgētior. molliuit igitur, et addidit, admonitũ uenimus te, nõ flagitatũ. Admonēre amici, flagitare moleſti. Quòd aũt erubeſcimus uidētes à nobis exigi uehementius uel promiſſa, uel amicis facile cõcedenda, facit Craſſũ ita loquentē, An me tã impudentē eſſe exiſtimatis, ut uobis hoc præſertim munus putē diutius poſſe deberē? Rē notauit dicēs, hoc præſertim munus, ſignificauit pui eſſe pretij qd ipſum ſolueret. De re cõuenit illis: agēdũ de loco. Mediã ſyluã legit, aut imitatus Plat. qui nonnunquã in diſputatione ſub arboribus conſtituit Socratē: aut ductus cõmoditate loci, qui opacus uix radios ſolis admittit, quorũ abſentia frigidus eſt. Itaq; in ſyluã uenitur, et cõſiditur, hoc eſt ab omnibus ſedetur, quoniam ſedendo prudētior eſt animus, & aptior tũ ad loquendum, tũ ad audiendũ. T V M Craſſus, cũ auctoritas, tũ amicitia ueſtra, etc.] Paratis auditoribus uſus eſt breuiſſima præfatione, quæ præ ſe fert ingenuũ pudorē, & humanitatē. Pudoris eſt, apud honeſtiſſimos uiros parcere uelle ſermonib. qui illũ parũ decere uideãtur humanitatis, amicis negare nolle, quod ſine ſuo magno incõmodo iuſta petētibus dare põt. Fuit aũt in Craſſo mirus pudor, et ſingularis humanitas, ut ſupra aliquoties dictum eſt. Quãobrem apte Cic. ſic illũ fecit loquentem. Auget cauſas quibus inductus eſt ut diſſereret. unã ponit auctoritatē, hoc eſt dignitatis exiſtimationē apud ſe, qua præſtãtes tãti facit, ut illis omnia cõceſſa uelit. Alteram amicitiam, quæ in rebus mortaliũ magnã uim habet. tertiã, Antonij facilitatem, qui ſe dedit adoleſcentibus, quò oẽm (ut ait) Craſſo præcluderet recuſationē. Ab Antonij perſona cõmode tranſit ad illud quod in quõnem uenit. Incipit à partitione, quã diuiſit ille res à uerbis, & ab ornatu ſentētias, ut ſibi de ijs, quæ dici ab oratore oporteret, ſumeret: Craſſo relinqueret explicãdum, quēadmodum illa ornari oporteret. Hæc uerba quæ, & quemadmodum, hoc in loco ſic differũt: ut illud quæ, materiam ſpectet quam tractat orator: quēadmodum, ornamēta & actionē. Cum omnis ex re atque uerbis conſtet oratio, antequã de uerbis diſputetur, quærendũ primũ, an res & uerba in oratione ſeiungi ſeparariq; poſſint? Reſpondet neque diuidi poſſe, neq; ſeiungi. In quo nõ reprehendit Antoniũ Craſſus, niſi ſeipſum Cic. uellicat, ſed oſtēdit ſentētias & uerba ſic efficere orationem, ut corpus & anima rõne prædita cõponunt hominem. Si uel corpus uel animũ ſubtraxeris, non conſtabit homo: ſi rem aut uerba ſummoueris, diſſipabitur oratio. Homo tamē & animus duo ſunt, quæ cogitatione ſeparari poſſunt, ut à philoſophis moralibus & naturalibus docendi gratia diducũtur. Sic res et uerba duæ ſunt res, quas rõne dirimere poſſis, ut utriuſq; proprietas melius explicetur. Itaq; diuiſit has partes Anton. quò facilius eas docendo traderet. Eaſdē cõiungit Craſſus, ut refellat inſcitiã illorũ qui oratorib. uerba ſubiecerũt, res aũt nõ dederunt. Non uidebãt partium copulatione unã orationem cõſtitui, ut ex nomine & uerbo ſimplicem dialectici conſtruũt propoſitionem. Itaque partes ſuapte natura cõiunctas diuellere conati. Res & materia ſe habent uti fundamētum, quare in illis uerborũ ſedē collocat. Res ſine uerbis latēt in animo, nec ſatis intelligi poſſunt: quãobrē uerba luminibus, unde abdita colluſtrētur apte cõfert. Vnã eſſe eloquētiam nõ plures partiũ abſtractione, probare contendit auctoritate philoſophorum, qui omnia hæc in mundo poſita, quæ ſupra, ut cœlos: & ſubter, ut elemēta, unum eſſe, & una ui atq; una cõſenſione et cõmunicatione naturæ cõſtricta colligataq; eſſe dixerunt. Nam Speuſippus & Cleanthes aliiq; pmulti, qui mundũ dixerũt eſſe deũ atque animal, ſic omnia

unum

unum poſuere partiũ coniunctione, ut unũ deum, ut unũ animal eſſe dicimus, etſi multis diuerſiſq; partibus cõſtat. Exiſtimauerũt oẽs res concurrere in unum corpus, et illud informari mente, & ex his unum confici mundum. Omnia eſſe unũ, Plato ſcribit in Parmenide: οὐδ᾽ ἐν ἐμοί γε ὦ Ζήνων ἄτοπος δοκεῖ, εἰ ἓν ἅπαντα ἀποφαίνει τις, τῷ μετέχειν τοῦ ἑνός. Non mihi ô Zeno uidetur abſurdum, ſi quis oẽs res, eo ꝙ unius ſunt participes, unum eſſe dicit. Ac mihi quidem ueteres illi ſapientes apud Græcos, ut Socrates & Plato, maius quiddã animo complexi, plus multo etiã uidiſſe uidentur, quàm quantũ noſtrorum ingeniorum acies.i.uidendi uis intueri põt. Omnia quæ ſunt in rerum natura, innumerabilia, ac maxime uaria, non dubitant unũ dicere: nos res & uerba in oratione unum affirmare nolumus. Non contẽnit ingenium ſuum Craſſus, ſed modeſtiæ cauſa prima pſona uſus eſt pro tertia, & noſtra ingenia pro quorundã ingenijs dixit. Cur omnia ueteres dixerint unum, rõnem affert. Nullum, inquit, eſt genus rerum, quod auulſum à cæteris, p ſe ipſum cõſtare, aut quo cætera ſi careãt, uim ſuã atque æternitatẽ cõſeruare poſſint. Nec elementa cœlis carere poſſunt, quoniã à cœlis reguntur: nec elemẽtis cœli, quia nõ poſſint intercipere ſpatium inane, & ſuas uires in mediũ fruſtra mittere. Nec animalia, ſtirpes, metalla, gemmæ, lapides ſine terra eſſe queunt. Nec terra fruſtra proferat alimenta, ſi illa non ſint. Omnia igitur in unũ conſentiunt, ut os, neruus, arteria, uena, caro in unũ corpus. Sic ſpecies manẽt, quas æternas Ariſtot. exiſtimauit. Hæc ratio à media philoſophia petita uidetur eſſe maior, quàm ut poſſit hominum ſenſu (ſenſum dicit hic opinionẽ) aut cogitatione cõprehendi. Certũ eſt naturæ conſenſionẽ ſenſu corporis percipi nõ poſſe, ſenſu cõmuni & cogitatione poſſe ab eo cuius animus & ingenium maxime uiget. Non.n. negat ſimpliciter poſſe cõprehẽdi, ſed mauult ita loqui, quàm hoc modo: Si hæc maior eſſe ratio uidetur, quàm ut ueſtro poſſit ſenſu aut cogitatione cõprehẽdi. Ab uniuerſitate rerũ proprius accedit ad liberales artes, quæ ſi in unũ coeunt, quãto magis eloquentia una eſt? At Plato confirmat oẽm doctrinam ingenuarum.i.liberalium, et humanarum.i.earum quæ ad hominem pertinent, artiũ, uno quodam ſocietatis uinculo contineri. In Epimenide, ſiue in philoſopho, poſteaquam numerauit oẽs artes quæ ſapientiam præſtant, ſic ait: δεσμὸς γὰρ πεφυκὼς πάντων τούτων εἷς ἀναφανήσεται διανοουμένοις. Vnum omnium iſtorum uinculum naturale uidebitur cõtemplantibus. Qui fiat iſtuc, oſtendit. Vbi, inquit, perſpecta uis eſt rõnis eius qua cauſæ rerũ atque exitus cognoſcũtur, mirus quidã omnium quaſi conſenſus doctrinarum, cõcentuſq; reperitur. Quæ eſt illa ratio? An ars philoſophiæ, quæ cauſas rerum & effectus earũ conſiderat, & explorat, quid res aut genere aut ſpecie diuerſæ habeãt cõmune? an ratio animis noſtris inſita, quæ principia rerum uidet, & ex illis alia demonſtrat, res inter ſe cõparat, ex notis comprehendit ignota? Placet mihi prior interpretatio. Sola philoſophia artium mater uidere põt, quem habeant inter ſe conſenſum & concentum diſciplinæ. Nouit.n. genera, ſpecies, diuiſiones, definitiones, ſimilia, diſſimilia, eadẽ, diuerſa, principia, exitus, cauſas, effectus, & alia pmulta, ex quibus cõcẽtus, aut diſcordia rerũ intelligitur. Hæc diſputatio eſt ardua, quã humi ſtrati i. homines humili ingenio nati ſuſpicere non poſſint, in quorũ numero non eſt arduus ſublimiſq; Craſſus. ſed uſus eſt illa mutatione pſonæ, de qua paulo ante dicebamus. Eos ꝙ philoſophiæ res abditas nõ intelligũt, reuocat ad eas quas profitentur artes, ut ſi omnia eſſe unũ concipere non poſſint, nec uidere unam eſſe diſciplinarum harmoniã, ſaltem quod ſunt amplexi, qđ profitẽtur, quod ſuſcepere, noſcãt et teneãt. Oratores ſcire debẽt eloquentiã nõ poſſe dici uel in uerbis dũtaxat, uel in rebus. Rhetorica ars eſt eorũ: cuius ignorare naturã, illis quàm cæteris turpius eſt.

VNA eſt.n. quod & ego heſterna die & aliquot locis antemeridiano, &c.] Ex ijs quæ de rebus uniuerſis, et cõcentu artium propoſuit, efficit unam eſſe eloquentiã, ſic omnibus partibus ſuis conſtantẽ, ut nõ duæ plures ue res ſeparatæ, ſed unũ omnino ſit ueluti corpus. Quàm uariè ſe habeat, oſtendit, ut expoſitis muneribus eius unã ſemp eſſe dicat, et occurrat illis, qui propter qõnum, locorũ, affectuum uarietatẽ, exiſtimarunt eloquentiæ genera eſſe diuerſa. Sint quidem multa κατὰ συμβεβηκός, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν. Eſt.n. ſemper rhetorica bene dicendi ſcientia, itaque ſubſtantia (ut ita loquar) ſemper una. Hoc dixit heſterna die hoc eſt lib. 1. Sin, inquit, oratoris nihil uis eſſe, niſi compoſite, ornate, copioſe eloqui, quæro, id ipſum qui poſſit aſſequi ſine ea ſcientia, quã ei conceditis? & alibi: Hæc aũt oratio, ſi res nõ ſubeſt ab oratore pcepta & cognita, aut nulla ſit neceſſe eſt, aut omnium irriſione ludatur. Alibi: Tractationẽ orationis, quæ ſine illa ſciẽtia nulla eſt, ſibi aſſumet. Antonius in antemeridiano ſermone.i.in 2. libro. Neque.n. ulla non propria oratoris eſt res, quæ quidem ornate dici, grauiterq; debeat. Alibi: Nemo dicitur, niſi orator, formare orationem, eamq; uariare et diſtinguere quaſi quibuſdã uerborũ ſententiarũq; inſignibus. His & ſimilibus ſentẽtijs pronunciat, nõ uerba ſolum, ſed etiam res proprias eſſe oratoris, propterea ꝙ in eius oratione nouã quandam formam capiunt, & cum uerbis in unum corpus coaleſcunt. Eloquentia nõ ſemper in eodem loco uerſatur, ſed multas in oras diſputationis regiones ue defertur. hoc eſt, in uarias quæſtiones, in loca diuerſa, in multos incidit affectus. Nõnunquã de cœli natura loquitur, ut cum de aſtrologia diſſerit, & de ſciẽtia naturali. Aliquãdo de terra à cœlo ſummota lõgiſſime, ut cũ dicit de geometria, de uirtutibus elementorũ, ut quæ ſint grauia, quæ leuia, quæ frigida, ꝗ calida, quæ humida, quæ ſicca, quæ quid alant aut non alãt: quæ cuiuſq; proprietas, & inſita natura. Interdũ agit de ui diuina, de theologia, metaphyſica, de maieſtate, bonitate, clemẽtia deorũ, de eorum impio, gubernatione, prouidẽtia, legibus. Nũc reuoluitur à diuinis ad humana, ut ad moralem philoſophiã, ad cõſilia de Rep. ad cauſas forẽſes. Nec quæſtiones modo immutat, ſed etiã locos. Aut agit ex inferiore loco, ut ex ſubſellijs ad prætores ſedentes pro tribunali: aut ex æquo pariq; loco, ut ad patres cõſcriptos: aut ex ſupiore, ut ex roſtris ad populũ. Mutat officia. nunc impellit homines, ut cũ in exordijs cõciliat ſibi fauorẽ. nunc docet, ut cũ narrat quid ſit in controuerſia. Interim mouet affectus. aut.n. deterret, ut cum minatur accuſationẽ hominibus improbis et perditis: aut concitat, ut cum languẽtes animos mouet ad id qđ uult: aut reflectit reuocatq; cõcitatos ad oppoſitum affectum: aut incẽdit ira & indignatione, aut leuit cõmiſeratione. Et auditores uariãt eloquẽtiã. aut.n. ſe uertit ad paucos, ut tres recuperatores: aut ad multos, ut ad Quirites: aut agit inter alienos, ut in obeũda legatione, et in omni oratione, ꝗ habetur ad eos qui nulla neceſſitudine iuncti ſunt aut cum ſuis ciuibus, propinquis, amicis, aut ſecum, ut cum ſcribitur oratio, cum tacite mẽs fruitur hoc bono. In his ſingulis tractãdis quaſi riuis diducitur oratio, non fontibus. Vnus.n. eſt fons eloquentiæ, qui ſicut fons aquæ in multos diduci riuos põt. Quemadmodum igitur riui diducti nõ faciunt ut à multis fontibus deriuẽtur, quia manet unus idẽ fons, ita multi eloquẽtiæ riui plures eius fontes nõ efficiunt. Quocunq; eloquẽtia ingreditur, eodẽ eſt inſtructu ornatuq; comitata. Inſtructus eſt ſententiarum, ornatus aũt uerborum. Inſtructus & ornatus idem ſemper genere, non autẽ ſpecie & numero. Nam eſt una genere inuẽtio, una elocutio quæ ſemp in eadẽ genera præceptorum cadit. Species autem & indiuidua multa ſunt atque diuerſa. Cum una ſit eloquẽtia, uulgi tamẽ opinio diuidit, & alium

facit in rebus diſertũ, alium in ornatu uerborum eloquentẽ. Vulgo proxime accedũt leuiter eruditi, qui quæ cõplecti tota nequeũt, hæc facilius diuulſa & quaſi diſcerpta cõtrectant. Diſcunt inanẽ quandã uerborum congeriem, maximas artes negligunt. Dicturi aũt ex opinionibus hominum & communi ſenſu, & uſu, emendicãt neſcio quid, & impudenter effutiũt, dictitantq; nõ eſſe oratoris artes alias à rhetorica cognoſcere. Sic diuulſione facta quodãmodo interimunt eloquentiã ueram. Vt.n. ab animo corpus ſine hominis interitu diuelli nequit, ſic à ſentẽtijs uerba ſeiũgi ſine eloquentiæ exitio nõ poſſunt. Opiniones uulgi, & leuiter eruditorum adducit in cauſam cur tanquã à ſententijs uerba diſiuncta ſint, de uerbis ſolis & illorũ ornatu diſputet in hoc ſermone. At certe hoc melius eſt. Nihil.n. uetat totius partes ſingulas inſpicere, ut cuiuſque natura apertius intelligatur. Sed Craſſus diſſerit in eos q nihil oratori præter uerborũ ornatũ relinquunt, & falſo putãt in uerbis non in rebus eloquentiã dici. Significabo, inquit, breui, & paucis uerbis notabo, neque uerborum ornatũ inueniri poſſe non partitis expreſſisq; ſententijs, neque eſſe ullam ſententiã illuſtrem ſine luce uerborũ. Partiũtur ſententiæ, cũ res de qua habenda eſt oratio, diſtribuitur in ſuas partes, & animo tota peruoluitur. Exprimũtur, cũ ex animi penetralibus educuntur. Oportet.n. partes eius rei de qua agere uis, perſpicere, deinde educere, & eloquendi gratia cuique ſua uerba ornatumq; dare. Si uerba ſunt dilucida, ſplẽdida, illuſtria, non aliter illuminant ſententias, quàm ſol in ſerenitate lumẽ rebus affert. SED priuſquam illa conor attingere, quibus orationem ornari atque illuminari, &c.] Diſſoluta quæſtio eſt, ex quibus partibus conſtet eloquentia, & an una ſit, an plures proprius accedẽs ad elocutionẽ, aliam expedit quæſtionem, ſit'ne unum dicendi genus, an multa. Illã principio collocauit, quoniã ad uniuerſam eloquentiam pertinet. hanc ſubijcit, quia ad unã tantum rhetoricæ partem refertur elocutionem. Quòd aũt à genere incipiendum uidetur. & hæc reſpicit uniuerſum dicendi genus, eam propoſuit, priuſquã illa conaretur attingere, quibus ornatur et illuminatur oratio. Multa & uaria genera dicẽdi laudabilia eſſe demõſtrat ex ſonis, coloribus, odoribus, ſaporibus, arte fingẽdi, ſcientia pingendi, poetis claris, oratoribus florẽtiſſimis. Id quidẽ non tã ad probãdum, quàm ad illuſtrandũ & delectandũ facit. Incipit à rebus naturalibus, propterea q longius diſtant à generibus dicẽdi. ab illis propius fertur ad eas artes, quæ manu tractãtur. Ab artibus quæ dicũtur illiberales, peruenit ad poetas, quorũ ars ingenua eſt ac liberalis. Ab his tranſit ad oratores, & in illis diutius commoratur, q inſtitutum ſit ac propoſitum oſtendere multis modis uariari genus orationis. Natura nulla.i. nulla res naturalis eſt, quæ nõ habeat in ſuo genere res cõplures diſſimiles inter ſe, quæ tamẽ cõſimili laude dignẽtur, hoc eſt dignæ ſint & habẽtur. Paſſiue dixit dignentur, ut Virgil.

Coniugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo.

De natura diſſimili propone tibi multa ſpectacula in arboribus, in arborũ fructibus, in herbis, in floribus, in equis, in canibus, et in alijs id genus rebus. Vnũquodque genus rerũ ſpecies habet, & indiuidua quæ uocant dialectici, tã diuerſa, ut uix duo p omnia ſimilia reperire poſſis. Sic eſt alia et alia quædã orationũ figura, quæ ab alijs prodeunt oratoribus. Veniãt in medium, qui percipiuntur auribus iucundi ſoni, non ne oẽs ſenſum animũq; delectãt? tamẽ ita uarij ſæpe ſunt, ut is quẽ proximũ, hoc eſt ultimũ audias, iucundiſſimus eſſe uideatur. Sic eſt in uocibus, ſic in ijs rebus quæ audiũtur, cuiuſmodi sũt quæ recitãtur ſuaues comœdiæ. Vbi aliquot partes multũ differentes inter ſe auditas probaueris, ultimam, quia proxime hærebit, uel maxime probabis. Sua iucunditate ſuſpenſum tenebit animum tuum, ut neſcias iudicare qua omniũ ſit iucũdiſſima. Deflecte animũ ad oculorum ſenſum, cuius eſt uis percipere colores & figuras, unde colliguntur penè innumerabiles uoluptates, quæ nos ita capiũt, hoc eſt lætitia amplectũtur, ut unũ ſenſum diſſimili genere delectẽt. Nã color auri, purpuræ, cocci, figura procera, rotunda, quadrata, non eodẽ modo afficiunt oculos, ut illos nihil iſtorũ nõ recreet uoluptate. Reliquos ſenſus odorãdi, guſtandi, tangendi, uoluptates oblectant diſpares, quæ percipiũtur ex odoribus generis diuerſi, ex uarijs ſaporibus, ex qualitatibus primis, & ſecũdis. Tãta naturarũ uarietas efficit, ut ſit difficile iudicium excellẽtis maxime ſuauitatis. Si quis duas aut tres fructuũ ſpecies optimorũ tibi guſtãdas dederit, hæſites in iudicio, nec facile pronũcies, qui natura ipſa maxime fructus excellat. At hoc idẽ quod eſt in naturis rerũ tam uarium, tamq; multiplex, trãsferri etiã poteſt ad artes tum illiberales, tum ingenuas et liberales. Proponatur ars fingẽdi, quæ, ex auro, argẽto, ære, ebore, marmore, alia'ue materia ſigna format atq; ſimulachra. Nonne cũ hæc una ſit, gignit tamẽ artifices etiã præſtãtes inter ſe diſſimiles? Præſtantes fuerunt ſtatuarij, Myron, Polycletus, Lyſippus, oẽs tamen inter ſe diſſimiles. Molliora quàm qui ante floruiſſẽt, Myron fecit. Diligẽtia ac decor in Polycleto ſupra cæteros, cui quanquã à pleriſque tribuitur palma, tamẽ ne nihil detrahatur, deeſſe põdus putant. Nã ut humanæ formæ decorẽ addiderit ſupra uerũ, ita non expleuiſſe deorum auctoritatẽ uidetur. Quin ætatẽ quoque grauiorẽ dicitur refugiſſe, nihil auſus ultra leues genas. Ad ueritatẽ Lyſippum acceſſiſſe optime affirmant. Hæc Quintil. lib. 12. de ſtatuariorum differentia. Multa de iiſdem Plin. ſcribit, quæ tranſcribere nihil eſt neceſſe. Illorum neminem ſui uelis eſſe diſſimilem, hoc eſt, Sic quiſque ſuum tenuit genus, ut nunquã in aliud deflecteret. Itaque ſi plures eandem artem ſequentur, ut nunquam ſint ſui diſſimiles, erũt tamẽ inter ſe diſſimiles, aut quia naturæ hominũ ſunt diuerſæ, & aliud alij placet, aut quia in multa rerũ uarietate duo nõ aſſequuntur ſimillimum genus. Vna eſt ars ratioq; picturæ, quæ lineamentorũ ductu, & illitu colorũ perficitur. Diſſimillimi tamẽ inter ſe celeberrimi pictores, Zeuſis, Aglaophõ, Apelles. Primi (inquit Quintil.) quorum quidẽ opera nõ uetuſtatis modo gratia uiſenda ſunt, clari pictores fuiſſe dicũtur Polygnotus atque Aglaophõ, quorũ ſimplex color tã ſui ſtudioſos adhuc habet, ut illa propè rudia, ac uelut futuræ mox artis primordia, maximis qui poſt eos extiterũt auctoribus præferãtur, proprio quodã intelligẽdi (ut mea opinio fert) ambitu. Poſt Zeuſis atque Parrhaſius nõ multum ætate diſtãtes, circa Peloponeſia ambo tẽpora. nã cum Parrhaſio ſermo Socratis apud Xenophontẽ inuenitur, plurimum arti addiderunt. Quorum prior luminũ umbrarumq; inueniſſe rõnem, ſecũdus examinaſſe ſubtilius lineas traditur. Nam Zeuſis plus membris corporis dedit, id amplius atq; auguſtius ratus, atque (ut exiſtimant) Homerũ ſecutus, cui ualidiſſima quæque forma etiã in fœminis placet. Ille uero ita circunſcripſit omnia, ut eum legumlatorẽ uocent, quia deorum & heroum effigies, quales ab eo traditæ, cæteri, tanquã neceſſe ſit, ſequũtur. Apelles eſt præſtantiſſimus. Hæc ille. Temporis ordo exigebat, ut Aglaophõ nominaretur primus, ſed mutauit ordinẽ Cic. ne in hexametri finem decideret. Vides aũt ut Cicero, dicat, horũ nemini quidquã in arte ſua defuiſſe: Quintil. Aglaophontem rudem tantum primordia artis habuiſſe. Hos ſi conuenire uelis, dicẽdum tibi eſt, Ciceronem haud affirmare oẽs perfectos in arte ſua fuiſſe, ſed ita uiſum eſſe poſteris, qui ex operibus iudicarũt artifices. Si hæc uarietas in his quaſi mutis artibus, hoc eſt neque lingua, neque oratione utentibus eſt mirãda, & tamen uera, quãto admirabilius in oratione atque in lingua, quæ cum in iiſdẽ ſententijs uerbiſq; uerſetur, ſummas habet diſſimilitudines? Vtãtur iiſdem ſentẽtijs

uerbis

uerbiſq; Demoſthenes & Aeſchines, diſſimilia eamē genera cōficiant. Non erit eadem neq; compoſitio, neq; figura. Neuter autem uituperandus erit, ſed uterque laudabilis, in diſpari genere uerſabitur. Summæ diſſimilitudines non efficiunt, ut alij uituperandi ſint, ſed ut ij quos conſtet eſſe laudados, in diſpari tamen genere laudentur. Atq; id primum in poetis cerni licet, quibus eſt proxima cognatio cū oratoribus. Vtriſq; electio uerborum, ornatus, numerus, oratio elegantior & maior quā quotidiana, ſtudium conciliandi, docendi, mouendi. Laudātur tragici Latini Ennius, Pacuuius, Accius, & Græci Aeſchylus, Sophocles, & Euripides, Nemo tamen illorum (etſi omnes unā eandemq; artem ſequuntur τὴν τέχνην) alteri in ſcribendo ſimilis eſt. Aeſchylus tragœdias primus in lucem dedit, quarum nōnullæ extant hodie. Sublimis eſt, teſte Quintiliano, & grauis, & grandiloquus ſæpe uſq; ad uitium, ſed rudis in pleriſque & incompoſitus. Sophocles præſtantiſſimus, tanta grauitate, tātaq; ſublimitate canit, ut in prouerbium ceſſerit, Sophocleus cothurnus. Euripides multo demiſſior eſt in ſermone, in mouenda cōmiſeratione facile princeps. Vterq; Aeſchylo multo perfectior cōpoſitiorq;. Ennius præter alia ſcripſit & tragœdias, uir grādiloquus, & antiqua dignitate uenerēdus. Secuti ſunt Accius & Pacuuius tragœdiæ ſcriptores clariſſimi, grauitate ſententiarū, uerborumq; pondere, & auctoritate perſonarū. Cæterū nitor, & ſumma in excolendis operibus manus, magis uideri poteſt temporibus quā ipſis defuiſſe. Virīū tamen Accio plus tribuitur, Pacuuiū uideri doctiorē, qui eſſe docti affectant, uolunt. Hæc ex decimo libro Fab. Quintiliani tranſcripſimus. Nec enim de ijs latinis quos nō legimus, iudicare nobis licebat. ASPICITE nunc eos homines atque intuemini, quorum de facultate quærimus, &c.] Quēadmodum naturarū & artium generis eiuſdem, in multis multæ ſunt uarietates, ita facultatis orandi, de qua nunc quærimus, plura ſunt diſcrimina ex oratorū ſtudijs atque naturis. Alij ſuaues ſunt ut Iſocrates: alij ſubtiles, ut Lyſias: alij acuti, ut Hyperides: alij ſonātes, ut Aeſchines: alij acres atque robuſti, ut Demoſthenes. Tanta differētia eſt in principibus græcorū. Nec minor eſt in oratorib. latinis. Grauitas Aphricano, leuitas Lælio, aſperitas Galbæ, profluens quiddā & canorum Carboni placuit. Quid? tot ferè generū diſcrimina reperientur, quot oratores. Catulus purus, Cæſar facetus, Sulpitius tragicus, Cotta tenuis, Antonius concitatus & callidus, Craſſus grauis, & copioſus. Alij iſē ſua ſunt genera quædā. Feliciſſimus eſt ille qui nō ſemper in eodē genere uerſatur, ſed ſuauia molliter, ſubtilia ſubtiliter, grandia elate, mediocria tēperate dicit, & rebus aptum genus accōmodat. Suauitas fit elegantia & iucunditate uerborum ſonantium & lenium, deinde coniūctione, quæ neque aſperos habeat concurſus, neque diſiunctos atque hiantes, cōprehenſione tēperata, æqualitate uerborū, figuris iucundis & ſuauibus, ſententijs inuiſis, inauditis, nouis, mirabilibus, ſignificantibus oratoris amabiles mores. Subtilitas uerbis uſitatis quotidianis, dilucidis, ambitu breui, compoſitione quaſi neglecta, in qua hiatus uocalium, & aſperi concurſus literarum nō magnopere fugiuntur, numero minuto, & propè ſoluto, figuris ſummiſſis atque uulgaribus, popularibus ſentētijs, & ut in ſumma dicā, eo orationis habitu, qui ſermonis quotidiani ſimilis eſſe uideatur, etſi omnia ferè munit occultius. Subtilitas & acumen orationis, interdū dicuntur pro eodē. Hinc autē differunt. Subtilitas eſt humilis, acumen humili paulo ſublimius. Illa omnia facit dilucidiora, nō maiora: hoc pauciora dicit, & argutiora. Illa nullū penè uerbū repudiat, hoc ſignificātia legit. Illa ſentētias admittit populares, ſiue ſint callidæ, ſiue nō: hoc calliditati ſtudet, illud uult eſſe familiare: hoc abditū, ingenioſum, penetrans in rerū medullā. Sonitus eſt ex magnitudine grandiq; ſono uerborū, & ex ea compoſitione quæ plenas uoces atque robuſtas magis quā ſuaues affectat, qualis eſt compoſitio Liuiana. Vis ex amplificationibus, inſtātibus argumentis, figuris acribus. Grauitas ex pondere uerborum & ſententiarum. Leuitas ex ſententijs ueris, caſtis, uerecūdis, philoſophicis, compoſitione tranquilla & æquabili. Aſperitas, ut hic dicitur, eſt in incitata & graui & uehemēti oratione, quali utuntur ij qui grauiter dolent, & ardeſcentes magno cū impetu feruntur. Illis duræ ſentētiæ, figuræ acerbæ, uerba ſonantia, numerus acer, cōpoſitio aſpera, periodi nō multæ, inciſa & mēbra permulta. Galbā (inquit Cicero in Bruto) fortaſſe uis nō ingenij ſolum, ſed etiam animi, & naturalis quidā dolor dicētē incendebat, efficiebatq; ut & incitata, & grauis, & uehemens eſſet oratio. Canorum & profluens nō ſunt rationis eiuſdem. Canorum pertinet ad flexus uocis, & ad uarios habitus orationis, qui multis flexibus, ut graui, acuto, circunflexo, quaſi concinūtur. Quintilianus lib. I. loquēs de muſica dicit μέλος ἔμμετρον canore & ſonis cōſtare, & ad flexus uocis pertinere: unde probari poteſt quo de canoro dicimus. Ne dicito flexus uocis genus dicendi non innouare. Sic componi debet oratio, quēadmodum pronunciari. Vis eſſe canorus, & actione uarius, ut talis ſit oratio neceſſe eſt. Profluens, ad copiam ac uolubilitatē refertur. Tranſlatum eſt à fluminibus uerbum, quæ plena per decliuia labuntur. Profluit oratio molli iunctura, numero celeri, ambitu producto. De Carbone hæc Cicero in Bruto: Carbo quoad uita ſuppeditauit, eſt in multis iudicijs cauſiſq; cognitus. Hunc qui audierāt prudentes homines, in quibus familiaris noſter L. Gellius, qui ſe illi cōtubernalē in conſulatu fuiſſe narrabat, canorū oratorē, & uolubilē, & ſatis acrem, atque eundem & uehementem, & ualde dulcem, & perfacetū fuiſſe dicebat. Sed quid ego uetera conquiram.] Vtendum ſæpe uarijs exēplis, græcis, latinis, externis, domeſticis, antiquis, nouis, quod facit hic Craſſus homo copioſus: & ne non cohæreant ea quæ ſunt diuerſa, connectit iniectis uinculis, ut hoc: Sed quid ego uetera cōquirā, cum mihi liceat uti præſentibus exēplis atque uiuis? Viua ſunt exēpla, quæ ſumuntur ex hominibus uiuis. Quid iucundius auribus.] Quid differāt inter ſe præſentes in genere dicēdi, tā facile demonſtrat, ut lōga non ſit opus explicatione. Pura.] Oratio pura, quæ ſic ſyncere, integre, incorrupte loquitur, ut nō modo nō admittat aut barbariſmum aut ſolœciſmum, ſed ne illam quidē multitudinis in loquēdo uaſtitatē improprietatēq;. In eum ſenſum dicitur eſſe purus Terentius. Sic autem grauis.] Diſparia miſcet, & inde trahit laudē. Longe diſſident grauitas & humanitas ac lepos. Grauitas eſt in quadā ſeueritate dicēdi plena dignitatis & amplitudinis, & humanitas & lepos in facetijs, & humili quodā genere delectandi. Miſcētur tamen ab eo qui grauia grauiter & cū auctoritate, iucunda facete, urbaneq; dicit. Quidquid aut addideris.] Tribus modis alia fit oratio, addēdo, mutādo, detrahēdo. Mutatur duobus, aut. n. uerbū ſententiáue mutatur in aliud, aut de ſede in ſedē trāſponitur. Perfecta ſanè oratio, cui nihil addi, mutari, detrahi, quin deterior fiat, poteſt. Quòd ſi tā perfectus non fuit Catulus, liberum eſt tamen Craſſo, res amicorum præſentiū uberius ac liberalius commendare. Noſter.] Familiaris. Nonne nouam quandam.] Noua ratio eſt orationis, quæ in nullo unquam fuit. Genus ſingulare, quod in uno ſolum repertū eſt. Quis unquam.] Vt Cæſari nouum ſit genus & ſingulare, demonſtrat, neminē fuiſſe præter illum qui res tragicas penè comice, triſtes remiſſe, ſeueras hilare, forēſes ſcenica propè uenuſtate tractauerit. Res tragicæ quia ſunt graues, ſublimes, acerbæ, tractari debēt oratiōe ſublimi, et plena cōtētiōis: ut ſi honeſti uiri indignā necem deplores, reperiendæ tibi ſententiæ graues, uerba plena ponderis, utendum figuris acribus, numero inſurgente, et actione penè tragica. In eiuſmodi locis

de tanta grauitate remittebat aliquid Cæſar, tantumq́; diſſidebat ab aſperis, & (ut ita dicam) tonantibus oratoribus, quantum differt à comico tragicus Oreſtes, de morte patris quærẽs apud Euripidem, à Simone Terentiano de Pamphilo querente. Simoni minor eſt copia, lenior affectus, remiſſior cõtẽtio. Res triſtes, quæ dolorem afferunt, quãuis tragico minorem, nõ perſequebatur Cæſar oratione triſti ſic ut excitaret mortuos, arderet affectu, amplificaret acerrime: remiſſius agebat, ut humaniſſimi uiri qui leuiter perſequũtur iniurias. Seuera autẽ, & cũ ſenatoria dignitate dicenda, miſcebat facetijs & ſalibus, ut iucundiora eſſent ac uenuſtiora. Res forẽſes ſuapte natura turbulentas, penè redigebat in eã uenuſtatem, quã in ſcenam parant ſcriptores comœdiarũ. Quid multis? in omnibus cauſis erat iucundus, facetus, lepidus, urbanus: & eam adhibebat ioco moderationẽ, ut rerum grauitati nihil detraheret. Propè æquales.] Eiuſdem ferè ætatis Sulpitius & Cotta. hic paulo quidem iunior: ambo ſtudio eloquentiæ florentes. Cotta limatus, hoc eſt ſic attenuatus in exactam ſimplicitatem, ut nihil ferè niſi cauſæ neceſſarium diceret: ſubtilis, tenuis, humilis, rẽ explicans proprijs aptisq́; uerbis, hærens in cauſa, nõ excurſionibus uagus & effuſus, eligens quod eſſet in cauſa præcipuũ, & in eo mentẽ defigens & orationẽ. Dicam breui. Nihil dicebat extra cauſam, & quod erat in cauſa, tenuiter & ieiune peragebat. Sulpitius contra fortiſſimo animi impetu ferebatur, pleniſſima & maxima uoce tragœdorum more contendebat, mouebatur ardente geſtu, & ut animus eius erat acer et uehemens, ſic gerebat copiã grauiũ uerborũ. Itaque ad contẽtiones non eruditus ille, ſed natus eſſe uidebatur. Ad noſmet ipſos.] Ad Antonium & Craſſum. Comparati.] Quoniam excellebant Craſſus & Antonius, multi confabulãtes mouebant quæſtionem, uter eorum eſſet natura & arte præſtantior, & quaſi contentionis, id eſt, certaminis de priore loco iudicio certabant. Quod eo lubentius narrat hic Craſſus, quo minus ipſi de ſe dicere in laudẽ licet. Figura tamen & ingenioſo ſchemate ſignificat, quod uerecũdia dicere aperte, uetat. Si nihil Antonio poteſt eſſe præſtãtius, ut ait, & illi Craſſus in cõparatione uere cõiungitur, nihil poteſt eſſe Craſſo præſtantius. At ne quid ſibi arrogare uideatur, addit Memet meĩ pœnitet, hoc eſt, tam parui mea facio, ut mihi ipſi diſpliceam.

Forte.] Forte genus robuſtũ eſt ui ſententiarũ, neruis argumentorũ, fulmine affectuũ. Vehemens, quod magno impetu fertur. Cõmotũ in agendo, quod dũ pronunciatur, incitatos habet motus. Premunitũ, & ex omni parte cauſæ ſeptũ, quod adeo caute inſtructũ eſt, ut cauſæ ſuæ nõ officiat, aduerſariũ undiq; petat. Acutũ, quod ſubtilitate quadã inuentionis rem uel confirmat, uel infirmat. Acre, quod plenũ eſt contentionis. Enucleatũ, quod aperte & dilucide cauſam explicat. In unaquaque re cõmorans, quod nõ ante aliò tranſit, quã rem cœptam ſatis inculcauit. Honeſte cedens, quod pugnanti ſimile fugit, & quod conuellere non poteſt, relinquit. Acriter inſequẽs, quod urget aduerſariũ in eo quod illi nocet. Terrens, quod incutit animis timorẽ. Supplicans, quod precibus flectit. Varium, quod multas diſſimiles induit figuras. Non ſatians, quod uſq; adeo iucundum eſt, ut nullam pariat auditori ſatietatem.

Quicunque in dicendo ſumus.] Modeſta ratio loquendi. Eſſe aliquo in numero nobis uidemur.] Hæc, & quæ ſequũtur, pertinent ad illos mores, quos præ ſe ferre debet orator. Minime ſibi quiſque notus eſt.] Vt te noſcas, mouet illud, Noſce te ipſum. quod in tanto pretio non eſſet, ſi ſe quiſque cognoſceret. Difficillime de ſe quiſq; ſentit.] In ſua pleriq; omnes cæcutiunt. Ex motus mei mediocritate.] Pauca de ſuo genere loquitur Craſſus, fugiens ſuſpicionẽ arrogãtiæ uel ſuperbiæ. Diſcrimen inter ſe & Antonium ponit in ijs quæ uacant crimine iactationis. Genus Antonij cõmotum in agendo, Craſſi mediocre in geſtu, quod quibus ueſtigijs primum inſtitiſſet, in ijs ferè ſoleret perorare, hoc eſt graue, ſeuerum, quod dignitatem actionis, non inquietum geſtum poſtularet. Antonius in uerbis legendis propè negligens, Craſſus omnium diligentiſſimus. Verebatur enim ne ſi paulo obſoletior, id eſt inuſitatior, uetuſtior, ſordidior eſſet oratio, nõ digna expectatione et ſilentio fuiſſe uideretur: Alias Craſſi uirtutes antea prædicauit Antonius, & multis uerbis explicat Cicero in libro de Claris oratoribus. QVOD ſi in nobis qui adſumus, tantæ diſſimilitudines tã certæ, &c.] Colligit tandẽ, quot oratores, totidem penè reperiri genera dicẽdi. In ea uarietate alia eſſe meliora, alia deteriora: hæc ab illis facultate magis quàm genere diſtingui. Quoniam omne laudatur, quod in ſuo genere perfectũ eſt: non eſt cura à deteriore melius, ipſo genere diſtinguamus. Quod autem facultas alijs oratoribus eſt maior, unde plura uirtutum genera miſcent: alijs minor, unde pauciora: melius à deteriore diſtinguimus facultate, & dicimus illud eſſe melius, quod ex pluribus uirtutibus eſt conflatum. Vt autem planius intelligas hunc locum, partes hoc modo ſeponito. Si in nobis qui adſumus, magnæ diſſimilitudines ſunt, & certæ res cuiuſq; propriæ: tantæ tamq́; certæ ſunt in alijs oratoribus qui abſunt. Quòd autẽ in ſingulis propriæ ſunt facultates, et melius à deteriore, facultate, nõ genere diſtinguimus, erunt genera diſtincta. Quoniam autem omne laudatur, quod in ſuo genere perfectum eſt, præclare per ſe ſtare poterunt. Itaq; quot oratores boni, totidem genera dicendi, diſtincta, & laudabilia conſtabunt. Dicet aliquis: Sunt igitur innumerabiles formæ figuræq; dicendi. quis enim omnes qui ubiq; ſunt aut fuerunt oratores, numerare poſſit? Quo modo poterunt tot ſpecies inter ſe diſcrepantes ijſdẽ præceptis atq; una inſtitutione formari, hoc eſt in eadẽ præcepta, eandemq́; inſtitutionis formam cadere? Reſpondet, eſſe præcipiendum de eo genere, quod maxime probatur, ut eò contendant omnes, ſic tamen, ut ne quod habent à natura laudabile, relinquãt. Sic fieri poſſe, ut omnia genera in eadẽ præcepta cadant, & tamen ſint inter ſe diſſimilia. Occurrat.] Obijciatur. Quaſi formæ.] Non ſunt uere formæ, neq; figuræ, quales in corporibus uidentur, & cadunt ſub oculos, ſed quaſi formæ & facies, quæ cadũt in aurẽ. Specie diſpares, genere laudabiles.] Species & genus dicuntur hic à Cicerone, quã à dialecticis dicuntur. Species eſt facies & effigies: Genus, ratio & ſubſtantia uniuerſa. Senſus eſt: Figuræ tam multæ, quia aliã ſingulæ oſtendunt faciem & effigiẽ, ſpecie ſunt diſpares: quia uero præclare per ſe ſtant, uniuerſa ratione & ſubſtantia laudabiles. Inſtitutione.] Inſtitutio, præceptorum traditio. Inſtituunt.] Præceptis & arte formant. Videndũ quò ſua quenq; natura maxime ferre uideatur.] Fruſtra conamur inuita natura ac Minerua. quãobrẽ ſic præceptis operã demus, ut naturæ nõ reluctemur. Etenim uidemus.] Confirmat exemplo, ſic eſſe danda præcepta, ut ad cuiuſq; naturam inſtitutio doctoris accommodetur. Iſocrates doctor ſingularis, id eſt, ſummus, et in ſuo genere nulli comparandus, cũ multos & egregios haberet diſcipulos, unũquenque pro ſua natura ac ingenij uiribus docebat. Itaq; cum uideret Ephorum ad omnia hæſitantem, nimiſq́; uerecundiæ, Theopompum contra præcipitem, & exultantẽ uerborum audacia, hunc egere frenis, atq; reprimendum, illum calcaribus, & incitandum eſſe exiſtimauit. Quaſi ludo.] Quoniam ludus hic per tranſlationem dicitur, ad ſignificandã uerbi improprietatem uſus eſt aduerbio ſimilitudinis. Artificum & magiſtrorum.] Artifices nominat eos qui exercent artes illiberales, Magiſtros autem qui profitẽtur ingenuas diſciplinas. Neq; eos ſimiles effecit.] Neque eos ſimiles effecit, quoniam diſſimiles erant natura, ſed tantũ Ephoro affinxit, & per artẽ adiunxit, de Theopompo limauit, & quaſi lima deraſit id

quod

quod ſupeerare uidebatur, ut id confirmaret in utroque, quod utriuſque natura pateretur. Natura unius patiebatur aliquid addi, alterius autem detrahi. Hæc eo mihi.] Duas quæſtiones tractauit, unam de eloquentia, alterā de generibus dicendi. Illam, quo planum faceret eloquentiam non ad uerba tantum, ſed ad res & uerba pertinere, & cōmunia eſſe præcepta quædam de toto genere eloquentiæ. hāc autē, quo doceret nos innumerabilem generū uarietatem non ab arte, ſed à cuiuſq; natura et ingenio prodire. quod laudabile natura miniſtrauit, illud non repudiandum, ſed arte potius eſſe confirmandū. ut denique ſi omnia quæ in arte dicuntur, ad cuiuſque ſtudiū nō adhæreſcerent, hoc eſt non cōuenirent, nec aptarentur, id aſſequeretur quo poſſet, & intelligeret de optimo genere dicendi præcepta dari. ERGO hæc & agēda ſunt ab oratore, quæ explicauit Antonius, &c.] Partitur id quod ſibi relictum eſt, in actionem, hoc eſt pronunciationem, & in orationem, de qua priore loco præcipitt. Hæc, inquit, & agenda, id eſt, pronūciāda ſunt ab oratore, quæ de conciliando, docendo, mouēdo, de omni inuentione explicauit Antonius: & dicenda quodam modo, hoc eſt aliquo dicendi genere exprimenda. Actionem in aliud tēpus remittit, quia ante formāda eſt oratio, quàm actione perferatur ad aures. Vt autem de oratione dicat ex ordine, proponit quatuor uirtutes, quibus illa perficitur. Oratio laudabilis debet eſſe latina, dilucida, ornata, cōgrua. Latina, quæ neque barbariſmum admittit, neque ſolœciſmum, neque peregrina pronūciatione uitiatur. Dilucida, quæ proprijs uerbis, uſitatis, cōpoſitis ſic utitur, ut nullo negotio, qui audiūt, id quod dicitur intelligant. Ornata, quæ ueſtita eſt inſignibus figuris, cōpoſita ordine uerborū, modulata numerorū iucunditate. Congrua, quæ loci, tēporis, perſonæ, rei decorū ſeruat. De latino ſermone pauca dicit, quia formant illū grammatici, quorum proprium eſt latine loqui, & emendate. De plano et dilucido pauca, propterea quòd ingenij recti potius eſt, & conſuetudinis et imitationis, quàm artis exquiſitæ. De ornato plura, quoniā proprius eſt oratoris. De congruo aptoq; non multa, quod poetæ, philoſophi, boni mores, quid deceat, quid dedeceat, ſatis nos docent. Nō arbitror expectari à me rationē & artem puri dilucidiq; ſermonis. Sermo purus, eſt latinus & emendatus. Neque enim conamur & fruſtra nitimur docere eum dicere oratorio more, qui loqui neſciat grammatice. Neque conamur & poſſumus ſperare, qui latine non poſſit, hunc ornate eſſe dicturū. Nec enim poterit maius, qui non potuit aſſequi minus. Nec cū ſermone uitioſo ſtabit ornamētum, ſiquidem ſimia etiam purpurata deformis eſt. Neque uero ſperamus, qui non dicat quod intelligamus, hūc poſſe quod admiremur dicere. Cognitionem enim ſequitur admiratio, ſi non perfectiſſimam, aliquā tamē, & obſcurā. Nec loquimur de plebecula, quæ omnia penè miratur. Agimus de uiris ſapientibus, qui nihil admirātur omnino, niſi quod admiratione dignum eſſe cognouerunt. Iam ſi præcepta rhetorica traduntur, ut ornate & copioſe dicamus: & ornate dicere, niſi latine loquamur & dilucide, nō poſſumus: neceſſaria uidetur alia facultas, qua nos ante loquamur planè et emendate, quàm ad orandi præcepta ueniamus. Nec ſi minus eſt pure & aperte loqui, quàm pulchre & ornate dicere, idcirco cōtemnēda res eſt, quæ habet uſum neceſſariū. Facultas linguæ latinæ traditur literis doctrinaq; puerili, hoc eſt arte grāmatica, quæ à literis nomē habet, ac pueris traditur. ἀπὸ τῶν γραμμάτων ἡ γραμματικὴ λέγεται. Facilis uidetur hæc ars, atque obuia, non ambit magnos honores, nec multa fronte promittit: uſque adeo tamen neceſſaria eſt, ut ſine illa cæteræ omnes ſcientiæ liberales corruant. Dicere planè & dilucide nō eſt maximæ laudis, nihil eo minus poteſt eſſe: ſed ita eſt neceſſariū ut ſi abſit ea uirtus, cauſa periclitetur, honorq; dicētis. Nō uult igitur has orationis uirtutes negligi: nec tamē in illis cōmorentur, quia nō ſunt præſentis inſtituti. Cū ſumma ſit uirtus orationis, perſpicuitas, ut illud uerū eſt, ea minus nihil eſſe poſſe? Summa uirtus eſt, nō ad hominū laudē & admirationem, ſed ad utilitatē neceſſitatemq;. Sed omnis loquendi elegātia.] De ſingulis uirtutibus orationis aliquid dicturus, incipit à grāmatica, non quo tradat omnia præcepta emendate loquendi, ſed ut fontes ueluti digito oſtendat, unde puritatem ſynceritatemq; linguæ hauriat orator. Vnde hauriet? à grāmatica, à poetis, ab oratoribus. Omnis, inquit loquendi elegātia, id eſt omnis ſermo purus et latinus, expolitur et excolitur arte grāmatica, quæ ſcientia eſt literarū. Gramma græce, litera latine. Augetur legendis oratoribus & poetis, quibus eſt electio uerborū, et ſumma cura pure loquendi. Poetæ metro, oratores ſoluta oratione utuntur. Vtrunque genus perutile nō ad uerborū copiā modo, ſed ad locutionum ſermonumq; uarietatem. Oratoribus iungendi ſunt hiſtorici, qui mirum in modum grammaticū iuuant. Qui poetæ & qui oratores ſunt legendi? Veteres & noui. Veteres, quia præclare locuti ſunt: Noui, quia utuntur præſenti conſuetudine loquendi. Sunt enim illi ueteres, Ennius, Pacuuius, Accius, Cæcilius, Plautus, Gracchi, Cato, qui ornare nondū poterant ea quæ dicebant, omnes propè præclare & latine locuti, quorū ſermone aſſuefacti qui erunt, ne cupientes quidē poterunt loqui niſi latine. Sed in illis multa ſunt obſoleta, & antiquata: quamobrē non erit utendū uerbis ijs quibus iā conſuetudo noſtra non utitur. Eſt tamen cum uerbis antiquis utimur, ut antiquior ac grandior ſit oratio: de quo poſtea nonnihil dicet in diuiſione uerborum. Vſitatis multo ſæpius utendū, nō omnibus quidem, multa enim ſunt nimiū detrita, ſed lectiſſimis, quorum magna copia eſt apud antiquos. His igitur abundabit, qui in ueteribus erit ſcriptis magno ſtudio & longo tempore uerſatus. ATQVE ut latine loquamur, non ſolum uidendum eſt ut & uerba, &c.] Vt latine loquamur, uidendū eſt ut uerba efferamus ea quæ nemo iure reprehendat. Ea ſunt latina, non obſoleta, nō detorta in abſurdam ſignificationem, non ita dura & uaſta, ut nemo eruditus niſi aſper & nimis horridus utatur. hoc in ſingulis uidendum eſt. In coniunctis autem, ut uerba ſic & caſibus, & tēporibus, & genere, & numero conformemus, ut ne quid perturbatū ac diſcrepās aut præpoſterum ſit. Fit enim ſolœciſmus caſibus, ut urbem ueſtra & temporibus, ut uolo ut uenis. & genere, ut anſer fœta. & numero, ut mors rapient. Perturbatum ac diſcrepans eſt illud quod conficitur ex nomine rei et epitheto, diſſidēte uel genere uel numero uel caſu: aut ex uerbo proprie dicto, & nomine uel pronomine diſſentiente uel numero uel perſona: aut ex eo quod aliud refert, ſi cū illo nō et cōuenit uel in numero uel in perſona: aut ex caſu qui attribuitur illi cui nō oportuit. Præpoſterum, quod inuertit ordine, ut ego agrum in. Enim bonus es uir. De ſingulis coniunctisq; uerbis præcipiunt grāmatici. item de ſyllabis breuibus & longis, de accentuum uarietate: ſed antiqui nullū uerbū faciūt de ſono liberali & urbano, ſiue quòd ad illorū artem non attinet uitia cuiuſque linguæ corrigere, ſiue quòd uitia inſuauitatis ſine præceptione in audiēdis hominibus emendantur. Hanc partem ab illis relictam Craſſus aſſumit, & hoc proponit in uniuerſum. Lingua, & ſpiritus, & uocis ſonus eſt ipſe moderandus. Lingua, ne ſit præceps, tarda, blæſa, implicata. Spiritus, ne ſit aut remiſſior, aut uehementior. Sonus, ne ſit exilis, abſonus, uaſtus, agreſtis. Nam qui peccat his rebus, nō uidetur loqui neque pure neque latine. Quod dixit in genere, explicat fuſius in partibus. Nolo exprimi ſiue proferri literas putidius, hoc eſt agreſtius, fœdius, inſuauius. Id lingua facit à matre uel nutrice male formata: aut cōſuetudo eorū quibuſcū uerſatus eſt, q ſic putide loquitur, ut qui r nimiū exaſperat, e dilatat ore deducto, l conſonans enunciat ut g, x elidit ut s in ſaliua demerſum. Nolo literas obſcurari negligen

tius,ut ſolent ab ijs qui non ipſum dicunt,ſed iſum:non ſublatum,ſed ſulatũ.non addo,ſed ado. ſic obſcurant aut potius auferunt literas,ut non exaudiantur. Nolo uerba exiliter exanimata,*id eſt quaſi ab exanimatis peneq; mortuis edita exire.* Vox mulierum,*& agrotantium,& infantium,& effœminatorum exiliter pronunciat uerba,& aures uirorũ, quæ plenũ quiddam deſiderãt,penè uacuas relinquit.* Nolo uerba inflata *& anhelata grauius emitti,quo genere peccant qui dicunt cõmoda pro commodit, hinſidias pro inſidijs : & quaſi rumpere uelint pulmones,effundunt magnã uim ſpiritus, & uerba ſupra modum dilatant:haud aliter quàm robuſtiores illi ruſtici, qui hiãte rictu immodicas uoces & aſperas effringũt.* Hæc de lingua,*& ſpiritu.* de uoce nõdum ea dico,quæ ſunt actionis, *id eſt pronunciationis,quo modo utamur acuta,graui,cita,tarda,magna,parua,leni, aſpera.* hoc dico quod mihi cum ſermone *& ratione pure loquendi quaſi cõiunctum uidetur: nec enim uerus eſt ſermo,ſi ſono putidus eſt.* Sunt certa uitia , quæ nemo eſt quin effugere cupiat,mollis uox,*& exilis, ut muliebris,aut quaſi extra modũ abſona atque abſurda,ut nimiũ ruſticana.Eſt autẽ uitiũ in uoce,quod nonnulli affectatores antiquitatis,ut ij qui* Romæ *dicebantur* Attici,*de induſtria conſultoq; conſectantur.Ruſtica uox et agreſtis & dura & horrida quoſdam malos imitatores delectat,quo magis antiquitatẽ , ſi ita ſonet,eorum ſermo retinere uideatur.* Exiſtimãt Catonem *& multos ueteres* Romanos *ſic aſpera uoce ut ſermone exhorruiſſe.Iu ea hæreſi fuit* L.Cotta , *alius ab illo quẽ* Cicero *facit in his libris loquentẽ.Vſus eſt grauitate,id eſt tarda aſperitate linguæ,ſonoq; uocis agreſti.* Illud *enim quod loquebatur, priſcum uiſum iri putabat,ſi planè eſſet ruſticanũ.*Cicero *in* Bruto:L.*etiã* Cotta *pretorius in mediocrium oratotum numero , dicendi nõ ita multum laude proceſſerat , ſed de induſtria cũ uerbis,tũ etiã ipſo ſono quaſi ſubruſtico proſequebatur atque imitabatur antiquitatem.*Catulus *contra ſuauis erat et in uerbis,& in ſono uocis.Me,inquit,tuus ſonus ò* Catule,*& ſubtilitas iſta delectat.*Sonus *intelligitur ingenuus,urbanus,ſuauis.* Subtilitas,*uox neq; exilis,neq; immanis, ſed media quedã elegans,audituq; iucunda.* Videtur *hoc uerbũ ductum à citharæ ſubtilibus neruis, qui neque ſonũ remiſſum,neque acutum nimis,ſed temperatum ſuauemq; mittunt .* Subtilitas *alia eſt in uerbis,alia in oris ſono.*Subtilitas *in uerbis,eſt forma quædam elegans uerborum urbanorum & lenium, auribus & animo iucunda.*Reijce *uerba aſpera,uaſta,immania,caſut præduros , ſeſquipedales uoces:elige quæ quadrata ſunt & perpolita,cuiuſmodi* Cæſaris *uerba in* Commentarijs:*conficietur oratiò ex partibus ſubtilibus,cuius erit ſonus admodnm ſuauis & iucũdus.*Legendarum,*in patrio caſu durnm eſt,& alienũ à ſubtilitate:*Legẽdi,*molle & ſubtile,quod aure nihil offendat.* Sic *dicẽdũ de ſimilibus,de quibus multa diximus in libro de* Electione *& oratoria collocatione uerborum.*De *hac elegantia,quanquam eſt caput,& præcipua pars ſuauitatis,non uult hic diſſerere,quia affert illam ratio,id eſt ars,docent literæ non grãmaticæ tantum,ſed etiã cæteræ omnes quibus eſt electio ornatuſq; uerborum.*Confirmat *conſuetudo & legendi & loquendi.*Subtilitas *in oris ſono, ſuauitas eſt uenuſti ſoni qui exit ex ore.*Videſ *ne ut ſingulæ propè ciuitates habeant peculiarẽ quẽdã ſonum?utq; uicini differente organorũ motu uoces exprimãt?*Alij *hauriunt eas ex imis pulmonibus,alij ex arteria, alij uelut ex ore cauo,alij diducunt os,alij rotundũ formãt,alij labris minimũ diuulſis efferunt uoces,alij hiãt,alijs ſonus eſt ſtridulus,alijs obſcurus,alijs tardus & languens,alijs citus et uolubilis.*Vt *multis modis inſtrumenta anima mouentur,ſic uarios edi ſonos,alios uenuſtos & ſuaues, alios iniucũdos et barbaros neceſſe eſt.*Ex *tam multis ciuitatibus* Græcorum *nulla præter* Athenas *alebat hanc ſonãdi uenuſtatem :quamobrem uel hoc ſigno facile cognoſcebãt qui eſſent* Athenienſes, *quiue aliũde nati.*Ex *omnibus qui latine loquebantur,nulli quondam uoce iucundiores erant,quàm incorrupti ueriq;* Romani. Sed *quemadmodum colluuione peregrinorum linguã cõmiſcuerunt* Athenæ,*ita* Roma *inquilinorũ turba uocata,illud ſuaue & uenuſtum propemodum amiſit.*Tempore Ciceronis *pueri, acciſæ erãt res* Athenienſium,*à regibus* Macedoniæ *primũ , deinde à populo* Romano,*ut omittam clades acceptas à* Lacedæmonijs , *regibus* Perſarum.Amiſſa *libertate,confluentibus peregrinis , doctrina ipſorum* Athenienſium *interierat.*Non *erant indigenæ ueriq;* Attici *qui literas profiterentur:ſed* Aſiani, Rhodij , Byzantij,Cyrenaici,Siculi : *alijq; permulti iuuentutem docebant* Athenis.Sic *domicilium tantum in illa urbe remanſerat ſtudiorum,quibus uacabãt,id eſt carebãt ciues, peregrini fruebantur.*Malebant *enim in ea ciuitate tractare ſtudia literarũ, capti quodãmodo nomine urbis olim florentiſſimæ , quàm in ſua quiſq; urbe diſciplinas arteſq; profiteri.*In *illa tamen cõfuſione inquilinorũ,* Athenienſes *neſcio quo modo retinebãt aliquid ſuauitatis et quaſi ſaporis antiqui.*Itaque Aſiatici,*qui(ut* Cicero *dicit in* Oratore*)aſciuerant aptum ſuis auribus adipale & opimũ dicẽdi genus, ab* Athenienſibus *ſono uocis et ſuauiter loquendo facile ſuperabantur.*Contuliſſes Athenienſem *in doctiſſimum cũ* Aſiatico *eruditiſſimo , utẽte optimis uerbis ac grammatice coniunctis,hic ab illo ſonãdi uenuſtate ſuperatus eſſet.*Nec *enim ſemper ij qui ſunt eruditiſſimi, uincunt indoctiores lenitate uocis,& urbana ſuauitate.* Romani *minus ſtudebant artibus ijs quæ literis conſtãt,quàm* Latini*(*Latinos *dico populum qui* Latium *colebat)tamẽ ex urbanis,id eſt hominibus in urbe natis,& lingua patriæ formatis,in quibus minimum eſſet eruditionis et literarum,nemo erat quin literatiſſimum togatorum omnium* Q . Valerium Soranũ *lenitate uocis,atque ipſo oris preſſu & ſono facile uinceret.* Togati *ſunt omnes qui ius habent togæ,ſiue ſint nati ciues* Romani, *ſiue facti.*Preſſus *oris,eſt aptus laborũ,dentium,linguæ habitus,quo ſonus liberalis & uenuſtus exprimitur.* Q. Valerius Soranus *natione* Latinus *fuit,doctus(ut ait.* Cic.*in* Bruto*)et græcis literis & latinis.* QVARE *cum ſit quedã certa uox* Romani *generis,&c.*] Hactenus *dixit cuiuſmodi eſſe debeat ſonus uocis ,ut ſuauiſſime & iucundiſſime audiatur .* Nunc *exhortatur nos ut rectum ſequamur,* Læliam *ſuauiterq; loqnẽtes imitemur,*Cottam *& ſtrepentes barbarum quiddam.inſolenq; fugiamus.*Cum *ſit quædam certa uox* Romani *generis,preſſa,lenis,ſuauis,elegans,uenuſta,& urbis ſic propria,ut nullius alterius ſit nominis* Latius *cõmunis, & ea ſit in qua nihil offendi inſuaue,nihil diſplicere ingratũ , nihil animaduerti uitioſum poſſit,nihil ſonare aut olere peregrinũ,hanc ſequamur.*Neque *ſolũ ruſticã aſperitatem , quæ non decet urbanum uirum & excultum:ſed etiam peregrinam inſolentiam nouitatemq; fugere diſcamus,ne in noſtra patria externi eſſe uideamur, atq; peregrini.*Hoc *adeo odioſum fuit,ut* Liuius *ipſe quibuſdam pataninitatem etiam in ſcriptis ſapere uideretur,quiquam ante* Liuium *urbani ab antiquitate longe deuiarant , quod exiſtimare potuerunt à ſono mulierum ſeuum,quæ in ætate prima ſermonis ſtudioſæ fuiſſent.*Retinebãt *enim ueterẽ linguã, quoniã facilius mulieres incorruptã antiquitatẽ conſeruant,quòd in gynæcijs deliteſcentes,& ſermonis expertes multorũ quibuſcũ habent cõmercium uiri, ea tenent ſemper quæ prima didicerunt.*Adducitur *in exemplum* Lælia C.Lælij *ſapientis filia , cuius filiam* Craſſus *duxit uxorem. de matre ſic* Cicero *in* Bruto:Auditus *eſt nobis* Læliæ Caij *filiæ ſæpe ſermo.*Ergo *illam patris elegantia tinctam uidimus.*Eam*(inquit* Craſſus*)ſic audio , ut* Plautum *mihi aut* Næuium *ueteres comicos poetas uidear audire.ſono ipſo uocis ita recto & ſimplici eſt,ut nihil oſtenea tionis aut imitationis afferre uideatur.* Probat *ſonum rectum & ſimplicem,*

& ſimplicem,qui nihil affert oſtentationis & affectationis, nihil imitationis exquiſitæ. Comicos ducit in ſimilitudinem, quoniã comœdia quottidiani ſermonis ſimillima eſt. At quo modo iudicare poteſt de illorum ſono quos nũquam audiuit loquentes? Sonus(ut antr diximus) alius eſt uerborum,alius oris. Sonus uerborum manet apud Plautum & Næuium,unde coniecturam capere licet quo ſono uocis fuerint uſi. Ex ſermone Læliæ redit ad linguam paternam,& ex hac ad maiorum ſonum,quia ueriſimile rſt loquendi conſuetudinem à patre filiam accepiſſe: patrem ut homines id ætatis locutum fuiſſe,non aſpere,ut ille L.Cotta prætorius loquebatur:nõ uaſte.i.putide & immaniter: non ruſtice,non hiulce, hoc eſt cũ turpi hiatu,ſed preſſe,& æquabiliter,& leniter. Preſſus oris opponitur uaſtitati, æquabilitas ruſticitati quæ modum non habet,hiulcæ aſperitati lenitas. Vbi uirtutes ſuauitatis expoſuit,apte uitia quædam cõtraria reprehendit. Nec ueritus eſt adoleſcẽtes,qui ſe erudiẽdos illi tradiderant,mouere uitiorũ. Decuit hoc uiri ſummã & eruditionem, et auctoritatẽ. adde ꝙ retinuit in ea re humanitatem. Non.n.uellicauit eos amare, ſed facete & hilare dixit. Cottam arguit ruſticæ uaſtitatis,quæ os & rictũ aperit,literas ac uerba immani hiatu pronuncias: in quo non oratores antiquos,preſſos ac lenes, ſed meſſores uidetur imitari. Meſſores,non agricolas aut ruſticos dicit,ꝙ urbani tẽpore meſſis exeant in agrum,et meſſores audiant ruſtice loquentes. Nec appellat Cottam ſimpliciter, ſed Cottam noſtrum, ut intelligant oẽs alium reprehendi ab illo Cotta de quo ſupra fecit mentionem: quod etiã ſignificauit, utens perſona ſecunda. In Sulpitio nõ probat uocem,qua iota literam tollit,& e pleniſſimum profert. Quòd iota litera tenuis eſt,et omnium minima,Sulpitius autem acerbus,grauis, tragicus,grandiloquentiæ appetens, ſic illam obſcurabat, ut omnino tollere uideretur,& filium ut filum,dominũ ut domum,muſicum ut muſcum,maium (quod uerbum nonnulli ueteres maijum efferebant(ut maum,maiores ut maores enũciaret. Contra literam e ſic dilatabat, ut æ diphthongum quidam,uel ut ee duplicatum qui gallice dicunt enſem atq; ſpõſam. Reprehenſi iuuenes non iraſcuntur,ſed arrident,& ut ſua uitia detegat Craſſus,orant. id.n.poſcebat ille egregius literarum amor, quo uterque incenſus erat. De Sulpitio hæc dixit Antonius libro ſecundo: Vix annus interceſſerat ab hoc ſermone cohortationis meæ,cum iſte accuſauit C.Norbanum, defendente me. non eſt credibile quid intereſſe mihi ſit uiſum inter eũ qui tum erat,& qui anno ante fuerat. Omnino in illud genus eum Craſſi magnificũ atque præclarum natura ipſa ducebat. Cicero diuini ingenij uir,qui ſciret eũ qui fingit,quẽadmodum & eum qui mentitus,memorẽ eſſe oportere, ſenſit eum locum huic contrarium quibuſdã uideri poſſe & induxit Craſſum ſic loquẽtem: Quæ habes à me,nõ reprehẽdo,ne me ipſum irrideã. Iuuenis uerecundus nõ fatetur ſe Craſſo ſimillimum eſſe,id.n.eſſet impudentis: ſed ex Antonij uerbis conatur oſtẽdere, ſe eſſe diſſimilẽ. Si monuit ille, ut ea quæ in quoq; maxima eſſent,imitaremur,& Sulpitius nõ agnoſcat in ſe maxima, non uidebitur ſibi Craſſo ſimillimus imitatione. Quædã facilia ſunt ad imitandũ,ut ſupploſio pedis,qua terrã pede ferit orator in contentionibus,pauca uerba inſignia,& motus corporis atq; mẽbrorũ: hæc ſine arrogantia agnoſcit Sulpitius. Ne aũt cuiquã uideatur ineptus imitator,id non tã uere, quàm modeſte rũ dixiſſe Craſſus dicit,his uerbis: Sunt mea multo & plura & maiora quàm dicis. Loquitur de ijs rebus quas obſeruauit Sulpitius imitãdo, et tandẽ peregit. Quo mature ueniat ad ſecundã uirtutẽ orationis,id quod antea demõſtrauerat,iterũ cur pauca de loquendo latine dicẽda putet,oſtendit. Rationes enumerat,quibus illã uirtutem nobis comparemus. Præcepta latine loquendi puerilis doctrina grãmatica tradit. Subtiliores artes,ut reliquæ ferè oẽs,alunt. Conſuetudo ſermonis quottidiani,quem audimus à multis,& domeſtici libri quos legimus, cõfirmãt, & lectio ueterũ oratorum & poetarum. Latine igitur loquemur,ſi grãmaticam planè didicerimus,ſi alias artes ſubtiliores fuerimus amplexi,ſi audierimus eos qui latine loquũtur, ſi legerimus domeſticos libros,maxime ueterum oratorum & poetarũ. Poetæ & oratores(ut ſupra diximus)diligentius loquũtur,quàm cæteri ſcriptores,& ueteres quàm noui. Domeſtici libri,aut latine ſcripti, aut certe domi poſiti,ut conferantur cũ ſermone quottidiano hoc modo,Sermonẽ hominũ etiã foris audimus,libros domi legimus. NEQVE uero in illo altero diutius cõmoremur,ut diſputemus, &c.] Altera uirtus eſt orationis,qua planè dicitur atque dilucide. In ea diutius nõ uult cõmorari, quoniã non eſt hæc propria laus oratoris,& paucis admodũ præceptis continetur. unum eſt huiuſmodi, Vt dilucide dicamus,latine & emendate loquendũ eſt. Nã oratio barbaris uerbis contaminata, & ſolœciſmis contorta,difficilius intelligitur, Quãto quis eſt terſior & rectior in loquẽdo,tãto eſt eius oratio dilucidior. Alterum: Vtẽdum uerbis uſitatis. Inuſitata.n.ut quædã priſca, cuiuſmodi rſt ſimitu pro eo quod eſt ſimul: & noua,ut ſputatilicum, pariunt obſcuritatem. Vſitata ab omnibus intelliguntur. Tertium: Vtendũ uerbis proprie demõſtrantibus ea quæ ſignificari ac declarari uolemus. Improprietas obſcura eſt,& animo ſæpe inacceſſa,ut Teu' cirratorũ centũ dictata fuiſſe, Pro nihilo pendos? Proprietas cõtra facilis & obuia,ut, Scriptá'ne cirratis centũ dictata fuiſſe,Pro nihilo pendas? Non ſolum aũt proprie ſignificant,quæ propria nominantur,ſed etiam translate,niſi durius aut longius metaphora ſit petita. Quartũ: Nulla ſit ambiguitas neque in uerbo,neque in ſermone. Ambiguum duos plureſ'ue ſenſus facit. non eſt igitur mirũ, ſi non própte animo percitur. Valetudo ambiguum eſt uerbum,eſt.n.bona & mala ualetudo. Itaque diſtinguitur epitheto. Huic ſeruo nihil eſt occluſum,ambigua & obſcura oratio: tam ſignificat ſeruum furacem,quàm fidelem. Quintum: Non eſt producenda nimis longa continuatio uerborum,hoc eſt, abſtinendum eſt à longis illis periodis,unde uix ſenſus eruitur. Cum poſueris ſeptẽ aut octo mẽbra in uno ambitu, et illa cõfuſa redegeris ad unũ aut alterum uerbum: quis intelliget quid tibi uelis,niſi qui rẽ totã in particulas diſſoluerit? Sextũ: Non ualde producenda ſunt ea quæ ſimilitudinis cauſa ex alijs rebus trãsferuntur,hoc eſt,nõ eſt utendũ longa allegoria,quæ naſcitur ex multis metaphoris,ut Alij ueſtrũ anſeres ſunt,qui tantũmodo clamãt,nocere non poſſunt. alij canes, qui & latrare & mordere poſſunt. Producta ſimilitudo poteſt accipi metaphora lõge petita,ut ſartago loquendi. At potius ſenſu priore ſtandũ eſt. Septimum: Diſcerptis ſententijs non eſt utendum. Diſcerptæ ſentẽtiæ ſunt res in oratiõe diſſipatæ, et male cohærẽtes,quales ſunt apud Satyricos diſſiliẽtes quaſi ꝑ laſciuiam, Cũ ſibi cohærent ſententiæ, una per alterã duce ordine explicatur. Cum propoſitum ſæpe mutant, animum diſtrahũt ueluti per ambages uiarũ,nec planè uidere ſinũt,quod ſit principium rei,quiq; terminus & finis. Octauum: Ne tempora ſint præpoſtera, Temporum ordo lumen affert orationi. Conſiliũ de bello gerendo cepit,copias eduxit,cum hoſte cõflictatus eſt. Obſcurius dicas hoc modo: Cum hoſte conflictatus eſt,qui copias eduxerat capto de bello conſilio. Nonum: Nulla ſit confuſio perſonarum. Nã cum hic Sextus Roſcius eſſet Ameriæ, Titus aũt iſte Roſcius Romæ,cum hic filius aſſiduus in prædijs eſſes, cumq; ſe uoluntate patris,rei familiari, uitæq; ruſticæ dediſſes,iſte aũt frequẽs Romæ eſſes,occiditur ad balneas Palatinas rediens à cœna Sextus Roſcius. Niſi diligẽter hic Cicero diſtinxiſſet quatuor Roſcios, ex perſonarũ cõfuſione true

bræ obortæ fuiſſent. filius à patre diſtinguitur pronomine demóſtrante rẽ præſentem. Titus præſens à Tito abſente eodem modo. Decimũ: Ne perturbetur ordo uerborũ & ſententiarũ. Ex ordinis perturbatione confuſio, ex confuſione gignitur obſcuritas. Quid, inquit, multa præcepta dabo? Tam facilis eſt tota res, ut mihi permirum ſæpe uideatur, cum difficilius intelligatur quid patronus (patronũ dicit tã actorem quàm defenſorẽ) uelit dicere, quàm ſi ille ipſe cuius eſt cauſa, de re ſua diceret. Reperti ſunt tamẽ qui in explicãda cauſa ſuis litigatoribus obſcuriores eſſent ut, L. Fuſius, & Cn. Pópeius. ille minimum gloriæ conſecutus eſt in dicendo, niſi q̣ ex accuſatione M. Aquilij cepit aliquem diligentiæ fructum. Pópeius lateribus pugnans, incitãs animos, acer, acerbus, criminoſus, oratorũ penuria magis quàm eloquentia ſibi locũ inuenit. Cũ iſti cauſam agere cœpiſſent, nó æque, hoc eſt non tam facile quàm ſi docuiſſent litigatores quid dicerẽt, auditores etiã eruditi intelligebant. Ita confuſa erat illorũ oratio, ita perturbata, ut nihil eſſet primũ, nihil ut ſecundum. ut loci ueniebant in mentem, ita ſine ulla recta collocatione, ſine conſecutione rerum, illos temere percurrebãt. Accedebat inſolentia, & abſurda nouitas, & indigeſta turba uerborũ, qualis eſſe ſolet ingenijs rerum malarum feracibus. Ex ea colluuione uerborũ naſcebatur oratio tam inſuauis, tam immodulata, tã moleſta, ut non alios delectare, uel docere, ſed ut anſeres ipſi ſibi obſtrepere uiderẽtur. Verum ſi placet.] *Duas cauſas affert cur hanc de ſermone dilucido diſputationẽ relinquat. Nemini præſertim docto et exercitato uult moleſtus eſſe, & res adeo facilis eſt, ut longã orationem nó deſideret. Si placet, ad reliqua pergamus, quoniã hæc quæ dico de ſermone latino & dilucido, ſatis ſpero uobis quidẽ ò iuuenes, certe maioribus natu Antonio & Catulo moleſta & putida. i. ingrata & inſuauia uideri. Etſi moleſta ſunt & putida quæ cómiſcent Fuſius & Pomponius, non tamen illa demonſtrat, cũ dicit, hæc ſatis ſpero uobis moleſta & putida uideri, ſed oẽm oſtendit de latine & aperte loquendo ſuſceptam diſputationem. Cõuerſus erat ad iuuenes cum paulo ante diceret hæc uerba, Veſter æqualis Pómponius agere cœpit: ad eoſdem habẽs oculos uerſos, Hæc ſatis, inquit, ſpero uobis quidem putida uideri, aut ſi non uobis, qui maxime nos audire uultis, certe maioribus natu Antonio et Catulo, quos res eã leues tamq; faciles delectare non poſſunt. Vt aũt per ſummam modeſtiã & humanitatẽ ſuas res extenuet, dicit eſſe reliqua aliquãto odioſiora, quaſi odioſa nó ſua pte natura, ſed ſi tractat dixerit, & quæ ſequuntur, odioſius ſit ipſe tractaturus, quãuis non ſint odioſa per ſe. Quãobrem nó iuuenes, quos erudiri oportebat, ſed Antonius reſpódet, nó eſſe neq; ſibi neq; alijs moleſtũ hoc diſſerẽdi genus, quod facit credibile ex otio, ex attẽtione, ex eloquentia Craſſi. Nihil agimus, te audimus attente, nulla tam parua res quam non magnã dicendo facias: unde ſuſpicaris hæc quæ dicis, nobis putida uideri? Vtitur aũt ironia, quæ uertit orationẽ in contrarium ſenſum. Vides cum alias res agamus, quàm te inuiti audiamus. hoc eſt, nihil agimus, nec te audimus inuiti. Quòd ſic ille horrida, ieiuna, peruulgata tractauit adhuc, nó eſſe tamẽ cuiquã moleſta confirmat Antonius, quoniã de horridis rebus nitida, de ieiunis plena, de peruulgatis noua eſt illius oratio. Præcepta grammaticæ ſunt ſuapte natura horrida, id eſt quodãmodo ſqualida, quæ uix recipiũt ſplendorẽ orationis. Ieiuna, quæ nó facile admittunt eloquendi copiam. Peruulgata, quæ ſunt omnibus ferè trita. quare ut eloquẽtiſſimus ſit, qui nitide, copioſe, noue dicat illa ac ſimilia, neceſſe eſt. Deiectus ex illo præſidio Craſſus confugit ad alterã cauſam. Faciles, inquit, partes eæ fuerũt duæ, quas modo percurri, uel potius penè prætérij, latine loquẽdi, planeq; dicẽdi. Ideoq; nó eſt cur in his debeã diutius commorari. Reliquæ ornate apteq; dicendi, ſunt magnæ, implicatæ, uariæ, graues. quãobrem de illis eſt grauius & copioſius diſſerendũ. Vt in his eſt admiratio ingenij, ſic nemo unquam eſt oratorem, q̄ latine loqueretur, admiratus. Si eſt aliter locutus barbare, irrident ij qui audiunt, neque eũ oratorem tantummodo, ſed hominem non putant. Cum proprium ſit hominis loqui, & eorũ tenere ſermonem quibuſcum educatus diuq; uerſatus eſt, nó uidetur aliquid hominis habere, qui nutricẽ, matrẽ, pueros, uiros, diſertos homines multis annis audijt latine loquẽtes, & latine loqui nó potuit. Temporibus Craſſi nullus erat alius Romæ ſermo, quàm latinus: non oẽs tamen eodẽ modo pure, terſe, emẽdate loquebatur, ſed uariabant, ut ij qui gallice loquũtur. Nemo extulit uerbis laudauit eum qui ita dixiſſet, ut qui adeſſent, intelligerent quid diceret, ſed contempſit eum qui minus id facere potuiſſet. Ita enim ſi rerũ uilium & inutilium contẽptus eſt, et ille orator non eſt pretij magni qui neſcit niſi obſcure dicere, dignus eſt certe qui cõtẽnatur ab ijs, quibus nihil præter moleſtiã apportauit.* IN quo igitur homines exhorreſcunt? quem ſtupefacti dicentem intuentur? &c.] *Superſunt duæ uirtutes, in quibus laus omnis eſt eloquentis, ornate apteq; dicẽdi. Illas ut oratoris proprias principio laude proſequitur, ut ſimul excitet attentionẽ, ſimul doceat in quibus rebus maxime poſitæ ſunt. Quoniã eloquẽtia ab ijs apud quos agit, uult probari, et ferè ab illorũ iudicio pẽdet, utitur populi teſtimonio, qui uultu, aſpectu, clamore, æſtimatione ſignificat quã maxime probet orationẽ. In quo oratore homines exhorreſcũt & obſtupeſcũt? quẽ ſtupefacti dicentẽ intuentur? in quo exclamant? quẽ deũ inter homines putãt? Eò peruenit augẽdo, ut eloquentẽ hominem deum haberi dicat, quaſi in rebus mortalium nihil ſatis magnum reperiatur. In gradibus huius amplificationis optimũ ſeruat ordinẽ. Audientes eloquentiã ornati aptiq; uiri, primum animo exhorreſcunt: deinde in ſtuporem adducti defigunt oculos in illum: poſtea increbreſcente ui non poſſunt quin exclament, & plauſu ac uoce dicentẽ excipiant: tandem ubi rẽ perduxit ad ſummum, non illũ iam inter homines, ſed inter deos habent. Hæc euenere Ciceroni adoleſcenti cum diceret orationẽ pro Sexto Roſcio, & eidem maiori natu pro Cluentio dicenti.* Qui diſtincte.] *Ornate dicere, eſt diſtincte, explicate, abundãter, illuminate & rebus & uerbis dicere, et in ipſa oratione quaſi quendã numerum uerſumq; cóficere: Diſtincte dicit is qui non res crebras & inordinatas congerit in unũ, more ſubtilium philoſophorum, ſed argumentũ ab argumento, ſententiam à ſentẽtia, locum à loco quibuſdã uelut interuallis diſtinguit ac ſeparat. Cic. de natura deorũ: Non igitur ille ut plerique, ſed iſto modo ut tu, diſtincte, grauiter ornate. Significat his uerbis pleroſque philoſophos indiſtincte cófuſeq; loqui, ut qui ſemper incubunt rei ſuæ, quæſtiones & ſentẽtias ac rónes obſcuras exaggerant, & omnia conſtipant in unũ locum: quod non faciebat Zeno Epicureus, atque Velleius. In eodẽ loco oſtendit quid ſit dicere explicate. Ego aũt, etſi uereor laudare præſentẽ, iudico tamen de re obſcura atq; difficillima à te dictum eſſe dilucide, neq; tẽ ſententijs ſolũ copioſe, ſed uerbis etiam ornatius quàm ſolẽt noſtri. Qui diſtincte loquitur & abſtruſum loquendi genus, quo qui doctrinã toti ſapiunt, utuntur, reducit in cómunem linguæ cóſuetudinem, is dicit explicate. Dicit aũt abundanter, qui ditat orationem copia uerborum & ſententiarum. Illuminate & rebus & uerbis agit, qui orationẽ illuſtrat inſignibus figuris: quarũ aliæ ſunt in rebus σχήματα διανοίας, aliæ in uerbis σχήματα λέξεως. Sunt enim figuræ quaſi quædam lumina orationis. In oratione aũt nó oportet neque numerum neque uerſum, ſed quaſi numerũ & quaſi uerſum conficere. Non eſt.n. in ea numerus purus & perpetuus, qualis apud poetas, ſed aliquid ſimile numerorũ, qđ paucos obſeruat pedes propterea dicimus*

orationem

orationē ἄῤῥυθμον eſſe non oportere: ſic enim numeret pedes omneis, & curſum definite metiatur. Expende ſyllabas lõgas & breues, & paucos in fine numera pedes idoneos: hoc modo quaſi numerum conficies. Fac tantum currat oratio, quantum ſatis eſt ad explendum auriũ ſenſum, ſiue pari fine quaſi uerſum metiere. De his rebus poſtea dicetur. Quid idem ita moderantur.] Apte & congrue dicere, eſt ita decorum moderationemq; ſeruare, ut rerum, ut perſonarum dignitates ferunt. Habes quid ſit ornate & apte dicere, quanta in admiratione ſint iſtæ duæ uirtutes, & quibus nomē eloquētiæ tribuēdũ ſit. Quòd autē ſine rebus illud ornatũ et congruens, intelligere, et eloquentiã in ſolis uerbis ſtatuere non poſſumus, explicandũ uidetur ut cũ ſapientia ſit coniuncta eloquentia utq; nata fuerit opinio, in uerbis tantum uerſari oratoris artificiũ. Quis autē credet eloquentiã nihil aliud eſſe quàm ſapiētiã loquentē, qui omnē oratorũ uim rhetorũ præceptis cõtineri putabit? Nec enim mores. nec cauſas naturales, nec hiſtorias & antiquitates, nec ius ciuile tradunt rhetorum libri. Occurrēdum fuit igitur illorũ opinioni, qui falſo putãt ſatis eſſe ſe ad dicendũ paratos, ſi libellos rhetorum lectitarint. Negarent enim tantam eſſe eloquentiam, quantã paulo ante prædicauit, aut rem nõ ita magni pretij uulgatam rhetoricam præter æquum uerbis extollerent. Omnes iſtos rudes cauſidicos, me auctore, id eſt me ſuaſore, deridete ut ineptos, contemnite ut abiectos, qui ſe horũ qui cœperunt his annis Romæ rhetoricari, præceptis omnē oratorum facultatē complexos eſſe arbitrãtur. Ad tempora Craſſi nemo in urbe profitebatur artes rhetoricas. Temporibus eius, cum ſtudijs græcis plerique florerēt, & multi græculi Romæ eſſent, cœperunt in ſcholis tradere præcepta dicendi: unde uerbo græco appellati ſunt ῥήτορες nouo tum Latinis, Græcis peruſitato. Pollicebantur adoleſcentibus omnem orandi uim breui ſe tradituros, quos tandē dimittebant falſa opinione ſui tumentes, cæterum neſcientes quam perſonã ſuſtinerent, et quantam ſcientiam profiterentur. Dictũ eſt quàm glorioſum ſit ornate et apte dicere: quis ornate, quis apte & congrue dicat: eloquentiæ uim rhetorum libellis non contineri. Exponendum deinceps qualis ſit eloquentia, et eius principia repetenda. Eloquenti omnia quæ ſunt in hominum uita, quæſita, audita, lecta, diſputata, tractata, agitata eſſe debent. Eſt enim illi ſubiecta materies, omnis res de qua dicēdũ eſt ornate & congruenter: qualē continet philoſophia artiũ mater qualē habēt cætera artes, & prudentia rerũ gerendarum. Vt tanta rerum copia habeatur, quærenda ſunt omnia ubi poſſunt inueniri: audienda ab ijs qui loquuntur, legenda apud ſcriptores, diſputanda uoce uel ſtylo, tractanda oratiõe agitanda pronunciatione. Cuiuſmodi ſint illa, pluribus uerbis expoſuit lib. primo. Nunc autē repetit in genere, ut inde colligat eloquentiã eſſe unã de ſummis uirtutibus: illã ſapientiæ cõiunctã et natura, & ueterum inſtituto: & iccirco tantum bono uiro eſſe tribuēdam. Si eloquentia non eſt ſine ſapiētia, certe ſapientia eſt uirtus. Nã prudentia minor eſt quàm ſapientia. hæc enim ſcientia eſt eorum quæ ſunt præſtantiſſima natura. illa eſt habitus agendi cum ratione uera in ijs rebus quæ ſunt homini bonæ uel malæ. Prudētia autem uirtus eſt, quãto magis ſapientia? Quòd ſi uirtus eſt ſapientia cũ loquitur, erit & cum dicet ornatius. Philoſophi, ut refert Quintilianus, rhetoricam eſſe uirtutem probant hoc modo: Si conſonare ſibi in faciendis ac nõ faciēdis, uirtutis eſt, quæ pars eius prudentia uocatur: eadem in dicendis ac non dicendis erit. Et ſi uirtutes ſunt ad quas nobis etiã antequã doceremur, initia quædã ac ſemina ſunt conceſſa natura, ut ad iuſtitiam, cuius ruſticis quoq; ac barbaris apparet aliqua imago: nos certe ſic eſſe ab initio formatos, ut poſſemus orare pro bonis, & ſi non perfecte, tamen ut ineſſent quædam (ut dixi) ſemina eius facultatis, manifeſtum eſt. Quoniam ſequitur Stoicos Cicero, qui cõfirmãt uirtutes eſſe pares, & uidetur affirmare eloquētiam quibuſdam uirtutibus eſſe maiorē, occupat id quod obijci potuit, fatetur omnes uirtutes æquales & pares eſſe. quia ſunt uitia paria, uti demõſtrat in Paradoxis, negat omnes ſpecies eodem modo eſſe formoſas. Si nihil eſt recto rectius, ut in mathematicis, & uirtus omnis eſt recta, pares erũt hoc modo uirtutes. Sed quemadmodum lineis rectis nõ eſt eadē ſpecies, idēq; color, ita uirtutes æquales τῷ συμβεβηκότι differre poſſunt, & alijs aliæ pulchriores uideri. Sic animæ rationis participes naturæ perfectione ſunt perſimiles, quæ tamē aduentitijs qualitatibus inter ſe plurimum diſſident. At exploſa eſt illorum ſententia, qui paria peccata, pareſq; uirtutes eſſe cenſent: quamobrem in ea re terrere tēpus, eſt hominis abutentis otio & literis. Eloquentiæ uis ſcientiam complexa rerum, ſenſa, id eſt conceptiones mentis & conſilia ſic uerbis explicãs, ut eos qui audiant, quemadmodũ oportet impellat ad ueritatem, ſine dubitatione magna uirtus eſt. Si aliter quàm par eſt impellat animos, quod magis eſt hominis quàm artis, talis certe ut improprie dicetur eloquentia, ita dicenda uirtus nõ erit. Quanto maior eſt uis eius, tanto magis eſt cũ probitate iungēda, ſummaq; prudentia. Si detur improbis, quoniam improbi ſtulti ſunt, & ſtulti inſaniũt, erit ut gladius in manu furētis. Peſſime, inquit Fab. Quintil. mereamur de rebus humanis, ſi latroni cõparemus hæc arma, non militi. Orator igitur bene à M. Catone, finitur, uir bonus dicendi peritus. HANC inquam cogitandi pronunciandiq; rationem, uimq; dicēdi ueteres, &c.] Eloquentiam complecti ſcientiam maximarum rerũ, demonſtrare conatur ex ueterum inſtituto, qui non alios fecere intelligendi, alios dicendi magiſtros. Itaque repetit eloquētiæ principia, deinde refert ut homines docti et otioſi dilatauerint artes, et alij alio, quò quenq; ſua trahebat uoluptas, ſe contulerint: ut poſtea Socrates fecerit quaſi diuortia ſcientiarũ, & res ſuapte natura cõiunctas diſputando ſegregauerit. Quorſum hæc ut ſi quis dicat eloquentiã in eligendis ornãdiſq; uerbis tãtummodo uerſari, neges id eſſe uerũ, et oſtēdas ueteres ex rebus et uerbis eloquētiæ corpus effeciſſe. Deinde ut ſi quis appelletur orator, qui philoſophiã ſapientiãq; nõ teneat, dicas id non fieri eloquentiæ natura, ſed hominum uitio, qui ſic diuiſerunt & amplificauerunt artes, et amplificatas perdiſcere noluerunt. Hanc inquam.] Egreſſus erat à propoſito, quo diceret oratorem bonum uirum eſſe oportere. Redit eò unde digreſſus fuerat, quapropter uſurpat, inquam, uerbum reuertentis ad inſtitutum. Quòd eloquentia debet inuenire quæ dicat, & ſenſa & mentis uerbis explicare, illã cogitãdi pronunciandiq; rationem eſſe dicit. Ex rebus & uerbis exiſtit uis illa dicēdi, quã tertio loco ponit. Veteres Græci.] Veteres hic accipe doctos homines qui fuerunt ante Socratē, σοφοὶ dicebantur, ars eorum σοφία, quæ poſtea φιλοσοφία dicta eſt à Latinis, & à Cicerone ſapientia. Poſt Socratē qui ſe ad cognitionem rerum tranſtulerunt, penè omnes contēpſerunt orationem: qui ad agendas cauſas, ſcientiam. Ita uiſæ ſunt eſſe duæ artes, cũ una principio fuiſſet. Hinc illi Lycurgi.] Orationem ſic perficies, illi quos hic enumerat, habiti ſunt & ſapientes, & eloquentes, nec tamen crediti ſuſtinere duas perſonas, unã philoſophi, alteram oratoris. Singulos dicit numero multitudinis, aut quòd uſus loquēdi ſic erat in nominibus proprijs hominũ aut quòd nõ illi modo qui nominãtur, ſed etiã illorũ ſimiles intelliguntur. Græcos et Latinos cõmemorat, quò ſit exēplorum uarietas. Græcos anteponit, ut antiquiores, & eruditione præſtãtiores. Lycurgus. Pittacus, Solon, fuere legumlatores, qui ſapienter non inſtituiſſent ciuitates, niſi ipſi ſapiētes fuiſſent: nec perſuaſiſſent ſuis ciuibus ut onus grauiũ legũ ſuſciperēt, niſi ualuiſſent oratione et eloquē

tia.hinc probari poteſt eos utroque genere ualuiſſe.Lycurgus leges tulit Spartanis,Pittacus Mitylenæis,Solon Athenieſibus. Auctor eſt Ariſtoteles ſecundo libro Polit.qui dicit Pittacū in Rep.non eſſe uerſatum,quāquam ſenex dux belli factus eſt. Hic et Solon habiti ſunt inter ſeptē σοφοὺς nō Lycurgus. Ab hac ſimilitudine bene agendi & bene dicēdi,Coruncanus, Fabritius,Cato,Scipio fuerunt,nō tam docti,quoniam tum Romani bello quàm literis magis ſtudebāt,ſed impetu mētis ſimili & uoluntate.Dabant enim operā,ut quēadmodū illi ſuperiores,ſic & ipſi ſaperent,grauiter & copioſe dicerēt, et Rēp. adiuuarent.Poſſumus,inquit Cicero in Bruto,C.Fabritium ſuſpicari diſertum,quia ſit ad Pyrrhū de captiuis recuperandis miſſus orator.T.Coruncānum,quòd ex Pontificū commentarijs longe plurimum ingenio ualuiſſe uideatur.is enim primus de plebe Pont.Max factus.In eodē libro ſcribit Catonem & Aphricanū C.Lælij amicū bonos oratores fuiſſe. Omnes hi quidē ualuere prudentia,lingua,manu,ſed nō ij fuerunt qui ſapientes et eloquētes nominari iure poſſent.Quid igitur ſibi uult Cicero?dat illis impetū mentis & uoluntatē, nō eloquentiam perfectam. Eadem autē alij prudentia.] Quos ante nominauit,uerſati ſunt in cōſilijs ciuitatis, & in media luce Reip.Fuerūt alij ſapientes quidē,ſed nō ita exercitati oratione populari propterea quòd Rempublicam non geſſerunt, quietem atque otium ſecuti.Dat illis eandē quā ſuperioribus prudētiam,nō quòd in ſingularem rerū quæ ſunt utiles humanæ uitæ actionibus,in quibus prudentiam dici proprie exiſtimat Ariſtoteles,æque bene uerſarentur,ſed quòd rerū expetēdarū fugiendarūq; ſciētiā tenerēt,quàm nominat Cicero prudētiā: Differebant itaque prudētia rerum gerendarum, quæ experientiam requirit,itemq; conſilio ad uitæ ſtudia diſpari. Illi moleſtias & labores publicos perferebant:hi quietem atq; otium,ſi quies & otium eſt illis qui in re literaria deſudāt,ſequebantur,Ferunt,& ſuos labores,ſed eſſe quieti & otioſi uidentur,quòd plus animo quàm corpore laborāt. In his fuere Pythagoras, Democritus,Anaxagoras,homines ſtudio rerū naturaliū florentiſſimi,quorū nomine ueterū libri referti ſunt. Fuerunt & alij permulti,qui cū uiderent omnia in Rep. ambitione & auaritia teneri, & peſſimos quoſq; nō ſolū bonis æquari,ſed etiam perſæpe anteponi,tranquillitatē,quàm perturbationes,ſcientiæ ſuauitatē,quàm acerbas uulgi moleſtias maluerūt. Videbāt enim quod Plato dicit ἐν τῷ Εὐθυδήμῳ, ἀναγκαῖον εἶναι φιλοσοφεῖν, ἢ τοὺς φιλοσόφους εἰς τὼς μετέχειν τῶν ἐν πρακτικῶν πόνων. quanquā felices habētur & beatæ Reſp. in quibus philoſophi regnāt. Plures,inquit Cicero,quàm utile fuit rebus publicis,ſcientiæ iucūditas & otiū delectauit.Illis n.cedentibus.inuaſerunt imperia homines indocti,auari,cupidi,animi impotentes,& optimum ſtatū Reipu. peruerterunt. Philoſophi autē ij qui excellentiſſimis ingenijs eſſent,& ſummam facultatem uacui ac liberi à negotio publico temporis haberent,multo plura quàm erat neceſſe hominū uitæ,curanda ſibi eſſe,ac quærenda & inueſtiganda duxerunt. Sic repertæ ſunt artes inutiles multæ,ſic auctæ in immenſum quæ utiles eſſet Reip ſic natæ uanæ diſputationes,ſic innumerabiles ſcripti libri.Non deerat illis ingeniū,quod per ſe plurimū poteſt:non doctrina,quæ breui cōpendio ducit ad cognitionē rerū:non tempus uacuū,quo liberius ingenio doctrināq; fruerētur. Ad hæc ſcientiæ ſuauitas inijciebat animo curā, cura ac diligētia multa quærebat, et inueſtigabat, hoc eſt inueniebat inquirendo. Hoc pacto & Reſp. & ſtudia literarū confuſiora turbulentioraq; fuerunt. Nō ſic erat uetus illa doctrina,ut nihil diceret,nullam ciuilem curaret orationem. Eadem erat recte faciendi,hoc eſt bene uiuendi, & bene docēdi magiſtra. Neque tum diſiuncti doctores,ut poſtea fuerunt,ſed ijdem erant uiuendi præceptores,atq; dicendi. Nūc quæruntur alij qui nos ſapere doceant,ut philoſophi: alij dicere,ut rhetores. Hæc officia cōiuncta fuiſſe teſtatur poetarū princeps Homerus Iliados libro nono, apud quē Phœnix ſe à Peleo parte Achilli iuueni comitem eſſe datū dicit ad bellū, ut illum efficeret oratorem uerborum,actoremq; rerum:

Σοὶ δέ μ' ἔπεμπε γέρων ἱππηλάτα Πηλεὺς
ἤματι τῷ, ὅτε σ' ἐκ Φθίης Ἀγαμέμνονι πέμπε
νήπιον, οὔ πω εἰδόθ' ὁμοιΐου πολέμοιο,
οὐδ' ἀγορέων, ἵνα τ' ἄνδρες ἀριπρεπέες τελέθουσι,
τοὔνεκά με προέηκε διδασκέμεναι τάδε πάντα,
μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων.

Me tibi eques ſenior Peleus dedit illo
Tempore quo, Phthia regi te Agamemnoni miſit
Expertem puerum Martis, qui eſt omnibus idem,
Conuentuſq; rudem,qui fert decora alta uirorum.
Ire igitur comitem iuſſit,quò te iſta docerem
Verborum orator,rerum quoque prouidus actor.

SED ut homines labore aſſiduo & quotidiano aſſueti,cum tempeſtatis,&c.] Expoſuit ut doctiſſimis hominibus uaria uitæ genera placuerint: ut alij ad Rēp. alij ad otiū literarū ſe contulerint. Deinceps exponit ut ij qui reliquiſſent publica negotia,alij ad alias artes quiſq; pro ſua natura aut imitatione ſint conuerſi. Quod ut facilius demonſtret,ſimilia cōfert, homines labore aſſiduo,et quotidiano aſſuetos, et tēpeſtatis cauſa opere prohibitos ut negotiatores,opifices comparat cum agentibus uitā in trāquillitate ſcientiarum, nō quò ſimile ſit negotio teri,& otio frui,ſed quòd ſimile opere prohiberi, & à negotijs publicis excludi:ſequi diuerſa genera ludorū,ſectari diſſimiles quaſi ludos ſcientiarū. Cū labore aſſiduo & quotidiano terūtur,optime cōferūtur cum ijs qui Remp. adminiſtrant. cum tēpeſtatis cauſa opere prohibentur, ſimiles ſunt ijs qui in otio & uelut in ludo fruuntur artiū contemplatione. Tempeſtatis cauſa.] Tempeſtatē dicit pro tempore nō pro uento et pluuia,aut ſimili acerbitate cœli. Opere prohibētur tempore certaminū publicorum,tempore ſupplicationum, diebus ſacris Ioui.Iunoni,Mineruæ,& alijs numinibus quibus feriæ ſunt conſecratæ.die triūphi,diebus atris, Adde his iniuriā cœli,cum tempus eſt pluuiæ,niuis, grandinis,procellæ. Ad pilam.] Alia fuit pila trigonalis,parua, dura, firmo pilo referta Alia paganica paulo grandior,laxior,mollior:à pagis nomē inuenit. Alia ex pelle ſpiritu inflata follis dicitur. Alia grādior quàm paganica,quæ lana tomēto ue infercitur. harpaſtū uocāt. Illā pedibus & manibus repellūt multi colluſores in duas diſtributi partes oppoſitas. Nulla nō eſt in uſu tēpibus noſtris. Aut ad talos.] Teſſeræ ſunt corpuſcula æquatis lateribus quadrata,cādida,nigris ſignata pūctis, quibus in alueolo luditur. Talis inæqualia habēt latera,pūctis uacant, ſimilesq; ſunt oſſi cuidā qđ in poſteriore ſuffragine pedis biſulci inuenitur. Fiūt ex oſſibus,marmore,ebore,ligno,& numerū laterū differētia diſtinguūt. Tēpibus excluſi.] Difficultatibus et tēpum perturbationibus à Rep. reiecti. Nō eſt hic tēpus quod χρόνος, ſed quod καιρὸς occaſio dicitur à quibuſdā:quæ cū mala eſt difficultatē & impedimentū rei gerēdæ ſignificat. Volūtate ſua feriat.] Alij doctorū uoluerūt in negotijs publicis uerſari, ſed nullā nacti opportunitatē ſe tradiderūt otio literarū. Alij uolūtate ſua feriati,hoc eſt otioſi facti:quēadmodū ij qui ferias.i.feſtos dies celebrant. Dies feriatus,dies eſt feſtus. Homo feriatus eſt qui diem agit feſtum, uel qui ceſſat à negotio,quaſi opere prohibitus ſit. Alij ēt ut dialectici.] Philoſophi uſque ad Socratē maxime uerſabantur in cognitione rerū naturalium, & phyſicas artes profitebantur. Socrates etſi uarius fuit in ſuis diſputationibus, tamen philoſophiam ethicam ſiue moralem, quam traxerat è cœlo. maxime ſecutus eſt. Plato in omni parte philoſophia

phie eſt uolutatus. Cicero libro primo Acad. Fuit iam à Platone accepta philoſophandi ratio triplex: una de uita & moribus: altera de natura, & rebus occultis: tertia de diſſerẽdo, & quid uerũ et quid falſum, quid rectũ in oratione prauum'ue, quid cõſentiens, quid repugnãs, iudicãdo. Zeno Eleates primus dialecticã ad cõtẽtiones altercationesq́; deduxit. Nouũ igitur dialecticorum ſtudiũ tempore Socratis & Platonis, de quo loquitur in præſentia Craſſus. Multis ſeculis ante fuerant muſici, poetæ, geometræ, quæ fuit cauſa Ciceroni cur illos anteponeret. Diogenes Laertius ſic conſtituit tẽpora partiũ philoſophiæ. καὶ μέχρι μὲν ἀρχελάου τὸ φυσικὸν εἶδος ἦν, ἀπὸ δὲ σωκράτους τὸ ἠθικόν, ἀπὸ δὲ ζήνωνος τοῦ ἐλεάτου τὸ διαλεκτικόν. Ab Archelao cœpit philoſophiæ ſpecies de natura: à Socrate, pars de uita et moribus: à Zenone Eleate, pars dialectica. Archelaus phyſicã nõ inuenit, ſed rudẽ adhuc ſub Anaxagora, expoliuit. Nec Zeno primus eſt dialecticæ inuẽtor, ſed dialecticã ſimplicẽ & rectã acuminibus & ſubtilitatibus impleuit. Ad humanitẽ fingerentur.] *Inſtitutione bonarũ artium formarẽtur? Humanitas eſt inſtitutio in bonas artes, quã uirtuti præpoſuit, quoniã uirtus cultu humanitatis increſcit.* SED q erant quidam, ijq́; multi qui aut in rep. propter, &c.] *Dictũ eſt ut primũ sciſſe ſint artiũ profeſſiones ab ijs qui eſſent à ciuilibus negotijs excluſi, aut ſua uoluntate feriati. Longius progreditur Craſſus, ut referat illũ qui nõ modo uolũtate ſciũxerit ſapienter ſentiẽdi & ornate dicendi ſcientiã, ut priores, ſed etiã diſputationibus & agitationibus quibuſdã ſeparauerit. Quod ne ille fruſtra feciſſe uideatur, et iam ſeparata dire miſſe, ſtatuit hic duo genera illorum qui adhuc ſapiẽtiam cũ eloquentia coniungerent. Alij uerſabantur in Rep. ut Themiſtocles, Pericles, Theramenes, uiri Athenienſes rebus geſtis et ſapiẽtia clari: de quibus ſupra locuti ſumus. Alij minus occupati ciuilibus rebus huius tamen eiuſdẽ ſapientiæ doctores erãt: ut Gorgias, Thraſimachus, Iſocrates: qui cum rhetoricas artes magno hominũ cõuentu profiterentur, et illas inuentis ſuis augerent, ſimul philoſophiam ſe tradere dicebant: quamobrem dicti ſunt ſophiſtæ.* Propter ancipitem.] *Anceps, inquit Nonius Marcellus, duplex Lucilius libro 29. Nemo hoc ancipites ferro effringat cardines. Sapientia quia tã eſt faciẽdi quàm dicendi, anceps eſt ac duplex. Quo modo igitur dixit unam eſſe eloquentiam? Vna eſt partium coniunctione: quarum ſi alterã tollas, nec eloquẽtia, nec nomen eius manere poteſt. Duplex autem, partium diuerſa proprietate.* Doctrina & ingenijs abundarent.] *Quòd ingenio & doctrina abundarunt, facile id quod uellent perſuadere potuerũt. Quod autem à re ciuili & à negotijs abhorruerunt, illam exagitarũt, dicẽdi exercitationem, quæ in publico uerſabatur, et umbratilẽ ſapientiã contemnebat.* Animi quodam iudicio.] *Quæri potuit cur tanti uiri patriæ nati, à negotijs publicis abhorruerint? Cicero, qui exiſtimat uerius & æquius eſſe non abhorrere, animi iudiciũ pro cauſa ponit, quaſi dicat illos opinione ductos fuiſſe, nõ ueritate iudicaſſe illã uitam eſſe deteriorẽ quã ſit ipſa præſtantior. Vtra ſit melior, non eſt hic locus iudicandi. Argumenta ſunt in utranque partem. Nec Cicero idoneus eſt iudex, qui gloriæ cupiditate adeo exarſit, ut à tranquillitate & à philoſophia ualde ſenex ad prodendas Reip. reliquias conuolarit.* Exagitarent,] *Dialogus eſt Platonis Gorgias nomine, de quo ſupra mentionem fecimus. In eo Socrates exagitat Gorgiam & alios rhetores, & eò peruenit, ut dicat rhetoricen eſſe iuſtitiæ adulationẽ: quemadmodum medicinæ adulatio eſt ars coquorum: gymnaſtice, mangonum artificium: ſcientiæ legalis, malitia cauillatrix. ἀλλ' εἰ πυθέσθαι βούλει, ὅ τι ὁποῖον μόριον τῆς κολακείας φημὶ εἶναι τὴν ῥητορικήν. Si uis audire, roga qualẽ adulationis particulã dico eſſe rhetoricã. ἔστι γὰρ ἡ ῥητορικὴ κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον πολιτικῆς μορίου εἴδωλον. Rhetorica mea ſententia eſt particulæ ciuilis ſciẽtiæ ſimulachrũ. τί οὖν, καλὸν ἢ αἰσχρὸν λέγεις αὐτὴν εἶναι; αἰσχρὸν ἔγωγε. Quid igitur? honeſtam an turpem dicis illam eſſe? Ego quidem turpem. Multa alia in hanc ſententiam apud Platonem legere poſſis, quæ meo iudicio non ſcripſit in bonos & eloquentes uiros, ſed in tabulas ineptos, ambitioſos, auaros, quales tum plerique Athenis erant, iuris imperiti, quæſtus peritiſſimi.* Princeps Socrates.] *Socratem uehementer extollit ex ijs rebus quæ maximæ ſunt ad diſſerendum atque perſuadendũ, ut ille diſputandi facultate, non ſentiendi ueritate artes ſeparaſſe uideatur.* Princeps.] *Primus.* Eruditorum teſtimonio.] *Quantus fuerit Socrates, Plato multis locis oſtendit. Non recitabo teſtimonia uiri, quoniam fuit amator & familiaris eius, nec referam ut oraculo Apollinis ſapientiſſimus omnium ſit iudicatus: Argumento ſit illum omniũ teſtimonio principẽ fuiſſe, quòd omnes ſe philoſophi Socraticos & dici uoluerunt, & eſſe arbitrati ſunt.* Prudentia & acumine.] *Horum uerborum proprietas ſic eſt: Prudentia intelligit, acumen in abdita penetrat, uenuſtas decet: ſubtilitas, quæ pauci uident, oculo mentis inſpicit.* Eloquentia grauiter ornateq́; dicit. *Varietas generum & partium mutatione delectat. Copia quantitate animum implet.* Quam ſe cunque in partem.] *In quãcunque partem ſe dediſſet.* Tractarent agerẽt, docerent.] *Tractatio communis eſt & eorũ qui agunt, & illorũ qui docent. Agunt, qui cauſas dicunt & orationes: docent, qui rhetoricæ præcepta tradunt.* Cũ nomine:] *Admiſit cacophaton: quod ne reciperẽt ueteres, dixere nobiſcum, cum autẽ nobis dicere noluerunt.* Optimarum rerũ cognitio.] *Cognitio ad philoſophiam, exercitatio ad rhetoricam refertur.* Commune nomen.] *Philoſophia nomen erat commune ſciẽtiæ intelligendi, & facultatis ornate dicendi: & tam eloquentes quàm ſapientes, philoſophi uocabãtur. Id ante demõſtrauit in Lycurgo, Pittaco, Solone. & in alijs priſcorum luminibus.* Literam Socrates nullam reliquiſſet.] *Diogenes Laertius ſic diuidit philoſophos. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν κατέλιπον συγγράμματα, οἱ δ' ὅλως οὐ συνέγραψαν, ὥσπερ κατά τινας Σωκράτης. Ex philoſophis alij monumenta reliquerunt, alij nihil omnino ſcripſerunt, ut, ſi quibuſdam credimus, Socrates.* Linguæ atque cordis.] *Dicendi & intelligendi. Lingua loquitur, cor ſapit. Veteres enim ſapientiã tribuebant cordi, unde prudentes dixere cordatos, Galenus oſtendit animũ noſtrum nõ in corde, ſed in cerebro intelligendi reminiſcendiq́; uim habere: & in ſuã ſententiã omnes ferè poſteriores adduxit.* NAM cũ eſſent plures orti ferè à Socrate, quod ex illius uarijs, &c.] *Diſputationibus Socratis non modo ſapientia et eloquentia recohærentes, ſeparatæ ſunt, ſed etiam proſeminatæ philoſophorum diſſentientes inter ſe familiæ, in quibus ſunt Academici, Peripatetici, Cynici, Stoici, Epicurei, Cyrenaici, Eretrici, Erillij, Megarici, Pyrrhonei. Nam cum Socrates nihil affirmaret ipſe, omnes autem interrogaret, & de omnibus rebus in contrarias partes diſſereret, atque ex illius uarijs & diuerſis & in omnem partem diffuſis diſputationibus, ſunt hominum ingenia diſſimilia, alius aliud apprehenderet, ortæ ſunt philoſophorũ diſſimiles ſectæ, quæ latentem miſeris modis diſtraherent ueritatem, omnes tamen ſe dictis Socratis tuerentur.* Familiæ.] *Quemadmodum ab uno patrefamilias multi tandem proſeminantur, & ex illis liberi, nepotes, pronepotes & minores, unde ſunt familiæ, ut Corneliorum, Fabiorum, Cæſarum: ita ab uno philoſopho orti plurimi re & nomine differentes multas familias propagauerunt.* Omnes.] *Non omnes orti erant à Socrate, ſed, ut paulo ante dixit, plures ferè: omnes tamen qui alicuius nominis eſſent, ſe & Socraticos dici uolebant, & eſſe arbitrabantur. Ab ipſo Platone, qui diligenter audierat Socratem, diſciplina formatus eſt Ariſtoteles Stagirites, Nicoma-*

chi & Phæſtiadis filius, qui cõſtitutus ſcholæ princeps in Lyceo, cum deambulans una cũ diſcipulis, philoſophiã profiteretur, peripateticus ἀπὸ τοῦ περιπατεῖν, hoc eſt deambulando dictus eſt. Hinc Peripatetici nominati, qui illum ſecuti ſunt. Diſputãt in utranque partem, ut Academici. Aliquid affirmant, aliquid ſciri poſſe dicunt: ſummum bonum in uirtute, in bonis corporis & animi ponunt: primos animi motus non habent in uitijs, ut Stoici. Eundem Platonẽ audijt Xenocrates Chalcedonius Agathenoris filius: qui in gymnaſio Athenienſi nomine Academia cũ diu floruiſſet, homo ſeuerus, pecuniæ contẽptor, fœdæ uoluptatis inimicus, cõfirmauit Academicos: & illorũ, ſi nõ primus, attamen alter auctor habitus eſt. Academici & Peripatetici uerbis magis quàm re differũt, teſte Cicerone. Cæterũ Academici, noui præſertim, aliquid ſciri poſſe negant: iudiciũ ſuũ nullũ interponũt: ea probãt, quæ ſimillima ueri uidẽtur: cauſas cõferunt: et quid in quamque ſententiã dici poſſit, expromũt: nulla adhibita ſua auctoritate, iudiciũ audiẽtiũ integrũ ac liberũ relinquunt. Antiſthenes Athenienſis primum & Gorgiã audijt, deinde ex rhetore factus eſt philoſophus Socraticus. In ſingulos dies ſtadia quadraginta conficiebat, ut Socratẽ audiret. παρ' οὗ καὶ τὸ καρτερικὸν λαβὼν, καὶ τὸ ἀπαθὲς ζηλώσας, κατῆρξε πρῶτος τοῦ κυνισμοῦ. Cicero ſic reddit: Ab Antiſthene, qui patientiã et duritiã in Socratico ſermone maxime adamarat, Cynici ceperunt originẽ. Fuerũt autẽ Cynici laborũ patientes, cibi potuſq; parci, diuitiarũ, gloriæ, nobilitatis contẽptores, uirtutis obſeruatores ſeueri. ut Diogenes ille uitã agens in dolio. Cynoſarges Atticũ eſt gymnaſiũ, unde traxere nomen. In eo cũ iuuentutẽ docuiſſet Antiſthenes, & Zeno Citieus alium ſibi locũ Stoã delegiſſet ad docendũ: qui ante Cynici dicebantur, à Stoa appellati ſunt Stoici. Duo nomina quidẽ, una uero ſecta, una & eadẽ profeſſio. Stoicos in multis probat Cicero, ut in eo quod aiũt uirtutẽ ſolã ſatis eſſe ad bene beateq; uiuẽdũ. Ab illis magna ex parte παράδοξα deduxit, quos ab Academicis nõ multũ diſſentire noſſet. Ariſtippus Cyreneus, à Cyrenaica regione Aphricæ, Socratis auditor ſummũ bonũ in uoluptate corporis cõſtituit: qua quidẽ ut frueretur, ſe regibus dedit atque diuitibus, ὅθεν καὶ Διογένης βασιλικὸν κύνα ἔλεγεν αὐτόν. hoc eſt. Diogenes illũ regiũ canẽ eſſe dicebat. Cicero in Academicis: Alij uoluptatẽ finẽ eſſe uoluerunt, quorũ princeps Ariſtippus, qui Socratẽ audierat: unde Cyrenaici. Idem: Ariſtippus, quaſi animum nullum habeamus, corpus ſolum tuetur. Ab Ariſtippo, quẽ illæ magis uoluptariæ diſputationes Socratis, cuiuſmodi ſunt apud Platonẽ in Philebo, in Sympoſio, in Phædro, in Protagora delectarãt, Cyrenaica philoſophia manauit. Voluptatẽ Ariſtippus & eius poſteri ſimpliciter & aperte defenderãt: Epicurei uero, qui uoluptate omnia metiebãtur, uerecundius id egerunt. dixerũt enim, nõ laudare ſe uoluptates corporis quæ eſſent cum uitio coniunctæ, nec tã agere de corporis quàm de animi uoluptatibus. At nec ſapientiæ dignitati ſatiſfecerunt, qui ſummum bonum in re caduca, mortali, ſordida collocaſſent: nec uoluptatem defenſione munierũt: qui nõ auſi pugnare pro uoluptate corporis, ad animi uoluptates ſe recepiſſent. Itaque Cyrenaici fuere ſibi cõſtantiores, aliaſq; minus peſtilentes quàm Epicurei. Menedemus Eretrias (urbs Eubœæ eſt Eretria) cum miſſus eſſet ab Eretrienſibus in præſidium Megarorum, uenit in Academiam ad Platonem, captuſq; amore philoſophiæ militiã reliquit: cumq; ægre illinc ab Aſclepiade Phliaſio diuulſus eſſet, & Megara ſe contuliſſet, Stilponi philoſopho Megarenſi operam dedit. Qui rationes eius ſecuti ſunt, Ἐρετρικοί, Eretrici à patria ſui conditoris appellati. Quorũ (ut ait Cicero) omne bonũ in mente poſitum, et mẽtis acie, qua uerum cerneretur: Erillus Carthaginienſis Zenonis diſcipulus, ſcientiam ſummum bonum, ignorãtiam ſummũ eſſe malũ dixit. Cicero Acad. libro quarto: Et omitto illa quæ relicta iam uidentur, & Erillum qui in cognitione & ſcientia ſummum bonum ponit: qui cum Zenonis auditor eſſet, uides quantum ab eo diſceſſerit. Idem de Finibus: Et Erillus ſi ita ſen, t nihil eſſe bonum præter ſcientiam, omnem conſilij capiendi cauſam inuentionemq; officij ſuſtulit. Idem in eodem libro: Sæpe ab Ariſtotele & Theophraſto mirabiliter eſt laudata per ſe ipſa rerum ſcientia. Hoc uno captus Erillus ſcientiam ſummum bonum eſſe defendit, nec rem ullam aliam per ſe expetendam. Euclides Megarens Socratis diſcipulus condidit ſectã Megaricorum, qui & dialectici, & Eriſtici, id eſt contentioſi nominati. Cicero libro quarto Academicarũ: Poſt Euclides Socratis diſcipulus Megareus, à quo ijdẽ illi Megarici dicti: qui id bonum ſolum eſſe dicebant, quod eſſet unum & ſimile, & idem, et ſemper. Hoc unũ bonum (ut ait Laertius) multis nominibus appellant: aliquando prudentiam, interdum deum, nonnunquam mentẽ, ſæpenumero aliter. Pyrrho Eleus philoſophus Pliſtarchi filius primum pictor, deinde philoſophus factus, dicebat nihil eſſe honeſtum, nihil turpe, nihil iuſtum, nihil iniuſtum: ſimiliter in omnibus nihil eſſe uere, ſed lege & conſuetudine omnia facere mortales. Gellius libro undecimo capite quinto: Quos Pyrrhonios philoſophos uocamus, ij græco cognomento σκεπτικοὶ appellantur. Id fermè ſignificat, quaſi quæſitores & cõſideratores. Nihil enim decernũt, nihil cõſtituunt, ſed in quærendo ſemper conſiderandoq; ſunt, quid nã ſit omniũ rerũ de quo decerni cõſtituiq; poſſit: ac ne uidere quoque planè quicquã, neque audire ſeſe putãt, ſed ita pati afficiq; quaſi uideãt uel audiant, eaq; ipſa quæ affectiones iſtas in ſeſe efficiãt, qualia & cuiuſmodi ſint, cunctantur atque inſiſtunt. Lege apud eũ quæ ſequuntur. Horum ul.] Academicos & Peripateticos dicit quorum diſputationibus fractæ et extinctæ ſunt aliorum præterquam Stoicorum ſententiæ. Ex illis quæ remanent.] Tempore Ciceronis manebãt in honore quatuor philoſophiæ: una Academicorum, altera Peripateticorum, tertia Stoicorum, quarta Epicureorum. Cicero primo libro de Natura deorum: Tres enim trium diſciplinarum principes conueniſtis. Marcus enim Piſo ſi adeſſet, nullius philoſophiæ earũ quæ in honore ſunt, uacaret locus. Conuenerant autem C. Velleius Epicureus, L. Balbus Stoicus, C. Cotta Academicus, Piſo Peripateticus deſiderabatur. Ex illis, diſciplinis quæ remanent in honore, ea philoſophia Epicureorum, quæ ſuſcepit patrociniũ defenſionemq; uoluptatis, etſi multis maxime Romanis uera uideatur, procul tamen abeſt ab eloquẽte uiro quem quærimus. Reuocat enim ſapientem ab omni munere publici negotij: nos autem oratorem publici conſilij, & regendæ ciuitatis ducẽ, & ſentẽtiæ atque eloquẽtiæ principẽ in ſenatu, in populo, in cauſis publicis eſſe uolumus. nec ulla tamen ei philoſophiæ fiet iniuria à nobis. Suſcipimus id quod illa repudiandũ eſſe cenſet: quod maxime quærit, uolumus. Nos labore publico, illa priuata uoluptate delectatur. Nõ repelletur à nobis inde quò aggredi cupiet, ſed in hortulis lociſq; amœnis quieſcet ſuis, ubi uult otiari uoluptatũ gratia: ubi etiã recubans molliter et delicate, oratores auocat ab ijs orationibus quæ pro roſtris habentur ad populũ, à cauſis iudicialibus, à conſilijs & deliberationibus curiæ. Ridet Epicureos nimiũ molles & delicatos, qui demerſi in uoluptatũ lacũ, audent etiam uiros fortes & magnanimos ab egregio opere reuocare. Iſtos, inquit, ſine ulla cõtumelia dimittamus. Sunt enim boni uiri, nulli faceſſunt moleſtiam, pacem, trãquillitatem, otium maxime expetunt, Sunt beati, ut ſibi uidentur: ſic enim auocant animum ab omni dolore, ut unquã miſeri eſſe poſſint, etiamſi in tauro Phalaridis exurantur. Iocatus eſt Craſſus hactenus, hæc autẽ grauiter: Admoneamus illos ut illud uitæ genus, etiã ſi eſt ueriſſimum, ut arbitrantur: tacitum tamen tanquam myſterium, ut arcanum ſacrum Eleuſinæ Cereris teneant, quòd negãt uerſari in Republica eſſe ſapiẽtis,

tis,quoniam moleſtijs in illo uitæ genere uacare nō poſſit.Nā ſi hoc optimo cuiq; perſuaſerint,nemo ſapiens ſuſcipiet Rēp. qua deuoluta in manus peſſimi cuiuſq;,et ita perturbata, nō poterunt ipſi eſſe,id quod maxime cupiunt,otioſi. Fortaſſe ſapienter ac præſertim à Rep.] Duæ cauſæ ſunt quæ uidentur mouiſſe Ciceronē ut hæc uerba interponeret. Vidit.n.illā quæſtionē ſemper fuiſſe cōtrouerſam,et probatū illud prouerbiū, λάθε βιώσας. Vidit in quas perturbationes et tēpeſtates incidiſſet ipſe cū magiſtratus po.Ro.gereret.Itaq; de re dubia ſuſpēdit ſentētiā,quod quidē etiā locus præſens poſtulabat,in quo de oratore alēdo Reip.agebatur. STOICOS autem, quos minime improbo,dimitto tamen, nec eos iratos uereor, &c.] Cū philoſophia ſit oratori tenēda,& multæ ſint ac uariæ philoſophorū familiæ,utile eſt indicare qui maxime iuuēt oratorē.Probat Academicos atq; Peripateticos , reliquos autē ab oratore dimittit.Iam reiecit Epicureos,Stoici reſtāt ablegādi.De cæteris enim ſectis nō exiſtimauit eſſe ſibi pronūciādū, quoniā ſuo tempore erant exploſæ atque extinctæ . Quos minime improbo.] Cum Cicero ſit Academicus,& Academici cum Stoicis uerbo magis,quàm re pugnent, non debuit Stoicos improbare . Ratio noſtra , inquit libro tertio de Finibus conſentit,oratio pugnat.Alloquitur Catonem Stoicum,qui Ciceronis ſententiæ principio refragatur . Nec eos iratos uereor.] Stoici negant in ſapientē cadere animi perturbationes. Ira autē affectus eſt ac perturbatio,quāobrē nō cadet in Stoicos,alioqui ſapientes non erunt.Iocatur Cicero. Hāc ab ijs habeo gratiam.] Pro beneficio quod nullum meritum anteceſſit, hic dixit gratiam.Stoici dialecticā et phyſicam uirtutum nomine appellant.Cicero tertio libro de Finibus loquēs de Stoicis:Ad eaſq; uirtutes de quibus diſputatū eſt,dialecticam etiā adiungunt & phyſicam, eaſq; ambas uirtutum nomine appellant:alteram,quòd habeat rationem ne cui falſo aſſentiamur,ne ne unquā captioſa probabilitate fallamur, eaq; quæ de bonis & malis diceremus, tenere tueriq; poſſimus . Nam ſine hac arte quēuis arbitramur à uero abduci fallíq; poſſe . Zeno Stoicus rhetoricā palmæ, dialecticam pugno ſimilē eſſe dicebat,quod latius loquerentur rhetores, dialectici autē compreſſius.Ex his efficitur,rhetoricam eſſe uirtutē , ſi dialectica uirtus eſt. Vtrunque.] Quoniā ſeuerius agunt Stoici, et ab opinione populi nimis abhorrent : deinde quod orationis genus habent exile,inuſitatum,obſcurum,inane ieiunū,ſummouet eos ab eo oratore quem conſtituit . Idē fecit Antonius libro ſecundo,& eaſdem cauſas attulit . Omnes qui ſapientes non ſint,ſeruos,latrones,hoſtes,inſanos eſſe dicunt.] Paradoxum eſt,ὅτι πάντες οἱ σοφοὶ ἐλεύθεροι, πάντες δὲ μωροὶ δοῦλοι.Omnes ſapiētes liberos eſſe , & ſtultos omnes ſeruos. In quo Stoici ſic diſputant: Qui non poteſt cupiditatibus ſuis imperare,non eſt liber.inſipiens non moderatur ſuis cupiditatibus,non eſt igitur liber. quòd ſi non liber,ſeruus ſit neceſſe eſt. Vide Paradoxa Ciceronis.in quibus etiā illud probat, Inſanire ſtultos,quandoquidem mente nō conſtant. Quòd autem pernicioſi ſunt cæteris ciuibus,& ſtatum Reip.labefactant,latrones & hoſtes in perſonas P. Clodij appellat.Idem in oratione pro Muræna:Fuit enim quidā ſummo ingenio uir Zeno , cuius inuentorum æmuli Stoici nominantur. Huius ſententiæ ſunt & præcepta eiuſmodi,ſapientem gratia unquā moueri,nunquam cuiuſquam delicto ignoſcere, neminem miſericordem eſſe niſi ſtultum & leuem:uiri non eſſe neque exorari,neque placari:ſolos ſapientes eſſe,ſi diſtortiſſimi ſint, formoſos:ſi mēdiciſſimi,diuites:ſi ſeruitutem ſeruiant,reges. nos autem qui ſapientes non ſumus,fugitiuos,exules,hoſtes, inſanos denique eſſe dicunt:et quæ ſequuntur.Seuera nimis hæc doctrina,quæ talē uult eſſe ſapientē,qualis nemo eſt , nec tā multis ſæculis fuit . Dicet aliquis:Quo modo Academici & Stoici re penè conſentiūt,ſi præcepta Stoicorum rīdēt Academici? Non rident omnino.Duas hic perſonas agit Cicero. Vt philoſophus dixit hæc,Stoicos minime improbo. ut orator emēdat illam ſeptentiarū nouitatem,quanti ad uulgus nullo modo poſſit . Genus habent fortaſſe ſubtile.] De ſubtilitate dubitat,de acumine pronūciat.Vult igitur eſſe diſcrimē inter acutū atque ſubtile.Nō ſemper eodē modo utitur his uerbis . Hic ſubtile eſt id quod acriore ingenio repertū,et perſpicacius eſt inuentum:Acutū,quod uelut aculeis & quibuſdā rationū acuminibus urget. Nemini dubium eſt quin Stoici inſtent acuminibus & ſoritis.an fuerint ſubtiles, ut optimi dialectici , ſint ne comparandi cum Peripateticis in hoc genere, dubitari poteſt. Vt in oratore.] Quod in philoſopho non uidetur exile,in oratore eſt gracile atq; ieiunum:quamobrem prudenter habuit rationem muneris utriuſq;.Exile genus eſt ratio diſputādi,quæ minutis ac tenuibus ratiūculis innititur:ut, Qui fortis eſt,idē eſt fidens:qui autem eſt fidens,is profecto non extimeſcit.atqui in quē cadit ægritudo in eundē timor . Ita fit ut fortitudini ægritudo repugnet.Veriſimile eſt igitur,in quē cadit ægritudo,in eundē cadere timorē. Quæ in quē cadunt, in eundē cadit ut ſeruiat,ut uictum ſe quādoque eſſe fateatur . Quæ qui recipit,recipiat idem neceſſe eſt timiditatē & ignauiam.Non cadunt autem hæc in uirū fortem, igitur ne ægritudo quidem. At nemo ſapiens niſi fortis:non cadet ergo in ſapiētem ægritudo. Hæc ratio Stoicorum apud Ciceronem Tuſculana tertia. Hæc genus acutū,& longe petitū,exile minutumq; , inuſitatū populo,abhorrens ab auribus uulgi, obſcurū,inane,quod non impleat animi ſenſum:ieiunum,quod nullū gerat ſuccum,& habitum expreſſiorem, qui ſe mentis oculis oſtentet.Oratori contra petendum genus graue, expreſſum,uſitatum,familiare,dilucidum,plenum,ſucculentum & copioſum. Alia enim bona & mala.] Stoici unam laude ferunt uirtutem,cæteri ciues laudant etiam bona corporis atq; fortunæ.Hi miſericordiam & iram iuſtam probant,illi affectus omneis uituperant Hi ducunt in bonis honorem,illi pro nihilo pendunt.Hi ignomiam aliquam habent leuē,illi ignominiam omnem iuſtam ſummum malum eſſe putant,iniuſtā omnino deſpiciunt.Hi præmiū uirtutis præter rectam cōſciētiam petunt,illi nihil extra quærunt,benefeciſſe contenti. Hi ſuppliciū corporis exhorreſcūt,illi nihil metuūt quod afferri poſſit corpori. Rectius quidem ſentiunt Stoici , quàm uulgus indoctorum.At ea ſi ſequatur orator,nullā unquam rem dicendo expedire poſſit,quoniam talia non intelligit populus : & ſi intelligit,non adducitur ut uera eſſe credat.hæret conceptæ opinioni,& præſentibus ſe moribus accommodat . Vere an ſecus.] Vere'ne ſentiant Stoici,nihil ad hoc tempus: non enim de philoſophia inſtituta eſt diſputatio . RELIQVI ſunt Peripatetici & Academici, quanquam Academicorum, & cætera.] Quoniam Peripatetici & Academici de rebus omnibus diſſerunt in utranque partem, & utuntur ubere copia rerum atque uerborum,& genus orationis ſequuntur quod non ita abhorret ab hominū moribus , illos oratori cui res eſt cū imperita multitudine, relinquit:Excipiat igitur illorū ſententias,& eas maxime quæ populo probātur: aſſumat illam uim & copiam orationis,& in rem ſuam conuertat.Academia eſt duplex:una uetus,in qua floruerunt Speuſippus,Xenocrates,Polemo,Crantor altera noua, quam induxit Arceſilas,ornauit Carneades.Veteres Academicos, quoniā non magnopere diſſentiunt ab Ariſtotele,etſi copia & uarietate dicendi pares non ſunt,ab oratore legendos eſſe cenſet. Nouos non improbat qui ſequuntur copiam & ubertatem Carneadis . Speuſippus Athenienſis Eurymedontis & ſororis Platonis filius,Platoni ſucceſſit in Academia,nec ab eius rationibus & præceptis receſſit : quòd non omnino fecere Xe-

nocrates, Polemo, Crantor. Xenocrates, de quo paulo ante diximus, poſt Speuſippum ſuſcepit Academiam. Xenocratis auditor fuit Polemo, Philoſtrati filius: qui iuuenis cum intemperātia ac libidine laſciuiret, ſic à præceptore mutatus eſt, ut reliquos omnes arte ſuperaret, & perficeretur Academiæ. Fuit illi condiſcipulus Crantor Solenſis, qui cū in patria admirationi fuiſſet, & Athenas profectus Xenocratem audiſſet, in tanta hominum exiſtimatione fuit, ut illum ægrotantem plurimi aſſectarētur, & poſtularet ut nouū gymnaſiū conſtitueret. Poſtea floruit Arceſilas Pitanæus Polemonis auditor, qui ad euitādas cōtradictiones noluit affirmare quidquā, etſi omnia impleuit ipſe cōtentione. Ex ſermonibus Socraticis quos legebat apud Platonē, hoc maxime arripuit, nihil eſſe certi qd aut ſenſibus aut animo percipi poſſit: quaſi ſenſus fallantur, nec uideāt rerum ſubſtantiā oculi, nec audiant aures, nec percipiant illā naris, palatum, aut alia pars ſentiens: & quia nihil eſt in animo quod nō fuerit prius in ſenſu, neque ſenſum neq; animū certo iudicare poſſe exiſtimauit. De ſenſibus tale quiddā loquitur Socrates et in alijs ſermonib. et in Phædone: ἆρα ἔχει ἀλήθειάν τινα ὄψις τε καὶ ἀκοὴ τοῖς ἀνθρώποις, ἢ τά γε τοιαῦτα καὶ οἱ ποιηταὶ ἀεὶ ἡμῖν θρυλοῦσιν, ὅτι οὔτ' ἀκούομεν ἀκριβὲς οὐδὲν οὔτε ὁρῶμεν, καὶ περὶ αὐτῶν τῶν περὶ τὸ σῶμα αἰσθήσεων μὴ ἀκριβεῖς εἰσι, μὴ δὲ σαφεῖς, σχολῇ γε αἱ ἄλλαι, πᾶσαι γὰρ τούτων φαυλότεραί εἰσιν. Nū habet aliquā ueritatē in hominibus uiſus & auditus? Nū et poetæ iſta nobis occinūt, nihil exacte audire nos, neq; uideret? Quòd ſi hi corporis ſenſus neq; ſynceri neq; certi ſunt nō erūt cæteri? Oēs enim his duobus hebetiores. Arceſilas non quid ipſe ſentiret oſtēdebat, ſed cōtra id qd quiſq; ſe ſentire dixiſſet, diſputabat. Cic. in proœ. 2. lib. de Finibus: Socrates percontando atq; interrogando elicere ſolebat eorū opiniōes, quibuſcum differebat, ut ad ea quæ hi reſpondiſſent, ſi quid uideretur, diceret. Qui mos cum à poſterioribus non eſſet retentus, Arceſilas eum reuocauit, inſtituitq; ut ij qui ſe audire uellēt, non de ſe quærerēt, ſed ipſi dicerent quid ſentirent. Quod cū dixiſſent, ille contra. Sed qui audiebant, quo ad poterant defendebant ſententiā ſuam. Hinc recentior academia emanauit, in qua excelluit diuina quadam celeritate ingenij dicendiq; copia Carneades. De hoc uiro ſatis multa diximus Commentario ſecundo. Eruditionē hominis uidetur probare uelle Craſſus teſtimonio auditorum eius quos cognouerat Athenis, & Scæuolæ qui eū Romæ audiuit adoleſcens, in ea legatione quàm obijt cū Diogene Stoico & Critolao: et Quinti Metelli, qui adoleſcens Athenis illum dies multos audierat. Id mihi facere uidetur, quòd nō haberentur eius ſcripta, quibus planum fieret illū tā doctum tamq; diſertum fuiſſe. Auctores.] Teſtes Laudare.] Laudabiles producere. Lucij filium.] Quia multi fuere Quinti Metelli, ambiguitatis tollendæ gratia Lucij filium dixit.] Iam affectum ſenectute.] Voluit deſignare longum tempus, poſt confectam legationē. Ex Appennino.] Appenninus mons Italiæ ampliſſimus, perpetuis iugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum, ac Italiā diuidens in duas partes. Superum mare, quod Boreā uerſus: Inferum, quod ad Auſtrum uergit. Superum incipiens à Sicilia ſinum facit Adriaticum, in quo urbs Venetorū poſita eſt: porrigitur ad Iſthmon, ultra non appellatur Ionium. Inferū aliter Thuſcum dicitur, & Tyrrhenum. Alluit Campaniam, Latium, ac Ethruriam. Appenninum cum iugo doctrinarum, flumina cū doctrinis, philoſophos cum ijs qui nauigant in Ionio mari, oratores cum ſecantibus mare Tyrrhenum cōparat. Quemadmodum ex eodem monte Appēnino manātes fluuij alij decurrant in Adriā, & inde in Ioniū mare: alij in Thuſcū pelagus auerſum: ita ex eodē philoſophiæ monte, doctrinarū facta diuortia, & diductæ cōtrariæ ſectæ. Ac ueluti ſecurius uehuntur ij qui ſe mari Ionio, quàm qui Thuſco tradiderūt: ſic philoſophi tutā trāquillāq; uitā, oratores periculoſam quietāq; legerunt. Græcū.] Antitheta ſunt græcū barbarū, portuoſum ſcopuloſum. Græci fuere ſemper humaniores, ſuauiores cōtra barbari. Portuoſū mare facile naues recipit in tutū, ſcopuloſum frangit illiſas. Ioniū quoniā Græciā alluit, & multos habet portus, græcū dicitur et portuoſum. Thuſcū barbaras habet inſulas, ut Sardiniā, cōtinētē, è regione indomitā, ut Libycā: ſcopulos, ut Syllā. quãobrē dicitur barbarū, & infeſtū. In eo Vlyſsē erraſſe, et ad Circē ueniſſe ſcribit Hom. Odyſſ. lib. decimo. Vt autē ille uir omniū prudentiſſimus errauit in illo mari, ſic orator ſapientiſſimus errabit aliquando in undis & fluctibus Reip. QVARE ſi hac eloquētia atque hoc oratore contenti ſumus, etc.] Vt facta ſint artium diuortia, neq; philoſophia ſecta ſit in uarias partes, & qui philoſophi maxime ſint oratori probādi, hactenus explicatum eſt, ut tandē colligeretur nō ſatis eſſe oratori perfecto doctrinæ particulā, ut rhetoricā uulgarem, ſed illi rerū cognitionē cū ſciētia uerborū eſſe cōiungendā, utēdumq; potiſſimū ea ui differēdi qua ualuit aut Ariſtoteles, aut Carneades. Paucis igitur exponit quid rhetores præcipiāt, ut ars tā parua et anguſta ad eloquētiā maximā ampliſſimamq; parū eſſe uideatur, et diſtinguit oratorem illū rudē & imperitū ac uulgariter inſtitutū, ab oratore perpolito, exercitato, ſcientia rerū maximarū abſoluto. Hac eloquentia.] Eloquentia parua oratore uulgari. Qui ſciat.] Aut negandū eſt quod obijcitur, aut aliqua ratione defendendū, aut trāſferendū, aut cauſa cadendū. Negare ſi poſſis, tutius eſt, et ſic uti ſtatu cōiecturali. Si id nō poſſis, tū oſtēdere oportet aut recte factū, ut in ſtatu iuridiciali abſoluto: aut alterius culpa, ut in remotione criminis: aut alterius iniuria, ut in relatione criminis: aut ex lege, aut nō cōtra lege, ut in ſtatu legali: aut imprudētia, aut neceſſario, ut in cōceſſione et purgatione: aut nō eo nomine uſurpandū quò arguatur, ut in definitione: aut nō ita agi ut debuerit, ut in trāſlatiōe cauſæ. Hæc apertius explicarē, niſi ſæpius inculcaſſem, et paſſim apud oēs haberentur. Arguere.] Secunda perſona eſt arguere, pro eo quod eſt argueris. paulo poſt trāſit in tertiā perſonā, & cōmittit ἀνακόλουθον. Et ſi ſatis.] In his quæ ſtatibus cauſarū ante dixit, nequaquā ſunt omnia rhetorum præcepta. Itaq; ne reliqua omitteret, addidit hæc: Et ſi ſatis eſſe putatis, ea quæ iſti ſcriptores artis docēt, diſcere. Simul oſtēdit quæ nā eſſent, et unde peti poſſent. Sunt ea quæ ſecūdo li. explicauit Antonius. Ne autē in illa diſputatione ueterū inuētis nihil addidiſſe uideatur, quæ addiderit dicit, copiā uidelicet rerū, ornatūq; uerborū. In exiguū ſanè gyrū.] γυρός græce, ambitus dicitur latine. Alludit aut ad equos, qui ex ingēti curriculo in carceres cōpellūtur: aut ad eos ordines militū qui ex immēſo cāpo quo liberius uagari licebat, in anguſtū locum cogūtur. Sin ueterē illū periclē.] Pericles et Demoſthenes philoſophiæ ſtudioſi fuerūt. Hic audije Platonē, id quod ſupra ex ipſius epiſtolis oſtēdimus. Ille operā dedit Anaxagoræ phyſico, à quo magna ac ſublimia didicit, et maxime qua ratione partes animi flecterētur. Itaq; Athenis coruſcauit, tonuit, cōcuſſit omnia. Extāt Demoſthenis multa ac præclara ſcripta. Nomine Periclis circūferebātor ſcripta quædā, illius eſſe Cic. dicit in Bruto: nōnulli diſſentiūt. Eximiā ſpeciem] Dicit ideam eloquentiæ perfectæ, quā oculis uidere non poſſumus, mēte cōcipere & cogitatione cōplecti poſſumus. Illam ad morem Platonis repetit in Oratore. Carneadia uis. καρνεάδεια, ἀριστοτέλεια, Latine dici poteſt Carneadea, Ariſtotelea, per e longum: aut Carneadia, Ariſtotelia, per i productum. Nam græca diphtongus ει aut in e mutatur, ut Heraclea: aut in i, ut Darius. Vis autem Carneadis & Ariſtotelis eſt, quæ de omnibus rebus diſſerit in utranque partem grauiter & copioſe:

& quæ

& quæ tãta facultatis eſt, ut nihil ferè attentet, quod nõ perficiat: nihil oppugnet, quod nõ ſuperet ac uincat. Teſtantur adhuc Ariſtotelis multæ diſputationes, ut illæ de rerũ naturalium principijs, de uacuo, de loco, de anima, in quibus aliorũ refellit opiniones, ſuam confirmat. Cicero tamen maxime reſpicit eam exercitationem, qua uir ille agitabatur in ſcholis, & iuuentutis ingenia formabat. In Carneadia ui intelligitur Academica, in Ariſtotelica uero Peripatetica. Namque (ut ante dixi) ueterum morem iterum inculcat, ut confirmet illud quò tandẽ peruenit, oratori uim Carneadis aut Ariſtotelis eſſe comprehendẽdam. Vt ante dixi.] Amolitur obiectionem obliuionis. Veteres illi.] Veteres ante Socratem, Phœnix, Lycurgus, Pittacus, Solon, Themiſtocles, Pericles, Theramenes, & æquales plurimi. Ad mores hominum.] Si primus Socrates philoſophiam moralem deduxit è cœlo, quò referemus iſta de moribus, de uita de uirtute, de republica) Cõſtat ante Socratẽ multas ciuitates & reſpublicas fuiſſe, quæ ſine morib. & uirtute neque adminiſtrari neque ſtare potuerũt. Fuit igitur ante illum ratio aliqua morum, uitæ, uirtutis, & Reip. Illam quiſque in ſua ciuitate conſtituebant legũlatores, ut intelligerent ciues, qui mores eſſent probati, qui lege ueititi, quæ uita honeſta, quæ turpis, quæ dignior, quæ uilior, quæ uirtutes acciperẽt præmiũ, quæ uitia punirentur, quæ forma eſſet Reip. quam magiſtratus integram ſeruarent. Nec philoſophi excluſi à Repub. de his omnibus conticebant, ſed quoniam Socrates uniuerſam uim naturamq; honeſti inhoneſti, recti praui, expetẽdi fugiendi, utilis inutilis excuſſit, ratiõe tractauit: idcirco primus illã philoſophiæ partẽ ex alto hauſiſſe dicitur. Diſſociati.] Maiorem ſapienter ſentiendi & ornate diſcẽdi familiaritatem ſignificat hoc uerbo, quàm ſi dixiſſet diſiũctos, aut ſeparatos, aut diſcretos, aut ſegregatos eſſe diſertos à doctis. Diſcrimen autem oſtendit inter doctos & diſertos. Diſerti loquuntur ornate, docti prudenter ſapienterq; ſentiũt. Philoſophi eloquentiam deſpexerunt.] Philoſophiam dicit rerum cognitionem citra ornamenta uerborum, eloquentiam autem facultatẽ ornate dicendi citra rerum ſcientiam. Quòd ſi altera alterius ope indiget, in hoc diuortio neceſſe eſt philoſophũ ab oratore, & oratorem à philoſopho mutuari. Promiſcue.] Communiter. Communione.] Coniunctione, ſocietate. Pontifices ueteres.] Vt Pontifex à Numa ſit inſtitutus in omnia ſacra, narrat Liuius lib. primo Ab urbe cõdita Pontificem, inquit, Numa Marciũ Marci filiũ ex patribus legit, eiq; omnia exſcripta exſignataq; attribuit: quib. hoſtijs, quibus diebus, ad quæ tẽpla ſacra fierent, atque unde in eos ſumptus pecunia erogaretur. Cætera quoq; omnia publica priuataq; ſacra Põtificis ſcitis ſubiecit, ut eſſet quò cõſultũ plebes ueniret, ne quid diuini iuris, negligendo patrios ritus, pegrinoſq; aſciſcendo, turbaretur. Põtifices teſte Feneſtella fuerũt ab initio quatuor: poſtquã uero maximorũ quoq; honorũ plebes tribunitijs rogatiõibus obtinuit, ad ſacerdotia quoq; ſacroſanctaſq; poteſtates patere ſibi aditũ uoluit. Quatuor ergo alios creari ex plebe pontifices placuit M. Valerio et Q. Apuleio conſulibus. De epulonibus hæc Põponius Lætus: Veteres Põtifices (ut ait Cicero) propter multitudinẽ ſacrificiorũ tres epulones eſſe uoluerunt, ut ludorũ epulare ſacrificium facerent. Id ſacerdotium antiquum fuiſſe conſtat, ſed de ætate nondũ legimus. Numerus auctus fuit, duo additi, & quinque fuere epulones, & poſtea theatralium ludorum atque Circenſium ambitione ſeptem fuiſſe epulones leguntur. Epulare ſacrificiũ eſt epulum publicum, quod in ſacris exibetur. Illud indicebãt curabantq; epulones. Solebat autem epulum publice exhiberi in dedicatione templi, in ludis, in funere magni uiri. Similitudo ſic eſt: Quemadmodum pontifices id quod erat officij ſui, reiecerunt ad epulones: ita Socratici id quod erat philoſophiæ, relegarunt ad oratores. QVAE cum ita ſint, paululum equidem de me deprecabor, &c. Cum præcepta rhetorum extenuat, ſcientiãq; rerum maximarum attribuit oratori, uidetur aut ſentire de ſe ſuperbe, aut ab alijs exigere quod ipſe præſtare nõ poſſit. Vtrũq; uitioſum, & multa de ſe glorioſe prædicare, & alijs quàm ſibi eſſe iniquiorẽ. Occurrit igitur ita reprehenſuris, & petit ut ea quæ dicet, non de ſeipſo, ſed de oratore dicere putetur. Deinde ſua ſtudia ſic exponit, ut nihil ſibi arroget, indicet tamẽ illa minime eſſe contẽnẽda. Deprecabor.] Amoliar, auertam. Summo ſtudio.] ſumma uoluntate ac diligẽtia. Quòd pueritia ſibi prouidere, & ea quæ ſibi ſunt utilia, curare non poteſt: ut ueriſimile ſit illũ plurimũ profeciſſe, ſtudium patris in illa erudienda honeſte et artificioſo inaugetur. Ea de cauſa de ſtudio patris ſui Cicero in prooemio ſecundi libri facit mentionẽ. Doctus.] Eruditus. Participiũ eſt hic doctus. Quantum ipſe ſentio.] Odioſa eſt ingenij iactatio, quamobrẽ oratori magis eſt illud extenuandũ, ut Cicero facit in oratione pro Archia poeta, quàm uel augendũ, uel ſua mẽſura penſitandũ. Perinde ut.] Sic ut. Maturrime.] Citiſſime. Nobiliſſimum hominem.] C. Carbonem dicit, in cuius accuſatione demõſtrauit adoleſcens quantum ingenio & arte poſſet, qui nobiliſſimũ hominẽ & eloquentiſſimũ perpulerit. Quanto fuit nobilior, quanto eloquentior, tanto plus fauoris habuit atque defenſionis. Diſciplina fuerit forũ.] Actio cauſarum forẽſium fuit illi diſciplina: uſus, magiſter: quo duce & leges, et inſtituta populi Ro. moremq; maiorum didicit. Iſtarum artium.] Dialectica, ethica & phyſica diſciplinæ. Aequalẽ. Aeque magnũ natu. Ex academia rhetorem.] Philoſophia academica & rhetorica inſtitutũ. De cuius memoria commemorauit Antonius: Vidi, inquit Antonius lib. ſecũdo, ſummos homines, & diuina propè memoria: Athenis Carneadẽ: in Aſia, quem uiuere hodie aiunt, Scepſiũ Metrodorũ: quorũ uterque tãquam literis in cera, ſic ſe alebat imaginib. in ijs locis quos haberet, quæ meminiſſe uellet, perſcribere. Myſteria non referrent.] Myſteria ſunt arcana ſacra. ſic appellata, quòd qui audiunt, os claudũt, et nemini detegunt. Talia erãt Athenis attributa Cereri Eleuſinæ, nõnulla etiã Baccho, Palladi, Proſerpinæ. Cũ ex Aſia quæſtor Craſſus Athenas ueniſſet, & Athenienſes biduũ ſacra feciſſent, rogauit eos ut in gratiam ſuam myſteria referrent, hoc eſt denuo arcana ſacra repeterent, quo integra à principio uid:ret: quod cũ impetrare nõ poſſet, iratus Athenis exceſſit. Scribunt enim de litiũ genere.] Eleuat rhetores ſui temporis, quaſi tantũ præcipiant de litium genere, hoc eſt de tribus generibus cauſarũ, & tribus differentijs quæſtionũ, de exordijs & de narrationibus. Multa ſunt alia præcepta quæ imminuẽdi gratia cõticet. Nec ſcio an aliquid adijcere poſſit, niſi forte dicat alias artes eſſe cognoſcẽdas: quod ueteres minime ignorarũt, nec aliquis noſtrũ hodie neſcit. Omniũ rerũ.] Omnes res dicit in uniuerſum, tãquã omnẽ quæſtionẽ ſubijciat oratori. De re omni tria quæri poſſunt, quã habeat cauſam & originẽ, quã uim atq; naturã, quas mutationes teneat, id eſt quæ accidẽtia mutabilia atque uariantia gerat. In rebus ſunt uirtutes & officia, quæ philoſophia moralis explicat. Itẽ mores hominũ, quos philoſophia naturalis exponit. Eſt. n. phyſicorũ, docere, qui mores tẽperamẽtũ corporis ſequãtur, quæ ſint animi partes. quæ uis animæ, quæ ratio uitæ ex corporis et animæ coniunctione. Itẽ. mores, leges, iura, quæ tractat iuris ſcientia. Item Reſp. cuius rationes oſtẽdit politica diſciplina. Inter mores hominũ & mores diſcrimẽ eſſe uult. Mores hominum, ad agentium ritus naturaſq; referuntur: Mores, ad inſtituta cuiuſque ciuitatis. IN quo genere nos quidem uerſamur tãtum quantũ poſſumus, etc.] Quanta ſit uis eloquentiæ, cum paucis complexus eſſet, &

omnes qui artes rhetoricas exponũt, perridiculos eſſe dixiſſet: ne aut perridiculus, aut arrogans eſſe uideretur, inuenit modũ atq; mediocritatẽ in qua tuto maneret. In genere eloquentiæ, inquit, nos quidẽ uerſamur tãtũ quantũ poſſumus. Quòd autẽ eloquentia tribus rebus cõparatur, ingenio, doctrina, exercitatiõe: ſignificat illa ſibi non deeſſe. In eo genere uerſamur, quantũ ingenio, quantum mediocri doctrina, quantũ uſu ualemus. De ingenio & uſu iudicium reliquit. nec enim poterat decenter hæc extollere, nec cõtra deprimere, ubi ſe philoſophis cõparabat. Doctrinã iudicauit ſibi eſſe mediocrẽ, quoniam ſine ulla iactatione id facere licebat. Iam ne ſibi nimiũ placeant philoſophi, aut ne uulgaris orator omnino contẽnatur, confert mediocrẽ oratorem cũ mediocri philoſopho: utroque maiorem dixit eſſe uere Peripateticum aut Academicũ: omnium maximum, qui Ariſtotelicam aut Carneadiam uim habens adiunxit rhetoricum uſum, exercitationemq; dicendi. Neque tamen iſtis Epicureis & Stoicis, qui in una ſolaq; philoſophia quaſi tabernaculũ tentoriumq; uitæ ſuæ, in quo anguſte & in umbra habitent, collocarũt, multum ſanè in diſputatione concedimus. Vt iſta confirmet, adducit Velleiũ Epicureum, & quatuor Stoicos, quibus oratorẽ mediocrem in diſputatione uelit conferre. Cum autem ſint nobiles philoſophorum familiæ quatuor, ut ante dictum eſt, eximit Academicos et Peripateticos, qui de omni re diſputant in utranque partem. De C. Velleio facit Cicero mentionem primo libro de Natura deorum: Offendi eum ſedentem in exedra, & cum C. Velleio ſenatore diſputantem, ad quem tum Epicurei primas ex noſtris hominibus referebant. Idem ibidem de Balbo: Aderat etiã Q. Lucilius Balbus, qui tantos progreſſus habebat in Stoicis, ut cũ excellentibus in eo genere græcis cõpararetur. De Sexto Pompeio libro de claris oratoribus. Cn. Pompeius Sex. filius aliquem numerum obtinebat. Nam Sextus frater eius præſtãtiſſimum ingenium contulerat ad ſummã iuris ciuilis, et ad perfectam Geometriæ & rerum Stoicarum ſcientiã. Epicurei ſtatuunt uoluptatẽ eſſe ſummũ bonũ, Stoici uirtutẽ. Quæſtionẽ igitur de uoluptate retulit ad Velleium, de uirtute hominũ ad cæteros, & ad M. Vigellium, qui Panetium Stoicũ P. Africani præceptorem audierat. Non copioſius.] Principio dixerat, non multum ſanè concedimus. poſt maius intulit, copioſius ſe poſſe uel tutari, uel refellere. Hac dicendi exercitatione.] Significat ſcientiã reconditam ſine exercitatione dicendi nõ multũ poſſe in diſputatione. Aut ueſtrũ quiſquã.] Modeſte adiecit alios, ne de ſe potius quàm de cæteris loqui uideretur. Non eſt enim philoſophia ſimilis artiũ reliquarũ.] Principia uirtutũ atq; uitiorũ natura inſeuit animis noſtris, itemq; rerum naturalium quãdã πρόληψιν. Multa addidit hominum ſermo, & experientia quottidiana. Non ſic eſt in Geometria & Muſica, quæ ſubtili ratione conſtãt, adeo ut ſine præceptore non poſſint haberi. Itaque philoſophia de moribus, et de rebus naturæ, nõ eſt ſimilis artiũ illarũ quæ remotæ ſunt à cognitione uulgari. Veriſimile eſt igitur, eũ qui ethica & phyſica nõ didicit à magiſtris, ſi modo eſt ingenio ad id quod in quaque re ueriſimile eſt, eliciendũ acuto & acri, poſſe cũ philoſopho conferre pedẽ. Doctrina. n. exercitatione & oratione cõpenſatur. Hic hic.] Cõduplicauit pronomẽ, ut maiore cum auctoritate, quod uolebat, affirmaret. Exercitatione cõmuni.] Vſu rhetorico, qui communi hominum opinione conſtat. Iſtos quidem noſtros.] Philoſophos Romanos, qui non habent neque eã ſcientiã, neq; exercitationẽ, quam græci in gymnaſiorum celebritate. Verberabit.] Videtur hoc uerbũ dictũ eſſe de ludo gladiatorio, in quo qui uincitur ille uerberatur. Extiterit.] Excelluerit. Duas cõtrarias orationes.] Vt pro amore cõtra amorẽ, pro iuſtitia contra iuſtitiam, pro uoluptate contra uoluptatem. Præcepti illius.] Rationibus Ariſtotelis cognitis. Sine forenſibus neruis.] Nerui forenſes (ut alibi diximus) ſunt in ſententijs popularibus, in affectibus, in amplificationib. quibuſdã περισσοῖαν munitionibus. His. n. non utũtur philoſophi, ipſa ueritatis nuda explicatione contenti. Vehemens.] Eloquens quatenus philoſophus eſt, politus & ſapiẽs dicitur: quatenus inſtructus eſt neruis oratorijs, grauis, ac uehemens. QVARE Coracẽ iſtum ueſtrum patiamur nos quidem pullos, etc.] Sententiam pronunciauit, Neque ſine forenſibus neruis ſatis uehementem & grauem, nec ſine uarietate doctrinæ ſatis politum & ſapientẽ oratorẽ eſſe poſſe. Si nullus eſt orator ſine uarietate doctrinæ, nõ ſunt oratores ij qui rudibus præceptis, qualia tradiderunt rhetoricæ inuẽtores et principes Tiſias & Corax, ſunt inſtituti, nihil aliud habẽt honeſtæ diſciplinæ. Cõſentaneum eſt igitur, ut illos parui faciat, ut clamatores odioſos ac moleſtos potius quàm oratores eſſe dicat. Irridet eos, & ait: Coracẽ iſtũ ueſtrum patiamur nos quidem pullos ſuos excludere in nido, qui euolent clamatores odioſi ac moleſti. Coracem ponit pro rudibus magiſtris rhetoricæ. Et quoniam κόραξ coruus eſt latine, ludit in nomine, & ab aue ducit allegoriã. Coracẽ iſtũ, hoc eſt indoctos artis rhetoricæ magiſtros, patiamur nos quidem ſic diſcipulos ſuos in ſcholis fouere, & effingere, ut in nido corui pullos ſuos excludunt, et in lucẽ ab ouo mittunt. Euolent in forũ clamatores & rabulæ odioſi ac moleſti, quemadmodum pulli coruorum euolant in auras clamatores odioſi ac moleſti. Videtur alloqui præſentes, dicẽs ueſtrũ Coracẽ: at ſatius eſt ad abſentes indoctiores hoc referre dictũ: niſi forte iocando monet adoleſcentes, qui adſunt ignari philoſophiæ, inſtabilis & infirmi ſui rudimẽti. Poſt Coracem huius artis inuentorẽ, fuit quidam Pamphilus, qui præcepta rhetoricæ depinxit in infulis, id eſt in faſcijs quibuſdã: quaſi tanta res eloquentia depingi, oculiſq; ſubijci poſſit. Fuit Pamphilus, auctore Suida, philoſophus dictus πολυπράγματος, eò quòd multis rebus ac diuerſis curam animumq; adiecisſet. Scripſit imagines ordine elementorũ, & artem grammaticã, & de arte pingendi, & de claris pictoribus, & de agricultura. de hoc loqui nunc Ciceronem ueriſimile eſt. Quiſquis fuit, imagines excogitauit quibus eloquẽtiæ quædã præcepta deſignabantur, & eas depinxit in infulis, ut ordine lõgo, quẽadmodũ picti triũphi, ſupponerentur oculis. Eiuſmodi imagines appellat Cicero pueriles delitias, quoniã amant illas pueri, uiri ut inutiles deſpiciũt. Vt autẽ rudia & infantilia præcepta ridet, ita ſua uult haberi in pretio. Non. n. dantur, ut in illis ſit uniuerſa uis & facultas orandi, ſed ut in exigua diſputatione totũ oratoris munus et officiũ explicetur, et ſciant iuuenes, quas res habere debeãt, et unde ſibi ſingulas earũ petãt. Tũ Catulus.] Ratio ſermõis ac dialogi poſtulat, ne quis unus perpetuo loquatur. Vult. n. ſeruari interlocutorũ uices pro rerũ & perſonarũ dignitate. Itaq; Craſſi ſatis longã de eloquẽtia ac philoſophia diſputationẽ interrũpit Catulus, quẽ potiſſimũ legit is qui fingebat, propterea quòd grauius de re et homine iudicaret uir philoſophus & ſenex, & cũ eo aptius de re propoſita ſermonẽ haberet. Is igitur ſic iudicat, uim, ſuauitatẽ, et copiã à philoſophia deſumi: at ſine illa uix quẽpiã more Craſſi orare poſſe. Miratur quo tẽpore Craſſus illã didicerit, ut reſpõdeat hic, quẽadmodum in multis occupationibus tantam rem diſcere poſſimus. Haudquaquam.] Minime. mediam ſyllabam producit. Eſſe in te tantam dicendi uel uim.] Vim ſententiarum maxima ex parte ſubminiſtrat ſcientia rerum maximarum, Suauitatẽ uarietas, nouitas, magnitudo rerum, Copiam multitudo. Rebar.] Verbum priſcum apte Catulo ſeni attributum. Non ſolum orator ſummus, ſed etiam ſapientiſſimus.] Poſt diuortiũ ſciẽtiarũ perinde loquitur, ac ſi non una ſit res eloquẽtia atque ſapientia.

ſapientia. Potiora duxiſſe.] Cum oratio conſtet rebus & uerbis, & res ſint animi inſtar in corpore, potiora præſtātioraq; ducēda ſunt quæ ad ſapientiā ſpectant, quàm quæ ad ornamenta uerborū. Sapientia per ſe, ut orationis abſit ornatus, in uiro priuato, nec oratorem agenti, ualde laudabilis eſt. Verborū optimorū cōgeries inanis, mera eſt aut infantia, aut inſania. Omnes gradus ætatis.] Ab ortu ad exitum paulatim gradimur: aliquando aſcendimus, uiciſſim deſcendimus: quamobrem partes ætatis bene appellantur gradus. Iſtis ſtudijs, hominibus, libris.] Philoſophicis ſtudijs, hominibus philoſophiæ deditis, libris de philoſophia ſcriptis. Statuere.] Decernere, iudicare. Iſto modo.] Vehementer, ſuauiter, copioſe.

HIC Craſſus, Hoc tibi inquit, Catule primum perſuadeas, &c.] Videtur Catulus iudicare talem eſſe Craſſum, qualem Craſſus iudicat oratorem ſummū eſſe oportere. quod ut faceret, Cicero fingens uoluit, quandoquidē moribus hominū receptum eſt, ut amici & boni uiri citra adulationē ſuos paulo ultra ueritatem ferant. Sed uiolaret decorum, ſi Craſſum induceret, qui in ſe ſapientiam atque eloquentiā ſummā agnoſceret. Inducit igitur, qui etſi de oratore ſummo loquitur, neget tamē ſe eſſe ſummū, & nihilominus putet: quemadmodū hiſtrionis optimi non hiſtrio interim prudens eſt exiſtimator, ita ſe recte de alieno artificio iudicare poſſe. Non multo ſecus.] Eodem propè modo. Satiſfacere in geſtu.] Vt in agēdis fabulis hiſtrio ſpectatoribus placeat, quoniā partes eius in pronunciatione poſitæ ſunt, et pronūciationis altera pars geſtus eſt, opus eſt ut apto decētiq; geſtu delectet oculos. Geſtus autem decētior & aptior eſt in illis qui palæſtram ſaltationemq; didicerunt. Quamobrē ut ſit hiſtrio perfectus, à palæſtritis atque ſaltatoribus motū mēbrorum diſcat neceſſe eſt. Semper enim.] Rationem reddit cur potius de ſummo oratore, qui nuſquam eſt, quā de mediocri facili inuētu loquatur. Semper inquit, quacunque de arte aut facultate quæritur, de abſoluta & perfecta quæri ſolet. Nec.n. aliter exacta eſt diſputatio, nec tota res cōprehenſa, nec uerus ſcopus, quò tēdant optimi quiq;, præfixus. Quare Platonici res de quibus locuturi ſunt, ab idea uſque repetere conſueuerunt. Si iā me uultis eſſe oratorem.] Diſtinguit quatuor gradus oratorū. Treis adire non recuſat, quartū imparem ſibi nō aggreditur. Poteſt aliquis eſſe nomine orator, qui nō ſit ſat bonus orator: & aliquis ſat bonus, qui in genere ſuo ſimpliciter non ſit bonus: & aliquis in genere ſuo ſimpliciter bonus, qui nō ſit omniū ſummus. Si iā me uultis eſſe oratorē.] Modeſtius retulit rem ad aliorum iudicium. Quid enim ſim ineptus.] Senſus eſt: Scio me exiſtimare bonum oratorem. Si quod mihi bonum deferunt omnes, illud inopportune reijcerem, ineptus eſſem. Ineptus enim eſt, qui tēpus quid poſtulet, nō uidet. tempus autē poſtulat, ut in hac diſputatione aliqua ſit de me exiſtimatio. Quāobrē non recuſabo quod datur, ne ſim ineptus.

Neque enim apud homines.] Quoniam apud homines nec res eſt ulla difficilior, nec maior, nec quæ plura adiumēta doctrinæ deſideret, quàm eloquētia perfecta, nō potuit in tot occupationibus ſummus eſſe & perfectus orator. Ante oculos.] Ante oculos mentis, nō corporis. Hodie.] Tempus hodiernum ponit, ſignificans aliquando ſe cū philoſophis uixiſſe. Sepoſitū tēpus.] Totum philoſophiæ deſtinatum. Forenſes feriæ.] Intermiſſiones iudicialium cauſarum. AT ſi quæris Catule de doctrina iſta quid ego, &c.] Philoſophiā oratori eſſe diſcendā, ac potiora eſſe ducēda quæ ad ſapientiā ſpectant, cum paulo ante cōfirmaſſet, ambigi potuit quatenus oratorē philoſophiæ operā dare oportet. De ea re iudicat in hanc ſententiam: Si quæris de doctrina iſta ſapiētie quid ego ſentiam, & quatenus illi incumbendū eſſe putē, non tantū ingenioſo homini, qualis quæritur orator, et ei qui forū, qui curiam, qui cauſas, qui Rēp. ſpectet, opus eſſe arbitror temporis, quātum ſibi ij philoſophi à cauſis & à Rep. remoti ſumpſerunt, quos diſcentes uita defecit ac reliquit. Omnes.u. artes aliter ab ijs tractātur, qui eas ad uſum trāſferūt, ut oratores: aliter ab ijs qui ipſarū tractatione delectati, nihil in uita ſunt aliud acturi, ut philoſophi quidā. Hi minimas quaſque particulas, & omnia quæſtiuncularū momenta, omneiq; artis ſuæ ſubtilitates anxie ſcrutantur, nec unquā finē faciunt inquirendi. Illi quid optimū ſit itaque præcipuum in quauis arte, quærūt. Cognitis generibus, et habita rei ſumma, reliqua ingenio atque rationi relinquūt. Hoc modo maximas artes ſucciſiuis horis ferijſq; diſcunt, ſi non perfecte et abſolute, tātū tamen quantū ad rem ſuam ſatis eſt. Non eſt igitur cur aliquis queratur ſibi nullū dari tempus ad diſcendum, ſi uelit paucis, ut Neoptolemus ille, philoſophari. Magiſter hic Samnitiū.] Illuſtrat exēplis id quod modo dicebat, omnes arteis aliter ab ijs tractari qui eas ad uſum trāferūt, aliter ab ijs qui ipſarū contemplatione ſolum fruuntur. Samnis quidā qui puer uelociter artes atq; eloquētiæ præcepta didiciſſet, primū uſus eſt illis mediocriter, ut ipſa negotia poſtulabāt. Dedit operā foro, amicis, rei familiari, & diuerſa ſtudia moderatione quadā temperauit. Cumq; aptus eſſet ad declamandum, totūq; illud genus cognouiſſet, ſæpe ut formaret iuuenes declamitauit in ludo, et diligētius obſeruauit præcepta dicēdi. Exin factus multorū magiſter, totū ſe dedit declamationi, et ad ſummā ſenectutem cōmentatus eſt, ut ſubtilitates artis explicaret. Hoc modo plurima inuenit cogitando, quibus antea dū uerſaretur in foro, facile carebat. Vides igitur ut aliter in cauſis, aliter in otio literarū tractetur orandi ſcientia. Magiſter Samnitiū dicitur, quòd ad eū confluerent Samnites, quoniam & ipſe Samnis eſſet. Hic.] Qui nūc in urbe fama clarus eſt. Commentatur.] Excogitat aliquid in fuſiorem artis ſuæ explicationem. Nihil enim curat aliud.] Cum dare operā foro, contentus erat ueterū inuentis, & uſu quotidiano: deinde plus otij nactus, & uni curæ deditus, nō inuenit ullū finē rei. Atq; uelocius puer addidicerat.] Voluit alijs nectere cauſas morandi, qui uelocius didiciſſet: et alios plura multo docere, quàm puer ipſe accepiſſet à magiſtris.

Ad illud.] Ad illud genus artis cui ſe tradiderat. Apud Luciliū.] Tempore Craſſi uixit Lucilius ſatyricus qui inducit Scæuolā de genero ſuo Craſſo loquentē hoc uerſiculo:

Craſſum habeo generum, ne ῥητορικώτερος tu ſis.

Potuit igitur ludere in hoc Sānite florente tēporibus illis, quē in alijs forte reprehendit, in officio dicendi probauit. Quamuis.] Quantumuis. In ludo.] In ſchola. Rudibus cauſis.] Cauſæ rudes ſunt declamationes, quibus rudes formantur ad cauſas. Alij pro cauſis aliud ponunt, quod mihi nō probatur. Satis aſper.] Satis acer et uehemens. Hoc uerbi dixit in laudem. Valerius quotidie.] Hoc exemplum à ſuperiore differt. Illud enim oſtendebat eandem artē ab eodem homine aliter in ludo, aliter in foro tractatam fuiſſe: hoc uero demonſtrat idē ab eodem ſemper eſſe factitatum. Debet autē conferri cū proxime ſequenti, ut intelligatur aliter tractaſſe muſicā Valerium, qui nihil aliud curaret: aliter Furiū, qui aliud ageret paterfamilias, et eques R. Valerij ꝑmulti celebrātur hiſtoria. Hic fuit ſcenicus. i. modos fecit in ſcena cū fabulæ recitarentur. Mos enim fuit comœdis et tragœdis adhibere tibicinē, qui nō modo cātu diuideret actus, ſed etiā actionē uerſuum modulatione formaret. Legimus in agēdis omnibus comœdijs Terentianis, Flaccum Claudi filiū feciſſe modos. Flacci autē ſunt de genere Valeriorū, ut colligi poteſt ex oratione Ciceronis pro L. Flacco. An de illo Cicero loquatur, quia res eſt ambigua, ſuſpēdo ſentētiā. Videtur de mortuo loqui. dicit enim, Valerius cātabat. De uiuo ſic loquitur, Furius cātat.

Paterfamilias.] Mos fuit equiſtibus Romanis maxime negotiari, rem familiarem curare, redimere uectigalia po. R. queſtus gratia obire prouincias, militare, ambire magiſtratus, & adeptos gerere. quæ Furius cũ faceret, nõ poterat quotidie cantare. Cantabat igitur cũ eſſet commodum, hoc eſt bonum & oportunum. nec quotidie diſcebat aliquid, ut Valerius, ſed quia puer didicerat id muſicæ, quod eſt equiti diſcendũ, cũ tẽpus dabat, quod didicerat, exercebat. Eadem ratio eſt harum artium maximarum.] à rhetorica ac muſica tranſit ad artes maximas, id eſt ad philoſophiæ partes magnitudine & dignitate ampliſſimas, in qua alij totũ ſuum tẽpus abſumũt, ut Q. Tubero. alij, cum datur remiſſio negotiorum, oblectantur, ut Aphricanus. De hoc Tuberone Cicero in Bruto: Et quoniam Stoicorum eſt facta mentio, Q. Aelius Tubero fuit illo tempore, L. Pauli nepos, nullo in oratorũ numero, ſed uita ſeuerus, & congruens cum ea diſciplina quam callebat, paulo etiã durior, qui quidem in triumuiratu iudicauerit cõtra P. Aphricani auunculi ſui teſtimoniũ, uacationem augures, quo minus iudicijs operam darent, non habere. Dies & noctes.] Semper. Philoſopho.] Panætium Stoicum, ut opinor, dicit, quem, & Aphricanus habuit præceptorẽ. Iſta diſcũtur facile.] Poſitis exemplis eò uenit quo maxime uolebat. docet quo modo negotijs occupatus philoſophiã diſcas. Tria iubet obſeruari: ut non omne tempus abſumas in arte perdiſcenda, ſed tantũ ſumas quantũ opus ſit oratori: ut habeas præceptorẽ non qui falſa pro ueris habeat, ſed qui docere fideliter poſſit: ut ſcias ipſe diſcere, hoc eſt, ut tradita fideliter accipias, ordine conſtituas, memoriæ infigas, ac ex illis ratiocinãdo colligas ea quæ conſentanea ſunt atque conſequentia. Erũt fortè qui hoc referent ad ingeniũ, dicẽtq; illos ſcire diſcere, quibus ingenium & ſolertia eſt. Hanc interpretationẽ minime probo, quoniam ingenium poteſtatis eſt, non ſcientiæ: & aliud eſt poſſe diſcere, aliud ſcire. Sed tota uita.] Si forte non tantum ſumas quantũ opus ſit, ſed tota uita nihil uelis aliud agere, ipſa tractatio & quæſtio quotidie ex ſe gignit aliquid: hoc eſt uerſando multa atque dubitando, quotidie ſuboritur aliquid, quod cũ deſidioſa, otioſa, ac pigra delectatione ueſtiges. Quãto diligentius quæres, tanto plura excutiẽda tibi ſe offerent. Ita fit ut agitatione rerũ.] Senſus eſt: Si res agitare uelis, & ſemper aliquid excogitare, rerũ eſt infinita cognitio, quia nulla res eſt nobis tã abſolute nota, quæ non perfectius abſolutiuſq; cognoſci poſſit. Sin uti uelis mediocritate ſciẽtiarũ, ut difficilis eſt iſta cõtinua cõmẽtatio, ſic uſus eſt facilis, doctrinãq; cõfirmat. Mediocris opera, nõ illa infinita tribuitur. Memoria non cõfunditur inuentorum multitudine, ſtudium & amor ſcientiæ permanet. Libet autem ſemper diſcere.] Non eſt cur mirere ſi qui in una arte tota uita laborãt. Libet enim ſemper diſcere, hoc eſt, animus noſter artis eius cui ſe dedit, perfectius cognoſcẽdæ deſiderio ſemper tenetur. Nec iſtuc deſiderium eſt in illis ſolum qui præclare aliquid faciũt, et illo uehementius delectantur, ſed etiã in ijs qui optimũ illud aſſequi non poſſunt. Libet ſemper diſcere, ut ſi uelim ego ludũ talorũ optime ludere, aut pilæ ſtudio tenear, cupiã ſẽper aut talos, aut pilam tractare, etiã fortaſſe ſi hoc aſſequi nõ poſſim ut optime ludam. Eodẽ modo alij, quia præclare faciunt, uehementius quàm cauſa ratioq; poſtulat, delectãtur, ut Tytius pila, Brulla talis. Dixit ſecundo libro cap. de ridiculis, Titynm quendam ſtudioſe pila ludere, & ſigna ſacra noctu frangere ſolitum. Vt hic Tityus inſignis fuit arte pilæ, ſic Brulla quidã ſtudio talorum, quibus optime ludebat, celebrauit nomẽ ſuũ. Quare nihil eſt.] Colligit tandẽ nihil eſſe quòd quiſquam magnitudine artiũ ex eo quò ſenes diſcunt, pertimeſcat. Nãq; aut ſenes ad eas acceſſerũt, quas in ætate prima diſcere cõmodius eſt, quare nihil mirũ ſi diſcũt ſenes facti: aut nihil aliud acturi uſq; ad ſenectutem in ſtudijs detinentur: aut ſunt ingenio tardiſſimi, nec niſi lõgo tempore artẽ unam capere poſſunt. Oportet autem oratorẽ futurum habere celeres animi motus, & cito poſſe diſcere. Quod quiſq; cito diſcere non potuit, nũquã omnino poterit perdiſcere. Obſuit enim tarditas, quæ artium magnarum longinquos fines non aſſequitur.

IAMIAM (inquit Catulus) intelligo Craſſe quid dicas, etc.] Docuit Craſſus quẽ modum ſeruet orator in diſcendis artib. Vt ad alia cõmode tranſeat, inducitur Catulus qui filium ſermonis interrumpat, & quò iudiciũ Craſſi firmius ſit, eat in eius ſententiã, quiq; dicat, quod dicere Craſſum decorum uetat, ſatis ipſum qui acerrimo ingenio eſſet, et cito didiciſſet, ad perdiſcẽdũ tẽporis habuiſſe. in quo Cicero memor fuit illius, quod ante in perſona Catuli dixerat his uerbis: Cũ omnes gradus ætatis recordor tuæ, cũq; uitã tuã ac ſtudia cõſidero, neq; quo tẽpore iſta didiceris uideo, nec magnopere te iſtis ſtudijs, hominibus, libris intelligo deditũ. Quod de acerrimo ingenio loquitur Catulus, agnoſcere nõ debuit homo uerecũdus. Pergiſ ne, inquit, me, quæ dicã, de me non de te putare dicere.] Hic Ciceroni uidendum fuit, ne ingenium ſuũ ſub alia perſona laudare uideretur. Ad inſtituta redeamus.] Inſtituit dicere de ornata aptaq; oratione. Non ſuſcipiã, inquit, oratione mea plus quàm mihi imponitur. Sed quoniam ornata & apta non eſt oratio, niſi ſubſit res oratore digna, de re primum ſibi aliquid eſſe dicendũ putauit, nõ quò repeteret ab Antonio dicta, ſed ut uim naturãq; totius eloquentiæ complecteretur. Ante demonſtrat quorſum ſpectẽt ea quæ dixi, quàm redeat ad inſtitutum. Quorſum igitur ſpectat.] Mouet hanc quæſtionẽ, ut quod multis uerbis diſſeruit, paucis, ut fit in epilogo, perſtringat, & ut ſi qui putẽt tam longam & tam diu repetitam orationem ad elocutionem parum uel nihil ſpectare, illis abũde ſatisfaciat. Quatuor dixit eſſe uirtutes orationis, ut ſit latina, dilucida, ornata, apta ſiue cõgrua. De duabus primis breuiter dixit. Duæ ſuperſunt, una illuſtrat orationẽ, altera totã eloquentiã cumulat, id eſt auctiorem facit ijs rebus et uerbis, quæ rerũ perſonarũq; dignitates ferunt. Hãc (ut Quintilianus ait lib. I.) plerique ornatui ſubijciunt, Cicero diſtinguit, et poſt diſputationẽ de ornatu informat breuibus præceptis. Hæ duæ uirtutes faciunt, ut ſit quãmaxime iucũda, quæ maxime in ſenſus eorũ qui audiunt, influat, & quãplurimis ſit rebus inſtructa oratio. Aptant enim cuique quod illi maxime conuenit, ornant & cumulant eloquentiam. Facile autẽ admittit animus orationem uariam, pulchram, & aptè congruentem. Quòd ſi neque iucunda eſt oratio, neq; maxime influit in ſenſus eorum qui audiunt, neque plurimis eſt rebus inſtructa, cum tantum habet inſtrumentũ forenſe, antequam ornandi apteq; dicendi partes exponerẽtur, dicẽdum fuit quibus alijs rebus ac inſtrumentis egeret. Eſt autem inſtrumẽtum quaſi ſuppellex oratoris. Illius ſunt duo genera: Vnũ ex uulgi opinionibus, & communi prudentia, quo utuntur ij qui ſine ſciẽtia ex conſuetudine & uſu quodã cauſas actitãt. Hoc autẽ eſt litigioſum, acre, acerbũ, exiguum, atq; mendicum, ut & hodie uidere licet in foro minorum iudiciũ. Alterũ eſt undiq; exquiſitum, collectum, cõportatum, hoc eſt omni ſcientiarũ genere cumulatum. Apparatu, inquit, nobis opus eſt, et rebus exquiſitis undique et collectis, accerſitis, cõportatis, ut tibi Cæſar faciundũ eſt ad annũ. Similitudinẽ ducit ab apparatu ædilitiorum ludorũ, ad quos magnifice exornandos ædiles ex omni ferè orbe terrarũ tabulas pictas, ſimulachra, ſigna, uaſa, aulæa tapetas, ueſtes, margaritas, gẽmas, et id genus ornamenta quærebant, colligebant, arceſſebant, atq; comportabant. Hoc ut faciat Cæſar deſignatus ædilis, ſuadet ipſe, qui ſic in ædilitate ſua fecerit, quòd quotidiãis et uernaculis, hoc eſt uulgarib. uſitatiſq; ornamẽtis ſatisfacere ſe poſſe populo rerũ tã cupido nõ

putarat

putarat. Exquiſitis.] Diligēter quæſitis. Accerſitis.] Petitis. Ad annum.] Intra annum. VERBORVM aligendorum & collocandorum et concludendorū, &c.] Rationem uerborum cum ſylua rerum comparat. Illam facilem, hanc uero magnam eſſe dicit, ut intelligamus rebus magis quàm uerbis ſtudendū eſſe, pluriſq; ſentētias quàm uerba faciendā. Deinde egreditur ad indoctos rhetores tā Græcos quā Latinos, qui temporibus illis rhetoricas artes Romæ profitebantur, ut ſciamus ab eiuſmodi præceptoribus nō eſſe petendā rerum magnarū ſcientiā. Vt perficiatur elocutio, uerba eligēda ſunt propria, aptè trāſlata, grauia, ſonantia, & quæ naturæ earum rerū de quibus agitur, reſpondeant. Nec ſatis eſt elegiſſe uerba, niſi collocentur. Collocantur ita ut apta ſit coagmētatio, hoc eſt, ut poſtrema ſyllaba uerbi prioris cū prima ſequētis concordem ſuauemq; faciat ſonum, et ut pedes ac numeri fluant ex longarum breuiumq; ſyllabarum moderatione. Præterea cōcludenda ſunt, hoc eſt ambitu quodā comprehendenda, ne aut curtior aut redundatior ſit oratio, ſed tantum feratur & excurrat, quantum aurium ſenſus eruditus uelit. Verba legere, & collocare & concludere haud quaquā facile eſt. Auctor eſt Cicero in Oratore, & Quintil. octauo libro. Dicit tamen hanc facilem eſſe rationem, id eſt artem, uel ſine ratione ipſam exercitationem, quoniam comparat cum ſylua et copia rerum, quæ longe difficilior eſt. Eſt igitur ſimpliciter difficilis, cōparate facilis. Vna quidem & eadem res rationibus diuerſis & facilis et difficilis dici poteſt. Sylua.] Materia ac copia, ὕλη dicitur à Græcis. Græci iam non tenerent.] Non loquitur hic de omnibus Græcis, ſed de his qui Romæ iuuentutem docebant homines ſcioli, & philoſophiæ magna ex parte imperiti. Iā enim oratores à philoſophis diducti, fuerant. Dediſceret penè diſcendo.] Verba ſunt antitheta & oxymora, quæ ſimul ſtare nō poſſunt. Iccirco dixit penè, quod uerbum exceptionē aut improprietatem loquendi ſignificat. Senſus eſt: Noſtra iuuentus diſcebat quidem, ſed tam pauca et tā male diſcebat, ut penè dediſcere uideretur. Si dijs placet.] Adagium eſt in eos qui conātur aliquid ultra uires, quaſi dijs inuitis. Hoc biennio.] De hoc edicto L. Craſſi Cellius hæc lib. 15. cap. 11. Cn. Domitius Aenobarbus, & L. Licinius Craſſus cenſſ. de coercendis rhetoribus Latinis ita edixerūt: Renūciatum eſt nobis eſſe homines, qui nouū genus diſciplinæ inſtituerent, ad quos iuuentus in ludum conueniat: eos ſibi nomē impoſuiſſe Latinos rhetoras: ibi homines adoleſcentulos dies totos deſidere. Maiores noſtri quæ liberos ſuos diſcere, et quos in ludos itare uellent, inſtituerunt. Hæc noua, quæ præter cōſuetudinē ac morē maiorum fiunt, neque placent, neque recta uidētur. Quapropter et ijs qui eos ludos habent, et ijs qui eo uenire conſueuerunt, uiſum eſt faciundū, ut oſtēderemus noſtrā ſententiam, nobis non placere. Exacta Lucij Craſſi cenſura iterū extiterunt, hoc eſt prodierunt in mediū, ludoſq; fecerūt. Non defuerunt qui famam ſpargerent, Craſſum acui ingenia adoleſcentū, nolle, aut ut ſolus ſapere uideretur, aut quod inuideret nouæ fortunæ iuuētutis. Illorū opinioni ſatisfacit. Negat ingenia acui, quæ à rudibus obtūduntur: & illos bene doceri, quorum corroboratur impudentia. Exibāt enim ab illis magiſtris diſcipuli inflati falſa opinione doctrinæ, & quādā uerborū multitudinem inanem impudenter effundebant. Nā apud Græcos.] Craſſus edicto non ſuſtulit Græcos, quoniam apud eos præter exercitationē linguæ eſſe uidebat doctrinā aliquam, et humanitatem ac eruditionem dignā ſcientia: Etſi nō tenebāt omnē illam rerum ſyluam, quam philoſophi ſunt peruagati, aliquam tamen philoſophiæ partem nouerant. Auderent.] In oratore pudorem, & in principio dicendi timorē probauit ſuperiore ſermone. Conſentaneū eſt, ut improbet et impudētiā, & audaciā. Hæc autem callide tractat Cicero, & cauſam L. Craſſi pro uiribus tuetur, quoniā ualet in eos magiſtros rudes, qui tum cū ſcripſit iſta, rhetoricabantur. Serperet.] Altius radices ageret ac latius, uel paulatim extenderetur. Vt deſperem latine ea de quibus diſputauimus tradi.] Ante Ciceronem rhetorica et philoſophia latine tradebantur, ſed tāta inopia uerborum, ut planè intelligi nō poſſent. Vtranq; ſic expreſſit uerbis latinis, ut proxime ad copiā Græcorum accederet. Cum facit igitur Craſſum dicentē, opus eſſe hominibus eruditis, qui ſi quando extiterint, etiā Græcis erūt anteponēdi, quo loco ſit habendus, ipſe, inſinuat. Prudentiam.] Rerum cognitionē. Veterem.] Quæ floruit tēpore Platonis, Ariſtotelis, & Carneadis. ORNATVR igitur oratio genere primum & quaſi colore quodam, &c.] Redit ad inſtitutū, & de ornatu præcipit. Principio diſtinguit duas ornatus ſpecies, unam ponit in toto corpore orationis, alterā in partibus quibuſdā. Deinde explicat qui modus in ornādo eſſe debeat. Qui toto corpore diffunditur ornatus, quoniam latius patet, & maxime in rebus eſt, de quibus proxime dicebatur, primas habet in tractatiōe. Ornatur, inquit, oratio genere primum & quaſi colore quodam & ſucco ſuo. Senſus eſt: Si oratio in genere eſt graui, ſuaui, erudito, liberali, admirabili, polito, affectib. prædito, ornatur illo genere ſuo. Et quēadmodū liberali colore, & ſucco ſuo noſtra corpora pulchriora plenioraq; ſunt, ſic & oratio colore et ſucco ſuo pulchrior eſt ac plenior. Epitheton illud, ſuo, ad tria refertur, ut ſit hæc uis, ornatur oratio genere ſuo, colore ſuo, ſucco ſuo. Tum autē habet genus ſuum, hoc eſt propriam debitāq; eloquendi rationem, quando eloquentiæ artificio condita eſt. Nam quæ nullā præ ſe fert eloquētiam, nec habet genus ſuum, nec dicēdi colorem, nec ſuccum & materiam copioſam, cuiuſmodi eſt oratio leuis, inſuauis, inerudita, illiberalis, uulgaris, impolita, nullo affectu mobilis, decolor, minime ſucculenta. Vult eloquentia ut oratio ſit grauis pōdere rerū atque uerborum, ſuauis uarietate & uoluptate erudita cultu artiū magnarū, liberalis, ingenua ac decora ſpecie dicendi, admirabilis amplificatione, copia ornatuq; præcellenti, polita lima artificis, uiua aliquo genere aut mitiū aut grauiū affectuum. Cadunt hæc omnia in unā eandēq; orationē, attamē proprietatibus diſtinguuntur, nec ſunt in ſingulis articulis, id eſt ſingularibus quibuſdā partibus, ſed in toto corpore, hoc eſt in uniuerſa oratione ſpectantur. Ornatus eſt alter qui nō eſt fuſus ſparſuſq; æquabiliter per omnē orationē, ſed ita diſtinctus locis, ut inſignia, id eſt excellētia ornamēta diſponūtur in apparatu ludorū, et lumina in ornatu cœli, et flores in uarietate pratorū, hortorū, coronarū. Is eſt in figuris tum uerborū tum ſententiarum, de quib. ſuo loco dicetur. Vterque ornatus eſt aptādus orationi. Fugienda oratio exilis, quia non habet ſuccum. & inculta, quia neque eſt erudita, neq; liberalis. et uulgaris, quia nihil habet aut admirationis, aut ſuauitatis. & obſoleta, hoc eſt inueterata, horrida, ſquallida, quoniā eſt impolita. Opponūtur hæc genera ſuperioribus, & tam apertā habēt deformitatem, ut illam etiā imperiti uidere poſſint. Quamobrē quaſi præteriēs hæc dicit: Non enim à me iam expectari puto, ut moneā ut caueatis ne exilis, ne inculta ſit ueſtra oratio, ne uulgaris, ne obſoleta. Aliud quiddā maius & ingenia me hortantur ueſtra, & ætates.] Eſtis ingenioſiores & natu grandiores, quam quibus tam leuia præcepta dari debeant. Genus igitur dicendi eſt eligendum.] Ante docet nos quem modum ſeruare debeamus in ornatu, quàm exponat ornamēta quib. expolitur oratoris elocutio. Hæc autē ſuſcepta diſceptatio eſt, ut caueamus ne ſit ornatus nimiū affectatus, & ne ſemper maneamus in eodem genere & colore orationis. Genus dicēdi eſt eligendū quod maxime teneat eos qui audiant: ut pictura eligenda nō nimiū colluſtrata, ſed quæ decenter ornata ſpectatores teneat

atque remoretur. Quod eſt illud dicendi genus? Quod non ſolum delectat, ſed etiam ſine ſatietate delectat. Qui fiet iſtuc? ornatu uario et temperato. Nam eadem ſemper facie et fuco ſatiãtur animi noſtri. Res igitur ſint uariæ, aliæ nouæ, aliæ ueteres, aliæ ſublimes, aliæ tenues, graues, leues, ſubridiculæ, exẽpla diuerſa, ſimilitudines, imagines, adagia, apophthegmata, ſententiæ philoſophorum & aliorum, uerba multa ac uaria, quæ præſtat ea quæ dicitur συνωνυμία. Collocatio uerborũ aliquando diligentior, aliquando neglectior. numerus pro rerum qualitate diuerſus, nunc inciſim, poſtea membratim, ſæpe comprehenſim dicatur atque circumſcripte. Nulla ſit affectatio & effuſa luxuries. Hoc modo conficietur genus quod non ſolum delectet, ſed etiam ſine ſatietate delectet. Continuanda non ſunt ea quæ maxime ſenſus noſtros impellunt uoluptate, quoniam ab iis celerrime faſtidio quodam & ſatietate abalienamur. Difficile autẽ dictu eſt quænam cauſa ſit cur quæ maxime ſenſus noſtros impellunt uoluptate, et ſpecie prima, hoc eſt ſentiendi principio, acerrime commouent, ut uehementes colores, molliſſimæ uocis flexiões, odores ſuauiſſimi, ſapores prædulces, corpus tactu leuiſſimũ, ab iis celerrime faſtidio quodã & tædio & ſatietate abalienemur. An id fit quòd excellentiſſima quæque ſenſum uehementer feriũt et obtundunt? an quòd uoluptate ſumma afficiũt, uoluptas tanta ſenſum reſoluit atq; debilitat? An quòd cõſuetudo quaſi altera natura nõ patitur nos diutius iis rebus uti quarũ perrarus eſt uſus? Cur ea quæ.] Ea uacat. Alioq ſolœciſmus eſt in hac oratione. Interpoſuit id uerbi, quia durius dixiſſet, cur quæ, quã cur ea quæ. Quanta colorũ pulchritudine.] Ex iis quæ cadunt in quinque ſenſus, in uiſum, in auditum, in odoratũ, in guſtum, tactumq;, cõfirmat id quod propoſuit, celerrime ſatiari nos iis rebus quæ ſenſus noſtros acerrime cõmouent. Cõfert picturas ſui tẽporis colorum pulchritudine & uarietate florentes cũ ueteribus horridis, incultis, obſoletis, quæ in parietibus et tabulis habebãtur. Illas diu non delectare, has diutius nos tenere cõtendit, ut ſimile quiddã intelligatur in orationis ornatu. Picturæ cadũt in oculorũ ſenſum, uoces in aurem. de uocibus igitur ſecundo loco. Quanto molliores ſunt & delicatiores in cantu flexiones, & falſæ uoculæ, quàm certæ et ſeueræ? Cũ ſymphoniaci, tibicines, citharœdi circũferrentur per cõuiuia, aut ſacra, aut prophana, aut cũ palàm inter ſe contenderent, molliores, ut fit, et delicatiores flexiones cũ uocibus certis & ſeueris tẽperabant. Quòd ſi qui artis oſtentatores molli flexione ſæpius uterentur, auſteri, id eſt uiri graues et ſeueri, & multitudo ipſa uulgusq; reclamabat. Molliores autẽ et delicatiores in cãtu flexiones, ſunt mutationes uocis per oẽs ſonorum gradus, crebræ, celeres, preſſæ, ſuaues. diminutiones uocãt muſici noſtri. In tam minuta graduum diuiſione ſunt falſæ uoculæ, id eſt toni tam minuti, ut crebro percurſitante διὰ πασῶν uoce, penè fallant audientẽ. Falſis uoculis certæ, delicatis opponuntur ſeueræ. Certæ igitur, quæ apertæ ſe mittũt in aurẽ, cuiuſmodi ſunt maiores ac tardiores. Seueræ, quæ dignam grauitate moderationẽ retinent, ut illæ quib. ſæpius utimur in tẽplis. Tertius eſt ſenſus odorãdi, cui traditũ eſt de odoribus iudiciũ: de cuius affectu in hunc modum Craſſus: Licet uidere unguentis minus diu nos delectari ſumma et acerrima ſuauitate conditis, quàm his moderatis: & magis laudari quod terram, quàm quod crocum olere uideatur. Vnguẽta moderata ſunt mediocriter & ſuauia, quibus à balneis ungebãtur uiri frugi: Vnguẽtis etiã utebãtur in funeribus, & in potu, & in fucando corpore, et in ungendis ſignis caſtrẽſibus. Teſtis eſt Plinius lib. decimotertio, ubi multa unguentorũ genera colligit. Ex quibus multa ſunt ſumma et acerrima ſuauitate condita, id eſt perfuſa, cõfecta, permixta, ut quod regale appellatũ eſt. Omnia autẽ acutiora ſunt coſto, amomo, quæ maxime nares feriunt: craſſiora myrrha, ſuauioraq; medicinæ autem utiliora croco, acerrima per ſe amomo. In eodem libro mentionẽ facit de hac Tulliana ſententia, & ait: In M. Ciceronis monumẽtis inuenitur, unguẽta gratiora eſſe quæ terrã quàm quæ crocum ſapiant, quãdo etiã corruptiſſimo in genere magis tamen iuuat quædã ipſius uitii ſeueritas. Idem lib. 17. Certe Cicero lux doctrinarum altera, Meliora, inquit, unguenta ſunt, quæ terrã quàm quæ crocum ſapiunt. Hoc enim maluit dixiſſe, quàm redolent. Ita eſt profecto. Illa enim erit optima, quæ unguẽta ſapiet. Quòd ſi admonẽdi ſumus qualis ſit terræ odor ille qui quæritur, cõtingit ſæpe etiã quieſcente ea ſub occaſu ſolis, in quo loco arcus cœleſtis deiecerit capita ſua, & cũ à ſiccitate continua immaduerit imbre, tunc emittit illũ ſuũ halitum diuinũ ex ſole conceptum cui comparari ſuauitas nulla poſſit. Codices habent non ſapiũt, ut ſcribit ille, ſed olere uidetur. Veriſimile eſt igitur eum ex alio Ciceronis opere illã trãſcripſiſſe ſententiã. Alius eſt ſenſus, qui dicitur tactus. Explorat primas qualitates, calidum, frigidum, humidum, ſiccum: & ſecundas, graue, leue, durum, molle, aſperũ, politum. Exempli gratia ponit mollitudinẽ & læuitatem: ut ſit læuitas, prima ſyllaba producta, partiũ corporis æquabilitas. Licet, inquit, uidere in ipſo tactu eſſe modũ mollitudinis et læuitatis, hoc eſt, experiri poſſumus ut durioribus et mollioribus tactus offendatur, modo tẽperantia duritiæ et mollitudinis ſeruetur. Itẽ ut aſperioribus et læuioribus nõ gaudeat modo et mediocritate læuitatis aſperitatiſq; recreetur. Quintus eſt ſenſus guſtus, et guſtatus dicitur. is ex omnib. maxime uoluptuarius. Datus. n. à natura omnibus animantibus ad diſcernendũ idoneũ cuiq; alimẽtum tam ſiccum, quàm humidum, & ad percipiendas uoluptates cibi potuſq;, quibus in uita nihil eſt frequentius. Guſtatus citò id quod ualde dulce eſt, aſpernatur ac reſpuit, etſi ſaporũ omniũ uidetur amiciſſima dulcitudo. Latinũ uerbum eſt dulcitudo, quo uſus eſt Cæcilius auctore Nonio Marcello, Tanta huic inuaſit in corda dulcitudo. Cum utroque in genere.] Quemadmodum utroque in genere, cibi, & potus, ea quæ leniter ac modice ſenſum uoluptate mouẽt, facillime fugiunt ſatietatẽ, ut panis et uinũ: ſic omnib. in rebus uoluptatib. maximis faſtidiũ finitimũ eſt, hoc eſt, uoluptates maximas, quales interim percipiuntur ex coloribus, ſonis, odoribus ſaporibus, corporibus tactis, cito ſequitur faſtidiũ.

QVO hoc minus in oratione miremur, in qua uel, &c.] Ab aliis rebus quæ ſentiũtur, redit ad orationẽ, ut colligat ſenſus nõ aliter ſuauiſſimæ orationis cõtinuatione ſatiari, quàm iis rebus quæ acerrime commouent, cito ſatiãtur. Poetarũ et oratorũ proponit elegãtiam, propterea quòd illi magis quàm cæteri ſequuntur ornatum. Quo hoc minus in oratione.] Quo minus, quare minus. hoc, hanc rem ſignificat. Quare minus, hoc, uidelicet nimia uoluptate gigni ſatietatẽ, in oratione miremur, quæ nimium ornata, non ſenſum modo, ut illa quæ paulo ante dicta ſunt, ſed etiã animũ ſatiat, in qua decepta uel ex poetis uel ex oratoribus, poſſumus iudicare, quod quæritur, cõcinnã, diſtinctã, ornatam, feſtiuã, ſine intermiſſione, ſine reprehenſione, ſine uarietate, nõ poſſe in delectatiõe eſſe diuturna, etiãſi claris ſit coloribus picta uel poeſis uel oratio. Itaque ſtylum uariant boni oratores & poetæ, nec magnifico ſemper utuntur ornatu. Concinnam.] Compoſitã, elegãtem. Diſtinctam.] Diſpoſitam, ac diſtincte expreſſam.

Ornatam.] Perpolitam pulchris ſententiis, uerbis bonis, coloribus, numeris. Feſtiuam.] Lepidam atque iucundã. Sine intermiſſione.] Sine interruptione fucati coloris & elegantiſſimi ornatus, hoc eſt continuato ſemper eodem ornandi genere. Sine reprehenſione.] Reprehenſionem dicit cultum negligentem, qui uidetur eſſe uitioſus, & nõ eſt, ſilo co ponitur, & ſi eſt in eo negligentia quædam diligens. Licet

interdum

interdum uſque ad ſermonē quotidianū demittere orationē, relaxare numeros, admittere uocalium durā concurſionē, & imitari magnos auctores, apud quos grāmatici notant permulta, quæ ſi nō excuſaret auctoritas, uitia eſſent uel ſolœciſmi, uel barbariſmi. Sine uarietate.] Sine mutatione ſtyli & figuræ. Coloribus.] Figuris. Poeſis.] Oratio poetarum. Oratio.] Dictio oratoris. Atque eo citius.] Quæ ſimilia contulerat, nūc comparat, ut maius & minus. Citius oratio calamiſtrata fucatáq; offendit, quàm quæ maxime ſenſum impellit uoluptate. quoniam ſenſus in nimia uoluptate, natura, non mente: id eſt animi iudicio ſatiantur. In oratione uel ſcripta, uel quæ pronunciatur, non aurium ſolū, ſed animi iudicio etiā magis infucata uitia noſcuntur. Breuius dicā: Quæ obijciūtur ſenſibus nimia uoluptate plena, ſatiāt illos, nō animū. Oratio fucata & ſenſum & animū ſatiat. Cincinni.] Calamiſtrati & acu maiore criſpati capilli. Per translationem ſignificant cultum nimis affectatum, quemadmodū & fucus ille qui ad ſpeciem adulterinam corpori illinitur. Offenditur.] Offenſio eſt. Hic impersonale uerbum eſt offenditur. Infucata uitia.] Suffuſa ut fucus, ornamenta uitioſa. Quare bene & præclare.] Cum iuuenes declamitarent in ludo, ſi quid bene præclareq; dixiſſent, applaudebant illis condiſcipuli, & acclamabant, bene, præclare, belle, feſtiue, lepide, decenter. ſubauditur uerbum dixit, uel dictū eſt. In ſcholis hunc morē fuiſſe, Quintilianus eſt teſtis. Nec in ſcholis ſolū id fieri ſolebat, ſed & in foro & in concione populus acclamabat: id quod ſupra demonſtrauimus exemplis. Quin & poetæ cum recitarent ſuos uerſus, ita laudabantur. Perſius:

Extremumq́; eſſe recuſo
Euge tuum & belle. nam belle hoc excute totum,
Quid non intus habet?

Senſus eſt igitur: Nimiū ſæpe nolo clamari ab auditoribus, bene & præclare dixit, quāuis nobis oratoribus ſæpe dicatur hæc laus, belle & feſtiue dictum eſt. Nam ſi nimium ſæpe dicitur belle, et populus recte iudicat, tota ferè oratio bella eſt atque præclara, ideoq; nimis elucet, ac parit ſatietatē. Illa ipſa acclamatio auditorum, qua uociferātur, belle, præclare, aut aliquid eiuſmodi, ſit uelim crebra, ut ſignificet multos orationis locos eſſe præcellentes. non poteſt melius contingere uel orationi uel oratori, ſed habeat tamen illa in dicendo admiratio ac ſumma laus umbrā aliquā & receſſum, quo magis id quod erit illuminatū, extare atque eminere uideatur, Sumpſit hæc à pictura. Pictores cū aliquā partem corporis extare, id eſt eminere uolunt, illam circundant nigro colore, & quaſi umbram et receſſum, id eſt abditum quiddam imitantur. Contra interceptam particulā illumināt, ut ſplendeſcat et appareat magis. Sed quæ umbra, quiue receſſus in oratione? Pars eius penè inculta, humilis, & obſcura, quam conficit, qui rebus ſtylum accōmodat, & grauia acriter, media temperate, humilia tenuiter dicit. Nunquam agit hunc uerſum.] Hiſtriones boni, ut Roſcius & Aeſopus, ſi quando uerſum grauiter & actuoſe eſſent pronunciaturi, ut uehemētius & apertius audiretur, proxime antecedentes paulum ultra uerā actionem deprimebant. Sic oratori faciendum eſt, ut partē minus quā poteſt exornet, quo proxime cultæ magis eluceant. Ex ijs quos citat uerſibus duo priores conſtāt ſeptenis pedibus & ſyllaba. Sumpti ſunt, ut opinor, ex Ennij tragœdia Hecuba:

Nam ſapiens uirtuti honorem præmiū, haud prædā petit.
Ecquid uideo? ferro ſeptus poſſidet ſedes ſacras.

Præclara eſt prioris uerſiculi ſententia, Sapientem præmiū uirtuti ſuæ non prædam, ſed honorem petere: quamobrem uidetur magna cum uoce & ſeuero geſtu pronunciandus. Roſcius tamē abijciebat prorſus, hoc eſt deprimebat, & remiſſe agebat, ut in proximos uerſus incideret, elatiore uoce & acriore geſtu efferendos, & aſpiceret dicens: Ecquid uideo? & admiraretur ac ſtupeſceret hæc referens: Ferro ſeptus poſſidet ſedes ſacras. Hæc autem dicta ſunt in milites Græcos, qui in excidio Troiano cum irrupiſſent in urbem, diripiebant ædes ſacras: nec petebant honorem in uincendis fortiſſimis quibuſque, ſed armati cōuertebantur ad prædam. Quid ille alter.] Non poeta, ſed hiſtrio intelligendus eſt. Qui ſit ille, certum non habeo. opinor Aeſopum temporibus Craſſi florentem indicari. Verſus citat eoſdem Cicero Tuſculana tertia, ex eadem Hecuba:

Ex opibus ſummis opis egens Hector tuæ,
Quid petam præſidij aut exequar? quo'ue nunc auxilio
& fuga
Freta ſim? Arce et urbe orba ſum, quò accedā? quò applicē?
Cui nec aræ patriæ domi ſtant, fractæ & diſiectæ iacent,
Fana flamma deflagrata, toſti alij ſtant parietes
Deformati. Sequuntur alia, & hoc in primis:
O pater, ò patria, ò Priami domus,
Septum altiſono cardine templum,
Vidi ego te, aſtante ope barbarica
Tectis cælatis, laqueatis,
Auro ebore, inſtructam regifice.

Hiſtrio hunc uerſum, Quid petam præſidij, & proxime ſequētes leniter, remiſſe, non actuoſe, id eſt ſine multa geſtus et uocis agitatione pronunciabat. ut cum exclamaret, O pater, ò patria, ò Priami domus, uehementius populum cōmoueret. Inſtat enim, hoc eſt, proxima incumbit hæc ardens oratio, in qua tanta commoueri actio, id eſt pronunciatio non poſſet, ſi eſſet conſumpta ſuperiore motu & exhauſta. Nec actores & hiſtriones qui fabulas agunt, id prius uiderūt quàm ipſi poetæ, quàm denique illi etiam qui fecerunt modos. Poetæ enim ante comœdias tragœdiasq; ſcripſerunt, quàm ab hiſtrionibus agerentur: et prius muſici tibicines fecerunt modos, hoc eſt, certas modulationes, iuſtosq; tonos aptarunt fabulis, quàm pronunciarēt eas uel comœdi uel tragœdi. qui opera poetarū recitabāt ad tibiā hoc eſt, tibicine à tergo ſuccinente, et modos ſonorū dirigente: ut cū primū actæ ſunt comœdiæ Terentianæ, modos fecit Flaccus Claudi Tibijs aut paribus aut imparibus, aut dextris aut ſiniſtris, aut utriſque. À poetis et tibicinibus ſummittitur, hoc eſt deprimitur aliquid, deinde augetur aliud inſtar montis ad uallē. Extenuatur et gracile fit aliquid, deinde id quod proximū eſt. inflatur, et quaſi ſpiritu maiore fertur, multisq; modis uariatur et diſtinguitur res ad euitandum ſatietatem. Ita ſit nobis ornatus et ſuauis orator, ut hiſtrio, ut poeta, ut qui facit modos. Nec tamen poteſt aliter eſſe quàm ornatus et ſuauis ad eorū morem, ut, id eſt ſi modo ſuauitatem habeat auſteram et ſolidā, ut uina diu poſtquā deferbuerunt, non dulcem ut muſtum, non decoctam ut mulſum. Non amat nimiū ſuauitatē, qualis eſt in muſto et uino igne decocto: ſed uult auſteram et ſolidā, cuiuſmodi eſt in uino ueteri quod ſua natura deferbuit, nec abijt in dulcitudinem. NAM ipſa ad ornandum præcepta quæ dantur, eiuſmodi ſunt, etc.] In ornando uarietatem eſſe debere in uniuerſo genere demōſtrauit. Nunc propius accedit, et uariandi ſpecies explicat eas quæ maxime eminent et excellunt. Ne quis exiſtimet eſſe difficile adhibere ſuauitatem ſine ſatietate, et eum dicimus diſtinguere uarietatē, principio ſtatuit ipſa ad ornandum præcepta quæ dantur, eſſe facilia atque obuia. Ipſa, inquit, ad ornandū præcepta quæ dātur, eiuſmodi ſunt, ut ea quāuis uitioſiſſimus orator explicare poſſit. His uerbis aditum facit ad ea quæ ſequentur, et confirmat illud quod paulo ante dixit, oratorem nō aliter eſſe poſſe, quā ornatum & ſuauem, ſi modo ſuauitatem habeat auſteram et ſolidam, non dulcem atque decoctam. Nam ut talis ſit, facit ipſa præceptorum facilitas. Vt autem conſtet ornatus, materiā oratore dignam ſubijcere neceſſe eſt. Primum ſylua, id eſt ma-

teris & copia rerum at ſententiarum comparãda eſt.qua de parte dixit Antonius libro ſecundo. Hæc ſylua formãda,id eſt in aliquam formam ſpeciemq́; dicendi redigenda,filo et genere orationis.Filũ tenor eſt , et perpetuus ductus orationis,quo materia ſubiecta continuatur atque redigitur in unũ corpus. Genus eſt uniuerſa ratio dicendi,grauis,ſuauis,erudita,liberalis,admirabilis, polita, ſenſus habens & dolores.Eadem ſylua illuminanda uerbis,urianda ſententijs.Hoc bonum præſtant ij qui tropi uocantur,& ſchemata uerborum & ſententiarũ. Primus igitur ornatus,ut dictum eſt,eſt in genere orationis:alter in figuris,tertius in amplificationibus.Summa laus eloquẽtiæ eſt,amplificare rem in ornando. Nam ſunt maxime luminoſæ et quaſi actuoſæ partes duæ θέσις καὶ αὔξησις. Sunt autẽ duæ ſpecies amplificationis:incrementũ,quod ualet ad augẽdum aliquid,& tollendum altius dicendo:ut, Facinus eſt uincire ciuem Romanum, ſcelus uerberare,propè parricidiũ necare,quid dicam in crucem tollere?Extenuatio,quæ rem abijcit, ac ueluti gradibus imminuit:ut,Pauci tamen qui primi adſtiterant, neſcio quid illũ de lege Agraria uoluiſſe dicere ſuſpicabantur Habes quantæ ſit laudis amplificatio, & quas habeat partes.accipe quibus in locis deſideretur.Id ornandi genus deſideratur omnibus ijs in locis, quos ad fidem orationis faciẽdã adhiberi dixit Antonius ſuperiore ſermone. Fecit autẽ tres locos,ſiue diuiſit tria oratoris officia.Vnum poſuit in dicendo,alterum in conciliando,aliud in mouendo.Itaque cum explanamus aliquid ad docendũ,ut in narratione & in argumentis . utimur amplificatione aut maiore aut minore pro rerũ qualitate.Item cum conciliamus animos,ut in exordijs:aut concitamus,ut in perorationibus.Conciliamus etiã & concitamus in alijs partibus orationis,quãdo cauſa ut id faciamus deſiderat. De amplificatione in docẽdo ſit hoc exemplum:Sextus Roſcius pater huiuſce,municeps Amerinus fuit,cũ genere & nobilitate & pecunia non modo ſui municipij uerum etiã eius uicinitatis facile primus,tum gratia atque hoſpitijs florens hominũ nobiliſſimorum.In conciliando: Quid eſt pro deũ hominumq́; fidem in quo ego Reip.plus hoc tẽpore prodeſſe poſſim ? Quid eſt quod aut populo Romano gratius eſſe debeat?aut ſocijs exterisq́; nationibus optatius eſſe poſſit? aut ſaluti fortunisq́; omnium magis accommodatum ſit?In concitando: Poteſt'ne tibi ulla ſpes ſalutis commoda oſtẽdi,cum recordaris, in deos immortales quàm impius,quàm ſceleratus , quàm nefarius fueris?Apollinem'ne tu Deliũ ſpoliare auſus es?illi'ne tu tẽplo, tã antiquo,tam ſancto,tam religioſo manus impias ac ſacrilegas afferre conatus es?In hoc quod poſtremum dixi, hoc eſt in concitando,amplificatio plurimũ poteſt,eaq́; una laus oratoris eſt, & propria maxime. Multæ quidem ſunt laudes boni oratoris: ſed ubique ſummã eſſe laudẽ in concitandis affectibus cenſet, quoniã in ea parte ſumma uis eſt:eamq́; oratoris maxime propriã eſſe dicit,quia ſolus orator uehementer concitat affectus. Ad amplificandum proderit exercere genus laudandi & uituperandi.Qui res & homines maxime aut laudare aut uituperare nouerit, facile quod uolet amplificare poterit . Maior eſt igitur illa exercitatio laudandi & uituperandi, quam primo ſermone,ideſt principio libri ſecundi reijciebat Antonius,quaſi nõ oporteret illud genus donare praeceptis ſuis. extremo ſermone,id eſt ad finẽ eiuſdẽ libri inſtruxit,et rebus ſuis apparauit. Nihil eſt enim ad exaggerandam et amplificandã orationẽ accommodatius,quàm utrunque horũ cumulatiſſime facere poſſe,hoc eſt laudare et uituperare copioſiſſime. Alius eſt excellẽs ornatus in locis communibus,nõ longe diſtans à priore:qui ſic appellantur,non quia proprij cauſarum,& inhærẽtes in earũ neruis & robuſtis partibus eſſe non debeant(alioqui diſiuncti et ſegregati à toto corpore orationis eſſent,nec cauſam adiuuarẽt)ſed quia de uniuerſa re & toto aliquo genere tractari ſolent.Locorũ communiũ tres ſunt ſpecies.Alij habent uitiorũ et peccatorum acrem quandam cum amplificatione incuſationẽ, aut querelam,contra quam nihil dici ſolet,nec poteſt.quoniã res eſt turpior,quàm quæ defendi debeat,aut poſſit: ut in depeculatorem,id eſt direptorẽ pecuniæ publicæ,in proditorẽ, in parricidam. Eiuſmodi locis communibus uti confirmatis criminibus oportet.aliter enim ieiuni ſunt & inanes, atque inutiles.Auxerit quis proditionis crimen in immenſum , nihil hoc reo nocebit,niſi planũ factũ ſit illũ proditorẽ fuiſſe.Quinetiã illud in actorẽ retorquebit,& inquiet,id quãto tetrius et abominandum magis eſt,tãto minus ſe committere uoluiſſe. Alij autem loci communes habent deprecationem aut miſerationẽ, qualis eſt in peroratione pro L.Flacco,ualentq́; aduerſus priores.reſtinguũt enim uel,precando,uel miſericordiã mouendo, quã illi flammã ſuſcitarunt. Alij uero ancipites atque dubias habent diſputationes,in quibus de uniuerſo genere et infinita quæſtione in utranque partẽ diſſeri copioſe licet,θέσεις uocantur à Græcis, à Latinis infinitæ quæſtiones.An peſtiferum ciuẽ indemnatũ cuique interimere licet? Præferendus'ne in honoribus miles iuriſperito?an iuriſperitus militi?Poteſt'ne præſes prouinciæ quo tẽpore gerit magiſtratũ populi Romani,in ſua prouincia negotiari ? Exercitatio infinitarum quæſtionum nunc poſt diuortium ſcientiarum putatur eſſe propria duarũ philoſophiarum,Peripatticæ,& Academicæ.Illæ enim de omnibus rebus in utranque partem diſputãt.Apud antiquos, ut Lycurgum,Solonem,Themiſtoclem, Periclem , & reliquos ſapientes qui floruerunt ante Socratem,& artium diſſidia, exercitatio θέσεων erat eorũ à quibus omnis de rebus forenſibus dicẽdi ratio & copia petebatur.Nõ erant alij magiſtri intelligendi,alij dicendi.Ab iiſdem res & uerba petebantur, & recte. Orator enim perfectus , quemadmodum & philoſophus, de uirtute, de officio,de æquo & bono,de dignitate, honore, ignominia, pœna,ſimilibusq́; rebus in utranque partẽ dicẽdi animos,id eſt naturales impetus,uim et artem habere debet.His de rebus diſputant philoſophi in ijs libris quos ediderunt de moribus , de Rep.de legibus.Rhetores nihil iſtorum tractant in ſuis libellis. Sunt enim de poſſeſſione ſua deiecti: quamobrẽ mutuantur à philoſophis:quod Cicero faciundũ eſſe cenſet.Quoniam de noſtra poſſeſſione,id eſt cognitione rerũ & philoſophia depulſi , ac quaſi per uim deiecti,in paruo et eo litigioſo prædiolo,hoc eſt in forenſi cõtrouerſia relicti ſumus, & aliorũ patroni atq; defenſores,noſtra bona tenere tueriq́; nõ potuimus,ab ijs philoſophis qui in noſtrũ patrimonium irruperunt,quod opus et neceſſariũ eſt nobis,mutuemur.Tranſtulit hæc ob ijs qui per uim à ſuis prædijs & patrimonio depulſi deiectiq́;,uix ſibi retinuerunt prædiolum,de quo etiam lite cõtenditur.Litigioſum prædiolũ dicit,non propter eas lites in quibus uerſantur oratores, ſed quòd philoſophi ab oratoribus detrahere uolunt iudicialiũ quæſtionũ partem uel optimam.illis enim cõcedunt finitã quæſtionem, infinitam uero non tribuunt. DICVNT igitur nunc quidem illi qui ex particula parua uerbis, &c.] In locis communibus et in oratorio apparatu poſuit θέσεις,quas uocant noſtri infinitas quæſtiones,& eas,quoniam & ad oratorẽ pertinent,à philoſophis repetendas eſſe dixit. Amplius explicat quam diuiſionem quæſtionũ faciant philoſophi Peripatetici et Academici,quid ex illis tribuãt oratori, quæq́; ſit quæſtionum differẽtia,unde ornari uariariq́; poſſit oratio.Hoc modo notiorem facit nõ ſolum theſin de qua ſermo fuerat inſtitutus, ſed & hypotheſin,cuius in ornatu eſt alia facies quædam.Peripatetici & Academici ex particula parua urbis & loci nomẽ habẽt.Lyceum enim quod à deambulatione περιπατεῖν appellarunt,unde dicti Peripatetici,parua pars erat urbis Athenarũ: Academia uero pars loci , qui ab Athenis mille diſtabat paſſibus.Non igitur ab re dixit particulã paruã loci, quandoquidẽ

non

non eſſet urbis pars Academia, niſi & urbe loca finitima cōtinētue. Anguſtius erat nomē antiquis philoſophis, qui in Rep. uerſabantur. Nō enim à particula parua urbis & loci Pittacus, Lycurgus, Solon, & alij permulti, ſed uniuerſarum Rerumpublicarū nomine πολιτικοὶ φιλόσοφοι, id eſt ciuiles ſapientes uocabātur. Condebāt leges, inſtituebant Reſpublicas, et adminiſtrabāt, nec philoſophiam ab eloquentia, nec eloquētiā à philoſophia ſeparabant. Erāt uere politici, qui ratiōe & eloquentia fluctus Reip. ſedabant. Tū quod Plato in quinto libro de Rep. probat, imperij potētes philoſophabātur, philoſophi imperium tenebant. Peripatetici & Academici dicunt omnē ciuilem orationem (eſt oratio non ciuilis in cōtemplatione rerum) in horū alterutro genere uerſari, aut definiat cōtrouerſia & hypotheſi, certis tēporibus et reis, qui ſunt homines lite contendentes, hoc modo: Placeat'ne à Carthaginenſibus captiuos noſtros redditis ſuis recuperari? de quo in Senatu deliberatum eſt Regulo capto, & ad commutandos captiuos à Carthaginenſibus ad ſuos miſſo, aut infinite de uniuerſo genere quærētibus, hoc modo: Quid omnino de captiuo ſtatuendū ac ſentiendū ſit, redimendus'ne, an hoſti relinquēdus, ut ij quos ceperat Annibal in clade Cannenſi? Participiū quærentis, refer ad orationem, ut ſit ciuilis oratio hominis de finita cōtrouerſia, aut infinite de uniuerſo genere quærētis. Quæſtionē finitā, cauſam, aut controuerſiā appellant, eāq; tribus, lite, aut deliberatione, aut laudatiōe definiūt: hoc eſt, in genus iudiciale, deliberatiuū, & demonſtratiuū diuidunt. Quæſtio altera nominatur ab eis infinita, quia non habet certos fines tēporū & reorū: & propoſita, tranſlato nomine è Græco θέσις, quod propoſitum uel poſitionem ſignificat: & cōſultatio, quòd ſæpe in deliberationem cadat. Hactenus loquuntur.] Hoc eſt, de infinita quæſtiōe nihil aliud dicunt, neque uim, neq; naturam eius, nec partes, nec genera proponunt, tantūmodo nominant, & oratoris eſſe dicunt. Etiam inſtituendo, hoc eſt tradēdo præcepta dicendi (loquitur enim de Peripateticis et Academicis, qui more Ariſtotelis et Carneadis aliquādo rhetoricabātur) hac diuiſione utuntur, omnē ciuilem orationem partiūtur in controuerſiam & conſultationē, et utrūque genus ſibi attribuunt, ſed ita occupant finitā quæſtionē, non ut iure aut iudicio, ut deniq; recuperare amiſſam poſſeſſionē, quā in oratione ciuili tenuerunt ante Socratē ueteres philoſophi, ſed ut ex iure ciuili ſurculo defringendo uſurpare uideantur. Hæc ſumpta ſunt à litigantibus: quorum alij iure & iudicio cōtendebant, & recuperabāt amiſſam poſſeſſionē: alij glebā de aruo, uel ſurculū, id eſt ramū de uineto, uel ſylua, uel oliueto auferebant, ut in eo rē totā ex iure ciuili uſurpare uiderētur, qui mos penitus exoleuit. Quomodo igitur irrūpāt in alienā poſſeſſionē, oſtendit his uerbis. Illud alterum genus proprium oratoris, quod eſt tēporibus, locis, reis definitum, obtinēt, atque idipſum lacinia. id eſt aliqua particula lacerata, nō uniuerſa poſſeſſione. Lacinia pars eſt extrema ueſtimēti, & cæſuræ particulatim conciſæ decoris gratia. Sumitur et pro particula. Columella libro ſeptimo capite quinto: Cū deinde grex ad locū fuerit perductus, in lacinias colonis diſtribuatur. Erat illis temporibus Philo quidam Academicus, qui nō contentus, infinita quæſtione & exercitatione philoſophorū, mittebat falcem in oratorū ſegetem, & cauſas ciuiles in ſcholis exercebat. Quam obrē dicit cōtrouerſiam ab Academicis obtineri, aliqua parte à toto genere dirupta. Cū alterum genus infinitum plene poſſideant philoſophi, illud tamē in prima arte tradenda, hoc eſt in principio artis rhetoricæ, quā tradunt ſuis uel literarū memoriæ mandant, tantūmodo nominant, et oratoris eſſe dicūt. Sed neque uim, neque naturam eius, hoc eſt ſubſtantiā & accidentia: neque partes, hoc eſt ſpecies: neque genera proponūt, ut hoc præteriri omnino fuerit melius quàm cœptū deſeri. Si intactū reliquiſſent, animi iudicio reticere uiderentur: quia attentarunt, nō peregerunt, inopia cognitionis tacere intelligūtur. Reprehendit autē non omnes Academicos & Peripateticos (fuerunt enim in his duabus familijs uiri præcellētes) ſed quoſdā qui rerum imperiti ieiune & tenuiter de arte dicēdi diſputarunt. OMNIS igitur res eandem habet naturam ambigendi, &c.] Quæ de infinitis conſultationibus omiſſa ſunt à philoſophis quibuſdā rhetoricam tradentibus, quoniā & ipſa exornāt orationē, ex optimorū ſententia tradit. Quæ ſit uis earū atque natura, amplectitur paucis. Omnis, inquit res eandem habet naturā ambigendi, de qua quæri & diſceptari poteſt, ſiue in infinitis conſultationibus diſceptatur, ſiue in ijs cauſis quæ in ciuitate & in forēſi diſceptatione uerſantur: hoc eſt, ſiue ſit quæſtio finita, ſiue infinita, res omnis quatenus in ambiguo eſt, eandē habet naturā. Nā in utranq; partē trahitur, & eadem ratione diſceptatur. ijdē enim ſunt loci finitæ quæſtionis, & infinitæ. Id ſic eſſe confirmat Cicero in Partitionibus oratorijs: Aliam ne cenſes & non eandem eſſe rationē in his inueniendi, quæ eſt expoſita, ut ex ijſdē locis ad fidem & ad inueniendum ducantur omnia? Collocandi autē quæ eſt expoſita in alijs ratio, eadem huc transfertur. hæc ille.

Ambigendi.] Tenuit ordinem. primum de re ambigimus atq; dubitamus, deinde quærimus, poſtea diſceptamus et diſputamus. Neque eſt ulla.] Vtranque quæſtionem diuidit, ut uis eius atque natura apertius cognoſcatur. Quæſtiones omnes aut ſunt θεωρητικαὶ, contemplatiuæ, quæ ad cognoſcēdi uim rationē referuntur: aut πρακτικαὶ, actiuæ, quæ ad agendum pertinent. Aut enim tantum ſcire uolumus animi perficiundi gratia, aut etiam agere ſciendo. In his duobus ſunt mortalium conatus. Aut, inquit, ipſa cognitio rei ſcientiaq; perquiritur, ut uirtus ſuam'ne propter dignitatem, an propter fructus aliquos expetatur. aut agendi cōſiliū exquiritur: ut, ſit'ne ſapienti capeſſenda Reſp. Superior quæſtio aliter deciditur à Stoicis, aliter à Peripateticis. Stoici ſummū bonū ſtatuunt in uirtute: propterea dicūt uirtutē nō propter aliud, ſed propter ſe ſuamq; dignitatē eſſe expetendam. Peripatetici felicitatē conſtituunt in bonis animi, & corporis et fortunæ: quamobrem exiſtimāt uirtutē propter fructus felicitatis eſſe quærendā. Altera quoque habet auctores in utranque partē. Epicurei, qui metiuntur omnia uoluptate, negāt ſapiētis eſſe capeſſere Rēp. quoniam in turba ciuili uoluptate frui nō poſſit. Alij, quorum mēs eſt ſanior, ut Academici et Peripatetici, alteram partem tuentur, non quo putent neminē eſſe ſapientem quin Remp. capeſſat, ſed ſapientiam & Reip. adminiſtrationem in eodem eſſe poſſe. Quæſtio cognitionis ſiue cōtēplationis treis habet modos & ſpecies inquirendi, coniecturā, definitionem, conſecutionē. In his tribus ſunt & ſtatus oratorū, unde planum fit hæc et ad controuerſiam pertinere: niſi dicamus, cognitionem & cōtemplationē proprie uniuerſi generis eſſe. Coniectura quæritur quid in re ſit, aut, an in re ſit aliquid? Sit'ne in humano genere ſapiētia? Stoici (ut ante dictū eſt) affirmant neminē eſſe ſapientē. loquuntur enim de ſapiētia numeris omnib. abſoluta. Alij multos dixere ſapiētes, quoniā ſapiētiā dicebāt eā, quæ bonis philoſophis cōtingeret. Quā autem uim quæque res habeat, definitio explicat. Eſt enim definitio, oratio quæ quid res ſit, breuiter exponit: ut ſi quæratur quid ſit ſapiētia, & definiatur, diuinarū rerum et humanarū ſciētia. Cōſecutio dicitur à Græcis συμβεβηκὸς, à noſtris qualitas: ut latius fundatur qualitatis nomen ad ea omnia quæ dicuntur accidentia. Nā qualitates ſequūtur ea quæ per ſe ſtant, ſubſtantias uocant. Conſecutio, inquit, tractatur, cum quid quanq; rē ſequatur, inquiritur: ut illud, Sit'ne aliquādo mentiri boni uiri? Nigidius apud Aulū Gellium: Vir bonus, inquit, præſtare debet ne mentiatur. Plato ſecūdo libro de Rep.

ψεῦδος, εἰ οἷόν τε τοῦτ' εἰπεῖν, πάντες θεοὶ καὶ ἄνθρωποι μισοῦσιν. Mendacium, ſi poteſt hoc dici, dij & homines oderũt. Recentiores dicunt eſſe tria genera mẽdacij, pernicioſum, officioſum, iocoſum; duo poſteriora in bonum uirũ cadere poſſe exiſtimãt: Poſtquam breuiter expoſuerunt philoſophi naturam coniecturæ, definitionis, et conſecutionis partiuntur ſingula membra in alias partes. Redeũt itaq; ad coniecturã, eamq; in quatuor genera diſpertiunt. Aut enim an ſit in re, aut quæ ſit origo rei, aut quæ cauſa et ratio, aut an poſſit quid immutari, quæritur. Videndum enim primum, an ſit? deinde, ſi eſt, unde ſit? poſtea, qua ratione hoc ex illo prodierit? tandẽ permaneat'ne, an immutetur. Quid ſit igitur, non ſimpliciter, ut in definitione, ſed quid ſit in re, id eſt an ſit quid in re quæritur; Natura'ne ſit ius inter homines, an opinionibus? Certe ius aliud eſt natura, ut matrimonij: aliud opinione, ut domini in ſeruũ. Quod natura ſtat, idẽ manet apud omnes: quod opinione, diuerſum eſt ac mutabile: quia aliud alij æquũ uidetur et rectũ. Quæ ſit origo cuiuſq; rei, cõiectura quæritur, ut quod ſit initium legũ aut Rerump. Primum domus fuit, deinde creuit in multitudinem, tandem multæ familiæ cõuenerunt in unũ: quæ ut in tranquillitate uiuerent, ſuaq; tueri poſſent legerunt magiſtratum, et leges tulerunt. Hoc initium legũ & Rerũp. quod intelligi facile poteſt ex Politicis Ariſtotelis. Cauſa & ratio cõiectura quæritur hoc modo: Cur doctiſſimi homines de maximis rebus diſſentiant? Nã philoſophi digladiãtur de ſummo bono, de immortalitate animæ, de dijs immortalibus, de multis alijs rebus, quoniam ueritas in alto demerſa latet: quæ ſi quãdo enatat, iterũ opinionũ et altercationũ fluctu obruitur. Quæritur etiã cõiectura de immutatiõe, hoc eſt, maneat'ne res an intereat? & ſi interit, pereat'ne omnino, an in aliam conuertatur: ut, num interire uirtus in homine, aut num in uitium poſſit conuerti? Quemadmodum in homine naſcitur uirtus habitu bene agendi firmato, ſic illa in eodẽ à cõtrario corrũpitur, nec conuertitur in contrariã ſpeciẽ, ſed illa uictrice perit. De quatuor coniecturæ generibus dictũ eſt, ex ordine diſtribuẽda definitio, quatenus ſubſeruit quæſtionibus. Illius itaque modi quatuor ponũtur: una quæſtio mouetur de genere & ſpecie, altera de proprio, alia de partibus rei, quarta de notis & accidentibus. Genera media & ſpecies infimæ proprie definiuntur. Genus autẽ proprium, partes et accidentia ueniunt in definitionẽ. Genus et propriũ, ut iuſtitia eſt uirtus quæ cuiq; ſuũ reddit. Hic uirtus eſt genus: cuiq; ſuum reddere, propriũ iuſtitiæ. Partes, ut homo eſt qui corpore & animo rationis participe cõſtat. Accidẽtia, ut homo eſt animal quod unum ore ſublimi in cælum eſt, & apte ſedet. Conſul eſt, qui conſulit patriæ. Cũ ſpecies definiatur, genus, proprium, partes, accidentia firment definitionẽ, eas res in quæſtiones reducunt, ut ſint totidem genera quæſtionũ, quæ definitionibus explicentur. Genus, quia communis eſt notio ſpecies habẽs, maxime dici poteſt id quod in cõmuni mente quaſi impreſſum eſt. Sunt. n. genera multorum communia, et iccirco ſuapte natura notiora, & in omniũ mente quaſi impreſſa. Sed & ſpecies, quia etiã communẽ habent notionem, eſt in omniũ mente quaſi impreſſa, Sic igitur exponimus hunc locũ: Definitionis ſunt diſceptationes, hoc eſt quæſtiones definitione explicãdæ: ut cũ quæritur, quid in communi mente quaſi impreſſum ſit, id eſt cum genus ut uirtus, & ſpecies ut iuſtitia, quæ mẽte conſtant, & multorũ cõmunia ſunt, in diſceptationem definitionis adducũtur: ut ſi diſſeratur, id'ne ſit ius, quod maximæ parti ſit utile: diſceptatio eſt quæ debet explicari definitione, hoc modo: Ius eſt ars æqui & boni. eiuſmodi ars maximæ parti eſt utilis, ius igitur maximæ parti utile eſt. Aut dicẽdũ, fuiſſet qui definirent ius hoc modo: Ius eſt, quod maximæ ciuium parti utile eſt. Aliquãdo quid cuiuſq; ſit propriũ exquiritur, ut ornate dicere propriũ'ne ſit oratoris? an etiã aliquis præter eũ poſſit ornate dicere? Quæ diſceptatio ſoluitur definitione, hoc modo: Si orator eſt is qui dicit ornate et copioſe, ornate dicere propriũ eſt oratoris. quòd ſi eius eſt proprium, nemini alteri commune eſt. Orator igitur, aut qui fungitur oratoris officio, dicere ornate ſolus poteſt. Cũ res diſtribuitur in partes, definitionis eſt diſceptatio: ut ſi quæratur, quot ſint genera rerũ expetendarũ, ut ſint'ne tria, corporis animi, externarũq; rerum. Definitur enim expetendum hoc modo. Expetendum eſt id bonum, quod homini conducit ad dignitatem. Tum perficitur res diuiſione, Illud bonũ aut in ipſo eſt, aut externũ, & ab illo ſeparatũ. Si in ipſo, aut in corpore, aut in animo. Tria ſunt igitur rerum expetendarum genera: unũ corporis, alterum animi, aliud bonorum extrinſecus aduenientiũ. Quarta eſt diſceptatio, cũ quæ forma et quaſi naturalis nota cuiuſq; ſit, deſcribitur: ut ſi quæratur auari ſpecies, ſeditioſi, glorioſi. Forma & ſpecies hic dicitur, imago quædam atq; deſignatio rei, quæ multis notis & accidentibus deſcribitur. Forma et ſpecies alia eſt, quam dialectici noſtri uocant uel eſſentialem, uel ſubſtantialem, illam conſtituit differentia proprie dicta. ut rationale additum animali, ſpeciem humanã conſtituit. Alia, quam appellant illi accidentalẽ: de qua nunc Cicero loquitur Vult accipi notas, quas hic interpretor accidẽtia, et ex illis deſcriptionem quandã fieri, qua res ſubijciatur oculis mẽtis: ut, auarus is eſt, qui ardet pecuniæ amore: illam cupit, illã terra mariq; perſequitur: labores, uigilias, pericula, ignominias ſubit. ut eã poſſideat, poſſeſſam retineat: nullius amicus eſt niſi pecuniæ, nulli munificus & liberalis, nulli ne ſibi quidem benignus: quo plus habet, eo plus quærit: anxius, pallidus, inſomnis, humi defixus: quẽ una res ſolatur & cruciat nummus, & quod nummo æſtimatur. Facile eſt hoc modo deſcribere ſeditioſum et glorioſum. Quòd ſi notã uoles accipi etymologiã, quã interim uocat ipſe notationẽ, deſcribes hæc aliter: ut, auarus eſt auidus æris ſeditioſus, ſerens diſcordias: glorioſus, qui uana gloria ducitur. Sanior eſt altera interpretatio. CONSECVTIONIS autem duo prima quæſtionũ genera ponuntur, & cætera.] Conſecutionis duo ſunt quæſtionũ genera, ſimplex, et comparatum: quæ prima dicuntur habita ratione ſecundorum, de quibus poſtea dicetur. Simplex eſt diſceptatio, quæ unum quærit citra comparationem, ut expetenda'ne ſit gloria. Inanis gloria nulli expetẽda. Verã petet ſapiens. Virgilius: Sed famam extendere factis, Hoc uirtutis opus. Ex comparatione diſceptatio eſt: ut, laus an diuitiæ magis expetẽdæ ſint? Sapiens ita pronunciat: Melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ. Vtrunq; membrum iterum diuiditur. Simplicium quæſtionum in cõſecutione ſunt tres modi, de expetendis fugiendis'ue rebus, de æquo aut iniquo, de honeſto et turpi. Iſta ſic differunt. Expetimus bona animi, corpòris, externarumq; rerum. fugimus mala cõtraria. Aequum dicimus id iuſtũ, quod ratio naturalis perſuaſit, quodq; legem, ſi deficit, ſupplet: ſi durior eſt, mitigat: iniquum, contrarium. honeſtum uero appellamus, quidquid uirtute continetur: prudentia, fortitudine, iuſtitia, tẽperantia. Quæſtiones ſunt huiuſmodi: Expetendi'ne honores ſint? Expetẽdi ſanè ij quibus digni ſumus, Non ij quibus ſumus indigni. Nũ fugienda paupertas? Nec fugienda, nec expetenda. Aequum'ne ulciſci iniurias etiã propinquorũ? Cenſuerunt ueteres (ſacra cum prophanis haud miſceo) æquum eſſe ulciſci iniurias & ſuas & ſuorũ, et eos lædere qui priores læſiſſent: id enim ius naturalæ ſuadere uidetur. Eſt'ne honeſtum gloriæ cauſa mortem obire? Honeſtum uiſum eſt Codro, Curtio, Decijs, alijſq; permultis: qui tamen gloriæ ſuæ patriæ ſalutem præferre ſe dicebant. Non eſt igitur honeſtum, ſi ſolus eſt hic finis. Sed quo pacto gloria ſine præclaris aut dictis aut facinoribus acquiretur? Videtur itaq; ho-

neſtum

neſtum,quoniã comitatur gloria uirtutem,pp quã pulchram petunt per uulnera mortem.Comparationis aũt ſunt duo modi:unus,cum idem'ne ſit,an aliquid interſit,quæritur. hic ad definitionem referri ſolet.Quorum.n.definitiones eadẽ ſunt, illa ſunt eadem.& contra:ut ſi uelis cognoſcere, an metuere et uereri,rex & tyrãnus,aſſentator & amicus differant, ſingula definiẽda ſunt,deinde cũ proximis cõparanda. Metuere eſt,timere malum quod inſtat: ſiue ſua natura,ſiue opinione malũ eſt.Vereri,timere ne quid inepte inhoneſte'ne fiat. Rex eſt imperij princeps,qui ciuiũ utilitati,nõ ſuæ ſtudet. Tyrannus,qui imperij potẽs, ſuæ tantũ utilitati deditus eſt.Aſſentator,qui pp utilitatem aut uoluptatem amicitiam ementitur. Amicus,qui pp alterius uirtutem ſic beneuolentia ac familiaritate illi cõiunctus eſt,ut ſit alter ipſe.Alter eſt modus cõparationis,cum quid præſtet alij,quæritur:ut illud,optimi'ne cuiuſque ſapientes an populari laude ducãtur? Laudari à malis,uituperari eſt.optimi cuiuſque laus eſt præſtãtior. illã igitur præferunt ſapiẽtes.Expoſitæ ſunt eæ diſceptationes,hoc eſt q̃ones,quæ ad cognitionem cõtemplationemq́; referũtur.Quæ uero referuntur ad agendum, & practicæ dicũtur,aut in officij diſceptatione uerſantur, aut in animorũ aliqua permotione,aut gignẽda aut ſedanda tollendá'ue tractãtur: de quibus ille ſic in Partitionibus:Reſtat actionis locus, cuius alterũ eſt præcipiẽdi genus,quod ad orationẽ officij pertinet,ut quẽadmodũ colendi ſint parentes.Alterum aũt ad ſedandos animos,& oratione ſanãdos:ut in cõſolãdis mœroribus,ut in iracundia cõprimẽda,aut in timore tollẽdo,aut in cupiditate minuenda.Cui quidẽ generi contrarium eſt diſputãdi genus,ad eoſdẽ illos animi motus (quod in amplificãda oratiõe ſæpe faciendum eſt)uel gignendos,uel cõcitandos. In officij diſceptatione quid rectũ faciendumq́; ſit,quæritur:aut cõcitatur affectus,uel remittitur. Nã ſi bene agẽdi conſiliũ damus,aut agẽdum cũ uirtute dicimus,aut animũ,quò bonũ eſt, permotiõe inflectimus.Permotio aũt ſiue animi perturbatio gignitur et cõcitatur,ut in cohortationibus,obiurgatiõibus: aut ſedatur, ut in conſolationibus.In miſerationibus aũt indignatio ſedatur,miſericordia concitatur. Item ſi apud noſmetipſos agendi conſilium exquirimus,aut ſpẽ recti ducimur. id prudẽter fit, fortiter,magnifice,iuſtè,piè,tẽperate.agendũ igitur. aut animi affectu mouemur:hic dolendũ eſt,iraſcendũ, ſperandum, metuendũ.His et ſimilibus animi perturbationib.ſæpius adducitur ad agendũ hominũ uulgus,quã uirtute et honeſtate.Ex his intelligere facile eſt,cur duas actionis ſpẽs uiri doctiſſimi .i.philoſophi conſtituãt. EXPLICATIS igitur his generibus ac modis diſputationum,etc.] Quoniã genera cauſarũ ſatis explicata ſunt ab Antonio,et hic de theſi ſermo eſt inſtitutus,cõſolationes potius quã cõtrouerſias, ut exẽpla demonſtrant,diuiſit in ſuas formas, ſed et totidẽ genera cõtrouerſiarum diſtribuenda eſſe cenſet.Quòd aũt Antonius de q̃onibus generis uniuerſi multa dixit,& eas in cõiecturam,definitionem,& qualitatẽ diſtribuit: ne idem fruſtra repetere uideatur,quid ab eo diſcrepet,quid ſibi cũ illo cõueniat,oſtẽdit.Explicatis igitur his generibus ac modis.i. formis diſceptationũ & q̃onum omniũ, ſed maxime infinitarũ, nihil ſanè ad rem pertinet,nec habẽdum eſt ut incõmodum, ſi qua in re diſcrepauit ab Antonij diuiſione Craſſi partitio.Eadem.n.ſunt mẽbra in utriuſque diſputationibus, ſed paulo ſecus ab hoc atq; ab illo partita ac diſtributa.Euoluit hic quidem atque demõſtrauit ea membra, quæ ille ad alia properans reliquerat inuoluta.Si forte quæratur,unde hæc omnia q̃onum genera cõfirmari debeant,nõ eſt dicendum hoc loco:ubi nõ de argumẽtis agitur, ſed ornatu.Breuiter hoc dicit: Ex illis locis quos expoſuit Antonius,omnia ſunt ad quæque genera q̃onum argumenta ſumenda. Sed (quod ante dictum eſt) alijs generibus alij loci magis erũt apti:ut Cõiecturæ adiuncta,conſentanea, præcurrẽtia,cauſa,teſtimonia.Generi,quo quid ſit res,quæritur:definitio,enumeratio partiũ,notatio, ſimilia,antecedẽtia, cõſequentia.Cõſecutioni,cõiugata,genera,cõparata,auctoritates. Exercitato pſpicuũ eſt quid quiſq; locus ſuggerere poſſit: quamobrem non eſt in hac parte cõmorandum. Nũc,inquit, ad reliqua progrediar,meq́; ad meũ munus penſumq́; reuocabo.Munus & officiũ eius eſt,exponere ornamenta dicẽdi.Pẽſum eſt,labor ab Antonio diſtributus.Nã pẽſum dicitur lana uel linum in colu,quale nendo deducendũ ancillæ domina diſtribuit.Reuerſus ad rem,colligit primũ cur tã multa de theſi dicta ſint in ſermone de ornatu.Id factum eſt q ornatiſſimæ ſunt orationes eæ,quæ latiſſime uagãtur per diſceptationem generis uniuerſi,et à priuata ac ſingulari cõtrouerſia,hoc eſt ab hypotheſi ad theſin explicandã ſe cõferunt & cõuertunt: ut ij qui audiãt,natura & genere & uniuerſa re cognita,de ſingulis reis & criminibus et litibus ſtatuere poſſint:ut ſi planũ factũ ſit,cõſuli,cui ſenatus mãdauerat ut uideret ne quid Reſp.caperet detrimenti,ſeditioſum ciuem necare licere,abſoluant iudices Opimium reum,qui C.Gracchum coercuit. Etſi cõſtet inſidiatorem iure interfici poſſe ab eo cui inſidiatur, ne ſtatuãt crimẽ in Milone,ſi Clodium inſidiatorem ſuſtulit.Etſi manifeſtum ſit,c.im repetundarum ad ſocios populi R. pertinere,ſuæ cauſæ quem uelint oratorem deligere poſſe,iudicẽt cãm Verris ad Siculos attinere, & ab ijs lectum Cic.agere debere. Hanc ad conſuetudinem exercitationis,quæ q̃o infinita uerſatur, adoleſcentes quibus ætas aptior eſt ad diſcendũ, eſt cohortatus,& quaſi currẽtes excitauit Antonius, atq; à minutis anguſtiſq́; concertationibus, quæ ſunt in certis perſonis atque temporibus, ad oẽm uim uarietatemq́; diſſerendi traducendos putauit.Quamobrem nõ eſt opus noua exhortatione,ſed inculcãdum quod ſupra dictum eſt, id nec eſſe paucorum libellorum,& ab occupantibus eſſe repetendum. Nõ eſt paucorum libellorum qui de arte rhetorica tradũtur,hoc munus de uniuerſo genere diſſerendi, ut ex ijs qui ſcripſerũt de dicendi ratione aliqui falſo arbitrati ſunt: neq; eſt agri Tuſculani.i. ſermonis eius qui habitus eſt in Tuſculano ambulãdo ante meridiem:& eius qui nunc habetur ſedendo pomeridianis horis: non eſt igitur neque ſecundi, neque tertij libri. Non.n.omnia quæ tenẽda ſunt oratori,cõtinent hi libelli: ſed tantum unde ſumenda ſunt,indicant. Quòd ſi tantũ lingua eſſet acuenda, forte latiue ſcienti rhetorum præcepta ſatis eſſent: ſed non ſolũ acuẽda bono oratori,neque procudẽda,ſed onerãdum complẽdumq́; pectus maximarũ rerũ & plurimarum ſuauitate,copia,uarietate. Acuitur lingua præceptis diſſerendi,ut cote ferrum:procuditur,aptatur,& quaſi cudẽdo formatur arte dicendi,quẽadmodum artificio fabrili gladius aut dolabra. Dicẽdi uim linguæ,intelligẽdi pectori dedit,propterea q uerba format lingua,cor ſapit.De corde diſſentiunt philoſophi.alij affirmant ueteres cordis nomine animũ appellaſſe,alij cor ipſum eſſe animũ. alij ab animo uim intelligẽdi exerceri in corde,alij in cerebro.Ad poſtremorũ ſententiã accedimus.Aliam Ariſtoteles & Cic. ſecuti.Onerãdum complendumq́; pectus eſſe maximis & plurimis rebus,ut horreũ meſſibus,confirmat his uerbis:Noſtra eſt.n.& quæ ſequũtur.Senſus eſt: Si oratoris nomine digni ſumus,& ſi in ciuium controuerſijs,ſi in periculis, ſi in deliberationibus publicis adhibẽdi duces,ſuaſores,principes ſumus: quia nõ poſſunt hæc bene tractari ſine prudentia atq; doctrina, noſtra eſt omnis iſta intelligendi,quã uſurpant philoſophi,poſſeſſio. Illi abundantes otio, oratoribus occupatis inuolauerunt in eã quaſi caducã et uacuã,quæ neq; erat uacua,neque caduca. Caduca poſſeſſio eſt ea,quæ poſteaquã excidit à uero domino,aut morte, aut alio quouis modo,incidit in eum qui minime ſperabat, ut in

principem uel fiſcũ,in agnatos,in ſecundos hæredes,in alterũ legatariũ,in cohæredem iure accreſcendi,in uſurpatorem. Cicero in Phil. Quem niſi caducæ hæreditates in uia retardaſſent, uolaſſe eum,nõ iter feciſſe diceres. Poſſeſſionem quaſi caducam atq; uacuam dicit rem quaſi uacantem, & poſſeſſore deſtitutã. Nõ ſatis erat philoſophis ſi res omnes maximas oratori ſubtraherent,ſi nihil ei uel parũ doctrinæ concederent,niſi etiã irriderent eum libris ſcriptis,ut Plato,qui Socratem facit diſputantem cũ Gorgia rhetore,& irridentẽ artifices orationis,quaſi ars eorum ſit adulatio ſcientiæ ciuilis. In quo cauillatur Socrates,hoc eſt iocatur et irridet. Nec eo contenti fuerũt. cum infinitam propè ſibi attribuant ſcientiam,oratorẽ anguſtis terminis circũſcribunt,de eius arte paucis præcipiũt libellis,ut Ariſtoteles atq; Theophraſtus:eoſq; rhetoricos inſcribũt, quaſi nihil aliud habeant oratores, & non illa ſint etiã propria rhetorum,quæ à philoſophis de iuſtitia, de officio,de ciuitatibus inſtituendis & regendis, de omni uiuẽdi, deniq; ẽt de naturæ rõne dicũtur. De iuſtitia publica præcipit Plato in lib. de Rep. de officio Panætius, de ciuitatibus inſtituendis & regendis Plato de legibus et de Rep. et Ariſtoteles in Politicis. De omni rõne uiuendi,idem Ariſt. in Ethicis. De ratione naturæ,idem in Phyſicis. Hæc quoniã iam aliunde accipi non poſſunt, ſumẽda ſunt oratoribus à philoſophis: à quib. expilati, direpti, ſpoliatiq; ſunt: nec diſcẽda tractãda'ue eo modo quo ſolent illi, ſed ad ciuilẽ ſcientiã,cuius pars eſt rhetorice,trãsferẽda:& eorũ fontes uidendi potius,quã omnes omni ætate riuuli conſectandi. Nã qui fontes uiderit (niſi quis aũt celeriter cognorit,nunquã cognoſcet omnino) quotieſcũq; opus erit, ex iis tãtum quantũ res petet,exhauriet. Vidẽdos philoſophiæ fontes ideo dixit,ꝙ nulli eſt tam acris acies,& tam acutũ ingenium in naturis hominũ,ut res tantæ magnitudinis ac difficultatis quiſquam,niſi mõſtratas ab aliis,poſſit uidere. Non .n. ab uno aliquo, ſed paulatim à pluribus inuentæ ſunt philoſophiæ partes,in quibus tãta non eſt obſcuritas,ut eas nõ penitus acri uir ingenio cernat,ſi modo aſpexerit in libris eorũ, qui ueterum inuenta ac ſua pſcripſerunt. In hoc igitur tanto tamq; immẽſo artiũ cãpo,ubi omnis omniũ rerũ materia eſt, cũ liceat oratori libere uagari(illius.n. ſunt [illegible]) atq; ubicunque conſtiterit,pedemq; poſuerit,cõſiſtere in ſuo,quia iure ueteri illius ſunt ſcientiæ cẽs, facile ſuppeditat.i. ſuppetit & abũdat omnis apparatus ornatuſq; dicẽdi. Vnus eſt aũt in rebus,alter in uerbis. Res uariæ ſumũtur ex illo campo ſcientiarũ. Rerum copia,uerborũ copiam gignit, quoniã unicuiq; rei ferè uerbum unũ plura'ue reſpondent. Etſi eſt honeſtas in rebus ipſis de quibus dicitur,exiſtit & elucet ex rei natura quidam ſplẽdor in uerbis. Iã quid deerit præter conſtructionem, & uerborum cõpoſitionẽ? quam ne quis requirat à rudibus rhetoricæ profeſſoribus,facit educatio doctrinæq; puerilis,prima rudimẽta atq; grãmatica & ſtudiũ, hoc eſt ſingularis amor literarum,& animi applicatio ad artes:& natura, quæ uis eſt ingenii:& exercitatio,quæ trahit in uſum diſceptationes et finitas et infinitas,et cognitio atque imitatio eloquẽtiſſimorũ. Hæc omnia ſummo oratori neceſſaria eſſe iã dixerat Craſſus ſermone primo. HIC Catulus, dii immortales, inquit,quantam rerum uarietatẽ,etc.] Cõmoratur in eo quod maxime probatum cupit,oratoris eſſe propria, quæ ſibi ſolis attribuunt philoſophi. Catulũ producit, qui multis exẽplis id uerum eſſe cõfirmet. Principio laudat orationẽ Lucii Craſſi, laudemq; facit ampliorẽ & ornatiorem admiratione,amplificatione & allegoria. Admiratur cũ ait,Dii immortales. Amplificat hic,Quantum rerũ uarietatem,quãtam uim,quantã copiam Craſſe cõplexus es? Tranſlationibus utitur dicẽs: Quãtis ex anguſtiis oratorẽ educere auſus es, & in maiorũ ſuorũ regno collocare? Anguſtias dicit uel hypotheſin,uel artẽ rhetoricam,quæ paucis præceptis continetur: regnum uero maiorum, ſcientiarum uarietatem quibus abundabant eloquentes ante Socratem & diuortia doctrinarũ. Quod probandum ſumit,explicat his uerbis: Nanque illos ueteres doctores auctoreſq; dicendi nullũ genus diſputationis à ſe alienum putaſſe accepimus, ſemperq; eſſe in omni orationis rõne uerſatos. Doctores auctoreſq; dicẽdi ſunt rhetores, qui docebãt ea quæ dicerentur,& principes erãt in dicẽdo. In illis fuit Hippias Eleus ſophiſta ac philoſophus omniſcius, qui ſummũ bonũ dixit eſſe αὐτάρκειαν, quæ uirtus eſt eius qui contentus eſt ſuo. Eleus dicitur ad differentiã Hippiæ ducis Athenienſis. Elis eius patria, urbs eſt ac regio Peloponeſi inter Meſſenios et Achæos. Olympia oppidũ nõ ita procul à Peneo fluuio inter Oſſam et Olympum,ubi quinto quoq; anno ludi celebres erãt Olympici tota Græcia confluente. maxima quinquẽnalis celebritas ludorum dicitur à M. Tullio. In ea gloriatus eſt Hippias nihil eſſe ulla in arte rerum omniũ,quod ipſe neſciret: audax,qui ſibi tãtũ arrogarit,& cuncta penè audiẽte Græcia arrogarit. Non ſolum liberales artes ac ingenuas,quæ nõ opera manus,ſed animi contemplatione perficiũtur,ut geometriam,muſicã,literarum cognitionem, quã dicimus grãmaticam, cui annexa eſt cognitio poetarũ: phyſicã,de naturis rerum:ethicã,de hominum moribus:politicam,de rebus publicis,ſcire ſeſe dixit: ſed ẽt artes illiberales,quæ manu exercentur,ut fabrilẽ,ſutriam, ſarctoriam. Oſtendit.n. annulum quem haberet,pallium quo amictus,ſoccos quibus indutus eſſet,et ait:Hæc mihi mea manu confeci. Scilicet nimis hic quidem eſt progreſſus,qui etiam inuaſerit in ſordidas artes: attamẽ idoneus eſt qui adducatur in exemplum. Ex eo ipſo cõiectura facilis eſt, quãtum ſibi illi ipſi oratores de præclariſſimis artibus,cuiuſmodi ſunt philoſophicæ,appetierint:qui ne ſordidiores quidẽ repudiarint,qualis eſt ueſtiaria. Pallium ueſtis eſt Græcorum,ut toga Romanorum. Pallio utebãtur etiã philoſophi. Soccus uulgare Græcorũ calceamentum. Cicero pro Rab. Cõſularis homo ſoccos habuit, & pallium. Indutus.] Calceatus. Prodicus auctore Suida Ceus,ex inſula Ceo,phyſicus,philoſophus,et rhetoricæ profeſſor,floruit temporibus Socratis & Gorgiæ, apud Athenienſes magnæ auctoritatis. tandem poculo ſucci frigidi, ne qui corrũperet iuuentutẽ, ſublatus eſt: Thraſymachus Chalcedonius ex urbe Bithyniæ Chalcẽdone,rhetor & phyſicus: quẽ Cic. in Orat. inueniſſe numeros orationis, ſed minutos ac uerſiculorũ ſimiles dicit. Protagoras Abderites ex Abdera urbe Thraciæ,cũ Democritũ audiiſſet,ac philoſophiã naturalẽ didiciſſet, ſe uertit ad artes rhetoricas, ac primus docuit mercede, primuſq; dictus ſophiſta. Ex illo rhetoricæ profeſſores dicti ſophiſtæ,ut Prodicus,Thraſymachus,Gorgias,Iſocrates. De Leõtino Gorgia diximus ſupra. Hic in dialogo Plat. qui ab ipſo Gorgias nominatur,rhetoricã tuetur aduerſus Socr. & argumentorũ ui tãdem uincitur,ita ut illo defenſore ſuccubuiſſe philoſopho uideatur orator. Quod ne uitupio cedat oratorib. excuſat Cic. Aut, inquit, non eſt uictus unquã à Socr. neq; ſermo ille Plat. uerus eſt: aut ſi eſt uictus, eloquẽtior uidelicet fuit & diſertior Socrates, et ut tu appellas,copioſior & melior orator. Potuit in dialogis fingere Plato id qđ nunquã uerũ fuit, quẽadmodũ in his libris multa Cic. fingit, quæ nunquã uera fuiſſe conſtat. Cum dicit hæc,ut tu appellas,ſignificat Socratem à Craſſo oratorẽ ẽploſum dici. Socrates,inquit,cum prudentia & acumine,et uenuſtate et ſubtilitate,tũ uero eloquẽtia, uarietate,copia,quã ſe cunque in partem dediſſet,omnium fuit facile princeps. Nos cõmẽtario primo uerba citauimus ex Platone,quibus Gorgias de omni re quacunque in diſceptationẽ quæſtionemq; uocaretur,ſe copioſiſſime dicturum eſſe profitetur: quæ loco præſenti ſubſeruiunt. ut inde manifeſtum ſit, ueteres dicendi doctores nullũ genus diſputationis à ſe alienũ

putaſſe. Is.n.princeps.i.primus ex omnibus auſus eſt in hominum cõuentu poſcere, qua de re quiſque uellet audire, hoc eſt petere, ut qua de re quiſque audire uellet, illam proponeret: ſe copioſe de propoſita eſſe dicturũ. Cuius ſciẽtiæ teſtis eſt honos illi habitus à Græcis. Huic uni ex omnibus ſtatuã nõ inauratã, ſed aureã ſtatuerũt in loco percelebri Apollinis oraculo. Delphis, quæ urbs eſt in monte Parnaſſo, ſtatuas uiris de Rep. bene meritis erigebãt Græci: ut tyrãnicidis, præclaris ducibus, egregijs ciuibus: qui mos à Romanis quoq; receptus eſt. Statuæ inauratæ, quibus incruſtatũ modo eſt et illitũ aurum: aureæ, quæ totæ cõſtatæ ſunt auri metallo. Poſitis exemplis Catulus quod efficitur ex illis colligit: Quos, inquit, nominaui, multiq; præterea dicendi doctores uno tpe fuerunt, ex quibus intelligi põt ita ſe rem habere ut tu Craſſe dicis, oratoriſq; nomen apud antiquos in Græcia maiore quadã uel copia uel gloria floruiſſe. Multiq; præterea.] Vt Theodorus Byzantius, Iſocrates. Maiore quadam.] Maiore copia rerũ & gloria floruit apud antiquos nomẽ oratoris, quã apud recẽtiores diuiſis artiũ profeſſionibus. Tandẽ Latini oratoris amplificat laudẽ, Græci uero imminuit: quod ad ſuã gloriam Cic. uidetur Catulo dediſſe. Proponit hoc modo: Quo quidẽ magis dubito, tibi ne plus laudis, an Græcis uituperationis eſſe tribuendũ cenſeam. Laus eſt magna feciſſe præclara in ſummis difficultatibus. Difficultates Craſſo impedimento fuerunt, qui in alia lingua ac moribus natus eſſet, et iccirco difficilius Græca ad exactam eruditionẽ neceſſaria intellexiſſet: qui uiueret in occupatiſſima ciuitate, in qua uix liceret otio frui literarũ: qui priuatorũ negotijs et cauſis penè omnib. intereſſet: qui in ſenatu eſſet & in orbis terræ procuratione diſtrictus, in magiſtratus ſũmi imperij gubernatiõe occupatus. In tot difficultatib. magna fecit ille, qui tantã uim cognitionẽq; rerũ cõprehenderit, quantã in ſuis dictionibus præ ſe tulit, eamq; oẽm rerũ copiã ſociarit atq; iunxerit cũ ſciẽtia & exercitatione oratoris, quæ cõſilio et oratiõe in ciuitate ualere debet. Græci rhetores multi & oratores nati in literis, nõ in ea lingua q̃ multum abhorruit à doctrina, ardẽtes ſtudijs literarũ, non auocati moribus et ſtudijs populi duri et bellicoſi, otio diffluẽtes ac diſſoluti, nõ diſtricti negotijs in occupatiſſima ciuitate, nõ modo nihil acquiſierũt, ut ignaui liberi accepto à parẽtibus largo patrimonio, ſed ne relictũ quidẽ & traditũ & ſuũ conſeruarũt, uti domini negligentes aut hebetes. Plus eſt tradere quàm relinquere, & ſuum amittere quàm alienũ. Cõparat autẽ bona relicta aut hæredibus aut legatarijs, cũ ſcientia relicta ab oratoribus antiquis, quã philoſophis occupãtibus recentiores negligentia amiſerunt. Hæc aũt belle magis quàm uere à Cic. dicuntur. Nec.n. oratores Græci deſtituti fuerunt copia rerũ: & ſi qui fuerunt, nõ minus laborarunt in ſua Rep. quàm Latini. Quòd ſi dicta referes ad id tẽpus quo Græcia amiſſo imperio ſeruijt populo R. nihil eſt quod accuſet eos qui excluſi à Rep. in philoſophiæ honore & tranquillitate uiuere, quàm ubi res innumerabiles propè didiciſſent, in ſubſellijs, ubi nullus eſſet honos eloquẽtiæ, conteri maluerunt, cũ grauiter queratur ipſe quòd occupato ab Iulio Cæſare imperio, ſuæ artes forẽſes exciderint. TVM Craſſus, Nõ in hac, inquit, una Catule re, etc.] Perſequitur alia exempla Craſſus, quibus cõfirmat artes olim coniunctas fuiſſe, quæ nũc diſgregatæ ſunt ac ſeparatæ. Non in hac una arte dicendi, ſed in alijs cõpluribus diuiſione partiũ & ſegregatione, haud ſecus atque ſi fluuius abũdantiſſimus diſtrahatur in riuulos multos, aut fundus lõge lateq; patens diuidatur in multas partes, magnitudines artium.i.magnæ artes, ſunt diminutæ. Ars medendi, quæ tẽpore Hippocratis cõiuncta fuerat, treis in partes poſtea ſecta eſt: ut alij eſſent qui oculis tantũ mederẽtur, de quibus nõ ſemel mẽtionem facit Galenus: alij qui uulneribus, alij qui morbis. illos chirurgos, hos medicos appellamus. Sunt & hodie quibus una cura ſit oculorũ, ſed & hanc medicinæ partem profitentur ij qui morbos reliquos curãt. Hippocrates ex inſula maris Aegei cuius nomen eſt Cos, tanto in honore fuit, ut illũ ueteres pro numine coluerint, et hodie medicorũ deus à pleriſque dicatur. Diuina ſunt illius ſcripta, quæ fuſioribus uerbis interpres eius Galenus exponit. Ille medebatur oculis, idẽ ſanabat morbos, idem curabat uulnera, idẽ parabat medicamẽta, quo nũc officio Pharmacopola fungitur. Eadẽ omnia & Galenus & Paulus Aegineta & alij tẽpeſtatis eius celebres medici fecerũt. Indicãt & eorũ monumẽta, quæ nullã medicinæ partẽ intactã prætereunt. Euclides opere de geometria relicto notus eſt, in quo non modo deſcribit atque demõſtrat ea quæ pertinent ad unam aut alteram artis eius partem, ſed omnem et magnitudinis & multitudinis quantitatem complectitur. Poſtea geometria paſſa eſt diuiſionem: alijq; fuerunt qui tantũ in terræ dimẽſione uerſarentur, alij in menſuris ædificiorum & machinarum, alij in modo multitudinis, alij in orbium ſuperiorum cõprehenſione, et inſtrumẽtorũ deſcriptione. Geometriæ ſcientiſſimus fuit Syracuſanus Archimedes, qui Syracuſas oppugnãti Marcello cũ diu machinarũ artificio obſtitiſſet, & urbe capta irruptione prima cæſus eſſet, Marcello qui uirum induſtria & arte inſignem ſaluum eſſe cupiebat, dolorẽ attulit. Plin. lib. 7. Grande & Archimedi geometricæ ac machinalis ſcientiæ teſtimonium M. Marcelli contigit, interdicto cum Syracuſæ caperentur, ne uiolaretur unus, niſi fefelliſſet imperium militaris imprudentia. Non præterijt illum Plut. in uitam Marcelli. Cicero in Tuſc. gloriatur ſe Syracuſanis oſtendiſſe obſitum uepribus uiri ſepulcrũ, in quo ſphæra eſſet cum cylindro, quæ res indicat illum ad cœlum uſque geometriam extuliſſe. Damonem muſicũ fuiſſe Plato ſcribit in Axiocho, rhythmos ſiue numeros inueniſſe dicit idem 3. lib. de Republica. Idem in Lachete, quod ad rẽ præſentem facit, refert eum Agathoclis diſcipulum fuiſſe, & non ſolum in arte muſica, ſed in alijs quoque rebus omnibus iucundiſſimum. Verba tranſcripſi. καὶ μὴ αὐτῷ μοι ἔναγχος ἄνδρα προὐξένησε τῷ ὑεῖ διδάσκαλον μουσικῆς, ἀγαθοκλέους μαθητὴν δάμωνα ἀνδρῶν χαριέστατον οὐ μόνον τὴν μουσικὴν, ἀλλὰ καὶ τἆλλα ὁπόσα βούλει ἄξιον συνδιατρίβειν τηλικούτοις νεανίσκοις. Ariſtoxenus Tarentinus auditor patris ſui muſici, & Xenophili Pythagorei, & Ariſtotelis philoſophi, non modo de philoſophia atque de muſica libros reliquit, ſed ẽt homo nullius prope diſciplinæ rudis hiſtoriam ſcripſit. Poſt tempora Damonis & Ariſtoxeni muſica diſtracta eſt in uarias partes, & proſeminatæ ſunt totidẽ ferè ſpecies muſicorum, quot ſunt modulationũ formæ & inſtrumentorum. Quiſque pro ſua infirmitate particulã ſumit, & ea contentus reliquas omittit. Ariſtophanes Byzantius diſcipulus Callimachi & Zenodoti & Dionyſij cuiuſdã, adeo profecit in literis.i. in arte grãmatica, quæ nomẽ habet à literis, ut nihil artis eius ignoraret. Alter fuit hoc nomine comicus, de quo non fit hic mentio. Callimachus Cyrenæus grãmaticus, diſcipulus Hermocratis, eò prouectus eſt diligentiæ atq; diſciplinæ, ut in omni genere carminis poëmata cõfecerit: in quib. cõtra Apolloniũ, eũ qui ſcripſit Argonautica, fecit Ibim, quod poema imitatus eſt Ouid. Extant & hodie illius quidã non paruæ exiſtimatiõis hymni. Venere poſtea grãmatici, qui tantũ rudimenta loquendi traderent, alij qui linguæ terſioris præcepta quædam, alij qui interpretarẽtur poetas, alij qui cõderent uerſiculos, alij qui explicarẽt hiſtorias. Ita diuulſa eſt grãmatica: quæ ſi perfecta eſt, illa omnia cõplectitur. Poſteaquam de multiplici ſcientia Græcorum locutus eſt, etſi Romani pares in hoc genere non ſunt, ad hos tamen ut multis artibus inſtitutos exercitatoſq; uerba conuertit. Quos uidit ipſe, de his eſt teſtis oculatus. Qui proximo ſæculo floruerunt,

illorum ſapiētiæ teſtimonio patris ſui Craſſi et ſoceri Q. Mutij Sceuolæ fidem facit. Nec dicit oēs qui literis operam dediſſent, ſed eos qui excellere ſapiētia gloria uellēt, uarietate doctrinarum præſtitiſſe: nec hos quidem omnia cognoſſe, ſed ea omnia quæ tū ciuitas noſſet, ſolitos eſſe cōplecti. Rudior aūt erat tum ciuitas, nec ſatis Græcorū diſciplinis inſtituta, cū in iure ciuili floruit (utar uerbis Ennianis) egregie cordatus homo catus Aelius Sextus, de quo nōnulla diximus Cōmentario I. Diximus & de M Manilio qui ius ciuile fundauit, & de ea re tres libros poſteris reliquit. Hic Manilium, non Manliū legendum eſſe duco: nec dubitabit qui legerit librum primū, ubi ſic Antonius: Sin aūt quæreretur, quis iuriſconſultus uere nominaretur, eum dicerem, qui legū & conſuetudinis eius qua priuati in ciuitate uterentur, & ad reſpondendum & ad agendum & ad cauendum peritus eſſet: & ex eo genere Sextum Aelium, M. Manilium, P. Mutium nominarem. Hic Manilius tranſuerſo foro, hoc eſt à latere fori ad alterum latus more iuriſconſultorū temporis illius ambulabat. Eiuſmodi.n. ambulatio ſignum erat, eum qui id faceret, facere ciuibus omnibus conſilij ſui copiam. Ad eum itaque & ad alios ita ambulantes, & in ſolio.i. in ſella domi ſedentes, adibant ij quibus opus erat conſilio, non ſolum ut ad eos iuriſperitos de iure ciuili atque de controuerſijs referrent, ſed etiā ut eoſdē prudentes uiros bonoſq; patresfamilias conſulerent: cui uiro? quando? quo pacto? quo genere nuptiarū potiſſimū filiā collocarent? an emerent fundum? quo uēditore? quāto pretio? quo loco? qua condicione? quibus rebus ferendis? quō agrū colerent? quoties illū in annum ſubigerent? quod & quātū illi ſemen, & quādo mandarent? quod eſſet ſuū officiū? quæ ratio uiuendi? qui maxime in hac & in illa re tenendi ſeruandiq; mores? qui cōmode negotium aut urgēs aut propoſitum curare oporteret? De quibus omnibus hō prudēs & œconomiæ peritus citra iuris ciuilis prudētiam cōmode reſpōdere poteſt. Fuerunt & alij, qui non modo iure ciuili & prudētia rei familiaris adminiſtrandæ, ſed etiā iure pontificio & ſciētia Reipub præcelluerunt: ille P. Craſſus de quo diximus in proœmium tertij libri, & T. Coruncanus, cuius paulo antea meminimus, et Scipio Aphricanus proauus illius Scipionis qui Lucij Craſſi filiam duxit uxorem, de quo ſumus locuti principio huiuſce tertij Cōmentarij. Hi oēs Pontifices maximi fuerunt: & quoniam ēt ſapientes habebantur, & ſapientia eſt rerum diuinarum & humanarū ſcientia, ad eos de omnibus diuinis & humanis rebus referebatur. Cumq; cauſæ ciuitatis & ſingulorū agitarentur uel in ſenatu, uel in cōcionibus, uel in foro, & hi nihil ignorarent eorū quæ ad diſceptationes pertinerent, uerſabantur & in cōſilijs ſenatus, et in ijs quæ deferebantur ad populum, & in cauſis amicorum: nec ſolū tractabant cōſilia domi, quæ ſi deſunt, fruſtra ſunt arma foris, ſed etiam militiæ cōſilium ſuū fidemq; præſtabant, hoc eſt in reb. bellicis bona fide conſilia Reip. utilia dabāt. Quibus adde M. Catonem cenſorium, cui nihil defuiſſe uidetur præter illā politiſſimam doctrinam trāſmarinam atque aduentitiam.i. per elegantem Græcorū diſciplinam, quæ poſtea copioſius tranſuecta eſt in Italiam: quanquā & græcæ linguæ, quā ut memorat Plin. lib. 7. grauiter oderat, ſtudioſus fuit in ſenectute. Hic ius ciuile didicerat, cauſas actitabat, Rempub. ſuo tpe capeſſebat. hoc nemo apud populum fortior, nemo melior ſenator, idem facile optimus imperator, idē ſcriptor egregius, qui memoriæ literarum mādauit origines urbium Italicarum: qui multas orationes, & de agricultura librū perutilem poſteris reliquit. Proauus eſt, tertius à patre in aſcendēte linea recta.

Ad eos referretur.] Illorū ſententia rogaretur. Domi et militiæ.] In urbe & in expeditione, tempore pacis & belli.

Conſilium fidemq;.] Conſiliū eſt, decernentis quid faciendum dicendum'ue putet: fides aūt, conſtantis in dictis & in factis. Hanc.] Demonſtrat elegantiam Græcorum, quæ tū Romæ conualeſcebat. quam dicit tranſmarinam, quia inter Græcos & Italos interiectum eſt mare Ionium: & aduētitiā, quia aliunde ueniret ad Romanos. Præſtitit.] Præcelluit.

Collectam gratiam.] Gratioſus erat Cato, multiſq; mortalibus acceptus, quod ſuis conſilijs res priuatorum dirigeret.

Nemo melior ſenator.] Plinius memorat Catonem fuiſſe optimum oratorem, optimum imperatorem, optimum ſenatorem. Huius erant diſſimillimi qui Rempub. capeſſebant temporibus Craſſi atque Cic. Nunc contra, Inquit, plerique ad honores.i. magiſtratus adipiſcendos, & ad Remp. gerendam, hoc eſt adminiſtrandam, nudi ueniunt atque inermes. Quod ſi quæras cur dicat eos nudos atque inermes, rationem affert hanc. Nulla ſunt cognitione rerum, nulla ſciētia ornati. Magnum erat, ſi quis eorum haberet particulā ampliſſimi uiri. Alius afferebat uirtutem bellicam, aut uſum aliquem militarem: alius iuris ſcientiam, aut certe iuris alteram partē: alius eloquentiam, rectius dixerim contentioſam uerborum loquacitatem. Pauci admodum cumulati erant omnibus ornamentis, quæ tanti imperij moderatoribus ſunt habenda. Pleriſque.] Non dicit omnes, quia Romæ fuere ſemp uiri multis artibus ac uirtutibus ornati, qui honores magiſtratuſq; petierunt. Nudi atque inermes.] Nudi, qui ornamentis et quaſi ueſtitu animi carebant. Inermes, qui nō habebant quo tuerentur honorem adeptū. Effert ſe.] Superbe ſe ſublimem agit.

Obſoleuerunt.] Neſcias an Cic. loquatur de tpe Craſſi paulo ante Syllana bella, an uero de eo quo ſcripſit hæc paucis annis ante Cæſarianam monarchiā. Vtroque certe bellica uirtus & uſus militaris obſoleuerunt.i. deſueuerunt, & à more ueterum receſſerunt. Pontificium.] Ius pontificium eſt, quod pontifices ediderunt de ſacrificijs rebuſq; diuinis. Virtutum ipſarū ſocietatem.] Significat artes non ſecus ac uirtutes eſſe coniunctas. Mutuis auxilijs iuuant ſe atque perficiunt uirtutes, eodem modo & artes quaſi ſorores ac Iouis omnes filiæ. Hanc cognationem ſocietatemq; non norūt, qui unam modo laudant ſcientiam, quiq; ſatis eſſe putant ad bene beateq; uiuendum, ſi una aliqua uirtute præcellant.

SED ut ad Græcos referam orationem, quibus carere in hoc, etc.] Cum agitur de uarietate doctrinarum, plura & aptiora ſunt exempla græci nominis quàm latini: q̄ cauſa eſt huic, ut à Romanis ad Græcos ſuam referat orationem. Græcis, inquit, carere in hoc quidem ſermonis genere nō poſſumus. Sermo habetur de antiquorū eruditione, qui ſinguli in omni genere diſciplinæ uerſabantur. Græcis igitur qui omnium ferè artium inuentores & exornatores fuerunt, doctrinā: Romanis, qui uirtute bellica & adminiſtranda Reip. prudētia præſtitere, uirtutē attribuit. Vt uirtutis, inquit, à noſtris, ſic doctrinæ ſunt ab illis exēpla repetenda. Maximæ ſunt res geſtæ ueterum Græcorum, ſupprimit tamē, infeſtus ei gēti: cui ne plena ſit laus, cū unam gloriā attribuit, alterā multo maiorē detrahit. Septē fuiſſe dicūtur uno tempore, qui ſapientes & haberentur, & uocarētur. Dicti ſunt.n. σοφοὶ nomine ſapiētiæ: & quanquam ſapientes non erant, ut ſapientiam definiunt Stoici: quia tamen uirtute, conſilio, prudētia, doctrinaq; præſtabant, tales eſſe putabantur. Diogenes Laertius: σοφοὶ δ' ἐνομίζοντο οἵδε, Θαλῆς, Σόλων, Περίανδρος, Κλεόβουλος, Χίλων, Βίας, Πιττακός. Sapientes habebantur Tales, Solon, Periander, Cleobulus, Chilon, Bias, Pittacus. Idem ex ordine horum genus, doctrinam, amicos, apophthegmata, opera narrat: quæ tranſcribere in hunc cōmentarium nihil eſt neceſſe. Hi omnes præter Thalem, ciuitatibus ſuis præfuerunt. Solon Athenienſibus, Periander Corinthijs, Cleobulus Lyndijs, Chilon Lacedæmonijs, Bias Prienenſibus, Pittacus Mitylenæis. Thales etſi

philoſophorum

philoſophorũ primus fuit, nó tamé præfuit ſuis Mileſiis. Sunt autem Mileſij in Aſia, quorũ urbs eſt Miletus Ioniæ caput. Piſiſtratus Athenienſis qui pro ciue factus eſt tyrannus, nó fuit ciuibus ſuis utilis, ſed ita doctrina atque eloquẽtia floruit, ut temporibus eius cũ ſeptem ſapientes haberẽtur, nemo doctior, et literis inſtructior, nemo eloquẽtiæ uirtute maior eſſet. Quãta fuerit in illo dicendi uis et facultas, ex eo cóijci poteſt, quòd Athenienſes libertate pro qua magnopere laboraſſent, lingua magis quàm armis exuerit, & Solonem uirum ſanctitate & ſcientia inſignem, gratia atque poteſtate ſuperauerit. Is bibliothecam primus Athenis publicauit, primus Homeri libros confuſos atque permixtos ſic diſpoſuiſſe & in ordiné redegiſſe dicitur, ut nunc habemus. Non interponit ſuam ſententiam Cicero, fortè quòd id ſit controuerſum apud antiquos. Nam Plato in Hipparcho Piſiſtrati filium Hipparchum id feciſſe dicit: οὐ μέντ᾽ ἂν καλῶς ποιοίην, οὐ πειθόμενος πεισιστράτου υἱεῖ τοῦ φιλαΐδου ἱππάρχῳ, ὃς τῶν πεισιστράτου παίδων ἦν πρεσβύτατος καὶ σοφώτατος, ὃς ἄλλα τε πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα σοφίας ἀπεδείξατο, καὶ τὰ ὁμήρου ἔπη πρῶτος ἐκόμισεν εἰς τὴν γῆν ταυτηνί, καὶ ἠνάγκασε τοὺς ῥαψῳδοὺς παναθηναίοις, ἐξ ὑπολήψεως ἐφεξῆς αὐτὰ διιέναι, ὥσπερ νῦν ἔτι οἵδε ποιοῦσι. Equidẽ non pulchre facerẽ, ſi Piſiſtrati filio Hipparcho nó crederẽ, qui liberorũ Piſiſtrati maximus natu atque ſapientiſſimus, alia multa ac præclara ſapientiæ ſecreta demonſtrauit, & primus in hãc terrã Homeri uerſus intulit, impulitq; actores carminũ ut illos in ludorũ Panathenaicorũ celebritate ſicut digerẽdos eſſe ducerẽt, ita ordine recitarẽt. Sũt qui putãt ex eo rhapſodias appellari, hoc eſt, ordinationes cótextusq; carminũ quãquã rhapſodiã partẽ poematis nõnulli interpretãtur. De Pericle nõnulla diximus Cõmentario primo. Illũ copioſum in dicẽdo fuiſſe Cicero ex eo ducit argumẽtũ, quòd cũ loqueretur pro ſalute patriæ cótra Athenienſiũ uolũtaté, & ſeuerius idipſum faceret: id quod ille cótra populares & homines gratiã multitudinis ambitioſe captãtes diceret, populare, hoc eſt, populo gratũ uideretur atque iucundũ. Non enim oratoris eſt humilis et ieiuni ſic oratione populũ delenire, ut cuius uoluntati reſiſtat, illi popularis ſit atque iucundus. Fuit autẽ aliquãdo popularis, ut ſibi uires aduerſus Cimonis & nobiliũ factioné cópararet. At ſeditione extincta, ciuitate pacatá, collectis undiq; uiribus, ubi ſe ſuaq; in tuto eſſe uidit, tum pro ſalute Reip. diſſolutã atque mollem populi uitã, & quidquid erat in ciuitate nimiũ populare, correxit. Auctor eſt Plutarchus. Et amplius: Oſtendit, inquit, uerìſſimũ eſſe illud Platonis, oratoriã uim animis hominũ imperare, eosq; ad quoſcũque uelit motus impellere, et eius opus permaximum in morum et perturbationũ cognitione cóſiſtere. Quòd autem omnia ſunt obtrectationis & inuidiæ plena, paſſus eſt uir conſilio, eloquentia, uirtute ſummus, inuidiã atque maledicta multorũ, in quibus fuerunt comici poetæ, nimia tũ ſcribẽdi abuſi licentia. His enim licebat, ut ait Horatius in Sermonibus: adulteros, fures, auaros, aut alioqui improbos nominatim carmine lacerare. Quã licentiã tũ proijcerent longius, & innocentes etiã atque præclaros ciues ignominia notarẽt, lata lex eſt Athenis, ne quis ultra ea mordacitate ciuiũ nomina uellicaret. Tũ ceſſauit comœdia uetus, in cuius locũ ſatyrã induxerũt Latini. Noua comœdia argumẽto ficto prodijt, quæ mores hominum imitatur, nullius famam bonã obſcurat. Non ita Pericli pepercerunt ueteres comœdiæ ſcriptores. Nam Cratinus, & Teleclides, et Eupolis penè geuuinum fregerũt in illo, quorum maledicta quædam refert Plutarchus: ex quis Eupolis laudem uituperio miſcẽs, in labris eius πειθὼ, quã uocat Ennius ſuadam, ſediſſe, & leporem habitaſſe dixit, tantamq; in eo uim fuiſſe, ut in eorũ mentibus qui audiſſent, quaſi aculeos quoſdam relinqueret. Aculei per translationem dicuntur effectus, qui nõ aliter animũ perurunt oratione cóiecti, atque animalis partem aculeus infixus apis, ac relictus. Quid Pericles acceperit ab Anaxagora Phyſico Clazomenio (Clazomenæ oppidum eſt Aſiæ) Plato ſcribit in Phædro: illum oratorem fuiſſe omnium perfectiſſimum, quòd inciderit in Anaxagorã, à quo didicerit rerum ſublimium ſcientiam, & in naturã mentis & dementiæ, de quibus frequẽter loquebatur Anaxagoras, penetrauerit: indeq; traxerit in orationes ſuas id quod utile eſſe uidebatur. Periclem obiter cum declamatoribus, Anaxagoram cum declamandi magiſtris comparat, ad eorum confirmationẽ quæ dicebat antea de fugiendis ineptis rhetoribus, et de ſciẽtia rerum maximarum capeſſenda. Qui declamationem tantummodo nouerunt, illos latrare potius quàm orare: qui philoſophiam rhetoricæ iunxit, eum doctrina, cóſilio, eloquentia excellere confirmat. Hunc, inquit, non declamator aliquis ad clepſydram latrare docuerat, ſed ut accepimus (accepit à Platone) Clazomenius ille Anaxagoras uir ſummus in maximarum rerum ſcientia. Maximas res dixit eas quæ philoſophia naturali cótinentur. Clepſidra autem horologium eſt aquarium, cuius inuentor Scipio Naſica traditur. Vitreum uas aquã guttatim liquat ac deijcit: cuius defluxus & imminutio, quantum exierit temporis, monſtrat. Dicitur à uerbo κλέπτω, quod furari ſignificat: & ὕδωρ, quod eſt aqua. Moris erat ijs qui præcepta dicendi, declamandiq; rationem docebant, tot diſcipulis clepſydras apponere, quot horas eos declamare uellent. Dicebãt et ad clepſydram oratores in foro. Plinius in epiſtolis: Dixeram horis penè quinque, nã tribus clepſydris quas ſpacioſiſſime acceperã, ſunt additæ quatuor. De Alcibiade & Critia locuti ſumus Cõmentario ſecũdo. Hi quidem fuerunt ciuitatibus ſuis nó boni, quia tyranni, ſed certe docti atque eloquentes, et Socraticis diſputationibus eruditi. Alcibiades Athenienſis. Spartanus Critias.

QVIS Dionem Syracuſium doctrinis omnibus expoliuit? & cætera.] Dion Syracuſius philoſophus Platonicus, frater Ariſtomaches uxoris Siculi tyranni Dionyſij prioris: cuius filiũ Dionyſium cum ſuaſu Platonis adiuuante Speuſippo regno expuliſſet, patriamq; in libertaté uindicaſſet, nó ita multo poſt ab ijs qui cum ipſo tyrannũ conſpirauerant, dolo interfectus eſt. Quis Dionem Syracuſium doctrinis omnibus expoliuit? nó aliquis rhetor diſciplinarum rudis et expers, ſed Plato diuinus ſapientiæ antiſtes, qui non linguam ſolum eloquentia, uerũ etiã animum ſapientia, fortitudine & uirtute colebat. Conon imperator Athenienſis fuit, qui uictus à Lacedæmoniorum duce Lyſandro, libertatem ſuorum amiſit: deinde uictor eiuſdem patriam in piſtrinam libertatem reſtituit. Cuius filius Tymotheus Iſocratis auditor imperio militari ſic excelluit, ut pictores Fortunam iuxta illius imaginem pingerent, quæ retibus urbes incluſas ab eo oppugnandas tenebãt. Sed & doctrinã huic gloriæ adiecit. Cicero primo libro de Officijs: Quod idem fecit Thimotheus Cononis filius, qui cũ belli laude non inferior fuiſſet quàm pater, ad eam laudem doctrinæ & ingenij gloriã adiecit. Vt autem Socrates inſtituit Thimotheum, ſic & Lyſias orator gracilis quidem, ſed homo doctus & diſertus Thebanũ Epaminundam, quo duce Lacedæmoniorũ uires attritæ ſunt, edocuit. Parum abeſt quin hunc Cicero ſummum uirum unũ omnis Græciæ fuiſſe pronunciet. Etenim ſcientijs atque uirtutibus excultus erat: uirtute bellica nemini cedebat: patriæ, non ſibi imperium quærebat. Non illum ambitio, non auaritia, non munera, nó improba cupiditas auertebat à recto. Lancea tránsfixus in prælio, non abiecit animũ: ſed ubi reportatus in caſtra ſemianimis audijt uiciſſe Thebanos, & clypeũ ſuũ nó ueniſſe in hoſtiũ manũ: bene res habet, inquit, atque ueluti gratulabũdus expirauit. Xenophon Athenienſis philoſophus Socraticus, qui primus philoſophorũ ſcripſit hiſtoriã, et apis & muſa Attica dictus eſt, propter illã ſermonis dulcedinem, quã et hodie in libris eius ſentimus, erudiuit Ageſilaum generoſum & illuſtrẽ

uirũ, qui rex Lacedæmonijs præfuit, et res maximas geſſit, quæ copioſe narrantur à Plutarcho. Archytas Tarentinus philoſophus Pythagoricus, imperio doctrinaq; præclarus, præter alios celebres diſcipulos quos edocuit multos, habuit Philolaũ Crotoniatã uirũ maximæ auctoritatis apud ſuos: qui ſtudio philoſophiæ prouectus, primus ex Pythagoricis naturalia edidit, unde multa Plato traduxiſſe in Timæũ dicitur. Pythagoras Samius in finibus Italiæ Siciliã uerſus, citra Metapontũ & Heracleã, ubi quondam ſedes habuere Græci, & loco nomen Græciæ magnæ dederunt, iuuenes philoſophiã docebat eã, quæ artiũ multarum coniunctione locuples erat & copioſa. Cõtendit itaque Cicero, Dionem, Thymotheum, Epaminundam, Ageſilaum, Philolaũ, Pythagoræos, tametſi nõ eodem uſi ſunt magiſtro, fuiſſe tamẽ omnes iiſdem artibus inſtitutos: quoniã etſi in quibuſdã rebus præceptorũ uariabãt opiniones, nulli tamen ſacrũ quaſi Muſarũ cõſortiũ ſegregabant. Sic enim uideo, inquit, unã quãdam omniũ rerũ quæ eſſent homine erudito dignæ, atque eo qui in Rep. uellet excellere, fuiſſe doctrinã. In quo duobus modis peccarunt recentiores, qui natura cõiuncta ſeparauerant, & multa indigna eo qui in Rep. uellet excellere, tradiderunt: unde factum eſt, ut ex illo pauci aut certe nulli ad eloquentiã peruenerint. Veterem doctrinã qui acceperant, nec erat difficile accipere, ſi iidem ingenio, hoc eſt, natura, quæ dat latera, uires, uocẽ, mẽbrorũ cõformationẽ, ad pronunciandũ ualuiſſent, et ſe ad diſcendũ quoque non repugnãte natura & quaſi inuita Minerua dediſſent, eloquentia præſtabant. Hic tria ponuntur neceſſaria eloquenti: fœcunda uis animi ad recipiendã diſciplinã: doctrina omniũ rerũ quæ dignæ ſunt eo qui in Rep. cupit excellere: ingeniũ atque natura prædita iis rebus quæ ad uenuſte pronunciandũ ualent. Itaque ipſe Ariſtoteles.] A ueterũ more diſceſſerant Iſocrates et Ariſtoteles. Tradebat hic agendi præcepta, nõ eloquendi. Ille cõtra, ſermonis elegantiã, non rerũ cognitionem proſequebatur. Quod animaduertens Ariſtoteles, ſapientius rẽ inſtituit, & Iſocrate in eodẽ inſtituto manente, rerũ cognitionẽ cũ orationis exercitatione cõiunxit. Itaque à Philippo Macedonũ rege dignus eſt habitus, qui filiũ Alexandrum magnæ ſpei puerum edoceret. ita numerũ auxit illorũ, qui uiros illuſtres doctrinã ſcientiaq; formauerũt. Cũ florere Iſocratem nobilitate diſcipulorũ uideret.] Ad Socratem optimũ præceptorẽ nobilis Græciæ iuuentus cõfluebat: nec immerito. Nam ex eius ſchola præſtantiſſimi in omni ſtudiorũ genere diſcipuli, tanquã ex equo Troiano multi principes exierunt. Eum laudat Plato, eum Cicero multis in locis grauiſſime, & paulo ante nomẽ eius celebrauit inter eos qui omni doctrinæ genere diſcipulos inſtruxiſſent. Quam igitur dicit inanem ſermonis elegantiam? Non improbat doctrinam uiri, ſed inſtitutum: qui pluribus de ſermonis elegantia, & cõpoſitione orationis, quàm de cauſis forenſibus et ciuilibus, atque de rerũ cognitione diſputare, et in ſcholis quàm in publico eſſe maluerit.

Mutauit repente.] Philoſophiam ſine ornatu: elegantia utriſque horis & antemeridianis & pomeridianis Ariſtoteles explicabat. Cũ uidit autẽ frequentiore & nobiliore auditorio celebrari Iſocratẽ, inuidia motus mutauit formam diſciplinæ ſuæ, & pomeridianis ſcholis præcipere artem oratoriã cœpit, uerſumq; quendã de Philocteta, id eſt de tragœdia græca cui à Philocteta Herculis ſocio nomen eſt, paulo ſecus dixit, atque ſcriptus eſſet à tragico poeta, cum ſcripſiſſet hoc modo:

Αἰσχρὸν σιωπᾷν, καὶ βαρβάρους ἐᾷν λέγειν.

Tacere turpe, & barbaros dicere pati:

inuertet hoc modo Ariſtoteles:

Αἰσχρὸν σιωπᾷν μὲν, καὶ ἰσοκράτην ἐᾷν λέγειν.

Tacere turpe, & Iſocratem dicere pati.

Itaque armauit, hoc eſt muniuit locis enthymematis, grauibus ſententiis: et illuſtrauit, hoc eſt tũ quotidiana interpretatione, tum libris ſcriptis illuſtrem reddidit doctrinam omnem illã, artemq; dicendi, rerumq; cognitionem qua plurimũ ualebat, cũ orationis exercitatione cõiunxit. Neque uero hoc latuit ſapientiſſimũ regem Macedoniæ Philippum, qui hunc Alexãdro filio doctorem acciuerit, à quo eodẽ ut à Phœnice Achilles, ſic ille et agendi acciperet præcepta & loquendi. Extat epiſtola Philippi ad Ariſtotelem, quam Gellius libro nono, cap. tertio reddit uerbis latinis hoc modo: Filium mihi genitũ ſcito, quod equidem diis habeo gratiã, non proinde quia natus eſt, quã pro eo, quòd eũ naſci cõtigit temporibus uitæ tuæ. Spero enim fore ut eductus eruditusq; abs te, dignus exiſtat & nobis, & rerum iſtarũ ſucceſſione. NVNC ſiue qui uolet eũ philoſophũ qui copiã nobis rerum, &c.] Quæri poteſt, ille qui rerum cognitionem cum orationis elegantia coniunxit, ut Cicero, ſit'ne dicendus philoſophus, an orator? Præterea an unum ſine altero ſuapte natura ſit laudabile? & hoc item, Vtra res optanda magis, rerum'ne ſcientia ſine facultate dicendi, an explicandi uis ſine ſapientia? Decidit has quæſtiones, quæ frequenter agitabantur inter philoſophos & oratores. Si quis eſt philoſophus, ut Ariſtoteles, qui copiam rerum, & orationis, id eſt elocutionis ornatæ tradat: eũ qui uelit, appellet oratorem licet. Contra, ſi quis orator eloquentiam ſapientiæ coniunxit, ut Pericles, is philoſophus appellari iure poteſt. Nam ſi quis habet utrunque, quid eũ utroque aut altero nomine dici uetat? De altera quæſtione hæc eius ſententia: Conſtat neque infantiam, id eſt, eloquendi imperitiam eius qui rem norit, ſed eam explicare dicendo non queat: neque inſcitiam illius cui res ſiue rerũ cognitio non ſuppetit, uerba non deſunt, eſſe laudandam. Laudatur quidem alterum ſine altero, ſed neque perfecta laus eſt, neque iuſta in eo qui uerſatur in ciuilibus cauſis. De tertia ſic pronunciat: Si alterum ſit optãdum, malim equidem indiſertam prudentiam, quàm ſtultitiam loquacem. Indiſerta prudentia eſt, cognitio rerum ſine ulla facultate dicendi. Stultitia loquax, profuſio uerborum ſine ulla dignitate ſententiarum. Cum ſapientia atque eloquentia concurrunt, fit unũ quiddã excellentiſſimũ. Itaque ex omnibus iis qui cultũ animi cepere, docto oratori, id eſt, eloquenti & ſapienti, palma primaq; dignitas danda eſt: quem ſi philoſophi qui uocantur, patiũtur eundem eſſe philoſophũ, ſublata cõtrouerſia eſt. Hoc enim petit abſolutus orator, ut etiam philoſophus habeatur. Sin ii philoſophi diſiungent ſapientẽ & eloquentem, ut omnes ferè diſiungunt: hoc erunt inferiores; quòd in oratore perfecto ineſt illorũ omniũ ſcientia, in philoſophorũ autem cognitione non continuo ineſt eloquentia. At, inquiunt, hoc eloquendi & ornandi lenocinium contemnimus, improbe quidem. Aliquem enim cumulũ, hoc eſt incrementum & acceſſionem ſapientiæ affert eloquentia: et bonũ additũ bono, reddit illud melius. Hactenus Cicero in perſona Craſſi de rebus & earũ ornatu diſſeruit. Antequã ad ornatũ uerborũ tranſeat, colligit in ſummã quæ ſingulatim percenſuit, ut ſciant lectores de qua re & qua de cauſa diſputatũ ſit, et quæ ex ordine ſequãtur, utq; loco peragrato paulũ in hoc leuiore ſermone animi cõquieſcãt. In re nõ ita graui iuuenes facit loquẽtes, ex quibus Cotta diligens & bonus auditor, ſermonis habiti partes repetit: Cæſar facetus locatur, Sulpitius ardens reliqua poſcit.

Conticuit.] Silentium inducitur, quia ſuſceptæ diſputationi de rerũ ornatu modus eſt impoſitus. Non poſſum queri.] Non eſt quod is queratur, qui cum unum bonum petiſſet, duo liberaliter accepit. Aliud quiddam.] Cum ſuſcepiſſet explicationem orationis, ſiue oratoriæ elocutionis, aliud quiddam de ſapientia & eloquentia quod à re propoſita non abhorret, quandoquidem in eo maximus & optimus eſt ornatus, diſputauit: Quod obiicit Cotta, facit ut quorſum tendat illa tam alte repetita diſputatio, cognoſcamus. certe ea de re diſputauit, ut impelleret iuuenes ad ſtudiũ philoſophiæ, & ſummis

uiribus

uiribus exornaret hanc artẽ. Denũciatum.] *Non dixit mãdatum, quod eſt imperantis, aut quaſi imperantis: ſed denunciatum, quod eſt uerbũ ſignificantis ſuam uoluntatem.* Hæ partes fuerũt tuæ.] *In repetẽdo primum ponit finem totius orationis. Hæ partes fuerũt tuæ, de illuſtranda oratione ut diceres, deinde quot in partes uirtutes orationis ſint diſtributæ.* In quatuor partes omnem orationis laudẽ deſcripſeras. *Poſtea, ut dictum ſit de ſermone latino et dilucido. De duabus primis, nobis quidem ſatis: ſed ut ipſe dicebas, celeriter exigueq́; dixiſti. Ne uitio daretur, quod dicturus erat, exigue dictũ eẽ, præpoſuit hæc uerba, nobis quidẽ ſatis. Præterea quid reliqui eſſet, duas tibi reliquas feceras, quẽadmodum primũ ornate, deinde etiam apte diceremus: tandẽ ut alio inclinata ſit oratio, quo oẽm rerum ſcientiam cõplecteretur.* Quidã æſtus.] *Translatio eſt ab æſtu fluctuq́; maris, qui naues procul à terra abripit, atq; in altum mare à cõſpectu omniũ abſtrahit.* Non tu quidem eã nobis tradidiſti.] *Sæpe dictum eſt, ſcientiam rerum magnarum libellis rhetoricis non contineri, ſed in illis breuiter notari quid oratori tenẽdum ſit, & unde ſingula quæque ſibi petat.* Me quidem in Academiã totum impuliſti.] *Hic fructus eſt aliquis actæ diſputationis. iuuenes impelluntur in Academiam, & in eam ſcientiã quã habuit Carneades Academicus, à Craſſo nominatã Carneadiam.* Velim ſit illud.] *Sit breuis atq; facilis ratio præceptorum, ut non neceſſe ſit in illis conſumere ætatem, atq; ut poſſit is illa omnia cernere, qui tantũmodo aſpexerit. Non eſt res adeo facilis, ſed fuit exhortãtis illam paulo proniorem dicere, quam ipſa per ſe eſſet.* Si eſt aliquanto ſpiſſius.] *Metaphora eſt ab humoribus, qui ſpiſſiores facti nõ admittunt oculum in profundũ. Spiſſius igitur, obſcurius.* Aut ſi ego ſum tardior.] *Cur quis aliquid quod maxime uelit, haud diſcat, aut impedimẽto eſt rei ipſius obſcuritas, aut certe diſcẽtis ingenij tarditas.* Profecto nunquã conquieſcã.] *Probe adoleſcẽs. Magnitudinis eſt animi, nõ ſtatim frangi rerũ difficultate.* Ancipites uias.] *Rõnes quibus diſputatur in utrãque partẽ. Quæ ſunt eiuſmodi rõnes? An illæ quas tradit Ariſt. in Topicis? Iuuant quidem uel plurimũ: ſed nequaquã in iſtis ſunt omnia. Tenendæ ſunt reliquæ philoſophiæ partes, & exercendus eſt animus in contrarias diſputationes.* Vt mihi non ſit difficile periclitari.] *Hæc Cæſar facete, cui non dedit Cic. quod Cottæ, uoluntatem non ante quieſcendi, quàm Carneadiã percepiſſet: quoniam ut uaria ſunt hominũ ingenia, ſic in ſermonibus alia ſunt illis tribuenda uerba.* Periclitari.] *Facere periculum.* Ad cœlum extuliſti.] *Ὑπερβολικῶς, maxime laudaſti.* His noſtris poſſim eſſe cõtentus.] *Vulgari prudentia, & arte Romana.* Nec philoſophorũ quenquã deſidero.] *Diſſentit hic à duobus ſuperioribus, qui perſonam agit uulgaris oratoris. Philoſophiam in cauſis agendis non deſiderat: nec tã uult uideri deſperare poſſe illã perdiſcere, quàm contẽnere: ut nõ ingenio tardus, ſed in legendis utilioribus prudẽs eſſe uideatur.* Vulgaris hæc cognitio.] *Prudentia cõis, & mediocris doctrina eorũ qui uerſantur in cauſis ciuilibus, nec ſunt philoſophia inſtituti, ſatis eſt magna ad uulgarem eloquentiã, quã (tametſi perangusta eſt) plerique tamẽ oratores totam nõ tenebant. Ex eloquẽtia uulgari, inquit, permulta neſcio, quæ tum demũ quæro, cũ cauſa aliqua à me dicẽda deſiderat.* Niſi forte es iã defeſſus, & ſi tibi nõ graues ſumus.] *Modeſte agit honeſtus adoleſcens, quo facilius quod uult, impetret.* Orationis laudem ſplẽdoremq́;.] *Laus & ſplendor orationis eſt in ornatu, et in decoro, de quibus eſt differendũ.* Non ut deſperarẽ.] *Senſus eſt: Quæ ad ipſius orationis laudem ſplendoremq́; pertinent, ego ex te audire uolui, non ut me uocares ad philoſophos, & nimium multa complectendo conijceres in deſperationem eloquentiæ, ſed ut aliquid addiſcerem.* T'VM Craſſus, peruulgatas res requiris inquit, etc.] *De phraſi & elocutione multa ſcripſere græci, Ariſtoteles, Theodectes, Theophraſtus, Ephorus, alijq́; non pauci. Multi ẽt tam Græci quàm Latini de iſto genere docuerunt eos à quibus interrogabantur, & in ſcholis inſtituerunt quos ſuſceperant hac arte formandos: quamobrem dicit rem eſſe peruulgatam, & oratori mediocriter erudito, ut Sulpitio, non incognitam. Aliunde igitur quã ex rei difficultate petit cãm cur de ea ſibi dicendum putet. Vult gerere morẽ, hoc eſt, obtemperare rogantibus amicis: & ne ſibi uitio detur ſi quid omiſerit, amolitur reprehẽſionem, expoſiturũ ſe duntaxat quæ ſibi nota ſunt, reliqua præſertim minuta & parua de literis & ſyllabis & earũ coagmentatione, de uerbis, et naturis eorum, ab alijs peti poſſe dicit. Hæc minora pluribus exponit in Oratore, nos apertiſſime in libello de Electione & oratoria collocatione uerborum.* Omnis oratio conficitur ex uerbis.] *Itaq; orationem componẽti, uerborum uis & rõ uidenda eſt. Duobus modis exploratur: primum ſimpliciter. i. in ſingulis citra cõplexum orationis: deinde cõiunctẽ, hoc eſt, in cõplexu atque in collocatione. Eſt, inquit, quid ĩ ornatus orationis qui ex ſingulis uerbis eſt, alius qui ex cõtinuatis coniunctisq́; cõſtat. Hic niſi in oratione uideri non põt, ille ſeorſim elucet in uerbis: ut in ædificijs pulchritudo quædã eſt ex apta ſimplicium cõiunctione, quædam ex illuſtribus partibus ſingulis, ut ex marmore, argento & auro. Tria uerborum ſimplicium genera diſtinguit atq; definit. Alia ſunt propria, alia translata, alia noua. Propria ſunt certa quaſi uocabula rerũ, penè unà nata cum rebus ipſis. Certa dicũtur, quia certæ rei ſignificandæ deſtinata. Penè unà nata cum rebus ipſis, non quo ſimul res & uerba propria nata ſint, ut latina, ſed ꝙ uſu omnium tam longo recepta ſunt, ut nata cũ rebus ipſis eſſe uideantur. Translata, quæ quaſi alieno in loco collocantur. ut uidere cum proprium ſit oculi, transfertur ad mẽtem, & loco uerbi quod eſt cognoſcere, collocatur: ut hic, Verborum nobis rõ uidenda eſt. Noua ſunt, quæ nouamus & facimus ipſi: ut Terẽtius primus dixit obſequium, Cic. beatitatem. Erant tum nouæ, quæ nunc ſunt uetera. In proprijs autem eſt electio. Abiecta atque obſoleta, hoc eſt uilia, ſordida, ac ab uſu reiecta, fugienda ſunt. Abiecta ſunt impudica, quæ ponũtur à Satyricis & epigrãmaticis: & ſordida, ut podex: & uaſta, ut alienigenarũ: & nimis humilia, ut bubilia, matellio. Obſoleta, ut apluda, antigerio. Adde ſis nimis uſitata tritaq́; populo, quorum cõtinuatio abijcit orationẽ. Delectus eſt igitur in proprijs uerbis. Lectis atq; illuſtrib. utẽdum, in quibus plenũ quiddam et ſonãs ineſſe uideatur. Lecta, quæ præcellũt in genere ſuo, ut quæ doctiſſimi quique inter ea quæ ſunt eiuſdẽ rei, deligere ſolent. Illuſtria, quæ lucẽ & ſplendorẽ afferũt orationi, cuiuſmodi ſunt elegãtia, atq; grauia. Plena, quæ pluribus ſyllabis ſonãtibus cõſtãt. Tã cito ueni, ut citius uenire nõ ualuerim, oratio eſt, neq; lectis, neq; illuſtribus, neque ſonãtibus ornata uerbis, quanquã propria ſunt omnia. Tãta celeritate properaui, ut ocyus accurrere non potuerim. hic lectiora, & magis illuſtria ſunt ac ſonora uerba, quæ idẽ qđ priora ſignificãt. Vna et eadẽ res multis modis exprimi poteſt. Videndũ igitur qui ſit omniũ, rei locoq́; accõmodatiſſimus. Lecta et illuſtria, animi iudicio: plena ac ſonãtia, auriũ trutina examinãtur. Non eſt auriũ iudicare de uerbis, niſi quatenus ſonãt. In hoc uerborũ genere propriorũ, quod hẽt plenũ quiddam et ſonãs, delectus eſt quidã habẽdus ut corporũ ad bellũ, atque is auriũ quoddã iudicio ponderandus. Aures. n. de pleno & inani ſono, de exilibus & ſonantibus uocibus iudicãt. In hac re cõſuetudo loquendi ualet plurimum. Etenim cuius aures ſæpe duris, aſperis, uaſtis, horridis, ſæpe minutis, gracilibus, paruis, abiectisq́; ſonis aſſueuerunt, is amiſit omnem bene iudicandi facultatem. Cui uero ſermo*

dulcis et urbanus ex cõſuetudine eſt, aſperitate offenditur, et nullo negotio ſuauia, lenia, iucunda continuat. Affert & illa bene loquendi cõſuetudo uerborũ copiam bonorũ, quæ quodã quaſi naturali ſenſu percipiunt imperiti. Quo tpe latine oẽs Romæ docti & indocti, mares & fœminæ loquebantur: qui ſub audiendis cauſis aderant imperiti, de bono oratore dictitabant, Hic bonis uerbis utitur. De malo contra: Non bonis hic uerbis utitur. Inde planũ fit, non opus eſſe multis explicare quæ bona ſint uerba, cum id non arte aliqua perpendatur, ſed quodam quaſi naturali ſenſu iudicetur, quemadmodũ in ſonorum iudicio plus ualent aures eruditæ, quàm doctorum præceptiones. Locũ ſic explica: Hoc quod uulgo de oratoribus ab imperitis dici ſolet, nõ arte aliqua perpẽditur & examinatur, ſed quodam quaſi naturali ſenſu. i. longa conſuetudine', quæ tranſit in naturam, iudicatur. De uiro præſenti ſic indicãt, Bonis hic uerbis utitur. Cũ aũt abeſt aliquis malus, & de illo ſuboritur ſermo, Nõ bonis, inquiũt, uerbis utitur, aut certe id in foro dicũt ad aurem. Aliquis hic ponitur loco nominis proprij, quiſquis ille ſit. Bonis uti uerbis, magnũ erat apud Romanos, quãdoquidem ſine illo nullus erat eloquẽtiæ fructus: ſed nõ ita magnam aſſequebatur laudem, ppea ꝙ ſermo latinus uulgaris erat, & omniũ cõis. Nec.n. magna laus eſt apud Gallos oratori gallico, ſi bonis uerbis gallicis utitur: ſed magna uituperatio, ſi contrarijs. Sit ergo quaſi ſolum quoddã, hoc eſt fulcimentum atque fundamẽtum elocutionis, uerborum uſus & copia bonorum: quæ nũc ut à nutricibus & à uulgo loquentibus haberi non põt, ita petenda à poetis latinis, & hiſtoricis, & oratoribus: & ut illo tpe, ſic modo arte grãmatica dirigenda eſt. Hoc poſito quaſi fundamento, quid ipſe ædificet & conſtruat orator, & in quo componẽdi adiũgat artem, ut omni parata materia architectus, id erit quærẽdum, & breuiter explicãdum. TRIA ſunt igitur in uerbo ſimplici quæ orator afferat, etc.] Tria fecit genera uerborum ſimplicium, quorum delectus eſt habendus, deinde probauit illuſtria ac ſonantia, quoniã ſuapte natura cæteris eiuſdem rei præſtant. Proximum eſt, ut quæ ſint illuſtriũ ſpecies, apertius oſtendat. Tres itaque formas illorum diuidit. Tria ſunt, inquit, in uerbo ſimplici quæ orator afferat ad illuſtrãdam atque exornandam orationẽ, aut inuſitatum uerbũ, aut nouatum, aut tranſlatũ. Quid? ornant'ne propria uſitata? ornant certe quidem multa, & hoc paulo ante dictum eſt, ſed in his tribus generibus inſignior eſt ornatus. Inuſitata nõ illuſtrãt omnia. Sunt.n. quædã adeo obſoleta & obliterata, ut in uſum reuocari nõ debeãt, quæ Cæſar ut ſcopulũ eſſe fugiẽda dicebat. Alia ſunt priſca ac uetuſta, & uſu quotidiani ſermonis iãdiu intermiſſa, nõ omnino tamẽ à doctis relicta, quibus loco poſitis grãdior atque antiquior oratio ſæpe uideri ſolet: ut proles: Virg. Pulchra faciat te prole parẽtẽ Soboles: Idẽ, Chara deũ ſoboles, magnũ Iouis incremẽtũ. Effari: Idem, Nec plura effatus. Rebar: Cic. in hoc tertio, Quem quidẽ antea natura rebar ita dicere. Catulus eſt qui de Craſſo loquitur. Nuncupo & opinor ſunt peruſitata, nõ igitur de tota coniugatione, ſed de his duobus caſibus, Nũcupari, & Opinabar, loqui uidetur. Inuſitata ſunt poetarũ licẽtiæ liberiora, quã oratoriæ, ppea ꝙ poeta ad uoluptatem, orator ad cauſarũ neceſſitatem ſe accõmodat. Ea de re Virg. uſurpat aliqua quibus uti nolit orator, ut actutum, olli, fuat, quianam, compellat. Non nunquam tamẽ habet etiã in oratione poeticũ aliquod uerbum dignitatẽ, ut tempeſtatem pro tempore dicunt poetæ, ut Ennius: quod uerbum traxit in hiſtoriam de bello Pun. Cælius Antipater. in qua ſic loquitur: Qua tẽpeſtate Pœnus in Italiam uenit. Cic. in Oratore: Bonitate potius noſtrorũ uerborum utamur, quã ſplendore græcorum, niſi forte ſic loqui pœnitet, Qua tempeſtate Paris Helenã, & quæ ſequuntur. Principium eſt uerſus Enniani ex Hecuba: quæ ſequũtur, ponit ad finem huius libri. De Cælio Antipatro idem in eodem libro: Ne uerbo traijciamus aperte, quo melius aut cadat aut uoluatur oratio: quod ſe L. Cælius Antipater in procœmio belli Punici niſi neceſſario facturũ negat: O' uirũ ſimplicẽ, qui nos nihil celat. Sapiẽtem, qui ſeruiendũ neceſſitati putet. Sed hic omnino rudis. Verbo tẽpeſtatis utitur Cice. multis locis. ut hoc in epiſt. quadam ad Q. fratrem: Primã nauigationẽ, dũmodo idonea tempeſtas ſit, ne omiſeris. Redeamus ad inuſitata, atq; uideamus quo loco debeãt poni, & cur poſitis illis grandior eſſe uideatur oratio. Virg. uſus eſt illis in periculo nauis, & in animi pturbatione, in ira Iouis, in exequẽdo mandato, in re ſeriæ dignitatis: unde exiſtimare licet, priſca orationi graui et perſonis antiquioribus cõuenire, quas parũ decet florida noui ſermonis facũdia. Quòd aũt ueranda antiquitas amplitudinem quãdam præ ſe fert atq; dignitatem, eiuſmodi uerbis poſitis oratio grãdior uideri ſolet. Hactenus de uerbis inuſitatis. De nouatis, quæ ſecunda ſunt in diuiſione, habendus eſt ſermo. Nouãtur, inquit, uerba, quæ ab eo qui dicit ipſo gignũtur ac fiunt, uel cõiungendis uerbis, uel ſine coniunctione. In partitionibus oratorijs prodit uerba nouari quatuor modis: ſimilitudine, imitatione, inflexione, et adiũctione. Hic igitur ſecundo membro diuiſionis tres nouãdi ſpecies continentur. De adiunctione ſiue cõiunctione uerborũ proponit exempla, expectorat, & uerſutiloquas. Videtis, inquit, & uerſutiloquas & expectorat, ex coniunctione facta eſſe uerba, nõ nata, hoc eſt (ut cum grammaticis loquar) eſſe compoſitæ figuræ, non primariæ. Quos affert uerſus, ſunt iambici admixto choreo, conſtantq; pedibus ſeptem & ſyllaba. Priorem reperies & quarta Tuſculana. Pauorem, inquit, definiunt metum, mentẽ de loco mouentem. ex quo illud Ennij:

Tum pauor ſapientiam mihi oẽm ex animo expectorat.

Expectorat, ex pectore eijcit. Alterũ Nonius Marcellus legit hoc modo:

An num non uis huius me uerſutiloquas malitias? ita legẽdum cenſeo, quoniã aliter nõ ſtat ſeptenarius hypercatalecticus. Verſutiloquas malitias interpretare, dolos uerſutis nafriſq; uerbis agentes. Siue cõiunctione duorũ uel pluriũ uerba nouãtur, ut per inflexionẽ ſiue deriuationem: indigenitalis, ab indigena: incuruescere, ab incuruo: quorũ cõiunctionẽ probat auctoritate ueteris poetæ, cuius iſta ſunt fragmẽta carminis: Ille ſenſus diſertus indigenitalis, Baccarum ubertate incurueſcere. In ſecundo quinque ſunt pedes poſteriores carminis iambi ſenarij. Scriptum eſt integrum prima Tuſculana:

Hic autem ubi habitamus, non intermittit ſuo tempore
Cœlum uiteſcere, arbores frondeſcere,
Vites lætificæ pampinis pubeſcere,
Rami baccarum ubertate incurueſcere.

Tertius modus trãſferendi uerbi late patet. Nã Ariſtoteles tertio lib. rhetoricorũ metaphorã, quæ dicitur à latinis tranſlatio, extendit ad oẽs modificationes ſiue tropos, quibus ſignificatio propria mutatur in alienã: cuiuſmodi ſunt, ſynecdoche, metonymia, catachreſis, allegoria. Tranſlationem primum neceſſitas genuit, inopia coacta et anguſtijs. Multis.n. rebus nulla cũ eſſent uerba attributa, aliũde ſumptis neceſſe fuit illas exprimere. Poſtea metaphorã delectatio iucunditasq; celebrauit. Nam ut ueſtis frigoris depellẽdi cã reperta primo, poſt adhiberi cœpta eſt ad ornatũ etiã corpis, & dignitatem: ſic uerbi tranſlatio inſtituta eſt inopiæ cauſa, poſtea frequẽtata gratia delectationis. Duo ſunt igitur genera tranſlationũ, unum ad neceſſitatem, alterũ ad uoluptatem. Neceſſitate ducti ruſtici dixere gemmare uites, cum oculos producerent. & luxuriem eſſe in herbis, cum fœcũdius increſcerent. & lætas ſegetes, quæ uberes eſſent & copioſæ. Gemmas à lapillis, luxuriẽ

& lætas

& letas ab animantibus tranſtulerunt. Ad uoluptatem celebres uiri flumē eloquentiæ pro copioſo & uolubili genere dicēdi, Romā pro Romanis, Venerem pro libidine carnis, & plurima id genus uſurpāt. His.n. rebus ſua ſunt uocabula. Superius illud genus translatione magis illuſtrat id qđ intelligi uolumus, ꝗ oratione, de qua ſic Cicero. Quod.n. declarari uix uerbo proprio pōt, id tranſlato cum eſt dictum illuſtrat id qđ intelligi uolumus, eius rei, quā alieno uerbo poſuimus, ſimilitudo. Senſus eſt: Cum deeſt proprium uerbum, & uſurpatur alienū, rei ad rem ſimilitudo confertur, quæ illuſtrat id quod intelligi uolumus. Trāslationes uerborū inopia repertæ, quaſi mutuationes ſunt, cū quod nō habetur, aliunde quaſi mutuū ſumas. Illæ paulo audaciores, quæ non inopiam indicant, ſed orationi ſplendoris aliquid acceſſunt. Audent.n. citra ullam neceſſitatē irrumpere in alienum locum, et uerborum munera confundere. Quæ ſit ratio inueniendæ metaphoræ, & quæ ſint trāslationū genera, etſi nolle dicere uidetur, ne in hac re diu moretur, ut Ariſtot. in rhetoricis, & in arte poetica, dicit tamē paucis, ſimilitudinis eſſe translationes, et earum tria genera diſtinguit. Oēs quidem metaphoræ inueniuntur in ſimili. In his.n. ſimilitudinis eſt ad unum uerbum cōtracta breuitas, hoc eſt ſimilitudo, quæ breuiter uno exprimitur uerbo: qđ uerbum in alieno loco tāquam in ſuo poſitum, ſi agnoſcitur.i. ſi nota ſimilitudine explicat id quod intelligi uolumus, ita ut agnoſcatur, delectat: ſi ſimile nihil habet, repudiatur. Quatuor genera tranſlationum facit Quintil. octauo libro: Vnū, cum in rebus animalibus aliud pro alio ponitur, ut, Gubernator magna contorſit equum ui. Alterū, cum inanima pro alijs generis eiuſdē ſumūtur, ut, Claſſiq; immittit habenas. Aliud, cum pro rebus animalibus inanima ponuntur, ut, Sedet inſcius alto Accipiēs ſonitum ſaxi de uertice paſtor. Quartum, cū rebus ſenſu carentibus actum quendā & animos damus, ut, Pontē indignatus Araxes. Cicero tria tantum conſtituit: unum, quod clariorem facit rem. proximum, quo ſignificatur res tota ſiue facti ſiue conſilij. tertiū, quo breuitas conficitur. De primo genere hoc modo: Transferri oportet quæ clariorē faciunt rem: ut illa omnia quæ ſequuntur. Verba ſunt Pacuuij teſte Cic. de Diuinatione Interea propè iam occidente ſole inhorreſcit mare. Tenebræ conduplicantur, noctisq; et nimbū occæcat nigror.

Flamma inter nubes coruſcat, cælum tonitru contremit.
Grando imbri largifluo ſubita præcipitans cadit.
Vndique omnes uenti erumpunt, ſæui exiſtunt turbines.
Feruet æſtu pelagus.

Septenarij ſunt uerſus, hypercatalectici, in quibus inhorreſcit tranſlatū eſt ab animātibus feris, quæ ſæuientes inhorreſcūt: aut à rebus horridis & aſperis, quæ accedenti plagā inferūt. cōduplicantur, à ueſtibus, & id genus rebus ꝗ ſibi apponi geminariq; poſſunt. occæcat, ab oculi uitio. cōtremit, ab animalis pauida concuſſione, præcipitās, ab animantibus capite priore decidentibus. Sæuitia, à crudelitate animatorum. Feruet, à liquoribus igne æſtuantibus Aeſtus, à motu liquorum feruentium. Hæc tranſlata per ſimilitudinem uerba ſunt, quo rē ipſam clare & dilucide penè oculis ſubijciant. Eſt aliud genus tranſlationis, quæ rem non facit clariorem, ꝗ ipſa proprietas ſed occultius & grauius aliquid ut factum aut conſilium indicat. Hac utitur poeta uetus in hoc ſeptenario:

Quandoquidem iſte circumueſtit dictis, ſepit ſedulo.

Dicuntur hæc in illum qui uerbis occultabat conſulto & ex induſtria, ne id qđ ageretur, intelligi poſſet. Trāslata ſunt, circūueſtit, & ſepit. illud à parte corporis, quæ ne uideri poſſit, ueſte obtegitur: hoc à ſeptis, quæ cratibus, aut muris, aut aggeribus, aut alia materia circundata aliquid occultāt. Inuenuſtius proprijs uſus eſſet, nec rem totam ſignificaſſet, hoc modo:

Quandoquidem iſte obſcure loquitur, ne quis intelligat.

Alia eſt metaphora qua breuitas cōficitur, ut in hoc fragmento carminis: Si telum manu fugit. Tranſlatū eſt fugit, ab animātibus quæ pedibus celeriter feruntur, & hic ſignificat telū imprudētia & incōſulto miſſum fuiſſe. Verboſior fuiſſet oratio propria, & iniucundior: Telū manu imprudenter eſt iactum. ATQVE hoc in genere perſæpe mihi admirandū uidetur, & cætera.] Rationem quærit, quid ſit ꝙ oēs tranſlatis & alienis magis delectantur uerbis, ꝗ proprijs & ſuis. Ratio in prōptu eſt in ijs metaphoris quas inopia gignit. Etenim cauſa eſt ipſa neceſſitas, quæ cogit id quod non habeas, aliūde ſumere. hinc pes dictus eſt in naui funis ueli inferior, quo uelum tenditur. Virg. 5. Aeneid. Vna oēs fecere pedem. Eſt.n. funis ille quaſi pes ueli. Hinc à uinculi nexu, nexum dicitur, obligatio ciuilis, quæ fiebat per æs & libram, adhibitis ſeptem teſtibus Romanis puberibus, & libripende: de quo Caius in Inſtitutionibus, & Boetius in Topica Ciceronis. Cicero pro Cæcina: Deinde ꝙ Silla ipſe ita tulit de ciuitate, ut non ſuſtulerit hominum nexa atque hæreditates. Hinc in uxore diuortium, ab eorum diſceſſu qui in alias uias diuertunt. Occultior eſt ratio in translationibus quæ comparatæ ſunt ad uoluptatē, cur in ſuorum.i. propriorum uerborum maxima copia, tamē homines aliena multo magis, ſi ſunt ratione & arte trāslata, delectant? Eius rei cauſas affert quatuor, ut par eſt in re dubia explicare coniecturas, quo unam potiſſimum deligamus, aut oēs certe concurrere putemus. Prima eſt huiuſmodi. Ingenij ſpecimen eſt quoddam, hoc eſt argumentum, probatio, & indicium animi acuti, tranſilire ante pedes poſita, & alia lōge repetita ſumere. Ante pedes poſita ſunt uerba cuiuſque rei propria & uſitata, quibus qui utitur perpetuo, non uidetur ingenioſus eſſe. Altera: Is qui audit tranſlationes, alio ducitur cogitatione, ad illud uidelicet, ex quo ſimilitudo ſumpta eſt: neque tamen aberrat, quoniā etiam aduertit ad id quod alieno uerbo notatur: qui animi celeres in diuerſa motus, maximam afferunt delectationem. Tertia eſt: Singulis uerbis & res præſens, & illa unde ducitur ſimilitudo, perficitur: in quo uoluptate afficitur animus, uidēs plures eſſe res quàm uerba. Quarta: Omnis tranſlatio, quæ quidem ſumpta rōne eſt, ad ſenſus ipſos admouetur, hoc eſt ſumitur ab ijs quæ cadunt in ſenſum, & hoc modo parit duplicē uoluptatem: ut, odor urbanitatis admouetur ad odoratū, in quem non cadit urbanitas: mollitudo humanitatis ad tactum, murmur maris ad auditū, dulcedo orationis ad guſtatū. Illa uero oculorum, acriora, quæ ponunt penè in cōſpectu animi quæ cernere & uidere non poſſumus, ut incēſus ira, inflāmatus cupiditate, lapſus errore, generis claritas. Mouēt hæc magis, quia ſenſus oculorū, ut ait Ariſt. libro de Senſu & eo quod ſentitur, eſt omnium acerrimus: ideoq; ſi quid eſt iucundi, uehementius apprehendit. Ne cui mirū ſit tranſlationes tā uarias eſſe, ut nullus ſit in nobis ſenſus, qui ſuas nō habeat. Nihil eſt.n. in rerum natura, cuius nos non in alijs rebus poſſimus uti uocabulo communi, uel nomine proprio. quæ res oſtendit late patere metaphoram, ut deus pro homine diuino dicitur, cælū pro cælitibus, ſol pro uiro illuſtri, ſtellæ pro cōſpicuis fœminis, elemēta pro literis, ignis pro amore, aura et flatus pro uanitate, mare pro copia immēſa, terra pro terrigenis, Nero pro crudeli, lupus pro prædōe et uoratore, canis pro impudēte, arbor mala pro homine uitioſo. Quid moror? Percurrere omnes rerum ſpecies, nullam reperies quæ nō aliqua ſimilitudine pro alia poſſit uſurpari. Ex omnibus, inquit, ſimile duci pōt: & unde ducitur, indidem, hoc eſt ex eadē parte eodemq; loco uerbū tranſlatū lumē affert orationi. Dictū eſt quibus de cauſis uenerint in orationem metaphoræ, unde ducantur, quæ ſint earum genera, & quāobrem tantopere delectent: dicendū poſtea de uitijs, quæ in quibuſdā

cõmittuntur ut his relictis utamur optimo genere transferendi. Vitioſa eſt trãslatio diſſimilis, & longe petita, et turpis, & maior aut minor ꝗ̃ res poſtulat. In primo genere peccauit Ennius, qui dixit, Cœli ingẽtes fornices. Cõtulit arcus ædificiorũ, qui nec magni ſunt, nec totum complent circulum, cum cœlo ingenti, & ambitu æquabili rotũdo. Hanc metaphoram quo probaret populo R. ſphæram artificialem in ſcenam dicitur attuliſſe, & in hemicyclo, hoc eſt altera parte circuli, oſtendiſſe figuram cœli, quod aſſurgeret à linea definiente partem uiſam ab occulta, quæ dicitur à græcis ὁρίζων. Sed, ut Cicero uult in ſphæra fornicis ſimilitudo nõ poteſt ineſſe. Nam in fornice duo latera ab imo recta ſurgũt in certam altitudinem, deinde in teſtudinẽ faſtigiantur: in dimidiato circulo ſphæræ nulla ſic attollũtur latera recta. Probat M. Tullius ꝗ̃ ſequuntur.

Viue Vlyſſes dum licet,
Oculis poſtremum lumen radiatum rape.

Pars eſt ſenarij uerſus ex ſyllaba & tribus pedibus poſterioribus: et integer ſenarius, in quo rape melius dixit poeta, quàm aut cape aut pete lumẽ, quoniã hæc uerba deſignarẽt moram ſperantis diutius ſeſe eſſe uicturũ. Rape aũt, quod eſt feſtinantis, uerbũ eſt ad id aptatum quod ante dixerat, dum licet. Significauerat non longam fore uiuendi poteſtatem. In ſecũdo genere peccarũt ij qui dixere Syrtim patrimonij, & Charybdim bonorum. longe quidem ſimile duxerunt. Maluit Cic. dicere ſcopulũ quàm Syrtim, uoraginem quàm Charybdim: nã priora ſunt genera quàm ſpecies ac notiora, & ſpecies quàm ſingularia ac indiuidua. Syrtis aũt ut cumulis arenæ imitatur ſcopulos, ad ſcopulũ tanquã ad genus, et Charybdis ad uoraginem refertur. Addidit ipſe rõnem: Facilius, inquit, ad ea quæ uiſa, quàm ad illa quæ audita ſunt, mẽtis oculi ferũtur. Scopulus aũt & uorago uiſa pluribus, quàm uel Syrtis ſinus quidã maris Aphrici, uel Charybdis uorago quædã maris Siculi. Eſt tertium uitium tranſlationis impudicæ uel ſordidæ. Quoniã ſumma laus eſt uerbi transferendi, ut ſenſum feriat id quod trãslatum ſit, hoc eſt ut inter cætera maxime ſentiatur, fugienda eſt omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorũ animos qui audiẽt, trahet ſimilitudo. Offendit in hoc q dixit morte Aphricani caſtratam eſſe Remp. & ſtercus curiæ eſſe Glauciã, quoniã in utroque uerbo, caſtrata, & ſtercus, deformis eſt cogitatio ſimilitudinis. Quintil. octauo libro. Sunt quædã & humiles tranſlationes, ut id de quo modo dixi, Saxea eſt uerruca. & ſordidæ. non. n. Cicero recte ſentinã Reip. dixit, fœditatem hominum ſignificans. iccirco non probem illud quoque ueteris oratoris, Perſecuiſti Reip. uomicas. Optimeq; Cic. demonſtrat cauendum, ne ſit deformis tranſlatio, qualis eſt (nam ipſis eius utar exemplis) caſtratã morte Aphricani Remp. et ſtercus curiæ Glauciam. Hæc ille. Mortuo Aphricano uiſa eſt exciſa uirilitas Reip. Glaucia impurus hõ fuit, & indignus ſenatorio ordine, quamobrem habitus eſt ut ſterquilinium curiæ. Quartũ genus eſt, in quo maius aut minus eſt tranſlatum, quàm res poſtulet, ut tempeſtas comeſſationis, comeſſatio tempeſtatis. Tempeſtas illa cœli, quæ uento pluuia grandine deſæuit, longe maior eſt quàm quæ debeat cũ inopportuna & intempeſtiua comeſſationis crapula comparari: ut ſi dicas, tempeſtate comeſſationis iactari corpus humanum atque ſubmergi. Cõtra comeſſatio. i. extraordinaria nimiaq; poſt cœnam ingurgitatio, minor eſt quàm quæ poſſit pro intempeſtiua et immodica inundatione tempeſtatis accipi: ut ſi dicas, comeſſatione tempeſtatis onerari flumina, terramq; inebriari. Non defuerunt qui his tranſlationibus uterentur, quorũ inſcitiam notauit hic Cicero. Arguit & poetam qui cecinit hũc uerſum iambicum claudicantem:

Quid'nam eſt obſecro? Quid te audiri abnuitas?

Tranſtulit abnuitas, qđ anguſtius eſt atque minus quàm fuiſſet proprium, uetas, prohibes, abſterres. Et enim cum dixiſſet,

Illico iſtinc,
Ne contagio mea bonis, umbrá'ue obſit:

Et oſtendiſſet loquentẽ nolle omnino ſe adiri, ſed quamprimũ uelle illinc auolare, ne cui ipſius umbra uel contagio obeſſet, nõ debuit uti uerbo leuia recuſantis, abnuitas, ſed acrius imperãtis, uetas, abſterres, & ſi quod eſt id genus propriũ. Recipiũtur interdũ paulo duriores metaphoræ: quod cũ accidit, molliẽdæ ſunt præpoſito uerbo, ut ita dicam, ut ſic loquar, ut hoc utar uerbo: ut ſi olim M. Catone mortuo pupillũ ſenatũ quis relictũ dixiſſet, paulo durius quidem locutus eſſet. Non. n. ſic erat Cato pater ſenatus debilis, incõſulti, nec ſe ſuaq; tueri potẽtis, ut homo prudẽs rei familiaris adminiſtrator pater fuit liberũ impuberum, qui orbati parente tutoribus egent. Quod ſi quis dicat hoc modo: M. Catone mortuo Senatus (ut ita dicã) pupillus eſt relictus: mitius aget, et aures minus offendet. Id ſæpe faciundum eſt, quia uerecunda debet eſſe tranſlatio, ut deducta eſſe in alienum locum re poſtulante, non irruiſſe contra rei naturã, atque ut precario, nõ ui ueniſſe uideatur. Precario uenire, precibus adhibitis, & eo concedẽte cuius eſt poteſtas, uenire. Sic precario poſſidere. Cic. pro Cæcina: Ne id quidẽ ſatis eſt niſi, docet ita ſe poſſediſſe, ut nec ui, nec clàm, nec precario poſſederit. Ad eiuſmodi poſſeſſionẽ alluſit, cum dixit in alienum locum precario ueniſſe. MODVS aũt nullus eſt florentior quàm in ſingulis uerbis, nec qui, &c.]

De tranſlatione ſatis multa dixit. Trãſiturus ad alios tropos, illam breuiter hoc quaſi epiphonemate cõmendat: Modus nullus eſt florẽtior, quàm in ſingulis uerbis, nec qui plus luminis afferat orationi. Modus τρόπος dicitur à Græcis. Figuræ aũt de quibus hic agitur, tropi dicuntur. Modus igitur florentiſſimus, tropus eſt omniũ elegantiſſimus atque iucundiſſimus, q q illuſtrat & ornat, atque ueluti ſtellis quibuſdã diſtinguit orationẽ, multũ luminis illi dicitur afferre. Ex multis metaphoris continuatis naſcitur ἀλληγορία. i. alius quidam ſermo, quo aliud dicitur, aliud eſt intelligendũ: ut, magnum tranſiuimus æquor, pro eo quod eſt longum ſermonẽ habuimus. Allegoria (inquit Fabius Quintil.) quam inuerſionem interpretamur, aliud uerbis, aliud ſenſu oſtendit, ac etiã interim contrarium. Prius: ut, O nauis referent in mare te noui fluctus, ò quid agis? fortiter occupa portum. Totusq; etiam ille Horatij locus, quo nauim pro Rep. fluctuum tempeſtates pro bellis ciuilibus, portum pro pace atque cõcordia dicit. Tale Lucretius: Inuia Pieridum peragro loca. & Virgil.

Sed nos immenſum ſpatijs confecimus æquor,
Et iam tempus equum ſpumantia ſoluere colla.

Oſtendit ille idem eſſe aliam allegoriam ſine tranſlatione, & aliã mixtam, & aliã quæ contrarium oſtẽdit, ironia dicitur. Percurre totum locum. Exempli gratia, Cicero more ſuo ponit uerſus tragœdiæ ueteris. tres ſeptenarij ſunt cũ fragmẽto præpoſito, in quibus duæ allegoriæ qui debeant explicari, obſcurũ facit deſideratũ poema. Prior ſumpta eſt à pꝰiculo claſſis Græcorum ad Caphareum Eubœæ promontorium, Nauplio Palamedis patre ignes proferente, & in ultionẽ alliciẽte Græcos in naufragiũ, & à telo uel Apollinis, qui pcuſſit peſte exercitũ eorum, uel Hectoris in naues irruẽtis. Altera ab equo indomito, ualidis habenis & iugo coacto. Senſus prioris eſt: Nõ repetam quod iam ſubij periculum. Poſterioris: Falleris, leges & imperium cohibebunt petulantiã & audaciam tuam. In allegoria ſumitur res ſimilis, cuius uerba propria in rẽ aliã trãsferuntur: ut, Iugulum petis, pro eo quod eſt, argumẽto fortiſſimo uincis hominẽ. in quo magnum eſt ornamentum orationis, ſed non æque florens, atque in tranſlatione ſingulorũ. Hic enim tardior eſt motus animi, et obſcurior intellectus, et una ferè multorũ gratia. Allegoria obſcurior dicitur αἴνιγμα, Heſychius

ſychius interpretatur πρόβλημα, ἐπίτομα, ueteres Latini teſte Gellio ſcrupos uocabāt. Sermo eſt tranſlatus, nodoſus, difficilis & inuolutus, qui propter obſcuritatem ab oratore fugiendus eſt. Quintilianus octauo libro: Hæc allegoria quæ eſt obſcurior, ænigma dicitur, uitium quidem meo iudicio, ſi quidē dicere dilucide uirtus, quo tamen & poetæ utuntur: Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo, Tres pateat cœli ſpatium nō amplius ulnas. Hactenus Fabius. Aenigmate utitur Cicero pro Sextio Roſcio: Te pugna Cannenſis ſat bonum accuſatorē fecit. Multos cæſos non ad Traſimenum lacum ſed ad ſeruilium uidimus. Quis ibi non eſt uulneratus ferro Phrygio? Rarus eſt uſurxius. In tropis eſt ὑπαλλαγή, quam Cicero dicit traductio nem et immutationem, μετωνυμία dicitur à grammaticis. Cicero in Oratore: Tranſlata ea dico, ut ſæpe iam, quæ per ſimilitudinē ab aliis re aut ſuauitatis aut inopiæ cauſa transferūtur: Mutata, in quibus pro uerbo proprio ſubjicitur aliud quod idem ſignificet, ſumptū ex re aliqua conſequenti. Quod quanquam transferendo fit, tamen alio modo tranſtulit cum dixit Ennius arcem & urbem orbas, alio modo ſi pro patria arcē dixiſſet: & horridam Aphricam terribili tremere tumultu cum dicit, pro Aphris immutat Aphricam. Hanc hypallagen rhetores, quia quaſi ſummutantur uerba pro uerbis: metonymiam grammatici uocāt, quòd nomina transferuntur. Ne illa quidē traductio atque immutatio quæ dicitur uel hypallage uel metonymia, quia traducit & immutat nomina, in uerbo quidē fabricationem, id eſt molitionem artificis & artem habet; ſed in oratione quoniā ſi uerbum ſolum poneretur, ut Aphrica, nō ſumeretur pro Aphris. at cum ingreditur in orationem, illius ui nunc regionem, nunc homines eius loci deſignat: ut in hoc Enniano uerſu,

Aphrica terribili tremit horrida terra tumultu,

Pro Aphris eſt ſumpta Aphrica. Neque factum ex pluribus compoſitum uerbum eſt, ut ſaxifragis, in hac particula uerſus Enniani, Mare ſaxifragis undis. Neque tranſlatum & metaphoricum, ut mollitur, in uerſiculus eſt hoc mēbrū, Mollitur mare: ſed ornādi cauſa proprium proprio commutatū, ut Roma pro Romanis, hic, Deſine Roma tuos hoſtes: Campi pro iis qui erant in campis, hic, Teſtes ſunt campi magni. Non tranſcribit integros uerſus, quia temporibus illis erant notiſſimi, qui mala ſorte intercipiente perierunt: deinde quòd ad rem præſentem totos afferre nihil erat neceſſe. Metonymia eſt, cum quis pro opere cui præeſt, nominatur, ut Mars pro bello aut prælio: ut, Mars belli communis eſt. Aut inuentor pro inuento, ut Ceres pro frugibus, Bacchus pro uino: qui etiam Liber dicitur, quia curis liberat mētem. Aut poſſeſſor pro re poſſeſſa, ut Neptunus pro mari. Aut locus pro iis quæ cōtinentur, ut curia pro ſenatu qui habetur in curia, cāpus pro comitiis quæ habentur in campo Martio. Aut inſigne pro re ſignata, ut toga pro pace. Aut inſtrumenta pro rebus quibus ſubſeruiunt, ut arma ac tela pro bello. Quo item in genere & uirtutes & uitia pro ipſis in quibus illa ſunt, appellantur, ut luxuries pro luxuriātibus, auaritia pro auaris, fides pro fidelibus aut fidis, iuſtitia pro iuſtis. Fragmenta ſunt orationum, Luxuries quam in domum irrupit, Quò auaritia penetrauit, Fides ualuit, iuſtitia cōfecit: quibus id quod uolebat, ſignificaſſe contentus eſt. Grauius eſt hic modus ſiue tropus in ornatu orationis, & ſæpe ſumendus. Videndum tamen diligenter, quouſque procedas. multa ſunt enim hoc in genere, quæ ſibi non permittat orator: ut, Proximus ardet Vcalegon, Cereremq; canistris Expediunt. In hypallage res ea quæ ſuo uerbo exprimi poſſet, inflexo cōmutatoq; nomine aut uocabulo; hoc eſt à propria ſignificatione in aliā cum uirtute mutato, enunciatur ornatius. Videtis, inquit, genus hoc totum, cum inflexo commutatoq; uerbo res eadem enunciatur ornatius. Metonymiæ proxima eſt συνεκδοχή, nomen enim inflectit & immutat: ut cum dicimus hominem Romanum pro Romanis, meretriculas pro meretrice, auratū pro aureo, ferreū pro ferrato, etſi nomen uidetur idem, tamen diuerſum eſt atq; immutatū. Synecdoche dici poteſt uel conceptio, uel intellectio. Fit, cum plus aut minus quàm dictum eſt, animo cōcipitur. Id accidit quatuor modis. Aut enim ex parte totū intelligitur, ut pro ædificiis cum parietes aut tecta dicimus. Aut ex toto pars, ut in una turma totus equitatus. Aut ex uno plures, ut Romanus homo pro Romanis. Ennius:

At Romanus homo, tamen etſi res bene geſta eſt,
Corde ſuo trepidat.

Aut cum ex pluribus intelligitur unum, ut in hoc uerſiculo pentametro:

Non ſumus Romani, qui fuimus Rutuli.

Vnus eſt Rutulorum, qui factus ciuis Romanus loquitur. Quintus eſt modus, quoties nō ut dictū eſt, in eo genere intelligitur, ſed ut ſenſum eſt, id eſt animo cōceptū: ut cū auratus pro aureo ponitur, et aurea tecta pro auratis. In tropis eſt κατάχρησις, de qua ſic Quintilianus: Ego magis neceſſaria κατάχρησις, quam recte dicimus abuſionem, quæ nō habentibus nomē ſuum, accommodat quod in proximo eſt. ſic, Equum diuina Palladis arte Aedificāt: Catachreſis (inquit Donatus) eſt uſurpatio nominis alieni, ut cū parricidā dicimus qui occidit fratrē, & piſtinam quæ piſces nō habet. Hæc enim niſi extrinſecus ſumerent, ſuum uocabulum non haberent. Abutimur (inquit Cicero) ſæpe etiam uerbo, non tam eleganter quàm in transferēdo, ſed etiā ſi licentius, tamen interdum non impudenter: ut cum grādem orationem pro magna, minutum animum pro paruo dicimus. Vides ut catachreſin eſſe dicat, ubi non deficit nomen. Oratio enim quantitatem habet, & proprie magna uel parua dicitur. De animo paruo quæſtio eſſe poteſt. Videtur itaque dicēdū, catachreſin eſſe licētiorem uerbi tranſlationem, ſiue proprium uerbum ſuppetit, ſiue deeſt. Nec iſtuc negabit Quintilianus, qui ſcribit poetas ſolere abuſiue etiā in iis rebus quibus nomina ſua ſunt, uicinis potius uti. Apparet igitur hāc figurā ſpeciem eſſe tranſlationis, et eius quæ inopiæ cauſa reperta eſt, & illius quæ uoluptatis. & tum capere nomen abuſionis, cum paulo transfert licentius: ut, Equitat in arundine longa, Acres intendunt arcus, ſaxa iaculātur. VERVM illa uidetis'ne eſſe non uerbi ſed orationis, quæ ex, &c.] Quos expoſuit tropos, tandem reducit ad tranſlationem, ut manifeſtū ſit, ea uerba quæ illuſtrant orationē, omnia eſſe aut inuſitata, aut nouata, aut tranſlata, & nomine trāſlatorum ex Ariſtotelis doctrina plurima contineri. Quæ ex pluribus ſunt connexa tranſlationibus, ut allegorica, nō unius uerbi, ſed orationis ſunt, atq; citra controuerſiam ad metaphoram pertinent. Immutata per hypallagen uel metonymiam, & aliter intelligēda atque dicūtur, ut quæ inflectit ſynecdoche, ſunt tranſlata quodāmodo. Nam propriam ſignificationem in alienam cū uirtute mutāt, & quod proprium eſt metaphoræ, ſimilitudinem quandā cum proprietate retinēt. Ita fit, ut omnis ſingulorum uel ſimplicium uerborū uirtus atque laus exiſtat aut à uetuſtis, aut nouatis, aut tranſlatis, quemadmodū propoſitum eſt in diuiſione. Verbum uetuſtum, ut ante diximus, non omne recipiendū eſt, ſed quod cōſuetudo ferre poſſit, ut quo ſemper aliquis auctoritatis ſuſpiciēdæ uir uſus eſt. In nouatis, auribus conſuetudiniq; parcēdum eſt. Auribus, ne quod uerbū durius auditu nouetur, ut Rodilardus. Conſuetudini, ne aliter cōponatur aut deriuetur, quàm more receptum ſit, ut blandidulus, edoſus. In tranſlatis obſeruandum, ut ſit elegantia & ornatus, & quaſi lumen et ſplendor, ut illis non aliter atque cœlū ſtellis illuſtretur oratio. Hactenus de ſingulis uerbis. Supereſt, ut dicamus de collocatis in oratione. In continuatione uerborum & compoſitione duo ſunt uidenda, collocatio, id eſt coagmentatio, & iunctura,

primum: deinde modus quidam & forma, hoc eſt numerus et comprehenſio. Collocatio, uerba quadrantia componit, ut lapides in pariete. modus, rhythmis modulatur orationem: forma dat figuram uel longam, ut periodo: uel breuiorem, ut mẽbro & inciſo. Collocationis eſt componere, coniungere, ſtruere, connectere uerba, ſic ut ne'ue aſper eorum cõcurſus, ne'ue hiulcus ſit; Aſpere concurrunt quædam literæ conſonantes, ut ſ & x, diues Xerxes. & x repetita, rex Xerxes. ſ & r, dominus rerum. & u & p, nomen plurimum. & l & d, animal durum. Hoc modo perpende ultimam ſyllabã uerbi prioris, & primã ſequẽtis, & conſule aurium ſenſum, ſit'ne uox ex illis aſpera, an mollis. Animaduerti iudices omnem accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes. Iuncturæ ſunt, ti in, ces om, nẽ ac, ris o, nem in, as di, ſam eſ, ſe par. Molles omnes, præter eas quæ hiant uocalibus. Hiulcum quiddam & apertum habent concurrentes uocales, maxime ampliores, ut a & e, a & o, ut mare altum, omnia obſcura. Hic igitur habẽda ratio omnium literarum, tenẽdũ quæ quibus optime cohæreant, quæ diſſideãt uelut inimicæ, cõſentientes copulandæ, diſcordes uerbo interpoſito ſeparandæ. Res puerilis hæc uidetur, ſed tanti quidem momenti eſt, ut ſi non obſeruetur, neque ſuauis, neque numeroſa eſſe poſſit oratio. Quamobrem erudiẽdæ pueritiæ gratia de ratione literarũ copioſe diſſeruimus in libello de Electione uerborum. Cicero paucis hic rẽ trãſegit, copioſius agit in Oratore, magnam partem aurium iudicio relinquit. Sit, inquit, concurſus quodammodo coagmentatus & leuis. & paulo poſt: Collocatio obſeruanda uerborum, de qua loquor, quæ iunctã orationem efficit, quæ cohærẽtẽ, quæ leuem, quæ æquabiliter fluẽtem. Id aſſequemini, ſi uerba extrema cum cõſequentibus primis ita iungetis, ut ne'ue aſpere cõcurrant, ne'ue uaſtius diducantur. Tranſlationes ducit à lapidibus quadratis & bene cohærentibus, uel à tabulis & corporibus tam apte cõiunctis, ut ferè nulla in medio rimula, nullus hiatus proſpici poſſit: Hæc apta iunctura duorum corporũ coagmentata dicitur, id eſt proxime coniuncta: & leuis, id eſt polita, tactu non aſpera, & iuncta, & cohærens, & æquabilis. Hinc copia uerborum eandem rem deſignantium. Hanc corporum iuncturam explorat unguis atque oculus: illam uerborum, ſenſus aurium nõ hebes & ineruditus: Verba extrema dicit extremas ſyllabas uerborũ antecedentium. Conſequentia prima, conſequentium uerborũ ſyllabas primas. Aſperos concurſus refert ad uocales: uaſtius deducta, ad conſonantes: quæ ſi diſſonæ ſunt atque diſcordes, uaſtum & agreſtem efficiunt ſonum, & quaſi cornuti lapides deducuntur, hoc eſt amouentur ſic in pronũciatione, ut ſine interſpiratione efferri uoce non poſſint. Coagmentatio uerborũ etſi maxime deſiderat diligentiam, fieri tamen nõ debet operoſius, propterea quòd indicat affectationẽ hominis in leuibus rebus nimis occupati. Admittendæ igitur nonnunquam uocaliũ concurſiones, etiamſi poſſumus euitare. Componendæ quoque aſperæ conſonantes, ſi res ita ferat. Cicero in Oratore. Nolo tã minuta hæc cõſtructio appareat. Ibidem: Illud primum uel maxime deſiderat diligentiam, ut fiat quaſi ſtructura quædam, nec tamen fiat operoſe. Nam eſſet cum infinitus, tum puerilis labor. Cõpoſitionis huius ſtudioſus erat T. Albutius: itaque Mutius Scæuola augur Craſſi ſocer, qui dixit in eum orationem de pecunijs repetundis, irridet apud Lucilium ſatyræ inuẽtorẽ,

Quàm lepide lexeis compoſtæ, ut teſſerulæ omnes,
Arte pauimento, aut emblemate uermiculato.

Senſus eſt Lexeis, id eſt, uerba tua ò Albuti, lepide & eleganter compoſita coagmẽtataq; ſunt in oratione, ut in pauimẽto, uel in emblemate uermiculato omnes teſſerulæ ſunt arte compoſitæ. Teſſerulæ ſunt lapilli aut lateres quadrati, quibus odiũ ſolũ conſternitur. Opus ex teſſerulis apte cõſertum, & effigie rerũ animaliumq; diſtinctum, emblema uermiculatum uocatur. Emblema, quòd ſit inſitium, ἀπὸ τοῦ ἐμβάλλειν, quod eſt interſero. Vermiculatum, quod minutim ſectum atque uariatum. Lucilius idẽ, ne Titus Albutius prima gloria expoliẽdæ orationis extolleret ſeſe, Scæuolam inducit obijcientem generum ſuũ Craſſum, ut æque bonũ, aut certe meliorẽ iungendæ orationis artificem: Craſſum habeo generum, ne rhetoricoteros tu ſis. ῥητορικώτερος cõparatiuus eſt gradus, à nomine ῥητορικός, ſignificatq; meliorem oratorẽ, uel eũ qui rhetoricam cõpoſitionẽ diligentius obſeruet. In uerſo Luciliano s debet elidi, ut ſit rhetoricotero tu ſis. Satyricus illuſit Albutiũ, et luſit in Craſſo, non tamen illi Craſſus excandeſcit: quem elegantiſſime ludere poſſe dicit, & cuius agnoſcit iocum dicẽs, Verum in me quidẽ luſit ille, ut ſolet. Probe quidem Cicero ſermonẽ homini affinxit. Nam ſi grauibus uerbis culpam amolitus eſſet, Lucilij uerbis acriorem dediſſet colorẽ. Si de re nihil dixiſſet, ſuſpicio maneret nimis affectatum aliquando fuiſſe Craſſum. Leniter igitur; Quid, inquit, iſte Craſſus, quoniã eius abuteris nomine, qd efficit? idem illud ſcilicet, ut ille uoluit. Ego uellem melius aliquanto quàm Albutius. Orationis huius eſt hæc uis, Non ſum nominandus in illis qui affectatius ornant orationem: contendo efficere quod ille uoluit, & uerba coagmẽtare, et ego uellẽ melius aliquanto connectere quàm Albutius. Conatus eſt ille, ſed arte deficiente pueriliter fecit. HANC diligentiã ſubſequitur modus etiam & forma uerborum. &c.] Continuatio uerborum duas res maxime, collocationem primum, deinde modum formamq; deſiderat. De collocatione breuiſſime dixit, quam uim haberet, & quo uitio notaretur. Ex ordine de modo & forma præcepit. Numerum ſolutæ orationis non cognouerãt Romani antiquiores, ut Catulus, & alij multi æquales, & priores illo: quamobrem ueretur ne illud rhythmicum Catulo & ſenibus uideatur eſſe puerile, ut modulatio quædã indigna uiri ſeueritate. Habuit enim ſuos inſectatores numerus, ut omnia ferè cum primũ prodeũt in publicũ. Si qui ſunt quibus illud uideatur eſſe puerile, opponit illis ueterũ auctoritatem, qui in oratione ſoluta numero quoſdam eſſe uoluerũt. Simulq; imagine quadam, quales ſint numeri, depingit, cum dixit eſſe propemodum uerſus. Hoc enim eſt illos habere collocatos ordine pedes, & dimenſo ſpatio comprehendi. Præterea ad quid inuenti ſint, breuiter oſtendit, ad interſpirationẽ uidelicet, ut cum ad auriũ dimenſionẽ ſatis excurriſſet oratio, interſpiraret, & cum uoluptate audientiũ quieſceret orator. Id melius fuit, ſeruare modum quẽdam, quàm procurrere uſque ad ſpiritus defatigationem, & finire clauſulas uerborũ et ſententiarum modo, id eſt dimẽſione, quàm librariorum, id eſt, eorũ qui libros manu ſcribunt, notis & ueluti punctis, quæ interſerunt calamo, ut ſententiam à ſententia diſtinguant. Inuẽti ſunt & ad aurium delectationẽ & uoluptatẽ numeri, quod exprimit his uerbis: Numeros princeps Iſocrates inſtituiſſe fertur, ut inconditam antiquorum dicendi conſuetudinẽ, delectationis & aurium cauſa numeris adſtringeret. Eſt igitur numerus propemodũ uerſus. nec puerilis eſt. qui ueteribus Græcis ſapientibus placuit, inuẽtus ab Iſocrate, ut ſcribit diſcipulus eius Naucrates: ut alij uolunt, à Thraſymacho. Curtiores certe & uerſiculorũ ſimiles primus inuenit Thraſymachus, Iſocrates poſtea longioribus atque mollioribus impleuit ſentẽtias. Inuẽtus autem ad opportunam interſpirationem, ad auriũ uoluptatẽ, ad euitandam ſatietatem, quæ ex incõdita & incõpoſita oratione ueniebat. Inueniẽdi cauſa fuit poema, quod audiebatur cum uoluptate. Etenim cum muſici, qui erant quondam ijdem poetæ, machinati eſſent et excogitaſſent ad uoluptatẽ uerſuum atque cantum, & uerborum numero, & uocũ modo, delectatione uiciſſent aurium ſatietatem: oratores qui cum tædio & triſtitia audiebantur, illam uocis moderationem, & uerborum concluſionem ad eloquentiam traduxerunt. Primũ igitur fuit

rudis oratio & incondita, deinde ſecutus eſt uerſus, poſtremo numeri ſunt reperti. Muſicos fuiſſe quondam poetas, teſtatur & Quintil. in capite de Muſica. Quis, inquit, ignorat muſicē tantum illis tam antiquis temporibus non ſtudij modo, uerū etiā uenerationis habuiſſe, ut ijdem muſici & uates & ſapiētes iudicarentur? Nominat Orpheum & Linum. Dicebātur ē autem ἀοιδοί. Sic enim Homerus uocat eum quem Agamemnō profecturus in Aſiam reliquerat uxori. uerſus eſt tertio libro Odyſſeæ:

παρ᾽ γὰρ ἔην καὶ ἀοιδὸς ἀνήρ. ᾧ πολλ᾽ ἐπέτελλεν ἀτρείδης.

Aderat Clytēneſtræ uir muſicus & poeta, cui multa mandauerat Agamemnon. In eum locum ſic interpres: Quondam muſici & poetæ ordinē & locum philoſophorum tenebant, quapropter ἀοιδὸν male quidā eunuchum reddiderūt. Quòd aūt Cicero ponit uerſum & cantum, uerborum numerū, & uocū modum, non facit ſine diſcrimine & differentia uerborum. Verſus eſt poetarum, Cantus muſicorū, Verborum numerus in collocatione pedū, Vocum modus in flexu uocis quæ uariatur in pronūciatione. Verſus & cantus iunguntur in carmine, quod uel ore uel organo muſico canitur, ut in lyrico, et etiā quod apte decenterq; pronunciatur. Verborum numerus & uocū modus conſiſtunt in actione ſiue pronūciatione orationis. Vocum modum hic etiam dicit uocis moderationē: numerum, uerborum concluſionē, quia in cōcluſione quæ eſt periodus, maxime ſpectatur. Dictū eſt à metro poetico numerū oratoriū fluxiſſe. Ne quis hic fallatur, admonitos uoluit rudes huius artis, uerſum in oratione eſſe uitioſum, et tamen in ea uerborū cōiunctionē, ſicuti uerſum, numeroſe cadere, & quadrare & perfici oportere. In quo uidendum cur uerſus in oratione uitiū ſit, & quid differat ab oratorū numero. Vitiū putatur, quia oratio quæ ſolute & libere currere debet, non ea tā adſtrictæ numeris alligāda: deinde id quod ad negotia ciuilia, ac ſæpe ad hominū uitam tuendam aut etiā ad ſummam Reip. comparatum eſt, non debet ea rōne componi, & ea modulatione molliri, qua poemata cœnis, otijs hominū, theatro cōparata. Verſus igitur totus eſt ex numeris, certū numerum pedum, certā comprehenſionem habet, ut hexameter totus eſt ex dactylo & ſpōdeo: ſex pedes, & ambitū in ſexto pede finit. Numerus nō ita obſeruat pedes omnes, ſed tēpora metitur: nec ſimilis eſt ubiq; ſui, ſed uariat modos, nūc breuior, ſtatim lōgior, ut ſentētia et aures definiūt. Cōiunctio uerborum eſt ea quæ σύνταξις appellatur. i. ordo uerborum in oratione. Numeroſe cadere, eſt in eum modum terminare clauſulam, quē aures eruditæ libēter audiāt. Quadrare, quaſi quadratū eſſe & expolitū adeo, ut nihilo plus aures offendātur, quàm in quadrato lapide ducta manus Perſici, in eū finem currendo proferri, quē expetat aurium ſenſus. Numero profecto orator ab imperito dicēdi ab ignaroq; diſtinguitur. Ille cōponendi rudis incōdite, incōpoſite, tumultuarie fundit et eijcit quātum pōt, nec finem facit continuationis uerborum, niſi cū ſpiritu defatigato inuitus interſpirat, ut ij qui perpetuo conatu pſalmos aut aliquid ſcriptum cōtinuant, nec ante quieſcunt, quàm intercluſus ſpiritus deficiat, et ſine arte determinet atque finiat orationē. Orator aūt illigat ſentētiā uerbis, hoc eſt uerbis ligatis ſententiā cōplectitur. Verba ligari numero dicūtur, quia numerus efficit ut uerba de loco in locū mutētur quo optime ſedeāt, et ne uagētur ſine lege, ut quæ fundit impetus naturalis. Ex uerbis ordine poſitis fit quiddā adſtrictū, et ſolutū. Adſtrictū, ſic ligatum uinctumq; pedum connexione, ut non uagetur. Solutū, liberum iure & lege uerſus. Orator. n. cum modis & numeris uinxit orationem, non continuat tandem formā ut poeta, ſed relaxat & liberat immutatiōe ordinis, hoc eſt, alios in ſecūda ſentētia collocat pedes, alios in tertia, & ſic deinceps: nec ducit pares ambitus: alios fundit porrectius, alios curſu modico pficit. Ita laxi & quaſi liberi numeri uidentur. Cū dico numeros, intelligāt rudes harum rerum, pedes ſic inter ſe cōpoſitos, ut illis decēter et apte currat oratio. Quid ſint, quique cōponantur, copioſe diſſeruimus in lib. de Oratoria collocatione uerborum, & in Cōmentario in Ciceronis Oratorem. QVONAM igitur modo tantum munus inſiſtemus, ut arbitremur nos, &c.] Habes qualis ſit numerus, ad quid inuētus, & à quo, & à qua cauſa, & ut uerſum fugiat, ac maxime à dicēdi imperitis diſtinguat oratorem. Poſt hæc differit quàm ſit ille facilis, ꝙ utilis ꝙ dignitatis plenus atq; uenuſtatis. Quonā igitur modo tātū munus inſiſtemus, hoc eſt tā præclarum ornamentū orationis annixe pſequemur, ut arbitremur nos hāc uim atque facultatē numeroſe dicendi conſequi poſſe? Metaphora ac tranſlatio ducta eſt ab ijs qui inſiſtūt & uehemēter urgēt aut hominē aut beſtiam, ut conſequantur & apprehendant. Munus inſiſtemus dicit, ut Plautus, Inſiſte hoc negotium ſapienter, pro eo qđ eſt, perſequere hoc negotium. Quæſtioni reſpondet hoc modo: Non eſt res tam difficilis quàm neceſſaria. Facilis eſt, quoniā oratio mollis et tenera ſic ut uolumus flectitur. Neceſſaria, nō quidē ſimpliciter. Diu. n. caruit numeris oratio. ſed ſi uelimus uitare ſatietatem, & audientium uoluptati nōnihil obtemperare, rem nō eſſe difficilem cōfirmat ex orationis facilitate. Nihil eſt, inquit, tā tenerum, neque tā flexibile, neque qđ tam facile ſequatur, quocūque ducas, quàm oratio. Improprie dicta ſunt iſta: nec. n. oratio tenera eſt, & flexibilis, & ſequax, ſed ex ſimilitudine trāslationis à cera ductæ ſumpta ſunt. Cera tepidis aquis, aut alio tēpore mollita, tenera eſt & flexibilis, & quocunq; ducas, ſequitur, milleq; recipit figuras. Sic oratio mutatione partiū huc illuc ducitur in multas formas generaq; dicēdi. Hoc quale ſit, explicat aptius. Ex hac, inquit, uerſus, ex eadē diſpares numeri cōficiuntur, ex hac ſoluta uarijs modis, multorumq; generū oratio. Demonſtrat ijſdē uerbis uerſum confici poſſe, ijſdem alium generis diuerſi, ijſdē orationē ſolutam, eamq; uel grauē, uel tenuē, uel temperatā.

Diſcite iuſtitiā moniti, & non tēnere diuos. uerſus eſt heroicus: cōmuta ſic: Iuſtitiam diſcite moniti, & non diuos contemnere: ex ijſdem uerbis ſeptenarium conficies. Iuſtitiam diſcite, & diuos non temnere, uerſus eſt ſenarius. Moniti diſcite iuſtitiam, & non diuos temnere: abiecta eſt oratio. Diſcite moniti iuſtitiam, non temnere deos: honeſta. Pōt alijs modis cōmutari. Si tam pauca uerba tam multas recipiunt quaſi figuras, quid fiet in uniuerſa copia uerborum? Non ſunt alia ſermonis & linguæ quottidianæ, alia contentionis. i. orationis maioris apparatus, quæ ultra ſermonem quottidianum contendit: neque ex alio genere ad uſum quottidianū, alio ad ſcenā pōpamq;. i. ad comœdiam, tragœdiā, mimos, panegyricos laudationes publicas ſumuntur. Tota res poſita eſt in ædificatione. Cum uerba iacētia ſuſtulimus è medio, hoc eſt, cum è ſermone cōmuni uerba nullo honore magnifica ſumpſimus in orationē, ſicut molliſſimā cerā ad noſtrū arbitrium formamus & fingimus, nō aliter atque architectus qui è media ſylua iacētes arbores ſuſtulit, et in quos uoluit uſus aptauit: aut figulus, qui iacentem terrā in uaria fictiliū genera finxit. Itaque tum graues ſumus atque ſublimes, tum ſubtiles et graciles, tū medium quiddam et temperatum certo genere cōponendi tenemus. Qui fit (inquies) mutantur ne uerba ac ſentētiæ? Quidni mutantur. Sed iſta mutatio componentis eſt, ædificantisq;, non aūt materiæ quæ è medio colligitur. Inſtientam ſententiā ſequitur orationis genus, & forma dicendi uſque ad oēm rōnem, & ad aurium uoluptatem & animorum motū mutatur & uertitur. Quintil. Eruditiſſimo cuique perſuaſum eſt, compoſitionem ualere quamplurimum non ad delectationem modo, ſed ad motum quoque animorum. Quid eſt hoc,

inſtitutam ſententiam ſequitur orationis genus? hoc eſt, Cum animo conceptã rem uerbis exprimere uolumus, é medio uerba ſumimus, & ſi artifices cõponendi ſumus, talem accipiunt figurã, qualem uolumus: & ut ſigillum ceræ figura, ſic ſententiã genus orationis ſequitur. Hactenus de facilitate orationis. Iã de utilitate, dignitate, & uenuſtate dicendum. Sic rem cõſtituit, numerum eſſe utilẽ, qui uincit delectatione ſatietatẽ, qui iuuat pronũciationem, qui torquet affectus, qui dat uim ſentẽtijs. eundẽ habere plurimum dignitatis et uenuſtatis, ut pleraſq; res quas utiles ingenioſa natura fabricauit. Et quo ſe ſatius fundat in materia copioſa, & amœno loco, uarijs atq; iucũdis utitur collationibus, & ſuauiſſimo genere dicẽdi. Prima ſimilitudo ab utilitate eſt, & decore uniuerſi: aliæ à partibus eius, ab hominũ artibus. Mũdus eſt rotũdus, ut ſuo ambitu cõplectatur omnia, et partibus undique uim ſuã infundat, quod in alia figura tam cõmode facere nõ poſſet. Terra media eſt, ut elementũ grauiſſimum, centrumq; mundi, quã cætera elemẽta cœliq; circuncurrunt, ut illi uim genitalẽ atq; fœcunditatem afferant. Ea ſua ui ſuaq; ſponte, & ſuo nutu, id eſt ſua quadã procliuitate et poteſtate tenetur quaſi ſuſpẽſa, ne ſi huc illuc declinet, ſurſum deorſum feratur, ordo partiũ cõfundatur. Sol circunfertur, non modo ut lucẽ caloremq; miniſtret animantibus, uerumetiã ut foueat elemẽta, ſuſcitet omnia quæ naſcuntur, & ſuo uapore ſuſtineat. Accedit is in deſcẽſu hyberno ad brumale ſignũ, Capricornũ uocant aſtrologi. In cuius primo gradu reuertitur in diũ à ſtatione brumali, in qua breuiſſimus eſt dies anni. Senſim per ſingulos parallelos et gradus aſcendit in diuerſam partẽ ſeptentrionalẽ, uſque ad primum gradũ Cancri, ut aſcenſione & deſcẽſione in circulo animaliũ qui zodiacus appellatur, quatuor anni tẽpeſtates conſtituat, & iucunda hyemis, ueris, æſtatis, autumni uarietate diuariet fructus, et animaliũ tẽperamẽta. Luna acceſſu ad ſolẽ, lumen uidetur amittere, ut in coitu: receſſu ſuo paulatim recipit, ut is curſus in ſingulis mẽſibus, maris, piſciũ, humorũ, corporum ſtatus uel augeat, uel imminuat, utq; habeãt animãtes lucẽ qua nocturnos greſſus dirigere poſſint. Eadẽ ſpatia zodiaci quinque ſtellæ errãtes, quæ planetæ uocantur, Mercurius, Venus, Mars, Iupiter, Saturnus, diſpares motu curſuq; cõficiũt, ut in diuerſis cõiunctionibus, quas habent cũ duodecim ſignis, aliud & aliud in mũdo inferiore perficiãt. Hæc & alia omnia utiliter facta, tantã habẽt uim atque poteſtatẽ, ut paulũ immutata cohærere nõ poſſint: tantã pulchritudinẽ, ut nulla ſpecies nõ modo uideri, ſed ne excogitari quidem poſſit ornatior. Referte nunc animum ad mundi partes, ut ad hominum uel etiã cæterarum animantium formam et figuram, nullã partem corporis ſine aliqua neceſſitate affictã afformatamq; reperietis. Nã cerebrum temperat cor, & molle domicilium eſt ſapientis animæ. oculi uident, aures audiũt, nares odorantur, os loquitur, & intromittit alimẽta, humeri ferunt, manus laborant, pectus uitalis cõtinet, cor ſuggerit calorẽ, iecur conficit ſanguinem, uenter coquit nutrimentũ tam ſiccum quàm humidũ, pedes ambulãt, uenæ deferunt humores, arteria ſpiritum calentẽ, nerui ſpiritũ ſentiendi, oſſa ſuſtinent, carnes operiunt. Quid? Nihil eſt otioſum, nihil quod cũ ſumma utilitate maximã non habeat dignitatẽ. Omnia ſumma arte cõditoris extructa, nõ caſu facta, ut ſtulte arbitrabatur Democritus & Epicurus. Quid in arboribus, quæ anima uegetãte uiuũt? in quibus radix tanquã os aſſumit alimẽtũ, truncus firmat uniuerſam molẽ, rami ferunt fructũ, folia ramos fructuſq; ueſtiunt, omnia conſentiunt ad ſuã retinendã conſeruandamq; naturam: nuſquam tamen eſt ulla pars niſi uenuſta. Linquamus naturam, quã prouidam maxime fuiſſe conſtat, arteſq; uideamus naturæ imitatrices. Quid tã in nauigio ſiue in naui neceſſarium, quã latera intercipientia ſpatiũ hominibus & rebus uehendis? quàm carinæ ſuſtinẽtes impoſitam molẽ? quàm prora à fronte proruens & diuidẽs aquas? quàm puppis à tergo regẽs et gubernans totũ nauigiũ? quàm antennæ ferẽtes uela? quàm uela cõcipientia uẽtos, nauemq; impellentia? quàm mali firmamenta nauium atque uelorũ? quàm reliqua, ut trãſtra, gubernacula, clauus, roſtra quæ tamen hanc habent in ſpecie et figura uenuſtatẽ, ut non ſolum ſalutis, ſed etiã uoluptatis cauſa inuenta eſſe uideãtur. Reſpiciamus & alia ædificia. columnæ ſuſtinẽt templa, ferunt porticus, quæ propter repentinos imbres, & captãdas umbras, & minus obuiã iniuriæ cœli deambulationem conſtruuntur: tamen habent nõ plus utilitatis quàm dignitatis. Capitolij faſtigium illud, ſummumq; tectũ, & cæterarum ædium tam ſacrarũ quàm prophanarum, principio non uenuſtas & decor, ſed neceſſitas ipſa fabricata eſt. Nam cum eſſet habita ratiõ, quẽadmodum ex utraque parte tecti aqua pluuia delaberetur, utilitatẽ templi faſtigij dignitas conſecuta eſt: ut etiã ſi in cœlo Capitoliũ poneretur, ubi pluuia quæ in aere medio gignitur, eſſe nõ poſſet, nullã ſine faſtigio dignitatem habiturũ fuiſſe uideatur. Hoc (ut tandẽ ſimilitudo conferatur propius) in omnibus partibus orationis euenit, ut exordio, narratione, cõfirmatione, peroratione, ut utilitatẽ ac ferè neceſſitatẽ ſuauitas quedã uoluptatis & lepos cõſequatur. Clauſulas enim, id eſt, fines ambituum atque membrorum, & interpũcta uerborum, hoc eſt, diſtinctiones quibus interſpiratur, animæ ſiue anhelitus interclusio et ceſſatio, atq; anguſtiæ ſpiritus attulerũt. Non.n. nobis eſt è pulmonibus ꝑpetuæ uocis ſpiritus, qui citra quietẽ cauſam uniuerſam pronũciare poſſit. Id inuentũ eſt ita ſuaue atque iucundũ, ut ſi cui ſit infinitus ſpiritus datus, tamen eũ perpetuare, et ſine intermiſſione cõtinuare uerba nolimus. Id.n. auribus noſtris gratum eſt inuentum, quod hominum lateribus, quorũ cõpreſſu uox eliditur, non tolerabile ſolum, ſed etiam facile eſſe poſſit. LONGISSIMA eſt igitur complexio uerborũ, quæ uolui uno ſpiritu põt, etc.] Periodus alia quaſi naturalis, de qua ſic loquitur. longiſſima eſt complexio uerborum, quæ uolui uno ſpiritu poteſt: hoc eſt, ambitus is eſt longiſſimus, qui euolui & enũciari uno animæ conatu põt, qui modus quæq; mẽſura non artis eſt, ſed naturæ. Alia artificialis, de qua poſtea dicetur. nõ effundit quantũ poteſt, ſed ubi coagmentatione facta & numeris contextis eſt abſoluta modulatio, quieſcit. Vt abſoluatur, numeri ſunt uidẽdi. Numeros hic dico pedes orationis, qui quidẽ ſunt plures, ſpondeus, pyrrichius, iambus, choreus, dactylus, anapæſtus, trochæus, moloſſus, creticus, amphibrachus, bacchius, palimbacchius. Alij ſunt ex his cõpoſiti, in quibus maxime nominãtur dichoreus, pæã, dochimus. Nullus iſtorũ nõ uenit in orationẽ, ſed alij deteriores ſunt, alij præſtantiores. Iãbum & trochæũ, qui uulgo tribrachus appellatur, frequentẽ, ſegregat ab oratore Ariſtot. Rhetoricorum libro 3. quoniam etſi natura incurrunt in orationem ſermonemq; noſtrum, tamẽ ſunt inſignes & nimis acres percuſſiones eorum numerorum, & minuti pedes. Iambus.n. aſſurgens à breui ad longam, imitatur tympani ſonum: trochæus.i. tres breues ſubſultant, & loco manare non poſſunt. ὁ δὲ ἴαμβος αὐτή ἐστιν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν· διὸ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἰαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες. δεῖ δὲ σεμνοτέραν γενέσθαι καὶ ἐκστῆσαι. ὁ δὲ τροχαῖος κορδακικώτερος, δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα, ἐστὶ γὰρ τροχερὸς ῥυθμὸς τὰ τετράμετρα. Iambus ſermo eſt ipſe multitudinis, idcirco ex omnibus, uerſibus iambicos maxime loquendo ipſa fundit. Opus eſt aũt orationem grauiorem conſtitui, quàm ſermonem linguæ quotidianæ. At trochæus eſt tripudijs aptus magis, qđ octonarij in quibus uolubilis eſt numerus, oſtẽdunt. Itaque ſentẽtia maximi uiri neque iambus neque trochæus eſt frequẽtandus, quia ſunt inſtabiles & infirmi pedes. Ad herοum nos dactyli & anapæſti,

anapæſti, & ſpondei pedem imitat. νῦν δὲ ῥυθμῶν ὁ μὲν ἡρῷος, σεμνὸς καὶ λεκτικῆς, καὶ ἁρμονίας δεόμενος. Numerorũ grauis eſt herous, elegãs, harmoniã querẽs. Videtur in hac re Cic. ſibi contrarius. Nam in Oratore deterret ab heroo numero, hic ad illum nos inuitat Ariſtoteli, inquit, uidetur ſecus, qui iudicat heroum numerum grãdiorem, quàm deſideret ſoluta oratio, iambum aũt nimis e uulgari eſſe ſermone. Itaque neque humilem nec abiectã orationem, nec nimis altã & exaggeratã probat, plenam tamen eam uult eſſe grauitatis, ut eos qui audient, ad maiorem admirationẽ poſſit traducere. Trochæum aũt, qui eſt eodem ſpatio quo choreus, cordacem appellat, quia cõtractio & breuitas dignitatem non habeat. Certe pes herous. i. dactylus, & ſpondeus, & anapæſtus eodem ſpatio quo dactylus, frequenter incurrit in orationẽ ſolutam: ſed non eſt continuandus, eo ꝙ illam grauiorem altioremq́; reddit. Herous dicitur, ꝙ eo numero heroum res geſtæ cani ſoleant. Nec te moueat anapæſtus, ſi non habet locum in uerſibus heroicis: dactyli comes eſt in oratorio numero, quia duabus ſyllabis breuibus una lõga, quẽadmodum in dactylo, reſpõdet. Hos pedes (ut dixi) non continuamus in rhythmo, ſed duos aut tres dũtaxat in fine numeramus, ne planè in uerſũ aut ſimilitudinem uerſus incidamus. Verſus. n. pedes omnes enumerat, & incertum ordinem digerit: oratio poſteaꝗ̃ libere cucurrit, adſtringitur duobus aut tribus pedibus certis, ut trochæo & ſpõdeo, fugere debet. aut dactylo & anapæſto texere numeros. aut dichoreo conquieſcit. aut iambo & moloſſo, ſlore iucundo: aut iambo & Cretico, minuti pedes. aut alio fine rhythmicis uſitato. Nec. n. placet in eo diu commorari, quod alibi apertiſſime demõſtrauimus. Quidã legunt hic duo pedes, ut duo ſit caſus accuſandi: quemadmodum apud Virg.

Si duo præterea tales Idæa tuliſſet
Terra uiros.

Aliæ ſunt geminæ, quibus hi tres heroi pedes in principia cõtinuandorũ uerborum ſatis decore cadunt. In ſingulis pedibus ſimplicibus, quia habent arſin & theſin i. elationem & poſitionẽ, ſingulæ ſunt percuſſiones. Si duos in clauſula pedes certos cõſtituimus, geminæ ſunt ꝑcuſſiones. Si totidẽ pedes obſeruamus in principio, aliæ ſunt geminæ in principio cõtinuationis, quam periodon Græci uocant. Senſus eſt igitur: Aliæ ſunt geminæ ꝑcuſſiones in principio, in quo duo obſeruãtur pedes, quibus hi tres heroi pedes, dactylus, anapæſtus, ſpõdeus, in principia cõtinuandorum uerborum, hoc eſt in principium ambitus ſatis decore cadunt. Ponũtur itaque et in principio & in fine uel ipſi tres ordine, quod rarũ eſt, uel ſinguli cũ alijs mixti, quod potius eſt intelligẽdum. Animaduerti iudices, anapæſtus eſt atque ſpondeus. Quæ res in ciuitate duæ, ſpõdei ſunt duo. Etſi uereor iudices, ſpondeus & anapæſtus. Quid comitatus noſtri, quid gladij uolunt? dactylus & ſpondeus. Inſidiator erat in foro collocatus, atque in ueſtibulo ipſo ſenatus, geminus eſt dactylus. Reuocare tu me in patriam Milo potuiſti per hos, concurrunt tres heroi pedes. Probatur aũt ab Ariſtot. maxime pæan, qui eſt duplex: nam aut à longa oritur, quam tres breues conſequuntur, ut hæc uerba, deſinite, incipite, comprimite: aut à breuibus deinceps tribus extrema producta atque lõga, ſicut illa ſunt, domuerãt, ſonipedes. Grãmatici duos alios dicunt eſſe pæanas: ſecundũ, ut amauimus, docebimus: tertium, ut uideatur, teneatur de quibus ueteres non faciunt mentionem. Comprehendunt alij pedibus, ut oẽs ferè numeros qui quatuor pluribus'ue ſyllabis conſtant. Ariſtotelis uerba ſunt: οἱ μὲν οὖν ἄλλοι διά τε τὰ εἰρημένα ἀφετέοι. καὶ διότι μετρικοί, ὁ δὲ παιὰν ληπτέος, ἀπὸ μόνου γὰρ οὐκ ἔστι μέτρον τῶν ῥηθέντων ῥυθμῶν, ὥστε μάλιστα λανθάνειν. Reliqui numeri propter ea quæ dicta ſunt, et quoniã metris conueniunt, omittendi; Sumendus eſt pæan, ex quo uno nullus eſt uerſus, unde fit ut maxime lateat: Idem: ἐπὶ δὲ παιᾶνος δύο εἴδη ἀντικείμενα ἀλλήλοις, ὧν τὸ μὲν ἀρχῇ ἁρμόττει, ὥσπερ καὶ χρῶνται. οὗτος δ' ἐστὶν, οὗ ἀρχὴ μὲν ἡ μακρά, τελευτῶσι δὲ τρεῖς βραχεῖαι. ἕτερος δ' ἐξ ἐναντίας, οὗ βραχεῖαι ἄρχουσι τρεῖς, ἡ δὲ μακρὰ τελευταία, οὗτος δὲ τελευτὴν ποιεῖ. Duæ ſunt ſpecies pæanis oppoſitæ. Alter ut exercet uſus, principio quadrat. Pæan eſt, cuius prima longa, tres aũt deinceps breues. Alter contrarius, priores ſunt tres correptæ, ultima producta. hic in fine collocatur. Eſt aũt pæan hic poſterior, non ſyllabarum numero, ſed aurium menſura par ferè cretico. Nã quemadmodum pæan eſt ſeſquiplex, ita quoque creticus. Singuli quina habent tempora & interualla, deſinuntq́; à breui in longam. Sic aures, quarũ in hac re acrius eſt ac certius iudicium, quàm aliorum ſenſuum, pares & impares numeros metiuntur: neque ſyllabarum numerum, ſed temporum quantitatem comparant. Creticus eſt ex longa & breui & longa, ut in hoc uerſu tragico ex Ennij Hecuba:

Quid petam præſidij, aut exequar? quoue nunc auxilio
& fuga   Freta ſim?

Si fiat colliſio uocaliũ in uocabulo præſidij, ut duæ poſtremæ in unã trahantur, quatuor erunt continui cretici, Quid petã, præſidi aut, exequar, quo'ue nũc. Nec alia de cauſa propoſuit hunc uerſum. Non. n. de numeris poetarum habetur hic ſermo, quanquam ijdem ſunt poetis et oratoribus pedes. Quamobrem mox addit oratorium exẽplum ex Fannio: Si quirites minas illius. Multorum nomen eſt Fannius. Dicit (ut opinor) C. Fanniũ, qui conſul cum Domitio fuit, et unã orationem de ſocijs & nomine latino contra Gracchum reliquit, ſanè, ut ait Cicero in Bruto, & bonam, & nobilem. Hunc poſteriorem pæana, et illi parem interuallis creticum, clauſulis aptiorẽ putat Ariſtot. quas uult longa plerunq́; ſyllaba terminari. Inquit enim. ἀλλὰ δεῖ τῇ μακρᾷ ἀποκόπτεσθαι, καὶ δῆλον εἶναι τὴν τελευτήν. Oportet longa terminari, & minime obſcurum eſſe finem. NEQVE uerbo hæc tã acrem curam diligentiamq́; deſiderant, quàm, &c.] Probauit in numeris oratorijs dactylum, anapæſtum, ſpõdeum, pæanas duos, & creticum: nec improbauit iãbum & trochæum, ſi modo non eſſent frequentes. Sunt alij probabiles ſuo loco. oẽs. n. incurrunt in orationem. Iam differendum eſt qui debeant à componente collocari, an eo modo quo digeruntur à poetis. Hæc non tam acrem curã diligentiamq́; deſiderant, ꝗ̃ eſt illa cura ac diligentia poetarum, quos neceſſitas, quæ eſt lex carminis in quo uerſantur, & ipſi numeri ac modi. i. rõnes et iura modulandi recepta, ſi uerba cogunt uerſu includere, & ordine comprehendere, ut nihil ſit ne ſpiritu quidẽ minimo breuius aut lõgius, quàm neceſſe eſt. In uerſu heroico neceſſitas eſt, & lex neceſſario obſeruanda. Sunt numeri ac modi, ut pedes ordine contexti. ſunt uerba ſic incluſa colligataq́; uerſu, ut nihil ſit neque breuius neque longius ꝗ̃ neceſſe eſt. Ineſt. n. dactylus & ſpõdeus, quorũ loco nec breuiores nec longiores uſurpare poſſis. Singulis quaterna ſunt tẽpora, nec poſſunt eſſe plura, nec pauciora: niſi forte argutulus dicat, eſſe aliquã ſyllabã longa longiorẽ, ut quæ diphthõgo produci producitur, aut quæ lõga ipſa poſitione breuem natura ante ſe poſitã producit. Iſta ſubtilitas nullius eſt momenti. Liberior eſt oratio quàm uerſus, et ut ſoluta appellatur, ita planè et uere eſt ſoluta: nõ ut fugiat tamẽ, aut erret, ſed ut ſine uinculis ſibi ipſa moderetur. Fugit illa, quæ nulla omnino lege fertur: ut uerba confluũt in buccã, ſic arripit, & ſine modo & ordine profundit ſimilisq́; eſt equo, qui frenis abiectis, & relicto cõpoſito gradu, per ualles, per abrupta, per inuia & cœnoſa currit, nec ullã retinet ſpeciem acceptæ diſciplinæ. Errat, quæ extra uiã cõponendi nunc huc nunc illuc diuagatur: modo tardius, modo celerius incedit, interſiſtit, erũpit, in mille modos ſe uertit. Illa aũt ſine uinculis ſibi ipſi moderatur, quæ ſtrictis numerorũ quaſi habenis

non cogitur, nihilo minus ipſa ſe regit, & pede cópoſito decenter incedit. Nó claudicat, nó fluctuat, non interſiſtit, non exilit, ſed quem cœpit eundi modum continuat ad finem. Recte igitur Theophraſtus, qui putat orationem non illá rudem & incompoſitam, ſed quæ ſit polita atque facta et cópoſita quodammodo, nó adſtricte more uerſuum, ſed remiſſius ac minus numeroſam eſſe oportere. Id cóſirmat ille uel uſu poetarum, qui principio paucis uſi ſunt pedibus in heroico uerſu peruſitato, deinde ex illis modis. i. ex dactylo per conuerſionem, ex ſpondeo per reſolutionem prioris ſyllabæ duxerunt anapæſtū, cuius numerus in uerſu procerior dicitur atq; porrectior: quoniá anapæſti uerſus, quibus frequéter utuntur ſcriptores tragœdiarum, liberiores ſunt, ac plures recipiunt pedes ꝗ heroicus. Aut certe uſitatus uerſus accipiendus eſt iambicus, iambo ſpondeoq; cóſtans, qui ditior ac liberior eſt factus anapæſto recepto. Vſitatiſſimi fuerunt Græcis & Romanis iambi, comœdias et tragœdias perſæpe audientibus. Iambos aūt anguſtum numerum & quottidianum, proceriores fecit anapæſtus, primum in locos impares admiſſus, deinde etiam in ſecundam quartamq; ſedem uocatus, ut:

Tibi ferebat, cum ſimulabat ſeſe alteri dare.
Ego tum grauida, expletis iam fere' ad pariendū mēſibus.

Ne mirū ſit igitur oratores uti liberiore numero, cum uideamus & poetas ueterū anguſtias aperuiſſe, atque ſolutioribus modis ceciniſſe uerſus. Inde ille licētior & diuitior fluxit dithyrambus, qui non tantum anapæſtum, ſpōdeum & dactylum recipit, ut quidam anapæſtici in tragœdia: aut iābum, trochæum, ſpondeum, dactylum, anapæſtum, ut ſenarij & octonarij uerſus: ſed & alios quoq; numeros adſciſcit, ut etiānum apud Pindarum uidere eſt. Ea de cauſa licētior dicitur, atque diuitior. proprius. n. accedit ad orationem ſolutam. Diuitiorem latine dici probat Martialis hoc uerſiculo Phaleucio:

Crœſo diuitior licet fuiſſem.

Dithyrambus aūt, hymnus eſt ad Bacchum. Plato quarto lib. de Legibus. καὶ ἄλλο, Διονύσου γένεσις οἶμαι, διθύραμβος λεγόμενος. Eſt & aliud carmen Bacchi natalis atque genitura, dithyrambus, ut opinor, appellatur. Dicitur etiá Liber pater Dithyrambus, quoniam per duas portas exijt in lucem: unam matris Semeles, alteram femoris Iouis. Θύρα quidem porta eſt. Dithyrambi carminis membra & pedes ſunt in omni locupleti oratióe diffuſa. Nimirū nulla eſt oratio quáuis ſoluta, quæ non in aliqua uerſiculorū genera poſſit reduci: ſed eiuſmodi carminum mēbra, & libera ac inuſitatiora metra fugere nec poſſumus, nec debemus. Hactenus de cura & diligentia, quæ numero adhibetur. Oſtendit poſtea numerū eſſe in orationis laude ponendum, quoniá habet natura ſuaues quaſdam impreſſiones, quas metiri poſſumus interuallis æqualibus. Impreſſiones ſunt quas uulgus cadētias appellat, hoc eſt, diſpoſitiones quaſi pedū cóſiſtendum & quieſcendū. Ná ut apertus in corripēdis pecunijs fuit, ſic in ſpe corrūpendi iudicij perſpicua ſua cóſilia conatuſq; omnibus fecit. In hac oratione duæ ſunt impreſſiones: una in fine mēbri prioris, altera in extrema cóprehenſione. Sunt totidē impetus, qui etiā dicuntur impreſſiones. Currit numerus à principio uſq; ad diſtinctionē, deinde de nouo impetu facto decurrit ad finem. Interualla æqualia ſunt, diſtinctiones pari ſpatio diſtantes: ut ſi decem columnæ æquali interiecto ſpatio erigantur. Non oportet aūt in omni numero interualla æqualia metiri. Nec. n. membra paria ſunt in omni periodo, nec ambitus oés eiuſdem ſunt dimenſionis. Sed quia numeri decurrunt quantū ſenſus auriū deſiderat, notata ſunt ſpatia quædá cóprehenſionum, alia breuiora, alia productiora, quibus aures circūductæ nó inuitæ quieſcūt. His notatis, alia in eandē menſurá porriguntur, non ut continuentur paria, ſed interſerantur inæqualia. Ita fit, ut ſi ad originē interualla, referamus, ipſa ſint æqualia: ſi ad proxima, ſæpenumero ſint inæqualia. Ne quis aūt exiſtimet idem eſſe numerum, & impreſſiones, & interualla. Numerus proprie eſt modus ſiue modulatio ſenſui iucunda, ex apta pedum compoſitione. Impreſſio uero, decurſo ſpatio fixum ueſtigium. Interualla, ſpatia quibus numerus excurrit. Cū pedes apte ſunt cópoſiti, & certo ſpatio cóſecto poſuere ueſtigium, & interquierunt, numeroſum conficitur illud qđ eſt in orationis laude ponendum. Illud aūt non modo eſt in uocibus, cuiuſmodi ſunt in oratione, ſed etiam in ſonis, quales edūt inſtrumenta muſicæ cantionis. In his quidem & curſus, & impreſſiones, et interualla ſeruantur. Etſi uerba non ſunt, ſonus tamen aut elatus eſt, aut productus, aut ſuauis, aut iniucūdus, in quo ſtat ratio numerorum. Numeroſum in orationis laude ponēdum confirmat hoc modo: Si rudis & indocta putanda eſt illa ſine interuallis loquacitas perēnis & profluēs, quid eſt aliud cauſæ cur repudietur, niſi ꝙ hominum aures uocem natura modulátur ipſa? quod fieri, niſi ineſt numerus in uoce, nó pōt. Loquacitas perennis, eſt ꝑpetuus fluxus orationis, qui nullis interuallis moderatis diſtinguitur. Ea utūtur rudes & indocti, qui ſæpiuſcule quinquaginta aut plures ſenſus una quaſi catena ſermonis implicát. Id confuſum & nubilū menti, ingratū auribus & iniucundū. Aures. n. uocem natura modulátur ipſa, hoc eſt naturali quadá procliuitate modum mēſuramq; in uocibus requirunt. Quòd ſi modus & mēſura uocum ſine numero eſſe non pōt, colligendum, numerum eſſe quodammodo naturalē orationi, & in eius laude ponendum. Aures modulari uocem ſuapte natura, ex eo probari poteſt, ꝙ aſperis uocibus offenduntur, ſuauibus miteſcunt: nec unquá tam ſunt ineruditæ quin ſibi ſuauitatis aliquid affectent. Vocū modulationē numero uacare non poſſe certū eſt. Eſt numerus, rhythmus. Rhythmus aūt in oratione, quod metrum in uerſu. Metrum menſura modulatioq; uocum carminis eſt. Demonſtratum eſt, naturam modis capi: aſſumamus iſtuc, nullum eſſe numerum in continuatione & perenni loquacitate: & efficiamus aurium naturam hac profluente & infinita confuſione lædi, eandem contra tēperata ac finita dimenſione recreari, ut planum ſit quod diximus, orationi laudē afferre numerorū modum. Numerum in perenni cótinuatione eſſe nullū, demonſtrant amnes & fluuij, qui ꝙ perpetuo filo per decliue præcipites delabuntur, non indicant quid apte cadat atque iucūde, quid aſpere & inſuauiter, niſi cū uel mole uel præcipitio interrūpitur curſus. Hinc apparet, diſtinctionē & interuallorum percuſſionē numerum conficere. Nam guttis ſtillicidio cadentibus, ꝙ interuallis diſtinguuntur, numerum notamus parem, ſi æquali ſpatio decidunt: imparem, ſi inæquali ſolum feriunt. Quod ſi continuatio uerborū ſiue periodus ſoluta orationis multo eſt aptior atque iucūdior, ſi eſt articulis et quaſi iuncturis membriſq; diſtincta, ꝗ ſi continuata ac producta perēni fluxu, uerba illa modificata, hoc eſt dimenſa, & in modum quendam redacta eſſe debebunt. Modus erit, ſi neque breuiora fuerint, neq; lógiora. Cū in extremo breuiora ſunt, infringitur atque rūpitur ille uerborum ambitus, illa conuerſio, quæ κατεστραμμένη καὶ περίοδος à Græcis nominatur: ut, ſi morbo & ætate forma defloreſcit, uirtutis aūt pulchritudo manet incorrupta, uirtuti, nó formæ ſtudendū eſt. Breuius eſt tertium membrum, et ambitū infringit: quare aut paria eſſe debent poſteriora ſuperioribus, extrema primis: aut quod etiá eſt melius & iucundius, longiora. Paria ſunt hæc: Si morbo et ætate forma defloreſcit, uirtutis aūt pulchritudo manet incorrupta, uirtuti, nó formæ inuigilare debemus. Fac poſteriora eſſe longiora, hoc modo: Si morbo & ætate forma defloreſcit, uirtutis aūt pulchritudo manet incorrupta, uirtutem, nó formá, bona animi, non corporis ſtudioſe curare debemus. Atque

hæc à

hæc à philoſophis Ariſtotele et Theophraſto dicta ſunt. Theophraſtus.n.dicit orationem politã & factam, non adſtricte, ſed remiſſius numeroſam eſſe oportere, à poetis anapæſticos et dithyrambos libertate pedũ relaxatos eſſe, libertatẽ eiuſmodi uel maiorem orationi eſſe concedendam. Ariſtoteles autẽ, quæ ſuperſunt. τὸ δὲ σχῆμα τῆς λέξεως δεῖ μήτε ἔμμετρον εἶναι μήτε ἄρρυθμον. Figuram orationis non oportet eſſe neque numeroſam uel uerſum, neque numero deſtitutam. λέγω δὲ ἄρρυθμον, ὃ οὐδὲν ἔχει τέλος καθ᾽ ἑαυτὴν, ἐν μὴ τὸ πρᾶγμα λεγόμενον τελειώσῃ. ἐςὶ δ᾽ ἀηδὲς, διὰ τὸ ἄπειρον. Dico tractatũ orationẽ, quæ nullũ per ſe modũ habet, niſi res ſubiecta finierit. Eſt illa inſuauis & iniucunda, propterea quod nullo fine certo determinata eſt. δεῖ δὲ κατὰ κῶλα, καὶ τὰς περιόδους μήτε μυούρους εἶναι, μήτε μακράς. Par eſt & membra & ambitus neque curta eſſe, neq; prolixa. QVARVM tãdẽ, inquit Catulus, aut quid diſputatione iſta afferri poteſt, &c.] Quid ſit cauſæ cur L. Craſſus uereatur ne præcipiẽs de numeris ineptus eſſe uideatur, & cur interponit auctoritatẽ ueterũ ſapientiſſimorũ hominũ, ſupra diximus. Inuidiã patiebatur numerus in principio, & aliquid auctoritati detrahere uidebatur. Prouidit hæc homo circũſpectus, & rationem habuit tẽpis illius. Atque hæc quidem, inquit, ab iis philoſophis, quos tu maxime diligis Catule dicta ſunt, quod eo ſæpius teſtificor, ut auctoribus laudãdis ineptiarum crimen effugiã. Reducit in memoriã Catuli amorẽ in philoſophos, ut ei minus liberũ ſit illorũ quos amet, ſententiæ refragari. Metũ ineptiarũ dedit Craſſo, quia dictitare ſolebat id ſe uereri, ne magnis uiris, maxime Scæuolæ, ineptus eſſe uideretur. Laudatores actæ diſputationis inducit, nõ iuuenes qui amãt delitias orationis, ſed Catulũ & Antoniũ uiros graues, ut plus ſit põderis in cõmẽdatione. Teſtificor.] In teſtimoniũ adduco. Ineptiarum.] Ineptias hic dicit quæ perſonæ nõ conueniunt. De ineptiis dictum eſt principio libri ſecundi. Subtilius.] Acutius. At.n. uereor.] Numeroſe dicere non eſt tã difficile, quàm neceſſariũ, ut ante dixit: quã igitur obiicit difficultatẽ? Non pronunciat ſimpliciter rem eſſe difficilem, ſed uereri ſe ne difficilior iuuenibus, quia non traditur in uulgari doctrina, eſſe uideatur. Ad quod facit Catulum reſpondentẽ, ab eo non opera quotidiana & peruagata expectari, ut ſi quid omiſerit leuiũ rerũ, id conſulto feciſſe dicatur. Neque tã dici, quàm iſto dici modo.] Probat non inuentionẽ modo, ſed etiam tractationem. Inueni tandem.] Definiuit antea quem diceret eſſe diſertum, & quẽ eloquentem. Vtranque definitionẽ uult modo Craſſo cõuenire, quoniã laus quærit amplificationẽ & hyperbolen. Aliud dixerat, & nunc aliud ſenſit. Sed eo te ne laudandi.] Laudauit ampliſſime Craſſum, & ultra ueritatem: dicit tamen ſe nõ interpellaſſe, ne laudandi quidẽ cauſa, ne ſi Craſſus reiiciat laudem, diutius extra propoſitum tẽpus conteratur. Verbo uno meo.] Facete loquitur Antonius. Et enim & interpellauit, & laudauit, & plus uno uerbo locutus eſt: nihil tamẽ iſtorum feciſſe ſe confirmat. Hanc igitur, Craſſus inquit.] Digreſſus paululum à propoſito, quo rõ dialogi ſeruaretur, redit ad inſtitutum. Docet quibus rebus numerum nobis paremus, quiq; ſit modus in eo ſeruandus. Hãc ad legem cum exercitatione tũ ſtylo formanda eſt oratio. Lex eſt, obſeruatio numeri. Exercitatio, uſus numeroſe dicendi. Stylus, ſcriptio numeroſa. Hunc maxime laudauit Craſſus libro primo, & nũc quoque cõmendat, cũ dicit ab illo alias orationis partes & hanc maxime ornari atq; limari. Modus is tenẽdus, ut nõ hæc rhythmicorũ ac muſicorũ acerrima norma dirigãtur, ſed tãtum ne fluat oratio, ne uagetur, ne inſiſtat interius, ne excurrat lõgius, ut mẽbris diſtinguatur, ut cõuerſiones habeat abſolutas. Rhythmicos dicit hic nõ eos qui cõficiũt rhythmos oratorios, ſed qui ligant numeros poeticos, aut quaſi poeticos, ut canantur. Tales ſunt hymni & odæ lyricorũ. Rhythmos eiuſmodi ſumebant muſici, & illis compoſitos aptabãt ſonos, ut ore uel lyra alio'ue organo concinerẽtur. Vtriſque et rhythmicis & muſicis adhibẽdi certi numeri, certæ percuſſiões, æqualia interualla: quæ omnia ſunt oratoribus liberiora. Illis igitur acerrima norma, qua ſuos cãtus dirigũt, his minus ſeuera. Fluit oratio, quæ nullas hẽt diſtinctiones ab arte, ut amnis præcipitans, & ea quæ nulla lege fertur ſoluta. Exẽplis ſcatẽt orationes imperitorum. Vagatur quæ nõ ſeruat quam cepit uiã, ſed uarie diſſilit, ut hæc: Conſules in adminiſtrãda Rep. uideant diligẽter, ne ſeditioſi homines in cõcionibus quas turbant, regnent, ne in comitiis dominẽtur, ne uocẽt operas. Principio uoce cõpoſita fertur, deinde ſubſiſtit, mox reſumit curſum, nec ita multo poſt iterũ hæret, tãdẽ relinquit priorẽ uiã, & ſine modo ſubſultat. Inſiſtit interius, quæ ante deponit pedem, quàm numerus ſit abſolutus, ut illa quæ mẽbra poſteriora ſuperioribus hẽt curtiora. Excurrit longius, quæ numero perfecto non abſoluit ſentẽtiam, ut, Sed eò te ne laudandi quidẽ cã interpellaui, ne quid de hoc tam exiguo ſermonis tui tẽpe, uerbo uno meo diminueretur & auferretur. Membris diſtinguitur, quæ habet ſuos articulos, modos finitos, nõ excurrit ut perpetuus amnis. Cõuerſiones habet abſolutas, cui ſunt periodi nõ modo pedibus aptæ, uerũetiam tã lõge atque porrectæ, ut nõ ante finiãtur, quàm aurium ſenſus acquieuerit. Cõuerſiones dicit λέξεις κατεστραμμένας. Neq; ſemper utendũ eſt perpetuitate .i. periodis et circũſcriptionibus: id.n. moleſtũ eſt, & cito parit ſatietatem: ſed ſæpe carpenda, hoc eſt corripienda, & abbreuianda mẽbris minutioribus oratio eſt, ſiue quòd res ſubiecta breuis non uult onerari multitudine uerborum, ſiue quod oratio uarianda nõ patitur unam omniũ ſententiarũ eſſe mẽſurã, ſiue quod acriter atq; atrociter ſæpe dicẽdũ, & crebrioribus numeris tanquã pugiũculis utendũ. Sint igitur in oratione mẽbra, quæ κῶλα dicuntur à Græcis, & ea quemadmodum periodi, aut certe diligẽtius, numero uinciãtur. Nihil, inquit, in oratore tã debet eſſe numeroſum, quàm hoc quod minime apparet, & ualet plurimũ. Ex hoc genere illud eſt Craſſi; Miſſos faciãt patronos, ipſi prodeãt. Ibidem: Quæ inciſim aut mẽbratim efferũtur, ea uel aptiſſime cadere debẽt, ut eſt apud me: Domus tibi deerat? at hẽbas. Pecunia ſuperabat? at egebas. Hæc inciſe dicta ſunt quatuor. At mẽbratim quæ ſequũtur duo: Incurriſti amẽs in colũnas, in alienos inſanus inſaniſti. Numeri nõ ſunt tãti laboris quãti uidẽtur. Ne uos pæan, inquit, aut herous ille cõturbet, ipſi occurrẽt orationi: ipſi inquam ſe offerẽt, & reſpõdebunt nõ uocati. Eſt ſentẽtia, quam uerbis exprimere cõtendis, uerba rerũ ſingularũ cateruatim ueniũt: in buccã, in quibus ſyllabæ ſunt aut lõgæ aut breues, aut utriuſque quãtitatis participes. ex illis de loco in locũ mutatis, quos uoles numeros efficies: & ubi firmata fuerit uel dicẽdi uel ſcribendi cõſuetudo, res erit tã facilis, tã prompta, tã obuia, ut nõ ars, ſed ipſa natura fudiſſe numeros poſſis uideri. Coniunxeris lõgas multas, nõ deerunt ſpondei. Interpoſueris breues, aderunt dactyli, anapæſti, pæanes, cretici, & generis eius pedes. Aſſueſcendum igitur, ſentẽtias explere & finire uerbis, optimoſq; numeros ſuo quenq; ordine collocare. Proceri numeri laudantur in principio. Verborum iunctio, inquit, naſcatur à proceris numeris ac liberis, maxime heroo, & pæane priore, aut cretico. Verborũ iunctio eſt, compoſitio et extructio orationis. Proceri numeri ſunt lõgiuſculi, ut dactylus, anapæſtus, pæan, creticus: qui in principio debent eſſe liberi ac uarii, ne incidant in ſpeciem uerſus. Sæpe.n. ſunt numeri proceri in uerſibus heroicis, ſed liberi non ſunt. Breues autem, ut iambus, choreus, ſi multi initio ponantur, cadent in ſimilitudinem uerſus aut ſenarii iambici, aut octonarii. Efficiẽdum uel diligenter ne à uerſu ducas initium, ne'ue à minuto nu

mero uel nimium pigro exordiare. Is labor initijs impēditur. Curam maiorem uolunt clauſulæ, & extremæ comprehēſiones, propterea ꝙ numerus in fine maxime obſeruatur: quamobrem iubet ut illic uarie diſtincteq; cōſidat. Varie conſidet, ſi non terminabitur tantum in unum pedem, ut dichoreum, quo ferè ſemper utebantur Aſiani Hierocles & Menecles: ſed aliquando in ſpondeum, interdū in pæana, ſæpe in dichoreum, nonnunquam in creticū: nec raro in alios pedes, qui rē totam ſua firmitate quadam ſuſtinere poſſunt. Sic.n. diſtincte quieſcet. Notatur maxime ſimilitudo in conquieſcendo. Itaque ſi in tribus aut quatuor cōtinentibus periodis unū eūdemq; pedem extremum collocaueris, notabitur qui primum: & non modo ſui, ſed aliorū quoque faſtidiū gignet. Tanta diligentia medijs adhibēda nō eſt, quoniam illa obſcurius audiuntur. Si primi & poſtremi pedes ſint rōne ſeruati, medij poſſunt latere, modo ne circuitus ipſe uerborū ſit aut breuior quàm aures expectent, aut lōgior, quàm uires laterū aut ſpiritus & anima patiatur. Perfectio & abſolutio maxime iudicatur in clauſula: prima pauci cernunt, media ferè nulli poſtrema plerique: quæ quoniā apparēt, uariāda ſunt: ne aut animorum iudicijs repudientur, aut auriū ſatietate. In quo differentia uerſus & numeri diſcerni poteſt. Verſus.n. æque prima & media & extrema pars attēditur, qui debilitatur in quacunq; ſit parte titubatū. Extrema in numero maxime attendūtur. Duo igitur lōgiores, aut tres breuiores ſunt ferè extremi ſeruandi & notādi pedes, niſi cū uel membrū uel periodus eſt admodum parua. Choreus, χορεῖος optime ſedet uel unus, facere uideamur: uel geminus, omnia diſſipauit: uel triplex, uana loquacitate. Herous eſt frequēs in fine, ut dactylus uerumetiā numeris ac uocibus. Anapæſtus, in aquas deſiliūt. Spōdeus, theatra tota reclamāt. Miſcētur inter ſe, quod paulo antea ſcripſimus, et alterni collocantur. Pæana poſteriorem in clauſula apte poni iudicat Ariſtoteles, nō magnopere laudāt ij qui lōgis extrema firmari uolūt. Creticus eſt firmior, ut hic; cōuerſiones Græci nominat. HORVM uiciſſitudines efficient, ut neq; ij ſatientur qui audiēt, etc.] Pedū uiciſſitudines et uariæ collocationes in clauſulis efficient, ut neq; ij ſatientur qui audiēt, faſtidio ſimilitudinis: nec nos id qđ faciemus, opera dedita & ex induſtria facere uideamur. Vtrunque cauendum eſt, & affectatū dicendi genus, & ſui ubique ſimile: quoniam faſtidium atque tædium generat. Itaque & in alijs locis, & maxime in extremis, neque ijdē ſunt continuandi pedes, nec in diuerſis cōuerſionibus ijdem ſemper collocādi. Offerunt ſe diuerſi ſentētia ducente: nec ulli repudiandi, niſi qui aureis aliquo uitio lædūt. Adde quòd in collocādis multis ſpecie diuerſis pronior eſt omnis rō numeroſe dicendi: quēadmodum facilius eſt uerſiculos licentia uagos effundere, quàm heroicos, & eos qui paucis pedibus ferūtur. Numerorum uarietas, & dicendi ſcribendiq; conſuetudo, mollem reddit hāc, uiam cōponēdi, adeo ut ſint reperti qui plurimos uerſus funderent ex tempore, in quibus fuit Antipater Sidonius poeta, qui Craſſi tēpibus uixit. Ille nō hexametros modo, uerumetiā alios uarijs modis atq; numeris extēporali facultate faciebat: quod aſſequebatur ingenio, memoria, & exercitatione. De illo facit mentionem Plin. lib. 7. Hiſtoriæ nat. Antipater Sidonius poeta omnibus annis uno die natali tātum corripiebatur febre, & eo conſumptus eſt ſatis longa ſenecta. Sidon urbs eſt Phœniciæ. Illud autem ne quis admiretur.] Occurrit tacitæ quæſtioni. Quærat.n. q̄ſpiam, qui Craſſus dixerit poſtrema à pleriſque cerni, & ſimiles numeros notari, cū eorum ſit ignarum uulgus imperitorum? Reſpōdet id ui naturæ fieri, quæ ſua ſponte de rectis ac prauis dijudicat. Notet.] Obſeruet. Vulgus imperitorum.] Indocta multitudo. In omni genere.] In omni arte, omniq; ratione. Tacito quodam ſenſu.] Occulta facultate ſenſuum atque animi. In artibus ac rationibus.] Artes habent præcepta certa ad unū finem tendentia. Rationes interim ſignificant artes, interdum obſeruationes, quæ præceptis incertioribus utuntur. Hoc poſteriore modo rōnes dixit hoc in loco. In picturis & in ſignis.] Picturæ coloribus atque lineamētis conſtant, neq; ſolidæ ſunt. Signa ſiue ſimulacra per ſe ſtant in auro, argento, ebore, marmore, lapide, ligno. À natura minus habent inſtrumenti.] Quædam ſunt artes, ut mathematicæ, ut fabriles, quæ totæ penè doctrina & magiſtri præceptione cōſtant, nec ſine ullo doctore intelligi poſſunt. Ad harum intelligentiam à natura minus habemus inſtrumenti. Quædam penè ab omnibus natura ipſa intelliguntur, ut piſcatoria, uenatoria, agricultura, ſcientia morum, philoſophia naturalis. Plus à natura ad illas intelligendas habemus inſtrumēti. In uerborum, numerorū, uocumq; iudicio.] Verba, ſunt rerum uocabula: numeri, in uerbis modi quidam: uoces, ſoni qui in uerbis pronunciandis eliduntur. In cōmunibus ſenſibus.] In omnium auribus et animis. Verbis arte poſitis.] Verba arte poſita ſunt, quæ uel figura præclara, uel ſeuera electio, uel coagmentatio & pulcher ordo cōmendat. Is ordo non eſt numerus, ſed ex illo numerus conficitur, & ex impreſſione. Voces artificioſæ numerum ſequuntur. Quotus.n. quiſque eſt.] Etſi numerus non eſt res difficilis, pauci tamē tenent artem numerorum ac modorum. Omnes de his ſenſu quodam naturali iudicāt. Numeri oēs ſunt modi, non oēs modi ſunt numeri uerborum. Numeros retulit ad uerſus & orationes, modos ad uoces muſicorum. Nam ſubijcit exempla, unum de hiſtrionibus: qui ſi paulum modo offendiſſent, & aut contractione breuius, aut productione longius aliquid feciſſent, theatra tota, id eſt oēs ſpectatores reclamabant. Alterum de muſicis, qui à multitudine & populo eijciebantur è ſcena, nonnunquam ſinguli ſibi diſcrepantes: aliquando uniuerſi, & cateruæ, atque cōuentus ſimphoniacorū, & inſtrumenta uel inflātium uel pulſantium. Muſicam adhiberi ſolitam ſcenæ, oſtendit Quintil. cap. de Muſica: Apertius, inquit, profitendum puto, non hanc à me præcipi muſicā, quæ nunc in ſcenis effœminata, & impudicis modis fracta, non ex parte minima, ſi quid in nobis uirilis roboris manebat, excidit. Explodebāt malos hiſtriones, eijciebant muſicos ij qui nec artē hiſtrionicā nec muſicam tenebāt. Mirum uideri pōt, ſed natura comparatum eſt, ut cum plurimum in faciendo interſit inter doctum et rudem, nō multū differat in iudicando. Ars.n. à natura profecta eſt, & ab illa principia quædā cepit, & eius imitatrix eſt. Itaque niſi naturam noſtram moneat, atque naturale iudiciū pulſet, nihil ſanè egiſſe uideatur. Quid erit ſi opera ſua artifices ſoli probēt? Ergo natura de numeris & uocibus, quandoquidē cognationem quandā habent cum mentibus noſtris (ſimul.n. naſcuntur) non improbe iudicamus. Cognitio ex eo attenditur, quòd numeris & uocibus excitamur, & incēdimur, & lenimur, et langueſcimus, & ad hilaritatem & ad triſtitiam ſæpe deducimur. Accidūt hæc omnia ſonos muſicos audienti. Nōne tympanis & tubis milites excitantur & incendūtur? Nōne ſuaui cantico noſtræ curæ leniuntur? Langueſcimus'ne audito triſti cantu & tardo? Quid? quòd in tēplis hilares, ſæpe etiam triſtes ſumus, ut modi uel hilare uel lugubre ſonuerūt? Accidunt eadē, numeros orationis audiēti. Vis tamē eſt maior carminibus poetarū, et cantibus muſicorū, propterea quòd numerus in illis atq; modulatio aptior eſt. Itaq; ad animorū motū Numa rex epulis ſolēnibus, quæ in honorē deorū parabātur, adhibuit tibicines et fidicines, qui tibiarū & fidiū cātu ſacra facerēt auctiora. Inſtituitq; Marti carmen, qđ ſacerdotes eius dicti Salij ſaltantes et ancilia per urbem ferentes cōcinerent. Ante Numam ueteres Græci conuiuia muſicorum uocibus ornabant:

ornabant: de quo Quintilianus hæc: Vnde etiam ille mos, ut in conuiuio poſt cœnam circūferretur lyra: cuius cum ſe imperitum Themiſtocles confeſſus eſſet (ut uerbis Ciceronis utar) habitus eſt indoctior. Sed ueterum quoq; Romanorū epulis fides ac tibias adhibere moris fuit. Verſus quoq; Saliorum habent carmen. Quæ cum omnia ſint a rege Numa inſtituta, faciunt manifeſtum, ne illis quidem qui rudes ac bellicoſi uidentur, curam muſices, quantam illa recipiebat ætas, defuiſſe. De puerilibus his uerborum tranſlationibus.] Metaphoras dicit etiā notas pueris grammaticis, de quibus paulo ante dixit, cuius diſputatiōis humilitatē reijcit eos in quibus iſta didiciſſe nō inutile eſt. Verum ut in uerſu.] Vulgus & Græcorum & Romanorum ſi quid peccatū eſſet in ijs uerſibus qui recitabantur in ſcena, propter frequentem audiendi conſuetudinē facile uidebat. Quinetiā ad iudicia publica, ubi cū apparatu oratores ampliſſimi dicebāt, cum ſæpiſſime uentitaſſet, ſi quid in oratione claudicaret, hoc eſt ſi numerus nō incederet recte & decore, ſentiebat. Poetæ, quoniam ſcripſiſſet in otio, & ſuā ad uoluptatē cōparaſſet, legēq; certā ſciret ſibi eſſe præfixā, non dabat ueniā ſi quid in carmine peccaſſet. Oratori, cuius eſt magis ſtudere ſententijs quā uerbis, ita concedebat, ut illud tamē aptum perfectumq; in eo deſideraret. Itaq; illi ueteres.]

Quoniam hominū aures uocem natura modulantur ipſa, & aptum iucundumq; dicendi genus etiam uulgus audientium quærit, ueteres Romani qui uſq; ad tempora Craſſi & Antonij, & penè ad Ciceronem adoleſcentem, circuitum & quaſi orbem uerborum, id eſt numeroſam periodon conficere nō poſſent, terna, aut bina, aut nonnulli ſingula etiā uerba dicebāt, ut paribus relatis & æquatis interſpirationibus iucundius caderet oratio. Terna, ut, Vicit pudorem libido, fregit timorem audacia. Bina, Ignorare malum, cognoſcere bonum. Singula, Interrogaui, reſpondit: confutaui, ſubticuit. Hæc & ſimilia quia paria paribus relata ſunt, aliquid habent uenuſtatis: propterea ſi non toti in illis, tamē frequētes erāt: & in illa infantia, id eſt imperitia dicendi, quod aures hominū flagitabant, tenebant tamen, ut & illa eſſent paria quæ dicerent, & æqualibus interſpirationibus uterentur. Idē fecere ueteres Græci. Nā Gorgias, ſi Ciceroni credimus, multus fuit in antithetis & paribus relatis, q temporibus eius non eſſet numerus inuentus.

Hactenus de ſingulorū laude uerborū: quæ ſunt antiqua, nouata, tranſlata, de coniunctione & coagmētatione eorum, de numero & forma, in quibus tribus maximus eſt ornatus orationis. SED ſi habitū etiam orationis & quaſi colorē aliquē requiritis, &c.] Eſt etiā non mediocris ornatus in habitu ac quaſi colore aliquo orationis. Habitus eſt figura, & quaſi faciēs eius. ἕξις dicitur à Græcis, & σχῆμα. Color eſt ſuffuſus ornatus: qualis in ſummo corpore ſanguis & candor. Habitus & color eſt duplex: unus in toto genere dicēdi: alter in partibus orationis. Cū ſint tria genera, ſublime, humile, mediocre, ſingula præ ſe ferunt habitū quēdā propriū, et quaſi colorem, unde figuræ formæq; dicēdi nominātur. Alia quidē facies ampliſſimo generi, alia gracili, alia tēperato: nec his omnibus unus eſt & idē color, quādoquidē in graui ſanguinis plurimū eſt, in alijs minus acrioris. Diſtinguit has tres formas hoc modo: Eſt plena quædā oratio, & tamen teres. Et tenuis, & non ſine neruis ac uiribus. Et ea quæ particeps utriuſq; generis, quadā mediocritate laudatur. Plenam dicit illam ſublimem & grauē, quia ſucculēta eſt ac copioſa, & omnes recipit ornatus. Vult eſſe teretem et quaſi rotundā, quoniam inflata ac tumida, plena quidē uidetur, ut corpus aqua inter cutē fuſa laborās: ſed nō eſt teres, et in ſe uireſq; ſuas collecta. Sæpe autē accidit, ut ij qui ſe in ſublime attollere conātur, exeant in genus illud ampulloſum, turgidū, ſucco uitioſo grauidum et prægnant. Infima oratio tenuis dicitur, à gracilitate corporis. Illam non uult carere neruis ac uiribus, & ſimilem eſſe quorundam, qui cum tenues & graciles ut Lyſias uideri uolunt, adeo exangue & imbecillū corpus orationis intexūt, ut, nullis neruis, nullis præditum ſit uiribus. Hoc. n. uitium eſt imo genere abutentibus. Oratio mediocris eſt particeps utriuſq; generis et imi et altiſſimi, aut potius (ut ait in Oratore) neutrius, ſed ſui proprijq; generis et coloris. His tribus figuris (figuras appellat, ut paulo ante habitus et colores) inſidere quidā uenuſtatis nō fuco illitus, ſed ſanguine diffuſus debet color. Sine colore pulchro fœdæ ſunt atq; deformes. Si fuco illinuntur et adulterino colore ceu ambitioſæ fœminæ, facillime deprehenſæ mouēt in ſe cacchinnos atq; conſēptus. Quis eſt iſte color, quē expetere debemus? Pulchritudo ſic auribus iucūda, ut bonus color oculis, quæ à ſanitate et bonitate ſentētiarū uerborūq; perficitur. Hæc de toto genere dicendi. In partibus orator cōformādus eſt & uerbis et ſentētijs, hoc eſt, oratio conformationibus, quæ ſunt figuræ & ſchemata uerborū ſentētiarūq;, formāda eſt. Hic eſt alter habitus et color orationis, qui in ſingulis partibus elucet. Figuræ, ut ait Quintilianus, orationi uim aut gratiā præſtant. Nā ſchemata ſentētiarū, ad grauitatē et uires: uerborū, ad aptā cōpoſitionē et condecentiā adhibētur. itaq; cōparantur rationibus gladiatorū et palæſtritarū. Vt. n. gladiator aut palæſtrita non ſolū ſibi uitandi ictus aut feriendi aduerſarij rationē eſſe habēdā putat, ſed etiā ut cū uenuſtate moueatur: ſic et orator nō ſolū aduerſariū petere, aut impetus eius uitare, ſed etiā id cōpoſite, uenuſte, decēterq; facere cōtēdit. Pugnat inſignibus ſentētijs, apte mouetur uerborū concinnitate. Palæſtritæ nō omnes feriunt, ſed ij maxime qui pugiles dicūtur. Condecentia uenuſtas eſt & gratia quædam ex decori obſeruatione. Formantur autem uerba & ſententiæ penè innumerabiles, hoc eſt uerborū & rerū figuræ tā multæ ſunt, ut cōprehēdi numero nō poſſint. Quintilianus octauo libro: Duobus modis dicitur figura: uno, qualiſcunq; forma ſententiæ, ſicut in corporibus, in quibus quoquo modo ſunt cōpoſita, utiq; habitus eſt aliquis. Altero, quod proprie ſchema dicitur, in ſenſu uel ſermone aliqua à uulgari et ſimplici ſpecie cū ratione mutatio. Idē: Quare illo intellectu priore et cōmuni nihil nō figuratū eſt. quo ſi contenti ſumus, nō immerito Apollodorum (ſi tradēti Celio credimus) incōprehenſibilia partis unius præcepta exiſtimauit. Sunt igitur innumerabiles figuræ, ſi omnē quaſi faciem rerū uerborum'ue ab alijs differentē, hoc nomine appellare libet. Sunt paucæ, ſi tantū inſignes illuſtreſq; numeramus. Dat autē præceptū, quo figuras diſtinguere poſſimus. Verborū conformatio tollitur, ſi uerba mutaris: Ah Corydon Corydon, quæ te demētia cepit? figura uerbi eſt in conduplicatione: tolle uerbum unū, Ah Corydon, quæ te demētia cepit? tollitur ſchema. Sententiarū lumē permanet, quibuſcunq; uerbis uti uelis. Si uos in eo loco eſſetis, quid aliud faceretis? figura eſt in cōmunicatione. utere alijs uerbis: Si in eandē dubitationem ueniretis, quis eſſet tādē uobis alius exitus? permanet figura. Vtriſq; luminibus illuſtrāda eſt omnis oratio, præter ornamēta cætera, quæ paucis hic repetit, ut in unū locū collecta omnia, demonſtrent quā uarius & multiplex ſit orationis ornatus. Quod quidē uos etſi facitis, id eſt putatis, tamē admonēdos puto, ne quid eſſe aliud oratoris putetis, quod quidem ſit egregiū atq; mirabile, niſi in ſingulis uerbis, id eſt ijs quæ ſola per ſe citra cōplexū orationis conſiderātur, illa tria tenere quæ dicta ſunt, ut trāslatis utatur frequēter, interdūq; factis aut cōpoſitione, aut alio modo, raro autē etiā peruenuſtis. in perpetua autē oratione, cū et cōiūctiōis lenitatē, id eſt coagmentationē, et numerorū rationem tenuerimus, tum eſt quaſi luminibus et ſchematis diſtinguenda et frequentanda omnis oratio ſententiarum atq; uerborum. In tranſlatis igitur et factis uerbis, et antiquis, et in coagmentatione, et in numero, et in forma comprehenſionis, et in ſche-

matis, eſt is ornatus de quo in præſentia diſſeritur. NAM *& cõmoratio una in re permultum monet, & illuſtris explanatio, &c.*] *De figuris quæ ſint, & quibus nominibus appellari debeant, magna eſt controuerſia apud ſcriptores: Si legeris quartum librum rhetoricæ ad Herennium, ſi Rufinianum, ſi Aquilam Romanum, ſi Quintilianum, ſi recentiores cognoueris, & nominum rerumq́; confuſionem uideris, hærebis: & quid certum definire debeas, non habebis. Ego nomina quibus uſus eſt Cicero, & græca quædam cum exemplis breuiter conſtituã, ne ubi magnus auctor breuitate nẽdum putauit, illic ſim prolixus congeſtis in unum tot auctorũ ſententijs. Expoſui iam in Commentario in Ciceronis Oratorem, unde nõnulla ſi aſſumam, leuabitur grauis labor exempla quærendi.*

Commoratio eſt, cum in loco firmiſſimo quo tota cauſa cõtinetur, manetur diutius, & eodem ſæpius reditur. Huic exẽplum ſatis idoneum ſubijci non potuit, propterea q hic locus non eſt à tota cauſa ſeparatus ſicut membrũ aliquod, ſed tanquam ſanguis profuſus eſt per totum corpus orationis. hæc ille ad Herenniũ. Tale eſt quod Cic. ſæpius inculcat in oratiõe pro Cæcina, aduerſarios in una litera conſtituiſſe defenſionẽ.

Illuſtris explanatio, eſt rerũ quaſi gerantur ſub aſpectum penè ſubiecto, ὑποτύπωσις dicitur. Ipſe inflammatus ſcelere ac furore in forũ uenit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas manabat, & quæ ſequuntur, ſeptima actione in Verrẽ. Hæc euidentia & in exponẽda re plurimũ ualet, & ad illuſtrãdũ id quod exponitur, & ad amplificandum: ut ijs qui audiant illud quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantũ eſſe uideatur. Pulcherrimũ eſt exemplum Philippica ſecunda, ubi Cicero deſcribit luxuriam Antonij in ædibus Pompeij.

Præciſio, quæ ante ſententiã abrũpit, quã tota ſit expoſita. Qui iſta forma et ætate nuper alienæ domui, nolo plura dicere, aptius eſt hoc, nimis urgeo, cõmoueri uidetur adoleſcens.

Significatio eſt, quæ plus ad intelligendũ quã dicitur, relinquit: à quibuſdã ἔμφασις appellatur. Non licuit thalami expertem ſine crimine uitam Degere more feræ? Intelligitur uitã in cælibatu non hominis eſſe, ſed feræ.

Diſtincte conciſa breuitas, βραχυλογία dicitur. nõ ſupprimit rẽ ut reticentia, ſed diſtincte & breuiter attingit. Modo conſul, quõdã tribunus, is deinde primus erat ciuitatis. tũ proficiſcitur in Aſiã, deinde exul & hoſtis eſt dictus, poſt imperator, & poſtremo eſt factus cõſul. Quæres à me quo iure obtinere poſſim? quo iure mihi Polienus reliqt, prætor dedit poſſeſ. leges me defendũt, ad te nõ pertinent, hi ueritatẽ ſequantur.

Extenuatio, ἐξουθενισμός, eſt diminutio quædã. Huic quidẽ pater, nolo nimiũ dicere, non tenuiſſimũ patrimonium reliquit. Sũt multæ ſpecies extenuationis, ſed rẽ indicaſſe ſatis eſt.

Illuſio, eſt irriſio quã dicit in Oratore. διασυρμὸς καὶ σαρκασμὸς accipitur. Cicero pro Celio ſic illudit Clodiam P. Clodij ſororẽ: Quòd facerem uehementius, niſi mihi intercederẽt inimicitiæ cũ iſtius mulieris uiro, fratrẽ uolui dicere, ſemper hic erro. Idẽ Sulpiciũ illudit in oratione pro Muræna, de iure ciuili gloriantẽ. Hæc figura à præceptis Cæſaris de ridiculis & facetijs nõ abhorret. Exagitat. n. aliquã deformitatẽ, ut ea ridicula quæ expoſita ſunt libro ſecundo à fratre Catuli Cæſare.

Digreſſio, declinatio à propoſito, ἔκβασις. duplex eſt: una longius excurrit, quẽadmodum poetica: altera, de qua hic agitur, breuiter exit delectandi gratia. Non eſt. n. cur orator in grauibus cauſis diutius extra propoſitũ uagetur. Talis eſt illa egreſſio Ciceronis ad laudes Siciliæ quarta actione in Verrẽ. Eſt etiam quædam breuior, de qua paulo poſt loquetur. Ea de qua agitur, ad delectationẽ eſt. In illa, inquit, cũ fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus & concinnus eſſe debebit. Quibus uerbis oſtendit illum reditum eſſe conformationẽ. In illa digreſſione ad laudes Siciliæ, poſteaquã laudauit Siculos ut Romani nominis amatores, ſic apte redijt ad propoſitum in neminem ciuitates ante hunc teſtimonium publice dixerũt. Hunc deniq; ipſum pertuliſſent, ſi humano modo, ſi uſitato more, ſi denique uno aliquo in genere peccaſſet.

Propoſitio, oratio breuiter amplectens id de quo agetur. Primum oſtendam neminem maioribus criminibus, grauioribus teſtibus in iudicium uocatum, quàm Oppianicum.

Seiunctio, ab eo quod eſt dictum, tranſitus eſt ad aliud rei genus. Expoſui P. C. profectionis conſiliũ, nunc reuerſionis, quæ plus admirationis habet, breuiter exponam.

Reditus ad propoſitum, ſi diſtinguitur ab eo qui ſequitur egreſſionem, uidetur eſſe cõcinna regreſſio ab ijs quæ adſcita ſunt in cauſam, ad præcipuũ inſtitutum. Multa mihi neceſſario iudices prætermittenda ſunt, ut poſſim aliquo modo aliquãdo de his rebus quæ meæ fidei cõmiſſæ ſunt, dicere. Poteſt accipi reuocatio ſui, qualis eſt hæc: Longius quã inſtituerã ſum prouectus, ad reliqua pergamus.

Iteratio, dictorũ repetitio, ἐπανάληψις. Oſtendam primũ cauſam nõ fuiſſe cur à prætore poſtulares ut bona P. Quintij poſſideres, deinde ex edicto te poſſidere non potuiſſe, poſtremo nõ poſſediſſe. Quæſo C. Aquili, uoſq́; qui eſtis in conſilio, ut qd pollicitus ſim, diligẽter memoriæ mãdetis. Nego fuiſſe cauſam cur poſtulares, nego ex edicto poſſidere potuiſſe, nego poſſediſſe. Ego autẽ, ſi mihi eſſet integrũ, ſuſciperẽ hoc crimen, agnoſcerẽ, confiterer, libenter inquã confiterer. Huc referri poteſt frequẽtatio, quæ rẽ eandẽ alijs & alijs uerbis ſæpius inculcat.

Cõcluſio rationis, argumentationis apta connexio. Quòd ſi pro Rep. oportere accedere ad periculũ, & ratione demõſtratum eſt, & exemplo comprobatum: ij ſapientes ſunt exiſtimãdi, qui nullum pro ſalute patriæ periculum uitant.

Superlatio atq; traiectio ueritatis, ὑπερβολὴ, quæ fertur ultra ueritatẽ, & modum traijcit, augendi minuendi'ue cauſa. Oceanus mediusfidius uix uidetur tot res, tam diſſipatas, tã diſtantibus in locis poſitas, tam cito abſorbere potuiſſe.

Percontatio finitima eſt rogationi. quid differant, Quintil. oſtendit his uerbis: Quid enim tam commune, quàm interrogare uel percontari? Nam utroq; utimur indifferenter, cum alterum noſcendi, alterum arguendi gratia uideatur adhiberi. Cicero uidetur obſeruaſſe diſcrimen, & dixiſſe rogationẽ, quæ noſcendi gratia adhibetur.

Sed uos qui tandem: quibus aut uenistis ab oris? percontationem, quæ non ſciſcitandi cauſa aſſumitur: Quouſq; tandem abutere Catilina patientia noſtra?

Expoſitio ſententiæ ſuæ, ad interrogata reſponſio. Domus tibi deerat? at habebas. pecunia ſuperabat? at egebas. Exponit quid de re interrogata ſentiat. Eſt alia expoſitio ſententiæ obſcurioris, quæ & huc ad locum refertur.

Diſſimulatio, εἰρωνεία, aliud dicit ac ſignificat. Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos Sollicitat. Hæc, inquit, maxime quaſi irrepit in hominum mentes: & eſt periucunda, cum in oratione non contentione, ſed ſermone tractatur. In contentione acrior eſt, ut illa Turni in aduerſarium Drancem.

Meq́; timoris
Argue tu Drance, quando tot cædis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit?

In ſermone & remiſſo genere dicendi mitior & iucũdior. Exẽpla ſunt multa Cap. de ridiculis.

Dubitatio, διαπόρησις, aut ἀπορία. Equidem quo me uertam, neſcio. Negẽ fuiſſe illam infamiam iudicij corrupti? Negem rem illam agitatam in concionibus? Euellam ex animis hominum tantam opinionem? Cicero pro Cluentio.

Diſtributio. Accuſatoris officiũ eſt inferre crimina, defenſoris diluere & propulſare. Animaduerti iudices omnem accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes.

Correctio duplex eſt. una antequam dixeris: Non crudelem, ſed carnificem appellabo: carnifex cruciauit miſerum. Altera poſteaquam dixeris: Quanquam illa non pœna, ſed prohibitio ſceleris fuit.

Reiectio criminis à ſe. Quid? odiſſet Clodium Milo, ſegetem gloriæ ſuæ? Quo in negotio tamen illa me res iudices cõſolatur, quòd hæc quæ uidetur accuſatio mea, non potius accuſatio quàm defenſio eſt exiſtimanda. Defendo enim multos mortales, multas ciuitates, prouinciam Siciliam totam.

Præmunitio ad id quod aggrediare: Huic ego iudices ſatisfacere cupio, uoſq; adhibere arbitros. Nam cum graue eſt uere accuſari in amicitia, tum etiam ſi falſo accuſeris, non eſt negligendum. & quæ ſequuntur in oratione pro Muræna.

Reiectio in alium: Tu, tu, inquam, Marce Antoni, princeps C. Cæſari perturbare omnia cupienti, cauſam belli contra patriam inferendi dediſti. Dixerat Antonius, Ciceronem belli ciuilis cauſam fuiſſe.

Communicatio, ἀνακοίνωσις, eſt cum ijs ipſis apud quos dicat, quaſi deliberatio. Quid ſuadetis? &, Vos interrogo, quid tandem fieri oportuit? Communem rem agi putatote, ac nos huic propoſitos eſſe.

Imitatio morum, ἠθοποιία, uel μίμησις. Cicero in Piſonẽ: Solet in diſputationibus ſuis oculorum & aurium delectationi abdominis uoluptates anteferre. Nã quòd uobis iſte tãtummodo improbus, crudelis olim furunculus, nũc uero etiã rapax: quòd ſordidus, quòd cõtumax, quòd ſuperbus, quòd fallax, quòd perfidioſus, quòd impudẽs, quòd audax eſſe uideatur, nihil ſcitote eſſe luxurioſius, nihil libidinoſius, nihil poſterius, nihil nequius. Fit etiã ſine perſonis, ut in comœdia frequenter. Magnũ eſt hoc ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos: ut, Dicebam habere eos actorem Q. Cæcilium, &c. ſæpe autem etiam ad commouendos, ut illud in Piſonem.

Perſonarum ficta inductio, προσωποποιία. Quòd ſi nunc Lucius ille Brutus reuiuiſcat, et hic ante pedes ueſtros adſit, nõ hac utetur oratione? ego reges eieci, uos tyrannos introducitis. ego libertatem quæ non erat, peperi, uos partam ſeruare non uultis. ego capitis mei periculo p atriam liberaui, uos liberi ſine periculo eſſe non curatis.

Deſcriptio. Quòd ſi iſtum iudices ueſtris ſententijs liberaueritis, ſtatim ſicut è cauea leo miſſus, aut aliqua teterrima bellua ſoluta ex catenis, uolitabit et uagabitur in foro, acuens dẽtes inuitos in cuiuſque fortunas, in omnes amicos atque inimicos, notos atque ignotos incurſans, aliorũ famã depeculans, aliorum caput oppugnans, aliorum domum ac omnem familiam perfringens, Rempublicam funditus labefactans. Hæc ex quarto libro rhetoricæ ad Herennium.

Inductio erroris, ut illa Catonis, de qua dictũ eſt in ridiculis, cum dixiſſe quidam, Ex animi tui ſententia uxorem habes? non hercule, inquit, ex animi tui ſententia. Quis putet hominem tam nobilem, tam ſeuerum, tam grauem, tam honeſtum, ſtuprum intuliſſe? quis credat? quis omnium ſuſpicetur? at id eſſe factum, apertiſſime demonſtrabo.

Impulſio in hilaritatẽ, χαριεντισμός. Exẽpla ſunt permulta in facetijs & ridiculis. Facit enim ut uultum ipſius, & illã uſque ad talos demiſſam purpuram cogitetis.

Occupatio, προκατάληψις, quod obijci poteſt, occupat. Si quis eſt iudices, qui C. Rabiriũ, quòd ſuæ fortunæ fundatas præſertim atque optime conſtitutas opes poteſtati regiæ libidiniq; cõmiſerit, reprehendendum putet, Aſſcribat ad iudicium ſuũ non modo meam, ſed huius etiam ipſius qui commiſit, ſententiam.

Similitudo, ὁμοίωσις. Non quẽadmodum in palæſtra qui tædas ardentes accipit, celerior eſt in curſu continuo, quàm ille qui tradit: ita melior imperator nouus qui accipit exercitum, quàm ille qui decedit.

Exemplum, παράδειγμα. Brutus occidit liberos proditionẽ molientes, Manlius, uirtutem filij morte multauit.

Digeſtio, ordo rerum & diſtributio. In Oratore poſtquam poſuit exemplum, continuo addidit hæc, ut aliud alij tribuens diſpertiat. Tres ſunt res quæ obſtent hoc tempore Sexto Roſcio, crimen aduerſariorum, & audacia, & potentia. Criminis cõfictionem accuſator Erucius ſuſcepit, audaciæ partes Roſcij ſibi popoſcerunt, Chryſogonus autem is, qui plurimum poteſt, potentia pugnat.

Interpellatio. Tacete, quid hoc clamoris eſt? quibus nec pater, nec mater ſit, tanta confidentia eſtis? auferte iſthanc hunc ſuperbiam.

Contentio, ἀντίθεσις. Inimicis te placabilem, amicis inexorabilem præbes.

Reticentia, ἀποσιώπησις. An huius ille legis, quam Clodius à ſe inuentam gloriatus eſt, mentionem facere auſus eſſet uiuo Milone, ne dicam conſule? De noſtrum enim omnium, non audeo totum dicere.

Commendatio. Quam quidem uos iudices in nouo genere bonitatem inuſitatam claris ac præpotentibus uiris, non modo non aſpernari ac refutare, ſed complecti etiam & augere debetis, & eo magis, quòd uidetis hoc quaſi ſumptos dies ad labefactandum illius dignitatem.

Licentia, παρρησία, eſt uox quædam libera atque etiam effrenatior, augendi cauſa. Suſcepto bello Cæſar, geſtio iam ex parte magna, nulla ui coactus, cõſilio ac uoluntate mea, ad ea arma profectus ſum quæ erant ſumpta contra te. Auget hoc Cæſaris clementiam ac manſuetudinem.

Iracundia, ἀγανάκτησις. Fero ego te Torquate, iandudum fero. O curas hominum, ò quantum eſt in rebus inane.

Obiurgatio, ἐπίπληξις. Nimium Quirites animis eſtis ſimplicibus.

Non ego te uidi Damonis peſſime caprum
Excipere inſidijs?

Promiſſio. Sin à uobis (id quod non ſpero) deſerar, tamẽ animo non deficiam: & id quod ſuſcepi, quoad potero perferam.

Deprecatio, δέησις. Domus miſerere labantis.

Obſecratio. Quapropter uos oro atque obſecro iudices, ut attente bonaq; cum uenia uerba mea audiatis.

Declinatio breuis à propoſito, nõ ut ſuperior illa digreſſio. Et aſpexit me illis quidem oculis, quibus tum ſolebat, cũ omnibus omnia minabatur. Pro Milone.

Purgatio dicitur in Oratore medela. Nunc eiuſdem Appiæ nomen quantas tragœdias excitat? quæ cruentata antea cæde honeſti atque innocentis uiri, ſilebatur: eandẽ nũc crebro uſurpatur, poſteaquam latronis & parricidæ ſanguine imbuta eſt.

Conciliatio. Fide ſapientiaq; ueſtra fretus plus oneris ſuſtuli, quàm ferre me poſſe intelligo.

Læſio, contraria eſt medelæ & purgationi. Ponitur poſt conciliationem: quoniã conciliare hominẽ, & eũ lædere, ſunt antitheta. Chryſogonus à uobis iudices hoc poſtulat, ut quoniã in alienã pecuniã tam plenã atque præclarã nullo iure inuaſerit, quoniãq; ei pecuniæ uita Sexti Roſcij obſtare atq; officere uidetur, deleatis ex animo ſuo ſuſpicionẽ omnẽ, metumq; tollatis. Quemadmodũ in cauſis orator conciliat eorũ beneuolentiã qui iuuare poſſunt, ita quoque arte pari lædit aduerſarios, & eos quorum auctoritatem minuere aut frangere bonum eſt.

Optatio. Vellem dij immortales feciſſent P.C. ut uiuo potius Seruio Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus.

Execratio, ἀρά. O ſcelus, ò portentum in ultimas terras exportandum.

ORATIONIS autem ipſius tanquam armorum eſt uel ad uſum comminatio, &c.] Sequuntur σχήματα λέ-

ξτως, quæ ualent aut ad petendum aduerſarium, aut ad uenuſte loquendum. Habent enim interdum uim, leporem aliàs & uenuſtatem.

Geminatio uerborũ, ἀναδίπλωσις, id eſt conduplicatio. Me me, adſum qui feci. Ah Corydõ, Corydõ, quæ te demẽtia cepit? Viuis, & uiuis nõ ad deponendã, ſed ad confirmãdã audaciã.

Paulum immutatum uerbũ atque deflexũ, παρονομασία. Hic ſibi poſſet obtemperare, niſi amori mallet obtemperare.

Eiuſdem uerbi crebra à primo repetitio, ἐπιβολή. Nihil'ne te nocturnum præſidium Palatij? nihil urbis uigiliæ? nihil timor populi? nihil conſenſus bonorũ omniũ? nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus? nihil horũ ora uultusq; mouerũt?

Eiuſdem uerbi in extremũ conuerſio, ἐπιφορά. Pœnos pop. Rom. iuſtitia uicit, armis uicit, liberalitate uicit.

In eadem uerba impetus & cõcurſio, συμπλοκή. Quis eos poſtulauit? Appius. Quis eos perduxit? Appius.

Adiũctio eiuſdem iterati. Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa. Aliter utitur nomine adiunctionis is qui rhetorica ſcribit ad Herennium.

Progreſſio. Vigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpõdeas. ille, ut eò quò intendit, mature cum exercitu perueniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exuſcitant. Tu actionem inſtituis, ille aciem inſtruit. Tu caues ne conſultores tui, ille ne urbes aut caſtra capiantur.

Repetitio progreditur in multas orationes.

Eiuſdem uerbi crebrius poſiti quædam diſtinctio. Magnus eſt labor dicendi, magna res eſt.

Reuocatio uerbi. Pierides uos hæc facietis maxima Gallo, Gallo, cuius amor tantum mihi creſcit in horas.

Similiter deſinens ὁμοιοτέλευτον. Turpiter audet facere, nequiter ſtudes dicere.

Similiter cadens, ὁμοιόπτωτον. Cuius omnis in pecunia ſpes eſt, eius à ſapientia eſt animus remotus. Similiter cadunt pecunia & ſapientia.

Paria paribus relata, ἰσόκωλα. In prælio mortem pater oppetebat, domi filius nuptias comparabat.

Similia inter ſe. Puppeisq; tuæ, pubeisq; tuorum: Non enim tam ſpes laudanda quàm res eſt. Similia ſunt & hæc: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationẽ amentia. Et hæc, Quæro, ab inimicis, ſint'ne hæc inueſtigata, comperta, patefacta, ſublata, deleta, extincta per me?

Gradatio, κλίμαξ. Aphricano induſtria uirtutem, uirtus gloriam, gloria æmulos comparauit.

Conuerſio. Sine inuidia culpa plectatur, & ſine culpa inuidia ponatur. Eſt alia conuerſio, de qua agitur libro quarto Rhet. ad Herennium.

Verborũ concinna tranſgreſſio, ὑπέρβατον. Hoc uobis deos immortales arbitror dediſſe uirtute pro ueſtra. Verba ſunt trãſpoſita ac mutata de loco in locum, concinnitatis gratia.

Cõtrarium, ἐναντιότης. Qui ſuis rationibus inimicus fuerit ſemper, eum quo modo alienis rebus amicum fore ſperes?

Diſſolutum, ἀσύνδετον. Abijs, exceſſit, erupit, euaſit. Acrimonia, uoce, uultu, aduerſarios perterruiſti. Deſunt uincula coniunctionum.

Declinatio, κλίσις. Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire hoc ſciat alter.

Reprehenſio. Puerum appellat, quem non modo uirum, ſed etiam fortiſſimum uirum ſenſit & ſentiet. Reprehẽdit uerbũ inepte uſurpatum.

Exclamatio. O ſcelus incredibile, & ante hoc tempus inauditum. Hanc figuram refert Quintilianus ad ſchemata ſententiarum, ut imminutionem, imaginem, ſibiipſi reſpõſionem, digreſſionem, permiſſionem, contrarium. Ciceroni aliter uiſum eſt, cuius dicta explicamus, diſcordiam cum alijs non curamus, Exclamatio nõ eſt in ſententia, ſed in pronunciatione uerborũ.

Imminutio. Ne uoculam quidem miſit.

In multis caſibus poſitum, πολύπτωτον. Eum tu hominem appellas? qui ſi fuiſſet homo, nunquam tam crudeliter uitam hominis petiſſet.

Relatum ad ſingula. Quam non didicimus, accepimus, legimus, uerũ ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus.

Ad propoſitum ſubiecta ratio, αἰτιολογία dicitur. Sed neque accuſatorem eum metuo, qui ſum innocens: neque eum cõpetitorem uereor, qui ſum Antonius. neque conſulem ſpero, qui eſt Cicero.

In diſtributis ſuppoſita ratio προσυπόδοσις dici poteſt. Præſtas enim nemini imperare, quàm alicui ſeruire. Sine illo enim honeſte uiuere licet, cum hoc uiuendi nulla conditio eſt.

Permiſſio. Vos me quo pacto uobis uidetur, utamini atque abutamini licebit. Hoc utitur exẽplo ille qui rhetoricã ſcribit ad Herennium, & permiſſionem ponit in uerborum figuris.

Alia dubitatio ab ea quæ in re poſita eſt: Offuit eo tempore plurimum Reipublicæ Cõſulum ſiue ſtultitiam ſiue malitiã dicere oportet, ſiue utrunque.

Improuiſum quiddam. Sapiens ſi algebis, tremes. Accidit ultimum uerbum præter expectationem.

Dinumeratio. Nego in Sicilia tota, tam locuplete, tam ueteri prouincia, tot oppidis, tot familijs, tam copioſis, ullum argenteum uas, ullum Corinthium aut Deliacum fuiſſe, nego ullam gemmam aut margaritam fuiſſe, aut quidquam ex auro aut ebore factum, ſignum ullum æneum, marmoreum, eburneum, nego ullam picturã neque in tabulis neq; textilẽ fuiſſe, quin quæſierit, inſpexerit, quod placitum ſit, abſtulerit.

Alia correctio ab ea quæ mentis eſt ac ſententiæ. Nam poſtquam iſti uicerũt, atque adeo uicti ſunt, eã quo modo appellẽ uictoriã, quæ uictoribus plus calamitatis quàm boni dederit?

Diſputatio (ut opinor) eſt ea ratiocinatio, quam ponũt quidam in figuris uerborum. Bene maiores noſtri hoc comparauerunt, ut neminem regem quem armis cepiſſent, uita priuarẽt. Quid ita? quam nobis fortuna facultatem dediſſet, iniquum erat in eorum ſupplicio conſumere, quos eadem fortuna paulo ante in ampliſſimo ſtatu collocarat.

Continuatũ uel continuatio eſt continens frequentatio uerborum cum abſolutione ſententiarum. Ei non multum poteſt obeſſe fortuna, qui ſibi firmius in uirtute quàm in caſu præſidium collocauit. Dicitur etiam continuatum, cui nihil deeſt. ut interruptum, cui unum uerbum aut plura deſunt.

Interruptum, ἔλλειψις. Quos ego, ſed motos præſtat componere fluctus. Nouimus & qui te.

Imago. εἰκών, Os humerosq; deo ſimilis.

Sibiipſi reſpõſio. Ibo'ne ad eam? Non, etiã ſi ultro me uocet.

Immutatio. De hac figura Quintilianus hoc modo: Mutatio ſi ea eſt, quam Rutilius ἀλλοίωσιν uocat, diſſimilitudinem oſtendit hominum, rerum, factorumq;. Si latius fiat, figura nõ eſt, ſi anguſtius, in ἀντίθετον cadet. ſi uero hæc appellatio ſignificat ὑπαλλαγήν, ſatis de ea dictum eſt.

Diſiunctio. Vos enim ſtatuiſtis, uos ſententiam dixiſtis, uos iudicaſtis. Eadem res diuerſis ſeparatur uerbis.

Ordo duplex eſt. Alius, quo dignius anteponitur, ut uir fœminæ, dies nocti. Alius quo fortius poſtponitur in augẽdo, anteponitur in minuẽdo. Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate: et quæ ſequũtur, Philip. ſecũda.

Relatio, quæ figura ſit, Quintilianus ait ſibi non liquere. Accipiamus ἐπάνοδον, huiuſcemodi:

Diuellimur inde
Iphitus & Pelias mecum, quorum Iphitus æuo
Iam grauior, Pelias & uulnere tardus Vlyſſi.

Digreſſionẽ accipio μετάβασιν ſiue ἀποτροπήν, quã digreditur à recto

à recto ductu orationis.

Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur: quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?

Circumſcriptio, aut eſt comprehenſa breuiter ſententia: ut, Liber is eſt exiſtimandus, qui nulli turpitudini ſeruit. aut definitio: ut, Maieſtas Reipublica eſt, in qua continetur dignitas & amplitudo ciuitatis.

Vel plura etiam eſſe poſſunt.] Multa ſchemata ponūtur à Rutilio & Cornificio & alijs, quæ apud Ciceronem non reperiuntur, cuiuſmodi ſunt cōiunctio, expeditio, occultatio, interpretatio, exhortatio, conſumatio. Cōformationibus.] Figuris. Illuminent.] Si figuræ ſunt quædam quaſi lumina, ut ſunt, earum proprium eſt illuſtrare orationem, et illuminare. Effudiſſe.] Confuſe & ſubito proieciſſe. Sol me ille admonuit.] Sol ueſpertinus præcipitans .i. cadens, admonet ut ad cœnam eatur, et quaſi receptui canit. Sol (etſi ad ſermonis ornamentum hoc fingitur) cū non eſt cur breuis ſit hic ſermo in euoluendis figuris, ſed uel rei facilitas & doctrina uulgaris, uel moleſta nominum, definitionum, exēplorum tractatio in tanta opinionū altercatione. Euoluere.] Breuiter explicare. Si nō ſunt omnes patefacti, at certe cōmonſtrati loci.] Hoc dicit ꝑ ſchemata, quæ breui enumeratione commōſtrauit, non aūt patefecit definitionibus & exemplis. NVNC quid aptum ſit, hoc eſt, quid maxime deceat, etc.] Hactenus de orationis ornatu. Cum aūt debeat eſſe emendata, dilucida, ornata & apta, quarta reſtat explicanda uirtus. Deſcribit initio quid ſit aptum, hoc modo: Aptū eſt, quod maxime decet in oratione. Senſus eſt: Apta eſt oratio, quæ maxime decorum ſeruat. Decorum, quod tempori & perſonæ conuenit: πρέπον dicitur à Græcis. Huius ignoratione (ut eſt in Oratore) nō modo in uita, ſed ſæpiſſime et in poematis et in oratiōe peccatur. Decorum uariant cauſa, auditores, perſonæ & tempora. Id, inquit, perſpicuum eſt, nō omni cauſæ, nec auditori, neq; perſonæ, neq; tempori cōgruere oratoris unū genus. Hæc quatuor ſuo ordine exponit. Cauſas diuidit in publicas et in priuatas. Præterea in deliberatiuas, laudatorias, & iudiciales. Deinde ſubijcit orationum genera quædā, quibus eſt et ſuum decorū. Cauſæ capitis ſunt publicæ, cuiuis .n. è populo dantur. Afficiūt autem homines aut ultimo ſupplicio, aut aquæ & ignis interdictione, aut deportatione, aut pœna metalli. In his cura atq; ſolicitudo multa eſt, acerbitas accuſatoris, uaria pugna defenſoris. Sonus uerborū actori uehemens & acer, depulſori nunc remiſſus, nōnunquā concitatus. Cauſæ priuatæ, quæ nō cuiuis è populo, ſed ei cui damnū, uel iniuria allata fuit, dātur. In his ſonus uerborum ſummiſſior eſſe debet, et genus orationis preſſius. Quàm, inquit, indecorū eſt de ſtillicidijs, cū apud unū iudicē dicas, ampliſſimis uerbis, & locis uti cōibus: de maieſtate uero populi R. ſummiſſe & ſubtiliter? Deliberationes, grauitatem ſententiarū & temperatū dicendi genus uolūt. Laudationes, ſententias plauſibiles, nec tā ueras quàm pulchras atque iucūdas: orationē uero ſuauē, elegātem, omnibus ornamētis affluentē. Sermo (quæ lingua uulgaris eſt & quotidiana) nihil magnopere oſtētat, nihil acerrime exagitat, nō inſonat ſtrepitu uerborum, nō excitat tragicos tumultus, ſed uerecūdus et quietus quod uult ſubtiliter trāquilleq; declarat. Cōſolatio debet eſſe ſentētioſa, lenis & amica. Obiurgatio, aſpera, ſeuera, ſubirata. Diſputatio, ſubtilis, acuta, inſtans ſibi, & acriter pugnās. Hiſtoria, tracta, fuſa, lenis, uaria ſentētijs & uerbis. Hæc decori uarietas ex diuerſa rōne cāſarum. Mutatur idē ab auditoribus. Refert, inquit, qui audiāt, ſenatus, an populus, an iudices, frequentes, an pauci, an ſinguli. Senatus amat orationē ſapiētē, breuē, et uerecūdam. populus enucleatā, magnificam, plenā cuiuſdā illectationis et blandimēti: iudices apertā, dilucidā, argumētis ualidā, præ ſe ferētē multū æquitatis ueritatiſq;: frequētes cōcitatiorem, pauci remiſſiorem, ſinguli propè quotidianā. Immutat ēt decorum perſona, & eius qui agit, & eius pro quo agitur. Qua ſint ætate, honore, auctoritate, debet uideri. Copia decet iuuenē & modeſtia, ſucculenta breuitas et auctoritas ſenē, magiſtratus grauius agit, uita priuata et honore publico uacās humilius ſe gerit. cui q̃ſita eſt auctoritas, hēt ſe imperātis more. cui nulla eſt, cōciliatione animorū, & uirtute dicēdi, quod uult aſſequitur. Quartū fuerat in diuiſione tēpus, quod ut mutationes patitur, ita quoque cōmutat decorū. Videndum igitur, tēpus'ne pacis an belli, feſtinationis an otij. Tēpore pacis liberior eſt & effuſior dicendi ratio, quàm cū bellum premit, & ſuadet ciuibus & ſummæ Reip. prouidere magis quàm eloquētiæ laudi cōſulere. Et feſtinatio ſummam rerū breuem petit. Otiū longa oratione & ornata tædium fallit. Hæc breuiter dicta ſunt, quoniā hoc loco nihil ſanè eſt, quod præcipi poſſe uideatur, ꝓpterea ꝙ in tāta rerum perſonarumq; mutatione, nihil eſt quod certum, firmum, fixumq; ſtatuere poſſu. In uniuerſum præcipiēdum eſt, ut cū ſint tres figuræ ſiue formæ dicēdi, una plenior, altera tenuior, alia media, ad id quod agimus accōmodatam deligamus: parua dicamus tenuiter, ſublimia grauiter, media tēperate. Ornamētis eiſdem, ut uerbis tranſlatis, nouis, coagmētatione, numero, periodo, ſchematis, uti licebit aliàs cōtētius et uehemētius, cū aſſurget oratio: aliàs ſummiſſius ac minus, cū ſubtiliter erit dicēdū. Hic opus eſt natura, prudentia, arte. Scire .n. quid, quandoq; deceat, prudentiæ eſt: in omni re quod deceat facere, naturæ & artis. Solertia hominis & prudentia uidet quid deceat, natura apte cōpoſita & ars uſusq; decēter facit. Plura de decoro leges apud Quintilianū lib. 11. & primo libro Cic. de Officijs, & paſſim apud interpretes fabularum. SED hæc ipſa omnia perinde ſunt ut aguntur, actio, etc.] Elocutioni, de qua modo copioſe diſputatum eſt, ſubijcitur actio ſiue pronūciatio, quoniā uerba ſunt ipſa quæ ſola proferri poſſunt atque pronunciari. De hac igitur parte rhetoricæ poſt præcepta de eloquēdi genere dicendū eſt. Actionem cōmendat hac ſentētia: Actio in dicendo una dominatur. Quintilianus: Habet aūt res ipſa mirā quandam in orationibus uim ac poteſtatē. Nec .n. tam refert qualia ſint quæ intra noſmetipſos compoſuimus, quàm quo modo efferantur. Nā ita quiſque ut audit, mouetur. Sententiā confirmat hoc euentu. Sine actione ſūmus orator eſſe in numero nullo pōt: mediocris hac inſtructus, ſummos ſæpe ſuperare. Hac Cn. Lentulus plus opinionis cōſecutus eſt, quàm eloquētia. Sine hac L. Cotta alioqui nō malus orator, fructū eloquentiæ ꝑcipere nō potuit. Cōfirmat idē Demoſthenis et Aeſchinis auctoritate. Demoſthenes, quid eſſet in toto genere dicēdi ſummū, interrogatus, pronūciationi palmā dedit, eidemq; ſecūdum ac tertiū locū, donec ab eo quæri deſierit: ut eam uideri poſſit nō præcipuā, ſed ſolam iudicaſſe. Ideoq; ipſe tam diligēter apud Andronicū hypocritē ſtuduit, ut admirātibus eius orationē Rhodijs, non immerito Aeſchines dixiſſe uideatur, Quid ſi ipſum audiſſetis? Hæc Quint. Aeſchines Athenienſis ſummus orator, cum accuſationē qua fuerat uſus, Rhodi legiſſet, legit & defenſionē Demoſthenis, ob quā in illud depulſus fuerat exiliū: mirantibuſq;, tū magis fuiſſe miraturos dixit, ſi ipſum oratorem audiuiſſent: in calamitate teſtis ingens factus inimici. Hæc Plin. lib. 7. Propter ignominiam iudicij.] Quia uictus fuerat à Demoſthene, & ignominiā cōtraxerat, ut calumniator. Ceſſiſſet Athenis.] Reliquiſſet Athenas, aliò trāſiturus.

Rhodum.] Rhodus nomen eſt & urbis & inſulæ: hic deſignat uerbum. In Cteſiphontem.] Accuſabatur Cteſiphon, quòd contra leges in publico Demoſthenem coronaſſet. Edita.] Publicata. Suauiſſima & maxima uoce legiſſet.] Illud

eſt qualitatis,hoc autem quãtitatis. illud ad delectationem, hoc ad intelligentiam. Quid fuit in Graccho.] Caius Gracchus temporibus ſuis magnus habebatur orator. Imbutus fuerat facundia Corneliæ matris,& ingenio & arte plurimum ualebat. Fratrem ſuũ Tyberium in Capitolio à Scipione Naſica interemptum,in oratione quadam defleuit, uſus his uerbis : Quò me miſer conferam ? quò uertam ? In Capitoliumne ? at fratris ſanguine redũdat. An domum ? matrem ne ut miſeram,lamentantemq; uideam ? Non ſunt hæc acutæ inuẽtionis, ut magnopere ferri laudariq; debeant : ſed ſic ab illo agebantur oculis,languentibus,uoce flebili , geſtu mœſto , ut inimici lacrymas tenere nõ poſſent. Hæc eò dico pluribus.] Arguit oratores ſui tp̃is , q actionem ueterum reliquiſſent , quos oportebat magis ſtudioſos eſſe pronunciationis,quàm hiſtriones, cum ueritatis, hoc eſt non fictarum cauſarum actores eſſent,non ueritatis imitatores,ut hiſtriones. Argumẽtum ueriſimiliter fictum,eſt imitatio ueritatis,ut Andria Terẽtij. Ab hiſtrionibus pronunciatio ſeuere exigebatur. Cic.3.paradoxo : Hiſtrio ſi paulo ſe mouit extra numerum , aut ſi uerſus pronunciatus eſt ſyllaba una breuior aut longior, exibilatur,& exploditur.In omni re uincit imitationem ueritas.] Perfectiora ſunt opera naturæ,quàm artis uel exactæ . Id in alijs rebus multis,& maxime in pictura uidetur,quæ tãtum ſummam figuram corporis,interna imitari non poteſt. Ipſa per ſeſe.] Veritas & natura non ſatis in actione efficit ipſa per ſeſe : quapropter arte & præceptis eget. Animi pmotio.] Affectus & perturbatio. Vt alij intelligant qui ſit motus animi noſtri,aut declarandus eſt uoce & geſtu,ſi uerus eſt : aut imitandus actione , ſi fictus . Nam ſæpe ita perturbatur, & implicatur ille animi affectus,ut obſcuretur,atque penè obruatur : hoc eſt,ut parum aut nihil penè uideatur.Quamobrem diſcutienda ſunt ea quæ obſcurant : hoc eſt, uox & geſtus eſt tollendus,qui nõ oſtendit animi cõceptus. Ea quæ ſunt eminentia & prompta, ſumenda.i.actio apparens atque manifeſta ſumenda.Tranſlatio eſt ab ijs rebus,quæ nebulis obſcurantur & penè obruuntur,deinde in ſerenitate eminent, ac prompte uidentur. OMNIS enim motus animi ſuum quendam à natura habet uultum,etc.] Pronunciatio diſtribuitur in uultũ,in ſonum,& in geſtum.Vultus eſt quidã habitus oris ex ſanguine & ſpiritu affectum animi prodente. Sonus eſt,qui aere icto eliditur.Geſtus mẽbrorum motus localis.His tribus rebus animus ſe declarat.Aut.n.uultu oſtendit quo modo afficiatur,aut uoce aliqua , aut geſtu corporis & membrorum . Omnis,inquit,motus animi(motum dicit oẽm cõceptionem) ſuum quendã à natura habet uultum et ſonũ & geſtũ.Quod ut clarius eluceat, ſimilitudine quale ſit oſtẽdit,his uerbis : Totũ corpus hominis,& eius omnis uultus,omnesq; uoces,ut nerui in fidibus , ita ſonãt,ut à motu animi quoque ſunt pulſæ.Ira accẽſa fuerit:uultus ardẽs,uox acuta, geſtus cõcitatus irã indicabũt.Lætitia irrepſerit:uultus hilaris, uox iucunda,geſtus exultãs patefaciẽt illã. Neruis,id eſt chordis uoces optime cõferũtur.Vt.n.chordæ organorum ad tactũ quenq; digitorum plectri'ue reſpõdent,ita quoque uoces animi pulſum cõſequũtur.Vocũ differẽtiæ multæ ſunt.alia acuta atq; in altum erecta,alia cõtra grauis et depreſſa,alia media atque circũflexa.Item alia cita præcepsq; , alia tarda atq; lenta.Item alia magna ac lato ſpiritu diffuſa, alia parua & anguſto flatu coarctata,alia mediocris, ut inter citã et tardã tẽperata.His & ſimilibus utendum eſt ut ratio perſuadet.Ab his diſcriminibus uocũ delapſa ſunt genera plura.Leue,quod leni uoce pronũciandũ eſt:ut,Dulcia linquimus arua.Aſperũ, quod aſpero ſono elidendũ:Dic mihi Damœta,cuiũ pecus?Cõtractum,quod ſpiritu contracto breuiq; enũciatur:Men' mutire nefas?Diffuſum,quod anima fuſa perfertur ad auditorẽs

Tantæ molis erit Romanam condere gentem.

Aliud continenti, id eſt non interrupto ſpiritu efferendum :

Aſpera compoſitis miteſcent ſæcula bellis.

Aliud intermiſſo ſpiritu proferẽdum.Ah Corydon, Corydon, quæ te demẽtia cepit?Aliud fractũ,quod fracta uoce agitur:

En quò diſcordia ciues
Perduxit miſeros,en queis conſeuimus agros.

Sciſſum,diuiſum inciſis & mẽbris,ac diuiſim exprimendum:

Sed uos qui tandem ? quibus aut ueniſtis ab oris?

Aliud flexo ſono circũducendum: Eheu quid uolui miſero mihi?Aliud attenuatum,& uoce gracili ferẽdum: Et quiſquam numen Iunonis adoret Præterea ? Aliud inflatũ,quod inflatis buccis ſonat.Torua mimallonijs implerũt cornua bõbis.Nullũ eſt horum & ſimiliũ generum, quod non arte pronunciantis ac moderatione tractetur. Hi ſunt actori.i.ei qui apte pronũciat,ut pictori expoſiti ad uariandum colores . Iracundia ſibi ſumit uocem acutam,incitatam,crebro incidentem. Iratus.n. natura acuit uocem,& accelerat,& crebro rumpit.Eiuſmodi uoce enunciãda ſunt hæc,ex Enniano Thyeſte :

Impius hortatur me frater,ut meos malis miſer
Manderem natos .

Et ea quæ protulit Antonius libro ſecũdo ex Ennij Telamone, uel Teucro Pacuuij:

Segregare abs te auſus,aut ſine illo Salamina ingredi?
Neque paternum aſpectum es ueritus?

Et illud ex Accij Atreo :

Ecquis hoc animaduertit ? uincite .

Et Atreus ferè totus,hoc eſt tota de Atreo fratre Thyeſtæ tragœdia . Miſeratio ac mœror uocẽ mittit flebilem, flexibilem, hoc eſt molliter circũflexam,plenam,& interruptam.Sic pronunciandi ſunt hi uerſiculi ex Ennij Medea :

Quò nunc me uertam ? quod iter incipiam ingredi ?
Domum paternam'ue ? an'ne ad Peliæ filias ?

Et illa ex Ennij Hecuba:

Ò pater , ò patria , ò Priami domus.

Et hæc ex eadem tragœdia :

Hæc omnia uidi inflammari,
Priamo ui uitam euitari.

Metus quærit pronũciandi genus demiſſum,et hæſitãs,& abiectũ.Nam qui metuit,deprimit uocẽ, & ſæpe interſiſtit, & interſpirat atque relaxat pronũciationẽ,ita ut illã abijcere uideatur.Hoc genere actionis proferendi ſunt hi Ennij uerſus :

Multimodis ſum circũuentus,morbo , exilio atque inopia.
Et qui ſequuntur quatuor ſeptenarij.

Vis & impetus uult genus cõtentum.i.tenſis quaſi neruis expreſſum,uehemẽs,imminẽs : hoc eſt,inſtans & urgẽs quadam incitatione impulſuq; grauitatis . Huiuſmodi actio decebit hos uerſiculos ex Accij Atreo,uel Ennij Thyeſte :

Iterum Thyeſtes Atreum attractum aduenit,
Iterum iam aggreditur me,& quietum exuſcitat.
Maior mihi moles,maius miſcendum eſt malum,
Quò illius acerbum cor contundam & comprimam.

Voluptas poſtulat uocis effuſum, hoc eſt libere ſolutũ,lene,tenerum,hilaratum ac remiſſum . Qui uoluptate afficitur & gaudio,laxe, ſuauiter,molliter , iucunde & quiete loquitur: Sed mihi cum tetulit coronã:et qui ſequuntur ſeptenarij,hac utantur pronunciatione.Moleſtia & ægritudo ſine commiſeratione graue quiddam in uoce deſiderat,uno preſſu ac ſono obductum,hoc eſt uocem non acutam, ſed grauem, nõ uariã, ſed uno modo preſſam & ſimili ſono comprehenſam. Sic hiſtrio moleſtum Hecubæ partum recitet :

Qua tempeſtate Paris Helenam innuptis,etc.

OMNEIS autem hos motus ſubſequi debet geſtus, non hic uerba,&c.] Quæ ſint rationes uocis in actione,breuiter expoſitum

poſitum eſt. Dicenda ſunt pauca de geſtu, quæ pars eſt altera pronunciationis. Principio diſtinguit duas ſpecies geſtus, unã ſcenicam, alteram oratoriã. Geſtus hiſtrionum in ſcena multus eſt, & pene nimius imitando. Verba prope exprimit, hoc eſt pene mẽbris loquitur. Sententiam ferè demonſtrat, ut ille qui ſurdis oſtenditur. Oratorius nõ ſingula, ſed univerſam rẽ & ſententiam modica ſignificatione declarat, & laterum inflexione utitur forti ac virili. Nec à ſcena & ab hiſtrionibus petitur, ſed ab armis, aut etiã à palæſtra. Virilis eſt.n. motus armis decertantiũ, atque palæſtritarum. Totus quaſi corporis trũcus uirili utatur inflexione. Manus ſit minus arguta, hoc eſt acuta, citata, mobilis, ne uideatur eſſe præſtigiatoriſ, aut eius qui micat digitis. Verba ſubſequatur: hoc eſt, ubi pronunciata fuerint uerba, rem ſignificatã quodãmodo ſequatur, nõ exprimat, ut ea quæ ciconiæ roſtrũ uel auriculas aſini imitatur. Brachium ne curuetur ad pectus, ſed procerius ac lõgius proijciatur à corpore, ut ſit quaſi quoddã telum orationis. Telum orationis dico, quod uis orationis & impetus proficit. Pes ne currat, aut deãbulet, ſed aliquando modice proferatur, aliquãdo ſupplodat, hoc eſt terram ſolum'ue feriat in cõtentionibus & grauibus locis, aut incipiẽdis, aut finiendis. In ore (q̃ uulgo facies dicitur) ſunt omnia. Omnes.n. coniiciunt oculos in os loquentis, & fixi dicentem intuentur. In ore ſunt oculi, quorũ dominatus eſt omnis, et ſignificatio præcipua. Quintil. Sed in ipſo uultu plurimũ ualent oculi, per quos maxime animus emanat, ut citra motum quoque et hilaritate eniteſcãt, & triſtitia quoddã nubilum ducant. Quinetiam lachrymas iis natura mẽtis indices dedit, quæ aut erũpunt dolore, aut lætitia manãt. Motu uero intenti, remiſſi, ſuperbi, torui, mites, aſperi fiũt: quæ ut actus popoſcerit, fingentur. Rigidi uero & extẽti, aut languidi & torpentes, aut ſtupentes, aut laſciui et mobiles, aut natantes & quadã uoluptate ſuffuſi, aut limi, et (ut ſic dicã) uenerei, aut poſcentes aliquid pollicentes'ue nunquã eſſe debebunt. Hæc ille. Propter hanc oculorum uarietatẽ atque uirtutem Romani perſonatũ Roſcium, etſi reliquos omnes hiſtriones facile ſuperabat, nõ magnopere laudabant. Perſonatus eſt, qui os confictũ, et effigiem appoſititiam gerit. Perſona eſt impedimento, quo minus oculorũ, narium, labrorũ geſtus & uultus appareat. Cũ ab animo actus omnis proficiſcatur, omnis actio, & imago animi uultus eſt, indices oculi. Hæc eſt una pars corporis, quæ quot animi motus ſunt (ſunt aũt plurimi) tot ſignificationes & cõmutationes poſſit efficere: quas ut efficiat, reſpiciẽda ſunt diuerſa, ut cælum, terra, oriens, occidens, iudex, populus, circũlecta ædificia. Neque uero eſt quiſquam, qui eadẽ contuens efficiat ac expleat ſignificationes animi atque mutationes. Si quis.n. reſpiciẽs terram dicat hæc. O dii immortales: nõ efficit oculis id quod cõcipit animus, et exprimere contendit. Fuit quidam Tauriſcus, auctore Theophraſto, qui cũ ageret, unũ aliquid intuebatur, & ab iis ad quos uerba faciebat, auertebat oculos, ut ſolent nõnulli ruſtici toto ſuo ſermone aſpicere cœlũ, alii terrã, alii manum. Si mili uitio laborabat ille, et male hoc nomine audiebat. Actorem.] Actor erat cauſarum. Auerſum.] Nõ toto corpore auerſum, ſed oculis. In agendo.] In oratione pronuncianda. Contuens aliquid.] Aſpiciens unum & idem. Oris (os & hic uulgo dictam faciem accipit) non eſt nimium mutanda ſpecies, id eſt non crebro uariandus oris habitus & ſtatus ne ad ineptias, aut ad prauitatẽ uitiũq; aliquod deferamur. Si ſurſum, deorſum, dextrorſum, ſiniſtrorſum, ante, retro, caput rapias, ſi torqueas labra crebro, & ſimul cõmoueas finitimas partes, quas fila quædã neruorum intexunt ac mouent, non'ne id mimicũ ſit, petulans, ridiculũ, prauum? Moderandũ igitur totũ os, & rarius mutandum. Oculi tum intendendi, tũ remittendi, tum coniiciendi huc & illuc, tum exhilarãdi, ut motus animorũ ſignificemus apte cũ genere ipſo orationis. Eſt.n. actio quaſi ſermo corporis. Quemadmodum quæ concepit animus noſter, ſermone ſignificamus auditoribus, ita actione geſtuq; mẽbrorum, qui ſit animi motus, iudicamus. Geſtus igitur quodãmodo loquitur, nec immerito ſermo corporis appellatur. Sermo rebus cõſentaneus eſſe, actio mẽti cõgruere debet. Oculos homini natura non ad uidendũ modo, ſed etiam ad motus animi declarãdos dedit, non ſecus atq; equo et leoni ſetas, caudã, aures, quibus illorum animi proderentur: de quo Plin. lib. 8. Leonum animi index cauda, ſicut & equorũ aures. In oratoria actione ſecundum. i. poſt uocem uultus ualet. Hoc ſupplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc triſtes, hoc hilares, hoc erecti, hoc ſummiſſi ſumus, hoc pendent homines, hũc intuentur, hunc ſpectant etiam antequam dicamus: hoc quoſdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus, hic eſt ſæpe pro omnibus uerbis. Vultus aũt oculis gubernatur, uti nauis clauo & gubernaculo. quamobrem recte dicitur, oculorũ oẽm eſſe dominatum. Hactenus de tribus partibus pronunciationis. ATQVE in iis omnibus quæ ſunt actionis, ineſt quædam uis à natura data, &c.] Laudata ſunt ea ſingula quæ pertinent ad actionẽ: laudantur hic & uniuerſa, nõ modo ut uis illorũ explicetur, uerumetiã ut huius quoq; partis ſtudioſi ſimus. Actione imperiti, uulgus, & barbari maxime cõmouentur. Maior itaque & latior eſt quàm uerba. Verba enim neminẽ mouent, niſi eum qui eiuſdem linguæ ſocietate coniunctus eſt. i. qui nouit eandem linguam. Actio quæ præ ſe motũ animi fert, omnes mouet. Latius etiam patet, q̃ ſententiæ. Nam ſententiæ etiam acutæ ſæpe hominum non acutorũ ſenſus præteruolãt, nec intelliguntur: actio nullius aures & oculos præterire põt, quin aut uideatur, aut audiatur. Iiſdem.n. omnium animi motibus cõcitantur, & eos motus iiſdẽ notis & ſignis & in aliis agnoſcunt, et in ſe ipſi iudicant. Cũ ſint laudabiles oẽs bene cõſtitutæ partes orationis, maximam ſine dubio partẽ uox obtinet. Itaque primum eſt optanda nobis, quia ſi malã natura dederit, illi fruſtra adhibebitur ratio medẽdi. deinde quæcũque erit, ſi modo tolerabilis erit, ea tuẽda, ut ambulatione, unctione, ueneris abſtinẽtia, facili ciborũ coctione, frugalitate, exercitatione. Magnopere uoci ſeruiendũ eſt: illud tamen medicinæ proprium, nihil ad hoc præcipiẽdi genus, quemadmodũ uoci ſeruiatur. Vnũ ſit hoc præceptũ, ad uocem in dicendo obtinẽdam nihil eſſe utilius, q̃ crebram imitationem: nihil pernicioſius, quàm effuſam ſine intermiſſione contentionẽ. Alterna quiete opus eſt, et uarietate. Illa cõſeruat, hæc etiam delectat. Id uoluerat C. Gracchus, de cuius actione paulo ante dictum eſt: cui concionanti, conſiſtens poſt eum muſicus fiſtula, quam tonarion uocant. modos quibus deberet intendi, miniſtrabat. Id apertius narrat Cicero, quam ut multa interpretis opera indigeat. Erycino.] Nomen eſt hic proprium Erycinus: aliquando epitheton eſt ab Eryce Siciliæ monte, unde Venus Erycina appellatur. Cliente.] Qui patronum aliquem defenſionis gratia colit, is cliens dicitur. Seruum ad manum.] Seruus ad manum, qui literas & epiſtolas domini ſcribit. Eburneola.] Ex ebore compoſita.

Poſt ipſum.] À tergo. Inflaret.] Inflando ederet. À contentione.] Ab acri & uehementi pronunciatione. Illos uiros.] Tiberium & Caium Gracchos, Tiberii & Corneliæ filios. In eam fraudem.] In illud crimen ſeditionis, quam mouerunt ferendo leges Agrarias. Quanq̃ ea tela texitur.] Hoc ut prouerbium dixit, in hũc ſenſum: Ea factio paratur à plebeiis, agẽte Mario aduerſus nobiles, ut nimium populares homines, quales ueteres Romani non tulerũt, multi cupiant habere. Hinc exortum eſt Syllanum illud malũ, quo nullum crudelius unquam fuit. Tela texitur.] Translatio eſt aut ab araneorum telis in capturã muſcarum

& uermium paratis, aut ab ijs telis quibus dumeta ac ſyluæ ad intercipiendas feras circundantur. Mitte obſecro.] Interrũpitur ille ſermo, ne ſine cauſa longius egrediatur oratio. In omni uoce.] Docet rationem Gracchanæ fiſtulæ. In ſonis eſt aliquid acutiſſimum, quo nihil acutius: cõtra aliquid grauiſſimum, quo nihil ſummiſſius. Neutrũ oratori pulchrum & aptum. Nec.n. decet illum ſic uociferari acute, ne penè ſtrangulari uideatur: aut tam remiſſe agere, ut murmurare potius quàm loqui credatur. Eſt aliquid medium, quò fiſtula reuocat alia cogitãtem. Illud medium triplex, acutum, graue, temperatum. Vnicuique ſuum tempus eſt, & conſentaneum genus orationis. Hoc etiam fiſtula dirigere poteſt. Medium.] Aliquid inter acutiſſimam uocem & grauiſſimam.

Gradatim.] Quaſi per gradus. A' principio clamare, agreſte quiddam eſt.] Agreſtes offenſi ſtatim initio uocem rumpunt, & ſine modo uociferantur. Salutare.] Salubre, ſanitati utile. Quò que.] Duo uerba ſunt, quò que. Fiſtulatorem domi relinquetis.] Significat mores ſui tẽporis non eſſe laturos, ut concionantes haberent poſt ſe fiſtulatorem.

Senſum huius conſuetudinis.] Significationem moris illius Gracchi nobiſcum ad forum deferetis, hoc eſt prouidebitis ne nimis acuta uox, aut nimium remiſſa, aut à re de qua agitur, aliena ſit. EDIDI quæ potui, non ut uolui, ſed ut me temporis anguſtiæ, &c.] Tandem omnis hæc de rhetorica diſputatio commendatur, & iuuenes excitantur ad ſtudia oratorum capeſſenda: quoniam eò præcepta ſcribuntur, ut illa ament adoleſcentes & ſciendi cupidi, amantes amplexentur, amplexati ad aliquam frugem perueniant. Edidi.] Voce declaraui. Quæ potui, non ut uolui.] Modeſtiam ſeruat in perſona uiri humaniſſimi. Scitum eſt.] Elegans & facetum. Iocatur homo lepidus, ut bono eũ ſtomacho dimittat auditores. Collegiſti omnia.] Laudatur ab alio, qui ſe honeſte palàm extollere laude non poteſt. Omnia.] Omnia ne accipe ſimpliciter et uniuerſim, ſed omnia quæ digna præceptione, quæq; præcipua in hac arte uidebantur. Diuinitus.] Summa amplificatio in uno uerbo. Non à Græcis.] Auxeſis à comparatione. Me quidem iſtius ſermonis participem factum eſſe gaudeo.] Habent hi libri, quod libenter audiant & ſenes. Ac uellem ut meus gener.] Q. Hortenſius orator gener Catuli, ſodalis familiariſq; Craſſi, tanta fuit natura, tanta memoria, tanta doctrina & arte dicendi, ut omnes æquales uinceret iuuenis, maiores natu exercitatiſſimos æquaret. Sed cum delegiſſet Aſiaticam illam redundantiam, non ita placuit in ſenectute, in qua ſuccincta grauitas habet laudem. Adducit Hortenſium, ut eius æmulatione moueantur iuuenes, & ſciant non eſſe tam difficilia quæ dicta ſunt, quin in aliquo uno reperiri poſſint. Cum me conſule.] Cicero in Bruto, Hortenſius L. Craſſo, Q. Scæuola conſulibus primum in foro dixit, & apud hos quidem conſules: & cum eorum qui affuerunt, tum ipſorum conſulum qui omnes intelligentia anteibant, iudicio diſceſſit probatus. Pro Bithyniæ rege.] Nicomede. Iſti adoleſcenti.] Vnde uiginti annos erat natus cum primum agere cœpit. Veſtræ quaſi ſuccreſcit ætati.] Inciderat, inquit Cic. in Bruto, in Cottæ et Sulpitij ætatem, qui annis decem maiores erant. Succreſcit igitur, id eſt ſenſim creſcendo ſubſequitur. Ingenio peracri, & ſtudio flagranti.] Idem de claris Oratoribus: Memoria tanta quantam in nullo me cognouiſſe arbitror. Ardebat autem cupiditate ſic, ut in nullo unquam flagrantius ſtudium uiderim. Aetati ſuæ.] Aequalibus ſuis, & adoleſcentibus ætatis eiuſdem. Tanto minorem.] Decem annis minorem. Præcurrere uix honeſtum eſt.] Inhoneſtum eſt quidem, ſi negligentia illum præcurrere patiantur, ſi tantum habeant ingenij, tantum otij, tantum occaſionis & exercitationis. Subridens dixit hæc, Vix honeſtũ eſt. Noſq; curemus.] Corpora lauemus, & cibo potuq; reficiamus. Ab hac contentione.] Ab hoc labore, quo quaſi nerui animi tenduntur, animos curamq; laxemus.

IN CICERONIS DE ORATORE LIBRVM PRIMVM PHILIPPI MELANCTHONIS SCHOLIA.

ARGVMENTVM.

I LIBRI continent Rhetoricen, ſed non tantum præcepta tradunt, ut fit in prima puerili inſtitutione, ſed iudicant etiam de præceptis, & fontes oſtendunt, & colligunt omnia quæ decent in dicendo. Ac in primo diſputatio eſt, de his quæ ſunt extra artem, hoc eſt, de ſtudijs eius qui futurus ſit orator, quas præterea artes noſſe eum oporteat. In ſecundo traditur ars de inuentione ac diſpoſitione. Tertius liber continet elocutionem, de qua longe grauius & ſapientius loquitur Craſſus, quàm uulgo præcipitur in aliorum libellis. Et quia in primo libro de ſtudijs oratoris diſputat, duas ſpecies nobis proponit: alteram perfecti oratoris, quem uult inſtructum eſſe omnibus diſciplinis, philoſophia, ſcientia iuris, & religionis. Nam cum oratio naſcatur ex rerum cognitione, erit inops orator ſine harum rerum ſcientia. Et cum orator maxime Reip. conſilia gubernet, opus eſt ei ad ſapienter dicendum & iudicandum omnium illarum maximarum artium ſcientia. Nam exiſtere aliquos tales Rerump. gubernatores neceſſe eſt omnibus ætatibus. Et fuit noſtra ætate talis MERCVRINVS Cancellarius Imperatoris. Altera ſpecies eſt mediocris oratoris, cui nõ tribuit illam perfectam doctrinam, ſed inſtruit eum ad mediocres cauſas: & tamen oſtendit quàm multa ad hanc ipſam mediocritatem requirantur. Erit aũt nobis hic primus liber, uelut quidam modus diſcendi: oſtendit enim quõ primum inſtitui atque exerceri ſtudioſos eloquentiæ oporteat. Ac fines huius lectionis ſibi quiſque proponat. Primus eſt: Vt ipſam artem, uidelicet rhetoricen, hic diſcendam nobis putemus. Sed quia hic de præceptis iudicatur, & colliguntur extra artem omnia quæ in dicendo decent, plus conferunt hi libri Ciceronis ad iudicandum, quàm aliorum rhetorici libelli. Secundus finis: Quia multa de uarietate artium extra rhetoricen diſputantur, multi loci traduntur profuturi in alijs artibus. ut cum de utilitate philoſophiæ diſputat, commemorat omnem copiam dicendi naſci ex philoſophia. Tertius finis eſt: Quia genus ſermonis eſt optimum, imitationis cauſa etiam legi debet. Sabellicus ſcribit, primum lectione horum librorum, poſtquam Guarinus eos repetit, & in lucẽ protulit, excitatos eſſe in Italia homines ſtudioſos ad diligẽtius dicendum, & ex his ipſis libris quaſi renatam eſſe eloquentiam Porrò ad imitationem hoc primum requiritur, ut exemplum rectè intelligamus: deinde ut intellectum exemplum ſæpe multumq; aſpiciamus, & uerba, phraſin, & compoſitionem conſideremus.

COGITANTI mihi ſæpenumero.] Propoſitio exordij eſt: Quantum continget otij inter has publicas & priuatas contentiones, conferam ad ſcribendum. Huic propoſitioni anteponit querelam, quòd ſperatũ otiũ non contigerit, ſed quòd tunc, cũ maxima ſpes eſſet tranquillitatis, inciderit in turbulentiſſima negotia: quia in his corruptis moribus iſta ciuitas minus tranquilla fuit: et omnium tumultuum quaſi epitaſis, incidit in meum conſulatũ, & poſt conſulatum acerrima certamina fuerũt cũ reliquijs ſeditionis. Huic querelæ anteponit locum cõmunem. Magna felicitas eſt, ſi cui contigit, neque inter ipſa negotia periculis opprimi, & poſtea, rebus praeclare geſtis, retinere cum tranquillitate dignitatem. Perbeati fuiſſe, &c.] Locus communis eſt, de inconſtantia Fortunæ. Rariſſimum enim eſt in Rep. ut excellentes uiri non aut inter ipſa negotia afflicti aliquo graui caſu cõcidãt, ſicut Pompeius, Cato, Brutus, & alij multi: aut poſt res præclare geſtas, per inuidiam opprimantur, ſicut Miltiades, Themiſtocles, & alij multi. Nec opus eſt hic diſputare, quid ſit felicitas. Loquitur enim de una quadã boni parte, ſcilicet de fortunæ beneficio. Profecto enim ingens bonum eſt, ac beneficium dei, ſi cui cõtigit, ut neque inter ipſa negotia, neque poſt res præclare geſtas, à fortuna euerteretur. Et in his tribus membris, in loco cõmuni, in querela, in propoſitione conſumitur exordium. Nec eſt proprie argumentatio, ſed narratio quædã, in qua recitat querelam, donec perueniat ad propoſitionem. Ac fuit tempus illud.] Applicatio. Quam ſpem.] Aduerſatiua. Nam qui locus.] ἀιτιολογία. Neque uero nobis.] Amplificatio. Sed tamen:] Alia aduerſatiua. Tibi uero.] ἀποστροφή. Exordij περίφρασις, in alio argumento. Cogitanti mihi quæ ſint in hac uita uera & ſolida bona, nihil melius ac magis expetendũ eſſe uidetur, quàm perfecta doctrina, & cum uirtutis, tum aliarum bonarum rerũ cognitio. Atque ego nihil optaui unquam ardentius, quàm ut me totum dedere ſtudijs literarũ poſſem, tum ad eruendas abſtruſas in natura rerum cauſas, tum ad religionis, & omnium honeſtorum officiorum uim & rationẽ penitus cognoſcendã. Sed me flagrantem harum rerum amore: et in hæc ſtudia quadam cum ſpe ingreſſum, ſubito ſtultiſſima quædam amicorũ perſuaſio ab honeſtiſſimo inſtituto abſtraxit, qui cũ uulgi more uirtutis ac doctrinæ uim atque dignitatem non intelligãt, nihil mirantur præter quæſtuoſas artes. Hi enim arbitrarẽtur in his diſſenſionibus religionum nulla rectæ doctrinæ præmia eſſe, coegerunt me ſtudia omnia literarũ abijcere, meq́; ad mercaturã adhibuerunt, à qua & natura et uoluntate abhorreo. Nam ut de ipſa mercatura nihil dicam, illud quàm acerbũ eſt homini moderato, quòd uita omnis agitur cũ illiteratis: qui cũ hunc unum pecuniæ uſum eſſe iudicẽt, ut abunde uoluptates omnis generis ſuppeditet, literas, religiones, & omnium uirtutũ ſtudia magnifice contemnunt. Quod exilium nõ optabilius eſſet, quàm inter tales Epicureos uiuere? Sed quoniã, ſeu meo quodam, ſeu temporũ malo fato, in hoc uitæ genus incidi, uim fortunæ, quantum fieri poteſt, arte corrigẽdam eſſe duxi. Furtim interdum ad mea ſtudia redeo, & id tempus, quod alij in ludis et uoluptatibus perdunt, ego in literis pono: idq́; faciã tantiſper, dum melior aliquando fortuna aſpirauerit, quæ me ex his ſordibus ereptũ priſtinæ cõſuetudini ac uitæ reſtituat. Qua in re tu me frater plurimum adiuuare poteris, ſi amicis, apud quos propter ætatẽ auctoritate plus uales quàm ego, oſtẽderis, me non ſolum natura abhorrere ab hoc uitæ genere, ſed etiã corporis uires tenuiores eſſe, quàm ut his laboribus ſuffecturæ ſint. Etſi antẽ humanitatẽ iſtis nullo modo tribuo, tamẽ non arbitror tam crudeles eſſe, ut nullã habituri ſint rationem mei corpuſculi. Quòd ſi reditum mihi ad literas impetraueris, uitã ipſam me tibi debere prædicabo. Ac mihi quidem.] Collatio oratorum cum alijs artificijs. Hoc autem uult efficere ex illa paucitate oratorum, ut intelligatur magnam quandam rẽ & difficilem eſſe eloquentiam. Itaque ſubijcit definitionẽ oratoris, in qua oſtendit eloquentiam complecti nõ tantũ linguæ celeritatem, ſed etiam omnium maximarum artium cognitionem. Quis enim eſt, &c.] Congeries multarum artium. Quin belli duces.] στρατηγική. Iam uero conſilio.] πολιτική. Quod hoc etiã admirabilius debet uideri, &c.] Amplificatio ab opportuno. In hac ipſa ciuitate.] Amplificatio à præmijs. Quis enim aliud.] Cauſæ quæ afferunt difficultatem in diſcendo. Tenenda præterea.] Hiſtoriæ cognitio. Quamobrem mirari,] Epilogus iſtius loci totius. Ac mea quidem ſententia, &c.] Concluſio præfationis, in qua definit quid ſit orator, & eſt collecta ex difficultatibus ſuperioribus. Sepoſuiſſe à cæteris dictionibus.] id eſt, cauſis. Græci enim λόγους uocãt. Quæſtio eſt apud Græcos, circa quas res uerſetur orator. Verſatur autẽ circa cauſas forẽſes, & ſuaſorias materias. Nihil enim ad oratorẽ pertinet, quomodo bellum ſit gerendum, ſed illa ſunt imperatoris. Oratoris eſt, hortari & incitare imperatores ad bellũ ſuſcipiendũ. Cum igitur, &c.] διαλόγου occaſio. Iudicia publica erãt penes equeſtrem ordinem, quæ cum acerbe in principes exercerent, Liuius Druſus tribunus plebis ſuſcepit cauſam transferẽdi iudicia ad ſenatum, in quam rem ingreſſus, cũ equites acerrimè reſiſterent, nec par eſſet ipſe ut ſibi populũ adiungeret, tulit leges Agrarias, & Italicis ius ciuitatis promiſit, quibus legibus uehementiſſime aduerſatus eſt cõſul Philippus. Poſtea Druſo interfecto, ex his legibus. Sociale bellũ ingẽs extitit. Inuehetur in cauſam principum.] Prohibens ne transferrentur iudicia ab equitibus ad ſenatum. À tribus illis cõſularibus.] Antonio, Craſſo, & Scæuola. Duobus ſpatijs tribus ue factis.] Cum ſemel atque iterum obambulaſſet. Cur non imitemur.] Platonis imitatio. Eſt autem in Phædro Platonis eadem diſputatio de eloquentia, quæ eſt in hoc libro uidelicet, quibus artibus oratorem oporteat inſtructũ eſſe præter facultatem illam dicendi. Duriſſimis pedibus.] Id eſt, firmiſſimis. Nam Socrates potuit totum diem ſtare, ac intueri ſolem. Non ſibi cohortandum.] Propoſitio. Neque uero mihi.] Laudat eloquentiam συναθροισμῷ. Quid enim eſt.] Ab honeſto. Aut tam iucundum.] À iucundo. Age uero.] Quòd eloquentia domi ſit neceſſaria. Tum Scæuola.] Vt clarius exponat, quid conducant aliarum artium ſtudia ad locupletandam eloquentiã, perſonarum contentionem inſtituit. Craſſus ſtatuit eloquentiã complecti aliarum artium ſcientiam, Scæuola contra ſeparat alias artes ab eloquentia, & colligit fuiſſe ſine eloquẽtia ciuitatum conditores, legumlatores, item philoſophos. Itaque ſeparandã ab alijs artibus eloquentiã eſſe contendit. Craſſus reſpõdet, alias artes ſine eloquentia teneri poſſe, ſed eloquentiã ſine illis abſolutam eſſe non poſſe: ſicut abſolutus geometer ſine pingendi arte eſſe poteſt, abſolutus pictor ſine geometria eſſe non poteſt. Quis enim tibi hoc conceſſ.] Adimit ſcientiã Reip. gerendæ. An uero tibi Romulus.] Ab exemplo. Tiberium,] Gracchum. Libertinos in urbanas tribus.] Multum incommodi illa res habet, eſſe in ciuitate qui nõ ſunt ciues, qui nec in ſuffragando, nec in ſucceſſione ius haberent. Itaque hic Tiberius tranſtulit libertinos in urbanas tribus. Eius filij.] Quia Tiberius & Caius Gracchus erant nati ex filia Scipionis. Quid leges.] Adimit ſcientiam iuris.

Quod uero.] Adimit & philoſophiam. Præeſſem.] id eſt, retraherem te ex alieno, & philoſophiũ iterum traderem quod ipſorũ eſſet. Tres aut quatuor accuſabant, qui ſubſcriptores dicebantur. ille uero qui præerat, dicebatur præeſſe. Interdicto.] Vnde ui agitur, ad recuperandam poſſeſſionem rei unde ui deiecti ſumus. Ex iure manu conſertum uocamus, cum agitur de recuperanda rei proprietate, ſeu de rei uindicatione. Sacramento contendere, eſt pœnalis actio, cum utraque pars certam pecuniam in ſacro loco deponit. ea conditione, ut uictus amitteret pecuniam, quæ quidem ad ærarium redibat.

Agerent enim.] Diſtributio. Satis id eſt magnam.] Relinquit oratori facultatem tractandi lites. Tum ille, non ſum.] Craſſus reſpondet, Græcos ſeparare, & dicere quod ſola rhetorica uerſetur in ſcientia tractandarum litium. Itaque tota hæc diſputatio eò ſpectat, ut ſciamus eloquentiã peculiarem uim atque artem eſſe: ſicut poetica, aut ars pingendi, peculiaris uis atque ars eſt. Nam indocti putant eloquentiã non eſſe peculiarem uim atque artẽ, nec ſeparant ipſam dicendi rationem à materijs forenſibus: ſed putant quemlibet oratorẽ eſſe, ſi ſciat quid in foro agendũm & dicendũ ſit. Aduerſus hãc perſuaſionem totus hic locus agitatur. Et Craſſus primum reſpondet Scæuolæ, eloquentiã peculiarem uim atque artem eſſe explicandi res atque augendi uerba, quæ accommodatur ad omnes res, ſicut arithmetica, ſicut poetica, ſicut ars pingendi ad uarias materias accõmodatur. Cumq; artes ſint diſtinctæ, ius, philoſophia, medicina, architectonica, et cæteræ, teneri poſſunt ſine eloquentia. Poſſunt igitur exiſtere philoſophi et iurecõſulti, qui non ſunt eloquentes: & ſi qui ſunt eloquentes, addunt ſuis materijs aliam quãdam artem, ſcilicet eloquentiã. Deinde addit de ipſa natura eloquentiæ, quod etiamſi aliæ artes ſine ea teneri poſſint, tamen ipſa multa ſumat ex alijs artibus. Itẽ ut maxime orator relegandus ſit in forum & curiam, tamen neceſſe eſt eum habere doctrinam multarum magnarũ rerũ, ut religionum, politicę, iuris, &c. Exagitat oratorem & Plato, & cõtendit ad philoſophũ pertinere gubernationem Reip. Item neminẽ eloquentẽ eſſe poſſe ſine cognitione philoſophiæ. Cicero reſpondet, Græcos de uocabulo rixari, quia nocẽt philoſophum, quem ipſe appellat oratorem, ſi tamen eidem tribuant rerum & dicendi ſcientiam. Sed ſi philoſopho tantum tribuũt rerum ſcientiam, non rectè arrogãt ei gubernationem Rerum publicarum. Illud concedit Cicero, oratorẽ ſine philoſophia exiſtere non poſſe. Nam ſi quis.] Conceſſio. Quamobrem ſi ornate.] Id eſt, ego etiam ſeparo artes. aliæ artes poſſunt teneri ſine eloquentia, eloquentia uero ſine illis non poteſt.

Quidquid erit igitur.] Epilogus, quo ſtatuit, quæ complectatur oratoris officium, probatq; epilogũ argumento tracto à cauſarum generibus. Atque totus hic locus.] Ab exemplo philoſophorum. A' me.] Id eſt, pro me. Iam uero de legibus.] Vt de philoſophis antea ſic & de iuriſconſultis hic ſtatuit. Sed oratorem.] Repetit conceſſionem.

Etenim ſæpe.] Probat à materia, ſeu cauſarum generibus. Neque tamen uerum quod Socrates.] Socraticæ χρεῖος correctio. Quamobrem ſi quis uniuerſam.] Concluſio. Quanquam nelim oratorem eum eſſe, qui & explicare omnia ſua quadam ratione poſſit, & res omnes perceptas teneat, tamen facile patiar de rebus aliquid detrahi. Illud autem manere neceſſe eſt, quod eſt proprium eloquentis, ſcilicet rationem dicendi. Sin cuipiam nimis, &c.] Correctio. Detrahit autem quædam oratori, & tamen relinquit omnia tractandi facultatem. Duo illa relinquamus.] Relinquit ἠθικήν.

Sed ut ſolebat Lucilius.] Quòd bonum ciuem deſcribere qualis eſſe deberet, non qualis eſſet ipſe. Vt qui pila.]

Similitudo. Tum Antonius, &c.] Diſcrimen orationis philoſophicæ & forenſis. Cumque interſit inter ipſa genera orationis, Antonius mauult oratorem in ſuo genere exerceri & uerſari, quàm deductũ ad philoſophicas diſputationes, delabi in quoddam tenuius & exilius dicendi genus. Aliud enim mihi.] Alia cauſa cur non commorandum ſit in philoſophorum ſcriptis oratori. Nam egomet, &c.] Recitat inanes quaſdam Græcorum diſputationes, utrum eloquẽtia ſit uirtus, utrũ rhetorica ſit ars. Hic enim mos erat patrius Academiæ, &c.] Ipſi enim uocarunt ἐπέχειν, id eſt ſuſpendere ſententiam. Docebat illum in animis, &c.] Id eſt, cõtẽdit oratorẽ ſua illa naturali & ciuili prudentia per ſe uidere diſcrimina honeſtorum & turpium, & omnes res idoneas ad mouendos & impellendos animos: quare nihil opus eſſe ſcholaſtica illa doctrina, quam philoſophi profitentur. Sæpe etiã in eam partem, &c.] Alia quæſtio, utrum rhetorica ſit ars. Artem uero negabat.] Alia ratio, quare rhetorica non ſit ars. Quidam ſyllogiſmi ſunt neceſſarij, quidam non neceſſarij. neceſſarius eſt cum dicimus, Omnium rerum finis eſt aliquis, ergo etiam hominis. Vocantur autem neceſſarij ſyllogiſmi, demonſtrationes. Nunc præcipitur, omnes artes debere ex demonſtrationibus conſtare. & propriè ars dici non debet, quæ ex certa demonſtratione probari nõ poteſt. Rhetoricam autem, cum coniecturis nitatur, artem dici non debere. Eſt hoc uerum, quia non demonſtrat omnia, ſed ſatis eſt aliquam partẽ demonſtrare. Lucianus in paraſitica præclàre definiuit artem, τέχνη ἐστὶ σύστημα ἐκ καταλήψεων ἐγγεγυμνασμένων, πρός τι τέλος εὔχρηστον τῶν ἐν τῷ βίῳ. Hiſtoria de Corace & Thyſia extat apud Aulũ Gelliũ, & uide Eraſm. in Chiliad. Quid multa?] Epilogus. Hoc loco Sulpitius.] ἀπροσδόκητον. In rhetoricis locis Cicero ferè alto genere orationis utitur, & longiori ambitu orationis, quàm in diſputatione. Eſt igitur hic ſermo Sulpitij, tanquam quædam oratio, ſeu epiſtola. Sæpe autẽ ſolemus ordiri ab inopinato, ut pro Flacco utitur in principio. Delectat ſi in medio, aut fine, tum habet epiphonemicũ quiddã. Simile ſchema eſt adynaton, & paradoxon, quibus frequenter in epiſtolis utitur. Ego enim.] εἰκολογία tracta ex coniecturis, ex ſuperiore tempore acceptis. Nunc quoniam.] Propoſitio petitionis. Quod quidem.] Clauſula. Nam me quidem ſemper.] Excuſatio, qua extenuat ſuam eruditionem. Quibus ſciam, poteroq;.] Formula eſt à iuriſconſultis accepta. Atque inquit Sulpitius.] Prima quæſtio, Sit'ne ars rhetorica. Quid mihi nunc.] Ridetur uulgaris quæſtio. Equidem te cum in.] Iam infert probationem. Ac primum illud.] Reſponſio ad illam quæſtionem, an ſit rhetorica dicendi ars. Nam ſi ars, &c.] Rhetorica ars eſt, maxime quod ad inuentionem attinet. nam in unaquaque cauſa potiſſima argumenta certa & neceſſaria ratione quærũtur, nempe à definitionibus, à cauſis, ab affectibus, à membris. Quemadmodum pingendi ars uere ſic appellatur, quia certam quandam rationem in corporum modo ac proportionibus ſeruat. Sed ſicut pictores in illuminando aliquãdo ſequuntur ea quæ blandiuntur oculis, ſine certa ratione: ita etiã in oratione, ſeu in elocutione, ſine neceſſaria ratione nonnunquam fit aliquid. Ab opinionis arbitrio ſeiunctis.] Id eſt, non fallentibus. Verum intelligendum eſt.] Ἀκόλουθον.

Dicam equidem.] Extenuatione captat beneuolentiam. Imitatio Platonis. Equidem cum peterem, &c.] Amplificat à perſona Scæuolæ. Sic igitur ſentio.] Optima deſcriptio ingenij. Latera.] Id eſt, robur, quod non ita facile afficiatur pulmo. Magnum quiddam eſt.] Ἐπιφώνημα. Adeſt enim ferè nemo.] Quod dolet meminit, quod placet obliuiſcitur. Neque hæc in eam ſententiam.] Occupatio: non hæc dicit, ut deterreat. Fingendus eſt nobis.] Debemus quærere certam imaginem, etſi non eſt perfectus orator. Itaque in ijs artibus.] Vti hiſtrionica, &c. Ac

ſi quæritis

ſi quæritis.] Alius locus, & eſt uehemens obiurgatio. Tamen uiſi timide.] In principio oportet oratorem eſſe timidũ, non impudentem. Fuit enim mirificus, &c.] Commendationem fidei & autoritatis adfert. Cuius quidem rei.] Αἰτιολογία. duæ uerecundiæ cauſæ. Illud uerò quod.]

Iam redit ad illum locũ de ingenio. Non quæritur mobilitas, &c.] Exaggerat. In oratore autem.] Quæ in oratore requirantur. Atqui uide.] Querela negligentia eorum qui tum ueniebant in forum. Si aliquid modo eſſet uitij.] Id eſt, unum aliquod peccatum multa bona corrupit.

Hanc ego abſolutionem.] Apta ſunt hæc perſonæ Craſſi.

Nam qui nõ poteſt.] Ἐπίλογος loci de ingenio. Num tu igitur.] Παράκλησις ad ſecundum locum, de ſtudio.

Quæ ſunt in ſpecie poſita.] Id eſt, in decoro, in externo motu & forma corporis, & inſtrumentis naturalibus. Niſi ſtudium et ardorem, etc.] Studium eſt uehementia quædã, ſiue motus animi, qui non poteſt eſſe niſi in perfectis artificibus. Non eſt illa noſtra lectio, ſed ipſa intentio animi. Dicere ad perſuadendum accommodate.] Id eſt, ad explicandas res obſcuras. Aut de infinitæ rei quæſtione.] Duplices enim ſunt quæſtiões, Theſes et Hypoteſes. Factum ne ſit.]

Tres ſunt ſtatus. Addit uero et alios ſtatus, qui dicuntur legitimi. Argumenta propria.] Id eſt, unuſquiſque ſtatus habeat ſuos locos. Cumq; eſſet omnis oratorit uis.] Quinque oratoris officia. Initio conciliandos.] Quinque orationis partes. Audieram etiam.] De elocutione. Et exercitatio quædam.] Exercitatio eſt præcipuus locus. Peruerſe dicere homines.] Ἐκ τοῦ λέγειν, τὸ λέγειν πορίζεται.

Nam ſi ſubitam.] Ratio. Hæc ſunt.] Id eſt, appoſite excogitata argumenta, illuſtria uerba, et collocatio uerborum.

In quotidianis autem.] Argumenta quibus exerceare.

Educenda deinde.] Alius locus de lectione. Non tantum domi declamandum eſſe, ſed prodeundum in lucem. Ex aliquo circulo.] Id eſt, cœtu. Hæc cum Craſſus.] Præparatio eſt ad ſequentem orationem, qua rationem ferè ſubijciet huius diſputationis. Strictim aſpeximus.] Id eſt, tantum perſtringendo. Poteſt igitur.] Pluribus explicaturus locum de peregrinis artibus, orditur à iuris ciuilis encomio. Et primum argumentum à neceſſario tractum eſt, ꝙ ſatisfacere officio oratoris ſine ſcientia iuris nemo poſſit. idq; exemplis declarat. Cauſæ cadere liceret.] Cauſa cadere, eſt litem perdere, ut in Inſtitutionibus clare ſcriptum eſt, de Act. §. Si quis agens. ubi docet textus, cauſa cadere illos, qui plus petunt, ut qui ante tempus petunt, aut petunt amplius quàm debetur. Ac ueteri iure cum ſemel ita erraſſet actor, totam rem perdebat. ſed nouo iure aliter punitur: non enim perdit rẽ, ſed eius iudicij ſumptus. Vt autem intelligatur locus Ciceronis, fingamus facti ſpeciem. Hypſeus pupillus accuſat Octauiũ tutorem iudicio tutelæ. Poſtea ut uehementius urgeat aduerſarium, conatur præterea agere rerũ diſtractarum, aut plus petit, quã quantum initio petierat. Cum autem non liceat diſcedere à formula actionis, nec ſimul agi poſſit tutelæ, et rerũ diſtractarum, iam Hypſeus cecidit cauſa, poſtquam admiſcuit aliam actionem, poſtquã à formula diſceſſit, aut plus petiuit. At Octauius, nõ intelligens illũ diſcedentem à formula actionis cauſa cadere, nõ opponit exceptionem, qua ſe prorſus liberare poterat. Reprehendit igitur Cicero utriuſq; ſtultitiã, quod Hypſeus nõ uiderit ſe nocere ſibi ipſi, cũ diſcederet à formula actionis: Octauius ſtulte pugnauit, ut pergeret aduerſarius de priore negotio dicere, cũ petere poſſet ſe abſolui, quia alter cauſa cecidiſſet. Nõ igitur hoc reprehendit, quod nõ intellexerint hanc ſermonis figuram, cauſa cadere: ſed quod ius ignorauerint, ex quibus cauſis iudicatur aliquis cauſa cadere. Caſus ſecundus.] Si Sempronius Titium in ius uocet, poſtuletq; pecuniam ante dictam diem, nec deſiſtat ultra ab ea actione ante litem conteſtatam, cauſa cadit, id eſt rem amittit, ueteri ſcilicet iure. Hic ſi reus opponat exceptionem ante litis conteſtationẽ, quod dies nondum uenerit, actor admonitus ſine damno deſiſtere poteſt. Reprehendit igitur Cicero patronum, qui oppoſita exceptione admonuit aduerſarium, ut in præſentia deſiſteret ab agẽdo: nõ illud debebat facere inficiando: debebat rem extrahere ad litis conteſtationem, ubi poſtea in proba apparuiſſet illum plus petiuiſſe, & ſic aduerſarius prorſus cecidiſſet cauſa. Quid ergo.] Epilogus horum exemplorum.

Equidem propin.] Alia exempla Craſſi & Scæuolæ. M. Cato.] Huius deſcriptio eſt apud Liuium. Magnarum rerum.] Non capitalium rerũ. Quid qua de re.] Duæ familiæ Claudiæ fuerunt, Suetonio auctore, altera plebeia, altera patricia. Vtraq; petit hæreditatem alicuius Marcelli, quia ſtirpe propiores ſint: altera, quia is qui deceſſit eiuſdem gentis fuit. Gens ſignificat agnatos ſeu paternam originem. Stirps ſignificat cognatos, ſeu maternam originem. Vt autem intelligi poſſit Cicero, fingamus exemplum. Ducũ Bauariæ agnati ſunt Palatini: Saxoniæ duces cognati ſunt, & quidem propiore gradu quàm Palatini ſint agnati. Si igitur Bauari decederẽt ſine ſuis hæredibus, Palatini ſuccederent, etiamſi Saxones propiores ſint Bauaris, non gente, ſed ſtirpe. Quid quod.] Iſte caſus hodie non eſt in uſu. Ius applicationis.] Ius applicationis eſt, quo hæreditas quaſi clientis petitur à patrono. Sergij aurata.] Hic caſus eſt in. 3. libro Off. Finge ſimilem caſum. Si quis uitiatum equum pro integro aut incolumi uẽderet. Reſpondet quod uitia quæ in oculos incurrunt, non neceſſe eſt dicere, ſed latentia. In mancipij lege.] Id eſt, in forma uenditionis. Præſtare debere.] Id eſt, ſatisfacere pro illo incommodo. Ita recepit.] Id eſt, ita promiſit, ut ſicut nunc ſunt lumina, ita haberet ius retinendi illa lumina. Et eſt formula iuris, lumina uti tum eſſent. ff. de ſeruitute urbanorum prædiorum diſtinguitur inter lumen & proſpectũ. nam proſpectus eſt, ex inferiori loco: lumen autem eſt, unde cœlum conſpici poteſt. Quid uero clariſſima, &c.] Cõtrouerſia eſt ſcripti & uoluntatis. Eſt enim quæſtio, an ſubſtitutus ſit hæres non nato Poſthumo, cum tamen in teſtamento non fuerit diſerte ſcriptum, ſi non fuerit natus Poſthumus, Curius hæres eſto. Poſtliminium ſignificat ius recuperatæ ciuitatis, honeſta conditione. Antequam in ſuã tutelã ueniſſet.] Ea ſcilicet ætate, qua nõ opus habet alijs tutoribus. Pater patratus.] Id eſt, fecialis. Quam poſſumus.] Epiphonema huius loci. Similiq; in genere.] Ex oratione pro Cornelio Balbo poteſt aliquo modo intelligi. Amiſiſſet hanc ciuitatem.] Nam confœderatis populis non dabatur ciuitas. Ergo qui domum redierat, ſi ciuis ſuæ patriæ fuit, non potuit eſſe Romæ ciuis. Cenſus ſit.] Id eſt, redemptus, & propterea cenſus. Quid quod uſu.] Status eſt, utrum contrahens cum alia; illis uerbis quibus ducitur materfamilias, an interpretatione cum priore faciat diuortium, cũ qua prius contraxerat. Hæc igitur. Hactenus locus neceſſitatis tractatus eſt, neceſſariam eſſe cognitionem iuris oratori. Nam ſi eſſet.] À facili. Cn. Flauio.] De iſto Flauio eſt apud Liuium libro 9. Et modi.] Id eſt, menſuræ uocum. Adhibita eſt igitur ars.] Id eſt, dialectica. Sit ergo.] Finis & utilitas iuris. C. Aculeonem.] Fuit hic propinquus Ciceroni. Mira quædam in cog.] À iucundo, ſeu fructibus. complectitur enim antiquitatem, philoſophiam, patriæ inſtituta. Percipietis enim.] Amplificatio legum Romanorum. His ego de cauſis.] Obſeruandum eſt, quaſdam utilitates eſſe proprias, quaſdam longius poſitas à re. ut propria utilitas literarum eſt, mores facere manſuetos: ſed quod adfert dignitatẽ, remotior eſt utilitas. Cic. igitur iã in hoc tertio argu

mento à proprijs utilitatibus argumẽtatus eſt. Magnã,inquit, utilitatẽ adfert cognitio antiquitatis, ſcire quid deceat, quid non. & ibi fecit collationem: contulit enim leges cum philoſophia. Poſtea ab amore patriæ, cum dicit ciuitates nõ poſſe conſiſtere,ſi tollas ex ijs leges,& honeſtam formam Reip. Deinde argumentatur etiam ab utilitatibus,quæ longius abſunt,et dicit magnas quoq; opes ac dignitatem adferre eloquentiam.

Πραγματικοί.] Qui reſpondebãt de iure, quiq; ſubminiſtrabant iura ac leges oratoribus agentibus cauſas. Iſta uindicarẽ.] Id eſt,per iſtam artem. Suarũ rerum, &c.] Senarij iambici. Iam illa.] De iure pub. Non enim cauſid.] Αἰτιολογία. Vel inter hoſt. tela.] Sic Virgilius. Ille regit dictis animos, & pectora mulcet. Equidem nobis.] Epilogus totius orationis. Mihi uero.] Quatenus proſint doctores, nempe ut accendant ad diſcendum animos. Nobis uero.] Eſt quædam præparatio ſequentis libri. Vias earum.] Id eſt artem cupimus cognoſcere. Tenerem.] Translatio. Deprehenſum equ.] Exordium ab extenuatione ſuæ perſonæ. Ipſaq; illa.] À re. Ego uero.] Definitio oratoris. Corrigit autem Craſſi ſententiã, & aliquanto ciuilius iudicat, & ad communem conſuetudinem aptius. Tribuit enim oratori certam materiam,cauſas forenſes & ſuaſorias: in his explicandis uult eũ ualere,etiamſi non ſit artifex aliarum artium. Nam ſi forte.] Simile.

Quis eſſet is.] Id eſt, quis eſſet ſenator bonus. Oratorem autem.] Quis orator. Craſſus uero.] Separat ab oratoris facultate. Nam & ciuitatum,&c.] Πολιτειῶν.

Apud ſe eſſe audio.] Id eſt, in ſuo prædio. Vindicari à te.] Id eſt occupari. Neque uero.] Occupatio. Nã ſi quiſquam.] À ſimili. Ac ſi iam placet.] Quid relinquat oratori τῆς πολιτικῆς. Neque uero iſtis,&c.] Separat & philoſophiã. Sæpe autem mutuamur orationem ex locis communibus etiam ſi non de ipſis locis, ſed de perſonis dicamus,ut in oratione pro Marcello Cicero fortunæ bona ſeparat à uirtute. Dicit enim de moderatione uictoriæ,itẽ de omnibus officijs uictoris. Neq; uero tanquã Theſin dicit,ſeu ut in ſchola ſolet locus cõmunis tractari: ſed ita accõmodat ad perſonã, ut uix ſentiatur mutuatã eſſe orationem à præceptis ſcholaſticis. Pro Milone dicit de lege naturæ. Sæpe aliàs de boni ciuis officijs dicit,nõ tantũ ex uulgi opinionibus,ſed ex recõdita doctrina,uirtutũ ſpecies diſcernens,aut cauſas præceptorũ colligens. Sic tractare locos cõmunes,uel in probando,uel in amplificando,uel in mouẽdis affectibus,nemo poteſt,qui nõ penitus perſpexit eorũ naturã. Hæc autẽ in philoſophia traditur.] Itaq; præclare Cicero inquit,ſe nõ ex Rhetorum officinis, ſed ex Academiæ ſpatijs oratorem extitiſſe. Sit autem philoſophiæ genus,quod cum ſenſu cõmuni conſentiat,& genere ſermonis uſitato utatur. Stoica uero & Epicurea doctrina procul diſceſſit à cõmuni ſenſu. Ariſtoteles igitur, ac Plato maxime utiles erunt,ſi recte legantur: aut certe Cicero, qui utrunq; ſecutus eſt. Diluit autem hoc in loco Craſſi ſententiã de philoſophia, & ex diſſimilitudine opinionũ philoſophicarum & ciuilium ratiocinatur,oratori ſatis eſſe cõmunem illam prudentiam ad tuendas cauſas, etiam ſi nõ accedat interior doctrina de philoſophia. Quis enim unquam.] Extenuat ea quæ traduntur à philoſophis. Quiq; eos.] Vt peripatetici. An hæc inter ſe.] Vt uirtus & uoluptas. Sed aliud quiddam.] Correctio, quid relinquat τῆς φιλοσοφίας oratori.

Quis tibi Craſſe.] Exemplum. Quæ & ſemper & ſola libera eſt.] Iuxta Stoicam doctrinam. Sine libra.] Militantibus licebat teſtamẽta facere ſine ſolẽnibus obſeruationibus, & dicebãtur in procinctu facta. Fuerunt autem quondam tres formæ teſtamenti faciendi. Aut enim fiebat calatis comitijs,aut in procinctu, aut per æs & libram, ſcilicet cum heredi manciparet familiam ſolẽnitate quadã is qui faciebat teſtamentum,adhibitis quinq; teſtibus & libripende. Is enim qui inſtituebatur hæres, percutiam libram ære, dicebat ſuam eſſe illam familiam. Credo ne Stoicis.] Quia Rutilius Stoicus erat. Imitatus eſt homo Romanus.] Romanum exemplum confert cum Græcis. Nam quod ius ciuile.] Separat perfectam cognitionem iuris ciuilis ab oratore. Sed uide Craſſe.] Calumniatur Craſſi ſententiam.

Ne dum nouo,&c.] Id eſt,ſi ſeparares eloquentiam à cognitione iuris, uideretur eſſe ars peculiaris, quæ eloquentiæ opponi poſſet. Quod uero.] Confutat locum neceſſitatis.

Nam neque illud.] Coemptio eſt,qua fiebat materfamilias. porrò certa ſolennitate peragebatur coemptio. Interrogabant enim ſe inuicem uir & mulier. uir ita, An ſibi mulier materfamilias eſſe uellet. Illa reſpondebat,uelle. Mulier, An ſibi uir paterfamilias eſſe uellet. Ille, uelle reſpondebat. Itaque mulier conueniebat in manum uiri, & in ſocietatem bonorum. Hic ritus coemptio uocabatur,quia tanquam ſe mutuo coemebant uir ac mulier. Eſt enim aliàs dictum, uxores fuiſſe quaſdam, quæ non eſſent matresfamilias. Nã quod max.] Exempla. Attamen quæ cauſæ.] Dilemma eſt. Ius eſt certum, ac incertum. Si certum, poteſt conſulere iureconſultos. Si incertum, facilius ab oratore quàm iureconſultis tractari poteſt. Amentatas haſtas.] Id eſt, quibus loco ſunt annexa,Græca uox eſt ἅμματα. Cum acceperit à iureconſultis aliquas rationes,illis addet pondus dicendo,et aliàs probabiles rationes inueniet. At in hoc genere.] Id eſt, Theſis rhetorica eſt, dicere pro ſcripto, & dicere contra ſcriptum. Nam quod inertiam.] À difficili. Ita ſubnixi.] Id eſt,elati. ut, Subnixa Petilia muris, id eſt elata, apud Maronem. Quàm Manlianas,&c.] Id eſt, actiones Hoſtilij. Tu autem.[Diluit cætera Craſſi argumenta.

De me autem ipſo.] In hoc loco commemorat, quid relinquat oratori de cognitione iuris. nam non totum ipſum deſpoliat hac arte. Cui noſtrum non licet.] Exemplum ualde idoneum,quod mirifice illuſtrat cauſam. Si de finib.] Id eſt,de agrorum limitibus. Nihil ne igitur.] Conceſſio eſt,quam ſequitur correctio. Quis neget.] Amplificat ſimilibus multa obiter ab oratore percipienda eſſe. Itaq; illi diſertiſſimos homines.] Ab exemplo Græcorum. Nam quod dicis.] Diluit Craſſi argumentum ab utilitate peregrina tractum. Ab uno artifice.] Id eſt,À Roſcio. Eo tardiores.] Dicit ſe uſurum remiſſioribus modis. Sic Homerus fingit Neſtorem ſenem uti genere orationis dulci. E contra iuuenem Vlyſſem uti grandi & concitato genere orationis: eius orationem cõparat hybernis niuibus. Cicero quoq; iam ſenex, dicebat orationem caneſcere. Sic Iſocrates natus 94. annos cũ ſcriberet panegyricum,molliori & leniori ſtylo uſus eſt. Sed totos mutare.] Id eſt,totum dicendi genus. Nam & ſubitæ.] Quæ potiſſimum requirantur in oratore. Illud uero fuit hon.] Eſt quædam extenuatio difficultatis. Ergo ut ad primũ.] Epilogus. Imiteturq; illum.] Adhortatur à Demoſthenis exemplo. Binæ el contentiones.] Id eſt,duo cola. Tu autem quoniam.] Προοικονομία ſequentis libri. Secundum hunc diem.] Id eſt, poſt. Neque enim,inquit.]Diſſimulatio eſt,quæ in magnis uiris grata eſt,

IN LIBRVM DE ORATORE III. PHILIPPI MELANCHTHONIS SCHOLIA.

Magna nobis pueris.] Narratio, in qua exempla proponit oratorum, quorum eloquentia extitit ex quadam eximia doctrina. Aculeo fuit iuriſperitus, propter cognitionem iuris Craſſo ualde familiaris. Quorum cõſilium quale, & cætera.] Accommodat exempla ad locum communem ſupra diſputatum, in quo Craſſus conſtituit uberem & admirabilem eloquentiam ſine multiplici doctrina non poſſe exiſtere. Quare equidem.] Correctio & interpretatio loci cõmunis. Quo etiam feci libentius.] Occaſio cur inſtituerit ſcribere. Nec uero te chariſſime frater.] Commendatio operis. Præfatur.n. hos libros grauiores & uberiores eſſe uulgaribus rhetoricis libellis. Poſtero igitur.] Dialogi occaſio. Etenim Scæuolam.] Dilemma. Ne Græci.] Egregia diluſio. & opponit contrarium exemplum per ἀντιπαραφορὰν. Ac ſi tibi.] Refellit argumenta Catuli de loco ac tempore, quod uidelicet remiſſionum cauſa ſeceſſerint in hunc locum hoc tempore. Et addit locum cõmunem de relaxandis animis: interdum opus eſſe hominibus otio. Num tandem aut.] Ab opportuno. Qui omnes.] À perſonis. Omnia iſta.] Diluit hæc Craſſus. Sæpe ex ſocero.] Exemplo amplificat. Ego inquit Iul.] Exordium Antonij de arte diſputaturi, captat beneuolentiã ab extenuatione ſuæ perſonæ. Audite, inquit, audite.] Orditur ab Ironia, in qua detrahit ſibi doctrinam: dicit ſe non inſtructum eſſe hac ſcholaſtica doctrina, nec eſſe ſe uerſatum in hoc genere ſtudiorum.

Ars enim.] Sit'ne ars. Sic illud affirmo.] Quatenus ſit ars. Nunc hoc propono.] Excurſus de eloquentiæ dignitate. Huius eſt in dando conſ.] Alludit ad laudes Periclis in Thucydide. Hiſtoria uero.] Illa ſunt ferè in principio hiſtoriæ Thucydidis. Nam ſi qua eſt.] Redit ad præceptionem, quod ſit ars peculiaris. Non enim poſſum quin exc.] Excurſus, quo laudatur Antonius. Sequitur igitur.] Redit ad artem. Duo prima genera.] Silicet θέσεις καὶ ὑποθέσεις. Certum autem.] Tria genera cauſarum. Iudiciale, deliberatiuum, & demonſtratiuũ.

Ex his enim fontibus.] Præcepta generis deliberatiui.

Qui laudabit.] Præceptiones. Age uero.] Amplificanit inſtitutum à laude hiſtoriæ. Vt noſter Cato.] Qui latini ſcriptores, & quales. Hanc ſimilitudinem ſcribendi, &c.] Imperiti in ſcribendis hiſtorijs exponunt acta et euentus: quemadmodum & noſtri hiſtorici commemorãt bellum fuiſſe Henrico tertio cum Rom. Pontifice, Imperatorem eſſe deiectum ab imperio, filium patri ſuffectũ geſſiſſe atrox bellum cum patre: cauſas uero diſſenſionis cum Pontifice non exponunt. Secundo, neq; conſilia partium diſſentientium recitant: uidelicet, quaſi occaſione, aut quo conſilio primum motum ſit bellum. Verum huius rei ſatis magnus artifex eſt Liuius. qui legerit illum diligenter, ille non perdiderit operam.

DE IMITATIONE.

Cum in alijs omnibus artibus magnã uim eſſe imitationis conſtet, dubitari non debet, quin eos etiam, qui in his eloquentiæ ſtudijs uerſantur, magnopere adiuuet. Etenim cũ quotidianus ſermo imitetur eorum linguã quibus cũ uiuimus, et quorũ oratione aures noſtræ quotidie perſonant, ueriſimile eſt id genus dicendi colorẽ ducere eorum, quæ ſæpe multumq; legimus. Sed cũ de imitatione nonnulla ſit eruditorum diſſenſio, ut intelligi, quæ ea de re à Quintil. ac alijs tradita ſunt, facilius poſſint, placuit & noſtram ſententiã recenſere. Principio quædam generalis eſt imitatio uerborum, ac phraſis, ſeu formularũ latini ſermonis. Prima.n. cura eſſe debet, ut q̃ copioſiſſimam ſupellectilem bonorum uerborum ac figurarum nobis paremus. Ad hoc proderit non omnium lectio, ſed horum maxime, Ciceronis, Terentij, Cæſaris, Liuij. Plautus abundat bonis uerbis, ac figuris. quare & is legendus eſt: ſed ita, ut fugiamus obſoleta quædam illius uerba, ea ſcilicet quæ uidemus Ciceronis ætate repudiata eſſe. Idem ferè de Salluſtio iudicari põt. Non oberit etiam attingere Plinios, Tacitum. ſed cum horum ſeculo iã degeneraſſet nonnihil ſermo Romanus, iudiciũ adhibendum eſt, ne nimium amemus quaſdam nouas illorũ, ſeu formulas, ſeu figuras. Poſt hos, eloquentiæ ſtudioſis fugiendi penè oẽs. Deinde generalis imitatio rerum eſt, quam probat Fabius: putatq; multorum lectionem profuturam, quia acumen in inueniendo, prudentiamq; in diſponendo multorũ exempla acuant. et ijſdem inuentionis locis, eadem rõne in diſponendo ferè oẽs diſerti utuntur. Qua re non oberit multa exempla cognouiſſe, præſertim cũ in ſimilibus cauſis, ijſdemq; locis, tamẽ aliud alijs in mentem ueniat, quod magis ad rem pertinet. Neque uero tantum ſimilitudo quædã eſt artificum in inueniendo ac diſponẽdo, ſed etiam quædã elocutionis ſimilitudo eſt. Omnes.n. alicubi utuntur amplificationibus, & reliquis ornamentis orationis. Poſtremo, ſpecialis quædam imitationis ratio eſt poſita in collocatione uerborũ, in abſoluendis argumentis, & in ordine periodorũ. Neque eſt hæc, ut aliqui exiſtimant, inutilis diligentia. reddit.n. illuſtrem & perſpicuã orationem. Eſt aũt omne in dicendo ſtudium eò referendũ, ut oratio q̃ maxime clara perſpicuaq; efficiatur. Et quia Ciceronis in compoſitione diligẽtia ſumma fuit, hunc nobis magiſtrum, hoc exemplum maxime proponere debemus: in hunc toto animo, totaq; mente intueri: hunc ita amare, ut cum ad alios tanquam ad hoſpites, aliquando expatiari ſimus, ad hũc ſtatim redeamus, apud hunc habitemus, hunc familiariſſimũ nobis faciamus, ut ſcribentes imaginem orationis eius intueamur, ad eamq; cogitationes ac ſtylum dirigamus. Sed priuſquam præcepta huius rei tradamus, exempla quædam oſtendemus, ut intelligi poſſit, quãtum præſtet Cicer. potius quam alios ſequi. Pliniana oratio ſæpe numeris Platonis obſcurior eſt, hãc ob cauſam, quia cõpoſitio Ciceronianæ diſſimilis eſt, ita accidit, ut ſæpe in unã periodũ infarciantur multa, quæ ſyntaxin perturbant. Sæpe nõ explentur inchoatæ ſententiæ, connectũtur alicubi ſententiæ nihil cohærẽtes, alicubi deſunt argumẽtis concluſiones & epiphonemata. Huiuſmodi uitia ſequũtur negligentiã in componendo. Sic argumentatur Plinius in præfatione, unũquenque ei maxime iudici debere ſatisfacere, quem ipſe ſibi elegerit, non quem ſors dederit. ſors.n. ſæpe dat iniquos, dat imperitos iudices. Cum aũt ipſe ad ſui operis cognitionẽ Cæſarem tanquam iudicẽ adhibuerit, ſe quoque hoc debuiſſe præſtare, ut placeret ſcriptũ Cæſari. Hic locus paulo obſcurior eſt apud auctorẽ, cum tantũ antecedens ponat, idq; exẽplis amplificet, poſtea relinquit argumentũ mutilum ſine concluſione, hoc modo: Quàm plurimum refert ſortiatur aliquis iudicẽ, an eligat, multumq; adparatus intereſt apud inuitatũ hoſpitem & oblatum. Cũ apud Catonẽ illum ambitus hoſtem, & repulſis tanquam honoribus ineptis gaudẽtem, flagrantibus comitijs pecuniã deponerent candidati, hoc ſe facere pro innocentia, quod in rebus humanis ſummũ eſſet profitebantur. Inde illa nobilis M. Ciceronis ſuſpiratio, ò te felicẽ M. Porti, à quo rem improbã petere nemo audet. Cum tribunos appellaret L. Scipio Aſiaticus, inter quos erat Gracchus, hoc atteſtabatur, uel inimico iudice ſe probari poſſe. Vides deeſſe cõcluſionẽ his exẽplis, præterea & quodã eſſe aſſuta præter

rem. Atque in huiuſmodi exemplis facile eſt uidere rōnem cōponendæ ſeruandæq; orationis, nō modo uoluptatis cauſa, ut modulatior ad aures accedere oratio, ſed multo magis utilitatis cauſa excogitatā eſſe: quia re ipſa experimur, ſermonē temere effuſum ſæpe obſcurū eſſe. Neque nos hoc loco ea quæ de numeris à ueteribus tradita ſunt attingemus. Quæ poſteaquā uſus latinæ linguæ uernaculus eſſe deſijt, intelligi magna ex parte nō poſſunt: ſed alia quædā præcepta leuiora colligemus, quæ tamē uel ad intelligēdos eos qui de cōpoſitione orationis ſcripſerūt, uel ad cognoſcendā imitandi rōnem nōnihil cōducāt. Quid. n. profuerit de imitatione præcipere, niſi antea demonſtremus, quæ uirtutes maxime tuēdæ petendæq; ſint? Eſt aūt initio error eorum reprehendendus, qui tum ſe effingere aliquē ſcriptorem iudicant, cū multos ab illo uerſus ex uarijs collectos locis, ubi cōmodum eſt, cōſuunt. quo genere dicendi nihil deformius, aut monſtroſius cogitari poteſt. Vt. n. ſi quis ſtatuarius trāſferat à Phydiæ Minerua caput, thoracē à Polycleti puero ſumat, pedes ab Hercule Euthycratis mutuetur, quia hæc maxime laudētur, planè monſtrum efficiet: quia hæc ut ſuo quæq; loco maxime decēt, ita auulſa è ſuis corporibus inter ſe minime cōſentiūt. Ita neque oratio ex uarijs locis auctoris alicuius excerpta, ritè cohærebit. Et ſi q̄ hāc unā imitationis uim eſſe arbitrantur, aliena ſcripta cōpilare, & uelut rhapſodias quaſdā undique coaceruare: hi iure uelut Aeſopica cornicula irridēdi erunt. Accidit his etiā, qui alieno ſermone tanquā per interpretē eloqui omnia conantur, ſæpe ut deſit oratio. Neq;. n. niſi magno labore iſta auctoris quē ſequuntur fragmenta è libris excerpi poſſunt. Nō igitur probanda eſt illa ſeruitus, quā irriſit Horatius cū inquit: O imitatores ſeruū pecus, ut mihi ſæpe Bilem, ſæpe iocum ueſtri mouere tumultus. Sed debet imitatio quandā efficere ſimilitudinem, ut cū ipſi genuimus orationem, agnoſci tamē poſſit q̄d exēplum ſecuti ſimus. Ad eam rem opus eſt primum copioſa ſupellectile bonorum uerborū, quæ ultro ſe dicturis offerant. Deinde tenenda eſt etiam forma iungendorum uerborū, quæ nō abhorreat à latina conſuetudine, ad quā uelut archetypū dirigamus & ipſi mentē in uerbis coniungendis. Hanc ſimilitudinē petere in imitando debemus. Etenim niſi etiam in cōiungendis uerbis ueterū conſuetudinē ſequemur, nouū quoddā ſermonis genus ac peregrinū inuehere in Latium, non latine loqui uidebimur. Proinde eligendus eſt Cic. cuius orationē nobis uelut archetypum proponamus, in quā mētem atq; oculos defigamus: non aliter atque pictor eam faciem contēplatur quā depingit. Porrò ut intelligi melius poſſit, & quid in iungendis uerbis: ſeruauerit Cic. & quid in illius lectione in primis cōſiderare oporteat, explicabimus præcepta de cōpoſitione paulo ante inſtituta. Primum præceptum de iungēdis uerbis: in quibus hoc maxime cauendū eſt, ne ſint hyperbata uitioſa in oratione, Saxa uocant Itali medijs quæ in fluctibus aras. Et omnino, ne lōgius inter ſe diſtēt uoces, quas intellectus copulat. quod multis de cauſis accidit. Aliquando. n. lōge fluit oratio, cum parentheſes longiores inſeruntur: quale eſt Plinianæ præfationis initium. Sæpe longius fluit oratio, ob alias cauſas: quod quoties intellectui officit, uitioſum eſt. uitanda ſunt & ἀνανταπόδοτα. Sed de ſimilibus, cum Grammatici præcipiant, nos hoc loco breuiores erimus. Quæ aūt eſſe ſpatia ſententiarum ſoleant, poſtea oſtendemus cū de comatis & colis dicemus. Hoc interea monere ſatis eſt, in Cicerone longius aliquanto diſtare eiuſdem membri uoces, quā in Terentio. eſt. n. comœdia quotidiano ſermoni ſimilior. Et Cic. ſæpe illo humili genere orationis utēs, maxime in epiſtolis & philoſophicis diſputationibus breuia mēbra efficit, nō ualde abſimilia Terentiano generi. ut ſunt illa: Grata tibi eſſe officia mea nō miror, cognoui. n. te gratiſſimū omnium, idq; nunq̄ deſtiti prædicare. Nec. n. tu mihi gratiam modo habuiſti, uerumetiam cumulate retuliſti. In grandiore genere uerba plerunque claudunt orationem, aut collectiuæ particulæ, aut cōparatiua, aut ſuperlatiua. Quæ ſi quis trāſferat in medium, ſtatim ſentiet, ſonū orationis eſſe ſubmiſſiorem, ut ſunt hæc. An uero uir ampliſſ. P. Scipio Pont. Max. Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem ſtatum Reip. priuatus interfecit. Fac ita eſſe: An uero uir ampliſſimus P. Scipio Pont. Max. priuatus interfecit Gracchum, mediocriter labefactantem ſtatum Reip. Hic mutato duarum uocū ſitu, planè alius eſt ſonus orationis. Sed hæc tota ratio uarie tractatur à Cicerone. Nā is grandioribus minus eſt etiā in Philippicis uſus, quo tēpore dixit caneſcere orationem ſuam, & fieri leniorem. Hæc duxi eſſe adſcribēda, ut monerē, ne temere clauderetis orationem, ſed exempla ueterū obſeruaretis. Qui quidē plerunque eo in loco uerba ponūt, et alias quas dixi uoces, maxime cū uolunt ſonum orationis eſſe pleniorē. Rurſus cum uolunt uideri ſummiſſius dicere, eiuſmodi particulas in medium trāſferunt. Quod feciſſe mihi initio primæ Philippicæ uidetur: Antequam de Rep. P. C. dicam, ea quæ dicenda hoc tempore arbitror, exponam uobis breuiter conſilium & profectionis et reuerſionis meæ. Fac ita eſſe: Breuiter conſilium & profectionis & reuerſionis meæ uobis exponam: ſic. n. ſubſideret oratio in longiorem pedem, Exponā, quod Quintil. probat. Secundum præceptum, plus aliquanto negotij habet de abſoluendis ſententijs. Eſt. n. diligenter uidendum, non modo ne propter uerborum breuitatem fiat obſcura oratio: ſed etiam, ut cum opus eſt, argumentis ſubijciātur concluſiones, ut concluſionibus præponantur rationes, ne aliena à propoſito inſeramus argumentationibus. Quod dum fit, nimis procul cōcluſio à rationibus diſtrahitur. Magna uis eſt huius præcepti. nam hæc diligentia multum ad orationis perſpicuitatem facit. Atq; huius rei mirum artificem eſſe Cicer. uidebis.

Nam et Herodotum.] Catalogus hiſtoricorum græcorum. In philoſophos.] Sic Ariſtoteles obſcurus eſt propter breuitatem. Sed illuc redeo.] Præcepta de hiſtoria. Iudiciali aſperitate.] Id eſt, non nimis argutum acutum, uel ſubtile. Explicat nemo.] Id eſt omnino non attingeret theſes. Sic enim eſt.] Quatenus theſes pertinent ad oratorem. Sed ſi illam.] Theſes, locos communes officiorum cognoſcendos eſſe. Hiſce autem ipſe.] Vſus locorum. Neque eſt omnino ars.] Ε᾽πιφώνημα. Hunc de toto illo genere.] Id eſt, de hiſtoria, aut de theſibus. Præclare mihi.] Facit repetitionem orationis Antonij, ut meminiſſe lector poſſit. Omnium cæterarum.] Iudicialium cauſarum difficultas. Rei dominus.] Id eſt, iudex. Tum Catulus.] Adhortatur Catulus, ut pergat abſoluere exceptiones.

Nec mihi opus eſt.] Amplificat à perſona & exemplo.

Hoc mihi facere.] Accommodat exempla. Diuidunt totam rem.] Redit ad artem, & commemorat aliqua generalia præcepta ex arte. Deinde quinque.] Officia oratoris, inuenire, diſponere, &c. Atque hæc ego non reprehendo.] Partes orationis, & compendio perſtringit quidquid eſt traditum à rhetoribus de arte. Vt eos item quatuor.] Quatuor partes orationis: Exordium, Narratio, Contentio, Peroratio. Sed uideant.] Quid conferat ars. Sit enim mihi tinctus.] Quæ præter artem requirantur. Atque ut à familiari.] Amplificat exemplo. Voce & forma.] Inſtrumenta naturalia ad eloquentiam. Volo enim.] Illa ingenia maxime laudantur, quæ ſunt uberiora. Ne tabulas quidem.] Id eſt, rationes ſumptuū. Equidem ſoleo.] Amplificat ab exemplo ſuo. Tres perſonas.] Id eſt, ego non blandior meæ cauſæ, ſed ſumma diligētia colligo ea quæ contra me faciunt. Cum rem penitus.] De ſtatibus. Ac noſtra ferè.] Quis ſit uſus ſtatuum. Id eſt igitur.]

Coniecturalis

Coniecturalis. Sæpe autem.] Qualitatis. Iam quid uocetur.] Finitiuus. Alia eſt enim.] De definitionibus. In quibus hoc.] Quomodo ſit definiendum. Sed in eo genere.] Ambigui ſtatū et reliquas ſpecies a qualitatis ſtatū refert. Ita tria ſunt. Epilogus, quot ſtatus. Ad probandum autem.] Duplicia dicit eſſe argumenta. quędā. ἄτεχνα id eſt, nō artificilia: quędā ἔντεχνα, id eſt artificilia. ἄτεχνα offert ipſe ſtatus cauſæ, atque ipſa materies de qua eſt controuerſia: non.n. ab oratore excogitantur, ſicut alia quæ ἔντεχνα dicuntur. Propoſ. ratione tractantur.] Id eſt, uerbis illuſtrātur. Et primum genus.] Duplices eſſe theſes. Excogitationem non habent.] Id eſt, in utroque genere probationum elocutio difficilior eſt, quā inuentio. Nanque ego Catule] Excurſus. Tradam eū Craſſo.] Ego dicā de inuentione, Craſſus dicat de elocutione. Tu uero, inquit, Antoni.] Tergiuerſatio. Sententia huius loci eſt: qui dixiſti iam de inuentione, itaque debes etiā dicere de ornamentis. Quod enim ornamentū.] Laus Antonij. Cn. Manlij.] Qui fuit collega Cepionis. Q. Regis.] Id eſt Metelli. Illa deprome nobis.] Ratio tractandi theſes, cū uidelicet à cauſa ad locos communes te recipis. Neque enim quoties.] De locis dialecticis. Locis debēt nobis ſic eſſe noti, quaſi literæ ſcribētibus. Ac primum naturā cauſæ.] De αἰτίῳ καὶ κρινομένῳ. αἴτιον ſignificat principalem rationem: ut in oratione Milouiana: Milo iure occidit Clodiū, etc. Exēplū eſt in orat. pro Muræna. Muræna nō poteſt accuſari de ambitu. αἴτιον, quia hoc quod dedit, eſt lege datū, nō contra legem. αἴτιον eſt maior et minor. κρινόμενον interdum minor, interdū maior eſt. Deprehenſo autem ſtatu quæritur αἴτιον, & deinde κρινόμενον. Conſtituunt.n. in.] Iterū præcipit de locis cōmunibus, ſeu theſibus: & Prudēter reprehendit ſcriptores Rhetorices, quod omittant theſes, cū has maxime oporteat tractari. De hypotheſi nihil attinet præcipere: nam perſonarū nomina parum ad rem faciunt. Iubet igitur ſemper reuocare exemplum ad theſim autem debemus ſcribere perfecte ductam per locos dialecticos, ſcilicet per definitionem, diuiſionē, cauſas, pugnantia et affinia. Video.n.] Ridet iuriſconſultos. Debilitari in iure.] Sic in perfecto oratore, pro deterriti, in principio. Huius quidem loci.] Theſis debet eſſe perfecte cognita, & ducta per locos dialecticos. Diligentia inquam.] Encomiū diligentiæ. Eſt, inquit, ut dicis.] Excurſus de philoſophis. & Ariſtotelis mentionē facit, ut indicit quem in ratione locorum ſequatur. Ego iſta ſtudia.] Quid dialectica oratori conducat. Critolaum iſtū.] Quid peripatetici. Carneadis uero.] Quid ἐνθυμήματα. Ego autem.] Quid adferant utilitatis prima præcepta. Quid enim eſt in quo.] Partitio locorum dialecticorum. Sunt autem loci triplices: Interiores, definitionis: Exteriores, pugnantium: Medij, cauſarum & effectuum. Foris autem aſſumuntur.] Extranea, teſtes. Hæc ut breuiſſime,] Epilogus. Si uero aſſequetur.] De affectibus. Ratio autem eractādorum affectuum magna ex parte ſumitur ex locis generis deliberatiui, ſcilicet ex honeſto & utili. honeſta enim & utilia amamus, turpia ac damnoſa odio habemus ac fugimus. Sed hæc ipſa ratio honeſtorum & utilium ueſtiēda eſt circumſtantijs, in quibus plurimū ualent picturæ quæ incurrunt in oculos, & (ut Fabius ait) uim oculis afferūt. Quale illud eſt Vergilij de cæde Priami, Altaria ad ipſa trementē Traxit, & in multo lapſantem ſanguine gnati. Hic enim in ſingulis uerbis ſinguli affectus ſunt. Primum auget atrocitatē cædis, quod ad aras fit. Poſtea πάθος eſt in oculos incurrēs, Trementem. Itē Traxit, itē Lapſantem ac uoluntatem in ſanguine: ſed atrociſſimum eſt, quod in gnati ſanguine uolutatur. Itaq; quod ſummū erat, in poſtremum locum diſtulit. Talia ſunt & hæc ex turpitudine: nempe ex ingratitudine tracta, ac ueſtita circunſtantijs. Quale: Nuſquā tuta fides, eiectū tore, egentem excepi, & regni demens in parte locaui. Plato ſcribit Rhetoricā eſſe particulam aſſentationis. Vt autē certæ præcepta aſſentatori dari nō poſſunt, ita fortaſſis in hac quoque parte rhetoricæ, certa precepta præſcribi non poſſunt. Multum autem adiuuabitur aliquis cognitione honeſtorū & turpiū, ſine qua alioqui etiam eloquentia inops eſt. Hæc ut et properans.] Concluſio. Qui ordo.] De diſpoſitione. Nā ſi ego.] Reiectio. Valet igitur.] Quæ res ualeat ad conciliandos animos. Conciliantur autem.] De lenioribus affectibus. Huic autem.] Mouendi artes πάθη. Sed tantā uim. Deſcriptio eloquentiæ. Neque fieri poteſt.] Αἰθολογία, Natura nos adiuuari ad cōmouendos alios. Vt enim nulla.] Παραβολή, nihil niſi admoto igni accenditur. Ac ne forte.] Αἰτιολογία, unde alienos adfectus nobis induamus. Sed ut dixi.] Confirmat exemplis hiſtrionum. Tamen in hoc genere.] Fabius teſtatur uidiſſe ſe hiſtriones, qui depoſita perſona flerent adhuc. Quare nolite.] Suo exemplo. Quāobrem hoc uos.] Εἰρωνεία. Omnium ſeditionū.] Maior. Tum omnē orationem.] Minor. Nihil mihi ad exiſtimationē.] Aͥ ſua Antonij perſona. Atqui ſi ita placet.] Præcepta de mouendis affectibus. Atque iiſdē his.] Contrarium eadem diſciplina. Ita cū ſinguli.] Miſcendos eſſe leniores affectus & uehementiores. Sed argumēto reſiſtendum eſt.] De confutatione, uel de diſſoluendis argumentis. Docet autem diſſoluere argumenta, hoc modo. aut enim propoſitio aliqua argumenti, uel eius probatio interpretanda eſt diſtinctione aliqua, ut cum ſic ratiocinor: Chriſtianis non licet uindicare, bellare eſt uindicare, non licet igitur bellare. Hic maior negāda eſt, & probatio interpretanda. Aut uitiū aliquod eſt in conſequentia: ut, Lex Moyſi Iudæis prohibuit ſuſpendere fures, ergo nobis nō licet ſuſpendere fures. Aut ſoluitur argumentum, ſi opponatur cōtrariū: ut Chriſtus uetat iurare, ergo peccatū eſt iurare. Hic enim opponitur exēplū Apoſtoli iurantis. Illa autē quæ.] Quo modo affectus conuellendi. Suauis autem.] De facetijs. Etenim cū duo genera.] Diſtributio. Duo ſunt genera facetiarū: alterū eſt triſte, alterū perpetua hilaritas, ut eſt oratio Terētij. Curiana defenſio.] Scilicet teſtamēto. Modo exiſti de balneis.] Significauit balneas in patrimonio relictas decoxiſſe. Haberi enim dixiſti.] Regulæ. Hic cū Sulpitius.] Hic locus admonet, nos quā uim habeant artes Rhetoricæ. Sed ego in his præceptis.] Ars prodeſt ad iudiccandum, utrū repertis argumentis euagemus extra propoſitū, an apta dicamus, an cohærentia, &c. De riſu quinque ſunt.] Propoſitio. Atque illud.] Quid ſit riſus. Locus autem.] Materia. Eſt autem.] Sit'ne oratoris. Quatenus autem.] Quatenus. In re eſt.] De imitatione geſtuū. Qui igitur diſtinguemus.] Diſcrimen ſcurrilitatis et dicacitatis. Manus laua.] Quo notauit aliquem repetundarū reum. Sed hæc mementote.] Iidem loci et iocorū et ſeriorū. Sunt enim facetiæ duplices. quedā ioci tantū, comparati ad riſum mouendū: ut eſt, niſi lagena nos defeciſſet, occidiſſemus te. Quædā ſeriæ quib. perſtringas alios: ut, Furem uideo. aut laudes etiā. ut illud, Nimirū plus fidei mihi quā eloquentiæ eſt. Atque hoc etiā.] Vitia uitanda facetis. Detractis igitur.] Σχήματι διανοίας. Ambigua ſunt.] Primus locus, Ambiguum. Sed ſcitis eſſe notiſſi.] Secundus, ἀπροσδόκητον. Alterum genus. Tertius, παρονομασία. Etiam interpretatio.] Quartus, ἐτυμολογία. Sæpe etiā.] Quintus, uerſus. In hoc genus.] Sextus, Prouerbia. Agas aſellum.] Per eclipſin intelligendū eſt, id eſt Agaſo. In uerbis etiam.] Septimus, μεταφορά. Inuertuntur autem.] Octauus, εἰρωνεία. Ornant igitur.] Nonus, Contraria. Rerū

plura.] Rerum loci. Etiam illa qua.] ὑπερβολαί. Arguta etiam] Cauſa. Acutum etiam illud.] De inuerſione. Ex quo genere.] Non intellecta. Eſt bellum illud.] Retorſio. Salſa ſunt etiam.] Suſpicioſa. Huic generi.] Patienter dicta. Mouent illa.] Coniecturæ. A F P R.] Sic P.M. peſtis maxima,Pont. Max. Huic ſimilis.] Reprehenſio. Bellum etiam eſt.] Mores. Sed ex his omnibus.] Ἀπροσδόκητα. Poteſt fieri inquit] Iſagoge,ſeu inductio. Sed hæc ipſa.] Epilogus. Sed iam tu Antoni.] Concluſio. Ego uero atque.] Antonij oratio de iudicio.Primũ autẽ mouet de delectu,ut bona eligamus,et mala arte occultemus. Deinde uidendũ, ne quid mali faciamus in cauſa. Ego enim.] Repetitio de iudicio. Tum conſtituta.] Delectus. Summa deniq;.] Quæ legenda ac diſſimulãda. Non modo nõ.] Παραβολή,de re militari. Sed quid hoc loco.] Apoſtrophe. Ego mehercule.] Occupatio. Vt apud Græcos.] Amplificat ab exẽplo. Gratius ſibi illum.] Vt eſt Friderici Imp. ſententia,quæ et Norinbergæ in ære eſt ſcripta: RERVM IRRECVPERABILIVM SVMMA FELICITAS EST OBLIVIO. Sed neq; propter.] Accommodat argumentum. Sæpe aliquis.] De exemplis ſui generis. Homines enim imperiti.] Γνώμη. Itaque nunc illuc.] Principaliũ partiũ generalis diſpoſitio. Vt uero ſtatuamus.] De diſpoſitione argumentorum. Sed his partibus.] Vbi ponendæ ſint digreſſiones. Itaque uel narratione.] Amplificatio aliqua poſt narrationem ponẽda. Exitus dant ad eiuſmodi.] Digreſſiones nihil ſunt niſi ἐπιφωνήματα,quæ ſunt ueræ amplificationes ad locũ cõmunẽ. Hiſce omnibus. De exordijs. Prima enim quaſi cognitio.] Alij, Coitio prima ſemper acerrima eſt. Sed hominem.] Amplificat exemplo. Cum brachium concalefecerit.] Παραβολήν. retorquet. Metaphora ſumpta à militibus,qui non antea exercent brachiũ quã pugnent. Nihil eſt denique.] À natura rerum. Omne autem principium.] Tres loci exordiorũ. Ex reo.] Omnia illa præcepta ſunt in exordio Demoſthenis περὶ ςεφάνου. Maxima autem copia.] Quæ ſupra de affectibus dicta ſunt,illa ad exordia pertinent. Narrare uero.] De narratione. Erit autem.]. Quando utendum narratione. Sequitur ut.] De ſtatu.

Namque una.] Confirmatio & confutatio. Omnia autem.] Amplificatio & peroratio. Neque ſanè tam.] De genere deliberatiuo. Sed quid fieri.] À neceſſitate. Inciditur enim.] Id eſt,tollitur. Ad conſilium autem.] Ἄτεχνα. Et cum ſint populares.] Vitia Vitando,ne quid inepte dicas,ne quos lædas,ne turpia dicas,ne cõmoueare furore multitudinis. Tum obiurgatio.] Remedia opponit ſingulis uitijs omnia. Nec illud tertiũ.] De laudatorio genere.

Ipſi enim Græc.] Quis uſus ἐπιδεικτικοῦ. Perſpicuũ eſt.] Duo genera bonorum. Virtus autem.] Duplices uirtutes: uulgo notæ,ut αἱ καὶ ἔργος:obſcuræ,ut αἱ κατὰ τρόπος. Quæ uero.] Exemplum eſt Fabij cunctatio. Neque tamen.] Peregrina, iudicium hominum. Sumendæ autem. Non ſunt omnia laudanda,ſed præſtantiora. Habetis.] Ἐπίλογος. Sed ut ad rem.] De memoria. Memoria magna ex parte naturæ bonitate contingit,adiuuatur aliqua ex parte etiã arte. Actio tota iã eſt alia quã olim fuit, de qua infra plura dicet. Itaque ijs] Primum præceptũ,de capiendo loco et eſt de rerum memoria. Sic fore.] Amplificat ab uſu artis. Vidit enim.] Memoria adiuuatur ſignis externis.

Quare ne. Secundum præceptum,de imaginibus capiendis. Habetis ſermonem.] Concluſio,& παρασκευὴ ad ſequentem dialogũ. Nec enim te iſta.] Id eſt,græcas artes.

An ætatem afferet.] Inuitatur Craſſus. Si quod diff.] Dilemma. Opus hoc cenſorium.] Scilicet præſtare fidẽ.

IN LIBRVM DE ORATORE III. [redacted]S SCHOLIA.

INſtituenti mihi.] propoſitio,Dicã, de interitu Craſſi. Vt enim Romam.] Narratio in qua cõmemorat genus mortis Craſſi. Cũ iudicia penes equeſtrẽ ordinẽ eſſent, et equites damnato Rutilio pro ludibrio uexarẽt principes ciuitatis,et depecularẽtur uectigalia,Druſus conatus eſt trãſferre iudicia ad ſenatũ:idq; ut efficeret,frumẽtarias leges tulit.His cũ aduerſaretur Philippus, ab ſenatu abalienatus eſt,tametſi cauſam equitũ non probabat:nã ipſum quoq; cõtumelioſe tractauerũt equites. Orbitatẽ ſenatus.] Quia cõſul ſenatũ defendere debebas,tũ opprimit. Pignoribuſq; ablatis. De pignoribus ex prima Philip. Cic.intelligi poteſt. Ex lateris dolore.] Id eſt,pleuriſi. O fallacem.] ἐπιφώνημα, quod eſt applicatio ad aliquẽ locum communem. Ab honorũ perfunctione.] Id eſt,à cenſura. Flagrantem bello] Sociali bello. Sed quoniam.] Tranſitio. Neque collegæ ſui.] Scilicet Scæuola,qui in tẽplo Veſtæ interfectus eſt. Mihi quidem.] Πάθος. Accommodat hiſtorias ad ſe. Neq; enim quiſquam.] Dialogi cõmendatio. Vt igitur ante meridiẽ.] Dialogus. Nam cum omnis ex re.] Rerum & uerborum ſcientiam cohærere. Ac mihi quidem.] Exemplis amplificat. Vna eſt enim.] Laus eloquentiæ. Sed priuſquam.] De uarijs dicendi generibus.Humile genus orationis et exile, ſermoni quotidiano quàm ſimillimũ eſt,ſingularẽ quandã diſſimulationẽ præ ſe ferẽs,nullis utitur metaphoris lõgius ductis, nõ atrocibus,ſed blãdis uerbis,nec quidẽ argumenta procul acceſſit.uerbis proprietatẽ cum quadam emphaſi cuſtodit:amat uerecundos iocos,non habet crebras interrogationes nullos habet omnino atroces motus.Talis eſt Terentij oratio. Itẽ oratio in Offi.Cic.de Amicitia,& hoc genus plerunque uocant Atticum. Sublime eſt, quod ſupra conſuetudinem quotidiani ſermonis aſſurgit:longis periodis utitur,recipit methaphoras multas,& ſæpe procul ductas.motus habet uehementes,uerba atrocia,argumenta procul accerſita:multas habet hypotypoſes,cuiuſmodi ſunt quædam Ciceronis orationes, & quarũdam orationũ partes:item Liuij oratio.Errant qui hoc genus uocant Aſiaticũ:nam Aſiatica oratio tumida, & uitioſe grãdis eſt,impropria,multas periphraſes,metaphoras nimis procul accerſitas,ineptas compoſitiones,ſtultas,obſcuras et abſurdas ſentẽtias habet.Mediũ genus temperatũ eſt,magis pictum quã Atticũ,ſed aliquanto lenius quàm ſubtile genus. Nam & auribus.] Amplificat exemplis. Num'ne fore.] Occupatio. Videndum quò ſua quenque.] Vrgenda natura. Quod non eſt ita.] Concluſio de illis generibus dicendi. Ergo hæc & agenda.] Eloquentiam conſtare his tribus, ſermone grammatico,figuris, & amplificationibus. Priores duas partes aſſequi non eſt difficile. Primum enim ſimplex ſententia concipitur: ut,Scientia literarum eſt utilis. Secundus gradus eſt,hæc uerba figuris uariare: ut, nulla poſſeſſio neque melior eſt,neque ſuauior,cognitione honeſtarũ artiũ. Tertia pars conſiſtit in figuris ſententiarum,ut in amplificationibus,in diſtributionibus,in cauſis et effectibus,in ſimilitudinibus,in contrarijs:ut ſi quis depingat uitã earum gẽtium quæ nullas literas norunt,& cũ humanioribus gentibus conferas.Hic commemorandi ſunt effectus literarum,quo modo ad publicam tranquillitatem proſint,quia iura & religiones

continen

continent. Barbari,quia nullas literas norunt, ſine iure certo uiuunt,perpetua latrocinia exercent.Talis eſt ferè Cyclopum imago apud Homerum. Et in hac tertia parte regnant Cicero & Liuius. Atq; hæc pars tractati non poteſt ſine magna rerũ ſcientia.Nã cum uolumus aliquid illuminare dicendo, oportet nos eius rei cauſas & effectus penitus peruidere:ita demũ fiet,ut res offerant nobis idonea uerba. Vt ſi quis de Turcico bello dicat,neceſſe eſt eũ ſcire quod liceat Chriſtianis belligerari,quod piũ ſit opus, et inter officia charitatis pulcherrimũ et ſanctiſſimũ depellere immaniſſimos latrones, retinere præſenté ſtatũ Reip.Ideo Craſſus ad hanc partem neceſſariam eſſe rerum ſcientiam contendit. Porrò ad hæc certa quædam periodorum compoſitio,accedere debet,quã nondũ aſſecuta eſt noſtra ætas. Ergo hæc.] *Præcepta de eloquentia.* Alterum adhibeatur. *Prima uirtus eſt in oratione, perſpicuitas.* Neque tamen erit.] *Præcepta de genere ſermonis.* Me autem tuus ſonus.] *Hunc Catulum facit Cicero oratorem Atticum.* Neque uero.] *De perſpicuitate.* In quo igitur.] *De ornatu. Comprehendit autem hoc titulo figuras & amplificationes.* Quare omnes iſtos.] *Præparatio ad diſputationem de Philoſophia.* Verum enim.] *De philoſophia.*

Hanc inquam cogi.] *Excurſus de philoſophia: & dicit ueteres coniunxiſſe philoſophiam & eloquentiam.* Vt illum efficeret oratorem.] Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων. Proſeminatæ ſunt quaſi familiæ.] Defectis, & quam probet. Ex illis autem.] *Quod philoſophiæ genus maxime ſit aptum oratori.* Reliqui ſunt Peripatetici.] *Probat* πάντα τὰ πολλὰ καὶ ἀνθρώπινα. Hæc autem.] *Epilogus.* Namque ut ante.] *Ratio* ἐπιλόγου. Sic Socratici.] *Amplificatio à ſimili.*

Quæ cum ita ſint.] Ἀ' *ſua perſona.* In quo genere.] *Accedit ad locum facilitatis,ut oſtendat nõ eſſe infinitã iſtarũ rerũ doctrinam: & hominem ingenioſum conſequi poſſe quã tum opus ſit, & quantum ad uſum transferri poſſit.* Sin aliquis extiterit.] Ἐπιλόγου *repetitio.* Cum omnis gradus.] *Dilemma.* Omnes enim artes.] *Redit ad argumentum à facili.* Magiſter hic.] *Exempla.* Quorſum igitur.] *Concluſio.* Quarum altera dici poſtulat.] *Quod oratori opus ſit philoſophia, quia ornatum gignit ipſa rerum cognitio.* Genus igitur dicendi.] *De modo in ornando.* Quanto molliores.] *Amplificat ſimilibus.* Quod ceram, quàm.] *Plinius libro 37. cap. 5.legit, Quod terram quã quod crocum, &c. Debent enim eſſe natiui, non factitij & accerſiti odores.Et ſic ait Plinius: Cicero lux doctrinarum: Altera,inquit,meliora unguenta,quæ terram quàm quæ crocum ſapiunt.Quod ſi admonendi ſumus qualis ſit terræ ille odor qui quæritur, contingit ſæpe etiam quieſcente ea ſub occaſum ſolis, in quo loco arcus cæleſtis deiecerit capita ſua.Et cũ à ſiccitate continua immaduerit,tunc emittit illum ſuum halitum diuinitus ex ſole cõceptum,cui cõparari ſuauitas nulla poteſt.* Quare bene.] *Acclamatio.* Summa autem laus. *De amplificationibus.* Dicũt igitur.] Quæ tractatio locorum communium. Omnis igitur.] *Hæc diuiſio comprehendit dialecticam. Tradit autem Cicero eã propterea,ut oſtenderet quo modo ſi quod thema inciderit,penitus cognoſcenda res,& per quos locos deducendum thema ſit. Hæc partitio ſimpliciter continet eoſdem locos,ſeu formas quæſtionum,quas nos in dialectica tradidimus de methodo:An ſit, Quid ſit, Quale ſit, Quæ cauſæ, Qui effectus.*

Theſis alia eſt
- Θεωρητικὴ, *ubi cognitio finis eſt, & habet tres modos.*
  - *Coniecturam, An ſit. Vtimur autẽ coniectura quadrifariã, aut quærentes de*
    - *Exiſtentia, ſit'ne, Sint'ne Pygmæi.*
    - *Origine, quæ ſit legum origo.*
    - *Alijs cauſis, propter quas cauſas latæ ſunt leges.*
    - *Exitu, An animæ ſint immortales.*
  - *Definitionem,quid ſit. Suntq; definitionum formæ ex*
    - *Genere.*
    - *Proprio.*
    - *Partibus.*
    - *Circunſtantijs.*
    - *Collectis multis accidentibus.*
  - *Conſecutionem, quæ de qualitate quærit: cũ egreſſi ſubſtantiã quærimus,quid in alijs prædicamentis tribuatur themati. Eſtq; duplex conſecutio.*
    - *Simplex, quærit*
      - *An res ſit expetenda.*
      - *An ſit æqua.*
      - *An ſit honeſta.*
    - *Comparatiua.*
      - *Aut quærit differentias: ut, quid interſit inter regem & tyrannum.*
      - *Aut comparat inter ſe,utilia, honeſta: utrum utilius, utrũ honeſtius, &c.*
- Πρακτικὴ, *cuius finis eſt actio:ut,ſit'ne capeſſenda Reſpublica.*

Quæ uero referuntur.] *De practicis theſibus.* Ornatiſſimi ſunt.] *Epilogus,reuocandam eſſe cauſam ab* ὑποθέσεως *ad* θέσεις. Quæ quoniã.] *De artibus, quare ſit opus doctrina & doctoribus.* Namque illos ueteres.] *Exemplis ueterum cõmemorandis cõprobat Craſſi orationem.* An tu exiſtimas.] *Ponit exempla oratorum,qui multas artes complexi ſunt.* Ariſtophane.] *Byzantio, qui Callimachi diſcipulus fuit.* Quid enim M.Catoni.] *De Catone Titus Liuius:ſed omnes patritios plebeioſq; nobiliſſimarũ familiarum &c ate. textum lege apud Liuium.* Nunc contra.] *Obiurgatio.* In clamore.] *Id eſt, non adhibent rerum cognitionẽ.* Vt cũ contra.] *Verba ſunt ex Thucydide, quæ nos in*

commētariolo de Officijs citauimus. Nunc ſiue qui uolet.] Epilogus eſt. Ego uoco tum oratorem, tum philoſophū, eū qui magnarum & multarum rerum ſcientiā complexus eſt. Et ſic tractauit hactenus hunc locum: cōiungendā cū ratione loquēdi, magnā & uberem rerū cognitionem. Sin quærimus.] Verum politica ſcientia ſit philoſophia & eloquentia. Sed certæ hæ partes.] Παρασιωπὴ ad figuras amplificationū. In proprijs.] De proprijs uerbis, ſignate rem ſignificantibus. Tria ſunt igitur.] Figura uerborum. Gellius ex Cæſare: uerbum inſolens fugiendum eſſe tanquam ſcopulum. Tertius ille modus.]. Μεταφορά. Sed ea transferri.] Vt apud Maronem, Inuadūt urbē ſomno uinoq; ſepultā. Atq; hoc in genere.] Cauſæ cur placeāt μεταφοραί. Quo in genere.] Vitia μεταφορῶν. Deinde uidendum.] Longe petita. Tranſlatio debet eſſe breuis narratiuncula, nō lōge acceſſita: item debet ſumi à rebus honeſtis, nō obſcœnis. Nolo morte.] Turpia. Nolo eſſe.] Excedens. Atque etiam.] Προεπιπλήξις, præcaſtigatio: ut, pace tua dixerim. Modus autem nullus.] Ἐπιφώνημα. Nam illud quod ex hoc, &c.] De allegoria, quæ nō eſt in uerbo uno ut metaphora, ſed eſt in longa oratione: ut, Non profecturis littora bobus aras. Item: Sincerū eſt niſi uas, quodcūq; infundis aceſcit. Ne illa quidem.] Metalepſis. Grauis eſt modus.] Metonymia. Cū intelligi uolumus aliquid.] Συνεκδοχή. At Romanus.] Id eſt, nō ſunt inſolentes in rebus ſecūdis. Abutimur ſæpe.] Κατάχρησις. Verum illa.] Epilogus. Sequitur continuatio.] De cōpoſitione. Hanc diligentiā.] De periodis & numeris. Idq; princeps. Quis oſtenderit in oratione uerſus. Quōniā igitur.] Facilitas. Sed ut in pleriſque.] Amplificatio, quæ excurrit in cōmunē locū: elegātiā, ſeu uenuſtatē cōiunctā eſſe cū utilitate. Longiſſima eſt igitur.] Præceptiones. Quare primū ad hero.] Duo ſunt genera orationis: Alterū, quod uocāt humilius, quod nō habet ita accurate cōpoſitas periodos, ut ſunt cōpoſitæ Cic. orationes, ſed liberius eſt. Interdum habet breuiora mēbra, & quidem magna ex parte conſtat breuibus mēbris, et raro fluit longius. Habet etiā interdum periodos. Talis oratio, modo non claudicet in cæteris uirtutibus, nō eſt aſpernāda. Sic.n. omnes ferè Græci & Latini, præter Iſocratē & Hieronē, ſcribūt. idq; propter hanc cauſam admoneo, ne ſtudiū eloquentiæ abijciendum putemus, quia Ciceronis compoſitionem nō aſſequimur, quā etiam illis ipſis Ciceronis tēporibus pauciſſimi ſunt aſſecuti. Ac ne Cicero quidem ubiq; ſtruit eodem modo orationem, ſed ſæpe laxat eā his uinculis. Et tamen in hoc genere quædā grāmatica compoſitio adhibenda eſt, ne relinquantur imperfecta & quaſi truncata argumenta. Itē membra ſeu ſententiæ apto ordine diſtribuātur, ne fiāt hyperbata. Aliud genus orationis eſt, quod uocant cōpoſitum. Id habet ordine diſpoſitas periodos, & quidē numeroſas. Cum autē de numeris orationis, præſertim hac ætate, difficile ſit iudicium, tātū hoc monuerimus, ſi periodos efficiemus mediocriter ſonantes & integros, & cola interdū ornabimus ſeu augebimus duobus cōmatis, ſponte accedēt numeri. Et ſi uolumus habere pedū rationē, maxime finis cōſiderādus eſt, et efficiendū ut deſinat periodus, ac ſubſidat in longos ac tardos pedes, ac longiuſculā quidē dictionem, & ſæpius claudatur uerbo quā nomine. Cæterum & nomina adiectiua interdū uim & gratiā habent in fine, ut apud Ciceronē: Helluo inuaſit in eius uiri fortunas, cuius uirtute terribilior erat populus Romanus, exteris gētibus iuſtitia charior. A' periodi principio grati ſunt pedes celeriores, ut anapeſti, antimachij, iābi: in polyſillabis dictionibus antimachij, dactyli. Perpetuus ſpondeus reddit nimis tardam periodū, Hic initio crebri ſunt anapæſti, poſtea tardiores pedes accedunt: An cum ſtatuas & imagines non animorū ſimulacra, ſed corporum, ſtudioſe multi ſummi homines reliquerūt: conſiliorū relinquere ac uirtutū noſtrarum effigiem non'ne multo malle debemus, ſummis ingenijs expreſſam & politā? Hæc periodus eſt expreſſa ex Iſocrate: ſed fuiſſet durior, ſi totidem uerbis reddidiſſet Iſocratē. Ideo Cicero quædā adiecit, ut latinis auribus fieret periodus mollior. Sic eſt apud Iſocratē. ἐγὼ δὲ ὦ Νικόκλεις ἡγοῦμαι μὲν εἶναι, &c. id eſt: Ego autē Nicocles, & ſi exiſtimo egregia monumēta eſſe corporū imagines, pluris tamē facio actionē et animi effigiē, quā in orationib. quiſque artificioſe ſcriptis cōſpexerit. Dāda igitur opera ut periodos faciamus, eaſq; mediocriter ornemus. Habet autē id ſtudiū multas ac magnas utilitates, quia nō ſolum mollior ē reddit orationē, ſed neceſſe eſt etiā ſententias mollius cohærere, et abſolui argumenta, ſi periodos efficere conemur. Definite, incipite.] Παιῶνες. Si quirites.] Κρητικός. Liberior eſt.] Numeros non eſſe anxie obſeruandos. Quare aut paria.] Aures exactiſſime de periodis iudicant. Hanc igitur Craſſ.] Facilitas. Neque uos pæan.] Pedes ſponte ſe offerent facienti periodos. Clauſulas autem.] Præcepta de fine orationis. Quod ſi Antipater.] Amplificatio. Illud autem.] Alia amplificatio. Formantur autem.] De Schematibus, σχῆμα eſt geſtus orationis, ne oratio ſit otioſa. ſi pictor eodē habitu & ſtatu pingeret oēs imagines, eū pictura nihil haberet admirationis: ſed cū ſingulis perſonis ſuū geſtum ac uultū tribuat, eſt in admiratione. Tropus nihil aliud eſt quā metaphora. quia autē multæ ſpecies ſunt metaphoræ, multi tropi etiā numerantur. Nam & cōmoratio.] De figuris ſententiarum. Commoratio eſt, quando firmiſſimus locus in cauſa urgetur, & ſæpe repetitur. ut ſi quis de dignitate legum dicens, exaggeret uocē Pauli, qui uocat leges ordinationes diuinas. nam hoc firmiſſimum argumētum eſt in ea cauſa. Fit autem commoratio, alijs figuris adhibitis. Vt ſi quis ſimilitudinē adferat, quemadmodum ſcelerate faceret, qui ſacras ceremonias in templis pedibus cōculcaret: ita ſcelerate facere iudicādus eſt is, qui leges contemnit. Neq; minus quàm ceremoniæ, cœlo leges traditæ ſunt. Quēadmodum admiramur corporum pulchritudinē, & certos motus qui tēporum uices efficiunt: ita leges diuino conſilio conditas mirari, & obſeruare debemus. Et illuſtris.] Id eſt, hypotypoſis. Et huic contraria.] Scilicet præciſio. A' præceptis Cæſ.] Qui in 2. libro præcepta facetiarū tradidit. Interrogatio.] Vt, Quid igitur faciam? non eam? Percontatio eſt, in qua arguimus alios, & ipſis ſtatim ſubijcimus noſtram ſententiam: ut, Quid eſt præſtantius doctrina? Profecto nihil. Quid tuus ille gladius, Tubero in acie? cuius latus petebat niſi Cæſaris? Præmunitio.] Id eſt excuſatio, priuſquā in aliquā rē ingrediare. exemplū prima Verrina. Cōmunicatio.] Cum aduerſariū tanq; iudicē in conſiliū adhibemus. Mores ac uitæ.] Mimeſis. Deſcriptio.] Quando effectus alicuius rei cōmemoratur. Orationis autē.] Schemata λέξεως. Quàobrem quoniā.] De decoro. Sed hæc ipſa.] De actione, ſeu pronūciatione. Quo mihi melius.] Exemplū. Omnis.n. motus.] Præceptiones. Quo nunc me uertam.] Medeæ ſunt uerba. Multi modis.] Metuētis uerba. Iterū Thyeſtes.] Irati dicta. Manus autē minus.] Manus nō debēt eſſe nimis actuoſæ. Scenicus geſtus.] Qui exprimit ſingula uerba. In eo autē.] Oculi ſunt in amore duces et indices, ſic etiā in agēdo. Ad actiōis autē uſum.] De uoce, eáq; eſt exercenda: quāuis ſit beneficiū naturæ bona uox. Nihil intereſt inter ornamenta & argumēta, niſi cū ad probandum adhibentur, argumenta dicuntur: cum ad illuſtrandum, ornamenta. Cicero itaq; ſic eloquentiā partitus eſt, in ſermonē grammaticum, perſpicuum, ornatū rerum, ornatū uerborum, apte dicere. Edidi quæ potui.] Epilogus.

IN M. TVLLII CICERONIS LIBRVM DE CLARIS ORATORIBVS, QVI DICITVR BRVTVS, SCHOLION, PER AVLVM ANTONIVM PALMYRAENVM.

CONSVLTO *nimirum ſeruat ordinem Cicero. Prius enim aliquot libris Oratorẽ ſummũ deſcripſit: cum oſtendit eum natura ad hanc facultatem aptum eſſe oportere, ſtudio maximis doctrinis deditũ, in ipſis, atque dotibus animi in omnibus non ſolum uſu, ſed etiã exercitatione percultũ. Nunc autẽ exemplis illum ante oculos ponit: nõ cognitũ et preſentẽ, qualis adhuc nullus unquã fuit, ne ipſe quidẽ: uerũ documentis aliorum quoquo modo ſpectandum. Ac, ut plerunque, ita nunc etiam morem Platonicum imitatur. Dum enim Oratores utriuſq; linguæ, Græcos & Latinos recenſet, nec interim ullum inuenit tamẽ cuius perfectæ laudis decus propriũ faciat, ex tot, et tã uarijs eloquẽtiæ quaſi coloribus uno ſimul loco repræſentatis, Ideam (ſpeciem ipſe uocat) lectori commouet: ut uiſo multiplici laudatorũ numero & unius cuiuſque proprijs dotibus deprehenſis, cogitet de eo, in quo totũ hoc appareat: cogitet, inquam, non uidẽdi cupiditate laboret. Itaque plurimũ lucis ad ſuperiores, quos Oratori inſcripſit, hic liber adfert. Nã præcepta noteſcunt, accedente uſus indicio, & melius intelliguntur, quæ per exempla declarãtur. Exẽpla ſcilicet in altero præceptis utente conſtituta. quod hic perpetua ſerie noſter agit. Primum Græcos, à quibus dicendi diſciplina manarit, iuxta tẽpus & ætates commemorat. Deinde ſuos ueſtigio conſecutos, eodem ductu refert. Poſtremo ſignificat utra pars præſtantior. Quamuis enim nõ omnino decernat, diſcrimen luculentum facit tamen, inæquali prædicatione. Sed illud præcipuũ eſt, quod exẽplis omnem Rhetoricen explicat, atque diducit. Duplicem uero titulum adhibet, eo quod, ut ante dixi, Platonem in ſcribendo aſſectatur: qui fermè talis eſt, Philoſophiam ſiue Timæum, Alcibiadem ſiue de Natura hominis, Phædonem ſiue de Anima libros appellans. Sic alibi quoque Cicero. Lælius, uel de Amicitia. Cato, uel de Senectute: & ut plurimum in philoſophicis ſcriptis. Videamus igitur Brutum: Oratoria nomina ſonantem Brutum. Qui uel ideo nobis acceptus eſſe debet, quòd ſequitur Craſſos & Antonios: Audiuimus enim hos uolumine trifariam diuiſo, cum omnem Athenarum eruditionem oratori Romano patefacerent, eidẽ ſtudia ſcientiarũ, artificia locutionum, geſtus, uocis, uerborũ, oris dignitatem et decora atque uim demonſtrarent. intueamur ſigillatim omnia declarãtes in ſe ipſis magiſtros. accommodantem ad imitationem noſtram, præſcripta aliorum imitatione. lectiſſimum auctorem. Nõ ſatis eſt bona bene diſcere, oportet etiam bonorum utilitatem bene cognoſcere: nec ſufficit ornamenta tãtum comparare, neceſſe eſt uitia quoque euitare, ſi quis locum illum, quem in literarum gloria ſummum uidemus, uelit aſſequi. Id autẽ ubi commodius? quàm domi, hoc eſt, in libris. quomodo melius unquam fieri poteſt, quàm ſine periculo? Tum prudentes demũ ſumus, cũ opportunitati non defuimus. Tum rectè uidelicet ſapimus, cum aliena reprehenſione, nos ipſi correximus. Sed hæc hactenus. Nũc ad librum: cuius initij iſta fermè Ciceroni ratio eſt.*

CVM è Cilicia decedens.] *Reuocatus in urbẽ ab exilio Marcus Tullius, cum Clodio grauiſſime concertauit. quo breui tẽpore occiſo, Milonẽ fruſtra defendit. Interea P. Craſſus augur cũ patre fuit in Syria à Parthis interfectus. eius igitur in locum uocauit Hortenſius Ciceronẽ. non multo poſt ſortitus Ciliciam, eò proconſul profectus eſt. Qua prouincia annuo ſpatio iuſtiſſime adminiſtrata, naſcẽte iam ciuili bello reuertit ad Italiam. Prius autem quàm in urbem ueniret, Rhodiq; de recta reſiſteret, obitum Hortẽſij accepit: hominis præter alia multa, uoluntatis etiam atque ſtudiorũ ſimilitudine cõſociatiſſimi. Fuit enim hic uir præclara doctrina, inſigni dignitate, eximia uirtute præditus. Eloquentia uero tanta, quanta quidẽ exiſtimari merito poſſit, quæ ſit Ciceronianæ proxima. Nam, cum C. Verres, qui Prætor per triennium Siciliam deprædatus fuerat, actione grauiſſima omniũ premeretur, Cicerone Siculorũ partes agente, quẽ in ſua cauſa patronum opponeret, Hortenſio non habuit meliorem. Sed poſtquã ille reum conſilijs, teſtibus, criminibus, ui orationis incredibili iam obruiſſet, pudore coactus, & deſperatione ceſſit Hortenſius. Itaq; damnato Verre Ciceronis arbitratu, ſuũ ille quoq; præmiũ è mulcta tulit, quod fuit eburnea ſphinx: quia intentatã dictionem cauſæ reliquiſſet. Filium habuit degenerem, quẽadmodum & alter. De quo paucis ad Atticum Cicero libro ſexto: Hortenſius, inquit, filius fuit Laodiceæ, cũ gladiatoribus flagitioſe & turpiter. Hunc ego patris cauſa uocaui ad cœnam, quo die uenit: & eiuſdem patris cauſa, nihil amplius. Is mihi: uide reliqua. Quæ uerba libentius huc attuli, quia mittũtur ex eodẽ itinere. Mira uero res, ſummorũ uirorũ liberos tam diſſimiles parentum euadere. Nam friuolũ illud, quod Phyſici quidã aiunt, abſentia ſcilicet mentis in generando, cum ſapientes digniora ſemper cogitent, id fieri. Scimus nos, diuinitus animum creari, nõ ex humana uirtute gigni, iuxta Doctorũ in ſacris ſententiã. Sed ita fieri tamẽ, mira quidẽ, ut dixi, planè res, & multũ conſideranda. Quare iuſtius adhuc mortẽ Hortenſio gratulatur Cicero, defugiẽti moleſtiã, qua acerbiorẽ accepiſſet nullã, ſi peruixiſſet.*

Cũ, inquit, Rhodum ueniſſem.] *Libenter eò diuertebat, ad ciuitatẽ peramicã, & Molonis laudati Rhetoris tũ receptricẽ, qui et Apollonius. Ibi refert Plutarchus eũ rogatu magiſtri renauigans in urbẽ ex Græcia, iã defuncto Sylla, cuius metu diſceſſerat, Græce declamaſſet, cæteros admiratione, Apolloniũ autem etiã ſtupore diu detinuiſſe. tandem uero dixiſſe, reminiſcentem ſeſe Philoſophum: Te nimirum Cicero plurimũ laudo, maximiq; facio, quod à nobis hinc migrans, eã laudẽ unà tecum in patriã migrare cogis, quã hactenus habuit ſemper noſtra Græcia propriam.*

Decedens.] *Aliud excedens, differt etiã diſcedens. Decedere magiſtratus eſt, Excedere neceſſitatis, Diſcedere uoluntatis è regione. Sic Grãmatici. At Cicero lib. 6. ad Atticũ: Dedi literas, inquit, ut è cipro equites ante certam diem decederent. Item. 12. ad eundem: Et ſi ne diſceſſiſſem quidẽ è cõſpectu tuo. Quo in utroq; loco nõ obſeruat hãc differentiã. Superius enim priuatæ perſonæ, poſterius leges præſto ſunt, quæ uerba ſenſum cõtrarie regũt.*

Talis auguris.] *Feſtus. Augur ab auibus, gerendoq; dictus, quia per eum auium geſtus edicitur: ſiue ab auium garritu. unde augurium. Et qui diuinat, aut futura quomodocũque prædicit. Cicero ad Cæcinã: Quare, quando ut augures & aſtrologi ſolẽt, ego quoq; augur publicus, ex meis ſuperioribus prædictis, conſtitui apud te auctoritatẽ augurij, debet habere fidem noſtra prædictio. Hinc auguratio. Cic. de Diuin. 2. libro: Quæ tãdem iſta auguratio eſt ex paſſeribus, annorũ potius, quã aut*

mēſium aut dierū? Auguratus uero, officiū augurādi ipſum. hoc Seruius. Cicero 1. de Diuin. Quid ſi tuus iſte rectori quod clariſimum eſt inſigne auguratus? Verbum auguro, & auguror. Seruius: Auguro dicimus, ſecundum Plinium, cū præſagio mentis futura colligimus. Auguror uero tunc, cum futura ueris captamus augurijs. Talis.] Hortenſij tam præclari. Cooptatum me.] Nominauit enim Ciceronem, ut diximus, loco iunioris Craſſi. Cooptare, eſt eligere inter pares, aut ferè pares. Valla lib. 5. inde cooptatio, dignitatis proprium.

Iudicium.[Fecerat iudicium dignitatis meæ, id eſt, dixerat me præter cæteros auguratu dignum. Inauguratum.] Conſecratū. Inauguro, locū religioni dedico. Liuius. tēplum inaugurare. Inaugurato facere. i. Infeliciter. Alieniſſimo.] Propter ciuile bellū, quod tā iā uigebat. Prius enim, quā Cicero Romā rediret, & ageret triūphū de rebus in Cilicia bene geſtis, tumultuatū fuit in urbe Tribunorū et Coſſ. diſſenſiōib. ob Cæſarē & Pompeium. Itaque cōmoratus Brūduſij Cicero, quoad contentio tolleretur, uti beneficio Senatus noluit, dicēs ſe malle triumphantē Cæſarē pacata Rep. ſequi, quā perturbata tum, ſua felicitate lætari. Hæc Plutarchus. Glorioſi laboris.] In dicendo pro Rep. pro bonis, contra ciues improbos. Nam quanta Vatinium? quanta Gabinium & Piſonem uehementia exagitauit Cicero? Hortenſius autem nunquā cū turbulentis, ſemper cum Catone, Phauonio, Cicerone ſenſerat. Poetas nobiles.] Ab exemplo minori per collationē. Lugere Remp.] Malorum ſceleribus euerſam planè, & nulla medicina ſanabilem. Nam ſi id dolemus.] Ratio ſolatij. Amicū amare debemus propter ipſum, non propter nos. Si bene habet, faueamus: ſi extra nos, feramus. Sin tanquam.] Platonis nempe diſcipulus, qui immortalem animam ſeu animū profeſſus eſt. Eſt enim una quidem anima: ſed cū recordatur, mens dicitur: Cum iudicat, ratio: cum ſpirat, ſpiritus: cum conſentit, uoluntas: Cum proponit, animus: cū animat corpus, anima. auctore Aurelio Augu. in libro de Spiritu et anima. Sic Cicero de Rep. Vt mundum Deus æternus regit, ita fragile corpus animus ſempiternus mouet. At Democricus emori cū corpore dixit. Dicæarchus omnino inane uocabulum eſſe. quēadmodum prima Tuſcul. refert Cicero, falſiſſime ſcilicet. Animam autem Phyſici diſtinguūt quadrupliciter. Vitalē in uermibus, uegetatiuā in plantis, ſenſualem in Brutis, rationalem eſſe in homine. Et mirū ualide, quod hic Orator dicit, nihil acerbitatis accidere potuiſſe Hortenſio. quaſi affirmet nullū è mortuis percipi dolorē. Transfert tamen ad ciuilē felicitatem uerba rurſus Etenim cætera fortaſſe.] Legum uim, libertatē populi Ro. Cum forū.] Scripſit hæc Cicero nō in deceſſu è Cilicia ſuo, ſed oppreſſa iam dominatu Cæſaris in urbe lōgo poſt interuallo, quibus ille temporibus publica cōſilia peream cognouit. Orationes autē uix tres habuit: pro Q. Ligario, pro M. Marcello, pro rege Deiotaro uidelicet. Quaſi theatrū.] Metaphora ab ædificio ducta, unde ſpectacula uel ludi uidebātur, ad locum omnium oculis expoſitum. Sic in Verrem: Meamq; quæſturā quaſi in aliquo orbis terræ theatro uerſari exiſtimarem. Theatrum etiā pro concione ſumitur ipſa, pro ſpectatoribus. Quintilianus: Tunc eſt commouendū theatrū, cū uētū eſt ad ipſum illud, quo ueteres tragœdiæ comœdiæq; clauduntur. Thatrum pro oſtento Plinius accepit. Spoliatum atque orbatum.] Tranſlatitie, ſublata dicendi conſuetudine, uacuis iudicum ſubſellijs, exanimato ſenatu uictoria et poteſtate unius. Equidem angor animo.] Valde doleo omnia ferro geri, non etiam conſilijs ſapientium ciuiū. hoc. n. ſolum ego didiceram: nec propterea quidquā magnopere curaram. Arma propagando imperio, togam utilem conſeruādo iudicaram. Itidem Hortenſius. Nunc uero neglecta talis uirtus eſt. Propria præſtantis in Repub. uiri.] Prudentia, auctoritas, eloquentia, fortitudo, integritas. Bene moratæ.] Sequentis dotes eas præſtantis uiri, uirtutiſq; libenter. Quod ſi fuit.] Fuit, cum M. Valerius plebem oratione conciliaret ſenatui, Maximus propterea dictus, cū Menenius Agrippa ſimiliter ciues in gratiam reduceret. Liuius 1. Dec. Tum perfecto.] Summum & commodiſſimum tempus. Excluſum.] Vtriuque peccatum, diffidentibus ipſis ſibi ciuibus, inani perturbatione mentis. Nam Cæſar uim ſenatus atq; Pōpeij timere uidebatur, Pompeius Cæſaris potentiam & opes.

Ita accidit.] Reuocat ſuam cauſam à publica. Sum his caſibus & ego perindigne oppreſſus. qui cū perpetua tranquillitate, extremis annis perfrui iam æger debui. Diuiſa Reipub. duas in partes, alijs Cæſarem, Pompeium alijs adiuuantibus, Cicero qui multum utrique ferret acceptum, diu dubitauit ad utrum ſe conferret. Atticus Pompon. amiciſſimorū unus conſulebat, ut quieſceret. Iulius pari ſtudio nitebatur in Italia uirum retinere. Sed Pompeius hoſtilia minitabatur, qui cunque remanſiſſet. Erat autē melior opinio Pompeianæ cauſæ. maior etiam Senatus pars cum eodem. Itaque poſt multa, ſoluit & ipſe demum domo, trāſmittens in Græciā ad exercitum. Quo ſimulatq; uenit, pœnitentia facti ſtatim motus eſt, Catone præſertim acceſſum improbante, cuius primaria habebatur exiſtimatio. Dux. n. Pōpeius diſſimilis ſui planè factus, quid ageret, amiſſa Italia, ſatis proſpicere nō poterat. Stetit tamen cū illo conſtāter Cicero, donec & uictus à Cæſare, & interfectus à Ptolemæo per ſcelus eſt. Tū redijt Brunduſiū, ubiq; uictorem expectauit, deprecaturus culpā. Breui uero tpe uenia iā accepta, Tuſculanum ſuū uiſit. & priuatus ibidem eas artes exercuit, quas ætate nimirum maturas, quaſiq; canas, in publico, cum uſu Reip. exercere, ſibi non licitū eſſe, hic conqueritur. Rebus ampliſſimis.] Quæſtura, ædilitate, conſulatu. Non inertiæ.] Philoſophis iſtud concedo. Sed otij.] Quale fuit Periclis, Epaminondæ, gerentiū ſapientia ſua Reſp. Salutariter. Quia multum ſanguinis effuſum: Pompeius ipſe primū, poſt & Cæſar, occiſi. Itaque ij mihi.] Concluſio prædictorū, propoſitionem cōtinēs. Enumerat enim ſequēti oratione eos ipſos, quos beatos fuiſſe, fortunaq; per uitā habuiſſe nunc dicit. In cæteris ciuitatibus.] Athenis, Spartæ, Thebis, Rhodi. Cum auctoritate.] Si bellorum caſibus attriti non fuerunt, nec deſpicati in ſua dignitate propter iniurias fortunæ. Maximis noſtris.] Nam cum Reip. ruina, conflictabatur etiā optimus uir difficultate coniugij, facultatum, neceſſitudinum, dimiſerat uxorē Terentiā, dotis remuneratione non ſatis inſtructus: amiſerat obitu repētino Tulliam: laborabat Quinti fratris odio: Conſiliorum delectu neglectus erat, ut ex epiſtolis apparet ad Atticū ſcriptis.

Nam eum.] Ingreſſus in tractationem inſtitutā ex occaſione, priora præfari noluit. In Xyſto.] Græcum uocabulum, latine porticus laxa dicitur, in qua per hyemem pugiles digladiantur, auctore Victruuio lib. 6. Domi.] In Tuſculano. Quid uos?] Subintelligendum, adfertis. Sanè.] Nunc adferimus. Ex Aſia.] Poſt Pharſalicam enim pugnā comitabatur Cæſarem, contra Alexandrinū, et Pharnacem. Prudente.] Tradit Chæroneus, Cæſarem ad primam Bruti orationem dixiſſe, adſtantibu. amicis, Adoleſcens iſte quid uelit, nō intelligo. Quod. n. uult, immodice uult. Teſtatū ſcilicet de prudentia maturiore iuſto iuuenis, atq; grauitate

Totius ualetudinis.] Siue corpus, animū, ſiue ſpectes. Atque.] Similitudo feſtiua, cōferens bellicā atrocitatem cū otioſula perturbatione. Locus hiſtoriæ ſic habet: Annibal Pœnus, cū in Italiā arma per alpes intuliſſet, primo cōgreſſu Romanū exercitū ad Trebiā fudit: breui rurſus, ad Traſimenum lacum: Tertio, ſed inſignius, ex uece conſulis, ad Ticinum Deficientibus igitur ſociorum magis atque magis ciuitatibus,

re præterea

re præterea Conſulum auſpicijs tam male geſta, dictatorē Romani crearunt, Fabium Maximum: quem quia ſolers ingeniũ & experientia longa perdocuerat, nō potuit hoſtis fallere: neq; uero uincere. Continebat enim ſeſe ſemper caſtris: hoc effeciſſe contentus, quod uictor ad unam ſtationem adhærere, famēq; tali bello interim expectare cogeretur. Cũ ecce magiſter equitum, calumnijs apud plebem uſus, ipſi coæquatur imperio. Motus indignitate Fabius, permiſit id tamen. partitis ita copijs, cōcurrit Tyro facile, cũ peritiſſimo Pœno. Nec diu uincitur. Hæc recens & noua iã calamitas. Verum miſerabilis illa, quæ mox ad Cannas eſt conſecuta. Nam profectis in hoſtem Conſſ. cum uniuerſo robore Romanæ urbis, tanta ſtrages accidit, ut parũ abfuerit, quin Reſpub. concideret. Cæſus alter Conſ. cæſa propè quinquaginta millia: nec pauca ſanè capta Romanorũ ciuiũ, hoc eodem prælio. Quibus eam continuis cladibus conſternata ciuitas, trepidare nō deſtitit, quoad M. Marcellus. Conſ. Annibalem ad Nolam ab oppugnatione repulit. Hinc enim primũ fidere cœpit, poſſe retundi ferreũ ducē. Et comprobauit omnino fiduciam, tempus. Etenim breui recepta Capua, domitæ Hiſpaniæ, deletus internecione maximus exercitus Carthaginēſium cum Aſdrubale, Mago oppreſſus, Syphax captus, multaq; proſpera alia, quemadmodũ hic dicit Cicero, conſecuta deinceps. De hoc M. Marcello ſolebat Annibal dicere: Fabium Maximũ ut præceptorem, ſe reformidare, Marcellum ut pugilem. Rerum noſtrarum.] Meæ domeſticæ calamitatis. quia cum coniuge, cum fratre diſſidens, etiam fortunarũ detrimenta ac ceperat. Communium.] Propter extinctam dignitatem Reip. ſublatam libertatem populi R. ciuilibus uictorijs. Capio.] Lætor enim. Salutem.] Iocatur ambiguitate uocabuli. Cum enim literæ ſcribebãtur ad amicos, tũ tēporis, præponebatur ſemper S.D. Erat autē hoc precantis. Sed aliàs ſalutem afferre, ſalutē dare, hominē cōſeruare ſignificat. Quod hic nō uult Cicero, ut etiã ſe mox interpretatur ipſe: An, inquiēs, gratior ſalutatio. Libri.] Narrat mox qualis fuerit liber, & quid cōtinuerit. Iacentē excitauit.] Figurate, pro triſtem recreauit. Tibi nouum.] Viro ſcientia rerũ omniũ primario adhuc incognitũ. Tanto uſui.] Vnde ſalutem reuera caperes, inuſitato modo. Ille uero.] Aperit capita libri. Quantũ intelligere poſſumus, tractarat Atticus cōmunē bonorũ ciuiũ ubiq; ſortē, & eloquentiũ. Nã in enumeratione uerſatur mox noſter. Explicatis.] Repetita per ordinem hiſtoria ueterũ. Ipſa tractatio.] Conſiderãti fortunã aliorũ. A' te ipſo.] Qui tuapte tã cōfirmatus eſſes, teq; præteritarũ ætatũ exemplo ſolareris tã præclare. Eadē menſura.] Vetuſtiſſimũ dictum, prouerbij gratiã habēs, & tritum uſu nationũ penè omniũ. Nã & ille ſummus humanæ loquelæ formator ita loquitur, cum inquit in ſcriptura, QVA MENSVRA metiemini. Quod idē ſignificat, ac ſi dicas mutuũ recipere, uel reddere. Sed Heſiodus ad gratitudinē hoc refert. Aliàs autē in contrariũ: ut res, & uis uocis, quæ quidē latiſſime patet, expoſcit. Plura Chiliades. Profecto.] Legēdũ eſt fortaſſe, pro facto. Nec.n.] Allegoricōs iſta. Quaſi ſimpliciter diceret: Hoc tēpore nihil ſcripti, quod par tui libri poſſit uideri mecũ habeo. Fecit.n. præſens calamitas, ut mente cogitationibus ſtudijs impeditiſſimus ſim. Tum uero, ſi quid propoſiti fuit, ſolitudine fori cōpreſſum eſt. ut poſterius hoc, de luculenta oratione aliqua ſcilicet intelligatur. Tanquam in inculto.] Priuatim in Tuſculano meo, nō in celebritate urbana illa, quæ comes eſt ſingularibus ingenijs. Impendijs.] Vt ſuperet æſtimatione librũ Pomponi tuum, quantũuis elegãtem. Videtur autē de Quæſtionibus Academicis & Tuſculanis promittere. Ager qui.] Nam deſertus ager omnino ſterileſcit, exhauſtus ſegete tãdem areſcit. Sic patres familias. Tum ille.] Pomponius inquit. Neque exigam.] Importuna flagitatione, quæ polliceris, extorquebo. Eſt enim in hac ſignificatione Exigo, debitum repeto. hinc Exigere nomina, ſolutionem acquirere. Cicero in Verrem: Satis apparet, te nomina tua exegiſſe. Quanquam alibi poſuit pro rogare, ut ſecundo de Finibus: Exigerem ex te, cogeremq; ut reſponderes, &c. Voluntarius procurator.] Vlp. de procu. & defenſoribus: Eſt qui aliena negotia mandatu domini adminiſtrat. addit igitur Cicero, uoluntarius. A' te cauero.] Id eſt, mihi prouidero. Pronomen enim ſubaudiri debet. quod ſponſione fiat neceſſe eſt. Velut ſi dicas: Non id præſtabo Brute, niſi prius tua fide, tuo promiſſo, certus atque ſecurus nunc ero, neminem, &c. Eo nomine.] Quo tu quidem uteris de lib.

Cuius petitio ſit.] Qui petere ſuo iure poſſit, cui promiſerim. Tibi repromittere.] Repromitto, magnum aliquid promitto. Sic Donat. Alij idem quod ſimplex, eſſe dicunt. Ad Quir. poſt reditum: In referenda autem gratia id uobis repromitto, ſemperq; præſtabo. Paulus iureconſultus, Si nuncia uero tibi, ne quid contra leges in loco publico facias, repromittere debebis: id eſt, ita te facturũ recipere. Repromittere etiã eſt, definire tempus ſpondendo. Cicero pro Roſcio. Repromittis tu ab hinc triennium Roſcio. Qui negat.] Atticum, ſcilicet ſe ſtaturum repromiſſioni meæ. Longo interuallo.] Poſt longum tempus, ex intercapedine temporis magna. Quod huic debes.] Permittit hoc ius Bruto, ut perinde atque ſuam cauſam tueatur. Quid nam?] Adde, Eſt, aut ſimile uerbum. De Rep. libros.] E' reliquijs illorum librorum, quæ pertenues extant, coniecturam facere poſſumus, quales nam fuerint. Fuerunt enim omnium præſtantiſſimi, quod & titulus, & rerum particulæ, & honorificæ mētiones ipſius Ciceronis ad Pomponium Atticum declarant. adeo, ut his alicubi uerbis illũ alloquatur: Quod ſi iſta nobis cogitatio de triumpho iniecta non eſſet, quã tu quoque approbas. ne tu haud multũ requireres illũ utrum qui in ſexto libro informatus eſt. Quid.n. tibi faciã, qui illos libros deuoraſti? Sex igitur numero ſcripſerat de Rep. hoc eſt, de optimo ſtatu ciuitatis, de optimo ciue: Platonis philoſophicã politian, nec nō Ariſtotelis, item Xenophontis regnum imitatus. ſed perfectiſſime tamen. Nam & ueterem urbis Romæ diſciplinã retexuit, cōmemoratis ibidem atq; in ſermonem inductis Scipionibus, Lælijs, Scæuolis: quemadmodum ex Atticanis epiſtolis eſt colligere. Nunc nulli ſunt. Sunt quidē miſeri certe, qui uix argumenta tractationum fragmentulis præbent. Rerum naturalium.] Id eſt à natura præclarius prouenientiũ: ut eloquentiæ, ſapiētiæ, iuſtitiæ. Niſi fortè uult obſcure polliceri, ſe ſcripturũ aliquid de mundo phyſice. Sed hoc doctrinæ genus, id eſt, Academicæ. Quæſt. profitetur Græcis planè uocabulis, & nominaturum ſe nō Latine, dicit, ut philoſophiã, rhetoricã, phyſicam, dialecticã. Cum poteris.] Scilicet per otium, & commodo tuo nobis exponere. Animo uacuo.] Si nihil magnopere meditaris, uacuo curis uel à curis animo. Inchoaſti.] Inchoare, rudē materiã informare, aliquid incipere. Seru. Apud Latinos unũ uerbũ o habet, ante finalem inchoo: quod tamen maiores noſtri tranſpoſita adſpiratione ſcribebant incoho. Feſtus: Videtur ex Græco originem trahere, quod Heſiodus omniũ rerum initiũ eſſe dixerit chaos. Detuliſſem.] Id eſt, narraſſem te proximo colloquio oratores mihi relaturũ. Differunt autem, deferre ad aliquem, & alicui. Deferre ad, eſt nunciare, alicui tribuere. ut, Deferre primas eloquentiæ Ciceroni. Magnopere ſe audire.] Scilicet cupere, libenter tunc ipſum ſermonē. Si commodum.] Factu, uel tempus. Ede.] Id eſt, profer. Edo, prima correpta, manduco: longa, pronuncio. Cœperas.] Scilicet, nuper aperire. Si potuero.] Sic aiunt Gramm. futurum coniunctiui uocalem u amittere, præterita retinere. Ponendum igitur hic eſt Potero. Sed uidemus

etiam alijs in locis id non obſeruari. Relaxa animum, aut libera.] Nempe curis omnibus, & perturbatione ueterum cogitationum iſto tempore. Relaxo, contrarium adſtringo. Cicero ad Atticum: Quidquid ego aſtrinxi, relaxat ille. Cauſam Deiotari.] Rex Galatiæ Deiotarus, ciuili bello Pompeianis partibus auxilium tulerat. Indignabatur ergo Cæſar, parta uictoria Regi. Sed hic ad urbẽ reuertenti Cæſari ſupplicabundus occurrit. Eaq; ratione regium nomen, & maiorem regni regionem ab ipſo obtinuit. Antequam uero Cæſar Alexãdria ſolueret, & contra Armentũ pugnaret, miſerat iam Deiotarus pecunias & equitatum illi. Quod beneficium, ut clementer acciperet, ut depoſita offenſione Regẽ in gratiã reciperet, præſens Brutus elaborarat. Nõ multo poſt, eadẽ in urbe diligentia reo Regi affuerat. Nã delatus erat ad Cæſarem, quaſi per milites in inſidys collocatos ipſum aliquando uoluiſſet interficere, cũ hoſpitem ex uia Aſiatica habuiſſet. Fruſtra tamen Brutus. Iudex enim, & accuſator cauſam agebat, Regis nepos: quod uidelicet plenum uidebatur exiſtimationis. Præterea conſtabat, initio belli declaratũ eſſe odiũ in Cæſarem, delectu partis. Itaq; difficillimam actionem rogatus ſuſcepit Cicero, tãquam ſummus patrocinij magiſter. Regi uero, ueteri conſuetudine notus affectiſſimus etiã, præſertim iã ſeni. Sed paruo & ipſe profectu. Tã grauis hærebat in animo Cæſaris de crimine ſuſpicio. Quid multis? Deſerere coactus fuit Deiotarus regnũ, quoad Cæſar interfectus eſt. Tũ enim demũ, armis id recuperauit, impedito urbana perturbatione cũ cæteris uindice Iulij, Cons. Antonio. Hæc ex Atticanis partim, partim ex Philip. Bruti uirtutem.] Tam eloquentis uiri. Neſcio, ſi quid de rectitudine Ciceronis dubitare licet: num hiſce uerbis inſtigare Brutum ad auitam laudem quærendã, hoc eſt, ad tollendum ex urbe dominatum, noſter uoluerit. Hic is certe Brutus eſt, qui nõ ita diu poſt, princeps conſpirationis in ſenatu Cæſarẽ per uim occidit.

Iudiciorum naſtitatem.] Quia gerebantur omnia arbitratu Dictatoris, ut aſſolet. Prætor tamẽ Brutus, ſub hoc ipſum propè tempus de iure reſpondebat audenter. Vnde, cum quidã uehementer conteſtatus ad Cæſarẽ prouocaret, nihil territus, Me Cæſar, inquit, iuxta leges facere, dicere, nõ uetat, nec uetabit. Plutarchus in uita Bruti. In te intuenti.] Tuũ ingenium, doctrinam, facundiam, dignitatem perpendenti. Quamuis enim ad Stoicos & Catonem inclinabat, inſtrumenta tamen Reip. gerendæ, quæ ſuppeditarentur his ſtudijs philoſophiæ, nõ contemnebat. Ecquod nam.] Id eſt, an unquam celebris apud pop. Romanũ orator futurus ſit? iſto ſtatu, tam potente ſemper uno. Quaſi diceret: uix puto. Aetas noſtra.] Mecum æqualibus iam ſeneſcẽte, breuiq; morituro. Faſces ſummitteret.] Metaphora ſumpta à conſuetudine magiſtratus. Cum enim decedebant è prouincia Prætores, Proconſules, Imperatores, ad præſentiam ſucceſſoris perinde atque digniores, inter conſalutandum, inſignia ipſa ordinis & honorũ, ſiue faſces, quos lictores præferebant ſex, uel duodecim, ſolẽni ciuilitate deijciebant. Hic utitur, pro, dignitatis honorẽ tibi haberet. Cæterarum rerum cauſa.] Scilicet iudiciorum, diſciplinæ, uirtutum. Dicere nemo.] Sic inquit in ſuperiore libro, ni fallor, Craſſus: Malo indiſertam ſapientiam, quã loquacitatem ſtultam. Tam humilis.] Qui ſe nõ potuiſſe dicendo uincere aduerſarium aliquando, aut poſſe in foro, putet. Victoria.] Vincit enim ſæpe cõditio cauſæ, fauor iudicũ, largitio, potentia. Propter.] Id eſt, ponè, iuxta ſtatuã Platonis: cuius libros hic ſequens, exprimit. Laudare igitur.] Tractat eloquentiæ propoſitã laudem diſſimulanter. Non enim id agere uideri uult: ſed agit, dum illius ſtudioſos & actores deprædicat. Quin artificioſius, quàm aliàs unquam. Demonſtrat enim, planeq; digitis (ut aiunt) oſtendit, quantũ honorem, quã tam utilitatẽ hæc facultas hominibus attulerit: & ſigillatim, nec uno tantum tempore. Summũ autẽ genus laudationis eſt, rem ſtatim præſentibus oculis approbare: nõ poſt multa uerba, demum cognoſcendam experientia relinquere. Sine arte.] Ad hoc Rhetores tenebant ſcholas. Sine exercitatione.] Propterea Cicero, Cæſar, & alij, Rhodum, Athenasq; uiſebant.

Siue natura.] Talis erat C. Marius, eloquens, ut pro militia, uir, ſed omnino literarũ ignarus. Ex quinq; rebus.] Scilicet Inuẽtione, diſpoſitione, exornatione, memoria, pronunciatione. Omnes artes.] Quas liberales uocamus. Ita uult: Quæcũq; ſtudiorũ nomina tradita ſunt, Græci pridem perdiderũt, et facile. Eloquẽtiã autẽ tardiſſime ſibi cõpararunt, atq; uix dum eã perfecte tuentur. Athenæ tuæ.] Ratio, quia bello ciuili, quod inter Cinnã & Syllã crudeliſſimos duces geſtũ eſt, Pomponius Att. ne partem alterutrã offenderet, Athenas ex urbe cõmigrauit, ibiq;, donec compoſitæ res ſunt, quietus habitauit. Sed et Athenienſibus præſens tã gratus, ut quos poſſent, eos honores ipſi tum publice deferrent: abſens uero tã charus, ut ſtatuas in celeberrimis locis, unà cum Phidia, nolẽtẽ cõponerent. Nepos in uita Att. Orator extulit.] Id eſt, dicendi ſtudium, ars, & laus primũ ibi innotuit. Periclem.] Hæc hodie nõ extant, neq; ſcimus qualia fuerunt. Et Thucydidem.] Hiſtoriam rerum ab Athenienſibus tum temporis geſtarum habemus. Fuit autem & dux, & luculentus orator, arbitro Cicerone, teſte ſcripto. Iam adultis.] Cum non ſeruirent Athenæ Cretenſibus, ut Theſei ætate. nec abſque legibus agerent, ut tempore Solonis: ſed dominarentur penè totã Græciæ, Perſis etiã aliquoties profligatis, & ad maritimas Aſiæ propagato principatu. Piſiſtratum.] Idem de hoc cõpendiarius Trogi Iuſtinus, item Plut. ſcribunt. neceſſarium fuiſſe Solonis: uerum animo, uita, moribus alieniſſimum: lingua potentem tamen. eaq; fraude rerum Athenis potitum, ne quidquã renitente conſanguineo Solone. Cum enim factionibus eſſent diſſociati ciues, Piſiſtratus pauperũ obæratorumq; cauſam defendiſſe dicitur: cuiuſmodi hominũ ſemper eſt ingens multitudo. Quare repreſſis aduerſarijs, & impetrata militari cuſtodia, quod ferro ſe ſcidiſſet ipſe, uulneratũ autem ab inimicis quereretur, breui arcẽ occupaſſe. Sed qualis qualis fuit: moderatus in poteſtate, &, ut hic teſtatur Cicero, facundus fuit. Solonẽ.] Memoriæ proditum eſt, ipſum primas Græcis leges tuliſſe: ſuis ſcilicet Athenienſibus. Is etiã aliquando, cum dicere in publico nõ auderet, ut contra Megarenſes bellũ moueretur (erat enim plebiſcito capitale, ſi quis hoc feciſſet) inſaniã ſimulauit, elegiisq; perſuaſit quibuſdã, ut Salamina, belli præmium, ad Rempub. reduceretur. Cum prudentia.] Notum illud oraculum, quod expoſuit, de ſeruanda ciuitate muris ligneis; Naualem enim pugnã cũ Perſis paulo poſt inijt, ampliſſimeq; uicit. Laude clariſſimus.] Adeo, ut diceretur tonare, fulgurare, permiſcere Græciam. Virtutis autem, cuius omni genere florentem fuiſſe Cicero dicit, hoc inſigne documentum, q cum amici uictorias & tropbæa morienti cõmemorarent, ipſe præſenti mente: Quid, dixerit, fortunæ beneficium admiramini? Iſtud ego lætor, ciuẽ nullũ propter me ueſte atra adhuc uſum. Cleonem.] Hic primus Athenienſium orans pallium reſcidiſſe, latusq; manu percuſſiſſe dicitur. turbulentus homo: qui palã auſus fuit iactare, cæteris oratoribus fauces præcludã, Niciam uero uerbis exanimabo. Suppares.] Id eſt, ferè pares. Alcibiades.] Vir uarius ingenio. de quo dictum Plutarchus hoc habet: Vt Aegyptus, inquit, optima fert, & peſſima medicamenta, ſic Alcibiades in utrãque partem egregius. Critias.] Triginta tyrannorum Athenis unus. debellatis enim Athenẽſibus, Lyſandro duce, Spartani tot numero rectores ciuitati præpoſuerũt. Theramenes.] Hunc Ariſtoteles ait, amantiſſimum patriæ fuiſſe. quanquam ob mobilitatẽ, cũ nunc uni, mox alteri ciuium parti adhæreret, Cothurnus

primo

primo uocabatur. Expulſor tamen Lacedæmonici dominatus. Cæſar etiam, de Cicerone, qui mortuum Catonem laudarat, loquens, ab ipſo Periclis uirtutem, & Theramenis uim in ſcripto expreſſam, apud Plutarchum ait. Magiſtri dicendi.] Rhetores, quos hic ſubiungit, uel ſophiſtas potius. id enim profitebãtur. Quemadmodum.] Id eſt, quo orationis artificio mala cauſa reddi bona poſſet, & contra. Qui ſubtilitate diſputandi.] Atque hoc eſt, quod M. Cato Cenſorius in Socrate reprehendebat: Arrogantem, inquiens, & inquietum fuiſſe, qui plus ſua placita, quàm patriæ leges ualere uoluiſſet: antiquos etiam mores, nouis cõſuetudinibus & ſtudijs in ciuitate corrupiſſet. Sed quid moroſo ſeni reſpondeas? Fuit omnino præclarum opus, impudentem illorum iactantiam philoſophica conſtantia coercere. Doctiſſimi uiri.] Plato, Xenophon, & alij. De natura.] Triſmegiſtus enim multo ante Socratem, de rerum omnium natura diſſeruerat, item Hippocrates phyſicus. De bonis.] Quaſi de iure. & ſignificat philoſophiam politicam. De moribus.] Vult ethicam. huius enim modi doctrinæ, primum iſto tempore tradi cœperant. Quod quoniã genus.] Non inſtitui philoſophos, eorumq; rationes hic exponere. quam obrem reducam orationem à tali mentione, ad meum propoſitum, quod eſt, oratores recenſere. Cuius domus.] Hinc illud peruulgatum, Turpe ſilere: quod Ariſtotelem diſcipulorum inopem, conſpecta Iſocratici auditorij frequentia dixiſſe ferũt. Perfectus magiſter.] Demoſthenes tamen Iſæo rhetore uti maluit, qui tum efficacior, & in dicendo cautior habebatur. Forenſi luce.] Id eſt, cauſas publice non egit, quibus inclareſceret. Intra parietes.] Propterea Cenſorium ex riſu dicere ſolitum Chæroneus refert: Iſocratis diſcipulos uix tandem reis apud inferos patrocinari. Cætera melius.] Artem dicendi. Modum tamen.] Alibi ductum orationis, & æquabilitatem uerborum uocat. Circumſcriptione uerborum.] Ne ſententia procul poſita neſciatur, aut lateat in animo compreſſa. Laborare.] Si quis difficulter ſpiret, & anxie. Tum Lyſias.] Hic eſt ille, qui uocato in iudicium Socrati pulcherrimam orationem obtulit, ut ea pro ſe, ſi ita uideretur, cũ edidiciſſet, uteretur. Sed is parum uirile exiſtimans, captare uoluntatem iudicum mollibus uerbis, perinde ac Sycionios calceos, qui, quamuis habiles eſſent, philoſophum tamen non decerent, illam habuit. Cui nihil deſit.] Vnde rogatus, quã ex orationibus Demoſthenis optimam iudicaret: reſpondit, longiſſimam. hoc Plut. de Cicerone. Quas ſcripſit.] Scripſit autem multas, & uarijs argumentis. Quarum præcipuam conuertit è Græco ipſe Cicero, Cteſiphonti ſcilicet inſcriptam: ſed intercidit. Philippicas etiam imitatus eſt, ad titulum uſque. Subdole.] Id eſt, fraudulenter, aſtute. mitigat. non quod male loquatur: uerum quod in Demoſthenis exiſtimationem, male; cum addit, Vt ita dicam. Subtiliter.] Id eſt, tecto conſilio. Preſſe.] Id eſt, modo uerborum. Enucleate.] Per figuram, pro dilucide, explanate. Nonius: ab eo quod nucibus ſeparatis, nucleorum utilis uſus habetur. Huic Hyperides.] Diſertum & nobilem oportuit hunc fuiſſe. Nam Antipater, Alexandri Magni in Græcia ſucceſſor, extractum ex Aeaci tẽplo apud Aeginetas, quò tertius ipſe confugerat, mox interfici, linguaq; mutilari iuſſit. ſteterat enim pro repub. contra Macedones. Aeſchines.] Noti nominis orator. qui cum in iudicio omnium famoſiſſimo, præter expectationem à Demoſthene ſuperatus fuiſſet, in exilium abijt, & circa Rhodum Ioniamq; rhetoricam docuit. Lycurgus.] Non ille Lacedæmonius legislator, ſed ille, quem Alexander Magnus unum inter alios octo ſibi dedi, propter inimicitias, ab Athenienſibus poſtulauit. Dinarchus.] Corinthius fuit, accuſator apud Caſſandrum regem Demadis: tam uehemens, ut filium in complexu patris rex trucidaret, ipſum uero etiam paulo poſt patrem necaret.

Demades.] De quo iam dixi, magnus alioqui uir ingenio & eloquentia, qui ſæpe deficienti in dicendo timiditate Demoſtheni, conſurgens extemporali dictione opitulatus eſt. Sed dum ſe regum rebus nimis implicat, perit, ut narrauimus. Hæc autem occaſio mali fuit, quod ad Perdicam regem ſcripſerat: ueniret Athenas cum exercitu, tantamq; rempub. à putrido filo (ſenectutem Antipatri uocans) pendentem, ipſe conſtabiliret. Effudit hæc ætas.] Fuerunt enim hi, quos modo retulimus, omnes coætanei. Phalereus.] Familiaris, & propè diſcipulus Demoſthenis. Scribit enim, Plutarcho teſte, hæc de illo, quod hæſitantem linguam, calculis in os iniectis correxerit: quod anguſtiam ſpiritus currendo diſtenderit: quod in ſpeculo domi geſtum formarit, ac cætera. Damnatus ipſe quoque capitis à populo, poſt Phocionis necem, abſens. Quàm palæſtra.] Senſus: Dicere ſolebat, ut ſeſe exerceret, & in fauorem plebis inſinuaret. non ut aduerſarium concitaret, aut uehementia frangeret. Locus erat, ubi luctabantur, apud antiquos iuuenes. In ſolem & puluerem.] Figurata loquutio: quanquam alij prouerbium eſſe uolũt: pro, uenerat in forum, quod nunquam eſt, niſi contentionibus & moleſtijs plenum. Sequitur enim militare tabernaculum, & Theophraſti umbraculũ: ut uidelicet correſpondeat in uerbis ſibi tropus. Concinnitatis ſuæ.] Id eſt, ſuauitatis, elegantiæ. Aculeos.] Id eſt, ſenſum, ut admirarentur eloquentiam. Seruio Tullo.] Sexto Romanorum rege. Temporibus.] Id eſt, bello Troiano. Ferbuiſſet Vlyſſi.] Facundum enim ubique producit. Sed præcipue, cum Aiacem Telamonium, uirtute gratioſiſſimum in exercitu, dicendo ſuperat, & Achillis arma per linguæ uim, in præmium expeditionis obtinet. Neſtori.] Nelei filius, conſilijs & eloquentia apud Homerum princeps, unde melliſluum poeta uocat. Incerta tempora.] Riſerunt enim ſua ſæcula Mæoniden, inquit Naſo. Et hac poſtea temporis incertitudine abuſæ ciuitates Græciæ, certarunt pro natali poetæ, Smyrna, Rhodos, Salamina, Colophon, Chios, Argos, Athenæ. Superiorem Lycurgum.] Aliter Ariſtoteles, cum Eratoſtene. Lycurgum enim unum hi fuiſſe uoluerunt, relatore Plutarcho. Sed Tullius Timæum in hiſtoria ſequitur, qui fuiſſe duos, & non eodem tempore, ſcribit. Superiorem uero, temporibus Homeri. Cuius ideo ſumma gloria, quod eas Lacedæmonijs leges perſcripſerat, ut Apollo conſultus præſenti reſponderet, ſe dubitare, Deum'ne diceret ipſum, an hominem. Aſtricta.] Appoſite. nam rigidiſſimam diſciplinã inſtituerat. Proximo ſæculo.] Feſtus: Eſt ſpacium centum annorũ. Sic & Varro. quam rationem hic Cicero tuetur. Bellum Volſcorum.] Quod Conſ. Cominio geſtum eſt, in quo Coriolanus primum dici cœpit, à Coriolis Volſcorum oppido, ſingulari uirtute capto. prius enim Cn. Marcius uocabatur. Huius memorabile factum in hoc bello referunt. q cum à Conſule laudibus multis ornatus, omniũ rerum è præda decumam ſumere iuberetur ob militiam fortiſſime geſtã, gratijs actis, uti donatiuo noluerit: Vnum autẽ petierit, ut hoſpes, qui uir bonus eſſet, & nunc ad ſeruitutem redactus, ex hac cõditione ſibi reſtitueretur. Hinc noſter, eum iſto loco clariſſimũ appellat. Populi ingrati iniuria.] De Coriolano ſic eſt. petierat aliquando conſulatum, ſed quia nullis ciues uerbis, neq; dextra, quod tum moris erat, ſibi cõciliaſſet, repulſam tulerat. Ex eo tempore plebi infenſus eſſe cœpit. Itaque cum annona ciuitas laboraret, & multum è Sicilia frumenti commodum ueniſſet, multum etiam Gelo Syracuſanus dono miſiſſet, grauiſſime Coriolanus obſtitit, ne quid eius in plebẽ diſtribueretur Corrumpi largitione ciuium ingenia, dictitans. Quod ubi plebs intellexiſſet, concurſu Senatum penè oppreſſit. Sedata tamẽ ſeditione breui, citarũt Coriolanum tribuni perduellionis: eiuſq; criminis, nõ comparentẽ in foro, per trium tribuum ſuffragia, reliqua plebe exultante, damnarunt. Sic in exiliũ ille, uix qua=

tuor famulis comitatus, ex urbe profectus eſt. Sed Themiſtocles, nulla quaſi cauſa, niſi quod Dianæ templum dedicarat, Ariſtobulæ Græco nomine dictæ. Videbatur enim multitudini, ſua beneficia commemorare: qui contra Xerxem dubitanti Græciæ quondam optime conſuluiſſet. Tum autem potens erat, & diues, ut uel hinc in ciuium inuidia poſſet cadere. Eiectus igitur per iniuriam primo in exiliũ, poſt etiam capitis abſens damnatus, ad regem Perſarum cõfugit, à quo honorifice ſuſceptus eſt. Verum Cimone in Aegyptum expugnante, cum repugnare iuberetur, ne ueterem gloriam ſcelere nouo cõtaminaret, ueneno mortem obijt. Coriolanus autem, in patriam hoſtiliter agere, ſimili exhorrẽs ratione, poſtquam matris precibus à furore deſtitiſſet, neceſſitatem obſequendi Volſcis, morte præuenit. Nã & ſi Atticæ.] Cuius opinionis & Plutarchus eſt, qui Marciũ tumultu militari trucidatum tradit: Thomiſtoclem uero ſanguinis infecti hauſtu extinctum: ut hic commemorat de Stratocle Cicero. Illa mors uulgaris.] Quia multi mortem ipſi ſibi intulerunt. Tibi quadrat.] Id eſt, omnino conuenire uidetur. Sumpta metaphora à quadro, quod inſtrumẽtum uel materia dicitur rectis quatuor lineis, & quatuor æqualibus angulis compoſita: ueluti ſaxum quadratum, agmen, lapis. Præbebo hoſtiam.] Proprie ſacrificium, quod pro uictoria ex hoſtibus Dijs redditur. Ouidius:

Hoſtibus à domitis hoſtia nomen habet.

Te audiente.] O Attice, quem nullus affectus à uero, nulla difficultas à cognitione ueri remouet. Ab Anaxagora.] Clazomenius, propter ſingularem in perſpicienda rerum natura prudenciam, Mens uulgo dictus. Phyſicum autem uocat: quia primus in eclipſi lunæ, luminis atq; umbræ cauſam deprehendit, & ætate ſua patefecit. Sed, ne quid nimis, dum principia rerũ acutius ſcrutatur, neſcio quos ἀτόμους affert, id eſt particulas concurrentes, ex eiſq; tradit animũ conſtare, per ὁμοιομέρειαν ſcilicet. Abſtruſis rebus.] Quas uix intentione mẽtis homo conſequi poteſt, oculis planè nullis. Eiuſdem uim.] Vnde priuſquam cum mater pareret, leonem è ſe progignere ſomniauit, filium Periclem. Conſtituentibus.] Vt in Romulo, Solone. Bella gerentibus.] Vt in Cæſare, Ageſilao. Pacis eſt comes.] Sententia: Non conuenit ſtudijs cum negotioſa uita: nec ualet eloquentia regnantibus armis. In Sicilia.] Accidit autem id ſub Ariſtotelis tempus, cum Dionyſius iunior Dionis Syracuſani uiribus è patria pulſus eſſet, Corinthumq; literaria mercede uitam ſuſtentaturus ueniſſet. Fuit enim Dion Platonis diſcipulus: Platoni uero familiaris Ariſtoteles. Controuerſa.] Id eſt, natura ad controuerſiam omnia reuocans: interprete Budæo. Protagoras.] Incertum, fuerit'ne Abderites, an Theſſalus. Vterque tamen ἄθεος, niſi quod prior, dubitaſſe dicitur. Coracem.] Nomen proprium rhetoris Siculi. Tiſiam.] Nonnulli citant hunc locum Theſiam. parum intereſt: modo, ne Theſia legatur. eſt enim, id regionis apud Delphos. Gorgiam.] Rhetorem illum celebrem uult, non Leontinum, de quo ſupra, philoſophũ.

Se audiente.] Fuit enim Thucydides Athenienſium quoque dux: ſed parum felix. Primo profiteri.] Attingit quæſtionem multis rationibus agitatam aliàs, an ars dicendi ſit, nec ne. Sed hic non definit: quia per exempla ſatis ſignificat, quid ſentiat. Exempla autem Iſocratis, & Lyſiæ, duorum ſummorum oratorum ſunt. quorum alter, cum artem non eſſe putaret, neceſſitate coactus eſt contrarium agere: alter, cum eſſe putaret, experimento didicit aliter ſtatuere. Simul igitur utrunque adeſſe debet, & ingenium & ſtudium. Partus ueteres.] Ad figuram, ſubauditur eſſe. De Epaminonda.] Thebanorum præſtantiſſimus fuit, qui Spartanos, longe lateq; tum dominantes, penè euertit. philoſophia quoque non minus apud Græcos nobilis. Pauca dicentem.] Inde Laconiſmus, breuis ſententia uerborum numero. E Pireo.] Alibi legitur, & emendatius, in Peiræo. Aſiatici oratores. Imo nec Cicero totus ab hac nota quondam fuit. Pollio certe nimis alicubi redundãtem, id quod Aſiaticorum habebatur, eſſe cenſuit. Sed de Græcis.] Scilicet dicta ſint. Et eſt tranſpoſitio. tranſponit enim orationem à Græcis ad Romanos, hunc ductum ad finem uſque ſeruans. Summa præcedentium hæc: Plerique principum apud Athenienſes, à Solonis iam tum tẽpore, uel obſcure uita perfuncti ſunt, uel dicendi laude excelluerunt: ac huiuſmodi facultate ſibi honores, patriæ gloriam compararunt. Difficile eſt.] Quia nihil ſcriptorum ediderunt: niſi quod Annales noſtri de ipſis, & hiſtoriæ quorundã mentionem faciunt. L. Bruto.] Dictus primo L. Iunius, ex Tarquinia Superbi ſorore: cognomen autem Bruti, quòd à rege ſtultus haberetur, inuenit: idq; libenter ſanè, quo ſuum ingenium melius occultaret, prætulit. De matre ſuauianda.] Forte Tarquinij, regis Superbi filij, Delphos ſciſcitatum ex Apolline erant profecti, quis eorum loco patris regnaturus eſſet: unaq; Brutus, ſpecie tanquam cognatus, re quaſi ludibrium ductus. Itaque ſonante oraculo, potiturum imperio Romæ, qui primus oſculum matri tuliſſet: illi laborarunt, quo modo præuerterent inter ſe. tres enim fuerunt. At Brutus Pythicum reſponſum celeriter intelligens, ſimulato lapſu, terram ſcilicet, ut communem omnium matrem labijs attigit. & hoc eſt, quod hic Cicero Brutum ſummam texiſſe prudentiam aſſimulatione ſtultitiæ dicit. Clariſſimi regis.] Priſci Tarquinij, Quinti Romanorum regis filius. Potentiam uero occaſione uocabuli probat: quod potentes fermè ſint ſuperbi. Expulerit.] Notæ res ex hiſtorijs, de Lucretia: cuius indigna oppreſſio deinde miſerabilis etiã mors, cauſam eijciendorum ex urbe regum, Bruto, populoq; R. præbuit. Sed rectum'ne mulieris facinus, diſputabile eſſet: magiſq; crimini affine, ſi ueris rationibus diſcuteretur: ut pulcherrime ſanctiſſimus Auguſti. in lib. de Ciuitate Dei. Deuinxerit.] Id eſt, confirmarit, ſtabilierit. Vtitur hoc uerbo cõmode quia iureiurando populum & primores coniunxerat, non paſſuros ullum poſthac regnare. talis autem religio quaſi uinculum erat, quo ſe exoluere nemo bene poſſet. Collegæ ſuo.] Lucretiæ marito, Collatino: qui pulſis regibus, alter conſul centuriatis comitijs electus erat. Iuſſit enim in plena cõcione Brutus, ut quia nomen Tarquinij, quod regum etiam eſſet, ipſe gereret, ſuis rebus auectis urbe diſcederet, ne regia memoria tali uoce, populo commoueretur, aut occaſionem afferret reuocãdi dominatus. Quod Collocatinus illico fecit, & ſe cum domo ſua Lanuuium contulit. Verum miram eſſe uehementiam animi in Bruto oportuit: cum duos etiam filios ad capitale ſupplicium, ob proditionem regi promiſſam, ultro paulo poſt tradidit. Ad ripam Anienis.] Anio fluuius, per agrũ Tyburtinum currens, dictus, quod Anius Hetruriæ rex in eo perijt. Liuius non Valerium, ſed Agrippam Menenium fuiſſe ſcribit, qui plebem tum à patribus diſſidentem, faceta de uentre reliquorum mẽbrorum miniſterijs deſtituto fabula, ad cõcordiam permouerit. Erat autem diſſidium propter magiſtratus. L. Valerium.] Hic maiuſcula litera ſcribi debet Potitum. Eſt enim cognomen Valerij. Ne non.] Id eſt, multum ualuiſſe. Decemuiralem.] Nam Appius Claudius Decemuir filiam A. Virginij nefarie concupiuit. Quam pater, ut mancipium iam iam ad libidinem trahendam, cum alio modo liberare non poſſet, occidit cultro. Seceſſit igitur plebs in Auentinum, ibiq; tribunos ſibi præfecit: quoad L. Valerius eam patribus reconciliauit. Legibus.] Sanxit, ut tribunatus eſſet ſacroſanctus: item ut prouocare liceret, hoc eſt plebem appellare: nulla tamẽ patrum iniuria. Appium.] Non illum, de quo iam diximus: ſed illũ, quem diuturna ualetudo oculorum acta cenſura domi ſemper detinuit, dictum Cæcum. Is audito, quod Cyneas diſertiſſi-

mus

mus orator pacem petitum Romã ueniſſet, Senatum adijt, petitaq́; negari perſuaſit. Viderat.n.Pyrrhus, corpora Romanorum in hoſtem uerſa poſt prælium. De captiuis.] Leuinus Conſ. nõ proſpere pugnarat aduerſus Pyrrhũ, territis militib. elephantorũ facie. Rex uero captiuos gratis Senatui populoq; Ro.reddidit. Coruncanus.] Qui primus ex plebe Pont. Max. creatus eſt. Habente comitia.] Id eſt, conuentum populi contra leges celebrante. Inde comitium, locus: à coitando, ut ait Feſtus. Interrege.] Aſconius: Creabatur, inquit, interdum comitiorum habendorum cauſa, & eius imperij quinq; dies tantũ erant: quod hoc loco intelligi debere puto. Aliàs interrex, qui, dum uacat regnum, omnia adminiſtrat. De plebe.] Conceſſerat enim Senatus, alterũ Conſ. plebeiũ eſſe, recepta uiciſſim prætura, & curuli ædilitate. Menia lege.] Vt liceret Senatũ cogere edictis, ad impediẽda Appij comitia, tuendumq́; populi Ro. ius, ſine Tribunis. Cum læna.] Veſtimẽtum militare, quod ſupra omnia ueſtimẽta ſumitur. ita Nonius. Bayſius autem: Pallijs, inquit, ſuperindui ſolebat, cuius etiam uſus fuit in ſacrificijs. Et hæc interpretatio, ſecundum iſtius loci ſententiam eſt. Flamen Carmentalis.] Carmenta mater Euandri, proprie Nicoſtrata. Sed propter carmina, quibus uaticinabatur, & reſpondebat, ſic dicta. Eius ſacerdotes appellati Flamines, quaſi Filamines. Cum enim incedere pileati per æſtum non poſſent, cogerẽtur autẽ religione caput inſignitũ habere, filo ſe ſupra circumligare cœperunt: auctoribus, Varrone, Seruio. Apud Traſimenum.] Lacus in Agro Peruſino: ubi circumuentus inſidijs Pœni, peſſimis omnibus, nullo conſilio recte habito, cũ 23. Ro. millibus, fortiſſime tamen pugnans, Cæſus eſt. Quem uero.] Hactenus coniecturis, ex Annalibus, excerptis, de ueterũ in Rep. quadam eloquentia, uſus eſt. Nunc argumenta ſcriptorum, et teſtimonia auctorum ſequitur. Et primum de Cethego citat carmẽ, Ennij, quem hic ſuauiloquẽtem uocet. Alterum autem, numeris nõ conſtat, nec facile poſſum exputare, quid addatur. Nam primum, Cornelius ſuauiloquẽti, manifeſtum refert archaiſmũ, & uocabulo ſimul, et metri ratione, cum oportet, ut inferius litera elidatur. Sed res eſt minimæ utilitatis. Itaq; prætermittenda. Et hercules.] Iurandi aduerbium, pro hercle, uel hercule· quaſi dicas, per herculem: uel, nimirum hæ quidem extant. Occidiſſet.] Id eſt, mortuus fuiſſet. Eſt enim occido media breui, interea, ab ob & cado: media uero lõga, interficio. Vtitur hic perappoſite: Si quis, inquit, eiuſdẽ generis occidiſſet, uidelicet repẽte mortuus, ut aliã habere laudẽ nulli poſſet, niſi quã familia conferret. Mendoſior.] Non ſcriptura, literiś ue corruptior, ſed rebus et ueritate falſior, hoc loco, Genera.] Cum in alienam domum, progeniem nobilitatem ſeſe inſeruerunt. Ad plebem tranſitiones.] Id eſt, ſeceſſiones à patribus, à Senatu: propter ius aliquod populi Ro, leges, æquitatem. Infunderentur.[Metaphora a proprietate nota. pro, mitterentur in alienum genus: ut poſt temporum interualla dubium eſſet, ita'ne fuerint, an contra. Subiũgit exẽplum de ſe. A' Tullio dicerem.] Fuit autem ex regio Volſcorum genere Cicero. Timæus.] Locrenſis hiſtoricus, & Platonis ſummus familiaris. Repetit.] Quia uixerit aliquando Syracuſis, idcirco lege Licinia uult eum eſſe Siculũ. Erat enim hæc lex, de ſodalitijs. Græcus ille.] Scilicet Lyſias: habet aliquos, quos ego noui ſtudioſos eius eſſe. Habitus optimos.] Id eſt, non tam conſectentur copiam in dicendo, quàm exilitatem. Quos.] Opinor oportere legi, quos ualetudo, modo bona ſit, tenuior ipſa delectat. Nã ſi legitur tenuitas, ignoro quid ſibi uelit Cic. Lacerti.] Lacertus, brachium à cubito ad manus in homine. hinc lacertoſus, ualẽs et robuſtus: per tranſlationem. pro, ſunt uires quædam orationis in Lyſia. Strigoſior.] Id eſt, ieiunior, ineptior. à iumentis, quæ cũ fame reſtricta ſunt, aut morbo, macilẽta apparẽt quaſi ſtrigoſa. Ant ſenatorem.] De hoc dictum: optimus ſenator, fortiſſimus Imp. diſertiſſimus orator. Eſt aũt iſte Cato maior, ſiue Cẽſorius, Vticẽſis auus. Luminibus obſtruxit,] Budæus ad hanc figuram: Quemadmodum, inquit, claritati antiqui nominis Thucydidis, officit grandiloquẽtia ſtili Theopõpus hiſtoricus, quaſi luminibus, ædificij altitudine: ſic fuſciorem illũ ſplendorẽ orationis Catonianæ, recentiores oratores ſublimiore dicendi genere, ueluti præũbrãtes obſcurauerunt. Eſt autem loquendi formula ueterum Iureconſultorũ, ſi quis lucem à feneſtris alteri per tectum, uel parietẽ, aut aliquam huiuſmodi materiã, ut ſæpe fit, prohibet. Ita alibi Cic. uſus eſt: Pro domo ſua: Seuere contendit, ut Q. Veſtius ſibi domum uenderet, cum ille negaret. Primo ſe luminibus eius obſtructurum minabatur: affirmabat Poſthumius, ſe uiuo illã domum iſtius nunquam futuram. ideſt impediturum ſe ſolẽ, per feneſtras in domum penetrãtem, excitata altius ſui muri parte. Eiuſdem ſignificationis, quod hic proxime ponitur, officere luminibus. Sed & per ſimilem figuram uſurpatũ, ſanè quàm elegans. Nec oſſa ſolum.] Pro uelim, ut uim ingenij quoque, & dotes naturæ exprimerent, non ſolũ cõpoſitionem uerborum. Antiquior eſt.] Obiectio. Poſſunt dicere, Catonem horridius loqui, quia uerbis utitur aliquãdo obſoletis Reſpondet: Mutentur illa, corrigatur uitiũ, abſoluãtur numeri, ſiquidẽ tãta debet eſſe ſermonis religio, tũ apparebit, neminẽ iure præferri poſſe à Græcis oratoribus Catoni. Σχήματα.] Latine forma, cultus, ornamentum dicitur ſchema. Quintilianus: proprie, quod eſt à ſimplici, ac in promptu poſito dicendi modo, poetice, uel oratorie mutatũ. Τρόπους.] Idem. Eſt uerbi uel ſermonis à propria ſignificatione ad aliam cum uirtute mutatio. Latine tropus, quaſi conuerſio, modus, figura. Nec uero.] Cõceſſio. Fateor eſſe talẽ hunc auctorẽ, ut melior requiri debeat, perfectior inueniri poſſit: ſed, quia maius antiquis ſtudiũ fuit in rerũ cognitione, doctrina, tractatione uerſari, atque adeo ſapienter potius loqui, quàm elegãter cõtenti, cuius cultus rationis eſt, ſimus. Quis.n.] Ab exẽplis artificũ. Affert aũt ſculptores, ſtatuarios, pictores: ex quorũ operibus eluceat, poſteriores ſemper ſolertius artẽ exercuiſſe prioribus: ſine eorũ tamẽ contẽptu. Quin hos ipſos adhuc habere, quod præ perfectis artificibus oportet admirari.

Signa rigidiora.] Statuas, imagines eſſe rudiores, quàm ut ad rẽ omnino reſpõdeant. Signũ.n. etiam accipitur pro ſculptili, ſiue fuſili opere, ad effigiem hominum, uel ſimilitudinem rerum aliquam afformato. In Verr. In auctione ſignum Cupidinis æneum, non magnũ. Item in eundem: Delum uenit, ibi ex fano Apollinis religioſiſſimo noctu clàm ſuſtulit ſigna pulcherrima. Nihil eſt.n.] Γνώμη. Sic propemodũ Terentianus ille iuuenis: Qui nos, inquit, illico nolunt naſci ſenes. Nec dubitari.] Digreditur paulo lõgius. Et eſt amplificatio p conſequens. Si Faunos Homerus, ueteresq; uates inducit, fuerũt utique qui poetices rudimẽta traderent, antequã ille tã perfecte caneret. Hic Liuius.] Nõ hiſtoriographus ille ſummus, ſed Andronicus: qui primus fabulã, ut inquit Cic. Romæ docuit, C. Claudio Appij Cæci filio, & M. Tuditano Conſ. Tanquã opus Dædali.] Id eſt, perpliciatum ſcriptum, numeris perturbatũ, ordine cõfuſum, ut Labyrinthus Dædali. Ludis Luctatijs.] Erant inſtituti, nomine C. Luctatij, qui primũ Punicũ bellũ confecerat. C. Salinator.] M. Liuius aliàs, qui ducẽ Pœnorum Aſdrubalem cum 55. M. hominum ſub Alpibus, ad Annibalẽ fratrem profectũ cecidit. Vouerat.] Id eſt, ſancte promiſerat, præbiturum ſe populo fabulam, ſi Senenſi prælio uictoriam obtineret. quod & fecit. Primum illud. De Accio loquitur, qui carmine publicum bellũ primũ deſcripſerat, & quem Ennius inter Fau-

nos ponebat. Defendit autem Accium præclare Cicero. Sed nos cum nihil hic argumenti habeamus, quid aliud quàm uerba legere poſſumus? itaque potiora uideamus. Acerrimum.] In quo Regulus Attilius Conſul, et ciuis optimus, propterea quòd captiuorum commutationem non referret, ab hoſtibus crudeliſſime enectus eſt. Etiamſi minus.] Alloquitur Enniũ fictitia reſponſione. Filius quidem.] Neſcio ille'ne fuerit, quem Antiochus captum patri remiſerat, an alius. Hiſtoriæ certe tacent hic. Sed unum tamen ſcimus: iſtum ob ualetudinem infirmam, nõ fuiſſe ſatis aptum ad gerendam Rempublicam. Adoptaſſe uero Scipionem Aemylij Pauli filium, poſtea de Carthagine euerſa, aui cognomine dictum Africanum. Non infantem.] Id eſt, diſertum, & eloquentem. Peritiſſimus.] Ideo Q. Ennius, Egregie cordatus homo catus Aelius Sextus. Sulpitius.] Hic primus apud Romanos prædixit eclipſin lunæ, bello Macedonico. Corculum.] Feſtus: à corde dicebant antiqui ſolertem & acutum. hinc igitur P. Naſica dictus Corculum. M. Alium.] Valde uereor, ut male ſcriptum ne ſit. Nec enim inuenire poſſum, quẽ M. nominet, Naſicæ filium: & hunc etiam alium, paulo durius ſcilicet. Fortaſſe legendum eſt, Metellum, illius, qui ſacra acceperit filium. Nam annis ante paucis, cum Veſtæ templum arderet, Cæcilius Metellus Põt. Max ex incẽdio ſacra rapuit: ut L. Florus ait. Sed de Publio, quod matrẽ deum intulerit in Palatium, nulla ſacrorũ mentione facta, dici ſolet. Hunc autẽ Metellũ fuiſſe, qui ſubacta Macedõia, captoq; Pſeudophilippo, Macedõicus deinde uocatus ſit, ratio tẽporũ, et hiſtoriarũ, ordo mihi probat. Et ne quid hæreat, inter oratores eũ numerari, ſcitum, quod cum Cenſor eſſet, luculentã orationem habuerit de ducendis uxoribus, liberorum procreandorũ cauſa. Nam & Auguſtus Cæſar, ordines ad coniugia cohortaturus, illã uelut eo tempore ſcriptã, in Senatu recitaſſe fertur. Quæras tamen meliorem ſententiam, ſi quis inueſtigatu dignã rẽ putat. Nobiliorem.] Nomen conſularis uiri, qui cũ triumuir eſſet, Ennium ciuitate donauit, quemadmodum Sylla Archiam poetam. Eſt autem triumuiratus, triũ collegarũ unius generis officium. Sed is triplex apud Romanos fuit. Primus carceris cuſtodiã habebat, & animaduerſiones curabat: Alter monetæ, nummularijs, formæ cuſoribus præerat, ut ait Liuius: Tertius uigilias in urbe noctu obibat. In Aetolia, &c.] Tum cum Aetoli, gens in Græcia Acarnanibus, epirotis, Locrẽſibus finitima, ſollicitatis Antiocho Philippoq; regib. et Nabide Lacedemonio in belli ſocietatẽ aſcito, defeciſſet à pop. Ro. Africani pater.] Scilicet iunioris. Hic Perſem prælio uictũ cepit, in triumpho cum filijs duxit, Macedonia in prouinciæ formam redegit: moderatiſſimus uir. Summa contentione.] Propterea M. Cato dicitur melius uituperare potuiſſe, quàm laudare: iuxta cenſuram hiſtoricorum. Sequitur autem mox hæc contentio, pluribus uerbis. Tenuit locum.] Pro, fuit æqualis in dicendo huic Albinus. perpulchre dictũ. Poſſumus ſic uti, tenuit cum Alexandro magno locũ, Iulius Cæſar. Fabius Pictor.] Is Reipublicæ tempora quoque deſcripſit. adducitur enim ſæpius teſtis à Liuio. Cuius quatuor filij.] Puto, L. Metellus, Diadema Metellus, Caprarius, Numidicus. Fuit autẽ hic cũ T. Quintio Apella Conſ. quod ideo retuli, ne ſuperioris nomen reijciatur. alioqui Cicero, eũ mentionẽ eius orationum faceret, illã, quippe primariã, hic non prætermiſiſſet ſilentio. Veterator habitus.] Ciuiliter Cottam ueteratorem uocat: hoc eſt, diu multumq; in cauſis forenſibus uerſatũ. Nã cætera, qui uetus eſt aſtutia, doliq; plenus, ſic dicitur. Paulum his antecedens.] Noua ad datiuum uerbi adſtructio. Forte legendum, Hos antecedens ætate paulum. Simili quidem modo certe Ciceronẽ loqui, ego non memini. Nec uerendum, ne offendat aures duorũ pronominum idem caſus, quaſi κακοφωνία. Scribit enim alibi. Quid nos inter nos? ut in Att. Amemus nos inter nos. Sic ſcilicet hoc loco ſtare poſſit: ſed inter hos ætate, paulũ hos antecedens. Niſi metaphoricum eſſe debet participium, pro ſuperans, antecellens. Sed id ſententia non patitur: quia prærogatiuã laudis anni nullam conferunt, præ uirtute, in iuniori conſtituta. Quare etiã atq; etiã Lector uideas, quid hic ſequare. Equidẽ meam opinionem, ut decuit, & debui, paucis explicaui. C. Lælius, &c.] Hunc ſapientem appellatum ait Cic. lib. 2. de Offic. cuius etiã nomine Dialogum de Amicitia poſteritati commẽdauit. Coniunctiſſimũ enim cum Scipione maiore rerum omni modo, cõſtat, ipſum ſemper fuiſſe. Aut etiam Catonis.] Nempe tam ſtudioſi priſcæ linguæ auctoris. Viriati bello.] Viriatus primũ in Hiſpania paſtor, tum uenator, inde latro, mox etiam dux, exercitu totam Luſitaniam occupauit. Quem reprimere cum Vetilius prætor conaretur, fuſus & captus eſt. Itidem Plautius prætor, cum non ita diu poſt cõcurriſſet. Ne multis. opus fuit conſularibus copijs, & duce conſulari. Cõplures igitur aduerſus eum miſſi. Sed Viriatus aut uicit ſemper, aut æquis cõditionibus acquieuit. rariſſime uero ceſſit, quoad à proditoribus (is fuit annus belli decimus quartus) Seruilij Cepionis opera ſubornatis, occiſus eſt. Sic autẽ habente communi ſcriptorũ hiſtoria, miror hic Lælium, cũ egregia laude, à noſtro interponi. Ego mediusfidius inuenire non poſſum hactenus, ubi Liuius, ubi Plutarchus, alijue, cũ huius belli euentũ referunt (quanquã Epitome tantũ Flori nobis eſt) Lælianam mẽtionẽ faciãt. Itaq; nec poſſum enarrare, quo modo Viriati bello fuerit egregius, quod hic dicit Cicero, C. Lælius. Primas deferunt.] Id eſt, utrunque iudicant homines ingenij, literarum, eloquẽtiæ, ſapientiæ ornamentis præclarum, & Africanum, & Lælium: ſed præclariorem tamen Lælium. Habetq; Ciceronis hæc immutatio, primas priores, plurimum elegantiæ. Tribuendo.] Alias ſuum cuique tribuere, de iuſtitia dicitur: hic de cãdore quodã animi, de ingenuitate, ſi propria laus unicuiq; redditur. Memoria ten.] Digreſſio, ſuperius iudicium de Galba, per occaſionem Scipionici Conſulatus, argumento inſigni declarans. Dixit. n. ante, Galbam principẽ in oratorijs artibus omnium Latinorũ fuiſſe. Nunc id ex teſtimonio cauſæ, quam Publio Scipione, D. Bruto Conſ. perdifficilem pro publicanis egerit, imo ſolus transegerit, ad ſummũ probat. Ex P. Rutilio.] Vir innocentiæ ſummæ, quia Aſiã à publicanorũ iniurijs defenderat, cum C. Marij proconſulis legatus eſſet, inuiſus equeſtri ordini, penes quem iudicia tum temporis erant, damnatur, exulq; proficiſcitur in Græciam: ubi ſe eũ uidiſſe, cum eo colloquutum eſſe, Cicero commemorat. Adoleſcentulo ſe.] Fuit. n. Rutilius poſt Catonẽ, ætatis unius quaſi interuallo, temporibus Syllæ, Craſſi, Scæuolæ. In ſylua ſua.] Id eſt, Rutilij ita facta cædes eſſet, atrocior omnino, quàm ut negligi deberet. Liberi ſocietatis eius.] Publicani, qui cõmertium ſimul habebant, inſimularentur ſceleris, eius parricidij. Quæ pecuaria.] Comprehendebantur hac uoce res, ex quibus colligeret uectigalia populus R. ab eo, quod primi reditus hinc Reipublicæ quondam ueniſſent, ex pecuarijs ſcilicet, hoc eſt armentis, pecorum gregibus. Quod igitur hic redimere pecuaria de Cenſ ponit, intelligi poteſt, pro, datis Senatui pecunijs mutuo, publicum uectigal à Rep. in ſe transferre. Amplius pronunciaſſent.] Id eſt, reos adhuc cædis audito Lælio reliquiſſent, nondum à crimine ſocios abſoluiſſent. Eſt enim amplius pronũciare, cognitionem, uel certe ſummã ſententiã differre: quo modo dicitur & ampliare. Cicero: Verum, ut opinor, Glaucia primus tulit, ut cõperendinaretur reus, antea uel iudicari primo poterat, uel amplius pronũciari. Et hoc loco Budæus ad uerum uerbi formulã adiungit, cum eã abſolute ponat Cicero. Præterea ſenſus conſtare poſſit, etiamſi nomẽ

prioribus

prioribus uerbis dimittatur. Ampliare uero: in Verr. Aut iſtũ hominem nefarium ampliaueritis. Rem eſſe prolatam.] Idem fermè, quod diximus: quaſi porrò latam, in aliud tẽpus reiectam. Locutum ita.] Semper ad intelligendum, Memoria teneo me ex P. Rutilio audiſſe. Nimirum oblitus ante fui obiter admonere: q, cum aliàs infinitiuo præſentis addat memoriæ uerbũ Cicero, ſic, Memini me legere, memoria teneo me uidere, hic modo præteriti efferat. Quaſi cõperendinatus.] Ego ſanè puto uerbale nomen eſſe. nam participiale nõ ſatis conuenit, ut hic comperendinatus, huius, & ſimiliter: ſignificare uero idem quod procraſtinationem. Sic enim legimus: Vnum, quaſi comperendinatus, diem mediũ fuiſſe, quo totum Galbam in conſiderãda cauſa poſuiſſe. Vbi ſcilicet, uiſi tẽporis interuallum illud, quo publicani Galbam adierant, & à Conſ. cauſa ſuſpenſi fuerant, uix quidquã intelligi poteſt. Nam comperendinare, eſt in aliquod ſpatium differre: comperendinari, ſententia iudicum pendere. Solet autẽ participiale ſemper alterum comitari caſum. Vt in Verr. Mirari ſtultitiam alij, alij amentiam, cui comperendinato, cum multi teſtes dixiſſent, non quidquam illorum ueniret in mentem. Adhæc correctiua particula Quaſi, uidetur attẽperare metaphoricum nomen. Nec enim Galba periclitabatur: ſed cum publicani ſuam illi cauſam à ſenatu prolatam committerent, & ipſi dabatur, quaſi comperendinatus. Hoc pluſculis: quia non extat apud alios. Male mulctatos.] Id eſt, uehementer intus increpitos à Galba, quod aliquid aut non rectè ſcripſiſſent aut negligẽter prætermiſiſſent. Quid multa?] Præciſio. addi oportet, dicerentur, afferrentur, & ſimile forſan aliquod uerbum. Silentio] Fiebat enim ad quamlibet orationis partem concionis acclamatio, ſi præclare illa haberet: quemadmodum ſibilus, murmur, clamor, ſi perperam. Id etiam hic animaduertendum eſt, quod una parte dicendo confectã, licebat oratori interquieſcere: memoriã, uocẽ, uires recolligere. Poſtremo plures diuiſis partibus unam cauſam orare poterant: ut pro P. Seſtio Hortenſius, Cicero pro P. Sylla, Pompeius, & iidem. Quæſtione liberatos.] Id eſt, ne traherentur in carcerem, & per tormenta de cæde examinarentur, more ſummi iuris. Multoq; plus.] Diiudicat, utrum efficatius, eleganter'ue ſit auditorẽ docere, an grauiter permouere. Poſterius autem alteri præfert. Sed hodie diſtingui rationes oportet. ueluti, ſi principem alloquuturus, detonare magis quã fari uelis, nullam laudem obtineas. at in eccleſiaſtarum loco, qui fermè ueterum oratorũ ſimilitudinem referunt, tum deniq; efferri ſermone, geſtu, pronunciatione poſſis. Contra fidem.] Sergius Galba (cuius etiam in uita Galbæ Cæſaris Plutarchus meminit) aliquot Luſitanorũ millia, qui rebellarãt, interfecit: captiuos uero uendidit in Gallia. Hic L. Scribonius plebis trib. rogationẽ tulit, ut quoniam iſti populo Romano dediti eſſent ex fœdere, reſtituerentur omnes in libertatẽ. Nam, cũ inducias agerent, erant oppreſſi. Magnam igitur inuidiam inde ſuſtinuit Galba: ſed maiorẽ multo, cum M. Cato grauiſſimus uir, idem acerrime ſuaderet: maximam autem omnium, exaſperante perpetuis rogationibus factum apud plebem T. Libone tribuno. Q. Fuluius eũ, ut fecit, defendere potuiſſet, niſi criminibus & ipſo tactus, laboraſſet ſuo periculo. Prætulit tamen, quod Luſitani per pacis ſpeciẽ Romanos adoriri uoluiſſent, eaq; re cõperta, merito trucidati à Galba eſſent. Reo nõ conueniebat ipſi, pro ſe dicere. Quamobrẽ priuſquam aperte dãnaretur, complexus repẽte filios, neruũq; prætextatum, itẽ ex C. Sulpitio Gallo pupillum, miſerabilis prodijt, populo flens ſupplicauit, ita breuiter egit, ut miſericordia cõmotus erga afflictum ſenem, & infelices liberos populus, rogationẽ antiquaret. Priuilegij ſimilem.] Propter priuatos homines, totq; ſingulatim occiſos. An diebus.] Subaudiendum, neſcio. Quid igitur.] Excurſus ab oratorum perſonis ſine nominibus, ad eorundem ſcripta. quæ cum ualde nõ laudet, nec cenſeat odioſe, cur tã ſimplicia ſint, unde tam uulgaria dotibus uideãtur, humaniter oſtẽdit. Multas autem huius rei connumerat cauſas: ſed compendio. Primum, quod ideo ſcriptæ ſint orationes, ut memoriã actiõis, non aliquem uſum afferant legenti. Deinde, quod illi maluerint è gloria de ſe exiſtimari potius, q̃ è libris iudicari. Ad extremum, quod pleriq; non putarint, ſe poſſe tam bene ſcribere, quã dicere. Intermiſcentur tamen rationes quædam, eas uideamus. Inertia.] Perproprie. nã ſiue indoctos, quaſi ſine arte putes, ſiue deſidioſos: utrunque ſecundum rationem. Deficit oratorem.] Id eſt, deſtituit. nunquam oratorem deſerit conſilium. Vir egregius.] Hic Pompilius, ad Antiochũ regem Aegypti cauſa, legatus à Senatu miſſus, cum intrepide mandata publica corãm expoſuiſſet, & rex deliberaturum ſe reſponderet, uirga quam manu forte tenebat, circũſcripſit regẽ, ingenti fiducia poſtulãs, ut priuſquã eo ſe ſpatio moueret, ſuam uoluntatẽ ederet. Quare perterrefactus, & merito quidẽ, Antiochus, facturum ſe ex ſententia ſenatus promiſit. nec longo poſt interuallo, finibus Aegypti, Ptolomæo, quẽ expulerat ceſſit. Accepta iniuria.] Marcus enim Octauius, eo quod tribunus Graccho maiori leges agrarias promulganti reſtitit, uix ſeruatus eſt, quin in carcerẽ traheretur. Deinde uerò, cũ alteri Graccho, tribunus iterũ pari conſtantia contradiceret, magiſtratũ abdicare coactus eſt, & uix Corneliæ matri Gracchorũ a populo condonatus. Qui ſummos hon.] Fuit hic Q. Pompeius, cũ Q. Metello primus omniũ è plebe Cenſor. Propterea ſcilicet ait, eũ ſummos honores adeptũ eſſe, ſine maiorũ commendatione. Sed ipſa triſtitia.] Non mirum igitur, ſi Stoicũ illud portentum, parricidam Cæſaris Caſſium, iſte Lucius propagauit. Fermè patrũ ingenia refert progenies. Eiſdẽ autem moribus nepotem fuiſſe, Plutarchus in uita Bruti, itẽ Cicero multis locis, & alij ſanè tradunt. Cuius legi tabellariæ.] Quantum ex alijs etiam locis intelligere poſſum, uoluit hæc lex, ne aut magiſtratus tabellis ad populũ uterentur, ſublatis concionibus: aut ut populus in eligẽdo, ſeu in comitijs ſolẽnibus, tabellis, nõ uocibus crearẽt magiſtratus. Nam prior ratio, uiã ad honores, pernicioſe diſertis ciuibus præcluſura uidebatur, ſi nõ permoueretur uulgus, nõ prẽſaretur blandirijs: poſterior, adẽptura timorẽ unicuiq; de populo, in dandis ſuffragijs, ſi literis tantũ oblatis auctor ipſe lateret, ignoratũ nomen reijciẽtis petitorẽ, uel accipientis eſſet. Pro Publio quidem Seſtio, interponit hæc uerba Cicero inter alia: Tabellaria lex, à L. Caſſio ferebatur, populus libertatẽ agi putabat ſuã: diſſentiebant principes, & in ſalute optimatiũ temeritatem multitudinis, & tabellæ licentiã pertimeſcebãt. Agrariam T. Sed hactenus. Putabat, inquit, agi libertatẽ ſuã. Quare? Quia non deberet libere uerſari, comparere, loqui, quanquam imperite: melius enim ità potuiſſet, atq; tutius. Poſtea, Licentiam, inquit, tabellæ pertimeſcebant. Nimirum ne quando idẽ ipſis accideret, quod multis quidẽ Athenienſium, ſed præſertim Ariſtidi. Hic enim oſtraciſmos uulgi de ſe colligens, forte damnabatur ab eo, cui ignotus erat. Cumq; præſens interrogaret præſentẽ, cur ita faceret? reſpõdit ille, Quia diceretur ubiuis Ariſtides nimium iuſtus. Multum duentes.] Fortaſſe legendum, Cliẽtes multum opera ſubleuabant, & conſilio Cepiões. alioqui neſcio quidnam hoc ſit. Domeſticas diſciplinas.] Quod domi priuatim operã daret rhetoricæ, iuri ciuili, &c. magiſtris ad id utẽs. De ſocijs.] Tum temporis, cum Latini, cæteræq; ciuitates Italiæ, ius Romanum expetebãt, eaq; gratia adiuturi ſenatum contra Gracchum uidebantur. De Marametheno.] Quo Gracchus in orationibus componẽdis uſus eſſet logodædalo. Fuit autem Rhetor græcus. Elinguis.] Id eſt, eum unquam Fannius infans habitus ſit, & indiſertus. ab

eo,qui ſi linguam non habet,loqui nõ poteſt. Soceri inſtituto.] Scilicet Lælij ſapientis:mox etiam idem ſequitur. perinde ac dicas,ſuaſore Lælio,monitore,Panætium philoſophũ celebrem audiuerat. Sed de Perſio ſuperius: præterq enim,quẽ ego magiſtrum dicendi quempiã fuiſſe puto, non Satyricum illum,nobis bene notum. Mutius autem.] Q. Scæuola, grauiſſimus uir, & integerrimus augur,Idemq; cõſultiſſimus Pontifex:cuius hoc libro ſæpe facit mentionem Cicero, ſæpiſſime uero etiam alibi. Is oratorum in.] Et tamen hunc nõ ſemel iuriſperitorum uocat eloquẽtiſſimum: In dialogo quidẽ è tribus primo, certe. L.Craſſi.] De quo pluribus paulo poſt.Nam præter cæteros hunc,admirari Ciceronem,opinor nobis iam cognitum eſt. Vtinam in Tyberio.] Vox optantis animi,commiſeratione plena. Ac quoniã multa ſequuntur ex una actione in eandem fermè ſententiã, nolo paucis repetere quæ pertineãt ad uerborum intelligentiã. T.Sempronius Gracchus,ut conijcere equidem poſſum,affuit expeditioni Numantinæ,quãdo C. Mancinus prælio uictus, & caſtris exutus ab oppidanis,neceſſariã pacem fecit. Sed ſenatuſconſulto breui reiectus propter ignominiã,hoſtibusq; per fœcialẽ deditus eos etiã in dedecus uocauit, quos officij in exercitu præpoſitos habuerat.Itaq; Gracchus iam inde Senatui inimicus,ut primũ tribunatu potitus eſt,grauiſſimas actiones ſibi ſumpſit,quibus patres,potentia populi contunderet.Tulit de diuidundis agris legem. ea iubebat,neminem optimatum plus denis agri iugeribus poſſidere.Mox diuiſioni ſe tertium, cum C.fratre, & Appio ſocero præfecit.Quod autem nõ ſatis agri ſingulis è plebe ſufficeret,conſtituit deniq; rogationibus nouis ſancire,ut ij pecunia ex Attali regis legato numeraretur,quibus ſolũ aſſignari nõ poſſet.Tali conatui cũ totus incumberet,& tribunum ſe creari iterum curaret,media concione, à Romana nobilitate, Naſicam ducem ſequuta, miſerabiliter occiſus eſt . Caius uero Carbo,factus alteri Graccho in eadem actione ſocius, & ipſo conſulis Opimij armis tandem oppreſſo,ne quid à iudicũ odijs grauius pateretur,mortem ſibi cõſciuit. À puero doctus.] id eſt,à pueritia,ab ineunte ætate, Diophanis magiſtri diſcipulus ad dicendum eruditus. ſupra Marathenii mẽtionẽ habuit : eoq; dicit,magiſtros è Græcia. Volubilem.] Idem , quod præcipitãtis linguæ,ſermonis prõpti,uolubilis orator. Quoad uita ſuppeditauit.] Suppedito fermè, quod confero,ſubminiſtro:ſed cũ abſolute ponitur,intelligendũ ſumptus .Semel Terentius:Nã ſi pergam,inquit,illi ſuppeditare ſumptibus. Cicero ad Atticũ: Velim, quoad poteris co nſideres,ut ſit, unde nobis ſuppeditẽtur ſumptus neceſſarij . Hic autẽ addendũ eſt tempus,ita:Quoad uita ſuppeditauit tempus,facultatẽ,uſum, aut ſimile quiddã. Eodem modo Philipp. 3. Cuius etiam naturalis pater ſi uita ſuppeditaſſet , conſul factus eſſet. Forum tenente.] Synecdoche, totũ pro parte, quaſi uerſante circũ roſtra:deſcendente ſæpius,ut patrocinaretur, ut defenderet,ut accuſaret,in forum Carbone. Quæſtiones perpetuæ.] Quæſtio,ait in Academicis Cicero,eſt appetitio cognitionis: quæſtionisq; finis inuentio. ueluti ſi quæras de dubia re,uariaq; qualem nã dicas . Verum hoc loco ſignificat delationem,accuſationem. Mox enim ſequitur,de pecunijs repetundis lata lex : ut ſcilicet hãc occaſionem,quæſtiones Carbonis dederint,cum homines accuſaret.Et huius proximũ, animaduerſio. Notũ aliàs, quod etiã ante paulo habuimus,ubi tormẽtũ ſignificat. Hinc, habere quæſtionem de ſeruis. Euanuerunt.] Id eſt,non apparent,interciderunt,contempti ſunt. Exiliter.] Annales exiliter ſcribere,tantundem ac ſi dicas,propter ſummam feſtinationem breuiter,acciſe. Maximũ Scipionem.] Maiuſcula litera adiectiuo nomini debet demi . Nec enim propriũ Scipionis eſt,ſed honoris cauſa addititium : ut alij cuiuis. Fuit autem iunior Africanus,qui Carthaginem euertit, et Numãtiam deleuit,Ciceroni in libris de Repub. chariſſimus. Quo duce.] Priuato,inquit.Nam ueniens bello confecto Romam ex Hiſpania,commodum in triumuiratum C. Gracchi incidit. Eoq; cum Carbo rogationẽ ferret , ut quoties tribunus plebis uellet,refici per leges poſſet,Scipio grauiſſima oratione diſſuaſit,addens etiã T. Gracchũ iure cæſum ſibi uideri . Apparebat igitur,ipſum Senatus cauſam enixe,nec fruſtra, tanto cũ nomine defenſurum. Quod ne fieret,paucis interiectis diebus,ex quo Triũuiris agrarijs rurſus ſe fortiter oppoſuerat, in cubiculo mortuus per noctẽ; inuentus eſt. Sororis filius.] Pater Vticenſis,Porcius Cato. Tuus gentilis.] Feſtus : Gentilis dicitur,& ex eadem gente ortus, & is qui ſimili nomine appellatur. Sed citat quendam Cincium, dicentem , Gentiles mihi ſunt,qui meo nomine appellantur.Quod hic ego ualde miror. aliud enim nomen habet,quã Brutus: & tamen gentilis eſt. niſi forte quis Marci nomen cõmune uelit . Ita gentiles eſſent Bruti,Catones,Lepidi,Antonij. Debet igitur is gentilis uocari, qui ex eodẽ genere extat,proprie. Deinde uero , qui nominis eiuſdẽ eſt,ut indicat locus Ciceronis in Tuſc. Antiquus ſanè : fuit.n.meo regnãte gentili. uidelicet,Seruio Tullio.Et hoc modo uox uſitatiſſima.In Verr. Reſponde mihi nunc tu Verres, quem tuum penè gentilẽ Verrucium putes. locatur ſimilitudine nominis. Quod ideo diligẽtius annotaui , ne quis miretur,hunc Marcũ Pennũ,abſq; nomine eodẽ,Bruti tamen Marci gentilem dici. Cyri uitam ,] quam Xenophon deſcripſit,titulo τῆς παιδείας Cyri.Comparat autẽ Aemiliũ Scaurum,& Publium Rutilium.De Scauro ſummam grauitatem orationis,& ſummam dictorum fidem ponit:de Rutilio, prudentiam atque ſeueritatem. Aſſenſioni.] Id eſt,non ſatis accommodatum ingenio populi. Quanquam innocens.] Deplorat iudicium Rutilianum.id quod nos ſupra retulimus. Ac neſcio qui uerba peraſpere nimirũ hic curant. Coniunctiua uero particula Quanquã, uix mea quidem opinione ſtare poteſt,ſi ſenſum ad poſteriora referas.Omnino legi oportere arbitror, Qui quoniã innocentiſſimus in iudiciũ uocatus eſſet , Parentheſis,quo iudicio conuulſam penitus Remp.eſſe ſcimus, cum eſſent eo tẽpore eloquentiſſimi uiri,L.Craſſus,& M. Antonius, eorum adhibere neutrũ noluit, .Nam ratio occurrit , quærenti:Quare noluit neutrum adhibere ? quoniã innocens in iudicium uocatus eſſet,Sed ſi maneat Quanquã, quo modo non ſit hiulca periodus ? perturbata ſentẽtia ? uiderit quiuis . Statarios appellant.] Id eſt,ad ſtandum diſpoſitos,ut fit in ſcena,cum ſenes ætatis ratione perpetuo quieſcunt, raro geſticulantur,uix unquã diſcurrunt, exemplo reliquarũ perſonarum:ſed tantum moderate loquuntur. & tales hic appellat in ſcena ſtatarios. Terent.in prologo Heaut. Date poteſtatem,ſtatariam agere ut mihi liceat per ſilentium: hoc eſt,perſonis ſtantibus,& quietis compoſitã comœdiam. Alias ſtatarij milites,qui ſtantes uno loco , cũ hoſte manus conſerunt . non hinc inde per ſpatia mouẽtur. quales ſunt noſtri,qui ſuos ordines in conflictu rigide ſeruãt. Vacationẽ augures.] Senſus eſt : Aelius Tubero triumuir ſeuerior ſtoica diſciplina uidetur factus.quod contra teſtimonium Africani maioris iudicauerit,augures,liberos & immunes nõ eſſe,quo minus in iudices allegerentur, atq; iudicia cũ cæteris ciuibus exercerent. Id enim eſt uacationem nõ habere,iudicijs operam dare. Tum Brutus.] Obiectum ad rationem : Cur Stoici cum omnes in diſputando doctiſſimi ſint , In dicendo pueri deprehendantur.Quia nihil,inquit,niſi dialecticã tractãt. Architecti.] Id eſt,ſummi uerborũ magiſtri,per figuram. Excipio Catonem.] Vult Vticenſem : cuius fuit magna laus,ex opinione facultatis huius Salluſtius in Catilinario, contra Iulium Cæſarem unam exſcribit. Tuus auunculus.] Hunc ipſum innuit. Erat enim Brutus ex Seruilia , ſorore Catonis . Immo-

ratur

ratur autē hic in perpetua digreſſione de Stoicis. Vbi nihil uideo, quod magnopere explanem. Niſi quod illic, Iouē ſiquidē cōcinnius legi poſſe putē: Iouem ſic quidem, aiunt philoſophi, ſi Græce loquatur, loqui. Perſequamur.] Intellige numero, uel oratione. In hac turba uoluminum.] Se ciuiliter attingit. Qui quod omnes arte, elegantia, genere dicendi maiores ſuperaſſet, ſolus, ut haberetur pro magiſtro, & legeretur obtinuit. Meis enim.] Iocatur in ueterū orationes. At puer adhuc, monentibus ut Ciceronis nomen obijceret, ſe clarius, inquit, hoc Scauris, & Catulis facturum. Nec hercule multum aberrauit à propoſito tandem. Laudata oratio.] Recipit iudicium de Curione, quem ſupra Seruiū Fuluium ab inceſtu defendiſſe dixit. De amore.] Quod ingenuum ſanguinē talis turpitudo nunquam contaminet, ut cum matre rē uelit habere. De tormentis] Quod ſceleris ultrices furiæ, præcogitantem deterreant a nefario propoſito. De rumore.] ſequatur facile quidem indelebilis infamia. Sic hos communes, ut uocitur, locos Cicero nempe tractaſſet Fuluiū defenſurus. Sed quoniam hic de puerilitate dicit, oportet, ut Curio orationē ad magis uulgaria deduxerit. Ecce in manibus.] Proclamatio rhetorica, ſpecies figuræ quæ dicitur μετάθεσις. hac. n. occaſione continuat orationē, & infert nomen C. Gracchi in oratorium ordinem. Videtur autē ideo repente turbari, quod tantum uirum præter rationē indigniores enumerans, tādiu reticuiſſet. Color rhetoricus. Interitu.] Tam, ait, immaturo. Voluit enim fratris Tyberij cædem ulciſci, idq́; per populi uim itaq; poſt fratris plauſibilem illam legem, alterā quoque pari gratia promulgauit, ut ſemiſſe & triente frumentū erogaretur plebi. Quod cū adhuc non ſatis uiriū habere uideretur ad rē, equeſtri ordine Senatui adhærēte, ſummo nimirum uſus dolo, disiūxit ſenatū ab equitibus Romanis tertia poſtremo rogatione. Sic iuſſit ut trecēti quidē è patrib. ſenatores manerent, uerum equites ſexcēti ad hunc numerū adherentur, eo quòd plures in ciuitate eſſent, et iure ſuo per tot tēpora priuari. Quid mirū? Protexit omnino ſe, ne quā uim intentaret ſenatus. Mox etiam in ſequentem annum tribunatu donatus perficit, ut triumuir frumentariarū legum crearetur, multas in Italia colonias deduceret, atque præcipuam in ſolo iam tū per minorem Aphricanum dirutæ Carthaginis. Sed nullus popularis fauor diuturnus. dum armata multitudine poſt tribunatum, Auentinum occupat, ab Opimio Conſ. populi uiribus adiuto, cū Fuluio Flacco necatur. Hāc igitur mortem, tot uerbis hic miſeratur Cicero. Paternam eſſet.] Nam Sempronius pater maioris Aphricani potentiā, ne tribunatū diſſolueret, ipſe tribunus ſuſtinuit. Auitam.] Eſt iam ante eorum facta mentio. Iugurthinæ coniurationis.] Iugurtha Numidarum rex nothus Micipſæ, fratres legitimos hæredes interfecit. Contra quem Calpurnius Beſtia Conſ. bellū gerere iuſſus, pacem ex corruptela fecit. Quin omnes itidem legatos fermè, ſenatores autem multos, auro ille peruertit. Eam ob rem euocatus Romā fide publica, ut conſcios ederet, paucis etiā diebus interpoſitis Maſſiniſſam regulū cōfodi media plebe curauit. Itaque cū periclitaretur, clam effugit, inclamitans: O` urbem uenalem, & cito perituram, ſi emptorem inuenerit. At populus indignitate rei cōmotus, auctore Manlio (ſic enim legi debet, iuxta Salluſtianam hiſtoriam, nō Mamilio) tū forte tribuno, rogationē quæſtionis habēdæ ſuaſit. Hinc C. Galbæ, qui reorū unus fuit, iſta damnatio. P. Scipio. Naſica, conſul hoc anno cum Beſtia. Triſtes exitus. Enarrauit nunc rem geſtam. Damnatus autem fuit & ipſe coniurationis Iugurthinæ criminibus. Subleuat eorum famam humaniſſimus orator, tribuens id inuidiæ, cum re uera commeruerint. Magnum Bruto dedecus.] Hic M. Brutus decoxerat. Itaque uir eloquētiſſimus illis temporibus L. Craſſus, ab eo uerbis irritatus, ut mutuum redderet, quadam actione lectorē induxit, qui paternos Bruti cōmentarios ad interrogatū recitaret. Scripſerat enim, cum de iure reſponderet, hoc modo ſenex: Cum ego & M. filius in Priuernati eſſemus. Ad quæ mox uerba Craſſus acclamauit. rurſum: Cum in Albano. deinde: Cum in Tyburti. Perfudit uidelicet rubore præſentē tali, ratione Brutū, inquirens, ubí nam fundos haberet? Naturale ſtirpis bonum.] O` quot exēplis probari poſſet, non eſſe nec nouum, nec mirū, ſi degenerent à parētibus liberi. Sed dat aliquid Bruto noſter, cum naturale dicit bonum, quaſi gignantur etiā cū corporib. uirtutes. Illud ſolenne: Maximos quoſq; uiros procreare diſſimillimos, aut certe nullos. Neq; uero L. ille Brutus, ſi recte perpendimus, tam inſignis uirtute fuit, quin potius impotēti quodā, & tumido ingenio. Multam lege.] Petere multam ab aliquo, tantundem, quod litem intendere de multa. Forte Sabelius egerat iniquis, iniuriarū igitur poſtulabat ipſum Caſidenus. Id autem iudicium, eā cognitionē lege Aquilia, quæ iuſtitiam tuebatur, ſequi debuit multa. Alij ſubintelligūt petere multam, ut ſcilicet irrogetur. Id quod ſalua meliore ratiōe, ſtare non poteſt. Nam hoc ipſum irrogare multā, actoris eſt, non iudicis. Qui uero multā petit, poſtulat ſibi ſolutione ſatisfieri primū ex iure: poſtea ſi priuatim fruſtra, poſtulat publice per uim iuris, ut iudex nolentem cogat. Ita petere, redit ad accuſatorem, obiecto rei, ſublata iudicis perſona, niſi quòd petitionē adiuuat poteſtate. Pro Cluen. Neceſſe eſt nullo modo multā illā, quæ à Iunio petita ſit, cū Cluentij cauſa eſſe cōiunctā. Vbi ſubijciendū, ut iniquius prætor Iunius daret. Præpoſitio. enim reū, non arbitrum, aut iudicem notat atque reſpicit. Eſt aūt multa notæ ſignificationis, quidquid è rebus pro pœna cōmiſſi ſecundū leges requiritur. Inde etiam dicere multam: id eſt minari, proponere. Contrarium, remittere. Cic. Philip. Conſul Pont. Max. Collegæ multam dixit, ſi à ſacris diſceſſiſſet: quam multā pop. Ro. remiſit. Minime aptum.] Molle quaſi, delicatum, luxurians, ut Epicurei ſecta uitam inſtituit. Xenophonteio genere.] Dictus eſt tamen Xenophon, Muſa Attica nimirum propter ſermonis elegantiam, & ſuauitatem. Sed Cicero quiddā perfectius imaginatur. Fortuna belli.] Nam uictus à Cimbris cum collega, caſtra ſimul et octoginta millia militum amiſit. Inuidia populi.] Nam propter temeritatem damnatus, bonis exutus, & magiſtratu priuatus eſt, à populo: quod nulli poſt reges expulſos accidit. Penè prætermiſerā Aureliū Scaurū, de quo ſupra paulo. Hic poſtquam Sardos ſubegiſſet, legatus, cōſularis aduerſus Cimbros prexit: à quibus eſt & uictus, & breui captus. Sed adhibitus tamen ad conſiliū, ut modū, quo uinci poſſent Romani (quippe ciuis, & dux) exponeret. Ille uero uultu grauiſſime cōpoſito, cœpit hoſtes ab alpium tranſitu deterrere: multis affirmans uerbis, Romanos minime uinci poſſe. Quāobrē à rege ferocia elato, & periuuene, ſtatim occiſus eſt. Inutile lege.] Vt ex agro publico uectigalia ne colligerētur, quæ nō eſſent utilia Reip. damnoſa ciuibus: ob fraudē colligentium, uel ſimiliter. Leuare uectigali publicum agrum, id eſt immunem facere, liberū à tributo. Prætorius.] Id eſt qui prætor fuerat, ut mihi quidem uidetur: ſicut conſularis, qui conſul. appellatiuum, ab officio, ſeu magiſtratu. Nam adiectiuum prætorius, ſi cum re coniungitur, cum inſtrumento aliquo, ſignificat id quod ad prætorem pertinet: quemadmodum dicimus, prætoria nauis, cohors prætoria. prætorium ius. Sequor autem hic alium Ciceronis locum Plan. Cedat conſulari generi prætoriū, nec cōtendat, inquit, cū prætorio equeſter locus. Prætorium, genus, hoc eſt, quod honoribus præturæ potitum eſt aliquādo. Sic iſto loco Cotta prætorius. Subſtantiue prætorium, domus prætoris, ducis, diuitis in agro: item locus ubi ius dicitur. Inde prætoriū dimittere, uel nei ſenatum. Atque ego] Excuſatio oppor-

tuna. Poſſis dicere, Cur infimos etiam oratorum quoſque per cenſes? Quæ fuerit aſſenſio.] Opinor legi debere aſcenſio. Probant enim id orationis circunſtantiæ, cum perfectiore rudioribus ſuperponit, cũ hós ad illos ſemper meliores: cũ dicit: ſe è minimis in Demoſthenem maximum oratorẽ, ac Hyperidem, ordinatim peruenire: pari ratione in Craſſum & Antonium. quaſi uidelicet aſcendẽtes ex imo, ad ſummũ in eloquẽtia proponat. Nam aſcenſus ad materiã proprie pertinet. alioqui neſcio, quid hic ſibi uelit aſſenſio. Spiſſe peruenimus.] Id eſt, tarde, difficulter. Spiſſum enim proprie, dẽſum. Quidquid aũt dẽſum eſt, rarius profluit, et lẽtius. Ab imperatore.] Similitudinis exẽplũ, quo pulchrius illuſtrat Antonianã laudẽ, ductũ ab arte militari. Non enim.] Ratio dicti. Quare cũ ualde præclarũ haud ſit latine loqui, nó loqui ſit omnino per turpe. Quia plerique, inqnit, id neglexerũt. qui licet ut oratores in hoc ſtudio elaborare nõ debuerint, debuerũt tamẽ ut ciues Romani. Vitiũ hominũ, rem odio prægrauat. Superius dixit, Inquinate: quod exponitur, obſolete, propter ſermõis negligentiã. ab inquinatus, nempe fœdus, ſordidus. Leporis.] Id eſt, urbanitatis cauſa. Conformationibus.] Paulo poſt Græco uocabulo σχῆμα appellat. In illuminandis.] In ſententijs ornamento uerborum illuſtrandis etiam. Sed cum magna hæc.] Videtur ad id ἐπανόρθωσιν addere, quod nó ſatis Latine, nó ſatis pure loquutum fuiſſe Antoniũ, ſuperius dixerit. Mitigat autem certe cum multa cõnumerat, quæ pertineant ad ſingularem uiri laudem. Supploſio pedis.] Commotio deorſum: à ſupplodo, quod terram pede ſubtus percutio eſt. Vox permanens.] Id conſtans, eiuſdem ſemper ſoni. Subrauca.] Strepens aliquantum, ſtridula, In quæſtionibus. Si quidem reum capitis defendebat. Quod Demoſthenem.] Ab auctoritate, quam ipſe ſuo iudicio confirmat, & uiciſſim confirmatur iudicans. Huic alij.] Commune teſtimonium artis. Omnes ſimul iudicarunt tum temporis, hos ſupra duos, præſtantiorem in dicendo eſſe neminem. Alterutro patrono.] Scilicet exiſtente: uel, qui horum alterutro patrono præmunitus, requireret nllius alij ingenium, atque præſidium. Equidem.] Cognitio. Fert ipſe ſententiam de utriuſque dignitate, ſic, ut ſummus ſit Antonius, maior autem Craſſus. Apud centumuiros.] In ius relata tractantes. Erant fermè ſacerdotes, & iureconſulti: lecti tamẽ è ſingulis tribubus, terno numero: quinq; plures. Sed expeditius uno uocabulo dicti cẽtũuiri. Inde centũuirales cauſæ, quæ referri debeant ad centũ. Cic. de Or. Nam iactare ſe in cauſa centumuiralibus, in quibus uſucapionum, tutelarũ, gẽtilitatum agnationum, alluuionum iura uerſentur. M. Curij cauſa.] Teſtamentum habebat: ſi filius Poſthumus mihi mortuus fuerit. Curius hæres eſto. Hic Scæuola naſci prius oportere, quàm mori, non igitur hæredem eſſe Curium. At Craſſus Iocabatur in acumen Scæuolæ, qui ita comminiſceretur, Naſci prius, &c. Quis enim hoc ignoret? Defendit tamen æquitatẽ contra rigorem iuris: ſententiam teſtatoris, contra uerborũ regulam. Hoc modo.] Adde, ſint: Licet, inquit, Scæuola, licet Craſſus hac tanta dicendi gloria floruerint (illatio per parenthesin) ſed uereor ne quis mediocre ex ſummo me putet, fingere, tamẽ dicendũ eſt: ſic enim res habet, uterq; mediũ quod dã in uirtute ſequi uoluit. Attende uero morẽ humanitatis. Deſiderat nonnihil, & quia perfectã utrique laudem relinquere mauult, hoc ipſum laudis obtextu contegit. Veterũ eſt, inquit, philoſophorũ ex Academicis inſtitutum credere, quòd uirtus omnis ſit mediocritas. Atq; ſic de duobus hic cõcludit. Tum de Seruio. Nunc ad Scæuolæ æqualẽ accedit. Sulpitiũ. Vt enim illum plurimi fecit, ita ſanè plurimis hunc nominibus commendat, & fermè præfert in eloquentia: idq; ſtudij ratione, quo Seruius ſe, nec domeſtico tantum, nec uno ſemel dedidiſſet. Ain tu?] Cõſulta admiratio. quaſi diceret, Anteponis igitur, &c. Quærit autem (ut ſolet) materiã ad prolixiorem de Seruio Sulpitio ſermonem. Artem.] Dicendi. Quanquam dialecticam uelle uidetur, & mox ſubiũgit: Sed ea oratori, quem hic inducit, planè neceſſaria eſt, ut nullo modo ſeparari poſſit, Eoq; ponit diuiſionẽ rei, definitionẽ, circumſtantias ex uerbis, rationibus, argumentis. Audiui enim.] Præfuit. n. toti Græciæ Sulpitius, poſt Pharſalicam pugnam reconciliatus Cæſari. atque hunc ipſum hic tantopere laudat, cuius etiam memoriæ luculentam orationem illico poſt mortem Cic. dicauit, initio: Vellẽ dij immortales feciſſent. non aũt Sulpitium illũ, quẽ in ſuperioribus libris de Orat. toties producit. Sami.] Duæ feruntur inſulæ hoc nomine: altera in mari Icario, Iunoni quondã deditiſſima: altera prope Ithacam, ac Epeirum: teſte Plinio. quam hic nominare uidetur Cicero: Superior Samos patria Pythagoræ, & unius Sibyllæ eſt: Liuio Samothracia, propter uicinitatem ſæpe dicta. Virgilio quoque, ſed per tmeſim, uel inuerſionẽ potius canenti, Threiciamq; Samum. Aequalitas ueſtra.] Quod ad ætatem. Pares honores.] Vterque conſularis. Artium finitimis.] Tu orator, ille iureconſultos. Sunt aũt hæ artes quaſi finitimæ, cũ ſint ſummo ciui ſimul neceſſariæ. Ab obtrectatione.] Actiue. neuter laborat in alterum inuidia, quæ mutuo obtrectet: reſpicit tamen actus perſonas. Non exulcerare.] Per figuram, pro corrumpere, exacerbare ueſtram gratiã. proprie enim exulcero, in ulcus adigo, ulcus exprimo, uel medicamento, uel uulnere: ut, Vngue lepram exulcerat. Plin. Varro, Muſcæ canes exulcerant. Itaque doleo.] Querela de tam afflicto tẽpore, dominatus Iuliani. Sunt, inquit, fatali fortuna Reipublicæ iam omnes ciuiũ actiones ad paucos homines deuolutæ. Hic Atticus.] Refugit multũ de Republica cõmentarij, metu uidelicet Cæſaris, & amicorum: ne ſi quando talem Ciceronis animum reſciuiſſent illi, plecteretur ipſe. Solebat igitur interdum in urbem è pure. Cicero uenire, ut ſalutaret Cæſarem, nunquam ut in ſenatu conſuleret. quo conſilio gratiam & dignitatem ſuam facile conſeruauit. Eloquentiſſimum.] De C. Carbone iam ante diximus. hunc adoleſcentulus accuſauit Craſſus. Liciniam uirginem.] Scilicet Veſtalem. fuit eius cognata, quam inceſtus inſimulatam defendit, & ſeruauit. Præconem Granium.] Præco, qui decreta magiſtratus in publico proclamat. Hunc autem Grãnium, candidatos in creatione ſuis nominibus appellaſſe coram populo, opinor. huius enim etiã officij, olim præcones erant. ut ut: fuit amicus Craſſi. ſic etenim eum lib. 2. de Orat. uocat. Aetate præſtabat.] Senior me quatuor & triginta annis Craſſus. Erit inquit.] Significat obſcure Ciceronem Brutus, qui maturitatem dicendi iam ad ſummum perduxiſſet. Iſtos oratores.] Craſſum & Antoniũ. uellem plura quàm ſcripſerint, nobis, inquis, reliquiſſe. Auctoritas ſenatus.] Voluit, ut putare poſſum: Cæpio iudicia ab equeſtri ordine traduci rurſus ad ſenatum, idq; ſuaſit Craſſus. Contra collegã.] Hæc altercatio fuit inter eos fortaſſe de dicendi magiſtris. Electi certe ſunt ex urbe tandem, ipſo Cenſ. omnes planè rhetores. Qua in re non omnino libenter Craſſum Domitio aſſenſiſſe, credi par eſt. Licet alicubi grauiter id tueatur. Sed quaſi capita.] Notum ex Grãmaticis figuræ genus, zeugma cum proximo nomini uerbum adaptatur: ut in illo, Amãtiũ iræ amoris redintegratio eſt. Sic hoc loco per conuerſum, Non eſt oratio, ſed capita rerũ. muta numerũ, plurali cõueniet. Plenius.] Dicitur. n. cõmentarius & cõmentarium utrouis genere, libellus in quẽ rerũ ſummã ſigillatim cauſa memoriæ retulimus. Hic pro tabella, quã cauſas acturi neceſſarijs rebus pernotatã ſecũ in iudicia deferũt, ne quid prætermittatur, aut ignoretur.

Et uero.]

Et uero.] Confirmãdi particula. fuit hercle, fuit omnino. Et popularis.] Non ſolũ ſenatoria, cõſularis dictio, ſed etiam illa lenis, et populi auribus accommodata dictio. loquitur de Craſſo, nõ de Domitio. Nã Antonij nomẽ ex collatione quaſi, ſubijcit. M. Herenniũ.] Caij patrẽ. huic, filio. ſ. inſcripſit Cicero quatuor lib. Rhetoricorũ, ut conſtat. Cepionis ore,] Id eſt, loco Q. Seruilij, cuius legis iã ante meminit, cũ maieſtatis accuſaretur, reſpõdit Sextus Aelius. Apud maiores noſtros.] Temporibus belli Pun. primi. ſed hic Papyrius in hiſtorijs obſcurus eſt: niſi ꝙ Fregellas coloniã deduci impetrauit. Et Brutus.] Celeritatis. Mox ad hæc, inquit Brutus. Cũ in Galliã.] Mittebatur. n. eo prætor à Cæſare. Pertinet aũt hæc rõ ad phyſicos, qui diſputant, cur alius alio, loquens, articulatius ſonet. atq; colligunt hic cœli, parentũ, cõſuetudinis, ingenij, totius in homine tẽperamẽti (cõplexionẽ illi uocãt) argumẽta. Eon? inquit.] Præciſio. cũ eo'ne Q. Granio certare Tiucã membiſti? Subde, cũ iſto ipſo. Nomẽ Granij præconis iam habuimus: quẽ dicacitate ciuili, præfert alteri. Hoſpes non potes minoris.] Sic. n. legendũ eſt. ſ. emere quod cupis. Credidit anicula Theophraſtũ aduenã eſſe, non inter ciues Athenis uerſari, qđ ab urbano ſono paululũ uoce diſcreparet. Ille uero, qui in ciuitate tãto iam tẽpore tũ uixiſſet, moleſte tulit, adhuc ſe prorſus Attice uerba non pronunciare debere. Nec. n. in quadrigis.] Comparatio ducta ab equeſtris curſus ſimilitudine. Nõ inquit, poſſumus dicere, ſi quatuor equi producti ſint, ut pernicitate cõtendant ad metã, & unus ex ijs tantũ excurrat, reliqui propè carceres hæreãt, illos eſſe uictori proximos. Vix. n. ſeſe loco mouerũt iſti: maximumq; ſpatiũ interiacet inter decurſorẽ et ſtatarios. Qui igitur hũc oratori palmario proximũ recte dicamus? quẽ uix idẽ ſtudiũ aſſimilet, cõitas aũt laudis atq; rei planè nulla cũ illo coniũgat. Quãuis eo quidẽ ipſo cõpareat nemo melior. Sic infert Cic. ſed paulo uerbis ſuis ſubtilius. Carceres pluralis tantum, pro limite, quo ſecludũtur equi curſum inituri. Quadrigæ, notũ ſignificatũ, niſi qđ hic pro eqs ipſis ponũtur, p agnominationẽ. Curriculum, deſcriptio terræ, ſeu ſpatiũ ad curſus idoneũ: hic actũ currẽdi ipſum, in eloquẽtiæ ſtudijs, trãſlatiue. ſ. denotat. Libertas in oratione.] Minatus eſt aliquãdo Cõſul L. Phil. Craſſo, ſe ablaturũ illi pignora, niſi ueniret in ſenatũ at Craſſus, Nõ eſt, inquit, mihi cõſul, cui nõ ſum ſenator. Marianos cõſulatus.] Fuit. n. C. Marius ſepties in hoc magiſtratu, et cõtinue propemodũ. Anguſtias.] Vocat petitionis anguſtias, eo ꝙ comitia tũ inſigni cũ perturbatione habebãtur: Cinna, Carbone, Mario, Sylla, Sulpitio, cõcertãtib. Multis cõcionib.] Propter quas ẽt à Cinnanis in tribunali ſedẽs obtrũcatus eſt Cn. Octauius. Sed ab eis.] Correctio. Nõ uult amplius oẽs, qui dixerint quãdoque, præſenti numero complecti. Satis eſſe, ſi ueros oratores p ordinẽ pertexat. C. Iulius. L. Cæſaris filius, Dictatoris pater. Cuius familiæ propriã facit urbanitatẽ, atq; dicẽdi ſuauitatẽ ubiq;. Satis ſuppeditabat,] Adde uerborũ. ſic, ſatis ſuppeditabat Cethego rerum ac uerborũ oratio. Ponitur. n. fermè abſolute. Nã Aphilis.] Propriũ nomẽ Romani ciuis, quẽadmodũ et ſequentia: quæ ego pp obſcuritatẽ prætereo. Rabularũ.] Cõuitij uocabulũ, in eos qui ſine pudore, ſine modo publice rixantur, magis quàm loquuntur. Noſtri ordinis.] Nempe ſenatorij. Et huius Q. Sertorij uitã ſingulari titulo deſcripſit Plutarchus. Atq; ego præclare.] Excuſatio facti, uel potius erroris in enumeratione oratorũ ita tamẽ, ut id rõne approbet. Primas tulerunt.] Nec mirũ. tribuit eis, in libris de Oratore, primarias perſonas, ut eſt uidere. Quo modo dicis?] Amplificatio teſtimonij de Cotta & Sulpitio. Quid eſt? inquit Atticus, quòd omniũ illi iudicio primas tulerũt. Vulgus nihil ſapit. Sapientiũ auctoritas afferri debet. Reſpõdet aũt interpretatione: nimirũ audies quod omnes non probent. Adlaboraſſe.] Id eſt multũ ſtuduiſſe doctrinis artiũ & eloquentiæ. Sic oportet ut exponam, qui neminem aliter ſequi poſſum. Quaſi diceret: Nõ facile tam immenſæ ſcientiæ uiro probaturus es: aut nunquam prius intelligẽti, maioribus curis occupato. Sed ijs quibus rude ſit ingeniũ, hoc eſt, populo. Mihi cane & Muſis.] In prouerbiũ id abijt. quod uſurpatur, cũ docere uolumus, ut aliquis optimi iudicio ſeruiat, et ſumma arte uel unum, qui ſapientia ſummus ſit, delectet. Roterodamus ad aliã ſentẽtiã in Chil. deflectit. Poteſt. n. uarie accipi Quẽadmodũ Cic. in Rul. Intelligetis, inquit, Quirites, eũ hoc carmẽ ſibi canere. i. ſuã utilitatem p iſtas rogationes Rullũ quærere. Fuit aũt Antigenidas nobilis tibicen in Attica. Dixerit.] Permiſſiuũ. quare libẽter concedo, dixerit Antigenidas diſcipulo ſuo. uerũ ego cõtra ſentio, faciã lõge aliter, mea dicẽdi facultate. Tu artifex.] A' ſignis & effectu rẽ cõfirmat, fingẽs aduerſariũ interrogantẽ. Nec. n. poſſet.] Confutat, ſi quis obijcere uelit: Qua ergo rõne poeta Antimachus, alij quendã philoſophũ citãt, cũ auditorio deſtituturus eſſet, prodidit? Vnus, inquiens, Plato eſt mihi inſtar multorũ milliũ. Hic. n. ſolus remanſerat. Poema reſpõdet, non orationem attulit. Me illũ.] Punctulis diſtinctus eſt locus, quaſi reticẽtia ſit, aut aliquid ſubintelligi debeat. Ego uero nihil exputare queo. Quod ſi cõiũgamus pronominã, legamusq; milliã? Sic certe ponitur hoc dictũ alibi, ut ĩ. ẽ ex me recitaui, inſtar omniũ milliũ. Et facilis eſt ſanè ſimiliũ literarũ pmutatio. Cogitet tamẽ ad libitũ quiuis. Et recte.] Scilicet ita ſentit poeta, dixit: approbãdi aduerbiũ. Vt ſi tibiæ.] A' ſimili nerius ornat, quod cenſet quàm cõmunit. Si tibias, inquit, abijcimus, quæ ſonũ non reddũt, ut inutiles. quare uelimus in dicendo perſeuerare, ſi neminem dicto delectet? Per hoc enim inanis eſt. Tanquã æquus.] Debet cũ diphthõgo legi. faciendus eſt, inquit, finis cõmouendis, iniquo auditore, et nos cõtemnente. Quare quis.] Iam documẽto demõſtrat, rẽ aliter planè nõ habere. Coponius aũt hic fuit aduerſarius M. Curij, de qua cã paulo ante diximus. hunc. n. Craſſus, illũ defendit Q. Scæuola. Nec in hac perpetua narratione quicquã obſcuri uideo. itaq; pergã ad proxima. Vnum ſaltẽ addo: diligenter ut hunc inſignẽ locũ, Lector pertractes. Qui præſtat igitur.] Quid præſtat, ego legerim, exẽplo Terentiani dicti. uel certe quoniã ablatiuus interrogatiõi ſuccurrit, Quo præſtat igitur intelligẽs imperito. Magna (reſpõdet) re, et difficili præſtat, nẽpe prudẽtia. Sequiturq; mox aptiſſima ſimilitudo de fidibus, hãc occupationẽ. Etiã circulãtem.] Budeus exponit, in circulo capite cõferentem. id intelligas opinor, cũ proximo aſſeſſore colloquẽtem. Poſſit tamẽ aliquis accipere, meo iudicio, pro oculis circulum totius curiæ & cõcionis obeũtem, ut fit in longulciorum ſermone, cũ cordati iudices circũcirca diſpiciunt, ſi uerborũ pertæſi ſunt. Nam proprie circulo, recta declinatione aliquid circundo, obduco, ſepio: ſecundũ alios actiue ſcilicet. Ego deponentaliter, ut loquũtur Grãmatici, pro circulatim obeo, ſequutus auctoritatem Senecæ, qui de Platone loquẽs, Diſcendi, inquit, ſtudio circulatus eſt totã Aſiã. interpretare, per circulũ permẽſus eſt ſuis itineribus. atque hæc ſignificatio uidetur eſſe uero magis cõſentanea, nũc profecto nõ omnino inconueniens. Quæ uero de Cotta, de Sulpitio mox cõtinuantur, etiam uniuſcuiuſque induſtriæ cõmitto. Sunt. n. perfacilia: ad hoc, è ſuperioribus libris abũde præſciri poſſunt, ne quem teneant. Pluresineuntur gratiæ.] Id eſt, maior beneuolẽtia hominum comparatur, ſi multas actiones unus ſuſtinet. aſciſcere conſuetudinem, inſtitutum ſignificat ſancte complecti. In unam arborem.] Solent agricolæ nonnunquam, ſi quando ſucculentæ arboris ramos deſecuerint, diuerſi generis ſurculos in locum deſecti inſerere: idq; uerno tempore, ut temperies aeris atque ſuccus à radice ſurſum cum ſole aſcendens, uegetet plantulam, auctore Columella. Quod ipſe non ſen

mel ego uidi, uarios etiam eiuſmodi arborem fructus effundere, ex uno quidem ſtipite iuxta proprietatem uniuſcuiuſq; generis. Hoc accómodat Cic. per ſimilitudiuē ad Scipionis poſtremi laudē : qui fuit à Cæſare ſeruatus, cū poſt conflictū in Aphrica pater ſe Publius interemiſſet. Sed nó omittēdū, quod penè eſt omiſſum. ſuperius, inquit, uidetur mihi bene ſanè et loqui, & dicere. Grámatici diſtinctionē hác tali diſcrimine excuſaut, Loqui ſignificat, aiunt, uerba facere ſecūdum naturá: hoc eſt, impræmeditato, ut uel pueri poſſunt: dicere aūt, ſecundum arté, uidelicet cóſulto, ut oratores ſolēt. Et recte quidem, niſi q id ſimul animaduerti debere puto: loqui, priuatim eſſe, pro more: dicere, cum officio, uel præter eationē publice. Ex M. Aquilij.] Quem cum defenderet M. Antonius, denudauit ueſtes circa pectus, ut honeſte cicatrices apparerēt, & animos iudicum ad miſericordiá inflecterent. Cuius facti tulit præſentem reo fructum. Magnus auunculus.] Auiæ frater, teſte Paulo iureconſulto, auunculus matris : maioe auunculus proauiæ, uel matris auiæ frater. Seditioſorum omnium.] Promulgauit Saturninus rogationē Agrariam, tribunus per uim factus, Et cum Metellus Numidicus nou uellet ſubſcribere, & à bonis ciuibus protegeretur, ne malorum certaminum occaſionem daret, in exilium abijt. Mox poſtea Saturninus, Memmium conſularem cādidatum quia non eſſet ad tales actiões opportuuus, interfecit. Sed breui tempore, cū Glaucia urbano prætore, conſiliorumq; ſocio, optimatum armis & ipſe ſublatus eſt. Simillimus Atheuienſis.] Hic Hyperbolus infimæ ſortis homo, omnium audaciſſimus tamen, diſſidente perpetuis ſeditionibus Athenienſi populo, tandem ad ſummos honores obrepſit, auctore Plutarcho. Qua fortuna non cótentus, monarchiam auſus eſt affectare: eoq; Niciam & Alcibiadem, potentiſſimos iu ciuitate tum quidem uiros, exturbare ſtuduit : cū repente dánatur conſenſione utriuſque principis amicorū, plebe ēt ſuauiter arridente. Sic malus diuturnitatis cuſtos, dolus. Petitionē extraordinariam.] Perijt. n. Iulius Cæſar, in Gallijs adhuc bellum adminiſtrans, ut proximis conſularibus comitijs, abſentis ſui ratio haberetur. Quod Antiſtius plebis tribunus impugnauit, & hanc petitionem uocat extraordinariá. Inter profectionem.] Ad bellū Mithridaticum, & ab eo reditum in urbem. Quo interuallo Cinnanis ſceleribus & Marianis cooperta, uere nimirū, ut ait, ſine omni fuit dignitate Reſpublica. Sulpitius occiderat.] À ſeruo latens in uilla quadá proditus. Cui deinde Sylla libertatem in præmium dedit: liberum, tanquam proditorem è ſaxo præcipitari iuſſit. Vides igitur.] Epilogus ſermonis habiti de nominibus oratorum, de ipſiſq; Romanæ Reip. demortuis oratoribus. Nunc ætatis ſuæ titulos cómemorat, & ad finem uſque libri: parata tamen ad id cópetente uia per Bruti perſonam. Non ita diu.] C. Fimbria, celebris inſaniæ ciuis direpto Elienſiū oppido, quod Syllanæ uictoriæ ſe reſeruabat, & Aſia perturbata, priuſquá ad pœnas raperetur, mortē ſibi cóſciuit. Ac ideo nó illū ita diu ſe iactare potuiſſe, dicit Cic. Niſi quis de ſpirandi difficultate dictū intelligat. Maximeq; ex omnibus.] Laudat plurimū Piſonem Marcū à Græcis literis: apud quem in dicendo ſuá ætatem Cic. puer exercuit, ſed nó ſine criminis ſuſpicione (ſi modo Salluſt. hoſtis id illi recte obijcit) q eloquētiam omnem honeſtatis & uerecundiæ iactura aſſequutus ſit, ibidem in domo Piſonis. Qui ſe ipſe adoptauerat.] Id eſt, ab Aelio Sexto nó adoptatus, nomé Aelij nihilominus poſt morté, ut adoptatus aſſumpſerat, ſuū depoſuerat. Quo autē in facinore fuerit deprehēſus, mihi ſatis uó liquet. Quaſi ſecūdarius.] Auctore Budæo, ſecūdæ claſſis iu oratoribus poſt Craſſum: aut, ut ego opinoe, Craſſi proxime ſimilis: illū proximo, hoc eſt, ſecūdo ante alios eiuſdē dictionis loco ſequēs. Aliàs apud Suetoniū, panis ſecūdarius, notæ ſignificationis. itē ſecūdarij milites apud Liuiū, ordinem ſecundū ducentes. Vt pugiles inexercitati.] Poſſunt ſcilicet eſſe, qui facilius plagas & uulnera corpore perferát, adiuti firmitudine aliqua naturæ, q ſub dio ſolis æſtū, cute nondū coloribus aſſueta. Iudicialis anni.] Id eſt, pertinentis ad iudices. Cū prætore Iunio pp improbas uūmationes multi iudicum dignitate moti ſunt, & ſeuere multati : quēadmodum ex oratione pro Cluētio ſuſpicari licet. De fœce, inquit, hauris.] Metaphoricus ſermo, prouerbij ſpeciem præferens, quo cóplectitur idem : ac ſi diceret, obſcuriſſimos etiá quoſque, & minutiſſimos oratores, iandudum recēſes. Cōueniat, ubi quis de magna re loquatur, & minimas eius particulas ſollicite colligat. Plus quàm nó hebes.] Eſt. u. hebes, qui alio uocabulo rudis, ſine conſiderantia, ſine mentis induſtria: uelut pecus per figuram. proprie, quidquid acumine retuſo eſt, teſte Feſto, atq; tunc uim habet generis omnis. Vidi Mitylenis.] Si bene cóijcio, loquitur de M. Marcello, qui cū Pópeianis uictus una, tantiſper in Græcia pmanſit, dum Cæſar illi per Cic. et amicos recóciliaretur. Sed prius quàm in urbē rediret, à familiari ſuo Chilone Magio occiſus eſt. intra ſpatiū aūt hoc, cū adhuc uiueret, Ciceroni hic in mētionē uenit. Extat oratio eius nomine coornata. Licet tamen etiá de Ciceróe filio, quē erudiēdum in diſciplin á philoſophiæ Cratippo tradiderat, nónihil opinari. Verum ego priorem ſententiam magis ſequor Subdit. u. Optimi uiri, nobiſq; amiciſſimi. Et cótiuuo, De Cæſare cupio quid. uide reliqua. Huic noſtro.] De Cicerone ipſo loquitur Atticus, quē Cæſar iá dictator iu literis quibuſdá inuentorem Latinæ elegantiæ ſalutarit. Nempe Cæſar habuit in animo, Romanū ſermonem expolitiſſimum reddere, & elaborauit in ea re, teſtimonio omniū hiſtoricorū: ut in anni legitimo tpe ordinando. Scripſit igitur, laborem cum Cic. libēter cómunicans. Quod aūt ait, illum de Cicerōis ingenio uihil obſcure teſtatum: ita planè eſt. Statuit aliquádo Cæſar Q. Ligarium dánare. ſed quia Tullius huic patrocinaretur, audijt cauſam æquiſſime : ſemper tamen conſtans iu propoſito cótra Ligariū, quoad perorare deſijt Cicero. Tum tabellas demū, quas ſentētia dánationis perſcriptas manu tenebat, exurgens abiecit, reumq; patrono ſaluum repente conceſſit. Ampliſſimum uero eloquētiæ teſtimoniū, Cheroneo relatore. Nunc pro relicto habēdum.] Facit nó breuis interpoſitio perobſcurum locum. ſic uult : Quia Cæſar te Cicero principem copiæ, quaſi quendam optime meritum de populi R. dignitate tua loquēdi róne, ſcripſit, & id teſtimoniū ab auctore ſummo uenit, iá minimum eſt, quotidianis uerbis noſſe loqui, poſſe uos uti. Supplicationi.] Propter res in Cilicia præclare geſtas decretæ. meminit ſuæ nobilis prouinciæ. Qui Ligariū caſtella.] Populi Italiæ, intra Padū & Apennīnū, ad alpes uſq;, regione mótoſa, atq; ió caſtellis frequenti: quorū caput Ianua, nunc Genua. Diu liberi: tandē omniū poſtremi circa finē primi Punici belli poſt Apulos, Hetruſcos, Sánites, Vmbros, armis petiti. Ex quibus multi triūphi.] Conſul Aemilius apud Liuiū ex ijs triūphat, C. Sulpitius Gallus, Q. Opimius. Eſt aūt Romanorū triūphus, trophæū Græcorū. Sed Athenienſium.] À ſimili. Domus ēt utilior pictura ſed non propterea præſtantior. Phidias ſtatuarius, arbitro Plinio, nunquam ſatis laudatus, qui, Mineruæ ſignū Athenienſibus pulcherrimum fabricauit, habēs in clypeo deorū atque gigántum certamen: item pugná Amazonū, circum ſoleas uero Lapithas cum Centauris confligentes. Iouem etiam Olympium arte pari inſtruxit. Hinc Ciceronis uerba facile poſſunt intelligi. Quàm obtruſa ratio.] Hoc eſt, uolentibus nolentibus offerenda, qui nunc deprauate loquuntur. Nam obtrudo, per uiolentiam aliquid inuito recuſantiq; trado. Quàm particula, pro ualde multum obtruſa ratio eſt adhibenda, quæ mutari ratio non poſſit. Commentarios quoſdam.]

De bello

De bello Gallico, quos hic tam pulchre laudat Cicero: quaſi ſine tegumento veſtis, uenuſtum corpus, ſic abſque colorũ adinmento ornatos. Calamiſtris inurere.] Pro, decentius informare. Figurata loquutio. Calamiſtrum.n. ut docet Varro, ut item Seruius inſtrumentũ ferreũ, ſeu maiuſcula acus, quæ calefacta, ſi ſcienter adhibeatur, intorquet capillos. Noſtrarũ iniuriarũ.] Vltorem uocat P. Lentulũ, eo q, ut primũ inierat conſulatũ, de reuocando Cic ab exilio retulit, & coercita factione Clodiana hoc ipſum obtinuit. C. Cornelium defendi.] Hæc oratio non extat. Nam L. Cornelius Balbus, pro quo ſcriptã habemus, fuit nimirũ alius. Pro Aulo Cluẽtio.] Cognomine Habito. pergrauis illa quidem eſt ad manus, in qua crimina ueneficiorum purgãtur. Vt haſtæ uelitibus amẽtatæ.] Metaphoricum. i. argumenta aliunde petita. Sed ego talem uſum occaſioni pmitto. Nunc aũt iudico proprie poni. Cõparat.n. uelitum ſortem cũ ratione oratorũ. Sic igitur interpretor: Amentatæ haſtæ, pro, Vt uelitibus tradũtur haſtæ loris religatæ, ne cũ uno mox ictu excidãt: ſic Hermagoræ præceptis argumẽta præbẽtur, quæ ualeant ad uaria cauſarũ genera, poſtquã ſemel uſurpata ſint. Amentũ, auctore Seruio, lorũ, quo media ligatur haſta, atq; retinetur. Mahometani milites hodie gladijs utuntur amentatis. Velites aũt quaſi nolites, à celeritate, qui nulla præter ſcutũ et miſſile telũ aliqđ, armatura grauãtur. ut ſunt Septẽtrionales, & oriẽtis nationes pleræque, cũ in bella prodeunt. Eiuſdẽ ætatis.] C. Piſo maritus Tulliæ Cic. filiæ, perpetuã pietatem laborãti Clodianis temporibus ſocero præſtitit, nec minus in exilio iam agenti. uerũ ante defunctus eſt, quàm ille reuerteretur. et iuuenis ualde quidem. ob hoc eum tãtopere cõmendat. M. Cælium.] Quem ẽt aliquãdo ueneficij poſtulatũ à Clodia defendit. at ille paulo poſt in Clodianas actiones delatus, ſimili fortuna cecidit. De Callidio, niſi quãtum ipſe Cic. narrat, deq; tota hac cã ſcire non poſſum. etenim literis mãdata non eſt. Hunc nomẽ honoris.] Siquidem uirtus honorẽ uerũ, non fortuna confert. fortuna ſæpe euehit indignos, uirtus nunquam niſi dignos. Grauiſſimo ſuo caſu.] Fuit P. Craſſus Diuitis filius, Cic. ſtudioſiſſimus, mutauitq; ueſtem cũ multis adoleſcentibus eo eunte in exilium. breui deinde cum patre profectus contra Parthos, ibi fortiſſime pugnans occiſus eſt. Pater etiã imperator intra parum tẽpus interfectus. Grauiſſimum aũt uocat eius caſum: quia circũuentus hoſtium inſidijs, dum millibus equitum duobus illos perſequeretur, in patris propè conſpectu occubuit. Curſum tranſcurrerant.] Id eſt, qui nimium multis rebus et periculis ante ætatem, uno tempore uitam tradiderant ſuam: cito collapſi uidelicet. tropus. Nam ſi quis.] Digreſſio à propoſita oratione, tractans de optimo imitandi modo, formam tamen quoque recapitulationis referens. Breuiter. n. iudicium de Græcis oratoribus ſuum initio declaratum rurſus indicat. Vnumq; Demoſthenem præ cæteris omnibus, ut ante, uolenti in eloquentia excellere, proponit imitandum. Id aũt agit per quæſitoris proſopopœiam, numero ſemel interdum cómutato. Aut Anitium Conſ.] Id eſt, ex longiori interuallo iam inueterato. Falernus hic adiectiue ponitur. aliàs ſubſtãtiue: mons ſeu ager Campaniæ, nobiliſſimi uini ferax, quod ipſum Cic. nominat. De dolio.] Id eſt, num is uetus omnino uinũ ſibi putet hauriendũ. ab eo, quod, cũ in dolijs eſt, defecatur. Muſto ac lacu.] Lacus ad cætera ſignificat etiam locũ aut uas, quo muſtum cõtinetur, donec in cupas immittatur. Anitianam notam.] L. Anitius Gallus fuit cum L. Cethego conſul: & horũ tpe Terent. Adelphos fabulam docuit. Notã pro ſtylo poni puto. ſic: Cenſuerim Thucydidis illã nimis ueterem in oratione notam, ut maxime tolerabilis ſit, tamẽ tanquam Anitij ueruſtum aliquod inſigne, non eſſe ſtudio quærendam. Niſi uelis poſterius hoc de nota Anitiana ad uinũ accõmodare. Ironiã illam Socratis.] Cum diceret, Hoc ipſum quod ſcio, neſcio. Luſit ita ſophiſtas, Protagoram, Prodicum, Hippiam: ut eſt apud Platonem in philoſophiæ libris. Equidem.] Secũda pars Anacephalæoſis. Et repetit ſummatim ſentẽtiæ ſuæ uerba de Romanis oratoribus: occupans interim maleuolorũ forte obiecta, Cur de hoc et illo dixiſſet ita, cum aliter quaſi debuiſſet.

Vt Polycleti Doryphorum Lyſippus.] Fuiſſe quoddam præclarum opus ex ære, poſſum exiſtimare. Sed quale nã, non poſſum. nuſquam.n. apud alios inuenio. Opinor tamen de ſigno de effigie ſatellitis alicuius, aut armigeri, nonnihil: uocabuli .ſ. ſignificationem ſequutus. Vtrunque uero Quintilianus ab eximia arte plurimũ laudat. nec mirũ, ſi Lyſippus ſtatuã alterius exprimere æmulando conatus eſt: uel illã per lineamẽta poſthac, ut abſolutiſſimã, in operibus ſui ſequutus. Legis Seruiliæ,] Q. Seruilij Cepionis: quam legem de equeſtri ordine à iudicijs ſubmouendo, pp eorundem inſolentiam Craſſus ſuaſit. Eius mentionẽ ſupra habuimus. Sed, ni fallor, tacui.

Longi ſermonis.] Nunc breuiſſime confirmat quæcunq; de Romanis hactenus dicta ſunt, ſimul et excuſat. Quòd, inquit, magiſtrum agnoſco Craſſum, q item alios interdum inſpexi, materiæ cauſa feci: fructũ facti capio. Quòd aũt tam multos recenſui, noſtrorum ultimos etiã, inſtituto feci, ut oſtenderem quàm eò pauci peruenerint, quò cõtenderunt omnes. Reliqua modo ſeponit. Quare ἄρωνα me.] Nimirum his ipſis uerbis ſimulatorem agit, cũ ſubindignari ſe, & id Atticũ cõtemnere fingit. Sed habet gratiam locus. Hortenſius igitur.] Deſcriptio ſuccincta uitæ Hortenſij: cuius dotes, ſtudia, actiones, ætatem, forenuam attingit. Lege uatia.] À Q. Vario ſæuiente inter Syllam & Marium bello, de dolo malo lata, Valerius Maximus lib. 8. Habitabant in roſtris.] Id eſt, principes erant cauſarum, tam in roſtris frequentes, ut habitare ibi uiderentur. Cum eſt expulſus.] Puto, quia tranſtulerat ad equeſtrem ordinem iudicia prætor, priuatus deinde expulſus.

Quotidie concionantis.] Vt Mithridaticum bellum C. Mario ſeni demandaretur contra Syllam & ſenatum. Princeps Academiæ Philo.] Ciceronis præceptor Romæ, clariſſimi nominis, adeo ut dici ſolitum ſit, Aut Plato philonizat, aut Platonizat Philo. Quanquam alij id ad Philonem Iudæum, qui ſub Caligula principe demum in urbem Romam uenit, referrant: ſed perperam. Crudeliſſime interfecti.] Omnes à Marianis militibus & Cinnanis, excepto Catulo, qui uapore carbonum incenſorum ſemet ſuffocauit. In ſpatio.] Paulatim, ſenſim ac ſenſim. Quæ quaſi.] Laus dialecticæ, iuxta & præclara definitio. Scæuolæ.] Mutius.n. Scæuola pontifex maximus, cum uniuerſa nobilitas à Mario necaretur, fugiens in ueſtibulo Veſtalis templi cæſus eſt. De Rhodiorum præmijs.] Ob fidem & conſtantiam ſenatui P. Q. R. contra uim Mithridatis Pontici, quem etiam aliquando nauali pugna uicerant, præſtitam. Non næuo aliquo.] Næuus, in corpore genuinum tuberculum, macula prominentior, quæ pilis aliquot obcreſcere ſolet. Eſtq; notum hic figuræ genus, Pro, Quoniam non tantum à pueritia, quibus ſtudijs, qua ratione adoleuerim in eloquẽtiam, uis me cognoſcere: ſed etiam quo modo iam adultus egerim, &c. complectar paucis ea quidem ipſa. Cum Antiocho.] Aſcalonita fuit, Stoicæ diſciplinæ nõ minus quàm Academicæ celeberrimus aſſectator. Romam à L. Lucullo doctrinarum ergò acerſitus, ibidemq; ſummo in precio habitus, auctore Plutarcho. Sed ante tempus hoc, Athenis adhuc agente, Cicero, ſicut teſtatur, illo uſus eſt. Patrocinio Sicilienſi.] Cum nomine Siculorum Verrem acerrime accuſauit, accuſatum iudicij permiſſu damnauit, damnatũ denique multauit. De pretura uero nihil literis mandauit ſua. Quin & Plutarchus rerum eius diligens alioqui perſcriptor, parum mentionem de illa facit. Anno meo.] Cũ

petere conſulatum per leges primum licuit, & ego petij, factusq; ſum conſul. Sæpe loquitur in hunc modum Cicero: locis aliquot in orationibus contra Rullum certe. Quod aliter ut exponam neſcio. Perſtrinxerat.] Id eſt illum leni dolore affecerat, cum iunior honoribus ſuperior fierem. Sit ſanè.] Lenis deploratio Reipublicæ, ciuilibus armis extinctæ, qua totum hunc librum concludit, cum initio de felicitate Hortenſij uerbis conſentiens, & Brutum interim amantiſſime confirmans in ſtudiorum propoſito. Deeſt omnino nonnihil ad extremũ. Sed ſententia tamẽ ſatis euidẽs. Ego priuatim, inquit, quia ſolus ex illis oratoribus remanſi, ſcriptis orbam eloquentiam tuebor. Tu præſenti Reip. calamitate nequaquã animo cõſternatus, enitere quãtũ potes, ut inſtitutũ ad laudẽ teneas tuum, expectationem meã expleas, delectes ſenectutẽ. Quaſi quadrigis uehentem.] More triumphantium, inſignis metaphora. Sic pro L. Muræna: Reſpõdeo igitur, inquit, Poſthumio, primum, qui neſcio quo pacto mihi uidetur prætorius cãdidatus in cõſularẽ, quaſi deſultorius in quadrigarũ curriculũ incurrere. Significat aũt hic Incurrere, cũ impetu in aliquẽ inferri. Nam et fortuna dici poteſt, et à Cicerone dicitur, Incurrere; quia præter æquum impedit ut ſua pulcherrimũ ſæpe conatũ, perinde ac ſi uectorem pleno quadrigarũ curſu contẽdentẽ, uelox eques repente deturbet. Perẽnia uero ſtudia ſunt quæ & ꝑpetua, aut cõtinua. De Prouincijs Conſularibus. Hic me meus animus priſtinus ac perẽnis, cũ C. Cæſare reducit in gratiam. Hactenus annotatum. Supereſt, & ut ea quæ iam planè nobis innotuerint, fruſtra ne cognita uideantur.

Finis.

VICTOR PISANVS ANTONIO PICIAMANO VENETO PATRITIO S. P. D.

OB affinitatem noſtram, quã iãpridem maiores noſtri ſummũ amorem inter ſe inuicẽ, iucũdiſſimumq; conciliauerunt: ac ob uirtutẽ tuam excellẽtem, ſciẽtiamq; illuſtrem, Antoni mi Piciamane dilectiſſime: cogor, uelim nolim'ne, te impẽſiſſime diligere: quæ quidẽ affinitas nobis integerrimũ ac indiſſolubilem iniuiſſe amorem uidetur. Tua porrò ſcientia nõ ſolum meum erga te amorem auxit, uerum etiam in maximam tui admirationẽ me compulit. Is.n. uir es, ut non ſolum theologia te delectet, ac mathematice ars diſſerendi, & tota denique philoſophia (in quibus omnibus plurimum polles: quemadmodum in hac urbe pariter & ubique fidẽ maximam tibi facis) ſed etiam eloquentiæ ſtudia amplecteris. Cum igitur hoc ipſo anno bonam temporis partẽ eximio ac omnium ſcientiarum theſauro, Georgio Vallæ in eloquẽtiæ ſtudijs operã enauaſſem: cumq; excepiſſem quæ in Oratore Cic. interpretabatur: ita certe mihi peridoneũ uiſum eſt aliqua annotare, tũ exercendi ingenij gratia, tũ ut cõpluribus conferrẽ: qui huius opuſculi incuria hominũ corrupti, & uerũ cognitione parum intellecti laborarint, ſuppetias occurrerẽ. ſunt nãq; cõplures, qui uehemẽter aliquas annotationes cõcupiſcunt: et quia eſt Ciceronis hoc eſt, præcipui eloquẽtiæ luminis: et quia in eloquẽtiæ ſtudijs, ipſius ſentẽtia Tullij iam in ſeniũ uergentis, omniũ operũ ab ipſo editorum lõge præſtãtiſſimum: quin etiam ipſe Cic. ait, omnem ſuam ſtudiorum eloquentiæ cognitionẽ, in hoc lõge clariſſimo libro concluſiſſe. Cumq; omnia huius obſcura loca pro uiribus annotatim (quod ſanè opus antea à nullis profeſſoribus interpretari cõſueuerat) ut magis accurate à noſtro omniũ doctiſſimo præceptore Georgio Valla interpretatũ fuit, ac ad unguem exaratum: ita quædã cognitu digniſſima collegi, & exercitationis cauſa huc cõgeſſi. Quare ob beneuolentiã inter nos tãdiu contractam, obq; tuam eximiam doctrinam, ut cæteris, ita mihi dilectus: par mihi uiſum eſt, te ut pote iuſtiſſimum pariter & prudentiſſimum iudicem, huic operi adhiberi: quo à tua auctoritate in manus perueniẽs aliorum, plus ſibi aſſequatur, ac tua gratia in maiori exiſtimatione ſit: cum quidem artium liberalium nihil poteſt niſi ſummopere comprobatum iri, quod tuum ſubiuit iudicium: qui nomine & re ipſa in omnibus prorſus liberalibus diſciplinis ſuperiorem habes neminem, ac perpaucos pares. Proinde non paruum mihi uidebor adeptus gloriæ, ſi hanc modo noſtram approbaueris lucubratiunculã: nec ut probes modo, uerum ut duntaxat legendam putes. Vale.

VICTORIS PISANI, PATRITII VENETI, IN M. T. CICERONIS ORATOREM COMMENTARIVS.

A BRVTO rogatus Cicero, ut quæ nã perfectis oratoris eſſet forma, perfectiſſimũ dicẽdi genus, oratione complecteretur: non uiſus eſt idcirco poſſe tergiuerſari, ꝙ difficile maximeq; arduũ eſſe uideretur. pluris tamen ſe Bruti feciſſe teſtatur amicitiã. ac in prima libri frõte, ut attẽtum lectorẽ facit, beneuolum & docilem. ita in primis Bruti ſibi conciliat amicitiam, dum ait, Vtrum difficilius ac maius eſſet, negare tibi ſæpius idem roganti: & quæ ſequuntur. Sæpius idem roganti.] Ideo minus negare potuit, et quia ſæpius, & quia rogabat Brutus, Cic. amiciſſ. Diu.] Quia diuturno tempore in eodẽ perſtitit propoſito. Nã id etiam Diu ſignificat: eſt.n. perſeuerantis intẽrio, quæ nõ eſt in Pridem aduerbio: nam ſicut Pridẽ duxi uxorem recte dixeris ita nõ recte, diu. Multumq;.] Ideo magis cogitur, quod rogat Brutus, Cicero efficere: quia rogabat, & quia amicus. Sed cum maxime arduũ ſit, non iniuria diu ac multũ ſe dubitaſſe ait. Brute dubitaui.] Hæc clauſula ſicut à numero cœpit, ita in re in numerum cõcluditur. Ciceronianusq; numerus eſt. frequentiſſime ſiquidem trochæo ante pæana tertiũ in fine utitur clauſulæ. Nam et negare.] Eſt recuſare, inficiari, uel inficias ire: eſt nõ factum eſſe aſſerere. Quem unice.] Id eſt, quem unum præter alios. Diligerem, cuiq; me, &c.] Ideo, inquit, cogebar non abnuere, ꝙ mihi in amore reſpõdeas, quia mutuus, quòd reciprocus inter nos amor intercedat. Præſertim & iuſta petenti.] Ideo minus recuſari poteſt, quia iuſtum, ne iniqui uideamur: & quia præclarum, quoniã labor ipſe ſumptus à nobis non uileſcit. Et ſuſcipere tantã rem.] Quanta ea ſit, mox explicabitur. Quantam nõ modo facultate.] Facultas appellatur, qua aliquid facilius fit: unde & nõ ſcientiæ atq; artes modo, uerũ etiã opes ſunt appellatæ facultates. facultate igitur .i. dicendi poteſtate. Sed etiam cogitatione.] Quoniã quod uſquã eſt, quod nemo unquã quantuſcunq; eſſet in dicendo conſequi potuit, ut tam cumulatus foret orator, atque cõſummatus, ut multa ei addi nõ poſſent. Qui uereretur reprehenſionẽ doctorum.] Doctorum quidem, qui putarent tam multiplicem doctrinã, quanta in oratore deſideratur, à nemine comprehendi poſſe. Prudẽtiũ uero, qui

ro, qui putarēt onus maius, quàm quod humeris ſuſtinere noſtris poſſimus, ſubeundum nō eſſe. Tanta ſit inter oratores diſſim.] Quādo alij in humili, alij in grandiloquo, alij in tēperato dicendi genere excelluerunt. Et quaſi figura.] Id eſt character: de quo mox dicetur. Deſiderari à te prudentiā.] Deſideramus ſiquidem abſentia, cupimus præſentia. Tardem ſtudia.] Quoniā rei propoſita immenſa difficultate, à propoſito dicendi ſe ad alia reuocabunt. Sed par eſt.] Id eſt expedit, cōuenit. Præſtātis ingenij uis.] Ad inueniēda noua, & inuēta iudicāda. Magnarū artiū diſciplinis.] Artes ipſæ per ſeſe ſunt diſciplinæ, cū diſcūtur appellatæ: quæ cuiuſmodi ſint deinceps indicabitur. In ſecundis tertijſq; cōſiſtere.] Hoc dicit, honeſtū eſt, ut qui primus in capeſſenda aliqua diſciplina eſſe non poteſt, contentus ſecundo aut tertio loco eſſe uelit: exēploq; docet. nam cum Homerus inter poetas primū ſibi uēdicauerit locū, nō tamē famā ſuā reliquis eripuit nō Archilocho iambographo, nō Sophocli Tragico, nō Pindaro Lyrico: quē & Quintilianus & cæteri decem Lyricorū facile principē eſſe uolunt, ſpiritus magnificentia, ſententijs, figuris, beatiſſima rerū uerborumq; copia, quodā eloquentiæ flumine: propter quæ merito credit Horatius nemini imitabilē, inquiēs:

Pindarum quiſquis ſtudet æmulari,
Iule, ceratis ope Dedalea
Nititur pennis uitreo daturus
Nomina ponto.
Monte decurrens, uelut amnis, imbres
Quem ſuper notas aluere ripas,
Feruet, immenſuſq; ruit profundo
Pindarus ore:
Laurea donandus Appollinari.

Nec uero Ariſtot.] Hoc dicit tametſi Plato uberrimus fuit in dicendo, multiplicíq; ſcientia ampliſſimus: ob id tamen ſe Ariſtoteles à ſcribendo non abdicauit. Neque ipſe Ariſt.] Vtcunque admirabili quadā præditus fuerit ſcientia: tamen multos alios qui ipſum ſecuti ſunt, deterruit. Qui aut Hyaliſi, etc.] Huius meminit Strabo lib. 14. inquiens, Sunt & Protogenis picturæ, Hyaliſus et Satyrus colūnæ adhærēs, ſupra quē perdix reſidet: ad quā quidē tabulā, cū expoſita eſt, adeo inhiātes ſpectāt homines, ut perdicē admirātes obſtupeſcāt. Aut Coæ Veneris.] Quæ in Co inſula fuit depicta. Nec ſimulachro Iouis.] Quod Phidias pinxit, admirāda quadā effigie. q interrogatus (quēadmodū Valerius Max. tradit) quonā mentē dirigeret ſuā, Iouē depingens, adiecit Homericos uerſus illos:

Ἠ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι κρονίων,
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον.

Aut Doryphori ſtatua.] Doryphorus, deductū nomen eſt à δόρυ, quod ſignificat lanceā, & φέρω. ſed ponitur pro ualido ſatellite: unde & Quintil. An uero ſtatuarū artifices, inquit, pictoreſq; clariſſimi, cū corpora quàm ſpecioſiſſima fingendo, uel pingendo facere cuperent, nunquā in hunc ciciderūt errorē, ut Bagoā aut Negabuſum aliquem in exēplū operis ſumerent ſibi, ſed Doryphoron illū aptum uel militiæ uel palæſtræ. Quare non eſt.] Argumentationē concludit, quā multis exēplis illuſtrauit, ut doceret neminē debere expaueſcere rei propoſita magnitudine, quòd oratoriæ facultatis apicē ſe cōtingere poſſe nō cōſideret, & proinde relinqueret intactā. Neq; illud ipſum quod eſt optimū, &c.] Quoniā in humanis rebus, nō in diuinis, eſt collocatū. In perpetuitate dicēdi.] Id eſt, perpetua habeatur oratio: aut certe tēpore perpetuo. Sed ego ſic ſtatuo.] Senſus eſt, Arbitror autē in nullo dicendi genere nihil tā ſpecioſum, quo nō ſit id ſpecioſius unde quis loquitur, q quod loquitur: id eſt, integrius ſit, unde ſumit exēplum, q quod in oratione cōtinetur. Cogitatione tātū, &c.] Quoniā ſpecies ipſæ artiū: quæ cogitatione ſola cōtinentur, omnibus in eis facultatibus præceptis inſtructæ ſunt, figuriſq; cōſummatæ: in hominibus autē ipſis mutilæ ac truncæ. Nec uero ille artifex.] Subaudi Phidias. Iouis formā, aut Mineruæ.] Nā quemadmodū Ariſtoteles in lib. quē de Mundo ſcripſit. Phidiā ait ſtatuariū, Mineruā in arce Athenienſiū ita conſtruxiſſe, & in medio eius ſcuto ſuum ita os formaſſe, ut qui uellet auferre, totā eſſe ſtatuam diſſoluturus. Inſidebat ſpecies.] Id eſt, imago pingēdi, quæ eius animo adhæſerat. Vt igitur in formis, & in figuris.] Figuræ inanimatis, formæ animatis, attribuūtur. figuras enim tuc deſignamus, cū trigonū, uel tetragonū, uel conū, uel cylindrū, uel ſphærā dicimus: formas autē, cū formoſos aſſerimus aliquos, uel deformes. Cuius ad excogitatā ſpeciē.] Id eſt, nō eā quā oculis intuemur, ſed animo metimur. Perfectæ eloquentiæ ſpeciē animo uidemus.] Id eſt, contēplamur mente abſolutā illam eloquentiam: ad cuius ſimilitudinem facta hæc eſt, quam perſpicimus. Effigiem auribus quærimus.] Senſus eſt, illius perfectæ eloquentiæ, cuius imaginē ſolo animo cōprehendimus, auribus cupimus cognoſcere ſimilitudinem. Has rerum formas appellat ideas.] Senſus eſt, Fontes illos, unde omniū rerū demanant ſcaturigines, Plato ideas uocat: quaſi mentis quædā ſimulachra perfecta, ad quæ omnia referūtur: quæ ſint'ne in diuino cōceptu atque prouidētia collocata, an in nudis puriſq; intellectibus, an certe indiuiduis, uaria philoſophorū Platonicorū Peripateticorūq; contentio eſt. Eaſq; gigni negat.] Velut in Timæo Plato: & Cicero ipſe Platonē ſequutus in libro de Vniuerſitate oſtendit. Quidquid eſt igitur.] Senſus eſt, Omnia quæ ratione et uia aliqua in diſputationē ueniūt, ſunt ad ultimū ſui generis principiū redigenda: ut cui generi, id eſt, categoriæ ſiue prædicamēto ſubijciantur, cognoſci poſſint. È media philoſophia repetitā.] Quoniā ſi philoſophia rerum metitur primordia, facilius inde, à qua unaquæque res initiū ducat, dignoſci poteſt. Cū antiquā, tū ſubobſcurā.] Cū, id eſt partim: tū, id eſt maxime. Inuſitatas uias.] À nullo rhetore tactas. Tritas relinq.] Id eſt, quæ ſunt in uſu omnium. Noua.] Quia incognita rhetorib. Peruetera.] Quoniā iāpridē tractata. Nō ex rhetorū officinis.] Qui rhetores à Græcis dicūtur, à noſtris oratores: qui in foro, & in omni cauſarū genere uerſantur. Rhetores autē Latine intelligūtur, qui rhetoricam docent, quos Græci Sophiſtas uocāt. Officina dicitur locus, in quo officiū aliquod adminiſtratur, quod ad corpus pertineat: ut tōſtrina, ſutrina. Hoc loco igitur officina ad mentem translata eſt. Sed ex Academiæ ſpatijs ext.] Id eſt, diſputationibus philoſophorū: Fuit autē Academia, uillula nō lōge ab Athenis diſtans, ab Academo heroe illic ſepulto uocata, ubi philoſophari Plato cōſueuit. Spatijs.] Quoniā ſpatiari ibi ſolebant philoſophi. Illa enim ſunt curricula.] Currus, curriculus facit. curriculū autē eſt à curſu deductū. unde curriculo aduerbiū, pro cito. Sēſus autē eſt, Curſus multiplices & uarij ſermonū, ab ipſa petūtur philoſophia. In quibus Platonis ſunt impreſſa.] Id eſt, in quibus ſermonibus multū uerſatur Plato. impreſſa aūt ueſtigia dicēdo. tranſlatio ſumpta eſt ab ijs, qui in aliquo loco obnixiſſime ſe firmarūt. Et quaſi ſylua dicēdi.] Sylua aliquādo dicitur arborū: ut glādaria ſylua, & cædua ſylua. aliquādo ſylua dicitur materia, unde aliquid gignitur: uelut philoſophi materiā illā uocāt, unde quatuor ſunt elemēta. inde Statius Syluas ſuas appellauit, quòd illis tanquā materia uteretur: id eſt, principio ad cætera exactius ſcribenda opera. ideo Cicero etiā ſyluam dicendi philoſophiam uocat: quòd ſine philoſophiæ adminiculo rhetorica conſiſtere non poſſit. Ad forenſes cauſas.] Id eſt, ad genus iudiciale. Agreſtioribus muſis.] Incultioribus diſciplinis. Doctis eloquentia popularis, & diſertis elegans doctrina defuit. Senſus eſt, Eloquentia, qua

oblectatnr populus,doctis defuit hominibus,id eſt philoſophis: & elegans doctrina,id eſt philoſophia,defuit oratoribus. Non ut in ea tamen omnia ſint.] Senſus eſt, Nolo tamen oratorem,qui omnes philoſophiæ nodos perſcrutari cõtendat:ſed uc à philoſophia ita adiuuetur,nt à paleſtra hiſtrio. In Phædro Platonis.] Id eſt,in dialogo quem ſcripſit Plato, Phædrum à ſuo diſcipulo appellaus:in quo de Pulchro agitur. Anaxagoræ phyſici.] Qui fuit Clazomenius.Phyſici,qui de rerũ natura diſputauit.nã Phyſis,natura uocatur:nnde phyſicus. Gnarumq;.] Id eſt doctnm,iuſtructumq; præceptis philoſophiæ. Quàm frequens fuerit Plat.] Id eſt,quàm frequẽter Platoni in philoſophia operã dederit Demoſtheues. Nec uero ſine philo ſophorũ diſciplina,etc.] Nõ poteſt,inquit,orator cognoſcere genus et ſpeciẽ ſine philoſophiæ cognitione.hoc autẽ dixit iuxta Stoicorum ſeutentiam.Philoſophi ſiquidem Stoici philoſophiam diuiſerunt in phyſicam,id eſt naturalem:ethicã,id eſt moralẽ logicã,id eſt ſermocinalẽ.Logica uero,ut multa alia cõprehẽdit,ita quinque uocũ,hoc eſt,ut nũc loquũtur multi,prædicabiliũ cognitionem tradit.Sũt autẽ uoces quinque, genus, ſpecies,differentia,proprium et accidens:quæ ad unãquanque rem ſiue diuidendam,ſiue definiendam peropportuna ſunt.id eſt quod ait, ſine philoſophia cerni non poſſe genus & ſpeciẽ: nec definiri, nec diſtribui iu partes,à quibus ad demõſtrationẽ aſcenditur. Nec indicare quæ uera,quæ falſa] Nam cum dialecticus nouerit prædicabilia,atque prædicamenta, tanquã omniũ argumentorum ſemina atque elementa noſſe oportet, quo modo omnis texatur argumẽtatio:quæ ſiue ſit inductio, ſiue ſyllogiſmus,ſiue ſimilitudo,ſiue exẽplũ, ſiue enthymema, ſiue epicherema,oratione conſtat: quoniã ſola indicatiua uerũ uel falſum ſignificat,indicatiua ſit neceſſe eſt,q̃ nomine et uerbo ſubſtantiuo cõſtet: ſiue ſit uniuerſalis,ſiue particularis,ſiue indefinita, ſiue ſingularis affirmatiua,aut negatiua, una uel multiplex,categorica,uel hypothetica,alij cõparata,contraria, ſub contraria,ſubalterna,contradictoria,æquipollens, uel non æquipollens,conuerſa,uel non conuerſa: quæ modo caret, uel quæ modo aliquo ex tribus definitur: nnde ſyllogiſmi ad aliquid demonſtrandũ texũtur.quorũ ut alij ſunt categorici,alij hypothetici:ita categoricorũ tria ſunt genera,& multæ ſingulorum ſpecies,hypotheticorũ ſeptem.Quæ igitur uera , quæq; falſa ſint,iudicari poſſunt facile ex cõtradictorijs. Neque cernere conſequentia.] Quæ ſequantur,quæ anteceſſerint : an argumentũ ſtet,nec ne. Repugnantia uidere.] Quæ in cõtraria & cõtradictoria diuidũtur. Ambigua diſtinguere.] Quæ in dubiũ ſenſum trahi poſſint,ut Taurus eſt mons ſi intelligatur de terreſtri,uerũ:ſin autẽ de cœleſti,falſum et Aiax fuit inſanus:ſi de Oileo,falſum:ſi de Telamouio, uerũ. diſtinguendum igitur. Quid dicã de natura rerũ.] Id eſt,de naturali philoſophia. De uita.] Subaudi,quid dicatur. De officijs,de uirtute.] Quæ omnia moralis ſunt philoſophiæ.Quòd alia intelligẽdi.] Quæ eſt philoſophia. Ab his.] Subaudi,quæ ad philoſophiã tendũt. Cui uel primas eloquẽtiæ.] Id eſt,primũ in eloquẽtia locũ. Multa & in ſe, & in alijs deſiderans.] Et perinde nullũ perfectũ oratorẽ intuens. Tria ſunt omnino genera dicendi.] Demetrius Phalereus. Simplices,inquit,characteres ſunt quatuor:Tenuis , Magnificus,Ornatus,grauis.uerũtamen ornatũ Cicero ipſe medio inſerit:quare tres ſunt dicendi etiã characteres, de quibus ſingulis,ut multi alij auctores tradiderunt,ſicut alibi , ita hic nobis præcepta reliquit. Et preſſa oratione limati.] Arguti, inquit,& elegautes in humili genere dicendi. Tranſlatio ſumpta eſt à lima,qua ferramenta terguntur. Sed impoliti.] Id eſt,innitidi.eſt autem politũ,terſum & candicans:à uocabulo Græco polion,quod ſignificat canũ, Nonij Marcelli de Indagine doctorũ uirorũ auctoritate. Et conſulto.] Id eſt dedita opera.In ead.ie.concinniores.] Id eſt,cõgruentiores,aptiores. Id eſt faceti.] Facetũ Quintilian teſtimonio aliquãdo urbanũ aliquãdo elegãs & diſertũ. Nec fulmine utens ſuperiorũ.] Id eſt,magnifici dicendi generis:ui,ac poteſtate illa,qua etiã ipſe dicitur fulminare Demoſthenes. Vicinus amborum.] Proximus humili,& grandiloquo. Nihil afferrens.] Id eſt, nihil molitus niſi quantum poteſt. Vt in corona.] Id eſt, tortiles illas eminentias , quibus corona exornatur. Verborũ,ſententiarumq;.] De quibus dicetur poſterius. Nõ quærere.] Id eſt, nou labi iu Græcos , ſed Latinorum teſtimonijs eſſe contentos. Qni eſt expoſitus in Bruto.] Nam in eo libro,qui Brutus inſcribitur,claros tã Græcos, q̃ Latinos recenſuit oratores:iu quo cum uideatur Latinos plus quàm conueniat laudaſſe,cur id fecerit,hic reddit rationẽ.ait enim,uel ut hortarer alios, uel quòd amarem meos. Hoc nec grauior.] Qnod grandiloquo conuenit generi. Nec callidior.] Quod conuenit humili. Nec temperatior.] Quod conuenit mediocri. Qni aut dici ſe deſiderant Atticos.] Quoniam erant qui exiſtimarẽt eſſe genus Atticum unũ tantũ, & id eſſe humile:iu quo longe falſos eſſe oſtendit, Magis credo fuiſſe Atticas.] Id eſt,genere dicendi elimatiores exiſtimatas, tametſi Atticum dicatur ab Attica. Moderatrix fuit auditoris prudentia.] Quoniam præſtantes dicendi facultate uiri ſemper ſeſe auditoribus accommodaruut : taliſq; fnit eorũ oratio, ut auribus audientium congrueret. Itaque Caria, &c.] Quæ Aſiæ regiones tumenti,ac inflato dicẽdi genere uſæ ſunt. Et tanquam adipatæ dictionis genus.] Adipatum ueteres, inquit Nonius Marcellus,honeſte pro pingui,& ſucculento,et opimo poſuerunt. Dictionis.] Elocutionis:non ut Grammatici accipiuut,dictiouem pro uocabulo. Eorum religioni, &c.] Religionem Athenieuſium uocat prudentiã in dicendo atque audiẽdo:ut nec plus,nec minus, nec aliter quàm conueniat,audire nelint. Nullũ uerbũ inſolens.] Id eſt,à quotidiano uſu dicendi remotũ. Itaq; hic quem præſtitiſſe diximus.] Id eſt,Demoſthenes,quẽ alios oratores Græcos diximus antecedere facũdia. In illa pro Cteſiphõte oratione.] Quæ de corona inſcribitur, in qua Cteſiphontem defendit aduerſus Aeſchinẽ. Summiſſus à primo.] Vt deos deaſq; precatur,ut ſibi ita adſint,ſicut ipſe ſemper Reipublicæ cõmodis fauit. In reliquis exultauit audacius.] Vbi iam in ſua poteſtate uiſus eſt habere auditorẽ. Facile enim eſt aliquod uerbũ ardẽs.] Id eſt,per irã expreſſum.ſicut etiã Quintilianus ardentẽ Lucanum dicit.nec ad elegantiam attinet,ſplendoremq; uerborũ, quæ in ipſo prorſus non ſunt. In eum.] Subaudi Aeſchinẽ. Vt putidus.] Id eſt corruptus. Inclinata ululantiq; uoce.] Qua Aſiani utuntur. Aures teretes.] Id eſt, rotundas,atque conſummatas.Hi nuũ modo.] Hi,ſubaudi Latini, qui exiſtimãt unũ Attice dicẽdi genus. Horride,inculteq;.] Sine numeris,ſine figuris. Eleganter,enucleateq; faciat.] Id eſt,modo proprietate utatur uerborũ, preſſeq; & acute dicat. Cni primæ ſine coutrouerſia,&c.] Id eſt,qui primũ ſibi locum uendicarat. Fuit enim per id tempus Pericles oratorum facile princeps: & omui, ut ipſe alibi ait, uirtutis genere floruit.Ab Ariſtophane.] Qni ueteris comœdiæ ſcriptor fuit. Dicat igitur Attice uenuſtiſſ.ille ſcriptor.] Nam ut ipſe quoque in Bruto inquit,fuit Lyſias ipſe quidẽ in cauſis forenſibus nõ uerſatus,ſed egregie ſubtilis ſcriptor, atque elegans: quẽ iã propè audeas oratorẽ perfectũ dicere.Ita Quintil.Subtilis, atque elegans Lyſias,& quo nihil,ſi oratori ſatis ſit docere, quæras perfectius.nihil enim eſt inane,uihil accerſitum : puro tamen fonti , quàm magno flumini propior. Aeſchines.] Qui aduerſatus eſt Demoſtheni.it autem, ut Quintilianus inquit, Demoſthene magis fuſus, & graudiori ſimilis , quo minus ſtrictus eſt: carnis tamen plus habet, minus lacertorum.

Demoſthenes

Demoſthenes Atticus.] Qui, ut ait Quintil.omnium decem oratorum,quos ſimul Athenis una ætas tulit , longe princeps fuit,ac penè lex orādi:tāta uis in eo,tā denſa omnia, ita quibuſdā neruis intenta ſunt: tā nihil otioſum,is dicēdi modus, ut nec quid deſit in eo,nec quid redūdet,inuenias.Ipſe quoq; Cic.in Bruto : Nam plane quidem perfectū,& cui nihil admodum deſit,Demoſthenem facile dixeris.nihil acute inueniri potuit in eis cauſis,quas ſcripſit,nihil ut ita dicā, ſubdole, nihil uerſute,quod ille non uiderit: nihil ſubtiliter dici,nihil preſſe,nihil enucleate,quo fieri poſſit aliquid limatius : nihil contra grande,nihil incitatum,nihil ornatum, uel uerborum grauitate,uel ſententiarū,quo quidquam eſſet elatius. Aliqui ſe Thucydidios eſſe,etc.] Id eſt, imitatores Thucydidis. Fuit.n.Thucydides hiſtoricus denſus,et breuis in dicendo, & ſemper inſtās ſibi cōcitatus cōcionibus,magnus, uiq; multū potēs. Ad forenſem uſum.] Id eſt,ad iudiciale genus. Et publicum.] Vbi quid cum populo agatur. Vt inuentis frugibus,glande ueſcantur.] Id eſt,cum poſſint meliora, deligant deteriora. Athenienſium beneficium excoli potuit.] Apud quos primum fruges inuentæ. À Thucydide quidquam duxit.] Id eſt,imitatus Thucydidem,quidquam ab eo ſumpſit. Germanos ſe putant eſſe Thucydidios.] Id eſt,genus dicendi habere,quod planè habuit Thucydides. Qui Xenophōtis ſimilem.] Xenophon Socraticus iucunditate inaffectata præcellens adeo fuit,ut nulla tā cōſequi affectatio poſſit, ut ſermonē gratiæ finxiſſe uideantur , ut merito hic dicat Cic.eius ſermonē melle fuiſſe dulciorem. Referamus nos igitur.] Senſus eſt , Sed tā perfectum oratorem incipiamus exponere, ita eloquentia inſtructum, ut talem nūquam cognouerit Antonius. Magnum opus omnino.] Summa arte attentum lectorem facit,beneuolentiamq; Bruti ſibi cōciliat, miris ipſum laudibus efferendo. Doctiſſimos ſermones requirēs tuos.] Dedit.n.Brutus operam,non modo eloquentiæ ſtudijs, uerum etiam philoſophiæ. Quæ ſpecie diſpares, prudentia coniunguntur.] Quoniam res bellicas tu,ego res urbanas procuro: & tu ſeuerus in ea tua philoſophia, ego comis. Fuit.n.ad reprehenſionem uſque facetus urbanuſq; Cicero, ut aliquando dicax habitus ſit. Sanctior.] Inuiolabilior, incorruptior. unde & ſancta urbis mœnia dicimus : & ſanctos legatos, à ſagminibus herbis,quas geſtabant : ut Vlpianus inquit iuriſconſultus. Vt cum gratiæ cauſa nihil facias.] Probat incorruptum eſſe ideo,q gratia nullius cōmoueatur ad iudicādum ſecus , quàm ipſa expoſtulet iuſtitia. Vna Gallia.] Quam tu adminiſtras. Cōmuni non ardet incendio.] Id eſt,bello non mouetur. Frueris ipſe te.] Tuis uirtutibus oblectaris.nam id demum frui dicimus : uti uero,ut equo,ut curru,cum uehimur in uillam , qua nobis fruendum ſit. Studia doctrinæ.] Quoniam ſtudium eſt animi ad aliquid agendum pertinacia,aut perſeuerantia. Catone abſoluto.] Quem de Senectute aliqui inſcribunt. Inimica uirtuti.] Cum omnia bellis ardeant. Tanquam quæſtionem.] Quæ eſt,quis nam optimus dici orator poſſit : uel quid ſit,quod cōſummatam poſſit efficere eloquentiam. Formam qui χαρακτῆρ.] Relatiuum conſequenti coniunxit : ut ſi dicat, Ciues boni , quæ ſunt uiſcera ciuitatis : tale illud , Eſt locus in carcere , quod Tullianum appellatur. Ennio delector, ait quiſpiam.] Ita Horatius :

Denique non omnes eadem mirantur , amantq; .
Carmine tu gaudes : hic delectatur Iambis :
Ille Bioneis ſermonibus , & ſale nigro.

Apud alterum.] Subaudi Ennium. Fac alium Accio.] Id eſt,dic alium Accio delectari tragico poeta. Abdita.] Quæ à conſpectu recedere uideatur & obtutu. Colluſtrata.] Vndique lumine expreſſa : à con & luſtro . nam colluſtrata,quæ ex lacte fit concreto,à colluendo naſcitur. Præſcriptum aliquod.] Præſcripta dicebantur,quæ magiſtri imitanda diſcipulis dabant : inde præſcribere,præcipere,mandareq; ſignificat. Hac ego religione.] Religionem Seruius Sulpitius eſſe dictam tradit , quæ propter ſanctitatem aliquam remota,ac ſepoſita à nobis ſit : quaſi à relinquendo dicta,ut à carendo cerimonia.Cic in lib.de Nat.deorum,religionem à relegendo , tanquam ex legendo legentes,& diligendo diligētes . his.n.omnibus uerbis ineſt uis legendi eadem,quæ in religioſo . Lactantius autem libro quarto Diuinarum inſtitutionum , à religando putat , cuius contrarium uitium eſt ſuperſtitio.Religionem igitur , obſeruantiam quandam par eſt accipere. Qui eius rei gnarus eſſet.] Id eſt,qui noſſet. Laudationum.] Vt Panegyrici ſunt : & huiuſmodi aliud ubi quidquam laudatur. Scriptionum.] Vbi quid componas doctrinæ cauſa,qualem Iſocrates fecit Panegyricum:quæ oratio tota in laudatione conſumitur. Qui ſunt nominati Sophiſtæ.] Quos Latini rhetores uocant , cū Græci ſuo uerbo id ſignificent rhetorem , quem nos oratorem appellamus. dicitur ergo ſophiſta,qui diſcipulos in dicendi facultate inſtituit. À forenſi concione.] Id eſt,à iudiciali genere. Græce ἐπιδεικτικόν.] Id autem Latine demonſtratiuum nominamus : ſicut encomiaſticon laudatiuum . nam ἐπίδειξις, demonſtratio nominatur , quam tamen aliter mathematici accipiunt . Quem informare uolumus.] Munire,& eius quaſi formam referre , cum nuſquam compertus ſit. Molimur.] Tentamus. Conſtructio & numerus.] De quibus mox abunde dicetur. Et arguti.] acute inſtituti. Circunſcripti.] Collecti minimeq; fluentes ambitus : qui à Græcis periodi nominantur. De induſtria.] Vnum uerbum eſt,ac aduerbium : quod dedita opera, conſultoq; ſignificat. Non ex inſidijs.] Vt in iudiciali genere : quo iudicum mens in noſtram uerti poſſit ſententiā. Verba uerbis quaſi demenſa,& paria paribus reſpondeant.] Nā ideo etiā à Græcis pariſa nominantur,quod cæſim aut membratim loquentes,ut abunde paulo poſt dicetur,paribus ſyllabis colligamus , & periodos terminemus. Conferant pugnantia.] Quæ in Topicis repugnantia,uel quæ anthiteta uocare Grāmatici ſolent. Pariter extrema terminentur.] Quæ tum ὁμοιόπτωτα, tum homœoteleuta dici ſolēt : id eſt ſimilibus caſibus,aut ſimili ſono terminata. Quæ in ueritate cauſarum, et rarius multo facimus.] Ne dicendi lenocinium appareat. In Panathenaico Iſocrates.] Oratione quæ ita inſcribitur,de Laudibus Mineruæ,quæ Athenis præſidebat. Studio cōſectatum fatetur.] Inquiens,ἐπραγματευόμην τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων τῇ πόλει,καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι συμβουλεύοντας,καὶ πολλῶν μὲν ἐνθυμημάτων γέμοντας,οὐκ ὀλίγων δ' ἀντιθέσεων καὶ παρισώσεων καὶ τῶν ἄλλων ἰδεῶν τῶν ἐν ταῖς ῥητορείαις διαλαμπουσῶν,καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπισημαίνεσθαι καὶ θορυβεῖν ἀναγκαζουσῶν. νῦν δ' οὐδ᾽.ὅπως οὐδέ μοι τοὺς τοιούτους ἡγοῦμαι οὐχ ἁρμόττειν καὶ τοῖς ἔτεσι τοῖς ἐνενήκοντα καὶ τέτταρσιν ὧν ἐγὼ τυγχάνω γεγονώς. Non enim ad iudiciorum certamen, ſed uoluptatem aurium ſcripſerat : quod certe ipſe quoque confitetur dicens: καὶ τούτους τοιούτους τῶν πρὸς ἡδονὴν καὶ χάριν λεγομένων. Quos logodædalos. Id eſt,uarietate ſermonis diſtinctos:à logos,quæ oratio dicitur:et dædalo,quod eſt uario. Vel potius ineptijs.] Ineptū ſiquidē eſt,in his nimiū inhærere. Alter.n. ſine.] Herodotū dicit amœniſſimum. Sine ullis ſalebris.] Id eſt, ſine ſcabro, duroq; ullo dicēdi genere. Alter incitatior.] Subaudi, Thucydides. Canit quodāmodo.] Quia celſa ac ſublimi quadam uerborū utitur cōpoſitione. Succeſſit Iſocrates, qui præter.] Ex decē qui uno tpe fuerunt Athenis oratoribus, unus: quanquā rhetor potius,quàm orator dicēdus uideatur. Laudatur.] Quia omnes dicendi ueneres cōſectatus eſt. Præ

fractior, &c.] Quod nimia breuitas facere compulit. Nec ſatis, ut ita dicam.] Quia ut rotunda figura capaciſſima omnium eſt, ita abſoluta undique, cui nihil deeſt: ita oratio cui nihil deeſt, nihilq; ſuperfluit, rotũda nuncupatur. Primus inſtituit dilatare.] De Iſocrate loquitur. Et mollioribus numeris.] Quia ſunt & aſperiores, ſicut & uoces. Domus eius officina habita eloquentiæ eſt.] Itaque & in Bruto inquit, Extitit igitur iam ſenibus illis, quos paulo ante diximus, Iſocrates (cuius domus cũcta Græciæ quaſi ludus quidã patuit, atque officina dicendi) magnus orator, & perfectus magiſter: quanquam forenſi luce caruit, intraq; parietes aluit eam gloriam, quam nemo in eo quidem iudicio eſt poſtea cõſecutus. Is & ipſe ſcripſit multa præclare, & docuit alios: & cum cætera melius quàm ſuperiores, tũ primus intellexit ẽt in ſoluta oratione, dũ uerſum effugeres, modũ tamen & numerum quendam oportere ſeruari. ante hunc.n. uerborum quaſi ſtructura, & quædam ad numerũ concluſio nulla erat: aut ſi quando erat, nõ apparebat eam dedita opera eſſe quæſitam. Quintilianus porrò: Iſocrates, inquit, in diuerſo genere dicendi nitidus, & cõptus, et palæſtræ quàm pugnæ magis accommodatus, omnes dicendi ueneres ſectatus eſt: nec immerito. auditorijs.n. ſe, non iudicijs comparat, inuentione facilis, honeſti ſtudioſus: in compoſitione adeo diligens, ut cura eius reprehendatur. In extrema pagina Phædri.] Qui dialogus de Pulchro inſcribitur. Phædrum à ſuo appellauit diſcipulo Socrates auguratur.] Id eſt, prædiuinat, ac coniectatur. In illo epidictico genere quod diximus.] Vt ſupra diximus, demonſtratiuo. Proprium ſophiſtarũ.] Qui ſe ad laudandũ, uituperandũq; ſolũ exercuere. Gymnaſijs.] Quòd nuda in palæſtra eſſent corpora, perfuſaq; oleo. Palæſtræ.] Vnde & palæſtritæ, qui colluctantur in palæſtra, dicuntur. Huius nutrimentis. Venuſtatibus, & dicendi leporibus demonſtratiui generis. Colorat.] Figuris diſtinguit, uariantibus orationem. Et roborat.] Sententijs. De oratoris quaſi.] De primordijs: unde ipſa ali eloquentia conſueuit. In aciẽ dimicationemq; ueniamus.] Id eſt, iudiciale genus: in quo cum aduerſantibus nobis colluctamur, & quodammodo manus conſerimus. Quoniam tria uidenda ſunt oratori, quid dicat.] Quod inuentionis eſt. Et quo quidque loco.] Quod diſpoſitionis eſt. Et quo modo.] Quod ad elocutionem pertinet. Quid ſit optimum in ſingulis.] Vt decor ubique ſeruetur: ne quid ineptiarum à nobis emanet.

Atque in tradenda arte. Quam in rhetoricis præceptis exponendis memorauimus. Neq; enim id ſuſcepimus, etc.] Subaudi, ut præcepta traderemus. Ac duo breuiter prima.] Id eſt, inuentionem, & diſpoſitionem. Tanquam animi inſtar in corpore.] Quia ſicut animus corpus regit & mouet, & ut uiuat facit: ita inuentio ac iudicium totam orationem complectuntur, uimq; habere, & quaſi ſenſus faciunt. Sed propria magis prudentiæ, quàm eloquentiæ.] Quoniam uel infantiſſimus quiſque poteſt prudenter inuenire, ac de inuentis iudicare. Quæ enim cauſa eſt uacua prudentia.] Quæ, inquit, controuerſia eſt, quæ aliqua non adminiſtretur prudentia? Alioqui non oratio, ſed inaniũ uerborum compoſitio. Argumentorum, & rationum locos.] Locus. argumentorum ſedes eſt. Et.] Pro, id eſt. nam nihil aliud eſt argumẽtum, quàm ratio eius, quod in quæſtione poſitum eſt. De locis autem argumentorum, & qui ſint, et quo modo tractentur, in Topicis à Cicerone traditum, interprete elegantiſſimo præceptore noſtro Georgio Valla. Nam quoniam quidquid eſt.] Cõtrouerſiarũ nunc genera tangit, quæ tum ſtatus, tum conſtitutiones appellantur. Quidquid in controuerſia.] Id eſt, quidquid cum aliquo controuertatur. Aut in contentione uerſetur.] Id eſt, ſiue id contentionem malis appellare. In eo aut ſit'ne.] Cum enim quæritur, factum ſit nec'ne, cõſtitutio coniecturalis, et pariter inficialis appellatur. Aut quid ſit.] Ac tum finitiuus, ſiue definitio ſtatus nominatur. Aut quale ſit quæritur.] Qui ſtatus qualitatis, ſiue de ſummo genere nũcupatur: is in negotialem & iuridicialem diuiſus eſt. Sit'ne ſignis.] Quibus coniectura excuti ſolet: ut pro Milone contra Clodium, Vter utri fecerit inſidias. Quid ſit, definitionibus.] Vt cum quis læſæ maieſtatis crimine accuſetur, definiendum eſt, quid ſit lædere maieſtatem. Quale ſit recti prauiq; partibus.] Tũ.n. oratori inſpiciendum, quid rectum, quid prauum, et utriuſq; ſpecies tractandæ: ut cum quæritur, iure ne Oreſtes matrem occiderit. & à proprijs perſonis, temporibus, ſemper ſi poteſt, auocat controuerſiam. nunquam.n. Cic. probauerit prius Miloni licuiſſe Clodium occidere, quàm conſtet in uniuerſum licere omnibus inſidiatorem ſuũ occidere: ubi perſonarũ, temporum, & locorum nulla cõplexio eſt. À proprijs perſonis.] Id eſt, à perſonis, de quibus in infinita quæſtione nulla fit mẽtio. Et temporibus.] Nam ſi perſonæ reticentur, tempora quoque reticeantur neceſſe eſt. Ad uniuerſi generis orationem.] Id eſt, ad quæſtionem infinitam. Appellatur theſis.] Id eſt, infinita quæſtio: ſiue, ut Cicero alibi, propoſitum. Tenuiter diſſerendi, &c.] Id eſt, acute diſputandi. In utrãque partem. Nam cum omnis quæſtio partem habeat negandi unam, alteram affirmandi: ut, Sit'ne mundus infinitus, nec'ne: Liceat'ne inſidiatorem occidere, an non: exercitationis cauſa in utranque partem Ariſtoteles diſcipulis ſuis ſuggerebat argumenta, non anguſte & preſſe diſputandi, ut ſolent philoſophi: ſed copioſe, ut oratores.

Idemq; locos, &c.] Idemq; in Topicis. Vnde omnis.] Siue ad affirmandum, ſiue ad negandum. Hic noſter.] Quem inſtituimus declamatorem: qui ficta & umbratili utitur eloquentia, themate propoſito. De ludo.] Id eſt, ſchola cum ſe apud rhetorem exercet. Rabulam de foro.] Id eſt, aduocatum, patronumq; cauſarum. Certi loci.] Cauſæ cuilibet accommodati: ut apud ipſum Ciceronem in Topicis eſt uidere. Generatim dicat.] Genus complectatur ipſum, id eſt, infinitam quæſtionem, quam theſin uocant Græci. Ex quo emanant etiam qui communes appellantur loci.] Qui ideo communes dicti, quod in omni cauſa ſimili eis uti poſſimus: ut contra ſacrilegum, contra furem. eorum autem tractatio præcipua eſt, poſtquã confirmauerimus noſtra, & confutauerimus aliena: id eſt, poſt reprehenſionem, & ante epilogum. Omnia expendet.] Quæ quibus conueniant locis. Et ſeleget.] Quæ argumenta quæſtioni, quam tractamus, maxime conueniãt, & quæ non. Ex ijſdem.] Subaudi, locis. Argumentorum momenta ſunt.] Rationum pondera, inquit, in omnibus cauſis, non ex eiſdem ſemper locis eruuntur: ſed alij alijs magis congruunt. Sed etiam expendet.] Id eſt, examinabit, ſecum diu uolutabit, quid cuique quæſtioni maxime conueniat. Quæ diſciplinis exculta ſunt.] Nã cum ad diſciplinas accedunt ingenia, undique res abundant: nec deeſſe copia in dicendo poteſt. Sed ut ſegetes fœcundæ.] Elegans & faceta ſimilitudo, feracibus & doctis collata ingenijs. Ex illis locis.] Aſſumptis de uarijs diſciplinis. Leuia quædam.] Id eſt, friuola. frigidaq;, aut parui momenti. Delectus magnus adhibebitur.] Subaudi, qui quibus conueniant locis. Vt molliet dura.] Fugienda, ſi quidem dura locutio eſt: id eſt, ubi rem uerba nõ conſequuntur. Aut occultabit quæ dilui non poterunt.] Hoc eſt, argumenta aduerſariorum, quæ confutari non poterunt, in noſtra argumẽta obuoluẽtur: ut pariter cum alijs reſponſum uideatur, cũ tamen id non fecerimus. Aut abducet

cet

cet animos.] Id eſt, in aliam reuocabit mentes audientium ſententiam. Aut aliud afferet.] Si modo id refellere non poterit, proferet aliud. Quod oppoſitum probabilius ſit.] Quàm quod propoſuerit. Iam uero ea quæ inuenerit, qua diligentia collocabit.] Non ſatis eſt.n. optima inueniſſe, niſi ea diligenter collocemus. nam niſi digeramus ea ſuis opportuniſq; locis, erit quemadmodũ qui ſupellectilem habet pulcherrimam, & eam ſuo tẽpore ac loco promere neſcit: aut in aceruum congeſtam profert, ut ſpeciem nullam præ ſe ferat nobilem. Quoniam id ſecundum erat de tribus.] Dictum ſiquidem ſupra eſt, tria potiſſimum conſiderari oportere, inuentionem, ſecundo loco diſpoſitionem, tertio elocutionem. Veſtibula.] Id eſt, primos ad cauſam acceſſus. Honeſta.] Honorem ac copiã præ ſe ferentia. Prima aggreſſione occupauerit.] Ideo prima argumẽta ualidiora, probabilioraq; eſſe oportet.

Infirmabit excludetq; contraria.] Quæ ab aduerſarijs illata fuerint. Alia prima ponet, alia poſtrema.] Nam debiliora in medio collocabit: quoniã prima oppugnant, ultima in auribus audientiũ relinquuntur: media uero, utrinq; concluſa non apparent. ut in acie inſtructa fieri ſolet: in prima fronte acres bello, in ultima ſubſidiarij milites collocãtur: in media aũt acie cohortes, in quibus ſpes aut nulla, aut perpauca eſt. Inculcabitq; leuiora.] In medio loco infarciet.

In primis duabus dicendi partibus.] Inuentione et diſpoſitione. Videre quõnam modo.] Id eſt, quãnam præditum eloquentia eſſe conueniat. Clitomachum ea dicere.] Id eſt, quæ cauſa exigeret. Carneadem eodem etiam modo.] Quo res ipſa dicenda fuerit. Quòd ſi in philoſophia tantum intereſt.] Nam philoſophi fuere Ambo, Clitomachus inquam, & Carneades. Vbi res ſpectatur.] Sententia conſideratur. Quibus totis moderatur oratio.] Moderor huic rei dicimus, ut hic: & hanc rẽ, ut ipſe pro Flacco.ue, Omnia uerba moderatur. Rem difficilem, dij immortales.] Quoniam non de inuentione & diſpoſitione tradi tibi præcepta expoſtulas, quæ peruulgata: ſed quod remotiſſimũ eſt, longeq; difficillimum, ut optimi oratoris tibi famã uerbis depingam. Qui ponunt in orationis electione eloquentiã.] Id eſt, qui putant facundiã eſſe in delectu orationis. Alios, & interpũcta, interualla, moræ, reſpirationeſq; delectant.] Ve cæſim, mẽbratimq; loqui, quàm ſimplici periodo malint.

Quid poteſt eſſe tam diuerſum.] Quàm flumen uolubilitatemq; uerborũ amare, & interpuncta interualla, moras?

Tamen eſt in utroque aliquid excellens.] In ſuo, inquit, genere eſt aliquid etiam quod emineat. Alij temperati uelint uideri inter graues, & tenues medij. Quot orationum genera.] Quæ tria eſſe diximus: grande, tenue, medium. De actionis.] Subaudi, modo: hoc eſt, quemadmodum pronunciare conueniat. Quomodo autem dicatur.] Qua ratione facunde loquamur. Atque motus.] Totius quidem corporis. Totidem ſunt, quot animorum.] Miſerabilium, miſerabiles: fictorum, fictæ: iratorum, iratæ: & id genus alia.

Cum quo iunctus eſt uultus.] Qui faciei forma quædã, & hypocriſis eſt, rei, de qua agitur, accommodata. Nam & infantes actionis dignitate.] Infantem aliquando ad inanimata referimus: ut cũ ait Horatius, Infantes findit ſtatuas. aliquando ad animata, ſed bruta: ut apud Plinium, Eſt (inquit in XXIX naturalis hiſtoriæ) uermiculus in lingua canũ, qui uocatur à Græcis litta: quo exẽpto infantibus catulis, nec grauidi fiunt, nec faſtidiũ ſentiunt. Aliquando infantem puerũ dicimus, ꝗ fari neſciat. Id eſt uerba, ꝗ intelligi poſſint, explicare: idq; propter nimiũ adhuc teneram ætatem. Denique infantem, minime facundum, ſicut hic Cicero. Vt iam nõ ſine cauſa Demoſthenes tribuerit & primas, & ſecundas, & tertias actioni.] Nam rogatus iterum ac tertio quid in oratore potiſſimum eſſe, reſpondit, Pronunciatio: nã ea actio etiam dicitur. Nam quemadmodũ Quintil. inquit, Demoſthenes quid eſſet in toto dicendi opere primum interrogatus, pronunciationi palmam dedit, eidemq; ſecundum ac tertiũ locũ, donec ab eo quæri deſineret: ut eã uideri poſſet non præcipuam, ſed ſolam indicaſſe. Contenta uoce, &c.] Quaſi compreſſa: num ita fit truculentior. Inflexo.] Qui fit ex acuto & graui: ideo etiam inflexus uocitatur. Acuto, graui.] Nam tot ſunt accentuum genera: & tot apud muſicos uetuſtiſſimos fuere toni, Phrygius, Dorius, Lydius, qui has uoces exprimebant: inde ad tredecim uſque, ſecundũ Ariſtoxenum: ſecundũ uero Ptolemæum, qui Ariſtoxenum carpit, octo. Non hic è Phrygia, & Caria.] Quem Græci ut ululantem, ita barbarum dixerunt: & Caras, barbarophonos Homerus appellauit. In omni uerbo poſuit acutã uocem.] Non equidẽ omne uerbum acutam habet uocem: ſed hoc dicit, In omni genere uerborũ, acuta inuenitur uox, in monoſyllabo, ut ex nux: diſſyllabo, ut bonus: in triſyllabo, ut Tullius: in tetraſyllabo. ut Tulliolus: ac ita deinceps. Nec una plus, & cætera.] Nam ſi dictio unam habet acutam uocem, plures acutas habere non põt, & ne quidem flexam ullam. idem de flexa intelligendum. at de graui non idẽ dicere poſſumus. Vbicunque.n. acuta, aut flexa nõ eſt, ibi ſit grauis neceſſe eſt. In una tantũ ſyll·ba eſt arſis: in reliquis, eſt theſis omnibus.

Nec à poſtrema ſyllaba citra tertiam.] Nam raro ultimum tenet locum tam flexa, ꝗ̃ acuta uox. penultimum aũt, flexa ſemper. acuta aũt, & penultimum et antepenultimũ. ante uero, nunquam: ſed grauis tantum. Non eſt in nobis, &c.] Potius optare, quàm uendicare nobis bonam uocem poſſumus. Sed tractatio.] Subaudi, in nobis eſt. Nam tractando ipſam, poſſimus efficere meliorem. Intendens.] Id eſt, exacuens. Tum remittens.] Grauans, uel inflectens. Nihil ut ſuperſit in geſtu.] Ne quid in motu corporis ſit nimium, ac redundet. Rarus inceſſus.] Pedum ante commotio. Excurſio.] Pedum celeris commotio. Nulla mollitia ceruicum.] Ne ceruix molliter proclinetur. Nullæ argutiæ digitorum.] Eleuationes ſurſum, ac deorſum: ante, & ponè. Non ad numerum articulus cadens.] Ne digitorum quidem articuli ad numerandum inflectantur. Trunco magis toto ſe ipſe moderans.] Quod et Quintilianus de pronunciatione ipſe quoque cõmouet, ut totius corporis uirilis motus ſit. Brachij proiectione] Vbi quid concitatius pronuncietur. Qui ſecundum.] Id eſt, ſecũdo loco poſt uocem uultus præcellit. Aut uultuoſum.] Id eſt, uultus animi expreſſione. moderatũ enim uultus motum eſſe debet. Vt imago eſt animi.] Nam inde enim nomen habet. à uoluntate ſiquidem eſt appellatus. Sic iudices oculi.] Id eſt, ita mentem oſtendunt tum ſedatam, tum perturbatam, aut moderatis affectibus cõmotam. Res ipſæ, de quibus agetur.] Quoniam ipſæ res præſcribent, quales nos eſſe conuenit. Hoc uno excellere.] Id eſt oratione. Nã ab oratione, orator eſt appellatus: tametſi Plutarchus in problematis ἀπὸ τῆς ὁρμῆς, id eſt, à concitatione tum animi, tum orationis dictum putet. Cætera.] Quæ ſunt inuentionis, diſpoſitionis, pronunciationis, memoriæ. quæ in oratoris nomine omnia cogitantur. Non enim inuentor, aut cõpoſitor.] Id eſt, qui quæ inuenit, dirigit. Aut actor.] Id eſt, pronunciator. Complexus eſt omnia.] Sicut orator. Sed & Græce ab eloquendo rhetor.] Nã à tertia perſona præteriti paſſiui, quæ eſt εἴρηται, id eſt, dictũ cum facundia eſt, fit rhetor. Latine, inquit Cicero, eloquens ualet. tametſi rhetora nos dicamus, qui rhetoricam docet. Cæterarum enim rerum.] Inuentionis, diſpoſitionis, memoriæ, pronunciationis. Siquidẽ & Theophraſtus diuinitate loquendi.] Siquidem θεὸς, deus:

& φράσις, locutio Latine dicitur. Et Ariſtot. Iſocratem ipſum laceſſiuit.] Philoſophus oratorem prouocauit. Quorum ſedare animos malunt.] Id eſt, argumentis & ratione mitigare. Quàm incitare fide.] Fidem faciendo. Docendi cauſa.] Non mouendi, ut oratores. Plus nonnullis, quàm neceſſe ſit, facere uideantur.] Id eſt, non tam docendi cauſa dicere uideantur, quàm fallendi. Ab hoc genere.] Subaudi, philoſophico. Nec iuncta numeris.] Non numeroſa.i. rhythmica: ut oratorum, de qua mox abunde dicetur. Itaque ſermo potius.] Quo inter nos ſermocinantes utimur. Sophiſtarum, de quibus ſupra dixi.] Ita enim à Græcis dicuntur, qui iuuenes præcepta docent rhetorica. Quod cum ſit his propoſitum.] Cum, inquit, ſibi ſophiſtæ in declamationibus, uel, quemadmodum Iſocrates ſcribit. Non perturbare animos, ſed placare.] Intexunt fabulas delectandi cauſa: ut de laudibus Helenæ fecit Iſocrates. Paria paribus referunt.] Vtuntur eis figuris, quæ parrhæſiæ appellantur, de quibus mox dicetur. Aduerſa contrarijs.] Quæ antitheta uocant. Sæpiſſimeq; ſimiliter extrema definiũt.] Quæ dicunt homœoteleuta. * Tria ſpacioſe percurrens.] Nam & tractus, regio, ſpatiumq; nominatur. Non hæc contorta.] Vibrata, & inflammata: quæ proprie oratorum eſt.

Ab his non multo ſecus, quàm à poetis.] Hoc dicit, Non magis oratori uitanda poetæ eloquentia in dicendo, ꝙ hiſtorici eſt. Siquidem hiſtoricorũ eloquẽtia proxime ad poetas accedit. Apud oratores iam ipſe numerus increbruit.] Nam non pedum modo compoſitione duorum, aut trium clauſulæ clauduntur: ſed integri aliquãdo uerſus iambici in ſoluta oratione inueniũtur: quãuis id minime laudabile ſit. ideo ſubiũgit, Etiãſi abeſt à uerſu. Numerus uocatur qui Græce rhythmos dicitur.] Definitur autem à Græcis hoc modo: ῥυθμὸς, δ᾽ ἐστὶ χρόνου καταμέτρησις κινήσεως τεταγμένης ποιᾶς τινός. Auguſtinus in tertio de Arte muſica: Latine, inquit, numerus, Græce rhythmus nominatur. quod uero illis metrum, à Latinis mẽſio, uel mẽſura dici poteſt. Sed quoniã hæc apud nos nomina late patẽt, & cauendum eſt ne ambigue loquamur, cõmodius utimur Græcis. quoniã illud pedibus certis prouoluitur, peccaturq; in eo ſi pedes diſſoni miſceãtur, recte appellatus eſt rhythmus.i. numerus: ſed quia ipſa prouolutio nõ habet modũ, et neque ſtatutum eſt in quo pede finis aliquis emineat, propter aliquã menſuram continuationis, nõ debuit metrum uocari. hoc aũt utrunque habet. nam & certis pedibus curritur, & certo terminatur modo. itaq; non ſolum metrũ propter inſignem finẽ, ſed rhythmus etiam metrũ eſt. rhythmi.n. nomen in muſica uſq; adeo late patet, ut hæc tota pars eius, quæ ad Diu & ad Non diu pertinet, rhythmus nominata ſit. Cum igitur & longitudinum, & breuitatum multitudinẽ in fine in primis clauſularum attendit orator, id numerũ appellauit. Niſiq; uerſiculi ſunt.] Subaudi Iambici. Verſiculos aũt ideo per diminutionem uocauit, ꝙ mutua reſpõſa breuiſſima aliquando eſſe neceſſe ſit. Quòd uirtutes oratoris perſequitur.] Quoniã exprimit ſermones, ut orator, quotidianos. Cum uerſu ſit aſtrictior.] Quatenus uerſu comicus utitur: orator aũt minime. Licentiam ſtatuo maiorem eſſe.] Quoniam poetæ tranſlationibus, reliquisq; figuris, nouationeq; uerborum, & antiquitate liberius utuntur, quàm faciat orator. Vocibus magis, quàm rebus inſeruiunt.] Quoniam magis ad uoluptatem aucupandã inuentum poema eſt, quàm ad res explicãdas. Nec uero ſi quid eſt.] Hoc dicit, Nec ſi modo inter poetã & oratorem ſimilitudo eſt aliqua, id erit iudiciũ, et delectus uerborum: ſiquidem aliter iudicat, ac aliter uteruis deligit uerba, quàm alter. Seiũgis igitur.] Alia eſt ergo qua utitur tum philoſophus, tum ſophiſta, tum hiſtoricus, tum poeta. & alia, qua orator utitur, eloquentia. Qui in foro, cauſisq; ciuilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat.] Orator, inquit, erit, qui in iudicijs forẽſibusq; cõtrouerſijs uerſabitur: ita ut quæ dicat probet, id eſt doceat, ut oblectet, ut flectat.i. moueat. Docere, debitum eſt: delectare, honorarium: flectere uero, neceſſariũ. alioqui perſuadere non poterit, ideo ſubiungit: Nam id unum ex omnibus ad obtinendas cauſas plurimum ualet. Subtile in probãdo.] Tenui enim filo, ac ſubtili in argumentationibus utimur. Modicum in delectando.] Temperato, inquit & illo mediocri charactere utimur, dũ uolumus oblectare. Vehemens in flectendo.] Cum mouere uolumus, grãdiloquo utimur. In quo uno uis omnis oratoris eſt.] Quoniam in eo orator uires dicendi ſuas in primis oſtendit. Siquidem hic character ſolius oratoris eſſe facile comprobatur: cum cæteris etiam aliorum poſſint eſſe ſcriptorum. Sed eſt eloquentiæ, ſicut & reliquarũ rerum, fundamentum ſapientia.] Omniũ enim ſcientiarum atque artium fundamentum eſt, ſapere. Itaq; & Horatius: Scribendi recte, ſapere eſt, & principium, & fons. alioqui uerborum ille tinnitus proſtrepentis auiculæ ſonus potius quàm oratio humana eſſe uideatur, neceſſe eſt. Πρέπον appellant hoc Græci.] Quod enim Latini decorum, Græci prepon uocant. Sed ſæpiſſime, & in poematis.] Hæc eſt Latina terminatio nominum in a terminantium Græcorũ tertiæ declinationis, auctore Phoca & Diomede: ac ueteres eleganter auctores oẽs ita locuti comperiũtur, quidquid dicat Priſcianus. Philoſophi ſolent in officijs tractare.] Ad ipſos enim ptinet, quid in tota uita facere ac loqui deceat, diſſerere: quod oratores quoque tractare cõſueuerunt: ſicut ad Demonicum Iſocrates. Grammatici in poetis.] Grãmatici certe Critici prius dicti: quod eorum munus adhiberetur in poetis hiſtoricisq; iudicandis. Eloquentes in omni genere, et parte cauſarum.] Ita, inquit, eloquentis uiri decorum eſt inſpicere, & in omni genere cauſarũ, parteq; cauſarum quid deceat, & quid non deceat. Quàm enim indecorum.] Exemplo docet, ubi oratori indecorum fuerit. De ſtillicidijs.] Ac cæteris humilibus, ut ſtillicidia: ſicut ſunt de mœnianis, pertectis parietibus, cõmunibus aquis, pluuijs, reliquisq; id genus, magnifice ac copioſe dicere. De maieſtate uero populi R. ſummiſſius, & preſſius.] Subtiliter, ut generi infimo conuenit. Perſona peccant.] Cum non ſeruant perſonæ decorum. Videndum quatenus.] Id eſt, inſpiciendum quidquid agas, quouſque agendum: quia qui, ut decet, agit, is probatur: improbatur autem contrarius. In quo Apelles.] Qui pictor inſignis, de pictoribus ferre potuit ſententiam. Vſquequaque quantum ſit.] Id eſt, omnifariam quantum.

Etiam cum probam orationem affingit improbo. Ideo inquit Horatius:

Intererit multum Dauus'ne loquatur, an heros,
Maturus'ne ſenex: an adhuc florente iuuenta
Feruidus: an matrona potens, an ſedula nutrix:
Mercator'ne uagus, cultor'ne uirentis agelli,
Colchus, an Aſſyrius, Thebis nutritus, an Argis.

Penicillo non poſſet imitari.] Quo picturarum lineamẽta explicantur. Sed nihil eſt experienti minus.] Quàm longe id difficilius eſt, acumen inꝗ illud in dicendo aſſequi, quàm arbitremur. Integra ualetudine.] Translatio à corporibus ſumpta ſanis. E uinculis numerorum eximimus.] Non debet, inquit, humilis ſtylus numeris uinciri aliquibus. In alio genere orationis.] In quo autem, dicetur poſterius.

Non ut licenter uidetur errare.] Id eſt, labi: & nullo teneri uinculo oratio uideatur. Verba etiã uerbis quaſi coagmentare negligat.] Coagmentata.n. uidentur uerba uerbis, cũ uocalium concurſu ſequens uerbum præcedẽs uidetur excipere: ut, Heri iuit. nam cum in acumine ſenſuum pronas

ſit

ſit oratio, non magnopere cura eſt compoſitionis, modo ſit ſana minimeq; inculta oratio. Circuitus.] *Id eſt, periodus: quæ à Latinis clauſula nominatur,* Conglutinatioq; uerborum.] *Id eſt, idonea compoſitio. eſt ſiquidem gluten, unde glutino, quæ cola Græce dicitur. quod uero à Græcis commi, Latine gummi.* Omnis inſignis ornatus, quaſi margaritarũ.] *Quæ Græce margaris margaritis, & margarita margaritæ dicitur penultima correpta: Latine tum bacca, tũ unio nominatur.* Nec calamiſtri quidem adhibebuntur.] *Calamiſtrus ferrum incuruum, quo capilli inflectuntur, & cincinni fiunt.*

Fucati uero.] *Fucus quæ Græce phycos, herba eſt cuius ſucco priſtinus lanæ color reparatur. Ergo fucati, medicati.* Medicamenta candoris, & ruboris, omnia repellentur.] *Id eſt, ceruſſa, & purpuriſſus.* Dilucide.] *Vt intelligatur.*

Plane.] *Vt bene rem complectatur: ne quid deſit, ne quid ſuperſit.* Affluens.] *Copioſum.* Et neſcio unde ex abdito erutæ.] *Vnde etiam acutæ dicuntur.* Verecundus erit uſus oratoriæ ſuppellectilis.] *Parce, inquit, utetur figuratis ſermonibus, unde oratoria facultas præcipuũ nomẽ ſibi uẽdicauit.* In ornamentis, alia rerum, alia uerborum.] *Ideo figuræ dicuntur dianœas, id eſt, intellectus, ac ſententiarũ: & lexeos, id eſt, dictionis.* Simplex probatur in proprijs.] *Proprietas, ut Quintilianus inquit, non ad nomen, ſed ad uim ſignificandi refertur: nec auditu, ſed intellectu perpendẽda eſt. At multis modis proprium dicitur: nam propriũ, inter plura quæ ſunt eiuſdem nominis, id unde cætera ducta ſunt: ut uertex, eſt contorta in ſe aqua, uel quidquid aliud ſimiliter uertitur. inde propter flexum capillorũ, pars eſt ſumma capitis: ex hoc, inquĩ, in mõtibus eminentiſſimũ. recte dixeris hæc omnia uertices. proprie tamen, unde initium eſt, ſicut ſoleæ, & turdi, piſces. Tertius eſt huic diuerſus modus, cum res communis pluribus in uno aliquo habet nomen eximium: ut carmen funebre, proprie nænia: & tabernaculum ducis, auguſtale. Item quod cõmune eſt alijs nomen, intellectu alicui rei peculiariter attribuitur, ut urbem Romam accipimus, & uenales nonitios, & Corinthia æra: cum ſint urbes aliæ quoque, et uenalia multa, & tam aurum & argentum, quàm æs Corinthium. Sed ne in his quidem uirtus oratoris inſpicitur. At illud iam non mediocriter probandum, quod etiã hoc modo laudari ſolet, ut proprie dictum id eſt, quo nihil poſſit inueniri ſignificãtius: ut Cato dixit Caium Cæſarem ad euertendam Rempublicam ſobriũ acceſſiſſe: ut Virgilius deductum carmen: & Horatius acrem tibiam, Annibalemq; dirũ. Ex epithetis quoque fit proprietas. ut cum dicimus, Dulce muſtum, & cum dentibus albis. Item, quæ ſunt in quo præcipua proprij locum accipiunt: ut Fabius inter plures imperatorias uirtutes Cunctator eſt appellatus.* Quod aut optime ſonat.] *Vt ſi ductorem dicas potius quàm ducem.* Aut translatum.] *Vt cum dicis, Hoc mihi excidit: pro Oblitus ſum.* Aut factum aliunde.] *In aliam aſſumptum ſignificationem: ut, Se iſti mutuo diligunt. cum ſit res mutua, quæ numero, pondere, uel menſura cõſtat.* Aut factum ab ipſo.] *Vt Lucretius Tuditare à ſono mallei formauit: & Perſius Cornicaris à cornice fecit.* Aut nouum.] *Vel id per deriuationem: ut à beato, Cicero beatitatem, & beatitudinem inuenit, uel per compoſitionem: ut à ſolo, & uagor, ſolivagas feras, & thuricremas mactatur ad aras: & infinita huiuſmodi alia, quæ Quintilianus etiam tradidit, quæ elegantiam in oratione faciunt. ut iure dicat in arte poetica Horatius,*

Dixeris egregie notum, ſi callida uerbum
Reddiderit iunctura nouum.

Aut priſcum & inuſitatum.] *Ne ſit ab ultimis repetitum tenebris, ne cũ Romulo loqui uideamur: aut adhuc ſupra cum Euandro. nam ſicut Ne antigerio, & Toper, quæ nimium ex uſu exceſſerunt, pro ualde, & cito nemo dicit: ita facile Exantlare pro perpeti dixit Cicero: & Rebar, pro putabam: & Proſapiam, pro progenie, frequenter legas.* Sed etiam inuſitata, ac priſca ſunt in proprijs.] *Nam & in his proprie dicta multa inueniuntur.* Collocata autem uerba.] *In quo primum eſt, ut augeamus, minuamus, concitate dicamus, moderate, læte, ſeuere abundanter, preſſe, aſpere, leniter, magnifice, ſubtiliter, grauiter urbane.* Ergo ille tenuis.] *Qui in tenui figura eminet.* Gemmare uites.] *Cũ in gemmæ modum, tum primum pampinum, uel racemum edunt.* Sitire agros.] *Cum exaruerunt longo tempore ſublatis pluuijs.*

Lætas eſſe ſegetes.] *Vnde & Vergilius, Quid faciat lætas ſegetes.* Luxurioſa frumenta.] *Cum nimium herbeſcit ſolum.* Non ludendi.] *Quoniam translatio luſus quidam uidetur: quòd aliud in uocem prætendat, & aliud ſignificet.*

In alia.] *In alterius generis oratione.* Schemata.] *Aliqui habitus interpretantur.* In ſententiarum ornamenta.] *Quoniam ſunt figuræ ſentẽtiarum, quæ dicuntur dianœas.* Niſi quòd ſolum.] *Quoniam omnia tria genera Attica dicuntur: nihilq; aliud eſt Attice dicere, niſi munde, & minime ſordide.* Paria paribus relata.] *Quæ pariſa diximus nominari.* Similiter concluſa.] *Dicuntur homœoteleuta.* Eodemq; pacto cadentia.] *Homœoptota nominantur.* Et immutatione literæ.] *Quæ agnominatio dicitur: ut beneficium, ueneficium.* Verborum iterationes.] *Vbi idem uerbum ſæpius repetimus.* Continuatione uerborũ.] *Id eſt, clauſula ſimplici.* Modo relaxet, & diuidat.] *Subaudi, in membra, & cæſa.* Sententiarum lumina.] *Figuras ſententiarum.* Non faciet Remp. loquentem.] *Id eſt, proſopopœijs non utatur, nec idolopœijs, nec ethopœijs.*

Nec aceruatim multa frequentans.] *Vt cum membratim aut cæſim locutus ſit, clauſulam quĩdam uerborum crepidine concludat.* Suppreſſior.] *Summiſſior.* Huic tenuitati.] *Id eſt, quæ maximo characteri conueniunt, eorũ multa etiam humili conuenient.* Vtetur horridius.] *Non illo uerborum ſplẽdore, ac apparatu quo magnificus.* Actio tragica.] *Id eſt, ſublimis, elata, qualis in tragœdijs induci ſolet.* Vultu multa conficiens.] *Vt uultuoſe admodum pronunciet, id eſt, multis uultus inclinationibus utatur.* Os ducere.] *Faciem ipſam nimiũ torquendo.* Aſpergentur etiã ſales.] *Cuiuſmodi ipſe in libro de Oratore tradidit: et Quintilianus de mouendis in cõcluſionibus affectibus docet.* Vnũ facetiarum, alterum dicacitatis.] *Facetum, elegans, & urbanum. dicacem ſcurram dicimus. ideo ipſe pro Cælio: Aliud eſt maledicere, inquit, aliud accuſare. accuſatio, crimen deſiderat, rem ut definiat, hominem ut notet, argumento probet, teſte confirmet. maledictio huius nihil habet propoſiti, præter contumeliam: quæ ſi petulantius iactatur, conuitium: ſi facetius, urbanitas nominatur. Quintilianus: In narrando autem, inquit, Cicero conſiſtere facetias putat, dicacitatem in iaciendo. ſicut hic ſtatim commemorat.* Sed nunc aliud agimus.] *Ideo dicere ſuperſedit: quoniam in libro de Oratore hæc tradidit.*

Vt nec nimis frequenti, ne ſcurrile ſit.] *Quoniam ſcurræ nimium etiam dicaces ſunt.* Nec in calamitatem.] *In calamitoſos enim & pauperes, inhumanũ ſit, petulantius loqui.* Nec in facinus.] *Vt ſi quid flagitioſe dictum, uel factum, in riſum uelimus conuertere, cũ carpendũ potius, & inceſſendum fuerit.* Vitabit etiam quæſita.] *Nam ridicula, extemporaria eſſe conuenit.* Nec ex tempore ficta.] *Vitabit, inquit, quæ non ſunt è tempore ficta: hoc eſt, quæ non ſunt tum inuenta: quia quæ è tempore inuenta ſunt, ea ſpecioſiora.* Quæ plerunque ſunt frigida.] *Siquidem excogitata plerunque ſecus eueniũt, quàm opinati fuerimus.* Vitabit inſanabiles contumelias.] *Ne dum excitat riſum, in talem*

alumniam adducat, ut pœna dignus ille uideatur, in quem ridiculum iactatum ſit. Ex iſtis nouis Atticis.] Illos Cicero ſemper inceſſit ſui temporis quoſdam, qui dū Attice loqui uideri uolebant, ineptiſſimi inueniebantur. Et germani Attici.] Id eſt, qui proprie Atticus dičēdus ſit, cuiuſmodi fermè ſunt Comœdiæ omnes, præſertim Ariſtophanis. Hyperides.] Quem Quintilianus dulcem, & acutum ait. Demoſthenes minus habetur.] Item Quintilianus, de riſu locutus: Quāta autem ſit, inquit, in ea difficultas, uel duo maximi oratores, alter græca, alter latina eloquentia principes docent. nam pleriq; Demoſtheni facultatē defuiſſe huius rei credunt, Ciceroni modum. nec uideri poteſt noluiſſe Demoſthenes: cuius pauca admodū dicta, nec ſanè cæteris eius uirtutibus reſpōdentia, palàm oſtendunt, non diſplicuiſſe illi iocos, ſed non contigiſſe. noſter uero non ſolum extra iudicia, ſed etiā ipſis orationibus habitus eſt nimis riſus affectator. Quo quidē nihil mihi uidetur urbanius.] Secus ergo ac Quintilianus dicat, ſentit Cicero. uerum quid per urbanum intelligat, exponit, cum inquit,

Sed nou tam dicax fuit.] Oblectatus riſum commouere. Quàm facetus.] Id eſt, comptus, & mulcens audientis animum. Acrioris ingenij.] Tam repente comparata genera habere ridiculorum. Hoc maioris artis.] Oblectare poſſe animū, non riſum excitare, ſed exhilarare mentem.

Vberius eſt aliud.] Expoſuit formam: & quaſi ideam Cicero humilis characteris: nunc mediocris & temperati faciē docere incipit. Quàm enucleatum.] Hoc humile dicit, de quo iam dictum eſt: plurimumq; eſt in hac oratoris forma ſuauitatis. Ideo Homerus cum Menelao argutum illud genus, & minime errans attribuiſſet: ſuaue, ut melli compararet, Neſtori attribuit. Sed Phalereus Demetrius meo iudicio præſtitit cæteris.] In hoc, inquit, dicendi mediocri charactere Demetrius Phalereus excelluit. de quo Quintilianus: Quando etiā, inquit, Phalereum illum Demetrium, quanquam is primus inclinaſſe eloquentiam dicitur, multū ingenij habuiſſe, et facundiæ fateor: & uel ob hoc memoria dignum, quòd ultimus eſt ferè ex Atticis, qui dici poſſit orator: quem tamē in illo medio genere dicendi præfert omnibus Cicero. Translata ea dico.] In totum, inquit Quintilianus, metaphora breuior eſt, quàm ſimilitudo: eoq; diſtat, quòd illa comparatur rei quā uolumus exprimere, hæc pro ipſa re dicitur. Comparatio eſt enim, cum dico feciſſe quid hominem ut leonem translatio eſt, cum dico de homine leonem. Item quid enim diceret aliud & ſitire ſegetes, et fruticibus laborare. Neceſſitate nos durum hominem, aut aſperum. non enim proprium erat, quod daremus his affectibus nomen. Iam incenſum ira, & inflammatum cupiditate, & lapſum errore, ſignificandi gratia. Illa ad ornatum, lumen orationis, & generis claritatem, & concionum procellas, & eloquentiæ flumina: ut Cicero ipſe pro Milone, Clodiū fontem gloriæ eius uocat, & alio loco ſegetem, ac materiam. Id eſt, quod Cicero inquit, per ſimilitudinem translationem fieri aut ſuauitatis, aut inopiæ cauſa. Arcem & urbem orbas.] Quia orbi homines dicuntur. Si pro patria arcem dixiſſet.] Quia partem pro toto ponens, fuit ſynecdoche: & tamen translatio. Hanc Hypallagen rhetores.] Metonymia, inquit Quintilianus, quæ eſt nominis pro nomine poſitio: cuius uis eſt pro eo quod dicitur, cauſam propter quam dicitur, ponere, ſed ut ait Cicero, Hypallagen rhetores dicunt. hæc inuenta ab inuentore, & ſubiecta ab obijcientibus ſignificat: ut, Cererem corruptam undis: &, Receptus terra Neptunus, claſſes aquilonibus arcet. Quod fit retro durius. Refert autem, in quantum dictus tropus oratorem ſequatur. Nam ut Vulcanum pro igne uulgo audiuimus: & uario Marte pugnatum, eruditus eſt ſermo: & Venerem quàm coitum dixiſſe magis decet: ita Liberum & Cererem, pro uino & pane licentius, quàm ut fori ueritas ferat. Sicut ex eo quod continet, id quod continetur, uſus recipit: ut, bene moratas urbes, & poculum epotum, & ſæculum fœlix. Ad id quod contra eſt, raro audeat quis niſi poeta, Iam proximus ardet Vcalegon. Niſi forte hoc potius eſt à poſſeſſore, quod poſſidetur: ut, hominem deuorari, cuius patrimonium conſumitur. Poeta, Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas, regumq; turres: &, Pallentes habitant morbi, triſtisq; ſenectus: & orator præcipitem iram, hilarem adoleſcentiam, ſegne otium dicit. Quam Catachreſin uocant.] Nam catachrome, abutor ſignificat. Genus hoc Græci appellant allegoriam.] Quaſi allo, id eſt, aliud: agoreuon, id eſt, dicens. Allegoria, inquit Quintilianus, quam inuerſionē uocamus, aliud uerbis, aliud ſenſu oſtendit: ut, O nauis referent in mare te noui Fluctus: &, Auia Pieridum peragro loca: &, Sed nos immenſum ſpatijs confecimus æquor: &, Iam tempus equū ſpumantia ſoluere colla. Cicero: Equidem cæteras tempeſtates, & procellas in illis duntaxat fluctibus cōcionum ſemper Miloni putauimus eſſe ſubeundas. Et uiſi coràm.] Hoc dicit: uiſi magnificum illud dicendi genus, & character ille ſublimis cōferatur. hic mediocris amplus uidebitur. Eſt enim quoddam etiam inſigne, & florens, & expolitum genus.] Hoc genus quartum multi faciunt, quod antherinon uocant alij, alij uero glaphyron: Cicero autem temperato ipſi annectit. È Sophiſtarum fontibus.] Qui à Latinis rhetores nominantur. Spretum à ſubtilibus.] Ab ijs qui in humili genere uerſantur. Repulſum à grauibus.] Id eſt, à grandiloquis. Tertius ille amplus.] Nunc formam grauis generis exprimere Cicero molitur. Quā admirarentur, quam ſe aſſequi poſſe diffiderent.] Hanc Homerus Vlyſſi potiſſimum attribuit, de quo Quintilianus: At ille qui ſaxa deuoluat, & pontem indignetur, & ripas ſibi faciat multas torrens, iudicem uel nitentem contra feret, cogetq; ire quà rapit. Inde ſubiungit: Sed ad ſummam regreſſus eſt Homerus, dicens in Vlyſſe facundiam, & magnitudine illum uiciſſe, cum orationem ſimilem nimbis hybernis, & copiam uerborum atque impetum parem attribuit. cum hoc igitur nemo mortalium contendet, hunc ut deū homines intuebuntur. hāc uim, & celeritatem in Pericle miratur Eupolis: hanc fulminibus Ariſtophanes comparat. Magnus orator eſt.] Qui in illo humili excellens, minimeq; in lubrico uerſabitur: quia humilis labi, planeq; cadere non poteſt. Etiam ſi quando periculum non adibit.] Id eſt, ſe magis non attollet, quàm pati poſſit. Hic noſter.] Id eſt, grandis & magnificus. Si ad hoc unum eſt natus.] Vt ſit magnificus. Aut huic generi ſtudet uni.] Quod facere non debet, ne tumidus ſemper uideatur: quia aliquando ſummittēda, aliquando temperanda eſt oratio. Ille enim ſummiſſus.] Id eſt, humilis. Et ueteratorie.] Id eſt, naſre, et uerſute. Veteratores enim, callidi: dicti à multa rerum agendarum uetuſtate. Grannius: Mulieri non aſtutæ facile ueterator perſuaſit. Si nihil eſt aliud.] Id eſt, ſi ſemper ſublimis, et excelſus in dicendo. Nihil partite.] Quia inter partiendum genus controuerſia ſummittitur oratio. ſimiliter ubi quid definias, ubi diſtinguas, et excipias. Præſertim cum cauſæ.] Præcipue, inquit, cum cauſæ omnes in aliqua parte, ſi non totæ, ita tractandæ ſint, ut ſit quod partiare, aut quod definias, aut quod diſtinguas, ubi tranquille, leniterq; agendum ſit oratori. Non præparatis auribus.] Id eſt, attentis, docilibus, et beneuolis effectis. Inflammare.] Quod eſt grandis generis. Si comprehendiſſem.] Facete Cicero iocatur cum Bruto. Iuuentus.] Qui à me dicendo expreſſus eſt. Ad illam Platonis.] Ideam dicit: de qua ſupra, ut locus exigebat, dictum eſt abunde. Parua ſummiſſe.] Id eſt, qui in omni dicendi charactere proprius et copioſius fuerit. Tota mihi cauſa

pro

pro Cæcina.] Ibi acutus, & humilis Cicero: & perinde ſtylo omnia humilia humili conſectatus. *In Manilia lege.*] Quam Manilius rogauerat, ut cum ſciſceret populus: in quo genere mediocritatem dicendi ſe conſectatum ait. *In ſumme retinendæ maieſtatis.*] Quod magnifici fuit characteris.

In omni genere amplificationis exarſimus.] Speciose dictum, Exarſimus: ne compotem uoti fuiſſe eius quod tentauerat, ait, Vehementi mentis intentione conati ſumus. *In accuſationis ſeptem libris.*] In Verrem quem repetundarum accuſauimus, defendente Hortenſio. *Quod in Habiti.*] In ea quã pro Poſthumo Habito habuimus. *Quod in Cornelij.*] Cum defendimus Cornelium. *Quod in pluribus noſtris defenſionibus.*] Quoniam ferè ſemper defendit: rariſſime autẽ accuſauit Cicero. *Si non perfectio.*] Licet intueri quã ſibi moderetur, arrogantiæq́; fugiat inuidiam. *Moroſi.*] Qui affectati moris ſunt, & inde ſemper querulli. *Illum.*] Demoſthenem. *Quò contendimus.*] Subaudi, ut primi eſſemus Romæ. ſed id reticendo, ut euitet arrogãtiam, reliquit nobis proferendum. *Nunquam Cotta, nunquã Sulpitius.*] Quos facit Cic. libro de Oratore ſtudioſiſſimos audiendi Craſſum, & Antonium de arte dicendi differentes. *Ad omne genus.*] In omni charactere. *Eaſq́;.*] Subaudi, aures detinebamus. *Quæ nequaquam ſatis deferbuiſſe.*] Quia ſimilia plura alia protulimus, poſitq́; egregiam ſententiæ ſimilitudinem. *Et quæ ſequuntur.*] Subaudi, illum locum. quæ poſtea diximus. *Ab hac indole iam illa.*] Subaudi, etiam protulimus ſuperioribus ſimilia. *Pro Roſcio.*] Nã ferunt eam primam Ciceronis cauſam fuiſſe, cuius patrocinium ſuſceperit. *Iuuenilis redundantia.*] Quam ipſe in Bruto ait caſtigatam Rhodi à Molone, cui operam aliquandiu dedit. *Vt ne omnibus locis eadem contentione uterentur.*] Hoc dicit, An concedemus, ut poetæ uario utantur dicẽdi charactere: & non ut poetis, hoc idem nobis dederimus? *Diuino ingenio profero.*] Quoniam ut Plato, ut Democritus inquiebat, naſcitur poeta: ita Cicero etiam de Oratore, & pro Archia. cæteri autem fiunt. Itaque afflari quodam ſpiritu, quaſi diuino ad dicendum ſolos poetas, multis rationibus cõprobarunt. *Sed & comœdum.*] Qui comœdias recitat, comœdus: qui tragœdias, tragœdus appellatur. *Iam pridem effectum eſt.*] Quia cauſas agere deſiuimus. *Vt contra Leptinem.*] Quam habuit Demoſthenes, ipſum Leptinẽ accuſans. *Falſæ legationis.*] Subaudi, ad Philippum. *Pro cauſa Cteſiphontis.*] Quæ oratio de Corona inſcribitur: quoniam Cteſiphonteam Demoſtheni attribuerat, nõ iure, ut Aeſchines arbitrabatur. *Illud medium.*] Subaudi, dicendi genus. *Sed etiam uicinam eius.*] Senſus eſt, Non modo debet orator uim dicẽdi copioſe ac fuſim, ſed etiam anguſte, enucleate, preſſe: quod artis diſſerendi proprium eſt, quam dialecticen Græci uocant. *Atque etiam ante hunc.*] Subaudi, Zenonem Cytieum. nam octo fuere Zenones. *Dicit illã artem quaſi ex altera parte reſpõdere dialecticæ.*] Id eſt, eſſe antiſtrophon: ita enim inquit: Ῥητορική ἐστιν ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ. ἀμφότεραι γὰρ περὶ τοιούτων τινῶν εἰσὶν ἃ κοινὰ τρόπον τινὰ ἁπάντων ἐστὶ γνωρίζειν, καὶ οὐδεμιᾶς ἐπιστήμης ἀφωρισμένης, διὸ καὶ πάντες τρόπον τινὰ μετέχουσιν ἀμφοῖν. Qui enim perſuadere dicendo uult, arguat neceſſe eſt: ſicut Plato perſuaſionem in rhetorices definitione poſuit, cũ inquit, πειθοῦς δημιουργόν.. Et Ariſtoteles, qualiter cum ait: δύναμιν τεχνικὴν τοῦ περὶ ἕκαστον ἐνδεχομένου πιθανῶς λέγειν. Ita Hermagoras: δύναμις περὶ λόγον τέχνη ἔχουσα τὸ πείθειν ὅσον ἐφ' αὐτῇ. Dionyſius quoque Halicarnaſſeus inquit: δύναμις τεχνικὴ λόγου, πιθανοῦ ἐν πράγματι πολιτικῷ, τέλος ἔχουσα τὸ καλῶς εἰπεῖν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον. Hoc potius quàm ut quidam, δύναμιν κατασκευαστικὴ καὶ ἀνασκευαστικὴ δικαίων καὶ ἀδίκων πραγμάτων.

uel ut alij, ἑρμηνευτικὴν λέγειν. tametſi in idem recidit. *Ratio dicendi.*] Quæ oratoris eſt. *Illa loquendi.*] Quæ dialecticæ eſt. *Spinoſiora multa pepererunt.*] Non ut magis Ariſtot. ipſam aperiat, ſed ut rem redderet obſcuriorem, ingenioſioreſq́; ipſi uiderentur: ut Chryſippus, qui in dicendo, ut cum multi, tum uel in primis Galenus medicus arguit, fuit omnium philoſophorum infantiſſimus, quem ſæpe artis grammatices imperitiæ coarguit. *Vim, naturam, genera uerborum.*] Id eſt, quinque uoces, et categorias: quæ iuniores prædicabilia, et prædicamenta nominarunt. *Simpliciũ.*] Cum per ſe intelliguntur. *Copulatorum.*] Cum ex eis fiunt orationes. *Deinde quot modis quidque dicatur.*] Quæ orationes à iunioribus æquipollentiæ nominantur. *Qua ratione uerum falſum'ne ſit, iudicetur.*] Ex contrarijs contradictorijſq́;, ſubcontrarijs, & ſubalternis. *Quid efficiatur, eo quoque quod cuique conſequens ſit.*] Ita enim omnis ſtruitur argumentatio, ut ex præmiſſis quibuſdam, unde ſequatur aliquid neceſſario: uel probabiliter, ut in ſyllogiſmis, & inductionibus. *Quodq́; contrarium.*] Nam plerunque ita ad id quod impoſſibile eſt, aduerſarium adducimus: ut mathematici, & aliquando etiam phyſici. *Cumq́; ambigue multa dicentur.*] Imo etiam diſtinguendum, ut Ariſtot. docet in Elenchis. *Diuidi explanariq́; opor.*] Vt totum in partes, genus in ſpecies: quod ſæpe faciunt in dicenda cauſa oratores. *Conſtituendum eſt, quid quidque ſit.*] Id eſt, definitione utendũ, qua quid ſit aliquid, explicatur: ac cum decem & octo ferè ſint definitionum genera, unum lõge præſtantiſſimum eſt, quod per genus & differentiam, uel aliquid differentiæ loco, explicatur. *Siquidem eſt definitio oratio, quæ quid ſit id de quo agitur oſtendit, quã breuiſſime.*] Hæc eſt definitionis Platonica definitio. inquit ſiquidẽ Plato: ὁρισμός ἐστι λόγος σύντομος, δηλωτικὸς τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. nam Ariſtot. in Topicis, licet aliter definire uideatur, idem tamen propemodum dicit, cum inquit: ὁρισμός ἐστι λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων. *Eius generis ſiue formæ.*] Quæ & ſpecies appellantur. *Siue partes.*] Cum totum diuiditur. *Omnis oratio.*] Id eſt, tota diuidendi ratio fiat. *Quàm in illis eruditiſſimis diſputationibus.*] Subaudi, philoſophorum. *Neque prætermittatur, neque redundet.*] Quod diuiſionis proprium eſt, ſicut definitionis, per genus ſuum et ſuam differentiam fieri: ut homo eſt animal rationale, ut alijs placet, ſi addere uolueris, propter dæmonas, mortale: & propter nymphas, ſcientiæ & intelligentiæ capax. Quando autem, aut quo modo id facias, nihil ad hoc tempus: quoniam locus fuit in Topicis: & hoc tempore, inquit, oſtendimus, ac circunſcribimus oratorem perfectum, non docemus quidquam. *Omnes philoſophiæ notos, & tractatos locos.*] Tota ſiquidem philoſophia, ut Ariſtoteles tradit, ut etiam Ptolemæus in principio Magnæ conſtructionis mathematicæ, ut eius quoque interpres Theõ, in agendi, & inſpiciendi ſpecies diuiſa eſt: agendi omnis uis ad mores relegata eſt: inſpiciendi autẽ, diuiditur in Theologiam, & Phyſicam, & Mathematicas ſcientias. Mathematicæ uero ſunt, Arithmetica, Geometria, Muſica, & Aſtrologia. nam Optica, Catopertica, Geodoſia, Canonica, & prorſus inſtrumentalis omnis, illarum ſunt ſpecies. *Sed ieiunius aguntur.*] Argutius ſiquidem hæc à philoſophis tractantur, quàm ab oratoribus. *De materia loquor orationis.*] Quoniam de dicendi modo mox diſſeram. *Ne phyſicorum quidem ignarum eſſe uolo.*] Id eſt, naturalis etiam gnarum eſſe philoſophiæ. ſiquidem phyſis, natura dicitur: unde phyſicus, & phyſica phyſicorũ neutro genere, & rhetorica, et biblia dicimus, quæ res phyſicas, rhetoricas, & libros plures continent. *A cæleſtibus rebus.*] Quoniam res phyſicæ non modo intelligun

tur in humanis rebus,ſed etiam diuinis, ut paulo ante diximus. Cũ ſis legum,& ciuilis iuris ignarus.] Lex eſt, inquit Papinianus,cómune preceptum,uirorum prudentium conſultum,delictorum,quæ & ſponte uel ignorantia contrahũtur coertio,cómunis Reip.ſponſio.lex porrò omnis aut tribuit,aut adimit,aut punit,aut iubet, aut uetat,aut promittit.Ius ciuile aũt eſt,ut Papinianus inquit,quod ex legibus,plebiſcitis,ſenatuſconſultis,decretis,placitis principũ , auctoritate prudentum uenit.Vt aũt Vlpianus inquit,ius ciuile eſt,quod neque in totum à naturali uel gentium recedit , nec per omnia ei ſeruit. Itaque,cum aliquid addimus,uel detrahimus iuri cómuni,ius proprium, id eſt,ciuile efficimus . Auctoritatem orationi affert.] Quia uetera auctoritatem ſemper præ ſe ferunt. Et fidem.] Quia facilius adducimur,ut credamus priſcis,quàm nouis. Habebit genera primum ipſa cognita.] Demonſtratiuum,deliberatiuum,& iudiciale. Res,aut de uero.] Vt ſit quod arguatur uerum,nec'ne. unde coniecturalis & inficialis ſtatus. Aut de recto.] Id eſt,de qualitate . unde negotialis,& iuridicialis : & inde multæ ex iuridiciali ſpecies, quæ ipſe in rhetoricis complexus eſt . Aut de nomine.] Indefinito, ſiue finitiuus ſtatus. Verba aut de ambiguo.] Inde ambiguum,ſiue amphibologia ſtatus.

Aut de contrario.] Ideo de contrarijs legibus appellatur.

Nam ſi quando aliud in ſententia uidetur eſſe, aliud in uerbis.] Ideo de ſcripto & ſententia nominatur.Res aũt tota ita habet : quia lex aut litem habet propter ſe ipſam,aut propter alteram quæſtionem,aut in ſcripto,aut in uolũtate . Inſcripto,aut apertum eſt,aut obſcurũ,aut ambiguum.quod de legibus dicimus: idem accipiendum de teſtamentis,pactis, ſtipulationibus,omni denique ſcripto. Et argumentorũ præcepta pauca ſunt.] Quæ cui quæſtioni accómodentur, in ſecundo Rhetoricorum expoſitum eſt. Traditi ſunt,è quibus ea ducantur,duplices loci.] Id eſt,in duo genera diuiſi .

Vni ex rebus ipſis.] Quæ artificiales dicuntur. Alteri aſſumpti.] Id eſt,extrinſecus ad cauſam adhibiti . qui artis expertes dicuntur: de quibus in Topicis ampliſſime ipſe Cicero locutus eſt . Tractatio igitur rerum.] Quæ eſt in orationis compoſitione. Niſi ordiri orationem.] Id eſt , exordiũ orationis texere. In quo aut concilietur auditor.] Id eſt,captet beneuolentiam. Aut erigatur.] Id eſt,fiat attentus . Aut paret ſe ad diſcendum.] Id eſt, docilem faciat. Rem breuiter exponere.] Poſt exordium ſequitur narratio:in qua tria cuſtodienda ſunt,ut breuibus rem complectamur. Et probabiliter.] Id eſt,ut credatur quod dicamus : & perinde fidem faciat oratio . Et aperte.] Id eſt,ut dilucide quidquid agatur poſſit intelligi. Sua confirmare.] Quòd poſt narrationem ſequitur confirmatio. Aduerſaria euertere.] Vt cum noſtra cõfirmauerimus,aliena refellamus. Non perturbate.] Non fidem cauſæ auferamus. Poſt omnia perorationem.] Quam Græci epilogon uocant. Inflammantem.] Si accuſamus . Reſtinguentem'ue concludere..] Si defendamus . Difficile dictu eſt hoc loco.] Quoniam omnia paucis comprehendenda:& paucis hæc tradi non poſſunt. Probabo primum eum qui quid deceat uidebit.] Id eſt,qui cuſtodiet τὸ πρέπον . Nec ſatura ieiune,nec grandia minute, nec item contra.] Quod omnium uitium longe peſſimum eſt, à Græcis cacozelia appellatum. Principia.] Id eſt,exordia totius orationis.

Nec hiſtorico.] Vbi hiſtorici delectandi lectorem cauſa, ueneres dicendi omnes conſectari ſolent . Tenue filum.] Stylus ſit,inquit , preſſus. Quanta ad rem,tanta ad orationem fiat acceſſio.] Vt qualis fuerit ſententia,talis ſit oratio. Cum ea inciderit.] Subaudi, ſublimis,magnifica .

Tum ſe latius fundet orator.] Illo amplo & grandi dicendi genere utetur.ut tamẽ omnia quæ ad cauſam accedũt, expoſtulare uidebuntur. Qui communes appellati.] Quibus utitur orator antequam concludat,ſtatim cum ſua cõfirmarit,& aliena confutarit. Eo ꝙ uidentur multarum ijſdem eſſe cauſarum.] Subaudi,in eodem genere:inde etiã communes loci ſunt appellati,ut contra parricidam,contra ſacrilegum,contra furem. Sed proprij.] Subaudi,loci,qui ad unamquanque pertinent quæſtionem de qua agatur,quæ hypotheſeos ſunt . Quod græce κρινόμενον.] Latine iudicatio : quæ in omnibus ſeparata inuenitur conſtitutionibus , præterquã in coniecturali . in ea enim idem eſt conſtitutio ipſa coniecturalis,& ratio, & iudicatio,& firmamentum : ideo ſubiungit. Niſi cum de uero ambigitur.] Quod quæri coniectura ſolet. Dicetur aũt non peripateticorum more.] Quoniã obſcurius, et neruoſius loquũtur Peripatetici,quam oratores. Augendis uero rebus.] Accuſando. Et contra abijciendis.] Cum defendimus. Et penè infinite in perorando.] Quia tum amplificatione maxime opus in cóncluſione, ſi modo mouere affectus,non enumeratione uti ſtudebimus . Quod Græci ethicon uocant.] Id eſt,morale, quod uix Cicero dicere audet . ita in principio diſputationis de Fato, Morata ſiquidem ſentẽtia multum capi humanum genus conſueuit . Alterum , quod idem patheticon.] Quod neoterici tum paſſibile,tum paſſiuum uocant. Quo perturbantur animi.] In affectus uocati ad odium,ad miſericordiam,ad inuidiam,ad iram,& id genus alia . Illud ſuperius.] Subaudi,morale . Come,iucundum.] Ipſe ſe expedit . Quo cauſæ eripiuntur.] Quoniam audiendo tã uehementer afficiuntur,ut contra dicere,ac ſentire poſſit nemo. Familiari reo.] Subaudi,Verri. Non reſpondit Hortenſius.] Ipſum namque defendebat . Catilina in ſenatu accuſatus , obmutuit.] Vt ex ipſius inuectiuis apparet. Nobis priuata in cauſa magna,& graui,cum cœpiſſet Curio pater reſpondere.] Quia fuit et filius,qui Cæſaris partes ſecutus eſt. Subito aſſedit,cum ſibi uenenis ereptam memoriam diceret.] Vt ipſe Cic.in Bruto meminit. nam cũ de ipſo cœpiſſet loqui,paulo poſt ſubiungit : Memoria aũt ita fuit nulla,ut aliquoties,tria cum propoſuiſſet,aut quartum adderet,aut tertium quæreret : qui in iudicio priuato,uel maximo,cum ego pro Ticinia Cotta perorauiſſem , ille contra me pro Seruio Næuio diceret , ſubito totã cauſam oblitus eſt:idq; ueneficijs,& cantionibus Ticiniæ factum eſſe dicebat. Sed etiam eſt faciendum , ut iraſcatur iudex.] Subaudi,aduerſario:& denique ut cauſa tulerit,omnis mouendi ſunt affectus . Duriorum.] Vbi duræ res occurrerunt accuſandæ. Mitiorum,defenſiones,&c.] Vbi defendimus. Nec in ueritate crimen arrogantiæ extimeſcerem.] Quoniam quid fuiſſem aſſecutus , ſi memorem,non putauero arrogantis eſſe . Vt me ipſe non teneam.] Vt affectum cohibere non poſſim. Orationis lumina.] Schemata & tropos dicit . Cum aut duplicantur.] Figuræ duplicationis multis modis fiunt . unde illud Quintil. Verba geminantur,uel amplificandi gratia: ut,occidi, occidi nó Spurium Melium. alterum eſt.n.quod indicat,alterum quod affirmat. Vel miſerandi: ut,Ah Corydon,Corydon.&,Bona miſerum me(conſumptis enim lachrimis, tamen infixus animo hæret dolor)bona,inquã,Cn.Pompeij acerbiſſimæ uoci ſubiecta præconis. Viuis,& uiuis non ad deponendam,ſed ad confirmandam audaciam . Et ab ijſdem uerbis plura acriter & inſtanter incipiunt,Nihil'ne te nocturnũ præſidium Palatij, nihil urbis uigiliæ,nihil timor populi,nihil conſenſus bonorũ omnium,nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus , nihil horum ora uultuſq; mouerunt ? Et,Quis eos poſtulauit ? Appius,quis produxit ? Appius. Aut breuiter cõmutata ponuntur

tur : ut, Abijt, exceſſit, euaſit, erupit. Aut ab eodem uerbo, ut oſtendimus. Aut in idem conijcitur.] Id eſt, ad id uerbum deuoluitur, ut in ultimo patuit exemplo. Aut in utrũque.] Cum & incipimus & deſinimus. Aut adiungitur idem iteratum.] Multæ etiam fiunt, uarieq; repetitiones. nam primorum uerborum alterna repetitio : ut, Vigilas tu de nocte, ut tuis cõſultoribus reſpõdeas: ille, ut eò quò intẽdit, mature cum exercitibus perueniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exuſcitat : tu actionem inſtituis, ille aciẽ inſtruit. Tu caues ne conſultores, ille ne urbes aut caſtra capiantur. Poſſunt media quoque reſpondere, uel primis : ut, Te nemus Angitiæ, uitrea te Fucinus unda. uel ultimis: ut, Hæc nauis onuſta præda Siciliensi: cum & ipſa quoque eſſet ex præda. Reſpõdent & primis ultima: Multi & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis multi. Eſt & illud repetendi genus, quod ſemel propoſita iterat, & diuidit : ut, Iphitus & Pellas mecum, quorũ Iphitus æuo Iam grauior, Pelias, & uulnere tardus Vlyſſi. Epanodos Græce dicitur, noſtri regreſſionem uocant: ut, Forte ſub arguta conſederat ilice Daphnis, Cõpuleranta; greges Corydon & Thyrſis in unum : Thyrſis oues, Corydon diſtentas lacte capellas. Et generibus fit iterati : Magnus eſt labor dicendi, magna eſt res. Aut cum ſimiliter uel cadunt uerba.] In ſimiles deſinunt caſus: quæ figura Homœoptotos nominatur. ut, Inueſtigata, comperta, patefacta, ſublata, deleta, extincta. Vel deſinunt.] Vt, Abijt, exceſſit, euaſit, erupit. Aut multis modis contrarijs relata contrarijs.] Antitheton dicitur, Latine ab alijs contrapoſitum, ab alijs contentio. Non fit uno modo. nam & fit, ſi ſingula ſingulis opponuntur : ut, Vicit pudorem libido, timorem audacia. & bina binis : Non noſtri ingenij eſt, ueſtri auxilij eſt. & ſententiæ ſententijs : Dominetur in concionibus, iaceat in iudicijs. Subiungitur cõmodiſſime ea ſpecies, quam diſiunctionem dicimus : Odit porrò priuatam luxuriam, publicam magnificentiã diligit. & ſunt ſimili caſu, diſſimili ſententia in ultimo locati : ut, Quod in tempore male fuit, nihil obſit, quin quod in cauſa boni fuit, proſit. Aut cum gradatim ſurſum uerſus reditur.] Hæc Climax à Græcis nominatur. hæc priorem habet partem, & magis affectatam, ideóq; rarior eſſe debet: ut, Africano uirtutem induſtria, uirtus gloriam, gloria æmulos comparauit. Et quale illud: Non ergo magis pecuniarum repetundarum, quàm maieſtatis : nec maieſtatis magis, quàm Planciæ legis : nec Planciæ legis magis, quàm ambitus : neque magis ambitus, quàm omnium legum iudicia perierunt. Aut cum demptis coniunctionibus.] Quæ figura aſyndeton dicitur: ut, Inueſtigata, comperta, patefacta, ſublata, deleta, extincta. Aut cum aliquid prætereuntes, cur id faciamus, oſtendimus.] Vt ipſe. Quid uero nuper cum morte ſuperioris uxoris nouis nuptijs domum uacuam feciſſes, non ne etiam alio ſcelere incredibili hoc ſcelus cumulaſti? Quod ego prætermitto, & facile patior ſileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitiſſe, aut non uindicata eſſe uideatur. Aut cum corrigimus noſmetipſos, quaſi reprehendẽtes.] Vt ipſe: Vnà ſedent, ex accuſatorũ ſubſellijs ſurgunt, non diſſimulant, non uerentur. de ſubſellijs queror? unà ex domo prodeunt. Aut ſi eſt aliqua exclamatio uel admirationis, uel quæſtionis.] Quarũ exempla frequẽtiora ſunt, ac manifeſtiora, quàm ut ſit aliquid proferre. Similiter cũ idem nomẽ per caſus uariatur. Sæpe etiam ut extenuet aliquid.] Hoc figuræ genus, & quæ ſequuntur, põt apud Ciceronem quiſque ſibi inuenire. ſunt ſiquidẽ eius referta his figuris orationes: ut hominũ ſermones, moreſq; deſcribit, quæ Ethopœia eſt. Vt muta quædam eloquentia inducat.] Vt in Catilinam, patria loquens inducitur, quæ Idolopœia : ambæ aũt Proſopopœiæ ſpecies.

Oratorem coerceat.] Subaudi, aduerſantem cauſæ ſuæ.

Sæpe etiam rem dicendo ſubijciet oculis.] Vt Marci Cælij in Antonium, Illum nanque ipſum offenderunt temulẽto ſopore profligatum, totis præcordijs ſtertentẽ, ructuoſos ſpiritus geminare, præclaraſq; cõtubernales ab omnibus ſpondis trãſuerſas incubare, & reliquas circumiacere paſſim: quæ tamen exanimatæ terrore, hoſtium aduẽtu percepto, excitare Antoniũ conabantur, nomen inclamabant, fruſtra ceruicibus tollebant. blandius alia ad aurem inuocabat, uehementius etiam nonnulla feriebat: quorũ omnium cum uoce tactuq; oſcitaret, proximæ cuiuſque collum amplexu petebat: neq; dormire excitatus, neque euigilare ebrius poterat : ſed ſemiſomno ſopore inter manus Centurionum concubinarumq; iactabatur. Sæpe ſupra feret.] Id eſt, utetur hyperbole: ut cum Cicero Charybdim & Scyllam, M. Antonium uocat. Significatio ſæpe erit maior quàm oratio.] Hæc emphaſis dicitur.

Quaſi ſyluam uides.] Id eſt, totius facultatis oratoriæ materiam. nam ſicut corporatarum rerum omnium informis illa materia, ſylua uocatur: ita rudis & indigeſta quælibet rerum prima materia, ſylua nominatur. unde & Statius cũ materiam ad maiora ſcribenda ſibi membris informẽ ſuis comparaſſet, librum Syluarum inſcripſit. Sed hæc niſi collocata.] Suo loco digeſta, & numeris ſtructa. Aſpirare non poſſunt.] Quaſi ſpiritu peruenire. nam aliter dicimus: ut Ouidius, Cœptis aſpirate meis. eſt enim fauete. Occurrebat enim.] Præmunit hic Cicero aduerſum maledicos defenſione ſe : quod cum ad grammaticam multa pertinentia dicturus ſit, aliquibus forte uideri poſſit tãtus orator nimiũ uileſcere: cum in tam humilem deſcendat locum, rationibus cur id facturus uideatur, oſtendit acutiſſimis. Sed ſi profitear.] Id eſt, palàm proferam, ac præ me feram. Primas eloquentia tenuerit.] Id eſt, primum ſibi locum defenderit.

Secundas iuris ſcientia.] Id eſt, ſecundum locum. Cum in altera gratiæ.] Eloquentiam dicit. Ea uero repugnante.] Si eloquentia iuri, inquit, ciuili obſtiterit, nihil poterit proficere. Alteros enim reſpondentes.] Iuriſconſultos dicit. Nos contra fortaſſe melius poſſumus.] Quare minus accuſandus : ac * cedo quid doceam. Si quaſi in ludo.] Si doceas, inquit, quaſi in ludo, tum dignitate caret. Sacrorum alienatio fiat.] Quod noſſe iuriſconſultum oportet. At ius profitentur etiam qui neſciunt.] Quoniam totũ eſt in prudentia poſitum. Se ualere diſſimulant.] Cur ita, dicit ipſe? quia, inquit, lingua ſuſpecta. Præ me tuli.] Profeſſus ſum. Cum abfuiſſem adoleſcens.] Vt in Bruto de ſe ait, Rhodum ad Molonem ſe contuliſſe. De ſyllabis propemodũ dinumerandis.] Quia de pedibus, qui numeroſam reddunt orationem, dicturus ſum. Sicut arborũ altitudo.] Aptiſſima uſus ſimilitudine eſt Cicero. Eſſe illa.] Subaudi, altitudo ſine radicibus non põt: ita magna eloquentia ſine grammatices cognitione non põt. Qui uetat artem pudore proloqui.] Ita Horatius in arte poetica, Cur neſcire pudens prauus, quàm diſcere malo? Vt cum meæ forenſes artes et actiones publicæ con.] Quando Cæſaris dictatoris m. id eſt, adminiſtrabitur omnia. Aut ut inter ſe quàm aptiſſime cohæreant.] Ne aſper conſonantium concurſus ſit, ne uocaliũ hiatus intolerabilis. Extrema cum primis.] Extremæ antecedentis uerbi ſyllabæ, cum primis ſequẽtis uerbi ſyllabis. Conficiat orbem ſuum.] Id eſt, clauſulam. Comprehenſio.] Id eſt, periodus ſiue clauſula. Numeroſe cadat.] Id eſt, numero concludatur. Nec tamen fiat operoſe.] Id eſt, cum magna ſolicitudine. Nam eſſet cum infinitus.] Si quidem in omnibus clauſulis id obſeruandum. Tum puerilis labor.] Quia de ſententijs potius, quàm de uerbis debemus eſſe ſoliciti. In Albutio.] Contra Albutium, ut Lucio

lius inducit: ipſiusq; Lucilij uerba apponit. Lexis compoſita.] Id eſt, coniunctæ dictiones: eſt enim nominatiuus pluralis Lexis. Vt teſſerulæ.] A' teſſeris diminutiuum, quibus luditur in alea. Pauimento.] Ita uarietate, ut in pauimento ubi multæ impreſſiones, inde quoque dictum: nā pauire, ferire: unde pauicula, quæ ſæpius areæ feriuntur. Emblemate.] Impreſſione: nam, ἐμβάλλω imprimo. Vermiculato.] Id eſt, minuto: ita enim Nonius ueteres dixiſſe minutum oſtendit. Sed tamen ſtylus.] Qui dicendi artifex eſt, ut inquit alibi Cicero, omnia hæc facilia reddet. Nā in legendo oculus.] Pulcherrima comparatio eſt. Quoniam ſicut oculus oſtendit animo quæ cogitanda, ita animus uoluit quæ dicenda ſunt. adeo in gyrum noſtra uoluitur cognitio: mens à ſenſibus capit, & ſenſus à mente promūt ſibi quæ uelint. Aut hiulcas uoces efficiat.] Quod tum euenit, cum uocalis uocalem excipit. Aut aſperas.] Cum conſonās conſonantem admittit. Quarum iudicium eſt ſuperbiſſimū.] Quia nihil magis ad intelligētiam faciendam accōmodatur, quàm auriū ſenſus: quare niſi auribus quod dicimus blandiatur, plerunque etiam grauiſſima collabuntur. Latina lingua ſic obſeruat.] Ideo Latina lingua inquit: quoniam non ita Græci, ut paulo poſt ipſe refert. Qui uocales nolit cōiungere.] Id eſt, uitare hiatum. In quo quidam etiam Theopompum reprehendunt.] Subaudi, Græci: nam id Latini probant. De induſtria id faciendum fuit.] Ne tam eloquentiæ, quàm diſputationi deſeruire uideretur. Quā nos eſt Athenis.] Ideo & Demoſthenis, & Hyperidis, & Lyſiæ, tales nobiliſſimæ adhuc extāt orationes. Vos qui accolitis.] Verſus eſt Næuij multimodis, ubi s litera ſubtrahitur. Duellum bellum.] Inde perduelles, hoſtes uocitarunt. Cum ſuperiores appellati eſſent ſemper Duellij.] Ita Quintil. in primo eadem fecit ex duello bellum: unde Duellios quidam dixere Bellios. Non uſus cauſa, ſed aurium.] Non quia, inquit, ita conſuetudine inoleuerit, ſed mulcendarum auriū cauſa. Veſter Axilla Ala factus eſt.] Qui primus ab axilla brachij nomen acceperat: inde per conciſionē, Ala factus eſt; Publius Seruilius Ala. Apparet ergo, ut à multis aſpiratur, aſpirari non debere. Iam in uno Capſis tria uerba ſūnt.] Nam compoſitum à, cape, & (ſi uis) eſt uerbum. Quid illud, non olet, unde ſit.] Eleganter tranſtulit quod proprium eſt olfactus, ad animum, ſicut audio, & uideo, uſitatius eſt pro intelligo poſitum. Obſcœnius.] Turpius. Concurrerent literæ.] Subaudi, m cum n. Vt etiam modo, niſi Autem interpoſuiſſem.] Si, inquit, dixiſſem cum nobis: non, cum autem nobis. Vt eſſet ſimile illis, uobiſcum atque nobiſcum.] Id eſt, ut ſimilis eſſet compoſitio in plurali, quæ in ſingulari, ſi modo compoſita ſunt. uam per anaſtrophen, omnes ferè grammatici pronunciari oportere aiunt: licet ſub uno accentu, qui hæc reprehendunt, neſciūt cur ueteres ita loqui maluerint. Nam, Pro deum.] Deum, pro deorum factum eſt. Ita credo.] Pulchra ironia. Recte, inquit, iſti corrigunt: quia inſcitia quadam hoc ueteres factitauere. Patris mei, meum factum pudet.] Pro meorum factorum, per conciſionem. Sed, ut iſti uolunt.] Qui ſe antiquitatem correcturos arbitrentur imperiti. Alter in Chryſe.] In fabula quæ ita inſcripta eſt, à Chryſe patre Agamemnonis amicæ, quæ Chryſeis dicta. unde inter Achillē & Agamemnonem grauiſſima orta contentio: unde & Homeri tota Ilias emanauit. Maiorum meum.] Pro meorum. Conſilium ſocij.] Pro conſiliorum. Augurium atque extum.] Pro auguriorum, & extorum. Prodigium horriferum portentum.] Pro prodigiorum, horriferorum, portentorum. Armum iudicium.] Pro armorum. Quàm.] Pro quantum. Cenſoriæ.] A' cenſoribus conditæ tabulæ. Dico unquam.] Quoniam ſyncopis potius utor: utpote concinnius ita me loqui ratus. Duo duorum corporum.] Ita Quintil. recte dici duo pondo, & trepondo putat. Duum uirum.] Pro duorum uirorum.

Quid uerum ſit, intelligo.] Id eſt, noui equidem quid recte dicatur, ut ipſa me iubet loqui analogia: ſed malo ſermonis leporem ſequi. Quid q ſic loqui, noſſe, iudicaſſe uetant.] Ideo uetant, quia conciſa ſunt, non integra. Nec uero reprehenderim, Scripſere.] Hæc uerba dualis eſſe numeri, more Græcorum, aliqui crediderunt. quos ipſe quoque inſcitiæ coarguit Quintil. inquiens: Quanquam fuerunt qui nobis adijcerent dualē, ſcripſere, legere, quod deuitandæ aſperitatis gratia mollitum eſt: ut apud ueteres pro male mereri, male merere. Ideoq; quod illi uocant dualem, in illo ſolo genere conſiſtit: cum apud Græcos, & in tota uerbi ferè ratione, & in nominibus deprehendatur, et ſic quoque rariſſimus eius ſit uſus: apud noſtrorum uero neminem hæc obſeruatio reperiatur. quin è contrario, Deuenere locos: &, Conticuere omnes: &, Conſedere duces, aperte nos doceant, nihil horū ad duos pertinere: Dixere quoque (quanquam id Antonius Ruffus ex diuerſo ponit exemplum) de pluribus patronis præco pronunciet. Titus uero Liuius circa initia ſtatim primi libri: Tenuere, inquit, arcem Sabini. & mox: In aduerſum Romani ſubiere. Sed quem potius ego, quàm M. Tullium ſequar? qui in Oratore. Non reprehendo, inquit, ſcripſere: ſcripſerunt eſſe uerius ſentio. Eiſdem erat uerius.] Nam componitur ab is & demum, Priſciani teſtimonio. Cur non medidiem.] Cum à medio & die factum ſit. Præter hæc duo uerba.] Nam a, præpoſitio nunquam in au mutatur, præter quam in aufero & aufugio. Noti erant, & naui.] Nauus, prudens eſt: unde nauiter, prudenter. Ex uſu dicunt.] Quod ſignificat ferè utile. In altero.] Si dicas ex Rep. eſſet aſperitas. Ex quo quidem percīſum.] Vult ergo percaſum dici. Inclytus dicimus breui prima litera.] Non quia in poſitione producatur: ſed uoce breui dicatur. Quatuor. n. modis ſyllaba breuis uel longa dicitur: cum breuis uel longa eſt, in uerſu accipimus: cum natura, quale eſt cum Seruius inquit, Troiam primitiuum corripi, deriuatiuum produci: cum uocem non modo flexam, ſed etiā acutam (quod plerunque fit) in breui habet ſyllaba, ut ſæpe ueteres loquuntur Grammatici. & cum in pronunciatione uoci moram attribuimus, uel celeriter procurrimus: ut hic. Cuius rei Aulus Gellius, Quintil. Seruius, Diomedesq; meminerunt: ubi & Ciceronis teſtimonium afferunt. Purrum ſemper Ennius.] Nam non y Græca litera ueteres utebantur: ſed pro ea, u, ponebant. Quod ex Plautina fabula, quæ Amphytruo inſcribitur, licet etiam intueri. nam cum nomen fabulæ ex argumenti primis uerſuum literis ſignificare Plautus conſueuit, in hac dictione pro y Græca litera, u poſuit, cū inquit: Vterque deluduntur dolis mirum in modum. Phruges.] Quia phrux, non phryx dicebant. Nunc et dias.] Quoniam ipſa aſpiratio Græca eſt poſt conſonantes, ubi Græcæ literæ aſpiratæ correſpondent. Barbaris caſibus.] Eſt ſiquidem Phryx barbarum. Poſtremam literā detrahebant.] S ſcilicet, in Lucretianis uerſibus adhuc inuenias frequētiſſime factum. Qui eſt omnibus princeps, non omnibus.] Vt nunc. Quid ab ipſa tandem arte & doctrina poſtulari putamus.] Hoc dicit, Cum imperita multitudo hanc auribus ſuauem inueniret pronunciationem, quid nos facere par eſt, qui ab ipſa doctrina exculti & politi, debemus ita longe melius, ſicut poſſumus, hæc adhibere? In his ſenſus artem.] Senſus, exterior, qui aurium eſt. Voluptas eorū.] Qui nos audiūt, à quibus probari deſideramus. Sonus et numerus.] Sonus quidē, qui in ſingulorū delectu eſt uerborū numerus,

qui

qui eſt in copula uerborum. Superat Tmolum.] Montem Ciliciæ, qui & Timolus (ut ait Plinius) prius dicebatur. Aſias arua tenet.] Genitiuus eſt Aſias. Quæ ſine caſus habent in exitu ſimiles.] Quæ homœoptota paulo ante diximus appellari. Siue paribus paria redduntur.] Quæ ſtatim memorabuntur. Eſt enim iudices hæc non ſcripta, ſed nata lex.] Scripta & nata ſimiles caſus, & paria paribus correſpondent. Quam nõ didicimus, accepimus.] Et quæ ſequũtur. Sed etiam uerſus efficitur. Eam, quam nihil accuſas, dãnas.] Dimeter eſt iambicus ſcazon, Eam, pro una ſyllaba ponitur, ut ſæpe eo modo loquuntur poetæ. Condemnas dixiſſet, qui, &c.] Quoniam una ſyllaba ſuperat: ſed tamen tales apud tragicos & lyricos, præcipue Pindarum, uerſus inuenias. nam dimeter macrocatalectus uerſus eſt. Sanè hæc ipſa exempla & enthymemata à loco, qui dicitur à cõtrarijs, ipſe uolens oſtendere, in Topicis poſuit. Bene quàm meritam eſſe autumas, dicis male mereri.] Et hic trimeter eſt ſcazon, ubi facta eſt conſciſſio uerbi autumas, pro eo dictumq; autimas: ſuntq; omnia hæc interrogatiue legenda, ut enthymema fiat à cõtrarijs. Id quod ſcis prodeſt: nihil id quod neſcis obeſt.] Similiter Iãbicus eſt uerſus trimeter, nõ quo comici tragiciq; utantur, ſed iambographi: ſiquidem apud comicos iambus, et ad iambi tardandam uelocitatem ſpondeus adhibetur: ita ut non de ſede ſecunda cederet aut quarta iambus, & ultimus ſemper ſit iambus cum reſolutione aliorũ pedum. propter indifferentem.n. ultimam, etiam pyrrichius in fine ponitur: et pp reſolutionem iambi ubique tribrachus, ac per reſolutionẽ ſpondei, ubi ſpõdeus, ibidem dactilus, anapæſtus, & proceleuſmaticus. Quod ſcis nihil prodeſt, quod, etc.] Trimeter quoque hic iambicus eſt. Numerum oratorium neceſſitate ipſa efficiunt.] Ideo nõ mirum dicit in Arte poetica Ariſtoteles, qui ait iambicum ideo metrum uideri primo inuentum, ꝙ plerunque ita loquimur, ut neſciẽter imprudẽterq; in ipſum incidamus. In quarto accuſationis.] Subaudi, In Verrem. Quod qui non ſentiunt.] Quæ ferè ſunt, cum clauſula minor eſt quàm ut uno poſſit ſpiritu pronunciari: aut planè ad ſyllabas ipſas retulit. Non erat hoc apud antiquos.] Hoc ex uerbis refert illorum Cicero, quos ſemper carpit. Illa nobis ſit, credo, repetenda.] Quæ nulla colorum uarietate diſtincta: quod quàm turpe uiſu, tam ridiculum auditu fuerit. Nec ego id quod deeſt antiquitati, flagito potius.] Hoc dicit: Sunt aliqua ueterum, quæ uelim ut exempla deſunt eis aliqua, quæ in nobis pfectiora ſunt quæ quidẽ non poſco. Quàm laudo.] Quia ſunt alia pluris facienda, quam quæ deſunt. In uerbis & ſententijs.] Subaudi, grauibus ipſorũ. Quàm in concluſione ſententiarum.] Quàm ut ſententiæ quibuſdam numeris teneantur, uinciantur, concludantur. Quam nõ habent.] Non.n. numeros ullos norunt. Inuenta concluſio.] Inuentus numerus. Atque uſurpata.] Id eſt, in uſum ueniſſent. Sed habet nomen inuidiam.] Odioſus hominibus numerus, ubi in iudicijs hæc queri uideantur. Hoc freti iſti.] Hoc ſolatio ſublati, qui numeris uti neſciunt. Quàm cum ſententia pariter excurreret?] Subaudi, donec ſuo numero reuinciatur: ac potius ipſam malimus interſcindere ſententiam. Sed plerunque caſu.] Quippe qui neſciũt ſe illis uti. Sæpe natura.] Quia ut eorum natura ac dicẽdi concinnitate delectatur, ita ſæpe in numerum imprudenter delabitur. Vetera contemnenti.] Nam ſi Horatio credimus tradenti: Liuij Andronici ridet Ennius poemata, & Faunos illos, atque Aborigines. Ante hunc.] Subaudi numerum: ut Ennius, qui ueteres inceſſebat: ſed ut nunc eruditi loquuntur oratores. Non eſt eis ſatis non contemni.] Ignaui prorſus & ridiculi, inquit, homines, cum ad hanc dicendi uirtute m aſpirare non potuerint, non eſt ſatis eis ꝙ non contemnuntur, quemadmodum fieri oportuit: ſed etiam laudari quòd neſciant, uolunt. Qui nihil illorum.] Quos ſe imitari dicunt: cum uitia quidem imitentur, uirtutes uero relinquant. Miram Cicero increpationem adhibet aduerſum iſtos, quos non inſcitiæ modo accuſat, ꝙ numeris uti neſciant: ſed etiã inſaniæ, qui uitia à uirtutibus diſcernere nõ queant.

Tam inhumanas.] Id eſt, inCultas doctrina. nam humanitas, doctrina appellatur, ut tam Aulus Gellius, quàm Nonius Marcellus probãt ueterum auctoritate, quibus dicẽdi eſt attributa auctoritas. Ephorum & Naucratem.] Hiſtoricos Iſocratis diſcipulos.] Quis porrò Iſocrati eſt aduerſatus infenſus?] Et perinde ſi quid in numeris Ariſtoteles uidiſſet improbandum, cum inimicus eius Iſocrates numerorũ fuiſſet ſtudioſiſſimus: an id tacuiſſet, inquit, uel potius aſperrime non fuiſſet inſectatus? Is igitur.] Subaudi Ariſtoteles.

Atque artifex.] Quia de arte dicendi libros reliquit. Quis ergo iſtos ferat?] Subaudi in calũniam numeros adducentes. Niſi omnino hæc eſſe ab eis præcepta neſciunt.] Iucunde Cicero, maxime eos arguit ignorantiæ, quòd neſciãt, qui etiã de numeris ſcripſerint. Nec uero aliter exiſtimo.] Quàm ab inſcitia proficiſci. Nec uero multitudo pedes nouit.] Imperitum uulgus, inquit, haudquaquã nouit pedes.

Cum.n. uideret orator.] Numerorum iam originem aggreditur. Quod ab his uere.] Eatenus uere aiunt, quatenus dicũt numeris delectatum Iſocratem. Quatenus ipſum autem primũ numeris uſum ferunt, falluntur: ſiquidẽ alij ante Iſocratem uſi ſunt numeris. Princeps inueniendi fuit Thraſymachus.] Primus inuenit numeroſam, inquit, orationem Thraſymachus. huius meminit Plato in dialogis. Similiter definitas] Quæ homœoteleuta diximus appellari. Sed his eſt uſus intemperãtius.] Quòd nimius in eis fuerit.

Feſtiuitatibus.] Dicendi ueneres, feſtiuitates Cicero appellat. Propè enim centũ confecit annos.] Panathenaicum.n. ſcribens, nonageſimum & quartum agebat annum: uelut ipſe de ſe locutus, inquit: Ἡγοῦμαι γὰρ οὐχ ἁρμόττειν οὔτε τοῖς ἔτεσι τοῖς ἐνενήκοντα καὶ τέσσαρσιν, ὧν ἐγὼ τυγχάνω γεγονὼς, οὐδ᾽ ὅλως τοῖς ἤδη πολιὰς ἔχουσιν, ἐκεῖνον τὸν τρόπον ἔτι λέγειν.

Relaxat à neceſſitate numerorũ.] Quoniam, ut ipſe ait, talis oratio ſeni non congruat. Ipſi ſibi imitandi.] Id eſt, ſequendum fuit eis eam cõcinnitatẽ, quam ſemel uſurpaſſent.

Aures enim uel animus.] Alij enim cõcentum muſicum auribus tantum iudicari cenſuerunt: alij ſola ratione: alij porrò melius tum ſenſu, tum ratione, quæ animo inſedit, putauerunt. An diſpares numeri.] Id eſt, diſſimiles in his omnibus inueniantur. Vt numerus interuallis.] Longarum & breuium, ut in muſicis diaſtemata. Quæ Græci uocant σχήματα.] De quibus ſupra abunde dictum eſt. Finitimũ eſt numero.] Tam enim figurata, quam numeroſa oratio ſplendidam reddunt orationem. Per ſe plerunque perfectũ eſt. Nam luminibus oratio, id eſt, tropis et ſchematis per ſeſe elegans, & ornata ſatis apparet oratio. Iniquũ eſt quod accidit non cognoſcere.] Admodum, inquit, alienum eſt non cognoſcere, quo maxime ſenſus noſter afficitur. Neque.n. ipſe uerſus ratione eſt cognitus.] At ut Lucretius putat, ex auiũ concentu homines cœperunt primo, ipſiq; modulate aliquid proferre. Notatio naturæ.] Quæ fuit in ſenſu. Et animaduerſio.] Ratione comprehenſa. Peperit artem.] Ita ars ortum habuit. Qui λυρικοὶ à Græcis nominantur.]. Nam in his maxime cantilenæ diuerſa harmonia eſt. Lyrici. Quòd ad lyram uerſus canerent: ſicut etiam à modulatu Melici ſunt nominati. In Thyeſte.] Tragœdia ueteri: Latina uel. Ennij, uel Pacuuij, uel Accij, alterius'ue fabulæ. Cum tibicen acceſſit.] Cum ad tibias canuntur uerſus, ut ẽt cantu teneatur auditor. Quo eſt ad inueniendũ

difficilior in oratione numerus. Quoniã numero comœdiarũ adhuc obſcurior. Itaque tranſlata aut facta.] Quoniã hæc admodũ neceſſaria erãt, quæ in omni oratione erãt uſurpanda. Quandam palæſtram.] Quæ exercendi corporis cauſa inuenta eſt. Et extrema lineamẽta orationi attulit.] A' pictoribus ſumpta tranſlatio: hoc eſt, abſoluit ita orationẽ, ut in ea pollẽda nihil amplius deſideraretur. Tũ ſtabilis.] Quia ex longis, ut ex ſpondeis, uel moloſſis. Tũ uolubilis.] Quia ex breuibus, ut pæanibus quatuor, uel iambis, aut trochæis. Nam circuitus.] Quem Græci periodum, Cicero multis appellat nominibus: modo enim clauſulam, modo circuitum, modo comprehẽſionem, ut aliter etiam uocare ſolet.

Nullus eſt igitur numerus extra poeticos.] Id eſt, qui pedibus eiuſmodi conſtet atque conficiatur, quibus etiã ipſi utũtur poetæ in uerſibus. Nam omnis talis eſt.] Subaudi numerus. nam ſicut hanc pedes, quam ipſe aperit, habent ſectionem: ita numeri, qui ex pedibus conſtant, habeant neceſſe eſt. Partem pedis, aut æqualem eſſe.] Vt in Pyrrhichio ſpõdeoq́;. Aut altero tanto.] Vt in trochæo & iambo. Aut ſeſqui eſſe maiorem.] Vt pæanes quatuor. eſt & tripla proportio, ut in amphibracho: & ſeſquitertia, ut in quatuor epitritis, unde etiam nomen habuerunt epitriti. Aequalis dactylus.] Quia una duorum temporum cum duobus tẽporibus comparata, æqualem proportionem facit. Duplex iambus.] Quia duo tempora cum uno comparantur. Seſquiplex pæan.] Quoniam tria tempora cum duobus conferuntur. Qui pedes in orationem cadere qui poſſunt?] Ac ſi dicat, nullo modo accidere poterit. hoc dicit, non quin alij quoque cadant: ſed ſatis habuit aliquos oſtendere, ideo etiã ſubiungit, Incidere uero omnes in orationem etiam ex hoc intelligi poteſt. Quod uehementer eſt uitioſum.] Quoniã dum ſoluta eſſe debet oratio, uitioſe uerſus pangitur. Neque exaudimus noſmetipſos.] Non ſuſpicimus quid dicamus. Senarios uero.] Id eſt, trimetros iambicos. Et hipponactæos effugere uix poſſumus.] Hipponactæum, ab Hipponacte iambographo carmen appellatum. Eſt autem metrũ iambicum hipponactæum, ut Manlius inquit Theodoricus, quod repetit pedes ex lege in alijs comprehenſa: & additur ei in fine pes bacchius, Ibis Liburnis inter alta nauium recurrens. Eſt etiam alterum iambicũ hipponactæum, quod a' nobis comprobatur, in quo ſextus pes ſpondeus ponitur. huius exemplum, Hic non iambum reddidit pedem ſextum. Sed tamen uerſus uitioſum genus.] Veruntamẽ, inquit, uitioſe uerſibus utimur. Sed etiam anapæſta.] Subaudi, carmina. Sanè in anapæſtico metro, ut idem Manlius Theodoricus inquit, nullum pedem ita congruere, ut ſpondeum uidemus. nam quamuis dactylum in hoc metro a' quibuſdã Græcis poſitum inueniamus, eo tamen adhibito, cõfragoſius quiddam reſonat, & durius. Itaque tametſi dactylus atque anapæſtus ſunt tẽporibus pares: id tamen auriũ ſenſus, cui eſt maxime parendũ, efflagitat, ut quemadmodũ intromitti in metrum dactylicũ, ne eius ſuauitatem corrũpat, anapæſtus non poteſt: ita metrum anapæſticũ, ne eius gratia minuatur, dactylo inhoſpitale erit. accommodatiſſimus uero ſpondeo in hoc metro locus primus: cæteri atque omnes pedes anapæſti. ita tamen ut pro ultimo pede, ſicut in trochaico metro, una tantũ ſyllaba cõſtituatur. primo aũt metrum anapæſticũ aut dactylicũ ab hexametro metro ordimur. huius exemplum, Alte ſuperemicat Aetna, Poloq́; propinquat. Hæc Mãlius. Non me fugit, hic de hoc metro poſſe alia plura dici: ſed quod ad hunc locum attinet, pluribus dicendum non fuit. Anapæſticus is, qui Ariſtophaneus nominatur.] Ariſtophaneus conſtat monometro, uel dimetro: ut Optima Calliope. Sed tamen hic corrector.] Ironicos, Hic corrector: quoniam dum alios corrigit, in eo, in quo corrigit, uitio ipſe reprehendendus. Sunt enim qui iambicum putent.] Vt Ariſtoteles. Quòd ille dactylicus numerus hexametrorum magniloquentiæ ſit accõmodatior.] Sicut Demetrius Phalereus putat. Profectus ex optima diſciplina.] Subaudi, Iſocratea. Et trochæum.] Choreus aliquando trochæus, aliquando tribrachus appellatur. Alterã nimis incitatam.] Quæ ex choreis, id eſt tribrachis. Alteram nimis tardam.] Quæ ex ſpondeis. Priores errant.] Ideo non mirandum, ſi numeri nondum eis ſatis noti. Heroum numerum.] Qui ex dactylis conſtet, uel ſpondeis. Trochæum autem. Qui eſt eodem ſpatio, quo choreus. uterque enim tribus cõſtat temporibus. Cordacem appellat.] Id eſt, laſciuam & procacem exultationem: quòd in breuitate grauitas nulla ſit. Ita pæana probat.] Propter dictionis longitudinem. Aut ſeſquiplex.] Qui ab alijs ſeſquialter etiam dicitur Latinis, Græce autem ἡμιόλιος: ut tria ad duo, triginta ad uiginti, in quibus totum & dimidia alterius pars continetur numeri ſuper particularis. quis autem hic in pedibus metiendis ſit, ſicut et duplus, et triplus, & ſeſquitertius, aut par: iam dictum. Iambus enim & dactylus in uerſum cadunt max.] Hoc non dicit quin reliqui quoque uerſum faciant: ſed quia hi coniuncti facile uerſum facere dignoſcantur, multi iambi, multiq́; dactyli. Pæan autem minime eſt aptus ad uerſum.] Atqui pæanicum etiã metrum dicimus. intelligendum ergo uerſum, qui ſonitum aliquem poeticum habeat: & eo metro rariſſime quoque utuntur poetæ. Aequalem dactylo.] Subaudi, temporibus. nam & æqualis eſt etiam ſectio. Nec enim poſſemus effugere animaduerſionem.] Quia cum ſimilibus omnes clauſulæ pedibus terminarentur, deprehenderetur dicendi aucupiũ: & proinde ubi uere dicere uideri uelles, ludere uiderere. Alterum nimis eſt uinctum.] Poema. Alterum nimis diſſolutum.] Quod ad ſermonem pertinet: ideo neutro genere protulit: quia ad rem, non ad ſermonem dirigit cogitatũ. Ab altero non delectere.] Sermone. Alterum oderis.] Cum ſimile uideas poemati. Optimus auctor.] Subaudi, Ariſtoteles. Hi ſunt inter ſe miſcendi.] Iambus, dactylus, pæan. Et quadrandæ orationis induſtria.] Sicut enim quadrata forma maxime ſtabilis eſt (unde & eam Plato terræ aſcribendam eſſe cenſuit: quia quanquam iactes et uolutas, firmatur) ita inde quadrare, conuenire dixerunt ueteres. Quæ latebit eo magis.] Hoc dicit: Aurium quod quærimus aucupium, occultabitur, ſi pondus erit in uerbis atque ſententijs. Qui tamen ſi abeſſet.] Si nullus foret numerus, propter grauitatẽ tamen uerborum & ſententiarum aures ad audiendum intentæ eſſent. Ad numeros proxime accedit. Siquidem ex pedibus conſtant numeri: nec pars ulla uacat pedibus. clauſula uero ſatis habet, ſi primordia pedibus conſtent, atque adeo uerſuum primordijs: fines pedibus concludantur, uerſum non terminantibus. Tanquam tibicini percuſſionum modi.] Vbi percuſſione digitorum breuitas & longitudo ſyllabæ oſtendatur. Ponendus eſt enim ille ambitus, non abijciendus.] Quod fieri uidebitur, ſi ſola ultima ſint numeroſa. Non erit difficillimum.] Id uere. nam quoquo modo ſe quiſpiam exercuerit, ita dicit. Vel adeo uerum eſt, ut nobis frequentiſſime ſcribentibus uerſus, extemporalis quædam uerſuum dicendi facultas emanet: uerba concurrunt ad illam afferendam ſententiam, ita ut mens ipſa, qua nihil celerius dici poteſt. Spectare debent ad ultimum.] Quoniã pars ultima potiſſimum mouet audientem. Incitatior.] Si ex breuibus conſtet. In reliquis ornamentis.] Quæ ſunt in ſono uerborum & figuris. Ternæ autem ſunt utriuſque partes uerborũ.] Id eſt, in tria genera uerborum diſtribuitur ornatus, ut ſint

tranſlata

tranſlata, ut nouata, ut priſca: addunt etiam alij, ut alibi ipſemet Cicero, propria, ſed ſubiūgit. Nam de proprijs nihil hoc loco dicimus.] Quoniam ea magis humili conueniunt characteri. Concinnitas.] Vt ſupra oſtenſum, cum commode copulantur. Aut conſtructione uerborum.] Vt habent contraria. Si quando: ſemper.] In grandiloquo, ſubaudi: ne ſibi ſit ipſe Cicero cōtrarius: ſupra enim humilem characterem sit longe abeſſe à numero oportere. In tota cōtinuatione uerborum.] Id eſt periodo. Quorum.] Subaudi uerſuum. Imparibus, an æqualibus.] Quibus periodus conſtat. Deq; eorum particulis,] Id eſt, cæſis, ac membris. Remotis igitur reliquis generibus.] Demōſtratiuo, ſiue panegyrico & deliberatiuo: uel etiā alijs generibus, ut dialogorū, et id genus diſputationum. de iudiciali duntaxat genere loquimur. Appellamus ἐπιδεικτικὸν.] Id eſt, demonſtratiuum, quod alij etiam laudatiuū: quia Græci encomiaſticon uocant.

In quadrum.] Id eſt, aptum & concinnum, ut ſupra expoſuimus. Genus autem hoc orat.] Subaudi uoluptarie. Detrahit præterea actionis dolorem.] Quòd ludere in cōpoſitione uideare. Dolorem autem quia ſeu accuſes, ſeu defendas, dolor exuſcitatur. Aufert humanum ſenſum.] Id eſt, ſenſus affectū, qui ferè in humano genere excitari ſolet.

Si aut laudandum eſt aliquid ornatius.] Quia ea pars demōſtratiui eſt generis, cui numerus potiſſimum accommodatur. Vt nos in accuſationis ſecundo.] Subaudi, in Verrem. In amplificanda re.] Quæ quatuor ferè modis fieri ſolet: aut incremento, aut congerie, aut comparatione, aut ratiocinatione. Ab oratore iam obſeſſus eſt.] Hoc eſt, non in exordijs, cum attentio, docilitas, & beneuolentia quærenda: ſed cum iam factus auditor in oratoris uidetur poteſtate, ut inſidietur oratori, & obſeruet ne quid dicat, quod minime cauſæ conuenīre arbitretur. Non inquirit, quod reprehendat.] Id eſt, non circunſpiciens intentus ad ſingula, quærit quid ſibi perſuadeat. Hæc autem forma.] Subaudi, in cauſis numeroſe loquendi. Transferenda tota dictio.] Totus is loquendi modus. Cum Græci κόμματα, & κῶλα nominent.] Ἀπὸ τοῦ κόπτειν, Id eſt ab incidendo. & cola, membra à noſtris dicuntur. In omnibus hoc fit artibus.] Vt uerba nouentur transferanturq;: ut geometræ, rhombum figuram illam quadratam uocant, à rhombi piſcis ſimilitudine: arithmeticus, docielas numeros, quòd lateris gerant effigiē: muſicus, à numeris conſonantias appellauit, ſeſcuplam, ſeſquitertiam, ſeſquioctauam, duplam, triplam. quadruplam, ob illorum menſuram numerorum: aſtronomus, argumentum, quòd ex eo in quo loco ſol ſit arguatur, à dialecticis, uel oratoribus ſumpta ſimilitudine: & ita in reliquis, ne ſim iam in enumerandis locis nimius. Fluit omnino numerus à primo.] Quo modo autem fluat, oſtendit. Cum incitatius breuitate pedum, tum proceritate tardius.] Id eſt, longis ſyllabis tardius. Curſum contentiones magis requirunt.] Confirmatio, inquit, & confutatio magis exigunt ut procurrat oratio. Expoſitiones rerum, tarditatem.] Quia grauiter ac ſine affectu efferri debent. Qui dichoreus uocatur.] Id eſt, bini trochæi coniunguntur: quod ipſe exponit, cum inquit. Id eſt, è ſingulis longis & breuibus.] Nam ut ſupra quoque, choreus etiam tribrachus appellatur. Sed in orationis numero.] Si trochaicum feceris metrum. Cadit autem per ſe ille ipſe præclare.] Dichoreus, inquam, ſi clauſulam concluſerit. Me ſtance.] Iam ponit eius quod dixit exemplum Carbonis, quem in Bruto facundum fuiſſe memorat: cuius per inciſa & membra ſtructam numeroſe clauſulam metitur. Pœnas perſolutas.] In duos trochæos concluditur, ſpondeo antecedente. & quoniam Perſolutas, ultima ſyllaba longa eſt, ut ſpondeus potius uideatur, ſubiungit: Nihil enim ad rem extrema illa longa ſit an breuis.] Quoniam ita etiam in uerſu libere ponitur: ſecus autem Quintiliano uidetur, qui ait: Si longa ſit, quiddā uideri ſibi uberius ſonare, quàm ſi breuis. qui accedere Ariſtotelicæ uidetur eatenus ſententiæ, quatenus pæan quartum probat Ariſtoteles in ultima clauſulæ parte collocari. Nobis uero Cicero ipſe prudentiſſime dixiſſe uiſus eſt: ſiquidem ideo breuis pro lōga haberi etiam à muſicis ſolet, quòd mora quadam ſit, donec alia exordium ſibi ſumat clauſula, quæ recte breuem uideri lōgā facit. Deinde patris dictum ſapiens, temeritas filij comprobauit.] Quæ Carbonis clauſulæ pars extrema dichoreo terminata, tantum clamorem, inquit Cicero, excitauit, ut admirabile eſſet. Ordinem immuta.] Ne ſit in poſtrema clauſula dichoreus, ſed ſit pæan quartus: Comprobauit filij temeritas. Iam nihil erit.] Subaudi, quod probes. Sed id crebrius fieri non oportet.] Ne ſimilitudo ſatiet. Et eius æqualis pæan.] Quia totidem temporum, non tamen ſyllabarum. Qui numerus in primo uiget.] Primus, inquit, pæan, in principio clauſulæ: ut eſt, Incipite, deſinite. Totidem breuibus, & longa.] Vt eſt Temeritas, facilitas, agilitas. Cenſent ueteres.] Vt Ariſtoteles. Hebetior uidetur & tardior.] Ideo etiam in iambico admiſſus, unde Horatius:

> Tardior ut paulo grauiorq; ueniret ad aures.
> Spondeos ſtabiles in iura paterna recepit.

Et non expertem dignitatis gradum.] Eſt ſiquidem in ſpondeo grauitas. Paucitatem enim pedum.] Quia cum ſit duarum ſyllabarum, bis tantum poſitus, facit numerū propter longarum tarditatem. Ne iambus quidem.] Recte iambus ante dactylum collocatur: ut pro M. Marcello: Ipſe finem hodiernus dies attulit. Par choreo.] Id eſt, tribracho. Sed ſpatio.] Id eſt temporibus. Si eſt proximus à poſtremo.] Quia tum uerſus uidetur heroicus. Nunquam enim intereſt uter eorum ſit in pede extremo.] Propter indifferentem, ut diximus, ſyllabam ultimam, nō intereſt ſit'ne ultimus ſpondeus, an trochæus. Pæana qui dixit aptiorem.] Pæana, inquit, quartum, qui dicit in extremo collocandum propter indifferentem ultimam. Vidit parum.] Hoc Ariſtoteles ait: cui Quintilianus aſtipulatur, ut iam ſupra diximus. Numerus à quibuſdam non pes habetur.] Et proinde exiſtimant ſolum hunc eſſe ponendum. Occurretur ſatietati.] Cuius mater eſt ſimilitudo. Quod ante dictū eſt concinnitatis compoſitione.] Quia aptam diximus, inquit, ſtructuram compoſitione concinnitatis, id ita intelligendum: quòd tametſi numerus à nobis fiat, non is tamen quæſitus, ſed dum uerba ſtruimus, ſponte ſe numerus obtulit. Leue præſidium eſt.] Pyrrichius ante pæana primum, propter indifferentem, quæ à monoſyllabo excepta, partem dictionis facit. Aptè numeroſeq; dixerunt.] Sicut Dionyſius Halicarnaſſeus eos locutos uideri plerunque uult. Alterum ſi ſit.] Vt è numeris conſtent, ut iam diximus, fuerit uitioſum. Alterum niſi ſit.] Vt ſit numeroſa è quatuor ferè partibus: aliquando ſimplex eſt periodos, & dicitur monocolos. ut Demetrius Phalereus ſcribit: aliquando duobus membris, & dicitur dicolos: ſi tribus, tricolos: ſi quatuor, tetracolos: ultra non progreditur. Quàm ſatis ſit.] Quàm uno poſſimus pronunciare ſpiritu: ideo longiſſimi ſpiritus fuiſſe Demoſthenes arguitur, quòd periodis utatur longiſſimis: ergo erit ferè, inquit, ex quatuor hexametris. Membratim uolumus dicere.] Vbi urgendum & contentioſius dicendum ſit. Niſi interuallo dixiſſet, Ipſi prodeant.] Quoniam dicendo, Miſſos faciant patronos, aliquantulum conquieuit: inde intulit, Ipſi prodeant. quòd ſi continuus prounnciatione fuiſſet ſpiritus, trimeter erat iambicus: ſed numeroſius, inquit, erat, Prodeant ipſi, creticus ut ſit ante

ſpondeum. Cur clandeſtinis conſilijs.] Ex Craſſo ſumpta ſunt exempla. Non longa.] Ab inferiore pede. Eſt enim ordo uerborum, Non longa comprehenſio eſt. Et Craſſus quidem ſic plerunque dicebat.] Grauior enim ex longis, ut diximus, fit oratio. Domns tibi deerat? at habebas.] Similiter deſinens. Tanquam crepidine.] Tanquam fornicato opere, ut rotunda fiat conſtructio: quæ concluſa eſt gemino trochæo, iambo antecedente, Fortunas tuas æſtimaſti. At diſpondeo proximum illud.] Quod membratim enunciatum eſt, id diſpondeo terminatur, inſanus inſaniſti. Nam in iis, quibus ut propugnaculis.] Recte tranſlatio facta à propugnaculis, ut inciſa, ut membra tanquam propugnacula antecedãt: inde maior uis infertur ex uocum ingeminatione, per quãdã, ut ipſe ait, crepidinem. Sæpe enim ſingulis.] Subaudi, pedibus. Binis, & utriſque.] Hoc eſt, ſingulis, & binis, poteſt addi pes medius: quod in metris fieri ſolet macrocatalectis. Nõ fere ternis amplius.] Non excedunt tres, inquit, pedes. Cum aut arguas, aut refellas.] Id eſt, in argumentationibus. Quia non poteſt eſſe breuior.] Quàm ut ſit dicolos. non ſimplex membrum habere putat Cicero: Demetrius inde Phalereus ipſam monocolon appellauit. Interponit ſe raro numeroſa comprehenſio.] Raro, inquit, ubi membratim dicas, interponitur clauſula numeroſa, quæ fructum oratori ferat, quæ palmam patrono comparet. Non quin iidem ſint numeri.] Cadunt enim numeri ſub tactum, ſub uiſum, ſub auditum, ut arteriæ, ſaltatio, & ſonitus ſine ore, ſine inſtrumento fiat. Ne infinite feratur ut flumen oratio.] Sed decore numeri tanquam habenis retineantur. Interductu librari.] Iactari, quaſi ſingultu. Vt enim athletas.] Id eſt pugiles. Habeat palæſtram quandam.] Quæ ludendi, non feriendi cauſa adhibetur: ſed incurſandi ſubducendiq́; per ſeſe quædam dexteritas eſt. Nec plagam grauem facit.] Argumentis iaculando. Niſi petitio.] Id eſt inuaſio, ut cum aduerſarium inceſſimus, aptè faciamus.

Nec ſatis tecte.] Ab aduerſarij argumentis. Declinat.] Subterfugit. Ἀπαλαίστους Græci uocant.] Id eſt, palæſtricæ agilitati minime idoneos. Tantumq́; abeſt, ne.] Senſus eſt: Tantum abeſt ut eorum non eneruetur oratio, qui aut inopia magiſtrorum, aut ingenij imbecillitate, aut laboris fuga, aſſequi non potuerunt ut numeris uterẽtur: ut etiam eorum nullus impetus ſit in oratione, nec uis ulla in dicendo eſſe poſſit. Sed magnam exercitationem res flagitat.] Vt omnia certe humana, quæ ad laudem modo aliquam aſpirare poſſe uideantur. Traijciamus aperte.] Ne poetarum more uerba transferamus: ut numerum faciamus, quem ſolent facere poetæ, ut uerſum concludant. Et Aſiaticos maxime.] Quos ſuperius diximus cantum & tumorem quendam in oratione ſecutos, prorſus Atticis contrarios oratoribus. Quaſi complementa numerorum.] Quod cum poetis, qui neceſſitate cogũtur eo modo explere uerſum, ut nec deſit, nec redundet, puerile ſit: multo id magis erit oratoribus, quos nulla ducit neceſſitas. Siculorum ſimillimũ.] Qui ut Dorica lingua utebantur, ita ruſtica, ut apparet adhuc ex Archimede, Eutorio, & Timæo, qui eadem lingua uſi ſunt. Hierocles.] Qui uerſus Pythagoræ, quos aureos uocant, interpretatus eſt. Neque inferciens uerba.] Quæ momenti nullius ſint: ſicut aduerbia aliquando poetæ interſerunt. Multi uenalitij.] Qui ſeruos mercantur, enunciantq́;, qui & uenalitiarij dicuntur. Vlpianus in XXI: Plerique ſolent mancipia, quæ nouitia non ſunt, quaſi nouitia diſtrahere, ad hoc ſcilicet, ut pluris uendant. Præſumptum enim eſt ea mancipia, quæ rudia ſunt, ſimpliciora eſſe, & ad miniſteria aptiora, & dociliora eſſe, & ad omne miniſterium habilia. Trita uero mancipia & ueterana difficile eſt reformare, & ad ſuos mores formare. Quia ergo uenalitiarij ſciunt facile decurri ad nouitiorũ emptionẽ, idcirco interpellant ueteratores, & pro nouitijs uendunt. Dicimus etiam uenalitium, quod eſt ad uendendum expoſitum, de hominibus locuti. ut Pomponius: Qui uir cibaria uxori, familiæ, iumentis'ne præſtiterit: quæ in uſu communi erant, non condicentur: quòd ſi familiam uxoris domeſticam aut uenalitia pauerit, contra puto obſeruari debere. Verba permuta.] Tum uidemus clauſulam ſordidam: quia deeſt numerus. Adde tertium.] Quia duo protulimus. Ad nihil omnia recidant.] Id eſt, quæ nullius momenti eſſe omnia uideantur. In quadrum redigas.] Id eſt, in aptiſſimam & congruentiſſimam ſenſibus clauſulam: idq́; Gracchi, minime numeris utendum, docet exemplo. Hoc modo.] Subaudi, numeroſe: Nemo, inquit, ita ineptus eſt & delirus, qui potius concinne nõ cupiat dicere, ſi poſſit. Ita facti ſunt repente Attici.] Ironicos, Dum, inquit, numeris uti neſciũt: et quia Thucydides, aut Herodotus Attici, numeris uſi nõ ſunt quoniam per id tempus nõdum, numerus cognitus erat, ſe putant Attice loqui, & repente ſe factos Atticos: & quia numeris non utantur, rem ſtatim confectam putant. Si quis Phidiæ clypeum diſſoluerit.] In eius medio Phidiæ caput fuit: ſed ſtatua Mineruæ, ſicut ſuperius oſtendimus. Vt in Thucydide, orbem modo orationis deſidero.] In Thucydide, inquit, ſolum deſidero numerum: cætera ſiquidem mihi uidẽtur abſolutiſſima. Iſti.] Ac ſi dicat, Homines ineptiſſimi, qui ſe Atticos faciunt. Non clypeum, ſed ut in prouerbio eſt.] ſenſus eſt, Thucydides, uel ſi quis alius Thucydideo more locutus, grauiſſimis ſentẽtijs, electiſſimis, grauiſſimisq́; uerbis quod numeroſe, ſi in ordinem ducatur, efferri potuit, non effertur, ſed diſſolui traijciq́; numerus uidetur: is iure Phydiæ clypeum diſſoluere dici poteſt. ſiquidem eius grauiſſime dicta, pulcherrimæq́; ſententiæ minime clypeo uidentur poſſe cõparari. Qui autem ineptiſſimis uerbis ineptiſſimas deuinciunt ſentẽtias, ſi quando iactantiæ cauſa ſimiles Thucydidi, quòd numeris nõ utantur uideri uelint: & perinde, quæ numeroſe efferri poterant, diſſoluunt: non illi, inquit, Mineruæ clypeum, ſed ſcopas, ut in prouerbio eſt, diſſoluere iure dici poſſunt: ſtolidiſſimi, qui hoc uno, quo illi deliquerunt, uideri uolunt ſimiles eis, qui nullam eorum uirtutem, in quibus maxime probari ſolẽt, æmulentur. aut certe cum etiam poſſint, nõ iniuria diſſoluere ſcopas dicuntur: quoniam eorum dicta non clypeus Mineruæ ſunt, tanquam longe ab eo abſunt, ut iam quæ loquantur, ſcopæ dici poſſint. Etſi humilius dictum.] Quoniã nihil uideatur abiectius ſcopis. Atque ut planè genus hoc.] Senſus eſt, Quòd ſi genus hoc dicendi nõ probãt, ſcribant igitur Socratis more aliquid, & quantumuis diſſoluant: tunc credemus poſſe & hæc, & alia queuis factitare. Quo Aeſchines.] Subaudi, Socraticus: uel etiam qui Demoſthenis inimicus: uel quo ſcripſit ille Demoſthenes modo. Facilius eſt enim apta diſſoluere.] Quia facilius eſt delinquere, quàm bene uiuere: facilius à circuli centro abſcedere, quàm ipſum centrum inuenire. Res autem ſe ſic habet.] Suam nunc Cicero de ſcribendi iudicio effert ſententiam. Etiã plerunque prudentes.] Poſſibile ſiquidem eſt, ut multi ſenſus, magnæq́; prudentiæ, eximijq́; iudicij ſit: & tamen dicendi genus nullum habeas... Si liceat.] Quoniam non ſemper opus.

Habes meum de oratore, Brute, iudicium.] Mos Ciceronis ita libros concludens, Habes: uel, Hæc fuerunt. Si aliud quoddam eſt tuum.] Quod tu ſolus tibi inueneris. poteſt enim non ſolum aliud mihi (quoniam mutari hominis prudentia conſueuit) aut aliud alio tempore uideri: alioqui ne Cicero quidem tot libros nobis rhetoricos reliquiſſet: neque, ut fecit, emendaſſet, quæ ante ea multa tenenda pronunciaret

claret

ciarat. Quæ ad uulgi aſſenſum ſpectat.] *Studium enim oratoris totum ad multitudinis imperitæ iudiciũ relegatur.*

Sed ne in maximis quidem rebus.] Quæ altiſſimo regun tur conſilio. Quidquam inueni firmius.] *Quod minus poſſet imitari.* Quàm ſimillimum ueri uideretur.] *Id eſt, probabile. nam quæ nam, quæſo, diſciplina iam eſt, quæ maxime hoc non ſequatur, præter Mathematicas diſciplinas, in quibus etiam inuenias aliqua aliquãdo, quæ & ipſa quoque uerisſimilitudinem atque umbram ſequantur.* Quæ certe proferrem, nec ullus eſſet labor, ſi mihi id modo propoſitum eſſet. Maius opus inſtitutum putes.] Quia *quod nunquam fuit, aut dubiũ ſit eſſe ne poſſit, nos aggreſſi fuerimus oſtendere: quæ certe quàm magna ſint, uix etiam cogitatione poteſt acutiſſimi quilibet ingenij proſpicere.*

FINIS.

IAC. LOD. STREBAEI RHEMENSIS IN CICERONIS ORATOREM COMMENTARII AD GABRIELEM VENATOREM EBVRONICVM EPISCOPVM DESIGNATVM.

SAEPE ueritus ſum, deſignate Pontifex, ne me plerique temeritatis arguendum putarent, ſi quod opus diuinus auctor M. Cicero, omnium difficillimum iudicaſſet, ſi quod homines eruditi temporibus noſtris intelligi non poſſe confirmaſſent, hoc & difficultatibus explicare, & commentarijs illuſtrare contenderem. Perſpicuum eſt oratoris eximij iudicium, qui cum multas atque præclaras abſoluiſſet orationes, & cum multa de arte rhetorica grauiter & copioſe præcepiſſet, cumq; iam arcana philoſophiæ myſteria Latinis aperire uellet, unum in oratore ſubinde repetiuit, nihil eſſe tam difficile, nihil tam arduum, quàm quæ ſit optima figura dicendi, iudicare. Nec ignotum quod homo noſtra ætate nominis ampliſſimi, non ſine multorum conſenſu memoriæ prodidit, eum dementem & inſanum uideri, qui quod Cicero de numeris oratorijs & eloquendi generibus hic ſcriptum reliquiſſet, id non modo ſcire ſe, ſed etiam conſequi poſſe profiteretur. Nec ſi res obuia, ac intellectu facilis eſſet, poſſem tamen omni uacare metu. Me premeret eorum ſentẽtia, qui Romæ falſo quidem, ſed tamen appellabantur Attici. Iis antiquius grauiusq; uidebatur inconditum genus orationis, quàm apte compoſitum, & (ut aiebant) mollibus numeris effœminatum. In Atticorum ſententiam pedibus eunt innumerabiles etiam ſcriptores, qui horrido & confragoſo genere loquendi ſuas exprimunt cogitationes, ornamentorum uolupates reſpuunt, & numeros. Nec eis ſatis in hoc tetro ſqualore non contemni, laudari etiam uolunt. Accedit his omnibus alia metuendi ratio, ne per uirium infirmitatem apte opus compoſitum & ornatum non dico exponam, ſed miſceam incompoſite & inornate. Turpe certe quidẽ de optimo genere eloquendi præcepta referentem, nulla ualere facultate dicẽdi. Aliud eſt quod etiam mihi negotium faceſſat, ſi flumen hoc eloquentiæ ad ſuos fontes primumq; caput reuocare non poſſim. Etenim reperiuntur amatores Græci nominis, qui uehementer affirmant hæc omnia ferè præcepta Ciceronis, à Græcorum fontibus eſſe deducta, eoq; reducenda exiſtimãt, ut inde multo purius hauriantur. Hæc & talia, cogitanti mihi rerum diſcrimen, occurrebant. Auſus ſum equidem ire cõtra, ſi parum conſulte, non tamen ſine ratione. Nam quod ante clauſum uidebatur & inacceſſum, patefecit eloquentiæ princeps, & ſtrato uiarum ſolo, tranſitum dedit. Incredibile porrò tanto labore muniſſe uiam, quò nemini ſtudioſorum pateret acceſſus. Certe traductus eſt Brutus, alijq; permulti, quorum pars (teſtis eſt Quintilianus) iter ut nimium molle deſeruit, aliud ſibi poſtea conſtrauit. Nec tempus interiectum clauſit aditus, nec excluſit poſteros omnes. quãquam mons ille & aſcenſus edítior eſt, quàm mente concipiant audaces, opinione ſua docti, reuera inexperti. Arduum ſanè & longum metiendum eſt animo ſpatium, ſi ad huiuſce doctrinæ lineam ſummam peruenire contendas. At illud Virgilianum in hac quoque parte uerum eſt: Labor omnia uincit Improbus. Quid Attici, quid ue alij ſequantur, uideant ipſi. Alteros palàm deriſos & exploſos accepimus: alteros ab optimo quoque deſeri uidemus. Quamobrem grauior apud me ſit eorum ſententia & auctoritas, qui orationem uinciunt & expoliunt, quàm qui ſcopas aut ignorantia, aut mala perſuaſione diſſoluunt. Hoc modo, inquit Cicero, dicere nemo unquam noluit, nemoq; potuit quin dixerit. Et alio in loco, Fieri poteſt ut rectè quis ſentiat, & id quod ſentit, polite eloqui nõ poſſet: ſed mandare quenquam literis ſuas cogitationes, qui eas nec diſponere nec illuſtrare poſſit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis eſt intemperanter abutentis otio & literis. Id ergo metuendum magis eſt, ne inter compoſitos ſimus incompoſiti, & inornati. Venio inermis & ſtyli uacuus ad pulcherrimum certamẽ literarum, quo mihi ſæpius eſt uenia petenda, ac precibus eluendum crimen. Peto equidem, & rationem commentationis haberi cupio. Totum ferè genus commentariorum (niſi quid interim altius & ſplendidius extollitur) haud recedit ab illa tenuitate dicendi. In humili figura ſimus, ut placet, in qua fuere priores interpretes, ut qui leuiter attigerunt paucos operis huius nec abſtruſos locos. De Græcorum fontibus hoc reſpondeo, multo melius præcepta dicendi tractaſſe Ciceronem, quàm ueteres Græcos, unde multa collegit: Ariſtotelem dico, Theodectem atque Theophraſtum, quos nonnunquam ſecutus eſt ſenex, ut Hermagoram iuuenis. Nam Molon tempore Ciceronis, Areus, & Dionyſius Alicarnaſſeus poſt Molonem ediderunt artes, ad quos ij qui putant hæc præcepta referenda, Tullianam maieſtatem magnopere lædere uidentur. Græcis igitur antiquioribus aliquando uſi ſumus, non ad eam oſtentationem, qua male quidam geſtiunt infirmi, ſed ad quorundam locorum propè neceſſariam interpretationem. Omnino deſperare non debui, ſed quoad mihi licuit in commune laborare, & uiuendi genus inſtitutum perſequi. Ergo uitæ rationibus adductus, meæq; diligenter erudiendæ iuuentutis amore compulſus, ad hæc maxime excitatus, illo tuo mihi perchꝛaro nomine deſignate Pontifex, hoc ingreſſus ſum laboris: qui ſi te forte nihil erudire, tamen ad ſtudia literarum ſponte currentem celerius incitare poſſet. Sic ego mihi perſuaſi, cũ ſuaues & iucundæ literæ ueniſſent, quaſi in tuos amplexus, honeſtumq; ſui altius animo fixiſſent amorẽ, tum plura cognoſcẽdi ſuauitate captum, nullam dies noctesq; prætermiſſurum diligẽtiam. Hanc meam ſpem confirmant rationes annorũ ſuperiorum. Ex quo Pariſiorum Lutetiam ueniſti, nunquam tibi defuit optima ſtudiorum uoluntas. nunquam remiſſa eſt fortis animi contentio, nunquam reiectum graue laborum pondus. Semper hæſit animo

perpetuus amor literarum atque profeſſorum, tantaq; fuit indoles & natura, tanta moderatio & humanitas, ut triennio p ordines Grammaticorum profectu ſequente traductus, in ordinem primorum ſumma tua uolũtate perueneris. Alumnus eſſe uoluiſti noſtræ pertenuis & ieiunæ diſciplinæ, officio, charitate, liberalitate, benignitate ſingulari proſecutus es hunc hominem, in quo nihil erat, quod ad te pertineret, niſi leuis umbra doctrinæ. Quapropter non parum me impuliſti: nec immerito ſi quid leuium rerum prodit è nobis, ad ſuum properat exiſtimatorem. Hoc igitur quidquid eſt, etiam leges optime iuuenum, ſi tũ modo formare diſciplinam, & ardua capeſſentem adiutare poſſit. Scis & ipſe prudens, ad decora alta nitendum ea qua cœpiſti uia, adiungendas eſſe comites itineris artes atque uirtutes. Elaborandum fortiter, ut cum magna ſpei floruerit ætas, iure numerari poſſis inter lumina familiæ ueſtræ. Circunſtant te ſummæ auctoritates, quæ te obliuiſci laudis domeſticæ non ſinant. Circunſtant te permulta gentilitiæ uirtutis exempla, quæ te horis omnibus commoneant. Nunc quatuor è multis capita prominent, tria ex genere paterno, unum ex ſtirpe materna. In uno ſingularis humanitas, in altero ſumma liberalitas, in alio dignitas ampliſſima, in alio bellica uirtus & animi magnitudo, quarum initia rerum in te magna uideo. Nam ſine controuerſia pater tuus Ioannes Venator Humenſium princeps & Carrugianorum, humanitatis honore nulli mortalium cedit. Id ſi cuiquam dubium eſt, legat is faciem tuam, & inde ſumat argumentum. Patruus magnus Ambroſius Venator Eburonicum epiſcopus, alijs multis, tibi maxime, re non uerbo certum fecit quàm eſſet liberalis. Hinc donando planum quoque mihi feciſti, uelle te uiri ſequi ueſtigia. Alter etiam patruus magnus Ioannes Venator, alto in faſtigio præcellit. Sublimem agit antiqua nobilitas, Lexoniorum principatus, & pontificia maieſtas, regiæ munificentiæ & miſericordiæ diſpenſatio, religio & ſanctimonia cardinalis. Hunc (quod optime facis) ſuſcipe uirum, animoq; forti proſequere. Hæc tria ampliſſimæ domus ornamenta, Gabrielem ſuum chariſſimum, & exemplis & monitis hortantur ad uitæ dignitatem: unum habent in uotis perſæpe tibi recantatum, ut pergas eſſe bonus atque ſtudioſus. Laude fortitudinis accendit te Regnatus auunculus à monte Ioannis cognominatus, nominis Bretani magnus auctor, qui bellica uirtute clarus, & ab rege Gallorum Franciſco dux copiarũ creatus, iam ſuo nomine totam impleuit Europam, ad cuius altitudinem animumq; generoſum tua iam conſpirat ætas. Macte noua uirtute puer, hanc tibi deus concedit laudem, & propinquorum ſuſcitat honores. Agedum, quoniam promouiſti in rhetoricas artes, & aliquem cepiſti eloquentiæ fructum, ſuccede melioribus, & maiora contemplare. Etenim ad cauſas noſtri laboris acceſſit rei magnitudo. Nihil in hoc genere maius quidquam reperies, quàm perfectum M. Ciceronis Oratorem. Multa reliquit & præclara monumenta uir ingenio & arte diuinus, at hoc præcipue dedit ſpecimen magnæ facultatis, ut Venerem Coam Apelles, Iouem Olympium Phidias. Digniſſimas eloquentiæ partes in unam conflauit imaginem, ac ſpeciem omnium pulcherrimam ſubiecit oculis, uelut Ialyſum opus admirandum Protogenes. Hinc effecit, ut ſpectator obſeruata rei magnitudine & dignitate primum animo obſtuperet: deinde amore accenderetur, & in illud neruos omnes contenderet, quod ſummum atque perfectum prima ſpecie iudicaſſet. Vt autem ad illius exemplar, quicunque ideam ſecutus eſſet, orationum grauium delinearit effigiem, ducendus erat per omnia, & ex ordine partes omnes, earumq; uirtutes edocendus. Circunducit igitur dux & artifex optimus. Tyronem conſidere iubet. Initio pretioſam materiam à philoſophia petitam oſtendit. illius triplicem eſſe tractationem, quam ſcire oporteat eum qui decenter omnium rerum formas oratione uelit exprimere: ad ſummum neminem perueniſſe, qui unum aliquod genus unamq; perpetuo figuram duxiſſet. Contemnenda iudicia imperitorum, qui uel Aſianos, uel unum Lyſiam, uel unum Thucydidem, uel unum Xenophontem imitandum putant. Cognoſcenda multa genera fingendæ orationis, quibus aliter utuntur laudatores, aliter hiſtorici, aliter panegyricorum ſcriptores, aliter auctores meditationum, aliter actores forenſium rerum. Iam propius ad partes admouet amatorem. Breuiter exponit & elegãter quæ ſit illa mirabilis inuentio, quibus utatur loci., deinde quæ collocatio rerumq; diſpoſitio laudabilis, quæ porrò actio pulcherrima, tum uocis & uultus, tum corporis motu atque membrorum. Quanta uis elocutionis, quàm ſit oratoris propria, ut ſit alia figura philoſophis, alia ſophiſtis, alia memoriæ ſcriptoribus, alia poetis: quid, quamq; late patens decorum: qua ratione quibuſ'ne rebus & uerbis aut tenuem deducere orationem, aut mediam aptare, aut grauem incitare oporteat. Quibus potiſſimum artibus inſtruatur eloquentiæ candidatus, quæ præcepta in partibus orationis teneas, quando propoſitum & infinitam quæſtionem innectas & incrementum, ut moueat atque delectet auditorem, ut interſeras uerborum conformationes & ſententiarum. hæc omnia, inquam, breuiter exponit & eleganter: nihil humile, nihil minutum, nihil triuiale & uulgatum in opere ſummo commemorat. Vbique proſequitur rerum grauium ſummas, ubique recenſet inſignia diuinæ rhetorices ornamenta. Quid autem maius, aut oratore dignius, quàm ratio & ordo numerorũ? Quàm multi ſubinde recinunt treis eſſe characteres & ſpecies orationis? quàm multi nominitant ſtylum? quàm multi aut orare ſe dicunt, aut ornate ſcribere? Quàm multi præ ſe ferunt bonas literas ac politas? Quàm pauci tamen norunt non dico formare, ſed in magnis antiquorũ monumentis diſtinguere genera dicendi? Quàm pauci edoctas habent aures, quibus ſentiant in uerbis concurſionum differentias, in figuris parium concinnitatem, in ordine pedum numeri compoſitionem? Hæc non eò dico, quòd ipſe norim: id tantum profiteri poſſum, eius me rei ſtudioſum fuiſſe. ſed quòd hominũ pars admiretur Tullianam dictionem, & fruſtra referat in enchiridion: pars de loco in locum uerba traijciat, confuſe miſceat ignota ratione componendi: pars effundat omnia quæ ueniunt in linguam, pars tragica grandiloquentia ponetur more tonitrui concrepare: magnum profecto et arduũ opus, apte componere orationem. In eo penè totus eſt hic liber, uel hoc ſolo nomine præſtantiſſimus. in quo ſine dubitatione Cic. ſuperauit antiquos. Nam de arte cõponendi nemo Græcorum, nemo Latinorum tam multa ſcripſit, nemo tam perſpicue uulgauit intima ſecreta numeroſæ eloquentiæ. Nemo contra in dicendo ſuaues numeros & inaffectatos muniuit occultius. Qui de cæteris rebus abunde præciperent, ſemper innumerabiles reperti ſunt. Qui traderent eloquentiæ numeros, uix tandem extiterunt, nec poſtea multos habuerunt imitatores. Numerorum autem magna uis eſt in animis noſtris, adeo ut ſine illis oratio uideatur agreſtis & incondita. Cicero teſtis eſt & prudens & grauis, ex tam multis antiquorum uoluminibus nihil ferè permanſiſſe, nihil quod haberet illud uelut condimentum & animi iucundam uoluptatem. quod uere dictum, memoria ſeculi noſtri comprobauit. Numerus ſanè plurimum ualet ad animorum delectationem, ad concitandos affectus, ad impetũ ſententiarum, ad decorum & ornamentum, ad uarianda pro dicentis arbitrio genera dicendi. In ſumma dicam, hoc numerus eſt in oratione, quod modorum ſolatium in hominum uita. Quemadmodum ſine ulla muſica ratio uiuendi triſtior eſt & languidior, ita ſine uoluptate numerorum nimis iniucunda & infirma eſt oratio. Quod eſſet igitur hoc opus tum præclarum, tum perutile, & in primis dignum cui daret operam iuuentus, nec id multi etiam ingenio & diligentia præ-

diti

dici, ſine duce aut uſu longo poſſent animo conſequi, porrexi manum, uiam neſcientibus oſtendi effeciq́; , ni fallor, diligẽtia, ut ſi quid errarent, minimum tamen errarent. Commemoro hiſtorias omnes, expono omnia uerba difficiliora, expoſitionem eorum ita coniungo, ut frequenter aliud me facere quiſquam putet. In quo monendi ſunt mihi lectores, ut ante diligenter Ciceroniana perlegant, quàm ſe conferant ad noſtra. Id quidem fieri debet in omni commẽtario, ſed in hoc maxime, qui nuſquam ferè ab inſtituto digreditur una re propoſita contentus. Adhæc, rerum ſeriem demonſtro. Græca, ſi bonum eſt, admiſceo. præcepta penè omnia illuſtro periphraſi & exemplis. Qui uitium fecerant, locos in integrum reſtituo. Omnia quæ ad rem maxime facere uidentur, diligenter inquiſita, pro facultate digeſta propono.

CVR HIC LIBER VOCETVR ORATOR.

HVIC libello nomen fecit Orator, κατ' ἐξοχὴν καὶ ἀντονομασίαν, qua figura aut partem aut ſpeciem primæ dignitatis, nomine generis appellamus: ut Homerum poetam, Platonem philoſophum, Ciceronem eloquentiæ Romanæ principem. Sic & oratorem Cicero nominauit eum, quiſquis in eo genere ſummus eſſet, ac perfectiſſimus. Is eſt quem quærit, is eſt quem fingit & informat. quamobrem diſſerit quæ ſit optima ſpecies et quaſi figura dicendi, quod eloquentiæ genus maxime probetur, qui ſit ille eloquens quem nunquam uidit Antonius. Tum ſic breui tandem complectitur: Is eſt, inquit, eloquens, qui & humilia ſubtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperate poteſt dicere. Et paulo poſt: Is erit igitur eloquens (ut illud idem iteremus) qui poterit parua ſummiſſe, modica temperate, magna grauiter dicere. de quo ſic Antonius primo libro de Oratore: Tumq́; ego hac eadem opinione adductus, ſcripſi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente & inuito excidit, & peruenit in manus hominum, diſertos me cognoſſe nonnullos, eloquentem adhuc neminem: quòd eum ſtatuebam diſertum, qui poſſet ſatis acute atque dilucide apud mediocres homines ex communi quadam hominum opinione dicere: eloquentem uero, qui mirabilius & magnificentius augere poſſet atque ornare quæ uellet, omnesq́; omnium rerum, quæ ad dicendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret. Ex quibus facile eſt colligere, qui nam ſit hic Ciceronis orator, quodq́; propoſitum ſit diſputationis argumentum.

AD QVEM ET QVANDO SCRIPTVM SIT HOC OPVS.

IVLIVS Cæſar à bello Pharſalico traiecturus in Aphricam aduerſus arma Scipionis & Iubæ, Marcum Brutum Galliæ Togatæ præfecit. Is in communi bellorum incendio ſic prouinciam adminiſtrabat, ut nullã poſtea neque tranquilliorem, neque amore ſui magis incenſam compererit Cæſar: atque etiam in maximis occupationibus nunquam intermittebat ſtudia doctrinæ. Semper aut ipſe ſcribebat aliquid, aut Ciceronem (quo familiariter utebatur) ad ſcribendum uocabat. À quo per literas impetrauit, &, ut uult Cicero, penè extorſit, ut quod eloquentiæ genus probaret maxime, ſcripta ſententia pronunciaret. hiſce de rebus hoc in libello Cicero: Amo, inquit, & ſemper amaui, ingenium, ſtudia, mores tuos. Incendor porrò quotidie magis, non deſiderio ſolum, quo quidem conficior, congreſſus noſtros, conſuetudinem uictus, doctiſſimos ſermones requirens tuos, ſed etiam admirabili fama uirtutem incredibilium, quæ ſpecie diſpares, prudentia coniunguntur. Quid enim tam diſtans, quàm à ſeueritate comitas? quis tamen unquam te aut ſanctior eſt habitus, aut dulcior? Quid tam difficile, quàm in plurimorum controuerſijs dijudicandis ab omnibus diligi? conſequeris tamen, ut eos ipſos quos contra ſtatuas, æquos placatosq́; dimittas. Itaque efficis, ut cum gratiæ cauſa nihil facias, omnia tamen ſint grata quæ facis. Ergo ex omnibus terris una Gallia communi non ardet incendio, in qua frueris ipſe te, cum in Italiæ luce cognoſceris, uerſarisq; in optimorum ciuium uel flore uel robore. Iam quantum illud eſt, quod in maximis occupationibus nunquam intermittis ſtudia doctrinæ? Semper aut ipſe ſcribis aliquid, aut me uocas ad ſcribendum. Itaque hoc ſum agreſſus ſtatim Catone abſoluto: quem ipſum nunquam attigiſſem, tempora timens inimica uirtuti, niſi tibi hortanti, & illius memoriam mihi charam excitanti, non parere nefas eſſe duxiſſem. Sed teſtificor me à te rogatum, & recuſantem hæc ſcribere eſſe auſum.

IN CICERONIS ORATOREM AD M. BRVTVM

IAC. LOD. STREBAEI COMMENTARIVS.

VTRVM difficilius, aut maius eſſet.] Duæ proponuntur initio tanquam contrariæ cauſæ. altera uocat ad ſcribendũ, altera cõtra reuocat. Tum ubi utrinſq; rationibus confirmatur, hoc modo: duæ propoſitiones, duæq́; rationes, & hinc duo enthymemata hoc prætexũt exordium, quibus inter ſe comparatis, à potentiore colligitur, eſſe parendum. Enthymema primum ex propoſitione atq; ratione: Difficile eſt negare Bruto petenti, quia præclara cupit, & iuſta petit ſæpius ab ſuo neceſſario. Enthymema ſecundum: Magnũ eſt efficere quod petit Brutus. id enim rogat, quod ſuperat nõ modo uiri facultatem, ſed etiam cogitationem: quia nihil eſt maius quàm iudicare quæ ſit optima figura dicẽdi, propterea quòd inter oratores bonos multiplex eſt diſſimilitudo. Hæc ratio tripertita, uim habet unius. Comparatio eſt ad colligendũ: Melius eſt obſequẽtis amico bono deſiderari prudentiã? quàm recuſantis beneuolentiã. Sæpius igitur roganti parendum eſt. Hoc principio conſequitur, uti Bruti nõ modo retineat amicitiam, ſed ut eandem uinculo nouo liberalis officij confirmet. Nec animum Bruti ſolum, uerum etiam cæterorum mereri contendit. Nam (quod ſcribit in Partitionibus) initia beneuolentiæ conciliandæ comparantur ab aliquo genere uirtutis, et maxime liberalitatis, officij, iuſtitiæ, fidei. Hic autẽ uiro bono amico ſuo iuſta petẽti et præclara cupienti præſtat officium, cuius eſt fructus omnium cõmunis. Ad hæc propoſita rei magnitudine ac difficultate, mouet lectoris attentionẽ: de quo in præceptis: Vt attente, inquit, audiamur, trium rerum aliqua conſequemur. nã aut magna quædã proponemus, aut neceſſaria, aut coniũcta cũ ipſis apud quos res agetur. Quinetiã uidit acutus orator, ſi pondus iſtuc ſuſtinere poſſet, & opus

conficere,non parum fore gloriæ fructũ.Si forte non perferret,tamen ueniam ſibi datum iri,qui rem magnam aggreſſus eſſet,non tam perficiundi ſpe,quã experiundi uoluntate. Putauit igitur hoc quoque prætermittẽdum, ne quid temere uideretur aggreſſus.Hæc de toto genere dicta ſunt.Nũc pauca de partibus,quod uelit eſſe diſcrimen inter difficilius , & maius,inter diu,multumq́; , inter doctos,atq; prudẽtes,inter ſpẽm,& figurã : deinde quæ ſit uis horũ uerborũ, unice diligerem chariſſimũ, ſentire, ſuſcipere: & tãdem quæ ſit inter oratores bonos diſſimilitudo.Magnum & difficile inter ſe diſtãt.hic.n.difficultas ad amicitiã refertur,magnitudo ad materiã.difficiles duri ſunt & inhumani: unde paulo poſt uſurpauit durũ pro difficili.Eſt igitur difficilius id quod durius et inhumanius,maius aũt ad efficiendũ operoſius, et arduũ magis.Nec rei ſunt eiuſdẽ,diu,multumq́; . Diu tpis eſt,multum uero cõtentionis animi.Doctos et prudẽtes ſeparamus.etenim doctrina eſt præceptionũ & artis:Prudẽtia naturalis eſt intelligentia,quæ doctrina iuuari põt.Donatus in Eunuchũ Terẽtij : Prudens eſt,inquit,qui intelligẽtia ſua aliquid ſentit.definitur à Cicerone prudẽtia, rerum expetẽdarum fugiendarumq́; ſcientia : quã ſi accipias, acceſſione doctrinæ non carebit . Prudentia,ut definit Ariſt.eſt habitus in rebus humanis cum rõne recta.Proprietas eius,bene conſulere.Natura maxime & experientia conſtat.Species aũt & figura,utraque ſignificat formam & modũ,& faciem quãdam rerum,ut hic orationis.Illa ab aſpectu,hæc à fingendo, id eſt formando dicta eſt . Vt aũt in corporibus aliud eſt gracile,aliud plenum, aliud mediũ,aliud breue,aliud procerũ, aliud aliter efformatum : ſic oratio in multas ſpẽs fingitur,et uarias fingendo capit figuras.Et ut in picturis effigies eſt optima, quæ rẽ proxime imitatur, ſic eſt optima ſpẽs & figura dicendi,quæ refert humilia ſubtiliter,magna grauiter,mediocria tẽperate. Vnice diligere eſt, ſingulariter & maxime amare. Vbi uerbum diligo,non eſt lenioris affectus,ut multi putauerunt.Chariſſimũ dicimus,cuius amor à dignitate natus eſt atq; uirtute.Cicero in Partitionibus : Cum deorum,tum parentum,patriæq; cultus,eorumq́; hominum,qui aut ſapientia aut opibus excellũt, ad charitatem referri ſolet . Aeque proprie uerbo Sentirem, uſus eſt . Nam quàm diligamur ab alijs, ſenſu prius, deinde mente cognoſcimus : quantum diligamus alios,una ui mentis intelligimus.Cum dicit aũt iuſta petere Brutum, ne accipito æqua uiribus exhibentis; ſed quæ iure ſuo petat Brutus.Iã uerbũ Suſcipere,magnis in rebus ac publicis uſitate dicitur. Cicero 4.act.in Verrem,Ego tamen hoc onere ſuſcepto,& recepta cauſa Siciliensi, amplexus animo ſum aliquanto amplius. ſuſcepi.n.cauſam totius ordinis,ſuſcepi cauſam pop.R. Hinc intelliges quantũ differant,recipere & ſuſcipere. Veniamus ad extremum,quæ ſit oratorum diſſimilitudo.Bonorum certe proponitur imitatio,non malorũ. Sunt autem etiam boni diſſimiles.Alij grandiloqui,ijq; aut oratione aſpera utuntur,triſti & horrida,neque perfecta,neq; cõcluſa, aut inſtructa & terminata.Alij tenues,in quibus alij callidi,ſed impoliti,alij cõcinniores.Alij neque grandiloqui,neque tenues,ſed intermedij, & quaſi temperati . id quale ſit,poſtea dicetur. Adde quòd totidem ſunt ferè genera dicẽdi, quot oratores extiterũt.Sed ut in alijs rebus,ſic et in hac parte nõ poſſunt arte cõprehendi. Quæris igitur , idq́; iam ſæpius.] Nunc ordinẽ præſcribit ratio diſſerendi,ut aditu patefacto,& ad audiendum paratis animis,tum cõſtituatur quæſtio quaſi fundamẽtum rei,de qua futura ſit oratio.Quæ ſi fuſius explicãda eſt, narratione: ſi breuius,propoſitione declaratur. Proponit ergo breuiter eam,quæ paucis eget uerbis,ſummam Bruti qõnem, quod eloquentiæ genus Cic.maxime probet , quodq́; ſummũ & perfectiſſimũ iudicet.Ex quibus et hoc accipimus,eloquentiæ imperfectæ, & cuiuſdã facultatis oratoriæ multa quidẽ eſſe genera laudabilia,unã tamẽ eloquẽtiam ſummam, quæ uariantibus rerum naturis aptum cuique genus accõmodat. In quo uereor,ne ſi id quod uis,effecero.] Propoſita quæſtione de qua diſſerendum ſit,& uniuerſo genere conſtituto,de re ipſa iam dicẽdum uidebatur:uerũ prius quã ingrederetur in aſperiorem diſputandi locũ,uiã ſibi muniendã putauit.id.n.ex arte fit,ut duriora dicẽdo molliantur, & præmunitionibus uelut aggeribus in uiã dirigantur animi,ne qui dociles haberi debeant,trahantur in errorem . Quòd igitur optimã dicendi figurã delineare nõ poſſet, niſi maius aliquid eloquẽtia nota proponeret, quod poſitum ſua mole terreret ſtudia multorũ,utilem cenſuit animorum præparationẽ . Eſt igitur προκατασκευὴ ad illud facilius intromittendum,quod paulo poſt inducit:Ego in ſummo oratore fingẽdo,talem informabo,qualis fortaſſe nemo fuit.Facit & ad reliqua generis eiuſdem: et qua ratione parat auditorẽ,exordij pars habẽda eſt,quæ quidem exhortãtis eſt,conſtatq́; propoſitione,non eſſe diffidẽdũ: deinde rõne res magnas eſſe tentãdas : poſtea ſimilitudine à curſu,honeſtum eſſe in ſecundis tertijſq; conſiſtere . præterea, quatuor uarietatis ad iucũditatem exemplis,à poetis,à philoſophis,à ſtatuarijs,ab oratoribus:unde tãdem hæc efficit: Non eſt cur eorũ qui ſe ſtudio eloquentiæ dediderũt, ſpes infringatur,aut langueſcat induſtria.Summã poſuimus:partes explicemus.Expreſſero uerbum,à pictura tranſtulit, quæ lineamẽtis & umbris exprimitur.Ex eadẽ tranſlatione deriuare poſſis ſpeciem orationis, figuramq́;. Par eſt omnia experiri.] Sentẽtia præclara ad acuendam animi fortitudinem. Eſt aũt par,id quod conuenit,& bonũ eſt . Tres poſtea numerat uirtutes,è quibus una ſi deſit,nõ poteſt eſſe perfectus orator.Nõ erit ſummus,ſi cui aut natura defuerit(cuius hæc ſunt dona, cõformatio bona corpis,uenuſtas oris,linguæ ſolutio,latera,ualetudo,uires)aut ſi præſtantis ingenij uis abfuerit, ad excogitandum acuti,ad explicãdum ornãdumq́; fœcundi,ad memoriã firmi atque diuturni : aut ſi nõ erit inſtructus magnarũ artium diſciplinis.Cic. 1.de Oratore : Sic igitur ſentio: Naturam primum atque ingeniũ ad dicendum uim afferre maximam.Nam & animi atque ingenij celeres quidã motus eſſe debent,qui ad excogitandum acuti, & ad explicandũ ornandumq́; ſint uberes,& ad memoriã firmi atque diuturni . Et quis eſt qui hæc putet arte accipi poſſe,qđ falſum eſt,quid de illis dicet,quæ certe cũ ipſo homine naſcũtur, linguæ ſolutio, uocis ſonus,latera,uires,conformatio quedã & figura totius oris & corporis?De magnarũ artium diſciplinis idẽ in eodem libro : Legendi poetæ,cognoſcenda hiſtoria , omnium bonarũ artium ſcriptores ac doctores & legẽdi & uoluitandi.Et paulo poſt : Perdiſcẽdũ ius ciuile,cognoſcẽdæ leges , percipienda omnis antiquitas, ſenatoria conſuetudo, diſciplina Reipublicæ,iura ſociorum, fœdera,pactiones,cauſa imperij cognoſcenda eſt . Et in eodem libro : In oratore acumen dialecticorum, ſententiæ philoſophorum,uerba propè poetarum,memoria iuriſconſultorum,uox tragœdorũ, geſtus penè ſummorũ actorum eſt requirẽdus. De primis ſecundis & tertijs partibus in eodem libro. Neque hæc in eã ſententiam diſputo,ut homines adoleſcẽtes, ſi quid naturale forte nõ habeant, omnino à dicẽdi ſtudio deterream.Quis.n.non uideat C.Cælio æquali meo, maximo honori fuiſſe homini nouo , illam ipſam quamcũq; aſſequi potuerit in dicendo mediocritatem ? Quis ueſtrum æqualem meum Q. Varium uaſtũ hominem atque fœdum non intelligit illa ipſa facultate,quamcunque habet, magnã eſſe in ciuitate gratiam conſecutum?Aeneas apud Virgilium non modo primis in curſu,ſed etiam ſecũdis et tertijs ſua reddit præmia.De ordine poetarum Quintil.in decimo : Homerus omnes ſine dubio,et in omni genere eloquẽtiæ procul à ſe

reliquit

relliquis. heroicos tamē præcipue, uidelicet quia clariſſima in materia ſimilis cōparatio eſt. Idē de Archilocho: Itaque ex tribus receptis Ariſtarchi iudicio ſcriptoribus iāborum, ad ἕξιν maxime pertinebit unus Archilochus. Idē de tragœdia & Sophocle: Sed lōge clarius illuſtrauerunt hoc opus Sophocles atque Euripides, quorū in diſpari dicēdi uia uter ſit poeta melior, inter plurimos quæritur. Idē de Pindaro, Nouem Lyricorum longe Pindarus princeps. Sunt igitur hi principes: Homerus heroicorū, Archilochus iambographorum, Sophocles tragicorū, lyricorum Pindarus. Si quæris ſecūdos & tertios, in eodē capite multos reperies: ut Heſiodum, Nicandrum, Euphorionem, Callimachum. Veniamus ad philoſophos. Plato philoſophorum omniū princeps, plurimis in rebus grauiter & copioſe diſputauit: quæ rerū copia hic dicitur amplitudo Platonis, à qua nō ſeparamus dignitatem. Ariſtot. aūt Platoni neque copia neque ſciētia cedit: ſed inuentione rerū, atque grauitate. Nā qui à Platone ſuo permulta cepiſſet, ſecutus eſt eā ſubtilitatem, quæ longe à grauitate poſita eſt. unde fit, ut qui uerſantur in adminiſtrāda Rep. præferant Ariſtot. Platonem: contra qui in otio diſputationum tenui ſubtilitate delectantur, Ariſtot. malint. Vterque ſanè in ſuo genere optimus eſt. Poſt Ariſtot. Theophraſtus alijq; multi ſcripſere, quos memorat Diogenes Laertius. Alia ſimilitudo eſt ab opificibus, qui manu ſuas exercent artes, ut pictores & ſtatuarij, qualis Protogenes, Phidias, Apelles. Ialyſum pinxit Rhodi Protogenes Zanthius ex Lycia, quo tēpore Demetrius obſidebat Rhodon. Plinius. Propter Ialyſum, ne cremaret tabulas Demetrius rex, cū ab ea parte ſola poſſet Rhodon capere, nō incendit. Erat tū Protogenes in ſuburbano hortulo ſuo hoc eſt Demetrij caſtris: neque interpellatus prælijs, inchoata opa intermiſit omnino: ſed accitus à rege, interrogatusq;, qua fiducia extra muros ageret, reſpōdit ſcire ſe illū cū Rhodijs bellū eſſe, nō cū artibus. Gellius multo aliter extremo capite libri decimiquinti. ſic. n. de rebus priſcis diſſidēt opiniōes. Nec minor eſt cōtrouerſia quid fuerit Ialyſus. Alij, quod Ialyſus una eſt ex tribus antiquiſſimis urbibus inſulæ Rhodi, hic illius accipiūt imaginem. alij uenatorē, alij Satyrū. Quid ſit aūt, tradit Suid. Πρωτογένης ζωγράφος Ξάνθιος ἐκ Λυκίας ὁ κατὰ τὴν γραφικὴν διαβόητος ἐπισήμως ὁ τὸν ἐν Ῥόδῳ Διονύσιον ἱστορήσας, τὸ ξένον καὶ θαυμαστὸν ἔργον, ὃ καὶ Δημήτριος μέγας ἐθαύμασεν. Hoc eſt, Protogenes pictor Xāthius ex Lycia, pingendi ſcientia fuit inſignis, qui Rhodium Bacchum & res eius expreſſit, opus & diuinū & admirādum, quod & Demetrius uehementer admiratus eſt. Eo pertinet, quod Strabo Ialyſum & Satyrū, ut duo Protogenis opera numerat. Hoc opus Cicero uidit, cum Rhodi literis operam dabat. De Venere Coa Plinius: Apelles inchoauerat aliam Venerem Cois, ſuperaturus etiam ſuam illā priorem, inuidit mors, peracta parte: nec qui ſuccederet operi ad præſcripta lineamenta, inuentus eſt. Cos aūt inſula eſt ad Cariā. Idem de Ioue Olympio: Ante omnes Phidias Athenienſis, Ioue Olympiæ facto ex ebore. & paulo poſt: Phidias præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit et ex ebore Mineruā Athenis. Idem: Polycletus fecit Doryphorum uiriliter puerum. dictus eſt aūt ab ea haſta quam gerebat. De eiſdem opificibus Quintil. & alij faciunt mentionem. uerum breuitati conſulimus: Opificū multitudo magna fuit, et magna in ſuo cuiuſque genere laus, Nā ut omittamus alios, et de genere propoſito loquamur, alij sūt pictores, alij plaſtæ, alij marmorarij, alij fuſores, alij uaſcularij. Multi etiā uarijq; oratores fuerunt in Græcia: ut tēporibus Demoſthenis, Hyperides, Lycurgus, Aeſchines, Dynarchus. Antea fuerāt multi, ut Pericles, Alcibiades, Lyſias, Theramenes: nec poſtea defuerūt, ut Demochares, Demetrius, Cicero de Claris oratoribus multos enumerat, et hæc fert ſententiam: Nam plane quidem perfectū, & cui nihil admodū deſit, Demoſthenem facile dixerim. Nihil acute inueniri potuit in eis cauſis quas ſcripſit, nihil (ut ita dicā) ſubdole, nihil uerſute, quod ille nō uiderit: nihil ſubtiliter dici, nihil preſſe, nihil enucleate, quo fieri poſſit aliquid limatius: nihil cōtra grāde, nihil incitatū, nihil ornatū, uel uerborū grauitate, uel ſententiarū, quo quidquā eſſet elatius. Addamus & hoc de uocabulo, Induſtria, ſignificare illud quidem agendi ſtudium ac laborem. Cic. Tuſculana ſecunda: Itaque induſtrios homines Græci ſtudioſos, uel potius amantes doloris appellant, nos commodius laborioſos. AT ego in ſummo oratore fingendo talem informabo.] Quoniā aperta eſt uia diſputādi, nūc de propoſita quæſtione dicendū uidetur. Vt aūt quæſtio ducatur ab initio ad finem, & ut ordine tractetur, petendum etiā uidetur rei principium. Principiū dicimus, aut cauſam, aut naturam, aut Deum, aut ideam. ut qui dixere natam eſſe rhetoricem ab ijs qui ſui tuendi cauſa loquebantur accuratius, hanc poſuere cauſam tanquā principium. Qui reduxerunt ad ſeminaria naturæ, uoluerūt aliud eſſe fundamentum rhetoricæ, naturā. Qui uero putarunt illud eſſe Mercurij donū, eā primam ſtatuerūt originem. Sunt qui reuocant ad ideā, ut Plato, & Academiæ ſectatores. Ergo Cicero Platonis imitator de ſummo oratore dicturus, & eo quem nemo uidit unquā, altius initiū ab idea petit. Ex qua diſputatione oratorem ſuū facit anguſtiorem. Proponit igitur in ſummo oratore fingendo ſtatuendū illud, quo nihil poſſit eſſe neq; pulchrius, neque præſtātius. Vtitur argumēto & ſimilitudine pictorū. Colligit eloquentiæ perfectum genus ad ultimā ſui generis formā ſpeciemq; redigendū. Quæris, quid inde bonæ frugis percipimus, cum ad ideam reducimus? Certe illā ſpeciem intuēs futurus orator, ſi quoad licet, ad eius ſimilitudinē ſe cōponat, altius euolabit, quàm ſi cacumē ignorans ad imas ſtirpes deſideat. Qua rōne fingi dicitur orator? Quēadmodū figuræ pictorū lineamētis deſignātur, et fictilia paulatim finguntur & informātur: ſic orator informatur, ſi uis eius & eloquētia lineamētis & ſpecie quadam ac figura cōprehenditur. Summus orator in perpetuitate dicendi, hoc eſt in toto actionis integræ, filo & oratione cōtinua uix elucet unquā, in aliqua parte ſæpe conſpicuus eſt. Alij ſunt uoce bona, ſed agreſtiore geſtu. Alij ualēt arte, ſed hebetiore ingenio tardantur. Alij narrant optime, ijdē neſciūt perorare. Alij fidem facere poſſunt, non æque animos affectu cōcitare. Alij cōtra in amplificationibus & motu coruſcant, in cōſtituēda fide langueſcunt. Quid moror? Sæpenumero laudatores ementiuntur ei quē cœperunt ornandum, nihil omnino deeſſe: uera tamē Horatij ſententia, Nihil eſt ab omni parte beatū. qua rōne moti ueteres, uni eidemq; cauſæ multos adhibebant oratores, & pro cuiuſque facultate partiebātur officia. Felix igitur apud quē bona denſiuſque copioſius elucēt: ſummus tamē, cui nihil deeſt. Ideā Plato perfectam ſtatuit, quā neque oculis, neque auribus, neque ullo ſenſu pcipere poſſumus, cogitatione tantum et mēte cōplectimur. Ex ea res exprimi putat, quemadmodum ex ore aliquo. Ea parte quam uulgus appellat faciem, ducitur imago. Et ne in ſtudijs literarum modo quæramus ideam, Cicero affirmat Phidiā cum faceret Iouis formā, aut Mineruæ, illam eximiam ſpeciem animo uidiſſe, ad quā τὴν τέχνην καὶ τὸ ποιεῖν & manū dirigebat. hinc ſimilitudinem ducit: Quemadmodū quæ ſub oculos ipſa cadūt, ut ſimulachra Phidiæ, referuntur ad excogitatā ſpeciem, hoc eſt ideā excellentem atque perfectam: ſic eloquentiæ perfectæ ſpeciē animo uidemus, effigiem auribus quærimus. Eloquētia explicatur oratione, in aurē cadit oratio, ad aurium ſenſum retulit imaginē Plato magiſter intelligendi, qui uim omniū rerum rōne ſcrutatur: idem dicendi grauiſſimus auctor, qui res ornare uerbis, et copioſe tractare notis, ideas omniū rerū

facit. de quibus Seneca Epiſt. 8. Tertium genus eſt, inquit, eorum quæ proprie ſunt. Innumerabilia hæc ſunt, ſed extra noſtrum poſita conſpectum. quæ ſunt interrogas? Proprie Plato ideas uocat, ex quibus omnia quæ ſunt, fiunt, & ad quas cuncta formantur. Hæ immortales, immutabiles, inuiolabiles ſunt. Quid ſit idea. i. quid Platoni eſſe uideatur, audi. Idea eſt, eorum quæ naturaliter fiunt, exemplar æternum. Adijciã definitioni interpretationẽ, quo tibi res aptior fiat. Volo imaginẽ tuã facere, exẽplar picturæ tuæ habeo, ex quo capit aliquem habitum mens noſtra, quem operi ſuo imponat. Ita illa quæ me docet & inſtruit facies, à qua petitur imitatio, idea eſt. Talia ergo exẽplaria infinita habet natura rerum, hominũ, piſcium, arborũ, ad quæ quodcunq; fieri ab illa debet, exprimitur. hæc ille. Omniũ hominũ una eſt idea, equorũ una, ulmorum una, & eodẽ modo cæterorum. Ab eo multæ quidẽ res imitatione producuntur, ne uno eodemq; annulo ſexcẽtæ imagines exprimuntur. Quòd ideas omniũ rerum Plato cõſideret, oſtendit ipſe decimo dialogo de Rep. βούλει οὖν ἐντεῦθεν ἀρξώμεθα, ἐπισκοποῦντες ἐκ τῆς εἰωθυίας μεθόδου, εἶδος γάρ πού τι ἓν ἕκαστον εἰώθαμεν τίθεσθαι περὶ ἕκαστα τὰ πολλά, οἷς ταὐτὸν καὶ ὄνομα ἐπιφέρομεν. πολλαί πού εἰσι κλῖναι καὶ τράπεζαι, ἀλλὰ ἰδέαι γέ που περὶ ταῦτα τὰ σκεύη δύο, μία μὲν κλίνης, μία δὲ τραπέζης. οὐκοῦν καὶ εἰώθαμεν λέγειν, ὅτι ὁ δημιουργὸς ἑκατέρου τοῦ σκεύους, πρὸς τὴν ἰδέαν βλέπων, οὕτω ὁ μὲν τὰς κλίνας, ὁ δὲ τὰς τραπέζας, αἷς ἡμεῖς χρώμεθα, καὶ τ' ἄλλα κατὰ ταῦτα. οὐ μὲν που τήν γε ἰδέαν αὐτὴν δημιουργεῖ οὐδεὶς τῶν δημιουργῶν. Hoc eſt: Vis igitur hinc exordiamur, & rem uſitata illa rõne contemplemur? Speciem unam quandam fatere ſolemus in ijs pluribus, quibus idem nomen imponimus: ut multi quidẽ ſunt lecti, multæq; mẽſæ: ideæ tamen earum rerũ duæ ſunt, una lecti, altera mẽſæ. Solemus igitur hoc dicere, utriuſq; ſupellectilis artifices ſic opus ſuum moliri, ut ideã intuẽtur, aut lectos aut mẽſas, quibus nos utimur, & eodem modo cætera. Nullus aũt artifex ideam facit. Hæc aũt idea rerum prima, eadem eſt ultima generis forma, quam Plato gigni negat, & ait ſemp eſſe, cætera naſci et occidere, nec diutius uno eodẽq; ſtatu permanere. A C uideo hanc primã ingreſſionem meã non ex oratorijs diſputationibus ductam.] Cum præter rhetorũ morem propoſuiſſet ideã Platonis, altiuſq; rem ipſam repetiuiſſet, hoc prouidit, nõ defuturos qui dicerent, id nihil ad rẽ propoſitã pertinere, idq; diſputandi genus eſſe philoſophorũ magis, quàm cõſuetudinis oratorũ. Occupauit igitur quæ uidebãtur obſtare. Nõ inutilis eſt ratio occupãdi, quæ uidentur obſtare: quod ſchema πρόληψις dicitur. Si quiſpiam dicat huc ideã nihil pertinere, illi ſatisfaciet, inquit, res cognita, ut nõ ſine cauſa alte repetita uideatur. Si reprehẽdat inuſitatũ diſputãdi genus, occurrit, nec inuſitatũ eſſe, nec ſe rhetorũ more diſputare contendit, ſed Academiæ, ꝙ omnis ubertas & quaſi ſylua dicẽdi è philoſophia ducta ſit. hoc modo duas obiectiones diluit. Primã ingreſſionem dicit primã diſputationem, in qua ſit rei principium. Mediã philoſophiam dicit illã ſecretiſſimã, quia ſecretiora ſunt ea quæ rebus in medijs latent. Antiquã, accipe Platonicã. Subobſcuram, ꝙ idearum ſpecies non cadit in ſenſum, ſed in mentem & cogitationem. Vias, μεθόδους, Græci uocant artes, artiumq; rationes, Latini transferunt uias. Id ex tranſlatione eſt. Vt. n. uia duce peruenimus ad locum deſtinatum, ſic ad ſciẽtiæ finem rõne præcipiendi tanquã uia progredimur. Ad hoc uerbi methodus alludit, ubi facit Academiæ ſpatia. Curricula ſermonũ, Platonis impreſſa ueſtigia, ſũt hæc omnia ex eodẽ metaphoræ fonte. Quod aũt non audet oratorem ſe confiteri, uitat arrogantiã: de quo Quintiliani præceptio eſt: Omnis ſui uitioſa iactatio eſt, eloquẽtiæ tamen in oratore præcipue, affertq; audiẽtibus non faſtidium modo, ſed plerunque etiã odium. Hoc gratius eſt, quod ingenue fatetur, oratorem magnũ ex rhetorũ officinis non poſſe prodire: in quã ſententiam ſcribis hæc primo lib. de Oratore: Oratio, ſi res non ſubeſt ab oratore percepta & cognita, aut nulla ſit neceſſe eſt, aut omniũ irriſione ludatur. Quid eſt. n. tam furioſum, quàm uerborum uel optimorũ atque ornatiſſimorũ ſonitus inanis, nulla ſubiecta ſententia & ſcientia? Et paulo poſt de cognitione ſcientiarũ: Atqui totus hic locus philoſophorũ putatur proprius, neq; orator, me auctore, unquã repugnabit. Senſus aũt eſt: Fateor me oratorem non ex rhetorũ officinis. i. anguſtis libellis & præceptiũculis, ſed ex Academiæ ſpatijs, hoc eſt philoſophiæ methodo extitiſſe, & maiorem fuiſſe. Philoſophorũ diſputationibus exagitatus eſt orator, & adiutus. nã dialogus eſt Platonis Gorgias, in quo Socrates artem dicendi tanquã coquinariam, & rhetoras ineptiores agitat, atq; labefactare conatur. ad quod alludit Cicero. Fatetur aũt artium magnarum cognitionem à philoſophia petendã, quia omnis ubertas, quæ uaria eſt rerũ cognitio & ſylua, ὕλη & materia, ab ea ducta ſit, nec ſatis tamẽ inſtructa & parata ad cauſas forẽſes, quæ pugnant acrius, magiſq; populariter. Quieta & ſecura philoſophorum diſputatio. Aliud eſt in otiouita quadã ac rõne diſſerere, aliud in pugna forẽſi mille modis aduerſariũ petere, aut adoriri, indices, aut euitare plagas. hoc tamen ſtudium philoſophi contẽpſerunt. Itaque cum peterent otium & quietem literarũ, & rudiores illi quæſtũ ſitirent, eloquẽtia forenſis ſpreta à philoſophis, & agreſtioribus Muſis, hoc eſt rudioribus et impolitioribus relicta, multis adiumẽtis magniſq; caruit, ut altiore diſciplina, & notionibus artiũ magnarũ, Sed tamẽ ornata uerbis, & elocutione ueſtita, collectis etiã popularibus ſententijs, et in cõmuni ſenſu poſitis iactationẽ habuit in populo. i. apud imperitorũ multitudinẽ extulit ſe inſolentius: aut ſic agitata eſt in populo, ut nauis in fluctu. Nec paucorum, ut optimorũ philoſophorũ iudicium, reprehenſionemq; timuit, ꝙ à populo frequẽtiore coleretur. Ita & doctis, hoc eſt philoſophis, eloquẽtia popularis, qua Remp. adminiſtrarẽt, animoſq; populi regerent, & diſertis oratoribus elegãs doctrina & philoſophiæ cognitio defuit. Diſertos accipie eos, qui ſatis acute atq; dilucide poſſunt apud mediocres homines ex cõmuni quadã hominũ opinione dicere. POSITVM ſit igitur in primis, quod poſt magis intelligetur.] Quoniam profeſſus eſt ſe oratorem nõ ex rhetorũ officinis, ſed ex Academiæ ſpatijs extitiſſe, philoſophorumq; diſputationibus & exagitatum oratorem & adiutũ, progreditur lõgius, & philoſophiã oratori ſummo neceſſariã demonſtrat. Quæ res eſt uelut appendix & pars loci ſuperioris. Proponit igitur, ſine phiſophia non poſſe effici eloquentem. Argumẽta ducit ab exemplis, à tribus philoſophiæ partibus, ab Antonij auctoritate: unde opportune regreditur ad illud ſuũ propoſitum, quod nam ſit eloquentiæ ſummum genus. Iã uideamus quid palæſtra iuuet hiſtrionẽ. Hiſtriones ſunt actores fabularũ, qui mitti ſolebãt ad palæſtritas. & id Quintil. fieri ſuadet, ut exercitatione palæſtræ membra decẽtius & corpus mouerent, aptiuſq; geſtum componerent: cuius exactores ſeueros Athenieſes fuiſſet cõſtat, atq; Romanos, recepta celebritate & magnificẽtia ludorum ſcenicorum. Vt igitur in ſcena uidentes hiſtrionem prudentiores, operã ne palæſtræ dederit, intelligunt: ita qui dicentem audiunt oratorẽ, ſentiũt quantũ diſciplina & eruditione profecerit: utq; plus habet hiſtrio quàm palæſtrita, ſic ſummus orator, quàm philoſophus ille cui popularis eloquentia deeſt. Hanc collationẽ, ne uilior eſſe uideretur, oratione adornauit. De Pericle uerba Platonis adſcripſimus, ut tanti uiri iudicium cognoſceret diligens interpres. κινδυνεύει ὦ ἄριστε εἰκότως ὁ Περικλῆς, πάντων τελεώτατος εἰς τὴν ῥητορικὴν γενέσθαι. προσπεσὼν γὰρ οἶμαι τοιούτῳ ὄντι Ἀναξαγόρᾳ μετεωρολογίας ἐμπλησθεὶς, καὶ ἐπὶ φύσιν νοῦ τε

καὶ ἀνοίας ἀφικόμενος, ὧν δὴ, περὶ τὸν πολὺν λόγον ἐποιεῖτο Ἀναξαγόρας, ἐντεῦθεν εἵλκυσεν ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην τὸ πρόσφορον αὐτῇ. Hoc eſt, Pericles, ò uir optime, eò cõtendit, ut ſuo iure uideretur omnium perfectiſſimus in arte dicendi. Nã cum forte nactus eſſet Anaxagorã magnis artibus inſtitutum, & cõtẽplatione rerum ſublimiũ captus eſſet, aſſecutus eſt mẽtis et dementiæ naturã, de quibus multa uerba fecit Anaxagoras, et inde traduxit id quod arti dicendi utile uidebatur. Quod Plato μετεωρολογία, Cicero præclara & magnifica dicit, ſicut νοῦν καὶ ἄνοιαν partes animi uertit. Narum, ſcium et peritum dicit, Hoc uerbum ſine litera g ſcribendum, hoc eodem lib. Ciceronem ſentire putes. Noti erant, inquit, & Naui, & Nari, quibus cũ, In, præponi oporteret, dulcius uiſum eſt ignoti, ignaui ignari dicere, quàm ut ueritas poſtulabat, Cẽſet u literã in g mutatã fuiſſe, ſicut in hoc uerbo ignominia, ignobilis. Alij putant hanc literã poſitã κατὰ πρόθεσιν: alij deriuant à uerbo γνωρίζω. Ego quidẽ exiſtimo iſtud obrepſiſſe aut per abuſum, aut per ignorantiã, ut gnarus & gnotus ſcriberetur. Quæris deinde q̃ ſint animi partes, quas ab Anaxagora phyſico Clazomenio Pericles didicit? Id oſtendit Cic. Tuſculana quarta: In perturbationibus explicandis ueterem illã quidẽ Pythagoræ primum: deinde Platonis deſcriptionem ſequar, qui animum in duas partes diuidunt. Alteram rõnis participem faciunt, alteram expertem. In participe rationis ponunt tranquillitatem. i. placidam quietamq; conſtantiam: in illa altera motus turbidos, tum iræ, tum cupiditatis, contrarios inimicosq; rationi. Pars ſublimior mens dicitur, inferior appetitus: cuius eſt iraſcendi uis in corde, cupiendi in iecore. Hæc poſterior mouetur ad quatuor genera perturbationum, ad lætitiã & ægritudinem, ad metum & cupiditatem. Superior habet uoluntatem, cautionem, & gaudium. Lege totum locum, ne quid te prætereat. Quòd ſi animi partes atque facultates notiores habere uis, habes libros Ariſt. de Anima qui te doceant. Demoſthenẽ Platonis auditorẽ fuiſſe Gellius ſcribit: Hermippus, inquit, hoc ſcriptũ reliquit, Demoſthenem admodum adoleſcentem uentitare in Academiã, Platonemq; audire ſolitũ. Hoc intelligitur ex eius epiſt. ad Heracleodorum. ὁρῶν ὅτι δ' ὅλως ἐντυγχάνειν καὶ παιδείαν ἀποδέχου, καὶ ταῦτα τῆς ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος διατριβῆς, ἣ περὶ ἐστὶν ὡς ἀληθῶς τῶν μὲν πλεονεκτημάτων καὶ τῶν περὶ ταῦτα σοφισμάτων ἔξω, τοῦ βελτίστου δὲ καὶ τοῦ δικαιοτάτου κατ' ἕνεκα ἐξητασμένη, ἧς μὰ τοὺς θεοὺς τῷ μετασχόντι μὴ οὐχὶ ἀψευδεῖν, καὶ πρὸς ἅπαντας ἀγαθῷ εἶναι, οὐχ ὅσιον ἡγοῦμαι. Hoc eſt: De moribus tuis coniecturã feci, cum uiderem te gloriã adeptũ cepiſſe etiam doctrinã à ſchola Platonis, q̃ haud dubie procul eſt à cupiditatibus habẽdi, & eiuſmodi uerſutijs, utpote quæ optimũ & æquiſſimum omnibus in rebus inquirat, cuius participem uirum nõ colere ueritatẽ neminemq; non lædere, nefas eſſe duco. Poſt hæc philoſophiæ partes diſtribuit, ut intelligamus quantum philoſophia iuuet oratorem. Treis aũt conſtituit in Academicis. Fuit, inquit, à Platone accepta philoſophandi ratio triplex: una de uita & moribus, altera de natura & rebus occultis, tertia de diſſerẽdo, & quid uerũ, & quid falſum, quid rectum in oratione prauum'ue, quid cõſentiens, quid repugnãs, iudicando. Hic eãdem diſtributionem partium facit. unam dialecticẽ, alteram phyſicen, tertiã uocamus ethicen. Dialectice genus et ſpeciem cuiuſque rei quærit, definiendo explicat, in partes diſtribuit, eaſq; definit. Iudicat q̃ uera, quæ falſa ſint: quæ cõſequentia, quæ repugnantia, uidet: ambigua diſtinguit. Hæc intellige dicta de uera germanaq; dialectica, nõ de garrula captiõe, qua noſtrum hoc infelix ſæculum abutebatur. nec illa facere põt, qui cæteras philoſophiæ partes ignoret, ut in Partitiones oratorias oſtẽdimus, in quibus genera, ſpẽs, partes, diſtribuit et definit Cicero: quæ cõſentiunt, quæq; diſſentiunt, oſtendit. Vſus enim dialecticæ præſtãtior eſt aut in conſtituendis libris, aut in ꝑpetuitate diſſerẽdi, quàm in illa cõtentioſa uociferatione, quæ raucim gutturi, cõfuſionem animo parit. Phyſice rerum cauſas naturamq; ſpeculatur. cuius cognitio magnã orationi copiã ſuppeditat, cũ dicit orator quid efficiat ira, quid auaritia, quid libido, quid metus, quid uulnus altũ, quid uenenum quid exhortatio, quid educatio, q̃d anteacta uita, quid tẽperamentũ, quæ cauſæ ſint & effectus unde coniectura capiatur, unde probetur definitio, unde laus ſit maior minor'ue. unde cõſilia ducuntur. Ethice præcepta cõtinet de uita, de officijs, de uirtute, de moribus: de quibus abunde Plato, & à Platone Cicero. Hanc utilem eſſe oratori, ſicut & dialecticen, notius eſt q̃ oratione debeat explicari. Ad has tot tãtaſq; res adhibenda ſunt ornamenta innumerabilia, quæ præceptis eloquendi tenẽtur, de amplificatione, de ſentẽtijs, de proprietate uerborũ, de tropis de ſchematis utriſq;, de numeris, & omni rõne componẽdi unde ſumitur ornatus. Hæc ornamẽta modo qui ſciũt, ſcientiam dicendi habere dicuntur: qui philoſophiã tenent, diſciplinã intelligẽdi. Neutra ſine altera diſciplina perfecta eſt. Quæramus poſtea an M. Antonius primas eloquentiæ ſuo tẽpore tenebat. Cic. libro de Claris oratoribus plura maioraq; tribuit Craſſo, quàm Antonio. hic igitur non ſuam, ſed aliorum refert ſententiã, quoniam uſurus auctoritate uiri, ſe loco accõmodat & orationi: ut ſi Craſſus & Antonius ſummi uidebãtur, in quibus tamẽ multa deſiderabat Antonius, argumentum ſit, inueſtigandã perfectæ eloquẽtiæ formam. Quod aũt differat ab eloquente diſertus, ex Cicer. ſcripſimus initio noſtræ huius interpretationis. Inueſtigo, interdũ ſignificat quod inuenio. Cicero pro Ligario: Diligentia inimici inueſtigatum eſt quod latebat. Nonnunquã quod ueſtigo, cuius intellectus præſens eſt teſtimonium. TRIA ſunt omnino genera dicẽdi.] Iam poſita quæſtio eſt, & origo prima repetita, ſubiectaq; philoſophorum materia: deinde diſtinguẽda ſunt genera dicendi, ut quod illorũ ſit optimum, iudicetur. Id certe quidẽ quærit Brutus, quæ ſit optima figura dicendi, ut qui multa eſſe genera nõ ignoret. Cõſtituit igitur omnino tria genera. unũ grande, alterũ tenue, aliud intermedium: ut cum imperfectos oſtenderit oratores, tandẽ definiat eloquentẽ, qui et humilia ſubtiliter, & magna grauiter, & mediocria tẽperate põt dicere. Nam qui floruerunt in ſingulis, nõ in omnibus in ſuo genere quidẽ laudandi, ſed eo tamen habentur imperfecti, q̃ illis optima rerũ uarietas defuerit. Qui uero peræq;, hoc eſt, eodem modo floruerunt in omnibus, ij tanquam perfecti quidẽ, ſed perpauci fuerunt. De ſingulis Gellius in ſeptimo: Et in carmine, & in ſoluta oratione genera dicendi probabilia tria, quæ Græci χαρακτῆρας uocãt: nominaq; eis fecerunt, ἁδρὸν, ἰσχνὸν, μέσον. Noſq; quem primum poſuimus, uberem uocamus: ſecundum, gracilem: tertium, mediocrem. Vberi dignitas atque amplitudo eſt. gracili uenuſtas & ſubtilitas. Medius in cõfinio eſt, utriuſque modi particeps. His ſingulis orationis uirtutibus uitia agnata ſunt pari numero, q̃ earũ modum & habitũ ſimulachris falſis emẽtiuntur. Sic plerũque ſufflati atque tumidi fallunt pro uberibus, ſqualẽtes et ieiuni dicti pro gracilibus, inferti et ambigui pro mediocribus. Animaduerſa hæc triptita uarietas in tribus philoſophis, quos Athenieſes Romã ad S. P. Q. R. legauerãt. uiolẽta & rapida Carneades dicebat, ſcita et teretia Critolaus, modeſta Diogenes & ſobria. hæc præclare Gellius. Grandiloqui uerbum duriuſculũ eſt, ideoq; cum uenia dictum. Definiuntur ex rhetoricæ partibus ij qui utuntur ampla & ſententiarũ grauitate, & maieſtate uerborum, uehemẽtes, uarij, copioſi, graues, ad permouẽdos & cõuertendos animos inſtructi & parati. Etenim primũ eſt inuenire atque collocare ſentẽtias aptiores, & etiã ad mouendum ampliores, ut oẽs quæ uirum grauem

rotundum ut corona, ſuſcipit ad ornamentũ partes eminentiores, quaſi toros, ut tãquam politũ marmor, iucunditate uarietatis exuatur. Huc alij κορύνην, id eſt, clauam reſtituunt: quibus ideo non aſſentior, quòd & græca uitat Cicero, et in claua nodi toriq; notabiliter excellunt: nõ item in aurea corona, unde ſimilitudo & imago ducitur. Iam ſi quæris exemplũ, cape tibi orationem pro lege Manilia. Sic enim teſtatur: Fuit ornandus in Manilia lege Pompeius temperata oratione: ornãdi copiam perſecuti ſumus. Huc pertinent & poemata, ut Georgica Virgilij, Faſti Ouidij, inſigniores Odæ Horatij, & id genus multa, in quibus eſt dignitas inferior ampliſſimo genere, ſuperior infima tenuitate. HORVM ſingulorũ generũ quicũque uim ſingulis conſecuti ſunt.] Non habendi ſunt oratores abſoluti, qui in ſingulis generibus, nõ in uniuerſis floruerũt, ut in graui Sulpitius, in tenui Cotta, in tẽperato medioq; Hortenſius: quanquam hi, & eorum ſimiles magnum in oratoribus nomen habuerunt quia magnũ eſt, uel unum tractare genus. Sed ante Ciceronem nemo Latinorum quod hic quæritur effecit, ut idem ornate & grauiter, ſi eſſet utendũ genere ſublimi. idem temperate, ſi medio: idem uerſute, callide, ſubtiliter, acute, ſi tenui diceret. Quidam ut Craſſus, & Antonius præclare fuerũt initiati, & ut uulgus exiſtimabat, ſummi atque perfecti, quos in Bruto, hoc eſt, dialogo de Claris oratoribus uehementer ornat: non quòd fuerint abſoluti, ſed quòd Romanus Romanos amet, & extollere conetur, atque ita cõparare Græcis, qui nomini Romano nihil attribuebant artium ſecretiorũ. Quoniã autẽ domeſticos, id eſt, Latinos excellẽtes tribus illis dicẽdi generibus uniuerſis, uere nominare non poſſit, etſi putat egregiũ præclarumq; uti ſuis, non quærere externa & aliena, cogitur tamẽ Latinis anteferre Græcos, maxime Demoſthenẽ, non abſolutũ illũ quidẽ, ſed qui uim facultatemq; dicẽdi accõmodarit ad eloquentiã perfectã, quoniã uarijs in rebus alio et alio uſus ſit genere dicendi. Demoſthenes igitur cæteris abſolutior: & ſi forte malumus hominem quàm Platonis ideã intueri, ad imitationem uidetur eſſe proponendus. Quamobrem caſtigat eos, qui principe eloquẽtiæ relicto, inferiores quoſque pro libidine imitantur: cumq; ſit aliquid quod in Demoſthene uel Aeſchines deſideret, ad ideam tandẽ reducit imitatorẽ. Sit igitur hæc ratio diſputandi, tria eſſe genera dicendi oratori ſummo neceſſaria, quæ nõ aſſequetur κακόζηλος et prauus imitator. Hic locus eſt cõparatus in oratores quoſdam rudiores, qui fuere tẽpore Ciceronis. ij ſolũ dicebãt Atticos eos, qui horride et aſpere funderent orationem, ſi modo rebus ſtuderent: Ciceronem tanquam Aſianum & redundantem contempſerant: de quibus hic alibi: Quoniam, inquit, nõnullorum ſermo iã increbuit, partim ſeipſos Attice dicere, partim neminem noſtrũ dicere: alteros negligamus. ſatis enim his res ipſa reſpondet, cum aut non adhibeantur ad cauſas, aut adhibiti derideantur. Nã ſi arrideantur, eſſe idipſum Atticorum. Ergo monendi ſunt iſti, quorum ſermo imperitus, ſimplex, & experiẽtiæ uacuus increbuit, ac diuulgatus eſt ipſos attice dicere: monendi, inquam, ut Demoſthenem admirẽtur, quo ne Athenas quidem ipſas, id eſt genuinam Athenienſium facundiã lepidaſq; uenuſtates magis credo fuiſſe atticas, hoc eſt facundas, elegãtes, ac ſuaues. Quid enim ſit Atticum, diſcant, nempe, ſyncerum, incorruptũ, & elegans: eloquentiamq; metiantur Demoſthenis uiribus, nõ imbecillitate ſua, qui nec ingenio, nec doctrina ualent. Nõ enim laudant quod optimũ eſt, ſed aut quod habent, aut quod imitari poſſe ſe credunt. qui ſi ſtudio ſunt optimo, quia ſectantur attici eloquentiã, tamen iudicio ſunt infirmo, quia iudicare non poſſunt quæ ſit propria laus Atticorũ. Hos eſſe deriſos, memoriæ mandat Tuſculana ſecunda. Reperiebantur, inquit, nõnulli, qui nihil laudarent, niſi quod ſe imitari poſſe confiderent, quiq; ſperandi ſibi eundẽ & bene dicendi finẽ proponerent: et cum obruerentur copia ſententiarum atque uerborum, ieiunitatem & famam ſe malle quàm ubertatem & copiã dicerẽt. unde erat exortum genus Atticorũ, ijs ipſis qui id ſequi ſe profitebantur, ignotum, qui iam cõticuere, penè ab ipſo foro irriſi. Sunt autem Græcorum quinque διάλεκτοι, hoc eſt linguæ proprietates, Attica, Dorica, Aeolica, Ionica, Communis. In illis Attica princeps eſt et dignitate uerborũ, et liberali ſono, hoc à cæteris diſtãs, quod ſermo ruſticus ab urbano. Cicero paulo poſt: Athenienſium ſemper fuit prudẽs ſyncerumq; iudicium, nihil ut poſſent niſi incorruptum audire & elegans. Idem ibidem: Ad Atticorum igitur aures teretes & religioſas qui ſe accõmodant, ij ſunt exiſtimandi Attice dicere. SEMPER oratorum eloquentiæ moderatrix fuit auditorum prudentia.] Paucis ante uerbis aggreſſus eſt Atticos iſtos falſo nominatos. Iã pluribus oſtẽdit quid ſit Attice dicere: definit à cõtrarijs, Atticũ dicendi genus neque eſſe impolitũ, neque inelegãs, neque opimum & adipale, neque inuerecundũ, neque durũ & odioſum, neque auditu triſte, neque ululanti uoce declamandũ, ſed ſyncerum, incorruptum, & elegans: quæ declaratio facile à dictis eius colligitur. Ea melior eſt ac uenuſtior poſitis exẽplis, & inter ſe comparatis. Hunc totum locum Quintilianus occupauit libro duodecimo capite decimo, de genere dicendi. Tu ſi noles, iure repetes: & lege uindicabis. Plurimum confert ad intelligendum uerum illud dicendi genus. Auditorum prudentia eſt intelligendi iudicandiq; ratio, et facultas in ſingulis: quæ ſi parua eſt, parua deſiderat: ſi mediocris, mediocria: ſi magna, res magnas. Hanc ſpectat orator: quoniam ſi probari uelit, uoluntatem eorum qui audiunt intueatur neceſſe eſt, ut ad eorum arbitrium, hoc eſt liberum iudicium, & nutum, id eſt, ſignis expreſſam uoluntatem, ſe fingat, componat, accommodet. In primis enim habenda ratio perſonarũ, uidendumq; qua quiſque ratione trahi uinciq; poſſit. Id cõfirmat exemplo Aſianorum, in quibus Phryges, Cares, Myſij, populi in Aſia minore maritimi, fuerunt minime politi, minimeq; elegantes, ſed in loquẽdo rudes, aſperi, incompoſiti, inflati, redundantes. Quamobrem aſciuerunt, ſenſimq; induxerunt aptum ſuis auribus uaſtis & agreſtibus, opimum & craſſum quoddã & tanquã adipale et pingue dicendi genus. Quod eorum uicini, non ita lato interiecto mari Lycio. Rhodij, nunquam probauerũt, apud quos fuiſſe magnos oratores hiſtoriæ teſtãtur. Hoc pingue, ſi quæras ubi ſit, inſitũ eſt uerbis odioſis, ſonoq; uocis illiberali & iniucundo. Quintilianus octauo: Neque enim Aſiani, aut quocunque alio genere corrupti, res non uiderunt, aut eas non collocauerunt, ſed illis in eloquendo uires defuerunt. Nonius Marcellus non adipale, ſed adipata legit. Adipatũ, inquit, ueteres honeſte pro pingui & ſucculento & opimo poſuerunt. et hac utitur Ciceronis auctoritate. Nec deſunt qui adipale uerbum barbarum putent. Arbitror adipale, non adipatæ ſcripſiſſe Ciceronẽ, quia cum poſuiſſet hoc epithethon, opimũ, recta loquendi ratio poſcebat adipale coniugi, non orationis filum in caſum patrium male detorqueri. Sic enim rectũ fuerat, Aſciuerunt aptũ ſuis auribus opime quoddam & tanquã adipatæ dictionis genus. Cur autẽ ab adipe non dicamus adipale, ut à lege legale, à ceruice ceruicale, à trabe trabale, à dape dapale? Nam claui trabales, & cœna dapalis eſt dicta. Quæ porro iſta eſt religio? quæ uana potius ſuperſtitio? Neſciunt hoc præcepiſſe Ciceronem, ut ex inflexione uerba noua faciamus? Redeamus in uiã. Quemadmodum Phryges oratione impoliti fuerunt et incõpoſiti, ſic & Athenienſes incorrupti & elegantes, & in dicendo religioſi: quorũ religioni, hoc eſt, obſeruantiſſimæ curæ audiẽdi & loquendi, cum ſeruiret orator, nullũ uerbum inſolens inauditũ, inuſitatum, ab Attico lepore alienum, nullũ odioſum & auditu moleſtum ponere audebat. Itaque Demoſthenes in illa celeberrima, pro Cteſiphonte oratione, quã accuſabat Aeſchines, q

ita multas habēt obſcuras abditaſq; ſententias, tū ex hiſtorijs cōgeſtis, tū eu quadā antiqua affectatione grauitatis, uix ut intelligantur: quod eſt in oratione ciuili & oratoria uitium uel maximū. Poſtea rhetores Græcos obijcit, quos à Thucydide nihil unq̃ duxiſſe cōtendit. Tentat & maius, iſtos nec imitari debere Thucydidē, nec poſſe, qui neſciant uirtutes eius: tantū uiderint horridū & incultum genus orationis. Demoſthenē tamen ferūt Thucydidis orationem adeo probaſſe, ut eā non modo legerit, ſed etiam edidicerit. Quod ſi eſt, qui cōſtare poſſunt dicta Ciceronis? De ſcriptoribus magnæ ſunt cōtrouerſiæ in præſentia omittendæ: hoc ponēdum forte, uoluiſſe Ciceronē accōmodare ſe cauſæ, & Thucydidem non ita improbaſſe, quin aliquid eloquentiæ cōferre poſſe arbitraretur, ſed meliores ſemp fuiſſe duces eloquētiæ. de Thucydide paulo aliter Alicarnaſſeus, ὡς δὲ τ' ἀληθὲς ἔχει, ὁ καὶ πολυμορφότερος. ὁ θαυμαζόμενος δεινότητος τὴν δύναμιν, δεινότατος τῶν συγγραφέων. Sic ueritas habet antiquior. ſemper eſt admirando nomine Thucydides, ut omniū ſcriptorum feliciſſimus. Hanc ſentētiam Quintil. Alicarnaſſei Dionyſij amator probat, nec improbat omnino Cicero, qui fateatur eſſe rerum explicatorē prudentem, ſeuerum, grauē, qui præclare narrat res geſtas in adminiſtratione ciuili, bella in expeditionibus, prælia in cōflictibus. Et 2. de Oratore dicit: Thucydides omnes dicendi artificio mea ſentētia facile uicit. & in hoc opere: In Thucydide orbē modo orationis deſidero, cætera cōparent. Quia liber Thucydidis habetur in manibus, legat qui uolet, & in re præſenti iudiciū ferat. Semper tamen erit quædā peruerſitas, & praua ſentiēdi ratio et agendi, Thucydidē imitari te malle quàm Demoſthenē, cum Thucydides & antiquior ſit, & aliud genus ipſe tractet. Scite comparat eiuſmodi homines ijs qui frugibus inuentis glande ueſcebantur, propterea q̃ quæ poſteriores Græci, ut Demoſthenes, ad eloquentiā inuenerunt, tāto præſtantiora fuerunt illa Thucydidis antiquitate, quāto glādibus antiquorum meliores ſunt inuētæ à Cerere fruges. Nam quemadmodum doctore Triptolemo, uictus hominū, beneficio Athenienſium excoli potuit, ſic & oratio potuit. Fabulam de Cererē & Triptolemo ſcribit Ouid. 4. Faſtorum:

> Iſte quidem mortalis erit, ſed primus arabit,
> Et ſeret, & multa præmia tollet humo.

Græcos rhetores accipit etiam Oratores. ſic. n. ῥήτορας Græci uocant, quos hic imitatus eſt Cicero. Latini appellant eos rhetores, qui præcepta eloquentiæ tradunt. De nobilitate Thucydidis notemus hæc pauca. Thucydides Olori & Aegeſipylei filius, genus ad Aeacum Iouis filium referebat. Is opibus potens & honore clarus erat Athenis: ſed non ita multo poſt cū ueniſſet in ſuſpicionem proditionis, actus eſt in exilium. Ita nō eloquentia ciuili, & felicitate rerū geſtarum, ſed hiſtoriæ cōſcriptione nomen extendit: quæ cum clara ſit fama, & antiquam redoleat phraſin, imitatores iſti ſibi proponūt. Mutila quædā loquuntur, neque perfecta numeris, neque cōcluſa, neque modulata ad explendū auriū ſenſum: hiantia uaſte pronunciāt, & ea quæ ſunt ex aſpero uocaliū concurſu, literiſq; rixantibus, tam male coagmentata, ut ore hianti laborantiq; ſint proferēda. Quòd aūt Thucydides anguſtiores interim numeros, & aſperas concurſiones admittit, ut in eius cōcionibus etiam uidemus, ſe putant eſſe germanos. i. ſimiles Thucydidi. Tertium genus imitatorum Xenophontem probat, ſententiarum pondere grauem, oratione predulcē. Cicero tranquilliorem putat, quàm qui uerſari poſſit in ſtrepitu forenſi. De Xenophonte Diogenes Laertius: ξενοφῶν γρύλλου μὲν ἦν ἀθηναῖος, τῶν δήμων ἐρχιεύς, αἰδήμων δὲ καὶ εὐειδέστατος εἰς ὑπερβολήν. ἀκροατὴς σωκράτους ἦν, καὶ ἱστορίαν φιλοσόφων πρῶτος ἔγραψε. συνέγραψε δὲ βιβλία πρὸς τὰ τετταράκοντα, ἄλλων ἄλλως διαιρούντων. τήν τε ἀνάβασιν, ἧς κατὰ βιβλίον μὲν ἐποίησε προοίμιον, ὅλης δ' οὔ, καὶ κύρου παιδείαν, καὶ ἑλληνικὰ ἀπομνημονεύματα, συμπόσιόν τε καὶ οἰκονομικόν, καὶ περὶ ἱππικῆς, καὶ κυνηγετικόν, καὶ ἱππαρχικόν, ἀπολογίαν τε σωκράτους, καὶ περὶ πόρων, καὶ ἱέρωνα ἢ τυραννικόν, ἀγησίλαόν τε, καὶ ἀθηναίων καὶ λακεδαιμονίων πολιτείαν. Xenophon Grylli filius Athenienſis fuit, uico archieus, homo uerecundus, & ſupra modum formoſus. is auditor Socratis fuit, primuſq; philoſophorū ſcripſit hiſtoriā. Conſcripſit aūt libros ad quadraginta, alijs aliter partientibus. Aſcenſum Cyri, in quo ſingulorum librorum, non aūt totius operis procemium fecit: Cyri Pædian, rerum Græcarum cōmentaria, conuiuiū, œconomicum, de arte equorum, de uenatione, hipparchicū, Socratis defenſionē, de ſeminibus, Hieronem, uel Tyrannicum, Athenienſium & Lacedæmoniorum Remp. Ex operibus illius extāt adhuc nōnulla preclara, in quibus ſtylus eſt tenuis quidē, ſed uenuſtus, ac redolens Atticiſmon, genus dicendi acutum, callidum, ſpatioſumq;. De Platonis & Xenophontis æmulatione Gellius multa capite 3. lib. 14.

MAGNVM opus omnino & arduum Brute conamur.] Planum fecit, eſſe multa et uaria genera dicendi, laudabilia quidem illa, ſed tamen ſi ſummam eloquentiā requiras, imperfecta omnia: quāobrem ſe refert ad eum quē uult inchoandū, eāq; eloquentia informandū, quā in nullo cognouit Antonius. Quoniam aūt difficillimū eſt in tanta uarietate iudicare, quæ ſit optima forma dicendi, tanquā magnitudine rei perculſus egreditur, ut expoſitis Bruti uirtutibus, eā cauſam faciat cur onus impar ſuſceperit, & in perferēdo multū laborauerit. Alterū ualet ad ueniam promerendā, alterum ad operis huius & Bruti cōmendationem. Arduū, difficile eſt & moleſtum. Gellius. Arduum Salluſt non pro difficili tantum, ſed pro eo quoq; ponit, quod Græci δυσχερὲς aut χαλεπὸν appellant, quod eſt cum difficile, tum moleſtum quoque & incōmodum & intractabile. Inter ingeniū & ſtudia diſcrimen eſt. ingeniū naturæ eſt, ſtudia operæ noſtræ & diligentiæ. ex ingenio et ſtudijs, mores. His ergo rebus ordine poſitis, amabilē Brutū ſignificat: cui ſit ingenium bonum, natum patriæ, magniſq; rebus: cui ſtudiū uirtutis, philoſophiæ atq; eloquētiæ: cui mores ex ſeueritate & lenitate cōpoſiti. Qualia ſint hæc, Plutarchus in eius uita copioſe narrat. Animaduertendū q̃d Cicero dicit, Incendor. Nā amori poſtponit aliquid maius, incendiū, qui præcipui amoris eſt ardor. Duas eius incēdij cauſas ponit, abſentis amici deſideriū, famam uirtutum incredibiliū, à quibus amor ille anteæ magnus incendi poteſt. Brutus aberat quo tēpore C. Cæſar in Africa bellum gerebat in Scipionem, & Iubam, tumq; prouinciā Galliam regebat. eodem tempore Cic. Pompeianus accepta uenia, nunc Romæ, nunc in agro Tuſculano ſcriptitabat libros, confectus, ut ait, hoc eſt penè cōſumptus & temporum calamitate, & deſiderio ſuorū, quorum congreſſus, & cōſuetudine uictus, & ſermones requirebat. quæ tria ſic habent, ut primū ſit, congredi, conuenire ac ſalutare: ſecundū, uerſari cum amico, & ſodalitate recreari: tertium, à conuiuio liberius confabulari. Nec prætereūdū illud, laudes epithetis & adiunctis ad nomē, & rebus magnis & admirabilibus exornari. Hinc iſtuc: Incēdor admirabili fama uirtutū incredibilium, quæ ſpecie diſpares, prudentia cōiunguntur. Scite ortā uirtutes non contrarias, ſed ſpecie diſpares cēſet. Nulla quippe uirtus alteri uirtuti cōtraria eſt, ſed ſpecie diſpar, ut ſeueritas, et comitas, quæ dicitur nomine lenitatis, diſpares, nō contrariæ ſunt. ad ſeueritatē referes ſanctum, ad comitatem dulce, in hac oratione, Quis tamen unq̃ te aut ſanctior eſt habitus, aut dulcior? Nā ſanctitas eſt grauitas, & uiſa ſeueritas, quæ nulla ui corrumpitur. Hoc aūt dulce, lenitas eſt, & (ut ait in Partitionibus) moderatio animaduertendi, quæ nonnihil de iure ſummo remittit. Vtraq; uirtus in iure dicundo maxime cernitur: ut in Bruto præſide

Galliæ, qui cōtrouerſias eo tēperamento iudicabat, ut non modo uictores, ſed eos ipſos, quos contra ſtatueret, ſententiamq; pronūciaret, æquos.i.æquo animo uinci ferētes, placatosq; dimitteret. Euitauit illud, cōtra quos, ut aſperū & inſuaue, & ab anaſtrophe remedium quæſiuit. Gratiā dicit pro fauore. Nomen fauoris tēpore Ciceronis non multum inoleuerat. ſic pro Quintio: Quæ res in ciuitate duæ plurimū poſſunt, hæ cōtra nos ambæ faciūt in hoc tēpore, ſumma gratia, & eloquētia. Eſt ſumma gratia, ſummus fauor. Commune incendium, ſignificat cladē bellorum ciuilium Brutus, cum prouincias cæteri præſides auare diriperent, Gallos in quiete ſumma regebat, oēsq; accēdebat amore Cæſaris. Is igitur in Gallia fruebatur ipſe ſe.i.fructum gloriamq; percipiebat illius ſuæ moderationis. In Italiæ luce.i. ſplendore magiſtratus. ut in Rullum: Honoris ueſtri luce caruerunt. Aut certe in Gallia, quæ ſit lux Italiæ. ad quod faciūt hæc in Antoniana tertia: Nec uero de uirtute, conſtantia, grauitate prouinciæ Galliæ taceri pōt. Eſt enim ille flos Italiæ, illud firmamentū imperij populi Romani, illud ornamentū dignitatis. Illic Italiæ florē Galliam, hic optimorū ciuium florem: illic imperij firmamētum, hic optimorū ciuiū robur uarie dixit. In tot occupationibus totq; negocijs adminiſtrādæ prouinciæ, nec intermittebat ſtudia doctrinæ Brutus, nec interrūpebat illam curā artium liberaliū. Adeo literis intentus erat, ut pridie q̄ prælio Philippenſi mortem oppeteret, alijs omnibus anxijs de prælio futuro, Polybij epitomen ſcriberet. quæ res uiri conſtantiā demonſtrat, & literarū eximium amorem. Quem aūt Catonem ſe dicit abſoluiſſe: Nō eſt hic Cato maior, et lib de Senectute, ſed laudatio Catonis Vticēſis, qui ne ueniret in poteſtatē Cæſaris, ipſe ſibi manus attulerat: in quē Cæſar Anticatones edidit, ut Ciceronē refutaret. Ea de re Cic. ad Atticum: Qualis futura ſit Cæſaris uituperatio contra laudationē meam, perſpexi ex eo libro quē Hircius ad me miſit, in quo colligit uitia Catōis. hinc iſtud eſt. Catonem ipſum nunquā attigiſſem, tempora timens inimica uirtuti.i.Cæſaris tyrannidem, niſi tibi non parere nefas eſſe duxiſſem: ſed teſtificor me à te rogatum, hæc Catonē & oratorē ſcribere eſſe auſum. Volo mihi tecū cōmune eſſe crimen.i.accuſationem: ut ſi ſuſtinere tantam quæſtionem, id eſt tantā cauſam tueri nō potuero, iniuſti oneris, iniqui, uiribusq; maioris, tua culpa ſit, mea recepti: ex hoc tibi dato munere tantū percipiam laudis, quantum uitij detur & uituperij, ſi quis in onere recipiēdo fuit error iudicij noſtri. SED in omni re difficillimum eſt, formā, quod χαρακτὴρ Græce dicitur, exponere optimi.] Hæc annectit ſuperioribus: Magnū opus omnino & arduū Brute conamur, quia non ſolū in eloquentia, ſed in omni re, ut in rōne uiuendi, difficillimum eſt formā ſpeciemq; exponere optimi, q aliud alijs uideatur optimū. Ex quo ſubortæ ſunt illæ concertationes philoſophorū de finibus bonorum & malorum, q aliud alijs optimum perpetuoq; expetendum uideretur. Nec.n. χαρακτὴρ magis eſt eloquentiæ, quàm cæterarū rerum ſpecies & forma quædā. Nā quemadmodū χαράττω ſignificat id quod ſigno, ſpeciemq; reddo: ſic etiā χαρακτὴρ eſt ὁ μίμησις, figura & ſimilitudo rerū. Sæpe tamē orationis forma character appellatur. Quòd aūt aliud alijs uideatur optimū, ſicut in imitatoribus Græcorum planū fecit, ſic & in cēſoribus linguæ Latinæ picturæq; demōſtrat. Ennio delectātur alij, quia uerſum ducit horridū et incultū: Pacuuium illum Tragicum præferunt alij, q Ennio ſit diligentior in ornando. Fac.i. finge alium Accio tragœdiarum ſcriptore delectari, cuius librum Perſius ut durum & aſperum dicit eſſe uenenoſum. Iā in tam uarijs iudicijs non erit facilis explicatio, quæ forma maxime excellat. Eodē modo iudicia uariāt in picturis: alij probant horrida.i.inculta, quia magis referunt antiquitatē: alij contra, nitida, culta, & ornata, quoniā talia magnificētiora credūtur. In illis eſt quædā reuerenda maieſtas, in his pulchritudo & ſplēdor illuſtris. Alij optima putāt abdita et opaca, quæ ſunt frequētibus umbris depreſſiora, minusq; lucētia: quod genus pleraq; uidemus admodū iucunda. Illud enim opacum & obſcurum, ſi modo ſcite pictū & adumbratum eſt, minus ſui tædium parit. Alij cōtra, ſumma iudicāt læta atque colluſtrata. Læta porrecta, expreſſa, nō reiecta, multiq; uelut triſtibus umbris opaca. Colluſtrata quodāmodo radiantia, ut quæ lineamētis eminētioribus & colore uiuo ſpectatorū feriunt ſenſum. Idem tertio de Oratore: Quanto colorū pulchritudine et uarietate floridiora ſunt in picturis nouis pleraque, quàm in ueteribus? quæ tamen etiāſi primo aſpectu nos ceperūt, diutius non delectāt, quin ijdē nos in antiquis tabulis illo ipſo horrido obſoletoq; teneamur. Sic uaria ſunt iudicia, quid nam ſit optimum in eloquētia, ut in poetis & pictoribus. Dicet igitur quiſpiam, quid eſt in tāta uarietate quo præſcriptū aliquod aut formulā exprimas.i.cur certam legem, certumq; præceptū definias, tanquā ludi magiſter, qui literarum formas quaſdam pueris præſcribit ad imitandū, cum in ſuo quodque genere præſtet & excellat, ut graue genus, ut tenue, ut mediū, ut poema nō diſcedēs à cōmuni more uerborum, ut ornatū poema, ut inculta pictura, ut nitida & ornata? Reſpondet, ea ſe religione & ueluti ſancto metu non teneri, quia ſit in omnibus rebus aliquid optimum: quod etiāſi latet, tamen citra crimen ab eo poſſit qui eius rei gnarus eſt iudicari. Præſcriptū accipere poſſis, eā præſcriptionē, qua prætor aut iudex certo modo certaq; uerborū cōprehenſione aliquid ante ordinat. formulā quoq; dicere licet, quali actiones & exceptiones cōprehendebantur. Religio cultus eſt deorū, aliquando metus & ſolicitudo. Terētius in andria: Dignus es cum tua religione hac, odio. SED quoniā plura ſunt orationum genera.] Et ſi tria ſunt omnino genera dicēdi, de quibus antea dictū eſt, ſpecies tamē eorū multæ. Aliæ quidem ſunt uelut oratoris incunabula, quas in præſentia tractat: aliæ ad aciem dimicationemq; paratiores, quæ præcipue ſunt in oratore perfecto. Verba ſunt eius infra. Sed q educata huius inſtrumentis eloquentia, ipſe ſe poſtea colorat et roborat, non alienū fuit de oratoris quaſi incunabulis dicere. uerum hæc ludorū atque pompæ, nos aūt iam in aciē dimicationemq; ueniamus. Ex his intelliges, quem ſeruarit ordinē collocandi. Plura ſunt orationū genera, inquit: ea diuerſa, neque in unā formam cadunt omnia. Vnum genus laudationū eſt, quibus maxime quidē clari uiri, ſed aliæ res quoque laudantur, ut dij, urbes, agri. Hoc genus dicitur à Græcis ἐγκωμιαστικὸν, quo uſus eſt Iſocrates, in Helenæ encomio. Alterum genus eſt ſcriptionum. Scriptiones aūt dicere uidetur omne genus ſcripti, ut ſecundo de Oratore: illud aūt eſt inſtitutæ ſcriptionis, ac temporis. et Tuſculana quinta. Impulſi ſumus ad philoſophiæ ſcriptiones. quē ſi ſequamur intellectum, ſcriptiones erūt ingeniorum quædā exercitationes, aut fabuloſæ, ut de rebus Herculis: aut fictitiæ, ut de Icaromenippo, aut ueræ, ut de pace, de bello. Huc χρεῖας et eiuſmodi exercitationes referre licet. Poſſumus etiā deriuare ἀπὸ τῆς γραφῆς. Nā γραφὴ ſcriptio ad uerbū interpretatur. Eſt aūt γραφὴ, ut Suidas oſtēdit, accuſatio legū atque decretorum quæ ſanciri nō oportuit, itemq; omniū offenſionum publicarū delatio. γίνονται δὲ γραφαὶ καὶ νόμων, καὶ ψηφισμάτων, καὶ τῶν δημοσίων ἀδικημάτων. πολλὴ δὲ ἡ χρῆσις τοῖς ῥήτορσιν. Hæc ſcriptio ut in iudicijs eſt frequens, ita & ad meditationem proponi pōt. Nā Iſocrates multa ſcripſit in mores ciuitatis, ut in Areopagitico. Tertia eſt hiſtoriæ forma, quæ & eloquētiæ nutrix eſt. Cicero ſecundo de Oratore: Qualis oratoris, & quanti hominis in dicēdo, putas eſſe hiſtoriā ſcribere? Videtisne quantum munus ſit oratoris hiſtoria? Haud ſcio, an flumine oratiōis et

uarietate

uarietate maximum. Alit eloquentiam, quia narrat, quia cõciones aptat, quia oratori ſuppeditat exempla. Quartũ genus eſt ſuaſionũ, non omnium (nam ad eloquentiam ſumm.ĩ pertinet illa ſeria de magnis rebus & conſilijs oratio) ſed talium ſuaſionũ, quales ſcripſit Iſocrates in otio. Panegyricus eius extat de rebus & utilitatibus Athenienſiũ, qui in conuentu cõmode haberi poteſt, à quo uidetur hoc duxiſſe nomen. Eſt.n. Panegyris cõuentus, celebritas & laus, quo nomine Plin. orationẽ de laudibus Traiani nominauit. Iſocrates aũt Sophiſta dictus eſt, ſicut & cæteri profeſſores tũ philoſophiæ, tũ diſciplinæ rhetoricæ, ut Protagoras, ut Gorgias, ut alij propè infiniti, qui mercede capti profitebantur artes liberales. Plato in Sophiſta tradit hoc nomine uocandos adoleſcentiũ nobiliũ diuitumq́; mercenarios uenatores, quiq́; diſciplinas emũt, quas alijs poſtea uenẽdũt, quiq́; uerbo maiora pollicẽtur, quàm re ipſa præſtare poſſint. Plutarchus in bonã partem Sophiſtas interim nominari dicit. Lege Sophiſtam, & Gorgiam Platonis. Certe omnes ij Sophiſtæ ſunt, qui ſapiẽtes uidẽtur, et nõ ſunt: ut Mathematici apud Ariſtophanẽ, ut multi philoſophi apud Platonem, multi rhetores apud eũdem. Quintũ genus ἐπιδεικτικὸν nominatur. i. demonſtratiuum, quod quaſi ad inſpiciẽdum, & tanquam aliquod ſpectaculũ delectationis cauſa cõparatum eſt. Quod quid differat à laudatione, Quintilianus oſtendit his uerbis: Sed mihi ἐπιδεικτικὸν non ita demonſtrationis uim habere, quàm oſtentationis uidetur, & multũ ab illo encomiaſtico differre. Nam ut continet laudatiuum in ſe genus, ita non intra hoc ſolum conſiſtit. An quiſquam negauerit panegyricos ἐπιδεικτικοὺς eſſe, atqui formam ſuadẽdi habẽt, & plerũque de utilitatibus Græciæ loquũtur. Hæc ille. Vnde ſcias ἐπιδεικτικὸν genus latius patere, quàm quod laudatiuũ uocatur. Sũt & aliæ formæ nõ abſimiles, quibus exercẽtur ingenia, quales libello collegit Aphthonius: quæ quia rebus & uerbis alũt oratorem, ſunt quaſi nutrices oratoris eius quẽ informat, hoc eſt, cuius ideam ſpeciemq́; proponit, & de quo molitur. i. ut in re difficili conatur aliquid exquiſitius, maius & excellẽtius dicere. Quid differant à ueritate cauſarũ, quatuor amplectitur rebus. In illis generibus liberior eſt copia uerborũ, & exuberãtior: deinde numerus omnis & illa perfectio iucundior. Conceduntur arguti certiq́; & circumſcripti uerborũ ambitus, quæ ſunt periodi concluſæ atque perfectæ. Datur ẽt uenia cõcinnitati ſentẽtiarũ: Ea eſt quæſita pulchritudo rerum, quæ magnam audientibus afferunt uoluptatẽ: Tũ de induſtria ex cõpoſito palã & aperte figuris ornatur et elaboratur oratio, ut uerbis quaſi demenſa & paria reſpondeant: quod fiet, ſi multa mẽbra eodẽm ferè ſyllabarũ numero conſtẽt. Sic.n. demetimur poſteriora prioribus, ut paria & magnitudine æqualia reſpondeãt. Adde repugnãtia, & contraria cõparata, ſimiliter deſinentia. Has omnes orationis delicias in ueris cauſis uſurpat orator, & rarius, & occultius. De copia uerborũ, de numero ſuaui, de periodo cõcluſa, de paribus mẽbris, de ſimiliter deſinentibus, de cõcinnitate ſentẽtiarum, ſit hoc breue Ciceronis exemplum, de laudibus Pompeij: Ita tantũ bellum, tam diuturnum, tã longe lateq́; diſperſum quo bello omnes gentes ac nationes premebantur, Cn. Põpeius extrema hyeme apparauit, ineunte uere ſuſcepit, media æſtate confecit. Hæ res quæ cæteros remorari ſolent, non retardarunt. Non auaritia ab inſtituto curſu ad prædã aliquã reuocauit, non libido ad uoluptatẽ, nõ amœnitas ad delectationẽ, nõ nobilitas urbis ad cognitionẽ, nõ deniq; labor ipſe ad quietem. De contrarijs & repugnantibus ſit & hoc eiuſdẽ: Antonij promiſſa cruẽta, tetra, ſcelerata, dijs hominibusq́; inuiſa, nec diuturna, neq; ſalutaria. Noſtra cõtra honeſta, integra, glorioſa, plena lætitiæ, plena pietatis. Similia multa colligito. facile ſeparabis hãc ſuauitatẽ ab illa cõtẽtioſa aſperitate cauſarũ. Iſocrates hæc ornamẽta ſtudioſe ſe cõſectatum fatetur, quoniã ad auriũ uoluptatẽ multa cõſcripſerat. uerba ſunt illius in Panath. περὶ ἐκείνους ἐπραγματευόμην τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων τῇ τε πόλει καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι συμβουλεύοντας, καὶ πολλῶν μὲν ἐνθυμημάτων γέμοντας, οὐκ ὀλίγων δ᾽ ἀντιθέσεων, καὶ παρισώσεων, καὶ τῶν ἄλλων ἰδεῶν τῶν ἐν ταῖς ῥητορείαις διαλαμπουσῶν, καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπισημαίνεσθαι, καὶ θορυβεῖν ἀναγκαζουσῶν. νῦν δ᾽ οὐδ᾽ ὁπωσοῦν τοὺς τοιούτους. ἡγοῦμαι γὰρ οὐχ ἁρμόττειν, οὔτε τοῖς ἔτεσι τοῖς ἐνενήκοντα καὶ τέτταρσιν, ὧν ἐγὼ τυγχάνω γεγονώς. οὐδ᾽ ὅλως τοῖς ἤδη πολιὰς ἔχουσιν. Hoc eſt: In illis orationib. elaboraui, quæ cõſilia darẽt utilia noſtræ ciuitati, cæteriſq́; Græciæ, quæq́; refertæ eſſẽt & enthymematis, & oppoſitis, & paribus, alijſq́; ornamẽtis & luminibus in oratione lucẽtibus, quæ quidẽ & auditores cõprimere, & eoſdẽ cõcitare poſſent. Nũc eiuſmodi delicias relinquo: quia ſic arbitror, illud neq; annos meos iã quatuor & nonaginta, neq; canos cuiuſquã decere. Hinc illud eſt Cic. de Senect. Eſt.n. quietæ, puræ, & eleganter actæ ætatis placida ac lenis ſenectus, qualẽ accepimus Iſocratis, qui eũ librum qui Panathenaicus inſcribitur, quarto et nonageſimo anno ſcripſiſſe dicitur, uixitq́; quinquenniũ poſtea. Panathenæa erãt Athenis ludi & certamina, in quibus pueri certabant, & uictores olea coronabantur. Minora fiebant in ſingulis annis, maiora quinto quoque anno. Ab illis nomẽ habet Iſocratis oratio, in qua diſſerit. περὶ τῶν τῇ πόλει πεπραγμένων, καὶ περὶ τῆς τῶν προγόνων ἀρετῆς. hoc eſt, De reb. geſtis Athenienſiũ, & de uirtute maiorũ. Aliquid ẽt de ſe præmittit. Hæc tractaſſe Thraſymachũ Chalcedoniũ primũ.] Quoniã delicias attigit orationis, quaſi prima ſũmi oratoris alimẽta, alrius repetit inuẽtores earũ rerũ, docetq́; quos imitari maxime debeamus. Thraſymachus ſophiſta Calcedonius ex Bithynia, primus oſtẽdiſſe periodũ & mẽbrũ modũq́;, rhetorices induxiſſe fertur. Scripſit & orationes, & libros de arte rhetorica. Quòd aũt ſcriptũ reperimus, Iſocratis eũ diſcipulũ fuiſſe, cõſtare non põt, ſi uera ſunt quæ Cic. ſcribit: Horũ, inquit, ætati ſucceſſit Iſocrates. Scribendum igitur, Socratis et Platonis auditorem fuiſſe. Gorgias Leontinus ex Sicilia tpibus Socratis fuit (quod ex Gorgia Platonis intelligere facile eſt) diſcipulus Empedoclis, præceptor Iſocratis, artis inſignis, oſtentator. Frequenter uſus eſt tropis, metaphora, allegoria, hypallage, catachreſi, hyperbaſi, anadiploſi, epanalepſi, apoſtrophe, paribus relatis. hæc ferè Suidas. De Gorgia Cic. de Senect. Iſocratis magiſter Leõtinus Gorgias, centũ & ſeptẽ compleuit annos, neque unquã in ſuo ſtudio atque opere ceſſauit. Theodorus Byzantius ex Thracia, ſcripſit contra Thraſibulũ & Andocidem, & alia quædã. Hunc Plato in Phedro λογοδαίδαλον. i. orationis egregium artificem appellat. προοίμιον μὲν οἶμαι πρῶτον, δεύτερον δὲ δὴ διήγησίν τινα, μαρτυρίας τ᾽ ἐπ᾽ αὐτῇ. τρίτον, τεκμήρια. τέταρτον, εἰκότα καὶ πίστωσιν οἶμαι, καὶ ἐπιπίστωσιν, τόν γε βέλτιστον λογοδαίδαλον Βυζάντιον ἄνδρα. Φαῖδ. τὸν χρηστὸν λέγεις Θεόδωρον. Σω. τί μήν, καὶ ἔλεγχόν γε, καὶ ἐπεξέλεγχον ὡς ποιητέον ἐν κατηγορίᾳ τε καὶ ἀπολογίᾳ. Meminiſti credo, procœmiũ cõſtitui primo loco, narrationẽ & in ea ipſa teſtimonia ſcdo, argumẽta euidẽtiora tertio, quarto ueriſimilia: ſed & probationẽ & probatiõis cõfirmationẽ addidiſſe uirũ Byzãtiũ optimũ artificẽ exiſtimo. Theod. illũ frugi ſignificat. Eũdẽ certe. oſtẽdit idẽ, ut in accuſatiõe & in defenſiõe inſtituẽda eẽt reprehẽſio, et altera reprehẽſio. De Theodoro Cic. in Bruto: Itaq; ait Ariſt. ꝗ Theodorus eſſet in arte ſubtilior, in orationibus aũt ieiunior, orationes cum alijs ſcribere cœpiſſe, artem remoniſſe. Iſtorum ſatis arguta multa. i. acuta, ſententia, modulata. Nã ſæpe ſententias & numeros perquã ſuaues u a tura fundit. Sed ut modo primumq́; naſcẽtia, hoc eſt quũ ſuam haberent infantiam, minuta texebantur, & uera

ſiculorum ſimilia quędã, nimiumq́; depicta. Hæc in numeris tria ſunt uitiorum genera. Nã minutus ille numerus et breuis, quia crebro ferit aurẽ, ſenſumq́; quatit, inſuauior eſt multo, quã qui longiore tractu ueluti per decliuia cũ plena modulatiõe delabitur. Quãobrẽ periodis longioribus utũtur exornatores, qui ſe compararunt ad auditorũ uoluptatem. Cõtra, minutioribus omnes qui inſtant, acres, aſperi, uehementes, incitati. Numerus autẽ qui uarietate maxime cõmẽdatur uitiũ trahit ex ſimilitudine: ut ſi quis multas contineat ſententias ad modũ menſuráq́; uerſus hexametri, uel iãbici, uel hẽdecaſyllabi. Nec laudabilis ille rhythmus, figuris ornamẽtiſq́; nimiũ depictus. Is eſt, qui ex nimium multis paribus relatis, et cõtrarijs, & repugnantibus, & anthithetis conficitur. In his eſt numerus penè naturalis, qui maxime probatur ſi modũ nõ excedit. In hac inueſtigatione figurarũ & cõcinnitatũ, quæ numerum faciunt, tẽperatiores fuerũt Herodotus & Thucydides, hiſtorici ſcriptis & fama notiſſimi, non qui delicias orationis & ornamenta repudiarent, quorũ ſtudioſos fuiſſe Quintil. affirmat. Neque, inquit, mihi quamlibet magnus auctor Cicero perſuadebit, Herodotum, Thucydidem, Lyſiam parũ ſtudioſos numeri fuiſſe, ſed qui fugerent ineptias, & cultus immoderatiores. De numero ſentio cum Cicerone, acerrimi iudicij uiro, et id exẽplis poſtea demonſtrabo. Nec Quintil. ſuo, ſed Alicarnaſſei Dionyſij iudicio nititur. Cæterũ laudandi ſunt auctores illi, qui neq; quaſi uerſiculos texuerunt, neque ambitioſe paria, contraria, anthitheta, ſimiliter deſinentia, ſimiliter cadẽtia quæſierũt. Sũt iſtæ ineptiæ affectatorũ: Quas autẽ appellet ineptias, oſtẽdit his uerbis ſecundo de Oratore: Qui aut tẽpus quid poſtulet, nõ uidet, aut plura loquitur, aut ſe oſtẽtat, aut eorũ quibuſcũ eſt, uel dignitatis uel cõmodi rationẽ nõ habet, aut denique in aliquo genere aut incõcinnus aut multus eſt, is ineptus dicitur. In eodẽ libro de Herodoto et Thucydide Antonius: Apud Græcos autẽ eloquentiſſimi homines remoti à cauſis forẽſibus, cũ ad cæteras res illuſtres, tũ ad ſcribẽdã hiſtoriã maxime ſe applicauerunt. Nanq; & Herodotum illũ, qui princeps genus hoc ornauit, in cauſis nihil omnino uerſatũ eſſe accepimus. atqui tãta eſt eloquẽtia, ut me quidẽ quãtũ ego græce ſcripta intelligere poſſum, magnopere delectet. Et poſt illũ Thucydides omneis dicendi artificio, mea ſentẽtia, facile uicit: qui ita creber eſt rerũ frequentia, ut uerborũ propè numerũ ſententiarũ numero cõſequatur. Ita porrò uerbis aptus & preſſus, ut neſcias utrũ res oratione, an uerba ſentẽtijs illuſtrẽtur, atqui ne hũc quidẽ, quanquã eſt in Republica uerſatus, ex numero accepimus eorũ qui cauſas dictitarũt: et hos libros tũ ſcripſiſſe dicitur, cum à Rep. remotus, atque id quod optimo cuique Athenis accidere ſolitũ eſt, in exilium pulſus eſſet. hæc ille. Vnde conſtat omnibus in rebus à Cicerone Thucydidẽ probari, præterquã in numeris, quos ille non expleuit. Herodotus ſine ullis ſalebris, id eſt aſperitatibus & inæqualitate dicendi, quaſi ſedatus amnis fluit, id eſt, oratione utitur æquali, dulci, ſuauiter profluente: quod genus eſt oratio Cæſaris in Commentarijs. Thucydides incitatior fertur, hoc eſt orationi dat affectũ impetumq́; maiorẽ, ut Liuius apud Latinos: & de bellicis rebus canit etiã quodãmodo bellicum, et ſonanti dictione tubæ ſonitum propè imitatur & clangorem. Quintil. Denſus & breuis, et ſemper inſtans ſibi Thucydides: dulcis & candidus & effuſus Herodotus. ille concitatis, hic remiſſis affectibus melior: ille concionibus, hic ſermonibus: ille ui, hic uoluptate. Ab his hiſtoria cõmota eſt, hoc eſt, ad uberiorem copiam, & ampliores ornatus excitata, quæ quodam modo iacebat in Pherecyde, Hellanico, Acuſila, alijſq́; priſcis auctoribus. id eſſe uerum, confirmat auctoritate Theophraſti philoſophi, qui fuit Ariſtotelis auditor, ſcripſitq́; περὶ λέξεως, καὶ παραγγέλματα ῥητορικὰ, καὶ περὶ τέχνης ῥητορικῆς. Iſocrates præter cæteros eiuſdem generis, id eſt, plus quàm ſophiſtæ, à Cicerone laudatur, quia primus inſtituit dilatare uerbis, et melioribus numeris explere ſententias. Longiores enim periodos extendit ampliato numero, uerbáq́; coagmẽtauit, ut molliores dulcioreſq́; efficeret ſonos. Nam etſi Gorgias & Thraſimachus primi traduntur arte quadam uerba iunxiſſe, tamẽ uterque conciſus eſt minutis numeris, id eſt, neuter abſoluta periodo ſententias explet, neuter ſpatioſe currit, dum impleatur aurium uoluptas. Thucydides autem præfractior, durior & præruptior eſt, cuius oratio non quaſi ſedatus amnis fluit, ſed quaſi torrens inter ſaxa concitatus fertur: quia & aſperæ ſunt iuncturæ, & interſiſtentes numeri curſum morãtur. Ideo nõ ſatis eſt rotundus, id eſt, uolubilis in hiſtoria, quæ molliter fluere debet, & catenæ more coniungi. Quòd autẽ Brutus diſſentiat à Cicerone de laudibus Iſocratis, opinionem ſuã tuetur Cicero à conſequentibus & auctoritate. Conſequẽtia ſunt, cum doceret eos qui partim in dicendo, partim in ſcribẽdo principes extiterunt, domus eius officina habita eloquentiæ eſt. Is eſt effectus neceſſariæ cauſæ, ut optimæ eruditionis & doctrinæ. Ea de re ſcribit hoc ſecũdo de Oratore, Ecce tibi exortus eſt Iſocrates magiſter iſtorum omnium, cuius è ludo tanquam ex equo Troiano innumeri principes exierunt. Sed eorũ partim in pompa, partim in acie illuſtres eſſe uoluerũt. Itaque & illi, Theopompus Ephorus, Philiſtus, Naucrates, multiq́; alij naturis differunt, uoluntate autem ſimiles ſunt inter ſe, & magiſtri, et ij qui ſe ad cauſas contulerunt, ut Demoſthenes, Hyperides, Lycurgus, Aeſchines, Dynarchus, alijq́; complures. Enumerat diſcipulos Iſocratis, qui partim in dicendo, partim in ſcribendo principes extiterunt. Platonis elogium de Iſocrate eſt, quod Cicero tranſtulit. νέος ἔτι ὦ φαῖδρε ἰσοκράτης, ὃ μέντοι μαντεύομαι κατ' αὐτοῦ, λέγειν ἐθέλω. φαι. τὸ ποῖον δή; σω. δοκεῖ μοι ἀμείνων, ἢ μετὰ τοὺς περὶ λυσίαν εἶναι λόγους, τὰ τῆς φύσεως, ἔτι δὲ ἤθει γεννικωτέρῳ κεκρᾶσθαι. ὥστε οὐδὲν ἂν γένοιτο θαυμαστὸν, προϊούσης τῆς ἡλικίας, εἰ περὶ αὐτούς τε τοὺς λόγους, οἷς νῦν ἐπιχειρεῖ, πλέον ἢ παίδων διενέγκοι τῶν πώποτε ἁψαμένων λόγων, ἔτι τε εἰ αὐτῷ μὴ ἀποχρήσει ταῦτα, ἐπὶ μείζω δέ τις αὐτὸν ἄγοι ὁρμὴ θειοτέρα. φύσει γὰρ ὦ φίλε ἔνεστί τις φιλοσοφία τῇ τοῦ ἀνδρὸς διανοίᾳ. Hæc quia Cicero uertit, noſtra non egent neque interpretatione neque declaratione. In perſona Socratis ſcribit Plato, & ſcribit æqualis, id eſt, agens ætatẽ parem. Et quidam exagitator & reprehenſor omnium rhetorũ, ut in eius Gorgia uidere eſt, hunc miratur unũ. Me autẽ, qui Iſocratẽ non diligunt, id de Bruto mitius dixit, unà cũ Socrate et Platone errare patiantur. Errorẽ Bruti caute ſignificat, cui ſunt in diſciplinis duo ſummi uiri Socrates et Plato præferendi. DVLCE igitur orationis genus, & ſolutũ, & effluens.] Qui primi ueſtierint orationẽ, quibuſq́; rebus ueſtierint, expoſuit. Redit ad illud quietũ genus, ut cũ pugna forenſi cõparet. In illo epidictico genere, quod & laudationes et panegyricos et expoſitiones quaſdam cõtinet, dulce eſt orationis genus, & auribus & ſenſu tam iucundũ, quã grata ſunt dulcia palato. ſolutũ, uinctum numero quidem ſed quietũ, ſecurum, remiſſum, nec ad pugnam fori collectum. Effluens, non præfractũ & interſiſtens, ſed libere ſine ullis ſalebris excurrens. Sententijs argutũ, cuius pulchræ et crebræ ſententiæ audientẽ uoluptate demulcent. Verbis ſonans, quorum bona pars multas habet ſyllabas, et eas uocales, quæ ſunt in his uerbis, ἱκανῶ, μάχεσα: & in his, laudare, obtẽperare. Pompæ, id eſt oſtẽtationi ludorũ, quã pugnæ forenſi aptius, ut quod habet pulchritudinẽ cum ſecuritate. Gymnaſijs & palæſtræ dicatũ, deſtinatũ certaminibus ludicris, et ſcholaſticis exercitationibus: & id diſtans à ueritate cauſarũ, quod ludi Gymnici ab hoſtium conflictu et prælio. Sed quòd huius nutrimẽtis educata eloquẽtia, ſe poſtea colorat et roborat, more pueritiæ firmioris à

lacte

lacte depulſæ: nõ alienum fuit de oratoris quaſi incunabulis & primis alimentis dicere. Sed hæc ludorum atque põpæ ſint, & ludicræ exercitationis. Nos in aciẽ dimicationemq; ueniamus, id eſt, eloquẽtiã forenſem inſtruamus. QVONIAM *tria uidenda ſunt oratoria.*] *Iam multa conſtat eſſe genera dicendi, & ut in omnibus rebus, ſic et in his generibus aliquid eſſe optimum: deinde laudationes, hiſtorias, & epidicticum genus non optimi nomine cenſeri dicẽdum poſtea, quid hoc optimum iudicet. Et quoniam uis oratoris in quinque partes diſtributa eſt, inuentionem, collocationem, elocutionẽ, pronunciationem, memoriam: decernit quid ſit optimum in ſingulis, præterquam in memoria, quam omittit, quãdo quidem, ut ait paulo poſt, de memoria nihil eſt hoc loco dicendum, quæ cõmunis eſt multarum artiũ. Tria uidenda ſunt oratori, quid dicat, id præſtat inuentio: & quo quidque loco, quod eſt proprium collocationis: & quo modo, hoc duarũ partiũ, elocutionis & actionis. De tribus harum partiũ pauca dicit, de elocutione permulta: ac de illis aliquãto ſecus atque in tradẽda arte dici ſolet, quia nulla præcepta ponit quot & qui ſint loci, quid ſit & quàm multiplex argumentum, quæ collocatio et quàm diuerſa, quæ inueniantur exordia, quæ ſint leges narrationis, quæ confirmationis, quæ perorandi, quæ prouũciandi: ſed excellentis eloquẽtiæ ſpeciẽ & formã adumbrat, & ueluti pictor quidam lineamentis & umbris effigiat. Nec quibus rebus ea paretur exponit, ſed qualis eſſe uideatur. Quibus autẽ rebus ea paretur, explicat in tribus libris de Oratore ad Quintũ fratrẽ, & in Oratorijs partitionibus. Nec enim ſatis eſt hanc cogere ſummã, eloquenti. i. parari natura, arte, et exercitatione. Ac duo breuiter prima, quæ ſit optima inuentio, & quæ precellens diſpoſitio, percurrit. Nã etſi ſunt ad maximam laudẽ neceſſaria, quia loquendi profluentia ſine ui ſentẽtiarũ, improba eſt garrulitas: nõ tamen inſignia, nõ excellentia, non quæ pariant admirationẽ, ut ſolet excellẽs elocutio, & optima ratio dicẽdi. Sunt enim cũ multis, ut dialecticis, phyſicis, medicis, mathematicis, penè, id eſt magna ex parte, cõmunia. Inueniunt et illi quod loquãtur, et aliqua ratione diſponunt, nec tamen in admiratione ſunt, quia plerique non habent illam grauiter et copioſe dicendi facultatẽ, quã qui ſunt aſſecuti philoſophi, mirabiles extiterũt, ut Plato & Theophraſtus. Hæc cũ ita ſint in hominũ quorũdã opinione, fatendum eſt tamen inuentionem & collocationem ſummas eſſe uirtutes, et eas ſine præcellẽti elocutione præclare conſiſtere, elocutionem ſine iſtis meram eſſe loquacitatem. Oratio eſt quaſi quoddam corpus: rerum et ſententiarum uis, tanquam animi inſtar eſt, id eſt, animo cõparanda in humano corpore: elocutio uero, quaſi ueſtimentum. Sed quemadmodum in ornatu regio, apparatus ille tenet admiratione mentes: ſic et in eloquentia ſplendor omnis & apparatus et magnificẽtia et admiratio, poſita eſt in artificioſa ratione dicẽdi. Id natura fecit, ut multorum communia nemo miretur. multorum cõmunis eſt illa prudentia inueniendi magiſtra: ſed pauci res elocutione tractare potuerunt. Hac de re ſic Quintilianus octauo: M. Tullius inuẽtionẽ quidẽ ac diſpoſitionẽ prudentis hominis putat, eloquẽtiã oratoris: ideoq; præcipue circa præcepta partis huius elaborauit. Eloqui enim hoc eſt omnia quæ mẽte cõceperis promere, atque ad audientes perferre: ſine quo ſuperuacua ſunt priora, & ſimilia gladio condito, atque intra uaginã ſuã hærenti. Hoc itaque maxime docetur, hoc nullus niſi arte aſſequi poteſt, huc ſtudiũ adhibendũ: hoc exercitatio petit, hoc imitatio: hic omnis ætas conſumitur, hoc maxime orator oratore præſtãtior. Ergo elocutio tota artis eſt, inuẽtio et collocatio etiã prudẽtiæ. Quòd igitur eloquẽtia ab elocutione nomẽ habet, et nihil eſt aliud quàm copioſe loquens ſapiẽtia, ut ait in Partitionibus, ea tãtũ in cauſa eſt uacua prudẽtia, id eſt, hæc ſola pars non prudẽtia, ſed arte conſiſtit. Quo motus, ut opinor, Quintilianus plus arti ſummæ tribuit, quàm ingenio naturæ. Sic autẽ Ciceronẽ legendum puto: Sed propria magis prudẽtiæ quàm eloquentiæ, qua tantũ in cauſa eſt uacua prudẽtia. Nã abſurdũ eſt & ſuperuacuũ quod legitur: Nemo negabit, credo, qui nouerit naturam ab arte differre, quin prudẽtiam naturæ, artem præceptis aſſignauerit, qui elocutionem illam præſtãtiorẽ arti ſoli dederit.* NOVERIT *igitur hic quidem orator, quem ſummum eſſe uolumus.*] *Quidquid ratione & arte inuenitur, in locis inuenitur. Loci ſunt argumentorũ & rationũ, hoc eſt probationũ ſedes. Locorũ alij ſunt cõmunes, quos decem & ſeptẽ ponit in Topicis: alij proprij ſingularum quæſtionũ, an eſt, quid eſt, quale eſt: alij proprij generum, laudationis deliberationis, & iudicij. utroſque poſteriores in Oratoria partitione aſſignat. Hæc tria genera locorum, ſi quæſtiones omnes arte firmare uelis, cognoſcere neceſſe eſt: & hoc etiã noſſe, qui loci faciant ad ſigna quæ cadunt in ſenſum, & aliud oſtẽdũt, quibus hic omnem cõiecturam comprehendi uidere facile eſt, qui ad definitiones, qui ad recti prauiq; partes, id eſt ad ſtatũ qualitatis. Sunt enim tres ſtatus & in controuerſia, id eſt quæſtione finita: & in cõtẽtione, hoc eſt infinita quæſtione. Omniũ iſtorũ præcepta ſcripſit in alijs libris. Orator excellẽs à quæſtione finita, quæ proprijs perſonis & tẽporibus conſtat, ad θέσιν & infinitã quæſtionẽ auocat controuerſiã, quia copioſus eſſe uult: & latius de genere quàm de parte diſceptare licet: hoc eſt, amplior eſt diſceptatio uel de toto genere, uel de tota ſpecie, quàm de ſingulis formarũ partibus, Nã Cicero genere cõprehẽdit & ſpeciem: & quod multi uocant indiuiduũ, hic nominat partem. Atque cum agitur de parte, tum finita quæſtio eſt. cũ de ſpecie & genere, infinita. Dicat igitur non modo de Seruio Sulpitio iuriſperito, ſed etiam de toto iure ciuili: non modo de Muræna duce, ſed & de arte imperandi: non modo de Catone Stoico, uerum etiam de tota diſciplina Stoicorũ: non modo de ſeditioſo Norbano, ſed etiam de omni ſeditione populari: non modo de Opimio interfectore Gracchi, ſed etiam de liberatoribus patriæ. Hinc orationis ubertas & copia, hinc ratio probandi duplex: altera in uniuerſo ac in genere conſtituta: altera in parte. Vocatur quæſtio infinita, generalis, & propoſitum, & conſultatio, & quæſtio uniuerſi generis, & θέσις. Hanc θέσιν commode tractabit, qui iam à prima adoleſcentia ſic fuerit inſtitutus & exercitatus, ut de rebus multis in utranque partẽ diſſerat. Id Ariſtoteles æmulatus Iſocrati fecit, ut adoleſcentes rhetorũ more ad uberius & ornatius dicẽdi genus exerceret. Alius eſt mos philoſophorũ diſſerendi tenuiter, hoc eſt ſubtiliter argumentandi ſine ubertate populariũ ſentẽtiarũ, ſine eleganti numeroſoq; orationis ornatu. Idẽ tradidit locos τόπους & octo libros τοπικῶν, ut eſſent quaſi argumentorũ notæ & indicia. Ex his locis nihil ferè egregiũ ducet declamator ille rudiſè ludo ſcholaq; magiſtrorum, qui declamatione quaſi tyrocinio cõtentus, nunquã uenit in prælij certamẽ. Nihil itidẽ rabula de foro, qui ſit indoctus & impolitus, egregie tamen litigioſus, & in uociferando cõtentioſus. Sed orator ille bonus percurret omnes, ut ſi quid forte detur, excipiat. Vtetur aptis generatim, hoc eſt, per ſingula genera quæſtionũ, cõiecturæ, definitionis, qualitatis. Vtetur ijs argumentis, quæ à locis aptis ſuggerẽtur: qui quibus generibus cõueniãt, oſtẽdit in Topicis. Ad coniecturã maxime apta, quæ ex cauſis, quæ ex effectis, quæ ex cõiũctis ſumi poſſunt. Ad definitionẽ autẽ pertinet ratio definiẽdi, antecedentia, repugnantia, cauſæ, & effecta. ad qualitatem, genera bonorũ & commodorũ, omnis æquitas, leges, atque mores. Diſcet etiam, ex quo emanant qui communes appellantur loci: de quibus ſic ait in tertio de Oratore: Conſequentur etiam illi loci. qui quanquã proprij cauſarũ, & inhærentes in earum neruis eſſe debẽt, tamen quia de uniuerſa re tractari ſolẽt, cõmunes à ueteribus nominati ſunt. Quorũ partim habẽt uitio*

rum & peccatorum acrē quādam cum amplificatione incuſationem, aut querelam, contra quā nihil dici ſolet, nec poteſt: ut in depeculatorem, in proditorem, in parricidam, quibus uti cōfirmatis criminibus oportet. aliter enim ſunt ieiuni atque inanes. Alij autem habent deprecationem, aut miſerationem: alij uero ancipites diſputationes, in quibus de uniuerſo genere in utranque partem diſſeri copioſe licet. Hactenus Cicero. Omnes loci rhetorici cōmunes appellari poſſunt, quod nullus eſt arte cōprehenſus, qui uni ſoliq; cauſæ ſubſeruiat, nā præcepta ſunt cōmuniū, nō ſingulorum. Hi tamen communes uocantur, quia in theſi & in infinita quæſtione uerſantur. Emanant autē atque deriuantur ab inſigni aliqua uirtute, aut à uitio, aut à calamitate, aut à meritis, aut ab ancipiti cōtrouerſia generis & formæ: quæ cū uenient in cauſam, dabunt occaſionē latius expatiandi per infinitū. In percurrendis locis argumentorū, ſicuti militum, faciendus eſt delectus. Non enim ſolum numerus & multitudo, ſed etiam robur quæritur. Ergo ſcrutabitur et quæret ex omnibus, ſed adhibebit iudicium, ut leuia reijciat, nōnūquam etiam cōmunia prætermittat, & nō neceſſaria. expēdat etiam & ponderet quæ grauia, quæ leuia. Seligat et excipiat robuſtiora, quoniā ex iiſdem locis in omnibus cauſis nō eadē argumentorū momenta ſunt, nō ſunt perſimiles opportunitates & occaſiones, ſed ad alias cauſas firmiora ſuggerent argumenta, ad alias imbecilliora, minoriſq; momenti, ut qui probat cædē eſſe factā, rationes optimas ducit à cauſis, ab euentis, ab adiunctis, à teſtimonio: non eodē modo à cæteris rhetorum locis. Opus eſt ergo iudicio. Nā quemadmodū ſeges, id eſt terra fœcūda, nō modo fruges & fructus aptos uſibus humanis, uerū herbas etiā effundit inimiciſſimas frugibus, ut loliū, carduos, Lappas: ſic etiā ingeniū ferax leuia quædam, aut cauſis aliena, aut nō utilia gignit, niſi iudiciū adhibeas, quaſi manū ad runcationem. Hic ſeges dicitur humus arata & ſubacta ad recipiendū ſemen, & aruum bonæ ſpei. Virg. Illa ſeges demum uotis reſpōdet auari Agricolæ. Hanc cū ingenio feraci comparare uidebatur, ſed cōparationem ad locos tranſtulit, occulta quadam mutatione, quia locus loco melius cōfertur, nec tamen aliquid poteſt locus ſine ingenio. Ingenium & iudiciū uitabit leue argumentum, alienum à cauſa, inutile. Leue eſt, Pecuniā ſuſtuliſti, nā pauper eras. Alienū à cauſa, ſum conſtituendus uerus accuſator, quoniam quæſtor eius eram. Inutile, Magnum crimen eſt ſacrilegij, damnandus igitur hic reus. Iudicij ſumma uis eſt in oratione, expendit et ſeligit argumenta, cohibet ingeniū cupidū, ut in bonis hæreat & habitet ſuis, ne unquā uagū quærat aliena. Mollit dura, ſiue ea lædant iudicē, ſiue noceāt litigatori, ſiue nō deceant agentē, ſiue diſpliceant circunfuſæ multitudini, ſiue talia intorſit aduerſarius. Tot enim durorum genera mollienda ſunt orationeq; lenienda. Iudiciū occultat, et quibuſdā uerbis opacat ea quæ dilui nō poſſunt. aut enim contēnit, aut multo minora eſſe dicit, aut extra cām eſſe cōtendit, aut alio deriuat. Idē iudiciū opprimit, & refutat argumētis ea quæ dilui poſſunt. Idē abducit animos ab eo quod nocet in cauſa, ad id quod utile eſt. Idē ſi contrariis refutare nō poteſt, argumentis aduerſarij uel æque firma uel firmiora opponit argumēta. Quid opus eſt multis? Iudiciū in omni arte dominatur, ſed præſertim collimat inuētionē. Hæc dicimus de iudicio naturali, de quo Quintil in ſexto. IAM uero ea quæ inuenerit, qua diligētia collocabit?] Ex illis, quid, quo quidq; loco, et quo modo dicat orator, alter eſt locus de collocatione, quæ nā diſpoſitio Ciceroni optima eſſe uideatur. Itaq; trāſeundi cauſa ſic interrogat: Iā uero quæ inuenerit orator, qua diligētia collocabit? Quia ſummus eſt atq; perfectus, ſummā in diſpoſitione diligētiam ponet, quemadmodū ſummus imperator in acie dirigenda & in ſtatuendis ordinibus uehementer elaborat. Veſtibula, hoc eſt exordia, ut par eſt, cauſamq; decet, honeſta & ſplēdida faciet, hoc eſt aditus ad cauſam faciet illuſtres. Nā ſecundū eſt prioris interpretamētū. Exordiorū genera duo ſunt, unū uulgatū atque tritū, alterū doctū & illuſtre. hoc eloquenti conuenit, illud indocto. De priore in Diuinatione: Tu horū nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras. Si quid ex uetere aliqua oratione, Iouē ego opt. max. aut: Vellē, ſi fieri potuiſſet, iudices aut aliquid eiuſmodi ediſcere potueris, præclare te paratū in iudiciū uēturū arbitraris. Veſtibula ſunt honeſta, & aditus illuſtres, qui maiore quodā artificio parant animos, relicto genere exordiendi infirmo, nimiūq; uulgato. Quid hic collocare oporteat, honeſtū, illuſtre, & magnificū: nō artis eſt, ſed prudentiæ inuenire. Id aut à perſonis, aut à cauſa ducet optimus orator. Cūq; animos prima cōgreſſione, hoc eſt aditu procemij occupauerit, beneuoloſq; ſuæ cauſæ fecerit, infirmabit cōtraria aut excludet, prorſuſq; diluet ab aduerſario dicta. Narratione docebit iudicē, & interiectis argumentorū ſeminarijs infirmabit cōtraria. Cōfirmatione quidquid erit in cauſa dubiū excludet. Partietur argumenta in treis ordines. De firmiſſimis alia prima ponet, ne prælū ſtatim ab initio frigidū lāguere uideatur: alia poſtrema, ut auditoris animo relinquant aculeū. Inculcabit, hoc eſt in medio conſtituet, denſa & frequētata leuiora: quoniam in illis minus eſt præſidij, niſi cū turba roborantur. In primis duabus partibus inuētione & collocatione, qualis eſſet excellentis eloquentiæ ſpecies & forma, ſummatim breuiterq; deſcripſimus, id eſt, breui ſumma cōprehēdimus. Nā etſi graues ſunt pōdere ſententiarū, magnæ uirtute rerū, quæ ſunt tāqui animi inſtar in corpore, tamen in his minus & artis eſt & laboris, ꝗ in perfecta elocutione. CVM autē quid et quo loco dicat, inuenerit.] Cū tria uidēda ſunt oratori, quid dicat, & quo quidq; loco, & quo modo: tertiū lōge maximū eſt, uidere quo modo dicat. Id tribus rationibus confirmat, ne temere minus in alijs, plus in hac parte laboraſſe uideatur. Vna ducitur à philoſophiæ cōparatione: altera à tacito quodā Bruti teſtimonio: tertia ad cōparationē reducenda: elocutionē difficiliorē eſſe reliquis partibus, quoniā illæ ſimpliciores ſunt, hæc in plures uarias formas. Hæc aūt diſputatio inducta eſt, ut unā maxime excoleret elocutionem. Nā cum dicendū ſuſcepiſſet quid eſſet optimū in ſingulis rhetoricæ partibus, cæteraſq; partes uidiſſet cū multis alijs eſſe cōmunes, minuſq; mirabiles, elocutionē propriā eloquentiæ, hāc partē reliquis antepoſuit: ut quæ tota ſit in arte poſita, nec tū latinorū præceptis uſuq; celebrata, præſertim cū res eſſet inſignis ad maximā laudem, & in ea maxime ſpectari poſſet ille ſummus orator. Scitū eſt, argute docte et elegāter dictū, quod Carneades noſter hic iunior tibi mihiq; notus, et aliquādo familiaris, uir memoriæ ſummæ, dicere ſolebat de ueteri Carneade & Clitomacho: Clitomachū eadē dicere, id eſt, eaſdē ſententias & res inuenire & collocare, nec animos recreare poſſe inueniendi uarietate: Carneadē autē eodē etiā modo dicere, et uno eodēq; graui ſtylo ſemper uti. Carneades philoſophus Cyrenæus Chryſippi ſtudioſus fuit, uir eloquētia tāta, ut ad eū etiā confluerēt oratores. Nā ut ait Laertius, δεινός τε ἦν ἐπιπλήξεις, καὶ ἐν ταῖς ζητήσεσι δυσμαχος. acriter inuehebatur, & in quæſtionibus erat inexpugnabilis. De Carneade Cicero perſæpe mentionē facit, & de Oratore, et in Academicis, alijſq; locis. Hoc unū proferamus è ſecundo de Oratore: Carneadis uis incredibilis illa dicendi et uarietas, per quàm eſſet optāda nobis, qui nullam unquam in illis ſuis diſceptationibus rem defendit, quam non probauerit: nullam oppugnauit, quam non euerterit. Hic Antonius intelligit non eloquendi ſed inueniendi uarietatem. Gellius in ſeptimo refert Rutilio & Polybio, ut Carneades Romam legatus multis admirationi fuerit, & in diſſerendo uiolenta & rapida dixerit. Venit autem Romam temporibus Cenſorij Catonis. Clitomachus Cartaginienſis Academicus, Carneadis auditor. de

quo

quo Craſſus primo de Oratore: Audiui enim ſummos homines cum quæſtor ex Macedonia ueniſſem Athenas, florēte Academia, ut tēporibus illis ferebatur, quòd eam Carneades & Clitomachus & Aeſchines obtinebant: ὁ δὲ inquit Laertius, εἰς τοσοῦτον ἦλθεν ἐπιμελείας, ὥστε ὑπὲρ τὰ τετρακόσια βιβλία συγγράψαι, καὶ διεδέξατο τὸν Καρνεάδην, καὶ τὰ αὐτοῦ μάλιστα διὰ τῶν συγγραμμάτων ἐφώτισε. Eo uenit induſtriæ, ut ſupra quadringenta uolumina conſcripſerit, ſucceſſeritq; Carneadi, cuius dicta monumentis literarum maxime illuſtrauit. Carneades igitur & Clitomachus uiri quidē magni fuerunt, ſed in quibus tamē aliquid Critici deſiderarint. In philoſophia, non in eloquentia tantū, magni intereſt, quemadmodū dicas, quaq; elocutione utare. Nam multo maior habetur Plato propter illā uarie & copioſe dicendi facultatē, & Theophraſtus inde diuinū reperit nomē: & Galenus in medicis magnus, etſi Aſianorū more tumet et redūdat, tamen copia uerborū magis quàm rerū, cæterorū gloriā adumbrauit. Philoſophia res ſentētiasq; ſpectas, nō uerba pendit, nec quaſi lance trutinatur, ut eorū pondus examinare poſſit. Id in cauſis cōtra facit orator: quibus totis moderatur oratio, hoc eſt quas totas oratoris elocutio regit. Eſt enim, ut poſtea dicet, oratio oratoris elocutio, quæ regit animos, & pectora mulcet, In parteſq; rapit uarias, perq; omnia uerſat. Hoc Brutus philoſophiæ ſtudioſiſſimus uidit, et è Gallia Romam literas miſit, quibus id quæreret, quod genus ipſius orationis, id eſt elocutionis, optimū iudicaret. Cicero uero qui à rebus optimā elocutionē ſeparare nollet, alia quædā adiecit quaſi corpus & animū, ſine quibus eloquentia nō cōſtet. Sed orationis quaſi de corpore & animo iudicare facile eſt: de decoro autē & ornamentis uerā ferre ſententiā, res eſt difficilior, atque omniū difficillima. Etenim quemadmodum in communi hominum uita perraro quæritur quid aut quale ſit corpus, quid ſit animus, quæq; animi natura, ſed labor omnis adhibetur aut nutriendo corpori & ueſtiendo, aut animo ornādo ſcientijs & uirtutibus: ſic & in eloquentia ſtudiū ſummū eſt nutriendæ dictionis, optādi decori, ornandæ uerbiſq; decorādæ ſententiæ. Natura nimirū res peperit: homini poliendas ac ornandas reliquit. Ergo ſicuti de rebus hominū multi diſſentiūt, ita diſerti de ratione figuraq; dicendī. Nam oratio mollis eſt et tenera ut cera, & ita flexibilis in omnem figurā, ut ſequatur quocunque torqueas, & quaſi digito flectas. Ex iiſdem uerbis orationē conficies aſperā & triſtem: ut, Cn. Pōpeius ſuperauit uirtute nō modo gloriam eorū hominum qui nūc ſunt, ſed etiā antiquitatis memoriam. Ex iiſdem mollem atque iucundā: ut Cn. Pōpeius nō modo eorū hominum qui nunc ſunt gloriā, ſed etiam antiquitatis memoriā uirtute ſuperauit. Quæſo & obteſtor ne pro me unquam uota Reſpub. inuita ſuſcipiat: aut ſi ſuſceperit, inuita ne debeat. Ex iiſdem tardā & interſiſtentē. Quæſo & obteſtor ne pro me unquā uota, inuita ſuſcipiat Reſpub. aut ſi inuita ſuſceperit, ne debeat. Hic flexus orationis, et uariæ hominū naturæ ac uoluntates, multū inter ſe diſtantia effecerunt genera dicendi. Nā quòd ante dixit, ſemper oratorū eloquentiæ moderatrix fuit auditorum prudentia: & ſi uerum quærimus, totidē ſunt genera diuerſa, quot hominū naturæ. Verborū flumen alijs cordi eſt, id eſt, fluxus & celeritas placet, et uolubilitas, rotundaq; figura dicendi. Id aſſequuntur cōiunctione uerborum leni, et pede celeri, ut dactylo, pæano, iābo, choreo, proceleuſmatico, periodis catenatis, quo genere frequenter utuntur hiſtorici & oratores in exēplorum narratione. Diſtincta alios & interpuncta internalla, moræ reſpirationeſq; delectant. Diſtincta, nō cohærētia, ſed conatu pronunciantis interrupto proferenda. Interpuncta interualla, quaſi puncto interiecto ſeparata. Moræ & reſpirationes, ſpiritus intermiſſiones: His omnibus ſignificat orationem curtatam atque conciſam pluribus quidem inciſis et membris, nullis ferè periodis conſtantem, in qua frequentes illæ quæ pauſæ nominātur, & ὑποστιγμαί. Cicero tertio de Oratore: Clauſulas atque interpuncta uerborū, animæ interclusio, atque anguſtiæ ſpiritus attulerunt. In hoc genere multus eſt Seneca, multus etiam Plinius in hiſtoria naturali. Et amplificationes acerrimæ hoc ferè genere conſtant. tum enim cæſim membratimq; uehementius dicitur. Alterū genus habet cōtinuū quaſi fluminis curſum, hoc ueluti in ſaxo reſilientes undas, et interruptos impetus. In altero uolubilitas, in hoc interpūcta reſpiratio. hæc omnino diuerſa: tamen eſt in utroque aliquid excellens. Illud enim genus in re cita tractaq; laudatur, hoc in horrida grauitate cōmēdabile eſt. Elaborant alij lenitate & æquabilitate, & puro quodam et candido genere dicendi: ad quod perficiundum legenda ſunt uerba lenia, & uenuſta, et æquabilia, modoq; pari dimenſa, ne interiecta diſparia, ut ſeſquipedalia, aut monſtrum pariāt, aut ſonos diſpares efficiant. Hoc purū genus eſt & cādidum, quod nullo diſſimili colore fucatū eſt: in qua figura totus eſt Cæſar in Cōmentarijs: & nos in genere cōmentandi, ſi quid in hac re poſſumus, illud nō inuite ſequimur. Ecce alij duritatē & ſeueritatē quandam uerbis, & orationis quaſi mœſtitiam ſequuntur, hoc eſt, auribus dura, aſpera, triſti cōpoſitione exhorreſcūt, ut Ennius, Cato Cēſorius, pleriq; philoſophorū. ET quoniā cœpi iā cumulatius hoc munus augere.] Quāta uis eſſet eloquēdi, in uniuerſum propoſuit: ut propius accedat, dicēdi modum partitur in actionem ac elocutionem. Nam eloquendi comes eſt actio, ut altera quædam mentis interpres. Quod autē natura prima eſt elocutio, actio uero ſecūda, quoniā prius uerba mens cōcipit, quàm tradat actioni, cauſam præmittit cur ſit uſus hoc ordine. Cumulare & augere munus uoluit, neq; tantū Bruto de orationis genere, id eſt, de modo et ratione eloquēdi, ſed etiā de inueniēdo & collocādo & agēdo breuiter reſpondere, quas partes antepoui melius putauit, ut liberior elocutioni daretur locus. Ne nunc quidē, inquit, ubi tertiū illud occurrit, quo modo dicat orator, ſolum de orationis modo, hoc eſt habitu et figura dicā: ſed etiā de modo et ratione actionis, quæ pronunciatio dicitur. Ita prætermiſſa pars nulla erit, in qua bonus excellat orator, quando quidē de artificiali memoria nihil eſt hoc loco dicēdū, quia cōmunis eſt multarum artium, ut ſciētiæ ciuilis, ut philoſophiæ. Principio deſcribit actionē, quaſi corporis quandā eloquentiam: quæ definitio à ſimili ducitur, ut plerunque ſolet. Quemadmodum igitur uis eloquentis animi materiā propoſitæ quæſtioni bonam copioſamq; ſuggerit, uerba rebus apta componit: ſic etiam corporis eloquentia rebus & uerbis flexus uocis & motus accommodat. Et ſicut animi ſapientia per eloquentiam ſe promit, ita etiam corporis facultas utitur inſtrumento uocis & motus. corpus itaque quodammodo loquitur, ſicut & animi uis & facultas. ad hæc ſubſcribit Quintilianus undecimo: Pronunciatio à pleriſque actio dicitur, ſed prius nomen à uoce, ſequēs à geſtu uidetur accipere. Namque actionē Cicero aliàs quaſi ſermonem, aliàs eloquentiam quandā corporis dicit. Secundo loco diuidit actionem in uocē atq; motū. uox aures, motus oculos tāgit: per quos duos ſenſus in animos penetrat orator. Vocis mutationes totidē ſunt quot animorum, qui maxime uoce commouētur. Quæ mutationes animorum ſint, abunde ſcribit Tuſculana quarta: Quæ proponuntur oratori, copioſe ſcribit ſecundo de Oratore. Mutatur ad amorē, odium, beneuolentiā, ſpem metum, cupiditatem, ægritudinem, lætitiā, mœrorem, miſericordiam, acerbitatē, & ad finitimas perturbationes. Quòd animi uoce maxime cōmouentur, oſtendit ars bene canendi, quæ non modo pedem ſaltātis ad numerum regit, ſed animum quoq; uerſat in omnē affectū. Talis eſt oratio modulata, ſuoq; modo ducta. Cic. 2. de Oratore: Tantā uim habet illa quæ recte à bono poeta dicta eſt flexanima, atq; omniū regina rerū oratio: ut non modo inclinatū erigere aut ſtantē in

clinare, ſed etiam aduerſantem & repugnantē, ut imperator boni ac fortis, capere poſſit. Itaque ſummus orator utcunque ſe affectum uideri, & animum audiētis moueri, uolet, ita certum uocis admouebit ſonum. Certus erit ſonus, ſi rebus fuerit aptus, ut dulcibus, dulcis, aſperis, aſper, atrocibus atrox, lenibus mitis. Motus diuiditur, in geſtum atque uultum. Vultus eſt in ſpiritu, ſanguine, et oris habitu quodam, qui motus animi produnt. Geſtus eſt, motus corporis et partiū eius. hoc modo eū geſtu iūctus eſt uultus, quoniā in genere motus cōueniunt. Vterque rebus ipſis, ſicut et uox, debet accommodari: quod ut fiat, uſus et exercitatio plus iuuabunt, quàm rhetorum præcepta. Actionē plurimum ualere probant euentus. Nā et infantes, id eſt, infacūdi uiri, rudesq; dicendi, ut Cn. Lētulus, actionis dignitate, bona et decora pronunciatione, eloquentiæ fructū et gloriā tulerūt. Et diſerti, quibus è diuerſo opponūtur infantes, deformitate agendi, hoc eſt indecora et fœda pronunciatione, à multis infantes et indiſerti putati ſunt: eiuſmodi L. Cottā dicit Cicero fuiſſe. Huc pertinet illa ſententia Demoſthenis, qui ſine actionis dignitate eloquētiā nullā cenſuit: de qua Fabius, Siquidē et Demoſthenes, quod eſſet in toto genere dicendi ſummum interrogatus, pronūciationi palmam dedit, eidemq; ſecūdum ac tertiū locum, donec ab eo quæri deſierit: ut eā uideri poſſit non præcipuam, ſed ſolā iudicaſſe. itaque ille perfectus, ut animū audientis moueri uolet, ita certū uocis admouebit ſonum. Volet autem qui eloquentiæ principatū petet, id eſt, qui ſummus haberi cupiet cōtenta uoce, forti, et quaſi è chordis cōtentis edita, atrociter dicere: quod eſt uti amplificatione, et graui genere dicendi, ut ſi agat hæc: O' mulieris ſcelus incredibile, O' libidinē effrenatam et inauditam, O' audaciam ſingularem. Volet ſummiſſa uoce, depreſſa, ſuaui, et ea quā uulgus appellat fictam, leniter dicere, et uti genere leni et quieto. Ea uoce efferatur hæc oratio: Ex eius ore, melle dulcior fluebat oratio. Volet uideri grauis, et plenus auctoritatis inclinata uoce id eſt, neq; erecta, neq; ſtāte, ſed deflexa ad mediū penè tēperamētum. ut ſi dicenda eſt hæc oratio: Nolo accuſator in iudiciū potentiam afferat, non uim maiorem aliquam, nō auctoritatē excellentem, non nimiam gratiam: ualeāt hæc omnia ad ſalutem innocentium ad opem impotentiū, ad auxilium calamitoſorum: in periculo uero & in pernicie ciuiū repudientur. Volet idē miſerabilis uideri, dignusq; uenia, inflexa uoce. hoc eſt, ſubinde mutata ab acuto ſono ad grauem. ut ſi ſit hoc pronūciandum: O' me miſerum, ò me infelicem. reuocare tu me in patriā Milo potuiſti per hos, ego te in patria per eoſdē retinere non potero? Tres ſoni uocis omnino ſunt, qui dicuntur accētus, acutus grauis, inflexus: quorum nomen et ratio defluxit à Græcis, quib. ſunt προσῳδίαι τρεῖς, ὀξεῖα βαρεῖα περισπωμένη. Ex illis acutus habet primas, nō modo quia natura, quaſi modularetur hominū orationē, in omni uerbo poſuit acutā uocē ut poſtea dicet: ſed ēt qa ſimplex eſt, nec alterius gerit uices. Grauis accentus eſt natura ſecundus: eſt enim ſimplex, ſed frequēter obit acuti munus. Nā ſi dicimus, Cicero magnus eſt uir, poſtremum acuitur uerbum. Si uero dicimus, Cicero uir eſt magnus, idem uerbū graui profertur accentu. Tum enim acutus in grauē mutatur, ne turpiter exultet actio. Circunflexus ex acuto grauiq; componitur, ideoq; numero tertius eſt. unde conſtat illū ordinē Græcorū à Cicerone mutatū, aut ut conſuleret orationi, quia languidū erat iſtuc acuto, graui, inflexo: aut quia nō ingrata eſt negligentia quædā circa res minores. Cur autē ex tribus ſonis, tanta ſit & tā ſuauis uarietas in cātibus, ſi forte quæris, hoc dicendū uidetur, innumerabiles eſſe flexus inter acutiſſimū ſonū & grauiſſimū: uocū genera eſſe perpauca, multas autē ſpecies, unde uaria flectitur illa modulatio. hoc modo ex tribus neruis organum muſicū mille diuariat flexus, cum per gradus à ſummo tono deflectitur ad imū. Hæc igitur poſita ſunt, ut orator qui norit tā multos eſſe uocū gradus, per illos uoce diſcurrere aſſueſcat: quia nihil eſt auribus odioſum magis quàm uox illa rigida quæ ſemper uno ſonat modo cōtumax. E S T autē in dicēdo etiā quidā cātus obſcurior.] A' natura datur uox, ab arte flexus à flexu gignitur cantus. Qui ſi tēperatus eſt in actione, decet oratorem maxime in affectibus mouēdis Cic. 2. de Oratore. Quis enim cātus, moderatæ orationis pronūciatione dulcior inueniri poteſt? Idē ſi nimius eſt, accedit ad cāticū carmēq; phonaſcorū, nec oratoris actionē decet, ſed ne lectionē quidē. Sit, inquit Quintilianus, in primis lectio uirilis, non in canticū diſſoluta, nec plaſmate, ut nunc à pleriſque fit, effœminata: de quo genere C. Cæſarem prætextatum adhuc accepimus dixiſſe: Si cantas, male cantas: ſi legis, cātas, Canticum oratorū ſic agitat. Perſius. Men' moueat quippe, & cantet ſi naufragus, aſſem Protulerim? cantas, cum fracta te in trabe pictum Ex humero portes? Vitet igitur orator illam ſcenicam modulationem: uitet ululans canticum Aſianorū in epilogis ac perorationibus. Affectus animi concitandi ſunt, nō ad riſus & cachinnos, ſed ad utilitates & commoda cauſarū. Canunt autem poetæ, ſed obſcurius. Canūt oratores etiā obſcurius, & in omni pronunciatione, & maxime in amplificatione. Nā, quod ait Quintilianus, neque Demoſthenes per Marathonis et Plateārū et Salaminis propugnatores recto ſono iurauit, neq; Aeſchines Thebas ſermone defleuit. Vterq; igitur obſcuriore cātu modulatus eſt orationē. Quod cū feciſſet ad rapiēdos animos, et ad facilius obtinēdā cauſam, nō caruit reprehēſione, iniuſta quidē, ſed tamen accuſatoria. Aeſchinis uerba ſunt. ὅλως δὲ τί τὰ δάκρυα, τί ἡ κραυγή; τί ὁ τόνος τῆς φωνῆς; Tādē quid lachrymæ ſibi uolūt? quid uociferatio? quid tonus uocis? Demoſthenes hoc refert, εἶτ' ἐπὶ τούτῳ τῷ καιρῷ ῥήτωρ ἐξαίφνης ἐκ τῆς ἡσυχίας ὥσπερ πνεῦμα ἐφάνη, καὶ τὰ φωνασκήσας καὶ συνειλοχὼς ῥήματα καὶ λόγους, συνείρει τούτους σαφῶς καὶ ἀπνευστί. Deinde nactus opportunitatē, & hoc tēpus, orator è quiete ueluti quædā procella ſubito prodijt: et ubi uarie cātitauit, et uerba meditādo collegit et orationes, cōtinuat eas claro et infracto ſpiritu. Cātus hic in oratione, ſicut cætera omnia cœpit à natura ſeminariū, arte et humana induſtria colēdū. Natura modulata eſt hominū orationem, certasq; uoces ad agendum dedit: & ut impetu quodam proferrentur animo concepta, & aurē ferirent, in omni uerbo poſuit acutā uocē, nec una plus, ut eſſet uarietas: nec à poſtrema ſyllaba citra tertiā, nequid ſpiritus laboraret. Omne uerbum aut unius eſt ſyllabæ, aut duarū, aut triū, plurium'ue. Si in uerbo trium ſyllabarum plurium'ue fuerit accentus in tertia ab extrema, is ſemper erit acutus, ut φιλόσοφος, dominus. Si fuerit accentus in ſecūda à fine, aut acutus erit, ἀνθρώπῳ, uirili, λόγος, deus: aut circūflexus, ut σημεῖον, μοῦσα, Romanus, Roma. Quòd igitur inflexus ex acuto eſt & graui, nō defuerit acutus, ſi ponetur inflexus. In ultima nunc eſt acutus, βασιλεύς, dux: nūc circūflexus, βοῦς, bos. Nihil refert an unius ſint ſyllabæ uerba, an uero plurium. Nunquā grauis erit ultima, niſi cū uerbū acutū ceperit aliā ab ultima ſedē, propter quod mutarit accentū, ut ὁ βασιλεὺς ἔφη, dux locutus eſt, iā grauis hic pro acuto. Ergo natura in omni uerbo poſuit acutam uocem, quæ cum altius ederetur, & reliquæ ſummiſſius conſonarent, iucundā è uarietate cieret modulationē. Interim unum uerbū duos habet accētus acutos, ſed unū ab alio uerbo ducit, ut φιλόσοφοί τε, dominí'ue. An acutā uocem dicit eā quæ clarius auditur, magisq; ferit aures, non illam tantū, quam proprie dicimus acutā? At uocis quidē bonitas optāda eſt: nō eſt enim in poteſtate noſtra, ſed à natura datur: tractatio tamen & uſus, hoc eſt ratio regendæ uocis & efferēdæ, noſtri laboris eſt. Quintilianus: Nā bene pronunciare nō poterit, ſi immēdabilia oris incōmoda obſtabunt. Sed ne uox quidem niſi liberalis actionē habere optimā poteſt.

poteſt. Bona enim firmaq́; ut uolumus, uti licet: mala uel imbecilla & inhibet multa, ut inſurgere, exclamare: & aliqua cogit, ut ſummittere, deflectere, & raucas fauces ac latus fatigatũ deformi cantico reficere. Sed ille princeps & ſummus orator bonitate uocis fruetur, eãq; uariabit et mutabit, id eſt, tũ intendet, tũ remittet per oẽs ſonorũ gradus. IDEM QVE motu ſic utetur, nihil ut ſuperſit in geſtu.] Actio cõſtat è uoce atq; motu. De motu breuiter dixit, nũc æque de motu qui continet geſtũ atque uultum. Geſtus, motus eſt aptus corporis atque mẽbrorum, ut capitis, frontis, oculorũ, nariũ, oris, menti ceruicis, humerorum, manum, pectoris, uẽtris, laterum, pedum. de quibus ſingulis Fabius multa: quia ſicut ambitioſe geſtum ſeruarunt Athenienſes tempore ſuæ libertatis, ita ambitioſius multo Roma captauit. Cic. pauciora dicit: nec. n. præcepta ponit. ſed quid optimum ſit in ſingulis, indicat. Motu, inquit, ſic utatur orator, id eſt, ſic in agendo moueat corpus & membra, nihil ut ſuperſit in geſtu: ut ſpectator nihil in geſtu pulcherrimo deſideret. Hoc aſſequetur, ſi, quoniã ſtare debet orator in agendo, fuerit ſtatus erectus et celſus, nõ incuruus, ut ruſticorũ: non deiectus, ut uerecundiæ puellaris: non cõtractus, ut ſcelerati metus & pudoris: non pronus & titubans, ut ineptorũ et incõſtãtiũ. Hoc poſitũ eſt in toto quaſi corpis trũco. Iã ſubijcit præcepta de partibus. Sit rarus inceſſus, nec ita lõgus. Proferat orator pedẽ, ne ſtatuæ more ſtet iunctis pedibus, ſed perraro incedat, aut ſi quãdo licet. ſit tamẽ breuis inceſſus, ne qui dicit, ſui prorſus immemor aut ſecurus eſſe, aut deambulare uideatur. Etenim quẽadmodũ turpe dicimus eos qui de ſuggeſtu ad populũ uerba faciunt, huc illuc curſitare, totãq; percurrere cathedrã: ſic turpe uidebatur oratorem ad ſubſellia dicentem, aut longius incedere, aut celeriter excurrere. Sit igitur excurſio moderata, id eſt, tẽperatus & modicus à ſtatiõe protectus gradus. de quo ſic eſt Quintil. iudiciũ: Procurſio opportuna, breuis, moderata, rara Cõuenit etiã et ambulatio quædã propter immodicas laudationum moras: quãquã Cicero rarũ inceſſum, nec ita longũ probat. Diſcurſare uero, & quod Domitius Afer de Sura Manilio dixit, ſatagere, ineptiſſimũ: urbaneq́; Flauius Virginius interrogauit de quodã ſuo Antiſophiſte, quot millia paſſuum declamaſſet. Nulla ſit mollitia ceruicũ. nec. n. ceruix rigida eſſe debet, ut in homine ceruicoſo: nec mollis, & fluctuanti ſimilis, ut in lepidulo amatore. Dixit autẽ rectũ caſum mollitia, nõ mollities, propter literam ſequentem: et ceruicum, non ceruicis, quòd illud uerbũ ſingulariter rarius uſurparetur. N[illegible] primus Hortenſius ceruicem ſingulari numero dixiſſe fertur. Nullæ ſint argutiæ digitorũ, nullæ celeres & quaſi ſortientes digitorũ uibrationes. Nec enim ſummi uiri eſt in dicendo præcipites agitare digitos, nimiũq; mobiliter aduerbia iaculari. Id præſtigiator ille faciat, qui obſtupẽte plebecula uuces uerſat in cyatho. Ne ad numerũ cadat articulus. Is eſt tibicinũ geſtus, qui rhythmũ numerumq; carminis articulos flectunt, & uincula mẽbrorũ. Trũco magis toto quàm ſingulis corporis partibus ſe ipſe moderetur & decẽter gerat orator, & uirili laterũ flexione, id eſt, quã uirũ ampliſſimũ decet, ſe tẽperet Brachiũ proijciat, lõgeq́; promoueat in cõtentionibus, hoc eſt grauioribus in locis et amplificationibus, quæ acriter & uehemẽter inſtãt, ideoq́; contẽtione uocis egent. Contra brachiũ admoueat corpori in remiſſis orationib quæ tranquilla uoce dicuntur. VVLTVS uero, qui ſecundum uocem plurimum poteſt.] Vultus eſt motus pars altera, qui ſecundum uocẽ, id eſt, poſt uocem in actione principem, plurimũ poteſt. Affert enim tũ dignitatẽ, tum uenuſtatem. Dignitas eſt in maieſtate quadã, uenuſtas in elegãtia, quæ ſpectatori placet. Ea de re Quintiliani uerba ſunt: Dominatur aũt maxime uultus: hoc ſupplices, hoc minaces, hoc blãdi, hoc triſtes, hoc hilares, hoc erecti, hoc ſũmiſſi ſumus. hinc peudent homines, hunc intuẽtur, hunc ſpectant etiã antequã dicamus. hoc quoſdã amamus, hoc odimus hoc plurima intelligimus, hic eſt ſæpe pro omnib. uerbis. Hãc uarietatẽ in hiſtrionibus uideas, pro ratione perſonarũ quas agunt uultũ mutãtibus. In uultu duo uitia cadũt, ut uultuoſum et ineptũ. Vultuoſum, nõ triſte, ut quidã interpretantur (uultus enim triſtis ſæpe decet) ſed uultuoſum, crebro uultu nimioq́; uariatũ. Inclinationes in oſus, auctore Nigidio, nimiũ ac præter modũ ſignificãt, & iccirco in culpas cadunt, ut uinoſus, famoſus, moroſus, ebrioſus. Ineptũ eſt quod aut perſonæ, aut rei, aut tẽpori, aut loco nõ cõuenit. In uultu ſunt oculi, teſtatur Quintil. his uerbis. Sed in ipſo uultu plurimũ ualẽt oculi, per quos maxime animus emanat, ut citra motũ quoq; & hilaritate niteſcant, et triſtitia quoddã nubilũ ducãt. Id ex hoc fonte deduxit. oculorũ eſt quædã magna moderatio, hoc eſt, magnũ eſt et in primis honeſtũ oculis bene moderari. Oſtẽdit hac cõparatione. Quẽadmodũ uultus plurimũ ualet, quia imago eſt animi uultus, id eſt: ſignũ quoddã interioris affectus: ſic oculorũ moderatio plurimũ ualet, quoniam animi ſunt indices oculi. Vt animus igitur erit affectus, ſic erũt oculi regẽdi, atq; ratione moderãdi. Quòd igitur nũc hilares, nũc triſtes eſſe debẽt, utrũ modũ et utrã moderationẽ tenere debeamus, res ipſæ de quib. agetur, et ſubiectæ quæſtiones nos docebũt. Cic. 3. de Orat. Sed in ore ſunt omnia. In eo autẽ ipſo dominatus eſt omnis oculorũ: quo melius noſtri illi ſenes, qui perſonatũ ne Roſciũ quidẽ magnopere laudabãt. Animi eſt. n. omnis actio, & imago animi uultus eſt, indices oculi. Nã hæc eſt una pars corporis, quæ quot animi motus ſunt, tot ſignificationes & mutatiões poſſit efficere. quare oculorum eſt magna moderatio. Oculi ſunt quorũ tũ intẽtione, tũ remiſſione, tũ cõiectu, tũ hilaritate, motus animorũ ſignificemus apte cũ genere ipſo orationis. Eſt. n. actio quaſi ſermo corporis: quo magis menti cõgruẽs eſſe debet. Oculos autẽ natura nobis, ut equo & leoni ſetas, caudã, aures ad motus animorũ declarãdos dedit. hæc ille. Percurre totũ locum, ut hæc propè eadẽ facilius perluſtrare poſſis.

SED iã illius perfecti oratoris & ſummæ eloquentiæ ſpecies exprimenda eſt.] Vt orationẽ, id eſt, oratoris elocutionem, paulo ante commẽdarat, quo planũ faceret pauciora de cæteris partibus eſſe dicenda: ſic rurſus eã cõmendat, ut eo plus artis adhibeat. In quo utitur auctoritate Græcorum atque Latinorũ: qui cum feciſſent doctrinæ dicendi quinque partes, ab elocutione ſola, quòd ea pars eſſet eloquentiũ propria, dixere rhetoricen. Orator illorũ ſententia hoc uno excellit, id eſt oratione, quæ oratoris eſt dictio. Cæteræ partes in eo latent, quoniã minus illuſtres ſunt, & inſignes, ut res propriæ magis prudentiæ quàm artis, iccirco multarum artium cõmunes. Ea de cauſa non dictus eſt inuentor ab inuentione, neque cõpoſitor ab artificioſa rerum collocatione, neq; actor à pronunciatiõe: quãquã hæc arte complexus eſt omnia: ſed & græce ab eloquẽdo ῥήτωρ et latine eloquẽs dictus eſt. ῥήτωρ, ut ait Suidas, τὸ παλαιὸν ἐκαλεῖτο ὁ δήμῳ συμβουλεύων, καὶ ὁ ἐν δήμῳ ἀγορεύων, εἴτε ἱκανὸς εἴη λέγειν εἴτε καὶ ἀδύνατος, εἴτε καὶ ἀπὸ τοῦ βελτίστου καὶ δικαιοτάτου συμβουλεύων, εἴτ' ἐπ' οἰκείοις λήμμασι: Rhetor olim dicebatur is qui populo conſilium dabat, quiq́; ad populum cõciones habebat: ſiue apte diceret, ſiue id facere non poſſet: ſiue ex optimo iure & æquiſſimo conſilia tractaret, ſiue proprijs captionibus niteretur. Hæc uerba trãſcripſi, ut planũ facerem Græcos in rhetore maxime ſpectaſſe dictionem. Eſt ῥῆσις dictio ῥήτωρ eloquẽs: quæ à ῥέω uerbo antiquo uidẽtur eſſe deducta. Cæterarum rerũ quæ ſunt in oratione, ut inuentionis, diſpoſitionis, memoriæ, partem aliquam ſibi quiſque uindicat, ut dialecticus, phyſicus, muſicus: eloquendi maxima uis huic ſoli conceditur. Nam ſi uis aliqua dicendi multis alijs, ut poetis, hiſtoricis, philoſophis conceditur,

qui de re ſua copioſe & ornate loqui poſſunt, ea tamē uis et facultas & δύναμις neque maxima, neque perfecta, ſed ab oratore & eius libris petita, ac in uno tantū genere laudabilis. Perſequitur. n. eandē propè loquendi uiā, nec periculoſe cū aduerſario pugnat. Vis illa maxima, quæ more ueteri præliū forenſe cōmittit, in oēs ſe uerſat modos, pro tēporibus cauſæ, & eloquētiæ dignitate. Cicero primo de Oratore: Quāobrem ſi ornate locutus eſt, ſicut fertur, et mihi uidetur, Phyſicus ille Democritus materies illa fuit phyſici, de qua dixit: ornatus uero ipſe uerborū oratoris putādus eſt. Et ſi Plato de rebus à ciuilibus controuerſijs remotiſſimis diuinitus eſt locutus, quod ego cōcedo, ſi itē Ariſtoteles, ſi Theophraſtus, ſi Carneades in rebus ijs de quibus diſputauerunt, eloquentes, & in dicēdo ſuaues atq; ornati fuerūt, ſint hæ res de quib. diſputant, in alijs quibuſdā ſtudijs: oratio quidē ipſa propria eſt huius unius rationis, de qua loquimur & quærimus. Hoc. n. eſt propriū oratoris, quod ſæpe iā dixi, oratio grauis & ornata, & hominū ſenſibus ac mētibus accōmodata. Quibus de reb. Ariſtotelem & Theophraſtū ſcripſiſſe fateor. Sed uide ne hoc Scæuola totum ſit à me. Concedit illis uiris eloquentiæ ſpeciem quandā ab oratoribus petitam, non tamē eos dicere, ſed ornate loqui: non orare, ſed ſermocinari exiſtimat. Theophraſtus à diuinitate loquendi nomen inuenit. Laertius: τοῦτον Τύρταμον λεγόμενον, θεόφραστον διὰ τὸ τῆς φράσεως θεσπέσιον Ἀριστοτέλης μετωνόμασεν. Eū cui Tyrtamus nomē eſſet, ab elocutione diuina Ariſtotiles Theophraſtū nominauit. θεὸς deus, φράζω loquor. Ariſtoteles Iſocratē ipſum, id eſt, tū facundia præcellentē, laceſſiuit. Quintil. primo capite tertij libri: Iſocratis præſtātiſſimi diſcipuli fuerūt in omni ſtudiorū genere. eoq; iā ſeniore (octauū enim & nonageſimū implebat annū) poſmeridianis ſcholis Ariſtoteles præcipere artē oratoriā cœpit, noto quidē illo, ut traditur, uerſu ex Philocteta frequenter uſus: αἰσχρὸν σιωπᾶν μὲν, καὶ Ἰσοκράτην ἐᾶν λέγειν. Turpe eſt tacere, & Iſocratē pati dicere. Cicero Tuſc prima: Ariſtoteles uir ſummo ingenio, ſumma ſcientiæ copia, cum motus eſſet Iſocratis rhetoris gloria, dicere etiā cœpit adoleſcētes docere, & prudentiā cum eloquentia iungere: Xenophontis uoce Muſas quaſi locutas ferunt. Laertius: ἐκαλεῖτο δὲ καὶ ἀττικὴ μοῦσα, γλυκύτητι τῆς ἑρμηνείας. Xenophon Attica muſa uocabatur à ſuauitate & facilitate dicendi. Quintil. Quid ego cōmemorē Xenophontis illā iucunditatē inaffectatam, ſed quam nulla affectatio conſequi poſſit? ut ipſæ ſermonē Gratiæ finxiſſe uideantur: et quod de Pericle ueteris comœdiæ teſtimoniū eſt, in hunc transferri iuſtiſſime poſſit, in labris eius ſediſſe quādā perſuadendi deā. Longe omnium quicunq; ſcripſerunt, aut locuti ſunt, id eſt, uſi tum ſcripto, tū ſermone nō ſcripto, extitit et excelluit grauitate princeps Plato. Quid Platoni Cicero tribuat, multis in locis teſtatur. nec res erit obſcura legētibus Platonē, cur tanti fecerit eū Cicero: quanquā ſatis eſt ad maximā laudē, illū plus omnibus placuiſſe Ciceroni. Hinc enī Quintilianus extollit: Philoſophorū, inquit, ex quib. plurimum ſe traxiſſe eloquentiæ M. Tullius confitetur, quis dubitet Platonem eſſe præcipuū? ſiue acumine diſſerēdi, ſiue eloquendi facultate diuina quadā et Homerica? multū enim ſupra proſam orationem, & quā pedeſtrē Græci uocant, ſurgit: ut mihi non hominis ingenio, ſed quodā Delphico uideatur oraculo inſtinctus. TAMEN horum oratio neque neruos, neque aculeos oratorios ac forenſes habet.] Vt ſeiungatur orator à philoſophorum eloquentia, à ſophiſtarū, ab hiſtoricorū, à poetarum quibuſdā proprietatibus, oſtendit, ut expliceт tandē qualis futurus ſit. Philoſophorū oratio neq; neruos neque aculeos oratorios ac forenſes habet: neq; enim colluctatur aduerſario, neque neruorū firmitate cōtēdit, neq; aculeis pūgit et inſtimulat obſiſtentē. Hoc eſt, nō munit omnia crebris enthymematis, appendicibus et negotijs rerū quæ circūſtātiæ uocātur, affectibus, amplificationibus alijsq; munimētis, quib. ut propugnaculis belli tēporibus oppidani muros, ſic orator ſibi firmat cauſam. Sunt oratorij nerui, probationes: aculei, cōtentiones affectus, & amplificationes. Ariſtoteles probationē tāquā corpus orationis, & robur cōſtituit: αἱ γὰρ πίστεις ἔντεχνόν ἐστι μόνον, τὰ δ' ἄλλα προσθῆκαι. οἱ δὲ περὶ μὲν ἐνθυμημάτων οὐδὲν λέγουσιν, ὅπερ ἐστὶ σῶμα τῆς πίστεως. Solæ probationes artificiales ſunt: reliqua, quaſi acceſſio quædā eſt. Iſti uero de enthymematis nihil loquuntur, quod corpus eſt probationis. Vtuntur philoſophi probatione et ſyllogiſmo quaſi neruo: ſed is mollior eſt, et laxior, et quietior, nullisq; reb. adiūctis munitus atque firmatus, ut ſentētijs popularibus, ut affectu, ut atrocitate, ut numero. Nō adducētur artis eius profeſſores, ut id uerū putent, niſi planum fiat exēplo. Proferamus igitur hoc Ciceronis argumentū in T. Roſciū: Quid ſi accedit eodē, ut tenuis antea fueris? quid ſi, ut auarus? quid ſi, ut audax? quid ſi: ut illius qui occiſus eſt, inimiciſſimus? Nū quærēda cauſa quæ te ad tantū facinus adduxerit? Quid ergo horū negari poteſt? tenuitas hominis eiuſmodi eſt, ut diſſimulari nō queat, atq; eo magis eluceat, quo magis occultatur. Auaritiā præfers, q ſocietatē coieris de municipis cognatiq; fortunis cū alieniſſimo. Quàm ſis audax, ut alia obliuiſcar, hinc oēs intelligere potuerūt, quòd ex tota ſocietate, hoc eſt ex tot ſicarijs, ſolus tu inuētus es, qui cū accuſatoribus ſederes, atq; os tuū nō modo oſtēderes, ſed etiā offerres. Inimicitias tibi fuiſſe cum Sexto Roſcio, & magnas rei familiaris cōtrouerſias, cōcedas neceſſe eſt. Reſtat iudices, ut hoc dubitemus, uter potius Sextū Roſciū occiderit: is ad quē morte eius diuitiæ uenerint, an is ad quē mendicitas? is qui antea tenuis fuerit. an is qui poſtea factus ſit egētiſſimus? is qui ardēs auaritia feratur infeſtus in ſuos, an is qui ſemper ita uixerit, ut quæſtū noſſet nullū, fructum autē eū ſolum quē labore peperiſſet? is qui omniū ſectorū audaciſſimus ſit, an is qui propter fori iudiciorūq; inſolentiā, nō modo ſubſellia, uerū etiā urbē ipſam reformidat? Poſtremo iudices, id quod ad rē mea ſententia maxime pertinet, utrū inimicus potius an filius? Hoc neruoſum atq; robuſtū argumentandi genus, & aculeatū. Nā pugnat acriter, & ſtimulat aduerſariū. Hic philoſophus argumentetur. In quo plures cauſæ fuerūt, in eo ueriſimilius eſt crimē. In Tito Roſcio plures cauſæ fuerūt, ut tenuitas, quā uident oēs: ut auaritia, qua propinquū perſequitur, ut audacia, qua adductus ſedet in ſubſelijs: ut inimicitiæ cū Sexto Roſcio notæ: iſtorū nihil eſt in Sexto Roſcio. Ergo cædes in Tito quàm in Sexto uериſimilior eſt. Hic neruus mollior eſt, & minores impetus habet. Id autē à rerū uarietate cōparatū eſt. Nā philoſophi loquūtur cū doctis, quorum ſedare animos malūt quàm incitare, quo melius eos docere poſſint. Orator agit etiā apud indoctos, quorū uult animos commouere, ut litigatorem ſeruare poſſit. Illi de rebus placatis, id eſt, minime turbulētis, ut de natura atq; uirtute, docēdi cā non capiendi & fallēdi loquuntur: idcirco ſimpliciter argumētātur: hic de rebus agit turbulentis ſæpe, nō tā docendi cauſa, quàm mouendi atq; capiendi. ea de re uerſat oēm lapidē, ne quid intentatū relinquat. Illi nō opus aucupari delectationē, ſed ueritatē: huic tria incumbunt officia, ut doceat, moueat, & delectet. Mollis eſt oratio philoſophorū: neruoſa atq; robuſta oratorum bonorū. Vmbratilis illa eſt, otio marcida, & cōtenta priuato: hæc in luce hominū et in publico uerſatur. Cedat igitur (ut ait pro Muræ.) ſtylus gladio, umbra ſoli. Illa nec ſentētijs nec uerbis inſtructa popularibus, ſed abditis doctisq; ſentētijs cōſtat, uerbis aūt uulgo inauditis nec elegātibus ueſtitur. hæc ſentētias aptat populo: cumq; dicit eadē quæ philoſophis, multo facilius dilucidiusq; dicit. uerba de medio ſumit nota omnibus, fortia tamē & grauia, ut & intelligātur, & impellant.

impellant. Illa caret numeris, & ſoluta liberius, ut puella incompta fertur: hæc cōptæ puellæ ſimilis, rebus aptat numeros, ut facilius animos afficere poſſit. Illa nihil iratū habet, id eſt, quod iram cōciset audienti, nihil inuidum, quod inuidiā moueat: nihil atrox, quod exaggeret facinus: nihil mirabile, quod audienti afferat ſtuporē: nihil aſtutum, quod capiat fallatq; diſceptatorem: ſed eſt caſta ſine popularium opinionum corruptela, cuſtos ueritatis illius naturalis, uirgo incorrupta quodā modo, ſimplex oratio, integerrima uirtutis indagatrix. Intellige orationē Platonis, Xenophontis, Theophraſti, & optimorū, non iſtorum qui ſe uocant philoſophos, cum ſint tamen infantiſſimi. Oratio eloquētis inuidet, atrociter adauget, admirationes inducit, nolentem trahit, ſe commiſcet populari contagione, ut ad ſanitatem reducat: audax irrumpit, & tanquam uirago & Amazonum fortiſſima aditum rumpit, quæritq; uictoriam. Ergò qui cōſueuerunt umbratiles agitare diſputationes, ſi ueniant in publicū, ubi magnis de rebus oratio dicenda eſt, noctuarum more caligāt, ac peroſi lucem, uitæ genus umbroſum præferunt. Pauci feliciores ex philoſophis oratores facti fruſtra ſuadent iſtis querulis bubonibus, quàm difficile ſit in publico bene uerſari. Hinc fit ut oratores boni fuerint pauci, philoſophi permulti. Hinc fit ut mille in ſcholis garriāt, pauci admodū populū dicendo cum admiratione teneant. Hinc fit ut pleriq; ex aratro curſu incitato ſe profiteantur philoſophos, doctiſſimi uiri uix tandē admittantur in cancellos. Itaque philoſophorū ſermo potius quā oratio dicetur. Sermo quidem omnium eſt, oratio paucorum. Ab orando autem dicendoq; nomen eſt oratoris, eiusq; locutio proprie dicitur oratio. Hæc cum ita ſint, malim ſummū philoſophum, quàm mediocrem oratorem: & ſummum oratorem, quā philoſophū ſummum. SOPHISTARVM, de quibus ſupra dixi magis diſtinguenda ſimilitudo uidetur.] A' ſophiſta diſtinguit oratorem. Sophiſtas appellatos eſſe philoſophiæ & eloquētiæ profeſſores, diximus, ut Protagoram, Thraſymacum, Gorgiā, Iſocratem: quorum plerique otio freti ſcripſerunt orationes, easq; floribus & ornamentis omnibus reſperſerunt. Hoc unū illis deeſſe putes, quòd domi ſcriptæ, non habitæ ſint in conuentu. Quamobrem comparantur militum tyrocinio, qui in campo exercitati, nunquam conſeruerunt prælio manum. Hoc igitur ab oratore ſophiſta differt, quod ueteranus miles à tyrone. Sophiſtarum, inquit, magis quàm philoſophorū diſtinguēda ſimilitudo uidetur, quia perſequuntur et collectos iutexunt omnes flores, hoc eſt, dicendi figuras, quibus in cauſis utitur orator. Ea ſunt ornamenta figurarum, tum διανοίας, tū λέξεως, adiunctis etiam numerorū modis. Sed hoc differūt, quòd apertius oſtendant orandi uoluptates, ut allegorias, ut paria relata, ut cōtraria, ut ſimiliter deſinentia, ut ſuaues numeros, ut concinnas ſententias, ut egreſſiones plauſibiles, ut iucūdiores fabulas, quib. omnib. orator in cōſilijs et iudicijs parcius & rarius utetur. Huic enim ſæpe propoſitum eſt perturbare animos, non uoluptate mulcere: perſuadere, non tantum delectare: ut in accuſationib. in querimonijs, in amplificationibus, in omni cauſa graui, in inſtanti periculo. Quibus in rebus ſi comptius ornat orationem, non intēpeſtiue dicetur illud Perſianum:

Fur es, ait Pedio: Pedius quid? Crimina raſis
Librat in antithetis, doctas poſuiſſe figuras
Laudatur.

Parcius ergo interponet delitias orationis, quib. frequenter et aperte utuntur ſophiſtæ ac poetæ, quoniā utriuſque propoſitū eſt placare animos atque delectare. Poetæ quidem concinnas magis aptans ſententias, quàm probabiles: ut Virgilius multas de Eliſa, & rebus inferorum. De re ſæpe diſcedunt ad aliquod genus deſcriptionis aut perſonarū, aut rerum, aut loci, aut tēporis. Intexunt fabulas & admirationes: uerba apertius trāſferunt: ut, Luctantur marmore tonſæ, Verba collocant, ut pictor colores: ut Virgilius in alijs multis, & in his uerſibus:

Reſtitit Aeneas, claraq; in luce refulſit,
Os humerosq; deo ſimilis: namque ipſa decoram
Cæſariem nato genitrix, lumenq; iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flauo
Argentum Pariuſ ue lapis circundatur auro.

Paria paribus referunt, ut omnes heroici uerſus ſunt quātitate pares, & in illis paria ſæpe membra: ut,

Hic Dolopum manus, hic ſæuus tendebat Achilles:
Claſſibus hic locus, hic acies certare ſolebant.

Contraria opponunt: ut,

Ingentes animos paruo ſub pectore uerſant.

Similiter extrema definiūt:

O nimium cœlo & pelago confiſe ſereno,
Nudus, & ignota Palinure iacebis arena.

Talem propè ſuauitatem quærunt ſophiſtæ. Concinnas magis ſentētias exquirunt quàm probabiles, ut hanc Plinius in Panegyrico: Corrupta eſt diſciplina caſtrorū, ut tu corrector & emēdatorq; cōtingeres. Inductum peſſimum exēplum, ut optimū opponeretur. Poſtremo coactus princeps quos nolebat occidere, ut daret principem qui cogi nō poſſet. A' re ſæpe diſcedūt, intexunt fabulas: ut Iſocrates in encomio Helenæ facit, repetens res à Theſeo geſtas, ac miſcens admiratiōes fabularū. Exēpla longiora ſunt, quàm quæ ſuis uerbis exponi debeant. Verba apertius transferunt, ut Plinius: Reſiſtimus ut in cōmuni domo, quā nuper immaniſſima bellua plurimo terrore munierat, cū uelut quodā ſpecu incluſa, nunc propinquorū ſanguinem lāberet, nunc ſe ad clariſſimorū ciuiū ſtrages cædeſq; proferret. Obuerſabantur foribus horror & minæ, et par metus admiſſis & excluſis. De ſuaui compoſitione, de paribus relatis, de contrarijs, de ſimiliter definitis, hoc eiuſdem unum ſit exemplum: Non enim periculum eſt ne cū loquar de humanitate, exprobari ſibi ſuperbiam credat: & cū de frugalitate, luxuriam: cum de clementia, crudelitatem: cum de liberalitate, auaritiam: cum de benignitate, liuorem: cum de continentia, libidinem. cum de labore, inertiam: cū de formidine, timorē,

HVIC generi hiſtoria finitima eſt.] Hiſtoricus & orator communiter utuntur narratione, deſcriptione rerum atque perſonarum, concionibus, exhortationibusq;: ut Cicero ſæpe narrat, ſæpe deſcribit aut perſonam, ut Piſonis, aut rem, ut Antonij luxuriam. Conciones habet in Seruilium Rullum. Exhortatur populum Romanum in Antonium. Hæc illi et hiſtoriographo communia ſunt. Cæterum in tractatione & figura dicendi, non conuenit ei cū memoriarum ſcriptoribus. Etenim Cicero & oratores boni, quo moueāt animos, affectus interijciunt, ad hoc ſumunt amplificationem, acerbum & graue dicendi genus, quod contorqueant more fulminis, ut animum feriat acris & uehemens oratio. Hiſtoricus autem non tam mouere lectorem, quàm docere contendit. Trahit igitur, & tanquā flumen in longū deducit orationē, ut fluat æquabiliter, & perpetuo quaſi filo decurrat ad finem. Non remoratur curſum, non exilit, nō exclamat, nō atteſtatur, nō interpellat, non acriter exauget, nō impetu frangit obſiſtentē. Res geſtas expoſui e contentus, æquabili penè fluxu, ad finē uſq; pronoluitur. In concionibus, ut magiſtratus ad populum: in exhortationibus, ut imperatoris ad milites, aſſurgit, & agit oratorem: ſed tum ferè ſummas capitaq; rerū colligit, nō inſiſtit in rebus explicandis: et in otio ſcriptitans, uel nihil uel parum mouetur atrocitate rerū. Quibus de cauſis multo remiſſius ſcribit, quàm qui agitatus eſt et inflamatur acerrima pugna forenſi. In hiſtorijs igitur tracta quædā, id eſt, ſummiſſe

deducta, & fluens, ſimilis aquæ per leuia currenti, expetitur, non hæc, qua utuntur oratores, contorta, huc illuc impetu iacta & acris ac urgens oratio. Id, ſi bonũ uidetur, illuſtremus, exemplo. Factum Verris in Gauium Coſanum Cicero narrat actione ſeptima: Ipſe inflammatus ſcelere & furore, in forũ uenit. ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emanabat: expectabát oẽs quò tandem progreſſurus, aut quidnam acturus eſſet: cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari, ac deligari, & uirgas expediri iubet. clamabat ille miſer, ſe ciuem eſſe Romanum, municipem Coſanũ, meruiſſe ſe cũ Lucio Precio ſplendidiſſimo equite Romano, qui Panormi negotiaretur, ex quo hæc Verres ſcire poſſet. tum iſte ſe comperiſſe ait, eum ſpeculandi cauſa in Siciliá ab ducibus fugitiuorum eſſe miſſum: cuius rei neque index, neque ueſtigiũ aliquod, neque ſuſpicio cuiquam eſſet ulla: deinde iubet undiq; hominẽ proripi, uehementiſſimeq; uerberari. Cædebatur uirgis in medio foro Meſſanæ ciuis Romanus, Iudices, cũ interea nullus gemitus, nulla uox alia iſtius miſeri inter dolorẽ crepitumq; plagarum audiebatur, niſi hæc: Ciuis Romanus ſum. hac ſe commemoratione ciuitatis, omnia uerbera depulſurũ, cruciatumq; à corpore deiecturum arbitrabatur. ò nomẽ dulce libertatis: ò ius eximium noſtræ ciuitatis: ò lex Porcia, legesq; Semproniæ adde quæ ſequuntur. Hæc oratoria narratio eſt, ſummis affectibus concitata. Hiſtoricus aliter narret Verres in forum uenit hominem proripi & uerberari iubet. oſtendit ille ſe ciuem eſſe Romanũ, municipem Coſanum, meruiſſe ſe cum L. Precio. Verres ſe comperiſſe ait eum ſpeculandi cauſa in Siciliam ab ducibus fugitiuorũ eſſe miſſum. ea de cauſa cæſus eſt in foro Meſſanæ, nec in eo leges Porciæ et Semproniæ ſeruatæ. Hoc narrãdi genus hiſtoricum nullis ardet affectuum incendijs, ſed utitur ſimplici rerum expoſitione, niſi quòd interim ſuam pronunciat de re ſententiã Hic Ciceronẽ cũ Saluſtio conferre poſſis de Catilinæ coniuratione. Dicet quiſpiã: Antonius ſecundo de Oratore, cũ interrogaſſet, qualis oratoris, & quanti hominis in dicendo eſſet hiſtoriã ſcribere reſpondit Catulus, eſſe ſummi. quid igitur ſummus orator ab hiſtorico ſummo differet? Dicimus opus eſſe oratore ſũmo, id eſt, eo qui unũ illud genus optime tractet, nõ eo qui omnibus in rebus ſummus eſt atque perfectus. Etenim hiſtoria ferè ſui ſimilis eſt, nec tam uariat genera dicendi, quàm eloquẽtia forenſis. Itaque paulo poſt Antonius: Verborum, inquit, ratio, & genus orationis fuſum atque tractum, & cum lenitate quadam æquabili profluens, ſine hac iudiciali aſperitate, & ſine ſententiarũ forenſium aculeis proſequendum eſt. Hoc quoque in dubium uenire poteſt, cur arbitretur ab hiſtoricis non multo ſecus quàm à poetis eloquẽtiam perfectam ſeuocandã eſſe? Hanc eſſe cauſam duco, quòd poetæ narrãt ſicut hiſtorici, regiones pugnasq; deſcribunt, conciones interponunt et exhortatiões, adeoq; interdum ſimiles ſunt, ut hiſtoriographi eſſe uideantur. Quid. n. Lucanus ab hiſtorico differt, niſi poetico numero? Homerus in multis hiſtoriam merã perſequitur, liberius tamen intexit fabulas, liberius egreditur, liberius in eadẽ re commoratur: quod etiam factitant Græculi mendaces in hiſtoris. NAM etiam poetæ quæſtionem attulerunt.] Multa ſunt poetarum & oratorũ communia. utrique nullá non intentan. quæſtionem. utrique docere, mouere, delectare uolunt. utriq; ferè diſſerunt ex communi hominũ opinione. utrique relicta philoſophorum nimia ſubtilitate, pleniorẽ magisq; popularem dicendi rationẽ obſeruant utrique à propria cauſa ad theſin locosq; communes egreſſi, longe lateq; ſpaciãtur. utrique admirationes inducunt, & amplificationes, & inopinatos exitus. utrique ſelectis uerbis compoſitis, numeroq; comprehenſis utuntur. Quas ob res tam pauci reperti ſunt boni poetæ, quàm oratores ſũmi atque perfecti: & uulgo dictũ eſt, naſci poetas. & hoc illi de ſe affirmare ſunt auſi: Eſt deus in nobis, agitante caleſcimus illo. Itaque non inmerito quæſtionem attulerunt, id eſt, ut dubitaremus effecerunt, quidnã eſſet illud, quo ipſi differrent ab oratoribus. Numero maxime uidebantur antea, & uerſu, tunc cum Homerus, Heſiodus, Euripides, alijq; ueteres ſcripſerũt ante tempora Thaſymachi & Iſocratis, qui primi numeros inuenerunt. Ex illo apud oratores ipſe numerus increbuit. Vt antẽ cætera, ſic etiam numerus poeticus ab oratorio differt. In illo certi atque numerati pedes, ut ſex, partim dactyli partim ſpondei numerantur in hexametro uerſu. In hoc pedes quidem ſunt, ſed neq; certi neque numerati: In illo certa ſpatia, certi ordines, certiq; fines, ut in hexametris ſpatia ſunt temporum quatuor: ordo eſt, ut primæ quatuor ſedes dactylo ſpondeóne ſtatuantur, quinta dactyli, ſexta ſpondei propria ſit. Finẽ modumq; facit pes omnis ſextus. Oratorio numero neq; certa ſpatia, neq; certi ordines, neque certi fines, ſed ad aurium menſurã longis & breuibus ad finem uſq; decurrit. Suauis & iucundus eſt numerus in hac Ciceroniana ſententia: Nihil habet, Cæſar, nec fortuna tua maius, quàm ut poſſis: nec natura melius, quàm ut uelis ſeruare quàm plurimos. Hanc cũ Cicero modularetur, neque numerabat pedes, neq; certa ſpatia metiebatur, neque pedes ordine præfinito collocabat, neq; metã conſtituebat quã prætergredi religioſum eſſet. Quid igitur? longas et breues tẽperauit, ne quid aut tardius, aut celerius, aut aſperius, aut inæqualitate ſalebroſum foret: nec ante curſum terminauit, quã ſubſiſtẽdũ aures exercitatæ iudicaſſent. Hanc differentiã Quintil. oſtẽdit in 9. Cicero numeroſum putat omne quod ſub aurium menſurã aliquam cadit, hoc eſt omne quod aptè cadit, auremq; delectat, fulta ſpatiorum comprehenſione. Metiuntur aures & nimium curta, et redundantia, & iuſto modulo terminata. Curtiora & redundantia repudiant, temperata et apto modificata numero cenſent. Is numerus orationis eſt uitium, ſi cadit in uerſum metrumq;, cuiuſmodi iſtuc eſt Ciceronis in Rullũ: Is excipitur unus, ne manubias referre debeat Iambicus eſt, octonarius qui nolentibus frequẽter excidit in curſu maxime, & in ardore dicendi, quoniã ferè ex iambis noſtra conſtat oratio. Cautius euitandi ſunt heroici et elegi uerſus, deinde hendecaſyllabi, ut ſapphici, ut phalecij. Vitãdi quoque aſclipiadei ut ſubſultantes: ut, Quid tu uerberibus me miſerum enecas? De uerſibus infra Cicero. Incidere uero numeros omnes in orationẽ, etiã ex hoc intelligi põt quod uerſus ſæpe in oratione per imprudentiã dicimus, quod uehementer eſt uitioſum: ſed non attendimus, neque exaudimus noſmetipſos. Senarios uero et hipponacteos effugere uix poſſumus. Magnam enim partem ex iambis noſtra conſtat oratio: ſed tamen eos uerſus facile agnoſcit auditor. ſunt enim uſitatiſſimi. Inculcamus autem per imprudentiã ſæpe etiã minus uſitatos, ſed tamen uerſus: uitioſum genus, & longa animi prouiſione fugiẽdum. Cur autem id uitioſum eſt? an quòd indicat dicentis imprudentiam? an uero quia fœdum eſt, orationem quæ fluere debet, uerſiculorum frenis illigare? an potius, quia turpe eſt, oratorem nõ potuiſſe ſuũ obire munus, quin uſurparet alienum? Numerus à Græcis dicitur ῥυθμὸσ, quod eſt τάξις ἔμμελος, ἀκολουθοι ἁρμονικοῦ μέλος εὔφωνον. Ordo conſonans, ad harmoniæ conſecutionẽ, ſuauis et arguta modulatio. Heſychius, ῥυθμὸς, κοινόν, μέτρον, μέλος εὔφωνον, ἀκολουθία, τάξις, σύγκρισις. Rhythmus, regula, menſura, modulus in uoce cõcors, conſecutio, ordo, cõparatio. Rhythmus antẽ ſicut et numerus non in oratione modo nominatur ſed etiam in pedibus, manibus, ac toto corpore, conſentiens et concors cũ iucunditate motus. Quadam oratio numeri magnitudine poema uideri poteſt, ut Platõis ampliſſimi philoſophi & Democriti phyſici locutio, quaſi uibratis numeris incitatius

citatius

citatius ac uehementius fertur, & clariſſimis uerborum luminibus, id eſt, præclaris figuris utitur. eorum oratio potius poema putandum, quàm Comicorum poetarum, ſi poema numeroſum quiddam, grande, ornatum, ſonorum dicimus. Nam Comicorum uerſiculi ſunt iambici & trochaici, minuti, leues, ſummiſſi, quotidiani, nulla modulationũ plena ſymmetria cõcitati. Grandior & conſonantior Platonis oratio. non igitur opus eſt poetæ maximum, certos aptare numeros, ſed uirtutes oratoris perſequi, cum uerſu ſit adſtrictior, minuſq; libere pedibus feratur. Si quis (quod facile eſt) experiri uolet, Platonis & Ariſtophanis ſententias aliquot, aut Ciceronis & Terentij cãtet, ut quaſi tibiarum maiorum minorumq; ſonitum uariãtem dijudicet. Sicut autem numero differunt oratores & poetæ, ſic etiam differunt licentia uerborum. Etenim quanquam quorundam ut heroicorum, grandis & ornata uox eſt poetarum, quæ ſonitu cum oratione numeroſa certare poſſit, tamen in ea licentia maior eſt faciẽdorum iungendorumq; uerborũ, Verba deriuatione fiunt, ut indigenitalis, incurueſcere. Compoſitione iunguntur: ut expectorare, uerſutiloquus. Tum etiam nonnullorum uoluptati, ut otioſorum uocibus magis quàm rebus & ſententijs inſeruiunt, ut cum fabularum uanitate remorantur auditorem. Vnum inter eos ſimile eſt, iudicium, electioq; uerborum, quod utrique, ut ante diximus, electis uerbis, compoſitis, modificatis, numeroq; comprehenſis utuntur. Quod accipe dictum de elocutione: alioqui multa ſunt inter eos ſimilia, multaq; diſſimilia, tum in inuentione, tum in collatione. Sed id nihil habet quæſtionis, id eſt, controuerſiæ: & ſi quid habet, ad id quod propoſitum eſt, non eſt neceſſarium: quoniam de elocutione, non de inuentione & diſpoſitione propoſita quæſtio eſt.

ERIT igitur eloquens hunc enim auctore Antonio quærimus.] Tria ſunt quæ præſtare debet orator, ut probet, ut moueat, ut delectet. Probare neceſſitatis eſt, quia nulla controuerſia ſine probatione dirimi poteſt: ut dirimatur, exponenda res eſt, & ratione firmanda. id Quintilianus oſtẽdit in præfatione libri quinti. Delectare ſuauitatis eſt. Nam facetijs & urbanitate delectamus, ut ſuaues eſſe poſſimus. Flectere, id eſt, affectu mouere, uictoriæ eſt & perſuaſionis. Id unum ex tribus ad obtinendas cauſas, id eſt, uincendas, plurimum ualet. Neque enim populus, neque ſemidocti uiri, argumentis tam mouẽtur, quàm concitatis affectibus. Experimur in reorum ſupplicio animum noſtrum commoueri, & morbo quodam affici, ac protinus obliuiſci maleficiorum, tũ rapi quò nolimus, unoq; uerbo miſerabili concitari uehementius, quàm graui & copioſa argumentorum probatione: Tragœdiarum lachrymæ fictæ, quãto plus animum mouent, quàm argumentoſa philoſophorum ratio? In hoc igitur uis omnis oratoris eſt. Id Quintilianus in ſexto fuſius exponit. Cætera forſitan tenuis quoque et anguſta ingenij uena, ſi modo uel doctrina, uel uſu ſit adiuta, generare atque ad frugem aliquã perducere queat: Certe ſunt, ſemperq; fuerunt nõ parũ multi, qui ſatis perite, quæ eſſent probationibus utilia, reperirent, quos equidem non contemno, ſed hactenus utiles credo, ne quid per eos iudici ſit ignotum: atque (ut dicam quod ſentio) dignos à quibus cauſas diſerti docerẽtur. Qui uero iudicem rapere, & in quem uellet habitũ animi poſſet perducere, quo dicto flendum & iraſcendum eſſet, rarius fuit: atque hoc eſt quod dominatur in iudicijs. Multa ſunt ſuper eadem re apud eundem. Quod ſi plura argumẽta ſunt in ſchola doctiſſimorũ, non tamen falſum quod Cicero de oratione ciuili præcipit. Alia ratio eſt ſcholarum, alia cauſarum ciuilium, ut ſenatus, ut fori, ut concionis. Erit igitur eloquens is, qui in foro, id eſt, in iudiciali cõtrouerſia, cauſiſq; ciuilibus, ut in conſilio & cõcione, illa tria præſtabit. Orator enim etiamſi quæſtiones omnes ut communem materiam tractare poteſt, tamen in ciuili quæſtione ſæpius uerſatur, & hæc illius propria poſſeſſio eſt. Tribus officijs oratoris aptanda ſunt totidẽ genera dicendi. Subtile, probando: quoniam diligens expoſitio rerum. & argumentatio, ſæpe captat etiã minuta et ſubtilia, ne quid utile cauſæ relinquat, ne'ue grauia tractando minus intelligatur: Modicum. id eſt temperatum, delectando: ut enim laudes optimi cuiuſque narramus, aut in cõmunibus locis fuſe lateq; ſpaciamur. Vehemens & graue, flectendo: ut in amplificationibus, omniq; cõtentione grauioris affectus. Hæc genera qui locis aptè & decenter accommodat, is eſt eloquens. Qui unum perpetuo terit, id ſi probe facit, is eſt diſertus, non eloquens.

MAGNI igitur iudicij, ſummæ etiam facultatis eſſe debebit moderator ille.] In omni loco uti omni genere dicendi non poſſumus. Stylus enim & character, fortunæ, ætati, honori, auctoritati, loco, tempori, auditoribus & quæſtioni debet accommodari. Magni ergo iudicij, ſummæ etiam facultatis eſſe debet moderator ille, & quaſi temperator huius tripartitæ uarietatis. Moderator, qui pro rerum modo componat orationem, humilia ſummiſſe, mediocria temperate, magna grauiter dicat. Temperator, qui temperare apteq; miſcere nouerit hanc uarietatem, qui & ipſe moderator eſt. Si fuerit iudicij magni, iudicabit quid cuique opus ſit: cuius rei nulla ars condi poteſt, quoniam generum atque formarum ſunt artes, non partium. Si fuerit ſummæ facultatis, poterit quocunque modo poſtulabit cauſa dicere, ut ſubtiliter de finibus regũdis, temperate de ornandis ciuibus, atrociter de peculatu, & de cæteris cauſis eodem modo. Eſt igitur eloquentiæ, ſicut reliquarũ rerũ, fundamentum ſapientia: quæ decorum perſpicit. Sapientiam uult accipi prudentiam magnam: etſi ſapientia, σοφία, prudentia φρόνησις, non eadem eſt uirtus. Hoc modo ſumitur Officiorum primo: Vt quiſque maxime perſpicit quid in re quaque ueriſſimum ſit, quiq; acutiſſime & celerrime poteſt & uidere & explorare rationem, & prudentiſſimus & ſapientiſſimus rite haberi ſolet. Sapientia uero non fundamentum modo, ſed etiam faſtigium eſt. Summa prudentia, ſpeculationis & actionis eſt fundamentum: quamobrem prima uirtutum conſtituitur, tanquam dux & gubernatrix conſiliorum omniũ. Itaque ſi condas orationem, ſtatuatur fundamentum prudentia ratio. qua ſublata, corruent omnia quæ conſtruxeris. Hac duce & in uita & in oratione uidebis quid deceat. πρέπον appellant hoc Græci: nos Latini, quia melius nõ poſſumus, dicamus ſanè decorum. Illud eſt duplex: generale quoddam, quod in omni honeſtate uerſatur: & aliud huic ſubiectum, quod pertinet ad ſingulas partes honeſtatis, Hoc ita definitur: Decorum eſt, quod ita naturæ conſentaneum eſt, ut in eo moderatio & temperantia appareat cum ſpecie quadam liberali. Decorum natura monſtrat, & honeſto ſic copulat, ut ab eo ſeparari non poſſit: de quo præclare multa præcipiũtur à philoſophis in ethica diſciplina: & res eſt cognitione digniſſima. Huius ignoratione, non modo in uita peccatur, ut ſi calamitoſus ſtipes emendicans projicit ampullas & ſeſquipedalia uerba: ſed ſæpiſſime & in poematis, ut cum Homerus Iunonem ab Ioue male tractari fingit, & idem in medio prælio longa pugnantium collo quia tanquam ſecura producit. Hic etiã in oratione peccatur, non in ſententijs ſolum, ſed etiam in uerbis: ut ſi quis eſt glorioſus ſui iactator, & indigna ſe profundit. Decorum diſtinguit aut fortuna, ut diuitiæ & paupertas: aut honos, ut magiſtratus: aut auctoritas, ut uitæ dignitas: aut ætas, ut pueritia, iuuentus, ſenectus: aut locus, ut curia, forum, comitium: aut tempus, ut lætum, triſte, longum, breue: aut auditor, doctus, indoctus, grauis, leuis, conſtans, inſtabilis. Decorum tamen in tribus maxime conſiderandum eſt: in re de qua agitur, in perſonis & eorum qui dicunt. & eorum qui audiunt. Hæc Quintilianus exponit II. libro. Nec tantum quis, et pro

quo, ſed etiam apud quem dicas, intereſt. Facit enim fortunæ diſcrimen et poteſtas, nec eadem apud principem magiſtratũ, ſenatorem, priuatum, tamen liberum, ratio eſt. Nec eodem ſono publica iudicia, & arbitrorum diſceptationes aguntur. Nã ue orantem pro capite ſolicitudo deceat, & cura, & omnes ad amplificandam orationem quaſi machinæ, ita & in paruis rebus iudicijſq; uana ſint eadem. rideaturq; merito, qui apud diſceptatorẽ de re leuiſſima ſedẽs dicturus, utatur illa Ciceronis confeſſione, nõ modo ſe animo commoueri, ſed etiam corpore ipſo perhorreſcere. Quis uero neſciat, quin aliud dicẽdi genus poſcat grauitas ſenatoria, aliud aura popularis? cum etiam ſingulis iudicantibus, non idem apud graues uiros, quod leuiores: nõ idem apud eruditum, quod militarem, ac ruſticum deceat, ſitq; nonnunquam ſummittenda et contrahenda oratio, ne iudex eam uel intelligere uel capere non poſſit. Tempus quoque ac locus egent obſeruatione propria. Nam & tempus tum lætum, tum triſte, tum liberum, tum anguſtum eſt. Atque ad hæc omnia componendus orator, & loco publico priuato'ne, celebri an ſecreto, aliena ciuitate an tua, in caſtris denique an foro dicas, intereſt plurimum, ac ſuam quidque formam & proprium modum eloquentiæ poſcit. Quid moror? Perlege totum locum. Nam Fabius inſtitutionem profeſſus, non ſolum ſcientibus iſta, ſed etiam diſcẽtibus tradidit, eaq; præceptis amplexus eſt, quæ Cicero tantum notauerat, Hinc ait: Magnus eſt hic locus, & magnum uolumen aliud deſiderat: Perlege quoque quid aptum ſit, tertio de Oratore: Itaque hunc locum longe lateq; patentem, nẽpe in omnibus honeſti partibus, philoſophi ſolent in officijs, & in ethica diſciplina tractare, non cum de recto ipſo diſputãt: nam id quidem unum eſt, quoniam rectum eſt officium perfectum, perfecto nihil eſt perfectius. Perfectũ officium, inquit, rectũ, opinor, uocemus, quod Græci κατόρθωμα appellant. hoc autem cõmune officium uocãt. atque ſic definiunt, ut rectum quod ſit, id perfectum officiũ definiant. Nõ inquam cum de recto ipſo diſputãt, ſed cum moderationem omnium rerum, & pulchritudinem ex honeſto relucentem, uarijs in rebus oſtendunt, quis habitus deceat, quæ ſupellex, quæ ratio uictus, quæ & quanta domus, qui ſermo, qui geſtus, qui inceſſus, qui luſus, qui iocus, & alia id genus à Cicerone collecta & tractata in Officijs. Decorum grammatici tractant in poetis, quos ex officio debent interpretari. Etenim ueteres ſubijcere grammaticis hiſtoricorum & poetarum lectionem. Quintilianus in primo: Grammatice tenuis à fonte aſſumptis poetarum hiſtoricorumq; uiribus, pleno iam ſatis alueo fluit. De poetarum decoro Cicero in Officijs: Sed tum ſeruare illud poetas quod deceat dicimus, cum id quod quaque perſona dignũ eſt, & fit et dicitur: ut ſi Aeacus aut Minos diceret, Oderint dum metuant: aut, Natis ipſe ſit ſepulchrum parens; indecorum uideretur, quòd eos fuiſſe iuſtos accepimus. At Atreo dicente, plauſus excitantur, eſt enim digna perſona oratio. Sed poetæ quid quenque deceat, ex perſona iudicabunt. QVAM enim indecorum eſt, de ſtillicidijs cum apud unum iudicem dicas.] Decorum tractant eloquentes in omni & genere & parte cauſarum. In genere, id eſt in controuerſia tota. In parte, ut in aliqua perſona, aut ſententia, aut uerbo. In genere decorum præterit, qui de ſtillicidijs agens apud unũ iudicem, uerbis utitur ampliſſimis, locisq; communibus. Nam cauſa minor eſt, quàm quæ ſuſcipiat amplitudinem tum uerborum, tum ſentẽtiarum. Decet hic in re parua dicere ſummiſſe & ſubtiliter. Contra in re graui, ut de maieſtate populi Romani apud multos iudices, ample, copioſe, & grauiter. Actio de ſtillicidijs eſt, ſi aqua pluuia, quæ ex ædificio urbano aut ruſtico nocet, arcẽda iure eſt. Ea de re lex eſt unde quadrageſimo Pandectarum. Maieſtas eſt magnitudo quædã populi Romani, in eius poteſtate ac iure retinendo. Sic ipſe in Partitionibus. Ampliſſima uerba ſunt, grandia, grauia, plena dignitatis, ut quibus utitur Cicero in ornando Cæſare. Loci communes ſunt, quæſtiones infinitæ, quæ θέσεις appellantur: quibus, ut ante dictum eſt, ſummus ille ſpatiari debet orator. In parte indecorum eſt, ſi quis aut ſua perſona peccat, ut cum Cicero ſuum conſulatum ſuumq; Catilinam nimium iactitat: aut perſona iudicum, ut cum Philippus teſtem perpuſillũ riſit, cum ſederet iudex L. Aurifex breuior etiam quàm teſtis. Aut etiam aduerſariorum, ut cum relicta dignitate Saluſtius ipſe impura uomit in Ciceronem, Cicero in Saluſtium. Re peccatur, ut cum C. Piſo, qui Cæcinam iuriſperitorũ auctoritate oppugnauerat dixit iuriſconſultorũ auctoritati obtemperari non oportere. Sæpe etiam uerbo decorum læditur. Clodium occiderunt ſerui Milonis, parum decebat. aptè Cicero: Fecerunt id ſerui Milonis, (dicam enim non deriuandi criminis cauſa, ſed ut factum eſt) neque imperante, neque ſciẽte, neque præſente domino, quod ſuos quiſque ſeruos in tali re facere noluiſſet. Et pro Cælio: Non ſi quis haberet conſuetudinẽ, ſed ſi quis paulo liberius ſalutaſſet, aptius dixit. In omnibus rebus uidendũ eſt quatenus, ne longius progrediare quàm deceat.

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos ultra citraq; nequit conſiſtere rectum.

Cumq; ſint extrema duo uitioſa, magis offendit nimiũ quàm parũ, ut elegãtior ueſtitus, cœna lautior, immodica loquacitas, oratio nimium culta, pronunciatio uolubilior. Sunt qui aliter ſentiant, malintq; nimium quàm parũ, ut prodigum, quã auarum, temulentum quàm ieiunum, audacem quàm timidum. Ariſtoteles cenſet auarum deteriorem eſſe quàm prodigũ, quoniam hic ad medium facilius reducitur. Medici redundãtiam malunt, quàm nimiam tenuitatem. Sed aliud eſt agere de uitijs corporis & animi, aliud oſtendere quid plus aut minus offendat. Illic agitur de corrigendo malo, hic de hominum exiſtimatione. Cicero non pronunciat in uniuerſum. Sic enim poſtea iudicat. Productiora alia, & quaſi immoderatius excurrentia, quæ magis etiam aſpernantur aures, quòd cũ in pleriſque, tum in hoc genere nimium quod eſt, offendit uehemẽtius, quàm id quod uidetur parum. Apelles Cous pictor eximius, de quo ante dictum eſt, eos peccare dicebat, qui nõ ſentirent quid eſſet ſatis, id eſt, non uiderent quatenus. Nec immerito damnabat. Quid fœdius, quàm quod noſtri pictores frequẽter admittunt, qui homines ruſticos, baiulos, ſutores, mendicos, ornant coccineo colore, argento, aureo, habitu præcellenti. reges autem uilius, non habita locorum temporumq; ratione? Peccatur turpiter in alijs rebus: ſed turpius eſt quod aut in uita, aut in eloquentia peccatur. Magnus eſt hic locus, hoc eſt copioſa & utilis diſputatio de decoro, & magnum uolumen aliud deſiderat. quamobrem locum paucis attingit, nõ quòd ad Brutum uirum doctum ſcriberet, ut Quintilianus ſentit, ſed quoniam ad id quod agitur, illud ſatis. Nam propoſita quæſtio eſt de eloquentia ſumma, qualis eſſe debeat, non quod in ea decorum ſeruari oporteat. Ad hæc, decorum ſatis eſt notum: quia cum in omnibus dictis & factis minimis & maximis dicimus hoc decere, illud nõ decere, id uſque quaque, id eſt, in omni re, perſona, loco: tempore, quantum ſit apparet. Conſiderandum tamẽ, in alio poni quod dicimus oportere, in alio quod decere: aliudq; totum eſſe, utrum decere an oportere dicas. Sic fiet, ut genera rerum ne permiſceas, & decorũ quid ſit apertius intelligas. Oportere, perfectionem declarat officij, id eſt, ſpectat illud κατόρθωμα & officium rectum ac illud honeſtũ perſequendum monſtrat, quod nemo rectus & bonus omittit. Obtemperare oportuit, id eſt, rectum fuit. A matre filium accuſari non oportuit, idem eſt quod uitioſum prauumq; fuit. Quòd igitur officio ſine culpa deeſſe non poſſumus, eo ſemper utendũ eſt, & omnibus mortalibus. Vnum eſt enim rectum, uerũ,

iuſtum & æquum, & illud omni tempore retinendum. Decorum, pro rebus, perſonis, temporibus locis, immutatur quia decere eſt, quaſi aptum eſſe, conſentaneumq́; tẽpori & perſonæ. Quod in factis, in dictis ualet, ut exemplis ante mõſtrauimus. In uultu denique, & geſtu, & inceſſu: quæ Cicero reprehendit in Piſonem, quòd illis indecẽter abuteretur. Poſteaquàm docuit, quid, & in quo poſitum eſſet decorum, comparatione ducta à poetis, à pictoribus, ab hiſtrionibus argumentatur illud oratori diligenter obſeruandũ. Id quod dicimus dedecere, poeta fugit ut maximum uitium: qui peccat etiam, cum probam orationẽ affingit improbo: ut ſi Mezentius deum contemptor religionẽ probet, et apud Virgilium de dijs piè loquatur: aut ſi Therſites ſtultus oblatrator, apud Homerum bene & ſapiẽter de re graui dicat. Pictor ille Timantes uidit, cum immolanda Iphigenia Agamemnonis filia, triſtis Calchas eſſet, ut alienus, & uates cõſtans: mœſtior Vlyſſes, quia mollior & humanior regibus obſequebatur. mœreret, luctuq́; ſolueretur Menelaus patruus, obuoluendum caput Agamemnonis eſſe patris: quoniam ſummũ illum luctum penicillo calamoq́; pictorio nõ poſſet imitari. Plinius: Timanti uel plurimũ affuit ingenij. eius enim eſt Iphigenia oratorum laudibus celebrata, qua ſtante ad aras peritura, cum mœſtos pinxiſſet omnes, præcipue patruum: cum triſtitiæ omnem imaginem conſumpſiſſet, patris ipſius uultũ uelauit, quem digne non poterat oſtendere. Hiſtrio, actor fabularum, quid deceat, quærit in uoce, in uultu, in motu corporis atque mẽbrorũ. Vnde Roſcius hiſtrio dicere ſolebat, in arte primũ, decere. Itaque cum hoc tantum ſit, id eſt tam latè pateat, & ubique aptam conformet orationem decorum uiderit orator, id eſt uidere debeat, quid in cauſis totis, quid in earum membris aptè faciat. Sicut enim uariant partes, ita perſpicuum eſt cauſas totas, alias alia forma dicendi eſſe tractandas. Alia forma eſt pro Quintio, alia pro Ligario, alia pro Rabirio. SEQVITVR, ut cuiuſque generis nota quæratur & formula.] Sequitur ut cuiuſque generis, ſubtilis, grauis, & intermedij nota quæratur & formula, hoc eſt, ſignum proponatur, & lex qua quidque cognoſcere & exercere poſſimus. Magnum opus & arduum, et nauigationi ſimile. Vt enim transfretaturi ante profectionem conſiderant quid agant, ubi autem dederunt uela, uento fluctuq́; ſæpe quò nolint feruntur: ſic etiam huic ingredienti mare copiamq́; formarum, conſiderandum fuit quid ageret, quidq́; ſequeretur: nunc quocunque feratur per tot generum fluctus, danda nimirũ, uela ſunt, hoc eſt, in omnem ſortis euentum res ipſa tentanda eſt. His uerbis ſignificat, in uniuerſo genere dictũ eſſe de optima ratione dicẽdi. nunc tranſeundum ad genera ſingula, quorum difficilior eſt explicatio. Quòd autem ab imis ad ſumma conſcenditur, primum informandus eſt & figura quadam exprimendus ille ſubtilis, quem ſolum quidam uocant Atticum. Romani quidẽ certe illi fuerunt, in quibus etiam Caluus & Brutus, Ciceronis ut exornatoris effuſi, nimiumq́; elegantis, iniqui iudices: quibus id demum placebat, quod eſſet horridum, incultũ, ſimplex, quotidianum. Eorum prauum iudicium ſupra caſtigauit. Tenuis orator, ſummiſſus eſt, quaſi ad ima deiectus. Humilis, tanquam repens humi. Conſuetudinem imitantur, uelut ſequens uulgatũ loquendi morem: quem quis ab indiſertis nihil differre putet, etſi re plurimum diſtat. Itaque eum qui audiunt, quãuis ipſi infantes ſint, id eſt indiſerti, nullaq́; dicẽdi arte formati, tamen illo modo confidunt ſe poſſe dicere. Nã orationis ſubtilitas, & illa ſummiſſa tenuitas, imitabilis quidẽ uidetur eſſe exiſtimanti. ſed nihil eſt experienti minus. Exiſtimat is, qui ducitur opinione rei dubiæ: experitur, qui rẽ ipſam aggreditur. Hæc ſubtilitas aptè comparatur corpori raræ (ut loquũtur medici) texturæ, temperamentiq́; parum firmi. Corpus eiuſmodi non plurimi ſanguinis eſt, habet tamen ſuccum aliquem et humorem bonum. Quod ſi illis maximis uiribus careat, quibus prædita ſunt cõſtitutionis optimæ corpora, tamen eſt integra ualetudine. Eodem modo tenuis oratio, non plurimi ſanguinis eſt, & inſiti roboris, habeat tamen ſuccũ aliquem oportet, ut ſententijs et uerbis ſubtilibus nutriatur: ut ſi illis maximis uiribus careat, quibus omnia perrumpit illud graue dicendi genus, ſit tamen integra ualetudine, ut ſine uitio & morbo bene præclareq́; conſiſtat. Proponamus exemplum ex oratione pro Cæcinna, quo res facilius intelligatur: Verum ita eſt uti dicis, te deiectum debeo intelligere, etiamſi tactus nõ fueris. non'ne? Age nunc, ſi ne quidem tuorũ quiſquam loco motus erit, atque omnes in ædibus aſſeruati ac retẽti, tu ſolus prohibitus, et à tuis ædibus ui atque armis perterritus, utrũ hanc actionẽ habebis, qua nos uſi ſumus, an aliam quampiam, an omnino nullam? Nullam eſſe actionem dicere in re tam inſigni, tamq́; atroci, neque prudẽtiæ neque auctoritatis tuæ eſt. alia ſi quæ forte eſt quæ nos fugerit, dic quæ ſit: cupio diſcere. Hæc ſi eſt, qua nos uſi ſumus, te iudice uincamus neceſſe eſt. Quàm minutæ ſunt hæ oratiunculæ? quàm tenues? quàm exilibus uerbis contextæ quàm numeris illis ſonantioribus ſolutæ? Quis non illo modo cõfidat ſe poſſe dicere? Subeſt tamen uis atque robur argumenti: uerba non ſunt otioſa. Venuſtas eſt in tenuitate, quã paucis liceat imitari. Nam ſi uerbis utare grandioribus, & tracta numerorum modulatione compleas ſenſus, aliquid maius altiusq́; conficies. Si negligis uerba, ſi quidquid uenit in buccam, effundis, ſcopæ ſunt diſſolutæ. Tenere medium, & agere honeſte in ſumma frugalitate, difficile eſt. Imitare Catulli ſuauitatem, Terentij uenuſtatem, Martialis ſubtilitatem: nihil minus aſſequeris, ſi te natura quædã, perſimilis ars, & exercitatio iuuet. Illi tamen in multis tenues ſunt, atque ſummiſſi. PRIMVM igitur eum tãquã è uinculis numerorũ eximamus.] Oratio, inquit Fabius alia uincta atque contexta: ſoluta alia, qualis in ſermone & in epiſtolis, niſi cum aliquid ſupra naturam ſuã tractãt, ut de philoſophia, de Republica, ſimilibuſq́;. Quòd non eò dico, quia non illud quoque ſolutũ habeat ſuos quoſdam & forſitan difficiliores etiam pedes: neque enim aut hiare ſemper uocalibus, aut deſtitui temporibus uolunt ſermo & epiſtola: ſed non fluunt, nec cohærent, nec uerba de uerbis trahunt, ut potius laxiora in his uincula quàm nulla ſint. Nõnunquã in cauſis quoque minoribus decet eadem ſimplicitas, quæ non illis, ſed alijs utitur numeris, diſſimulatq́; eos, & tantum communit occultius. hæc ille. quibus interpretari uidetur hæc uerba Ciceronis: Vincula ſunt in iuncturis atque temporibus. Nã cum uerba uerbis molli iunctura cohærent, & tempora ſyllabarum cum ſymmetria quadam perferuntur, cum numeris illigatur oratio. Non multum ligauit hãc orationem Cicero: Sum ex proximi uicini fundo deiectus, quò adibam ad iſtum fundum: ſum de uia: ſum certe alicunde: ſiue de priuato, ſiue de publico, eò reſtitui ſum iuſſus. reſtituiſſe te dixiſti. nego me ex decreto prætoris reſtitutũ eſſe. Videre quiſque poteſt minutim diuiſas particulas, iuncturas inſuaues, tẽpora mutata, ſubinde fractum curſum. Tamen hæc negligentia eſt diligẽs, nec omnino ſoluta eſt oratio. Eſt aliquid quo ſit uenuſtior, ut munda ueſtis, ſed non apparet. Primum igitur oratorem ſubtilem tanquã è uinculis numerorum non omnium, ſed illorum grãdiorum eximamus. Sunt enim oratorij quidã numeri obſeruandi ratione quadã, id eſt, arte, quæ tẽpora ſyllabarũ rebus aptat, curſumq́; metitur comprehenſionũ. Sed alio in genere orationis obſeruãdi, ut in graui, et in medio: in hoc omnino relinquendi. Quod accipe dictum nõ de minutis illis numeris atque leuioribus, quibus utitur ſummus orator, ſed de artificioſa coagmẽtatione, et illa plena modulandi ſuauitate, quæ ſelectis uerbis et compoſitis extendit orationem, ut gratia uoluptatis expleat aurium ſenſum. Hinc illud ſubdit: Solutũ quid-

dam ſit,id eſt,ut Quintilianus ſentit , laxius uinculum potius quàm nullum.Cui Cicero acquieſcit,cum dicit: Ne ſit uagum tamen,ut ingredi libere,nó ut licenter uideatur errare.Proponatur hæc oratio Ciceronis:Hic te,inquit,teneo,nó eſt iſtud iudicium pati,neque iudicio defendere,cum auxiliũ à Tribunis petas.Solutum quiddam eſt,quia ingreditur libere, nec enim metuit partem uerſus,Hic te, inquit, teneo nec aſclepiadei finem,iudicium pati . nec hiatum uocalium,ut Cum auxilium à tribunis petas.nec membra contracta, & corpus minutum. Nó tamen licẽter errat,ut is qui ſic loquatur,Hic ego,inquit, teneo te:iſtud non eſt pati iudicium,neque defendere iudicio, cum petas auxilium à Tribunis,hoc nimis ſolutum dicendi genus.Verba etiam uerbis quaſi coagmentare negligat,ne quemadmodum lapides expoliti muro coagmentantur minimum hiante iunctura, ſic ultima prioris uerbi ſyllaba,& ſequentis prima,iunctim & cótigue nectãtur.Hiulcus hic quaſi numerus erit tenuis ædificij,nó ille politus et æquabilis è lapide quadrato.Admittantur hiatus uocalium,& aſperi cócurſus, ut in epiſtola:Ego omni officio ac potius pietate erga te, cæteris ſatiſfacio omnibus,mihi ipſe nũquã ſatisfacio . Habet ille hiatus è concurſu uocaliũ molle quiddã,quia uerba non ſuo fine terminantur,ſed interſiſtunt,& in ore quaſi luctantur: tum conatus ille pronunciandi haud diſplicet,niſi duriorem queudã & agreſtem ſonum reddiderit,ut hoc Terentianum: Eandem illã rationem antiquam obtine . Ea compoſitio quidem aſpera eſt, ſed in hac tenuitate non utique uitanda,quoniam indicat nó ingratam negligentiã hominis, de re magis quàm de uerbis laborantis. Liberiora ſunt igitur huic oratori circuitus conglutinatioq; uerborũ.nec.n. circuitus & periodos complet,nec uerba iungendo molliter conglutinat.Cæterum ne ſit ille putidus ſermo,nimiumq; neglectus,cauendũ eſt : quales ſunt abuſi plerique philoſophiæ ſcriptores temporibus noſtris. Illa enim ipſa contracta et minuta,id eſt,cóciſæ breueſq; ſenẽtiæ, neque numeris expletæ, non negligenter tractandæ ſunt . Sed quædam etiam negligentia eſt diligens,quæ non optime,ſed parce & tenuiter ueſtit orationem. Putet aliquis hæc uerba Ciceronẽ temere fudiſſe , Satis eſt argumenti nihil eſſe debitum Næuio , quòd tandiu nihil petiuit: ſed adhibuiſſe diligentiam cóperies adeo,ut nullius ordinem uerbi mutare poſſis,quin minus digeſtam perturbes collocationem.Eandem ſententiam potuerat ornatius & compoſitius illuſtrare:Eſt igitur oratio tenuis,ut mulier ueſte pura aptaq; corpori,modica tamẽ frugaliq; ueſtita. Quemadmodum frugi mulier neque margaritas aſſumit,neque calamiſtro ſinuat capillũ,neque fucat corpus, neque ceruſſam ad candorem,aut lomẽtum,neque enchuſam,aut miniũ, aut purpuriſſum ad luborẽ linit,neque torques, aut armillas, aut annulos aureos gerit,ſed modicum temperat ornatum: ſic ſubtilis oratio non aſſumit inſigniores figuras,non accuratam elocutionẽ,non ornamenta pulcherrima, ſed elegantiam tãtũ munditiamq; ſeruat.Margaritæ non ſunt omnes lapilli. Lapillus genus eſt,ſpecies eius margaritæ atque gemmæ. Margaritæ è conchylijs & mari eximuntur , dicunturq; latino uocabulo uniones.Calamiſtri,maiores acus,quibus calefactis & adhibitis criſpantur capilli.Vſus eſt genere maſculino,quanquã pero multi calamiſtrum uno genere neutro cenſet. SERMO purus erit,& latinus: dilucide, planeq; dicetur: quid deceat , circunſpicietur.] Orationem quatuor habere uirtutes oportet,ut emendata,ut dilucida,ut ornata,ut apta ſit: in qua ſermo purus erit & latinus,emendata : in qua dilucide planeq; dicetur,dilucida:in qua quid deceat,circunſpicietur, apta : in qua ponetur ornatum illud ſuaue & affluens, & acutæ crebræq; ſententiæ,ornata dicetur.Inemendata barbara eſt,obſcura non intelligitur,inepta non eſt conſentanea rebus aut perſonis,inornata uileſcit: quæ uitia omnia maxime uitare debet orator.unde conſtat,iſta in graui quoque genere medioq; ſeruanda. Sed in tenui genere ſimplicior ac uerecundior eſt uſus oratoriæ ſupellectilis.Sermo purus erit et latinus,ſi neque barbariſmus neque ſolœciſmus admittatur. Dilucide planeq; dicetur,ſi uerba erunt propria,uſitata,bene contexta.Quid deceat circunſpicietur,ſi dicantur ea quæ conueniãt dicenti, & ijs apud quos dicetur,& rei de qua agetur . Ornatus orationis eſt in uerbis,in figuris,in copia, in compoſitione, & numerorum modo.Ex his affluentibus ac copioſe cócurrentibus, ſuauis emanat oratio.Hinc eſt illud ornatum , ſuaue & affluens , quod animũ pulchritudine demulcet,& affluentia copiaq; laute reficit.Sententiæ acutæ,ſubtiles ſunt & paruæ,ſed acres,quæ uelut acumine feriunt ſenſum, punctimq; mouent animos auditorum.Difficile dictu eſt unde oriantur.A` locis quidem ducũtur omnia,tamen alius alia excutit,& inuentio naturam requirit atque prudentiam,quæ diſſimilis in multis,uarietatem inueniendi parit.Eruuntur ergo ex abdito, ut ab ea re de qua agitur,agente quadam ſubtiliore prudentia. Quòd autẽ uerecundus & parcus eſt hic uſus aliorum ornamentorum, acutæ ſententiæ in hoc oratore dominãtur,eiuſmodi ſententijs utitur Cicero etiam in minoribus cauſis,ut pro Quintio:Quid ad hæc Næuius? Ridet ſcilicet noſtram amentiam, qui in uita ſua rationem ſummi officij deſideremus, & inſtituta bonorum uirorum requiramus.Quid mihi, inquit, cum iſta ſumma ſanctimonia ac diligentia?Videant,inquit, iſta officia uiri boni : de me iſta conſiderent : non quid habeam,ſed quibus r.bus inuenerim,quærant:& quemadmodum natus, & quo pacto educatus ſum. Memini,uetus eſt,de ſcurra multo facilius diuitem, quàm patremfamilias fieri poſſe.Etenim ſi uult utrorum bonorum inſtituto uiuere,multa oportet diſcat atque dediſcat:quorum illi ætati utrunque difficile eſt.Idem in eadem oratione : Pecuniam ſi cuipiã fortuna ademit,aut ſi alicuius eripuit iniuria,tamen dum exiſtimatio eſt integra, facile conſolatur egeſtatem:at non nemo aut ignominia affectus,aut iudicio turpi conuictus,bonis quidem ſuis utitur:alterius opus(id quod miſerrimum eſt)non expectat: hoc tamen in miſerijs adiumento & ſolatio ſubleuatur. Cuius uero bona uenierunt, cuius non modo ampliſſimæ illæ fortunæ,ſed etiã uictus ueſtituſq; neceſſarius ſub præcone cum dedecore ſubiectus eſt,is non modo ex numero uiuorum exturbatur,ſed,ſi fieri poteſt,infra etiã mortuos mandatur. Etenim mors honeſta ſæpe uitam quoque turpem exornat: uita turpis ne morti quidem honeſtæ locum relinquit.hæc omnia ſententioſa ſunt.Suppellex quodammodo, id eſt quadam tranſlatione uerbi,noſtra eſt et oratoria,ac nullius alterius propriæ . Vt autem patrifamilias ornamento eſt lauta ac nitida ſuppellex, ita & oratori ſplendorem afferunt ornamenta rerum atque uerborum:quæ quia ſunt oratorum propria,nomen eloquentiæ dederunt. Ornatus uerborum duplex,unus ſimplicium,alter collocatorũ. aut enim uerba ſingula qualia ſint inſpicimus , aut in oratione coniuncta conſideramus.Simplicia alia propria ſunt,certa quaſi uocabula, penè ſimul nata cum rebus ipſis,nullaq; figura modificata. Alia tã quã aliena, & figuris innouata . Ex proprijs alia alijs natura præſtant,ut in uerbis eiuſdem rei ſonantiora, aut rem maxime explanantia:ut informare plenius quàm inſtituere, deambulare quàm incedere, opportunitas quàm occaſio. Sonantiora in orationis amplitudine meliora ſunt, alia contra. Si nim feſtinationemq; dicimus,rẽ magis explanabit, erumpit quàm exit,exilit quàm egreditur,fugit quàm abit, & alia id genus rebus aptanda. Cicero 3. de Oratore : In proprijs eſt uerbis illa laus oratoris, ut abiecta atque obſoleta fugiat, lectis atque illuſtribus utatur, in quibus plenum quiddam & ſonans ineſſe uideatur . Sed in hoc uerborum genere propriorum delectus eſt quidam habendus,atque is aurium quod.ĩ iudicio pon

derandus

derandus in quo etiam conſuetudo bene loquẽdi ualet plurimum. In eodem libro uerba ſimplicia reducit in tria genera: in ea quæ propria ſunt, in ea quæ transferuntur, et quaſi alieno in loco collocantur, in ea quæ nouamus et facimus ipſi. Aliena partitur in tria genera. Tria ſunt, inquit, in uerbo ſimplici, quæ orator afferat ad illuſtrandũ atque exornandũ orationem: aut inuſitatum uerbum, aut nouatũ, aut translatum. Eadem eſt hæc diuiſio. Nam ad translata pertinent facta aliũde, ut mutuo. Facta autem ab ipſo oratore, & nouo, uno genere nouitatis continentur. Hoc modo ex quinque membris tria facere poſſis. Translata ſunt duplicia: alia neceſſitas genuit, inopia coacta: inde gemmare uites diximus, et lætas ſegetes, et luxuriem in herbis, equitare in arundine, os impeditum. Hæc & ſimilia facta ſunt aliũde, ut mutuo. oſtendit his uerbis tertio de Oratore: Hæ translationes, inquit, quaſi mutuationes ſunt, cum quod non habeas, aliunde ſumas. Illic mutuationes dixit, ut hic facta aliũde mutuo. Alias translationes delectatio iucunditasq́; celebrauit: ut, inhorreſcit mare, feruet æſtu pelagus, eloquẽtiæ flumen, flos ætatis, ſylua rerum, μεταφοραὶ Græce dicuntur. Latine translationes. Alia gignit orator ac facit, aut facta ab alio noua uſurpat: quæ quia arte facta ſunt, non ſponte nata ex uſu loquentium, ſeparantur à proprijs. ſic facta ſunt, eliminare, exterminare, expectorare, uerſutiloquus, grandiloquus, uolubilitas. Priſca & inuſitata ſunt in proprijs quidẽ, ſed quoniam raro utimur à proprijs abducit: ut, nuncupari, rebar, opinabar, ſoboles, proſapia, actutum: quibus loco poſitis grandior atq; antiquior oratio ſæpe uideri ſolet. Quæret aliquis, cur omittat ſynecdochen? metonymian? antonomaſian? metalepſin? allegorian? periphraſin? hyperbaton? Hic propria diſtinguit ab alienis. Propria propè nata ſunt cum rebus ipſis. aliena aut transferuntur in aliorum locum, quod eſt proprium metaphoræ, & allegoriæ: aut noua ſunt & inuſitata, nedum propria: aut propria proprijs cõmutata, ut tectum pro domo, Ceres pro frumento. Poſſis etiã metaphorã latè extẽdere, more Ariſtotelis, ut figuras ante dictas amplectatur. De conformationibus uerborũ poſtea præcipiet, cum de figuris omnibus agetur. Figuræ uerborũ ſunt, aut in ſimplicibus, ut metaphora: aut in coniunctis, ut gradatio. Quæ ſunt in collocatis, hoc modo diſtinguuntur à figuris ſententiarum. Ornamenta uerborum uerbis mutatis nõ manent; manente ſententia: ut, Euita malam famam tanquam pernicioſam flammam figura eſt proſonomaſia. muta uerbum, Euita malam famam tanquam pernicioſum incẽdium: concinnitas excidit. Sententiarum ornamenta permanent, etiamſi uerba mutaueris. O indomitam libidinem: ſi mutaueris, O effrenatam cupiditatem: eadem concinnitas permanebit. Sunt autẽ ſentẽtiarũ ornamenta totidẽ, quot res natura ſpecieq; diuerſæ: ſed pauciora quæ eminent, de quibus infra dicetur.

ERGO ille tenuis orator, modo ſit elegans, nec in faciendis uerbis erit audax.] Quæ ſuppellex eſſet oratoria, prius oſtẽdit, ut poſtea quatenus orator ille ſubtilis uteretur, oſtẽderet. Vtetur proprijs & uſitatis, ut ſit purus & elegans. ea eſt prima uirtus orationis. Cæterũ ne in faciendis uerbis ſit audax. aut enim ingrata uileſcunt, ut bibosus: aut uenuſta orationẽ extollunt ſtylumq́; floridiorẽ efficiunt, quàm qui tenuitati debeat adhiberi, ut nitelæ. In trãsferendo ſit uerecũdus, id eſt, minime audax. Grandioribus enim cõueniunt audaciores metaphoræ, quibus ſcatẽt heroici poetæ, ac tragici. Carpebat quietem, frontem rugis arat induit crines, flãma ſuggeritur coſtis aheni. Sic rebus in magnis Cicero: Te nõ exiſtimas inuidiæ incendio conflagraturum? Hæc adulta Reip. peſtis, ſtirps ac ſemen malorum omnium. Sit in priſcis, reliquisq; ornamentis & uerborum & ſentẽtiarum demiſſior, ne ſi quid excellẽter exiſtat, ac in cæteris porrò emineat, fœda ſit et prodigioſa inæqualitas: qualem uidemus in literis indoctorũ, qui partibus abiectis addunt ſplendidius aliquid ab affectatoribus emẽdicatũ, in quo gloriantur, & multũ ſapere ſe putant. Translationes in tenuitate frequentiores erunt, nõ illæ audaces, ac lõge petitæ, ſed uerecundæ, et è proximo ductæ: ut uideo pro intelligo, bona forma pro pulchra, ſcitus pro eleganti. Hoc genere frequentiſſime ſermo omnis & lingua quotidiana utitur, nõ modo urbanorũ qui accurate loquũtur, ſed etiã ruſticorũ qui ſermonem negligunt. Siquidem ruſticorum eſt, Gemmare uites, hoc eſt uelut oculos producere, unde racemus educatur. Sitire agros, aridos eſſe, pluuiáq; cupere. Lætas ſegetes, uberes & fœcundas. Luxurioſa frumenta, exuberantia, in herbisq; paſcenda. Nihil horũ parum audacter, ferendum tamẽ: quia res ſuum, id eſt, proprium nullum habet nomen. alienum ſumptum eſt, cauſa docendi, non ludendi atque delectandi. Ferendum quoque, quod eſt illi ſimile, unde transferas. Sunt illæ metaphoræ propiores, ut haurire documenta de fonte ſciẽtiarũ. Omnis trãslatio ſimile quiddã refert, ſed alia diſſimilior, in oratione tenui minus ferenda: ut, uenoſus liber, & uerrucoſus, ſartago loquendi. Alia ſimilior, quo ornamento liberius paulo quàm cæteris utetur hic ſummiſſus, nec tã licenter tamen, quàm ſi genere dicendi uteretur ampliſſimo. Indecorum certe eſt, mulierem plebeiæ conditionis, etiã ditiorem, auro, argento, gemmis, & ornatu ampliſſimo colluſtrari. Eiuſmodi eſt genus orationis humile, quod ſi uerecundiã ſeruat, altius trãſlata repudia: cuiuſmodi ſunt pro Rabirio: Quod tu ſi audiſſes, aut ſi per ætatem ſcire potuiſſes, nũquã profecto iſtã imaginem, quæ domi poſita peſtem atq; exilium Sexto Titio attuliſſet, in roſtra atque in cõcionẽ attuliſſes, neque tuas unquã ratiões ad eos ſcopulos appuliſſes, ad quos Sexti Titij afflictã nauem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarũ uideres. Adhibet etiam ſubtilis orator illam concinnitatem, quæ uerborũ collocationẽ illuminat: id eſt, figuras inſerit uerborũ collocatorum, ut mutationem generum, numerorum, partiũ, repetitionem, duplicationem, gradationem, aſyndeton, polyſyndeton, correctionem. Vocantur hæ concinnitates, & ornamẽta, & lumina, & cõformationes, à Græcis σχήματα, id eſt habitus & quaſi geſtus orationis, qua ne ſit perſimilis, & eadẽ facie conſtans, nouas ſubinde formas ac figuras induit. Adhibebit hæc paulo parcius, ne uenuſtates & aucupiũ delectationis quæſiſſe uideatur. nec enim in apparatu magnificus eſſe debet, nec cõtra ieiunus, et ſordidus, ſed is qui tẽperãter utatur eleganti parſimonia. Quem niſi quòd ſolũ, cæteroquin recte quidã uocãt Atticum. Parentheſis eſt in hunc ſenſum, oratorem tenuem quidem Atticum ſolum uocant. quòd Atticũ; recte: quod ſolum, praue. Nam ſunt Atticorũ genera multa, ut anteq probatũ eſt. Cæterũ, non cæteroquin, multi legendũ putãt, cæteroquin ut improbã uocẽ repudiant. Tamen cæteroquin dicitur, & alioquin, & ex analogia eodem modo ſignificant, nec ulla cauſa eſt cur repudietur.

NAM illa de quibus ante dixi, huic acuto fugienda ſunt.] Propoſita ſunt ea lumina, quibus hic tenuis illuſtret orationẽ. Sunt alia quibus non utetur, ſi uerecundus & parcus eſſe uolet. Id genus ſunt paria paribus relata, id eſt, ut ante diximus, menſuræ & quantitatis eiuſdẽ mẽbra, quæ ſunt ſua ſponte numeroſa, ut illa Ciceronis in Catilinam: Quod ſi in uino & alea cõmeſſationes ſolũ & ſcorta quærerent, eſſent illi quidem deſperãdi, ſed tamen eſſent ferendi: hoc uero quis ferre poſſit, inertes homines fortiſſimis inſidiari? ſtultiſſimos prudentiſſimis? ebrioſos ſobrijs? dormientes uigilantibus? qui mihi accubãtes in conuiuijs, complexi mulieres impudicas, uino languidi, cõfecti cibo, ſertis redimiti, unguẽtis obliti, debilitati ſtupris, eructãt ſermonibus ſuis cædẽ bonorum, atque urbis incendia. Similiter concluſa, ſimiliter deſinentia, dicuntur ὁμοιοτέλευτα quæ à ſimi

liter cadẽtibus hoc differũt, quòd ſimiliter cõcluſa finẽ tenẽt, non ſimiliter cadẽtia. Similiter concluſa ſunt hæc: Bellum In Africa maximũ confecit, uictorem exercitum deportauit. Similiter cadentia: Philoſophia excitanda nobis eſt, ut ſi, occupati profuimus aliquid ciuibus noſtris, proſimus etiã ſi poſſimus otioſi. Immutatione literæ quaſi quæſitæ uenuſtates: ut, Puppe tuæ, pubeſq; tuorum. Non enim tam ſpes laudanda, quã res eſt. talia ſunt, honori oneri, orator arator, mos mors, emiſſus immiſſus. In his apparet elaborata cõcinnitas, & affectata elegãtia, & aucupiũ curioſaq; inueſtigatio delectationis. Ab hac ſummiſſione, id eſt, humilitate orationis, alienæ ſunt uerborũ iterationes, non oẽs, ſed quæ contentionẽ aliquã uocis & laterũ, & clamorẽ requirunt. Nihil'ne te nocturnum præſidium Palatij? nihil'ne urbis uigiliæ? nihil timor populi? nihil concurſus bonorum omnium? nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus? nihil horum ora uultuſq; mouerũt? Hæc acerba eſt iteratio uerborũ. Vtatur continuatione uerborum, id eſt, periodo, ſi modo relaxet & diuidat, hoc eſt breuiorem ponat, euitat longiſſimam. Breuior eſt, ex duobus mẽbris aut tribus: ut, Illud autẽ miror, cur uos aliquid contra me ſentire dicatis, cũ eũ auctorẽ uos pro me appelletis, noſtrum nominetis. Vtatur uerbis quàm uſitatiſſimis: ut, Quid ergo? iſti homines latine non loquuntur? Immo uero tantum loquuntur, quantum eſt ſatis ad intelligendam uoluntatẽ. Vtatur tranſlatiõibus molliſſimis: duriores enim & aſperiores tenuati nõ conſentiũt. Molles ſunt metaphoræ, congregare uiros, omnia tela cõijcere, id eſt, omnibus modis homini nocere: reſpiraſſet cupiditas, dare locũ, ſe colligere, in turpitudinẽ uenire, & ſexcẽta id genus. Aſſumat etiã illa ſentẽtiarum lumina, quæ nõ erũt uehementer illuſtria, ut interrogationes, admirationes, permiſſiones, conciſam breuitatem, illuſionẽ, rogationẽ, ſuperlationem, interpretationem, Non faciet Remp. loquentem: id maioris eſt contentionis: uſus eſt in deteſtanda coniuratione. Nunc te patria, quæ communis eſt omnium noſtrum parens, odit ac metuit, & iamdiu te nihil iudicat niſi de parricidio ſuo cogitare. huius tu neque auctoritatem uerebere? neque iudicium ſequere, neque uim pertimeſces? quæ tecum Catilina ſic agit, & quodãmodo tacita loquitur: & quæ ſequuntur. Nec ab inferis mortuos excitabit. Ã hac etiã proſopopœia grauior, qua utitur pro Cælio: Sed tamen ex ipſa quærã prius, utrum me ſecum ſeuere & grauiter & priſce agere malit, an remiſſe, leniter ac urbane? Sin illo auſtero more ac modo, aliquis mihi ab inferis excitandus eſt ex barbatis illis, nõ hac barbula qua iſte delectatur, ſed illa horrida, quam in ſtatuis antiquis & imaginib. uidemus: qui obiurget mulierẽ, et pro me loquatur, ne iſta forte mihi ſuccenſeat. Exiſtat igitur ex hac ipſa familia aliqui, ac potiſſimũ cæcus ille, & cætera. Nõ aceruatim multa frequentãt una cõplexione deuincitæ. i. nõ utetur exaggeratione rerum atque uerborum, cuius uſus eſt in amplificatione graui. Nunc i. ſ. aperte Rempub. uniuerſam petis, templa deorũ immortalium, tecta urbis, uitam ciuium omnium, Italiam denique totam ad exitium & uaſtitatem uocas. Valentiorum hæc laterum ſunt, & acriore contentione dicẽda, nec ab oratore tenui, quem informamus, aut expectãda, ut eius tenuitatis propria: aut poſtulãda, ut iure impetranda. Erit uoce & pronũciatione ſuppreſſior, qui a uox orationi, oratio uoci debet accommodari. Quoniam oratio tenuis eſt, uox quoq; careat inſigni cõtentione, quæ grauiſſimis illis aptãda figuris eſt, Sed pleraq; ex illis ſententiarũ luminibus conueniẽt etiã huic tenuitati, ut quæ non erũt uehementer illuſtria, qualia paulo ante numerabamus. quanquã iiſdem ornamentis utetur horridus, quia ſic in apparatu à magnificentia recedit, ut eleganti tamẽ utatur parſimonia. ACCEDIT actio, non tragica, nec ſcenæ, ſed modica iactatione corporis.] In rebus & uerbis eſt oratio, quæ ſi dicitur, eget etiã actiõe, hoc eſt pronũciatione. Tertius eſt igitur locus præcipiendi, de tenuitatis actione. Actio oratoris ſummiſſi ne ſit tragica & grauis inſigni contentione uocis uultu triſti, geſtuq; turbulento. Non talis actio penè conſẽtionibus adhibetur. Talis eſt tragœdorũ in agendis fabulis: quo qui feruntur impetu, tragœdias exclitare dicuntur. Ne ſit etiam actio ſcenæ, hoc eſt hiſtrionũ, quorum clamoſa ſæpe & uultuoſa eſt actio. Sit modica et temperata iactatione, motuq; corporis: quoniã rebus in paruis mẽbra uehementer agitare, propè furioſum eſt. Decet autem pronunciatio, quæ reſpondet orationi. Vultu, non iactatione mẽbrorum multa conficiat, ut orationis intellectũ iuuet. Non hoc uultu, quo dicuntur inepti et inuenuſti clamatores os ducere, hoc eſt labra, buccas, nares, oculos huc & illuc turpiter cõtorquere. ſed illo decẽti uultu, quo ſignificãt ingenue, honeſte & liberaliter, quo ſenſu quidq; pronũciẽt, acriter inſuauiter, ſeuere an blande, animo irato an quieto, beneuolo an auerſo. Os Cicero accipit, omnem partẽ quam uulgus faciem dicit. Singulorum ferè uerborũ ſuus quidã uultus eſt, rerũ naturis aptè uenuſteq; conformandus. Huic generi orationis adſpergentur etiam ſales, quemadmodũ ſal & condimenta cibarijs adſperguntur ad palati uoluptatẽ. Quippe oratoris eſt nõ docere modo, ſed etiam mouere, atq; delectare. Delectatio poſita eſt in ſalibus, ac ridiculis, quæ in dicendo mirum quantũ ualeant. amabiles enim mores oratoris & acumẽ oſtendunt, tædium rerum grauiũ leuãt, affectus aduerſarij triſtes eludũt, controuerſias interim grauiſſimas riſu liberali diſſoluunt. Sales alij ſunt facetiarũ, alij dicacitatis: qui quantũ inter ſe diſtent, oſtendit 2. de Oratore: Cum duo genera ſint facetiarũ, alterum æquabiliter in omni ſermone fuſum alterum peracutum & breue: illa à ueteribus ſuperior, cauillatio: hæc altera, dicacitas nominata eſt. Hic ſales, illic facetias ut genus ponit, confuſis nominibus. Hic autẽ facetias cauillatiões uult accipi. Itaq; facetiæ, ſiue cauillationes à ueteribus dictæ, perpetua eſt feſtiuitas in dicendo, quæ feſtiue deſcribuntur hominũ mores, ut moueatur hilaritas ex ipſo genere ſermonis, uultu uoceq; adiuuante: cuiuſmodi narratio Ciceronis eſt in oratione pro Cluentio, de maiore Cepaſio: & pro eodẽ, hiſtoria de Bruto atque Craſſo. Dicacitas autẽ, feſtiuitas eſt breuis et acuta, ut Catuli qui à Philippo interrogatus quid latret? furem ſe uidere reſpõdit. Superius ergo genus in narrãdo, aliquid uenuſte, poſterius in iacendo mittẽdoq; ridiculo. i. eo dicto qđ riſũ ciere poſſit, à Græcis dicitur γέλοιον. Ridiculorũ genera ſunt plura. Alia uerſantur in ambiguo, alia in paronomaſia, alia in metaphoris, alia in ironia, alia in cõtrarijs, ſimilibus, imaginibus, apologis, hiſtorijs. Sunt alia quoque genera, quæ expõit omnia de Oratore lib. 2. Hic ideo omittit, quòd aliud agit, quæ nam ſit optima dicendi figura. Illud admonemus tamen, ridiculo ſit uſurum oratorem.] Temperare iocum, difficillimũ eſt. Ennium dixiſſe ferunt, flammam à ſapiente facilius ore inardente opprimi, quàm bona dicta teneat. Quãobrẽ quæ ridicula uitet orator, ut illiberalia, nõ inutile eſt admonere. Nimiũ frequẽs ridiculũ, ſcurrile eſt, ideoq; uitandũ. Obſeruanda, inquit, tẽporis ratio, & ipſius dicacitatis moderatio, & tẽperantia, & raritas. Quod oratores cũ cauſam dicunt, non ut ridiculi uideantur, ſed ut proficiant aliquid: ſcurræ totum diem, & ſine cauſa. Scurrile eſt quod Appius in Sextium coniecit: Cœnabo, inquit, apud te: uni. u. locũ uideo. luſcus erat Sextius. Permulta ſunt ſcurrilia apud Plautũ, quæ riſum quidem concitãt, ſed illiberaliter, & agreſti more. Aliud eſt ridiculũ ſubobſcœnum, quale mimi, qui ridicule mores imitantur hominum, ſine dignitate conijciunt: quod non reſpuunt etiam ſatyrici. Cato, ut eſt apud Horatiũ, cum iuuenem exeũtem fornice uidiſſet, hominem laudauit:

tum

cum Cupẽnius adulter,Nolim me,inquit,hoc modo laudari. De ridiculo mimico Cicero de Oratore: Quid enim poteſt eſſe tam ridiculũ,quã Sánio eſt? ſed ore,uultu,imitandis moribus, uoce,denique corpore ridetur ipſo. Salſum hunc poſſum dicere,atque ita,nõ ut eiuſmodi oratorẽ eſſe uelim,ſed ut mimũ. Idẽ:Obſcœnitas non ſolum non foro digna,ſed uix cõuiuio liberorum. Aliud eſt petulans & improbum,quod acerbe laceſſit & inſultat,ut cũ candidatus Aulus Sempronius cũ Marco ſuo fratre Vargulam cõplexus eſſet,Puer,inquit, abige muſcas. Aliud eſt in calamitatẽ, quod inhumanũ eſt. Aliud in facinus & improbitatẽ inſignẽ,quæ nõ riſu,ſed odio perſequenda eſt. Propterea ſi ridetur,odij locũ riſus occupat. De utroque genere Cicero:Nã nec inſignis improbitas, & ſcelere coniuncta,nec rurſus miſeria inſignis agitata ridetur. Facinoroſos.n. maiore quadã ui,quàm ridiculi,uulnerari nolũt,miſeros illudi nolũt,niſi ſi ſe forte iactant. Quintilianus:Nec accuſatorem atroci in cauſa,nec patronũ in miſerabili iocantem ferret quiſquam. Materies omnis ridiculorum eſt in illis uitijs,quæ belle agitata uidẽtur. Aliud eſt ab agentis perſona,aut iudicũ,aut tẽpe alienũ:ut cũ dicit orator indigna ſe, aut quæ iudicem lædunt,aut quæ non obſeruant tẽpis opportunitatem.hæc referuntur ad indecorũ. Ea quæ dicit uir bonus, omnia ſalua dignitate ac uerecũdia decẽt. Vitabit etiã quæſita, & præparata,& ea quæ non ex tẽpe ſunt ficta,ſed domo allata,& plerunque frigida. Omnino (ut ait)probabiliora ſunt quæ laceſſiti dicimus, quã quæ priores. Nã & ingenij celeritas maior eſt,quæ apparet in reſpõdendo,& humanitatis eſt reſponſio. Idẽ in eodẽ loco: Ante illud facete dictũ emiſſum hærere debeat,quã cogitari potuiſſe uideatur. Parcet orator amicitijs, ne temere in eos dicat qui diligũtur:et ne ſubeat illud,Potius amicum quàm dictum perdidi. Parcet ẽt dignitatibus.i.uiris maieſtatis honorandæ,ne laceſſat quẽ lædere ſit periculoſum. Vitabit inſanabiles contumelias, quas inimicitiæ graues inſequũtur,et ſæpe turpis ſatisfactio. Tantũmodo aduerſariũ figet,et acuto dicto cõfodiet. Nec eos tamẽ ſemp,ne ſcurrile ſit: nec omnes,ne nulla rõ perſonæ habita eſſe uideatur: nec omni modo, ſed tantum liberali. His ridiculis ineptioribus exceptis,utetur orator ſale.i.ridiculo acuto & breui, & facetijs in omni ſermone fuſis. Hic arguit iterum cauſidicos illos inſolentiores,de quibus ante dictum eſt,qui ꝙ uterentur oratione perhumili,reiecto omni ſplẽdidiore cultu,ſoli uolebant Attici uideri·quaſi uero Lyſiam imitarentur, & eius uiri tenuẽ uenuſtatem,quæ ſicut eſt Attica,ita non ſola dici põt Attica.nã quidquid eſt ſalſum & ſalubre,hoc eſt,cõmodum & utile in oratione,id propriũ Atticorũ eſt,è quibus Lyſias ſatis eſt facetus,& Hyperides,Demades præter cæteros fertur.nec.n. ſcripta extant, unde id ſcire poſſis. Demadis alterius extat adhuc fragmẽtum. Demoſthenes minus habetur ab indoctis,cum ſit ipſe perurbanus, ſed nõ tam dicax in conijciendo breui ridiculo,quàm facetus in texenda lepida narratione,quod eſt ingenij maioris. maius.n.perpetuos ſales inſpergere,quàm una & altera breui ſentẽtia iocari,quanquã & hoc eſt acris ingenij. De his omnibus oratoribus Cic.in Bruto. VBERIVS eſt aliud,aliquantoq; robuſtius,quàm hoc humile, de quo dictum eſt.] Summiſſi oratoris imaginẽ delineauit, ex ordine medium genus deſcribit, hoc modo: Mediũ genus uberius eſt & robuſtius,quã humile: ſummiſſius quàm ampliſſimũ:plenius,quàm tenue: ſummiſſius,quàm graue. Vbertas eſt in ornamẽtorũ copia,nõ in uerborũ in multitudine Robur in grãdiore filo orationis,& ampliore numero,nõ in ſeueritate dicendi:quoniã hoc in genere fatetur minimũ eſſe neruorum, ꝓpterea ꝙ plus carnis habet ad decorem,plenumq; corpus,quàm roboris & neruorum ad uim animis inferendam.hinc plenũ dicitur, ſicut gracile & tenue uocatur illud enucleatum qđ dicit omnia,quaſi minuto corpore macilentum,itaque uerba leget grandiora, aſſumet ornamẽta pulcherrima figurarum, pedes collocabit ampliores,& longiores extendet periodos. Ex his ubertas, ſtyliq; robur, & plena modorum ratio, & erectior cum facies tum ſonus orationis; quàm illa generis imi ſummiſſio. Huic omnia dicẽdi ornamenta conueniũt,ut ſententiæ,amplificationes,egreſſiones, ſchemata,numeri pleniores,copia rerum atq; uerborũ.nõ tamen ideo ſummum putandum eſt. Vt enim ab illa forenſi cõtentione nõ differat ornamentorũ copia,genere tamẽ & modo plurimum diſtat: quod multis expoſitum eſt, cũ de Sophiſtarũ ſimilitudine ageretur: & hic diſcrimen oſtẽdit, cum ſummiſſius quàm illud ampliſſimum dicit,& plurimũ eſſe in hac orationis forma ſuauitatis. Nam graue genus,& quod ſummũ dicitur,acre eſt, & uehemẽter intẽtum,& aſperitate quadam concitatum.quod paulo poſt aperte docebit. In media ſuauitate Demetriũ præfert omnibus, quẽ fuiſſe omniũ politiſſimũ ſcribit de Oratore lib.2.de eodẽ plura de Claris oratoribus:Phalereus,inquit, ſucceſſit eis ſenibus, adoleſcens eruditiſſimus ille quidem horum omnium, ſed non tã armis inſtitutus,quã palæſtra.Itaq; delectabat magis Athenienſes,quàm inflammabat. Proceſſerat n.in ſolem & puluerem, non ut è militari tabernaculo, ſed ut è Theophraſti doctiſſimi hominis umbraculis. Hic primum inflexit orationẽ,& eam mollẽ teneramq; reddidit.& ſuauis (ſicut fuit) uideri maluit, quã grauis: ſed ſuauitate ea qua ꝑfunderet animos,nõ qua perfringeret. Is cum multos annos rexiſſet Athenienſes, ſolũ uertit,& Ptolemæi Soteris bibliothecæ præfectus eſt. Ab Attico portu Phalero dictus eſt Phalereus,quod nomẽ eſt trium ſyllabarum φαληρεύς. Frequẽter utebatur metaphora,metonymia,catachreſi,allegoria,luminibus uerborũ,locis cõibus, & oratione ſedate,placide,& quiete profluẽti:quæ Cic.medij generis ornamenta cẽſet. Verba transferuntur aut ſuauitatis gratia: ut, Quid.n.odiſſet Clodiũ Milo, ſegetem ac materiã ſuæ gloriæ? Aut inopiæ:ut, durus homo, fructus laborãt. Ne mireris autem ꝙ nomine ſuauitatis hic metaphoram cenſet. Nã etſi metaphora multiplex eſt,multiſq; de cauſis inuenta, tamen genus illud quod habet plurimũ ſuauitatis, trãslatione ſuaui frequens utitur. Præterea ſi tranſlationẽ facimus citra neceſſitatem,hoc eo facimus,quòd trãslatum ſit in eo ſignificando quod agitur,præſtantius,quàm proprium. Quod autem præſtat,id auribus & animo intelligentis ſuauius accidat neceſſe eſt. Id oſtẽdit tertio de Orat. Similitudinis eſt ad uerbum unũ contracta breuitas,quod uerbũ in alieno loco tanquã in ſuo poſitũ, ſi agnoſcitur, delectat: ſi ſimile,nihil habet,repudiatur. Immutata uerba ſunt, in quibus pro uerbo proprio ſubijcitur aliud qđ idem ſignificet, ſumptũ ex re aliqua cõſequenti:ut ſi pro patria arcem dixeris,& pro Afris Africam, intelligũtur duæ figuræ, συνεκδοχὴ,καὶ ὑπαλλαγὴ quæ eſt uerborũ ſummutatio, & μετωνυμία.i.nominis pro nomine poſitio,& nominũ quædam trãslatio.de qua re idem de Orat.lib.3. Ne illa quidem traductio atque immutatio in uerbo quandam fabricationẽ habet,ſed in oratione Africa terribili tremit horrida terra tumultu,pro Afris eſt ſumpta Africa. Neq; factum uerbũ, ut, mare ſaxifragis undis. Neque trãslatum,ut,mollitur mare: ſed,ornãdi cauſa propriũ proprio cõmutatũ. Hactenus Cicero. Percurre totũ locũ:ut quæ faciãt huc, inde referre poſſis. Sic differũt hæ cõformationes. In metaphora ſimilitudo eſt breuiter cõtracta,ut,Vrbs orba eſt. Hypallage ſiue metonymia eſt, cũ pro inuẽtore inuẽtum,pro cõtinente contentũ, pro efficiẽte effectum,pro poſſeſſo poſſeſſorẽ,aut cõtra capimus. Synecdoche dicitur, cum à parte totũ intelligitur, uel numerus à numero:ut,ab uno plures. Notiora ſunt hæc, quàm quæ pluribus uerbis exponi debeant. De catachreſi, id eſt,abuſione,

Idem Cicero de Oratore: Abutimur ſæpe etiam uerbo non tā eleganter, quàm in transferendo: ſed etiamſi licentius, tamen interdum non impudenter, ut, cum grandem orationem pro magna, minutū animum pro paruo dicimus. Quintilianus: Eo magis neceſſaria κατάχρησις, quā rectè dicimus abuſionē, quæ non habentibus nomen ſuum, accōmodat quod in proximo eſt, ſic: Equum diuina Palladis arte Aedificant. Hæc Fabius. Cicero tamē ſignificat catachreſin fieri poſſe, ubi non deficit nomen. & Quintilianus fatetur, his uerbis: Nam poetæ ſolent abuſiue etiā in his rebus, quibus nomina ſua ſunt, uicinis potius uti, quod rarū in proſa eſt. ἀλληγορία alia eſt oratio, cū fluxerūt cōtinuæ plures trāſlationes. Fabius interpretatur inuerſionē, quæ aliud uerbis, aliud ſenſu oſtendit: ut hoc, Miror, queror'q; quenquam hominū ita peſſundare alterū uerbis uelle, ut ēt nauim ipſe perforet, in qua ipſe nauiget. Iſta omnia, metonymiā, ſynecdochē, catachreſin, allegoriā uno genere complectitur Ariſtoteles, & metaphoras uocat Rhetoric. tertio, ubi trāſlationē ſpēs exponit adeo fuſe, ut eius uerba citare moleſtū ſit. Satis eſt adſcribere definitionē ex eius libro περὶ ποιητικῆς. μεταφορὰ δ' ἐστὶν ὀνόματος ἀλλοτρίου ἐπιφορὰ, ἢ ἀπὸ γένους ἐπὶ εἶδος, ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ γένος, ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ εἶδος, ἢ κατὰ τὸ ἀνάλογον. Translatio eſt alieni nominis inductio, quæ fit aut à genere in ſpēm, aut à ſpecie in genus, aut à ſpē in ſpeciem, aut à ſimilitudine rōnis eiuſdem. Hæc frequentat Phalereus maxime, ſunt'q; dulciſſima.] Phalereus Demetrius, qui in media ſuauitate uerſatur, frequēter metaphoris utitur. i. translatis uerbis, epithetis, imaginibus, allegorijs, abuſionibus. Vtitur etiā crebro immutationibus, quæ ſunt ſynecdoche et hypallage, quā metonymiam grāmatici uocāt. Vnde cōſtat his quaſi ſtellis illuſtrari modicū genus, quod eſt moderatione quadam tēperatum. In idem genus orationis, uerborum cadunt lumina omnia, cōduplicatio, iteratio uerborum, cōmutatio, ſimiliter cadentia, ſimiliter deſinētia, paria relata, gradatio, diſſoluta, coniuncta, et id genus cætera. Multa etiam cadunt lumina ſententiarū, ut cōmoratio, interrogatio, deſcriptio. Nonnulla ſunt quæ perraro collocātur, ut acriora, quibus ardet illud ſupremū genus: qualis eſt proſopopœia, urgens interrogatio, apoſiopeſis, execratio. Quòd ſi paulo ante dixit, huic generi omnia dicendi ornamenta cōuenire, nunc aūt dicit multa cadere, non omnia, ne cōtraria præcipere putato. Ornamentorum genera cōueniunt omnia, quod iterum paulopoſt affirmat. Eſt, inquit, quoddam etiam inſigne & florens orationis pictum & expolitum genus, in quo omnes uerborum, omnes ſententiarū illigātur lepores. Verum eſt tamē, haud cōuenire ſpecies oēs, præſertim cum ſuauitati ſtudetur, ut à Phalereo Demetrio. Quod ad inuentionem pertinet, lautæ eruditæq; diſputatiões de re propoſita ab eodem Demetrio explicantur. Latitudo demonſtrat oratoris copiam, eruditio oſtendit artem. Loci communes, hoc eſt θέσις, ac infinitæ quæſtiones, ſine contentione ab eo dicuntur: quæ ſi cum graui cōtentione. i. acerbitate & ardore multo dicerentur, euaderent in illud ardens & acre genus. Recipit ergo medium genus lautas & eruditas diſputationes, ac locos communes, ſed ſine cōtentione & orationis, & pronunciationis. È philoſophorum ſcholis tales euadunt, qualis ille Demetrius, ſedati, quieti, diſerti, ſuaues, copioſi, omnibus propè ornamētis illuſtres ac decori. Illi per ſe ſuoq; genere probantur ut ſummi, niſi quando comparatur, hoc eſt, contra mittitur, ille fortior, qui dicitur eloquētiſſimus. Alterum genus eſt nō tam medium, quàm ab ordine ſummo deuolutum, quale cōpoſuit Iſocrates, cæteriq; quondam uocati ſophiſtæ: aut quòd philoſophia abutebātur ad quæſtum, ut eſt in ſophiſta Platonis: aut quòd id nominis etiam cum honore ferebatur, aut ꝙ eorum plerięq; plus oſtentationis quàm ueræ ſcientiæ haberēt. Hoc genus floret inſigni elegantia, pictum eſt colorū et figurarum uarietate, expolitū eſt pulcherrimo quoque cultu & ornamento. In eo oēs uerborum, omnes ſententiarum illigantur lepores, hoc eſt dicēdi uenuſtates. Sed quod ante dictum eſt, neque neruos, neque aculeos oratoris ac forenſes habet, ideoq; ſummiſſius habitū eſt, quàm illud graue dicendi genus, quia animos demulcere potius quàm perturbare cōtendit. Hoc in forum detulerunt Iſocratis aliquot diſcipuli, & ſectatores philoſophorū nō pauci, plerięq; etiā Romani moribus & ſermone elegantes. Hac dicēdi figura Cicero frequenter exprimit hominum rerumq; laudes, & conſilia tranquilla, & actiones gratiarum, & philoſophiæ partes. Non eſt hæc forma dicendi ſubtilis, nō grauis & ardens, ergo media: ſed grauitati propior quàm ſubtilitati.

TERTIVS eſt ille amplus, copioſus, grauis, ornatus, in quo profecto uis maxima eſt.] Tertio generi ſupremoq; dignitas cōuenit & amplitudo, copia rerū atq; uerborū, grauitas ſententiarū, ornatus & elocutio magnifica: ex quibus tertius ille orator amplus, copioſus, grauis, ornatus uidebitur. Ex his quatuor rebus duæ pariunt admirationem, copia & ornatus. Copia quātitatis eſt, ornatus qualitatis. Duæ reliquæ magnæ quidē ſunt, ſed minus admirabiles, amplitudo & grauitas. Altera eſt dignitatis, altera uero pōderis. Amplitudo legit digniora grādioraq;: grauitas robuſtiora ac uehemētiora. Cæterū nō modo oratorū, ſed ēt philoſophorū amplitudo eſt & grauitas: ideoq; minus in admiratione ſunt. Admirātur ardētem hāc eloquentiā gentes, & eò ſuſpiciunt oēs, ꝙ eā aſſequi poſſe diffidunt: ut quæ magno curſu tanquā rapidū flumen, magno ſonitu quaſi torrēs in prærupto feratur. Quòd autē gētes hanc eloquētiam ſuſpiciūt, eo in ciuitatibus plurimū ualere patiuntur. Plurimū ſanè ualuit Athenis et Romæ, plurimū Rhodi, et in ciuitatibus Aſianis. Hinc ſcribit, C. Carbone in cōcione uerba faciēte, ꝙ illius apte numeroſeq; ferebatur oratio, tantū clamorem cōcionis excitatū eſſe, ut admirabile eēt. Huius eloquētiæ eſt tractare animos, et omni modo ꝓmouere. Hæc perfringit difficiliores aditus, et more fulminis omnia ꝑrumpit, ut illa Periclis. Eadē leniter irrepit in ſenſus eorū qui utilius callide falluntur, quā aſpere concitātur. Inſerit nouas opiniones: euellit inſitas, ut de cēſoribus pro Cluētio, de Stoicorum placitis pro Muræna. SED multum intereſt inter hoc dicendi genus et ſuperiora.] Formas ſingulorum generum, ut per ſe ſolæ uiderentur, effinxit: deinde ordine cōparauit inter ſe, ut earum præſtātiſſima dignoſceretur. Subtile genus & intermedium tutiora ſunt: graue in lubrico uerſatur. Illa diu patienter tolerare poſſumus: hoc ſi pergit in longum, ut inſanū conſemuimus. Subtilis in hoc magnus eſt orator, quòd callide arguteq; dicit. i. ex uſu quodam argutas ſententias & acutas collocat. Non eſt idem maximus, quia nihil quidquam altius cogitat, qđ tenuitati ſit impar. Is minime in lubrico uerſatur, ſed ubi ſemel conſtiterit: hoc eſt, quaſi pedem firmarit, nunquam cadet. Via trita eſt, multiſq; cōculcata & firmata ueſtigijs, nulla circūſtant præcipitia, nullæ ruinæ. Significatur oratio depreſſa, et in imo poſita, unde nō licet graui caſu quaſi ex alto gradu corruere. Nihil. n. eminet, ſed omnia ſermoni proxima ſunt, quæ non quemadmodū lubrica retinere facile eſt, et ſi quādo titubes, eſt in proximo ſolum, quo gradum ſtabilias. In figura graui res arduæ ſunt, quas ſi continuare non poſſis, aut non debeas, uident oēs unde turpiter decidas. Hinc ridiculi fuere mali poetæ, qui poſitis aliquot uerſibus tumidis ac ſonantibus, in miſeros quoſdā uerſiculos maieſtate relicta decidebant: in quos illud eſt: Quid dignū tanto feret hic promiſſor hiatu? Hoc inepti faciūt in oratione. Principio uerba affectata ac ſeſquipedalia ferrumināt: ubi defecit illa perrara materia, tū ad ſcopas diſſolutas reuoluūtur. Tutius igitur, uti ſubtili figura, ſi gradū ſummū firmare nequeas, aut ſi par

uis in

uis in rebus non debeas. Medius ille & temperatus ſi ſatis inſtruxerit, et rebus omnibus apparauerit ſuũ illud genus, ut cũ uolet & aptare & continuare poſſit, nõ extimeſcet ancipites caſus, quæ ſunt ruinæ periculoſæ neſcientibus illa ſumma retinere. Quòd autem ſit altior paulo quã ſubtilis, grauius aliquãto cadit. Tamen ſi minus ſuccedit, ut ſæpe accidit in orando aduerſam obſtare fortunã, magnũ periculũ nõ adibit, quia alte cadere non poteſt, qui in alto non eſt. Si ſe demiſerit, imo genere ſuſtinebitur, neque maxime claudicabit. At uero hic noſter, hoc eſt, quẽ principem ponimus, ut quẽ ſuſpiciũt et admirãtur omnes, quia ſit grauis pondere rerum atque uerborũ, acer contentione & pugna forenſi, ardens amplificationibus, ſi ad hoc unũ eſt natus, quod eſt naturæ acrioris: aut in hoc ſolo ſe exercuit, quod eſt artis ac uſus: aut huic generi ſtudet uni, quod eſt uoluntatis atque delectus, maxime eſt contemnẽdus. Debet igitur ſuam copiam cum illis duobus generibus temperare, ut ſubtilia & minuta acute dicat, & media tẽperate. Quod quia Virgilius etiam fecit, multo fuit auribus gratior q̃ Lucanus, qui grauiſſimã carminis heroici maieſtatẽ ubique reſonare cupiebat. Ille ſummiſſus, quòd acute & ueteratorie, id eſt, callide dicit, ſapiens habetur. Acutus ſententijs tanquam ſtimulis animũ pungit, præſertim ſi uſu occaluit, ueteratorq́; ſit, et arguti dialectici perſimilis, argumentatione minuta ducit audiẽtem. Propterea ſapere uidetur. Medius ille ſuauis eſt æquabili tranquillitate, ac ornamentorũ uarietate. Hic tam copioſus et acer, ſi nuſquã flectitur ab amplificandi cõtentione, uix ſatis ſanus uidetur. Ergo uerſatur in lubrico, et ignominiæ periculũ ſubit. ſiue cadit, cũ in ſummo ſtare oportet: ſiue in ſummo tonat, cũ agere tranquille decet. Dicet quiſpiã, quando tranquille agere decet? Hic oſtendit, id oportere fieri in partitionibus ac diuiſionibus, in definiendis rebus & uerbis, in diſtinguendis rebus implicatis, in facetis narrationibus, in iaciendo ridiculo. Nihil iſtorũ ardenser et concitate fieri debet, quòd animus nõ perturbatur, ſed docetur. Ergo qui partite definite, diſtincte, facete dicit, is & tranquille et leniter dicit. Erunt autẽ cauſæ partim totæ eo modo tractãdæ, ut de agnatione, tutela, ſtipulatione: partim aliqua ex parte cũ tranquillitate tractandæ: aut ubi fama et exiſtimatio laborat, ut pro Quintio: aut ubi uita in periculo eſt, ut pro Celio. Adde quòd raro incipimus ex abrupto, & ab amplificatione uehementi, ſed exordijs & expoſitionibus ante paramus aures, quàm rẽ contentionibus inflãmemus. Aliquid igitur in cauſa grauiſſima quiete trãquilleq́; dicẽdũ eſt: quod qui non fecerit, is furere apud ſanos, id eſt, nullo motu concitatos, et quaſi inter ſobrios, qui cauſæ uim non attigerũt, bacchari temulentus uidebitur. TENEMVS igitur Brute, quẽ quærimus.] Quærit Brutus, idq́; iã ſæpius, quod eloquentiæ genus Cicero probet maxime, & quod idem ſummũ & perfectiſſimum iudicet. quoniam Cicero in uno uiro illud inuenire non poteſt, eloquentiæ perfectæ ſpeciem ad illam Platonis ideã refert. Vt autem cogitatione concipiamus ideam, tria breuiter circunſcribit genera dicendi: deinde latius in ſpecies diſtribuit, ut formæ permultæ laudabiles eſſe uideantur: tandẽ fuſius exponit generum ſingulorum proprietates: ut hoc demum conficiat, eum ſummũ & perfectiſſimũ uideri, qui & humilia ſubtiliter, & magna grauiter, et mediocria tẽperate poteſt dicere. Tenemus, inquit, quem quærimus oratorẽ, non manu, quia nemo tantus inuenitur: ſed animo, qui ideam mente cõplectitur: ut nõ ſine cauſa idea perfectæ eloquentiæ quæſita eſſe uideatur. Iocatur, ut animi cauſa fieri ſolet. Manu, inquit, ſi prehendiſſem, non modo ille uulgaris orator, ſed ne ipſe quidẽ ſua tãta eloquẽtia mihi perſuaſiſſet, ut ſe dimitterẽ. quo dicto ſignificat, ardere ſe amore eloquẽtiæ perfectæ: quæ ſi uideri poſſet, miros amores ſui, in animis noſtris excitaret. Hanc qui tenet, eſt ille eloquens quem nunquã uidit Antonius: qui diſertos ait ſe uidiſſe permultos, eloquentẽ uero neminẽ. Quis eſt igitur iſte? dicet aliquis. Complectar breui, inquit, diſſerã pluribus. Facile eſt rẽ paucis generibus adſtringere, ſed paucis explicare difficile eſt. Cõprehendit oratorẽ perfectũ tribus omnino proprietatibus, qui humilia ſubtiliter, magna grauiter, mediocria tẽperate dicat. Nemo is, inquies, unquã fuit. Nec fuerit, inquit Cicero: hoc eſt, fateamur talẽ nunquã fuiſſe: ego quid deſiderem, non quid uiderim, diſputo. Deſiderat autem rei formã & ſpeciem, quã Plato uocat ἰδέαν, de qua principio diximus. Idea, ut Plato uult, immortalis eſt: eloquens autẽ, mortalis et caducus. Qui quærit igitur eloquentiã ipſam, aut eloquentiæ ipſius ideã, nõ quærit eloquẽtẽ, neque quidquã mortale et caducũ, ſed immortale quoddã bonũ, quod nullis niſi mentis oculis uidere poſſumus. Mens hoc uidet, cui nihil deſit, id eſſe perfectũ, omnẽ eloquentiã tribus in generibus uerſari: eloquẽtẽ igitur, qui poſſit parua ſummiſſe, modica tẽperate, magna grauiter dicere, quæ breuiter notata, res propè innumerabiles cõtinent. TOTA mihi cauſa pro Cæcina de uerbis interdicti fuit.] Aliæ cauſæ totæ ſubtiliter tractãtur, aliæ temperate, aliæ grauiter, aliæ miſtæ ſunt & inæquales. Tres itaque ſuas proponit orationes, quæ ferè totæ in uno aliquo genere uerſantur: tres alias miſtas, omniq́; genere uariatas. Suas autem proponere uidetur, quòd euitet exẽpla Græcorum, nullumq́; unum Romanũ reperiat, qui ſit aſſecutus illam tripartitam uarietatem: quoniam ſinguli ſingulis generibus modo floruerũt. Cauſa pro Cecina ſummiſſa eſt ac tenuis, quia ſic uoluit rerũ decorũ. Verba definiuntur, inuoluta explicantur, ambigua diſtinguũtur. decebat igitur definite, partite, diſtincte dicere: hoc eſt, tranquille et leniter, quòd animi docẽdi ſunt. nõ perturbandi: quodq́; ea res eſt, quæ non deſideret illa pulcherrima ornamẽta dicendi, uſus eſt minuto quodam numero ac muſica ſummiſſa: non ſtuduit uerba uerbis quaſi coagmentare: non anxie euitauit hiatũ uocalium. Sermo purus eſt & Latinus, & inornato ſimilis: dilucide planeq́; dicitur, ſentẽtiæ multæ acutæ. cæterũ uerecundus eſt oratoriæ uſus quaſi ſuppellectilis. in his rebus eſt ſubtilitas, quæ uulgatã loquendi cõſuetudinẽ ſic imitatur, ut aliquid tamẽ muniat occultius. Cecina & Ebutius cũ de fundo quodã lite contenderent, & Cecina in rem præſentẽ de more uenire cuperet, nõ eſt paſſus eũ Ebutius in agrũ uenire, ſed hominem armata multitudine reiecit. P. Dolabella prætor interdixit, ut eſt cõſuetudo de ui hominibus armatis ſine ulla exceptione, ut unde Cecinã deieciſſet Ebutius, reſtitueret. Hoc Dolabellæ interdictũ eſt ex alio iſto: Vnde tu, aut familia, aut procurator tuus hominibus coactis armatiſ ue deiecerit, eò reſtituito.

Vtriuſq; interdicti Cic. uerba interpretatur. Eſt aũt interdictũ, quo prætor aliquid fieri iubet, aut prohibet. Verba ambigua ſunt Ebutij, ita cauſam tuẽtis: nõ deieci, ſed obſtiti: nõ deieci, ſed nõ ſiui accedere: nõ deieci, ſed te reieci atq; perterrui: nõ licet à uerbo legis recedere: nõ eſt ulla uis illata: age mecũ lege iniuriarũ. Quæ uerba Cicero diſtinguit, quemadmodũ definit quid ſit uis, quoniã interdictũ de ui interpoſitũ eſt. Iſta quidẽ minuta ſunt & implicata, eã ob rem enucleato faciliq́; genere tractanda. In oratione pro lege Manilia Pompeius ornatur, ut ſi bellum ſuſcipiatur in Mithridatem, qui ciues Romanos in Aſia necauerit, adminiſtret illud Põpeius imperator. Laus ampliſſimi uiri neque forenſi acerbitate, neque humili oratione, ſed temperata mediaq́; grauitate tractanda eſt. Conueniebat igitur apta modulatione ſuauibuſq́; numeris explere ſententias, uerba uerbis coagmentare, & ad lenitatem modorum ſæpe cõtinuare periodos, uti denique pulcherrimis quibuſque cõformationibus & ornamentis, quibus illæ ſententiæ concinnæ magis quàm uere certæq́; ueſtirentur. Pars igitur altera de laude Põpeij tibi legenda eſt, & auribus animoq́; demetienda, ut intelligas aliquid eſſe plenius et maius quàm tenue dicendi genus,

exemptum numerorum uinculis:ut etiã ſentias abeſſe contentionem,acrioribus numeris ac figuris intortã,quibus fulminat acre dicendi genus. Oratio pro Rabirio perduellionis reo, omne genus amplificationis,hoc eſt grauiſſimæ contentionis,expoſtulare uidebatur,propterea quòd cum Saturninns decreto ſenatus à Caio Mario conſule cæſus eſſet, & unà cum alijs Rabirius ſæuiſſet , caputq; Saturnini circumtuliſſet , Labienus, cui patruus fuerat Saturninus,contra legem Porciam & Semproniam ſic intendebat actionem,ut ſi Rabirius damnatus eſſet à Duumuiris,in campo Martio infelici arbore penderet.In qua Rabirij cauſa ius omne retinẽdæ maieſtatis populi Romani continebatur,quòd Caius Gracchus tulerat legem, ne de capite ciuis Romani iniuſſu p puli iudicaretur , qui turpe duceret ciuem Romanũ ab uno paucis'ue morte damnari . Ergo Cicero ne tã grauis accuſatio inoleſceret,ſimul ut Labieno crearet inuidiam,uehementer & atrociter egit hanc cauſam: quæ quòd in manibus eſt,& ab omnibus cognoſci poteſt,& quàm grauis,acris,& ardens ſit,facile iudicari,non abutar opera in conſtituendis longioribus exemplis . At hæc interdum genera pro rerum uarietate temperanda : hoc eſt , miſcenda uariandaq; ſunt.quod ipſe fecit in accuſationis ſeptem libris,hoc eſt, ſeptem actionibus in Verrem : quod in oratione pro Aulo Cluentio Habita:quod in orationibus pro Cornelio. Hunc reũ maieſtatis defendit Cicero prætor,nec una oratione. Nam infra mentionem facit de Corneliana ſecunda . ſed non extant orationes.Libros appellat, ut Quintilianus 3.Et editi, inquit, in competitores,in L.Piſonem, & Clodinm , & Curionem libri, uituperationem continent. Longum eſt & inutile exempla ſecernere,& adſcribere.Sat eſt igitur notare locos. Tenue genus eſt actione tertia ferè tota , ubi agit de prætura urbana,& Verris edictis. Medium actione quarta,ubi cõmemorat Heraclij Syracuſani calamitatem.Graue antè in eadem actione,ubi Verrem urget de accepta à Sopatro pecunia.Pro Cluentio ſubtile eſt,quod Bulbus & Gutta iudices colloquuntur.Tẽperatum,quo iudices exornat eos qui non abſoluerunt Oppianicum. Ardens,quod excitat poſt cenſoriam notam,ubi acriter exaggerat Oppianici flagitia.Eadem genera uariat in alijs defenſionibus,pro Celio,pro Sextio,pro Milone . Et certe natura ducit nos , ut plus minuſq; conemur, ut ſunt res aut maiores, aut minores.Quæ deceãt,ſentimus omnes, ſed conãtibus haud æque ſuccedunt.Itaque ſummũ eſt,ſtylum rebus aptare poſſe. Monendi ſunt,imperitiores:ne locorum diſcrimen ab una altera'ue ſententia diſcant. Totæ legendæ ſunt nõ modo paginæ, ſed argumentationes abſoluta.Nec enim ab uno quadrato lapide & aurata columna magnificam domum iudicamus, ſed ab uniuerſa extructione,ac toto ædificij corpore æſtimare debemus. NVLLA eſt enim ullo in genere laus oratoris,cuius in noſtris orationibus non ſit aliqua,ſi nõ perfectio,at conatus tamen , atque adumbratio.] Poſitis cuiuſque generis exemplis,quid ſentiat ipſe de ſuis & alienis,interpretatur. Laus oratoris eſt in aptanda generum uarietate.Hanc qui perficit, habendus eſt ſummus.Qui uero conatur modo & adumbrat,ut pictor bonus quidem,ſed qui tamen extremã imponere manũ neſciat,is eſt ſi nõ optimus,tamen in ſuo genere laudãdus,qualẽ Cicero decori ſeruandi apteq; dicendi gratia ſe fatetur Ineptus eſſet et ſtultus,ſi quod diuinum ſummumq; putat in nullo uno reperiri poſſe,id ſibi glorioſe arrogaret:quod facere uiſus eſſet,niſi ſuſpicionem præmunitione auertiſſet.Nõ aſſequimur,inquit.hoc eſt,id quod attingere lubet, haud apprehendimus:at quid deceat,uidemus.nempe decet characteres accõmodare rebus atque perſonis.Nec enim de nobis,qui ſumus homines,ſed de re,hoc eſt,de eloquentia diuina & immortali dicimus.nec noſtra miramur,ut qui φιλαυτίᾳ ducũtur,ſed diffiailes & moroſi ſumus,hoc eſt,tã moleſte ſeueri, ut nihil improbũ,nihil ineptũ,nihil ulla ex parte uitioſum,nihil imperfectũ arridere poſſit. Nobis Demoſthenes ſatisfacere debeat,qui unus eminet inter omnes in omni genere dicendi: ſed nobis nõ ſatiſfacit,quanto minus egomet ipſe mihi?Cur ita?quia nõ ſemper implet aures meas. Quiobrẽ?Quia ſunt auidæ & capaces:hoc eſt,plurimo capiendi percupidæ.Sic enim uerbalia iſta ſignificant rapax,uorax,loquax. Quomodo cupidæ? ſemper aliquid immenſum infinitumq; deſiderant. Quid nam?Numerum ſanè,cuius comprehenſione ad implendum aurium ſenſum cum ſuauitate procurrit oratio.Aliud'ne eſt quod deſiderent? Maxime:ne quod reſtare cœperis, ante relinquas , alioq; diuertas,quàm totum impleueris locũ, in amplificationibus preſertim , quæ copiam deſiderant . Sentiunt ij qui dicere conantur amplius aut ſcribere,animũ neſcio quid parturire,quod tamẽ edere non poſſit.Inde fit ut alia quærentes,nec inuenientes,impetu quodam ad antedicta reuoluamur.Is animus cupit quocunque modo cauſa poſtulat,dicere,ſed hoc perraro aſſequitur, quod aſſecutus eſt ferè Demoſthenes Sic enim Cicero non omnia,ſed multa perfeciſſe cõtendit.Eius rei Brutũ conſtituit iudicem,qui cum eſſet Athenis, nõ Demoſthenem ipſum cognouit, aliquot ante ſæculis mortuum,ſed libros eius diligentiſſime cognouit. Erat enim Brutus homo ſtudioſiſſimus philoſophiæ & eloquẽtiæ, adhibuitq; ſibi uirum perdoctum Pammenẽ Demoſthenis illius ſtudioſiſſimum,quo in ſtudijs Græcis uteretur.idẽ cum reuerſus eſſet in Italiam,Demoſthenis orationes atque Ciceronis frequenter habebat in manibus. Poterat igitur Brutus homo ingenioſus.doctus,diligens,de utriuſque oratoris uirtutibus iudicare. Vides,inquit,illũ multa perficere,quod eſt magnæ facultatis:nos multa conari,quod eſt egregiæ uoluntatis: illum poſſe,nos uelle quocunque modo cauſa poſtulat,dicere: quod eſt optime dicere. Si omnibus in rebus ſuccederet,ſummi eſſet artificis:ſed in multis,non in omnibus Demoſthenem hoc potuiſſe ſuperiora declarãt. An Cicero Demoſtheni cedat quadam modeſtiæ ſimulatione,an re uera inferiorem ſe putet,nõ eſt facile iudicare. Certe Tuſculana prima non multum , aut nihil omnino Græcorum gloriæ cedit.Oratorem,inquit,celeriter amplexi ſumus.nec eum primo eruditum,aptum tamẽ ad dicendum:poſt autem eruditum.nam Galbam, Aphricanũ,Lælium,doctos fuiſſe memoria traditum eſt: ſtudioſum autẽ eũ qui hos ætate anteibat,Catonem: Gracchos deinde ita magnos noſtrã ad ætatem,ut nõ multum,aut nihil omnino Græcis cederetur. Quintilianus in eandem ſententiam : Oratores uero uel præcipue Latinã eloquentiã parem facere Græcæ poſſunt. Nam Ciceronem cuicunque eorũ fortiter oppoſuerim. Deinde ſic comparat , ut Cicero par aut maior illius ſentẽtia diſcedat. Percurre,ſi uidetur,locum in eius decimo libro. Quòd ſi Demoſthenes arte ſuperior fuit, id non ingenio & labori uult attribui,ſed tempori,quia ſucceſſit ipſe magnis,ut Pericli,Lyſiæ,Terameni:& maximos oratores habuit æquales:hoc eſt,ætate pares,ut Hyperidem,Lycurgum,Aeſchinem, Dynarchum. Superiores habuit quos imitaretur , æquales à quibus exerceretur. Eodem loci cõtendit Cicero,ut qualis ille fuit,ſic magnus eſſet: & eò quidem peruenit.quod quia non audet confiteri,modeſtius agit,hoc modo:Nos magnũ feciſſemus,ſi quidem potuiſſemus quò cõtendimus peruenire,quibus uerbis ſignificat ſe magnũ in eloquentia feciſſe,nec id gloria carere.Nã quo res difficilior,eo uidetur ad gloriam uictoris eſſe præſtantior.Succeſſit et Cicero multis,de quibus in Bruto multa.ſed ita clari fuerũt oratores,ut unũ modo ſequerentur genus,ut Cotta tenue, Sulpitius graue,Hortenſius mediũ.Craſſus ille,quem maxime laudat,ad grauitatem,Antonius ad ſubtilitatem propenſior. Vterque uarius,quantum ferebat ætas illa rudior: qui ſi principes ueterũ fuerunt,nec tamen aptè genera uariare potuerunt, in re ſuo dicit aures ſe ciuitatis accepiſſe ieiunas,inopes,et inanes

huius

huius multiplicis orationis, quæ ſe æquabiliter in omnia genera fundit: hoc eſt, æquabiliter apta eſt ad conciunãdũ quodcũque genus diuerſa materia poſtulabit. Primus igitur aures ciuium conuertit ad incredibilia ſtudia generis huius audiendi: & ita uoluptate ciuitatem affecit, ut dictu ſit incredibile quantopere ſtuderẽt ulléſq; ciues audire hoc dicendi genus. QVANTIS illa clamoribus adoleſcẽtuli diximus de ſupplicio parricidarũ?] Subdit exempla, quibus incredibilia audiendi ſtudia, & auditorũ clamores excitauit. Alterum eſt ex oratione pro Sex. Roſcio, alterũ pro Cluentio. utrunque graue quidem, ideóq; magna contẽtione, magniſq; clamoribus agendum fuit: quia ſic eſt actio & pronũciatio, ut grauia contente efferat atque uehementer. Sunt alia apud ipſum permulta, pro Cluẽtio, in Catilinã, pro Muræna, quæ multis cũ dicerẽtur, admirationi fuerũt, & nũc dicendi uarietatẽ oſtendunt. Orationẽ pro Sexto Roſcio dixit anno ſexto & uigeſimo, ſi Quintiliano credimus. Verba ſunt eius libro 12. Fructũ ſtudiorũ uiridẽ, & adhuc dulcem promi decet, dũ & ueniæ ſpes eſt, & paratus fauor, & audere nõ dedecet: & ſi quid deſit operi, ſupplet ætas: et ſi qua dicta ſunt iuueniliter, pro indole accipiũtur: ut totus ille Ciceronis pro Sex. Roſcio locus. Quid enim tam cõe quam ſpiritus uiuis? terra mortuis? mare fluctuantibus? littus eiectis? Quæ cũ ſex & uiginti annos natus, ſummis audientiũ clamoribus dixerit, deferbuiſſe tpe, & annis liquata, iam ſenior idẽ fatetur. hæc ille. De ætate Ciceronis ſentit idẽ Feneſtella. Gellius affirmat annos iam ſeptẽ & uiginti natũ eam orationẽ dixiſſe, L. Sylla Felice, Q. Metello Pio conſulibus. Ipſe ſe adoleſcentulũ tum fuiſſe dicit. Amplificat aũt ſupplicium parricidarũ, qui inſuti in culeum, præcipitabãtur in mare. E ſupplicio planũ facere uult, quàm atrox facinus habeatur, interficere parentẽ, quo minus credibile ſit tantum ſcelus admiſiſſe Roſcium. Spiritus, id eſt aer, uiuis ad ſpirandũ, terra mortuis ad ſepeliẽdum, mare fluctuãtibus ad deferendum, littus eiectis ad recipiendum cõe eſt. Inſuti in culeum, ducere animam. i. aerem non queunt. eorum oſſa terrã nõ tangunt, quoniam culeus eſt interpoſitus: quo etiã reſiſtente nõ alluũtur, nec ad ſcopulos cõquieſcũt. Hæc ſunt adoleſcẽtis, aut, ut paulo ante dicebat, ut res admirabilior uideretur, adoleſcẽtuli, nõ re & eloquẽtia uera, ſed ſpe: nõ maturitate fructus, ſed expectatione laudari. Nã illa tanto plauſu & clamore laudata, nequaquã ſatis deferbuiſſe: hoc eſt, more muſti deferuẽdo atque refrigerãdo cocta fuiſſe, poſt aliquãto ſentire cœpit. Deferbuiſſe Quintil. poſuit pro refrixiſſe, quod & Columella fecit. Paulo aliter hoc uerbi Cic. uſurpauit: & tãquam uerbũ interpretaretur, paulo poſt rẽ dixit immaturam. Quæret aliquis Cur ea nequaquam ſatis deferbuerant? Plerique deierabant occultari ſecreta quædã myſteria, tãquã Eleuſinæ Cereris. id ſolent quidẽ multi, ut ſoli ſapere uideantur, qui parum aut nihil ſapiunt. Certe perſpicuum eſt, non hoc in uerbis & bonis & cõpoſitis eſſe poſitum, ſed in re & inuentione tenui atque ſubtili, quæ multo minor eſt, quàm quæ tantæ contentioni reſpõdeat. Voluit. n. uideri grauiſſima, quæ natura ſunt leuia, ut oſſa terrã non tangere, ut non allui, ut ad ſaxa non quieſcere: quæ ſi quis diligenter inſpiciat, ridicula potius quàm admiranda uidebuntur: ſed neſcio quo placent ubi tãdem incaluit oratio, quia parricidã priuare omni uſu elementorũ uidẽtur. Ab hac indole. i. natura, bonæq; ſpei ingenio, iam quemadmodum ſuperiora ſunt feruida potius quàm matura, ſic illa matura naturaq; grauia ſunt: Vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex: quæ grauiter à Cic. pro Cluẽtio dicta, meruerũt ciuitatis admirationẽ. Saſſia Cluentij mater Aurium Melinũ generum ſuũ pellexit in amorẽ: quod egre ferens uxor Melini Cluentia, diſceſſit à uiro. Tum Saſſia diuortio facto, nupſit Aurio nuper genero ſuo. Nubit, inquit, genero ſocrus, nullis auſpicijs, nullis auctoribus, funeſtis ominibus omnium. & in peroratione: Atque etiã nomina neceſſitudinũ, non ſolũ naturæ nomẽ & iura mutauit, uxor generi, nouerca filij, filiæ pellex. Eò iam denique adducta eſt, ut ſibi præter formam nihil ad ſimilitudinẽ hominis reſeruarit. Cur, inquies, hæc matura ſunt? Nihil coctius in hoc genere inueniri põt, quod animi quaſi palatum iuuet. Inuentio quidẽ optima eſt, & ipſa rei nouitate potentiſſima. Nec uero hic unus erat ardor in nobis, quæ dicitur cõtentio, à Græcis σφοδρότης, ut hoc modo & tã grauiter omnia diceremus. Ipſa illa pro Roſcio iuuenilis redũdantia habet attenuata. i. ad genus humile delecta, ut cũ diſputatur cũ accuſatore Erucio de parricidij cauſis. Quædã etiã paulo hilariora, quæ ad generis medij ſuauitatem pertinent, ut cũ agitantur accuſatores, & canibus & anſeribus cõferuntur. Quam accipimus hic iuuenilem redundãtiam? Sanè copiam rerũ maiorum, quæ nõ tã grauia legit, quã dicit omnia & inculcat. Sunt & aliæ multæ Cic. orationes, quæ hanc ipſam habent trium generũ uarietatem. Nemo. n. orator tam multa ſcripſit, ne in Græco quidẽ otio, cum ad tempora Socratis lex Athenis eſſet, ut quiſq; pro ſe diceret, patrono & oratore ne uteretur, & oratores à foro ſemoti, in otium traducti, domi ſcriberent orationes, quibus uterẽtur homines infantes, & linguæ forẽſis imperiti. AN ego Homero, Ennio, reliquis poetis, & maxime tragicis cõcederem.] Etſi cõmendantur inſignes loci, et plauſum mouẽt orationis illæ grauiſſimæ partes, non tamẽ eodem modo ſemper erit agendum, quod hæc atrocitas in re minori uideatur inſana. Adhibenda uarietas illa naturæ gratiſſima, quã prudẽtiſſimi quinque etiã citra eloquẽtiam temperare ſolent. Cõſtituit igitur ab illa acerrima cõtentione ſæpe eſſe diſcedendum, nec eodem modo agendum, nec aliquod cauſarũ genus eſſe repudiãdum. Hæc ut confirmet, cõparationem ducit à poetis & hiſtrionibus: cuius eſt hæc uis: Homerus poetarũ omnium facile princeps, & Ennius ante Virgiliũ Latinorum ſummus, & tragici tam Græci, quàm Latini, ut Euripides & Accius, etſi grandia cõſcribunt, tamẽ à contentione diſcedũt, & aliquando ad quotidianum genus ſermonis accedunt. Hiſtriones etiã ſubinde mutãt actionem. Quid oratori faciundum eſt? qui ſi ab elocutione dictus eſt eloquens, hoc certe propriũ munus habet, ſuã rebus aptare cõpoſitionẽ. Homerus, Quintiliani uerbis utar, breuem quidẽ cum animi iucũditate, & propriũ (id. n. eſt, non errare uerbis) & carentẽ ſuperuacuis eloquẽtiam Menelao dedit, quæ ſunt uirtutes generis illius primi. Et ex ore Neſtoris dixit dulciorẽ melle profluere ſermonẽ, qua certe delectatione nihil fingi maius põt. Sed ſummã aggreſſus, ut in Vlyſſe, facundiã, magnitudinẽ illi iunxit, cui orationẽ niuibus hybernis, & copia uerborũ atq; impetu parem tribuit. Erit igitur Homerus ipſe de ſe teſtis, nõ in uno ſemper genere cõſtitiſſe: nec difficile eſt ſeligere locos. Certe Virgil. imitator eius, nõ modo ſingulis libris uaria genera accõmodat, ſed penè totos libros habet, aut tenues, ut quintũ: aut medios, ut ſextũ: aut graues, ut decimũ: quãquam & in his eſt aliqua uarietas pro cõditione rerũ. Sed hoc minus in poetis mirandum uidetur, qui ſi tãto nomine digni ſunt, eo certe ualẽt ingenio, ut afflati numine credãtur. Admirabilius eſt in hiſtrionibus, hoc eſt, actoribus fabularũ, qui ſi in ſuo genere pfecti ſunt, qualem Cicero Roſcium uidit, in diſſimillimis perſonis ſatisfaciunt, ut regis, patrisfamilias, militis, paraſiti, lenonis: quod quidem facere non poſſent, niſi genus actionis immutarent, cum tamen in ſuis perſonis uerſarentur, & ijdem ipſi manerent: ut Roſcius agens Agamemnonem, nihil aliud eſt quàm Roſcius. Satisfacit igitur in diſſimillima perſona, cum tamen in ſua uerſetur. Nec hiſtrio in uno tantum genere fabularũ mutat actionẽ, ſed et ipſa genera mutare poteſt: ut ſi comæ

diam tragœdus, tragœdi ĩ comœdus aget, in comœdia lenitate prouũciandi, in tragœdia lateribus et cõtentione uocis utetur. Sic iuuenis orator, ut Brutus, dum per ætatem licet, elaborare debet, ne eodem modo omnes cauſas agat: ſed cũ uaria cauſarũ genera receperit, aliud humile, aliud acre, aliud medium, tũ ſpũm uimq; dicendi pro rerũ natura cõmutare debebit. Id fecit ille Demoſthenes, cuius auctoritas apud M. Brutum plurimũ ualere debet, qui hominẽ tã uehemẽter amet, ut eius imaginem ex ære domi ſeruet, et inter imagines ſuas ac ſuorũ perinde ueneretur, ac ſi unus è familia Brutorum Demoſthenes fuiſſet. Nobiles Romanos imagines & ſtẽmata maiorum ſuorũ, maxime eorũ qui uel magiſtratũ populi R. geſſiſſent, uel alia rõne clari fuiſſent, habuiſſe, illisq; ſuas addidiſſe, notum eſt. Habebat imagines ſuorum Brutus, et ſuas, quas in uilla Tuſculana ornamenti cauſa ſeruabat, et in illis Demoſthenis imaginem, cuius induſtriam amplectebatur. Nouit igitur Brutus, ut ille uerſetur in omni genere dicẽdi: nũc ſubtilia de more Lyſiæ perſequatur, et tenue filum ducat rerum minutarum: nũc erigat ſe paulũ ad argutias & acumẽ Hyperidis oratoris clariſſimi, qui non tam familiaris erat & obuius in oratione quàm Lyſias, de quo ſupra diximus, ſed illo paulo dulcior, & cõpoſitus magis, ac in fingẽdis animi ſenſibus acutior: quãquam non ita lõge à tenuitate diſcedebat. Nunc genus mediũ teneat, ac moduletur illã Aeſchinis ſuauitatem, & illuſtret ſplendore uerborũ: nunc ut in re graui ſit omniũ grauiſſimus acerrimusq;. Huius uarietatis exẽpla proponuntur, ut ὁ περὶ ἀτελείας πρὸς Λεπτίνην λόγος, oratio cõtra Leptinen de immunitate, qui cũ ciuitas Athenienſiũ bene de Republica meritos immunitate donaret, & id è Repub. non eſſe uideretur, legem promulgauit, ne quis immunis eſſet, & qui peteret immunitatẽ attributorũ, & uectigalium, & grauaminum, pateretur extrema. Demoſthenes hãc legem inutilem, inhoneſtam, iniquã putat. agit in eum de ratione legũ, de rogationibus populi, rebusq; Gabriæ: et hæc, ut decet, tenuiter explicat. Contra uehemẽter agit in Philippum Macedonũ regem, ppea quòd dictis inflammare uelit ciuitatem in eum tyrãnum, qui cõtendit Athenienſibus auferre libertatẽ. Quas in eum dixit orationes, hic à Cicerone Philippicæ dicuntur: quo nomine poſtea dixit ſuas Antonianas, quoniã Antonius in occupanda libertate Philippus alter uidebatur. Nõnunquã Demoſthenes idẽ in eadẽ oratione, cum rerũ uariæ ſunt partes, genera mutat: ut cõtra Aeſchinẽ περὶ τῆς παραπρεσβείας, hoc eſt, reum falſæ legationis. Aeſchines ſemel & iterũ legatus fuerat ad Philippum, & propoſita turpi conditione pacis cum Philocrate cõſenſerat, ac in proferendo tẽpore fuerat in cauſa, cur Athenienſes in Thracia cæderentur. Obijcit etiam Demoſthenes accepta pecunia regis falſum renũciaſſe, propter quod periere Phocenſes. In ea cauſa ſubtiliter tractat aliquot epiſtolas atq; decreta. Locus eſt de teſtibus in genere tẽperato. Sunt & amplificationes graues de proditione legati. Egit in eundem Aeſchinẽ cauſam Cteſiphontis percelebrẽ, de qua alio loco diximus. Idem illud mediũ genus quoties uult arripit tã quam bellicum inſtrumentũ, & in id genus potiſſimũ delabitur, cum à grauiſſima illa & acerrima cõtentione diſcedit, quæ plurimũ efficit ad auditorẽ clamore perlata. SED ab hoc parumper abeamus, quãdoquidem de genere, nõ de homine quærimus.] Is eſt eloquens, qui humilia ſubtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperate põt dicere. Hoc, ut ait, complectitur breui, diſſerit pluribus. Incipit igitur ex ordine omnia mõſtrare quæ faciunt ad eloquentiã perfectam, ut cognitis rebus, earumq; naturis, et parata dicẽdi facultate, tria illa genera dicendi facile accõmodentur. Ab hoc Demoſthene, inquit, parumper abeamus, redituri cũ expedierit. Quãdoquidem de genere perfectæ eloquẽtiæ, nõ de homine quærimus, rei potius quàm hominis. i. eloquentiæ uim & naturam explicemus, quas habeat facultates, quasq; partes. Hæc parandi gratia dixit: ubi quærat aliquis, quæ nam rõ collocãdi fecit, ut iſta ſepararet ab inuentione, collocatione, actione, memoria, elocutiõe: hoc eſt, quinq; rhetoricæ partibus, quas ante mutato ordine tractauit? Reſpondeam, uim oratoris breuiter oſtẽdiſſe, nunc aũt fuſius explicare qui mirabiles fieri poſſint tres ex illis ampliſſimæ ptes, inuentio, collocatio, & elocutio. Superiore eò tendebãt, ut inueniretur ſummus orator: hæc cõſiliũ tractãt, quibus ille de rebus ſummus effici poſſit: ſic tamẽ, ut quaſi digito mõſtrentur, nõ in aliqua præcepta redigantur. Nam dixit antea: Nulla præcepta ponemus (neque. n. id ſuſcepimus) ſed excellentis eloquentiæ ſpẽm et formam adumbrabimus. Et hic eadem conſtituit auertẽdæ calumniæ cauſa. Nihil, inquit, præcipiendi cauſa dicemus, ſed ita potius agemus, ut exiſtimatores, et in æſtimanda re arbitri uideamur loqui, nõ magiſtri atq; præceptores. Id eo facit, q alijs in libris præcepit, nũc ſuum Bruto de ſumma eloquẽtia exponat iudiciũ. Quòd aũt partes omnes, ut paulo ante dixi, notauit, nũc amplius exponat opes eloquẽtiæ, ac minutius rerum ſpecies diuidat, ideo præfatur id ſe facere, quoniã hunc librũ diuulgari neceſſe eſt, & ad rudiores puenire, quibus nihil unquã ſatis explicatũ eſt. Hic Bruti cõmendat eruditionẽ, aut certe ueretur ne uirum doctum plus quàm uelit, docẽdo moretur. Ad orationis materiã ſumat orator dialecticẽ, philoſophiam moralem & naturalẽ, ius ciuile, hiſtoriã: deinde ſe trãſferat ad cauſas. Hæc qualia ſint, ordine cõmonſtrat, & eadem tractat lib. 1. de Orat. Eſt igitur eloquentiæ perfectæ, non habere ſolum facultatem fuſe lateq; dicendi, hoc eſt, rhetoricen copioſe diſſerentem, quæ ſit eloquentiæ propria facultas & ſcientia: ſed aſſumere dialecticen, quæ ſit arti rhetoricæ uicina atq; finitima. Hoc illæ differũt inter ſe. Rhetorices eſt oratio copioſa & ornata: Dialectices aũt diſputatio breuis et inornata. hæc loquitur incõpte, illa dicit ample & ornate: cõſentiũt in alijs. utraque in diſſerendo eſt, utraq; inuenit diſſerendi materiã, utraque ad probãdum tractat argumẽtationem, quam aliter orator, aliter dialecticus diſponit. Zeno Stoicorum princeps. nam fuerũt alij, ut Zeno Eleates Parmenidis auditor, ac dialectices inuentor: Zeno Rhodius, qui Rhodiorũ ſcripſit hiſtoriã: alius hiſtoricus, qui Pyrrhi res in Italia geſtas, literis mãdauit: alius Chryſippi diſcipulus, alius medicus, alius grammaticus, alius Epicureus. Hic Zeno Citticus, à quo diſciplina Stoicorũ eſt, cũ digitis cõpreſſis pugnũ fecerat, dialecticã aiebat eiuſmodi eſſe, preſſam & anguſtam. cum autem diduxerat, & manum dilatauerat, palmæ illius, hoc eſt, manus apertæ ſimilẽ eloquentiam, apertã, copioſam & expoſitam eſſe dicebat. Idẽ de eodem ſecundo de Finibus: Zenonis eſt hoc Stoici, oẽm uim loquendi, ut iam ante Ariſtoteles, in duas tributã eſſe partes dicere. Rhetoricam palmæ, dialecticam pugno ſimilem eſſe dicebat: quòd latius loquerentur rhetores, dialectici autem cõprehenſius. Quintil. lib. 2. Itaque cum duo ſint genera orationis, altera perpetua, quæ rhetorice dicitur: altera cõciſa, quæ dialectice, quas quidem Zeno adeo coniunxit, ut hanc compreſſæ in pugnũ manus, illã explicitæ diceret ſimilem: etiam diſputatrix uirtus erit. Ariſtoteles dixit illã artẽ quaſi ex altera parte reſpondere dialecticæ ἀντίστροφον. ἡ ῥητορικὴ ἐστιν ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ. Rhetorice dialecticæ reſpõdet ex altera parte, id eſt, è regione & ex aduerſo, non autem quòd una parte ſint inter ſe diſſimiles. Vult igitur huic ſummo oratori loquendi rõnem, hoc eſt, dialecticam eſſe notam, quam cauſidicus ille rabula, nunquam neceſſariã putauit. Quatenus autem ſit expetenda, Gellius hoc modo diſſerit: Huius diſciplinæ ſtudiũ atque cognitio in principijs quidẽ tetra et aſpernabilis inſuauisq; eſſe & in ciuilis uideri ſolet: ſed ubi aliquãtũ pro

cesseris

ceſſeris,tum deniq; & emolumentum eius in animo tuo dilucebit,& ſequetur quædã dicendi uoluptas inſatiabilis. Cui ſané ſi modũ nõ feceris,periculũ non mediocre erit,ne ut pleriq; alij,tu quoque in illis dialecticæ gyris aut mæandris, tanquã apud Sirenios ſcopulos conſeneſcas. Vſque adeo confuſe et barbare tradita nobis eſt,ut non ſit timendum ne in eiuſmodi uoluptate conſeneſcamus. QVAE quidẽ res(quod te his artibus eruditũ minime fallit)duplicem habuit docendi uiã.] Dialecticæ uia duplex eſt, quæ μέθοδος à Græcis appellatur. Altera ad diſſerendum rectior & apertior, qualẽ monſtrauit Ariſtoteles,& ille iunior Chryſippus. Altera ſpinoſior,aſperior ac moleſta magis,qualẽ poſteriores implicarunt. Poſſis addere tertium genus ſæculi noſtri, quod omnes penè literas euertit. Spinoſiora(ut opinor)aſellis exiſtimat eſſe relinquenda: antiqua,ut ab Ariſtotele tradita, & recentiora præcepta Chryſippi,legenda putat,nõ ut in illis conſeneſcat orator,ſed ut ne ſit earũ rerum omnino rudis. In quã ſententiã Antonius lib.ſecundo de Oratore inducitur,hæc loquens:Sic decreui,philoſophari potius,ut Neoptolemus apud Enniũ,paucis:nam omnino,haud placet.& quæ ſequũtur.Orator inſtituatur uel antiqua,uel hac,id eſt,recẽtiore Chryſippi diſciplina,qui de re dialectica plurimos facit libellos,de nominibus dialecticorum,de coniunctis probabilibus,de connexo, de proloquijs, de ijs quæ negãtur,de ijs quæ dicũtur per priuationem,de optimis proloquijs,de differẽtia indefinitorũ,de interrogatione, de reſpõſione,de categorijs,de ſyllogiſmis,de ſoritis,de definitionibus.Scripſit alia permulta,quæ numerãtur à Diogene Laertio . Idẽ in re dialectica tãtã ſibi gloriã cõparauit, ut plerique dicerent,ſi apud deos uſus eſſet dialecticæ,non futuram aliam quã Chryſippeã οὕτω δ᾽ ἐπίδοξος ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς ἐγένετο, ὥστε δοκεῖν τοὺς πλείστους ὅτι εἰ παρὰ θεοῖς ἦν ἡ διαλεκτική, οὐκ ἂν ἄλλη ἦν ἢ χρυσίππειος. Fuit ille uir πολύγραφος, qui cõpoſuerit uolumina ſeptingenta quinq;,in quibus acutiſſime diſputaſſe fertur,ſed ieiune & exiliter.Cicero de Oratore primo libro:Etenim uidemus ijſdẽ de rebus ieiune quoſdã & exiliter, ut eũ quẽ acutiſſimũ ferunt Chryſippũ,diſputauiſſe. Res autẽ & ſcientia dialecticorum eſt, noſſe uim naturamq; uerborũ, quæ ſignificent ſubſtantiã, quæ qualitatem, quæ quantitatẽ, quæ referantur ad aliquid, quæ agere,quæ pati, quæ locum, quæ tẽpus,quæ ſitũ,quæ habitũ deſignent. Hæc ſimpliciũ uerborum genera decẽ conſtituit Ariſtoteles in categorijs. Cognoſcenda eſt uis copulatorũ,quæ ſunt ἀποφαινόμενα καὶ κατηγορούμενα ἐν τῇ προτάσει,de quibus agit idẽ περὶ ἑρμηνείας. Tenendũ quot modis quidq; dicatur,quaq; ratione multiplex euoluatur atq; diſtinguatur. de qua re ſcripſit idem librũ totum,qui non extat,quot modis aliquid dicatur κατὰ πρόθεσιν. Pauca dicit ea de re Topicorũ primo . poſſis accipere quas recentiores uocant æquipollentias.Videndũ, qua ratione uerũ falſum'ne ſit,iudicetur.Nã quod ait ſecũdo de Oratore:Omne quod eloquimur ſit,ut id aut eſſe dicamus,aut nõ eſſe: & ſi ſimpliciter dictũ ſit,ſuſcipiũt dialectici,ut iudicẽt,uerum'ne ſit an falſum:et ſi cõiuncte ſit elatũ,et adiuncta ſint alia, iudicent,rectẽne adiũcta ſint,et uerãne ſumma ſit uniuſcuiuſq; rationis. Simpliciter dictũ cõſiderauit Ariſtoteles uno libro de propoſitionibus,qui non reperitur : & multa dicit ad eam rẽ περὶ ἑρμηνείας.Conſiderandũ eſt etiã,quid efficiatur è quoque hoc eſt,quid ex aſſumpto colligatur, confecto ſyllogiſmo, & quid medio conſtituto conſequatur, quidq; ſit contrariũ, id eſt,nõ ſequatur : de quibus agitur ab eodẽ in ἀναλυτικοῖς libris.Præterea noſſe debet, quo modo ambiguũ diuidi explanariq; debeat.Hinc ſunt paralogiſmi,quorũ diſſolutiones traduntur in Elenchis.Hæc quia ſæpe diſſerenti occurrũt, tenẽda ſunt oratori: quia tamẽ ſua ſpõte et natura ſqualidiora ſunt ac impuriora,adhibẽdus erit orationis nitor,ut deterſa & exculta quaſi uaſcula eluceſcant. ET quoniam in omnibus quæ ratione docentur & uia,primũ conſtituendum eſt , quid quidq; ſit.] Quid à rebus dialecticis aſſumat orator,anguſte breuiterq; perſtrinxit.addit hinc definitionem & diuiſionẽ,de quibus permulta Ariſtoteles.Scripſit.n.diuiſiones decẽ et ſeptẽ, & diuiſionũ librum unũ,& diuiſibiliũ librum unum, & ſyllogiſticorum & definitionum libros duos , præterea definitionũ libros tres.Iſtorũ nihil peruenit ad noſtrũ tẽpus.Satis multa de definitione loquitur Topicorum libro 6.Diuiſiones & definitiones ad docendum plurimum ualent.Etenim rerum diſputatio ferè conſtat diuiſione generis in ſpecies, aut totius in partes,ad finẽ conſtitutas,& earũ definitione.In omnibus,inquit, quæ ratione docẽtur & uia,id eſt arte et methodo,primũ cõſtituendũ eſt,qd quidq; ſit,hoc eſt,definiẽdũ illud de quo ambigitur : quia niſi inter eos qui diſceptant,hoc eſt, quæſtionẽ controuerſiamq; tractant,conuenit quid ſit illud de quo ambigitur,nec recte diſſeri,& ordine diſputari,nec ad exitũ finemq; certum perueniri poteſt.Sunt qui putant hæc dici de definitione nominis,nos etiam rẽ accipimus : ut ſi controuerſia eſt,ſacrilegium'ne cõmiſerit, qui priuatim pecuniã de templo ſuſtulit:niſi conueniat quid omnino ſacrilegium ſit,res ad exitum peruenire nõ poſſit.Ergo mens noſtra nõ aliter quã ueſtis complicata,euoluenda eſt & explicãda uerbis,quæ ſunt quaſi quædam inſtrumenta ad res explicandas & illuſtrandas,ut inuoluta rei notitia ac cognitio definiendo aperiatur. Eſt autem definitio,oratio,quæ quid ſit id de quo agitur oſtendit,quã breuiſſime:ut cum dicimus rhetoricen eſſe bene dicendi ſcientiã, uim ſubſtãtiamq; rhetorices oratione breui cõplectimur. Tria ſunt autem uidenda definienti,ut uim ſubſtantiãq; rei breuiter explicet:ut definitionem eius de quo agitur(definitum uocant)propriam,nulliq; alteri communem conſtituat : ut nihil omittat,nihil otioſum & redundans intromittat . Definimus autẽ res genere & differentia,aut proprietate, aut accidentibus,aut ſimilibus,aut contrarijs, aut cognominatis, quod apertius exponunt Cicero & Boetius in Topicis . Explicato genere cuiuſq; rei,hoc eſt,definita ſumma cuiuſque quæſtionis,uidendũ eſt,quæ ſint eius generis formæ,quæ etiã ſpecies ſæpius appellantur:ut explicato genere uirtutis,hoc eſt,uirtute definita, uidendũ eſt quatuor eſſe formas illius,prudentiã,fortitudinẽ, iuſtitiã,tẽperantiam. Aut ſi genus eſt quiddã totũ, uidendum eſt quæ ſint eius generis totius partes: ut ſi definita rhetorice, conſtituas quinque partes rhetoricæ .Nã formæ ſunt generis, totius autem partes.illa diuiſio,hæc partitio nominatur. Partes'ne ſint,an uero formæ,cognoſces,ſi genus de ſpecie dici,non totum de parte cognoueris.Iuſtitia eſt uirtus,recte dicitur: eſt enim iuſtitia forma.Inuentio eſt rhetorice,dicitur falſo, quia inuentio pars eſt,non ſpecies. Lex diuidentis aut partientis eſt, ut ſi genus uniuerſum in ſpecies certas diuidat, aut in partes diſtribuat, ut nulla neque prætermittatur , neque redundet. Vtrũque uitioſum,et aduerſariorũ ridiculis expoſitũ. Id quomodo fiat,nihil ad hoc tẽpus:quia quid ſit optimũ,iudicat:nõ præcepto & ratione cõprehendit. Nonnihil autẽ in rhetoricis & topicis oſtendit.Cæterum definitiones in illis eruditiſſimis diſputationibus,hoc eſt philoſophicis,& à ſenſu populari remotis,uult eſſe quàm breuiſſimas & exactiſſimas:quod ſuperior illa circumſcriptio demonſtrat . Sed in oratione perpetua nõ uult eſſe tam preſſas & anguſtas.Preſſæ quidem ſunt inuolutæ,anguſtæ,breues.Præſtiterit anguſtias explanare, ut ad commune,hoc eſt,populare iudicium,popularemq; intelligentiam accommodentur.de quo ſic Antonius de Oratore libro ſecundo:Atque in hoc genere cauſarum nõnulli præcipiunt, ut uerbũ illud quod cauſam facit , lucide breuiter uterque definiat:quod mihi quidẽ perquã puerile uideri ſolet. Alia eſt.n. cũ inter doctos homines de ijs ipſis rebus quæ uerſantur in ar

tibus diſputatur, uerborum definitio: ut cũ quæritur, quid ſit ars, quid ſit lex, quid ſit ciuitas. In quibus hoc præcipit ratio atq; doctrina, ut uis eius rei quã definias, ſic exprimatur, ut neq; abſit quidquã, neq; ſuperſit. quod quidem in illa cauſa neq; Sulpitius fecit, neq; ego facere conatus ſum. Nam quãtũ uterque noſtrũ potuit, omni copia dicendi dilatauit quid eſſet maieſtatem minuere. Etenim definitio primũ reprehenſo uerbo uno, aut addito, aut dempto, ſæpe extorquetur è manibus: deinde genere ipſo doctrinã redolet, exercitationẽq; penè puerilẽ: tum & in ſenſum & in mentẽ iudicis intrare nõ poteſt. Ante enim præterlabitur, quã percepta ſit. NEC uero dialecticis modo ſit inſtructus, ſed habeat omnes philoſophiæ notos & tractatos locos.] Vna philoſophiæ pars eſt dialectice, quã uult oratori eſſe notã. Altera eſt de uita et moribus, quæ princeps nomine generis à Cicerone philoſophia nominatur, in qua multus fuit Socrates et Plato. Hanc quoq; ad eloquentiã perfectã neceſſariam eſſe putat. Partes eius enumerat dignitate præſtantiores, quæ omnes à Platone copioſe tractãtur, & ab alijs Græcis, ſed etiam à Cicerone non ineleganter. Nam de religione diſſerit de legibus, & de natura deorum. De morte Tuſculana 1. De pietate & charitate patriæ, libris de Repu. quod opus nõ peruenit ad nos. De bonis rebus aut malis, libris de Finibus bonorum & malorũ. De uirtutibus aut uitijs, et de officio, libris de Officijs. De dolore, Tuſculana 2. De uoluptate multis locis, ſed præcipue de Finibus: de qua Ariſtoteles librum unũ fecit. De perturbationibus animi & erroribus, Tuſculana 3. & quarta. Hæc ſæpe cadunt in cauſas, ſed ieiunius agũtur ab imperitis, quia ſine philoſophia ample & copioſe dici explicariq; nõ poſſunt. Hæc & ſimilia quaſi materiã ſubijcit oratori, ꝙ inde ſumat ad dicendum materiam. Quid autẽ materia differat ab ipſo genere dicendi, paucis indicat. Materia eſt, de qua dicit orator, ut res omnis ad tractandum propoſita: quã ſic ille ſummus orator eliget, ut abiectã repudiet, dignã auribus eruditis excipiat. Hãc priore loco conſtituit, quia materiæ uerba debẽt accõmodari. Genus dicendi in elocutione poſitum eſt. Elocutio ſuis uerbis ſuoq; modo materiã explicat. In ea conſiderat orator, quomodo dicat. Nã, quod ante dixit, tria uidenda ſunt oratori, quid dicat, & quo quidq; loco, & quomodo. Et paulo poſt: Quo modo antẽ dicatur, id eſt in duobus, in agendo, & in eloquendo. Iam duabus philoſophiæ partibus tertiam uult accedere, ſcientiam naturalem, quod à reb. phyſicis ſit grandior & quodãmodo excelſior ille dicendi artifex, ut Pericles Athenienſis in Phædro Platonis hoc præſtitiſſe cæteris oratoribus à Socrate dicitur, ꝙ is Anaxagoræ phyſici fuiſſet auditor, à quo cenſet eum, cum alia præclara quædam & magnifica didiciſſet, uberem & fœcundum fuiſſe, narũq; quod eſt eloquentiæ maximum, quibus orationis modis quæq; animorum partes pellerentur. Ne ſit igitur phyſicorum, id eſt, rerum naturalium ignarus orator. omnia profecto, cum ſe à cœleſtibus rebus, hoc eſt ab illa diuina philoſophia, referet ad res humanas, hoc eſt, cæteras artes, excelſius magnificẽtiusq; & dicet ut orator, & ſentiet ut prudens & ſenator. Cũq; illa diuina cognouerit, quæ tradit ſapientiæ mater: nolo, inqt, ignoret ne hæc quidẽ humana, in quibus populares artes conterũtur, ut ius ciuile, hiſtoriã, res poeticas. Ius ciuile teneat, inquit. Cur ita? neceſſe eſt. Illo egent cauſæ forenſes quotidie. Etenim aliæ ſunt cauſæ, id eſt, ἀπὸ δίκαις, nõ forẽſes, quæ illo iure nõ egent. Deinde honeſtum eſt hoc ſcire: quemadmodum turpe uidetur patrocinia ac defenſiones ſuſcipere legitimarũ & ciuilium controuerſiarum, quæ legibus & iure ciuili ſtatui debẽt, cũ ſis legũ ciuiliſq; iuris ignarus. de quo multa Craſſus apud Ciceronem primo libro de Oratore. Id autem eò præcipit, quòd permulti Romæ cauſas agerent, qui iuri ciuili operam nullam dediſſent: ꝙ tẽpora noſtra ſic mutarunt, ut omnes ferè iuri ciuili ſine alijs artibus utantur. Cognoſcat etiam rerum geſtarum & memoriæ ueteris ordinem: hoc eſt, cognoſcat hiſtoriã, quæ ordine res geſtas in longam memoriam reponit. Hiſtoria populorum omnium quoniam immẽſa eſt, ab oratore alioqui multis rebus occupato, cognoſci nõ poteſt. Cognoſcat igitur res geſtas ſuæ ciuitatis, & populi Romani, & imperioſorum populorum, ut Athenienſium, Lacedæmoniorum, Carthaginenſiũ. & regum illuſtrium, ut Xerxis, Philippi, Alexandri. Horum ſimiliumq; res geſtæ utiliores habentur, ꝙ eorum bonis legibus inſtituta Reſpublica, à maximis uiris gubernata, multis rebus bellicis ac domeſticis agitata floruerit: quem laborem multa quærendi, Titi Pomponij Attici leuauerat labor. Is antiquitatis admirator, conſeruatis in ordine, notatiſq;, hoc eſt breuiter ſignatis temporibus, nihil cum illuſtre prætermitteret, annorũ ſeptingentum memoriam uno libro, tanquam concha mare coarctaret, comprehendit. Is etiam ſcripſit de imaginibus et de conſulatu Ciceronis, quicum ſumma familiaritate coniunctus erat. Hæc opera, quod ſciam, non extant. Hunc iterum laborẽ leuauit Sabellicus. In annorum ſeptingentum memoria Pomponius uidetur hiſtoriam repetiuiſſe à primordio urbis ad tẽpora Auguſti Cæſaris, cui iuueni familiaris fuit. Nam Liuius non multo poſterior, res geſtas populi Romani ſupra ſeptingẽteſimum annum repetere ſe dicit. Sed hic tantum populi Romani ducit hiſtoriam, ille etiam res geſtas aliarum gentiũ deſcribit. Ad hiſtoriam legendam Cicero cohortatur: Pulchrum eſſe ſcire, quid ante quã natus ſis, acciderit, ne ſemper uideare eſſe puer: hoc eſt, temporis anguſti memor. Breuem eſſe hominis ætatem, niſi contexitur, & ueluti filo coniungitur cũ memoria rerum ueterum, atque ætate ſuperiorum. Commemorationem antiquitatis ex hiſtoria, exemplorumq; prolationem, quã uocant allegationem, tres uſus habere, nẽpe delectare, dicenti auctoritatem afferre, ad probationem & fidem ualere.

SIC igitur inſtructus ueniet ad cauſas, quarũ habebit genera primum ipſa cognita.] Quemadmodum miles ante inſtruitur armis, quàm ſe prælio committat: ita multis artibus inſtructus, id eſt, armatus, orator ueniet ad cauſas. Cauſæ ſunt finitæ quæſtiones. Omnis quæſtio oratore digna, controuerſiã habet. Omnis controuerſia aut in re ſententiaq; poſita eſt, aut in uerbo. nec enim aliud in orationẽ uenire poteſt. Sic Poſidonius rhetor diuidebat ſtatus in uoces, & in res. Si res controuerſiam facit, in ſtatu rationali diſceptatio uerſatur: ſi uerbũ, in legali. Status autem rationales tres numero ſunt: Vnus cõiecturalis, in quo de uero quæritur, hoc eſt, de facto ipſo, ſit nec'ne factũ quod obijcitur: ut, uerum'ne eſt, à Sexto Roſcio patrẽ interẽptũ? Alter eſt finitionis, in quo de nomine quidẽ agitur, nõ ad explicandũ nomen, ſed ad uidendũ rei naturam quamobrẽ non ad uerba, ſed ad rem pertinet, an ſi tribunus plebis in cõcione legerit codicẽ, id appellari debeat nomine læſæ maieſtatis? Tertius eſt qualitatis, in quo de recto quæritur, iurẽ'ne an iniuria factũ ſit? An iure Clodium Milo interfecit? Status legales duo ſunt, alter ex ambiguitate, alter ex contrarijs legibus. Ponũtur ab alijs tres, ſed ambiguitatẽ Cicero refert ad ſcriptum & uoluntatem: quia ſi quando aliud in ſentẽtia uidetur eſſe, aliud in uerbis, id eſt, ſi ſcriptum à ſcriptoris uolũtate diſſentit, genus eſt quoddam ambigui, quod ex præterito uerbo, id eſt omiſſo, fieri ſolet. Quòd igitur ſcriptor hoc prætereijt, res duas ſignificari uidemus. Eſt autem ambiguorum proprium, duos plures ue facere ſenſus: ut ſi uis affertur ei qui inuitus à fundo ſuo deijcitur, an etiã illi qui in agrũ ſuũ uenire non ſinitur? Legiſlator addat unũ uerbũ, tolletur ambiguitas, hoc modo: Vnde tu deieceris aut reieceris, eò reſtituito. Quintilianus his tribus addit ſyllogiſmũ, quem definitione (ut opinor) Cicero cõprehẽdit. Nã ſi quæritur, an lege ueneficij teneatur ea mulier quæ dedit amatoriũ. definiendũ erit amatorium

rium

rium, & uenenum, ut definitione colligamus, ſit'ne amatoriũ quoddam uenenum. Certe Quintilianus fatetur ſyllogiſmum habere aliquid ſimile ſcripto & uoluntati, & nõnullam eſſe illi cũ definitione coniunctionẽ. Hæ quæſtiones ſiue ſtatus initio collocantur, quoniã principio tenenda eſt ſumma cauſæ: deinde inuenienda ſunt argumẽta, quibus controuerſia & ambiguũ ſoluatur. Argumenta ducuntur è locis. Loci traditi ſunt duplices, uni è rebus ipſis, alteri aſſumpti. Inhærent in ipſa re, definitio, enumeratio partiũ, notatio, coniugata, genus, forma, ſimilitudo, differentia, contraria, adiuncta, antecedentia, conſequentia, repugnantia, cauſæ, effectus, cõparatio. Aſſumpti loci ſunt remoti, qui teſtimoniorũ genera continent. Locos omnes quoniam in Partitionibus ac Topicis exponit, nunc eos notaſſe contentus eſt. Ego ꝗ eoſdem amplius in Partitiones eius expoſui, eadẽ breuitate delector. Res quæ de locis eruuntur, in perfacili cognitione uerſantur, quia pauca inueniendi præcepta ſunt. Tractatio rerũ efficit admirabiliorem orationẽ, quæ quinque partibus abſoluitur, exordio, narratione, confirmatione, refutatione, epilogo. Exordiũ tribus de rebus aſſumitur, ut conciliet auditorẽ, beneuolũq; reddat: ut erigat eius attentionẽ, ut paret ad diſcendũ, docilemq; efficiat. Narratio rẽ breuiter exponit, ut mente teneatur: probabiliter ac ueriſimiliter explicat, ut mereatur fidẽ: dilucide et aperte narrat, ut quid agatur, intelligi poſſit. In confirmatione noſtra firmamus: in refutatione, aduerſaria euertimus. Vtraque pars ordinem quærit, perturbationẽ & confuſionẽ fugit. Ordo ſeruabitur, ſi argumenta ſuo loco conſtituta ſic concludẽtur, ut efficiatur colligaturq; ꝙ ſit conſequens ijs quæ ſumẽtur ad quanque rẽ confirmãdã: hoc eſt, ſi recta aſſumptorũ cõplexio nectatur. Peroratio accuſatoris, incendio grauiores affectus inflãmat: hoc incendiũ reſtinguit peroratio defenſoris. quæ officia plerunque mutantur. Hæc breuiter de quæſtione, locis & partibus orationis. HAS partes quemadmodũ tractet ſingulas, difficile dictu eſt hoc loco.] Conſtitutis partibus hoc uidendum eſt, quo genere dicendi ſingulæ tractari debeant. nec enim ſemper tractantur uno modo. Nam cum multa ſint genera cauſarũ, quibus elocutio decens accõmodetur, non eſt facile præcipere de ſingulis. confugiendũ igitur ad oratoris prudentiam. Prudentia tempora perſonaſq; moderatur, id eſt, decorũ obſeruat, quod pro tempore perſoniſq; mutatur. In tempore locus intelligitur, ſicut in perſonis ipſa res. Non eſt igitur eadẽ ratio dicẽdi in bello, in pace, in rebus proſperis, in aduerſis, in foro, in ſenatu, in concione. Perſonarũ quadripertita ratio mutat actionẽ, auditorũ, aduerſariorum, litigatorũ noſtrorum, & noſtra, qui dicimus: quæ genera paucis amplectitur, ꝗ illis decentem uelit accõmodari orationem. cuius rei ſi quædam primordia et initia natura dedit indoctis, ut ſciant aptius uariare ſermonẽ, multo facilius id poterit multis in rebus exercitatus orator. Decorum in ipſa re tenetur, ſi ſatura et copioſa, copioſe: alta, magnifice: ieiuna, ſicce: minuta tenuiter dicantur. Nam debet eſſe rebus ipſis par & æqualis oratio. Huc pertinent illæ orationum formæ, quas ante diſtinxit. Partibus eſt & ſuum decorum. Principia ſiue exordia decent uerecunda, quæ parce utũtur ornamentis & ſupellectile oratorũ, nec intenduntur & augentur elatis uerbis ac magnificis, ſed potius locãt ſentẽtias acutas quaſi animorum extimulatrices, uel ad conciliandũ fauorem, uel ad auertẽdum ſtudium quod aduerſarius uelit mereri. ad hæc enim duo ferè cõparantur exordia. Narrationes decent credibiles, contra ineptæ ſunt fabuloſæ ac aniles. Nec affectant hiſtoricam obſcuritatẽ, ſed ferè quotidianum ſermonem, ut explicent rẽ dilucide. In ſubtilibus cauſis decet argumentandi tenue filũ, id eſt gracilis ac macilenta dictio, tum in docendo, id eſt, noſtra confirmãdo, tum in aduerſaria refellendo. Quòd ſi res ipſa cauſæq; dignitas maior accreſcet, par ad orationem, id eſt, elocutionem fiat acceſſio. hoc eſt, increſcat argumentandi filũ, & grandior texatur oratio. quod apte efficiet is, qui rationem componendi adeptus erit. Exempla ſi quæris iſtorum, optima ſuggeret ipſius oratio pro Sexto Roſcio, in qua principiũ uerecundum & acutũ, narratio perquã dilucida, confirmatio & refutatio nunc tenuis, nũc paulo grandior pro rerũ decoro. Cũ uero cauſa ea inciderit, in qua niſi eloquẽtia poſſit expromi, ut cauſa publica latæ amplitudinis, magniq; momẽti, qualis erat Auli Cluentij, tũ ſe latius fundet et extendet orator. Expatiabitur. n. in uniuerſi generis quæſtiõe, quæ θέσις appellatur. Tũ reget & flectet animos incertis affectibus, non quidem ut ſimpliciter uolet (nec enim eloquentiam metimur euentu) ſed ut cauſæ natura, & perſonarũ dignitas, & ratio temporis poſtulabit. SED erit duplex omnis eius ornatus ille admirabilis, propter quẽ aſcendit in tantũ honorẽ eloquentia.] Iã docet quo ſe fundat orator, quoq; regat & flectat animos. Duæ ſunt partes in dicendo admirabiles, θέσις, & αὔξησις. altera facit ad copiã, altera ad affectũ. Hæ ſunt maxime luminoſæ, quaſi ſol & luna inter ſidera. ẽt actuoſæ, hoc eſt, concitatæ ac mobiles, quaſi tragœdiæ partes actuoſæ. Cætera minus elucent, minus agitantur: quanquam debent eſſe laudabiles, ſic ut uerbum nullum, niſi aut graue ad pondus orationis & uictoriam, aut elegans ad auditorum uoluptatem excidat. Dicet aliquis, quo pacto laudatur illa humilis Lyſiæ tenuitas, ſi omnia uerba aut grauia aut elegantia eſſe debent? Iſta nõ pugnant. Nec enim in Lyſia quidquã uacat. Eſt igitur omne uerbum in eo aut ad docẽdum, aut ad mouendum, aut ad delectandum. Quod docet & monet optime, graue debet haberi: quod delectat, elegans. αὔξησις eſt amplificatio, quæ in augendis amplificandiſq; rebus uſurpatur. Ea duplex eſt: altera minor & breuior, quæ toto corpore orationis æquabiliter fuſa eſſe debet, cuiuſmodi eſt hæc: Cõmoditati ingenium, grauitati ætas, libertati tẽpora ſunt impedimẽto. huc accedit ſummus timor, quem mihi natura pudorq; meus attribuit: & noſtra dignitas, & uis aduerſariorũ, & Sexti Roſcij pericula. Altera eſt maior, amplior ac uehementior, quod genus eſt: Quouſque tandem abutere Catilina patientia noſtra? & quæ ſequuntur. Hæc in cõmunibus locis maxime excellet. Cõmunes loci dicuntur, ut definiuit Fabius ſecundo, quibus cõtra perſonas in ipſa uitia moris eſt perorare, ut in adulterum, aleatorẽ, petulantẽ: quo intellectu cõmunes locos Cicero uult hic accipi. Communes appellantur, eo ꝙ uidentur multarum ijdem eſſe cauſarum, ut prædonem multis in cauſis & uarijs inſectari licet. Sed proprij ſingularũ eſſe debebunt, id eſt, ita reliquis partibus accõmodari, ut non inepte appoſiti, ſed proprie inſerti eſſe uideantur. Hæc amplificatio in augẽdis rebus, & contra abijciendis minuendiſq; plurimũ poteſt. Locus eius frequens in peroratione, ut pro Flacco: nõnunquam in principio, ut in Catilinam: ſæpe poſt argumenta, ut in Verrem. At uero illa pars orationis quæ eſt de genere uniuerſo, hoc eſt infinita quæſtio, neque perſona certa, neque tẽpore comprehenſa, totas cauſas ſæpe continet, ut Opimij, qui conſul ſenatuſconſulto C. Gracchum interemerat: ut Mancini, qui Numãtinis deditus, ius poſtliminij petebat, de qua re copioſe diſſerit Antonius 2. de Oratore, & arguit magiſtros & rhetores qui tũ Romæ docebant, tanquã hominũ genus hebes atque impolitum. Hic autẽ iudicat in definitione & qualitate nihil facere perſonas, quã κρινόμενον, quæ iudicatio uocatur, in qua quaſi certamẽ eſt cõtrouerſiæ, & ſumma cauſæ, traducitur ad perpetuã, hoc eſt, in infinitam quæſtionẽ. Si quæritur, ſit'ne peculatus, retinere pecuniã populi Ro. nihilominus frumentum Siculis imperare gratis, nihil faciet perſona Verris. Si inſidiatores occidere licet, & Miloni Clodiũ inſidias feciſſe planum fiat, nihil addet perſona Clodij uel Milonis. Sed in coniectura cũ de uero ambigi

tur,perſona iuuat. quanquam tum licet argumenta reuocare ad genus,& ad naturam uniuerſam: ꝙ ſumptuoſus,de luxuria: ꝙ alieni appetens,de auaritia: ꝙ ſeditioſus eſt aliquis,de turbulentis & malis ciuibus: ꝙ à multis arguitur, de genere teſtium dicetur.Ex his colligitur,, nullam eſſe cauſam in qua non liceat à propria perſona rem auocare ad infinitã quæſtionem. Quoniam autem philoſophi theſin generalemq́; quæſtionem uerſans,& frequenter utranque partem agitans, ut Socrates apud Platonem, ut Peripateticorum princeps Ariſtoteles in ſcholis ſolebat,de cuius exercitatione in procemio Tuſculanæ ſecundæ mentionẽ facit:hic admonemur,illorũ more nõ eſſe dicendũ. Nudas hinc & inde conijciunt argumentationes:orator aliquanto neruoſius dicet, quãdo miſcebit affectus aut aſperiores in reos, aut pro reis leuiores. DVO ſunt etiã quæ bene tractata ab oratore,admirabilẽ eloquentiã faciãt.] Quantũ ualeant affectus, oſtendit Quintilianus his uerbis:Probationes efficiunt ſanè, ut cauſam noſtrã meliorem eſſe iudices putent:affectus præſtãt,ut etiã uelint.Sed id quia uolunt,credunt quoq;. Nã cũ iraſci,fauere,odiſſe, miſereri cœperunt,agi iã rem ſuam exiſtimant. Et ſicut amantes de forma iudicare non poſſunt,quia ſenſum oculorũ præripit amor: ita omnẽ inquirendæ ueritatis rationẽ iudex amittit,occupatus affectibus.æſtu fertur, & uelut rapido flumini obſequitur.Huc igitur incũbat orator,hoc opus eius,hic labor eſt,ſine quo cætera nuda,ieiuna,infirma,ingrata ſunt.adeo uelut ſpiritus operis huius atq; animus eſt in affectibus. Idẽ in eodem loco refert hãc affectuũ partitionẽ:Affectuũ,inquit,ſicut antiquitus traditum accepimus,duæ ſunt ſpecies:alteram Græci πάθος uocãt, quã nos rectè uertẽtes ac propriè affectũ dicimus.Alterã ἦθος:cuius nomine,ut ego quidẽ ſentio,caret ſermo Romanus.mores appellantur,atq; inde pars quoq; illa philoſophiæ ἠθικὴ,moralis eſt dicta: ſed ipſam rei naturã ſpectãti mihi,nõ tã mores ſignificari uidentur, ꝗ morũ quædã proprietas.Nã ipſis quidẽ omnes habitus mentis continentur.Cautiores uoluntatẽ cõplecti, quã nomina interpretari maluerũt. Affectus igitur hos concitatos πάθος, illos mites atq; compoſitos ἦθος eſſe dixerunt.perlegito quæ ſequuntur. Ex his dicta Ciceronis apertè cognoſces. Duo ſunt affectuũ genera, quæ bene tractata ab oratore,admirabilẽ eloquentiã faciant:quorũ alterũ quod Græci ἠθικὸν uocant,id eſt morale, ad naturã & ad mores, & ad omnẽ uitæ conſuetudinẽ accommodatur. Illud eſt quod bonitate cõmendatur,non ſolum mite ac placidum, ſed plerunq; blandum & humanum, & audientibus amabile atq; iucundum,quo mores dicentis ex oratione perlucẽt,& quodãmodo agnoſcuntur,quod eſt ſine dubio inter coniunctas maxime perſonas,quoties perferimus, ignoſcimus,ſatiſfacimus,monemus,procul ab ira,procul ab odio,quo deniq; cuiq; finguntur apti mores. Paucis cõplectar:ſic dicet orator, ut mores ſuos,eorũq; quibus bene eſſe cupit,amabiles oſtẽdat. cui uirtuti contraria eſt impudẽtia,arrogantia,inſolentia,feritas agreſtis,maledicendi cupiditas,ſimultas, iracundia,inuidia,odiũ,oſtentatio.Sicut hæc uitia inter dicendũ ſentiuntur, & ex oratione dicentis quodãmodo colliguntur, ita cõtrariæ uirtutes in eo qui decenter & apte dicit.Cicero 2.de Oratore: Conciliantur animi dignitate hominis, rebus geſtis, exiſtimatione uitæ.ſed hæc adiuuant in oratore, lenitas uocis, uultus pudoris ſignificatio,uerborũ comitas.Si quid ꝓſequare acrius, ut inuitus & coactus facere uideare,facilitatis, liberalitatis, manſuetudinis,pietatis,grati animi,nõ appetentis,nõ auidi,ſigna proferri perutile eſt:eaq; omnia,quæ proborũ,demiſſorũ, nõ acriũ,non pertinaciũ,non litigioſorũ , non acerborũ ſunt, ualde beneuolentiã conciliant.Alterum genus eſt παθητικὸν, id eſt,paſſiuũ,quo perturbantur animi & concitantur, & in quo uno regnat oratio quæ τύραννος,id eſt regina,ab Euripide nominatur, ab Ennio flexamina, à Cicerone omniũ regina rerũ.Generis huius ſpecies enumerat in rhetoricis , & 2.lib. de Oratore.Genus hoc amplificationibus inſerendũ, quia uehemens ut procella,incenſum ut fulmen, incitatũ ut torrens, quo cauſæ eripiuntur è manibus obſiſtentiũ : quod cũ rapide fertur,ut in amplificationibus ſolet, ſuſtineri nullo pacto poteſt.Exẽpla ſunt in Verrẽ permulta,in Antonium non pauca, quibus odiũ,iracundia,inuidia, timor, moleſtia, & id genus affectus inſtruuntur.In quo genere Cicero mediocris,aut multo etiã minus quã mediocris , ut hic ipſe de ſe modeſte loquitur,reuera ſummus inter oratores Latinos,quod de Claris oratoribus fatetur,magno ſemper uſus eſt impetu : hoc eſt, affectuũ concitatione,amplificationũ ardore,clamore, & contentione dicendi.Sæpe aduerſarios,tũ reos,tũ actores,de ſtatu omni,id eſt,de præſidio & defenſionis loco deiecit. Nã cũ Verrẽ in ius uocaſſet,Verres ad Hortenſiũ eloquentiſſimum familiarem ſuum confugiſſet,ꝙ accuſator non oratione perpetua,ſed ſuorum teſtium interrogatione , breuiq; rerum ſumma nouo more contentus eſſet,nihil egit Hortẽſius,qui tamen reſpõdere cupiebat,homo Verri familiaris:& poſſe debebat,ſummus orator.in quo uidetur opinione deceptus, non affectuũ ui & impetu deiectus,niſi ꝙ mouerat animos atrox & crebra maleficiorũ reprehenſio,teſtiumq; frequentia & auctoritas, adeo ut Verres ultro exilij cauſa ſolũ uerterit. Quòd autẽ Catilina accuſatus in ſenatu nõ obmutuerit, oſtendũt hæc uerba Saluſtij:Poſtremo diſſimulandi cauſa,aut ſui expurgãdi, ſicuti iurgio laceſſitus foret,uenit in ſenatum. Tum M. Tullius conſul ſiue præſentiam eius timens,ſiue ira cõmotus, orationem habuit luculentam atq; utilem Reipublicæ, quam poſtea ſcriptã edidit.Sed ubi ille aſſedit,Catilina, ut erat paratus ad ſimulãda omnia,demiſſo uultu , uoce ſupplici , poſtulare à patribus cœpit,ne quid de ſe temere crederent:ea familia ortũ , ita ab adoleſcentia dicebat uitã inſtituiſſe,ut omnia bona in ſpe haberẽt,neq; exiſtimarent ſibi patricio homini, cuius ipſius atq; maiorũ plurima beneficia in plebẽ Romanam erant , perdita Republica opus eſſe,cũ eã ſeruaret M.Tullius inquilinus ciuis urbis Romæ. Ad hæc maledicta alia cum adderet , obſtrepere omnes,hoſtem atq; parricidam uocare.Tum ille furibundus : Quoniam quidẽ circunuẽtus,inquit,ab inimicis præceps agor, incendium meũ ruina reſtinguam . deinde ſe ex curia domũ proripuit.Ex his conſtat , Ciceronem ad gloriã ſuam locutum eſſe. De Curione patre ſcripſit hæc in Bruto : Curio memoria ita fuit nulla,ut aliquoties tria cũ propoſuiſſet,aut quartũ adderet,aut tertium quæreret: qui in iudicio priuato uel maximo,cũ ego pro Ticinia Cottæ perorauiſſem,ille contra me pro Seruio Næuio diceret,ſubito totã cauſam oblitus eſt:idq́; ueneficijs & cantionibus Ticiniæ factũ eſſe dicebat.Ex his colligere facile eſt,tres illas uictorias nõ modo.affectuum impetu , ſed alijs quoq; rebus obtigiſſe. Affectus alij ſumuntur ad indignationem,alij ad miſericordiam.Hi ſunt quibus miſeratio mouetur cum in alijs locis,tũ in peroratione. Quibus ualuiſſe Ciceronẽ argumento eſt oratorũ iudiciũ , qui cum de more plures unã eandemq; cauſam dicerent,& partibus inter ſe diſtributis,quod quiſq; optime faceret, hoc ei relinquerent , Ciceroni perorationẽ relinquebant. Nã quod ait in Bruto , Nemo erat qui ad iracundiam magnopere iudicem, nemo qui ad fletum poſſet adducere ; nemo qui animũ eius(quod unũ eſt oratoris maxime proprium)quocunq; res poſtularet,impelleret : hanc Cicero didicerat artẽ,cum daret operam tum rhetoribus, tum philoſophis Atticis, Aſianis, Rhodijs : & in eam rem iuuabat hominem gracilitas illa corporis,oblongum collũ, uox ſubaſpera,ac etiã in ſermone uehemens. Accedebat huc ſenſus hominis & dolor,qui nõ ficto dolore et imitatione ſimulato mouebatur,ſed ijs ipſis ſenſib.ad quos adducere iudices uellet,maxi-

me concitabatur. Neque.n.ut ait Antonius 2.lib.de Oratore, fieri pōt, ut doleat is qui audit, ut oderit, ut inuideat, ut pertimeſcat aliquid, ut ad fletū miſericordiamq; deducatur, niſi oēs ij motus, quos orator adhibere uolet iudici, in ipſo oratore impreſſi eſſe atque inuſti uidebūtur. De genere pathetico ſi quærūtur exēpla, in quibus ſentiatur affectus ille, quo Cicero tantū potuit, apparēt in eius orationibus minime pœnitēda, cū multis in locis, tū in perorationibus pro Sexto Roſcio, pro Milone, pro Rabirio Poſthumo: quæ ſi nō modo legūtur, ſed etiā actuoſe pronunciātur, adiuuante ſpiritu, uiuaq; uoce, multo magis apparēt. NEC uero miſeratione ſolum mens iudicū permouenda eſt.] Indignatio miſeratioq; quaſi duo genera multas habent ſpecies. Indignationis eſt ira, inuidia, contēptus, odiū, cupiditas, ſatietas, metus. Miſerationis, iræ mitigatio, fauor, amor, lætitia, dolor. Miſeratio nō ſolū uerbis, ſed etiā rebus mouetur. Itaque more Romano Cic. puerū infantem, hoc eſt paruulū in manibus tenuit, cum pro P. Sylla dolenter perorauit: Hic uos orat iudices paruus, ut ſe aliquādo, ſi nō integra fortūa, at afflicta, patri ſuo gratulari ſinatis. huic miſero notiora ſunt iudiciorū itinera & fori, q̄ diſciplinarū. Et alia in cauſa à ſubſellijs excitato nobili reo, ut opinor, L. Flacco gētis illius Valeriæ uiro, ſublato etiā filio paruo, ita ut ab omnibus cōſpici poſſet, plangore.i.cōcuſſione pectoris, & lamētatione forū cōpleuit: Huic, huic miſero puero, ueſtro ac liberorū ueſtrorum ſupplici, Iudices, hoc iudicio uiuēdi præcepta dabitis, & quæ ſequuntur. Quemadmodum rebus ipſis mouetur animus, ſic & perſæpe uerbis afficitur. Augēda flagitia, ut iraſcatur iudex: nonnunquā minuenda, aut uirtute cōpenſanda, ut mitigetur. Extollenda aduerſariorū fortuna, potentia, inſolētia, ut inuideat. Ponenda ſub oculos miſeria & calamitas, ut faueat. Eſt.n. auctore Fabio, naturalis fauor pro laborantibus. Humiles abiectiq; ſi dicentur aduerſarij, cōtemnentur. Quintil. Potentes ſequitur inuidia, & humiles abiectoſq; contēptus, & turpes ac nocentes odiū. Admirabitur iudex inſignē hominis aut uirtutem, aut nequitiā: oderit inutiles pernicioſoſq;: diliget utiles ſibi, & bonos uiros: iucunda cupiet: ſatiabitur nimijs rebus & iniucundis: bona futura ſperabit, mala uētura metuet: lætabitur opinione boni præſentis: præſentia malorū dolebit. Prudēs igitur orator hoc cōſiderabit, quid poſtulet cauſa, & eò iudicū mētes oratiōe flectet. Iſtorū uim naturamq; cognoſces in quæſtionibus Tuſculanis: materiā & tractationem, de Oratore lib.2. exēpla in orationibus. Nā duriorum, hoc eſt affectuū grauiorū, accuſatio Verris ſuppeditabit exēpla. Mitiorum, defenſiones eiuſdē, ut pro Cluent. pro Ligario. In actionibus peccata Verris amplificat, inculcat, infigit, ut admirētur iudices, ut iraſcātur, ut oderint. Intolerandā potentiam prædicat in ſocios, in ciues Romanos, in iudices corrūpendos, ut inuideant. Adultera uiri & Chelidonē opponit, ut illius præturæ fœditatē contemnant. Proponit amittendorū iudiciorum metum, ſi reum abſoluāt: ſpem retinendorū, ſi exilio multent. Pro Sexto Roſcio mitigat oēm iram atrocitate ſceleris excitatam. Quæ mala patiatur Roſcius, oſtendit ad conciliandū fauorem. Aufert à iudicibus de Sylla metū, ſpem Reip. confirmat. Chryſogonū quāuis potentiſſimum, tamen ut uiliſſimū ſeruum contēnit. admiratur illud parricidij crimē. dolorē mouet à miſero ſtatu rerū præſentium. Exempla ſuis uerbis nō explicamus, propterea q ſic infuſa ſunt uniuerſo orationū corpori, ut in cōpendium reuocari non poſſint: deinde q non erat opus id inde colligere, quod omnibus obuiū Cicero reliquiſſet. Has affectuū ſpecies tētaſſe ſe modo, non etiā perfeciſſe dicit. tentaſſe, quia magna uis & impetus animi inflāmabat, ut ſe ipſe nō teneret: nō perfeciſſe, q ingenij uis defuerit. Quod cum ipſe de ſe fatetur, haud dubie crimen arrogātiæ extimeſcit. Nā etſi in ueritate nulla arrogātia & inſolētia eſt, tamē arrogātiæ ſuſpicio uitāda eſt. Cum omnis arrogantia odioſa eſt, tū illa ingenij atque eloquentiæ multo moleſtiſſima: ſententia Cicer. eſt in Diuinatione, quàm ſic transfert Fabius: Omnis ſui uitioſa iactatio eſt, eloquentiæ tamen in oratore præcipue, affertq; audiētibus nō faſtidiū modo, ſed plerūque etiā odiū. Itaque modeſte ſua cōmendat exēpla. Nō utitur exēplis domeſticis.i. ſuis, quoniam Brutus ea legit. Vteretur alienis, uel Latinis, ſi ulla reperiret: ſed nemo erat, ut eſt in Bruto, qui ad iracundiā magnopere iudicē, qui ad fletū poſſet adducere. Vteretur exēplis Græcis, ſi deceret, hoc eſt ſi ratio Latina decorumq; pateretur: ſed, qđ alibi ſcribit, non plus in oratione Latina ſolet uti græcis, quàm Græci latinis. Veteres illi Romani, ut Gracchi, rōnes affectuum parum tenebāt. Oratores maximi fuerunt tempore Ciceronis L. Craſſus, M. Antonius, Cotta, Sulpitius, quos omnes lib. de Oratore diſſerentes facit, quibus addatur Hortenſius. L. Craſſi perpauca ſunt exempla monumento literarum mandata, quia nullā iuditialem ſcripſit orationē. Suaſorias aliquot reliquit, ut quas olim tāquā locis contrarias agitauit nepos ille Brutus. Nihil præter unū de arte Rhetorica libellū ſcripſit Antonius, qui quantū mouēdis animis poſſet, oſtēdit in Aquilij defenſione: ſed nec ille magnopere iudices ad iracundiā fletum'ue ducebat. Nihil Cotta tenuis orator, nihil Sulpitius grauis et ardēs, poſteritati reliquit. Dicebat melius quàm ſcripſit Hortēſius. id aſſequebatur elegāti pronunciatione. teſtis eſt Cic. 3. de Oratore. Quintilia. 2. lib. de Pronūciatione: Apparet, inquit, placuiſſe aliquid eo dicente, quod legētes non inuenimus. Vis affectuum quanta ſit, aut ſuſpicari.i. coniectura aſſequi poſſumus, aut exemplis optimi cuiuſq; cognoſcere. Si exempla ſequimur antiquorū, à Demoſthene ſumamus, nō illa breuia, quæ minus habēt artis: ut, Ò incredibile ſcelus, dij te perdant, miſerū me. ſed illa perpetuæ dictionis.i. orationis continuæ, in quibus ſicut in ridiculis facetijſq; perpetuis, ars oratoria dominatur. Arduū magis eſt, Demoſthenē pro Cteſiphonte ſua facta, cōſilia, merita in Remp. nō modo narrare, ut intelligat auditor, ſed etiā rem totam multis affectibus immiſcere, ut moueatur quò uelit: quàm ſi impetum faciente natura, in unum aliquem affectū repente prorupiſſet. quēadmodum multo diffitilius eſt, lepidas totas aptare narrationes, quàm breue ridiculū dictumq; proijcere. De iudicio Cteſiphōtis antea mentionē fecimus. Cicero ſic illā cōmendat orationem, ut includi poſſe arbitretur in eā formā quæ eſt inſita in mētibus noſtris: hoc eſt referre ideā & imaginem eloquētiæ perfectæ, cuius ſpeciem quandā inſeuit natura mentibus noſtris. nō q ea ſit eloquentia numeris omnibus abſoluta, ut æterna Platonis idea: ſed q in ea parte ab homine maior eloquētia nō inquiratur. Dictū eſt.n. eloquentiam perfectā in uno aliquo reperiri nō poſſe. SED iam ipſa forma reſtat, & character ille qui dicitur.] Artes quibus inſtituatur orator, & genera cauſarū, & locos communes attigit. Forma reſtat. à Græcis χαρακτὴρ, hoc eſt ſpecies & figura dicendi nominatur. Vis eius eſt aptare uerba rebus, & figuras tū rerum, tum uerborum, deinde cōpoſitionē, & numeros. Qualis eſſe debeat, & ipſis quæ ſupra dicta ſunt, intelligi poteſt. Nā cuiuſque generis nota et formula delineata eſt dictumq; ſuppellectilē oratorum poſitā eſſe in ornamentis, ex quibus alia rerū ſunt, alia uerborū. Singula uerba, aut propria, aut aliena. In alienis eſſe aut trāſlata, aut facta aliunde ut mutuo, aut facta ab ipſo Oratore, aut noua, aut priſca, aut inuſitata. Collocata habere ornatū, ſi aliquid cōcinnitatis efficiāt, quod uerbis mutatis nō maneat, manēte ſententia. Sententiarū ornamenta quæ permanent etiāſi uerba mutaueris, eſſe quidem permulta, ſed quæ emineant paucioraa. His omnibus ueluti luminibus ſic abundabit orator, ut

uerbum ex ore nullũ niſi aut elegans, aut graue exeat. In eleganti gratia eſt, in graui pondus & uirtus. Vſus.n. figurarũ talis eſt (utemur Quintil. uerbis) uim rebus adijciunt, & gratiam præſtant. Ex omniq; genere figurarum, quarum magna ſylua eſt, frequentiſſimæ translationes erunt, quæ μεταφορὰ dicuntur, quippe quæ gratiam præſtant & uoluptatem, propterea q transferunt animos à re præſenti ad illud, unde propter ſimilitudinem adſciſcuntur. referunt ab uno ad aliud ſimile, ac mouent huc & illuc: qui motus animi diuerſa cogitãtis celeriter agitatus, per ſe ipſe delectat. Hæc cauſa naturalis oſtendit, quãti ſit in tropis et ſimplicibus uerbis apte deducta translatio. Reliqua præter metaphorã & tropos non è ſimplicibus uerbis, ſed ex collocatione uerborum ſumũtur, ea quaſi lumina, quibus illuſtratur oratio. Hæc quoque magnũ afferunt ornatũ orationi. Sunt.n. ſimilia illis, quæ in amplo ornatu ſcenæ in qua fabulæ ludis publicis agũtur, aut fori in quo gladiatores et ſpectacula exhibẽtur, appellantur inſignia, hoc eſt excellẽtia ornamẽta, quæ magiſtratus, ut ædiles, ut prætores, undique ad ludorum magnificentiã comparabant. Quòd in foro gladiatores pugnauerint, Suet. oſtendit in Iulio Cæſare: Munere, inquit, in foro depugnauit Furius Leptinus ſtirpe prætoria, & A. Calpenus ſenator quondã, actorq; cauſarũ. De ludis alijs idem in Auguſto: Fecit ludos nonnunquam uicatim, ac pluribus ſcenis per omnium linguarum hiſtriones, nõ in foro modo, nec in amphitheatro, ſed in circo & in ſeptis. Inſignibus ludorũ ſimilia ſunt orationis lumina.i. quæ rerũ & uerborum figuræ uocantur, de quibus Quintil. in nono: Cic. quidem omnis orationis lumina in hunc locum congerit: mediam quandã, ut arbitror, ſecutus uiã, ne nec omnis ſermo iudicaretur, nec ea ſola quæ haberẽt aliquã remotam ab uſu cõmuni fictionem, ſed quæ eſſent clariſſima, & ad mouendũ auditorẽ ualerent plurimum: quem duobus ab eo libris tractatum locum ad literã ſubieci, ne fraudarẽ legentes iudicio maximi auctoris. hæc ille. In tertio de Oratore paulo plures enumerat. Geminatio uerborũ ſiue cõduplicatio ἐπανάληψις dicitur, ab alijs ἀναδίπλωσις, ab alijs παλιλλογία. Occidi, occidi. Ah Corydõ Corydon. Viuis, & uiuis nõ ad deponendã, ſed ad cõfirmandã audaciã. Paulum cõmutata uerba, παρονομασία. Nõ emiſſus ex urbe, ſed immiſſus in urbẽ. Sũ uobis oneri, non honori. Eiuſdẽ uerbi crebra à primo repetitio, ἐπιβολὴ et ἐπαναφορὰ dicitur. Nihil ne te nocturnũ præſidiũ Palatij? nihil urbis uigiliæ? nihil timor populi? nihil cõſenſus bonorũ omniũ? nihil hic munitiſſimus habẽdi ſenatus locus? nihil horum ora uultusq; mouerũt? Eiuſdẽ uerbi crebra in extremũ cõuerſio, ἀντιστροφὴ & ἐπιφορὰ. Frumẽti maximus numerus è Gallia, peditatus ampliſſimi copiæ è Gallia, equites numero plurimi è Gallia. In eadẽ uerba cõcurſio, κοινότης, ab alijs συμπλοκή. Quis eos poſtulauit? Appius. Quis eos pduxit? Appius. Adiũctio eiuſdẽ iterati, Multa ſup Priamo rogitãs, ſup Hectore multa. Differt à figura priore, quia hæc in eadẽ ſentẽtia eſt, illa in diuerſis. Aliter capit adiũctionẽ, qui ſcripſit ad Herẽniũ. Sed de figuris & nominibus earũ multa diſſenſio eſt. Ad extremũ relatio ſiue regreſſio dici põt ἐπάνοδος, Pierides uos hæc facietis maxima Gallo, Gallo, cuius amor tantũ mihi creſcit in horas, Quantum uere nouo uiridis ſe ſubijcit alnus. Eſt & ἐπάνοδος, Diuellimur inde Iphitus & Pelias mecũ, quorum Iphitus æuo iã grauior, Pelias & uulnere tardus Vlyſſi. Similiter cadẽs ὁμοιόπτωτον. Similiter deſiniẽs ὁμοιοτέλευτον. Illud in caſibus nominũ, & uerborũ tẽporibus, etiã ſi nõ cadũt in finẽ orationis: hoc in extremis uerbis eſt. Vtriuſque ſit hoc exẽplũ: In rebus aduerſis cui cõſiliũ præſto eſt, huic auxilium deeſſe non põt. Similiter cadunt conſiliũ & auxiliũ, ſimiliter deſinunt, eſt, & põt. Cõtrarijs relata contraria, ἐναντιότης & ἀντίθετα. Eorum ſpecies nouem Fabius enumerat, faciamus quinque. Alia ſunt oppoſita, quæ uſitatius cõtraria nominantur: alia priuãtia, alia quæ relatiua dicuntur, alia cõtradicentia, alia repugnantia. Si conſeruator Reip. Brutus, hoſtis Antonius. Odit populus R. priuatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit. Gradatio, κλῖμαξ. Neque uero ſe populo ſolum, ſed etiam ſenatui commiſit: nec ſenatui modo, ſed etiã publicis præſidijs & armis: neq; ijs tantũ, ſed etiam eius poteſtati, cui ſenatus totam Remp. commiſit. Solutũ ἀσύνδετον. Abijt, exceſſit, erupit, euaſit. Contrariũ πολυσύνδετον. Illud in celeritate, hoc in tarditate melius eſt. Et tu te collige: & qui ſis, & quid facere poſſis cõſidera. Præteritũ, aut omiſſum, ἀπόληψις eſt quedã, non illa ſententiarum παράληψις. Nouimus & qui te. Verũ proferre me pudeat. Correctio, ἐπανόρθωσις. Hoc cõſilio atque adeo hac amẽtia impulſi, quẽ ipſi cum cuperẽt, nõ potuerunt occidere, eum iugulandum nobis tradiderunt. Exclamatio admirationis, O ſcelus incredibile, & ante hoc tẽpus inauditũ. Exclamatio conqueſtionis. O meã calamitoſam ac præcipitans ſenectutem ò turpem exacta demensiq; ætate caniciem. De hac figura Quintil. in nono. Sola, inquit, in eo libro (de hoc ipſo loquitur) ponitur inter figuras uerborum exclamatio: quã ſententiæ potius puto. Ego quoque idem puto. Nã ſententiarum ornamenta ſi permanent, etiã ſi uerba mutaueris, talis eſt exclamatio. Forte Cicero ſpectauit in exclamatione tantum mutari pronũciationem, quæ ab ipſo uerbis & elocutioni ſubijcitur. Caſuum cõmutatio, πολύπτωτον, à quibuſdã traductio nominata. Senatus eſt ſummi imperij conſiliũ, ſenatui Reip. cura mandatur, ad ſenatũ in dubijs periculoſisq; rebus omnis ciuitas reſpicit. Lucretius: Quẽ tu dea tempore in omni Omnibus ornatum uoluiſti excellere rebus.

SED *ſententiarum ornamenta maiora ſunt.*] *Rerũ quàm uerborũ maior eſt auctoritas, ideoq; ſentẽtiarum quàm uerborũ ornamenta maiora ſunt. quibus quia frequẽtiſſime Demoſthenes utitur, ſunt qui late ducentes figuræ nomen, putẽt icirco eius eloquentiã maxime eſſe laudabilẽ. ſed aliæ ſunt plurimæ uirtutes eloquentiæ: quãobrem falſum putãt, ſi modo hoc unũ laudandum putant: illorum tamen opinio ualet ad cõmendationem figurarum. Enimuero nullus ferè ab eo locus ſine quadam conformatione.i. σχηματισμῷ & figura ſentẽtiæ educitur, hoc eſt altiore gradu collocatur, ut humilitate ſermonis relicta, exiſtat is locus & emineat. À locis hic eſſe translationẽ, perſpicuum eſt: quanquã fuerunt qui legendũ putarent, educitur. Porrò ſuperiorem cõfirmat opinionẽ, nec aliud quidquã eſt dicere, hoc eſt oratorum more pulcherrime diſſerere, niſi oẽs, ſi fieri põt, aut certe pleraſq;, id ſi tantum datur, aliqua ſpecie, id ſchemate & figura, illuminare ſententias. Hic ſpeciem latius ampliauit ad oẽm orationis decorem, ut conformationes ex arte commendaret. Nemo ſanè dixerit in his ſententiarum figuris oẽm eſſe poſitam eloquẽtiam, niſi quidquid in oratione laudabile eſt, hac appellatione cenſuerit. Hic nomina Græcorum præſertim relinquit, & exempla. tantummodo locum notat, unde figuras inſigniores excipere poſſis. Commoratio eſt, cum in loco firmiſſimo manetur diutius, & eodem ſæpius redditur. Cic. pro Sexto Roſcio: Rogat oratq; te Chryſogone, ſi nihil de patris fortunis ampliſſimis in ſuã rem conuertit, ſi nulla in re te fraudauit, ſi tibi optima fide ſua omnia conceſſit, adnumerauit, appendit, ſi ueſtitum, quo ipſe tectus erat, anulumq; dedit, os ſuũ tibi tradidit, ſi ex omnibus rebus ſeipſum nudũ, neque præterea quidquã excepit: ut ſibi per te liceat innocenti amicorum opibus uitã in egeſtate degere, uerſat eandem ſententiã, Prædia mea tu poſſides, ego aliena miſericordia uiuo. Mea domus tibi patet, mihi clauſa eſt. Familia mea maxima uteris, ego ſeruum habeo nullũ. Illud idem in curſu partium frequẽter inculcauit. Eſt igitur longioris exempli commoratio. Extenuatio*

eſt,

eſt, eleuatio, ἐξουθενισμός: Eieci ego te armatis hominibus, nó deieci: ut tantū facinus nó in æquitate iuris, ſed in una litera latuiſſe uideatur. Sic extenuauit ſcientiam iuris, pro Murena: in quo μείωσις eſſe dicitur, quæ etiam extenuatio quædā eſt. Irriſio, διασυρμὸς, & σαρκασμός: Quod facerē uehementius, niſi mihi intercederēt inimicitiæ cū iſtius mulieris uiro, fratrē uolui dicere, ſemp hic erro. Declinatio à propoſito eſt egreſſio. ἔκβασις. qualis eſt pro Sexto Roſcio de accuſatoribus, et altera de ſtatu Reipublicæ. Exempla longiora uito. Propoſitio, ut aliæ multæ, in figuris illuſtrioribus non habetur. Quo modo, inquit Fabius, iudex doceri poteſt, ſi deſit illuſtris explanatio, propoſitio, permiſſio, finitio, ſeiunctio, expoſitio ſententiæ ſuæ rationis apta cóclusio, præmunitio, ſimilitudo, exēplū, digeſtio, diſtributio, interpellatio, interpellātis correctio, contentio, purgatio. Læſio? Propoſitio eſt: Non fuit cauſa cur Næuius poſtularet à prætore, ut Quintij bona ex edicto poſſideret. Tranſacti definitio, ſententiæ ſuæ expoſitio, διορισμὸς & ἐπεξήγησις, quæ quod ante dictū eſt, aliquo finiendi genere explicatur. Pro Roſcio: Teſtimoniū dicturus eſt, qui & ſector eſt, & ſicarius, hoc eſt qui & illorū ipſorū bonorū de quibus agitur, emptor atque poſſeſſor eſt, & eum hominem occidendum curauit, de cuius morte quæritur. Reuocatio ſuiipſius: Sed finis ſit, neque enim præ lachrymis loqui poſſum. Finis non erit, ſi ſingula perſequamur. Plinius in epiſtolis: Penè præterij quod minime prætereundum fuit, accepiſſe me caryotas optimas. Iteratio dictorum, ἐπανάληψις à Rufiniano dicitur. Pro Quintio: Oſtendam primū cauſam nó fuiſſe cur à prætore poſtulares, ut bona P. Quintij poſſideres: deinde ex edicto te poſſidere non potuiſſe: poſtremo nó poſſediſſe. Quæſo C. Aquili, uoſq; qui eſtis in conſilio, ut quid pollicitus ſim, diligenter memoriæ mādetis. Nego fuiſſe cauſam cur poſtularet, nego ex edicto poſſidere potuiſſe, nego poſſediſſe. Argumēti cóclusio figurā nouā induit, cū ratione firmatur: ut, His de cauſis ego huic cauſæ patronus extiti, non electus unus qui maximo ingenio, ſed relictus ex omnibus qui minimo periculo poſſem dicere. Interrogatio, ἐρώτημα: Vbi eos conuenit? qui cū locutus eſt? quo modo perſuaſit? Pretiū dedit? cui dedit? per quē dedit? unde & quantum dedit? Ad interrogata reſponſio, dicitur à quibuſdam ἀπόφασις: Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia ſupererat? at egebas. Εἰρωνεία eſt, quæ contra ac dicat, accipi & ſentiri uelit. Nouum crimen C. Cæſar, et ante hunc diem inauditum, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Quintum Ligarium in Africa fuiſſe. Eo refer et ea quæ falſo per modeſtiā dicuntur. Addubitatio, διαπόρησις uel ἀπορία. Equidem quò me uertam neſcio. Negem fuiſſe illam infamiam iudicij corrupti? negem illam rem agitatam in concionibus? euellam ex animis hominum tantam opinionem? Diſtributio: Animaduerti iudices omnem accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes. Alexandro Macedoni neque in deliberando conſilium, neque in prœliādo uirtus, neque in beneficio benignitas deerat: Nā cum aliqua res dubia accidiſſet, apparebat ſapientiſſimus: cum autem confligendum eſſet cū hoſtibus, fortiſſimus: cum uero præmium dignis tribuendum, liberaliſſimus. ἀπόδιωξις eſt, quæ aliquid relinquit ac negligit: Niſi forte expectatis, ut illa diluā quæ de peculatu ac de eiuſmodi rebus commētitijs inaudita nobis ante hoc tempus ac noua obiecit: de quibus cum uerbo arguit uerbo ſatis eſt negare. Præmunitio, προπαρασκευή: Anna ſoror, quæ me ſuſpēſam inſomnia terrent? & quæ ſequuntur. Prætexit aliquid ad amorem ſorori detegendum. Reiectio criminis culpam in aduerſarium confert. In Antonium reijcit obiectum crimen: Tu tu inquam Marce Antoni princeps C. Cæſari perturbare omnia cupienti, cauſam belli contra patriam inferendi dediſti. Sic & parricidiū refert in accuſatores Sexti Roſcij. Communicatio, ἀνακοίνωσις, aduerſarios conſulit, aut cum iudicibus deliberat. Si uos in eo loco eſſetis, quid aliud faceretis? Deſcriptio morum ſermonumq;, ἠθοποιΐα, hac utitur in Piſonem, et in Chryſogonū pro Sexto Roſcio. exempla longiora non pono. προσωποποιΐα, muta quædam loquentia inducit, ut in Catilinam: Si mecum patria ſic loquatur, Marce Tulli quid agis? quæ tecum Catilina ſic agit, et quodammodo tacita loquitur. Auerſio quæ à propoſita quæſtione abducit audientem, ἀποστροφή quædam eſt.

Non ego cum Danais Troianam excindere gentem.
Aulide iuraui.–

Huc pertinet ἀποπλάνησις quæ audiētem ducit in errorē. Hilaritas & riſus, ἀστεϊσμὸς dicitur, id eſt urbana ratio loquendi, ut lepida narratio in Cepaſios fratres pro Cluētio. et in Verrem. Execrabitur ſacerdotem qui tā nequā Verrē reliquiſſet. Occupatio, προκατάληψις. Neque me Argolica de gēte negabo. Dicat aliquis, Sic inſtituis mores? Comparatio ſimilitudinū; ὁμοίωσις in qualitate, σύγκρισις in quātitate. Similitudo eſt: Fertur ut torrens. Comparatio: Tantum matri quantum patri debeo. Exemplū, παράδειγμα: Neque enim potuiſſet aut Ala ille Seruilius, aut Publius Naſica, aut Lucius Opimius, aut Caius Marius, aut me conſule Senatus nó nefarius haberi, ſi ſceleratos ciues interimere nefas eſſet. Μερισμός eſt, qui aliud alij partiēdo tribuit. Tres ſunt res quæ obſtāt hoc tēpore Sexto Roſcio, crimen aduerſariorū, & audacia, & potentia. Criminis confictionem accuſator Erucius ſuſcepit, audaciæ partes Roſcij ſibi popoſcerunt, Chryſogonus autē, is qui plurimū poteſt, potētia pugnat. Interpellatoris correctio, pro Rabirio. Nihil me clamor iſte commouet ſed conſolatur, cum indicat eſſe quoſdā ciues imperitos, ſed non multos. Quin continetis uocem, iudicem ſtultitiæ ueſtræ, teſtem paucitatis? Reticentia, ἀποσιώπησις. Demoſthenes: Non pari ego & aduerſarius periculo ad iudicium uenimus, ſed mihi quidem, nolo quidquā initio dicendi ominoſius proloqui. Denunciatio cauentis: Verum homines notos ſumere odioſum eſt, cum & illud incertū ſit, uelint'ne ij ſeſe nominari. Παῤῥησία, id eſt licentia, liberius quid audet: Quid aliud egimus Tubero, niſi ut quod hic poteſt, nos poſſemus? Ira, ἀγανάκτησις: Fero ego te Torquate, iamdudum fero. Obiurgatio, ἐπιτίμησις, aliter ἐπίπληξις. Si quis eſt iudices, qui illam Poſthumi ſiue, inanem ſpem, ſiue inconſultam rationem, ſiue, ut grauiſſimo uerbo utar, temeritatem uituperandam putet, ego eius opinioni non repugno. Alia eſt: Patere tua conſilia nó ſentis? Deprecatio, δέησις, Vos obſecro iudices. ut huic optimo uiro, quo nemo melior unquam fuit, nomen equitis Romani, & uſuram huius lucis, & ueſtrum conſpectum ne eripiatis. Supplicatio plus eſt quàm deprecatio. Præclarum eſt exemplū actione ſeptima in Verrem in peroratione, ubi ſupplex deos deaſq; obſecrat, quorum fana Verres depeculatus fuerat. Medela, quæ morbis & uulneribus adhibetur. Morbi dicuntur affectus: uulnera autem, acerba maledicta. Nunc eiuſdem Appiæ nomen quantas tragœdias excitat? Quæ cruentata antea cæde honeſti atque innocentis uiri ſilebatur, eadē nūc crebro uſurpatur, poſteaquam latronis & parricidæ ſanguine imbuta eſt. Eſt etiā medela quæ ἐπιθεράπευσις ab Aſconio dicitur in Verrē: An me taciturum tantis de rebus exiſtimauiſtis? Breuior à re digreſſio: Et aſpexit me illis quidem oculis, quibus tum ſolebat, cum omnibus omnia minabatur. Optatio, Vellem dij immortales feciſſent, ut P. C. ut uiuo potius Seruio Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus. Execratio, ἀρειά. Ὁ ſcelus, ò portentū in ultimas terras exportandū. Significatio familiaritatis, quædā eſt συνοικείωσις nó illa, quæ duas res diuerſas colligit: Fide ſapientiaq; fretus, plus oneris ſuſtuli, quàm ferre me poſſe intelligo. Breuitas, βραχυλογία: Quæres à me, quo iure obtinere poſſim: quo iure mihi Polienus reliquit, Prætor dedit poſſeſſionē. Alia ſunt exēpla quarto ad Herennium. ὑποτύπωσις rē dicendo ſubijcit oculis: Ipſe inflāmatus ſcele-

re ac furore, in forũ uenit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emanabat. Superlatio, ὑπερβολή: Oceanus mediusfidius uix uidetur tot res tam diſſipatas, tam diſtantibus in locis poſitas, tam cito abſorbere potuiſſe. Significatio maior quàm oratio, ἔμφασις:

Non licuit thalami expertem ſine crimine uitam
Degere, more feræ.–

Hilaritas χαριεντισμός: Paulo ante ſcripſit. Sic dicet orator, ut ſæpe in hilaritatẽ riſum'ue conuertat. Illic accipimus ridiculũ falſumq; dictũ, quod riſum mouet: hic lepidũ florenſq; dicẽdi genus, quod etiã citra riſum exporrigit animum audientis, quale eſt in Rullum de obſcura concione. Imitatio μίμησις: Dicebam habere eos actorem Quintum Cecilium. Quid mihi inquit, cum iſta ſumma ſanctimonia ac diligentia? Viderint, inquit, iſta officia boni uiri. Hæc conformationũ ſylua, hoc eſt, confuſa materia eſt, quæ collocata ordine diſponendi, et inſtructa coagmentatione uerborum, et nexa uinculis numerorum, eloquentiæ magnitudinem oſtendit. DE quo cũ mihi deinceps uiderem eſſe dicendum.] In elocutione figuræ uerborũ conſiderãtur, ut tropi et ſchemata lexeos, deinde lumina ſententiarum, poſtea iunctura ſyllabarum & coagmentatio: de qua cũ dicturus eſſet, ueritus eſt, ne minora dignitate ſua tractare uideretur. Præſumit igitur ea, quæ obijci poſſunt, ut ſimul interuallis quibuſdã & egreſſionibus præcepta diſtinguat, ſimul obtrectatoribus occurrat. De collocandis uerbis ſtruendiſq; cũ mihi deinceps uiderẽ eſſe dicẽdũ, quia is eſſet locus alter loquẽdi, etſi mouebãt me illa, quæ ſupra dixeram de rebus & partibus eloquentiæ perfectæ, tamen ijs quæ ſequũtur uerborũ ſtructuris perturbabar magis, eo quòd minus eſt dignitatis in præceptionibus uerborum, quàm ſententiarũ. Veniebant in mẽtẽ inuidi, quibus referta ſunt omnia: ueniebãt etiã fautores laudum mearũ, qui non cenſerent uiri conſularis eſſe, de artificio dicendi, literis tã multa mandare, quàm multa ſcripta ſunt in libris de Oratore in Partitionibus, de Claris oratoribus, in fine Topicorũ, in Oratore: quæ, etſi omnia plena ſunt auctoritatis quibuſdã, tamen inferiora uideantur honoribus uiri, de cuius meritis in Rempublicã permulta ſenatus iudicia feciſſet. Nam Q. Catulus princeps ſenatus, frequenti ſenatu M. Tulliũ parẽtem patriæ nominauit. L. Gellius Ciuicam coronam ei deberi à Republica dixit. Eidẽ togato Senatus nomine conſeruatæ Reipublicæ ſingulari genere ſupplicationis, deorum immortaliũ tẽpla patefecit, exuli patriam reſtituit, domum publico ſumptu refecit. Hæc ita magna ſunt, ut nihil literarũ monumenta uincãt. Itaque cauſam tuetur & Marci Bruti auctoritate, & exẽplo iuriſperitorum, et rei cum utilitate, tum dignitate. Cur autem M. Bruto ſatiſfactũ uelit, hæc faciũt, quòd Brutus eſt pars nominis ampliſſimæ familiæ, quòd rogat, quòd amiciſſimus, ꝙ præſtantiſſimus uir, quòd recta & honeſta petit. Deinde nemo iuſtus rerũ æſtimator, qui res omnes æquo metiatur pretio, reprehendet eũ, qui ſuo iure profiteatur ſe ſtudioſis dicendi præcepta, & quaſi uias, id eſt, methodos quæ ad eloquentiã ferũt, traditurum. Etenim Romæ non in ſagis, & in re militari, ſed in toga & in urbanis pacatiſq; rebus, duæ fuerũt artes ampliſſimæ, eloquentia, & iuris ſcientia. Primas eloquẽtia partes habuit, ſecundas iuris ſcientia. In eloquentia, gratiæ, gloriæ, præſidij plurimum fuit, hoc eſt, oratores gratiam multorum amicitiamq; iungebãt, magnã ſibi parabant gloriam, multos ueluti præſidio tuebãtur. In iuris ſcientia, perſecutionũ cautionumq; præceptio. Hoc enim officium iuriſperiti, præcipere quid perſequare iuſtum, quid caueas iniuſtum. Summa iuris eſt, Honeſte uiuito. Neminem lædito, Ius ſuum cuique tribuito. Hæc ipſa auxilium ab eloquẽtia petit, cuius oratione explicat æquitatẽ, coniecturas euoluit, rationem mentemq; legis exponit, ſcriptũ & uoluntatem, quæq; leges euentu colliduntur, inter ſe cõparat. Nimium muta ſi ſola eſt iuriſprudentia. Quemadmodum princeps opibus & arte bellica inferior aduerſus hoſtem ſuos fines tueri non poteſt, ita iuriſprudentia repugnante et concertante eloquentia uix ſuas regiones fineſq; defendit. quod tum aperte uidebatur, cũ oratores cauſas dicerent, iuriſperiti uelut monitores conſiliũ ſuggererent. Ergo ſi ius ciuile docere, ſemper pulchrũ fuit, hominũq; clariſſimorũ, ut Scæuolæ, ut Sulpitij, diſcipulis domus floruerũt: cur uituperetur qui eloquentiæ præcepta profiteatur, et ad dicẽdũ acuat, et adiuuet in eo iuuẽtutẽ? Certe quod in eo genere maius eſt, id quoque honeſtius uidetur. Idem ἐκ τῶν πρὸς ἄλληλα, id eſt, ex his quæ ſub tandẽ rationem ueniunt, & conſequentia ſunt, oſtendi poteſt. Nõ eſt uitioſum dicere ornate, nõ igitur uitioſum diſcere ornate. Nõ eſt turpe diſcere, quod ſcire honeſtum eſt. quod autẽ noſſe pulcherrimũ eſt, id quoque glorioſum docere. Eiuſmodi eſt eloquẽtia: quæ ſi quos ornat, honeſta ſit neceſſe eſt: ornat autem eos penes quos eſt, qui ſunt eloquentes: ornat uniuerſam Rempublicã. Pulchrum quidem ciuitati & imperio, ciues habere eloquẽtes, qui concilia, iudicia, cõciones, legationes oratione moderari poſſint. AT alterum factitatum eſt, alterum nouum.]

Proponit ἀντιπόφορα & obiectiones numero treis, quas ordine refutet. Semper, inquiunt aduerſarij, factitatũ eſt, ut iuriſperiti docerent, nouum eſt Romæ inſtitutionis oratoriæ genus. Etenim ſi de ſcriptoribus agimus Romànorum, primus, quantũ ego quidem ſciam, inquit Quintilianus, cõdidit aliqua in hãc materiã Marcus Cato ille Cenſorius, poſt, Marcus Antonius inchoauit. Si de ludimagiſtris loquimur, eos paulo ante tempora Marci Antonij cœpiſſe conſtat. Diſſoluit iſtuc Cicero, nõ id eſſe factum, rei indignitate, ſed occupatione oratorũ & imperitia docendi. Sat erat diſcipulis, ſi iuriſperitos reſpondentes conſulẽtibus audirent. quamobrem ij qui docebant, nullum ſibi ad docendum tempus ipſi ſeponebant, cum eodẽ tempore et diſcipulis ſatisfacerent, & conſulentibus. Oratores domeſticum tẽpus adhibebant, primum cognoſcẽdis à litigatore cauſis, deinde cõponendis ac digerendis in orationem. Forenſe tempus inſumebant agendis cauſis: reliquum temporis ſpatium in ſeipſis reficiendis curandiſq; omne conſumebant. Non habebãt igitur inſtituendi adoleſcentes, aut docendi, locum, quod eſt tẽpus opportunum. Ne miremur igitur ſi ante iuriſcõſulti, quàm oratores iuuentutem docere cœperunt. Altera cauſa eſt: Plerique Romanorum, non ita multi Græcorum, ingenio naturaq; plus ualuerunt quàm doctrina. Ingenioſi dicere poterant ex communi illa hominũ opinione, ineruditi præcipere de arte dicẽdi nõ poterant. Nõ præcipiebant igitur ij qui diſſerebant. Ingenium quidem non arroget ſibi Cicero modeſtus, ſed diſcẽdi laborem, quo præcipere poſſit. Scit autem ſe & ingenio & doctrina ualere. Alterum quod obijcitur, hoc eſt, docere Rhetoricas artes, dignitatem non habet, Romæ maxime, ubi honoribus, magiſtratibus, imperijs & gloriæ ſtudeãt omnes, qui nolint eſſe in otio, in ſchola, in umbratili uita, ſed in adminiſtratione Reipublicæ, in luce & ſplendore ciuiũ: Hic occurrendo duplicem facit doctrinam. alteram ludimagiſtri, quæ ut honeſta eſt, ſic iſto iudice, alta dignitate & ſplendida magnificentia caret: quanquam Socrates, Plato, Ariſtoteles, Theophraſtus, non minorem ſibi gloriam in ſchola quæſierunt, quàm qui Romæ aut ſenatores aut conſules fuerunt: & huic eidem Marco non minus ad gloriæ fructum domeſticæ literæ, quàm res in Republica geſtæ attulerunt. Alterum docendi genus eſt, cum monemus aliquem ſui muneris, cum cohortamur ad ſuſcipiendum aliquid, cũ percontamur quæ ſit eius aliqua de re ſentẽtia, cum communicamus ſtudia noſtra, cum una legimus aliquod ſcripti genus, cũ audimus alium uerba facientem, cum docemus rudiores nobis. hoc genus nõ tollit uiri dignitatem. Nam quemadmodum iuriſperiti nihil amittunt ſuæ dignitatis, ſi tradunt eam formulã &

eam

tam uerborum conceptionem, qua ſit utendũ in alienatione ſacrorum: ſic & orator non amittit dignitatem, ſi docet quibus uerbis qua'ue rõne dicendi ſacra retineri defendiq; poſſint. Hic cũ iuriſperito cõfertur orator, & uerba iuris cũ uerbis orationis. Nõ profana modo, ſed etiã ſacra familiarũ poſſunt alienari. Alienatio profanorum liberior, eáq; cauſa notior, arte minus eget. hinc itaque nõ deſumitur exemplum. Alienatio ſacrorũ libera minus, formulas & uerborũ conceptiones habet occultiores. quærit igitur eruditionẽ & ſcientiã iuris. Hinc igitur maluit exẽplum ducere, in quo partes aliẽãdi iuriſperito, retinẽdi uero tribuit oratori, quoniã ſecundæ ſunt in actione, & honeſtiores uidẽtur. Sicut aũt nullæ ſunt oratori uerba certa & propria, quibus ſacra retinere poſſit, ſed è cõmuni extruẽdæ orationis artificio propria cõponit: ita iuriſperitus è genere legum ſpecies educit, è formis aũt ſingulas partes. Quibus ergo uerbis ſacrorũ alienatio fiat, reſpõdebit è cõmuni formula, ſicut orator ex uniuerſo genere præceptionũ colliget quibus ſacra uerbis retineri defendiq; poſſint. De ſacris publicis hic nõ agitur, ſed familiarũ, quibus erãt ſacra propria ac domeſtica, de quibus Cic. pro Domo ſua: Quæ deinde cauſa cuique ſit adoptionis, quæ ratio generũ ac dignitatis, quæ ſacrorũ, quæri à põtificũ collegio ſolet. Ibidẽ: Quas adoptiones, ſicut alias innumerabiles, hæreditates nominis, pecuniæ, ſacrorũ ſecutæ ſunt. Hinc elicias per adoptionem ſacra aliquãdo alienari. Ibidẽ: Ita perturbatis ſacris, contaminatis gentibus, & quas deſeruiſti, & quas polluiſti, iure Quiritiũ legitimo tutelarũ & hæreditatũ relicto, factus es eius filius cõtra fas, cuius per ætatẽ pater eſſe potuiſti. Ibidẽ: Quid? Sacra Clodiæ gentis cur intereunt, qđ in te eſt? Horum ſacrorum deteſtatio interim fieri ſolebat in comitijs calatis. Gellius lib. 15. Iiſdẽ comitijs quæ calata appellari diximus, et ſacrorũ deteſtatio, & teſtamenta fieri ſolebãt. Tertium eſt quod obijcitur, moris eſſe diſſimulare artificiũ dicendi, non item iuris prudentiã: quia prudentia qua ualere debet iuris interpres, hominibus grata eſt. lingua dicẽtis artificio polita, ſuſpicione falſi laborat. quãobrem ius profitentur etiã qui neſciunt, aut prudẽtia freti, aut quæſtu ducti, aut temeritate impulſi. Eloquẽtiã aũt illi ipſi qui cõſecuti ſunt, tamẽ ſe ualere diſſimulãt, ut ille M. Antonius diſſimulator artis. hinc effici uidetur, nõ eſſe diuulganda præcepta dicẽdi. Occurrit hoc modo, neque artem latere poſſe, neque ſe unq̃ doctrinam diſſimulare uoluiſſe. Eloquentia latere non põt: nec ſi diſſimulat artem, ſuſpicionẽ tamen effugit, quoniã ſubeſſe artem ſentiunt oẽs: nec turpe tibi eſt alios id docere, qđ tu ab alijs ipſe didiceris honeſtiſſime. Quod igitur neq; celari poſſit neque ſi poſſit debeat, nemo uereatur eius præcepta profiteri. Ac fortaſſe oratores cæteri tectiores ac diſſimulãtiores eruditionis fuerunt. Etenim ꝑmulti uerebantur, ne ſi detegeretur artificium, minus auctoritatis haberẽt in dicẽdo, minusq; aſſequerentur fidei. Ego ſemper, inquit, me didiciſſe præ me tuli. Qui.n. poſſẽ? hoc eſt eruditionẽ diſſimulare nõ poſſem, cũ abfuiſſem adoleſcẽs ab Italia, rhetoricorumq; ſtudiorũ cauſa mare Ioniũ trãſiſſem in Græciã. Cicero cum Moloni Romæ dediſſet operã, profectus Athenas, cum Antiocho ueteris Academiæ philoſopho, cumq; Demetrio Syro dicẽdi magiſtro fuit: deinde peragrauit Aſiã, ubi uerſatus eſt cũ Menippo oratore florentiſſimo hinc Rhodũ uenit, ſeq; ad eundẽ quem Romæ audierat Molonẽ applicauit. Vbi domũ reuerſus eſt, ac in cauſis agendis anteceſſit omnes, doctiſſimis hominibus domus eius referta eſt. Cõfluebant.n. plerique adoleſcentes ad optimũ dicendi magiſtrum, ſummumq; temporis eius oratorem. Inerant in ſermone uiri doctrinarum notæ, quæ multarum ſigna ſunt artiũ. Nec in ſermone tantũ doctrinã redolebat, ſed & in ijs orationibus quæ ab eo ſcriptæ uulgo legebantur: propterea non erat cui probaret nihil ſe arti dediſſe, niſi parũ profeciſſe uideretur, qui plurimũ profecerat. QVOD cũ ita ſit, tamen ea quæ ſupra dicta ſunt, plus in diſputãdo, q̃ ea de quibus dicendũ eſt, dignitatis habuerunt.] Planum factum eſt, orãdi profeſſionẽ nihil habere indignitatis. quod cum ita ſit, tamen ea quæ ſupradicta ſunt de partibus eloquẽtiæ ꝑfectæ, plus in diſputando dignitates habuerunt, q̃ ea de quibus poſtea dicẽdum eſt, cuiuſmodi ſunt iunctura, pedes, numerus. De uerbis .n. componendis, & ordine digerendis, et de ſyllabis propemodum dinumerãdis & dimetiendis agitur. Verba cõponuntur ut in muro lapides, ne quid ſit hiulcum, diſſentaneũ, inæquale. Dinumerãtur aũt ſyllabæ, & cõprehenduntur temporibus & interuallis, ut breuibus & lõgis tanquã pedibus apte progrediatur oratio. Hæc etiã ſi ſunt, ſicuti uidentur, neceſſaria, quia nihil intrare põt in affectum, quod in aure uelut quodã ueſtibulo ſtatim offendit, tamẽ fiunt magnificẽtius quàm docetur. Eſt id omnino.i. rebus in omnibus, uerum, magnificẽtius aliquid fieri quàm doceri, propterea ꝙ fini proprior eſt uſus: proprie tamen illud in hac uerborum cõpoſitione dicitur, quia nihil maius uidetur, quàm perſequi numeros orando. cõtra nihil humilius, quàm docere ſyllabas & pedes orationis. Id aũt natura cõparatum uidetur, ut omnium magnarũ artium, qualis eſt rhetorice, altitudo nos delectet, radices, & ſtirpes, q̃ ſtatim ab radice prodeũt, non eodẽ modo. Ea quidẽ prima ſunt artiũ fundamẽta, diſcẽdi moleſtiora. Quia uero altitudo ſine radicibus imis ac primis ſtirpibus eſſe nõ põt, iaciuntur honeſte fundamẽta. Reſponſum eſt eis, quos aliquid reprehẽſuros cõiectura fuit. huc accedit peruagatiſſimus ille uerſus iãbicus trimeter, quẽ uulgo inter artifices iactari ſolitũ ſignificat: Ne pudeat artẽ proloqui quã factites. cuius eſt hic ſenſus, Turpe nõ eſt explicare uerbis eã quã factitas artem. Nec.n. turpius eſt aliquid proloqui, quàm idem facere. Huc aliquid affert etiã ſtudium Bruti, quæ magna uiro fuit ſciẽdi uolũtas, à qua uolumen hoc expreſſum & ueluti exortũ uideri cupit. Huc adijcienda ratio tẽporis. Etenim regnãte, Iulio Cæſare, & libertatẽ occupante, conciderunt forenſes artes.i. illæ cauſæ iudiciales, quæ magno cum apparatu agĩ ſolebant. Conciderunt actiones publicæ.i. orationes perpetuæ, quæ in ſenatu & concionibus habebantur. Quamobrem Cic. relicta ciuitate ſeceſſit in Tuſculanũ: ubi ne ſe aut deſidiæ, ut uoluptarius, aut mœſtitiæ, ut impatiẽs imperij dederet, horis matutinis rhetoricari, pomeridianis philoſophari cœpit. Videretur ergo durus & agreſtis homo.i. moroſus, indomitus, et inhumanus, qui nõ daret ei ueniã, ſi quæ literæ antea in iudicia atq; in curiã & ſenatum deducebãt, poſtea oblectarẽt domi, quandoquidẽ ſenectutis dulcis eſt omnis eruditio. Nec uero talibus modo rebus, quales hic liber cõtinet.i. rhetoricis artibus ſe dedidit, ſed multo etiã grauioribus & maioribus, quas philoſophia profitetur. Scripſit.n. de philoſophia libros tot et tãtos, ut illæ domeſticæ et quietæ literæ, forẽſibus rebus & ſcriptis orationibus reſpõdiſſe uideãtur. COLLOCABVNTVR igitur uerba, aut ut inter ſe quàm aptiſſime cohæreant extrema cum primis.] Collocationẽ uerborum partitur in iuncturã, qua inter ſe quàm aptiſſime cohærẽt extrema uerbi prioris, cũ primis ſyllabis proximi uerbi: in uoces ſonosq; uerborũ: in numerum quendã apte cadentem, quo forma ipſa concinnitasq; uerborum.i. figura aut ſimiliter cadẽs & deſinẽs, aut paria ac cõtraria referens, cõficit orbem ſuũ. id eſt abſoluit periodũ: tandem in numerũ artificioſum, quo comprehenſio.i. periodus citra figuram uerborum numeroſe et apte cadit. In his eſt compoſitio uerborum. Quintil. diuidit in ordinem, iuncturam, & numerum. Iunctura uel maxime deſiderat diligentiam, ut fiat quaſi ſtructura quędã, & uerba uerbis ſic coagmẽtẽtur, ut in pauimẽtoq; muroq; lapides.

Id fiet, ſi quo optime ſedent, eo demum componantur loco. Ne tamẽ fiat iſtuc operoſe, nimiaq; cura. nã eſſet cum infinitus, tũ puerilis labor. Infinitæ quidem ſunt ſyllabæ atque iunctu ræ: & puerile eſt, omiſſa grauitate rerũ, hærere circa momen ta uerborum. Hinc apud Lucilium Satyræ inuentorẽ Mutius Scæuola augur reprehẽdit Albutiũ in oratione, qui dixit de pecunijs repetundis cõtra T. Albutium, & aduerſarium tan quam nimium ſtudioſum compoſitionis inſectatus eſt. Cic. 3. de Oratore: Collocationis eſt componere & ſtruere uerba, ſic ut ne'ue aſper eorũ concurſus, ne'ue hiulcus ſit, ſed quodãmo do coagmẽtatus & leuis: in quo lepide ſoceri mei perſona lu ſit is, qui elegãtiſſime id facere potuit Lucilius: Quàm lepide lexeis cõpoſte, ut teſſerulæ oẽs Arte pauimento, atque emble mate uermiculato. quæ cum dixiſſet in Albutium illudẽs, ne à me quidem abſtinuit Craſſum habeo generũ, ne ῥητορικώτερος tu ſis. λέξεις, id eſt dictiones & uerba, quæ ſunt lepide ſuaui terq; cõpoſita in oratione, nõ aliter quàm teſſerulæ arte con ponuntur in pauimẽto. Teſſerulæ ſunt lapilli quadrati late res'ne, quibus ædiũ ſolũ cõſternitur: quod opus apte conſertũ, & effigie rerũ animaliumq; diſtinctũ, emblema uermicula tum dicitur. ἔμβλημα, opus inſititium, ἀπὸ τοῦ ἐμβάλλω, quod eſt interſero. Vermiculatũ, minutim ſectum atque uariatum. Id operis nõ in pauimẽto modo, ſed etiam in pariete ſtrui ap tariq; põt. Sunt alia emblemata uaſorum, de quibus non hic agitur. Quòd igitur hæc ſolicita coagmentatio præbet anſam male dicendi, non uult tã minuta hæc conſtructio. i. compoſi tio appareat, quàm minutum eſt uermiculatum opus. Stylus eſt exercendus, multaq; ſæpe ſcribenda ſunt, ut etiã feſtinãti pateat illa uia componendi. Nam quemadmodum in legẽdo oculus exercitatus & priora uidet, & ſequentia intuetur, ſic animus in dicẽdo aliud agens etiã proſpicit quid ſequatur, ne extremorũ uerborũ cum inſequẽtibus primis cõcurſus & iũ ctura, aut hiulcas uoces efficiat in uocalibus, aut aſperas in cõ ſonantibus, cuiuſmodi ſunt, Non eſt magnũ habere aurũ atq; argẽtum: Illa bona natura caduca facile' labuntur. Vſus aũt cõpoſitionis eſt, ut ſentẽtiæ lenius ac mollius ad aurem perfe rãtur. Quæ ſi inconditis et incõpoſitis uerbis efferuntur, offen dunt aures: ut ſi dicas, Res paruæ creſcũt cõcordia, magnæ la buntur diſcordia. Aurium eſt iudicium ſuperbiſſimum. Repu diant. n. quidquid incõpoſitum et inſuaue eſt. quippe natura modos amamus, et ut muſicæ, ſic et orãdi ſuauitate capimur. Indoctus eſt, ut aiunt, q à Muſis & Gratijs abeſt. Vitanda eſt igitur aſperitas, quæ acerbius corradit aures, niſi cũ ex indu ſtria affectamus aſperum & ſpinoſum dicẽdi genus. Quod q dem aurium iudicium latina lingua ſic obſeruat, ut nemo tã ruſticus ſit, & in ſermone durus, quin uocales nolit cõiunge re. Lego quin, nõ qui. Sẽſus eſt: Nõ urbani modo, ſed etiã ruſti ci nolunt uocales cõiungere. Inde ſunt multæ cõciſiones uſita tæ uulgo ad euitãdum uocalium cõcurſum, de quibus poſtea dicetur. Neque ſi nolunt, ideo ſemper euitant, ſed frequenter euitãt, adeo ut uocales ſine uocalibus breuitatis cauſa contra hant. Nõ procedit illud, eum ruſticũ cenſeri, qui uocales nolit cõiungere. Non. n. quia non uult, eſt ruſticus, ſed nimium mol lis & delicatus. In hac obſeruatione reprehenditur Theopom pus hiſtoricus, Iſocratis ille diſcipulus, quẽ præceptor egere fre no dictitabat. Is uocales tãtopere fugit quantopere magiſter eius Iſocrates. Princeps Iſocrates inconditã antiquorũ dicẽdi cõſuetudinẽ, delectationis atq; auriũ cauſa, numeris adſtrin xit: qui quãtopere uocalium cõcurſum fugerit, oſtendunt eius oratiões, ut Areopagit. Thucydides celeberrimus hiſtoriæ ſcri ptor, hiatum frequẽter admiſit, ut hic: πολλάκις μὲν ἤδη ἔγωγε καὶ ἄλλοτε ἔγνων δημοκρατίαν ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ἑτέρων ἄρχειν. Plato quidem ſcriptor haud paulo maior, id eſt, multo maior quàm Thucydides, in dialogis. i. in ſermonibus ad diſſerendum cõ paratis, hiatũ uocaliũ ex induſtria recipit, ut quotidianæ lin guæ decorum ſeruet, ut hic, τί τηνικάδε ἀφῖξαι ὦ κρίτων, ἢ οὐ πρῲ ἔτι ἐστί. Vtitur & in oratione, ut in apologia Socratis. Εὖ ἴστε ὅτι ἀληθές ἐστιν καὶ τοῦτ᾽ ἐστίν, ὃ ἐμὲ αἱρήσει ἐάνπερ αἱρῇ, οὐ Μέλητος, οὐδ᾽ Ἄνυτος, ἀλλ᾽ ἡ τῶν πολλῶν διαβολή τε καὶ φθόνος. Vtitur eodem concurſu in oratione populari. i. ea quæ q ſit habenda ad populum, delitias aurium uenatur, qua mos eſt Athenis laudari in cõcione et in cõuentu populi eos, qui ſunt in prælijs interfecti, ut ad uirtutẽ bellicã iuuenes excitentur. Ea ſic probata eſt, ut eã quotannis illo die quo primum habi ta eſt, recitari neceſſe ſit, quæ legis et moris neceſſitas eſt. Epita phiũ Platonis ſignificat, & orationẽ funebrẽ, quæ extat adhuc, ubi reperias multam uocalium concurſionem, ut: Νυνὶ δὲ ἔτι ἦν, ἄμαχοι εἶναι διανοῆσθαι ὡς. Demoſthenes in ea uocum cõ curſione parcior eſt, nec tamẽ ſupſtitioſe fugit. Sed Græci ui derint, quibus dedit ore rotundo Muſa loqui, nobis eſſe tã di ſertis haud licet. Sermo Romanus, inquit Fabius, nõ recipe ui detur illam ſolis conceſſam Atticis uenerem. Adde q inopia uerborum laboramus, ut ne ſi cupiamus quidẽ, diſtrahere uo ces, & hiulcum cõcurſum uitare cõcedatur. Indicant oratio nes horridulæ. i. aliquãtum aſperæ, Cenſorij Catonis, quale eſt hoc ex oratione de præda militibus diuidunda: Fures priua torum furtorum in neruo atque in cõpedibus ætatem agũt: fures publici in auro atque in purpura. Indicant oẽs poetæ Latini, qui ut ſuauitati ſtuderent, collidebant uocales quidẽ, non tamen ſemper, ſed ut uerſum facerent ſæpe hiabant, ut Næuius ille tragicus, cuius eſt hic uerſiculus ſenarius:

Vos qui accolitis Hiſtrum, atque Algidam.

Hic pronomen Qui, & ſyllaba prima uerbi Accolitis, non conflantur in Syllabam unam. ſic & in poſteriore trimetro:

Quem nunquam nobis Grai atque Barbari.

Poſtrema uerbi Grai, cum prima parte coniunctionis

Atque, non eliditur. Eodem Virgilius uſus eſt hiatu:

Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.

In Actæo Aracyntho.

Aſtant iuniperi, & caſtaneæ hirſutæ. Lucretius.

Sed magis ut merito poſſis euenta uocare

Corporum, atque loci, res in quo quæque gerantur.

Ennius ſemel admiſit hanc figurã ſynalephæ contrariam, ut in hoc initio carminis heroici: Scipio inuicte. Scipio dacty lus eſt ſine ulla colliſione. Et quidẽ nos ſemel admiſimus hũc hiatũ. de ſe loquitur ipſe. Cicero quidẽ uerſus aliquando ſcri pſit, ut ipſe teſtatur epiſtola quadam. Scripſi etiam carmina quædam. nam ab orationibus diſiungo me fere', referoq; ad mãſuetiores Muſas, quæ me maxime, ſicut iam à prima ado leſcentia, delectarunt. Scripſi etiam uerſibus tres libros de tẽ poribus meis, quos iampridem ad te miſiſſem, ſi eſſe edendos putaſſem. Idem Aratum latinum fecit, cuius carminis hodie fragmenta reſtant. in eo fuit hic uerſiculus heroicus:

Hoc motu radiantis Eteſiæ in uada Ponti.

Pertinet ad hunc Arati locum:

Τῆμος καὶ κελάδοντες ἐτησίαι εὐρέϊ πόντῳ

Ἀθρόοι ἐμπίπτουσι.

Tum obmurmurãtes Eteſiæ uaſto mari collecti ruunt. Eteſiæ annui ſunt uenti, qui, ut ait Gellius, certo tẽpore anni cum Canis oritur, ex alia atq; alia parte cœli ſpirant. Ariſtotel. in Meteoris dicit ab Arcto ſpirare. Eteſiæ, inquit, flant ab Vrſa poſt æſtiuam ſolis uerſionem, & ortum Caniculæ, Borealis pla ge niuibus liquatis. flant interdiu, noctu remittũtur. ἐτήσιος annuus redditur. Cicero imitatus eſt Aratum, qui in eodem uerbo non eliſit uocalem. Idem facit Lucretius in 6.

Aut quia ſunt æſtate aquilones oſtia contra

Anni tempore eo, qui Eteſiæ eſſe feruntur.

Hoc Latini frequens haud ferant, Græci etiã laudare ſolent,

quod

quod Homero frequētiſſimū eſt, ut ſtatim initio Iliados, μῆνιν ἄειδε θεὰ πηληϊάδεω ἀχιλῆος. Et primo uerſu Odiſſeæ, ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον. Multos id genus uerſus apud eūdem aliosq; poetas Græcos reperies. SED quid ego? Vocales ſint uocalibus ſæpe breuitatis cauſa cōtrahebant.] Non hiatus ille modo uocalium offendit aures, ſed etiam quarūdam conſonantiū moleſta cōcurſio eſt. Ne miremur ergo ſi ueteres Latini uocales ſine uocalibus ſæpe breuitatis cā contrahebāt, ut ita dicerent, multi' modis, uas' argenteis, palm' & crinibus, & tecti' fractis: pro multis modis, uaſis argenteis, palmis & crinibus, tectis fractis. Nam ſi interrogemus aures, hæc integra durius enūciantur. Similē in Terent. contractionē reperies. Modo ut tacere poſſ', abi ſis inſciēs. hem iſtuc uiri eſt officiū? in me omnis ſp' eſt mihi. Sic ueteres pronūciabant, ut in oratione Græci. Dicet aliquis, cum multi' modis, & tecti' fractis enunciamus, nō uocalē contrahimus, ut uult Cic. ſed literam tantum ſupprimimus. Ita quidem uidetur, ſed multi' modis proferimus ut omnipotēs, correpta contra naturā ei ſyllaba, non in uerſu quidem, ſed in pronūciatione uerborū. Vocalis igitur in breuius tēpus & interuallū contrahitur. Lucretius hæc duo coniunxit. multimodis agitatur, & omnes accipit in ſe Lætitiæ motus. Hoc uero licētius antiqui, ꝙ hominū et nomina, quæ ferè manēt eadē apud oēs, ut Amilcar, Annibal, cōtrahebāt, quo eſſent aptiora. i. ad uſum faciliora, ac magis decora. Vnde Duelliū eū qui Carthagineſes prælio nauali deuicit, Belliū nominauerūt, cū maiores appellati eſſent ſemp Duellij. Hoc Quintilian. aſſumit: Nec nō, inquit, eadem fecit ex duello bellū. unde Duellios quidā dicere Bellios auſi. Florus in Epitome, Cn. Duellius Coſ. aduerſus claſſem pœnorū proſpere pugnauit, primuſq; omniū Romanorū ducū, naualis uictoriæ duxit triumphū: ob quā cām ei perpetuus honos habitus eſt, ut reuertenti à cœna tibicines canerēt, et funale præferretur. Sunt qui Duilliū ſcribant, inepte, mea ſentētia. Eadē rōne à duello, qđ duarū partiū certamē eſt, fecere bellū, non ex eo dictū, ꝙ minime bellū pulchrumq; ſit, ut indocti fabulantur. eadem rōne à duis, quod aduerbiū natū eſt à uocabulo duo, bis particulā fecerūt. Quædam cōtrahuntur nō uſus, id eſt cōſuetudinis, cauſa, ut Bellius; ſed auriū gratia, quæ fugiunt literā uaſtiorem. i. rictū diducentem, & agreſtiorē: ut, Verſter Axilla Brute, Ala factus eſt M. Brutus paterno genere à Iunio Bruto duxit originē, materna ſtirpe ab Ala Seruilio, qui Spuriū Meliū largitione frumētaria regnū affectantē interemit. Cic. Philipp. 2. Etenim ſi auctores ad liberandam patriā deſiderarētur, illis auctoribus Brutos ego impellerē, quorū uterq; Iunij Bruti imaginē quotidie uideret, alter etiā Alæ? His igitur maioribus orti, ab alienis potius conſiliū peterēt, quàm à ſuis? et foris potius quàm domi? Is ergo primū dictus Axilla, deinde Ala, poſtea Hala: & tā Axilla quàm Ala nūc propria nomina ſunt, nūc cōia. Propter eandē literā x, è maxillis malas, è taxillis talos, è uexillis uela cōſuetudo elegās Latini ſermonis effecit. Alia contrahuntur in cōpoſitionē, nec ſimplicia mutātur ut ſuperiora. Horū frequēs erat uſurpatio Comicis. Sodes, pro ſe audes. Sis, pro ſi uis. hæc ex duobus ſunt. Capſis ex tribus, cape ſi uis. Ter. Dic ſodes, quis heri Chryſidē habuit? Idē, Abi ſis inſciens. Cic. pro Roſcio: Refer animum ſis ad ueritatē. Ciceroni repugnare uidetur Fabius. Ex tribus corporibus, inquit, uerba coaleſcere noſtra utique linguæ non conceſſerim quamuis Cic. capſis dicat eſſe cōpoſitum ex cape & ſi uis. Concedat aliquādo, nō utiq; quod eſt ſemp. Mollius eſt, nō autem breuius, nequire pro nō quire: ſed & non queo dicimus. Cicero pro Sexto Roſc. Tenuitas hominis eiuſmodi eſt, ne diſſimulari nō queat. Malle et nolle dicūtur, nō ita frequēter magis uelle, et nō uelle, niſi interiectis alijs uerbis: quæ ne ſeparari poſſunt, ita nunquā dicimus uult, ſed nō uult. Deinde & exinde patiūtur apocopē, ac in diſſyllaba reducūtur, dein, exin, quibus uti licet in oratione. Liuius: Exin duabus admotis quadrigis, in currus earū diſtentū illigat Mætiū. Quid? illud olet unde ſit, nobiſcū? certe ad æſchrologiā & cacophatō euitādum, quoniam obſcœnius cōcurrerent literæ, & ex ſyllaba cū, ac priore parte uerbi nobis, id cōtexeretur uocabulū, quo muliebria mēbra ſignātur. Effugies illā turpitudinem, ſiquid interpoſueris, hoc modo, Cum aūt nobis nō dicitur. Pullos aufert caſſita cū ſuo nido. Venerat eū multis nummis. Hinc illa turpis dicuntur. Arrige aures Pāphile, Incipiūt maria exagitata tumeſcere, Dorica caſtra, Numerū cum nauibus æquat: quia in his omnibus ſit referre pōt animus auditoris ad id quod natura turpe ſit. Quæret aliquis, cur ergo dicimus, mecū, tecū, ſecum qui cum, nobiſcum, & cætera id genus, quæ nullam fugiunt αἰσχρολογίαν: Vt eſſent, inquit, illi ſimilia nobiſcū. Hoc igitur ad effugiendum cacophaton, illa ad analogiā quādam reperta ſunt. Cic. de Orat. Noluimus cum me, & cum te dicere, ne eidem compuſationi adiungendum eſſet cum nobis: ſed potius mecum tecum, & ſecum, & nobiſcum diximus, cum præpoſitione, quæ facit obſcœnum, aſſidue poſtpoſita. ATQVE etiam à quibuſdam ſero iam emendatur antiquitas, qui hæc reprehendunt.] Syncope fit & conciſio, molliendi uerbi gratia. quod qui nō intelligūt, & neceſſitate metri ſolū fieri arbitrātur, ſero iam, ideoq; fruſtra emendāt antiquitatē, quæ etiā in oratione dicebat, Proh deum atque hominū fidem. quod & Cicero uſurpauit pro Roſcio Comœdo. Proh deum hominumq; fidē, hoc Roſcius unquam à Cluuio petiuiſſet? Nec ſi Terentius dixit in Andria, Proh deum atque hominum fidem, neceſſitate coactus id dixit. ſecutus eſt ueterē illū morē loquēdi. Ridet igitur eos qui ſemper dicendū putant, proh deorū atque hominū fidem, cū utrunque liceat, deū & deorū. Ita credo, inquit, hoc illi ueteres neſciebāt. quaſi dicat, optime ſciebāt id eſſe uerū & integrum, ſed dabat cōſuetudo licentiam, aut potius ratio ſuauitatis inducebat hanc cōſuetudinem. Itaq; idem poeta. i. unus & idem, ſiue Accius (ut opinor) ſiue alius quiſpiā nomina neutra in caſu patrio cōcidit, Meū factum. contra maſculinū ponit integrum, ut liberorū. unde colligitur id eſſe conſuetudinis & licentiæ cuiuſdā: unde paulopoſt auribus indulgere conſuetudinem ſcribit, & indoctam conſuetudinem ſuauitatis artificem. Truncati ſunt iambici tres:

Patris mei meum factum pudet.
Texitur exitium examen capiti.
Nanque Aeſculapij liberorum:

Octonarius eſt unus. Neque tuū unquā in gremiū extollas liberorū ex te genus. Nihil eſt aūt cur ſenſus horū uerſuū petamus, quia nō extat id opus, unde quod deeſt explere poſſimus. Cæterū inde colligas licet, neutra cōcidi, & liberorū & liberum pro natis uſitate dici. Cic. tertia actione in Verrem: Nemo iam Dolabella, neque tui, neque tuorum liberū, quos tu miſeros in egeſtate atq; ſolitudine reliquiſti, miſereri pōt. Plerique ſic loquebātur, ut cupidū liberū dicerent, non liberorum. in liberum haberi loco, qui percharus eſſet. Cic. tertia actione in Verrem, Habitus ſis in liberū loco. Alterius poetæ ſenarij quatuor non oſtendunt maſculina modo, ſed etiā neutra ab antiquis eſſe conciſa:

Ciues antiqui amici maiorum meum,
Conſilium ſocij, augurium atq; extum interpretes.
Poſtquam prodigium, horriferum portentum pauor.
Nihil'ne ad te de iudicio armum accidit?

Hic armū durius eſt, cætera molliora quàm quæ uera ſunt, ut maiorum meorum, conſiliorum ſocij, auguriorum & extorū interpretes, prodigiorum, horriferorum portentorum. Pacuuius eſt, qui tragœdiam nomine Chryſen fecit. Chryſes au

tem ſacerdos Apollinis fuit, & Chryſeidis pater: quam raptā cum patri non redderet Agamemnon, Apollo peſtilentiam in Græcorum miſit exercitum. Eandem loquendi conſuetudinē cenſoriæ tabulæ monſtrant.i.commentarij & literæ cenſorū, in quas referunt ciuium nomina, & ſingulorū cenſum. Sunt & cēſoriæ tabulæ, quibus ignominioſi notātur, in quos à cēſoribus ſuſcriptum eſt In ipſ legit Cic. fabrum & procum. unde præfectum fabrum dixit in oratione pro Murena: Nō auſit fabrorū dicere, neq; procorum, neque duorum uirorum, neq; triumuirorū, neq; decemuirorum, ſed hanc perpetuo cōſuetudinem ſeruet, duumuirum, triumuirum, decemuirū. Pro Rabirio: Hic popularis à duumuiris iniuſſu ueſtro ciuē Romanū capitis condemnari coegit. In Seruilium Rullum: Sequitur omnes agros extra Italiam cognitio decemuirū. Ibidem: Decemuirum ſatellitibus agri Cāpani poſſeſſio tota traderetur. Cæſar de bello ciuili cōment. I. Quod aurum adduxerat Domitius, atq; in publico depoſuerat, allatum ad ſe ab duumuiris Corfinienſibus, Domitio reddit. Ibidem: Reducitur ad eū deprehenſus in itinere Cn. Magius Cremona præfectus fabrū Duūuirū iudicium ab rege tertio Hoſtilio conſtitutū eſt in cauſa M. Horatij. poſtea fuerunt duumuiri, qui perduellionis diem ad populum dicerent, & mortis pœna reū agerent. Alij ſunt duumuiri, de quibus nihil eſt dicendum in præſentia. Triumuiri capitales curam gerebant carceris, neci deſtinatis incumbebant, de criminibus ipſi aliquando cognoſcebant, ad columnam Mœniam. Decēuiri, cum prætores ad belli munia ab urbe auocarentur, ne iudicia Romæ deeſſent, litibus iudicandis præfecti ſunt. Alij fuere triumuiri & decēuiri, in aliud tempus relinquendi. Ne, quod minime uolumus, aberrare uideamur, duorum & duum poſſe dici oſtendit Accius. Integrum ponit nomen duorum in hoc ſenario tragico:

Video ſepulcra dua duorum corporum.

Concidit in hoc carminis fragmento, Multæ una duumuirū. Dua uetuſto more dixit, Quintilianus barbariſmū eſſe cēſet. Quid, inquit, q quædā quæ ſingula proculdubio uitioſa ſunt, iuncta ſine reprehenſione dicuntur? Nam dua & tre & pondo diuerſorū generum ſunt barbariſmi, at duapōdo & trepōdo uſq; ad noſtram ætatē ab omnibus dictum eſt, et recte dici Meſſala cōfirmat. Hæc eō componendi uidetur oſtēdere, dua ueteres, ut ſcēna dixiſſe. Et illud quidē uerum eſt. Eſt aūt uetus, lege cōmuni & præceptione formatum, ut duorū uirorum, nō eſt uerum duumuirū. Sed aliàs ita loquimur ut conceſſum eſt, & uaria conſuetudo permittit, ut Proh deum & deorū ſin uitio dicimus. aliàs ut neceſſe eſt, hoc eſt, ut lex & norma loquēdi ſine exceptione iubet, ut nummū dicimus, non nummorū. Pro Sexto Roſcio: Duob. millib. nummū ſeſe dicit emiſſe. Seſtertium, pro Roſcio Comœdo frequētiſſime. QVID quod ſic loqui, noſſe, iudicaſſe, uetāt: nouiſſe iubēt, et iudicauiſſe] Arguit eos qui nō minus in cōciſione uerborum quàm nominum ſero iam emendant antiquitatem: Iſti ſic loqui, noſſe, iudicaſſe: facta ſyncope, uetant: nouiſſe iubent, & iudicauiſſe. His, ut uult Quintilianus, permittamus, et audiuiſſe, et ſciuiſſe, & tribunale, & faciliter dicere. Iidē centum mil. nummū, & fidem deum, oſtēdant duplices quoq; ſolœciſmos eſſe, quando & caſum mutant, & numerum. Neſciebamus.n. ac non conſuetudini & decori ſeruiebamus, ſicut in plurimis quæ Tull. in Orat. diuine, ut omnia, exequitur. Hactenus Fabius. Certe nouiſſe et noſſe recte dicimus: iudicauiſſe, et iudicaſſe nō male. Verū uero dicēdū ſit, aures cōſulēdæ ſunt in periodi cōpreheſione: at in uerſu legi carminis inſeruiēdum. Ergo Terēt. in Phor. Noueras, plenum, et noras imminutum, eodē in loco dixit: Eho tu cognatū tuū nō noras? in Ter. ſobrinū tuū legitur. Poſt idē poeta, Stilphonem inquit noueras? Eodem modo Siet plenum eſt uerbum; Sit aūt imminutum conciſumq; ab illo ſiet. Licet utare utroque. Ergo ibidem, id eſt, in eodem loco poetæ cuiuſpiam, non illius Terentij, utrunque uſurpatum his duobus ſenarijs.

Quàm chara ſint q; , poſt carendo intelligunt:

Quamq; attinendi magni dominatus ſient.

Nec uero Tullius reprehēderit ſint & ſient, nec ſcripſere, atq; ſcripſerunt. alij quidē uerbū ſcripſere dixerūt, quod aliquādo melius eſt in contextu orationis, ſi uerbū proximū ducit initium à litera conſonante. Subiere pedites, Deuenere locos. Vtimur & in uocalium concurſu: ut, Conticuere omnes, Tenuere arcem Sabini. Scripſerunt aūt uerius eſt, quia legi uerborum, non indoctæ cōſuetudini paret. Non defuerūt qui uerbū ſcripſere ad duos modo pertinere exiſtimarēt, quaſi numeri dualis eſſet, ſcripſerunt aūt pluralis: qđ Quintil. redarguit exēplis. Nec.n. præceptis inhærendum pertinaciter: quin potius cōſuetudini, quæ auribus indulget, ac licentiam concedit, obſequendum. Quemadmodum nouiſſe & noſſe dicimus, aut pro metri neceſſitate, aut pro ratione periodi, ſic eiſdem & iiſdem uariare poſſumus. Rectus eſt caſus, Idem, compoſitus ex duobus corruptis, is, & demum. in qua compoſitione, ſuauitatis gratia litera s aufertur. attamen aures in eo caſu nō magis repudiabant iſdem, quàm in plurali uel datiuo uel ablatiuo, ubi dixit Ennius iſdem. ſed ille ex conſuetudine dixit idem ſingulariter in hac pētemimeri uerſus heroici: Idem campus habet. Cum uero præcepti ratio conſtiticeret in ablatiuo caſu plurali aut eiſdem, aut iiſdē, neutrū probauit Ennius, ſed iſdē maluit, id quod ſingularis ille rectus euitaſſet. dixit igitur, In tēplis iſdē, pro eiſdē, uel iiſdē. Nā ſi genitiuus eſt eius, dempta poſteriore ſyllaba datiuus eſt ei, ut utrius utri, illius illi. Hinc datiuo ſimilis eſt rectus pluralis ei, ut illi neutri cui ſi iūgas s literam, tum pluralis datiuus ſic erit, illis, neutris, eis. ergo ab illo genitiuo ſingulari eiuſdē, uerus eſt datiuus eiſdē, non iiſdē. Iam hic nominatiuus is, ſi literam nō mutet in obliquo, ut ea quæ recte flectuntur, creabit genitiuū non eius, ſed ius. Hinc erit datiuū ij. hinc poſitio nominatiui pluralis ij, ex illo fiet iiſdem, non iſdē. Qua rōne motus Priſcianus, ut opinor, uerum putauit eſſe nominatiuū pluralem ij. Verba ſunt eius: Regula exigit per duas ij, uel per e & i tam nominatiuū pluralē maſculini, quàm datiuos et ablatiuos omnium plurales ſcribi, id eſt eidem uel ijdem, & iiſdem uel iſdem. Iuuenalis:

Implet, & ad mœchos dat eiſdem ferre cinædis.

Hæc ille. Addit, Solent aūt auctores etiam per ſynæreſin unā i ponere pro duabus, ut urbem Patauī. Hic datiuus eſt iſdem ab Ennio lectus, & ex illo contractus, iiſdē, quod male ſonat triſyllabum. Ennius igitur uerum, ſed odioſum caſum fugit, iiſdem. Reliquit & alterū æque uerum, eiſdem, qui non erat opimior & pinguior, ſed æque ſuauis et facilis, atque datiuus hic meis. unde colligitur artē cedere cōſuetudini atque rōni. Verba Cic. hoc modo legenda ſunt, Idem cāpus habet, inquit Ennius: &, in templis iſdem. Probauit iſdem, at erat uerius, nec tamen opimius, eiſdem. male ſonabat iiſdem. Verborum facilis erat intellectus, niſi opinantiū controuerſiæ omnia corrupiſſent. Nec deerūt qui ſuas tenebras uelint, non quā præferimus lucē. Impetratū eſt à cōſuetudine loquentiū, ut peccare in artē præceptumq; ſuauitatis cauſa liceret. Verū eſt poſtmeridianus, ſuauius eſt pomeridianus, quia durius cōcurrūt tres literæ conſonātes. ergò dicebant pomeridianas, non poſtmeridianas quadrigas, quæ curuli certamine in circo à meridie currebant. Hoc ex Cic. Quintil. aſſumit, his uerbis: inde belligerare po meridiem. Mehercule ex arte & ratione dicendū eſt, quoniam ſubauditur aut iuuet, aut amet: auctor eſt Sex. Pomp. Sed enim poſtrema litera expūgitur, at mehercule undergo, pro me hercules uſurpatur: Cicero pro Roſcio, Num me hercule uerbum feciſſet, ſi tibi quenquam reſponſurum putaſſet

taſſet

taſſet. Dicimus etiam me hercules. Non ſcire, iam barbarum uidetur, uſque adeo exoleuit, propterea quòd n & s aſpere cócurrunt. Neſcire molliter dicimus. Medidiem pro die medio nó dicimus, ſed meridiẽ, ut Tytidem, non Tydiden. Nam duabus in ſyllabis adiunctis repetita litera d durius auditur: quod & alijs accidit, ut momordi, totondi, murmur, bibebam. Ex tribus præpoſitionibus abs, ab, a, una uera & antiqua incorruptaq́; eſt, abs: duæ reliquæ ab, & a, detractis literis inde factæ ſunt, uſumq́; meruerunt frequentiorem. Abs enim, ſi Ciceroni credimus, tantum in accepti tabulis manebat, id eſt, ijs commentarijs quæ Regeſta uocát, ubi accepta & expenſa memoriæ cauſa notari ſolent: ut, Accepi abs Quintio ſeſtertium duo millia, abs Tito Roſcio tria millia. Abs apud Terentium reperies: Abs quiuis homine, cum eſt opus, beneficium accipere gaudeas, Et alibi: Ego dudum uonnihil ueritus ſum Daue abs te. Hinc grammatici præcipiunt, abs præpoſitionem dari oportere uerbis incipientibus ab ijs literis, quæ primæ ſunt in Quolibet, & Tito Cicero de lingua ſui temporis, nó autem priorum locutus eſt. Sed & ipſe dixit abs in Diuinatione, nec ſemel dixit, imitatus ueteres. Et cum tantum manere dicit in tabulis accepti, aliquando uſitatam fuiſſe oſtendit. Ex illa componitur Amouit, duabus literis abiectis, quoniam mouit initium ducebat à conſonante. Abegit, propter uocalem duas retinet literas, a b. Abſtulit, integrá ſeruat præpoſitionem, quoniam ſ & t quadam familiaritate iungũtur. inde pultare, pro pulſare. Abſugit turpe et auribus fœdũ uiſum eſt, & Abſer eodem modo. Maluerunt igitur ueteres auſugit & auſer, quæ præpoſitio, id eſt, quæ præpoſitionis mutatio, aut quæ ſyllaba præpoſita, præter hæc duo nullo alio in uerbo reperitur. Tranſit igitur in u literam, quæ cum uim conſonantis habet, magna cũ b affinitate cóiungitur, adeo ut β græcum u noſtrum conſonans penè audiatur. Noti erant, & naui, & nari, ſine g litera: quáquá multi ſcriptitant gnoti, gnaui, gnari, quos quidem ſupra & ratione & auctoritate Ciceronis arguebamus, et nunc in Lucretianis codicibus antiquis ſcriptũ reperitur nauiter: Quoniam nec plena nauiter extat, Nec porrò uacuũ. In cópoſitione dulcius uiſum eſt ignoti quàm innoti, ignaui quàm innaui, ignari, quàm innari: qua de re ceſſit id quod ueritas poſtulabat. Nauus eſt induſtrius, alacer, ſtrenuus. Narus, bene ſcius & peritus. Ex uſu dicimus integra præpoſitione. Terentius: Si ex uſu eſſet noſtro hoc matrimonium, id eſt, utile eſſet. È Republica, ſæpius quàm ex Republica, ut apud Terentiũ, È re tua. Auſertur enim litera quæ natura ſit aſperior, annexa cóſonáti. Dicimus igitur exegit, quia uocali ſuſcipitur. Edixit è corrupto & integro eſt quòd x ante d conſonãtis aſpere ponebatur. In uerbis refecit & retulit, nihil eſt immutatũ, propterea quòd aures nihil aſperũ ſentiebant. Reddidit autẽ nimiũ leue & tenue effluebat. itaque ad robuſtiorẽ ſonũ adiũcti uerbi, hoc eſt, in cóponenda ſecunda ſede poſiti, primã literá præpoſitio mutauit: quæ mutatio loci eſt, & ordinis. Elementũ ſiquidem natura tertiũ, in quartá reijcitur ſedẽ. Nó aliter et præpoſitio ſub, aut integra manet, ut ſubegit: aut corrumpitur in aliam, ut, ſummutauit, ſubſtulit. Poſterioris uerbi partes erunt ſub & tulit, non ſus & tulit, ut imperitiores exiſtimarunt. Nihil te moueat, ſi diuerſa ponit exẽpla, cũ probare uult & præpoſitiones & uerba mutari non pro ueritate, ſed auriũ indicio. Hæc autẽ uerba interiecta. Adiuncti uerbi literá præpoſitio cómutauit: ad unũ uerbum reddidit, non ad alia pertinet. Senſus eſt igitur: Exegit, edixit, refecit, retulit, dicimus ad aurium iudicium: Reddidit, adiuncti uerbi primam literá præpoſitio cómutauit, ut ſubegit, ſummutauit, ſuſtulit, nó uno modo dicimus. QVID in uerbis iunctis? quàm ſcite inſipientem, non inſapientem?] Præpoſitiones, ut nomen ipſum indicat, anteponũtur in compoſitione. hic ergo iure primas obtinent, ſecundas autẽ uerba quæ præpoſitionibus adiungũtur, Sit igitur locus alter de uerbis adiunctis, quæ & ipſa mutantur: ut cum dicimus inſipientem, iniquum, conciſum, tricipitẽ: quia durius audiebantur, inſapientẽ, inæquũ, conceſum, tricapitem. Id facile indicant aures. Iam quia tædet tæſum, ut cædo cæſum creat, fuerunt qui analogia ducti pertiſum uellere, nó pertæſum, ut conciſum non concæſum: quod eadem conſuetudo indulgens auribus non probauit. Virgilius in quarto,

Si non pertæſum thalami tedæq́; fuiſſet.

Quid uero hoc elegantius, hoc eſt auditu iucundius, quod non fit natura, ſed quodam inſtituto, id eſt, doctorũ iudicio probata cóſuetudine? In præpoſitio cópoſita cum uerbis ſanus & felix, & alijs omnibus quæ primas literas habent eaſdem, ut cóſiliũ, conſueuit, confuſio, confecit, producte dicitur: cum reliquis autem breuiter, ut inclytus, inhumanus, compoſuit, cócrepuit. Hic, ut ſupra, Cicero uerba præteriti temporis perſonæ tertiæ legit táquam uenuſtiora, fugitq́; nomina ſingularum literarũ, quibus nimiũ attenuatur oratio: nec ſequitur illá grammaticorum ſuperſtitionẽ, qui uerba pro uocibus ipſis uſurpata declinare non audet. Sed redeamus ad rem. Aulus Gellius cap. 17. lib. 2. commemorat hanc Ciceronis obſeruationẽ, nec quid uoluerit exponit, quia (ut opinor) intellectu facile iudicabat. Hoc enim uult Cicero, In particulam diutius in lingua & pronunciatione retineri quando ſequuntur hæ literæ ſ & f, quia tum duorum temporum ſit: breuis autẽ expediri & enunciari, cum uocales aut conſonantes aliæ inſequuntur, quia tũ ſit unius temporis. Id igitur totum poſitum eſt in prouũtiatione: quæ ſi incorrupta integraq́; maneret, omnium ſyllabarũ quátitatem auditu noſceremus. Fruſtra refertur ad accentum. Ná inſanior primam producit, ut inſanus, nec accentum recipit in quartá à fine ſyllabam. Et inſanus circumflectit mediá, quemadmodum & infuſus. Non debet etiam referri ad metrum, ac poeticum uerſum. Etenim uerbum compoſuit, primam quodá inſtituto corripit in oratione. Eandem poeta nũquam corripiet in numero metiendo, nó magis quam quieſco, cuius media correpta dicitur, auctore Gellio. Ergo ſi neque iſtuc eſt eminentioris accẽtus, neque poetici uerſus, ſupereſt ut ſit in ea mora quá trahimus in proferenda ſyllaba: quod & Tullius indicat his uerbis: Producte dicitur, ac breuiter. Quid enim eſt producte dici, atque breuiter, niſi plus minuſ'ue moræ trahi in pronunciádo? teſtaturq́; non id natura fieri, ſed quodam inſtituto pronũciandi. Conſule, inquit, ueritatẽ: reprehendet. ſi in particula, cótra naturam duarum conſonantiũ corripitur. Refer ad aures, probabunt. Cur ita? quia ſic iuuantur. Voluptati autem auriũ morigerari & ſubſeruire debet oratio. Cum dices igitur, Cópoſuit, æque breuiter expedi primam, atque ab ultima ſecundá, nó habita ratione poſitionis ac naturæ. Confecit, ac ſi confecit ſcriberetur, producendo enuncia. Sunt qui putant dicendum iclytus n litera ſublata, & Gellium id confirmare: quod quidẽ non facit. Coopertus, colligatus conexus, producte dicuntur, inquit, quoniam eliditur n litera. De tribus his uerbis locutus eſt, non de reliquis ante numeratis. Incidi in quoſdam, qui neſcio quid ſubtilius abſtruſiuſq́; latere ſuſpicabantur. Diſſimulabant, opinor, ſuperborum more, qui ſi quid probe dicas, nolint tamen unquam fateri, ne quid à te didiciſſe uideantur. Pariant illud, quod concepere melius: nos autem propoſitum ſequamur. Conſuetudo & uſus aſpirandi ueteribus Romanis fuit, ut nuſquam niſi in uocali aſpiratione uterentur, ut homo, inhumanus, uehicula, trahebat. Hanc ueluti legem ſecutus Cicero, reclamante populo dicebat ſine aſpiratione pulcros, Cetegos, triumpos, Cartaginem, et cætera id genus. Aliquando tamen, idq́; ſero, cum ueritas, id eſt uera loquendi ratio extorta eſſet homini aurium conuicio, hoc eſt auribus ipſius indignantibus, & tacite conuiciantibus illa ſicciora durioraq́; ſentiri, tum cœpit ire per uiam publicam, & cum

populo dicere pulchros,Cethegos,triumphos, Carthaginẽ, quæ nunc quoque ſcribendo ſeruamus aſpiratione mollitia: ſed ut pleriſque pronunciatio eſt,aſpiratio non auditur.Craſſius igitur paulo ch,ph,th,quemadmodũ θ φ χ proferenda ſunt,quæ tres literæ mutæ apud nos recipiunt aſpirationẽ. Operæpretiũ eſt autẽ animaduertere,quæ ſit huius uiri ſentẽtia. Vſum, inquit,populo cõceſſi,ſciẽtiã mihi reſeruaui. Ex arte præceptiſq; ſcientia cõparatur,à qua ſi loquendi cõſuetudo diſſentit.tũ cẽſet conſuetudini potius & auribus,quàm ſcientiæ parendum. Per aurium iudicium citra aſpirationẽ dicere licet Orcinios, Matones,Otones,Cæpiones,Sepulcra,Coronas,Lacrymas:quæ ſi quis aſpirando proferant,hunc Cicero nõ improbet, propterea quòd ſe recentiorũ conſuetudine tuetur.Hæc autem nomina ſeptem Cicero ſcripſit hic ſine aſpiratione, quod eius uerba demonſtrant.Paulo ante extortã ſibi ueritatẽ dicebat auriũ conuicio.ideoq; cũ populo uti aſpiratione:nunc per auriũ iudiciũ licere Orcinios pronunciare in ijs ergo ſequi ueterum morem. Orcinius autem,ut u quintum ſit elementum, nõ Orcinius legimus,ut in oratione pro Cluentio: Nuper apud C. Orcinium collegam meum locus ab iudicibus Fauſto Sylla de pecunijs reſiduis non eſt conſtitutus.ubi multi codices habent Orchiniũ, quod ut ante dixi,Cicero non improbat:ſed Orcinium,inquit; dicimus, quia per aurium iudicium ſemper licet. Matonis nomen eſt apud Martialem:Parua rogas magnos, ſed nõ dãt hæc quoq; magni: Vt leuius pudeat,iã Mato parua roga. Itẽ apud Iuuenalẽ,Cauſidici noua cũ ueniat lectica Matonis. Recẽtiores ſemper aſpirant: quod utique nõ fecit Tullius. Inter Otones is fuit,qui legẽ tulit de quatuordecim ordinibus . Inter Cæpiones is qui miſſus in Cimbros exercitũ amiſit.De aſpiratione Fabius his uerbis:Aſpirationis ratio mutata cũ temporibus eſt ſæpius. parciſſime ea ueteres uſi etiam in uocalibus,cũ œdos ircoſq; dicebant.Diu deinde obſeruatum, ne conſonãtibus aſpiraretur, ut in Graccis & in triumpis.Erupit breui tẽpore nimius uſus, ut chorona, chenturiones, prachones, adhuc quibuſdã inſcriptionibus maneant. Qua de re Catulli nobile epigramma eſt:

Chommoda dicebat,ſi quando commoda uellet
Dicere,& inſidias Arrius hinſidias.

PVRRVM ſemper Ennius, nuſquam Pyrrhum.] Ennius Pyrrhum Purrum dicebat aſpiratione detracta,literaſq; mutata:& Phryges Fruges.ut hic, Vi patefecerunt Fruges.In quo litera græca φ mutatur in noſtrã uirtutis eiuſdem.Nec.n.ueteres literã græcam φ aut υ adhibebant.Nunc autem etiã duas illas græcas adhibemus,cũ Phryges dicimus.Veteres hanc rationem ſecuti uidentur,Latinos caſus non Græcis decere ſcribi literis,ſed ſuis:genitiuũ Phrygũ,datiuumq; Phrygibus eſſe caſus tantum barbaros,id eſt peregrinos,ac Latinos Φρυγων & Φρυξι græce dici.Quòd igitur obliqui Romanas habere debeãt literas,& ab eis rectus caſus diſſentire non debeat, arbitrati ſunt caſus omnes ſignãdos eſſe notis Latinis,hoc modo,Fruges,Frugũ,Frugibus: non Phryges, Phrygum, Phrygibus . Cum Phrygum,inquit, & Phrygibus dicendum eſſet aliter atque Græci loquuntur,abſurdum uidebatur antiquis, caſibus his tantum barbaris,id eſt non Græcis(nam quondã præter Græcos, omnes habiti ſunt barbari,Græcam literam adhibere: aut ſi Romana litera notarentur obliqui, recto caſu ſolum græce loqui. Quã rationẽ repudiant aures, & Phryges & Phrygũ malũt quàm Fruges & Frugũ.Veteres ijdem elidebant s in fine uerborũ,ut Infantibu' paruis,falcibu' ramos,dignu' loco,quod politum et elegans habebatur:poſtea cœpit haberi ſubruſticum.Qui eſt omnibu' princeps,finis eſt heroici uerſus.Qui ſequitur, eſt Lucilij Satyrici poetæ:in contumeliam Samnitium.Citat eum Tuſculana.2.Samnis, ſpurcus homo uita illa dignu' locoq;.Lucretius:Nam fierent iuuenes ſubito ex in fantibu' paruis. Hactenus de natura uerborum,atque iunctura,quã debet ars et doctrina ſeruare,cum uideat indoctorum conſuetudinẽ tantopere ſtudere ſuauitati.Hæc,inquis,dixi breuius , quàm ſi hac de re una ſolaq; diſputarẽ.Eſt enim hic locus late patẽs de natura uſuq; uerborũ,de quo ueteres,ut Marcus Varro,totos ſcripſere libros. iam quia de uocibus & numeris dicturus eſt , quid res & uerba differant à ſonis & numeris oſtendit.Rerũ,id eſt ſententiarum,& uerborum iudiciũ,prudentiæ eſt. Prudens quid & quo modo dicendũ ſit,uidet.Vocũ et numerorũ aures ſunt iudices.uoces & numerorum concordia cadunt in aurem. illa ad intelligentiã,id eſt animi uim intellectũq; referuntur, hæc ad uoluptatem.In illis ratio animiq; conſiliũ,in his ſenſus aurium inuenit artem. Voluptas auditorũ quærenda uidebatur oratori,quoniã alia ratione ſatis probari nõ poſſet. DVAE ſunt igitur res quæ permulceant aures , ſonus & numerus.] Collocationem partitus erat in iuncturã & uoces,in concinnitatis orbem,in numeroſam comprehenſionem.Hic eſt locus iũcturæ finitimus de uocibus,atque uerborum ſono. Verba legẽda ſunt potiſſimum bene ſonantia, non illa nimis exilia, non horrida & aſpera.Sed alius eſt delectus poetis , alius oratoribus.Poetæ uerbis utũtur exquiſitis ad ſonum, nec tam eorum proprietatem quàm ſonitum ſpectant:ut,

–Vaſto rex Aeolus antro
Luctantes uentos,tempeſtateſq; ſonoras
Imperio premit,ac uinclis & carcere frenat.

Oratores autẽ uerba ſumunt de medio,hoc eſt omnibus uſitata,nõ tamen inſuauia,humilia ſordida obſcœna. Ea ſic electa, iunctura numeroq; uinciunt:ut,Si innocentes exiſtimari uolumus,non ſolum nos abſtinentes, ſed etiam noſtros comites præſtare debemus.Hic uerba propria ſunt,ſonantia,de medio ſumpta,non tamen ad ſonum ſtrepitumq; poeticũ quæſita.Splendidius aliquid ac ſonantius affectant poetæ:ut,

Qua pontus Helles ſuperat modum,
Auarus aries Colchorum,
Frugifera & ferta arua Aſias tenet.

Verſus anapæſtici de tragœdia latina,quæ non extat,quorum duo priores ſplendidis nominibus elucẽt.Tertius eſt inquinatus inſuauiſſima litera,quæ de nare canina ſonat . Idẽ quoque infinitus eſt uerſus,quod non exeant in ſuũ finem uerba,ſed alijs implicentur,ut fit in uocalium cõcurſione. Aſias autem genitiuus græcus,non magis eſt repudiandus quàm familias , in his paterfamilias,materfamilias.Nec probãdi ſunt qui cauſæ leuitate permoti,locos inuertunt,alia uerba cõmutant,alia tollũt, alia detrũcant,quod hic facere conati ſunt.Poetæ Latini uerba Græcorũ uſurpant libẽter ad ſplendorẽ ſonitũq; magnificũ, ut Hellen,Colchos,Aſias,urbium,montium, lacuum, fluminũ, hominum,deorũ,rerum etiã nomina,quod parcius faciunt oratores.Bonitate potius noſtrorum uerborum utẽdum eſt,quàm ſplendore Græcorum.Ne pœniteat nos uſurpaſſe quædam propemodum poetica,ut tempeſtatẽ pro tempore , de quo ſic agit 3.de Oratore. Habet etiam in oratione poeticũ aliquod uerbũ dignitatẽ.neq; enim illud fugerim dicere,ut Cælius:Qua tempeſtate Pœnus in Italiam uenit. Cælius Antipater ſic ducit initiũ belli Punici.de quo uiro poſtea facit mentionẽ. Hoc uero libro ſcriptũ eſt,Qua tempeſtate Paris Helenã. an ſit alterius hiſtoriæ principiũ,an idem hoc in libro corruptũ, quia dubium eſt,nõ equidẽ uolo ferre ſententiã.Nec iſthuc eſt aut negligentiæ,aut ignorantiæ noſtræ,ſed temporis.Accuſanda maiorũ negligentia,qui tot tantoſq; clariſſimorum quõdam uirorũ labores ſic aboleuerũt,ut uix modo nomina ſuperſint:tot repoſuerunt uolumina uugalia,ut bibliothecæ pondere barbarico grauentur,& officinæ.Non ideo tamen aliquid ædificandum nõ eſt,ſi nobis inſtrumenta ueterum deſunt: nec ſi non poſſumus omnes omnia,relinquendum quod poſſumus.Verba ſonantia, propria,ſuauia ſequamur,aſperitatem fugiamus,ne perterri-

crepam

crepam uocem, quæ increpando terret, uerſutiloquas malitias. Verſiculus eſt tertio de Oratore:

Num uis huius me uerſutiloquas malitias.

Legit Nonius Marcellus, niſi deprauatus eſt codex, An num nó uis huius me uerſutiloquax malitia. Multa apud M. Plautum reperies eiuſmodi, quæ non admittit orator. Tullius aũt qđ hic præcipit, ubique ferè ſeruauit, ut, quátũ poſſet, Græcorũ uerba fugeret, ut illa grandia & ſeſquipedalia ne uenaretur, aſpera uitaret lubrica ne prenderet, uſitatis, dilucidis, proprijs, bene ſonátibus, iuſta magnitudine cóſtátibus uteretur. NEC ſolũ componentur uerba ratione, ſed etiam finientur.] Ventum eſt ordine ſecundum membrũ partitionis, in quo concinnitas orbem ſuum confecit. Non ſolum, inquit, cóponentur uerba ratione, hoc eſt arte, quæ iũcturas illigat, & uoces aptat bene ſonantes, ſed etiá finientur, id eſt periodo concludẽtur ad auriũ menſurá. Nam de clauſula numero finita iudicant aures, quæ quod expletum eſt, ſi modo ſunt eruditæ, ſentiunt, et probant, imperfectũ faſtidiunt. Finiuntur aut cópoſitione ipſa, & quaſi ſua ſponte, aut quodá genere uerborum. Hinc numerus eſt duplex. alter eſt è figura uerborũ, quá dicit cócinnitaté: alter aũt ex ipſa cópoſitione et collocatione uerborũ, quæ artificioſe conſtituta, nó beneficio concinnitatis & figuræ, ſed ſua ſponte naturaq́; cóficit orbem ſuũ, de quo poſteriore loco dicetur. Genus eſt quoddam uerborum, in quibus ipſis concinnitas ineſt, ea eſt elegans & iucunda figura dictionis, ut ſimiliter cadens, ſimiliter deſinens, paria paribus relata & contraria. Hæc ſunt ſchemata quatuor numeroſa ſuapte natura, etiáſi nihil eſt factũ de induſtria. Dicet aliquis, Quo modo alter ille numerus ſua ſponte finitur, & hic quoque ſuapte natura cadit? Vtrunque ſanè uerũ eſt. Hic enim poſitus eſt in ſchemate, quod ſuapte natura cadit ad auriũ uoluptaté. alter ille conſonat è longis breuibusq́; ſyllabis, unde ſunt rhythmici pedes, qui uariátur alia collocatione uerborũ. Eſt igitur is numerus in cópoſitione ac collocatione. Apta collocatio ſua ſpóte numeroſe cadit. Hæc eſt igitur natura digeſtæ collocationis, illa figuræ et concinnitatis. In illius concinnitatis conſectatione & quaſi aucupio Leontinũ Gorgiá fuiſſe principem, ſupra dictum fuit. Necdũ ſciebant illi ueteres uocibus & numeris explere ſententias, quod primus omniũ fecit Iſocrates, poſt illũ Thraſymachũ numeri inuentoré: ſed, quod etiá ruſtici faciũt, rhythmũ quendá ſimiliter exeuté, aut certũ numerũ ſyllabarum metienté delectandi gratia quærebát. Talia ſunt, quæ proponit è ſua Miloniana, in quibus reperies ſimiliter cadẽtia: ut, ſcripta, nata: docti, facti: inſtituti, imbuti quæ ſuauitatis aliquid habẽt, etiáſi in medio collocantur. Reperies ſimiliter deſinentia, quæ terminant mẽbrũ, uel totá orationé: ut, Quá non didicimus, accepimus, legimus hoc κῶλον, & membrũ. Verũ ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: hoc alterũ membrũ eodem fine terminatũ quo ſuperius. Extrema uerba, Legimus, expreſſimus, ſimiliter deſinũt. quatuor reliqua ſimiliter cadũt. Reperies in eodem exẽplo paria paribus relata, id eſt partes conſtantes eodem propè numero ſyllabarũ. nec enim numerari debent, ſed auribus expendi: ut, Nó ſcripta, ſed nata lex: nó docti. ſed facti: nó inſtituti, ſed imbuti. In his omnibus non quæſitũ numerũ, ſed ſecutũ putes, quòd cũ remouiſſet unum, alterũ neceſſario uidebatur eſſe reponẽdũ. Sed tamen intelligebat artifex, quot una periodo uirtutes amplecteretur. Idẽ pro Roſcio Comœdo: Qua in re mihi ridicule es uiſus eſſe inconſtans, qui eádẽ & læderes & laudares, & uirũ optimũ, & hominem improbiſſimum eſſe diceres. eundẽ tu & honoris cauſa appellabas, et uirum primariũ eſſe dicebas, & ſocium fraudaſſe arguebas: ſed, ut opinor, laudem ueritati tribuebas, crimen gratiæ cócedebas, de hoc ut exiſtimabas, prædicabas. Chæreæ arbitratu cauſam agebas. Eodẽ modo in referendis contrarijs etiáſi numerus non quæritur, tamẽ ſua ſponte ſequitur, adeo ut nonnunquam uerſus imprudentibus nobis excidat: ut, Eam, quam nihil accuſas, damnas: Bene quam meritam eſſe autumas, dicis male mereri. Nihil accuſare, & damnare, repugnantia ſunt. Bene mereri, male mereri, contraria. Cicero nomen contrariorũ latius capit pro antithetis omnibus, quæ dicuntur oppoſitiones. Carmen eſt autem iambicũ dimetrum hypercatalecticũ, ex iambo, dactylo, ſpondeis duobus & ſyllaba: Eam quam nihil accuſas, damnas. quòd ſi dixeris, Eam, quam nihil accuſas, condemnas: tum cadet ſpecies uerſus atque menſura. quia etſi reperiuntur iambici pentametri, non tamen tot longis pedibus claudicant. Fuerunt qui primum uerbum Eam, colliderent in unam ſyllabam, ut eſſet dimetrum acatalecticum. quod non probo: quoniam qui dixit hæc uerba, nó uerſum, ſed orationé uoluit, nec uerba ſine ratione contraxit. Alter eſt uerſus iambicus, trimeter, comicus: Id quod ſcit, prodeſt: nihil id quod neſcis, obeſt. in quo contraria referũtur, ubi ſi dicas: Quod ſcis, nihil prodeſt: quod neſcis, multum obeſt: ſententia mutabitur quidem, ſed erunt ἀντίθετα, & paria relata, quia ſyllabas ſex totidem excipient: nec erit ullũ genus carminis, ſed oratio ex cócinnitate numeroſa. hæc duo exẽpla refert idẽ in Topicis de enthymemate ex cótrarijs cócluſo, quod proprie nominatur enthymema. Argutias eiuſmodi quærebant olim Gorgias & Thraſymachus iá ante Iſocratem, qui primus, ut ante dictum eſt, mollioribus numeris expleuit ſentẽtias. Gorgiæ nomine circunfertur ἡ τοῦ Παλαμήδους ἀπολογία, quá nonnulli putant eſſe Gorgiæ iunioris. in ea cóciſi ſunt numeri ac minuti, nullæ ferè longiores periodi, & uerborũ cóprehenſiones. cæterum multæ ſunt concinnitates ex paribus relatis & contrarijs, paucas adſcribere non inutile putauimus. οὔτε γὰρ βουληθεὶς ἐδυνάμην ἄν, οὔτε δυνάμενος ἐβουλήθην ἐπιχειρεῖν τοιούτοις. Neque ſi uoluiſſem, potuiſſem: neq; ſi potuiſſem, uoluiſſem talia conari. Ibidem, μήτ' ἐκείνου πρὸς ἐμὲ πέμψαντος, μήτε παρ' ἐμοῦ πρὸς ἐκεῖνον ἐλθόντος. Fieri nó potuit, quòd ille neminé ad me miſiſſet, et à me ad illũ nemo profectus eſſet. Ibidẽ ἀλλὰ δὴ φίλους ὠφελεῖν βουλόμενος, ἢ πολεμίους βλάπτειν, τοὺς μὲν φίλους κακῶς ἐποίουν, τοὺς δ' ἐχθροὺς ὠφέλουν. Etenim amicos iuuare, aut hoſtes lædere uolens, amicos lædebá inimicos iuuabá. Ibidem, εἰ μὲν γάρ εἰμι σοφός, οὐχ ἥμαρτον, εἰ δ' ἥμαρτον, οὐ σοφός εἰμι. Si ſapiens ſum, nihil peccaui: ſi peccaui, ſapiens nó ſum. Cicero quoque in eodẽ genere frequens, quòd in eo numerus nó quæri, uerũ ſequi uidetur. ut quarta actione in Ver. cũ Marcelli uictoriá qui Syracuſas in ditioné receperat, cũ prætura Verris qui eaſdẽ Syracuſas furtis affecerat, cóferat: opponit cótraria, pacẽ, bellũ: libidiné, continentiá: condere, diruere. Quinque paria refert, quot illius periodi mẽbra ſunt. GENVS illud tertiũ explicetur quale ſit numeroſæ & aptæ orationis.] Primus erat locus de iũctura & uocibus, alter autẽ de numero qui uerborũ figurá cóſequitur. Alius de eo numero qui non ab excellenti figura, ſed à quadá uerborũ collocatione cóficitur. Hunc tertiũ prius cõmendatione proſequitur, ac tuetur aduerſus obtrectationes, quàm quo modo aptari poſſit, exponat. Is igitur numerus eſt aptæ orationis, id eſt elocutionis rebus aptatæ, nunc longioris, nunc breuioris, nunc celerioris, nunc tardioris, pro uarietate rerum quæ tractátur ab oratore. Quẽ qui nó ſentiunt, aſini ſunt ad lyrá. Patulas habent aures, nec audiunt harmoniam, ac dulcẽ moduládi ſuauitaté. In ijs igitur nihil hominis ſimile uidetur, qui quod homini iucundiſſimũ eſt, ne ſentire quidẽ poſſunt, & immanes & agreſtes aſpernantur uoluptates orationis. Aures eruditæ perfecto cópletoq́; uerborum ambitu gaudẽt. Perfectus ambitus eſt numeroſa periodus. qualis hæc eſt. Cũ in conſilium frequentes conueniſſent ijdem qui ſolebant, et hac una ſpe tota defenſio Sopatri niteretur, conſilij frequentia & dignitate, & quod erant, ut dixi, ijdem qui antea Sopatrum

eodem illo crimine liberarant: cognoſcite hominis apertam, ac non modo non ratione, ſed ne diſſimulatione quidem tectam improbitatem et audaciã. Aures exercitatæ curta ſentiunt, nec amant redundantia. Curta non explent numerũ, ut, Meliores illi accuſatores habendi ſunt, qui fecerunt omnia hæc. Corrige, qui hæc omnia fecerunt. Redundantia plus ſatis excurrunt uſque ad aurium ſatietatem, ut, Nam mihi tot tantæq; res tam præclara facinora dicenda ſunt, tã ſplendidi uiri laudandi, ut tanta rerũ magnitudine omnis inferior eſſe uideatur oratio dicentis. Tolle uerbũ, dicentis, reliqua uitio nimiæ longitudinis uacabunt. Sentiũt numerũ duri & imperiti, quod probat exẽplo populi Romani, qui in concione frequenter exclamauit cũ apte numeroſeq; uerba cecidiſſent, ut illius Carbonis, de quo poſtea dicetur. Id enim expectãt aures, ut uerbis colligetur ſententia. Colligatur autẽ quodã ueluti numerorũ uinculo, cum uerba ſic apte collocata ſunt, ut aliud ex alio pendere uideatur. Nõ erat hoc numeroſum dicẽdi genus apud ueteres Romanos. Et quidẽ nihil aliud ferè quod ad eloquentiã pertineret, nõ erat. Nã quod attinet ad inuentionẽ: ſententias graues & ſuaues, quæ põdus haberent, animũq; mulcerent, reperiebant. Quod autẽ elocutionis eſt, uerba bona ſeligebant: non uincta, ſed diſſoluta ponebant: nec explebant ſententias, hoc eſt neſciebant coagmẽtare iuncturas, & pedibus eo uſque incitare orationẽ, dũ uoluptate recreata quieuiſſet auris. Hoc durum & diſſolutũ antiquorũ me delectat, inquiũt imperitiores illi qui tẽpore Ciceronis Attici falſò nominabantur, ſed tamen eo nominabantur, quòd Lyſiã uiderentur imitari. quibus adijciendi ſunt Romanæ uetuſtatis imitatores, qui Catonẽ quàm Ciceronẽ ſ qui maluerunt, quos arguit Cicero hac ſimilitudine picturæ. Quemadmodũ pictura recens pluribus ornata coloribus elucet, & inde perfectior eſt quàm uetus, ac præſtantior, ita recẽtiorũ quàm ueterũ multo cõptior eſt oratio. Quòd ſi uetus pictura repetenda non eſt, elegãs oratio nõ uidetur eſſe repudiãda. Sed iſti nominibus ueterum gloriantur, quorũ uix ſequuntur umbram: id auctoritate ueterum ducti faciunt. Nam ſicut in ætatibus infantia, pueritia, pubertate, adoleſcentia, iuuentute, habet auctoritatẽ ſenectus, ſic in exemplis antiquitas: quæ quidẽ, inquit, apud meipſum, nõ illos modo κακοζήλου ualet plurimũ. nec ſi deeſt antiquitati numerus, eũ flagito potius, quàm laudo quod eſt in ea tũ inuentionis, tũ proprietatis, uerborum præſertim: cum ea maiora iudicẽ quæ ſunt, quàm illa quæ deſunt. Nam ſentẽtiæ ſunt ueluti animus orationis, numerus ut ornamentum: & plus eſt in uerbis et in ſententijs boni, quibus illi ueteres excellũt, quàm in cõcluſione ſententiarũ, id eſt numeroſa periodi cõprehenſione. Hæc concluſio ſiue periodus Romam perlata eſt circa Ciceronem puerũ, quæ fuiſſent uſi ueteres, ea ſi tũ uſurpata res eſſet, quemadmodũ iuuenta maximi quique oratores certatim uſi uidentur. ij ſunt qui tẽpore Ciceronis floruerunt, & magna ex parte diſciplinis eius educati ſunt. Quid ergo iſti numerũ fugiunt? Habet, inquiunt, hoc nomẽ inuidiã, cũ in oratione iudiciali et forẽſi, quæ ueritas inquiritur, numerus & ῥυθμὸς ineſſe dicitur ad capiendos animos atque fallendos. Numerũ accipit ῥυθμὸν, nõ μέτρον. propterea diſtinguit, ad tollẽdã ambiguitatẽ. Numerus etenim apud Latinos etiã μέτρον ſignificat. Hac ratione freti iſti qui ſoli putãtur Attici, ut Caluus, infracta & amputata, id eſt, multũ fracta mutilataq; nõ dicũt ut oratores, ſed loquũtur ut imperiti. Hiant uocalibus, rixantes cõmittũt literas, curtas oratiunculas diſſipãt, & eos uituperant qui apta id eſt numeroſa, et finita, hoc eſt ueluti orbe cõcluſa pronunciãt. In quibus reprehẽderũt & ipſum Ciceronẽ ut redundantẽ, eneruatũ et elumbem. Sed arguãt eos qui uerbis inanibus, nihilq; boni ſignificantibus & leuibus ſententijs numeros inuertunt. Si probæ res, bonæq; ſententiæ ſunt, ſi lecta uerba & egregia, quid eſt cur claudicare aut inſiſtere orationẽ malint, quàm cũ ſentẽtia pariter excurrere? Claudicat ea quæ pedes habet inæquales, ut illud Seneca, Quàm minimũ in corpore tuo ſit ſpoliorũ. Inſiſtit ea quæ pede implicat, & curſum moratur, ut hoc Liuianũ, Cũ Lauiniũ ab Troia, ab Lauinio Alba, ab Albanorũ ſtirpe regũ oriũdi Romani eſſent. Quoniã eiuſmodi orationes inſuaues ſunt, ſequamur aliquẽ numerũ: qui ſi putatur inuidioſus, quod habet in oratione iudiciali nomen hoc inuidiã, ut paulo ante dixit, nihil affert niſi ut ſit apte uerbis cõprehenſa ſententia: quæ pulcherrima laus eſt orationis, quã frequẽter imprudentibus nobis ipſa natura modulatur. Hinc ſicut apud illos ueteres incõpoſitos, ſic & nũc apud indoctos multa numeroſe dicta reperiuntur. ET apud Græcos quidẽ iã anni propè quadringẽti ſunt,] Numeros tẽperauit Iſocrates, inuentos à Thraſymacho. Iſocrates iuuenis erat, arte florens ad annũ ferè conditæ urbis trecenteſimũ quadrageſimũ ſeptimũ. Ab urbe cõdita ad tẽpora Ciceronis ſenis, anni ferè ſeptingenti ducuntur. Vnde facile eſt colligere, nõ finxiſſe quadringentos annos, ſed propè quadringentos, quãdo Roma numeros recepit, Cicerone puero, & auidius eodẽ adoleſcente: qui cũ græcis inſtitutus modularetur orationẽ, ut quã tũ dixit pro Roſcio Amerino, mirũ in modũ accẽdit ſtudia ciuitatis. Nouerat eos M. Callidius, nouerat Craſſus, ſed eam uirtutem parũ intelligebat eius rei ieiuna ciuitas, & magis illos & ſimiles cæteris in uirtutibus laudabat. Hinc paulo poſt nemini abſolutã concluſionẽ tribuit. Legi, inquit, audiuiq; nonnullos, quorum propemodum abſolute concluderetur oratio. Numerum concedit, ſed imperfectum. Poſſet igitur in hac parte merito gloriari, quemadmodum Ennius in uerſu gloriabatur, antiquos à ſe Latinos elegantia & ornatu fuiſſe ſuperatos. Oſtendit uerſibus, ex quibus eſt hoc heroicum:

Verſibu' quos olim Fauni uateſq; canebant.

Item hoc principium, Nos auſi reſerare.-

Et hoc, Ante hunc.- Quod multo facilius intelligi poſſet, ſi uel opus illud extaret, uel ſi locũ totũ Cic. traduxiſſet. Gloriatur Ennius auſum ſe reſerare Latinis Helicona Græcorũ, & hinc per Latiũ coronã tuliſſe. Et ante hunc Enniũ, neminẽ dicti ſtudioſum fuiſſe: quoniã ueteres illi, in quibus fuit Liuius Andronicus, ſtrepebãt uerſibus impolitis, quales Fauni qui dabãt oracula, & uates ac fatidici qui conſulebãtur, aſpere canebant. Faunum oracula noctu dediſſe, teſtis eſt Virgilius, qui facit eum Regi Latino reſpondentem: nec obſcurum eſt, uates & fatidicos reſpondere ſolitos ambiguo uerſu. Hoc quoque notũ eſt, Enniũ magna de ſe prædicare ſolitũ, qui per metapſychoſin Homeri animũ recepiſſe ſe, ac triplici corde ſuffultum diceret. Quintilianus exiſtimat, quo tẽpore Fauni uateſq; canebãt uerſus, carmen ortum, nõ obſeruatum fuiſſe. Ante carmen, inquit, ortũ eſt, quàm obſeruatio carminis: indeq; illud, Verſibu', quos olim Fauni uateſq; canebant: Cicero in Bruto dicit tum inuentum, ſed imperfectum. Nihil eſt, inquit, ſimul & inuentum, & perfectum. Quid? noſtri ueteres uerſus ubi ſunt, quos olim Fauni uateſq; canebant? cum neque Muſarum ſcopulos, nec dicti ſtudioſus quiſquam erat ante hunc, ait ipſe de ſe: nec mentitur in gloriando. hæc Cicero. Qui ſi minus arrogare gloriæ uidetur quàm Ennius, tamen irrepit occultius, ut fructum laudis maiorẽ percipiat. Occurrunt Attici quidã, nec hominẽ regnare patiuntur: qui etſi numeris orationẽ claudere non poſſunt, tamẽ id ſcire ſe fingunt: nec modo nõ cõtemni, ſed laudari etiã uolunt, ut Caluus ille qui gaudebat exilitate. Laudandi nimirũ ſunt Lyſias Græcus, Cato Romanus, quorũ præcipue ſe iſti imitatores eſſe dicũt. etſi in eis aliquid, ut numerus, deſideratur. Hos uero minime laudemus, q nihil antiquorũ niſi uitiũ ſequũtur, ut ieiunitatẽ, inopiã, ſqualorẽ, horridũq; genus dicẽdi. À bonis rebus & uirtutibus abſunt lõgiſſime, ut grauitate ſententiarũ, uerborumq; delectu. Iſtorum pernicaciã contũdit

auctoritatibus

auctoritatibus Iſocratis, Ephori, Naucratis, Ariſtotelis, Theodectis, atque Theophraſti, qui omnes nõ in oratione modo numerum eſſe uoluerunt, ſed ipſi conſcribẽdo diligẽter obſeruarũt. Quod ſi aures, inquit, tã inhumanas tamq; agreſtes habent, ut nulla ſonorũ iucunditate moueantur, cum proprium ſit hominis hiſce rebus oblectari, ne doctiſſimorum quidem uirorũ eos mouebit auctoritas? in quibus eſt Iſocrates, orationis ornandæ magnus auctor, cui cõſentiunt diſcipuli Ephorus et Naucrates, hic rhetor, ille rhetor & hiſtoricus: uterque, ſicut Iſocrates, orationis faciendæ, id eſt cõponendæ & ornandæ locuples auctor: quorũ cõmendatio, ſicut Ariſtotelis & Theodectis, addit auctoritatem, & inde confirmat argumentum. Quis omniũ, inquit, doctior eruditione, acutior ingenio, acrior utroque, quàm Ariſtoteles fuit? Is cũ florere Iſocratem nobilitate diſcipulorũ uideret, quod ipſe ſuas diſputationes à cauſis forenſibus et ciuilibus ad inanem ſermonis elegantiam tranſtuliſſet, mutauit repẽte totã formã propè diſciplinæ ſuæ, uerſumq; quendam de Philocteta paulo ſecus dixit: Ille enim turpe ſibi ait eſſe tacere cum barbaris, hic autem eũ Iſocratẽ pateretur dicere. Itaque armauit & illuſtrauit doctrinã illam omnem, rerumq; cognitionẽ cum orationis exercitatione cõiunxit. Hæc Cicero. Improbaſſet ergo numeros Ariſtoteles, quorũ ſtudioſum ſciebat Iſocratem, niſi hoc orationis ornamentum pulcherrimum iudicaſſet. Non improbat, ſed uerſum in oratione uetat eſſe, numerum iubet. Verba ſunt illius Rhetoricorum tertio: τὸ δὲ σχῆμα τῆς λέξεως δεῖ μήτε ἔμμετρον εἶναι, μήτε ἄρρυθμον: Figura dictionis neq; ſolicite uincta, neque ſoluta eſſe debet. & paulo infra, διὸ ῥυθμὸν δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή. Itaque numerũ, non autem metrũ habere debet oratio. Theodectes diſcipulus eius de rhetorica librũ uulgauit, adiutus opera præceptoris: ex quo cũ uehemẽter ſuũ nomen auxiſſet, inuidus Ariſtoteles opus illud tanquam ſuũ uindicauit. In eo libro Theodectes de numero mentionẽ facit. Theophraſtus Ariſtotelis etiã diſcipulus de arte rhetorica multa ſcripſit, ut ante diximus ex Diogene Laertio, ſed ad nos illius opera non uenerunt. Iſti uituperatores Attici aut eos auctores ne legere quidẽ: aut ſi legere, nimiũ cõtumaces habẽdi ſunt, cũ poſſint ipſi ſuis ſenſibus, ut auribus, commoueri. Auribus aliqd inane uidetur, id q nõ explet aures: ut, Neſcio quid huc illeuerie, nequeo legere. Aliquid inconditum, quod incõpoſitũ eſt & inordinatũ: ut, Qui deflexit ſemel à ueritate, hic conſueuit perduci non maiore religione ad periuriũ quàm ad mendaciũ. Ordina, Qui ſemel à ueritate deflexit, hic nõ maiore religione ad periuriũ, quàm ad mendaciũ perduci conſueuit. De curtis, claudis, redundãtibus, ante poſuimus exẽpla. In uerſu quidem tota theatra exclamant, id eſt ſpectatores ludorum ſcenicorum, ſi fit ab hiſtrione malo, ut à Statilio frequenter exploſo, una ſyllaba aut breuior, aut longior. Nec ipſi quidem riſum continemus, ſi quis apud nos uoces aut æquo lõgius trahit, aut barbare præcipitat. De ſonis igitur optime iudicant aures eruditæ, nõnihil etiam ineruditæ, etiamſi neque pedes metricos, neque numeros oratorios tenent. Nec ſi cur offendantur, ſatis intelligunt, tamen lõgos & breues ſonos, ſicut uoces acutas & graues, ſentiunt: propterea quòd hoc iudiciũ ipſa natura in auribus noſtris collocauit. Hactenus extra rẽ. Nunc ad propoſitum. VISNE igitur Brute totũ hunc locũ accuratius etiã explicemus, quàm illi ipſi qui & hæc & alia nobis tradiderunt?] Accuratius explicare numeros, quàm Græci ſcriptores, Ariſtoteles atque Theophraſtus cæteriq;, contendit, de quibus Romani ſumpſerunt hæc, & alia permulta quæ ad rerũ cognitionem pertinent: quæ, ſi Tullio credimus, ſumpta de Græcis omnia fecere meliora. Iã quòd omnis diſputatio methodum ſeruare debet, quatuor ſtatuit ordine quæſtiones: Quis numeris originẽ dedit? qua ui fretus dedit? qua natura ac proprietate conſtant? quid tandem afferant commodi? De origine primo loco. Gorgias eos numeros inuenit, qui conficiuntur ex concinnitate uerborum. Thraſymachus eos qui conſonãt ex apta quadam collocatione, ſed penè redegit orationẽ in minutos uerſiculos. Iſocrates autem totũ genus temperauit, ut ne eſſent quaſi uerſiculi, ut ne diſſoluta laterет oratio. Hæc origo numerorũ. Aliter ſentiunt qui mirantur Iſocratẽ, hominemq; laudant, amatores eius: ac inter uiri laudes hoc etiã memorãt, ut uerbis ſolutis, nulloq; uinculo coagmẽtãdi colligatis, numeros primus adiunxerit. Id autẽ feciſſe duabus de cauſis ferunt, ut numerus iucunditate mulceret aures, ut idẽ uariaret orationẽ, cuius una perpetuaq; figura ſatietatẽ parit, omnibus in rebus uitandã. Sumpſit exemplũ de poetis, quorũ numeroſi uerſus aut in ſcena, aut in epulis, aut in otio priuato lecti et auditi, plus afferebãt uoluptatis, quàm quæ talibus in locis oratorũ monumẽta legebãtur. Erant enim hæc diſſoluta, nec ulla rhythmorũ iucunditate delenita. Ea ratione factum eſt, ut omnes propè nationes, omnesq; linguæ, ſi quid eſſe iucundius uelint, illud rhythmo quodã metiantur. Quæ loquuntur Iſocratis amatores, ut quodã libro Naucrates, quadam ex parte uere loquũtur. Scientius ille & eruditius in ea re uerſatus eſt, quàm ueterum quiſquam. Sed tamen princeps inueniendi, hoc eſt primus inuentor fuit Thraſymachus, cuius omnia ueluti quibuſdam uerſiculis certisq; pedibus emenſa, iure exiſtimantur nimis eſſe numeroſa. Oratio liberius quàm uerſus excurrit, nec certis unquã dimenſionibus illigatur, cũ ſit hoc in numero magnũ uitiũ ſimilitudo. Metiemur igitur nõ breuitate aut lõgitudine ſententiarũ, ſed auriũ menſura. Gorgias paria paribus adiuncta, ſimiliter definita, id eſt uel cadentia uel deſinentia, itemq; contrarijs relata contraria, primus inueniſſe dicitur, de quibus antea duobus in locis diximus. Fuit hæc ſecũda pars collocationis, quæ numerum conficit ex uerborum concinnitate. Gorgias & Thraſymachus ætate præcurrent. Eos igitur nõ inuentione prima, ſed moderatione ſuperauit, qui temperare potuit Iſocrates, id quo abutebantur intemperantius. Trãquillior eſt hic in transferendis uerbis, illi metaphoris duriores. Hic molliora uerba fingit, illi aſperiora cudunt. Hic numero ſedato fluit, fluctuant illi more undantis aquæ per aſpera. Ex quibus Gorgias ſuis illis feſtiuitatibus, id eſt figuris iucundioribus inſolẽtius & immodeſtius abutitur, quas Iſocrates modeſtius tẽperauit, non adductus auctoritate Gorgiæ, quẽ iuuenis audierat ſenẽ: quinetiã ſe ipſe correxit, ne ſenior uteretur ijs floribus elegantiarũ, quibus uſus erat in ætate florenti. Teſtatur ille in oratione ad Philippũ Macedonũ regem. ἐπέρχεται πάλιν συγγράψαι περὶ αὐτῆς, οὐκ ἀγνοῶν οὐδὲν τῶν περὶ ἐμαυτοῦ, ἀλλ᾽ εἰδὼς μὲν τὸν λόγον ἐσόμενον οὐ τῆς ἐμῆς ἡλικίας δεόμενον, ἀλλ᾽ ἀνδρὸς ἀκμάζοντος τὴν ἀκμὴν ἔχοντος, καὶ τὴν φύσιν πολὺ τῶν ἄλλων διαφέροντος. Cõſtitui ſcribere rurſum de re eadẽ quã in Panegyrico tractaui, nõ quòd mea nõ agnoſcã, ſed quòd intelligã eã eſſe orationẽ, quæ non deceat hãc meã ætatẽ, ſed illius qui iuuenilibus annis floreat, alios quæ natura præſtet.

QVONIAM igitur habemus aptæ orationis eos principes, auctoresq;, quos diximus.] Natura quemadmodũ cæteris omnibus: ſic quoque numero principium fecit. Eſt igitur cauſa efficiens, quẽadmodũ Thraſymachus & Iſocrates numeri fuerũt inuẽtores, et imitati ſunt artifices id quod ſpõte natura peperiſſet. Eſt igitur artificis origo cauſa naturæ, Cæterũ artes inuẽta ſunt hominũ quapropter in arte, priore loco de artifice dicẽdũ uidetur. Concurrit ad efficiendum natura, ſuumq; comitatur artificẽ, ſine quo nihil obſeruari, nihil arte colligi poteſt. Natura rerum parens, quo numerũ ſubminiſtret, ſæpe aliquid aptũ concluſumq; fundit, hoc eſt fortuito numeroſam periodon abſoluit, id aures primũ, deinde animũ pellit, & excitat uoluptatem: prudens animaduertit, notat genus, & obſeruat quid illud ſit omnino, quo tantopere capiũtur aures, animusq; titilla

tur. Ex hac obſeruatione natum carmen eſt, deinde numerus orationis. Id totum pertinet ad aurium ſenſum, qui nuncius eſt animi, propterea quòd audita ad animũ defert, ut iudicẽ, & æquum exiſtimatorem. Animus autem aure nuncia commonitus, de ſonorum modis ſententiã profert, quia naturalem quãdam in ſe cõtinet uocum omnium menſionem. hoc eſt, ui quadam inſita uoces omnes quodammodo metiri poteſt. Eſt menſio idem, quod dimenſio atque menſura. Iudicat idem ſenſus longiora, id eſt quæ præter modũ longius extendas: ut ſi pronũcies iſthuc, dominem, ſic ut extrema ſyllaba trium ſit temporũ, quod pleroſque nũc praua conſuetudine facere uidemus. Iudicat idem breuiora, ut ſi mediã corripias huius uerbi docere, formare. Sic enim referimus longiora breuioráq; ad ſingula quoniam paulo poſt contexta quædam dicũtur eſſe aut curtiora, aut contra productiora. Idem perfecta ac moderata, hoc eſt ac centu ſuo naturali comprehenſa, ſemper expectat. Idem in oratione mutila ſentit quædã, id eſt quaſi decurtata, & uelut amputando curtiora facta: ut, Credo tum cum Sicilia florebat opibus, magna artificia fuiſſe in ea. his offenditur, tanquam debito iureq; ſuo fraudetur. Addit aliquid Cicero: Credo tum cum Sicilia florebat opibus & copijs, magna artificia fuiſſe in ea inſula. Sentit idem productiora alia: Nemo, ſicut ex improbo patre probum filium naſci & oriri, ſic ex peſſimo hiſtrione bonum comœdũ fieri poſſe exiſtimaret, & crederet, Odioſum dicendi genus, quod rudioribus eſt copioſum. Quemadmodum in pleriſque rebus, ut in loquendo, in aptãdo geſtu, ſic in numeris nimium quod eſt, offendit uehemẽtius, quàm id quod uidetur parum. Qua de re infinitos propè ſenſiculos in minoribus cauſis apud Ciceronem decurtatos reperias, longiores uix unquam reperias. Hoc iudicium naturæ eſt. Is igitur uerſus inuentus eſt terminatione aurium, obſeruatione prudentium, cũ quid aptè cadens ſenſiſſet auris, & ſolers annotaſſet. ſic in oratione animaduerſum eſt, quoſdam certos eſſe caſus cõcluſionesq; uerborũ, non quod certi ſint numeratiq; pedes, ſed quòd ad certã ueluti metam currit, auribus definitam, inter quàm & carceres interuallũ par eſſe nõ debet. Quod ſi numerus circa Thraſymachum. carmen ante Orpheum & Linum repertum eſt à Phæmonœ filia Solis, multo quidem ſerius ῥυθμὸν quàm μέτρον inuentum eſſe conſtat. QVONIAM *igitur cauſam quoque oſtendimus, naturam nũc (id enim erat tertium) ſi placet, explicemus.]* De numeri origine cauſáq; dictum eſt. De natura tertius eſt locus, ubi quid qualisq; ſit numerus, quæritur. Quippe natura rerum definitione et accidentibus explicatur. Subſtantia quæ uocatur, ſimplicior eſt: accidentia, locum, tempus, modum, numerum, & id genus περιστάσεις, qualitates et quantitates continent. quæ ſi uelit omnia præceptionibus adſtringere, diſputatio non huius inſtituti ſermonis erit, quoniã antea profeſſus eſt, artis præcepta non dare ſe, ſed quæ ſit optima dicendi forma, indicare. Attamen elocutionem amplius quàm cæteras partes extendit, propter quã liber eſt hic inſtitutus propterea diligẽter inquirit uim naturamq; numeri. Quis eſt orationis numerus? Pes omnis aptè cadens, quo decẽter ingreditur oratio, ut dactylus, ſpondeus, pæan, trocheus, & cæteri, omnes. Vbi poſitus eſt numerus? In omni parte uerborum. nihil enim eſt quod in pedem non cadat. Ex quo natus eſt? Ex aurium uoluptate. Hæc quæſtio referri uidetur ad cauſam, ſed natura rerum etiam petitur à cauſis. Vnus'ne eſt, an duo, an plures? Plures ſanè, nempe totidem, quot ſunt pedes: aut duarũ ſyllabarum, ut iambus: aut trium, ut anapæſtus: aut quatuor, ut dichoreus: aut quinque, ut dochimus: Tamen Ciceronem Fabius triſyllabos dicit non excedere, quòd ij ſimplices habentur, reliqui certe compoſiti ſunt. Qua ratione componitur? Accommodatur rei de qua agitur, ac pronunciationi. Grauia grauibus, leuia leuibus, dulcia dulcibus in compoſitione conueniunt. Ad quam rem componitur? Ad delectationẽ. Quando adhibetur? Semper. nam quamuis oratio laxet interim numeros, nunquã tamen debet tota diſſolui. Quo loco ſtatuitur? In tota cõtinuatione uerborum. Quemadmodum adhibitus aliquid uoluptatis affert? id eſt, quomodo uoluptatem cum adhibetur affert? Eo modo quo uerſus. Etenim curſus ille dimenſus natura iucũdus eſt. In his eſt natura numeri & uſus, qui ad naturam quoque referri poteſt: de quibus amplius eſt differendum. Sed ut in pleriſque rebus quas excutiũt philoſophi, ſic in hac duplex eſt conſiderandi uia, quæ methodus appellatur. altera, quæ perſequitur omnes propè quæſtiones, an eſt? quid eſt? quale eſt? quantum? quàm multiplex? ad quid refertur? ubi? quando? quomodo ſe habet? Hæc inquam longior, qua ſolent interdum philoſophi res obſcuras inquirere. Et Ariſtoteles conſtituit decẽ categorias, unde pendeat omnis quæſtio. Breuior altera methodus, quæ pauca explanat, unde cætera intelligantur. Eſt igitur uiæ longioris, quæ altius initium repetit, hæc quæſtio, Sit'ne omnino ulla numeroſa oratio? Hanc longiorem methodum nonnunquam Quintilianus ſecutus eſt, an ars omnino ſit rhetorice? an memoria & pronunciatio ſint artis? numerus'ne debeat adhiberi? et alia multa diligenter examinat. Numeros autẽ eſſe conſtet, qui ſi more uerſuũ certã nõ habent cõprehenſionẽ, ut perpetuo quatuor, aut quinque, aut ſex, aut octo pedes, tamen habent comprehenſionem aurium iudicio finitam. Nec ſi non ſunt certi, uti uerſus, ideo tamen non ſunt. Rationẽ cur ſint, non opus eſt reddere. Interrogãdæ ſunt aures, ut ſit pro ratione ſenſus. Certe ſi quæritur cur ſit numerus in oratione, hoc dicere ſolũ poſſumus, non eſſe ratione quæſitũ, ſed obſeruãdo notatũ, tũ cum ſuauiter in aurem cecidiſſet. Aliæ res quidem ratione ſunt inuentæ, ut in philoſophia multæ. aliæ natura datæ & uſurpatæ, quòd utiles aut iucundæ uiderẽtur. Hæc intellige de inuentione prima. Cæterum numerus, ut muſica, nonnunquam rationes habet: nec qui uariat numeros, ignorat cur hoc aut illo genere utatur, aut cur aliud genus fugiat. Nec quæ de numero dicuntur, ſunt omnia in obſeruatione, pauca admodum ſunt obſeruata, quæ natura obtulerat: reliqua ſimilitudine quadam agente ratione ſunt adiecta. Sed quoniã plurimum poſſunt aures in hac parte, nihil aut parũ ratio facere uidetur, etſi à paruis initijs hanc rem perduxit ad ſummũ. Sed redeamus ad quæſtiones, quæramusq; quid poſteriores à prioribus differant. Priores in genere poſitæ ſunt de tota numeri natura. Hæ rem perſequuntur longius, ac aliud inquirũt. Prima quærit an res ſit, altera quid ſit: quam uidetur omiſiſſe, quoniam ubi notũ fuerit qualis & quanta res ſit, difficile nõ erit intelligere quæ nam ſit. Aut certe quia iam poſuerat illam, nõ repetit. Sit igitur altera quæſtio, qualis ſit numerus, an poeticus, an alius? Poeticus ſanè. Nam poetæ & oratores iiſdem pedibus, ſed aliter utuntur. Ex hac quæſtione naſcitur alia: Quis, poeticorum pedum ſit, aut qui? Omnes in orationem ueniunt, etſi Ephorus alios legit, alios reijcit: & alij unũ modo probant iambum, alij pæana. Hinc rurſus oritur quæſtio: Communes'ne ſint omnis generis orationi, an diſpares accommodandi? Diſpares accõmodantur: quia alij narrationi conueniunt, alij ſuaſioni alij communibus locis. Rurſum ſuboritur alia dubitatio: Si diſpares, id eſt diſſimiles adhibeantur, quid interſit? Hoc intereſt: alij tardiores, ut ſpondeus: alij celeriores, ut iambus. alij triſtiores, ut anapæſtus: alij iucundiores, ut pæan: alij altiores, ut dactylus: alij humiliores, ut pyrrhichius: alij leues, ut trochæus: alij graues, ut bacchius: alij intermedij. Iam quæ uarietas & artis diſſimulatio efficit, ut non æque in oratione atque in uerſu numerus appareat? Numerantur pedes in uerſu, & ijdẽ perpetuo incurrunt, quod fieri non debet in oratione. Hæc itaque quæſtio natura ſequitur priorẽ, ſint'ne diſpares numeri accommodandi? cui ſubſeruit hæc etiam: Quod dicitur in oratione

tione

tione numeroſum, id utrum numero ſolum efficiatur, an etiā compoſitione quadam, id eſt, iunctura, an genere uerborum, id eſt, figura? Sua cuiuſque natura eſt atque proprietas, & numeri, & iuncturæ, & concinnitatis. Numerus efficitur interuallis, id eſt, temporibus ſyllabarum, breuibus, longiſq;. Compoſitio & iunctura ſpectat uoces quas reddunt poſtremæ ſyllabæ uerborum priorum, & primæ ſequentium. Figura numeroſa, genus eſt uerborū, & lumen orationis. Horum triū fons, id eſt genus, compoſitio eſt, non illa ſuperior, ſed ordo uerborum ſiue collocatio: quia ex collocatione uerborū numerus efficitur, & coagmentatio, & figuræ concinnitas. Neque eſt unū & idem quod uoce iucundum eſt, quæ apta iunctura eſt: & quod moderatione, id eſt certa miſtura temperieq; abſolutū, qui numerus eſt: & quod illuminatum, hoc eſt figuratum genere uerborum. Hoc tertium finitimū eſt proximumq; numero, quia per ſe plerunque perfectum eſt in periodo. Cōpoſitio ſiue iunctura ab utroque differt, quia tota ſeruit aut grauitati pōderiq; uerborū, aut ſuauitati. Hæc interrogatione dubia facere uidetur, ſed tamen oſtēdit id quod ſentit: propterea redigimus in affirmationem. Omnino ſunt decē & quinque diuerſæ quæſtiones. unā duobus locis cōſtituit, unus'ne ſit numerus, an duo, an plures: ſed aliud adiunxit, ne fruſtra repetita uideretur: deinde quod ex ea quæſtione manabant aliæ dubitationes. ESSE igitur in oratione numerum quendam, non eſt difficile cognoſcere.] Propoſitas quæſtiones ordine mutato diſſoluit. Si quæras, ſit'ne omnino ulla numeroſa oratio, reſpondeat, Eſſe in oratione numerū quendā, non eſt difficile cognoſcere. Si cur ita ſit roges, conſtituat argumenti loco iudicium ſenſus. Si grauius agas, et inſtes, quòd ratio numeri reddi nō poſſit, ſubijciat iniquū eſſe, quod accidit in oratione numeroſum, non agnoſcere, ſi cur id accidat, reperire nequeamus. Si rhythmus & metri ratione cognita eſſent, ratio redderetur: ſed à natura parta ſunt, à ſenſu notata, ratione dimenſa. quamobrem tantum dici poteſt, rationem menſura cōprehendiſſe quæ natura peperiſſet. ergo ratio uerſum numerumq; metitur: ſed nō parit. Adijcies, cur nō æque in oratione atque in uerſu numerus appareat? Occurrit: In alijs uerſibus, ut heroicis, hendecaſyllabis, elegis, res eſt apertior: in alijs æque latet. Verſus autem ubique ſui ſimilis eſt: ea de re magis in eo numerus apparere debet. quanquam etiam à modis quibuſdā, id eſt modulatis uerſibus, cantu remoto uel chori uel tibiæ, ſoluta eſſe uideatur oratio: ſed choro tibicine'ue modulante, cōpar ſuiq; ſimilis eſſe rhythmus agnoſcitur. Hoc intelligere licet in poetis lyricis, ut in Pindaro, et apud nos in Horatio, quorū multi uerſiculi ſolutæ orationi ſimillimi ſunt, niſi cū cantus acceſſit aut lyræ, aut tibiæ, aut etiam uocis. Tum enim pares habere curſus (quod poetici numeri proprium eſt) intelliguntur: ut, Lydia dic per omnes, Te deos oro, Sybarim cur properes amādo Perdere? Sic eſt illud Ennianum in tragœdia Thyeſte: Quem'nam te eſſe dicam? qui tarda in ſenectute. Senſus eſt inexpletus. Hos modulos tragicos & lyricos, aut in ſcena aut in epulis canebat, tibicen, ſuccinentibus ore phonaſcis: quod etiamnum fieri uidemus apud principes, ut tibicines ſymphoniacis immiſti cōcinant hymnos. Sunt qui opinentur eam conſuetudinem fuiſſe ueteribus, ut fabulam agentibus perſonis adhiberent tibicinem, non in una parte, modo ſed in omni actu atque ſcena. Is faciebat modos, & à tergo recitantium ſuccinebat temperātius, ut eorū uocē componeret. Ad eum morem alludere uidetur Cicero Tuſculana prima, ubi ridet eos qui timebant mortuorū cadaueri: Non intelligo quid metuas, cū tam bonos ſeptenarios fundat ad tibiā. Comicorū ſenarij, id eſt, uerſus iambici, ſex pedibus cōſtātes, quibus utuntur comici, propter ſimilitudinem ſermonis & linguæ quotidianæ ſic ſæpe ſunt abiecti, hoc eſt à maieſtate carminis ad humilitatē remiſſi, ut uix in ijs numerus & uerſus intelligi poſſit: ut, Hiccine me ſi imparatū in ueris nuptijs adortus eſſet, quos mihi ludos redderet? Nō eſt igitur cur miremur in oratione latere numeros, cū certiores in uerſu nonnunquā lateant. Horatius: Idcirco quidā comœdia nec'ne poema Eſſet, quæſiuere, quòd acer ſpiritus ac uis, Nec uerbis nec rebus ineſt.

OMNINO duo ſunt quæ condiant orationem, uerborū numerorumq; iucunditas.] Quæſtio diſſoluta eſt, ſit'ne numerus in oratione. Pergit oſtēdere, ſerò natum fuiſſe numerū, & ad aurium uoluptatem comparatū, ut exoluātur illæ quæſtiones, ex quo natus ſit? ad quid adhibeatur: Sicut alia uerba reperta ſunt ad neceſſitatem, alia ad uoluptatem: ſic oratio nuda ac rudis erat neceſſitatis, oratio numeroſa uoluptatis. Natus ergo numerus ab auriū uoluptate, cōponitur ad delectationem, & quaſi eloquentiæ condimentum. Omnino duo ſunt id eſt, ex omnibus orandi uirtutibus duæ, quæ condiant orationem, ac uelut ſale quodā iucundiorem efficiāt. Altera eſt uerborum, non omnium, ſed florentium iucunditas: altera, numerorum uoluptas. Sententiæ non ut condimenta, ſed ut alimenta neceſſaria ſubminiſtrantur, quemadmodum uerba quæ tantū conceptus animi declarant, neque uerbis nouis, neque elegantia ſplendeſcūt. In uerbis omnibus ineſt quaſi materia quædā: quia ſicut è materia conſtruit opus artifex, ut è ferro gladiū, ſic è uerbis de medio ſumptis, aut innouatis, artifex extruit illigatq; numeros. In numeris eſt expolitio, propterea quòd uerbis ſuis locis aptata, numeri beneficio tanquam lapides expoliti coagmentantur. Verba autē fuerunt ante numerum, quia neceſſitatis inuenta antiquiora ſunt, quàm uoluptatis: quanquā non omnia uerba credi par eſt neceſſaria, quia res una multis effertur modis, et è figuris noui ſumuntur intellectus. Herodotus, & eadem ſuperiorq; ætas, numero arte quæſito caruit, uerbis non caruit. unde conſtat, poſteriorem eſſe numerū. Quintilianus huic ſententiæ refragatur: Non enim, inquit, quamlibet magnus auctor Cicero perſuaſerit, Lyſiam, Herodotum, Thucydidem, parum ſtudioſos numeri fuiſſe. quod Fabius à Dionyſio Alicarnaſſeo accepit, ut ſupra demonſtrauimus. Herodotus multis in locis uerſiculos effundit imprudēs, nec uidetur habere delectū pedum, nec iuſto modo debitoq; fine multas cōplere ſententias: unde Cicero iudicauit eum caruiſſe numeris, nō eò permotus, quòd interim decenter orationem terminaret, cū doctus eſſet, & (ut ait poſtea) ſtudioſus cōpoſitionis et iuncturæ. Principiū Melpomenes inſuaue & imperfectū, μετὰ δὲ τὴν βαβυλῶνος αἵρεσιν ἐγένετο ἐπὶ σκύθας αὐτοῦ δαρείου ἔλασις. Quæ proxime ſequuntur, nō multo pleniora ſunt: ut illi fines, ὑπάρξας ἀδικίης. ἦρχε τῆς ἀσίης. καταπαύσαντες τῆς ἀρχῆς μήδους. Credamus ergo Ciceroni, cui quod habet optimū Fabius, debet acceptū referre. Hoc etiā pro Cicerone facere debet, ueteres illos de oratione multa, nihil autē de numero præcepiſſe, Coracē, Tiſiā, Empedoclem, Gorgiā, alioſq; permultos uſque ad Thraſymachum & Iſocratē primos auctores huiuſce uoluptatis. Quod erat facilius, id ante cognitum eſt, ut uerba tranſlata, quæ ſunt metaphorica: ut, Ruentes animi, fulciendi ſunt. Verba facta: ut, Animi prouiſio. Verba iuncta, id eſt, compoſita: ut, terræ frugiferentes, apud Lucretium. Sumpta ſunt hæc è conſuetudine, quotidianoq; ſermone, aut quòd illa uulgo dicerentur, aut quòd per analogiam facile nouarentur. Id accidere numero non potuit, quem uulgus ignorabat: Numerus, inquit, non hoc modo depromebatur, quo uerba permulta: neq; habebat aliquam neceſſitudinem, id eſt, familiaritatē cum oratione populari. Ex dictis colligit, ſerius aliquanto numerum et notatum & cognitum fuiſſe, quàm uerba condimenti iucūditatiſq; gratia reperta. Ergo uerba neceſſaria primum fuerunt, deinde uerba ad uoluptatem cōparata, deinde carmen, poſtremus omnium numerus. Is quandam palæſtrā orationi attulit, hoc eſt, effecit, ut oratio more palæſtritarū ualidius atque decē

tius moueretur. Palæſtræ quidem decens eſt motus: quamobrẽ Fabius ad palæſtritas mittendum oratorem futurũ cenſet, ut inde robuſtior honeſtiorq́; mẽbrorũ flexus cõparetur. Certe in longis ac breuibus interuallis, eſt numerus, unde aut tardior, aut mobilior eſt oratio. Idẽ numerus extrema lineamenta orationi attulit, hoc eſt orationi fuſe & ueluti in ſtatuã conflatæ addidit expolitionem. Quemadmodũ fuſores puluere deterſo, ſquallore metalli detecto, extrema ducunt lineamenta: ſic oratio natura conflata, ſenſim depoſuit ſqualorẽ, tandemq́; numerum recepit. Oratio alia anguſta atque conciſa, quæ non conficit curſum, qualem nunc implicaui: alia eſt collata, atque diffuſa, quæ pulchritudinis honore ducta circumcurrit, ſpatiũq́; metatur, ut qui modulum pedũ percipit ſenſus, iucunditate et uoluptate recreetur. Iſtud efficitur non ex natura literarum, uocaliũ, conſonantiumq́;, quarũ coagmentatio et iunctura debet eſſe, ſed interuallorũ longorũ & breuiũ uarietate, hoc eſt temporibus ſyllabarũ, quibus implicata, id eſt contexta oratio, longioribus ſtabilis & firma eſt, breuioribus inſtabilis & uolubilis. Circuitus, quæ periodus appellatur, incitatior numero ipſo, id eſt, contextu pedũ fertur & labitur, quoad perueniat ad finem, & inſiſtat, hoc eſt quoad aures quieſcant, pedemq́; figi uelint. Eſt enim inſiſtere, ueſtigium premere, & quaſi fixo pede commorari. Si numerus eſt ad aurium uoluptatem comparatus, ſiq́; uoluptas maior eſt à uarietate, quàm à uerſuũ ſimilitudine, ſi denique tantam diligentiam, præ ſe ferre nõ debet oratio, perſpicuum eſt numeris adſtrictam orationẽ eſſe debere, carere uerſibus. Habes ex quo natus ſit numerus, et ad quã rem adhibeatur. SED hi numeri poetici ne ſint, an ex alio genere quodam, deinceps eſt uidendum.] Quæſtio fuit, quales eſſent oratorum numeri, ex poeticis ne numeris, an ex alio genere quodam? Reſpondet, nullũ eſſe numerũ extra poeticos, quia cum ſint omnino tria genera numerorũ, nullumq́; genus non ueniat in orationem & in uerſum. neceſſe eſt eoſdem eſſe poeticos & oratorios. Sunt, inquit, definita, hoc eſt certo numero comprehenſa genera numerorũ. Omnis enim pes eiuſmodi naturæ eſt, ut unus ſit è tribus, aut par, aut duplex, aut ſeſquiplex: quia pes unde conficitur numerus, id eſt, illa conſtans & definita modulatio, aut par eſt, ſi pars eius æqualis eſt alteri, ut dactylus, anapæſtus: aut duplex, ſi pars eius altero tanto, id eſt duplo maior eſt, ut choreus, iãbus: aut ſeſquiplex, ſi pars eius tantundem dimidiumq́; continet, ut pæan, bacchius. Transfert iſta Fabius: Rhythmus, inquit, aut par eſt, ut dactylus: unam enim ſyllabam parem breuibus habet. eſt quidem uis eadẽ & alijs pedibus, ſed nomen illud tenet. aut ſeſquiplex, ut pæan, cuius uis eſt ex longa & tribus breuibus: quiq́; ei cõtrarius, ex tribus breuibus & longa, uel alio quoque modo tempora tria ad duo relata ſeſquiplũ faciũt, aut duplex, ut iambus: uãẽ eſt ex breui & longa: quiq́; eſt illi contrarius. Hæc ille. Ex his intelliges parem eſſe pyrrhichium, ſpondeum, dactylum, anapæſtum, amphibrachyn ſiue ſcolion: duplices autem, iambũ, choreum tribrachyn, moloſſon: ſeſquiplos uero, bacchium, antibacchium, amphimacrum. Reliquos pedes ex ijs componi, uel pueri ſciunt. Hæc autem partitio naturã pedum analogiamq́; demõſtrat, ut ex arte numerare poſſimus tempora ſyllabarũ, & inter ſe cõparare. Omnes hi pedes in orationẽ neceſſario cadũt, quia uerba quibus neceſſario utimur, longis & breuibus conſtat, ac ſimplices numeros perpetuo ſecũ ferunt. ſed numerus ille de quo loquuntur oratores, non ex quibuslibet pedibus, qui ſunt etiã in oratione diſſolutiſſima, ſed ex artificioſa pedũ collocatione cõſiſtit. Pes eſt omniũ loquẽtiũ, collocatio doctiſſimorũ. Vult igitur pedes ordine collocari, quòd in collocatione ſint omnia. Omnis oratio pedes habet neq; enim loqui poſſumus, niſi breuibus & lõgis. Oratio numeroſa pedes ordine cõponit, ut illis aptè cadẽtibus decẽter incedat. Hinc illud eſt paulo inter. Sit igitur hoc cognitum, in ſolutis etiã uerbis ineſſe numeros, eoſdẽq́; eſſe oratorios, qui ſunt poetici. SED quæritur, quo numero, aut quibus potiſſimũ ſit utendum.] Quæritur poſtea, quo numero, aut quibus potiſſimum ſit utendum? Antequam reſpõdeat, oſtendit numeros omnes etiam nobis imprudentibus in orationem incidere. Id argumẽto ſit, quòd uerſus ſæpe in oratione per imprudentiam dicimus, hoc eſt uerſus effundimus, etiamſi nihil tale cogitamus: ut Cicero in Piſonem duos ſenarios & dimetrum unum continuat:

Oculi, ſupercilia, frons, uultus denique
Totus, qui ſermo quidam tacitus mentis eſt,
Hic in fraudem homines impulit.

Hoc tamen uehementer eſſe uitioſum putat: ſed excuſat, quia non attendimus, id eſt non aduertimus, qui neque exaudimus noſmetipſos, perinde quaſi ſtupidæ ſint aures. Sed cur ita uitioſum? in uiro docto nimiam numerorũ affectationẽ, in indocto componendi inſcitiã præ ſe fert. Heroicos uerſus & elegos uitare poſſumus: excellunt enim, & feriunt aurem. Senarios uero & Hipponacteos effugere uix poſſumus. Quid ita? magnã partẽ ex iambis noſtra conſtat oratio. Magna ex parte ferè dicit. ſed hic immutauit, quia dicturus erat, ex iambis: & aſpere audiebatur, magna ex parte ex iambis. Conſuluit auribus, ut par erat. Magnam partem dicere quidẽ poſſumus, quod ut à Græcis ſupprimitur aliquando κατὰ, ſic quoque à Latinis uel per, uel ſecundũ, uel circa. ut, cætera formoſus, τ' ἄλλα. ſynecdoche uocatur, quam non repudiat oratio. Liuius, Annibal aduerſum femur tragula grauiter ictus cecidit. Cicero Tuſculana 4. Chryſippus & Stoici cum de animi perorationibus diſputant, magnam partem in his partiendis & definiendis occupati ſunt. Iam quæramus qui ſenarij hipponacteiq́; dicantur, & cur ex iambis noſtra ferè cõſtet oratio. Verſus iambici à ſex pedibus ſenarij nominantur. ſextus eſt iambus: primus, tertius, quintus, aut iãbus, aut tribrachus, aut dactylus, aut anapæſtus, aut ſpondeus: ſecundus et quartus, aut iambus, aut tribrachus. Hoc ſenario Ariſtophanes in ueteri comœdia & tragici omnes frequenter utuntur: ut

O mors amoris una ſolamen mali.
O mors pudoris maximum læſi decus.
Confugimus ad te, pande placatos ſinus.

Alius eſt ſenarius comicus, qui non obſeruat pares & impares locos, ſed unũ aliquem de quinque pedibus conſtituit: ut,

Vos iſtæc intro auferte, abite, Soſia
Adeſdum, paucis te uolo. Dictum puta.

Hipponacteus qui dicitur, uel hipponactius, græce ἱππωνάκτειος, latine mutatur ει aut in e aut in i longum: hipponacteus inquam, ab Hipponacte iambographo Epheſio nomen habet, nihilq́; differt à ſenario tragico, de quo modo locuti ſumus, niſi quòd perſæpe aut catalecticus, aut hypercatalecticus eſt. Catalecticus quinque pedes habet, ac ſyllabam: ut,

Mea renidet in domo lacunar.

Hypercatalecticus ſex pedes ac ſyllabam continet: ut,

Fugit umbra falſi, oriente luce ueritatis.

Hipponacteum quoque uocant iambicum claudum: ut,

Nec fonte labra prolui caballino.

Quòd autem ex iambis ferè noſtra conſtet oratio, non eſt meditationis & conſilij, ſed euentus. Nã cum uerba propè omnia, longis ac breuibus miſceantur, in compoſitionẽ ſponte cadunt iambi, niſi cum uerba de multis ſeliguntur. Addamus iſtuc, cur iambicos uerſus uſitatiſſimos putet, & eos facile agnoſcat auditor. In ſingulos annos multi exhibebantur ludi ſcenici, multæ agebantur et tragœdiæ & comœdiæ, ex quibus uerſus illos nõ docti modo, ſed etiam imperita multitudo cognoſcebat. Inculcamus etiã, id eſt, quodãmodo inter partes conſtipamus minus uſitatos, ſed tamen uerſus, ut choriambicos: Inſtabilis tyrannis.

Anacreontios

Anacreontius, Relinque turpitudine ſceleris. Sunt alij propè infiniti. hinc illud Quintil. Nihil eſt quod proſe ſcriptum. non redigi poſſit in quædã uerſiculorum genera. In adeo moleſtos incidimus grãmaticos, qui carmina in uarias formas coegerunt Hoc tamen ne ſæpius accidat, lõga animi prouiſione fugiendum Quippe cum Iſocrati uitio dederint quidã Peripatetici, q ſtudio cõpoſitionis in uerſus incidiſſet, ut ſenarios et anapæſticos, qui uel in uno Areopagitico plurimi sũt, paucos adſcripſimus. πολλοὺς ὑμῶν οἶμαι θαυμάζειν ἥντινα Ἀπάσης γὰρ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν πόλιν. περὶ μὲν οὖν τούτων καὶ πρότερον εἰρήκαμεν Οὔτε γὰρ ἡγούμενος νόσους αἰτίους εἶναι. Scazon. Ταῦτ᾽ εἰκότως καὶ ποιοῦμεν. καὶ πάσχομεν. Sunt in eadem oratione anapæſtici, qui quatuor incedunt pedibus, aut anapæſtis, aut dactylis, aut ſpondeis, aut ſæpius miſtis:

Καὶ προσέχων τὸν νοῦν τοῖς πράγμασιν,
Ὑπὸ τῶν προγόνων καταλειφθεῖσαν,
Νομίμως πράττοντες διετέλεσαν.
Ἀμφότερα γὰρ αὐτοῖς συνέβαινε.

Si quis obſeruabit illius orationes, eiuſmodi permultos inueniet: unde cõſtat Hieronymũ illũ peripateticum non omnes eleg ſſe quos Iſocrates effudiſſet, ſed triginta modo contentũ fuiſſe, ut illũ nimis ſtudioſum cõpoſitionis oſtẽderet. Hieronymus peripateticus uocatur, ad euitandũ nominis ambiguitatẽ. Hoc quidẽ nomen eſt cõmune multorum. Hic aũt ab Ariſtot. ſecta nominatus, ſententia peripateticus non fuit. Teſtis eſt Cic. de Finibus. Præterea multos, inquit, in his doctũ hominem & ſuauem Hieronymum, quem iam cur peripateticũ appellem, neſcio. Summum enim bonũ expoſuit uacuitatẽ doloris. Is igitur doctus, ſuauis, & in primis nobilis, ſed malitioſus, qui ut uerſus notaret, non tota uerba, ſed demptis ſyllabis mutilata ſumebat. hoc modo conſtauit anapæſticũ ariſtophaneũ, ab Ariſtophane nominatũ. Ariſtophaneus duplex eſt: aut enim continet tres anapæſtos, hoc modo, Fugis hinc ſcelerate puer. aut octo, ſyllaba dempta: ut, Date uina mihi, date ferra, iuuat dare tempora tota Lyæo. Dicet quiſpiam, Quomodo ſibi Cic. conſtat, qui uerſum facere in oratione, turpe flagitiũ putet, cũ fateatur ipſe ne id accidat, neq; obſeruari poſſe, neque oporteret Omnino uitare nõ poſſumus, quod oſtendit ille correctior tã ſeuerus: attamẽ frequenter in notos incidere uerſus, flagitiũ eſt. SEQVITVR ergo, ut qui maxime cadat in orationem aptam numeri, uidendum ſit.] Numeros omnes in orationẽ cadere, planum fecit. Iã tractanda quæſtio eſt intermiſſa, quibus potiſſimum ſit utendum? nec. n. dubitatio eſt, quin alijs alij meliores ſint. Peã optimus habetur: reliqui oẽs ſi rebus aptantur, non mali. Sic. n. Ciceroni uiſum eſt. Ego, inquit, ſentio omnes in oratione eſſe quaſi permiſtos & confuſos pedes. Caſtigat igitur eos qui iambum cæteris anteferunt, q ſit orationi ſimillimus. i. q præ ſe ferat ſpeciem conditionemq; ſermonis, qui neque abiectus, neque grandiloquus eſſe debet. Hinc rõnem ducunt, cur adhibeatur fabulis, ut comœdijs. Nam cum fabulæ ſint ſermoni proxime, & ſibi bus habeat ſimilitudinem quãdam ueritatis. i. ueri proprijq; ſermonis, non ab re uidetur accommodari. Id ex parte uerũ eſt. Iambus. n. frequentiſſimus eſt in ijs, quæ demiſſo atque humili ſermone dicuntur. Ex parte falſum, quippe cum in in amplioribus materijs alij ſint aptiores, ut peã et dactylus, quẽ repudiãt illi, quoniã heroicæ magniloquẽtiæ uidẽt accõmodari: qđ nõ efficit ut repudietur, ſed ut parcius collocetur. Ephorus pæana ſequitur, aut dactylũ: ſed nõ ita magnæ autoritatis eſt, quia, ut ait, leuis eſt orator. Id oſtẽdit 2. de Oratore: Poſtea uero quaſi ex clariſſima rhetoris officina duo præſtãtes ingenio, Theopõpus et Ephorus ab Iſocrate magiſtro impulſi, ſe ad hiſtoriam contulerunt, cauſas omnino nunquã attigerunt. Nõ probo qui malunt hĩc legere lenẽ pro ſuaui, cum ſenſus ueritas ſit, illum quidẽ eſſe parum grauem oratorẽ, non tamen repudiandũ, qui ſit profectus ex optima diſciplina Iſocratis. Nec illud turbare debet nos, q hiſtoricus dicatur orator. Nemo. n. bonus hiſtoricus, ut Antonius affirmat, qui non idem ſit orator. Ephorus pæana ſequitur, quia cum habeat tres breues & longã, ut curriculũ, amauerat, uidetur, facilitas, uolubilẽ procliuemq; reddit orationem, quẽadmodũ dactylus qui labitur celeriter breuiũ duarum. Sit hoc exẽplum: Periodus labitur, ac celeriter fluit, eaq; uolubilitate peanis, & dactyli breuitate corripitur. In hac oratione collocauimus quinq; pæanas, dactylos tres, (quia dactylus et anapæſtus hic pro eodẽ habẽtur) tres creticos paulo tardiores: ne, quod non oportet, ijdem continuarentur pedes. De pæane et dactylo recte iudicauit Ephorus, ſicuti de ſpõdeo et trochæo, quẽ tribrachum uocãt à tribus correptis ſyllabis, ut legere, facilis. Spondeus ſi frequens eſt, nimium tardã, trochæus nimis incitatã reddit orationem. Exempla ſunt: Felices ij patres, qui liberorum formauerunt diſciplinã, nec eorum mores in prauum declinare permiſerunt. Leuis & impius hõ potius habendus eſt, qui uitia ſinit inhærere ſuis. Hic pes à uolubilitate et incõſtãtia dictus trochæus. Sunt qui trocheũ pro lõga breuiq; ſumunt. i. pro choreo: ſed quid Cicero uelit, intelligẽdum eſt. Fortes dices, ſi non errat Ephorus in hoc iudicio pedum, quid habet culpæ? quid illi qui putant iãbum ſimillimũ ſermoni? Nõ errãt in qualitate, ſed in modo, qui pauciores eligant pedes, quã dicendi copia facultasq; patiatur. Nã priores de pæane nullã faciunt mẽtionẽ, qui numerus eſt molliſſimus, idẽq; ampliſſimus. Molle, ſuauitatis eſt: amplũ, dignitatis. Quid de pedibus opinetur Ariſtot. 3. Rhetoricorum ſcribit hoc modo: τῶν δὲ ῥυθμῶν, ὁ μὲν ἡρῷος σεμνὸς καὶ λεκτικὸς, καὶ ἁρμονίας δεόμενος. ὁ δ᾽ ἴαμβος. αὐτή ἐστιν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν. διὸ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἰαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες. δεῖ δὲ σεμνότητα γενέσθαι, καὶ ἐκστῆσαι. ὁ δὲ τροχαῖος κορδακικώτερος, δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα. ἔστι γὰρ τροχερὸς ῥυθμὸς τὰ τετράμετρα. λείπεται δὲ παιὰν, ᾧ ἐχρῶντο μὲν ὡς ἀπὸ Θρασυμάχου ἀρξάμενοι, οὐκ εἶχον δὲ λέγειν τίς ἦν. ἔστι δὲ τρίτος ὁ παιὰν, καὶ ἐχόμενος τῶν εἰρημένων, τρία δὲ πρὸς δύ᾽ ἐστὶν, ἐκείνων δὲ ὁ μὲν ἓν πρὸς ἓν. ὁ δὲ δύο πρὸς ἕν, ἔχεται δὲ τῶν λόγων τούτων ὁ ἡμιόλιος. οὗτος δ᾽ ἐστὶν ὁ παιάν. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι διά τε τὰ εἰρημένα ἀφετέοι, καὶ διότι μετρικοί. ὁ δὲ παιὰν ληπτέος. ἀπὸ μόνου γὰρ οὐκ ἔστι μέτρον τῶν ῥηθέντων ῥυθμῶν, ὥστε μάλιστα λανθάνειν. Id eſt: Numerorum grauis eſt herous, elegãs, harmoniã quærens. Iambus aũt ſermo eſt ipſe multitudinis: ideirco ex omnibus metris iambica maxime eloquendo fundit. Opus eſt autẽ ampliorem eſſe orationẽ, ut eximatur à uulgo. At trochæus eſt tripudijs aptior, quod octonarij oſtẽdunt. In octonarijs. n. uolubilis eſt numerus. Reſtat itaq; peã, quo poſt Thraſymachũ repertorẽ uelut arcano utebantur, cũ quid eſſet, ne ſentirent quidem. Eſt aũt tertius pean & medius inter illos; in quo tria tẽpora ad duo referuntur, in illis aũt aut unum ad unum, aut duo ad unum: Hac rõne & analogia fit hemiolius & ſeſquiplex, qui pæan eſt. Reliqui propter ea quæ dicta ſunt, & quia metris cõueniũt, omittẽdi. Sumẽdus eſt pæan. à quo ſolo nullũ metrum eſt: unde fit ut maxime lateat. Cicero ad uerbũ non reddidit, ſententiam collegit, herouum numerum, quẽ Fabius interpretatur dactylum & ſpondeum, grãdiorem eſſe q̃ deſideret ſoluta oratio: iambum nimis humilem & abiectum: neutrã orationem probari, nec humilem, nec nimis exaggeratam. i. ueluti aggere et tumido terræ ſuppoſito editam (tranſlatio eſt à turribus ligneis, quibus in aggero cõſtitutis utebantur in oppugnatione) plenã orationem eſſe oportere. trochæũ, qui trium tẽporum eſt, quẽadmodum choreus, eſſe cordacem. i. tripudijs aptum: cordax enim ſaltationis eſt genus. Lucianus in Icaromenippo: Apollo cithara

canebat, Silenus cordacem ſaltabat. Contractionem. i. breuitatem pedum, uti trochæi, dignitatem non habere. Pæana certare, quo utantur oẽs, etiamſi non ſentiant. Tum pæans tertiũ eſſe, hoc eſt medium inter illos, neque abiectum, neque nimium altum. hoc enim tertium dicit. Ita factos eos pedes eſſe ut in eis ſingulis modus & menſura ſit, aut ſeſquiplex, ut in pæane: aut duplex, ut in iambo, trochæo: aut par, ut in dactylo atque ſpondeo. Hi ſunt enim quinque pedes, de quibus erat locutus. Sic eſt Ariſtotelis explicata ſententia. ITAQVE illi de quibus ante dixi, tantũmodo cõmoditatis habuerunt rationem, nullam dignitatis.] Quid de pedibus alij ſentiãt, expoſuit: deinde quid ſentiat ipſe, pronũciat. Illi tantũmodo cõmoditatis habuerunt rõnem, qui ſolum probarẽt eos pedes quos orationi cõmodos arbitrabantur: hic uult etiã ſeruari dignitatẽ. Quam inquies? Dignitas ſeruatur, ſi iambus humilia, herous grauia, trochæus uolubilia, pæã ſuauitate & ample fluẽtia, nexus illorũ omniũ tẽperata frequentabit. Rerum uarietati uarios adhiberi numeros conuenit. Quòd ſi iãbus & dactylus in uerſum cadũt maxime, et iccirco incõmodos arbitrantur, adhibet remediũ Cicero: euitari iubet continuatos pedes, ne uerſum cõficiant. Miſcebis igitur, quia nihil inimicius eſt ꝙ̃ uerſibus oratio: ꝙ hæc uarietatem, illi numeros pares deſiderant. Mutos eſſe oporteat nos, ſi certis definitiſq; numeris alligemur. Pæan minime eſt aptus ad uerſum, ſiue ꝙ poetæ fortuito nõ traxerunt in uſum, ſiue ꝙ reiecerunt cõſilio, quia lõgus & inſtabilis eſſe uidebatur. Ea de cauſa libentius eũ recepit oratio. Dactylus & ſpõdeus, ſi pedes interuallis, hoc eſt temporibus metiamur, æquales erunt: ſinguli. n. tẽpora ſunt quaterna. Ephorus inæquales putat, quia ſyllabis metiendos pedes, non interuallis exiſtimat. Iãbum ſimiliter et trochæum facit inæquales, ꝙ ſit iambus duarum, trochæus uero triũ ſyllabarum. Nã tribrachum accipimus, ſicut & Quintilian. Cicero pares habet: quia ſingulis terna ſunt tempora. Trochæus tamẽ extremus in oratiõe eo uitioſius ponitur quã iambus, ꝙ uerba melius in ſyllabas lõgiores cadunt: ut hoc eſt plenius, Auſus es confiteri, quàm iſtuc, Cœperunt fugere. Sed ut alijs alij meliores ſint, ut ante diximus, tamẽ oẽs in oratione ſunt quaſi permiſti & confuſi pedes. Quamobrem? Quoniam effugere non poſſemus animaduerſionem, ſi ſemper iiſdem uteremur. Auditor animaduerteret aucupium uoluptatis, & accuratam cõpoſitionem, ſi ſemper iiſdem uteremur. Neq; numeroſa eſſe, ut poema: neq; diſſoluta, ut ſermo uulgi, debet oratio. Poema nimis eſt uinctũ, idcirco de induſtria factũ apparet. Sermo uulgi nimiũ diſſolutus, nimium peruagatus ac tritus. À poemate nõ delecteris in arte dicendi, ſermonẽ illum diſſipatum & uagantẽ oderis. Seruet igitur mediocritatẽ: ſic utatur illo pæane, quem ſummus auctor Ariſtot. probauit, ut cæteros tamen ne faſtidiat. QVOS aũt numeros, cum quibus tanquam purpuream miſceri oporteat, nunc dicendum eſt.] Quæſitum eſt, numeri qua rõne cõponantur, communes ne ſint omnis generis orationi? Reſpondet non eſſe communes, ſed tãquam purpuram coloribus, ſic optimum numerum deterioribus eſſe miſcendum. Purpura quidẽ cum amethyſtino colore et coccineo miſcebatur, quod Plinius queritur. Gemina, inquit, demõſtrata uia luxuriæ, ut color alius operiretur alio. Iãbus frequẽtiſſimus, nõ tamẽ ꝑpetuus eſt in ijs quæ demiſſo atq; humili ſermone dicũtur: ut, Quæ gerãtur accipies ex Pollione, qui omnibus negotijs non interfuit ſolũ, ſed præfuit. Pæan amplioribus adhibetur: ut, Hac utar moderatione dicẽdi, nõ ut in illius poteſtate fortunã poſitã eſſe dicã, ſed ut præterita meminiſſe, reliqua ſperare uideamur. Dactylus & in humili ſermone, & in dignitate locũ habet: qđ nõ eget exẽplo. In oratione perpetua cũ uaria dicũtur, alia tenuia, alia mediocria, alia ſublimia, miſcẽdi ſunt pedes et tẽperandi, ut alios tamẽ frequẽtius, alios parcius pro rerũ natura collocemus. Hinc eſt orationis quadrandæ induſtria, hoc eſt artificiũ, quo ſic expolitur oratio, ſic coagmentatur, ut in muro pauimẽto'ue quadrati lapides. quod ut noſſe debet orator, ſic occultare in iudicijs maxime et cõſilijs debet, ne dũ grauia dicẽda ſunt, puerili more ſyllabas & tempora numerare uideatur. Id aſſequetur tribus ex rebus, ſi uarios miſceat, nõ eoſdẽ cõtineat pedes: ſi uerborũ põderibus. i. uerbis ſignificãtibus utatur: ſi ſententiarũ grauitate delectet auditorẽ. Tolle ſententiarũ uerborumq; grauitatẽ, apta numeris, quid aliud audietur ꝙ̃ inanis & effœminata modulatio? Admirabilis eſt oratio, quæ rerũ grauitate, uerborum põdere iucunda, ãiculum ſubijcit hãc numerorum uoluptatẽ. Numerorum curſus nimius eſſe nõ debet, hoc eſt, in orationis curſu nõ ſic anxie pedes apti ſint, ut nimius et poeticus ſit is nexus. Nihil n. fieri debet extra modum. Hic diligẽtia nimia, & contra ſoluta negligẽtia, utraq; uituperanda, nõ cum delectare uolumus, & quãtum poſſumus experiri, ſed cum in cõſilijs aut in iudicijs res agitur, aut cum materia tractatur indigna tãta uoluptate. Quòd aũt dicit intelligere ſe numeros orationis, non ſine cauſa dicit. Numerus. n. cum ſimpliciter dicitur, pes eſt habens arſin theſinq;. Numerus orationis eſt, multorũ pedum decẽs & apta collocatio. Decenter et aptè locabuntur, ſi neq; claudicabit, neq; fluctuabit, ſed æqualiter cõſtanterq; ingredietur oratio. Hæc cõſtãs & æqualis ſentẽtia: Si crudelitas quæ hoc tempore in Rep. uerſata eſt, noſtros quoque animos duriores acerbioreſq; reddidit, actum eſt iudices: inter feras ſatius eſt ætatẽ degere, quàm in hac tãta immanitate uerſari. Conſtantẽ lõgæ ſyllabæ reddunt, æqualẽ partium numero eũ poſitio. Claudicabit et fluctuabit hoc modo: Si crudeles erimus hoc tẽpore, ſicut alij, quia bella ciuilia nos quoq; fecerint acerbiores, perijmus. Satius eſt uiuere inter feras, quàm eſſe cũ tam crudelibus hominibus. Profuerit hic tacite cantitare ſentẽtias, & explorare uoce, firmis'ne pedibus ſuſtineatur oratio. Si qđ aiũt, uiua uoce hanc ſententiã efferes, reperies fluctuantẽ. Verũ potius eſt æquũ diſcruciari ꝙ filiũ amiſeris, an gaudere qui talẽ habueris? Vide'ne parũ grati ſit animi, meminiſſe repetiti muneris, non meminiſſe dati. Si rõnem quæres, inuenies in ſingulis articulis inſtabiles poſitos eſſe pedes, ꝙ breuibus quodãmodo fluctuãt, nec unquã ſtabili ueſtigio ſiſtũt. Firm. ida ſunt principia, inciſa, mẽbra, cõprehenſionis extrema. Hæc obſeruat auris, & eorũ cõſtantia atque firmitate recreatur. In illis eſt quod in dicendo numeroſum putatur. Nã ꝙ ſingulos numerare pedes nec poſſumus, nec debemus, nõ eſt oratio tota numeroſa, hoc eſt, certis pedibus conſtituta, ſed paucis arte collocatis ad numeros proxime accedit. Nihilominus numerus eſt in omni cõtinuatione uerborũ. Diſtat igitur à uerſibus, ꝙ in illis certa quædã & definita lex eſt, quã ſequi ſit neceſſe: ut in heroicis duo ſunt omnino pedes, ſingulis tẽpora quaterna, ſedes aſſignatæ uelut ordini ſenatorio et equeſtri in theatro. In dicẽdo nihil eſt propoſitũ quod ſequamur, niſi aut ne immoderata ſit oratio curſu lõgiore, aut anguſta ſuſpẽſo ueſtigio, aut diſſoluta reuinctis numerorũ cõpagibus, aut fluẽs inſtabilitate breuiũ multarũ. Non ſunt in ea tanꝗ̃ tibicini percuſſionũ modi: quod eſt, nõ habet certos limites, certumq; numerũ ſyllabarũ, quò cũ modulãdo peruentum ſit, cadat rhythmus, uocemq; ponat. Ex cõtrario tibicẽ & muſicus numeratos habet rhythmos, ac ſpatia lõgitudinis eiuſdẽ, & ſingulos in ſingulis percuſſionum modos. Muſicorum uulgus nunc cadẽtias appellat. Orationis multæ ſpecies, multæq; menſuræ. Quantacunque fuerit comprehenſio, ſiue lõga, ſiue breuis, ſi modo clauſa & terminata eſt, numeroſa dicetur. Clauſa et terminata eſt, qua ſenſus auris modeſte cõtẽtus, quaſi mediocritate homo frugi quieſcit. SOLET aũt quæri,

toto

toto ne in ambitu uerborum numeri tenendi ſint, an in primis partibus, atq; in extremis.] Numerus in extremis apte collocãdus, quòd aures extremum ſemper expectent. Ea de re cóceſſum eſt, duos aut tres ad finẽ certos metiri pedes. Prima etiam diligentiam poſtulant, maxime ne uerſus initiũ ducatur. Media latent, ut currẽtium ueſtigia: ſed tamen et primis & extremis reſpondere debent. Eſt igitur ubiq; numerus, etſi paulo ante dixit, non id totũ quod numeroſum putatur, conſtare numeris. Intellexit media conſtanter ad finem ire oportere, nó metiri tamen certum pedum genus. Solet quæri, toto ne in ambitu uerborũ, et in tota periodo numeri tenendi ſint .i. aptandi pedes, an in primis partibus atq; in extremis, quod eſt initium & extremum ſententiæ. Pleriq; cẽſuerunt, cadere tantum numeroſe oportere, terminariq; ſententiã. Numeroſe tantum cadet, ſi numerus neque prima, neque media, ſed extrema tantum componet. Cic. cenſet id maxime decere, numeroſe terminari ſententiam, quia ponendus eſt ambitus .i. apte tandem deponendi ſunt pedes ad honeſte quieſcẽdum nó abiiciendi ad turpiter procumbendum: quia denique aures extremum ſemper expectant, in eoq; acquieſcunt, id uacare numero non oportere. Sed nequaquã in iſto ſunt omnia. Errant igitur illi non genere, ſed modo. Cõponenda ſunt etiã principia, mediaq; dirigenda, ut à principio ad exitum feratur illa uerborum comprehenſio, ut à capite ſic fluat oratio, ut ad extremum ueniens ipſa conſiſtat. Quamlibet .n. compoſiti fines amitrent gratiam, ſi aſpere & incompoſite ad extrema ueniatur. Dicet aliquis, Miſerum eſt hiſce rebus occupari, & in numero metiendo conſeneſcere. Occurrit homo prudens, id nó eſſe difficillimum, ſi quis eſt bona diſciplina exercitatus. Nã ſi multa cõſcribamus, ut citharœdorũ manus, ſi lingua nobis aliud agentibus cõpoſite feretur. Qui fit, inquies? addit, Ante circũſcribitur mente ſententia .i. mens inuenit & comprehendit rem ipſam, quæ poſtea uerbis ſit exponẽda. ſi inuentã proferre nititur, confeſtim uerba concurrunt, ac ueluti agmine facto cõueniunt in buccam. Quid tum? Adhibenda mens eſt ad ea uerba dimittenda, ſuiſq; locis & ordinibus educenda. Poteſt'ne tam ſubito? Sanè, quoniã mente nihil eſt celerius. Quid poſtea? Vbi uerborum deſcriptus ac digeſtus ordo eſt, ut militum in agmine, quia alias pauciora, alias plura ſunt, alia ac uaria terminatione concluditur. Iam quoniam iſta omnia ſponte fiunt, mentis eſt exercitatæ ſpectare poſtrema, ut apte ponantur, eoq; prima & media uerba dirigere. Si dicendum erit incitatius, educes ex omnibus uerbis celeriora, quæ propere ferãtur ad metam. Si decebit moderata ingreſſio, et tẽperatum incedẽdi genus, tardiora paulo uerba ac longis tẽperata mittãtur ex ore, ut cum moderata dignitate ueniant ad extremum. Sic uarius eſt in oratione numerus, imitans quidem uerſum, ſed tamẽ alienus à uerſu. Hic ut duas explicet quæſtiones, cur non æque in oratione atq; in uerſu numerus appareat, & unde efficiatur id quod numeroſum dicitur, comparat oratores & poetas, ut qui faciant idem & in uerbis et in numeris, ſed non eodem modo. Eſt in poeta & in oratore materia & tractatio. materia in uerbis, ex quibus ſic oratio, ut ex arborum materia nauis, intexitur. Tractatio in collocatione uerborũ, quã diſponit artifex, ut in naui trabes architectus. Vt arbores materiæq; uariæ ſunt, ſic et uerba diuerſa. Alia ſunt propria, materia omniũ loquentium cõis. Idcirco de propriis nihil hoc loco dicit. Alia tranſlata, alia noua, alia priſca: de quibus abunde dictũ eſt. Hac materia uerborũ ornãt ſua poetæ, ut Virg. In marmore tonſæ, tranſlatum eſt. Igneus eſt olli uigor, priſcũ. Deſpiciens mare uelíuolũ, innouatum. Eadem genera bonus uſurpat orator. Vt autẽ materiæ tres ſunt partes, ſic & totidẽ collocationis. Vna eſt compoſitio, alio nomine iunctura. Altera cõcinnitatis .i. figuræ numeroſa, ut paria paribus relata. Tertius eſt numerus qui pedũ ordine motuq; cõſtat. His ternis partibus utũtur oratores & poetæ. Vnde licet intelligi, uerba & numeros in illis nó multũ eſſe diuerſa, nullo tamẽ modo cóiuncta, ꝙ liberius omnia poetæ apertiusq; faciunt, oratores illa ſua ſupellectile parcius utuntur. Hinc fit, ut nó eodẽ modo in oratione atque in uerſu numerus extet .i. appareat: & ut numeroſum illud aut à compoſitione iuncturæ, aut à concinnitate figuræ, aut à numero & ordine pedũ componatur. Quas breuiter exoluit qõnes, ante tractauimus. Adde quòd ſi priora teneas, noſtra non egent expoſitione.

SATIS multa de natura: ſequitur uſus, de quo eſt accuratius diſputandum. De numeri origine, cauſa, naturaq; dictũ eſt. Reſtat uſus, qui quartus ordine fuit in partitione. Originem & cauſam aperto diſcrimine ſeparauit. In natura cauſam poſuit, & uſum: quòd partes tametſi ſuapte natura diuidũtur, nónihil tamẽ habẽt inter ſe cómunionis. Ceterum primum eſt, inuentorem agere: alterum, natura duce iuuari: aliud, agendo numeri uim naturamq; comprehendere: quartum, uti reperto. De uſu accuratius diſputãdum cenſet, quia quẽadmodũ alia multa facilius eſt intelligere, quã apte & decenter uſurpare: & ſic numerũ noſſe próptius eſt, quàm eũ opus ſit, cõtexere, ac locis aptare.

Numerus eſt in ambitu præcipuus. Nomine ambitus περίοδον latini reddiderunt. Periodus, ambitus, circuitus, circũſcriptio, comprehenſio, uerba ſunt rationis eiuſdem. Significatur .n. genus orationis, quæ ſuũ numeris explet orbem: ſiue tranſlatũ eſt ab equis, qui confecto ſpatio redeũt in carceres: ſiue quòd orbis res eſt abſoluta, et quæ perpetuo ductu in ſe reuoluitur. Continuatio nominatur, ꝙ non ante interrumpitur curſus, quàm totum ſpatiũ confectum ſit. Hæc de nominibus ac definitione periodi, de qua ſic Ariſtoteles: Λέγω δὲ περίοδον, λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ τελευτὴν αὐτὴν καθ᾽ αὐτὴν, καὶ μέγεθος εὐσύνοπτον. Periodum uoco dictionẽ, quæ ſola per ſe principium habet et finẽ, atque perſpicuam magnitudinẽ. Vt autem de uſu numeri diſputet accuratius, id quod antea de natura fecit, multas propouit qõnes, ad quas ſingulas non reſpondet: qui ſic iudicet, ex uniuerſi generis diſputatione ſingulas partes intelligi poſſe. Proponamus, ac ſingulis reſpõdeamus. An in toto circuitu orationis, an in principiis ſolũ, an in extremis, an in utraq; parte numerus tenẽdus eſt? In extremis maxime tenendus. Principiis cura minor eſt adhibenda, ſed diligens. Media primis ac extremis diſſentire nó debent: tamẽ quia minus audiuntur, negligentius inſeruntur. Quid differunt inter ſe numerus atq; numeroſum? Numeroſum totũ cõſtat è numeris, ut carmẽ. Numerus nó omnes enumerat pedes, ſed imitatur ex parte numeroſum. Deinde numeroſum cõtinet iuncturã, cõcinnitatem, & numerũ. nec idem eſt ſimpliciter eſſe numeroſum, & eſſe in oratione numeroſum: quoniã poſterius priore minus eſt. In omnibus'ne numeris decet æqualiter particulas incidere, an facere alias breuiores, alias lõgiores? Particulæ ſunt ſinguli ſenſus: aliæ ſunt particulæ in periodo, quæ dicũtur inciſa atq; membra. Vtraſque inæqualiter incidimus, nónunquã et æqualiter: hoc eſt, aut impares curſus facimus, aut pares. Quando incidimus æqualiter, & quãdo inæqualiter? Quãdo numeroſiores eſſe uolumus, ferè ſemper æquabilitate partiũ: quando numerũ diſſimulamus, inæquabilitate potius utimur. Cur ita? Aequalitas, ut in uerſibus, hẽt oſtẽtationem: inæqualitas repit occultius. Aliud aliis locis utile. adde, ꝙ uarietati cõſulendum eſt. Quibus partibus utendum eſt, an inciſis, an mẽbris, an ambitu? Omnibus his oratio miſcenda eſt. Pluribus'ne, an ſingulis partibus utendum? Interdũ ſingulis, ut cũ membratim dicimus: interdũ pluribus, ut cũ tribus quatuor'ue mẽbris unũ circuitũ cõficimus. An imparibus et æqualibus utemur ptibus? Imparibus et æqualibus, nec refert,

an partes ſingulas, an periodo coniunctas accipi uelis. Quãdo aut pluribus, aut ſingulis, aut paribus, aut imparibus utẽdũ? In exquiſitiore numero paria coniuncta decẽtiora ſunt. alioqui imparia tũ cõiuncta tũ diſſoluta, meliora: tamẽ utriſque ferè ſemper utemur. Quæ particulæ inter ſe quã aptiſſime collocantur? quæritur. quæ partes inter ſe collocatæ ſint numeroſiſſimæ? Pares certe maxime proceræ. Quomodo collocantur aptiſſime? diſtinguendo partiũ naturas: et cõſentaneas intexẽdo, breuiores ſuſtineamus lõgitudine ſyllabarũ, multas uinciamus una periodo, lõgiores incitemus. An omnino nulla eſt in eo genere .i. in collocandis partibus diſtinctio? Varia diſtinctio eſt tum pp delectandi uarietatem, tum pp earũ rerum quæ tractantur, genera diuerſa. Qua ratione & ad quem finẽ numeroſa fit oratio? Non quærit de natura, qua fiat arte numerus, ſed de fine & uſu. Fit aũt, ut cum rõ locorum poſtulauerit, utamur. Poſtulabit, ubi res illuſtrare uolet orator. Vnde orta eſt forma uerborũ, [illegible] λέξεων; Ex pedũ collocatione. Quãtos circuitus facere decet? Lõgos duobus mẽbris, aut tribus, aut quatuor, aut ẽt pluribus: certe quãtos ſpiritus indefeſſus ſuſtinere poſſit. Quæ particulæ et inciſiones circuituum ſunt? Inciſa, quæ dicuntur & membra. An inciſa membráq; ſunt unius lõgitudinis? Nequaquã. Quo loco & quãdo hoc aut illo genere uti oportet? Pari lõgitudine mẽbrorum in oratione ad uoluptatem comparata melius utemur, in alijs contra. Quæ nam totius generis huius utilitas, & ad quas res accõmodatur? Ad laudes, ad iucundas expoſitiones, ad amplificationes, & locos cões, ad hiſtoriam, ad genus epidicticum, ad oẽm orationem, quæ non repudiat illam modulandi uoluptatem. Hæc breuiter de ſingulis qõnibus: In quibus moleſtus uideri poteſt, propterea ꝙ multæ ſunt per ſimiles, deinde quòd in hac parte nõ ita neceſſariæ. ſed Græculos ſequitur, qui abditis in rebus arbitrantur hoc modo elucеſcere ueritatẽ. Profitetur aũt ſe maxime tractare numeros forenſiũ cauſarum, nõ exornationũ deliberationumq;: quippe cũ illo genere cognito, non arduum ſit reliqua duo metiri. Ergo in alijs .i. in hiſtoria, & in eo quod appellamus ἐπιδεικτικὸν, placet omnia dici, etc.] Etſi propoſitus eſt numerus forenſis de quo diſputetur, pauca tamen de hiſtoriæ numero, generiſq; demõſtratiui, quod ἐπιδεικτικὸν appellat Græcia, præmittit. In alijs generibus à genere forenſi, ut in hiſtoria, & in exornatione, placet omnia dici Iſocrateo Theopõpeoq; more. Mos Iſocrateus ad genus ἐπιδεικτικὸν refertur, et panegyricũ, quo plurimum uſus eſt Iſocrates: Theopõpeus ad hiſtoriã pertinet, quam numeroſe Theopõpus Iſocratis auditor expoſuit. Vterque & magiſter & diſcipulus, uſus eſt circunſcriptione & ambitu, quo tãquam in orbe & circulo incluſa currit oratio, donec inſiſtit .i. quieſcit, pfectis abſolutiſq; ſententijs. Quid eſt hoc aliud, quàm utrunque omnes ferè perfeciſſe periodos? Ab Iſocrate nata eſt hæc circũſcriptio, qui primus minutos atque conciſos Thraſymachi numeros in lõgius porrexit. Ex illo nemo qui aliquo eſſet in numero, hoc eſt uel in pretio, uel potius in oratione numeroſa, ſcripſit orationẽ generis eius quod eſſet ad delectationẽ comparatũ, quin redigeret omnes ferè in quadrũ numerumq; ſententias. Quadrũ numerumq; dicit, numerumq; quadratum. Vbi quiſpiam quærat, qui fiat, uti numerus orbẽ conficiat forma rotundũ, cum ſit figura quadratus, numerus nec rotundus, nec quadratus eſt? hæc ſunt ex tranſlatione uerborum, & nos ad aliud et aliud referentes cogitationem, uerba commutamus. Cur potius in hiſtoria & exornatione numerus expletur? Is eſt auditor, qui non ueretur, ne cõpoſitæ orationis inſidijs ſua fides attẽtetur. Quis iſtuc ueŕ.tur? Iudex, qui quibus capitur rebus facilius credit. Vtimur ne genere numeroſo in cãs forenſi? Hoc genus neque totum aſſumendum eſt ad cãs forenſes: neque omnino repudiandum. Quid ita, non ſemper aſſumendũ? quia ſi ſemper utare, ſatietatem affert, ut obſonia delicatiora id uitium primum. Alterum, quòd ab imperitis agnoſcitur, deprehenſus contemnitur. Aliud, quòd cum uoluptas & dolor in cõtrarium nitantur, & numerus ille pariat uoluptatẽ, actionis dolorem aufert, ut affectibus acerbis cõtrarius. Quartũ, ꝙ auferat humanum ſenſum actoris: Is eſt ſenſus cõis oratoris, et hominum cæterorum, à quo recedere neceſſe eſt eum qui maiora componit, & auditorem qui percipit auribus inſueta. Adde uitium quintum, quo tollit funditus ueritatem & fidem. Receptum moribus populi R. ſciebant, arte fallere diſceptatores: ſuſpectos habebant tã præclaros artifices eloquendi, nec eos uera dicere arbitrabantur, nec illis adhibere fidem poterant. Cur non eadem cadũt in hiſtoriã & in exornationem? Quia numerus nec tum ſatiat, cum maxime expetitur: nec cauſæ nocet, quæ nihil periclitatur. Si numeroſum genus aſſumitur in cãs forenſes, quo loco aſſumitur? cũ expatiamur ad uoluptatem. Quãdiu retinetur? breui. Quot modis cõmutatur? multis. nũc tardius incedit, nunc celerius: nunc aſperius, nunc lenius: nunc cadit in dichoreum, nunc in aliũ pedem terminatur. Adhibenda eſt igitur numeroſa oratio, ſi laudãdum eſt aliquid ornatius, ut cũ in Verrem Siciliam ornare cõtendit: Atq; adeo antequã de incõmodis Siciliæ dico, pauca mihi uidentur eſſe de prouinciæ dignitate, uenuſtate, utilitate dicenda, & quæ ſequũtur. Hũc librum, quẽ numeramus quartũ, cõſtituit ſecũdum, quia diuinatio eſt in Cæciliũ magis quàm in Verrem. Prima actio nõ tam oratio perpetua eſt, quàm præparatio quædã ad interrogationẽ teſtium. In ſenatu laudauit cõſulatum ſuum oratione prima in Seruilium Rullum, cuius orationis pars extrema tantũ ſupereſt. Laudauit et principio ſecũdæ ad populũ, de more ueteri, quo nouus conſul Senatui populoq; R. gratias agebat. Laudauit etiam in Piſonem, in alijſq; multis orationibus: ſed aut illa in Rullum debet intelligi, aut alia deſiderari. De Ennenſi Cerere, de Segeſtana Diana, de Syracuſarũ ſitu, dicit in quarto Accuſationis, ut nũc loquimur, actione ſexta: Fuit apud Segeſtanos ex ære ſimulacrũ Dianæ, tũ ſumma atq; antiquiſſima præditũ religione, tum ſingulari opera artificioq; perfectũ: et multa deinceps. Vetus eſt hæc opinio, quæ cõſtat ex antiquiſſimis Græcorum literis atq; monumẽtis, inſulã Siciliã totã eſſe Cereri & Liberæ cõſecratam. Fruges in ea terra primũ repertas arbitrãtur, & raptã eſſe Liberam, quã eandem Proſerpinam uocãt, ex Ennenſium nemore: qui locus quòd in media eſt inſula ſitus, umbilicus Siciliæ nominatur. & multa quæ ſequuntur. Vrbem Syracuſas maximã eſſe Græcarum urbium, pulcherrimamq; omnium, ſæpe audiſtis. Eſt iudices ita ut dicitur. Nam et ſitu eſt cõmunito, tũ ex omni aditu uel terra uel mari præclaro ad aſpectũ: et cætera. In illis omnibus idcirco lõgiores duxit numeros, ꝙ ſe ad auditorũ uoluptatẽ cõparabat. Sæpe ẽt in amplificanda re cõceſſu omniũ funditur numeroſe & iubiliter oratio. Id cõcedunt oẽs, quia tum incaluit oratio, & auditor oblectatione ductus nõ animaduertit. Iã obſeſſus eſt ut oppidanus, & tenetur uti captiuus, nec agit ut inſidietur & obſeruet ut hoſtis, ſed iã fauet ut noſter, proceſſumq; uult & cõtinuationẽ. & quia uim dicẽdi miratur, nõ inquirit qđ reprehẽdat. Exẽpla reperies in omni peroratione, quæ grauiores immiſcet affectus, ut pro Flacco, pro Sylla, pro Milone. Periodus illa circũducta ad flebiles modos & triſtiores actionũ flexus optime accõmodatur. Quando numeroſo genere liceret uti, præcepit: poſt ex ordine quãdiu retinere liceat, oſtẽdit. Nam paulo ante quæſierat quo loco oratione numeroſa uti deceret, deinde quandiu retinenda eſſet, tũ quot modis cõmutanda. Hæc forma numeri lõgioris retinẽda nõ diu eſt in orationis reliquis partibus. Nam de peroratione non opus eſt præ

cipere

cipere, quã ipſe orator ſic includit ac terminat, ut longior eſſe non poſſit. In alijs cum retinenda non eſt, à periodo transferenda dictio eſt ad inciſa atque membra, ne (quod tædij plenũ eſt) diu nimiſq; cõtineamus ambitũ. κόμματα, reddit inciſa, κῶλα membra, nouitatemq; uerborum & calumniã deprecatur. Rebus ignotis imponenda noua nomina. Poſſe uerba nouari tranſlatione metaphoræ. Metaphorã aſſumi aut ſuauitatis aut inopiæ cauſa: ut ſuauitatis eſt, Libati flores roſei pudoris. Inopiæ, Sitiunt agri, luxuriat ſeges. Dicere uerbũ nouũ facere, ut beatitatem: aut à ſimili mutuari, ut inciſum, à partibus corporis, et membrum. QVO autẽ pacto deceat inciſe membratim'ue dici, iam uidebimus.] Quo loco numeroſa periodus adhiberetur, & quamdiu retinenda eſſet, explanauit. Tertium eſt de mutatione comprehenſionum atque concluſionum. Comprehẽſio totam periodum amplectitur, quæ cum recipiat numeros, aut celeres aut tardos, aut temperatos, neceſſe eſt eã tribus modis immutari. Incitatã breuibus ſyllabis cõtẽtiones, id eſt amplificationes & acriores loci requirunt. Procerem tardamq; pluribus longis, accipiunt narrationes. Amplificãtis eſt, celeritate ferri ad animos commouendos exponentis autem, ſenſim progredi, lenteq; res inculcare. Concluſio finem tantum conſtituit, nõ uniuerſam circunſcriptionẽ. Alia eſt igitur comprehenſio, alia cõcluſio. Inſiſtit, id eſt clauditur et quieſcit ambitus modis pluribus, quàm fluit à primo comprehenſio. Claudunt orationẽ pedes omnes: ſed freqnẽtiores ſunt in fine qui numerantur ab eo Dichoreus, Creticus, Pæan, Dactylus, Dochimus, Iambus, Spondeus, Choreus, Trochæus. Aſiani rhetores, ut Hierocles & Meles, de quibus paulo infra, omnia ferè concludebant uno modo: Dichoreum ſequebantur. In Dichoreo duo ſunt Chorei ex ſingulis longis & breuibus: ut, temperauit, candidatus. Choreũ uocant nomine Trochæi: unde non ab re monet, eoſdem pedes alijs nominari uocabulis. Sic Pyrrhichius periambus dicitur, Spondeus pontificius, Bacchius Oenotrius, Creticus Amphimacer. Dichoreus non eſt ſua ſponte ſuaq; natura uitioſus in clauſulis: ſed in numero uitioſum maxime, quod ſemper eſt idẽ. Et quo quæq; res, ut in cibis, eſt dulcior, hoc magis repetita ſatietatẽ parit. Quàm præclare cadat dichoreus, oſtendit C. Carbonis exemplo: O Marce Druſe, patrem appello: Tu dicere ſolebas ſacram eſſe Rempublicam: quicũque eam uiolauiſſent, ab omnibus eſſe ei pœnas perſolutas. Patris dictum ſapiens, temeritas filij comprobauit. O Marce Druſe, inciſum eſt ex antibacchio & choreo, uel ſpondeo & amphibracho (nihil enim refert) in quo inciſo neque ſenſus neque numerus expletus eſt: & ſi Quintilianus inciſum definit ſenſum, non expleto numero cõcluſum. Patrẽ appello, alterũ eſt inciſum, ex anapæſto & ſpondeo. Nam uerbum patrem, ſi non elidit, ſecundam ſyllabã corripit, ut priorem. Tu dicere ſolebas, membrum inciſo quidẽ perfectius, imperfectum tamẽ, & quod abruptum à corpore, nihil per ſe efficiat. In eo tres pedes, Spondeus, tribrachus, ſpondeus. Sacram eſſe Rempublicam, alterũ membrum, ex anapæſto, iambo, dactylo. Quicunque eam uiolauiſſent, ab omnibus eſſe ei pœnas perſolutas. ambitus eſt, cuius pedes quia multi ſunt, numerari non debent. ſatis eſt, extremum notaſſe, reliquos auribus æſtimaſſe: non quòd arduum ſit eos numero comprehendere, ſed quòd nihil expediat, ſi modo orationis curſum neque celeriorem, neque tardiorem, neque claudicantẽ, neque anguſtum, neque redundantem cognoueris. Vbi periodon ex duobus inciſis, duobus membris, & ſententia longiore perfecit, addit ſententiã ueluti ſuperiorũ abſolutionem: Patris dictum ſapiens, temeritas filij cõprobauit. cuius etiã pedes in ſummam referre nihil eſt neceſſe. De Carbone in Bruto Cicero: In eodem igitur numero eiuſdem ætatis C. Carbo fuit, illius eloquentiſſimi uiri filius, non ſatis acutus orator, ſed tamen orator numeratus eſt. Erat in uerbis grauitas, & facile dicebat, & auctoritatẽ naturalẽ quandã habebat oratio. In eodem libro de utroque Marco Druſo facit mentiónem. Filius poſteaquã leges agrarias tulit, bellumq; Sociale mouit, domi necatus eſt. Dicet aliquis, Concio ad clamorẽ mota eſt bonitate ſententiæ, nõ unius pedis ſuauitate. Mouit quidẽ præclara ſentẽtia, ſed & numerus commouit. Occurrit igitur et immutat numerum ſeruatis iiſdem uerbis, ſeruata eadem ſententia. Patris dictum ſapiens, cõprobauit filij temeritas. Nihil eſt, inquit, nullã uim retinet, alioqui robuſta ſententia. Animo quidem iſtud ſatis eſt ad intelligendum, auribus non ſatis ad probandum. Vnde colligit, pæana, quem probat Ariſtoteles, ut ſupra demonſtrauimus, nõ ſemper optimum uideri. Nam, temeritas, quartus eſt pæan, ex tribus breuibus, et longa. Alia eſt clauſula quam facit creticus, qui uocatur amphimacer: ut, Neminem mihi neceſſe eſt nominare, uoſmet uobiſcum recordamini. Is creticus pæana ſpatio et temporibus æquat. uterque quinque temporum eſt. Pæan, ut alij uolunt, quadruplex: ut Cicero, duplex: quia ſecundum tertiumq; pæana refert ad alios pedes. Quintilianus ea de re ſcribit in hunc modum. Claudit pæan, qui eſt ex choreo & pyrrhichio, quem aptum initijs putant, uel cõtra, qui eſt ex tribus breuibus & longa: cui clauſulam aſſignãt, de quibus ferè duobus ſcriptores huius artis loquũtur. Alios omnes, quotquot ſunt temporum, qui ad orationem pertineant, pæanas appellãt. Primus orationis initio uiget: ut, Quintus igitur Ligarius, cum eſſet adhuc nulla belli ſuſpitio, legatus in Africa cũ Coſ. C. Conſidio profectus eſt. Idem iacet in extremo. nec enim breues orationem ſuſtinere poſſunt, ut ibidem: Atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperiũ. Pæan quartus ex tribus breuibus & longa, tametſi peſſimus non eſt, tamen in fine leuis eſt: ut, In capiendo conſilio tarditas, in exequendo probanda celeritas. In hac parte Quintilianus ſæuit, qui transferens hunc locum, furtumq; diſſimulans, cenſura graui ſubſcribit in antiquos. Non me capit, ut à magnis uiris diſſentiam. Pæan, qui eſt ex tribus breuibus & longa. nam eſt ipſe una plus breui anapæſto, facilitas, agilitas. quod quia ita placuerit iis, non uideo, niſi quòd illum ferè probauerint, quibus loquendi magis quã orandi ſtudiũ fuit. NE ſpondeus quidem funditus eſt repudiandus.] Spondeus etſi tardior, & quodammodo hebetior putatur, non eſt tamen funditus & omnino repudiandus. Habet enim ſtabilem quendam gradum, & plenã dignitatis conſtantiam: ut, Animaduerti iudices omnem accuſatoris orationẽ in duas diuiſam eſſe partes. Laudatur in inciſionibus & membris, quæ nõ ita multis pedibus conſtant, quia pedũ paucitatẽ grauitatis ſuæ tarditate cõpenſat: ut, Non uenit in mentẽ primam orationẽ Stratonis conſcribere de furto, poſt aliquid adiungere dictũ de ueneno, quod non percontatione quæſitũ, ſed dolore expreſſum uideretur. Quemadmodũ nominamus extremum pedem in clauſulis, ita proximum ſuperiorẽ, hoc eſt à fine ſecundum numerare poſſumus: aut etiam tertium, ſi pauci ſunt pedes. Quamuis enim bonus ſit extremus, tamẽ inepte cadet oratio, ſi durius ad illum peruenias. Cur potius duos aut treis numeramus ad finem? quia numerus in extremis optime collocatur, ubi intelligenter auditur: in orationis curſu parum attenditur, ſi modo non claudicet oratio. Deinde frequẽter ex tempore dicendum eſt. Extemporalem facultatem remoretur enumeratio pedum ſingulorum. Iambus ex breui & longa, ſi eſt extremus choreus, aut ſpõdeus, uolubiliter peruenit ad extremũ: ut, Vltus eſt huius uictoriæ crudelitatẽ poſtea Sylla. In eodem loco uolubilis eſt trochæus, quem tribrachum uocant. Terentianus, Nam ſolet longam trochæus ſoluere in duas breues: unde et appellant trochæum, quem uocamus tribrachyn. Tale eſt, Brute dubitaui. quòd ægre Fabius admittit. Is habet treis breues, eſtq; par choreo ſpatio trium temporum, non ſyllabis: ut, Neque enim turpis mors forti uiro poteſt accidere,

neque immatura conſulari, nec miſera ſapienti. Eodem in loco dactylus ſi ponitur, finis eſt heroici: uitandus igitur, niſi breuis antecedat. In eandem ſententiā Quintilianus deſcēdit: Ne dactylus quidem ſpondeo bene præponitur, quia finem uerſus damnamus in fine orationis. Cicero tamē aliquoties uſurpat, uel antecedente breui ſyllaba, uel interrogatione facta, quæ ſuſtineat orationē: ut, Quid hoc tēpore Quintio ſtatuendū eſt? Volubilis eſt igitur, ut affirmat Cicero, ſed alia ratione uitandus. Iidē tres pedes, iambus, trochæus, dactylus, male cōcludunt orationē, niſi pro anapæſto trochæus, pro cretico dactylus collocatur: ut, Seruius hic nobiſcum hanc urbanam militiā reſpondendi, ſcribendi, cauendi, plenam ſolicitudinis ac ſtomachi ſecutus eſt. ius ciuile didicit, multū uigilauit, laborauit, præſto multis fuit, multorum ſtultitiam perpeſſus eſt, arrogantiam pertulit, difficultatē exorbuit, uixit ad aliorū arbitriū, non ad ſuū. Hic eſt quod tibi forte negotium faceſſat. Cur enim Fabius magni referre putat, extrema breuii ne ſit an longa, Cicero nihil intereſſe arbitratur? Deinde ſi nihil intereſt, cum ſit iambus in cretico, cur male iambus concludit, optime creticus? Dicito ad aurium ſonum magni referre breuis an longa ſit extrema, ad quantitatem nihil intereſſe. Iambum leuem per ſe male cōcludere, creticum grauem ſine alterius adiumento cadere præclare. Cur à quibuſdam pæan numerus, non pes habetur? quia pedes omnes intra ſyllabas treis cōcludunt, pæan in quatuor excedit. duobus itaque pedibus conſtat: duo pedes etiam uerſum interdū faciunt monometrū. Numerū igitur efficiunt, quoniā uerſus omnis eſt numerus. Pæana, quē probat Ariſtoteles, ante dictum eſt eſſe duplicē: unum uigere principijs, iacere in extremis: alterū non peſſime quidem terminare clauſulam, ſed melioribus præponi non oportere. Dochimus ex iambo & cretico, uel bacchio & iambo, ut Reipublicæ, pes eſt inſignis, ac Ciceroni frequens. Illum nec iterandum, nec continuandum cenſet, propterea quòd numerū apertū & nimis inſignem facit. quā quā grande flagitium nō eſt, aut iterum aut ſæpius collocaſſe: ut, Vtile eſt uiros integros bona mente præditos præfici Reipublicæ. ET quia non numero ſolum numeroſa oratio, ſed & compoſitione fit, & genere, quod ante dictum eſt, concinnitatis.] Commutatione numerorum pedumq; diſſimulatur ars, & occurritur ſatietati, quam gignit ſimilitudo. Duo ſunt alia genera cōmutandi, iam ſæpe demonſtrata: alterum uerborū cōpoſitionē, alterū concinnitatem ſequitur. Compoſitio ſtructura uerborum eſt, quæ ſic uocalium concurſiones diſſonaſq; uoces effugit, ut iunctura leuis tranſmittat unguem, hoc eſt orationis uolubilitatē nō impediat: ut apud illū Craſſum, quē tantopere Cicero commendat: Nam ubi libido dominatur, innocentiæ leue præſidium eſt. Quod exemplū nō eò Cicero propoſuit, quòd nullum recipiat uocalium concurſum, nullaſq; uoces aſperas (aliter enim res eſt) ſed quòd metuens committere duas uocales, e & i, leue innocentiæ, cecidit in concluſionē pentametri uerſus, Innocentiæ leue præſidium eſt: unde uult effici Tullius, numerum iuuari compoſitione. Sic ante numerum repertum ueteres, ut Herodotus & Thucydides, ſtudio coagmentandi iungendiq; uerba perſæpe aptè numeroſeq; dixerunt. Tertiū cōmutandi genus eſt ex genere uerborum, ſiue forma quadam orationis, ſiue figura, ſiue cōcinnitate. hæc enim ſunt eiuſdē rei multa uerba. Figuræ ſunt ſua ſpōte numeroſæ quatuor, Par pari relatum, contraria oppoſita & repugnantia, ſimiliter cadentia, ſimiliter deſinentia: quæ facultatem afferunt non ſemper eodem modo deſinendi. Præter illa tria genera cōmutandi, quarta quædam uarietas adhibebitur, ſi non ſemper oratione arcta & adſtricta numeris utemur, ſed aliquando ueluti negligentes hoc uinculum ſoluemus. melius eſt orationē ſimilem eſſe numerorum, quam totam conſtare numeris. Quæ tota numeris conſtat, quodammodo uerſus eſt: quod in oratione intolerabile uitiū eſt. Quæ autem eſt numero ſimilis, efficit ne ſoluta uinculis, ne ornatu deſtituta, ne ſine modo fluens uideatur oratio. In numeroſa obſeruantur omnes particulæ, in numero temperato ſolum principes. Numeroſum perrarò cadit in ueras cauſas ac forenſes. ſæpe cadit in fictas, ut in declamationes, ut in exornationes, ut in egreſſiones, ut in cōmunes locos. Nā quemadmodū miles in ludicro certamine, uario mēbrorum flexu, et armorum decora uibratione quærit uoluptatem, in prælio poſtpoſita uoluptate uitam ſuam ſalutemq; defendit: ſic orator in ſecuritate cauſarum & in oſtentatione geſtit, in ueritate controuerſiarū ſaluti quàm uoluptati mauult cōſulere. Quod ut cōmode faciat, relicta numeroſa periodo ſe ſubinde cōuertit ad inciſa & membra quæ dicuntur, quòd ea ſint expeditiora, minuſq; ſuſpecta, quàm modificata circūſcriptio. Inciſa igitur & membra ſunt partes comprehenſionis. Quamobrē docet quot partes recipiat illa cōprehenſio: ut quando uolemus, uel coniungere uel ſeparare poſſimus. Periodus aliquando ſimplex eſt, cū una producta eſt ſententia: ut, Animaduerti iudices omnem accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes. de qua Cicero non agit. Compoſita periodus duas habet minimum partes. Coniungit interim aut treis, aut quatuor, aut plures. Mediocris autem, ut aures impleat, & ne breuior ſit quàm par eſt, néue longior, quatuor quaſi hexametrorum inſtar uerſuum partibus conſtat. In ſingulis partibus nodi apparent, & quaſi articuli, quibus à membro membrum diuiditur: ut, Eſt hoc in more poſitū Quirites, inſtitutoq; maiorū, ut ij qui beneficio ueſtro imagines familiæ ſuæ conſecuti ſunt, eā primā habeant cōcionē, qua gratiā beneficij ueſtri cū ſuorum laude cōiungant. Multo plures ſunt apud eū ex tribus membris, multæ ex duobus, multæ aut ex quinque, aut ex ſex, aut pluribus membris curtioribus. Exēpla reperire facile eſt. SIN membratim uolumus dicere, inſiſtimus.] Quemadmodum membra in ambitu coniunguntur, ita ſingula per ſe collocari poſſunt: quod cū fit, tum membratim dicitur. Sicut autē periodos ab initio per interualla fertur ad extremum, ita membra ſubinde quieſcente ſpiritu inſiſtunt, quaſi figunt pedem, interrumpunt curſum, crebro feriunt, minutam & aſperam ſæpe reddunt orationē. Vtendum membris erit, cum uolemus ab illo curſu deſiſtere, qui continuatus inuidiam oranti mouere poteſt. Membra curſu illo productiore carent, numero nō carent. Nā quanto breuiora ſunt, tanto diligentius & coagmentatione iuncturæ, & concinnitate figuræ, & pedum ſtabilitate firmantur: & quòd in illis minime numerus apparet, eo tutius uincietur. Propoſuit exēplū Craſſi, ueterū principis in arte dicēdi: Miſſos faciant patronos, ipſi prodeant. Cur clandeſtinis conſilijs nos oppugnant? Cur de perfugis noſtris copias comparant contra nos? Duo ſunt inciſa tam cōpoſita, ut iambicum trimetrum faciant, Miſſos faciant patronos, ipſi prodeant. Suſtinendus in prioris extremo ſpiritus, ne uerſus appareat: ad quē uitandum Cicero lubentius diceret, Prodeant ipſi. Eodē modo mēbrum tam compoſitum eſt, ut trimetrū ſcazon efficiat, Cur clādeſtinis conſilijs nos oppugnant? Secundum membrum redigi poteſt in octonarium trochaicum ſcazon. quæ cauſa Ciceroni fuit exempli citandi, qui præcepiſſet nihil tam numeroſum eſſe oportere, quàm quod minime apparet. Id uidebat imprudēti Craſſo accidiſſe, ſtudio componendi. Quòd autem ex duobus uerſibus, id eſt, membris, perfectam ſtatuit comprehenſionē, tantum refert ad illud, Cur de perfugis noſtris copias comparant contra nos? quod etſi uidetur ſimplex, tamen habet uim duorum: Copias comparant contra nos: & de perfugis noſtris comparant. ſunt duo Spondei in eo, Comparant contra nos. Cur, inquies, illa inciſa, hæc membra ſunt? quia membra quæ uocant oratores, ſenſu pleniora ſunt ac numero, inciſa utroque imperfectiora. Quid eſt quod ait ſe de genere nunc diſputare?

De toto

De toto genere inciſorum atque membrorum, non de ſingulis corũ pedibus diſputare ſe monet. nã ſi uelit explorare ſingulos alios pedes, aptius ponat: ſed hoc omittit. Quæ inciſim aut mẽbratim efferũtur, ea uel aptiſſime cadere debẽt. ſignificat illos Craſſi fines ineptius cadere, quia longis ſyllabis torpeſcunt. Probat quidem uniuerſam periodũ uiri, ſed non itẽ particulas. Addit exẽplum domeſticũ ex oratione quæ nõ extat, pro Scauro credo, cui Triarius accuſator, ut eſt apud Aſconiũ, pro uitio obijcit, hominẽ pauperem habere domũ tum rebus alijs, tum maxime columnis quatuor magnificam. Quapp Cicero patronus retorquere ſimile crimẽ in aduerſarium potuit: Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia ſuperabat? at egebas. Incurriſti amẽs in colũnas, in alienos inſanus inſaniſti. Depreſſam, cæcam, iacentem domum, pluris quàm te & quàm fortunas tuas æſtimaſti. Hic inciſa quatuor, mẽbra duo: deinde comprehenſio. Ex inciſis primũ & tertium deſinit in choreũ, aut in ſpondeum. Deerat.n. diſſyllabum profertur. Singula reliquorũ bacchios habent ſingulos. Idem bacchius eſt in fine membrĩ prioris, diſpõdeus ſequẽtis, dichoreus in extrema comprehenſione: quæ crepidini cõparatur, quia non ſecus ac crepido, inſtabiles et fluctuãtes particulas firmat. Eſt enim crepido, uel ſaxum, uel moles edita, cuius obiectu inſtabile quippiã ut arena & aqua firmatur. Sunt alia breuiora ex ſingulis pedibus, aut binis, aut ẽt ternis, quibus ut pugiunculis uti oportet. Pungunt.n. crebroq; feriunt, ideoq; plurimum ualẽt cum uehemẽter aut arguas, aut refellas. In illis breuitas facit ipſa liberiores pedes. Etenim minus libere incedunt, qui cum multis iuncti, & antecedẽtibus & inſequentibus inſeruiũt. Ponit exẽplum ex oratione ſecunda pro Corn. maieſtatis reo, quem ubi quatriduo defendit, ſuas actiones in duas orationes quæ nunc deſiderantur, contulit. O callidos homines, o rem excogitatam, o ingenia metuenda. Diximus. Teſtes dare uolumus. Quem quæſo noſtrũ fefellit, ita nos eſſe facturos? Tria ſunt membra ex binis ternis'ue pedibus, O callidos homines, o rem excogitatã, o ingenia metuenda. Dico ex binis ternis'ue pedibus, quia licet ſumere uel diſſyllabos minores, uel triſyllabos ampliores. Si pedes aſſumas triũ ſyllabarũ, O callidos homines, erit mẽbrum ex duobus pedibus, et parte unius: quod fieri poſſe confirmat. Sequitur inciſum pedis unius, Diximus. deinde mẽbrum ex ſpõdeo, tribracho, iãbo, uel pyrrhichio, Teſtes dare uolumus. Tandem cõprehenſio breuis ex duobus membris: Quem quæſo noſtrum fefellit, ita nos eſſe facturos? Forte nõ uides hic eſſe duo mẽbra: diſſolue, reperies: Id feciſtis, & neminem noſtrum fefellit. Cum cæſim membratim'ue dicimus, inter particulas uarijs clauſulis interponit ſe raro numeroſa cõprehenſio. Nã ſi nulla interponitur, conciſa & minuta ſaltitat oratio, crebroq; pulſu tãdem obtũdit aures, qualem plerunq; Seneca inepte cõtinuat. Si freques inſeritur, tollit impetum, pp quem inciſa & mẽbra permulta coniungimus. Eſt igitur interponenda, ſed raro. Variandæ ſunt eius clauſulæ, ut aliquãdo breuius inſiſtat, aliquando longius exporrigatur. Vtamur exemplo: Nubit genero ſocrus, nullis auſpicijs, nullis auctoribus, funeſtis ominibus omniũ. O mulieris incredibile ſcelus, & præter hanc unam, in omni uita inauditum. Hoc membrum tertium longius eſt, ut inciſa firmetur oratio: O libidinem effrenatam & indomitã, o audaciã ſingularem. Iam interponit cõprehenſionem: Non timuiſſe, ſi minus uim deorum, hominumq; famam, at illam ipſam noctem, faceſq; illas nuptiales? Redit ad inciſa: Non limen cubiculi? nõ cubile filiæ? nõ parietes deniq; ipſos ſuperiorũ teſtes nuptiarum? Hoc poſtremum fulcit illa duo ſuperiora. Deinde rem totam plenius abſoluit: Perfregit ac proſtrauit omnia cupiditate ac furore: uicit pudorẽ libido, timorem audacia, rationem amentia. Hoc optimũ fortiſſimumq; dicẽdi genus, quod artifex optimus optime nouit. Arguit Hegeſiã oratorem, qui cum uellet imitari Lyſiã tenuem quidẽ oratorem, ſed bonũ, & ſubtilitate dicẽdi Demoſtheni penè cõparandum, decurtatis utebatur inciſis, ſaltabat minutis particulis, nec unquã interponebat numeroſam cõprehenſionem. Habet igitur quem appellet ineptum, qui illũ cognouerit. Quis ineptior eſt, quàm qui non modo genere dicendi, ſed & ſententijs peccat? Alius fuit Hegeſias philoſophus Cyrenaicus, de quo Cic. 1. Tuſculana: Verum ſi quærimus, hoc quidem, miſeram eſſe uitam, à Cyrenaico Hegeſia ſic copioſe diſputatur, ut is à rege Ptolemæo prohibitus eſſe dicatur illa in ſcholis dicere, q multi his auditis mortem ſibi ipſi cõſciſcerent. De Hegeſia oratore idem in Bruto: At Chariſij uult Hegeſias eſſe ſimilis, iſq; ſe ita putat Atticũ, ut uiros illos præ ſe penè agreſteis putet. At quid eſt tã fractũ, tam minutũ, tam in ipſa, quam tamẽ conſequitur, concinnitate puerile? ET quoniam plura de numeroſa oratione diximus, quàm quiſquã ante nos, nunc de eius generis utilitate dicemus.] Quæ generis huius eſſet utilitas, ante quæſierat. hic cõſtituit, & ſentẽtias & uerba numeris illuſtrari: oratoris eſſe munus, optimis ſententijs uerbiſq; lectiſſimis uti: Sentẽtias neque utilitatis, neq; gloriæ fructũ afferre dicenti, niſi apte exponãtur, atque abſolute: abſolutionẽ à numero petendam: deinde uerba diligenter collocãda, ut eorum lumẽ appareat: eò numerũ pertinere. Numerum oratorium, numero poetico diſſimillimũ eſſe oportere, ſæpe teſtatus eſt. Numerus ſiue ordo pedũ facit, ut id quod pronunciatur, aut orationis aut poematis ſimile uideatur. Numeri, ſiue pedes ijdem ſunt oratorũ & poetarũ, ut ante dictũ eſt: ijdem more quotidiano loquẽtium, quia nõ poſſunt enũciari duæ ſyllabæ quin efficiant pedem: ijdem ſonãtium omnium. i. uoces indiſtinctas edentium: ut ſi canites: nullũ uerbũ proferas. erunt tamen pcuſſiones aut pares, aut breuiores, aut longiores, quæ cadent in pedem. Ergo uarietas eſt omnis in collocatione. Collocatio uel eſt cõpoſitio quædã, uel perfectio & ornatus, uel numerus oratorius, cuius eſt uſus ne infinite feratur (ut flumẽ) oratio, ne ſit inornata, ne uiribus deſtituta. Flumẽ ueluti quodam filo perpetuo cõtinuari, perſpicuũ eſt. Is tractus cõtinuus infinite ferri dicitur. Diſſimilis eſt periodus, quæ breui demẽſo ſpatio quieſcit. de quo Ariſt. Rhetoricorum 3. λέγω δὲ εἰρομένην, ἣ οὐδὲν ἔχει τέλος καθ' αὑτήν, ἂν μὴ τὸ πρᾶγμα λεγόμενον τελειωθῇ. ἔστι δὲ ἀηδὴς διὰ τὸ ἄπειρον. τὸ γὰρ τέλος πάντες βούλονται καθορᾶν. διόπερ ἐπὶ τοῖς καμπτῆρσιν ἐκπνέουσι, καὶ ἐκλύονται. προορῶντες γὰρ τὸ πέρας, οὐ κάμνουσι πρότερον. Tractam periodon dico, quæ per ſe nullũ conſequitur finem, ſed tũ demum terminatur, cũ ſubiecta res ad exitũ perueniet. Eſt hæc inſuauis, quoniam infinita. omnes.n. finem uidere cupiunt. Quãobrem in inclinationibus reſpirãt, ac reſoluũtur. & prouidẽtes finẽ, in prioribus nõ laborãt. Periodus nõ ſpiritu pronunciãtis, qui in alijs hominibus breuiſſimus, in alijs productiſſimus eſt, ſed numero collecta debet inſiſtere. Quòd ſi ad ſpiritum nõnunquam refertur, tũ agitur de mediocritate, nõ de cuiuſq; pronũciantis pulmonibus. Eadem nõ inſiſtit interductu librarij. i. uirgula, aut pũcto quod figit is qui libros manuſcribit. non.n. quia punctum eſt, quieſcit ambitus: ſed quia deſinit comprehẽſio, ſignũ interducitur. Quòd aũt numerus orationi ſit ornamento, nemo eſt credo qui dubitet. Quòd uires addat, teſtimonio ſunt qui ferunt, aliquãdo ſententiã tanquam fulmẽ numero uibrari. Cic. confirmat hac ſimilitudine: Quemadmodum athletarũ & gladiatorũ palæſtra decẽti motu uenuſta & fortius petit, & cautius euitat: ſic oratio inſtituta numero ſanè palæſtra, uehementius accuſat, tectiuſq; defendit. Athletas Romæ fuiſſe, qui ſpectaculis & maxime ludis publicis adhiberẽtur, ſatis eſt notũ. Hi aut in ſtadio currũt, aut ſaltu cõtendunt, aut diſcũ iaciunt, aut luctantur, aut

cæſtu feriunt. Qui cæſtu pugnoq́; feriunt, pugiles appellãtur. Hi ſicuti gladiatores et impetũ declinãt aduerſarij, et ictu petunt aduerſariũ. Quod ut cõmodius & uenuſtius facere poſſint, à cãpi magiſtris & laniſtis flexũ palæſtramq́; diſcũt. Flexus ille corpis uenuſtus, & motus mẽbrorũ decens, numerorũ pedibus confertur. quia numeri motu grauior aduerſario plaga incutitur: et eodẽ, ſi quádo aduerſario cedit, tectius ac munitius ſe tuetur orator. Ex cõtrario oratio numero carens, inepte mouetur & ruſtice, ueluti imperiti palæſtræ, quorũ ſubagreſtis & ineptus eſt geſtus. ἀπαλαίστρους Græci uocãt, nulla palæſtra exercitatos. παλαίστρα græcũ eſt, unde melius deflexeris ἀπαλαίστρους, quàm quod alij ſcribunt ἀπαλαίστους. Nec ſi in intelliges originẽ uerborũ, deriuabis à uocabulo παλαίστης, nõ magis quàm ἀμούσους ἀπὸ τοῦ μουσικοῦ. Reperimus & apud Fabium ἀπαλαίστρους. TANTVMQVE abeſt ne; quod ij, qui hoc aut magiſtrorũ inopia, aut ingenij tarditate, aut laboris fuga nõ ſunt aſſecuti, ſolent dicere.] Poſteaquã numeri uirtutes expoſuit, cõuerſus ad uitia, caſtigat inſcitiã eorũ qui totam hanc artem repudiant, & eorũ qui numeri cã inepte uerba traijciũt, et eorũ qui inſerũt inania quedã uerba quaſi complementa numerorũ, & eorũ qui minute infringũt numeros, & eorũ qui omnia concludũt eodem modo. Hæc uitia quinque ſiquis uitauerit, omnia ferè uitia uitauerit. Primi, qui cupiebant Attici nominari, numerũ prorſus ignorarunt: aut magiſtrorũ inopia, ꝗ hanc artẽ Romæ nemo profiteretur, aut ingenij tarditate, ꝗ neq; obſeruare ipſi, neque è ſcriptis eruere poſſent: aut laboris fuga, ꝗ magnã dicendo ſcribẽdoq́; adhibere diligentiã nollent: Ignorantiæ uelum prætendũt, dictitantes eneruari orationẽ compoſitione uerborum: in quos facit utilitas illa numerorũ, quam ſupra demonſtrauit. Secundi numerũ ſequuntur, ſed illũ neque tenẽt, neque apprehendunt, quaſi poſteriores rotæ. Quid ergo? Verba traijciunt. i. de loco in locũ transferunt aperte, quò melius aut cadat aut uoluatur oratio: ut ſi dicas, Multa cõmiſit in Rempublicam, quã C. Cæſar abrepta libertate uexarat, Antonius. In quo turpius admiſit ille Cælius Antipater in hiſtoria de bello Punico, qui ultro Lælio pollicetur id ſe niſi neceſſario nõ eſſe facturũ: qđ cum facit explendæ ſentẽtiæ cã, ne hoc quidem modo explere põt. Ille ſimplex & ſapiens uidetur. Simplex, qui nihil celet: ſapiens, qui ſeruiendum neceſſitati putet. Sed neque ſimplex eſt, qui quæ caueat enunciãdo, uult à lectoribus cautus uideri: neque ſapiens, qui putet id eſſe neceſſariũ, qđ omnino ſit liberũ, quiq́; fateatur id quod nihil ſit neceſſe. Antonius apud Cic. 2. lib. de Orat. hunc uirum optimũ fuiſſe dicit, & Craſſi familiarem. Tertij inculcant. i. infarciunt inania quædã uerba, quæ nihil omnino ſenſum iuuant, quemadmodum poetæ Græci, interijciũt explementa uerſum, γέ, δὴ, τοὶ, μέν, πώ, μήν, & id genus multa. Sunt & oratorum expletiuæ particulæ, de quibus nõ ſolum loquitur, ſed etiam de omni uerbo quod ad numerum facit, ad ſenſum nihil facit. Quo genere redundantes illi & præpingues Aſiatici abutebantur. Quarti infringunt & cõcidunt numeros, ut Hegeſias ille, de quo paulo ante mentionẽ fecit. Hi cæſim membratimq́; perpetuo dicũt, nulla interpoſita numeroſa cõprehenſione. Hoc genus Siculorum ſimillimum dicit, propter eos qui Gorgiam Leontinũ ſecuti, in minutas particulas ſecuerunt orationẽ. Quinti ſunt Aſiani ferè, in quodã tertio loci illius uitio, ut Hierocles & Menecles fratres, nõ indocti, quos Cic. uidit & audiuit: in alijs quidem laudãdi, in hoc uituperandi, quòd omnia cõcludebãt uno modo, ut dichoreo. adde ꝙ recedebant à forma ueritatis. i. uero & polito & Attico genere dicendi, ad luxurioſum illud & adipale & illiberale genus Aſianorum. Epilogo ſuperiora uitia comprehendit, nõ ita eſſe traijcienda uerba, ut id de induſtria factum intelligatur: non infercienda & inferenda uerba inania ad rimas inaneſq́; numeros explẽdos: non ita concidẽdas eſſe ſentẽtias, ut delumbari, hoc eſt eneruari decurtariq́; uideãtur: nõ denique ſine cõmutatione pedum in eodem ſemper genere uerſandũ. QVANTVM autem ſit apte dicere, experiri licet, ſi aut cõpoſiti oratoris bene ſtructã collocationem diſſoluas permutatione uerborum.] Si quanta ſit numeri uis experiri uelis, expediet, nõ cuiuſq; oratoris, ſed cõpoſiti numeroſiq́; bene ſtructã collocationem diſſoluere permutatione uerborum. hoc modo intelliges, ea quæ numeri dignitate ſunt optima, ſublato numero corrumpi, oẽmq́; ſuã amittere dignitatem. Quòd autem nemo ueterũ ferè ſit compoſitus orator, ſua quædã ipſe experiundi gratia diſſoluit. Eligit autem, ut par eſt, ea quæ ſentẽtijs et uerbis & compoſitione numerorũ pulcherrima uidentur. Neque me diuitiæ mouent, quibus oẽs Africanos & Lælios multi uenalitii, mercatoreſq́; ſuperarunt. Neque ueſtis aut cælatũ aurum & argentũ, quo noſtros ueteres Marcellos Maximoſq́; multi eunuchi è Syria Aegyptoq́; uicerunt. Neq; uero ornamẽta iſta uillarum, quibus L. Paulũ & Lucium Mõmium, qui rebus his urbem Italiamq́; omnem referſerunt, ab aliquo uideo perfacile Deliaco aut Syro potuiſſe ſuperari. Valẽt hæc et bonitate ſententiarum, & ſuauitate numerorũ: ſed ſi numerũ tolles, & ſentẽtiæ et uerba ad nihilum recidẽt, hoc modo: Neque me diuitiæ mouẽt, quibus omnes Africanos & Lælios multi ſuperarũt mercatores, uenalitijq́;: neq; ueſtis, aut cælatũ aurũ & argentũ, quo noſtros ueteres Marcellos Maximoſq́; multi uicerũt è Syria Aegyptoq́;: neq; uero ornamẽta iſta uillarum, quibus L. Paulũ, L. Mummiũ, qui rebus his urbẽ Italiamq́; omnem referſerunt, uideo perfacile potuiſſe ſupari ab aliquo Syro aut Deliaco. Quid ſi reſoluat uniuerſam cõpoſitionẽ, omnemq́; uerborũ permutet ordinẽ, cũ finibus mutatis decor omnis abſceſſerit? Nõ eſt opus in hac pte proſequi uerbis duos Scipiones Africanos ab Africa deuicta nominatos fuiſſe, Lælium ſapientẽ eſſe dictũ, Marcellũ cepiſſe Syracuſas, Q. Maximũ cunctando reſtituiſſe rem, L. Paulũ in triũphũ duxiſſe Perſen Macedonũ regẽ, Mũmium Corinthũ diruiſſe, ſummos uiros omnes hos fuiſſe, diuitias contempſiſſe, diuitijs honores antepoſuiſſe: hæc omnibus ferè nota ſunt. nec obſcurũ uenalitios appellari uẽditores illos maxime, qui corpa mãcipiorum reuendunt. Eunuchos eſſe euiratos & emaſculatos homines, quos diuites cuſtodiæ cã emere ſolebãt. Deliacos & Syros, ſeruos emptos è Delo atque Syria, qui liberti facti perſæpe ditescũt. Nihil iſta faciũt ad numerũ, ſed uel bene cõtextorũ diſſolutio, uel male collocatorũ cõpoſitio. Vt ſi alicuius inconditi & indigeſti oratoris arripias diſſipatam nulloq́; numero contextã ſentẽtiam, eamq́; ordine uerborũ paulum cõmutato in quadrum et ueluti ſeſſile corpus redigas, efficiatur aptũ illud numeroſumq́;, quod fuerat ante diffluens ac ſolutum. Age, ſume ſententiã Gracchi ex oratione quã habuit apud cenſores: Abeſſe non põt, quin eiuſdẽ hominis ſit probos improbare, qui improbos probet. Redige in quadrum: Abeſſe non poteſt, quin eiuſdẽ hominis ſit qui improbos probet, probos improbare. ſentiũt aures, quanto ſit fortior hoc ordine cõſtituta ſentẽtia. HOC modo dicere nemo unquã uoluit, nemoq́; potuit quin dixerit.] Digreditur in eos qui mentiũtur ſe quidẽ numerũ tenere, ſed illũ collocare nolle. ij fuerũt, ut ante diximus, inepti quidã oratores tpe Ciceronis, qui cum ornatum contẽnerent, & Lyſiæ imitatores uideri, & Attici uellent appellitari, Ciceronem ut nimis ornatũ leuiter abijcerent, mouerunt homini ſtomachum, adeo ut eorum inſcitiam exagitauerit hoc libro ſæpius, & in Bruto, & de Optimo genere oratorum. Numeroſe dicere, inquit, nemo unquam uoluit: hoc eſt, omnis homo uoluit, etiamſi nõ potuit. Et nemo potuit hoc modo dicere, quin dixerit. Mentiuntur ergo qui ſe nolle dicũt, ſe

poſſe

poſſe gloriantur. Qui aliter.i.diſſolute ſparſeq; dicunt, hoc numerorū genus aſſequi non potuerunt. Ita facti ſunt repēte Attici.i. Attici nō potuerunt effici, ironice dixit, ut accipiamus ſenſum cōtrariū, nō repēte factos Atticos, hoc eſt aptiſſimos, qui fuiſſent ineptiſſimi. Quibus opponit Demoſthenem, qui cū ſit Atticorū facile primus, numeroſa tamē cōpoſitione ferè ſemper utitur. unde efficitur illud, nō eſſe Atticorū, numero carere ſed omnia aptare quæcūque bona, utilia, uenuſta ſunt in oratione, de quo plura ſupra diximus. Si nō monētur auctoritate Demoſthenis, quid afferēt cur nō ſit ille Atticus? an Trallianū dicent.i. barbarū, redundantē, affectatorē, pinguē, ineptum, quales Aſiani illi fuerunt quos Tralleis oppidū Cariæ & urbes barbaræ tulerunt? Nō eſt neque Trallianus, neque Myſius, neque Phryx, ſed ut natali ſolo, ſic et dicēdi genere uerus Atticus: cuius ſentētiæ quaſi fulmina uibrantur, quia numeris cōtortæ feruntur. Nō uult intelligi Fabius orationis fulmina torqueri numeris, qui certū non habeant finē quo uelut ſagitta perueniāt: ſed orationis impetū numero, ſicut equū pedibus, ferri. Sed ſi quos magis delectant ſoluta, ſequantur ea. Nā tolerabile uidetur non abſolutam periodon cōficere, ſi modo cætera omnia compareant ornamenta: ut: ſi quis modo, hoc eſt tantū diſſoluerit clypeum, quem Phidias excellens artifex Mineruæ fecit, de quo ante ſcribimus, collocationis eius ſimulachri uniuerſam ſpeciē formamq; ſuſtulerit, nō ſingulorū operū, ut mēbrorum uenuſtatē. ut Thucydides in hiſtoria clypeū diſſoluit, qui non conficit orbē illū cōprehenſionis: cæterum in eo reliqua ornamenta cōparent, hoc eſt adſunt, ſuamq; tuentur dignitatem. Iſti autem nō clypeum modo orbemq; diſſoluūt, ſed ut eſt in prouerbio (humili uerbo humilia dicēda ſunt) ſcopas habent ſolutas.i. res per quā uiles & minutas, præterea inutiles, ut quibus ſolū quidē uerrere queant. Infinitos propè ſimiles tulit hæc ætas, qui qđ aſſequi nō poſſunt, nō ignorare ſe quidem, ſed contēnere mētiuntur. Si quid aut Iſocratis, aut Demoſthenis, aut Aeſchinis more ſcriberēt, & eorū numeris uterētur, planè genus hoc dicēdi noſſe, nō deſperatione aſſequendi reformidare, ſed contēnere, iudicioq; refugere dicerentur. Quòd aūt nihil unq̃ apte numeroſeq; ſcribunt, numeros neſcire ſe tacito quodā indicio cōfitentur. Ne uero putent iniquā ſibi conditionē poni, ſi numeroſe ſcribere cogātur, lege pari certent, ut aut numeros aptent more doctorū, aut admittāt eū qui dicat aut ſcribat diſſolute & diſſipate, græce aut latine: tū facilius erit inuenire qui more imperitorū loquatur, quàm qui recte cōponat orationē. quo propoſito certamine, planū fiet utrum ſit præſtantius uti ſermone triuiali, an oratione cōpoſita, quæ deceat oratorē. Hiſce de rebus ne longa controuerſia agitetur, hanc ſuā pronunciat ſententiam: Inſanire qui numeros quærat, ſentētiarum pondus negligat. Nam qui uiliora præponit, meliora poſtponit, is nō ſapit. qui nō ſapit, is eſt inſipiēs: inſipiēs aūt ſtultus eſt: ſtultus inſanit, πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται. opponit cōtrariū. Sentētioſe dicere ſine uerborū ordine & modo.i. cōpoſitione & numero, infantiā uideri. Infantia balbutire quidē, ſed plane loqui non poteſt. Infantis eſt multa etiam præclare concipere, uerbis & elocutione exprimere non poſſe. Quòd aūt maior eſt rerum quàm uerborum dignitas, infantes aliquando prudentes haberi poſſunt. Infantes nō ætate dico, ſed elocutione. Neſcio quo modo excuſamūs eos quos recta concipere putamus, recte loqui non poſſe cognoſcimus. Ex duobus imperfectis unum uult conſtitui perficiq; tertium, quod perfecto ſummoq; ſit oratore dignū: quia ſummus orator ſi approbari uelit, nec approbari modo ſed etiā admiratione, clamore, plauſuq; concionis accipi, omnibus in rebus ut excellat neceſſe eſt. Sentētia mēs eſt orationis, uerba quaſi corpus, numerus ut ornatus. Hæc optimo cuiq; cōiungēda, ne clamitent imperiti alios eſſe inuētionis, alios dictionis artifices. De oratore perfecto lata ſentētia eſt, quæ ut ab iudice modeſto lata eſſe uideatur, cōtradicēdi poteſtas relinquitur. Hic.n. iudex aperte nouit aut natura, aut moribus cōparatū, ut homo frequēter alijs interdū ſibi ipſe diſſentiat. Hāc opinionū turbā ſcriptores omnes ſuſtinere eſt neceſſe, ſed eos maxime, qui leges numerorū poſteritati tulerūt, propterea q̃ numerus ad uulgi aſſenſum ſpectat, et ad auriū uoluptatē, quæ duo ſunt ad iudicandū leuiſſima. Nā ſi dicit orator in cōuentu, frequenter accidit ut imperita multitudo ſubaudiat, eumq; primū probet oratorē, cuius oratione ſenſus animuſq; delenitur. Alijs alia placēt. Incertū & inſtabile iudiciū uulgi. Aures ueritati frequētiſſime repugnāt. Vnde fit, ut de rōne numerorū magna poſſit ſuboriri cōtrouerſia. Ne miremur aūt hanc minoribus in rebus eſſe opinionū uarietatē, qui uideamus in maximis rebus, ut philoſophicis, in quibus tot tātiq; cōtriuerunt omne tēpus ætatis, nihil adhuc ſtatim firmū: quia ueritas ſic latet in occulto, ut Socrates, ut Plato, ut Academici oēs (in quibus Cic. nomen profitetur ſuum) nihil habeant certi: pro certo ſequātur, id qđ eſt ſimillimum ueri. Tandē, quo res ueluti in orbē reuoluatur, deſinit in illā, unde ſumebat initiū, difficultatē.

IN CICERONIS PERFECTVM ORATOREM PHILIPPI MELANCHTHONIS SCHOLIA.

HIC libellus tradit nouam quandā Rhetoricam. Continet enim elocutionis præcepta, et maxime in cōpoſitionis præceptis uerſatur, quorū nos in loco de imitatione fecimus mētionē. Proinde continet hic libellus præcepta compoſitionis, quæ eſt elocutionis potiſſima pars. À principio quidē obiter inuētionis præcepta, et alia quædā puerilia præcepta adſperſit. Cicero hūc libellū ſenex iā ſcripſit, cum iā abſtineret à Rep. & rurſus C. Cæſaris gratia uteretur. Proinde in hoc libello uoluit indicare Bruto, quæ ratio dicendi omniū maxime eſſet utilis in Rep. Nec quiſquā tā demēs ſit, qui putet ſe hoc, qđ hic traditur, adſecutū. Non.n. quilibet de populo hoc intelliget, imo nemo omniū qui uiuit hanc rōnem de cōpoſitione intelligit. Interim tamē multa ſunt, quæ uſui nobis eſſe poſſunt, propter multarum rerum cognitionē, quas cōplexus eſt. Nam cū de optimo genere ſcriberet, eius generis exēplum exhibet in hoc ſcripto. Itaque conuenit hūc libellū uel in primis à ſtudioſis magnifieri, atque exoſculari. Vtrū difficilius.] Exordium à dubitatione eſt, & captat beneuolentiā hoc modo, ſignificans uoluntatem gratificandi: & tamen opponit rei difficultatem. Nam & negare.] Ratio. Quid enim.] αἰτιολογία proximæ rationis. Quod quoniam.] Concluſio prioris argumenti. Quæris igitur.] Propoſitio, quæ ſit perfecta oratio. Nā argumentum libri eſt de cōpoſitione, quæ eſt extrema & ſumma pars elocutionis: tametſi obiter repetat etiā, ut diximus, præcepta inuētionis. In quo uereor.] Occupatio, Nolo quenquam abſterrere. Quod ſi quem.] Correctio. Prima enim ſequentem.] γνώμη. An in poetis.] Exempla correctionis. Nec uero Ariſtot.] Si Platonem cōpia & amplitudine orationis nō uicit, tamen in methodo uiciſſe conſtat. Qui aut Hyaliſi.] Loquitur de ſtatuis. De hoc aūt pictore uide Pliniū. Plutarchus in uita Demetrij ſcribit, Appellē admiratū eſſe opus Hyaliſi pictū in Rhodo, et emiſiſſe huiuſmodi uocē, Eſſe quidē præclarū & admirabile opus, ſed tamē neſciuiſſe eū manum tollere de tabula. Dicunt aūt quidā, Hyaliſum nomē eſſe urbis, & eius uiri qui urbem cōdidit: quidam uero, monumentū pi

ctum.Fuit aũt hoc nomine urbs in Rhodo inſula.Apud Suidã lego,Bacchum ab illo pictum: ſed arbitror locum mendoſum eſſe. In oratoribus uero.] Addit exẽpla ex oratoribus. Quare non eſt.] Concluſio. Nam neque illud.] γνώμη. Atque ego in ſummo oratore.] Redit ad inſtitutam propoſitioné,& præfatur ex præceptis definitionis rem nudam et per ſe conſiderandã eſſe,non qualis eſt in hoc aut illo. Hanc abſolutã & perfectam rei definitioné Plato uocat Ideam. Et recte iubet Ideas concipere,hoc eſt uetat contentos eſſe uulgo collectis opinionibus,ſed iubet perfectã et abſolutã notitiam cõparare,iuxta præcepta dialectices. Hæc demum recte iudicabit,recte gubernabit actiones,ut pfecta idea in animo architecti recte gubernat ædificantem Illæ uulgares opiniones facile extorquẽtur hominibus:ſicut uidemus in uulgo accidere,quod aliàs alia probat, quia nõ habet perfectã notitiã honeſtarũ rerum.At perfecta notitia certius iudicat. Quòd uero dicãtur ideæ eſſe perpetuæ,intelligendũ eſt, ſicut Ariſtot. inquit,demõſtrationes & definitiones perpetuas eſſe,hoc eſt, ſemper ſui ſimiles. Quia uera definitio & demõſtratio ſemp eſt ſui ſimilis,ubicũque aut quacunque ætate cogitetur. Ex hoc loco Ciceronis iudicari põt,ideas apud Platoné intelligendas eſſe nõ animas aut formas cœlo delapſas,ſed perfectã notitiã,iuxta dialecticã. Vt cum uirtuté definimus,& cõſideramus per ſe,non qualis eſt in Catone,aut Socrate, quia in his nõ eſt integra:ita hic Cicero præfatur, ſe dicturũ eſſe de ipſa eloquẽtia,nõ qualis fuit in pleriſque oratoribus,ſed imaginé ſe propoſiturũ eſſe dicit per ſe cõſideratæ. Hanc imaginé ſeu definitioné,uocat ideam. Informabo.] Id eſt,in animo inſtituam aut concipiam. nam ſic loquuntur Latini. Sed ego ſic ſtatuo.] Huc quadrat philoſophorum ſententia: Cauſa debet perfectior eſſe quàm effectus. Appellat ideas.] Id quod Plato ideas Ariſtot.demonſtrationes appellat. Et ait ſemper eſſe.] Id eſt, ſui ſimiles eſſe apud omnes ſanos. Ac uideo hanc primam.] Occupatio eſt.nam imperiti reprehenſuri erant hanc philoſophicã diſputationé de ideis,hoc eſt,definitioné rei per ſe conceptæ.Huic reprehẽſioni reſpõdet bifariam, & ꝙ primum philoſophia inſtruxerit oratorem,et ꝙ ſine philoſophia exiſtere oratores non poſſint. Tum ſub obſcuram.] Id eſt,non omnes philoſophi tenent eam. Res ipſa cognita.] Id eſt,hic libellus informabit, qualis eſſe debeat eloquentia,non qualis ſit. Ego aũt & me ſæpe noui.] Eſt duplex reſponſio ad occupationem. Hæc autem prima eſt, quod philoſophia primũ inſtruxerit oratorem. Curricula.] Id eſt,ſtudia ſcholæ. Variorumq́; ſermonum.] Id eſt, diſputationum,non de natura ſolum, ſed etiam de rõne dicendi & moribus. In quibus Platonis.] Neminem perinde refert Cicero atque Platonem: multum.n.uerborum atque rerum ab illo ſumpſit. Exagitatus.] Acutior factus.Hoc autem dicit propter locos cõmunes, quos oratores à philoſophis mutuantur. Agreſtioribus muſis] Quaſi diceret, res ſubtilius diſputari in ſcholis,quàm ab illis qui in rebus uerſantur. Sed tamen ornata uerbis.] Id eſt,etiam ratio rhetorum qui in foro dicerent,reprehenſa eſt à philoſophis,ꝙ careret cognitione rerũ & locorum cõmunium,tamé quia fuit in admiratione ad uulgus,facile rhetores iudiciũ paucorum philoſophorum & cõtempſerunt,& neglexerunt. Poſitum ſit, &c.] Altera reſponſio: Sine philoſophia non poſſe fieri oratorem. Nam nec latius.] Quia deſtituunt eum loci communes. Nec uero. Hic incipit partiri philoſophiam in tres partes népe in dialecticã,de qua primũ loquitur et in doctrinã de moribus,& in cognitionem rerum naturalium. Quid dicã.] φυσικόν. De uita.] ἠθικόν. Quod alia intelligendi.] Id eſt,ꝙ factæ ſunt diuerſæ profeſſiones, philoſophia & eloquentia. Inſidebat.] Redit ad inſtitutam præfationem de idea. Tria ſunt omninò genera. Quæ hactenus tractauit Cicero,fuerunt quaſi præfatio. Nunc aũt incipit tradere præcepta:& principio dicit de tribus generibus dicendi,quia hic liber maxime uerſatur in elocutionis & cõpoſitionis præceptis.Quibus in ſingulis.] Liuius in grãdi genere,Terent. in exili,Cæſar in medio. Perpauci in omnibus.] Scilicet ut unus Cic.qui in orationibus eſt grãdis,& interdũ mediocris. in philoſophicis uero libellis mirabilé proprietaté et parſimoniam conſeruat. Nam & grandiloqui.] Grande genus. Alij leni.] Medium. Et contra.] Exile. Potius expers.] Elegans eſt correctio: utraque excidunt, quando utrunque leuiter attingitur. Vt in corona toros.] Dicuntur tori,eminens quiddã in quacũque re. Plinius utitur hac uoce ſæpe:& uocat toros,nodos in herbis. Qui uim accõmodarit.] Id eſt,qui ſeſe accommodarit ad exprimendam perfectam eloquentiam, & meliorem ꝙ̃ in omnibus alijs eſt uidere.Cicero uero,quod ad copiam attinet,ſimilior eſt Platoni quàm Demoſtheni: uerum quod ad conſilium,cõpoſitionem, & diligentiã attinet,ſimillimus eſt Cicero Demoſtheni. Itaque nobis monendi ſunt.] Secundũ præceptum,qui ſint Attici.facit aũt duas ſpecies,uidelicet quoſdam eſſe tenues,alios aliquanto etiã uberiores & grandiores,qualis fuit Demoſthenes,aut Plato,aut Iſocrates. Et reprehendit errorẽ iſtorũ,qui ſolum ieiunos,aridos et ſiccos uocabant Atticos. Non alienũ puto.] Monet uendum eſſe foro,& ſenſus auditorum cognoſcendos. Semper oratorum eloquen.] Oratio plerũque ſequitur fortunam:& quemadmodũ ſumus affecti, ſic quoque ſcribimus.Sic in oratione pro Marcello uſus eſt medio genere dicendi,id quod in alijs orationibus non facit. Rhodij nunꝙ̃ probauerunt.] Nam cum apud hos Aeſchines exularet,primũ eos inſtituit cultiori orationis generi adſueſcere,et uerecũdiori.itaque ab eodem illud ſubtile ac tenue orationis genus didicerunt. In illa pro Cteſiphonte.] περὶ στεφάνου. Quorũ genera. Verſatur adhuc in illa collatione Atticorum. Ecce autem aliqui.] Aliud genus peruerſe Atticum, uidelicet breue,horridum,& obſcurum. An uictus hominum.] Sicut Athenienſes primi oſtenderunt nobis fruges,ſic etiã eloquentiam.Itaque non debemus uti oratione,quæ ne quidem ab ipſis probatur. Nomen eius extaret.] Adeo fuit ferè ignotus. Huius tamen nemo,&c.] Id eſt,eius uirtuté non imitantur,ſed tantum uitia. Mutila.] Breuiora iuſto, et obſcura. Inter Xenophontem & Lyſiam non multum intereſt,niſi ꝙ hic mollior eſſe uidetur:uterque tamen ſuauiſſimus,ac uelut riuuli amœniſſimi decurrentes. Referamus nos igitur.] Epilogus eſt ſuperiorum & noua propoſitio. Quæ ſpecie diſpares,&c.] Hoc eſt ſumptum ab Ariſtot.qui omnes uirtutes connexas in prudentia eſſe inquit. Hoc tempore Brutus erat Procõſul in Gallia Ciſalpina, uel Bononiæ, uel Placẽtiæ.Galli.n.cum tranſcendiſſent Alpes, conſederunt in iſtis locis. Catone abſoluto.] Cæſar ſcripſit tres libros Anticatonũ,in quibus illum nec prudẽtem, nec bonũ uirum eſſe iudicauit. Semper.n.fuerunt graues inimicitiæ & perpetuæ Cæſari cũ Catone.Iſtis libris reſponderũt Brutus & Cicero: de quibus ſic iudicauit,uideri ſe ſibi diſertum,cũ legat Bruti,infantem uero,cum legat Ciceronis. Sed in omni re.] Repetit propoſitioné,uidelicet quærendum eſſe, quod genus orationis ſit optimum. Χαρακτήρ.] Eſt planè idem quod ſupra ideam uocauit. Sed quoniam plura.] Tria ſunt genera cauſarum,& ſic perſtringit obiter cõmunia & uulgaria præcepta. Ἐπιδεικτικόν.] Id eſt, demonſtratiuum, quod quaſi ad pompam & oſtentationem comparatum eſt. Vt uerba uerbis,&c.] Id eſt,ut ſint iuſta & paria ſpatia periodorum. Aut pariter extrema.]. Vt ſint ὁμοιοτέλευτα. In Panathenaico.] Panathenaicã orationé ſcripſit Iſocrates,

cũ eſſet natus annos 94. Eſt autẽ Encomiũ Athenarũ & rerũ geſtarũ. Sic.n. eſt in principio: ἡγοῦμαι γὰρ οὐχ ἁρμόττειν, οὔτε τοῖς ἔτι σοι τοῖς ἐπιεικεστάτοις πρότερον, ὧν ἐγὼ τυγχάνω γέγονος, οὔτε ὅλως τοῖς ἤδη πολιὰς ἔχουσιν, ἐκείνοις δὲ πρέπει ἐπιλέγειν, &c. Verſiculorum ſimilia.] Membra mutila & hiulca. Commota eſt.] ὥρμησεν, exorta eſt, cœpit tractari. Horum ætati ſucceſſit, &c.] Brutus amauit quoddam triſte & breue, & ſiccum & aridum genus orationis: Iſocrates autem longiſſimos ambitus et circũductiones habet, & primus adhibuit artem ad explendas hiulcas & pendentes ſententias. Itaque cum Brutus uerſaretur in alio genere orationis, nõ potuit laudare Iſocratem. Itaque ut ego.] Similitudo elegans. Maiore mihi ingenio.] Platonis iudicium de Iſocrate. Quoniam tria uidenda.] Hactenus de genere demonſtratiuo. & primo dixit quid ſit, poſtea recitauit exempla: nunc de iudicialibus cauſis. Principio autẽ breuiter percurrit præcepta inuẽtionis & diſpoſitionis, admonet quòd oporteat horũ peritum eſſe oratorem: quanquam id nondum ſit ſatis. Ac duo breuiter.] Inuentio & diſpoſitio. Qua tamen in cauſa.] Ego ſic lego, Quæ tamen qua in cauſa eſt uacua prudentia? Nam quidquid eſt.] Tres ſtatus. Sed hic excellens.] Id eſt, ſciat etiam transferre hypotheſin ad theſin. Idemq; locos.] Topica intelligit. Probat.] Approbat conceſſum. Sed ut ſegetes.] Similitudo. Iam uero ea.] Diſpoſitio. Veſtibula nimirum.] In exordijs quid obſeruandum. Cum autem quid.] De elocutione nunc incipit dicere, & perſtringit obiter quædam de actione. Scitum eſt enim quòd Carneades.] Hic fuit Academicus ex noua Academia, quæ nihil certi conſtituit, ſed alia alijs eſſe magis probabilia. Et ſapientem uirum debere ἐπέχειν, id eſt ſuſpẽdere ſuum iudicium, quòd nihil certi in humana ſapiẽtia eſſet. Eodem etiam modo.] Pari felicitate, pari curſu elocutionis & actionis. Rem difficilem.] Quia ſunt uaria genera dicendi. Item diuerſæ ſunt naturæ, quæ diuerſum probant. Elaborant alij lenitate.] Vt Cicero in Epiſtolis. Ecce alij duritatem.] Vt Thucydides apud Græcos, Varro uel Cato apud Latinos. De orationis modo.] Id eſt de elocutione. Prius de actione dicam, quàm uenero ad elocutionem. Eſt enim actio.] De actione: ſupra dixit de inuentione, infra de elocutione. in has enim partes partitus eſt eloquentiam. Ea autem apud nos actio commẽdatur, quæ quàm minimum corpus commouet. Nec poſſumus imitari ueteres in hac parte, cũ de actione & pronuntiatione hodie nulla extent exempla. Vocis mutationes.] Id eſt, ſinguli affectus habent ſuas indicationes in uoce. Demoſthenes ideo primas ſecũdas et tertias tribuit actioni, quia iudicabit ſe non eſſe ſatis felicem in agẽdo, propter uitiũ linguæ, quo laborabat. Itaque iudicabat ſe deſtitutũ eſſe hac parte, & ea ſe ſæpe uinci à ſtultis. Sunt autẽ plerunq; maiori admirationi ea nobis, quæ deeſſe nobis animaduertimus. Contenta uoce.] Id eſt, intenſa, exaltata. Mira eſt enim quædam, &c.] Id eſt, mirabilis quædam muſica in uoce. Ex tribus enim tonis tẽperatur tota muſica. Nõ hic è Phrygia.] Id eſt, non Gallicum genus cantillandi. Eſt enim umbra quædam carminis in pronunciatione. In quo illud etiam.] Id eſt, natura uoluit indicare, alia eſſe eleuanda, alia deprimenda. Ille princeps.] Perfectus orator. Rarus inceſſus.] Id eſt, in dicendo non multum progrediatur aut regrediatur. Non ad numerum articulus.] Sic minoribus monachis cadunt omnes articuli in concionibus, & eſt cantus imitans aſininum quiddam. Sed i.i illius.] De elocutione. ea autem proprie pertinet ad oratorẽ. Actio enim etiam eſt hiſtrionum. Inuentio & diſpoſitio ſunt omnium prudentium hominum. Non inuentor.] Id eſt, quia dicitur orator, non inuentor, ab elocutione uidelicet: ergo iſta eſt præcipua uirtus. Quanquam enim & philoſophi.] De oratione philoſophorum. Separat elocutionem philoſophorũ ab oratorum elocutione. Nam illorum elocutio contenta eſt grãmatico ſermone: amplificationes aut nullæ ſunt, aut raræ. Cõpoſitio uero prorſus nihil habet diſſimile quotidiano ſermoni. Vtitur genere orationis philoſophorum Cicero in philoſophicis, et Ariſtoteles. Plato uero eſt oratorius philoſophus. Iſocrates ipſum laceſſiuit.] Quia ab illo eſt irriſus poſtea. Neruos.] Solida & ualentia in pugna argumenta. Loquuntur cum doctis.] Exemplum philoſophicæ orationis habes apud Ciceronem in Officijs. Sophiſtarum magis, &c.] Sophiſtarum oratio, ut eſt Iſocratea. Concinnas magis ſententias.] Id eſt, Multa dicunt uoluptatis cauſa, quæ tamen nõ ſunt firma. À re ſæpe diſ.] Id eſt, utuntur metaphoris longius ductis. Ab his non &c.] Quia hiſtoria eſt ſimilis poemati, recipiens multum figurarum & ornamentorũ. Quod ſub aurium.] Id eſt, nunc deprehenſum eſt oratores ſuum habere uerſum & numerum, ſed uerſus oratorum eſt liberior. Ῥυθμὸς habet certa interualla, quæ conſtant incertis pedibus. Μέτρον, ſeu uerſus, habet certa interualla, quæ certis pedibus conſtant, ſicut uerſus Virgilij, Ouidij, & aliorum poetarum. Ego autẽ etiamſi.] Oratores differunt à poetis, quia nõ habẽt uerſum, deinde nec tam crebras figuras habent. Erit igitur eloquens.] Quintum præceptum, in quo definitur orator: quòd uidelicet is demum ſit orator, qui cõplexus ſit hæc tria officia, docendi, delectandi, & mouendi. Liuius mouet etiam, cum loquatur de rebus ignotis, & alijs temporibus geſtis. Vt enim in uita.] Sextum præceptum, de decoro: quod non poteſt uerbis ſatis explicari, cerni quidẽ in ſcriptis & in uſu uitæ poteſt. Nam alij homines aliter tractandi ſunt, & alijs tẽporibus alij uultus ſumendi ſunt. Non enim omnis fortuna.] Id eſt, decorum uariatur pro uarietate circũſtantiarũ. Alia eſt enim oratio Aeneæ, qui conſtans, grauis, & diſſimulator calamitatũ eſt. ſic enim eſt apud Virgilium, Spem uultu ſimulat, premit altum corde dolorem. alia Meſentij, qui mauult omnia ruere, quàm remittere aliquid de ſua pertinacia. Sic Mitio etiam cũ iraſcitur, eſt commodus: Demea uero, etiam placatus eſt acerbus. Non cum de recto ipſo.] Differunt rectum & decorum. Rectum eſt, omnium uirtutum. Decorum eſt tantũ quartæ ſpeciei, quæ uocatur modeſtia. Toto genere.] Id eſt, toto argumento, quia res humiles tractãtur magnifice et ſplẽdide. Tamen eadem res.] Id eſt dictum non eodem modo, non idem ualet. Tamen magis offendit.] Eſt Iſocratis præceptum, multo melius eſt abſtinere à figuris, et tãtũ proprio ſermone uti, quàm accerſere peregrinas & procul quæſitas figuras. Qui non ſentirent quidem.] Id eſt, qui erant nimis diligentes. debebat enim ſpeciem quandã negligentiæ habere. Cum hoc inquam decere.] Id eſt, aliud ſit decere quàm oportere. Oportere, pertinet ad iuſtitiam, fortitudinẽ, et alias uirtutes: Decere pertinet ad modeſtiam. Oportet nos edere: ſed quo modo edamus, ad decorũ pertinet. Sic loqui, ad oportet: pertinet: ſed quo modo loquamur, ad decorũ. Oportere enim: perfectionem.] Id eſt, hoc quod eſt neceſſarium, ſemper adſit oportet. ut, ſoluere debitum creditori, ſignificat oportere. Decorum uerſatur in rebus quæ mutantur temporibus: Oportet autẽ uerſatur in rebus quæ perpetuo ſunt neceſſariæ. Sequitur ut cuiuſque generis.] Forma ſubmiſſi generis ſeu oratoris Attici, ut Terent. & Philip. Ciceronis. Senex enim et grandis natu dixit parcius, quàm cum floreret adhuc. Conſuetudinẽ.] Id eſt, quotidianũ ſermonem. Illis maximis.] Id eſt non ſit macies orationi. Vt in uerſibus nos elidimus uocales, ſic olim in ſoluta oratione elidebant. Solutum quiddam.] De compoſitione huius generis. Circuitus.] Id eſt, periodus. Conglutinatioq;.] Compoſitio, id eſt, in hoc ſubmiſſo genere

non ſiunt adeo accuratæ periodi. Sed quædam etiam negligentia.] Non tamen oportet ut ſit ruſtica negligentia. Ex abdito erutæ.] Id eſt, redoleant aliquam doctrinam. Oratoriæ ſuppellectilis.] Id eſt, figurarum. Aut mutuo.] Alij legunt, aut mutuo ſumunt. Quod uerbis mutatis.] Vt, Inceptum eſt amentium, non amãtium. Item, Quid igitur faciam? non eam? &c. Docendi cauſa.] Id eſt, neceſſitatis cauſa. Quando non habemus aliud uerbum, tum oportet iſto uti: ut, Ferre crucem. iam enim uſus mollijt hanc uocem. Cæteroquin.] Id eſt, alioquin. Nam ſi.] Adhibet ſchemata. Nam illa de quibus.] ἀντίθετα, ὁμοιοτέλευτα, καὶ ὁμοιόπτωτα. Continuationem modo uerb.] Definitio generis Attici. Nec ceruatim.] συναθροισμοὺς intelligit, Vnũ facetiarũ.] Facetia eſt in perpetua oratione, & iſtiuſmodi ſunt Terentianæ orationes. Alterum dicacitatis.] Dicacitas eſt in uno dicto. Vberius eſt aliud.] De medio, uel mediocri genere. Eſt autem planè uerum, nos in Latina lingua plura habere exempla eloquẽtiæ, quàm Græcos. Habemus enim Liuium, cuius ego neminẽ ſimilẽ ſcio apud Græcos, quod ad eloquentiam attinet: deinde Ciceronem, qui in omnibus generibus ualet. Neruorum.] Id eſt, ſeriorum argumentorum. Oratores ſumunt ornamenta à poetis, neruos uero à philoſophis. Genere melius ille.] Id eſt, Ariſtoteles omnes tropos uocat metaphoras. Eſt quoddam.] Sophiſticum genus etiam ad medium pertinet. Tertius eſt ille.] De grandi genere, in quo eſt Liuius. Hic eſt enim, &c.] Id eſt, iſta eloquentia impleuit aures populi. At uero hic.] Grandis non ualet, niſi interdum ſe ſubmittat. Tenemus igitur.] Concluſio. Quis eſt igitur.] Definitio eloquentis uiri. Ego enim quid deſiderem.] Hoc eſt, ego de re ipſa diſputo, non de perſona. Rei formam.] Rem conſideratam ſine perſona. Tota mihi cauſa.] Exempla trium generum. pertinet autem oratio pro Cæcinna ad ſubtile genus. De uerbis interdicti.] Cæcinna arcetur lapidibus à ſuo prædio, à quodam qui illud occupauerat. Egit cum illo de interdicto: reſpondit alter, ſe non eieciſſe, ſed prohibuiſſe, &c. Itaque eſt tantum quædam calumnia uerborũ. Et quæ ſequuntur.] Locus extat in oratione pro A. Cluentio. Subtilitate.] Id eſt, gracilitate & tenuitate. Demoſthenes ergo non eodem modo omnia dicit. Leptinem.] Fuit conſuetudo Athenis, ut ciues benemeriti donarẽtur immunitate. Itaque cum Leptines uellet ferre legem contra iſtam immunitatẽ, Demoſthenes aduerſatus eſt. Subtiles.] Id eſt, tenues. Cum grauitatis locis.] Id eſt, cum eſt grandis: ut in exemplo Cyrſili, pro Cteſiphonte. Exiſtimatores.] Id eſt, cenſores. Eſſe igitur perfecte.] Poſtquam diuerſas ſpecies oratorum deſcripſit, nunc informat illum perfectum ac grandem oratorem. & quia hic pauca primum de inuentione repetit, duas res tribuit ei ad inuentionem neceſſarias, quæ alioqui in uulgaribus libellis rhetoricis prætermittuntur: uidelicet dialecticam, & locorum communium ſcientiam, quæ ex philoſophia ſumẽda eſt. Dialectica res nudas breuiſſime cõcipit, Rhetorica dilatat, et plurimis uerbis opus habet, ut res intelligantur, & ut tantæ uideãtur, quãtæ re ipſa ſunt. Omnem quæ ad dicendum.] Id eſt dialecticam. Spinoſiora multa.] Similia paruis logicalibus noſtrorum temporum: ut, Quod ego ſum tu non es. Item, Quidquid loqueris habes in ore, rotã loqueris, ergo. Et quoniã.] De definitione. Tum ut ſcis.] De diuiſione. Formæ.] Id eſt ſpecies. Partes.] Id eſt, membra. alia enim eſt generis in ſpecies, totius in partes, &c. Non doctorem uolo.] Id eſt, non poſſum omnia etiam præcepta tradere: ſatis ſit, ut ſcias, quòd omnino oporteat ee habere dialecticam. Nec uero dialecticis.] De locis communibus. Omnia profecto.] Exẽpla ſunt in oratione pro Milone, ubi de mente dicit, quæ regit & gubernat omnia. Quid eſt enim.] De re iure ciuili. Cognoſcat etiam.] De hiſtoria. Attici noſtri labor.] Libros χρονικῶν intelligit, Commemoratio autem, &c.] Illa enim exempla reddunt orationem grãdiorem, atque etiã ſimiliorem ueri, propter dignitatem illarum rerum quæ dicũtur. Quid enim iam.] Partes orationis. Quoniam autem.] De decoro. Vt quidq; erit dicendum.] Magnas res dicet oratione ſplendidiore, exiguas ſubtili. Principio.] Debemus in exordio aliquid habere, quo ſtatim capiamus auditorem. Nec hiſtorico.] Minus grandi ſono, quàm quo hiſtoria utitur. Cum uero cauſa ea.] Quid deceat, & quid maxime ſpectandum ſit in contentione, tum qui loci potiſſimũ ſint ornandi & illuſtrandi amplificationibus & affectibus. Alteram in augendis.] Theſim eſſe illuſtrandam dicit. Omnis autem oratio habet probationẽ, in qua ferè ſunt theſes. Poſtea conſiſtit oratio in delectando & mouendo, quæ continẽtur in amplificationibus & affectibus. Auxeſis eſt, ut ſi quis dicat, quod non ſolum liceat Chriſtiano bellum gerere, ſed quod ſit etiã res neceſſaria, mãdata principibus. Et fit amplificatio cõparatione, quod nulla eleemoſina, nullus cultus: nullum ſacrificiũ, nullũ denique opus ſit Deo gratius, quàm defenſio totius Reip. Sed proprij ſing.] Id eſt, ſic debent tractari, ut uideãtur nati è cauſa, non tanquã alieni, uelut aſſuta purpura. Κρινόμενον.] De quo iudicatur, et dicitur dubia propoſitio in cauſa, de quo controuertitur: ut, Omnis cultus ab homine inſtitutus eſt inutilis, Monachatus eſt inſtitutus ab homine, ergo, etc. Maior eſt κρινόμενον. Itẽ, Chriſtiano principi eſt belligerãdum pro ſubditis, Cæſar eſt princeps Chriſtiani nominis, ergo Cæſar debet belligerari pro ſubditis. Hic maior eſt κρινόμενον. de ea enim iudicatur. Non Peripateticorũ more.] Id eſt, non exiliter. Eſt enim omnino alia ratio diſputandi apud philoſophũ, quàm ſit ratio dicendi in foro. Duo ſunt etiã.] De affectibus, qui ſunt duplices. ἤθη ſunt adfectus moderati, et mitiores animi motus. ut ſi de imperatoris beneuolẽtia erga patriã dicamus. quanquã enim imperatorẽ oportuit etiã exteras nationes defendere aduerſus Turcã, tamen decet eum hoc tempore, cum patria periclitatur, maiore fide ac ſtudio rẽ ſuſcipere. πάθη, ut ſi exaggeremus crudelitatẽ Turcarũ, quo modo trucidẽt infantes, hærentes in complexibus parẽtum, &c. Me enim ipſum nõ pœnitet.] Id eſt, ego boni conſulo. Et perinde eſt ac ſi dicerẽ, neque me pœnitet meorum ſtudiorum. Similis eſt oratio in Terentio. Nec uero miſeratione ſolum.] Ser. Galba, qui triginta milia Luſitanorum occiderat contra fœdus, hoc modo euaſit iudiciũ populi, quòd liberos infantes exhibuerat. Sed iam ipſa forma.] Supra dixit, qui loci recipiant ornamenta ex rebus ſumpta, uidelicet, theſu, auxeſis, et affectus. Nunc enumerat ornamenta uerborum, ſcilicet tropos & σχήματα. Reliqua.] Id eſt, reliqui tropi. Sunt enim ſimilia.] Sicut in ſcena, quanquam omnia ornent, tamen quædam præcipue eminent: ita in oratione quædã præ cæteris lucere debent. Cũ aut duplicantur.] Intelligit repetitione: ut O Coridon Coridon, &c. Aut idẽ ad extr.] Traductio, Qui nihil in uita duxit iucundius uita. Aut cũ ſimiliter.] ὁμοιοτέλευτα. Aut multis modis.] Comparatio. Aut cum grad.] Gradatio. Aut cum demptis.] ἀσύνδετον. Aut cum aliquid.] Præteritio, ἀποδίωξις. Aut cum corrig.] Correctio. Sed ſententiarum.] Schemata διανοίας. Sine quadam conform.] Id eſt, ſine quadam figura. Nec aliud quidquam eſt dicere. Regula generis. Cõmoreturq;.] Commoratio. Vt quod dixit.] Repetitio. Vt argument.] Clauſula. Vt rurſus.] Subiectio. Vt contra ac dicat.] Ironia. Vt addubitet.] Dubitatio. Vt diuidat.] Diſtributio. Vt aliquid relinquat.] Ἀποδίωξις. Vt ante prem.] Præmunitio. Vt in eo ipſo.]

ſo.] Inuerſio. *Vt ſæpe cum his.*] Communicatio. *Vt hominum ſerm.*] εἰκὼν *Vt muta quædam.*] Proſopopœia. *Vt ab eo quod.*] Digreſſio. *Vt ante occup.*] Occupatio. *Vt aliquid reticere.*] Reticentia, *Sæpe etiam rem.*] Hypotypoſis. *Sæpe ſupra.*] Hyperbole. *Hoc in genere.*] Præfatio in locum qui ſequitur, de cōpoſitione. in qua reſpondet & excuſat ſe, ſi cui uideotur cōtra dignitatem ſuam facere, quod quaſi ludi magiſter hæc pueriliа præcepta tradat. *Occurrebat enim.*] Propoſitio. Prima ratio ab officio ducta eſt illius, ad quem ſcribit. Secunda ratio ab exemplo ducta eſt: Si ius ciuile licet, quanto magis illas eloquentiæ artes, ſine quibus Reſp regi non poſſunt. *Quibus ſi nihil.*] ἀντιστροφή, ducta ob officio. *Nam quis unq.*] Alia ratio, ab exemplo. *At alterum.*] Obiectio eſt. Oratores fuerunt occupati, iuriſconſulti non. *Alteros enim.*] Hoc loco alludit M. Cicero ad morem docendi iuris apud Romanos. *Itaque illi.*] Extenuatio. *Sacrorum abalienatio.*] Sicut iureconſulti docent de traducēdis rebus ſacris ad alium uſum. *Quid. n. poſſem.*] Hoc eſt, quo modo poſsē diſſimulare? *Quid erat cur.*] locus. *Nam omnium mag.*] Fructus nos delectat ortium, ipſæ uero artes & præcepta nō perinde. *Quòd ſi ea.*] Poſtrema ratio, ab occaſione temporis. *Collocabuntur igitur uerba.*] De compoſitione. Hic primū præcipit de literis, ut aiu' pro ais ne, &c Secundo de ſtructura dictionum, ut Tite tute Tati tibi tanta tyrāne tuliſti. Tertio de periodis & numeris. *Orbem ſuum.*] Id eſt, ne eadem litera crebro repetatur. Latini homines libenter coniungunt uocales. Aiunt. n. ſpeciem quandam præ ſe ferre negligentiæ, ſi dictio præcedens deſinat, & ſequēs incipiat à conſonante. Itaque Germanica lingua nequaquam conferenda eſt cum iſtis elegantioribus linguis, cum ſit aſpera lingua, ac equinum quiddam habeat. *Vt fiat quaſi ſtructura.*] Vt fiant numeroſæ periodi. *Quod quidem.*] Exemplum: Durate, & noſmet rebus ſeruate ſecundis. *Vbi etiam de induſtria.*] Quia habeat ſpeciem negligentiæ, priore deſinente à uocali, incipere ſequentem à uocali: & hoc in dialogis delectat. *Qui mos eſt Athenis*] Platonis oratio cōtinens epitaphia interfectorum ciuium. Et laudata eſt ob eam potiſſimū, quod multos locos communes contineat, de immortalitate animæ, &c. Itaq; & Athenis conſtitutum erat, ut illa oratio ſit quotānis pronunciata. *Vocum concurſio.*] Id eſt, uocaliū. *Sed Græci uiderint.*] Id eſt, Græci faciunt ſynalephas in oratione ſoluta, nos non facimus. *Quid uero hoc elegantius.*] Gell. lib. 2. cap. 17. dicit, in his quæ Cicero ſcribit breuia eſſe facta, n literam exemptam eſſe in pronunciando, ut ſit iclytus pro inclytus, copoſuit pro compoſuit, cocrepuit pro concrepuit, cofecit pro confecit, &c. *Vſum loquendi populo.*] Id eſt, cum populo locutus ſum. Ariſtot. in Top. ait, Loquendū ut plures, ſapiēdum ut pauci. *De numero mox.*] Secundus locus, de ſtructura dictionum. *Genus illud tertium.*] De numeris orationis & periodis. *Non erat hoc apud ant.*] Obiectio per ſubiectionē. *Omitto Iſocratem.*] Quaſi diceret, non utar teſtimonijs oratorum, quæ fortoſſis ſuſpecta ſunt, quia uidentur augere magnitudinem artis ſupra modum, fauore quodam ſui artificij. quanquam maxime debebant eorum teſtimonia ualere, qui in dicendo excelluerunt. *Quis porro Iſocrati.*] Si numeri eſſent ſupuacanei, certe odio Iſocratis Ariſtot. illos reprehendiſſet. *Quod ipſi ſuis ſenſibus.*] Redit ad rōuem, omiſſis teſtimonijs. quaſi dicat, etiamſi non percipiant in integra compoſitione ſuauitatem numerorum, tamen fines percipere debebant, ubi facile iudicari poſſunt, quod ſint breniora iuſto, & quaſi pendentia, aut etiā quæ ſint productiora. *Primum ergo origo.*] Methodus de numeris orationis. *Nam qui Iſocratem.*] De auctoribus numerorum.

Sed princeps inueniendi.] Id eſt, ars illa ſicut cætera, paulatim inuenta & aucta eſt. *Paria paribus.*] Vt, Vicit pudorē libido, timorem audacia, rationem amentia. *Id aūt eſt genus, &c.*] Eſt ſecunda ſpecies compoſitionis, in qua dictiones conſiderantur, ſicut ſupra diximus. ut, Hæc nō eſt ſcripta lex, ſed nata, quam non accepimus, &c. *Quoniam igitur.*] De cauſa, ſcilicet finali. *Productiora alia.*] Id eſt, ideo illa magis offendunt, propter obſcuritatem. *Quoniam igitur.*] De natura numerorū. Hic tertius locus eſt planè obſcurus, quia numerus in oratione ſoluta eſt maxime uarius, & à pauciſſimis iudicari pōt. *Sed artis intimæ.*] Curioſæ cuiuſdam ſubtilitatis. Interiorem doctrinam uocant, quæ non cuilibet è populo ſit nota. *Et ad quā rem.*] Qui pedes ſint læti, triſtes, graues, qui pedes in impetu deſcribendo ualeāt, aut in tardo quodam negotio. *Qualis ſit.*] Vtrum ſint tales pedes, quales in poetis. *An etiam uel compoſitione.*] Id eſt, utrum numerus ſit aliquid aliud, quàm ipſa collocatio periodi. *Eſſe igitur in oratione.*] An ſit in oratione numerus. quē probat eſſe, etiamſi non animaduertatur: natura. n. illum ſua ſponte efficit. *In quo iniquum eſt.*] Etiamſi cauſam nō teneamus quare numeroſa, tamen eſt numeroſa. *Notatio naturæ.*] Obſeruatio. i. prius erant exempla, poſtea illorū obſeruatio peperit artem. *Numerus aūt non modo depromebatur.*] Ego exiſtimo particulam. Sed, addendam eſſe. i. non ſolum numeri nullam rationem habuerunt, ſed prorſus neglexerunt. *Neceſſe eſt id non ſit.*] Accidit non propter dictiones, ſed propter naturam uocum. *Perſpicuum eſt igitur.*] Qualis ſit numerus, an poeticus. Reſpondet aūt, iiſdem utendum eſſe pedibus, quibus in poematis utimur. Neque. n. natura habet aliam menſuram uocum in ſermone, niſi pedes. *Vt Vnus ſit è tribus.*] È tribus generibus pedum. Quidam. n. pedes ſunt diſſylabi, quidam polyſyllabi: & illi ſunt duplices. *Duplex.*] Vbi pari parte duplo maior eſt, fit iambus. *Sed quæritur.*] Quibus pedibus utendum. *Senarios uero.*] Vt pro Marcello eſt integer ſenarius. Fortuna in iſtius ſe ſocietatem gloriæ, &c. Hipponacteus uerſus,

Doctis Thalia natibus fauebat.

Et pro Marcello in eodem loco eſt Hipponacteus:

Tuam eſſe totam & propriam fatetur.

Ego uero non legi in Cicerone integrum Anapæſticum: & Latina lingua non tantum habet anapæſtorum, quantū Græca. Quo. n. quæque lingua eſt barbarior, eo minus habet breuium ſyllabarum. Græca aūt habet longas uoces, itaque & plures breues ſyllabas. Anapæſticus Ariſtophaneus,

Date uina mihi, date ſerta, iuuāt in uino nanq; coronæ.

Ariſtophanes in Nubibus:

ὦ τῆς μεγάλης σοφίας ἐπιθυμήσας ἄνθρωπε παρ' ἡμῖν.

Trochaicus creber in Terentio. Vt,

Dij boni, boni quid porto.

Ex optima diſciplina.] Iſocratis. Pæan habet tres breues, & unam longam. Oratio aūt quæ multas habet ſyllabas breues, eſt ſuauior & ſubmiſſior: ſicut ſpondei ſunt grandiores & duriores. *Sed eo uitioſius.*] Optimum præceptum eſt: Periodus ſubſidere in longum pedem debet: ut pro Marcello, Quā quam iſte tuus animus, &c. *Quos autem numeros.*] De miſcendis numeris, ſextum præceptum. *Atque id in dicendo.*] Id eſt, non debetis quærere certos pedes, ſed tantū obſeruare certas periodos, ne prior pars periodi ſit lōgior quàm poſterior. *Solet autem quæri.*] Quæſtio, utrum in fine ſit tantum utendum numeris, an etiam in reliquis partibus. *Itaque ſi numerus.*] In omni periodo efficitur aliquis numerus, ſed alius eſt alio melior. *Satis multa.*] Docet quo modo ſint adhibendi numeri, et quo modo ſit faciēda periodus. et hæc eſt præcipua pars totius huius libri. Aequaliter particu

las.] Commata & cola. Debet enim eſſe proportio quædam membrorum & commatum inter ſe. Ergo in alijs.] Id eſt, in oratione forenſi non ubique opus eſt periodis. n. i natura rerum non patitur, ut ubique cogatur in periodos, præſertim ubi diſputationes incidũt, ſed ſatis eſt orationẽ diſtinctã eſſe. Genus aut hoc.] Secunda pars prioris præcepti. Tollit funditus.] Imo aculei diſputationum propter breuitatẽ non patiuntur illud lentum & tractum & periodicum genus orationis. Adhibenda nonnunquam.] Vt in narrationibus amplificationibus proœmijs, & epilogis. In accuſationis ſecundo.] Id eſt, oratione ſeptima in Verrem, cuius initium eſt, Multa mihi neceſſario. ut, Neque. n. tam facile opes Carthaginis tantæ concidiſſent, niſi illud & rei frumẽtariæ ſubſidium, & receptaculum, &c. Verſus iambicus eſt in principio, in fine incipit eſſe Ariſtophaneus. Sæpe etiam in amplificanda.] Sicut eſt locus in oratione pro Milone, de Deo. Hæc autẽ forma.] Id eſt, oratio debet eſſe mixta, ita ut plurimis quidem periodis conſtet, ſed tamen inſerantur interdũ inter periodos cola. Fluit omnino numerus.] De numeris periodorum, q deſinant in longos pedes, & tardiores, & incipiant à uelocioribus pedibus. Sed cum clauſulæ.] Vt de Cretico in oratione pro Archia poeta: Si quid eſt in me ingenij iudices, quod ſentio ꝗ ſit exiguum, &c. His igitur tot.] Oratio ſit numeroſa per antitheta, & ſimiles figuras. Sed quoniam non modo.] Oratio non debet tota conſtare periodis, ſed interdum utendum eſt ſingulis colis. Conſtat enim.] Quo modo fiat periodus. Sed habeo mediocritatis rat.] Nõ oportet eſſe menſuram certam, & tam accurate ſeruari ſpatia & longitudines periodorum, quàm in uerſu obſeruant.

Sed nihil tam debet.] Numeros in minutis particulis nos non poſſumus animaduertere, uel deprehendere. porrò iambicus numerus eſt molliſſimus, quo Cic. maxime utitur. Prima ſunt illa duo.] Simile eſt apud Liuium: Inferimus bellũ, infeſtiſq; ſignis deſcendimus in Italiam, tanto audacius fortiusq; pugnaturi, quanto maior eſt ſpes, maiorq; animus inferentis, &c. Primum comma, inferimus bellum: alterum comma, infeſtiſq; ſignis deſcendimus in Italiam. Hæc cõiuncta abſoluunt primum colon. Deinde ſequitur periodus, quæ habet modum, tanto quanto. Ita docet Cicero à paruis membris ereſcere orationem, ut ſit in fine aliqua comprehẽſio. Tale eſt et illud in ſecunda Philip. Helluo inuaſit in eius uiri fortunas, cuius uirtute terribilior erat populus R. &c. Sed quæ inciſim.] Cicero tranſit à breuibus colis ad longam comprehenſionem. Dum illi quoque.] Dum in totum fugit periodos, & longiores ambitus. Et quoniam plura.] Commendatio huius diligentiæ. Palæſtram quandam.] Id eſt, celeritatem aptam. Apud alios autem.] Tria uitia recenſet. Quidam ut expleant periodos, infarciunt inutilia uerba, quo nomine aliqui etiam Iſocratem reprehenderunt. Deinde quidam nimis conciſi ac breues, aut nullos habent numeros, aut nimis breues. Tertium genus eſt, q quidam claudant omnia ſimilibus pedibus. Quantum autem ſit apte.] Prima ſententia eſt apud Saluſtium, oẽs qui ſtudent. Si ſubieciſſet ordine has ſententias, oratio futura erat planior: Itaque omnes qui in Rebuſp. clari euaſerunt, animi uirtute gloriã conſecuti ſunt. Etenim non ſolum in pace, ſed etiam in bello plus pollere conſilium, quàm corporis uires, uſu compertum eſt. Sic iũctæ ſententiæ melius intelligi poſſent, & cerni poſſet, quò illa cõmemoratio de priſcis regibus ſpectet, in qua probare uult, q etiã illi qui bello clari facti ſunt, animi uirtute laudem conſecuti ſint. Verũ id maxime in magnis bellis animaduerſum eſſe, quæ geſta ſunt poſt Cyrum, antea non perinde animaduerti potuit, quantum cõſilia in bellis poſſint. Corrumpatur n.] Quintil. ita dicit, Melius ſubſidunt ſententiæ in uerba, quàm nomina: & hoc experientia & uſus docet. Temporibus Ciceronis Lælius & Brutus, qui fuerunt in illo exili genere, dãnabant genus dicendi orationis Cicer. nullam aliam ob cauſam, ꝗ q propter imbecillitatem naturæ non poterant eſſe qui illam ubertatem dicendi Ciceronis. Et ſic uolebant uideri iudicio contemnere Ciceronis genus orationis. Ita facti ſunt repente.] Nam qui exiliter dicebãt, prætexebant ſuæ imbecillitati titulum Attici generis dicẽdi. Sanè modo ſi quis.] Facit diſcrimen inter pſeudo atticos & ueteres Atticos. Ornamenta comparent.] Quorundam oratio probanda eſt hoc nomine, q et ſi non eſt compoſita, tamen habet alias magnas uirtutes, uidelicet abundat uerbis bonis et ſentẽtijs grauibus. Sine ſententijs.] Sine prudenter cogitatis, ſine rebus dignis, quæ nihil ad rem faciunt. Habet meum.] Concluſio. Quàm illud quodcunque mihi.] Scilicet more Academicorum. Cicero iam ſenex uolebat perhiberi Academicus, hoc eſt, ſuſpendere iudicium. Elegans Platonis ſententia eſt. Exiguum quiddam de ueritate conſequi, etiam in extrema ſenectã, eſt magna felicitas.

FINIS.

ANITII MANLII SEVERINI BOETII VIRI CONSVLARIS AD PATRITIVM RHETOREM IN TOPICA CICERONIS PRAEFATIO.

EXHORTATIONE *tua Patrici, Rhetorum peritiſſime, quæ & præſentis honeſtate propoſita & futuræ ætatis utilitate coniuncta eſt, nihil antiquius exiſtimaui. cui muneri libentius acquieui, non quòd ad inſtruendum te cõmentarios in M. Tullij Topica laborare me crediderim (ridiculus quippe forem, ſi Mineruam docere uellem, ut aiunt, literas) ſed ut ex diſciplinarum liberalium ſumptum penu noſtræ apud te ſemper pignus amicitiæ permaneret. Quod.n. munus ex animo diligentibus iucundius inueniri poteſt, quàm quod ipſius animi partes formas & inſtruit? Nam cætera ferè caduca, imbecilla, labantia, & ſi ad fortunæ uicem ſpectes, penè ſemper aliena ſunt. At uero opulentiam literarum nec præſens immiuuit ætas, earumq́; authoritatem ipſa etiã cuncta coficiens auget potius & confirmat uetuſtas. Accipe igitur opus, non efficientiæ ſecuritate, ſed amicitiæ præſumptione ſuſceptum, apud quam neſcio quo nam inter ſuos pacto etiam garrire non dedecet: ſimul quia prælato à nobis munere, cum tuorum aliquid operum poſtulauero, iniurius fueris ſi negabis. Sed cum in M. Tullij Topica Victorinus rhetor plurimæ in diſſerendi arte notitiæ cõmenta conſcripſerit, non me oportuiſſet melioribus forſitã attentata contingere, ni eſſet aliquid quo ſe noſter quoque labor exercere atque parare potuiſſet. Quatuor enim uoluminibus Victorinus in Topica cõſcriptis, eorũ primo iu declarandis tantũ libri principijs occupatur. Addit etiam, ſi qua in eodem uolumine prædicenda fuiſſe perpendit, ut ab exordio uoluminis Topicorũ, quod eſt, Maiores nos res ſcribere ingreſſos Trebati: uſque ad eum locum, qui eſt, Sed iam tempus eſt ad id quod inſtituimus accedere, primi uoluminis Victorini expoſitio terminetur. Secundo uolumine de iudicandi atque inueniendi dialecticæ partibus, & de locorum atque argumenti definitione pertractat: ut ab eo loco Topicorũ, qui eſt, Cũ omnis ratio diligens diſſerendi duas habeat partes, unã inueniendi, alteram iudicandi: uſque ad locum qui eſt, Itaque licet definire locum eſſe argumenti ſedem, argumentum autem rationem quæ rei dubiæ faciat fidem: ſecundi libri commentariorum explanatio ſubſiſtat. Tertius uero atque quartus diſcretionem locorum inter ſe, eorumq́; exempla multiformiter perſequuntur: ita ut tertius quidem Tulliana ſibi de iure præponat exempla: quartus uero eoſdẽ locos per alias rurſus ſimilitudines monſtret ex Virgilio uel Terẽtio poetis, oratoribus Cicerone & Catone: ut quod præceptis oſtenditur, exemplis multipliciter colluceſcat. neque ab eo loco qui eſt in Topicis, ſed ex ijs locis, in quibus argumẽta incluſa ſunt, expoſitio progreſſa, eũ tranſcendit locum qui eſt, Valeat æquitas quæ paribus in cauſis paria iura deſiderat. Quanta uero pars reliqua Topicorum ſit, ipſius uoluminis magnitudo demõſtrat: quam Victorinus neque attingit, neque attingere potuiſſet, ita eſt rebus minimis immoratus, niſi opus multa librorum pluralitate diſtenderet. Nos uero & hanc ipſam particulam quam Victorinus attigit, diligenter (ut poſſumus) aggrediamur: & longius expoſitione progreſſi, cum Topicorum habemus fine cõſiſtere. Quare de tota operis propoſitione conueniens ſumamus exordiũ. Sed antequam de Topicæ facultatis ratione pertractem, procemiũ, quo ad Trebatium M. Tullius utitur, paucis abſoluam.*

IN M. T. CICERONIS TOPICA AD TREBATIVM SEVERINI BOETII COMMENTARIVS.

MAIORES NOS RES SCRIBERE *ingreſſos, &c.*] *Omne procemium quod ad componendum intendit auditorem, ut in rhetoricis diſcitur, aut beneuolentiam captat, aut attentionem præparat, aut efficit docilitatem: his tribus partibus ſibi Cicero Trebatiũ format. Nam quòd ſe à magnarum rerum inchoatione reuocatum, ad amici contulit uoluntatem, fauorem uelut Trebatij iudicis beneuolentiæ partibus meretur. Maiores autem res ſunt, à quarum inſcriptione, ad amici ſtudium uerſus eſt moralis philoſophiæ tractatus. Maior eſt enim morum ratio, quàm peritia diſſerendi. Id autem tempus fuiſſe conijcimus, quo propter turbulenta reipublicæ tempora, in otium ſe contulit, atque philoſophiæ diſciplinas. Sed, quia nobis audientium mẽtes ueritatis quoque opinio præſumpta conciliat, in eo etiam præparandæ beneuolentiæ partibus utitur, quod in cõmemorandis ueraciter ijs, quæ Trebatius nouerat, facit illis fidem, quæ poſterius euenire, & Trebatio ignota eſſe poterant. Hæc autem ſunt, quod in Tuſculano ad ſuum ſtudium uterque libros euoluerit, quodq́; Trebatius caſu in Ariſtotelis Topica inciderit, quòd titulum operis admiratus, à M. Tullio inſcriptionis ſententiam perquiſierit. Illud etiam, q̃ ei Cicero ſe expoſuiſſe commemorat, inueniendorum argumentorum illis libris ſcientiam contineri, ut ſine ullo errore ad argumentorũ inuentionem uia quadam, & recto filo atque artificio ueniretur, quæ res breuiter euunciata, uelut intentionem operis monſtrat, & docilem perficit auditorem. In hoc nanque uidetur eſſe comprehenſum, quæ ſit intentio Topicorum, q̃ ait, diſciplinam eſſe argumentorum, non ut inueniantur, id.n. natura ſuppeditat, ſed ut ſine ullo labore, ac ſine ulla cõfuſione,*

non caſu ad ea mens, ſed quadã uia ductione pueniat. Poſt beneuolentiæ hanc captationem, Trebatij laudem ſubiungit, q̃ eius uerecundiam in his cõmemorat expetendis, quæ ſi poſtulanti amico Cicero præſtitiſſet, et gloriæ præmium ferret, & gratiæ. Sed q̃ petenti Trebatio, ut ei Topicam traderet, minime conceſſit, id non proprij laboris fuga, ſed Trebatij potius cauſa factum eſſe contendit, ut in eo quoq; Trebatij, ueluti tunc repulſi, ſubiratus forſitan animus, nunc nõ ſit alienus. Intererat uero Trebatij, ut uel per ſe ipſe legens exercitatior fieret, uel ei perfectius, ſi qua dubitaret, rhetor doctior expediret. Vtrũq; uero à Trebatio ſe narrat audiuiſſe. Nam & expertum eum, ut per ſe ipſe legeret, ſed obſcuritate reiectum, & illum rhetorem à quo Topicorum explanationẽ petijſſet, illa ſeſe Ariſtotelica ignorare confeſſum. Quæ res per operis difficultatem, neceſſe eſt auditorem reddat attentum. Ea quippe non negligentes inſpicimus, quæ non faciles eſſe intelligentiæ ſuſpicamur. In quo ẽt Cicero minime ſe miratum eſſe cõmemorat, quòd is philoſophus à rhetore neſciretur, qui multis etiam philoſophis uideretur incognitus: quorũ etiam iure culpat ignauiam, quos ad Ariſtotelicæ philoſophiæ diſciplinam, nõ inuentorum utilitas, non orationis nitor illexerit. In quo ẽt maioris perſpicaciæ creſcit attentio, quia facile ad ſtudium mentes aliorum ſegnities culpata conuertit. In quocunque uero attentio fuerit, nõ poterit abeſſe docilitas. In his etiam laus quædã Trebatij latenter inducitur. Magnum eſt .n. philoſophis in ſuo quaſi munere ceſſantibus, hunc Trebatium, ne proprio quidem ſtudio præpeditum, alienæ ſciẽtia ſecreta rimari. Iam uero ſequentia multo ẽt clarius beneuolentiam petunt, uelut hoc, quod elegantiſſime dictum eſt, ueritũ ſe eſſe, ne, ſi modeſte poſtulanti uerecunde pernegaſſet, ipſi quodãmodo iuris interpreti fieri uideretur iniuria, & quod præcedens Trebatij meritum percepti beneficij memor exequitur, id uero eſt, q̃d uel ipſi, uel ijs, quos ipſe defenderet, plura cauiſſet. Fuit igitur (ut ait) uerendum, ne ſi reſtituere gratiã noluiſſet, aut ingratum id, aut ſuperbum eſſe uideretur. Ingratum quidem, ſi magna Trebatij merita, quibus ipſe uſus fuerat, paruo æſtimare uideretur, cũ nullam ei gratiam reſtituendam putaret: ſuperbum uero, ſi ſperneret. ad idem cætera reuertũtur. Quod eiuſdem teſtimonio nititur dum fuerit in urbe, ſe, ne debitam redderet gratiam, occupationũ neceſſitate conſtrictum. Quod ut uenerit Veliam, amicorum Trebatij conuentione cõmonitum, ne tacite quidem eius flagitioni deeſſe uoluiſſet: & quòd licet librorũ copia nulla ſuppeteret, de memoriæ tamen repetitæ promptuarijs in ipſa nauigatione cõſcripſerit, eiq́; ex itinere miſerit, ut beneficij cumulo parendi etiam celeritas adderetur. Quæ cum omnia benignum captare Trebatij uideantur aſſenſum, quædã tamen breuitas Topicorũ memoria repetita attẽtionis neceſſe eſt animaduerſione fungatur. Ipſa nanq; memoriæ repetitio breue mõſtrat eſſe quod colligit, quodq́; diligẽtiæ ſibi fuerint mãdata Trebatij, & q̃ ad excitandam ſui memoriã quaſi pignus amico aliquod atque monumentum uoluiſſet extare. cui adijcit illud, Etſi admonitore non eges, ne offendat animum ſedulitate admonitionis, ſi quẽ cõmonendum credit, obliuionis uideatur arguere. Hæc omnia, ut dixi, beneuolentiæ partibus plena ſunt. Sed de proœmio ſatis dictum eſt. Nunc ad cõſequentia transeamus, nec ſi quis hæc apud Victorinum latius tractata repererit, nos neglectæ integritatis ſtringat inuidia. Nam nec in ſingulis, ut ille facit, uerbis hærere uolumus, & ad ampliora huius operis feſtinamus. CVM omnis ratio diligens differendi.] Cum philoſophia maximis in rebus operã ſuam ſtudiumq́; conſumat, cumq́; & in naturalibus inſpectionem ſpeculationemq́; adhibeat, & in moralibus actionem, & ſic formare geſtiat mores, ut uera uitæ ratio perſuaſerit, euenire neceſſe eſt, ut ſecundum id quod rõ tenendum, omittendum ue, quod faciẽdum aut non faciendũ eſſe decreuerit, uel iudicium conſtituatur, uel exercendæ uitæ dirigatur intẽtio. Erit igitur neceſſariũ, uel in naturali ſpeculatiõne, uel in moralium actionum cogitatione, ut certa ratio, uel quod in reb. ſpeculandum eſt, inueniat, uel quod in actũ uiuendi duci oporteat, ante perpendat. Hæc aũt ratio niſi uia quadam proceſſerit, ſæpe in multos neceſſe eſt elabatur errores. Quod ne paſſim fieret, atque ut certis regulis tractatus inſiſteret, uiſum eſt antiquæ philoſophiæ ducibus, ut ipſarũ ratiocinationum, quibus aliquid inquirendũ eſſet, naturam penitus ante diſcuterent, ut his purgatis atque cõpoſitis, uel in ſpeculatione ueritatis, uel exercendis uirtutibus uteremur. Hæc eſt igitur diſciplina, quaſi differendi quædam magiſtra, quam Logicen Peripatetici ueteres appellauerunt, quã Cicero definiens, differendi diligentem rõnem uocauit. Hæc uario modo à pleriſque tractata eſt, uarioq́; ẽt uocabulo nuncupata. Vt .n. dictum eſt, à Peripateticis hæc ratio diligens differendi Logice uocatur, continens in ſe inueniendi iudicandiq́; peritiã. Stoici uero eandem hanc rõnem differendi paulo anguſtius tractauere. Nihil .n. de inuentione laborantes, in ſola tantum iudicatione conſiſtunt, deq́; ea præcepta multipliciter dãtes, Dialecticam nuncupauerunt. Plato etiam Dialecticam uocat facultatem, quæ id quod unum eſt, poſſit in plura partiri, uelut ſolet genus per primas differentias uſque ad ultimas ſpecies ſeparari, atque ea quæ multa ſunt, in unum generum ratione colligere. Hanc igitur Plato dialecticam dicit, Ariſtoteles uero Logicam uocat. Quam, ut dictum eſt, Cicero definiuit, diligentem differendi rationem. Et huius uno quidem modo trina partitio eſt. Omnis nanque uis logicæ diſciplinæ aut definit aliquid, aut partitur, aut colligit. Colligendi autem facultas triplici diuerſitate tractatur. Aut .n. ueris ac neceſſarijs argumentationibus diſputatio decurrit, & diſciplina uel demõſtratio nuncupatur: aut tantum probabilius, & dialectica dicitur: aut apertiſſime falſit, & ſophiſtica .i. cauillatoria, perhibetur. Logica igitur, quæ eſt peritiæ differendi, uel de definitione, uel de partitione, uel de collectione .i. uel de ueris ac neceſſarijs, uel de probabilibus, id eſt ueriſimilibus, uel de ſophiſticis, id eſt, cauillatorijs argumentationibus tractat. Has enim collectionis partes eſſe prædiximus. Atque hæc eſt una logicæ partitio, in qua Dialecticam Ariſtoteles uocat facultatem per probabilia colligendi. Rurſus eiuſdem logicæ altera diuiſio eſt, per quam deducitur tota diligens ratio differendi in duas partes, unam inueniendi, & alteram iudicãdi: hoc autem uidetur etiam ipſa logices definitio monſtrare. Nam quia logica ratio differendi eſt, non poteſt ab inuentione eſſe ſeparata. Cum enim nemo præter inuentionem differere poſſit, differendi ratio inuentionis eſt ratio. Rurſus, quoniam logice diligens ratio differendi eſt, ab ea non poteſt abeſſe iudicium: ipſa enim diligentia rationis differendo poſita, iudicium eſt. Neque enim poteſt quiſquam diligenter differere, niſi iudicauerit quale ſit id, quod in diſputationem ſumitur. quod ſi ad differendi ordinem diligentia rationis adhibetur, non eſt dubiũ, quin hoc iudicium ad inuentionum uarietatem ſit accõmodatum. His igitur ita expeditis uidẽdum eſt, hæ diuiſiones quãnam ſe cognitione contingant. Inuẽtio quippe cæteris omnibus ueluti materiæ loco ſupponitur, hoc modo. Niſi .n. inuentio fuerit, non poteſt eſſe uel definitio, uel partitio, quoniam unumquodque generum, uel differentiarũ inuentione, aut diuidimus, aut ẽt definimus. Iam uero, ſi abſit inuẽtio, nunquã ualet eſſe collectio. Nõ erit igitur neceſſaria, nec ueriſimilis, nec ſophiſtica. Hæc .n. tria inuẽtioni ſuperueniunt, ut uel neceſſariũ, uel probabile, uel cauillatoriũ ſit argumentũ. Neceſſitas uero, et probabilitas, & cauillatio,

formæ

forme quædam ſunt, quæ dũ inuentionibus aſſiſtũt, neceſſaria, uel probabilia, uel cauillatoria faciunt argumẽta. Eadem quoque rõ, partitiones diffinitionesq; complectitur. Indiſcreta nanq; inuentionis poteſtas, tum diffinitiua, tum diuiſibilis appellari põt, cum definiendi partiẽdiſ'ue rebus adhibetur. Quæ hoc modo ex inuẽtionis materia et differẽtiarum ſupra poſitarum forma cõpoſita, rurſus iudicationis materia fiunt. Nam prior illa partitio logicæ tribus partibus ſegregata, ita partes explicat, ut hẽat inuentionum materiã ſingularũ, ipſa uero iudicationi materiã præſtat. Etenim cũ definit aliquis, uel rei propoſitæ diuiſionẽ facit, inuenit quidem diuiſioni diffinitioniq; differẽtias accõmodatas: ſed an recte uel definiat, uel diuidat, iudicatione perpendit. Ita priores logicæ partes ſecundæ diuiſionis mẽbra coniungunt, ut materiam quidẽ ſui habeant inuentionem, iudicationi uero fiant ipſæ materia. quod in reliqua etiam colligendi parte contingit. Nam & ea quæ de probabilibus tractat, habet inueniẽdi ſuppoſitã materiam, quæ uerisimilia reperit argumẽta, & de huiuſmodi argumẽto iudicatio perpendit. Eſt.n. iudicium hoc ipſum internoſcendi, q non neceſſaria inuentio eſt, ſed uerisimilitudinem tenet: illa quoque pars, quæ de neceſſarijs argumentationibus aptatur, habet ſubiectã materiã neceſſariæ inuẽtionis, eiusq; eſt iudicium: ut cum neceſſaria ſunt quæ inuenit, neceſſaria quoque eſſe perpendat, nec non cauillandi pars utraque in ſe continet, quãdoquidẽ & inueniri falſa poſſunt, & falſa eſſe iudicatione diſcerni. Quo fit, ut prior logices diuiſio ſecũdam etiam continere uideatur. Nam definitio, partitio, atq; collectio inuẽtionem cõtinent, et iudicium, quia neq; exiſtere præter inuẽtionem, neque agnoſci præter iudiciũ poſſunt. Sed cũ omnis inuentio iudicationi ſubiecta ſit, cumq; prioris definitionis partes ſine utroque eſſe non poſſint, euenit, ut prima partitio inuentionẽ iudiciumq; cõiungat. Secũda uero hæc diuiſio, qua Cic. etiã partitur logicã, ſegregat huiuſmodi facultates, & inueniendi materiã à iudicationis parte ſecernit. Iudiciũ uero colligendi rõne proprias partes habet. nam omnis argumẽtatio, omnisq; ſyllogiſmus propoſitionibus ſtruitur, omneq; compoſitum duo in ſe quædam retinet, quæ ſpeculãda eſſe uideãtur. Et quod unum, quæ illa ſint, ex quibus id quod cõpoſitum eſt intelligatur eſſe cõnexum: aliud uero qua nam ſit ſuarum partium cõiunctione cõpoſitũ. ut in pariete, ſi quidẽ lapides ipſos quibus paries ſtructus eſt, inſpicias, quaſi materiã ſpectes: ſi uero ordinẽ compoſitionemq; iuncturæ conſideres, tanquam de formæ rõne perpẽdas. Item in argumentationibus, quas propoſitionibus cõpaginari atq; coniungi ſupra retulimus, gemina erit ſpeculationis et iudicãdi uia. Vna, quæ propoſitionum ipſarũ naturã diſcernit, ac iudicat, utrũ ueræ ac neceſſariæ ſint, an uerisimiles, an ſophiſticis applicentur: & hæc quaſi materiæ ſpeculatio eſt. altera uero pars iudicij eſt, quæ inter ſe propoſitionũ iũcturas cõpoſitionesq; perpendit. Hæc quaſi formam iudicat argumentorum. quæ cum ita ſint, hoc modo fit in continuũ ducta partitio, ut ratio diligens diſſerendi unam habeat inueniẽdi partẽ, alteram uero iudicandi, tũ de ipſa inuẽtione, tum inuentionis collocatione, quæ forma eſt argumẽtationis. Atq; ea quidem pars, quæ de inuentione docet, quædam inuẽtionibus inſtrumẽta ſuppeditat, & uocatur τοπικὴ. Cur autem hoc nomine nũcupata ſit, poſterius dicam. Illa uero pars, quæ in iudicando poſita eſt, quaſdã diſſerẽdi regulas ſubminiſtrat, & uocatur ἀναλυτικὴ. Et ſi de propoſitionum iuncturæ cõſideret, ἀναλυτικὴ prior. Si uero de ipſis inuẽtionibus tractet, ea quidẽ pars, ubi de diſcernendis neceſſarijs argumẽtis ἀναλυτικὴ dicitur, poſterior nũcupatur. Ea uero quæ de falſis atque cauillatorijs. i. de ſophiſticis elenchis: de uerisimilium uero argumentorum iudicio nihil uidetur eſſe tractatũ, idcirco, quoniam plana eſt atque expedita ratio iudicandi de medietate, cum quis extrema cognouerit. Si.n. quis dijudicare neceſſaria ſciat, idemq; falſorum argumẽtorum poſſit habere iudiciũ: uerisimilia, quæ in medio collocata ſunt, diſcernere nõ laborat. Expeditum igitur eſt, ut arbitror, quid ſit quod ait Cic. rõnem diligentem diſſerendi duas habere partes, inueniendi unam, alteram iudicandi. Illud etiam diligẽtius expoſitum eſt, quæ ſit ratio, quam Stoici Dialecticen uocant. Ea eſt.n. quæ iudicandi peritiam tenet, & q eodem nomine Plato partiendi per differentias, atque ad genus reuocandi facultatem uocet, quodq; eodem nomine Ariſtoteles totam diſſerendi artem, ſed eam tantum nuncupet, quæ propoſita q̃one uerisimilibus colligat argumẽtis. atq; ideo perfectius Ariſtoteles de logica tractauit, quoniã de duobus, ultra quæ nihil eſt tertium diſſeruit, de inueniendo. ſ. & iudicando, cum Stoici inuentione neglecta, iudicationis tantũ inſtrumenta tradiderint. atque ideo iure eos increpat Tullius, quoniam id maxime reliquere, quod & natura prius et uſu potius erat. Natura quidem, quia fieri non poteſt, ut de inuentione iudicetur, niſi ipſa inuentio prius extiterit. Ad uſum uero, quia longe utilius eſt nuda & præter artem prolata naturaliter inuentione ſuſceptum ſæpe tueri negocium, quàm nihil inueniente alio mutum ipſum inermeq; & tacitum uerſare iudicium. Dat uero Tullius de utroque ſententiam, & ait, ſummam pariter utilitatẽ in utroque cõſiſtere, & ſe de utraque, ſi otium fuerit, uelle diſſerere. Ab ea autẽ quæ prior eſt. i. inuentione, quam Topicen diximus, ordiendũ putet. VT igitur earum rerum, &c.] Poſt diuiſionem logicæ diſciplinæ, quam diligentem diſſerendi rationem eſſe diffiniuit, de Topice, quæ inueniendi ars eſſe prædicta eſt, expedire cõtendit. Ac primum quid ſint loci termino diffinitionis includit, eiusq; artis quæ Topice dicitur, ſub exempli quadam claritate intentionẽ deſignat. Eſt.n. Topices intentio, argumentorum facilis inuentio. Non igitur inuenire docet Topice, quod eſt naturalis ingenij, ſed facilius inuenire. Omnis quippe ars imitatur naturã, atq; ab hac materia ſuſcepta rõnes ipſa uiamq; conformat: ut cum facilius id quod ars quæq; promittit, tum elegantius fiat. uelut parietem ſtruere naturalis ingenij eſt, ſed arte fit melius. Argumentum ratio eſt, quæ rei dubiæ faciat fidem. Multa.n. ſunt quæ faciunt fidem, ſed quia rationes nõ ſunt, nec argumenta quidem eſſe poſſunt: ut uiſus facit fidem ijs quæ uidentur, ſed quia ratio non eſt uiſus, ne argumentum quidem eſſe poteſt. Differentiã uero unam ſumpſit eam, quæ faciat fidem. Omne enim argumentum facit fidem. Si igitur iunxerimus genus ac differentiam, & idem argumentum dicamus, quod rõnem quæ facit fidem, num tota argumenti natura monſtrata ſit? minime. Quid ſi eius rei de qua nemo dubitat, aliqua ratione facere quis fidem uelit, num idcirco illa, quòd fidem faciat, uocabitur argumentum? nullo modo. Argumentũ nanque eſt, quod rem arguit. i. probat, nihil uero probari niſi dubiũ põt. Niſi ergo ſit res ambigua, & ad eam ratio fidem faciens afferatur, argumentũ eſſe nõ poterit. Addita igitur alia differẽtia, quæ eſt rei dubiæ, facta eſt integra definitio argumenti, ex genere & duabus differentijs conſtans. Genere quidem ratione: una uero differentia, quòd faciat fidem: altera uero, quòd rei dubiæ. ut ſit tota diffinitio, id eſſe argumentũ quòd ſit ratio rei dubiæ faciens fidem. Quæ cũ ita ſint, neceſſe eſt, ut ubi dubitatur aliquid ibi ſit quæſtio. Quòd ſi argumẽtum præter rem dubiam eſſe non poterit, nullo modo eſſe præter q̃onem põt. Quæſtio uero eſt, dubitabilis propoſitio: propoſitio uero eſt, oratio uerum falſum'ue deſignans. Omnis igitur propoſitio ſiue conſtanter atque pronunciatiue proferatur, ut ſi quis dicat, omnis homo animal eſt, ſiue ad interrogationẽ dirigatur, ut ſi quis interroget, putas'ne omnis homo animal

eſſretinet proprium nomen,& propoſitio nuncupatur. At ſi eadem uelut dubitabilis proferatur, fie quæſtio : uelut ſi quis quærat,an omnis homo animal ſit. Quot autem modis: quæſtio diuidatue,nunc explicandi locus non uidetur accommodaeus, ſed in ijs libris dicemus,quos de Topicis differētijs formare molimur.Ad qōnem igicur.i.ad dubitabilem propoſitionem omnis intentio dirigitur argumenti,non uero ut totam comprobet quæſtionem, ſed ut partem eius ratione cōfirmet. Neque enim tota quæſtio defenditur , ſed una eius quælibet pars argumentatione firmatur. Nemo enim defendit cœlum rotundum eſſe,& non eſſe . Si enim ita quis defenderet, totam quæſtionem uideretur probare . Sed cum ita conſideratur,utrum cœlum rotundum ſit an non ſie,in una tantū conſiſtit quæſtionis parte defenſio,ſiue quæ affirmat,ſiue quæ negat. Omnis enim quæſtio cōtradictionibus conſtat . uam ſi qua res altero affirmetur negetur ab altero,totū hoc contradictio nūcupatur. ut ſi quis dicat,cœlū rotundum eſt : alter neget, diceus, cœlum rotundum non eſt , cœlum rotundum eſſe & non eſſe cōtradictio perhibetue . Dubitabilis uero propoſitio, quam quæſtionem eſſe prædiximus,& affirmationē in ſe cōtinet & negationem.hoc ipſo enim quia dubitabilis eſt,cōtradictionem nidetue includere. Cum.n.dubitat quis,utrū cœlū rotundum ſit, ſiue adiungat,an non ſit, ſiue reticeat,ipſa dubitatio partem ſecum alteram trahit . Si enim unam partem propoſitio tueatur,dubitabilis nō eſt,atq; idcirco nec quæſtio. Cum igitur omnis quæſtio duas habeat partes , affirmationis unā,alterā negationis , neceſſe eſt,ut ſit ſemper ex alterutra parte defenſio,ut unus quidem affirmationis partem,negationis alter defendat.Et hic quidem ad aſteuendam affirmationem,ille uero ad deſtruēdam,quæ potuerit argumēta perquirat.Nihil uero intereſt,utrum quis affirmationem ponat, au deſtruat negationē : aut negationem defendat, an oppugnet affirmationem. Age.n. ſit quæſtio,utrum cœlum rotundum ſit . Si quiseam ſibi qōnis partem aſſumpſerit,qua eſſe defendit,ad eam conſtituendam cūcta neceſſe eſt ſibi comparet argumenta : atque in hanc affirmationē quidem ponit, ſed deſtruit negationē. ſi quis uero id neget,ac dicat nō eſſe cœlum rotundum, ſumpſit ſibi partem alteram qōnis,quæ fuerat reliqua.i.negationem,in eaq; conſiſtit,& ad hanc approbandā perquiſitis utitur argumentis . Itaque negationem ponit, & labefactat affirmationem : quæ cum ita ſint , demonſtratum arbitror , non totam quæſtionem , ſed eius aliquam partē ad defenſionem uenire.Sed quod quiſque defendet,ad id quoq; argumenta perquirit . Ad partem igitur quæſtionis aſtruendam deſtruendam'ue,argumenta ſumuntur, atque hæc quidem ſi quis minus intelligit, nō ea à nobis obſcure dicta eſſe cauſetur . Si enim quæ in dialectica,uel à nobis dicta latina oratione,uel à Græcis ſcripta ſunt,ignorabit, mirū eſt, ſi quā partem eorū quæ dicimus,aduertere ualeat,nedū ſtupeamus, ꝙ non omnia comprehendat.Sed quoniam dubitabilē propoſitionem qōnem eſſe prædiximus , euenit, ut quas partes habeat propoſitio, eaſdem & quæſtio retinere uideatur . Omnis aūt ſimplex propoſitio duas habet partes in terminis conſtitutas.Simplex uero propoſitio eſt huiuſmodi: Omnis homo animal eſt.Terminos uero uoco,ſimplices orationis partes,quæ cōtinent propoſitionem,ut animal & hō.Hi uero ſunt,prædicatus atque ſubiectus. prædicatus eſt in propoſitione maior terminus collocatus,ſubiectus uero minor.Maior uero terminus de ſubiecto dicitue, minor aūt de maiore nullo modo prædicatur , ut animal : quod quoniam maius eſt quàm homo,de homine prædicatur: dicitur.n.omnis homo animal eſt, homo uero de animali non dicitur . Nemo enim uere dicit , omne animal homo eſt . Hac igitur ratione internoſcere poſſumus, qui terminus in propoſitione maior,qui uero minor. Omnis autem quæſtio,ut dictum eſt, quoniam dubitabiles partes habet,& ad eaſdē cōprobandas argumēta ſumūtur,neceſſe eſt, ut quidquid in qōnibus comprobetue, id argumentorum ratione firmetur . Argumentū uero niſi ſit oratione prolatum, & propōnum contexione diſpoſitum , fidem facere dubitationi non poterit.Ergo illa per propōnes prolatio ac diſpoſitio, argumentatio nuncupatur, quæ dicitue enthymema uel ſyllogiſmus , cuius definitionem in Topicis differentijs apertius explanabimus.Omnis uero ſyllogiſmus uel enthymema, propoſitionibus cōſtat , oē igitur argumentū ſyllogiſmo uel enthymemate profertur.Enthymema uero eſt,imperfectus ſyllogiſmus,cuius aliquæ partes uel ꝑꝑ breuitatem , uel ꝑꝑ notitiam prætermiſſæ ſunt. itaque hæc quoque argumentatio à ſyllogiſmi genere non recedit.Quoniam igitur ſyllogiſmus omnis propōnibus conſtat,propōnes uero terminis,terminiq; inter ſe differunt eo ꝙ unus maior eſt,alter minor,fieri non poteſt, ut ex propōnibus concluſio naſcatur, niſi per terminos peogreſſæ propōnes extremos terminos alicuius tertij mediate coniunxerint.id facillimo demonſtratur exemplo.Sit.n.quæſtio utrum homo ſubſtantia ſit , an minime . Sumo mihi qōnis partem alteram comprobandam:ea eſt,hominem eſſe ſubſtantiam.in hac igitur duo ſunt termini, ſubſtantia atque homo:quorum maior ſubſtantia,homo uero minor.quod ex eo quoque poterit oſtendi,quoniam poſterius ſubſtantia in prolatione profertur:ut in hoc ipſo quod dicimus,homo ſubſtantia eſt, prius hominem,poſterius ſubſtantiam nominamus . Vt igitur ſubſtantiam atque hominem iungamus,neceſſe eſt medium terminum reperiri , qui utroſque copulet terminos . hic ſie animal : fiatq; una propoſitio,omnis homo animal eſt.in hac igitur propōne animal prædicatur,homo ſubijcitur.rurſus adiungo,omne autem animal ſubſtantia eſt : in hac rurſus animal ſupponitur, ſubſtantia prædicatur . Itaque concludo, omnis homo ſubſtantia eſt : ac per hoc homo quidem ſemper ſubiectus eſt.Animal uero ad hominem quidem prædicatū eſt , ad ſubſtantiam uero ſubiectum. Subſtātia uero ipſa ſemper prædicata permanſit.unde fit,ut minor quidem ſit homo, maior uero homine ſubſtantia , medius autem terminus animal .

Quoniam igitue extremi termini medij interpoſitione copulantur,eoq; modo qōnis inter ſe membra conuenīunt, adhibitaq; probatione ſoluitur dubitatio , nihil eſt aliud argumentum,quàm medietatis inuentio . Hoc.n.uel coniungere ſi affirmatio defendatur,uel diſiungere,ſi negatio uindicetur,potuerit extremos.Quæ cum ita ſint,duarum propōnum & tertiæ concluſionis,maior quidem propoſitio dicitur ea, quæ maiorem terminum continet.i.in qua maior quidē prædicatur, medio uero ſupponitur,ut omne animal ſubſtantia eſt.Minor uero propoſitio,quæ medium quidē terminū prædicat, ſubijcit aūt minorem,ut omnis homo animal eſt . Sed quoniam à maioribus neceſſe eſt minora deſcendere,eius cōcluſionis quæ ex duabus propōnibus naſcitur , illa quaſi propria effectrix propoſitio uniuerſalis eſt,quæ prima eſt:hæc aūt eſt,omnis homo ſubſtantia eſt. ꝙ qui priores poſterioreſq; noſtros analyticos,quos ab Ariſtotele tranſtulimus,legit, minime dubitauerit.Sed ſi quis quæ illic ſcripta ſunt,neſciens , ad hæc legenda proruperit,etiam ſi rationes rerum ,quas non intelligit, minime cōprehendit,ita tamē,ut dictū eſt,eſſe confidat, ſeq; id in Ariſtotelis Analyticis uberius inuenturū eſſe, ſi legerit,arbitretur.Natura igitue rerū fert,ut ubi quid maius aut minus eſt , etiam ibi maximum quoque aliquid ineſſe neceſſe ſit .

Quo fit,ut ſint quædam maximæ propoſitiones,quomodo minores maioreſq; eſſe mōſtrauimus , quarum natura ex ſimplicium propoſitionum partitione ſumenda eſt.Omnis enim ſimplex propoſitio uel affirmatiua eſt,uel negatiua : earūq; aliæ ſunt uniuerſales, ut omnis hō iuſtus eſt , nullus hō iuſtus eſt.

Aliæ

Aliæ particulares, ut quidam homo iuſtus eſt, quidã homo iuſtus non eſt. Aliæ indefinitæ, ut homo iuſtus eſt, homo iuſtus non eſt. Aliæ ſingulare aliquid atque indiuiduum cõtinentes, ut Cato iuſtus eſt, Cato iuſtus nõ eſt. harumq; omnium aliæ ſunt dubitabiles, aliæ indubitatæ. Supremas igitur ac maximas propoſitiones uocamus, quæ & uniuerſales ſunt, & ita notæ atque manifeſtæ, ut probatione non egeant, eáq; potius quæ in dubitatione ſunt, probent. Nam quæ indubitata ſunt. ambiguorum demõſtrationis ſolent eſſe principia: qualis eſt, omnem numerũ uel parem eſſe, uel imparẽ: & æqualia relinqui, ſi ex æqualibus æqualia detrahãtur: cæteræq;, de quarũ nota ueritate non quæritur. Maximas igitur .i. uniuerſales ac notiſſimas propoſitiones, ex quibus ſyllogiſmorum concluſio deſcendit, in Topicis ab Ariſtotele conſcriptis, locos appellatos, eſſe perſpeximus. quòd .n. maximæ ſunt .i. uniuerſales propoſitiones, reliquas in ſe uelut loci corpora complectuntur. quod uero notiſſimæ atque manifeſtæ ſunt, fidẽ quæſtionibus præſtant, eóq; modo ambiguarum rerum continent probationes. Has autem aliquoties quidem in ipſis ſyllogiſmis atque argumentationibus inhærere conſpicimus, aliàs uero in ipſis argumentationibus minime continentur, uim tamẽ argumentationibus ſubminiſtrans. ut ſi uelimus oſtendere, regnum melius eſſe quàm conſulatum, dicemus, Regnum cum ſit bonum, diuturnius eſt quàm cõſulatus: Omne uero quòd eſt diuturnius bonum, melius eſt eo quod paruũ eſt temporis: regnum igitur melius eſt cõſulatu. Hic igitur maxima propoſitio atque uniuerſalis & per ſe cognita, neque indigens probatione, argumẽtationi inſerta eſt. Ea uero eſt, omnia quæ diuturniora ſũt bona, meliora eſſe his, quæ ſunt tp̃is breuitate conſtricta. at ſi melius oſtendere uelimus, nõ eſſe inuidum qui ſapiens eſt, dicimus, Inuidus eſt qui mœret aliena fœlicitate: non autem ſapiens eſt, quem fœlicitas aliena contriſtat: non eſt igitur inuidus ſapiens. Hic maxima propoſitio argumẽtationi nõ uidetur incluſa, ſed extrinſecus poſita, ſyllogiſmo tamẽ uires miniſtrat. Hæc uero eſt: quorum diuerſæ ſunt definitiones, diuerſas eſſe ſubſtantias. Quiſquis igitur uel Ariſtotelis Græca, uel noſtra ab Ariſtotele tranſlata Topica perſpexerit, has illic propoſitiones locos inueniet nuncupari, quæ ſunt maximæ atque uniuerſales, & uel p ſe neceſſariæ, uel per ſe probabiles ac notæ. Sed quoniã has propoſitiones plures ac penè innumerabiles eſſe neceſſe eſt, reſtat adhuc quo amplius ratio ſpeculatiõis aſcẽdat. Poſſumus .n. diligenter tractatu cõſiderationis adhibito, omnium maximarũ atq; uniuerſaliũ propoſitionũ differẽtias perpendere, atque innumerabilem maximarum propoſitionum ac per ſe notarum multitudinẽ in paucis atque uniuerſales colligere differẽtias: & uti alias dicamus in definitione conſiſtere, alias in genere, atq; alias alio modo, quod paulo poſt apertius demonſtrabo. Oẽs igitur maximæ propoſitiones, quæcunque ſub definitionis uel generis rõne cadunt, uno definitionis nomine continebũtur. Et ſicut illæ reliquarũ propoſitionum loci eſſe dicebãtur, quòd eas intra ſuum ambitum cõtinerent, ita ipſarum maximarũ atque uniuerſalium propoſitionum, quas minorum propoſitionũ locos eſſe prædiximus, illæ differentiæ, et ſi non ueræ, tamẽ quadam uelut imagine loci eſſe uidebuntur, in quas fuerit cõuenienti rõne reductæ. Sed iſtæ locorum .i. propoſitionum maximarum differentiæ, quas etiam ipſos locos nominamus, poſſunt ſubiectarũ propoſitionum ẽt genera nuncupari. Nã differentiæ cõtinentes etiã genera cõmuniter poſſunt uideri, ut irrationale cum à rationali uelut diuiſibili differentia diſſideat, tamen equi uel canis & differentia ſpecifica eſt, & ad eos locum generis tenet. Nanque animal irrationabile equi genus eſt, ita etiã in maximis propoſitionibus. Nam ꝙ aliæ ſunt ex toto, aliæ ex partibus: hic inter ſe cõparatæ differentiæ diuiſibiles ſunt, ad ipſas uero maximas propoſitiones differentiarum continentiæ uelut generis loco ſunt. Nam propoſitionis ex toto uenientis genus eſt idipſum, quod uocatur ex toto. Itẽ propoſitionis à partibus ductæ, quãuis notæ atque manifeſtæ, genus eſt quòd à partibus, & cæteræ differentiæ earũ propoſitionum, quæ cum ſint maximæ, tamẽ eiſdem uidẽtur includi, uelut quædam genera ſint. Quæ uero ſint hæ differentiæ, paulo poſterius diſſerã. De his igitur nũc locis tractare Tullius inſtituit, qui maximas propoſitiones, quas ſuperius diximus .i. per ſe notas atq;, uniuerſales continẽt atque includunt. Hi uero ſunt, maximarum differentiæ propoſitionũ. De uniuerſalium igitur enũciationum, per ſéq; notarũ differentijs diſſerit, ut ſit integre locus argumẽti ſedes. Nam ſi argumẽtum oẽ per propoſitiones ad concluſionem uſque perducitur, oẽs uero reliquæ propoſitiones in prima maximáq; propoſitione continẽtur, ipſáq; prima ac maxima propoſitio tñ eſt pars argumẽtationis .i. ſyllogiſmi, tum extra poſita argumentationi uires miniſtrat, ut utroque modo, quoniam perficit argumẽtum, pars argumẽtationis quædam eſſe uideatur: non eſt dubium, quin hæ differentiæ quæ propoſitiones maximas cõtinent, eædem oẽs etiam contineant argumẽtationes, ut maximarũ propoſitionũ differentiæ iure loci argumentorũ et quaſi quædam ultimæ ſedes eſſe uideantur. Nam ex his quatuor ſignificationibus appellationum duarũ, argumentationis .ſ. atque argumenti, unãquãlibet eſſe neceſſe eſt. Aut .n. elocutio & contextio ipſa propoſitionum cum maximis propoſitionibus, uel extra ſyllogiſmum poſitis, uel in eodem incluſis, argumẽtatio uocatur. Argumentum uero mens & ſententia ſyllogiſmi aut elocutio ratiocinationis cum maximis propoſitionibus & ſententia ſyllogiſmi argumentum eſſe dicetur, ut idem ſit argumẽtum quod argumentatio. Aut argumentatio quidem uocabitur, tota cõtextio ſyllogiſmi cum ſententia: ſed argumentum maxima propoſitio. aut integer ratiocinationis ordo, præter maximas propoſitiones, argumentatio dicetur: ſententia uero argumẽtationis, argumẽtum: reliqua uero maxima propoſitio, locus. Sed cum hæc ita ſint, ſiue quis ipſarum propoſitionum cõtextionem, & uſque ad concluſionem continuum ductum cum maxima propoſitione uel extra poſita, uel propoſitioni ratiocinationis incluſa, argumentationem uocare uelit, argumentum uero ſententiam mentemq; ratiocinationis, nihilominus locos intelligimus maximarũ propoſitionum differentias: ſiue quis ratiocinationis totius uim atque ſententiam totam cum maxima propoſitione, uel intra, uel extra poſita argumẽtationem ſimul & argumentũ uocet, non eſt dubium quin totius ratiocinationis locus ille ſit, qui eſt maximæ propoſitionis differentia. Continet .n. maximam propoſitionem, in qua propoſitiones cæteræ continẽtur, ſiue argumẽtationem quidem totã ratiocinationis contextionem uocari placeat, argumentũ uero maximã propoſitionem. Rurſus, recte locus putabitur maximæ propoſitionis differentia, quæ argumẽtum claudit & continet, quòd ſi argumentum quidem ſenſus ipſe totius rõcinationis intelligatur, argumentatio uero integra ratiocinationis prolatio, extra uero & ab utriſque diuerſum ualens, uelut locus quidam cõſideretur maxima propoſitio, ſic quoque maximarum differentiæ propoſitionũ loci eſſe uidebuntur. Nam cum differentia ipſa maximam propoſitionẽ contineat, eiuſq; ſit locus, maxima uero propoſitio argumẽtationi uel argumento uires miniſtret, non eſt dubium quin ea toti argumento locus eſſe uideatur, quod totũ intra ſe maximæ propoſitionis ambitũ claudit. Demonſtratũ igitur eſt, quæ ſint argumentorum ſedes .i. ubi argumenta clauduntur. Hæ ſunt autẽ maximarum propoſitionum differentiæ, quæ uocantur loci: quid etiam argumentum, quoniam eſt rei dubiæ faciens fidem: quæ ſit uero res dubia, id eſt, pars altera quæſtionis:

quid ſit quæſtio.i.dubitabilis propoſitio : quid ſit ſimplex propoſitio.i.enunciatio quæ prædicato ac ſubiecto termino contineatur, uerum falſum'ue deſignans, quæ omnia meminiſſe oportet. Maximarum.n.propoſitionum differentiæ, quas locos eſſe prædiximus, ab his ducuntur terminis, qui prius in propoſitione ſunt, poſterius in qōne conſiderātur, prædicato.ſ.atque ſubiecto. Ex his etiam quæ ſuperius dicta ſunt, quid diſtent Topica Ciceronis atque Ariſtotelis, apparuit. Ariſtoteles nanque de maximis propoſitionibus diſſerit, hos.n.locos argumētorum eſſe poſuit, ut nos quoque ſupra retulimus. Tullius uero locos non maximas propoſitiones, ſed earum continētes differentias uocat, ac de his docere contendit. SED ex his locis in quibus argumenta incluſa ſunt.] Poſt definitionem loci atque argumenti, facit pleniſſimam diuiſionem locorū. ac primum, quoniam omnis diuiſio cuncta debet amplecti, nec ſuperfluum quidquam interponere, nec omittere quid ſit neceſſarium: id M.Tullius propoſita diuiſione perfecit, dicēs: Ex his locis in quibus argumenta incluſa ſunt, alios in eo ipſo de quo agitur, hærere, alios extrinſecus aſſumi. nihil.n.huic diuiſioni poſſe uidetur addi, uel minui, quoniam quidē breuiter cuncta complectitur. Argumentorum.n.loci quicunque ſumuntur, aut in ipſo de quo agitur, hærent, aut minime. Id autem minime extrinſecus poſitos eſſe deſignat : quòd ſi inter id quod dicimus, in ipſo de quo agitur, hærere argumētorum locos, & nō hærere in ipſo, nihil eſt medium. Inter affirmationem.n.atq; negationē nulla eſt medietas. cumq; in ipſo de quo agitur, non hærere locū argumenti, id ſit extrinſecus aſſumi, dubium nō eſt, quin nihil interſit mediū inter ea argumenta, quorū in ipſo hærēt loci de quo agitur, & ea quorū extrinſecus aſſumūtur: ſed quid ipſum ſit de quo agitur, facilior explanatio eſt, ſi eorū quæ prius dicta ſunt, meminerimus. Nam cum de quæſtione loqueremur, eādem diximus eſſe quæſtionem, quæ eſſet dubitabilis propoſitio. Sed quoniam propoſitio ſubiecto prædicatoq; conſtaret, qōnem quoque diximus ſubiecto prædicatoq; coniungi. Prædicatū igitur uel ſubiectum, hoc eſt ipſum, de quo agitur. Nam cū de alterutra qōnis parte dubitetur, id in hac ambiguitate quæritur, utrum prædicatus terminus ineſſe ſubiecto uideatur, an minime. Nam cum omnis qō in affirmationem negationemq; diuidatur, ſi prædicatus ſubiecto ineſt, fit ex eo uera affirmatio : ſi non ineſt, fit uera negatio. Sed in qōnibus diſceptandis alter affirmationem, alter negationē tuetur.i.alter prædicatū ineſſe ſubiecto, alter non ineſſe defendit. Quod uero ex alterutra parte defenditur, hoc eſt, ipſum de quo agitur. Ipſum igitur eſt prædicatus terminus uel ſubiectus, de quibus agitur. Atq; ut id exēplo clarius fiat, ſit qō, an Verres furtū fecerit : hic Verres ſubiectū eſt, furtū facere prædicatū. quòd ſi furtū Verri coniungitur, idq; argumentationibus comprobatur, qōnis affirmatio demonſtrata eſt. Si furtum à Verre ſeiungitur, quæſtionis rurſus negatio comprobatur. Ipſum itaq; de quo agitur, nihil eſt, niſi uterlibet eorum terminus qui in qōne proponitur, ſiue prædicatus, ſiue etiam ſubiectus. Qui quidem termini per ſe argumenta eſſe non poſſunt, neque uero per ſe argumenta præſtare. Si enim ipſi, ut ſunt, argumenta eſſe poſſent, uel argumentorum præſtare materiam, nullam in quæſtione linquerem dubitationem : ſed quoniam de ipſis adhuc in quæſtione dubitatur, an eorum poſſit eſſe rata coniunctio: ipſi quidem neque per ſe argumenta eſſe, nec per ſe argumenta præſtare poterunt : ea uero quæ in ipſis inſunt, uel extrinſecus poſita ſunt, argumentorum copiam ſubminiſtrant. Nam ꝙ Victorinus quærit, & latius explicat, ne commemoratione quidem mihi dignum uidetur. Quærit enim, quæſtio ipſa de quo agitur, an habeat locū : quod minime oportuit, ut dictū eſt. locus de quo nunc agimus, non cuiuslibet rei locus eſt, ſed argumēti: argumētum uero ratio rei dubiæ faciēs fidem, res uero dubia pars qōnis. ꝙ ſi argumentum qō uel pars quæſtionis eſſe non poteſt, locus uero de quo agimus, argumenti eſt locus, non eſt dubium quin locus quæſtionis eſſe non poſſit. Amplius, omnis quæſtio dubitabilis eſt, argumentum uero omne quæſtionis purgat ambiguum, non eſt igitur idem argumentum quod quæſtio : ſed loci argumentorū ſunt loci, non ſunt igitur quæſtionis. Hoc igitur præmiſſo, intelligamus ipſum de quo agitur, quemlibet terminum in qōne propoſitum, ſiue prædicatum, ſiue ſubiectum : qui cum ꝑ ſe res ſint, ipſi quidem argumentum eſſe non poſſunt : habere autem in ſe quædam poſſunt, in quibus argumēta ſint collocata, & quæ ſedes argumētorum eſſe intelliguntur. Quæ quidem cum terminis hic, de quibus agitur, inhærere uideantur, nōdum tamen ſunt argumēta, ſed quaſi iam argumēta complectētes loci, & uelut naturali ſede condentes. Idem de his locis qui extrinſecus aſſumuntur, dicēdum eſt. Ipſi nāque poſiti ſunt exterius, & quodam modo à propoſitionis terminis ablegati, & res quædam ſunt, ſed intra ſe argumentorū copiam claudunt, atque, ut breui ſentētia colligam, ipſum de quo agitur nihil eſt aliud, niſi quilibet in qōne terminus collocatus. Hi argumēta eſſe non poſſunt, neque ab his trahi aliquod argumentum. Quo fit, ut termini ipſi, qui in qōne ſunt poſiti, nec argumenta, nec loci ſint, ſed tātum res. Rurſus ea quæ in his hærent de quibus agitur, ipſa quidem res eſſe manifeſtum eſt, ſed claudunt in ſe argumentorum copiam, ut cū ex his ſumi aliquod oporteat argumētum, locorum uice funguntur. Itaque ſi quis per ſe ea ſpeculetur, res ſunt: ſi quis ab his aliquod argumentum quærat adducere, loci ſunt. Et communiter quidem de principalibus ac maximis locis hæc dicta ſint. Hi uero ſunt qui in ipſis de quibus agitur hærent, uel qui aſſumuntur extrinſecus. Vt igitur faciat plenam locorū diuiſionem, quos ſimpliciter ac maximos poſuit locos, eoſdem uelut in quaſdam ſpecies reſecat, dicens: In ipſo tum ex toto, tum ex partibus eius, tum ex nota, tum ex his rebus, quæ quodammodo affectæ ſunt ad id de quo quæritur. Locorum, qui in ipſo ſunt de quo agitur conſtituti, quatuor partium facta diuiſio eſt. hi quippe qui in ipſo, de quo agitur, hærent, uel ex toto eo de quo agitur termino, uel ex partiū eius enumeratione, uel ex nota, uel ex affectis intelliguntur exiſtere. Id ita eſſe breui ratione firmabitur. Neceſſe eſt.n.quemlibet eorum terminorum qui in qōne ſunt collocati, & definitiones habere proprias, & partes, & nomina, & ad res alia quadā relatione coniungi ac referri. ergo ex toto locus, qui dicitur, is eſt, quoties argumentum ex alicuius definitione termini, qui eſt in qōne, tractatur, ſiue ſubiecti, ſiue prædicati. Ex partiū uero enumeratione, quoties ab eius termini partibus qui in quæſtione poſitus eſt, ducitur argumentū. À nota uero, quoties ab eiuſdem termini uocabulo naſcitur argumentum. Ab affectis uero, quoties ab his quæ ad propoſitum terminum relatione aliqua reducuntur, argumētatio proficiſcitur. Quorū ſimilitudines omniū poſterius explicabo, quādo ea quæ ſuper his rebus declarandis Cic. poſuit exempla tractauero. Nunc illud eſt conſiderādum. Ait.n.Tullius ex his locis, in quibus argumenta incluſa ſunt, alios in eo ipſo de quo agitur hærere, alios extrinſecus aſſumi : quod ita dictum uidetur, tanquam ſi diuerſi ſint loci, qui in his, de quibus agitur, hærēt, et ipſum illud de quo agitur. Nihil.n.in ſeipſo hærere poteſt: ac per hoc quod in aliquo hæret, ab eo in quo hæret, diuerſum eſt. Quòd ſi loci ſunt aliqui qui in his hæreant de quibus agitur, nō eſt dubium quin hi loci ab his de quibus agitur, ſint diuerſi. Rurſus cum dicit in ipſo, tum ex toto, tū ex partibus eius tanquā nō de diuerſis loquatur. ita ait, in ipſo locos eſſe, tum ex toto, tum ex partibus, tum ex nota : quaſi uero aliud ſit ipſum,

quam

quàm totũ, aut aliud ipſum, quàm oẽs undique eius partes. Vnaqueq; .n. res idem eſt quod totum. Idem n.ãque eſt Roma quod tota ciuitas. Rurſus idem eſt unaquaque res, quod eius ſingulæ partes in unum reductæ. uelut idem eſt hoc quod caput, thorax, uenter, ac pedes, cæteraq; in unum partes coniunctæ atque copulatæ. Quomodo igitur tãquam de diuerſis primũ locutus eſt, cũ locos hærere in his terminis, de quibus agitur, dixit? Poſt aũt uelut de eiſdem loquitur, cum in ipſo locos tum ex toto, tum ex partibus eſſe proponat. Nihil .n. differt dicere in ipſo tũ ex toto, tũ ex partibus, quàm ſi ita dixiſſet, in ipſo, tum ex ipſo. Nam ſi idem eſt ipſum quod totũ ac partes, idem eſt dicere, in ipſo hærere locũ ex toto aut ex partibus quod in ipſo hærere locũ qui eſt ex ipſo, quod ne intelligi quidem põe, quemadmodũ in ipſo hærere poſſit, qd ipſum eſt, cum nihil ſibi hæreat, ut ſuperius expediui: ſed quemadmodum paulo ante expoſui, unaquaq; res cum & definitionem habeat & partes, & ſi pernoſcamus quæ ſit definitionũ uis, & quæ partium, cunctus ambiguitatis nodus abſoluitur. Eſt .n. definitio, coactæ in ſe atque complicatæ rei explicatio: uelut cum dicimus, hominẽ eſſe animal rõnale, mortale. Nã id quod nomen breuiter atq; anguſte deſignabat, id explicauit ac protulit, & per ſubſtantiales quodãmodo partes definitio patefecit. Alium igitur neceſſe eſt eſſe intellectũ rei, quæ complicata eſt in eo quod ſibimet coacta atque in unũ redacta eſt: alium eiuſdẽ rei explicatæ atque diſſertæ, in eo quod expedita atque diffuſa eſt. Nam etſi idẽ definitio quod nomẽ ſignificat, illud tamẽ ipſum quod nomẽ anguſte confuſeq; deſignat, aptius definitio diſſerit ac patefacit. Recte igitur aliud quiddam eſt ipſum, aliud eius definitio; ẽt ſi unum idemq; eſt utriſque ſubiectum. Vt .n. dictum eſt, ipſum ſingulum eſt definitio, ipſius ſinguli per partes diſtributio atque enumeratio. Partes aũt nunc ſubſtantiales dico, non quæ magnitudinem iungũt, ſed quæ proprietatẽ rõnemq; ſubſtantiæ. Sed quod in definitione dictum eſt, ſecundum eas partes quæ ſubſtantiã iungunt, id in partibus intelligẽdum eſt, quæ magnitudinem copulant, uelut domus, quæ fundamẽto, parietibus, tectoq; cõiunguntur. Nam cum ea nihil ſit aliud, niſi quod partibus copulatur, ipſa tamẽ una quædam eſt atque coniuncta. Partitio uero eius per quædam mẽbra diſtributio eſt, atque ideo licet unũ ſit quod ipſum eſt, & quot ſunt partes undique confluẽtes, nõ tamẽ eundẽ neceſſe eſt habere intellectũ, cũ ipſum integrum conſideratur, & cũ in partes ipſas, quibus iunctum eſt, diſtribuitur. Ex nota uero locus apertiſſime ab eo termino diuerſus eſt, qui in q̃õne eſt conſtitutus. Quis .n. dicat, id eſſe cuiuslibet rei uocabulum, quod res ipſa eſt quam deſignat? Ea uero quæ ad id, de quo agitur, affecta ſunt: etſi extra poſita uidentur, terminum tamen in quæſtione propoſitum uelut è regione reſpiciunt, quæ in multas ſecari neceſſe eſt partes. Omnis enim res, id quod eſt, unum eſt: multa uero ſibimet retinet adiuncta, quæ hoc ab his quæ omnino extrinſecus ſunt, differre intelligũtur, ꝙ ea quæ affecta ſunt, in relatione ſunt poſita, ut poſt & ipſarum propoſitio, & exemplorum rõ monſtrabit. Ea uero quæ ſunt extrinſecus, in nulla relatione ſunt cõſtituta, atque ideo hæc extrinſecus ſolum. Illa uero affecta ſunt nuncupata. habet .n. aliquam quodãmodo cognationẽ ad id, ad quod reducitur, id quod refertur ad aliquid. Sed omnes ferè hos locos quos nunc ſimplices atque indiuiſos ponit, poſteriore tractatu diuidit: ut nunc quoque eos locos, qui in ipſo ſunt, diſtribuit, cũ alios ex toto fieri proponit, alios ex partibus, alios ex nota, alios ex affectis: affectaq; ipſa ſuis partibus ſecat, extrinſecus uero locũ in teſtimonio poſitũ eſſe confirmat. Teſtimonij uero uim in authoritate cõſtituit, authoritatem uero deducit in proprias partes: ſed hæc in poſteriore tractatu. Nunc uero eos ſimplices atque indiuiſos locos proponit, & uelut ſimplicibus ſubdit exempla. Reſtat aũt nunc unum quod uidetur eſſe quærendum, an hi loci qui in locos alios diuiduntur, eorum, quos intra ſe continent, locorũ, loci eſſe poſſint: ut eorum qui ſunt ex toto, ex partibus, ex nota, ex affectis, is unus quidã quaſi locus ſit, qui eſt in ipſo: nihil quidem prorſus effecerunt, locorum locos putare. Fieri .n. poteſt, ut locus amplior intra ſemet anguſtiores contineat locos, uelut in prouincia ciuitates: ſed nunc ſimilitudo nõ cõuenit. Locus .n. ex quo ducitur .i. in quo argumentum eſt poſitum. quòd ſi loci locus eſſe poſſet, & is qui eſt in ipſo, de quo agitur, eos qui ſunt ex toto, uel ex partibus, uel ex nota, uel ex affectis, uelut quidam locus includeret, non eſſent ex toto, ex partibus, ex nota, ex affectis loci, ſed argumenta: quoniam in eo hærerent loco, qui in ipſo, de quo agitur, termino eſſe prædictus eſt. Non igitur locus eſſe poterit loci, ſed uelut genera quædã in ſpecies, ita nũc ſit diuiſio locorum: nec hoc ſuperius dictis uideatur eſſe cõtrarium, cũ & maximas propoſitiones, & earum differentias continentes, cõi nomine appellauimus locos. Nam maximæ propoſitiones, licet eo ipſo qđ maximæ ſint, includant cæteras, & uocentur loci, tamen quia ſunt notiſſimæ, poſſunt rebus dubijs eſſe argumenta. Iure igitur earum differentiæ loci nominantur. quod in locorum ſpeciebus aliter ſeſe hẽt, quæ prorſus argumẽta eſſe nõ poſſunt. nam in ipſos locos uelut in ſpẽs quaſdam diuiditur, in eos qui ſunt ex toto, ex partibus, ex nota, ex affectis. Vnuſquiſque .n. horum locorũ, primi loci integrum uidetur ferre uocabulũ. Nam ut hominem animal dicimus, itemq; equũ atque bouẽ animalia nuncupamus, ſic is locus qui ex toto eſt, in ipſo eſſe dicitur. itemq; qui ex partibus ac nota atq; ex affectis in ipſo ſunt: ſed ex his argumẽta quidem duci poſſibile eſt, ipſa uero argumenta ut ſint, fieri nequit. SED ad id totum, de quo diſſeritur.] Poſt locorum bifariam diuiſionem, in ipſo .ſ. de quo agitur, & extrinſecus poſitorum, partitus eſt eum locũ, qui eſt in ipſo, in quatuor membra .i. à toto, à partium enumeratione, à nota, ab affectis. Nunc igitur antea quàm diuidat eum locum quem ab affectis eſſe propoſuit, ſuperiorum trium, quos in primo interim tractatu minime diuiſurus eſt, ſed indiuiduos relicturus, exempla ſupponit. Hi uero ſunt à toto à partibus, à nota: ac de eo quidẽ loco qui eſt à toto, ita diſputat. Tum, inquit, dicimus à toto locũ argumenti, quãdo totum illud quod in q̃õne poſitũ eſt, definitione cõplectimur, quæ definitio rei dubiæ de qua agitur, facit fidem. Sed definitio omnis, ut ſuperius quoq; dictum eſt, id quod nomine inuolute deſignatur, euoluit & explicat: atque ideo non terminus qui in definitione ponitur, ſed quæ in ipſo ſunt, poſſunt argumentis præſtare materiam. Sunt autem in uno propriæ definitiones. Definitio enim eſt oratio ſubſtantiam uniuſcuiuſque ſignificans. quòd ſi ab unaquaque re propria ſubſtantia non recedit, ne definitio quidem recedit: eſt ergo definitio in ipſo termino de quo agitur, quæ definitio totum terminum neceſſe eſt comprehendat. neque enim partim ſubſtantiæ, ſed totius termini ſubſtantiam monſtrat. Sed quæſtionum ex ea definitione fides ſit rei dubiæ, trahitur ex definitione argumentum, quæ definitio in ipſo termino eſt, de quo agitur, & eius termini totũ eſt. Itaque argumentum quod à definitiõe ducitur, ab eo ducitur loco, qui in ipſo termino eſt, qui in quæſtione eſt collocatus. Sed quoniam multi loci ſunt in ipſo hic locus à toto eſt. Definitio .n. totum terminum comprehendit, atque id quod inuolute nomine ſignificabatur, euoluit atque aperit: eius argumenti talis eſt formula. Ius ciuile eſt æquitas cõſtituta his, qui eiuſdẽ ciuitatis ſunt ad res ſuas obtinẽdas. eius aũt æquitatis utilis eſt cognitio, utilis eſt ergo iuris ciuilis ſciẽtia. Eſt .n. q̃õ, an iuris ciuilis ſciẽtia ſit utilis: hic igitur ius ciuile ſupponitur, utilis ſcientia prædicatur.

Quætitur ergo, an id quod prædicatur, uere poſſit adhærere ſubiecto. Ipſum igitue ius ciuile nō potero ad argumentū uocare, de eo.n. quæſtio cōſtituta eſt. reſpicio igitue quid ei eſſet inſitum: uideo ꝙ omnis definitio ab eo non ſeiungitur cuius eſt definitio, ne à iure ciuili quidē propriam definitionē poſſe ſciungi. Definio igitur ius ciuile, ac dico, Ius ciuile eſt æquitas conſtituta his, qui eiuſdē ciuitatis ſunt, ad res ſuas obtinēdas. poſt hæc cōſidero, num hæc definitio aliquo termino utili ſciētiæ poſſit eſſe coniuncta. i. an æquitas cōſtituta his qui eiuſdē ciuitatis ſunt, ad res ſuas obtinendas, utilis ſcientia ſit: uideo eſſe utilem ſcientiam dictæ ſuperius æquitatis. Concludo itaque, iuris ciuilis ſcientia utilis eſt. Hoc igitur argumētum eſt ex eo loco, qui eſt in ipſo, hoc eſt, in iure ciuili, qui terminus in quæſtione eſt cōſtitutus, hic uocatur à definitione, quæ definitio qūonum totum eſt, argumentū eſt à toto. Omnis autē locus à toto in ipſo eſt. Nec nos ulla dubitatio perturbet, quòd ius ciuile & rurſus ſciētia utilis. Quæd.i ſunt orationes quas ut terminos collocamus. Non.n. omnis terminus ſimplici orationis parte profertur, ſed aliquoties orationes integræ in terminis cōſtituuntur. In hac igitur argumētatione maxima ac propoſitio per ſe nota eſt ea, per quā intelligimus omnia quæ definitioni alicuius cōiunguntur, ipſa quoq; illi quorū definitio eſt, ex neceſſitate copulari. Sequitur.n. cum definitio iuris ciuilis utili ſcientiæ poſſit adiūgi, tum quoq; iuri ciuili utilē ſcientiam poſſe copulari. eſt igitur hoc argumentū tractū ab eo loco, qui eſt in ipſo. Omnis.n. definitio in eo termino eſt, quem definit. Eorum aūt locorum qui in ipſo ſunt, eſt à toto. Omnis.n. definitio totum monſtrat atque aperit. Maxima propoſitio, quibus aliquorum definitio iungitur: eiſdem neceſſario ea, quæ definiūtur, aptantur. TVM partium enumeratio.] Sit quæſtio, utrū aliquis quem ſeruum eſſe conſtiterit, ſit liber. Faciēdi liberi tres ſunt partes. una quidē, ut cenſu liber ſit. cenſebātur.n. antiquitus ſoli ciues Romani. Si quis ergo cōſentiente uel iubente domino nomē detuliſſet in cenſum, ciuis Romanus fiebat, & ſeruitutis uinculo ſoluebatur: atque hoc erat cenſu fieri liberum, per cōſenſum domini, nomen in cēſum deferre, ut effici ciuē Romanū. Erat etiam pars altera adipiſcēdæ libertatis, quæ Vindicta uocabatur. uindicta uero eſt, uirgula quædā, quā lictor manumittendi ſerui capiti imponens, eūdem ſeruū in libertatē uindicabat, dicens quædam uerba ſolēnia, atque ideo illa uirgula uindicta uocabatur. Illa ūt pars faciendi liberi eſt, ſi quis ſuprema uoluntate in teſtamēti ſerie ſeruū ſuum liberum ſcripſerit. Quæ quæſtionum partes ſunt liberi faciēdi, ſi quis aliquem quē ſeruū fuiſſe conſtiterit, monſtrare uelit non eſſe liberum factum, dicet, Si neq; cenſu, neq; uindicta, neque teſtamento liber factus eſt: non eſt. liber at nulla earum parte liber factus eſt: non eſt eſt igitur liber. Si.n. oēs partes à qualibet illa re abiunxeris, totum neceſſario ſeparaſti. Nam cum totum in ſuis partibus conſtet, ſi quid nulla cuiuslibet parte cōiungitur, à toto etiā ſegregatur: partes aūt duobus dicimus modis, uel ſpecies, uel mēbra. Species eſt, quæ nomē totius integrum capit, uelut homo atque equus animalis: utraque.n. per ſe integro nomine animalia nuncupantur. Eſt enim homo animal, & rurſus equus animal. Item mēbra ſunt, quæ cum totum efficiant, cōiuncta totius capiūt nomē, ſingula uero nullo modo: ut cum fundamentum, parietes & tecta domus mēbra ſint, ſimul omnia domus dicitur: fundamēta uero ſola domus uocabulo minime nuncupantur, neque parietes, neque tecta. In his igitur quæ ſpecies ſunt qūonum, nomen totius integrum capiunt, niſi ſigillatim omnes partes ab eo, de quo dubitatur, abiunxeris, nō poſſis totū abeſſe monſtrare. Dictum eſt.n. unamquanque partem totius uocabulum integrum capere. Ve quoniam faciendi liberi tres ſunt ſpecies, cenſus, uindicta, teſtamentū, ſi quaslibet duas remoueris, una tamen permanſerit, liberū neceſſario confitebere. Siue.n. cenſu tantum, ſiue uindicta, ſiue teſtamēto ſit liber factus, liberum eſſe conſtat. Ergo in his niſi oēs ſpecies ſemoueris, non potes deſtruere, quod in quæſtione propoſitū eſt. At ſi affirmare uelis atque aſtruere, ſufficit tantū unamquamlibet ſpeciem demonſtrare, ut ſi uelis oſtendere liberū, ſat eſt ut monſtres aut uindicta, aut cēſu, teſtamento'ue liberum factū: quod ſi deſtruere uelis, nō ſufficit oſtēdere, aut cenſu, aut uindicta, aut teſtamento liberū nō eſſe factū, ſed nullo modo eorum modorum ad libertatem ueniſſe. Itaq; in his partibus quæ ſpecies ſunt, ſi deſtruere uelis, cunctis utendū eſt: ſi aſtruere, una ſufficiat. At uero hæ partes quæ ſunt mēbra, contrario modo ſunt: ſi deſtruere uelis, ſat erit unā ſeiungas: ſi aſtruere, cuncta adeſſe neceſſario cōprobabis. Nā ſi uelis oſtendere nō eſſe domum, ſufficit ut aut fundamenta nō eſſe dicas, aut parietes, aut tecta. Nam quicquid horū defuerit, domus non poteſt appellari. At ſi uelis oſtendere domum eſſe, niſi cuncta in unum coniunxeris, id qđ proponis, non ualebis aſtruere. Omnes uero hi loci à partium enumeratione ducuntur, quia in his partibus, quæ ſpēs ſunt, cunctæ partes enumerantur, ut deſtruas. Quomodo eſt igitur in propoſito Ciceronis exēplo, argumenti à partium enumeratione deducti? An is quē ſeruum eſſe conſtitit, liber ſit: is quē ſeruū fuiſſe conſtitit, ſubiectus eſt terminus, liber uero prædicatus? neutrum igitur eorum terminū ad argumentum ducere poterimus. de quibus.n. non dubitatur, ipſi fidem dubitationi facere nō poſſunt. uideo igitur quid in altero eorum ſit. Quoniam uero partes oēs in eo ſunt, cuius partes ſunt, quoniamq; libertas data habet proprias partes, ſumo eas atq; dinumero, & requiro an ulla earū partium uideatur ineſſe ſubiecto: ſed nulla ineſt. concludam igitur, nō eſſe liberum. Vnde manifeſtius demonſtratur, non ſolū ab eo termino qui ſubiectus eſt, argumētum ſumi poſſe, uerū etiā ab eo qui eſt prædicatus. Nam prius exemplum, quo demōſtrabat, iuris ciuilis ſcientiā eſſe utilem, ius ciuile, quod ſubiectum erat, definiunt, ductumq; inde argumentum rei dubiæ fecit fidē. Hic uero libertatis partes enumerātur, qui eſt terminus prædicatus. Eſt igitur, ut dictū eſt, quæſtio, An quem ſeruum eſſe conſtiterit, liber ſit? Terminus is quidē, quem ſeruū eſſe conſtiterit, ſubiectus eſt, prædicatus uero liber: in ipſo. i. in prædicato partes ſunt quæ enumerātur. à qua enumeratione dū trahitur argumentū, ſit argumentum in ipſo ex partium enumeratione. Maxima propoſitio, Cuius partiū nihil rei propoſitæ copulatū eſt, ei ne totum quidem eſſe poteſt coniunctum. Hic uidetur eſſe dubitandum, nū locus à toto atque à partibus idem ſit, cum oēs partes totum faciant, ſi coniungantur. Sed reſpondebitur, cū ſit argumentum ab enumeratione partium, totum diuiditur, non coniungitur. diuidendo.n. argumentatio procedit. nam quiſquis partē cuiuslibet ſumpſerit, eo ipſo quia partē ſumpſerit, rem uidetur eſſe partitus. qui uero rem diuidit, diſſipat potius quàm conficit totū Sed reſtare adhuc ambiguitas poteſt, num definitio quoque inuoluta nominis ſigni cationem explicet, per quandam ſubſtantialiū partium enumerationem. Enumeratio uero partium, quædā ipſarū à ſe partiū diſſipatio eſt. Sed aliud eſt rei partes enumerare, aliud definitionis. Nam rei partes ea re cuius partes ſunt, ſemp minores ſunt: ut caput, uel thorax, uel cætera mēbra, toto homine. partes uero definitionis, tota re ꝙ definitur, ſi ſubſtātiales ſunt, probātur eſſe maiores, ut animal homine maius eſt. itēq; rōnale mortale, eūdē hominē uelut maiora cōtinēt, et ſunt ſingulæ partes definitionis eius, quæ eſt animal rōnale mortale. Partitio igitur ſumit partes rei quā partitur ſemp minores. Quæ uero ſumit definitio, uniuerſalia ſūt p ſe, totaq; ut cōtinētiæ definiti, ꝗuis poſita in definitiōe ptes ſiāt,

ut in

ut in his quæ ſuperius exẽpla propoſui, facile intelligi poteſt. Vnde manifeſtũ eſt, locum à toto, qui definitionis eſt, & locũ à partium enumeratione, eſſe diuerſos. TVM notatio, cum ex ui uerbi, &c.] Tertius eorum, qui in ipſo ſunt, locus à notatione eſt conſtitutus. Notatio eſt, quædam nominis interpretatio. Nomen uero ſemper in ipſo eſt. Vt.n. definitio id quod in nomine inuolute declaratur, expedit atque diffundit: ita etiã nomen id, quod à definitione euolute dicitur, inuolute confuſeq́; deſignat. q ſi definitio in ipſo eſt, nomen quoque in ipſo eſſe, de quo agitur, non põt dubitari. Ex notatione aũt locus uocatus eſt, quia nomen oẽm rem notat atque ſignificat. Vindex igitur eſt, qui alterius cauſam ſuſcipit uindicandam: ueluti quos nunc Procuratores uocamus: Lex igitur Aelia Sentia aſſiduo uindicẽ aſſiduum eſſe iubet. Quæritur, utrum cũ lex Aelia Sentia uindicem uelit eſſe aſſiduo aſſiduum, locupletẽ uelit locupleti. Hic igitur ſubiectus quidẽ terminus eſt, lex Aelia Sentia uindicem uolent aſſiduo aſſiduum: prædicatus uero, locupletem locupleti. ipſos igitur terminos non potero ad fidem quæſtionis adducere. De ipſis enim, de quibus ambigitur, nulli effici fides poteſt. Quæro igitur, quid in ipſorum altero ſit. ac uideo unum eorum terminum eſſe legem Aeliã Sentiam, quæ aſſiduum aſſiduo uindicem eſſe decernat. i. ſubiectũ huius orationis interpretor partem, quæ eſt aſſiduus. quid. n. eſt aſſiduus aliud, niſi aſſem dans? aſſem uero dare niſi locuples non poteſt. aſſiduus igitur locuples eſt. Cum igitur lex Aelia Sentia aſſiduo uindicẽ aſſiduũ eſſe cõſtituat, locupletẽ iubet locupleti: aſſiduus quippe eſt locuples, à dãdo ære nominatus. Argumentũ igitur hoc tractũ eſt ex eo loco, qui eſt in ipſo. i. à nominis interpretatione. Nomen. n. in ipſo illo eſt, cuius nomen eſt, cuius interpretatio Notatio nuncupatur. Sed ab huius interpretatione factum eſt argumentum. Igitur hoc argumentum ex eo loco eſt, qui eſt in ipſo. i. à nomine, & eorum qui in ipſo ſunt notatione. i. à nominis interpretatione. Maxima propoſitio eſt, interpretationem nominis idem ualere, quod nomen. Sed paulo cõfuſius à Cicerone dicta argumentatio, maximũ præſtat errorẽ. Ita. n. dici oportuit, aſſiduus eſt, qui aſſem dat: qui uero aſſem dat, locuples eſt: aſſiduus igitur locuples eſt. Lex aũt Aelia Sentia aſſiduum aſſiduo eſſe uindicem iubet, locupletem igitur locupleti uindicem eſſe præſcripſit. Quòd ſi ita dictum eſſet, apertior argumentatio fuiſſet. Tunc uero ita dixit, cum lex Aelia Sentia aſſiduo uindicem aſſiduum eſſe iubeat, locupletem iubet locupleti, &c. Subiunxit, ut oſtenderetur locuples eſſe aſſiduus. hoc aũt tantundem ualet, quod ait, legem Aeliam Sentiam aſſiduo aſſiduum uindicem cum iuberet eſſe, locupletem locupleti eſſe præcepiſſe: tanquam ſi diceret, Qui aſſiduus eſt, locuples eſt. Niſi. n. is qui aſſiduus eſt, locuples ſit, non conſequitur, ut cum lex Aelia Sentia aſſiduum aſſiduo uindicem eſſe iuſſerit, locupleti: & argumenti concluſionem priorem poſuit, ſubiecti uero probationem. Concluſio nanque eſt, cum lex Aelia Sentia aſſiduũ aſſiduo uindicem uelit eſſe, locupletẽ iubet locupleti: atque hanc præmiſit. probatio uero eſt, aſſiduum eſſe locupletem, ab ære dando nominatum. hanc intulit concluſioni. Reſtat is locus eorum qui in ipſo ſunt, qui ducitur ab effectis. Cuius expoſitionem, quoniã uaria eſt multiplexq́; eius diuiſio, differamus, ac primi uoluminis terminum hucuſque ſiſtamus.

EIVSDEM BOETII IN TOPICA CICERONIS COMMENTARIVS. II.

IN tam difficillimi operis curſu nõ ſum neſcius, mi Patrici, quin labor hic noſter, quem te adhortante ſuſcepimus, dũ iudicio multitudinis imperitæ aut eleuatur, aut premitur, facile uarijs reprehẽſionibus mordeatur. Nã & illi, quibus hoc totum differendi diſplicet genus, uelut ſuperuacaneũ ſtudium familiari prauis mẽtibus cauillatione deſpiciunt, & qui maximum huius ſciẽtiæ fructum putãt, ſua cæteros ſegnitie metientes, tãto nos operi pares eſſe non exiſtimant. quorum quidem priores, ſi non inuidia laboris alieni æſtimationẽ præmunt, ſed reprehenſionis iudicio quoque cõſentiunt, nullo modo ferẽdos eſſe puto. Multoq́; in me libẽtius detorſerim prauæ opinionis inuidiã, ac noſtris eos diffidere uiribus facillime patiar, potius q̃ tantæ diſciplinæ calcare rõuem. Sed pro diuinam atque humanam fidem, quæ eſt hæc hominum prauitas, quæ tanta eſt imprudentiæ cæcitas, ut penè ſua ſeſe ipſi confeſſione condemnent? Nullus eſt enim qui ſe uideri nolit peritiſſimũ differẽdi, quin etiã obiectare ipſi aliquid & reſoluere obiecta conãtur: & ſi facile id factu eſſet, cũcti ad ſcientiã logicæ diſciplinæ, uelut ad cõmunia quædam ſapiẽtiæ lucra concurrerent. Iam uero quid abſurdius fingi poteſt; q̃ q probabilibus, ut ipſi exiſtimant, argumentis inutile ſtudium dialecticæ nituntur aſtruere. Quid. n. conuenit differendi artem differendo peruertere? ut cuius affectes opinionem, eiuſdem deſpicias ueritatem. Sed ut cantor ille diſcipulũ ſibi ac muſis canere iubebat, ita & ego quoque mihi ac tibi, non muſæ, ſed tanquã muſarũ præſidi cecinerim, atque id quod multo labore ſtudioq́; collegi, nõ rhetorica tantum facultate, uerum dialectica etiã ſubtilitate deprompſi. Quæ uero ſequuntur, huiuſmodi ſunt. DVCVNTVR etiam argumenta ex ijs rebus.] Poſtquam locos eos ex quibus argumenta ducũtur, gemina partitione diſtribuit, alios in ipſo de quo agitur, hærere dicendo, alios extrinſecus aſſumi: eumq́; locum qui in ipſo de quo agitur hæret, in quatuor ſpecies ſecuit. i. à toto, à partibus, à nota, ab affectis: ſuperioribus quidem tribus exempla ſubiecit, quæ nos primo uolumine quãtum diligenter fieri potuerit, explicauimus. Reſtat is locus quẽ poſuit quartum. i. ab affectis, huius cũ multæ ſint ſpecies, integri atque indiuiſi proponi non potuit exemplum. Nã quorum facienda partitio eſt, melius p ſingula membra diſpoſitis aperiuntur exemplis. Hunc igitur locum diuidit hoc modo. Locus qui ex affectis eſt, partim ex coniugatis, partim ex genere, partim ex forma deſcendit: ex ſimilitudine etiam, uel ex differentia, uel ex contrario, necnõ ex coniunctis, ex antecedentibus, & conſequentibus, & repugnantibus, ex cauſis etiam, atque ex affectis cauſarum, & ex comparatione maiorum aut parium uel minorum, quæ omnia Tullius paulo poſt conuenientibus rerum ſimilitudinibus illuſtrat. Nunc illud nobis dicendum eſt, quæ ſit affectorum natura, & quid habeant proprietatis. Sunt. n. affecta, quæ quodãmodo ad aliquid referri poſſunt, ad id, ad quod referuntur. Omnia uero quæ ſe aliqua relatione reſpiciunt, aut amica inter ſe, aut diſſidentia cõferuntur. Si amica, uel ſubſtãtialiter, ut genus, forma, antecedẽtia, cõſequentia, cauſa: effectus, uel in qualitate, ut cõiugatũ, ſimile, cõiunctũ: uel in quãtitate, ut paria. Quæ uero ſibi diſſidentia conferũtur, partim à ſe differẽtia ſunt tantũ, partim aduerſa: ſed aduerſa partim in qualitate, ut cõtraria uel repugnãtia: partim in quantitate, ut maius aut minus. Quæ cũ ita ſint, manifeſtum eſt, & amica ſibi cognationis relatione cõiungi, & diſſidẽtia hoc ipſo quod ſibi aduerſa ſint, ad ſe inuicem cõparari. Nam quæ amica ſunt, amicis amica ſunt, & diſſidẽtia à diſſidentibus diſſident. Ita igitur & genus formæ genus eſt, & formæ generis forma, & antecedẽtia conſequentiũ, & conſequentia antecedentiũ: & cauſa effectuum cauſa, & effectus cauſarũ effectus: & coniugata, coniugatis coniugata ſunt: & ſimile, ſimili ſimile: & coniunctũ, coniuncto coniunctũ: & paria, paribus paria & differẽtia, differentibus differẽtia: & maiora, maioribus maiora: & minora, minoribus minora ſũt, et cõ

traria, contrarijs cõtraria, & repugnantia, repugnantibus repugnantia ſunt. Affecta igitur ſunt, quæ cum à ſe inuicẽ diuerſa, ad ſe inuicem tamẽ referuntur. Sed quo ordine Tullius ſuperius deſcripſit locos, nos definitiones omnibus apponemus. Eorum igitur quæ ſe inuicem affecta dicuntur, in M. Tullij diſputatione prima ſunt coniugata: ſed coniugata uoco, quæcunque ab uno nomine uaria prolatione flectuntur, ut à iuſtitia iuſtus, iuſtum, iuſte. Hæc interſe, cumq; ipſa iuſtitia, unde eorum uocabulum fluxit, coniugata dicuntur. Genus uero, quod de multis ſpecie differẽtibus in eo quod quid eſt, prædicatur: uelut animal dicitur de homine atq; equo, quæ ſpecie differunt, & in eo quod quid ſit prædicatur. Interrogãtibus.n. nobis quid ſit homo uel equus, reſpondetur, animal. Quod genus licet neceſſe ſit ab eo eſſe diuerſum, cuius genus eſt, cognatũ eſt ei tamen, quia ad id ſubſtantiæ relatione coniungitur. Species etiã eſt, de qua genus ſuperius prædicatur, quam Cicero formã uocauit, uelut homo animalis. Similitudo eſt, unitas qualitatis. Nam duo quæ ſibi ſunt ſimilia, eandem neceſſe eſt habere qualitatem: & quoniã ipſum ſibi ſimile eſſe nihil poteſt, aliud neceſſe eſt ſimile conſideretur. Sed aliud eſſe nõ poterit, niſi fuerit in aliqua parte diuerſum. Ergo ſimilia à ſe in alia quidẽ re diuerſa ſunt, in alia uero cõgruunt. In ea uero re quæ ſecundum qualitatem congruunt, in ea eſſe ſimilia intelliguntur, quæ ad ſe ſimilitudinis ipſius copulatione referuntur. Differẽtia eſt, qua unũquodque differt ab alio, ut homo ab equo rõnabilitatis differentia diſcrepat. Hæc igitur prædicatione quidẽ propriæ naturæ ad ea refertur, quorum eſt differentia, ut rationabilitas ad hominẽ. Diſſimilitudinis uero ratione, ad ea quibus diſcrepat id cuius eſt differentia, ut rõnabilitas ad bouem. Contraria uero ſunt, quæ in eodẽ poſita genere, longiſſime à ſe diſcrepant, ut albũ atque nigrũ: quæ licet in uno qualitatis genere ponantur, à ſe tamen quàm longiſſime recedunt, ea quoque ad ſe referri nullus ignorat. Aliud eſt.u. quod ſunt, aliud quod contraria ſunt. Quod.n. nigrum eſt, quale eſt, quod uero contrarium eſt, ab albo plurimum diſcrepans eſt. Coniuncta uero ſunt, quæ unicuique rei finitimam naturam tenent, uelut timori pallor adiunctus eſt. Hæc talia ſunt, ut ſæpius quidem adiũctis ſibi cohæreſcant, neque tamen ex neceſſitate his quibus uicina ſunt, adeſſe cogantur. Nam ſæpe timori pallor aſſiſtit, non tamen ſemper, ueluti cum diſſimulatione premitur metus. atque ideo ueriſimilia ex adiunctis argumenta naſcuntur. Nam quæcunque coniuncta ſunt, ea his quibus adhærent indicio eſſe ſolent. Sed de his in poſteriore diſputatione diligentius diſſeram. Antecedentia uero ſunt, quibus poſitis aliud neceſſe eſt cõſequatur: ut, quia bellũ eſt, eſſe inimicitias. Hæc ordinis neceſſitatem tenent. Conſequentia.n ab antecedentibus ſeparari nõ queunt: conſequens uero eſt, quidquid id quod antecedit, inſequitur: ut inimicitiæ bellũ conſequuntur. Nam ſi bellum eſt, inimicitias eſſe neceſſe eſt, habetq; locus hic illud notabile & ſpectandum, q ſæpe quæ naturaliter priora ſunt, tamen ipſa ſunt conſequentia. Sæpe & naturaliter antecedunt & in propoſitione priora ſunt. Nanque inimicitiæ prius exiſtere, quàm bella ſolent. Sed nõ poſſumus proponere inimicitias, ut bellum ſequatur. Non.n. poſſumus uere dicere, ſi inimicitiæ ſunt, bellum eſt: ſed proponimus bellum, & inimicitiæ quæ natura priores ſunt ſubſequũtur: ita, ſi bellum eſt, inimicitiæ ſunt. Nunc igitur inimicitiæ, quæ naturaliter bellũ præcedunt, eadem bella in propoſitione comitantur. At ſi dicã, ſi ſuperbus eſt, odioſus eſt: ſuperbia & naturaliter & in propoſitione odium præcedit: prius.n. ſuperbia conſueuit exiſtere, poſt uero atque ex eadem ſuperbia ueniens odium ſequi. Nec intereſt, utrum naturaliter quælibet res antecedat aliquando, an uero conſequatur, dũ id in propoſitione annotemus eã eſſe rem antecedentem, quæ ſiue naturaliter prior ſit, ſiue poſterior, alterã tamen rem ſecum neceſſario trahat. Repugnantia uero intelliguntur, quotiens id quod alicui contrariorũ naturaliter iunctum eſt, reliquo contrario cõparatur: ut quoniam amicitiæ atque inimicitiæ contraria ſunt, inimicitias uero cõſequitur nocẽdi uoluntas, amicitia & nocẽdi uoluntas repugnãtia ſunt, hæc quoque ad ſe contrarietatis ſimilitudine referuntur. Cauſa eſt, qua præcedente aliud efficitur: ut cauſa diei eſt ſolis ortus. Effectum eſt, quod præcedens cauſa pficit, ut dies quẽ ſolis ortus emittit. Maiorum uero comparatio eſt, quoties ei quod minus eſt, id quod maius eſt cõparatur: ut ſi nemo innocens pelli in exiliũ debet, multo magis ne Tullius quidem, qui non innocens ſolum, uerum etiam & patriæ fuit liberator: plus eſt.n. patriæ eſſe liberatorem, quàm innocentem. Parium uero, quotiens inter ſe paria comparantur: ut ſi hic ciuis innocens pelli in exilium nõ debet, quia innocens eſt, nec ille quidem qui eſt innocens carere patria iuſte põt. Minorum uero, quotiens minora maioribus cõferuntur: ut ſi Ciceronem liberatorem patriæ præmio nemo dignum putauit, nemo eum putet præmio dignum qui cum tantum innocens fuerit, nulla in remp. contulit merita. Hæc itaque omnia cognata ſibi eſſe, & ad ſe referri inuicem, & ſe uelut è regione reſpicere, nullus ignorat. Nã ut de cognatis primum loquamur, & iuſtitia ad id quod iuſtum, uel id quod iuſte fieri põt ſpectat, & eum qui iuſtus eſt perficit. Cætera quoque habent ad ſe non modo uocabuli cognationem, uerum etiam cuiuſdam naturæ cõgruentiam, ita tamen ut à ſe diuerſa ſint. Neque idem eſt iuſtitia quod iuſtus. Omne.n. quidquid ab aliquo inflectitur, eſt diuerſum eidemq; cognatum, à quo etiam probatur inflexum. Genus etiam cognatum eſſe ei cuius genus eſt.i. ſpeciei, quam Cicero formam uocauit, dubium non eſt. Genus.n. ſpeciei genus eſt, & ſpecies generis ſpecies: itaque ad ſe inuicem referuntur, licet idem genus ac ſpecies non ſint. Illud ſanè uidendũ eſt, quoniam quas nos ſpecies nuncupamus, eas Cicero formas uocat. Cui quidem dum quod dicit intelligã, concedam libenter, quibus uoluerit uti nominibus: mihi uero non idẽ concedi poteſt. Nã qui explanationis lucem profeſſus eſt, in his uerbis debet quæ ſunt in uſu poſita uerſari. Id aũt quod ſupponitur generi, ut ſpecies quàm forma potius nuncupetur, uſus obtinuit. Iam uero ſimile, niſi ſimili ſimile eſſe non poteſt: & quod differt, niſi à diſſimili differre non põt. Contraria etiã contrarijs intelliguntur eſſe contraria, coniuncta etiã coniunctis adhæreſcunt, & quæ ſunt antecedẽtia aliquid quod põt conſequi antecedunt. Id etiã quod eſt conſequens, illud quod anteceſſit inſequitur. Omne etiam repugnans, repugnanti ſibimet intelligitur inimicũ. Cauſa etiã effectus ſui cauſa eſt. Quod.n. quæuis cauſa efficit, eius rei quam efficit cauſa eſt: effectus quoque cauſæ, alicuius effectus eſt. Comparatio uero maiora reſpicit, minorũ uero maiora, parium paria, atque in omnibus ea natura eſſe deprehẽditur: ut cum per ſe res quædã ſint diuerſæ ab his ad quæ referuntur, affecta tamen eſſe dum cõparantur appareant. Diuerſa uero eſſe ab his ad quæ referantur, illa res approbat, quoniã nihil ad ſe ipſum referri poteſt. Quæ cum ita ſint, iure affecta ſunt nuncupata: quæ omnia eius loci qui ex affectis ducitur ſpecies uel formæ ſunt, ipſo etiam teſtante Cicerone, qui ait. Sed hoc genus in plures partes diſtributum eſt. Cum.n. genus dixit, quas ſcindit à genere ſpecies eſſe ſignauit. Præterea omnia hæc & nomen generis ſuſcipiunt, & definitionem. Affecta.n. ſunt ad aliquid, quæ ad id ad quod affecta ſunt referri queunt: coniugata uero, & genus, & forma, & cætera, ad ea ſemper ad quæ ſũt affecta referuntur. Sed ut in ſuperioribus locis dictum eſt, qui in ipſo de quo agitur hærebant, id eſt, ex toto, ex partibus, ex

bus,ex nota, ut ex toto eo intelligeretur termino qui fuiſſet in quæſtione propoſitus,itemq́; ex eius partibus atque ex eius nota.Eodē modo etiā in his quæ affecta ſunt,dicemus ad eum terminum affecta conſiderari, qui ſubiecti uel prædicati loco poſitus cõtinet quæſtionem.Supereſt nunc illud dicere,cur quæ affecta ſunt,in ipſo de quo agitur eſſe dicantur.Etenim in ipſo de quo agitur termino,quatuor locos eſſe ſignauit Cicero.i.ex toto,ex partibus,ex nota,ex affectis. Quorum tria quidem ſuperiora manifeſtum eſt in eo hærere, de quo agitur,termino.Definitio.n.cuiuslibet rei quod totum eſt, in illo ipſo eſt quod definit.Partes etiam in illo ipſo ſunt,quod collectione coniungunt. Nota etiam in illo eſt,quod appellatione ſignat: affecta uero extrinſecus poſita,uidentur,quippe quæ referuntur ad id ad quod affecta ſunt quæ non referrentur, niſi extrinſecus poſita intelligerentur. Cur igitur ea etiam quæ affecta ſunt ad id de quo agitur,inter eos numerauit locos,qui ipſi de quo quæritur termino cohærēt,dicendum eſt. Quoniam id quod adhærere dicitur, nõ idem eſt ei cui adhærere prædicatur.Quæ cum diuerſa ſint,cognatione tamē quadam intelliguntur eſſe coniuncta, ueluti non idem eſt definitio, quod ipſa res quæ definitione deſcribitur. Si.n.definitio clarius efficit id quod definit, nihil uero ipſum ſeſe clarius ꝗ̃ eſt efficere poteſt,manifeſtum eſt id quod definitur à definitione eſſe diuerſum. Sed idcirco hærere definitionem in eo, quod definitur dicimus, ꝗ eſt ei cognata atque coniuncta. Quippe quæ dum eius proprietatem ſignificet,ab eius ſubſtātia non recedit. Partes etiam ac notæ diuerſa ſunt ab eo ꝗ uel copulant,uel deſignant. ſed quia illæ propoſitum terminum iungunt,illæ ſignant, habentes aliquam cum propoſito termino cognationem,in ipſo de quo agitur hærere perhibentur. Ita etiam in affectis licet extrinſecus ſint: neque idem ſint quod ea ſunt,ad quæ intelligūtur affecta, neceſſario tamen quia aliꝗ̃ cognationem cum his habere conſiderantur, in ipſis hærere dicuntur ad quæ affecta ſunt.Qui uero eorū naturalis ordo ſit,uel quæ differentia,uel quæ ſit alia locorū partitio, licet in Topicis differentijs opportunius expediendū ſit,tamen cum exempla Ciceronis quæ in his explicandis attulit expoſuero,ſubiungam. CONIVGATA dicuntur, quæ ſunt ex uerbis generis eiuſdem.] Definitio coniugatorum à Cicerone prolata talis eſt. Coniugata dicuntur, quæ ſunt ex uerbis generis eiuſdem.i.quæ ab uno uerbo uarijs inflectuntur modis.Ex eodem quippe genere uerba ſunt, iuſtitia,iuſtus,iuſte,iuſtū, & quæcūque alia in diuerſas poſſunt uocabulorū ſpecies inflecti.Quæcunque.n.ab uno quolibet orta uarie commutantur, hæc à Græcis quidem συζυγία dicuntur apud Latinos uero coniugat:Nam quod Græci συζυγίαν dicunt,nos coniugationem appellamus. Hæc aūt ſunt,ut ſapiens,ſapienter,ſapientia,quæcunque in uarias partes orationis uariasq́; inflexiones ab uno quodam ducta cernuntur. Ex coniugatis igitur argumenti naſcentis hoc exemplum eſt. Sit.n.dubitabile, an in aliquo agro mihi atque uicino ſimul paſcere liceat pecus. Id aūt eſt, an ius ſit compaſcere: ſubiectum igitur eſt ager,compaſcere uero prædicatum. faciemus igitur argumentum hoc modo. hic de quo quæritur compaſcuus eſt: in compaſcuo aūt licet compaſcere: in hoc igitur agro licet compaſcere.Hic igitur compaſcendi iuris argumentum ex compaſcuo ſumptum eſt,ex coniugato uidelicet. Cõpaſcere.n.& compaſcuū coniugata ſunt. Sumptum uero eſt argumentum,ius eſſe compaſcere, quoniam ſit ager compaſcuus: ſed coniugatum eſt compaſcuum ei quod eſt compaſcere. A coniugatis igitur ſumptum eſt argumentum,quod coniugatum in ipſo eſt de quo agitur.i.in compaſcendo. Omnia.n.ex eodem fluunt,& ſui ſunt continentia,atque ſe reſpicientia. Factum eſt igitur argumentum ex eo quod eſt in ipſo ab affectis.i.à coniugatis. Maxima uero propoſitio coniugatorum in eo quod coniugata ſunt. Vnam atque eandem eſſe naturam: uel ſic,Cui conuenit aliquid, huic etiam coniugatum eius poſſe ſociari. A GENERE ſic ducitur.] Genus eſt, quod de qualibet ſpecie in eo quod quid eſt prædicatur.In eo aūt quod quid eſt prædicari dicitur,quod de qualibet ſpecie interrogantibus quid ſit id, reſponderi conuenit, & eius de qua reſpondetur ſpeciei ſubſtantiam monſtrat. Sēper uero genus propria ſpecie maius eſt, eamq́; intra ambitū ſuæ prædicationis includit. Quo fit,ut quamuis in alia quoque diſpartiri genus poſſit, ſpeciem tamen ſuam nullo modo derelinquat: uelut animal prædicatur quidem de homine, & hominis ſubſtantiam monſtrat. interrogantibus.n.nobis quid eſt homo, animal reſpondetur. Idem tamen deduci in alia poteſt: uelut in equum atque bouem,quæ animalia nūcupantur. Sed ita deducitur in diuerſa, ut unam quanque earum ſpeciem quas continet non relinquat. Vbicunque.n. fuerit homo,neceſſe eſt ut ſi animal:homo.n.animal eſt,idēq́; de boue,ac de cæteris. Ergo liquido demonſtratum eſt,nomen generis à ſpecie nullo modo ſeparari. Quod ſi aliquando generis uocabulum uniuerſaliter enuncietur,neceſſe eſt omneis ſpecies deſignari: ut ſi quis dicat omne animal,& hominem deſignabis & bouem, & cæteras omnes ſpecies ſub animalis nomine collocatas. Quæ cum ita ſint,quidam teſtamento mulieri argentum omne legauerat: quæritur,an ei etiam numerata pecunia ſit legata. numerata igitur pecunia in hac quæſtione ſubiectum eſt,legata uero prædicatum. Conſidero igitur in alterutro eorum quid nam inſit,ut ex eo quod in ipſo eſt,aliquod argumentum requiram: uideo ſubiectum terminum,qui eſt,numerata pecunia,habere argentum genus, qđ ſcilicet affectum eſt ad ſpeciem ſuam,ad quā refertur. Quæ enim ad ſe inuicem referuntur, affecta ſunt: ergo quoniam argentum omne legatum eſt,& genus ſpeciem propriam non relinquit,neceſſe eſt ut numerata quoque pecunia ſit legata. Nā cum omne nomen generis legatum ſit, nihil de ſpeciebus uidetur exceptū,uelut ſi quis dicat omne animal uiuere,non, ut arbitror,hominem tantum,uel bouem; uel equum,uel ſingillatim cætera,uel unū,uel plura uiuere dicit, ut tamen aliqua cū ſint animalia,uitæ muneræ carere contendat,ſed omne prorſus quidquid fuerit animal,uiuere proponit. Cum igitur omne genus.i.omne argentum legatum ſit, nulla ſpecies excipitur. At numerata pecunia argentum eſt: fit igitur,ut numerata quoque pecunia legati uocabulo poſſit includi. Eſt igitur quæſtio quidem,ut dictū eſt,an numerata pecunia legata ſit,argumentum ab eo quod in ipſo eſt.i.à genere,quod ineſt propriæ ſpeciei: quod ita ineſt, ut ad id referatur: hoc aūt eſt argentum,ab effectis uero à genere: prædicatur.n.ut genus, argentum de numerata pecunia. Interrogantibus.n. nos,quid ſit numerata pecunia iure reſpondemus,argentum. Maxima propoſitio eſt,Cui conuenit omne genus,eidem unāquanque ſpeciem conuenire. Quam Marcus quoque Tullius diuerſis quidem uerbis, ſed eadem ſignificatione propoſuit, dicens. Forma enim à genere, quoad ſuum nomen retinet, nunquam ſeiungitur. A FORMA generis.] Species eſt, quæ proprijs differentijs informata ſub prædicatione generis collocatur. Differentiæ uero propriæ à cæteris eam ſpeciebus ſeparant atque ſeiungunt, uelut homo cum ſit animalis ſpecies,differentijs informatur, rationabilitatis atque mortalitatis: & ſeiungitur ab his animalibus quæ æterna ſunt, uelut ſol à Platonicis creditur,et ab his animalibus quæ ſunt rationis expertia. Cum igitur oēs ſpecies inter ſe proprijs differentijs diſtent,neceſſe eſt quod de altera ſpecialiter dicitur,id in animalia nõ poſſe transferri: uelut quod de homine dicitur ſpecialiter,idem de equo atque boue non poſſit intelligi.

Dicitur aũt de ſpecie, quoties genus ipſum ueluti in quandã contrahitur portionem: uelut ſi quis dicat, illud animal ſibi adduci debere, quod ſit rõnale & mortale. Non utique de equo uel boue aut de cæteris, niſi tantum de homine, dictum eſſe intelligitur. Vt igitur generaliter dictũ genus omnis ſpecies claudit, cũ quis dicit omne animal, ſic quodlibet animal deſignatum ſpeciem facit. Quæ cum ita ſint, à forma generis .i. à ſpecie generis tale fit argumentum: quam formam generis Cicero partem ſæpe nominat, quo id quod dicitur planius fiat. Notius .n. nomen partis eſt, q̃ formæ. quo aũt diſtet forma à partibus, & nos ſtrictim ſuperius diximus, & paulo poſt à Cicerone ipſo latius explicabitur. Nunc de propoſito uideamus exemplo. Vxoris ſpecies ſunt duæ, una matrumfamilias, altera uxorũ, ſed cõmuni generis nomine uxores uocãtur: fit uero id ſæpe, ut ſpecies eiſdem nominibus nuncupentur, quibus & genera. Materfamilias uero eſſe non poterat, niſi quæ conueniſſet in manum. hæc aũt certa erat ſpecies nuptiarum. Tribus .n. modis uxor habebatur, uſu, farre, coemptione: ſed confarreatio ſolis pontificibus conueniebat. Quæ aũt in manum per coemptionem conuenerant, hæ matresfamilias uocabantur: quæ uero uſu uel farre, minime. Coemptio uero certis ſolennitatibus peragebatur, & ſeſe in coemẽdo inuicẽ interrogabãt: uir ita, an ſibi mulier materfamilias eſſe uellet: illa reſpondebat uelle. Item mulier interrogabat, an uir ſibi paterfamilias eſſe uellet: ille reſpõdebat uelle. Itaque mulier uiri conueniebat in manũ, & uocabãtur hæ nuptiæ per coemptionẽ, & erat mulier materfamilias uiro loco filiæ. Quã ſolemnitatem in ſuis inſtitutis Vlpianus exponit. Quidã igitur extremo iudicio omne Fabiæ uxori legauit argentũ, ſiquidem Fabia ei non uxor tantum, uerum etiã certa ſpecies uxoris .i. materfamilias eſſet, quæritur an uxori Fabiæ legatum ſit argentum. Vxor Fabia ſubiectum eſt, legatum argentum prædicatum. Quæro igitur quodnam ex his argumentũ ſumere poſſim quæ in quæſtione ſunt poſita: ac uideo uxori duas ineſſe formas, quarum una tantum uxor eſt, altera materfamilias, quæ in manũ conuentione perficitur: quod ſi Fabia in manum non conuenit, nec materfamilias fuit .i. non fuit ea ſpecies uxoris, cui argentum omne legatum. Quocirca quoniam id quod de alia ſpecie dicitur, in aliam dici non conuenit, cumq; Fabia præter eam ſpeciem ſit quæ in manum conuenerit .i. quæ materfamilias ſit. & uir matrifamilias legauerit argentum, non uidetur Fabiæ eſſe legatum: quæſtio igitur, ut dictum eſt, an uxori Fabiæ omne argentum legatum ſit: ſubiectum uxor Fabia, prædicatum uero legatũ argentum. argumentum ab eo quod in ipſo eſt, de quo quæritur .i. ab eo quod eſt in uxore de qua quæritur. Eſt aũt in uxore de qua quæritur, ſpecies uxoris, ea ſcilicet quæ in manum non conuenit, quæ ad eam affecta eſt. Omnis .n. ſpecies ad ſuum genus refertur .i. omnis forma. Factum eſt igitur argumentum ab eo quod eſt in ipſo ab affectis forma generis. Maxima propoſitio eſt, Quod de una ſpecie dicitur idem in alteram non conuenire. À SIMILITVDINE, hoc modo.] Similia dicuntur, quæ eiuſdem ſunt qualitatis, ex quibus hoc modo ſumitur argumentum. Quidam teſtamento ædium uſumfructum legauit .i. conceſſit ædes, ut ijs alius dum uiueret uteretur. hæ cœperunt uel uitium facere .i. ruinam minari, uel etiam corruerunt. Petit igitur ab hærede is cui ædium uſusfructus legatus eſt, ut earum ſibi ædium quæ à teſtatore legatæ ſunt, damna compenſet, & ædes quæ uitium fecerunt uel corruerunt reſtituat. Quæritur, an earum ædium quarum uſusfructus legatus ſit, uitiũ uel ruinam hæres reſtituere cogatur. Hic igitur ſubiecta quidem oratio eſt, ueluti quidã terminus ædium, quarũ uſusfructus legatus ſit, ruina uel uitium. Prædicata uero oratio loco termini conſtituta, ab hærede reſtitutio. Sumo igitur à ſimili argumentum, hoc modo. quoniã ſi quis ſerui uſumfructum legauerit, iſq; ſeruus aliquo modo deperierit, nõ cogitur reſtituere hæres ſeruum. Ne nunc quidẽ cogetur hæres reſtituere ædes, quæ in uſumfructũ legatæ, ruinã uitium'ue fecerunt, Similis eſt .n. ſerui uſusfructus legatio, ædium uſusfructus legationi. ſimile etiã ſeruum in uſumfructum legatum ſi deperierit, ab hærede nõ reſtitui, & ædium in uſumfructum legatarum uitium ruinam'ue ab hærede non refici. Eſt igitur quæſtio quidẽ, an ædium in uſumfructum legatarum uitiũ uel ruinã hæres reſtituere cogatur. Termini uero, ſubiectus quidẽ, ædium in uſumfructum legatarũ uitium uel ruinã: prædicatus aũt, ab hærede reſtitutio. Argumentum uero ab eo quod in ipſo eſt .i. ab eo quod ineſt uel ruinæ, uel uitio ædium in uſumfructum legatarum. Id aũt eſt affectum .i. ſimilitudo. Omnis .n. ſimilitudo ei ineſſe perpenditur quod eſt ſimile. Similitudo uero eſt ſerui uſusfructus legati pereuntis, quem reſtituere hæres non cogitur. Maxima uero propoſitio, Similibus rebus eadem conuenire. À DIFFERENTIA.] In rebus plurimum differentibus quod de altera earum dicitur, non uidetur in alteram conuenire. Id cum ita ſit, quidam argentum ſuum omne legauit uxori. Illa pecuniam quoque quæ in nominibus debebatur, ſuam eſſe dicebat, q̃ omnis pecunia nomine uocaretur argenti: quæritur, an id quoq; argentũ quod in nominibus debebatur, legatum ſit: hic igitur ſubiectus eſt terminus argentũ quod in nominibus debetur, legatũ uero prædicatus. À differentia igitur faciemus argumentationem, hoc modo. Idem de plurimum differẽtibus rebus intelligi non põt. Plurimum uero differt, argẽtum in arcã ne ſit poſitum, an in nominibus debeatur. Nam quæ poſita in arca pecunia eſt, iuris eſt noſtri. In nominibus uero debita, non eſt noſtra. Nã quod mutuum datur, ex meo fit accipientis: atque ideo non cogitur eandem ipſam pecuniã debitor reſtituere creditori, ſed aliam tãtam. In arca uero poſita pecunia, & in nominibus debita, non ſunt argẽti uel pecuniæ ſpecies, ſed differentiæ. nam argenti ſpecies ſignatum ac non ſignatũ eſſe dictæ ſunt: qualitas uero pecuniæ in poſſeſſione poſitæ uel nõ poſitæ, ſed nõ modis omnibus alienæ: in his differẽtijs cõſtat, ut alia ſit in arca poſita, reliqua in nominibus debeatur. atque hoc idcirco dictum eſt, ne quis non à differentijs, ſed à ſpecie argumentationem ductam putaret: qualitas .n. ſubſtantialis, non ſpeciebus, ſed differentijs annumeratur. Cum igitur ſuum omne quod fuerit argentum uir uxori legauerit, cumq; manifeſtum ſit, id ad eam pertinere quod fuerit ſuum legantis .i. quod in arca fuerit conditũ, non poteſt intelligi de eo quod in nominibus debebatur. Quoniã, ſicut dictum eſt, id quod in nominibus debeatur, ab eo quod in arca poſitum eſt plurimum differt. Facta eſt igitur argumentatio ab eo quod in ipſo inerat, de quo quærebatur: quærebatur uero de argẽto in nominibus debito. In hoc uero inerat propria differẽtia, qua ab alio differebat, argento eo ſcilicet, quod in arca poſitum fuerat. Id uero eſt affectum .i. à differentia. Maxima uero propoſitio, De rebus plurimum differentibus idem intelligi non poſſe. EX contrario autem ſic.] Quod de aliqua re dicitur, id in eius contrarium non poteſt conuenire. Idem .n. de duobus contrarijs intelligi nullo modo poteſt. Quidã igitur ſupremæ uoluntatis arbitrio uxori bonorum ſuorum uſumfructum legauit: mulier igitur cellas uinarias oleariasq; plenas ad uſumfructum proprium deuocabat: quæritur, an penus quoq; uſusfructus legatus ſit. penus igitur ſubiectus eſt, legatio prædicatũ. à contrario igitur ſumitur argumentũ hoc modo: utimur his, quæ nobis utentibus p̃manẽt: his uero abutimur, quæ nobis utẽtibus pereunt: ergo cũ permanere ac perire cõtraria ſint, uſus quoque atque

abuſus

abuſus contraria neceſſe eſt indicentur. ꝙ ſi cætera quidem utendo permanent, cellæ aũt uinariæ atque oleariæ utendo cõſumuntur, aliarum quidem rerum uſusfructus eſſe poteſt, penus uero non poteſt uſus eſſe, ſed potius abuſus. ergo cum uir uxori uſumfructũ bonorum legauerit, non potuit legare contrarium, quod eſt abuſus, eſt uero abuſus uini atque olei. uinũ igitur atque oleum ad uſumfructum mulieris non poteſt pertinere. Argumentũ ab eo quod in ipſo eſt de quo agitur. i. ab uſufructus legatione, atque ab effecto. i. contrario. cõtraria uero in contrarijs non ita ſunt tanquam definitio in eo quod definitur, ſed tanquam relatio. Omnis. n. relatio in relatiuis, omniaq́; contraria non id quod ſunt. i. qualitates, ſed hoc ipſum quod contraria ſunt, in contrarijs eſſe dicũtur, quia non ſecundum qualitatem propriam, ſed ſecundum plurimam diſtantiam ſibi inuicem conferuntur. Maxima propoſitio eſt, Quod alicui conuenit, id eius contrario non conuenire. AB adiunctis.] Adiuncta ſunt, quæ proximum ac finitimum locum tenent, ut ſi unum eorum quodlibet extiterit modo, alterũ quoq; uel extitiſſe, uel extare, uel extiturũ eſſe uideatur: hæc. n. ſibi quaſi uicina ſunt. quæ uero in exiſtẽdo ſibi ſunt proxima, hæc uel antecedere rẽ nolũt, ut amor ſæpe concubitũ, uel ſimul eſſe, ut pallor & timor: uel euenire poſterius, ut poſt iracundiã cædes. Eaq́; eſt adiunctorum natura, ut ſeparari quidẽ poſſint, tamen ſeſe inuicem monſtrent. Nã neq; qui amauit neceſſario potitus eſt: & ſæpe qui potitus eſt, nõ amauit. Nec qui pallet, neceſſario timet, & ſæpe nõ timens pallet: nec ex neceſſitate iratus occidit, & occidit ſæpe aliquis non iratus. ſed tamen ſi de ſingulis inquiratur, eũ cõcubuiſſe qui amauit, & pallere qui timet, & occidiſſe qui fuerit iratus, ueriſimile eſt: non ꝙ ita neceſſe ſit, ſed quia ex uicinis uicina colligimus. Nam quod ad exemplum attinet huius argumẽti, hæc ſimilitudo eſt. Capitis diminutio eſt, prioris ſtatus permutatio. Id multis fieri modis ſolet, uel maxima, uel media, uel minima. Maxima eſt, cum & libertas & ciuitas amittitur, ut deportatio. Media uero, in qua ciuitas amittitur, & retinetur libertas, ut in Latinas colonias tranſmigratio. Minima, cum nec ciuitas nec libertas amittitur, ſed ſtatus prioris qualitatis immutatur, uelut adoptatio, aut quibuslibet alijs modis prior ſtatus retenta ciuitate potuerit immutari. Mulieres uero antiquo iure tutela perpetua cõtinebat: recedebant uero à tutoris poteſtate, quæ in manũ uiri conueniſſent. itaque fiebat eis prioris ſtatus permutatio, & erat capite diminuta, quæ uiri conueniſſet in manum. Quædam igitur, quæ ſe nunquam capite diminuiſſet. i. quæ in manum uiri minime conueniſſet, ſine tutoris authoritate teſtamentum fecit. Quæritur, an ſecundũ eius tabulas ex dicto prætoris debeat dari poſſeſſio. Hic ſubiectus quidem terminus, mulieris nunquã capite diminutæ tabulæ, prædicatus uero, poſſeſſionis conceſſio. Sumitur ergo ab adiunctis argumẽtum hoc modo. Nam ſi ſecundum mulieris tabulas nunquam capite diminutæ poſſeſſio detur, nihil cauſæ eſt cur non ſecundum puerulorum quoque & ſeruorum tabulas ex edicto prætoris poſſeſſio permittatur. Quid. n. officere põt, ne ſecundum mulieris nunquã capite diminutæ tabulas poſſeſſio deferatur. Id ſcilicet, ꝙ ea quæ teſtamentum confecerat, ſui non fuerit iuris: quod idem & de pueris & de ſeruis dici poteſt, illorum. n. ætas, illorum cõditio in alterius ſita eſt poteſtate. Adiungitur ergo, ſi ſecundum mulieris quæ in ſuo iure non eſſet tabulas, poſſeſſio detur, ſecundũ puerulorũ quoque & ſeruorum tabulas poſſeſſionem dari, qui ſui iuris minime ſint. Quoniam quidẽ illi ſub tutoris, illi ſub domini poteſtate ſunt. Proximũ náque eſt rei de qua quæritur, quod eius eſt conſequens, & poſtea exiſtens, ut ſecundũ ſeruorũ puerorumq́; tabulas bonorũ poſſeſſio detur, ſi illud quod eſt in quæſtione conceditur,

Quæritur. n. an ſecundum mulieris tabulas nunquam capite diminutæ, poſſeſſio detur. Quam rem conſequitur, ut ſi id fiat, ſecundum ſeruorum quoque puerorumq́; tabulas deferatur: quod quia fieri non oportet, ne rei quidẽ præcedentis exiſtere debebit exemplum. Nec tamẽ neceſſaria eſt cõſequutio, ſed uicina. Nã fieri põt, ut id recipiatur ſolum: ſecundum mulieris tabulas poſſeſſionem dari, non uero id ut ſecundum tabulas ſeruorum uel puerorũ poſſeſſio concedatur. Sed proximum eſt, ut qui nunc hoc recipit, poſterius illud admittat. Eſt igitur argumentum ab adiunctis. i. ab eo quod in ipſo hæret, de quo quæritur: eſt aũt quæſtio de mulieris nunquam capite diminutæ tabulis, ab effectis ſcilicet, ab adiũctis. Maxima propoſitio, Ex adiunctis adiuncta perpendi. AB antecedentibus aũt.] Antecedentia ſunt, quibus poſitis aliud conſequatur, licet illud quod antecedit minus ſit atque poſterius. Minus quidem, ut, Si homo eſt, animal eſt: hoc. n. minus eſt animali, & tamen poſito homine conſequitur, ut animal ſit. Poſterius uero, ut, Si peperit, cum uiro concubuit, poſterius eſt enim peperiſſe, ꝗ concubuiſſe cum uiro. Aliquoties uero & quod æquale, & quod ſimul, et quod prius eſt ponitur, ut antecedens. Aequales quidem: ut, Si homo eſt, riſibilis eſt. Simul uero: ut, Si terræ obiecta eſt luna, deficit. & hæc ſibi conuertuntur, ut conſequentia fiant antecedentia: ut, Si riſibilis eſt, homo eſt: & ſi luna defecerit, terræ adſit obiectio. Antecedens uero prius eſt: ut, Si arrogans eſt, odioſus. Illud tamen in omnibus manet, poſitis antecedentibus neceſſario cõſequentia trahi. Exempli uero talis eſt explanatio. Ciuitatis Romanæ iure liberi retinentur in patrum arbitrio, uſque dum tertia mancipatione ſoluantur ergo ſi quãdo diuortium interceſſiſſet culpa mulieris, parte quadã dotis pro liberorum numero mulctabatur. De qua re Paulus. Inſtitutorũ librorum ſecundo, titulo de Dotibus ita diſſeruit. Si diuortiũ eſt matrimonij, & hoc ſine culpa mulieris factũ eſt, dos integra repetetur: ꝙ ſi culpa mulieris factum eſt diuortium, in ſingulos liberos ſexta pars dotis à marito retinetur, uſque ad dimidiam partem duntaxat dotis. Quare quoniã quod ex dote conquiritur liberorũ eſt: qui liberi in patris poteſtate ſunt, id apud uirum neceſſe eſt permanere. Facto igitur diuortio contenditur, an dotis pars pro liberis. i. uel liberorũ cauſa, uel quia pro numero liberorum retinebatur, apud uirum debeat permanere. Hic ſubiectum quidem eſt, factum diuortium à muliere nunciatũ: prædicatum uero, apud uirum ſextæ partis dotis poſt diuortium permanſio. Quæſtio, an poſt diuortium factũ muliere nuncium remittente, ſextam dotis partẽ apud uirũ manere oporteat. Quæro igitur, ſi ab antecedẽtibus argumentum faciendum eſt, quid antecedat, quid conſequatur. At ſi uiri culpa factũ eſt diuortium, uideo mulierẽ dotis parte non mulctari, etiamſi prima repudij nuncium miſit. Quod. n. anteceſſit, ut uiri culpa fieret diuortium, id non permittit, ut dotis pars mulieri pareat, quãuis prima repudij nũcium mittat. Non. n. ꝙ prior repudium nunciauit, dotis parte mulctãda eſt, ſed abſoluenda potius damno, ꝙ non ſua factum eſt, ſed uiri culpa diuortium. igitur antecedens eſt, uiri culpa factum diuortium: conſequens uero, dotis partem non retineri. Nam ſi hoc eſt, illud eſt. argumentationem uero faciam hoc modo. Si uiri culpa factum eſt diuortium, etiam ſi mulier repudij nuncium miſit, nullo modo tamen dotis parte mulctanda eſt. ſed uiri culpa diuortium factũ eſt: nõ igitur iure mulier dotis parte mulctabitur. ꝙ ſi non mulctabitur dotis parte, nihil in uiri domo liberorũ cauſa dotis nomine relinquetur. Sed nõ mulctabitur dotis parte: nihil igitur apud uirum dotis pro liberis relinquetur. utriuſque uero cõcluſio ſyllogiſmi eſt hæc. Si igitur uiri culpa factũ eſt diuortium, pro liberis manere nihil oportet. Argumentũ ab eo quod in ipſo eſt,

de quo agitur. Verſatur quippe intẽtio de dotis parte, eiuſq; apud uirum poſt diuortiũ quod uxor prima nunciauerat, retentione: hoc uero anteceſſit uiri culpa, quod quia præcedens eſt, affectum eſt. Omne.n. quod præcedit, ad id quod ſequitur neceſſe eſt ut referatur. Maxima propoſitio eſt, Vbi eſt antecedens ibi erit conſequens. at in quæſtione eſt antecedens: id eſt uiri culpa factum diuortium: ibi igitur conſequẽs erit, ſextas nou retineri. Cur aũt ita ſuperius argumentum concluſionibus intexuerim, cũ de his in Tullio latius exequente tractauero, euidentius apparebit. À CONSEQVENTIBVS.] Conſequentia ſunt, quæ cum fuerint antecedẽtia poſita, conſequũtur: ueluti ſi dicamus, Si homo eſt, animal eſt: animal eſt conſequens. ſed in propoſito exẽplo non ſatis apparet à couſequentibus argumentum, ſed ab antecedentibus potius, quod paulo poſt liquebit. filij non iure ſuſcepti, in patrum nou erant poteſtate, ſed matres potius ſequebantur. Nõ aũt omnibus erat connubium cum Romanis, nec erant iure nuptiæ contractæ, quæ uõ aut inter ciuem Romanũ ciuemq; Romanum inibantur, aut cui princeps populus'ne ciuitatẽ uel connubium permiſiſſet, eo ſcilicet modo, ut in poteſtatem parentum liberi redigerentur. Illud quoque uidendum, quod ex impari matrimonio ſuſcepti, non patrẽ, ſed matrẽ ſequuntur: ergo quædã Romana uel cum Latino, uel cum peregrino, uel cũ ſeruo, cum quo connubij ius non erat, nuptias fecit, dotẽ contulit: factoq; inter eos diuortio contenditur, an nuptæ mulieris cũ eo cum quo cõnubij ius nou erat, apud uirũ dotis pars poſt diuortiũ debeat permanere? Hic ſubiectũ quidẽ eſt, nupta mulier cum quo connubiũ nõ erat: prædicatum uero, dotis partis apud uirũ poſt diuortiũ retẽtionis iure permanſio. Sumitur ergo à cõſequentibus argumentum hoc modo. Nã quia nuptias fecit cum eo, cum quo cõnubij ius nullũ eſt, id conſequitur, ut liberi patrem non ſequantur. Si aũt liberi patrem non ſequuntur, ne in patris quidem ſunt poteſtate. at ſi in patris poteſtate nõ ſunt, matriq; applicantur, apud uirum dotis pars non poterit permanere. Hic igitur antecedens eſt, cum eo, cum quo connubij ius non erat, nuptiæ. Conſequens, nihil pro liberis dotis nomine manere oportere. Concludatur argumentatio: quoniam non permiſſo connubio, liberi qui procreantur patrem uõ ſequuntur, ne dotis quidem pars apud patrẽ pro liberis manere debet. quandoquidem nõ patrẽ filij, ſed matrem ſequuntur. Probatum eſt igitur, pro liberis manere nihil oportere, ex hoc, ꝙ cum eo mulier nuptias fecit, cũ quo connubij ius nou erat: hoc uero erat antecedens. Nõ ergo à conſequenti, ſed ab antecedenti potius factum deprehenditur argumentũ. Quod ſi per id, quod nihil dotis nomine manere oporteret, probaretur eã nuptias cũ eo feciſſe, qui cũ connubij ius non eſſet, recte à conſequentibus argumẽtũ factum eſſe diceretur. Fieret uero à conſequentibus argumentum, ſi ita poneretur: Si quid ex dote pro liberis manere oporteret, quia patrẽ liberi ſequuntur, cũ eo nupta eſſet mulier, cum quo connubij ius erat. aſſumo quod eſt conſequens: ſed mulier cum eo nupta non eſt, cum quo cõnubij ius erat. cõcludo antecedẽs: nihil igitur dotis pro liberis manere oportebit, quia patrem liberi non ſequuntur. Argumentum ab eo quod in ipſo eſt, de quo quæritur. Quæritur.n. de his nuptijs, quarum nullum fuerit iure cõnubium. Ex affectis, Omne.n. conſequens ad id quod præcedit refertur. Maxima propoſitio eſt, Vbi conſequens non eſt, ibi ne antecedens quidem eſſe poteſt. ac de his erit alius uberius differendi locus. À REPVGNANTIBVS.] Secundus hæres dicitur, qui hæredi inſtituto ſubſtituitur: ueluti ſi quis filium inſtituat hæredem, ſcribatq;, Si is filius intra pubertatem deceſſerit, nepotem, uel quemlibet alium hæredem eſſe oportere. Nepos igitur, uel quilibet alius ſecundus hæres dicitur: repugnantia ſunt, quæ (ut dictum eſt) contraria conſequuntur, ſi ipſis contrarijs cõparentur. Quidam igitur hæredem teſtamento ſcripſit filiũ, eiq; ſecũdum ſubſtituit hæredẽ, uxoriq; ſuæ ancillarũ uſumfructum legauit à filio, dixitq; ut uxori filius eius uſumfructũ ancillarum permitteret: neque illud adiecit, ut etiã ſecundus hæres eundem uſumfructum mulieri concederet. Succeſſit filius, & mulieri ancillarũ contulit uſumfructum. Illo mortuo intra pubertatem, agit ſecundus hæres, & uſumfructũ ancillarum mulieri extorquere conatur dicens, uſumfructũ ei à filio legatũ: à ſe uero minime. Quæritur, utrũ ea mulier legatum quod teſtamento acceperat, inuita poſſit amittere. Hic igitur ſubiectũ eſt legatum, quod teſtamẽti iure recte accepit: prædicatum uero, inuitam poſſe amittere. Sumo igitur argumentum à repugnantibus. Repugnans uero eſt, ſi id quod contrario conſequens eſt, alteri contrario cõparetur: uelut in hoc ipſo quod tractamus exemplo, recte accipere & nou recte accipere contraria ſunt: ſed non recte accipere comitatur inuitũ reddere. Iure.n. inuitus reddit, qui non recte accepit. Repugnat igitur inuitum reddere, ei quod eſt recte accipere. Faciemus igitur argumentum ſic. Quî teſtamento accepit, recte accepit: quod aũt recte accipitur, inuito ei qui ſemel recte acceperit, auferri nou poteſt. at mulier teſtamento uſumfructum ancillarum accepit: idem igitur inuitæ non poterit auferri. Argumẽtum ab eo quod in ipſo eſt, de quo agitur. i. de eo quod recte acceptum eſt. In ipſo uero eſt uelut affectum contrarietatis modo, ut ſuperius dictũ eſt. Eſt aũt argumentum repugnanti. Maxima propoſitio eſt, Repugnantia conuenire non poſſe. AB efficientibus cauſis.] Cauſarum quidem multa ſunt genera, quæ Cicero paulo poſterius diuidit. Sed nunc de efficientium cauſarum diſſerit argumento. Efficiens uero cauſa eſt, qua præcedente aliquid effectum eſt, non tempore, ſed proprietate naturæ, uelut in hoc quod nunc declaramus exemplo. Damni infecti promiſſio eſt, quoties quis promittit, ſi quod damnum eius opera cõtigerit, ſua reſtitutione eſſe penſandum. Ius autem eſt, parieti communi parietem alium, uel fornicatum. i. arcum habentem, uel directum continuumq; coniungere. Quidam igitur ad parietem communem alium extrinſecus parietem iunxit, dedicq; ſatis damni infecti. Communis aũt paries fornicatus fuit. i. arcum habens, uel ſigni eam fabricam ſuſtinens. adiungente igitur eo qui ſatis dederat, & ut adiungeret, demoliẽte partem parietis, quo iunctura cohæreſceret, uitium cõmunis paries fecit. Quæritur, an damni infecti promiſſio cogat eum qui promiſerit uitium reſtituere. Subiectus terminus, damni infecti promiſſio: prædicatus, uitij reſtitutio. Sumimus igitur argumẽtum à cauſis, hoc modo. Si.u. is qui damni promiſit infecti, eius uitij cauſa fuit, reſtituere debet uitiũ quod eius accidit culpa: ꝙ ſi ea natura parietis fuit, ut ſuſpendi ſuſtineriq; nou poſſet (fornicati.u. parietis nou ea natura eſt, ut ſuſpendi queat) parietis potius forma, ꝗ demolientis culpa uitium feciſſe uidebitur: atque ita non cogitur reſtaurare uitium, qui ſe damni infecti promiſſione cõſtrinxerit. Fiet igitur argumentatio hoc modo. Si penes parietis formam cõſtitit, ut eo adiungente parietem, qui damni infecti promiſerat uitium fuerit, id uitium fieret, id uitium qui promiſit ſoluere non cogitur. Fuit aũt cauſa paries, ut uitium fieret, quia ea fuit natura, ut ſuſpendi ſuſtineriq; non poſſet. Non igitur quod fornix uitium fecerit, reſtaurare debet qui damni promiſit infecti. Argumentum ab eo quod in ipſo eſt, de quo agitur. i. in uitij reſtitutione: ex affecto. i. cauſa. Cauſa.n. uitij forma eſt parietis, nou culpa coniungentis parietem. Itaq; factum eſt, ut fornix uitium faceret, quæ cauſa uitij cũ abſit ab eo qui parietem iunxit, abeſt etiam eiuſdem uitij reſtauratio. Maxima propoſitio, Vnamquamque rem ex cau-

ſis

ſis ſpectari oportere. AB effectis rebus.] Effecta ſunt, quæ aliquibus efficiuntur cauſis, nõ tempore præcedentibus, ſed natura. ueIut ſi quæratur. Vxore defuncta quæ in manũ uiri cõuenit, an eius bona ad uirũ pertineant. In qua quæſtione bona uxoris defunctæ quæ in manum uiri conuenerit, ſubiectum eſt: ad uirum aũt pertinere, prædicatum eſt. Quæro igitur argumentũ ab effecto, diſpicioq́; quid perfecerit ipſa in manũ uiri conuentio, atque ex eo argumentum traho: id aũt eſt, omnia uiri dotis nomine fieri, quæq́; mulieris fuere. Ipſa igitur in manus conuentio omnia quæ mulieris fuere, uiri fecit dotis nomine, nõ præcedẽs tempore, ſed ſtatim propria ui naturæ. Nam ut in manum quæque conuenerit, mox eius bona dotis nomine uirum ſequuntur. Facio igitur argumentum ſic. Si mulier quæ defuncta eſt, in manum conuenit, in manum cõuenientis mulieris bona uiri fiunt dotis nomine. Hæc quoque bona de quibus agitur, uiri ſunt. Argumentum eo quod in ipſo eſt, de quo agitur, cõtinetur. Agitur. n. de eius bonis, quæ in manum conuenerit, ſcilicet ab effectis. i. à cauſæ effectis. Effectum nanque eſt in manum conuentionis, omnia quæ mulieris ſunt, uiri fieri dotis nomine: quanquam hic quoque non ab effectis, ſed à cauſa factum argumentũ monſtretur eſſe. Oſtenſum eſt. n. fieri uiri dotis nomine quicquid mulieris fuerit, ex eo ꝙ mulier in manum conuenerit: ſed hæc cauſa eſt, ut quæ mulieris ſunt uiri fiant dotis nomine. Sed dicat quis, ex eo quod ea quæ mulieris erant uiri fiũt dotis nomine, id approbari ꝙ defunctæ bona ad uirũ debeant pertinere, ſed quæ mulieris ſunt, ea uiri fieri dotis nomine, et bona ad uirum pertinere, uel idẽ eſt, uel neutrum alteri cauſa eſt: uel ſi quis dicat eam eſſe cauſam, ut bona mulieris uiro debeant cedere, quod per in manus conuentionem uiri facta ſunt dotis nomine, à cauſa rurſus, ac non ab effectis factum eſſe argumentum putabit. i. à dote: ab effectis uero nõ oportet aliud niſi cauſam probari. Eſſet uero ex effectis argumentum, ut ex eo cauſa probaretur hoc modo. Si quæſtio eſſet, an mulier in manum uiri conueniſſet, & indubitatũ haberetur, omnia quæ fuiſſent mulieris, uiri facta dotis nomine dicerentur: ita, ſi omnia quæ fuere mulieris, uiri facta ſunt dotis nomine: ſed omnia quæ fuere mulieris, uiri facta ſunt dotis nomine: mulier igitur in manum uiri conuenit. Maxima propoſitio, Cauſas ab effectis ſuis non ſeparari. EX comparatione aũt omnia ualent, &c.] A comparatione locus qui dicitur, tripartito ſcinditur: aut. n. à comparatione maiorum, aut à comparatione minorum, aut à comparatione parium naſcitur. A comparatione igitur maiorum eſt, quoties maiora minoribus comparantur, hoc modo: ut quod in re maiore ualet, ualeat in minore. Fit. n. quæſtio, an in urbe aquã liceat arceri. In hac igitur ſubiectus eſt terminus, in urbe aqua: prædicatus uero eſt, ius arcendi. Regi fines dicũtur, quoties unuſquiſq; ager proprijs finibus terminatur. Arcet uero aquam, qui eam per ſua ſpacia meare nõ patitur. Facimus igitur argumentum ſic. Quoniam plus eſt regi fines, minus uero arceri aquam, ſi in ciuitate fines non regũtur, quod maius eſt, ne id quidem quod minus eſt fiet, ut aqua in ciuitate arceatur. Hic igitur ſumptum eſt argumẽtum ab eo quod in ipſo hæret, de quo quæritur. Quæritur uero de arcẽdæ aquæ iure, ab effecto ſcilicet. i. à maiore: quod refertur ad id quod minus eſt. Notandum uero, ꝙ Tullius maximam propoſitionem argumentationi incluſit, hoc modo. Quod in re maiore ualet, ualeat in minore, & deinceps ea niſus argumentationem expediuit, ut manifeſtius appareat id quod primo uolumine cõmemoratũ eſt, has maximas propoſitiones aliquoties quidẽ argumentationibus includi, ut in præſenti monſtratur exẽplo: alias uero uires argumentationibus dare, ut in ſuperioribus exẽplis locorum. ꝙ ſi idem conuertamus exemplum, dicemus, Quod in re minore ualet, ualeat etiã in maiore. at in urbe aqua arcetur, regentur igitur fines. Hic tamen quæſtio permutatur hoc modo. Quæritur. n. an in urbe fines oporteat regi: ſed à minore ſumitur argumentum. i. ab arcenda aqua: ut ſit hic quoque argumẽtum ab eo quod in ipſo eſt. i. ab eo quod eſt in regendis finibus ab effectu ſcilicet. i. à minore. Id. n. quod minus eſt, effectum eſt: illud nanque reſpicit ad quod comparatur. Hic quoque maxima propoſitio à Tullio poſita eſt, eaq́; eſt: Quod. n. in re minore ualet, ualeat etiã in maiore. A paribus uero fit ſimiliter comparatio. neceſſe eſt. n. ut ualeat æquitas, quæ paribus in rebus paria iura deſiderat. Plurimarum igitur rerum uſucapio annua eſt, ut ſi quis eis anno continuo fuerit uſus, & firma iuris authoritate poſſideat uelut rem mobilem. Fundi uero uſu capio biennij temporis ſpatio continetur, de ædibus in lege nihil aſcriptum eſt. Quæritur ergo, uſus ædium unó ne anno an biẽnio capiatur: faciemus à paribus argumentationem. & quoniã immobilium æqua poſſeſſio eſt, ædes uero immobiles ſunt, ut biennio fundus uſucapitur, Ita etiam oportet ædes uſucapere biennio poſſidentem, Aequitas. n. paribus in rebus paria iura deſiderat. Quæ etiam maxima propoſitio à Tullio clariſſime poſita eſt: ſed exemplum reſtrictius dictum eſt, nec promptiſſime ad intelligendum. Ita nanque ait, ut quoniã uſus authoritas fundi biennium eſt, ſit etiam ædium: hic igitur ædium uſus authoritatẽ biennio fieri ſentit. Sed adijcit, at in lege ædes nõ appellantur, & ſic ſunt cæterorũ omniũ quorum annuus eſt uſus. hic rurſus ædes in his uidetur ponere, quæ annuo uſu capiũtur: & cõcludit nihil definiens, Niſi ualeat æquitas, quæ paribus in cauſis paria iuria deſiderat. ſed uidetur ita dictum, quoniã immobiles ſunt ædes, ut fundus: biẽnio uero fundus uſucapitur, ædes quoque biennio uſucapientur. & ſibi ipſe rurſus opponit: Sed in lege duodecim tabularum de ædibus nihil aſcriptum eſt, & inter eas relictæ ſunt res taciturnitate legis, quarum eſt uſus annuus. nam cum de fundo præſcriberet lex biennij uſucapionem, tacuit ædes, & his potius hac taciturnitate eas iũxit, quarum annuus eſt uſus. Sed ſoluit obiectionem: ita ſcilicet æquitas paribus in rebus paria iura deſiderat. Ita quoniam æque fundus atque ædes immobiles ſunt, æque biennio uſucapientur. Factum eſt igitur hic quoque argumentum ab eo quod in ipſo eſt de quo agitur. i. ab effecto pari. Nam cum agatur de ædium poſſeſſione, argumẽtum ſumptum eſt ab uſucapione fundorum. Expeditis igitur his locis qui in ipſo de quo agitur inhærebant, nunc iam loci eius quem dixit extrinſecus ponit exemplum. Hic uero eſt qui ſumitur ab authoritate iudicij, locus ualde probabilis, etiam ſi nõ maximæ neceſſitatis. Quæ. n. neceſſaria ſunt, hæc ex propria conſiderantur natura. quæ uero probabilia ſunt, plurimorum iudicium expectant. Ea nanque ſunt probabilia, quæ uidentur uel omnibus, uel pluribus, uel maxime famoſis atque præcipuis, uel ſecundũ unãquanque artem ſcientiſq́; eruditis: ut qđ medico in medicina, geometræ in geometria, cæteriſq́; in propria ſtudiorũ facultate uerſatis, de quo extrinſecus loco ſic loquitur. QVAE autem extrinſecus aſſumũtur.] Alia quippe argumẽta ſunt, quæ ipſe elicit orator, atque ipſe quodãmodo ex deſignatis locis ſibi comparat, & propria facultate conquirit. Alia quæ extrinſecus poſita, non ipſe inuenit, ſed præſentibus utitur & paratis: ueluti teſtimonia, tabulæ, fama, cæteraq́;, de quibus M. T. latius tractaturus eſt. Non. n. ſibi ipſe teſtimonia parat orator, ſed paratis utitur: nec ipſe iudicium facit, ſed iam poſito ac ſpõtaneo rumore ueniẽte utitur ad cauſam, atque idcirco hos locos Græci ἀτέχνους uocant. i. inartificiales, atque, ut Tullius dixit, artis expertes. quæ. n. non proprio oratoris artificio comparantur, ſed ſe extrinſecus uenientia ſubminiſtrant: hæc iure

artis expertis appellata ſunt. huius exemplum eſt: ut ſi ita reſpondeas. QVONIAM P. Scæuola id ſolū, &c.] Sed ambitus ædium eſt, quantum ſoli ædiū ambitus claudit. Scæuola igitur dixit id eſſe ambitus ædiū ſolum, quod tecti diffuſione tegeretur. Manifeſtum eſt.n. tecta latius fundi, nec parietibus adæquari, ut ſtillicidiū longius cadat. quæ cum ita ſint, quidam parietem cōmunem tegere nitebatur: quæritur, an ſit aliquod ius tegendi? reſpondeas tu, inquit Cic. Trebati, id ius eſſe tegendi parietis cōmunis, ut in eius qui tegat aliud quodlibet tectum ſtillicidij aqua fundatur: alias nō eſſe iuris ut tegat quis parietē, ſtillicidio in uicini tecta defluente. Hæc enim ſtillicidij ſeruitus noua. niſi cōſentiente uicino nihil iuris habet. Sed ſi huic reſponſio opponatur, ne ſic quidem ut tegat eſſe iuris, quandoquidē ædium ſolum tantum eſt, quantū cuiuſque parietes claudūt: qui uero tegit tectum, lōgius mittit. Tu, inquit. reſponſum tuū Scæuolæ authoritate firmabis, dicens Scæuolā reſpōdiſſe, hoc eſſe ſolum ambitus ædiū, quantū tectum proijceretur, nō quātum parietes ambirent. Ius eſt igitur proijcere tectum, qui intra ambitum adhuc ſuarū ædiū tegit, ſed ita ut in ſuum tectū aqua defluat, nec uicino noua noceat ſeruitute. In qua quæſtione neque à ſubiecto, neque à prædicato termino ductū eſt argumentū, quod in his locis cōſiderari moris eſt, q in ipſis hærēt de quibus agitur terminis, ut in omnibus exēplis eſt diligentiſſime declaratum. Sed quis ſumitur argumētum extrinſecus, dubitationi iudiciū cuiuslibet opponitur, ut nunc Scæuolæ: cuius authoritate reſpōſum eſt, atq; ideo ex loco qui uocatur extrinſecus, ſumptum dicitur argumentum. HIS igitur locis.] Omne elementum principium eſt eius rei, cuius elementum eſſe perpēditur. Nam eius quod ex elementis fit, ipſa elementa neceſſe eſt loco eſſe principij: ergo quoniā loci ſuperius deſignati argumentorum quaſi quedā principia ſunt: ipſi.n. ſunt qui cōtinent argumenta: omne aūt quod continet, eius quod continetur principium eſt. idcirco ait Cicero, ueluti quædam elemēta argumentorū uideri locos hos quos ſuperius poſuit, cautiſſimeq; adiecit quaſi quædā elementa. Nō.n. integre elemēta, ſed quaſi in ſimilitudine elementorū ſunt hi loci qui in argumētis efficiendis ſumuntur. Idcirco quoniā argumentorū quædā uidentur eſſe principia, alioquin elemētum omne minima pars eſt eius quod elementū eſt, & id quod ex elemētis efficitur, partis uice cōiūgit, ut literæ orationē. at uero locus, nō pars argumenti, ſed totum eſt. eſt.n. ſignificatio quædā & demōſtratio ad reperiendū argumentū data: ut ſi locum reſpexeris, noueris ubi conditur, unde duci debeat argumentū. Sed reliqua ad Trebatiū expeditiſſime dicta ſunt: blāditurq; ei, etiam breuia poſſe ſufficere acuminis prærogatiua, ſi tempus legendi plura non habeant. Sed quoniā, ut inquit, auidiſſimum ſtudij ad has doctrinarum epulas recepit, nō uult deguſtatū, ſed ſatiatum relinquere: ut ne deſit aliquid, ſed de pleno etiā relinquat. factaq; eſt à conuiuando tranſlatio iucūdiſſima. Declaratis omnibus igitur his locis, eōrumq; exemplis diligenter expoſitis, pauca quædā de locorum ui atq; ordine diſputabo: quibus pleniſſima diſputatione expeditis, ad ea quæ reſtāt explananda tranſgrediar: ſed id tertio iā uolumine faciendū eſt, quoniā liber ſecūdus habet propriū modū.

EIVSDEM BOETII IN TOPICA CICERONIS COMMENTARIVS. III.

NTEA q̄ latiorem M.T. diuiſionem de numeratis (a) ſuperius locis aggrediar, pauca ut ſum pollicitus de ui atque ordine locorum mihi uidentur eſſe tractanda: ut eorum natura diligētius cognito, facilior ſe argumentorum copia ſubminiſtret. Primum igitur, quoniam loci oēs diuiſi ſunt in eos qui in ipſo hærent, de quo quæritur, & in eos qui extrinſecus aſſumerentur, uidendum eſt quinam ſunt hi loci qui in ipſos hærēt de quo quæritur, uel quid ab ipſis differāt in quibus hærere dicūtur: atque illud quidē planiſſime expeditū eſt, ipſos dici terminos illos qui in q̄one uerſantur. horū eſſe alterum prædicatum, alterum uero ſubiectum, ſuperior expeditio patefecit. Ab eo igitur termino de quo agitur, quid differt locus à toto, quandoquidē idē eſt ipſum eſſe quod totum. Neque.n. eſt aliud eſſe quemlibet terminū in quæſtione propoſitum, q̄ totum eſſe terminum eundem qui in quæſtione eſt cōſtitutus: de partibus quoque idem dicemus. Nam ſi oēs partes efficiunt id cuius partes ſunt, terminumq; in quæſtione propoſitum ſuæ partes efficiunt: non eſt dubiū quin partes quoq; oēs conuenientes, id eſſe, quod ipſum eſt in quæſtione propoſitū, rectiſſime intelligantur. Notatio uero eodē modo illud ipſum eſt quod in quæſtione proponitur: rem.n. unamquamque omne uocabulum deſignat ac denotat. Fit igitur ut totū, partes, ac nota, idē quod eſt ipſum de quo quæritur eſſe uideātur. In tāta igitur ſimilitudine rerum danda eſt differentia: neque.n. ut dictum eſt, ſi locus hæret in ipſo de quo quæritur, atq; ab ipſo de quo quæritur capi non pōt argumētum, fieri pōt ut locus idem eſſe poſſit quod ipſum eſt. Sed hæc differētia eſt, ipſum eſt, quod confuſe ac ſingulariter intelligitur: ut hō in eo ineſt totū ſuum quod eſt definitio. Ipſius igitur totū ab eo quod ipſum eſt intelligentia ſeparatur, quod illud quidē ſingulariter intelligitur: hoc uero ſub generis ac differentiarū enumeratione mōſtratur. Diuidit.n. diffinitio ac diſpartit, totumq; patefacit, qđ in re ipſa ſingulariter intelligebatur. De partibus quoque eadem ratio eſt. Si.n. ad membrorum multitudinē, uel ſpecierum omnium enumerationem, ſingularem termini referas intellectum, ſtatim ipſius ac partium differentias cōprehendas. Nota etiam ab eo cuius nota eſt facile diſtat, quia illud uox & ſignificatio eſt, illud res ſignificationi ſuppoſita: eorū uero quæ affecta ſunt, nō ſunt dubiæ differentiæ ab his quorum affecta eſſe monſtratur. Quis.n. idem dicat eſſe coniugatum, quod eſt id cui coniugatum eſt? Quis idem eſſe iuſte qđ iuſtitia, quis genus idem quod forma, quis contraria, quis ſimilia? quandoquidē neque contrarium ſibi ipſi contrarium eſſe pōt, nec ſimile ſibi ipſi ſimile, nec genus ſibimetipſi genus: & de cæteris eadē ratio eſt. Nunc illud dicendū eſt, propter quod iſta præmiſimus: quandocunque.n. ab illis tribus locis, qui primi propoſiti ſunt, argumenta ſumuntur. i. à toto, à partibus, à nota, fit, ut ipſe quidem terminus ad cuius fidem quæritur argumentum, intra quālibet earum rerum contineatur: quæ cum ad argumentū ductæ fuerint, loci eſſe mōſtrantur: uelut cum ſit argumentum à toto, ipſe quidē terminus, cui fides affertur, intra totum cōprehenditur: totum uero ipſum quod eſt definitio, res eſt. ſiquidem orationē rem uocari placet. At ſi ex ea ſumitur argumentum, fit locus. Iam ipſum quidē de quo agitur, intra totū clauditur: à quo toto cum ſit argumentū, fit ipſum totum locus, quod totum quoniā claudit terminum qui in quæſtione uerſatur, eidem termino uidetur inhærere, Quo fit ut locus quoq; qui à toto eſt, eidē inhæreat termino, de quo in quæſtione dubitatur. Partiū quoque enumeratio eundem terminum claudit, quem partium collectione coniungit: ipſaq; partiū enumeratio res quedā eſt, ſi oratio rebus annumeranda eſt: ſed ſi ab ea ducitur argumentū, fit locus. Sed quoniam partium multitudo in eodem termino eſt, quem conuentus partium iungit, neceſſe eſt eum quoque locū qui eſt à coniunctione partium, ipſi illi termino de quo quæritur inhærere. Nota etiā rem deſignat, & ſignatione aliquo modo cōprehendit, à qua ſi ducitur argumentū, fit locus. & quoniā nomen omne ei uidetur adeſſe, cuius intelligentiam ſignat: locus quoque qui eſt à notatione, in

ipſo

ipſo hæret, de quo uerſatur intẽtio. At in affectis, quæ in tredecim partes diuiſa ſunt, non idem eſt. Nam quoniam reſpiciẽtia quodammodo terminum ſunt, & quaſi extrinſecus cõſtituta, non uidentur eodem modo coniuncta eſſe cum termino, quo cõiuncti ſunt hi loci qui à toto, à partium enumeratione, à nota eſſe prædicti ſunt: ſed tamẽ id quod affectũ eſt, ad aliquid dicitur. Id uero aliquid iunctum eſt illi ſemp, quod ad eius ducitur relationẽ, ac ſine eo eſſe nunquam põt: quare cum ipſo naſcitur, & quodammodo altero dicto, intelligitur alterum. Nam ſi id de quo quæritur eiuſq; affecta perpẽdas, ea quæ perhibentur affecta, extra id de quo ambigitur poſita eẽ conſideres. nihil.n.eorum quæ ſunt ad aliquid ex ſe ipſo eſſe poteſt, ſed eſt ſemper ex altero. Vt.n.in prædicamẽtis oſtenditur, omnia quæ ad aliquid dicuntur, oppoſita ſunt, non tamẽ ita diſiũcta ſunt, ut omnino ſint diſtributa, ſed quoniã relatiua prædicatiõe iungũtur, neceſſe eſt aliquo modo in ipſo ſint ad quod uidẽtur affecta. oẽ quippe affectũ ex eo qd affectũ eſt, ſuſcipit formã, & ſine eo eſſe non põt, & dicto altero alterius ſe ſtatim ſubijcit intellectus: cum dixero dimidium, duplum intelligitur: & cũ patrem nominauero, filius ad intelligentiam uenit: & omnia quæcunque ad aliquid ſunt, ex ſeſe pendent, nec à ſe inuicem deſeruntur: igitur omne affectũ et ad ipſum reſpicit ad quod refertur, & in ipſo eſt. ad ipſum quidem reſpicit, quoniã ad affectum ſuum uelut ad aliquid relatiue, more prædicationis refertur. In ipſo uero eſt, quòd ea eſt affectorum natura, ut alterum exiſtat ab altero, ſeq; ipſa poſſideant: quandoquidem & id quod affectum uocatur, eius eſt termini ad quem cõſideratur affectum, & terminus in quæſtione propoſitus affecto ſuo intelligitur eſſe cõnexus. Quæ cum ita ſint, cum argumentum ſumitur à coniugatis, quoniam id quod coniugatum eſt, affectum eſt ad id quod et ex altera parte eſt coniugatum. Id quidem de quo quæritur, in altrinſecus poſito coniugato hæret. Is uero locus unde argumentum trahitur, ab altero ducitur coniugato: ueluti ſi cõpaſcuus ager eſt, ius eſt compaſcere. Igitur compaſcere atque compaſcuum coniugata ſunt. ſed quærebatur an ius eſſet cõpaſcere. Tractum uero eſt argumentum à compaſcuo. Itaq; terminus quidem de quo fuit qõ, in altero coniugato poſitus deprehenditur, id eſt, in compaſcendo. Locus uero unde argumentum tractum eſt, in altero eſt.i.in compaſcuo. Item quoties à genere ducitur argumentũ, id de quo quæritur in forma hærere neceſſe eſt: ut cum oſtenditur legata eſſe numerata pecunia, quoniam fuerit argentum omne legatũ. Quæritur.n.de numerata pecunia, quæ eſt ſpecies argenti: & argumentum tractum eſt ab argento, id eſt à genere. Itaque ipſum de quo quærebatur in forma fuit, id eſt in ſpecie. Argumentum uero tractum eſt ab affecto.i.à genere. Quòd ſi à forma generis argumentum fiat, conuerſo modo eſt. Id quidẽ quod quæritur, in genere eſſe monſtratur: ipſum uero unde ſumptum eſt argumentum, in forma eſſe perpenditur. Nam cum quæratur, an legatum ſit uxori, oſtenditur non eſſe legatum, quia non fuerit uxori tantum legatum, ſed matrifamiliàs uxori: uxor uero genus eſt, mater familiàs ſpecies uxoris. Quæritur igitur de uxore.i.de genere: argumentum factum eſt à matrefamiliàs, id eſt, à forma. Quoties uero à ſimilitudine trahitur argumentum, quoniam id quod ſimile eſt, non ſibi, ſed alteri ſimile eſſe perpenditur, res quidem de qua quæritur, in uno eorum quæ ſunt ſimilia, poſita eſt: at uero locus in altero. uelut cum quæritur, an hæres reſtituere uitium ruinam'ue cogatur ædium in uſumfructum relictarum. In hoc igitur qõ eſt, locus uero in ſimilitudine: quia nõ oportet hæredem ædes reſtituere, ſicut nec mancipiũ, ſi id aliqua ratione depereat. Cum igitur ſimilis ſit ædiũ uſuſfructus atque mancipij, quod quæritur in ædium uſuſfructu poſitum eſt, locus uero in uſuſfructu mãcipij. In differẽtia quoq; idem eſt. eorum nanque quæ differunt, in altero poſitũ eſt id quod quæritur: in altero uero illud à quo id quod eſt ambiguũ, cõprobatur: ut cũ quæritur, an id quoq; argentum quod in nominibus debebatur, legatũ ſit. Hic igitur illud eſt quod dubitatur. In eo uero quod ab hoc differt locus, à quo oſtenditur minime legatũ eſſe argẽtum, quod in nominibus debebatur, quia multum differt in arca ne ſit poſitum, an in nominibus ſcriptũ. À cõtrario quoq; idem eſt, ut in eo quod quæritur, an uſusfructus plenus legatus ſit. In uſufructu igitur qſtio eſt. ſed probatur minime eſſe legatus. quia non poteſt eſſe uſus earum rerum quæ utendo pereunt, ſed potius abuſus. In abuſu igitur locus eſt.ſ.in altero contrariorum, cũ fuerit in uſu quæſtio. Ab adiunctis ẽt locus eodem modo ab eo quod quæritur, ſegregatus eſt: ut in uno adiũcto ſit qõ, in altero uero ſit locus. Nam cum quæratur, an ſecũdum mulieris tabulas nũquam capite diminutæ poſſeſſio detur, in hoc quæſtio eſt. at in huius adiuncto, locus. Oſtenditur.n.minime dari debere poſſeſſionem, quia ſit proximum, ut ſecundum puerorũ atq; ſeruorum tabulas bonorum poſſeſſio concedatur. Ab antecedentibus uero ita eſt locus, ut quæſtio ſit in conſequentibus. Nam quod quæritur, an aliquid dotis nomine pro liberis manere oporteat, ſumitur argumentum, nullo modo manere oportere, ex antecedentibus, quòd uiri culpa factum eſt diuortium. Locus itaque in antecedenti, qõ uero in conſequenti. Cõſequutum eſt.n.uiri culpa factum diuortium, nihil apud patrem pro liberis permanere, cum uiri culpa præceſſerit. À cõſequentibus uero ſi ſit argumentum, res quæ dubia eſt, in antecedentibus eſſe deprehenditur: uelut cum quæritur, an diuortio facto cum eo, cum quo conubium non erat, dotis nomine aliquid pro liberis manere oporteat. fit argumentum ſic: ſi quid ex dote pro liberis manere oporteret, quia patrem liberi ſequerentur, cum eo nupta eſſet mulier, qui cum connubij ius eſſet. hic antecedens eſt, ſi quid ex dote pro liberis manere oporteret: & in eo quæſtio, an aliquid manere oporteat: conſequens, cum eo mulier nupta, qui cum cõnubij ius eſſet: à quo ſumitur argumentum.i.à conſequenti. Nam cũ manifeſtum ſit, nõ cum eo eſſe nuptam, cum quo cõnubij ius erat, oſtenditur quòd minime patrem liberi ſequantur. atque idcirco nihil pro liberis manere oportere. Hic igitur res quidem quæ dubitatur, in antecedenti eſt, in eo.ſ.an ex dote pro liberis aliquid manere oporteat. Argumentum uero in eo loco qui eſt in conſequentibus.i.in muliere quæ nupta eſt cũ eo, cum quo nulla erant iura connubij. À repugnantibus etiã quoties argumenta ſumuntur, res quidem dubia in altero repugnanti, in aduerſo uero locus eſt argumenti: ut cũ quæritur, an poſſit inuita mulier reddere legatum, quod recte teſtamento ſemel accepit. Locus à repugnanti, minime poſſe inuitam reddere, quod recte acceperit. Quæſtio igitur eſt in eo, quod intelligitur inuitam reddere. Argumentum uero in altero repugnanti.i.in eo quod intelligitur recte accipere. Pugnat enim, inuitam reddere, & recte accipere: ſed quæſtio in uno eorum eſt, locus in altero. Quoties uero à cauſis efficientibus ducitur argumentum, quæſtionem in effectis eſſe neceſſe eſt: ut in exemplo, quo quæritur, an qui ſatisdederit damni infecti uitium parietis præſtare cogatur. In hoc igitur, id eſt uitio parietis, quæſtio eſt: ſed de cauſa trahitur argumentum. Ducitur enim, non oportere præſtare, quoniam natura parietis cauſa fuerit uitij, non is qui de præſtando uitio ſatiſdediſſet. effectum igitur cauſæ, uitium parietis fuit. Itaque quæſtio quidem in effecto, locus uero eſſe conſideratur ex cauſa. At ſi ab effectis aliquid approbetur, locus in effecto, quæſtio in cauſa eſt conſtituta: ueluti cum quæritur, an mulier quædam, cuius bona uiri facta ſint dotis nomine,

In uiri manum conuenerit. Quoniam ergo in manum conuentione perficitur, ut bona mnlieris poſt eius mortē uir adipiſcatur, argumentum ducimus ab effectis. Efficitur.n.per in manum conuentionem, nt quæcunq; ſunt mulieris, uiri fiant dotis nomine. Ergo cum ea quæ mulieris fuere, uir nomine dotis adipiſcitur, mulierem in manum uiri neceſſe eſt conuenire. Quæſtio itaque de muliere eſt, an in mannm conuenerit. Argumētum uero ab effecto cauſæ.i.in manum cōuentionis: hoc uero eſt, quòd ea quæ fuere mulieris, uir nomine dotis acquirit. quo fit, nt quod quæritur in canſa, locus uero ſit in effectis. A' comparatione uero maiorū ſi fuerit argumētum, quæſtio erit in minoribus: ut ſi quæratur, an in urbe aqua debeat arceri: defendaturq; minime debere. neque.n fines reguntur. Ita in aqua arcenda quod minus eſt, quæſtio eſt: locus uero in finibus regendis, quod maius eſt. Contrarie uero, ſi à minore argumentum ducatur, erit id quod dubitatur in re maiore: nt ſi dubitetur, an fines in ciuitate regantur, reſpondeamus, minime: quoniā ne aqua quidem arcetur. Ita id quod dubitatur, in re maiore conſiſtit: illud uero unde argumentum ſumitur, in minore. Et in cōparatione parium, ſimilis ratio eſt. In uno.n.eorum quæ ſunt paria, q̄ō conſiſtit: in altero locus intelligitur argumenti. ueluti cum quæritur, an ædium uſus biennio capiatur: id approbamus, quoniam fundorum quoque. Cum igitur paria ſint fundus atque ædes, q̄ō quidem de ædibus eſt: argumentū uero ducitur à fundo. Ac de ui quidem locorū, quoq; à ſe modo q̄ōnes & loci argumētorum ſeparentur, hæc dicta ſint. Nunc eorum ordinem breuiſſime cōmemorabo. Ex hoc itaq; oritur omne iudicium, qui locus prior, qui ſit poſterior exiſtimādus, ſi eos terminos cōſideremus, qui in propoſita q̄ōne uerſantur. Quæcūque.n.his terminis propinquiora ſunt, hæc rectiſſime priora numerātur. Poſteriora uero, quantum à propoſitis longiſſime quæque receſſerint, id aūt eali rōne clareſcet. Primum nanque locorū eſt diuiſa pluralitas in eos qui in ipſo ſunt de quo agitur, & in eos qui aſſumuntur extrinſecus. in quo præpoſitos eſſe intelligimus eos locos qui in ipſo ſunt, his locis qui trahūtur extrinſecus. Hic uero locus qui in ipſo eſt, in primas quatuor diſtribuitur partes: quarum prima eſt definitio, qui locus à toto eſt nuncupatus. idcirco antē primus à toto ponitur, quoniam nihil eſt alicui tam proximū, quàm propria definitio. Conſequitur ennmeratio partium, quia poſt definitionē proximum locum partes tenere debent, quæ totum id, cuius partes dicuntur eſſe, coniungunt. His opponitur nota, quæ quaſi conuerſo modo definitio eſt. nam definitio explicat quod implicite nota ſignat, ita nota inuoluit, et confuſe indicat, quod patefecit atque expedit definitio. Nota uero tertia ideo eſt, quia definitio ſubſtantiam tenet, partitio ea dinumerat, quæ totum compoſitum iungunt: nota uero nihil efficit, ſed tantum deſignat. Poſt hæc quæ in ipſis terminis principaliter hærent, illa quæ ſunt affecta numerantur, quæ iam nō ipſis inſunt terminis, ſed eoſdem uelut exterius poſita conſequūtur. atque idcirco ſolum in ipſis eſſe dicuntur, quoniam ſine his eſſe non poſſunt, quorum prima ſunt coniugata. Nihil.n.inter affecta ſic proximū eſt, quàm quod & re & nomine participat, niſi quòd parua nominis inflexione ſeiungitur. Nam id quod iuſtum eſt, & iuſtitia participat, & inflexo iuſtitiæ nomine nuncupatur, & in cæteris quidem coniugatis idē eſt. Poſt hæc adnumeratum eſt genus. Genus uero, quod cuiuslibet uniuerſaliter ſubſtantiam monſtrat, & quod multorum ſpecie diuerſorum ſubſtantialis eſt ſimilitudo, quod à propoſitis terminis paulo longius quàm coniugata ſeiungitur: quia tametſi ſubſtantiam monſtrat, tamen ne inflexo quidem uocabulo cum termini nomine copulatur, ſed longe lateq; diuerſo. Huic adiuncta eſt ſpecies, quam formam Tullius appellauit, quia nihil eſt tam proximū generi quàm ſpecies. Species uero eſt, ſubſtantialis indiuiduorum ſimilitudo, & quod ſub genere ponitur. Poſt hanc ſimilitudo eſt cōſtituta, etenim poſt illud idem quod in ſubſtantijs intelligitur, illud idem recte ponitur, quod in qualitate eſſe perpenditur. Paulatim uero res incipit à ſimilitudine recedere, nec ſtatim ad cōtrariū uenit, ſed prius differentiæ locum ſtatuit. Nam remota ſimilitudine nihil aliud occurrit prius, niſi differētia. Poſt hanc à contrario locum ducit i.à maxima differentia: rurſus ad amica ſibi affecta conuertitur, ſed non eo modo amica, quo ſunt ſimilia. adiuncta.n.proponit, quæ non ſunt integræ ſimilitudinis, ſed inter ſe iudicij & ueluti cuiuſdam rerum ſibi cohærentium propinquitatis. poſt adiuncta uero antecedentia Tullius poſuit. Poſt id.n.quod aliquo modo iunctum eſt, aliquid neceſſe eſt aut antecedēs, aut cōſequens intelligatur, prius itaq; antecedens eſt, poſt conſequens collocatū eſt. Poſt hæc repugnātia dixit, ut quodāmodo duplex ordo contrarietatū ac ſimilitudinum naſceretur. Prius.n.poſuit à ſimili, à differentia, à contrario: atque hic uniuerſus ordo eſt ſimilium et contrariorum. Rurſus ab adiunctis, ab antecedentibus, à conſequentibus, à repugnantibus Hic rurſus ſecundus ordo ſimilium & contrariorum eſſe deprehenditur. Sed primus ualde euidentior, quàm ſecundus: plus eſt.n. ſimile eſſe, quàm adiunctum. plus eſt differre, quàm antecedere uel cōſequi: plus eſſe contrarium, quàm repugnans. & in ſuo quæq; plenam retinent formam: uelut quia ſimilitudo propinquitatem quandam tenere debet, propinquius eſt id quod eſt ſimile ei cui ſimile eſſe conſideratur, quàm id quod adiunctū eſt ei, cui naturali uicinitate coniūgitur. Rurſus quoniam differentia diſſimilitudinis author eſt, diſſimilius eſt id quod ab alio differt, quàm id quod conſequitur, uel antecedit. Rurſus quoniā contrarium lōgiſſime ab eo cui cōtrarium eſt oportet abſcedere: longius abſcedit contrarium quàm repugnans. Poſt hæc quid aliud reſtare poterat, quàm effectorum cauſas quærere? aut poſt effectorum cāſ quid aliud, quàm ipſarum cauſarum perquirere effectus? Præterea à cōparatione loci poſtremum ordinem tenēt, quia ſiue ſimilitudinē, ſiue diſſimilitudinem in ſola obtinent quantitate. & de locorum ordine ſatis dictum eſt. Illud præterea conſiderandum puto, num hi quoque argumētorū loci qui in ipſo hærēt de quo quæritur, inter affecta iure nominentur: quandoquidē quæ affecta ſunt, idcirco eſſe dicūtur affecta, quia ſunt ad aliquid, et propoſiti termini relatione nectuntur. Nā & definitio alicuius eſt definitio, et totum partium totū eſt, & nota ſignificati nota eſt: ſed inſpicienda natura eſt ſingulorū, & uidēdum, num ſimiliter hæc ad aliquid referatur, ut cætera. N.ā definitio rem quam definit quodāmodo explicat atque cōfirmat. Item partes rem cuius partes ſunt propria coniūctione perficiūt: nota uero eius intellectum cōiter tenet. & cum hæc cætera quæ uocantur affecta non faciant, iure hæc non inter affecta ponūtur, ſed in eo quod ueluti efficiunt atque conformant, ineſſe dicuntur. Sed quoniam de ui atque ordine locorum ſufficienter dictum eſt, nunc ad ſequentia tranſeamus. Præter omnia.n. quæ ſuperius dicta ſunt, illud animaduertendū maxime eſt, quia nō ſi quid in argumētis fuerit ſumptū, illud eorū argumentorū locus dicēdus eſt, niſi nō ſolū inſit argumētis, uerum etiā ab eo argumēta naſcātur. id quod dico, planiore liquebit exemplo. Si quod.n.fuerit argumentum in quo ſumatur genus uel ſpēs, non ſtatim illud argumentum ex genere uel ſpē tractum eſſe dicitur, niſi ei argumento uires generis uel ſpeciei qualitas ſubminiſtret. Age.n. ſit quæſtio, an idem ſit animali eſſe, quod uiuere? Fiet argumētatio ſic. Non idē eſt animali eſſe, quod uiuere, quia ne inanimato quidē idē eſt eſſe, quod mori: plurima quippe ſunt inanimata, neq; moriūtur.

nam

nam quæ nunquam uixere,ne mori quidem poſſe manifeſtũ eſt.Hic igitnr inanimatũ genus eſt lapidum ac fuſilium metallorũ,& ſumptum eſt in argumento:ſed non ex genere factum eſt argumentũ, licet in eodẽ genus uideatur incluſum ſed potius à contrario. Nãque contrariũ eſt uitæ quidẽ mors animali autem inanimatũ: ſed mori non ſequitur inanimatum,igitur ne animali quidẽ uiuere.Non ergo ex genere locus iſte dicendns eſt , ſed potius ex contrario, quamuis genus hmõi contineat argumentum.Tunc.n.locus eſſet à genere, ſi ab animalibus, uel à uiuendi genere argumentatio traheretur:uelnt ſi ita fieret argumentum, Animali eſſe ſubſtantia eſt.ipſum uero niuere ſubſtantia non eſt,ſed in ſubſtantiã uenit:non eſt igitur idem uiuere,quod animali eſſe.à ſubſtãtia igitur tractũ eſt argumentum, à genere nidelicet animalis. Hoc igitur argumentũ & genus continet; & ex genere ductum eſt.in priore uero & ſi genus continet , à contrario tamen ductum eſſe perpenditnr. Illud.n. ſemper ſpeculandum eſt,non quid in argumento ſit,ſed ex quo ducitur argumentum.& in cæteris quidẽ eadem ratio tenenda eſt : neque eſt enim iu ſingulis immorandum. Si quos.u.diligentia decurſæ ſnperius expoſitionis exercuit, facile in reliquis colliget,qđ uno declaratur exemplo. QVANDO ergo unuſquiſque eorum locorum,&c.] Propoſitis breuiter argumentorum locis,eoſdem ſubtilius atque enodatius ſtatuit per ſuas partes, & conuenientia mẽbra partiri. Ita.n.locorum omninm diligentins natura conſiderabitur,ſi nõ confuſe ſolum,uerum et diſtributim, & in ſuarum partinm proprietate noſcantur. Dat uero hic multam inueniẽdorum copiam argumẽtorum. ut.n.de definitione dicamus: ſi cunctas aliquis definitionum partes agnouerit,ex omnibus ſibi poterit argumenta conquirere , eritq; in inueniendis copioſior argumentis eo qui quot ſint definitionis ſpẽs ignorat. Ex tot.n.definitionum partibus argumenta producet , quantas quis definitionum partes eſſe cognouerit.Is uero habebit plurimam locorum talium facultatem,quem definitionum diuerſitas non latebit.Ob hoc igitur M.T.quos confuſe atque indigeſte poſuit locos, nunc eoſdem diligentiore rõne partitur. ac primum illnd preſſiore cõſideratione tractandum eſt : quod ut dictum eſt,etiã loci ipſi res quædam ſunt. ſed eſſe intelliguntur loci,cum ab his trahitur argumẽtum.Ergo nunc Cic.non principaliter locos, ſed res ipſas diuidit,quæ ad argumentũ ductæ ſpeciem ſumũt locorum.Definitio nãq; & pars & nota,res quædam ſunt: ſed cum ab his argumentum ducitur,loci finnt . Cũ igitur M.T. res ipſas ita ut ſunt naturaliter partiatur , ſimul cum rebus diuidit locos. Si.n.res nna eſt à qua duci poterit argumẽtum tum nnus eſt etiã locus . at ſi illa diuiditur, quot partes eius rei fuerint,tot erunt etiam loci generis eiuſdem de quo argumẽta naſcuntur.Quæ cũ ita ſint, cumq; primus omniũ locus à toto ſit.i.à definitione,prius quid ſit definitio declarat, ut patefacta vel natnra ſpecies eius uel membra conuenienti ordine partiatur.Definitio,inquit,eſt oratio quæ id quod definitur explicat quid ſit: ſicut definitio eſt hominis, Animal rõnale mortale. Dictum uero cautiſſime eſt Explicat. Nã quod nomen confuſe denũciat,id definitio per quædam ſubſtantialia membra diffundit. Quod.n.confuſe nomine hominis declaratur,id aperit atque explicat definitio,dicens,hominẽ eſſe animal rõnale & mortale. Nam niſi ita dixiſſet,potuerat eſſe rõis definitio generi quoq; uelut hoc modo. Definitio eſt, quæ deſignat quid eſt id qđ definit, ſed genus quoq; deſignat quid eſt id de quo prædicatur, ſed nõ explicat. Sola.u.definitio explicat quid ſit,quæ oratione perficitur,genus uero &c. quæ ſingulis plerũq; nominibus proferũtur,minime. Explicat aũt definitio id quod definitur, non quoquo modo.i.nõ in eo quod quale,uel quãtum eſt,nõ in quolibet aliorum prædicamentorum, ſed quid ſit.i.eius quod definit ſubſtantiam monſtrat.Ea uero definitio ſubſtãtiam digerit,quæ ex genere differentijſq; conſiſtit.hæc nanque uniuſcuiuſq; ſubſtantiam ſignant, ſicut in his dictũ eſt,ubi de genere,ac ſpẽ,differentia, proprio,accidentiq; dictum eſt.Ergo omnis definitio explicat, quid ſit id quod definitur. Ariſtoteles uero eodem penè modo definitionem determinat,dicens. Definitio eſt oratio,quid eſt eſſe ſignificans. Hanc M.T.partitur hoc modo. DEFINITIONVM autem duo ſunt genera prima.] Omnem definitionem manifeſtũ eſt ad aliquid dici, alicuius eſt enim ſemper definitio.Quæ uero ad aliquid dicuntur, quandã proprietatem ex his ſnmant neceſſe eſt,ad quæ referuntur. Quo fit,ut ex his rebus quas determinat definitio, in ipſas definitiones quædam proprietas trãſferatnr : ſed quia qnod ad aliquid refertnr,id non poteſt idem eſſe ei ad qnod dicitur: propriam quoque ipſnm quod refertur ad aliud,formam neceſſe eſt poſſidere.Eoq; fit,nt iu definitionibus & ſna cuiq; inſit forma,& ea quam ab his accipiunt quæ definiunt conſideretur. Qnod M.T.uidens, primum diuidit definitiones ſecundum ea quæ definiuntur, quarum genera duo eſſe proponit: nnum earũ rerum quæ ſunt,alterũ earum quæ intelligũtur. Has igitur definitionum differentias ex his uidetur ſnmpſiſſe quæ in definitione monſtrantur. Omnia.u quæ definiuntur, aut corporalia ſunt,aut incorporalia. Res.n.omnes in hæc primitus diuidnntur . Ea uero quæ corporalia ſunt eſſe dicit, ea quæ incorporalia ſunt nõ eſſe.Non quòd omnino ea quæ incorporalia ſunt nõ ſint, alioquin nec definitionẽ ſnſciperent. Nam ſi definitio eſt qua explicatur id quod definitur quid ſit,eius rei quæ omnino non eſt , nec quid ſit explicatio ulla eſſe poteſt . Sed quia humanũ genus ſenſibus degit,id maxime eſſe arbitratur , quod ſenſum comprehenſioni ſubijcitur. Quis.n ſibi non magis lapidem ſcire uideatur,aut hominem, quàm iuſtitiam,uel hæreditatem, uel quidquid aliud nõ ſenſibns, ſed intelligentia comprehendit ? unde fit,ut pp euidentiam cognitionis ea magis,eſſe nideantur, quæ ſnbiecta ſunt ſenſibus:ea minime,quæ intelligentiæ ratione capiuntur.Sed id ſciendum eſt, M.Tullium ad hominũ protuliſſe opinionẽ, non ad ueritatem.Nam nt inter optime philoſophantes conſtitit,illa maxime ſnnt, qnæ longe à ſenſibus ſegregata ſint : illa minns,quæ opiniones ſenſibus ſubminiſtrant.Vnde etiam idem Cic.in Timæo ait.Quid eſt quod ſemper ſit, neç ullũ habeat ortum? & quod gignatur,nec unquam ſit ? Quorum alterum intelligentiæ ratione comprehenditur, alterum affert opinioni ſenſus rationis expers.Hic igitur id quod ſemper ſit, rationi adiecit : id uero quod nunquam ſit, ſenſibus iunxit. Sed,ut dictum eſt,corporea eſſe, & incorporea non eſſe,non ad ueritatem , ſed ad cõem quorumlibet hominum opinionẽ loquutus eſt . Ponit igitur exempla earum quidẽ rerum quæ ſnut, formas quaſdam corporalium rerum:nt fundum,ædes, parietes, ſtillicidium,atque id genns: quæ corporalia eſſe hac ratione oſtendit , quoniam cerni tangiq; poſſunt.Earum uero rerum quæ non ſunt,exempla poſuit,uſucapionem, tutelam,gentem, cæteraq; quæ ſunt incorporea . quæ ex hoc incorporea eſſe monſtrauit , quòd ait ea tangi demonſtrari ue non poſſe, ſed intelligentia atque animo comprehendi . Cur uero ea non eſſe dixerit, ſuppoſuit ratione, dicẽs nullũ quaſi corpus earum rerum eſſe,nec molem aliquã quæ feriat ſenſum . Quod enim corpus eſſe poteſt uſucapionis ? Nam ipſa quæ uſucapiuntur,corporea ſunt : ipſa uero uſucapio corporea non eſt . Ipſa enim per utendi conſuetudinem poſſidendi firmitudo , quod nam corpus habere poteſt ? Item qnod quis tutela regit , corporale eſt . homo nanque eſt.Ipſa uero cura tutelæ, atque ipſum ius alium tuendi,nihil omnino corporis habere poteſt . Homines quoque qui in eadem gentilitate

ſunt, corporei ſunt. Ipſa uero gentilitas. i. cõmunis uominis liberorum ſocietas, ut Scipionum, Valeriorum, & Brutorũ, certe incorporea eſt. ſed quædam earum rerum incorporalis animi cõceptio eſt atque intelligentia, quam notionem uocauit. Ipſa. n. imaginatio uſucapionis uel tutelæ atque intellectus incorporalis rei notio dicitur, quam Græci ἔννοιαν uocant. Diuiſit igitur definitionem in has duas partes, ſcilicet ſecundum ſubiecti differentias, ut alias quidem eſſe diceret definitiones earum quæ ſunt. i. corporalium: alias uero rerum quæ non ſunt, id eſt, incorporalium. Hinc quæri poteſt, quod etiam ſuperius breuiter commemoraui, quo nam modo definitio non inter affecta numeretur, cum omnis definitio ad aliquid eſſe uideatur. Idcirco. n. affecta eſſe dicta ſunt, ſimilitudo, contrarium, &c. quoniam ſemper ad aliquid referuntur. Quod ſi etiam definitio refertur ad aliquid, nec eſt abſolutæ ac propriæ conſiderationis, ea quoque inter affecta ponenda eſt. ſed occurritur, quoniam ea quæ affecta ſunt tanquã umbræ quædam corpus, ita extra poſita, non poſſunt id relinquere ad qđ probantur affecta. & aut omnino ſubſtãtiam eorum ad quæ affecta ſunt non ſignant, ut contrarium, ſimile, & cætera: aut ſi quando deſignant, una quædam pars intelligitur eſſe ſubſtantiæ, uelut genus, ſpecies, differentia. Non. n. genus tota ſubſtantia eſt ſpeciei, quandoquidem non ſolum genus ſpeciẽ format, ſed differentia quoque: nec differentia totam ſubſtantiam continet formæ, quandoquidem non ſolum differentia ſpeciem perficit, ſed etiam genus: ipſa uero ſpecies quædã generis pars eſt. At uero definitio, & ſi ad aliquid eſt, tamẽ totam ſubſtantiam monſtrat, atque exequitur ei rei quã definit, & ſubſtantiam perficit: ut neque extra poſita ſit, ſicut ſimilitudo & contraria, neque pars eius ſubſtantiæ ſit, quam definitione determinat, ſed potius ipſa ſubſtãtia ſit. Ac de hac quidem re ſatis dictum eſt: idem uero de partibus dici põt. nam cõiunctæ partes totum id efficiunt, cuius partes ſunt. Nota quoque totum ſignat id quod deſignat, atque omnia coæquantur, & definitio definito, et partes toti, & nota rei quã ſignificatione declarat, ſi nõ ſit unica, uel æquiuoca, uel ſi res quæ deſignatur non ſit multiuoca. Sanè illud dubitari recte poteſt, cur cum dixiſſet duo genera eſſe definitionũ, non ipſas definitiones partitus eſt, ſed quæ definiuntur, id eſt, corporale atque incorporale. Quod idcirco dictum uidetur, quia definitio cum ſit ad aliquid, ut dictum eſt, quandam capit ex his, quorum ſubſtantiam determinat, qualitatem. ATQVE etiam definitiones aliæ ſunt partitionum, &c.] Quoniã definitio ita ex ſubiecta re quam definit proprietatem capit, ut tamen formam propriam non relinquat, idcirco poſt eas differentias definitionum, quæ ab his rebus tractæ ſunt, quæ definiebãtur, nũc à propria forma definitionũ differẽtias tradit. Propria uero forma uniuſcuiuſque compoſiti in ſuis partibus conſtant. Itaque ex partibus definitionum tales differentias docet, quòd aliæ definitiones per diuiſionem, aliæ per partitionem fiunt. Definitur. u. res quælibet, dum aut eius ſpecies oẽs enumerantur, aut partes. partes uero à ſpecie quid differãt, paulo poſterius dicam. nũc exponenda arbitror Ciceronis exẽpla: dat. u. partitionis exemplum hoc. Sit. n. propoſitum, definire quid ſit ius ciuile, dicemus ita: Ius ciuile eſt, quod in legibus, ſenatuſconſultis, rebus iudicatis, iuriſpericorum authoritate, edictis magiſtratuum, more, æquitate conſiſtit. Lex igitur eſt, quam populus centuriatis comitijs ſciuerit. Senatuſcõſulta ſunt, quæ fuerint ſenatus authoritate decreta. Res iudicatæ ſunt, quæ inter eos qui ſuper aliqua re ambigunt, ſententia iudicum fuerint conſtitutæ, quarum exemplo cæteræ quoque iudicantur. Iuriſperitorum authoritas eſt, eorum qui ex duodecim tabulis, uel ex edictis magiſtratuum ius ciuile interpretati ſunt, probatæ ciuium iudicijs creditæq; ſentẽtia. Edicta magiſtratuum ſunt, quæ prætores urbani, uel peregrini, uel ædiles curules iura dixere. Mos eſt, quod in ciuitate ſolitum eſt fieri. Aequitas eſt, quod naturalis ratio perſuaſit. Hæc igitur omnia unam formam iuris efficiunt, tanquã partes, uelut hominem, caput, brachia, thorax, uenter, crura, atq; pedes. Partitio eſt, ut ipſe ait, quæ unamquãque rem propoſitam quaſi in membra diſcerpit. Alteram uero partem definitionis, quæ per diuiſionem ſpecierum fit, tali monſtrat exẽplo. Definit. u. quid ſit abalienatio eius rei quæ mancipi eſt, dicens. Abalienatio eſt eius rei quæ mancipi eſt, aut traditio alteri nexu, aut ceſſio iure, inter quos ea iure ciuili fieri poſſunt. Nam iure ciuili fieri aliquid non inter alios, niſi inter ciues Romanos poteſt, quorum eſt etiam ius ciuile, quod duodecim tabulis cõtinetur. Omnes uero res quæ abalienari poſſunt. i. quæ à noſtro ad alterius tranſire dominium poſſunt, mancipi dictæ ſunt. Mancipi res ueteres appellabant, quæ ita abalienabantur, ut ea abalienatio per quandam nexus fieret ſolennitatem. Nexus uero eſt, quædam iuris ſolennitas, quæ fiebat eo modo, quo in Inſtitutionibus Caius exponit. Eiuſdem autem Caij lib. I. Inſtitutionum, de nexu faciendo hæc uerba ſunt. Eſt autem mancipatio, ut ſupra quoq; indicauimus, imaginaria quædam uenditio, quod ipſum ius proprium Romanorum eſt ciuium: eaq; res ita agitur, adhibitis nõ minus quã quinque teſtibus ciuibus, Romanis puberibus, et præterea alio eiuſdem cõditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur libripens. is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit. Hunc ego hominem ex iure Quiritium meũ eſſe aio, iſq; mihi emptus eſt hoc ære, æneaq; libra. Deinde ære percutit librã, idq; æs dat ei à quo mancipium accipit, quaſi pretij loco. Quæcunque igitur res lege duodecim tabularum aliter niſi per hanc ſolẽnitatem abalienari non poterant. ſui iuris autem cæteræ res, nec mancipi uocabantur, eædem uero etiam in iure cedebantur. Ceſſio uero tali fiebat modo, ut ſecundo cõmentario idem Caius expoſuit: in iure aũt ceſſio fit hoc modo. Apud magiſtratum pop. R. uel apud prætorem, uel apud præſidem prouinciæ, is cui res in iure ceditur, rem tenens ita uendicat. Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum eſſe aio. deinde poſtquã hic uindicauerit, Prætor interrogat eũ qui cedit, an contra uindicet: quo negante aut tacẽte, tunc ei qui uindicauerit, eam rem adijcit, idq; legis actio uocabatur. Res igitur quæ mancipi ſunt, aut nexu, ut dictũ eſt, abalienabãtur, aut in iure ceſſione. Has aũt ſolennitates quaſdam eſſe iuris, ex ſuperioribus Caij uerbis oſtenditur. At ſi ea res quæ mancipi eſt, nulla ſolẽnitate interpoſita tradatur, abalienari nõ poterit, niſi ab eo cui traditur uſucapiatur. Quæ cũ ita ſint, recte definita eſt ſecũdum diuiſionem abalienatio rei mãcipi, ſcilicet quæ aut nexus traditione, aut in iure ceſſione perficitur. Nam pura traditione abalienatio rei mãcipi non explicatur. ſpecies uero has eſſe, nõ partes, hinc intelligitur, quia ſi quis nexu abalienet rem mãcipi, id quod ſuũ fuit, in alterius poteſtatẽ pleno iure trãſtulerit, q̃ ſi etiam in iure cedat plenũ abalienationis ius erit: ubi aũt plenum nomẽ eius quod diuidunt partes ſuſcipiunt, illud genus & has ſpecies eſſe, paululũ quoque dialectica cognitione imbutus intelligit. Quæ cum ita ſint, diuiſit Cic. definitionẽ in duas partes: unam, quæ partium enumeratione fieret: alterã, quæ per partium diuiſionẽ. utraque uero definitio partes enumerat: ſed hoc intereſt, quia hæc quidem ſpecies, illa uero membra partitur. Hic ſuboritur quæſtio ualde difficilis. Nam ſi definitio eſt etiã partitio, mirum uideri poteſt, quemadmodũ alter ſit à definitione locus, alter à partium enumeratione: quæ res maximam confuſionem præſtat. Nam cum ſuperius in locorum enumeratione, alter à definitione locus, alter ſit à partium enumeratione propoſitus: eumq; enumerationẽ nunc partium, uel diuiſionem

definitionis

definitionis ſpecies eſſe cõfirmet, non eſt dubiũ, quin eum idẽ ſit partium enumeratio, quod definitio (idem nãque eſt ſpẽs quod genus) idem locus ſit à definitione, qui eſt à partiũ enumeratione. Cuius q̃onis ualde difficilis, facilior abſolutio eſt, ſi definitionum ipſarũ formas ac diſtãtias colligamus. Multis nanque fieri modis definitio poteſt, inter quos unus eſt uerus atque integer definitionis modus, qui & ſubſtantialis dicitur, reliqui per abuſionem definitiones uocãtur. De quibus omnibus paulo poſterius integram faciam diuiſionem. Nunc in cõmune ſic diſſeram Nam quia omnis definitio explicat, quid ſit id quod definitur: explicatio aũt fit duobus modis: uno quidem, cum pro re minime cognita planius aliquid affertur: alio uero, cum fit quadam partium enumeratione: de priore quidem modo poſterius. Nunc uero de enumeratione partiũ ita dicẽdum eſt, quòd omnis definitio quæ per partium enumerationem fit, quaſi quædam partitio rectè intelligitur. Dictum eſt, id quod in nomine confuſe ſignificaretur, in definitione, quæ fit enumeratione partium, aperire atque explicari: quod fieri non poteſt, niſi per quandam partium nuncupationem: nihil enim dum explicatur oratione, totum ſimul dici pōt. Quæ cũ ita ſint, cumq; omnis huiuſmodi definitio quædam ſit partium diſtributio, quatuor id modis fieri poteſt.

Aut enim ſubſtantiales partes explicantur, aut proprietatis partes dicuntur, aut quaſi totius membra enumerantur, aut tanquam ſpecies diuiduntur. Subſtantiales partes explicantur, cum ex genere ac differentijs definitio conſtituitur. Genus enim quod ſingulariter prædicatur, ſpeciei totum eſt: id etiam genus ſumptum in definitione pars quædam fit. nõ. n. ſolum ſpeciem complet, niſi adijciantur etiam differentiæ, in quibus eadem rō quæ in genere eſt. Nam cum ipſæ ſingulariter dictæ totam ſpeciem claudant, in definitione ſumptæ partes ſpeciei fiunt, quia nõ ſolum ſpeciem quidem eſſe deſignãt, ſed etiam genus. huius exemplum eſt, Homo eſt animal rationale mortale. Cum ergo tota definitio homini coæquetur, totiusq; definitionis partes ſint, tum animal, tum rationale, tũ mortale, ipſius hominis partes eſſe uidẽtur ſingula quæ eiuſdem definitionis partes ſunt. hæc igitur proprio nomine definitio nũcupatur. Item eſt illa definitio, quando in unum accidentia colliguntur, atque ex his unum aliquid efficitur: & eſt ueluti quædam partium enumeratio, nõ in ſubſtantia, ſed in quadam accidentium collectione poſita. huius exemplum eſt, Animal eſt, quod moueri propria uoluntate poſſit. animali nanque & motus eſt accidens, & uoluntas, & poſſibilitas: ſed hæc iuncta perficiunt animal, non ſubſtantialiter conſtituentia, ſed per quædam accidentia deſignantia, quæ animalis quaſi quædam partes ſunt: & hæc Deſcriptio nuncupatur. At ſi non accidẽtia rei, ſed quaſi membra quædam dicamus, ex quibus componitur atque coniungitur: atque inde definitionẽ facere tentemus, hoc modo dicemus. Domus eſt, quæ fundamento, parietibus, tectoq; conſiſtit. Hic membra quædam ſumpta ſunt ad definitionem, quibus res tota coniungitur, et hæc uocatur per enumerationẽ partium definitio. At ſi quis ita definiat, ut non in definitione ponat membra, ſed ſpecies, à diuiſione ſpecierum definitio nũcupatur: uelut ſi quis hoc modo pronunciet, Animal eſt ſubſtãtia, quæ uel ſenſu tantũ, uel ſenſu & ratione nitatur. hæc igitur quatuor à ſe differre manifeſtum eſt. In ea nanque definitione quæ per ſubſtantiales partes efficitur, ſingulæ partes maiores eſſe uidentur, & ſubſtantialiter uniuerſaliores ab ea re quam definiũt: ut animal maius ab homine, mortale etiam atque rationale, ſingula hominis tranſgrediuntur naturam: quæ in unum cõuenientia, eidem quo ſigillatim maiora ſunt, coæquantur. Accidentia uero quæ in definitione ponuntur, omnino à ſubſtantiæ ratione diſiuncta ſunt: in ea quoque definitione quæ ex partium enumeratione perficitur, talia ſunt quæ enumerantur, ut ſingula totius definiti nomẽ capere nõ poſſint: atq; idcirco eodem minora ſunt, ut fundamenta nõ poſſunt domus uocabulo nuncupari, & fundamẽta domo minora ſunt, itẽq; cæteræ partes. At uero in ea definitione quæ per diuiſionẽ fit, ſingulæ quidẽ partes tota ea re quæ definitur minores ſunt, totum tamen definitæ rei nomẽ excipiunt: ut rationale nomẽ capit animalis, eodem modo irrõnale. Quibus ita diſcretis, quotieſcunque ab ea definitione quæ per ſubſtantiales partes efficitur, uel ab ea quæ per accidentium enumerationem colligitur, argumentatio fit, à definitione. i. à toto tractum dicitur argumentum. Quoties uero ab ea, quæ uel per membrorum enumerationem, uel per ſpecierũ diuiſionem perficitur, argumentatio fit, ab enumeratione partium argumẽtum dictum eſſe perhibetur. Sed M. Tullius quia iam partitionẽ definitionis ingreſſus eſt, etiã hanc interpoſuit, quæ non ad definitionis, ſed ad locum enumerationis partium pertinebat. Huius uero rei argumẽtum eſt, quia cum poſt de eiſdem locis latius tractans, de enumeratione partium loqueretur, nullam aliam enumerationem partium poſuit, niſi eã quam nũc definitionis ſpeciem dixit: nec tamẽ eſt arbitrandum, oẽm partitionem definitionis locum poſſe obtinere, ut ſi quis ſic dicat, fundamenta, parietes, & tectum, domus eſt, id non eſſe neceſſe. Poteſt n.ãque eſſe porticus publicis uſibus deſtinata: poteſt item aliud quodlibet, ut theatrum, quod pp ſonitus ampliores exhibendos tegi ſolet. Sed id nunc intelligere nos oportet, poſſe per partitionẽ aliquid ſæpe definiri, cum partium illa collectio unam rem totum poſſit efficere: ut ſi nihil eſſet aliud, quod fundamẽta, parietes, atq; tectum poſſet habere, niſi domus, iure definitio facta eſſe uideretur, domũ eſſe, quã fundamẽta, parietes, tectumq; perficiũt. SVNT & alia genera definitionũ.] Hunc locum Victorinus unius uoluminis ſerie aggreſſus exponere, & oẽs definitionũ differentias enumerare, multas interſerit, quæ definitiones eſſe penè ab omnibus reclamantur. Inter definitiones. n. ponit & nomina, quod ſpecialiter Ariſtoteli in omni doctrinarũ genere peritiſſimo non uidetur, pernegatq; id in Topicis, nomine fieri definitionẽ: ueluti ſi quis dicat, quid eſt cõticeſcere? & reſpondeatur, tacere: hæ nullo modo definitiones habendæ ſunt, quod etiã ex ipſius M. Tullius definitione approbari poteſt, per quam definitio quid eſſet oſtendit. Dixit. n. eſſe definitionem orationẽ, quæ id quod definitur explicat quid ſit: ſed cum nomen non ſit oratio, manifeſtum eſt, nomine definitionem non poſſe conſtitui, cum præſertim ne omnia quidem quæ oratione premuntur, atque aliquid oſtendunt, proprio definitionis nomine ſignentur, ueluti deſcriptiones, omniſq; alia quæ nõ ex ſubſtantialibus partibus. ſed ex quolibet alio modo cõiunctis efficitur: quod ne ipſe quidem Victorinus ignorat. Sed uidetur id definitionis loco ipſe ſibi Victorinus ad diſſerendi ſumpſiſſe propoſitum, q quoquo mõ rem ſubiectam poſſit oſtẽdere. Idcirco. n. nomen quoque in definitionum numerum recepit, quoniã ſæpe notiore uocabulo fit clarius, quod ignotiore antea prolatum latebat. Idcirco etiam nos ſuperius diximus, explicationẽ fieri duobus modis. Vno quidem, cum pro re minime cognita planius aliquid afferatur. Alio uero, cum fit per quãdam partium enumerationẽ, ut ea quidẽ explicatio, in qua notius aliquid affertur, nominis ſit: ea uero quæ fit per partium enumerationẽ, orationis. quãquã ẽt ipſis oratiõibus ſemp planius aliquid afferatur, quo notius fiat illud, de quo diſſeritur. Vt igitur nihil expoſitio prætermittat, & definitiones proprietas appareat: itaq; omnia in notitiã deducãtur, ut nec uera definitio neſciatur, & quæ nõ ſit proprie ueréq; definitio ſub ſciẽtiã cadat, talis definitionũ differẽtia faciẽda eſt. Definitionũ enim aliæ propriæ definitiones ſunt, aliæ abuſiuo nuncupan-

tur modo. ac proprie quidem definitiones ſunt, quæ ex genere differentijsq; conſiſtunt: uelut hic homo eſt animal, rationale, mortale. Hic.n. animal genus eſt, rationale uero & mortale differẽtiæ. Earum uero definitionum quæ nõ proprie, ſed abutendo definitiones uocantur, aliæ ſunt quæ ſingulis nominibus denotãtur, aliæ uero quas explicat ac depromit oratio. Atque illarum quidem definitionum quæ tantum nomine ſignantur, aliæ ſunt quæ κατὰ ἀντίλεξιν, id eſt, ad uerbum fiũt, cum pro nomine redditur nomen: uelut ſi dicat aliquis. Quid eſt conticeſcere? & reſpondeatur, tacere: quid eſt haurit? percutit. Aliæ uero, quæ exempli gratia ponũtur: ut cum uolumus deſignare, quid eſt ſubſtantia, exempli gratia dicimus, homo. Hæc uocatur græce τύπος. quæ idcirco, ut dictum eſt, inter definitiones ponitur, quoniam id quod quolibet modo aliquid deſignat, eius quod deſignatur, etſi non proprie, tamen aliquo modo uidetur eſſe definitio. Earũ uero definitionum quæ in oratione conſiſtunt, neque tamen ſunt propriæ, multæ ſunt diuerſitates: quarum eſt omnium nomen cõmune, deſcriptio. Harum aliæ fiunt partitione, aliæ diuiſione, de quibus ſuperius dictum eſt: aliæ uero ſubſtãtiales quidem differentias ſumunt, ſed genus non adijciunt. atq; hæc quidem à Victorino ἐννοηματικὴ dicitur, quaſi quandam cõmunem continens notionem: uelut ſi quis dicat, Homo eſt, quod rõnali conceptione uiget, mortalitatiq; ſubiectũ eſt. hic igitur genus poſitum non eſt, ſed differẽtiæ ſubſtãtiales. Aliæ uero ſunt, quæ pluribus quidem qualitatibus deſignant, accidentibus tamẽ, ita ut ſingulæ qualitates etiã non cõiungantur, poſſint tamẽ quod demõſtrantur efficere: ut hõ eſt, ubi pietas, ubi æquitas, et rurſus ubi malitia uerſutiaſ'ue eſſe poſſunt. nam etſi cætera nullus adiungat, ſufficit ad oſtendẽdum hominẽ dicere, ubi pietas ineſſe poſſit, uel ubi iuſtitia, uel cætera. hæc uocatur, ποιότης. Aliæ uero ſunt, quæ pluribus in unũ accidentibus coniũctis efficiuntur: ut ſi quis luxurioſum definire uelit, dicẽs, Luxurioſus eſt, qui pluribus & nõ neceſſarijs ſumptibus in delitias affluit, & in libidinem fertur effuſior. omnia.n. coniuncta, luxurioſum uidentur efficere, ſingula uero minime. hæc uocatur hypographice. Aliæ quoque fiunt eo modo, ut ad ſignandam differentiam proponitur in ijs rebus, quæ diſcreto ſine cõiunctæ ſunt ut ſi dubitet quis, Nero imperator ne an tyrannus fuerit: dicit eum tyrãnum fuiſſe, quoniam crudelis fuerit atque intemperans. Hæc.n. adiuncta differentia, ita tyrannum ab imperatore ſeiungit. aut etiam ſi de eodem tyranno atque rege dubitetur, quid uterque ſit, iuncta differẽtia utroſq; deſignat: ut ſi temperantia quidem regi, uel pietas, tyranno uero & intemperantia & crudelitas conuenire dicatur. hæc uocatur κατὰ διαφοράν. Alia, quæ per tranſlationem dicitur: ut eſt, Adoleſcentia eſt flos ætatis. Illa quoque definitio eſſe dicitur, quæ fit ex priuatione contrarij: ut, Bonum eſt quod malum nõ eſt, Illam quoq; definitionem Victorinus ponit, quæ tantum proprijs nominibus aptari põt. quæ etiam ὑποτύπωσις appellatur: ut, Aeneas eſt Veneris & Anchiſæ filius. Præter has etiam illa eſt, quæ fit per indigentiã pleni: ut, Quadrans eſt, cui dodrans deeſt, ut ſit aſſis. Ponit etiã Victorinus inter differentias definitionum illam quoque, quæ per quandam laudem fieri poteſt: ut, Lex eſt mens, & animus, & cõſilium, & ſententia ciuitatis, quod maxime ratione caret. Non.n. laudis modus ille faciet differentiam. illa.n. conſiderãda ſunt, quæ in definitione ponuntur, non quo animo conſtituta ſint. Quòd ſi recipienda fuit laudãdi uoluntas inter differentias definitionum, cur nõ uituperandi quoque uoluntas aliam differentiam definitionis efficiat? Sed hoc apertiſſime incõueniens, & ueritati uidetur eſſe contrarium. Fiũt etiam definitiones per proportionem: ut ſi quis dicat, Homo eſt minor mundus. ſicut.n. mundus ratione regitur, ita quoq; quoniam homo multis partibus iunctus, habet tamẽ in omnibus rõnem ducem, minor mundus dici poteſt. Fiunt etiã definitiones à relationibus, cum dicitur, quid eſt pater? reſpõdetur, cui eſt filius. Cauſa quoq; ſolet efficere definitionem, ut cum dicimus, quid eſt dies? reſpõdetur, ſol ſup terram eſt. cauſam.n. id eſt ſolem, pro re ipſa cuius cauſa eſt, interpoſuimus, atque ita diem definitione mõſtrauimus. Hæ ſunt definitionũ differentiæ, quas in eo libro quem de Definitionibus Victorinus edidit, annumerauit. quas M. T. prætermiſit eo nomine, q eas minime neceſſarias exiſtimauit. Nos uero ne quid pfecto deeſſet operi, etiam quæ ſunt à Cicerone prætermiſſa ſubiecimus.

SIC igitur ueteres præcipiunt.] Definitionis ratione propoſita, diuiſaq; per ſingulas partes, tum materiæ, tum ẽt formæ: materiæ quidem, cum definitionem eſſe dixit uel earũ rerum quæ corporeæ eſſent, uel earum quæ incorporeæ. formæ uero, cum aut partitionibus, aut diuiſionibus definitiones fieri docuit, prætermiſſiſq; cæteris, quæcunq; ad propoſitũ opus minime pertinerent, nunc quod utiliſſimum eſt, maximeq; totam definitionum intelligentiam ſignificare põe, exequitur: id aũt eſt, qui ſit in omnibus, quæcunque qũlibet fiunt, definitionis modus. Eſt aũt una atque omnibus cõmunis definiendi ratio, ut ex cõmunitatibus inter ſemet iunctis atque compoſitis, in unam proprietatem rei definitio colligatur. Omnia.n. quæ cõmunia atque uniuerſalia ſunt, ſi quid eis fuerit adiectum, determinatione minuuntur, & ad particularitatem redeũt, atque eo ambitu quo concludebant, cuncta cohibentur: uelutí cum generi adijcitur differentia, & fit ſpecies. Nam cum genus per ſe proprio ambitu multas ſpecies cõtineat, ei ſi propriam adijcias differentiam, minuitur, & in quandam quodammodo particularitatem redit: ueluti cũ dicimus animal, hoc nomẽ multa cõcludit. At ſi ei rõnale adijcias: faciaſq; animal rõnale, minus erit à ſimplici. minus n. ĩq; eſt animal rõnale, à ſimpliciter animali: ita additio differẽtiæ, quod maius fuit, in particularitatem quãdam redegit, atque cohibuit. Quoties igitur aliqua res definienda eſt, ſumitur id quod ei cum plurimis alijs cõe eſt. huic adijciuntur differentiæ, ſtatimq; neceſſe eſt minuatur id' quod fuerat pluribus cõe. & ſi hac differentiæ additione in tantum modum decreuerit, ut rei quæ definitur fiat æqualis: alias differentias colligere atq; aptare non neceſſe erit, ſed idipſum quod ita decreuit, ut æquale ſit ei quod definitur, definitionem eſſe neceſſe eſt. At ſi adhuc amplior ſit ab ea re quæ definitur, quæramus neceſſe eſt aliam differentiã, qua adiuncta, numerus quidẽ creſcat, uis autem cõmunitatum differẽtiarum additione decreſcat. Atq; id hactenus faciendũ, quatenus (ut dictũ eſt) ea quæ ad definitionem ſumuntur, ei quod definiendum eſt, adæquentur. Vt igitur id non ratione ſolũ, uerũ conuenienti quoque clarius fiat exemplo, ſumatur res notiſſima ad definitionẽ: id ſit homo. huius igitur ita quærimus definitionẽ: ſumimus qđ ei cum pluribus alijs cõe eſt. i. animal. dicimus igitur hominẽ eſſe animal, nondum eſt definitio. Primum quia, ut dictum eſt, per nomen definitio reddi nõ poteſt. Dehinc, quia animal maius eſt homine. ut igitur minuatur animal, & homini coæquetur, addimus differentiam: qua adiuncta rerum quidẽ numerus creſcit, uis aũt rei atq; amplitudo minuitur. addo igitur rationale, efficioq; animal rõnale: minimus eſt igitur animal rõnale, q̃ proprie animal. Dico aũt hominẽ eſſe animal rationale, ſed id nõdũ coæquatur ad hominẽ: poſſunt.n. eſſe animalia rationabilia, ſicut Platoni quoq; de aſtris placet, quæ homines nõ ſunt. Addo igitur rurſus aliã differẽtiã, ſi quo modo iterum definitio cõtrahatur, ut fiat homini quod definitur æquale. Adiungo igitur mortale, ac dico hominem eſſe animal rationale mortale: id æquatur ad hominem. nam & qui homo eſt, animal rationale mortale eſt:

& quod

& quod animal rationale mortale, homo eſt. Dico igitur, hominis hanc eſſe difinitionem, quæ ex pluribus communibus iũctis, unum tamẽ quiddam proprium homini, atque æquale cõfecit. Atque in cæteris definitionibus eadem ratio eſt, ut definitiones fiant collectis communitatibus, in unumq́; copulatis, cũ neceſſe ſit illa copulatione quæ communia ſunt contrahi, atq; in minorem cohiberi modum, eiq́; quod definitur ex cõmunitatibus coniunctis aliquid propriũ atque æquale componitur. Hoc eſt igitur quod ait Cicero, hũc eſſe definitionis modũ cum ſumpſeris ea quæ ſint ei rei quam difinire uelis, cum alijs communia, uſque eo perſequi, ut proprium efficiatur, quòd nullã in aliam rem transferri poſſit, ut his uerbis & hac ſententia breuiter ſignare uideatur, hanc eſſe difinitionem quæ ex ſubſtantialibus cõmunitatibus iuncta, atque in minorem modum redacta, ſit ei rei quæ definitur æqualis. exempla uero quæ ponit huiuſmodi ſunt. Vnum definiendæ hæreditatis, alterũ gentilitatis. hæreditatis quidem, hoc modo: Hæreditas eſt pecunia. cõmune hoc, & multis alijs eſt conueniens, quæ hæreditates nõ ſunt, uel donationibus, uel furtis, uel quibuslibet alijs pecuniarijs rebus, quæ minime ſunt hæreditates. Huic igitur pecuniæ addẽdum aliquid fuit, id eſt, quæ morte alicuius ad quempiã peruenit. Hæreditas enim pecunia eſt, ad quempiã morte perueniens: ſed ne id quidem plenum hæreditatis explicat intellectum. Commune nanque eſt, & pecuniæ mortuorum pluribus teneri modis poſſunt: uelut ſi bello quis uictus eſt, ac ſpoliatus. addẽdum igitur eſt aliquid iure, ut ſit hæreditas pecunia, quæ morte alicuius ad quẽpiã iure peruenit: hæreditates enim iure capiuntur. Videatur forſitan hoc loco definitionem poſſe cõſiſtere, ſed minime. Quid enim ſi legata pecunia eſt, hæreditas quidem dici non poteſt, capta tamen morte alicuius iure pecunia eſt, Nam teſtamenta iure fiunt, pecunia etiam iure legatur: adijciẽdum eſt aliquid, id ſcilicet, quo ab hæreditatibus legata ſeparentur, ut dicamus hæreditatem eſſe pecuniã morte alicuius ad quempiam peruenietẽ iure, quæ legata nõ ſit. Num ſatis eſt definitionis? minime. Quid enim ſi meum quidẽ dominium ſit fundi, uel alicuius pecuniariæ rei: alterius uero uſusfructus. nam morte eius cuius uſusfructus cõperit, ad me res illa reuertitur, quæ in meo dominio proprietatis iure tenebatur, neque tamẽ hæreditas eſſe poteſt. adijciẽdum igitur eſt, minime poſſeſſione eſſe retentã, id eſt, ut proprietatis poſſeſſione id quod morte alicuius iure non legatũ peruenit, non retineatur. Hoc autem modo poſſeſſione retineri poteſt, ſi ſit noſtra proprietas, & eius qui deceſſerit uſusfructus. Coniuncta igitur omnia in unum, facient hæreditatis definitionẽ, hoc modo. Hæreditas eſt pecunia, quæ morte alicuius ad quempiã peruenit iure, nõ legata, neque poſſeſſione retenta. Hæc definitio eſt æqualis hæreditati. nam ut hæreditas pecunia eſt morte alicuius ad quempiã perueniens iure nõ legata, neque per poſſeſſionem retenta: ita quæcunque pecunia alicuius morte ad aliquem iure peruenerit, neque legata ſit, neque retenta, hãc hæreditatem eſſe neceſſe eſt. Sed cum M. T. ad eum uſque locum definiendo ueniſſet, ut diceret hæreditatem eſſe pecuniã, quæ morte alicuius ad quempiã perueniſſet, iure ait, iam a cõmunitate res diſiũcta eſſe uidebitur, ut ſit explicata definitio ſic. hæreditas eſt pecunia quæ morte alicuius ad quẽpiã iure peruenit: idq́; ita dictũ eſt, quaſi iã plena facta ſit definitio. Quid enim eſt aliud explicatã eſſe definitionem, & à cõmunitate deſiunctam, niſi perfectam, & cui deſit nihil? ſed rurſus quaſi nõ ſit explicata definitio, nec à cõmunitate diſiuncta, adijcit, Nondum eſt ſatis: adde nec ea aut legata teſtamento, aut poſſeſſione retenta. Cuius adiectionis hæc ratio eſt. Fecit enim definitionem alijs adiunctis, alijs ſeparatis. Itaque id quod definiebat, uel his quæ adiunxit, uel his quæ ſeparauit, à cæterorũ omnium cõmunitate ſegregauit. Hæreditatem enim dixit eſſe pecuniam: huic addidit, morte alicuius ad aliquem peruenientem. ſeparauitq́; eam ab his pecunijs, quæ non morte alicuius ad aliquem, ſed contractu uiuentium peruenirent. Addidit iure, ut ab his pecunijs ſepararet, quæ per uim morte alicuius ad quẽpiam peruenerint. His igitur duobus morte atque iure ea pecunia affecta eſt, quæ ita à cæteris ſeparetur, ut tamẽ per legitimum acquirendi modum, non inter utroſque uiuos, ſed inter unum uiuum atque alterũ mortuũ fieret. Hæc igitur una ſeparatio à cæteris facta eſt, atque ideo ait explicatã eſſe definitionem, & à cõmunitate diſiunctã. Sed quoniã in ea ipſa pecunia, quæ morte & iure ad aliquẽ peruenit, inerant quædam quæ hæreditates non eſſent: harum ſeparatione plena effecta eſt hæreditatis definitio. nã cũ diceret hæreditatem pecuniam eſſe, itẽq́; quæ morte alicuius ad aliquẽ perueniſſet, itẽq́; quæ iure: hæc omnia efficientia ſubſtantiam hæreditatis appoſita ſunt. Sed quoniã erant in hac collectione quædã, ad quæ huius collectionis intellectus transferri poſſet, nec tamẽ eſſent hæreditates, uelut legatum, aut poſſeſſionis retentio: his ſubtractis, reliqua fuit hæreditas, de qua intelligi poſſit pecunia alicuius morte ad quempiã iure perueniens. Non igitur legatũ, aut poſſeſſionis retentio ſubſtantiam hæreditatis efficiũt, quippe quæ impedirent ad eius ſubſtantiam demoſtrandã, niſi remouerentur. At uero nec negatio quidem cuiuſque ſubſtantiã perficit, ſed tantum quid non ſit, oſtendit. Quod ſi legatum et poſſeſſionis retẽtio hæreditatis ſubſtãtiã nõ modo nõ complẽt, uerumetiam impediunt atque corrumpunt, niſi fuerint diſiuncta atque ſepoſita, cumq́; harum negatio nihil ex hæreditatis ſubſtantia monſtret, ſed tantum quid non ſit oſtendat: relinquitur pars ſuperior, id eſt, pecunia morte alicuius ad quẽpiã iure perueniens, quæ ſubſtantiam hæreditatis oſtendat, eaq́; ſit explicata definitio, à cæteriſq́; diſiuncta. Sed quoniam rurſus, ut dictũ eſt, quædam ſunt, ad quæ deriuari huius definitionis intelligentia poſſit, idcirco ad diſcretionem integram deſignãdam reliqua pars additur. Itaque quoniam iſta demoſtrant hæreditatem, efficiuntq́; ſubſtantiam: iure dictum eſt, iã à cõmunitate res diſiuncta uidetur, ut ſit explicata definitio ſic, ut, Hæreditas eſt pecunia, quæ morte alicuius ad quempiam peruenit iure: ſed quoniam rurſus hic intellectus ad plura intra ſe poſita poterat conuenire, non immerito additum eſt, nõ eſt ſatis, &c. quæ legatum & poſſeſſionis retentionem ab hæreditatis definitione ſeiungunt. ac de priore quidẽ hæreditatis exemplo hæc dicta ſint. Ad huius uero ſimilitudinem etiam ſecundũ tractat exẽplũ, quod de definitione gentilitatis eſt poſitum. Gentiles enim ſunt, qui eodem nomine inter ſe ſunt, ut Scipiones, Bruti, & cæteri. Quid ſi ſerui ſint, num ulla gentilitas ſeruorum eſſe poteſt? minime. Adijciendum igitur eſt, qui ab ingenuis oriundi ſunt. Quid ſi libertinorum nepotes ciuium Romã. eodem nomine nuncupentur, num gentilitas ulla eſt? ne id quidem: quoniam ab antiquitate ingenuorum gentilitas dicitur. Addatur igitur, quorum maiorum nemo ſeruitutem ſeruiuit. Quid ſi per adoptionem in alterius familiam tranſeat? tunc etiam, ſi eius gentis ad quam migrauit, nomine nuncupetur. Licet ab ingenuis & ab ijs ortus parentibus ſit, qui nunquam ſeruitutem ſeruierint, tamen quoniam in familia gentis ſuæ non manet, ne in gẽtilitate quidem manere poteſt. Addendum igitur eſt, neque capite ſunt diminuti. hoc fortaſſe, inquit, ſatis eſt ſecundum Scæuolæ pontificis definitionem: nihil enim ulterius adiecit, ut ſit definitio gentilium hæc. Gentiles ſunt, qui inter ſe eodem ſunt nomine, ab ingenuis oriundi, quorum maiorum nemo ſeruitutem ſeruiuit, et ubi gentilitatem nulla capitis diminutio deſtruxit. Hæc quoque definitio facta eſt ex pluribus communitatibus in unum cõfluentibus. atque unam proprietatem eius rei quæ definiebatur, id eſt, gentilitatis facientibus. Hic igitur

definitionis modus in utroq; generum ualet, ſiue quæ ſunt, ſiue quæ non ſunt: id eſt, ſiue corporalium, ſiue incorporalium. Nam, ut ſuperius oſtenſum eſt, id eſſe Cicero dicit, quod corporale ſit. id non eſſe, quod eſt incorporale. Ac poſtremo omnium definitionum modus hic eſt: ut ex pluribus cõmunitatibus aliqua proprietas pat. Sed diſtant à ſe definitiones, quòd hæ quæ propriæ definitiones uocantur, ex his communitatibus coniunguntur, quæ ſubſtãtiales ſunt: illæ uero quæ non uere, ſed abutendo definitiones dicuntur, ex accidentibus communitatibus congregantur. PARTITIONVM *autem & diuiſionum genus quale eſſet, oſtendimus.*] *Quoniam definitionum formas in partitionẽ diuiſionemq; diſtribuit, neque rerũ auditor ſimilitudine turbaretur, diuiſionis ac partitionis differentias prodit: ac primũ aliud partes, aliud ſpecies eſſe demõſtrat. Species enim ſæpe partes, partes uero nũquã ſpecies appellantur. differunt uero hæc à ſe, quoniam pars totius mẽbra coniungit: ſpecies uero totum diuidit atque diſpartit. Nã, ut ſuperius quoque dictum eſt, partes eius quod copulãt nõ ſuſcipiunt nomen totius. Neque enim fundamenta, uel tectum domus eſſe dici poſſunt. Nam niſi omnia quæ quid efficiũt iũcta ſint, totius uocabulum ſingula non habebunt. At uero ſpecies etiam ſingulæ generis ſuſcipiunt nomẽ, ut homo animalis: quo fit, ut in his illa quoque differẽtia poſſit agnoſci, quod partes quidem totius partes, ſpecies uero non totius, ſed uniuerſalis rei, id eſt, generis ſpecies eſſe dicuntur. Differt uero totum à genere, quòd genus uniuerſale eſt, totũ uero minime, quòd probatur hoc modo. Si enim id quod totum dicitur, ut domus, uniuerſale eſſet, partes quoque eius totius ſuſciperent nomẽ: at nõ ſuſcipiunt, ut ſæpe monſtratum eſt: quod igitur totum eſt, uniuerſale non eſt. Genus uero uniuerſale eſſe manifeſtũ eſt, quoniam eius nomen deductæ ab eo formæ ſuſcipiunt. Item alia differentia: Genus ſemper ſpeciebus ſuis prius eſt, totum uero ſuis partibus poſterius inuenitur. niſi enim partes fuerint, totum non poteſt iungi. Quo fit, ut ſi genus pereat, ſpecies quoque perimantur: ſi ſpecies intereat, maneat genus. quod in partibus totoq; contrarium eſt. Nam ſi pars qualibet una pereat, totum neceſſe eſt irruere. ſi uero totum quo partes iunxerãt diſſipetur, partes maneãt diſtributæ: ueluti ſi domus, tecta, & parietes, & fundamenta à ſemetipſis extrinſecus poſita intelligantur, domus quidem non erit, quia coniunctio deſtructa eſt, partes tamen manebunt. Proprijs igitur nominibus M. T. partes quidem ueluti totius membra compellat, ſpecies uero formas, idcirco quoniam non ſatis ei apta uidetur inflexio caſuum ab eo nomine quod eſt ſpecies: et licet plures, inquit, uſurpauerint hoc nomen, tamen quoniam dura huius nominis per caſus inflexio eſt, cum dicitur, ſpeciei ſpecierum ſpeciebus. idcirco commoditatem in dicendo (ut ipſe ait) non arbitratus eſt negligendam, ut formas uocaret, in cuius nominis caſibus nulla eſſe ſentitur aſperitas. & quoniam forma præter genus eſſe nõ poteſt (nihil enim præter ſuum poteſt eſſe principium) utrorumq; appoſuit definitiones, dicẽs, genus eſſe notionem ad plures differentias pertinentem. Notio uero eſt intellectus quidã & ſimplex mentis conceptio, quæ ad res plures pertineat à ſe inuicem differentes. Id uero genus eſſe manifeſtum eſt, quod apertiſſimo liquet exẽplo. Animalis quippe intellectus ad plures differẽtias pertinet, ad rationale ſcilicet atque irrationale: ad mortale etiã atq; immortale, ad ambulabile, reptibile, uolatile, natatile. & eſt eorum omnium quæ ſub his differentijs ſita ſunt, genus. Idem uero ſignat hæc definitio, quod etiam uetus. hæc huiuſmodi eſt. Genus eſt, quod de pluribus ſpecie differentibus in eo quod quid eſt, prædicatur: uelut animal, genus ad plures res ſpecie differentes, id eſt, ad hominem atque equum, in eo quod quid eſt prædicatur. Nam interrogantibus, quid eſt homo, uel equus, animal dicitur. Item formæ definitionem talem dedit. Forma eſt notio, cuius differentia ad caput generis, & quaſi fontem referri poteſt: & recte. Nam ſi formæ à genere deducuntur, ſpecies neceſſe eſt referantur ad genus. Si igitur principium quoddam & fons formæ genus eſt, neceſſe eſt ut intellectus formæ ad primordium ſuũ, id eſt, notionem generis reuertatur. Intellectus enim hominis refertur ad animal, itemq; equi, & cæterorum. Notionem uero appellat, quod Græci* ἔννοιαν *uel* πρόληψιν *dicunt: huius eſt hæc definitio. Notio eſt inſita ex antepercepta cuiuſque formæ cognitio, enodationis indigẽs. Hæc uero definitio hinc tracta eſt, quod Plato ideas quaſdam eſſe ponebat, id eſt, ſpecies incorporeas, ſubſtantiaſq; conſtantes, & per ſe ab alijs naturæ ratione ſeparatas ut hoc ipſum homo: quibus participantes cæteræ res animalia uel homines fierent. At uero Ariſtot. nullas putat extra eſſe ſubſt[an]tias, ſed intellectam ſimilitudinem plurimorũ inter ſe differentium ſubſtãtialem genus putat eſſe uel ſpeciẽ. Nam cum homo atque equus differant rationabilitate atque irrationabilitate, horum intellecta ſimilitudo efficit genus: nã ſimilitudo equi & hominis ſubſtantialis ea eſt, quod uterque ſubſtantia eſt, uterque animatus eſt, uterque ſenſibilis, quæ iuncta efficiunt animal. Eſt namque animal, ſubſtantia animata ſenſibilis, igitur hominis atque equi ſimilitudo eſt animal, quod eſt genus. Rurſus cum Plato atque Cicero numero accidẽtibusq; diſtarent, horum ſimilitudo quæ eſt humanitas, intellecta atque animo formata, ſpecies eſt: ergo cõmunitas quædã & plurimorum inter ſe differentium ſimilitudo notio eſt cuius notionis aliud genus eſt, aliud forma. Sed quoniam ſimilium intelligẽtia eſt omnis notio, in rebus uero ſimilibus neceſſaria eſt differentiarum diſcretio, idcirco indiget adhuc notio quadam enodatione ac diuiſione, uelut ipſe intellectus animalis ſibi ipſe non ſufficit. Nam mox animus ad aliquod animal, id eſt, uel hominẽ, uel equũ deducitur inquirẽdũ: etiã hominis notio uel ad Tulliũ, uel ad Platonẽ, uel ad quẽlibet ſingulariũ perſonarũ refertur. Quæ cum ita ſint, quoties genus diuiditur in formas, nullã prætermitti oportebit. Eſt enim uitiũ uel maximum, ſi qua diuidentem forma prætereat: ueluti. ſi quis ius diuidere uelit, in legem, morẽ, atque æquitatem neceſſe eſt partiatur. Nam & lex, & mos, & æquitas, & ſingula, & in commune iuris uocabulo ſubiecta ſunt. Culpat uero illorũ inſcitiam, qui idem ſpecies uel formas putãt eſſe quod partes, cõturbariq; eos inſcitia dicit, quòd res à ſe plurimum differentes imperite atque improuide diſtinguere ac ſegregare nõ ualeant. Sed quoniam de definitione loquebatur, addit aliam ſpeciem definitionis, quam nos ſuperius enumerauimus, quæ per tranſlationem, non proprietatis ueritatiſq;, ſed ſplendoris atque ornatus ratione perficitur, quod poetarũ oratorumq; eſſe autumat, quibus luculẽta oratio curæ eſt. Huius definitionis exemplum a iure ciuili Tullius petit: aitq; ſe non aliter ab exẽplis notioribus Trebatio receſſurum, quàm ſi neceſſitas cogat. Per tranſlationem uero definitio eſt: uelut cum Aquilius litus definire uolens dicebat, litus eſſe qua fluctus eluderet. hoc eludere ab ijs tranſlatum eſt qui agitatione aliqua, cauſa luſus mouentur. Itemq;, adoleſcentia flos ætatis eſt: id ab arboribus ductum eſt, quarum fructus flores præcedunt. & ſenectus uitæ occaſus: id à die ductum eſt, qui definit ſe cum ſol occidit. quæ tranſlationes à proprietate diſcedunt, & quadã ſimilitudine ſubiecta ſignant. Eſt enim tranſlatio, quoties habenti rei nomen propter alterius ſimilitudinem à re ſimili nomen imponitur: ut motus habet proprium nomen, item luſus ſuo uocabulo nuncupatur. Sed qui dicit qua fluctus eluderet, à ſimilitudine agitationis ad fluctuum motum uocabulum transfert. ac de definitionibus quidem diſputationem terminans, ad partitiones tranſitum facit, Sed nunc tertio uolumini ſatis eſt, reliqua in poſterum differamus.*

Eiuſdem

EIVSDEM BOETII IN TOPICA CICERONIS COMMENTARIVS IIII

Xplicare non poſſum, mi Patrici, quātas ſæpe in difficillimi operis curſu uires afferat amicitia cōtemplatio, cum & ijs ſtudioſius componamus, quos repoſito penitus amore diligimus; & placere cupientibus multa ſeſe rerum copia ſubminiſtret. Huc accedit, quòd ut quæque in mentem uenerint, iniudicata atque etiam incaſtigata promuntur: quandoquidem apud chari pectoris ſecretum nihil eſt periculi proferre quod ſentias. Eſt igitur mihi, cum tuam beneuolentiam ſpecto, pronum omne, atque (ut ita dicam) uoluptarium, quod in tuæ præſcriptum iucunditatis impenditur. Sed cū memet ipſe perpendo, uereor ne imperato muneri par eſſe nō poſſim, & deficientis culpa in adhortandis tedat iniuriam. Quo fit, ut tibi etiā atque etiam prouidendum ſit, ne tuis ipſe moribus emendatus, noſtri alicuius erroris ſarcinam feras. Noſti oblatrātis morſus inuidiæ, noſti quā facillime in difficilimis cauſis liuor iudicium ferat. Quæſo igitur extremam noſtro operi manum communis negocij ſtudioſius imponas, abundantia reſeces, hiantia ſuppleas, errata reprehēdas, ſis poſtremo noſtri laboris, tuæq; adhortationis aſſertor, cū præſertim ſecurū me per actum reddat officium, quo te amici pudor dignius poſſit conuenire, ſi diſplicet. ſed hæc aliàs. Nunc operis ſuſcepti tramitem perſequamur. Quoniam locorum in ipſis de quibus quæritur terminis inhærentium, alij ſunt à toto, alij à partibus, alij à nota, alij ex affectis. de eo quidem loco qui eſt à toto, et in definitione eſt conſtitutus, ſufficienter diſſeruit ſuperiore tractatu. Nunc de partiū enumeratione dicere inſtituit, rectā ordinis uiam ſcilicet inſiſtens, ut non ſolum exēplo qualis eſſet partiū enumeratio perdoceret, uerum ratione quoque oſtenderet, quo modo partium enumeratione in argumentationibus eſſet utēdum. PARTITIONE autem ſic utendum eſt.].

Senſus huiuſmodi eſt, rerum quæ partibus coniunguntur, aliæ quidem paucas, & facile intelligibiles cōprehenſibilesq; partes habent: aliæ uero plures, intellectuq; difficiles. In his igitur partibus quæ ſunt paucæ, ac facile ſub intelligentiam cadunt: uel maximum uitium eſt, ſi patiendo aliquid relinquatur. In his uero quarū, ut ipſe ait, infinitior numerus eſt, & confuſior perſpectio, minus uitioſum eſt, ſi qua diuidētem pars in enumeratione prætereat. Fit autem hoc non ſolum per eas res quæ aliquibus partibus cōſtant, uerum etiā ſæpe per partes ipſas, quas in diſtributione partimur: ut ſi hominis corpus uelimus intellectu ac ratione per propria membra diſiūgere, faciemus ita, caput humeros, manus, thoracem, uentrem, ſuras atque pedes. Et quoniam maiores partes ſumpſimus ad diuidēdum, idcirco nihil prætermiſſum eſſe uidetur, at ſi minutiſſimas particulas perſequamur, tunc oculi quoque, & labia, & nares, atque aures, cæterumq; partes perſequendæ ſunt. Idq; in toto corpore faciendum: eoq; modo difficilior erit partitio, cum ſit partiū numerus infinitior. Sæpe etiam (ut dictum eſt) res ipſæ his partibus iunctæ ſunt, quarum nō ſit facilis inſpectio: ut ſi quis ſtipulationum & iudiciorum formulas partiatur uel etiam ſi figuras loquendi, quæ σχήματα Græci uocant, diuidi neceſſe ſit. Hic igitur ſi quid prætermiſſum ſit, non erit uitium partiētis, quia partium natura multiplex ſæpius oſtendit errorem. At ſi quis genus diuidat, pernicioſum eſt aliquam præterire formā. quoniam formarum finita quantitas eſt. Nam quia ſemper in contrariū diuiduntur, aut duæ ſunt ſemper ſpecies generis, aut tres: & tunc tres, cum ea tertia quæ ſumitur ex contrariorum permixtione perficitur. ut ſi colorem diuidamus, dicendum eſt ita. Coloris aliud eſt album, aliud nigrum, aliud medium. Id medium ex albi coloris ac nigri commixtione coniunctum eſt quamuis in quamlibet aliam coloris ſpeciem transferatur, ſeu purpurei, ſeu rubei, ſeu uiridis. Itaque ſi tale eſt quod diuidis, taleſq; ſunt partes quas ad diuiſionē ſumis, quas non difficulter intelligentia comprehēdat, uitium erit ſi quid omiſeris: uelut ſi tutelas partiaris. Tutela quippe quatuor ferè modis eſt: aut enim conſanguinitatis gradu, aut patronatus iure defertur, aut teſtamēto patris tutor eligitur, aut urbani prætoris iuriſdictione formatur. & ſunt forſitan plures: ſed nunc iſtæ ſufficiunt. Hic igitur & paucæ partes, & facile comprehenſibiles. At ſi ſtipulationum formulas & iudiciorum comprehendere uelis, quoniam multæ in his partes ſunt, nō erit uitioſum ſi quid omiſeris. Improprium uero eſt exemplum partiū quod de tutelis eſt dictum: magis enim ut genus in formas, quàm ut totum in partes. tutela diuiſa eſt. Nam ſiue per conſanguinitatem ſit tutor, ſiue patronatus iure, ſiue cæteris modis, integrum tutelæ ius habet: quod in ſingulis partibus nō ſolet euenire, ut totius integrum capiant nomen. Sed ut conueniens uideatur exemplum, requirendæ ſunt tales tutelarum partes, quæ iūctæ tutelas efficere poſſint, nō quæ ſingulæ tutelæ nomine deſignētur: quod neſcio, an quiſquam iuris peritiam profeſſus tales tutelæ partes ediderit, Merobaudes uero rhetor ita intelligendū probabat, ut id quod ait, Partitione ſic utēdum eſt, nullam ut partem prætermittas: de diuiſione dixerit, id eſt, de una parte propoſitæ partitionis. Nam & diuiſio & per membra diſtributio, partitio nuncupatur. In diuiſione enim uitioſum eſt aliquid prætermittere, in partitione membrorum minime: ita exemplum de tutelis ei partitioni accomodatum dedit quæ eſt diuiſionis. At ſi diuiſionem facias, id eſt, formarum à genere partitionem, ſummum eſt uitium aliquid prætermittere: quoniam cum ſit finitus formarum numerus, ſi quid omiſſum ſit, inſcitia præteritur: ut ſi oratorias quæſtiones in formas diuidere uelimus, dicemus omnem rhetoricam quæſtionē aut de facto eſſe, aut de qualitate facti, aut de nomine. At ſi locutionum figuras ſententiarumq; diſtribuam, non erit (ut dictum eſt) uitium tranſire aliquid, quandoquidem ſentētiarum inter ſe atque locutionum figuræ & multiplices et uaria ratione diuerſæ ſint. Hic quoque figurarum partes non ita uidētur accipi poſſe, quemadmodum totius, ſed ut generis ſpecies: unaquæque enim figurarum quæ infinitæ ſunt, uelut figuræ generalis ſpecies eſt: quod poſſumus intelligere ex his libris rhetoricorum, ubi de elocutione tractatur. Nullæ nanque ſunt figurarum partes quæ figuras iungant, ita uti ſingulæ figuræ nomē uniuerſalis figuræ non poſſint amittere. Sed obijci nobis poteſt, quo modo infinitæ ſunt figuræ, ſi ſpecies ſunt? Sed reſpondeo leuiter, elocutione mutata, figurā quoque mutari, atque idcirco in poteſtate eſſe dicentis figuras facere, quas is qui tractat difficile aſſequi ſi ſit poſſit agnoſcere. Hæ uero non ſubſtantialibus quibuſdā differentijs conſtituuntur, ſed potius accidentibus explicantur. unde fit, ut tunc communis nominis in ſignificationes partitio fieri uideatur, cū figura diuiditur potius quàm generis in ſpecies. Omnia uero ſignificata cuiuſque nominis diuiſione includere difficile eſt, quia noua plerunq; finguntur, ſed ne id quidem uerum ratio permittit. Nam unaquæque figura generalis figuræ nomine & deffinitione cōprehēditur, quocunq; enim modo figura definitur, eadem erit definitio etiam uniuſcuiuſque figuræ: quæ res unamquanque figuram uniuerſalis figuræ ſpeciem eſſe declarat, uniuoca enim ſunt ſpecies & genus. Sed eſt illud uerius, partitionem figurarum ad elocutionem ipſam Tullium retuliſſe, cuius pars quædā eſt figura, non ſpecies. uarijs enim multiplicibuſq; figuris elocutio inculēta contexitur. Si quis enim elocutionē partiri uelit in figuras, non genus in ſpecies, ſed totum ſecabit in partes. quæ cum ita ſint, ex hoc quoque apparet quid interſit inter diuiſionem partitionemq;, cum partitio interdum talis ſit, ut ſi quid in ea prætermiſſum ſit, nihil adferat uitij. Diuiſio uero formarum talis

eſt,ut in ea non queat aliquid ſine culpa preteriri. Quo factū eſt,ut quia res differebant,diuerſa etiam uocabula rebus inter ſe diſtantibus inderent. MVLTA etiam ex notatione ſu=muntur.] Poſt enumerationem partium recto ordine de notatione perpendit. Notatione igitur eſt,quoties ex nota aliqua rei quæ dubia eſt,capitur argumentū. Nota uero eſt,quæ rem quanque deſignat. Quo fit,ut omne nomen nota ſit, idcirco quòd notam faciat rem,de qua prædicatur: id Ariſtoteles ſymbolum nominauit. ex notatione autem ſumitur argumētum, quoties aliquid ex nominis interpretatione colligitur. interpretatio uero nominis ἐτυμολογία Græce,Latine ueriloquiū nūcupatur. ἔτυμον Græce uerū ſignificat, λόγος orationem, ſed quia id ueriloquiū minus in uſu Latini ſermonis habebatur, interpretationē nominis Tullius notationem appellat. Ea eſt huiuſmodi,ut ſi quæratur,quid eſt poſtliminium,in qua quæſtione non illud uidetur inquiri,quæ res poſtliminio reuertantur. hoc enim in diuiſionem caderet,id eſt, earum omnium rerum enumerationē,quæ poſtliminio redeunt poſtularet: uelut ſi ita dicamus. Poſtliminio redeunt homo,nauis,mulus clitellarius,equus,equa,quæ frena recipere ſolet,id eſt,domita. Nunc enim enumeratæ ſunt res quæ poſtliminio reuertantur. At cū quid ſit ipſum poſtliminium quæritur,poteſt ex ipſius nominis interpretatione cognoſci. Poſtliminio.n. redit, quiſquis captus ab hoſtibus ad patriam remeauerit. Nanque dum captiuitatē hoſtium patitur,ius ciuis amittit: omnia uero iura recipit, ſi poſtliminio reuertatur. Ergo ex notatione nominis ita ius poſtliminij clareſcere poteſt. unde quia Poſt ſemper id ſignificat quod retro,relinquitur,quòd Poſtliminij uocabulo quædā reuerſio ſignificatur,ut Seruius probat,qui ex aduerbio Poſt, tātum nominis interpretatur,reliquam uocali partē protractionem ſolam eſſe confirmans,nam in eo quod eſt poſtliminium, ex eo quod Poſt eſt,dictam interpretationem nominis ſumit: liminium uero ſuperuacuo putat eſſe productum. Ad horum nominum formam meditullium ponit. Prima enim pars medium ſignificat tullium uero nihil: & legitimum et æditimū, in utriſque enim,lex ibi,ædes ibi aliquid: itimum uero nihil omnino deſignat. Id uero nomen quod eſt poſtliminium, Scæuola P. filius aduerbio poſt & limine putat eſſe compoſitum. Nam quia ad idem limen quod poſt reliquit reuertitur is qui poſtliminio reddit,idcirco ex utriſque ſignificationibus arbitratur nomen eſſe coniunctum. Quæcunque enim à nobis abalienata ad hoſtem perueniūt,cum à noſtro limine exierint,ſi poſt ad idem limen reuertantur,poſtliminio redeunt. Quomodo etiam Mācini cauſa defendi poteſt,quem cum populus Romanus ob fœdus male ictum dedidiſſet,hoſtes eū ſuſcipere noluere: qui cum reuerſus eſſet,poſtliminio rediſſe uidebatur. Idcirco quia ſi eum hoſtes recipiſſent deditum à ciuibus,etiā ſi quo quo modo ab hoſtibus effugiſſet,nō uideretur poſtliminio regreſſus,qui iudicio ciuium omni libertatis iure fuiſſet exutus. Sed quoniā nec deditio,nec datio,nec donatio præter acceptionē uidetur poſſe conſiſtere: idcirco qui ſuſceptus nō ſit,ne deditus quidē intelligi poſſet: recte ergo Mancinus, qui nō deditus in hoſtiū,ſi eo uti mallent,peruenerat poteſtatem, is cū patriā remeauit, iure poſtliminio rediſſe defenſus eſt. SEQVITVR is locus qui conſtat ex ijs rebus,&c.] Eum locum qui in ipſis de quibus quæritur inhæreret,in quatuor differētias ſupra diſtribuit,à toto,ab enumeratione partiū,à nota,ab affectis. Quoniam autē diligenter de ſuperioribus tribus paulo ante tractauit,nunc quartum locū,id eſt,affecta perſequitur. & quoniam locus ab affectis,in plurimas differentias ſoluebatur,quarum prima à cōiugatis propoſita eſt,primum loquitur de coniugatis, quæ multum à notatione non differunt. Nam quia notatio ex ui nominis trahitur,itēq; coniugatio ſimilitudine uocabuli continetur,aliquod inter ſe ueluti confinium tenent: ſed hoc intereſt,quia notatio expoſitione nominis,coniugatio ſimilitudine uocabuli ac deriuatione perficitur. Et quoniam facilis & intellectu et tractatu locus eſt,tantum ponere ſufficit exemplum,quod huiuſmodi eſt. Aqua pluuia eſt, quæ pluendo colligitur & creſcit. Pluendo uero atque pluuia coniugata ſunt. In uno enim eodemq; uocabulo diuerſus nominum terminus differentiam facit. Item ius eſt aquam pluuiam arceri,id eſt,ut ſi in alicuius agro pluuia aqua colligatur,et in alterius agrū deſluat,eaq; uicini frugibus nocitura concreſcat, arceat eam ſuis finibus ille qui id ſua putat intereſſe,ne deſluat. Si fluuius igitur pluuia creuerit,quæritur,an debeat arceri? Reſpondetur,inquit Mutius,quoniam aqua pluuia à pluēdo dicta ſit,fluuium quoque qui pluendo creuerit,aquam eſſe pluuiam,atque arceri debere. CVM autem à genere ducetur argumentum.] Talis generum ſpecierumq; intelligitur eſſe natura,ut cū colliguntur,uel etiam diuiduntur ab indiuiduis per ſpecies & genera,uſque ad maxima genera poſſit aſcēdi. Itemq; à maximis generibus per infra poſita genera ac ſpecies, uſque ad indiuidua ualeat eſſe deſcenſus. Id uero uno clarum fiet exemplo. Cicero quippe,indiuiduum eſt: huius ſpecies homo,huius genus animal,huius ſuperius genus eſt corpus animatum: & ſi longius aſcendas,corpus alterius genus inuenies: ſi prolixius egrediare,ſubſtantia ultimi loco generis occurrit. Cū igitur multa ſint genera,ſi cuiuslibet ſpeciei genus aſſignādū ſit,non neceſſe erit,inquit,maxima & principalia genera ſemper exquirere,uerum eorū quoque aliquid quæ in medio locata ſunt oportebit adhibere. Ille tamen ratione ſeruata, ut ſemper genus ſuperius ſit eo,ad quod prædicatur ut genus. Extrema quippe inſcitia eſt,ſi dū genus ſemper natura ſpeciebus proprijs ſuperponatur,loco generis id quod eſt inferius collocetur. Quocirca uitioſum eſt,ſi quis corporis genus dicat eſſe corpus animatum: quo fit,ut ſi ad ſpeciem aptandum eſt genus, eorū quæ ſuperiora ſint aliquid aptemus,& nō erit neceſſe ultimū ſemper genus adhibere: ut ſi homini genus proprium præponere uelimus,nō neceſſe eſt ut ſubſtantiam præponamus, ſed uel corpus,uel corpus animatū,uel quod maxime fieri oportet,animal. Illa enim ſemper genera ſumenda ſunt, quæcūque proxima formis adhærent,eaq; in definitione maxime requirūtur: ſed in argumentationibus nihil differt,utrum proximū eligas an ſuperius genus. Nam quoniam ex continenti fit argumentatio,plus continet id quod eſt ſuperius genus. quocirca ſi de homine aliquid ambigitur,& à genere argumentādi ſumitur locus,quidquid de animali dicetur,id etiā de homine prædicabitur. Quo fit,ut ſi quid etiam de animato corpore prædicetur,idem de homine dici poſſit. Vt igitur argumentationes ex proximis generibus fiunt,ita etiam ex ulterius conſtitutis. Sed in his omnibus illud eſt quod maxime conſiderādum uidetur, ne id quod eſt inferius ſuperiori proponatur,ut genus. Et ſententia quidem talis eſt. Quod uero ad exemplum attinet, declarabitur hoc modo, Sit aqua pluuia ea, quæ deiecto de cœlo imbri colligitur. Huius ſpecies duplex eſt,alia enim aqua pluuia nocens eſt,alia non nocens. Nocentis quoque duplex ſpecies eſt,alia manu,alia uitio. Sed aqua pluuia manu nocens eſt,quæ ita loco aliquo excipitur,ut inde profluens uicino noceat,ſi locus is non ſit naturaliter talis,ſed manu hominis excipiendæ aquæ fuerit apparatus: uitio uero,quoties naturaliter ita ſeſe locus habet,ut excipere aquam poſſit,et nocere uicino. Si eius igitur aquæ,quā quis arceri uelit,ne ſibi noceatur à uicino,genus uelit exquirere,non neceſſe eſt ab ultimo uſque genere deducere: ut dicat,aquæ eius qua quis uelit arceri: genus eſſe aquā pluuiā: ſed poteſt id quod inquiris genus,paulo inferius inuenire,ut huius aquæ quàm arceri deſiderat, id genus eſſe dicat,quod eſt aqua pluuia nocēs. Quod ſi genus proximū quærat,illud poterit adhibere,quod eſt aqua pluuia manu nocens.

ceus. Hoc. n. arcere quis cogitur, quod manu ſit noxium: quod uero loci forma uel uitio incommoditatis aliquid apportat, arcere non cogitur. Quod aũt diximus, eius aquæ quam arceri oporteat, genus eſſe aquam pluuiam manu nocentẽ: ita intelligendũ eſt, ſi aqua quæ arceri debet, plurima ſub ſe habeat indiuidua & ſimilia. Tunc demum. n. eius aquæ quæ arceri debet, aqua pluuia manu nocẽs genus eſſe poterit. Quòd ſi aqua quæ arceri debet, in nulla indiuidua deducatur, ipſa eſt indiuidua, nec eius genus eſt aqua pluuia nocẽs manu, ſed ſpecies. Quòd ſi cui paululũ uidetur obſcurius, hic ſi eos commẽtarios quos de genere, ſpecie, differẽtia, proprio atque accidenti cõpoſuimus, libris quinque digeſtos, inſpexerit, nihil horum poterit incurrere, quo caliget. COMMODE etiã tractatur hæc argumentatio.] Dictum eſt, quemadmodum genus ad ſpeciẽ debeat aptari: atque in eo præſcriptum eſt, ut niſi id quod eſt ſuperius adhiberi non debeat. Nunc illud adiungitur, quemadmodũ eius loci qui à genere ducitur, argumẽtationibus cõmodior uſus eſſe poſſit. Quotieſcunque. n. de re aliqua dubitatur, ſi facta generis alicuius diuiſione ſub aliqua eius generis parte, id de quo ambigitur, potuerimus includere, tũc à genere tractũ eſſe argumentũ uidetur, hoc modo: ſit dolus malus, quãdo aliud agitur, aliud ſimulatur. Huius ergo ſi ſpẽs diuiditur, & id quod factũ arguimus, alicui earũ ſpecierum quæ à dolo malo deductæ ſunt, potuerimus adiungere: quidquid de dolo malo exiſtimabitur, idem etiam de ea re, quam arguimus, neceſſe eſt iudicari: & factum eſt argumentum à genere. Nam de quo quæritur, ſpecies eſt: & id à quo ſumitur argumentũ, genus eſt: ſcilicet, ſi ita cõtigit dolus malus. Locus uero hic ab eo qui eſt à partiũ enumeratione diuerſus eſt. nec ſi enumeramus partes. i. formas aut ſpẽs, idcirco nõ à genere, ſed ab enumeratione partiũ dicitur argumẽtum. Quoties. u. ipſa partium enumeratione utimur ad argumentationem, tunc ab eadem partitione argumentũ tractum eſſe dicimus, ut hoc modo. Si fundamenta & parietes & tectum habet, & habitationi eſt deſtinatus locus, domus eſt. ipſa igitur partitione utẽtes, domũ eſſe probauimus. Quoties uero ſub genere aliquid collocandũ eſt, diuiſisq; partibus alicui eorũ, quæ à genere deducũtur. id de quo quæritur aggregamus, ut hoc modo, ſi Ciceronẽ animal eſſe mõſtremus, dicemus ita: Omne animal aut rõnale eſt, aut irrationale: ſed Cicero rõnalis eſt, animal igitur eſt· non partitione utimur principaliter ad argumẽtum conſtituendum, ſed idcirco genus diuiſimus ut in unã quamlibet diuiſionẽ, id quod nitebamur oſtendere, poſſit includi. i. ut id de quo dubitatur, in aſſumpti continentiam generis redigeretur, atque de ea per generis naturã fides fieret Sic ergo à genere facta argumẽtatio iure dicetur. Amplius ita partiũ enumeratio totius efficere ſubſtantiã ſolet, ſiue illud uniuerſale ſit, ut genus: ſiue partiũ coniunctione copuletur, ut totum. At uero hæc diuiſio generis, in cuius parte quælibet illa res de qua contenditur includẽda eſt, nõ id efficit, ut totius ſubſtãtia cõſtituatur, ſed ut illud quod approbare quærimus, intra genus locetur. Quẽ argumẽtationis modũ in primis M. T. ualidum eſſe cõfirmat. Illa. u. regula ſatis uera eſt ac neceſſaria, Quæ de genere prædicantur, eadem de ſpecie modis omnibus prædicari. Illud uero quæri perutile eſt, cum aliquid de particularibus rebus probatur, ex ſuperpoſita proxima ſpecie, ut ſi Socratem rõnalem eſſe probamus, quoniam ſit homo, cum ſit homo rõnalis, utrum ex genere an ex forma argumentum ductum eſſe arbitremur. Nã ſi dicamus ex genere, ultima ſpecies genus non eſt: ſi ex ſpecie, ſuperpoſitum genus ſemper ſpecies probare deſiderat. Socrates uero cui fidem præſtat homo, quoniam rõnalis eſt, genus hominis non eſt. Sed dicendum eſt, quoniam ueluti à genere tractum uidebitur argumentum. Nam ex genere quaſi ex continenti atque ampliore, & de ſubſtãtia, prædicato fides ducitur, quam ſortem ad ſua indiuidua ſpeciẽ nemo dubitat obtinere. Nã & continet ea, et de eorũ ſubſtantia prædicatur. SIMILITVDO ſequitur, quæ late patet, &c.] De ſimilitudinis loco planè atque expedite diſſeruit, oẽmq; aperuit intellectum, ſimilitudinum diuidens formas, præſcripſitq; apertiſſime, quibus magis ex ſimilitudine argumenta contingerent. i. philoſophis, atque oratoribus, etenim ſimilitudo pſuaſionibus uidetur aptiſſima. Nã quod in unã uel plures extra eam de qua quæritur cauſam cadere ſolet, facile credi põt in eam quoque de qua ambigitur cõuenire, Idcirco ex ſimilitudine tractæ argumẽtationes, magnũ oratoribus uſum præſtant: philoſophis quoque, quoniam non in omnibus quæſtionibus demonſtratione utuntur, ſed aliquoties uniuerſalia colligunt, quo id facilius perſuadeãt, quod nituntur oſtendere. inde ſimilitudo rerũ ſæpe eſt conquirenda, atque idcirco locus à ſimilitudine oratoribus maxime philoſophisq; conducit, non tamen ſolis. Oẽs. u. loci communes ſunt cuiuſque materiæ, ſed in alias uberius incidunt, in aliis anguſtius inueniuntur. Quocirca cognitis atque anteperceptis locis, quæſtiones ipſæ quæ tractabũtur, quibus uti debeat, ſolertẽ animũ poterunt admonere. Omnis uero ſimilitudo duplex eſt: aut. n. ex pluribus rebus ſimilitudo colligitur, & inductio nũcupatur, quod Græci παραγωγὴν nominant: aut ſingulæ res per ſimilitudinem cõparantur. ac prior quidem huiuſmodi eſt, ſi tutor fidẽ præſtare debet, ſi ſocius, ſi cui mandaueris, ſi qui fiduciã acceperit, debet etiam procurator. nam cum in talibus rebus fides præſtari debeat, unaq; ſimilitudo ſit in fide præſtãda, tam in tutore quam ſocio, atque eo cui mandatum ſit, eoq; qui fiduciã accepit, debet eadem ſimilitudo procuratori etiã conuenire. fiduciã uero accepit, cuicũque res aliqua mancipatur, ut eam mancipanti remancipet: uelut ſi quis tẽpus dubium timens, amico potentiori fundum mãcipet, ut ei cum tempus quod ſuſpectũ eſt præterierit, reddat. hæc mancipatio fiduciaria nominatur, idcirco quod reſtituẽdi fides interponitur. Hac ſimilitudinis collectione plurimum Socrates eſſe uſus dicitur, ut in Platonis aliorumq; eius ſectatorũ uoluminibus inuenitur. Quoties uero una res, uni rei per ſimilitudinẽ cõparatur, hoc modo colligitur argumentũ. Regendorum finiũ arbitri eſſe dicũtur, qui finalia litigia diſcernunt, ut ſi fuerit de finibus orta cõtentio, eorũ dirimatur arbitrio, ſed fines in agrorũ tantũ limitibus eſſe dicuntur, arbitri aũt finium regendorum in ciuitate eſſe non poſſunt. Item arceri aquam in agris, tantum dici ſolet, ubi ſi ex aliquo loco aqua pluuia colligatur, & deſluẽs in cãpos uicini paſcua fruges'ue corrũpat, arbitri arcẽdæ aquæ à magiſtratibus ſtatuebantur. Quæritur ergo, an in urbe arcẽdæ aquæ arbitrum poſſimus adigere: et argumentũ capitur ex ſimilitudine: Si regendorũ finiũ, quia ſolius agri ſunt, in urbe arbitrũ adigere non poſſis, ne aquæ quidẽ arcendæ, quia ſolorum eſſe uidetur agrorũ, in urbe arbitrũ poſſis adigere. Hic igitur una res uni rei ſimilitudine coniuncta eſt: ex eodẽ etiam ſimilitudinis loco illa ſumi proponit, quæ uocãtur exẽpla: ueluti Craſſus in cauſa Curiana, quæ fuit huiuſmodi. Quidã prægnãtem uxorem relinquens, ſcripſit hæredẽ Poſthumum, eiq; etiã alium ſubſtituit ſecundũ, qui Curius uocabatur, ea cõditione, ut ſi Poſthumus, qui intra mẽſes decẽ proximos naſceretur, ante moreretur, quàm in ſuam tutelam perueniſſet i. ante obiret diem quam teſtamentum iure facere poſſet, ſecundus hæres ſuccederet. quod ſi ad id tempus perueniſſet, quo iã firmo iudicio in ſuã tutelã receptus, iure ciuili inſtituto poſſet hærede defungi, ſecũdus hæres. i. Curius nõ ſuccederet: quæ uocatur ſubſtitutio pupillaris, quæſitum eſt an ualeret ita inſtituta ratio. Craſſus igitur plurima protulit exẽpla, quibus ita inſtitutus, hæres

obtinuiſſe hæreditatem. quæ exemplorum commemoratio iudices mouit. Dicit etiam ipſos quoque iuriſcóſultos uti ſæpius exemplis. ueluti cum fingitur propoſitio uel cauſa, ut caſus de quo agitur per ſimilitudinem intelligatur, hoc modo. Si quis enim iuriſperitus adijciat id quod non iure contractũ eſt, nullius eſſe momenti, adhibeatq; exemplum tale, ueluti ſi quis rẽ nó mancipi mancipauerit, num idcirco aut rẽ alienauit, aut ſe eo facto potuit obligaſſe? minime. Quod.n. non iure contractum eſt, nil retinet firmitatis: & alia huiuſmodi apud iuriſperitos inueniuntur, in quibus oratores maxime ualẽt. quibus etiam in tantum fingere licet, ut eorũ oratione etiã mortui ſæpe ab inferis excitẽtur. quod Tullius in ea facit oratione, qua Cœlium defendit. Sed latior, inquit, eſt illorum campus. i. oratorum, quibus ſpaciari ac deuagari licet: nec idcirco minus cæteris quoque facultatibus ſimilitudines proſunt, quoniam eadẽ argumenta maximis minimiſq; cauſis conueniũe, quo fit, ut loci quoque argumentorum diuerſarum artium quæſtionibus accommodentur. SEQVITVR ſimilitudinem differentia, re, &c.] Eiuſdem facultatis eſt ſimilitudines differentiaſq; cognoſcere. qui.n. ſcit quid ſit, idem noſſe poterit quid ſit diuerſum. Omnis uero ſimilitudo, idem aliquid eſſe conſtituit. Quod.n. idem eſt ſecundum qualitatem, id ſimile eſſe neceſſe eſt. Omnes quippe res aut ſubſtantia eædem ſunt, aut qualitate, aut cæteris prædicamentis. quod ſi ita eſt, & animus intelligere hoc idem in pluribus prædicamẽtis poteſt. ſed cum hoc ipſum idem in prædicamentis notat, eodem modo in eiſdẽ prædicamentis, quod diuerſum eſt inuenitur: ſed ſimile idẽ eſt, differẽtia uero diuerſum. Idẽ igitur animus, eademq; intelligentia, ſimilitudinẽ, differentiamq; cognoſcũt. Differentiarum uero multæ ſunt ſpecies. aliæ quippe ſubſtantiales, ut homini rõnale: aliæ non ſubſtantiales, ſed inſeparabiles, ut nigrũ æthiopi, atque coruo. Aliæ uero mobiles, neque conſtantes, ut ſedere, ſtare, & huiuſcemodi cæteræ, quibus & ab alijs hominibus, & à nobis ipſis ſæpe diſtamus. Itẽ differentiæ aliæ aliquo modo ſunt generũ diuiſibiles, aliquo modo uero ſpecierũ conſtitutiuæ. Sed ſi à cóſtitutiuis argumentũ ducatur, uelut à genere ducitur. nã ſicut genus continet ſpeciẽ, ita differentiæ cótinet ſpecies. Sanè ſi differentiæ conſtitutiuæ ut genera intelligentur, fides ab his ad ea aptabitur, quæ conſtituunt. hæc.n. talium differentiarum ueluti quædã formæ ſunt. Sin uero ſint diuiſibiles, ſi quidem ad ea probanda, quæ diuidunt, earum ducitur fides, à forma argumentũ fieri uidetur. nã tales differentiæ eorũ quæ diuidunt, formæ quædã ſunt. Quod ſi ad ea probanda referuntur, quæ in contrariã partem genus diuidunt, tunc proprie à differentia fieri argumentũ uidetur, quia contrariæ ueluti differentiæ cóparantur. Quod uero ad exemplum attinet Tullij, huiuſmodi eſt. Mulieres antiquitus perpetua tutela tenebãtur, pupilli item ſub tutoribus agũt: ſed mulieribus ſi quid debitũ fuiſſet, ſine tutoris authoritate poterat ſolui, pupillis uero minime. ergo ſi quæratur, an id qd debeatur pupillo cuilibet, renuẽte tutore poſſit exolui, à differẽtia ſumitur argumentũ ſic. Nó ſicut mulieri ſine tutoris authoritate debitũ poſſis exoluere, eodem modo niſi authoritas tutoris acceſſerit. pupillo ſoluere qđ debeas poſſis. illæ.n. perpetua tutela etiã prouecta iã ætate continentur, illorũ tutelæ certus annorũ numerus terminum facit, atq; idcirco ſolui pupillo ſine tutoris authoritate nó poterit. Differt.n. perſona mulierum, à perſona pupillorum, uel in eo, quod pupilli nó perpetua regũtur tutela, mulieres uero ꝑpetua: uel quod pupillus nullum ſuæ etiã miniſtrandæ utilitatis iudicium habere pót, cum ſit aliquis mulieribus etſi nó firmus in explicanda familiaris rei utilitate delectus. DEINCEPS locus eſt, qui à contrario dicitur, &c.] Diuiſio differentiæ loco, nunc de contrarijs tractat. Atque uti rerum ordo clarius colliqueſcat, pauca mihi ex Ariſtot. ſumẽda ſunt quæ ille uir omniũ longe doctiſſimus de hac diuiſione tractauit: quanquam M.T. re quidem Ariſtot. ferè conſentit, ſed ab eo nominum interpretatione diuerſus eſt. Nam quæ Ariſtot. oppoſita. i. ἀντιμενα, ille uocat, ea Tullius contraria nominat. Sed hæc paulo poſterius. nunc Ariſtot. diuiſio conſideretur. Oppoſitorum igitur ſecundum Ariſtot. alia ſunt contraria, alia priuatio & habitus, alia relatiua, alia contradictoria. Cótraria quidem, ut album atque nigrum. Habitus uero & priuatio, ut uiſus & cæcitas, dignitas & indignitas. Relatiua uero, ut pater filius, dominus ſeruus. Contradictoria, eſt ut, dies, non eſt dies. Horum omnium tales inter ſe differentiæ conſiderantur. Nã quæ contraria ſunt, partim mediata ſunt, partim uero medio carent, Mediata ſunt, ut album, nigrum: eſt.n. horum cuilibet medius alius color, ut rubeus, uel pallidus. Et horum contrariorum non neceſſe eſt alterum ſemper ineſſe corporibus. Neque.n. omne corpus aut album aut nigrum eſt, ſed aliquoties in horũ medietate eſt conſtitutum, ut ſit rubrũ uel pallidum, Immediata uero contraria ſunt, quorum nihil mediũ poterit inueniri, ut grauitas & leuitas: horum.n. nihil eſt medium. Nam quæ leuia ſunt, ſurſum ferũtur: quæ grauia, deorſum. Quid aũt ſit corporis, quod neque ſurſum neq; deorſum feratur, nihil poterit inueniri. Sed immediata contraria talia ſunt, ut alterum eorum cui pót accidere ſemper inhæreat, ut in propoſito ſuperius exemplo. Neceſſe eſt.n. omne corpus uel leue eſſe, uel graue, quia leuitas & grauitas medium non habent, quod præterea ineſſe corporibus poſſit. At ea quæ in priuatione & habitu ſunt, ut cæcitas & uiſus, diſtant quidem ab his contrarijs, quæ claudunt aliquam medietatem, quod ipſa medietatem non habent. Ab his uero contrarijs differunt, quæ ſunt immediata, quoniam horũ contrariorũ alterũ ſemper ſubiecto ineſſe neceſſe eſt, ut corpori grauitatem uel leuitatem: priuationẽ uero & habitum non ſemper. ut ẽñ ſit habitus quidem uiſus, priuatio autem cæcitas: non omne quod uideri pót, aut uidet, aut cæcum eſt. Infans quippe nondum editus, neque uidet, quia nódum proceſſit in lucẽ: neque cæcus eſt, quia nondũ habuit uiſum, quem potuiſſet amittere. Idem de catulis dici pót, qui ſtatim nati nequeũt intueri: nã tunc eos nec cæcos dicere poſſumus, nec uidentes. Et poſtremo, contraria ſemper in ſuis qualitatibus conſiderantur: priuationes aũt, non quod ipſæ ſint aliquid, ſed ex habitus abſentia colliguntur. Neque.n. cæcitas eſt aliquid, ſed à uiſus intelligitur abſceſſu. Tã uero priuatio ꝙ contrarietas differt à relationis oppoſitione, eo quod neque contraria neque priuatoria ſimul eſſe poſſunt. Idem.n. uno eodemq; tẽpore, uno eodemq; in loco album nigrumq;, uel uidẽs cæcumq; eſſe non poterit, ſed relatiua à ſe nequeũt ſeparari. Neque.n. pót eſſe filius ſine patre, nec ſeruus ſi dominus non ſit. Amplius contraria ad ſe & priuatoria non referuntur. nemo.n. dicit album nigri uel nigrum albi, uel cæcitatẽ uiſus, uel uiſum cæcitatis. Quæ uero in relatione ſunt poſita, in ipſa relationis prædicatione cóſiſtunt, ut duplum dimidij, dominus ſerui, & cætera ad hunc modum. Tam uero contraria ꝙ etiam relationes differunt à contradictionibus, quod contradictiones quidẽ ſemper in oratione conſiſtunt, & in altera earũ parte ueritas, in altera falſitas inuenitur: Contraria uero & priuatoria & relationes, in ſimplicibus partibus orationis, & in his neque ueritas neque falſitas ineſt. Nã cũ dico albũ nigrum, cæcitas uiſus, dominus ſeruus, ſimplices orationis partes ſunt, neque uerũ neque mendaciũ continentes. In ſimplicibus.n. partibus orationis ueritas uel falſitas nulla eſt. Cum aũt dico, dies eſt, dies non eſt, utræque propoſitiones, una in affirmatione, altera in negatione poſita, orationes ſunt. Sed M. Tullius non tam proprijs nominibus quàm notio

ribus

ribus utitur.Ait.n.contrariorum alia eſſe quæ aduerſa uocẽtur,alia quæ priuantia,alia quæ in comparatione ſint,alia q̃ aientia & negantia nuncupantur. ſed quæ contraria nominat,oppoſita uerius dicerentur : quæ aduerſa dicuntur,contrariorum melius ſuſciperent nomen quæ in collatione nominat,ea relatiua uel ad aliquid certius uocarẽtur. Sed utatur nominibus ut uolet,dum res ipſæ certa proprietatis ſuæ rõne ſignentur:nos uero in cæteris quos edidimus libris eo nũcupauimus modo,quo ſuperius in Ariſtot.dictum eſt diuiſione. Secundũ M.T.igitur contrariorũ alia ſunt aduerſa,ut ſapiẽtia, ſtultitia: alia priuantia,ut dignitas & indignitas : alia uero quæ cum aliquo conferuntur,ut duplum, ſimplum: alia uero quæ appellantur negantia,è contrario aientibus conſtituta : ut ſi hoc eſt,illud nõ eſt.Aduerſa igitur ſunt,quæ ſub uno genere poſita plurimũ differunt: ut albũ nigrumq́; à ſe plurimum diſtant, ſub uno genere poſita,ſub colore. Itẽ celeritati tarditas aduerſa eſt,poſitis utriſque ſub motu. neque.n.celeritati debilitas opponenda eſt,quia debilitati firma ualetudo cõtraria eſt.quod in diuiſione omiſit Cicero,ſed docuit exẽplo. Illa quoq; dicũtur aduerſa,quæ in diuerſis generibus ſita,plurimũ à ſe diſcrepare intelligũtur,ut ſapientia ſtultitiæ.Illa.n. ſub genere boni eſt,hæc uero ſub mali.quanquam huiuſmodi exẽplum priuationem potius ſpectare uideatur : nã ſtultitia priuatio ſapiẽtiæ eſt, nec quidq̃ eſt aliud ſtultitia niſi ſapientiæ & rõnis abſentia.Sed quæ ſint,quæ priuantia Cicero appellet,poſterius demonſtrabo. Ex his hoc modo argumenta ſumentur.Si ſtultitiam fugimus, ſapientiam ſequamur: ſi bonitatem appetimus,malitiam fugiamus . quanquam malitia quoque ſecundum eundẽ modum,qui ſuperius dictus eſt,priuationibus poſſit adiungi. Priuãtia uero ſecundũ Ciceronem ſunt,quæ græce ςερητικὰ appellantur, quæ habent eã partem orationis præpoſitam,quæ cũ fuerit adiecta,ſemper ferè aliquid demit. ea eſt in præpoſitio. hæc.n.ſyllaba cui fuerit appoſita,demit ferè aliquid ex ea ui, quã eſſet res quælibet habitura, ſi in ſyllabam præpoſitam nõ haberet:ut humanitati inhumanitas.nãque præpoſita in,id de quo dicitur,humanitate priuauit,ut dignitas & indignitas . Et Tullius quidẽ ea tantũ priuantia eſſe confirmat, in quibuſcunque ſyllaba iſta præponitur.priuantiũ quippe natura,ſecundum Tullium,huius ſyllabæ cõmemoratione finitur. À Peripateticis uero accepimus,priuationes tum cũ ſimplicibus nominibus,tũ cum priuatorijs ſyllabis efferri ; ſimplicibus nominibus,ut cæcitas,cũ priuãtibus uero ſyllabis,ut indignitas,inhumanitas. Quocirca ſecundũ M. Tulliũ cæcitas nõ erit priuatio uiſus ſed ei aduerſum.atque idcirco forſitan ſtultitiã inter aduerſa numerauit,quoniã nõ habet in ſyllabam,ex qua priuationes arbitratur exiſtere. Ex quibus eodem modo,ut in ſuperius poſitis aduerſis,argumenta ducuntur. Inhumanitatem auerſemur, ſi humanitas cõſectanda eſt.Illa uero cõtraria,ut ait Tullius, quæ cum aliquo cõferuntur,talia ſunt,ut duplum ſimpli . id tantundẽ eſt,tanquam ſi diceret,duplum dimidij : ſimplum enim dupli dimidium eſt.Et pater filij. Eaq́; ſunt ſemper reciprocãtia,aliquoties quidẽ ſeptimo caſu,aliquoties uero genitiuo.nã filius,patris eſt filius,& pater filij,hæc ſecundum genitiuum conuerſio eſt : & duplum ſimplo duplum eſt , hæc ſecundũ ſeptimum caſum.ſunt etiam quæ accuſatiuo,ut pauca ad multa,& magnum ad paruum . Item negantia ſunt, quæ in affirmationibus & negationibus poſita ſunt : ut ſi hoc eſt,illud nõ eſt.ueluti Si dies eſt,nox nõ eſt.atque hãc oppoſitionẽ Cicero dicit ualde eſſe contrariam. Ex quibus omnibus ſecundũ ſuperius dictum modum,argumentorũ facultas eſt. nam ex relatiuis contrarijs ita ſumimus argumentum,Si pater eſt , fieri non põt quin ei filius ſit . Ex negantibus autẽ, quæ ἀποφατικὰ (ut ait)græci uocant,ita : Si ſol ſupra terram fuit,nox eſſe non potuit. Hæc.n.affirmatio,illam perimit negationem.Cur uero hæc negantia eſſe conſtituerit, mirandũ eſt.Nam quæ negantia ſunt,aientibus opponuntur,& ſimul eſſe non poſſunt: ut diem eſſe,ac diem non eſſe. hoc uero eſt conſequens,cũ ita dicatur,Si hoc eſt,illud non eſt : ut, Si dies eſt,nox non eſt. Atqui affirmationẽ negationemq́; ualde Tullius dicit eſſe contrariã,ſed in hac conſequentia nequeũt eſſe contraria. nam quod eſt conſequens,contrarium non eſt .

A B adiunctis autẽ poſui equidem exemplum paulo ante.]

Quid ſit ab adiũctis locus,breui ſuperius monſtrauit exẽplo, eo ſcilicet quod dixit,Si ſecũdum mulieris nunquã capite diminutæ tabulas poſſeſſio bonorũ daretur,conſequens eſſe,ut ſecundũ quoque puerorum & ſeruorũ tabulas poſſeſſio permitteretur. Sed nunc formam ipſam & quaſi ſubſtantiã loci monſtrare proponit,quæ eſt huiuſmodi. Ab adiunctis.n.locus eſt,cum ex eo quod proponitur,aliquid aliud uel eſſe,uel fuiſſe,uel futurũ eſſe,argumẽtatione colligitur:ut in eo ipſo quod dudum poſuit exemplo. Approbatur.n.non debere ſecũdum mulieris nunquam capite diminutæ tabulas bonorum poſſeſſionẽ dari.quia ſi id fuerit poſitum,id futurum eſt,ut ſecundũ puerorum quoque ac ſeruorum tabulas bonorũ poſſeſſio p̃mittatur. Talia uero ſunt quæ dicũtur adiũcta,ut circa rẽ ferè quæ quæritur,inueniantur,neque tamẽ neceſſe ſit ei ſemp adhærere. Et forma quidẽ huius loci talis eſt, ut hanc quoque definitionem poſſit admittere. Ab adiũctis locus eſt , cũ ex aliquibus,quæ ſunt proxima eis de quibus quæritur rebus,id quod quæritur uel fuiſſe,uel eſſe,uel futurũ eſſe mõſtratur : qui locus eſt cõiecturalibus cauſis maxime neceſſarius. Cũ.n.de facto quæritur,tũ ſi id factum eſt quod dubitatur,quid uel fuerit uel ſit uel futurum ſit,conſiderari ſolet . Multa.n.ſunt quæ unicuique adiuncta rei, uariorum euentu temporum colliguntur . idcirco.n quid ante rem,quid cũ re,quid poſt rẽ euenerit, in cõiecturalibus cauſis inquiritur , quæ ab oratoribus tractantur ſolis: neque Iuriſcõſultis in huiuſmodi negotijs cum rhetorica facultate ulla cõmunio eſt. Iuris.n.peritus de facti qualitate,non etiã de ipſius facti ueritate reſpondet.idcirco quoties ad Gallum peritum iuris facti quæſtio deferebatur,nihil ad nos inquiebat : & ad Ciceronẽ potius conſulentes.i.ad rhetorem remittebat. In quo Tullius facete ad Trebatium iocum miſcuit dicens. Quanquam locus hic ab adiunctis, coniecturalibus cauſis maxime eſt utilis,nihil conſultorũ iuris prudentiã iuuet. Patere me tamẽ,inquit, nullam ſuſcepti operis partem præterire,ne ſi in hoc libro nihil præter tuæ artis exempla conſcripſero,tuæ tãtum gratiæ uideatur addictus. Ab adiũctis uero locus,qui non modo iuriſconſultis,ſed ne philoſophis quidem præter oratores nõ patet,trium ſæpe temporum rõne tractandus eſt. Nam de facto ſi quæratur,quid uel ante id, uel cum eo,uel poſt fuerit, neceſſe eſt ueſtigari . ante rem quidem hoc modo : Apparatus , ueriſimile eſt.n effeciſſe aliquem,quod ante efficiendum parauit . Colloquia : fieri.n.potuit ut amauerit, qui ſæpe fuerit collocutus. Locus:uelut cum ad aliquid faciendum opportunus locus eligitur. Conſtitutum conuiuium:uelut ſi quis cõſtituto ante cõuiuio,in eo feciſſe aliquid arguatur,capiaturq́; coniectura facti ex eo ipſo,quod ſit conuiuium conſtitutum. Atque horũ omniũ ante rem,de qua quæritur, exẽpla ſunt . Cum re uero hoc modo: Pedum crepitus:uelut ſi iſſe in quempiam locum aliquis accuſetur,pedum crepitu deprehẽſus eſſe probabitur: uel ſi fuiſſe adulter in cubiculo ex umbra corporis deſignetur,hæc cũ ipſis,de quibus quæritur,inſpecta,eiſdẽ tamen intelliguntur adiuncta. Poſt rem uero,ſi quas conſcientiæ maculas pallor,rubor , titubatioq́; prodiderit . reſtinctus ignis:uelut ſi clã factũ aliquid extincto igni uelimus oſtẽdere,ut tutius notitiã ſubmouentibus tenebris cõmitteretur. Itẽ

gladius cruentus peractum facinus mōſtrat. Hæc omnia poſt rem facto intelliguntur adiuncta. & ſemper ante rem, cum re, & poſt rem, ſecundum rōnem temporum intelligendum eſt, neque ita ut in antecedentibus & conſequentibus. Illic.n. naturæ ratio cōſideratur. omnia quippe ſimul ſunt. nā quod antecedit, ſi poſitū ſit, ſtatim eſt id quod cōſequitur: ut ſi ponas hominē, ſtatim animal eſſe neceſſe eſt: nec ante ſecūdum tempus eſſe homo dici poteſt, poſt uero ſubſequi animal. ut ante aliquis apparatus eſt ſecūdū tēpus, poſterior effectus. Itaque illic antecedentia & cōſequentia nominantur: hic ante rem, cum re, & poſt rem. Idcirco ꝙ illud quidem non ſecundum tēpus, ſed ſecundum principalitatē naturæ ſecum ſimul aliquid trahentis, antecedens dicitur: uel conſequens, id quod antecedens comitatur. Ea uero quæ ſecundū temporis priorē poſterioremʹue rationem conſiderantur, ſunt adiuncta. Idcirco ante rem, & cum re, & poſt rem cepere uocabulum.

DEINCEPS eſt locus dialecticorum proprius.] Expedito adiunctorum loco, nunc de antecedentibus & conſequētibus & repugnātibus differit. Qui locus cum ſit unus, in tria uelut mēbra diuiſus eſt. M. quidem Tullius loci huius uocabulum tacuit: mihi aūt totus conditionalis appellandus uidetur, cuius cum propriſſime natura claruerit, nomē quoque ei, quod nos poſuimus, recte inditū manifeſtius apparebit. Primū igitur ſingularum partiū definitio peruidenda eſt. Itaque antecedens eſt, quo poſito, aliud neceſſe eſt conſequatur. Item conſequēs alicuius eſt, qđ eſſe neceſſe eſt, ſi illud cui eſt conſequens præceſſiſſe conſtiterit. Repugnans eſt, quod ſimul cū ea re cui repugnare dicitur, eſſe non poſſit. Antecedentiū igitur atque cōſequentium & repugnantiū unum locum eſſe prædiximus: qui quō ſit unus, paucis oſtendam. Primum igitur dum quæreretur, quóʹnam modo unus eſſet locus à cōſequentibus & antecedentibus & repugnātibus, dicebatur, quoniā eiuſdem mentis eſt atque intelligentiæ, tam conſentanea ſibimet quàm diſſidentia præuidere, idcirco hūc quoque locum unum uideri. Conſentaneorū nanque duæ ſunt partes, antecedens una, altera conſequens. Nā cum altero præcedente comitatur alterū, illa ſibi in ipſa naturæ conſequentia conſentire neceſſe eſt. Repugnantium uero tametſi duæ partes ſunt, unum tamen eſt utriſque uocabulum: utraque.n. repugnantia nominantur. Duo uero eſſe, quæ ſibimet repugnent, atque à ſe diſſentiant, nullus ignorat. ſed eo diſtāt, quod antecedentium & conſequentium duo ſunt nomina, licet unus utriſq; conſenſus. Repugnantibus uero unū nomen eſt, cum ſit unus in utriſque diſſenſus. ergo eadem mens, eademq́; intelligētiæ ratio id quod præcedit, & id quod comitatur intelligit. neq; enim fieri pōt, ut antecedēs aliquid intelligatur, niſi in eodē, quid ſit conſequens, conſideretur. Eodem quoque modo nec cōſequens, niſi appareat quid præcedat: item repugnās aliquid intelligere nemo pōt, niſi intelligat cui repugnet. Sed quoniā eadem ratio pōt ſimilia diſſimiliaq́; perſpicere, antecedentiū uero & cōſequentium conſenſus quidā, & per naturæ ſimilitudinē concordia eſt: diſſenſus uero in repugnantibus, ac diſſimilitudo: neceſſe eſt, ut una atque eadē ratio & antecedentium conſequentiumq́; naturā & repugnātium ſpectet. quo fit, ut unus quoque locus ſit, quē una intelligentia cōprehendit. Sed hic opponebatur: cur igitur alium ex ſimilitudine, alium ex contrario locum M. Tullius ſuperius enumerauit? Nam ſecundum propoſitam rōnem, quoniam ſimilitudinem & contrarietatem intelligentia una perpendit, unus locus ſimiliū contrariorumq́; eſſe debuiſſet: ſed reſpondebatur, quoniā non eodem modo ſibi antecedentia & conſequentia conſentire dicuntur, ſicut ea quæ ſimilia nuncupātur: in his nanque una tantū qualitas inuenitur, & ſecundum eandē qualitatem ſimilia eſſe dicuntur. At in antecedentibus & conſequentibus non qualitatis ſimilitudo, ſed quidā naturæ cōſenſus eſt. & quæ ſimilia ſunt ſine ſe eſſe poſſunt, antecedētia uero & cōſequentia ſine ſe eſſe non poſſunt: atque idcirco non uidetur eſſe conſequentium & antecedentium cū ſimilitudine ulla cōmunio naturæ, quæ ratio nō ualde uidetur idonea, nec explicat quod demōſtrare conatur. Illud certe firmiſſimū eſſe conſtitit, quod huius loci tractatus cōditionalibus ſemper propoſitionibus accōmodaretur. Conditionalis uero propoſitio eſt, quæ cum conditione pronunciat eſſe aliquid, ſi aliud fuerit: ueluti cum dicimus, ſi dies eſt, lucet. Hæc igitur rerum cōſequentia facile in repugnantiam uertitur. Nam ſi rebus cōſequentibus negatio interponatur, ex cōſequentibus repugnātia redduntur hoc modo: Si dies eſt, lux eſt. Repugnantia fiūt ita: Si dies eſt, lux non eſt. repugnant.n. diem eſſe, & lucem non eſſe: quæ repugnantia in conditione conſiſtit. Dicimus enim, ſi dies eſt, lux non eſt. nam diei contrarium eſt nox: conſequens uero noctis, lucem non eſſe. quare eſſe diem, & non eſſe lucem, repugnat. Argumento uero eſt hanc repugnātiam in conditione conſiſtere, quia ſi conditio deficiat, nulla eſt repugnantia, hoc modo: Dies eſt, lux non eſt. utræque.n. diſiunctæ propoſitiones ſuas ſentētias gerunt, nec quidquam intelliguntur habere commune. atque ideo diuerſis acceptæ temporibus ueræ ſunt, nec repugnant. nam ſicut in his propoſitionibus, dies eſt, lux eſt, nulla eſt cōſequentia, quoniā conditio deeſt, quæ propoſitionē facit connexam, ſed utræq; à ſe diſiunctæ ſuam ſententiā claudunt: ita in his quibus proponitur, Dies eſt, lux nō eſt, nulla eſt repugnantia, quoniā ſeruat ſuam utraque ſeparatā ſententiā. At ſi his conditio interueniat, ſuperiorū quidem ita ſententia copulatur, ut conſequētes fiāt: poſteriorū uero ita, ut repugnantes, hoc modo, Si dies eſt, lux eſt. Hæc conſequens propoſitio ex duabus per conditionem mediam effecta eſt una. At ſi ſit ita, Si dies eſt, lux non eſt, repugnat. negatū.n. quod ſequitur, repugnare neceſſe eſt. Amplius argumentum quod ex antecedentibus & conſequētibus fit, ex unius propoſitionis connexæ partibus naſcitur. nā conditionalis propoſitionis connexæ una pars eſt antecedens, alia conſequens. quod ſi à repugnantibus argumentum fiat, rurſus ab unius propoſitionis membris tale argumentum naſci oportebit. igitur ex his propoſitionibus dies eſt, lux eſt, una eſſe non pōt, niſi conditione copulentur, ut unum ſit antecedens, aliud cōſequens: & ideo in his ex antecedenti & conſequenti argumentum eſſe non pōt, quoniam duæ ſunt. Etiam ex illis quoque propoſitionibus quæ ſunt, Dies eſt, lux nō eſt, una eſſe nō poterit, niſi cōditionis adiunctione in unius quodāmodo propoſitionis ſentētiā reducātur, cuius propoſitionis partes ſunt repugnantes. nā ut in connexa propoſitione una pars antecedēs, alia eſt conſequens: ita in repugnāti utraque pars propoſitionis à ſemet inuicē repugnat, ac diſſidet. Amplius repugnans propoſitio connexæ partem contrariā tenet. nā ut in illa, quod antecedit ſecum id quod ſequitur trahit: ita in hac propoſitione partes ſimul eſſe non poſſunt. Contrariæ uero differentiæ ſub eodē genere poni ſolent. Si igitur cōnexa propoſitio in cōditione eſt conſtituta, repugnans quoq; in conditione conſiſtit. ꝙ ſi & conſequentiam propoſitionū & repugnantiam conditio facit, non eſt dubium quin locus hic iure conditionalis uocetur, ac ſit unus poſitus in conditione diuiſis partibus. i. in antecedentem conſequentemq́; & repugnantem. Connexæ nanque propoſitionis una pars antecedens eſt, alia cōſequens. Repugnātis uero propoſitionis utraq; repugnat ac diſſidet. Itaque connexæ propoſitionis partes, antecedens & conſequens ſunt: repugnantis uero, repugnantes partes ſunt. Nec illud intelligentiam turbet, ꝙ dies eſt, & lux eſt, quadam ſibi rōne conſentiunt: item, dies eſt, & lux non eſt, quaſi à ſe diſſentiunt atque diſcordant. nam cōnexa

nexa eſt propoſitio, ſi cũ aliud anteceſſerit, aliud cõſequatur. Itẽ repugnãs, ſi uno poſito falſo aliud inferatur, quod eſſe nõ poteſt, niſi id uis conditionis efficiat. Quocirca aperte demouſtratum eſſe arbitror, conditionalẽ hunc locum uocari, & recte unum eſſe à M. T. conſtitutum. Quomodo uero fiat ab antecedentibus & conſequentibus & repugnantibus argumentũ, poſterius dicã. ſed quoniam nullius facultatis alterius eſt, quid quãque rẽ conſequitur, uel cuique quid repugnet inſpicere, niſi dialecticæ tantũ, quæ huius ꝗ maxime rei peritiã profitetur: idcirco ait, hunc eſſe locum totum dialecticorũ, qui etiam ab adiunctis longe diuerſus eſt. Primum, ꝙ adiuncta prodere ſeſe, atque oſtentare inuicem poſſunt, non uero perficere atque implere naturã: ueluti ambulationem pedũ ſtrepitus ſignare quidem ac denunciare poteſt, efficere uero nõ poteſt. Neque. n. ambulationem efficit pedum ſtrepitus, nec uero ex neceſſitate ambulatio, ne pedum ſtrepitus ſit, author eſt. ſed ſæpe ita ambulatur, ut nullus pedũ ſtrepitus exaudiatur: ſæpe nõ mutato loco moueri pedes, ac ſtrepere præter ambulationẽ queunt. Præcedẽtia uero & conſequentia & repugnantia nunꝗ deſunt. idcirco non ſemper inueniuntur adiuncta: propoſitoq́; termino quem probare cõtendimus, ſæpe ex adiunctis argumenta deficiunt, quia ipſa quoque aliquoties deficere uidẽtur adiũcta. Præcedẽtia uero & conſequentia, & repugnantia nunquam deſunt. omne. n. quidquid in rebus eſt, habet quod ſe aut ſequatur naturaliter, aut præcedat. eſt etiam à quo naturæ diuerſitate diſſideat. uelut hominẽ ſequitur quidem animal, præcedit uero ſubſtantiam. diximus. n. Si homo eſt, animal eſt: ſubſtantiam uero præcedit, cum proponimus, Si animal eſt, ſubſtãtia eſt. Repugnat uero mortuo, cum enunciamus: Si animal eſt, mortuum non eſt. Præterea quæ ſunt adiuncta tẽporibus diſtributa ſunt, ut ante rem, cum re, uel poſt rem: quæ uero ſunt antecedentia, conſequentia, & repugnantia, quolibet in temporibus ſint, nihil refert. Nam priora ſæpe temporibus comitantur, & temporibus poſteriora præcedunt: & quæ ſimul tẽporibus ſunt, aliàs præcedũt, aliàs uero cõſequuntur, ut ſuperius quoque ſæpe diximus. Amplius, quæ antecedẽtia ſunt & cõſequentia, relinquere ſeſe nõ poſſunt, nec ſibi repugnãtia cohærere, & ſunt neceſſario ſibimet cõnexa uel inconnexa: quæ uero ſunt adiũcta, nihil obtinẽt neceſſitatis, quia & iungi ſibimet, & à ſe ſeparari queũt. Quæ cũ ita ſint, quæſtio difficilis uehementer oboritur. uidetur. n. minus intuentibus, nihil hic locus differre ab his locis, qui dicti ſunt uel à genere, uel à ſpecie, uel à cõtrarijs. nã genus ſemper ſpẽs ſequitur, ſpẽs genus præcedit, cõtraria ſimul eſſe non poſſunt: quæ ſoluẽda eſt hoc modo. Primum, quia non omne conſequens genus eſt, nec ſpẽs antecedens. Repugnãtia uero non ipſa cõtraria, ſed contrariorũ ſunt conſequentia: ut in locorum, qui à M. T. propoſiti ſunt, expoſitione, monſtrauimus. Dehinc, quia cum à genere fit argumentũ, ipſum genus aſſumitur. eodẽ quoque modo ſpẽs, cum ab ea aliquid uolumus approbare. Cum uero ab antecedentibus & conſequentibus aliquid monſtrare cõtendimus, eo quod in conditionali propoſitione præceſſit, utimur in aſſũptione, etiã ſi non fuerit genus. Item ſi à conſequenti argumentum fiat, etiãſi ſpecies non ſit, à conſequenti parte conditionalis propoſitionis ducitur argumẽtum. ueluti cum ita dicimus: Si ignis eſt, leuis eſt. Ignis antecedit, leuitas ſequitur. Sed neutrũ uentri eſt genus aut ſpecies, aſſumitur itaque, at qui ignis eſt. Nunc igitur id qđ antecedebat aſſumpſi, ex quo mõſtratur concluſio, Leuis igitur eſt. At ſi ita aſſumatur, Sed non eſt leuis, id quod cõſequebatur aſſumpſi. concluditur ergo atque monſtratur, Non eſt igitur ignis. Vides igitur, ut de his præcedẽtibus & cõſequentibus nunc loquimur, quæ in cõditionali propoſitione poſita, uel præcedere uel cõſequi intelliguntur. Cum uero fit ex genere argumẽtum, ſpecies quidem eſt, de qua aliquid probare intẽdimus: genus uero aſſumimus nõ quaſi præcedens, ſed quaſi continens, ut quidquid eſſe cõſideratur in genere, id etiã formæ quoque debeat aptari. Genus. n. quoad permanet, à ſua ſpecie non recedit: cum uero de ſpecie ſumimus argumentum genus quidem eſt de quo aliqđ quæritur: ſed id laboramus, ut id quod de genere conamur oſtendere, ex ſpecie poſſit facilius cognoſci. Vt cum uxori Fabiæ relictum fuiſſet legatũ, ſi materfamilias fuiſſet, quoniã non cõuenerit in manũ, ſcilicet ab in manus cõuentione, quæ ſpecies eſt uxoris, uxorẽ, quod eſt matrisfamiliæ genus, à legati iure ſeiũgimus, & legatũ ad ſpeciem. i. matremfamiliàs deriuamus. Sed illud interius deſpiciendum uidetur, num locus ab antecedentibus et cõſequentibus totus ſuperuacaneus eſſe uideatur, cum quolibet modo fuerint ex eo argumenta cõpoſita, à cæteris locis, quos ſupius deſcripſimus, nõ recedat. Nam quodcũque ab antecedentibus et cõſequentibus ducitur argumentũ, id uel à toto, uel à partibus, uel à cõiugatis, uel ab aliquo reliquorum tractum eſſe perpẽditur, hoc modo: Si utilis eſt æquitas cõſtituta ad res ſuas obtinẽdas, utile eſt ius ciuile. ad quod præcedit, quod ſequitur, Igitur hoc eſt à definitione argumẽtum, ſcilicet ab aſſumptione præcedentis. At ſi ita dicã: ſed non eſt utile ius ciuile, non eſt igitur utilis æquitas cõſtituta ad res ſuas obtinendas: hic per cõſequentis aſſumptionem à definitionis loco ſumptũ eſt argumentum. Item, à partium enumeratione: Si neque cenſu, neque cæteris, non eſt liber: at cenſu, uel cæteris, eſt igitur liber. at non eſt liber, neq; cenſu: igitur neque cæteris manumiſſus eſt. Sed notandũ eſt, quæ ſit uis uniuſcuiuſque argumẽti, & quo'n. i modo proferatur. Sunt. n. argumenta quæ prædicatiuis apta ſint ſyllogiſmis, ut à definitione ſic. Ius ciuile eſt æquitas conſtituta, & reliqua: id uero utile eſt, utile eſt igitur ius ciuile. Item à partibus: Qui neque cenſu, neque uindicta, neque teſtamento eſt manumiſſus, hic ex ſeruitute liber factus nõ eſt. Stichus uero neq; teſtamẽto, neque cenſu, neq; uindicta manumiſſus eſt: Stichus igitur liber nõ eſt. & in cæteris eodem modo. Omnia uero quæcũque per categoricũ ſyllogiſmum proferri poſſunt, eadem per conditionalẽ dici queunt. Omnis nanque prædicatiua propoſitio in conditionalem uerti põt, hoc modo. Omnis homo animal eſt, prædicatiua eſt. hæc facile uertitur in conditionalem, ita: Si homo eſt, animal eſt. Non uero omnis conditionalis in prædicatiuam uerti poteſt, uelut hoc. Si peperit, cũ uiro concubuit. Nemo. n. dicere poteſt, ipſum peperiſſe id eſſe quod cum uiro concumbere, quõ dicimus hominem id eſſe quod animal ſit. Alia. n. ratio eſt in his propoſitionibus quæ ita dicuntur, Quæ peperit, cum uiro concubuit: hæc. n. ſimilis eſt ei quæ dicit, Si peperit, cum uiro concubuit. ſed prædicatiua propoſitio id eſſe, ſubiectũ dicit, quod fuerit prædicatum. Cõditionalis uero id ponit, ut ſi id quod antecedens fuerit, comitetur neceſſatio quod ſubſequitur. Cum uero prædicatiua eſt propoſitio, ſi ea uertatur in conditionalẽ, alia nimirum reddiœur propoſitio. Nam cum dicitur, omnis homo animal eſt, ipſe homo animal eſſe proponitur: cum uero, Si homo eſt, animal eſt, nõ id ſentitur, ut ille qui homo eſt, animal ſit: ſed propoſito eſſe hominẽ, conſequi, ut ſit animal. Ergo conditionalis ſyllogiſmus in anteceſſione & cõſecutione poſitus, licet per definitionẽ, licet per partiũ enumerationẽ, licet per cõiugationẽ, et quolibet alio fiat modo, tamẽ in propria forma ſe continet, & eſt conditionalis. i. utens propria conditione, ut quodãmodo cætera argumenta ſuæ ueluti naturæ uideatur habere ſubiecta: ut cum ſit à definitione argumentũ, ſi quidem per prædicatiuã formam factus fuerit ſyllogiſmus, à definitione deductũ eſſe dicatur. Sin uero per ſuodiciõ facta fuerit argumẽtatio, cõditionalis ſit ſyllogiſmus: quẽ diſcernat

aſſumptio,utrũ ab antecedentis, an à cõſequentis parte promatur. Qu> fit,ut etiam ſi per cæteros locos cõditionale argumentũ feratur,tamen ſuam quandam habeat formam,quãdoquidẽ in anteceſſione & conſecutione eſt cõſtitutus. Tunc enim definitio partes,cõiugatio,&c. ueluti res ipſæ ſiũt,ac nõ locus,cũ neuerint in conditionem. at ſi conditio ceſſet,ex ipſis perfectum uidebitur argumentum : ꝙ ſi propoſitionem conditio copulauerit,ipſa quidẽ ea, quæ in propoſitionibus continentur, ſunt ueluti quædam argumenti partes locus uero in cõditione eſt conſtitutus. Atque hæc ita dicta ſunt,quaſi aliter cõditionalis hic locus tractari non ualeat,niſi eorum aliquem quos prædiximus includat. Nã poteſt præter eos etiam ſæpe reperiri,ut cũ dicimus,Si homo eſt,riſibilis eſt : ſi coruus eſt,niger eſt. Hic.n.nec definitionẽ,nec partes, nec ullum aliũ locum ſuperius enumeratorum continet argumentum. Amplius facile eſt in ſingulis eorum differentias præuidere . locus quippe à toto,à ſubſtãtia trahitur, à partibus uero,à rei cõpoſitione.nã in ſimplicibus terminis tale argumentum non põt inueniri,à nota, ab interpretatione,à coniugatis, ab eo quod ex eodẽ utrũque deducitur,à genere,à cõtinenti, à forma,ab eo quod cõtinetur,à differẽtia,ab eo quod diſcrepat,à ſimilibus,ab eadem qualitate , à contrarijs,ab eo ꝙ à ſe longe diuerſa ſint,à cauſis efficientibus,ab effectis,ab his quæ uim alterius efficiẽtiæ ſuſcep>rũt,ab adiũctis,à uicinitate naturæ, à cõparatione maiorũ,parium,uel minorum, à relatione ad æqualẽ uel inæqualem quantitatẽ.ab antecedentibus uero lõge alius modus eſt. Conſtat.n.in eo quod propoſitum quid fuerit,aliud quiddam modis omnibus exiſtat , quod conſequens appellatur . Huius uero intelligentia conſiſtit in eo,ꝙ præcedente quolibet aliud ſubſecutum eſt. Repugnãtium uero intelligentia conſiſtit non modo ꝙ neque ſequi neque antecedere poſſunt,uerum etiam,ꝙ ſimul eſſe non poſſunt: quæ in cõditione conſiſtere dubium non eſt . His igitur ita expeditis, quoniã M. Tullius proprietatem loci,ut in trãſcurſu potuit, euidẽter expreſſit,nunc quibus modis eodẽ loco uti cõueniat, adiungit. Quæ Topicorum pars,quoniã diligentius explanãda eſt,finẽ quarto uolumini faciã,quinto cætera redditurus.

EIUSDEM BOETII IN TOPICA CICERONIS COMMENTARIUS. V.

De omnibus quidem hypotheticis ſyllogiſmis,Patrici rhetorũ peritiſſime, plene abũdanterq; digeſſimus his libris, quos de eorũ principaliter inſtitutione cõſcripſimus:à quibus integrã perfectamq; doctrinã,cui reuoluẽdi illa uacuum tẽpus eſt,lector accipiet. Sed quia nũc Ciceronis topica ſumpſimus exponenda,atque in his aliquorũ M. T. modorũ meminit,dicendum mihi breuiter exiſtimo de his ſeptẽ conditionalibus ſyllogiſmis,quæ eorum natura ſit, propoſitionumq; cõtextio:ut cum hæc ad ſciẽtiam rite prælibata peruenerint,Tulliana facilius noſcantur exempla. Omne igitur qđ in quæſtione dubitatur,aut ueriſimilibus,aut neceſſarijs probabitur argumentis. Argumentum uero omne,aut in ſyllogiſmi ordinẽ cadet,aut ex ſyllogiſmo uires accipiet. Syllogiſmus uero omnis propoſitionibus conſtat. Propoſitiones autẽ oẽs uel ſimplices ſunt,uel compoſitæ . ſimplices, quæ ſimplicibus orationis partibus coniunguntur . Copulant aũt incompoſitã propoſitionem ſimplices orationis partes,nomẽ & uerbum: ueluti cũ dicimus,dies eſt,uel dies uernus eſt,uel dies ſerenus eſt . Hic.n.omnem uim propoſitionis nomen connectit & uerbum . Omnis aũt ſimplex propoſitio ex ſubiecto prædicatoq; conſiſtit. Subiectũ eſt,de quo dicitur id quod prædicatur. Prædicatum eſt, quod de eo dicitur quod ſubiectũ eſt . Verbum aũt aliquoties prædicato nomini adiungitur,aliquoties ipſum prædicatur : prædicato nomini adiungitur in hac propoſitione quæ dicit,dies ſerenus eſt. dies.n.ſubiectus eſt,ſerenus prædicatur:eſt uero uerbũ ſereno adiunctum eſt,quod diximus eſſe prædicatũ. At ſi talis ſit propoſitio, quæ ſolo nomine conſtet & uerbo,ueluti cum dicimus,dies eſt: tunc dies ſubijcitur,eſt uerbum ſine dubio prædicatur. Sine uerbo autẽ nulla eſt propoſitio. omnis.n propoſitio,uel uera,uel falſa eſt. niſi aũt uerbum ſit quolibet adiũctum,quo eſſe aliquid,aut non eſſe dicatur,nulla ueritas aut falſitas in propoſitionibus deprehenditur. Sæpe aũt propoſitiones etiam ex totis orationibus conſtat,ut ſi dicamus,Tranſire in Africam utile eſt Romanis : hic.n.ſubiectum quidem tranſire in Africam, utile aũt Romanis,prædicatum : eſſe uero,prædicato coniungitur. Huiuſmodi igitur oẽs propoſitiones prædicatiuæ dicuntur. Prædicatiuæ uero appellantur,quia aliud de alio prædicant,omneſq; qui ex his propoſitionibus fiunt ſyllogiſmi , ſecundum enunciationum ſuarum formas prædicatiui appellantur . Ex his aũt prædicatiuis propoſitionibus exiſtunt compoſitæ propoſitiones: quarum aliæ quidem copulatiua coniunctione nectuntur,ut,Et dies eſt,& lux eſt : aliæ uero per conditionem fiũt,quæ etiã conditionales enunciationes uocantur. hæ uero ſunt,quæ coniunctione quadam partibus interpoſita,ad conſequentiam conditionemq; ducuntur. Age.n.ſint duæ propoſitiones prædicatiuæ: una quidem quæ dicit,animal eſt : alia uero quæ proponit,homo eſt.his ſi cõiunctio interueniat,faciet,Si homo eſt,animal eſt . Vides igitur, ut duas prædicatiuas propoſitiones in unã conditionẽ coniunctio copulauerit . quæ cũ ita ſint, oẽs hæ propoſitiones hypotheticæ .i. conditionales uocãtur. atque ex his ſyllogiſmi tales exiſtũt,quibus hypotheticis uel conditionalibus nomen eſt. Omnis aũt hypothetica propoſitio,uel per connexionem fit,uel per diſiunctionẽ. per connexionem hoc modo,Si dies eſt,lux eſt:per diſiunctionem ita,Aut dies eſt,aut nox eſt . Earum uero quæ per connexionem fiunt,aliæ ex duabus affirmatiuis copulatæ ſunt,ut, Si dies eſt,lux eſt.nãque dies eſt & lux eſt , utraque aliquid affirmant. Aliæ ex duabus negatiuis:ut,Si lux nõ eſt, dies nõ eſt,utraq; negatio eſt . Aliæ uero ex affirmatiua negatiuaq; coniuncta ſunt:ut,Si dies eſt,nox non eſt. Aliæ uero ex negatiua atque affirmatiua copulãtur:ut,Si dies non eſt,nox eſt: oẽs tamen in connexione ſunt poſitæ . Aut.u. affirmatio affirmationẽ ſequitur,aut negatio negationem,etiã; cõnexa eſt: aut affirmationem,negatio,aut negationem affirmatio. Sed ex connexis repugnantes manifeſtum eſt naſci . nanque ubi affirmatio ſequitur affirmationem, his ſi media negatio interpoſita ſit,repugnantiam facit hoc modo,Si dies eſt,lux eſt: hic affirmatio ſequitur affirmationem . At cum dico, ſi dies eſt, lux non eſt : repugnant inter ſe partes propoſitionis connexæ,interpoſita negatione. Itẽ quoties negatio ſequitur negationem, ſi poſteriori propoſitionis parti negatiuũ dematur aduerbiũ,repugnantes fiunt,hoc modo, Si animal non eſt,homo non eſt: hæc connexio eſt ex duabus propoſita negatiuis. At ſi poſteriori parti,homo nõ eſt,negatiuum detrahatur aduerbium, fiet,Si animal non eſt,homo eſt,quod repugnat. At ſi affirmatio negationẽ ſequatur,ſiue poſteriori parti negatio iungatur,ſiue priori auferatur,repugnãtes fiunt,hoc modo . Si dies nõ eſt,nox eſt: hic igitur affirmatio ſequitur negationem. ſiue igitur poſteriori parti,nox eſt,negatio copuletur,ut ſit ita,Si dies nõ eſt, nox non eſt : ſiue priori auferatur,ut ſit ita,Si dies eſt,nox eſt,repugnantem fieri propoſitionẽ neceſſe eſt. Quod ſi negatio affirmationẽ ſequatur,& poſteriori parti negatiuum aduerbium ſubtrahatur, propoſitionis cõnexæ partes in repugnantiã cadunt,hoc modo: Si uigilat,non ſtertit. hic affirmationẽ ſequitur negatio . ſed ſi poſteriori parti, .i. non ſtertit,negatio dematur, fiet, Si uigilat ſtertit: & erit repugnans . Sed in connexis atque diſiunctis propoſitionibus

illud

illud intelligendum eſt, quòd in earum partibus & uis quæſtionis includitur, & argumenti. Age.n. dubitetur, an lux ſit: idq; approbandū ſit, eo quod dies eſt. Si igitur ita fiat propoſitio, Si dies eſt, lux eſt: ea quidem pars totius propoſitionis quæ ſequitur, id eſt, lux eſt, quæſtionis eſt: de ea nāque quæritur, an lux ſit. ea uero quæ prior eſt, id eſt, dies eſt, uim cōtinet argumenti. Ex eo.n. quod dies eſt, lux eſſe probabitur. & in cæteris quidē uel connexis, uel diſiunctis eadē ratio eſt. In omnibus uero his, quoniā ſyllogiſmus atque argumentatio ad demonſtrandā partē alteram quæſtionis accōmodatur, quæſtio uero omnis dubitabilis eſt, oportet ſyllogiſmos, qui accōmodantur ambiguæ quæſtioni, indubitabiles eſſe, atque perſpicuos. qui ut ſint tales, ex claris atque apertis & in ueritate patentibus propoſitionibus neceſſe eſt conſtene. Propoſitiones uero partim per ſe notæ ſunt, partim aliquibus probationibus indigebunt. Omnis uero ſyllogiſmus enūciatione propoſita, habet alicuius partis aſſumptionem, ut quod eſt in quæſtione cōcludat. hoc modo: Si dies eſt, lux eſt. ut igitur lucē eſſe demonſtrē, aſſumā unam partē propoſitionis ſuperius conſtitutæ, dicāq; ſed dies eſt. ac tunc demū id quod eſt in quæſtione concludā, lux eſt igitur. Ergo cū ad ſyllogiſmi concluſionē, & tota enunciatione in proponēdo, & in aſſumēdo parte enūciationis utamur neceſſe ē, ut ea quibus utimur nihil habeāt dubitabile: ſi quidē ex his ea quæ ſunt ambigua capiant fidē. Quòd ſi propoſitio aliquoties quidē per ſe nota eſt atque perſpicua, aliquoties uero probationis indigens inuenitur, aſſumptio quoque aliquoties per ſe uera eſſe notabitur, aliquoties approbationis indiget adiumentis. Quo fit, ut ſi & propoſitio & aſſumptio demonſtrandæ ſint, quinque partitus (ut Cicero etiā in Rhetoricis autor eſt) ſyllogiſmus fiat, conſtās ex propoſitione, eiuſq; probatione, aſſumptione, eiuſdemq; probatione et cōcluſione. q ſi neutra ſit approbanda, tripartitus ſit, ex probatione ſcilicet, & aſſumptione, & concluſione. quòd ſi altera earū demōſtranda ſit, fit quadripartitus, ex propoſitione ſcilicet, & aſſumptione, atq; uniuſ earū approbatione & concluſione. Cōcluſionis uero ipſius approbatio præcedēte propoſitione atque aſſumptione perficitur. quæ cum ita ſint, cumq; omnis propoſitio hypothetica in cōnexionē diſiunctionēq; diuidatur: in cōnexis propoſitionibus aliud dicimus præcedēs, aliud conſequēs. Idem autē conſequēs & connexū uocamus, uelut in hac propoſitione: ſi dies eſt, lux eſt. dies eſt, præcedit: annectitur, lux eſt. In diſiunctis autem non eſt eadem ratio, quia cū ea quæ proponuntur ſimul eſſe non poſſunt, nullo modo dicūtur eſſe cōnexa. Præcedens autē & ſubſequēs inde indicatur, quia qđ primū ponitur, iure antecedens uocatur: quod poſterius, iure ſubſequens dicitur. Ex his igitur propoſitionibus quæ cōnexæ ſunt, fit primus & ſecundus hypotheticorū ſyllogiſmorū modus. addita uero negatione propoſitioni cōnexæ, ex duabus affirmatiōibus copulatæ, eaq; inſuper denegata, tertius accedit. Ex diſiunctis uero propoſitionibus diuerſo modo aſſumptionibus factis, quartus & quintus. Vtriſque uero per negationem cōpoſitis, ſextus & ſeptimus. atque hæ ſeptē ſunt hypotheticæ cōcluſiones, quarū M. T. in Topicis meminit: quarū omnium deinceps ordo atq; exēpla ſubdēda ſunt. Primus igitur modus eſt, cū in cōnexa propoſitione, aſſumpto eo qđ procedit, uolumus mōſtrare quod ſequitur, ita eſſe oportere, ut eſt in connexione prolatū. In quo ſi id quod cōnexū eſt, ac ſequitur, aſſumpſerimus, nullus omnino fit ſyllogiſmus. Huius exēplum tale eſt: ſi dies eſt, lucet. ſi igitur lucere mōſtremus, aſſumamus neceſſe eſt diē eſſe, hoc modo: at qui dies eſt, conſequitur ergo ex neceſſitate lucere. qđ ſi lucere aſſumamus, atq; ita dicamus, atqui lucet: nō neceſſe eſt diem eſſe, atq; ideo nulla neceſſitas euenit cōcluſiōis. ubi uero nulla neceſſitas eſt, nec ſyllogiſmus quidē intelligi poteſt. Eſt igitur primus modus in hāc formā: Si dies eſt, lucet: dies autem eſt, lucet igitur. inueniuntur tamen, in quibus æquo modo ualet aſſumptio, ſiue præcedens, ſiue ſubſequens aſſumatur, ut in homine atque riſibili: Si.n. homo eſt, riſibile eſt: atqui homo eſt, riſibile igitur eſt: atqui riſibile eſt, homo igitur eſt. Sed in his hæc cauſa eſt, quia homo atq; riſibile æqui ſunt termini: atq; idcirco uno poſito, alterū comitari neceſſe eſt. Sed quia hoc in omnibus non eſt, idcirco diximus nō eſſe uniuerſale, ut aſſumpto poſteriore quod præcedebat probetur. Secundus uero modus eſt, quoties aſſumpto poſteriore atq; cōſequenti, quod anteceſſerat aufertur, hoc modo: Si dies eſt lucet. hic ſi aſſumamus nō lucere, cōtrario modo atq; in propoſitione prolatū eſt, aſſumemus dicentes: atqui nō lucet, in eo igitur ſequitur, non eſſe diē. Quod ſi diē negemus, id eſt, quod antecedit in aſſumptione cōtrario modo atq; poſitum eſt, & in propoſitione proferamus, non tollitur quod eſt connexū, ut ſi dicamus, atqui non eſt dies, non mox ſequitur non lucere. poteſt.n. non eſſe dies, & tamen lucere. Eſt igitur ſecundi modi forma huiuſmodi: Si dies eſt lucet. atqui non lucet, nō eſt igitur dies. Primus igitur modus aſſumit quod præceſſit, ut approbet quod connexū eſt. non poteſt uero aſſumere quod connexū eſt, ut probet quod præceſſit Secundus autē aſſumit è cōtrario quod ſequitur, ut quod præceſſit euertat. non poteſt autem è contrario aſſumere quod præceſſit, niſi id quod connexū eſt auferatur. Tertius modus eſt, cū inter partes cōnexæ, atque ex duabus affirmationibus copulatæ propoſitiōis negatio interponitur, eaq; ipſa negatio denegatur, quæ propoſitio ὑπεραποφατικὴ græco ſermone appellatur. ut in hac ipſa quā ſuperius propoſuimus, ſi dies eſt, lux eſt: ſi inter has propoſitiões negatio interueniat, fiet hoc modo. Si dies eſt, lux nō eſt: At ſi ulterius denegemus, erit ita, Nō ſi dies eſt, lux nō eſt. cuius propoſitionis iſta ſentētia eſt: quia ſi dies eſt, fieri non poteſt: ut lux non ſit. Quæ propoſitio ſuperabnegatiua appellatur. taleſq; ſunt omnes, in quibus negatio præponitur negationi, ut Non non eſt dies.

Et rurſus.

Nec non Auſonij Troiagens miſſa coloni.

In hac igitur ſi priorem partē, id eſt, diem eſſe, in aſſumptione ponamus, cōſequetur etiā lucem eſſe, hoc modo: non ſi dies eſt, lux non eſt: atqui dies eſt, lux igitur eſt. Qui modus à ſuperioribus plurimum diſtat, quod in eo modo qui ſit ab antecedentibus, ponitur antecedēs, ut id quod ſequitur aſtruatur. In modo uero à conſequentibus perimitur conſequens, ut id quod præceſſerat auferatur. In hoc uero neutrū eſt. nam neque antecedens ponitur, ut quod ſequitur cōfirmetur: nec interimitur ſubſequēs, ut id quod præceſſerat euertatur: ſed ponitur antecedens, ut id quod ſequitur interimatur. Hic autē propoſitionis modus partes inter ſe ſuas continet repugnantes: aduerſum quippe eſt ac repugnat, ſi dies eſt non eſſe lucē. Sed idcirco rata propoſitio eſt, quia conſequentium repugnātia facta, per mediam negationem alia negatione deſtruitur, & ad uim affirmationis omnino reuocatur. Nam quia conſequens eſſe intelligitur ac uerum, ſi dies eſt eſſe lucem, repugnat ac falſum eſt, ſi dies eſt non eſſe lucem. Quæ denegata rurſus uera eſt ita: Non ſi dies eſt lux non eſt, & fit conſimilis affirmationi: ſi dies eſt, lux eſt, quia facit affirmationē geminata negatio. Similiter uero fiunt ex repugnantibus propoſitionis partibus argumenta, uel ſi duabus negationibus, uel ſi negatione & affirmatione, uel ſi affirmatione & negatione iungantur. Quomodo uero fiant ex talibus connexis repugnantes, ſuperius dictum eſt: ſit uero ex ea propoſitione, quæ duabus iungitur negatiuis, ex repugnanti argumentum hoc modo. ſit propoſitio, Si non eſt lux, dies non eſt, fiat repugnans ita: ſi non eſt lux, eſt dies. huic iungamus negationē ut fiat uera, ita Non ſi lux non eſt, dies eſt: atqui lux nō eſt, dies

e

igitur non eſt. Item ſit ex negatione atque affirmatione propoſitio hæc: Si dies non eſt, nox eſt. huic addatur ex poſteriorē parte negatio, & ſit ita: Si dies non eſt, nox non eſt: fit repugnans. hæc nihilominus abnuatur ut ſit uera, nō ſi dies nō eſt, nox nō eſt: aſſumimusq́; atqui dies non eſt: concludimus, nox igitur eſt. Item ſi ex eadem propoſitione quæ ex negatiua affirmatiuaq́; coniūgitur, & dicit, Si dies non eſt, nox eſt: à priori parte negatio ſubtrahatur, fiet repugnās hoc modo: Si dies eſt, nox eſt. huic apponatur negatio, ut uera eſſe poſſit, hoc modo: non ſi dies eſt nox eſt. aſſumamq́;, atqui dies eſt: concluditur, nox igitur nō eſt. At ſi ſit ex affirmatione & negatione propoſitio cōiuncta, uelut hæc, ſi uigilat nō ſtertit, demitur poſteriori parti negatio, ut fiat ita, ſi uigilat ſtertit: ſed hæc repugnat. Tota rurſus propoſitio denegetur, ut uera fiat hoc modo: nō ſi uigilat ſtertit. aſſumimus, atqui uigilat: cōcludamus neceſſe eſt, non ſtertit igitur. Sed hæ quatuor ex repugnantibus cōcluſiones in tertio modo cōſiſtere intelliguntur, quarū quidē Tullius tres cōmemorauit, unamq́; præcepto docuit, eā quā propoſitio talis efficit, quæ duabus iūgitur affirmatiuis: Duas uero exēplo, ſcilicet eā, quæ ex tali propoſitiōe naſcitur, quā duæ copulāt negationes: & eā, quæ ex tali connexa procreatur, quæ ex affirmatione negationeq́; conſiſtit. Reliquā uero præterijt, quæ illarū ſimilitudine etiā in tertium concluſionis modū uidebatur incidere. Quartus modus in diſiūctione cōſiſtit, hoc modo: Aut dies eſt, aut nox eſt: ſed dies eſt, nox igitur nō eſt. Huius hæc ratio eſt, quia diſiunctiua enumeratione propoſita, prior pars eius aſſumitur affirmando, ut ſubſequēs auferatur. Ex ea.n. propoſitiōe, quæ dicit, Aut dies eſt, aut nox eſt: aſſumimus, atqui dies eſt, ſcilicet affirmantes eſſe diē: quam affirmationē aſſumptionis conſequitur, non eſſe noctē. Quintus modus eſt, cū in eadē diſiūctiua propoſitione, id quod primū eſt negando aſſumitur, ut id quod eſt poſterius inferatur, hoc modo: aut dies eſt, aut nox eſt: atqui dies nō eſt, per negationē ſcilicet facta eſt aſſumptio: cōſequitur, eſſe noctē. Sextus uero modus ac ſeptimus ex quarti & quinti modi diſiūctiua propoſitione deducūtur, una negatione ſcilicet adiecta, & diſiunctiua præpoſitione detracta, additaq́; cōiunctiua bis propoſitionibus, quæ ſuperius in diſiūctione ſunt poſitæ, hoc modo: non & dies eſt, & nox eſt. Dudū igitur in diſiunctiua ita fuit, ut aut dies eſt, aut nox eſt. Ex hac igitur propoſitione ſublata Aut coniūctione, quæ erat diſiunctiua, adiecimus & quæ copulatiua eſt, præpoſuimusq́; negationē. Itaq; fecimus ex partibus diſiunctiuæ propoſitionis copulatis addita negatione, propoſitionē ſexti ac ſeptimi modi, quæ eſt: Non & dies eſt, & nox eſt. in quaſi aſſumatur eſſe diem, noctē non eſſe cōſequitur: atqui dies eſt, nō eſt igitur nox. Septimus uero modus eſt, cū prima pars propoſitionis negando aſſumitur, ut poſterior ſubſequatur, hoc modo: Nō & dies eſt, et nox eſt: atqui dies nō eſt, nox igitur eſt. Atque hic modus propoſitionum in ſolis his inueniri poteſt, quorū alterum eſſe neceſſe eſt, ut diē uel noctē, ægritudinē uel ſalutē, & quidquid mediū non habet. Quo autē modo omniū ſyllogiſmorū conditionaliū ueritas ſeſe habeat, his diligentiſſime explicauimus libris, quos de hypotheticis cōſcripſimus ſyllogiſmis. Nūc uero, nō quod de his perfectior cōſideratio inueniri poteſt, appoſuimus: ſed id, quod ad explicandā M. T. ſententiā poterat accōmodari. Vt igitur cūcta quæ diximus, breuiter colligātur, primus modus eſt, quoties in cōnexa propoſitione primum ut in propoſitione locatur, aſſumitur ut cōſequatur ſecūdū, hoc modo: Si dies eſt, lux eſt: atqui dies eſt, lux igitur eſt. Secūdus modus eſt, quoties in cōnexa propoſitione ſecundū è cōtrario aſſumitur, quàm in propoſitione locatū eſt, ut id quod primū eſt auferatur, hoc modo: Si dies eſt, lux eſt: atqui nō eſt lux, nō eſt igitur dies. Tertius modus eſt, cū cōnexæ propoſitionis partes ex affirmationibus iūctæ, negatione diuidūtur, totiq; propoſitioni negatio rurſus adiungitur, aſſumiturq́; quod prius eſt, ut in propoſitione eſt enunciatū, ut è cōtrario cōcludatur, ſecundū quam in propoſitione prolatū eſt, hoc modo: Non ſi dies eſt, lux nō eſt: atqui dies eſt, lux igitur eſt. hic ergo poſito quod præcedebat, id eſt, eſſe diem, euerſum eſt quod ſequebatur, id eſt, non eſſe lucē. negationem quippe affirmatio omnis euertit. Vel cū cōnexæ propoſitionis negationibus iūctæ ſecundæ parti negatio detrahitur, totaq́; propoſitio denegatur, poſitaq; priore propoſitiōis parte interimitur quod ſubſequitur, hoc modo: Nō ſi lux nō eſt, dies eſt: atqui lux nō eſt, dies igitur nō eſt. Vel ſi cōnexæ propoſitionis ex negatione atq; affirmatione cōpoſitæ ſecundæ parti negatio iungatur, eaq; inſuper denegetur, ponaturq́; quod prius eſt, ut id quod ſequitur auferatur, hoc modo: Nō ſi dies non eſt, nox nō eſt: atqui dies nō eſt, nox igitur eſt. Vel ſi in eadē propoſitione, quæ ex negatione atque affirmatione copulata eſt, priori parti negatio ſubtrahatur, eaq́; denegetur, ponaturq́; quod primum eſt, ut id quod ſequitur auferatur, hoc modo: Nō ſi dies eſt, nox eſt: atqui dies eſt, nox igitur nō eſt. Vel ſi cōnexæ propoſitionis ex affirmatione & negatione copulatæ poſteriori parti negatio dematur, totaq́; inſuper denegetur, poſitoq́; priore, id quod ſequitur interimatur, hoc modo: Nō ſi uigilat ſtertit, atqui uigilat, nō ſtertit igitur: Atque hæc omnia in tertio eſſe intelligūtur modo, atq; ex repugnātibus fiunt: & ſemper id quod antecedit ponitur, ut id qđ ſequitur auferatur. Nā ſicut in propoſitione cōditionali, quæ negata repugnātia partiū fit, uera prima pars proponitur, ſiue affirmatiue, ſiue negatiue: ita eā reddit aſſumptio. Sed ut prima pars fuerit aſſumpta, reliqua cōtraria enumeratione cōcluditur. nā ſi aſſumptio fuerit affirmatiua, erit negatiua concluſio: ſi aſſumptio negatiua, erit cōcluſio affirmatiua. Quartus modus eſt cū in diſiūctiua propoſitione primū ponitur, ut auferatur ſecūdū, hoc modo: Aut dies eſt, aut nox eſt: atqui dies eſt, nō eſt igitur nox. Quintus modus eſt, quoties in diſiūctiua propoſitiōe aufertur qđ prius eſt, ut ponatur ſecundū, hoc modo: Aut dies eſt, aut nox eſt: nō eſt autē dies, nox igitur eſt. Sextus modus, cū his rebus, quæ in diſiunctionē uenire poſſunt, id eſt, cōtrarijs uel repugnātibus medietate carētibus, negatio præponitur, et copulatiuæ cōiunctiones adiūgūtur, poniturq́; quod primū eſt, ut id qđ eſt ſubſequēs auferatur, hoc modo: Nō & dies & nox eſt: dies autē eſt, nox igitur nō eſt. Septimus modus eſt, cū in eadē propoſitione aufertur id quod præcedit, ut ponatur id quod cōſequitur, hoc modo. Nō & dies eſt, et nox eſt: atqui dies nō eſt, nox igitur eſt. His igitur ita prædictis, ad Ciceronis uerba ueniamus. CVM tripartito igitur diſtribuatur locus hic, &c.] Eū locū, qui ex antecedētibus & cōſequētibus et repugnātibus eſſet, unū recte uideri, eūq; in cōditiōe eſſe poſitū, ſed trina partitione diſtribui, ſuperius explicatū eſt. Idq; M. T. euidētius notat dicēs, intellectū quidē eius cōſiderationēq; in conditione poſitā unā eſſe, ſed per argumētationis tractationē tripartito diuidi, Cuius rei per primū ac ſecundū & tertiū hypotheticorū ſyllogiſmorū modū, ſicut paulo ſuperius diximus, exempla ſubiecit. Quæ quoniā implicatiora uidentur, quàm ut primo ſtatim auditu cōprehendātur, uiſum pauliſper eſt, apertioribus exēplis animū lectoris imbuere, ut in facilioribus primū exercitata intelligētia, ſine magno negotio quæ ſunt difficiliora perpēdat. Ab antecedētibus igitur argumētatio fit, quoties enūciata cōditione propoſitionis, ſumitur id qđ anteceſſit, ut id qđ ſequitur inferatur, hoc modo. Sit.n. dubiū, an Tullius animal ſit, cōcedaturq́; eundē Ciceronē eſſe hominē, & ſit rata propoſitio hæc: Tullius ſi homo eſt, animal eſt: homo antecedit, animal ſequitur. Si igitur ex antecedēti uelim facere argumētationē, aſſumā id quod præcedit, hoc modo: ſed homo ē

Cicero

Cicero, conſequitur animal eſſe Ciceronem. & eſt hic primus, quem ſupra diximus, modus. Rurſus, à conſequenti argumentatio fit, quoties in conditione propoſita id quod conſequitur, tollit aſſumptio, ut id quod præceſſerat interimatur, hoc modo: Si homo eſt Cicero, animal eſt: antecedit homo, ſequitur animal. Si igitur ex conſequẽti facere argumentũ uelim, dicã, Atqui non eſt animal ſequitur, eſſe ne hominem quidẽ. ſed id perſpicue falſum eſt, eſſe. n. hominẽ conſtat: falſum eſt igitur, animal non eſſe: Tullius igitue animal eſt. Et hic dictorũ ſuperius ſecundus eſt modus. Quòd ſi à repugnantibus fiat, in tertio ſcilicet modo digeſtarũ ſuperius concluſionũ, faciemus ita: Non ſi homo eſt Tullius, animal nõ eſt: repugnat. n. eſſe hominẽ, & animal nõ eſſe. hic ſi aſſumamus eſſe hominẽ, & animal quoq; eſſe recta ratione cõcludimus, hoc modo: Atqui homo eſt, animal igitur eſt. Atque hic quidẽ modus ex ea propoſitione cõnexa cõuerſus eſt, quæ ex duabus iuncta eſt affirmatiuis. His igitur tribus modis, Tullius qui homo eſſet, animal quoq; eſſe mõſtratus eſt. nunc quidẽ, dũ id quod antecedit, aſſumimus, id eſt, eſſe hominẽ: nunc uero, dum id quod cõſequitur, in aſſumptione denegamus, id eſt nõ eſſe animal. nũc autem repugnantiã denegantes eorũ quæ ſibi ſunt conſequẽtia, poſito quod præcedebat, id quod ſequebatur intulimus: quibus ita præcognitis, nunc Tullij tractemus exẽpla. Cũ. n. dixiſſet, loci in cõſecutione, anteceſſione, & repugnantia poſiti, reperiendi quidẽ argumẽti ſimplicẽ eſſe intellectũ, tractãdi autem triplicẽ adiecit. Nã quid intereſt cũ tibi ſumpſeris ad demonſtrandã pecuniã numeratã mulieri deberi, cui ſit argentũ omne legatũ, utrũ id ab antecedẽtibus, au à cõſequẽtibus, an à repugnãtibus probes. Nanque eadẽ ſentẽtia in concluſione colligitur, & argumentationũ diuerſitas, non in re, ſed in antecedentiũ & conſequentiũ & repugnantiũ tractatu eſt conſtituta. Primũ igitur ponatur, quòd teſtamẽto aliquis omne ſuũ argentũ mulieri legauerit: quæratueq; , an numerata pecunia mulieri legata ſit, cõcedaturq́; numeratam etiã pecuniã argentũ appellari. Argumentũ igitur in primo modo ex antecedẽtibus tali ratione cõtexitur. Proponimus. n. ſi pecunia ſignata numerataq́; argentũ eſt, eadẽ pecunia numerata atq; ſignata, legata mulieri eſt. hic igitur præcedit, numeratam atque ſignatã pecuniã argentum eſſe: ſequitur legatã eſſe mulieri. id igitue quod præceſſit aſſumimus, dicentes: at eſt ſignata ac numerata pecunia argentum. concludimus, numeratam ſignatamq́; pecuniam mulieri eſſe legatam: eritq́; totius argumentationis hic textus. Si pecunia ſignata numerataq; argẽtũ eſt, legata mulieri eſt: at eſt pecunia ſignata numerataq́; argentum: igitue legata eſt mulieri. In quo ſi ad ſæpius præmiſſa, plurimiſq; exẽplis ſuperius enodata, lectoris animus reuertatur, hanc argumentationẽ in primo modo ab antecedẽtibus eſſe cõpoſitã non ignorabit. A conſequentibus uero hoc modo. Si numerata pecunia nõ eſt legata mulieri, cui ſit argẽtũ omne legatũ, numerata pecunia nõ eſt argentũ. Hic igitur præcedit, numeratã pecuniã non eſſe legatã, cũ ſit argentum omne legatũ: ſequitur, numeratã pecuniã argentũ non eſſe. Si igitur id quod eſt poſterius auferamus, id eſt, numeratã pecuniã nõ eſſe argentũ, dicemus. Atqui eſt numerata pecunia argentũ. affirmatio nãque tollit negationẽ. Sequitur igitur, ut pars præcedẽs auferatur, ea quæ erat nõ eſſe legatã mulieri pecuniã numeratã, cũ argentum ei fuiſſe omne legatũ. Sed cũ omnis negatio affirmatione cõſumatur, dicemus in cõcluſione. Eſt igitur numerata pecunia mulieri legata, cũ ei ſit argentũ omne legatũ, eritq́; huiuſmodi argumentatio: Si nõ eſt mulieri legata pecunia numerata, cũ ſit ei argentũ omne legatũ, nõ eſt argentũ numerata pecunia: atqui eſt argentũ numerata pecunia, legata eſt igitur mulieri numerata pecunia, cũ ei fuerit argentũ omne legatũ. Sed quod Tullius breuitatis cauſa præterijt, id eſt, illã partẽ propoſitionis, quæ ait, Cum ſit mulieri omne argentũ legatũ: nos apertioris cauſa intelligẽtiæ ſubiunximus. Nec perturbare lectorẽ debet, quòd cũ in ſuperioribus exẽplis in ſecundo modo per negationẽ facta fuerit ſemper aſſumptio, & per negationẽ rurſus illata cõcluſio: nunc per affirmationẽ & aſſumptio & concluſio facta eſt. Cuius rei euidentiſſima ratio eſt. nã cum in ſuperioribus exẽplis prima propoſitio ex affirmationibus fuerit conſtituta, atque in ſecundo modo aſſumptio id quod ſequebatur auferret, ita ut interimeret id quod præcedebat: neceſſariũ erat duplicẽ affirmationẽ gemina negatione conſumi, hoc modo. Si dies eſt, lux eſt: utræque in affirmatione ſunt conſtitutæ. Vt igitur poſterior pars, id eſt, Lux eſt, quæ affirmatio eſt, interimatur, deneganda eſt. dicam igitue, Atqui nõ eſt lux: quo fit, ut præcedentẽ quoque partẽ, id eſt, Dies eſt, quã affirmationẽ eſſe manifeſtũ eſt, negatione tollamus, concludentes. Dies igitur nõ eſt. At in hoc Ciceronis exẽplo utraq; pars primæ atq; hypotheticæ propoſitionis negationis enunciata eſt, quæ in aſſumptione uel concluſione non alijs niſi affirmationibus auferuntur, hoc modo. eſt. n. tale Ciceronis exemplũ: Si legata non eſt mulieri numerata pecunia, nõ eſt numerata pecunia argẽtũ: uides ut ſit utraque negatio. Nã & non eſſe legatã mulieri pecuniã numeratã, & non eſſe numeratã pecuniã argentũ, utræque in negatione ſunt poſitæ: quod ſi auferenda eſt per aſſumptionẽ propoſitionis, cõſequens pars quoniã negatio eſt, non eſſe numeratã pecuniã argentũ, dicendũ eſt, argentũ eſſe pecuniã numeratam. quòd ſi in cõcluſione auferenda eſt pars præcedẽs ea quæ negatio eſt, id eſt, non eſſe legatã mulieri pecuniã numeratã: dicendũ eſt, Legata igitur mulieri numerata pecunia eſt. Et ſecundus quidẽ modus à conſequentibus factus huiuſmodi eſt. Illud tamen eſt diligẽtius annotandũ, quod ſuperius Tullius cũ locorũ omniũ breuiter exempla diſponeret, loci huius qui à conſequentibus ducitur, inconueniens ſecundo conditionaliũ ſyllogiſmorũ modo ſubiecit exemplũ: potiusq; primo cõuenit modo, qui nõ à conſequentibus cõcluſionẽ, ſed ab antecedentibus facit. Ita quippe poſuit à conſequentibus. Si mulier cũ fuiſſet nupta cũ eo, cũ quo connubiũ conceſſum nõ eſſet, nunciũ remiſit, quoniã qui nati ſunt, patrẽ non ſequuntur, pro liberis manere nihil oportet. Hic igitur cum quæratur, an dotis pars apud uirũ debeat permanere: id quod præcedit aſſumitur, ut fiat rata concluſio, hoc modo. Mulier cũ eo nupta eſt, qui cũ connubiũ non fuit: concluditur, quoniã igitur qui nati ſunt, patrẽ non ſequuntur, pro liberis manere nihil oportet. & ita nõ eſt à cõſequentibus argumentũ, quia nõ id quod cõſequebatur aſſumptũ eſt, ſed id quod præcedebat. Erat quippe antecedens, nupta mulier præter cõnubij ius: ſequebatur, cũ filij patrẽ non ſequebantur, pro eis nihil ex dote retineri. Sic igitur Tullius pro eo quod eſt à conſequentibus argumentum, ab antecedentibus potius dedit exemplũ. Poteſt uero fieri à cõſequẽtibus argumentũ ita, ſi id de quo quæritur prius ponatur, & id quod aſſumendũ eſt poſterius, hoc modo. Si quid ex dote pro liberis manere oportebit, quia patrẽ liberi ſequũtur, cũ eo nupta eſt mulier, qui cũ cõnubij ius eſſet. Sumo igitur id quod cõſequitur per negationẽ, ita: Sed nõ eſt nupta mulier cũ eo qui cũ connubij ius erat: atq; ideo qui nati ſunt, patrẽ non ſequuntur. Perimitur ergo in concluſione id, quod in propoſitione præceſſerat, ita: pro liberis igitur manere nihil oportet. Sed de ſecundo modo iſta ſufficiant: nihil nãque, ut arbitror, prætermiſſum eſt. Tertius modus à repugnãtibus longe perſpicuus, hoc modo. Non ſi legatũ argentũ eſt, nõ eſt legata mulieri pecunia numerata. Hic nanque conſequens erat: Si argẽtũ eſſe omne legatũ, pecuniã quoque numeratã fuiſſe legatã. Vt igitur fieret repugnans huic, cõſequẽtiæ interpoſita negatio eſt, dictumq́;. Si argentũ

omne legatum eſſet, numeratam pecuniam non eſſe legatā. quod quia pugnet, & falſum eſt, ad ueritatem alia negatione reducitur, ſic: Non ſi legatū argentū eſt, nō eſt legata numerata pecunia: ut ſcilicet ei affirmationi conueniat, quæ dicit. Si legatū argentum eſt, legatam eſſe pecuniā numeratam. Aſſumimus igitur huic propoſitioni, argētum omne eſſe legatū: & conſequitur omnē numeratam pecuniā mulieri eſſe legatā. ut ſit forma argumētationis huiuſmodi. Non ſi legatū argentū eſt, nō eſt legata numerata pecunia: atqui legatum argentū eſt. legata eſt igitur numerata pecunia. M. uero T. propoſitionē ita formauit: Non & legatū argentū eſt, & non eſt legata numerata pecunia. Sed nos idcirco cauſalē coniunctionē appoſuimus, eā quæ eſt Si, ut ex quo eſſet genere talis propoſitio mōſtraremus. Nanque ex cōnexo negatione addita, fit repugnās. Cōnexum uero, nulla æque ut Si coniunctio poſſet oſtēdere, quanquā idem efficiat etiā copulatiua cōiunctio. Nā quæ cōnexa ſunt, etiam cōiuncta eſſe intelligūtur, ex hoc, q̄d paulo ante diximus. quod argumētum ex ea propoſitione profectum eſt, quæ duabus affirmationibus copulabatur, & iuncta negatione inſuper denegata eſt. In omnibus igitur illud eſt approbatū, pecuniā numeratā mulieri deberi, cū ſit argentū omne legatū. Sed nunc quidē ex ſupra deſcriptis propoſitionibus, id quod antecedebat, aſſumpſimus: nunc uero id quod cōſequebatur: nūc autē id quod repugnabat. Ac de explanandis Ciceronis exēplis, ut arbitror ſatis. Illud autē dubitationem mouere poteſt. Nā ſi quis minus callidus ad Ciceronis exēpla reſpiciat, eundē locū arbitrabitur eſſe à genere, quē ab antecedētibus & conſequētibus & repugnantibus eſſe diximus: illo falſus errore, quòd in utriſque locis eodē utitur exemplo, argēti uidelicet, & numeratæ pecuniæ. ſed diligētius intuēti, in eiſdē rebus diuerſus argumentationū uidebitur tractatus eſſe. Aliud quippe eſt dicere, cum argēti ſpecies ſit numerata pecunia, ſi genus legatū ſit, & ſpeciē eſſe legatam: quoniam nūquam ſpecies à genere ſeparatur. Aliud eſt in cōcluſione enumerationē proponere, & eiuſdē partibus aſſumēdis argumētationē uaria ratiocinatione formare, ut ſuperius demōſtratū eſt, cum præſertim huiuſmodi ex cōſequētibus, antecedētibus & repugnātibus argumētationes etiā præter genera ac ſpecies fieri poſſint, uelut nos ſuperius indicauimus in die atque luce. Nā neque dies lucis, neque lux diei ſpecies aut genus eſt, ſed id tātum in his cōſiderari debet, quia poſito altero alterū neceſſaria ratione ſubſequitur. Differūt igitur loci à genere uel à ſpecie, ab eo loco qui in cōditione eſt cōſtitutus: quoniā illi ex uniuerſalitatis ac partis ratione ducuntur, hic autē in conſequētiæ ac repugnātiæ ordine tractatur. Poſt hæc igitur Tullius hypotheticorū ſyllogiſmorū modo cōcluſioneſq; dinumerat, hoc modo. APPELLANT autem dialectici eā cōcluſionem argumēti.] Et ſi multipliciter ſuperius cūcta digeſſimus, nec expoſitionis indiget repetita toties diſputatio, erit tamē operæpretiū, ſi quàm breuiſſime potero Marci Tullij uerbis mediocris lucē commētationis interſerā. Septē igitur modis hypotheticos enumerans, ait: Cū in cōnexis propoſitionibus, id quod eſt primū aſſumitur, ut oſtēdatur ſecundū: primū à dialecticis modū uocari, hoc modo. Si hoc eſt, illud eſt: quod dicit Hoc, primū eſt. quod uero ait illud, ſecūdum: aſſumitur ergo quod primū eſt, atqui hoc eſt: cōcluditur ergo id, quod ſecundū eſt. illud igitur eſt, uelut in his rurſus exēplis. Si homo eſt, animal eſt. aſſumitur: atqui homo eſt cōcluditur: animal igitur eſt. Secundū uero modū ait eſſe Tullius cōnexis propoſitionibus textū, in quo cū ſecundū negatur, ſequitur, ut id etiā quod primū eſt abnegetur, hoc modo: ſi hoc eſt, illud eſt: illud autē nō eſt, igitur ne hoc quidē eſt. In exēplis ita, Si homo eſt, animal eſt: animal autē non eſt, homo igitur nō eſt. Tullius ita dixit: Cum id quod annexū eſt negaris, ut id quoque cui fuerit annexū, negandum ſit, ſecundum eſſe modum quaſi cōnexa propoſitione affirmatiuis partibus iuncta. Vniuerſaliter autē rectius diceretur, cū id quod annexū eſt, id eſt, ſecundū perimitur, perimi illud quoque cui annexum eſt, id eſt, primū: ut ſi affirmatiuū eſt id quod annexū eſt, negatione perimatur: ſi uero negatiuum, affirmatione. & de eo quoque cui annexū eſt, id eſt, primo idem eſt: ut ſi in connexa propoſitione affirmetur, in cōcluſione denegetur, ſecūdum nunc propoſitū Ciceronis exēplū. ſi uero negatiua ſit propoſitiōis prior pars, in cōcluſione cōtraria affirmatione tollatur. Tertiū uero modū ait eſſe Cicero, cū ea quæ cōiuncta ſunt denegātur, & his alia negatio rurſus adiungitur. ut quia animal homini cōiunctum eſt, ita dicamus: Nō & homo & nō animal eſt. atq; ex his unū ponitur, ut quod relinquitur auferatur, hoc modo. Ponamus eſſe hominē, dicētes: Atqui homo eſt. quod ergo relinquitur, nō eſt animal: aufertur, atque concluditur, animal igitur eſt. Fit. n. argumētatio hoc modo. Nō & homo eſt, et nō animal: atqui homo eſt: animal igitur eſt. Ex his naſci dicit enthymemata ex cōtrarijs cōcluſa, quibus plurimū rhetores uti ſolēt. atque hæc enthymemata nuncupātur, nō quòd eodē nomine omnis inuētio nuncupari non poſſit. enthymema nāque eſt mētis cōceptio, quod poteſt omnibus inuētionibus conuenire. Sed quia hæc inuenta quæ breuiter ex cōtrarijs colliguntur, maxime acuta ſunt, propter excellētiam ſpeciemq; inuentionis, commune enthymematis nomē proprium factum eſt, ut hæc à rhetoribus quaſi proprio nomine enthymemata uocētur. Sicut Græcus quoq; poeta Homerus, poeta tātum dicitur: & quiſquis ex Homero aliquid profert, ita dicere conſueuit. Hūc uerſum poeta locutus eſt, & tunc nō alius intelligitur præter Homerū: nō quòd cæteri nō ſint poetæ, ſed quòd excellētia eius cōmune nomē uertit in propriū. Fiunt uero hæc enthymemata hoc modo, ex cōtrarijs uidelicet texta, hūc metuere, alterū in metu nō ponere: uelut ſi de Lētulo, & Cethego, cæteriſq; diceretur: Paucos ciues interfici metuis, ne Reſpublica intereat, nihil laboras. Cōnexum quippe eſt, ut quicūque noluerit interire paucos ciues, Remp multo magis nolit extingui. Quibus cum interponitur negatio, fit ex repugnātibus argumētum. Sed hoc breuiter Tullius enucleauit: nos uero argumētum in ſyllogiſmū redigamus, à repugnātibus ſcilicet, ex quo enthymemata naſci ſolēt, hoc modo. Sit cōnexum, ſi quis metuit ciues paucos interfici, is metuit interire Rēp. his interponitur negatio ſic: Si quis metuit ciues paucos interfici, is nō metuit interire Remp. iūgitur alia negatio ſic: Nō ſi quis metuit paucos ciues interfici, nō metuit interire Rēpu. Quæ duæ negationes uni affirmationi pares ſunt, quæ dicit: Si quis metuit hoc, metuit et illud. cuius quidē aſſumptio eſt: At metuit hoc. cōcluſio ſequitur, metuit igitur illud: quæ tātundem ualet, ſi negādo interrogetur, ita: Hoc metuis, illud non metuis. Sed quia nō totus (ut ſupra poſuimus) in his argumētationibus ponitur ſyllogiſmus, ſed propoſitio, cuius aſſumptio & cōcluſio notæ ſunt, idcirco enthymema dicitur, quaſi breuis animi cōceptio. Et in cæteris exēplis idē modus eſt. Sed hæc quidē Ciceronis ſimilitudo, nō tā ex repugnātibus, quàm ex contrarijs argumētum intelligitur cōtinere. Metuere quippe & nō metuere cōtraria ſunt, niſi hæc ipſa uerborū prolatio à contrarijs argumētum ad repugnātia retrahat. Nā quòd dicit hunc metuere, alterū in metu non ponere, tale eſt, ut repugnantia uideantur. Etenim metuere, & non metuere, uere contraria ſunt: in metu autē non ponere, & metuere prolatione ipſa tam cōtraria ſunt quàm repugnantia intelliguntur, licet eadem probetur eſſe ſentētia. His adiecit alia rurſus exempla: Eam quam nihil accuſas, damnas. Huius enthymematis talis eſt integer ſyllogiſmus, non, ſi nihil accuſas, damnas: ſed nihil accuſas, nō damnas igitur. Venit ergo hoc argumētum ex ea

propoſitione

propoſitione connexa, quæ ex duabus componitur negatiuis, ita. Si nihil accuſas, nõ damnas. Poſteriori uero parti detracta negatio eſt, et inſuper tota eſt propoſitio denegata, hoc modo. Non ſi nihil accuſas, damnas, & ex ea factum eſt argumentum, quod poſitum in interrogatione efficit enthymema hoc, Quã nihil accuſas damnas, bene quã meritam eſſe autumas male mereri. huius quoque enthymematis talis eſt collectio: Nõ & bene meritã eſſe autumas, & male mereri. atqui bene meritã eſſe autumas, nõ male igitur mereri. quod enthymema ex propoſitione cõnexa proficiſcitur, quæ cõſtat ex affirmatione & negatione, ita: Si bene meritã eſſe autumas, non male mereri. Cuius ex poſteriore parte dempta negatione, totaq; propoſitione denegata fiet propoſitio. Non ſi bene meritã eſſe autumas, male mereri: quod interrogatione deductũ facit enthymema, Bene quam meritã eſſe autumas, male mereri. Itẽ, id quod ſcis prodeſt, nihil id quod neſcis obeſt. hoc quoque enthymema tali nectitur ſyllogiſmo. Nã ſi id quod ſcis prodeſt, & id quod neſcis nõ obeſt. atqui id quod ſcis prodeſt: obeſt igitur id quod neſcis. hoc argumẽtum ex ea propoſitione cõpoſitũ eſt, quæ duabus affirmationibus iũcta accepit mediam negationẽ, & inſuper denegata eſt. Quod interrogatũ fit enthymema, hoc modo: Id quod ſcis prodeſt, nihil id quod neſcis obeſt. Omnium uero ſuperius exẽplorum iſta ſentẽtia eſt: Nã quã quiſquã nihil accuſat, eã damnare recte nõ poteſt: & eã quã bene meritã eſſe autumat, male eandẽ mereri turpe eſt: & ſi id quod ſcit quiſque in cauſa proderit, oberit ſi eſt cõtrariũ id quod neſcit. Hũc uero locum communẽ eſſe oratoribus ac philoſophis dicit: ſed apud illos tertiũ modũ, apud rhetores enthymema nũcupari. Reliqui, inquit, modi plures ſunt. nam cũ tres ſuperius enumeraſſet modos, adiũgens, quatuor plures dixit. Hi ſunt in diſiunctionibus cõſtituti, hoc modo: Aut hoc, aut illud: hoc autẽ, nõ igitur illud. qui eſt quartus modus, à nobis quoque ſupra poſitus, ita: Aut dies eſt, aut nox eſt: dies autẽ eſt, nõ igitur nox eſt. & ſemper, quod ait Cicero, hoc ad præcedẽs ſpectat: quòd uero ait, illud, ad cõſequens, ſiue in cõnexis propoſitionibus, ſiue diſiũctis. itẽ, Aut hoc, aut illud: non autẽ hoc, illud igitur. Hic quoq; quintus modus eſt, uelut in his exẽplis: Aut dies, aut nox eſt: nõ autẽ dies, nox igitur eſt. Quarũ cõcluſionũ neceſſitatẽ ex eo dicit euenire, quia quæ in diſiũctione ſunt poſita, mediũ non uidẽtur admittere, ut eſſe aliud præter eorũ alterũ poſſit. atq; ideo uno ſublato alterum eſſe, unoq; poſito alterũ non eſſe cõcluditur. quòd ſi ſit mediũ quod præter alterũ eſſe poſſit, nec uera eſt propoſitio, nec rata cõcluſio: uel ut in his, Aut albũ eſt, aut nigrũ. id falſum eſt, eſſe .n. præter ea rubrũ poteſt. Sed ſi ponamus eſſe albũ, uel auferamus, nõ neceſſe erit nõ eſſe uel eſſe nigrũ: quia rubrũ eſſe quod mediũ eſt, poteſt. Deinde, inquit Tullius, addũt cõiunctionũ negantiam, in diſiũctiuis ſcilicet propoſitionibus hoc modo. Nõ & hoc & illud: hoc autẽ, nõ igitur illud. id eſt, non et nox & dies eſt. nox autẽ eſt, nõ igitur dies eſt. hic igitur ſextus modus eſſe prædictus eſt. Septimus autẽ eſt, ex eadẽ ueniẽs propoſitione, hoc modo. Nõ & hoc & illud, non autem hoc, illud igitur: uelut ſi ita dicamus. Non & nox & dies eſt: non autem nox eſt, dies igitur eſt. quæ propoſitiones niſi in diſiunctis, medioq; carentibus rebus, ratã concluſionẽ habere nõ poterunt. Age .n. ita dicamus. Non & album & nigrum, ponamusq; non eſſe album, non cõſequitur ut ſit nigrum: poteſt .n. eſſe quod medium eſt. Huiuſmodi igitur per negationem coniunctionum (ut Tullius ait) propoſitio ſi ratas factura eſt concluſiones, in diſiũctis rebus, medioq; carentibus accommodatur: aliàs non erit rata concluſio. Diſtat uero propoſitio tertij modi à propoſitione ſexti & ſeptimi: quòd tertij modi propoſitio ex cõiunctis naſcitur, hæc ſexti & ſeptimi ex diſiunctis terminis exiſtit, ut in ſuperioribus patet exẽplis. Ex his igitur, inquit modis, cõcluſiones innumerabiles naſcũtur. unus enim quilibet horum modorum infinitis concluſionibus aptari poteſt: uelut primus ac ſecundus in omnibus quæ ſibi connexa ſunt, quorũ nullus eſt numerus, ſi quis proſequi uelit, itemq; repugnãtium infinita eſt multitudo, in quibus tertius modus eſt utilis. Itẽ plura diſiuncta ſunt, in quibus quartus & quintus, et ſextus et ſeptimus plurimũ ualẽt. Atque in his, inquit, omnis ferè eſt dialectica: ſed ad topicos locos tres primi modi ſunt neceſſarij, qui anteceſſionẽ, conſecutionẽ & repugnantiã tenent. Reliqui uero cõplẽdæ diſputationis magis gratia, quàm quòd ad hanc inſtitutionẽ neceſſarij fuerint, uidentur adiecti. PROXIMUS eſt locus rerũ efficientiũ.] Poſt eum locum qui in conditione eſt cõſtitutus, cõſequens erat is, qui cõſiderabatur ex cauſis. poſt hũc is enumeratus locus eſt, qui in effectis cauſarũ poſitus, argumẽta præſtabat. Quorũ quidẽ ſuperius M. T. exẽpla poſuit, nũc rationẽ latius tractat. Cũ igitur Ariſtoteles quatuor poſuerit cauſas, quibus unũquodque cõficitur: primã, quæ mouẽdi principiũ eſt: ſecũdam, ex qua fit aliquid, quã materiã uocat: tertiã, rationẽ ac ſpeciẽ, qua unũquodque formatur: quartã, finem, propter quẽ quodlibet efficitur. At uero M. T. principalẽ cauſarũ diuiſionem facit in ea quæ efficiant aliquid, & in ea ſine quibus effici nequeant, ut id quod efficit, ad eã cauſam cõferatur, in qua motus principiũ conſtitutũ eſt: id uero ſine quo nõ fit aliquid, tum ad intellectũ materiæ transferatur, uel eorũ quæ coniuncta materiæ efficiẽtis adiuuãt facultatẽ, tum ad reliquas cauſas ducatur, ut paulo poſterius apparebit. Eius igitur cauſæ, quæ ui ſua id quod ſub ea ſubiectũ eſt efficit, tale ponit exẽplũ, ut Ignis accendit. nã accenſionis ipſius cauſa ignis eſt, & id efficere poteſt, atq; illud quod accẽditur, mouet atque permutat. Eã uero cauſam ſine qua id quod faciendũ eſt, fieri nequit, ab una eius parte deſignat: uelut cum dicit, æs cauſam eſſe ſtatuæ, quòd ſine eo ſtatua nõ poſſit exiſtere. Hæc .n. ut per faciendã diuiſionẽ clareſcet, nõ ea ipſa eſt cauſa ſine qua nõ efficitur, ſed pars eius eſſe mõſtrabitur. Eam uero cauſam ſine qua id quod faciendũ eſt, effici nõ poteſt, diuidit hoc modo. Alia enim eius ſunt quieta, nihil agẽtia, ſtolida quodãmodo, ac per ſe niſi agẽdi extra motus acceſſerit immobilia: horũ exẽpla, ut locus, tẽpus, materia, inſtrumentũ. Omne .n. quod fit, locũ neceſſe eſt habere ſubiectũ: in quo niſi aliquid fiat, locus ipſe immobilis eſt ad aliquid explicandũ. Itemq; materia & inſtrumenta niſi manu moueantur artificis, ipſa naturaliter nihil egerint. tempus quoq; operationi ſubiectum eſt: quæ ſi deſit, nihil ipſum propriæ naturæ ratione perfecerit. Atq; hæc quidẽ ſunt quæ nihil per ſe agũt, tamẽ cauſæ ſunt, ſi his efficiẽs operatio ſuperuenerit. Alia uero quæ in motu poſita, præcurſionẽ quandã ad efficiẽtiã ac præparationẽ uidẽtur afferre: ut amoris cauſa eſt cõgreſſio, quæ præceſſit: & amor flagitij. Ex his, inquit, cauſis Stoica diſputatio fatũ connectit. Fatum .n. dicũt eſſe præcedentiũ cauſarũ, ſubſequentiũq; rerum perplexionẽ quandam, & cathenæ more continẽtiam, hoc modo: ideo profectus eſt peregre, quoniã parentũ iracũdiã ferre nõ poterat: idcirco parentũ ſucceſſionẽ nõ ferebat, quia amicæ amore detinebatur: idcirco amabat, quòd ſæpe fuerat ante congreſſus: ideo cõgreſſus eſt, quia aliquid ut cõgrederetur præceſſit. Itaque ordine præcedentiũ conſequentiũq; rerũ, fatũ (ut dicit) à Stoicis nectitur. Itẽ diuidit eã cauſam quæ ui ſua efficit aliquid, in eã quæ ad efficiendũ ſibi ſufficiat, eamq; quæ extrinſecus adminiculationis indigeat. Sufficit igitur ſibi ad efficiendũ cauſa, ut ſapiẽtia efficere ſapiẽtes per ſe nullo penitus adiuta ſolet. Sed hæc an ſola beatos efficere poſſit quæritur, an ei ſint extrinſecus addẽda quæ iuuẽt, uel fortunæ bona, uel corporis. itaq; ea cauſa quæ ui ſua efficit aliquid, aut talis eſt, ut ei ſint extrinſecus adiumẽta quærenda: uelut artifici in-

ſtrumenta quedā, quibus id quod efficiendū eſt explicet atq; conformet. Horū uero omniū quæ Tullius ſtatuit in alterutra diuiſione cauſarū, illa quidē que ui ſua explicant ea quorū cauſæ ſunt omnia tā per ſe ad efficiendū ualētia, quàm quæ quæſitis extrinſecus iuuaminis indigentia, in ea Ariſtotelicæ diuiſionis cauſa locabuntur, quæ eſt principium motus. Quanquam de ſapientia tali cauſæ non cōueniat exēplum, ſed potius ad rationē formamq; tontēdat. Nanque ſapiētia ratione quadā atq; forma efficit ſapiētes. Eius uero cauſæ quā Tullius refert, ſine qua non fit aliquid, materia quidē tempus et locus, id eſt, ex quo fit, uel in quo fit, quæ ſunt efficiētis ſubiecta naturæ: & ut uno intellectu comprehēdantur, uel materia ſunt, uel materiæ uice ſuppoſita. Inſtrumenta uero eius cauſæ ſunt, quæ ad finē ſpectant, ſed nō ad ipſa finis: quia nō finis inſtrumēta reſpicit, ſed hæc finē. inſtrumenta nanq; propter aliquē finē parantur. Sed mirū uideri poteſt, cur cōgreſſionē, amoris cauſam nō inter ea annumerauit, quæ habēt efficiendi uim, ſed inter eas poſuerit cauſas, ſine quibus effici non poteſt, cū tamen agat aliquid atque moueat. Nam ipſa congreſſio aliquid uidetur efficere, ſimilisq; eſt ei cauſæ, quæ ipſa quidē habet efficiēdi uim: ſed ſine adminiculo nō poteſt: uelnti cū quæritur de ſapiētia, an ſola beatū poſſit efficere. Sed Merobaudes rhetor ita diſſeruit, earū cauſarū quæ efficiēdi uim haberēt, eā eſſe facultatē, ut etiā ſi adiumētis extrinſecus indigeāt, effectus tamē earū ad id ſpectet, quod efficiendū eſt. At in ijs quæ ſunt præcurſoriæ, etiā ſi eis antecedētibus aliquid exiſtit, nō tamē id quod exiſtere intelligitur, præcurſio principaliter operatur. Sed iſta quidē uelnti ſub quadam occaſione præcurrit. illa uero res quæ exiſtere dicitur, alijs operantibus naſcitur, uelut in congreſſione ſolitū fieri eſt. Fortaſſe .n. non propter amorē quiſque cōgreditur, ſed præcedente congreſſione amor exiſtit, quē non congreſſio principaliter appetebat. Itaq; quoniā præter congreſſionē amor exiſtere non potuit, recte inter eas cauſas locata uidetur, ſine quibus non efficitur. quoniā uero nō efficit ui ſua, quandoquidē nec principaliter ut efficiat, ſpectat, ſed tantū ea antecedente aliquid exiſtit: recte inter præcurſorias, ac non inter efficiētes cauſas eſt collocata. QVARE cum in diſputationē inciderit cauſa efficiēs aliquid neceſſario.] Prima quidē cauſarū diuiſio ſecundū Tullium fuit, in ea quæ efficerent aliquid, & ea ſine quibus effici nō poſſet. atq; illud quidē quod efficeret, in gemina itē partitus eſt, ſcilicet in id quod ad efficiēdum aliquid neceſſariā uim poſſideret, neque ullius indigeret extrinſecus adiumēti, & in id quod niſi alijs adiuuantibus operari atq; efficere nō poſſet. Ac primū quidē de ea loquitur cauſa, quæ efficiēdi uim tenet. Eius .n. ea pars, cui efficiēdi neceſſitas adeſt, ſtatim ſecū concluſionē comitē trahit. Dicta .n. cauſa, quæ neceſſario aliquid efficit, effectus etiā neceſſe eſt cōſequatur: uelnti ſi ſolē affuiſſe quis dixerit, lucē quoq; affuiſſe monſtrabit: aut cū alicui adeſſe ſapientiā dixerimus, ſapientē neceſſe eſt eſſe fateamur. At in his cauſis efficientibus quæ extra poſitis indigēt adiumētis, non eadē ratio eſt. Neque .n. ut quæque huiuſmodi cauſa dicitur, ita neceſſe eſt effectū ſequi. Nō .n. huiuſmodi cauſa neceſſario efficit quod uult, niſi extra poſitis auxilijs adiuuetur. Idē eſt etiā in ea cauſa quæ ipſa quidē efficiēdi uim nō habet, ſed ſine ea prouenit effectus. Nam, ut Tullius quoq; commemorat, nullā in efficiēdis rebus adhibet neceſſitatē: atq; ideo dicta cauſa, non ſtatim ſequitur effectus. Neq; enim ſi congreſſus eſt, mox amauit: nec ſi fuit æs, ſtatuam quoq; fuiſſe neceſſe eſt: ex quo aliarū cauſarum partitio naſcitur. Aliæ nanq; cauſæ ſunt neceſſariæ, aliæ minime. Non neceſſariarū aliæ ſunt efficiētes, aliæ ſine quibus non efficitur. Neceſſariarum uero cauſarum, concluſio non ſolet conturbare: ut enim hæc cauſa fuerit dicta, ſtatim in concluſione ſequuntur effectus. Non neceſſariarum uero, quæ ſunt partim efficientes (quod nunc tacuit, ſed paulo ante prædixit) non habēt ſubſequentē effectæ rei concluſionē. Neq; .n. ſi liberi ſine parētibus non ſunt, idcirco in parentibus efficiendi cauſa neceſſaria fuit, cū uideamus in hominū eſſe poteſtate ne gignant. ea uero cauſa, quæ ipſa quidē non efficit, ſed ſine ipſa effici non poteſt, huiuſmodi eſt, quemadmodum Enniano uerſu declaratur. Niſi .n. cecidiſſent abiegnæ trabes ad terrā, Argo illa facta non eſſet. Ex trabibus nanq; Argo facta eſt: ſed nulla inerat trabibus neceſſitas, ut ex eis fieret nauis. At uero ea cauſa quæ eſt efficiens, & quæ in ſe ſuam continet neceſſitatē, talis eſt, quale cū in Aiacis nauim igneum criſpiſulcans fulmen iniectum eſt: ſtatim .n. accendi neceſſe eſt nauim, quia ignis accendendi neceſſaria cauſa eſt, & ſenſus quidē eſt huiuſmodi. Ordo autē paulo cōfuſior eſt: ait .n. hoc modo. Atque illud quidē genus cauſarū, quod habet uim efficiēdi neceſſariā, errorē afferre nō ferè ſolet. hoc autē ſine quo nō efficitur, ſæpe conturbat. quod cū dixiſſet, cumq; uel utriuſque uel alterius exēplum ponere debuiſſet, neutri conuenientem exēplo ſimilitudinem dedit. Nanque cum uel neceſſariā cauſam efficientem, uel eam ſine qua nō efficitur propoſuiſſet, eius cauſæ ponit exēplum, quæ efficiat quidē aliquid, ſed nō ſine extrapoſitis adiumentis, hoc modo: Non .n. ſi ſine parentibus filij eſſe nō poſſunt, propterea cauſa fuit in parentibus gignendi neceſſaria Parentes .n. & maxime maſculi ſexus, efficiens cauſa eſt: ſed nō ſine fœmina, id eſt, non ſine materia quadam, & ea cauſa ſine qua fieri non poſſit, cum ipſa uim efficiendi non habeat. Itaque nec cauſæ neceſſariæ & efficientis poſuit exemplū, nec eius ſine qua fieri nihil poſſit, ſed efficientis quidem, non tamen neceſſariæ. Sed uidetur tacuiſſe in propoſitione id cuius poſuit exemplū. ita .n. apertius dici potuiſſet: Atque illud quidem genus cauſarum quod habet uim efficiendi neceſſariā, errorem afferre nō ferè ſolet: hoc autem quod non habet efficiendi uim neceſſariā, uel hoc ſine quo nō efficitur, ſæpe cōturbat. Itaque ſic intelligēdū eſt, quaſi ita ſit dictū. nam de neceſſaria cauſa nullum poſuit exemplū. Quod uero ſubiecit, utriſque cauſis cōuenit poſterius enumeratis, tā efficienti nō neceſſariæ, quàm ei ſine qua nihil efficitur. Parentes nanque tā maſculini ſexus quàm fœminini eſſe dicuntur quorū quidē maſculini ſexus ea cauſa eſt quæ efficiat, ſed nō neceſſaria: fœminini uero ea quæ non efficiat, ſed ſine qua eſſe non poſſit. quæ cū ita ſint, diſcernendæ ſunt cauſæ, & præuidēda neceſſitas: nec omnis cauſa præmittēda, ut ſubſequatur effectus, ſed ea tantū in qua eſt efficiendi neceſſitas, etiāſi extrinſecus adiumenta defuerint. ATQVE etiā eſt cauſarū aſſimilitudo.] Facit aliā rurſus cauſarū diuiſionē, ita: Cauſarū .n. aliæ ſunt quæ ſua quadā ui ſine appetitione, ſine uolūtate, ſine opinione, unū atque eundem efficiendis rebus ordinē tenent: ut eſt, Interire omnia quæ orta ſunt. Nā quia ortū eſt, idcirco etiā neceſſe eſt interire: nec tamen ipſe ortus ut cætera intereāt, uel appetitu aliquo, uel uolūtate, uel opinione efficit: ſed ita eſt ab æterno rerū ſtatu, ut quidquid ortū eſt, quia cœpit eſſe, aliquādo etiā eſſe deſiſtat. Item aliæ ſunt cauſæ, quæ aut in uoluntate, aut in perturbatione animi, aut in habitu, aut in natura, aut in arte, caſuue cōſiſtūt. Volūtate, ut ſi quærat aliquis, cur Trebatius librū legatū reſpōdebitur, quia legēdi uolūtas eſt. Perturbatiōe animi, ut ſi quis timore palleſcat, aut urbē fugiat bellis ciuilibus conturbatus. Habitu, ut ſi idcirco Trebatius facile de iuris ratione reſpōderit, quoniā multo uſu cōſtantē ciuilis ſcientiæ habitu tenet: uel ſi quis idcirco iraſcatur facile, quia eius animus per iracūdiæ habitū efferatus eſt. Natura, ut ſi quis idcirco dicatur iraſci, quia naturaliter iracūdus eſt, idq; ei in dies uitiū creſcat. Arte, ut ſi idcirco bene quiſque pingat, quia eius artis peritus

eſſe

eſſe proponatur. Caſu, ut quæ in noſtra poteſtate nullo modo ſunt, fiunt tamen, uelut incerto præſertim tempore proſperitas nauigandi. Atque horum omnium nihil cauſa uacuũ eſt: nec quidquam eſt in rebus quod non aliqua cauſa perficiat. Omnia.n. quæ fiunt, habent aliquam rationẽ cur facta ſint: quã ſi quis reddere poſſit, cauſam quoque reddiderit. id.n. eſt cauſa, propter quã unũquodque fit. Omnes uero cauſæ quæ uel ex uoluntate, uel perturbatione animi intelliguntur, ad eam cauſam pertinent, quæ eſt mouendi principiũ, ut in Ariſtotelica diximus diuiſione. Hæc.n. ut aliquid efficiatur, mouendi principiũ ſunt. at in arte, uel habitu, uel natura, illa cauſa eſt, quæ in ratione conſiſtit. Species.n. ac ratio uniuſcuiuſque efficiẽdæ rei, in arte & habitu, uel natura poſita eſt. Caſus uero exterior cauſa, nec inter principales annumeratur, ſecundum Ariſtotelem. Secundũ uero M.T. caſus eſt latẽs effectæ rei cauſa: quod quale ſit, paulo poſterius deſignabitur. OMNIVM autẽ cauſarũ in alijs ineſt conſtantia, in alijs non ineſt, &c.] Rurſusq; cauſarum diuiſionẽ aliam clarã ac perſpicuã prodit. Cauſarum nanque aliæ ſunt conſtantes, aliæ uero inconſtantes. Conſtantes ſunt, quarũ non ferè uariatur effectus: Inconſtantes uero, quæ huc atque illuc facilioribus mutationibus transferuntur. Omnia igitur quæ ex natura atque arte deſcendunt, conſtantia ſunt. Natura quippe atque ars ſuum ſemper opus efficiunt, niſi ſubiecta materia obeſt incertũ. Nam quod unus idemq; artifex ex eadẽ ſæpe materia nõ admodũ ſimiles ſtatuas format, non eſt hæc in arte uarietas, ſed tũ in artificis manu, quæ integritatẽ artis aſſequi non poteſt: tum in ipſa materia, quæ efficientiæ atque formæ non æqualiter cedit. Idẽ eſt in natura: ſeruat nanque conſtantiã ſuã cum hominẽ format ex homine. Itaque ſimilia in cæteris ex ſimilibus gignit. at cum monſtruoſum aliquid efficitur, nõ naturæ uitio, ſed materiæ potius applicatur, ex qua id quod efficere contendebat, nõ ita potuit natura explicare. Sed inter conſtantes cauſas habitus quoque debuit adiungi. Nam quod ex habitu cuiuſque fit, id conſtans, nec mutabile eſſe ſolet. Quandoquidem idcirco habitus dicitur, quia diuturnitate habendi in naturæ ſimilitudinem uertitur. Sed forſitan illud Tullius uidit, quod natura atque ars, non tam in effectibus conſtantes, quàm in propria ratione eſſe intelliguntur, in tantũ, ut quod ars ac natura delinquit, materiæ ſæpius imputetur. Habitus uero ipſe cõſuetudine quadã collectus eſt, qui nõ ratione aliquid & propria cõſtantia, ſed uſu facit: atque idcirco forſitan habitum, qui inter cætera præter artem uel naturã uidebatur eſſe cõſtantior, à cauſis cõſtãtibus ſegregauit. Ea uero quæ nõ ſunt cõſtantia, in ea diuidit quæ ſunt perſpicua, & in ea quæ latẽt. Perſpicua ſunt, quæ ab animi quolibet motu uel appetitione, uel iudicij ratione profecta ſunt. Latent uero, quæ fortunæ ſubiacẽt. Nã quis nõ ignorat animus, in quã partẽ declinet, qui tametſi boni aliquando iudiciũ, nunquã tamẽ eius rei quã efficit notionẽ relinquit, præter eos qui funditus mẽte capiuntur, & in quibus iã nulla uoluntas eſt, neceſſe eſt nota eſſe quæ ex uolũtate, uel animi iudicio fiũt. Fortuna uero atq; caſus ſemper ignotus eſt: cuius quidẽ natura æque incerta eſt, atque ea quæ ipſis caſibus fiunt. Sed M.T. definit eſſe caſum, euentũ cauſis latẽtibus effectũ: quæ non uidetur integra definitio. Quid.n. ſi adhuc lateret, quibus cauſis ſolaris defectus & lunaris cõtingeret, nũ idcirco caſu ac fortuna fierent, quæ cõſtãtibus cœli motibus adminiſtrãtur? An caſus quidẽ putaretur ab his qui defectus rationẽ reperire nõ poſſent, per ſe autẽ conſideratus nullo quidem modo eẽt caſus? Sed M.T. nõ quid uideretur eſſe caſus his qui eius naturã minime perſpexiſſent, ſed quid omnino fortunæ euẽtus eſſet, definitionis ratione mõſtrabat. Euentũ uero latẽtibus cauſis, Cicero caſum eſſe ita cõcludit: Cũ omnia certis de cauſis fiant, quorũ ratio cognoſcitur, eorũ euẽtus caſu fieri nõ putatur, ſed putatur aliquid fieri caſu eorũ, quorũ cauſa nulla ratione cognoſcitur Ex quo euenit, ut fortunæ ſit euẽtus, qui latẽtibus cauſis efficitur. Hic igitur in rebus quidem ipſis conſtantiã ponit, caſum uero nõ re, ſed opinione metitur. Quo fit, ut ſi alter effectæ rei nouerit cauſam, id quod accidit non ſit fortunæ euẽtus: idẽ tamen fortunæ euẽtus ſit, ſi rationẽ alter ignoret. Quod uero omniũ rerũ cauſas eſſe dicit, non determinat quales, atq; ideo nec de fortuna ipſa quorũ euentuũ cauſa ſit, mõſtrat. Nec me leues hominũ mẽtes arrogãtiæ notẽt, quòd uelut affecta authoritate Tullianis ſentẽtijs pugnẽ, cũ aduerſus eas ſi quid uidebitur nõ noſtra ſed ab antiquiſſimis tractata cõpenſem. quòd ſi noſtra quoq; diceremus, oporteret tamẽ eos nõ perſonarũ uetuſtatẽ, ſed eorũ quæ proponũtur cõſiderare rationẽ: nec odiſſe potius quæ aduerſus magni nominis uiros dicũtur, quàm cõtraria ſi poſſint argumẽtatione reuincere. Nã ſi eis M.T. in definitione rerũ nimiũ placet, quæ nã eſt inuidia, nos quoq; Ariſtotelicã rationẽ probare. Quòd ſi intẽperanter moleſtiſſimi eſſe pergũt, audiãt M.T. ſecũdo Tuſculanarũ diſputationũ libro adhortantẽ potius, atque ad certamẽ uocantẽ, hoc modo. Sed tamẽ tantũ ab eſt ut ſcribi cõtra nos nolimus, ut id etiã maxime optemus. ipſa.n. Græciæ philoſophia nunquã in honore tantũ fuiſſet, niſi doctiſſimorũ cõtentionibus diſſenſionibusq; creuiſſet. Quãobrẽ hortor omnes, qui facere id poſſunt, ut eius quoq; generis laudẽ iam languẽti Græciæ eripiant, & transferãt in hanc urbẽ, ſicut reliquas omnes, quæ quidẽ erãt expetẽdæ, ſtudio atq; induſtria ſua maiores noſtri trãſtulere, & rurſus nos qui ſequimur probabilia, nec ultra quàm quod ueriſimile occurrit, progredi poſſumus, & refelli ſine pertinacia, & refellere ſine iracũdia parati ſumus. quocirca quæ (malũ) ratio eſt, ipſius M. Tullij uoluntatẽ iudiciumq; cõuellere, cũ eiuſdẽ cõtra nos ſentẽtijs atq; authoritate nitãtur? ſed ſi cui commentarios noſtros inſpicere uacuũ fuerit, ſciat hæc nos ex Ariſtotelis ſecundo Phyſicorũ uolumine uertiſſe: quæ tametſi altioris philoſophiæ diſputationes tangũt, nõ eſt tamẽ ſtudijs inuidendũ, ſi rhetoricis quoq; ac dialecticis diſputatiõibus admiſceamus, quæ ſunt profundiora naturæ: neque pigreſcere ac dilaſſari animos dignũ eſt, quos intẽtiores ac uegetos ipſa rerũ ambiguitas & uariarũ cognitio ſpeculationũ deberet efficere, cum præſertim ea librorũ natura ſit, ut ad legendum ſtudioſos teneat, nullũ cogat ignauũ. Dicamus igitur quid euẽtus ſit fortunæ, uel quarũ rerum ſori cauſa eſſe dicatur. Omnia igitur fiunt uel immutabiliter ac ſemper, ut quòd ſol oritur: uel ſæpius, ut quòd equus quadrupes naſcitur: uel raro, ut ſi equus cũ quinque uel tribus pedibus procreetur: uel æque, ut in quibus faciendarũ rerũ nihil intereſt quo potius uoluntate uergamus. Atq; illud quidẽ quod ſemper fit, nihil habet oppoſitũ quod ullo modo aliter fiat. Id uero quod ſæpe cõtingit, habet aduerſum id quod rarius euenit: neq;.n. ſæpius fieret, ac non ſemper, niſi diuerſum raro quidẽ, ſed aliquãdo cõtingeret. Quod igitur ex fortuna fit, in ſempiternis nõ eſt. quis.n. caſu ſolẽ dicat oriri, Ne in his quidẽ quæ frequẽtius fiunt: nullus .n. caſu equũ dixerit eſſe quadrupedẽ. nec uero in his quæ fieri æqualiter ſolẽt. Nã quæ uolũtaria ſunt, nõ uidẽtur eſſe fortuita. Reſtat igitur, ut in his fortunæ euẽtus ſit, quæ rarius fiũt. Eorũ uero quæ fiunt, partim finẽ aliquẽ ſpectãt, partim minime. Quis.n. finis eſſe poteſt, ſi manũ extendã, ſi genua cõplicem, atq; aliquid iacens humi tollã, quod nullis uſibus applicẽ? At uero ea quæ aliquẽ finem ſpectant, partim uoluntatis ſunt, partim naturæ. Voluntatis, ut ſi quis idcirco domo egrediatur, ut uideat amicũ: Naturæ, ut quod in animalibus omnia quæ ab ea fiunt certã animalis reſpiciunt utilitatẽ, atque ad huius ſalutẽ conſeruationemq; omnium membrorum

momenta ſunt conſtituta. Caſum igitur ac fortuitos euentus in his eſſe ponimus, quæ cũ rarius fiant, in his tamen per accidens eueniant, quæ propter aliud fiũt: ueluti, quis egreſſus domo, ut amicum uideret, præteriens cadente deſuper lapide ictus eſt. id igitur quod euenit, in rariore cauſa ponendũ eſt: acceſſit uero ei uolũtati, quæ certũ reſpiciebat finem. ea uero fuit domo egrediendi cauſa, ut amicũ uideret. Rurſus, quoniã lapis naturaliter grauis eſt, grauitas uero terram petit, caſus quidẽ lapidis propter aliquid naturaliter factus eſt: ad id .n. lapis natura tendebat, ut in ſuũ locũ pondus ueniens cõquieſceret. Sed huic naturali intẽtioni accidit, id quod rarius euenit, ſcilicet ut percuteret: quo fit, ut ſit fortuna uel caſus cauſa per accidẽs rarius euenientium in his rebus quæ propter aliquid fiũt. quæ cum ita ſint, cumq́; definitio Ariſtotelica à Tulliana plurimũ diſcrepet, illud tamẽ in utriſque conſtat, id qđ fortunæ ſubiectũ eſt, in certis caſibus ſemper eſſe ſuppoſitũ. Nã licet in his rebus ſæpe fortuna ſuos experiatur actus, quæ uoluntariæ ſunt, & ad aliquẽ finẽ referuntur: extra tamen accidit quod fortunæ eſt, nec ab eo fine uenit, quẽ ſibi animus ante præſtruxerat. Sed cum Cicero diuiſiſſet cauſas in eas quæ perſpicuæ ſunt, & in eas quæ laterẽt: cumq́; eas quæ perſpicuæ ſunt, diceret eſſe, quæ appetitionẽ animi iudiciumq́; tãgerent: manifeſtum eſt eum uel artẽ, uel uoluntatẽ, uel perturbationẽ, uel habitum, in his cauſis ponere quæ perſpicuæ ſunt. Voluntas quippe atq; animi perturbatio in appetitione ponitur. Sæpe .n. perturbatione aliquid appetimus, artẽ uero uel habitum in iudicio. Arte nanq; iudicamus: habitus uero ad utrunq; pertinet. Nã & uoluntates conſuetas miniſtrat; & multo uſu peritiaq́; fit quædã conſtantia iudicandi. Caſum in nõ perſpicuis poſuit: de natura incertum eſt, utrum inter perſpicuas, an inter latẽtes ipſam naturã collocet. Nã ſi inter latẽtes ipſam naturã, caſum uideretur putare, cuius opinionis nulla ratio eſt. quòd ſi inter perſpicuas, quæ nam appetitio animi, uel iudiciũ in natura eſt? Neq; .n. appetendo aliquid, uel iudicando facit natura, niſi forte quoniam ex ipſa ſæpe habilitas quædam mentis & corporis exiſtit: quæ habilitas ad unãquanq; rẽ adiuuat uoluntates (id .n. maxime uolumus, ad quod habiles ſumus) natura inter perſpicuas cauſas ponitur, quo modo iudicio quoq; coniuncta eſt: ut ſi naturaliter ſano quiſq; iudicio cõpoſitus eſt. appetitioni etiam, ſi naturaliter aliquid animus petat. His adiungit aliã cauſarũ diuiſionẽ. Ait .n. alias cauſas eſſe uoluntarias, alias ignoratas: uolũtarias eas, quæcunq; ex iudicio ueniunt animi: ignoratas, in quibus neceſſitas domina eſt, id eſt, in quibus aut omnino non uolumus, aut ne ſi uelimus quidem aliter facere poſſumus, ut in natura atq; caſu. Neceſſitate .n. quadam naturæ grauia deorſum feruntur: neceſſitate itẽ factum dicimus, ut aliquis ignorans iacto trans parietem lapide, prætereuntẽ hominem peremerit. quæ neceſſitas talis eſt, non quòd aliter fieri nõ potuiſſet, niſi ut lapide iacto percuteret: ſed quia uoluntas defuit, & non idcirco quæ uoluit, fecit. Prior uero neceſſitas talis eſt, in qua nulla uoluntas eſt, uel ea eſt, quæ ne id quod cupit efficiat, ualidiore neceſſitate conſtringitur. Nam cũ lapis deorſum propria grauitate deponitur, nulla uoluntas eſt, ſed tantum naturæ neceſſitas. At ſi homo deorſum cadat, eſt quidẽ non cadendi uoluntas, ſed ferri quo non uult ualidior naturæ cauſa compellit. Voluntatem uero à fortuitis euentibus uno eodemq́; aptiſſimo ſecreuit exẽplo: ueluti ſi telũ manu iaciat, nolenſq́; feriat prætereuntem. Nã ieciſſe, ex uoluntatis principio naſcitur: idcirco .n. iecit, quia uoluit. Ignorauit uero quòd percuteret. neq; .n. iaceret, ſi ſe percuſſurum præuidere potuiſſet. neq; iecit quia uoluit percutere: ſi autẽ non ignoraſſet, nõ percutere potuiſſet. Vnde etiã machinamentum quoddam atque defenſio in iuriſperitorũ reſpõſionibus inuenitur, hoc modo: Si telum manu fugit, magis quã iecit. Nam ſi quis cædis accuſetur, optima ſolet eſſe defenſio, ſi alia non ſuppetit, fugiſſe manu telum, & magis quã uoluiſſet ieciſſe: ut nõ uoluntati, quæ condemnatur in culpis, ſed ignorantiæ factũ tribuatur. De perturbationibus animorũ paulo confuſius iudicium eſt. Dubitari .n. poteſt, ex uoluntate, an neceſſitate, an ex ignorantia uenerit, quod perturbatione peccatur. Videntur enim eſſe uoluntaria peccata, quoniã qui perturbatus eſt, appetit aliquid aut fugit: ſed in hoc perturbatio eius apparet, quòd non fugienda uitat, & non appetenda nimiũ exoptat. Porro autẽ, quoniã in perturbationibus ſunt confuſa iudicia: (neque .n. aliter id quod fugiendum eſt ſæpe appetunt perturbati, niſi obcæcato obſcuratoq́; iudicio. quod uero fit animi cõfuſione, ſæpe tale eſt, ut nollet admiſiſſe qui fecit) euenit, ut non inter uoluntarias, ſed inter ignoratas, uel neceſſarias cauſas animorũ perturbatio ſit: in tantũ uero qui perturbatus eſt à uera diſcretione diſcedit, ut in eã poſſit ſæpe recta bene cõſulentiũ admonitione reduci. quo fit, ut animorũ perturbatio iure à cauſis uoluntarijs ſegregetur, & aut in ignorãtia, aut in neceſſitate ponatur. Nã quòd ait, tamen habent tãtos motus, ut ea quæ uoluntaria ſunt, aut neceſſaria interdũ, aut certe ignorata uideantur, ita intelligendũ eſt: quoniã omnis animi paſſio iudicium turbat, cõfundit uero rectam diſcretionẽ, ſi acrior fuerit, quàm ut rationis retinaculis tẽperetur, & fit quædam ex perturbationibus uelut uiolẽta neceſſitas, ut dubium ſit, utrũ is qui aliquid perturbatus animo facit, ignorans faciat: ueluti cũ caſu ignorãs delinquit, cũ futurum non prouidet caſum, an ſciẽs faciat, ſed neceſſitate ducatur. Quod igitur dixit, aut neceſſaria eſſe, aut ignorata, & diuiſit à neceſſarijs ignorata, non pugnat cõtra id quod ſuperius dixit, ea quæ ignorata ſunt eſſe neceſſaria. Nam id quod eſt ignoratũ, ita quodammodo diuidit: Ignoratorũ alia quadam neceſſitate fiunt, dum aut nulla uolũtas eſt, aut ea quæ eſt neceſſitati nequit obſiſtere: alia caſu, cũ in his faciẽdis quæ ignorantur; nulla uoluntas eſt. Quod igitur dixit, perturbationes animi, aut in neceſſarijs cauſis poni, aut in ignoratis: id ſine dubio ſenſiſſe intelligitur, perturbationes animi aut in his eſſe ignoratis, in quibus ea neceſſitas eſt, ut uolũtas obſtare nõ poſſit: aut in his in quibus nulla uoluntas eſt, ſed ſit delictũ cæcitate iudicij. uelut in ijs qui immoderatius amoris cupiditati deſeruiunt: aut .n. cõfuſo iudicio ab honeſtate diſcedũt, & dũ quaſi bonũ appetunt, in malũ decidunt ignorantes, atque ita in caſu quodam atque errore ponitur amor immodicus: aut nouit quidẽ quod appetit eſſe uitandũ, ſed maioris actu cupiditatis impeditur, atque inter ea neceſſaria ponitur, quæ aut non habent uoluntatem, aut eam ita infirmam ac debilem, ut nullo modo ualidioribus paſſionibus obnitatur.

EIVSDEM BOETII IN TOPICA CICERONIS COMMENTARIVS VI.

FOre quoſdam, Patrici rhetorum peritiſſime, nõ dubitauerim, qui hũc in Topicis altiorem ex philoſophia tractatũ uaria obtrectatione reprehẽdãt, quia inter logicam diſputationẽ phyſicã interpoſuerit. Hi uero ſunt, uel quibus hoc totũ philoſophari diſpliceat, uel qui in argumentorũ locis naturales admiſceri cauſas oportuiſſe nõ exiſtimẽt. Sed contra priores quidẽ, & à M. T. & ab ipſa quodammodo humana ratiõe, quæ in motu poſita aliquid ſemper inquirit, atque amore ſcientiæ neque decipi patitur, neque ullo modo à ueritatis ratione traduci, ſæpe multumq́; reſponſum eſt. His uero, qui ſequeſtrãdas ab oratoria facultate philoſophiæ diſciplinas putãt, reſpõdendũ breuiter exiſtimo, ratione quidẽ reperiri quid poteſt, ſed id melius atq; facilius artifex faciet, ſi in opere cõſtruẽdi artis facultatẽ atq; elegantiã compararet.

In argumentis quoque idem eſſe manifeſtum eſt. ut n.q; naturalis ingenij argumenta promuntur: ſed ars facultatẽ imitata naturæ uiam quandam rationemq́; reperit, qua id effici facilius ac melius poſſit. In qua re illorum neceſſe eſt reprehendatur error, qui rhetoricam facultatem naturalẽ eſſe dixerunt: quoniam quilibet totius artis alienus, & intendere in alterũ crimen, & ſeſe purgare ſolet, & argumento aliquid probare contendit. Reprehendendiq́; ſunt, qui eandem facultatem in ſola arte poſitam eſſe dixerunt. Oportuit. n. eos animaduertere, omnẽ quidẽ artẽ ſui materiã effectus ex natura ſuſcipere, ſed in ea tamen ratione propria facultatem elegantiamq́; experiri. Hæc itaque quæ artium ratio perficit, ab imperitis etiam fieri, ut cunque contigerit, poſſunt. Bene autem ac facile nemo efficit, niſi artis ratione fuerit inſtructus. Cum igitur totius operis hæc ſit intentio, ut argumenta quæ confuſa & ueluti clauſa natura ſuppeditat, artificialiter ueſtigentur, quid ſit per quod efficere id quod promittit ars ualeat, ſub exemplificatione demonſtrat. Vt. n. facilius argumenta reperiantur, illa res efficiet, ſi demonſtrentur loci in quibus argumenta ſunt collocata. Etenim ut ſi quis aliquid quærat facilius id inueſtigare poſſit atque inuenire, ſi locus ei mõſtretur, ubi ſit poſitum id quod inquirit: ita etiam cum quis argumentum inuenire conatur, ſi ei locus ubi argumentum ſit poſitum, declaretur, facilius argumentũ quod quærit ualeat inuenire. Ita. n. Ariſtoteles, & ita Tul. appellat eas ſedes, in quibus argumẽta ſunt collocata, id eſt locos, qui ab Ariſtotele Topica uocati ſunt. Sed quoniam de ſedibus argumentorum loquimur, hi cuiuſmodi ſint, paulo altius expediamus. Locus. n. non uno modo intelligitur: ac relinquamus quidem eos locos, quos Victorinus fruſtra atque inconueniẽter interſerit, uelut eos qui corpora concludunt: ac ſimpliciter intelligamus eos locos argumentorum eſſe, qui intra ſe continent argumenta. in quibus exponendis, poſterius quid ſit quod dicimus, clarius apparebit. Nunc communiter de tota locorum ratione, deq́; argumentatione, ac de quæſtionibus & propoſitionibus earũq́; terminis uidetur eſſe tractandum. Ac primum quoniam locus qui tractatur in Topicis, non cuiuslibet rei, ſed tantum locus eſt argumenti, expoſito prius argumenti intellectu, deinceps de loci ratione tractabimus. Definit igitur Tullius argumentum, hoc modo. Argumentum eſt ratio, quæ rei dubiæ faciat fidẽ. Sumpſit igitur rationẽ, ut genus. omnes. n. iniurioſi ſunt, qui orationis uirtutẽ à ſapientiæ ratione ſeiungunt, aliamq́; eſſe dicendi artẽ uolunt, aliã intelligendi. Nam ſi nihil oratione aliud agimus, niſi interius cogitata uulgamus, quæ malum ratio eſt, orationis elegantiã à ſententiarũ grauitate ſeponere? quæ porrò ſententiarũ grauitas eſſe poteſt, ſine earũ rerũ de quibus dicendũ eſt cõprehenſione? quæ uero alia diſciplina naturã proprietatemq́; rerũ omniũ docet? uel quæ omnino eorũ quæ intelligi poſſunt ſcientiam profitetur, niſi hæc tantũ, ex qua nos pauca præſumpſimus, philoſophia, quæ longe aliter de his ipſis in proprio ſapientium tractatu diſputare ſolet? Neque ita curſim, ut nos: quæ ſi, ut in illorum libris ſolet, prolixius differenda ſumpſiſſem, quis ferret inſolentium hominum temeritatem, prouectus ſuos culpare uolentiũ, quibus prouectibus proficerent, ſi ſtudioſi potius quàm queruli eſſe mallent. Sed his contentionibus neque antiqua caruit ætas, nec nos ita delicati ſumus, ut quibus patientia doctiſſimorũ hominũ ſæpius obſtitit, ferre nolimus, dum & pluribus prodeſſe poſſimus, & ſapientium iudicia conſequamur: ad quẽ finẽ hic noſter labor & totius operis ſumma contendit. Sed hæc hactenus: nunc ſuſceptæ expoſitionis ordinẽ perſequamur. TOTO igitur loco cauſarũ explicato.] Diuiſio cauſarũ loco atque ordine ſuis partibus diſtributo, de loci eiuſdẽ facultate quibusq́; uberius, quibusq́; anguſtius accommodentur, uti ſæpe Ciceronis mos eſt, diſſerit. Primum. n. inquit, oratoribus ac philoſophis, quorum in diſputationibus larga materia eſt, multa ex cauſarum loco argumentorum ſuppetit copia. Communis quippe oratoribus ac philoſophis hic locus eſſe perſpicitur, qui eſt à cauſis. his naturas rerum, quod eſt philoſophiæ propriũ: illis: quod oratoriæ facultatis eſt, facta probãtibus. Nã & cum res qualibet quæritur, eius cauſæ à philoſophis ueſtigari ſolent. Quibus præmiſſis, ut ſuperius dictũ eſt, comitatur ſtatim quod concludendum eſt, & oratores ad ſuſpitionem mouendam detergendam'ue factorũ cauſas requirunt. Hoc quippe ſtabile in hominũ mentibus manet, quòd neque factum, neque res ulla præter illã omnium principem naturam ſine proprijs cauſis poſſit exiſtere: quo fit, ut uberrimus cauſarum uſus ſit in rhetorum orationibus, philoſophorumq́; tractatu. Sed ut hunc libellum Marcus Tullius ſcribens, pleraque omnia Trebatio dediſſe uideatur, hunc locum iuris quoque conſultis attributũ eſſe dẽmonſtrat, dicens: Etſi non tam uberes opportunitates habeat hic locus in iuriſperitorum reſponſionibus, ſubtilius certe atque acutius pro ipſius artis natura tractari poteſt: ſcilicet ubertatẽ quæ deerat, ſubtilitate quæ poterat ineſſe compenſans. Habent. n. etiã ipſi proprium campũ, in quo eorũ uirtus poſſit enitere. Eſt. n. iuriſconſultorum prouincia, priuatarũ quæſtio cauſarũ, maximeq́; in illis negotijs hic cauſarũ locus examinabitur, in quibus bonæ fidei iudicia nectuntur. In his n. qui fuerit animus contrahentium quæri ſolet, qui deprehendi uix poterit, niſi præcedẽtibus cauſis intelligatur. In his igitur iudicijs, in quibus additur, ut ex bona fide iudicent, id eſt, ubi ita iudices dantur, ut non ſtrictas inter litigantes ſtipulationes, ſed bonã fidem quærant, plurimus cauſarũ uſus eſt. Additur, ut inter bonos bene agi oportet, conſiderantur mores, inquiruntur conſilia: ſtatuitur, quibus quidq́; de cauſis adminiſtratum ſit. In primisq́; in iudicio uxoriæ rei uberrimus cauſarum tractatus eſt. Eſt autem iudiciũ uxoriæ rei, quoties poſt diuortium de dote contentio eſt. Dos. n. licet matrimonio conſtante in bonis uiri ſit, eſt tamẽ in uxoris iure, & poſt diuortiũ uelut res uxoria peti poteſt. Quæ quidem dos interdũ his conditionibus dari ſolebat, ut ſi inter uirum uxoremq́; diuortium contigiſſet, quod melius æquius eſſet, apud uirũ remaneret, reliquũ dotis reſtitueretur uxori: id eſt, ut quod ex dote iudicatũ fuiſſet melius, æquius eſſe, ut apud uirũ maneret, id uir ſibi retineret. quod uero nõ eſſet melius, æquius apud uirũ manere, id uxor poſt diuortiũ reciperet. In quo iudicio non tantũ boni natura ſpectari ſolet, uerumetiam comparatio bonorum fit, ut non tam quod æquum, ſed quod melius æquiusq́; eſt, id ſequendum ſit. Quæ omnia ex præcedentibus cauſis inueſtigari ſolent. Nam ſi uiri culpa diuortium factum eſt, æquius melius eſt, nihil apud uirum manere. Si mulieris eſt culpa, æquius melius eſt ſextas retineri. In hisq́; omnibus peritiſſimi iuriſconſulti eſſe debent. quo fit, ut Trebatium quoq; hortetur ad ſtudium. Multa. n. eſſe dicit, quæ eorum operam expectant: illi. n. inquit, dolum malum, illi bonam fidẽ, illi æquum bonum, illi etiam quid ſocius ſocio præſtare debeat. Quid is qui alienum in ſe gerendũ ſponte negotiũ ſuſcepiſſet, ei cuius id negotium fuerit? quid is qui mandauerit ei, cur mandauerit ſuorum negotiorũ actiones? quid uir uxori, quid uxor uiro tradiderit? quæ omnia ad poſteriora cauſæ ſunt, atque exinde iudicia ſumuntur. Idcirco enim, uerbi gratia, quodlibet illud iudex pronunciare debet in uxoris ac uiri cauſa, quia utrum hoc præſtare oportet uxori. idcirco etiam mandator ei cui mandauerit obligatus eſſe iudicandus eſt, quia inter mãdatorẽ ſuſceptoremq́; negotij illud eſt obſeruandũ, omnia quoq; quæ quiſq; alteri præſtare debet, ea in tractandis iudicandisq́; negotijs cauſæ ſunt. quocirca rectè concluſit, dicens, cognitis argumentorum locis,

oratoribus & philoſophis & iureconſultis argumentorũ copiã nõ defuturã. CONIVNCTVS *huic cauſarum locus ille eſt, &c.*] *Omnia quæ ad ſe referuntur, recte dicuntur eſſe coniuncta: ipſa.n. relatio rerum efficit coniunctionẽ. quòd ſi cauſa alicuius cauſa eſt, non alterius niſi ſui effectus eſt cauſa. Itemq; ſi eſt aliquis effectus, ex cauſarũ principijs uenit in re igitur ab effectis locus, cauſarũ loco debet eſſe coniunctus. quoniã uero ſemper quæ ad ſe referũtur, æquantur: neceſſe eſt, quæ ubertas ſit cauſarũ, eadẽ quoque ſit effectorũ. Quoniã.n. cauſa præter effectũ eſſe nõ poteſt, cum ſit cauſa ſemper effectuũ neceſſe eſt ut ex euentibus quoque atq; effectibus plurima argumenta ſuppetant: ſi quidem ex cauſis etiã plurima contrahuntur. Nam ſicut cuiuslibet effectus poteſt cauſa tractari: ſic ex qualibet cauſa poteſt quid ſit euentus oſtendi. Recteq; ait, cauſarum cognitio euentorum cognitionẽ facit. ut.n. in prædicamentis oſtenditur, ſciri relatiuum aliquod non poteſt, præter reliqui ſcientiam relatiui.* RELIQVVS *eſt cõparationis locus.*] *Omnis comparatio duplex eſt. aut.n. æqualia ſibimet comparantur, aut inæqualia. Sed in his quæ ſunt æqualia, ſemper eadem eſſe notatur æqualitas. Inæqualia autem in gemina ueluti membra diuiduntur, minoris ſcilicet atque maioris. Nam quod minus eſt, non per ſe minus eſt, ſed comparatione maioris. Itemq; quod maius eſt, minoris comparatione dicitur maius. Quæ cum ita ſint, diuidit atque ante oculos ponit omnium comparationum modos: &, quod raro in ſuperioribus locis fecit, ipſas maximas propoſitiones ponit in comparationibus conſtitutas: ut ſi quando loco ſit nobis comparationis utendum, habeamus quoddam ueluti inuentionis exemplar, ad quod quærentem animum poſſimus aduertere. Omnis igitur comparatio, aut in numero conſtat, aut in ſpecie, aut in ui, aut in aliqua locata extrinſecus affectione. Nam quodcunque conferre contẽdimus, aut numero comparamus, & ſecundum id aliud maius, aliud minus eſſe decernimus: aut ſpeciem ipſam intuentes, eamq; alij comparantes, de excellentia iudicium damus. Aut illud conſideramus, quid res quæque poſſit efficere, & in quantũ eius poſſit progredi natura: aut ex aliorum quodammodo continentia, & ex circunſtantium affectione rem quam alij conferimus intuemur. Numero igitur quæ comparantur, ſi ex eodem ſint genere, plura paucioribus anteponuntur: uelut ſi bona omnia ſint æqualia, iure quiſquam plura bona paucioribus anteponit. Et eſt hæc maxima propoſitio, Plura bona paucioribus anteponuntur. Et in cæteris quoque eadem ratio perſpicitur maximarum propoſitionum. At ſi omnia in cõtrario ſint genere, pluralitati paucitas præferenda eſt: ut pauca mala, pluribus malis: mala uero ipſa bonis nullo modo conferuntur. Quæ.n. ullo modo cõpenſantur, in eodem eſſe genere debent, non in contrario. Nam cum aduerſum ſe contraria è regione locata ſint, conferri compararíq; non poſſunt, quia ſibi intelliguntur eſſe inimica. Eſt etiam ſecundum numerũ cõparatio in temporis quoque ratione. Nam cum tempus certis quibuſdam ſpatijs diuidatur, uelut horæ, diei, menſis, atq; anni: ex æqualibus bonis ea magis eligẽda ſunt, quæ diuturnius perſeuerant, quod in numero poſitum eſſe nullus ignorat. Ipſa.n. diuturnitas plurimos eſſe uel dies, uel menſes, uel annos fatetur, quibus duret id quod eligitur. Longe & late peruagata bona anguſtis, & in unum minimum locum coarctatis, numeri comparatione præcedunt. Nam quæ longe lateq; peruagata ſunt, ea in plurimas gentes regionesq; diffuſa ſunt, Pluralitas uero cuiuslibet rei numerũ ſpectat. Iã uero ex quibus plura propagantur bona, quis nõ iudicet eſſe meliora his quorũ eſt inops bonorũ cõtractiorq; fœcunditas? Quis etiã bonũ quod plures imitentur ut faciant, cæteris quæ ita non ſint excellere non arbitretur? quod in numero conſtare quis neſciat, quando in numero pluralitas conſtat? Specie uero comparantur, quæ per ſeipſa conſiderata ſuæ quodammodo pulchritudinis merito cæteris anteferuntur. meliora.n. ſunt quæ per ſe, quàm quæ propter aliud expetuntur. ueluti ſalus quæ per ſe expetitur, medicina propter ſalutem. quocirca melior eſt ſalus, quàm medicina. Atque hæc non ad aliquem numerũ, non poſtremo ad aliquam quantitatẽ, ſed ad ipſam ſpeciẽ ſalutis ac medicinæ conſiderationẽ referentes, iudicium promimus. Illa quoq; quæ innata atque inſita ſunt, aſſumptis et aduentitijs meliora iudicantur. Vnde innata moribus grauitas, lõge amplius excellit eã quæ per imitationẽ affectatur. Integra etiam potius quàm cõtaminata, melioris iudicium ferunt. Nã quæ integra ſunt, ſuam ſpeciẽ ſeruãt: quæ contaminata ſunt, atq; ex aliqua parte uitiata, ſi qua etiã inerat, ſpeciei pulchritudinẽ perdiderunt. Iucunda minus iucundis, meliora cõmunis omniũ animaliũ natura dijudicat. Honeſta utilibus ſapientes anteponunt. Procliuia laborioſis anteferri illa res monſtrat, quòd nemo ad eundẽ finẽ per laborioſam atq; aſperam uiam tendere cupiat, ad quẽ poſſit procliui faciliq; itinere peruenire. Labor quippe omnis iniucundus eſt, iucunda eſt facilitas. Neceſſaria etiam non neceſſarijs partim præferri, partim etiã poſtponi debent, quod M. Tul. tacuit. Neceſſaria quippe præferuntur his neceſſarijs, quæ non boni ratione, ſed uoluptatis appetitione ſunt conſtituta: ueluti luxu regio parata conuiuia, nullus ſapiens iudicet eſſe meliora his quæ naturæ expleant indigentiam: quædam uero ſunt quæ ipſa ſpecie boni, cũ non neceſſariæ ſint, meliora ſunt neceſſarijs. Nã uiuere neceſſarium eſt, & ſine eo ſubſiſtere animal nequit. Philoſophari uero nõ eſt neceſſariũ, melius tamen longeq; excellentius philoſophũ uiuere, quàm tantum uiuere. Illud.n. raro pauciſq; etiã utentibus ratione conceſſum: illud pecudibus cõmune nobiſcũ. Sua quoq; alienis iure meliora eſſe dicuntur: ueluti hominibus ratio potius, quàm uoluptatis appetitio. illud.n. proprium eſt hominis, illud alienum. Rara quoque uulgaribus meliora ſunt. Atque hic locus approbat id quod ſuperius dictum eſt, philoſophantẽ uitam ipſa uita eſſe meliorẽ. Nã quæ rara ſunt, facile id quod uulgare eſt antecedunt. Deſiderabilia etiã ijs quibus facile carere poſſis, illa res approbat eſſe meliora, quòd maxime deſiderantur, & ſine his anxia uita eſt: ueluti ſi quis capillis uiſum cõferat, ægrius enim toleramus carere uiſu, quàm capillis. Itaq; ex hoc meliorem eſſe uiſum capillis iudicamus, quòd his facile, illo æquo animo carere non poſſumus. Perfecta etiam imperfectis naturaliter excellũt: illa.n. ſuam formã adepta ſunt, illa minime. Tota etiã partibus eodẽ modo excellentiora eſſe arbitramur. nã quod totũ eſt, habet naturæ propriã formam: quod uero pars eſt, & ad totius nititur perfectionẽ, non ſuæ pulchritudinis ſpeciẽ cepit, niſi ad totius integritatẽ referatur. Iam uero ratione utentia rationis expertibus nullus dubitat eſſe meliora. Voluntaria quoque neceſſarijs iure anteponuntur. nam quæ uoluntaria ſunt, libera ſunt: quæ neceſſaria, quodam nos ueluti dominio neceſſitatis adſtringũt: atque ideo meliora eſſe uoluntaria neceſſarijs exiſtimamus. quanquam in hoc etiã illud intelligi poſſit, quod à nobis ſuperius dictum eſt, nõ neceſſaria ſæpe neceſſarijs anteponi: quandoquidẽ ea quæ uoluntaria ſunt, non ſunt neceſſaria: uoluntaria uero meliora ſunt neceſſarijs. nõ neceſſaria igitur ſæpe neceſſarijs excellũt. Animata quoq; inanimatis, ipſius animi uegetatione conſiderata, anteponenda eſſe ratio perſuadet. Naturalia etiam nõ naturalibus, & artificioſa inartificioſis. Optimuſq; hic gradus ẽ, ut naturã arti, artẽ præferas inertiæ. ars quippe imitatur naturã: quo fit, ut id quod in ſe retinet pulchri, ex natura ueniat, cuius imitari ſpeciẽ cupit. Lõge uero poſtrema ſunt, quæ cum artificio careant, nõ à ſpecie ſolum naturæ, uerumetiam*

ab

ab imitatione diſcedunt. atque hæc quidem de ſpecie in comparationibus conſiderantur. Vis autem in eo conſiſtit, in quo conſideratur quid unaquæq; res poſſit efficere. nam quod quæque res poteſt, ea uis eius rectiſſime dicitur. Efficiens igitur cauſa grauiorem uim habet, quàm ea quæ nihil efficit: uelut artifex melior quàm materia illa quippe ſtollida eſt atq; immota, nec aliquid efficiens, niſi formam ab artifice, id eſt, ab efficiente cauſa ſuſceperit. Itẽ quæ ſeipſis contenta ſunt, meliora eſſe his uidentur quæ egẽt alijs: ueluti omnium Deus optimus eſt, quia nullo indiget, & ipſo cuncta ſunt indiga. Item quæ in noſtra ſunt poteſtate magis eligenda ſunt, quàm quæ in aliena manu poſita facile labuntur. quo fit, ut ſit uirtus melior quàm diuitiæ. nã uirtus eſt in noſtra poteſtate, diuitiarũ fortuna domina eſt. Iam uero ſtabilia incertis, quæ eripi non poſſunt ijs quæ poſſunt, ſi tamen bona ſunt, quis nõ intelligat eſſe meliora? Quorum tamen locorum pars contraria contrarium tenet. inſpectis quippe his quæ meliora ſunt, ſi horũ aduerſa uideamus, deteriora ſunt. Reſtat in affectione poſita cõparatio, quæ ita tractatur, ut nõ per ſemetipſum res quæ alijs cõfertur, ſed ex alterius cuiuslibet conſideratione penſetur: uelut in tribus quibuſdam rebus. ſi duæ ad ſeinuicem cõparẽtur, eo quòd ad tertiam plus minus'ue iungantur. Sint enim duo quædam humanis rebus accommodata, quarũ una principibus atq; etiam ipſi Reipublicæ accommodatior eſt. hic igitur iudicabimus eam rem eſſe meliorem, quæ melioribus prodeſt, id eſt, aut Reipublicæ, uel principibus: non conſiderantes, ut ſeſe res habeat, ſed quantũ Reipublicæ, uel principibus adiuncta ſit. Hæc igitur res ex affectione eſt cõparata: meliuſq; iudicatur id quod principibus commodum eſt, quàm id quod aliquibus priuatis, quoniã principes reliquorum etiam continent ſtatum. Eodẽ modo quæ ſequuntur, ut quæ iucundiora pluribus, quæ clariora inter multos, quæ pluribus comprobata ſunt, meliora ducantur. Nam etiã ſi minus ipſa huius naturæ ſint, affectione tamẽ, ut dictũ eſt, eorum quibus uel iucundiora, uel inter quos clariora ſunt, aut à quibus probantur, meliora exiſtimanda ſunt. Sed quanquam id quod à pluribus bonum ducitur, ſuperius in ea comparationis parte poſuerit, in qua fiebat ſecundum numerum comparatio, nil tamen impedit eundem locum ſecundum aliam & aliam conſiderationem diuerſis generibus ſubdi: uelut ala auis cum ſubſtantia ſit eadem, tamen ad aliquid eſſe intelligitur, ſi ad alatum conſideretur. Illa quoq; ex affectione uidentur eſſe meliora, quæ ab eo laudata ſunt, contra quẽ dialectica ratione, uel rhetorica facultate diſſeritur. Nam ut reuincere aduerſarium poſſis, ſat eſt, ſi eũ tibi conſenſiſſe monſtraueris: atque id aliquando uelut optimum predicaſſe, quod tu melius re propoſita monſtrare contendas. Dictis igitur omnibus meliorum locis, his oppoſiti quæ deteriora ſunt continebunt. Parium uero nulla diſcretio eſt. neque enim, quod par eſt, aut intenſionẽ ſumere, aut remiſſionem poteſt. quibus autem inter ſe maiora minoraq; penduntur, iiſdem inter ſe paria conferuntur. Nam quæ uel numero, uel ſpecie, uel ui, uel affectione fuerint æqua, paria eſſe dicuntur. Commune autem cunctorum exẽplum eſt, quod Cicero in æqualitate conſtituit: quæ æqualitas in cunctis paribus æqua eſt, ſed uel numero, uel ſpecie, uel ui, uel affectione paria ſunt. Nam in eorum comparatione quæ maiora uel minora ſunt, una quædam qualitas eſt, ſed horũ acceſſione uariantur. Nã quibus in eadem qualitate eſt maior numerus, pulchrior ſpecies efficaciorq; uis, ad precioſiora coniunctior affectio, ea meliora eſſe æſtimabuntur: quæ ſi æqua fuerint, in eadem qualitate paria ſunt. Exẽplum uero quod poſuit, ad eblandiendũ Trebatij animũ ualet, cum propriã, id eſt, oratoriam facultatẽ cũ iuriſperitorũ laude coniũgit, hoc modo. Si conſilio iuuare ciues; quod iuriſperitorũ eſt, & auxilio, quod oratorum eſt, æqua in laude ponendum eſt, pari gloria debent eſſe hi qui conſulunt, id eſt, periti iuris: & hi qui defendunt, id eſt, oratores. At quod primum eſt, id eſt, conſilio autem iuuare ciues & auxilio, æqua in laude ponendum eſt: quod ſequitur igitur, id eſt infertur, ea uero concluſio eſt per quam dicimus. Hi igitur qui conſulunt, & hi qui defendunt, pari gloria eſſe debent. Hic autem breuiter dialecticorum more protulit, qui ſic enunciãt: Si dies eſt, lucet. At, quod primum eſt, id autem tantundẽ eſt, ac ſi dicatur. Atqui dies eſt. in propoſitione.n. quæ eſt, Si dies eſt, lux eſt: prior eſt propoſitio, dies eſt: concludunt quod ſequitur, id eſt, igitur eſſe lucem. Id.n. in prima parte propoſitionis quæ erat, Si dies eſt, lux eſt, ſequebatur, hic quoque Cicero ſic protulit. At quod primum eſt, id eſt, conſilio & auxilio iuuare ciues æqua in laude eſſe ponendum. Id.n. erat primum in ea propoſitione quæ dicebat: Si conſilio & auxilio ciues iuuare æqua in laude poneretur, pari gloria eſſe oratores iuriſq; conſultos. quod ſequitur igitur, id eſt, pari gloria debent eſſe, qui conſulũt ac defendunt, id enim erat conſequens in ea propoſitione quæ ſtatuebat: Si conſilio & auxilio ciues iuuare par eſſet, pares eſſe qui conſulunt ac defendunt. PERFECTA *eſt omnis argumentorum inueniendorum præceptio, &c.*] *Tametſi ex his quæ dicta ſunt, intelligitur nullum argumenti locum eſſe præteritum, breuiter tamen Ciceronis concluſionem, qua ſe nihil omiſiſſe commemorat, ad ampliorem doctrinæ fidem approbandam reor. In his.n. nihil omnino prætermittitur, quæ certa ratione tractantur. Nulla uero certior ratio diuiſione. quod.n. quiſque partitur, à communibus in particularia deducens, cum rectum iter inſiſtat, labi atque ad errorem deduci non poteſt. Locorum igitur omnium prima diuiſio fuit, in ea quæ in ipſis hærerent, & ea quæ aſſumerentur extrinſecus. Cuius diuiſionis nihil mediũ reperiri poteſt. aut.n. in ipſo eſt aliquid de quo quæritur, aut extrinſecus neceſſe eſt aſſumatur. Videamus igitur nunc, quemadmodum diſputatio per nihil omittentem diuiſionem feratur. Eorum igitur locorum qui in ipſis ſunt, de quibus agitur, nunc ex toto, nunc ex partibus, nunc ex uocabulo, nunc ex affectis ſumitur argumentum. In his igitur quòd nihil relictum ſit, perſpicue apparet. In eo.n. quod coniunctum eſt, duplex diſcretio eſt, una ex eo ipſo quod formatum eſt atque compoſitum, quod totum eſt, in quo etiam definitiones adhibentur: alia in eius partibus inſpiciendis, ex quibus compoſiti forma coniuncta eſt. Sed quoniam natura hominũ id quod intelligit, uoce ſæpius prodit, neceſſe eſt ut nomẽ quoq; q̃d ad intellectus declarationẽ adhibetur. oſtendat aliquam rei quã ſignificat proprietatem. Intellectus quippe qualitatẽ rei quã intelligit capit, quo circa nomẽ quoq; intellectus qualitatẽ deſignat. Iure igitur dictũ eſt, proprietatẽ quandã rei uocabulo ſignificari: atque ita ex eo trahi argumentum poteſt, quod uocatur à nota. Horum uero locorũ alias partitiones dedit, quas paulo poſt breuius colligemus. Affecta uero, quæ, ut ſuperius dictum eſt, in relatione conſiſtũt, ipſa etiã rite diuiſa ſunt. Nã quæ referuntur ad aliquid, aut ſubſtantialia ſunt, aut accidentia ſubſtantialia, ut coniugata: nã iuſto, in eo quòd iuſtus eſt iuſtitia ſubſtantiam facit. Nec id dico, quod homini eſſe ex iuſtitia conſtituatur, ſed iuſto, qui iuſtitia diſcedente corrumpitur. ſimilis & de eo quod eſt iuſte aduerbio ratio eſt. Eſt etiam ſubſtantiale genus, ſpecies, differẽtia, cauſa, effectus. Accidẽtia, ut contrariũ, ſimile, adiunctũ, paria, maiora, minora. Conſequẽtia uero atq; repugnantia, quoniã ut ſuperius dictũ eſt, in conditione poſita ſunt, nunc ſubſtãtialia reperiũtur, nũc uero in accidentibus conſiderantur. Subſtantialia, ut cũ genus antecedentem ſpeciem: accidentia uero, ut cum nigredo præcedentem ſequitur coruum, quanquam etiam in cauſis aliquæ antecedentes eſſe*

poſſint.de quarũ omniũ proprietatibus Tullius ſupra diſſeruit. Atque ut in breuiſſimam deſcriptionem tota locorum diuiſio colligatur, erit hoc modo. Omne argumentũ aut ex his locis ducitur, qui in ipſo, de quo quæritur, inhærent, aut extrinſecus aſſumũtur. Is uero locus qui in ipſis, de quibus ambigitur, poſitus eſt, diuiditur in eũ locũ qui eſt ex toto, & in eũ qui eſt ex partibus, & in eũ qui eſt ex nota, & in eum qui eſt ab effectis. Is autẽ qui à toto eſt, à definitione locus uocatur. Definitionũ uero aliæ ſunt propriæ, aliæ non propriæ. Nõ propriarũ uero, aliæ ſunt quæ ſingulis nominibus denotãtur, aliæ que oratione panduntur. Earum uero quæ ſingulis nominibus fiunt, aliæ ſunt in quibus pro nomine redditur nomen, quæ dicũtur κατὰ ἀντίλεξιν: aliæ que exẽpli gratia nomini ſubijciũtur, quæ dicuntur τύπου. Earum uero quæ oratione declarãtur, aliæ fiunt à partitione, aliæ à diuiſione, aliæ à differẽtijs, præter genus quæ ἐννοηματικὴ dicitur. Aliæ quæ ex pluribus qualitatibus fiũt, etiam ſingulis totum id ſignificantibus, quod omnis qualitatũ collectio declarat: quæ uocantur ποιότης. aliæ quæ ex accidentibus nõ ſingulis, ſed cunctis unũ aliquid efficiẽtibus conſtant. aliæ quæ ad differentiam dantur, aliæ que per tranſlationem, aliæ quæ ex priuatione contraria, aliæ quæ proprijs nominibus apeantur, quæ etiã ὑποτυπώσεις dicuntur. aliæ per indigẽtiam pleni, aliæ per proportionẽ, aliæ per relationẽ, aliæ per cauſam. Item alia definitionis diuiſio ſecundum Tullium principalis, quòd aliæ corporalium rerum ſint, aliæ incorporalium. & definitionis quidem locus ita diuiſus eſt. À partibus autẽ locus diuiditur in partitionem & diuiſionẽ. À nota uero locus ſimplex eſt. Ab effectis autem, alij ſunt à cõiugatis, alij à genere, alij à forma, alij à ſimili, alij à differentia, alij à contrarijs, alij ab adiunctis, alij à conſequentibus, antecedentibus & repugnantibus, alij à cauſa, alij ab effectis, alij à comparatione parium, maiorum uel minorum. Genus uero diuiditur in ſuprema genera, & in ea quæ etiam ſpecies eſſe poſſunt. Species quoque diuiditur in ultimas ſpecies, & in ea quæ etiam genera eſſe poſſunt. Similium quoq; alia in ſingulis conſiderantur, & uocãtur exẽpla: alia in pluribus, & appellatur inductio: alia in coniunctis, & uocatur proportio. Item differentiarũ aliæ ſunt ſubſtãtiales, aliæ etſi non ſubſtantiales, inſeparabiles tamen: aliæ neque ſubſtantiales, neque inſeparabiles. Contrariorum alia dicuntur aduerſa, alia priuantia, alia negantia, alia relatiua. Adiunctorum uero alia ſunt, quæ ante rem exiſtũt, alia quæ cum re, alia uero poſt rem. Locus uero conditionalis diuiditur in antecedens, cõſequens, & repugnans. Cauſarũ quoq; multiplex locus eſt: aliæ nanque ſunt, quæ ui ſua efficiũt: aliæ, ſine quibus effici nõ poteſt. Earũ uero quæ ui ſua efficiũt, aliæ ſunt neceſſariæ, nihilo indigentes, ut efficiant: aliæ uero indigentes, & non neceſſariæ. Earum uero ſine quibus non efficitur, aliæ ſunt mobiles, aliæ immobiles. Item cauſarum aliæ ſunt nõ ſpontaneæ, aliæ ex uoluntate, aliæ ex perturbatione, aliæ ex habitu, aliæ ex natura, aliæ ex arte, aliæ ex caſu. Rurſus, cauſarum aliæ ſunt conſtantes, aliæ inconſtantes. Amplius cauſarũ aliæ ſunt uoluntariæ, aliæ ignoratæ. Ignoratarũ pars in caſu, pars in neceſſitate eſt conſtituta. neceſſarium pars in ui, pars in ſitu poſita eſt: effecta uero in tantum diuidi poſſunt, quantum ad ſuperius dictas cauſas referuntur. Locus uero à comparatione minorum, parium atq; maiorum, diuiditur in numerum, ſpeciem, uim, ad res alias affectionem. Quæ cum ita ſint, cumq; nihil ſit in diuiſione prætermiſſum, recte Marcus Tullius partitionem concluſit dicens, nullam argumẽti ſedem eſſe præteritã. Reſtat igitur locus qui extrinſecus ſumitur: quẽ quoniã nihil iuriſconſultis eſt utilis, non Trebatij cauſa, ſed ne quid perfecto operi deeſſe uideatur, adiungit. SED quoniam ita à principio diuiſimus, &c.] Ne locus nihil iuriſperito profuturus negligentem ſui faceret, Trebatiũ ueluti quibuſdã procemij machinis orator reddit attentum. Ait.n.ita ſeſe diuiſiſſe in principio, ut alios locos in ipſis hærere diceret, de quibus ageretur: alios extrinſecus aſſumi. & cũ de ſuperioribus locis idonee diſputatum ſit, intractatam reliquam partem non oportere præteriri. Neq;.n.hunc eſſe Trebatium, qui ſua arte contentus cæterorum ſtudia negligat, uerum diligentia atq; ingenio plurimum ualens, cuncta ad ſe pertinere ducat, quæ liberalibus ſtudijs annumerentur. ſimul dandam eſſe operam dicit, quoniam beneuolo animo Ciceronis opus Trebatius eſſet editurus, ut cum in multorum manus ueniſſet, prodeſſe ijs in integrum poſſet, qui rectis ſtudijs tenerentur, hoc quoque Trebatio beneficij nomine concedens, quòd ad eum ſcripta & per eum edita profutura plurimis conſcriberet. HAEC ergo argumentatio, quæ dicitur artis expers, &c.] Extrinſecus poſitum argumẽti locũ, quem M.T. uocat artis expertẽ, in teſtimonio poſitum eſſe pronunciat. Dubitari autem poteſt, quid hic locus à ſuperioribus differat, quos in affectis locauit. Nam, uti affecta ſemper in relatione ſunt conſtituta, ita etiã teſtimonia ad ea quorum ſunt teſtimonia, referũtur. Omne.n.teſtimoniũ teſtatæ rei eſt teſtimoniũ. quocirca cur aut ea, quæ affecta dudũ uocata ſunt, non extrinſecus collocẽtur. aut ea quæ nunc uocãtur extrinſecus, non inter affecta ponãtur, quæri poteſt. Cũ præſertim ea quæ adiũcta eſſe negotio ſuperius diximus, ueluti quoddã teſtimoniũ ſæpe rebus afferãt, cũ ex eorũ quæ præceſſerunt, uel conſecuta ſunt ſignis, quod geſtũ ſit conſiderari ſoleat. Quorũ omnium communis ſolutio eſt, quòd ex affectis argumẽta quæ fiunt ab oratore inueniũtur, eiusq; opera atque induſtria naſcuntur. Ea uero quæ extrinſecus poſita ſunt, rei tantum teſtimoniũ præbent. Non.n. inueniuntur ab oratore, ſed ijs orator utitur poſitis atque ante conſtitutis. Nã quæ à genere, uel à ſpecie, uel à cæteris affectis argumẽta ſunt, ab ipſo quodammodo oratore pariuntur. Teſtimonia uero ſibi ipſe non efficit, ſed ad cauſam utitur ante præparatis. quo fit, ut argumẽta ex affectis in cauſa ſtatim atq; ex tẽpore naſcantur: ea uero quæ in teſtimonijs poſita ſunt, ante rẽ præcurrentia, confirmando uſum negotio poſterius præſtent, & in adiunctis ab oratore coniectura colligitur, & auditorum mẽtibus intimatur. Teſtimonia uero non in coniectura, aut in ſuſpicionibus, ſed in rei geſtæ narratione conſiſtunt. Oſtendit autem uehementius quid eſſet teſtimonium, cum dicit, id à ſe teſtimonium uocari, quod ab aliqua externa re ſumitur. Omnia quippe affecta ab eis ad quæ affecta ſunt, non uidentur externa. Teſtis uero nulla cũ re teſtificata cognatione coniungitur, niſi ſola notitia, quæ nihil ad rem quæ geſta eſt attinet: cum ſi geſtum negotiũ nullius agnoſceret, nihilominus tamen geſta res eſſet. ſed id poterat etiam ad ſimilitudinẽ duci. Quid .n. minus eſſet aliquid, ſi ei ſimile nihil reperiretur? ſed quod ſimile eſt, ei cui ſimile eſt, eadem qualitate coniungitur, quæ qualitas utrũque conformat. Scientia uero quamuis efficiat teſtem, nulla tamen qualitate coniungitur cum re, cuius illa notitia eſt. Neque.n. ſcientis notitia rei geſtæ qualitas dici poteſt: cum ſi notitia qualitas rei poſſet intelligi, pereuntibus his qui rem norunt, res uel interirent, uel mutarẽtur. quòd neutrum euenire neceſſe eſt. Quandoquidem abſumptis ſcientibus, res ignorata poterit permanere. PERSONA autẽ non qualiſcunq; teſtimonij pondus habet, &c.] Quoniam locum artis expertem in teſtimonio eſſe poſitũ dixit: in teſtimonijs uero perſonarum fidem ſuam interponentium authoritas quæritur, neceſſarium fuit, quibus rebus fieri ſoleat authoritas expedire. ac cætera quidẽ clariſſime atq; apertiſſime dicta ſunt. Sed quia authoritatem in naturam tempusq; diuiſit, cumq; in tẽpore ingenium, opes, ætatem, fortunam, artem, uſum, neceſſitatem,

concurſionem

concurſionem etiam non unnquam rerum fortuitarum locauit, quæri poteſt, Quid enim attinet ad tempus ingeniũ? quid ars? quid uſus? Nam ætas atque opes, fortuna & fortuitarum rerum concurſio, ſubiecta ſunt tempori: quoniam unumquodque horum uarijs temporum uicibus permutatur. Ingenium uero naturæ potius oportuit tribui, artem atque uſum tertiũ quoddam, quoniam neque tempori, neque naturæ ſubijciuntur. Quanquam uirtus quoque ipſa, quam M. T. in naturæ ratione conſtituit, quibuſdam non naturalis, ſed tum doctrinæ, tum recta exercitatione uiuendi uideatur aſcita. Sed hæc ita intelligenda diuiſio eſt, quòd omnis authoritas, aut ex magnis atque excellentibus rebus, & per naturam optimis uenit: aut ab ijs quæ inferiore loco ſunt conſtituta, fidem non ex naturæ qualitate, ſed ex uulgo inſitis opinionibus capit. Et maximas quidem excellenteſq; res in natura conſtituit, quæ ſemper, ut ipſe Tullius multis in locis defendit, boni eſt appetens. At uero quæ poſteriora ſunt, ſub tempore poſuit, idcirco quòd omnia temporibus ſubiecta, principalis boni non retinent ſtatum. Virtus quidem in deterius flecti non poteſt. Ingenium uero atque opes, fortuna & ars & uſus ſæpe non recta exercitatione deprauantur. Nam quidquid horum fuerit à uirtute ſeiunctum, dignitatem ueræ laudis amittit. Et de uirtute quidem diſtulit dicere poſteriorem uero partem, id eſt, in tempore poſitæ authoritatis diuiſit, & euidentiſſimis patefecit exemplis. Nam & ingenijs fides adeſt, atque ex ea præſto eſt authoritas plurima. Eos quippe ſapientius loqui homines credunt, quorum ingenium ad expedienda quæ propoſuerint ſufficit. opibus quoque præpollentes, dignos fide iudicãt. fortuna quoque & dignitate præclaris maieſtatem authoritatis impertiunt: non rectè fortaſſe, ſed & iudicium in negotijs, & exiſtimatio uitæ opinione hominum maxime continetur. quæ quia mutari uix poteſt, ad eam cuncta rediget, eãq; ſibi tractandam regendamq; proponet orator. Ars etiam atq; uſus plurimum ualent. in utriſque enim fidem notitia facit. Neceſſitas quoque quaſi id quod latebat extorquens, authoritate ſubnixa eſt, quæ tum ab animo, tum a corporibus uenit: à corporibus, cum igni ferro ac uerberibus uerum quod latet aperitur: ab animo, cum mens quadam perturbationis, uel ignorantiæ cæcitate confunditur. Tunc enim quid dici, quid taceri debeat, minime diſtinguens, uerum quod occultũ erat, prodit, atque effundit in lucem. Nam iracundia ſæpe & quælibet animi perturbatio, quod occultandum foret haud continet. quæ idcirco habent authoritatem ad fidem, quia ſimpliciter prodita ſunt, nec ulla calliditatis arte prolata. Quin etiam ignorantia puerorum, uinolentia, ſomnus, quædam ſæpe produxit in medium: in quibus ſi iudicium fuiſſet ullum, prolata non eſſent. Sæpe etiam homines præter ullam animi perturbationem imprudentes, propria confeſſione obligati ſunt, dum cuncta ſimpliciter effundunt, quæ ſibi nocitura nõ æſtiment: ut Staterio eueniſſe propoſuit, qui interpoſito pariete teſtibus audientibus, ea confeſſus eſt imprudens, ſe ab inſidiantibus audiri, quibus uulgatis in iudiciumq; prolatis, capitali ſententia condemnatus eſt. atque hæc quidem ignorantia in neceſſitate eſt conſtituta. Nam qui neſcit id quod ignorat, ne ſi uelit quidem poterit euitare. Quæ autem neceſſitas extorquet, ipſa quodammodo uidetur ueritas dicere: atque ideo eis ueluti authoritate ſubnixis, fides adhibetur. Concurſio etiam rerum fortuitarum facit fidem. quæ cum aliquoties falſa deſignet, tamen ita eſt uehemens, ut ſe ab ea ueritas explicare uix poſſit. quale eſt quod de Palamede narratur: Phryx extinctus, qui quaſi à Priamo miſſus uideretur, repertæ Priami literæ, Phrygia manus imitata, quæ concurrentia fidem facerent proditionis. hinc dicit, talis etiam fortuitarum rerum concurſio eſt.

FINIS.

GEORGIVS VALLA PLACENTINVS

BERNARDO SALVATICO GENVENSI PATRICIO. S. D. P.

OBSERVANTIA præcipuáque beneuolentia, qua me ex quo tempore diſcipulus iampridẽ meus fuiſti, in diem uſque hodiernum perpetuo obnixéque proſecutus es, me profecto Bernarde Saluatice adigunt operam dare, ut lucubrationum mearum aliquo ad te munere meum tibi animum mutuo reſpõdere deprehendas. Cum igitur Ciceronis librum Topicorum, argumentorum omnium quoddam cellarium, unde tanquam è penu argumentorum omne genus ad propoſitam tibi oſtendendam poſſis depromere materiã, fuerim interpretatus, quod non ſatis obuium legentibus, uel etiam pluribus doctiſſimis eſſe perſpexeram, ipſos tibi deſtinandos eſſe cenſui, quos in huiuſmodi librum ſcripſi commentariolos. Hos tibi gratiſſimos fore ratus ſum, tum ut Ciceronis paucis admodum cognitus tibi liber innoteſcat, tum ut præcepta longe utiliſſima, uſu aſſiduo mente recondas penitiſſima: quod te facturum cenſeo pro mentis tuæ acie euigilanti, rerum' que minus expoſitarum atque adeo inuolutarum cupidiſſima. Quare Bernarde mi, non equidem ero præfatione longior, ne auidam (ut iam mihi uideor intueri) mentem tuam à Ciceroniani operis lectione differam. Vale.

IN M. T. CICERONIS TOPICA

GEORGII VALLAE COMMENTARIVS.

IN Topicis Ciceronis poſt Marij Victorini Boetijq; ingentes commentarios, gloſſemata, & breues interpretationes poſituris, ſatius nobis fuerat ſiluiſſe, niſi & labori noſtro apud aliquos daretur quo ſe reciperet locus. Propoſitum autem nobis eſt, quæ ab illis explicata pluribus fuere uoluminibus, in breuem ſummam cõtrahere, ne longius tractata, eademq; inculcata ſæpius, è mente effluant audientis: præcepto monitis. Horatiano. Quidquid præcipies, eſto breuis, ut cito dicta Percipiant animi dociles, teneantq; fideles: Omne ſupervacuum pleno de pectore manat. Vbi iudicium aliquando noſtrum inſeremus, ſuũ tamen linquemus audientibus. Quod eo libentius fecimus, Bernarde Saluatice, ut totus hic Topicorum liber interprete non careret: cum tam Victorinus quàm Boetius totum non fuerint interpretati. nos uero ad finem uſque euecti, commentariolos & breues interpretatiunculas concludamus. ſed ne principijs te longius traham, Ciceronis ad Trebatium epiſtolam paucis, eiuſdem deinceps obſcurius dicta enubilaturi, pro uiribus interpretemur.

MAIORES *nos res ſcribere ingreſſos C. Trebatij, & his libris quos breui tẽpore ſatis multos edidimus digniores, è curſu ipſo reuocauit uoluntas tua.*] Omne orationis cuiuſcunque proœmium, rhetorum omnium conſenſu, & conciliat, & attentum facit, & docilem: quibus rebus Trebatium hic Cicero, quod unuſquiſque facile poterit intueri, alloquitur. Quód enim à magnis ſe rebus, quas inchoauerat, quo Trebatij uotis ſatisfaceret, reuocatum dicit, eum ſibi cõciliat, ſed quod ait, maiores ſe res ſcribere ingreſſum, ad amici ſtudium contuliſſe philoſophiam accipimus, quæ pluribus ab eo libris eſt explicata: ut Tuſculanis quæſtionibus, de Fato, de Diuinatione, de Finibus bonorum & malorum, Timæo, ſimilibuſq; qui ab eo editi ſunt. *È curſu ipſo reuocauit uoluntas tua.*] Attentum facit. *Maiores nos res ſcribere ingreſſos.*] Tropus eſt ſynecdoche: pluralis enim numerus pro ſingulari poſitus eſt. ſicut è diuerſo ſingularis plerunque pro plurali ponitur: ut cum dicit Liuius, Romanus prælio uictor, cum Romanos uiciſſe ſignificat. quod loquendi genus non orationem modo ornat, ſed etiã quottidiani ſermonis uſus recipit. *Curſu ipſo reuocauit uoluntas tua.*] Metaphora eſt. etenim è curſu, & reuocauit, tranſlata ſunt: quæ in alienum locum uenientia, plus eo ualent quod expellunt. *Cum tibi expoſuiſſem diſciplinam inueniendorum argumentorum.*] Hic futuri libri intentio dignoſcitur: docilem ergo Trebatium facit. Atqui diſciplinam ait inueniendorum eſſe argumentorum, cum materiam nobis inueniendorum argumentorum natura ſuppeditet. adijcit ergo: Vt ſine ullo errore ad eam rationem uia perueniremus ab Ariſtotele inuenta, illis libris contineri, ut ſine ullo labore ac ſine ulla confuſione, non caſu ad ea mens noſtra, ſed quadam uia & ratione perueniat. *Verecunde tu quidem ut omnia.*] Ἐλλειπτικῶς dictum. deeſt .n. poſcis. *Facile.n.id cernebam debere diutius, ne ipſi iuris interpreti fieri uideretur iniuria.*] *Etenim cũ tu mihi meiſq; multa ſæpe cauiſſes, ueritus ſum ne ſi ego grauarer, aut ingratum id aut ſuperbum uideretur.* Veritum ſe eſſe dicit, ne ſi modeſte poſtulanti pernegaſſet, ipſi quodammodo iuris interpreti fieri uideretur iniuria. Fuit igitur uerẽdum, ne ſi reddere gratiam noluiſſet, aut ingratum id, aut ſuperbum uideretur. ingratum quidem, quod magna Trebatij merita parui æſtimare uideretur: ſuperbum uero, ſi ipſum ſperneret Trebatium. *Nec honeſte inter arma uerſari poſſe.*] Bella ciuilia dicit. *Admonitus huius æris alieni.*] Hoc eſt, debiti. trãslatio ſumpta ab illis qui pecuniam alicui debent. Sed in exordio iam ſatis dictũ. nec enim in ſingulis hærere uerbis interpretem decet. cuius officium eſſe duco, obſcura diſſerere, manifeſta perſtringere, in dubijs immorari. Si quis eloquentiam quærit, habet in utraque lingua quos poſſit legere, grauiſſimos & elegantiſſimos auctores prope infinitos. nos ad huius operis grauiora & magis recondita feſtinamus. QVVM *omnis ratio diligens diſſerendi duas habet partes, unam inueniendi, alterá iudicandi, utriuſque princeps, ut mihi uidetur quidem, Ariſtoteles fuit.*] Cum tota philoſophia maximis in rebus operá ſuá ſtudiumq; conſumat, tum eorum quæ in rerũ natura ſunt ſpeculatione, tum morũ actione, tum cæterarũ animi uerſationũ, quæ ui aliqua rationis quodammodo perficiuntur, euenire neceſſe eſt ut quo nos ratio iudiciumq; uocauerit ad quid uis tenendũ omittendum'ue, faciendũ aut non faciendũ, eo ire compellamur. Erit ergo neceſſariũ, uel in naturaliũ rerũ ſpeculatione, uel moralium actionũ cogitatione, cæterarumq; facultatũ animaduerſione, ut certa ratio certumq; iudiciũ, uel quod in rebus ſpeculandum eſt inueniat, uel quod ad uiuendi actionem duci oporteat, ante perpẽdat. Hæc autem ratio, niſi uia quadam proceſſerit, ſæpe in multos neceſſe eſt labatur errores. Quod ne confuſe fieret, atq; in certis regulis tractatus inſiſteret, uiſum eſt neceſſarium antiquæ philoſophiæ doctoribus, atque prœuijs, ut ipſarum ratiocinationũ quibus aliquid inquirendum eſſet natura, penitus artẽ diſcuterent: ut his digeſtis atque compoſitis, uel in uerá rerũ ſpeculationẽ, uel in rectam uirtutũ actionem perueniremus. Hanc græci dialecticen, Cicero artem diſſerẽdi uocat. Huius autẽ facultatis uis eſt, definire aliquid, partiri, & colligere. Quo pacto definiendum, aut quid partiendum ſit, à nobis dicetur poſterius. Colligere autẽ tribus modis poſſumus. aut .n. ueris ac neceſſarijs argumẽtationibus diſputatur, & ſcientia uel demonſtratio nuncupatur: aut probabilibus tantum inſiſtit, & dialecticæ ſibi proprium nomen aſciſcit: aut apertiſſime falſis innititur illationibus, & ſophiſtica uel cauillatoria nominatur. Omnis igitur dialectica, quá alij logicen appellarunt, uel definit, uel partitur, uel colligit, Rurſum, colligit uel de ueris ac neceſſarijs, uel de probabilibus, hoc eſt uerisimilibus: uel de ſophiſticis, id eſt cauillatorijs argumẽtationibus tractat. Altera eſt diuiſio, per quá hæc tota diligens diſſerẽdi ratio deducitur. pars.n.una inueniendi, altera iudicandi appellatur. Has autẽ partes uidetur etiam ipſa definitio dialectices monſtrare. ná quia dialectica ratio diſſerẽdi eſt, non poteſt ab inuentione ſeparari. Cum.n.nemo ſine inuentione poſſit diſſerere, diſſerẽdi ratio inuẽtionis ratio erit. Porro quoniá dialectica diligens diſſerẽdi ratio eſt, ab ea iudiciũ abeſſe non poteſt. ipſa.n. diligentia rationis in diſſerẽdo poſita, iudiciũ eſt. neque .n. poteſt quiſquam diligenter diſſerere, niſi quale ſit quod in diſputatione ſumitur iudicauerit. His igitur ita expeditis, uidendum eſt quánam hæ diuiſiones cognatione coniungantur. Planè inuentio cæteris omnibus ueluti materiæ loco ſubijcitur. niſi.n.inuentio fuerit, non poteſt eſſe uel definitio, uel partitio: quoniam unumquodque uel differentiarum inuentione diuidimus, uel diffinimus. ſi etiá abſit inuentio, ne quidem ipſa poterit eſſe collectio. Porro iudicia ex materia fiunt. quippe quod tres illæ partes iudicio materiam præſtent. Quum.n.definit aliquis, uel rẽ propoſitá diuidit, inuenit quidẽ diuiſioni definitioniq; differẽtias accõmodatas: ſed an recte uel definiat, uel diuidat, iudicio perpẽdit. Sunt ergo duæ inuicẽ ſibi cõiunctæ iſtæ diuiſiones, ut oſtendimus. Nunc quomodo inueniendi iudicandiq; artis huius diſſerendi partes ſint accipiendæ, exponamus. Tota logica, quá dialecticẽ uoco (licet iudicãdi proprie partẽ dialecticẽ, inueniendi topicen pleriq; omnes appellauerint) non eſt ipſa ſciẽtia, ſed ad ſcientiá percipiendá, & quid in ea fugiendũ tenendum'ne, uis eſt, & examẽ quoddá: quo adhibito, uix hominis falli mẽs poteſt, aut á uero multũ diuertere. Per háс igitur cũ rerũ quæ per ſe cõſiſtunt, & (ut nunc multi loquũtur) incõplexarum nimis ſcrutemur, ſi per ea quæ naturæ ordine antecedunt, per diffinitionẽ: ſi per ea quæ ſubſequũtur, per diuiſionẽ. Sed quoniá ad definitionẽ diuiſio plerunque, ac ad demonſtrationẽ definitio uia quædá eſt: ſi quidẽ in demonſtratione medium definitio eſt, & per demonſtrationẽ, quæ eſt ſtatus quidam mentis in ſcientia eſt: ſeorſum ars definiendi & diuidendi ab arte demonſtrandi ab Ariſtot. non traditur, ſed ſimul in ſecũdo ἀναλυτικῶν δευτέρων, (uel ut nunc loquitur uulgus) poſteriorum, explicatur. Sed cum omnis argumẽtatio, omniſq; ſyllogiſmus propoſitionibus ſtruatur, totũ illud compoſitũ duo in ſe quædá retinet, quæ ſpeculatione aduertẽda eſſe uideátur. unum, quæ illa ſint ex quibus id quod cõpoſitũ eſt intelligatur eſſe connexum: aliud uero, quanam ſit ſuarum partium coniunctione compoſitum: ut in pariete, ſiquidẽ lapides ipſos quibus paries ſtructus eſt inſpicias, quaſi materiam ſpectes: ſin uero ordinem compoſitionemq; iuncturæ cõſideres, tanquá de formæ ratione perpendas. Sic cõſtant priora poſterioraq; analytica.

tica.priora quidem , utrum bene ſint compoſitæ partes, quæ quaſi formam indicant argumentorum:poſteriora autẽ,utrũ uera ac neceſſariæ ſint.quæ ſophiſticis autẽ applicentur paralogiſmis,in Elenchorum libro oſtenſum eſt.De ueriſimiliũ uero argumentationum iudicio nihil uidetur eſſe tractatũ:quoniã plena eſt atque expedita ratio iudicandi de medietate.cũ quis extremã cognouerit.Si.n.quis dijudicare neceſſaria ſciat idemq; falſorum argumentorum poſſit habere iudicium,ueriſimilia quæ in medio collocata ſunt diſcernere non laborat. Porro quoniam omnis argumentatio propoſitionibus componitur,aut ipſum compoſitum conſiderat,aut ſicut partes per ſe poſitæ:ut ſi cõpoſitum,ea eſt conſideratio,quã ſupra retulimus.ſin autẽ partes per ſe,inſpicitur ex quibus & quot partibus cõponantur:quæ ſit,qualiſ'ue, aut quantum unaquæque propoſitio.ut ſi materiã parietis inſpicias, non ut ex ea paries ſurgat,ſed per ſe quæ ſit nis lapidũ cum calce hærentiũ:quod ab Ariſtotele in libro qui Perihermenias græce, à noſtris de interpretatione uerbũ è uerbo transferentibus inſcribitur,oſtenſum eſt.Nã prædicamenta(ſic.n.noſtri,illi autẽ Categorias,appellarunt)tanquã elementa decẽ omnino inſtituit Ariſtoteles, quo res omnes certo ſub numero cõprehenderentur , ne quæſtiones quæ circa hæc uerſantur,omnes in infinitũ profluerẽt, et in certo numero laberentur,ac per hoc neque ſcientia rerũ ulla eſſe poſſet.hanc iudicãdi partẽ Stoicos ſciſſe,& in ea elaboraſſe Cicero dicit.Inueniendi autẽ,quæ Topice ab Ariſtotele eſt appellata,qua locos & ſedes argumentorum, id eſt maximas propoſitiones,unde omnes erui poſſint argumentationes,octo libris idẽ auctor acutiſſime ut omnia,& elegantiſſime primus declarauit:ubi ad definita quædã principia omnẽ uim argumẽtationis referri oſtendit.Explicatũ igitur,ut reor, eſt,quid ſit quod ait Cicero,rationẽ diligentẽ diſſerendi duas habere partes:inueniendi unã,alterã iudicandi. Inueniendi artẽ,quæ Topice dicitur,quæq; ad uſum potior erat,& ordine naturæ certe prior,totã reliquerunt.] Iure Stoicos increpat Tullius:quoniã id maxime reliquerunt, quod & natura prius,& uſu potius erat.natura quidẽ,quia fieri non poteſt, ut de inuentione iudicetur,niſi ipſa inuentio prius extiterit: uſu uero,quia longe utilius eſt nuda & ſine arte prolata naturali inuentione ad ſuſceptũ ſæpe accommodare negotium, quàm nihil inuenire,& ſtolidũ ipſum(ut ita loquar)& inerme uerſare iudicium. Argumentum autem, rationem quæ rei dubiæ facit fidem.]Multa.n.ſunt quæ fidem faciunt:ſed quia rationes non ſunt,ne argumenta quidem eſſe poſſunt. ut,uiſus facit fidẽ his quæ uidentur:ſed quia ratio nõ eſt uiſus,ne argumentum quidem eſſe poteſt , quæ rei dubiæ facit fidẽ.argumentum nanque eſt,quod rem arguit,id eſt oſtendit & probat:nihil uero probari niſi dubium poteſt: niſi ergo ſit res ambigua,& ad eã ratio fidem faciens afferatur, argumẽtum eſſe non poterit.Addita ergo alia differentia,quæ eſt rei dubiæ,facta eſt integra definitio argumẽti, ex genere et duabus differentijs conſtans.genere quidẽ,ratione:una uero differentia,quod faciat fidem:altera autem,quod rei dubiæ . Sed ex his locis in quibus argumenta incluſa ſunt , alij in ipſo de quo agitur hærent,alij aſſumuntur extrinſecus.] Cum enim ſit quæſtio dubitabilis propoſitio,& cum propoſitio ſubiecto prædicatoq; conſtet,quæſtionem quoque prædicato ſubiectoq; conſtare neceſſe eſt.prædicatum igitur & ſubiectum eſt,id ipſum de quo agitur.nã cum de alterutra quæſtionis parte dubitetur,id in hac ambiguitate quæritur,utrũ prædicatus terminus ineſſe ſubiecto uideatur,an minime. ſed in quæſtionũ diſputatione alter affirmationem,alter negationem tuetur: id eſt,alter prædicatum ineſſe ſubiecto,alter non ineſſe defendit.quod igitur ex alterutra parte defenditur,id eſt ipſum de quo agitur:& illud ipſum eſt prædicatus terminus,uel ſubiectus,de quibus agitur.Atque ut id exemplo clarius fiat , ſit quæſtio,An Verres furtum fecerit.hic Verres ſubiectum eſt, furtum facere prædicatum:ſi furtum Verri cõiungitur, idq; argumentationibus ita eſſe oſtenditur,quæſtionis affirmatio, quæ erat Vtrum Verres furtum fecit an non,demonſtrata ẽ: ſi furtum à Verre ſeiungitur,quæſtionis rurſus negatio oſtenditur.Ipſum itaque de quo agitur,nihil eſt, niſi uterlibet eorum terminus qui in quæſtione proponitur,ſiue prædicatus ſiue ſubiectus:qui quidem termini per ſe argumenta eſſe non poſſunt.quod ſi poſſent,nullã in quæſtione relinquerent dubitationẽ.Sed ea q̃ in ipſis inſunt,uel extrinſecus poſita ſunt, argumentorũ copiã ſuppeditant: illi autẽ qui poſiti exterius à propoſitionũ quodãmodo terminis ſunt ablegati,et res quædã ſunt extrinſecus poſitæ, ſed intra ſe argumentorũ copiam claudunt : ut ſi ab exẽplo uel auctoritate alicuius præſtantis uiri ſumatur argumentũ,cuiuſmodi exẽpla poſterius à nobis ponentur. Sed ad id totum de quo diſſeritur cum definitio adhibetur,quaſi inuolutũ euoluitur id de quo quæritur .] Supra locos omnes bifarie diuiſit,in ipſo de quo agitur,& extrinſecus poſitorũ. poſt partitus eſt eum locum qui eſt in ipſo,in quatuor mẽbra,hoc eſt,à toto,à partibus,à nota, ab his rebus quæ quodammodo affectæ ſunt.Nunc antequam diuidat eũ locum,quẽ ab effectis eſſe propoſuit,ſuperiorum triũ, quos minime diuiſurus eſt,ſubijcit exẽpla.Ac de eo quidẽ loco qui eſt à toto,ita diſſerit.Tunc,inquit, dicimus à toto locũ argumenti,quando totum illud quod in quæſtionem poſitum eſt,definitione complectimur:quæ definitio rei dubiæ,de qua agitur,facit fidem definitio autem omnis,id quod nomine inuolute ſignificatur,euoluit & explicat:atque ideo nõ terminus qui in definitione ponitur,ſed quæ in ipſo ſunt , poſſunt argumẽtis præſtare materiã.ſunt aũt in unoquoq; propriæ definitiones:definitio.n.eſt oratio,ſubſtantiã cuiuſque rei ſignificans.quod ſi ab unaquaque re propria ſubſtantia nõ recedit, ne definitio quidẽ aberit.Eſt ergo definitio in ipſo termino de quo agitur:quæ definitio totũ terminũ comprehendat neceſſe eſt.neq;.n.partem ſubſtantiæ,ſed totius termini ſubſtantiã demonſtrat.itaq; argumentũ quod à definitione ducitur , ab eo ducitur loco qui in ipſo termino eſt,qui in quæſtiõe eſt collocatus.Sed quoniã multi ſunt loci in ipſo,hic locus à toto eſt. definitio.n.ut diximus,totum terminum comprehendit: atq; id quod inuoluto nomine ſignificabatur,euoluit atq; aperit. Eius argumenti talis eſt formula:Ius ciuile eſt æquitas conſtituta his qui eiuſdẽ ciuitatis ſunt,ad res ſuas obtinendas: eius autẽ æquitatis utilis cognitio eſt:utilis ergo eſt iuris ciuilis ſciẽtia.]Eſt.n.quæſtio,an iuris ciuilis ſcientia ſit utilis.hic ius ciuile ſubijcitur:utilis ſcientia prædicatur.Quæritur ergo , an id quod prædicatur uere poſſit adhærere ſubiecto ipſum igitur ius ciuile non potero uocare argumentũ:de eo.n.eſt quæſtio.reſpicio igitur quid ei ſit inſitum uideo omnem definitionem ab eo non ſeiungi,cuius eſt definitio:ergo ne à iure quidẽ ciuili propriam definitionẽ poſſe ſeiungi definio igitur ius ciuile,hoc modo:Ius ciuile eſt æquitas conſtituta his,qui eiuſdẽ ciuitatis ſunt,ad res ſuas obtinẽdas.poſt hoc cõſidero, num hæc definitio reliquo termino,hoc eſt utili ſcientiæ poſſit eſſe coniuncta:id eſt:an æquitatis conſtitutæ his qui eiuſdẽ ciuitatis ſunt,ad res ſuas obtinẽdas utilis ſit ſcientia.hic igitur argumentũ eſt ex eo loco qui eſt in ipſo,hoc eſt,in iure ciuili: qui terminus eſt in quæſtione cõſtitutus,hic uocatur à definitione:quæ definitio quoniã totum eſt,argumẽtum eſt à toto omnis locus à toto,in ipſo eſt.Nec nos moueat,quod ius ciuile eſt æquitas et rurſus,ſciẽtia utilis eſt.quædã ſunt orationẽs,quas ut terminos collocamus:non.n. omnis terminus una tantum orationis parte ſemper profertur,ſed aliquotiẽs orationes integræ in terminis conſtituuntur.In hac igitur argumentatione

maxima ac per ſe nota propoſitio eſt ea, per quam intelligimus, omnia quæ definitioni alicuius coniunguntur, ipſa quoque illis quorum definitio eſt copulari. ſequitur enim, cũ definitio iuris ciuilis utilis ſcientiæ poſſit adiungi, tunc quoq; iuri ciuili utilẽ ſcientiã poſſe copulari. Eſt igitur hoc argumentum tractũ ab eo loco qui eſt in ipſo: omnis.n. definitio in eo termino eſt quẽ definit, eorũ autem locorum qui in ipſo ſunt à toto. omnis.n. definitio totum arguit atque aperit. Maxima propoſitio hæc eſt, quæ per ſe ita manifeſta eſt, ut probatione non indigeat, queq; locus etiam appellatur, eſt huiuſmodi: Quibus aliquorũ definitio iungitur, eiſdẽ neceſſario ea quæ definiuntur accommodari oportere. Tũ partium enumeratio, quæ tractatur hoc modo. ſi neque cenſu, nec uindicta, nec teſtamento liber factus eſt, non eſt liber: neque ulla eſt earum rerum: non eſt igitur liber.] Sit quæſtio. Vtrum quẽ ſeruum fuiſſe conſtiterit, ſit liber. Cum tres ſint liberi faciendi partes, una quidem cenſu liber fiebat, cum ſe pretio redimebat, aut ab alio dato pretio redimebatur. Plaut. in Aulularia: Quin ego illi inueniſſe dico hanc prædam, atque eloquar, igitur orabo ut manu me mittat. Idem in Caſſina: Vobis inuitis atque amborum ingratis, una libella liber poſſum fieri. Alio autem modo comparabatur libertas, uindicta. Plautus in Curculione: Hoc dicto uindictam para. Perſius:

Vindicta poſtquam meus à prætore receſſi,
Cur mihi non liceat iuſſit quodcunque uoluntas?

Fuit autem uindicta, uirga quam lictor ſerui, cũ manumiſſurus, capiti imponens, ſub eadem uirga uertens, in libertatẽ eum uindicabat. hinc Perſius: Verterit hunc dominus, momento temporis exit Marcus dama. Vnde & uindicta, quod in uim indicaret appellata, ut quidam putant. ſed potius à Vindice dicitur, de quo mox dicetur. Tertia pars faciendi liberi eſt, ſi quis ſuprema uoluntate in teſtamenti ſerie ſeruum ſuum liberũ liquerit. quæ partes omnes ſunt liberi faciendi. Si quis igitur aliquẽ quem ſeruum fuiſſe conſtiterit, mõſtrare uelit non eſſe liberum, dicet: Si neque cenſu, neque uindicta, neque teſtamento liber factus eſt, non eſt liber: at nulla earum parte liber factus eſt: non eſt igitur liber. Nam cum totum in ſuis partibus conſtet, ſi nulla illarum parte contingitur, toto eſt ſegregatus. Partes autem duobus modis dicuntur, uel ſpecies, uel membra. ſpecies eſt, quæ nomen totius integrũ capit, uelut homo atque equus animalis: utraque .n. integro nomine per ſe animalia nuncupãtur. eſt enim homo animal, & rurſum equus animal. Membra uero ſunt, quæ cum totũ efficiant, coniuncta totius nomen capiunt, ſingula uero nullo modo: ut fundamentum, parietes, & tecta, domus membra ſunt: ſimul omnia, domus dicuntur fundamenta uero ſola, neque parietes, neque tecta, domus uocabulo nuncupantur. In his igitur quæ ſunt ſpecies, quoniam nomen totius integrum capiunt, niſi ſingulatim omnes partes ab eo de quo dubitatur adiunxeris, non poſſis totum abeſſe demonſtrare: ut quoniam faciendi liberi tres ſunt ſpecies, cenſus, uindicta, teſtamentum, ſi quaſuis duas amoueris, una tantum remanſerit, liberũ neceſſario confitebere. Siue enim cenſu tantũ, ſiue uindicta, ſiue teſtamento ſit liber factus, liberũ eſſe conſtat. Ergo in his niſi omnes ſpecies ſemoueris, nõ poteſt deſtruere quod in quæſtione poſitũ eſt. At ſi affirmare uelis atque aſtruere, ſufficis unã tantũ ponere. Hæ autẽ partes quæ ſunt mẽbra, contrario modo ſunt. ſi deſtruere uelis, ſat erit unã ſeiungas: ſin aſtruere, cuncta adhibeas neceſſe eſt. Nã ſi uelis oſtendere nõ eſſe domũ, ſufficit ut aut fundamẽta nõ eſſe dicas, aut parietes, aut tecta: nam aliquo horum deficiente, domus nullo modo poterit appellari. at ſi uelis oſtẽdere domũ eſſe, niſi cuncta in unũ cõiunxeris, id quod ponis non ualebis aſtruere. Omnes tamen hi loci ad partiũ enumerationes dicũtur. Quęſtio igitur eſt in propoſito Ciceronis exemplo, an is quem ſeruũ fuiſſe cõſtitit, liber ſit. Is quem ſeruum fuiſſe conſtitit, ſubiectus eſt terminus: liber uero, prædicatus. neutrũ igitur eorum terminum ad argumentũ trahere poterimus: de quibus.n. dubitatur, hi fidẽ dubitationi facere non poſſunt. dinumero itaque, & requiro, an ulla earum partium uideatur ineſſe ſubiecto. ſi nulla ineſt, concludã, non eſſe liberum. Vnde manifeſte demonſtratur, non ſolum ab eo termino qui ſubiectus eſt, argumenta ſumi poſſe, uerumetiam ab eo qui eſt prædicatus: nam prius exemplo quo demonſtrabat iuris ciuilis ſcientiã eſſe utilẽ, ius ciuile quod ſubiectum erat definiuit, ductumq; inde argumentum ad rei dubiæ fidẽ. hic uero cum ſit, ut dictũ eſt, quæſtio, an quẽ ſeruum eſſe conſtiterit, liber ſit: terminus is, quem ſeruum eſſe conſtiterit, ſubiectus: prædicatus uero, liber. In ipſo, id eſt, in prædicato, partes ſunt quæ enumerantur, a qua enumeratione dũ deducitur argumentũ, fit argumentũ in ipſo, ex partium enumeratione. Maxima propoſitio, Cuius partiũ nihil copulatũ eſt, ei ne totum quidẽ eſſe poteſt coniunctum. Tum notatio cum ex uerbi ui argumẽtum aliquod elicitur, hoc modo: Cum lex Aelia Sanctia aſſiduo uindicem aſſiduũ eſſe iubeat, locupletem iubet locupleti: locuples eſt aſſiduus, ut ait Aelius, appellatus ab ære dando:] Tertius eorũ qui in ipſo ſunt locus, á notatione eſt conſtitutus: notatio autem eſt, nominis interpretatio. Vindex eſt, qui alterius cauſam ſuſcipit uindicandam, ueluti quos nunc procuratores uocamus: unde illud apud Plinium libro. 31.

Quod tua Romanæ uindex clariſſime linguæ,
Sylua loco melius ſurgere iuſſa uiret.

Hinc uindicia, Aſconius Pedianus. Lis uindiciarum eſt, cum litigatur de ea re, cuius apud prætorem certum eſt quis debeat eſſe poſſeſſor. dicta a Vindice ſeruo. Pomponius: Cum Brutus qui primus Romæ conſul fuit, uindicias ſecũdum libertatem dixiſſet in perſona Vindicis Vitelliorũ ſerui, qui proditionis coniurationẽ indicio ſuo detexerat. Lex Aelia Sanctia aſſiduo uindicem aſſiduum eſſe iubet.] Quæritur igitur, utrum cum lex Aelia Sanctia uindicẽ uelit aſſiduo aſſiduum, locupletẽ uelit locupleti? Hic igitur ſubiectus quidẽ terminus eſt, lex Aelia Sanctia uindicem uolens aſſiduo aſſiduum: prædicatus uero, locupletem locupleti. Cum autẽ ipſos terminos nõ poſſim ad fidẽ quæſtionis adducere, ſiquidem de quibus ambigitur nulla effici fides poteſt: quæro, quid in ipſorũ altero ſit. ac uideo unum eorum terminum eſſe legem Aeliam Sanctiã, quæ aſſiduum aſſiduo uindicem eſſe decernat: & hunc ſubiectũ eſſe, huius orationis partẽ interpretor, quæ eſt aſſiduus. quid.n. eſt aſſiduus aliud, niſi aſſem dans? aſſem uero dare niſi locuples non poterit: aſſiduus igitur locuples eſt. cum ergo lex Aelia Sanctia aſſiduo uindicem aſſiduum eſſe uelit, locupletẽ iubet locupleti: quippe quod aſſiduus, locuples, à dãdo ære nominatur. argumentum igitur hoc tractum eſt ex eo loco qui eſt in ipſo, id eſt, à nominis interpretatione. nomẽ enim in ipſo illo eſt, cui nomẽ eſt: cuius interpretatio notatio nuncupatur. Sed ab huius interpretatione factum eſt argumentum: igitur hoc argumentum ex eo loco eſt, qui eſt in ipſo, ideſt, à nomine quod in quæſtione poſitum eſt, ex eis qui in ipſo ſunt à notatione, id eſt, à nominis interpretatione. Maxima propoſitio eſt, Interpretationẽ nominis idẽ ualere quod nomẽ, cuius eſt interpretatio. Sed paulo obſcurius dictum argumentũ eſt. multo.n. clarius enunciabitur, ſi dicas, aſſiduus eſt qui aſſem dat: qui uero aſſem dat, locuples eſt: aſſiduus igitur locuples eſt. atqui lex Aelia Sanctia aſſiduũ aſſiduo eſſe uindicẽ iubet, locupletẽ igitur locupleti uindicem eſſe præſcribit. Dixit autẽ, cum lex Aelia Sanctia aſſiduo uindicẽ aſſiduum eſſe iubeat, locupletẽ iubet locupleti, is eſt aſſiduus, ut ait Aelius, ab ære dando. argumenti igitur cõcluſionẽ priorẽ poſuit:

ſubiect

ſubiecit uero probationem. Cõcluſio nãque eſt, cum lex Aelia Sanctia aſſiduum aſſiduo uelit eſſe, locupletem iubet locupleti: atque hanc præmiſit. probatio aũt eſt, aſſiduum eſſe locupletem ab ære dando nominatum: & hanc intulit concluſioni. Ducuntur etiam argumẽta ex his rebus quæ quodãmodo affecta ſunt ad id, de quo quæritur. ſed hoc genus in plures partes diſtributum eſt.] Sunt aũt affecta, quæ quodãmodo ad aliquid referri poſſunt. omnia uero quæ ſe aliqua relatione reſpiciunt, aut amica inter ſe, aut diſſidentia conferuntur. ſi amica, uel ſubſtãtialiter, ut genus & forma, antecedẽtia, conſequentia, cã effectus: uel in qualitate, ut coniugatũ, ſimile, coniunctum: uel in quantitate, ut paria. quæ uero ſibi diſſidentia conferuntur, partim à ſe differentia ſunt tantũ, partim aduerſa. ſed aduerſa partim in qualitate, ut contraria, & repugnantia: partim in quantitate, ut maius & minus. quæ cum ita ſint, manifeſtũ eſt, & amica ſibi cognationis relatione coniungi, & diſſidentia hoc ipſo quod ſibi aduerſa ſunt ad ſe inuicem comparari. Coniugata dicuntur, quæ ſunt generis eiuſdem. eiuſdem aũt generis uerba ſunt quæ orta ab uno uarie cõmutantur, ut ſapiens ſapienter ſapientia. hæc uerborum coniugatio συζυγία dicitur, ex qua huiuſmodi eſt argumentum: ſi cõpaſcuus ager eſt, ius eſt compaſcere.] Coniugata, inquit Cic. dicuntur, quæ ſunt ex uerbis generis eiuſdem. i. quæ ab uno uerbo uarijs inflectuntur modis. Ex eodem quippe genera uerba ſunt, iuſtitia iuſte iuſtum, & quæcunque alia, quæ in diuerſas poſſunt uocabulorũ ſpecies inflecti. quæcũque. n. ab uno quolibet orta uarie cõmutantur, hæc à græcis σύζυγα dicuntur, apud Latinos uero coniugata quam. n. græci συζυγίαν dicunt, nos coniugationem appellamus. Hæc autem ſunt, ut ſapiens ſapienter ſapientia, & quæcũque alia quæ in uarias partes orationis uariaſque inflexiones ab uno quodam ducta cernuntur. Ex coniugatis igitur hoc exẽplum eſt: Sit quæſtio, an in aliquo agro mihi atque uicino ſimul paſcere liceat pecus. ſubiectum igitur eſt, ager: compaſcere uero, prædicatum. Faciemus itaque argumentum hoc modo: Hic de quo quæritur ager compaſcuus eſt: in compaſcuo autem agro licet compaſcere: in hoc igitur agro licet cõpaſcere. Hic igitur compaſcendi iuris argumentum ex compaſcuo ſumptum eſt, idq́; ex coniugato. compaſcere enim & compaſcuum coniugata ſunt. Sumptum eſt argumentũ, Ius eſt compaſcere, quoniam ſit ager compaſcuus: atque cõiugatum eſt, ut diximus, compaſcuum, ei quod eſt cõpaſcere. à coniugatis igitur ſumptum eſt argumentum, quod coniugatum in ipſo eſt de quo agitur. i. in compaſcendo factum. Igitur eſt argumentum ex eo qui eſt in ipſo ab affectis. i. à coniugatis. Maxima uero propoſitio eſt, Coniugatorum in eo quod coniugata ſunt, unam atque eandem eſſe naturam: uel, Cui conuenit aliquid, etiã coniugatum eius poteſt ſociari. À genere ſic ducitur, Quoniam argentum omne mulieri legatum eſt, non poteſt ea pecunia quæ numerata domi relicta eſt, non eſſe legata. forma. n. à genere, quoad ſuum nomen retinet, nunquam ſeiungitur. numerata autem pecunia nomen argenti retinet, legata igitur uidetur.] Genus eſt, quòd de qualibet ſpecie in eo quod quid eſt prædicatur. in eo quod quid eſt autem prædicari dicitur, quod de qualibet ſpecie interrogantibus quid ſit, reſpõderi conuenit per genus. ſemper uero genus propria ſpecie maius eſt, eamq́; intra ambitum ſuæ prædicationis includit. quo fit, ut quãuis in alia quoq; diſpartiri genus poſſit, ſpeciem tamẽ ſuam nullo modo derelinquat: ut animal prædicatur quidem de homine, & hominis ſubſtãtiam mõſtrat. interrogantibus. n. nobis, Quid eſt hõ, reſpondetur animal. idem tamen de cæteris quoque animalium ſpeciebus intelligẽdum: et ubicunq; bos, leo, urſus, cæteraq́; animalia nominata fuerint, in ſingulis animal eſſe intelligitur: quoniam nomẽ generis à ſpecie diuelli non põt. Quamobrem ſi aliquãdo generis uocabulum uniuerſaliter enunciabitur, neceſſe eſt oẽs ſpecies deſignari: ut ſi quis dicat, oẽ animal, & hominem ſignificabit, & leonem, & quaſcunque alias ſpẽs ſub animali collocatas. Quidam igitur teſtamento mulieri argẽtum oẽ legauerat: quæritur, an etiam numerata pecunia ſit legata. numerata igitur pecunia, in hac qõne ſubiectum eſt: legata uero, prædicatum. Conſidero igitur, in alterutro horum quid nam inſit, ut ex eo quod in ipſo eſt, aliquod argumentum requiram. uideo ſubiectum terminum qui eſt numerata pecunia, habere genus ſuũ argentum, quod affectum eſt: quoniam ad ſpẽm ſuam, hoc eſt numeratam pecuniam refertur. quæ. n. ad ſe inuicem referũtur, affecta ſunt. ergo quoniam argentum omne, quod eſt genus, legatum eſt: & genus propriã ſpeciem nõ relinquit: neceſſe eſt, ut numerata quoque pecunia ſit legata, quæ eſt ſpecies. nam cum genus. i. argentum oẽ legatum ſit, nulla ſpecies excipitur: atqui numerata pecunia argentũ eſt: ſit igitur, ut numerata quoque pecunia legati uocabulo poſſit includi. eſt igitur qõ, ut dictum eſt. an numerata pecunia legata ſit, argumentum ab eo quod in ipſo eſt. i. à genere quod ineſt propriæ ſpeciei, quodq́; ita ineſt ut ad ſpeciem referatur, id eſt argentum: ab affectis ergo, hoc eſt à genere. prædicatur. n. utpote genus, argentum de numerata pecunia. interrogantibus. n. quid ſit numerata pecunia, iure nos reſpondemus, argentum. Maxima propoſitio, Cui omne conuenit genus, unamquamq; ſpẽm conuenire. quam diuerſis uerbis, ſed eodem ſenſu tulit Cic. inquiens: Forma. n. à genere, quoad ſuum nomen retinet, nunquam ſeiungitur. À forma generis, quam interdum quo planius accipiatur, partem licet nominare, hoc modo. Si ita Fabiæ pecuniæ legata eſt à uiro, ſi ei uiro materfamiliàs eſſet, ſi ea in manum non conuenerat, nihil debetur. genus eſt. n. uxor: eius duæ ſunt formæ. una matrumfamiliàs, hæ ſunt quæ in manum conuenerunt: altera, earum quæ tantũmodo uxores habentur. qua in parte quum fuerat Fabia, legatum ei non uidetur.] Speciei eſt, quæ proprijs differentijs inſtructa, ſub prædicatione generis collocatur: differentiæ propriæ à cæteris eam ſpeciebus ſeparant atque ſeiungunt: uelut homo cum ſit ſpecies animalis, differentijs proprijs conſtat rationabilitatis, & (ut uoluit Plato) mortalitatis. & ſeiungitur ab his animalibus quæ æterna ſunt, & ab his quæ ſunt rationis expertia. Cum igitur oẽs ſpecies inter ſe proprijs differẽtijs diſtent, neceſſe eſt quod de altera ſpecialiter dicitur, id in aliam non poſſe trãſferri: uelut quod de homine dicitur ſpecialiter, idem de equo atque boue non poſſit intelligi. Dicitur aũt de ſpecie, quoties genus ipſum uelut in quãdam portionem contrahitur: uelut ſi quis dicat, illud animal ſibi adduci debere, quod ſit rõnale, uel mortale: nõ utique de equo, uel de boue, aut de cæteris, niſi tantum de homine intelligetur. Quæ cum ita habeant, à forma generis. i. à ſpecie generis tale fit argumentum: quam formam generis Cicero partem ſæpe nominat, quo id quod dicitur planius fiat. notius. n. nomen partis eſt quàm formæ. Quomodo autem diſtet forma à parte, paulopoſt ab ipſo Cicerone latius explicabitur. Sed de propoſito iam exemplo uideamus. Vxoris ſpecies ſunt duæ: una matrumfamiliàs, altera uſu cõmuni. ratione generis uxor uocatur: materfamiliàs uero eſſe non poterat, niſi quæ conueniſſet in manũ. Tribus autem modis uxor haberi poterat, uſu, farre, coemptione. cum farreatio (ita enim dicebatur, à farre, quo ſacrificabatur) ſolis pontificibus conueniebat. quæ autem in manum per coemptionem conuenerant, hæ tantum matresfamiliàs uocabãtur. quæ uero uſu uel farreatione, minime. Coemptio uero certis ſolẽnitatibus peragebatur, & ſeſe coemendo inuicem interrogabant, uir quidem, an mulier ſibi materfamiliàs eſſe uellet: illa reſpõdebat, uelle. item mulier

Interrogabat, utrū uir ſibi paterfamiliàs eſſe uellet: ille reſpōdebat, uelle. Itaque mulier uiri cōueniebat in manum, & hæ nuptiæ per coēptionem uocabantur, eratq; materfamiliàs uiro loco filiæ. Quidam igitur extremo teſtamēti iudicio omne Fabiæ uxori legauit argētum. ſi aūt Fabia ei nō tantū uxor, uerum etiam certa ſpecies uxoris.i.materfamiliàs eſſet, aut ſi in uiri manum non conuenit, ac ne materfamiliàs quidē ſit, quæritur utro potius modo uxori Fabiæ legatum ſit argentū. Vxor.Fabia, ſubiectum eſt. legatū argentum, prædicatū. quæro igitur, quod nam ex his argumentū poſſim ſumere, quæ in quæſtione ſunt poſita. ac uideo, uxori duas ineſſe formas, quarum una tantum uxor eſt, altera materfamiliàs, quæ in manum coēptione perficitur. Quod ſi Fabia in manū nō cōuenit, ne materfamiliàs quidem fuit.i.nō fuit ea ſpecies uxoris, cui argentum oē legatum eſt. quocirca quoniam id quod de alia ſpecie dicitur, in aliam duci nō conuenit, cumq; Fabia præter eam ſpeciē ſit, quæ in manum cōuenerit.i.materfamiliàs non ſit, & uir matrifamiliàs legauerit argentū, non uidetur Fabiæ eſſe legatum. qō igitur, ut dictum, eſt, an uxori Fabiæ oē argentum legatum ſit: ſubiectū, uxor Fabia: prædicatum uero, legatum argentū. argumentum ab eo quod in ipſo eſt de quo quæritur.i. ab eo quod eſt in uxore de qua quæritur. eſt autem in uxore de qua quæritur, ſpecies uxoris.i.ea quæ in manum non conuenit: quæ ad uxorem, quod eſt genus, affecta eſt. omnis.n. ſpecies ad ſuum genus refertur. Factum eſt igitur argumentum ab eo quod eſt in ipſis, ab affectis, à forma generis. Maxima propoſitio eſt, Quod de una ſpecie dicitur, id in alteram non conuenire. A' ſimilitudine hoc modo: Si ædes exeſæ corruerunt, uitium'ue faciunt, quarū uſuſfructus legatus eſt, hæres reſtituere nō debet, nec reficere: non magis quàm ſeruū reſtituere, ſi is cuius uſuſfructus legatus eſſet, deperiſſet.] Similia dicūtur, quæ eiuſdē ſunt qualitatis. ex quibus hoc modo ſumitur argumentū: Quidā teſtamento uſumfructū ædium legauit.i.cōceſſit ædes, ut his alius dum uiueret uteretur. eæ cœperunt uel uitium facere.i.ruinam minari, uel etiā corruerūt. petit igitur ab hærede is cui ædium uſuſfructus legatus eſt, ut earū ſibi ædium quæ teſtamento legatæ ſunt, damna reficiat, & ædes quæ uitium fecerunt uel corruerunt reſtituat. quæritur, an earū ædium quarum uſuſfructus legatus ſit, uitium uel ruinā hæres reſtituere cogatur. Hic igitur ſubiecta quidē oratio eſt ueluti quidā terminus, ædium quarū uſuſfructus legatus ſit ruina uel uitium prædicta uero oratio loco termini conſtituta, ab hærede reſtitutio. ſumo igitur à ſimili argumentum, hoc modo: Quoniā ſi quis ſerui uſumfructū legauerit, iſq; ſeruus aliquo modo deperierit, nō cogitur reſtituere hæres ſeruū: ne nūc quidē cogetur hæres reſtituere ædes, quæ in uſumfructū legatæ ruinā uitium'ue fecerūt. ſimilis eſt n. ſerui uſuſfructus legatio, ædium uſuſfructus legationi. ſimile etiā, ſeruum in uſumfructum legatū, ſi deperierit, ab hærede nō reſtitui: & ædiū in uſumfructū legatarū uitium ruinam'ue, ab hærede nō refici. Eſt igitur qō quidem, an ædium in uſumfructum legatarum uitium uel ruinam hæres reſtituere cogatur. termini uero, ſubiectus quidem ædium in uſufructū legatarum uitiū uel ruinam: prædicatus, ab hærede reſtitutio. argumentū uero ab eo quod in ipſo eſt.i. ab eo quod ineſt uel ruinæ uel uitio ædium in uſumfructū legatarū. id autem eſt affectum.i. ſimilitudo. omnis enim ſimilitudo ei ineſſe perpēditur, quod eſt ſimile. ſimilitudo autem eſt ſerui uſuſfructus legati pereuntis, quem reſtituere hæres non cogitur. Maxima uero propoſitio eſt, Similibus rebus conuenire ſimilia. A' differentia: Non ſi uxori uir legauit argentū omne quod ſuum eſſet, idcirco quæ in nominibus fuerunt, legata ſunt. multum.n. differt, in arcá'ue poſitū ſit argentum, an in tabulis debeatur.]

In rebus plurimum differētibus quod de altera earū dicitur, non uidetur in altera conuenire. Quod cū ita ſit, quidam argentum omne ſuum legauit uxori. illa pecuniam quoq; quæ in nominibus debebatur, ſuā eſſe dicebat: quod omnis pecunia nomine uocaretur argēti. quæritur, an id quoq; argentū quod in nominibus debebatur, legatū ſit. hic igitur ſubiectus eſt terminus, argentū quod in nominibus debetur: legatū uero, prædicatus. A' differentia igitur faciemus argumentationem, hoc modo: Idem de plurimum differētibus rebus intelligi non pōt: plurimū uero differt, argentum in arca ne ſit poſitum, an in nominibus debeatur. nā quæ poſita in arca pecunia eſt, iuris eſt noſtri, in nominibus uero debita, nō eſt noſtra. nam quod mutuum datur, ex meo fit accipientis: atque ideo non cogitur eandem ipſam pecuniam debitor reſtituere creditori, ſed aliam tātam. In arca uero poſita pecunia, & in nominibus debita, nō ſunt argēti uel pecuniæ ſpecies, ſed differētiæ. nam argēti ſpecies ſignatū ac non ſignatū eſſe dictæ ſunt. qualitas uero, pecuniæ in poſſeſſione poſitæ, uel nō poſitæ, ſed non modis omnibus alienæ. In his differentijs conſtat, ut alia ſit in arca poſita, reliqua in nominibus debeatur. Cum igitur ſuum omne quod fuerat argentū uir uxori legauerit, cumq; manifeſtum ſit id ad eam pertinere quod fuerit legātis.i.qđ in arca fuerit conditum, non pōt id intelligi de eo quod in nominibus debeatur. quoniam ſicut dictum eſt, id quod in nominibus debetur, eo quod in arca poſitum eſt plurimum differt. facta eſt igitur argumentatio ab eo quod in ipſo inerat, de quo quærebatur: quærebatur uero de argēto in nominibus debito: in hoc inerat propria differētia, qua ab alio differebat argēto, hoc eſt eo quod in arca poſitū fuit: id uero eſt affectū, id eſt, à differentia. Maxima uero propoſitio eſt, De rebus plurimum differentibus idem intelligi non poſſe. EX cōtrario autem ſic: Non debet ea mulier, cui uir bonorum ſuorum uſumfructū legauit, cellis uinarijs & olearijs plenis relictis, putare id ad ſe pertinere: uſus.n. non abuſus legatus eſt. ea ſunt inter ſe contraria.] Quod de aliquo dicitur, id in eius contrarium non poteſt conuenire. Idem.n. de duobus contrarijs intelligi nullo modo poteſt. Quidam igitur ſupremæ uoluntatis arbitrio uxori bonorum ſuorum uſumfructum legauit: mulier cellas uinarias & olearias plenas ad uſum proprium deuocabat: quæritur, an penus quoq; uſuſfructus legatus ſit. penus igitur uſuſfructus, ſubiectus eſt: legatio, prædicatus. A' contrario igitur ſumitur argumētum, hoc modo. Vtimur his, quæ nobis utentibus permanent. his uero abutimur, quæ nobis utentibus pereūt. ergo cum permanere ac perire contraria ſint, uſus quoque atq; abuſus cōtraria neceſſe eſt iudicentur. quod ſi cætera quidem utendo permanent, cellæ autem uinariæ atque oleariæ utendo conſumuntur, aliarū quidem rerū uſuſfructus eſſe pōt, penus uero non poteſt uſus eſſe, ſed potius abuſus. Ergo cū uir uxori uſumfructum bonorum legauerit, nō potuit legare contrariū, quod eſt abuſus. eſt uero abuſus uini atque olei: uinū igitur atque oleū ad uſumfructum mulieris non pōt pertinere. argumētum ab eo quod in ipſo eſt de quo agitur.i. ab uſuſfructus legatione: atque ab affecto.i. contrario. contraria.n. ſecundum plurimam diſtantiam ſibi inuicem conferuntur. Maxima propoſitio eſt, Quod alicui conuenit, id eius contrario non conuenire. AB adiunctis: ſi ea mulier teſtamentū fecit, quæ ſe capite nūquam diminuit: non uidetur ex edicto prætoris ſecundū eas tabulas poſſeſſio dari. adiungitur.n. ut ſecundū ſeruorum, ſecundum exulum, ſecundum puerulorū tabulas poſſeſſio uideatur ex edicto dari.] Adiuncta ſunt, quæ proximū ac finitimum locum tenent: ut ſi unum aliquo conſtiterit modo, alterū quoq; uel cōſtitiſſe, uel cōſtare, uel conſtiturum eſſe uideatur. hæc enim ſibi uicina ſunt. Quæ uero ſunt ſibi proxima, ea uel rē

antecedunt,

antecedunt,ut amor ſæpe concubitū:uel ſimul ſunt, ut pallor & timor:uel eueniunt poſterius,ut poſt iracundiā cædes.eaq; eſt natura adiunctorū,ut ſeparari quidē poſſint, tamē ſeſe inuicē monſtrent.nam neque qui amauit,neceſſario potitus eſt: & ſæpe qui potitus eſt,nō amauit.nec qui pallet,neceſſario timet:& ſæpe nō timens pallet.nec ex neceſſitate iratus cædit, & cædit ſæpe aliquis non iratus.Sed tamē ueriſimilia eſſe poſſunt,quia ex uicinis uicina colligimus.Sed redeamus ad exēplum Ciceronis.Capitis diminutio , eſt prioris ſtatus permutatio.Id tribus fieri modis ſolet:uel maxima,uel media,uel minima.maxima eſt,cū & libertas & ciuitas amittitur,ut deportatio:media uero,in qua ciuitas amittitur,retinetur libertas, ut in latinas colonias tranſmigratio:minima, cum nec ciuitas nec libertas amittitur,ſed ſtatus prioris qualitas immutatur, uelut adoptatio,aut quibuslibet alijs talibus modis , ubi prior ſtatus potuerit immutari.Mulieres uero antiquo iure tutela perpetua continebat·recedebant uero à tutoris poteſtate, quæ in manū uiri cōueniſſent.quædā igitur quæ ſe nunquā capite diminuiſſet,id eſt,quæ in manū uiri nō cōueniſſet,ſine tutoris authoritate teſtamentū fecit:quæritur,an ſecundum eas tabulas ex edicto prætoris debeat dari poſſeſſio. Hic ſubiectus quidē terminus,mulieris nunquā capite diminutæ tabulæ:prædicatus uero,poſſeſſionis cōceſſio.ſumitur ergo ab adiunctis argumentū,hoc modo.Nam ſi ſecundum mulieris tabulas nunquam capite diminutæ poſſeſſio datur, nihil cauſæ eſt cur nō ſecundum exulum puerulorum quoque & ſeruorum tabulas ex edicto prætoris poſſeſſio permittatur.cum autem illorū ætas,illorum conditio,in alterius ſita ſit poteſtate , non poteſt: atqui ſimilis eſt mulieris nunquā capite diminutæ conditio: non uidetur ergo dari poſſe poſſeſſio.proximum nāque eſt rei de qua quæritur,id quod conſequitur.Etenim ſecundum exulum ſeruorum puerorumq; tabulas bonorū poſſeſſio dari poſſe uidetur,ſi illud quod in quæſtione protulimus conceditur. quæſitum enim eſt,an ſecundū mulieris tabulas nunquā capite diminutæ poſſeſſio dari poſſit.nec tamē quod ſequitur neceſſariū eſt,ſed uicinū:nam fieri potuit , ut id reciperetur,ut ſecundū mulieris tabulas daretur poſſeſſio:illud autē, ut ſecūdum tabulas exulum ſeruorū uel puerorū daretur poſſeſſio, non concederetur.ſed tamen proximū eſt,ut qui hoc recipiat, illud admittat.Eſt igitur argumentū ab adiunctis,id eſt ab eo quod in ipſo hæret de quo quæritur:eſt autem quæſtio de mulieris nunquam capite diminutæ tabulis,ab affectis:quoniam ab adiunctis.Maxima propoſitio eſt , Ex adiunctis adiuncta perpendi.

A B antecedentibus autem & conſequentibus et repugnantibus,hoc modo.ab antecedentibus, ſi uiri culpa factū ſit diuortiū:& ſi mulier nunciū remiſit, tamen pro liberis manere nihil oportet.]

Antecedentia ſunt,quibus poſitis,aliud neceſſario conſequatur,licet illud quod antecedit minus ſit atque poſterius:minus quidem,ut,Si homo eſt, animal eſt.homo enim minus eſt animali:& tamen poſito homine,cōſequitur ut animal ſit.poſterius uero,ut ſi peperit,cū uiro concubuit.poſterius eſt enim peperiſſe,quā concubuiſſe cum uiro. Aliquotiens uero & quod æquale eſt,& quod ſimul,& quod prius eſt præponitur.ut antecedens æquale quidē eſt,ut, Si homo eſt,riſibilis eſt:ſimul uero,ut,Si terræ obiectio eſt,luna defecit.Et hæc ſibi conuertuntur,ut conſequentia fiant antecedentia:ut,Si riſibilis eſt,homo eſt:& ſi luna defecerit , terræ adſit obiectio.Antecedēs uero prius eſt:ut,ſi arrogans eſt,odioſus eſt.prius eſt enim arrogans,poſterius odioſus. illud tamē in omnibus manet,poſitis antecedentibus neceſſario conſequētia trahi.Sed iam ad Ciceronis exemplum redeamus.Ciuitatis Romanæ iure liberi retinentur in patrum arbitrio , uſque dum tertia emancipatione ſoluantur.ergo ſi quando diuortium interceſſiſſet culpa mulieris,parte quadam dotis pro liberorum numero mulctabatur.de qua re Paulus Inſtitutionum lib.2. titulo de dotibus diſſeruit.Si diuortium eſt matrimonij,et hoc ſine culpa mulieris factum eſt,dos integra repetetur . quod ſi culpa mulieris factum eſt diuortium,in ſingulos liberos ſexta pars dotis à marito retinetur,uſque ad dimidiam partē duntaxat dotis·quare,quoniam quod ex dote conquiritur,liberorum eſt,qui liberi in patris poteſtate ſunt,Id apud uirum neceſſe eſt permanere.Facto igitur diuortio,contenditur, an dotis pars pro liberis apud uirum debeat permanere . hic ſubiectum quidem eſt,factum diuortium à muliere nunciatum: prædicatum uero,apud uirum ſextæ partis dotis poſt diuortium permanſio.quæſtio,an poſt diuortium factum muliere nuncium permittente,ſextam dotis partem apud uirum manere oporteat.quæro igitur,ſi ab antecedentibus argumentum faciendum eſt,quid antecedat,quid conſequatur.at ſi uiri culpa factum eſt diuortium,uideo mulierem dotis parte nō poſſe mulctari,etiamſi prima repudij nuncium miſit. quod enim anteceſſit,ut uiri culpa fieret diuortium,id non permittit , ut dotis pars mulieri pereat,quamuis prima repudij nunciū mittat.non enim quia prior repudium nunciauit,dotis parte mulctanda eſt:ſed abſoluenda potius,quia non ſua culpa factum ſed uiri.Igitur antecedens eſt uiri culpa factum diuortiū: conſequens uero,dotis partem non retineri.nā ſi hoc eſt, illud quoque eſt. Argumentationem uero faciam hoc modo:Si uiri culpa factum eſt diuortium,etiam ſi mulier repudij nuncium miſit,nullo tamen modo dotis parte mulctanda eſt:Sed uiri culpa diuortium factum eſt.Non igitur iure mulier dotis parte mulctabitur.quod ſi non mulctabitur dotis parte,nihil in uiri domo liberorū cauſa dotis nomine relinquetur.Sed nō mulctabitur dotis parte.Nihil igitur apud uirum dotis pro liberis relinquetur.Argumentū ab eo quod in ipſo eſt de quo agitur. Verſatur quippe intentio de dotis parte,eiuſq; retētione,apud uirum poſt diuortium,quod id prima nunciauerit.hoc autem uiri culpa anteceſſit.quod quia præcedens eſt,affectū eſt: omne enim quod præcedit,ad id quod conſequitur referatur neceſſe eſt. Maxima propoſitio eſt. Vbi eſt antecedens,ibi erit et conſequens.

À conſequentibus:Si mulier cum fuiſſet nupta cū eo qui cū connubij ius nō eſſet,nuncium remiſit: quoniam qui nati ſunt patrem nō ſequuntur,pro liberis manere nihil oportet.]

À cōſequentibus ſunt,quæ cū fuerint antecedentia,poſita conſequuntur:uelutiſi dicamus , Homo eſt,animal eſt. Sed in propoſito exemplo non ſatis apparet à conſequētibus argumentum,ſed ab antecedentibus potius: quod paulo poſt liquebit.Filij non iure ſuſcepti,in patrum non erant poteſtate,ſed matres potius ſequebantur.non autem omnibus erat connubium cum Romanis:nec erant nuptiæ iure contractæ, quæ non aut inter ciuem Romanam ciuemq; Romanum inibantur,aut cui principes populus'ue ciuitatis connubium permiſiſſet eo modo,ut in poteſtatem parentum liberi redigerentur.Illud quoque uidendum,quod ex impare matrimonio ſuſcepti non patrem,ſed matrem ſequuntur. Ergo quædam Romana,uel cum latino,uel cum peregrino, uel cum ſeruo cum quo connubij ius non erat,nuptias fecit,dotem contulit . factoq; inter eos diuortio contenditur,an nuptiæ mulieris cum eo cum quo connubij ius non erat,apud uirum dotis pars poſt diuortium debeat permanere . Hic ſubiectum quidem eſt, nupta mulier cum quo connubium non erat.prædicatum uero,dotis partis apud uirum poſt diuortium retentionis iure permanſio . Sumitur ergo à conſequentibus argumentum hoc modo : Nam quia nuptias fecit cum eo cum quo connubij ius nullum eſt , id conſequitur , ut liberi patrem non ſequantur:ſi autem liberi patrem non ſequuntur , ne in patris quidem ſunt poteſtate:at ſi in patris poteſtate non ſunt, matriq; applicantur, apud uirum dotis pars non poterit per-

manere. Hic igitur antecedens eſt, cum eo cum quo connubij ius non erat nupta, conſequens nihil pro liberis dotis nomine manere oportere. Concludatur argumentatio. Quoniam nō permiſſo connubio, liberi qui procreantur, patrem non ſequūtur, ne dotis quidem pars apud patrem liberis manere debet: quandoquidem non patrem filij, ſed matrem ſequūtur. Probatum eſt igitur, pro liberis manere nihil oportere, ex hoc; quod cum eo mulier nuptias fecit, cum quo connubij ius nō erat. hoc uero erat antecedens: non ergo à conſequenti, ſed ab antecedenti potius factum deprehenditur argumentum. quod ſi per id, quod nihil dotis nomine manere oporteret, probaretur, eã nuptias cũ eo feciſſe qui cum connubij ius nō eſſet, rectè à conſequentibus argumentum factum eſſe diceretur. Fieret à conſequentibus argumētum, ſi ita poneretur. Si quid ex dote pro liberis manere oporteret, quia patrem liberi ſequuntur, cum eo nupta eſſet mulier, cum quo connubij ius erat. aſſumo quod eſt conſequens. Sed mulier cum eo nupta non eſt cum quo connubij ius erat. concludo antecedens: nihil igitur dotis pro liberis manere oportebit, quia patrem liberi non ſequuntur. Argumentum ab eo quod in ipſo eſt de quo quæritur. quæritur enim de his nuptijs, quarum nullum fuerit iure connubium. Ex affectis, hoc eſt, à conſequenti. omne enim conſequens ad id quod præcedit refertur. Maxima propoſitio. Vbi conſequens non eſt, ibi ne antecedens quidem eſſe poteſt. À repugnantibus. Si paterfamilias uxori ancillarum uſumfructum legauit à filio, neque à ſecundo hærede legauit, mortuo filio mulier uſumfructum non amittit. quod enim ſemel teſtamento alicui datum eſt, id ab eo inuito cui datum eſt auferri non poteſt. pugnat enim rectè accipere, & inuitum reddere.] Secundus hæres dicitur, qui hæredi inſtituto ſubſtituitur: ueluti ſi quis filium inſtituat hæredem, ſcribatq́;, ſi is filius intra pubertatem deceſſerit, nepotem uel quemlibet alium hæredem eſſe oportere. nepos igitur, uel quilibet alius, ſecundus hæres dicitur. Repugnantia ſunt, quæ contraria conſequuntur, ſi ipſis contrarijs comparentur. quidam igitur hæredem teſtamento ſcripſit filium, eiq́; ſecundum ſubſtituit hæredem, uxoriq́; ſuæ ancillarum uſumfructum legauit à filio: dixitq́;, uxori meæ filius meus uſumfructum ancillarum permittet: neque illud adiecit, ut etiam ſecundus hæres eundem uſumfructum mulieri concederet: ſucceſſit filius, ac mulieri ancillarũ contulit uſumfructum. illo mortuo, intra pubertatem agit ſecundus hæres, & uſumfructum ancillarum mulieri extorquere conatur, dicens uſumfructum ei eſſe à filio legatum, à ſe uero minime. quæritur, utrum ea mulier legatum quod teſtamento rectè acceperit, inuita poſſit amittere. hic igitur ſubiectum eſt, legatum quod teſtamento rectè acceperit: prædicatum uero, inuita poſſit amittere. Sumo igitur argumentum à repugnanti. repugnat enim inuitum reddere ei quod eſt rectè accipere. faciemusq́; argumentũ ſic. Qui teſtamento accipit, rectè accepit: quod autem rectè accipitur, inuito eo qui ſemel rectè accepit auferri non poteſt, at mulier teſtamento uſumfructum ancillarum accepit. id igitur ab ea inuita non poterit auferri. argumentum ab eo quod in ipſo eſt de quo agitur, id eſt, de eo quod rectè acceptum eſt. In ipſo uero eſt uelut affectum cōtrarietatis modo. argumentum eſt à repugnanti. Maxima propoſitio eſt, Repugnantia conuenire non poſſe. Ab efficientibus cauſis hoc modo. Omnibus eſt ius parietem directũ ad parietem communem adiungere, uel ſolidum, uel fornicatum: at ſiquis in pariete communi demoliendo damni infecti promiſerit, non debebit præſtare quod fornix uitij fecerit. nō enim eius uitio qui demolitus eſt, damnum factum eſt: ſed eius operis uitio, quod ita ædificatum eſt ut ſuſpendi non poſſit.] Cauſarum multa ſunt genera, quæ Cicero poſterius diuidit. ſed nunc de efficientium cauſarum diſſerit argumento. Efficiens uero cauſa eſt, qua præcedente aliquid effectum eſt, non tempore, ſed proprietate naturæ: uelut in hoc quod nunc declaramus exemplo, damni infecti promiſſio eſt, quotiens quis promittit, ſi quod damnum eius opera contigerit, ſua reſtitutione eſſe penſandum. Ius autem eſt, parieti cōmuni parietem alium uel fornicatum, id eſt arcum habentem, uel directum continuumq́; coniungere. quidam igitur ad parietem communem, alium extrinſecus parietem iunxit, deditq́; ſatis damni infecti. communis autem paries fornicatus fuit, id eſt arcum habens. adiungente igitur eo qui ſatis dederat, & ut adiungeret demoliēte partem parietis quo iunctura cohæreſceret, uitium communis paries fecit. quæritur, an damni infecti promiſſio cogat eum qui promiſerat, uitiũ reſtituere. ſubiectus terminus, damni infecti promiſſio: prædicatus, uitij reſtitutio. Sumimus igitur argumentum à cauſa, hoc modo: Si is qui damni infecti promiſit, eius uitij cauſa fuit, reſtituere debet uitium quod eius culpa accidit: quod ſi ea natura parietis fuit, ut ſuſpendi ſuſtinerıq́; non poſſet (fornicati enim parietis non ea natura eſt, ut ſuſpendi queat) parietis potius forma quàm demolientis culpa uitium feciſſe damni uidebitur. atque ita non cogitur præſtare uitium, qui ſe infecti promiſſione conſtrinxerit. Fiet igitur argumentatio hoc modo: ſi iuxta parietis formam conſtitit, ut eo adiungente parietem qui damni infecti promiſerat, uitium fieret, id uitium qui promiſit præſtare non cogitur. fuit autem cauſa parieti, ut uitium fieret, qui ea fuit natura ut ſuſpendi ſuſtinerıq́; non poſſet. non igitur quod fornix uitij fecerit, præſtare debet qui damni promiſit infecti. Argumentum ab eo quod in ipſo eſt de quo agitur, id eſt, in uitij reſtitutione, ex effecto, id eſt ex cauſa. Cauſa enim uitij, forma eſt parietis, non culpa coniungentis parietem. Itaque factum eſt, ut fornix uitiũ faceret. quæ cauſa uitij cum abſit ab eo qui parietem iunxit, ab eſt &. eiuſdē uitij reſtitutio. Maxima propoſitio: Vniuſcuiuſque rei effectum ex cauſis ſpectari oportere. Ab effectis rebus hoc modo: Cum mulier uiro in manũ conuenit, omnia quæ mulieris fuerunt uiri fiunt dotis nomine.] Effecta ſunt, quæ aliquibus efficiuntur cauſis, non tēpore præcedentibus, ſed natura. uelut ſi quæratur, uxore defuncta, quæ in manum uiri conuenit, an eius bona ad uirum pertineant. in qua quæſtione bona uxoris defunctæ, quæ in manũ nō conuenerit, ſubiectum eſt: ad uirũ autē pertinere, prædicatũ. Quæro igitur argumētũ ab effecto, reſpicioq́; quid fecerit ipſa in manum conuentio, atque ex eo argumentum traho. Id autē eſt, omnia uiri dotis nomine fieri, quæcunque mulieris fuerũt ipſa igitur in manum conuentio, omnia quæ mulieris fuerunt uiri fecit, dotis nomine, nō præcedens tempore, ſed ſtatim propria ui naturæ. nã ut in manũ quoque conuenerit, mox eius bona dotis nomine uirũ ſequuntur. Facio igitur argumētum ſic: Si mulier quæ defuncta eſt, in manum conuenit, cũ in manũ cōuenientis mulieris bona uiri ſiunt dotis nomine, hæc quoque bona de quibus agitur uiri ſunt. argũmentũ ex eo, quod in ipſo eſt de quo agitur, cōtinetur: agitur enim de eius bonis quæ in manũ cōuenit, ab effectis, id eſt, à cauſa effectis. Effectum nãque eſt, in manũ cōuētionis omnia quæ mulieris ſunt uiri fieri dotis nomine. Sed hoc argumentum à cauſa potius quàm ab effectis uidetur eſſe. oſtenſum enim eſt, uiri fieri dotis nomine quidquid mulieris fuerit, ex eo quod mulier in manũ cōuenerit. Sed hæc cauſa eſt, ut quæ mulieris ſunt uiri fiant dotis nomine, cum in manum cōuenerit. Sed dicas quis, ex eo quod ea quæ mulieris erant uiri fiunt dotis nomine, id approbari quod defunctæ bona ad uirum debeant pertinere: ſed quæ mulieris ſunt, ea uiri fieri dotis nomine, & bona ad uirum pertinere, uel idem eſt, uel neutrũ alteri cauſa eſt. uel

ſi quis

ſi quis dicat eam eſſe cauſam, ut bona mulieris uiro debeant cedere, quod per in manus cōuentionem uiri facta ſunt dotis nomine, à cauſa rurſus ac non ab effectis factum eſſe argumentum putabit. i. conuentione in manus ab effectis uero nō oportet aliud niſi cauſam probari. Eſſet uero ex effectis argumentum, ut eo cauſa probaretur, hoc modo: Si quæſtio eſſet, an mulier in manum uiri conueniſſet: & indubitatum haberet, omnia quæ fuiſſent mulieris uiri facta dotis nomine, diceretur ita: Si omnia quæ fuere mulieris; uiri facta ſunt dotis nomine, mulier igitur in uiri manum conuenit. Maxima propoſitio, Cauſas ab effectis ſuis non ſeparari. Ex comparatione autem omnia ualent, quæ ſunt eiuſmodi: Quod in re maiore ualet, ualeat in minore. ut ſi in urbe fines non regātur, nec aqua in urbe arceatur.] A' comparatione locus qui dicitur, tripartito ſcinditur. aut. n. à comparatione maiorū, aut à comparatione minorum, aut à comparatione parium naſcitur. à comparatione igitur maiorum eſt, quoties maiora minoribus comparantur, hoc modo: ut, quod iure maiore ualet, ualeat in minore. ſit enim quæſtio, an in urbe aquam liceat arceri. In hac igitur ſubiectus eſt terminus, in urbe aqua: prædicatus uero, ius arcendi. Regi fines dicuntur, quoties unuſquiſque ager proprijs finibus terminatur. arcet uero aquam, qui eam per ſua ſpatia meare non patitur. Facimus igitur argumentum hoc modo. Quoniam plus eſt regi fines, minus uero arceri aquam: ſi in ciuitate fines non reguntur, quod maius eſt, ne id quidē quod minus eſt fiet, ut aqua in ciuitate arceatur. Hic igitur ſumptum eſt argumentū ab eo quod in ipſo hæret de quo quæritur. quæritur uero de arcēda aqua iure, ab effecto, id eſt à maiore: quod refertur ad id quod minus eſt. Notandum uero, quod Tullius maximā propoſitionem argumentationi includit, hoc modo: Quod in re maiore ualet, ualeat in minore. & deinceps ea nixus, argumentationem expediuit. Item contra, quod in minore ualet, ualeat in maiore, licet idem exemplum conuertere.] Vt ſi quæratur, an in urbe fines oporteat regere, à minore ſumetur argumentum, id eſt, ab arcenda aqua: ut ſit hoc quoque argumentum ab eo quod in ipſo eſt, id eſt ab eo quod in regendis finibus, ab affecto, id eſt à minore: id enim quod minus eſt, affectum eſt: reſpicit nanque ad quod comparatur. Hic quoque maxima propoſitio à Tullio poſita eſt, eaq; eſt. Quod in re minore ualet, ualeat etiam in maiore. Item, quod in re pari ualet, ualeat in hac quæ par eſt. ut quando uſus autoritaſq; fundi biennium eſt, ſit etiam ædium: at in lege ædes non appellantur, & ſunt cæterarum omnium quarum annuus eſt uſus, ualeat æquitas q̄ paribus in cauſis paria iura deſiderat.] Plurimarum rerum uſucapio annua eſt, ſi eis anno continuo uſus fuerit, & ea iuris firma poſſidet authoritate. fundi uero uſucapio, biennij temporis ſpacio continetur. de ædibus in lege nihil aſcriptum eſt. quæritur igitur, uſus ædium uno ne anno an biennio capiatur. faciemus à paribus argumentationem: & quoniā immobilium æqua poſſeſſio eſſe uidetur, cum ædes immobiles ſint, fundus quoque immobilis, biennio fundus uſucapitur, ædes biennio uſucapi poſſe uidebuntur. æquitas. n. paribus in rebus paria iura deſiderat: quæ maxima propoſitio à Tullio expreſſa eſt. At exēplum paulo obſcurius eſt poſitum. ait enim: ut quoniam uſus authoritaſq; fundi biennium eſt, ſit etiam ædium. hic igitur, ædium uſus authoritatem biennio fieri, ſentit. ſed adiecit. At in lege ædes non appellantur, et ſunt cæterarum omnium quarum annuus eſt uſus. hic rurſus ædes in his uidetur ponere, quæ annuo uſu capiuntur. & concludit, nihil definiēs. inquit enim. Niſi ualeat æquitas, quæ paribus in cauſis paria iura deſiderat. ſed uidetur ita dictum, quoniam immobiles ſunt ædes, ut fundus, cum biennio fundus uſucapiatur, ædes quoque biennio uſucapi poſſe iure uidebuntur. Et ſibi ipſe opponit. Sed in lege duodecim tabularū de ædibus nihil adſcriptum eſt. nam cū de fundo præſcriberet lex, biennij uſucapionem eſſe, tacuit ædes: et his potius hac taciturnitate lex eas iunxit, quarum annuus eſt uſus. Soluit igitur obiectionē ita. Sed æquitas paribus in rebus paria iura deſiderat, itaq; quoniam æque fundus atque ædes immobiles ſunt, æque biēnio uſucapientur. factum eſt igitur hic quoque argumētum ab eo quod in ipſo eſt de quo agitur, id eſt, ab effecto, hoc eſt, à pari. nam cum agatur de ædium poſſeſſione, argumētum ſumptum eſt ab uſucapione fundorū ad uſucapionem ædiū. Sequitur locus earum rerum quæ extrinſecus petuntur, ut ſidem faciamus. Quæ autem aſſumuntur extrinſecus, ea maxime ex authoritate ducuntur: itaque græci tales argumentationes atechnos uocant, id eſt artis expertes.] Alia quippe argumēta ſunt quæ ipſe elicit orator, atque ipſe quodammodo ex deſignatis locis ſibi comparat, & propria facultate conquirit: alia, quæ extrinſecus poſita nō ipſe inuenit, ſed præſentibus utitur & paratis: ueluti teſtimonia, tabulæ, ingenium, opes, ætas, fortuna, uſus, neceſſitas: de quibus Cicero poſterius tractaturus eſt. non enim hæc ſibi orator parat, ſed paratis utitur: neque ipſe iudicium facit, ſed iam poſito rumore ueniente ad cauſam utitur. quam ob cauſam hos locos græci atechnos uocant, id eſt, ab arte ſepoſitos: uel ut Cicero dicit, artis expertes. quæ enim nō proprio oratoris artificio cōparantur, ſed ſe extrinſecus uenientia ſuminiſtrant, hæc iure artis expertia appellata ſunt. huius exemplum. Vt ſi ita reſpondeas, quoniam Publius Scæuola id ſolum eſſe ambitus ædium dixerit, quantum parietis communis tegēdi cauſa tectum proijceretur, ex quo in tectum eius ædes qui protexiſſet aqua deflueret, id tibi ius uideri.] Scæuola dixit, id ſolum ambitus ædium, quod tecti effuſione tegeretur: manifeſtum eſt enim, tecta latius fundi, nec parietibus adæquari, ut ſtillicidium lōgius cadat. quæ cum ita ſint, quidam parietem communem tegere nitebatur. quæritur, an ſit aliquod ius tegendi. reſpondeas tu, inquit, Trebati, num id ius eſſe tegendi parietis communis, ut in eius qui tegat aliud quodlibet tectum ſtillicidij aqua deſtillet: an non eſſe iuris, ut tegat quis parietem ſtillicidio in uicini tecta defluente? hæc enim ſtillicidij ſeruitus noua, niſi conſentiente uicino nihil iuris habet. Sed ſi huic reſponſo opponatur: nec ſic quidem ut tegat eſſe iuris, quandoquidem ædium tantum eſt, quantum cuiuſque parietes claudunt: qui uero tegit, tectū longius mittit. Tu, inquit, reſponſum tuum Scæuolæ authoritate firmabis, dicens, Scæuolam reſpondiſſe, tātum eſſe ambitus ædium quantum tecto proijceretur, non quantum ambirent parietes. ius eſt igitur tectum proijcere, quia intra ambitum adhuc ſuarum ædium tegit: ſed ita, ut in tectum ſuum ſuum'ue impluuium aqua excidat, ne noua uicino noceat ſeruitute. in qua quæſtione neque à ſubiecto neque à prædicato termino ductum eſt argumentum: quod in his conſiderari moris eſt, qui in ipſis hærent de quibus agitur terminis, ut ſupra exemplis diligēter excuſſum eſt. ſed quia extrinſecus ſumitur argumentum, dubitationi iudicium alicuius opponitur, ut nunc Scæuolæ, cuius authoritate ſatisfactū eſt, atque ideo ex loco qui uocatur extrinſecus ſumptum dicitur argumentum. His igitur locis qui ſunt expoſiti ad omne argumentum, tanquam elementis quibuſdam ſignificatio atque demonſtratio ad reperiendum datur. utrum igitur habemus ſatis eſt? tibi quidem tam acuto & tam occupato puto: ſed quoniam auidum hominem ad has diſcendi epulas recepi, ſic accipiam ut reliquiarum ſit potius aliquid, quàm te hinc patiar non ſatiatum diſcedere.] Elemēta, rerum quæ generantur omnium ſemina atque principia quatuor eſſe,

manifeſtum eſt. dicuntur ſanè elementa, ut Hieronymus in epiſtolæ Pauli commentario ad Hebræos inquit, quaſi eleuamenta: eo quòd ex ipſis cætera originem ſumant, quòd initia uidelicet ſunt & fundamēta creaturarum. à quibuſdam etiam dicuntur elimenta, per i literam, quaſi fabricamenta, ab eo quod eſt elimo elimas, quaſi ex eis fabricata ſint omnia. Hinc literæ, quod ex eis ſyllabæ, uocabula, & omnis cōſtet oratio, elementa dicuntur. Ergo quoniam loci quos ſupra attigimus, argumentorum quaſi quædam principia ſunt (ipſi enim ſunt, ut oſtendimus, qui continent argumenta) rectè Cicero hos locos ueluti quædam elementa argumentorum uideri dixit, quòd argumentorum quædam principia, eſſe uideantur: ſiquidem ſignificatio quædam eſt & demonſtratio ad comperiendum argumentum data, ut ſi locos tenueris, noueris oporteat ubi conditur, & unde erui omne debeat argumentum. Blanditur deinceps Trebatio, cui breuiter decurſa poſſe ſufficere dicit: præſertim cum ſit iuris occupatione diſtrictus, & legendi plura tempus non habeat. Sed quoniam, inquit, te ad has epulas auidiſſimum ſuſcepi, non ſinam ut his deguſtatis abeas, ſed ita dimittam ut non relinquam niſi ſatiatum, ut non tantum non prætermittatur quid, ſed etiā pleno tibi aliquid adijciatur: & quaſi à conuiua ſibi Trebatio, iucundiſſima facta eſt tranſlatio. Quando ergo unuſquiſque eorum locorum, quos expoſui, ſua quædam membra habet, ea quam ſubtiliſſime perſequamur: & primum de ipſa definitione dicatur.] Cum ſupra argumētorum locos omnes breuiter complexus ſit, eoſdem nunc ſubtilius, & explicatius eſt traditurus, ut locorum omnium natura pateat, & diſtributim in ſuarum partium proprietate uoſcantur: quod multam inueniendorum argumētorum copiam dabit. ex ſingulis.n. partibus infinitæ erui poterunt argumentationes: quāobrem inueniendis erimus argumentis copioſiores. quod cum ita habeat, cum primus omnium locus à toto ſit, id eſt, à definitione, primum quid ſit definitio, definitione explicat: ut rei natura patefacta, ſpecies eius uel membra conuenienti ordine partiatur. Definitio, inquit, eſt oratio quæ id quod definitur explicat quid ſit.] Sicut definitio eſt hominis, animal rationale mortale: explicat autē quid ſit: ideo dixit, quod id nomen confuſe denunciet, quod definitio per quædam ſubſtātialia membra diffundit. quod enim confuſe nomine hominis declaratur, id aperit & explicat definitio quæ eſt animal rationale mortale. Eodem penè modo & Ariſtoteles definitionem definit, cum inquit. Definitio eſt oratio, quid eſt eſſe ſignificans: Hanc ergo Tullius hoc modo diuidit. Definitionum autem ſunt duo genera: unum, earum rerum quæ ſunt: alterum, earum rerum quæ intelliguntur.] Omnia enim quæ definiuntur, aut corporalia ſunt, aut incorporalia. & res oēs in hæc primum diuiduntur. Ea autem quæ corporalia ſunt, eſſe dicit: ea quæ incorporalia, non eſſe. non quin omnino ea quæ incorporalia ſunt, non ſint, alioquin nec definitionem ſuſciperent: nam ſi definitio eſt, qua explicatur id quod definitur quid ſit, eius rei quæ omnino non eſt, explicatio nulla eſſe poteſt. Sed quia hominum genus ſenſibus maxime uinget, id maxime eſſe arbitratur, quod ſenſuum comprehēſioni ſubijcitur. quis enim non magis lapidem ſibi ſcire uidebitur, aut hominem, quàm iuſtitiam, aut hæreditatem, uel quid nō ſenſibus, ſed intelligentia cōprehenditur? idq; Cicero ad opinionem uulgarem retulit: ſiquidem inter philoſophantes cōſtat illa maxime eſſe, quæ lōge à ſenſibus ſegregata ſunt: illa minus, quæ opiniones ſenſibus ſumminiſtrant. unde et Cicero ipſe in Timæo inquit: Quid eſt quod ſemper ſit, nec ullum habet ortum? & quod gignatur, nec unquam ſit? quorum alterum intelligētia ratione cōprehenditur, alterum affert opinioni ſenſus rationis expers. hic.n. quod ſemper ſit rationi, quod unnquam ſit ſenſibus ſubiecit. ponit igitur exēpla earum quidem rerum, quæ habent formas quaſdam corporaliū rerum: ut fundum, ædes, parietes, ſtillicidiū, atque id genus alia, quæ corporalia eſſe oſtendit hac ratione, quoniam cerni tangiq; poſſunt. earum uero rerum quæ non ſunt exempla, poſuit uſucapionem tutelam, gentem, cæteraq; quæ ſunt incorporea: quæ ob hoc eſſe mōſtrauit, quod ea non tangi demonſtrari ue licet: intelligentia animoq; comprehendi poſſe oſtendūtur. Atq; etiam definitiones aliæ ſunt partitionū, aliæ ſunt diuiſionū, partitionū, cum res ea quæ propoſita eſt, quaſi in membra diſcernitur: ut ſi quis ius ciuile dicat id eſſe, quod in legibus, ſenatuſcōſultis, rebus iudicatis, iuriſperitorū authoritate, edictis magiſtratuum, more, æquitate conſiſtat. Nunc à propria forma definitionū differentias tradit. propria enim forma uniuſcuiuſque compoſiti ſuis partibus conſtat. proinde aliæ, inquit, definitiones per diuiſionem, aliæ per partitionem ſiunt. definitur.n. quælibet res, dū aut eius ſpecies omnes enumerantur, aut partes. quid aūt ſpecies à parte differant, paulopoſt oſtēdetur. Partitionis igitur hoc exemplum dat. Sit propoſitū definire ius ciuile, quid ſit, dicemus. Ius ciuile eſt, quod in legibus, ſenatuſcōſultis, rebus iudicatis, iuriſperitorum authoritate, edictis magiſtratuum, more, æquitate conſiſtit. Lex igitur eſt, quam populus centuriatis comitijs aſciuerit. Senatuſconſulta ſunt, quæ fuerunt ſenatus authoritate decreta. Res iudicatæ ſunt, quæ inter eos qui ſuper aliqua re ambigūt, ſententia iudicum fuerint conſtitutæ: quarum exemplo cætera quoque iudicantur. Iuriſperitorum authoritas eſt, eorum qui ex duodecim tabulis, uel edictis magiſtratuum ius ciuile interpretati ſunt: deinde probatæ ciuium iudicijs creditæq; ſententiæ. Edicta magiſtratuū ſunt, quæ prætores urbani uel peregrini uel ædiles curules iura dixerunt. Mos eſt, quod in ciuitate ſolitum eſt fieri. Aequitas eſt, quod naturalis ratio perſuaſit. Hæc igitur omnia, unam formam iuris ciuilis efficiūt, tanquam partes: uelut hominem, caput, mentum, thorax, uenter, crura, pedes. Partitio enim, ut ipſe ait, eſt, quæ unamquāque rem propoſitam quaſi in membra diſcerpit. Diuiſionū autem definitio formas omnes complectitur, quæ ſub eo genere ſunt, quod definitur, hoc modo: Abalienatio eſt eius rei quæ mancipi eſt, aut traditio alteri nexu, aut in iure ceſſio, inter quos ea iure ciuili fieri poſſunt.] Iure ciuili fieri aliquid non inter alios, niſi inter ciues Romanos poteſt, quorum eſt etiam ciuile ius, quod duodecim tabulis cōtinetur. Omnes uero res quæ abalienari poſſunt, id eſt, quæ à noſtra in alterius transfero poteſtatem poſſunt, mancipi dicuntur. Mancipi ueteres appellabant, quæ ita abalienabantur, ut ea abalienatio per quandam nexus fieret ſolennitatem, aut ceſſionem in iure. Mancipi igitur, quæ manu capi res abalienariq; poſſunt, ueteres appellarunt: ut ſeruum, equum, librum. Cicero pro Murena. Quod ſi in his repetendis quæ mancipi ſunt, is periculum iudicij præſtare debet qui ſe nexu obligauit, profecto etiam rectius in iudicio conſulis deſignati, is potiſſimum conſul, qui conſulem declarauit, author beneficij populi Romani, defenſorq; periculi eſſe debebit. Nexum Manilius eſſe ſcribit, omne quod per libram & æs geritur, in quo ſint mancipia: Mutius autem, quæ per æs & libram fiant, ut obligentur præterquam mancipio dentur. hoc uerius eſſe, ipſum uerbum oſtendit de quo quærit. Nam idem quod obligatur per libram, neque ſuum ſit, inde nexum dictum. Liber, qui ſuas operas in ſeruitutem pro pecunia quam debebat, dum ſolueret, nexus uocatur, ut Varro inquit: ſicut ab ære, æratus. Nexus demum eſt, ut alij, quædam iuris ſolennitas: quæ quo modo fieri oporteret, in inſtitutionibus Caius exponit. Eiuſdem autem Caij libro primo Inſtitutionum, de nexu faciendo

hec uerba ſunt. Eſt aũt mancipatio, ut & ſupra quoque indicauimus, imaginaria quædam uenditio, quod ipſum ius proprium Romanorum eſt ciuium: eaq; res ita agitur, adhibitis non minus quàm quinque teſtibus ciuibus Romanis puberibus, & præterea alio eiuſdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur libripens. Qui mancipium accipiat, æs tenens ita dicit: Hunc ego hominem ex iure Quiritiũ meum eſſe aio, iſq; mihi emptus eſt hoc ære, æneaq; libra. deinde ære percutit libram, idq; æs dat ei à quo mancipium accipit, pretij loco. Quæcunque igitur res, lege duodecim tabularũ aliter niſi per hanc ſolennitatem abalienari non poterat. Sui iuris autem cæteræ res, nec mancipi uocabantur: eædem uero etiam in iure cedebantur. Ceſſio autem eo fiebat modo, ut ſecundo Commentario idem Caius expoſuit: In iure autem ceſſio hoc modo, apud magiſtratũ populi R. uel apud prætorem, uel apud præſidem prouinciæ. is cui res in iure ceditur, rem tenens ita uendicat: Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum eſſe aio. deinde poſtquam hic uendicauit, prætor interrogat qui cum cedit an cõtra uendicet: quo affirmãte, ei cui uendicauerit eam rem adijcit, idq; legis actio uocatur. Res igitur quæ mãcipi ſunt, aut nexu (ut dictum eſt) abalienabantur, aut in iure ceſſione. Has aũt ſolennitates quaſdam eſſe iuris, ex ſuperioribus Caij uerbis oſtenditur. At ſi ea res quæ mancipi eſt, nulla ſolennitate interpoſita tradatur, abalienari non poſſe uidebitur, niſi ab eo à quo capitur, uſucapiatur. Quæ cum ita ſint, recte definita eſt per diuiſionẽ: abalienatio eſt, rei mancipi, quæ aut nexu traditione, aut in iure ceſſione perficitur. Nam pura traditione abalienatio rei mancipi non explicatur: Species uero has eſſe, nõ partes, hinc intelligitur: quia ſi quis nexu abalienet rẽ mancipi, id quod ſuum fuit, in alterius poteſtatem tranſtulerit, pleno iure. Quod ſi etiam in iure cedat plenum abalienationis ius erit.

Sunt & alia genera definitionum, ſed ad huius libri inſtitutum illa non pertinent.] Definitionum aliæ propriæ ſunt, aliæ impropriæ. Propriæ quidem definitiones ſunt, quæ ex genere differentijſq; conſiſtunt: uelut hæc, Homo eſt animal rationale mortale. Hic enim animal genus eſt, rationale uero & mortale, differentiæ. Earum uero definitionum quæ impropriæ dicuntur, aliæ ſunt quæ ſingulis nominibus denotantur, aliæ uero quas explicat ac promit oratio. Rurſum earum definitionum, quæ nomine ſolo ſignificantur, aliæ ſunt quas Græci κατὰ ἀντίλεξιν dicunt, id eſt, quæ per nominis fiunt interpretationem, cum nomini redditur nomen, uelut ſi dicat aliquis, quid eſt conticere: & reſpondeatur, tacere. quid eſt in eo quod dicit Virgilius, Latus hauſit apertum, Hauſit? reſpondeatur, ferit. aliæ, quæ exempli gratia ponuntur: ut cum uolumus monſtrare quid ſit ſubſtantia, exempli gratia, dicimus homo. Hæc uocatur græce τύπος: quæ idcirco inter definitiones ponuntur, quoniam idipſum quouis modo ſignificat, eius quod ſignificatur, licet non proprie, tamen aliquo modo uidetur eſſe definitio: quod tamen Ariſtoteles negat. In Topicis enim, non poſſe nomine fieri definitiones aſſerit: idq; Cicero etiam oſtendit, cũ inquit. Definitio eſt oratio, quæ id quod definitur explicat, quid ſit. Earum porrò definitionum quæ oratione conſiſtunt, neque tamen ſunt propriæ, multæ ſunt ſpecies: quarum omnium nomen eſt deſcriptio: Harum aliæ ſunt partitione, aliæ diuiſione, de quibus ſuperius dictum eſt. Rurſum aliæ ſubſtantiales quidem differentias ſumunt, ſed genus non adijciũt: atque hæ à Græcis ἐννοηματικαὶ dicuntur, quaſi communem quandam continentes notionem. uelut ſi quis dicat, Homo eſt quod rationali cogitatione uiget, mortiq; ſubiectum eſt. Hic enim genus poſitum non eſt, ſed differentiæ duntaxat ſubſtantiales. Aliæ uero ſunt, quæ pluribus qualitatibus demonſtrantur; ita ut ſingulæ qualitates, etiam ſi non coniungantur, poſſint tamen quod demonſtratur efficere: ut Homo eſt ubi pietas, ubi æquitas, uel rurſus ubi malitia aſtutia'ue eſſe poſſunt. Nam & ſi cætera nullus adiunxerit, ſufficere uidetur ad oſtendendum hominem, ſi dicas, ubi pietas ineſſe poteſt: uel, ubi iuſtitia: uel quiduis ſimile. Hæc uocatur græce ποιότης. Aliæ ſunt, quæ pluribus in unum coniunctis accidentibus efficiuntur, ut ſi quis luxurioſum definiens, dicat: Luxurioſus eſt, qui pluribus, & non neceſſarijs ſumptibus in delicijs affluit, & in libidinem fertur effuſior. omnia enim coniuncta, luxurioſum uidentur efficere: ſingula uero, minime. Hæc uocatur ὑπογραφή. Aliæ quoq; ſunt eo modo, ut ad differentiam ſignificandam proponantur, in his rebus quæ in diſcreto ſine coniuncta ſunt: ut ſi roget aliquis, utrum Nero imperator an tyrannus fuerit. reſpondebit alius, eum tyrãnum fuiſſe, quoniam crudelis fuerit atq; intemperans. Hæc adiuncta differentia, ita tyrannum ab imperatore ſeiungit, ut etiamſi de eodem tyranno atque rege dubitetur, quid uterque ſit, iuncta differẽtia utroſque demõſtrat. ut ſi temperantia quidem regi, tyranno autem intemperantia & crudelitas dicantur cõuenire: ut illud Iſocratis, in ea oratione quæ de Pace inſcripta eſt. τῶν μὲν γὰρ ἀρχόντων ἔργον ἐστὶ, τοὺς ἀρχομένους ταῖς ἑαυτῶν ἐπιμελείαις ποιεῖν εὐδαιμονεστέρους, τοῖς δὲ τυράννοις ἔθος καθέστηκε, τοῖς τῶν ἄλλων πόνοις καὶ κακοῖς αὑτοῖς ἡδονὰς παρασκευάζειν. uel ut Plato. Βασιλεὺς ἄρχων κατὰ νόμους ἀνεπισφαλῶς πολιτικῆς κατασκευῆς. τύραννος ἄρχων πόλεως κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δίαιταν. Hæc uocatur κατὰ διαφοράν. Alia eſt quæ per tranſlationem dicitur: ut, Adoleſcentia eſt flos ætatis. illa quoque definitio eſſe dicitur, quæ fit ex priuatione contrarij: ut, Bonum eſt, quod malum non eſt. ut illud apud Horatium: Virtus eſt uitium fugere, & ſapientia prima ſtultitia caruiſſe. Illam quoque definitionem ponunt aliqui, quæ proprijs tantum nominibus aptari poteſt, quæ etiam ὑποτύπωσις appellatur: ut, Aeneas eſt Veneris & Anchiſæ filius. Præter has etiam illa eſt, quæ fit per indigentiam pleni: ut, Quadrans eſt, cui dodrans deeſt, ut ſit as. Ponunt etiam aliqui inter differẽtias definitionum illam, quæ per quandam laudem fieri poteſt: ut, Lex eſt mens & animus & conſilium & ſententia ciuitatis: uel, Ciues boni uiſcera ſunt ciuitatis. quod admodum non probauerim. Illa n. conſideranda ſunt, quæ in definitione ponuntur, non quæ animo conſtituta ſunt. Fiunt etiam definitiones per proportionem: ut ſi quis dicat, Homo eſt minor mundus. ſicut n. mundus ratione regitur, ita quoque, quoniam multis partibus homo iunctus eſt, habet tamen in omnibus rationem ducem, & minor mundus dici poteſt. Fiunt etiam definitiones relationibus: ut cum dicimus, Quid eſt pater? & reſpondetur. Qui eſt filius. Cauſa quoque ſolet efficere definitionem: ut cum dicimus, Quid eſt dies? & reſpondetur, Sol ſuper terram. Cauſam enim, id eſt, ſolem ſuper terram, pro re ipſa cuius cauſa eſt interpoſuimus, atque ita diem definitione monſtrauimus. Hæ ſunt ergo definitiones, quas Marcus Tullius conſulto prætermiſit, quod eas huic propoſito minime neceſſarias æſtimauerit. TANTVM eſt dicendum qui ſit definitionis modus. Sic igitur ueteres præcipiunt, cũ ſumpſeris, & quæ ſequuntur.] Hoc dicit, Definitionis hic eſt modus, cum ſumpſeris ea quæ ſint ei rei, quam definire uelis, cum alijs communia, eo uſque perſequi. quo propriũ efficitur, quod'que nullam in aliam rem transferri poſſit. ut his uerbis hanc breuiter ſententiam complecti uideatur. Definitio eſt, quæ ex ſubſtantialibus rebus, quæ alijs ſint communes, iuncta, atque in minorem modum contracta, ut ei rei quæ definitur æqualis ſit. Exemplorum quæ ponit, unum definiendæ hereditatis, alterum gentilitatis. Heredi

tatis hoc modo, Hæreditas eſt pecunia: cõmune eſt, & multis alijs cõueniens, quia pecuniæ uel donationibus, uel furtis, uel ſimilibus, nullo modo hæreditates ſunt. Addendum ergo, quæ morte alicuius ad quempiam peruenit. Sed ne hoc quidem explicat. mortuorum enim pecuniæ pluribus modis poſſunt teneri, uelut ſi quis bello uictus ac ſpoliatus eſt. Addẽdum igitur, iure. ut ſit: Hæreditas eſt pecunia, quæ morte alicuius ad quempiam peruenit iure. iure enim capiuntur hæreditates. Sed num uidebitur hoc hæreditatem conficere? Minime. legata enim eſſe poterit: & erit pecunia, quæ morte alicuius ad quempiam iure peruenerit, nec erit tamen hæreditas. Addendum ergo, quæ legata non ſit. Ne id quidem ſatis eſt. poſſum enim fundi, uel cuiuſuis pecuniariæ rei habere dominium, ubi uſuſfructus ſit alienus. Adijciendum ergo, quæ minime ſit poſſeſſione retenta. Cõiuncta igitur hæc, hæreditatem conſtituent, hoc modo: Hæreditas eſt pecunia, quæ morte alicuius ad quempiam peruenit iure, non legata, neque poſſeſſione retenta. hæc enim definitio æqualis eſt hæreditati. Verum quid eſt, quod Cicero cum definiendo ad id uenerit, ut diceret, hæreditatem eſſe pecuniam quæ morte alicuius ad quempiam perueniſſet, iure ait: iam à communitate diſiuncta res uidetur. ut ſit explicata definitio: Hæreditas eſt pecunia, quæ alicuius morte ad quempiam iure peruenit quaſi iam ſit abſoluta definitio. Deinde adiecit: Nondum eſt ſatis. Hoc autem ideo dictum eſt, ut ea explicatione eſſe hæreditatis ſubſtantiam expreſſam ſignificaret: & quæ adderentur, eam conficere, non tamen ſubſtantiam hæreditatis oſtendere: quippe quæ ne ſit hæreditas, corrumpunt impediuntq; ad hæreditatis ſubſtantiam demõſtrandam, niſi ſemoueantur definitione. Aliud exemplum de gẽtilitatis definitione eſt: Gentiles ſunt, qui eodem nomine inter ſe ſunt, ut Scipiones, Bruti, & ſimiles. Quid ſi ſerui ſint? num ulla gẽtilitas ſeruorum eſſe poteſt? Minime. Adijciendum igitur, Qui ab ingenuis oriũdi ſunt. Quid ſi libertinorum nepotes, ciuiũ Romanorum, eodem nomine nuncupentur? num gentilitas ulla eſt? Ne id quidem. quoniam ab antiquitate ingenuorum gentilitas ducitur. Addatur igitur, quorum nemo maiorum ſeruitutem ſeruiuit. Quid ſi per adoptionem in alteram familiam tranſeat? tunc etiam ſi eius gentis à qua migrauit nomine nuncupetur, licet ab ingenuis & ab his ortus parẽtibus ſit, qui nunquam ſeruitutem ſeruierint, tamẽ quoniam in familia gentis ſuæ non manet, ne in gentilitate quidem manere põt. Addendum igitur eſt, Neque capite ſunt diminuti. Hoc fortaſſe, inquit, ſatis eſt. Scæuola n pontifex plura non addidit. ut ſit definitio gentiliũ: Gentiles ſunt, qui inter ſe eodem ſunt nomine, ab ingenuis oriundi, quorum maiorum nemo ſeruitutem ſeruiuit, & ubi gentilitatem nullæ capitis diminutio deſtruxit. Hic igitur definitionis modus in utroq; genere uerum ualet, ſiue quæ ſunt, ſiue quæ nõ ſunt: id eſt, ſiue corporalium, ſiue incorporaliũ. Nam, ut ſupra dictum eſt, id eſſe Cic. dicit, quod corporale ſit: id nõ eſſe, quod ſit incorporale. IN diuiſione formæ ſunt, quas Græci ideas uocant.] Plato ideas quaſdam ponebat. i. ſpecies incorporeas, ſubſtantiaſq; conſtantes, & per ſe naturæ ratione ſeparatas. ut hoc ipſum, homo, animal: quibus participantes cæteræ res, animalia & homines fieri. Ariſtoteles autem nullas putat extra eſſe ſubſtantiales, ſed intellectã ſimilitudinẽ plurimorum inter ſe differentium ſubſtãtialem, genus putat eſſe, uel ſpeciem. Nam cum homo atque equus differant rationabilitate & irrationabilitate, horũ intellecta ſimilitudo efficit genus. Nam ſimilitudo equi & hominis ſubſtantialis ea eſt, quoniã uterque ſubſtantia eſt, uterque animatus, uterque ſenſibilis: quæ iuncta, efficiunt animal. Eſt nanque animal, ſubſtantia animata ſenſibilis. Igitur hominis atque equi ſimilitudo eſt animal, quod eſt genus. Rurſus cũ Plato & Demoſthenes numero accidentibuſq; diſtarent, horũ ſimilitudo, quæ eſt humanitas, intellecta, atque animo formata, ſpecies eſt. Communitas igitur illa, et plurimum inter ſe differentium ſimilitudo, notio eſt: cuius notionis aliud genus eſt, aliud forma. Sed quoniam ſimilium intelligentia eſt omnis notio, in rebus uero ſimilibus neceſſaria eſt differentiæ diſcretio, idcirco indiget ad huc notio quadam enodatione, ac diuiſione, uelut ipſe intellectus animalis ſibi ipſe non ſufficit. nam mox animus ad aliquod animal. i. uel hominem, uel equum deducitur inquirendum: & hominis notio uel ad Socratem, uel ad Demoſthenẽ, uel quemlibet ſingularem refertur. Quæ cum ita habeant, quoties genus diuiditur in formas, nullam prætermitti oportebit. eſt. n. uitium uel maximum, ſi qua diuidentem forma effugiat. Cum cura itaque intuendum id eſt: quia ſi unumquodlibet omiſerimus, cum uiſis quoque tota res ſoluitur. Tutius eſt, quod Cicero pro Cecinna facit, cum interrogat: Si hæc actio non ſit, quid igitur hoc erit? Vt ſi quis ius uelit diuidere, in legem, morem, æquitatem neceſſe eſt partiatur. nam & lex, & mos, etiam æquitas, & ſingula, & in communi iuris uocabulo ſubiecta ſunt. Damnat autem illorum inſcitiam, qui ſpecies uel formas idem putant eſſe quod partes: qui res inter ſe plurimum differentes imperite & improuide diſtinguere ac ſegregare non curant. Sæpe etiam definiunt & oratores & poetæ per tranſlationem uerbi ex ſimilitudine, cum aliqua ſuauitate: ſed ego à ueſtris exẽplis, niſi neceſſario, non recedam. Solebat igitur Aquilius, collega et familiaris meus, cum de littoribus ageretur, quæ omnia publica eſſe mulsis: & quæ ſequuntur.] Hanc quam addit definitionum ſpeciem, nos ſupra poſuimus: quæ nõ propria eſt, ſed ornatus ſplendoriſq; cauſa ea poetæ utuntur, et oratores. ſed à iure ciuili Cic. petit exemplum, quia ad Trebatium ſcribit: uelut Aquilius, inquit, cum littus uellet definire, dicebat, Littus eſt, quo fluctus eludit. hoc autem eludere ab his trãſlatũ eſt, qui agitatione aliqua cauſa ludus mouentur. itemq; Adoleſcentia eſt flos ætatis: ab arboribus plantiſ'ue deductũ, quarum fructus flores præcedunt. &, Senectus uitæ occaſus. à die autem ductum id eſt, qui eſſe definit cum ſol occidit. Quæ definitiones quoniam à proprietate diſcedunt, licet ſimilitudine ſubiecta ſignificent, non ſunt propriæ dicendæ definitiones. Partitione ſic utendum eſt, nullam ut partem relinquas. ut ſi partiri uelis tutelas, inſcienter facias ſi ullã prætermittas.] Hunc locum Merobaudes rhetor mihi recte uidetur interpretatus: ut quod ait Cicero, Partitione ſic utendũ eſt, nullam ut partem relinquas, de diuiſione dixerit. nam & ipſa non minus, quàm per membra diſtributio, partitio nuncupatur. in diuiſione enim uitioſum eſt aliquid prætermittere, in partitione uero membrorum minime. Itaque exemplum de tutelis ei partitioni accommodauit, quæ eſt diuiſionis. Hoc ergo dicit, ſi diuiſionem facias, id eſt, formarum de genere partitionem, ſummum eſt uitium aliquid prætermittere: uelut ſi tutelas partiaris. tutela. n. quatuor poſſe modis fieri uidetur, aut cõſanguinitatis gradu, aut patronatus iure, aut teſtamẽto patris tutor eligitur, aut urbani prætoris iuriſditione formatur: uel ſi ſint plures, iſtæ ſufficiũt. At ſi ſtipulationum aut iudiciorũ formulas partiare, non eſt uitioſum in re infinita prætermittere aliquid.] In tutelæ diuiſione paucæ partes, & facile comprehendi poſſunt. at ſi ſtipulationum (inquit) formulas & iudiciorum uelis comprehendere, quoniam in his penè infinitæ partes ſunt, utpote totius membra, non autem generis ſpecies, non erit uitioſum ſi quid omiſeris. Itaque in oratorijs artibus quæſtionis genere propoſito, quot eius formæ ſunt, ſubiungitur abſolute. ſi enim quæſtiones uelimus in formas ſecare,

dicemus

dicemus oēm rhetoricam quæſtionem aut de facto eſſe, aut de qualitate facti, aut de nomine. At cum de ornamentis uerborum ſententiarum'ue præcipitur, quæ uocant ſchemata, non ſit idem.] At ſi uerborum, inquit, figuras ſententiarumq; diſtribuã, non erit (ut dictum eſt) uitium. tranſire aliquid: quandoquidem ſententiarum inter ſe atque uerborũ figuræ, & multiplices, & uaria tractatione diuerſæ ſunt. Sed quid eſt ꝙ Cicero figuras in partes diuidi uelit? non.n. quẽadmodum partes totius, ſed ut generis ſpecies accipiendæ uidentur. etenim unaquæque figura figuræ generalis eſt ſpecies. Quod facile ex ipſo Cicerone pōt intelligi, et Quintil. ubi de elocutione diſſeruerunt. nullæ ſiquidem ſunt figurarum partes, quæ figuras iungant, ita ut ſingulæ figuræ nomen uniuerſalis figuræ non poſſint admittere. nam unaquæque figura generalis figuræ nomine & definitione cōprehēditur: quæ res unãquanque figuram, uniuerſalis figuræ ſpeciē eſſe declarat. Intelligendum igitur eſt, figurarum partitionem ad elocutionis continuationem quandã Tullium retuliſſe: cuius pars quædam figura, non ſpēs erit, uarijsq; eius & multiplicibus figuris elocutio luculenta contexitur. Si quis.n. elocutionē partiri uelit in figuras, nō forte genus in ſpecies, ſed totum ſecabit in partes: nec id aliter dilui poſſe uideo. Multa etiã ex notatione ſumuntur. ea eſt, cũ ex ui nominis argumentũ elicitur, quam Græci etymologiã uocant. i. uerbum ex uerbo, ueriloquium.] Ex notatione, inquit, ſumitur argumentũ, quotiens aliquid ex nominibus interpretatione colligitur. Nominis interpretatio Græce etymologia, ab ἔτυμος, uera, & λόγος, locutio. Sed quia ueriloquium dicere Cicero formidabat, notationem appellat: quod uerba rerum quæ in animo ſunt notæ dicantur. Id aũt eſt, ut ſi quæratur quid ſit poſtliminiũ, in qua quæſtione nō quæritur quæ poſtliminio reuertantur: hoc.n. in diuiſionem caderet, uel earum rerum omnium enumerationē quæ poſtliminio redeunt poſceret: Velut ſi dicas, poſtliminio redeunt homo, nauis, mulus clitellarius, equus, equa; quæ frena recipere ſolet. i. domita. poſtliminio aũt redit, quidquid captum ad hoſtibus ad patriam remeauerit. ſiquidem ciuis ius amittit, cum hoſtium ſubit imperium: ſi poſtliminio autē redeat, omnia iura recipit. Poſtliminium, ut ipſe inquit Seruius, ex aduerbio Poſt, uim nominis interpretatus, relinquã uocabuli partem, protractionem quandam eſſe confirmans n.é in eo quod eſt poſtliminium, poſt interpretationem & uim habet: liminium uero, ſuperuacuum: ſicut in finitimo, legitimo, æditimo, finis, lex, ædes ſignificat, timum prorſus nihil: quippe quæ uerbi ſunt ſupplementa, nō minus quàm in meditullio tullium. eſt aũt æditimus, interior ædiũ pars: æditumus uero aliud eſt, ut omnes intelligunt. ſignificat enim eum qui ædes ſacras tuetur, & templi curã gerit. æditimũ tamē Feſtus Pōpeius quaſi ædis intimũ dici putat: ſicut et meditullium, idem inquit, dicitur, nō medium terræ, ſed procul à mari, quaſi Meditellium, ab eo quod eſt tellus. Sed id nomē quod poſtliminium eſt, Scæuola Publij filius ex poſt & limine putat eſſe compoſitum: ꝙ quæcunque à nobis aliena ad hoſtem perueniunt, cum à noſtro limine exierint, ſi poſt ad idem limen reuertantur, poſtliminio redeant ueluti & Mancini cauſa defendi poteſt: quem cum populus R. ob fœdus male ictum dediſſet, hoſtes eum ſuſcipere noluerunt. qui cũ reuerſus eſſet, poſtliminio rediiſſe uidebatur: idcirco quia ſi eum hoſtes recepiſſent deditum ciuibus, etiam ſi quoquo modo ab hoſtibus effugiſſet, nō uideretur poſtliminio regreſſus, qui in iudicio ciuium omni libertatis iure fuiſſet exutus. ſed quoniam nec deditio, nec datio, nec donatio ſiue acceptio ne uidetur poſſe conſiſtere, hæc de cauſa qui ſuſceptus nō ſit, ne deditus quidem intelligi poteſt. recte igitur Mãcinus, qui non ſuſceptus ab hoſtibus, nec deditus eſſe uidebitur. is igitur cum in patriã remigrauerit, iure poſtliminio reuerſus defenſus eſt, à uerbi etymologia, quod poſt ad limen redierit. Sequitur is locus, qui cōſtat ex his rebus quæ quodãmodo affectæ ſunt ad id de quo ambigitur.] Sane affecta non uno dicuntur modo. dicuntur.n. affecta, ut ædificia, tēpla, & multa alia quæ abſoluta perfectaq; ſunt. Cicero in Xenophontis Oeconomico, quod ipſe in latinum uertit: Cum uero affecta iam propè æſtate uaſa ſole miteſcere tēpus eſt. et alibi in oratione quam habuit de Prouincijs cōſularibus: Bellũ affectum uidemus, & uere, ut dicam, penè confectum. & in ſecundo de Diuinatione: etſi ad rem pertinet, quo modo cœlo affecto cōpoſitiſq; ſideribus, quodque animal oriatur, ualeat id neceſſe non in hominibus ſolum, uerũ in beſtiis. quod cum nomen fuerit maſculini generis, quartiq; ordinis, id affectus ſignificabit, quod Græci πάθος uocant: quo in genere ſunt, riſus et iracundia: ab afficio, quod cōmoueor ſignificat. Cic. pro Plancio: Etenim cum in omnibus uirtutibus me affectum eſſe cupiã, tum nihil eſt quod malim quàm gratus uideri. Tertio modo affectum genere neutro, ſecundiq; ordinis nomen, quod ad aliquid refertur, nominamus: quod & adiectiuum eſſe pōt, ubi ſubſtantiuo coniungatur, uelut hic Cicero. Cuius primus locus eſt ex coniunctione, quam συζυγίαν uocant.] Cum affectionum multæ ſint ſpecies, prima eſt quæ à coniugatis appellatur: quæ notationi, de qua dictum, eſt finitima, quod notatio ex ui nominis trahatur, itemq; cōiugatio à uocabuli ſimilitudine ducat argumentũ. Sed hoc intereſt, quod illa ex poſitione nominis, hæc ſimilitudine uocabuli perficitur. Vt ſi aquam pluuiam eam modo intelligeremus, quã imbri collectam uiderimus; ueniret Mucius, qui ꝙ coniugata uerba eſſent pluuia & pluendo, diceret oēm aquam oportere arceri quæ pluēdo creuiſſet. aqua pluuia eſt, quæ pluēdo colligitur, & exundat: pluendo aũt, & pluuia, coniugata ſunt: in uno enim eodemq; uocabulo diuerſus nominum terminus differentiam facit. Item ius eſt, aquam pluuiam arceri. i. ſi in alto cuius agrum pluuia aqua colligatur, & in alterius defluat, eaq; uicini frugibus nocitura cōcreſcat, arceat eã à ſuis finibus ille qui ſua putat intereſſe, ne defluat. Fluuius quoque, ſi pluuia creuerit, quæritur an debeat arceri. reſpōderet, inquit, Mucius, quoniã aqua pluuia à pluendo dicta ſit, et fluuium quoque qui pluendo creuerit, aquã eſſe pluuiã, atque arceri debere confiteretur. Cum aũt à genere ducitur argumentum, non erit neceſſe id uſque a capite arceſſere: ſæpe etiã citra licet, dummodo ſupra ſit quod ſumitur.] Si cuiuslibet ſpeciei genus efferendum ſit, non erit tamen (inquit) neceſſe, maxima & principalia genera ſemper exquirere: ſed ea dũtaxat, quæ in medio locata ſunt oportebit adhibere, ſeruata ea rōne, ut ſemper genus ſuperius ſit eo quod probandũ eſt: & non erit neceſſe ultimum ſemper genus adhibere. ut, ſi homini genus propriũ uelimus præponere, nō eſt neceſſe ut ſubſtantiã præponamus, ſed uel corpus animatum, uel (quod maxime fieri oportet) animal. Illa.n. genera potiſſimum adſumenda, quæ proxima adhærent formis, eaq; in definitione maxime depoſcũtur. Sed in argumentationibus nihil differt, utrũ proximum, an multo ſuperius eligas genus. Illud aũt in his nominibus præter cætera aduertendũ, ne id quod inferius eſt, ſupiori præponatur, ut genus: ut aqua pluuia, ultimo genere ea eſt, quæ de cœlo ueniēs, creſcit imbri: ſed propriore, in quo quaſi ius arcēdi cōtinetur, genus eſt aqua pluuia nocens, eius generis formæ loci uitio & manu nocens: quo cũ altera iubetur ab arbitrio coerceri, altera nō iubetur. ſit aqua pluuia ea quæ iacta de cœlo imbri colligitur. huius ſpēs duplex eſt: alia enim aqua pluuia nocens eſt, alia non nocens. nocentis quoq; duplex eſt ſpecies, alia manu, alia uitio: ſed aqua pluuia manu nocēs eſt, quæ ita loco aliquo excipitur, ut inde profluens

uitio noceat, ſi locus is non ſit naturaliter talis ut noceat: ſed licet manu hominis ad excipiendã aquam fuerit idoneus. uitio aũt, quotiens naturaliter ita ſeſe locus habet, ut uel excipere aquã, & nocere uicino poſſet. Si igitur eius aquæ, quam quis arceri uelit, ne ſibi noceat à uicino, genus uelit exquirere, nõ neceſſe eſt ab ultimo uſq; deducere, ut dicat, aquæ eius quã quis uelit arceri genus eſſe aquam pluuiam. ſed põt id qđ quærit genus, paulo inferius inuenire, ut huius aquæ quã arceri deſiderat, id genus eſſe dicat, quod eſt aqua pluuia nocens. quod ſi proximum genus quærit, illud poterit adhibere quod eſt aqua pluuia manu nocens. hoc.n. arcere quis cogitur, quod manu ſit noxiũ. quod uero loci forma uel uitio aliquid infert incommodi, arcere non cogitur. Commode etiam tractatur hæc argumẽtatio quæ ex genere ſumitur, cũ ex toto partes perſequare, hoc modo: ſi dolus eſt.] Cum aliud agitur, aliud ſimulatur, enumerare licet quibus id modis fiat, deinde in eorum aliquẽ id quod arguas dolo malo factũ includere: quod genus argumenti in primis firmũ uideri ſolet. quotienſcunque aũt de re aliqua dubitatur, ſi facta generis eius rei diuiſione, ſub aliqua eius generis parte id de quo ambigitur poterimus includere, tũc trahi dicetur argumentum, hoc modo: Sit dolus malus, quãdo aliud agitur, aliud ſimulatur. huius ergo ſi ſpẽs diuidantur, & id quod factum arguimus, alicui earũ ſpecierũ quæ à dolo malo deductæ ſunt, poterimus adiũgere: quidquid de dolo malo æſtimabitur, idem etiã de ea re quã arguimus neceſſe eſt iudicari: & factũ eſt à genere.i. à dolo malo argumentũ. nam de quo quæritur, ſpecies eſt: & id à quo ſumitur argumentũ, genus eſt. Locus aũt hic, ab eo qui eſt à partium enumeratione differt. ab enumeratione partium ducitur argumentum. quotiens.n. ipſa partium enumeratione utimur ad argumentationem, tunc ab eadẽ partitione argumentum tractũ eſſe dicemus, ut hoc modo: Si fundamenta, & parietes, & tectũ habet, & habitationi idoneus eſt locus, domus eſt. ipſa igitur partitione utentes, domũ eſſe probauimus. quotiens aũt ſub genere aliquid collocandũ eſt, diuiſis partibus alicui eorum quæ à genere deducuntur, id de quo quæritur aggregamus, ut hoc modo: Si Ciceronẽ animal eſſe mõſtremus, dicemus, omne animal aut rõnale eſt, aut irrationale: at Cicero rationalis eſt: animal ergo eſt. Non partitione utimur principaliter ad argumentum faciendum, ſed hac de cauſa genus diuiſimus, ut in unãquãlibet diuiſionẽ id quod nitebamur oſtẽdere, poſſet includi. id eſt, ut id de quo dubitatur, in aſſumptũ generis redigeretur, atque de eo per generis naturã fides fieret. ſic ergo à genere facta argumẽtatio iure dicetur. Itẽ partium enumeratio totius efficere ſubſtãtiã ſolet, ſiue illud uniuerſale ſit, ut genus, ſiue partiũ coniunctione copuletur, ut totũ. At uero hæc generis diuiſio, in cuius parte quodlibet illud de quo cõtẽditur includendũ eſt, nõ id efficit, ut totius ſubſtantia conſtituatur: ſed ut illud qđ approbare quærimus, intra genus locetur, quẽ argumẽtationis modũ in primis ualidum eſſe affirmat. Nec mirum cuiquã uideatur, ſi ultimam ſpeciem aliquãdo uocamus genus, & indiuiduam ſpeciem: cum ita præſit indiuiduis ea ſpecies, ſicut genus ſpeciebus. Similitudo ſequitur, quæ late patet; ſed oratoribus & philoſophis magis quàm nobis.] Quoniã nõ in omnibus quæſtionibus demõſtratione utimur, ſed aliquotiẽs ueriſimilia colligũtur, quo id facilius pſuadeamur quod nitimur oſtendere, ſimilitudo rerũ ſæpe eſt conquirenda. atque idcirco locus à ſimilitudine oratoribus maxime philoſophiſq; conducit, non tamen ſolis. oẽs.n. loci communes ſunt cuiuſque materiæ, ſed in alijs uberius, in alijs anguſtius inueniũtur. quocirca cognitis ante, atque perceptis locis, quæſtiones ipſæ quæ tractabũtur, qbus uti debeamus locis, animũ poterunt noſtrum admonere. omnis autem ſimilitudo duplex eſt. aut.n. ex pluribus rebus ſimilitudo colligitur, & inductio nuncupatur, quam Græci epagogen nominant: aut ſingulæ res per ſimilitudinem cõparantur. ac prior quidem huiuſmodi eſt: Si fidem tutor præſtare debet, ſi ſocius, ſi cui mandaueris, ſi qui fiduciã acceperit, debet etiam procurator. nã cum in pluribus rebus fides præſtare debeat, unaq; ſimilitudo ſit in fide præſtanda tã in tutore q̃ ſocio, atque tam in eo cui mandatum ſit quàm eo qui fiduciam accepit: debet eadem ſimilitudo procuratori etiam conuenire. fiduciam aũt accipere eſt, ut ſi quis tempus dubium timens, amico potentiori fundum mãcipet, ut ei cum tẽpus quod ſuſpectum eſt præterierit, reddat. hæc mancipatio fiduciaria nominatur, quoniã reſtituendi fides interponitur. Item qui defendit alterum à iudicio, ut Aſconius inquit, patronus dicitur, ſi orator eſt, aut aduocatur: ſi aut ius ſuggerit, aut præſentiã ſuam cõmodat amico: aut procurator, ſi negotiũ ſuſcipit: aut cognitor, ſi præſentis cauſam nouit, & ſic tuetur ut ſuã. Hac ergo ſimilitudine Socrates plurimũ uſus eſt, ut apud Platonem apparet. Quotiens uero una res uni rei per ſimilitudinem cõparatur, hoc modo colligitur argumentũ. quemadmodum fines qui magis agrorũ uidentur eſſe q̃ urbis, ſi in urbe de finibus controuerſia eſt, ac finibus regendis adigere arbitrum non poſſis, ex eodem ſimilitudinis loco: ſic ſi aqua pluuia in urbe nocet, quoniã res tota magis agrorum eſt, aquæ pluuiæ arcendæ adigere arbitrum non poſſis. Regendorũ finium arbitri eſſe dicuntur, qui finalia diſcernunt litigia: ut ſi fuerit de finibus orta cõtentio, eorum dirimatur arbitrio. ſed fines in agrorum tantum limitibus eſſe dicuntur: arbitri aũt finium regendorum in ciuitate eſſe non poſſunt. item arceri aquam in agris tantum dici ſolet, ubi in aliqua loco aqua pluuia colligatur, & in uicini cãpos defluens paſcua fruges'ue corrumpat. arbitri aũt arcendæ aquæ à magiſtratibus deligebantur. quæritur ergo, an in urbe arcendæ aquæ arbitrum poſſimus adigere.i. apponere. & argumentũ ex ſimilitudine capitur: ſi regendorum finiũ, quia ſolius agri ſunt, in urbe arbitrum adigere non poſſis, nec aquæ quidẽ arcẽdæ, quia ſolorũ eſſe agrorum uidetur, in urbe arbitrũ poſſis adigere. Hic igitur una res uni rei ſimilitudine eſt coniuncta. Ex eodem etiã ſimilitudinis loco illa ſumi Cicero dicit, quæ uocantur exempla. ueluti Craſſus in cauſa Curiana, quæ fuit huiuſmodi: Quidã prole grauidã uxorem relinquẽs, ſcripſit hæredẽ poſthumum, eiuſq; alium ſubſtituit ſecundũ, qui Curius uocabatur, ea conditione, ut ſi poſthumus qui intra mẽſes decem proximos naſceretur, ante moreretur quàm in ſuã tutelam perueniſſet.i. ante diem obiret quàm teſtamentum iure poſſet facere, ſecundus hæres ſuccederet. q̃ ſi ad id tempus perueniſſet, quo iam firmo iudicio in ſuã tutelã receptus, iure ciuili inſtituto poſſet hærede perfungi, ſecũdus hæres.i. Curius nõ ſuccederet: quæ uocatur ſubſtitutio pupillaris. quæſitũ eſt, an ualeret ita inſtituta ratio. Craſſus igitur plurima protulit exẽpla, quibus ita inſtitutus hæres obtinuiſſet hæreditatẽ: quæ exẽplorum cõmemoratio iudices mouit. Dicit etiã ipſos iuriſperitos uti ſæpius exemplis, ut hoc modo. fingi mancipio aliquem dediſſe. id quod mancipio dari non põt, num idcirco id eius factum eſt qui accipit? aut num is qui mancipio dedit, ob eã rem ſe ulla re obligauit? ſi quis enim iuriſperitus adijciat, id quod nõ iure contractũ eſt, nullius eſſe momenti: adhibeatq; exemplum tale, uelut ſi quis rẽ nõ mancipi mancipauerit, num idcirco aut rem abalienauerit, aut ſe eo facto ob id alicui rei obligauit? Minime. Quod enim nõ iure contractũ eſt nihil habet firmitatis. & alia huiuſmodi apud iuriſperitos inueniuntur, in quibus oratores et & philoſophi crebro uerſantur. Sed & oratoribus licet mortuos ab inferis excitare, augendæ minuendæ'ue rei gratia: qđ ipſe Cicero facit in ea oratiõe qua Cæliũ defendit, ſed latius

orator

orator euagatur, et liberioribus habenis fertur, ꝙ̃ quiuis alius in quocunque ſcribendi genere : quo fit, ut iidem loci multis facultatibus ad fidẽ faciendam argumentorum copiã ſuppeditent. Sequitur ſimilitudinẽ differentia, res maxime contraria ſuperiori : ſed eſt eiuſdẽ diſſimile & ſimile inuenire. Eius generis hæc ſunt, Non quemadmodũ quod mulieri debeas, recte ipſi mulieri ſine tutore autore ſoluas : item quod pupillæ aut pupillo debeas, recte poſſis eodẽ modo ſoluere. Eiuſdẽ facultatis eſt, ſimilitudinẽ differentiaſq́; cognoſcere. qui. n. ſcit quid id ſit, idẽ poterit noſcere quid ſit diuerſum. Differentiarũ uero multæ ſunt ſpecies. aliæ nanque ſunt ſubſtantiales. ut homini rõnale : aliæ non ſubſtantiales, ſed tamen inſeparabiles, ut nigror æthiopi atque coruo: aliæ uero mobiles labileſq́;, ut ſedere, ſtare, & cæteræ huiuſmodi, quibus & ab alijs hominibus & à nobis ipſis ſæpe diſtamus. Quod aũt ad exemplũ attinet Ciceronis, tale eſt: priſcas mulieres perpetua tutela tenuit: porrò pupilli pupillæ'ue ſub tutore ſunt. ſed mulieribus ſi quid debuiſſes, ſine tutoris autoritate ſolui poterat: pupillis uero minime. ergo ſi quæratur, an id quod debeatur pupillo, renuẽte tutore poſſit exolui? à differentia ſumitur argumentũ, hoc modo: Nã ſicut mulieri ſine tutoris autoritate quod debeas, poſſis exoluere: eodẽ modo niſi tutoris acceſſerit autoritas, pupillo ſoluere quod debeas non poſſis. illa ꝑpetua tutela tenet, illorum aũt tutelæ certus annorũ numerus terminũ facit: atque idcirco diuerſa ſunt. differtq́; mulierũ perſona à perſona pupillorũ, quod pupillus nullum ſuæ adminiſtrandæ utilitatis iudicium habere põt, cum ſit aliquis mulieribus in rei utilitate diſcernenda delectus. Deinceps locus eſt qui à cõtrario dicitur. Contrariorum aũt genera plura. Vnũ eorum quæ in eodẽ genere plurimum differunt, ut ſapiẽtia, ſtultitia. quæ Ariſtot. oppoſita. i. ἀντικείμενα uocat: ea Tullius contraria nominat. Oppoſitorum, ut Ariſtot. placet, alia ſunt contraria, alia priuatio & habitus, alia relatiua, alia contradictoria. contraria quidem, ut album & nigrum: habitus uero & priuatio, ut uiſus & cæcitas, lux & tenebræ, humanitas & inhumanitas relatiua uero, ut pater & filius, dominus & ſeruus : contradictoria, ut dies eſt, dies non eſt. Cicero aũt contrariorum alia eſſe quæ aduerſa uocentur, alia priuãtia, alia quæ in comparatione ſint, alia quæ aientia & negãtia nuncupentur. ſed quæ contraria nominat, oppoſita Peripatetici uocant : quæ Cicero diuerſa, Peripatetici contraria : quæ hic in cõparatione, illi relatiua & ad aliq: id. Vt Ciceroni ergo placet, contrariorũ alia ſunt diuerſa, ut ſapientia ſtultitia: alia priuantia, ut humanitas inhumanitas: alia quæ cũ aliquo conferuntur, ut duplum ſimplũ: alia appellantur negantia, è contrario aientibus conſtituta, ut ſi hoc eſt, illud nõ eſt. Diuerſa igitur, uel aduerſa ſunt, quæ ſub uno genere poſita, plurimũ differunt : ut albũ nigrumq́; à ſe plurimũ diſtãt ſub uno genere, ſub colore: itẽ celeritati tarditas aduerſa eſt, poſitis utriſque ſub motu : neque. n. celeritati debilitas eſt opponẽda, quia debilitati bona ualetudo potius cõtraria eſſe uidetur. illa quoq; diuerſa dicũtur, uel aduerſa, quæ in aduerſis generibus ſita, plurimũ à ſe diſcrepare intelliguntur, ut ſapientia ſtultitia. illa. n. ſub genere boni eſt, hæc uero ſub mali: licet hoc exemplum priuationem potius ſpectare uideatur. ſtultitia. n. ſapientiæ priuatio eſt, ut tenebræ priuatio lucis. Ex his hoc modo argumenta ſumuntur : Si ſtultitiam fugimus, ſapientiã ſequamur: ſi bonitatem expetimus, malitiam fugiamus. Priuantia, inquit Cicero, ſunt quæ græce στερητικὰ appellantur, quæ habẽt in propoſitionẽ, quæ cũ fuerit adiecta aliquando pro modo qualitatis, ut, Quẽ pellis ahenis Implumẽ ſquamis auro conſerta tegebat: quãdoque ſuperuacua, ut, Noſco crines incanaq́; mẽta. niſi ualde ſignificet, ut, Inſanã uatem. interdum qualitatẽ habet deterius habentem, ut, Quam ſemel informes uidiſſe cyclopas. non. n. nullius formæ ſignificat, ſed male formæ, & quod uulgo dicitur deforme. & pro qualitate ordinatiua, ut cũ dicimus, Opus in dies creſcit : ut Virgilius, Inq́; dies auidum caput altius effert. & pro ſpacio temporali, ut apud Virgilium: Fœlix ſi protinus illũ Aequaſſet nocti ludum, in lucemq́; tuliſſet. aliquotiẽs pro ante: Martialis, In lucem ſemper Acerra bibit. Ponitur pro præpoſitione ad : ut cum dicimus, in diem more ferarum uiuunt : & cũ dicimus, in uicem, uel in uices. Iuuenalis, Inq́; uices equitant, & luna teſte mouentur. ponitur & pro præpoſitione pro: ut cum dicimus, hoc in munere magno habeo . ut Virgilius, In magno munere Rheſus Eſſe ſui dederat monumentum & pignus amoris : & Saluſtius in primo hiſtoriarum, Et facto in gloria numero . Sed in compoſitione ferè ſemper demit, ut humanitas inhumanitas, ſanus inſanus, doctus indoctus. Cicero quidẽ ea tantũ priuantia aſſerit, in quibus in præpoſitio præponitur. Sed à Peripateticis accipimus priuationes tũ ſimplicibus in nominibus, tũ priuatoria præpoſitione efferri. ſimplicibus nominibus, ut cæcitas, tenebræ: cũ priuatoria præpoſitione, ut humanitas inhumanitas. quocirca Cicero cæcitatem aduerſum, non uiſus priuationẽ appellabit. & ob hanc rationem ſtultitiam inter aduerſa enumeraſſe uideri põt, quoniã In præpoſitionẽ nõ habuit, ex qua priuationes arbitratur exiſtere. Illa uero contraria, quæ cũ aliquo conferuntur, Tullius uocat: ut duplum ſimpli, uelut etiam pater filij, ſeruus domini: ſiquidem ſimplum dupli dimidium eſt. Item negãtia ſunt in affirmationibus & negationibus poſita: ut, Si hoc eſt, illud non eſt ut ſi dicas, Si dies eſt, nox non eſt. atque hanc oppoſitionem Cicero dicit ualde contrariam eſſe. Ex relatiuis contrarijs ita ſumimus argumentũ, Si pater eſt, non poteſt fieri quin ei ſit filius: ſi duplum eſt, ſimplum ſit neceſſe eſt. Ex negantibus aũt, quæ ἀποφατικὰ (ut ait) græci uocant, ita : Si ſol ſupra terram fuit, nox eſſe non potuit. hæc. n. affirmatio illã perimit negationem. Sed cur hæc negantia Cicero uocauerit, mirum uideri põt . nam quæ negantia ſunt, aientibus opponuntur: ut, dies eſt, dies non eſt. Hoc uero eſt ſequens, cum dicitur: ſi hoc eſt, illud non eſt : ut, ſi dies eſt, nox non eſt . ad diem. n. eſſe ſequitur, noctem non eſſe, & contra. Atqui affirmationem negationemq́; ualde contraria eſſe dicit. id ſcilicet ita eſt: ſed in hoc exemplo nequeunt eſſe contraria. nam quod conſequens eſt, contrarium non eſt. nam ſi dixiſſet, hoc eſt, hoc non eſt : nox eſt, nox non eſt : ualde contraria futura erant, quæ Ariſtot. contradictoria uocat, ut diximus . Ab adiunctis, poſui equidem exemplum,] Qui ſit ab adiunctis locus, breui ſuperius monſtrauit exemplo: ſi ſecundum mulieris nunquã capite diminutæ tabulas poſſeſſio bonorum daretur, conſequens eſſe, ut ſecundũ puerorum quoque & ſeruorũ poſſeſſio permitteretur. Sed nũc formã ipſam, et quaſi ſubſtantiam loci monſtrare proponit. Ab adiunctis locus eſt, cum ex aliquibus quæ ſũt proxima eis de quibus quæritur rebus, id qđ quæritur uel fuiſſe, uel eſſe, uel futurũ eſſe : qui locus cõiecturalibus cauſis maxime neceſſarius eſt. Cum. n. de facto quæritur, tum ſi id factũ eſt quod dubitatur, quid uel fuerit, uel ſit, uel futurum ſit, conſiderari ſolet . multa. n. ſunt quæ unicuique adiuncta rei, uariorũ euentu temporum colliguntur. Idcirco. n. quid ante rem, quid cum re, quid poſt rem euenerit, in coniecturalibus cauſis inquiritur, quæ ab oratoribus tractantur ſolis: nã iuriſperitus de facti qualitate, non de ipſius facti ueritate reſpondet. quãobrem quotiens ad Gallum iuriſperitũ facti quæſtio deferebatur, nihil ad nos, inquiebat, & ad Ciceronem. i. ad rhetorem remittebat, deinde ad Trebatium Cicero. Vrbane immiſcet. Patiare (inquit) Trebati me nullam operis inchoati partem præterire, & aliquando à tuis exemplis diſcedere, niſi uis credi nimium te amare . Ab

adiunctis igitur locus triũ ſæpe temporum rõne tractandus eſt. nã de facto ſi quæritur, quid uel ante id, uel cum eo, uel poſt id fuerit, neceſſe eſt ueſtigari. ante rem quidem, hoc modo: Apparatus. ueriſimile. n. eſt feciſſe aliquem, quod ante efficiendum parauit: Colloquia. fieri. n. potuit, ut amauerit, qui ſæpe fuerit collocutus: Locus. uelut cum ad aliquid faciendũ opportunus locus eligitur: Conſtitutum conuiuium. uelut ſi quis in eo aliquid feciſſe arguatur, capiaturq́; facti coniectura ex eo ipſo quod ſit conſtitutum conuiuium. hæc ante rem. Cum re aũt, pedum ſtrepitu ſi deprehenſus fuerit: uel ſi fuiſſe adulter in cubiculo, ex umbra corporis oſtendatur. Poſt rẽ, ſi quas conſcientiæ iactet maculas, pallor, rubor, titubatioq́; crimẽ prodiderit: reſtinctus ignis, uelut ſi clã factum aliquid extincto igni uelimus oſtẽdere, ut tutius in tenebris quiduis cõmitteretur: item gladius cruentus peractum iam facinus oſtendit. hæc omnia poſt rem, facto etiam intelliguntur annexa. DEINCEPS eſt locus dialecticorum proprius, ex conſequentibus & antecedentibus & repugnantibus. nam cõiuncta, de quibus paulo ante dictũ eſt, nõ ſemper eueniũt, conſequentia aũt ſemper. ea. n. dico conſequentia, quæ rẽ neceſſario cõſequuntur. Itemq́; & antecedẽtia & repugnãtia. quidquid. n. ſequitur quanque rẽ, id cohæret cũ re neceſſario: & quidquid repugnat, id eiuſmodi eſt, ut cohærere nunquã poſſit.] De antecedentibus, conſequentibus & repugnãtibus Cicero traditurus exempla eſt. at cum unus horum omnium ſit locus, in tria uelut membra diuiſus eſt huius nomẽ Cicero non poſuit: multi conditionalem uocauerunt. Antecedẽs igitur eſt, quo poſito aliud cõſequatur neceſſe eſt. Cõſequens eſt alicuius, quod eſſe neceſſe ſit, ſi illud cuius eſt cõſequẽs præceſſiſſe conſtiterit. Repugnans eſt, quod ſimul cũ ea re cui repugnat eſſe non põt. Sciendum utique primo eſt, unum eſſe locum à cõſequentibus & antecedentibus & repugnantibus: quoniam eiuſdem intelligentiæ eſt, tam conſentanea noſſe, q̃ eidẽ rei cui conſentanea ea cognoſcimus, noſſe diſſidentia. Cõſentaneorũ duæ ſunt partes, antecedẽs una, altera cõſequens. rurſus unum illud idẽ eſt, ubi altero præcedente, alterũ ſeqũ neceſſe ſit. Repugnantium ſimiliter tametſi duæ ſunt partes, unũ tamen eſt utriſque uocabulum: utraque. n. repugnantia nominantur. quocirca cum non fieri poſſit ut antecedens aliquod intelligatur. niſi in eodem quid ſit conſequẽs conſideretur, eodemq́; modo nec cõſequẽs, niſi quid præcedat apparuerit: itẽ repugnans aliquid intelligere, niſi intelligatur cui repugnet: & quoniam eadem ratio põt quid antecedat & ſequatur, quidq́; repugnet, diſcernere: recte unus eſt locus à Cicerone in tres diuiſus partes. Sed dicet hic aliquis: Quid eſt igitur cur alios ex ſimilitudine differentia & cõtrario locos ſupra comprehendit Cicero, cum ſecundum propoſitam rõnem unus eſſe debuerit locus? Reſpondendũ, non eodem modo ſibi antecedentia, cõſequentia & repugnantia cõſentire, quo modo ea quæ ſimilia differẽtia & contraria dicuntur. In his. n. una tantum qualitas inuenitur, & ſecundum eam qualitatem ſimilia differentiaq́; & contraria ſe reſpiciunt. In antecedentibus aũt & conſequentibus non qualitatis ſimilitudo: ſed quidã naturæ conſenſus eſt, ſicut & in contrarijs: quod exemplis poſterius liquebit. Conditionalis oratio eſt, quæ cum conditione pronunciatur: ut cum dicimus, Si dies eſt, lucet. Cur ergo hunc locũ cõditionalem dixerimus, poſterius ab exẽplis apparebit. Sed quoniã nullius facultatis alterius eſt, quid quãque rẽ conſequatur, uel id cui quidque repugnet inſpicere, niſi dialecticæ artis, quæ huius rei maxime profitetur peritiã: hãc ob cauſam locũ dialecticorũ hunc eſſe ait Cicero. differre exinde locum ab adiunctis, à loco qui ab antecedẽtibus & conſequentibus eſt, q adiuncta prodere ſeſe atque oſtentare poſſunt, fidẽ uero neceſſariam prorſus facere non queunt: ueluti inceſſum pedum crepitus. ſæpe. n. ita inceditur, ut nullus pedis crepitus audiatur: & ſæpe pedũ crepitus eſt, ubi nullus eſt inceſſus. Itaque ab adiunctis argumẽta plerunque nos deficiunt: antecedentia uero, & cõſequentia, repugnantiaq́; nũquam. omne. n. quidquid in rerum natura eſt, habet quod ſe aut natura ſequatur aut antecedat. Eſt etiam à quo naturæ diuerſitate diſſideat, uelut animal ſequitur quidem hominem, præcedit uero ſubſtantiam: dicimus. n. Si homo eſt, animal eſt. ſubſtantia uero præcedit, cum præponimus, Si animal eſt, ſubſtantia eſt. repugnat aũt mortuo, cum enũciamus, Si animal eſt, mortuum eſt. Præterea quæ ſunt adiuncta, tẽporibus diſtributa ſunt, ut ante rem, cum re, poſt rem. quæ uero ſunt antecedentia & conſequentia & repugnãtia, in quo tempore ſint nihil refert. præterea quæ antecedentia ſunt & conſequentia, relinquere ſe & ſeparari non queunt. Idem de repugnantibus intelligendum: neceſſario. n. ſibi nectuntur. adiuncta aũt nihil habent neceſſitatis, quo minus ſeparẽtur. Nec enim quoquam aliorum locorum hic communis eſſe poteſt. ſiquidem locus qui à toto eſt, à ſubſtantia trahitur: à partibus uero, à rei compoſitione. nam in ſimplicibus terminis tale argumentum non poteſt inueniri: à nota, ab interpretatione, à coniugatis, ab eo quod ex eodem utrunque deducit, à genere, à cõtinenti: à forma, ab eo quod continetur: à differentia, ab eo quod diſcrepat, à ſimilibus, ab eadẽ qualitate: à differentibus, à diuerſa qualitate: à cõtrarijs, ab eis quæ longe à ſe diuerſa ſunt: à cauſis efficiendi, ab effectis, ab his quæ uim alterius (ut ita loquar) efficientiæ ſuſceperunt: ab adiunctis, à uicinitate naturæ. à cõparatione maiorũ, parium, uel minorum: à relatione ad æqualem uel inæqualem quantitatem. Ab antecedentibus aũt longe aliter: conſtat. n. in eo, q ſi poſitum quid fuerit, aliud quiddam omnino fuerit quod conſequens appellatur. Repugnantium uero non modo quod neque ſequi neque antecedere poſſit, uerum quod ne ſimul quidem eſſe poſſit: quæ omnia, ut diximus, in cõditione ſunt. quamobrem nuns locus recte conditionalis eſt appellatus. CVM tripartito igitur diſtribuatur locus, in conſecutionem, anteceſſionẽ, repugnantiam: reperiendi argumenti locus eſt ſimplex, tractandi triplex. nam quid intereſt cũ hoc ſumpſeris, pecuniam numeratã mulieri debere, cũ ſit omne argentũ legatum, utrum hoc modo includas argumentum. ſi pecunia ſignata argentum eſt, legata eſt mulieri: eſt aũt pecunia ſignata argentum: legata igitur eſt. an illo modo. ſi numerata pecunia nõ eſt legata, nõ eſt numerata pecunia argentum: eſt aũt numerata pecunia argentum, legata igitur eſt. an illo modo. Non & legatum argentum eſt, & non eſt legata numerata pecunia: legatum aũt argentum eſt, legata igitur numerata pecunia eſt.] Cum propoſuerit locos in conſecutione, anteceſſione, & repugnantia poſitos: reperiendi quidem argumenti ſimplicem eſſe intellectum, tractandi aũt triplicem adiecit. nã quid intereſt, cum hoc ſumpſeris ad demonſtrandum, pecuniã, numeratam mulieri deberi, cui ſit argentum omne legatũ, utrum id ab antecedentibus, an à cõſequentibus, an à repugnantibus probes? nam eadem concluſio colligitur: & argumentationum diuerſitas non in re, ſed in antecedentiũ & conſequentium & repugnãtium tractatu eſt conſtituta. Ponamus igitur. Aliquis teſtamento omne ſuũ argentũ mulieri legauerit, quæraturq́;, an numerata quoque pecunia mulieri legata ſit: concedatur, numeratã pecuniam argentum appellari. Argumentum igitur in primo modo ex antecedentibus tali rõne contexitur. Proponimus. n. Si pecunia ſignata numerataq́; argentũ eſt, eadẽ pecunia ſignata atque numerata legata mulieri eſt. hic præcedit, numeratam atque ſignatam pecuniam argentum eſſe: ſequitur, legatam eſſe mulieri. Id igitur quod præceſſit, aſſumimus dicentes: at

eſt

eſt ſignata ac numerata pecunia argentũ. concludimus, numeratam ſignatamq́; pecuniã mulieri eſſe legatam. eritq́; totius argumentationis hic cõtextus: Si pecunia ſignata numerataq́; argentum eſt, legata mulieri eſt. at eſt pecunia ſignata numerataq́; argentum. igitur legata mulieri eſt. Cum igitur ab antecedentibus, à conſequentibus & repugnantibus omnis argumentatio conditionalis fit: ab antecedentibus autẽ quoties enunciata conditionali propoſitione ſumitur id quod anteceſſit, ut id quod ſequitur inferatur, non eſt quod quiſquã dubitet hanc argumentationem ab antecedentibus eſſe deductã.

AN illo modo, Si numerata pecunia non eſt legata, non eſt numerata pecunia argentum: eſt autẽ numerata pecunia argentum, legata igitur eſt.] À conſequentibus, hoc modo: Si numerata pecunia nõ eſt legata mulieri, cum ſit argẽtum omne legatum, ſequitur numeratam pecuniam argentũ non eſſe: ſi igitur id quod eſt poſterius auferamus, id eſt, numeratã pecuniam non eſſe argẽtum, dicemus: atqui eſt numerata pecunia argentum: affirmatio nanque tollit negationem: ſequitur igitur, ut pars præcedens auferatur, ea quæ erat, non eſſe legatam mulieri pecuniam numeratam, cũ argẽtum ei omne fuiſſet legatum. Sed cũ ſit negatio, affirmatione tollitur, dicimusq́; concludentes: eſt igitur numerata pecunia mulieri legata, cum ſit argentum omne legatum. eritq́; hoc modo explicata argumentatio: Si non eſt mulieri legata pecunia numerata, cum ei ſit argentum omne legatum, nõ eſt argentũ numerata pecunia: at eſt argentum numerata pecunia: legata eſt ergo mulieri numerata pecunia, cũ ei fuerit argentum omne legatũ. Sed quod breuitatis cauſa præterit, id eſt, illam partẽ propoſitionis, quæ eſt, Cum ſit argentum omne legatum mulieri: nos ut id fieret apertius, ſubiunximus. À conſequẽti igitur fit argumentatio, quoties conditione poſita, id quod ſequitur aufert aſſumptio, ut id quod præceſſerat interimatur uelut ſi dicas: Si homo Cicero eſt, animal eſt. antecedit homo, ſequitur animal. Si igitur ex conſequenti facere argumentũ uelim, dicam: atqui non eſt animal, ſequitur, ne hominẽ quidẽ eſſe. Sed id perſpicue falſum eſt. eſſe enim hominem cõſtat falſum eſt igitur, animal non eſſe. nec tamen miretur quiſquam, quòd in hoc exemplo à conſequentibus per negationẽ facta fuerit aſſumptio, & per negationem rurſus illata concluſio. in exemplo autem Ciceronis & aſſumptio & concluſio per affirmationẽ facta ſit: ſiquidẽ huius rei ratio in promptu eſt. nam cum in poſito nunc exemplo prima propoſitio ex affirmatione conſtructa ſit, & in arguendi à conſequẽtibus modo aſſumptio id quod ſequitur ſemper auferat, interimatq́; id quod præcedit, neceſſariũ fuit duplicẽ affirmationẽ geminã negatione auferre. uelut hoc modo: Si dies eſt, lux eſt. utræque affirmationes ſunt, tam id quod antecedit, quàm quod ſequitur. Vt igitur poſterior pars, id eſt Lux eſt, quæ affirmatio eſt, interimatur, neganda eſt. dicã igitur, Atqui non eſt lux: quo fit, ut præcedentẽ quoque partem, id eſt Dies eſt, quã affirmationẽ eſſe manifeſtũ eſt, negatione tollamus. concludemus. Dies igitur nõ eſt. In Ciceronis autẽ exẽplo utraque pars conditionalis propoſitionis, negationibus enunciata eſt, quæ in aſſumptione & concluſione non alijs quàm affirmãtibus orationibus auferri poſſunt. Eſt enim Ciceronis exemplũ hoc: Si legata eſt mulieri numerata pecunia, non eſt numerata pecunia argentum. Vides ut ſit utraque negatio: nã & nõ eſſe legatam mulieri numeratã pecuniam, & non eſſe numeratam pecuniam argentum, utraque in negatione ſunt demerſa. quocirca ſi auferenda eſt per aſſumptionem illius compoſitæ propoſitionis pars conſequẽs, ut in argumẽtatione quæ fit à conſequenti fieri oportet, quoniã negatio eſt: dicit enim non eſſe numeratam pecuniam argentum: & ſi per cõcluſionẽ auferẽda eſt pars præcedens, ut in tali argumentatione fieri neceſſe eſt, cũ ſit & ipſa in negatione occupata: dicit enim non eſſe legatam mulieri pecuniam numeratam: affirmationibus fuerunt efferenda, hoc modo: Atqui numerata pecunia argentum eſt: ergo legata eſt mulieri numerata pecunia. Sed ſi quis ſtatim mihi occurrat exẽplo Ciceronis ſupra poſito, cũ locorum exempla decurrebat, ac quaſi aliam à conſequẽti argumentationum formam uelit iactare, nihil agit. Oſtẽdimus enim ſupra ab antecedenti, nõ à conſequẽti exemplum illud eſſe. quod nunc hoc eiuſdem exemplo manifeſtum eſt: & nos quónam pacto dicendum fuiſſet, ibidem monſtrauimus.

AN illo modo: Non & legatum argentum eſt, & non eſt legata numerata pecunia legatũ argentum, legata igitur numerata pecunia eſt.] Tertius modus à repugnantibus, Nõ legatũ eſt argentũ, & nõ eſt legata mulieri numerata pecunia. hic nãque conſequens erat, Si argentum eſſet omne legatum, pecuniam quoque numeratam fuiſſe legatam. ut igitur fieret repugnans, huic conſequentiæ interpoſita negatio eſt, dictumq́;, Si argentum omne eſſet legatum, numeratam pecuniam non eſſe legatam. quod quia repugnat, & falſum eſt, ad ueritatẽ alia negatione reducitur, ſic. Nõ ſi legatum argentũ eſt, nõ eſt legata numerata pecunia. ut ei affirmationi conueniat, quæ dicit, Si legatum argẽtum eſt, legatam eſſe pecuniam numeratam. aſſumimus igitur huic propoſitioni, argentũ omne eſſe legatum: & conſequitur, omnem numeratã pecuniam mulieri eſſe legatam. ut ſit forma argumentationis hæc: Nõ ſi legatum argẽtum eſt, non eſt legata numerata pecunia. atqui legatum argentum eſt: legata igitur numerata pecunia. Sed Marcus Tullius propoſitionem ita formauit: Non & legatũ argentũ eſt, & nõ eſt legata numerata pecunia. ſed idcirco cauſalem coniunctionem appoſuimus, ea quæ eſt, Si, ut ex quo eſſet genere talis propoſitio monſtraremus. nanque ex connexo negatione addita fit repugnans. connexum uero nullum æque, ut Si coniunctio, poſſit oſtendere, licet idem efficiat etiam copulatiua coniunctio. nam quæ connexa ſunt, etiam cõiuncta eſſe intelliguntur. In omnibus igitur illud eſt approbatum, pecuniã numeratam mulieri deberi, cũ ſit argentũ omne legatũ. Sed ex ſupra memoratis propoſitionibus, modo quidẽ quod antecedebat aſſumpſimus, modo uero quod cõſequebatur. nunc autẽ id quod repugnabat. ſiquidẽ à repugnantibus argumentationẽ ita faciemus: Non ſi homo Cicero eſt, animal non eſt: repugnat enim, eſſe hominem, & animal non eſſe. hic ſi aſſumamus, eſſe hominem, animal quoque eſſe recte cõcludimus hoc modo: atqui homo eſt, animal igitur eſt. atque hic quidem modus ex ea propoſitione connexa cõuerſus eſt, quæ ex duabus iuncta eſt affirmationibus, quæ dicit: Si Cicero homo eſt, animal eſt. His igitur tribus modis Cicero qui homo eſſet, animal quoque eſſe monſtratus eſt. nunc quidẽ id quod antecedit aſſumentes, id eſt eſſe hominẽ: nunc uero id quod cõſequitur in aſſumptione denegãtes, id eſt nõ eſſe animal: nunc autẽ repugnantiã denegantes eorũ quæ ſibi ſunt cõſequẽtia, poſito quod præcedebat, id quod ſequebatur intulimus. Sed ad Ciceronis exẽpla reſpiciẽs minus cautus fortaſſe aliquis, eundẽ locũ eſſe arbitrabitur à genere, quẽ ab antecedentibus, conſequentibus, & repugnãtibus eſſe diximus: illo falſus errore, quod in utriſque locis Cicero eodẽ utitur exẽplo, hoc eſt, argenti & numeratæ pecuniæ. ſed accuratius intuenti, in eiſdẽ rebus diuerſa argumentationũ tractatio eſſe uidebitur: quippe quod aliud eſt dicere, cum argenti ſpecies ſit numerata pecunia, ſi genus legatũ ſit, & ſpeciem eſſe legatam: quoniam nunquam ſpecies à genere ſeparatur. aliud eſt in conditione enunciationẽ proponere, & eiuſdem partibus aſſumendis argumẽtationẽ uaria ratiocinatione formare, ut iamdudum monſtrauimus: nam neque dies lucis, neque lux diei ſpecies aut genus eſt. Ex his tamen etiam argu-

menta ſumpſimus ab antecedentibus,conſequentibus,& repugnantibus.In his ergo cõſideratur tantum,ut poſito altero, alterum neceſſaria ratione ſubſequatur.Differunt igitur loci à genere,uel ſpecie,ab eo loco qui in conditione eſt conſtitutus: quoniam illi ex uniuerſalitatis ac partis ratione dicũtur: hic autem in conſequentiæ & repugnantiæ ordine tractatur.nihil enim prohibet,eandem rem diuerſa conſiderotione diuerſam nobis poſſe arguendi ſuppeditare materiam . APPELLANT *dialectici eã cõcluſionẽ argumẽti,in qua cũ primum aſſumpſeris,conſequitur id quod annexum eſt,primum cõcluſionis modum.* Septem modos hypotheticos,hoc eſt,conditionales enumeraturus Cicero,ait, Cum in cõnexis propoſitionibus id quod eſt primum aſſumitur,ut oſtendatur ſecundũ,primum à dialecticis modũ uocari hoc modo. Si hoc eſt,illud eſt: quod dicitur hoc,primum eſt:quod uero illud,ſecundum:aſſumitur ergo quod primum eſt : Atqui hoc eſt , concluditur id quod ſecundum eſt,illud igitur eſt.uelut in his rurſus exemplis:Si homo eſt,animal eſt,aſſumitur:atqui homo eſt,concluditur,animal igitur eſt.nec enim bene aſſumeretur,atqui animal eſt:ut concluderetur,homo igitur eſt. Inueniuntur tamen,in quibus æquo modo ualet aſſumptio,ſiue præcedat, ſiue ſubſequatur:ut in homine atque riſibili:ut,Si homo eſt, riſibile eſt:atqui homo eſt,riſibile igitur eſt:uel,atqui riſibilis eſt homo igitur eſt.Sed enim hoc eſt in cauſa , quod homo atque riſibile æqui ſunt termini:atque idcirco uno poſito , alterũ ſequi neceſſe eſt.Sed quia hoc raro contingit,dicimus uniuerſale eſſe,ut aſſumpto priore,quod ſequitur concludatur. CVM *id quod annexum eſt negaris,ut id quoque cui fuerit annexum negandũ ſit,ſecundus is appellatur modus concludẽdi.*] Secundum uero modum Cicero dicit eſſe,ex connexis propoſitionibus textum,in quo ſi ſecundum negatur,ſequitur , ut id etiã quod primum eſt tollatur,hoc modo:Si homo eſt, animal eſt:animal autem non eſt:homo igitur non eſt.nam ſi neges ſumendo quod antecedit,non erit perpetuo uerum,ut dicas,Atqui homo non eſt,non igitur animal eſt . Sed Cicero ita dicit, Cum id quod annexum eſt negaris , ut id quoque cui fuerit annexum negandum ſit,ſecundus is appellatur modus concludendi:quaſi hic locus ex propoſitione conditionali,ideſt hypothetica,affirmatiuis ſemper iũcta partibus,intelligatur: quod minime uerum eſt.Emendatius itaque dici cenſuerim . Cum eius quod annexum eſt conſequens perimitur,perimit quoque quod illi annexum antecedat:idq; ſecundum concluſionis modum uocari.ut ſi affirmatiuum eſt quod annexum eſt, negatione perimitur:uelut,Si homo eſt , animal eſt : atqui animal non eſt.non igitur homo erit.ſi uero negatiuum affirmatione tollitur:ut,Si nox non eſt,dies eſt:ſed dies non eſt , nox igitur eſt. CVM *autem aliqua coniuncta negaris,& ex his unũ aut plura ſumpſeris,ut quod relinquitur tollendum ſit,is tertius appellatur concluſionis modus.*] Tertium uero modum ait eſſe Cicero,cum ea quæ coniuncta ſunt abnegantur.& his alia negatio rurſus adiungitur,ut quia animal homini cõiunctum eſt,ita dicamus,Non & homo,& non animal eſt.atque ex his unum ponitur,ut quod relinquitur auferatur, hoc modo.ponamus eſſe hominem,dicentes:Atqui homo eſt.quod ergo relinquitur,non eſt animal , aufertur , atque concluditur, animal igitur eſt . EX *hoc illa rhetorum,ex contrarijs concluſa , quæ ipſi* ἐνθυμήματα *appellant, non quòd non omnis ſententia* ἐνθύμημα *dicatur : ſed ut Homerus propter excellentiam commune poetarum nomen,efficit apud Græcos ſuũ: ſic cum omnis ſententia enthymema dicatur,quia uidetur ea quæ ex contrarijs conficiatur,acutiſſima ſola , proprie nomen commune poſſedit.eius generis hæc ſunt,Hunc metuere, alterum in metu non ponere.Eam quam nihil accuſas , damnas: Bene quam meritam eſſe æſtimas, male mereri : Id quod ſcis prodeſt,nihil id quod neſcis obeſt.Hoc differendi genus attingit omnino noſtras quoque in reſpondendo diſputationes, ſed philoſophorum magis,quibus eſt cum oratoribus illa ex repugnantibus ſententijs cõmunis cõcluſio,quæ à dialecticis tertius modus,à rhetoribus enthymema nuncupatur.*] Ex his naſci dicit enthymemata,ex cõtrarijs concluſa , quibus plurimũ rhetores uti ſolent. atque hæc enthymemata dicunt,non quia omnis ſententia animiq; conceptio enthymema non poſſit appellari.Enthymema enim,quod ab alijs commentum , ab alijs cõmentatio uerbum uerbo reddentibus transfertur,mentis cõceptio,quæ omnibus conuenit inuentionibus,nominatur : ſed illæ inuentiones quæ breuiter ex contrarijs colliguntur, maxime acutæ ſunt.hinc quia excellunt ſpecie inſpectionis,commune enthymematis nomen proprium ſibi efficere. À rhetoribus enim quaſi proprio nomine enthymemata ſunt dicta:ſicut cũ Homerũ Græci aliquid dixiſſe uolunt intelligi,ita loquuntur, ut dicant:Poeta hoc dicit,nec alius ab Homero intelligitur,licet cõmune ſit omnibus hoc Poetæ nomen uatibus:excellentia enim cõmune nomẽ ſibi propriũ uendicauit. Fiunt autem hæc enthymemata ex contrarijs,hoc modo:Hoc metuere, alterum in metu nõ ponere:uelut ſi de Lentulo,Cethego,Catilina , & cæteris dicatur,Paucos ciues interfici metuis,ne Reſpublica intereat nihil laboras.Connexum quippe eſt,ut, Quicunque nolit interire paucos ciues,Rempublicam multo magis nolit extingui.quibus cũ interponitur negatio , fit ex repugnantibus argumentum.ſed hoc breuiter nimium retulit Cicero. Nos uero ſyllogiſmum ex hoc texamus,hoc eſt à repugnantibus, unde enthymema naſcĩ doceamus.Si connexum , Si quis metuit ciues paucos interfici,is metuit interire Rempublicam.Interponatur negatio,hoc modo:Si quis metuit ciues paucos interfici, is non metuit interire Rempublicam.præponatur ipſi propoſitioni altera negatio,ut ſit:Non ſi quis metuit ciues paucos interfici,non metuit interire Rempublicam . quæ duæ negationes uni affirmationi pares ſunt,quæ dicit,Si quis metuit hoc metuit illud:cuius aſſumptio eſt,At metuit hoc . concluſio ſequitur,metuit igitur illud.quæ perinde ualet , ac ſi negando interrogaretur ita:Hoc metuis,illud nõ metuis? Sed quia non totus in his argumentationibus ponitur ſyllogiſmus, ſed propoſitio,cuius aſſumptio & cõcluſio notæ ſunt,hac de cauſa enthymema dicitur,quaſi breuis animi conceptio : & in cæteris exemplis idẽ eſt differẽdi modus.His adijcit,Eam quã nihil accuſas,dãnas:huius enthymematis ſyllogiſmus erit. Nõ ſi nihil accuſas,damnas:ſed nihil accuſas:non damnas igitur. deſcẽdit autem hoc argumentum ex ea propoſitione connexa,quæ ex duabus negatiuis componitur,ita:Si nihil accuſas , non damnas poſteriori parte detracta,negatio eſt: & tota eſt propoſitio denegata,hoc modo.Non ſi nihil accuſas,damnas.ex ea factum eſt argumentum,quod ex interrogatione effici poterit enthymema hoc:Quam nihil accuſas,damnas: bene quã meritam eſſe,autumas,male mereri.Huius quoque enthymematis hæc collectio eſt:Non & bene quã meritam eſſe,autumas, male mereri:atqui bene meritam eſſe,autumas,non male igitur mereri.quod enthymema ex ea propoſitione connexa perficitur,quæ conſtat ex affirmatione & negatione , hoc modo: Si bene meritam eſſe,autumas,male mereri.cuius ex poſteriore parte dempta negatione,totaq; propoſitione abnegata, fiet propoſitio:Non ſi bene meritam eſſe, autumas , male mereri. quod in interrogationem deductum,enthymema efficit.Bene quam meritam eſſe , autumas , male mereri ? idq; ἀπὸ κοινοῦ enunciatum eſſe,eſt accipiendum : ut ita ſubaudiatur autumas,perinde ac ſi ſit bis prolatum.Item,Quod ſcis prodeſt, nihil,id quod neſcis obeſt.hoc quoque enthymema tali nectitur ſyllogiſmo.Non ſi id quod ſcis prodeſt , & id quod neſcis non obeſt:atqui id quod ſcis prodeſt:obeſt igitur quod neſcis . Hoc

argumentum

argumentũ ex ea propoſitione textum eſt, quæ duabus affirmationibus iuncta, accepit mediā negationem: & prior denegata eſt, quod per interrogationē fit enthymema, hoc modo: Id quod ſcis prodeſt, nihil id quod neſcis obeſt? Omnium autē quæ ſuperius poſita ſunt exempla, ſenſus eſt: Quam quiſque non accuſat, eam damnare recte nō poſſe: & eam quam bene meritam eſſe autumat, male eandem mereri æſtimare turpe eſſe: & ſi id quod ſcit unuſquiſq; in cauſa proderit, oberit id quod contrariũ eſt, illi hoc eſt quod neſcit. Hunc uero locũ communem eſſe oratoribus ac philoſophis dicit: ſed apud illos Tertiũ modũ, apud rhetores aũt Enthymema nuncupari. RELIQVI dialecticorũ modi plures ſunt, qui ex diſiunctionibus conſtant: Aut hoc, aut illud: hoc aũt non, igitur. illud itemq;, Aut hoc, aut illud: non aũt hoc: illud igitur quæ concluſiones idcirco ratæ ſunt, ꝙ in diſiũctione plus uno uerum eſſe non pōt. atque ex his concluſionibus quas ſupra ſcripſi, prior quartus, poſterior quintus à dialecticis modus appellatur. Deinde addunt coniunctionum negantiam, ſic: Non & hoc, & illud: hoc aũt non: non igitur illud. hic modus eſt ſextus. Septimus aũt. Non & hoc, & illud: non autem hoc: illud igitur. Ex his modis concluſiones innumerabiles naſcuntur, in quo eſt ferè tota dialectica: ſed ne hæ quidem quas expoſui, ad hanc inſtitutionem neceſſariæ.] Reliqui, inquit, modi plures ſunt. Cum.n. tres ſupra modos enumerauerit, adiuncturus quatuor, plures dixit. Hi aũt ſunt in diſiũctionibus conſtituti, hoc modo: Aut hoc, aut illud: hoc autem non: igitur illud. qui eſt quartus modus. ita, Aut dies eſt, aut nox eſt: dies aũt eſt: non igitur nox eſt. & ſemper quod Cicero ait Hoc, antecedens ſpectat: quod uero ait Illud, conſequens: ſiue in connexis prepoſitionibus, ſiue diſiunctis. Item: Aut hoc, aut illud: non aũt hoc: illud igitur. hic quintus eſt modus, ut exemplo fit manifeſtus: Aut dies eſt, aut nox eſt: non aũt dies eſt, nox igitur eſt. quarum quatuor plures dixit. Hi aũt ſunt in diſiunctionibus conſtituti, hoc modo: Aut hoc, aut illud: hoc aũt non: igitur illud. qui eſt quartus modus, ita: Aut dies eſt, aut nox eſt: dies aũt eſt: non igitur nox eſt. & ſemper quod Cicero ait Hoc, antecedens ſpectat: quod uero ait Illud, conſequens: ſiue in connexis propoſitionibus, ſiue diſiunctis. Item: Aut hoc, aut illud: non aũt hoc, illud igitur. hic quintus eſt modus, ut exemplo fit manifeſtus: Aut dies eſt, aut nox eſt: non aũt dies eſt, nox igitur eſt. quarum concluſionum neceſſitatem ex eo dicit euenire, quia quæ in diſiunctione ſunt poſita, mediũ non admittũt, ut aliquid præter ea quæ poſita ſunt eſſe poſſit: atq; ideo uno ſublato, alterum eſſe: unoq; poſito, alterum eſſe concluditur. Si aũt ſit medium eorum utrumlibet, quæ poſita ſunt, nec uera propoſitio eſt, nec rata concluſio. uelut in his: Aut album, aut nigrum eſt. id falſum eſſe poterit: pōt ſiquidem præterea eſſe rubrum, uel quiuis alius color. Item ſi ponamus eſſe albũ, uel auferamus, non neceſſe erit nigrum eſſe, uel nō eſſe. Subiungit Cicero. Addunt coniunctionum negantiam in diſiũctiuis propoſitionibus, hoc modo: Nō & hoc, & illud: hoc aũt non: igitur illud. i. Non & nox, & dies eſt: nox aũt eſt: non igitur dies eſt. & hic ſextus eſt modus. Sanè ſextus ac ſeptimus modus ex quarti & quinti modi diſiũctiua propoſitione deducuntur, una tantum negatione adiecta, & diſiunctiua dempta coniunctione, additaq; copulatiua: ut in ſuperiore patuit exemplo. Septimus igitur modus eſt, ex eadem deſcendens propoſitione, hoc modo: Nō & hoc, & illud: non aũt hoc, illud igitur. uelut ſi dicamus: Non eſt nox, & dies eſt: non aũt nox eſt: dies igitur eſt. Quilibet aũt horum modus infinitis poteſt accommodari concluſionibus: & in his, inquit, tota ferè dialectica. Sed ad Topices ſcientiæ locos, tres primi modi ſunt neceſſarij, qui anteceſſionem, cōſecutionem, & repugnantiam tenent: reliqui perficiendæ potius huius rei gratia, ꝗ ꝙ ad hanc inſtitutionem attinerent, adiecti ſunt. Vt autem cuncta quæ de hoc conditionali loco diximus, breuiter colligantur, ac ne tantæ rei quod neceſſariũ eſt deſit, quod cōſulto ſupra prætermiſimus, cũ id Cicero non poſuerit, nunc adijciatur. Primus modus eſt, quotiēs in connexa propoſitione quod primũ in propoſitione locatur aſſumitur, ut quod cōſequatur ex duabus cōſtet affirmationibus, hoc modo: Si dies eſt, lux eſt: atqui dies eſt: lux igitur eſt. Ex duabus negationibus: Si lux non eſt, dies non eſt: ſed lux non eſt: dies igitur non eſt. Ex affirmatione & negatione: Si dies eſt, nox non eſt: ſed dies eſt: nox igitur non eſt. Ex negatione & affirmatione: ſi nox non eſt, dies eſt: ſed nox non eſt: dies igitur eſt. Secundus modus eſt, quotiens in connexa propoſitione ſecundũ aſſumitur, ut id quod primum eſt auferatur. Ex duabus affirmationibus, hoc modo: Si dies eſt, lux eſt: ſed lux non eſt: dies igitur non eſt. Ex duabus negationibus: Si lux non eſt, dies non eſt: ſed dies eſt: lux igitur eſt. Ex affirmatione & negatione: Si dies eſt, nox non eſt: atqui nox eſt: dies igitur non eſt. Ex negatione & affirmatione: Si nox non eſt, dies eſt: ſed dies non eſt, nox igitur eſt. Tertius modus eſt, cũ connexæ propoſitionis partes ex affirmationibus coniunctæ, negatione diuiduntur, totiq; propoſitioni rurſus negatio adiũgitur, quæ propoſitio Græce ὑπεραποφατικὴ appellatur: aſſumiturq; qđ prius eſt in propoſitione, ut è cōtrario cōcludatur ab eo quod in propoſitione prolatũ fuerat, hoc modo: Nō ſi dies eſt, lux nō eſt: atqui dies eſt, lux igitur eſt. Hic ergo poſito quod præcedebat. i. eſſe diem, euerſum eſt quod ſequebatur. i. non eſſe lucem: ꝙ negantiam affirmatio euertat. uel connexæ propoſitionis ex negantijs iunctæ, ſecundæ parti negantia demitur, totaq; propoſitio abnegatur, præpoſita priori propoſitionis parti negantia interimitur, quod ſubſequitur, hoc modo. ſit propoſitio: Si eſt lux, dies non eſt. fiat repugnans ita: Si non eſt lux, eſt dies: huic præponamus negantiam, ut fiat uera, hoc modo: Non ſi lux non eſt, dies eſt: atqui lux non eſt: dies igitur non eſt. aut ſi connexæ propoſitionis ex negantia & affirmatione compoſitæ, ut, Si dies non eſt, nox eſt: ſecundæ parti negatio iungatur, ut, Si dies nō eſt, nox non eſt: fit repugnãs. eaq; porrò abnegetur, ut ſit uera, hoc modo: Non ſi dies non eſt, nox non eſt. ponaturq; quod prius eſt, ut quod ſequitur auferatur, hoc modo: Non ſi dies nō eſt, nox non eſt: atqui dies non eſt, nox igitur eſt. uel ſi in eadem propoſitione quæ ex negantia atque affirmatione copulata eſt, quæ eſt, Si dies non eſt, nox eſt: priori parti negantia ſubtrahatur, ſi repugnans hoc modo: Si dies eſt, nox eſt: eaq; abnegetur, ut ſit uera, ponaturq; hoc modo: Non ſi dies eſt, nox eſt. quod primum eſt, ut id quod ſequatur, auferatur hoc modo: Nō ſi dies eſt, nox eſt: atqui dies eſt: nox igitur non eſt. uel ſi connexæ propoſitionis ex affirmatione & negãtia copulatæ, ut, Si uigilat, nō ſtertit: poſteriori parti negatio dematur, ut, Si uigilat, ſtertit: fit repugnãs. totaq; porrò abnegetur, ut fiat uera: poſitoq; priore, hoc modo, Nō ſi uigilat, ſtertit: id quod ſequitur interimatur, hoc modo: Non ſi uigilat, ſtertit: atqui uigilat: non ſtertit igitur. Hæc omnia in tertio eſſe modo facile intelliguntur, quæ ex repugnantibus fiunt, ubi ſemper id qđ antecedit ponitur, ut id qđ ſequitur auferatur. Quartus uero modus eſt, cum in diſiunctiua propoſitione primum ponitur, ut auferatur ſecundum, hoc modo: Aut dies eſt, aut nox eſt: atqui dies eſt. nox igitur non eſt. Quintus modus eſt: quotiens in diſiunctiua propoſitione aufertur quod prius eſt, ut ponatur ſecundũ, hoc modo: Aut dies eſt, aut nox eſt: non eſt aũt dies, nox igitur eſt. Sextus modus, cũ in his rebus quæ in diſiũctionem uenire poſſunt, id eſt, contrarijs uel repugnantibus, medietate carētibus, negatio præponitur, & copulatiua coniũ

ctiones adiunguntur,ponitur'q; quod eſt primum,ut id quod ſequitur auferatur,hoc modo : Non eſt dies,& nox eſt : dies aut eſt : nox igitur non eſt. Septimus modus eſt,cum in eadē propoſitione aufertur quod præcedit negatione, ut ponatur id quod ſequitur, hoc modo : Non & dies & nox eſt : atqui dies nō eſt,nox igitur eſt. PROXIMVS eſt locus efficientiū rerum,quæ cauſæ appellantur. deinde rerū effectarū ab efficientibus cauſis,& quæ ſequuntur.] Poſt eum locum qui in conditione eſt,ſequens fuit ex cauſis.cū igitur Ariſtot. quatuor poſuerit cauſas,quibus omnia ſint:primam,quæ mouendi principium eſt : ſecundam,ex qua fit aliquid,quā materiam uocat : tertiam,rōnem,ac ſpeciem, qua unūquodque formatur:quartam,finem,propter quem unumquodque efficitur:Cicero principalē cauſarum diuiſionem facit in ea quæ efficiunt aliquid,& ea ſine quibus effici nequeat:ut id quod efficit ad eā cauſam referatur,in qua motus principium conſtitutum eſt: id uero ſine quo non fit aliquid,tum ad intellectū materiæ referatur, uel eorū quæ coniuncta materiæ efficientis adiuuant facultatē,tum ad reliquas cauſas trahatur, ut poſt paulum apparebit.Eius igitur cauſæ quæ ui ſua id qđ ſub ea ſubiectum eſt efficit,ponit exemplum: ut,ignis accendit. nam accenſionis ipſius cauſa ignis eſt,mouet'q; ac permutat id quod accenditur. Eā uero cauſam ſine qua id quod faciendū eſt,nequit fieri,exemplo oſtendit,inquiens : Vt ſi quis æs cauſam ſtatuæ uelit dicere,ꝙ ſine eo ſtatua eſſe non poſſit. Eam igitur cauſam, ſine qua id quod faciendum eſt fieri nequit,diuidit hoc modo: Alia.n.eius ſunt quieta,nihil agētia, & ſtolida quodammodo : hæc ſi extrinſecus agendi motus nullus acceſſerit,immobilia ſunt . ſunt aūt,ut locus,tempus, materia,ferramēta,& cætera generis eiuſdem.omne.n.quod fit, fiat in loco neceſſe eſt. locus aūt ipſe immobilis eſt,ad aliquid efficiendum . tempus quoque actioni ſubiectum eſt: fit enim in tempore,quidquid fit . Item materia & inſtrumenta niſi manu moueantur artificis, ipſa nihil utique egerint . Eiuſdem generis etiam ſunt,ſine quibus nihil fit , illa quæ in motu poſita,præcurſionem quandam ad efficiendum ac præparationem uidentur afferre:ut amoris cauſa eſt congreſſio, quæ ab aliquo præcurri poteſt:& amor flagitij.Ex his,inquit, cauſis, fatum Stoica diſputatio connectit. fatum enim dicūt eſſe Stoici,præcedentium cauſarum ſubſequentium'q; rerum quandam quaſi cathenam ſe continentem.unde & Chryſippus in libro quem περὶ προνοίας inſcripſit,fatum dicit eſſe φυσικὴν τινα σύνταξιν ὅλων, ἐξ ἀϊδίου τῶν ἑτέρων τοῖς ἑτέροις ἐπακολουθούντων.καὶ μετὰ πολὺ μὲν οὖν ἀπαραβάτου οὔσης τῆς τοιαύτης συμπλοκῆς. Exemplo fiat clarius : Quidam domo diſcedens,peregre profectus eſt, ꝙ parentum iram ferre non poterat ideo aūt non ferebat, quia amore amicæ detinebatur : amabat aūt, ꝙ ſæpe ante fuerat congreſſus . congreſſus autē fuerat,ꝙ blandum ſibi amicæ uultum uiderat.uidiſſe autem blandum eius uultum potuit , ꝙ quiduis aliud anteceſſerit . Itaque ordine præcedentium cōſequentium'q; rerum à Stoicis fatum nectitur.Diuidit porrò cauſam in eam,quæ ui ſua aliquid efficit, & eam quæ ad aliquid efficiendum ſibi ſufficiat,eam'q; quæ alterius indigeat adminiculis.ſufficit aūt ſibi ad efficiendum,ut ſapientia,quæ ſapientes per ſeſe pōt efficere : ſed num hæc ſola beatos poſſit efficere,quæſitum eſt : & quæ iuuēt ſint extrinſecus quoque adijcienda, ut fortunæ bona,uel corporis . Illæ aūt cauſæ,quæ tam per ſe ad efficiendū ualent,nec alterius indigent adminiculo,ab Ariſtot.principiū motus appellantur. licet de ſapientia exemplum parum fortaſſe conueniat : ſiquidem ſapientes ſimus ſapientia.i.ratione quadam,& quaſi forma.ea aūt cauſa quam Cicero dicit, ſine qua non fit aliquid,hoc eſt materia , tempus , locus,quæ ſunt efficientis ſubiecta naturæ , uel materia ſunt , uel uice materiæ,ſubiecta inſtrumenta eius cauſæ ſunt,quæ ad finem ſpectant.nam propter aliquem finem præparantur. Nec mirum cuiquam uideatur, ꝙ Cicero amoris congreſſionem numerauerit inter eas cauſas, ſine quibus effici non pōt,cū agat aliquid ac moueat:& inter eas quæ uim habeant efficiendi, congruentius potuiſſe numerari uiſa fuerit . Merobaudes.n. rhetor hanc dubitationem,quæ mētem alicuius ſubrepere potius,ita diluit:Earum.n.inquit,cauſarum, quæ efficiēdi uim habent,cauſam eſſe uim.ut etiam adminiculis extrinſecus indigeant, effectus tamen earum ad id ſpectare quod efficiendum ſit : ut ignis ad urendum, aqua ad irrigandum . At in his cauſis quæ præcurrunt,etiamſi quid antecedēs fuerit,non tamen quidquam agit,ſed quadam futuri effectus occaſione præcurrit . illud uero ipſum quod eſt,ut amor,ex alijs naſcitur agentibus,uelut congreſſione . eſt.n.amor ex præcedente, ut diximus,congreſſione . tum ergo amor ſine antecedente cōgreſſione fuiſſe nō poſſit intelligi,recte inter eas cauſas poſita à Cicerone uidebitur, ſine quibus non efficitur. Quare cū in diſputationē inciderit cauſa efficiens aliquid, neceſſario ſine dubitatione licebit quod efficitur ab ea cauſa cōcludere . cū aūt erit talis,ut in ea non ſit efficiendi neceſſitas,concluſio non ſequitur. Atque illud quidem genus cauſarum quod habet uim efficiendi neceſſariam,errorem afferre nō ferè ſolet. hoc aūt ſine quo non efficitur, ſæpe conturbat. non aūt ſi ſine parentibus filij eſſe non poſſunt , propterea cauſa fuit in parentibus gignendi neceſſaria. Hoc igitur ſine quo nō fit,ab eo in quo certe fit,diligenter eſt ſeparandum. Illud.n.eſt tanquam,utinam ne in nemore Pelio:niſi.n.cecidiſſent abiegnæ ad terram trabes , argo illa facta non eſſet . nec tamen fuit in trabibus efficiendi uis neceſſaria. At cum in Aiacis nauē criſpiſulcans igneum fulmen iniectum eſt, inflammatur nauis neceſſario . Prima cauſarū diuiſio à Cicerone facta eſt,in ea quæ efficeret aliquid,et ea ſine quibus effici non poſſit.ac illud quidē quod efficeret,in gemina partitus eſt: in id quod ad efficiendum aliquid neceſſariā uim poſſideret,neq; ullius indigeret extrinſecus auxilio:et in id quod ſine alterius adiumento agere atque efficere nō poſſet. ac primum de ea loquitur cauſa,quæ efficiendi uim tenet.eius.n. ea pars cui efficiēdi neceſſitas adeſt,ſtatim ſecum concluſionem trahit comitē . eam.n.cauſam quam diximus, quam aliquid neceſſario efficit,effectus ſequatur neceſſe eſt : ueluti ſi quis ſolem affuiſſe dicat,lucem quoque fuiſſe ſignificabit. aut cum cuiqn.ā adeſſe ſapientiam dixerimus , ſapientem eum eſſe neceſſe eſt fateamur. At in cauſis efficientibus,quæ alterius indigent adiumentis,non eſt neceſſe effectum ſequi, nec ullam in rebus efficiendis neceſſitatem . Ideo dicta cauſa,non ſtatim ſequitur effectus.neque.n.ſi congreſſus eſt,mox amabit: nec ſi fuit æs, ſtatuam quoque fuiſſe neceſſe eſt . Proinde aliæ ſunt cauſæ neceſſariæ,aliæ non neceſſariæ aliæ ſunt efficientes, aliæ ſine quibus non efficitur. Neceſſariarum uero cauſarum cōcluſio non ſolet conturbare,ꝙ cauſa dicta , ſequatur effectus : non neceſſariarū uero,quæ ſunt efficientes, non habent ſubſequētem effectus concluſionem . neque.n. ſi liberi ſine parentibus nō ſunt,idcirco in parentibus efficiēdi cauſa neceſſaria fuit , cum in poteſtate hominum ſit gignere. Ea autem cauſa,quæ ipſa quidem non efficit,ſed ſine ipſa effici non pōt,eſt,ut Ennij uerſu oſtenditur . niſi.n. cecidiſſent abiegnæ ad terram trabes,argo illa facta non eſſet:ex trabibus nanque argo facta eſt. ſed nulla erat neceſſitas trabibus,ut ex eis nauis fieret. At uero ea cauſa quæ eſt efficiēs,& quæ in ſe cōtinet ſuā neceſſitatē,huiuſmodi eſt,cuiuſmodi cum in Aiacis criſpiſulcans nauim igneum fulmen iniectum eſt. ſtatim.n.accendendi nauim neceſſaria cauſa eſt , quia ignis accendendi uis eſt neceſſaria,quantum in ſe eſt.Sed hæc Cicero paulo obſcurius

protulit,

protulit, nimia breuitate conciſus. inquit enim: Atque illud quidem genus cauſarũ quod habet uim efficiendi neceſſariã, errorem afferre non ferè ſolet: hoc aũt ſine quo non efficitur, ſæpe conturbat. Quod cum dixiſſet, exemplum dedit, ſed neutri conueniens. nam cum uel neceſſariam cauſam efficientem, uel eam ſine qua nõ efficitur propoſuiſſet, eius cauſæ poſuit exemplum quæ efficit quidem aliquid, ſed non ſine alterius auxilio, hoc modo: Non.n. ſi ſine parentibus filij eſſe nõ poſſunt, propter id cauſa fuit in parentibus gignendi neceſſaria. parentes.n. cauſa ſunt efficiens, ſed per ſe neuter: & ea cauſa eſt, ſine qua fieri nõ poſſit, cum ipſa uim efficiendi nõ habet. itaque nec cauſæ neceſſariæ, nec efficientis poſuit exẽplum, nec eius ſine qua fieri nihil poſſit: ſed ſi efficientis, nõ tamen neceſſariæ. Sed uidetur tacuiſſe in propoſitione id cuius poſuit exemplum. ita.n. dicere apertius putamus. Atque illud quidem genus cauſarum, quod habet uim efficiendi neceſſariam, errorem afferre non ferè ſolet. quod autem nõ habet uim efficiendi neceſſariam, errorem afferre ferè ſolet: ut & hoc ſine quo non efficitur, ſæpe cõturbat. Itaque ſic intelligẽdum eſt, ac ſi ita dictum ſit. nam de neceſſaria cauſa nullum poſuit exemplum. Quod uero ſubiecit, utriſque cauſis cõuenit poſterius enumeratis, tã efficienti non neceſſariæ, quàm ei ſine qua non efficitur. parentes nanque tam ſexus maſculini, quàm fœminini eſſe dicuntur: quorum quidem maſculi ſexus ea cauſa eſt quæ efficiat, ſed non neceſſaria: fœminini uero, ea quæ non efficiat, ſed ſine qua effici non poſſit. ATQVE etiã eſt cauſarum diſſimilitudo, quod aliæ ſunt ſine ulla appetitione animi, ſine uolũtate, ſine opinione ſuum quaſi opus efficiant: uelut omne intereat quod ortũ ſit. aliæ autem uoluntate efficiũtur, aut perturbatione animi, aut habitu, aut natura, aut arte, aut caſu.] Diuidit rurſum cauſas, hoc modo: Cauſarum aliæ ſunt, quæ ſunt quædam uis, ſine appetitione, ſine uoluntate, ſine opinione, unum in efficiendis rebus ordinem tenẽt: ut eſt, Interire omnia quæ orta ſunt. ortum enim omnem, ſequitur interitus. ea ſiquidem eſt quatuor illorum principiorũ natura, ut quidquid ex eis cõponatur, aliquando diſſoluatur neceſſe ſit. nec ipſe ortus ut intereant, uel appetitione aliqua, uel uoluntate, uel opinione id efficit: ſed quod à rerũ primordia ea ſit quatuor illis ſeminib. unde omnia fiunt corpora, à rerũ omnium conditore natura tributa, motuſq; perpetuus, ut quæ ex eis componũtur, poſtea diſſoluantur. Aliæ item ſunt cauſæ, quæ aut in uolũtate, aut in animi perturbatione, aut in habitu, aut in natura, aut in arte, caſu'ue conſiſtunt. Voluntate, ut ſi quærat aliquis, cur Trebatius hunc à Cicerone ad ſe miſſum librum legat? reſpõdebit, Quia legendi uoluntas eſt. Animi perturbatione, ut ſi quis timore palleſcat, aut bellorũ ciuilium, futuraſq; ciuium cædes formidet: aut ſi quis roget, quénam cauſa te animo eſſe perturbato compellit? reſpondeatur, bella ciuilia quæ imminere uideo. Habitu, ut ſi quis Ciceronem interroget, quénam cauſa ſit, q tam diſerte omnia & copioſe dicat? reſpondeat, Vſus ſcribendi exercitatioq;, & multa legẽdi intelligendiq; cura præcipua. uel ſi interroget, quid ſit quod alius tam facile iraſcatur? reſpondeat, habitum non compeſcendi iram, ita factum. Natura, ut ſi interrogetur quiſpiam, quid nam in cauſa ſit, quòd tam iracunde omnibus reſpondeat? isq; dicat, natura id fieri, idq; uitium in dies excreſcere, ſiue cõſuetudine, ſiue natura ita iubente. creſcit.n. plerunq; ex cõſuetudine, qui inſitus natura morbus eſt. Arte, ut ſi quis roget, quę nam ſit cauſa cur pingat aliquis tam egregie? & reddatur, pingendi ars. Caſu, ut ſi quis cauſam roget, cur tam proſpere nauiget? reſpondeatur, caſus. Atque horum nihil ſine cauſa eſt: & hæc ſingula uim nobis ſuppeditant argumenti, licet eiuſmodi ſint, ut nullã ferant neceſſitatem. Item omnes cauſæ quæ ex uolũtate uel perturbatione animi intelligũtur, eam ſpectant cãm, quam mouendi principiũ Ariſtoteles appellauit. hæc.n. ut aliquid efficiatur, mouendi principiũ ſunt. Quæ autem in arte, uel habitu, uel natura ſunt, in ratione conſiſtũt. ratio.n. uniuſcuiuſque efficiendæ rei, in arte, & habitu, & natura poſita eſt. caſus autem exterior eſt cauſa, nec inter principales ab Ariſtotele numeratur, licet Cicero id fecerit. OMNIVM autem cauſarum in alijs ineſt conſtantia, in alijs non ineſt. in natura & in arte cõſtantia eſt, in cæteris nulla. ſed tamen earum cauſarum quæ non ſunt conſtãtes, aliæ perſpicuæ, aliæ latent.] Cauſarum aliam diuiſionem rurſum adijcit, dicens: Cauſarum aliæ ſunt conſtantes, aliæ uero inconſtantes. Conſtantes ſunt, quarum non ferè uariatur effectus: inconſtantes autẽ, quæ tranſmutationibus ſunt obnoxiæ. omnia igitur quæcunque ex natura atque arte deſcendunt, conſtantia ſunt. Natura quippe atque ars, ſuũ ſemper opus conficiunt, niſi ſubiecta obſtet materia, caſus'ue extra artem ullus offenderit ut quod idem artifex ea eadem ſæpe materia non admodum ſimiles format ſtatuas non hæc eſt in arte uarietas, ſed tum in artificis manu, quæ artis integritatẽ aſſequi nõ potuit: tũ in ipſa materia, quæ æqualiter ſemper ſe non ſubijcit. idem in natura eſt. ſeruat.n. conſtantiam, cum hominem aut quiduis format, quantum ad eius ſpeciei formam attinuit, integrum, at cum mõſtroſe aliquid editur, non naturæ uitio, ſed materiæ, aut latentis alicuius cauſæ occurſu obueniſſe credendum eſt. Sed inter cõſtantes cauſas, habitus quoque potuit adiungi. nam quod ex habitu cuiuſque fit, id conſtans, nec mutabile eſſe ſolet: quãdoquidem habitus nominatur, quod à diuturnitate habendi in naturæ ſimilitudinem uertitur. Aut quãobrem quod immutari penè impoſſibile ſit, dixit Ariſt. ἕξις δ' ἐστὶν, καθ' ἣν πρὸς ταῦτα ἔχομεν εὖ, ἢ κακῶς. Sed fortaſſis illud ſpectauit Cic. quod natura atque ars non tam in effectibus conſtãtes, quàm in propria ratione eſſe intelliguntur: unde & materiæ imputatur, ſi quid in natura arte'ue erratum inueniatur. habitus aũt ex conſuetudine quadam colligitur, nec aliquid fortaſſe rationi tribuit. Ea porrò quæ non ſunt, cõſtantia, in ea diuidit quæ perſpicua ſunt, et in ea quæ latent. Perſpicua ſunt, quæ animi quolibet motu, uel appetitione, uel iudicij rõne perficiũtur. Latent autem, quæ fortunæ ſubiacent. nam quia non ignorat animus in quam potiſſimũ partem declinet, neceſſe eſt nota eſſe quæ ex uoluntate uel animi iudicio fiunt. itaque quoniã dementes & inſani nullam uoluntatem habẽt, nedum mentis iudicium, certi nihil agere poſſunt. quandoquidem belluarũ ritu ſenſibus feruntur, non ratione. quamobrem cum ſit uoluntas cum ratione appetitio, unde & à Platone definitur, βούλησίς ἐστι μετὰ λόγου ὀρθοῦ, ὄρεξις μετὰ λόγου κατὰ φύσιν, non eſt dubiũ quin à dementis mente ſit aliena. Fortuna uero atque caſus ſemper ignotus eſt: cuius quidẽ natura æque incerta eſſe perhibetur, atque ea quæ ex ipſis caſibus fortunaq; fiũt. Sed quid nam eſt quod Cic caſum definit, euentum cauſis latentibus effectum? num ſi adhuc lateret quibus cauſis ſolis defectus, lunæ'ue euenerit, à fortuna caſu'ue fieri dicerentur, cũ ex conſtãtibus cœli motibus rataq; ratione fieri intelligãtur? nullus hoc philoſophus dici recte poſſe recipiet. enimuero tam Plato quàm Ariſtoteles aſſerunt, quæ uel rebus uita carentibus, uel ſine ratione uiuentibus animalibus accidunt, non ex natura uel arte, omnia caſu facta dici. quæ uero hominibus accidunt, uel fauentia negotijs eorum, uel aduerſantia, fortuita, & ex fortunæ arbitrio deputari. Itaque id à Cicerone ita dictum crediderim, quia nõ de hac re ſibi fuit diſputandum, ſed utpote ad Trebatium ſcribẽte, paulo minus argute id eſſe conſulto ab eo poſitum: & cum omnia quæ certis de cauſis fiant, iã manifeſto deprehenſa uideantur, nec amplius

quidquam latitare, quod intelligi queat uideatur: caſus autē & fortuna, nulla omnino rōne fieri intelligi poſſint, ita caſum definiſſe, unde & latenter efficitur, dixit, non dixit, quæ nos lateret: ut eius rei eam eſſe naturam oſtēderet, ut lateret: etiam ut ea quæ fiunt, partim ſint ignorata, partim uoluntaria. ignorata, quæ neceſſitate effecta ſunt: uoluntaria, quæ conſilio. quæ autem fortuna, uel ignorata, uel uolūtaria. His addit aliam cauſarum partitionem. ait aūt alias cauſas eſſe uoluntarias, alias ignoratas. uolūtarias eas, quecūq; ex iudicio animi ueniunt: ignoratas, in quibus neceſſitas donatur. i. in quibus aut omnino nolumus, aut ne ſi uelimus quidem, aliter poſſimus efficere: ut in natura atque caſu, neceſſitate. ſiquidem natura grauia deorſum feruntur, & leuia ſurſum. Neceſſitate item factum dicimus, ut aliquis ignoratis, qui iacto trans parietem lapide, prætereuntem hominem peremerit, nō quod aliter fieri, ſed ꝙ niſi iacto lapide feriri non potuerit. Voluntatem uero à fortuitis euentibus uno exēplo aptiſſime ſeiunxit: ueluti ſi telum iacientes ferire quēpiam nolimus: iacere ex uolūtatis naſcitur arbitrio idcirco enim iecimus, quia uoluimus: ignoramus aūt quem ſimus percuſſuri. neque iecimus, quia percutere uoluerimus. ſi enim non ignoraſſet, non percuſſiſſet. Ex quo, inquit, aries ille ſubijcitur in neſtris actionibus, Si telum manus fugit, magis quàm iecit. Teſtudo à ueteribus cōtexebatur, quæ ne exureretur iacto igne, corijs uel cilicijs, cētonibuſq; ueſtiebatur. hæc intrinſecus accipiebat trabem, quæ adunco præfigebatur ferro: cui falx nomen fuit, ꝙ incuruum more falcis eſſet, ut è muro lapides extraheret. aut certe caput ipſius ueſtiebatur ferro, appellabaturq; aries: uel quod duriſſimam frontem haberet, qua ſubuertebat muros: uel ꝙ more arietis retrocedebat, ut cum impetu uehementius feriret. Hoc ergo dicit, ex quo aries ille ſubijcitur. i. accuſantis more arietis expugnatio adhibetur, cū defenditur hoc modo, qui percuſſerit, ut dicatur telum manus fugit, quo teli miſſi imprudentiam oſtendamus, nec conſulto iactum fuiſſe oſtendemus. itaque quòd ſi quis accuſetur cædis, aliquando hac ſolet euadere defenſione. De perturbationibus autem animorum dubitari pōt, ut cum uoluntariæ ſint, an neceſſitate uel ignoratione obueniant. peccata. n. omnino uolūtaria eſſe intelliguntur: ſed confuſo obſcuratoq; plerunque iudicio, ea ei peccata uidemur incurrere. hinc euenit, ut non inter uolūtarias, ſed inter ignoratas uel neceſſarias cauſas, animi perturbatio eſſe uideatur. tantum enim plerunque animus perturbatur, ut à ratione omnino diſcedat, ac conſulentium rectæ admonitiones animo cernere non queat. omnis. n animi perturbatio iudicium rōnemq; ſubuertit: quamobrem quidquid ex eis obuenerit, uiolēta uidetur neceſſitate potius quā libera ex uoluntate deſcendere. TOTO igitur loco cauſarum explicato, ex earum differentia in magnis quidē cauſis uel oratorum, uel philoſophorum magna argumentorum ſuppetit copia.] Diuiſio cauſarum loco, atque per ordinem ſuis partibus diſtributo, de loci eiuſdem facultate, quibuſq; uberius, et quibus anguſtius accommodetur, uti mos eſt ſuus, Cicero ediſſerit. Primum enim, inquit, oratoribus & philoſophis, quorū diſputationes largius effunduntur, multa ex cauſarum loco copia ſuppeditatur. nam cum de qualibet re quæritur, eius cauſæ à philoſophis inueſtigari ſolent: quibus propoſitis, ſequitur quod concludēdum eſt: & oratores ad ſuſpicionem mouendā amouendam'ue, factorū cauſas requirunt. Inde quoniam ad Trebatium ſcribit Cic. hunc quoque locum iuriſconſultorum reſponſionibus accōmodatum eſſe oſtendit, in quibus maxime eorū apparet prudētia. priuatarum ſiquidem quæſtiones cauſarum, in iuriſconſultorum prudētia maxime uerſantur, & in quibus bonæ fidei iudicia nectuntur. In his enim quis fuerit cōtrahentium animus. quæri ſolet. Cognoſci autem animus qui poterit, niſi præcedētibus cauſis? In his igitur iudicijs, in quibus additur, ut ex bona fide iudicēt, hoc eſt, ubi iudices dantur, nō ut ſeuero iure inter litigātes ſtipulationes ſtringant, ſed bonā fidem quærant, plurimū cauſarum uſus facit: in quibus etiā additur, ut inter bonos bene agi oporteat. conſiderantur mores, inquiruntur conſilia, ſtatuiturq; quibus quidque de cauſis adminiſtrandum ſit. Item in rei uxoriæ iudicio, cauſarum uberrimus eſt campus, ueluti cum poſt diuortium de dote lis naſcitur. dos enim licet matrimonio conſtāte in bonis uiri ſit, non in uxoris iure, & poſt diuortium uideri poteſt. dos. n. interdum his conditionibus dari ſolebat, ut ſi inter uirum uxoremq; diuortium contigiſſet, quod melius æquiuſq; eſſet, apud uirum relinqueretur, reliquum dotis uxori reſtitueretur. in quo iudicio non tantū boni natura ſpectari ſolet, uerumetiam comparatio bonorum: ut non tantū quod æquū bonum, ſed quod æquius meliuſq; eſt, nobis ſequendum ſit. quæ omnia ex præcedentibus cauſis ueſtigari ſolent. nam ſi uiri culpa diuortium factū eſt, æquius meliuſq; eſt apud uirum nihil manere: ſi à mulieris, æquius meliuſq; eſt ſextā partē retineri. in hiſq; omnibus paratiſſimi eſſe iuriſconſulti debēt. Quo fit, ut Trebatium quoque ad hæc hortetur intelligenda. multa. n. inquit, ſunt quæ horum operam expectant. ſiquidem illi dolum malum, illi bonam fidem, illi æquum bonum, illi etiam quid ſocius ſocio præſtare debeat, ex cauſis præcedentibus dijudicant. is quoque qui gerendum cuiuſquā ſponte ſuſceperit negotium, & is qui mādauerit, ei cui mādauerit ſuorum actiones negotiorum, cauſis iudicat, quid uir uxori, quid uxor uiro debeat. hæc omnia cauſarum cognitione iudicari recte queunt. omnia nanque quæ quiſque alteri præſtare, cauſas habere, uel eorum tractādis iudicādiſq; negotijs cauſæ ſunt, cur potius hoc quàm illud iudicet faciendum. Quocirca recte concluſit, diligenter cognitis argumentorum locis, non tantum oratoribus & philoſophis, ſed etiam iuriſconſultis, argumentorum copiam non defuturam. CONIVNCTVS huic cauſarum loco locus ille eſt, qui efficitur ex cauſis. ut enim cauſa effectum indicat, ſic quod effectum eſt, quæ fuerit cā demonſtrat. hic locus ſuppeditare ſolet oratoribus & poetis, ſæpe etiam philoſophis, ſed his qui ornate & copioſe loqui poſſunt, mirabilē copiam dicendi, cum denunciant quid ex qua re ſit futurū. cauſarum. n. cognitio cognitionem effectorum facit.] Omnia quæ ad ſe referuntur, recte dicuntur eſſe coniuncta: ipſa. n. relatio rerum efficit coniunctionem. Quòd ſi cauſa dicitur eſt cauſa, ut eſſe oportet, non alterius niſi ſui effectus eſt cauſa. Iure igitur ab effectis locus, cauſarum loco coniunctus dictus eſt: & cum cauſæ multam argumentorum copiam ſuggerāt, effectus quoque idem facere neceſſe eſt. Hic locus licet philoſophis ſuppeditare magnam argumentorū poſſit copiā, quippe quòd non tantum à cauſis effectus demonſtrant, ſed etiam ex effectu cauſam probant, nec id tantum phyſici, uerumetiam aliquando mathematici, quorum ſcientia in demonſtratione tota uerſatur: oratoribus tamen & poetis, qui copioſe loqui poſſunt, uim argumentorum maximam ſuggerunt. Oratoribus quidem, uelut ipſe Cic. ut exempli gratia aliquid ſubijciamus, pro Flacco: Sua cuique ciuitati religio Leli eſt. noſtra, nobis. ſtantibus Hieroſolymis pacatiſq; Iudæis, tamen iſtorum religio ſacrorum à ſplendore huius imperij, grauitate nominis noſtri, maiorum inſtitutis abhorrebat: nunc uero hoc magis, quod illa gens quid de imperio noſtro ſentiret oſtendit, armis quàm chara dijs immortalibus eſſet docuit, quod eſt uicta, quod capta, quod ſeruata. Ex effectu etenim cauſam probat, non eſſe charam dijs immortalibus, cū hæc obuenerint: quæ res in leuiſſimis etiam aliquando deprehenditur. ut idem pro Balbo: Erat accuſatoris interpretatio

indigna

indigna reſpóſione, qui ita dicebat, comiter eſſe communiter. quaſi uero priſcum aliquod aut inſolitum uerbum interpretaretur. Comes, benigni, faciles, ſuaues homines eſſe dicũtur, qui erranti comiter mõſtrant uiam, benigne, non grauate: cõmuniter quidem certe non cõuenit. cur enim indignum fuiſſe cui reſpõderet, oſtendit ex rei leuitate, & ex eo effectu hominis annotauit imbecillitatẽ: Poetis uero, ut uno ſim Lucretij cõtentus exemplo: qui ex multis effectibus ingentẽ peſtem Athenienſes inuaſiſſe, ita oſtendit:

Principio caput incenſum feruore gerebant,
Et duplices oculos ſuffuſa luce rubentes:
Sudabant etiam fauces intrinſecus atræ,
Sanguine uiſceribus uocis uia ſepta coibat,
Atque animi interpres manabat lingua cruore,
Debilitata malis, motu grauis, aſpera tactu.
Inde ubi per fauces pectus complerat, & ipſum,
Morbida uis in cor mœſtum confluxerat ægris,
Omnia tum uero cum uitæ clauſtra lababant,
Spiritus ore foras tetrum uoluebat odorem,
Rancida quæ perolent proiecta cadauera rictu,
Atque animi prorſum uires, ac totius omne
Languebat corpus lethi iam limine in ipſo.

Et denique totus locus ille, ubi quanta ea fuerit uis morbi, ex effectu ipſo deprehẽditur. Sed apud oratores & poetas infinita ſunt alia, quæ unuſquiſq; ſibi exempla poterit inuenire, quid ex qua re ſit futurũ. id.n. eſt ex cauſa effectũ probare, cuius rei apud oratores & poetas exempla ſunt innumerabilia, & repertu facillima. RELIQVVS eſt comparationis locus, cuius genus & exẽplum ſupra poſitum eſt, ac cæterorũ nunc explicanda tractatio eſt.] Omnis comparatio duplex eſt. aut enim æqualia ſibimet comparantur, aut inæqualia. Omnium itaque comparationum modos Cicero nunc perſequitur, cum ſupra inuentionis exemplum duntaxat appoſuerit. Omnis igitur comparatio aut in numero conſtat, aut in ſpecie, aut in ui, aut in aliqua locata extrinſecus affectione. nã quodcunq; conferre uolumus, aut numero cõparamus, & in hoc aliud maius, aliud minus eſſe diſcernimus. aut ſpeciẽ ipſam ſpectãtes, eamq; alij comparantes, quid excellat iudicamus. aut conſideramus quid res quæque poſſit efficere, & in quantum eius poſſit progredi natura. aut ex aliorum quodã modo continentia, & ex circunſtãtium affectione, rem quam alicui conferimus intuemur. numero igitur quæ cõparantur, ſi ex eodẽ ſint genere, plura paucioribus anteponuntur: uelut ſi bona omnia ſint æqualia, iure aliquis plura bona paucioribus anteponet. et hæc maxima propoſitio eſt, Plura bona paucioribus anteponuntur. At ſi omnia in contrario ſint genere, pauca pluribus plerunque anteponẽtur: ut pauca mala, pluribus malis. Mala uero ipſa, bonis nullo modo cõferuntur. nã cum ſe contrarijs ſpectent frontibus, conferri compararíq; nõ queunt. Eſt etiam in numero comparatio, in temporis ratione. nã cum tempus certis quibuſdam interuallis metiamur, uelut horas, dies, menſes, atque annos: ex æqualibus bonis ea magis eligenda ſunt, quæ diutius durãt. quod in numero poſitum eſſe, facile intelligitur à quouis. Longe etiã peruagata, anguſtis et coartatis in unum locũ, comparatione præcellunt. nam quæ longe lateq; peruagata ſunt, ea in plurimas gentes regioneſq; diffuſa ſunt, quæ plures facere & imitari queãt. Species uero comparantur, ac quæ ſua quodãmodo pulchritudine merito cæteris anteferuntur. meliora.n. ſunt quæ propter ſe, quàm propter aliud expetuntur: uelut ſalus, quæ per ſe expetitur: medicina, quæ propter ſalutem. quamobrem ſalus medicinæ præſtat. Illa quoque quæ innata ſunt atque inſita, aſſumptis & aduẽtitijs meliora iudicantur: ut innata moribus grauitas, longe excellit eã quæ p imitationẽ affectatur. Integra contaminatis. quæ.n. integra ſunt, ſpeciem ſuam ſeruant: quæ contaminata, aut aliqua parte uitiata, ſi qua eis ſpecies inerat amiſerunt. Iucunda minus iucundis meliora, cõmunis omnium animaliũ natura dijudicat. Honeſta utilibus ſapientes anteponunt. Procliuia laborioſis. omnis.n. ad eũdem finem facile potius, quàm laborioſe cupit tendere. Neceſſaria non neceſſarijs partim præferri, partim etiam poſtponi debẽt: quod tacuit Cicero. neceſſaria quippe præferuntur his nõ neceſſarijs, quæ non boni ratione, ſed uoluptatis appetitione quæruntur. ueluti per luxuriam comparata, ſapiens nullus iudicabit eſſe meliora his quæ naturæ expleant indigẽtiam. Quædam uero ſunt, quæ ipſa ſpecie boni cum non neceſſaria ſint, meliora ſunt neceſſarijs. nam uiuere neceſſarium eſt, & ſine eo conſiſtere animal nõ poteſt: bene uiuere autem, nõ neceſſarium: melius tamẽ eſt excellentiuſq; unicuique bene uiuere, quàm uiuere tantum. hoc.n. rarum etiam inter homines eſt, & ad naturam diuinã proxime accedit: illud autem animantibus etiam brutis cõmune nobiſcum eſt. Sua alienis: quæ poſt mortem & nos comitãtur, quàm quæ relinquũtur: uel quæ ad nos magis attinent, quàm quæ ad alios, debẽt eſſe cariora. Rara uulgaribus: ut bene uiuere, quàm uiuere: honeſtatem quàm utilitatem ſequi: rationi quàm appetitioni obtemperare: cum bona fama paucas opes, quàm ingentes cum infamia expetere. Deſiderabilia, his quibus facile poſſis carere: ueluti ſi quis capillum alicui attõdeat, facilius pati id queat, quàm ut oculo careas, aut manu. Perfecta inchoatis: ut, perfectum iam opus, illo quod fieri iam incipiat. Tota partibus. quod enim totum eſt. i. integrum: quod uero pars totius, imperfectum. totum aũt imperfecto antecedere, nemo dubitat. Ratione utentia, rationis expertibus, nullus meliora eſſe ambigit. Voluntaria quoque neceſſarijs anteponũtur: ſiquidem quæ uoluntaria ſunt, libera ſunt: quæ neceſſaria, ſeruitutẽ inferunt. Animata inanimatis. quæ animam habent, excellunt ea quæ carent anima. idq; nulli dubium eſt, ſi naturam aſpicies rei, nõ appetitionem tuam ſpectes: nam tunc aurũ & argentum dices præcellere oẽ animal, nedum aliquid etiam puſillum. Naturalia nõ naturalibus, & artificioſa inartificioſis: quia hic gradus in natura eſt, ut eã præferas arti, artem autẽ inertiæ. ars.n. naturam imitatur. quidquid.n. in natura pulchri eſt, ars cupit imitari. VIS autem in cõparatione ſic cernitur. efficiẽs cauſa grauior quàm non efficiens.] In quo uis cõſiſtat, nunc cõſideratur. Primũ igitur quod unaquæque res poteſt, id eius rectiſſime uis põt dici. Efficiens igitur cauſa grauiorẽ uim habet, quàm ea quæ nihil efficit: uelut artifex melior quàm materia. illa quippe ſtolida eſt, atque immota, nec aliquid efficiẽs, niſi formã ab artifice. i. ab efficiẽte cauſa ſuſceperit. Quæ ipſa contenta, ſunt meliora quàm quæ egent alijs. in aliena.n. manu poſita facile elabuntur: ueluti omniũ optimus deus eſt, qui nullo indiget: ipſo aũt animal. Et quæ in noſtra poteſtate ſunt, meliora quàm quæ non ſunt: ut uirtus quã diuitiæ: uirtus in noſtra poteſtate eſt, diuitiarum domina eſt fortuna. Et naturalibus ſcientia præcellit: naturales.n. ab alijs ad nos fluxere, ſciẽtia in nobis eſt, quã nobis ipſi cõparamus. Stabilia incertis: quæ eripi poſſunt, inferiora his omnia quæ eripi nulla ui poſſunt: quæ tamẽ bona ſunt, nullus dubitat eſſe meliora. AFFECTIO autem ad res aliquas, eſt huiuſmodi.] De affectione ultima reſtat tractatio. PRINCIPVM cõmoda maiora, quã reliquorũ.] Maiora ſũt principũ cõmoda, & eorũ qui aliquã Remp. gubernẽt, quàm priuatarum perſonarũ: comparãtur.n. hæc ſibi, hoc eſt, affecta ſunt eodẽ modo. Quæ iucundiora pluribus, quæ clariora inter multos, quæ à pluribus cõprobata, & quæ optimus quiſque laudauit, meliora ducuntur. licet qđ à pluribus probatur, ſupra in ea comparationis parte poſuerit, in qua fiebat ſecundum

numerum cõparatio: nihil tamen impedit, eãdem rem diuerſa conſideratione diuerſis ſubijci locis. ATQVE ut hæc in comparatione meliora, ſic deteriora quæ his ſunt cõtraria.] Dictis igitur omnibus meliorũ locis, his oppoſiti qui deteriora ſunt cõtinebunt. itaque eos unicuiq; cognoſcere facile eſt. Parium uero nulla eſt diſcretio. neque.n. quod par eſt, aut excedere, aut ſummitti poteſt: & quæ æqualia ſunt uel numero, uel ſpecie, uel ui, uel affectione ſunt paria. Exemplum uero quod ſubiecit Cic. ut Trebatio blandiretur eſt poſitum, ut oratoriæ facultates cum iuriſperitorum laude cõiungat, hoc modo: Si cõſilio iuuare ciues, quod iuriſperitorum eſt: & auxilio, quod oratorum eſt: æqua in laude ponendũ eſt, paris gloriæ eſſe debent & hi qui conſulunt.i. periti iuris, & qui defendunt, hoc eſt oratores. At quod primum eſt.i. conſilio iuuare ciues, & auxilio, æqua in laude ponendum eſt: quod ſequitur igitur, hoc eſt, & qui conſulunt & qui defendunt, pari in gloria eſſe debent. & eſt hæc probatio ab antecedenti ſumpta: ut ſi dicas, Si dies eſt, lux eſt: atqui dies eſt, lux igitur eſt. Ita dictũ à Cicerone, ſi cõſilio & auxilio ciues iuuare æqua in laude ponitur, paris laudis oratores et iuriſperitos eſſe oportet: atqui in pari ſunt laude qui conſulunt & auxiliũ præſtant. id.n. antecedebat. conſequens eſt, ut paris ſint laudis iuriſconſulti & oratores. HAEC ergo argumentatio quæ dicitur artis expers, in teſtimonio poſita eſt: teſtimonium autem nũc dicimus, omne quod ab aliqua re externa ſumitur ad faciendam fidem.) Expoſitis artificialibus, iam inartificiales locos tractaturus eſt. Extrinſecus itaque poſitum argumenti locum, quem Cicero artis expertem uocat, in teſtimonio poſitũ eſſe aſſerit. Sed dubium uideri poteſt, quid hic locus differat à ſuperioribus, quæ affecta appellauit. nã ſicut affecta ad ſe referuntur, ita teſtimonia ad ea quorũ teſtimonia ſunt referuntur. Quamobrem cur aut ea quæ affecta dicta ſunt, non extrinſecus appellentur: aut quæ nũc extrinſecus, nõ inter affecta ponerentur, quæri potuit: cum præſertim ea quæ adiũcta eſſe negotio ſupra dixerimus, ueluti quoddam teſtimoniũ ſæpe rebus afferant, cum ex eorũ quæ præceſſerunt uel conſecuta ſunt ſignis, quid geſtum ſit cõſiderari ſoleat. Quorum cõmunis illa ſolutio eſt, quòd ex affectis argumenta ab oratore inueniuntur, eiuſq; opera atque induſtria naſcuntur. ea aũt quæ extrinſecus poſita ſunt, rei tantum teſtimonium præbẽt: nec ab oratore inueniuntur, ſed eis orator utitur inuentis et paratis. Quæ enim à genere uel ſpecie uel à cæteris affectis argumenta ducuntur, ab ipſo oratore comparantur, credunturq; quodammodo: teſtimonia autem ſibi ipſe nõ efficit, ſed ad cauſas præparatis utitur. quo fit, ut argumenta ex affectis in cauſa ſtatim atque ex tẽpore naſcantur: ea uero quæ in teſtimonijs poſita ſunt, rem præcurrentia, uſum negotio poſterius præſtent. Adiuncta ab oratore cõiectura colliduntur: teſtimonia uero non in coniecturis, ſuſpicionibus ue, ſed rei iã factæ narratione conſiſtunt. dici.n. à ſe uocari teſtimonium, quod ab aliqua externa re ſumitur. PERSONA autem non qualiſcunque teſtimonij pondus habet: ad faciendam.n. fidem auctoritas quæritur.] Quoniam locum artis expertẽ in teſtimonio poſitum eſſe dixit, in teſtimonijs uero perſonarum fidei ſumma auctoritas quæritur, neceſſarium fuit quibus rebus auctoritas fieri ſoleat, expediret. Et cætera quidem clariſſime atque apertiſſime dicta ſunt. Sed quod auctoritatem in naturam tempuſq; diuiſit, quodq; in tempore ingenium, opes, fortunam, artem, uſum, neceſſitatem, concurſionẽ etiam nonunquam rerum fortuitarum locauit, quæri poteſt. quid enim attinet ad tempus ingenium? quid ars? quid uſus? nam ætas atque opes, & fortuitarum rerum concurſio, tempori recte ſubijciuntur: quoniã unumquodque horum uarijs temporum uicibus permutatur. Ingenium uero potius naturæ attribui debere uidetur. Quod ſi uelimus proprie diſtribuere, artem uidemur & uſum tertium quiddam conſtituere, quod neque tẽpori neque naturæ ſubijciatur. licet uirtus quoque ipſa, quam M. Tullius in naturæ ratione conſtituit, quibuſdam nõ tam naturalis, quàm tum doctrina tum recta uiuendi inſtitutione uideatur comparata. Eſt ergo hæc diuiſio ita intelligẽda, quod omnis auctoritas aut ex magnis atq; excellẽtibus rebus & natura optimis uenit aut his quæ infra naturam ſunt: fidem uõ ex naturæ qualitate, ſed ex uulgo inſitis opinionibus capit: & maximas excellẽteſq; res in natura cõſtituit, quæ ſemper (ut ipſe Cicero multis in locis defendit) boni eſt appetens. At quæ poſteriora ſunt, ſub tempore poſuit: quoniam omnia tẽpori ſubiecta, principalis boni ſtatum non retinent: uirtus quidem quoniã firmos iam habitus boni habet, ad uitium flecti non põt. quod ſi poſſit, nõ uirtus, ſed uirtutis fuit ſimulacrum. ingenium autem, & opes, & fortuna, & ars, uſuſq; ſæpe inuertuntur: nam quidquid horum euerti à uirtute ſeiũctum, ueræ uirtutis dignitatem amittit. Et de uirtute quidem dicere diſtulit: poſteriorem uero partem.i. in tempore poſitæ auctoritatis, diuiſit, & euidẽtiſſimis patefacit exemplis. Nam et ingenijs fides adeſt, atque ex eo præſto eſt auctoritas plurima, eos quippe ſapientius loqui homines credunt, quorum ingenium uelox ad explicandũ extricandumq; quiduis fuerit: opibuſq; præpollentes, digni ſiderentur: fortuna quoque & dignitate præclaros, auctoritatis quadã maieſtate digniſſimos quibus credatur exiſtimant. non recte fortaſſis. Sed & iudicium in negotijs, et uitæ exiſtimatio opinione hominum maxime creſcit: quæ quia mutari uix poſſunt, ad eam cuncta orator diriget, eandemq; ſibi tractandã regendamq; proponet. quãdoquidem & qui iudicaturus eſt, & exiſtimãtis auditoris eã uidet eſſe perſuaſionẽ. Ars præterea atque uſus etiã plurimũ ualent: in utriſque.n. fidẽ notitia facit, quæ ex ſciẽtia experiẽtiaq; naſcitur. FACIT etiã neceſſitas fidẽ, quæ tum à corporibus, tum ab animis naſcitur.] Neceſſitas quoque, inquit, quaſi quod latebat extorquens, auctoritati obnoxia eſt. Hæc tum à corporibus, tum ab animis uenit. à corporibus quidẽ, cum igni, ferro, uerberibus quod uerum latet, aperitur: ab animis uero, cum mẽs quadã perturbationis uel ignorãtiæ neceſſitate uerũ dicere quodammodo compellitur. confuſa.n. mens, nec quid dici, nec quid taceri debeat, ſatis diſtinguit: ſiquidem iracundia, uel animi qualibet perturbatio, quod occultandum fuit, nõ tenet. Quæ idcirco ad fidẽ faciendam habẽt auctoritatem, quia ſimpliciter prodita ſunt, nec aliqua calliditate id prolatum eſt. Quin etiã puerorum ignorãtia, uinolentia, ſomnijs quædam ſæpe produxerunt in medium, in quibus ſi iudicium ullum ſit, prolata utique non eſſent. Sæpe ẽt homines præter ullam animi perturbationem imprudẽtes, propria confeſſione ſe condemnarunt, dum ſimpliciter cuncta effundunt, quæ ſibi nocitura nõ æſtimant: ut Stagerio tunc eueniſſe dicit Cic. qui interpoſito pariete teſtibus audiẽtibus ea imprudẽs cõfeſſus eſt, quaſi ſecurus eſſet nec à quoquã audiretur, quibus uulgatis in iudicijſq; prolatis, capitis dãnatus interijt. HVIC ſimile quiddã de Lacedæmonio Pauſania accepimus.] Nã ut Thucydides ſcripſit, & Aemilius Probus ſcriptis teſtatur, Argilius quidã adoleſcentulus cũ epiſtolam Pauſaniæ ad Artabagum accepiſſet, eiq; in ſuſpicionẽ ueniſſet, aliquid in ea de ſe ſcriptũ, quod nemo eorũ rediſſet qui ſuper tali cauſa eodem miſſi erant, uincula laxauit epiſtolæ, ſignoq; detracto cognouit, ſi pertuliſſet, ſibi eſſe pereundum. Erant in eadẽ epiſtola, quæ ad ea pertinebãt quæ inter Regẽ, Pauſaniamq; cõuenerãt: has ille præfectis urbis tradidit. ſed Lacedemonij ne huius quidẽ indicio impulſi ſunt, ut Pauſaniã cõprehẽderent: neque prius uim adhibendam putauerũt, quàm ſeipſe indicaſſet. Itaque huic indicii

quid

quid fieri uellent,præceperunt. fanũ fuit Neptuni, quod uiolari nefas putabant Græci: eo ille index confugit,in ara cõſedit,hanc iuxta locũ fecerunt ſub terra,ex quo poſſet audiri ſi quis quid loqueretur.cũ Argilio huc uiri habiti boni ex præfectis,quorum res arbitratu fieret,quidam deſcenderũt. Pauſanias nihil tale cogitans,ſui ſecurus,ut Argilium in arã confugiſſe audiuit,eo peruenit. quem cũ ſupplicem in ara Neptuni ſedentem uideret, quærit quid cauſæ ſit tam repentini cõſilij. Huic ille,quid ex literis comperiſſet,aperit. tunc magis pænitans Pauſanias,orare cœpit ne enũciaret, ne ſe meritum optime de illo proderet. quod ſi eam ueniam ſibi dediſſet, tantisq; implicatum rebus ſubleuaſſet,magno ei præmio futurũ. His rebus ab eius uerbo clãdeſtine excipientibus. ſatis iam cognitis, putarunt in urbe eũ comprehendi oportere. quo cum eſſent profecti,& Pauſanias placato Argilio(ut putabat)Lacedæmona reuerteretur,in itinere cum iam eueniſſet ut comprehenderetur,ex uultu cuiuſdã præfecti qui eũ amoueri cupiebat,inſidias ſibi fieri intellexit. itaque pauci ante gradibus,ã qui ſequebãtur,in ædem Mineruæ,quæ Chalcidicos uocabatur,cõfugit. hinc ne ullum pateret effugium,ſtatim qui ſecuti fuerant ualuas eius ædis obſtruxerunt, tectumq; ſunt demoliti, quo ſub dio celerius interiret. Sic Pauſanias magni belli gloriam turpi morte maculauit. nã cũ ſemianimis exinde de tẽplo elatus eſſet,confeſtim animã efflauit. Cuius mortui corpus cũ eodem nõnulli dicerẽt inferri oportere, quo hi qui ad ſupplicium eſſent dati, diſplicuit pluribus, & procul ab eo loco infoderũt,quo erat mortuus. inde poſterius Delphici Apollinis reſpõſo erutus, eodẽ in loco ſepultus eſt ubi uitam poſuerat. Atque hæc quidem in ignorãtia, in neceſſitate conſtituta eſſe dicit Cic. nam id quod quis neſcit, uix poteſt euitare: idq; uidetur ipſa propemodum referre ueritas, quod illi ferunt. Cõcurſio etiam fortuitarũ rerum fidem facit. quæ licet aliquando falſa ſignificat,tamen tantã habet uim,ut plerunque pro uero habeatur. Cõcurſio quoque fortuitarum rerum fidem facit cum cauſa aut proinde ac ſi uere ageretur aut diceretur aliquid,ita rõnibus cõuincitur, ut nullo modo falſum uideatur,quod refutari plerunq; uix põt. Velut de Palamede narratur à Græcis: obrutus.n. ſaxis, quod ab Vlyſſe proditionis totius exercitus fuerit inſimulatus,compertis in ſinu interfecti literis falſis,quaſi à Priamo ad Palamedẽ miſſis. fuerãt aũt manum imitatus Phrygiam Vlyſſes, & põdus Priamũ miſiſſe auri illæ literæ teſtabantur: quo comperto, fides facta proditionis eſt. In hoc etiã genere,inquit Cicero, eſt quod uulgo ab omnibus creditur, & multitudinis imperitæ fama celebratur. QVAE autem uirtute fidem faciunt,ea bipartita ſunt. ex quibus alterum natura ualet,alterum induſtria.] Ea,inquit,quæ uirtute extrinſecus uim nobis argumẽtorum ſuppeditant,bifarie diuiduntur: quorum alterũ natura,alterum induſtria fidem faciunt. & utrunque aut ex rebus diuinis,aut ex hominibus, nobis probandi aut refellendi uim argumentorũ ſuppeditant: natura quidem diuina ſunt teſtimonia,ut oracula: quæ quoniam deorũ continere creduntur orationem,ſine ulla extrinſecus adhibita induſtria fidem ſolent facere. & quoniam in dei ſunt uoluntate,nec ab ullo dependent, fieri natura Cic. dixit. illa autem, quaſi ſecundaria fidem facerent induſtria quadã uim habere protulit. Huius,inquit,operis & induſtriæ primũ eſt mundus: ut ſi in mũdo dicas ea fieri ſolere,ut eclipſes, quod in caſtris maxime ſolet accidere,ne terreatur aliquando imperita multitudo,ut dicatur hæc mundi ea natura eſſe ut hæc ferat, nec ob id timendum quicquam: & ordinem hunc eſſe, ut qui ex quatuor elementis componatur,intereat: ornatumq; eſſe,ut rerũ uiciſſitudines fiant. Deinde cum ita probamus eſſe,quoniam ex auium uolatu auſpicium,& cantu augurium captatum intellectumq; ſit: deinde certis ſonitus,ut armorum nonnunquã crepitus,futura bella indicarũt. & ardores,unde futura mõſtrentur incẽdia,aut ingẽtes æſtus futuros. portentis quoq; in terra indicantur aliqua,ut in hiſtorijs plerunque legitur. ex inteſtinis quoq; uictimarũ haruſpices futura diuinãt,præſentia hoc eſt ſauẽtia iuncta ſunt rebus de quibus quæritur. À dormiẽtibus quoque,uiſionibus & inſomnijs, multa ſunt per ſomniorũ coniectores ſæpe prædicta,præſertim cũ ea ſunt ut oracula uideri poſſint. In homine aũt multũ teſtimonij uirtutis prebet opinio: ut non tantum qui eam habeãt, ſed qui habere uideãtur,multum fidei præſtẽt. Sed quoniam duplex eſt uirtus,altera quæ intelligẽtiæ tota tributa eſt, altera quæ in moribus et bene uiuẽdi uia cõſtituta,recte ita diſtribuit inquiẽs,quos ingenio,quos ſtudio,quos doctrina præditos uidẽt: ut his uerbis uirtus ea quæ intellectu pficitur,intelligatur. Inde ſubiungit, Quorumq; uitã conſtantẽ & probatã: ut moralem uirtutẽ oſtẽdas,cuiuſmodi fuere plurimi,uelut Cato, Scipio, Lælius eius aũt quæ non tam in actione corporis quàm animi cõſiſtit uirtuti exempla poſtponit,quales(inquit) fuere oratores,philoſophi,poetæ,et hiſtorici,ex quorũ præceptis aut quocunque ſcriptis,alicuius rei petitur authoritas, cum dicimus ita.n. eſſe cõuenit,nam hoc Cato faciebat, hoc Scipio.&, ita eſſe oportet: nam hoc Cicero ſcribit, hoc dixit Liuius, hoc Virgilius teſtatus eſt,illud Ariſtoteles retulit. Quod autem ſupra dixit Cic. Naturæ auctoritas in uirtute eſt maxima,ita intelligendum. ut uis ea et natura quæ in uirtute eſt maxima, intelligatur. Inde cum adiecit, Quæ autem uirtute fidem faciunt,ea bipartita ſunt,ex quibus alterum natura ualet,alterum induſtria: ita dixit,perinde ac ſi dixiſſet, uis rerum omnium duplex eſt,altera quidẽ ad deum attinens,quam natura fieri uoco: altera ad homines. quæ ad homines, rurſum uirtus proprio nomine appellata,duplex: ut altera in parte intellectiua animæ,altera in moribus cõſtituta fidẽ faciat. Itaque nihil eſt quod ſibi contrarium uideri poſſit,licet uerbi ſimilitudine minus fortaſſis aperte fuerit enũciatum. Expoſitis omnibus argumentandi locis,illud primũ intelligendum eſt,nec ullam eſſe diſputationẽ,in quam nõ aliquis locus incurrat.] Quod poſt paululum ipſe oſtẽdet, & quibus quique loci quæſtionibus accõmodentur explicabit. QVAESTIONVM duo ſunt genera,alterum infinitum,definitum alterum.] Cum è quibus locis omnia argumentationũ genera erui poſſent oſtenſum ſit,& nihil argumentatione comprobetur,niſi quod dubium uideri potuit,recte Cicero cuiuſmodi ea ſint de quibus quæri poſſit,de quibus dicendũ eſſe uidebatur,iã expoſiturus eſt. Quæſtionũ inquit,duo ſunt genera: definitum alterum,quod hypotheſin græci,nos cauſam: infinitum,quod theſin illi appellant,nos propoſitũ poſſumus nominare. Cauſa à certis perſonis,tẽporibus,locis,actionibus,negotijs cernitur: aut in omnibus,aut in plerisque eorum. quamobrem hanc ſolam rhetorices materiã aliqui eſſe crediderunt. quam opinionem licet primum Cicero in Hermagoram tenuerit,& infinitam quõnem nihil ad oratorem pertinere dixerit, hic tamen (ſicut & alibi licet etiam uidere) eandem Cicero damnauit opinionẽ. etenim res certas definitasq; ferè omnes per uniuerſales probat orator. propoſitum autem,in aliquo eorum,non tantum maximis. Cicero theſin propoſitum uocat, alij quæſtiones uniuerſales ciuiles, alij quæſtiones philoſopho conuenientes: Atheneus etiam partem cauſæ cum Cicerone uocat. Cum igitur finita ſint ex complexu rerum, perſonarum, temporũ cæterarumq;, hæ hypotheſes à Græcis dicuntur, cauſæ à noſtris. In his omnis quæſtio uidetur circa res perſonasq; conſiſtere: Amplior ſemper eſt infinita. inde enim, ut multi exiſtimant, finita deſcendit. Et,ut illi uolunt, infinita eſt: ut, An ducenda uxor. finita, An Catoni ducenda.

Alij putant eas theſes aliquãdo nominari, quæ pſonis cauſiſq; contineantur, aliter tantũmodo poſitis. ut cauſa ſit, cum Oreſtes accuſatur: theſis, An iure ſit accuſatus, uel, an recte ſit abſolutus. Hi theſim à cã ſic diſtinguunt, ut illa ſit ſpectatiuæ partis, hæc actiuæ. illic. n. ueritatis tantum gratia diſputari, hic negotium agi. Hoc igitur dicit Cicero, propoſitum. i. infinitam quæſtionem, in aliquo eorum eſſe quæ in cauſa ſunt. partem enim cauſæ eſſe uult, ut diximus. aut pluribus, ut dictum eſt, poſſe fieri, nec tamẽ in maximis: ſiquidem id quod maximum eſt, in certis perſonis ipſoq; negotio eſt, hypotheſin appellamus. Adijcit porrò, Omnis quæſtio quæ de aliqua re naſcitur, eſt eorũ quibus cauſa continentur, aut uni, aut pluribus, aut nonnunquam omnibus: hoc eſt, eiuſmodi eſt cauſa, ut per omnes decurrat q̃ones, quæ de ea re naſcuntur de qua quæſtio eſt, perinde ac membra quædam è toto corpore diffuſa. ut ſit res ipſa corpus, de alia multifarie quæri poſſit. Quæſtionum porrò quæ de quacunque re ſunt, duo (inquit) ſunt genera. hoc enim genus quæſtionis quod de quacũque re dicitur, ſcientia & actione diſtinguitur. nam aut ipſa cognitio rei ſcientiaq; perquiritur: ut Virtus ſuam ne propter dignitatem, an propter fructus aliquos expetatur? &, an prouidentia mundus regatur? aut agendi conſilium exquiritur, ut Sit ne ſapiẽti capeſſenda reſpublica: aut, Sit ne boni uiri, manus cum hoſte cõſerere. COGNITIONIS q̃ones tripartitæ ſunt. aut ſit ne, aut quid ſit, aut quale ſit quæritur.] Omnis enim res cum eãdem habeat naturã ambigendi de qua quæri & diſceptari poteſt, ſiue in infinitis conſultationibus diſceptas, ſiue in his cauſis quæ in ciuitate & in forenſi diſceptatione uerſantur, aut ad cognoſcendi aut ad agendi uim rõnemq; referatur neceſſe eſt. Nã aut ipſa cognitio rei ſciẽtiaq; perquiritur, ut ſi quæratur, Natura ne ius profectum ſit, an ab aliqua quaſi conditione hominũ & pactione. aut agendi aliquid uel nõ agendi exquiritur cõſilium, ut Sit ne ſapientis ad rempub. accedere. Cognitionis porrò tres ſunt modi, coniectura, definitio, & (ut ipſe in lib. de Orat. dicere formidat) cõſecutio. nam quid in re ſit, coniectura quæritur: ut illud, ſit ne in humano genere ſapientia. quam autem uim quæque res habeat, definitio explicat: ut ſi quæratur, quid ſit ſapiẽtia. Conſecutio aũt tractatur, cum quicquam quod rem ſequitur exquiritur: ut illud, Sit ne aliquãdo mentiri boni uiri. Redit rurſus ad coniecturã, eamq; in quatuor genera partitur. nã aut quid ſit quæritur, hoc modo: natura ne ſit ius inter homines, an opinionibus. aut quæ ſit origo cuiuſq; rei: ut, quod ſit initiũ legum, aut rerumpub. aut cauſæ tractatio: ut ſi quæratur, cur doctiſſimi homines de maximis rebus diſſentiant. aut de immutatione: ut ſi diſputetur, nũ interire uirtus in homine, aut nũ in uitium poſſit cõuerti. Definitionis autẽ ſunt diſceptationes, qua definitione generis uel forma explicãdæ ſunt: ut cũ quæritur, Sit ne ius quod maximæ parti ſit utile. aut cũ quid cuiuſque ſit propriũ exquiritur. ut, Ornate dicere propriũ ne ſit oratoris, an id etiã alius præter eũ poſſit. aut cũ res diſtribuitur in partes: ut ſi quæratur, quot ſint genera rerum expetendarũ, aut, ſint ne tria corporis, animi, externarumq; rerum: quæ partitionem oſtẽdunt, ut ipſe uult. aut cũ forma & quaſi naturalis nota cuiuſque ut ſit deſcribitur: ut ſi quæratur, auari ſpecies, ſeditioſi, glorioſi. Conſecutionis autem duo prima quæſtionũ genera ponũtur. nam aut ſimplex eſt diſceptatio, ut ſi diſſeratur, expetenda ne ſit gloria: aut ex comparatione, laus an diuitiæ magis expetendæ ſint. Simplicium tres ſunt modi: de expetendis fugiendiſ'ue rebus, ut Expetẽdi ne honores ſint, Nũ fugienda paupertas: de æquo aut iniquo, æquum ne ſit ulciſci iniurias: de honeſto et turpi, ut hoc, ſit ne honeſtũ gloriæ cuiuſcũque cauſa mortem obire. Comparationis aũt duo ſunt modi. unus, cum idem ne ſit an aliquid interſit quæritur, ut metuere & uereri, rex & tyrãnus, aſſentator & amicus. alterum, cũ quid præſtet aliud alij quæritur: ut illud, optimi ne cuiuſq; ſapiẽtes an populari laude ducãtur. Atque eæ quidem diſceptationes quæ ad cognitionem referũtur, ſic ferè deſcribũtur. Quæ uero referũtur ad agendũ, aut in officij diſceptatione uerſantur: quo in genere quid rectum faciẽdumq; ſit quæritur, cui loco hominis quaſi uitiorum eſt ſylua ſubiecta. aut in animorum aliqua permotione aut gignenda, aut ſedanda tollendá'ue tractãtur. huic generi ſubiectæ ſunt hortationes, obiurgationes, cõſolationes, miſerationes, omniſq; ad omnem animi motum et impulſio, & ſi ita res ferret mitigatio. hæc ſunt genera ac modi diſputationũ, quibus Cic. de unaquaq; re quæri dicit. COGNITIONIS q̃ones tripartitæ ſunt: aut ſit ne, aut quid ſit, aut quale ſit quæritur.] Recte cognitionis hæc ſunt. poſſunt. n. omnia ignorari. Horum prima coniectura.] Quæ facti quæſtio dicitur. unde quoniam facti aliquam habet controuerſiam, & coniecturis cauſa firmatur, conſtitutio coniecturalis appellatur. Secundum definitione.] Quæ nominis quæſtio nominatur: unde quia uis uocabuli definienda eſt, conſtitutio definitiua nuncupatur. Tertium iuris & iniuriæ diſtinctione explicatur.] Et hæc quæſtio qualitas appellatur. At enim quoniam qualis res ſit quæritur, quia & de ui & de genere negotij controuerſia eſt, conſtitutio oritur generalis. nõ. n. ex modo actionis, ut ſuperioribus duabus ſed ex re, id eſt negotio nomen impoſitum eſt. hic. n. de negotij genere. i. qualitate quæritur, iure ne id an iniuria factũ ſit, diſtinctione explicatur. CONIECTVRAE ratio in quatuor partes diſtributa eſt, quarũ una eſt cum quæritur ſit ne aliquid, altera unde ortũ ſit: tertia, quæ id cauſa effecerit: quarta, in qua de mutatione rei quæritur.] In Rhetoricis idem inquit: Ac facti quidem controuerſia in omnia tempora põt diſtribui. nam quid factum ſit, poteſt quæri hoc modo, occiderit ne Aiacem Vlyſſes. & quid fiat, hoc modo: Bono ne animo ſint erga rempubub. Fregellani. & quid futurum ſit, hoc modo: Si Carthaginem relinquemus incolumem, nũ quid ſit incommodi ad rempublicam peruenturum. Sed non ſunt ſibi iſtæ diuiſiones cõtrariæ. etenim quatuor illæ partes in his tribus includuntur, ut paulopoſt exẽplis apparebit. Illud in primis tenendum etiã, non omnia hæc tempora ad iudiciale genus attinere poſſe. nemo. n. accuſat, niſi quæ facta ſunt. Sed antequam ad Ciceronis uerba uenio, ſciendum coniecturã omnem aut de re aut de animo eſſe: & utriſque tria eſſe tẽpora, præteritum, præſens & futurũ. De re & generales quæſtiones ſunt, & definitæ. de animo quæri non põt, niſi ubi perſona eſt, & de facto conſtat. Ergo cum de re agitur, aut quid factum ſit in dubium uenit, aut quid ſit, aut quid futurũ: ut in generalibus, an atomorũ concurſu mundus ſit effectus, an prouidentia regatur, aut ſit aliquando caſurus. quantum ad finitas attinet, an parricidium commiſerit Oreſtes, an regnũ affectet Gracchus, an recte Verrem ſit accuſaturus Cecilius. Quod aũt dicit hic Cic. unde ortũ ſit, nec minus præteriti tp̃is eſſe põt: ut, quod obrepſit peſtilentia, an ira dei, an intemperie cœli, an corruptis aquis, an noxio terræ halitu: & quæ cauſa ſit, quare ad Troiã quinquaginta reges nauigauerint, iureiurando adacti, an exẽplo moti, an gratificantes Atridi. Animi cõiectura nõ dubiũ quin in omnia tp̃a cadat: ut, qua mente Cæſar in Gallijs certauerit, qua mente Pyrrhus fœdus petat: quo laturus ſit Cæſar, ſi Ptolemæus Pomp. occiderit. Quæritur per coniecturã quoque de qualitate circa modũ, ſpeciẽ, numerũ: an ſol maior quã terra, luna globoſa an plana an acuta: unus mũdus, an plures. Itẽ et extra naturales q̃ones, maius ne bellũ Troianũ an Peloponnenſium, qualis clypeus Achillis, an unus Hercules. In hac autem quæ accuſatione & defenſione

conſtat,

conſtat,unum eſt genus,in quo quæritur & de facto & de auctore. Sed ad Ciceronē iam redeo,qui inquit,ſit,nec ne.ſit, ut quid'nam ſit honeſtum , & quid æquum reuera: an hæc tantū in opinione ſint.ac in omnia tēpora diſtribui poteſt,nec minus:& quæ ſequuntur.ut unicuique intuenti manifeſtū eſt,& omnia qualia ſint,cōiectura cōſequi poterimus. in Rhetoricis enim tempus quod maxime quærit,in iudicijs oſtenditur.hic autem quaſi in membra diſcerpitur: & ut rebus omnibus coniectura occurrit,explicatur. Et licet illæ non minus infinitæ quàm finitæ eſſe poſſint quæſtiones,hæc tamē in quatuor partes facta diuiſio,ad theſin,hoc eſt infinitā quæſtionē potius attinet,ut & in ſequentibus apparebit magis. Cum autē quid ſit quæritur,notio explicanda,& proprietas,& diuiſio,& partitio:hæc enim ſunt definitioni attributa . additur & deſcriptio,quā χαρακτῆρα græci uocāt.] Sequitur cōiecturā definitio.qui enim non poteſt dicere nihil feciſſe proximum habebit ut dicat nō id feciſſe quod obijciatur.definitio autē rei propoſitæ erit propria,dilucida & breuiter comprehēſa uerbis.Annunciatio autē ipſa,qua aliquid definitur,cōſtat genere ſpecie,differentia,& aliquando proprio.ut ſi definias hominē(noto enim exēplo utar)genus eſt animal, homo ipſe qui definitur ſpecies,rationale differētia,riſibile propriū uel pro proprio poſitum.ut ſi dicas:Homo eſt animal riſibile, uel homo eſt animal rationale.alij aliā addunt etiā differentiam,mortale.Et quoniā ſæpe definimus(omitto enim omnes modos definitionum,cū abunde eos ſupra tradiderimus,nunc attingere)aut per genus & differentiā,aut per genus & propriū,quod maxime definitioni conuenit:aut diuidentes, aut partiētes,aut deſcribētes & definiētes,omnibus his modis quærere poſſumus.per genus,ut in eodē conſidamus exemplo, an homo ſit idem quod animal rationale mortale . per propriū, an homo ſit id quod animal riſibile.per deſcriptionem, an homo ſit qui in cœlum uerticē rotundūq; caput geminis utrinque auribus attollens,ſub collo humeros brachiaq; demittēs, geminis ambulat pedibus,& cætera in hunc modū.diuiſione ut an illa rhetorica ſit quæ diuiditur in demonſtratiuū,deliberatiuum,& iudiciale genus.partitione,ut an rhetorica illa quæ partitur in inuētionē,diſpoſitionē,elocutionē, memoriā, & pronunciationē.Quæ quæſtionū genera in ea etiam transferri poſſunt,quæ in cauſis uerſantur forēſibus.Sed ne in hac re nimius exiſtimer,plura his non adijciā.Hoc ergo dicit Cic. cū quid ſit quæritur,notio,hoc eſt genus uel formæ explicanda eſt.etenim genere formæ , & formis individua notiora ſunt.CVM autē quale ſit quæritur,quale quid ſit aut ſimpliciter quæritur,aut cōparate .] Eſt qualitas de ſummo genere infinitaq; quæſtione,atque ea quidē non ſimplex . nā & qualis ſit cuiuſque rei natura , & quæ forma quæritur: an immortalis anima,an humana ſpecie deus. & de magnitudine ac numero,quantus ſol,& an unus mundus. quæ omnia cōiectura quidē colliguntur.quæſtionē tamē habent,et in eo qualia ſunt.hæc in ſuaſorijs , hoc eſt deliberatiuo genere tractari ſolent.ut definitæ quæſtionis exēplū demus, Si Cæſar deliberet an Britanniam impugnet , quæ ſit Oceani natura, an Britannia inſula(nam tum ignorabatur quantū pateret) quo numero militū aggredienda,ut in cōſiliū ferendum ſit: eidē qualitati ſuccedunt facienda & nō facienda, appetēda, uitanda,quæ in ſuaſorijs maxime cadunt.nec ſuaſorijs tantū, uerū etiam in iudicijs ſunt frequentia,ac ſola differētia:quia in ſuaſorijs de futuris,in iudicijs de factis agitur.Item demonſtratiuæ partis omnia ſunt in hoc ſtatu,in quo factū eſſe conſtat,quale ſit factū quæritur:is omnis eſt aut de præmio;aut de pœna,aut de quantitate.hoc genus aut ſimplex,aut comparatur.illic quid æquum,hic quid æquius,aut quid æquiſſimum ſit excutitur . Cum de pœna iudicium eſt, à parte eius qui cauſam dicit,aut defenſio eſt criminis, aut imminutio, aut excuſatio,aut(ut putant alij)deprecatio.hæc abſoluta appellatur conſtitutio.Sed eſt alterū defenſionis genus , in quo factum per ſe improbabile aſſumptis extrinſecus auxilijs tuemur.id genus aſſumptiua dicitur cauſa cum dicitur, Occiſus eſt,ſed latro:excæcatus,ſed raptor.Itaque inquit Cic.cum aut quæritur quale quid ſit,aut ſimpliciter quæritur,aut comparate.ſimpliciter,Expetendáne ſit gloria.nulli enim rei comparatur,& qualitas quæritur,nō an ſit,uel quid ſit,ut in coniecturam aut definitionem cadat:ſed quali,,an ſit eiuſmodi,ut à nobis ſit expetenda.Comparate , præponendáne ſit diuitijs gloria.Et hoc licet coniectura conſequi poſſimus,tamen qualitas quæritur.enimuero cū quærimus, an ſit talis gloria ut ſit præponenda diuitijs,de qualitate quæritur:& comparate, quia diuitijs cōparatur.Diuidit exinde ſimplicia , & ea quæ cōparantur.ſimplicia quidē,ut de expetendo fugiendoq;,quale id ſit quod expetendū,& quale quod fugiendum:de æquo & iniquo,quale ſit quod æquū uocamus, & quale quod iniquum nominamus.Idem de honeſto turpiq; intelligendum.

COMPARATIONVM autē duo ſunt genera: unum de eodem & alio.] Vt quid differant inter ſe amicus & aſſentator,rex & tyrannus.alterum de maiore & minore: ut ſi quæratur,num plus utilitatis eloquentia an iuris ciuilis ſcientia afferat.quæ quoniam alijs conferuntur,cōparationi ſubijciuntur.Et licet hæc omnia coniectura definitioneq; qualia ſint colligamus,tamen quia non an ſint, aut quid ſint quærimus,ſed qualia ſint ſcire cupimus,ut ſpectanti unicuique poteſt eſſe manifeſtū,qualitati ſubijciuntur. ACTIONES reliquæ ſunt,quarum duo genera:unū ad officiū,alterū ad motū animi uel gignendū uel ſedandū,planè ue tollendū.]Diuiſerat ſupra Cicero ita quæſtionū genera, ut alia cognitionis,alia actionis eſſe diceret.Cognitionis genera clariſſime cōprehendit,& ſingula lucida diuiſione . nunc actionis quæſtiones ita diuidit,ut alterā ad officiū , alterā ad motum animi attinere dicat.ad officiū ſic, cū quæritur ſuſcipiēdi'ne ſint liberi.etenim quoniā omnis uirtutis laus in actione cōſiſtit,de uirtutibus uitijsq; omnis quæ officij eſt quæſtio naſcitur.ad mouendos animos cohortationes,ad Rempublicam efferendā.nā & actionis ſunt,& mouere animos ut id faciāt oportet.ad uirtutē quidē attinent:ſed nō ut quod proprium uirtutis ſit quæratur potius,quàm quid ex ea uirtutis actione eueniat.enimuero laudē & gloriā conſequimur,quæ uirtutis ſunt præmia.In quo genere ſunt querelæ , uelut de his qui perditum eant rempublicā incitationes,de eis quæ reipublicæ profutura ſunt:miſerationes, ſi quid damni ſit uenturū.quibus rebus maxime prudēs & diſerta dominatur oratio.Itaque licet in infinitis quæſtionibus hæc quæſtionū quædā ſint genera auditori,eadē tamē in cauſas transferuntur, ubi negotij perſonæq; cauſa tractatur,ut ſupra oſtēdere niſi ſumus. LOCI autē qui ad quaſque quæſtiones accommodati ſunt.]Nunc quibus quæſtionibus loci, quos ſupra abunde explicuimus,accōmodentur,breuiter decurrit. Ad coniecturā igitur maxime apta,quæ ex cauſis,quæ ex effectis.] Nā aut cauſa effectu,ut ignis fumo:aut effectus cauſa,ut fumus igni,eſſe intelliguntur in cōiectura.À cōiunctis quoque locus,ut cū quæritur quid ſit,aut euenerit,futurum'ue ſit,cōiectaræ conuenit.etenim qui omnibus locis coniectura excutitur. AD definitionē pertinet ſciētia definiēdi.] Poſtquā an ſit ſcierimus,proximū eſt ut quid id ſit intelligamus. id autē definitione colligemus,de qua abunde tractatum ſupra. Atque huic generi finitimū eſt illud , quod appellari de eodē & de altero diximus,quod genus formæ quædā definitionis eſt.] Supra poſt eam quæſtionē,quam definitione diximus explicari,oſtendimus eam eſſe quæſtionē, quæ eſt cū

quæritur quale quid ſit,eiuſq; quæſtionis duas eſſe partes.alg teram quidẽ,cum ſimpliciter:alteram cum comparate quæritur.) Comparationis duas fecimus partes:alteram, cum de eodem & altero quæritur:alteram, cum quæritur de maiore & minore.De definitione igitur tractans,immiſcet etiam qualitatis unã duntaxat formã, quam de eodẽ & altero diximus appellari:dicitq; eoſdẽ locos conuenire hic formæ cõparationis,cum qualitas quæritur:quæ eſt,cum de eodem & de altero quæritur,ut diximus,qui conueniunt definitioni:ſiquidẽ ſi quæratur,idem'ne ſit pertinacia & perſeuerantia,definitionibus iudicandum eſt.Pertinacia,ut Varro inquit, oſtenditur eſſe à pertendendo.in qua re ſit impoſitũ,dicitur, cum demonſtrantur in quo nõ debet pertendi,& pertendit, pertinaciam eſſe:quod in quo oportet manere,ſi in eo perſtat,perſeuerantia ſit.Hac Varronis definitione , quid inter ſe differant pertinacia & perſeuerantia,aperte cognoſcitur. NAM ſi hanc rem illa ſequitur,hanc autem non ſequitur.] À cõſequenti dat exẽplũ.ſi hanc rem illa ſequitur,ut ſi homo eſt, animal eſt.antecedit enim homo,& ſequitur animal . hanc autẽ nõ ſequitur,ut ſi animal eſt,homo eſt.nõ enim ſequitur, ut ſi homo ſit,animal ſit,cũ multa præter hominem ſint animalia.Aut ſi huic res illa antecedit.] Velut,ſi animal eſt, ſubſtantia animata ſenſibilis eſt. Huic non antecedit.]Vt ſi animal eſt,planta eſt. Aut ſi huic repugnat.] Vt,ſi eſt lux,dies non eſt. Illi nõ repugnat.] Vt dicas, ſi lux eſt, dies eſt.etenim ſi lux eſt,dies eſſe & nõ eſſe poteſt.nõ ergo repugnat. Aut ſi huic rei hæc.] Vt ſi interpoſitio terræ inter ſolem & lunam cauſa eſt eclipſeos. Illius alia cauſa eſt. Vt quod ſolares aut lunares radij non luceant:nõ quippe quod intra nubes in ſublimeq; eleuatos uapores condiſi ſint,alia cauſa eſt. Aut ſi ex alio hoc.] Velut ſi cometes alia cauſa appareat,quàm ut ex alia ſtella ſit,quæ eo modo,licet raro appareat,emiſſet. Ex alio illud effectum eſt.] Ex alia cauſa eſt,ut in cœlo galaxia colluceat . quos locos in definitã quæſtionẽ traducere,haud difficile eſt . Ex quouis horũ id de quo quæritur,idem'ne an aliud ſit , inueniri poteſt.] Senſus eſt,ex quolibet horũ locorũ quos memorauimus,id de quo erit quæſtio,an ſit idẽ quod aliquis dicat , an quiduis aliud,poterit inueniri. A T tertiũ genus quæſtionis,in quo quale ſit quæritur,in cõparatione ea cadunt quæ paulo ante in cõparationis loco enumerata ſunt.] Tertiũ fuit ſupra à Cicerone interpretatũ cognitionis genus,& diuiſum in id quod ſimpliciter quæritur, & id quod comparate. rurſum quod cõparate,in duas diuiſum formas , in id quod de eodẽ & altero diceretur,definitionis locos aptos eſſe recenſuimus:& id quod de maiore & minore quæreretur.cui nũc dicit Cicero locũ eſſe accõmodatũ,quẽ ſupra inter artificiales ultimũ tractauit.Comparatio omnis eſt à maioribus, minoribus,& paribus. IN illud autẽ genus in quo de expetendo fugiendoq; quæritur,adhibentur ea quæ ſunt aut animi,aut corporis,aut externa uel cõmoda uel incõmoda,&c.] Hæc eſt qualitas huius partis,de qua ſimpliciter quæritur pars prima.hoc ergo dicit,ſi de expetendo fugiendoq; quæritur,adhibentur ea quæ ſunt aut animi aut corporis aut externa, uel cõmoda,uel incõmoda.animi,ut ſciẽtia:corporis,ut robur,forma:externa,ut opes,diuitiæ,quæ cõmoda putantur.incommoda,his aduerſa:ut debilitas,uel ægritudo,deformitas, uel mãcum aliquod membrum,mendicitas,uel paupertas. Cũ igitur quæritur,quid in rebus expetendum fugiendum'ne ſit , hæc proferuntur,quibus expetendum fugiendumq; eſſe aliquid oſtenditur. ITEMQVE cum de honeſto turpiq; quæritur.] Simpliciter intellectæ quæſtionis hæc tertio loco fuit pars enumerata,quæ nunc in ſecundo ponitur,inquiens , Cũ de honeſto turpiq; quæritur,ad animi bona aut mala omnis oratio dirigenda eſt. Supra,quid hæc cum bonis corporis externiſq; commodi uel incommodi afferre poſſent: hic,quid honeſtatis turpitudiniſq; afferre poſſint,exponitur.Cum igitur turpe aut honeſtum quicquam ſignificare uolumus,maxime animi probamus bonis:ſiquidem debilem eſſe, aut pauperem,nemini turpe,niſi animi uitio id obuenerit : ſicut nec honeſtum quidem,aut robore corporis,aut genere uel opibus alios excellere eſt,niſi ad mentis commoda referri queant. CVM autem de æquo & iniquo diſſeritur,æquitatis loci colliguntur.] Hi à cauſa & effectu loci eſſe uidentur, ſicut & memorati ſupra omnes in his formis eius quæſtionis, quã ſimpliciter dici qualitatis eſſe diximus.Hæc enim,quam ultimam partem poſuit,ſupra ſecundam in ordine fecit:cuius locos eſſe alios dicit natura,alios inſtituto.naturã rurſum duas partes habere,tributionem ſui,& ulciſcendi ius. etenim natura poſcit,ut tribuamus unicuique quod ſuum eſt:et ſi quis uim inferre uoluerit,ulciſci nobis licere natura iubente comprobamus.perinde ac ſi dicamus,cauſam eſſe in natura,ut id faciamus:quod tacuit Cicero.Inſtitutio autem æquitatis tripartita eſt.una pars legitima eſt,quæ lege ſancitur, quæ multorum opinione conſtitutæ ſunt:altera conueniens,cum conuẽtum fuerit ab aliquibus ut id obſeruetur: tertia moris uetuſtate confirmata,cũ ita oportere fieri arguimus,quòd uetuſto id more confirmatum ſit.atque etiã æquitatis tripartita dicitur eſſe.Diuidit rurſum æquitatis inſtitutionẽ trifarie,ut una ad ſuperos deos,altera ad manes,tertia ad homines attineat.quæ ad ſuperos,inquit,pietas appellatur . piamus enim deũ ſacrificijs,inſtituto,& (ut Auguſtinus inquit)pietas propre cultus intelligi ſolet,quẽ Græci εὐσέβειαν uocant:uel dei cultũ poſſumus dicere.Secunda ſanctitas , quã Cicero ad manes dicit attinere.Dicit autẽ Apuleius,& animas hominum dæmonas eſſe,& ex hominibus fieri lares,ſi meriti boni ſunt:lemures,ſi mali ſunt,ſeu laruas.manes autem deos dici,ſi incertum eſt,bonorum eos ſeu malorum eſſe meritorum.Sanctum eſt,ut Trebatius libro decimo religionum refert, interdũ idẽ quod ſacrum,idem quod religioſum:interdum aliud,hoc eſt, nec ſacrum,nec religioſum eſt:ut,Nos pauidi trepidare metu crinẽq; flagrantem Excutere,& ſanctos reſtinguere fontibus igneis:Hic ſanctos,ac ſi ſacros accipiamus,quod diuinitus cõtigerat.Sicut ergo ſuperius cultũ ueteres adhibuere,ita manibus mentis ſinceritatẽ & immaculatã adhibebant continentiã.Sed hæc in aliud tẽpus miſſa facio. indigent enim fortaſſis longiore diſputatione,quæ huic propoſito haud quaquam conuenit. TERTIA iuſtitia & æquitas nominatur.] Tertiã ad homines attinere dicit,eáq; uocari iuſtitiã et æquitatem.nam ita iuſtitiam diffinit Plato. Δικαιοσύνη ὁμονοία τῆς ψυχῆς πρὸς αὑτὴν, καὶ εὐταξία τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν πρὸς ἄλληλά τε καὶ περὶ ἄλληλα, ἕξις διανεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν ἑκάστου· ἕξις καθ' ἣν ὁ ἔχων προαιρετικός ἐστι τῶν φαινομένων αὐτῷ δικαίων, ἕξις ἐν βίῳ νόμου ὑπήκοος, ἰσότης κοινωνική. ἕξις ὑπηρετικὴ νόμων. Aequũ ita. Δίκη, ἀπόφασις κυρία περὶ ἀμφισβητουμένου πράγματος. Si quid ergo pietas aut ſanctitas aut iuſtitia uel æquitas poſcat,ob ea id fieri debere arguemus,ut ex cauſa probetur effectus. DE propoſito ſatis multa:deinceps de cauſa pauciora dicẽda ſunt pleraque enim ſunt ei cũ propoſito communia. Poſt traditã locorũ cognitionẽ,Cicero ſupra quæſtionẽ ita diuiſit,ut diceret alterã eſſe infinitã,quã theſin Græci, noſtri propoſitũ uocãt: definitã alterã,hanc hypotheſin Græci,Latini cauſam nominãt.Cũ igitur de propoſito,inquit,abunde tractauerimus,ſupereſt ut de cauſa pauca referamus: ſiquidem multa ſunt in cauſa,quæ propoſito conueniunt , ut nos oſtendimus.

TRIA ſunt igitur genera cauſarum.] Ita penè omnes conueniunt:iudicij,deliberationis,laudationis,id eſt,demõſtrationis.

nis. Horum fines declarant, quibus(inquit)locis nobis ſit utendum. nam iudicialis generis finis eſt ius, unde iudiciale nomẽ inditum. iuris autem partes eum ſunt expoſitæ, cũ æquitatis. diuiſit enim qualitatis quæſtionẽ in eam quæ ſimpliciter, & eam quæ cõparate diceretur. quæ autẽ ſimpliciter diceretur, diuiſit in id quod de expetendo & fugiendo, de honeſto & turpi, de æquo & iniquo. unde tria hæc cauſarum genera deſcendunt, eorũq; materies, & quæ à fine uniuſcuiuſque dignoſcitur. Iudicialis enim generis finis eſt ius. iuris autem partes expoſuimus, cũ de ea quæſtione quæ de æquo & iniquo eſt tractantes, ei proprios locos ſubiecimus: qui in iudiciale genus transferri etiã poſſunt, hoc eſt, ad definitã quæſtionẽ eãq; in qua de iure quæritur. DELIBERANDI finis utilitas.] Generis deliberatiui finis eſt utilitas, de qua utilitate cũ de expetendi fugiendiq; quæſtionis locis diſſeruimus, abunde diximus. Laudationis finis honeſtas.] De hoc quoque ſupra dictũ; ubi locos eius quæſtionis quæ de honeſto turpiq; fuit, expoſuimus. SED definitæ quæſtiones à ſuis quoque locis, quaſi proprijs inſtituuntur.] Eruuntur ex proprijs locis definitæ quæſtiones, ut cũ An factũ ſit, quid factũ, aut quale ſit quæritur. QVAE in accuſationẽ defenſionemq; partitæ, in quibus exiſtunt hæc genera.] Licet enim proprie in iudicijs accuſare aliquid defendereq; dicamur, tamẽ & cũ ſuademus diſſuademus'ue, aut laudamus reprehẽdimus'ue, accuſamus quodam modo, aut defendimus. Vt accuſator perſonã arguat facti, defenſor aliquid opponat.] Quod definitæ quæſtionis propriũ eſt. AVT nõ eſſe factum arguitur.] Vnde coniecturalis uel inficialis ſtatus naſcitur. inficialis eſt, cui ab inficiendo nomen eſt. Coniectura dicta eſt à coniectu, id eſt, directione quadam rationis ad ueritatem. itaque quia in eadẽ quæſtione accuſator coniectura, reus inficiatione utitur, ea nomina ei quæſtioni indita putauerunt. Aut ſi ſit factũ, aliud eius facti nomẽ eſſe.] Aut pro hoc, quoniam definire quod nõ ſi oportet, definitiua naſcitur conſtitutio. AVT iure eſſe factũ.] Hoc eſt, an ſit iure an iniuria factum quæritur: & iuridicialis, quã Græci δικαιολογικὴν nominant, appellatur. Sed id uerbum hanc rem parũ exprimere putat Cicero. Sanè, ut ſupra quoque diximus, tertia quæſtio, quoniam de facti qualitate quæritur, qualitas generalis nominata eſt. ea autẽ diſtributa eſt in negotialẽ iudicialẽq;: iuridicialis rurſum in abſolutam & aſſumptiuam. Sed quoniam de definita quæſtione loquitur, in qua de rebus ipſis quæritur, certis deſtinatiſq; perſonis, quod iuridicialis propriũ eſt. nã in negotiali, quã Græci πραγματικὴν uocant, remoto perſonarũ cõplexu, de rebus tantum quæritur: quidquid ipſe in primo Rhetoricorũ de inuentione dixerit, ubi iuridicialem dixit appellari. Harũ cauſarũ propria argumenta ex his ſupra locis, quos expoſuimus in præceptis oratorijs, explicata ſunt.] In ſecundo enim Rhetoricæ artis libro ſingularũ definitarũ quæſtionũ locos diligenter eſt proſecutus. Refutatio aũt accuſationis, in qua eſt depulſio criminis, Græce στάσις dicitur, appellatur Latine ſtatus, in quo primũ inſiſtit quaſi ad repugnandũ congreſſa defenſio.] Quod Cicero ſtatũ, id quidã cõſtitutionẽ uocant: alij quæſtionẽ, alij quod ex quæſtione appareat, alij caput, id eſt, κεφάλαιον γενικώτατον, ad quod referuntur omnia quorũ appellationis uis eadẽ eſt. ſtatum quidam dixerũt primã cauſarum conflictionem: ſed non eſt ſtatus prima conflictio, Feciſti, non feci: ſed quod ex prima conflictione naſcitur, id eſt, genus quæſtionis, Feciſti, non feci, an fecerit: Hoc feciſti, non hoc feci, quid fecerit: aut, Etiam ſi feci, recte feci. Ex his apparet, primũ coniecturã, ſecundũ finitione, tertiũ qualitate eſſe quærendũ: prima erit quæſtio coniecturalis, ſecunda finitiui, tertia generalis ſtatus ſed Cicero hic dicit ſtatũ eſſe, in quo primo inſiſtit quaſi ad repugnandũ congreſſa defenſio. Cui rei repugnat Cornelius Celſus dicẽs, non à depulſione ſumi, ſed ab eo qui propoſitionẽ ſuam confirmet. Sed Celſum Quintilianus multis rationibus nõ recte cẽſere conuincit. itaque tutius ita nos definire poſſe ſtatũ arbitratur, ut cũ ſint frequẽter in cauſa diuerſi quæſtionũ ſtatus, in eo credere ſtatum cauſæ, quod eſſet in ea potẽtiſſimũ, & in quo res maxime uerſaretur. id autẽ ſi quis generalẽ quæſtionẽ uel caput generale dicere malit, cũ hoc mihi nõ erit pugna: nõ magis, quã ſi aliud adhuc quo idẽ intelligatur, eius rei nomen inuenerit. Atque in deliberationibus & laudationibus ijdẽ exiſtunt ſtatus.] Subaudi, qui in iudicijs exiſtunt, quod quidam negarunt. Etenim ſtatus ad iudicialẽ tantũ pertinere materiam putauerunt. quorũ inſcitiam ipſa ſtatuum tractatio oſtẽdit, quippe quòd in omnibus generibus eſſe facile inueniantur. idq; oſtendit Cicero, dicens: Nã & negantur ſæpe ea futura, quæ ab aliquo in ſententia dicta ſunt fore, ſi aut omnino fieri nõ poſſint, aut ſi ſine ſumma difficultate nõ poſſint: in qua argumẽtatione ſtatus cõiecturalis exiſtet, cũ ſit genus deliberatiuũ. Aut cũ aliquid de utilitate.] Qui deliberatiui generis eſt finis. honeſtate autẽ, demonſtratiui: æquitate, iudicialis ſunt fines. Deq; his rebus, quæ his ſunt contrariæ.] Vt incõmodo, turpi, iniquitate: quæ eiſdẽ generibus, ut prius oſtenſum eſt, ſubijciuntur. Aut iuris, aut nominis.] De coniecturali dixit. adiungit, iuris, qui eſt iuridicialis quæſtionis, hoc eſt, An iure factũ ſit, ſtatus. nominis autẽ, definitiuus. QVOD idem contingit in laudationibus.] In iudiciali eſſe ſtatus omnes conſentiunt aliqui, in reliquis generibus negarunt, in deliberatiuo monſtrarunt eſſe poſſe. nõ quod in demonſtratiuo quoque eſſe poſſint, oſtendit: Nam aut negari, inquit, poteſt quod laudetur, quod præſentis temporis eſt, demonſtratiuiq; generis, & cõiecturalis ſtatus erit quæſtio: aut non eo nomine, qui ſtatus definitiuæ quæſtionis erit. Aut omnino non eſſe laudabile, quod non recte, non iure factum ſit.] Qui ſtatus generalis eſſe quæſtionis, facile deprahenditur, quibus.(Inquit Cicero)generibus ſubaudi ſtatuum, Cæſar nimis imprudenter uſus eſt in eis libris, quos Anticatones inſcripſit, quòd eos contra Catonem Vticenſem ſcripſerit: qui tyrannidem effugiens, mori melius quàm ſeruire arbitratus ſit. SED quæ ex ſtatu contentio efficitur, eam Græci κρινόμενον uocant. mihi placet id, quoniam quidem ad te ſcribo, qua de re agitur uocare.] Inuentis quæ ſupra memorauimus, intuendum deinceps Hermagoræ uidetur, quid ſit quæſtio, ratio, iudicatio, continens. quæſtio latius intelligitur, omnis de qua in utrãque partẽ, uel in plures, dici credibiliter poteſt. Dupliciter enim accipienda eſt. Altero modo primã aduerſariorũ cõtentionẽ appellamus, quo etiã minores omnes cõplectimur: diffuſam enim habet quæſtionẽ, ut in cõiectura, Ceperit ne pecunias Decius: in definitione, Minuerit ne maieſtatẽ Norbanus: In æquitate, Iure ne occiderit Opimius Gracchum. Hæc quæ primam habent contentionem, ex arguendo & reſiſtendo lata & fuſa ſunt. Altero, quo ſignificamus ſummam illam in qua cauſa uertitur, ex qua naſcitur ſtatus. Theodorus illas capita uocat generalia, ſicut ex illis pendentes ſpecialia. & quæſtiones ex quæſtione naſci, & ſpeciẽ in ſpecies diuidi cõuenit. Ratio, quod αἴτιον uocant alij, eſt ea quæ refertur à reo ad recuſandũ, depellẽdi criminis cauſa. ut ſi Oreſtes accuſetur matricidij, niſi dicat iure feci, illa enim patrẽ meũ occiderat: nõ habet defenſionẽ. qua ſublata, omnis quoque controuerſia ſublata eſt. Ergo eius cauſæ ratio eſt, quod illa Agamemnona occiderat. hæc ratio nominatur, non quin ea quæ cõtra rationẽ defenſionis afferuntur, non minus quàm ipſæ rationes defenſionis, rationes appellari poſſint: ſed diſtinguẽdi gratia id factũ. Iudicatio quod Græci κρινόμενον uocãt, eſt, ut Cic. in Rhetoricis inquit, quæ ex infirmatione et cõfirmation

rationis naſcitur controuerſia. ut ſi Oreſtes dicat, Licuit mihi matrem meam occidere: illa enim meum patrē occiderat. At tamen, inquit aduerſarius, abs te filio matrē necari non oportuit: potuit enim ſine tuo ſcelere illius factum puniri. ex hac deductione rationis illa ſumma naſcitur cōtrouerſia, quā iudicationē appellamus. Ibi ergo iudicatio, ubi quæſtio. nec ut ſi dicatur, Oreſtes occidit recte, nō recte, an recte occiderit quæſtio: tamē ſtatim iudicatio contendit, Recte occidi, quando illa patrem meum occiderat. Reſpondetur, ſed non ideo tu matrē debuiſti occidere; an debuerit, hæc iudicatio. Continens, id eſt, συνέχον, quod alij firmamentū uocant, eſt (ut Cicero in Rhetoricis inquit) firmiſſima argumētatio defenſoris, & appoſitiſſime ad iudicationē: ut ſi uelit Oreſtes dicere, eiuſmodi animū matris ſuæ fuiſſe in patrem ſuum, in ſeipſum ac ſorores, in regnū, in famā generis & familiæ, ut ab ea pœnas liberi ſui potiſſimū petere debuerit. quibuſdam id uidetur eſſe, poſt quod nihil quæritur: quibuſdā id, quod ad iudicationē firmiſſimū affertur. Sed quod diximus, omne in ordinē digeramus, utamurq; eodē quo omnes uſi ſunt exēplo. Oreſtes matrē occidit: hæc eſt cauſa quæ in iudiciū defertur, hoc conſtat. an licuerit Oreſti matrē occidere, quæſtio generalis. dicit ſe iuſte feciſſe, ſtatus erit qualitatis. quæſtio ſpecialis, an iuſte id fecerit. ratio, quia Clytemneſtra Agamemnona maritū ſuū patrē Oreſtis occidit. iudicatio, an oportuerit uel nocentem matrem à filio occidi. Quod ad cōtinens uel firmamentum attinet, ſupra exemplū poſuimus: ſed breuius ueriusq; eſt quod dixerūt aliqui, qui ſtatum & continens & iudicationem idē eſſe uoluerunt: idq; potius quàm quod hæc affectata ſubtilitas circa nomina rerū ambitioſe laborat. ſimpliciusq; eſt & probabilius id facere, quàm per minutas rerū particulas rationē docēdi concedere. Sed redeo ad Ciceronis uerba. inquit enim: Sed quæ ex ſtatu cōtentio efficitur, eā Græci κρινόμενον uocant: mihi placet id, quoniā quidem ad te ſcribo, qua de re uocare. In his ſecum & Cicero paulum diſſentit. In Rhetoricis enim ubi Hermagorā ſecutus, inquit, Conſiderato genere cauſæ, cognita conſtitutione, cū ſimplex ne an iuncta ſit intellexeris, et ſcripti an rationis habeat, & controuerſiam uideris: deinceps erit uidendum quæ quæſtio, quæ ratio, quæ iudicatio, quod firmamentū cauſæ ſit, quæ omnia à conſtitutione proficiſcantur oportet. Quæſtio ea, quæ ex conflictione cauſarū gignitur cōtrouerſia, hoc modo: nō iure feciſti, iure feci. Cauſarum hæc eſt conflictio, in qua cōſtitutio cōſtat. ex ea igitur naſcitur controuerſia, quam quæſtionē dicimus, hoc modo: Iurē ne fecerit. ratio eſt, ea quæ continet cauſam. quæ ſi ſublata ſit, nihil in cauſa cōtrouerſiæ relinquatur, hoc modo (ut docendi cauſa in facili & peruulgato exemplo cōſiſtamus) Oreſtes ſi accuſetur matricidij, niſi dicat: Iure feci, illa enim patrem meum occiderat: non habet defenſionem. qua ſublata, omnis controuerſia quoque ſublata eſt. Ergo ei cauſæ ratio eſt, quòd illa Agamemnona occiderit: iudicatio eſt, quæ ex infirmatione & confirmatione rationis naſcitur controuerſia. nam ſit nobis expoſita ea ratio, quā paulo ante expoſuimus: illa enim meum, inquit, patrē occiderat. Attamen, inquit aduerſarius, abs te filio matrē necari non oportuit: potuit enim ſine tuo ſcelere illius factum puniri. ex hac deductione rationis illa ſumma naſcitur cōtrouerſia, quā iudicationē appellamus. ea eſt eiuſmodi, Rectum'ne fuerit ab Oreſte matrē occidi, cum illa Oreſtis patrem occidiſſet. Firmamentum eſt, firmiſſima argumētatio defenſoris, & appoſitiſſime ad iudicationē. In partitionibus autem inquit: Primus ille ſtatus habet rationem facti criminis ipſa coniectura, inficiationéq; facit: ſecundus, quòd nō ſit in re, quod ab aduerſario ponitur in uerbo: tertius, qui id recte factū eſſe defendit, quod ſine ulla nominis controuerſia factū fatetur. deinde unicuique rationi opponendū eſt ab accuſatore id, quod ſi non eſſet in accuſatione, cauſa omnino eſſe non poſſet. Itaque ea quæ ſic referuntur, cōtinentia cauſarum uocentur. Quāquā nō ea magis quæ cōtra rationem defenſionis afferuntur, quàm ipſæ rationes defenſionis continent cauſas. Sed diſtinguendi gratia rationē appellamus eá, quæ refertur à reo ad recuſandū, depellendi criminis cauſa: quæ niſi eſſet, quod defenderet non haberet. Firmamentū autē appellamus, quòd cōtra ad labefactandū refertur, ſine quo accuſatio ſtare nō poteſt. ex rationis autē & ex firmamēti cōflictione, & quaſi concurſu, quæſtio quidē exoritur, quā diſceptationē uoco: in qua quid ueniat in iudiciū, & de quo diſceptetur, quæri ſolet. Ex his enim primum nobis licet uidere, quod iudicationē in Rhetoricis nominauit, hoc eſt, κρινόμενον ut hic Trebatio qui erat iuriſconſultus alludens, qua de re agitur appellarit. Deinde ut in Rhetoricis iudicationē eam eſſe dixerit, quæ ex rationis ea cōtrouerſia naſcitur, quæ infirmatione cōfirmationéq; deducitur. hic autē, ex ſtatu cōfectā contentionē iudicationē eſſe dixit. In Partitionibus uero oratorijs, ut ſupra oſtendimus, firmamentū id quod opponitur defenſionis, quod ab accuſatore cōtinens quædā inferatur in reū, non nominauit: hic autē cōtinentia defenſionē, quibus ſublatis, defenſio nulla ſit, firmamentū appellauit, cū id rationē in Partitionibus dici uoluerit. inquit enim, Quibus autem qua de re agitur cōtinetur, hoc eſt, unde iudicatio deſcendit, ea cōtinentia uocentur, quaſi firmamēta defenſionis, quibus ſublatis defenſio nulla ſit. SED quoniā lege firmius in cōtrouerſiis diſceptandis eſſe nihil debet, danda eſt opera, ut legē adiutricē & teſtem adhibeamus: in qua re alij quaſi ſtatus exiſtunt noui, quæ appellantur legitimæ diſceptationes.] Quadripartitā eſſe in omnibus cauſis rationē, nobis licet intelligere. Prima lóge fortiſſima tuendi ratio, ſi negari poteſt: proxima, ſi negari factū eſſe negetur: tertia, qua recte factū defenditur. quibus ſi deficiamus, ultima quidem & iā ſola ſupereſt ſalus, aliquo iuris adiutorio elabendi à crimine. Hæc quatuor, quæ generales ſtatus uocātur, in duo genera deſcendunt, rationale & legale. Rationale ſimplicius eſt, quia ipſius tātū naturæ cōtēplatione cōſtat: itaque in eo ſatis eſt oſtendiſſe cōiecturā, finitionē, qualitatē. Legaliū plures ſunt ſpecies, propterea quod multæ ſunt leges, & uarias habent formas. Alia eſt cuius uerbis utimur, alia cuius uoluntate, alias nobis cū ipſi nullam habemus adiungimus, alias inter ſe cōparamus, alias in diuerſum interpretamur. Sic naſcuntur hæc uelut ſimulachra ex illis tribus, propriā faciē oſtēdētia, aut ſcripti, aut uoluntatis: quæ ſine dubio aut qualitate, aut cōiectura cōtinētur. Finitio quoque utrique generi, quodq; rerū, quodq; ſcripti contēplatione cōſtat, cōmunis eſt. Hæc omnia licet in illos tres ſtatus ueniāt, tamē quia habent aliquid uelut proprium, permittitur ut legales ſtatus uel quæſtiones uel capita quædam minora nominentur, dum ſciamus nihil ne in his quidem præter tria quæ diximus quæri. Lā hoc perſpicuū eſt, nō magis in legibus quàm in teſtamētis, in ſtipulationibus, in reliquis quæ ex ſcripto agūtur, poſſe controuerſias eaſdem exiſtere. in omni enim ſcripto quæri ea, quæ diximus, poſſunt. In libris explicantur.] Subaudi, ubi præcepta traduntur oratoria. Nec ſolum perpetuæ actiones.] De quibus locuti ſumus. Sed etiam partes orationis.] De quibus iam ſumus dicturi. Iiſdem locis adiuuantur.] Quibuſdam ſedibus, & principijs, quibus conſiſtunt & componuntur. Partim proprijs.] Vt alteri parti non conueniant. Partim communibus.] Quæ omnibus in tali materia poſſint conuenire. VT in principijs, quibus ut beneuoli, ut dociles, ut attenti ſint qui audiāt, efficiendum eſt, proprijs locis.] Beneuolentia enim quatuor ex locis comparatur: ab noſtra, ab aduerſariorum, à iudicum perſona, ab ipſa cauſa. Docilitas duobus ex locis fit, ſi aperte et

breuiter

breuiter ſummã cauſæ expouemus:hoc eſt,in quo cõſiſtat controuerſia. Attentionẽ captabimus, ſi demõſtrabimus ea quæ dicturi erimus,magna,noua,incredibilia eſſe,aut ad oẽs,aut ad eos qui audient, aut ad aliquos illuſtres homines, aut ad deũ immortalẽ,aut ad ſummam Reip.pertinere: & ſi pollicebimur nos breui noſtrã cauſam demõſtraturos,atque exponemus iudicationẽ,aut iudicationes,ſi plures erũt: quæ omnia, qui de præceptis Rhetoricis locuti ſunt,tractauere.Itemq; narrationes,ut ad ſuos fines ſpectẽt.i.ut planæ ſint, ut breues,ut euidentes,ut credibiles,ut moratæ,ut cũ dignitate,hoc eſt, ut uuſta rerũ cõplexione,et ea quidẽ rebus accõmodata:quæ omnia tamẽ longius in præceptis oratorijs explicantur. Qui ad perſuadendũ loci maxime ualeant,dictũ eſt in his,quibus de omni rõne dicendi.] Omnia.n.argumentandi genera in arte Rhetorica explicata ſunt, quæ ad defenſionem attinere uiſa ſunt. Peroratio aũt & alia quædam habet,& maxime amplificationem.] Concluſionem in Rhetoricis in tres ſecat partes,enumerationẽ,indignationem,conqueſtionẽ,quarũ partium locos enumerauit,tractauitq;. Alij diuiſerunt in enumerationem,quã ἀνακεφαλαίωσιν Græci nominãt: & amplificationem,quam illi αὔξησιν uocant. Præcepta.] Subaudi,à me & alijs ſunt. Alijs libris.] Qui de arte rhetorica compoſiti. Nam ne præterirem aliquid,quod ad argumentum in omni rõne reperiendum pertineret. Cum cœperim,inquit,de ſedibus loqui argumentorũ,idq; tu quoque me popoſceris, non præterirẽ quidquam quod ad hanc rem attineret. FECIQVE quod ſæpe liberales uenditores ſolent,ut cũ ædes fundum ue uendiderint,rutis cæſis receptis,cõcedant tamen aliquid emptori,quod ornãdi cauſa apte & loco poſitũ eſſe uideatur: ſic tibi nõs ad id quod quaſi mancipio dare debuimus,ornamenta uolumus, non debita accidere.] Elegantiſſimo exemplo perorationem Cicero concludit. Hoc.n. dicit,Liberalium uenditorum eſt, ut cum fundum aut ædes uendiderint, & in uenditione ſibi receperint ruta & cæſa, concedant tamẽ aliquid emptori,quod ornare ædes aut fundũ quod emeri poſſit: idq; præſertim ſi apte & ſuo loco poſitũ uideatur, quo fit ut minus à bono uenditore abnegetur: ſic nos,cũ reddidiſſemus tibi quæ debueramus,ornamẽta adiecimus quædam, quæ illis debita & peropportuna acceſſiſſe credidimus. Rutis & cæſis receptis concedant aliquid emptori.] Inquit.n. Vlpianus iuriſcõſultus,ſi ruta cæſaq; excipiantur in uenditione,ea placuit eſſe ruta quæ eruta ſunt,ut arena,creta,& ſimilia:cæſa ea eſſe,ut arbores cæſas,et carbones, & his ſimilia. Gallus aũt Aquilius,cuius Mela refert opinionem,recte ait fruſtra in lege uẽditionis de rutis & cæſis cõtineri:quia ſi nõ ſpecialiter uenierint,ad exhibendũ de ijs agi poſſe.neque.n. magis de materia cæſa aut de arena cauendũ eſt uenditori,quàm de cæteris quæ ſunt præcioſiora.Hinc dixit Cicero,ruta & cæſa recepta à uẽditore:quia licet Aquilius Gallus fruſtra in uẽditione cõtineri exiſtimet, quippe qđ ſi nõ ſpecialiter uenierint, poſſint redimeri: cauendũ tamen ſit,non tantũ in præcioſis rebus,ſed etiã leuioribus,à uẽditore. Sic tibi nos ad id quod quaſi mãcipio dare debuimus.] Siquidem & tu popoſceras,& ego promiſeram me traditurum tibi Topicorum argumentorum rõnes. itaque licet non omnino mancipio haberemus,quippe qui laborem hũc potuimus ſubterfugere:tamen meo erga te amore quaſi mancipio hæc dare compellebamur. & ad illa exornanda alia adiecimus:licet non tantũ ego ea promiſerim, ſed ne tu quidẽ popoſceris.idq; fecimus, ne huic rei conficiendæ quidquã admodum deeſſet,quo tanta res ſuis partibus abſoluta uideretur.

FINIS.

IOANNES VISORIVS COENOMANVS REVERENDO IN CHRISTO PATRI DOMINO RHENATO BELLEYO, ANTISTITI COENOMANORVM GRAVISSIMO. S. D.

CVM ego ſtudijs meis(Pontifex grauiſſime)quietem impetrare uellem,quæ multos annos bonis authoribus meæ iuuentuti explicandis impenderam:noua mihi rurſu(idq; inſperato)prouincia priore multo difficilior iniungitur. Nam in piſtrinum philoſophicum (quod illeſa tamen ſacroſanctæ ſapientiæ maieſtate dictum uelim)detrudor,ubi molam illa truſatili Plautina longe difficiliorem(tametſi lubẽs, aut certe non inuitus)uerſo.Quam circumagere non eo mihi durum uidetur,ꝙ laborem ipſum inanẽ aut uanum futurum arbitrer:ut qui non ignorem,ſapientiæ radices amaras eſſe,fructus uero ſuauiſſimos. Sed moleſtum eſt ei facultati incumbere, quam uix milleſimus quiſque ſectetur,probet nemo, negligant oẽs: aut certe ſiqui ſacris eius initiati ſint,eos inſtituti ſui pœniteat,ut qui protinus,neſcio quo Genio afflati,militiæ philoſophicæ deſertores fiant. Quos ut reprehendendos eſſe non negarim, ita non omnino ratione deſtitutos crediderim. Reprehendendos quidem,quod philoſophiam uitæ ducem,uirtutis indagatricem,expultricemq; uitiorum,nec non ſocietatum parentem cuſtodemq; uigilantiſſimam deſpiciant,ut ad artes quæſtuarias aduolent. Quotus.n.quiſque ad rubricas hodie non dicam properat,ſed feſtinat? Non ego ius ciuile(cuius ſum amantiſſimus)arguo: ſed illos improbo,qui uix dum iactis Grammatices rudimentis ad illud concurrunt,uel ἀνίπτοις(ut aiunt)ποσὶν adeunt. Verum ſicut hos merito arguere poſſumus,ita nõ poſſumus illos iure reprehendere,qui non aliena modo,ſed & ſua ſapientes inſania facti ſunt.Ii nanque quod bonas horas male collocariut,cum ſua tempeſtate Philoſophiæ nou germanæ illi quidem,neque ſinceræ,ſed illegitimæ et adulterinæ uacarẽt, idem hodie fieri rati ſunt,uerenturq; ne idipſum liberis ſuis,quod olim ſibi cõtigit,accidat.Propterea ſtatim ut liberos ſuos aliquid in literis humanioribus promouiſſe ſentiunt,coſdem contempta Philoſophia, quamprimum uel ad Pontificium,uel Cæſareum ius audiendum mittunt. Hæ cauſæ ſunt(Antiſtes prudentiſſime)quæ me monebant,ne philoſophiam profiterer: uetus barbaries qua philoſophia ſcatebat,hominum contemptus,& auditorum infrequentia. Cæterum ut duas priores omittam,de poſtrema dicam,quæ me (ſi quid aliud) à philoſophia prorſus auocabat.Cum.n.ordinis mei complures uiderem,qui deſtituti auditoribus, quos ius ad ſe uocabat,mutæ ſolitudini ſurdisq; parietibus canere cogerentur, pertimeſcebam,ne eodem miſeriæ redigerer, quo redactos alios audiebam: nec me hercule iniuria,timebam. Non.n.præceptores idem mentis & ſpiritus in dicendo ſingulis tantum, uel paucis præſentibus concipere poſſunt, quod illa celebritate inſtincti concipiunt: & ut ingenue fatear.

Gaudeo quòd ſpectent oculi me mille loquentem.

Contra tacita quædam eſt dedignatio,uim dicendi tantis comparatam laboribus,ad unum auditorem demittere. Itaque diu mecum cogitabundus,qui poſſem huic morbo mederi,tandem rationem inivi,qua futurum confido,ut uulnus,quod pertime-

ſcebam, ſanari poſſit. Neglegebatur philoſophia, quod barbare loqueretur. ego (ſi quid poſſum) adnixus ſum, ut latine loquatur. uolabatur ad leges, operam dedi, ne mei iuuenes adhuc implumes eo uolare cuperent: non q ab inſtituto ſuo quenquam abduxerim, effeci tamen, ut qui alioqui à philoſophia uix dum ſalutata, protinus deſciuiſſent, hodie ſub duce ſapientia ſtrenue mereant. quos cum legum ſtudio teneri facile cernerem, optimum factu duxi, ſi Topica Ciceroniana illis prælegerem: partim q in eis multa de iure ciuili deſumpta paſſim reperiantur, quorum fideli explicatione mihi meos obligarem magis & deuincirem atque demererer: partim quia latina, nec magis dialectica quàm oratoria ſint, ita ut lectorem ſtudioſum in amorē ſui continuo rapere poſſint: partim denique, q quæ pluribus libris Ariſtot. obſcure (ſicut omnia) tractauit, paucis contineant. Quæ qui didicerit, arma ſemper habebit, quibus & ſe tueri, & aduerſarium lædere, nullo negotio poſſit. ſiquidem illa locos (unde nomen habent) explicant, de quibus argumenta cuiuſque rei uel confirmandæ uel refellendæ, ſtudioſus lector pro uoto depromat: quibus cum fuerit inſtructus, nihil tam dubium erit, quod certum non efficiat, nihil contra tam uerum, quod controuerſum non reddat, ſi uelit. Ea porrò (ut fructum quem ex his relaturi ſumus, oſtendam) cum magnæ parti ſtudiorum humanorum (quandoquidē pleraq; in ambiguo hærent) apprime ſunt utilia, tum uero eis præcipue conferunt, qui conſilio Remp. gubernant, quos de pace, bello, cæteriſq; ciuitatis negotijs, in rem præſentem ſæpe ſenatui, ſæpe populo fidem facere oportet: qui in iudicijs item accuſare, defendere, petere, abnuere, quiq; populum docere iuſtitiam, religionem, pietatem in profeſſo habent. Inſuper non os tantum armare, ſed & prouidentiam animi, & recte conſulendi quoque aperire uiam uidentur. Poſtremo eadem illa præſtant, ut perſpicere poſſis, quid in quaque re poſitum ſit, ut conſentanea repugnantiaq;, & quo quidque ducat, quidq; euenire poſſit, colligas. Tanta igitur utilitate motus, quantam ego ex eorum prælectione iuuentutem meam conſecuturam non deſpero, plus ego laboris quàm à me mei requirerent, ſponte ſuſcepi. Nam qui Ciceronis Topica tantum prælegere conſtitueram, eadem meis qualibus qualibus commentarijs illuſtraui, idq; egi, non uti aliquid melius (qui poſſem?) Seuerino Boetio ſcriberem, ſed ut explicatius omnia traderem, quæ uir ille ſolis ſcribens dialecticis ſatis inuoluit. Quapropter ego me ad captum iuuentutis magis accommodaui neque ſolis dialecticis prodeſſe uolui, ſed etiam pro uirili conatus ſum, ut artis oratoriæ candidatis aliquid conferrem: breuiter ita familiari ſum uſus expoſitione, ut uoculas etiam ipſas quæ uidebantur obſcuriores, more grammatici declarare non dubitarim. Cæterum non hæc modo præſtiti, uerum etiam exempla iuris ciuilis, quibus Tullius ad iuriſconſultum ſcribens utitur, difficilia ſatis explicaui: & ut ſtudia iuuentutis magis alerem, locos ipſos ſelectis è claſſicis authoribus ſententijs, illuſtriores reddidi, ne quis ius ciuile ſe ignorare cauſaretur. In his aūt omnibus non ſum eum ordinem ſecutus, quem Boetius: ſed diſpoſitionem Ciceronis imitatus, meos commentarios in tres tantum libros diſtribuendos curaui: nec ab re. ſiquidem Tullius locos omnes primum diuiſit, ſuaq; ſingulis nondum declaratis exempla ſubiecit. deinde latius & fuſius eos omnes quo diuiſi fuerant ordine, nobis expoſuit. tum quia omne argumentum ad quæſtionem probandam adfertur. Tertio loco de quæſtione multa locutus eſt. Hanc ego Ciceronis diuiſionem uidens, commentarios meos in tres libros partiri malui, quàm in ſex, uel etiam in ſeptem fruſtra lacerare, à medio loci unius, noui libri initium ſumens. ſed recte an ſecus egerim, aliorum ſit iudicium. Ego me liberis hominum ſententijs lubens committo, neque diffido, quin æquus lector omnia æqui boni conſulat. Has meas uigilias tibi conſecratas uelim (Pontifex ſanctiſſime) non quod te dignas eſſe iudicem, ſed ut tuo patrocinio fultæ, liberius et tutius in hominum manus ueniant, neque ancipites uulgi cenſuras reformident. Id.n. omne lectore æquum probaturum arbitror, quod probaueris: & quidquid obeliſco ſignaris, id eundem atro calculo notaturum mihi facile perſuadeo. Neminem enim tam impudentem puto, qui à tuo iudicio uel latum culmum recedere uelit, cum te eum eſſe norint omnes, qui parem uitæ ſanctimoniam cum incredibili eruditione copularis, ità ut dubitēt doctior'ne ſis an melior. Sanè, ut quod de te audio, ſemel dicam, hæc eſt una omnium uox communis, O fœlix Cœnomania, quæ tantum taleműq; antiſtitem tandem adepta eſt. antiſtitem inquam, illum Rheuatum Belleyum, qui uir præter ſummam doctrinam, etiam optimus eſt, & integerrimus: in quo formando, natura ſuas uires omnes explicuiſſe non immerito dicitur. Audi, ſanctiſſime Pontifex, quid de te boni omnes ſentiant, quo ſis in precio, quanti ſias apud omnes. Verum ne ſolus de te tacere uidear, quid ſentio, dicā. Cum tuam fratrumq; tuorum tibi chariſſimorum, Equitis, inquam, illius generoſiſſimi regij legati, Ambianorumq; Proconſulis, & purpurati Pariſiorum antiſtitis prudentiam, conſilium, fortitudinem, literas, fœlicitatem intueor, uos ego mirando prouidentia diuinæ munere, generi humano regendo conceſſos eſſe credo. Ita ut Franciſcus ille Galliarum rex potentiſſimus, id non ignorans, Gallias ſuas ueſtris conſilijs regi uoluerit, uos me hercule præmijs uobis dignis ſuo loco decoraturus. Sed finem facio. Interim faxit deus, ut tuis optatis omnia reſpondeant. Bene uale, Pariſijs ex Burgundionum gymnaſio.

IOANNIS VISORII COENOMANI IN M. T. CICERONIS TOPICA COMMENTARIVS.

MARCVS Tullius eo tempore Remp. reliquit,& ſe totum ad rhetoricen philoſophiamq; tractádam contulit,quo Iulius Cæſar unicus in urbe Roma dominus,oppreſſa libertate,populi tyrannidẽ exercuit. Qua tempeſtate cum Cicero in ſuo Tuſculano multos libros rhetoricos edidiſſet, & iá philoſophicos aggreſſus eſſet ſcribere,Caius Trebatius Iuriſconſultus eum è curſu ſuo.i.à philoſophia morali,quá tunc tractabat,ad Topicen ſibi tradendá reuocauit. Quod negotium Cicero primũ recuſauit,ne qui maioribus rebus & dignioribus(nempe philoſophicis libris ſcribendis)detẽtus eſſet. Verũ paulo poſt interfecto Cæſare,cum iá Antonius omnibus bonis ciuibus eſſet formidoloſus,præcipue Ciceroni, qui Caſſij et Bruti interfectorũ Cæſaris amicus erat,omneſq; boni eius impotentiam ægre ferrent, Cicero patriam ſibi relinquendá eſſe exiſtimauit. Itaque relicta Italia migrauit Athenas:qui ſimulatq; Veliá uenit,Trebatij meminit:ná ea urbs erat amiciſſima Trebatij. Itaque ut primũ Velia nauigare cœpit,inſtituit Ariſtotelica Topica conſcribere, quẽ librum Rhegij ſcriptum,Trebatio miſit cũ hac epiſtola,quæ libro ſeptimo Epiſtol. Ciceronianarum reperitur : Vide quanti apud me ſis,& ſi iure id quidem,non.n. amore te uinco . Verumtamen quod præſenti tibi prope ſubnegaram, non tribuere certe id abſenti non potui. Itaque ut primum Velia nauigare cœpi,inſtitui Topica Ariſtotelica cõſcribere,ab ipſa urbe cõmonitus,amantiſſima tui. Eum librũ tibi miſi Rhegij ſcriptum,quàm pleniſſime res illa ſcribi potuit. Sin tibi quædá uidebuntur obſcuriora,cogitare debebis,nullá artem literis ſine interprete & ſine aliqua exercitatione percipi poſſe. Non longe abieris. Nũ ius ciuile ueſtrum ex libris cognoſci põt ? qui quanquam plurimi ſunt,doctorem tamen lumenq; deſiderant. Quanquam tu ſi attente leges,ſi ſæpius,per te omnia cõſequere ut certe intelligas. Vt uero etiam ipſi tibi loci propoſita quæſtione occurrant,exercitatione conſequere. In qua quidẽ nos te continebimus,ſi & ſalui redierimus,& ſalua iſta offenderimus. Vale,quinto Calendas Sextiles,Rhegij .

MAIORES noſtri.] Id eſt,philoſophiam, præcepta morum componendorum , uitæq; formandæ ratione. Nam eo tempore Cicero Tuſculanas quæſtiones in ſuo Tuſculano (à quo Tuſculanæ dictæ ſunt)compoſuit, ſicut in principio quæſtionum Tuſculanarum aperte docet. Item Officia paulo poſt,nẽpe poſt interfectam Cæſarem,ſcripſit,ut in illis teſtatur. ET ijs libris.] Scilicet rhetoricis. id.n. temporis libros de Oratore ad Quintum fratrem , præterea Partitiones oratorias ad filium : & Oratorem ad Brutum , necnon libellum de Optimo genere oratorum ſcripſerat . IN Tuſculano.] Tuſculanus ager Ciceronis, à Tuſcia regione Italiæ in qua erat,dictus eſt. Tuſcia uero ea eſt regio , quæ nũc Hetruria dicitur,ut Cato ſcribit,nẽpe quidquid inter Macrá & Tyberim fluuios diffunditur . INCIDISTI in Ariſtot.Topica quædam.] Topice,ſciẽtia localis eſt, quæ inueniẽdorum argumentorum uiam doceat. de qua poſtea plura dicemus. Eius facultatis octo libros Ariſtot.ſcripſit : qui omnia quæ de re quaque quæri poſſunt, ad uniuerſalia capita,definitionem,genus,proprium,& accidens reuocans : primo libro de his quatuor in uniuerſum loquitur:ſecũdo uero,tertio,quarto,quinto,ſexto,& ſeptimo de ſingulis.nempe ſecundo & tertio de accidente , quarto de genere,quinto de proprio,ſexto & ſeptimo de definitione, at in octauo argumentantẽ & reſpondentẽ dialecticũ ſuis armis inſtruit & munit. SED à libris te obſcuritas reiecit.] Ariſtot.uſque adeo fuit obſcurus in ſcribendo , ut ſimilis τῆς λοξίας .i. oraculi diceretur. de quo Rodolphus in hunc modũ loquitur: Sed uidetur mihi dolendum eſſe, ſediſſe illud animo grauiſſimi hominis,ut non ſimpliciter & aperte proferret quæcũque inuenerat: ut præter laborẽ quem ipſa rerum eſſet habitura obſcuritas,alia nobis etiá ex ipſo obijceretur difficultas, quo neceſſe haberemus mentẽ ipſius uelut oraculi ſuſpẽſam, et ambiguam indagine perquirere. Themiſtius itaque primo Phiſicorũ author eſt,lõge aliter omnia foras eſſe ædita ab illo quàm ſint domi tradita. dementiæq; ſimile eſſe, ſi quis legendis libris ipſius,ſperet illius ſe ſententiá conſecuturũ. Sed quid Themiſtiũ dico?ipſe de ſe locupletiſſimus eſt teſtis. Scribit.n.quadam ad Alexandrũ epiſtola, edidiſſe ſe quæ ad philoſophiá pertinent , ſed perinde tamen,niſi qui ab eo audierint,eadem iſta ac ſi ædita non eſſent,futura. QVIBVS eo minus eſt ignoſcendum,] Cicero in libris de Oratore ad Quintum fratrẽ, & in peroratione Partitionũ oratoriarum ſcribit,eloquentiá ſine philoſophia teneri non poſſe : proinde oportere oẽm oratorem eſſe philoſophum . Nam ſiue laudet uel uituperet, ſcientiá moralẽ tenere debet: ſiue ſuadeat uel diſſuadeat,neceſſe eſt ut naturas regionũ,locorum,& temporũ calleat. denique ſiue accuſet uel defendat,oportet ut definiat,diuidat,diſtinguat,interpretetur,argumentetur,confirmet & refellat,quæ ſanè omnia una philoſophia nos docet . SED dicendi quoque incredibili copia.] Cicero uocat Ariſtotelem fluuium uehentem aurum,necnon aureum flumen eloquentiæ . Sanè Cicero multis in locis teſtatur,Ariſtot.eloquentiam cum philoſophia iunxiſſe. Inſuper Quintil.lib.3. tradit, eundem pomeridianis ſcholis artem oratoriam præcipere cœpiſſe qui Iſocratis rhetoris gloria motus, notum quidẽ illum(ut traditur)uerſum ex Philoctecta frequenter uſurpauit. αἰσχρὸν σιωπᾶν μὲν, ἰσοκράτην ἐᾶν λέγειν . Vt autem à te diſceſſi in Græciam.] Cicero Antonij Conſulis impotentiam(ut diximus)ægre ferens,abeundum omnino ſtatuit, ea ſpe eoq; conſilio ut Athenas migraret, toto tempore quod ſupererat Antonij conſulatus illic futurus, & tunc demum rediturus, cũ Panſa & Hircius conſulatum iniſſent : profectus itaque eſt,& in Siciliá delatus. Cum in Græciam traijcere uellet,uento ad Leucopetram Calabriæ promontorium relatus fuit: ubi nouum conſilium redeundi Romá cœpit,cum mutatá Antonij uoluntatem intellexiſſet. Sed in urbem propere reuerſus,nihilo meliora reperit,quàm proficiſcẽs reliquerat : immo aperte Antonius tyrannidem iam affectabat . VT ueni Veliam.] Velia oppidum eſt Lucaniæ,in Italia. AERIS alieni.] Aes alienum metaphoricũ,pro re debita Tullius uſurpat . TIBI quæ ex itinere miſi.] Puta ex Rhegio,oppido Siciliæ,quod Italiæ proximum eſt . Ná eſt aliud Rhegiũ in Italia,quæ Gallia Ciſalpina dicitur, non longe à Mutina: nomen oppido datũ eſt à dehiſcendi argumento. Nam & ῥῆγμα Græci rupturam nominant : quo nomine Iuſtinus ait abrupta græce pronũciari , qui tamen Rhegium non oppidum, ſed promontoriũ facit. Ab illo Rhegio Rhegini,ab hoc uero Regienſes. CVM omnis ratio diligens diſſerendi.] Cicero dialecticen intelligit : eſtq; uerborum circuitu(quẽ περίφρασιν Græci,circunlocutionem Latini uocát) uſus . Nec.n.nomen latinum habebat , quod Græco reſpon-

deret,niſi diſputatricē uel diſputatoria,ſicut rhetoricen oratoriam & oratricem teanſferre uoluiſſet. Sed eiuſmodi traductiones Fabius ſecūdo libro reprehēdit,quippe quæ uerius epitheta.i.apposita ſint quàm appellationes, neque nomen rei, neque ſubſtantiā,ſed qualitatem ſolum ſignificent.Sanè quē admodū literatura,cenſnea,quæſtura, dictatnea dicitur : ita diſputatuea uel diſſertuea dicendū foret,ſi certiſſima dicendi magiſtrata cōſuetudo pateretur. Verum Tullius nouitatē uerbi nō ſatis uſitati refoemidauit,ſicut in Partitionibus oratorijs rhetoricē neque elocutoriā,neque elocutricem, neq; elocutuenm, ſed doctrinā dicendi,ſermonis ambitu uocauit. & utrobique quod uno uerbo nō potuit,pluribus expeeſſit. Sed hæc fortaſſe πάρεργα.quapeopter ad inſtitutū redeamus. Dlligens diſſeendi ratio (quam dialecticen uocauimus) proprie breuiter & dilucide ſic defiuiri pōt:Ars ſermocinalis,probabiliter dicendi rationem tradens,probabilitee.n.dicere, & dilligenter diſſerere,pro eodem accipimus. Eſt aūt probabile,quēadmodum Ariſtot.primo Topicorum ſcribit, quod uel omnibus uidetur,uel plurimis,uel ſapientibus,hiſq; uel omnibus, uel ſpectatis & probatis.ut omnibus uidetur deum eſſe religioſe colendum,exhibendam parentibus pietatem: compluribus,ut eſſe parandas opes,honoees expetendos. Deinde ſapientibus omnibus melioeem eſſe diuitijs eruditionem. Compluribus uero ſapientibus tametſi non omnibus,uirtutē maxime eſſe eligēdam.Denique ſpectatis:ut quod Plato,quod Ariſtot. dixit. Vnde liquet id eſſe ſecundum Ariſtot.probabiles,quod neque dubitationis omnino,neque fidei prorſus eſt expers. Credibile & uerisſimile idem facimus. Eſt.n.uerisſimile(ſicut in Partitionibus oratorijs Cicero definit) quod plerunque ita fiat : ut adoleſcentiam ad libidinem peocliuem eſſe. Credibilium tria genera Quintil. facit. unum firmiſſimum, quod ſæpe accidit,ut liberos à parentibus amari. Alterū uelut propenſius,ut eū qui recte ualeat,in craſtinū peruentueū. Tertium nō repugnans, ut domi factum eſſe furtū ab eo qui domi fuit. Rodolphus aūt Agricola probabile latius quàm Ariſtoteles & Cicero cepit, pro eo omni quod apte & conſentanee de re propoſita dicetur. Nā de ee quæ non ſolum à fide, ſed etiā à facultate funditus abhorret,probabiliter dici)teſte Rodolpho)pōt. Vt Lucianus probabile fecit,hominem poſſe in aues mutari.et apud Macrobiū,fuerit'ne prius ouum an gallina.quorū utrumuis ſumas,incredibile uidetur, de utroque tamen credibiliter diſſeritur. Inſuper Heraclitus idem bonū & malū eſſe probauit. Denique noua Academia, nihil poſſe ſciri,uerisſimile reddidit. Quo fit,ut probabile uocetur,quidquid pro cōditione rei propoſitæ quàm aptiſſime ad fidem dicitur. DVAS *habeat partes.*] Cicero dialecticen duas in partes,uidelicet inuentionē & iudicium diſtribuit.nec iniuria. Nullus.n.diligenter diſſerere pōt, uiſi prius de quo ſit diſputaturus inueniat. deinde quod inuenerit,examinet,perpendat & exploret.Nam inuentio certos locos cōtinet,è quibus argumēta cuiuſque rei uel cōfirmandæ uel refutādæ depromas.Iudicium uero formulas argumētandi.i.ſyllogiſmos, ἐπαγωγὰς,uel ſi mauis inductiones,item enthymemata & paradigmata(quæ latine dicuntue exempla)tradit. Eſt aūt inuentio (ſicut in Rhetoricis eam Cicero finit)rerum uerarum uel uerisſimilium excogitatio,quæ cauſam probabilē reddit. At iudicium prudentia quædam eſt,quæ nos admonet,ut argumenta contraria uitemus,profutura quæramus, cōmunia negligamus, propria ſtudioſe paremus, ſtulta relinquamus, acuta uenemur,quæ quid è quoquo fiat,quid cuique ſit cōſequens,quid cōtra repugnās uidet,quæ quādo ſit aduerſarius perfecta eogendus argumentatione, quando truncata fallendus,quando confidens hoſtis directo ductu, quando timidus obliquo ſit capiendus,docet.À iudicio(ut ſexto libro Quintil. ait)conſilium non multum diſtat : niſi q illud oſtendentibus ſe eebus adhibetur,hoc latentibus,& omnino nondum repertis aut dubijs. & quod iudicium frequentiſſime certum eſt, conſiliū uero ratio eſt quædā alte petita, plerūque plura perpendens & cōparans,habensq; in ſe inuentionem & iudicationem. Eandem fermè diſtributionem dialectices,quam nūc Cicero,Quintil.lib. 5. facit,cum de dialecticis loquēs,inquit: Illi homines docti,& inter doctos uerum quæeentes, minutius & ſcrupuloſius ſcrutantur omnia,& ad liquidum confeſſumq; perducūt, ut qui ſibi & inueniēdi & iudicādi partes uendicent,quarum alteeam τοπικὴν, alteram κριτικὴν uocant. VTRIVSQVE *princeps Ariſtotel. fuit.*] Ariſtoteles octo libris Topicorum excogitandi argumenti uiam docet,quēadmodum ſuperius admonuimus.In Analyticis uero libris formā argumentandi, hoc eſt certam argumenti explorandi regulam tradit. STOICI *in altera elaborauerunt.*] Stoici de iudicio dialectico multa literis mandauerunt,at de inuentione uihil poſteritati reliquerunt. Stoici dicuntur, qui à Zenone profecti ſunt. ijdem propterea Stoici uocantur, q eos Athenis Zeno ſub Stoa porticu philoſophiā doceret.Hi ſunt homines rigidi & ſeueri,fœlicitatem in ſola uirtute repoſuūt,nihil bonum eſſe peæter honeſtū aſſeuerāt. Corporis aūt & fortunæ commoda uel incommoda,bona uel mala eſſe negant,ſed præpoſita aut reiecta dicunt:ex quorū diſciplinis Paradoxa Ciceroniana deſumpta ſunt. Eos Cic.3. de Oratore genus oeationis habere dicit exile,inuſitatū, abhorrens ab auribus uulgi,abſurdum,inane & ieiunum,quos idem in Bruto mediocres in dicendo,ſed in diſputādo doctiſſimos & acutiſſimos eſſe ſcribit.De quibus item Quintil.lib. 10. Minus(inquit)indulſerunt eloquētiæ Stoici ueteres : ſed cum honeſta ſuaſerunt,cum in eligendo probandoq; quod inſtituerant,plurimū ualuerunt,rebus acuti magis quàm oratione magnifici. Rurſus duodecimo,Stoici ſicut copiam nitoremq; eloquētiæ præceptoribus ſuis defuiſſe cōcedant neceſſe eſt,ita nullos aut probare acutius,aut cōcludere ſubtilius contendunt. EAM *ſcientiam quam dialecticen appellant.*] Nō uideo quare partē iudicandi potius quàm inueniēdi dialecticen Stoici uocent,cū nomen dialectices inuentioni cōuenientius eſſe uideatur. nā uerbum διαλέγομαι(unde dialectica dicta eſt)diſſerere ſignificat.Diſſerere uero nō poſſumus, niſi probabile aliquid inuenerimus,quo rei cōtrouerſæ fidem facere cōuenit.Itaque Ariſtot inuentionis præcepta tradens, dialectices artificiū explicare dicitue.Porro Boetius aliud eſſe diſſerere,& aliud diligenter diſſerere,probat,ut inuentionis ſit diſſeeere,ac diligenter diſſerere iudicij. Atqui(ut ex etymologia dialectices cōſtat)nihil eſt aliud dialectica,quàm diſſertuea. Quare nomen Dialectices inuentionē melius quàm iudiciū ſignificat. Huic obiectioni Quintil.ſatisfacit,qui lib. 3.ſic ſcribit:Eū inueniſſe non puto,qui non iudicarit. nec.n. quiſquam dicitur contraria, ſtulta & communia inueniſſe, ſed non uitaſſe. INVENIENDI *uero artem.*] Quo'nam pacto fieri pōt,ut Stoici neglecta inuentione quid quā iudicent? cum inuentio naturali ordine iudicium præcedat,nihilq; iudicari niſi quod prius inuentum eſt, poſſit. Eſt enim iudicium (ſicut ante docuimus)inuenti iam argumēti norma, quæ qđ rude erat & incultum expolit & adornat. quem tibi nodum ſic ſoluimus : Inuentio,teſte Quintil.nobis cum imperitis communis eſt, eamq; natura magis quàm arte cōparatam tenemus. Iudicium uero totum eſt artis : unde fit,ut quod ſpōte natueæ nobis etiā nolentibus ſeſe offert, reliquerint. At qđ artis indiget,neq; niſi magno ſtudio, meditatione lōga,diuturnoq; tempore poteſt acquiri, declarandum ſumpſerunt. QVAE *ad uſum potior erat.*] Certiſſima rōne Cic.mouetur,ut inuentionem iudicio potiorem eſſe dicat.

dicat. Nã inuentioni uis ſumma, robur & pondus totius argumẽtationis tribuitur. Iudicio uero œconomia, cõtextus, ſeries & elocutio debetur. Atqui ſententia quantũuis indiſtincta & indigeſta, inani, ieiuna, nec põdus habente diſpoſitione melior eſt, ad uſum præcipue oratorum. Non.n. oratores iudicij partẽ curioſius obſeruant, neque has argumentandi leges, quas iudiciũ dialecticum continet, ſcrupuloſius ſequũtur. Cũ enim iudicij ſit in rõcinatione ptimum proponere, tum aſſumere, poſtremo cõcludere, item in inductione partes toto, formas genere priores dicere: ptaterea in exemplo ſimilitudinẽ rei prius introducere, poſtea rẽ cuius ſimilitudo eſt imago colligere: denique in enthymemate partẽ antecedentẽ præponere, tum conſequentẽ collectione conficere, eam certe legẽ oratores nec ſollicite nec anxie nec ſuperſtitioſe curant. eſſet.n. frigidæ prorſus & friuolæ cuiuſdam neſcio an curæ dicam, an cauillationis, certe infantiæ & faſtidij. Infantiæ quidem, quia nihil poteſt aut minus diſertum, aut magis puerile uideri, quàm omnia uelut puerum à magiſtro dictata ad unã formam certam dicere. Faſtidij quoque, quod neceſſe eſt eos ſequi qui nulla orationis uarietate tædium leuant. Quapropter orator cuius argumentatio raro ad fidem directo tẽdit, ad motum uero frequẽtiſſime ſeſe inflectit: huiuſmodi iudicij præcepta odioſa, quæ faſtidium pariunt, refugit. ORDINE natura certe prior.] Cicero cum Quintil. pugnare uidetur. Nã Quintil. inuentionem ſine iudicio nullam facit, neque illam ſine hoc eſſe poſſe, lib. 3. confirmat. At Cicero inuentionẽ iudicio priorem uult eſſe. poteſt igitur quis inueniſſe, ut non iudicarit. Verum hic ſcrupulus ſic adimi poteſt, Alterum altero quadrupliciter prius eſſe dicitur, natura, tẽpore, ordine, & dignitate. Natura prius eſt, à quo conſequentia nõ reuertitur, cuiuſmodi ſunt ἀνακόλουθα. inter quæ mutua uel reciproca conſecutio non eſt, ſed una tantũ ex parte ualet. Id aũt à quo non ualet, prius natura dicimus. hoc modo ſpecie prius eſt genus: ut platanus eſt, igitur arbor eſt, non aũt contra nam põt arbor eſſe, ut non ſit platanus: quare arbor natura prior eſt, quàm platanus. Tempore prius dicitur, quod antiquius & uetuſtius, quodq́; gradu temporis alterũ præcedit. ut dies heſternus hodierno, hodiernus craſtino, craſtinus perendino die prior eſt ſecundũ tẽpus Porrò ordine prius eſt, quod ſitu & poſitione præcedit, ut ſi ab Athlãtico oceano per fretũ Gaditanũ ad Nilũ nauiges, tibi Mauritania prior eſt q̃ Numidia: rurſus hæc prior quàm Africa minor. In ſuper Africa minor prior eſt quàm Cyrenaica regio: tum ſequitur Aegyptus, in qua Nilus eſt. Denique dignitate prius illud eſt, quod præſtãtius: ut dictator magiſtro equitum prior eſt, prætor quæſtore, legato cõſul, legatus tribuno, tribunus cẽturione, cẽturio decano, decanus gregario milite. His igitur expoſitis, uideamus quoto modo inuẽtio iudicio ſit prior. Cic. natura priorẽ facit. uerũ id expoſitioni Ariſtotelicæ non conuenit. Nam ſecundum naturam, authore Ariſtot prius dicitur, à quo cõſecutio nõ reuertitur, utpote quod eſſe poſſit ſine eo quo prius eſt. At ut dictum eſt, inuentio non eſt ſine iudicio. Quare ſecundum naturã inuentio prior eſſe nõ uidetur. Cæterum huic obiectioni reſpõderi põt, alios eſſe modos natura priores: ut cauſa efficiens q̃ effectus natura prior eſt, tametſi illa ſine hoc eſſe nequeat: ſic, tametſi inuẽtio ſine iudicio non ſit tempore, natura tamen eſt. QVONIAM in utraque ſumma utilitas eſt.] Vtraque pars dialectices plurimum utilitatis habet. Inuentio quidem, quæ locos inueniendorum argumentorum ſuggerit: iudicium uero, quoniam diſponendis rebus & ordine collocandis perſpicuitatem gignit, & res ipſas oculis ſubiicit. Neque id modo præſtat, uerum etiam ut laqueos aduerſarij uites, ictusq́; ab illo intentatos eludas, & eũdem in tua retia conijcias, implices, inuoluas, unde ſe eximere uel exoluere nequeat. Sanè Craſſus apud Cicer. lib. 1. de Oratore, fructum quem ex dialectica conſequimur oſtendens, inquit, dialecticen formãdis artibus apprime utilẽ eſſe, neque fieri poſſe ut cæteras diſciplinas ſine ope & adiumẽto dialectices adipiſcamur. Porro Cic. in libris de Claris oratoribus de utilitate dialectices loquẽs, ait, eã artẽ docere rem uniuerſam diſtribuere in partes, latentẽ explicare definiẽdo, obſcuram explanare interpretando, ambigua primum uidere, dein diſtinguere, poſtremo habere regulã qua uera & falſa iudicãtur, & quæ quibus propoſitis eſſent, quæq́; nõ eſſent cõſequentia. Idem ſtatim poſt eodẽ in tẽpore, dialecticen artiũ omnium maximam uocat, quaſi lucẽ ad ea quæ cõfuſe ab alijs aut reſpõdebantur, aut agebantur. Ariſtot. in topicis eã tribus utilem putauit, exercitationi diſſerendi, conſutando aduerſario, & probandis aliarum artiũ principijs. VTRAMQVE perſequi cogitamus.] De inuentione & iudicio ſeſe ſcripturum hoc libello pollicetur, q̃ tametſi de inuẽtione toto ferme opuſculo loquatur, de iudicio tamen nonnulla præcepta inſerit, cum alibi ſæpiuſcule, tũ uero ubi de antecedentibus, cõſequentibus, repugnantibus, et concludendi modis loquitur. SI fuerit otium.] Cum hæc ſcriberet, ut diximus, nauigabat Athenas, tyrãnidẽ Antonij cõſulis, ſui capitalis inimici fugiẽs: Illic toto Antonij conſulatu futurus, & tum demum Romam rediturus, cum Panſa & Hircius conſulatum iniiſſent. AB ea quæ prior eſt ordiemur.] Id eſt, ab inuentione nos incipiemus, quæ iudicio prior eſt. Nã prius eſt, ut materiam argumentandi inuenias, deinde inuentã formes, expolias & ornes. Inuentio, materia eſt: iudiciũ uero, forma. illa ueſino partui ſimilis eſt, hæc uero urſæ cõparatur. Nam quemadmodũ partus urſinus informis eſt, & animalis effigie prorſus caret, eũ tamẽ ueſu parens lãbendo format: ita inuentum argumentũ, primo formæ eſt expers. at ubi iudiciũ illi acceſſit, abſoluitur, eiq́; ſuprema manus imponitur. VT igitur.] Venator qui dubius errat & incertus uagatur, neſcius quibus in latibulis feræ delitescant, raro prædã domum refert: is contra qui ferarũ domicilia cognoſcat, ferè ſemper onuſtus præda diſcedit. ita quiſquis argumenta cupit inuenire, certos quoſdã præſcriptosq́; locos cognoſcat oportet, è quibus uelut è latebris, argumẽta ducantur. SIC enim appellata.] Ariſtot. in Topicis locos ſedes. i. promptuaria quædã & uelut recõditoria uocat, in quibus argumẽta latẽt, et unde ad rẽ quãq́; confirmandã uel infirmãdã eruuntur. ITAQVE licet definire locum.] Loci duplex eſt apud rhetores & dialecticos ſignificatio. Prior, qua locos cõmunes intelligimus, qui in digreſſiõibus & amplificationibus perſæpe uerſantur, ut in luxuriã, & adulteriũ, & ſimilia. eiuſmodi locos cõmunes, Rodolphus maiores ratiocinationum propoſitiones appellat. Poſterior, de qua nunc agitur. itaque quemadmodũ in ſanctiore quodam ærario pecuniæ publicæ reconduntur, ut cũ ijs opus fuerit, inde petãtur: ſic in locis argumenta ſita ſunt, è quibus cũ quid aſtruere uel infringere uolumus, ea depromimus. Locũ Rodolphus ſignificantiſſime deſcribit, ut ſit cõmunis quædã rei nota, cuius admonitu, quid in quaq́; re probabile ſit inueniri poteſt. Vt.n. ferreæ uel lapideæ manus, quas crucibus in biuijs affixas uidemus, indicant uiatori qua uertendũ ſit iter: ita loci eũ qui inuenire cupit argumenta, ueluti manu apprehẽſum ducunt eo quo tendit. ARGVMENTVM aũt.] Argumẽtũ plura ſignificat. nam omnis ad ſcribendum deſtinata materia ſic uocatur. Aliter argumentum eſt ratio, per ea quæ certa ſunt, fidem dubijs adferens: de eo nunc loquimur. Id autem Quintilianus ſic finit: Argumentum eſt ratio probationem præſtans, qua colligitur aliud per aliud, et quã quod eſt dubiũ per id quod dubium nõn eſt confirmat. Vnde

ſit,ut quidquid alterius probationi adhibetur,argumentũ uocari debeat. Quare tametſi Quintil.argumentũ ſpeciem probationis artificialis eſſe dicit, ita tamen ab eo deſcribitur,ut probationẽ ſignificare uideatur. Siquidẽ cũ Tullius argumenti nomine probationem oẽm intelligat, cum eius expoſitione Quintil. reſpondet expoſitio : ſic ut recurrat & obambulet. Nihil.n. differunt, ratio per ea quæ certa ſunt fidem dubijs adferens,& ratio rei dubiæ fidẽ faciens. quia quidquid fidẽ facit,idipſum certum eſſe oportet : dubijs.n.dubia qui cõfirmari poſſunt? Quædam tamen in alterius probationem rei ſumuntur, quæ probanda ſunt : ſed argumenti nomen non retinent,quæſtiones uocantur.Ita.ut.n.cœperint certa,incertorum argumenta fiant . nulla.n. firmiora ſunt ijs quæ ex dubijs certa facta ſunt.Itaque quemadmodum tenebræ oculos nunquã admittẽt,niſi illato alicunde lumine:ſic omnis res dubia certitudinẽ ſuã ex alijs probationibus & magis exploratis colligit.Argumẽtum aũt triplex eſt,neceſſarium ut apodixis,probabile ut epicherema,fallax ut ſophiſma.de probabili tantum ſit ſermo. RATIONEM.] Exponas rei probabilis excogitationem. Nam quod in partitionibus probabile inuentum Cicero uocat, id nunc rationem appellat.

QVAE rei dubiæ faciat fidem.] In rebus.n.apertis argumentari tam ridiculum eſt,quàm ſtultum eſt in clariſſimum ſolem mortale lumen inferre.Dicit tamen Quintil.Græcos in dubitata colligere,& probare confeſſa.Verum eos arguit. Præterea non eſt dubiũ aliquando certa probari, ſed non ut certa ſunt. Nã tametſi ex ſua natura nihil dubij continẽat, ita tamẽ de ijs nunc agitur,ac ſi dubia ſint,ut ſi deos eſſe Luciano uel Plinio aut cui uis alij ἀθέῳ qui deos eſſe neget,probes,iã quæ certa ſunt probat . Quid.n.certius eſt quàm deos eſſe? nõ tamen ut certa cõfirmas, ſed quia tibi negata ſunt. quo modo Cic.lib. I.de Diuinatione, diuinationem eſſe probauit,quàm certo eſſe ſcimus: probat tamen ita,ac ſi eam eſſe dubium eſſet,cum ſcribit : Si ſunt dij,neque ante declarãt hominibus quæ futura ſunt,aut non diligunt homines, aut quid euenturum ſit ignorant, aut exiſtimant nihil intereſſe hominũ ſcire quid ſit futurum,aut non cenſent eſſe ſuæ maieſtatis præſignificare hominibus quæ ſunt futura, aut ea ne ipſi quidẽ dij ſignificare poſſunt. At neque nõ diligũt nos.ſũt .n.benefici,generiq́; hominum amici, neque ignorãt ea quæ ab ipſis cõſtituta & deſignata ſunt,neque noſtra nihil intereſt ſcire ea quæ euẽtura ſunt,erimus.n.cautiores ſi ſciamus: neque hoc alienũ ducunt à maieſtate ſua,nihil.n.eſt beneficẽtia præſtãtius:neque non poſſunt futura præcognoſcere:non igitur ſunt dij,nec ſignificant futura: ſunt aũt dij, ſignificant ergo. & ſi nõ ſignificant,nullas uias dant nobis ad ſignificationis ſcientiam: fruſtra.n.ſignificarent.nec ſi dent uias,non eſt diuinatio:eſt igitur diuinatio. SED ex his locis.] Ante locum definiuit,nũc diuidit. Itaque locorum alij in eo de quo agitur hærent: alij aſſumũtur extrinſecus in ea re de qua quæritur. Illi hærẽt,quos is qui dicit ex cauſa trahit,& quodammodo gignit.i.excogitat & inuenit . eos artificiales Latini,Græci ἐντέχνους appellant. Aſſumuntur autẽ extrinſecus illi loci,qui extra dicendi rõnem accipiuntur:nec ingenio nec arte dicentis parantur , ſed ad eum cum cauſa deferuntur à litigatore,quapropter ἀτέχνους .i. inartificiales eos appellamus,non ꝙ arte non egeant, ſiquidem arte tractantur; ſed quia foris ad oratorem ueniunt.Cæterum memineris,Ciceronem καταχρηστικῶς locutum eſſe,qui locos in re dixit hærere,uel extrinſecus aſſumi. Non.n.reuera loci, ſed argumẽta, quæ ex locis eruũtur,in eo de quo quæritur hærent,aut aſſumuntur extrinſecus.ut ſi mundũ caſurum & corruptum iri probes,quia ſit genitus.Nã deficit omne quod naſcitur . Argumentum.n.in re de qua quæritur,infixum eſt et inſitum, id eſt in ſubſtantia & natura mundi penitus hæret:cũ ea ſit natura rerum genitarũ,ut aliquando pereant,& in principia uel elemẽta reſoluãtur atque redeãt ex quibus coaluere, ut ſuæ quidque naturæ reddatur:quod igneum eſt in mundo,igni:quod aerium,aeri.quod aqueum,aquæ: quod deniq; terreſtre mũdus à terra ſuſcepit,id omne terræ reſtituatur , quando mũdus occidet.E contrario ſumetur extrinſecus argumentum, ſi teſtimonio Ariſtot.mundum eſſe ſempiternũ dicas.Nam teſtimonium rei alicuius,extra rem eam eſt,cuius eſt teſtimonium. IN quibus argumenta incluſa ſunt.] Qui fieri põt,ut argumenta omnia in locis incluſa ſint,nonnulla tamẽ extrinſecus aſſumantur? Sanè ſi incluſa ſunt,intus ſunt clauſa:nec igitur extra ſunt,nec extrinſecus aſſumũtur.Sic huic quæſtiunculæ reſpondemus. Argumenta omnia dicũtur in locis incluſa, propterea quod loci argumentorum omnium ſunt ſedes, non aũt ideo ꝙ illa omnia in cauſa ſint, & ab ea trahantur : non.n.teſtimonia ſunt eiuſmodi, quæ alioqui uocantur argumenta. HAERENT.] Rodolphus Agricola,quo loco docet,nõ omnia probãdis omnibus cõuenire,ſcribit oportere omne argumentum cognatum,cõiunctum & cohærens eſſe cũ eo cui probando adhibetur: nõ igitur argumentorum alia hærent, alia non hærent rei de qua quæritur.Verum huic obiectioni ſic obuiam imus.Rodolphus cohærens accepit pro conſentaneo,& pro eo quod à re propoſita non abhorret : non aũt ut Cicero qui hærere dixit,quod inſitum infixumq́; cauſæ eſt.At cõtra hãc dilutionẽ ſic itur. Quod cõtraria,repugnãtia in eo de quo agitur ſecundũ Ciceronem hærent:ea tamen,ſiue ſecundum Rodolphum cohærẽs accipias pro conſentaneo, conſentanea non ſunt : ſiue cohærẽs more Ciceronis interpreteris, quod inſitũ infixumq́; cauſæ eſt,neque inſita ſunt,neque infixa cauſæ:hærẽt tamen,ut uult Cicero:nõ igitur quid ſit hærere,ſatis oſtẽdiſti.Quòd aũt contraria & repugnantia conſentanea non ſint , nec infixa cauſæ, ſic oſtendo: Quòd repugnat,non conſentit cum eo cui repugnat. Deinde quod contrarium eſt,non eſt in ſuo cõtrario inſitum & infixum: alioqui contrarium de contrario diceretur,& in eodẽ contraria ſimul eſſent,quod fieri nequit. Sed hic ſcrupus in hunc modũ exoluitur.Cõſentanea ſunt cõtraria negata cõtrarijs affirmatis, & affirmata negatis : & hoc modo repugnãtia affirmata negatis,negataq́; affirmatis conſentiunt.Simili rõne repugnantia uel contraria affirmata, ſunt infixa repugnantibus uel contrarijs negatis: ut,iure poſſidet,igitur nõ inuitus debet reddere.Itẽ,Lex eſt iniqua ꝗ de iure nihil remittit,ſed ſummũ ius ad unguẽ ſequitur:ergo nõ eſt æqua lex. utrobique ex affirmatione unius illic repugnãtis,hic cõtrarij, negationẽ ſeu repugnantis alterius ſeu cõtrarij colligo.& certe affirmatio unius,negationi alterius cõſentanea eſt. nec aliter à repugnãtibus aut cõtrarijs argumẽtari poſſumus,Quapropter Rodolp.de repugnãtibus loquẽs, ait:Habent aũt ij loci proprium hoc,quod non poteſt ex ipſis quidquã cõfirmari directe,ſed ex diuerſo ut ſi in uno neges, in altero affirmandũ eſt: contraq́; alterius affirmatione negandũ eſt.alterũ.ut ſi dicas.Pater eſt, ſequitur non eſſe filiũ. & filius eſt,certũ eſt patrem non eſſe. ſic,Cæcus eſt,ergo non uidet.cõtra quoq;,Videt,igitur cæcus non eſt.Verũ(pace Rodolphi dixerim) non uſquequaque uerũ eſt quod Rodolphus ait. Nã tametſi ſi unum repugnantium aut oppoſitorũ affirmes,oporteat alterũ negari: tamen oratio non reuertitur ſiquidẽ neceſſe non eſt ut ſi unum neges,alterum affirmes: ut nõ ſequitur,Nõ eſt niger lapis ſmaragdus,igitur eſt.albus itaque quõ repugnantia & contraria ſint rebus,diximus.Neq; eſt audiẽdus recens ille ſcholiaſtes,qui locos tripartito, neque latine locutus , neq; Ciceronis ſententiã ſecutus diſtribuit in intrinſecos,extrinſecos et medios. Qua in diuiſiõe præterquã

quod

quod intrinſecos & extrinſecos pro internis & externis barbare dixit, dupliciter peccauit. Prius, quod Ciceronis ſententiã explicare uolens, à Ciceronis diuiſione diſceſſerit. nullos.n. locos medios Cicero facit, ſed omnes uel internos uel externos eſſe uult. Poſterius inſigniter hallucinatus eſt, qui cum externorum locorum exempla traderet, contraria & repugnantia locos externos eſſe dixit. at Cicero facit internos. neque ulli, ſecundum Ciceronem, præter teſtimonium ſunt externi. ALII aſſumuntur extrinſecus.] Extrinſecus illa iam diximus aſſumi, quæ ab oratore non inueniuntur, ſed ad eum à litigatore deferuntur, ut ſunt teſtimonia. Verum hæc duo pugnare uidentur, quoddam uidelicet ab oratore non inueniri, & argumentum omne probabile inuentum eſſe. Nã ita in Partitionibus oratorijs argumentum à Cicerone definitur: Atqui definitio omni rei cuius eſt definitio, conuenit. Si ergo omne argumentum eſt probabile inuentum, omne argumentum inuenitur. ſed hoc repugnat ei quod dicebamus, ſcilicet extrinſecus argumentum aſſumptum non inueniri. Qui nodus ita ſoluitur. Cicero non uocat inuentum quod eſt artificio dicentis excogitatum, ſed quod è loco in quo latebat depromptum eſt, quodq́; prius in loco ſuo quæſitum, tandem inuentum eſt. nõ autem ſic ut à cauſa petitum eſſe dicamus, ſed à ſua ſede uelut erutum uocamus. IN ipſo.] Locos diſtribuit qui in eo de quo agitur hærent, id eſt, internos & artificiales, qui quadruplices ſunt, definitio, pars, nota, res affecta. TVM ex toto.] Id eſt, ex definitione. Eſt autem definitio, teſte Quintiliano, rei propoſitæ propria dilucida & breuiter cõprehenſa uerbis enunciatio: ut, Virtus eſt medium uitiorum utrinque redactum. Cicero definitionem propterea totum appellat, quod ea totam rei de qua quæritur ſubſtãtiam breuiter declaret: uel quod uniuerſam definiti naturã ſuis finibus circunſcribat. Nã cũ id quod definitur, id eſt ſpecies, genere & differentia conſtent: genere inquam, tanquam materia: differẽti uero, uelut forma: definitio ſanè partẽ utranq; ſi ad manum habeamus, aut certe nonnihil quod eorum uires ſuppleat, ambitu ſuo cõprehendit. quare totum merito uocatur. Sed rogare quiſpiam poterit, Si finitio totũ eſt, ut diximus, quónam pacto fiet ut ea in ipſo toto de quo quæritur hæreat, atque ad ipſum totũ adhibeatur? nihil.n. in ſeipſo eſt, ſibi nihil hæret. Illi ſic reſponſum uolo: Definitionẽ totũ ideo dico, quod partes omnes definitæ rei quæ ſunt in toto id eſt genus & differens, contineat: quodq́; cum toto, id eſt re definita, reuertatur & obambulet. quòd ſi ipſa in toto proprie non ſit, eius tamen partes in toto ſunt: ut, æquitas eſt, non dura iuris interpretatio. interpretatio iuris non dura, non eſt proprie loquẽdo in æquitate, quin potius ipſa eſt æquitas. Sed partes, genus inquam & differẽs, ut interpretatio quæ generis uices ſupplet, & iuris nõ dura, quod differentiæ officium præſtat, in toto ſunt à quo continẽtur. TVM ex partibus.] Partiũ enumeratio ẽ, tradẽte in Rhetoricis Cicerone, quæ pluribus rebus expoſitis, & cæteris infirmatis, unã aliquã neceſſario confirmat. quæ definitio ei partiũ enumerationi nõ cõuenit, quã Cicero paulo poſt facturus eſt. ea eſt huiuſmodi. Si liber eſt factus, igitur uel ſenſu uel uindicta, uel teſtamẽto. nõ cenſu, nõ uindicta nõ teſtamento: nõ igitur eſt factus liber. nõ conuenit, inquã: quia quãuis res plures exponãtur, nõ tamẽ ita, ut cæteris infirmatis una aliqua neceſſario probetur. omnibus .n. partibus perẽptis in hoc exẽplo, totum perimitur. quare fateamur neceſſe eſt, enumerationẽ à Cicerone preſſius quam oportet illic eſſe finitam, Eãdem profecto Quintilianus latioribus finibus terminat, quã tamẽ non enumerationẽ partiũ, ſed remotionẽ appellat, cũ dicit: Eſt argumentorũ genus ex remotione, qua nunc efficitur totũ falſum, nunc id quod relinquitur uerũ oſtenditur. Totũ falſum erit, ſi dicas. Si tu es ciuis, igitur natus aut factus: ſed neque natus, neque factus: non igitur es ciuis. Natus & factus partes ſunt, quæ remouentur: & his remotis totum, id eſt ciuis, falſum oſtẽditur. Reliquum ſit uerum ita: hic ſeruus quẽ tibi uendicas, aut uerna tuus eſt, aut emptus, aut donatus, aut teſtamento relictus, aut ex hoſte captus, aut alienus. Non eſt autem uerna tuus, non emptus, non donatus, non teſtamento relictus, non ex hoſte captus: igitur alienus. Partes ſunt, uerna emptus, donatus, teſtamento relictus, non ex hoſte captus. quæ ſic infirmãtur, ut hæc poſtrema, id eſt, alienus, neceſſario confirmetur & uera relinquatur. Non ignoro, Rodolphum enumerationem aliter definiſſe, ut eſſet argumentatio perfecta, in qua uel ex partibus totum, uel ex formis genus uniuerſaliter colligeretur. Ex partibus totum hoc modo: Senatus de Milone bene ſentit, itẽ equeſter ordo, nec non plebeius ordo: uniuerſus igitur populus Romanus de Milone bene ſentit. Ex formis uero genus, ita: Iuſtitia, prudentia, fortitudo, modeſtia laudanda eſt, omnis igitur uirtus eſt laudanda. TVM ex nota.] Notam uocat Tullius, interpretationem uocabuli, quam Græci ἐτυμολογίαν dicunt. Nos uerbũ uerbo reddentes, ueriloquium transferre poſſumus. uocem Cicero tanquam moleſtam, nimiśque durã reformidauit, & notam dicere maluit, Ariſtotelis auctoritate fretus, qui in libro περὶ ἑρμηνείας inquit, uerba rerum notas eſſe. nam σύμβολον græce, latine notam uocat. ut eæ ſunt notationes, uel (ſi mauis) interpretationes uocabulorum: ut ſoror dicitur quæ ſeorſum nata in alienam familiam tranſit: ſic temetum, quod mentem tenet, uel tentat: & abſtemius, qui temeto abſtinet. TVM ex his rebus quæ quodammodo affectæ ſunt ad id de quo quæritur.] Boetius res affectas exponit, quæ ad aliquid referuntur, ut genus ad ſpeciem, ſpecies ad genus. Sed ſunt hodie quidam uiri non mediocriter eruditi, qui Boetij expoſitionem reprehendunt. tamen non ſolus Boetius res affectas ita definiuit, ſed & Quintilianus, qui de genere & forma loquẽs (quæ ſub rebus affectis ſunt) inquit: Cicero genus & ſpeciem, quã eandem formam uocat, à finitione diducit, & ijs quæ ſunt ad aliquid ſubijcit, id eſt, rebus affectis. Non.n. ad id totum de quo quæritur adhibetur, quemadmodum finitio, partes, et nota: ſed ſolum res ſunt, ad id de quo quæritur, quodammodo affectæ. Qui Boetium arguunt, hac ratione utuntur, quod definitio referatur ad aliquid, eſt enim definiti definitio. Item partes ad aliquid, ad totum puta: Atqui neque definitio neq; partes res affectæ ſunt: ſunt tamen ad aliquid: Igitur res affectæ non ſunt definiendæ, quæ ſunt ad aliquid. Iidem autem Gellium ſequuti affecta definiunt, quæ nõ ad finem ipſum, ſed proxime finem progreſſa deductáue ſunt. ut annus affectus eſt, qui quamuis nondum ſit confectus, prope tamen abſolutus eſt. hoc ſenſu res affectas à Cicerone dici confirmant, ut genus cum ſit ex affectis, non omnino totum conficit. nam niſi differens addideris, abſolutã totius definitionem non es habiturus: ita differens ſine genere totum non facit, ſed finitionis eius pars eſt. Quorum mehercule poſſumus interpretationem labefactare prorſus, & eleuare. Nam contrarium & repugnans affecta ſunt, at prope finem deducta nõ ſunt. non enim ea quibus repugnant, contrariáue ſunt, prope conficiunt. Sanè tantum abeſt, ut aliqua ex parte conficiant, ut omnino perimant. ſed fallor: conficiunt, & enecant, atque euertunt. Sed eſto conficiant, ergo Tullius res afficientes, non affectas uocare debuit. non enim conficiuntur, uel ipſis conſentientibus: ſed ſicuti uolunt, conficiunt. Adde, quòd media tantum ex parte factum eſt, affectum dici non poſſe, ſicut affecta Gellius accepit. nam affectum (ut interpretantur) prope confectum eſt. Atqui genus, uel differens, ſeorſum ſpeciem dimidia ex parte tantum faciunt. Quare Cicero res affectas aliter quàm uolũt accepit. melius ergo ad ali

quid eſſe dicuntur. Quod autem obijciunt, definitionem, partes, & notam ad aliquid eſſe, quæ tamen res affectæ nõ ſunt: illis ego ſic ſatisfacio: Dicuntur, ad aliquid eſſe, quæ ſecundum idipſum quod ſunt, ad aliud referũtur. Vt igitur relata ſint, eſſe diuerſa non modo ſecundum uocem, ſed & ſecundum rem neceſſe eſt. At definitio & definitum reuera eadẽ ſunt, etiam ſi uoce differant: ergo ad aliquid non ſunt. quod ſi ſint ad aliquid (ut hodie uolunt omnes) ſola nominum ſimilitudine, non autem collatione rerum id accidet. Sic partes omnes eædem cum toto ſunt. Deinde relata ſimul natura ſunt, partes uero ſingulæ toto priores. Ita nota cum eo cuius eſt nota, nihil prorſus niſi uoce differt. Ergo neque partes neq; nota ſunt ad aliquid, ſi rem potius quàm uocem inſpiciamus. nam uoce, ſicuti dictum eſt, ad aliquid eſſe poſſunt. uerum de rebus, non de uocibus modo loquimur. Sed quiſpiam dicet: Ergo Boetij definitionem tueris. Sanè nec oppugno, ſicut conſtat: neque tueri uelim. ne autem tuear, Cicero facit, qui relata ſub contrarijs, id eſt, ſub oppoſitis (nam ita uocat oppoſita) complectitur. at contraria ſpecies ſunt rerum affectarum: non igitur res affectæ definiendæ ſunt, quæ ad aliud referuntur. Vt igitur quod ſentio dicam, tres locorũ gradus Cicero facit. alios in toto penitus fixos, et uelut in medijs ædibus incluſos, ut ſunt definitio, partes, & nota: quos tres ad totum adhiberi dicit. alios quamuis etiam in toto, non tam tamen in toto, quàm circa totum, et uelut in ueſtibulo miſſos, ſic ut nec omnino ſint intus, nec planè foris, cuiuſmodi res ſunt affectæ. Nam ſicut Gelliana affecta non ſunt ad finẽ uſq; ducta, ſed proxime finem progreſſa ſunt: ita res affectæ Ciceronis, ad totum uſque non perueniunt, ſed totum uelut attingunt, & iuxta ſunt. Alios denique foras excludit, quos à toto longe diſiunctos & remotos eſſe tradit, ut ſunt teſtimonia. Itaque ut epilogo concludam, loci uel ad totum adhibentur, uel ad totum affecti ſunt, uel à toto procul abſunt, longéq; diſiuncti ſunt. Verum antequam finem facio lubens rogarim, quónam pacto Quintilianum Ciceroni concordem reddere poſſimus. quorum ille probationis artificialis tria genera, ſigna, argumẽtum, & exẽplum fecit: hic uero quatuor, definitionẽ, partes, notã, & res affectas. Sanè concordes ita reddemus. ſigna ſub antecedentibus, conſequentibus & adiunctis, item ſub maioribus, paribus & minoribus. exempla ſub ſimilibus, diſſimilibus, cõtrarijs, atque etiam comparatis intelliguntur: quas res affectas eſſe, nemo negabit. Argumenta uero ab omnibus quæ uel ad totum adhibentur, uel quodammodo affecta ſunt, ad totum trahuntur. quare Quintil. & Cicero conſentanea tradunt. EXTRINSECVS *autem dicuntur.*] *Cuiuſmodi ſunt probationes artis expertes, ut teſtimonia. Nã teſtimonium id omne Cicero uocat, quod ab aliqua re externa ſumitur. ad faciẽdam fidem. cuius apud Lucanum hoc exemplum eſt, primo Pharſaliæ libro, de Cæſare & Pompeio:*

– Quis iuſtius induat arma?
Scire nephas, magno ſe iudice quiſque tuetur.
Victrix cauſa deis placuit, ſed uicta Catoni.

Simile exemplum eiuſdem rei pro Ligario apud Ciceronem reperias. Principum (inquit Cicero) dignitas erat penè par: nõ par fortaſſe eorum qui ſequebantur, cauſa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte quod probari poſſet. Nunc melior ea certe iudicanda eſt, quam etiam dij adiuuerunt. Eſt apud Quintilianum locus, qui huic omnino contrarius eſſe uidetur. Dicit. n. ille capite de exẽplis, teſtimonia cauſæ propria eſſe, omnẽ uero probationẽ artificialẽ extrinſecus in cauſam adduci. quem ſcrupulum tibi in hunc modum remoueo. Teſtimonia Quintilianus cauſæ propria facit, quòd illa per ſe ſine oratoris artificio cauſæ fidem faciant, nec dicentis uocẽ expectent, cũ etiã tacente oratore ſæpenumero peragantur, & iudices ipſi ſibi per ea ſuis oculis auribuſq; fidem faciant. Nam teſtis & quæſtio & his ſimilia de ipſa re quæ eſt in iudicio pronunciant. Artificiales uero probationes, extra petitas ideo dicit, quod nihil per ſe ualeant niſi ad aliquam præſentis negotij utilitatẽ ingenio dicentis applicentur. QVAE *abſunt longéq; diſiuncta ſunt.*] *Sed quomodo teſtimonia longe diſiuncta ſunt? cũ teſte Rodolpho neceſſe ſit omnia quæ pro re quaque, uel contra rem dicuntur, eſſe quadã naturæ ſocietate coniuncta? diſiuncta eſſe teſtimonia & coniuncta repugnat. Verum hoc ſic diluitur: Omnia quæ probandis alijs conueniunt, conſentire propoſito, nec ab eo diſcrepare debent. At Cicero diſiuncta capit non pro diſſentaneis, aut à præſenti quæſtione diſcrepantibus, ſed pro remotis ab arte, & in eò de quo quæritur non incluſis, uerum ab arte ſeparatis. ut cũ Cicero ſecunda Philippica cuiuſdam poetæ teſtimonium citans, inquit: ut eſt apud poetam neſcio quem:*

Male parta male dilabuntur.

Hoc inquam teſtimonium ab arte oratoria, id eſt, ab inuentione dicentis, eſt remotũ. non n. Cicero illud inuenit, ſed ab alio accepit. Teſtimonia tamẽ Rodolphus quæri à dicentibus, et inueniri, necnõ aliũ alio melius ijs uti, & proinde artis eſſe conſtanter affirmat, ſed ut ab ijs quorũ ſunt teſtimonia, id eſt, à teſtibus præſentem in rẽ dicũtur, eatenus arte carere ſcribit. cũ teſtes quæ uiderint, audiuerint, intellexerint, tantũ dicant, nec quidquam uel addant, uel detrahant, uel immutent, uel inuertant, ex ijs quorum teſtimonium dicunt: ſed fideliter recitent, ut uiderunt, audiuerunt, & intellexerunt. Cicero uero ſecundo de Inuentione libro, teſtimonia probationes artificiales facit. quo in loco ſic habet: Accedunt autẽ ad coniecturam ſæpe quæſtiones, teſtimonia, rumores, quæ contra omnia uterque ſimili uia præceptorũ torquere ad ſuæ cauſæ commodum debebit. Nam & ex quæſtione ſuſpitiones, & ex teſtimonio & rumore aliquo pari ratione, ut ex cauſa, aũt ex perſona, & ex facto duci oportebit. Quare nobis & ij uidentur errare, qui hoc genus ſuſpitionum artificij non putant indigere: & hi qui aliter hoc de genere ac de omni coniectura præcipiendũ putãt. Expoſitis omnibus probationis utriuſq; mẽbris adijcere commodum fuerit quæ Quintilianus omni probationi communia facit. Primo tradit, probationẽ omnem ab antecedẽtibus, conſequẽtibus uel repugnantibus duci. quod Ciceronianæ diuiſioni prima facie repugnat. Nam Cicero ſub rebus affectis antecedentia, conſequentia, & repugnantia cõplexus eſt quare ſi ab antecedentibus, conſequentibus, uel repugnantibus omnis probatio petatur, omnis igitur à rebus affectis erit, Certe Rodolphus Ciceronem ſimul & Boetium reprehendens, antecedentia, conſequentia, & repugnantia communes locorum omnium locos eſſe docet: ſicut ea Boetius definiuit, & ut Cicero tractauit locos eſſe negat. non. n. ad inuentionem, ſed ad iudiciũ pertinere Rodolphus ait. Inſuper Quintilianus argumentum omne uel maius, uel par, uel minus facit. qui tamen tres loci ſicut tres ſuperiores, ſub rebus affectis continẽtur. Sed hoc ita diluitur. Quintilianus maius, pro latiori uel generaliori cepit: minus, pro contractiori: deniq; par, pro eo quod reuertitur & recurrit. Itaque par erit definitio definito: genus, ſpecie maius: ſpecies, genere minor. eodem modo de alijs locis iudicandum. SED *ad id totum de quo diſſeritur.*] *Tres locorum gradus ſuperius fecimus. unum eorũ qui ad totum adhibentur: alterum eorum qui ad totũ quodãmodo ſunt affecti: tertium eorum qui à toto remoti, lõgéque diſiuncti ſunt. Nunc de primo ſit ſermo, id eſt, de locis qui ad totum adhibentur. Ad totum autem dicuntur adhiberi, qui totam rei propoſitæ ſubſtantiam, uniuerſamq; naturam complectuntur, quiq; toti reſpondent, & æquipollent, omninoq; conueniunt, nec latius quàm totum ſe fundunt,*

dunt, nec contractius ſeſe cohibent, anguſtius'ue contrahunt, ſed pares & æquales & reciproci ſunt. ut definitio definito, omnes partes toti, interpretatio uocabuli uocabulo pares ſunt. qui loci cum tres nomine ſint, unicus tamen reuera locus eſt, quem totius nomenclatura uocare poſſumus. nam & definitio totum eſt, & partes totum ſunt, & eſt totum interpretatio uocabuli. nec eos totius nomenclatura ſolum, ſed & definitionis appellatione uocabimus. nec ſanè iniuria. Nã uniuerſam uim rei definiendo modo complectimur, cum per genus & differentiam definimus. ut, Rhetorice eſt bene dicendi ſciẽtia. aut definimus per partes, cum res propoſita quaſi in membra diſcerpitur: id eſt, cum rei definiendæ partes omnes recenſemus. ut, Rhetorice eſt recte inueniendi, & diſponendi, et eloquendi, cum firma memoria & actionis dignitate, ſcientia. Præterea finimus aut ui, ſicut ſuperiora: aut ethymologia, cũ uocabulum interpretamur: ut, Aſſiduum ab aſſe dando, & locupletem à locorum, & pecunioſum à pecorum copia. Itaque cum hi tres loci, definitio, partes, & nota, ad totum adhibeantur, de his dicamus: & à definitione (quam Laurentius Valla regium quendam cenſorem quæſtoremq; ærarium uocat) incipiamus. Quanquam ea non tam in toto, id eſt, in ſubſtantia totius eſſe uideatur, quàm ipſum totum ipſa'que rei ſubſtantia eſſe (rectius. n. dixeris, cognitionem rerum diuinarum & humanarum philoſophiam eſſe, quàm in philoſophia) tamen quia partes definitionis, puta genus & differens, in toto ſunt, etiam ſi ad totum non adhibeantur, ſed rebus affectis ſubiectæ ſint, per definitionem in toto eſſe dicimus. QVAE quaſi inuolutum.] Nihil. n. eſt aliud definitio, quàm coactæ in ſe & complicatæ rei explicatio. Res quæ definitur pugno, definitio manui in digitos ductæ ſimilis eſt. Itaque res ipſa uno nomine continetur. definitio uero eandem in duo, ſcilicet genus & differens, tanquam totũ in partes explicat. ut, Iuſtitia uirtus eſt, unicuique ius ſuum tribuens: in qua uirtus, genus eſt: quod reliquum, eſt differentia. IVS ciuile.] Ius, auctore Celſo iureconſulto, Digeſt. de Iuſtitia et iure, hoc modo definitur: Ius eſt ars æqui et boni. Cicero uero de Oratore, ius ciuile hoc pacto finit, ut ſit legitimæ atque uſitatæ in rebus cauſis'que ciuium æqualitatis conſeruatio. uel ſic: Ius ciuile eſt decretum maioris poteſtatis, ad tuendum ciuitatis ſtatum, ex æquo & bono inſtitutum. Item quod quiſque populus ipſe ſibi ius conſtituit, id ipſius propriũ ciuitatis eſt. uocaturq; ius ciuile, quaſi ius proprium ipſius ciuitatis. Sic Iuſtinianus in ſuis inſtitutionibus imperatorijs, tit. de iure naturali gentium & ciuili. Verum quia non ad iuriſconſultos modo ſcribimus, ſed ad philoſophiæ chriſtianæ parentes ſanctiſſimos, rem noſtram exemplis alijs, illuſtriorem reddamus: ut, Virtus eſt animi conſtans affectio conueniensq;, laudabiles eos efficiens in quibus eſt, & ipſa per ſe ſua ſponte laudabilis, ex qua oriuntur honeſtæ uoluntates, ſententiæ, actiones, omnisq; recta ratio: ſed eiuſmodi conſtans affectio expetenda eſt: igitur expetẽda uirtus. TVM partiũ enumeratio.] Quid ſit enumeratio, ſuperius diximus: eiusq; duas ex Quintiliano partes fecimus. alteram, qua cum plures partes expoſuimus, eas omnes infirmamus ut eorũ reſ moueatur: alteram, cum partium expoſitarum nonnullas euertimus, ut quæ reliqua eſt confirmetur. Prioris hoc eſt exemplum: pecuniã te credidiſſe dicis, igitur aut habuiſti ipſe, aut ab aliquo accepiſti, aut inueniſti, aut ſurripuiſti. ſed neq; domi habuiſti, neque ab alio accepiſti, nec inueniſti, nec ſurripuiſti: igitur non credidiſti. Poſterioris uero tale, Aut ſenatui parendum de reipublicæ ſalute fuit, aut aliud conſilium inſtituendum, aut ſua ſponte faciendum: aliud conſilium ſuperbum, ſuum arrogans: utendum igitur conſilio ſenatus. Partiũ tria ſunt genera, ſubſtantiæ, quantitatis, & qualitatis. Subſtãtiæ, ut materia & forma, quæ de proximo rem conſtituunt: uelut brachium, manus, digitus, crus tibia, pes, quæ ad ſolam rei integritatem explendam pertinent. Quantitatis, ut cubitus. Qualitatis, ut cum dicimus tres animæ partes eſſe. Altricem.] Senſitiuam & rationalem. LIBER factus eſt.] Aliud eſt liberum eſſe, & factum eſſe liberũ. Nam liber proprie dicitur ingenuus, qui ſtatim ut natus eſt, ſui iuris eſt. Libertas autem, naturalis eſt facultas eius quod cuique facere licet, niſi quod ui & iure prohibetur. Qui uero facti ſunt liberi, non proprie liberi, ſed libertini dicuntur: de quibus nunc agitur, & ſic in iure definiuntur, qui iuſta ſeruitute manumiſſi ſunt. Manumiſſio uero, datio eſt libertatis. nam manumitti ſerui cum liberi fiunt propterea dicuntur, quod cũ domini manui, id eſt poteſtati ſuppoſiti diu fuiſſent, ab ea liberentur. Liberi faciendi plures formas Iuſtinianus recenſet. Nunc Cicero tres tantum numerat: unam quæ cenſu, alteram quæ uindicta, tertiam quæ teſtamento fit. Cenſus eſt, facultatum æſtimatio. eſt. n. cenſere, quod uulgo taxare & appreciare dicunt. Olim ſoli ciues cenſebantur. ſi quis ergo conſentiente uel iubente domino nomen ſuũ in cenſum detuliſſet, cenſu liber fieri dicebatur. Vindicta eſt, ritus quo prætor ſerui caput uirga tãgens, declarabat eum manumiſſum eſſe: inde hanc uirgã uindictam appellauerunt. Porro uindex eſt, qui ſeruũ in libertatem aſſerit. & à uindicando, uindicta uindexq; dicitur, non à Vindicio ſeruo, ut Plutarchus aſſerit, & Liuius dubitat. eſt enim uindicare, in libertatem aſſerere. Teſtamento denique fiebat liber, cum dominus ſuprema uoluntate ſeruum ſuum in teſtamenti ſerie ſcripſiſſet. Iuris conſulti teſtamentũ quaſi mentis teſtationem interpretantur: quos Gellius & Laurentius arguunt. Gellius quidẽ, qui capite duodecimo libro ſexto ſic ait: Seruius Sulpitius iuriſconſultus, uir ætatis ſuæ doctiſſimus, in libro de Teſtamentis ſecundo, qua ratione adductus, teſtamentũ uerbũ eſſe duplex ſcripſerit, nõ reperio. nã compoſitũ eſſe dixit à mentis conteſtatione. Quid igitur calciamentũ, quid paludamentũ, quid pauimentum, quid ueſtimentũ, quid alia mille per huiuſcemodi formã producta? etiam'ne iſta omnia compoſita dicemus? Obrepſiſſe autem uidetur Seruio, uel ſi quis alius eſt, qui id prior dixit, falſa quidẽ, ſed non abhorrens, neque inconcinna quaſi mentis quædam in hoc uocabulo ſignificatio. Item Laurentius Valla capite triceſimo ſexto, libri ſexti, ait: Teſtamentũ, idẽ inquit, ex eo appellatur, quod teſtatio mentis eſt. Quæ definitio quorundam iuriſconſultorũ fuit: quos ſi iuſte Aulus Gellius coarguit, quanto ego iuſtius hũc arguere poſſum, qui exploſam atque deriſam ethymologiã inculcat? Nã cur à mente potius dicatur, quàm à mento, uel à menta? quia nihil ad hanc ſignificationẽ mentũ menta'ue facit, inquies. Quid ergo mens ad ſalſa mentum, ad ornamentum, ad condimentũ, ad armamentum, ad pauimentũ, ad cæmentũ, ad calciamentũ, ad ueſtimẽtũ, & huiuſmodi infinita? nõ eſt ergo uera ethymologia hæc. Neq; à mẽte, neq; à mẽto, neq; à menta, ſed potius hæc nomina aſſumunt Tũ ſyllabã, cũ exirẽt antea in men, ut ueſtimẽ, calciamẽ, munimẽ, lenimen, nutrimẽ, ſpiramẽ, medicamẽ, uelamẽ: quibus adiecta: Tũ, fit, munimentũ, lenimentũ, nutrimentum, ſpiramẽtum, medicamẽtũ, ueſtimẽtum, uelamẽtum, calciamẽtum. ita teſtamẽ, addita ſyllaba Tũ, fit teſtamẽtũ. quòd ſi à mẽte deſcẽderet teſtamẽtum, teſtamẽtia diceretur, quẽadmodum demẽtia & amẽtia. TVM notatio.] Notatio dicitur interpretatio nominis. A' notatione uero reducitur argumẽtum, cum ex ui uerbi elicitur. ut ſi diſſentientes Romanos uideas, ciues eſſe negabis, hoc modo: Ciuitas eſt ciuium unitas: uos autẽ unanimes non eſtis: neq; ergo ciues. ſic ſi probare uelis, unam oportere in amicis eſſe uoluntatem, dices: Amicus eſt animi cuſtos. unde & illud uulgo circunfertur,

Corporibus plures, mentibus unus homo.

LEX Aelia Sanctia.] Ab Aelio Sanctio lata ex duodecim tabulis, authore Gellio, deſumpta eſt, in quibus ita ſcriptum erat: Aſſiduo uindex aſſiduus eſto proletario ciui, quiuis nollet uindex eſto. Aſſiduus in hac lege, ſicut ait Gellius, pro locuplete & facile minus faciente dictus eſt: ab aſſibus, id eſt ab ære dando, cum tẽpora Reipublicæ poſtularent: uel dictus eſt à muneris pro familiari copia faciendi aſſiduitate. Hinc aſſiduos teſtes metaphoricos dicimus, quibus eſt adhibenda fides, & qui non facile mentiuntur, & quorum teſtimonium non eleuatur, quales ſunt uiri primariæ authoritatis. Eadẽ ratione primarios illos linguæ utriuſque principes, authores aſſiduos, nec non claſſicos dicimus, ut uult Budæus in prioribus Annotat. in Pandect. Proletarius autem dicitur, authore Gellio capite decimo, libri decimi ſexti, à munere officioq; prolis ædendæ, qui cũ parua re familiari Rempublicã minus poſſet iuuare, ſobolis tamẽ gignendæ copia ciuitatem frequentabat. Hinc trãſlatitie proletarios teſtes appellamus, nec non authores, qui nullius uel paruæ ſunt authoritatis. Præterea uindex eſt, inquit Boetius, qui alterius cauſam ſuſcipit uindicandam. cuiuſmodi ſunt hodie, quos procuratores uocamus. Sed de uindice ſuperius ſatis dictum eſt. Rodolphus Agricola Ciceronem reprehendit, quòd locum notationi fecerit inter ea quæ in ſubſtantia ſunt, cum notatio accidentiũ naturam uel maxime retineat & ſeruet. Nã & rei antequã fiat, & poſtquã eſt, nomen eſt: & aliud quoque nonnunquam eiuſdẽ eſt rei nomen: ut Romulus poſt mortẽ eſt dictus Quirinus, à quiri uel curi, quod lingua Sabina haſtam ſignificat. nã haſta Romulus utebatur, uel quia græce κύρανος rex dicitur, uel propter generis nobilitatem. nam Mars cum ſæuit, Gradiuus: cum tranquillus eſt, Quirinus dicitur. Hæc Seruius in librum primum Aeneidos. Sic Hippolytus poſtquam eſt redditus uitæ, Vrbius eſt appellatus. Is dolis Phædræ nouercæ, à qua de ſtupro interpellabatur, ab Aegeo patre diſcerptus equis. dolo inquam: quia cum illam de ſtupro interpellantẽ contẽpſiſſet, falſo ad patrẽ Hippolyti detulit, Hippolytum ſibi uim inferre uoluiſſe. Hippolytus autẽ nõ cũ eſſet incolumis, ſed poſtquã diſtractus eſt equis, appellatus eſt, ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ λύω .i. ab equo & diſſoluo ſiue diſtraho. de quo Vergil. 7. Aeneidos ſic habet:

Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello
Virbius, inſignem quem mater Aricia miſit
Eductum Aegeriæ lucis Hymettia circum
Littora, pinguis ubi & placabilis ara Dianæ.
Nanque ferunt fama, poſtquam Hippolytũ arte nouercæ
Occiderit, patriaſq; explerit ſanguine pœnas,
Turbatis diſtractus equis ad ſidera rurſus
Aetherea, & cœli ſuperas ueniſſe ſub auras,
Pæonijs reuocatum herbis & amore Dianæ.

His exemplis, puta Quirini & Virbij, nomen accidens eſſe rei Rodolphus oſtendit. Publius tamen Nigidius apud Aulũ Gelliũ cap. 4. lib. 10. argutiſſime docet, nomina non poſitiua eſſe, ſed naturalia. quod caput Gellij quia eſt longe elegantiſſimũ non pigebit totũ aſcribere. Nomina uerbaq; nõ poſitu fortuito, ſed quadam ui & ratiõe naturæ facta eſſe Publius Nigidius in grãmaticis cõmentarijs docet: rẽ ſane in philoſophiæ diſceptationibus celebrẽ. Quæri.n. apud philoſophos: φύσει τὰ ὀνόματα ἢ θέσει. In eã rẽ multa argumẽta dicit, cur uideri poſſint uerba eſſe naturalia magis quàm arbitraria. Ex quibus uiſum eſt hoc lepidũ & feſtiuũ. Vos (inquit) cum dicimus, motu quodã oris conueniẽte cum ipſius uerbi demõſtratione utimur, & labia ſenſim primoreq; emouemus, ac ſpiritũ atq; animam porro uerſum, & ad eos quibus cũ ſermocinamur, intẽdimus. At contra cum dicimus Nos, neque profuſo intenſoq; flatu uocis, neque proiectis labijs pronunciamus, ſed & ſpiritũ & labia quaſi nos intra nosmetipſos coercemus. Hoc idẽ fit in eo quod dicimus tu, ego, & tibi, & mihi. Nã ſicuti cum adnuimus & abnuimus, motus quidã ille uel capitis uel oculorũ, à natura rei quã ſignificat non abhorret: ita in his uocibus quaſi geſtus quidã oris & ſpiritus naturalis eſt. Eadẽ ratio eſt in Græcis quoq; uocibus, quã eſſe in noſtris animaduertimus. Plato quoq; in Cratylo uult, nomina, uerba, & orationes natura eſſe, ut cætera inſtrumẽta, quibus natura ad ſuas functiones neceſſarias utitur. Vt.n. animæ oculus inſtrumentum eſt ad colorẽ aliquem uidendũ, auris ad audiendũ, lingua ad loquendũ, & ſimilia quæ natura ſunt, non inſtituto: ita orationẽ menti ad uerũ aliquod percipiendũ, inſtrumentum eſſe Plato dixit. Verum dicant quod uolẽt Nigidius & Plato, nomina ſanè ſunt arbitraria: quippe quæ non ſint apud omnes eadẽ. Quæ uero naturalia ſunt, eadẽ apud omnes ſunt. Quare ſunt accidentaria, ſicut ait Agricola, nõ autẽ ſubſtantialia. Quid ergo? Cicero lapſus eſt qui ſubſtãtialia fecit? minime profecto: ſed eſt intelligẽdus. Cuius mehercule ſi ſententiã mẽtẽq; capimus, eũ à Rodolphi haud dubie calumnia, nullo negotio tuebimur, & ſartũ tectũ ab omni reprehẽſione ſeruabimus. Itaque Cicero, qui notationẽ uerbi ſubſtantialẽ eſſe uoluit, nõ ſic intellexit, ut nomẽ ipſum rei ſubſtãtiale uel natiuũ eſſe diceret, Non.n. ignorabat accidens rei, qui librum Ariſtotelis de interpretatiõe, ut alibi teſtatur, uiderat. & illic capite de Nomine, nomẽ, arbitrariũ eſſe, nõ autẽ naturale, legerat. Quomodo igitur accepit? audi. tibi Ciceronis conſiliũ aperiã, & explicabo paucis. Vt igitur definitio definitæ rei ſubſtãtialis eſt, quia eius ſubſtantiã explicat: ita notatio uerbi uocabulo ſubſtantialis eſt. nã uocabuli quandã ueluti ſubſtantiã & naturã declarat: ut tumultus dicitur, in quo propter uicinitatẽ periculi timor multus eſt. Tumultus uocabulũ eſt quod explicatur. Hæc uero oratio, timor multus, &c. uocabuli naturã & proprietatem explanat, nec ipſa oratio uocabulo accidit, licet uocabulũ rei accidat, ſed eſt natiua & ſubſtãtialis. Sic abſtemius eſt, qui temeto, quod priſca lingua uinũ ſignificat, abſtinet. hæc oratio, qui abſtinet temeto, interpretatio eſt uocabuli quod eſt abſtemius, & cũ eo cõuertitur & obãbulat. Nã omnis abſtemius abſtinet temeto, & quiſquis temeto abſtinet, ille eſt abſtemius. nec accidit ut abſtemius temetò abſtineat, nã poſſet nõ abſtinere: ſed neceſſe eſt ut temetò abſtineat ſi abſtemius ẽ. ſi.n. nõ abſtineat, nõ eſt abſtemius. DVCVNTVR etiã argumenta ex his rebus quæ quodãmodo affectæ ſunt ad id de quo quæritur.] Superius Cicero dixerat definitionẽ, partes, & notã ad ipſum totũ adhiberi, qui primus eſt locorũ gradus. Nũc ſecundũ ingreditur, id eſt, res affectas ad id de quo quæritur, quas à toto quodãmodo ſeparat, nõ quod in toto nõ ſint, eas.n. in toto paulo ante poſuerat: ſed quia ad totũ adhiberi nõ poſſint. Siquidẽ hi demũ loci ad totũ adhiberi dicuntur, qui totam & uniuerſam ſubiectæ materiæ ſubſtantiam complẽt: qui ſe nec latius fundunt quàm id de quo quæritur, nec arctius ſeſe cohibẽt, ſed cũ eo reuertuntur & remeant. Quo fit, ut eos locos καθολικούς, id eſt uniuerſales & reciprocos appellare poſſimus, quod καθόλου, id eſt ſecundũ totum rei propoſitæ quadrẽt. ut definitio totũ definitũ oſtendit, ita toti partes omnes æquipollẽt: eodẽ modo notatio uerbi uerbo reſpondet. At res affectæ ſecus ſe habẽt. non.n. cum re propoſita reuertuntur, ut genus plus quàm ſpecies, ſpecies minus quàm genus cõtinet: niſi cũ toto obãbulare differens dicat. Verũ aliter Ariſtoteles ſecundo lib. Poſterioris reſolutionis docet. 14. c. ubi definitionis inueniẽdæ methodũ tradit. quippe qui dicat quæcũq; in definitione ſumũtur, ſingulatim latiora eſſe, quã ſit res quæ definitur: uniuerſa uero paria. Quare ſi differẽs ſeorſum à genere capiatur, amplius ſeſe porriget quàm ſpecies. Si uero generi fuerit adiectũ, definitæ ſpeciei par erit. Rodolphus tamen Agricola lib. primo, capit. 10. ſcribit Ariſtotelem

in Topicis nomine proprij, quod par eſt & reciprocum, differentiã quoq; complexũ fuiſſe: quod ſi ita eſt, differentia par erit ei cuius eſt differẽtia: nam proprium par eſt ei, cuius proprium eſt. Sed pace Rodolphi dixerim, nõ ſub proprio, ſed ſub genere differẽtiam Ariſtoteles complexus eſt. propterea quod latius pateat quàm ſpecies, quemadmodum & genus latius diffunditur. Sic.n. primo Topicorũ inquit. πᾶσα δὲ πρότασις καὶ πᾶν πρόβλημα ἢ γένος, ἢ ἴδιον, ἢ συμβεβηκὸς δηλοῖ, καὶ γὰρ τὴν διαφορὰν ὡς οὖσαν γενικὴν, ὁμοῦ τῷ γένει τακτέον. Id eſt, omnis propoſitio atque omne problema, aut genus, aut proprium, aut accidens indicat. Etenim differentia generalis cũ ſit, cum genere collocari debebit. Rurſus obijci poteſt, locum à comparatione parium ſub rebus affectis eſſe: proinde res quaſdam affectas, ut pares eſſe cui affectæ ſunt. Sed hoc ſic diluitur: Paria dupliciter accipiuntur. uno modo pro æqualibus: id eſt pro rebus quamuis diuerſis, tamen quãtitatis eiuſdem; aut potius pro his quæ parẽ inter ſe uirtutẽ habent, tantũq; poſſunt. hoc ſenſu paria ſub rebus affectis ſunt. Altero modo pro reciprocis accipiuntur, & ſic ad totum adhibentur, neque res affectæ ſunt. Rerum affectarum tredecim ſunt ſpecies. Cõiugata, quæ ex eo dicta ſunt, quòd quadam uocis ſimilitudine ſub unum quaſi iugum deuincta ſunt. ea ſic finiuntur, quæ ab eodem orta uarie commutantur, ut ſunt iuſtitia, iuſtus, iuſte. Genus, notio dicitur, quæ ſui ſimiles communione quadam, ſpecie uero differentes, duas aut plures parteis complectitur: ut uirtus iuſtitiam & prudentiam, quæ ſunt uirtutes, inter ſe tamen differẽtes. Species, uel forma eſt, in quã ſub ſe comprehenſam diuiditur genus. ut fortitudo, quam uirtus continet, & in quam uirtus diuiditur. Sed oritur ſcrupus: Quare ſpeciem Cicero rebus affectis ſubiecit, neque eam ad totum adhiberi dixit, cum ſpecies ſit pars generis, partes uero ad totum adhibeantur? Qui nodus ita ſoluetur. Species nõ re uera partes generis ſunt, neque genus totum, ſed quadã analogia. Quia ſicut totum ſuas partes cõplectitur, ita genus ſuas ſpecies comprehendit. alioqui genus de ſuis formis pronunciatur, itaq; prius eſt. Totum de partibus non profertur, & partibus eſt poſterius. Sed inquies: Paulo ante dicebas, partes cum toto eaſdẽ eſſe, quocirca totum de partibus dicetur. uerum de partibus uniuerſis illud intelligendũ erat, nõ de ſingulis. de illis.n. non de his affirmatur. Rurſus obijcitur eodem argumento, quo partes cum toto facis eaſdem, ſpecies eadem cum ſuo genere fient. Quemadmodũ.n. partes uniuerſæ toti æquipollent: ita ſpecies omnes ſuum genus æquant. Ergo ſi partes propterea ad totũ adhibeantur, quod toti ſint pares, ſpecies etiam omnes ad genus adhibebuntur: non igitur res erunt affectæ. Hoc ego ſic diluo: Cicero argumentũ à ſpecie uel à forma, nõ autem à formis, rebus affectis ſubiecit. nam ſi formas omnes recenſeas, enumerationẽ quæ ad totũ adhibetur facies. Si uero à formis ad genus uel ad alteram formam argumenteris, ab effectis probabis. Similitudo, rerum eſt diuerſarum eadem qualitas: ut, Terra quo melior eſt natura, hoc magis corrumpitur, ſi negligatur: ita ingenia niſi recte excolantur, quo ſunt feliciora, hoc pluribus uitijs inquinantur. Differentia eſt, quã alibi diſſimilitudinẽ uocat. ea eſt rerum diuerſarum diuerſa qualitas: ut Qui pecuniam dat, quantũ impartit alijs, tantũ ſibi detrahit: at qui hominẽ iuſtũ laudat, quo magis eũ laudat, eo magis ipſemet laudandus eſt. Cõtraria Cicero latius pro oppoſitis accepit, id eſt, aduerſis, priuantibus, relatis, & contradicentibus, quorũ omniũ ſimilis in argumentando ratio eſt. ut Si Catilina nepharie egit, igitur Cicero præclare. Adiuncta ſunt quæ rem antecedunt, rei cohærent, rem ſequuntur, ita tamẽ ut nulla neceſſitas intercedat: ut ſunt, amor & concubitus, timor & pallor, iurgium & cædes. Antecedẽtia dicũtur, quibus poſitis alia ſequantur oportet. Conſequẽtia uero, quæ poſitis antecedentibus neceſſario colliguntur. ut, Si & ferro interfectus eſt ille, & tu inimicus eius cum gladio cruento cõprehenſus es in eo ipſo loco, & nemo præter te ibi uiſus eſt, et cauſæ nemini alij, & tu ſemper audax, quid eſt quod de facinore dubitare poſſimus? Cauſa eſt, cuius uirtute aliquid efficitur. Euentus qui ui & impulſu cauſæ prouenit. ut, Si auaritiam tollere uultis, mater eius tollenda eſt luxuries. Repugnãtia habebis, ſi unius contrarij conſequens cum altero contrario conferas. ut, Virtus & uitium contraria ſunt: uirtutem ſequitur bona actio: quam ſi cum uitio conferas, repugnans es habiturus. Denique comparata ſunt, quæ minora ex maioribus, maiora ex minoribus, paria ex paribus probant. Ea Quintilianus appoſita uocat. À maiori ſic argumentaberis:

„ Seruare potui, perdere an poſſim rogas? „

À minori: Naſica priuatus Tyberiũ Gracchum mediocriter labefactantẽ ſtatum Reipublicæ, iure cæcidit: ergo Cicero conſul Catilinam uniuerſum orbem terrarum cæde & incendio uaſtare cupientem, iure occidet. À pari uero ſic: Didoni licuit Carthaginem petere, igitur Aeneæ Italiã petere licebit. CONIVGATA dicuntur, quæ ſunt ex uerbis generis eiuſdem.] Paulo ante diximus, ex eo uocata fuiſſe coniugata, quod ipſa uocis ſimilitudine ſub unum quaſi iugum deuincta ſint: ut eſt ſub ſapientia, ſapienter, ſapiens, ſapere. Propterea Cicero ſic ea finit, quæ ſunt ex uerbis eiuſdẽ generis, id eſt, eiuſdẽ originis. Genus.n. nonnunquã pro origine capitur, qua ſignificatione Iuppiter Agamẽnonis genus dicitur, id eſt, eius genealogiæ principiũ. Nã Iuppiter Tãtali pater fuit, Tãtalus Pelopis, Pelops Atrei, Atreus Agamemnonis. Eius ſignificationis Porphyrius in ſua quoque Iſagoge meminit, quæ generis ſignificatio quadrat cũ eo quod Cicero ſubdidit dicens: Eiuſdem autẽ generis uerba ſunt, quæ orta ab uno uarie cõmutantur. Oriuntur ab uno, quæ idẽ principiũ dictionis habent. Varie commutantur, quorũ finis diuerſus eſt. Cuius generis hæ tres uoces ſunt, iuſtitia, iuſtus, iuſte. Nã earũ idẽ eſt caput ius, ius, ius: diuerſus uero finis, titia, tus, te. Eiuſmodi coniugatio Græce συζυγία, coniugata quoq; uocantur σύζυγα. SI compaſcuus ager eſt, & cæt.] Si dubium eſt an mihi uicinoq; meo liceat pecus ſimul paſcere in eodẽ agro, ex loco à cõiugatis hoc argumentũ depromam, Hic ager compaſcuus eſt, id eſt, cõmunis paſcẽdo totius uiciniæ pecori: licet igitur cõpaſcere, id eſt, ut meũ pecus ſimul tecũ in eo paſcã. Cõpaſcuus & cõpaſcere coniugata ſunt. Coniugatorũ triplex eſt diſtinctio. nã alia ſolius ſimilitudinis nomine, non etiã ſignificationis cõiugata dicũtur, ut officiũ & officioſus, ſomnus & ſomniculoſus. Alia ſola ſignificatione coniugantur, ut uirtus & probus, ſeu mauis ſtudioſus. Alia nomine ſimul & ſignificatione coniugata ſunt, ut ſapiẽs ſapientia, iuſtitia, iuſtus. Coniugatorum non tã creber eſt uſus, quàm aliorũ locorũ. Nã quod ad alterius probationẽ ſumitur, eo certius eſſe debet & notius, cui probãdo adhibetur. Verũ cõiugata ferè ex æquo uel nota uel ignota ſunt: quippe quæ parũ diſtẽt, neq; re modo, ſed & nomine plerũque arctiſſime iungantur. Quo fit ut Quintilianus ridiculũ putarit inter locos ea numerare, niſi Cic. his uſus hoc in loco fuiſſet. Nõ ſunt tamẽ, teſte Rodolpho, negligẽda. Quandoq;.n. acuminis, quandoq; uirium multũ, quãdoq; utrũq; habebũt. Inſpicienda ſunt igitur, & pertractãda. nã aliquid fortaſſe uel ex ſeipſis, uel quod ad alios locos pertineat, dabũt. & quod in altero cõiugatorũ quærẽtes nõ inueniſſemus, illius in altero nos admonebũt: ut ſi potẽtiæ bona uel mala quæras, ea facilius & expeditius in homine potẽti poſita cõſequeris, cũ eorũ pericula, cautionẽ, beneuolentiã, inuidiã, uirtutes, ſcelera, honeſtos fœdoſq; exitus ſpectaueris. Inſuper ad definiẽdũ proſunt, nã ex ſapiẽtis perſona & officijs & actionibus clarius quid ſit ſapiẽtia ſcies, quàm ex ipſo ſapiẽtiæ nomine. Deniq; exẽplorum

nonnullorũ uis ex hoc loco petitur, ut exul Rutilius, uinctus Regulus, Fabricius pauper, miſeri non fuerunt: non ſunt igitur exiliũ, uincula, paupertas, miſera. A` genere ſic ducitur.] Quid ſit genus, ſuperius diximus. non pigebit tamen rurſus definire. Genus igitur notio eſt (ſic.n. poſtea Cicero definiet) ad plures differentias pertinens. ut ſcientia genus eſt: nã ad plures differẽtias, id eſt, ad plures ſpecies inter ſe differentes pertinet: ut ad phyſicen, ethicen, logicẽ. Genus, teſte Quintiliano, ad probandã ſpeciẽ minimũ ualet, ad refellendã plurimũ. Nã ſi genus tollas, ſpeciẽ quoq; tolles: ut, Si nõ eſt uirtus, iuſtitia nõ eſt. Cõtra ſi genus affirmes, nõ protinus ſpeciẽ affirmabis. quia non cõtinuo ſequitur, iuſtitiã eſſe, ſi uirtus. Cicero tamẽ cõtra Quintiliani præceptũ argumentari cuipiam in hoc genere minus uerſato fortaſſe uidebitur, utpote qui nunc ex affirmatione generis ſpeciẽ confirmet. exẽpli cauſa: Argentũ genus eſt, numerata pecunia ſpecies, omnis.n. numerata pecunia argentũ eſt, non autẽ contra. Numeratã pecuniã uocat, quæ ad manum eſt, & in promptu: non autẽ, quæ in nominibus uel tabulis eſt. Sic igitur argumẽtatur: Omne argentũ mulieri legatum eſt: igitur pecunia numerata legata eſt. Verũ hic nodus ita diſſoluitur: Dixit Quintilianus, ad probandã ſpeciẽ minimum ualere genus, non autem minime. Quare aliquo modo ualet: nempe ſi in uniuerſum ſumatur, id eſt, ſi ſignum uniuerſale (quale eſt omnis) generi præponatur, Vt omnis magiſtratus Romanus eſt in poteſtate populi Romani. igitur conſulatus. non autem ſic, Magiſtratus Romanus eſt in poteſtate populi Romani, igitur Conſulatus. Nam hæc argumentatio ſimili argumentatione refellitur: ut animal eſt, igitur homo eſt: arbor eſt, igitur platanus eſt, non ſanè ſequitur. LEGATVM eſt.] Eſt autem legare, aliquid teſtamento relinquere, quod ſit ei, cui legatum eſt, ab hærede præſtandum. Sic.n. Iuſtinianus titulo uiceſimo de legatis, legatum definit: Legatum donatio eſt, à defuncto relicta, ab herede præſtanda. FORMA enim à genere.] Quamuis genus ſine ſingulis formis eſſe poſſit, tamen ſine omnibus eſſe non poteſt. Nam ſi genus omne dicis, formam etiam dicis: quare forma quoad ſuum nomen retinet, id eſt, quandiu forma eſt, à genere in uniuerſum ſumpto, nunquam ſeiungitur: hoc eſt, genus non eſt ſine ſpecie, ſi totum genus, non autem partem generis accipias. A` forma generis.] Formam generis ſpeciem appellat. formam autem per ſe non dixit, ſed generis formam. nomen enim formæ uel ſpeciei, ſola comparatione ad genus inditum eſſe uidetur, dictáque ſpecies eſt, uel (ut Cicero maluit) forma, quod confuſum & informe genus explicet, & ſpeciendum (ſic enim ueteres loquebantur) nobis exhibeat, id eſt, adhibitis ſuis differentijs formet. Ipſius enim differentiam ſpeciei ſi generi coniungas, formam habebis. Quapropter Cicero paulo poſt eam ſic finiet: Forma eſt notio, cuius differentia ad caput generis quaſi fontem referri poteſt. A` forma dupliciter argumentum trahitur. Nam unius formæ confirmatio, uel eſt alterius refutatio, uel generis approbatio. Prioris exemplum hoc eſt: Homo eſt, igitur bellua non eſt. Vides ne illius affirmatione ſpeciei, ſequitur huius infirmatio. Poſterioris uero ſic: Iuſtitia eſt, igitur uirtus eſt. ex illa ſpecie ſequitur hoc genus. Nam ſpecies (authore Quintiliano) ſui generis firmam probationem habet, infirmam refutationem. Nunquam enim à ſpecie tolletur genus, niſi ſpecies omnes quæ ſunt generi ſubiectæ remoueantur. ut non ſequitur, Iuſtitia non eſt, non igitur uirtus. Poteſt enim eſſe fortitudo, uel prudentia, uel aliquid id genus. Verũ huiuſcemodi remotio non huius eſt loci, ſed illius qui à partibus dicitur. PARTES enumerare licet.] Partes hoc in loco ſpecies appellat, qui tamen poſtea formas idem eſſe quod partes negabit. Sed hoc iam ſolutum eſt. & rurſus hunc in modum ſoluitur. Partes duplices ſunt, membra ſcilicet & ſpecies.

Verum quæſtio naſcitur: Si cum à forma nos argumẽtamur, partes ut Cicero tradit, enumerentur, non igitur hic locus ab illo differt, quod enumeratio partium uocatur. Sicut enim partes enumerantur, & propterea partium enumeratio dicitur: ita hic partes enumerandas eſſe Cicero præcipit. At diluitur: Et ſi hoc in loco partes enumerare licebat, non ſic tamen enumerantur, ut totum, id eſt genus, uniuerſaliter colligatur: ſed propterea Cicero iubet eas enumerari, ut ſi in earum aliquam id de quo quærimus includere poſſimus, ſtatim genus concludamus. Cui.n. formarum aliqua conuenit, eidẽ conueniet genus. Quia (ſicut ante diximus) forma à genere quoad ſuum nomen retinet, nunquam ſeiungitur. Aut ſi genus non includas, reliquas ſpecies negabis. Nam unius ſpeciei affirmatio, alterius negatio eſt: utpote quæ diuerſæ ſint, neque de ſe inuicem dicantur. Si ita Fabiæ pecunia legata eſt.] Vt exemplum Ciceronianum à ſpecie petitum illuſtremus, uoces aliquot huius contextus explicandæ ſunt. Vxor genus eſt: cuius duæ ſunt ſpecies. una materfamiliàs, quæ uere uxor eſt. Altera matrona, tantum uxor nomine communi dicitur. Matrona autẽ dicta eſt, ut Gellius & Budæus tradunt, quæ in matrimoniũ cũ uiro cõuenit, quoad in eo matrimonio maneat, etiam ſi ſibi liberi nondũ nati forent. Dictáq; eſt ita à matris nomine non iã adepto, ſed cũ ſpe & omine mox adipiſcendo. unde ipſum quoque matrimonium dictum eſt. Mater uero familias appellata eſt ea ſola, quæ in mariti manu mancipioq; eſſet, quoniã non in matrimoniũ tantũ, ſed in familiã quoque mariti, & in eius hæredis locum ueniſſet. SI ea in manũ uiri non conuenerat.] Id eſt, ſi Fabia in poteſtate uiri non ſit. nam manus pro poteſtate capitur. aut potius, ſi in manum per mutuam emptionem non uenerit. NIHIL ei debetur.] Id eſt, pecunia legata ei à uiro non eſt. Tribus autẽ modis uxor (ut ait Budæus) antiquitus habebatur, uſu, farre, & coemptione. Quæ uſu & farre fiebant, matronæ uocabãtur: Quæ uero per coemptionem in manum mariti conuenerant, matresfamiliàs dicebantur. Coemptio certis ſolennitatibus peragebatur. nam uir & mulier ſeſe coemendo interrogabant, uir ita mulierem: An mulier ſibi materfamiliàs eſſe uellet. illa uelle reſpondebat. Item mulier uirum interrogabat, an ille ſibi paterfamilias uellet eſſe: reſpondebat uelle. Et id eſt, quod dicimus in manum mancipiumq; uiri conuenire: quæ ſolennitas coemptio uocabatur. Vt igitur ad argumenti explanationem ueniamus, uir moriens uxori ſuæ Fabiæ pecuniam legauit, id eſt teſtamento reliquit, ea conditione, ſi materfamiliàs eſſet. quod ſi in manum mariti non conueniſſet, id eſt, ſi materfamiliàs non eſſet, ſed tantum uxor, quæ matrona dicitur, nihil ei legauit. Sic igitur argumentum ſtruitur: Fabia matrona eſt, id eſt, tantum uxor: non eſt igitur materfamiliàs, neque in manum mariti conuenit: quare nihil ei à uiro legatũ eſt. A` ſimilitudine.] Similitudo eſt, in qualitate collatio: ut ædes exeſæ, quarũ uſusfructus legatus eſt, cũ ſeruo mortuo cuius itidẽ legatus eſt uſusfructus, conferuntur in eo quod eſt ab hærede, quẽ iuriſcõſulti proprietariũ uocant, ei qui legatarius eſt nõ reſtitui. Legatariũ appello, cui aliquid legatũ eſt. Eſt autẽ uſusfructus, authore Iuſtiniano, ius utendi fruẽdi rebus alienis, ſalua rerũ ſubſtantia & eiuſmodi ius in corpore eſt, quo ſublato, ipſum quoque tolli neceſſe eſt. Sic igitur à ſimilitudine argumentum deducitur: Si ſeruus deperijt cuius uſusfructus legatus eſt, hæres eum legatario reſtituere nõ debet: ita ſi ædes exeſæ corruerint, quarũ uſusfructus eſt legatus non ſunt ab hærede legatario reſtituendæ. Detur alia ſimilitudo, ut locus hic clarior euadat. Quemadmodum ferrum uſu ſplendeſcit, ſic animi noſtri uigor exercitatione eniteſcit. uel ſic, In facie plus offendit neuus aut uerucula, quàm in reliquo corpore grandes maculæ aut cicatrices: ita exigua delicta

magna

magna uidentur in principe, cuius uita in conſpicuo eſt. Quare Iuuenalis octaua Satyra merito dixit:

> *Omne animi uitium tanto conſpectius in ſe*
> *Crimen habet, quanto qui peccat maior habetur.*

A' differentia.] *Differentia eſt, in qualitate diſſimilitudo. ut plurimum refert, in arca'ne poſitum ſit argentum, an in nominibus. Nomina Cice. pro debitoribus hic accipit, uel tabellis in quibus nomina debitorũ conſcripta ſunt, aut etiã pro ſyngraphis creditarum pecuniarum, & rationum capitibus: quo uerbo in Verrẽ ſæpe utitur. ut inquit: Recita nomina, hoc eſt, res, perſonas, cauſas, in quas ille aut quibus expenſum tulit. Idẽ actione tertia, Tabulæ ſocietatis à Carpinatio confectæ, ſignificant multis nominibus & homines uerſuram à Carpinatio feciſſe. Porro libro tertio Officiorũ, eo in loco ubi meminit peramœnæ illius fabulæ Pythij & Canij, nomina eodẽ in ſenſu uſurpauit, cum inquit: Emit hortos Canius, homo cupidus, et locuples, tanti quanti Pythius uoluit, & emit inſtructos: nomina facit, negotium conficit. Nomina facit, dicit Cicero, pro eo quod eſt debitorẽ ſe conſtituit. Vnde illud prouerbiale apud Columellam in primo. uel optima nomina non appellãdo fieri mala, fœnerator Alphius dixiſſe fertur. id eſt, quãuis locupletes habeas debitores, tamen ſi diu iudicium ipſis nõ dictaueris, uſuraſq; non petieris, mala tandẽ fieri, id eſt ipſos tãdem non ſoluẽdo tanto æri alieno non fieri, ſicq; inanem tandem perſecutionem & nomina caſſa ipſa fieri. Sed ad exemplũ Ciceronianũ reuertamur, quod eſt à diſſimilitudine. Argẽtũ quod eſt in arca noſtra, noſtrũ eſt: quod uero eſt in nominibus, non eſt noſtrũ. nã mutuo datũ eſt. Mutuum autẽ, ut inquiunt Iureſconſulti, dicitur quod ex meo tuum fiat. Ergo ſi quis aliquid alteri mutuauit, id eſt, mutuo dedit, deſinit eſſe poſſeſſor eius quod credidit, & is cui creditũ eſt idipſum incipit poſſidere, ſic ut quamuis id quod mutuatus eſt nõ ſit redditurus, tamẽ tãtum quantũ accepit reſtituere debeat. Poteſt etiam à diſſimilitudine hoc argumentũ ſuperiore facilius depromi, ut ſi mulier laudatur, quæ pecuniam ſuam pluribus erogat, nõ protinus laudabitur ea quæ formã ſuam pluribus largietur. nã alia pecuniæ, alia formæ ratio eſt. Vel etiam ſic: Non timet mare qui nõ nauigat, nõ bellũ qui nõ bellat, nõ latrones domi manẽs, non calumniatorẽ pauper, non inuidiam priuatus, non terremotũ qui eſt in Galathia, non fulmen qui eſt in Aethiopia: at ſuperſtitioſus omnia timet, terrã, mare, aerẽ, cœlũ, tenebras, lumẽ, ſtrepitũ, ſilentiũ, ſomniũ.* EX contrario autẽ ſic.] *Contrariũ eſt, ut inquit in Rhetoricis Cic. quod in diuerſo genere poſitũ, plurimũ ei repugnat cui contrariũ dicitur, ut frigus calori, uitæ mors.* VSVMFRVCTVM.] *Vſusfructus ſecundũ iuriſc. cõſtituitur in fundo, iumẽtis, ædibus, ſeruis, & ſimilibus rebus, exceptis his quæ uſu conſumuntur, ut ſunt uinũ, oleũ, frumentũ, ueſtimentũ: quarũ rerũ nobis utentibus ſubſtãtia nulla remanet. quibus proxima eſt pecunia numerata. nã ipſo uſu, aſſidua permutatione quodãmodo extinguitur.* GELLIS uinarijs & olearijs, & cæt.] *Id eſt, penu. nã ea omnia penu cõtineri, quæ ad uictũ priuatũ pertinent, dicũtur ſi modo domi repoſita ac recõdita ſint. Vel ut Cicero in libris de Natura deorũ ſcribit, omne quo ueſcũtur homines, penus eſt. Vide caput primũ lib. 4. apud Gellium, ubi de penu ſermo fit.* VSVS. n. non abuſus, & cæt.] *Donatus in Andriã apud Terentiũ, hoc inter uerba uti & abuti diſcriminis eſſe dixit quòd ijs rebus utamur, quæ nobis utẽtibus permanent, neq; conſumũtur: illis uero abutamur quæ cõſumuntur, nec permanẽt. ut fundo & ædibus utimur, uino oleo & pane abutimur. Donati autem hæc uerba ſunt: Vtimur fructibus rei quæ ab amãtibus ſaluo uſu nobis ſubminiſtratur. Abutimur, quãdo deperdimus & rẽ & fructũ. nã uſui eſt ager, domus: abuſui oleũ, uinũ, & cæt. huiuſmodi. A` cõtrario uero argumentũ eſt: ut, uitium eſt fugiendũ, igitur amplectãda uirtus.*

A B adiunctis.] *Adiuncta dicuntur, quæ nullo neceſſario uinculo, ſed uerisimili quadã ſocietate & probabili uicinia inter ſe cõiunguntur. ut furtũ & egeſtas, libido & adulterium parricidiũ & temeritas. quæ inter ſe tametſi non neceſſariã, credibilẽ tamen affinitatẽ habent.* S I ea mulier teſtamentũ fecit, quæ ſe capite unquã diminuit.] *Caput pro ſtatu, ciuitate, & libertate accipitur, ut apud Ciceronianas orationes ſexcentis in locis reperias. unde fit, ut ſerui capite careant, id eſt, ſtatum, ciuitatem, & libertatẽ non habeant. Capitis autẽ diminutio, eſt prioris ſtatus mutatio. quæ triplex eſt. maxima, mediocris, & minima. Maxima dicitur, cum aliquis ſimul & ciuitatẽ & libertatem amittit: quod accidit ijs qui ſerui pœnæ efficiuntur, atrocitate ſententiæ. uel libertis, ut ingratis erga patronos, condemnatis: uel ijs qui ad precium participandum ſe uenundari paſſi ſunt. Mediocris diminutio eſt, cum ciuitas quidem amittitur, ſed libertas retinetur. quod ei contingit, cui aqua & igni interdictum fuerit uel ei qui in inſulã deportatus eſt. Deniq; minima capitis diminutio eſt, cum ciuitas retinetur & libertas, ſed ſtatus hominis commutatur. qđ euenit ijs, qui cũ ſui iuris fuerint, cœperunt alieno iuri ſubiecti eſſe, uel contra. ueluti ſi filiusfamiliàs à patre emancipatus fuerit, eſt capite diminutus. De minima Cicero. nunc loquitur, quæ (ut diximus) libertate & ciuitate remanentibus priore ſtatu mutato contingit. Antiquitus autem mulieres in perpetua poteſtate tutoris erant, neq; ab ea recedebãt, niſi in manũ mancipiumq; mariti conueniſſent. i. matresfamiliàs factæ fuiſſent, & tunc mulieres capite minuebantur, cũ nubebant. nam priorẽ ſtatũ mutabant: quæ ſi nõ nupſiſſent, neq; capite ſeſe minuiſſent, iuris ſui nõ erant. At quæ ſui iuris nõ ſunt, teſtamentum facere non poſſunt: alioqui ſi faciant, & ſerui & exules & pueri facient. Sicuti mulieres antequam nubant ſui iuris non ſunt, & propterea teſtamentum conficere nequeunt. ita ſerui & pueri ſui iuris non ſunt: ſed illi in domini, hi in tutoris poteſtate ſunt. Adiungitur itaque, ſeruos & pueros teſtamentum conficere poſſe, ſi eiuſmodi mulieres, quæ ſe capite unquam diminuerunt, teſtamentũ facere poſſint. ut ab adiunctis hoc argumentum eſt: Hæc matrona ſola per uiã noctu pergit, mœchũ igitur expectat. uel ſic, Hic pauper eſt, & ſumptuoſe uiuit: ergo furatur.* A B antecedentibus autem & conſequentibus & repugnantibus, & cæte. *Quidquid rem quanq; antecedit, rei neceſſario cohæret, id eſt (ut cum Cicerone dicam) uel conſentaneũ eſt, uel præcurrit. item quidquid conſequitur, rei quam ſequitur non eſſe comes nõ poteſt. Denique quidquid repugnat, eiuſmodi eſt, ut cohærere nunquam poſſit. Vnde liquido conſtat, hunc locum tripertito diuiſum neceſſariæ ſemper & exploratæ collectionis eſſe, & indubitatam propoſitæ quæſtioni fidem afferre. Quo fit, ut ſuperiori loco qui ab adiunctis eſt, longe ſit diuerſus: quod ille ſit uerisimilis, hic uero neceſſarius. Qua de re ſuo loco plura dicentur, Ad Ciceronem redeamus. Non abs re Tullius antecedentia, conſequentia & repugnantia cõiunxit. Hæc. n. tria unius loci ſunt, qui quamuis ſit tractatione triplex, inuentione tamẽ ſimplex eſt: id eſt, licet in argumentatione quæ eſt ab antecedẽtibus, conſequẽtibus, & repugnantibus, uaria ſit propoſitionum diſpoſitio, eadem tamen in his tribus formis cõplexio eſt. ut ſi oſtendere uelis Ciceronẽ uirum bonũ fuiſſe, tribus modis id probato. primo ab antecedentibus ita: Si Cicero fuit orator, uir bonus fuit: atqui fuit orator: igitur uir bonus. A` conſequentibus hoc modo: Si Cicero non fuit uir bonus, non fuit orator: atqui fuit orator: igitur uir bonus. Deinde à repugnantibus: Non ſi Cicero fuit orator, non fuit uir bonus: orator autem fuit, bonus uir igitur. Vides itaque eandem in his tribus modis complexionem, quamuis propoſitiones diuerſæ*

fiat. PRAESTARE uitium.] Præſtare interim perficere eſt, ut apud Ciceronem tertio Officiorum: Si autem dictũ eſt, Non omne præſtandum quod dictum non eſt, id præſtandum putas: interim à iuriſconſ. accipitur pro eo quod eſt, exitium rei in ſe recipere, uel alienæ culpæ diſpendium uelle luere: ut præſtare euentum, præſtare promiſſum alienum. Sic Cicero ad Vatinium, de ſeruo Dionyſio inquit: Si me amas, confice: quã cunque fidem dederis, præſtabo. Idem de Oratore: Perge uero Craſſe. iſtam.n. culpam quã uereris, ego præſtabo: id eſt, in me recipio. Expoſitis textus particulis difficilioribus, de natura huius loci & proprietate nonnulla dicamus, & primũ quid ſit cauſa definiamus. Cauſa igitur eſt, cuius ui aliquid euenit: ut ignis cauſa eſt incendij. Cauſarum uero quatuor genera ſunt, materia, forma, efficiens, & finis. Materia eſt, ex qua res fit: ut lutum, materia eſt conficiendi uaſis. Forma dicitur, per quam res eſt, uel à qua quæque res nomen ſubit, & ut ſit, habet: ut lapis in Herculis imaginem conformatus, non lapis, ſed aut Hercules, aut Herculis imago dicitur. Efficiens cauſa eſt, à qua res conficitur: ut figulus uaſis fictilis efficiens cauſa eſt, nã à figulo uas fingitur, unde & figulus appellatus eſt. Finis uocatur, propter quàm res eſt, uel gratia cuius aliquid fit: ut, pecunias paramus, ut nullius egeamus: ædificamus, ut à frigore & æſtu tuti ſimus. Nullius egere, & à frigore tutos eſſe, fines ſunt. Itaque cum tot cauſarum modi ſint, de ſolis efficientibus cauſis nunc agitur. non ita tamen, ut Cicero cauſas omnes ad efficientes redegerit, ſicut Agricola Ciceronem notás dicit. nam Cicero paulo poſt de omnibus cauſarum generibus plurima uerba faciet. Nunc autem de ſola efficiente, quemadmodum admonuimus, loquitur: quã & aliter ſic finimus, ut ſit, quæ rei faciendæ operam ſuam præſtat. à qua ſic argumentũ elicitur: Ignis eſt, igitur incendium eſt. AB effectis rebus.] Effecta ſunt, quæ ab efficientibus cauſis fiunt: ut domus architecti dicitur effectus. Cicero nomine effectorum, quæcunque ui & impulſu cauſarum perueniunt, id eſt, omnia euenta cõprehendit. id quod Agricola notauit, cum alioqui euentus tanquam genus ſit, & effectus uelut ſpecies. Nam euenta duplicia ſunt, effecta ſcilicet & deſtinata. ut effecta ſunt, quæ ab efficientibus fiunt: deſtinata uero, quæ propter finem fiunt, uel ad finem aliquem referuntur atq; ordinantur. ut calceus eſt & effectus, & ad quid deſtinatum: effectus ſcilicet artificis, ſed ad tutandos pedes à frigore deſtinatur. CVM mulier uiro in manum conuenit.] Conuentio mulieris in manum mancipiumq; mariti, cauſa eſt efficiens, ut quæ fuerant ipſius mulieris antequàm nuberet, efficiantur mariti poſtquã matrimoniũ contractum eſt, & nuptiæ completæ ſunt. Ab effectis hoc argumentum depromitur: Si ærarij copijs & ad belli adiumenta et ad ornamenta paucis utimur uectigalibus ſeruiamus EX comparatione [Comparatio eſt maiorum cum minoribus, minorum cum maioribus, parium cum paribus, in numero, ſpecie, ui, et quadam ad res reliquas affectione contentio. In numero, ut plura bona paucioribus anteponũtur, & poſtponuntur pauciora pluribus. In ſpecie, ut quæ propter ſe expetuntur, pluris habẽda ſunt ijs quæ propter aliud amãtur: & cõtra, quæ propter aliud deſiderãtur, minoris ſunt ijs quæ propter ſe expetũtur. In ui, ut præponẽda ſunt ſtabilia, certa, & quæ eripi nõ poſſunt, mobilibus & incertis: è contrario poſthabenda ſunt hæc illis. In affectione uero ſic, ut principum cõmoda meliora ſunt quàm reliquorũ: & reliquorũ minorũ cõmoda quàm principũ. nõ quòd ita ſemper ſit, ſed quia ſic opinantur, ſic putant, ſic afficiũtur homines, ut quæ à pluribus probantur, uel à potẽtioribus prouenĩũt, ea meliora credunt, quàm quæ à paucioribus cõmendantur, aut ab humili & uulgari aliquo proficiſcuntur. Hæc de maiorũ & minorũ cõparatione dicta ſufficiãt. Itaq; de pariũ collatione dicamus.

Si numerus, ſpecies, uis, & affectio ſint æquales in his quæ cõferuntur, pariũ erit comparatio, quæ nec elationem nec ſubmiſſionem habet: eſt.n. æqualis. ut ſi conſilio tuentur ciues, & auxilio, æqua in laude ponendũ eſt, pari gloria debent eſſe ij qui conſulunt, & ij qui defendunt: at primum uerum eſt, igitur & id quod ſequitur. Rodolphus Agricola comparationem duorum in uno tertio collationẽ definiuit. eamq; à ſimilitudine differre ſcripſit, quod ſimilitudo ſit duorũ in duobus comparatio: duorum, nõ in duobus, ſed in uno tertio collatio. Verbi gratia, Comparatio eſt maioris cũ minore, ut regis cum homine populari in diuitijs: minoris cum maiore, ut diſcipuli cũ præceptore in eruditione. Paris uero cum pari, ut amici cum amico in probitate. At ſimilitudo hoc modo, ut ſenectus & hyems inter ſe ſimiles in ſegnitie & frigore ſunt. ſicut.n. frigus eſt hyemi, ita ſenectutis eſt ſegnities. Verum contra fieri per ſæpe docebimus, cum ad huius loci pleniorẽ expoſitionẽ, quam poſtea Cicero faciet, uenerimus: Sicut Rodolphũ male Ciceronẽ in pleriſque taxaſſe, in paucis uero recte, nullo negotio probabimus. Interim huius loci contextum declaremus. QVOD in re maiore ualet.] Idem Agricola Boetium arguit, quod ſingulis locis Ciceronianis quandam, ut uulgo loquimur, Maximam dederit, id eſt pronunciatum quoddã, una ſententia multa complexũ, cui ſit indubitata fides: ut, De quocunque definitio dicitur, de eodem & definitum: de quocunque ſpecies, de eodẽ & genus. Arguit, inquam, Boetiũ Agricola, propterea quod id nullum in uſum fieret, neq; Ariſtoteles, neq; Cicero id feciſſent. Quod autem Ariſtoteles in Topicis id non fecerit, uiderit Rodolphus: idq; quàm ſit uerum, diligẽs lector ſecum expendat. Sanè quãtum ad Ciceronem ſpectat, maximas propoſitiones nonnullis locis addidiſſe uidetur. quales ſunt hæ: Quod in re maiore ualet, ualeat in minore, item contra, Quod in re minore ualet, ualeat in maiore. Tũ quod in re pari ualet, ualeat in hac quæ par ẽ: uel ſi mauis, ualeat æquitas, quæ paribus in cauſis paria iura deſiderat. Hæ ſunt, ſi Boetio credimus, maximæ propoſitiones quas Cicero facit. Verum ut Agricolam non planè falſum fuiſſe doceamus, ſed potius Boetium, qui has propoſitiones eſſe maximas dixit, qđ ſuper hac re ſentimus, aperiamus. Maximæ propoſitioni ueritas uſquequaq; certa, & indubitata fides ſemper ineſt, neque ullo modo labefactari uel refelli poteſt. Vnde fit ut maxima uocetur. At ſuperiores non uſquequaque certæ ſunt, neq; omnino neceſſariæ, ſed tantum ueriſimiles & quæ falſæ atq; mẽdaces eſſe poſſint. Nam non quidquid in re maiori ualet, in re minori ualere neceſſe eſt. neque contra, id omne quod in minori ualet, neceſſum eſt ut in maiori ualeat, ſiue affirmes, ſiue perimas. Exẽpli gratia: non continuo ſequitur, eũ eſſe occidendũ qui loris cædi debet: neque ſtatim furtum aliud committere, ſi ſacrilegiũ cõmiſit. E contrario, non protinus diſcipulus ignorat, ſi præceptor ignoret. nec ſi non facile & palàm mentitur, ſtatim colliges non peieraturum. Quapropter hic locus tantũ eſt ueriſimilis, & non neceſſarius, ſiue à minori ad maius, ſiue à maiori ad minus argumẽteris: idq; uel affirmando uel negando. Quo fit, ut maximæ propoſitiones nõ ſint, quas Boetius eſſe dicebat. FINES non reguntur.] Fines regere, eſt diſterminare agros. Proinde fines regi dicũtur, quoties unuſquiſque ager proprijs finibus terminatur. & hæc actio regendorum finium nõ ad urbana ædificia, ſed ad agros (auctore Iuriſconſulto) pertinet. AQVA arceatur.] Arcet is aquam, qui eam per ſua ſpacia meare non patitur. actio autẽ aquæ pluuiæ arcendæ aduerſus eum cõpetit, qui in agro foſſam facit, in quam colligat aquam aut deducat, ex qua damnum alteri accidit. quæ actio ad ruſtica tantum prædia, quẽadmodum et ſuperior pertinet. neque aliàs locum habet, quã ſi aqua pluuia agro noceat. VT quoniam uſus.]

Vſuſcapio, ſecundũ iuriſcõſultos, eſt poſſeſſio obtẽta certo ſpatio tẽporis, nec nõ iuris auctoritate formata. quæ duplex eſt: una rerum mobilium, ut pecuniæ, iumenti, bouis, æqui: altera rerũ immobilium, ut ædium, & fundi. Quæ eſt rerum mobilium, cõmuni nomine uſuſcapio dicitur. quæ rerũ immobiliũ, proprie præſcriptio dicitur. Rerum aũt mobilium uſuſcapio annua eſt: ita ut ſi anno integro poſſederis, res tua ſit. Præſcriptio immobilium rerũ, duorum annorum ſpacio ad minimũ continetur. Itaque cũ ædes ſint immobiles, quemadmodũ fundus, & fundus in lege de præſcriptionibus exprimatur, nulla uero de ædibus illic uerba fiãt, ſed inter eas res ædes reponantur, quæ ſunt mobiles, & quarũ uſuſcapio annua eſt: tamen quia ædes eiuſdẽ generis cũ fundo ſunt, ideo poſtulat æquitas, ut uſuſcapio fundi biẽnio terminetur, uſuſcapio quoque ædiũ pari ſpacio cõtineatur. QVAE aũt extrinſecus aſſumũtur.] Probationẽ artificialem iam abſoluit, quã in quatuor ſpẽs diſtribuerat, definitionẽ, partes, notã, & res affectas. Nũc inartificialem perſequitur, quæ teſtimonij nomine cõprehenditur. Eſt. n. teſtimonium, extrinſecus aſſumpta probatio: extrinſecus aſſumptã uocamus, quæ ab aliqua re externa ſumitur ad faciendam fidem. i. quam orator ex cauſa non trahit, nec excogitat, nec inuenit, ſed extra dicendi rõnem accipit. EA maxime ex auctoritate ducuntur.] Perſona, teſte Cicerone, non qualiſcunque teſtimonij pondus habet: ad faciendam. n. fidem auctoritas quæritur. Eſt aũt auctoritas, in ingenioſis, opulentis, ætatis ſpacio probatis. Item in ijs quos ſtudio doctrinaq; præſtare putamus, quorumq; uitam conſtantem & laudabilem eſſe opinamur. De auctoritate Quintil. cap. 11. lib. 5. in hanc fermè ſententiam ſcribit: Adhibetur extrinſecus in cauſam & auctoritas. hæc ſecuti Græcos, à quibus κρίσεις dicuntur, iudicia aut iudicationes uocant: non de quibus ex cauſa dicta ſententia eſt (nã ea quidem in exemplorum locum cedunt) ſed ſi quid ita uiſum gẽtibus, populis, ſapiẽtibus uiris, claris ciuibus, illuſtribus poetis, referri põt ab oratore, ſi ad cauſam pertineat. ut ſi de incommoditate uitæ dicas, poteris in tuã cauſam extrinſecus adhibere perſuaſionẽ earum nationũ, quæ fletibus natos, lætitia defunctos proſequũtur. ITAQVE Græci tales argumentationes ἀτέχνους uocant.] Quintil. cap. 1. lib. 5. ſcribit Ariſtotel. ita diuiſiſſe probationes, ut earum alias ἐντέχνους. i. artificiales uocaret: alias uero ἀτέχνους. i. inartificiales. Nam τέχνη græce, latine ars dicitur: Inſuper α litera nomen ea uirtute priuat, quam haberet, ſi propoſita non fuiſſet. Has aũt probationes ideo inartificiales dicimus, quod eas oratori ars non pariat, ſed ad oratorem una cum cauſa deferantur. non. n. teſtes inuenit, non tabulas, non rumorem & famam, ſed reus ad oratorem defert. Cic. in Partitionibus oratorijs, ait teſtimonia non ideo ſine arte dici, quod ſine arte ſint: ſed quod ea nõ gignat oratori ars, uerũ foris ad eum deferãtur, & extrinſecus ab eo ſumãtur, delata tamẽ arte tractat. Quo fit, ut inuentione teſtimonia inartificialia ſint, tractatu uero artificialia. Secũdo tamẽ lib. de Inuentione, diuerſam ſententiã Cic. ſecutus eſt, ut qui probationes artificiales illic teſtimonia faciat. In qua etiã ſentẽtia Rodolphũ eſſe iã prædiximus: his. n. teſtimonia quæri & inueniri tradit. Sed hunc ſcrupulũ iã ademimus. Quapropter ad reliqua pergamus. VT ſi ita reſpondeas.] Exemplum eſt probationis ab auctoritate ducta cuius ſenſus hic eſt: Tantum eſt ſolum ambitus ædium. i. planicies & latitudo domus tanta eſt (auctore Scæuola) quantum tectũ proijcitur, hoc eſt, diffunditur & extenditur parietis communis tegendi gratia. Certum eſt aũt, tecta latius diffundi quàm parietes, nec parietibus æquari, ut ſtillicidium longius cadat. ſi quis ergo parietem ſibi uicinoq; ſuo communem tegere uelit, & uicinus impediat, ut Trebati ſi cauſam eius defendis, qui tegere uult, reſponde ius eſſe communis parietis tegendi, modo ſtillicidium uicino non incommodet, quoniam ita Scæuolæ placuit. PROIICERETVR & protexiſſet.] Protegere (ut inquit Budæus hunc locum citans) eſt tectum proijcere. proijcere dico, id eſt, procul iacere, longe extendere. necnon extra parietes diffundere. À protegendo protecta. ſicut à proijciendo proiecta dicta ſunt. Sunt autem protecta & proiecta, partes domus prominentes, quali ſunt meniana & podia penſilia, unde aſpectus eſt nobis in uicos & plateas. Proiectura uero, teſte Vitruuio, prominentiæ ſunt domus, & ueluti quædã ſupercilia parietum arcendis ſtillicidijs inuenta: fabri larmiers appellant, Latini intabulamẽta dicere poſſunt, quæ etiã coronæ nomine proprio uocãtur (ſiue ſtructura, ſiue inteſtinio opere) quam minutiariam uulgo dicunt) conſtent.

IN M. T. CICERONIS TOPICA IOANNIS VISORII COMMENTARIVS II.

IS igitur locis.] Hactenus locorum uelut quædam ſemina & initia numerumq; ſubtiliſſime deſcripſit, & ſuum cuique loco exemplũ ſubiecit. poſt hæc à capite rurſus exorſurus, ſingulos exactius et uberius exequetur: quorum breuis hæc ſit enumeratio, quæ mentem lectoris reficiat, et à tædio uindicet. deinde ſi quid elapſum memoria fuerit, animoq; exciderit, in mẽtẽ reuocet. Sit ergo (ut diximus) hic breuis locorum epilogus, ut alij in eo de quo agitur hæreant, id eſt, in propoſita quæſtione ſint inſiti, nec nõ ab ea dicentis ingenio præſentem in rẽ deducantur. quos ideo uocauimus artificiales, quia oratoris ars eos gignebat. qui duplices ſunt: aut. n. ad totum adhibentur, aut affecti ſunt. Ad totum adhiberi dicebamus eos, qui totam rei propoſitæ naturã explicant. ut ſunt, definitio, partes omnes, & notatio uerbi. Qui loci ſunt uniuerſales & reciproci, nec latius patent, nec anguſtius ſeſe cõtrahunt, quàm res de qua quæritur: ſed cũ ea reuertuntur, & obambulant, ut definitũ & definitio reciproca ſunt: partes omnes toti æquipollẽt, interpretatio uocabuli uocabulo æqualis eſt. quocirca tres hi loci ad totum adhiberi dicuntur. Reliqui ſunt affecti, qui quãuis in toto ſint, ad totũ tamẽ non adhibentur. quippe qui rei de qua agitur æquales nõ ſint, ſed amplius ſeſe fundãt, aut arctius contrahãt quàm propoſita quæſtio. Et eos idcirco uocamus affectos, qđ uerius iuxta totũ quàm in toto eſſent. Sicuti. n. qui in ueſtibulo ædium eſſe dicuntur, neq; omnino intus, neq; foris omnino ſunt: ita loci affecti neq; omnino in rei propoſitæ ſubſtãtia, neq; extra ſubſtãtiam eius, ſed uelut in medio quodam interuallo ſunt. quos in tredecim ſpecies diſtribuimus, coniugatum, genus, formam, ſimilitudinem, differentiam, contrarium, adiunctũ, antecedens, conſequẽs, repugnãs, cauſam, effectũ: deniq; comparationẽ maiorum, parium, & minorum. Alij autem extrinſecus aſſumuntur, quos ideo inartificiales diximus, quod eos oratoris ars non pariat, ſed ad oratorem cum cauſa ueniant, atque à litigatore deferantur: quos omnes teſtimonij nomine Cicero comprehendit. SIGNIFICATIO & demõſtratio datur.] Cicero in principio dixerat: Vt igitur earum rerum quæ abſconditæ ſunt, demonſtrato & notato loco facilis inuẽtio eſt, ſic cum perueſtigare aliquod argumẽtum uolumus, locos noſſe debemus. Sunt enim loci uelut communes quædam rerum notæ, quæ nos earum omnium admonent quæ de re quaque probabiliter dici poſſunt. Quapropter à Rodolpho ſignificantiſſime deſcriptus eſt locus, ita: Locus eſt communis quædam rei nota, cuius admonitu quid in quaque re probabile ſit, inueniri poteſt. TIBI quidem tam acuto & tam occupato.] Hæc ſuccincta deſcriptio locorum, duplici ratione Trebatio ſatisfacere poterat, nempe ut acuto & occupato. Acuti. n. craſſa & effuſa expoſitione non indigent: eſtq; ſatis admonuiſſe

monuiſſe

monuiſſe loci. nam acumine ingenij freti, per ſe diſcunt, ſcrutantur, ueſtigant, inquirunt, & inueniunt. Inſuper occupari uerboſa & perplexa deſcriptione, necnon odioſa præceptorũ multitudine turbantur, eorumq; prudentia impeditur, & memoria obruitur confuſa partium copia. Verum tametſi Trebatius & ingenij acumine ualeat, & uarijs negotijs implicitus detineatur, quis tamen locorum tam ſtudioſus eſt, eos Cicero copioſius & explicatius iterum tradet, eorumq; proprietates et natiuas ſimilitudinesq; ac differẽtias aperiet. QVANDO ergo, &c.] Age, uideamus uerum ſit nec'ne quod Tullius ait, unumquenque locum ſua quædam mẽbra habere, et à capite incipiamus. Primũ omnibus in confeſſo eſt, uaria eſſe definitionum genera. ſiquidem earum alia ſubſtantiæ eſt, alia accidentis. illa quid ſit res de qua quæritur quàm breuiſſime declarat, & uera legitimaq; definitio eſt: hæc uero qualis ſit res uerboſius explicat, et deſcriptio uocatur. Nihil.n.eſt aliud deſcriptio (teſte Valla) quàm qualitatum omnium alicuius rei & eiuſdem actionũ uerboſiſſima explicatio. cuius hoc eſt exẽplum: Hiſtoria teſtis tẽporum, lux ueritatis, uita memoriæ, magiſtra uitæ, nuncia uetuſtatis. Inſuper definitionum nonnullæ ſunt rerum earum quæ ſenſibus percipiuntur, id eſt, quæ tangi uideriq; poſſunt: ut ſi pecudẽ definire uelis. nonnullæ earũ quæ ſola mente comprehendũtur, nec uideri tãgi'ne poſſunt. Senſibus percipiuntur corpora, res incorporeæ ſolum intelligũtur. Vtrarumque rerum definitio eſſe poteſt. Præterea definitionum quædam per diuiſionem fiunt, quæ formas omnes definiti generis complectuntur: quædam per partitionẽ, cum res ea quæ propoſita eſt, quaſi in membra diſcerpitur. Definitiones deinde aliæ ſolius ornatus cauſa fiunt, quales ſunt metaphoricæ: aliæ ſignificationis, cuiuſmodi grammaticæ ſunt, quæ non quid ſit res, ſed quid uerbum ſignificet exponunt. Poſtremo aliæ ſunt neceſſitatis, ut cum proprijs legitimisq; differentijs careamus, cogimur (ut inquit Cicero) per contraria, paria, diſſimilia definire. Ex his omnibus liquido conſtat, definitionis plura eſſe membra: quibus ſua ſubijciemus exempla, cũ ad ea uenerimus. Nunc ad partes deſcendamus, & ſint nec'ne multiplices ſcrutemur. Partes (auctore Boetio) duplices ſunt, ſpecies & membra. Species generis ſunt partes, membra uero totius. Agricola uero triplicẽ partium diuerſitatẽ facit, earumq; alias eſſe ſubſtantiæ, alias quantitatis, alias denique qualitatis ſcribit. Subſtantiæ, ut materia & forma, utq; partes corporis humani ſunt, caput, brachia, crura, pedes. Quantitatis, ut, cubitus, tricubitus, bicubitus. Qualitatis, ut cum dicimus, mearum eſt partium, id eſt, mei muneris eſt, meũ eſt officiũ. Ex quo colliqueſcit uaria eſſe genera partium. Ad notationẽ uerbi progrediamur. Eius certe (ſi Boetio credimus) nulla membra ſunt. Inquit.n. in locorum epilogo Boetius, locum à notatione ſimplicem eſſe & indiuiduum: id quod cum Cicerone pugnare uidetur. quippe qui dicat, uniuſcuiuſque loci membra quædam eſſe. at notatio uerbi locus eſt. uerum membra non habet: ſed (ut Boetio placet) ſimplex eſt & indiuiduus. niſi cum Rodolpho Agricola triplicẽ huius loci uſum facere uelis: unũ ab interpretatione uocabuli, alterum ab homonymia, id eſt ab agnominatione, quæ uulgo æquiuocatio dicitur: alium autem à metaphora. Exemplũ primi: ut, Pecunia domus inſtruitur, ergo pecunia domeſticum eſt inſtrumentũ. Secundi, Quis negat Aeneæ magna de ſtirpe Neronem? Suſtulit hic matrẽ; ſuſtulit ille patrem. uel ſic, Peſſime faciunt qui plebem aduerſus patres incitant, cum nullum ſit nomen in terris ſanctius magisq; uenerandum quàm patrum. Tertij uero hoc modo: Quis.n. celauerit ignem, Lumine qui ſemper proditur ipſe ſuo? Primo locorum gradu expoſito, qui ad totum adhibẽtur, ad ſecundum ueniamus, qui eſt à rebus affectis, quẽ eſſe multiplicem nemo neſcit, ut qui tredecim membra habeat: de quibus ſuo loco dicetur. Quapropter ad poſtremum gradum feſtinemus, qui à toto remotiſſimus eſt. Eum uero multa mẽbra habere reperiet, qui legerit quæ Cicero in Partitionibus de teſtimonijs ſcripſit, & quæ in hoc opuſculo cum ad eum locum uenerit, ſcripturus eſt. Scinditur enim teſtimonium in diuinũ & humanum. Vtriuſque rurſus multa genera ſunt, quæ nos in teſtimoniorum explicatione detegemus. Ex his itaq; ſole clarius euadit, quod Cicero dixit, unumquẽque locum ſua mẽbra habere. PRIMVM de ipſa definitione dicatur.] Conſentaneum eſt ut à definitione incipiamus, quippe quæ uniuſcuiuſque rei ſubſtantia ſit, quã Laurentius regium cenſorẽ quæſtoremq; ærarium propterea uocat, quòd nihil aliud conſideret quam regium illud uerbum, quid eſt, id eſt quæ res: quemadmodũ eius miniſtra interrogatio, eodem uerbo utitur: ut, Quid eſt homo? quid eſt uirtus? DEFINITIO eſt oratio, &c.] Definitio eſt oratio quæ rei propoſitæ naturam proprie breuiter & dilucide declarat. Signanter autem Cicero definitionẽ orationẽ eſſe dixit. nam ea duabus minimũ uocibus, id eſt genere & differentia conſtare debet. id quod & Cicero in Partitionibus confirmat dicens: Non eſt dubium quin definitio genere declaretur, & proprietate quadam aut communium frequentia, ex quibus proprium quid ſit eluceat. Inſuper adijcit Explicat. quaſi dicat, dilatat & diffundit. Nam definitio, ut ante dictum eſt, id quod inuolutum eſt euoluit: neque aliud quidquam eſt definire, ut inquit Rodol. quàm rem intra fines naturæ ſuæ concluſam, explicare, id eſt diducere, & quodammodo amplificare. Bene itaque in Partitionibus Cicero dixit, uerbum in orationem dilatari, ut definitũ in definitionẽ. Contra orationẽ in uerbum contrahi, cum definitio ad definitum reuocatur. Eſt ergo definitio, coactæ in ſe & complicatæ rei explicatio. Vnde paratum eſt colligere, eas definitiones improprias eſſe, quæ nomen pro nomine reddunt: ut ſi gladium per enſem definias, ædes per domum. Cuiuſmodi ſunt omnia quæ grammatici ſynonyma, & dialectici polyonyma uocãt. non ſunt inquam propriæ definitiones, quia orationes non ſunt: neq; ſanè explicant, quia pluribus uerbis non efficiũtur. DEFINITIONVM autẽ duo ſunt genera.] Rerum aliæ ſunt corporeæ, aliæ incorporeæ. Res ſunt corporeæ, quæ ſenſibus percipiuntur, id eſt, quæ uidentur, audiuntur, tanguntur. Nã, ut inquit Lucretius:

Tangere uel tangi niſi corpus nulla poteſt res.

Eas uero res incorporeas dico, quæ quamuis ſenſibus humanis non obijciantur, animo tamen cerni poſſunt. ut uirtus res eſt incorporea, eius.n. nullum ſubeſt corpus, eſt tamen quædã conformatio inſignita & impreſſa intelligentiæ, quã Græci ἔννοιαν uocant, latini notionẽ dicunt. Res uero corporea eſt, ut homo. quippe qui uideatur. Vtraq; res definiri poſſunt, ut quid ſit uirtus, et quid ſit homo, definimus. STILLICIDIVM.] Stillicidium, ut inquit Feſtus Pompeius, eſt quando ſtillæ frigore concretæ decidunt. Eſt.n. ſtillicidiũ aqua, quæ ex tecto ſtillando guttatimq; cadit, id quod ex ipſo nomine liquet. Nã ſtillicidiũ à ſtillando & cadendo dicitur, quia diſtillando defluat. MANCIPIVM.] Mancipij multiplex eſt ſignificatio. Interim enim ſignificat hominem bello captum, & ſeruituti mancipatum: id quod etymologia nominis oſtendit. Mancipium enim nomen eſt, à manu & capiendo dictum. Significat inſuper domini comparationem uel traditionem. aliquando pro iure poſſidendi accipitur, uulgo ſeſinam dicunt. unde mancipare eſt, quod uulgo ſeſire dicitur. Nonnunquam præterea pro domino, & metaphoricũs pro poteſtate et libertate ſumitur. pro poteſtate. ut, Mulier in mancipio mariti eſt. Pro libertate uero: ut, Ego ſum mei mancipij. PENVS.] Penus omnia ſignificat quæ eſu potuq; continentur, uel quæcunque ad uictum annuum, non publicum quidem, ſed priuatum domi reo

& alia genera definitionum.] Definitionis nomen tam late ſumimus, ut omnem expoſitionem, qualemcunque definitionem uocemus. Cuius cum plurimos modos Boetius faciat, eos tamen omnes ad tria capita generalia reuocari poſſe, conſtanter affirmamus. Nā expoſitio quaecunque ſit, aut quid ſit, aut quale ſit, aut quid ſignificet id de quo quaeritur, declarat. Prima abſolute definitio uocatur: Secunda deſcriptio: Tertia uero interpretatio grammatica. Definitionis exemplum eſt hoc, Virtus eſt bene agendi conſuetudo. conſuetudo.n. id eſt habitus, uel ſi mauis conſtans affectio, uirtutis genus eſt: bene agere uero, differētiae uices ſupplet. haec eſt deſcriptio, quae ſequitur: Homo eſt rotundo capite, ſublatis in coelum oculis, ore ſublimi, qui erectus ingreditur, cui uni uirtus, uitium, literae, artes omnes conueniunt: in quo dolus, ſolertia, calliditas reperitur. Hae ſunt.n. hominis qualitates & actiones, quarum explicatio deſcriptio dicitur. Interpretatio uero grāmatica ſit haec: Tumultus bellum ſignificat, in quo propter uicinitatem periculi timor ineſt multus. Haec.n. expoſitio non tam rei quàm nominis eſt. Itaq; cùm tria explicationum genera faciamus; primum praecipue philoſophorū, ſecundū maxime oratorū poetarum & hiſtoriographorū, tertiū proprie grammaticorū eſſe manifeſtū eſt. SED ad huius libri inſtitutum illa nihil pertinent.] Definitio nonnunquā per contraria fit: ut Temperās eſt qui nihil intēperanter agit, ſed in omnibus modū & menſurā ſeruat. aliquando per diſſimilia: ut, Aequitas eſt non ipſum quidē ius, ſed iuris emendatio. Interim per paria: ut, Auriga eſt uelut gubernator, & dux currus. nec non per relata: ut, Genus eſt quod multas habet ſpecies, & ſpecies quae generi ſubiecta eſt. tum per metaphorā: ut, Mors eſt ultima linea rerum. Poſſem ego per omnes propè locos definitiones inquirere. Per coniugata, Iuſtus eſt qui iuſte facere conſueuit: per cauſas, ut, Lunae defectus eſt interpoſitio terrae inter ſolem & lunam, quae radios ſolis excludit, ne miſſi ad lunā illuſtrare poſſint eam fulgore ſuo: per effecta, ut Architectus eſt qui conſiciendarum aediū artem callet. Denique (ut ſemel iam dixi) poteſt ab omnibus fermè locis definitio trahi. Quare uerum eſt quod Cicero dixit, alia eſſe definitionum genera, quorum ipſe non meminit. Sed quonam pacto ſint ab huius libri inſtituto iſti modi definitionis alieni, uideamus. Primum contraria, paria, diſſimilia, coniugata, cauſae, effecta, loci ſunt quorum praecepta hoc libello traduntur. Quonam igitur pacto Tullius intelligit haec definiendi genera huius inſtituti non eſſe: nodum hunc ita ſoluimus. Quoniam per contraria, paria, diſſimilia, & caeteros locos quos modo recitauimus, definitiones fieri poſſunt, & eorū locorū ars hoc opere traditur: ij tamen loci ad totum non adhibentur, ſed tantum affecti ſunt. At definitio ad totū adhibetur, uel potius ipſum totū eſt. Quare ſuperiora genera definitionū ad praeſentē tractatū (qui de definitione eſt, & toto) non pertinet. inſuper Rodolphus metaphorā ſub notatione cōprehēdit, qui locus ab eo differt qui à definitione eſt: quòd definitio rei ſit, notatio uero uocabuli. Bene itaq; Cicero ſcribit, caeteros definiēdi modos ab iis quos tradidit, ad praeſens inſtitutū, id eſt, ad definitionis locū non pertinere. Sed rurſus aliquis obijciet: Ergo definitiones quae per diuiſionē & partitionē fiunt, ad praeſens inſtitutū non pertinebunt. Nam locus qui à partitione eſt, à definitionis loco differt. Ita tamen haec obiectio diluitur. Paulo ante Cicero dicebat partes ad id totum de quo quaeritur adhiberi, id eſt, totā rei propoſitae naturā complere, quod ſanè definitionis eſt: igitur definitioni cum diuiſione & partitione bene cōuenit, ita ut neq; illa ſine his, neq; hae ſine illa intelligi queant. SIC igitur ueteres.] Ariſtoteles cap. 14. lib. 2. Poſterioris reſolutionis, hanc inueniendae definitionis methodum tradit, à quo Cicero tam mutuatus eſt. praecipit autē illic Ariſtoteles: Si quid definire uelis, primum aliquid ſumas quod rei definiendae cū alijs rebus quae ſimili natura ſunt, commune ſit: id genus eſt. quod cum habueris, proximū eſt, ut illud diuidas, & uſque eo diuidendo perſequare, dum proprium efficiatur, quod ſoli rei propoſitae conueniat, nec in ullam aliam rem competere poſſit, ſed cū re propoſita reuertatur. hoc pacto fiet, ut quaecūque ad definitionē rei ſumis ſeorſum poſita latiora ſint, quā res quae definitur: uniuerſa uero nō item, ſed coniuncta commeēt, & reciproca ſint. nam frequētia communiū proprium quid ſit elucet. ut ſi hominē definias, primū animal accipies, quod hominis genus eſt: deinde diuides per ſuas differentias, quae ſunt, rationale, rationis experſ. tum alteram generi coniunges, quae tuo propoſito quadrabit, ut fiat animal rationale. Verū quia totū hoc ſecundū ueteres philoſophos latius eſt quàm homo, rurſus animal ratiōale diſtribues, ut aliud mortale ſit, aliud immortale. Quia uero homo non eſt immortalis, propterea mortalē eſſe dices. quae differentia ſi animali rationali fuerit adiecta, quod autē commune erat, propriū efficietur, ſoliq; homini cōueniet, & cū eo reciprocabit: ut haec ſit hominis completa definitio, Animal rationale, mortale: cuius ſingulae partes definitio ſunt generaliores, uniuerſae uero aequales. nam omnis homo eſt animal, ſed non ſolus. Item omnis homo rationalis eſt, ſed non ſolus. omnis homo mortalis eſt, ſed non ſolus. uerum omnis & ſolus homo animal rationale, mortale eſt. VT hoc, haereditas eſt pecunia.] Haereditas ita definitur, Pecunia quae morte alicuius ad quempiam peruenit iure, neque eſt legata teſtamento, neque poſſeſſione retenta. primum haereditas omnis eſt pecunia, non tamen contra. Nam (ut inquit Vlpianus) omnia corpora pecuniae appellatione cōtineri, nemo eſt qui ignoret. Deinde omnis haereditas ad quēpiā morte alicuius peruenit. Verū non quaecunq; pecunia morte alicuius ad quēpiam peruenit, haereditas eſt. Nā pecunia Pōpeij magni, quae mortuo Pōpeio ad Marcū Antoniū uenerat, haereditas dici non poterat: non.n. iure uenerat. quare ut ſit haereditas, eā iure uenire neceſſe eſt. Caeterū nōn ea omnis quae iure uenit, haereditas eſt: quia pecunia quae legata eſt, id eſt teſtamento relicta, iure uenit, nō tamē eſt haereditas. nec ſi legata nō fuerit, protinus haereditas erit. Nā ſi ad eū redeat cuius proprietas eſt, mortuo illo cuius erat uſuſfructus, haereditas nō dicitur. Nā alio iure quàm haereditatis, res quae legata fuit, uſufructuario extincto ad dominū redit. Adijciēdū eſt igitur, ut nō ſit poſſeſſione retēta. quae omnia ſi cōiugas, haereditatem perfecte definies. GENTILES.] Gentiles dicuntur, qui inter ſe eodē nomine ſunt, ut Scipiones, Bruti, Caſſij, & quicunq; linea prima ſeſe contingunt: tum qui ab ingenuis oriundi ſunt. nam ſi ſerui ſint, gentiles non erunt. Inſuper quorum maiorum nemo ſeruitutē ſeruiuit: non enim gentiles dicuntur, ſi libertinorum ſint nepotes. deniq; capite nō ſunt diminuti: quia ſi in alienā familiam per adoptionē tranſierint, ut Publius Clodius, gentiles haudquaquam uocabuntur, & haec uniuerſam gentilium definitionē complent. ATQVE haec ratio.] Haec definiendi methodus, quam Cicero ab Ariſtotele acceptā tradit, certa eſt & iuſta, quā ad unguem obſeruare debes, ſiue rem corpoream ſiue incorpoream definias. & illud eſt quod Cicero ait ſiue illud quod eſt, id eſt, rem corpoream ut fundum: ſiue id quod intelligitur, id eſt rem incorpoream, ut gentilitatem definire debeas. PARTITIONVM autem & diuiſionum genus quale eſſet.] De definitione per partitionem & diuiſionem ſupra locuti ſumus, & quid utraque eſſet, qualiſq; et quo modo fieret, oſtendimus. Nunc de diſcrimine diuiſionis et partitionis dicendum eſt. Itaque partitio & diuiſio ſic inter ſe differunt, quod in partitione quaſi membra ſunt, in diuiſione uero formae: quod perinde eſt ac ſi dicamus, diuiſionē

firma.Species è contrario genus non refellit,pars totum refellit.Denique forma nomen generis habet,pars totius non ſortitur nomen. ET ſimilitudine quadam perturbatus.] Quia ſicut totum partes ſuas continet,ita genus ſuas comprehendit formas.ideo plerique nomen generis & totius.item partis et formæ confundunt. NON ſatis acute quæ ſunt ſecernenda diſtinguit.] Pars & forma ſic diſtingui debent, ut genus & ſpecies diſtinguuntur.Omnis enim forma pars eſt:at nõ omnis pars forma.Quòd autẽ forma ſit pars, ipſemet Cicero lib. 1.de Oratore luculentiſſime teſtatur:quo loco genus & ſpeciem definit.Inquit enim illic,Genus notionem eſſe,quæ ſui ſimiles communione quadam,ſpecie uero differentes, duas aut plures partes complectitur.Partes pro formis haud dubie poſuit,qui paulo poſt ſubiecit: Species eſt pars generis. unde liquet,quod diximus omnem formam partem eſſe,ſed non cõtra.poteſt.n.pars eſſe quæ forma non eſt,ut caput,manus,uel pes animalis pars eſt:nemo tamẽ animalis formam eſſe dixerit.Duplex igitur partis eſt ratio.una generis,altera totius eſt: illa ſpecies,hæc membrum appellatur. SAEPE etiam definiunt & oratores & poetæ per trãſlationes.] Quid Cicero? paulo ante dixeras alia eſſe genera definitionum, ſed ad huius libri inſtitutum illa nihil pertinere:inter ea genera definitionem illam,quæ per metaphoram fit,mihi comprehendiſſe uideris,quippe cuius ante nõ memniſſes,cum genera definitionũ feciſti.Quare ergo definitionis præcepta iã transgreſſus,metaphoricæ definitionis meminiſti?quæ,quemadmodum uis,ad huius libri inſtitutum non pertinet.At reſpondebis,ad dialecticũ non pertinere,neq; profeſſionis eſſe dialecticæ trãſlationibus uti:ad oratores tantum & poetas pertinere,qui ſæpe numero cum quadã ſuauitate per translationes uerbi, ex ſimilitudine definiunt:ut ſi quis adoleſcentiam florem ætatis appellet,metaphorice definit.nam florem ab arboribus ad hominis transfert ætatem,quemadmodum & Vergilius in Bucolicis uerbum Florere cœpit,cum ait:

Ambo florentes ætatibus,Arcades ambo.

Item is qui ſenectutem occaſum uitæ dicit,metaphorica definitione utitur,occaſum à ſole in quo propriũ eſt, ad ſenectutẽ in qua propriũ non eſt transferens. Transfertur autẽ nomen aut uerbũ (ut Quintilianus ait) ex eo loco in quo propriũ eſt,in eum in quo aut propriũ deeſt,aut translatũ proprio melius eſt.idq; uel neceſſitatis,aut ſignificationis,uel ornatus gratia facimus.Neceſſitatis,ut cum gẽmare uites,ſitire ſegetes dicimus.ijs.n.rebus ſignificãdis propria uerba deſunt. quare trandatis uti cogimur.Significationis,ut ſi quem incẽſum ira,inflammatum cupiditate,& lapſum errore dicas.nã hæc ſunt ſignificãtiora,quàm ſi iratum,uel cupidum, uel falſum uoces.nihil.n.horum ſuis uerbis quàm illis accerſitis magis ſignificans eſt.Ornatus denique gratia,ut ſunt hæ, lumen rationis,generis claritas,concionum procellæ,eloquentiæ, flumina,fons uel ſeges gloriæ. EX ſimilitudine.] Metaphora ſimilitudini uicina eſt.Proinde Rodolphus Agricola iubet ea omnia intueri dicentem,quæ de re qui ſimilitudinem quærit per translationem efferuntur. Dabit nanque ſimilitudine nobis ſine cunctatione id,in quo trandata illa propria ſunt uel natiua:ut quia metaphoricõs ignẽ ardere dicimus,ab ea re in qua Ardere uerbũ proprium eſt, ſimilitudinem ducemus: ſi ignẽ laudare uelimus,id eſt ab igne,in quo eſt uerus ardor, ut quemadmodũ rebus ignis immiſſus,calorẽ ipſis uitæq; præbet uigorem:ſic amor nobis induſtriã ſtrenueq; agendi ſtimulos ſubijcit.Quid inter metaphoram & ſimilitudinem conueniat,oſtẽdimus:quid modo interſit,breuiter doceamus. Inquit itaque Quintilianus libro octauo: In totum metaphora breuior eſt quàm ſimilitudo,eoq; diſtat,quòd illa cõparatur rei quam uolumus exprimere,hæc pro ipſa re dicitur.Comparatio eſt,cum dico feciſſe quid hominẽ,ut leonem.Trandatio ẽ, cum dico de homine,leo eſt. CVM quadam ſuauitate.] Metaphora,teſte Quintiliano,cum ita eſt ab ipſa nobis conceſſa natura, ut indocti quoque ac non ſentientes ea frequenter utantur,tum ita iucunda atq; nitida,ut in oratione quamlibet clara,proprio tamen lumine eluceat.neq;.n.uulgaris eſſe, nec humilis,nec inſuauis recte modo aſcita ſit,poteſt. copiam quoque ſermonis auget permutando,aut mutuando quæ nõ habet:quodq; difficillimum eſt,præſtat,nec ulli rei deeſſe nomen uideatur.CVM de littoribus.) Littus eſt, auctore Celſo iureconſ.de Verborũ & rerum ſignificationibus quouſq; maximus fluctus hybernus à mari peruenit:idq; Marcum Tullium aiunt eũ arbiter eſſet,primũ conſtituiſſe.Littus autem & ripa ſic diſtant,ſecundum Grãmaticos,quod littus ſit maris, ripa fluuij. QVAE omnia publica eſſe uulsis.] Littus ſecũdum Modeſtinum,eatenus publicum eſt, quatenus maxime fluctus exæſtuat & effluit. TRANSLATIONE.n. utens.] Dixi paulo ante,metaphoras ad definitiones dialecticas non pertinere:nunc quare non pertineant,dicendũ eſt.Cõuenit autem inter omnes,definitionẽ dialecticam uerbis proprijs debere confici.at nullũ uerbum proprium translatũ eſt. uerbum enim proprium,ſuam & natiuam cuiuſque rei appellationem tum Quintiliano uoco,Quod autem translatum eſt,id à ſua & propria ſignificatione,ad alienam & non propriam cum uirtute mutatum eſt.inſuper,ut auctor eſt Ariſtoteles capite ſecundo ſexti Topicorum, Omne obſcurum eſt, quod ſecundum metaphoram dicitur.Contingit etiam metaphorice dicentem,tanquam non proprie dicentem calumniari;ut ſi quis definiat ſcientiam, opinionẽ indeciduam: uel ſi quis terram,nutricẽ definiẽdo uocet.nam indeciduum à folijs lauri uel buxi traducitur,quæ decidua nõ ſunt: ſic nutrix à matre,quæ ubera liberis admouet,transfertur. Si ergo metaphora,teſte Ariſtotele,obſcurã orationẽ reddit,& oporteat definitionẽ eſſe perſpicuã,proprijsq; uerbis & uſitatis fieri, non erit dialectico per metaphoram definiendum:permittetur tamen oratoribus & poetis,qui non tam curioſe,ſollicite, ſcrupuloſe,uel anxie uerum inquirunt,quàm dialectici, ſed ſuã orationẽ ad uoluptatẽ aurium & delectationem componũt, & accommodant.Sed illud addam,Ciceronẽ non de dialecticis,ſed de iuriſconſultis intellexiſſe, cum dixit: Translatione utens diſcedebat à uerbis proprijs rerũ,& ſuis,uidelicet Aquilius:quem oportebat eſſe obſeruantiſſimum proprietatis, ut pote qui iuriſcõſultus eſſet. nã iuriſcõſulti proprie loqui debent,ut ait Quintilianus lib. 12.ubi dicit quæſtionẽ iuris,uerborũ proprietate cõtineri.idem Gellius. 12.ſentit,de Labeone Antiſtio loquẽs.idẽ,ut Cicero alibi, qui proprietatẽ iuriſconſultorum propriam eſſe affirmat. PARTITIONE autẽ ſic utendum eſt.] Expoſito definitionis loco,qui primus eſt, ad partium enumerationẽ,qui ſecundus eſt locus,pergamus. Inquit itaq; Cicero,aliquando uitioſum eſſe, in partitione nõ nullas partes omittere,aliquando nõ eſſe uitioſum. Vitioſum eſt,ſi certæ & definitæ numero ſint.Nam ſi non ſint multæ, tum omnes ſunt enumerandæ:ut ſi tutelas partiaris, omnes tutelæ partes tibi recenſendæ.ſunt paucæ.ſunt enim duæ tantum tutelæ partes,una teſtamentaria,altera legitima. Teſtamentaria eſt,quando pater liberis ſuis tutorem teſtamẽto conſtituit:quòd ſi pater inteſtatus,quãtum ad tutelam pertinet, deceſſerit,lege duodecim tabularum tutor inſtituitur, & tũ legitima eſt tutela.At ſi formulas ſtipulationum diſtribuas, non uitioſum fuerit partem aliquam prætermittere, quia tã multæ ſunt,ut numerari non poſſint.Eſt autem ſtipulatio,uerborum conceptio,quibus is qui interrogatur daturum facturumq; ſe id quod interrogatus eſt,reſpondet. Stipulari enim nihil aliud eſt,quàm interrogare aliquem,ſi uelis dare: ſi hic

reſpondeat ſe daturum, eſt ſtipulatio. Quod autem iudiciorũ formulas infinitas eſſe Cicero dicat, ſibi ipſi pugnare uidetur: quippe qui multis in locis, duas tãtũ iudicij partes eſſe dicat, priuatum, & publicũ. Sed nunc Ciceronem de indiuiduis & ſingularibus iudicijs, quæ infinita ſunt, intellexiſſe credo. In diuiſione aũt uitioſum ſemper eſt, ſpeciem aliquã præterire, quia definitæ ſpecies & certo numero cõprehenſæ formæ cuiuſque generis ſunt. Ita quotieſcunq; diuidis, inſcienter facis, ſi quam formam diuiſi generis omittas: ut ſi quæſtionem oratoriã diuidendã ſumpſeris, quot eius formæ ſint, abſolute ſubiungere debet. Sunt autem tres ſolũ, An ſit, Quid ſit, Quale ſit: ut, An Roſcius parricidiũ cõmiſerit, quid ſit tumultus, an Milo Clodium occiderit. prima coniectura, ſecunda definitione, tertia iuris & iniuriæ diſtinctione explicatur. AT eum de ornamentis uerborũ ſententiarumq; præcipitur, quæ uocãtur σχήματα.] *Σχῆμα Græce latine figura dicitur. Eſt autem figura (teſte Fabio) conformatio quædã orationis, remota à cõi & primum ſeſe offerente ratione, Cuius duæ ſunt ſpecies, una τῆς διανοίας, & altera τῆς λέξεως. i. ſententiarum: & uerborũ. διανοίας, ut hæc eſt ἀποστροφὴ apud Ciceronẽ pro Ligario: Quid tuus ille Tubero in acie Pharſalica gladius agebat? λέξεως, ut eſt epanodos prima oratione inuectiua in Catilinam: Nihil ne te nocturnum præſidium palatij? nihil urbis uigiliæ? nihil timor populi? nihil conſenſus bonorum omniũ? nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus? horum nihil ora uultuſq; mouerunt?* RES enim eſt infinitior?] *Quid Cicero? ſunt ne infinitæ figurarũ partes? Sanè Quintil. ait non eſſe plurimas, nec tam multas, quàm ſint à quibuſdã conſtitutæ. quare ne infinitæ quidẽ erunt. ſed, ut oſtẽdimus, oẽs ſub duobus certis generibus continentur. i. ſub ſententiarum & uerborum figuris: quæ cum tantum duæ ſint, nec profecto figurarum partes, ſed potius ſpecies, quia figura de illis dicitur, dupliri nomine prima fronte falli uideris: primũ, quòd infinitas eſſe figuras dixeris: deinde quòd partes appelles, quæ reuera ſpecies ſunt. Sed dices forſitã, te nõ de figurarũ partibus uel formis loqui, ſed de partibus elocutionis, quæ ſunt infinitæ: cuius ſanè elocutionis figura pars eſt, non ſpẽs. Quod aũt infinitæ ſunt partes elocutionis, Quintil. aperte docet, qui ſic inquit: Quidquid loquimur, ſi cum ueterum ſermone comparetur, figura eſt. nam in eo qui dicit eſt ſitum, tot figurarum formulas facere, quot uelit: totq; modis orationem uariare, quot ſunt genera rerũ.* VT ex hoc quoque intelligatur, quod uelimus inter partitionem & diuiſionem intereſſe.] *Præter diſcrimẽ quod Cicero ſuperius inter partitionẽ & diuiſionẽ fecit, hoc quoque differentiæ rurſus addit, quòd in partitione nõ ſemper uitioſum ſit partem aliquã omittere, ſi partes infinitæ ſint. at in diuiſione ſemper uitioſum eſt, formã ullã ſilẽtio præterire, quia certæ cuiuſq; generis ſunt ſpecies.* MVLTA enim ex notatione ſumũtur.] *Notatio poſtremus eſt locus, eorũ qui ad ipſum totum de quo quæritur, adhibentur: quem Rodolphus à toto ſeparauit, & inter accidentia repoſuit, aliam uiam ſecutus. Nam notatio quatenus rei nomẽ eſt, dubium non eſt quin ſit accidens, & non ſubſtantia. Cum, ut inquit Ariſt. res eædem ſunt apud omnes, nomina uero diuerſa. Vt autem notatio pro nominis interpretatione ſumitur, ſubſtantia eſt: non dico rei cuius eſt nota, ſed uocabuli cuius eſt interpretatio. Nemo. n. negarit naturam eſſe & ſubſtantiã huius nominis abſtemius, ut ſit quaſi temeto abſtinens, quam Græci ἐτυμολογίαν uocant. Notatio uerbi græce etymologia dicitur, quod nomẽ ſi uelimus ad uerbum transferre, uerilоquium interpretabimur. nam ἔτυμος græce, latine uerus, & λόγος. i. ſermo: uel, ſi mauis, oratio uel locutio dicitur. Itaque ſicut ἐτυμολογία ab his uocibus ἔτυμος & λόγος iunctum nomen eſt apud Græcos, ſic apud nos uerbiloquium, à uera locutione coniungitur.* NOS aũt nouitatem uerbi, &c.] *Aulus Gellius capite ſeptimo libri ſecundi, de uerbis nouis & antiquis ita ſcribit: Verbis uti aut obſoletis exculcatiſq;, aut inſolentibus, nouitatiſq; duræ et illepidæ, par eſſe delictũ creditur: ſed moleſtius equidem culpatiuſq; eſſe arbitror, noua, inaudita, & incognita uerba dicere, quàm uulgata & ſordentia. Hactenus ille.* Non ſatis.] *Horatius in Arte nos admonet, ne Græcas dictiones ad uerbũ ſemper transferamus, cum dicit:*

Nec uerbum uerbo curabit reddere fidus
Interpres.–

Inſuper Gellius cap. 6. libri undecimi, dicit pleraſq; uoces Græcas eſſe, quas ad uerbum ſi uelimus traducere, neceſſe eſt aut barbariſmũ cõmittamus, aut in ſolœciſmum incurramus, aut certe duris, aſperis, inſolẽtibus, & inuſitatis uocibus utamur: ut ſi polyphiliã, polyſarciam, polytropiam, polypragmoſinen transferamus: quarum primam multorum amicitiam circũlocutione utentes inuertimus, ſecũdam corpulentiã interpretamur, tertiam multiplices uarioſq; mores traducimus, ultimã uero curioſitatẽ uel negotioſitatẽ parum latino ſermone eloquimur. Quas interpretationes ut aſperas, aures delicatæ fugiũt. Itaque neceſſe eſt quatuor rebus nitatur ſermo, ſi dignus eſt ut recipiatur: rõne, uetuſtate, auctoritate, & cõſuetudine: quemadmodum Quintil. cap. 10. lib. 1, docet: Rationem præſtat analogia, & nonnunquam etymologia: uetera, maieſtas quadam, &, ut ſic dixerim, religio commendat. Auctoritas ab oratoribus, hiſtoricis, & poeticis petenda eſt. Denique conſuetudo certiſſima dicendi magiſtra eſt. Eſtq; utendũ ſermone, quemadmodum nũmo, cui publica forma ineſt: noua tamen non ſemper fugienda ſunt. nã quæ primo dura ſunt, uſu & ætate molliũtur. Ea uero ſunt quàm optima, quæ ueterum nouiſſima, uel nouorum uetuſtiſſima ſunt. GENVS hoc notionẽ appellamus.] *Verba idcirco rerũ notæ & ſigna dicuntur, quòd rem notã faciant, & ſignificent. Itaque idem Ariſt. cap. 1. Perihermenias, ubi de ſignis loquitur, inquit, uoces eſſe earum rerum quas animo concepimus notas, necnon literas uocum indices eſſe.* POSTLIMINIVM quid ſit.] *Poſtliminiũ ius eſt amiſſæ rei recuperandæ ab extraneo, & in ſtatũ priſtinũ reſtituendæ. Nam ueteres poſtliminiũ uocarũt, quando aliquid hoſtes interceperant, & illud redijt poſtea ad priſtinos dominos: ut ſi ſeruus captus effugeret, & rediret domũ. huius dictionis duplex eſt ἐτυμολογία, unam Seruius, alteram Scæuola facit. Inquit aũt Seruius iuriſconſultus, totam uim à præpoſitione Poſt pendere dicitur. nam quia præpoſitio Poſt, retro ſignificat, ideo eum poſtliminio rediſſe putabat Seruius: qui eo regreſſus eſt, unde exierat. Liminium uero in nomine poſtliminium, tantum productionem nominis eſſe, nihilq; ſignificare: ut in meditullio nihil niſi medium ſignificat, tullium uero adiectitiũ eſt, neque quidquam deſignat: ſic in finitimo, legitimo, æditimo, uoces hæ, fines, lex, ædes ſignificant, timus autem nihil ſignificat. & hæc eſt Seruij interpretatio. Scæuola uero ſecus, quippe qui nomen poſtliminium à Limine & præpoſitione Poſt, cõpoſitũ eſſe dicat, hoc ſenſu, ut cũ res aliqua à nobis alienata eſt, & à ſuo limine exijt, atque ad hoſtem peruenit, cũ eadem res redijt unde abijt, poſtliminio rediſſe dicitur, quaſi poſt ad idẽ limen à quo alienata fuerat, reuertitur.* QVO in genere etiam Mãcini cauſa defendi poteſt.] *Caius Mãcinus cum Numantinis, aduerſum quos imperator à populo Rom. creatus fuerat, fœdus inijt iniuſſu populi Rom. & ſine auctoritate ſenatus. propterea nũ probatis cõditionibus fœderis, quæ inconſulto ſenatu factæ fuerant, Numantinis à populo Rom. deditus eſt: illi Mancinum non receperunt, non receptus ad ſuos Romam redijt. quæritur, an poſtliminio redierit?*

Primo

Primo deditus non eſt (non n. Numantini eum receperunt) quare ius ciuitatis Romanæ nõ amiſit: quod ſi non amiſerit, poſtliminio rediſſe, cũ ad ſuos redierit, dicitur. SEQVITVR *locus qui conſtat ex iis rebus, quæ quodammodo affectæ ſunt ad id de quo quæritur.*] *Quatuor fecimus probationis artificialis ſpecies, finitionẽ, partes, notam, res affectas. De tribus primis abunde dictum eſt. Reliquum eſt, ut res affectas tractemus, quas ante finiuimus, hoc modo: quæ proxime totum deductæ ſunt & progreſſæ, quippe quæ fines totius propè contingant. qui locus in tredecim partes eſt diſtributus, ut in coniugata, genus, ſpeciem, ſimilitudinem, differentiam, contrarium, adiuncta, antecedentia, conſequentia, repugnantia, cauſas, effecta, cõparationem maiorum, minorum, et parium: de quibus omnibus ordine dicetur.* CVIVS *primus eſt locus.*] *Si quis rerum affectarum locus, ad totius ſubſtantiam proxime accedat, ille ſanè eſt quem à coniugatis dicũt. Cum enim coniugata ab eodem orta ſint, uarie tamen cõmutentur, id eſt ſolo nomine differant: manifeſtum eſt, eorum utrunque in alterius ſubſtantia eſſe. ut ſapiens & ſapientia coniugata ſunt, ſapientia in ſapientis, & ſapiens in ſapiẽtiæ finitione ponitur: neutrum. n. ſine altero eſſe poteſt. ſapiẽs n. eſt, qui ſapientiam habet, nec in ullo ſapientia, niſi in ſapiente reperitur. Bene igitur Cicero cõiugata tractat ſtatim poſt eos locos qui in ſubſtantia ſunt.* FINITIMVS *notationi.*] *Coniugata non multum à notatione uocabuli differunt. nam utraque in nomine poſita ſunt, & à nomine trahuntur: ut timor multus, à nomine tumultus trahitur: & ſapiens, à nomine ſapientiæ deriuatur. Inter coniugata tamẽ et notationem hoc intereſt, quòd notatio ex ui nominis elicitur, coniugatio uero non ex uirtute nominis trahitur, ſed ex ſimilitudine petitur: ut uis huius nominis auarus, non'ne eſt auidus æris? uel potius qui amet. i. cupit? At ſapiens cum ſapientia nominis ſimilitudinem habet, quippe quæ uerba ſunt eiuſdem generis. i. eiuſdem originis & principij, quia ab eodẽ fonte deriuantur. uel aliter, quod tamen perinde eſt: Differunt coniugatum & notatio, quia notatio fit nominis interpretatione: ut ſeuerus dictus eſt qui uerum ſequitur, ſecurus qui ſine cura, ſecors qui ſine corde, ſegnis qui ſine niſu, uel ſeorſum ab igni (nam ignis uiuaciſſimus eſt) itẽ mẽs quia eminet in capite, capillus quaſi capitis pilus, & ſexcenta alia, quæ à Varrone petere potes, in quibus ipſe & luſit, & luſus eſt. Coniugatio autem, deriuatione uocũ conſtat: ut pauper paupertas, miſer miſeria, dolor dolere. À coniugatis hæc argumẽta ſunt, ex ſecundo lib. de Finib. bonorum & malorum apud Ciceronem: Si paupertas malum eſt, mendicus nõ malus eſſe non poteſt. Si dolere malum, in cruce qui angitur beatus eſſe nequit, quia malus eſt.* VT *ſi aquam pluuiam pluuiam.*] *Aqua pluuia dicitur, quæ pluendo colligitur: uel (ut paulo poſt Cic. definiet) quæ de cœlo ueniens creſcit imbri. pluuia autem & pluendo coniugata ſunt, Ergo ſi quis quærat, an fluuius qui pluendo creuerit, poſſit arceri, id eſt prohiberi, ne in uicini agrum defluat eius frugibus nociturus, fas eſſe arceri à coniugatis probabitur. hoc modo: Licet aquam pluuiam, id eſt, quæ pluendo creuit, arcere: ergo licet fluuium arcere qui pluendo creuit. fluuius. n. qui pluẽdo creuit, aqua pluuia eſt: igitur arcere licet.* CVM *autem à genere ducetur argumẽtum.*] *Quid ſit genus, ſæpius diximus, nempe quod multas habet ſpecies. Si quid autem à genere probare uelis, nõ erit neceſſe id uſque à capite arceſſere, id eſt, primarium genus ſemper inquirere. Nam modo ſit ſupra id de quo quæritur, eo generalius ſit, ſatis eſt. fas eſt enim aliquando citra caput eſſe, id eſt, infra genus extremum, tamen ſupra rem de qua eſt quæſtio ſemper eſſe neceſſe eſt: ut ſi probare uelis hominẽ eſſe mortalem, non eſt neceſſe ut dicas, Omnis ſubſtantia præter deum & diuinam mortalis eſt: ergo mortalis eſt homo. ſed eſt ſatis, ſi dicas: Omne animal mortale eſt (nam Platonicorum ſomnia religio Chriſtiana non admittit) igitur omnis homo mortalis eſt. Subſtãtia caput eſt, animal eſt citra caput, & ſupra id de quo quæritur, id eſt, animal eſt infra ſubſtantiam, quod ſummum eſt genus: & eſt ſupra hominem, quæ ſpecies eſt. Ex Ciceronis uerbis liquet, duplex eſſe genus, id qđ & dialectici uolunt: unum ſupremum, quod ſemper genus eſt, nunquam ſpecies: cum nullum maius eo ſit, nulliq́; ſubiiciatur, ſed omnia illi in ſuo ordine ſuppoſita ſint, ut eſt ſubſtantia: alterum intermedium, quod citra ſummũ eſt. i. infra poſtremum genus: ſed ſupra ſpeciem infimam reponitur, idq́; genus eſt & ſpecies: genus quidem, ſi conferatur iis, ſupra quæ ſitum eſt: ſpecies uero, ſi ad id referatur infra quod eſt, & citra quod iacet, ut animal. ſpeciem uero infimam uoco, quæ ſemper ſpecies eſt, genus nequaquam.* VT *aqua pluuia.*] *Aqua pluuia genus eſt ſummum, ſi Ciceroni credimus: cuius duæ ſunt ſpecies intermediæ, aqua pluuia nocẽs, et aqua pluuia nõ nocens. Aquæ pluuiæ non nocẽtis duæ ſunt formæ infimæ, quarũ altera uitio loci, altera uero manu nocens dicitur. Ea nocens eſt uitio loci, quæ ita loco aliquo excipitur, ut inde ſuapte natura profluens uicino noceat, Manu uero nocet, ſi locus natura ſua talis non eſt, ut ab eo in alterius agri frugibus eius nocitura defluat, ſed manu hominis & opera ſic diſponatur ager, ut aqua inde profluens uicino noceat. Si manu hominis noceat, ius eſt arcere: ſi noceat loci uitio, ius non eſt.* VLTIMO *genere. Mirum uideri poteſt, quare Cicero aquam pluuiam ultimum genus uocet? cum decem ſint ultima genera, ſubſtantia, quantitas, relatio, qualitas, actio, paſſio, ubi, quando, ſitus, & habitus: quorum aqua pluuia nullum eſt. ſed ſoluitur: Vltimum genus remotum uocat, & quod proximum non eſt, aut quod nullum ſit ultra aquam pluuiam genus, quod aquæ pluuiæ nomẽ retineat.* IMBRI.] *Ariſtoteles in libello de Mundo ſic inquit: Imber fit expreſſione nubis magnopere addenſatæ, tot habens differentias, quotuplex eſt uobis compreſſio: quippe quæ remiſſa ſi fuerit, molles ſtyrias diſperget: ſin uehemẽs, pleniores. hocq́; pluuiam appellamus, imbris contorta ſtillicidia, cum maiuſcula ipſa, tum uero iugi tenore conſtantia.*

COMMODE *etiam tractatur.*] *Si dubium ſit, antea de re de qua quæritur genus aliqđ affirmetur, genus ipſum in ſuas formas diducendum eſt. deinde uidendum an in aliquam formarum res ea de qua quæſtio eſt, includatur: quòd ſi includitur, neceſſe eſt ut de ea genus affirmetur. qui locus eſt apud Ariſtotelem quarto Topicorum. Nam, ut illic Ariſtoteles ait, Cuicunque ſpecies aliqua generi conuenit, eidem neceſſario genus conueniet: ut ſi homo ſpecies animalis, Socrati conueniat, & de eo affirmetur, oportet ut animal genus de Socrate proferatur.* CVM *ex toto perſequare partes.*] *Vides quemadmodum Cicero genus totum uocat, formas uero partes. id quod tamen ante reprehendit, cum diceret: Formas qui putat idem eſſe quod partes, cõfundit artem. Sed hoc iam dilutum eſt, quia partes ſunt duplices: generis inquam, & totius. Generis partes ſunt, formæ: partes, totius membra ſunt.*

SI *dolus malus.*] *Dolum malũ Seruius ita definit, machinationem quandam alterius decipiendi, cum aliud agitur, aliud ſimulatur. Hæc autẽ doli mali definitio Aquiliana eſt, ut Cic. 3. Officiorum docet, ubi ait: Nondum Aquilius collega & familiaris meus pertulerat de dolo malo formulas, in quibus ipſis cum ex eo quæreбatur quid eſſet dolus malus, reſpõdebat, cum aliud eſſet ſimulatum, aliud actum. Item paulo poſt: Dolus autẽ malus ſimulatione & diſſimulatione, ut ait Aquilius, cõtinetur. Simulamus ea quæ non ſunt eſſe, diſſimulamus ea quæ ſunt nõ eſſe. Dolus à uerbo Græco δολόω, id*

eſt fallo, à quo uerbo dolo dolonis deductum eſt. Eſt autem dolo flagellum, intra cuius uirgam pugio latet: quod cum ſpeciē ligni præ ſe ferat, ferro tamen decipit. ENVMERARE licet.] Si cum à genere argumentū generis partes perſequamur, & eas enumeremus, quid inter partium enumerationē & argumentum à genere interſit, uideamus. Hoc ſanè intereſt, quòd illæ partes omnes recenſeantur, ut totum probetur: uel remoueantur omnes, ut perimātur: uel denique omnes exponantur, & earum plurimis infirmatis, una reliqua neceſſario confirmetur. At cum dicimus perſequendas eſſe partes cū à genere argumentāmur, hoc ſtatim intelligendum eſt, cum formas generis expoſueris, & earū una aliqua de re de qua quæritur, affirmatur, de eadē genus neceſſe eſt: ut ſi equus de bucephalo Alexandri equo uere profertur, oportet de eadem proferatur equi genus, quod eſt animal. QVOD genus argumenti.] Regula eſt quædā apud Ariſtotelem in Categorijs uulgatiſſima, quæ eſt huiuſmodi: Quando alterum de altero prædicatur quæcunq; de prædicato proferuntur, eadem de ſubiecto proferri neceſſe eſt. ut cum de indiuiduo proferatur ſpēs, de ſpē uero genus, de indiuiduo quoque proferri genus oportet. Nam ſi Socrates homo eſt, & homo animal, Socrates animal eſt. hæc regula græce ſωρίτης appellatur. i. coaceruatio. Cicero locum à ſpecie præteriiſſe uidetur, quippe qui ſtatim ut locum à genere tractauit, ad ſimilitudinem trāſierit, nec ullum de ſpecie præceptū reliquerit. Verum ſic diluimus, quia genus & ſpecies relata ſunt, quicunq; generis meminit, eundem ſpeciei meminiſſe neceſſum eſt. Inſuper ſub argumēto generis argumentū ſpeciei incluſum eſt, ſicut ſub ſpēi probatione generis probatio latet. Nam quemadmodū qui genus uniuerſum affirmat, ſpeciem ſimul affirmat: qui genus perimit, ſpeciem quoque perimit: ita qui ſpeciem probat, probat & genus: quiq; ſpeciem uniuerſam tollit, genus tollit. Eſt igitur generis & ſpeciei locus coniunctus, et idem argumentum à genere & ſpē haud dubie ducitur: ut ſi omnes qui Reipub. conſulunt, chari nobis eſſe debent, certe imprimis imperatores nobis eſſe debent, quorum cōſilijs, uirtute periculis, retinemus & noſtram ſalutem, & imperij dignitatem. Hoc, inquā, argumentum Cic. 2. de Orat. à ſpecie eſſe dicit. at etiam à genere eſt. nam eſt huic ſimile quod idem Cicero à genere facit ibidem: ut ſi magiſtratus in populi R. poteſtate eſſe debent, quid Norbanum accuſas, cuius tribunatus uoluntati paruit ciuitatis? Quod autem inter utrunque argumentum ſimilitudo ſit, & ab eodem loco utrunque definiatur, hinc liquet, quòd in utroque à genere ad ſpeciem deſcendamus. nam in illo ab omnibus qui Reipublicæ conſulunt ad imperatores, in hoc à magiſtratu ad tribunatum deſcenditur. SIMILITVDO ſequitur.] Quid ſit ſimilitudo, ſuperius definiuimus: necnō quot genera ſint, & quis uſus ſimilitudinis, dicamus. Nulli ſanè locorū, ut Agricola ſcribit, contra renitentem auditorem minus eſt uiriū, quàm ſimilitudini. Ad eum uero qui ſeſe docendum præbeat, & ſponte ſequatur, accommodatior nullus eſt. Nam ſimilitudo rem aperit, & quandam eius imaginem animo ſubijcit, ut ſi neceſſitatē diſſentiendi nō adferat, adferat tamen tacitum definiendi pudorem. Quare ad probandum non ita crebro, ad explanandum & illuſtrādum ſæpius adhibetur. interim tamen probationis ſpeciem habet, quippe quæ qualis ſit res oſtendat. SED oratoribus & philoſophis magis, quàm nobis.] Oratores apud uulgus imperitum ſæpenumero dicunt: imperiti autem & hebetes animi, in res ipſas penetrare nequeunt. quare ut proſpicere poſſint, quale quidque ſit, non alia re aptius quàm imagine & figura notiorum aliarum rerum in id quod oſtendere uolumus ducuntur. Porrò philoſophi ſæpe docent & explanāt, ad docendum autem accommodatiſſima eſt ſimilitudo. non. n. facilius quiſquā credit, quàm quod iam uidetur in alio probaſſe. At iuriſconſulti probent, & rationibus uincāt oportet. Ad probandum uero & uincendum (ſicut dicimus) ſimilitudo parum roboris habet. ETSI enim omnes loci ſunt omniū diſputationum.] Hinc Boetij manifeſtiſſimus error euadit, qui libro quarto differentiarum Topicarum, locos alios oratorum, alios dialecticorum facit: ſic ut dialectici ſuos, oratores quoque ſuos habeant. Qua in re hominem nō erroris modo, ſed & inconſtantiæ & leuitatis arguo, ut qui ſecum pugnet, ſuoq; ſeſe gladio iuguler, cum hunc locū interpretetur, dicēs: Omnes loci cōmunes ſunt cuiuſq; materiæ. Certe Rodolphus Agricola cap. 18. lib. 2. rationibus quàm plurimis eoſdē eſſe locos oratorios & dialecticos probat, & reuera multos oratorios eſſe, ſed dialecticos oēs, rhetoraſq; à dialecticis eos mutuari, cum inuentio propria ſit dialectices. Cic. tamen paulo poſt adiuncta, antecedentia, conſequentia, & repugnantia ſic ſeparat, ut adiuncta ſint oratorum, antecedentia uero, conſequentia, repugnātia, dialecticorum. Sed quo modo his nodus ſolui debeat, oſtendemus, cum ad eos locos uenerimus. Interim ita diluiſſe ſufficiat. Addit hoc in loco Cicero, locos alijs diſputationibus abundantius occurrere, alijs anguſtius. Nam cum adiuncta oratorum & philoſophorum, item antecedentia, cōſequentia, & repugnantia communia ſunt, illi tamen ſæpius oratores, & his dialectici frequentius utuntur. ITAQVE genera tibi nota ſunt.] Cicero in fine fermè huius opuſculi, poſtquam locos omnes argumentorum expoſuit, inquit: Illud primum intelligēdum eſt, nullam eſſe diſputationem, in quā non aliquis locus incurrat, nec ferè omnes locos incidere in omnem quæſtionem, & quibuſdam quæſtionibus alios, quibuſdam eſſe alios aptiores locos. Rurſus paulo poſt ait: Loci qui ad quaſque quæſtiones accommodati ſunt, deinceps eſt uidendum. Omnes quidem illi quos ſupra diximus ad pleraſque ſunt, ſed alij ad alias, ut dixi, aptiores: id quod ita docemus. Ad coniecturalem quæſtionem loci ſunt utiles, ab adiunctis, cauſis, & effectis. Ad finitimam, definitio, partes, etymologia, coniugatum, genus, ſpecies, differens, & aliquando cauſæ, & effecta, necnon antecedentia, conſequentia, & repugnantia. Ad iuridicialem denique, ſimilia, & cōparata, necnon aliquot alij loci, quorum omnium ſuo loco ratio reddetur. SVNT enim ſimilitudines.] Duo genera ſimilitudinis Cicero facit, epagogen. i. inductionem: & parabolā, id eſt collationem, ſub qua exemplum reperimus. Prius genus eſt ſimilitudinis, quæ ex pluribus ſimilibus pueniit quo uult. Poſterius collatione ſumitur, cum una res uni, par pari comparatur. utriuſque ſit hoc exemplum: Si in humano corpore membrum aliquod affectum eſt, ut nec de eius ſalute ſperari poſſit, & periculum ſit, ne reliquum corpus contagione ſua totum inficiat, tum id membrum ſine cunctatione præcidi ſolet. Si idem fieri uidemus in ramis arborum, idem in uitium putatione, quis ſit qui hoc membrum tam peſtilens, hunc, inquam, pernitioſiſſimum non dicam ciuem, ſed hoſtem è Reipublicæ corpore nolit repelli? credite mihi, quemadmodū una ouis totum gregem, ita unus peſtilens ciuis uniuerſam Rempublicam inficit. Item ut,

Sincerum eſt niſi uas, quodcunque infundis aceſcit:
Ita ſi doctrina in malum uirum inciderit, gratiam perdit.

Eſt autem inductio, cum ex pluribus ſimilibus conceſſis, unū aliquod colligimus. uel ſic: Inductio eſt oratio, quæ rebus nō dubijs captat aſſenſionē eius qui cum inſtituta eſt, quibus aſſenſionibus facit, ut illi dubia quædam res propter ſimilitudinem earum rerum quibus aſſenſum eſt, probetur. Ab huius definitione Boetius diſcrepat, diuerſam ſectam ſecutus, cuius eſt finitio: Inductio eſt oratio, per quam fit à particularibus ad uniuerſalia progreſſio. in qua definitione tria maxime

neceſſaria

neceſſaria omittuntur, ut uult Laurentius, appoſitio ſimiliū, probatio & interrogatio. Quod autē oporteat ſimilium appoſitionem ad eſſe, Cicero nunc teſtis eſt. Inſuper quòd probationem Boetius omiſerit, ſic probatur. Non.n.aliquot partes uniuerſum probare poſſunt, nec ſemper uniuerſum probandum eſt, quia à partibus ad partem interimitur, ut Cicero quoque tradit. Denique quod interrogationē præterierit Boetius à Socrate receſſit, qui faciendis inductionibus plura interrogare ſolebat, ut Quintilianus cap. de Exemplis refert, cum ait: Illa epagoge.i.inductio, qua plurimum eſt uſus Socrates, hāc uim habuit, cum plura interrogaſſet, quæ concedere aduerſarium neceſſe eſſet, nouiſſime id inferebat de quo quærebatur, cui ſimile aduerſarius conceſſiſſet, qualis eſt hæc: Quod pomum generoſiſſimum eſt? num quod ex pulcherrima arbore collectū? minime: ſed quod ſuauiſſimū. Age uero, quem equum generoſiſſimum putas? num qui ex generoſiſſima equa natus eſt? nequaquā: ſed qui curſu reliquos antecellit. Ergo quem hominem generoſiſſimum eſſe arbitraris? nonne cū qui uirtute præſtat? non autem qui natalium ſplendore & generis antiquitate tumet. At Boetius exemplo Ciceroniano defendi poteſt, non eſſe neceſſariam interrogationem inductioni. Exemplum uero Ciceronis hoc eſt: Si tutor fidem præſtare debet, ſi ſocius, ſi cui mandaris, ſi qui fiduciam acceperit, debet etiam procurator. In hac inductione nulla eſt interrogatio. Quare non fuit Boetius à Laurentio reprehendendus, quòd in definitione inductionis interrogationē omiſerit, ſine qua fieri poſſe Ciceronis exemplo docuimus. Quòd autem Socrates apud Platonem ferè interrogationibus utitur, id nō ea de cauſa facit, quòd omnino aliter inductio fieri nō poſſet: ſed quòd eiuſmodi ratio elocutionis maxime ſit apta dialogis. Hactenus de priori genere ſimilitudinis, nunc de poſteriore dicamus, .i. de exemplo. Eſt autem exemplum, cōmemoratio rei geſtæ, uel ut geſtæ, utilis ad perſuadendum id quod intenderis: ut Saturninus iure cæſus eſt, ſicut Gracchi. At exemplum non ſemper ad poſterius ſimilitudinis genus pertinet. poteſt enim prioris generis eſſe, puta ſi uni rei probandæ plurium rerum ſimilium exemplis utaris: ut Craſſus uſus eſt in cauſa Marci Curij, ſicut Cicero lib. I. de Oratore teſtatur. Præterea exemplum nō ſemper eſt à ſimili, ſed aliquando à diſſimili: ut, Brutus liberos ſuos occidit proditionem molientes: at Manlius uirtutem filij morte mulctauit. Aliquando à comparatione: ut, Naſica Tiberium Gracchum iure occidit, ergo Cicero Catilinam iure occidit. Aliquando à contrario: ut, Marcellus ornamenta ſua Siculis hoſtibus reſtituit, ea Verres ſocijs illis ademit. Cæterū ſicut exemplum non huius tantum loci eſt, ita neque inductionem ſub hoc ſolum loco contineri certum eſt. Nam ad partiū enumerationem ſæpenumero refertur, et tū expoſitio ſimiliū in ea non eſt: quod eſt cōtra Laurentiū. Inſuper ea eſt ad uniuerſale progreſſio, quod contra eundem quoque eſt: ut, Europa uaſtatur armis, Aſia bello infeſtatur, Africa quoque à ſe ipſa deſidet: igitur uniuerſus orbis terrarum ſuo ſe gladio iugulat. aliter: Romulus fratrem ſecum regnantem ferre non potuit, neque Sylla Marium, neque Pompeium Cæſar, neque Auguſtus Antonium: igitur nemo eſt qui æquo animo ſit laturus conſortem imperij. Hanc inductionem Lucanus libro primo Pharſaliæ fecit, ubi ait:

Nulla fides regni ſocijs, omniſq; poteſtas
Impatiens conſortis erit, nec gentibus ullis
Credite. nec longe factorum exempla petantur.
Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

In quo argumento inductio cū exemplo miſcetur: neque iniuria. nam exemplum Ariſtotele, Cicerone, & Quintiliano teſtibus, inductio rhetorica eſt. attamē iſta Lucani inductio, rhetorica non eſt, ſed potius dialectica. Rhetoricam inductionem Tullius hoc in loco definit, cuius ſenſus eſt: Si à pluribus partibus, uel formis ſimilibus, ad aliam partem uel formā argumēteris, inductio rhetorica eſt: ut, Medæa patriam Colchida reliquit, ut Iaſonem Græcum ſequeretur: & Helena Micenas, ut cum Paride Troiano in Phrygiam iret: licebit igitur Cleopatræ patriam ſuam, id eſt Aegyptum, ſuoſq; ut Ptolemæum relinquere, et M. Antonium ſequi. Dialectica uero inductio eſt, quando ex pluribus, uel partibus, uel formis, unum quid, uel totum, uel genus uniuerſaliter colligitur: cuius exempla ſuperius plura dedimus. ſit tamen et hoc exemplum. Pompeius habet uirtutem, habet peritiam rei militaris, auctoritatē, fœlicitatem: habet ergo cuncta Pompeius in ſummo duce ſpectāda. SI *tutor fidem præſtare debet.*] *Tutor eſt, qui poteſtatem in eum tuēdum habet, qui ſe ſuaq; per ætatem tueri nō poteſt. Præſtare fidem eſt, exitū rei in ſe recipere: ut apud Ciceronem ad Vatinium: Si me amas, confice: quamcunque fidem dederis, præſtabo.* QVI *fiduciam acceperit.*] *Fiduciam Cicero inter bonæ fidei contractus nominauit. Idem lib. 7. Epiſt. ait ad Trebatium iuriſconſ. Sed quo nam modo ius ciuile defendes, cum omnia cauſa tua facias, non ciuium? ubi porrò erit illa formula fiduciæ, Inter bonos bene agere oportet? Quis eſt.n. qui facit nihil, niſi ſua cauſa? Boetius, inquit, fiduciam accepiſſe dicitur, cuicunque res aliqua ea lege mancipatur, ut mancipanti aliquando remancipet: ueluti ſiquis tempus illud dubium timens, amico potentiori fundū mancipet: redditur, cum tempus illud dubium præterierit. hæc mācipatio fiduciaria nominatur, idcirco quòd reſtituēdi fides interponitur. Sic intelligendus eſt locus Ciceronis pro Flacco: Pecuniam adoleſcentulo grandi cū fœnore, fiducia tamen accepta, occupaſti: hanc fiduciam commiſſam tibi tenes hodie, ac poſſides. eum in teſtem ſpe recuperandi fundi, primum uenire ad teſtimonium dicendū coegiſti. Pecuniam, inquit Cicero, fœneratitiam à te ſumpſit adoleſcens, ob eamq; fundū tibi fiduciarium dedit. Hoc contractu hodie quidem utuntur, qui uectigalia certæ ſummæ in fundis & poſſeſſionibus cōparāt, quas rentas uocant, quaſi reditus. quod ut conditione meliore faciant, fundos mācipari ſibi iubent tādiu fruēdos, quoad uectigalia & penſiones redimātur. Fiduciariam autem emancipationem, uenditionem uocamus ſub redimēdi reddendiq; lege factam.* PROCVRATOR.] *Inquit Aſconius Pedianus: Qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur, ſi eſt orator: aut aduocatus, ſi ius ſuggerit, uel præſentiam ſuam commodat amico: aut procurator, ſi negotium ſuſcepit: aut cognitor, ſi præſentis cauſam nouit, & ſic tuetur ut ſuam.* ALTERVM *ſimilitudinis genus.*] *Poſterius genus ſimilitudinis exemplum uocabamus. ſed ſub priore genere tā continetur exemplū, quàm ſub poſteriore, & ab utroq; genere exemplum duci poteſt. Verum poſterius genus parabola.i.collatione conſtat, cum una res uni, par pari confertur: ut, Quemadmodum terra cultu, ſic animus diſciplinis melior & uberior euadit.* QVEMADMODVM *ſi in urbe.*] *Quid ſit fines regi, quid item aquam pluuiam arceri, in cōparationis loco dictum eſt. Inſuper quid ſit aqua pluuia, cū de coniugatis & genere loqueremur, expoſuimus. Itaque ſupereſt, ut quid ſit arbiter hic dicamus. Eſt autem arbiter, qui conſenſu utriuſque litigatoris diſceptator cauſæ priuatim cōſtituitur.* CRASSVS *in Curiana cauſa.*] *Inſtituit Craſſus hanc controuerſiam aduerſus Scæuolam. Quidam decedens fecit teſtamentū, ut ſi uxor peperiſſet, filius hæres eſſet: ſi autem interijſſet priuſquam in ſuam tutelā ueniſſet.i.antequam pubes factus eſſet, ut ei ſuccederet. alius hæres quem ſubſtituiſſet: uxor nō fuit grauida, iam amici illius defuncti petunt hæreditatem, & ille ſubſtitutus etiam petit. Craſſus ad ſubſtitutum dicit pertinere à teſtamenti uoluntate, eiſq;*

Sic catulos ſimiles canibus, ſic matribus hœdos.

Sunt certe ſimiles genere, ſed ætate diſſimiles. ſic muſcam elephanto diſſimilem eſſe dicimus, nempe magnitudine: genere tamen eſt ſimilis. nam muſca & elephantus animal eſt. Verũ Quintilianus has ſimilitudines & diſſimilitudines in eadem re deprehenſas minus acutas, parumq́; utiles eſſe dicit. quare aptius & conuenientius exemplum demus, quod licet ut ſimile adferatur, tamen ut diſſimile refutetur. Ergo dicamus, Quẽadmodum Seruilius Hala Spuriũ Melium iure occidit, ita Scipio Naſica Tiberiũ Gracchũ merito interfecit. Vides hoc exẽplum ad defenſionẽ Scipionis Naſicæ, tanquam ſimile proferri, uerũtamen diſſimile eſſe ſic oſtenditur. Seruilius Hala magiſter equitũ erat, & Scipio Naſica priuatus. Deinde Spurius Melius regnũ affectabat: Tiberius uero Gracchus leges Agrarias & populares ferebat. NON quemadmodum, quod mulieri debeas.] Quemadmodũ mulieres perpetua tutela tenebantur niſi nupſiſſent, ita pupilli non in ſua, ſed in tutoris erãt poteſtate. Quare hoc in mulieribus & pupillis ſimile eſt, ut in tutela ſint. uerũ illud diſſimile, quod pupilli tutela perpetua non tenebãtur. Nã cum ad pubertatem uenerant, ſuæ poteſtatis erãt, et tutela ceſſabat. Mulieres uero ſemper in tutela, quandiu uiuebãt, erant, niſi nupſiſſent. Inſuper hoc quoque refert: Si quid mulieri debebatur, illud eidem ſine tutore ſolui poterat. ſi quid contra pupillo debeatur, ſine tutore ſolui non põt. nam illa licet iudicium infirmũ, iudicium tamen habet, illiq́; eſt in explicanda rei familiaris utilitate delectus: hic uero non modo infirmo iudicio eſt, ſed planè nullo. Bene itaque Celſus iuriſcõſultus inquit, Pupillus nec uelle, nec nolle in ea ætate, niſi appoſita tutoris auctoritate, creditur. Nam quod animi iudicio fit, in eo tutoris auctoritas neceſſaria eſt. Eſt aũt pupillus, ſecũdum Põponium, qui cum impubes eſt, deſijt in poteſtate eſſe, aut morte, aut emãcipatione. uel (ut Grãmatici definiunt) qui caret quidem patre, ſed tantiſper dum eſt in ea ætate cui adhibetur tutor. i. quandiu impubes eſt nã ubi pubes eſſe cœpit, id eſt, ad pubertatem uenit, ſui iuris eſt & poteſtatis. Sed antequam ad alia ueniamus, hoc præceptũ ſimilitudinis demus, ut diligenter caueamus, ne ſimilitudinũ ſpecies nos fallant. Eſt enim (ut inquit Quintilianus) adhibẽdum iudicium. ut hæc eſt ſimilitudinis ſpecies, quæ fallit: Sicut nauis noua melior eſt quam uetus, ſic amicitia noua melior eſt quam uetus. item, Quemadmodum mulier laudanda eſt, quæ pluribus pecuniam ſuam largitur: ſic ea quoque uituperanda non erit, quæ formã ſuã pluribus cõmunicat. Verbique uerba ſunt ſimilia, nouitatis & largitionis, ſed uis longe diuerſa. DEINCEPS locus eſt qui à contrario dicitur.] Cicero cõtrariũ dicit, ſpeciei nomen loco generis uſurpans. Nàm contrarium ſpecies eſt oppoſiti, & oppoſitum contrarij genus. Quare Cicero non tam proprijs, quam ſignificantibus & apertis uſus eſt. Boetius ſanè commodius oppoſita dici putauit, quam cõtraria: quoniam ea quæ Græci τὰ ἐναντία uocant, Latini contraria dicerent: quæ Cicero quidem aduerſa uocauit. Quæ uero Græce ἀντικείμενα dicuntur, Latine oppoſita transferuntur. Nos ergo, quoniam ita uſus uoluit, oppoſita uocemus, quæ cõtraria Cicero nominauit: & quæ Cicero dixit aduerſa, contraria dicamus. Sunt igitur oppoſita, ſicut Rodolphus ait, quæ certo ductu unũ uni ſic repugnant, ut neque alterũ de altero, neque ambo de tertio dici poſſint. Sed Rodolphi pace dixerim, unum non tantũ uni, ſed & aliquando multis opponi: id quod Ariſtoteles in ſuis Categorijs, capite de Oppoſitis luculẽtiſſime teſtatur. quo in loco dicit, malũ non ſoli bono, uerumetiam malo cõtrarium eſſe: ut, timiditas non fortitudini ſolũ, ſed audaciæ etiã contraria eſt. Denique mediocritas uirtutũ utriq; extremo uitioſo, id eſt, exceſſui et defectui cõtraria pugna reſiſtit: id quod in Moralibus libris idem auctor aperte docet. & Horatius quoque, qui ſic ait:

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos ultra citraq́; nequit conſiſtere rectum.

id eſt,

Virtus eſt medium uitiorum utrinque redactum.

Vnde licet, unum nõ uni tantum opponi: licet Ariſtoteles in Metaphyſicis ſecus ſentire uideatur. Oppoſitorum autẽ genera ſunt quatuor. contraria, ut uirtus & uitium: priuantia, ut eloquẽtia & infantia: relata, ut dominus & ſeruus: & quæ contraria aientibus dicuntur, ut ſedet, non ſedet. Contraria ſunt, quæ in eodem genere, quemadmodum Cicero definit, plurimum differunt: ea à Cicerone aduerſa uocantur. uulgus dialecticorum ita deſcribit: Contraria ſunt, quæ ſub eodem genere poſita, plurimũ diſtant: ſubiecto uiciſſim inſunt, à quo mutuo ſeſe expellunt, modo alterũ eorum ſubiecto natiuum nõ ſit. ut uirtus & uitium ſub eodẽ ſunt genere, puta ſub cõſuetudine. i. conſtanti affectione, quam habitum uulgo nominant. deinde plurimũ inter ſe diſtant: nam uirtus eſt uitij fuga, uitiũ uirtutis inimicum. Deinde ſubiecto uiciſſim inſunt. nam ex ſtudioſo poteſt quis uitioſus, & ex uitioſo ſtudioſus fieri. ſunt enim uirtutes & uitia in manu & poteſtate noſtra. neque uerum ſemper eſt id quod poeta quidam cecinit:

Qui uiret in folijs uenit ab radicibus humor,
Sic patrum in natos abeunt cum ſemine mores.

Præterea mutuo ſeſe expellunt contraria. nã unius præſentia & incolumitas, alterius eſt pernicies & interitus. Sed interim difficultas oritur, quod cum Cicer. contraria in eodem genere poſuerit: cui ſententiæ Ariſtoteles quarto Topicorũ repugnat. illic. n. ſcribit, contrarias ſpecies non ſemper eiuſdẽ generis eſſe, ſed tum demum, cum generi nihil contrariũ eſt. nam ſi quid generi contrarium fuerit, tum cõtraria ſub contrarijs generibus reponuntur: ut iuſtitiæ genus eſt uirtus, iniuſtitiæ quoque uitium genus. Quare contraria interim genera ſunt, interim ſpecies eiuſdem generis, interim diuerſorum. Itaque male definiri uidentur contraria, quæ ſub eodẽ genere poſita, plurimũ inter ſe differunt. Inſuper nõ ſolum Ariſtoteles Ciceroni, ſed ipſe quoque Cic. ſibimetipſi repugnare uidetur, qui ſic in Rhetoricis contrarium definit: Cõtrarium eſt: quod in diuerſo genere poſitũ, plurimũ ei repugnat cui cõtrarium eſſe dicitur. Verũ hæc obiectio ſic diluitur: Certum eſt, generum alia eſſe proxima, alia remota, ut ante Cic. cum de genere loqueretur docuit: item alia eſſe ſuprema, alia uero intermedia. Ita cõtraria ſub eiſdem generibus ſummis uel remotis recõdũtur. ſub diuerſis intermedijs aut proximis aliquãdo ſita ſunt, ut iuſtitia & iniuſtitia, licet ſub diuerſis generibus collocẽtur, uirtute & uitio, quæ proxima ſunt: ſub uno tamẽ & eodẽ remoto genere, puta, cõſuetudine uel qualitate, ut de ſũmo quoq; genere dicã, reponũtur. Cõtraria Rodolphus aliter quã definiuimus exponit, hoc mõ: Cõtraria ſunt expoſita, quorũ utrunq; põt ſimul exiſtere, & alterũ ſine altero eſſe, poſſunt quidẽ ſimul exiſtere, quatenus cõtraria ſunt. Nã quod cõtrariũ eſt, alteri cõtrarium eſt. Itaq; unius cõtrarij nõ habetur cognitio, niſi alterũ cõtrariũ cognoſcatur. id quod Chryſippus apud Gelliũ c. 1. lib. 6. teſtari uidetur, qui ſic inquit: Nihil eſt prorſus iſtis inſipidius, qui opinãtur bona eſſe potuiſſe, ſi non eſſent itidẽ mala. Nã cũ bona malis cõtraria ſint, utraq; neceſſarium eſt, oppoſita inter ſeſe & quaſi mutuo aduerſo quæq; fulta niſu cõſiſtere, nullum adeo cõtrarium eſſe ſine cõtrario altero. quo. n. pacto iuſtitiæ ſenſus eſſe poſſet, niſi eſſent iniuriæ? aut quid aliud iuſtitia eſt, q̃ iniuſtitiæ priuatio? Qui item fortitudo intelligi poſſet, niſi ex ignauiæ oppoſitione? Qui cõtinentia, niſi ex intẽperantiæ? Quo itẽ modo prudẽtia eſſet, niſi foret imprudẽtia? Proinde inquit, homines ſtulti cur nõ hoc etiã deſiderant, ut ueritas ſit, & non ſit mendacium? Nãque

in loco Cicero ſecus accepit, ea profecto in ſignificatione quã Laurentius et plerique Grammaticorũ iniuria reprehendũt, quippe qui pro factiõe fictionẽ ſicut pro factore fictorẽ, id eſt ποιεῖν in ſacris literis dicẽdam eſſe contendat. ſed cum factionis uocabulũ Tullius in hac ſignificatione uſurpet, nõ uideo cur tãtopere uerbũ hoc reformidemus. SED locus hic magis ad cõiecturales cauſas.] Rodolphus Agricola Ciceronẽ reprehẽdit, quod hũc locũ ab adiũctis, tãtũ oratorũ eſſe dixerit, nec ad iuriſcõſultos aut philoſophos pertinere ſcripſerit, ſed (ut dixi) ſolius oratoris eſſe uoluerit. Verũ ut quod ſentio ingenue fatear, Ciceronẽ Rodolphus improbiſſime ementitur: nunquam. n. ad ſolum oratorẽ pertinere uoluit, licet ad cõiecturales cauſas magis pertinere dixerit, et magna ex parte oratorum eſſe ſcripſerit: ſed aliud eſt, magna ex parte oratorum eſſe, & ſolius eſſe oratoris. Nemo enim uel mediocriter eruditus hoc conſequitũ conceſſerit, hic locus eſt magna ex parte oratorius, igitur oratorius tãtũ. Aliã mehercule Ciceronis mentẽ eſſe, hinc liquido cõſtat, quod cũ iuriſcõſultorũ exemplũ poſuiſſet: ſtatim ſubdiderit, hũc locum magis ad coniecturales cauſas ualere: quaſi diceret, tametſi iuriſcõſulti poſſint ab adiũctis ſuas probationes deſumere, hoc tamẽ magis oratorũ eſt quam iuriſconſultorũ, quod ſi Cicero iuriſconſultorũ nõ eſſe dixiſſet, argumẽtũ è iure ciuili nõ deſumpſiſſet: atqui deſumpſit, & cũ deſumpſerit, deſumi poſſe docuit; ergo iuriſconſulti ab adiũctis argumẽtari poſſunt. Adiecit tãtum Cic. paulopoſt id quod pro Rodolpho facere uidetur, nihil hunc locum ad im, deinde non modo iuriſconſultorũ, ſed ne philoſophorum quidẽ eſſe: uerũ ad Ciceronẽ ſolum, id eſt ad oratorẽ pertinere. quẽ ſcrupulum Cic. cum de ſimilitudine loqueretur diluit, quippe qui ſic illic dicat, Et ſi omnes loci ſunt omnium diſputationum ad argumenta ſuppeditanda, tamẽ alijs diſputationibus abundantius occurrunt, alijs anguſtius ergo cũ adiuncta ſint omnium diſputationũ cõmunia tamẽ abundantius oratori, iuriſconſulto uero & philoſopho anguſtius occurrunt. Oratori quidẽ abundantius, ad cõiecturales (ut dictum eſt) cauſas probandas. Eſt autẽ coniecturalis cauſa cũ de facto queritur, & ea à coniectura qua explicatur nomẽ habet. Dicta eſt uero cõiectura, Quintil. teſte, à cõiectu, id eſt, à directione quadã rationis ad ueritatẽ. Eſt enim cõiectura, incertæ rei iudicium ex aliquo manifeſto ſigno, aut ex eiuſ uultu qui reus agitur. ut repertus eſt quiſpiam in ſolitudine recens cadauer ſepeliens: ex ſepultura, quæ manifeſta res eſt, id quod incertũ eſt, ideſt, qui ſit cædis auctor, cognoſcitur hæc Hermogenes cap. 3. primi Rhetorices habet. Coniectura eſt, ut ait Cicero, partim in uerisimilibus, partim in proprijs rerũ notis. Veri ſimile eſt quod plerunq; ita fit, nec tamẽ ſemper. Propria rei nota eſt, quæ nunquã aliter fit, certũq; declarat. Veriſimile à Quintiliano, ſignũ nõ neceſſariũ dicitur ut uerisimile eſt adoleſcentiã ad libidinẽ procliuem eſſe. Propria rei nota ab eodem, ſignũ neceſſarium appellatur: ut fumus eſt propria rei nota, nam eſt ſignum neceſſarium ignis. Vtraq; pars coniecturæ ad hũc locum ſpectat: quo fit, ut nõ tantum uerisimilis, uerum aliquando neceſſarius ſit hic locus, cum Rodolpho teſte, nonnulla ſigna neceſſaria ad cõtingẽtia pertineãt, quæ ab hoc loco nihil differunt: ut ueſpertinus occidẽtis rubor, ſignũ eſt neceſſarium futuræ poſtridie ſerenitatis. Quid Rodolphum dico: non'ne Cicero teſtis eſt locupletiſsimus: qui locum & tẽpus ſub adiũctis reponit. Verũ ab utroque argumentum neceſſariũ depromi poteſt, ut Pub. Clodius Interamnæ fuit, cum ſacra Bonæ deæ Romæ fierent: nõ igitur ea polluit. inſuper Cicero in Partitiõibus oratorijs auctor eſt: in uerisimilibus aliquando proprias rerum notas eſſe nã multa uerisimilia coaceruata neceſſarij argumenti uim habent. Vtraque ſigna, Quintilianus ab argumentis remouit,

negauit eñ ſigna, ſiue uerisimilia ſint, ſiue neceſſaria, eſſe argumenta. Veriſimilia quidem, quod dubia ſint & argumẽtis egeant: at argumentum certum eſſe debet. dubia enim dubijs qui probari poſſunt? multa tamen ad alterius probatiõnẽ adferuntur (ut idem auctor eſt) quæ ipſa ſunt probanda: ſed tum quæſtiones, non autem argumẽta uocantur, uerum ita, ut cũ probata fuerint, argumenta ea eſſe incipiant. Neceſſaria uero. quod nihil dubitationis poſt ſe relinquãt, neque unquam niſi in re cõtrouerſa ſit argumentis opus. De uerisimilibus iam reſponſum eſt, de neceſſarijs dicẽdum. Sunt qui putant. Quintilianũ in uniuerſum eſſe locutũ, & negaſſe ullũ neceſſarium ſignum argumentum eſſe, in qua hæreſi Rodolphus eſt, qui contra Quintilianum oſtẽdere conatur, ſigna neceſſaria argumenta eſſe, iſq; mathematicorum exemplis utitur, quorum probationes neceſſariæ ſunt, uerũ argumẽta dicuntur. Sed uenia Rodolphi dixerim, Quintilianũ illi nõ intellexerunt, qui omnia ſigna neceſſaria ſecundũ eundẽ Quintilianum, ab argumẽtorum naturis exempta & remota fuiſſe putant. Cum enim Quintilianus ab argumẽtis ea remoueret, non de mathematicis, ſed de oratorijs tantũ argumentis, quæ ſolum in re controuerſa locũ habent, quippe quæ rei dubiæ fidem faciant, intellexit, & ut ficta ſint, ita refelli poſſint, nec ut rurſus dicã de mathematicis, ut qui paulo poſt cap. de argumentis, apodixeis (quæ ſunt neceſſariæ mathematicorum probationes) argumẽto uocet. ADMONET autẽ hic locus, ut quæratur quid ante rem, quid cũ re, quid poſt rẽ euenerit.] Ante rem quæritur, ut apparatur, colloquia, locus, conſtitutum conuiuiũ. Apparatus quidẽ, ut pro Milone quæſtio eſt uter alteri fecerit inſidias, Milo Clodio, an Clodius Miloni. Cicero Clodium Miloni, non autem Milonem Clodio feciſſe inſidias, ab apparatu utrinſq; uerisimile reddidit, quod Milo ueheretur in rhæda penulatus, una ſederet uxor, et tũ ſymphoniacos pueros uxoris & ancillarũ greges ille ſecũ duceret, quorum nihil eſt non impeditiſſimũ. Contra Clodius expeditus in equo; nulla rhæda, nullis impedimẽtis, nulla Græcis comitibus, ſine uxore, una cũ barbaris ſeruis, quibus ſyluas publicas depopulatus fuerat, Miloni obuiam factus eſt. Eodẽ modo Catilina, Lentulus, & Cethegus in ſuſpicionem cõiurationis ab apparatu uenerũt: quòd arma, enſes, gladios, tela denique omnis generis, in Marci Porcij Leccæ ædes deferrent. Inſuper colloquia, ut colloquia legatorũ Tarquinij Superbi cũ Aquilijs Vitellijs et Bruti liberis, ſæpius facta, futuræ proditionis coniecturã mouerunt, tametſi ea proditio à Vindicio ſeruo detecta ſit. Tum locus, ut Cicero à loco probauit, Clodium Miloni, non Milonẽ Clodio inſidiatum fuiſſe, quod Clodius è loco ſuperiori in Milonem impetum feciſſet, Inſuper ſiquis in loco latronum receptatore et occultatore, quale eſt monumẽtum Baſilij, repertus fuerit, in ſuſpicionẽ uenit latrocinij, aut alius improbi facinoris. Deniq; conſtitutum cõuiuium, ut Catilinæ Lentuli & Cethegi facta apud Marcum Porcium Leccam cõuiuia, cõiurationis ſuſpicionem mouerũt, quẽadmodũ conuiuia à legatis Tarquinij et liberis Bruti cũ Aquilijs et Vitellijs celebrata: ad probandã ſuſpicionem proditionis ualuerunt. Et hactenus de adiũctis, quæ rẽ antecedunt. Nunc de ijs quæ cum re cohærent, dicamus. Cum re cohærent pedum crepitus, ſtrepitus hominũ, corporũ umbræ ex ijs enim omnibus aliquid tũ geri fieriq;, cũ hæc adiuncta ſentiuntur, cognoſcimus. Præterea poſt rem eueniunt rubor, pallor, titubatio, et ſi quæ alia cõturbatiõis & conſciẽtiæ. præterea reſtinctus ignis gladius cruentus, cæteraq; quæ ſuſpicionem facti mouere poſſunt, è quibus argumenta uocantur: uerum ita, ut cũ probata fuerint, argumenta ea cõiecturalia dicãtur. ut ex cruore gladij factã eſſe cædem probamus: ex reſtinctione ignis, aliquid factũ eẽ colligimus, quod celari latere, et occultari uelint, qui

commiſerunt. ſic ex rubore, pallore, & titubatione, & reliquis conſcientiæ perturbationiſq; ſignis, auctorem facti cognoſcimus. E S T igitur magna ex parte locus hic oratorius, nõ modo nõ iuriſconſultorũ, ſed ne philoſophorũ quidẽ.] Id eſt, nõ tam frequẽter ad iuriſconſultos & philoſophos quàm ad oratores adiuncta ſpectant. Interim tamen ad ius & ad philoſophiã ſpectant. Cum enim locus & tempus ſub adiunctis reponantur, de loco & tẽpore iuriſconſulti atque philoſophi quærunt. Iuriſconſulti quidem, ut Quintil. cap. 10. lib. 5. teſtatur dicens. Ducuntur argumenta & ex loco. ſpectatur enim ad fidẽ probationis, montanus an planus, maritimus an mediterraneus, conſitus an incultus, frequens an deſertus, propinquus an remotus, opportunus conſilijs an aduerſus. quam partẽ uidemus uehementiſſime pro Milone tractaſſe Ciceronẽ. Et hæc quidẽ & ſimilia ad coniecturã frequentius pertinent: ſed interim ad ius quoque, priuatus an publicus, ſacer an profanus, noſter an alienus. hinc enim quæſtiones oriũtur. priuatã pecuniã ſuſtuliſti, uerũ quia de tẽplo, nõ furtum, ſed ſacrilegium eſt: occidiſti adulterũ, quod lex permittit, ſed quia in lupanari, cædes eſt. Ad qualitatẽ quoque frequenter pertinet locus. neque enim idem ubique aut licet aut decorũ eſt: quin etiã in qua ciuitate quidque quæratur, intereſt. moribus enim & legibus diſtant. Itaque ex Quintiliano liquet, locũ ad ius pertinere. Quod autẽ & tẽpus ad ius pertineat, idẽ auctor eſt, qui inquit, à tẽpore iuris quæſtiones fieri. Inſuper id alia ratione conſtat, quòd duodecim tabulæ furẽ nocturnũ quoquo modo, diurnum uero ſi ſe telo defenderit, impune interfici iubent. Quare leges in tẽpore diſcrimen ponunt, igitur ad ius tempus pertinet. Ad philoſophos quoque tempus et locum (quæ ſunt adiuncta) pertinere probandum eſt. Phyſici profecto nihil aliud in ore præter locum & tempus habent: & in Phyſicis Ariſtotelicis, libros plenos quæſtionũ de cœlo et tempore reperias quod & alia uia manifeſtum reddemus. Non'ne à philoſophis quæritur, unde Nilus oriatur? quia ſit illis incertum, qui ſint Nili fontes. unde illud Lucani lib. 10.

Arcanum natura caput non prodidit ulli,
Nec licuit populis paruum te Nile uidere,
Amouitq; ſinus, & gentes maluit ortus
Mirari quàm noſſe tuos.

Item Tibullus libro primo:

Nile pater quánam te poſſum dicere cauſa,
Aut quibus in terris occuluiſſe caput?

Tum Claudianus ſic habet, de Nilo loquens:

Qui rapido tractu medijs elapſus ab auſtris,
Flammiferæ patiens zonæ, cancriq; calentis,
Fluctibus ignotis noſtrum procurrit in orbem,
Secreto de fonte cadens, qui ſemper inani
Quærendus ratione latet, nec contigit ulli
Hoc uidiſſe caput. fertur ſine teſte creatus,
Flumina profunderis alieni conſcia cœli.

Sed hæc præter opus. Non'ne itidem quærunt philoſophi, poſſint'ne diuturnitate ſiccari maria, & ſicca rurſus aquis obruitũ, an ad ultimũ habitantibus orientẽ Indis, ſol in exortu cõtinuò ſupra uerticẽ ſit poſitus, citẽ, an ſint populi quibus perpetua dimidio anno nox, dimidio ſit dies? Ex his facile apparet, non ad ſolos oratores, ſed & iuriſconſultos & philoſophos adiuncta pertinere: cũ ad eos locus & tempus, quæ ſunt adiuncta, pertineant. D E I N C E P S eſt locus dialecticorũ proprius, ex cõſequẽtibus & antecedẽtibus et repugnãtibus.] Ut antecedens eſt, quo poſito neceſſe eſt aliud ſequatur: ita cõſequẽs dicitur, quod antecedente poſito, ſequi neceſſe eſt. ut ſi iuſtitia eſt, uirtus eſt, iuſtitia eſt antecedens. nam ea poſita, neceſſe eſt uirtutem ſequi. unde fit, ut uirtus ſit conſequẽs: quippe quæ poſita, iuſtitia ex neceſſitate colligatur. Repugnãs eſt, quod cum re cui repugnat, hærere nunquam poteſt. ut nocendi libido amicitiæ repugnat: nunquã enim amicus ei nocere cupit, quem amat. Quòd autem Cicero dicat hunc locũ ab antecedentibus, conſequentibus, & repugnantibus, dialecticorũ propriũ eſſe, nõ ſic accipiendũ eſt, ut ad ſolos dialecticos pertinere intelligat. Nã paulo ante dixit, locos omnes omniũ diſputationũ eſſe communes: quo fit, ut nõ dialecticorũ modo, ſed oratorũ quoque & iuriſconſultorum hic locus eſſe uideatur. id quod poſtea Cicero teſtatur, ubi ait: Hoc differẽdi genus attingit omnino ueſtras quoque in reſpondendo diſputationes. Cice. ueſtras dixit, Trebatium alloquens: ideſt, iuriſconſultorũ. Deinde addit: Sed philoſophorũ magis, quibus eſt cum oratoribus illa ex repugnantibus ſententijs cõmunis concluſio: quæ à dialecticis tertius cõcludendi modus à rhetoribus enthymema nuncupatur. Vnde colligere paratũ eſt, nõ dialecticorum modo locũ hunc eſſe. Nã ſi locus à repugnantibus dialectico ſit & oratori cõmunis, & itidẽ ſit locus ab antecedentibus, cõſequentibus & repugnantibus, ut paulo poſt dicet: ſequitur antecedentia, cõſequentia & repugnantia ad oratores quoque pertinere: ita tamen, ut dialectica magis quàm oratoria ſint. Quòd autẽ iuriſcõſultorũ quoque ſint, ideo liquet, quòd è iure ciuili deprompſerit argumẽta, quæ ab antecedentibus, cõſequẽtibus, & repugnantibus erant. Q V I etiã ab adiunctis longe diuerſus eſt.] Quintilianus eundem locũ ab adiunctis & conſequentibus decimo capite libri quinti facit, quare Ciceroni uidetur aduerſari. nam Cicero conſequentia longe diuerſa ab adiunctis eſſe dicit. Verũ Quintilianus adiuncta & cõſequentia aliter quàm Cicero cœpit. Nã à Quintiliano dicuntur adiuncta, quæ cõſentanea & cõiuncta ſunt cũ re, nec nõ ei cohærent. Itẽ cõſequẽtia Quintilianus uocat, non quæ ex antecedentibus conſequuntur, ſed quæ ſimul mutuo & inuicem ſeſe comitantur, ideſt, quæ idẽ retro ualent, & reciproca ſunt: ut ſi iuſtitia bonum eſt, rectè eſt iudicãdũ: ſi perfidia malum, non eſt fallendum. Argumentum conuerte, idem ualebit: ut ſi non eſt fallendum, perfidia malum eſt: ſi rectè iudicãdum, bonum eſt iuſtitia. Hæc ut dixi, adiuncta ſimul, ideſt, cognata & coniuncta dicuntur, quia utrũque alteri coniungitur & cohæret. tum conſequentia uocantur, quaſi ſimul ſequentia, quod utrunque ab altero colligatur, et mutua ſit inter ea conſecutio. Cõſequentia ſanè differunt à ſequentibus, quòd conſequentia ſint naturæ, ſequentia temporis: naturæ dico, ſiquidẽ unius natura ab alterius natura pẽdent. Vnde fit, ut cognata rectè uocari dixerim eiuſmodi conſequentia. Græci ἀκόλουθα uocant, Latini mutua uocant uel reciproca, quòd idẽ retro ualent. Tẽporis uero ſequẽtia ſunt, quæ poſt facta futura ſunt. ea Græci ἐπιγιγνόμενα, Latini illata, id eſt collecta nominant. At Cicero ſecus adiuncta & conſequentia quàm Quintilianus accepit, longeq; diuerſa eſſe uoluit, ut adiuncta ſint, quæ uicinam & finitimã naturam cũ re de qua quæritur ſeruant, ita tamẽ ut rei neceſſario nõ cohæreant. ſed ſatis eſt, modo uniuerſalia ſint, etiã ſi nõ ſemper eueniãt, ſæpius tamẽ euenire poſſint. ut inimicitiæ cædi adiunctæ ſunt: nõ tamẽ quicũque alteri inimicus eſt, eundem occidit. Cõſequẽtia uero & antecedẽtia & repugnantia, neceſſitatẽ quandã, ſicuti dictũ eſt, præ ſe ferunt, quippe quæ ex pronunciatis connexis fiant: quorũ natura eſt, ut ſi pars prior uera fuerit, poſteriorem eſſe ueram oporteat. Quare cum Cicero dixerit, ab antecedentibus, conſequentibus, & repugnantibus argumentũ neceſſariũ eſſe, id in pronunciatis connexis intelligendum eſt. ut ſi homo eſt, animal eſt: homo antecedens eſt, & animal cõſequens. homine poſito, animal ſequi neceſſe eſt. N O N ſemper eueniunt.] Adiuncta frequentius uériſimilia ſunt quã neceſſaria: nonnunquã tamẽ neceſſaria, ut ſuperius de loco & tẽpore dictũ eſt. quo argumento tãquam

necessario

neceſſario P. Clodius abſolutus eſt, qui ſe Interamnæ fuiſſe probauit, quo tempore ſacra Bonæ deæ Romæ in domo alterius cõſulis fiebant. quare fieri nõ potuit, ut ea Clodius polluerit, qui tũ Romæ nõ erat, ſed Interamnæ. Vides hoc argumentum à loco & tẽpore petitum, neceſſarium eſſe. at locus et tẽpus adiuncta ſunt: igitur ab adiunctis argumenta, neceſſaria nonnunquam erunntur. Inſuper, ut probauimus, in ueriſimilibus propriæ rerũ notæ aliquando ſunt: at propriæ rerũ notæ neceſſariæ ſunt, ut in his ueriſimilibus coniunctis & coaceruatis propriæ notæ uis ineſt: Illi eras inimicus qui cæſus eſt, mortẽ minatus es, noctu exiſti, proficiſcentẽ anteceſſiſti, deprehenſus es in ſolicitudine iuxta cadauer, gladium cruentum tenens, & ſtatim rubuiſti uel palluiſti, ut deprehenſus es, deinde latebras quæſiuiſti, illũ igitur occidiſti. Horũ adiunctorũ ſingula ueriſimilia ſunt, & ſeparata refelli poſſunt: collecta uero & congregata, propriæ notæ, id eſt ſigni neceſſarij uim habent. CVM tripertito igitur hic diſtribuatur locus, in conſecutionem, anteceſſionem & repugnantiam.] Vnus eſt hic locus inuentionis, ſed tractatione triplex. Inuentione dicitur unus, quia ſiue ab antecedentibus, ſiue à cõſequẽtibus ſiue à repugnantibus argumenteris, idẽ efficis, idẽ probas, idẽ colligis, eadẽq; eſt in his omnibus cõcluſio. Neque ſicut uoluit Boetius, propterea uocatur unus, quòd eiuſdẽ mẽtis eſt atque intelligentiæ, tã conſentanea ſibimet quàm diſſentanea præuidere. Quã Boetij interpretationẽ ridiculam eſſe, & à Ciceronis ſententia longe abhorrentem deprehendet, qui Ciceronis exemplũ legerit & intellexerit. Tractatione uero triplex dicitur, quia diſpoſitio & elocutio propoſitionũ in his triplex eſt. ut ſi ab antecedentibus argumentari uelis, accipiendũ eſt pronunciatum cõnexum propoſitionis loco. Deinde in aſſumptione pars prior affirmati connexi affirmanda eſt, ut poſterior in cõcluſione probetur. exẽpli gratia: Si omne argentum mulieri legatũ eſt, ſignata pecunia legata eſt: atqui omne argentũ legatũ eſt, igitur pecunia ſignata legata eſt. Quãdo autẽ à conſequentibus aliquid probas, pronunciatum connexũ per contrapoſitionẽ cõuertendũ eſt. quod ſi ita diſpoſitum ſit, propoſitionis loco dicetur. Deinde. In aſſumptione contradicẽs partis poſterioris accipiendum eſt, ut prioris partis oppoſitũ ſequatur: ut, Si pecunia ſignata nõ eſt legata, non omne argentũ eſt legatũ: atqui omne argentũ legatũ eſt: igitur ſignata pecunia legata eſt. Denique à repugnantibus argumentaberis, ſi huic pronunciato duplicem negationem addideris, quod eſt: Si omne argentũ legatũ eſt, ſignata pecunia legata eſt. adde negationem unam poſteriori parti, & dic: Si omne argentum legatum eſt, pecunia ſignata legata non eſt. quod certe repugnat. quare alteram quoque negationẽ toti pronunciato præpone, ut uerum pronunciatum habeas, hoc modo: Nõ ſi omne argentum legatum eſt, pecunia ſignata legata non eſt, & ſit hæc argumẽtationis propoſitio. Deinde in aſſumptione partẽ priorẽ huius propoſitionis affirma, ut poſterioris partis cõtradicens concludatur, hoc modo: Non ſi omne argentum legatũ eſt, pecunia ſignata legata nõ eſt: atqui oẽ argentum legatũ eſt, igitur ſignata pecunia legata eſt. Vides in triplici argumentatione eandẽ eſſe concluſionem, quæ eſt hæc, ſignata pecunia legata eſt. Quapropter hic locus à Cicerone uocatur unus. ſed quia uaria eſt diſpoſitio propoſitionum, ideo triplex tractatione dicitur. Quid ſit autem legatum iam dictũ eſt, nẽpe quod teſtamento relictum eſt. Inſuper pecunia numerata dicitur. quæ parata & in promptu eſt. Vnde in numerato habere dicimus, pro eo quod eſt in promptu & in manu. Porro ſignata pecunia eſt, percuſſa et formata: proptereáq; uocatur pecunia, quòd nota pecudis ſignata ſit. Signatæ autem pecuniæ contrarium eſt æs graue, id eſt, rude & informe: Hic fuit ordo nũmariæ apud Romanos, ut primum Romani recte graui, id eſt, rudi & infomi uſi ſint: poſtea ære ſignato: quod fuit ſub ſexto demũ rege, id eſt ſub Seruio, qui primus æs ſignauit. Deinde argẽto ſignato, anno urbis quingẽteſimo octogẽſimo quinto. Q. Fabio cõſule, quinq; annis ante primũ Punicum bellum & Pharſal parno uero tempore poſt regẽ Pyrrhum deuictum. ſic habet Plin. li. 33. Budæus tamen lib. 5. de Aſſe, in numeris annorum apud Plinium mendã eſſe ait, quã ſic caſtigat, ut anno. 478. legendum ſit, pro. 585. Verum hæc fortaſſe plura quàm par eſt eſſe uidebuntur: quare ad Ciceronẽ reuertamur. Ex ſuperioribus exemplis apparet, hunc locũ antecedentium, conſequentiũ, & repugnantium eſſe argumẽti unius, argumentationis uero triplicis. Nam cum argumẽtũ ſententia ſit, & materia, & uis, & robur argumẽtationis. argumentatio uero forma, nec non elocutio argumẽti per propoſitiones, in illis exemplis idẽ eſt ſenſus, materia eadem & idẽ effectus. at diſpoſitio & explicatio uaria eſt. Quod autẽ uis eadem ſit, oſtenditur. Trium enim formarum argumẽtionis, hæc eſt materia & ſenſus: Cui omne argentum legatum eſt, eidem ſignata pecunia legata eſt. uerũ hæc una materia triplicem formam accipit, ita tamẽ ut idẽ ſemper efficiatur, & ſic eadem formarum omnium concluſio. Quapropter apertũ eſt, Rodolphum Agricolam non recte dixiſſe, qui antecedentia, cõſequentia, & repugnantia ſicut à Cicerone ſunt expoſita, nõ eſſe inuentionis, ſed iudicij tantum dixit, cum utriuſq; & inuentionis & iudicij Cicero faciat. Inuentionis quidem, nã Cicero locum hunc reperiendi argumenti ſimplicẽ tradit: iudicij uero, quia tractatione triplicẽ eſſe uoluit, cũ unius et eiuſdẽ ſententiæ triplicem diſpoſitionem & tres formas faciat. APPELLANT autem, &c.] Hoc in loco de ſyllogiſmis, quos hypotheticos, id eſt conditionales appellãt agitur: quorũ ſeptem ſunt formæ. tres primæ pronũciatis conexis fiũt, quarta & quinta diſiunctis, ſexta uero et ſeptima copulatis quare de connexis, diſiunctis, & copulatis proloquijs prius eſt dicẽdũ, quàm de ſyllogiſmis. Eſt autem connexum pronunciatũ, quod pluribus ſimplicibus proloquijs coniunctione Si deuinctis, coaleſcit. cuius ea natura eſt, ut ſignificet partem priorem ſine poſteriorẽ ueram eſſe non poſſe, id eſt, poſteriorẽ ex priore neceſſario ſequi: ut, ſi Lycurgus eſt Lacedemonius, Lycurgus eſt Peloponneſius. Eiuſmodi pronunciata Græci συνημμένον ἀξίωμα dicunt. Copulatum dicitur, in quo plura ſimplicia proloquia coniunctione Et colligantur: eiuſq; natura eſt, ut ſi unum eſt mendacium, etiam ſi cætera uera ſunt, totum eſſe mendaciũ dicatur. ut Annibal Scipionẽ ad Ticinum fudit, et ſauciauit: idẽ Semproniũ ad Trebiam ſuperauit, & ad Traſimenũ Flaminiũ occidit, & ad Cannas Paulum interfecit, Varronemq; fugauit. Hoc proloquium uerum eſt, quia partes omnes ueræ ſunt. quòd ſi ei partem aliquam falſam addideris, totũ pronũciatum falſum reddes. ut ſi ſuperioribus adieceris: & idem in Campania Quintum Fabium Maximum cunctando fregit: falſum dices. nõ enim Annibal Fabiũ, ſed Fabius Annibalẽ cũctando uicit. unde & cunctator dictus eſt, de quo ſic Ennius:

Vnus homo nobis cunctando reſtituit rem,
Non ponebat enim rumores ante ſalutem.

Superius proloquiũ, quod nos copulatum uocabamus, Græci συμπεπλεγμένον appellant. Diſiũctum deniq; pronunciatũ eſt, quod pluribus conſtat ſimplicibus, cõiunctione Aut inter ſe diſtinctis, ut: Aut malum, eſt uolupras, aut bonũ, aut neque bonũ neque malũ eſt. Omnia autem quæ diſiunguntur, pugnãtia inter ſeſe eẽ oportet, eorũq; oppoſita ἀντικείμενα Græci dicunt: ea quoque inter ſeſe aduerſa eſſe. Eiuſmodi diſiunctũ proloquiũ: Græci διεζευγμένον ἀξίωμα uocãt. Ex omnibus quæ diſiunguntur, unũ eſſe uerũ debet, cætera falſa. quod ſi aut nihil omnium uerũ, aut omnia pluráue quàm unũ uera erunt. aut quæ diſiuncta ſunt nõ pugnabunt, aut quæ op

neget. quod aũt forma ſit efficiens, ex ſuperiori definitione liquet, quæ eſt hæc: Forma eſt principium effectiuum motus et quietis. Hactenus de iis quæ ad cauſas efficientes rediguntur: nũc de reliquis dicendũ, ſine quibus nõ efficitur. Materia ſub eo genere reponitur, ſine quo nihil effici põt: ut æs, ſtatuæ æreæ materia eſt, ſine qua ſtatua ærea fieri nequit. Vnde colligimus, ad hæc duo capita. ſ. ad efficiẽtes cauſas & ſine quibus nõ efficitur, oẽs cauſarum modos à Cicerone reuocari. Quare mihi reprehendendus Agricola uidetur, qui Ciceronẽ taxat, ꝙ omnia cauſarum genera ad ſolas efficientes cauſas redegerit, qui tamen non redegit. Id qđ et ſole clarius euadet, qui Ciceronis diuiſionẽ legerit. Nam cũ Cicero cauſas ita diſtribuiſſet, ut aliæ cõficientes eſſent, aliæ non cõficientes, ſub his quæ non conficiunt, materiã collocauit: reliquas uero ad efficientes reuocauit. quare non oẽs cauſas efficientes eſſe uoluit. HVIVS generis cauſarum ſine quo non efficitur.] Cauſas eas quæ nõ ſunt efficientes quidẽ, ſed ſine quibus nihil efficitur, Cicero diſtribuit, ſic ut earũ aliæ ſint quietæ, ſtolidæ quodãmodo, & nihil agẽtes: aliæ quidẽ ſint in motu, & non nihil agant. Cauſæ quietæ ſunt, & quia per ſe nihil agũt, ut locus, tempus, materia, inſtrumẽtum. nam ſine loco, tempore, materia & inſtrumẽto nihil efficitur. locus tamen, tẽpus, materia, & inſtrumentũ non efficiunt. Verũ Rodolphus inſtrumenta ad efficientes cauſas reuocat, nec certe iniuria. Nõ eorum quæ efficiunt, alia ſunt πρῶτα. ſ. præcipua & imperantia: alia uero obſequuntur & miniſtrant. quorũ alia agunt, alia agẽdi ſunt inſtrumenta: ut in domo faciẽda architectus imperat, qui quo modo fieri quidque debeat iubet: is qui lapidẽ ſculpit, qui parietẽ extruit, qui cædit aptatq; materiã, miniſtrat et obſequitur. Inſtrumẽta ſunt, ſecuris, terebra, mallei, & quæcunque ſunt alia quibus artifex opus ſuũ explicat. Illæ aũt cauſæ dicuntur eſſe in motu, & nõnihil agunt: quæ tametſi cõficientes non ſint, & ſuũ effectum directo nõ proſpectent, quandã tamen præcurſionem & præparationẽ ad efficiendum adhibent, & per ſe adiumenta quadã (licet non neceſſaria) præbent. Hoc modo cõgreſſio cauſa eſt nonnunquã amoris, & amor aliquando flagitij, non tamen ita ut cõgreſſio in eum finẽ facta ſit, ut amor inde ſequeretur: ſed quia contigit, ut qui ſæpius cum aliquo congreſſus eſt, eum amarit cum quo congreſſus eſt. EX hoc genere cauſarum ex æternitate pendentium, fatum ex Stoicis uectitur.] Cicero fatũ collocat in eo genere cauſarũ, quæ præcurrentes appellantur. Fatum uero Gell. cap. 2. lib. 6. ſic definit: Fatum eſt (inquit Chryſippus Stoicus) ſempiterna quedam & indeclinabilis ſeries rerum, & cathena uoluens ſemetipſa ſeſe, & implicans per æternos cõſequentiæ ordines: ex quibus apta connexaq; eſt. Qui huic definitioni obſtrepũt, ſic fatũ euertere conãtur: Si omnia fato regũtur, neque fati uolumina declinare, uel trãſcendi ne poſſunt, peccata non ſunt hominibus inducenda, neque eorũ uolũtatibus, ſed illi neceſſitati ineuitabili, quæ rerum omnium domina eſt & arbitra, per quã neceſſe ſit fieri quidquid futurum eſt. Verum Chryſippus hanc obiectionẽ ſic diluit. Sicut lapidẽ cylindrum per ſpacia terræ prona ſi iecias, aut pellas, cauſam ei quidẽ & initium præcipitantiæ feceris: mox tamẽ ille præceps uoluitur, non quia tu iã id facis, ſed quia modus eius et formæ uolubilitas ſeſe ſic habet. ſic ordo & ratio & neceſſitas fati, genera ipſa & principia cauſarũ mouet: impetus uero conſiliorũ mentiumq; noſtrarũ, actioneſq; ipſas uoluntas cuiuſque propria & animorũ ingenia moderãtur. Inſuper Seneca in lib. de Diuina prouidẽtia, naturã fati ita deſcribit: Fata nos ducunt, & quantũcunque temporis reſtet, prima naſcentiũ hora diſpoſuit: cauſa pẽdent, ex cauſa priuata ac publica, longus rerũ ordo trahit: ideo fortiter omne faciendũ eſt, quia non ut putamus incidunt cũcta, ſed eueniunt. Olim conſtitutũ eſt quid gaudeas, quid fleas: & quãuis magna uideatur uarietate ſingulorũ uita diſtingui, ſumma in unum uenit. ATQVE ut earum cauſarum.] Quẽmadmodum cauſæ ſine quibus nihil efficitur, diſtributæ ſunt: ſic efficiẽtes diuidi poſſunt. ut earũ alia abſoluta & perfecta ſit, quæ ſola p ſe ſuũ opus efficit, nulla re adiuuãte: alia uero non ſola, quia adiuuari uelit, ipſamet quidem etiã adiuuans & efficiendi ſocia quæd. ſ. ut ſola uirtus bonos eos efficit, in quibus eſt: ſed an ſola beatos efficiat, an uero ſit adiuuãda, quæritur. Si Stoicis credimus, ſola uirtus beatos efficit: ſi Peripateticis, nõ ſola, ſed bonis corporeis & fortuitis adiuuãda eſt. Quod aũt Cicero dicat, ſapientiã ſolã per ſe ſapientes efficere, docet nos, aliquando efficientẽ cauſam & formã eandem eſſe. nam ſapientia ſapientis forma eſt, ut uult Boetius. eadem uero, ſicut Cicero dicit, ſapientis efficiens cauſa eſt. Quare non eſt quod Rodolphus neget, formam & efficientem interim eandem eſſe. QVARE cum in diſputationem inciderit cauſa efficiens.] A cauſa ad effectum nonnunquam argumentatio neceſſaria eſt, aliquando nõ eſt neceſſaria. Neceſſaria eſt cõcluſio, ſi ab efficiẽte cauſa argumẽteris. nã cauſa efficiens dicitur, quæ ui ſua id quod ſub ea ſubiectũ eſt, certe efficit. Certe Cicero ſignãter dixit, quaſi neceſſario, uel haud dubie dicere uellet. ꝙ ſi cauſa efficiens ſuũ opus ex neceſſitate ſortiatur, ab ea ſane ad effectũ rata erit & explorata collectio. ut, ſi ſol adeſt, ergo lux adſit oportet. Nõ eſt aũt certe neque neceſſaria argumẽtatio, ab ea cauſa, ſine qua non efficitur, ad id quod ex ea fit. non. n. protinus ſequitur, ſi ſit æs, æream ſtatuã eſſe: quãuis ærea ſtatua ſine ære fieri non poſſit: æs tamen eſſe poſſet, ut ærea ſtatua non ſit. Itaq; genus illud cauſæ quod efficiẽdi uim habet, ab eo diligenter ſeparandũ eſt, ſine quo res non efficitur. nã illud in argumentando nõ fallit, nec errorẽ in colligendo ſolet adferre: quippe qđ indubitatæ & exploratæ fidei ſit. hoc uero genus ſine quo non efficitur, ſæpe fallit: neque. n. neceſſariam efficiẽdi per ſe uim habet. quo fit, ut eius effectus nõ ex neceſſitate colligatur. Illud. n. eſt, tanquam, Vtinam ne in nemore Pelio ſecuribus cæſæ cecidiſſent abiegnæ ad terrã trabes.] Trabes illæ quæ in nemore Pelio cæſæ ſunt, cauſæ fuerũt Argo nauis fabricandæ, non quidem conficientes, ſed ſine quibus Argo nauis fabricata non eſt. nam illi fabricandæ materiam præbuerunt. Recte nos admonet Quintil. cap. 10. libri quinti, ne cauſas ab ultimo repetamus. ut ancilla Medeæ coniugis Iaſonis, ſuæ heræ miſeriæ cauſam eſſe dicebat trabes abiegnas in nemore Pelio cæſas. nam niſi cæſæ fuiſſent, neque ad terram cecidiſſent, Argo nauis fabricata non fuiſſet: unde miſeria Medeæ orta eſt, quæ patrem ſuum Aeetam regem Colchorũ, patriamq; ſuam Calchida reliquit, ut Iaſonẽ poſt uellus aureum conquiſitũ, in Græciam ſequeretur: à quo tandẽ repudiata fuit, tametſi eam poſtea reuocarit, ut Iuſtinus lib. 2. & 4. narrat. Huius rei Cicero meminit, cum alibi, tum ſecundo Rhetor. ad Herenniũ, ubi de uitioſa expoſitione loquitur. ſic. n. ait: Ne Ennium & cæteros poetas imitemur, quibus hoc modo loqui cõceſſum eſt: Vtinam ne in nemore Pelio ſecuribus cæſa cæcidiſſet abiegna ad terrã trabes, neue nauis inchoãdæ exordium cepiſſet, quæ nunc nominatur Argo: in qua Argiui delecti uiri uecti petebant pellem illã inauratã arietis Colchis, imperio regis Peliæ per dolum. nam nunq̃ hera mea errans Medea pedẽ efferret domo ægra, et amore ſaucia. Nã hic ſatis erat dicere, ſi id modo quando ſatis erat, curaſſet poeta: Vtinã ne hera mea errans pedẽ efferret domo, Medea animo ægra et amore ſaucia. Ergo hæc quoq; ab ultima repetitione, in expoſitione magnopere ſuperſedendũ eſt. nõ. n. reprehenſione, ſicut aliæ complures, ſed ſua ſponte uitioſa eſt. Similis cauſa eſt, ſi quis dicat Publiũ Cornelium Sci-

ficere ſignificat,quia deficit omne quod naſcitur. OMNIVM aũt cauſarum &c.] Cauſarum omnium aliæ ſunt conſtantes,aliæ inconſtantes.Conſtantes ſunt,quæ ſuum ſemper effectum,niſi fuerint impeditæ, ſortiuntur. Sunt.u.incóſtãtes illæ quæ uariãt,& mobiles ſunt.Ars & natura ſub genere priori reponuntur : ſunt.n.conſtantes, ut natura ſuum effectũ ſemper,niſi aliũde impediatur,habet. Dixi,niſi impediatur.nã impedita ſuum euentum nõ nanciſcitur: puta cũ monſtrã parit,materia impeditur . neque.n.naturæ finis eſt, ut mõſtra pariat, ſed id materiæ uitio contingit.De arte pari modo iudicandum eſt. nam ars naturam imitatur Ars autẽ finẽ ſuum ſemper proſpectat,et ad eum tendit. quod ſi eo nõ nunquã fruſtretur,nõ arti,ſed materiæ,quæ arte excolitur , tribuendũ eſt . Sub genere poſteriore collocantur,uolũtas,perturbatio,caſus.nam ſunt oẽs mobiles,neque conſtantes,ſed uariæ & mutabiles.Boetius habitũ cauſis inconſtantibus ſubiecit, & eam eſſe Ciceronis ſententiam comprobauit : ſed meo ſanè iudicio falſus eſt. N.ã Cicero ſub cõſtantibus cauſis habitũ repoſuit.ſiquidem ars habitus eſt,ut Ariſtot. 6. Ethic.definit.Quòd ſi ars habitus ſit,& ſubijciatur ars cõſtantibus cauſis,eiſdẽ ſubijcietur habitus. At Boetius forſan dicet,Cicero diuiſione ſuperiori habitũ & artem ſeparauit, diuerſaſq; cauſas fecit·non igitur per artẽ debet habitus intelligi Aut contra,ſi intelligatur, ſatis erat eorũ alterũ dixiſſe.Sed ſoluitur: Omnis ars eſt habitus,non aũt omnis habitus eſt ars.Habitus genus eſt artis,ars uero ſpecies . Eſt.u.ars.rerum faciendarum habitus & conſuetudo.Cæterum multi ſunt habitus,quos artes uocare non poſſumus, cuiuſmodi ſunt uirtutes omnes morales . ergo qui artem dixit,eundem dixiſſe habitum neceſſe eſt: atqui Cicero dixit artẽ cauſam eſſe conſtantẽ,igitur habitum cauſam eſſe conſtantem uoluit,id ꝙ & ratio ſuadet. Eſt enim habitus conſtans affectio, uel ſi mauis , qualitas longa meditatione firmata. Quare non eſt habitus inter eas cauſas collocãdus,quæ ſunt incõſtantes. SED tamen earum,etc.] Cauſarũ inconſtantium aliæ ſunt perſpicuæ,aliæ latent. Perſpicuæ ſunt,quarũ cognitus eſt euentus : latent,quarũ exitus eſt obſcurus.Cauſas perſpicuas Cicero definit,quæ à rõne uel iudicio oriuntur.Nã ratio et iudicium nunquã cognitionem relinquit eius rei quã efficere conatur. Latentes cauſas idem deſcribit,quæ fortuitæ ſunt & accidẽtariæ,quæq; præter ſpẽ & expectationem noſtram eueniunt.i. quæ ſunt cauſæ eorũ quæ inſperato contingunt.Sub cauſis perſpicuis,uoluntatem cõprehendit & perturbationem.Nam perſpicuæ cauſæ ſunt, quæ appetitionẽ animi iudiciumq; tãgunt:atqui uoluntas et perturbatio ſunt eiuſmodi,ergo cauſæ perſpicuæ ſunt.Nã licet perturbatio iudicium non tangat,appetitionẽ tamen animi tangit . Eſt.n.perturbatio, quidam appetitus animi.i.animi cupiditas,ut ira,libido,& cætera id genus. Porrò uoluntas cum ſit rõnalis,iudicij particeps eſt. Eadem præterea appetitio quædã animi dicitur, quippe quæ definiatur appetitus rõnalis. Cæterum quod Boetius ait,procul à ſententia Tulliana abeſt,cum dicat naturã & artem,ſub cauſis perſpicuis à Cicerone comprehendi . Nam ꝙ hoc à ueritate funditus alienum ſit,id quod Cicero ante dixit,clare docet. Inquit.n.Cicero,naturã & artem cauſas eſſe conſtantes. Quòd ſi conſtantes ſunt,ſanè nõ erũt eæ cauſæ, quas Cicero perſpicuas appellat.Perſpicuas.u.non eſſe conſtantes affirmat, cum ſic diſtribuit: Sed earũ tamen cauſarum quæ non ſunt cõſtantes,aliæ ſunt perſpicuæ,aliæ latent.Sunt aũt ars & natura conſtantes cauſæ,ſicut Cicero teſtatur : eas igitur ſub perſpicuis non collocat,qui perſpicuas ſub incõſtantibus reponit. Idẽ de habitu Boetius affirmat. ſed illud iã refutauimus. ETIAM ut ea quæ fiunt.] Cauſarũ aliæ ſunt uolũtariæ,aliæ ignoratæ.Voluntariæ ſunt cauſæ,rerum earum quas homines conſilio & prudentia dirigunt.Sunt ignoratæ cauſæ, rerũ earũ quæ neceſſitate efficiuntur.neceſſitate quidem,non quod nõ fieri non poſſint , ſed quia ſiue uelimus ſiue nolimus fiant.i. rerum earum quæ non ſunt in manu & poteſtate noſtra, ut ignis neceſſitate accẽdit,terra neceſſitate deprimitur,in quibus uoluntas nulla eſt,neque conſilium dominatur, ſed quia ſic à natura ſunt effecta,ideo fiunt.Cæterũ cum Cicero caſum partim ignoratũ,partim uolũtarium appellat,ſeipſum paulo poſt interpretatur,cũ dicit:Iacere uero, uoluntatis eſt : ferire quẽ nolueris, fortunæ.i.rei fortuitæ . principiũ,uoluntarium eſt : exitus uero,ignoratus.ut cũ Adraſtus telum miſit,liberũ erat illi mittere,uel non mittere : ſed cũ miſſo telo filiũ Crœſi interfecit,hoc nõ propoſuerat,ſed ignorabat:nã alterius rei cauſa,nõ huius telum miſerat, ſed ut ferã transfigeret.Præterea ſub cauſas ignoratas,animi perturbationes cadunt. Nam tametſi ſunt uolũtariæ aliquando,quippe quæ admonitione & obiurgatione placẽtur.Interim tamẽ uſque adeo turbulẽtæ ſunt,& tã uehemẽtes & cõcitatos motus habent , ut totũ hominẽ occupent,& ſui iuris efficiant,ita inquam, ut homo neq; libere neq; uoluntarie operari,ſed neceſſitate agere dicatur,eiuſmodi perturbationibus uictus . Quo fit, ut ignoratæ cauſæ perturbationes ſint.i.non uoluntariæ. Ex quo aries.] Arietem aũt pro defenſione μεταφορικῶς capit.defenditur aũt reus , ſi quod factum ignorantiæ tribuatur,non uoluntati . Non tam exitus rerum , quàm conſilia hominum legibus uindicari debent , ut pro Milone Cicero teſtatur . Aries eſt machina bellica , feriens more arietis , ferrata fronte, & in cornua diſtincta . uel (ut Vegetius definit) cuius caput ferro ueſtitur . quæ propterea dicitur aries,quod duriſſimam frontem habet,ut quæ ſubruat muros: aut quia more arietis retrocedit,& cum impetu uehementius ferit. ut apud Virg.

Inſtat ui patria Pyrrhus,nec clauſtra, nec ipſi
Cuſtodes ſufferre ualent , labat ariete crebro
Ianua, & emoti procumbunt cardine poſtes .
Fit uia , ui rumpunt aditus , primoſq; trucidant
Immiſſi Danai , & lata loca milite complent .

TOTO igitur loco cauſarum explicato.] Locus de cauſis, oratoribus & philoſophis familiariſſimus eſt.Philoſophis quidẽ,qui duplices ſunt,theoretici,et practici.quorũ illi naturas et qualitates omniũ quæ terra,mari,cœloq; fiũt,ſcrutãtur:hi uero de rebus bonis et malis earũq; cauſis et rõnibus diſſerũt. Oratoribus uero,qui ad ſuſpicionẽ facti mouẽdã cauſas adferũt,quibus facti cõiectura colligatur.deinde qui ꝑ eaſdẽ nonnũquã definiũt:denique qui in iudiciali ſtatu,cauſas & rõnes tractãt,quibus reũ defendãt uel opprimãt. EX earũ differẽtia.] Supra dictũ eſt,multas eſſe cauſarũ differentias , neceſſitatẽ,uoluntatem,naturã,perturbationẽ,habitum, artem,& caſum. De quibus omnibus tum oratores,tũ philoſophi diſputãt. De neceſſitate quidẽ utrique, ſed philoſophi eo in ſenſu,quo neceſſitatẽ ſuperius accepimus:ut Neceſſitas ſit cauſa,quæ ſine ulla appetitione animi,ſine uolũtate,ſine opinione ſuũ quaſi opus efficiat,à qua cauſa oẽs prope rerũ naturalium motus oriuntur . At oratores eã neceſſitatẽ ſæpius in cauſam adferũt,quæ ſub purgatione cõtinetur.Purgationem aũt uoco,cum reus conſulto ſe feciſſe negat . ea diuiditur in fortunã,imprudentiam,& neceſſitatẽ . Fortunam,ut Scipio apud Tribunũ plebis de amiſſione exercitus. Imprudẽntiã,ut ille qui de eo ſeruo qui dominũ occiderat ſuppliciũ ſumpſit,cui frater eſſet,antequã tabulas teſtamenti aperuit, cũ is ſeruus teſtamẽto manumiſſus eſſet. Neceſſitatem denique,ut ille qui ad diem conuocatus non uenit , ꝙ eum aquæ intercluſiſſent. Sic utrique de uolũtate quærũt,& oratores , et philoſophi:oratores quidẽ,qui id de quo quæritur,ab eo factũ cõtinuo colligũt,qui reus eſt, ſi uoluiſſe facere et potuiſſe

probatum ſit. Nā in iis controuerſijs in quibus factum nec ne ſit aliquid quæritur, colligi ſolet, uoluerit, deinde potuerit'ne quis facere, id quod arguitur feciſſe. quæ ſi probata fuerint, facillima eſt eius quod tertiū ſumi ſolet. i. quod fecerit, probandi uia. Philoſophi quoque de uolūtate diſputāt, præcipue morales, qui uirtutū & uitiorum cauſam uoluntati & conſilio humano tribuūt, nec iniuria. ſunt. n. uirtutes & uitia in manu hominum poſita. Inſuper de arte utrique, & habitu. Philoſophi quidē, qui artem uirtutis intellectualis ſpēm faciunt: quæ eſt recta faciendarum ratio, quiq; uirtutes oēs & uitia ſub habitu collocant. Sic oratores quoque de habitu in cauſis præcipue cōiecturalibus. Nam in quo eſt habitus alicuius rei, ille ad eandē proclinis eſt & propenſus. Item & oratores & philoſophi de perturbatione diſputant. Illi. n. cauſam facti non uolūtati, ſed perturbationi tribuunt. proinde rem ſic defendunt, q̄ non conſulto, ſed perturbatione aliqua motus fecerit. Hi uero perturbationes uirtutum et uitiorum materiā faciunt. Virtutum quidem, ſi rōni pareant: contra uitiorum, ſi rōni dominentur & imperent. Denique de caſu ſæpius utrique quærunt. Philoſophi quidē, ut qui caſum inter cauſas accidētarias reponūt. Oratores uero caſum purgationis loco adferunt, ut paulo ante dicebamus. IN *ueſtris autem.*] *Apud iuriſconſultos cauſæ materiā & copiā argumentorum, ſi non uberrimā, at certe ſubtiliſſimam ſuggerunt. Nā cum ſit in iuriſconſultorū prudentia poſitū, de iure & æquo reſpōdere, æquitatē et ius perſpicere nō poterūt, niſi cauſas rerū earū, de quibus cōſulūtur, præuiderint.* PRIVATA *enim iudicia.*] *Iudicia apud Romanos, alia priuata erāt, alia publica. Priuata, cauſarū erant ciuilium, quas Centumuiri iudicabāt: ut de poſſeſſionibus, hæreditatibus teſtamentis ruptis uel ratis, uſucapione, telis, agnatione, gētilitate, & alijs id genus, quæ inter ciues litē faciunt. Publica uero iudicia, ad decurias iudicū pertinebant, qui proprio & peculiari nomine iudices uocabātur. Sunt aūt publica iudicia cauſis capitalibus, quas uulgo criminales appellant: ut de cæde, ueneficio, adulterio, parricidio, furto, ſacrilegio. Vide Cicer. lib. 1. de Orat. et Budæū in prioribus Annot. in Pandectas.* NAM *& ad ſunt multum, & adhibentur in conſilio.*] *Iuriſconſulti olim dicebantur, ad quorum prudentiam & cōſilium, qui de iure rogabant, confugiebant, illiq; omnibus ad ſe adeuntibus ſui copiam in dando conſilio faciebant: ſicut Cic. lib. 3. de Oratore ſcribit, ubi ſub perſona Craſſi loquens ait: Equidem ſæpe audiui de patre, & de ſocero meo, noſtros quoque homines qui excellere ſapientiæ gloria uellent, omnia quidem quæ tum hæc ciuitas noſſet, ſolitos eſſe complecti. Meminerant. n. Sextum Aeliū, Marium uero Manlium nos etiā uidimus, tranſuerſo foro ambulantē: quod erat inſigne, eum qui id faceret, facere ciuibus omnibus cōſilij ſui copiā. Ad quos olim & ita ambulātes, & in ſolio ſedentes domi ſic adibatur, ut nō ſolū de iure ciuili ad eos, uerumetiā de filia collocanda, de fundo emēdo, de agro colēdo, de omni denique aut negotio, aut officio referretur. Hæc fuit Publij Craſſi illius ueteris, hæc Titi Coruncani, hæc Scipionis ſapiētiſſimi hominis prudētia, ut ad eos de omnibus diuinis atque humanis rebus referretur. ijdemq; & in ſenatu, & apud populū, & in cauſa amicorū, et domi, & militiæ conſiliū ſuum fidemq; præſtabant. Quemadmodū aūt apud antiquos ſacerdotes ſui ſingulis dijs cōſecrati erāt, qui de futuris atque agendis cōſulentibus reſpōſa dabant: ſic uenerandi illi iuriſconſulti omni genere literarū inſtructiſſimi, gratuitā, non quæſtuariam iuris ſcientiā habentes, in publicū quotidie prodeuntes, unicuique ciui cōſulendos ſe antiquo inſtituto præbebant, & tanquā oracula iuſtitiæ promebāt, hoc eſt reſpōſa boni & æqui plena. Vnde Seruius Sulpitius iuris antiſtes appellatus eſt, auctore Quintil. ut ſacrorū antiſtites antiſtitæq; dicebantur. De iuriſconſultis Iuſtinianus habet, cū de reſponſis prudentū loqueretur: Reſponſa prudentū ſunt ſententiæ & opiniones eorū, quibus permiſſum erat iura condere. Nā antiquitus conſtitutum erat, ut eſſent qui iura publice interpretarētur, quibus à Cæſare ius reſpōdendi datū eſt, qui iuriſconſulti appellabantur, quorum omniū ſententiæ & opiniones eā auctoritatem tenebāt, ut iudici recedere à reſponſis eorum non liceret, ut eſt conſtitutum.* ET *patronis diligentibus.*] *Aſconius Pedianus, ut ante dictum eſt, in Diuinatione Cicer. ait: Qui alterum in iudicio defendit, aut patronus eſt, ſi eſt orator: aut aduocatus, ſi ius ſuggerit, & præſentiā ſuā cōmodat amico: aut procurator, ſi negotiū ſuſcipit: aut denique cognitor, ſi cauſam præſentis nouit & tuetur ut ſuam. De patronis nunc agitur. i. de oratoribus, qui alterum in iudicio defendunt, ex quibus illis ad prudentiā iuriſconſultorum confugientibus, & ab eiſdem conſilium petentibus defenſionū haſtæ ſuppeditātur. Haſtas Cicero uocat argumenta defenſionis, qua in ſignificatione idem Cicero in Partitionibus haſtā uſurpat, cum dicit, Accuſator ordinem rerū proſequitur, & ſingula argumēta quaſi haſta in manu collocata uehementer proponit, q̄ ita argumenta conuertat, eiſq; compungat reum orator, ut in militia hoſtem miles haſta petit. Itaq; Cicero bene dixit, iuriſcōſultos haſtas patronis miniſtrare. i. ius ſuggerere quo patronus ſeipſum tanquā miles haſta defendat.* EX *fide bona.*] *Fides bona pro æquo bono, uel æquitate ſumitur. Eſt aūt æquitas, quæ ex iure ſummo multum remittit. uel ſi mauis, æquitas eſt iuris legitimi emēdatio: quæ quod in iure durū eſt & intolerabile mitigat, leuit, caſtigat. Et Cic. lib. 3. Officiorum de iudicijs bonæ fidei ſic loquitur, Ita nec ut emas melius, nec ut uendas quidquam, ſimulabit aut diſſimulabit uir bonus. Atque iſte dolus malus, etiā legibus erat uindicatus, ut tutela duodecim tabulis & circumſcriptio adoleſcentū lege Iætoria & ſine lege, iudicijs, in quibus ex fide bona agitur. Reliquorum aūt iudiciorū hæc uerba maxime excellūt: In arbitrio rei uxoriæ melius, æquius in fiducia, ut inter bonos bene agier. Quid ergo? aut in eo q̄d melius æquius eſt, pōt ulla pars ineſſe fraudis? aut cū dicitur inter bonos bene agier, quidquam agi doloſe aut malitioſe pōt?* VT *inter bonos bene agi.*] *Id eſt, nō ſummo iure agēdū, neque ad extrema et inimiciſſima iura recurrēdū. Nā ſummū ius ſumma iniuria eſt, & ſummū ius ſumma crux, ſummū ius ſumma malitia. Sed ex æquo bono ſtatuendū eſt, & æqui boniq; cōſulendū. Hāc ipſam eandē locutionē Cic. 2. epiſt. ad Trebatium uſurpat dicēs, ubi illa formula fiduciarū: Inter bonos bene agier oportet. Fiducia inter contractus bonæ fidei reponitur.* IN *arbitrio rei uxoriæ.*] *Arbitriū rei uxoriæ erat, quoties poſt diuortiū de dote cōtendebatur, ſi culpa uiri diuortiū factū fuiſſet, æquius melius erat nihil apud uirum manere: ſi uero culpa mulieris, ipſa dotem perdebat.* AEQVVM *bonum, &c.*] *Cum æquum bonū dicimus, abſolutam bonitatē æquitatemq;, & iuris medullā, germanamq; iuſtitiam ſignificamus. Inde illa locutio, æqui boni facio, ut apud Cicer. lib. 7. epiſtol. ad Atticum: Tranquilliſſimus animus meus, qui totum illud æqui boni facit. Item apud Terentium: Cæterum equidem iſtuc Chreme æqui boniq; facio. Inſuper apud Liuium. Cæterū ſi uos nec cura ciuitatis nec exēplum, nec periculum mouet, nos æqui boniq; facimus. i. non indignamur, æquo animo ferimus, & bene interpretamur. Præterea ab æquo bono hæc formula naſcitur, æquū bonū impetrare, pro eo quod uernacula lingua dicimus, habere rationem ab aliquo. i. ius ſuum obtinere, rem ſuam recipere. ut apud Ciceronem Philipp. 2. Igitur à quo uiuo nec præſens nec abſens quidquam æqui boni impetrauit, apud mortuum factus eſt gratus.* ILLI *dolum malum.*]

illi iuriſconſulti ad quorũ prudentiã in petendo conſilio patroni confugiunt Dolũ malum, qui ſimulatione & diſſimulatione continetur: fidẽ bonam i. ius non acerbum: æquum bonum. i. ſummi iuris interpretationem tradiderunt. i. miniſtrarunt & ſuggeſſerunt. Inſuper quid ſocius ſocio, quid procurator ei cuius negotia curaret, quid itẽ is cui aliquid mandatũ eſſet ei qui mãdaſſet, quid uiro fœmina aut contra præſtare deberet, illi inq̃ ſacroſancti iuris interpretes ſuppeditarũt: in quibus omnibus hoc egregium præceptum ad oẽm uitam pertinens eſt, hæc uox plena humanitatis obſeruari debet, ut inter bonos bene agatur. i. bonos ex fide debere præſtare, etiam quæ non aperte lingua nuncupata ſint. Eſt.n. ut ait Cicero primo Officiorum, fides fundamentum iuſtitiæ, quæ eſt dictorum conuentorumq; conſtantia & ueritas: quam Stoici ſic appellatam ideo putant, ꝙ fiat quod dictum eſt.

CONIVNCTVS.] De cauſis dictum, nunc de euentis dicendum eſt. Sunt aũt euenta, quæ ui & impulſu cauſarũ eueniunt. Rodolphus ea duplicia facit, deſtinata & effecta. ut ſint effecta, quæ ab efficientibus cauſis eueniunt: deſtinata uero, quæ ad certum finẽ referũtur. ut domus eſt effectus ædificantis, & calceus pariter effectus calcearij ſutoris, ſed calceus & domus deſtinata quoque dici poſſunt. nã ſicut domus habitationis cauſa fit, ita calceus ad tutãdos pedes à frigore uel æſtu immodico deſtinatur. Verũ Cicero deſtinatorũ nõ meminit inter euẽta, quẽadmodum neque finiũ inter cauſas. Sed ſicut finẽ ad efficiẽtẽ cauſam, ſic deſtinata ad effecta redigit: nec iniuria. ſicut.n. idem efficiens & finis eſſe poteſt, ſic deſtinatum & effectus in idem cõpetere poſſunt: ut exẽplo ſuperiore conſtat, quo domum et calceum deſtinata ſimul & effecta probauimus eſſe. Coniunctus eſt aũt cum cauſis euentorum locus. Vnde fit, ut cauſas & euenta Rodolphus uno nomine cognata uocet, ꝙ altera alteris naſcendi proueniendiq; origine coniuncta ſint, aut (ut ait Cicero) quia quẽadmodum cauſa quid effectum ſit indicat, ſic quod effectum eſt, cauſam demõſtrat. Quia ergo uterque locus cũ altero coniunctus eſt, idem argumentum ab utroque depromi põt: ut ſi auaritiam tollere uultis, mater eius tollenda eſt luxuries.

HIC locus ſuppeditare ſolet.] Cum de cauſis loqueremur, oſtendimus locũ cauſarum oratoribus & philoſophis familiariſſimũ eſſe. Nunc addit Tullius effecta philoſophis & oratoribus & poetis imprimis cõuenire: nec non, mirabilẽ dicẽdi copiam eiſdem ſuppeditare. Neque immerito dixit. Si.n. oratorũ eſt & philoſophorũ de cauſis diſputare, eorundem quoque erit de effectis diſſerere. nã cauſarum cognitio euentorũ cognitionẽ facit. Et ſicut ex cauſis effecta, ſic ex effectis cauſas colligere poſſunt.

SED ijs qui ornate & copioſe loqui poſſunt.] Signanter dixit, qui ornate loqui poſſunt, de philoſophis intelligẽs. Nã pauci, uel potius nulli ab urbe condita ad ſeculũ uſq; Ciceronis, latini philoſophi ornate locuti ſunt, ut lib. 1. Quæſtionum Tuſc. teſtatur, ubi inquit, quemadmodum iam ante citauimus: Philoſophia latuit uſque ad hanc ætatẽ, nec ullum habuit lumẽ literarum latinarum, quæ excitanda & illuſtrãda nobis eſt, ut ſi occupati profuimus, aliquid ciuibus noſtris proſimus etiã, ſi poſſimus, otioſi: in quo eo magis eſt elaborandũ nobis, quod multi iã eſſe latini libri dicũtur ſcripti incõſiderate, ab optimis illis quidẽ uiris, ſed nõ ſatis eruditis. Fieri aũt põt, ut recte quis ſentiat, & id quod ſentit polite eloqui non poſſit. Sed mãdare quenquam literis ſuas cogitatiões, qui eas nec diſponere nec illuſtrare poſſit, nec delectatione aliqua allicere lectorẽ, hominis eſt intẽperanter abutentis & otio & literis. Itaque ſuos libros ipſi legũt cum ſuis, nec quiſquã attingit præter eos qui eandem licentiã ſcribendi ſibi permitti uolũt. Quare ſi aliquid oratoriæ laudi noſtra attulimus induſtria, multo ſtudioſius philoſophiæ fontes aperiemus, è quibus etiã illa manabant. Sed non ſolũ ad ætatẽ Ciceronis uſque, latina philoſophia latuit, uerũ etiã hodie latet. nec latinorum philoſophorum quenquã habemus præter Ciceronẽ, qui dignus ſit ut legatur: niſi Senecã, Apuleiũ, & Boetiũ, latinos eſſe philoſophos dicimus: & totam Senecæ dictionem Quintil. & Gellius notant. Apuleium nimia affectatio uitioſum facit. Denique Boetius, ſi Laurẽtio credendũ eſt, de lingua latina male meritus cenſetur: cuius proprietatẽ non animaduertens, ad græciſandũ nos inducit. Cæterum eorũ qui hodie philoſophiã tractant, quotus quiſq; latinus eſt? Sanè quemadmodũ Philoxenus, Euryxidis filius, & Gnato Siculus, gulæ proceres, immo uero extremi pditiq; gulones, cõuiuijs adhibiti, emungere ſe in pultarijs ſolebant, ut abſtinẽtibus cæteris, ſoli epulis ampliter fruerẽtur: ita hodierni philoſophi uocabulis ſordidis, et ex intima plebei ſermonis fece acceptis, fœdãt & cõtaminãt omnia, ut bonis mẽtibus & præclaris ingenijs inde auerſis, ſoli ipſi rerũ potiãtur, ac citra æmulũ regnent.

RELIQVVS eſt comparationis locus.] Ex locis affectis ſolus ille ſupereſt explicãdus, qui à cõparatione uocatur: de quo Cicero ſupra in genere, quemadmodũ de cæteris, locutus eſt, eiuſq; exẽplum ſicut aliorũ è iure ciuili deſumptũ poſuit. Nunc uero comparationis uſum & tractationem explicat. Eſt aũt comparatio maiorum cum minoribus, minorũ cum maioribus, parium cum paribus collatio. Vel (ut Quintil. ait) Comparata ſunt, quæ maiora ex minoribus, minora ex maioribus, paria ex paribus probant. Minus ex maiore hoc modo probatur: Fas eſt adulterũ occidere, loris igitur cædere licet. Cõtra, maius ex minore ſic: Si furẽ nocturnũ licet occidere, quid latronẽ? Ex pari deniq;: Hoſtius qui patrem occidit in eculeo cũ gallo gallinaceo ſerpẽte & ſimia, in profluentem aquã proiectus eſt: igitur Nero qui matrẽ occidit, pari pœna debuit affici. Nã pœna quæ aduerſus interfectorem patris iuſta eſt, eadem aduerſus interfectorem matris iuſta eſt, cum ſit uterque parens: & qui utrumlibet occidit, parricida uocetur. Itaque Nero ꝙ parricida fuerit, parricidæ ſupplicio dignus fuit, ut Iuuenalis octaua Satyra ſcribit:

Libera ſi dentur populo ſuffragia, quis tam
Perditus, ut dubitet Senecam præferre Neroni?
Cuius ſupplicio non debuit una parari
Simia, nec ſerpens unus, nec culeus unus.
Par Agamemnonidæ crimen, ſed cauſa facit rem
Diſſimilem: quippe ille deis auctoribus ultor
Patris erat cæſi media inter pocula, ſed nec
Electræ iugulo ſe polluit, aut Spartani
Sanguine coniugij, nullis aconita propinquis
Miſcuit, in ſcena nunquam cantauit Oreſtes,
Troica non ſcripſit. quid enim Verginius armis
Debuit ulciſci magis, aut cum uindice Galba?
Quid Nero tam ſæua crudaq; tyrannide fecit?
Hæc opera atque hæ ſunt generoſi principis artes,
Gaudentis fœdo peregrina ad pulpita ſaltu
Proſtitui, Graiæq; apium meruiſſe coronæ.

Rodolphus Agricola cõparationẽ aliter atq; à nobis definita eſt deſcripſit, ijs uerbis: Cõparatio eſt duorũ in uno tertio collatio: ut Pallas potuit ſuos inimicos ulciſci, ergo Iuno ſuos ulciſci poterit. Et licuit Didoni externa regna petere, igitur Aeneæ licebit. Deinde Naſica facinoroſũ ciuẽ iure occidit, ergo Cic. ciuẽ facinoroſũ iure occidet. In his omnibus probatiõibus duo cõferũtur in uno tertio, qd utriſq; cõuenit. Sed illæſo nomine Rodolphi dixerim, cõparatio nõ ſemp eſt duorũ, neq; in uno tertio ſemp fit. Quod aũt duorũ nõ ſemp ſit, ex Cicer. ſatis apparet, qui plura uni, unũ pluribus, plura pluribus, unũ uni cõparat. Quod ſi unũ uni nõ ſemper cõferatur, aliquando duorũ non eſt comparatio. Deinde non in uno tertio ſemꝙ

per fieri ſic oſtenditur, uel ex ipſius Rodolphi exēplis, qui cap. de Cōparatione hanc eſſe comparationem dicit, inquit Craſſus orator Philippo conſuli, Ego te meum cōſulem putabo, qui me tuum Senatorē non putas? Hæc eſt inquam, auctore Rodolpho, cōparatio: in qua duo conferuntur, Philippus & Craſſus: ſed an in uno tertio, uiderit Rodolphus. Sanè nemo neſcit, cōſulem & ſenatorem res eſſe diuerſas, quare non ſemper in uno tertio cōparatio fiet. Idem Agric. comparationem à ſimilitudine hoc diſcrimine ſeparat, quod illa in uno tertio fiat, hæc in duobus: ut ſit ſimilitudo, duorū in duobus collatio. Sed quēadmodum oſtendimus, cōparationem non ſemper in uno tertio fieri: ſic oſtendendū eſt, non in duobus ſemper ſimilitudinē fieri, ſed aliquando in uno, quod exemplo Rodolphi probari pōt. Similitudo eſt hæc, ut ait: Sicut in fiſtula nihil præter collum laudandum eſt, ita in Demoſthene præter collum nihil laudandum eſſe dicebat Aeſchines. Quia ſi fiſtulæ collū demas, reliquum eſt inutile: eodem modo, Demoſthenes omnē fiduciam in oratione reponebat. At in hac ſimilitudine duo non in duobus, ſed in uno cōferuntur: ut Demoſthenes & tibia duo ſunt, quæ cōferuntur in uno, nempe in laude colli. Verbi gratia: ſimilitudo eſt, Quēadmodum uaſa inania tinniunt, plena nullū uel exiguum ſonum emittunt: ita imperitiſſimi ſunt loquaces, ſapientes uero pauca loquūtur. uel ſic:

Ac ueluti magno in populo cum ſæpe coorta eſt
Seditio, ſæuitq; animis ignobile uulgus,
Iamq; faces & ſaxa uolant, furor arma miniſtrat:
Tum pietate grauem ac meritis ſi forte uirum quem
Conſpexere, ſilent, arrectisq; auribus aſtant:
Ille regit dictis animos, ac pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora poſtquam
Aſpiciens genitor, cœloq; inuectus aperto
Flectit equos, curruq; uolans dat lora ſecundo.

Inſuper hæc eſt ſimilitudo apud Lucanum:

Cæſaris an curſus, ueſtræ ſentire putatis
Damnum poſſe fugæ? ueluti ſi cuncta minentur
Flumina, quos miſcent pelago ſubducere fontes,
Non magis ablatis unquam decreuerit æquor,
Quàm nunc creſcit aquis.

In qua ſimilitudine duo in uno, nō in duobus cōferuntur: puta mare & Cæſar, in eo qđ eſt creſcere uel decreſcere. Sed fortaſſe dicet Rodolphus, eadē uerba, ſcilicet creſcere & decreſcere, mari & Cæſari conueniunt, ſed eorū uerborum longe diuerſa uis eſt in Cæſare & mari. Eodē modo in ſuperiori ſimilitudine, Demoſthenes & tibia in laude colli cōferebantur: ſed colli in utroque, puta Demoſthene et tibia, nō eadē ratio eſt. Quo fit, ut nō in uno fiat ſimilitudo, ſi rem potius quàm uerbū ſpectes. Verū rurſus obijcitur, Similitudo eſt rerū diuerſarū eadem qualitas, ergo duorū eſt in uno, nēpe in eadē qualitate collatio: ut ſicut terra, ſic animus noſter cultu melior euadit. Sed ita diluet Rodolphus, Eiuſmodi ſimilitudines ſub cōparatione cōplector: aliud aūt ſimilitudinis genus facio, quā analogiā Græci, nos proportionem uocamus: neque de omni etiā analogia, ſed de ea tantū quæ eſt interrupta, nō quæ continua eſt loquor. IN quibus ſpectantur hæc.] In maiorum minorū & parium comparatione quatuor inſpici poſſunt, numerus, ſpēs, uis, & ad res aliquas affectio quædam: perinde eſt ac ſi Cicero dicat, quæcūque cōparantur, aut numero, aut ſpecie, aut ui, aut affectione inter ſe cōferūtur. Numerò, ut plura bona paucioribus præferuntur. Specie. i. pulchritudine, ut integra cōtaminatis, impfectis pfecta, tota partibus. qua in cōparatione ſpecies pro pulchritudine (ſicuti dictum eſt) ſumitur: ſic. n. uulgo interpretantur. Poteſt tamen & pro dialectica forma ſumi, ut ex Ciceronis exēplo liquet, qui ſecundum ſpēm bona propter ſe expetēda, bonis alijs propter aliud utilibus præfert & anteponit at bona propter ſe, et propter aliud expetēda, diuerſæ ſunt bonorū ſpēs, quorum alia honeſta, alia utilia, alia iucunda ſunt. Præterea ui. i. efficacia, uel ſi mauis uirtute materiæ ſuæ præfertur artifex, tā quā efficiēs rei ſtolidæ quietæ nihil agēti: ſic effectrix cauſa non effectrice grauior eſt, & maius pōdus habet, ut qui ædificat, lignis & lapidibus ſecundū uim præfertur. Affectione denique res cōparari dicuntur, quando earū una uni rei altera alteri affecta eſt. quæ meliori rei affecta eſt, præſtātior eſſe dicitur, ea quæ peiori afficitur: ut quod Reip. prodeſt, melius dicitur eo quod priuatæ conducit, quia Reſp. melior eſt quàm priuata. Sed poteſt aliter hic locus intelligi, hoc modo: Quæ ſuapte natura uel ſecundum ſe nullam comparationē ſubeunt, ſecundum iudicia hominum & affectus & cupiditates cōparari poſſunt, ut cum ea quæ à popularibus ueniūt, poſſunt æque præſtare & excellere, atque ea quæ à principibus oriūtur: tamē quæ à principibus ueniūt, meliora iudicantur, quàm quæ à quolibet homine proficiſcūtur. & hæc comparatio nō ex rerū natura, ſed ex hominū iudicio et affectu fieri ſolet. ATQVE ut hæc in comparationem.] Quemādmodum ſecundum numerum, ſpēm, uim, et affectionem maiora cum minoribus cōparantur: ſic ſecundum hæc quatuor minora cū maioribus cōferri queant, ut ſi ſuperiora exēpla cōuertas hoc modo. pauciora bona pluribus poſtponūtur, impfectiora perfectioribus minoris habētur, incerta ſtabilibus poſtponi debēt, quæ à paucioribus probātur, poſthabenda ſunt ijs quæ à pluribus cōmendantur. PARVM autem comparatio.] Neque lationem. i. maius, nec ſummiſſionem. i. minus recipit. eſt. n. æqualis, cuius exemplum hoc eſt: Qui ob rem iudicandam pecuniam accipit, idem ob teſtimonium falſum dicendum pecuniam accipiet. PERFECTA eſt.] Mirum uideri poteſt, quare Tullius dicat nullam præterea ſedem argumenti quærendam eſſe, cum à definitione, partibus, nota, rebus affectis profectus fueris. Nā in fronte libri Cicero dixerat, argumenta partim in locis inſitis, partim in ijs quæ extrinſecus aſſumūtur incluſa eſſe. Atqui nihil ex ijs locis quæ extrinſecus aſſumuntur præcepit, ſed extraria ſedes argumentorum explicandæ ſuperſunt: non igitur perfecta eſt omnium argumentorum inueniendorū perceptio. Nam argumenta non ſolum in inſitis locis, uerumetiam in aſſumptis incluſa reperiuntur. Sed hoc ſi dilui poteſt. Cicero ſignanter adiecit, Inueniendorum argumentorū, non quæcunque argumenta inueniuntur à locis inſitis (de quibus omnibus dictum eſt) petuntur. Nā inueniuntur, quæ à locis aſſumptis oriuntur. nā ab oratore non excogitantur, ſed extra dicendi rōnem accipiuntur, & foris ad eum deferuntur. Verùm obijci pōt: Ante dixit in Partitionibus Cicero, argumentū omne inuentū eſſe, idq; partim ab inſitis, partim ab aſſumptis locis trahi, in quibus incluſum eſt. quo fit ut argumēta externa inueniri uideātur. id quod ita ſoluimus: inueniūtur quidem. i. depromuntur, oriuntur, quærūtur, petūtur ab ipſis ſedibus & locis, in quibus incluſa ſunt. Cæterum cum inueniri uegamus, ita accipiendum eſt, ut Cic. in Partitionibus cepit, q ea ab oratore non excogitari dixit, ſed ad eū cū cauſa deferri, delata tamen arte tractari. Rurſus quiſpiā obijcere poterit, Cic. poſteaquā locos omnes in Partitionibus diuiſiſſet, quos in hoc opuſculo declarat, alios quoſdā locos fecit, quorū tamen in hoc opere nō meminit: nō eſt itaque perfecta inueniendorū argumentorum præceptio. Sanè ut quod ſentio aliquādo dicā, Cicero nouos alios nō fecit locos in Partitionibus, ſed poſtquam oēs primum recenſuit, ſecunda diſtributione non oēs quos antea diuiſerat repetit, ſed eos tantum quibus orator ſæpius uteretur. reliquos uero, quos orator non frequēter uſurparet, cōſulto præterijt, utpote notationē uerbi,

coniugata,

coniugata, antecedétia, & conſequentia: quos locos orator nó ſæpe tractat. Nam ut quod dico, non inualidis auctoritatibus cófirmem, ſingulorum rónes reddam, quibus auctores nó ignobiles, quos dixi locos ab oratore reijciút. Primo nomé rei Quintilianus ab argumentis excludit, qui 10. cap. lib. 5. ſic habet: Quidam in perſona nomé rei ponút, quod ei proculdubio accidere neceſſe eſt, ſed in argumentú raro cadit. At nomen rei ſecundú Rodolph. notatio uerbi eſt, quare notatio uerbi in argumentú raro cadit, ſi nomé rei raro cadit. Porrò de coniugatis idem ſcribit: Ridiculú putaré iis adijcere, quod Cicero coniugatum uocat, niſi eo uteretur. Præterea de antecedentibus et conſequentibus, ipſemet Cic. teſtis locupletiſſimus eſt: qui antecedentia & conſequentia locos dialecticos eſſe tradit, nec ad uſum oratorium magnopere pertinere, ſed ab adiunctis quæ maxime oratoria ſunt plurimú differre. Ex his igitur apertú eſt, non nouos à Cicerone locos in ſecunda, quæ eſt in Partitionibus oratorijs locorú diſtributione, factos eſſe: ſed eos tantum repetitos, quibus orator plurimú uteretur: reliquos aút omiſſos, qui ad oratoré non multú pertinerent. idq; ideo Cic. feciſſe uerìſimile eſt, quádo ad filium ſcribebat, quem locorum omnium confuſa diſtributione turbare uel decipere noluit, ſed conciſa & breui repetitione, quibus uteretur, quoſq; negligeret, facere docuit, eos uidelicet locos repetens quos ad oratoré ſpectare diceret, alios uero reſcindés quos ſuperius nominaui. SED quoniam ita à principio diuiſimus.] In diuiſione locorum duas probationis ſpecies fecimus. alias.n. orator ex cauſa trahit, & quodámodo ipſe ſibi gignit, alias uero extra dicendi rationem accipit. Illas Græci ἐντέχνους .i. artificiales uocant, ut ſunt definitio, partes, notæ, & res affectæ, de quibus ſatis eſt dictum. has illi ἀτέχνους appellant .i. artis expertes. quæ tametſi ab oratore non gignantur, ſed foris ad eum deferuntur: eas tamen ad ſe delatas orator arte tractat. de his pauca dicamus. ETSI ea nihil omnino ad ueſtras diſputationes pertinent.] Iuriſconſulti dicuntur, qui iura publice interpretátur, & quærentibus de iure reſpondent. Sed teſtimoniú .i. probatio artificialis nihil ad ius pertinet. Quo fit, ut ad iuriſconſultorú diſputationes hæc probatio quæ extrinſecus aſſumitur, nihil ſpectet. Quod aút ad ius nihil ptineat, ſic oſtenditur. Tunc eſt teſtibus opus, cum factum negatur: at cum de iure quæritur, nó modo de facto, ſed & de nomine facti conſtat: igitur teſtimonium ad ius nó ſpectat, ſed potius ad cauſas cóiecturales, in quibus factum ne ne ſit quæritur, pertinet. NEQVE enim tu is es.] Hoc ſimile eſt illi quod ante dixit, Verum igitur hactenus ſatis eſt? tibi quidem tam acuto & tam occupato puto: ſed quoniá auidum hominem ad has diſcendi epulas recepi, ſic accipiam, ut reliquiarum ſit potius aliquid, quàm te hinc patiar non ſatiatum diſcedere. QVAE dicitur artis expers.] Hæc probatio nó propterea dicitur artis expers, quod ita ſit. neque.n. eſt artis expers, ſed artis indiget, ut in Partitionibus Cicero probat. Verú ideo ſic appellatur, quod ab oratore non inueniatur, ſed eá à litigatore accipiat. Porrò Cic. nomine teſtimonij omnem probationé artis expertem comprehédit. Nam id oé teſtimonium uocat, ꝙ ab aliqua re externa ad faciendú fidem ſumitur. i. quidquid extrinſecus aſſumitur, neque ex cauſa trahitur. Quæ uero ab aliqua re externa trahútur, multiplicia ſunt, & uarias habent ſpecies, ut ſunt præiudicia, rumor, fama, tormenta, tabulæ, iuſiurandum, teſtes, tum iudiciú gentis, populi ſapientis, clari uiri, poetæ & uulgi, denique deorum auctoritas, de quibus paulo poſt abunde dicemus. PERSONA autem nó qualiſcunque; &c.] Teſtimonium ante definimus, id oé quod ab aliqua re externa ſumitur, ad faciendú fidé. cuius duplex eſt genus, diuinum & humanum. Diuinum teſtimonium dicitur, quod dei alicuius uel numinis uoce perfertur: ut ſunt oracula, auſpicia, uaticinationes, reſponſa ſacerdotum, aruſpicum & coniectorum. Humanú uero eſt, cuius prima origo à nobis eſt. idq; duplex eſt: aut.n. in ſcriptis, aut in oratione poſitum eſt. In ſcriptis, ut ſunt chirographa & inſtruméta litis, quas tabulas Quintil. appellat: in oratione uero, ut ſunt dicta teſtium. Sed oratio duplex eſt, libera inquam et expreſſa. Liberam uoco, quæ uolútarie & citra ullam coactionem profertur, ut eſt rumor, & fama populi, ut doctorum & magnorum uirorum ſententiæ: ut denique ſunt teſtium dicta, quemadmodum iam diximus. Expreſſa oratio dicitur, quæ ui & coactione quadam pronúciatur. idq; dupliciter fieri pót, religione & torméntis. Religione, quando quis ad dicendam ueritatem iureiurando adigitur. eam orationem Cicero & Rodolphus teſtimonium iuratum uocant. Tormentis uero, ut cum quæſtione, quam gehénam uulgo dicunt. i. cruciatu & tortura corporis ueritas à reo extorquetur, quod teſtimonium iidé quæſitum appellant. Ut autem paucis finiam, teſtimonium oé humanum, uel ex auctoritate, uel ex uolútate, uel ex oratione libera aut expreſſa ſpectatur: in quo inſunt ſcripta, pacta, promiſſa, iurata, quæſita. Ea omnia ſiue diuina, ſiue humana, Quintil. in octo ſpecies diſtribuit. in præiudicium, rumoré, tormenta, tabulas, iuſiurandum, teſtes, iudicium gentis, populi ſapientis, clari uiri, poetæ & uulgi, tú denique in auctoritatem deorum. Eſt autem præiudicium, auctore Aſconio Pediano, res quæ cum ſtatuta fuerit, affert iudicaturis exemplú quod ſequantur: quale fuit ſenatus iudicium aduerſus Milonem. Senatus.n. iudicauerat, ut dicebant Clodiani, cædem Pub. Clodij cótra rempublicam factam fuiſſe. Fama eſt cóſenſus ciuitatis, et uelut teſtimonium publicú, uel contra. Fama eſt ſermo ſine certo auctore diſperſus: cui malignitas initium dederit, incrementum crudelitas, quod nulli non etiá innocentiſſimo poſſit accidere, fraude inimicorú falſa uulgántium. ut ſuperioribus annis in hac ciuitate accidit, cum uulgo ferebatur, externos qui tum in ciuitate erant, puerorú carnibus ueſci: qui rumor eo uſque creuit, ut id à pleriſque creditú ſit, & à ſæuiéte plebe nónulli externi male mulctati ſint. Quæſtio quæ ἀνάγκαι græce dicitur, eſt ueritatis per cruciatus & tormenta corporis inquiſitio atque expreſſio, ut qui de illo ſacroſancto cruſtulo male ſenſerát, idq; negabát, tormentis cófeſſi ſunt. Per tabulas omnia litis inſtruméta, ſicut Quintilianus ait, intelliguntur: ut ſi quis creditorem ſuú neget, proinde eú liberare nolit. creditor productis tabellis, tanquá teſtibus mutis & inanimatis, ſe pecuniam ei qui negat, credidiſſe probet. Porrò iuſiurandú eſt, per religionem expreſſa oratio, eruendæ ueritatis gratia: ut ſi te in ſummis meis uerſari .i. debitorem meum eſſe neges, ex te iuſiurandum exigo, & ad ueritatem dicendam iureiurando cogo, ut expreſſa per religionem oratione, cófitearis an meus debitor ſis. Teſtes noti ſunt, qui ſint: de quorum interrogandorum róne Quintilianum lege. Iudicium uero eſt, ut ſi quid uiſum eſt gétibus, populis, ſapiétibus, claris uiris, poetis, & uulgo, quod ad ré tuá faciat, id referre poſſis. ut ſi de uitæ incómodis diſſeras, te iuuabit earú perſuaſio nationum, quæ fletibus natus, lætitia defunctos perſequuntur; idq; gentis iudicium eſt, tamé ſi miſericordiam iudici cómendare uelis, tibi proderit citare prudétiſſimá Athenienſiú ciuitatem, quæ miſericordiam non pro affectu, ſed pro numine accepit ꝙ populi iudiciú eſt. Deinde ſi qua adultera cauſam ueneficij dicat, M. Catonis clari uiri iudicio dánabis, qui nullam adulterá nó eandem uenefica eſſe dixit. Inſuper ſi ad uirtuté horteris, ex ſeptem ſapientum præceptis auctoritatem deſumes. Præterea à poetis ſentétias trahes, quales ſunt hæ Virgilianæ ſentétiæ.

Stat ſua cuique dies, breue & irreparabile tempus
Omnibus eſt uitæ, ſed famam extendere factis
Hoc uirtutis opus. Præterea,

Facilis deſcenſus auerni,
Noctes atque dies patet atri ianua Ditis,
Sed reuocare gradum, ſuperasq; euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor eſt: pauci quos æquus amauit
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera uirtus.

Ea quoque quæ uulgo recepta ſunt, hoc ipſo quod incertũ auctorem habent, uelut omnium fiunt: quale eſt, Vbi amici, ubi opes, & cõſcientia mille teſtes. Et apud Ciceronem, Pares autẽ (ut eſt in uetere prouerbio) cum paribus facillime congregantur. neque. n. duraſſent hæc in æternum, niſi uera omnibus uiderentur. Poſtremo deorũ auctoritas ex reſponſis eſt, quo teſtimonio Cic. pro Ligario uſus eſt, cum cauſam Cæſaris ideo meliorem fuiſſe dixit, quod eam dij approbaſſent. AD faciendam. n. fidem auctoritas quæritur.] Cicero aute dixerat, ea quæ extrinſecus aſſumuntur, maxime ex auctoritate duci: nec immerito. Non. n. cuiuis facile creditur, non baiulo ſtatim fides adhibetur, nõ hominis proletarij neque triobolaris uiri teſtimoniũ ad fidem faciendã pondus habet, neq; pauperis oratio in dicendo teſtimonie ſatis ualet, propterea φ auctoritatẽ non habeat. Nam, ut inquit Cicero, ad faciendam fidem auctoritas quæritur. ſit. n. quamlibet improbus, quantumuis mẽdax & periurus, qui pro teſtimonio dicit, ſi tamẽ auctoritate præditus eſt, ei credetur. è cõtrario, ſit ille Numa religioſior, Lycurgo iuſtior, ſanctior Solone, ſi auctoritate careat, eius teſtimoniũ nõ eleuabitur. SED auctoritatẽ, &c.] Auctoritas aut à natura, aut à tẽpore petitur. Duo ſunt. n. quæ auctoritatẽ adferunt, tempus & natura. uirtus naturæ tribuitur: quia ut natura cõſtans & ſtabilis eſt, ſic uirtus firma eſt & immota: nec facile perire põt, ſed diutius hæret. Aliter ſi uirtutẽ naturæ tribuas, Platonicus eſſe uideberis. Nã Plato natiuas uirtutes & nobis congenitas eſſe uolebat, id qđ Ariſtot. negaret: quo auctore uirtutes, neque natura, neque præter naturã ſunt. non natura quidem: nam ab his quæ nobis inſunt à natura, nemo laudatur, à uirtutibus uero laudamur. nec denique præter naturam: non. n. naturæ humanæ uirtus repugnat, ſed eius igniculos, ſemina, & radices à natura tenemus: uirtutes uero doctrina, uſu, & meditatione lõga cõparamus. Itaque à natura inchoãtur, tẽpore perficiuntur.

INGENIVM.] Cicero tempori, non naturæ tribuit ingeniũ: ueruntamen nihil eſt aliud quàm ingenita natura, qua propter naturæ tribui debebat. Quod aũt ingenium ſit natura, teſtatur Horatius, qui in Arte poetica ſic habet:

Ingenium miſera quia fortunatius arte
Credit, & excludit ſanos Helicone poetas
Democritus, bona pars non ungues ponere curat,
Non barbam, ſecreta petit loca, balnea uitat:
Nanciſcetur enim pretium nomenq; poetæ,
Si tribus Anticyris caput inſanabile nunquam
Tonſori Licino commiſerit.

Deinde paulo poſt, ut hoc in loco ingenium pro natura, ſic in illo qui ſequitur naturam pro ingenio uſurpauit: qui ſic ait,

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæſitum eſt. ego nec ſtudium ſine diuite uena,
Nec rude quid proſit uideo ingenium: alterius ſic
Altera poſcit opem res, & coniurat amice.

Sed iſta dilui poſſunt. nõ ſtatim repugnat, ingeniũ tẽpori tribui, ſi naturæ cõcedatur. Nam ut artis principium eſt natura, tẽpus uero finem arti imponit, & quod natura inchoatũ eſt, arte perficitur: ſic ingenij rudimenta naturæ debentur, tẽpori uero perfectio. Nã niſi ingenium excolas, ut ferrũ quod non exercetur rubiginem cõtrahet. Cæterum tempori tribuuntur ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, uſus, neceſſitas, cõcurſio etiam nonnunquam rerũ fortuitarũ, et ideo tribuũtur, quod iniuriam temporis patiantur, & una cũ tempore mutentur.

NON recte fortaſſe.] Ingenioſis uulgo creditur, ſed an recte, neſcio. certe quo teſtis ingenioſior eſt, eo callidior, & ad falſum teſtimonium dicendum prõptior. Nã id induſtria ſua iudici probabile ſe redditurũ confidit, et interrogãti uel iudici uel aduerſario prudẽter & aſtute ſatiſfacturũ. Deinde opulenti digni uidentur, quibus credatur, ſed iniuria: indignũ eſt. n. plus opibus quàm homini tribuere, & illis maiorem fidem quàm huic adhibere. Nõ eſt profecto ex fortuna fides cuiuſq; ponderanda: ſed eſt cuiuſque rei teſtis locupletiſſimus habendus, qui de quo agatur, facillime ſcire poſſit. SED uulgi opinio mutari uix poteſt.] Licet ipſa ſanctitate ſis ſanctior, & ueritatis multo omnium amantiſſ. & obſeruãtiſſimus, tamẽ ſi pauper es non tibi credetur. At ſi opulentus ei, teſtimonium tuũ magni fiet. Iuuen. Saty. 3. docet, qui ſic inuehitur:

Da teſtem Romæ tam ſanctum, quàm fuit hoſpes
Numinis Idæi, procedat uel Numa, uel qui
Seruauit trepidam flagranti ex æde Mineruam,
Protinus ad cenſum, de moribus ultima fiet
Quæſtio: quot paſcit ſeruos, quot poſſidet agri
Iugera, quam multa magnaq; paropſide cœnat?
Quantum quiſque ſua nummorum ſeruat in arca,
Tantum habet & fidei. iures licet, & Samothracum
Et noſtrorum aras, contemnere fulmina pauper
Creditur, atque deos, dijs ignoſcentibus ipſis.
Quid quod materiam præbet cauſasq; iocorum,
Omnibus hic idem, ſi fœda & ſciſſa lacerna,
Si toga ſordidula eſt, & rupta calceus alter
Pelle patet, uel ſi conſuto uulnere craſſum
Atque recens linum oſtendit non una cicatrix.
Nil habet infœlix paupertas durius in ſe,
Quàm quod ridiculos homines facit.

QVI enim his rebus quas dixi excellunt.] Qui ingenio & opibus, & alijs rebus quas Cicero tempori cõceſſit, excellunt, uirtute excellere uulgo uidentur. quia rudis et imperita multitudo uirtutem humanam diuitijs metitur: eumq; felicem eſſe, nedum probum ſibi perſuadet, qui omnium opulentiſſimus. unde poeta quidam illud cecinit:

Quiſquis habet nummos, ſecura nauigat aura,
Fortunamq; ſuo temperat arbitrio.

Sed quàm falſa ſit hæc opinio uulgaris teſtis eſt Crœſus ille regum ditiſſimus, qui φ opulentiſſimus eſſet ſeſe mortaliũ beatiſſimum credebat. ſed cũm à Cyro Perſarum rege bello captus eſſet, & in pyrã cõijceretur, inclamauit, Solon Solõ recte dixeras expectandũ eſſe finem homini, ut beatus cẽſeretur. Eodẽ argumento Gyges, regno Lydiæ, armis & diuitijs abundãtiſſimo inflatus, cũ Apollinẽ Pythium ſciſcitatũ ueniſſet, An aliquis mortaliũ ſe eſſet felicior, deus ex abdito ſacrarij ſpecu uoce miſſa, Aglaũ Sophidiũ ei prætulit, is erat Archadũ pauperrimus, ſed ætate iam ſenior terminos agelli ſui nũquã exceſſerat, paruuli ruris fructibus ac uoluptatibus cõtẽtus. Verum profecto uitæ beatæ finem Apollo, non adumbratũ, oraculi ſagacitate complexus eſt. Quocirca inſolẽter fulgore fortunæ ſuæ gloriãti, reſpõdit, malle probare ſecuritate nigẽs tugurium, quàm triſtẽ curis & ſolicitudinibus aulam: paucasq; glebas pauoris expertes, quam pinguiſſima Lydiæ arua metu referta: & unũ aut alterum iugum boum facilioris tutelæ, quàm exercitus & arma, & equitatum, uoracibus impenſis oneroſorum. & uſus neceſſarij horreolum, nimis nulli appetendum, quàm theſauros omnium inſidijs & cupiditatibus expoſitos. Ita Gyges, dum aſtipulatorem uanæ opinionis deũ habere cõcupiſcit, ubinam ſolida & ſincera eſſet felicitas, didicit. SED reliquis quoque rebus.] Quamuis in arte, & uſu, & ætate nulla ſpecies uirtutis inſit, ad fidẽ tamen faciendã ætas uſus & ars momentum habent. Nam, ut ait

Cicero

Cicero, magna eſt uis ad perſuadendum ſcientiæ aut uſus. & plerunq; fides adhibetur ijs qui experti ſunt. Sed interim cū de arte & uſu loquimur, ſcrupulus exoritur qui me male habet. Quò nam pacto Cicero tēpori artē & uſum tribuat, potius quàm naturæ, cū ars naturæ ſit imitatrix, & uelut quędā ſimia, cumq; quēadmodum in natura, ſic & in arte cōſtātia ſit: neq; ars, neq; uſus ad ferēdā iniuriā temporis paratæ ſint,, nec cum tempore mutentur, ſed pertinaciter hæreant. Verum hoc mō diluitur: Quamuis neque ars: neq; uſus cum tēpore mutentur, tamē quia ars non niſi longo ſpatio tēporis acquiri poteſt, nec uſus rei cuiuſpiā niſi tempore cōparetur. ideo Tullius artē & uſum tempori tribuit. FACIT etiā neceſſitas fidē.] Neceſſitas duplex eſt, una à corporibus ab animis, altera naſcitur, neceſſitas quæ à corporibus naſcitur, tormētum, uel ſi mauis quæſtio latine dicitur. Nā facinoroſi cum torquentur, neceſſitate uerū fatentur: plerunq; tamen ſi infirmo corpore ſint, in tormētis mētiri coguntur. alijs uero patiētia, mēdaciū facile facit. Quo fit ut hoc uulgo iactetur, mētietur in tormentis qui dolorē ferre poteſt, mentietur qui nō poteſt: Quæ uero ab animis oritur, à perturbatione uenit. Eſt autē perturbatio, auerſa à recta ratione contra naturam animi incitatio, quæ tametſi uoluntaria & non neceſſaria (nam obiurgatione & admonitione deijcitur) tamen habet tantos motus, ut non ſpontanea, ſed neceſſaria uideatur, CVIVS generis etiā illa ſunt.] Sub neceſſitate illa quæ ab animis naſcitur, pueritiam, ſomnum, imprudentiam, uinolentiam, inſaniam, & ſimilia, Cicero reponit: nec immerito. Neceſſitatē enim prius definimus, quæ ſine ulla appetitione animi, ſine uoluntate, ſine opiniōe et iudicio ſuū quaſi opus efficiat. Itaq; pueri multa frequēter indicāt, quę ignorāt ipſi ad quid pertineat. Item per ſomniū unū, inſaniam ſine ulla uoluntate multa ſæpe patefiunt, ut qui dormit, nonnunquā quæ egit recenſet & aperit, alioqui ignota futura niſi ipſe detexiſſet. ſic qui uino obrutus eſt, quæ uidit, audiuit, egit, imprudēs narrat. Nā ut uulgo fertur, in uino eſt ueritas. ſic inſani ſæpius indicabūt, quod alius fecit. HVIC ſimile quiddā de Lacedæmonio Pauſania.] Pauſanias Lacedæmoniorū dux Argiliū quendā puerū adamabat, cui literas ad Xerxē Perſarū regem, aut (ut alij uolunt) Artabanū Xerxis præfectum dedit: quibus Pauſanias Lacedæmonio Xerxi prodebat, et præcipiebat, ut quoſcunq; nuncios ad Xerxem mitteret: interficeret, ne proditio patefieret. Argilius ille nūcius literarū Pauſaniæ inter ferendas literas in animū ſuū induxit, in eis literis aliquid de ſe ſcriptū eſſe, quare literas reſignauit & aperuit, ut quid illud eſſet, præſciret. cognouit ſibi moriēdū eſſe, ſi literas ad Xerxē proferret. quapropter eas Ephoris, id eſt, magiſtratibus Lacedæmoniorū tradidit, qui effecerūt, ut Argilius in tēplū Neptuni confugeret, & illic in quādā arā cōſideret. Erat in eo tēplo locus quidā ſubterraneus, ex quo quidquid cū Argilio quis locutus eſſet, ab Ephoris exaudiri poſſet. In eū locū Pauſanias ad Argiliū deſcēdit, & eū orauit ne ſe proderet. Itaq; Pauſanias hoc dicto ſeipſum prodidit. nam ab ab Ephoris exauditus eſt: à quibus comprehenſus eſt, & dānatus. Hoc teſtimonium ab imprudentia petitū eſt. Hanc hiſtoriam Aemilius Probus, & Thucydides ita recenſent. Verū Iuſtinus lib. 3. eandē longe aliter ſcribit, quippe qui dicat nō ab Argilio, neq; à ſeipſo Pauſaniā proditum fuiſſe, ſed à collega ſuo Ariſtide Athenienſium duce. IN hoc genere etiā &c.] Concurſionis rerum fortuitarū exemplū tradit, quod eſt de Palamede, qui cōcurſione rerū fortuitarū in proditionis ſuſpitionē uenit. totā hāc ſeu hiſtoriā ſeu fabulam, Seruius in ſecundū Aeneidos exponit hoc modo, Palamedes, ut ait Apollonius, ſeptimus à Belo, cū delectū militū per Græciam ageret, ſimulātē inſaniā Vlyſſem duxit inuitū, ſerebat ille ſalē, iūctis diuerſæ naturæ animalibus. At Palamedes obiecit illi filiū: ſuſtulit aratrū Vlyſſes, ne eū læderet. Hoc argumento illū non inſanū oſtendit. et ad bellum ductus, habuit iuſtā cauſam doloris. miſſus deinde in Thraciā Vlyſſes, nihil aduexit frumenti. increpitātiq; Palamedi reſpondit, nō ſua negligētia id euenisſe, neq; illū ſi illuc proficiſcatur, quidquā aduecturū. profectus Palamedes, plurimum frumenti aduexit. Vlyſſes inuidia motus, adulterinā Priami nomine epiſtolā ſcripſit, in qua agebat Palamedi proditionis gratiam, & cōmemorabat ſecretum auri pōdus eſſe tranſmiſſum, deditq; captiuo ferendum. Eoq; cæſo, epiſtola ad regē portata, corruptisq; ſeruis aurum in tentorium inuexit. Citatus eſt Palamedes, epiſtola in cōſpectu principū lecta. ſimulabat reo adeſſe Vlyſſes, ſuadebatq; ut aurum in tentorio ſi eſſet inquireretur. Reperto autē auro, Palamedes lapidibus obruptus eſt. Hic prudens fuit. nā & tabulam luſoriam ad cōprimendas otioſi exercitus ſeditiones teſte Varrone inuenit. Secundum quoſdam, inuenit literas. Certum eſt autem inueniſſe eum, x, i, c, cum h. de quo ſic Virgilius ait:

> Fando aliquid ſi forte tuas peruenit ad aures,
> Belidæ nomen Palamedis, & inclita fama
> Gloria, quem falſa ſub proditione Pelaſgi.
> Inſontem infando indicio, quia bella uetabat,
> Demiſere neci, nunc caſum lumine lugent.

HVIVS etiam generis.] Sub tēpore famam complectitur, eamq; hoc modo definit, ut ſit quoddam multitudinis teſtimonium, de qua ſuperius dictum eſt. QVAE autem uirtute fidem faciūt.] Paulo ante diximus auctoritatem aut à natura, aut à tēpore peti. de tēpore ſatis multa diximus: de natura dicendum eſt, ideſt de uirtute, quam affert natura. Igitur quæ uirtute, id eſt, non incerta opinione fidē faciunt, ea bipartita ſunt: quaſi dicat, firmiſſima teſtimonia duplicia ſunt. quædam enim natura ualēt, quæ a diuinis rebus petita ſunt, quædā induſtria, quæ ab hominibus. De priore genere, hoc eſt de diuinis teſtimonijs, prius loquamur. Eorū duo ſunt genera, nam alia ſunt orationis, alia rerum. Orationis: ut oracula, quæ ſic ideo appellata ſunt, quod in ijs quædā inſit deorum oratio. Rerū, ut mundus ipſe, qui diuinæ prudētiæ quoddam teſtimonium eſt. IN quibus inſunt quaſi opera diuina quædam.] Mundus, ut dixi, eſt ſummi illius artificis opus, ut poeta quidam cecinit, hoc modo:

> Quidquid habet Phlegeton, quidquid caua uiſcera terræ,
> Quidquid ineſt pelago, quidquid ſecat aera pennis.
> Feciſti, & ſolus totum hoc opus ipſe gubernas.

Item Picus Mirandula:

> Alme deus, ſumma qui maieſtate uerendus:
> Verè unum in triplici numine numen habes.
> Cui ſuper excelſi flammantia mœnia mundi,
> Angelici ſeruit turba beata chori.
> Cuius & immenſum hoc oculis ſpectabile noſtris,
> Omnipotens quondam dextra creauit opus.
> Aethera qui torques, qui nutu dirigis orbem,
> Cuius ab imperio fulmina miſſa cadunt.
> Parce precor miſeris, noſtras precor elue ſordes,
> Ne nos iuſta tui pœna furoris agat.

EIVSQVE omnis ordo & ornatus.] Mundus Latini à mundicie & ornatu (teſte Varrone) quēadmodū Græci κόσμον eadem ratione uocant de quo Ariſtot. in libro de Mūdo ſic loquitur, Itaque uniuerſorū coagmentationē, cœli inquā & terræ, & uniuerſi mundi, motu quodā principiorū ſumme contrariorū commode attemperato, natura ipſa digeſſit, una eadēq; concinna, cohærentia quippe ſiccum humido, calidum frigido, graui leue mixtum, & rectum orbiculari. Terram etiam omnem, omne mare, æthera, ſolem, lunam, &

poſtremo totum cœlũ, uis una per omnia pertinẽs, certo ordine deſcripſit, concinneq; digeſſit, è diuerſis ipſa naturis atq; impermixtis aere, terra, igne & aqua mundũ architectata. Quẽ cũ etiã globoſa ſuperficie cõprehendiſſet, naturas quàm maxime contrarias, ueluti edicta cõcordia et imperata aſtrinxit ad conſenſum, mutuumq; cõmercium, cuiuſmodi rerum molitione uniuerſitati ipſi ſalutẽ machinata eſt. huius autẽ rei cauſa eſt, concordia elementorũ. Concordiæ porrò cum eſt æquabilitas, & quod alterũ altero non plus pollet. ad æquilibrũ enim adæquant grauia cum leuibus, calida cum ijs quæ ipſis oppoſita ſunt. natura utiq; nos docente, in maioribus æqualitatẽ nutricẽ eſſe concordiæ & ſeruatricẽ. Concordiã autem mundi eſſe ſalutẽ, rerum omnium parentis, ac longe omnibus præſtantijs pulchritudine. Nam quæ tandẽ natura præſtabilior ipſa? quã enim dixeris cunque eius utriq; ipſius mũdi pars erit. Nam quidquid pulchritudine præditũ eſt, id quaſi gentile mundi, habet cũ eo nominis ſocietatẽ: adeo quod recte atq; ordine conſtitutum eſt, id à mũdi nomine cõcinne digeſtum, Græco ſermone conſentiueq; partium cõpoſitione, ſpecioſum eſſe ſignificatur. Ecquid nam eſt autẽ ſingularum partium, quod cũ eo æquari poſſit ordine, quo cœleſtis motus temperatus eſt & conſtitutus? idẽ paulo poſt ait, uniuerſum ipſum cõmodius κόσμον nominari, ideſt, cõpagẽ recte compoſitam, concinnoq; ordine digeſtã, quàm ἄκοσμον, ideſt congeriem cõfuſam & inconditã. DEINCEPS aeriq; uolatus auium atq; cantus.] Vt ſunt auguria & auſpicia à præpetibus & oſcinibus, id eſt à ſecundis & ſiniſtris auibus præpetibus quidẽ, id eſt, à ſecundo uolatu auium: oſcinibus uero, id eſt ab auibus quæ ore & cantu ſiniſtro auſpicium faciebant, petita. DEINDE eiuſdẽ aeris ſonitus et ardores, multarumq; rerum in terra portenta.] Ex eo dicta ſunt portenta, quod rem futuram portendant, ut. 2. anno belli. 2. Punici, uiſus eſt ſol cum luna pugnare, & ſolis orbis minui. prodigium id portendebat, futurum eſſe, ut imperium Romanum decreſceret, minueretur q;, & Romanorũ uires ab Annibale (qui per lunam, quemadmodum per ſolẽ imperium Romanum, intelligebatur) prope frangerentur. ATQVE etiam per exta inuenta præſenſio.] Vt ſunt aruſpicia. Aruſpices enim harigam id eſt, hoſtiam ab hara, hoc eſt ſtabulo, ad aram, altare agebant & ducebant. eaq; hoſtia duplex erat, aut animalis, aut conſultoria. Animalem hoſtiam Macrobius uocat, cuius anima deo litatur. ut apud Virgiliũ, 2. Aeneidos:

Sanguine placaſtis uentos, & uirgine cæſa,
Cum primum Iliacas Danai ueniſti ad oras.
Sanguine quærendi reditus, animaq; litandum
Argolica. –

Conſultoria uero dicitur, quando uolũtas dei per exta ſeu inteſtina mactatæ hoſtiæ diſquiritur. ut apud eundem,

– Pecudumq; recluſis.
Pectoribus, inhians ſpirantia conſulit exta.

Ex ipſis hoſtijs uel animalibus uel cõſultatorijs quædam ſunt iniuges, id eſt, nunquam domitæ ac iugo ſubditæ, quarũ Virgilius in ſexto Aeneidos meminit,

Nunc grege de intacto ſeptem mactare iuuencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.

Quædam ſunt eximiæ, ſic dictæ, quòd è grege eximantur, uel quòd eximia ſpecie quaſi offerẽdæ numinibus eligãtur. hinc libro quarto Georgicon Virgil. ait,

Quatuor eximios præſtanti corpore tauros.

Aliæ deniq; ambrales erãt, quæ (ue ait Feſtus Pompeius) rei diuinæ cauſa circũ arua ducebantur ab ijs qui pro frugibus faciebant. huius ſacrificij mentionem in Bucolicis fecit, ubi Apotheoſi Daphnidis loquitur.

Hæc tibi ſemper erunt, & cum ſolennia uota
Reddemus nymphis, & cum luſtrabimus agros.

Vbi luſtrare ſignificat circuire. hinc enim hoſtiæ nomẽ acquiſitũ eſt, ab ambiendis aruis. unde primo Georgicon Virgilius,

Terq; nouas circum felix eat hoſtia fruges.

A' DORMIENTIBVS quoq; multa ſignificata uiſis.] Qualia ſunt quæ per quietẽ uiris flagrantiore diuinorum amore perflatis, aut poſtremorum etiã nunquã ſcelerũ obnoxijs territamẽta reddi ſolent: ut Cæſar in ſomnijs ſibi uiſus eſt matri ſtuprum intuliſſe. quod ſomnium ſignificabat futurum eſſe, ut orbem terrarũ ſubigeret. Nam per matrem terra (quæ communis eſt omnium parẽs) intelligebatur. ut auctor eſt Suetonius, qui in Cæſare ſic habet, In urbe confuſum Cæſarem ſomnio proximæ noctis. Nam uiſus erat per quietẽ matri ſtuprũ intuliſſe, coniectores ad ampliſſimã ſpem incitauerunt, arbitriũ orbis terrarum portẽdi interpretantes, quia mater quam ſubiectam ſibi uidiſſet, non alia eſſet quàm terra, quæ omnium parens haberetur. IN homine uirtutis opinio ualet plurimum.] Paulo ante teſtimoniũ à uirtute petitum, in naturam et induſtriã diſtribuerat. de teſtimonio naturæ, id eſt, diuino locuti fuimus, de induſtria, id eſt, humano teſtimonio loquamur. In hominis teſtimonio plurimum ualet opinio uirtutis. Opinio uero à fide ſic differt, quod fides ſit certa, & ſemper uera, opinio incerta, & nõnunquã fallax. Quare bene Cicero dicit opinionẽ eſſe, non modo eos uirtutem habere qui habeant, ſed omnes etiã qui habere uideãtur. quod perinde eſt ac ſi dicat, opinionẽ non modo rerum uerarũ eſſe, ſed & earum quæ cum non ſint, eſſe tamen apparent. ITAQVE quos ingenio.] A' claro ciue, oratore, philoſopho, poeta, & hiſtorico teſtimoniũ ſæpe trahimus. A' claro ciue, ut Catone, Lælio, Scipione, qui ſi quid quod ad rem noſtrã faciat, dixerit, ſcripſerit, uel egerit, recitamus, tanquam rei noſtræ teſtimoniũ recenſemus, ut ſuperius de muliere adultera dicebamus: quã Cato beneficã eſſe uolebat. Ab oratore, ut ſi quempiam ad defenſionẽ ſui horteris, illud à Cicerone quod eſt in Miloniana mutuaberis. eſt (inquit) non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus, uerum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti, nõ inſtituti, ſed imbuti ſumus. ut ſi uita noſtra in aliquas inſidias, ſi in uim, in tela, aut latronum aut inimicorum incidiſſet, omnis honeſta ratio eſſet expendendæ ſalutis. A' philoſopho, ut ſi illud Ariſtotelis in rem tuã conuertas: Non eſt ſatis de uirtute ſcire, ſed enitendum eſt eam habere. A' poeta, ut ſi illud Iuuenalis cites, cum de uotis humanis diſſeris:

Orandum eſt, ut ſit mens ſana in corpore ſano
Fortem poſce animum, & mortis terrore carentem,
Qui ſpatium uitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoſcunq; labores,
Neſciat iraſci, cupiat nihil, & potiores
Herculis ærumnas credat, ſæuoſq; labores,
Et uenere, & cœnis & plumis Sardanapali.

Deniq; ab hiſtorico, ut ſi illud Valerij Maximi ad rem tuam faciens cites, Lento gradu ad uindictam ſui diuina procedit ira, tarditatemq; ſupplicij grauitate compenſat.

IN M. T. CICERONIS TOPICA, IOANNIS VISORII COMMENTARIVS III.

e XPOSITIS omnibus argumentandi locis.] Superiori libro ſedes argumẽtorum expoſitæ ſunt, nunc de quæſtione dicendũ eſt. Nam cum argumẽtum ad probãdam quæſtionẽ afferatur, neq; ulli rei niſi quæſtioni confirmandæ, uel refellendæ adhibeatur, conſequẽs eſt: ut expoſitis argumentorum naturis, de quæſtione nonnihil dicamus.

dicamus. Eſt autem quò, in controuerſiam adducta propoſitio: quæ tametſi natura ſua nihil dubij in ſe continet, de ea tamē perinde agitur, ac ſi dubia foret. ut quò eſt, An mundus prouidentia regatur: quæ licet per ſe ſumpta certa ſit, (nā mundum prouidentia regi certum eſt) tamen cum hæc propoſitio in quæſtionem uertitur, de ea quæritur tanquam dubitabilis eſſet. NEC *ullam eſſe diſputationem, in qua non aliquis locus incurrat.*] *Quæſtio, res eſt dubia. Argumentum, ratio eſt rei dubiæ fidem faciens: uel ſi mauis, ratio per ea quæ certa ſunt fidem dubijs adferens. Itaque cum quæſtioni, id eſt rei dubiæ fides non niſi argumentis fieri poſſit, & argumenta omnia depromantur à locis, haud dubiè colligitur, nullā quæſtionē eſſe ad quam probandam locus aliquis non ſit idoneus. ut n. illud de quo quæritur probes, oportet è loco argumentū tuū depromas, quo rei controuerſæ fidem ſis facturus. ut ſi quæratur, An in omnibus iuri ſit parendum: reſpondebis, non eſſe ſemper iuri parendum idq; è definitione iuris probabis: Ius eſt, quod omnia recta & inflexibilia exigit. quod autem tale eſt, æquitatis eſt inimicū, quæ de iure multū remittit, quamq; ſequi ſemper debemus. non igitur in omnibus iuri parendum eſt.* NEC *ferè omnes locos incidere in omnem quæſtionē.*] *Non omnibus probandis omnia conueniunt. Quid enim diſſerenti de optimo ciuitatis ſtatu & utilius ne ſit eam principis unius arbitrio quàm populi conſenſu regi, profuerit ſcire, Reſpirent nec ne ſub aqua piſces? quid item ſuadentem Cæſari, ut bellum inferat Pompeio, adiuuerit, Et quid habitent ex aduerſa nobis regione orbis terrarum homines, quos ἀντίχθονας Græci uocant. Pari ratione cum multi ſint loci qui rei de qua quæritur non cohæreant, neque ulla ex parte cum ea coniuncti ſint: conſequens eſt, non omnes locos in omnem quæſtionem incidere. Nam quidquid ad alterius confirmationem adfertur, conſentaneum & uelut cognatum eſſe oportet illi, cui probatio adhibetur: ut ſi Cæſari ſuadeas, ut Pompeio bellum inferat, cohærebit & conſentaneum erit hoc argumentum Curionis,*

Socerum depellere regno
Decretum eſt genero, partiri non potes orbem,
Solus habere potes, igitur bellum inferas.

Tum Rempub. unius imperio regendam eſſe, cohærenti rōne confirmabis, hoc modo: Vt mundus uno ſole regitur, ita Reſpub. uno principe gubernari debet. ET *quibuſdam quæſtionibus alios, quibuſdam eſſe alios aptiores locos.*] *Cum tres ſint quæſtiones, una coniecturalis An ſit, altera finitiua Quid ſit, tertia iuridicialis Quale ſit: quidam ſunt loci qui ad coniecturalem quæſtionem probandam aptiores ſunt; quàm ad finitiuā & iuridicialem. quidam contra magis ſunt finitiui, quàm coniecturales aut iuridiciales. quidā iuridiciales magis quàm finitiui, uel cōiecturales: ut locus ab adiunctis ad coniecturalem firmādam magis quàm ad reliquas pertinet quæſtiones, ut Aſdrubal ab adiunctis coniecturam collegit, apud Varum fluuiū coniunctas eſſe copias Romanas, quoniā ſtrigoſiores equos & coloratiora uideret corpora. Sic Annibal, cum exercitū urbi Romæ admouiſſet, nondum fractas eſſe res Romanas, argumēto ab adiunctis cognouit: quoniā ager in quo tum caſtra locauerat, proſcriptus ſit, & inuenerit emptorem. Vtrunque argumētum Aſdrubalis & Annibalis, quod à loco adiunctorū petitū eſt, tantum eſt coniecturale, non etiam finitiuum aut iuridiciale. ſic locus à definitione tātum finitiuus eſt, & non iuridicialis uel cōiecturalis. Ita qualitas ſimplex, uel collata, id eſt ſimilitudo & comparatio, magis conuenit iuridicialibus quæſtionibus probādis, quàm alijs. Verum de his poſtea fuſius loquemur. hoc in præſenti dixiſſe ſatis ſit.*

QVAESTIONVM *duo ſunt genera. Quæſtio duplex eſt, una finita, altera infinita. Finitam uoco, in cuius finibus circunſtantiæ ſunt. & propterea finita dicitur, quòd de finitis. i. determinatis, certis, notis, & (ut ſemel finiam) expreſſis circunſtantijs conſtet. Circunſtantiam Græci περίστασιν uocant. Ea eſt congregatio perſonarum, locorum, temporum, cauſarum, modorum, caſuum, factorum, inſtrumentorum, ſermonum, ſcriptorum, & non ſcriptorum. eandem circunſtātiam nonnulli negotium appellant. quam enim circunſtantiæ definitionem dedimus, eandem negotio tribuunt, ut Quintilianus libro tertio docet. Circunſtantia uero ex eo dicta eſt, quòd perſonam uel rem circunſtet unde fit ut attributum, uel rei uel perſonæ uulgo uocetur. Diuiditur autem circunſtantia in ea quæ perſonis et rebus accidunt. id eſt, in perſonarum & rerum attributa. Perſonæ accidunt & attribuuntur hæc, genus, natio, patria, ſexus, ætas, educatio, habitus, fortuna, conditio, natura animi, uictus, ſtudium, affectus, quòd ante uel actū, uel dictum eſt. Temporarius animi motus, id eſt, commotio: ut ira, pauor, conſilium, denique nomen, quæ omnia (ut dixi) perſonam circunſtant. Quare circunſtantiæ perſonæ ſunt. Rei accidunt cauſa, tempus, locus, occaſio, inſtrumentum, facultas, modus. Hæc eſt definita quæſtio: An Cato Stoicæ ſectæ philoſophus, Martiam uxorem repudiare debeat? eſt enim certis perſonis & expreſſis notata, quæ ſunt Cato & Martia. hanc quæſtionem modo controuerſiam, modo cauſam Latini dicūt. Controuerſiam quidem, non ſolum ſæpius quod in iudicialibus cauſis uerſetur, ſed etiam quia circunſtantiæ, quibus inuoluta eſt, rem ipſam de qua quæritur, utrinque cōtrouerſam. i. ambiguam & ancipitem reddant. Nam fieri poteſt, ut uni litigatorum circunſtantia perſonæ proſit, alterum uero litigatorem rerum negotiorumq; attributa tuentur & defendant: ſic efficitur, ut cum unus ſe circunſtantia perſonæ defendat, eundem alter loco, tempore, inſtrumentis oppugnet: res ipſa de qua quæritur in controuerſiam ueniat, ſitq; dubium, utri parti fides potius adhiberi debeat. ut uir theologus latrocinij cauſam dicat, ſeipſum quòd theologus ſit defendet, quaſi latrocinium in uirum theologum non competat, neque uoriſimile ſit, ut is qui theologus eſt, latrocinetur. Contra uero, quia in loco latronum receptatore et occultatore repertus eſt, quodq; nocte intempeſta per urbem graſſari, tāquam ſiccarius ſit deprehenſus, ideo in latrocinij ſuſpicionē tametſi theologus ſit, uenit. Vides in hac qōne, An Socrates (ut ſic eum appellemus) uir theologus in loco latronum receptatore nocte intempeſta repertus, latro ſit. In hac inquam quæſtione uides, rem controuerſiam fieri, quia circunſtantiæ perſonæ cum rei circūſtantijs diſſident. quare dubius es animi, & pendes, utri, circunſtantiæ ne perſonæ an tempori uel loco credas. cū enim illi ſubſcribis, hæc ad ſe te reuocant. cum his uero credis, illa te reuocat ad ſe, & ut ſibi credas inducit. Eandem, ut dixi, propter eas quas expoſui rationes, Latini controuerſiam uocant, quam ſimili argumento, cauſam quoque nominant. quia litigatores uel eorum patroni, nunc perſonam, nunc locum, nunc tempus cauſentur & accuſent, id eſt, in confirmationem facti uel refutationem, perſonam, locum, tempus, tanquam cauſam, id eſt, rationem faciendi uel non faciendi, ſæpius adferunt. Eam quæſtionem Græci ὑπόθεσιν uocant. Rodolphus Agricola ſcribit, ὑπόθεσιν & quæſtionem conditionalem non differre: ſed quàm rectè dicat, uiderit. Nemo me hercule negauerit, hanc qōnem eſſe cōditionalem: An ſi qua mulier eſt adultera, eſt & uenefica? eam tamen quæſtionē quis θέσιν dixerit, cum definita quæſtio non ſit? è contrario hæc eſt ὑπόθεσις, An Milo Clodium iure occidit? hæc inquā hypotheſis eſt: nam controuerſia eſt, at quæſtio conditionalis non eſt unde fit, ut quæſtio conditionalis & hypotheſis eadē non ſint. De quæſtione finita hactenus. nunc de infinita dicendum. Ea circunſtantiarum complexu non conſtat, neque*

perſonis,locis,tēporibus notata eſt: ut, An ſit regnandum? in qua quæſtione nullā circūſtantiam uides,non perſonam, non locum,nō tēpus, ſed res nuda ſine ſuis qualitatibus per interrogationem proponitur. eam Græci θέσιν nominant,nos ad uerbum poſitionem uocare poſſumus:Latini uero nūc propoſitum,nunc conſultationē appellant. Propoſitum quidem,quia res nuda detractis circunſtantijs in quæſtione ponitur. Ego tamen propoſitum alia rōne uocari, ducta ſimilitudine à propoſitione puto. ut quemadmodū propoſitio eſt rei nudæ in anguſtum contracta expoſitio:narratio uero nō rei modo eſt,ut non etiam circunſtantiarum elatior & fuſior explicatio; ſic propoſitum fiet:ſi nudæ propoſitioni interrogatio addatur:ut narratio in controuerſiam,id eſt,definitam quæſtionem conuertetur, ſi cum interrogatione proferatur. Nā definita quæſtio ex narratione,infinita ex propoſitione, adiecto interrogādi ſigno deſcendit. Quapropter infinita quæſtio propoſitum à propoſitione in dubium reuocata dicitur. ut enim in narratione res cūm ſuis circunſtātijs explicatur, in propoſitione ſimplex & nuda rei ſubſtantia detractis circunſtantijs frequenter exponitur: ſic definita quæ rem ſuis implicitam circunſtantijs interrogat, infinita uero de re ſola ſine circunſtantiarum complexu quærit. Vnde nō iniuria, ſicuti dictum eſt,propoſitum uocatur. Propter eandem cauſam infinita quæſtio cōſultatio uocari poteſt,quòd in cōſultatione ſæpius locum habeat quàm controuerſia. Nam in deliberatione frequentius proponimus quàm narramus. Eſt.n.ut inquit Cicero in Partitionibus,narratio præteritarum rerum aut præſentium,deliberatio futurarum. Itaque cum in deliberatione non narremus, ſed rem nudam breuiter proponamus; ſi propoſitioni interrogationem adieceris,ex propoſitione propoſitum,id eſt, cōſultationem habiturus es. quare propoſitum non iniuria conſultatio uocatur. Conſultationem Græci θέσιν dicunt. Rodolphus theſin cū prædicatoria quæſtione confundit,nihil inter utramque intereſſe putans. Verum latum eſſe diſcrimen,ratione cōuincemus. Nam quæſtio prædicatoria dicitur, quæ ex prædicatorio pronunciato adiecta interrogatione naſcitur. ut hoc eſt prædicatorium pronunciatum,Milo Clodium iure occidit. quod ſi cū interrogatione proferas,quæſtio prædicatoria fiet, hoc modo,An Milo Clodium iure occidit? at theſis non eſt,ſed ſicut conſtat hypotheſis,utpote quæ circunſtantijs definitis notetur. Itaque quæſtio prædicatoria, & theſis, lato diſcrimine differunt. Propoſitum autem in aliquo eorum aut in pluribus.] Aduerſus ea quæ nuper diximus,obiectio naſcitur. nā cum propoſitum,id eſt,infinitam quæſtionem definiuimus,circunſtantijs carere diximus: id quod ei repugnat,quod Cicero nunc dicit: Propoſitum aūt in aliquo,aut in pluribus, nec tamen in maximis cernitur. quaſi dicat, propoſitum aliqua circunſtantia aut pluribus conſtat. Quo fit;ut propoſitum circūſtantias habere uideatur. Verum hic ſcrupus ſic eximi poteſt. Propoſitum caret circunſtantijs certis & notis,id eſt,expreſſis & definitis: at infinitas & indeterminatas,nec proprijs nominibus explicatas circunſtantias habere poteſt. ut cum quæro,An uxor ducenda ſit? propoſitum eſt,in quo tamen eſt perſona latens,uxor: ſed quæ nam ſit ea,non definitur. quæ ſi notaretur,& ſuo nomine deſignaretur,nequaquam propoſitum foret, ſed quæſtio definita,uel controuerſia uerius appellaretur: ut,An Martia ducenda ſit uxor? nunc ergo nomen eius perſonæ,de qua quæritur exprimo,& circunſtantiā eius definio: quippe qui præter uxorem,quod eſt incertum perſonæ nomen,Martiam quoque addam,quod certam perſonam deſignat. Illic uero in propoſito de perſona incerta indeterminate & indefinite quærebam,an uxor ducenda eſſet. quapropter propoſitum indefinitam quæſtionem merito uocabam, cum certis & definitis circūſtantijs careat, infinitas uero habeat. NEC tamen in maximis.] Sunt qui maximas circūſtantias perſonam,locum, tempus interpretantur, hoc modo, ut dicant in propoſito cæteras circunſtancias poſſe reperiri,perſonam uero locum & tempus non poſſe. & in hac ſentētia Chriſtophorus Hegendorphinus eſt,neque ab eius interpretatione Philippus Melanchthon recedit, qui hunc locum ſic intelligi putat. Nec tamen in maximis circunſtantijs propoſitū cernitur. θέσις non tam multos locos recipit quàm ὑπόθεσις. ut ſi exemplis Philippo Melanchthoni familiaribus uti liceat, Liceat ne gerere bellum Chriſtiano? habes unum tantum locum,uidelicet Chriſtiano licet magiſtratum gerere: ergo etiā bella. ſic uides ad hanc quæſtionem infinitam, Licet ne bellum gerere Chriſtiano,unum tantum locum accōmodari,qui eſt, Chriſtiano licet magiſtratum gerere. & ſi quæratur,an bellandum ſit cum Turcis? ὑπόθεσις eſt,ut Melanchthoni placet, ſed an recte,uiderit. quippe quæ circunſtantias definitas non habeat,niſi turcas pro definitis circunſtantijs accipere uelis: quod ſi accipias,illa ſuperior quæ eſt,Licet ne bellū gerere Chriſtiano? non theſis, ſed ſicut hæc,hypotheſis erit. uidelicet quia nomen Chriſtiani in illa determinetur, in hac Turcarum. Sed ſit hæc hypotheſis,inquit Melanchthon, eam recte pene lōge plures locos quàm ſuperior illa recipiat. ut de Turcico latrocinio,quod mutat religionem & totam priſtinā formam Reip. Sed neutrū,neque Hegendorphini neque Melāchthonis expoſitionem Ciceronianæ reſpondere cognoſcet;qui legerit,id quod paulo poſt Cicero dixerit. Sed omnis quæſtio earum aliqua de re eſt quibus cauſæ continentur, aut una,aut pluribus,aut nonnunquam omnibus. id enim ſonat, Omnis theſis,aut una circunſtantia,aut pluribus, aut nonnunquam omnibus circunſtantijs cernitur,quia circunſtantiæ ſunt quibus cauſæ continentur. Cauſa enim certis perſonis,locis,temporibus,actionibus,negotijs cernitur,aut in omnibus, aut in pleriſque earum. Quod ſi(ut Cicero uult)theſis omnibus circunſtantijs aliquando cernitur,uerum non eſt quod dicebat Hegendorphinus,in theſi perſonam, locum & tempus non eſſe. nam perſona,locus,et tempus,circunſtantiæ ſunt,quas omnes in theſin nonnunquam reperiri Cicero docet. Cæterum ſi falſa eſt Hegendorphini expoſitio,Melāchthonis ſimul expoſitio falſa eſt:qui inquit,theſin nō tot locos recipere quot hypotheſis recipit. Nam loci nulli alij ſunt,niſi perſonarum & rerum circunſtantiæ, ut Quintil.cap. 8.libro quinto docet, ubi ait: Nec eſſe argumentorum loci poſſunt,niſi qui rebus aut perſonis accidunt. atqui ea quæ rebus aut perſonis accidunt,rerum & perſonarum circunſtantiæ ſunt. Itaque cum auctore Cicerone theſis omnes circunſtantias recipiat, omnes quoque locos recipiet: at ſi omnes locos recipit hypotheſis, non plures locos quàm theſis recipiet. De cæteris circunſtantijs dubiū nō eſt,quin theſis eas recipiat,ut Hegendorphinus ait. ſed idem negat perſonam,locum & tempus in theſi reperiri, quas ille maximas circunſtantias appellat. Sed quod perſona,locus,& tempus in theſi reperiantur, Quintilianus libro tertio teſtatur,qui hanc eſſe theſin dicit:An in tyrannide Reſpublica ſit adminiſtranda? in qua ſubeſt latens perſona,nec non temporis & qualitatis tacita uis. Itaque teſtimonio Quintiliani cōſtat,in theſi,ut in proximo exēplo,perſonam & tempus eſſe. Quod autē locus ſit,probari facillime poteſt:ut,eſt ne adulterum in lupanari fas occidere? Lupanar locus eſt,in quo omnis quæſtio uerſatur. Nam adulterum occidi lex permittit,in lupanari tamen nō permittit. Quare ſi in lupanari occiſus ſit, cædes eſt. Ex ſuperioribus apparet, perſonam, locum & tēpus non eſſe maximas circunſtantias. Nam maximæ circūſtantiæ in theſi,Cicerone teſte,nō reperiuntur. At reperiuntur perſona,& locus,& tēpus,ut probatū eſt. Quas ergo maximas circunſtantias Cicero uocat:nempe certas, & notas, & proprijs

nominibus

nominibus expreſſas: quo ſenſu maximè circunſtantiæ.i.certæ & notæ in theſi non inueniuntur, ſed ſolum in hypotheſi .i.cauſa, locum habent. Nam tum Cicero cauſam definiret, dixit eam certis perſonis, locis, temporibus, actionibus, negotijs cerni, aut in omnibus, aut in pleriſque erant. Quod autem in theſi eiuſmodi circunſtãtiæ non notentur, id eſt neque certæ, neque expreſſæ ſint, Cicero in Partitionibus teſtis eſt, ubi inquit: Alterum genus quæſtionis infinitum, nullis neque perſonis, neque temporibus notatũ, propoſitum uoco. notatũ dixit, quaſi non finitum, neque determinatum dicere uellet, quod in ſuis finibus et terminis nullas circunſtantias quærit. Eſt itaque pars cauſæ propoſitum, cum cauſa propoſitum & præter propoſitum circunſtantias etiam comprehendat. Sed quæri poteſt, ſi propoſitum pars ſit cauſæ, quare ergo propoſitum generalis quæſtio, & cauſa ſpecialis uocatur, cum generalis ſit amplior & latior quàm ſpecialis, pars uero non ſit latior toto. Hæc obiectio ſic diluitur: Quemadmodum, ut inquit Porphyrius capite de Differentia, genus pars eſt ſpeciei, eſt enim materia, & inſuper differẽtia pars eſt.n. forma, cum ex genere & differentia ſpeciei ſubſtantia tãquam totum ex partibus coaleſcat: ſic propoſitum tametſi ſit generalis quæſtio, cauſa uero ſpecialis, pars tamen cauſæ dicitur. Nam ut ſpecies quæ totum eſt, genus & differentiam tanquam ſuas partes continet: ita cauſa propoſitum, & inſuper circunſtantias complectitur: ideo propoſitũ quæſtio generalis dicitur, quod in uniuerſum de re interroget, & per omne genus uagetur, nec huic rei magis quàm illi ſit additum, nulliſq; finibus aut terminis coerceatur. Inſuper alia ratione propoſitum pars eſſe cauſæ dicitur, quòd quemadmodum pars eſt in toto, ita propoſitum eſt in cauſa, ut quod in Partitionibus Cicero cõfirmat, dicens, Sed eſt conſultatio, id eſt, propoſitum, quaſi pars quædam cauſæ, & controuerſiæ. ineſt.n. infinitum in definito, id eſt, in definita quæſtio ſub definita continetur. ut ſi quæratur, an Martia uxor ſit ducenda Catoni? prius eſt, ut quæratur, an ducendæ ſint uxores. nam niſi ducendas eſſe conſtiterit, ridiculum erit quærere, ſit ne Martia Catoni ducenda. Bene itaque Quintilianus inquit, ut non eſt ſatis tractaſſe generalem quæſtioné, ſic ad ſpecialem peruenire non poſſumus, generali prius non diſcuſſa. Quapropter ſpecialis quæſtio, quam definitam diximus, ad generalem, id eſt, ad infinitam quæſtionem deferenda eſt: non autem infinita ad finitam, ut plerique hallucinantur. id quod ſecundo libro de Oratore Cicero in perſona Antonij probat, ubi dicit: Atque hic illud uidẽdum eſt, in quo ſummus eſt error. iſtorum magiſtrorũ, ad quos liberos noſtros mittimus, non quod hoc quidem ad dicendum magnopere pertineat, ſed tamen ut uideatis quàm ſit genus hoc eorũ qui ſibi eruditi uidẽtur hebes atque impolitũ. Conſtituũt.n. in partiendis orationũ modis duo genera cauſarũ. unũ appellãt, in quo ſine perſonis atque tẽporibus definiatur ignari, omnes controuerſias ad uniuerſi generis uim & naturam referri. Nam in ea ipſa cauſa de qua ante dixi, nihil pertinet ad oratoris locos Opimij perſona, nihil Decij. de ipſo.n. uniuerſo genere infinita quæſtio eſt: Num pœna uideatur eſſe afficiendus, qui ciuem ex ſenatuſconſulto patriæ conſeruandæ cauſa interfecerit, cum id per leges nõ liceat. nulla denique eſt cauſa, in qua id quod in iudicium uenit ex reorum perſonis, ac non generũ ipſorum uniuerſa diſputatione quæratur: quin etiam in his ipſis ubi de facto ambigitur, ceperit ne contra leges pecunias Publius Decius, argumẽta & criminum & defenſionis reuocentur oportet ad genus, & ad naturam uniuerſam: q ſumptuoſus, de luxuria: quod alieni appetens, de auaritia: q ſtudioſus, de turbulẽtis et malis ciuibus: quod à multis arguitur, de genere teſtiũ. contràq;, quæ pro reo dicẽtur, omnia neceſſario à tempore atque homine ad cõs rerum & generũ ſummas reuoluentur. Atque hæc forſitan homini nõ omnia quæ ſunt in naturam rerum celeriter animo comprehendenti, permulta uidẽtur: quæ ueniẽt in iudicium tum, cũ de facto quæratur, ſi tamen criminum eſt multitudo, non defenſionũ aut locorum infinita. Quæ uero cum de facto nõ ambigitur, quæruntur, qualia ſint ea, ſi ex reis numeres: & innumerabilia ſint & obſcura, ſi ex rebus ualde & modica & illuſtria. Nã ſi Mancini cauſam in uno Mancino ponimus, quotieſcunque is quẽ pater patratus dediderat, receptus nõ erit, toties cauſa noua naſcetur, ſin illa cõtrouerſia cauſam facit, uideatur ne ei quẽ pater patratus dediderat, ſi is nõ ſit receptus, poſtliminium eſſe, nihil ad artẽ dicendi, nec ad argumẽta defenſionis Mancini nomen pertinet, ac ſi quid adfert præterea hominis dignitas aut indignitas, extra qõnem eſt, ea tamen ipſa oratio ad uniuerſi generis diſputationẽ referatur neceſſe eſt. Hoc ego non eo conſilio diſputo, ut homines eruditos redarguã, quanquã reprehendendi ſunt. qui in genere definiendo iſtas cauſas deſcribunt in perſonis & in tẽporibus poſitas eſſe: nã etſi incurrant tempora & perſonæ, tamen intelligẽdum eſt, non ex ijs, ſed ex qõnis genere pẽdere cauſas. Sed hoc nihil ad me, nullum.n. nobis certamen cum iſtis eſſe debet: tantum ſatis eſt intelligi, ne hoc quidem eos eſſe conſecutos, quod in tanto otio etiam ſine hac forenſi exercitatione efficere potuerunt, ut genera rerum diſcernerent, eaq; paulo ſubtilius explicarent. Verum hoc, ut dixi, nihil ad me attinet. deinde paulo poſt: Huius quidẽ loci, quẽ modo ſum exorſus, hic eſt finis, inquit Antonius, quoniam intelligitur non in hominũ innumerabilib. perſonis, neque in infinita tẽporũ uarietate, ſed in generum cauſis atque naturis omnia ſita eſſe, quæ in dubium uocarentur. Genera aũt eſſe definita non ſolũ numero, ſed etiam paucitate, ut eã materiam orationis, quæ cuiuſq; eſſet generis, ſtudioſi qui eſſent dicendi, omnibus locis deſcriptam inſtructam ornatamq; cõprehẽderẽt, rebus dico & ſentẽtijs. Ex ijs paratũ eſt colligere, falſum eſſe Boetiũ, qui theſin nõ ad oratorẽ, ſed dialecticũ: & hypotheſin nõ ad dialecticũ, ſed ad oratorẽ pertinere ſcripſit, cũ cõtrario res potius habeat, id quod Quintil. lib. 3. clare docet qui cap. 5. dicit: Neſcio an quicquid in cauſis in qõnem qualitatis cadit, nõ generale ſit, ut Milo Clodiũ occidit, iure'ue inſidiatorẽ occiderit: non'ne hoc quæritur, an ſit ius inſidiatorẽ occidẽdi? ita in cõiecturis non'ne illa generalia ſunt: an odiũ, an cupiditas cauſa ſit ſceleris, an in tormẽtis credendũ teſtibus, an argumẽtis maior adhibenda fides? nihil denique non in uniuerſum definitione cõprehenditur. omnis.n. definitio generalis eſt. quod autem è contrario pertineat ad dialecticos hypotheſis, oſtenditur hoc modo: Dialectici finis eſt ueriſimiliter diſſerere: ueriſimilia uero, ut Cic. in Partitionib. tradit, ex perſonis, tpibus, locis, & cæteris circunſtantijs petuntur. Itaq; hypotheſis, quæ eſt in complexu circunſtantiarum poſita quæſtio, ad dialecticũ pertinebit, qui ex ueriſimilibus diſſerit.

SED omnis quæſtio.] Omnis infinita quæſtio, uel unã uel plures atque adeo omnes nõnunquã circunſtantias, quibus cauſæ continentur, licet latẽtes, nec determinatas aut definitas habet: ut eſt hæc, Eſt'ne Reſpublica adminiſtrãda in tyrannide? in qua quæſtione tres circunſtantiæ latẽt, perſona tyrãni, tẽpus quo Reſpublica in tyrannide adminiſtratur, & forma, uel ſi mauis qualitas Reipublicæ, puta tyrannis.

QVAESTIONVM aũt quacũq; de re ſint, duo ſunt genera, unum cognitionis, alterum actionis.] Omnis infinita quæſtio uel cognitiua, uel actiua eſt, quacunque de re ſit. i. ſiue de perſona, ſiue de loco, ſiue de tempore, ſiue de alijs circunſtantijs in uniuerſum quæratur. Cognitiua quæſtio eſt, cuius finis eſt ſcientia. ut ſi quæras, an mundus ſit æternus? cognitiua quæſtio erit, quippe qui eum tantum in finẽ interroges, ut ſcias, non aũt ut quidquã agas. Eodem modo ſi

quæratur, an à natura ius profectũ ſit? an ab aliqua quaſi cõditione hominũ, & pactione? quod ubi ſcieris et cognoueris, nihil amplius quæres, ſed eius rei ſcientia cõtentus quieſces.

Quod autem Cic. de iure quærit, animaduertendum, ius eſſe quoddam naturale, quod natura omnia animalia docuit, ut eſt tuitio ſui, & ulciſcendi uis: id quod Cic. Offic. 1. teſtatur, cum inquit, Principio generi animantium omni eſt à natura tributum, ut ſe uitam corpusq́; tueatur, declinetq́; ea quæ nocitura uideantur, omniaq́; quæcunque ad uiuendum ſint neceſſaria, acquirat & paret, ut paſtũ, ut latibula, ut alia eiuſdem generis. Cõmune autem animãtium omnium eſt, cõiunctionis appetitus procreandi cauſa, & cura quædã eorum quæ procreata ſunt. Ex hoc genere (ut Iuſtinianus ait) deſcẽdit maris atque feminæ cõiugatio, quam nos matrimonium appellamus. Hinc liberorum procreatio, & educatio. quoddam etiam ius ab hominibus inſtitutum eſt, quod ius gentium appellatur, idq́; generis humani proprium eſt. Nã uſu exigente et humanis neceſſitatibus, gentes humanæ iura quædã ſibi cõſtituerunt. bella.n. orta ſunt, & captiuitates ſequutæ, & ſeruitutes, quæ ſunt naturali iuri cõtrariæ. Iure.n. naturali omnes homines ab initio liberi naſcebantur, & ex hoc iure gentiũ omnes penè cõtractus introducti ſunt, ut emptio & uẽditio, locatio & conductio, ſocietas, depoſitũ, mutuum, et alij innumerabiles. & hæc de cognitiua quæſtione dixiſſe ſufficiat.

Actiuam explicemus. Ea non tam ad cognoſcẽdum, quàm ad agendum pertinet, utpote cuius finis ſit actio, ut, Sit ne ſapiẽtis ad Remp. accedere? qui hoc quærit, non tam percontatur, ut ſciat, quàm ut ubi ſciuerit agat. i. ubi cognouerit ad Rempublicam accedendum eſſe, ad eandem accedat, & eandẽ adminiſtret, ſi ſcierit ſuum eſſe ad Rempublicam accedere. Bene Cicero, ſit ne ſapientis ad Rempub. accedere, interrogat. nam Plato eam demum Rempublicam felicẽ eſſe dicebat, quã philoſophi regerent, uel in qua reges philoſopharentur.

COGNITIONIS quæſtiones tripertitæ ſunt. Quæſtio cognitiua triplex eſt. una cõiecturalis, qua ſit nec ne, aut fuerit, futurum'ue ſit, quæritur. altera finitiua, in qua cum de facto conſtat, de nomine facti quæritur. i. quid ſit, quo'ue nomine ſit appellandum id quod factum eſt. Tertia qualitatis eſt, quæ de iure & iniuria quærit, ubi de facto ſimul & nomine facti cõuenit. Quæſtio an ſit, propterea cõiecturalis appellatur, ꝙ coniectura explicatur. Nam coniecturæ facti ſuſpicionẽ mouent, & factum nec ne ſit, coniecturis colligere poſſumus. Dicta eſt autem coniectura à coniectu. i. à directione quadam rationis ad ueritatem. Eſt.n. cõiectura incertæ rei indicium, ab aliquo manifeſto ſigno, aut ſuſpicione, aut ex uultu eius, de quo agitur: Vt deprehenſus eſt quiſpiam, corpus recens in ſolitudine ſepelire. hic cædis reus fit, à ſepeliendo: & ex ſepultura quæ manifeſta eſt, inueſtigamus incertũ, hoc eſt, qui auctor cædis fuerit. hæc Hermogenes capite tertio lib. primi Rhetoricorum. Quæſtio quid ſit, ideo finitiua uocatur, quia definitione explicatur, quo nomine ſit afficiendũ. Vt ſi quis in tẽplo pecuniam furatus ſit, & ſacrilegij reus agatur, neget tamẽ ſe ſacrilegum eſſe. Accuſator ſacrilegum definiet: & ſi ſacrilegij definitio ei quod factum eſt cõueniat, nomen quoque ſacrilegij cõueniet. Eſt aũt definitio, ut Quintilianus ait, rei propoſitæ propria, dilucida, & breuiter cõprehenſa uerbis enũciatio: ut, ſacrilegiũ eſt rei ſacræ in loco ſacro furtum cõmiſſum. Denique tertia qõ propterea dicitur qualitatis, ꝗ ea iuris & iniuriæ (quæ qualitates ſunt) diſtinctione explicetur. Eſt autem qualitas, animi uel corporis affectio, à qua denominationẽ meremur, ut à iuſtitia iuſti, iuſteq́; feciſſe dicimus. Qualitatis hæc eſt qõ, An Clodius inſidiator iure ſit à Milone cæſus? non .n. de facto quæritur, nã cæſum eſſe cõſtat: neque de nomine facti, quia idẽ eſſe cõuenit. itaque ſupereſt, ut de qualitate dicatur. i. iure an iniuria ſit cæſus. Rodolphus Agricola cap. 10. libri ſecundi, Ciceronem reprehendit, ꝙ quæſtionem cognitiõis tripartitã fecerit, an ſit, quod ſit, et quale ſit: his rõnibus in Ciceronẽ utitur: Philoſophus moralis põt quærere an ſit uirtus, et quid ſit. atqui philoſophia moralis nõ eſt cognitiua, ſed actiua: igitur qõnes An ſit, & Quid ſit, actionis ſunt, nec magis cognitionis. Ille inſuper addit, male dictũ à Cicerone fuiſſe, qualitatem iuris & iniuriæ diſtinctione explicari, ſi qualitas cognitionis ſit, ut Cicero uoluit. Nam ius & iniuria nõ ad cognitionem, ſed ad actionem pertinent: quo fit, ut ſecũdum ſententiam Rodolphi qõnes an ſit, quid ſit, tam cognitionis quàm actionis ſint. qui cognitiuas & actiuas quæſtiões aliter quàm Cicero ſepárat, eas inquiens cognitiuas eſſe, quæ ad artes cognitiuas pertinent, ut ſunt naturales. actiuas uero, quæ ad artes ac ſcientias actiuas referuntur, cuiuſmodi morales ſunt: idq́; recte. nec minus recte tamen Cicero, qui cognitionis quæſtiones eas facit, quarum ea facies eſt, ea natura, ut quantum in ipſis ſit, ad cognitionẽ referantur, cuiuſcunque ſint artis. Actiuas uero, quæ pari rõne uõ tam ad cognitionẽ, quàm ad actionem & uſum pertinent. Idem Rodolphus cap. 7. libri eiuſdem, aliam ob cauſam Ciceronem arguit, quod quæſtionibus oratorijs an ſit, quid ſit, & quale ſit, ſubiecerit, & eas omnes ad oratorem pertinere dixerit, cum tamen Rodolphus coniecturalem quæſtionem & finitiuam oratoris eſſe neget, ſolamq́; qualitatẽ oratori ſubijciat: isq́; non inualidis argumẽtis idipſum cõfirmat. An ſit, primum eſt quod ulla de re quæri poteſt, cuiuſmodi certũ eſt nihil quæri in foro: neque.n. an furtum fecerit Trebius, primũ eſt quod in hac qõne quæri poſſit. prius.n. dicet reus (ut inquit Quintilian.) Proba te habuiſſe, proba perdidiſſe, deinde proba mea fraude perdidiſſe: hoc poſtremũ eſt, de quo quæritur: ad quod tamen niſi prioribus quæſtionibus explicatis, perueniri nõ põt. Sic an Roſcius parricidium cõmiſerit, negat Rodolphus qõnem eſſe an ſit. non.n. id primum eſt quod de re quæri poſſit: ſed an Roſcius unquã fuerit, an cõmiſſum ſit parricidium, primum quæritur: poſterius, an à Roſcio commiſſum? Itaque licet ſit coniecturalis quæſtio, non tamen an ſit (teſte Rodolpho) uocari poteſt, quod ea ipſa ullæ aliæ ſint quæſtiones priores. At ea quæſtio omnium prima eſt, qua an ſit res, quæritur. Verum id ſolui põt hoc modo: Primum in cauſis dupliciter dicitur, natura ipſarum rerum de quibus quæritur, & conſuetudine eorum qui in foro cauſas agũt. uerbi cauſa, ut ſi quæratur, an Deiotarus rex inſidias Cæſari fecerit? quantum ad naturam rei pertinet, quæri prius poterat, an fuerat unquam Deiotarus, an Cæſar, an inſidiæ factæ ſint? Deinde an Deiotarus Cæſari fecerit inſidias? atqui illarum quæſtionum quæ hanc præcedũt, nulla in forum cadit. Quo fit, ut ſi rei naturam ſpectes, in forum non ueniat id quod de re primum quæri poteſt. At ſi rationem habeas conſuetudinis eorum qui cauſas agunt, primũ erit quod de ſolo nomine quæratur, An Deiotarus rex Cæſari inſidias fecerit: & hoc modo quæſtio an ſit, in forum uenire poteſt. Addit inſuper ille, nec quæſtionem quidem Quid eſt, forenſem eſſe: idq́; ita confirmat, ſi de facto conſtet, proximum eſt ut de nomine facti quæratur. itaque ſolo nomine in quæſtionem uenit, id eſt, quo nomine id quod factum eſt appellari debeat. Nihil de definitione quæritur. ut enim de facto conſtat, ſic de definitione conuenit. ſed hoc in controuerſiam adducitur, an hoc ſit facti nomen: atqui nomen definitio non eſt, cum de eo ſolo quæritur. ergo non de definitione quæretur, ut quiſpiam in loco ſacro pecuniam furatus eſt. Sed Cicero contra Rodolphum ſic defendi poteſt: licet de ſolo nomine quæratur, neque nomẽ ſit definitio, ſed uõ poterimus cognoſcere an nomen facto conueniat, niſi naturæ nominis definitione explicuerimus. Sic enim nomen facto cõuenire colligemus,

colligemus,ſi nominis definitio conueniat, non pōt cuiquam definitio cōpetere,quin eidem competat id cuius eſt definitio, CONIECTVRAE ratio in quatuor partes diſtributa eſt.] Quæſtio coniecturalis quadripartita eſt, ſit nec ne,unde ortum ſit,quæ cauſa effecerit,mutari nec ne ſic poſſit.quarū partium hæc ſunt exempla.Primæ, ſit nec ne aliquid honeſtum.i.propter ſe expetendum. an quidquam re uera ſit æquum.i.quod ex ſummo illo iure plurimum remittit. an potius honeſtum & æquum opinione, quàm re uera ſint,Secūdæ,ut an uirtus à natura ortum ducat, an à doctrina: ab utraque ſanè. nam à natura inchoatur,& doctrina atque uſu perficitur. Tertiæ,ut quibus rebus eloquentia efficiatur. Illa certe legēdo,dicendo, ſcribēdo paratur.Quartæ uero ſic, an eloquentia in infantiā mutari poſſit. Infantia aūt eſt eorum,qui orationis facultate deſtituti ſunt:id quod etymologia declarat. Dicitur.n.infans,quaſi non fans.i.qui fari non pōt.ut apud Ciceronem pro Cluentio,Cum uero ita ſum perturbatus ut omnia timerem, ſi nihil dixiſſem, ne infantiſſimus, ſi multa in eiuſmodi cauſa dixiſſem, ne impudentiſſimus exiſtimarer.Et ad Quintum fratrem: Gabinius abſolutus eſt. nihil illo accuſatore Lētulo ſubſcriptoribuſq; eius infantius: Tū lib.3.de Oratore,Dummodo hoc conſtet, neque infantiam eius qui rem norit, ſed eam explicare dicendo nō queat,neque infantiam eius cui res non ſuppetat, non deſinat eſſe laudandū,quorum alterū ſit optandū, malim equidem indiſertā prudentiam quàm ſtultam loquacitatem. Tū in Oratore perfecto: Res aūt ſic ſe habet,compoſite & ornate ſine ſententijs dicere,inſania eſt. Hac de re Gellius & Budæus meminerunt. Has quatuor coniecturæ partes Cicero in Partitionibus ad duo genera reuocat. Vnū eſt,in quo quærimus,poſſit nec̄ne aliquid effici. ut cū quæritur: Ecquis'nam perfecte ſapiens eſſe poſſit? Alterū,quemadmodum quidque fiat:ut,quo'nam pacto uirtus pariatur, natura, an rōne an uſu? Hactenus de coniectura. CVM aūt quid ſit quæritur.] Quæſtioni finitiuæ quinque tribuuntur, notio, proprietas,diuiſio,partitio,& deſcriptio. Notionem hic accipe pro rōne ſubſtantiæ.i. pro conceptu & intellectu ſubſtantiali. ut.n.rem aliquam probè definire poſſimus,eius naturam cognitam,exploratam,& animo noſtro impreſſam habere debemus. Notionem Cicero paulo ante dicebat à Græcis tum ἐννοίαν,tum πρόληψιν uocari: eamq; hoc modo definiebat, Notio eſt inſita & ante percepta cuiuſque formæ cognitio,enodationis indigens: quale eſt genus,quod ſuā formam cognitione præcedit. Proprietas eſt,quæ ei ſoli cōuenit cui propria eſt, ut ſoli homini ſermo. Proprietatem hoc loco pro differētia capere poſſumus,quemadmodū in Partitionibus Cicero cœpit,ubi inquit: Nō eſt dubium quin definitio genere & proprietate quadam declaratur.i.differentia. ut hic ſit huius loci ſenſus: Notio & proprietas explicanda eſt,cum quid ſit quæritur.i. genus & differentia explicari debent. Nam notionem appellat genus, quemadmodum ante: & proprietatem differentiam uocat, ſicut in Partitionibus: quibus.i genere & differentia,uera definitio declaratur. Tum diuiſio & partitio definitioni tribuuntur: quia definitionum aliæ ſunt diuiſionū, aliæ partitionū,ut prius dictum eſt. Partitionū definitio eſt, cum res quæ proponitur, quaſi in membra diſcerpitur.Eſt.n. partitio,totius in partes ſectio.Diuiſionum uero definitio formas omnes cōplectitur,quæ ſub eo genere ſunt quod definitur.Eſt.n.diuiſio,generis in formas diſtributio.Denique definitioni deſcriptio tribuitur. Nā cum genus & differentia non ſemper ad manū ſuppetant,quibus legitima definitio cōſtat: cumq; de proprijs magna cōtentio frequēter oriantur,qđ uerborū propriorū penuria & difficultate laboremus: ideo quibuſdam accidentibus rem explanare cogimur. Hæc aūt accidētaria explanatio,proprie deſcriptio uocatur. Vt ſi deſcribas qualis auarus,qualis aſſentator.quippe deſcriptio eſt qualitatū omniū quæ alicui rei adſunt, & eiuſdē actionum explicatio.ut quærenti qualis eſt elephas? reſpōdebo,uaſtū eſſe, multoq; grādiorem bubalo,nigrū,nullo penè collo,lōgiſſimo & flexibili naſo,quo tanquam manu ad res capiendas,oriq; præbēdas utitur, duobus ſurſum uerſum dentibus tanquam cornibus eminētibus. Harū quinque partiū definitionis Tullius exēpla ſubiecit. Notionis primum: ut,an id quod eſt utile ei qui potentior eſt ſit æquū. Vt hoc dijudices, notio tibi explicāda eſt:uidēdumq; quis ſit intellectus æqui. Aequū aūt in æqualitate conſiſtit,nec uni magis, alteri minus utile eſt, ſed omnibus ſecundum perſonæ dignitatem æquale eſt. Tum proprietatis,quæ ſoli rei de qua quæritur conuenit,& rē ab omni alia tanquā differens ſeparat: ut in hominē ne ſolum an etiam in belluas ægritudo cadat.i. ſit'ne ægritudo homini propria,an nō? Reſponderē eſſe propriam,id quod ex eius definitione liquet,quæ eſt opinio præſentis mali,idq; ex genere ægritudinis quoq; cōſtat.i.ex perturbatione,quæ eſt auerſa à recta rōne contra naturam animi incitatio:Porro diuiſionis hoc exēplum eſt,ſint nec'ne tria genera bonorū. Peripatetici ſtatim eſſe tria reſpōderet,unum animi, ut eſt uirtus: alterum corporis,ut uires: aliud fortunæ,ut ſunt diuitiæ. At cōtinuo Stoici & Academici negarēt, ut qui omne genus in una uirtute reponant.Et eodem pacto partitionis exemplum dari poteſt,quo diuiſionis.Nā genus eſt ueluti totum,& formæ uelut partes. Itaque quēadmodū diuiſione genus in ſuas formas diducitur, ita totū in partes ſuas partitione ſecatur. Quapropter idē exemplum utrique,& diuiſioni,& partitioni ſufficiet, cum plerunque partitionem & diuiſionē cōfundamus. Deniq; deſcriptionis, ut aſſentator eſt qui in omnibus placere ſtudet,qualis eſt ille Terētianus,qui inquit, Quando ait aio,negat,nego:quaſi dicat;ſi is cui aſſentior aliquid affirmet,illud affirmo,ut placeā: ſi quid contra negat, illud etiā nego,ob eandē cauſam nimirum ut placeam, quod ab amico uero procul abeſt. CVM aūt quæritur quale quid ſit.] Quæſtio qualitatis bipartita eſt:una ſimplex,altera cōparata dicitur.Simplex eſt quæſtio qualitatis,cum abſolute & per ſe ſine collatione aliqua uel reſpectu de qualitate quæritur:ut, eſt'ne expetēda gloria? Gloria qualitas eſt,de qua ſimpliciter quæritur. nulli.n.ita quærendo,confertur. Gloriam bonum eſſe expetendum,Ariſtot.Ethicorum primo docet. Eſt aūt gloria,ut Cic.lib.3.Quæſtionum Tuſculanarum ſcribit, conſentiens laus bonorum, uox bene iudicantium de excellente uirtute. Quæſtio comparata eſt, ſi res de qua agitur, alteri rei quærendo conferatur. Vt,præponenda'ne ſit diuitijs gloria? gloria cum diuitijs in hac quæſtione confertur. Vnde fit, ut hæc quæſtio comparata ſit.Quòd aūt diuitijs gloria præponēda ſit,ideo cōſtat, q gloria per ſe ſit amanda,diuitiæ propter aliud. SIMPLICIVM tria genera ſunt.] Quæſtio ſimplex qualitatis triplex eſt, una de utili & inutili, altera de æquo & iniquo, tertia de honeſto & turpi quærit: quæ tria differunt. Nam utile eſt quod maiori bono comparando prodeſt,cuiuſmodi diuitiæ ſunt,quæ ad maius bonū acquirēdum,& ad uirtutem comparandam conducunt. Eſt.n.difficile,ut qui eget,bene operetur: cum diuitiæ ſint rerum agendarum nerui & inſtrumenta. Aequum dicitur,quod de iure ſummo multū remittit: uel ſi mauis,æquitas eſt legitimi iuris emēdatio:hoc eſt, ἐπανόρθωμα τοῦ δικαίου καὶ νομίμου. Denique dicitur honeſtū,quod laudandum,prædicandum,præferendū,quodq; cum uirtute ſemper coniunctum eſt. Harum partium hæc ſunt exēpla,utilitatis inquam,hoc modo: Sunt nec'ne diuitiæ expetendæ? Diuitias in uſum bonum expetendas eſſe dicimus. Tum,an fugienda paupertas? Illas autem

expetendas eſſe, hanc uero fugiendam, Peripatetici concederent, ſed negarent Stoici: quorum ſententia robuſta, uirilis, et maſcula uidetur. Nam ſæpenumero diuitiæ ſuis poſſeſſoribus pernicioſe ſunt, ut Crœſo, Seiano, Craſſo, Seneca, et alijs quàm plurimis fuerunt. At paupertas multos cōmendabiles, & ſempiterna memoria prædicandos reddidit: ut Curium, Fabriciū, Serranum, de quibus Horatius:

Dicitur hinc, quantum paupertas ſobria poſſit.
Pauper erat Curius, cum regem uinceret auro.
Pauper Fabricius, Pyrrhi cum ſperneret aurum.
Sordida Serranus flexit dictator aratra.
Luſtratæ lictore caſæ faceſq; Salinis
Poſtibus affixi collectæ conſule meſſes,
Et ſulcata diu trabeato rura colono.

Porro æquitatis hoc exemplum eſt? An ſit æquū ulciſci à quocunque iniuriam acceperis? Iuſtum profecto ſemper eſt: nam uindicta iuris naturalis ſpecies eſt, uerum nō ſemper æquum eſt, ſed aliquando ignoſcendū, & de ſuo iure aliquid cedendum: ut ſi tibi parēs iniuriam intulerit, pietas quam erga parentē ſemper habere debes, à uindicta te hortatur. Inſuper honeſtatis: ut, ſit ne honeſtū pro patria mori? Sane trecenti Fabij, Decij, Camilli, item Sinegyrus Athenienſis miles, & Leonidas Lacedæmoniorum imperator cum ſuis illis ſexcentis Spartanis, honeſtū eſſe pro patria mori te docebūt: quos poſteritas eo nomine maxime commendat. mortem aūt pro patria impenſam bonum eſſe, ſcribit Horatius, qui ſic habet:

Mors impenſa bonum. Decios uenerare ruentes,
Vel ſolus quid fortis agat te ponte ſoluto
Oppoſitus Cocles, Mutij te flamma docebit.

Item Vergilius:

Pulchrumq; mori ſuccurrit in armis.

Rurſus idem:

O terq; quaterq; beati
Queis ante ora patrum Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere,

Inſuper Cic. prima oratione Inuectiua in Catilinam, Patriam cōmunem omnium parentem uocat, eamq; ſibi longe chariorem ſua uita dicit. Denique Leonidas ille (cuius iam meminimus) dixiſſe fertur, ſe plus patriæ ſuæ quàm uitæ debere, cum apud Thermopylas ſuos milites aduerſus numeroſiſſimā Xerxis Perſarum regis multitudinem hortaretur. COMPARATIONVM autem duo.] Comparata quæſtio bipartita eſt: una de eodem & diuerſo, altera de maiore & minore quæritur. De eodem & diuerſo, ut quid inter regem & tyrannum interſit, hoc fine refert, q rex ſit, qui cum unus in Rep. imperet, non ſibi tamen, ſed publicæ utilitati ſtudet & conſulit: Tyrannus contra non Reip. ſed priuatis commodis proſpicit. Maioris uero et minoris hoc exēplum eſt, ut ſi quæratur, Eloquentia ne pluris ſit, an iuris ciuilis ſcientia? Eloquentiam pluris eſſe, Craſſus apud Cicer. 1. de Oratore docet, cum dicit: cæteras artes ſine eloquentia teneri poſſe, eloquentiam ſine cæteris non poſſe. nam eloquens encyclopædiam abſoluit. Quare quicunque eſt eloquens, eundē iuriſconſultū eſſe neceſſe eſt, Verum pōt quis iuriſperitus eſſe, ut nō ſit eloquēs. Quocirca pluris eſt eloquētia, quàm iuris ciuilis ſciētia. Is. n. demum eloquens dicitur, qui de rebus omnibus ornate & copioſe dicere pōt. Itaque nō immerito dicebat Antonius, ſe multos noviſſe diſertos, eloquentē uero neminem. Quia in eloquente, i. perfecto illo oratore, plurima deſiderantur, quæ omnia præſtare difficillimū eſt. Nā in Oratore, inquit Antonius, acumen dialecticorū, ſentētiæ philoſophorum, uerba prope poetarū, memoria iuriſcōſultorum, uox tragœdorum, geſtus pene ſummorum artificum eſt requirendus. VNVM de eodem & alio, &c.] Quòd autem Cicero quæſtionem eiuſdē et diuerſi, qualitati ſubijciat, ſibi repugnare uidetur, ut qui in Partitionibus oratorijs, idē et diuerſum definitioni, non aūt qualitati tribuerit, quemadmodū & paulo poſt attribuet, qui cū de definitione loquetur, dicet. Atque huic generi finitimū eſt illud, quod appellari de eodē & altero diximus, quod genus forma quædā i. definitionis eſt. Si. n. quæratur, idē ne pertinacia & perſeuerātia definitionibus iudicandū eſt: quare ergo Cicero qualitati idē et diuerſum ſuppoſuit? cū definitionis ſint, & eſſe poſtea confirmet? Huic quæſtioni ſic occurritur: Idem & diuerſum duobus modis accipiuntur, ſecūdum ſubſtantiam, & ſecundum accidens. Secundū ſubſtantiam idem & diuerſum ad definitionem pertinent. Nā quæ ſunt eadē, eorum eſt eadem ſubſtantia & definitio. At quod ſecūdum accidens, uel idem uel diuerſum eſt, qualitati tribuitur. Nam qualitas non tantum pro categoria, ſed pro omni accidente ſumitur. i. pro nouem accidentium categorijs, ut Agricola capite ſeptimo libri ſecundi docet. ACTIONIS reliquæ ſunt.] Quæſtionem infinitam paulo ante in cognitiuā & actiuam diſtribuerat. de cognitiua ſatis multa dixit. Proximum eſt, ut de actiua nonnulla dicat. Ea duplex eſt: una ad officium, altera ad motum pertinet. ad officium pertinet ea quæ rectū nec ne, an recte factum faciendum ue ſit, quærit: cui quæſtioni omnium uirtutū & uitiorum materia ſubiecta eſt. Officium aūt uulgo ſic definiunt, ut ſit uirtutis actio, uerū quia nomen officij duplex eſt, in genere definiri nequit, ſed diuiſione explicandum eſt. Duplex eſt igitur, ut ait Cic. 1. et. 3. Offic. unum medium ſiue inchoatum, quod alij imperfectum dicunt: alterum uero perfectum. Perfectū officium ad finem bonorum pertinet, eſtq; cum uirtute coniunctum, quod in ſolum ſapientem cadere poteſt, Græci κατόρθωμα uocant. Cicero. 3. de Finibus bonorum & malorum, modo rectum, modo recte factum transfert. Si uerbum uerbo reddere uolumus, ſic interpretabimur: quod ſecundum rectum. i. ſecundum uirtutem factum eſt. Medium aūt officium eſt, quod per ſe neque bonum, neque malum, uerū ad aliquem uitæ uſum ſumitur. Cuius ratio probabilis reddi poteſt, quare factum ſit. Græci μέσον appellant. Sed de officio ſatis, nunc de motu. Motus ſiue perturbatio eſt, appetitus uehementior, ſed uehementiorē appetitum uoco, qui longius diſceſſerit à naturæ cōſtātia. Modo Rodolphus ſic definit, ut ſit quidam impetus animi, quo ad aliquid perſequendū, uel fugiendū, uehementius quàm pro recta animi cōſtitutione impellimur. utraque profecto definitio contractior eſt motu. Nam ei tantum motui qui πάθος appellatur, nec in ullum affectū competit, qui apud Græcos ἦθος uocatur. Quare motum, ſiue affectū diuiſione potius quàm definitione (ut qui ſimplex nō ſit) explicemus. Eſt itaque duplex affectus, auctorē Quintiliano, πάθος & ἦθος, quorum ille uehemens eſt & cōcitatus, hic uero lenis & compoſitus. RVRSVSQVE oratio.] Quintil. lib. 6. ubi laudat affectus, inquit orationem ſine affectibus ingratam eſſe, & exanguem, affectuſq; ipſos ſpiritū eſſe & ſanguinem orationis, qui quemadmodū ſanguis per totum corpus funditur, ſic per totā oratione diffundi debet, tametſi in principio & epilogo præcipuas ſedes habent, ubi ſæpè dominantur, uerū hic magis quàm illic. Nā in principio ſatis eſt eos uelut extremis digitis attingere, & quaſi poſtremis labris deguſtare. In epilogo uero conſumuntur, eorumq; uires oēs explicātur. Sed hac de re plura dicemus, cum ad poſtremam orationis partem peruenerimus. Hic ſunt affectuū ſpecies explicandæ, quas eſſe quatuor Cicero quarto Quæſt. Tuſculanarū ſcribit, ægritudinem, lætitiā, libidinem, & metum. Sed hic iracundiam pro libidine, nimirum ſpeciem loco generis uſurpat. Nam iracundia libidinis eſt ſpecies. Eſt autē ægritudo, opinio recens mali præſentis, in quo demitti contrahiq;

trahiq; animo rectum eſſe uideatur. Tū lætitia opinio eſt recens boni præſentis, in quo efferri rectum eſſe uideatur. Metus eſt opinio impendētis mali, quod intolerabile eſſe uideatur. Libido uero, opinio uēturi boni, quod ſit ex uſu, iam præſens eſſe atque adeſſe. Opinionem aūt quam in omnes definitiones ſuperiores incluſimus, imbecillā aſſenſionē definimus; ſed in ſingulis perturbationibus ante definitis, partes eiuſdē generis plures ſubijciūtur, ut ægritudini inuidētia, æmulatio, obtrectatio, miſericordia, angor, luctus, mæror, ærūna, dolor, lamentatio, ſolicitudo, moleſtia, afflictio, deſperatio, & ſi quæ ſunt de genere eodē. Sub metum aūt ſubiecta ſunt pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, formido: uoluptati maleuolentia, lætans malo alieno, delectatio, iactatio, & ſimilia: libidini ira, excandeſcentia, odium, inimicitia, diſcordia, indigentia, deſiderium, & cætera huiuſmodi. Harū partium definitiones ex quarto quæſtionū Tuſculanarum petes. longum. n. foret, ſi eas omneis recenſeremus. Itaque ſit ſatis in præſens, admonuiſſe loci. Vergil. 6. Aeneid. has perturbationes elegantiſſime deſcripſit, his uerſibus:

Veſtibulum ante ipſum, primiſq; in faucibus orci,
Luctus & ultrices poſuere cubilia curæ,
Pallenteſq; habitant morbi, triſtiſq; ſenectus,
Et metus, & male ſuada fames, ac turpis egeſtas,
Terribiles uiſu formæ, letumq;, laborq;.
Tum conſanguineus leti ſopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumq; aduerſo in limine bellum:
Ferreiq; Eumenidum thalami, & diſcordia demens
Vipereum crinem uittis innexa cruentis.

Hactenus de affectibus. quorum alius oratione gignitur, puta πάθος. alius ſedatur, uidelicet ἦθος. alius planè tollitur quibuſdam urbane dictis. nam riſus, triſtes affectus ſoluit: ut lib. 6. docet Quintil. HAEC autem.] Sicut propoſitum. i. infinita quæſtio in cognitiuam & actiuam diuiſa eſt, ita cauſa, uel ſi mauis controuerſia. i. definita quæſtio, in cognitiuam & actiuam diſtribui poteſt. & quæcunque de cognitiua & actiua quæſtione, cum de propoſito loqueremur, dicta ſunt; eadem omnia in quæſtionem definitam transferri poſſunt: hoc eſt, ſicut infinita quæſtio cognitionis aut coniecturalis eſt, aut finitiua, aut qualitatis: ita definita quæſtio coniecturalis, finitiua & qualitatis eſſe pōt ut, An acceperit pecuniam Decius? minuerit ne maieſtatem Norbanus? iure ne occiderit Opimius Gracchum? ita uides non in propoſito modo, ſed & in controuerſia, an ſit, quid ſit, quale ſit, quæri. Præterea ſicut quæſtio infinita actionis: aut ad officium, aut ad motū pertinet: ita definita quæſtio ad officium uel motum pertinere poteſt. ut infinite quæris, An ſuſcipiendi ſint liberi? definit uero, An Catoni ex Martia ſuſcipiendi ſint liberi? quarum quæſtionū utraque ad officium pertinet. LOCI autem.] Cum tres ſint quæſtiones, coniecturalis, finitiua, & iuridicialis: omnes loci, quos prius expoſuimus, ad earum probationem adhibentur. & quamuis nonnulli ad plures accommodentur, alij tamē ſunt ad alias aptiores, ut cauſa & euētus: tametſi ad qualitatem, definitionem, & coniecturam accommodentur, ad coniecturā tamen potius q̄ ad illas pertinent, ad quas pariter aptiſſimus eſt adiunctorum locus, Ad definitionem, methodus definiēdi, quā Cicero ſuperius tradidit: ad quæſtionem iuridicialem, ſimilia & cōparata maxime cōducunt, etiamſi ad reliquas referri poſſint. Quapropter bene dixit Cicero, locorum alios quibuſdā quæſtionibus aptiores eſſe, alios contra minus aptos, de quibus poſtea latius dicemus. AD cōiecturam.] Locos coniecturales enumerat, qui ſunt, cauſa, euentus, & adiunctum. Quòd aūt locus ab adiunctis coniecturalis ſit, ſuperius probauimus, cum eum locum explicaremus, ubi Cicero dicit, Sed locus is magis ad coniecturales cauſas quæ uerſantur in iudicijs ualet. Ab adiunctis coniectura colligitur, hoc modo: Quia Spurius Melius eques Romā. frumentū populo ſua impenſa largitus eſt, & ob id factum plebem ſibi cōciliauit, unde in ſuſpicionē regni affectati uenit, & ideo à Caio Seruilio Hala magiſtro equitū occiſus eſt: ſic Manlius Capitolinus, quia obſtrictos ære alieno liberaſſet nexos, crimine affectati regni damnatus, de ſaxo Tarpeio deiectus eſt. Cæterū cauſas & euēta quæſtioni cōiecturali maxime cōuenire, idem auctor eſt in Partitionibus oratorijs, ubi ſcribit: In cōiectura igitur cū eſt in inficiādo reus, accuſatori hæc duo prima ſunt: ſed accuſatorē pro omni actore & petitore appello. poſſunt. n. etiam ſine accuſatore in cauſis hæc eadem cōtrouerſiarum genera uerſari: ſed hæc duo ſunt ei prima, cauſa & euentus. Cauſam appello, rōnem efficiendi: euentum, id quod eſt effectum. In cauſis quibus coniectura mouetur, hæc maxime ſpectātur, auctore Fabio, ira odiū, metus, cupiditas, ſpes. Quorum ſi quid in reum conuenitet, accuſatoris eſt efficere, ut ad quidquid faciendum cauſæ ualere uideantur, eaſq; quas in argumentū ſumet augere: ut Cicero pro Milone docet, cauſas in Clodio fuiſſe Milonis occidendi, non in Milone occidendi Clodij. Nam Milone interfecto, non modo ut prætor eſſet, nō eo cōſule quo ſcelere facere nihil poſſet, ſed etiā his conſulibus prætor eſſet, quibus ſi non adiuuantibus, aut conniuentibus, certe ſperaſſe ſe poſſe Remp. eludere in illis ſuis cogitatis furoribus, cuius ille conatus, ut ille ratiocinabatur, nec ſi cuperent, reprimere poſſent, cum tantum beneficium ei ſe debere arbitrarentur: & ſi uellent, fortaſſe uix poſſent frangere hominis ſceleratiſſimi corroboratam iam uetuſtate audaciā. Ex quibus apparet, cauſas ad coniecturam mouendā ualere, ad quam quoque ualet affectus: ut Areopagitæ, cum damnauerant puerum coturnicum oculos eruētem, nihil aliud iudicaſſe uidētur, quàm id factū eſſe ſignū perniciosiſſimæ mentis, multiſq; malo futuræ ſi adoleuiſſet. AD definitionem aūt pertinet ratio & ſcientia definiendi.] Loci finitimi ſunt, definitio, antecedens, conſequens, repugnans, necnon duo quos ſuperius coniecturales fecimus. i. cauſa & euentus. Definitio quidē, à qua quæſtio finitiua uocatur. nā quid ſit, definitione declaramus ſed memineris ſub definitiōe plures locos intelligi, partes, notā, coniugationem, genus, formam, differens. Hæc. n. omnia, ad quæſtionem finitiuam probandam referuntur. Inſuper idem & diuerſum, definitioni uicina ſunt, proinde ad quæſtionem finitiuā pertinent. Nam quorum eædem ſunt definitiones, ipſa nimirum ſunt eadē: et quorum diuerſæ, diuerſa. ut ſi quæratur, idem ne ſit pertinacia & perſeuerātia, diuerſas eſſe definitionibus cognoſcemus: nā diuerſæ ſunt eorum definitiones. Siquidem perſeuerantia in rōne bene animaduerſa, ſtabilis & perpetua manſio eſt: ut Cic. lib. 2. de Inuentione tradit. At pertinacia eſt, ſine ratione ſtabilis & perpetua manſio, ut auctor eſt Cic. 1. Officiorum. Varro de Lingua latina ad Ciceronem inquit, Cum quæritur unde pertinacia ſit, à pertendendo. nam cum quis pertendit in eo in quo pertendi non debet, pertinacia eſt: in quo uero oportet manere, ſi in eo perſtet, perſeuerantia dicitur. Inſuper ad finitiuam quæſtionem, ut diximus, adhibentur antecedens, conſequens, repugnans, cauſa ſimul, & euentus. Nam ſi de rebus duabus quæratur, eædem nec ne ſint, ſi quid uni ſequatur quod nō ſequatur alteram, ſi quid unius ſit antecedens quod non ſit alterius, ſi quid uni repugnet & idē non repugnet alteri, ſi qua ſit unius cauſa quæ nō ſit alterius, ſi quis denique ſit affectus unius qui nō ſit alterius, res ſunt diuerſæ, non aūt eædem: earundem. n. rerum eædem ſunt accidentia, conſequentia, repugnantia, cauſæ. ut à conſequentibus probabis, aſſentatorē & amicum nō eoſdem eſſe. Nam ſi amicus eſt, bonus eſt: contra, ſi aſſentator, malus.

Bonus & malus diverſa ſunt conſequentia, quare aſſentator & amicus diverſa ſunt, ex quibus illa conſequebantur. AD tertium genus quæſtionis.] Locos iuridiciales recenſet, quos unius qualitatis appellatione cõprehendit, ſed qualitatem duplicem prius fecit: unam ſimplicem, alteram comparatam. Vtraque qualitas ad iuridicialem quæſtionem confirmandã uel refellendam adhibetur. cõparata inquam, quam prius bipartitam eſſe diximus. nã unam de eodem & alio, alteram de maiore & minore eſſe diximus. tũ illa ſimplex, in qua de expetẽda fugiendaq́; de honeſto & turpi, de æquo & iniquo quærimus. Expetendorum aũt tria genera ſunt, bona animi, corporis, & externa. Honeſtorum ſimplex eſt ratio. Nam ea demum bona, quæ ſunt animi, honeſta dicuntur: reliqua minime. Honeſtum aũt eſt, quod cum uirtute coniunctum eſt. Aequitas uero bipartita eſt: una naturalis, altera instituta. Naturalis æquitas eſt, quam legem naturæ uocant. Eam Cicero pro Milone legem natam appellat, qua uim ui repellere licet, & de qua poeta quidam ſcribit:

Armaq́; in armatos ſumere iura ſinunt.

Aequitas aũt inſtituta, dicitur ius gentium uel humanum. i. ius quod homines introduxerunt, & ſibijpſis urgente neceſſitate quæſierunt. Aequitas naturalis in tuitionem ſui, & ius ulciſcendi diſtributa eſt. de qua Cic. I. Officiorum abunde loquitur, cum inquit: Principio generi animantiũ omni à natura cõparatum eſt, ut ſe uitam corpusq́; ſuum tueatur: & cætera. Ex quo loco conſtat, tuitionem ſui, ius eſſe naturale. Verum quod ulciſcendi ius etiam naturale ſit, ex Miloniana iam docuimus. Cicero duplicem tamẽ æquitatem naturæ hoc in loco facit, tuitionem ſui, & ulciſcendi ius. At in Officijs procreationem liberorũ adiecit, quemadmodum iuriſcõſulti; qui matrimonium et liberorũ educationem iuri naturali attribuunt. Aequitas aũt ab hominibus inſtituta, tripartito diuiditur, in legitimam, cõuenientem, & moris uetuſtate confirmatam. Aequitas legitima ius ſcriptum eſt. i. lex ipſa, quæ omnia recta & inflexibilia exigit. Ea eſt, ut ait Gellius, generale iuſſum populi, uel plebis rogante magiſtratu: uel, ut Iuſtinianus ait, Lex eſt ius quod populus R. magiſtratu ſenatorio interrogante, ueluti conſule confirmabat. Et æquitas conueniens ea dicitur, quæ de iure multum remittit. ea propriè à Græcis ἐπιείκεια uocatur, nos eã nomine cõmuni æquitatem dicimus. à qua æqui boni conſulere dicunt. i. in bonam partem accipere. Aequitas uero, moris uetuſtate confirmata, mos ipſe eſt. Mos, ut inquit Varro, in iudicio animi eſt, quem uidelicet morem ſequitur conſuetudo. uel ſi mauis, mos eſt approbatio quædam, non lege, ſed iudicio & opinione confirmata. Moré Iulius Feſtus ita deſcribit, ut ſit inſtitutum patrium, ad religionem & ceremonias maiorum pertinens. Eſt aũt inſtitutum, ius nõ ſcriptum: quod certum tamen auctorẽ habet, quẽ imitari cæteri non erubeſcant. quale illud eſt Valerij Publicolæ, qui primus (auctore Liuio) faces populo R. ſummiſit: unde & Publicolam dictum fuiſſe plerique putant. Inſtituere uero eſt, auctorem alicuius rei & conditorem fieri, nec nõ exemplum poſteritati dare. ATQVE etiam rurſus.] Alterã æquitatis diuiſionem Cicero facit, quæ tripertita eſt; una pietas, altera ſanctitas, tertia iuſtitia uocatur. Pietas, ut inquit, æquitas eſt ad deos ſuperos pertinens. quod tamen ei repugnat, quod ab eodem in Partitionibus dictum eſt. Illic. n. ait, pietatem iuſtitiam eſſe erga parentes, non erga deos nam quæ eſt erga deos æquitas, eã religionem uocat. Veruntamen huic quæſtioni ſic occurritur: cum pietatem erga parẽtes eſſe Cic. in Partitionibus dixerit, illic pro ea quæ uulgo bonitas dicitur, pietatẽ uſurpauit. Cæterũ in religione pietas eſt, quemadmodum ipſe libro. I. de Natura deorum ſcribit, ubi ſuperſtitionem à religione ſic ſeparat, cum de Atheis loquitur. Superſtitio (inquit) timor eſt inanis deorũ: religio pio cultu deorum cõtinetur. Itaque quam in Partitionibus religionem uocauit, nunc pietatem appellat. i. pium cultum deorum: qui diuerſus eſt ab ea pietate, quã uulgo bonitatem nominari diximus. Nam ea pietas, quæ bonitas dicitur, erga parentes eſt. pietas uero quæ religio eſt, in deos eſt. Dicitur aũt religio non à relinquẽdo, ut Gellius uult, ſed à relegendo, quemadmodũ Cic. lib. 2. de Natura deorum ait: Nam qui totos dies, inquit, precabantur & immolabant ut ſibi ſuperſtites eſſent liberi, ſuperſtitioſi uocati ſunt: qui uero quæ ad pium cultum deorum pertinent, pertractabant, & diligentiſſimè relegebant, religioſi ſunt appellati. Ita illud nomen uitij, hoc uirtutis factũ eſt. Hactenus de religione, quã hoc loco pietatem à Cicerone uocari cõfirmauimus. De ſanctitate dicamus. Itaque ſanctitas, ad deos manes. i. inferos, æquitas eſt pertinens. quod nomen ſanctitatis duplex eſt. Nam ſanctum interim dicitur, ut ait Macrobius. quod neque ſacrum eſt, neque religioſum, ſed incorruptum, intactum, caſtum & inuiolatum. ut apud Vergilium Turnus ait:

Sancta ad uos anima, atque iſtius inſcia culpæ
Deſcendam.

Tum apud eundem:

Tuq́; ò ſanctiſſima coniux,
Fœlix morte tua.

Aliter ſanctũ, ſacrum eſt & religioſum. Illud à ſanciendo: hoc à ſagminibus. i. uerbenis (quæ ſacras herbas ſignificant) dicitur. Sequitur iuſtitia, quæ eſt æquitas ad homines ſpectãs. Eã Iuſtinianus ſic definit, ut ſit conſtans & perpetua uoluntas, unicuique quod ſuum eſt tribuẽs. quæ pariter multiplex eſt: nam modo bonitas, modo fides, nunc lenitas, nũc amicitia uocatur. Bonitas erga parentes, fides creditis in rebus. nam ſecundum Stoicos (ut ait primo Officiorũ Cicero, quod etiam ſuperius attigimus) fides ex eo dicta eſt, ꝙ id quod dictum eſt, fiat. In moderatione animaduertendi, aut puniendi, lenitas. In mutua hominum beneuolentia, amicitia. DE propoſito ſatis multa.] De quæſtionibus infinitis hactenus, quas in cognitionem & actionem diuiſimus, dictum ſit. Itaque ſupereſt, ut de finitis. i. cauſis & controuerſijs pauca dicamus, et ſanè pauciora dicẽda ſunt, quàm ante de infinitis dicta ſunt, propterea ꝙ quæcunque de infinitis diximus ea omnia ad finitas transferri poſſint, & ut in Bruto Cicero dicit: Quod in genere probatum eſt, neceſſe eſt in parte probatum ſit. & hoc eſt quod ait Cicero, pleraque cauſæ eſſe cum propoſito cõmunia. Communia ſunt, quæcunque de propoſito diximus, ut quæ non in propoſitis modo, uerumetiam in cõtrouerſijs repeKiantur. nã ſi in illis ſunt, in ijs quoque eſſe neceſſe eſt, quia propoſitũ pars cauſæ eſt: cum præter propoſitum cauſa circũſtantias etiam cõprehendat, ut ante diximus. TRIA ſunt genera cauſarum.] Cauſarum genera, nec plura, nec pauciora quàm tria ſunt. Nam de quibuſcunque dicit orator, ea uel certa ſint, uel dubia neceſſe eſt. Certa laudamus uel uituperamus. hinc & demonſtratiuum genus dicitur, ꝙ eo genere qualis quiſque ſit laudando uel uituperando demonſtremus, Græci ἐπιδεικτικὸν dicunt, nos oſtenſiuũ transferre poſſumus. Nam hoc genus ad ſolam ingenij oſtentationem cõpoſitum eſt, neque ad uictoriã, ſed ad finem laudis & gloriæ tendit. A meliori uero parte laudatiuum latine appellatum eſt. quod græce ἐγκωμιαστικὸν dicitur. Dubia uero, de quibus orator dicit, bipartita ſunt. Eorum. n. partim ad electionẽ nobis ſunt libera, de quibus deliberatur, unde deliberatiuum genus: partim aliorum ſententiæ ſunt commiſſa, de quibus lite contenditur, unde iudiciale genus. Itaque tria cauſarũ eſſe genera manifeſtum euadit, laudationis, deliberationis, & iudicij. Cicero tamen ſecundo de Oratore, laudatoriũ genus è numero

cauſarũ eximere uidetur, qui illic ſcribit ea quæ in foro atq; in ciuium cauſis diſceptationibuſq; uerſantur, aut in lite ordinãda, aut in dando cõſilio eſſe poſita. Tertiũ autẽ illud genus, puta laudatiuum, quod & à Craſſo tractum eſt, & ut audio, ille ipſe Ariſtote (qui hæc maxime illuſtrauit) adiũxit etiam ſi opus eſt, tamen minus eſt neceſſarium. ſanè Craſſus per ſe in forum uenire laudẽ & uituperium negat, iudicialibus autem & deliberatiuis cauſis adhiberi fatetur, quæ ſententia & Iſocratis eſt. Horũ autem generum hi ſunt fines, honeſtas, utilitas, & æquitas. Honeſtas quidem, laudationis finis eſt. nam quæcunq; ſunt cũ uirtute cõiuncta laudanda ſunt. De honeſtate ſuperius diximus, quam à uirtute non ſeparauimus. Vtilitas deliberationis eſt finis. de qua item à nobis eſt dictum, cum de expetendis & fugiendis loqueremur. Iudicij denique finis eſt æquitas, cuius genera & diuiſimus, & definiuimus. Reliquum eſt, ut Quintiliano ſatiſfaciamus, qui Ciceroni repugnare uidetur. Inquit enim ille capite quarto libri tertij, Nec ijs acceſſerim, qui laudatoriam materiam honeſtorum, ſuaſoriam utilium, iudicialem iuſtorum, quæſtione contineri dixerunt. Nam in deliberatione nonnunquã honeſtas, in laudatione utilitas, in iudicio ſimul omnia, honeſtas, utilitas & æquitas interim tractatur. quare hæc mutuis ſtãt auxilijs. Verũ cũ Cicero laudationis finẽ honeſtatem faciat, deliberationis utilitatẽ, & iudicij æquitatẽ, non ſic hic accipienda ſunt, ut honeſtas ſola & ſemper in laudatione uerſetur, in deliberatione ſola & ſemper utilitas, in iudicio ſola & ſemper æquitas ſed quia ſæpius in laudãdo honeſtas, de utilibus deliberamus æquitatem in iudicando ab oculos habere debemus. Cæterum Cicero in Partitionibus alios horum generum fines facit: delectationẽ in laude, ſpẽ & metũ in ſuaſione & diſſuaſione, & ſæuitiã et miſericordiã in accuſatiõe & defenſione. Verũ illic nõ cauſarũ, ſed motuũ fines: hic uero cauſarũ, & non motuũ fines tradit. SED *definitæ quæſtiones à ſuis quoque locis.*] *Hactenus de quæſtione, nũc de ſtatu dicendũ. Cum. n. omnis quæſtio ſtatum habeat non alienum fuerit, de eo quoque pauca dicere. Status autem ex eo dictus eſt, quod in eo tota cauſa conſiſtat, uel quòd in eo primus ſit cauſæ congreſſus. Nam quandiu aduerſarij conſentanea dicunt, tandiu ſtatum non eſſe certũ eſt. at ſtatim ut pugnare cœperũt, ſtatus oritur. Eſt enim ſtatus, genus quæſtionis, quod ex prima cauſarum conflictione naſcitur, id eſt, ex intẽtione & depulſione. Occidit patrẽ Roſcius, intẽtio eſt, nõ occidit, depulſio. unde naſcitur hoc quæſtiõis genus, An Roſcius patrem occiderit. Omnis uero ſtatus, aut coniecturalis eſt, aut finitiuus, aut iuridicialis. Coniecturalis eſt, ſi defenſor factum neget, & idem aliter iudicialis dicitur. Coniecturalis quidem ab accuſatore, quòd is factum quibuſdã cõiecturalis probet. à defenſione uero inficialis, quòd inficietur et neget. ut rex Deiotarus ſtruxit inſidias Cæſari, inquit accuſator idq; probare coniecturis intendit. non ſtruxit inſidias, reſpondet patronus qui depellit. An ſtruxerit inſidias, coniecturalis eſt ſtatus, uel (ut diximus) inficialis. Finitiuus ſtatus eſt. in quo tametſi de facto conuenit, de nomine tamẽ non cõuenit, nam de eo quæritur. Vt ſi quis ſacrilegij accuſetur, quòd pecuniam qualemcunq; de templo ſuſtulerit: & reus ſi ſacrilegium neget, concedat tamen ſe pecuniã de templo ſuſtuliſſe: quid ſit ſacrilegiũ, quæritur, & ſtatus eſt finitiuus, quia definitiõe explicatur. n. i cui definitio ſacrilegij conuenit, eidẽ nomen ſacrilegij conueniet. Tertius iuridicialis, quẽuis latine, non ſatis tamẽ uſitate transfertur, qui Græci δικαιολογικὸς appellatur. & eſt, cũ de facto ſimul et nomine facti cõſtat, ſed iure an iniuria factũ ſit, quæritur. Vt Milo Clodium occidit, non negatur: res quæ facta eſt, cædes appellatur, cõceditur. ſed iure an iniuria Clodius à Milone ſit cæſus, hoc eſt quod quæritur. Hos omnes ſtatus Cicero uult potius à depulſione quàm ab intẽtione naſci, cũ dicit, Refutatio accuſationis in qua eſt depulſio criminis, græce στάσις dicitur, latine appellatur ſtatus, in quo primum cõſiſtit quaſi ad repugnãdũ cõgreſſa defenſio. Et hanc eſſe Ciceronis ſentẽtiam, ut ſtatus ex depulſione naſcatur, Quintilianus libro tertio confirmat his uerbis: Alij ſtatum crediderunt primam eius cũ quo ageretur deprecationem, quã ſententiã Cicero his uerbis complectitur, quaſi ad repugnandũ congreſſa defenſio. Sed memineris, deprecationem à Quintiliano uocari, quã Cicero hoc in loco depulſionẽ uocat. Nam uerbũ deprecor, ut auctor eſt Gellius cap. 16. lib. 6. noctium Atticarum ſignificat aliquando idem quod deteſtari, execrari, depellere, uel abominari. quo in ſenſu Catullum in hoc Epigrammate cepiſſe dicit.*

Lesbia mi dicit ſemper male, nec tacet unquam
De me: diſpeream, me niſi Lesbia amat.
Cui ego quaſi eadem, totidem mox deprecor illi
Aſſidue, uerum diſpeream niſi amo.

In eadem ſignificatione Cicero ſecũda actione in Verrẽ uſurpat, Nunc uero quid faciat Hortenſius, auaritiæ'ne crimina frugalitatis laude deprecetur, an hominẽ flagitioſiſſimũ, inuidioſiſſimũ, nequiſſimumq; defendat? Ciceroni, qui ſtatũ ex deprecatione, id eſt depulſione naſci dicit, Celſus contrarius eſt: qui ab eo qui intendit ſtatum fieri dicit, propterea quod is in eo probando quod intẽdit, ſtare cogitur. Sed Cicero melius ſententia Quintiliani, inquit, ſtatim ex depulſione fieri. Nã ſi aduerſarius nihil dicet, ſi nõ reſpondeat, ſi nõ repugnet, certũ eſt nullum ſtatum eſſe. Verum depulſio non ſemper eſt defenſoris, neq; intentio ſemper accuſatoris. Quare licet à depulſione ſtatus oriatur, aliquando tamẽ auctor, nec ſemper reus ſtatũ facit. In cõiecturalibus cauſis depulſio eſt rei, quare reus inficialem ſtatum facit, quippe qui depellat, ut occidiſti, intentio eſt. non occidi, depulſio rei eſt. Status coniecturalis, an occiderit. At in iuridicialibus non reus, ſed actor facit ſtatum, quia eius incipit eſſe depulſio. Vt Milo Clodium occidit, cõceditur, cæterũ Milo reſpondet, iure occidi, quæ intentio rei eſt. Contra uero dicit accuſator, nõ iure occidiſti, quæ eſt depulſio actoris, unde ſtatus iuridicialis oritur, an iure occiderit.

AT QVE *etiam in deliberationibus.*] *Status non in ſolas iudiciales cauſas cadit, quemadmodum pleriq; falſo crediderunt, quos Quintil. cap. 6. lib. 3. reprehendit, ubi ait: Ergo cũ omnis cauſa contineatur aliquo ſtatu, priuſquam dicere aggrediar, quomodo genus quodq; cauſæ ſit tractandũ, id quod commune eſt omnibus, quid ſit ſtatus. & unde ducatur, & & quot, & qui ſint, intuendum puto. quanquã id nonnulli ad iudiciales tantum pertinere materias putauerunt, quorũ inſcitiã, cũ omnia tria genera fuero executus, res ipſa deprehendet. Itaq; ſtatus non in iudicialibus tantũ cauſis, uerum etiam in deliberatiuis & demonſtratiuis locũ habet. De iudicialibus dubium nõ eſt, de reliquis ergo dicamus, & prius an in ſuaſorijs uerſatur uideamus. Itaq; ſæpenumero negantur ea futura, quæ ab aliquo in ſentẽtia dicta ſunt fore: & propterea ſanè negantur, quòd uel fieri nõ poſſint, uel ſine magna difficultate nequeãt: & tũ ſtatus eſt cõiecturalis. ut ſi deliberetur, palus Pontina ſiccari, an portus Oſtiæ fieri, an Iſthmos intercidi poſſit, & ſint qui poſſe dicant, ſint contra qui negent, cauſa ſanè in coniecturali ſtatu uerſabitur. Inſuper in eadem deliberatione, cum de honeſtate, utilitate, & æquitate diſſeritur, aut rebus cõtrarijs, ſtatus finitiuus, aut qualitis in eã diſputationem incurrit. Finitiuus quidẽ, ut apud Demoſthenem quæritur, an Philippus inſulam Halonneſum det Athenienſibus, an reddat. Eſt autẽ Halonneſus inſula, quæ cũ ante ditionis Athenienſis eſſet, capta à piratis, & hinc à Philippo Macedonum rege recepta, diu in ambiguo fuit utrius*

Accidit.n.ut mulier tyrannum occiderit: quo ſit,ut tyrannicida ſit. Quare mulieris imago ſecundum eã legem, in gymnaſio poni debet : id aũt lex altera uetat. Leges igitur inter ſe contrariæ ſunt. ITEM ſunt tria genera.] Cicero tres tantum ſpecies ſtatus legalis facit,& hic, & in Partitionibus,& alicubi in libris de Oratore,tametſi omnes in eodẽ opere ad ambiguitatem reuocet. Verum in Rhetoricis quartã ſpeciem adijcit,quemadmodum et Quintil lib. 7. fecit,qui ratiocinationem ſtatum eſſe legalem ſcripſit. &c.eſt,quando ex eo quod ſcriptum eſt,aliquid quod non ſit ſcriptum,ſimile tamen eſt ſcripto,colligitur. Vt,an Clodius adulter ſit occidendus,ratiocinatione colligimus,Clodius tamen lege non continetur. alioqui priuilegium.i.de primo homine lex foret. neque lex Clodij meminit,quippe qui deprehenſus in adulterio, citra diſcrimen in uniuerſum puniri debeat. IAM hoc perſpicuum eſt,non magis in legibus,quàm in teſtamentis.] Diximus ambiguitatem, ſcriptum cum ſententia,& contrarietatem legum, ſtatus eſſe legales. Sed animaduertendum eſt eos non in legibus modo, uerum in omni ſcripto locum habere. id quod & Quintil. admonet capite ſexto libri ſeptimi,ubi dicit: Quod de legibus dico,idem accipi uolo de teſtamentis,pactis, ſtipulationibus. quæ denique de ſcripto, idem de uoce. NEC ſolum perpetuæ actionis.] Orationum (inquit Quintilianus)alia eſt perpetua,alia conciſa. Perpetua eſt,quam unus totam ſine alterius interpellatione dicit: ut ſunt omnes fermè Ciceronis orationes. Conciſa uero dicitur, quæ alterius ſermone interrumpitur ſic,ut modo hic,modo ille per uices inquam,uterque loquatur. quales ſunt altercationes umbratiles, dialecticorum diſputationes, alternantia ſcholaſticorũ certamina,dialogi,necnon ſermo qui inter duos uel plures ſuſcipitur. At Cicero perpetuas actiones hoc in loco ſecus accipit quàm definiuimus, nempe pro integris. ut ſit eius ſenſus: Non modo tota oratio uel integra, ſi manis,actio ſuos locos habet,uerumetiã partes orationis ſuos habent. De locis totius cauſæ ſuperius dictum eſt. Nũc partium locos proſequamur. Partes orationis quatuor ſunt,proœmium, narratio,probatio,& epilogus. Nã eundem ordinem nobis natura præſcripſit, ut aliquid ante rem emerendi fauoris gratia dicamus,tum rẽ exponamus,deinde expoſitam probemus. Inſuper probatam, perorando uel amplificemus mouendorũ animorũ cauſa, uel memoriæ iudicum reficiẽdæ gratia breuiter repetamus. Harũ partium duæ ad mouendos animos ualent, principium & peroratio: ad rem docendã duæ,expoſitio,& probatio. Nõ quod ubique orator non doceat & moueat, ſed quia magis in principio & peroratione quàm in reliqs partibus affectus mouet: eadem rõne licet ubique doceat, id tamẽ præcipue narrando & probando facit. VT in principijs.] Principium eſt auditorum ad cauſam præparatio. Principij, auctore Quintiliano,nulla alia cauſa eſt,niſi ut auditorẽ,ut ſit in reliquis accõmodatior,nobis præparemus. idq; tribus maxime rebus fieri,inter auctores cõuenit: ſi beneuolum,docilẽ, attentum reddiderimus. non quod hæc per totam orationem diligenter nõ ſint obſeruanda,ſed quia in principijs maxime neceſſaria ſint: per quæ in animũ iudicijs,ut ultra procedere poſſimus,admittimur. Vt aũt amice & beneuole audiamur, à perſonis noſtris,diſceptatorum, aduerſariorum incipiendũ eſt. è quibus initia beneuolentiæ conciliandæ comparantur, aut meritis noſtris,aut dignitate,aut aliquo genere uirtutis, & maxime liberalitatis,officij,iuſtitiæ, fidei,contrarijſq; rebus in aduerſarios conferendis,& cum ijs qui diſceptant aliqua coniunctionis aut cauſa,aut ſpe ſignificanda. Et ſi in nos aliquod odiũ,offenſio'ue collata ſit,tollenda ea minuenda'ue aut diluendo,aut extenuando,aut compenſando,aut deprecando. Vt autem dociles & attenti ſint qui audiunt,à rebus ipſis exordia ducamus oportet. Docilis.n.auditor erit,ſi genus naturamq; cauſæ principio complectaris, ſi definias, ſi diuidas,ſi neque prudentiã eius impedias confuſione partiũ,neq; memoriam multitudine. Inſuper attentus erit, ſi magna, ſi neceſſaria, ſi cum eo coniuncta proponas. Verum neque à perſonis quidẽ,uel rebus ſemper exordimur. Nam interim à rerũ perſonarumq; circũſtantijs incipimus; ut ab habitu pro Milone,à loco pro Deiotaro,à tẽpore pro Cælio, ab opinione contra Verrem, Cicero principium dixit. ITEMQVE narrationes.] Narratio eſt rei factæ, uel ut factæ utilis ad perſuadendũ expoſitio. Eam Iſocrates apertam eſſe,breuem, & credibilem præcipit. Erit aũt aperta primum, ſi fuerit expoſita uerbis proprijs, ſignificantibus,non ſordidis quidẽ,non tamen exquiſitis,aut ab uſu remotis. Deinde, ſi diſtincta fuerit perſonis,locis,temporibus,et cæteris qualitatibus,ipſa etiã pronunciatione in hoc accõmodata,ut iudex quæ dicuntur, quàm facillime capiat. Porrò breuis erit,ſi inde cœperimus rẽ exponere,unde ad iudicẽ pertinet: deinde, ſi nihil extra cauſam dixerimus: tum etiã,ſi reciderimus omnia,quibus ſublatis nec cognitioni quidquã,nec utilitati detrahatur. denique credibilis fiet,ſi primum animum noſtrum cõſuluerimus, ne quid naturæ noſtræ cõtrarium dicamus: deinde ſi cauſas & rõnes, factis de quibus quæritur præpoſuerimus: tum ſi perſonas,loca,tẽpora,& alias circunſtantias idoneas conſtituerimus ijs,quæ facta eſſe dicemus. Ad hæc,ordo, & ductus, & conſecutio narrationẽ credibilem reddet. Poſtremo utiliſſimũ fuerit,argumentorũ ſemina per narrationẽ ſpargere, et quæ narrata erunt interim breui argumento confirmare. Ita tamen,ut nos in narratione eſſe,non in confirmatione meminerimus. VT euidentes.] Euidentia eſt, quàm Græci ἐνάργειαν καὶ ὑποτύπωσιν,nos illuſtrationem, repreſentationẽ, & ſub oculos ſubiectionem uocamus. Quæ ſic à Quintiliano definitur,ut ſit propoſita quædam rerum formã, ſic expreſſa uerbis, ut res potius cerni quàm narrari uideantur. Eam Quintil. lib. 4. narrationi nõ eſſe adijciendã dicit, ut quæ ſub perſpicuitate cõtenta ſit. Tamẽ inter perſpicuitatẽ & illuſtrationẽ,Cicerone teſte,hoc intereſt, quod perſpicuitas faciat ut intelligamus,illuſtratio uero non modo ut intelligamus,uerũ etiam ut uidere uideamur. QVAE aũt ſequitur narrationem fides.] Fides probatio eſt. Probationem aũt uoco noſtrorum confirmationem,& contrariorum reprehenſionem. De argumentis quibus ſit fides,alibi dictũ eſt. Itaque peroratio ſupereſt. Ea eſt orationis cõcluſio,quæ partim in rebus eſt, partim in affectibus. q̃ eſt in rebus,enumeratio dicitur: quæ in affectibus amplificatio. Eſt aũt enumeratio,antedictorum breuis repetitio,quam Græci ἀνακεφαλαίωσιν dicũt: nos utcunque,recapitulationem transferimus, q enumerando per ſingula capita decurramus. Amplificatio uerò eſt,grauior quædam affirmatio, quæ motu animorum cõcilliet in dicendo fidem. AD id autem q te uelle ſenſeram.] Hæc eſt huius operis peroratio,qua Cicero ad Trebatium ſcribit, ſe plura hoc opere cõplexum fuiſſe, quàm Trebatius deſideraret. Nã Trebatius locorum tantũ expoſitionem à Cicerone quæſiuerat. Ciceroni uero ſatis uiſum non eſt locos oẽs expoſuiſſe, uerum etiã è iure ciuili omnium locorum exẽpla deſumpta tradidit,necnõ pleraque oratoria præcepta miſcuit: qua in re uiſus eſt liberales uẽditores imitatus fuiſſe, qui cũ ædes fundum'ue uẽdiderint,rutis cæſis receptis,aliquid tamẽ emptori cõcedunt,quod ornandi cauſa aptũ & poſitũ eſſe uideatur. RVTIS cæſis.] Inquit Mutianus iuriſconſultus in libro de Rerũ & uerborum ſignificationibus, ea rutis & cæſis intelligi, quæ nec terra nec ope ſtructili tectorio'ue cõtinẽtur, quale eſt opus inteſtinũ. Opus inteſtinũ appello, ut ſunt ſcamna, ſedes,grabati, abaci, ſcrinia,armaria, menſæ,tripodes:

MAIORES nos res ſcribere ingreſſos.] Præfatio eſt ad Caium Trebatiũ, in qua cõmemorat, qua occaſione adductus ſit ad ſcribendum hunc librũ: & in eo ſtudiũ ſuũ erga Trebatium oſtendit. Fuit autẽ iuriſperitus Trebatius, Clarus temporibus Ciceronis, ad quem cũ ſcriberet Cicero, omnia exẽpla ex iure ciuili ſumpſit, ut haberet rationem eius, ad quem ſcribebat. MAIORES res.] Philoſophiam intelligit, ad quam tractãdam ſe cõtulerat, occupata à Cæſare repub. Scripſit autem libros de Finibus bonorũ, & Tuſculanas atque Academicas quæſtiones. Item de Natura deorum, de Diuinatione, de Fato, de Repub. de Legibus, & libros officiorum. IN Tuſculano.] Villa erat Ciceronis hoc nomine, quod eſſet in agro Tuſculano. RHETOR ille magnus.] Ironia eſt in quendam, qui ſe magiſtrum dicendi profitebatur. DICENDI copia.] Copiam rerũ intellige, non uerborum, quoniã Ariſtoteles uerbis preſſus & aſtrictus eſt. CAVISSES.] Id eſt, conſuluiſſes: quod aduocatorũ eſt, qui in cauſis litigatoribus ius ſuggerunt. Nam ſicut hodie, ita & quondã iuriſperiti conſulti de iure reſpondebant: quod cauere dicebatur. ex quo reſponſa prudentum ſunt appellata, quæ ceſſerunt in partẽ iuris ciuilis. Eſt etiam cauere, ſatiſdare, item ſatiſdationẽ ab alio accipere, item uitare. IN Græciam proficiſcens.] Poſt interfectum Cæſarem, cum ad tyrannidem eius aſpiraret Antonius, & ueteranos ſolicitaret, haberetq; palàm circa ſe armatos homines. Nã tunc Cicero impetrata libera legatione, proficiſcebatur in Græciam, ut uitaret arma Antonij, donec conſulatus illius finiretur. VT ueni Veliam.] Oppidum fuit Calabriæ cum portu, iuxta Palinurum. IN ipſa nauigatione.] Cum nauigaret à Velia, ſicut ipſe commemorat libro ſeptimo Epiſtolarum ad Trebatium. Mentionem facit eiuſdẽ itineris, Phil. I. CVM omnis ratio diligens diſſerendi.] Diſſerẽdi rationẽ Logicen appellat Ariſtoteles, eamq; pluribus libris explicat, quibus inueniendi & iudicandi præcepta cõtinentur. Diſſerere enim, diſputare eſt, et rem dubiam argumẽtis probare. Argumentum autem & inueniẽdum eſt, & iudicandum. Inuentio locis conſtat, qui hoc libro traduntur. Iudicãdi ratio præceptis ſyllogiſmorũ continetur, ex quibus intelligitur quomodo exponendum ſit argumentũ, & accomodãdum propoſito, ut id quod intenditur, argumẽtatione rite efficiatur. DEMONSTRATO & notato loco.] Sunt enim loci ut ſedes, ita notæ quædam ac ſigna argumẽtorum, ſicut ipſe tradit in libro de Oratore: quod et Rodolphus Agricola ſecutus eſt, qui locum definit eſſe notã, cuius admonitu, quid in re quaque probabile ſit, facillime inueniatur. LOCVM eſſe argumenti ſedem.] Sedem dicit per ſimilitudinem, quaſi domicilium & quoddam habitaculũ argumẽti, ubi quærendũ ſit diſſerenti, et unde tanquã è latebra eruẽdum. Illud autem ignorandum non eſt, argumenta et inueniri ex locis, & ex eiſdem uim probandi ducere. Itaque fit, ut quæ locorum natura ac proprietas eſt, eadem ſit et argumẽtorum: quam qui ſignificare uolunt: nõ ſolum enumerãt locos, ſed & maximas eorum proferunt. Sic enim appellant certas quaſdã et perpetuas ſentẽtias, quibus uis ac poteſtas uniuſcuiuſq; loci cõprehẽditur. Hæ ſunt huiuſmodi: definitio ab eo quod definitur nunquã ſeparatur, neq; partes à toto, neq; nota ab eo quod ſignificatur. Genus à ſpecie ſeparari poteſt, ſpecies à genere nõ poteſt. Cauſa neceſſaria cũ effectu ſemper cohæret, nõ neceſſaria nõ ſemper cohæret.. Differẽtia, cõtraria, & repugnãtia nõ poſſunt in idẽ cõuenire. Adiũcta cohærẽt cũ eo cui adiungũtur, ſed nõ neceſſario. Antecedẽtia autẽ & cõſequẽtia neceſſario cohærẽt. Pariũ et ſimiliũ eadẽ eſt ratio. In maiori quod nõ ualet, nec in minori: et quod ualet in minori, etiã in maiori ualebit. Quas ſententias Ariſtoteles diligẽter perſecutus eſt in Topicis, & pro locis ipſis poſuit: quoniã nõ re ab illis, ſed ſola præcipiẽdi ratione diſtinguũtur. ARGVMENTVM autẽ rationẽ.] Ratio eſt cauſa cognoſcẽdi, hoc eſt, id per quod aliud cognoſcitur. Itaque argumẽtũ adhibetur rei dubiæ, id eſt, quæſtioni probãdæ, ut de ea faciat fidẽ. Exponitur autẽ in probãdo certis ſentẽtijs, quæ uel neceſſario uel propẽſius creduntur: quæ ſi rite & lege argumẽtationis expoſitæ fuerint, fit neceſſaria cõcluſio: ſin minus, diſſoluitur quod cõfectũ fuit. Atq; in hoc eſt ſtructura argumẽtationis, et iudicandæ eius ratio, cũ in locis ſit inuẽtio argumẽti. SED ex his locis.] Diuidit locos internos et externos, quos deinde ita tractat. Primo colligit numerũ eorũ, et ſingulos exemplis declarat. Deinde reuocatus ad initiũ, explicat eos uberius, & partes quoque eorũ et tractationẽ oſtendit. Poſt hæc admonet qui loci quibus quæſtionibus cõueniãt, atque ibidẽ quæſtionũ genera recenſet. Poſtremo addit et parteis orationis, breuiter indicãs, quibus locis unaquæque earum tractanda ſit. IN eo ipſo de quo agitur.] Id eſt, in ipſa quæſtione. Nã ſermo iuriſperitorũ eſt, qui omnia ad actiões referũt. Sed dialectici quæſtionem, Rhetores tũ cauſam ſiue cõtrouerſiam, tũ propoſitũ appellãt, Græci θέσιν et ὑπόθεσιν. Hærent igitur loci in quæſtione, hoc eſt, in rebus in quæſtione poſitis, quæ partes eius ſunt, ſicut et propoſitionis, nẽpe ſubiectũ et prædicatũ. Subiectũ eſt, de quo aliquid dicitur. Prædicatũ, quod dicitur de ſubiecto: ut, an Vlyſſes Aiacẽ occiderit. Vlyſſes ſubiectũ eſt: Aiacẽ occidiſſe, prædicatũ. quas cũ dico, Vlyſſes occidit Aiacẽ, de Vlyſſe cædes Aiacis prædicatur. In hac igitur quæſtione, loci argumentorũ hærent in perſona Vlyſſis et Aiacis, itẽ in uerbo occidẽdi, ut intuendũ ſit quid argumenti præbeat deſcriptio utriuſq; perſonæ, quid cauſa occidẽdi, quid locus, quid tẽpus, ſimile adiunctũ, ex quibus argumẽta in utranque partẽ ducẽtur ad quæſtionem cõfirmandã. Locos in ipſa re hærẽtes uocat Cicero omnes, qui uel in rei ſubſtãtia ſunt, uel aliqua ratione ad eã referũtur, dũ modo cauſa relatiõis ſit ex ipſa re. extrinſecus autẽ adſumptos eos, qui nullã habẽt cõiunctionẽ cũ re, ſed prorſus ſeparati ſunt, et in ſola auctoritate, quæ ex hominũ opinione eſt, locãtur. Subſtantiã uoco, idipſum quod res per ſe eſt, quatenus intra naturæ ſuæ cõplexũ definitur: ut in homine ſenſualis et rationalis natura, quã animali rationali definimus: in arbore lignũ et uita, in uirtute habitus animi ſecũdũ naturã, in uoluptate ſenſus corporis iucũdus. Nã quæ extra hæc ſunt, et rebus prædictis attribuũtur, Accidẽtia ſunt, partim circa ſubſtãtiã, partim extra et lõge ſeparata: ut in homine doctũ, formoſum, eloquẽtẽ eſſe, in arbore, procerũ, frugiferũ, odoratũ: in uoluptate, fractũ, molle caducũ, imbecillũ eſſe: quæ omnia quãuis circa uel extra rei ſubſtãtiã ſint, tamẽ Ciceroni in eo ipſo de quo agitur, hærent. Alij partim locãt circa ſubſtãtiã, & internos locos faciũt. Alij ſummouẽt à re, & in externos locos referũt, quod in diuidẽdo aliã rationẽ ſequitur. ALII ſumuntur extrinſecus.] Id eſt, extra res in quæſtione poſitas, quas nulla ex parte cõtingũt, neque ad eas referuntur. IN ipſo tum ex toto, tum ex partibus, tũ ex nota.] Hi tres loci in ſubſtãtia rei ſunt, quia & hærẽt in ea ſinguli, et totũ cõplexũ eius obtinent. Itaque unũ ſunt re, ſed ui et ratiõe differũt. Totũ .n. uniuerſa res eſt ſemel ſpectata: partes, ea in quæ diuiditur: nota, uis ac ſenſus eiuſdẽ uerbo incluſus qui à re nõ ſeparatur. Præbẽt igitur diuerſã argumẽtãdi

facultatem, ut quiuis argumenta omnia ex re ducantur, tamē aliud ex toto, aliud ex partibus, aliud ex nota appellatur, atque ex eiſdem uim habeant. Cæterum totum quatenus in ſubiectas formas diuiditur, genus uocatur: quatenus in partes, tanquā in mēbra, proprie totū dicitur. Partes enim ſunt, tū formæ generis, tum quaſi membra totius. Nota uerbū eſt, quo res in quæſtiōe ſignificatur. Hanc Rodolphus ſeparat à ſubſtantiis, et inter externos locos refert. Sed ille fortuitā uerbi conditionem ſpectauit, quæ addi poteſt rei & detrahi. Cicero ſenſum eius, qui non ſeparatur à re, ſicut nec definitio ab eo quod definitur, quoniā mutato uerbo, tamē idem ſenſus et notio rei permanet. TVM ex iis rebus, quæ quodammodo affecta ſunt ad id.] Affecta uocat quæ ad rem referuntur, quia cum extra ſubſtantiam eius ſint, tamen aſpiciūt eā quodāmodo, & iungūtur ei ratione aliqua, uel ab ea ſeparātur. Iunguntur, ut coniugatum, genus, forma, ſimilitudo, adiūcta, antecedentia, conſequentia cauſæ, euenta comparata. Separātur, ut differentia, contraria, repugnantia. Omnes igitur loci, ut ſummam eorū colligamus, uel in re ſunt, uel extra ſumuntur. In re ſunt alij per ſe, alij ex relatione. Per ſe, ut totū, partes, nota. Referuntur ad rem, quæ affecta uocantur. Hæc duplicia ſunt, pura & conditionalia. Pura, quæ per ſe ui ſua in argumentum ſumuntur, ut cōiugatum, genus, forma. quæ attingunt naturā rei: ſimilitudo & differentia, quæ eandē uel diuerſam qualitatē obtinent: comparata, quæ eandem uel diuerſam quantitatem: adiuncta, quæ eueniūt circa rem: cauſæ & euenta, quæ efficiunt eam, uel ab ea efficiuntur: cōtraria, quæ ei repugnant. Conditionalia autem ſunt, quæ nō per ſe, ſed iuncta alteris in pronunciato ſumuntur, ut antecedētia et cōſequētia, quæ neceſſario cohærent cū re: & repugnātia, quæ repugnant. Alij in diuidendo aliā rationem ſequuntur, ex quibus Rodolphus Agricola naturā rei ſpectat, et uariā eiuſdem ab alia habitudinem, ex qua locos colligit atq; diſtinguit. Cicero primū rem per ſe ſpectat: deinde cætera quæ aliqua ratione cum ea coniuncta, uel ab ea diſiūcta ſunt, ad eam refert. Itaq; poſt tres locos ſubſtātiales cæteros omnes ad aliquid facit, & affecta ad rem uocat. Proprium, adiacentia, actus, ſubiectum, connexa quæ apud Rodolphum ſunt, ſi formā ſuā retineant, in quam deſcribuntur ab illo, ſub nullo loco Ciceronis proprie cōprehendi poſſint. Diſtinguuntur enim loci inter ſe ſicut recte tradit Rodolphus, non abſoluta rerū

FIGVRA.

- Loci
  - In ipſo hærentes
    - Per ſe
      - Totum
      - Partes
      - Nota
    - Ex affectione
      - Puri
        - Genus
        - Forma
        - Similitudo
        - Differentia
        - Contrarium
        - Adiunctum
        - Efficiens
        - Effectum
        - Comparata
      - Hypothetici
        - Antecedentia
        - Conſequentia
        - Repugnantia
  - Extrinſecus aſſumpti: ut teſtimonia, tum diuina, tum humana

naturā quàm per ſe obtinēt, ſed alia et alia habitudine, quā ultro, citroq; inter ſe collata accipiunt. Poſſis tamē ex iis qui neceſſario cohærent cum re, ſubijcere antecedentibus & cōſequentij, ut, ſi conditionali pronūciato incluſi fuerint. Sed hæc ratio cum alijs etiam locis cōmunis eſt. qui cum pure ſumpti ſunt, per conditionem etiam, ut antecedentia uel conſequētia fiant, ſumi poſſunt: de quo infra dicetur. & notatur à Rodolpho de accidentibus. SED ad id totum de quo diſſeritur.] Totum hic accipe quatenus re partes & notam amplectitur. quia hæc tria, ut ſupra dixi, unum ſunt re, et ui et ratione differunt. Totum igitur in diſſerendo trifariā explicatur. definitione, partium enumeratione, & notatione: quorum primum declarat quid ſit ipſum, ſecūdum quæ ſint partes eius, tertium quæ uis uerbi eius ſit et origo. Explicatur autem, cum in argumentū ſumitur, ut quæ ſit uis eius intelligatur. Debet enim omne argumentum notius eſſe eo, cui probādo adhibetur. Itaque hæc tria cum unum ſint re, et hoc loco nomine totius comprehēdātur, tamē aliud atque aliud argumentum præbēt ex diuerſis locis ductum. Cū enim per ſe ſpectantur, totum, partes, & nota uocantur: cum in argumenta ſumuntur, in tres alios locos diſcedunt, definitionē, partiū enumerationem, et notationem: qui nō re ab illis ſed tractatione ſeparati ſunt. Etenim quod clauſum eſt in illis, in his apertū & explicatum eſt. IVS ciuile eſt æquitas.] Definitio iſta ſubſtantialis eſt, per genus et differentiam, cuius formula infra traditur. Declarat enim quid ſit ius ciuile. Aequitas, genus eſt, et omne ius amplectitur, tā ſcriptum quàm nō ſcriptū: cum alio modo pro æquabili iuris ratiōe accipiatur, quæ extra ſcriptum eſt in bonorum uirorum ſenſu poſita. Differētia, quoniam uno uerbo ſignificari nō poterat, ex materia et fine collecta eſt: inter quos ſit, & quē ad finē conſtituta æquitas. Quod additur, Eius autem æquitatis, &c. ad expoſitionē argumētationis pertinet, cuius hæc adſumptio eſt, quoniā ſyllogiſmo exponitur. SI neque cenſu neque uindicta.] Enumeratio formarū eſt, quibus omnibus remotis, genus tollitur. Nam ſicut genere remoto, nulla formarum relinquitur, & ex unaquaque earum ipſum cōfirmari eſt neceſſe: ita omnibus formis ſublatis genus relinqui non poteſt: quæ eſt huius loci maxima. Sed hæc in toto & partibus locum non habēt, quoniam differunt partes a formis. Cenſus, erat recognitio ciuium per capita, et quantum quiſque haberet in bonis. quod quinto quoq; anno fiebat à Cenſoribus, à Seruio Tullio rege inſtitutū. In hunc igitur, ſi quis ſeruus permittēte domino nomen detuliſſet, receptus in numerum ciuium, libertatem cōſequebatur. Vindicta, erat ritus manumittēdi apud prætorem, tacto ſerui capite uirga, quæ uindicta appellabatur, his uerbis: Aio te liberū eſſe. Teſtamēto patresfamiliæ manumittebāt ſeruos ſuos quos uolebāt, & rata erat ultima uoluntas. Atq; his tribus modis ſerui apud ueteres liberabantur. Sed plures poſtea introducti ſunt principiū cōſtitutionibus, qui enumerātur primo Inſtit. de Manumiſſ. etc. Quibus ex cauſis ſer. liber. cōſ. EX ui uerbi.] Id eſt, ex ſenſu et interpretatiōe uerbi, quā Græci ἐτυμολογίαν uocant. CVM lex Aelia Sanctia aſſiduo uindicem aſſiduum.] Aelia Sanctia nomen eſt legis, ab auctore. Aſſiduo uindicem aſſiduū, id eſt, diuiti aſſertorē diuitem. Quoniam hac lege cautum erat, ne quis ſeruū pecunioſum in libertatē adſereret, niſi ipſe diues et pecunioſus eſſet: ne ſi tenuioribus id liceret, facile corrumperētur à ſeruis, qui eos in libertatem uindicarent. DVCVNTVR etiā argumenta.] Diximus affecta uocari, quæ referātur ad rem, ut quæ ratione aliqua cum ea coniuncta, uel ab ea diſiūcta ſint. in quibus illud obſeruandum eſt, ita numerari ea à Cicerone, ut quemadmodum quodque natura proximum eſt ei ad quod efficitur, ita ordine ſuo locari. Primum enim coniugata

gata ſunt, quæ ſola uerbi inflexione à re diſtãt, deinde genus & forma, quorũ illud rem, quaſi partẽ ſui complectitur: hoc ad eandem, quaſi ad fontẽ ſuum refertur. Poſt hæc ſimilitudo eſt, quæ rei in eadẽ qualitate reſpondet. Similitudini opponitur differentia, quare & ſtatim ei ſubijcitur. Differentiæ contrarium ſubiungitur, quod non ſolũ differat à re, ſed etiã ei repugnet. Adiuncta ſuccedunt iſtis, quod eueniant quidẽ circa rem, & in ſocietatẽ eius cadant, ſimilia tamen nõ ſint. Adiunctis ſubijciuntur antecedentia & conſequentia, coniũcta neceſſario cũ re, ſed in ordine quodã poſita. His adijciuntur repugnantia, quaſi in eodẽ genere contraria. Poſt hæc cauſæ ſunt, à quibus res efficitur. quibus è regione reſpõdẽt effecta. Extremo loco eſt cõparatio, quæ neq; ſubſtantiã rei, neq; qualitatẽ eius attingit, neq; exiſtit circa eã, neq; eandẽ efficit: ſed extrinſecus ex collatione quantitatis ei opponitur. CONIVGATA dicuntur. Differt hic locus ab eo, qui ex notatione eſt: quoniã ille ex uerbo tantũ, hic ex re ſubiecta uim habet. Itaque ex coniugatis eſt, cõpaſcuus eſt ager, ergo licet cõpaſcere, cũ in cõpaſcuo quaſi ius cõpaſcendi intelligatur. Ex notatione autẽ, cõpaſcuũ id dicitur, in quo ſimul paſcitur: nẽpe igitur ulcini cõpaſcuus eſt ager, in quẽ tu pecus cõpuliſti. Sic ex coniugatis eſt, ſaxa & fuſtes arma nõ ſunt, ergo armati non fuerũt qui his uim fecerũt. At ſi dicas, armarũt ſe ſaxis & fuſtibus, ergo armati fuerunt, ex notatione erit, cũ ex ui uerbi ſit ductũ argumentũ. Armare.n. & inſtruere, & uera arma capere ſignificat. À genere ſic ducitur.] Huius loci maxima eſt, ſublato genere formas omnes tolli: & uniuerſo genere confirmato, formas quoq; omnes, uel unã quamlibet earũ cõfirmari. Itaq; efficitur, ut ſi omne argentũ legatũ ſit, pecuniã quoque numeratã legatã eſſe: quoniã numerata pecunia forma eſt argẽti, quod in numeratũ & non numeratum diuiditur. Sic, omne animal fuit in arca Noe, ergo & leonẽ fuiſſe probetur. À forma generis.] Forma & genus mutui ſunt loci, quia ſicut ex genere ad formã, ita à forma ad genus argumentamur. Sed hoc intereſt, quod genus poteſt ſeparari à forma, niſi uniuerſum ſumatur, forma à genere nunquã ſeparatur. Ergo ſi pecunia numerata legata eſt mulieri, certe argentũ legatũ eſt: quod eſt à forma ad genus. Sed Cicero alio exẽplo utitur, ex alia ui huius loci, nẽpe ut certa forma poſita, ſi ea uera nõ ſit, nihil efficiatur: quod ad differentiã referri poteſt. ut cũ uxori matrifamilias pecunia legata ſit, ſi ea materfamilias non ſit, nihil deberi. Differt .n. materfamilias ab ea quæ uſu tantũ uxor habetur. Partes enumerat, cũ dicit: Genus eſt.n. uxor, eius duæ formæ &c. quod facit ut partes in argumento planius accipiãtur. Addit in exẽplo, ſi ea in manũ uiri nõ conuenerat. i. ſi ea materfamilias facta nõ erat. Tribus.n. modis ducebatur uxor apud ueteres, uſu, farre, & coẽptione. Cõfarreatio, ritus erat nubẽdi, qui ad Põtifices tantũ pertinebat. Vſu uxor erat, quæ tantũ cohabitabat uiro, ad ſobolẽ procreandã, neq; ius ſucceſſionis ab inteſtato habebat, quæ & cõcubina uocabatur. Coẽptione mulier in manũ uiri cõueniebat, his uerbis: Vis mihi materfamilias eſſe) uolo, inquit mulier. & uiciſſim illa uirũ interrogabat. Vis mihi paterfamilias eſſe? uolo, inquit uir: quo facto, mulier filiæ loco erat marito, & materfamilias appellabatur, & ab inteſtato ſuccedebat. Huc reſpexit Virgilius cum dixit de Auguſto, Teq; ſibi generũ Thetis emat omnibus undis: nimirũ coẽptionẽ ſignificãs, qua ius bonorũ inuicẽ uiro ac mulieri acquirebatur. À ſimilitudine hoc modo.] Similitudo eſt rerũ differentiũ eadẽ qualitas, ſiue ea ſubſtãtialis ſit, ſiue accidẽtalis ut homo homini ſimilis eſt, uirtus uirtuti, ſapiẽs ſapiẽti. Huic differẽtia opponitur, quæ eſt rerũ inter ſe collatarũ diuerſa qualitas, quã & diſſimilitudinẽ appellat Cicero: ut inter hominẽ & leonẽ, uirtutẽ et uoluptatẽ, oratorẽ & citharœdũ, perſeuerantiã & pertinaciã, tyrannum & regẽ. Ex ſimilitudine argumentũ eſt: Si uſuſfructus ſerui extincti præſtãdus non eſt, neq; ædiũ ruinoſarũ præſtari debet. Itẽ, ſi tutor fidẽ præſtare debet, debet et procurator, quoniã uterque ex bona fide aliena negotia gerit. Item, ſi continẽtia laudanda eſt, laudetur & abſtinẽtia, quia utraq; ad moderationem cupiditatis pertinet. Differt ſimilitudo à paribus, quæ inter comparata referentur, quoniam ſimilitudo circa qualitatẽ eſt, comparatio circa quantitatẽ. Illud ignorandum non eſt, aliud etiam genus ſimilitudinis eſſe, quod ſumptum à re ſimili quandã imaginem rei oſtendit, quod oratorum & poetarum proprium eſt, neq; ad inuentionẽ argumẽti, ſed ad elocutionis ornatum pertinet. Diſtinguitur etiam à ſuperiori hoc modo, quod in illo duo in uno tertio, in hoc autem duo in duobus conferuntur. Eius exẽplum ex Quintiliano huiuſmodi eſt. Sicut uaſcula oris anguſti ſuperfuſam humoris copiam reſpuunt, ſenſim autẽ inſtillantibus replentur: ſic tenera puerorum ingenia quæ magna ſunt non percipiunt, parua et uiribus ſuis apta facillimè addiſcunt. Sed de hoc toto genere uide Rodolphũ, qui comparata à ſimilibus diſtinguit, & utraq; ponit inter locos: ſed ſub cõparatis utranq; Ciceronis & ſimilitudinẽ & comparationem comprehendit. Oratorium genus ſimilitudinis unſquam non eſt obuium apud oratores et poetas, & magnam uim illuſtrandæ orationi adfert. Vitiũ ædes feciſſe intelligũtur, cum ruinoſæ factæ ſunt. Vſuſfructus eſt, ius alienis rebus utendi fruendi, ſalua earum ſubſtãtia. Id autem ius ſeparatur à corpore, hoc eſt, à re in qua conſtituitur, quæ domini proprietarij manet: extincto autem corpore, aut alia cauſa iuris exiſtente, ad proprietatem reuertitur. À differentia.] Differentia, ſicut iam dictum eſt, ſimilitudini opponitur, quoniam ambo circa ſubſtãtiam & qualitatẽ ſunt. quæ cauſa etiam fuit Ciceroni, cur ea ſtatim poſt genus et formam, item & alterum alteri ſubinngeret. Argumentum ex differentia eſt, Mulieri omne argentũ quod uiri fuit, legatũ eſt. ergo non eſt legatum argentum quod in tabulis debetur. Differunt.n. argentũ quod noſtrum eſt, & quod in ære alieno eſt. Sic hæredem, ſi quid tibi à defuncto debetur, appellare poſſis legatarium non poſſis: quoniam differt hæres à legatario, cum in illum cõpetant actiones defuncti nomine, in hũc non competant. Vulgatũ argumentationis genus, & nuſquã non obuium, quotieſcunque ex diuerſis rebus altera confirmata, alteram tollimus ſed non è contrario, niſi ſumantur contraria uel repugnãtia, quæ ultro citroq;, ſiue affirmes, ſiue neges, nunquã in idem conuenire poſſunt. Quod in tabulis dicit, tabulas rationũ intelligit, quæ accepti & expẽſi uocabantur, & quas creditores ſibi & patreſfamiliæ in rebus domeſticis conficiebant. EX contrario.] Contrariũ differt à differentia, quæ cõtraria ſunt, nõ tantũ differunt inter ſe, ſed etiã alterũ alteri è regione occurrit, ut bonũ & malũ, turpe et honeſtũ, calidũ & frigidũ, quæ proprie ab alijs cõtraria, à Cicerone aduerſa uocantur. Alterũ genus eſt priuantiũ, ut pietas et impietas, firmum & imbecillũ, uiuum et mortuum, uiſus et cæcitas. Tertium relatiuorum, ut duplum et dimidium, pater et filius, dominus et ſeruus. Quartum negantium ſiue cõtradicentium, ut inter affirmationem et negationem, ut ſedere et non ſedere, doctum eſſe et doctum non eſſe, uiuere et nõ uiuere: quæ quatuor genera ab alijs oppoſita uocãtur, de quibus inferius dicetur. Differentia autem inter plura eſt eiuſdẽ uel diuerſi generis, quorum unum idipſum quod alterũ eſt, eſſe non poteſt: ut inter hominem et leonem. prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam, quæ ſunt diuerſæ uirtutis ſpecies, contraria minime dixeris. Sic durum molli opponitur, differt à frigido, ſicco, et calido: et calidum opponitur frigido, ſed differt ab humido, molli, et ſicco. Ex contrario igitur argumentum eſt: Mulieri uſumfructum bonorum ſuorum

uir legauit, ergo non debet ea mulier petere, quæ in cellis olearijs & uinarijs ſunt: quoniã uſuſfructus in his eſſe nõ poteſt, ſed abuſus potius, qui uſui contrarius eſt. Vſuſfructu .n. res non conſumitur, ſed fructus capitur duntaxat, ſalua rei ſubſtantia: abuſu autem res perditur, & profligatur. Huius loci maxima eſt, contraria nunquam in idem conuenire poſſe ſiue affirmes, ſiue neges quod ſumpſeris: niſi contraria media fuerint, ut album & nigrum, dulce & amarũ, inter quæ multi medij colores & ſapores interiecti ſunt. In quibus eadẽ lex obſeruanda eſt, quæ in diuerſis, nempe ut nunquã ambo de eodem affirmẽtur, negari de eodẽ quandoq; poſſint. Cõtrarijs autẽ, quæ immediata uocantur, nunquã neque affirmando, neq; negando in idem coniunxeris. AB adiunctis, SI ea mulier teſtamentũ fecit.] Adiuncta ſunt, quæ eueniunt circa rem, ſed ab ea ſeparari poſſunt, quoniã non ſemper eueniũt. Hæc tria amplectuntur tẽpora, antecedẽs, inſtans, et cõſequẽs: ut uidendũ ſit, inquit Cicero, quid ante rẽ, quid cum re, quid poſt rẽ euenerit. Alij cõmuniter accidentia uocant, Rodolphus contingentia: eaq; in tria prædicta tẽpora diuidit, antecedentia, adiuncta, & conſequẽtia. Argumentũ huiuſmodi eſt: Seruorũ, puerorũ, & exulũ teſtamenta edicto prætoris probari uiderentur, ſi mulieris, quæ ſub tutela eſt, teſtamentũ probaretur. nõ eſt igitur probandũ. Hic ei quod eſt, mulieris teſtamentũ ratũ haberi, adiungitur, ſeruorũ puerorum & exulũ teſtamenta rata habenda eſſe, quoniã illo dato, hoc quoq; conſequens foret. Tollitur igitur id quod conſequens ſiue adiunctũ eſt, ut id cui adiunctũ eſt pariter tollatur. Sed hoc argumẽtũ etiã ad ſimilitudinẽ referri poteſt. Quare illa apertiora ſunt, nec aliunde quàm ex adiunctis ducta. Clodius dixit Milonem triduo periturũ eſſe, armatus fuit, expeditus in equo, ſeruos barbaros homines audaces ſecũ habuit, ergo inſidiator fuit. Et contra, Milo in urbẽ redijt poſt interfectũ Clodiũ, in publicũ prodijt, populo ſe & ſenatui cõmiſit, non latuit, non extimuit, in oratione nuſquã titubauit, ergo nulla conſcẽtia criminis in eo fuit. Hæc ſigna uocantur apud rhetores, quorum ampliſſima materies ex hoc loco eſt, & in coniectura plurimum ualent. Quod dicit, mulier quæ ſe capite nunquã diminuit: intelligendũ eſt, mulieres quondam ſub perpetua tutela fuiſſe: qua tamẽ liberabãtur, ſi per coẽptionẽ in manũ uiri cõueniſſent, ſub cuius deinceps incipiebãt eſſe poteſtate. Ergo mulier quæ ſe capite nunquã diminuit .i. quæ ſtatũ & conditionẽ nunquã mutauit, ac proinde ſub tutela manſit. Tres .n. erãt, ſicut hodie ſunt, capitis diminutiones: maxima, qua libertas: media, qua ciuitas amittebatur: minima, qua tutela uel patria poteſtas mutabatur. Inſti. I. de Capitis diminutione. Cũ tabulas dicit, teſtamẽtũ intelligit, quod in tabulis ſcribebatur. Prætor autẽ dabat uel ſecundũ tabulas bonorũ poſſeſſionẽ, ſi teſtamentũ rite & pie factũ eſſet: uel cõtra tabulas, ſi nõ rite factũ, aut inofficioſum eſſet: ut lib. 2. Inſti. Quibus modis teſt. infir. & de Inofficioſo teſtamẽto, & lib. 3. de Bonorũ poſſeſſionibus. AB antecedẽtibus autẽ, & cõſequẽtibus, & repugnãtibus.] Hi tres loci ut hærẽt in re, ita uim habẽt ex ipſa, nõ abſolute, ſed ex ordine eius ad alterã, quo inuicẽ cohærẽt certa lege exiſtẽdi uel nõ exiſtẽdi: ut ſi hoc ſit, illud eſſe: & ſi illud nõ ſit, neq; hoc eſſe, & nõ & hoc & illud eſſe. quorũ primũ eſt ex antecedẽtibus, ſecundũ ex cõſequẽtibus, tertiũ ex repugnãtibus. Cæterũ ſicut ordo rerũ ab ipſis ſeiũctus nõ eſt, ita nec loci iſti ſeparati ſunt à cæteris, ſed ſumũtur ex omnibus quæ neceſſaria cõditione cõnecti poſſunt cũ re, uel ab ea ſeparari. Sumũtur autẽ, in pronũciato hypothetico, quoniã ex ſola hypotheſi, hoc eſt cõditione, qua proponũtur, argumẽtũ præſtãt. Quare nec cõcludũtur niſi argumẽtatione hypothetica, in cuius propoſitione duo ita iũgũtur inter ſeſe, uel diſiungũtur, ut neceſſaria efficiatur cõcluſio. Non .n. neceſſitatẽ efficit abſoluta rerũ natura, ſed ordo earũ in conditione propoſita: quæ cũ duabus partibus conſtet, in pronunciato hypothetico ſi hæ partes rite cõnexæ fuerint, nõ poteſt altera uera pronunciari ſine altera: ſin diſiunctæ, nõ poſſunt ambæ ſimul eſſe ueræ. Fit autẽ connexio, itẽ diſiunctio, tum per affirmationem, tum per negationem, interpoſita hypothetica particula, quæ tanquam uinculum eſt ſententiæ, ex ui cuius uerum uel falſum pronunciatur Sed ea uel rationalis eſt, uel copulatiua, uel diſiunctiua. Rationalis. ut, ſi homo eſt, animal eſt. Copulatiua, & homo eſt, & animal eſt. Diſiũctiua, aut homo eſt, aut animal rationale non eſt. Item negatiue totidem modis: Non ſi homo eſt, animal rationale non eſt: & copulatiue, Non & homo eſt, & animal rationale non eſt: & diſiunctiue, Non aut dies eſt, aut nox non eſt: quæ totidem ſunt genera propoſitionum. ex quibus conſtituuntur tres prædicti loci argumentandi, & ſeptẽ modi concluſionũ, qui poſterius recenſebũtur. Hærent igitur hi loci in re, ſed argumentum præſtant non ui ſi ex ordine eius ad alterã in pronunciato hypothetico, & duci poſſunt per cæteros omnes locos, ex quibus materia eorum petitur, modo ſumantur ea, quæ certa lege uel cõnecti cum re neceſſario, uel ab ea diſiũgi poſſint. Quæ cauſa fuit Rodolpho tollendi eos ex locorũ numero, & inter argumẽtandi formas referẽdi, quoniam ad ſtructurã argumẽtationis potius, quàm ad materiam eius pertinerent. Quintilianus aliter accipit cõſequentia & repugnantia, quoniã antecedentia omnino nulla ponit: conſequentia autem ducit ex rerũ naturã: repugnãtia ad cõtraria refert. quem uide lib. 5. de Argumẽtis Sed Cicero, ut dixi, antecedẽtia uocat, cũ ex eo quod alterum neceſſario antecedit, argumẽtum ducitur, hoc modo: Si homo eſt, animal eſt: atqui homo eſt, igitur & animal. Conſequentia, cũ ex eo quod ſequitur ex antecedẽte, efficitur concluſio: ut ſi homo eſt, animal eſt: atqui animal non eſt, igitur nec homo. Repugnantia autem, cum ex neutro iſtorum, ſed propoſitis cõtrarijs per negationẽ, & altero eorum ſumpto, alterum tollitur: ut, Non ſi homo eſt, animal non eſt: ſed eſt homo, igitur et animal. Nam hic hominem eſſe, & animal non eſſe, contraria ſunt: pone igitur hominem eſſe, & deme alteri negationem, ut tollas quod negatum fuit, efficiesq; ex repugnãtibus concluſionem, ſi homo ſit, animal quoque neceſſario eſſe: quoniam hominẽ eſſe, & animal nõ eſſe repugnet. Sed uideamus exempla Ciceronis, quæ ex iure ciuili ſumpta ſunt. AB antecedẽtibus. SI uiri culpa.] Exemplum ſimpliciter proponitur extra formulam cõcluſionis. Erit tamẽ hæc ipſa cõcluſionis propoſitio, ſi tota exponatur, quoniã tribus partibus conſtat, propoſitione, adſumptione, & cõplexione, hoc modo: Si uiri culpa factum eſt diuortiũ, & ſi mulier nuncium remiſit, tamen pro liberis nihil manere oportet. Hæc propoſitio ẽ adſumptio, Atqui uiri culpa factũ eſt diuortium. Sequitur cõplexio, Ergo pro liberis nihil manere oportet. Quod exẽplum pertinet ad actionẽ uxoriam de dote, de qua Paulus iuriſcõſultus, ut refert Boetius, ſecũdo Inſtitutorum de dotibus, ita tradidit: Si diuortiũ eſt matrimonij, & hoc ſine culpa mulieris factum eſt, dos integra repetetur. Quod ſi culpa mulieris factum eſt diuortium, in ſingulos liberos ſexta pars dotis à marito retinetur, uſq; ad mediã partem duntaxat dotis. Quare quoniam quod ex dote cõquiritur, liberorum eſt, qui liberi in patris poteſtate ſunt, id apud uirũ neceſſe eſt permanere. Nũciũ remittere erat, miſſo libello diuortiũ ſignificare: quoniã nunciũ Latini & rẽ & perſonã appellant. Scriptus erat libellus his uerbis: Res tuas tibi habeto, res tuas agito: quo miſſo, matrimoniũ diſſoluebatur. uide Cæliũ lib. 15. Lectionũ antiquarũ. fit etiã mentio in iure ciuili. C. de repudijs. À conſequentibus: SI mulier cum fuiſſet nupta cum eo, cui connubij ius nõ eſſet.] Neq; hic ſeruatur forma concluſionis, ſed erit hæc eius adſumptio

ptio

ptio ſi tota exponatur, quod quidem eſt neceſſarium ad intelligendam uim huius loci: cum non perinde ut in antecedentibus, ita in conſequentibus propria uis eius appareat, niſi expoſita tota argumẽtatione. Tota igitur eſt huiuſmodi: Si quid pro liberis manere oportet, mulier nupta fuit cum eo cui connubij ius fuit, ac proinde liberi patrem ſequuntur: Sed liberi patrem non ſequuntur, cum mulier non fuerit nupta cum eo cui connubij ius fuit: Ergo pro liberis nihil manere oportet. Sublato.n.conſequente, antecedens tollitur: cum contra fiat in antecedentibus, in quibus ſumpto antecedente, conſequens infertur. Quod dicit: ſi nupta fuiſſet cum eo cui connubij ius non eſſet: & ſtatim addit, quoniam qui nati ſunt patrem nõ ſequuntur: hæc duo eodem pertinent, cũ prius poſterioris ſit cauſa. Patria.n.poteſtas nõ niſi ex legitimis nuptijs exiſtit: & niſi qui legitime nati ſunt patrẽ ſequuntur, cũ cæteri tanquã uulgo quæſiti, matrẽ ſequantur. Impeditur autẽ legitimũ matrimoniũ certis de cauſis, quarũ nonnullæ erant apud ueteres plures hodie ſunt in uſu ex principũ conſtitutionibus & decretis pontificũ, quæ iure ciuili & canonico continentur. À repugnantibus, paterfamilias uxori uſum.] Hoc quoq; exẽplũ extra formã concluſionis eſt, ſed facilius intelligitur. Cum enim ex contrarijs conſtet, fallere minus poteſt. Forma eius huiuſmodi eſt. Nõ ſi uſusfructus recte legatus eſt mulieri, debet eũ mulier amittere: atqui recte legatus eſt, ergo nõ debet eũ amittere. Repugnant.n.(inquit Cicero) recte accipere, & inuitũ reddere. Sed poteſt eadẽ formula etiã ex disiunctiuis concludi, hoc modo: Aut non recte legatus eſt uſusfructus mulieri, aut non debet eũ amittere: ſed recte legatus eſt, ergo non debet eum amittere Sed uideamus uerba Ciceronis: Si uſusfructus (inquit) legatus eſt mulieri à primo hærede, & à ſecũdo legatus nõ eſt, mortuo primo hærede, mulier non debet legatũ amittere. Quod ſic intelligendũ eſt, Teſtamẽto hæredẽ feci Titiũ, & ei ſubſtitui ſecundũ hæredẽ Semproniũ, uxori autẽ uſumfructũ omniũ bonorũ à Titio legaui, hoc eſt, à Titio transferendũ. Moritur poſtea Titius, & Sempronius ſuccedit. Capit nihilominus uſumfructũ bonorũ uxor. Recuſat Sempronius, quoniã à ſe nihil legatũ ſit. Reſpondetur ex repugnantibus, nõ impediri oportere mulierẽ à ſecundo hærede, quo minus perfruatur eo, quod à primo hærede legatũ ſit, quãuis à ſecundo nihil ſit legatũ: quoniã repugnent recte accipere, & inuitũ reddere. hoc eſt, cũ disiũxeris per negationẽ ea quæ pugnantia ſunt, nẽpe recte accipere, & inuitũ reddere: ſumpto priori, quod eſt recte accipere, poſterius neceſſario tollis per negationẽ, & infers, inuitũ amittere nõ debere: in quo eſt forma concluſionis ex repugnãtibus, quæ poſterius ſuo loco tradetur. Secundus heres eſt, qui ſubſtituitur primo, ita ut ſi primus hæreditatẽ nõ adierit, ſuccedat ſecundus: quod fit his uerbis: Titius heres mihi eſto, & ſi Titius hæreditatẽ meã nõ adierit, tũc Sempronius hæres eſto, ut primo Inſti. de Vulg et pupil. ſubſtitutione. Legatũ ab hoc uel illo hærede intelligitur, quod ab eo ſoluẽdũ eſt, et ad legatarium trãſfertur: modus loquendi in iure peculiaris. Ancillarũ uſusfructus eſt, quãtũ ex opera & miniſterio earum conquiri poteſt. Nã partus non eſt in fructu, propter dignitatẽ hominis, cuius gratia cætera in fructu eſſe dicũtur. Illud circa hũc locũ ignorãdũ non eſt. Repugnãtia nõ eodẽ modo accipi apud omnes, ſed alijs repugnãtia dici, quæcũque in idẽ cõuenire nõ poſſunt: ſicut Rodolpho, cui differẽtia & oppoſita ſub repugnãtibus cõprehenduntur. Boetius repugnãtia uocat, cõtraria hinc inde cũ annexis ſuis collata: ut amicũ & inimicũ eſſe cõtraria ſunt: annexũ, amico prodeſſe, inimico nocere uelle. Repugnãt igitur, amicũ eſſe, & nocere: inimicũ eſſe, et prodeſſe uelle. Tertius modus eſt in hypothetica enũciatione, cũ duo per negationẽ ita proponuntur, ut altero ſumpto, alterũ tolli neceſſe ſit. de quo hic loquimur. EX efficientibus cauſis.] Sub efficientiũ nomine Cicero omnes cauſas cõplectitur, ut materiã, formã, & efficientẽ. Sed ita diſtinguit, ut efficiẽs per ſe ui ſua conficiat, cætera ſint ſine quibus effici nõ poſſit. Locũ etiã & tẽpus addit, quæ alij ſeparãt à cauſis, & per ſe locos faciũt, qui materiã etiã & formã referũt inter partes. Materia eſt, quæ ſubiecta eſt efficiẽti & ſine qua effici nõ poteſt. Efficiẽs, quod ui ſua efficit. cuius multæ ſunt differẽtiæ, quæ poſterius explicabuntur. Forma, quæ dat eſſe rei, hoc eſt, unde idipſum quod res eſt, accipit: ut anima rationalis in homine, uita in arbore Finis eſt, cuius gratia fit. Allicit.n. & ſtimulat efficientẽ ad agendũ, ut cũ lucri uel nauigãdi gratia fit nauis. Atq; hæ cauſæ ab Ariſtotele numerantur. Efficientiũ exẽplũ à Cicerone ex iure ſumptũ eſt, de dãni infecti actione: quæ eſt in eũ, qui ædificando uicinũ dãno affecit. Itaque fit, ut ſi auctor dãni non fueris, non tenearis iſta actione. id quod Cicero ex efficientibus probat, hoc modo: Fornix uitiũ fecit in cõmuni pariete demoliendo: ergo is qui demolitus eſt, dãni non tenetur. Etenim à quo cauſa remouetur, ab eodem etiam remouetur effectus: quæ huius loci maxima eſt. Omnibus eſt ius, inquit, parietẽ directum ad parietem communem adiungere, uel ſolidum uel fornicatũ. Parietem directum appellat, qui iuxta alterum ita ædificatur, ut totus lateri eius applicetur. Hunc ſi adiungas communi parieti, inſerere in eum poſſis, ut cohæreat, & quaſi unum opus efficere: ſi non ſit communis, non poſſis, quoniã iure ciuili prohiberis. Communis autẽ eſt, qui tuus & uicini eſt: ſicut inter continentia ædificia, qui & communi ſumptu ædificãtur. Cæterum idem ſolidus (ſicut quiuis alius) uel fornicatus eſſe põt, hoc eſt arcu ſuſpenſus: fitq; ut qui fornicatus eſt, periculoſius reſcindatur, eo quod minus ſuſtineri poſſit. Itaque in ædificãdo ſi quid periculi fore uideatur, uicino damni infecti promitti ſolet .i. damnum te nullum in eo opere facturum eſſe: aut ſi feceris, præſtaturũ. Ergo ſi quis, inquit Cicero, in pariete communi demoliendo damni infecti promiſerit, non debebit præſtare, quòd fornix uicij fecerit. Quo in loco uitium facere dicit, pro damnum facere, iuriſperitorum conſuetudine. addit deinde rationẽ, cui argumentum ineſt: Non.n.inquit, eius uitio qui demolitus eſt, damnũ factum eſt, ſed eius operis uitio, quod ita ædificatũ eſt, ut ſuſpendi non poſſit. Vitium rurſus dicit, primum pro culpa hominis, qui auctor damni fuerit: deinde pro forma parietis, qua ſuſpendi non potuit. Sunt etiam iſta ex efficientibus: Venenum dedit, igitur occidit: Extraxit ab undis, ſeruauit igitur: Male ſecuit hominẽ medicus, gladiũ irato præbuit, ergo in culpa eſt necis. Item non ſuppetit materia, non poſſunt igitur fieri naues. Si non locus, non tẽpus pugnæ conuenit, non eſt confligendũ. Sic, puluis bõbardicus deficit, ægrotat miles, ſpes prædæ exigua eſt: ergo ab obſidione deſiſtendũ. quorũ priora duo ſunt ab inſtrumẽto obſidẽdi, poſterius à fine, qui nobis ad cauſam efficientem pertinet. A B effectis rebus hoc modo.] Effecta & cauſæ mutui ſunt loci, quare hinc inde ſe oſtendunt. Itaq; argumentũ ex effectis eſt: Omnia quæ mulieris fuerunt, facta ſunt uiri dotis nomine: ergo mulier in manũ uiri conuenit. Vbi, bona mulieris uiri facta eſſe dotis nomine, effectũ eſt: in manũ uiri cõueniſſe, cauſa. Sed Cicero exẽplum conuertere uidetur, & ex cauſa effectũ probare, cũ ita proponat: Cum mulier in manũ uiri cõuenit, omnia quæ mulieris fuerunt, uiri ſiunt dotis nomine. Quo in loco attendendũ eſt, non totã argumentationẽ expoſuit, ſed uim eius duntaxat ſignificari. quæ ab exponẽdi ratione ſeparata eſt. Itaq; ut ex effectis eſſe intelligatur, cauſa adiũgitur, et præponitur effectui, hũc in modũ: Cũ mulier in manũ uiri cõuenit, omnia quæ mulieris fuerunt, uiri ſiunt dotis nomine: Hæc propoſitio eſt, cauſam (ut dixi) cũ effectu cõplectẽs. Deinde proſequẽdũ ẽ, et addẽda adſumptio: atqui omnia

quæ mulieris fuerunt, facta ſunt uiri dotis nomine. ſequitur complexio: ergo mulier in manum uiri conuenit. Sed eandẽ argumentationẽ cõcludere etiã poſſis negatiue, ſi adſumptionẽ negaueris, hoc modo: Atqui nihil eorũ quæ mulieris fuerunt, facta ſunt uiri dotis nomine: ergo mulier in manũ uiri non conuenit. Quo genere concluſionis proprie tractatur argumentũ ex cõſequentibus. Sic differũt conſequentia ab hoc loco, quia illa in ſola conditione ſunt poſita, ex qua uim obtinent, nec poſſunt concludi, niſi ratiocinatione hypothetica: ſecus de cauſis & effectis, & cæteris omnibus locis, qui & per ſe uim habent extra hypotheſin, & alijs etiã modis concludi poſſunt. Sunt & illa ex effectis: Magna ſtrages edita eſt, ergo magna pugna fuit: Ingens claſſis ædificata, igitur præſto fuit materia: Non potuit ui expugnari oppidũ, uires igitur et belli apparatus defuit. Eodemq; modo de cæteris, niſi quæ ad finẽ referuntur, deſtinata, quàm effecta appellare malueris: ut, Inſtrumentũ bellicũ paratũ eſt, miles conſcriptus, ſtipendium in ſex menſes conſtitutũ: igitur bellũ futurũ eſt. Sed de fine ſupra dictũ eſt, & quæ hic ſumpta ſunt deſtinata ad bellũ, etiã ad adiuncta referri poſſunt. ſed nũc alia ratione accipiũtur. Cæterũ quo modo idẽ modo cauſa, modo effectũ, modo inſtrumentũ, aut deſtinatũ dici poſſit, uide Rodolphũ, apud quẽ hic locus diligenter explicatur. EX comparatione.] Diximus ſimilitudinem & differentiã circa qualitatẽ eſſe, tum ſubſtantialẽ, tum accidentalẽ: comparationem autem circa quantitatem, cum æqualia uel inæqualia, hoc eſt paria, maiora uel minora inter ſe conferuntur. quæ diſtinctio diligenter eſt obſeruanda. Ex maiori argumentũ eſt. Si in urbe fines non reguntur, neque in urbe aqua arceatur. Eſt .n. maioris negotij, & natura prius, fines regere, quàm aquam arcere. Quod argumentum conuerti poteſt, & pariter ex minori duci, ſed nõ niſi per affirmationẽ, hoc modo: Si aqua pluuia arcetur in urbe, & fines in urbe reguntur. Maiora .n. per negationẽ, minora per affirmationem ſumuntur. Fines regere, eſt terminos agrorum definire: quod ſæpe uſu uenit inter uicinos. & in agris dũtaxat locũ habet. Aquã arcere, eſt prohibere, ne aqua pluuia noceat, quæ de alieno uenit, uel in agro, uel in urbe, excipiatur finibus noſtris: quod iuſtius ad urbana, quã ruſtica prædia pertinet. Itaq; de eo cauetur. ff. de Finibus regundis, et de aqua pluuia arcenda. Ex pari exemplũ eſt: Quoniam uſus auctoritas fundi biennium eſt, ſit etiam ædium: id eſt, quoniã fundus biennio uſucapitur, uſucapiantur & ædes: quoniam utrunq; eſt earum rerũ quæ ſoli ſunt, hoc eſt, immobilium. Vſum, poſſeſſionẽ uocat: bienniũ, tempus poſſeſſionis lege definitum: auctoritatem, ius quod acquiritur, quam uſucapionẽ appellãt. Eſt .n. uſucapio, ius acquirẽdi dominij ex certi tẽporis poſſeſſione. cui additur in iure, ut ſit bonæ fidei poſſeſſor. Illud ignorandum non eſt, ueteres uſucapionẽ tam in mobilibus, quàm immobilibus rebus dixiſſe. ſed poſtea diſtinctione facta, in rebus mobilibus uſucapionẽ, in ijs quæ ſoli eſſent præſcriptionẽ appellatam. Tempora quoque uſucapionis mutata ſunt. quoniam biennio quondam res immobilis, anno uno mobilis uſucapiebatur. Poſtea conſtitutum fuit, ut mobilis triennio, immobilis decẽnio inter præſentes, uicẽnio inter abſentes uſucaperetur. quo iure hodie utimur, ut Inſtit. & ff. de Vſucapionibus. Sed reuertamur ad exemplũ Ciceronis: Quoniam uſus, inquit, auctoritas fundi biẽnium eſt, ſit etiam ædiũ. Huic deinde occurrit, ut uim loci cõprobet: At in lege, inquit, ædes non appellantur. Legem 12. tabularum intelligit, in qua fundi duntaxat fit mẽtio, non ædium, cum ibidem ius uſucapionis deſcribatur. Et ſunt cæterarum, inquit, rerum omnium, hoc eſt, hominis, iumẽti, ſupellectilis, quarũ gratia ædes ſunt comparatæ, quarũ annuus eſt uſus. i. annua uſucapio. Ex quibus effici uult, idem ius ædium quod fundi ſit, eſſe nõ oportere, cũ ædes in lege adſcriptæ nõ ſint, et ad alias res pertineãt. Sed reſpõdet, & ſoluit ex pari: Valeat, inquit, æquitas, quæ in paribus cauſis paria iura deſiderat. quæ eſt maxima huius loci in iure, quoties aliquid ſcripto cõprehẽſum nõ eſt. Vnde et ſtatus eſt apud rhetores ex ſyllogiſmo ſiue ratiocinatione, cũ cauſa in ſimilitudine conſtituitur. QVAE autem extrinſecus aſſumũtur.] Hoc eſt alterum genus locorum, quod in quæſtione nõ hæret, ſed extra aſſumitur: quia neque in ſubſtãtia rei eſt, neque ad eam refertur, ſed in ſola auctoritate eſt poſitum. Græci ἄτεχνον uocãt .i. ad uerbum, inartificiale, nõ quia arte tractãdum nõ ſit, ſed quia nullis inuenitur artis præceptis, ſed caſu potius oblatũ, uel cõquiſitum ab oratore ad cauſam adfertur. VT ſi ita reſpõdeas.] Reſpõdere propriũ eſt iuriſperitorum, cum in cauſis cõſuluntur: unde reſpõſa prudentium in iure ciuili appellata. QVONIAM P. Scæuola.] Ius non eſt in alieno ædificãdi. Sed uicinus parietem communem tegere uult, et ædibus ſuis adiũgere. Tu licere negas, quoniam tui etiam iuris ſit paries. Itaque ſi ædificare uelit, permittit, ut intra ambitum ædium ſuarum ædificet. Reſpondet Scæuola, & ambitum ædium definit, ſolum eius id eſſe, non qua paries claudat, ſed quãtum cõmunis parietis tegendi cauſa tectum proijciatur, modo aquam pluuiam in tuam partem recipias. Solum dicitur, quod cuique rei ſubiectũ eſt, ut area ædificio, & terra pedibus noſtris. Itaque ſolum ambitus ædiũ intelligimus areã, cui ædes impoſitæ ſunt. His igitur locis qui ſunt expoſiti.] Hactenus expoſuit omnes locos, deinceps trãſit ad uim et uſum eorum uberius explicandum. Significationẽ et demonſtrationem dicit, reſpiciens ad id, quod ſupra locos notas et ſigna inueniendorum argumẽtorum appellauit. AD has dicendi epulas.] Per allegoriam loquitur. DEFINITIO eſt oratio.] Differt definitio à deſcriptione: quod illa quid ſit res, deſcriptio qualis ſit oſtẽdat. Itaque altera philoſophorum, altera oratorum et poetarum eſt propria. quid ſit res, ex genere et differentia cognoſcitur, quæ eſt optima definiendi ratio, ab Ariſtot. tradita. Sed quia proprias rerum differentias ferè ignoramus, ad alia confugiendum eſt, nẽpe ad ea, quæ ſi non ex ipſa rei ſubſtãtia, tamẽ aliũde ducta, quid ſit res nobis proprie oſtendant. De quo quidem genere definiendi poſterius tradetur certa formula, intra quam ſi conſtiterimus, quid ſit unumquodque, de quo quæritur, animaduerſa natura eius ac proprietate, commode & ſine errore definire poterimus. DEFINITIONVM autem duo ſunt genera.] Hæc diuiſio pertinet non ad formã definiendi, ſed ad res quæ definiuntur. Quare alienior eſt à propoſito: quia non quomodo definiendum ſit, ſed quæ ſint ea, quæ definiuntur, oſtẽdit. Earum rerum quæ ſunt.] Loquitur ſecundum uulgi opinionem, quod imperitis non uidentur eſſe ea niſi quæ cerni tangiue poſſunt. VT fundum, ædes, parietem.] Fundus, eſt definita pars agri, ſiue culta, ſiue inculta ſit. Prædium latius patet, & tam de urbano quàm ruſtico, nec de ſolo tantũ, ſed etiã de ædificio dicitur. Stillicidium eſt, qua aqua pluuia de tecto excipitur. Mancipiũ, res eſt noſtri dominij, quæ alienari põt. Supellex, inſtrumentũ eſt in domeſtico apparatu. Penus, omne quod ad uictũ longæ uſionis cauſa reponitur, præter panẽ & uinũ, ſicut definit Gellius. Vſucapio, eſt dominiũ quod ex iuſta & certi tẽporis poſſeſſione acquiritur. Tutela, eſt poteſtas in libero capite, tuẽdi eius, qui ſe propter ætatẽ tueri non poteſt. Gens eſt, eiuſdẽ nominis & originis cõiunctio, nulla capitis diminutione interrupta, quã & familiã appellamus. Agnatio eſt, cõiunctio per uirilis ſexus cognationẽ. Itaque gens latius patet, quàm agnatio. CONFORMATIO inſignita.] id eſt, imago mẽte cõcepta, ac certa proprietate diſtincta à cæteris rebus, quã Græci tũ ἔννοιαν, tũ πρόληψιν uocãt. Impreſſam dicit, quia notiones ſunt inſitæ animis noſtris, hoc eſt, innatæ,

cum

cum ſint rerũ uniuerſalium intelligẽtiæ, quas mẽs noſtra per ſe gignit. Singularium enim rerum cognitiones ſenſuum ſunt propriæ, nec niſi à ſenſibus informatæ ad animũ transferuntur: uniuerſalia intellectus facit. ATQVE etiam definitiones aliæ ſunt partitionum.] Hæc diuiſio propior eſt inſtituto definiendi, quoniam ad formã definiẽdi pertinet. Docet enim & per partes rem definiri. Itaq; differt hoc genus à ſuperiori, quoniam quid ſit id de quo quæritur, nõ proprie, hoc eſt, notione generis ac proprietate, ſed partiũ enumeratione oſtendit. Enumerantur enim tũ formæ, tũ partes, ex quarum natura quid ſit totũ intelligitur. itaque illam diuiſionẽ, hanc partitionem uocamus. Illud ignorãdum non eſt, definitiones; quæ fiunt per partitionem & diuiſionem, non eſſe partiones et diuiſiones, ſed ui et effectu differre. Quia definitiones ſunt quatenus explicant quid ſit res: partitio et diuiſio, quatenus partes & formas eius oſtendũt. Itaq; ſumuntur et ad definiẽdam rẽ, & per ſe argumentum ex partiũ enumeratione præſtant, qui loci inter ſe diſiuncti ſunt. QVOD in legibus, ſenatuſconſultis.] Ex his partibus, quaſi membris, ius ciuile quondã in unũ corpus coaluit. Leges erant, quæ à magiſtratibus ad populum ferebantur: dictæ à legendo, quoniã propoſitæ in publicũ legerentur. Senatuſconſulta, decreta erant ſenatus. Res iudicatæ, cauſæ de quibus ante iudicatum fuiſſet. quæ in exẽplũ trahebantur in ſimilibus cauſis iudicandis, unde & præiudicia appellata. Iuriſperitorũ auctoritas, in interpretando iure uerſabatur, & uim iuris habebat, introducta primum libera ciuitate, deinde cõfirmata à principibus, et ijs cõceſſa duntaxat, quorũ induſtria & fides in reſpondẽdo ſpectata fuiſſet, ſicut Papiniano, Vlpiano, & cæteris, quorum reſponſa libris Pandectarum continentur. Edicta magiſtratuũ, prætorum et ædilium erant, qui quod ſtatuiſſent, id ius erat. Morem, conſuetudinẽ intellige publico conſenſu receptã, quæ & ipſa uim iuris habet, & eſt extra ſcriptũ poſita. Huic additur æquitas, & ipſa extra ſcriptum, cum quid præter morẽ et legem ex æquo et bono, hoc eſt communis utilitatis cauſa, rectum eſſe ſtatuitur. ABALIENATIO eſt eius rei quæ mancipi eſt.] Hic quid ſit abalienatio, non proprie, ſed per partes oſtẽditur. Enumerãtur enim formæ, quibus uniuerſa eius natura continetur. Illud ignorandũ nõ eſt, duas duntaxat formas abalienationis fuiſſe apud ueteres, eaſq; in ritu et ſolẽnitate iuris poſitas, quæ in omni dominio trãsferẽdo interponebãtur: ſed poſtea his ſublatis, rectas ac ſimplices abalienationis ſpecies plures extitiſſe, ut per donationẽ, uenditionẽ. permutationem, ceſſionem, ultimã uolũtatem, quæ etiam hodie ſunt in uſu. Quod additur in definitionem, Inter quos ea iure ciuili fieri poſſunt, ad explendã definitionẽ pertinet, quoniam nõ quiuis hoc iure uti poteſt, ſed ij dũtaxat, qui & domini rerũ abalienandarũ, & ſui iuris ſunt, & quibus id iure ciuili permiſſum eſt. de quo uide 2. Inſtit. quibus alienare licet, uel nõ. Res mãcipi, dicebatur res noſtri dominij, quæ alienari poteſt: dicta quod in uindicando manu caperetur: unde, & ſerui ex hoſtibus capti, mancipia ſunt appellata. Mãcipi genitiuus eſt per apocopen, pro mãcipij, quo ueteres cõmoditatis cauſa libentius utebãtur. TRADITIO alteri nexu, aut in iure ceſſio.] Nexus, uel nexũ (nã utroque modo inuenitur) ſolẽnitas iuris erat per imaginariã uenditionẽ, cum certo quaſi precio interpoſito, res abalienabatur, hoc modo: Cũ adeſſent inter quos fiebat abalienatio, adhibebatur æs et libra cũ quinque teſtibus: & is qui librã tenẽs, libripens dicebatur. Tũ is qui emptor appellabatur, æs manu tenens, percutiebat librã his uerbis: Hunc hominem uel hãc rem, inquit, meã eſſe aio, mihiq; emptã hoc ære & hac libra. quo dicto, æs tradebat uẽditori, et peracta erat abalienatio. In iure autem ceſſio, ſolẽnitas iuris erat abalienãdæ rei apud prætorẽ, nullo quaſi precio interpoſito, cũ præſentibus partibus uẽdicanti rẽ prætor addicebat. Ius enim, locus appellabatur apud Prætorem. unde, In ius uocare: & in lite uindiciarum, Cum ego te in iure conſpicio. Atque iſta in hanc ſentẽtiam traduntur à Boetio, quorũ etiam mentio extat nõnullis in locis in iure ciuili. SVNT & alia genera definitionum.] Horum multa recenſet Boetius ex Victorino, ſed impropria, ut ipſe uocat, in quibus & diuiſionum ac partitionũ genus cõprehendit. Sed Cicero omnia genera definiẽdi, præter ea quæ ipſe poſuit, uult oratorũ ac poetarũ magis, quàm diſſerentiũ eſſe propria, et ab hoc inſtituto aliena. Explicata enim notione ac proprietate rei, aut partibus eius expoſitis, nihil amplius eſſe, quod ad uniuerſæ naturæ eius cognitionẽ deſiderari poſſit: cũ cætera quæ dici poſſint, ad accidẽtia pertineant, et aut referãtur ad prædicta genera, aut nõ tã ſubſtantiam rei, quàm qualitatẽ declarẽt. Boetij diuiſio, qua omnem definiẽdi rationẽ colligit, eſt huiuſmodi: Definitio alia propria eſt, ut quæ genere & differẽtia conſtat, Cicero notationem & proprietatem appellat: alia impropria, ſed duplex, uerbo reddita et ratiõe. Verbo, rurſus duplex, cũ uerbũ uerbo declaratur, ut condicere, eſt promittere: uel cũ res exẽplo indicatur, ut ſi quæras quid ſit fera, & uerbi gratia addas, ut leo, ut tygris. hãc τύπον, illã ἀντίληψιν nominant. Oratiõe multis modis fit impropria definitio: per partitionem & diuiſionem, de quibus prædictũ eſt: per proprietatem ſeu differentiã, omiſſo genere, ut homo eſt qui rationali natura cõſtat, quæ uocatur ἐννοηματική. Per qualitates ut homo eſt, qui mortali corpore, immortali mẽte præditus, tali corpore, uirtutis ac diſciplinæ eſt capax: quæ uocatur ποιώδης. Per accidẽtia, ut cũ qualis ſit auarus, qualis aſſentator, ex moribus et uita utriuſq; deſcribitur, ſicut Gnato apud Terentiũ. ea uocatur ὑπογραφική. Per differentiã, ſiue, κατὰ διαφοράν, ut quid interſit inter regẽ et tyrannũ, inter prodigũ et liberalẽ. Per tranſlationẽ: ut cũ adoleſcentiã appellamus florẽ ætatis: ſenectutẽ, uitæ occaſum. Per priuationẽ cõtrarij, ut, Virtus eſt uitiũ fugere. Per ſuffigurationem, ſiue κατὰ ὑποτύπωσιν, ut cũ imago rei exprimitur. Per defectionẽ: ut dodrans in aſſe eſt, cui quadrãs deeſt. Per laudationẽ, quæ ſi recipitur, erit & per uituperationẽ, ut illud: Ei autem uiro mors parabatur, in cuius uita nitebatur ſalus ciuitatis. Itẽ leges, ſi eas leges appellare fas eſt, ac nõ potius peſtes ac faces reipub. Per ſimilitudinẽ, ſiue ἀναλογίαν, ut ciuitas ſine magiſtratu, eſt nauis ſine gubernatore: ſtultus magiſtratus, eſt caput ſine ſenſu. Per relationem, ut pater eſt qui habet filium, Per cauſam, ut dies eſt ſol ſupra terrã. Quorũ omniũ generũ primũ dũtaxat propriũ & ſubſtãtiale eſt, cætera aut referũtur ad illud, aut nõ quid ſit res, ſed qualis ſit oſtẽdunt. TANTVM eſt dicẽdũ qui ſit definitionis modus.] Remouẽdo cætera definitionẽ genera, ad id reuertitur, quod primo loco poſuit, quo quid ſit res proprie explicatur. Itaq; formulã eius et modũ certũ præſcribit, intra quẽ cõſiſtẽdũ ſit, ne parũ apte definiamus: Debet enim definitio apta eſſe ei quod ſi finitur: nec plus, nec minus amplecti, quàm natura eius continetur. SIC igitur ueteres præcipiũt.] Ariſtoteles præcipit, genere et differẽtia definiendũ eſſe. Et genus quidẽ ferè ſemper in promptu eſt, differẽtia perſæpe latet: nec uſquã magis apparet mẽtis noſtræ imbecillitas, quàm in ueris differẽtijs perſpiciendis. Itaque ut hanc inopiã ſarciamus, utimur ueris quidẽ ſi poſſumus: ſin deſtituimur earũ facultate, tũ proximas quaſque in locũ earũ adſciſcimus, eaſq; uel uno uerbo ſumptas, uel, ſi hic quoq; non ſuppetat, pluribus undecũque cõtractis, quibus aliquid circunſcribimus, quod uim parem obtineat, quodq; proprium ſit ei quod definitur, ipſumq; à cæteris omnibus rebus diſtinguat. Atque hæc formula eſt, quam præſcribit Cicero, in qua communibus ſumptis, & ad proprietatem redactis,

id quod primo loco ſumitur genus eſt, aut uicē eius obtinet, cætera deinceps differentiæ loco ponuntur. Differentia.n. & proprium, re idē ſunt, ſed appellatur differentia, quòd rē certa proprietate à cæteris diſtinguat: propriū, quod uni ſoli cõueniat. MVLTIS enim modis ſine hæreditate.] Vt ui, fraude, legato, retenta poſſeſſione, quæ excludēda ſunt ab hæreditate, ut propriam definitionem efficias. POSSESSIONE retenta. Quod fit in uſufructu mortuo uſufructuario. cū dominus proprietatis uſumfructū retinet, de quo lege ſecundum Inſtit. de Vſufructu. PARTITIONVM Autem & diuiſionum genus quale eſſet.] Oſtendit quid priuatio & diuiſio inter ſe differāt, quoniā ad definiendum eas adhibuit, eodēq; adiungit generis & formarū explicationem. QVAS Græci εἰδέας uocant.] Εἰδέα dicta eſt ab τοῦ εἰδέναι, quod eſt cognoſcere: ut cū formā rei mente concipimus, et quaſi faciem eius intuemur. Hāc Latini uerbum è uerbo, ſpeciem appellāt, à ſpecio inuſitato uerbo, cuius compoſita duntaxat ſunt in uſu: ut aſpicio, inſpicio, cõſpicio. SED inutiliter.] Id eſt, incommode, & inſuauiter, nempe præter conſuetudinem, cum uerbum nouū eſſet tēporibus Ciceronis, & caſus eius in flectendo inſolentiores. AD plures differentias.] Quas complectitur genus, et quibus formæ in diuidendo diſcernūtur. Eſt enim differentia, ut definit Rodolphus, propria et eſſentialis rei nota, qua ſecūdū idipſum quod talis eſt, à cæteris diſtinguitur rebus. QVOD Græci tum πρόληψιν, tū ἐννοίας uocant.] Horum uim exprimit, cum ſubdit: Ea eſt inſita & ante percepta cognitio. Inſitam dicit, quoniam notiones quæ ſunt uniuerſalium rerū propriæ, quodammodo inhærent, & innatæ ſunt mentibus noſtris, in quibus exiſtūt, et gignūtur per ſe, ſine ſenſuum adminiculo, qui bus etiam natura ſunt priores: unde et προλήψεις dicūtur, id eſt anticipatæ rerū intelligētiæ, quæ priores ſunt ſenſibus, & mētibus noſtris æquales. Singulariū autem rerū notitia poſterior eſt natura, & primum ſenſu cõficitur: deinde informata ab illo, tum denique ad animum transfertur. Sed harū rerum exactior diſputatio ad primā philoſophiam pertinet, iactataq; inter Platonem et Ariſtotelem, magna circa εἰδέας diſſenſione. ENODATIONIS indigens.] Id eſt, explicationis, quod fit definitione. Hac enim inuoluta quodāmodo in ſeſe, & cõplicata notio euoluitur, ut cerni poſſit, dū res quid ſit explicatur. VT ſi quis ius in legem.] Ius hoc loco dicit, nõ ius ciuile, ſed uniuerſum, quod in ſubiectas formas diuiditur. Ius enim ciuile ius Romanum intelligitur, certum uidelicet ac definitum, quod in partes, quaſi in membra diducitur. Ius igitur per ſe dictū, genus eſt, ius ciuile ſpecies, ius ciuile Romanum indiuiduum, quod nõ niſi ut totum in partes ſecatur, quemadmodum ſupra in leges ſenatuſcõſulta, edicta magiſtratuum, & cæteras partes diuiſum eſt. FORMAS qui putat idē eſſe quod partes.] Hoc differunt formæ à partibus, quod in formis ſingulis genus ineſt, totum autem in partibus nõ niſi uniuerſis. Itaque genus prædicatur de ſingulis formis, totum de partibus ſingulis prædicari nõ poteſt, quæ eſt uera partium & formarum differentia, quam ſignificat quidem Cicero, ſed non exprimit. SAEPE etiam definiunt oratores & poetæ.] Hoc eſt tertium genus definiendi, quo quid ſit totum per translationem uerbi ex ſimilitudine oſtenditur. Itaque cum in uerbo ſit poſitum, nõ ex re, ſed ex tota conficitur, ſitq; ut primum genus definiēdi ſit ex propria notione notius: ſecundum ex partibus eius: tertiū ex nota: in quæ tria uis eius ſupra diſtributa fuit. Non ſit tamē ut idē ſit notatio quod finitio, cū finitio quid ſit res, notatio uim notæ explicet. Nos autē dicimus, ſicut ex proprietate & partibus, ita ex nota definitionem confici, cum ex trãſlatione uerbi, & ſimilitudine quid ſit res indicatur. AC ſuis.]

id eſt iuriſperitorum proprijs, qui rectis ac ſimplicibus uerbis utuntur, ſicut et cæteri qui artes tradūt, et in docendi ratione uerſantur. PARTITIONE autem ſic utendū eſt.] Perſequitur inſtitutum ordinem. nā quod paulo ante de partitione ac diuiſione locutus eſt, id ad definiēdi rationem retulit. hic quomodo hæc per ſe tractanda ſint, oſtendit. Poſt definitionem enim totius, ſequitur partiū eius enumeratio, deinde notatio, quemadmodum ſupra propoſitum fuit. VT ſi partiri uelis tutelas.] Hoc exemplum una cum ſequenti fictum eſt. Itaque, inquit, ſi partiri uelis, ſignificans neminem ita partiri, cum id fieri nõ poſſit: quia genus eſt tutela, quod in formas diuiditur, nec partitiõis eſt capax. Sic ſtipulationū & iudiciorum formulæ, non partes, & quaſi mēbra ſunt, ſed formæ, quæ notionibus earum rerum ſubijciuntur. Verū his uſus eſt Cicero, cū alia ex iure nõ occurrerent, quibus id quod propoſitum erat demonſtrare poſſet. Neq; enim temere inuenias ullam re in doctrina iuris poſitā, quæ partitionis ſit capax, ſiue in certas et definitas partes, ſiue in plures partiri uelis, præter ipſum ius ciuile, cuius partitiõis exēplo ſupra uſus eſt. Plurimæ autem & in omni parte iuris ſe offerunt, quas diuidi neceſſe ſit, cum nõ de ſingulis rebus, ſed de uniuerſis cõſtitutum ſit, quarum notiones cum ad plures differētias pertineant, genera ſunt, & in ſubiectas formas diuiduntur. Itaq; ex his exempla mutuatus eſt Cicero, cum uera nõ ſuppeterēt: nec dubitauit ficta pro ueris ponere, cum inter partitionē & diuiſionem, quod adhūc locum pertinet, aptiſſima ſimilitudo ſit. Tutela in teſtamentariam, legitimam, & datiuam diuiditur, quæ ſunt notionis eius formæ, & explicantur l. Inſtit. de tutelis. At ſi ſtipulationum aut iudiciorum.] Stipulatio eſt conceptio uerborum, qua per interrogationē et reſponſionem obligatio contrahitur: ut promittis, promitto: fideiubes, fideiubeo. de qua eſt 3. Inſtit. de Verborum obligat. Iudiciorum formulæ nõ ſunt amplius in uſu, ſed quondā cõcipiebantur à prætore, cū iudicia darentur litigatoribus. Concipiebantur autem uarie pro cauſarū diuerſitate, nec licebat à præſcripto earum recedere. Exemplum earum eſt, & quidē uetuſtiſſimum apud Liuium I. ab Vrbe condita, in cauſa Horatij, qui ſororem interfecerat, in quem Tullius. ex iudiciū dedit, his uerbis: Duumuiri oratio per duellionem iudicent: ſi prouocarit: prouocatione certato: ſi uincent, caput obnubito, infelici arbori ſuſpēdito, uerberato intra pomœriū, uel extra pomœrium. Refertur etiā formula iudicij Miloniani ab Aſconio lege Pompeij conſtituta, de Teſtibus audiendis, et quot horis actor, quot reus uti deberet: & ut eodem die reus iudicaretur, quod in cæteris cauſis omnibus à prætore decerni ſolebat. Itaq; ſecunda actione in Verrē Cicero agit de cõſtituēdo iudicio, multaq; fit mētio in ſequētibus actionibus de iudicijs quæ Verres inique & contra ius in Siculos et ciueis Romanos dederat. ſed poſtea, ut dixi, exoleuit hæc iuriſdictio, hodieq; decretis principum, et iuriſperitorum auctoritate hoc ius perpetuum in omnes cauſas cõſtitutum eſt. ITAQVE in oratorijs artibus.] Et hic ponit duo exempla, quorum alterum proprium eſt huius loci, de diuidendi ratione: alterum improprium, quoniam non ad partitionem, ſed ad diuiſionem pertinet. Schemata enim, non partes ſunt (niſi in certo corpore orationis quaſi membra accipiantur) ſed formæ et conformationes quædā dicendi, quæ ſubiectæ certo generi in quāuis orationem cadere poſſunt. Vtitur igitur Cicero diuiſionis exēplo loco partitionis, ſicut in ſuperioribus cū aliud nõ occurreret, eo quod hæc ſimilia ſunt inter ſe, cū ſicut in partitione partes ſæpe infinitiores ſunt, ita in diuiſione. Sed fortaſſe partitionē uocat, non ſolū cum in partes, quaſi in membra fit diſcretio, ſed etiam cum plures formæ enumerātur, in quod exempla etiā ſuperiorā cõgruere uidentur: diuiſionem autem, cum in

certas

certas & definitas formas ſit diſtributio. Sed id fieri nõ poſſe uel illud arguit, quod neque ſatis exactè formas diſtingueret à partibus, ſi ita ſtatueret, nec diuiſionẽ re magis, quàm formarũ numero à partitiõe ſepararet. Cæterũ quæſtio in finitã & infinitã diuiditur. Græci ὑπόθεσιν & θέσιν uocant: & porrò utraque in coniecturam, finitionẽ, & qualitatẽ: ut, An ſit, Quid ſit, Quale ſit. Schemata partim uerborum ſunt, partim ſententiarum, et utriuſq; generis multæ ſpecies, quæ enumerantur in libro de Oratore, & in Orat. ad Brutum, explicantur ab auctore ad Herennium, & à Quintiliano lib. 8. et 9. Eſt autem ſchemã figura orationis, et tanquam geſtus eius, cum in aliam & aliam formã in agendo mutatur oratio: ut cum interrogamus, dubitamus, cõfitemur, illudimus, obiurgamus. Quod dicit genere quæſtionis propoſito formas eius abſolute ſubiũgi, ſignificat perfectè, et ſine ullius prætermiſſione: quod in partitione ſemper fieri negat. MVLTA etiã ex notatione.] Hic tertius locus eſt, per quem ex toto argumentamur: uerũ non in re, ſed in uerbo poſitus eſt, ex cuius ui argumẽtum elicitur. Definitio enim ex ſubſtãtia rei eſt, diuiſio & partitio ex partibus, notatio ex uerbo. Ariſtoteles σύμβολον appellat.] Primo περὶ ἑρμηνείας, ubi de enunciatiõe præcipitur. Notatione eliciuntur:] id eſt uerbi interpretatione, qua uim & originem nominis explicamus. Poſtliminium quid ſit.] Sic definiunt Iuriſperiti, Poſtliminium eſſe ius recuperandæ rei ab extraneo: ſed huc addẽdum uidetur, Quod mutatione liminis amiſſum fuit. cũ alijs etiam modis ius noſtrũ ab extraneo recuperare poſſimus. Non dico, quæ ſint.] Nam hoc eſt quærere de partibus, quæ nã poſtliminio ſubiectæ ſint. Mulus clitellarius eſt, qui fert onera Clitellæ. n. ſunt, quibus onera imponũtur, ſicut in equis ſellæ. Mãcini cauſa.] C. Mãcinũ, quia turpe fœdus fecerat cũ Numãtinis, deditus fuit illis, ſed nõ receptus. Itaq; poſtquã domũ redijt, et à ſenatu prohiberetur per tribunũ, poſtliminio egit: uidebatur in illa cauſa eũ poſtliminiũ habere, quoniã deditus cũ eſſet, nõ eſſet receptus: nimirũ ex uerbo dedẽdi, cũ nõ intelligatur deditio, neq; donatio, ſine acceptione. FINITIMVS notationi.] Quia utrunque in uoce conſiſtit, ſed alterum uim habet ex re, alterum ex nomine. Vt ſi aquam pluuiam eam modo intelligeremus.] Exemplum fictum eſt. Nõ enim hoc modo aqua pluuia accipitur in iure, ſed pro ea duntaxat quæ nocẽs eſt, quæ ſola arceri iubetur. Sed ſi finges omnem aquam pluuiã arcendã eſſe ſine diſtinctione, hoc certe propoſito ex coniugatis ſequetur, et fluuiũ arcendum eſſe qui pluendo creuerit. CVM autem à genere.] Supra, explicauit quid ſit genus, quid forma. hic tractãdi utriuſque rationem oſtendit, nempe ut à genere ad formã per diuiſionẽ ducamus argumentũ, & uiciſſim à forma ad genus. Sed hoc non ſemper obſeruatur, cũ altero ſimpliciter propoſito, alterũ ſæpe auferatur, hoc modo: Omne argẽtũ legatum eſt, ergo & ſignatum: ſignatum argentum legatum eſt, ergo argentũ eſt legatum. Sed Cicero præcipit, nõ quæ perpetuo, ſed quæ commode fieri debeãt: nempe ut in his locis tractãdis genere proximo ſumpto, eoq; diuiſo, cæteris formis remotis, unã cõfirmemus: quod argumentũ alij ex diuiſione, alij ex remotione uocant. Sed naſcitur ex genere, tanquam ex fonte ſuo: itaq; Ciceroni ex genere appellatur: ut, Aqua pluuia alia loci uitio, alia manu eſt nocens: quæ manu nocet, iubetur arceri ab arbitrio: nempe igitur tu aquam arcere debes, quæ manu eſt nocens. Altera forma tractandi eſt, ut itidem genere ſumpto, ac partibus eius enumeratis, oſtẽdamus id de quo quæſtio eſt, ad aliquam partium earũ pertinere, ac proinde ad genus: ut, Dolus malus eſt, cum aliud agitur, aliud ſimulatur. id autẽ fit uel contrahendo cum altero, uel donãdo, uel reſtituẽdo: nẽpe igitur tu dolum malum commiſiſti, qui mancipiũ quod reſtituere debebas, ante corrupiſti. Prior formã à genere ad ſpeciẽ eſt, poſterior à ſpecie a genus: quod genus argumẽti in primis firmũ uideri ſolet, quia eſt à forma, quæ à genere nũquã ſeparatur. SI ſocius, ſi cui mandaris.] Socius eſt, quicũ bonorũ uel negotiationis ſocietas contracta eſt. Cui mãdatur in iure, uocatur mandatarius: ut ſi quẽ rogaueris, ut te abſente uineam tuam colat, & ille ſe facturũ promiſerit, habes in eũ mandati actionẽ, ſi id non fecerit. Debent igitur & ſocius et mandatarius bonam fidem in negotio gerendo præſtare. SI quis fiduciam acceperit.] Fiduciã accipere, eſt eius rei, in quam obligatus non ſis, fidem promittere: ut ſi ita uendã tibi fundum nulla pactione interpoſita, ut poſt certum tẽpus eodem pretio mihi reuendas: id ſi te facturũ eſſe promiſeris, fiduciã à me accepiſti, quam ego tibi detuli. Sic ſi hæredem te ita inſtituam, ut fratrem meum exulem alas, idq; factã ſolã fidem tuam ſecutus, diceris fiduciam à me accepiſſe. Eiuſdẽ generis eſt, quod uulgo dicũt, in manus fideles tradere, quod in beneficijs trãsferẽdis fieri ſolet. HAEC ex pluribus perueniens.] Duas formas ſimilitudinum eſſe oſtendit: unam per inductionem, cum ex multis ſimilibus id quod propoſitũ eſt, colligitur: alterã, cũ unũ uni comparatur, quam ipſe collationem, alij exemplum uocant. Sed ipſe formas ſimilitudinũ, alij formas argumẽtandi appellant, quas quatuor faciũt, ſyllogiſmum, euthymema, inductionem, & exemplũ. Sed iſta in omnes locos ſparguntur: Cicero inductionẽ & collationẽ hoc loco ad ſimilitudinẽ duntaxat accõmodat. Sed plura de his, & exactiora, uide apud Rodolphũ libro ſecundo, de Argumẽtatione. Παραγωγὴ.] Videtur παραγωγὴ legẽdum eſſe. Quemadmodum ſi in urbe.] Similitudo eſt, finibus regundis non adijci arbitrũ, ergo nec aquæ pluuiæ arcendæ: quoniam utrunque agrorũ magis, quàm urbis ſit. Adijci arbitrum, eſt arbitrum adhibere ad controuerſiam dirimẽdã. Eſt autem arbiter, iudex, non datus lege, ſed ab utraq; parte electus, qui in certis cauſis, non in omnibus adhibetur. Fines regere, eſt agros diſterminare. ETIAM exempla ſumuntur.] Exempla ſunt, quæ à factis ſumuntur, et propriè ad imitationem pertinẽnt. Sunt autem tum uera, tũ ficta. item ſimilia, diſſimilia, contraria. Verum exemplum eſt: Si Decij ſe pro patria deuouerũt, non debet Cicero Catilinam timere. Fictum: Si Clodius reuiuiſcere poſſet abſoluto Milone, nõ abſoluerent eum iudices: ergo non debent eundem propter mortẽ Clodij condemnarẽ. quod eſt fictum ex contrario. IN Curiana cauſa.] Quibus exemplis Craſſus in hac cauſa uſus fuerit, nõ conſtat. Fit mentio eiuſdem in Perfecto oratore, et ſecundo de Oratore, & in oratione pro Cæcina. In tutelam ſuam.] Id eſt, extra tutoris poteſtatem, nempe ut ſui iuris fieret: quod fit quartodecimo anno, quod eſt tẽpus pubertatis. Secundus hæres eſt, qui primo ſuccedit, teſtamẽto ei ſubſtitutus, de quo ſupra dictum eſt. Ficta etiam exempla.] Huius generis multa ſunt in oratione pro Cæcina, ubi pro æquitate cõtra ſcriptũ diſputatur. Mancipio dediſſe.] Id eſt alienaſſe, cuiuſmodi ſunt res ſacræ et religioſæ, itẽ homo liber ſi pro ſeruo uendatur: quæ alienari nõ poſſunt, et ſi mãcipio data fuerint, nihil actum intelligitur. Vt muta etiam loquantur.] Vt Cicero in Catilinam, ubi inducit patriã & ſecum & cum illo loquentem. Et in oratione pro Cælio fingit Appium Cæcum, Clodiam gentilem ſuam obiurgantem. NON quemadmodum quod mulieri.] Mulieres quondam ſub perpetua tutela erãt, donec in manum uiri conueniſſent: pueri ad certum tempus, ſicut hodie. Ergo in hoc conueniebant, quod utrique ſub tutela erãt. Differebãt autẽ, quòd mulieres firmiore conſilio ſunt, quam pupilli: quapropter idẽ ius de utriſque ſtatuendum non erat, de quo uide Inſtitut. Quibus alienare licet, uel non. Sed mulierum tutela iã olim

ſublata eſt. DEINCEPS locus eſt.] De contrarijs ſupra dictum eſt. Hic tantummodo dicendum eſt, contraria, quæ Cicero aduerſa appellat, inter qualitates dũtaxat reperi: ut calidum & frigidum, humidum & ſiccũ, tarditas et celeritas, quæ plurimum inter ſe diſtãt, nec unquã ſimul in eodẽ ſubiecto eſſe poſſunt. Præpoſitio enim In; priuat uerbum.] Declarat hoc genus ex ui nominum: ſed id perpetuum nõ eſt, quoniã multa ex hoc genere alijs nominibus efferuntur: ut uiuũ & mortuum, integrum et mancum, lux et tenebræ: in quibus omnibus alterũ ſignificat diſpoliationẽ alterius in ſubiecto in quo ineſſe natum eſt. nã hæc proprie priuãtia dicũtur, neque unquam fallunt. SED locus hic magis ad coniecturales cauſas pertinet.] Recte admonet. Sed ſi hoc uerum eſt, exemplum ſupra, & hoc loco poſitum, parũ aptũ eſt. Cum enim ex iure ſumptum ſit, & per hunc locum ad qualitatem iuris accomodatum eſſe debeat, ad cõiecturam potius quàm ad qualitatem facit. Probat enim alterũ futurũ eſſe, ſi alterum fiat. hoc eſt, ſeruorum & exulum teſtamẽta ex edicto prætoris rata fore, ſi mulierũ rata ſint. In quo duplex eſt ſenſus: unus qualitatis, ſi unum recte fiat, & alterũ recte: alter coniecturæ, ſi hoc fiat, et illud futurũ eſſe. Priori modo argumentũ ex ſimilitudine, qua iuris qualitas oſtenditur: poſteriori ex adiunctis, quòd nõ ad ius, ſed ad cõiecturã pertinet. AD Ciceronem inquibat Gallus noſter.] Gallum Aquilium intelligit, qui cõiecturales cauſas, ſi ad eum deferrẽtur, referebat ad Ciceronem, tanquam ad oratorem: quoniã non iuris ſcientia, ſed ſignis & ſuſpicionibus, et ingenio oratoris explicarẽtur. Ad philoſophos autẽ hic locus non pertinet, quoniam & hi uerſantur circa qualitatem, quæ in rebus expetẽdis & fugiẽdis eſt. nam philoſophos morales, quos uocãt, intelligit. DEINCEPS eſt locus dialecticorum.] Diximus hos tres locos in ordine quodam rerũ, et certa lege exiſtẽdi poſitos. Itaque non ſumi, niſi per conditionem: nec cõcludi. niſi hypothetico ſyllogiſmo, quia ſumi extra pronunciatũ hypotheticum non poſſint. Quæ re neceſſario conſequuntur.] In hypothetico ſcilicet pronũciato, quod cũ duabus partibus conſtet, antecedente, & conſequẽte, hæ ita inter ſe iungũtur, ut impoſſibile ſit cõſequẽs eſſe uerum ſine antecedente, et in repugnantibus impoſſibile ſit, utrũq; ſimul uerum eſſe. Itaq; fit, quod uulgo dicunt, ut omnis cõditionalis uera ſit neceſſaria, falſa impoſſibilis. Reperiẽdi argumẽti locus ſimplex eſt.] Simplex, id eſt eiuſdem naturæ, quæ cõſtat ex conditione, & certa lege exiſtendi, quæ hypothetico pronunciato cõprehẽditur. Tractandi autem ratio triplex eſt, id eſt, concludẽdi forma. In quo ſanè Cicero ipſe fateri uidetur, hunc locũ ad formã magis, quàm ad argumentandi materiã pertinere. Quod cum ita ſit, non commodiſſime locos diſtinxiſſe uidetur, cũ admiſceat hypotheticas propoſitiões, quas pro locis ponit. Sed mihi hanc rationẽ cũ cæteris, qui iſta eodem modo tradiderũt, ſecutus eſſe uidetur, quòd quemadmodũ in categoricis argumẽtationibus res pura ac ſimplex locũ argumento præbet, quæ ſimplici pronunciato cõprehẽditur: ita in hypotheticis hæc eadem non niſi per conditionem ſumpta argumẽtũ ſuppeditat, cum aliter in pronunciato hypothetico ſumi non poſſit.

NON & legatum argentum eſt.] Ponit copulatiuam loco rationalis, quoniam eãdem uim obtinet ſumpta ex repugnantibus. Nihil enim intereſt, ſiue ita proponas: Non & legatum argentum eſt, & non eſt legata numerata pecunia: legatum autẽ argentũ eſt, legata igitur numerata pecunia eſt. ſiue hoc modo. Non ſi legatum argẽtum eſt, nõ eſt legata numerata pecunia. legatum autem argẽtum eſt, ergo legata numerata pecunia eſt. Sed uide num repugnent, legatũ argentum eſſe, & non eſſe legatam numeratam pecuniam, niſi cõuerteris ordinẽ, uel pro argento omne argentũ ſumpſeris; cũ poſſit argentum legatum eſſe, ut nõ ſit numerata pecunia legata, contra uero minime. quia omne argentum ad ſignatũ et nõ ſignatum pertinet, quæ formæ argenti ſunt. Forma autẽ poſita infertur genus, at contra ex genere forma nõ ſequitur, niſi uniuerſum genus ſumatur. CONIVNCTA negaris.] Id eſt, addita negatione repugnantia effeceris: ut pecunia numerata & argentũ coniuncta ſunt, quoniã hoc ex illo ſequitur, eiq; annexum eſt. itaq; ſi alteri negationem addideris, repugnantia efficies, hoc modo: Si numerata pecunia legata eſt, argentũ legatũ non eſt. Sin uero his rurſus aliam negationem à fronte addideris, non uerã modo, ſed et neceſſariam ſententiam cõficies, de qua hic loquitur Cicero, ut ea propoſita, ac priore eius parte ſumpta, reliqua tollatur, hoc modo. Nõ ſi numerata pecunia legata eſt, argentũ legatũ nõ eſt: atqui legata eſt numerata pecunia, ergo argentum legatũ eſt. Verũ hæc proponendi ratio in coniunctis duntaxat locũ habet, in his autẽ quæ per ſe repugnãt, duabus negationibus opus non eſt, ſed una ſufficit. de quo datur à dialecticis talis regula, quæ etiã in cõiũctis ualet: ut ſumpta propoſitione hypothetica negatiua ex repugnãtibus, et priori eius parte poſita, conſequens tollatur, hoc modo: Non ſi dies eſt, nox non eſt: atqui dies eſt, nox igitur non eſt. quod cũ etiã, ut dixi, in coniunctis ualeat, in his altera negatione addita, repugnantia facienda erunt, quemadmodum ſupra demonſtratum eſt. ET ex his primum ſumpſeris.] Sumere eſt, id ipſum quod pro antecedente uel annexo poſitum fuit, affirmare. Tollere, eſt contrariũ eiuſdẽ ſumere, uel inferre, negatione addita, uel detracta, quemadmodum in exemplis uidere licet. EX hoc illa rhetorum ſunt ex contrarijs.] Rhetorica enthymemata ſunt ex hoc tertio modo concluſionum, ſed formã earum non retinent. Non enim cõcluduntur ad præſcriptã rationẽ. ſed breuiter ferè, & per interrogationẽ efferũtur, quo acrius ueniant: ut, Hunc metuere, alterũ in metu non ponere? quod ſic concluditur: Non ſi hunc metuis, alterũ in metu non ponis: ſed metuis hunc. ergo alterũ in metu ponis. quod dẽ Catilina et Republica dici poteſt. itẽ; Quos pluris fecimus, eos nũc pauciores timemus? Quã nihil accuſas, damnas? quam bene meritam eſſe autumas, eã dicis male mereri? Id quod ſcis prodeſt, nihil id quod neſcis obeſt? quæ eodem modo explicãda ſunt, et omnia ſunt ex cõtrarijs. Cõmune poetarum nomen efficit ſuum.] Quod fit per ἀντωνομασίαν, quæ nomẽ pro nomine ponitur. Sed philoſophorum magis.] Quid de rebus expetendis & fugiẽdis diſſerunt, & nos ad uirtutẽ hortãtur. RELIQVI dialectorum modi.] Quatuor ſequentes modi, qui ex copulatiuis et diſiunctiuis cõſtant, ad priores tres, qui rationales ſunt, referũtur. Sũt. n. oẽs uel ex antecedẽtibus, uel cõſequẽtibus, uel repugnãtibus. Itaq; tres duntaxat ſunt modi, ſi formã cõcludendi ſpectemus: ſin propoſitionũ diuerſitatem genere ſeptẽ, ut tres rationales, duo diſiunctiui, totidẽ copulatiui: ſpecie autẽ innumerabiles, cum iſta porrò in alios modos abire poſſint, propter enunciandi uarietatẽ. Sed ea ad formam argumentandi, & ad iudicandi partẽ, non ad inuentionem pertinent. CAVSARVM igitur genera duo ſunt.] Diuidit cauſam in efficientem neceſſario, & non neceſſario efficientẽ. Et rurſus utrunque genus duplex facit. Vnum quod ui ſua certe efficit.] Certe, id eſt, neceſſario. Eſt enim uis eius eiuſmodi, ut ceſſare, et in id quod ei ſubiectũ eſt, non explicari non poſſit: ut ignis accedens, et omnia quæ ſine appetitione & delectu agunt. SED ſine quo effici non poſſit.] Hoc eſt, ſine quo uel omnino non poſſit, uel facile non poſſit: ut ſine materia, loco, tẽpore, inſtrumẽtis, quibuſdam in rebus omnino non poteſt effici. ſine adiumẽtis autem & præcurſionibus quibuſdã alijs in rebus nõ facile efficitur, in alijs facilius. Nihil autẽ eſt in omni rerum natura,

quod

quod fine careat, propter quē agit. quare & hic ad efficiendū eſt neceſſarius. PRAECVRSIONEM quandam.] Id eſt, adiumentū & proclinitatem, qualis tum in occaſionibus temporū, tum in ipſa ſæpe rerum natura eſſe ſolet, ut in ſtuppa accendenda, & iracundo inflammando, itē cum amantibus locus & tēpus ſuffrāgatur: ut Aeneæ & Didoni ſpelunca in ſylua & ſolitudine. CAVSARVM ex æternitate pendentiū fatum à Stoicis nectitur. Fatū à Chryſippo ſic definitur, ut refert Gellius, eſſe ſempiternā quandā & indeclinabilē ſeriē & cathenā voluentē ſemetipſam ſeſe, & implicantē per æternos conſequētiæ ordines, ex quibus apta cōnexaq; ſit. Cōſtat. n. ex cauſis prouehentibus magis, quàm efficiētibus: ſicut idē Chryſippus exēplo cylindri oſtendebat. Non. n. mouetur cylindrus per ſe, niſi impellatur, & tamē forma ſua uolubilis eſt: ut ſi uel leuiter impulſus fuerit, ultro deinceps ac ſponte ſua feratur. Atque hoc eſt quod dicitur à ſapientibus, aſtra non afferre neceſſitatē conſilijs hominū, ſed proclinitatē. ATQVE ut earū cauſarū.] Ex præcedenti diuiſione ſequens naſcitur. Nā ſi ſunt quædā, ſine quibus effici non poteſt, non omnia efficientia, etiāſi neceſſario efficiant, per ſe ſola efficiunt: ſed alia efficiunt ſola per ſe, alia adiumentis egent. Beatos efficiat, nec ne.] Quia uidentur etiā externa bona ad felicitatē neceſſaria eſſe, de quo eſt inter Stoicos & Academicos magna diſſenſio. Hoc igitur ſine quo non fit.] Vel omnino non fit, uel non facile fit, quemadmodum ſupra interpretati ſumus. Vtinā ne in nemore Pelio.] Senarij ſunt ex Medea Ennij, quibus ancilla quæritur Medeam inter Argonautas Iaſonem ſecutam eſſe, quæ tunc ab illo relicta ſit. ATQVE etiam eſt cauſarum diſſimilitudo.] Hæc diuiſio eſt cauſarum, non ſecundum uim qua efficiunt, ſed ſecundum modum efficiendi. Ariſtotelici eas appellant ex propoſito & ſine propoſito agentes, hoc eſt, cū delectu, & ſine delectu. VELVT omne intereat.] Huius cauſa, ipſa rerum natura eſt, qua ita comparatum eſt, ut quidquid ortum ſit, intereat. Sed affert hanc conditionem rerum materia, ut tradunt phyſici, quoniā ea aliarū & aliarum formarum ſit capax. Nec tamen fit, ut ſit cauſa efficiens materia, quæ per ſe ſtolida & inefficax eſt. ſed ea cū ſubiectū ſit efficientis, fit ut aliam atque aliā formā accipiendo interitū rerū admittat, eoq; cauſa interitus earū eſſe dicatur. Aut natura.] Hic naturam accipe, non in uniuerſum, ſicut de eo modo locuti ſumus, ſed pro ingenio cuiuſq;, quod cum delectu agit: ut in iracundo & libidinoſo, qui natura tales ſunt, in quibus cum ualet uitium, natura id fieri dicitur. Caſus ad fortunam pertinet, quæ & ipſa multorū euentorū cauſa eſt, ſed latens. OMNIVM autem cauſarum.] Et hæc diuiſio non ad uim, ſed ad modum efficiendi pertinet. Nam in his cauſis ineſt conſtantia, quæ ſemper eodem modo, quaſi opus ſuum efficiunt: inconſtantia autem quæ uarie. Quæ nō ſunt conſtantes.] Vt quæ efficiunt uoluntate, perturbatione animi, habitu, caſu. ALIAE ſunt perſpicuæ.] Nempe ijs qui agunt, & à quorum ſenſu proficiſcuntur, cæteris ignorari poſſunt. Etiam ea quæ ſiunt.] Diuidit etiam effecta cauſarū, ſed in duo duntaxat genera, ut ſint uel ignorata, uel uoluntaria. Ignorata, id eſt, non præuiſa, nec deſtinata à nobis, ac proinde nec uoluntaria, ut ea quæ conſilij noſtri non ſunt, ſed neceſſario eueniunt. Sed ab hac diuiſione excipiuntur fortuita, quæ utriuſque generis ſunt, & modo uoluntaria, modo ignorata: ut quæ in cæteris ſimplicia ſunt, in his duplicia reperiātur. Nam iacere telum, uoluntatis eſt.] Iactus teli uoluntarius eſt, quia ex cauſa uoluntaria & perſpicua. Sed ictus eſt fortuitus, hoc eſt, tum imprudens, tum uoluntarius. Nam ſi percuſſeris quem uolueris, uoluntarius eſt: ſin aliter ignoratus. EX quo aries ille ſubijcitur.] Aries ille, id, eſt, fortiſſima defenſio ad oppugnandum iudicem, & liberandū reum, nimirum cum in confeſſione facti ad imprudentiam & fortunam confugitur. Sumpta eſt metaphora ab ariete bellico, quo in oppugnandis urbibus portæ & muri percutiūtur. Sed hodie nō eſt in uſu, cum in eius locū bombarda ſucceſſerit. Si telū manu fugit, hoc eſt, elapſum eſt. Sunt uerba iuris. CADVNT in ignorationem.] Soluit dubitationem de perturbationibus animi, quæ quamuis uoluntariæ ſint, tāmen non immerito ad neceſſitatem, uel certe ad imprudentiam referūtur, propter impotentiam earum, quæ aut uincunt animum, niſi ualde conſtantes fuerimus, aut impetu quodā conſilium eius anteuertunt. Itaque & hæ defenſiones in iudicijs proferuntur, Adoleſcens fecit, Lapſus eſt, Amauit, Timuit, Iratus fecit: quæ potiſſimum in deprecando ualere ſolent. Quòd autē uoluntati ſubiectæ ſint, id ſigni eſt, quòd obiurgatione & admonitione deijciuntur, hoc eſt comprimuntur.

- Cauſa
  - Efficiens neceſſario
  - Sine qua effici non poteſt
    - Quieta
      - Materia
      - Locus
      - Tempus
      - Inſtrumenta
    - Agens, ut præcurſiones & auxilia.

- Cauſa
  - Cum delectu agens, ut
    - Voluntas
    - Perturbatio
    - Natura
    - Habitus
    - Ars
    - Caſus.
  - Sine delectu agens, ut natura ſenſu carens, quæ in hoc mundo, ac deinceps in cæteris omnibus rebus infuſa eſt.

- Cauſa
  - Conſtanter agens, ut
    - Natura
    - Ars
  - Inconſtanter agens,
    - Perſpicua
      - Voluntas
      - Perturbatio
      - Habitus.
    - Latens, ut caſus.

VEL oratorum, uel philoſophorum.] Oratorum, ut coniecturis: philoſophorum, ut in officiorum quæſtionibus, & uitæ præceptis explicandis. PRIVATA enim iudicia.] Hæc erant priuatarum cauſarum apud centumuiros, quæ ſæpe in nullam certam legem cadebant. Itaq; auctoritate & prudentia iuriſperitorum explicabantur, qui conſulebantur à patronis cauſarū, & à iudicibus perſæpe in conſilio adhibebantur.

Publica autem iudicia, ad cauſas publicas pertinebant: ut ambitus repetundarum maieſtatis, &c. & primum agebantur apud prætorem: deinde ultima actione ad populũ deferebantur. Sed in his cum ferè ſemper lex certa eſſet, quæ pœnã ſtatuebat criminii, minus iuriſperitorum prudentia deſiderabatur. IN omnibus igitur iis iudicijs.] Subiungit exẽpla eorũ quæ dicta ſunt. Sanè priuata iudicia uaria erant, & formulæ eorum concipiebantur à prætore pro cauſarum diuerſitate. Erant.n.ex his alia bonæ fidei, alia ſtricti iuris. de quibus uide Inſtit.de Actionibus. In bonæ fidei igitur iudicijs à prætore addebatur, modo ex fide bona agendum eſſe, modo inter bonos bene agi oportere, modo (ut in arbitrio rei uxoriæ, ubi de dote poſt diuortium reſtituẽda agebatur) quid æquius melius eſſet, ſpectandum eſſe. In quibus omnibus iuriſperiti conſulebantur, multamq; illi diſputationum ſuarum materiam ex loco cauſarum ducebant. ILLI enim dolum malum.] Iuriſperiti hæc omnia explicant, quoniam ſcientia eorum tradita & cõſtituta ſunt. Dolus malus eſt, cum aliud agitur, aliud ſimulatur, fraudandi cauſa. Fides bona, quæ in omni contractu præſtanda eſt, æquitatis cauſa, etiam ſi non ſit obligans. Aequum & bonum intelligitur, quod quamuis lege & more comprehenſum non ſit, tamen communis utilitatis cauſa ſeruandum eſt, & id rectum eſſe iudicatur. Sed his omnibus definiendis, inquit Cicero, iuriſperiti præſunt, qui explicãt quatenus iſta, quoties in controuerſiam ueniunt, præſtãda ſint. ORATORIBVS & poetis.] Vt Cicero pro Milone, Quo ſuror Clodij euaſurus fuerit, ſi homo ſeditioſus ad præturam et conſulatum perueniſſet. Et Aeneas apud Virgilium, Quãtas clades illaturus Latinis & Turno ſit, poſtquam arma Vulcania à matre acceperit. quæ denunciationes euentorũ ex cauſis ſunt. NVMERVS, ſpecies, uis.] Numerus ad quantitatẽ, ſpecies ad ſubſtantiam, uis ad qualitatem, affectio ad relationem pertinet. Plura bona paucioribus.] Vt diuitem & ſapientem eſſe melius, quàm ſapientem tantum eſſe. Pauciora mala.] Vt bona perdere ſatius, quàm bona & corpus. Diuturniora bona.] Vt fama poſteritatis melior, quàm præſens nobilitas. Longe & late peruagata.] Vt totam prouinciam ſeruaſſe melius, quàm unam urbem: & legem ſalubrẽ tuliſſe melius, quàm puniuiſſe unius delicti flagitium. Specie.] Quæ in generis differentia cernitur, & ad rei ſubſtãtiam pertinet. Propter ſe expetenda.] Vt quæ honeſta & cum uirtute coniuncta ſunt. Innata.] Vt ingenium, forma, uires meliora, quàm diuitiæ & nobilitas. Integra contaminatis.] Vt uirginitas melior connubio. Neceſſaria.] Sine quibus uiui non poteſt, ut aqua uino melior eſt neceſſitate, fruges condimentis. Sua alienis.] Vnde prouerbium, Tunica pallio propior. Voluntaria neceſſarijs.] Quia libertas melior quàm neceſſitas, Naturalia nõ naturalibus.] Vt roſa natiua melior, quàm quæ ſummo artificio picta eſt. Artificioſa non artificioſis.] Vt opera Apellis & Protogenis meliora, quàm rudis uetuſtatis. Vis autem in comparatione.] Sicut ſpecies rei ad ſubſtantiam, ita uis ad qualitatẽ pertinet, & in facultate ſpectatur. Quæ ſeipſis cõtẽta ſunt.] Vt uirtus, quæ ſola per ſe uiget, neque ullius extra ſe indigẽs ſola beatos efficit. Affectio.] Id eſt, relatio ad aliud: ut cũ principem ad populum referimus, iucundiora ad minus iucũda, plures ad paucos, optimum quemque ad bonos & mediocres. Nam relatio omnis in comparatione eſt, cætera abſolute ſpectantur. Alios aſſumi extrinſecus.] Hos locos inartificiales eſſe ſupra dixi, quòd non inueniantur arte ab oratore, ſicut cæteri, ſed arte tractẽtur. Sed ab hac Ciceronis & Quintiliani ſententia diſſentit Rodolphus, qui omnes qui arte tractantur, uult artificiales eſſe, cum non ab alio inueniantur in cauſa, ab alio tractentur, ſed utrũque oratoris ſit propriũ.

Quòd ſi ab imperito adferantur ad cauſam, ut cum à teſte in rem præſentem teſtimonium dicitur, uel cum tabulæ proferuntur in iudicio, ea demum ab arte remota eſſe cenſet, cum non proficiſcantur ab oratoris induſtria, ſed ipſa ſibi fidẽ faciant: non aliter quàm cicatrix in forti uiro etiam tacente, quàd ab artis ratione alienum ſit. Itaque diuiſionem Ariſtotelis in Rhetoricis, qua alios locos ἐντέχνους, alios ἀτέχνους fecerit, hunc in modum intelligendam eſſe. ETSI ea nihil omnino.] Vult teſtimonia ad coniecturam tantum pertinere, non ad iuris quæſtiones, quæ in qualitate poſitæ ſunt. Adhibentur tamen ad confirmationem iuris, ut cum Aquilij uel Scæuolæ auctoritate utimur. Sed hoc cum ſit, exiſtit coniectura in qualitate: ut cum quæro, habeat'ne poſtliminium is, qui deditus fuit, & non receptus. de qualitate quæro, quæ ex definitione, genere, forma, ſimili, contrario, cauſis confirmari põt. At cũ profero Aquilij uel Scæuolæ ſententiam de eadẽ re, non id ago, ut per hoc confirmẽ eius quod in æquitate poſitũ eſt, ſed ut oſtendã certum & exploratũ id eſſe, quod ego ſtatuo, quod iam non ad qualitatẽ, ſed ad coniecturã pertinere manifeſtum eſt. Non.n.quia Scæuola hoc dicit, rectum eſt, niſi legis uim habeat eius auctoritas: ſed cum rectum ſit, & ita eſſe tu affirmes, credendum tibi ſit, an non, hoc eſt uerum necne dicas, Scæuolæ teſtimonio confirmari poteſt. Ab aliqua re externa.] Hoc eſt, à perſona, in qua auctoritas eſt ad faciendam fidem. Aut tempus.] Id eſt, perſonæ qualitas, quã tempus adfert. De Lacedæmonio Pauſania. Hic cum ſuſpectus eſſet, quòd defectionem moliretur, & in templum confugiſſet, ſubornatus quidam quaſi conſcius defectionis cum eo expoſtulabat, Ephoris clam ad parietem auſcultantibus: quo facto Pauſanias, cum liberius loqueretur, ipſe ſe imprudenter prodidit. In Palamedem.] Nota eſt hiſtoria, quomodo Vlyſſes Palamedi inſidiatus ſit, conficto in eum proditionis crimine, & rebus ueriſimilibus quibus coargui poſſet, clam comparatis, nempe auro in tentorio eius depoſito, & literis Priami fictis, & interempto ſeruo barbaro, quaſi latore literarum, de deprehenſo eo res iudicaretur. Aerei uolatus auium.] Ex his erant auſpicia apud ueteres. per ſonitus tonitrua, per ardores fulgura & cometas intelligit. Cauſa certis perſonis.] Cauſa, quæſtio ſpecialis eſt, quam circunſtantiæ faciunt: quæ quo plures fuerint, tanto arctius eam aſtringunt. Propoſitũ, quæſtio generalis eſt, quæ & ipſa pro circunſtantiarum numero aſtringitur, uel dilatatur. Hæc pars eſt cauſæ, ſicut genus ſpeciei, in qua ipſum includitur, ut animal in homine. Eſt autẽ omnis quæſtio earum, de re aliqua, quibus cauſæ continẽtur: hoc eſt, de perſona, re, cauſa, loco, tempore, modo. quibus per ſe ſpectatis, omnis rerum natura comprehenditur: accedentibus autẽ negotio, circunſtantiæ uocantur, & cauſam efficiunt. CVM autẽ quid ſit quæritur, notio explicanda eſt, & proprietas, &c.] Notio ad genus, proprietas ad differentiam, diuiſio & partitio ad formas & partes pertinent, quæ ſingula ſupra explicata ſunt. TRIA'ne genera bonorum.] Vt animi, corporis, fortunæ. De expetendo.] Expetendum in omni bonorũ genere: æquitas erga alterum, honeſtas per ſe ſpectatur. Ex altero autem genere.] Cum comparate quæritur. EX coniunctis.] Id eſt, adiunctis, ſiue (ut alij uocant) communiter accidentibus. De eodem altero.] Hoc eſt, quid interſit inter ea quæ eiuſdem generis ſunt, quod differẽtijs diſcernitur, quibus definitiones conficiuntur. NAM ſi hanc rem illa ſequitur.] Vt legibus imperare, ſequitur principem eſſe, non autẽ ſequitur tyrannum: & per uim occupaſſe Rempublicam, antecedit tyrannum, non autem antecedit principem. Quæ porrò addita negatione inter ſe repugnabunt: ut legibus imperare, & non eſſe principem: & eſſe principem, & legibus nõ imperare. Aut ſi huic rei hæc, illius alia cauſa eſt.] Vt ſi

ciuile

ciuile non idem eſſe quod ius gentium, quoniam hoc ſit ex cunctorum hominum conſenſu: illud, quod quæque ciuitas ſibi contulerit. Aut ſi ex alio hoc, ex alio illud effectum eſt.] Vt ſtatua alia ex auro, alia ex argento, alia ex ebore, alia ex marmore: quæ quia differunt materia, & inter ſe differũt. In comparationis loco.] Vt quæ meliora, uel deteriora ſunt alijs, numero, ſpecie, ui, affectione. Quæ ſunt animi.] Hæc ad eundem comparationis locum pertinent. Item quæ ſequũtur de æqui & iniqui quæſtione. Conueniens paulo poſt in diſtributiõe æquitatis uocat, quod ad æquum & bonum pertinet, neque lege, neque more comprehenſum. Græce ςάσις.] In omni cauſa exiſtit ſtatus aliquis, ſed is magis in concertando apparet. Omnis enim oratio circa coniecturam, finitionẽ, aut qualitatẽ uerſatur. Sed hæc porrò in certaminibus in aliam quæſtionẽ deſcẽdunt, quæ nata hinc inde ex firmamẽtis, græce κρινόμενον, latine iudicatio appellatur. Status exiſtunt noui.] Horum exempla uide in ueteri rhetorica, & apud auctorem ad Herennium, & apud Quintilianum libro ſeptimo. Proprijs locis.] Qui in perſonis & cauſis poſiti ſunt, & interim extrinſecus ſumuntur. RVTIS cæſis receptis.] Verba ſunt iuriſperitorum in lege prædij, cum prædium ita uenditur, ut omnia quæ à ſolo ſeparata ſunt, recipiantur, ut ſaxum, calx, arena, materia, demeſſa ſeges. Ruta dicta ſunt ab eruendo, id eſt, effodiendo.

FINIS.

IN CICERONIS TOPICA [redacted] SCHOLIA.

HIC LIBELLVS pertinet ad eam partẽ rhetorices, quæ rationem inueniendorum argumentorum tradit, & modum amplificandæ orationis. Conuenit autem plane cum ſecundo libro Copiæ Eraſmi, eſtq́; idem utriuſque libelli argumentum, quia non multum intereſt inter argumenta & σχήματα διανοίας. Et ſpectandũ eſt, in quas partes artium ſingula ſcripta referri debeant. Et qui hoc non fecerit, is ſciat ſe inutiliter in ſtudijs uerſari. Continent itaq; Topica, ut dixi, præcepta inueniendorum argumentorum, & rationẽ amplificandæ orationis. Exemplo I. Pſalm. poterit eſſe, qui hic habet propoſitionem: Illi beati ſunt, qui ſe gubernãt ex uerbo dei. Hoc uno uerſiculo potuiſſet dicere: uerum iam eius oratio ſic eſt, ut tota conſentiat cum propoſitione. Amplificatur itaque ſtatim à principio, à contrario, deinde ab effectibus. Impij diſſipabuntur, pij florebunt ut palma. Sic eſt ille Pſalm. Ecce quam bonum: Concordia eſt bona res. Amplificatur tamen amœnioribus figuris: Tam bona res concordia eſt, ut uincat balſamum, quo inungi Pontifices ſolent: & uincit rorẽ, quo rigantur arida arua. Adiecit aliud: Deus illis benedicit qui ſunt concordes. Hæc exẽpla poſſunt oſtendere, quid ſit petendũ ex hoc libello quem proponimus. Præfatio ſic diſpoſita eſt: Principio eſt propoſitio generalis: Tu retraxiſti me ex curſu meo, quo inſtitueraſ alind opus. Philoſophica tractare nolui, tu ad rhetorica me reuocas. Sic enim ſtatim in principio orationis ſolemus proponere. ut, Nunquã fuit magis ferrea ætas, quàm hæc noſtra. Cum enim mecũ in tuſc.] Subiicit propoſitioni narrationem, quòd caſus obtulerit ei hoc argumentum: & dicit ſe in profectione hũc commentariũ ſcripſiſſe. Contulit ſe autem Cicero ſub Cæſare ad ſcribendum libros de philoſophia. Eſtq́; in Cicerone mollis & æquabilis uerborum compoſitio, ac nihil inſolens. Ariſtotelis libri uix poſſunt intelligi ſine aliquo, qui uiã ac methodũ, quã ſecutus eſt in diſputatione indicet. Rhetor.] Ironia eſt. Adiecit reprehẽſionẽ, qua taxat negligentiã iſtorũ, qui tã inſignẽ philoſophũ negligebãt. Sunt .n. res cum primis præclare traditæ ab Ariſtotele, ut ab alio nemine: atq; ut etiam iudicetur uincere magiſtrum ſuum Platonem. Vſus autem ratione dicendi breui et conciſa, eſtq́; ſubtilis quædã elegantia eius orationis, tamẽ ſuauis & iucunda, quæ eruditũ lectorem poſſit delectare. Plutarchus ſcribit Ciceronẽ dixiſſe, Ariſtotelẽ eſſe fluuium uehentẽ aurũ. Idem ei tribuit in principio de Oratore. Ne ipſi.] Ratiuncula eſt ex circunſtantia, nõ uolui tibi debere, quia multa mihi præſtitiſti officia. Tu es iuris profeſſor, eo magis ſum ueritus aduerſum te ingratum eſſe. Multo.n. iniquius eſt aduerſum te ingratũ eſſe, quàm alios, cũ ſis tanquã publici iuris cuſtos. Quæ eſt amplificatio ex perſona. Cauere, ſignificat inſtruere formulis agentẽ in iudicio, uel contrahentẽ. Eſt eodẽ modo uſus in epiſtola ad Trebatiũ: Tu qui alijs ſolitus es cauere .i. eos inſtruere formulis in agendo. Nã multum intereſt, quo genere actionis aliquis utatur. Veteres etiã cautiones, hodie cautelas uocant. Alioqui cauere eſt, cautionẽ exigere (uerſichern) ut, Ego Brute non ſoluam, niſi prius à te cauero. Vt autẽ à te.] Poſt interfectũ Cæſarem, cum iam Antonius minaretur bellum. Cum omnis ratio.] Principio dicit duas eſſe partes dialecticæ, inueniendi & iudicandi. Inuentio, quando res oblata caſu, ut locos tanquam indices inueniã, qui ſubmonent, quid cogitare debeam. Artes non docent cauſam, ſed caſus offert materiam, cauſam, & propoſitionem: ut ſi pecunia egeam, ſcribo ad amicos, ut mittant. Illa cauſa eſt, quã caſus offert: Sed poſtea quàm cauſam iam inueni, tum conſulendi præceptores & libri, recurrendumq́; ad locos ſuaſorios. q̃d ſi honeſtum, utile, facile, &c. Cicero recenſuit multos locos, & pleraque ad uerbũ ex Ariſtotele deſcripſit. Omnia argumenta aut ex definitione, aut ex cauſis naſcuntur. nam reliqui loci ſunt cum his cognati. Ex definitione, ut cum quæro: Num philoſophia ſit neceſſaria, ſtatim quæro, quid ſit philoſophia. Ex cauſis, Chriſtiana iuſtitia non eſt ſecundum philoſophiam probo ex cauſa: Iuſtitia Chriſti facit nos cõſummatos coram deo, id non facit iuſtitia philoſophica, ergo, &c. Ab exemplis.] Non ſunt nouæ leges ſtatim recipiendæ: probo ab exemplo Locrenſium, qui inſerto in collum laqueo, ſuadent leges. A contrario.] Venite exultemus domino. Addit rationẽ à cauſa finali, & ſubiungit contrarium: Ne facite ſicut feciſtis in deſerto. Ab auctoritate, ſicut ſcriptum eſt, &c.] Et hi ſunt ferè loci præcipui, qui quoties ſcribis, ſtatim tibi in mentẽ ueniant. & non dubium eſt, quin illi loci in tuam materiã, de qua inſtituiſti ſcribere, incidant. Altera pars ratio iudicandi uocatur, quæ traditur in reliqua dialectica, de quinque uocibus, prædicamentis, ſyllogiſmis, &c. Illa itaque altera pars de formulis cogitat. Vt igitur.] Nunc orditur opus. Sed de his locis.] Locorum diuiſio: Quidam intrinſeci, quidã extrinſeci, quidam medij. Intrinſeci, qui in natura rei ſunt, de qua dicimus: ut locus à definitione, cum quibuſdam alijs. Extrinſeci, id eſt, alieni à cauſa, à contrario exemplo, &c. Medij loci ſunt cognati iſtorum. Ex toto.] Philoſophia eſt laudata, ergo cognitio rerum mediorum & motuum cœleſtium haud dubie eſt laudanda. Longe diſiuncta.] Sicut contrario: Si ſapere eſt bonum, ergo ſtultitia mala. Extrinſecus.] Nunc incipit proponere exempla de ſingulis locis. Sed id totum.] Id eſt, totum amplificatur dupliciter. Primo definitione, poſtea partium enumeratione. Definitio, eſt propria eius rei pictura, de qua dicitur. Ius gentium uel naturæ eſt, quod omnium hominum ſanorum animis inſcriptũ

eſt, et de quo inter omnes ſanos homines conuenit. Paulus uocat ueritatem dei, ut neminem lædas, etc. Ius ciuile non ſunt communes ſententiæ. Aequitas eſt, non acerba interpretatio eorum quæ in iure ſcripta ſunt. M. Cicero ita eſt locutus, ut ius ſentiat eſſe cognitionem ſcriptarum & certarum ſententiarum. Itaque de iure dicunt, quod non calũnioſe interpretetur æquũ & bonum: alioqui non in ius eſt, ſi non ex æquo et bono adminiſtretur. Cenſus Romæ dicebatur, æſtimatio facultatũ ciuium Rom. Sic.u.Rom. Reſpublica erat deſcripta, ut iuxta cenſus honores diſtribuerẽtur: ita plebs nihil habebat quod quæreretur, cum ad honores non admittebatur. Vindicta, eſt ritus quo prætor ſerui caput uirga tangens, declarabat eum manumiſſum eſſe. Perſius.

Vindicta poſt[redacted] à prætore receſſit.

Poſtea uindicta [redacted] uero uindex ē, qui aſſerit in libertatẽ eũ qui ſeruus alicubi habetur. Et uidetur lege Aelia Santia ideo conſtitutũ eſſe, ut opulento opulẽtus uindex eſſet, ne ſi diuitẽ pauperi liceret in libertatẽ aſſerere, tenuiores pecunia conducerentur ad id faciendum. Ducũtur etiam argumenta.] Abſoluit i. ſ priores locos: nũc ad reliquos accedit, qui aliquanto longius recedunt ab re de qua dicitur, tamen ad rẽ referri poſſunt. Coniugata ſunt uicini loci etymologiæ: Brutus ſcelerate fecit, quando occidit Cæſarem, ergo fuit ſceleratus. item: Cæſar clementer fecit, ergo fuit clemens. Item: Homines ſunt præcipue ad humanam ſocietatẽ conſeruandam nati, ergo ea uirtus eſt potiſſima quæ eam cõſeruat. Eſt quando à nomine ad aduerbiũ, ab adiectiuo ad ſubſtantiuum, &c. A` genere ad ſpeciẽ ualent argumenta negatiua. ut illi uino eſt interdictum, ergo uinũ Creticũ eſt interdictũ. Illa argumenta affirmatiua non ualent: ut uinum licet bibere, ergo Creticum licet, non ſequitur. A` ſpecie ad genus eſt affirmatiuum argumentũ: Cæſar eſt præditus clementia, ergo præditus uirtute: Synodus conſtituit ſacerdoti habere concubinã, ergo conſtituit ei habere uxorẽ. Paulus ita argumentatur: Vos Iudæi eſtis ſacrilegi, ergo eſtis peccatores. Genus eſt .n: uxor.] Quia quãdo ſpecies aliqua certo nomine caret, mutuatur generis nomen. Eſt autẽ materfamiliâs, quæ in manũ uiri per coẽptionẽ conuenit, quæq; in ſocietatẽ omniũ bonorũ uenit. In manũ uiri conuenire, eſt promittere ſic, ut mea bona ſint illius, & illius mea. Coẽptio autẽ certo ritu peragebatur. Nã interrogabant ſe inuicẽ, uir ita, An mulier uellet ſibi materfamilias eſſe: illa reſpondebat, uelle. Itẽ mulier interrogabat, an uir uellet ſibi paterfamilias eſſe: ille reſpondebat, uelle. Itaq; mulier conueniebat in manum uiri, & dicebãtur nuptiæ per coemptionẽ factæ Huc alluſit Virg. cum ait, Teq; ſibi generũ Thetis emat omnibus undis. id eſt, dabit tibi omnes undas, atq; ita coemptionẽ faciet. Cicero ſic argumẽtatur: Ipſa nõ uenit in manũ uiri, & non eſt per coemptionẽ facta materfamilias, ergo illi non eſt legatum argentum.

Regula de genere.

Cui adiungitur genus, adiungitur quoq; ſpecies:

Cui tribuitur ſpecies, tribuitur quoq; genus.

De ſimilibus hanc nota regulã, Vt ſemper ſimilia ſimilibus tribuantur: ut, Non eſt obligãdum os boui trituranti: ita non eſt fraudandus mercede, qui operam ſuam tibi locauit. Sic Paulus: Qui in ſtadio cucurrerunt, palmam auferunt: ita & nos debemus omnia perpeti, ut conſequamur uitam æternam.

Regula de definitionibus.

Quæ competunt definitioni, competunt definito.

Vitium facere, eſt rumpi. Muri uitium fecerunt, id eſt, rupti ſunt. ita agger uitiũ fecit, iſt eingefallen. Vſus dicitur quædã ſeruitus, ius quoddã, eyngerechtigkeyt, ut ea re ad noſtrum uſum utamur. Vt ſi habeam uſum alicuius ſyluæ cæduæ, tũc poſſum tantum ſecare ligni, quantum mihi opus eſt, nec amplius. Vſusfructus autẽ, cum ius habeo etiam fructũ ex re illa uẽdere: ut cũ ſyluæ ligna etiã alijs uẽdere poſſum. Magna ſanè eſt controuerſia inter iuriſperitos, utrũ uſum, an uſumfructũ habeat ſacerdos: hoc eſt, diſputatur, utrũ ſacerdos ex illis ſuis redditibus. ſeu præbendis tantũ debeat uti, quantũ ipſi opus eſt, & reliqua reddere eccleſiæ ſeu pauperibus.

Regula de coniugatis.

Cui tribuitur coniugatum unius caſus, tribuitur coniugatum alterius quoq;. Differentia dicitur, quando tribuitur ſpeciei aliquid proprie: ut homines canunt, luſciniæ non proprie canunt. Paulus ita arguit: Lex eſt nata ad coercendum, ergo nõ iuſtificat. Coercere eſt proprium legis, uel differentia: illa .n. duo Ariſtoteles non ſeparat. nos itaq; poſſumus eodem nomine comprehendere.

Regula.

Differentia non cadunt in idem. Vir legauit omne ſuum ar[redacted] quod ei debebatur ſit legatũ? Reſpondeo, Non: ſuum.n. legauit. Porrò quod debebatur, non erat ſuum. Eleganter dicitur: Nomina facere, borgen. item, In nominibus fuerunt .i. debitores fuerunt. Cicero lib. 3. Offic. Nomina facta ſunt, Man hat die uerſchreibung gegen eynãder gemacht. Sic nomina deinde ſimpliciter pro debitoribus ponuntur. Colum. Mala nomina ſæpe interpellanda ſunt. A` contrario, differentia, & diſſimili, ſunt ferè eadem.

Regula.

Contraria non cadunt in idem .i. non ſunt eidẽ tribuenda. Non abuſui.] Id eſt, non conſumptio. nam uſus & abſumptio ſunt contraria, ut illud, Lex mors eſt, ergo non eſt iuſtitia. Ab adiunctis.] Similia tribuuntur adiunctis, & adiũcta ſunt ferè ſimilia: ut, Si licet monacho ducere uxorẽ, ergo licebit monachæ nubere. item: Si licet Chriſtiano magiſtratum gerere, ergo licet Chriſtiano bellum gerere, cauſas agere, &c. Capitis diminutio, eſt prioris ſtatus permutatio. Maxima, quando amittitur libertas & ciuitas. Media, in qua ciuitas amittitur, retinetur libertas: ut, Pomponius Atticus uoluit fieri ciuis Athenienſis. Minima, cum quoquo modo prior ſtatus mutatur, ut cũ mulieres conueniſſent in uirorũ manus, id eſt, in uirorum poteſtatem. Porrò olim mulieres erant in perpetua tutela, donec nuberent: ergo cũ nubebant, ſe capite diminuiſſe dicebantur, Sic enderten yhren ſtandt. Sicut autẽ pupilli teſtamentum non poſſunt facere, ita nec mulieres, dũ ſunt in tutela. Eſt itaque quæſtio: Vtrum mulier poſſit teſtamẽtum facere, quæ adhuc in tutorum tutela ſit? Reſpondet Cicero: Non, quia ſicut pueri non poſſunt, ſicut nec exules, nec ſerui, quia ſunt in aliena poteſtate, ſic nec mulieres. Ex antecedẽti conſequitur conſequẽs: Ipſe non peccauit, ergo non erubuit. A` cauſa ſeu effectis ad ſigna: Non laborat, ergo non manducet. Remiſit nunciũ.] Id eſt, diſceſſit à uiro, fecit diuortiũ cũ uiro. Quæſtio: Si diuortiũ eſt matrimonij, & hoc ſine culpa mulieris factũ eſt, dos integra repetetur à muliere. Quod ſi culpa mulieris factũ eſt diuortiũ, in ſingulos liberos ſexta pars dotis à marito retinetur, ſicut & noſtro iure dos uel donatio propter nuptias amiſſa, cedit cõmodo liberorũ. A` conſequẽtibus.] Cicero nominauit antecedẽtia, & cõſequentia, quæ lõgius diſtãt inter ſe, ſicut ſupra uocauit repugnãtia, & cõtraria. dialectici uero, tãtum cauſas & effectus numerãt. Si qui ergo & antecedẽtia & cõſequẽtia huc numerare uoluerint, nõ magnũ flagitiũ fecerint. A` cõſequẽtibus ſic: Cũ iſti à parricidio abſoluti ſint, qui in cubiculo reperti ſunt dormiẽtes, iſthic necato patre, nõ tãta uis huius flagitij, ut nõ, etc. itẽ, Iſti nõ quærũt latebras, ergo nõ ſunt ſibi conſcij tã magni ſceleris. Cicero uſus eſt iſto exẽplo in oratione pro Roſcio. Quãdo ciuis Romanus ex muliere quæ nõ habebat ius Quiritiũ, liberos ſuſcepit, liberi matrẽ ſequebãtur, nec erant in patris. Rurſus etiam quando mulier quæ habebat ius Quiritiũ, nu-

pta erat peregrino, aut alicui cum quo nó erat ius cónubij, liberi matrem ſequebãtur. Non enim erat ius cónubij ciuibus Romanis, niſi cum habẽtibus ius Quiritiũ. Quãdo igitur mulier diſcedebat à uiro, nõ oportuit eam partem dotis pro liberis apud patrẽ relinquere. Neque enim liberi ſequebãtur patrem. Repugnantia uocat, quæ non ita proxime inter ſe, uel ex diametro diſſident: ut Non eſt album, ergo non eſt nigrũ, rubrum. Finge facti ſpeciem: Quidã teſtamento facto, filium hæredem inſtituit: ſubſtituit et alium, qui filio decedẽti intra pubertatẽ ſuccederet, is ſecundus hæres dicitur. Cõſtituit autẽ ille, ut filius permitteret uxori uſumfructum ancillarum. Filius intra pubertatem moritur. Iam ſecundus hæres uult eripere ancillarum uſumfructum mulieri, quia nõ ſit cõſtitutũ expreſſe, quòd ſecundus hæres debeat ei permittere uſumfructũ ancillarũ, ſed primus hæres. Cicero negat poſſe eripi mulieri, quod teſtamento datũ ſit. Hic repugnant eripere et cõcedere. A' filio.] Quòd filius debet permittere. Neque à ſecundo hærede.] Id eſt, non fecit mentionem, quòd ſecũdus hæres debet permittere. Quòd enim.] Ratio. nam contraria non cadunt in idẽ. et illa ſunt contraria, donare et auferre Ab efficientibus.] Ex cauſis maxima definitionum pars conficitur. nam ſine cauſis res intelligi nequit. Dãnum infectum eſt, quod nõdum factum eſt, ſed timetur futurũ. Paries cõmunis eſt, quẽ cõmuniter ædificãt uicini: ad eũ enim ius habet uicinus adiũgere ædificiũ. Directus paries, eſt cõtiguus paries, qui iuxta alterum attollitur, et ei coagmẽtatur. ſicut & Vitruuius ait libro ſeptimo: Coagmẽtorũ cõpoſitio planã habet inter ſe directionẽ. Solidus paries eſt, in quo nullus arcus eſt: fornicatus, qui arcum habet. Si autẽ ædificaturus communis parietis partẽ demoliatur, & ruat reliquus paries ſeu fornix, ſine ædificantis culpa, ſed quia ſuſtineri nõ poterat, non debet præſtare damnum is qui promiſit dãni infecti, quia ſine ſua culpa cõmunis paries ruit. ff. de Dãno infecto, lege Fluminum, & lege Inter quos. Ab effectis.] Iſta pecunia eſt matrisfamilias, ergo eſt etiã uiri. probo ab effectu ad efficiens, quia iſta pecunia dotalis eſt uiri, &c. Comparationes.] Comparationis loci ad ſimilitudines pertinẽt: Si iuſti affliguntur, quanto magis impij? Si imperator nõ poteſt, quanto minus eques? Regula Ariſtotelis: Si id non ineſt, quod magis ineſſe, uidetur: multo minus id, quod minus ineſſe uidetur. In re maiore.] ut, Religio eſt colenda, ergo litera colendæ, & charitatis officia facienda. Fineis regere, eſt diſterminare agros. Actio itaque finium regundorum ad agros pertinet, nõ ad ædificia urbana, ſicut iuriſconſultus ait. ff. Finium regundorum. Hoc iudiciũ locum habet in confinio prædiorum ruſticorum, in urbanorũ diſplicuit. Actio aquæ pluuiæ arcendæ aduerſus eum competit, qui in agro foſſam facit, in quã colligat aquam, aut deducat, ex qua damnum alteri accidit. Ea quoque tantũ ad ruſtica prædia pertinet, ſicut iureconſultus ait. Item ſciendum eſt, hanc actionem nõ alias locum habere, quàm ſi aqua pluuia agro noceat. Cæterũ ſi ædificio uel oppido noceat, ceſſat actio hæc. Agi autem ita poterit, ius non eſſe ſtillicidia uel flumina immittere. Eſt autem maius fineis regere, quàm aquã pluuiã arcere, quia prius eſt fineis diſterminare. Etenim ſi fines agrorũ non eſſent diſterminati, nõ poſſet agi de aqua pluuia arcẽda: ut ſi ædificia nulla diſiuncta eſſent, non eſſet de ſtillicidijs aliqua diſſenſio. Conuertere.] Si in urbe aqua arcetur, igitur fines reguntur. Præſcriptio eſt in re immobili, uſucapio in re mobili. Sed ueteres promiſcue utũtur nomine uſucapiõis, cũ tẽpore res fit eorũ qui poſſident. Porrò anno mobilia uſucapiebantur, biennio immobilia, ex legibus duodecim tabularũ. Colligit igitur Cicero, ſi fundus biẽnio uſucapitur, igitur & ædes: quia ſicut fundus res immobilis eſt, ita & ædes:

Ex partibus argumentum.

Nõ licet reſiſtere poteſtati publicæ, Epiſcopi ſunt magiſtratus publici, Ergo illis non licet reſiſtere. Valeat æquitas.] Id eſt, ut etiam ædes biennio uſucapiantur. Poſtremus locus ab auctoritate eſt. Locus ab auctoritate non ualet negatiue, id eſt, ita ualet, ſi expreſſe fecerint eius rei auctores mẽtionẽ. Finge ſpeciem facti: Caius parietem, qui ſuam aream à uicini area dirimit, tegere uult, et coniungere ſuis ædibus. Si quæris, an liceat: reſpondeat aliquis, non licere: quia Caius ſi cõiunxerit ædibus ſuis cõmunem parietem, ſtillicidiũ auertet in tectũ uicini. At Caius ita pollicetur ſe ædificaturũ, ut tamẽ ſtillicidiũ nõ trãſmittat in uicini ædes. Alter rurſus negat, licere Caio ſuis ædibus adiũgere parietẽ et tegere: quia ſi tegat, parietẽ in alieno ædificet, quoniã paries claudat ſpatiũ ædiũ uicini. Reſpõdet Cic. ex auctoritate Scæuolæ: Paries nõ claudit ædiũ ambitũ, ſed ambitus eſt quãtũ eſt ſpatiũ quo tectũ prominet. Tota igitur quæſtio in eo uertitur, utrũ ædificãdo liceat cõmunẽ parietẽ occupare, & adiũgere meo ædificio, nec ne. Scæuola hoc admittit, cũ ambitũ definit, quantũ ſpatium eſt, quo tectũ proijcitur, His igitur locis.] Omnia argumenta aut ſunt neceſſaria, quæ ſunt demoſtratio: aut ueriſimilia, quæ ſunt ſignificatio. Eſtq; hæc differẽtia diligenter, obſeruanda. Verum igitur.] Tranſitio. Hactenus catalogum omnium locorum recenſuit, nũc recurrit ad fonteis, et copioſius exponet. Definitionum genera.] Donatus dicit: Nomen eſt, quod corpus aut rem ſignificat. Sic Cicero dicit: Quædam ſunt ſubiecta ſenſibus, quædã nõ: ut domus: Reliqua, quæ nõ, ut comparationes & intellectus mentis. Fundus.] Grundt und boden. Mancipium eſt aliquid, quod eſt proprium nobis, et quarũ rerum habemus dominium: dictum, quòd manu capiatur, id eſt teneatur. Penus.] Vorradt, an korn, wein, &c. προθεσμίας uocãt Græci, quod nos præſcriptionem: certum tempus definiri quo agi debeat: poſtea nullã dari actionẽm. Agnati, qui à patre cõſanguinei ſunt: cognati, qui à matre. Conformatio.] Id eſt imago quædam in animo, quã Græci ἔννοιαν καὶ πρόληψιν uocant.

De Diuiſione.

M. Cicero, uocat partitionem aliud quiddã quàm diuiſionẽ. Diuiſio eſt, ſpecierum unius generis enumeratio: ut animaliũ aliud bos, aliud aſinus, &c. Partitionẽ uocant, quando aliqua res in mẽbra diſcerpitur: ut corporis partes alia caput, pedes manus, &c. Leges, hoc quod populus ſciuit dixerũt, id eſt ſenatus & plebs. Senatuſconſulta.] Id eſt decreta ſenatus. is enim multa ſine plebis arbitrio facit. Aequitas, eſt ſcripti iuris correctio, quæ ex iure naturali petitur. Abalienatio.] translatio rei in aliud: ut dominij, poſſeſſionis. & ſicut res duplices, corporales et incorporales: ſic ſpecies abalienatiõis ſunt etiam duplices. Mancipi.] Id eſt, cuius dominium habeas: genitiuus eſt, pro mancipij. Traditio.] Id eſt, translatio dominij rerum corporalium. Ceſſio.] Id eſt traditio actionum, id eſt rerum incorporalium. Nexus, eſt ritus quidam, ſeu imaginaria uenditio, quæ fiebat hoc modo: adhibitis quinque teſtibus. & eo qui libripens uocabatur, ibi emptor tenens as, pronunciabat: Hũc ẽẽ aio meã eſſe, emptam hoc ære: deinde libram percutiebat, & as dabat uẽditori tanquam pretium. Hoc ritu ſignificabatur trãslatio dominij rei uenditæ. huc Ouidius alludit, cum ait.

Meq; tuum libra norit & ære minus.

Id eſt, ſum planè tuus, niſi quod non ſum ſeruus. Summa eſt, quòd quando uolumus genus probe tractare, tũ ſpecies colligendæ, uel ad minus illarũ differentiæ, quibus genus fiat illuſtrius: ut, Virtus uerſatur circa uarias actiones. Non retenta poſſeſſione.] Id eſt, non talis Caius poſſeſſionem ſeu uſumfructum decedens habuerit: nã alio iure redit

res ad dominum, uſufructuario extincto. Gentiles.] Vt Bruti, Caſſii, &c. qui linea paterna ſe contingunt. Idea.] Idem uult Plato, cum ideas uocat quod Ariſtoteles ſpeciem. Sed inutiliter.] Id eſt, ego malo uti nomine formæ, quòd plures caſus recipiat, quàm ſpecies. Aſinius Pollio.] Male hercle eueniat uerbis, ſi res cogatur uerba ſequi. Species] Proximum nomen quod tibi uenit in mentem, cum propriū nomē dixiſti, eſt ſpecies. Ego poſſum equos à bobus diſcernere, etiam cum ibi nō ſint boues, quòd eius rei imaginē in animo geram. Sic generis non poſſum unam imaginem habere. Sæpe etiam.] ut Horatius dixit:

=Mors ultima linea rerum.

Solebat igitur Aquilius.] Eſt apud Quintilianum libro quinto. Inſcienter facies.] Id eſt, ſi non ſunt multæ, tum omnes ſunt enumerandæ. Si uero infinitæ, tū potiores enumeraſſe ſatis eſt. ut ſi dicendum eſt de matrimonio, nō enumerādi omnes caſus, qui innumerabiles et infiniti incidūt. nam ex quibuſdā formis cæteræ cognoſci poſſunt. Stipulari eſt, interrogare aliquem, ſi uelit dare. ſi hic reſpondeat ſe daturū, eſt ſtipulatio. Itaque in oratorijs artibus.] In rhetorica omnes quæſtiones recenſentur, An ſit, Quid ſit, Iure an iniuria factum ſit. uerum non omnia ſchemata. Σχῆμα proprie eſt geſtus, uel figura. Cum enim interrogo, eſt alius geſtus orationis, quàm cū ſimpliciter loquor: ſic cū aliquid amplifico, eſt alius quidam geſtus & impetus orationis. Multa ex notatione.] Hic locus nihil obſcuritatis habet.

Regula.

Cui conuenit nomen quod exponitur, huic cōuenit expoſitio. habet magnam utilitatē, & fit quando uocabula urgemus. Poſtliminium uocarunt, quādo hoſtes aliquid interceperāt, et illud redijt poſtea ad priſtinos dominos: ut ſi ſeruus captus effugeret, & rediret domum. Clitellarius.] Id eſt, qui fert onera. Sequitur is locus.] De coniugatis, ut Paulus ſcribit, magiſtratus eſſe diuinitus ordinatos: ergo ordinationes in Repub. ſunt diuinæ. Diximus autē ſupra de aqua pluuia. uerum in iſtis leuibus exēplis non apparet uis et utilitas locorū. A' capite arceſſere.] Id eſt, non eſt neceſſe ire ad extremū genus. ut non ſic dico: Omnis ſubſtantia corporea animata, &c. mouetur, ſed ſimpliciter ſic dico, omne animal mouetur. Loci uitia.] Id eſt, ageres non manufacti, quando conditio loci ſic eſt, ut neceſſario influat in alterius agros aqua. Manu nocens,] Quando aliquis arte & manu aquam in alterius agros inducit. Dolus malus.] A' ſpecie ad genus: De dolo malo Cicero lib. 3. Offic. Nulla pecunia in publicos uſus inſtituta, eſt uertenda in priuatos uſus: Ergo nec pecunia monaſteriorum eſt uertenda in priuatos uſus Si tutor fidē.[Duo genera ſimilitudinū facit. Vnū, quod dialectici inductionem: quæ eſt, quando ex multis ſimilibus unum aliquod colligimus. ἐπαγωγή.] Ego puto legendum ἐπαγωγὴ. Sic enim Ariſtoteles uocat. Fiduciam accepit it, cui res aliqua mancipatur, ita ut eā mancipanti remancipet. Vt noſtri equites belli tēporibus mancipant amicis fundos ſuos, ut poſt periculi tempus reſtituant. Vide Cic. 3. Offi. & pro Flacco. Procurator eſt, qui multa negotia de alicuius mandato facit. De finibus.] Scilicet regendis, quæ actio eſt de deſcribendis limitibus & finibus agrorum. Exempla etiam ad ſimilitudinē pertinent. Diſcipulus nō eſt maior magiſtro: Chriſtū oportuit pati: Ergo & nos oportebit. In ſuam tutelam, eſt apud Ciceronem in oratione pro Cecinna, & in Oratore, item in Perfecto oratore Inſtituit autem Craſſus hanc controuerſiā aduerſus Scæuolam. Quidam diſcedens fecit teſtamentū, ut ſi uxor peperiſſet, filius hæres eſſet. Si autē interiſſet priuſquā in ſuā tutelā ueniſſet, ut ei ſuccederet alius hæres, quē ſubſtituiſſet. Vxor non fuit grauida. Iā amici illius defuncti petunt hæreditatem, & ille ſubſtitutus etiam petit. Craſſus ad ſubſtitutū dicit pertinere, à teſtamenti uoluntate. Plurimis uſus eſt.] Quibus docuit uoluntatem ſcripti ſpectandam eſſe, non ipſa uerba. Illorum.] Scilicet oratorum.

Differentia.

Locus differētiæ, quando inter res aliquid intereſt. Nō ſequitur, Traditiones inſtitutas ad iuſtificationem non eſſe faciendas, Ergo quæ ad ciuilem cultum inſtitutæ ſunt nō liceat facere. Quia inter illas traditiones aliquid intereſt. Sic Pauli locus totus capitis. 6. ad Rom. eſt in tali differentia & diſſimilitudine. Contrariorum genera.] Hoc in dialecticis ſolet tradi, uidelicet quatuor eſſe genera oppoſitionum. Primo, contrariæ qualitates, ſanum ægrum, calidum frigidum, &c. Secūda ſpecies, quæ priuatiue opponuntur, ſapientia inſipientia. Habitū lucē uocant, priuationē lucis tenebras, quando nō natura, ſed defectus naturæ opponitur. Tertia ſpecies eſt relationum, ſicut pater & filius. Nam non eſt poſſibile, ſimul eſſe patrem & filium. Quartum genus eſt contradictionum. Hoc cadit tantum in propoſitionem: Sedeo non ſedeo, loquor nō loquor.

Regula,

Quando tribuis unū contrarium alicui, neceſſe eſt alterū adimere. ſτερητικά nos uocamus priuatiue oppoſita. Et uidendum eſt, quæ uocabula naturā aut abſentiam naturæ ſignificent. Quæ cum alio conferuntur.] Relatiue oppoſita, ἀπόφασις negatio dicitur, ſicut κατάφασις affirmatio. Adiuncta eiuſmodi ſicut ſimilia, quæ tamen non neceſſario cohærent. Si ſtatuiſſemus, &c.] Id eſt, ſi pupillo non licet teſtamentum facere, Ergo etiam mulieribus non licet. Quid poſt rē, &c.] Hic locus ſignorum dicitur, quæ diligenter tractantur à rhetoribus, dialecticis ferè prætermittuntur. Extat præclarum ſignorum exemplum in Miloniana oratione: Antecedentia dicuntur, quæ aliquid neceſſario ex ſe gignunt. Adiūcta non neceſſario iungunt. Conſequentia, quæ neceſſario ſequuntur. Cum tripartito.] Hoc totum nihil aliud eſt, quàm quod dialectici tradūt de hypotheticis propoſitiōibus. Conditionalibus propoſitionibus ſic utimur in colligēdo: Ex antecedenti recte colligimus cōſequens affirmatiue: ut ſi homo currit animal currit: Sed homo currit, ergo etiā animal currit. Sic Paulus: Si gētes ſeruant legē, gentes erunt pro circunciſis: Sed gentes ſeruant legem, ergo gētes erunt pro circunciſis. Si hæc parua & moritura corpora mente aliqua regūtur, ergo etiam æterna corpora mente aliqua reguntur: Sed conſtat humana corpora mente regi: Ergo hic mundus etiā mente, id eſt, diuinitus regitur. Sic Cicero collegit pro Milone. Ex conſequēte colligimus antecedēs negatiue: Si magiſtratus pius eſt, prius uolet cognoſcere controuerſias eccleſiaſticas, quàm quēquam damnare: Sed non cognoſcit prius, ergo nō eſt pius. In diſiunctiuis ita colligimus, cum unā partē ademeris, alteram tribuere neceſſe eſt, ut mundus aut regitur aliqua mēte, aut nullo ordine certo res fiūt: Sed certo ordine res fiūt, ergo mūdus aliqua mēte regitur. In copulatiuis ex tota alterutrā partem colligimus: ut Deus exigit timorem & fidē, ergo Deus timorē exigit. Magiſtratus debet et punire ſōtes, et bonos honore afficere: ergo nō ſatis eſt magiſtratui punire ſontes. Illa enthymemata ualde firma ſunt, quæ conflata ſunt ex cōtrarijs. ut cum ſis expertus quæ incommoda ſequantur ebrietatē, ergo debes ſtudere ſobrietati, & illam amplecti. Cū nihil ſit perniicioſius humano generi, bello: nihil debet eſſe gratius pace. Itē, Lex irā operatur, ergo nō iuſtitiā. Proximus eſt locus.] De cauſarum locis, quæ in quatuor genera diſtribuūtur. Hic autem circunſtantias & occaſiones cauſas facit. Fatum ordinem uocarunt cauſarum inter ſe cōnexarum: nec tamē uoluntati neceſſitatē afferre Chryſippus dixit, quod ſemper certo ordine ſidera uehantur. Fuerunt aut uariæ hac de re diſſēſiones. Chryſippus dicit, cauſas præcedenteis eadē, eſſe adiuuāteis,

tes,non ſufficientes. Verum præter eas cauſas eſſe rationē in nobis aſſentientem aut refragantem uiſis:fieri tamen plerunque,ut quales ſunt in natura impetus, ita trahant nos uiſa, aut nō afficiāt. Sicut cylindrū ſi quis impulerit in area, quia rotūdus eſt,per ſeſe uoluitur longius. Sic in ipſa figura cylindri cauſa eſt,quæ motionem recipiat. Sed ſi cubū impellas, nō uoluetur longius. Hinc intelligi poteſt, cur Cicero fatum ponat inter adiuuantes cauſas non neceſſarias. Chriſtiani autē eſt ſic ſentire, ꝙ quanquam ſit aliqua uis naturalium cauſarum & uoluntatis humanæ, tamen deus eas gubernet, & nunc quoque moderetur,& pro ſuo conſilio uel impediat actionē earū,uel iuuet. Iuxta illud: Vnus de iſtis paſſeribus nō cadet ſuper terram ſinè uoluntate patris. Item, in ipſo ſumus, uiuimus & mouemur. Multa etiam præter naturales cauſas diabolus efficit in his,qui deſerti à deo,impelluntur à diabolo. Diligenter eſt ſeparandū.] Id eſt,cauſæ neceſſariæ ſunt ſeparandæ à nō neceſſarijs: ut cum iuſtitiam humanam poſuerit cauſam iuſtificationis, eſt quæſtio an ſit neceſſaria, an non? Paulus reſpondet, non. Vtinam,&c.] Hoc Cicero ſæpe allegat, & recitantur hi uerſus in Rhetorica ad Herennium, ex Medea. At cum in Altcis.] Ex comœdia alia qua ſunt petita. Summa hæc genera ſunt cauſarum,naturæ & uoluntatis. Illorum ergo generum hic exempla ponit. Affectus & habitus non procul diſſident. Itaque ſunt habitus in animis,tanquam colores in corporibus. Naturam uocat inclinationem naturalem. Quidam magis ad iram,quidam natura ad lenitatem propenſiores ſunt. Caſum ſubiecit uoluntatis cauſis,quod humanum conſilium poſſit fortunæ & caſui mederi. Non neceſſariæ.] Id eſt,non ſemper pariunt ſuos effectus. Omnium autem cauſarum.] Alia cauſarum diuiſio. Quædam certos effectus,quædam diſſimiles & contrarios effectus habent. Omnes tamen cauſæ ad ſuperiores referri poſſunt, & uoluntatis & naturæ. In natura & in arte.] Quia ars eſt uelut æmula et effectū certum habet. Aliæ ſunt perſpicuæ.] Quas uocamus uolūtarias. Aliæ latent.] Vt fortuna. Sūt aūt cāæ fortunæ aliquādo naturales & diuinæ,aliquādo uoluntariæ. Eſt.n.fortuna,cū euentus nullo noſtro conſilio regitur. Et tamen is euentus cauſam aliquam habet. Et ſunt nōnunquam naturales cauſæ eiuſmodi euentuū, quarum pleræque ſunt nobis ignotæ: ut ſi quis morbū ex grauitate cœli contrahat, & rurſus conualeſcat loci mutatione. Multa præterea accidunt diuinitus,quæ nō habēt proprias et neceſſarias ullas in natura cauſas: ut cū in naufragio contingat alium enatare,alium perire. Item regnorum uices. Recte igitur definias fortunam euentum eſſe,qui nō noſtro,ſed diuino cōſilio regitur. Huc illud Salomonis pertinet: In ſinum deijciuntur ſortes, at à Deo iudicium earum proficiſcitur. Ex quo aries.] Id eſt, uos ſæpe argumentamini in iure de fortuna. nam multum intereſt, ſi quis uoluntarie an inſciens occiderit. Cadunt in ignorationē,atque.] Id eſt,affectus poſſunt etiam uideri naturales cauſæ,& non uoluntaria. Toto igitur loco.] Concludit locum cauſarum. in tractatione cauſarum uerſatur tota oratio pro Milone: quid conſilij Clodius habuerit, quòd Miloni inſidiatus ſit: quid conſilij Milo, qđ Clodium occiderit. Differentia.] Id eſt,oportet te obſeruare,alias eſſe naturales cauſas,alias neceſſarias. Neque.n.ſequitur,Clodius odio habuit Milonem,ergo illum occidit. Priuata iudicia.] Ciuiles controuerſiæ,non capitales. Hoc iudicium exercebant Centumuiri. In omnibus igitur.] Subiecit exempla, & inquit locum cauſarum præcipue iureconſultis uſui eſſe, quia ſæpe quæritur qua cauſa aliquid ſit factū,ut dolo ne an errore aliquis læſus ſit. Diuortium qua cauſa factum ſit. Itē in actionibus bonæ fidei,qua cauſa emptor ſe uēditori præſtare confiteatur. Ducuntur.n.in omnibus quæſtionibus firmiſſima argumēta ex cauſis. Et id demū recte docere eſt,cauſas rei colligere & patefacere: ut cum dicemus quid ſit iuſtificatio,exponendum eſt, ꝙ ſpiritus ſanctus efficiat in animis hominum metum diuini iudicij,& quod in ea conſternatione conſoletur & erigat animos per euangelium intuentes in Chriſtum. Ex 3.Offic. apparet in iudicio de fiduciaria mancipatiōe,hæc uerba in formulis ſolitos adſcribere, Inter bonos bene agier. Quærebantur.n.in iudicio cauſæ, qño aliquis alteri fundum tradidiſſet,cur hic reſtituere recuſaret. Fortaſſis et in ſociorum controuerſijs, & alijs actionibus bonæ fidei,eadē formula uſi ſunt. Eſt autem egregium præceptum, ad oēm uitam pertinens,& uox plena humanitatis,ut inter bonos bene agatur: hoc eſt, bonos ex fide debere præſtare etiam quæ non aperte lingua nuncupata ſint, Daſſ Keiner den anderen geferen ſoll. Actio rei uxoriæ erat,quando facto diuortio repetebatur dos. Ibi uir ſæpe cauſabatur, impenſas ſe feciſſe: præterea alia,cur dotem recuſaret reddere. Ergo in cognoſcendo quid melius æquius eſſet quærebant,& iudicabant ex æquitate quid uiro deberetur, ne mulier defraudaretur. Sed hæc actio ut fraus excluderetur,præclare correcta eſt. Quærendæ autem & in hac controuerſia cauſæ erant,an uir feciſſet impenſas,an res donatæ, &c. Eum qui aliene.] Procuratorem. Coniunctus huic.] De effectibus ſequitur locus. In tota autem ferè philoſophia fit, ut cauſæ ex effectu quærantur,& econtra Vt eſt arcus in nubibus,ille eſt effectus. Cauſæ quæruntur, cur ita fiat. Specie autem.] Id eſt,Subſtantia,ut cum aurum argento confero,& rem per ſe conſidero. Bonorum genera ſunt,honeſtum,utile, iucundum. Vt ſi poſſum ex literis & rem familiarem parare, & bonam exiſtimationem, poſſum item alijs prodeſſe: ergo multo meliores ſunt literæ, quàm cerdonica, ex qua non poteſt colligi exiſtimatio. Innata & inſita.] Naturalia bona aſſumptis & aduentitijs: Bona ualetudo melior eſt diuitijs. Non artificioſis.] Id eſt, fortuitis. Efficiens cauſa grauior.] Quæ res efficit maximas utilitates hominum, pecunia, an uirtus? Maxime uirtus. Vides hic quæri de qualitatis effectibus,id eſt de uirtutibus. Principum.] Quia ad exemplum pertinet,quidquid princeps facit. Pluribus probata.] Quæſtuariæ artes à pluribus laudatæ: ergo ſequendæ. At quòd primum eſt.] Scilicet in laude. Magnus eſt honor imperatoribus,itaque debet etiam eſſe magnus ijs,qui defundunt cauſas. Hæc ergo argumentatio.] Appendix hic ſequitur totius libelli. Nam locorum tractatio abſoluta eſt. Loci ergo ἄτεχνοι ſequuntur,qui ab alio adferūtur, & extra artem poſita ſunt. Huic ſimile quiddam.] Hiſtoriam apud Thucydidem lege. Cum Pauſanias propter ſuſpicionē defectionis incurriſſet in odium ciuium ſuorum,metu ſupplicij cōfugit in templum. ſed quia crimen nō ſatis manifeſtū eſſet,quendam, ſubornarūt,qui cum eo tanquam cōſcius de defectione expoſtularet,Ephoris clam ad parietem auſcultātibus: Ita ſuo teſtimonio ſe Pauſanias prodidit,liberius cum illo locutus. Concurſio autem fortuitorum.] Id eſt,multa ſigna concurrentia. Quæ autem uirtute.] Id eſt, non incerta opinione. Firma teſtimonia ſunt duplicia. Quædam natura ualēt .i.prorſus certa ſunt,ut petita à diuinis rebus,quædam uero induſtria ualent. Itaque quos ingenio.] Nam publicæ leges,ex quibus res iudicantur,mutuantur teſtimonia à Demoſthene,Platone,Homero,Hippocrate,etc. Nec tamen in maximis.] Id eſt,theſis nō tam multos locos recipit, qu͂àm hypotheſis: ut, Liceat ne gerere bellū Chriſtiano? Habes u... tantum locū,uidelicet,Chriſtiano licet magiſtratum gerere, ergo etiam bella: ſed bellandum eſſe cum Turcis,recipit longe plures locos de Turcico latrocinio, quòd mutat religionem & totam priſtinam formam reipublicæ. À natura ne ius.]

num habere magiſtratum, quã ἀναρχεῖ, id eſt ſine magiſtratu eſſe populũ: Sed occiſo Cæſare, ἀναρχία ſecuta eſt, cũ ille unus & exercitum teneret, & Rempub. conſtitueret. Alij in eo ipſo.] Vt, Amor eſt princeps ad beneuolentiam coniungendã. In uoce amor, quæ ſubiecti loco ponitur, hæret locus à finitione, locus à ſpecierum enumeratione. Item in uoce, beneuolẽtia, quæ prædicati uicem defungitur. Quid eſt amor? Eſt mutua quædam animi propenſio hominis erga hominẽ, ex morũ & ſtudiorum ſimilitudine collecta. Species amoris apud Platonem in conuiuio uide. Quid eſt beneuolentia? eſt mentiũ mutuus conſenſus, qui ex amore oritur. Ex toto.] Id eſt finitione, quæ rem aliquam totam explicat. Eſt enim finitio, auctore Ariſtotele lib. 7. Topicorum, quæ quid eſt eſſe, id eſt eſſentiam & naturam rei ſignificat. Tum ex nota.] Quæ eſt nota uel nominis uel uerbi, ut Seditio eſt ſeorſim itio ciuiũ à magiſtratibus. Tutor à tuendo dictus. Poſſeſſio, quaſi pedũ poſitio, appellatur in lege prima. ff. de Acquirenda uel amittẽda poſſeſſione. Extrinſecus autem.] Vt, ſi quis inficietur debitum, per chirographum eius probo. Hominem memoriam et diſciplinam cum pluribus animantibus cõmunem habere, probo per Ariſtotelem. Sanguinem primũ eſſe inter omnes humores quatuor, qui in homine ſunt, probo per Medicos. Iure fieri, quod lege permittẽte fiat, probo per legẽ Gracchus. C. de Adulterijs. Porro hæc argumẽta uniuerſa extrinſeca ſunt, & à uocibus thematum longe diſiuncta. Quaſi inuolutũ.] Hoc eſt, cum à toto, id eſt, finitione argumentum ducitur, quãdo totũ illud quod in quæſtione collocatũ eſt, id eſt, terminus in quæſtione poſitus, definitione explicatur, quæ rei dubiæ fidẽ facit; & id quod inuolutum eſt, euoluit. Exẽplum dubitatur, an iuris ciuilis ſcientia utilis ſit. Vbi ius ciuile, ſubiecti loco, ſcientia utilis, prædicati loco ponitur. Iã dubium eſt, an prædicatũ ſubiecto uere adhæreat. Ipſum ius ciuile ad argumentum uocare nõ poſſum, de eo enim dubium eſt. Expẽdo igitur quid ei inſit: ineſt uero ei finitio, quæ ut à nullo definito ſeiungi poteſt, ita nec à iure ciuili ſeiungetur. Definitio igitur, ius ciuile eſt.

Ius ciuile eſt æquitas.] In hac finitione, Aequitas genus eſt; nec quælibet æquitas eſt ius ciuile, ſed æquitas conſtituta ciuibus, eandẽ urbẽ habitantibus. Ad res obtinẽdas, id eſt, ad bona ſua defendẽda: & eſt finitio finalis cauſæ. nã cauſam finalem iuris ciuilis oſtendit. Exẽplum aliud, An uſusfructus conſiſtat in rebus quæ uſu cõſumũtur, ubi uſusfructus eſt ſubiectũ: res quæ uſu conſumuntur, prædicati uice ponũtur. Iã dubiũ eſt, an prædicatũ uere ſubiecto adhæreat, necne. ipſum uſumfructum ad argumentũ uocare non poſſum, de eo enim quæſtio eſt. Expendo igitur, quid ei inſit. ineſt uero ei finitio. nã uſusfructus eſt ius alienis utendi fruendi rebus, ſalua rerũ ſubſtantia. Iã expendã, an hæc finitio prædicato thematis conueniat, hoc modo: Sed illarũ rerum quæ uſu conſumuntur, ſubſtantia ſalua nõ manet, ergo illarum rerũ non eſt uſusfructus. Tũ partium enu.] Partes dicuntur, quæ cum totũ efficiant coniũctæ, totius capiunt nomẽ, ſingulæ uero nullo modo, ut manus, pedes, labra, oculi, naſus, uenter, corpus humanũ cõſtituũt, ſed ſingula corpus nõ ſunt. Ratio argumẽtãdi à partibus.] Ex omnibus partibus cõiunctis totũ colligitur. Porro in ijs partibus, quæ ſpecierũ loco ponũtur, ſi infirmare uelis, cunctis utẽdum eſt: ſin affirmare, una quælibet ſuffecerit. Exẽplum prioris eſt hoc loco in Cicerone: exẽplum poſterioris eſt, Vindicta liber eſt, ergo liber exiſtit. Neq; cenſu.] Si quis conſentiẽte dominio, nomẽ detuliſſet in cenſum, ciuis Romanus reddebatur, & à ſeruitute aſſerebatur: & hoc eſt cẽſu liberũ eſſe. Eſt autem cenſus, æſtimatio facultatum ſeu bonorum alicuius: auctor Aſconius in Ver. actionibus. Neq; uindicta.] Vindicta uirga erat, qua lictor præmiſſis ſolennibus uerbis, ſeruum tangebat, & dominus mox apprehenſum dextera uertebat. Id quod Appianus lib. 4. Bellorum ciuilium docet. Perſius Satyra quinta, Quibus una Quiritem Vertigo facit. De hac libertate habes in Cod. de Vindicta libertate. Exẽplum aliud habes in Lege prima. ff. de Actionibus & obligationibus: ubi iuriſcõſultus enumerat partes, quæ ſpecierum uicẽ obtinent ipſarum obligationum. Iam ſit quæſtio, an Petrus mihi obligatus ſit, Petrus eſt ſubiectum, obligatus prædicatũ: quod an recte tribuatur, hoc argumento compererọ. Neq; ex contractu, neque ex maleficio, neq; proprio quodã iure Petrus eſt mihi obligatus, ergo Petrus obligatus mihi non eſt. Item exemplum habes Inſtitut. Quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluatur. Cũ lex Aelia Santia.] Exẽplum Ciceronis ita intellige: Si dubiũ eſt utrum cum lex Aelia Santia uindicem, id eſt, procuratorẽ, uelit eſſe aſſiduum aſſiduo locupletẽ locupleti eſſe uelit. Lex Aelia Santia uindicẽ uolens aſſiduo aſſiduum, ſubiectũ eſt: prædicatum uero, locupletem locupleti. Iã, ut ſciatur, quid lex per aſſiduũ uelit, uocis etymologia eſt eruẽda, hoc modo: Aſſiduus eſt qui multa æra dat, Aſſem dare nõ niſi locuples poteſt, Aſſiduus igitur locuples eſt. Coniugata dicuntur.] Ariſtoteles in ſecundo Topicorũ, coniugata uocat σύστοιχα, & ita finit: coniugata uero dicuntur, quæ ſecundum eãdem coniugationem ſunt uniuerſa, ueluti iuſtitia, iuſtus, iuſtũ, iuſte. Si cõpaſcuus ager.] Si quæritur, an in aliquo agro uicino duobus cõpaſcere liceat, huic dubio ita fidẽ feceris: Compaſcuus eſt ager, ergo cõpaſcere licet. Porro compaſcere & cõpaſcuus, coniugata ſunt. Ex uno enim orta ſunt uerbo. Exempla alia.] Is habet uſum ædiũ, ergo habet ius ædibus utendi, ut ipſe tantũ inhabitet, nec alios hoc iure uti ſinat. §. Lex ius, Inſtitut. de Vſu & habitatione. Item, Petrus ciuitatẽ amiſit, igitur ciuiũ numero exẽptus eſt. §. Cum autem, Inſtitut. Quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluatur. Forma enim à genere.] Cicero ſpeciẽ uocat formam: partim quod ueluti forma tollit materiæ ipſius ruditatẽ, & eam ut formam, ita ſpecies generis ipſius confuſionẽ tollit. Nam ſi dicas Animal, confuſum quiddã eſt: at ſi generi addas hominem, uel uaccam, uel leonem, generis confuſio ceſſat. partim ſpeciem uocat formam, ꝙ ſpecies ſit communis imago quædam naturæ, & forma, quæ eſt in multis indiuiduis adumbrata & concepta ab animo noſtro: ut cũ uideas multos equos, circunfers animo impreſſam imaginem equi, & tanquã adumbratũ ſimulachrum, ut ubicunq; gẽtiũ ſis, equũ cognoſcas. Porro Ariſtoteles ſpeciẽ uocat εἶδος, Plato ideam. Si Fabiæ pecunia, &c.] Vt intelligas exẽplũ Ciceronis, ad hoc aduerte: Vxorẽ eſſe genus, eius ſpeciem eſſe matremfamilias & concubinã. Materfamilias eſt, quæ in manũ mariti conuenit, hoc eſt, quæ legitime marito nupta, in poteſtate mariti tradita, & bonorũ mariti ſocia exiſtit. Cæterũ cõcubina, quæ, ut hic inquit Cicero, uſu tantũ habetur, hoc eſt, loco uxoris alicuius habetur. A` ſimilitudine.] Eſt quæſtio, an is, cui legatus eſt ædium uſusfructus, id eſt, ius utendi fruendi ædibus, ita tamẽ, ut ædes illæſæ maneant, debeat ruinã ædiũ, in uſumfructum ſibi daturum, reſtituere? Huic dubio ſic fidẽ feceris: Si ab eo quod hæret in ipſo, id eſt, terminis, in quæſtione ſubiecti uice poſitis, uidelicet uel ruinæ uel uitio ædiũ legatarum argumentum duxeris, hoc modo, Vt is cui legatus eſt uſusfructus ſerui, ſi ſeruus deperit, hæres eũ reſtituere nõ cogitur: ita quoq; is, cui legatus eſt uſusfructus ædium, ſi ædes ruinam acceperint, hæres eas reſtituere non cogendus eſt.

A` differentia.] Quidam uxori omne argẽtum, quod ſuum eſſet, legauit. iam quæſtio oritur, an etiam pecuniam, quæ in nominibus erat, id eſt, debebatur marito, legata eſſet. Pecunia quæ in nominibus eſt, ſubiectum exiſtit. legata, prædicatũ. Vt huic dubio fiat fides, uidendum eſt, quid in ſubiecta uoce inſit. Iam ineſt differentia, unde ſic colligitur: Non ergo uxori uir legauit argentum, &c. Cicero exemplum ſumpſit ex lege, Q.

maius eſt: efficimus aquæ arcẽdæ iudiciũ, quod minus eſt, quo quæ in urbe uetitum eſſe. Porrò, actionẽ finium regundorũ, ad ruſtica prædia pertinere probat. L. Hæc actio. § Hoc iudicium. ff. finium regundorum. Quoniam auctoritas.] Vt ad plenum exẽplum intelligas, iuriſcõſultos conſulas oportet, qui uſucapionem ita finiunt: Vſucapio eſt acquiſitio dominij, ꝑ continuationẽ poſſeſſionis tp̃is lege definiti. L. 2. ff. de Vſucapione. Præterea ſcias oportet. L. tabularum duodecim, quæ hac in parte abrogata eſt, olim cautũ fuiſſe, ut in ſolo Italico res mobiles anno, immobiles biẽnio uſucaperẽtur. L. i. ff. de uſucapionibus & Inſtit. eodem titulo, in principio, & in. L. unica. C. de uſucapione transformanda, ex qua lege Cicero exemplum ſuum deriuauit. Sic uero colligit: Quemadmodũ. L. tabularum duodecim cautum erat, fundum biennio uſucapi poſſe, ita et ædes biennio uſucapi cenſebuntur. At in lege.] Eſt obiectio, quam mox diluit Cicero. Nam, cum quis obijcere poſſet, ædium in. L. tabularum duodecim, nullam mentionem fieri, fundi tantum mentionem fieri: reſpondet Cicero, Rerum immobilium eſt æqua poſſeſſio: ſed ædes & fundus res immobiles ſunt: proinde cũ fundus biẽnio uſucapiatur, etiam ædes biẽnio uſucapientur. Valeat æquitas.] Idem habes. l. Nõ poſſunt omnes. ff. de legibus. Artis expertes.] Dicuntur autem iſtiuſmodi argumentationes artis expertes, quod non oratoris arte parantur, ſed ſe extrinſecus ſubminiſtrãt. Vide Fabium libro quinto. Quoniam P. Scæuola.] Exemplum Ciceronis ita intellige: Erat cuidam paries cum altero communis, hunc tegere uolebat. Iam eſt quæſtio, An ne ſit ius quoddam tegendi? Reſpondet hic Cicero, hic ius eſſe tegendi parietem cõem, ut ſtillicidium in illius qui tegit, tectum, quod libet proijciatur. i. demittatur. Seruitus. n. noua ſtillicidij, niſi uicinus conſentiat, iuris habet nihil, Lege Seruitus, Paragrapho. Qui in area. ff. de Seruitutibus urbanorum prædiorum. At ſi hic reclamaueris, Ne ſic quidem, ut tegat, eſſe iuris, cum ædium ſolum tantum. i. tam late ſe tendat, quãtum cuiuſque parietes claudat: qui uero tectum tegit, longius proijcit. i. mittit: Tu inquit Cicero, ex Scæuolæ auctoritate reſponde hoc eſſe ſolum ambitus ædium, id eſt, tantum ſpatium ambitus ædium extiſtere, quantum tectum proijcitur, non quantum parietes ambiant. Ius eſt igitur, tectum proijcere ei, qui intra ambitũ adhuc ſuarum ædiũ tegit. Sed ea ratione, ut ſtillicidium in ſuũ, & non uicini tectum dependeat. Tanquam elementis.] Ipſi enim loci iam expoſiti, argumenta continent: omne autẽ quod continet, eius quod continetur, principium eſt. Igitur locos, elementa uocat Cicero. Definitio, eſt oratio.] Vt iuſtitia eſt uirtus, tribuens unicuique quod ſuum eſt: uel, Iuſtitia eſt conſtans & perpetua uoluntas, ius ſuum unicuique tribuens. §. primo, Inſtitut. de iuſt. & iure, id eſt, iuſtitia eſt tum uſu cõfirmatus habitus, tum quæ refert haud dubiã quandã & immutabilem ſententiam, natura infixam animis, ius ſuũ unicuique reddendum eſſe. Quæ cerni, tangi'ue.] Fundus eſt, quidquid ſolo continetur. l. quæſtio. ff. de uerborum ſignificatione. l. fundi appellatione. ff. eodem tit. Aedes eſt ædificium, parietibus, feneſtris, uaporarijs, cubiculo conſtans. Paries eſt, pars ædium, dirimens locum à loco. Feſtus Pompeius ſtillicidium eſſe dicit, cum ſtillæ concretæ frigore cadunt. Mancipium eſt ſeruus ab hoſtibus manu captus §. ſerui, inſtitut. de iure perſonarum. Pecudes ſunt propriè, quæ gregatim paſcuntur: quales ſunt equi, muli, aſini, oues, boues, capræ, ſues. §. i. inſtitut. de Lege aquilia. Supellex eſt, domeſticũ patrisfamilias inſtrumẽtum. l. prima. ff. de legata ſupellectile. Penus eſt, quid quid eſu potuq; continetur. l. qui penum ff de Penu legata.

Si tutelam.] Tutela eſt uis atque poteſtas in capite libero, ad tuẽdum eum, qui propter ætatem ſe defendere nequit, iure ciuili data ac permiſſa. §. Eſt autem, inſtitut. de Tutela.

Si gentem.] Id eſt, gentilitatem. Gentilitas eſt, communis nominis ſocietas, ut Scipionum, Valeriorum, Brutorum. Ita Boetius. Eſſe ea dico quæ.] Huc facit. §. primus Inſtitut. de Rebus corporalibus & incorporalibus. Corporales ſunt, quæ ſui natura tangi poſſunt, ut homo, ueſtis, aurum, argentum. Cicero uocat ea eſſe. Incorporales ſunt, quæ tangi non poſſunt: qualia ſunt ea, quæ in iure conſiſtunt, ſicut hereditas, uſusfructus, obligationes. Cicero uocat ea Non eſſe. Quod in legibus.] Lex eſt, quod populus Romanus, ſenatorio magiſtratu interrogante, ueluti conſule conſtituebat. §. lex, inſtitut. de iure naturali gentium & ciuil. Rebus iudicatis.] Intelligit præiudicia, quæ auctore Aſconio ſunt decreta, quæ iudicaturis adferunt exemplum, quod ſequantur. More.] Feſtus Pompeius ſcribit, morem eſſe inſtitutum patrium, pertinens ad religiones ceremoniaſq; maiorum. Aequitate.] Aequitas eſt, quæ ex iure multum remittit. Abalienatio.] Abalienatio eſt, omnis actus, per quem dominium transfertur. l. prima. C. de fundo dotali, ut emptio & donatio, &c. Aut traditio alteri nexu.] Id eſt, quæ fit per nexus ſolennitatis, quam indicat. C. iuriſconſultus in primo inſtitutionum titulo Quibus modis filij exeunt de patria poteſtate. & ita fiebat olim ante præſidem, modo ante curiam, Vbi quinque teſtes, ciues Romani, in præſenti erant, & pro illo, qui libripens appellatur, id eſt, ſtateram tenẽs, & qui anteſtatus appellatur, alij duo, ut ſeptem teſtiũ numerus impleatur. Hæc ille. Qui uero mancipium accipit, ita dicebat: Hoc mãcipium iure Quiritiũ meum eſſe aio: idq; mihi emptũ eſt hoc ære, æneaq; libra. Deinde ære percutit libram, idq; æs dat ei, à quo mancipiũ accipit, quaſi pretij loco. Hæc ex Boetio. Porrò huius nexus meminit Iuſtinian. in. l. Vnica. C. de uſucapione transformãda. Aut in iure ceſſio.] Quæ ut idem Caius ſecundo cõmentario expoſuit, ita fiebat apud magiſtratum Populi R. uel apud prætorem uel præſidem. Is cui in iure ceditur, rem tenens, ita uendicat: Hunc ego hominem ex iure Quiritiũ meum eſſe aio. Deinde, poſtquam hic uendicauerit, prætor interrogat eũ qui cedit, an contra uendicet. quo negante, aut tacente, tũc ei qui uendicauerit eam rem, addicit. Idq; legis actio uocabatur. Vide quoque Varronem libro ſecundo de Re ruſtica, capite de Paſtoribus. Commune adhuc.] Id eſt, multæ ſpecies pecuniæ ſunt. Eſt pecunia numerata, conſignata, legata, donata.

Multa enim ſunt genera pecuniæ.] Pecuniæ appellatione rem ſignificari, Proculus ait. In. l. Pecuniæ. ff. de Verborum & rerum ſignificatione. Et pecuniæ appellatio ad ea refertur, quæ in patrimonio noſtro ſunt. l. rei appellatione ff. de uerborum & rerum ſignificatione, & l. pecuniæ uerbũ ff. eodem titulo. Aut legata teſtamento.] Legatum enim eſt, legatio quædam à defuncto relicta, ab herede præſtanda §. ſecundo, Inſtitut. Aut retenta poſſeſſione.] Hoc dicitur poſſeſſione retineri, cuius noſtra eſt proprietas, & alterius uſusfructus. §. Finitur autem uſusfructus, Inſtitut. de Vſufructu. Qui ab ingenuis.] Ingenuus eſt is, qui ſtatim ut natus eſt, liber eſt. § ingenuus, inſtitut. de libertini. Capite nõ diminuti.] Id eſt, qui ſtatum priorem non mutarunt, ut ſi per adoptionem in familiam alterius tranſierunt, nam tunc etiam eius gentis nomine appellantur, in. §. Hodie, inſtitut. de Adoptione. Quod intelligitur definiendum.] Prima lex, Definitio neque plura neque pauciora quàm definitum complectitur: ſed de quocunque unum dicitur, dicatur & alterum: ut, Homo eſt animal rationale, Petrus eſt homo, igitur eſt animal rationale. Secũda lex, Finitio eius quod definitur, eſſentiam explicato. Tertia, Finitio aperta eſto. i. nõ ambiguis nominibus, quæ in multas ducuntur ſignificationes, neque obſcuris, neque ex longinquo tranſlatis conſiſtat. Vide Ariſtotelem in ſecundo Poſteriorum, et Rodolphum in primo,

uxorem relinquens, inſtituit hæredem poſthumũ, eiq; aliũ ſubſtituit ſecundũ, cui Curio nomẽ erat, ea lege, ut ſi poſthumus, qui intra decem mẽſium decurſum proximũ in lucẽ ederetur, prius mortẽ obiret, quàm in ſuam, ut hic inquit Cicero, tutelam perueniſſet. i. antequam pubes factus eſſet, ut exponit Imperat. paragrapho. i. inſt. de ſubſtitutione pupillari, ſecũdus hæres ſuccederet. Quod ſi Poſthumus id tẽpus attigiſſet, quo ei integrum eſſet hæredem agere, hæres ſecundus. i. Curius, nõ ſuccederet. Iam qõ fuit, an iſta ſubſtitutio pupillaris aliquid momenti hèret. & Craſſus exẽplis pluribus firmauit, ita inſtitutum hæredem, hæreditate potitũ eſſe: quibus exẽplis cauſam Curianam obtinuit. Quãquam uti & uos.] Cum. ſ. fingunt, aut propoſitionem, aut cauſam: ut caſus, de quo controuerſia eſt, per ſimile quoddã intelligatur. ut ſi quis iuriſcõſultus diceret, quod non iure contrahitur, nullius momenti eſt. l. non eſt uobis. C. de prædijs & alienãdis rebus minorum. & huic, ut intelligatur, exẽplum admiſceat huiuſmodi: Veluti ſi quis rem non mancipi. i. quæ abalienari non põt, mancipio dederit. i. abalienauerit, ut ſunt res ſacræ, ædes, dona ad miniſterium. Dei dedicata, paragrapho res, inſtit. de rerum diuiſione: & in autenticis, de nõ abalienandis rebus eccleſiæ. num idcirco id eius factum eſt, qui accepit. Vt muta etiam loquantur.] Sic apud Demoſthenem in prima Olinthiaca, tempus uerba facere introducitur: & apud Ciceronem patria Roma, in prima in Catilinã inuectiua. Quod fieri nullo modo.] Vt ſi dicamus, Si lapides poſſent dicere, nõ aliter atque ego dicerent: uel, hic ſaxa loquacitate rumpit. Ita qđ pupillo aut pupillæ.] Differt uero perſona mulierũ à perſona pupillorũ, ꝙ illæ perpetua tutela gubernãtur, hi uero cum puberes eſſe cœperint, à tutela liberãtur, paragrapho. i. Inſtit. Quibus modis tutela finiatur. Multa adiungi.] Hoc eſt, locus ab adiunctis eſt, quando oſtendimus ex uno aliud quoddam ſequi, & priori cõceſſo multa adiũgi. Si ſtatuiſſemus ex edicto.] Hoc eſt, ſi hoc ſtatuerimus, quod mulier quæ non capite diminuit, hoc eſt, nondũ nupta ſit, poſſit teſtamentum facere, & ꝙ ex illo teſtamento liceat hæredibus inſtitutis accipere bonorũ poſſeſſionem: ergo etiam licebit pueris, ſeruis, teſtamentum facere, et ex illo, hæredibus bonorum poſſeſſionem concedere. Nihil ad hoc ius.] Nam iuriſconſulti eſt, dicere de qualitate facti, hoc eſt, iure an iniuria quid factum ſit: at non diſſerere, an quid factum. Pecuniã innumeratã.] Argumẽtum ab antecedentibus eſt, cum in propoſitione conditionali ſumitur id quod eſt antecedens, & ab eo contexitur argumẽtatio, hoc modo: Si Cicero homo eſt, animal eſt. homo eſt antecedens, ab hoc ſumitur argumentum: atqui homo eſt, igitur animal eſt. Exemplum Ciceronis: Si pecunia ſignata argentum eſt, legata eſt mulieri. pecunia ſignata antecedens eſt: inde argumentum ſumitur, ſed pecunia ſignata argentum eſt, igitur legata eſt mulieri. A' conſequentibus.] Argumentum à conſequẽtibus eſt, quoties ex conditionali hypothetica, id quod conſequens eſt, ſumitur in argumẽtatione: ut, ſi ſentit, animal eſt. animal eſt conſequẽs. inde ſic colligitur, ſed nõ eſt animal, igitur non ſentit. Exẽplum Ciceronis: Si numerata pecunia non eſt legata, nõ eſt numerata pecunia argẽtum, non numerata pecunia cõſequens. unde ita colligitur: eſt uero numerata pecunia argentum, legata eſt igitur. A' repugnantibus.] A' repugnantibus ſic colligitur: Non ſi homo non eſt Cicero, animal nõ eſt: repugnant. n. hominem eſſe, & animal nõ eſſe. atqui homo eſt Cicero, animal igitur eſt. Exemplum Ciceronis: Non & legatum argentũ eſt, & non eſt legata numerata pecunia: repugnant. n. legatum eſſe argentum, & non legatam pecuniam numeratam. atqui legatũ eſt argentum, legata eſt igitur pecunia numerata. Dũ aũt aliqua.] Tertium modũ cõcludendi uocat Cicero, cũ ea quæ cõiuncta ſunt, denegãtur, et his alia negatio rurſus adiungitur: ut, quia animal homini coniunctũ eſt, ita dicimus, Nõ & hõ, & non animal eſt. atque ex ijs unũ ponitur. ut, atqui homo eſt. ut quod relinquitur auferatur: ergo relinquitur, animal nõ eſt animal, & ita cõcluditur, animal igitur eſt. Summa ſummarũ, ex repugnãtibus ita colligitur: Nõ & homo, & nõ animal eſt: atqui homo eſt, ergo animal eſt. Quæ ipſi enthymemata.] Id eſt, ratiocinationes, cõſtantes aut ex proloquio maiori, & concluſione: ut, Decet oẽs ciuitates legibus conſtituere, ergo Lipſia eſt legibus ſancienda. Aut ex minori proloquio & cõcluſione: ut, Virtute nemo male uti poteſt, ergo uirtus eſt bona. Eius generis hæc ſunt.] Hoc eſt, ex enthymemate ſic colligitur: Non poteſt fieri ut Lentulum metuas, & Cethegum nõ metuas: atqui Lẽtulum metuis, igitur Cethegũ metuere non potes. Quam nihil accuſas.] Hoc eſt, Non recte, ſi hanc nihil accuſas, damnas: atqui hanc nihil accuſas, ergo nõ recte damnas. Bene quã meritã.] Hoc eſt, Nõ eſt, Nõ & bene meritã eſſe exiſtimas, et male mereri: ſed bene meritã exiſtimas, nõ male igitur mereri. Id quod ſcis.] Hoc eſt, Non ſi id quod ſcis prodeſt, et id quod neſcis nõ obeſt: at id quod ſcis prodeſt, obeſt igitur quod neſcis. Obſeruabis hic obiter exẽpla enthymematũ à Cicerone hic adducta, naſci ex hypothetico proloquio cõditionali, in quo prior pars enunciat cãm, quare poſterior uera ſit: ut, Si Lentulũ metuis, Cethegũ metuis: at Lentulũ metuis, igitur & Cethegũ metuis. Vt hoc aut illud.] Exemplum eſt: Aut homo, aut bos eſt: ſed hõ eſt, non igitur bos eſt. Aut hoc aut illud.] Exemplũ eſt: Aut nox eſt, aut dies eſt: ſed nox nõ eſt: igitur dies eſt. Non & hoc eſt, etc.] Exemplũ eſt: Nõ & nox & dies eſt: nox autem eſt, igitur dies non eſt. Septimus autem: Non & hoc.] Exemplum eſt: ut, Nõ & rationale & irrationale eſt: ſed non eſt rationale, igitur irrationale eſt. Quodammodo ſtolida.] Id eſt, immobilia prorſus, niſi agendi extrà modus acceſſerit. Fatum à Stoicis nectitur.] Fatum. n. auctore Chryſippo, eſt ſempiterna quædam & indeclinabilis rerum ſeries, & cathena uoluens ſemetipſa ſeſe, & implicans per æternos conſequentiæ ordines, ex quibus apta connexaq; eſt. Vide Gellium lib. 6. cap. 2. ut, Abijt filius peregre, quia patris obiurgationẽ ferre non poterat. Ideo patris obiurgationẽ ferre nõ poterat, quia puellã quãdã deperibat. Ideo puellã deperibat, quod ſæpe antea cũ ea congreſſus erat: idcirco uero cõgreſſus erat, quia aliquid, ut cũ ea colloqueretur, præceſſit. Et ita illa infinita cauſarũ conſequẽtia, à Stoicis fatum dicitur. Aliquid neceſſario.] Vt, Ignis eſt, ergo accendit. Sol adeſt, ergo lux adſit oportet. Sapientia præditus eſt, ergo ſapiens ſit neceſſum eſt. Cum aũt talis cauſa.] Vt non ſequitur, Congreſſus eſt, ergo amauit. Aes eſt, igitur ſtatua eſt. Farina eſt, ergo panis eſt. Non enim ſi ſine paren.] Exemplum cauſæ eſt, quæ efficit quidem aliquid, ſed non neceſſario. At cum Aiacis.] Exemplum cauſæ efficientis, quæ in ſe uim efficiendi habet. Velut omne intereat.] Ita enim ab æterno rerum ſtatu comparatum eſt, ut quidquid ortum ſit, intereat: & ortus nec appetit, nec uult, nec opinione efficit interitum. Aut habitu.] Habitus in præſentia, eſt qualitas uel animi, uel corporis, agendi conſuetudine parta, qua facilius & certius aliquid agimus. Voluntate.] Senſus eſt, Voluntatem legendi hunc libellum habes, igitur libellum hũc legis. Habitu.] Hoc eſt, habitum quẽdam iraſcendi habes. i. & cito & facile iraſceris, ergo te iratum fuiſſe credibile eſt.

Perturbatione.] Hoc uult dicere, quia bella ciuilia inſtant, quia dubius horum tẽporum euẽtus eſt, uel quia timeo euentũ horum temporũ, ergo ex urbe fugio. Natura.] Hoc uult dicere, Natura iracũdus es, ergo te iratũ fuiſſe credibile eſt. Item, Sol oritur, ergo dies eſt. Quia ſol eſt naturalis cauſa efficiens diei. Arte.] Id eſt, Artem pingendi callet,

quod ita iuſtum putatur, ut iure præſtare dicatur, L. pri. ff. de Pactis. Tertia mores.] Nam diuturni mores conſenſu utentium cóprobati, legem imitantur. §. Lex non ſcripta, Inſtitut. de iure naturali gentium & ciuil. In quo primum.] Hoc eſt, ſtatus eſt prima conflictio accuſatoris & defenſoris: ut, Fecit homicidium, non fecit homicidiũ, quæſtio nata eſt ex illa conflictione prima. appellatur hic à Cicerone ſtatus. quanquam Fabius lib. 3. Ciceronis ſententiam nó uehementer probat, & ipſe Cicero in Partionibus aliter de ſtatu loquitur. CAESAR contra Catonem.] In libris duobus, quos inſcripſit Anticatones, q eſſent in Catonem Vticenſem ſcripti, quẽ Cicero aliquot libris laudauerat: auctor Plutarch. in uita Cicer. AMBIGVVM ſcriptum.] Id eſt, quid ſenſerit ſcriptor, obſcurum eſt: & quod ſcriptum eſt, duas pluresq; res ſignificat. VERBA'NE plus.] Quod uero ſententia plus quàm uerba ſcriptorum ualere debeat, indicat L. Lege ſcire. ff. de Legibus. Stipulatio.] Eſt contractus ex interrogatione & reſponſione. Inde ſtipulari, eſt aliquid promittere, uel dare uelle, uel facere uelle.

FINIS.

GEORGII VALLAE PLACENTINI

IN CICERONIS PARTITIONES

COMMENTARIA.

MARCVS Tullius Latini eloquij ſpecimen, inſigne Partitionum ad Ciceronem filium opuſculum ſcripſit iam natu grandior, quo ſuam de rhetorica facultate nobis aperiret ſententiam. ſiquidem rhetoricæ uolumina admodum ſcripſiſſe adoleſcentem, tam ipſe ad fratrem, q̃ Quintil. in Oratorijs inſtitutionibus memoriæ prodiderunt: de Inuentione quidem (ut ipſe in ſecundo eiuſdem operis oſtendit uolumine) Ariſtot. & Græcos alios ſecutus auctores: ad Herennium uero, ſuum (uelut ipſe atteſtatur) præceptorem. ut mihi non uideantur audiendi, qui ad Herennium libros negent eſſe M. Tullij, caſſa nucc inantores adducendo rónes: quaſi eadem aliquando dici à pluribus auctoribus non poſſint, & quaſi id nuſquam inueniatur, quod frequentiſſimum eſt. Stilum eundem non eſſe Ciceronis ubique, quid mirum? cum ipſe ab Apolonio Rhodio ſe in dicẽdo ita rediſſe inſtructum noua quadã dicendi forma dicat, ut à priore dicendi more mutatus, tã alius eſſet: ut etiam diuus dicat Hieron. Ipſum, inquam, M. Tullium in Xenophontis interpretatione, non iam aureo illo ſuo eloquẽtiæ genere uiteſcere, ſed adeo ſcabris, turbulentiſq; retardari obicibus, ut qui interpretata neſciant, à Cicerone dicta non credant. Nec mirum. erat. n. tum adoleſcẽs, cum tam Oeconomicos, quàm Rhetoricos libros ſcripſit: ut ipſe fateatur, Rhetoricos adoleſcenti ſibi excidiſſe, planeq; ſubruſticos uocet. Cumq; deſint ad comprobandum Ciceronis non eſſe, rónes, citant Laurentij Vallæ teſtimonium, quod nuſquam eſt: ut circũſpectum, planeq; prudentiſſimum uirum, leuiſſimum uideri uelint, quippe qui ubique teſtimonia ex eo Ciceronis citat libro, Ciceroni ipſum ſemper attribuendo. Quàm ridicule deinde aiunt, indicẽ ſpectari nó oportere. Quis nam quæſo improbarit, à Ciceronis tempore propagatum uſque per tot manus uirorum doctiſſimorum, ad noſtra tẽpora ſinceriſſime perueniſſe? Quis adulterinum eſſe titulum arguat? aut quo modo? Quis inuertit? aut cur? aut quãdo? proferãt ſi poſſint: ſi nequeunt, ſileant peruicaces. Contra uero antiquiſſimi clariſſimiq; eloquentia auctores, Ciceroni ſemper, abacta omni dubitatione, id opus deputant. Ii uero quàm maxime dici poſſit ridicule, aiunt eorum tollendam auctoritatem. cũ ipſi falſa Laurentij nitantur auctoritate, antiquiſſimorum eorundemq; præſtantiſſimorum auferri hi iubent auctoritatẽ: ſatis imperioſe, ſi nacti ſint qui obediant, & peruertant eorum imperio quæ rectiſſime ab alijs poſita ſint. at non ſunt tanti. Aiunt porro, quod in quæſtione ſit, id ratũ haberi non oportere. Quis eſt quæſo antiquorum, qui hoc faciat ambiguum: niſi iſti pauculi modo neoterici, parũ proſpicientes, rentur ambiguum. His ergo, quo modo non ſit incerti auctoris liber, probandum eſt, quando id addubitant. Aiunt etiam ideo Ciceronis non uideri, q Quintil. id opus nuſquam nominarit. Quàm id acute? nemo certe negauerit, multos eſſe Ciceronis libros, quorum nullam prorſus facit mentionem Quintil. Quid ni? quaſi uero hanc ſibi Quintilianus ſuſceperit prouinciã, Ciceronianos libros nominandi. quos ergo non nominantr, aſcititios adulterinoſq; dicamus? Cum præterea in eodem libro Terentiæ uxoris ſuæ meminerit, aiunt acute ſanè ideo non uideri Ciceronis, q ante, quàm uxorẽ duceret, rhetoricos illos ſcripſiſſe libros neceſſe fuerit: quaſi ariolos habeamus, qui ſine teſtimonio ullo, præterita tã bene noſcitarint, ut neceſſe putent hos libros editos ante, quàm duceret uxorem. quanquam ſi Ciceronis non ſunt, quid hæc dicere attinet? Aiunt præterea, in lib. de Oratore, ad Herennium libros damnatos: ſua iam, non amplius aliena innixi auctoritate, alios libros dici, non illos: nec rónem, uel rationis umbellam proferunt. At non eadem præcipit, quæ in alijs. Quaſi uero multis modis eadem præcipere non ſoleat Cicero, aliter in libris de Oratore, aliter in Topicis, in Partitionibus aliter. Et quoniam Hermetis meminit præceptoris Cicero, aiunt opus uideri non oportere Ciceronis, q eius nominis nemo Ciceronis tempore fuerit. quaſi uero iſti, Pythagorei Euphorbi ritu, ab eo tempore iteratam generationem ad nos, uitiũ more propagarint, non alia certe de cauſa, niſi ut id modo indicarent, ad Herenn. libros rhetoricos Ciceroni falſo deputatos: qui tam audaculi auſint aſſerere, nullum fuiſſe tũ Hermetem. Sanè Aulus Gellius XII. Noctium Atticarum ait, ſe non comperiſſe quenquam ante Auguſti imperiũ, eorũ qui integre locuti ſunt, dixiſſe barbariſmum. Idem quoque in quinto, nemiñe aut Latinum, aut Græcum, eorum qui facundi haberẽtur, dixiſſe barbariſmum, aut ſolœciſmum. Si uerum ſit quod Aulus Gellius inquit, dici profecto potuit, ideo etiã Ciceronem eos libros ſubruſticos appellaſſe. Verum ut in hoc, ita pleriſque alijs in locis Aulus Gellius hallucinatus eſt: ſiquidẽ elegantiſſimi auctores Græci tam barbariſmum quàm ſolœciſmum dixiſſe facillime arguuntur, ut Ariſtot. & Dionyſius Halycarnaſeus, ita alij. Cumq;, ut Strabo docet, id à Græcis confictum ſit uerbum: uſiq; ſint ante Auguſtũ plerique inſignis doctrinæ elegantiæq; auctores: cur tandem eis Latini non utentur uerbis? Ac, ſi poſt Ciceronem idoneum uerbum, quo uteremur, exiſtimatũ à clariſſimis eſt auctoribus, cur nó fuiſſe ſemper exiſtimabitur? Et quoniam Laurentij Vallæ mentiuntur auctoritatem, proferã ipſe quid Laurẽtius dicat in Pogium. uerba certe quæ Auli Gellij proferunt (nec. n. iterandi ea locus eſt, neque attinet) ſtatim ſubiungit. Imo in utraque lingua Aule Gelli probiſſime. nam & græce Ariſtotel. tum Atticus, tum elegans ſcriptor, eo utitur in libris Elenchorum, & de Arte poetica: & eum ac cæteros imitati ſunt cum alij, tum Cic uſque ad Quintil. hæc ita Laurentius. Quis hoc ergo opus, Ciceronis eſſe poteſt ambigere? cum incorruptiſſimus ad noſtra uſque tẽpora eius operis titulus ad nos peruenerit? cum Marcellus, & Seruius, & Priſcianus, & diuus Hieronymus, & diuus Auguſtinus, Ciceronis id opus eſſe

dicendi ſcientia, cognoſcenda rhetorica igitur. TVM partium enumeratio.] Si liber eſt, aut cenſu, aut uindicta liber eſt, aut teſtamento: non eſt ullo horum modo, non ergo liber. Tum notatio uerbi.] Aether à perpetuo curſu dictus, ergo perpetuo currit, ut Ariſtot. ait. Alia coniugata. Si pietati ſumma tribuenda laus eſt, debetis moueri, cū Q. Metellū tam pie lugere uideatis. Alia ex genere.] Si magiſtratus in pop. Rom. eſſe poteſtate debent: quid Norbanum accuſas, cuius tribunatus uoluntati paruit ciuitatis? Alia ex forma.] Si omnes qui reip. conſulunt, chari eſſe debent: certe in primis imperatores, quorum conſilijs, uirtute, periculis retinemus & noſtram ſalutem, & imperij dignitatem. Alia ex ſimilitudine.] Si feræ partus ſuos diligunt, qua nos in liberos noſtros indulgentia eſſe debemus? Alia ex differentia.] Nan ſi pluribus cœna non pōt una ſufficere, uox quoque docentis multis eam excipientibus non poterit ſatis eſſe. Alia ex contrario.] Si Gracchus nefarie, præclare Opimius: ſi amplectendæ bonæ artes, fugiendæ ſunt malæ. Alia ex coniunctis.] Si amanda uirtus, bene uiuendū eſt. Alia ex antecedentibus.] Si grauida eſt, cum uiro concubuit. Alia ex conſequentibus.] Si ferro interfectus ille, et tu inimicus, & cum gladio cōprehenſus in illo ipſo loco, & nemo præter te ibi uiſus eſt, & cauſa nemini imputatur, & tu ſemper audax: quid eſt quod de facinore dubitare poſſimus? Alia ex repugnantibus.] Vt Craſſi adoleſcentis: Non ſi Opimium defendiſti, Carbo, idcirco te bonum ciuem putabunt. ſimulaſſe te, & aliud quæſiſſe perſpicuum eſt: q Titi Gracchi mortem ſæpe in concionibus deploraſti, q Publij Africani necis ſocius fuiſti, q eam legem in tribunatu tuliſti, q ſemper à bonis diſſenſiſti. & qui ſapiens eſt, ſtultus non eſt. ALIA ex cauſa.] Auaritiam ſi tollere uultis mater eius eſt tollenda luxuries. Si doctrinā quæritis, doctiſſimos, quos legatis auctores, & quos adeatis præceptores, uobis deligatis. Alia ab effectibus.] In Topicis ipſe ab effectis rebus, hoc modo: Cum mulier uiro in manū cōuenit, omnia quæ mulieris fuerint, uiri fiunt dotis nomine. In locorum tractatione paulo poſt: Coniunctus huic cauſarū loco locus ille eſt, qui efficitur ex cauſis. ut .n. cauſa effectum indicat, ſic quod effectum eſt, quæ fuerit cauſa, demōſtrat. Hic locus ſuppeditare ſolet oratoribus, & poetis, ſæpe etiā philoſophis, ſed & his qui ornate & copioſe loqui poſſunt, mirabilem copiā dicendi, cum denunciāt quid ex qua re ſit futurum: cauſarum .n. cognitio, cognitionem euentorum facit. In lib. de Oratore: his aūt quæ ſunt orta de cauſis, ſi ærarij corpore, & ad belli adiumenta, & ad ornamēta pacis utimur, uectigalibus ſeruiamus. Quintil. Quæ utiq; fiunt, talia ſunt. Si ſapientia bonum uirum facit, bonus uir eſt utique ſapiens: ideoq; boni eſt, honeſte facere: mali, turpiter. & qui honeſta faciunt, boni: qui turpiter, mali iudicantur, recte. Aut, plerunque exercitatio robuſtum corpus facit. ſed non quiſquis eſt robuſtus, eſt exercitatus: nec quiſquis exercitatus, robuſtus eſt. neque quia fortitudo præſtat ne mortem timeamus, quiſquis mortē non timuerit, uir fortis erit exiſtimandus. nec ſi capitis dolorē facit, inutilis hominibus ſol eſt. & hæc ad demonſtratiuū genus maxime pertinēt. Virtus facit laudem: ſequenda igitur. At uoluptas infamiam: fugienda igitur. Recte aūt monemur, cauſas non utique ab ultimo eſſe repetundas: ut Medea, Vtinam ne in nemore Pelio, & quæ ſequuntur. ALIA ex comparatione.] Maiorum, aut parium, aut minorum. Ipſe in Topicis: Ex comparatione aūt omnia ualent, quæ ſunt eiuſmodi: Quod in re maiore ualet, ualeat in minore: ut, In urbe fines nō regūtur, nec aqua in urbe arceatur. Item contra, Quod in minore, ualeat in maiore. licet idem exemplum conuertere. Item, Quod in re pari ualet, ualeat in hac quæ par eſt: ut, Quoniam uſus auctoritas fundi biennium eſt, ſit etiam ædium: ut in lege ædes non appellantur: & ſunt cæterarum omniū, quarū annuus eſt uſus. Valeat æquitas, quæ paribus in caſibus paria iura deſiderat. In locorū tractatione. Cōparantur igitur ea omnia, quæ ut maiora, aut minora, aut paria dicūtur: in quibus ſpectātur hæc, numerus, ſpecies, uis, quædam etiā ad res aliquas affectio. Numero comparantur: ut, Plura bona paucioribus bonis anteponātur: pauciora mala, malis pluribus: diuturniora bona, breuioribus: longe & late peruagata, anguſtis: ex quibus plura bona propagētur, quæq; plures imitētur, & faciant. & in hoc genere, quæ ſequuntur. Commonſtrato .n. loco, quilibet longius poterit proſpicere. In lib. de Oratore: Maiora aūt, inquit, & minora, & paria. Sic ex maiore, Si bona exiſtimatio diuitijs præſtat, & pecunia tantopere expetitur: quanto gloria magis expetenda eſt? Ex minore, Si hic paruæ conſuetudinis cauſa huius mortē fert tam familiariter, quid ſi ipſe amaſſet? quid hic mihi faceret patri? Ex pari: Si eſt eiuſdem & eripere contra Remp. & largiri pecunias. Quintilianus: Appoſita, uel comparatiua dicuntur, quæ minora ex maioribus, maiora ex minoribus, paria ex paribus probant: Cōfirmatur coniectura ex maiora, Si quis ſacrilegium facit, faciet & furtum. Ex minore, Qui facile ac palàm mentitur, peierabit. Ex pari, Qui ob rem iudicandam pecuniam accepit, & ob dicendum falſum teſtimonium accipiet. Iuris confirmatio eſt eiuſmodi. Ex maiore, Si adulterū occidere licet, & loris cædere. Ex minore, Si furem nocturnum occidere licet, quid latronem? Ex pari, Quæ pœna aduerſus interfectorem patris iuſta eſt, eadem aduerſus matris. Quorum omniū tractatus uerſatur in ſyllogiſmis. illa magis finitionibus, aut qualitatibus proſunt: Si robur corporibus bonū, nō eſt minus ſanitas. ſi furtum ſcelus, magis ſacrilegium. ſi abſtinentia uirtus, & continentia. ſi mundus prouidentia regitur, adminiſtranda ea Reſp. ſi domus ædificari ſine ratione non poteſt, quid agendum in naualium cura & armorum? Fit etiam, inquit Quintil. ex pluribus ad unum, & ex uno ad plura comparatio: unde eſt qui ſemel & ſæpius, & ex parte ad totum, ex genere ad ſpeciem, ex eo quod continet ad id quod continetur, aut ex difficilioribus ad faciliora, & ex longe poſitis ad propiora, infinitaq; eſt rerum cōparatio. Iucundiora grauiora, magis neceſſaria, honeſtiora, utiliora. Ac (ut ex Cicerone, quæ ponit Quintil. proferamus exempla (ex maiore, pro Cæcina Cicero: Qui exercitus armatos mouet, is aduocationem non uidebitur mouiſſe. Ex faciliore, ut Clodium & Curionē: At uide an facile fieri potueris tu, cum is factus nō ſit, cui tu conceſſiſti. Ex difficiliore, Vide quæſo Tubero, ut qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarij non audeam confiteri. Et ibidem, An ſperandi Ligario cauſa non ſit, cum mihi apud te locus ſit etiam pro altero deprecandi? Ex minore, pro Cæcina, Ita'ne uero? ſcire eſſe armatos ſatis eſt, ut uim factam probes? in manus eorum incidere non eſt ſatis? VT definitio, ut contrarium, &c.] Breuiter tractat locos, quos expoſuimus. VT primordia.] Cauſas dicit, hoc eſt locum à cauſis. Contentiones.] Id eſt, comparationes: quoniam cōparando alterum cum altero contendimus. Aut naturæ rerum.] Comparationes .u. fiunt in naturis rerum, ut dulcibus ad auſtera, utilibus ad inhoneſta. FACVLTATES.] Vt profeſſiones, & artes, & ſciētiæ inter ſe comparantur: & facultates .i. opes. Facultates, inquit Cicero, ſunt, aut quibus facilius fit, aut ſine quibus aliquid confici non poteſt. Omnibus'ne igitur.] Ex iſtis locis argumenta ſumentur. Sanè docet in ultima Topicorū parte, quibus quæſtionibus qui loci magis congruant. Itaq; hic ait, eruenda ex omnibus his locis argumēta: at adhibendum iudicium, ut leuia reijciamus. nā leuia à cōiugatis putat argumenta Quin-

Horatius, Acrem tibiam, Annibalemq́; dirum. Iu quo modo illud quoq; eſt à quibuſdam traditum, propriũ genus ex appoſitis, quæ epitheta dicuntur: ut dulce muſtũ, & cum dentibus albis. de quo genere poſtea dicemus. Etiam quæ bene tranſlata ſunt, propria dici poſſunt: quæ ſuut in quoq; præcipua, proprij locũ accipiunt: ut Fabius iuter plures imperatorias uirtutes, cunctator eſt appellatus. REPERTA, quæ ex his.] Id eſt, reperta dicũtur, quæ ex natiuis, hoc eſt, naturalibus, quibus omues utuutur, à nobis deducta repertaq́; ſunt: ut Cicero ab eo quod eſt beatus beata beatum, finxit reperitq́; beatitas & beatitudo: quæ dura Quintilianus quidem ſentit eſſe. uerumtameu uſu putat poſſe molliri: ac ut à Cicerone etiam ſyllabatum, ita ab Aſinio fimbriatum, et figulatũ. Nouata.] Vt quæ memorauimus. Aut ſimilitudine.] Sicut bonitas dicitur, ita beatitas: beatitudo ita dicitur, ut magnitudo. Aut imitatione.] Vt enim Græci dicunt μεσότητας, ita Cicero de Vniuerſitate, medietates: ac ſicut à Græcis ὄν & οὐσία dicitur, ita à Sergio Flauio, ut Quintilianus ait, ens et eſſentia & quæ à Græcis ἐνέργεια dicitur, à Cicerone in Hortẽſio tum perſpicuitas, tũ euidentia. AVT inflexione.] Quemadmodum practicam (ut tradit Quintilianus) ſicut muſicã, à piratis deriuarunt multi, uſiq; eo ſunt uerbo. Nec ideo ait hic Cicero inflexione, quin ſuperiora quoq; iuflectantur (nam ait primo, Reperta quæ ex his facta ſunt) ſed propter id quod ſequitur. AVT adiunctione uerborum.] Hoc eſt, cũ per compoſitionem nouãtur: ut Lucretius, terriloquis dictis inquit, & barbigerum pecus: & Cicero, ſolinagas feras. nam cum ſint eorum ſimplicia natiua, cõpoſita certe reperta ſunt: quod genus uehementer Horatius in Arte poetica probat, cum inquit, Dixeris egregie notum, ſi callida uerbum Reddiderit iunctura nouum. ALTERA natura, tract.] Diſtinguit Cicero adhuc uerba, ut alia natura dicat, alia tractatu ipſo conſiderari. Natura.] Vt ſonantiora ſint alia: quemadmodum ductor, quàm dux. Grauiora.] Vt uaſtum pelagus, quã magnum. Leuiora.] Id eſt, magis lubrica, et quodammodo nitidiora: ut meliuſcule, leutuſcule, & tales molliuſcule pronunciatæ dictiones. ALIA contra.] Vt, Horrida terra tremit, & ſimilia. Tractatione.] Cum aut propria ſumuutur uocabula, eo modo, quo (tradente Quintiliano) diximus fieri: ut cum dicimus ſterilem platanum, tonſasq́; myrtos, maritam ulmum, & uberes oleas. Aut addita ad nomen.] Id eſt, epitheta: ut impium parricidam: euerſorẽ Carthaginis & Numantiæ, Scipionem intelligimus: principẽ eloquentiæ, Ciceronem. Aut noua.] Vt Cicero fauorem, & urbanum (tradente Quintiliano) noua putat: ut putat Terentium primo dixiſſe obſequium. AVT priſca.] Qualia, Ciceronis ſenteutia, iu libro de Oratore ſunt, reor, autumo, & (ut Quintilianus inquit) nuncupare, fari, & huiuſmodi multa, quæ certe grandem & ſanctiorem & magis admirabilẽ noſtram reddunt orationẽ. AVT ab oratore modificata.] Verba, inquit, in alium modũ trahuntur, aliumq́; flectuntur in ſignificatum, quã ſit eorum naturalis ſignificatio, per trauslationem. transfertur ergo nomen aut uerbũ (ut Quintilianus inquit) ex eo loco in quo primum erat, in eum in quo aut propriũ deeſt, aut trãslatũ proprio melius eſt. id facimus, aut quia neceſſe eſt, aut quia ſignificãtius eſt: aut, ut dixi, quia decẽtius eſt. Vbi nihil horũ præſtabitur, quod transferetur, improprium erit. Neceſſitate ruſtici gẽmam in uitibus dixerunt, inde gẽmare etiã uites, inquit Cicero, ſitire ſegetes, & frutices laborare. nos neceſſitate durum hominẽ, aut aſperum: nõ enim proprium erat, quod daremus his affectibus nomen. nam incenſum ira, & inflãmatũ cupiditate, & lapſum errore, ſignificandi gratia. nihil enim horum ſuis uerbis, quã bis accerſitis, magis proprium erit. Illa ad ornatum, lumen orationis, & generis claritatem, & concionum procellas, te eloquentiæ flumina: ut Cicero pro Milone, Clodium fontem gloriæ eius uocat. & iu alio loco, ſegetem ac materiem. Quædam etiam parum ſpecioſa dictu, per hãc explicantur: Hoc faciunt nimio ne luxu obtuſior uſus Sit genitali aruo, & ſulcos oblimet inertes. AVT immutãtur.] Quæ figura metonymia dicitur: quã, ut Cicero in Oratore inquit, hypallagen eſſe rhetores dicunt. hæc iuuenta ab iuuentore, & ſubiecta ab obijciẽtibus ſignificat: ut, Cererem corruptam undis: &, Receptus terra Neptunus. Refert autem, inquit Quintilianus, iu quantum dictus tropus oratorem ſequatur. nam ut Vulcanum pro igne uulgo audimus, & uario Marte pugnatũ eruditus eſt ſermo: & Venerem quàm coitum dixiſſe magis decet: ita Liberum & Cererem pro uino & pane licentius, quàm ut fori ueritas ferat. AVT ea quibus tanquam abutimur.] Hæc figura à Græcis catachreſis nominatur, quam (ut inquit Quintilianus) recte dicimus abuſionem, quæ nõ habẽtibus nomen ſuum accommodat, quod iu proximo eſt: ut parricida, matris quoq; aut fratris interfector. Et ſi dicas, ut ſis bonus, hoc ego uõ meo. & cũ inquit Iuuenalis, Quartanam dudum ſperantibus ægris. pro timentibus. Aut ea quæ obſcuramus.] Hãc Græci allegoriam uocant, quam uos, ut Quintilianus inquit, inuerſionem interpretamur, aliud uerbis, aliud ſenſu oſtendit, ac etiam iuterim contrariũ. Prius: ut, O nauis referent in mare te noui Fluctus, ò quid agis, fortiter occupa Portum. Totusq́; etiam ille Horatij locus, quo nauem pro Rep. fluctuum tempeſtatem pro bellis ciuilibus, portum pro pace atq; concordia dicit. tale Lucretius, Inuia Pieridum peragro loca. Et Vergilius, Sed nos immcuſum ſpatijs conſecimus æquor, Et iam tempus equum ſpumantia ſoluere colla. Sine tranſlatione uero iu Bucolicis, Certe equidem audieram, quà ſe ſubducere colles Iucipiunt, molliq́; iugum demittere cliuo, Vſq; ad aquam, & ueteris confracta cacumina fagi, Omnia carminibus uoſtrũ ſeruaſſe Menalcam. Hoc enim loco, præter nomen cætera proprijs expreſſa ſuut uerbis. uerum uon paſtor Menalcas, ſed Vergilius eſt intelligendus. Apud Ciceronem, Equidem cæteras tempeſtates & procellas in illis duntaxat fluctibus concionũ ſemper Miloni putaui eſſe ſubeũdas. Niſi adiecisſet, inquit Quintilianus, dũtaxat fluctibus concionum, allegoria eſſet: eam nũc miſcuit. eſt ergo mixta cum tranſlatione allegoria. Illud uero longe ſpecioſiſſimum genus orationis, in quo triũ eſt permixta gratia, ſimilitudinis, allegoriæ, & translationis: ut pro Muræna Cicero, Quod fretum, quem euripum, tot motus, tãtas, tam uarias habere putatis agitationes fluctuũ, quantas perturbationes, & quãtos æſtus habet ratio comitiorum? Dies intermiſſus, aut uox interpoſita ſæpe perturbat omnia, & totã opinionem parua uonunquam commutat aura rumoris. Hæc allegoria, inquit Quintilianus, quæ eſt obſcurior, ænigma dicitur, uitium meo quidem iudicio: ſiquidẽ dicere dilucide, uirtus. quo tamen et poetæ utuutur, Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo, Treis pateat cæli ſpatium non amplius ulnas. Aenigmata itaq; ſuut, quæ niſi quis interpretetur, uõ intelligas. Ideo dum ait Cicero, Aut quæ obſcuramus: non uerisſimile eſt ut ænigma intelligat, ſed allegoriam, quæ paulo obſcurius effert quod ſibi uult, ut tamen poſſit intelligi. Quæ iucredibiliter tollimus.] Hanc Græci figurã hyperbolen uocant: ut, Geminiq́; minãtur Iu cælũ ſcopuli. &, Fulminis ocior alis. &, illa uel intactæ ſegetis per ſumma uolaret Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas. Cicero iu Antoniũ, Quæ Charybdis tam uorax? Charybdim dico? quæ ſi fuit, fuit animal uiuum: Oceanus mediusfidius uix uidetur tot res, tam diſſipatas, tam diſtantibus iu locis poſitas, tã cito abſorbere potuiſſe. Et rurſus iu Verrem, Pindarum ſecutus: Verſabatur in Sicilia longo interuallo alter, nõ Dionyſius ille, nec Phalaris (tulit

tum in Rhetoricis nominat, ubi narrationis præcepta tradit. Quintil. Aperta inquit, & dilucida erit oratio, ſi fuerit primum expoſita proprijs uerbis, & ſignificantibus, & non ſordidis quidẽ, non tamen exquiſitis & ab uſu remotis: tum diſtincta rebus, perſonis tẽporibus, locis, cauſis, ipſa etiã pronunciatione in hoc accõmodata, ut iudex, quæ dicuntur, quàm facillime accipiat. Hæc de narratione locutus. At de elocutione, Nobis, inquit prima ſit uirtus pſpicuitatis, propria uerba, rectus ordo, nõ in longum dilata cõcluſio, nihil neque deſit, neque ſuperfluat. ita ſermo & doctis probabilis, & planus imperitis erit. Hæc eſt eloquendi obſeruatio. Nam rerum perſpicuitas quo modo præſtanda ſit, diximus in præceptis narrationis, ſimilis aũt ratio eſt in omnibus. Nã ſi neq; pauciora quàm oportet, neq; plura, neque inordinata, aut indiſtincta dixerimus, erũt dilucida, & negligẽter quoque audiẽtibus, aperta. Recte ergo monet Cicero, ut ſi dilucidam elocutionẽ uelimus, uſitatis utamur uerbis. i. non à loquendi conſuetudine remotis. PROPRIIS.] Quod Quintilianus inquit, ſignificantibus: hoc eſt, bene explicantibus. Diſpoſitis.] Suo in loco collocatis. Aut circunſcriptione concluſa.] Id eſt, clauſa, aſtricta, non uaga. Aut intermiſſione.] Cum parentheſin facimus. Aut conciſione uerborum.] Cum uerba ſubticemus non neceſſaria, ut Plinianũ illud. An uenaris, an piſcaris, an aucuparis, an ſimul omnia? & infinita huiuſmodi. OBSCVRVM.] Tangit uitium dilucido contrarium uirtuti. nam corrupta, ut inquit Quintil. oratio, in uerbis maxime improprijs, redundantibus, comprehenſione obſcura, cõpoſitione fracta, uocum ſimiliũ, aut ambiguarum puerili captatione, conſiſtit. Longitudine.] Igitur, inquit, longius euagatur oratio. Contractione.] Cum oratio conciſa eſt, et uerba neceſſaria ſubticuit. Ambiguitate.] Cum ſenſus multiplex eſſe uerborum poteſt. Inflexione.] Cum uerborum deriuatio non percipitur: uelut apud Cicer. in Bruto, cum Siſenna dixiſſet ſputatilica, à Grannio irriſus eſt, ꝙ pro eo uerbo uilia intelligeret. IMMVTATIONE uerbum.] Cum alia pro alijs ponuntur uerba: ut qui ſolem aurum, & lunam argentum uocant. Breuitas autem.] Quintilianus: Ac merito laudatur breuitas, inquit, integra: ſed ea minus præſtat quoties nihil dicit, niſi qd neceſſe eſt. βραχυλογίαν breuitatẽ uocant, quæ reddetur inter ſchemata. Eſt uero pulcherrima cum plura paucis complectimur, quale Saluſtij: Mithridates corpore ingenti, proinde armatus. Inter ſchemata aũt utimur hac figura, inquit, non ſingulis modo uerbis, ſed etiã ſententijs: ut Cicero dicit contra concionẽ Metelli: Qui iudicabantur, eos uocari, cuſtodiri, ad ſenatum adduci iuſſi, in ſenatu ſunt poſiti. & totus hic locus talis. Hoc genus βραχυλογίαν uocant. Hoc ergo dicit Cicero, Breuitas conficitur ſimplicibus uerbis, non aceruatis. PROBABILE autem genus.] Probabile aũt, inquit Cicero, id genus dicitur, quod non plus minuſ'ue eſt, quàm dicit: non quia comi expolirię; non debeat (nã & hæc ornatus pars eſt) ſed quia uitium eſt ubique quod nimium eſt. Si non nimis compt.] Quoniam hæc ueritatis fidem tollunt. Si eſt auctoritas & pon.] Ne laſciuire compoſitione uideamur. ILLVSTRIS aũt oratio eſt.] Quintilianus quoque cum de probabili loquitur oratione, ſubiungit: Itaque in nobis eſſe oportet auctoritatẽ, in uerbis ſentẽtias, ut graues, uel aptas opinionibus hominũ ac moribus: his.n. ſaluis, licet aſſumere ea quibus illuſtrẽ fieri orationẽ putamus. delectãs trãſlata, ſuperlata, ad nomen adiuncta, duplicia, & idem ſignificantia, atque ab imitatione rerum nõ abhorrentia. Vbi licet nobis inueri, ad aduerbũ, Ciceronis uerba ex hoc loco ſuſtuliſſe, nec tamen eum nominaſſe. Et aliquando poſt: Itaque ἐνάργειαν, inquit, cuius in præceptis narrationis feci mentionem, quia plus eſt euidentia, uel ut alij dicũt, repræſentatio, quàm perſpicuitas, & illud quidẽ patet, hæc ſe quodammodo oſtendit, inter ornamẽta ponamus. Magna uirtus eſt, res de quibus loquimur, clare, atque ut cerni uideãtur, enunciare. neque.n. ſatis efficit, neque ut debet plenè dominatur oratio, ſi uſque ad aures ualet, atque ea ſibi iudex de quibus cognoſcit, narrari credit, nõ exprimi, & oculis mẽtis oſtendi. Eſt igitur unum genus quo tota rerũ imago quodãmodo in uerbis depingitur: Conſtitit in digitos extẽplo arrectus uterque, & cætera, quæ nobis illã pugilum congredientium aciẽ ita oſtendunt, ut nõ clarior futura fuerit ſpectantibus. Cicero quoque in Verrẽ: Stetit ſoleatus Prætor populi R. cũ pallio purpureo, tunicaq; talari muliercula nixus in littore. Non ſolum qui legit hæc, ipſum os intueri uideatur & habitum: ſed quædam etiam ex his, quæ dicta nõ ſunt, ſibi ipſe aſtruat. Ego certe mihi cernere uideor & uultũ, & oculos, & deformes utriuſque blãditias, & eorũ qui aderant tacitam auerſationem, ac timidã uerecundiam. Interim ex pluribus efficitur illa, quam conamur exprimere, facies, ut eſt apud eundem: nempe omnium ornatum uirtutum. Exemplum uel unum ſufficiat in deſcriptione cõuiuij luxurioſi: Videbar uidere alios intrantes, alios uero exeuntes, quoſdã ex uino uacillantes, quoſdam heſterna potatione oſcitantes. humo erat immũda, lutulenta uino, coronis languidulis & ſpinis cooperta piſcium. Quid plus uideret, qui intereſſet? Hæc eſt ergo illuſtris oratio, de qua Cic. loquitur, cum inquit, Illuſtris eſt aũt oratio, ſi & uerba grauitate delecta ponũtur, non ridicula, ſed quæ pondus ſuum habeant. ET tranſlata.] Hoc hyperbole, de qua dictum figura. ET ad nomen adiuncta.] Quæ dicuntur epitheta. de qua ſanè figura ita Quintil. Epitheton quod recte dicimus appoſitum, à nonnullis ſequens dicitur. eo poetæ & frequentius & liberius utuntur. Nanque illis ſatis eſt conuenire uerbo cui apponitur, & ita dẽtes albi, & humida uina in his non reprehenduntur. Apud oratorem, niſi aliquid efficitur, redundat. Id aũt erit huiuſmodi, ut ſi dicas, ô facinus indignum, ò durum pectus, quod ob rem ridiculam amiciſſimũ perditum ire poſſit. Solet fieri alijs adiunctis epitheton tropis: ut apud Vergilium, turpis egeſtas, triſtis ſenectus. uerum tamen talis eſt ratio huiuſce uirtutis, ut ſine appoſitis nuda ſit, & uelut incompta oratio. ET duplicata.] Et idem ſignificantia, ut Cicer. illud in Catilinam: Tandem aliquando Quirites Catilinam furentem audacia, ſcelus anhelãtem, peſtem patriæ nefarie moliẽtem, uobis atque huic urbi ferrũ flãmamq; minitãtem, ex urbe uel eiecimus, uel emiſimus, uel ipſum egredientẽ urbe proſecuti ſumus: abijt exceſſit, euaſit, erupit. Senſus attingitur.] Hoc eſt, animus compungitur. Et cæteris.] Quæ dicta, & quæ ſtatim dicentur de ſuaui oratione. Altero ſit.] Dilucidum dicit. SVAVE autem.] Vt uno Ciceronis modo contenti ſimus exemplo: Si patres conſcripti, pro ueſtris immortalibus in me, fratremq; meum, liberoſq; noſtros meritis parũ uobis cumulate gratias egero, quæſo obteſtorq;, ne meæ naturæ potius quàm magnitudini ueſtrorũ beneficiorũ id tribuẽdũ putetis. quæ.n. tanta poteſt exiſtere ubertas ingenij? quæ tanta dicendi copia? quod tam diuinum atque incredibile genus orationis, quo quiſquã poſſit ueſtra in nos uniuerſa promerita, non dicam complecti orando, ſed percenſere enumerando? & totus ille locus. Coniunctione.] Id eſt uerborum ſtructura. Aſperos concur.] Vt Sextus Roſcius. melius dicas, Sextus quoque Roſcius, & non, ſed rex Xerxes: at pro eo, rex Xerxes, & ſimilia. Diſiunctos.] Cum extrema uocalis, uocalem primam uerbi ſequentis includit: ut ſi dicas, ære emit, illi incumbit, fero omnia, & ſimilia. hiat.n. iunctura: quæ ſtructior pleniorq; fieret, ſi cõſonãtes uocalibus applicarẽtur,

netrat affectus: non dubium quin dilucidam orationem, & illuſtrem, & probabilem, & ſuauẽ, ſi fuerit decora, effectura ſit, cuiuſmodi autẽ eam eſſe conueniat, copioſiſſime expoſuit Quintilianus. QVAE eſt gemma.] Talis, inquit, eſt memoria, qualis gẽma, in qua ſculptæ ſunt literæ, quæ in cera defigantur: nam & ipſa quoque memoria ita rerum figuras continet impreſſas, uel etiã uerba. Eſt autẽ memoria quidem duplex, alia naturalis, alia arte comparata. Naturalis adiuuari ac augeri arte adhuc poteſt. Arte comparatur aut per imagines, ut Cicero in rhetoricis ad Herẽnium tradit. aut ſolertia & diligẽtia, quam exponit Quintilianus, melior euadit. aut tertio medicamine roboratur. Nam quemadmodum medici propemodum omnes & philoſophi tradunt, memoriæ omnis imbecillitas, aut à cerebro frigido eſt, aut à frigido & arido, aut à frigido & humido: aut aliquando etiam uarias mutat imagines, propter calidum in humido, ut in bilioſis ſolet accidere. His omnibus cauſis inſpectis, medelæ ſingulis ſuæ poſſunt accõmodari. Quoniã igitur.] Quoniã totus hic oratoriarum partitionum liber in tres diuiſus eſt partes, in uim oratoris, orationis partes, & quæſtiones: cũ dictum de prima ſit, de reliquis nunc dicendũ eſt, primoq; de oratoris partibus. Quarum primum & poſtrema ad motum animi ualent: nõ quin reliquæ quoque idem præſtent, ſed quòd in his duabus ferè tota uis mouẽdi explicetur. Ideo in Areopago his uti oratores per præconem prohibebantur. ingrediẽti ſiquidem oratori præco aiebat, μὴ προοιμιάζου, μηδὲ ἐπιλέγε, Nec proœmio, ne'ue pilogo utare. id autem ideo, quo uerum facilius ab omni affectu ſemoti poſſent diiudicare. Sed amplificatio.] De hac dicemus, ubi de concluſione tractabit. Vt illa docendi.] Hoc eſt, ut confirmatio docendi cauſa adhibetur, ita amplificatio cauſa mouendi. Sumuntur autem.] Ita Quintilianus, cauſa principij nulla alia eſt, quã ut auditorẽ, quo ſit nobis in cæteris partibus accõmodatior, præparemus. Id fieri tribus maxime rebus inter auctores plurimos cõſtat, ſi beneuolũ, attentũ, docilẽ fecerimus. nõ quia iſta per totã actionẽ nõ ſint cuſtodiẽda, ſed quia initijs præcipue neceſſaria, per quæ in animũ iudicis, ut procedere ultra poſſimus, admittimur. Quorũ primus.] Quintilianus: Sed perſonarũ, inquit, eſt, ut pleriq; tradiderũt, triplex ratio, ex litigatore, ex aduerſario, ex iudice. nã exordiũ duci nõnũquã ab actore cauſæ ſolet: quanquã. n. pauciora de ſeipſo dicit, & parcius, plurimũ tamẽ ad omnia momẽti eſt in hoc poſitũ. Aut meritis.] Vt ipſe ad Quirites antequã iret in exiliũ: Si quando inimicorũ impetũ propulſare ac propellere cupiſtis, defendite nunc uniuerſi unũ, qui, ne omnes occideretis, ardoreq; flãme cõflagraretis, mei capitis periculo non dubitaui prouidere. Nam quem uirtutis gloria cum ſumma laude ad cœlũ extulit, eũdem inimicorũ inuidia indigniſſime oppreſſum deprimit ad ſupplicium. Et Demoſthenes pro Cteſiphõte, πρῶτον μὲν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, τοῖς θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις ὅσην εὔνοιαν ἔχων ἐγὼ διατελῶ τῇ τε πόλει καὶ πᾶσιν ὑμῖν, τοσαύτην ὑπάρξαι μοι παρ' ὑμῶν εἰς τουτονὶ τὸν ἀγῶνα. Primũ quidẽ Athenieſes, deos deaſq; omnes oro, atq; obteſtor, ut quo animo ſemper fui in hanc ciuitatẽ, & ueſtrũ quẽlibet, eodẽ me cauſam hanc agentem audiatis. Contrarijs rebus.] Vt ipſe in Vatinium: Si tua tantummodo, Vatini, quid indignitas poſtularet, ſpectare noluiſſem, feciſſem id quod his uehemẽter placebat, ut te, cuius teſtimonium propter turpitudinẽ uitæ, ſordeſq; domeſticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem: nemo enim horũ ita te refutandum, ut grauem aduerſarium: aut ita rogandum, ut religioſum teſtem arbitrabatur. Demoſthenes contra Midiam: Τὴν μὲν ἀσέλγειαν ὦ ἄνδρες δικασταί, καὶ τὴν ὕβριν, ᾗ πρὸς ἅπαντας ἀεὶ χρῆται Μειδίας, οὐδένα οὐδ' ὑμῶν τῶν ἄλλων πολιτῶν ἀγνοεῖν οἴομαι. Petulantiã Iudices, inſolentiãq;, qua in omnes utitur Midias, neminẽ neq; ueſtrũ, neq; aliorũ ciuiũ eſſe arbitror qui ignoret. Ita Iſocrates in Lochitã: Ὅτι μὲν τοίνυν ἐτύπτησέ με Λοχίτης ἄρξας χειρῶν ἀδίκων, ἅπαντες ὑμῖν οἱ παρόντες μεμαρτυρήκασι. Τὸ δὲ ἁμάρτημα τοῦτο οὐχ ὅμοιον δεῖ νομίζειν τοῖς ἄλλοις. Vt igitur me cædebat Lochites, prior laceſſens iniuria, omnes uobis qui adſunt teſtantur. Peccatũ uero hoc non eſt alijs ſimile iudicandum. Aut deprecando.] Deprecor, uehementer precor, et refuto. Statius, Nec deprecor umbram Accipere. Vergil. Equidem merui, nec deprecor, inquit. Luca. Non deprecor hoſti Seruari, dum me ſeruet ceruice reciſa. Ouid. In Faſtis: Ille metu pauidus, mortem nõ deprecor, inquit. Auguſt. in pſalmo 89. Deprecor cõmune eſt uerbũ: dicimus enim deprecor te, et deprecor à te. Aut deprecãdo hic intelligẽdum eſt recuſando, refutandoq; intelligenter autem.] Quia quæ primo dicuntur, illa magis cõſiderari ſolẽt. ut de Prouincijs conſularibus ipſe: Si quis ueſtrum P. C. expectat, quas ſim prouincias decreturus, conſideret ipſe ſecũ, quã mihi homines ex prouincijs potiſſimũ detrahendi ſint: non dubitabit, quid me ſentire cõueniat, cũ quid mihi ſentire neceſſe ſit, cogitarit. Lyſias in epitaphio auxiliantiũ Corinthijs. Εἰ μὲν ἡγούμην οἷόν τε εἶναι, ὦ παρόντες ἐπὶ τῷδε τῷ τάφῳ, λόγῳ δηλῶσαι τὴν τῶν ἐνθάδε κειμένων ἀνδρῶν ἀρετήν, ἐμεμψάμην ἂν τοῖς ἐπαγγείλασιν ἐπ' αὐτοῖς ἐξ ὀλίγων ἡμερῶν λέγειν. Si quidem fieri poſſe arbitrarer, ò uiri præſentes, hoc in ſepulchro oratiõe ut exprimi poſſet eorũ qui iacẽt, uirtus, equidẽ illos accuſarẽ, qui mihi ex paucis diebus, ut de his orationem haberẽ, denũciarunt. Si cõplectare.] Vt ipſe pro Publio Sylla: Maxime uellem iudices, ut P. Sylla & antea dignitatis ſuæ ſplẽdorẽ obtinere, & poſt calamitatẽ acceptã modeſtiæ fructũ aliquẽ potuiſſet percipere: ſed quoniã ita tulit caſus infeſtus, ut ampliſſimo in honore, tũ cõmuni ambitionis inuidia, tũ ſingulari Atronij odio euerteretur, & quæ ſequũtur. Demoſthenes ad philippi epiſtolã, ὅτι μὲν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι Φίλιππος οὐκ ἐποιήσατο τὴν εἰρήνην πρὸς ὑμᾶς, ἀλλ' ἀνεβάλετο τὸν πόλεμον, πᾶσιν ὑμῖν φανερὸν γέγονεν. ἐπειδὴ γὰρ Φαρσαλίοις Ἅλον παρέδωκε, καὶ τὰ περὶ Φωκέας διῳκήσατο, καὶ τὴν Θρᾴκην κατεστρέψατο πᾶσαν, αἰτίας οὐκ οὔσας πλασάμενος, καὶ προφάσεις ἀδίκους ἐξευρών, τῷ μὲν ἔργῳ πάλαι πολεμεῖ πρὸς τὴν πόλιν, τῷ δὲ λόγῳ νῦν ὁμολογεῖ τῆς ἐπιστολῆς ἧς ἔπεμψε. Quod Philippus, Athenieſes, nõ quidẽ pacẽ uobiſcũ fecit, ſed bellũ diſtulit, eſt omnibus manifeſtũ. Poſtquã. n. Pharſalijs Halũ tradidit, et res Phocenſiũ ſuo arbitratu cõſtituit, ac Thraciã omnẽ cepit, falſas cõmentus cauſas, ac prætextu minime iuſto inuẽto, re quidẽ ipſa iãpridẽ bellũ gerit cũ urbe, uerbo antẽ nũc demũ cõfitetur ex epiſtola, quã ad uos miſit. Si definias.] Hoc eſt, determines. ut ipſe in Catilinã: Rempub. Quirites, uitãq; omniũ ueſtrũ, bona, fortunas, coniuges liberoſq; ueſtros, atq; hoc domiciliũ clariſſimi imperij, fortunatiſſimã pulcherrimãq; urbẽ hodierno die deorũ immortaliũ erga uos ſummo amore, laboribus, cõſilijs, periculiſq; meis ex flamma, atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptã, & uobis cõſeruatã ac reſtitutã uidetis. Demoſthenes de Cherroneſibus, Ἔδει μὲν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι τοὺς λέγοντας ἅπαντας ἐν ὑμῖν, μήτε πρὸς ἔχθραν ποιεῖσθαι λόγον μηδένα, μήτε πρὸς χάριν, ἀλλ' ὃ βέλτιστον ἕκαστος ἡγεῖτο, τοῦτ' ἀποφαίνεσθαι, ἄλλως τε, καὶ περὶ κοινῶν πραγμάτων καὶ μεγάλων ὑμῶν βουλευομένων, ἐπειδὴ δὲ ἐνίους τὰ μὲν φιλονεικία, τὰ δέ, ἥτις δήποτε αἰτία προάγεται λέγειν, ὑμᾶς ὦ ἀθηναῖοι τοὺς πολλοὺς δεῖ πάντα τἄλλα ἀφελόντας, ἃ τῇ πόλει νομίζετε συμφέρειν, ταῦτα καὶ ψηφίζεσθαι, καὶ πράττειν id eſt: Cõueniebat, Athenienſes, ut omnes qui uerba apud uos facerent, neque odio cuiuſquam, neque gratia, oratione uterentur, ſed quod optimũ quiſq; ar-

Quinto, cum ſcriptum quidem eſt, ſed in quo uis eſt id uerbũ non clareſcit, finis uel finitiuus in ſcripto nominatur ſtatus. Earum porrò conſtitutionum quæ rationales appellantur, ita diſtinguuntur iuxta Cicer. in Rhetoricis, quãquam uaria eſt de his inter rethores opinio, ſicut de memoratis. In his ergo quæritur, an ſit, & quale ſit: & præter hoc, an iure, an more poſſit tractari iudicium, quòd ſi quod factum negatur, cõiecturalis, uel inficialis ſtatus appellatur: ſi factum conſtet, & quo nomine ſit appellandum quæratur, finitiuus ſtatus: quod ſi utrunque controuerſia careat, ſed quale id ſit quæratur, generalis ſtatus nominatur. In hoc aut quæritur de præterito aut de præſenti, aut de futuro, ſi de præterito, iuridicialis, ſin de præſenti uel futuro, negotialis. Iuridicialis igitur, cuius inquiſitio præteritum reſpicit, in duas partes diuiditur. aut enim in ipſo facto uis defenſionis eſt, & abſoluta conſtitutio nominatur: aut extrinſecus aſſumitur, & aſſumptiua nuncupatur. Hæc porrò diuiditur quadrifariam: aut enim conceditur crimen, aut remouetur, aut refertur, aut (quod eſt ultimum) comparatur. Conceditur crimen, cum nulla facti inducitur defenſio, ſed uenia poſtulatur. Id fieri duobus modis poteſt, ſi depreceris, aut purges. deprecaris, cum nihil excuſationis attuleris: purgas, cum facti culpa his adſcribitur, quibus obſiſti obuiariq; non poſſit. ſunt autem imprudentia, caſus, neceſſitas, error. Remouetur uero crimen cum ab eo qui inceſſitur, transfertur in alium. Id duobus fit modis, cum aut cauſa refertur, aut factum refertur. Cauſa, cum aliena poteſtate aliquando factum eſſe contenditur. factum uero, cum alius aut potuiſſe, aut debuiſſe facere demonſtratur. Refertur crimẽ, cum iuſte in aliquem facinus commiſſum eſſe contenditur, quod is prouocarit laceſſiuerit quẽ iniuria. Comparatio, cum meliore de cauſa factum dicitur. Nunc quid hic Cicero dicat, intueamur. Nunc coniecturæ & cætera.] Hoc dicit, Quoniam rationalium conſtitutionum prima eſt coniecturalis, uelim mihi explices locos unde in hac quæſtione poſſim argumenta deducere. In uériſimilibus, & cætera.] Id eſt, quoniam factum eſſe negatur, à uériſimilibus & proprijs notis rerum argumẽtandum. proprijs autem notis ait, id eſt, ſignis, unde uideri poſſit aut factum, aut non factum eſſe quippiam. Vt fumus.] Videtur ſiquidem, unde fumus erumpit, ibi ignis eſſe. Ex partibus, &c.] Quod facit Cicero pro Milone, cum in narratione ipſa nihil apparatus fuiſſe Miloni oſtendit, ut inſidias faceret, at contra fuiſſe Clodio. Naturæ.] Sint'ne procliues ad id, an minime. Quemadmodum affecti.] Hoc eſt, an bene educati, an ſecus. Artibus.] Nunquid laſciui, uagi, errabundiq; ſint, nulla arte inſtituti, an ſecus. Inertijs.] Hoc eſt, an ſine artium expertes. At quemadmodum commoti.] Vt facilius potuiſſe fieri, aut non potuiſſe oſtendatur, ſi affectuoſus, aut minime, eſſe oſtendamus. ſi nullo, uerbi cauſa, modo ad iram prouocari potuiſſe, ut id fecerint, contendamus. In fortuna.] Quibus omnibus probari poteſt, aliquid facilius fieri potuiſſe. Opes.] Quib. colimur: quæ non tam uſum, quàm lautum uſum rerum nobis ſuggerunt, ut, canes uenatici, & ſimilia. Diuitiæ.] Quibus utimur: ut ſi abundemus frumento, uino, oleo, cæteriſq; huiuſmodi. In locis autem, &c.] Loci ad coniectandũ argumenta maxime ſuppetunt, cum in omni genere, tum in deliberatiuo: ut ſi quæratur, an Cæſar Rhenum transgreſſus, Sueuos obſtantibus locorum iniquitatibus poſſit debellare, an Morinos, qui ſe in paludes condant, & huiuſmodi alia. Leues, &c. Prima producta accipiẽdum, hoc eſt minime herbidi, uel arboroſi. Opaci.] Crebris arboribus ſolares radios arcentes. Aprici.] Sole gaudentes: unde, Apricis ſtatio mergis, & Apricos meminiſſe ſenes, Vergilius Perſiuſq; dixerunt. Celebres.] A multis habitati. Obſcuri.] Incogniti. Profani.] Ab omni religione remoti. Ex his propoſita materia cuiuis ducere argumenta minime erit difficile. Tempeſtas.] Tempus quo aliquid agitur: ut cum dicimus, hac tempeſtate hoc non fit: ut; Nulli maior fuit uſus edendi tempeſtate mea, dixit Iuuenalis. Fortuita.] Quæ obueniunt, ut ipſis forte libuerit hominibus colere. Et euentus.] Supra, quid per euentum accipere oporteat, expoſuimus. Caſu.] Eſt ſiquidem proprie caſus aut in ratione carentibus, aut prorſus anima: ſicut fortuna, in ratione utentibus, cum aliqua præter propoſitum eueniunt. Nunc ergo caſum, fortuitum euentum accipiendum. In imprudentia.] Quoniam prudentia ac imprudentia, arbitraria, ac in noſtra optione poſita neutiquam ſunt. Perluſtrande.] Vt quoties quæſtio aliqua coniecturalis in quouis genere fuerit oblata, ex quib. omnibus ſedibus educere poſſimus argumenta. Ex facti.] Quæ ſigna ſuperius diximus appellari, de quibus ſuperius abunde dictum eſt. Quod ſenſu.] Præſertim uiſu & auditu, qui omnium acerrimi ſunt. Multum tamen.] Dixiſſe enim ideo uideri hunc illum occidiſſe, quòd eum oderat parum eſt: at & quòd minitatus erat ſe occiſurum, & quòd inuentus cum gladio cruento, & quòd arguitus titubarit, & cætera huiuſmodi ſi addantur: hac coaceruatione fieri uidetur iam indubitatum. Primùm. Si proferamus alios idem feciſſe, & ſimilitudinem oſtendamus. Fabula.] Quod ex uſu ipſo apparet. Quid definicionis.] Poſt coniecturalem ſtatum ſequitur, ut paulo ante oſtendimus, finitiuus. Tractatis ergo coniecturæ locis, ſequitur iam, ut finitiui quoque ſtatus locos pariter exponat. Nõ dubium.] Quintilianus ubi hunc ſtatum tractat; Qui priuatam pecuniam, inquit, de templo ſurripit, ſacrilegij reus eſt, culpa manifeſta eſt, quæſtio, an huic crimini nomen quod eſt in lege, conueniat: ergo ambigitur, an hoc ſacrilegium ſit. Accuſator, quia de templo ſit ſurrepta pecunia, utitur hoc nomine. reus, quia priuatam ſurripuerat, negat eſſe ſacrilegium, ſed furtum fatetur. Actor ergo ita finiet, ſacrilegium eſt, ſurripere aliquid de ſacro. Reus ſic finiet, ſacrilegium eſt, ſurripere aliquid ſacri. Vterque finitionem alterius expugnat. Ea duobus generibus euertitur, ſi aut falſa eſt, aut parum plana. Docet ergo Cicero definire, Nõ dubiũ, &c. Hoc dicit. definitio fit multis modis, ſed potiſſimũ genere & differentia. ut, homo eſt animal, genus expreſſit, rationale, adiecta iam à cæteris ſeparans animãtibus differẽtia, quam Cicero nunc proprium uocat, quid autem interſit inter differentiam & proprium, ab Ariſtotele in Topicis, & Porphyrio in quinq; uocibus percipi poteſt. Sed addit aut communium frequentiam. id autem fit, cum proprio, aut differentia caremus: ut ſi dicas, homo eſt animal bipes, latis unguibus, & protenſis, ſurſum in cœlum ſpectans, cui ab humeris bina demittuntur brachia: & cætera hoc modo. Ex quibus.] Nam ex omnibus uideri poteſt proprium factũ eſſe. Definiendũ.] Subaudiendum, addita negatione, ut Horat. illud. Virtus eſt uitium fugere, & ſapientia prima ſtultitia caruiſſe. id maxime ſolet fieri de principijs, quoniam genera ſuperiora nõ habent, ut, punctum eſt, cuius pars nulla. Diſſimilibus.] Vt ſi dicas, rhetorica eſt ars liberalis, quæ nec grammatica, nec poetica: & reliquas enumerando, alias ab alijs eſſe ſignificet. Partibus.] Vt rhetorica eſt, quæ inuentione, diſpoſitione, elocutione, memoria, pronunciationeq; conſiſtit. Quamobrem.] Subaudi, quoniã deſunt propria: ut ſi dicas, homo eſt in quo pietas, in quo iuſtitia, in quo æquitas, in quo religio: & rurſus flagitium, ſcelus, & cætera, quæ tam uitiorum quàm uirtutũ nomen habere inueniuntur. Enumeratio.] Quæcunque res id quod definias, cõſequũtur, [illegible]. In primiſq;.] Hoc eſt, etymologia. Idem ait Quintilianus. Maximus enim, inquit

confirmat. Deinde id.] Quod in prima parte collocandũ. Permotis animis.] Iam incalentibus ob ea quæ dicta ſunt. Iacit.] Et iacit, inquit, hoc eſt ut aliqua exaggerationis & ardore uerborum profert. Interrogamus, &c.] Quintilianus: Quid enim tam commune, quàm interrogare uel percontari? nam utroque utimur indifferenter, cum alterum noſcendi, alterum arguendi gratia uideatur adhiberi. Interrogamus igitur, cum noſſe uolumus, percontamur, contendẽdi & inſtandi, urgendiq; cauſa. ut Cicero ipſe pro Ligario, Apud quem igitur hæc dico? nempe apud eum, qui cum hoc ſciret, tamen me antequam uidit Reipub. reddidit. Aliter pro Cœlio, ficta interrogatione: Dicet aliquis, hæc igitur eſt tua diſciplina? ſic tu inſtituis adoleſcentes? & totus ille locus. Cui diuerſum eſt, cum alium rogaueris, non expectare reſpõſum, & ſtatim ſubijcere: ut, Domus tibi deerat? at habes. Pecunia ſuperabat? at eges. Aliquando conſultantes, & tamen interrogantes, quaſi ſcire cupientes: ut in Piſonem, Scire cupio quid tandem iſto in uerſu reprehendas, Cedãt arma togæ. Tuã dicis, inquit, togæ ſummum imperatorem eſſe ceſſurum. quid nunc te aſine literas doceam? non opus eſt uerbis, ſed fuſtibus. Non dixi hanc togam qua ſum amictus, nec arma, ſcutum, et gladium unius imperatoris: ſed quod pacis eſt inſigne, & otij togã: contra autem arma tumultus, atque belli, more poetarũ locutus, hoc intelligi uolui, bellum ac tumultum paci atque otio conceſſurum. Imperamus.] ut pro Cluentio: Veſtram iudices, æquitatem & manſuetudinem una mater oppugnat, at quæ mater? quam cæca crudelitate & ſcelere ferri uideris. cuius cupiditatem nulla unquam turpitudo retardauit, quæ uitijs animi in deterrimas partes iura hominũ conuertit omnia: cuius ea ſtultitia eſt, ut eam nemo hominem: ea uis, ut nemo fœminam: ea crudelitas, ut nemo matrem appellari poſſit &c. eo iam denique adducta eſt, ut ſibi præter formã nihil ad ſimilitudinem hominis reſeruarit. Quare iudices, ſi ſcelus odiſtis, prohibete aditum matris à filij ſanguine. Aut optãmus.] Quod frequentiſſime quotidie ſolet fieri, cũ dicimus, ô utinam nunc eluceſcat uerum. taciteq; id ita eſſe uolumus ſignificare. Quæ ſunt.] Quoniam infinitis propemodum inflexionibus uti ad reprehendendum poſſumus, dicendi ornamentis, quæ nos figuræ locutionis docent. Vitare aũt. Docuit, argumentari nos poſſe uarijs modis, docet rurſus, uitare nos poſſe ſimilitudinẽ, uel ſi non ex ordine, ut res poſtulat, or ſi fuerimus: & ſi nõ omnia confirmare contẽdamus: & ſi quæ erunt aperta paucis cõprehendamus. Quædã ex ijs.] Id eſt, ſignificatur tota argumentatione. Neceſſe.] Ne fallatur animus audientis, ſi forte minus, quæ inferre oporteat, cognouerit. Quæ ſine arte.] Id eſt, loci quos artis expertes diximus, ſuperiusq; tractauimus: ubi cæteros quoque theſeos locos excuſſimus. Argumenta rerum.] Ad res explicandas. Propriæ.] Teſtes enim ut ex ſua pronunciant uoluntate, ita res eſſe uideri faciunt: & contra teſtes memorat locos, quibus nõ credi oportere dicit, quoniam hæc pars reprehẽſionis eſt. Quæſtionibus.] Vbi torti homines & excruciati contra nos reſponderint. Inficiando.] Proferendo, ne diutius torquerentur. Inficiari eſt, in factum ire, hoc eſt, negare ſe quidquam deliquiſſe in quo arguatur. Suam uitam.] Et perinde mori maluerũt, ut alios liberarent, quos amarunt. inde nobis naſcentur argumenta, quæ ad nos faciant. Natura.] Vt Cappadoces. Atque hæc.] Docendo aliquos qui id fecerint. Extrema.] Quoniam de partibus fidem facientibus dictum: de ultima parte, hoc eſt, peroratione dicendum, in qua in primis motus excitari conſueuerunt. Nam eſt.] Amplificationem, & enumerationem (ait Quintilianus) peroratio ſe quebatur, quam cumulum quidam, cõcluſionem alij uocant. Eius duplex ratio eſt, poſita aut in rebus, aut in effectib.

Rerum repetitio, & congregatio, quæ Græce dicitur ἀνακεφαλαίωσις, à quibuſdam Latinorum enumeratio, & memoriã iudicis reficit, & totam ſimul cauſam ponit ante oculos, & etiam ſi per ſingula minus mouerit, turba ualet. In hac quæ repetemus, quàm breuiſſime dicẽda ſunt, & quod Græco uerbo patet, decurrendum per capita. Nam ſi morabimur, non iam enumeratio, ſed altera quaſi fiet oratio. Quæ autẽ enumeranda uidentur, cum pondere aliquo dicenda ſunt, & aptis excitanda ſententijs, & figuris utique uarianda. Augendi autem.] Prima ſanè ſpecies augendi, in nomine. ipſo eſt, cum eum qui ſit cæſus, occiſum: qui ſit improbus, latronem dicas. Quatuor tamen maxime generibus conſtat. Incremento, ut, Facinus eſt uincire ciuem Rom. ſcelus uerberare, propè parricidium necare, quid dicam in crucem tollere? Comparatione: ut, P. Scipio pontifex maximus Gracchum mediocriter labefactantem ſtatum Reipub. priuatus interfecit. Catilinam orbem terræ cæde atque incendio uaſtare cupientem nos conſules perferemus? Ratiocinatione: ut, Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate. nam reſpicientes ad hæc, poſſumus æſtimare quãtum ille uini in Hippiæ nuptijs exhauſerit, quod ferre & concoquere non poſſet illa corporis gladiatoria firmitate. Congerie: ut, Quid.n. tuus ille Tubero diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cuius latus mucro ille petebat? quis ſenſus erat armorum tuorũ? quæ tua mens, oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Eſt etiam comparatio cũ congerie miſta: ut pro Cluentio, quis P. Octauio Balbo ingenio prudentior? iure peritior? fide, religione, officio diligentior, aut ſanctior commemorari poteſt? non abſoluit. Quis Q. Conſidio conſtantior? quis iudiciorũ, atque eius dignitatis, quæ in iudicijs publicis uerſari debet, peritior? quis uirtute, conſilio, auctoritate præſtantior? ne is quidem abſoluit. Longum eſt, de ſingulorum uirtute ita dicere. Quæ quia cognita ſunt ab omnibus, uerborum ornamenta nõ quærunt. Et pro Quintio, Qui mœror dignus inueniri in calamitate tanta poteſt? Miſerum eſt, exturbari fortunis omnibus, miſerius eſt, iniuria. Acerbum eſt, ab aliquo circumueniri: acerbius à propinquo. Calamitoſum eſt, bonis euerti: calamitoſius, cum dedecore. Funeſtum eſt, à forti atque honeſto uiro iugulari, funeſtius, ab eo cuius uox in præconio quæſtum præſtitit. Indignum eſt, à pari uinci, aut ſuperiore, indignius, ab inferiore atque humiliore. Luctuoſum eſt, tradi alteri cum bonis: luctuoſius, inimico. Horribile eſt, cauſam capitis dicere: horribilius, priore loco dicere. Omnia circumſpexit Quintius, omnia periclitatus eſt. Iuncta.] Quæ per compoſitionem nouata: de quibus ſuperius dictum, ubi de ui oratoris præcepta expoſuimus. Facta.] Quæ ex ſeſe inuenta, de quibus item dictum. Cognominata.] Vt ſi dicas per antonomaſiam, euerſorem Carthaginis, & Scipionem uis intelligi. In continentibus.] Quæ per diſſolutum, figuram, proferuntur: de quibus iam dictum. Etiam relata.] Quintilianus de Ciceronis uerbis locutus, Relationem, inquit, quid accipi uelit, nõ liquet mihi. nam ſi epallagen, aut epanodon, aut metabolen dicit, de omnibus locuti ſumus. Gradatim.] Gradationem figuram dicit, de qua diximus. Naturali.] Quæ ex naturali ſenſu animi proferri uideatur, non in ornamenta ambitioſe diffuſa. Quid quenque deceat.] Vt ſeruemus τὸ πρέπον, decorum. quod perquam difficile eſt. Definitiones.] Sanè definitionem Plato ita definit, ὁριςμός ἐςι λόγος σύντομος δηλωτικὸς τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. i. definitio oratio breuis eſt, quæ ſubiectæ rei naturã exprimit. Ariſt. autẽ in Topicis hoc mõ, ὁριςμός ἐςι λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων. i. (ut uerbum uerbo reddamus) definitio, eſt oratio quid erat eſſe ſignificans. ubi Erat pro eſt ponitur, ut ſæpe etiam Porphyrius & alij ponunt.

Non differt igitur a Platonica ſententia, Ariſtotelica quoque definitio. Hoc ergo dicit, Multæ definitiones ad amplificandū in concluſione copulabuntur, hoc eſt, expreſſiones verum, de quibus iam dictum ſupra, ubi definitiua quæſtione locos tradidimus ad argumenta eruenda. Similitudine.] Nam à ſimilibus exempla ducuntur. Ficta etiam.] Quintilianus illa adhuc audaciora & maiorem (ut Cicero exiſtimat) laterum, fictiones perſonarum, quæ προσωποποιίαι dicuntur. Mire nanque tum uariant orationem, tum excitant. His etiā aduerſariorum cogitationes uelut ſecum loquentium protrahimus, quæ tamen ita demum à fide non abhorrent, ſi eas locutos finxerimus quæ cogitaſſe eos non ſit abſurdum. Et noſtros cum alijs ſermones, & aliorum inter ſe credibiliter introducimus, & ſuadendo, obiurgando, quærendo, laudando, miſerando, perſonas idoneas damus, & quæ ſequuntur. nam pluribus hanc figuram proſequitur, quàm hic ſcribendū exiſtimarim. Multa.] Nam, ut Quintilianus, inquit, urbes etiam & populi uocem accipiunt, quemadmodum Cicero ipſe in Catilinam inquit: Etenim ſi mecum patria mea, quæ mihi uita mea multo eſt charior, ſi cuncta Italia, ſi omnis Reſpublica ſic loquatur, M. Tulli quid agis? & quæ ſequuntur. Natura.] Quintilianus in proſopopœia, Quin deducere deos in hoc genere dicendi, & inferos excitare conceſſum eſt. & quæcunque, inquit, inducentur, quæ modo prodeſſe aut obeſſe hominibus poſſint, ad mouendos audientium affectus. Et in eos à quibus uiolata.] Vt Cicero in Catilinam inuectus facit. Cito enim areſcit.] Ita in Rhetoricis: Commotis autē inquit, animis diutius in conqueſtione morari non oportebit: quemadmodum enim dixit rhetor Apollonius, lachryma nihil citius areſcit, idq; eſt ibi ultimum de concluſione præceptum.] Nimis enucleandum.] Ne illud arguendi acumen ipſi officiat amplificationi: quod ipſe oſtendit, Minuta eſt omnis diligentia, hoc eſt ſi humilis & deiecta. Ad delectationem.] Hoc eſt, in demonſtratiuo genere. In cohortationibus.] Ideſt, in deliberatiuo. In iudicijs.] Iudiciali genere. Accuſator miſericordiam.] Vt in pupillo compilato. Et defenſor iracundiam.] A' falſo, & à peſſimis accuſatum ſe hominibus dicat. Et reo rarius.] Raro contingit ut reus enumeratione utatur, quoniam cōtraria ab accuſatore ſibi referenda ſunt. Quorum.] Subaudi, enumeratorum, breuis ponatur diſſolutio. Aculei pungent.] Hoc eſt, acumen inuentionis & reſponſionis, ut quēadmodum animalium aculei in cutem figuntur, ita uis argumentorum animos audientium percellat: ac ſicut accuſator ipſam reū multitudine, ita reus accuſatorē acumine urgeat & obtundat. Denique Cicero in Rhetoricis, concluſionem in tres diuidit partes, enumerationem, indignationem, conqueſtionem. & indignationem quidem quindecim, conqueſtionē uero ſexdecim locis tractandā eſſe docet. Verūenimuero quoniam exemplis plerunque magis quàm præceptis cōmouemur atque erudimur, exiſtimo utriuſq; eminētiſſimi oratoris, Græci alterius, & alterius Latini exemplis oſtendere, & quō enumerandum, & quō amplificandum in peroratione eſſe uideatur. Amplificationis itaque unicum, cum multa ſint, exemplū ſatis erit Ciceronis pro Cælio: Quare obteſtor, oroq; uos iudices, ut qua in ciuitate paucis diebus his Sextus Clodius abſolutus ſit, quem per biennium aut miniſtrum ſeditionis, aut ducem uidiſtis: qui ædes ſacras, qui cenſum pop. Rom. qui memoriam publicam ſuis manibus incendit, hominē ſine re, ſine fide, ſine ſpe, ſine ſede, ſine fortunis, ore, lingua, manu, uita omni inquinatum: qui Catuli monumentum afflixit, meam domum diruit, mei fratris incendit, qui in Palatio atque in urbis oculis ſeruitia ad cædem & inflammandam urbem incitauit: in ea ciuitate ne patiamini illum abſolutum muliebri gratia, M. Cæliū libidini mulieris condonatū, ne eadē mulier cū ſuo cōiuge, & fratre, turpiſſimū latronē eripuiſſe, & honeſtiſſimū adoleſcētē oppreſſiſſe uideatur. Demoſthenes uero de Halonæſo, καὶ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν τινές φασιν γεγράφθαι. οἳ πολὺ δικαιότερον ὑφ' ὑμῶν, ἢ Φίλιππος μισοῖντ' ἄν. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἑαυτῷ κτώμενος καὶ δόξαν, καὶ μεγάλα ἀγαθὰ πάντα καθ' ὑμῶν πράττει· ὅσοι δὲ Ἀθηναῖοι ὄντες μὴ τῇ πατρίδι, ἀλλὰ Φιλίππῳ τὰς εὐνοίας ἐνδείκνυνται, προσήκει αὐτοὺς ὑφ' ὑμῶν κακοὺς κακῶς ἀπολωλέναι, εἴπερ ὑμεῖς τὸν ἐγκέφαλον ἐν τοῖς κροτάφοις ἀλλὰ μὴ ἐν ταῖς πτέρναις καταπεπατημένον φορεῖτε. Atq; epiſtolā hanc quidem reiēcte eſſe ſcriptā dicebant, qui multo iuſtius odio ueſtro digni ſunt, quàm Philippus. Ille. n. ſibi gloriā, & magna cōmoda cū parat, omnia cōtra uos agit. qui uero Athenienſes cū ſint, beneuolentiā non patriæ, ſed Philippo oſtentant, par eſt, ut ij à uobis mali male perdantur: ſi mō cerebrum uos in tēporibus, non ēt in talis inculcatum geſtatis. Enumerationis autem pulcherrimum eſt Ciceronis, ſeptimæ Actionis in Verrē, cū inquit Nunc te ô Iupiter Optime Maxime, cuius iſte donum regale, dignum tuo pulcherrimo tēplo, dignum Capitolio, atque iſta arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatum atque promiſſum, per nefariū ſcelus de regijs manibus extorſit, cuiusq; ſanctiſſimum & pulcherrimū ſimulacrū Syracuſis ſuſtulit, teq; Iuno regina, cuius duo fana duobus in inſulis poſita. & totus ille locus, quē, utpote paulo longiorē, annotare ſuperſedimus, præſertim cū eo monſtrato, quilibet ſibi eū poſſit uendicare. Demoſthenes uero contra Ariſtocratē ὁ πρῶτος νόμος ἄντικρυς εἰρηκὼς ἄν τις ἀποκτείνῃ τινὰ, τὴν βουλὴν δικάζειν. ὁ δ', ἄν τις ἀποκτείνῃ, [illegible] ἀγώγιμον εἶναι [illegible] φυλάττεται, καὶ μὴ [illegible]; ὅτι πάντων ἐναντιώτατόν ἐστι τῷ κρίνειν, τὸ μὴ διδόντα κρίσιν [illegible]. οὐκ ἐᾷ μετὰ ταῦτα ὁ δεύτερος νόμος, [illegible] χρήματα πράττεσθαι. ὁ δὲ τῷ [illegible] ἀγώγιμον, ταῦτα πάντα δίδωσιν. [illegible] ὁ νόμος [illegible] [illegible] ἀγώγιμον [illegible] δίδωσιν [illegible] ὁ δ' οὐδὲν [illegible] δίδωσιν [illegible] ἐν τοῖς νόμοις ἄν τις [illegible] ὁ νόμος [illegible] ὁ δὲ [illegible] κρίσιν οὔτε [illegible] ἀγώγιμος [illegible] ἄν μὴ [illegible] οἱ νόμοι [illegible] ὁ δέ, [illegible] ὁ δ' [illegible] νόμον [illegible] ψήφισμα ὁ νόμος κυριώτερον εἶναι [illegible] νόμον [illegible] ψήφισμα [illegible] νόμον [illegible] ταῦτα φυλάττει [illegible]. Prima lex aperte dixit, Si quis quempiā interfecerit, Senatus cognoſcito. hic aūt ſi quis interfecerit, ſtatim addidit, abduci ad ſupplicīū licere. Hoc ſeruate, ac memoriæ mandate, omnium maxime cōtrariū eſſe iudicio, nullo dato iudicio ad ſupplicīū dedere. deinde non ſinit ſecunda lex, ne condēnatū quidem homicidam uiolari, ac pecunias ab eo exigi. Is uero dū permittit abduci, omnia iſta conceſſit. Erit. n. in poteſtate illorum qui abduxerint, omnia ſuo arbitratu facere. Abduci præterea lex ad Theſmothetas iubet, atq; ita demum, ſi in necati patria ſit à quopiam deprehenſus. hic aūt illi ipſi qui crimen intenderit, permittit priuatam ſuam in domum abducere, uel ſi alicubi in aliena patria ſit comprehenſus. Sunt delicta, ob quæ lex conceſſit interficere. hic autem, ſine ulla exceptione ſi ob hæc delicta quis interfecerit, abduci permiſit, eum quem leges noxa exemerunt. Si cui tale quippiam-

plã cõtigiſſet, ab eo primũ rationẽ iudicio exigi lex imperat. hic aũt nullũ iudiciũ neq; ipſe promittens, neq; à quibus accepi putat oportere requirẽs, abducẽdũ dedit. Ac ſi quis exemerit, confeſtim fœderũ exortem eſſe iubet. Pignerationes in eos apud quos homicida fuerit, ſi cauſam nõ dicant, ad tres uſq; leges ſtatuunt. hic uero, ſi quis abducẽdũ exemerit, quia nollet cauſa iudicia dedere, hunc ſtatim fœderũ exortem facit. Non patitur lex legem, niſi propter oẽs feratur, promulgari. Hic autem unius hominis cauſa, priuatum decretũ ſcribit. Non ſuſtinet lex decreti maiorem uim atque auctoritatem eſſe quam legis. Hic autẽ cum tot ſint leges, decretum ratum facit, legẽ interea abrogans. Hæc ſeruate, ac memoriæ mandantes in conſilium ite. Duo ſunt.] Duabus expoſitis libri partibus & proinde generibus, quod in ui oratoris eſt, & quod in orationis partibus: tertium reſtat genus, quod in quæſtione poſitum eſt. Repetit ergo quod à principio dictũ eſt, duo eſſe quæſtionum genera, infinitum unũ, finitum alterum. Itaque infinitum, quod propoſitũ uocat, in duo rurſus diuidit genera, ſicut et in duobus præterea alijs tradit locis, in libro de Oratore, ac in Topicis. Et quoniã plurimum, tametſi idem dicat in libro de Oratore, differre uideatur, non alienum putamus, eius hic uerba referre. ait itaque: Omnis igitur res tandem habet naturã ambigendi de qua quæri & diſceptari põt, ſiue in infinitis conſultationibus diſceptetur, ſiue in his cauſis quæ in ciuitate, & in forẽſi diſceptatione uerſantur: neq; eſt ulla: quæ non aut ad cognoſcẽdi, aut ad agendi uim rationemq; referatur. nam aut ipſa cognitio rei, ſcientiaq; perquiritur: ut, Virtus ſuam'ne propter dignitatem, an propter fructus aliquos expetatur. aut agẽdi conſiliũ exquiritur: ut, Sit'ne ſapiẽti capeſſenda Reſpublica. Cognitionis autẽ tres modi, coniectura, definitio, &, ut ita dicã, conſecutio. nam quid in re ſit, coniectura quæritur, ut illud, Sit'ne in humano genere ſapientia. Quam autẽ uim quæque res habeat, definitio explicat: ut ſi quæratur, quid ſit ſapientia. Conſecutio autẽ tractatur, cum quid quamq; rẽ ſequatur, inquiritur: ut illud, Sit'ne aliquando mentiri boni uiri. Redeunt rurſus ad coniecturam, eamq; in quatuor genera diſpartiunt. nam aut quid ſit quæritur hoc modo, Natura'ne ſit ius inter homines, an opinionibus: aut quæ ſit origo cuiuſq; rei, ut qd ſit initium legũ, aut rerũpub. aut cauſa & ratio, ut ſi quæratur, Cur doctiſſimi homines de maximis rebus diſſentiãt? aut de immutatione, ut ſi diſputetur, Nũ interire uirtus in homine, aut uũ in uitiũ poſſit conuerti. Definitionis aũt ſunt diſceptationis, ut cũ quæritur, quid in cõmuni mente quaſi impreſſum ſit: ut ſi diſſeratur, id'ne ſit ius qd maximæ parti ſit utile, aut cum quid cuiuſq; ſit proprium exquiritur: ut Ornate dicere propriũ ne ſit oratoris, an id etiã aliquis præterea poſſit. aut cũ res deſtribuitur in partes, ut ſi quæratur, quot ſint genera rerũ expetendarũ: aut, ſint'ne tria, corporis, animi, externarumq; rerum. aut cũ quæ forma, & quaſi naturalis nota cuiuſq; ſit, deſcribitur: ut ſi quæratur auari ſpecies, ſeditioſi, glorioſi. Conſecutionis aũt duo prima quæſtionum genera ponuntur. nã aut ſimplex eſt diſceptatio, ut ſi diſſeratur, expetenda'ne ſit gloria. aut ex cõparatione, laus, an diuitiæ magis expetendæ ſint. Simpliciũ autẽ tres ſunt modi, de expetendis fugiendis ue rebus, ut expetendi'ne honores ſint, num fugienda paupertas. de æquo, aut iniquo, æquum'ne ſit ulciſci iniurias etiam propinquorũ. de honeſto, aut turpi: ut hoc, ſitne honeſtum gloriæ cauſa mortẽ obire. Comparationis autem duo ſunt modi: unus, cum idem ne ſit: an aliquid interſit, quæritur, ut metuere & uereri: ut rex & tyrannus, ut aſſentator & amicus. alter, cum quid præſtet aliud alij quæritur: ut illud, Optimi'ne cuiuſque ſapiens, an populari laude ducantur. atque eæ quidem diſceptationes, quæ ad cognitionem referuntur, ſic ferè à doctiſſimis hominibus deſcribuntur. Quæ uero referuntur ad agendum, aut in officij diſceptatione uerſantur, quo in genere quid rectum faciendumq; ſit quæritur, cui loco omnis uirtutum & uitiorum eſt ſylua ſubiecta: aut in animorum aliqua permotione, aut gignẽda, aut ſedanda, tollenda'ue tractantur. huic generi ſubiectæ ſunt cohortationes, obiurgationes, conſolationes, miſerationes, omniſq; ad omnem animi motum & impulſio, &, ſi ita res feret, mitigatio. Vt ueri'ne.] Nam à philoſophis quæſitum eſt, εἰ ἀληθεῖς αἱ αἰσθήσεις καὶ αἱ φαντασίαι, id eſt, an ueraces ſint ſenſus, & imaginationes. Τὰς μὲν αἰσθήσεις, ἀληθεῖς, τῶν δὲ φαντασιῶν τὰς μὲν ἀληθεῖς, τὰς δὲ ψευδεῖς. καὶ ἡ μὲν αἴσθησις μοναχῶς ψευδοποιεῖται κατὰ τὸ νοητόν, ἡ δὲ φαντασία διχῶς. καὶ γὰρ αἰσθητῶν φαντασία ἐστί, καὶ νοητῶν. Id eſt, Senſus quidem eſſe ueraces: imaginationum autem quaſdam eſſe ueraces, fallaces alias. Ac ſenſus quidem unico modo fallit, per intellectilia, imaginatio autem bifariam. eſt enim tum ſenſilium rerum imaginatio, tum etiam intellectilium. Quibus officijs.] Vt, an propter amicos ab honeſtate aliquando declinãdum ſit: quod Aulus Gellius quoq; quærit, & à plurimis quæſitũ fuiſſe oſtendit. Vt ius in.] An ius naturale dici poſſit, an in conſuetudine collocatum. Sanè, ut Vlpianus inquit, ius aliud publicum, aliud priuatum. Publicum ius eſt, quod ad ſtatum rei Romanæ ſpectat. Priuatum eſt, quod ad ſingulorum utilitatem pertinet. Sunt enim quædam publice utilia, quædam priuatim. Publicum ius, in ſacris, & ſacerdotibus, & magiſtratibus conſiſtit. Priuatum ius tripartitũ eſt: collectum eſt enim ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut ciuilibus. Ius naturale eſt, quod natura docuit omnia animantia. Nam ius iſtud non ſolum humani generis proprium eſt, ſed omnium animalium, quæ in terra, quæ in mari naſcuntur: auium quoque commune eſt, &c. Ius gentium eſt, quo gentes humanæ utuntur: quod à naturali recedere, facile licet intelligere: ueluti, ut inquit Põponius libro ſexto, erga deum religio: ut parentibus & patriæ pareamus. ac ut Hermogenes libro primo inquit, ex hoc iure gentium introducta bella ſunt, diſcretæ gentes, regna condita, dominia diſtincta, agris termini poſiti, ædificia collocata, commercium, emptiones, uenditiones, locationes, conductiones, obligationes inſtitutæ. Ius ciuile, inquit Vlpianus libro primo inſtitut. eſt, quod neque in totum à naturali uel gentium recedit, nec per omnia ei ſeruit. Itaq; cum aliquid addimus, uel detrahimus iuri cõmuni, ius proprium, id eſt, ciuile efficimus. Pap. autem lib. I. Digeſtorum: Ius ciuile, inquit, eſt, quod ex legibus, plebiſcitis, ſenatuſconſultis, decretis principum, auctoritate prudentium uenit. Ius prætorium eſt, quod prætores introduxerunt, adiuuandi, uel ſupplendi, uel corrigendi iuris ciuilis gratia, propter utilitatẽ publicam. quod & honorarium dicitur, ab honore Prætorum ſic nominatum. In paupertate.] An contentum eſſe oporteat ea conditione, an quærẽdum quomodo poſſis ipſam deuitare. Rurſus autem.] Primum genus quæſtionum, quod in cognitione uerſatur, hic trifariam diuidit, in Topicis autẽ in quatuor partes: Coniecturæ, inquiens, ratio in quatuor partes diſtributa eſt. quarum una eſt, cum quæritur ſit'ne aliquid altera, unde ortum ſit: tertia, quæ id cauſa effecerit: quarta, quæ de mutatione rei quæritur. Exquis'nã.] Quoniam ſolus eſt deus ſapiens. Quo'nam pacto.] Natura'ne, an ratione, an uſu. nam ſunt qui dicant naturalem eſſe: quæ ſi ita ſit, omnes utique homines, cum ab eadem ui naturæ oriantur, uirtutem habebunt. Item quod à natura eſt, laudabile non eſt: quoniam mutari non poteſt. non igitur uirtus erit laudabilis. atqui mutari poteſt, ſicut & uitium. non ergo à natura. Sunt qui apud Platonẽ dicant, eam diuino conceſſu traditam hominibus. Sunt tamen etiã uirtutes naturæ

les: ſed illæ non morales dicuntur, ut appetendi eſcam, concoquendi, & id genus aliæ. Alij porro uirtutes morales in rõne eſſe collocatas protulerunt: quoniã cum prudentia in rõne poſita ſit, & à prudentia oẽs morales uirtutes dirigantur, ipſas in rõne poſitas eſſe dixerunt. quod tamen nõ ſequitur. Nam tam ex affectibus, qui à parte oriuntur irrationali, q̃ ab ipſa proficiſcuntur prudẽtia, quæ de rõne manat. Alij porro per actum, hoc eſt, aſſuetudinem fieri uirtutes putauerunt: q̃ frequentes actus habitus faciant. Naturalibuſq;.] Quæ ſunt in naturali philoſophia. Illius autem generis.] In Topicis uero aliquanto ſecus dicit, quod tamen in idem recidere uidetur. ait enim. Cum aũt quid ſit quæritur, notio explicãda eſt, & proprietas, & diuiſio, et partitio. hæc enim ſunt definitioni attributa. additur etiam deſcriptio, ut pertinacia & perſeuerantia. Varro de Lingua latina ad Ciceronem: A qua re ſit, inquit, pertinacia cum quæritur unde, dicitur eſſe à pertendẽdo. In qua re ſit impoſitum, dicitur, cũ demonſtratur in quo non debet pertendi, & pertẽdit, pertinaciam eſſe. q in quo oportet manere, ſi in eo perſtet, perſeuerãtia ſit. Tertio autem.] In Topicis autem aliter hunc locum tradit: inquit namque: Cum autem quæritur quale quid ſit, aut ſimpliciter quæritur, aut comparate: ſimpliciter, Expetenda ne ſit gloria: cõparate, Præponenda ne ſit diuitijs gloria. Simpliciũ tria genera ſunt, de expetendo fugiendoq;, de æquo & iniquo, de honeſto et turpi, Comparationũ autem duo: unum de eodem & alio, alterũ de maiore et minore. Reſtat actionis locus.] Qui ad uirtutem, & uicium totus refertur. Quod ad rationem.] Vt totus Ciceronis Officiorum liber eſt. Alterum, ad ſedandos.] Vt cum conſolamur, ut ipſe in quæſtionibus Tuſcul. facit Cicero, & præterea plerũq; in Orationibus: qui proprie locus eſt cõcluſionis cũ aliquid amplificamus, indignationem cõmouemus, aut in cõqueſtionem deſcendimus. Collocandi autem.] Quæ eſt expoſita in alijs: quam tradidimus ſupra, ubi de motu, et pariter de collocatione locuti ſumus. Propoſitarum.] Quæſtionũ quæ ſub theſi continentur. Cõtrouerſiarum.] Id eſt, cauſarũ quæ ſub hypotheſi definitaq; quæſtione ſunt. Cauſarum.] Prorſus ſuperſunt tractanda tria cauſarum genera, demonſtratiuum, deliberatiuũ, iudiciale. Delectationem.] Demonſtratiuum genus dicit. Alterius ut obtineat.] Quæ eſt deliberatiui & iudicialis generis. Latum genus eſſe.] Laudando ac uituperando. Saneq; uarium.] Id eſt, admodum multiplex. Vnum ex eo.] Genus enim nullum eſt orationis, quod aut uberius ad dicendum, aut utilius ciuitatibus eſſe poſſit. Quintilianus in huius generis tractandi exordio: Potiſſimũ incipiam, inquit, ab ijs quæ cõſtant laude ac uituperatione. Quod genus uidetur Ariſtoteles atq; eum ſecutus Theophraſtus, a parte negotiali, hoc eſt πραγματικῆς remouiſſe, totũq; ad ſolos auditores relegaſſe. & id eius nominis, q̃d ab oſtentatione ducitur, propriũ eſt: ſed mos Romanus etiam negotijs hoc munus inſeruit. nã & funebres laudationes pẽdent frequenter ex publico aliquo officio, atq; ex ſenatuſconſulto magiſtratibus ſæpe mãdantur: & laudare teſtem, uel contra, pertinet ad momẽtum iudiciorũ: & ipſis etiã reis dare laudatores licet: & editi in cõpetitores in L. Piſonem, in Clodium, & Curionẽ libri, uituperationem cõtinent, & tamen in ſenatu loco ſententiæ habiti ſunt. Reliquũ autem genus.] Id eſt, reliqua duo genera, quæ unum ſeparatum à ſuperiore genus facere uidetur, quatenus illud in delectatione poſitũ: in hoc aũt aliquid; ut ſupra dictũ eſt, ſtatuit auditor.] Ad bene dicendũ.] Quoniã quæritur delectatio. Ad honeſte.] Quoniã laudatur & uituperatur. Alterius.] Hoc eſt, laudationis finis eſt honeſtas. Alterius.] Id eſt, uituperationis finis eſt turpitudo. Argumentationibus.] Itaque & Quintilianus: Manifeſtumq; eſt, inquit, errare eos qui nunquã oratorem dicturũ, niſi de re dubia, putauerunt. an laudes Capitolini Iouis perpetuæ, ſacri certaminis materiæ uel dubiæ ſunt, uel non oratorio genere tractãtur? Vt deſiderat aũt laus, quæ negotijs adhibetur, probationem: ſic etiã illa, quæ oſtẽtationi cõponitur, habet interim aliquam ſpeciem probationis ergo locus hic intelligendus Ciceronis eſt ſine ullis argumẽtationibus acribus, acutis, uehementibus, ut ſunt aliorũ generum: ut tamen ſcias, ſpeciem argumentationũ in hoc quoq; genere aliquã adhibẽdam. Inſignibus.] Id eſt, tropis & ſchematis, quæ orationem comunt, poliuntq;, & eis quæ ſupra ipſe commemorauit. Factis.] Id eſt, nouatis. Vetuſtis.] Non tamen nimiũ ab uſu remotis, ut ſupra diximus quæ ſequuntur, omnia iam dicta ſunt, ubi de elocutione locuti ſumus. Verſuum.] Admonuimus namque, in oratione uerſum clauſulã concludere, uitioſum eſſe. Explendum aurium ſenſum.] Vt tantũ periodus tẽdatur, ut uno ſpiritu poſſit enunciari. nec breuius contrahatur, quã m poſſit ipſe ſpiritus protrahere, ac ut pedibus iã dictis ambitus ille cõcludatur. Modo.] Id eſt, modulatu. Ornamẽta rerũ.] Id eſt, figuræ ſententiarũ. Admirabilia.] Cũ ea dicimus, quæ mirentur auditores. Mõſtris.] Cum quid naſcitur inſolitũ: ut ſi mula pariat. Prodigijs.] Vt cum arma in cælo ſplenduiſſe aut crepuiſſe dicuntur. Oraculis.] Quæ Apollo, aut alius dæmon, aut ſanctus etiam uir prophetatus fuerit. Diuina atq; fatalia.] Quæ diuinitus & fato quodam proueniſſe uideantur: hoc eſt, quod neceſſario futurum uideretur. Sed quoniã.] Omnia ſiquidẽ bona, mala'ue, aut animi, aut corporis, aut externa ſunt: animi, ut ſcientiæ, arteſq; omnes, ac morales uirtutes: corporis, ut forma, robur, bona ualetudo: externa, gloria, amplitudo, amicitia. quæ omnia ſuas habent ſpecies: ſed quæ neceſſariæ ſunt, eas Cicero attingit. A genere.] Id eſt, quæ ſibi nomen uendicant à maioribus, qui excellentes fuerint: aut ſi uituperamus, qui obſcuri, aut infames. Breuiter, modiceq;.] Vt in laudãdi genere ne nimij ſimus, ſed paucis attingamus. Infame.] Si infamiæ nota inſignitum ſit, dum reliqua laudamus, ipſum genus prætermittamus. Humile.] Si ignobile prætéribimus, inquit, aut augendo gloriã eius quem laudemus, quantum illuſtrauerit ipſum ſignificabimus. Fortunis.] Quæ feliciter geſſit, & quas opes iuſte, ac pie, fortiter'ue ſibi cumulauerit, dicemus. Forma laudetur.] Quòd quædam in ea uideatur ſpirare diuinitas, cultuq; animi: ſicut è diuerſo deformitas, incõpoſitos immaneſq; mores ſignificare uideatur. Temporũ.] Quia narratur hiſtoria. Receñtiſſima.] Quoniã facilius perſuademus. Virtutũ genera.] Quæ ad prudentiã, quæ ad fortitudinẽ, quæ ad iuſtitiã cæteraſq; uirtutes pertinere uidebuntur: quod pro lege Manilia de Põpeij imperio ipſe facit Cicero. Sed hic locus uirtutũ.] Senſus eſt: longe, lateq; de uirtutibus ac uitijs hoc loco poſſemus utiq; diſputare: ſed cũ non philoſophiam doceamus, uerum oratorẽ quid ſit in laude uituperationeq; tenendũ, admoneamus, ſatis eſſe ducimus, ſi anguſte breuiterq; omnia attingamus. Scientia.] Id eſt, quæ ſcientiam parit, ab Ariſtotele διανοητικὴ appellata: unde & omnis ſcientia, arsq; oritur. Aut actione.] Quoniam uirtutes morales omnes in actione ſunt: ſiquidẽ, ut Ariſtoteles, Ptolemeus, Theonq; tradunt, aut homo inſpector, aut agens eſt. Inſpicit quidem aut theologica, aut mathematica, aut phyſica. Agitur uero in moralibus uirtutibus iuſte, fortiter, temperate, atque in cæteris eodem modo. Quæ prudentia.] Hæc (ut inquit Ariſtoteles) ſapientiæ ſeruit, cum omnibus affectibus moderatur: ita enim in magnis Ethicis inquit:

ἀλλ' ἴσως ἔχει ὥσπερ ἐν οἰκίᾳ ὁ ἐπίτροπος οὗτος γὰρ πάντων κύριος, καὶ πάντα διοικεῖ, ἀλλ' οὔπω οὗτος ἄρχει πάντων,

των, ἀλλὰ παρασκευάζει τῷ δεσπότῃ σχολὴν ὅπως ἂν ἐκεῖνος μὴ κωλυόμενος ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων, ἀποκλείηται τοῦ τῶν καλῶν τι καὶ προσηκόντων πράττειν, οὕτω καὶ ὁμοίως ταύτῃ ἡ φρόνησις ὥσπερ ἐπίτροπός τίς ἐστι τῆς σοφίας, καὶ παρασκευάζει ταύτῃ σχολὴν, καὶ τὸ ποιεῖν τὸ αὑτῆς ἔργον, κατέχουσα τὰ πάθη, καὶ ταῦτα σωφρονίζουσα.

Sed fortaſſe talis eſt, qualis in familia eſt is, cui domus curatio eſt mandata. Hic.n. omnia in ptãte hẽt, omniaq́; adminiſtrat, ac moderatur. nõ cõtinuo tamẽ omniũ dominiũ tenet, ſed tã tũ domino otiũ & quietẽ parit, ne ille rerũ neceſſariarũ cura impeditus, faceze præclarũ, ſeq́; dignũ quippiã prohibeatur. Ita, & ad eundẽ modũ tanquã procuratrix quædã ſapientiæ eſt prudentia, quæ illi otiũ cõparet, quo ea quoq́; ſuo officio fungatur, cõprimẽs perturbationes, eaſq́; intra modũ cogẽs cõſiſtere. Calliditas.] Cic. de Natura deorum, Verſutos, inquit, eos appello, quorũ mens celeriter uerſatur. Callidos aũt, quorũ tanquã manus opere, ſic animus uſu cõcalluit. Sapiẽtia.] Cũ ſit ſapientia rerum diuinarũ humanarũq́; ſcientia. Moderandi cupiditatibus.] Quod prudẽtiæ, ut diximus, eſt munus. Domeſtica.] Quã œconomicam dicimus. Ciuilis.] Politica à Græcis nominatur. Temperantia autem.] Ariſto. autẽ, σωφροσύνης δὲ, inquit, ἐστὶ τὸ μὴ θαυμάζειν τὰς σωματικὰς ἡδονάς, καὶ τὸ εἶναι πάσης ἀπολαυστικῆς αἰσχρᾶς ἡδονῆς ἀνόρεκτον, καὶ τὸ φοβεῖσθαι καὶ τὴν δικαίαν ἀδοξίαν, καὶ τὸ τεταγμένον τοῦ βίου ὁμοίως ἔν τε μικροῖς καὶ μεγάλοις. παρέπεται δὲ τῇ σωφροσύνῃ, εὐταξία, κοσμιότης, αἰδὼς, εὐλάβεια.

Temperantia eſt, inquit, non admirari corporis uoluptates, & omnis inhoneſtæ uoluptatis fruendæ appetitu non moueri, tũ uel iuſtam quoque libertatem metuere, ac eundem perpetuo in uita ſtatum in paruis ſimiliter magniſq́; rebus tueri. Comitantur autem uoluptatem modeſtia, uenuſtas, pudor, cautio. Fortitudo.] De fortitudine inquit Ariſtoteles, ἀνδρείας δ' ἐστὶ, τὸ δυσέκπληκτον εἶναι ὑπὸ φόβων τῶν περὶ θάνατον, καὶ τὸ θαρραλέον ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ τὸ εὔτολμον πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸ μᾶλλον αἱρεῖσθαι τεθνάναι καλῶς, ἢ αἰσχρῶς σωθῆναι, καὶ τὸ, νίκης αἴτιον εἶναι. ἔτι δὲ ἀνδρείας, καὶ τὸ πονεῖν, καρτερεῖν, αἱρεῖσθαι, καὶ δύνασθαι. παρέπεται δὲ τῇ ἀνδρείᾳ καὶ ἡ εὐτολμία, καὶ ἡ εὐψυχία, καὶ τὸ θάρσος, ἔτι δὲ ἥ τε φιλοπονία, καὶ ἡ καρτερία.

Fortitudinis partes ſunt, non excitari terroribus mortis, & confidere in aduerſis, tum audere in periculis, ac optare potius honeſtam mortem, quàm ſalutem turpẽ, & uictoriæ auctorem eſſe. Quin fortitudinis quoque illa ſunt, laborare, tolerare, deligere, poſſe. Accidũt autem fortitudini, audacia, æqua nimitas, confidentia, tum etiam ſuſceptio laborũ uoluntaria, & tolerantia. Magnitudo animi dicitur.] Ariſtoteles Μεγαλοψυχίας δὲ, inquit, ἐστὶ τὸ καλῶς ἐνεγκεῖν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, καὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν, καὶ τὸ μὴ θαυμάζειν μήτε τρυφὰς, μήτε θεραπείας, μήτε ἐξουσίας, μήτε τὰς νίκας τὰς ἐναγωνίους, ἔχειν δέ τι βάθος τῆς ψυχῆς, καὶ μέγεθος. ἔστι δὲ μεγαλόψυχος, οὔθ' ὁ τὸ ζῆν περὶ πολλοῦ ποιούμενος, οὔθ' ὁ φιλόζωος, ἁπλοῦς δὲ τῷ ἤθει, καὶ γενναῖος, ἀδικεῖσθαι δυνάμενος, καὶ οὐ τιμωρητικός. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ, ἁπλότης, καὶ ἀλήθεια.

Magnitudinis animi officia ſunt, rectè ferre ſecundã aduerſamq́; fortunã, honorẽ & infamiã, & neq; uoluptates admirari, neque cultũ, neque potentiã neque in cõtentionib. uictorias, habere autem profunditatẽ animi quandam, & magnitudinem. Eſt uero magnanimus, neque is qui uitam magnifaciat, neque qui uiuere expetat, ſed moribus ſimplex ac generoſus, qui iniuriã quidẽ accipere poſſit, non ẽt ad ulciſcẽdum promptus ſit. ſequitur porrò animi magnitudinẽ ſimplicitas, atque ẽt ueritas. Liberalitas.] De liberalitate inquit Ariſt. ἐλευθεριότητος δ' ἐστὶ, τὸ προετικὸν εἶναι χρημάτων εἰς τὰ εἰς δέον τε ἀναλωθῆναι. τὸ βοηθητικὸν εἶναι ἐν τῷ διαφόρῳ, καὶ τὸ μὴ λαμβάνειν ὅθεν μὴ δεῖ. ἔστι δὲ ὁ ἐλευθέριος, καὶ περὶ ἐσθῆτα καθάριος, περὶ οἴκησιν, καὶ κατασκευαστικὸς τῶν περιττῶν καλῶν, καὶ διαγωγὴν ἐχόντων ἡδεῖαν ἄνευ τῆς λυσιτελείας. καὶ θρεπτικὸς τῶν ζώων, τῶν ἴδιόν τι ἐχόντων, ἢ θαυμαστόν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἐλευθεριότητι τρόπου ὑγρότης, καὶ εὐαγωγία, καὶ φιλανθρωπία, καὶ τὸ εἶναι ἐλεητικὸν, καὶ φιλόφιλον, καὶ φιλόξενον, καὶ φιλόκαλον.

Liberalitatis eſt, pecuniarũ amantem eſſe, quas in rei honeſtas impendat: & cũ inciderit eiuſmodi tempus, ad præſtandũ auxiliũ paratum eſſe: & unde non oportet, nihil accipere. Eſt autem liberalis homo in ueſtitu, habitationeq́; mundus atq́; elegans. Liberẽterq́; comparat quæ eximie pulchra ſunt, quæq́; uſum habent iucundum ſine utilitate. Animalia alit ea quæ uoluptatis aliquid habẽt, aut admirationis. Sequitur aũt liberalitatẽ morũ, quædam mollities, & facilitas, & humanitas, tũ eſſe miſericordẽ, & amicorũ, hoſpitum, elegãtiæq́; amantẽ. Iuſticia dicitur.] De iuſtitia quoq́, egregie Ariſt. inquit Δικαιοσύνης δὲ ἐστὶ τὸ διανεμητικὸν τοῦ κατ' ἀξίαν. τὸ σώζειν τὰ πάτρια ἔθη, καὶ τὰ νόμιμα. τὸ σώζειν τοὺς γεγραμμένους νόμους. τὸ ἀληθεύειν ἐν τῷ διαφέροντι. τὸ διαφυλάττειν τὰς ὁμολογίας. ἔστι δὲ πρώτη τῶν δικαιοσυνῶν πρὸς τὸν θεὸν, ἔπειτα πρὸς πατρίδα καὶ γονέας, εἶτα πρὸς τοὺς κατοιχομένους, ἐν οἷς ἐστὶ καὶ εὐσέβεια. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότης, καὶ ἀλήθεια, καὶ πίστις, καὶ ἡ μισοπονηρία. Iuſtitiæ eſt, qđ quẽque deceat tribuere, iura, inſtitutaq́; patriæ ſeruare, leges itẽ ſcriptas tueri, ueritatẽ ubi quid ambigitur ſequi, ſtare pactis conuentis. Eſt autem iuſtitia princeps ea, quæ ad deũ pertinet: proxima, quæ ad patriã parenteſq́; tũ quæ erga mortuos eſt, in quibus conſiſtit & religio. Ad iuſtitiã pertinent, ſanctitas, ueritas, fides, & prauitatis odiũ. Animaduertẽdi.] id eſt, ulciſcendi. Lenitas.] De qua Ariſtoteles, πρᾳότητος δ' ἐστὶ τὸ δύνασθαι φέρειν μετρίως ἐγκλήματα, καὶ ὀλιγωρίας μετρίας, καὶ τὸ μὴ ταχέως ὁρμᾶν ἐπὶ τὰς τιμωρίας, καὶ τὸ μὴ εὐκίνητον εἶναι πρὸς τὰς ὀργὰς, ἄπικρον ὄντα τῷ ἤθει, καὶ ἀφιλόνεικον, ἔχοντα τὸ ἠρεμαῖον ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ στάσιμον. Lenitatis eſt, ferre poſſe mediocria crimina, & contumelias mediocres, non ad ulciſcendum impelli celeriter, non facile in iram commoueri. uacare autem omni morum acerbitate, non eſſe contentioſum, habereq́; animi ſedationem quandam & conſtantiam. Sapientia.] id eſt philoſophiæ, quæ ſapientia primo dicta eſt, poſtea à Pythagora philoſophiæ nomen ſibi uendicauit. In diſputando uera.] Dialecticam, id eſt, artem diſſerendi dicit, cui hæc attribuuntur omnia. Oratoria.]. Quæ Græco nomine rhetorica nominatur: hæc eadẽ prope quæ & dialectica proſequitur, niſi quòd preſſius dialectica, eloquẽtia copioſius omnia tractat, motuſq́; animi diſputationi adiungit. Habitus.] Vtpote uirtutes, & in actione uerſati. Præcubit.] Qui propter uirtutem amplectẽdam nos præmuniunt exornantq́;. Studia literarum.] Quæ Græco uocabulo grammatices nomen adepta ſunt. Vt numerorum, &c.] Hoc eſt, mathematicæ omnes diſciplinæ, quarũ dux arithmetica eſt: quod ut oſtendam, Nicomachi, & nihil amplius, uerba apponam: qui in. I. Arithmet. inquit, Οὕτως μὲν γεωμετρίας, ἀνάγκη καὶ ἀριθμητικὴν ἐπιφέρεσθαι, ἅμα γὰρ τρίγωνον, ἢ τετράγωνον, ἢ ὀκτάεδρον, ἢ εἰκοσάεδρον, ἢ διπλάσιον, ἢ ὀκταπλάσιον, ἢ ἡμιόλιον, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, ὧν γεωμετρία λέγει, κἂν ᾖ ἐνῇ συνεπιφερομένου ἀριθμοῦ ἐπινοηθῆναι ταῦτα οὐ δύναται. πῶς γὰρ διπλάσιόν τι εἶναι λέγεσθαι, μὴ προϋποκειμένου τοῦ δύο ἀριθμοῦ, ἢ ὀκταπλάσιον, μὴ τοῦ ὀκτώ; ἔμπαλιν δὲ, τὰ δύο ἄνευ, καὶ τὰ ὀκτὼ, καὶ τὰ ἑξῆς, μὴ ὄντων ὁμωνύμων σχημάτων. ἡ συναναιρεῖ οὖν ἡ ἀριθμητικὴ τὴν γεωμετρίαν, ἀλλ' οὐ συναναιρεῖται ὑπ' αὐτῆς. καὶ συνεπιφέρει

τὴν μὲν ὑπ' ἐκείνου, οὐ συνεπιφέρει δὲ αὐτήν. πάλιν δὲ ἀριθμητικὴ τῆς μουσικῆς. οὐ μόνον γὰρ ὅτι πρεσβύτερον τὸ καθ' αὐτὸ τοῦ πρὸς ἕτερον, ἀλλ' ὅτι καὶ αἱ μουσικαὶ συμφωνίαι διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, διὰ πασῶν, κατ' ἀριθμὸν εἰσὶν ὠνομασμέναι· ὁμοίως καὶ τοὺς ἁρμονικοὺς λόγους ἀριθμητικοὺς πάντως ἔχουσιν. ἡ μὲν διὰ τεσσάρων, ἐπίτριτον. ἡ δὲ διὰ πέντε, ἡμιόλιον, ἡ δὲ διὰ πασῶν, διπλάσιον. τριπλάσιον δὲ, ἡ διὰ πασῶν ἅμα, καὶ διὰ πέντε. τετραπλάσιον δ' ὅ ἐστι τελειότατος, ἡ δὶς διὰ πασῶν. ἐκ δ' ἄλλου τρόπου γε μὴν ἡ σφαιρικὴ δι' ἀριθμητικῆς τυγχάνει πάντων τῶν προσηκόντων αὐτῇ σχημάτων. οὐ μόνον ἐπειδὴ μετὰ γεωμετρίαν γεωμετρίας ἐστὶ, ἡ γὰρ κίνησις φύσει μετὰ τὴν μονήν, οὐδὲ ὅτι ἁρμονίας ἐμμελοῦς ἐκ παντὸς τὰ τῶν ἄστρων κινήματα ἐτύγχανεν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἀριθμῷ, περιόδοις καὶ προστάσεσιν ἀνατολαί τε, καὶ δύσεις, καὶ προποδισμοί, καὶ ἀναποδισμοὶ διαφέρουσι. Exiſtente geometria, neceſſe eſt etiam arithmeticam eſſe. ſimul enim trigonum, aut tetragonum, aut octahedrum, aut duplũ, aut triplũ, aut octuplũ, aut ſeſcuplũ, aut aliquid aliud eorum quibus geometria utitur: ac ſine iis numeris, qui una compoſiti apparent, cogitari iſta non poſſunt. Quo.n. modo triplum aliquid eſſe dici poſſet, ſi non tria numerus ſubſiſteret: aut octuplum, ſi non octo? Quin contra potius, & tria eẽ poſſunt, & quatuor, & cætera deinceps, & ſi cognomines iis figuræ nullæ ſubſint. Sublata igitur arithmetica, ſimul geometria perimis, non ẽt ab ea perimitur. Et hæc illa ſimul ſubinferunt, non ẽt ipſam ſubinfert. Rurſum aũt & in muſica eodẽ mõ, non ob id tantum, q quæ per ſe cõſtant, priora ſunt iis quæ ad aliud relationẽ habent; ſed q ipſæ ẽt muſicæ modulatione, diateſſaron, diapente, diapaſon, numerorũ nominib. ſimiliter notantur, eodẽ mõ & harmonicas proportiones, arithmeticas omnino habent. diateſſaron, ſeſquitertiã, diapente, ſeſcuplã, diapaſon, duplã. triplã, diapaſon ſimul & diapẽte, quadruplam denique, perfectio, quæ diſdiapaſon eſt. Manifeſtius aũt ſphæricas ſuas oẽs conſiderationes per arithmeticam conſequitur: non ideo tãtum q geometria poſterior ſit (motus.n. natura poſt quietem eſt) neque q harmonicis modulationibus motus celebretur aſtrorum, ſed etiam, q per numerorũ circuitus ac quantitates, ortus, occaſusq; & progreſſiones regreſſionesq; conſtituuntur. Vt numerorũ.] Hoc eſt, arithmeticis. Sonorum.] Hoc eſt muſices. Menſuræ.] Id eſt geometriæ. Siderũ.] Id eſt aſtrologiæ. Propenſiora ſtudia.] Hoc eſt, in quibus ſcientiis magis ſe exerceat is, quẽ laudemus. Diuinis.] Operã dando religioni. Vitiorũ.] Poſteaquam uirtutes oẽs amplexus eſt, earum nunc ad uituperationis materiã ſuggerit contraria. Nã & prudentiã.] Prudentiæ cõtraria enumerans Ar. inquit: Ἀφροσύνης δ' ἐστὶ τὸ κρίνειν κακῶς τὰ πράγματα. τὸ βουλεύεσθαι κακῶς. τὸ ὁμιλῆσαι κακῶς. τὸ χρήσασθαι κακῶς τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς, τὸ ψευδῶς δοξάζειν περὶ τῶν εἰς τὸν βίον κακῶν, καὶ ἀγαθῶν. παρακολουθεῖ δὲ τῇ ἀφροσύνῃ, ἀμαθία, ἀπειρία, ἀκρασία, ἀνεπιστρεψία, ἀμνημοσύνη. Imprudentiæ aũt eſt perperam de rebus iudicare, male conſulere, male congredi, præſentib. bonis male uti, corrupte exiſtimare de bonis maliſq; ad uitam pertinentib. Sequitur porro imprudentiã imperitia, inexperientia, intemperantia, ſiniſteriorũ ac deteriorũ delectus, obliuio. Et tẽperantiã.] Hoc dicit: Sunt qui dũ tẽperantes uideri uolunt, ac uoluptates aſpernari immanes fiũt, truces, immites. Et magnitudinẽ.] Hoc eſt Alii dũ magnanimi uideri uolunt, dũ animos extollunt, elati nimiũ animo, ſuperbi & intollerabiles fiunt, quod ſanè genus hominũ odit deus. quare & Auguſtinus in Pſal. lviii. Dauid: Illud eſt uiciũ, inquit, capitale, q cum quis bene profecerit ſuperbia tentatur, ut perdat totũ quod profecit. Denique omnis uitia in malefactis timẽda ſunt: ſuperbia in benefactis plus metuenda eſt. Et deſpicientia.] Sunt.n. qui dum honores contẽnere uidentur, & minime ambitioſi uideri uolunt, in aliud maius uitiũ deuoluuntur, dum oẽs homines contemnunt. Et liberalitatẽ.] Alii dum liberales eſſe cupiunt, effuſi ſunt, & prodigi. Et fortitudinẽ.] Alii exiſtimant ſe fortes uiſum iri, ſi audaces extiterint. Duritia immanis.] Alii dũ nimis patientes uideri uolunt, incidunt in duritiã quandam immanẽ. Et iuſtitiã acerbitas.] Alii dũ nimiũ ad unguem iuſti eſſe uideri cupiunt, agreſtes, duri, barbariq; efficiũtur. inde, ut inquit Cicero, ſummũ ius, ſumma iniuria, factũ iã tritum ſermone prouerbiũ eſt. Et religionẽ.] Seruius Sulpitius religionẽ eſſe dictã tradit, quæ propter ſanctitatẽ aliquã remota ac ſepoſita à nobis ſit, quaſi à relinquendo dicta, ut à carẽdo ceremonia. Lactantius aũt in quarto: Nimirũ, inquit, religio, ueri cultus eſt, ſuperſtitio falſi: Superſtitioſi aũt uocantur, non qui filios ſuperſtites optãt (oẽs.n. optamus) ſed aut hi qui ſuperſtitẽ memoriã defunctorum colunt, aut qui parentibus, ſuis ſupſtitib. colebant imagines eorũ domi, tanquã deos penates. nã qui nouos ſibi ritus aſſumebãt, ut deorũ uice mortuos honorarent, quos ex hominib. in cœlum receptos putabant, hos ſuperſtitioſos uocabãt. eos uero qui publicos, & antiquos deos colerent, religioſos nominabant. unde Virgilius.

Vana ſuperſtitio, ueterumq; ignara deorum.

Idem quoque Lactantius rurſus de religione locutus: Hac ſequamur, inquit, hoc uinculo pietatis obſtricti deo & religati ſimus, unde ipſa religio nomẽ accepit, nõ ut Cicero interpretatus eſt, à relegendo: qui in libro de Natura deorũ ſecundo, ita dicit: Non.n. philoſophi ſolum, uerũ ẽt maiores noſtri ſuperſtitionem à religione ſeparauerunt. nã qui totos dies precabantur & immolabãt, ut ſui ſibi filii ſuperſtites eſſent, ſuperſtitioſi ſunt appellati: qui aũt omnia quæ ad cultũ deorũ ptinerent diligẽter retractarẽt, & tanquã relegerent, hi ſunt dicti religioſi à relegendo, ut eligentes ex eligẽdo, tanquam à diligendo diligentes. his.n. in uerbis omnibus, ineſt uis legendi eadem quæ in religioſo, ita factũ eſt in ſuperſtitioſo & religioſo, alterũ uitii nomen, alterũ laudis. Et lenitatem.] Vt qui lenis haberi uult, plerunq; nimiã remoleſcit. Et uerecundiam.] Vt qui uerecundi ſunt, in proximũ uitium delabuntur. timiditatẽ. Et illã diſputandi prudentiam.] Hoc eſt, qui dialectici eſſe uolunt, ſophiſtæ fiũt, ut captiunculis ſermones aucupentur, & illi rei ſoli ſtudeant. Et hanc oratoriam.] Hoc eſt, ſic ẽt, qui oratores uideri cupiunt, inani uerborũ tinnitu, & loquaci utantur, ac inutili oratiõe. Studiis aũt bonis.] In omni, inquit, ſtudio quidquid eſt nimiũ, carpi põt. Generatus.] Quales parentes habuerit. Educatus.] Molliter ac delicate, an contra. Inſtitutus.] Quibuſcum uerſatus ſit, peritis'ne, an imperitis: quales mores habuerit, & ſi quid diuinitus ei apparuerit. Propoſita ſunt.] Vt ſi iuſte, ſi fortiter, ſi argute, ſi facunde dixerit fecerítq; quidpiã, id illis ipſis uirtutib. adiungatur, de quibus illũ laudantes locuti ſumus. Neque uero mors.] Hoc dicit, ſi quid nobile in morte euenerit, ne id quidem ſilentio prætereundũ eſt, uel q mortẽ conſtantiſſime tulerit. & ſi quid poſt mortẽ ipſam laudabile acciderit, obliterandũ ſilentio non eſt. Eſt igitur in deliberando finis utilitas, ad quã omnia referuntur in conſilio.] Traditis in demonſtratiuo genere præceptis, nunc iam deliberatiui generis præcepta explicat, eiusq; finem facit utilitatem. à quo planè diſſentit Quintilianus, inquiens, Deliberatiuas quoque miror à quibuſdam ſola utilitate finitas. Ac ſi quid in his unum ſequi oporteret, potior fuiſſet apud me Ciceronis ſententia, qui hoc materiæ genus dignitate maxime contineri putat. Nec dubito, quin ii qui ſunt in illa priori ſententia, ſecundum opinionem pulcherrimam, ne utile quidem, niſi quod honeſtum eſſet, exiſtimarint. Et hæc eſt ratio ueriſſima, ſi conſilium cõtingat ſemper bonorum atque ſapientium. Verum apud imperitos,

apud

apud quos dicenda frequenter ſententia eſt, populumq; præci pue, qui ex pluribus conſtat indoctis, diſcernenda ſunt hæc, et ſecundum magis communes intellectus loquendum. Cicero tamen ut hic, ita in Topicis, finem facit utilitatem. Vtilia prima.] Quintil. autem: Quare in ſuadendo, inquit, & diſſuadendo tria primum ſpectanda erunt, quid ſit de quo deliberetur, qui ſint qui deliberent, qui ſit qui ſuadeat. Rem de qua deliberatur, aut certum eſt poſſe fieri, aut incertum. ſi incertũ, hæc erit quæſtio ſola, aut potentiſſima. ſæpe n. accidet, ut prius dicamus, ne ſi poſſit quidem fieri, eſſe faciendum: deinde fieri non poſſe. Cum autem de hoc quæritur, cõiectura eſt, An Iſthmos intercidi, an ſiccari palus Pontina, an portus fieri Hoſtiæ poſſit, an Alexander terras ultra Oceanum ſit inuenturus. Sed in his quoq; quæ conſtabit poſſe fieri, cõiectura aliquando erit: ut ſi quæratur, An uniq; futurũ ſit, ut Carthaginẽ ſuperẽt Romani: ut redeat Annibal, ſi Scipio in Africã exercitum tranſtulerit, ſeruent fidem Samnites. ſi Romani arma depoſuerit. Quædam & fieri poſſe, & futura eſſe credibile eſt. Et paulo poſt. Poſſibile, fas, iuſtum, pium, æquum, manſuetum, ſubiici poſſunt honeſtati. An ſit autem facile, magnũ, iucundum, ſine periculo, ad quæſtionem pertinent utilitatis, qui loci oriuntur ex contradictione. Eſt quidẽ utile, ſed difficile, paruum, iucundum, periculoſum. Tamen quibuſdã uidetur eſſe nonnunquam de iucunditate ſola conſultatio: ut ſi de ædificando theatro, inſtituendis ludis deliberetur. Itaque cũ conſtet hoc genus cauſarum.] Subaudi, difficile atque neceſſariũ. Cic ſuaſori.] Subaudi, & utile eſſe, & fieri poſſe. Diſſuaſori.] Si alterum infirmat, ſat eſt, ut aut inutile eſſe, aut fieri non poſſe dicat. Sita ſunt.] Eſt autem, ut in tertio de Finibus bonorum & malorum Cicero inquit, officium, quod ita factum eſt, ut eius facti probabilis ratio reddi poſſit. Atque uirtutibus.] Eſt autem uirtus, ut inquit Ariſtoteles, μεσότης τῶν παθῶν, mediocritas perturbationũ. Plato autem aũt, Ἀρετὴ, inquit, ἐστὶν ἡ καθ' αὑτὴν ἐπαινετὴ ἕξις καθ' ἣν ὁ ἔχων ἀγαθὸς λέγεται. Virtus eſt habitus per ſe laudabilis, ſecũdum quẽ id quod illã habet, bonum dicitur. Laudabilis.] Nã, ut Ariſt. docet in Ethicis, in anima eſſe dicũtur bona, alia honorabilia, alia laudabilia. Honorabilia quidem, ut memoria, conſilium, iudiciũ, ingenium, intelligentia, & huiuſmodi alia, unde artes ſcientiæq; ſcaturiunt, laudabilia aũt, ut uirtutes ſunt morales omnes. Valetudo.] Quæ tamen uocabuli ſignificatione anceps eſt. Quæ ſint contraria.] Et perinde uituperanda. Optima tenere.] Senſus eſt, Habẽda apud malos, aliquando indoctos, eſt oratio, apud quos conſultãdum ſi non quid honeſtum, ſaltem quid utile. quòd ſi optima teneremus, nullus eſſet conſultationi locus, quilibet enim quid ſibi præſcribendum foret, cognoſceret. Opportuna.] Subaudi, quæ in ipſa eſt honeſtate. Ad opiniones.] Nã orator tum ſe ferè audientium accommodat ſententiæ, aut nõ multum ab ipſorum mente ſe abdicat: ita enim ſiue utilia, ſiue honeſta, tũ demum poteſt obtinere. Illi autem alteri.] Subaudi, agreſti & ſordido generi, quæſtus, emolumentũ, fructusq; proponitur: hoc eſt, undecunque poſſit utilitatem enancisci. Voluptas.] Subaudi, corporis: quoniam ea eſt uirtuti inimica. nam uirtutis uoluptas auget animi bona. Boniq;.] Quia dum quis id bonum exiſtimat, q imperet, pecuniam habeat, & reliqua huiuſmodi ſiue iure, ſiue iniuria, non quærit dum uideatur laudandus & honorandus, accedere quæ bona ſunt utrouis. Neceſſarijs.] Vt patriæ, ut parentibus, ut liberis: quod in primis quæri oportuit. Quarum rerum.] Ignominiæ, infamiæ, contumeliæ, dedecoris. Atque hæc nõ publicis modo conſilijs, ſed etiam priuatis: atque adeo magis in priuatis ſpectanda ſunt. Malo cultu.] Quòd ſi male colatur, ut ſe inhoneſtũ uideatur, in alterius adduci nõ poſſit ſententiam. Bene inſtitutos.] Qui rebus bonis inſtructi fuerunt. Addantur etiam contumeliæ.] Subaudi, ut deuitari poſſint. Quantũq; expediat quæri ſolet.] In deliberatiuo, inquit, genere quæri ſolet, quam ſit utile, quàm fieri aut non fieri poſſit aliquid. Cauſarum autem genera ſunt plura.] Sicut ipſe in Topicis docet. Nam ſunt aliæ quæ ipſæ conficiunt.] Quæ efficientes cauſæ nominantur. Ad cõficiendum afferunt.] Idest, cauſæ quæ adiuuantes nominari ſolent: ut in libro de Fato ipſe quoque oſtendit. Principiũ.] Vt eſt cauſa materialis, ac formalis. Exitum.] Vt cauſa finalis, nam cum Ariſtoteles cauſarum genera, materialem formalem, finalem, efficientemq; fecerit, Plato his etiam addidit exemplarem atque inſtrumentalem. Quæ aduerſentur.] Stultum ſiquidem ſit, quæ proſunt inſpicere, & quæ officere poſſint, non conſiderare. Contentione.] Quæ ſolet in ſententijs uarijs pronunciandis naſci. Diſſuadentibus.] Commonuit ac inſtruxit ſententiam ſuam pronunciantes, & conſilium proferentes: nunc quid pariter facere oporteat deterrentes ab alieno propoſito, docet. Suaſionis locis.] Hoc eſt, ex eis locis quibus alter ſuaſit, ex eiſdem diſſuadebimus. Vterque uero.] Idem quoque docet Quintilian. inquiens: Tota autem oratio ſimplex, & grauis, & ſentẽtijs debet ornatior eſſe, quã uerbis. Vſum exemplorum nulli materiæ magis conuenire merito ferè omnes conſentiunt, cum plerunq; uideantur reſpondere futura præteritis, habeaturq; experimentum uelut quoddã rationis teſtimoniũ. Breuitas quoque ac copia, nõ genere materiæ, ſed mõ conſtant. Ad explendas cupiditates.] Si agreſtes erunt auditores. Reprimendi.] Hoc eſt, a cupiditate illa uehementi fuerint reuocãdi. Principia aũt.] Quintilianus aũt, Procemio, inquit, quale eſt in iudicialibus, nõ ubiq; eget. quia conciliatus eſt ei quiſq; quẽ conſulit, initiũ tamẽ quodcunq; debet habere aliquã procemij ſpẽm, neque enim abrupte, nec unde libuit incipiendũ, quia eſt aliquid in omni materia naturaliter primũ. In ſenatu utique. & in concionibus eadem ratio quæ apud iudices, acquirendæ ſibi plerunque eorum, apud quos dicendũ ſit, beneuolentiæ, nec mirũ, cum & in panegyricis petatur audientiũ fauor, ubi emolumentũ nõ utilitate aliqua ſed in ſola laude cõſiſtit. Nunc quæ.] Quintil. Nunc de iudiciali, inquit genere, quod eſt præcipue multiplex, ſed officijs cõſtat duobus, intentionis, & depulſionis. cuius partes, ut pluribus auctorib. placuit, quinq; ſunt, procemiũ, narratio, probatio refutatio, peroratio his adiecerunt quidã partitionẽ, propoſitionẽ, exceſſum: quarum priores duæ probationi ſuccedunt. nam proponere quidem quæ ſis probaturus, neceſſe eſt: ſed & concludere. Inde porro ſubiungit, Verum ex his quas conſtitui partib. nõ ut quidque primum dicendum, ita primum cogitandum eſt: ſed ante omnia intueri oportet, quod ſit genus cauſæ, quid in ea quæratur, quæ proſint. quæ noceant, deinde quid. confirmãdum ſit, ac refellendũ, tum quo modo narrandũ. expoſitio. n. probationũ eſt præparatio, nec eſſe utilis poteſt, niſi prius conſtiterit, quid debeat de probatione promittere. poſtremo intuẽdum, quemadmodũ iudex ſit conciliandus. neque enim, niſi totis cauſæ partibus diligenter inſpectis, ſcire poſſumus, qualẽ nobis facere animum cognoſcentis expediat, ſeuerũ an mitem concitatum an remiſſum, aduerſum gratiæ an obnoxiũ. Neque tamen ideo eos probauerim, qui ſcribendũ quoque procemium nouiſſime putant. nam, ut conferri materiã oportet, et quid quoque loco ſit opus, conſtare ante quam dicere aut ſcribere ordiamur, ita incipiendum ab ijs quæ prima ſunt inſpiciẽda igitur materia eſt, quo præcipimus ordine, ſcribẽda, quo dicimus. Hæreditatis.] Hic ſtatus negotialis appellatur, ut ipſe oſtendit in Rhetoricis Cicero. Fortunatianus aũt, & in ſcripto, & extra ſcriptum eſſe contendit. De conſtituẽdo ipſo

iudicio.] Hic ſtatus in Rheto. tranſlatio appellatur: quoniam de actione transferenda contentio eſt. Concertata.] De quo ante factum ſit certamen. Dijudicata.] Et tamẽ nondum definita. Neceſſaria uidetur.] Propter cauſas iudiciales, in quibus de iure ſæpe quæritur. Conſtituendis actionibus.] Qua demum actione cum reo agatur. nã mos fuit, nunc uero ablatus eſt. Separo à iudicijs.] Quoniam in eo iudicium non eſt, in quo tranſlatio eſt, & cum qua actione agendum ſit, quæritur. Tempore agendi.] Quoniam id eſt, quod in quæſtionem uenit. Diſſimilitudine.] Quoniam nõ utique abſimile id à iudicio uidetur. Formã.] Vt iudicialis nomine appellentur. Quæ de quid ſit.] Vbi qualitas de ſummo genere eſt, de qua ſupra mentionem fecimus, ipſamq; in ſuas diſtribuimus ſpecies. Tres ſunt gradus.] Quintilianus autem: Diſcant igitur, inquit, ante omnia quadripartitam in omnibus cauſis eſſe rationem, quam primam intueri debeat, qui acturus eſt. nam, ut à defenſore potiſſimum incipiam, longe fortiſſima tuendi ſe ratio eſt, ſi, quod obijcitur, negari poteſt. proxima, ſi nõ id quod obijcitur, factum eſſe dicitur. tertia honeſtiſſima, qua recte factum defenditur. Quibus ſi deficiamus, ultima quidẽ, ſed iam ſola ſupereſt ſalus, aliquo iuris adiutorio elabendi ex crimine, quod nec negari, nec defendi põt: ut non uideatur iure actio intendi. hinc illæ quæſtiones ſiue actionis, ſiue tranſlationis ſunt. ſunt.n. quædam non laudabilia natura, ſed iure conceſſa: ut in. xij. tabulis debitoris corpus inter creditores diuidi licuit, quam legem mos publicus repudiauit. Et aliquid æquum, ſed prohibitum iure, ut libertas teſtamentorũ. Accuſatori nihilo plura intuenda ſunt, quàm ut probet factum eſſe, hoc eſſe factum, non recte factum, iure ſe intendere. ita circa ſpecies eaſdẽ lis omnis uerſabitur, tranſlatis tantũ aliquando partibus ut in cauſis, in quibus de præmio agitur, recte factũ petitor probat. Conſiſtendũ.] Contra aduerſariũ eſt reſpondendũ. Factum neges.] Inde coniecturalis, uel inficialis conſtitutio nominatur. Eã uim habere.] Hoc eſt, non debere eo nomine appellari: & proinde cum lis ſit de nomine, & ui ipſius rei, deueniendum ad definitionem: quare & finitiuus ſtatus appellatur. Aduerſarius criminetur.] Vt ſi aduerſarius uerbi cã ſacrilegium uocet: tu defendas, furtum, non ſacrilegium dici oportere. Neges tale eſſe.] Quoniam ſi aduerſarius iniuſte factum dicat, tu iuſte aſſeras. Informatiõe.] Quoniam qui definit, circa uerbi formam uerſatur. Non ſolum reſiſtat.] Quintil. Alij ſtatum crediderunt primã eius, cum quo ageretur, deprecationem. quam ſententiam Cicero his uerbis complectitur, In quo primum conſiſtit, quaſi ad repugnandum congreſſa defenſio. Vnde rurſus alia quæſtio: An eum ſemper is faciat, qui reſpõdet: cui rei præcipue repugnat Cornelius Celſus, dicens, non à depulſione ſumi, ſed ab eo qui propoſitionem ſuam confirmet: ut ſi hominem occiſum reus negat, ſtatus ab accuſatore naſcatur, quia is uelit probare. ſi iure occiſum reus dicit, tranſlata probationis neceſſitate, idẽ à reo fiat, & ſit eius intentio. cui non accedo equidem. Nã eſt uero propius, quod contradicitur, nullã eſſe litẽ, ſi is cũ quo agitur nihil reſpõdeat, ideoq; fieri ſtatum à reſpondente. Mea tamen ſententia uariũ id eſt, & accidit pro conditione cauſarũ, quia uideri poteſt propoſitio aliquando ſtatum facere, ut in coniecturalib. cauſis. utitur.n. coniectura magis qui agit. Quo moti quidẽ, eundem à reo inficialem eſſe dixerunt, & in ſyllogiſmo tota ratiocinatio ab eo eſt qui intendit. Et aliquanto poſt porro ſubiungit Quintilia. Noſtra opinio ſemper hæc fuit, ut cũ eſſent frequenter in cã diuerſi quæſtionũ ſtatus, in eo crederem ſtatum cauſæ, quod eſſet in ea potentiſſimũ, & in quo maxime res uerteretur. Id ſi quis generalem quæſtionẽ, uel caput generale dicere malit, cũ hoc mihi non erit pugna, non magis quàm ſi aliud adhuc, quidẽ intelligatur, eius rei nomen inuenerit. Sanè ſtatus ac ſtatuũ nomina ſupra memorauimus. Status.] Qui coniecturalis appellatur. Rationẽ habet iniqui crimis.] Quoniã negat. in ipſa.n. negatione ratio iniqui criminis incluſa eſt. Secundus.] Qui finitiuus, uel definitiuus, uel finis appellatur. Quod ſit in re.] Vt ſi ſacrilegij accuſetur reus, & oſtẽdatur id furtum eſſe, non utique ſacrilegiũ, & huiuſmodi alia ubi id definire opus ſit, in quo quæſtio poſita eſt. Tertius.] Qui qualitatis ſtatus appellatur. Rationi.] Subaudi, quã profert reus ſe defendendo. Opponendum eſt ab accuſatore,] Subaudi, ad rei refellendam rationem, quod continẽs uocitatur. hanc ſanè totã rem ita explicat Quintilianus: His, inquit inuentis, intuendum deinceps Hermagoræ uidetur, quid ſit quæſtio, ratio, iudicatio, continẽs, id eſt συνέχον, uel, ut alij uocant, firmamẽtũ. Quæſtio latius intelligitur, omnis de qua in utrãque partẽ, uel in plures dici credibiliter põt. In iudiciali aũt materia dupliciter accipienda eſt: altero mõ, quo dicimus multas quæſtiones habere cõtrouerſiã, quo etiam minores omnes complectimur: altero, quo ſignificamus ſummam illam, in qua cã uertitur. de hac nunc loquor, ex qua naſcitur ſtatus: An factum ſit, quid factũ ſit, an recte factũ ſit. Has Hermagoras, & Apollodorus, & alij plurimi ſcriptores propriæ quæſtiones uocãt. Theodorus, ut dixi, capita generalia, ſicut illas minores, aut ex illis pendẽtes, ſpecialia. Nã & quæſtionem ex quæſtione naſci, et ſpeciẽ in ſpecies diuidi cõuenit. Hãc igitur quæſtionẽ uelut principalẽ uocant ζήτημα. Rõ autẽ eſt, quia id quod factum eſſe conſtat, defenditur. & cur nõ utamur eodẽ, quo ſunt uſi oẽs fere, exemplo? Oreſtes matrem occidit, hoc conſtat. Dicit ſe iuſte feciſſe: ſtatus erit qualitatis. Quæſtio: An iuſte fecerit. Ratio: Quia Clytemneſtra Agamemnonem maritũ ſuum, patrẽ Oreſtis occidit: hoc αἴτιον dicitur. κρινόμενον aũt, iudicatio: an oportuerit uel nocentem matrẽ à filio occidi. Nec multo poſt ſubiungit Quintilianus: Paulum in his ſecum etiam Cicero diſſentit. nã & in Rhetoricis, quemadmodum ſuperius dixi, Hermagoram eſt ſecutus, in Topicis aũt, ex ſtatu effectam cõtẽtionem κρινόμενον exiſtimat, idq; Trebatio, qui iuris erat conſultus, alludens, qua de re agitur, appellat, quibus id contineatur, cõtinentia, quaſi firmamenta defenſionis, quibus ſublatis defenſio nulla ſit. At in Partitionib. oratorijs, firmamentũ quod opponitur defenſioni, quia continens quod primũ ſit, ab accuſatore dicatur, rõ a reo, ex rõnis & firmamenti quæſtione diſceptatio ſit iudicationũ. Verius ergo & breuius, qui ſtatũ, & cõtinẽs, & iudicationẽ idẽ eſſe uoluerũt, cõtinẽs aũt id eſſe, quo ſublato, lis eſſe nõ poſſit. hoc mihi uidetur cãm utranque cõplecti, & q Oreſtes matrẽ, & q Clytemneſtra Agamemnonem occiderit. Iidem iudicationẽ & ſtatum conſentire ſemper exiſtimant. Quæſtio exoritur.] Hæc eſt κρινόμενον, id eſt iudicatio. Ceperit'ne pecunias.] Reus pecuniarũ repetundarũ. Norbanus.] Qui Syllæ ſe oppoſuit, prælium circa Canuſium, a proconſulibus aduerſus Norbanum geſtum, in quo ad ſex hominum millia ex Norbani exercitu cæſa, Syllani ſeptingenti milites tantũ occiſi, Norbanus Capuam fugit. Opimius.] Qui conſul Gracchanas inſectatus factiones eſt, ut multi narrant hiſtorici, ita Appianus. Primam contentionem.] Vt, iure nõ feciſti. feci. Tota contentio eſt, an iuſte fecerit. Lata & cõfuſa.] Quoniã an iuſte fecerit, uarie multisq; modis tractatur. Rationum autem.] Contentionem adducit in anguſtam diſceptationem. nam ea paucis comprehenduntur. Coniectura.] Neque enim ratio, aut firmamentũ eſſe poteſt, ubi nulla confeſſio. quod ipſe docet, cum inquit, Nemo.n. eius quod negat factũ, rationem aut põt, aut debet reddere. In his.] Subaudi, coniecturalibus. Eadem & prima.]

Siquidem

Si quidem unum ſemper eſt querendi & diſceptandi genus ut, Occidiſti, non occidi: an occiderit. Secus uero cum dicitur, Iure occidi. hic enim multa diſceptatio: an iure occiderit. Maieſtas autem.] Ad definitiuum uenit ſtatum, ut uim uerbi de quo queratur, definiat. Quæ ſunt.] Subaudi, in ſtatu qualitatis. Infinitæ.] Quoniam cum finita ſit: iure ne Opimius Gracchum occiderit, quia complexum habet perſonarum. fit rurſus hæc infinita, cum dicitur: Poſſit ne recte ſalutis Reipublicæ cauſa, ciuis euerſor ciuitatis necari indemnatus. Ad conſultationis formam.] Id eſt, infinitæ quæſtionis quã à Græcis theſin diximus appellari. Scripto. legis.] Quo æquum, iniquum ue aliquid comprobatur. Verborum ipſius iudicij.] Verborum quibus uſi ſunt, qui aliquid iudicarunt. Stipulationis.] Per interrogationem promiſſionis. Cautionis.] Vbi de aliqua re ſcripta cautio eſt, ut chirographi. Genus.] Subaudi, probationis, quod ſcripto continetur. In definitionem.] Hoc eſt, in ſtatum finitiuum. De ſcripto.] Nam & legitimus eſt etiam ſtatus finitiuus. Penus.] Hoc apud Aulum Gellium inuenias. Quæ ſunt ruta cæſa.] Vlpianus, Si ruta, inquit, cæſaq; excipiantur in uenditione, ea placuit eſſe ruta, quæ eruta ſunt, ut arena, creta, & ſimilia. cæſa ea eſſe, ut arbores cæſas, & carbones, & his ſimilia. Gallus autem Aquilius, cuius Mela refert opinionem, recte ait, fruſtra in lege uenditionis de rutis & cæſis contineri, quia ſi non ſpecialiter uenierint, ad exhibendum de iis agi poſſe. neq; enim magis de materia cæſa, aut arena uenditur ſi uendimur, quàm de cæteris, quæ ſunt pretioſiora. Scripto.] Qui ſtatus dicitur ῥητὸν καὶ διάνοια. Vel à uerbis uoluntatem & ſententiam ſcriptoris abducere.] Qui ſtatus ex ſcripto & ſententiis nominatur. Vel de illa ſed eadem de re.] Qui ſtatus ex contrariis legibus nominatur. Diſceptatio ſcripti.] Hic ſtatus græce ſyllogiſmus, latine ratiocinatio nominatur. Cum eſt inficiando.] Id eſt, cum inficiatur, in quo accuſatur. In ſuaſionis locis.] Vbi deliberatiuum genus tractauimus. Capiendo.] Subaudi erat. Præcipiebantur.] Cum hæc tradebamus. His ferè rebus.] Locos aperuit, quib. in cõiecturali ſtatu uti accuſator poterit. Voluntatis.] Quare uoluiſſe uideri poſſint. Facultas.] Id eſt, poteſtatem faciendi habuiſſe uideri poſſint. Qui.] Subaudi, animi motus. Hæc dicta de cauſis.] Quoniam ut ſuperius oſtendimus, octo circunſtantiæ ſunt, unde argumenta in coniecturali quæſtione duci poſſunt, perſona, factũ, cauſa, locus, tempus, modus, facultas, opinio. Inſimula.] Hoc eſt inceſſere. eſt autem inſimulo, idem quod ficto proſequor crimine. Adiuncta illa.] Id eſt adiuncto illo, quod communiter in diſputationem uenire poteſt. Dictaq; quæſtiõis.] Quæ in quæſtionis.] Quæ in quæſtione torquendi reſponſa ſunt. Defenſionis.] Expoſitis accuſatoris locis, nunc pariter tela ſua ſuggerit defenſori. Non tantas.] Subaudi, cauſas. Communia.] Expoſitis locis coniecturæ omnibus, nunc ad quæſtionem finitiui ſtatus deſcendit, in quo accuſatori & defenſori communia ait tradi præcepta. oportere. Vterenim.] Hoc dicit, ſiue accuſator, ſiue defenſor ſit, uter eorum melius rẽ de qua quæſtio eſt, definierit, is qui ad ſenſum iudicis melius penetrarit, & ad eam perceptionem, quæ animis audientium inſidet, is obtineat cauſam neceſſe eſt. De finiendi uero modum, ſupra abunde, ut nobis uiſi ſumus, atti gimus. Sed tanquam explicando.] Hoc dicit, Non obtinetur cauſa argumentatione, ſed potius definiẽdi quadam peritia. Præuaricationem.] Præuaricatores, inquit Feſtus, à præteregrediendo ſunt uocati. Vlpianus de iis qui infamia notãtur, dicta prætoris interpretatus, ſuper illo uerbo, In te præuaricator. Præuaricator autẽ, inquit, eſt, quaſi uaricator, qui diuerſam partẽ adiuuat, prodita cauſa ſua, quod nomen Labeo à uaria cunctatione tractum ait. nam qui præuaricatur, is ex utraque parte conſiſtit, quinimmo ex diuerſa. Verbiq; uim.] Definiet alio modo, ut uis uerbi contrarium ſignificare uideatur. Quaſi ex uero.] Tanquam nomen præuaricationis, ad uerũ inclinetur. Ex conſequentibus.] Ex iis quæ ſequuntur id nomen. Confugiendum.] Non tantum definitio inſpicienda. Auctoritatem.] Ad auctoritatem eorum qui iudicarunt quid uerbum id ſignificaret. Communeq; ſit.] Subaudi, tam accuſatori, quàm defenſori. Confitetur.] Vt ſe ſuſtuliſſe interpretatione.] Vt nolit ſacrilegium, ſed furtum appellare. Queratur.] Hoc eſt lamentetur, quod in cauſa urgeatur, non quod deliquerit, ſed mala uerbi interpretatione. Percenſere.] Adiicere, quæ pariter poſſint ita male interpretari, ſicut quod contra ſe profertur. Tamẽ reus.] Tametſi, inquit, tam accuſator quàm reus id poſſit facere, tamen commodius id præſtabit reus. Antepoſita.] Quæ ad amplificandum idonea diximus. Nunc eas.] Expoſita finitiui ſtatus tractatione, nunc ſtatum qualitatis quo modo tractare conueniat, docet. Quod diuiditur.] Hoc nos quoque ſuperius tractauimus, & iuriſconſultorum auctoritate uſi, diuiſimus. Et, ut dicitur, æqui.] Ita ſiquidem loqui conſueuerunt iuriſconſulti. Sine literis.] Quod appellatur ius non ſcriptum: nam, ut etiam iuriſconſulti diuidunt aliud eſt ius ſcriptum, aliud non ſcriptum: ac, ut Græci aiunt, τὸ δίκαιον ἐστι διττὸν, τὸ μὲν ἔγγραφον, τὸ δὲ νόμιμον. Ius duplex eſt, alterũ nõ ſcriptum, legitimum alterũ. Aut gentiũ.] Itaque & Paulus libro quarto ad Sabinum, Ius, inquit, pluribus modis dicitur. Vno quidem modo, id quod ſemper æquũ ac bonũ eſt, ius dicitur, ut eſt ius naturale, altero modo, quod omnibus, aut pluribus in quacunque ciuitate utile eſt, ut eſt ius ciuile: nec minus recte ius dicitur, in ciuitate noſtra ius honorarium. Prætor quoque ius reddere dicitur, etiam cum inique decernit, relatione ſ facta, non ad id quod ita prætor fecit, ſed ad illud quod prætorem facere conuenit. Alia ſignificatione ius dicitur locus in quo ius redditur, appellatione collata ab eo quod fit, in id ubi fit. quem locum determinare hoc modo poſſumus: Vbicunque prætor ſalua maieſtate imperii ſui, ſaluoq; more maiorũ ius dicere cõſtituit, is locus recte ius appellatur. hæc Paulus. Martianus autem libro primo Inſtitutionũ: Nonnunquam, inquit, ius ſit pro neceſſitudine dicimus ueluti, eſt mihi ius cognationis, uel affinitatis. Iuris aũt præcepta, ut Vlpianus inquit, ſunt hæc: Honeſte uiuere, Alterũ non lædere, ius ſuũ unicuiq; tribuere. Iuris prudentia eſt, diuinarum & humanarũ rerum notitia, iuſti & iniuſti ſcientia. Aut gentiũ iure, &c.] Hoc eſt, iure gentiũ, & iure ciuili, de quo ſupra abunde dictũ. Publicum.] Definit quod ſit ius publicum. Pactum conuentum, ſtipulatio.] Vlpianus de Pactis: Pactum autem, inquit, à pactione dicitur: unde & pacis nomen appellatum eſt. Eſt autem pactio, duorum pluriumue in idem placitum & conſenſus. Conuentionis uerbum generale eſt, ad omnia pertinens, de quibus negotii contrahẽdi tranſigendiq; cauſa conſentiunt, qui inter ſe agunt. nã ſicuti conuenire dicuntur, qui ex diuerſis locis in unum locum colliguntur, & ueniunt: ita qui ex diuerſis animi motibus in unũ conſentiunt, id eſt, in unam ſententiam concurrunt. Adeo autem conuentionis nomen generale eſt, ut eleganter dicat Pedianus, nullum eſſe cõtractũ, nullam obligationẽ, quæ non hẽat in ſe cõuentionẽ, ſiue re, ſiue uerbis fiat. nã & ſtipulatio quæ uerbis fit, niſi habeat conſenſum, nulla eſt. Sed conuentionum pleraque in aliud nomẽ tranſeũt, ueluti in emptionẽ in locationem, in pignus, uel in ſtipulationẽ. Paulus autem libro. Labeo ait, inquit, cõuenire poſſe uel re, uel per epiſtolã, uel per nuncium inter abſentes, ſed & tacito conſenſu conuenire intelliguntur. & ideo ſi debitori meo reddiderim cautionẽ, ulo

detur inter noſconueniſſe,ne peterem,profuturamq́;, ei cōuētionis exceptionem placuit. Naturali iure præſcriptū eſt.] *Mandatum,ſtatutum.Cæſar in Cōmentarijs,Quid fieri oporteret,non minus commode ipſi ſibi præſcribere, quam ab alijs doceri poterant.* De natura.] *Subaudi,maiorum.* Ad eius facti deprecationem.] *De qua parte ſuperius in diuiſione aſſumptiuæ conſtitutionis diximus.* Quale ſit,cum diſceptatio.] *Supra diximus,in diuiſione ſtatuum,alios dici rationales,alios legitimos. De rationalibus,an ſit,quid ſit, & quale ſit,hactenus dictum. Sequuntur legitimi,qui ex ſcriptis eliciuntur.* Ambigui.] *Ambiguum,hoc eſt,amphibologiā primo tractat:Lex omnis, inquit Quintilianus,aut tribuit, aut adimit,aut punit,aut iubet,aut uetat,aut permittit. Litem habet,aut propter ſeipſam,aut propter alteram.Quæſtio eſt,aut in ſcripto,aut in uoluntate.In ſcripto,aut apertū eſt, aut obſcurum.aut ambiguum.Quod de legibus dico,idem uolo accipi de teſtamentis,pactis,ſtipulationibus,omni denique ſcripto,idem de uoce.De ambiguo porro aliquāto poſt inquit: Amphibologiæ ſpecies ſunt innumerabiles,adeo ut philoſophorū quibuſdam nullum uideatur eſſe uerbum,quod non plura ſignificet,genera admodū pauca,aut.n.uocibus accidit ſingulis,aut coniunctis.Singula afferunt errorem,cum pluribus rebus,aut hominibus eadē appellatio eſt ὁμωνυμία dicitur,ut gallus.utrum.n.auem,an gentem,an nomen,an fortunā corporis ſignificet.incertum eſt.Idē aliquanto poſt:In coniunctis, inquit,plus ambiguitatis.fit aūt per caſus:ut, Aio te Aeacida, Romanos uincere poſſe,& quæ ſequuntur.* Cum aūt aliud ſcriptor.] *Statum tangit,qui ex ſcripto & ſententia nominatur.* Renouare.] *Id eſt,repetere ſæpius, ut affectum moueat.* Contra.] *Id eſt,è diuerſo.* Amplificet.] *Quaſi in locum communem deſcendens.* Quibus alij.] *Subaudi,uſi ſunt,* Inuidioſa querela.] *Quintilianus: Inuidia nanq;,inquit,altera inuidum,altera inuidioſum facit:hoc autem hominis,illud rei eſt.* Si ſcripta inter ſe diſſentient.] *Hic ſtatus ex contrarijs legibus nominatur.*

FINIS.

IAC. LOD. STREBAEI RHEMENSIS IN PARTITIONES ORATORIAS CICERONIS COMMENTARIA, AD IACOBVM VILLONOVANVM

VM per annos decem & quatuor in erudienda iuuentute laboraſſem, etſi ne tum quidem grauiſſimo labori quietem modumq; reperiſſem,me tamen ad colligenda mea ſtudia pleriq; amicorū adhortabantur. Quo propoſito,diu multumq; dubitaui,utrum monitus & cohortationes admitterem.an potius ita me compararem,neque perferre infauſtum pondus,neq; laborioſum uiuendi genus nouo ſudore cumulare. In hanc partem ſemper fueram propenſior,propterea ꝙ ad ſcribendū feliciter,opus eſt naturæ & ingenij uiribus,multarum rerum ſcientia,uſu & exercitatiooe dicendi,quæ in me perquam exigua ſentiebam. Et ea ſi forte mihi contigiſſent, tamen quoniam a ſapientiſſimis uiris ſcripta ſunt nimium multa,ſilendum putabam. Quôd ſi quid noui ratio poſtularet, rurſus exiſtimabam ceſſaodum temporibus noſtris,cum labor hooeſtus nullum præmium ferat, ſed uel contemptum,uel inuidiam. Sciebam quoque bonas artes,quibus tum Græci,tum Latini, non ſine magna dignitatis auctoritate floruerunt,nunc apud eos qui omnia quæſtu metiuntur, ita uileſcere, ut earum profeſſores infra mortales omneis eſſe uideantur. His rebus adductus,eos imitari decreueram, memoriæ noſtræ doctiſſimos uiros,qui frui ſilentio literarum malunt,quam in opere pœnitendo bonas horas male collocare. Sed nitebantur in aduerſum cauſæ ualidiores: Hominem non ſuis, ſed aliorum natum cnmmodis: Eſſe proprium optimi cuiuſque,aliquid in commune laborare,ſemenque mittere, cuius alij percipiant fructum. Alios ædium monumenta ſuis relinquere,alios nobilitatem generis,alios gloriam uirtute partam,omnes pene teſtimonium quoddam ſui laboris: Non aliter oportere artium liberalium profeſſores,non modo uiuos,ſed magis etiam prodeſſe mortuos: Id feciſſe ueteres nouoſq; ſcriptores,quorum monumentis acuitur æternæ poſteritatis induſtria: Hanc reliquiſſe librorum uelut hæreditatem,quam partim amiſiſſe,partim neglexiſſe,partim deprauaſſe,decoctricis ignauiæ eſt poſterorum:contra hæredis booi frugique,ſeruaſſe legata,ac diligenter auxiſſe:nec qui omnia ab omnibus accepit,nemini quidquam omnium contuliſſe arguatur. Quod igitur ſtudia literarum ſecutus eſſem, bonāque partem ætatis in eo curriculo tranſegiſſem,nec otium languidum ac fere mortuum probarem; ſtatuebam mihi more meo ſemper aliquid io literis agendum,quod & alios forte iuuare poſſet, & acceptam a ſcriptoribus hæreditatem adaugere. Quo me ducebat illud, Quam quiſque norit artem, in hac ſe exerceat. Nec iam conſtare uidebantur,quæ feruntur in contrarium. Si non ſubeſt ingenij magna uis,tamen etiam pariunt aliquid infœcundiores agri,ſi modo arte & diligentia percoluntur. Scripta ſunt ab alijs permulta,ſed alia perierunt,alia io bibliothecis & puluere deliteſcunt, alia palam negliguntur,multa repudiat hæc ætas,multa queritur obſcura,quamobrem relinquitur nobis & poſteris ſcribendi locus. Nec honeſta & utilia capeſſenti,metuenda eſt inuidia:quæ cum gloriam florentem perſequatur,quid habet in me quod toruo faſcinet aſpectu? Nec laboro de contemptu eorum,qui quod nimiū ſpectant honores & diuitias,ingenuas deſpicantur artes: Neſcierunt quid in rebus eſſet optimum, fortuita quidem maluerunt & mortalia, quibus temporis momento deſtituti, ſine re, ſine animi cultu, ſine nomine, ſine uero honore pereunt. Fateamur itaque longe optimum, uerſare literas, quarum beneficio uiuit, quidquid in rebus mortalium pulchrum diuturnumque eſt, Hic igitur experiamur aliquid,& initio tanquam ludentes,explicemus artes eorum qui principes in ratiooe dicendi fuerunt. Nec opus eſt longa meditatione,quid omnium primum ſequamur Occurrunt enim Ciceronianæ Partitiones auditoribus ooſtris propediem exponendæ,quibus in eo genere nihil arbitror neque breuius, neque

que uuuu..mus,neque magis utile iuuentuti. Breuitas memoriā iuuat,ſed parit obſcuritatē: obſcuritas
& utilitas quærūt interpretationē. Duæ ſunt igitur cauſæ,cur hæc interpretemur,difficultas & utilitas.
Totidē cur ediſcamus,breuitas & fructus. Nā partitur hanc artē ſubtiliter,membra circunſcripte breui
ter'que definit,uim & uſum rerū notat. A' ſummis generibus ad partes imas rectū perducit ordinē,om-
nia'que prope rhetoricæ præcepta anguſtiſſimo cōſtipat libello: quē cū perutilem filio ſuo nō uulgari
ter erudito iudicat,eadem ſententia pronunciat,quanti facienda ſit hæc præceptionum deſcriptio. Fa-
tebor autem nihil opus fuiſſe commentarijs noſtris,ſi Georgius Valla,homo non indoctus, propius in
ſpexiſſet,rem cognouiſſet,ueram'que ſententiam ſeruata ratione interpretis,protuliſſet. De quo uiro,
qui certe prodeſſe uoluit,nihil dicā,niſi neceſſario. Stat enim mihi, nullius neque uiui,neque mortui
uel licare nomen,niſi contraueniat ratio neceſſaria. Sed ſi diligenter oēs illuſtraſſet obſcuriores lo-
cos,equidē multis impudēs & ingratus uiderer,qui rebus alienis ornatus,debitā uiro gratiā ſupprime-
rē. Verū teſtes erūt huiuſce rei permulti,Georgium plura ſcripſiſſe in Partitiones oratorias, quæ nihil
faciunt ad rem,exemplis alieno tempore citatis,totos confudiſſe locos, bonam partem reliquiſſe per-
obſcuram,præcepta Ciceronis trecenta & amplius in ſenſum prauum detorſiſſe,pro argumentis figu-
ras,pro figuris argumenta cenſuiſſe: medio itinere,ac ſi longis erroribus & onere defeſſus eſſet,abieciſſe
rerum grauium pondus,tantum pauca leuiora tenuiſſe. Sed quia inuitus feci ut hæc dicerem, taceo reli
qua,& aliorum iudicio relinquo. Quid ab eo diſſentiam,planum facient hæc noſtra commentaria. Ego
quidem ducem meum pone ſecutus ſum,nuſquam ab itinere propoſito digreſſus. Vſus ſum fere ſem-
per expoſitione rerum perpetua,quoniam lacerat animum,memoriam'que perturbat illa minuta rerū
uerborum'que cōciſio. Si quod occurrit uerbum ignotius,alterum,uelut aliud agens,attexui prioris in
terpretamentum. Atque etiam quæcunque uidebantur obſcura,diligenter illuſtraui, non modo para-
phraſi,alio'que ſermone,ſed etiam cōquiſitis ab optimis auctoribus exemplis,quibus ad hæc præcepta
cognoſcenda nihil utilius afferri poteſt. Eorum multitudine ſi nimium fuſa uidetur oratio, id factum
ſcias ab innumerabili rerum frequentia: quæ ſi uel anguſtis ſegregātur interuallis,uniuerſum obtinēt
campum,& tantum non extra ſpacia proferuntur. Quid tum? in explicandis eloquētiæ præceptis non
expauenda eſt ulla copia, niſi quæ inani uerborum fluxu redundat. Si quando opus eſt,excutio cau-
ſas,definio quamplurima. Vtor & demonſtratione rerum,quæ in abſtruſo poſitæ ſunt. Si quædam fa
ciliora interpono,id non tam docendi cauſa facio,quam membra coniungendi. in quo etiam habenda
ratio eſt imperitorum,quibus omnis fere deſtinatur interpretatio. Stylum preſſi,ne lōge diſſiliret a ge
nere commentandi. Quid effecerim,aut quid fecerim potius, iudicent æqui rerum æſtimatores. non
enim mea ipſa uendito,ſed amolior præcipitem multorum licitationem: qui quoniam nihil ſecum pre
tij ferunt,ne pilo quidem licentur uel optima. Sed iſta non uendo,inquam: dono tibi Iacobe Villono
uane chariſſime,tuo'que nomini dicata uolo: ut quod ſtudium rhetoricum uehementer amplexaris,ale
re poſſim,nō modo uoce,& quotidiana lectione,ſed etiam ſcripto & memoria literarum. Quod ut fa-
ciam,cum tui candidi mores,& ex opera bona profectus bonus meretur,tum auunculus tuus Guliel-
mus Abotus,ſenator ac Iudex lectiſſimus in primario Lutetiæ conſiljo. Is pro ſumma in ſuos charita-
te,cum te loco filii haberet,tuam diſciplinam formare uellet,mihi delegauit hanc inſtituendi curam:
nec ullis unquā rebus,nec laboribus,nec uerbis cōmēdatoriis pepercit,quo te bonis & moribus et diſce
plinis perpoliret. Itaque mihi tibi'que magnopere prouidēdū eſt,ne cōcepta de te optimi uiri fallatur
expectatio. Ego quidē de meipſo uidero: tu autem ut & docte ſcire,& bene agere poſſis, propone tibi
domeſticum egregii ſenatoris exemplum. Complectere cogitatione,quā'm diligenter cum multas alias
artes,tum ius ciuile didicerit,qua ſemper fuerit integritate & innocētia, quā'm admirabili modeſtia et
humanitate,quā'm acuto ad res agendas conſilio,quanta diligentia in obeundo munere, qua æquitate
leges interpretetur,quā'm temperata ſeueritate mores cenſeat. Hæc & alia multa ſi mente ſequeris,faci
le reperies eas regiones uiarum,quibus peruenit ad auctoritatem. hac iter facito,ut eo progrediare, quo
re uocat & is qui uirtutis iter tenuit auunculus,& nobilis ac illuſtris ille dux copiarum pater tuus Lu
douicus Villononanus.

VR Partitiones oratorias inſcripſerit, id initio demonſtrandum uidetur. Quid partitio nominetur, oſtēdit in Topicis: Partitionum, inquit, & diuiſionum genus quale eſſet, oſtēdimus: ſed quid inter ſe differāt, planius dicēdum eſt. In partitione quaſi membra ſunt, ut corporis, caput, humeri, manus, latera, crura, pedes. In diuiſiōe formæ ſunt; quas Græci ἰδέας, uocāt, noſtri ſpecies. Hæc ille. Inuentio autē, diſpoſitio, elocutio, memoria, pronūciatio, nō ſpecies aut formæ rhetorices, ſed ab omnibus partes nominātur, propterea quòd ex iis ueluti mēbris ars oratoria componitur. Nec enim inuentio eſt rhethorica, ut laurus eſt arbor: nec diſpoſitio eſt ars bene dicendi, ut iuſtitia eſt uirtus: quia genus de ſpecie: nō de parte totum dicitur. unde partes, nō ſpecies eſſe conſtat. Cum ſint igitur hæ quinque partium primæ, quæ ex ordine in minora quædam partiantur, cūq; minora membra partitione ſæpius quàm diuiſione diducantur, nomē partitionis aptius fuit, quàm diuiſionis. Sed et multæ diuiſiones in hac arte reperiuntur, ut cum diſtribuuntur ſpecies locorum, orationum, cauſarum, quæſtionum, bonorū: quæ ſicut nomine partis & ſpecies interdum uocātur, à Cicerone præſertim, ita quoq; nō inepte dicuntur partitiones. An dictæ ſunt partitiones, quòd oratoriæ ſcholæ, hoc eſt, rhetoricæ diſputationes, ſic appellitari ſolerēt? Nō eſt hæc nominis prima cauſa, ſed methodus atque ratio dicendi, in qua propoſito fine quo dirigantur omnia tum genera ſtatuuntur, deinde ſubijciūtur partes, et generum partiumq; nomina definitionibus explicātur. Ab hac uia differendi nomē hoc ductū fuiſſe ſignificat in fine libri, cū

dicit:Expoſitæ ſunt tibi omnes oratoriæ partitiones,quæ quidem è media illa noſtra Academia floruerunt:neq; ſine ea aut inueniri,aut intelligi,aut tractari poſſunt.Is autem titulus aptior eſt huic libello,quàm cæteris eius de arte dicendi, propterea quòd in hoc ad dialecticum morem breuiter & acute,in alijs ad Q.Fratrem,& ad Brutum,ample & copioſe diſſeritur.

QVO tẽpore Iulius Cæſar unus amiſſa Romæ libertate dominabatur,Cicero, qui nõ parũ ſuæ auctoritatis amiſiſſet, egreſſus in Tuſculanũ,cũ iuuẽtute rhetoricas artes philoſophiãq; tractabat.Hinc illud: Otiũ primũ et ſummũ eſt, quoniam Romæ exeũdi poteſtas data eſt.Id in eius uita Plutarchus habet. Quòd igitur otiũ eſſet,& hæc ad ſcribendũ propoſita materia,et is filius qui inde caperet fructũ,quodq; præcepta Græcorũ nõ modo Latino ſermone,ſed etiã Romana grauitate donare uellet,ſuſcepit hãc partitionũ deſcriptionẽ,et ab his cauſſis hoc duxit exordiũ,quod plerunque ſcriptores artium factitant , ut quibus impulſi cauſis fuerint,initio proponant . Primam facit,ſtudium & inſtitutionem filij: alteram , præceptorum Græcorum Latinam explicationem:tertiam,uoluntatem ſuam:quartam,otium ſummum.quas omneis ſic connectito:Cum uelis rhetorica non modo græce,ſed etiam latine audire; ego uero nihil malim,quàm te doctiſſimum eſſe; & otiũ mihi ſummum ſit:faciam ut dicendi præcepta cognoſcas,eaq; latine ſcias.nec abutar otio, qui tua ſtudia uel maximis occupatiõibus meis anteferre debeo.Cauſas diducimus, quoniã per ſe ualet,& filius honeſta petẽs,& explicatio rhetoricæ latina,& paternus affectus,etiã ſi nihil petat filius, et opportunitas ac occaſio.Hæ rationes efficiunt , ut ſuſcipiatur ſcribendi negotium.Ratio uiaq; docendi facilior in cauſa eſt, cur interrogationibus agatur.Ergo initio propoſuit quæ ſcriberet,cui maxime ſcriberet,quo ſermõe,quo ſtudio,quo tẽpore,qua methodo uteretur. Tenuit decorũ, qui dubitantẽ fecit adoleſcẽtulũ,reſpondentẽ ſenẽ,quiq; ſeruauit illud ἦθος, & ingenuos animi mores,obiecta filij perſona,ſignificãs . paternæ charitatis affectũ. Otiũ primum & ſummum eſt.] Hoc eſt,primum & ultimum . Horatius:

Prima dicte mihi,ſumma dicende camœna.

Primum itaque,quoniam aliquando Romæ exeundi poteſtas data eſt à Cæſare.Vltimũ,nõ quod ſint hæc extrema ſenectutis,aut ſcribendi,ſed quòd haud tempeſtiuius unquã hæc filij ſtudia iuuare poſſit,cũ pater ad philoſophiã,filius ad eandẽ, honorumq; contentionem traijciat.Erunt qui ſummum accipient maximũ,ut à nobis in ambiguitate uerborũ diſſentiãt, & inde uideantur eſſe docti.Scio equidẽ,ſummum pro maximo ſæpe dici. Quis hoc neſcit? At in ambiguis habeo mihi meã ſententiã,ſicut & illi ſuã.Et quia quod facilius eſt, ſciũt omnes,quod occultũ & probabile uidetur,traho in lucẽ.ut ſi quis hoc malit,accipiat.At nõ fuit ultimũ otiũ.quid ita?Scripſit poſtea. Quid ſi rhetoricandi fuit occaſio poſtrema?quid ſi uolũtas ultima?quid ſi extrema ſpes?Non'ne ſic ultimum dicimus,quod ſimpliciter non eſt ultimũ.Stabat uerſus Horatianus hoc modo:Prima dicte mihi,extrema dicẽde camœna.Sũma dixit:Quãobrẽ?niſi ſic erat cõſuetudo loquẽdi.Habeo idoneum exẽplũ locutionis huius:ſi contradicis,habe tuũ,& planũ fac,primũ & ſummũ dixiſſe ueteres pro principe et maximo.nõ enim ualet cõplexio:Summũ aliquãdo ſignificat maximũ,ergo primum:& ſummum ſignificat primum & maximum.Habenda ratio totius orationis,non unius,tantũ particulæ.Nec ſi pugnabis exẽplo, ſtatim cedam , deſerens æque probabile.tantum fatebor utrunque poſſe defendi . Tu me græce ſoles ordine interrogare .] Cicero libro Officiorum primo:Ipſe ad meã utilitatẽ ſemper cum græcis latina coniũxi.idem tibi cenſeo faciendum.Quid feceris uterq;,hic quidẽ locus oſtendit.Ordo interrogantis eſt,qui et condentis artem.

Huius autem eſt,ut rẽ omnẽ in genera digerat,quæ perpauca ſunt:deinde eorum generum quaſi quædam mẽbra diſpertiat:tum propriã cuiuſque uim definitione declaret.Sic Craſſus de iure ciuili apud Ciceronem lib. I. QVOT in partes diſtribuenda eſt omnis doctrina dicendi ?] Locus eſt obſcurus,quiq; egeat illuſtratione.Nã uis oratoris quinque rhetoricæ partes amplectitur:quinq; partes uniuerſam rhetoricẽ.Qui locus eſt igitur in partitiõe duabus reliquis partibus , orationi,ac quæſtioni?Deinde,oratio eſt opus oratoris,uidetur ergo nõ eſſe pars rhetorices.Præter hæc,quæſtio,tertiũ mẽbrũ partitionis,materia eſt,non pars:naturaq; præcedit orationẽ, propterea ſolet artis initio tractari. Cur hic poſthabetur?Breuiter expediamus hunc nodum.Iudicandũ eſt(inquit Fabius lib.2.) rhetoricen in actu cõſiſtere,idcirco practicẽ eſſe. Quæ cũ ſit in agendo,& ipſo perficiatur actu, nullum poſt actũ , quod oculis ſubijciatur,opus relinquit. Actus autẽ quærit artificẽ,in quo uis ſit oratoris:quærit orationẽ, qua ſe explicet: quærit & quæſtionẽ ſiue materiã,ſine qua cõſtare nõ poteſt oratio.Quòd ſi oratio ſcribitur,nõ pronunciatur, tamen hæc erũt eodẽ ferè modo neceſſaria.Ex his tribus cõſtatur ea quæ uocatur ab eo doctrina dicendi. Alia ſunt præcepta de rebus & uerbis,in quibus eſt uis oratoris:alia de partibus orationis, in quibus oratio:alia de quæſtiõibus et ſtatibus, in quibus ratio quæſtionum.Illam rerum uarietatem continet hæc partitio.Vt enim bene dicat orator,et rhethorica actu ſiue eloquẽtia utatur,habeat quidã uim communium præceptionũ neceſſe eſt:deinde rationes exordiorũ,narrationum, et partium cæterarum:poſtea quæſtionum diſcrimina,proprietateſq;.Nõ igitur dico rhetoricen illam,qua quis peculiariter utitur agẽdo,uel doceri,uel à Cicerone tradi, ſed rhetoricã τεχνολογίᾳ hanc genuiſſe partitionem,hoc eſt,uſu monſtraſſe quæ partes ad bene dicẽdum neceſſariæ eſſent.Ad Actionẽ præcepta tendunt,& ad eũ finẽ dirigũtur:quamobrẽ et initio ſpectandus erat finis.Ex his facile diſſoluuntur argumẽta.Quinq; rhetoricæ partes abſolutæ,perficiũt uniuerſam rhetoricã. ſed uis oratoris(ut hic dicitur)anguſtior eſt,tantũq; tertiã doctrinæ dicendi partem cõtinet,reliquas autẽ oratio et quæſtio. Veraque dicitur duobus modis. Aut eſt oratio,dictio oratoris ex arte cõfecta,et opus artificis:aut pars rhetoricæ de legibus principij,narrationis,confirmationis,& perorationis. Quæſtio de qua agitur,nõ eſt pars rhetoricæ,ſed illa quæ quid theſis,quid hypotheſis,qualiſq; utriuſque natura ſit,arte cõprehẽdit.Hãc diſtributionem partiũ refert paulo poſt,cũ rogat : In quo eſt ipſa uis?Quid,orationis quot ſunt partes?Quid, quæſtio quas uã habet partes?Ordo ſic eſt in illis.Primũ eſt,officium ſuum noſſe:alterũ,quibus partibus extruatur oratio:aliud, ut tractetur quæſtio pro ratione naturæ ſuæ.In quo eſt ipſa uis?] In rebus & uerbis eſt omnis oratio.Quintil. Omnis oratio cõſtat aut ex ijs quæ ſignificãtur.aut ex ijs quæ ſignificant : id eſt,ex rebus & uerbis.At cur oratoris facultati Cicero res & uerba ſubiecit,quæ tribuit Quintil.orationi?Quoniã oratoris eſt inuenire,diſponere,eloqui,memoria tenere,pronũciare:his autem partibus ſolũ res et uerba tractãtur:neceſſe eſt igitur in hæc duo cadere uim oratoris.Quæ cũ fuerint inuẽta,ſuiſq; partibus deſcripta,cõponent orationẽ.ſic orationis erunt . In ijs itaq; uis eſt oratoris,ut cauſa efficiẽs:oratio,ſicut effectũ . SED & res, & uerba inuenienda ſunt, & collocanda.] Vis oratoris.Prima pars eſt tripartitæ rhetoricæ. et ea uerſantur in ſententijs & uerbis. Res autem et uerba pariũtur atq; tractantur quinq; uirtutibus.Pariuntur,hoc eſt , eruũtur ab

oratore,

oratore, inuẽtione: reliquis tractãtur, collocatione, elocutione, memoria, pronũciatione: quas ptes eſſe neceſſarias partitio demonſtrat, hoc modo: Res, inquit, & uerba inuenienda ſunt, et collocanda. Nec.n.uoluntas enunciari põt, ſi non hæc inueneris: nec ſi inueneris, pro rerũ dignitate et ordine enunciãtur, niſi tua inuenta collocaris. Sed enim res collocantur, & uerba. Rerum collocatio, diſpoſitio eſt proprie dicta: collocatio uerborum eſt, elocutio. Iam reperta eſt ratio trium partium, inuentionis, diſpoſitionis, & elocutionis. Ex quibus alteram cõmunẽ facit diſpõnem: ſed magis propriam ſententiarum, propterea q res uerbis potiores ſunt, quodq; elocutio ipſa comprehendit uerborum cõpoſitionem. Verum hæc cuncta corrũpit indecora uel uoce, uel geſtu pronũciatio. Huic igitur tribuendus eſt quartus locus, non actionis ordine (ſic.n.uidetur extrema) ſed elocutionis affinitate. Nam q elocutio eſt mentis interpres, & ad eam interpretationem magis habet partes artificioſa pronunciatio, quadam ueluti ſocietate coniunguntur. Quòd aũt earũ omnium rerum cuſtos eſt memoria, cõmunis officij cauſa poſtrema pars habetur. Niſi forte quiſpiam ad pronunciationẽ nihil memoriam facere arbitretur. cui repugnare uidetur hæc Ciceronis traditio, qui cum pronũciationem in uocẽ, motum, uultumq; diuiſiſſet, quorum ſemper oratorem meminiſſe oporteret, ſi quid hiſce de rebus aut cogitaſſet, aut præceptione didiciſſet, poſtremam non ſine ratione memoriam fecit. Ergo inuentio prima eſt, collocatio ſecunda, quæ non nihil ſpectat elocutionem, cui tertius eſt locus: huic finitima pronũciatio, poſtrema memoria. Qui rhetoricẽ ſcribit ad Herenniũ, memoriam in partibus quartam facit. Idem Cicero ſentit de Inuentione. At I. de Orat. nunc quartam, nunc ultimam conſtituit. Quintilianus, & oẽs fere, proximam faciunt elocutioni. Et quidem certe ſi pronunciatio eſt ultima, actio iure poſtrema eſt. Si uero ſpectes id quod ad actionem decoram excogitaueris, & memoriæ mandaueris, merito præcedit. Itaque mihi uidẽtur aliquid habere, quod memoriæ committas: & rurſus aliquid in ore & mẽbris, quod ſit memoria poſterius. Nec propterea duæ ſunt pronũciationes, ſicuti non ſunt duæ inuentiones: una in ratione, altera in memoria. ſed pro mẽte memoria quod ſeruabat, cõtinuatur pronũciatio, quæ partim artificialis, partim naturalis eſt: quemadmodum uox, uultus atque motus, partes actionis. Dicet aliquis: Quid ſi memoriæ nihil eſt commiſſum, ut erit omnium cuſtos? Fieri nõ poteſt ut habeatur oratio, & nihil memoriæ mandetur. Etenim ſi animus tria uerba inuenerit ex tempore, & alia cõtinuandi cauſa moliatur, niſi priora ſeruet memoria, excidant, & inuẽtio ſit fruſtra. Ergo memoria cuſtos eſt, & eorum quæ multo ante excogitantur, & illorum quæ ſubito & inter dicendum reperiuntur. Eadem tenet quæ concepit animus de moderatione uocis, de membrorum totiuſq; corporis geſtu, de uultu, & uniuerſa pronunciatione oratoria. Pronunciatio diuiditur à Quintiliano in uocem, & geſtum. Geſtus uultum continet, motumq; corporis et membrorum. Vultus eſt motus quidem, ſed non qualis eſt manuum uel pedum, ſed motus animi, qui ſigno quodam exteriore ſe prodit: quamobrem ſeparatur à motu.

QVID? orationis quot ſunt partes?] Oratio ſecundum fuerat mẽbrum partitionis, quam diuidit in quatuor partes, principium, narrationem, confirmationẽ, & perorationem. Sic enim eſt natura comparatum, ut ad audiendum paremus auditorem. cum præſtet aures, id de quo agitur, exponamus: ubi cauſam controuerſiamq; cognouit, rem noſtram firmemus argumentis, & aduerſarij demoliamur: poſtremo cum affectu rei ſummam colligamus. Ex hoc ſeminario naturæ prodierũt quatuor partes, non ubique neceſſariæ, ſed pro ratione cauſarum plures pauciores'ue ponendæ. Vna tantum confirmatio non omittetur unquam, quod & Quintilianus affirmat. Etenim comparauit confirmationem oſſibus & neruis, reliquas partes ſuperinducto corpori, quã uocamus carnem. Neruus eſt ad neceſſitatem, caro ſæpius ad decorem. Eodem negotio Cicero partes, & earum tradit officia, ut duæ ualeant ad rem docendam, narratio, & confirmatio: ad impellendos animos duæ, principium, & peroratio. Quæ numerantur ab alijs partes orationis, ut partitio, propoſitio, egreſſio, iudicium, refutatio. ad has quatuor reducũtur duæ priores ad confirmationem, cuius erunt quaſi fundamentum: egreſſio ad eam partem unde pendet. Iudicium fuſum eſt per omnem orationem. Refutatio confirmationis eſt: à qua tamen aliquando diducitur, aut melius docendi gratia, aut q noſtra confirmemus, aliena refutemus. quæ duo ſunt officia, uno tamen genere cõprehenſa: quia ſunt rationis eiuſdem, quòd in utraque tractantur argumenta. hæc de partibus. Quæris, ſint ne tria, quæ præſtare debeat orator? ut doceat, moueat, delectet? nam Cicero & Quintil. hæc tradiderunt. Cur igitur hic prætermittit delectationem? Deinde, ſit ne affectus omnium partium? quod uterque confirmauit. Dicam, Ciceronem tradidiſſe, non quæ omnino ſunt in oratione, ſed quæ præcipua uidentur. Operæpretium eſt autem docere, & mouere, non item delectare, quod ipſum motu & affectu comprehẽditur. An qui delectat, etiam mouet? Sunt enim qui aliquando exordiendum putant ab iucunda re, quali mouit iudicium Craſſus in Scæuolam. An affectus melius diſtinguit partes, quàm delectatio? Non ita mihi uidetur. Partes enim dicerentur eſſe confuſæ, niſi diſtinguerẽtur affectu. At non omnia principia habent affectum & perturbationem: quamobrem dicendũ potius eſt, uerbum impellẽdi, quo Cicero uſus eſt, ad utrunque motũ, & iucundum, & triſtem pertinere: aut (quod paulo ante dicebam) habitam eſſe rationem eorum, quæ oranti præcipua ſunt & maxima. Sũt autem illa, finis. Finis orationis eſt, ut diſceptator cauſam edoctus impellatur: quapp in omnibus orationis partibus licet et docere, & mouere: ſed præcipiendum maxime, quod commodius eſt, ac frequentius.

QVID? quæſtio quas nam habet partes?] Poſteaquã duo priora mẽbra partitus eſt, uim oratoris, & orationem: partitur & ordine q̃onem. Alteram facit infinitam, definitam alteram. Priorem, conſultationem appellat: aut, quoniam ſæpius cadit in deliberationem, ut cum de toto genere rerum conſultatur, ſint ne maiora uectigalia exigenda? aut quòd conſultare, & proponere, interdum ſignificãt idem. Theſis autem dicitur à Latinis propoſitũ. Aut q conſultare eſt aliquid inquirere, etiam citra periſtaſin certã atque definitam. Poſteriorem quæſtionem dicit controuerſiã, aut quia ſic erat conſuetudo loquendi, aut quia in iudicijs à contrarijs partibus ſemper uerſatur, aut certe q ſolet plus habere aſperæ contentionis. Erunt qui referent ad eas quas dicũt circunſtantias, & maxime fallentur. Non enim pariunt illæ circunſtantiæ controuerſiam, niſi ueniunt in quæſtionem. q ſi ueniunt, tam ſunt controuerſæ in theſi, quàm in hypotheſi. Ad hæc multæ cauſæ omiſſa perſona agitant infinitã q̃onẽ, ut de maieſtate læſa, de ui, de iure ſocietatis. Quæro, ſint ne controuerſiæ? Non ſunt iſtorum iudicio, quia non habent plures circunſtantias de quibus agatur, quàm infinitæ quæſtiões. Id quod Cicero multis uerbis oſtendit ſecundo libro de Oratore. Itaque multitudo nihil facit, ſed ratio pugnæ forẽſis apertior & acerbior. Quæſtio infinita nominatur etiam quæſtio generalis, quæſtio uniuerſalis, quæſtio philoſophica, à Cicerone propoſitum, ab eodem cõſultatio, à Græcis θέσις. Quæſtio finita, nunc cauſa dicitur, nunc controuerſia, nunc quæſtio particularis, nunc quæſtio ſpecialis, à Græcis ὑπόθεσις. Cauſa, id eſt quæſtio finita, definitur in Topicis, quæ certis perſonis, locis, temporibus, actionibus, negotijs cernitur, aut in omni-

bus, aut in pleriſque eorum. Propoſitum .i. quæſtio infinita, in aliquo eorum, aut in pluribus, nec tamen in maximis. Colligimus iſtuc, quæſtionem oratori propoſitam ut materiam, & omnem q̃onem, ſed præcipue ciuilem, eamq́; de certo negotio, uel(ut aiunt) de circunſtantia moueri, aut de re uniuerſa. hãc infinitam, illam finitam uocari. QVONIAM *igitur primum eſt inuenire oratoris, quid quæret?*] *Vis oratoris eſt in rebus, et uerbis: & ut aute dixis, res et uerba inueniẽda ſunt. Inuentio rerũ, natura prior. Hæc duplex, una fidei, motus altera. Fides eſt firma opinio: motus, animi incitatio aut ad uoluptatem, aut ad moleſtiã, aut ad metum, aut ad cupiditatẽ. Hoc .n. modo poſtea finiuntur. Ex hac definitione refellitur opinio illorum qui negant delectationem motu contineri, niſi uoluptas nullam habet delectationẽ: quod nemo ſanæ mentis affirmet. Nec ualet iſta cõnexio: Nullam poſtea facit mẽtionem delectationis, ergo ſecludit eã. Eadem rõne colligeretur, excluſa fuiſſe ab arte ſchemata ſententiarũ, de quibus nõ egit in hoc opere. Nec uerũ eſt, quod aiunt, in uerbis potius quàm in rebus eſſe delectationẽ. Nã facetæ narrationes, quæ in hoc genere præcipuæ ſunt, non habent in uerbo ridiculum: nec illa omnia breuiter dicta, quæ mutatis uerbis eundem ſeruant leporem. Quamobrẽ neque Cic. neque Quintilianus hanc partem attribuit elocutioni, ſed uterque inter partes inuẽtionis collocauit: de delectatione facit mentionẽ in exornatione. Redeamus ad propoſitum. Ad fidẽ omnia referuntur argumẽta: ad impellẽdos animos amplificationes ſunt optimæ, quæ ſicut argumenta deſiderant, ſic etiã permulta alia ſumunt. Quid igitur? motus animorum faciet ne fidem, ſicut argumẽtatio? Iuuabit quidem. Affectus .n. quocunque irrumpunt, plurimũ ualent. ſed quia commotus animus etiam quærit argumentum, Cicero putauit aliud eſſe facere fidem, aliud animos impellere. Quid ſi motus capiet argumentũ? Hac ratione pertinebit ad fidẽ. Quid ſi magis argumentis quàm alijs rebus mouemur? Id uero negat Cicero: negant ij qui uerſati ſunt in Republica: quanquam Ariſtoteles Rhetoricorum primo iſtuc ſentire uidetur, ſummum eſſe in argumentando præſidiũ. qd̃ tum uerum fortaſſis eſt, cũ apud philoſophos agitur. Alia mẽs eſt imperitæ multitudinis.* QVIBVS *rebus fides fit?*] *Argumentis fit rei dubiæ fides. Argumenta ducuntur è locis. Loci uocantur argumentorum ſedes. In locis argumenta latent, ſicut res ſuo quæque loco ponuntur. Argumentum diuidit ac definit. Definitione priore loco dicemus. Argumentũ Cicero dicit, oẽm probationem. À uerbo ducitur arguo, quod eſt demonſtro: Degeneres animos timor arguit. Quintilianus argumentũ facit ſpẽm probationis, apertiorem, ut arbitratur, uiã ſecutus. Sed hæc eſt breuior, expeditior, & minus moleſta: illa forte melior ad diſtinguendas rõnum proprietates. Argumentum ἔντεχνον .i. artificiale, inuenitur ab oratore. ἄτεχνον, ſi nõ inuenitur ab eo, tamen ab alio in medium adducitur: quod ſine aliqua inuentione fieri non poteſt. Eſt igitur inuentum, hoc eſt inuẽta ratio & probatio: inueniturq́; ad aliquid probandum. Sit igitur probabile. Nam ſi credibile non eſſet, ut alterius faceret fidem? Nec erit argumẽtum, niſi propoſitioni adhibeatur: & fruſtra adhibeatur, ſi propoſitio certa eſt. Ergo reperitur ad faciendam propoſitionis dubiæ fidem, Vbi facere fidem, nõ eſt neceſſario ac certo probare, ſed ad credendum impellere. Sic eſt argumenti definitio cõſtituta in hunc ſenſum. Argumentũ eſt inuenta ratio probabilis, unde dubitãtem impellat orator ad credendum. Quid ſi non impellitur? non ſtat per argumentũ. At qui debile eſt. & debile poteſt, ſi non uincere, tamen impellere. At non facit fidem. Certe non facit totam, nec opus eſt: ſed facit ex parte: alioquin adiuncta quo nã modo haberentur argumẽta, ſicut & enthymemata prope infinita? Eſt & hic quod dubitare poſſis. Etenim ſi Quintilianus aliud facit argumentũ neceſſariũ, aliud probabile, aliud non repugnans: cur hic Cic. probabile tantum ponit? an quia ſi neceſſarium eſt, nulla lis eſt, & idcirco non eſt argumentum, qd̃ Fabius de ſigno neceſſario dicit: non repugnans autem ſit infirmum, & ideo nihil prope faciat ad fidem? Ad hæc Cicero primo de Inuẽtione probabile definit, id quod ferè fieri ſolet, aut quod in opinione poſitũ eſt, aut quod habet in ſe ad hoc quandã ſimilitudinem, ſiue id falſum eſt, ſiue uerum. Diuiditq́; paulo ante argumentationẽ in probabilem, & neceſſariam. Ariſtoteles primo topicorum ſic probabilia definit: Probabilia ſunt ea quæ probant omnes, aut permulti, aut ſapientes, & hi quidem aut cuncti, aut plurimi, aut percelebres. Dicendum mihi uidetur, argumẽtum probabile ſæpius dici pro eo quod non eſt neceſſarium, illudq́; reperiri in omni oratione frequentiſſimum: ideoq́; oratorum eſſe maxime propriũ. Ea de cauſa Ciceronẽ probabile dixiſſe, nõ qui excluderet neceſſarium (nam & Fabius ἀπόδειξιν argumento cõplectitur) ſed qui uellet hoc intelligi, non oportere probationes omneis eſſe neceſſarias, ſat eſſe ſi credibiles forẽt & probabiles. Non dicã probabile, quidquid probat, ut quidã. Nec .n. eſt credibile quod credit, nec amabile qd̃ amat, nec oratio probabilis quæ probat. Nec etiam dicam probabile, quod adhibetur ad probãdum. Nam ſenſus definitionis eſſet, argumentũ eſt quod adhibetur ad probandum ad faciendam fidem: quod ineptũ eſt, atque abſurdum. Dicam potius, neceſſarium probabile eſſe: ut ſint omnia neceſſaria probabilia, non omnia probabilia neceſſaria. Diuiſio locorum ſic habet. Locus eſt aut internus, aut externus: nil omnino tertium eſt. aut .n. rem de qua agitur inſpicimus, aut aliud quod ad eam referri poſſit. Hoc modo fit duplex ratio locorum. Perſonæ autem & accidentia hic nomine rei continentur. Quintil. lib. 5. Nec eſſe argumentorum loci poſſunt, niſi qui rebus aut perſonis accidunt. An quæ rei inhærent, illam conſtituunt? Non, inquit argutulus quidã: ſed inhærent, quæ oblata cauſa interna agitatione quæruntur. Ergo tua definitione ſi non quærerentur, non inhærent. Ineſt definitio: an rem non conſtituit? Inſunt genus & differentiæ: nonne rem continent? Age proprium & accidens & ſi non formant ſpeciem, nihil ne iuuant rei naturam? Iſta ſunt quæ Ariſtoteles rebus ineſſe dicit, & illarum uim naturamq́; totam continere. Quid igitur aliud eſt rem cõſtituere? Quid ſi tua interna agitatione quærererentur, & non inuenirentur, inhærerent ne? Maxime. Quid igitur facit inueſtigatio? Quanto melius Agricola? qui aliquot rationes locorum aſſignas in rei ſubſtantia, non refert ad inueſtigationem. Sed de his ſatis. Priore loco tractat ea quæ extrinſecus aſſumuntur, quæ in Topicis poſteriore tractauit. Illic progrediebatur à propiore ad remotius: hic remotiorẽ faciliorẽmq́; anteponit materiam. Et ſi iſta prius inquiri ſolent, non tamen ſemper in arte prima tractari: nec res in artibus eo ſemper ordine collocantur, quo quæruntur in agendo. Teſtimonium extrinſecus aſſumitur, & aliunde adducitur ad cauſam. Eſt autem, ut definit in Topicis, omne quod ab aliqua re externa ſumitur ad faciendam fidem. Teſtimoniorum multæ ſpecies, ut præiudicia, rumores, tormenta, tabulæ, iuſiurãdum, teſtes. In his enim quoddam eſt teſtimonium, aut iudicum, aut populi, aut eorũ qui torti ſunt, aut ſignatorum, aut iuratorum, aut teſtium. Hæc autem dicuntur ἄτεχνα, id eſt inartificialia, quia nõ pariuntur ab oratore, ſed à litigatore afferuntur: Quamobrem Cicero, quæ ſine arte putantur, inquit, ea remota appello, ut teſtimonia. Sunt alia quæ numerat eodem modo inartificialia, ſi ad oratorẽ perferuntur, ut oracula, ut pacta quæ citantur à uulgo. Tamen permulta ſunt teſtimonia quæ non accipit orator, ſed ipſe quærit, ut quæ ſecretioribus cõtinẽtur literis, auctoritates, ſenatuſconſulta, edicta, plebiſcita, leges.*

qua

qua de cauſa Cicero nõ affirmat eſſe ſine arte teſtimonia, ſed talis putari. Eadem ratione Quintilianus exẽpla diuiſit à ſex generibus teſtimoniorũ. Ergo ſi ſpectes inuentionẽ, non omnia ſunt in arte: ſi tractationem, omnia ad præcepta referuntur. diuinum eſt, uel humanum, nam ſolis dijs & hominibus mentem uerbis exprimere datũ putauit. Diuina teſtimonia ſunt oracula. i. deorum uoces: quæ ſic appellantur, quod ineſt his deorũ oratio. Auſpicia, quæ ſeruabant augures, quorum erat obſeruare de cœlo: quæ non in auibus tantum poſita fuerunt, ſed & in tonitruis, & in fulminibus, & tempeſtatibus, & procellis, & id genus rebus. quod in Antoniũ Cicero multis locis oſtendit. Vaticinationes, uatum diuinationes, ut Sibyllarum, Calchantis, & Caſſandeæ apud Homerũ. Reſponſa ſacerdotũ, rerũ diuinarũ interpretationes. quæ ſacerdotũ non aliter eſſe putabantur, quàm iuris humani declaratio iuriſperitorũ. Aruſpicum reſpõſa, ſunt diuinationes quæ ſumũtur ab extorum inſpectione. Exta quidẽ à uictimis exempta & reddita, putabantur indicare deorum uoluntatem. Aruſpices etiã prodigia interpretabantur: ut quid portẽderet equus Iulij Cæſaris, auctore Suetonio. Reſponſa coniectorũ, interpretationes ſomniorum, ſi qua uenire ab Ioue crederentur. Si quis apertius hæc intueri uolet, inſpiciat lib. Ciceronis de Diuin. Cæterum ex illis argumẽta ducere non eſt magni negotij, quandoquidem iſtuc imperiti factitant, adeo, ut hæc eſſe ſine arte dicantur. Quòd ſi alia religio noſtra eſt, alia antiquorum, & hæc omnia accõmodare tempori neque poſſumus, neque debemus, non tamen omnino ſunt inutilia. Plura nobis quàm illis oracula, multa ſigna & prodigia, multæ uaticinationes, multa reſponſa ſanctorum uirorum, nõnullæ ſomniorum interpretationes: & ſi nullæ ſint, tamen res antiquorum noſſe, neminem pœniteat. Humani teſtimonij partes, auctoritas, uolũtas, oratio. quarũ diſcrimẽ eſt. Auctoritas habet dignitatem, ac pcæ ſe fert aliquid quod uideatur imitãdum: ut ſi quid uiſum gentibus, populis, ſapientiſſimis uiris, legumlatoribus, claris ciuibus, poetis, magniſq; rerum ſcriptoribus. Quorum rerum plenæ ſunt orationes. plenæ diſputationes omniũ: nec ullũ doctis et indoctis frequentius argumentum eſt. Quæ ſint aũt quæ faciant auctoritatem, Cic. tradit in Topicis. Voluntas non eſt ad imitãdum propoſita, ſed pro affectu ſuũ de re peæſcribit iudicium: ut uolũtas teſtamẽtorum, ut mãdatorum, ut priuilegiorum. Et huc forte pertineat illud, Sit pro ratione uoluntas. Ea ſæpe rebus ſcriptis inquiritur: unde ſtatus eſt legalis, de ſcripto & uoluntate. Oratio eſt omnis expreſſa uerbis ſententia. ut populi ſermo, teſtiũ dicta, & ea uerba litigatorũ, quæ de cã circunferũtur. Oratio aut libera eſt, aut expreſſa. Libera ſunt eorum teſtium uerba, quibus non eſt lege denũciatum, & ſi qua de re ſponte iactantur. Orationis expreſſæ ſunt ea quæ dicũtur in tormentis, & quæ ui argumẽtationis, aut metu, aut alia rõne exprimuntur, id eſt, extorquentur. An expreſſa dicis aſſeruata, & ſic notata, ut negari non poſſint? Minime. Qui ſcis? Libera & expreſſa ponuntur cõtraria, ſicuti libere loqui & coacte. Expreſſa aũt, pro aſſeruatis, nõ opponuntur liberis uerbis. Ad hæc qui libere loquitur, nonne uoces exprimit, id eſt ſic edit, ut notari queant? Teſtis liberum & uolũtarium teſtimonium dixit apud iudices: negari iam non põt. Erit igitur expreſſum iſtorum ſentẽtia, et idem erit liberum et expeeſſum: quod eſt abſurdum. An oratio expreſſa genus eſt ſcripti, pacti, promiſſi, iurati, atque quæſiti? N. ã qui abutuntur hoc uerbo, putant eſſe genus iſtorũ. Falſo putant. Sunt. n. pacta quædam libera, & promiſſa, & iurata, & quodammodo quæſita, ut ſi qui ultro ſe dedit in quæſtionem, uerba dixit: quod plerique ſerui factitarũt. Ad hæc, quãdo trãſacta ſunt, nõ ultra ſunt libera. Audio. Multa quoq; libere dicta ſunt, quæ ſuis auctoribus attulerũt exitiũ. Non. n. poterant negari, nec erant ultra libera. Iurauit aliquis remotis arbitris, ſe ducturum puellam. adductus in iudiciũ, iuraſſe ſe negauit. abſolutus eſt. Dicunt orationẽ iuſiurandi liberã fuiſſe, quia potuit negari: & tamẽ iurata referunt ad orationẽ expreſſam, et ſibi repugnant. Ad teſtimoniũ ſcripta referũtur, ut chirographa, ſyngraphæ, ſtipulationes, cõmentarij, uulgo regeſta dicuntur. Edicta literis propoſita, quæ prope infinita prodeunt à magiſtratibus. Item acta, ut ſenatus, & leges, & rerũ geſtarum teſtata memoria. Adde etiã pacta, promiſſa, iurata, quæſita. Pactũ, quod inter aliquos conuenit, ualebit, etiã ſi nihil ſcriptũ eſt. differt à promiſſo: quia pactũ minimũ duorũ eſt, ut in ſponſalibus: promiſſum, unius eſſe poteſt. Pactũ firmius, promiſſum debilius. Iurata dicit ea, quæcunq; dixerit iuratus, aut teſtis, aut alius, ſiue apud iudices, ſiue apud alios loquatur. Quæſita proprie tormentorũ ſunt. unde tormẽta nominantur qõnes. Eo tamẽ referre poſſis, quæcunque fuerint expreſſa, ſiue à recuſantibus extorta, ut extorquẽtur multa pollicitationibus, minis, metu, dolo, uerberibus. Iſtorũ omniũ genus eſt oratio. QVAE ſunt quæ dicis inſitas?] Locus eſt aut inſitus, aut aſſumptus. Et argumentũ aliud infixũ, aliud remotũ, quod extrinſecus adducitur in cãm. Aſſumptũ partiuit. Inſitum diuidit in quatuor ptes, in definitionẽ, in partiũ enumerationẽ, in notationem, in affecta ad id de quo quæritur. Affecta in decẽ et treis ſpẽs diſtribuit. Hæc eadẽ uno ad eã rẽ cõparato libello Topicorũ tradit ex Ariſt. unde quod ad rẽ præſentẽ faciat, petere poſſis. Ridiculũ putarẽ, multa quæ Cic. plura quæ Boetius tradidit, his inferre cõmentarijs. Liber eſt ad manũ, in quo ſunt præcepta de ratione locorũ digeſta. Paucis igitur definitiones & exempla perſtringamus. Inſita dicũtur, infixa rebus ipſis de quibus eſt cõtrouerſia, quæ uel οὐσίαν. i. ſubſtantiam, uel συμβεβηκότα, id eſt accidentia ſignificant. Hæc duo ſunt in rerum natura, ad quæ omnia referuntur à ſapientiæ profeſſoribus. Subſtantiæ ſunt, totum, et eius definitio, ptes, notatio, quæ definitionis eſt ſpecies, genus, forma, differẽtia, quæ ſpẽm conſtituit. Accidentiũ uero ſunt multæ differentiæ, propria, ſimilia, cõtraria, adiuncta, comparationes. Antecedẽtia aũt, conſequentia, repugnantia, cauſæ, et effecta, mediã ſeruare naturã uidẽtur, quæ Boetius ad ſubſtantiam refert. Certe non põt antecedens eſſe, quin ſit conſequens: nec conſequens, quin ſit antecedens: nec effecta, quin ſint aut fuerint cauſæ. Sic res habet in ijs quæ dicuntur ad aliquid, ut nõ eſt dominus ſine ſeruo, nec ſeruus ſine domino. Hoc tamẽ non efficit, id quod antecedit, ſubſtãtiã ſemper eſſe: ut, ſi peperit mulier, cũ uiro cõcubuit. Scientia eſt qualitas: nec tamen eſſe poſſit, niſi ſit quod ſciri queat. Si igitur res ſubiectas inſpicimus, alia erũt ſubſtãtiæ, alia accidẽtia. Verba hæc, antecedẽs, cõſequens, repugnans, et cætera, quando quidem referuntur ad aliud, in accidẽtibus erunt. rationes rerum, quæ relatione quadam conferuntur. hoc ipſum quod ſunt, aliò referunt, nec tamen in ſubſtantijs collocantur, niſi quadam ſimilitudine ducta ab ijs quæ proprie, per ſeq; ſunt. Sunt qui repugnantia ad accidentia tantum pertinere exiſtimant. atqui ſi eadem rõ eſt argumentandi ab antecedentibus & conſequentibus & repugnãtibus, ut Cicero uult, latius oportet extendere repugnantiæ nomẽ. Non autem proprie dicimus, Socrates & Plato repugnãt, ſed repugnãtia ſunt hæc, eundẽ numero hominẽ Socratẽ eſſe, et eundẽ Platonem: quod in illis eſt ratio ſubſtantiæ diuerſa, ꝑ quam phyſici nõ modo repugnare formas, ſed eſſe contrarias quaſdam, dicere interdũ nõ uerẽtur. Affecta Boetius finit, quæ quodãmodo ad aliquid referri poſſunt, ut ad id cui natura cohærent, ut genus eſt formarũ, formæ generis, antecedẽtia cõſequentiũ, cõſequentia antecedentiũ: cætera eodẽ modo. Cæterum, quod notauit Gellius, affecta Cicero dicit, quæ non ad finem ipſum, ſed proxime finẽ progreſſa deductáue ſunt: ut de prouincijs cõſula-

ribus, bellum affectum uidemus, & (uere ut dicam) prope cōfectum. Quem ſi capiamus intellectū, dicentur affecta ad id de quo quæritur, ea quæ totū non conficiunt, ſed ex parte faciunt: nec ſunt ipſa per ſe cōfecta, ſed affecta quæ rebus alijs adiuncta, plenam recipiūt abſolutionem: ut nec animal hominem, nec rationale cōſtituit, ſed utrunque animal rationale. Quod eo firmius eſt, quod hic auctor frequenter in hunc ſenſum affectorum nomen uſurpauit, & q in Topicis relatiua quæ dicuntur à Boetio, non affecta dixit, ſed ea quæ cum aliquo conferuntur. Quamobrem treis facit locos, quibus totum comprehenditur, finitionē, partium enumerationem, ac notationem: reliquos aūt ſegregat, ut qui non ad totum adhibeantur, ſed ad totius aliquam partem, quod affectorum propriū eſt. Si quis eſt cui non arridet hæc nominis ratio, ſciat me nō ut certā firmamq; pronunciare, ſed inquirere uerborū ſignificationes, & experiri, poſſint ne propoſito cōuenire. An affecta dixit, ut nunc iuris prudētes, rei principi adiuncta atque cōnexa? an cognata et affinia? an ὑπάρχοντα καὶ κατηγορούμενα an ſubiecta rei de qua agitur? Quidquid eſt, affecta ſunt inſita ſe inhærentia, nec adhibentur ad totum probandum. Iam ad ſingula ueniamus. Definitio eſt auctore Cicerone, earū rerum, quæ ſunt eius rei propriæ, quam definire uolumus, breuis & circumſcripta quædam explicatio. Rhetorice eſt bene dicendi ſciētia. bene dicere præclarum eſt. igitur Rhetorice præclara eſt. Partium enumeratio, quæ duas plureſ'ue partes numero ponit, ut aliquid inde colligatur. Ciuis eſt, ergo natus, aut factus. nō eſt natus, ergo factus: nō eſt neque natus neque factus, non igitur ciuis. In partiū enumeratione intelligitur & diuiſio formarū. Sunt qui diuiſionem in locis habendam negent, forte q Ariſtoteles oſtenderit definitionem à diuiſione non poſſe demōſtrari. At idē Ariſtoteles in Topicis locum à diuiſione ſemel et iterum ponit. Verba philoſophi trāſcriberem, niſi breuitati ſtuderem. Notatio uis eſt uerbi, quam Græci ἐτυμολογίαν uocant. i. ueriloquium: quod uerbum tanquam durius euitat, notationemq; ſubijcit, quia ſunt uerba rerum notæ. Si conſul patriæ conſulit, M. Antonius autem patriam euertit, non eſt habendus conſul. Non aſſentior ijs qui nomen ſubijciunt accidenti; propterea quod nomen inuoluit atque implicat, quod definitio pluribus exponit. Nomē igitur & definitio ſunt eiuſdem rei, nō alterum eſt rei, alterum accidentis. Quod ſi nomē mutatur ut accidentia, nihil eſt ad Ciceronem improbādum: qui enim, non uerba ſpectat, niſi quatenus ſubſeruiunt rebus. Notatio exprimit uim nominis. Nomen dum manet, confertur ad rem, totumq; deſignat. Indignum eſt, meo iudicio, uana quadā ſubtilitate uiolare atque diſſipare grauitatem ſummi uiri, cui penè omnia referre debent acceptum, qui grauiter & copioſe aliqua de re diſſerere poſſunt. Nomē ut eſt uox, rei accidit: ut ſubſtantiā ſignificat, ſequitur rē, ſine qua inane eſt. Cōiugata ſunt, quæ ab una origine deducta, uarie flectuntur, ut paſcuū, paſco, cōpaſcuus: Iuſtus, iuſtitia, iuſte. Iuſte facis, iuſtus eſt igitur. Mori miſerū nō eſt, non igitur miſera mors eſt. Coniugatis frequenter utitur Ariſtoteles in Topicis, & ea ſeparat à caſibus, qui ferè ſunt nomen & aduerbium, ut ſapiens ſapienter, temperatus temperate. Genus eſt, quod habet formas, ut animal hominem & beluam, Virtus prudentiam, iuſtitiam fortitudinem, temperātiam. Virtus non eſt agere maligne, non igitur prudentia eſt malitia fallendi. Forma uel ſpecies, quæ genere continetur. Si furtum eſt, uitium eſt. Nouit artem, qui nouit grāmaticen. In ſpecie continentur & ſingula quæ dialectici uocant indiuidua. Odit ſe nemo, non igitur Cato, qui ſibi manus attulit, oderat ſe. Similitudo rerum collatio per qualitatem. Cicero, Vt curſu curſus, ſic in uiris fortibus uirtus uirtute ſuperatur. Differentia, qua res à re differt, ſiue in rei ſubſtantia eſt, ut rationale: ſiue proprium eſt, ut roſtrum habere (proprium. n. nomine differentiæ continetur) ſiue accidens, ut album eſſe, ſedere, dormire. Complectar uno uerbo: Quidquid ſimile nō eſt, differens eſt, ut hic ſumitur differentiæ nomen. Seruit, ergo ſeruus eſt. hæc ſunt coniugata. Diſſolue per differentiā: Aliud eſt ſeruum eſſe, aliud ſeruire. addictus quidem ſeruit, neque is eſt ſeruus. Nam differentia ad refellendum plurimum ualet. Dicet aliquis, per differentiam intelligi tantum diſſimilitudinem. ſic enim ſimilitudini opponitur. Nō eſt ita: non ſecluditur illa differentia ſubſtantialis, de qua tam multa Ariſtoteles, à quo rationes locorum duxit Cicero. Nec differentia et ſimilitudo ſunt contraria: ſed differenti ſubſtantia, idem: differenti quantitate, par: differenti qualitate, ſimile opponitur. Contrariorum, quæ ab alijs oppoſita dicuntur, quatuor ſunt genera. Vnum eorum quæ Cicero dicit aduerſa, ut ſapientia, ſtultitia. alterum eſt priuantium, id eſt, habitus & priuationis, ut dies nox, lux tenebræ, uidens cæcus. Huc refert Cicero, quæ negantur per præpoſitionem In, ut dignitas indignitas. Aliud eorum quæ cum aliquo conferūtur, relatiua nominant, ut maius minus. Aliud contradicentium, ut, Eſt, non eſt. Coniuncta uocantur aliter adiuncta: uocantur etiā à Quintiliano cōſequentia. Sunt ea quæ naturæ finitima, ſæpe quidem, non tamē neceſſario cohærēt, ut metus pallor, ut uerecundia rubor, ut amor ſtupor. Venenum dedit nouerca. Non læſit filium mater. Fuit mali conſcius. Adultera eſt, lauat cum iuuenibus. Admonet hic locus, ut quæratur, quid ante rem, quid cum re, quidq; poſt rem euenerit: ut cædē antecedunt rixæ, comitatur perturbatio, ſequitur fuga. Hinc oratoribus innumerabilia ducūtur argumenta. Eo ſiquidem multa ſigna referūtur: deinde multæ cauſarū, quæ non agunt neceſſario, ut ira, ſuperbia. ad hæc multæ περιστάσεις, id eſt appendices & circūſtantiæ rerū atque perſonarum, ut patria, genus, educatio. Antecedentia ſunt, quibus poſitis aliud conſequatur neceſſe eſt. ut incumbēte mari procella, ſequitur fluctus. Item ab antecedentibus argumentum ducitur, cū aſſumimus antecedentia ad inferenda conſequentia. ſi dies eſt, nox non eſt. dies eſt autem, nox igitur non eſt. Conſequentia quæ rem neceſſario conſequuntur. ſi meſſis eſt, ſatum eſt. Si ſpirat, uiuit. Et conſequentia, quæ ſic inferunt antecedentia, Si homo eſt, animal eſt: non eſt animal, non eſt igitur homo. Repugnantia, quæ contrarijs adiuncta, cum re nunquam cohærere poſſunt: ut amare, odiſſe, contraria ſunt: odio cædes adiungitur: repugnant igitur, amare, occidere. Repugnant etiam, quidquid eiuſmodi eſt, ut cohærere nunquam poſſit. Cicero in Topicis: Adiuncta, inquit, de quibus paulo ante dictum eſt, non ſemper eueniunt, conſequentia autem ſemp. Ea .n. dico conſequentia, quæ rem neceſſario conſequuntur: itemque & antecedentia & repugnantia. Quidquid enim antecedit quāque rem, id cohæret cum re neceſſario. Et quidquid repugnat, id eiuſmodi eſt, ut cohærere nunquam poſſit. Hæc ille. Quæ ſentētia cum uera eſſet, & perſpicua, ac pp adiuncta, quæ neceſſario non cohærent, inuentus eſſet hic locus, nō defuerunt tamen qui diuinum oratorem, tanquam parū uidiſſet, arguerint. Nos optimum ducem ſequemur: dicemusq;, plurima eſſe in rerum natura ſibi cohærentia: ſi nō ſemper, adiuncta ſunt: ſi ſemper, antecedentia, aut conſequentia, aut ex contrario repugnantia. Cur non arguunt Ariſtotelē, qui hunc locum aſſignauit ſecundo Topicorum? Habet illum ducem Cicero. Hi tres loci natura, ſed eſt una ratio inueniendi argumenti. Quamobrem fruſtra deſudat Boetius, qui probare contendit, unum eſſe locum quem Cicero tripartitum facit. Si unus eſt ac idem numero locus, cur ſunt tres uariæ definitiones? cur rationes diuerſæ? cur argumentum ad antecedens referri poteſt, ut non referatur ad repugnans?

cur Cicero in numerandis his alia & alia repetit, ut in diuerſo? Cauſa eſt, quæ rem efficit uel ſola, uel cum alijs iuncta. Auaritia captus, núquam quieſcit. Cauſarum alia neceſſaria, ut, ſi corpus eſt in luce; umbra eſt alia non neceſſaria, ſi amat eam, ducet uxorem. Rurſus cauſarum genera duo ſunt. unū, quod efficit, ut ignis accendit. alterum, ſine quo res non efficitur, ut materia, tēpus, locus: quæ cauſæ ſtolidæ ab ipſo nominantur in Topicis. Ad hoc ſecūdum genus pertinet illa cauſa formalis toties recantata, materialiſq́; ad prius autē, cauſa efficiens atque finalis. quæ uerba ſpinoſa non tractat Cicero. Vide ſecundam τ͂ τικῶν partē. Cauſa formalis eſt duplex. Eſt enim forma, quæ ſpeciem conſtituit. eſt forma accidentaria. Prior, ut ait, eſt cauſa efficiens. Auctor eſt Ariſtoteles ſecundo de Anima. Hanc ineptè referunt ad differentiam, qui tamen nomine differētiæ fabulantur ſolam intelligi qualitatem. Cum dico cauſam formalem pertinere ad ſecundum genus, intelligo cauſam accidentariam. qua Quintilianus oſtendit in poetas, non potuiſſe uolare Dædalum. Addo etiam formam ſubſtantialem, cum accidentibus tribuuntur actiones, ut à medicis quædam, & ab alijs qui more phyſicorum nó loquuntur. Hoc modo calor naturalis alimentum conficere dicitur, quod nequeat ſine forma uiuentis. hoc modo abundantia parit iniuriam. Effecta ſunt quæcunque efficiuntur ex cauſis: ut, Titubat, ergo ebrius eſt. Comparatio, maior & minor. rerum collatio eſt in diſpari quātitate. A' ſimilibus utraq; ſegregare, nihil difficile eſt. Illa ſunt qualitatis, hæc aūt quantitatis. Comparatio parium non facile ſeparatur, niſi dixeris eſſe tantum in quantitate. Qui ſeparare conati ſunt, exhauſto labore rem fecerunt incertiorem. In ſimilibus aiunt non eſſe tertium quiddam, quod ſit in cóparatione, quod falſum puto. Nam duo minimum conferuntur, & accidens eſt tertium, in quo conueniunt. Relinquamus igitur hāc ſubtilitatem, neque enim propter eam ſimilitudo & cóparatio diuidūtur. Exempla ſunt, Si quis ſacrilegium facit, faciet furtū. Qui facile ac palam mentitur, peierabit. Qui ob rem iudicandam pecuniam accipit, & ob dicendum falſum teſtimonium accipiet. Hæc de locis anguſte locuti ſumus. VT definitio, ut cótrariū, ut ea quæ ſunt ipſi cōtrario ue eius aut ſimilia aut diſſimilia.] Quæſiere permulti quid ſibi uellet hic Cicero, cur hic locos repeteret, quòd nec alijs libris ipſe feciſſet, nec ſcriptores cæteri qui topicā rationem tradiderunt. Arbitrabantur ex ijs quos uidimus nónulli, ſummatim colligi ſuperiores locos. In quo mihi falli uidebantur, quòd earum rerū fiat coaceruatio, quæ ſparſæ fuerunt: hic autem locos tanta breuitate numerauit, ut nulla fuerit opus repetitione. Dicam quod ſentio. Poſtea quàm poſuiſſet argumentorum ſedes, quæ uere & ſtabiles eſſent, uidit alias eſſe non ita diſſimiles, quæ quoniam parum diſtarent, nihil diſtare uiderētur: unde quoque liceret oratoribus argumenta producere. ijs porrò nomina defuerūt: ſuperioribus igitur quadam ſimilitudine comparauit. quod oſtendunt hæc aduerbia, ut quaſi, ſæpe repetita: quæ tum demum congruūt, ſi qua forte ducitur aliunde translatio ſermonis. Eſt igitur uera finitio, quædam imago finitionis. Sunt uere cōtraria, quædam ſimilia contrariorum. An hæc repetitio pertinet ad fictionem, quàm omnes peragrare locos ſcribit Quintilianus in quinto? Nó opinor. Nihil habet noui fictio præter hypotheſim, quæ quidé non mutat locum, ſed fingit eſſe quod non eſt. quamobrem potius eſt figura, ſicut fictio perſonarum. Hic aūtem nó agitur de figuris, neque de fictis locis, neque de fictis rationibus & argumentis, ſed de ſedibus quadam ſimilitudine conſtitutis. Nec aduerbium quaſi fingentis eſt, ſed ſimilia conferentis. Sicut ſyllogiſmus qui ducit ad incommodū, ſiue εἰς τὸ ἀδύνατον, quiq; ſit per ὑπόθεσιν, nihil uariat figuras, ita nec fictio locos. Et ſicut non eſt geographi ſcribere loca, quæ ars memoriæ fingit: ita non eſt rhetoris, in artem referre quos quiſque ſibi fingat locos inuentionis. An hæc repetitio fit, ut oſtendantur principes oratorum loci? Nó enim repetiuit omnes. Neque iſtuc quidem. Fruſtra enim hæc duo aduerbia, ut, & quaſi, toties inſererentur enumerationi: et facilius excepiſſet incultos (ſi qui ſunt inculti & infrequentes) quàm regreſſus eſſe per omnes cultos. An priore loco ſtatuit uocabula artis, poſteriore nomina exemplorum? hoc eſt, an definitio in enumeratione prima nomen eſt loci, in ſecunda ſignificat aliquam definitionem ad eum locū reducendam? Hoc ſi affirmem, multa me incommoda ſequentur? Primum exempla, quæ rem illuſtrare debent, nihil afferēt lucis eiſdem nominibus, pariq; breuitate deſignata. Deinde non aptius dicetur, Definitio eſt locus ut definitio, quàm, narratio pars eſt orationis ut narratio. Nemo autē ſic exponit idem per idē. Quis ita loquitur? Prima cōiugatio uerborū habet à productum in ſecunda perſona tempore præſenti indicātis modi, ut prima coniugatio? Non'ne iſtud abſurdum eſt, & inauditum? Non aliud eſt prima coniugatio quam prima coniugatio, nec definitio quàm definitio. Præterea definitio erit in definitione, & contrarium in contrario, & contentio in contentione, & idem in ſeipſo. Nam in ſecunda enumeratione definitio nó unam ſignificat orationem, quæ quid res ſit, breuiter exponit. Alioqui ſenſus erit, definitio locus eſt, ut aliqua una definitio: hoc autem tam ridiculum, quàm iſtud eſt, Exclamatio color eſt rhetoricus, ut aliqua exclamatio. quaſi nomen artis ſit color rhetoricus, non id quod ſignificatur per illud nomen. Ad hæc cū hæc oratio, animal rationale, definitio hominis appellatur; quæro an artis nomine dicitur, an non? Artis, inquies. Nonne quoties definitio appellabitur, nomine artis appellabitur? ut animal genus? Sanè. Quomodo igitur hic definitio nomen erit artis, & nó erit? Conſtat enim animal rationale definitione cóprehendi, & ea quæ loci, & ea quæ exempli ſignificatrix eſt. Et quemadmodum in hac oratione, Omne genus habet ſpecies, genus eſt ſecundæ ſignificationis, ut dialectici loquuntur: ſic et in hac, Quoddam genus habet ſpecies. Eodem modo dicendum de definitione in uniuerſum, & de aliqua definitione. Alij comminiſcentur aliud: quàm bene, uiderint. Ego de locis per ſimilitudinem dictis hanc eſſe factam deſcriptionem exiſtimo. Iam experiamur exempla. Vt definitio.] Si comœdia eſt imitatio uitæ, ſpeculum conſuetudinis, imago ueritatis: illa certe legenda eſt. Vt contrarium.] Nihil educationi pueritiæ contrarium magis quàm patris indulgentia, tollenda igitur. Educatio & indulgentia non ſunt contraria, ſed quemadmodum contraria ſe demoliuntur, ſic bonos corrūpit indulgentia. Hoc modo in orationibus multa facit contraria uideri, quæ non ſunt ipſa contraria, ut iudicium cenſorum pro Cluentio. Vt ſimilia.] Cice. Philip. 5. Quid intereſt utrum hāc urbem oppugnet, an huius urbis propugnaculum? Similia uult eſſe, urbem obſideri à M. Antonio, & coloniam Mutinenſem: quæ tamen ſimilia non ſunt. Vt diſſimilia.] Accipe quæ ſimilia tradit Cicero: Si fidē præſtare debet tutor, & procurator. Diſſolue hoc modo: Non quemadmodum fidem debet tutor, & procurator. Nam loco parentis relictus eſt tutor, non item procurator. Hæc ſunt ut diſſimilia, & tanquam differentia. De conſentaneis, & præcurrentibus & repugnantibus. Cice. 2. de Oratore facit mentionem, & hoc proponit exemplum: Non ſi Opimium defendiſti Carbo, idcirco te iſti bonum ciuem putabunt. Simulaſſe te, & aliud quid quæſiſſe perſpicuum eſt, quòd Tul. Gracchi mortem ſæpe in concionibus deploraſti, quòd P. Africani necis ſocius fuiſti, quòd eam legem in tribunatu tuliſti, quòd ſemper à bonis diſſenſiſti. Conſentanea ſunt, Carbonem non eſſe bonum ciuem, & iſta male adminiſtraſſe. Diſſentanea uero & repugnantia. Hæc feciſſe, & ciuem bonum eſſe. At quid differunt conſentanea & adiuncta? in priore locorum enumeratione

conueniebant in unum genus adiunctorum: nunc autẽ diſtribuntur hac differentia. Coniuncta, quod & nomen oſtẽdit, tẽpore ſunt finitima, & prope cohærentia, ut metus, pallor. Conſentanea ferè quidem conſequuntur, ſed tempore nonnihil diſtant, nec proxime cohærent: ut illa Ciceronis. Quaſi pugnãtia demonſtrantur exemplo ſuperiore, neque enim pugnás, malo anteacta uita, præſenſq; ratio melior: ſed ut pugnantia conſeruatur. Quaſi cauſæ. Cic. Philip. Tibi certe confitendum, cauſam pernicioſsiſſimi belli in perſona tua conſtitiſſe. Non M. Anton. cauſa belli ciuilis erat, ſed à Cicerone cauſa dicebatur. Vt euentus, exemplum proximum in contrarium recurret. Diſtributiones ſapiunt, & partitionem, et diuiſionem. Si diuidas ſpecies, & conferas ad enumerationem partium, conſtitues formarum tanquam partiũ diſtributionem: ut cũ ſuperior locus fuerit de numeratione partium, hic ſit de numeratione formarũ: ut, ſi ſpongia neque herba eſt, neque frutex, neque arbor, haberi planta nullo modo poteſt. Diſtributio inter colores habetur in Rhetoricis ad Herennium. Verum Cicero poſuit enumerationem partium, diuiſionem autem ut enumerationem eſſe noluit. Genera ſunt formarum, nõ partiũ. Rurſus partes erunt totius, haud generis. Hæc ergo dicuntur ex ſimilitudine, Si T. Gracchus & Saturninus in tribunatu ſunt iure cæſi, magiſtratũ ſeditioſum necare licet. Magiſtratus eſt genus, Tribunatus ſpecies, Tyberius & Saturninus partes. Vt primordia, & quaſi præcurrentia. Vide conſentanea. Quintilianus, Ex initijs ſumma colligitur: Nõ poſſum togam prætextam ſperare, cum exordium pullum uideam. Certe inter cõſentanea, & adiuncta, & præcurrentia, non ita magnum diſcrimen eſt, quin poſſint adiunctorum nomine contineri. Vt uerum contentiones, id eſt, ut comparationes, quãdo res natura maior pro minore, aut minor pro maiore, aut impar pro pari ſumitur. Ouidius ſecundo Faſtorũ: Romule cõcedas, facit hic tua magna tuendo Mœnia, quæ dederas tranſilienda Remo. Maius eſt Romulum mœnia condidiſſe, quàm Cæſarem Auguſtũ condita ſeruaſſe: hoc uult tamen ut minus haberi. Facultas uis eſt in rebus, δύναμις. Cõparatur autem aut natura rerum, aut affectio, aut tẽpus, aut facultas. Auctor eſt Cicero in Topicis. OMNIBVS NE igitur ex his locis argumenta ſumemus?] Poſteaquam locos eorumq; naturam cognoueris, ſi propoſita fuerit ad dicẽdum materia, ſingulos perſcrutabere. Quærẽti ſi nihil dederit locus primus, aut ſi quod attulerit, non ita multum faciet ad rẽ propoſitam, uenies ad ſecundum, & ita deinceps, donec excutientur argumenta, quæ nec leuia ſint, nec communia. Leuia contemnuntur, communia rapiuntur in diuerſas controuerſias, et plus nocent quàm proſunt, niſi iacta retorquẽtur. Ex argumẽtis optimum, quòd firmiſſimum: deinde credibile. Quæ ſunt cõmunia, ut quibus uterque litigator uti poſſit, & tãtum nõ repugnantia, ſæpenumero prætermittenda. Tamen eſt & apud hunc in orationibus ſuis leuibus argumentis locus, et cõmunibus. Quid ergo? leuia ſemper reijcienda arbitratur: quia præcepta ferũtur in id quod eſt optimum, deinde quod optimo proximum. Si quid ſua natura ſit improbandum, quo tamen utamur, nõ tam præcepti fuerit, quàm inopiæ atque neceſſitatis. Ergo ſemper leuia reijciemus in delectu. Si uero tempus requiret, utemur tanquam ſeruis in bello poſt præliũ Cannenſe. An leuia dicit ea, quæ nullius ſunt ponderis? an etiã illa quæ parũ grauitatis habent in oratione? De priori genere quid attinet præcipere? Nemo ſanæ mentis inducit argumẽtum, quod nihil omnino iuuat: Debilia frequenter aſſumunt, qui negligentius fortia quæſierũt. Monẽdi ſunt igitur, ut leuia reijciãt, grauia legant, ſi modo grauium copiæ ſuppetunt. Nõ ſtatim bonus eſt dux, qui non legit ad bellum pueros, ſenes, mulieres & inualido: ſed qui ex ijs qui robur aliquod præ ſe ferũt, optimos quoſque & fortiſſimos eximere nouit, & in album referre. Sic in argumentorum delectu parum eſt ea quæ nullis ſunt uiribus, reijcere, niſi & ea quæ leuiter pugnant, prætereas. Cum autem uocabit tempus, omnes qui arma ferre poſſunt, illis erit locus, nõ ut in delectu, ſed ut in repentino tumultu. Non neceſſaria ſunt, quæ detracta cauſæ nullum afferunt incommodum, & quæ in re de qua agitur, ſuperuacua ſunt. QVONIAM de fide reſpondiſti, uolo audire de motu.] Loco tu, id eſt ex ordine tu quidem quæris. Nam propoſitum fuerat oratori, inueniendum, quemadmodum fidem faceret ijs quibus perſuadere uellet, & quemadmodum motum eorũ animis adferret: ex quibus alterum reſtabat. Ne (quod multi faciunt) locos hic legeris. Nulli reperiũtur loci præter aſſignatos, niſi qui minores his maioribus cõtinentur. At affectuum ſunt loci. Credo. Num propterea qui uult audire de motu, locos quærit? At quærere poteſt. Poteſt quidem. Num Cicero deſcripſit in hoc libello, cum de oratione egit, ac quæſtione? Cur fruſtra quæreret locos? Notauit quoſdam in amplificatione, quæ maxime perorationis eſt. Notauerit quædam præcepta, locos non dixerim nouos, quòd aſſignatis omnes res continentur. De uerbis autem non agitur in præſentia. Cõtemplare potius, quemadmodum ſit affectus inſertus orationi, ac quæſtioni. Orationis, inquit, partes quatuor. Duæ ualent ad impellendos animos, principium, & peroratio. Has itaque partes qui præceptis aſſequitur, eodẽ negotio de motu præcipit. Iam quæſtio uel in demonſtrationem cadit, uel in deliberationem, uel in iudicium. Quibus cum ſit propria quædam facies, atque diſtincta ratio tractãdi, quæ ex ſe colligitur, neceſſe eſt inter præcipiendum ea cõſtitui, quo ad quodque genus affectus iuuetur. Ergo permiſta ſunt de motu affectuq; præcepta, niſi cum ratio amplificandi traditur. QVID ſequitur igitur?] Diſpoſitio ſecunda pars eſt Rhetorices, eaq; inuentionis propria, quia rerum eſt diſpoſitio, uerborum compoſitio. Diſpoſitio, quoniam accommodatur ad finem quæſtionis: diuiditur in eam quæ eſt quæſtionis infinitæ, & eã quæ finitæ. Diſpoſitionis in infinita quæſtione ordo eſt idem ferè, inquit, quem expoſui locorum. Tamen poſtea dicet, utriuſque quæſtionis ſimilem eſſe diſpoſitionem. Id arbitror factum, quòd utroque modo tractari poteſt conſultatio. In conſultatione finis eſt fides, quæ fit argumẽtis: argumẽta ut tractantur à philoſophis, ordine locorum optime collocantur. Locorum nõ eſt idem ordo apud omnes (quod in Ariſtotele & Cicerone uidere licet) non etiam eadem ratio diſponendi omnibus qui propoſitum tractant. Suum cuique conſilium eſt, & quæſtiones aliæ diſponuntur ordine naturæ, aliæ ducunt initium ab ijs quæ notiora ſunt nobis, & hinc progrediuntur ad ea quæ planiora ſunt natura. Perſequamur, ſi placet, infinitam quæſtionem ea diſpoſitione quam Cicero fecit locorum. Sit hæc, An mors ſit contemnenda? À finitione, Nihil eſt cur morte terreamur. quid enim mors eſt aliud quàm corporis & animæ diſſolutio? qua membris ut carcere cum anima liberetur, nobis & ſuauis & iucunda eſſe debet. Ab enumeratione: Etenim ſiue natura morimur, parenti omnium rerum obtemperãdum eſt: ſiue fato, deorum uoluntati: ſiue caſu, ferendum æquiore animo, quòd optimum ſit nõ naſci, aut ocyus aboleri. Ab etymologia. Morte quidem diſſoluimur: qua de re mors à nobis, ut à Græcis μόρος, à ſeparãdis partibus nominatur, quæ ſeiunctio quid habet mali? quid non potius boni, ſi coniunctio fuerat miſera, omnibusq; fortunæ procellis obnoxia? À coniugatis: Mori igitur bonum eſt, & ideo mors bona: quam ſicut moleſtia antecedit, ita quoque ſubſequitur felicitas. À genere: Nulla diſſolutio timenda eſt, quam diuina lege patiuntur omnes. eiuſmodi obitus eſt. À ſpecie: Mors omnis aut uiolenta, aut naturalis eſt. uiolentã cõtemnunt fortes atque ſapiẽtes: naturalẽ omnes qui naturæ parenti nõ repugnãt. mors igitur omnis cõtemnẽda. À ſimilitudine: Ab arboribus fructus uel ſua ſpõte cadũt,

ſemina

ſemina frumentorũ ſpõte moriuntur, ut trãſeant in meſſem: ſolus homo traducetur inuitus? A` differentia: Hominis exitus nõ eſt ut cæterarũ rerũ: cætera corrumpuntur nullo tempore reditura: homo ſolus tũ maxime uiuit, quando mori uidetur. A` contrario: Hæc uita in corpore, moleſta, grauis, miſera: mors igitur ſuauis, facilis, & beata. Ab adiũctis: Sed improbi mortem impatienter ferunt, quia qui in uoluptatibus ſummum bonũ collocarunt, iis omnibus interitus grauis eſt. Si probe uixeris, migrare iucundũ eſt: ſi improbe, pertriſte. Leuis eſt hæc uia ſapientiſſimis quibuſq; propterea q non grauius putant e` uita migrare, quàm in hanc lucẽ uenire. Ab antecedẽtibus & conſequẽtibus: Nihil eſſe graue exiſtimãt, quod ſit a` natura conſtitutum. Naſcimur, ergo morimur. Et quia morimur, idcirco naſcimur. A` repugnantibus: Ab utero prodimus ad mortalitatem: à morte progredimur ad immortalitatem. Non hoc bonũ mors affert, & non erit bona: affert aũt: bona igitur, neque metuenda. A` cauſis: Porrò ubi mortale corpus elangueſcit, anima ſe liberat membrorum compagibus: ut pro ſeruitute libertatem, pro tenebris lucem, pro labore præmium cõſequatur. Ab affectis: Quæ ſi bona à morte pariũtur, nõ poterit illa niſi a` dementibus improbari. A` cõparatione: Fac tamen malam eſſe, cur diuturniores moleſtia anteponimus? cur tot caſus, tot pericula, tot erũnas uni diſſolutioni, eiq; perbreui præferimus? Hinc adde, ſi uoles, exempla. Hæc ſcripſimus, ut oſtenderemus eſſe uerum, qõnes infinitas ordine locorũ poſſe tractari. Quod autem non utique fieri oporteret, excepit his uerbis, Ordo eſt idem ferè quem expoſui locorum. Interpoſuimus quædam, non argumentationis, ſed iungendæ orationis gratia, quòd nudum corpus argumentorum deforme ſit, & aſperum. Nec diximus omnia quæ ad propoſitũ duci poſſunt e` locis. ſatis eſſe duximus indicare paucis, ut rudes infinitæ qõnis argumẽta collocarent. IN definita autem adhibenda ſunt etiam quæ ad motus animorum pertinent.] Videtur hoc uelle, nihil motũ pertinere ad infinitam qõnem, quo tamẽ utitur in oratione pro Sexto Roſcio de toto genere parricidij: qui locus eſt communis. Rurſus in quæſtione finita nõ utique motus erunt: quod Quintilianus affirmat, & Athenienſium probatur exemplo, qui diu in oratione quidem, non ita motu uſi fuerunt. Quid igitur hæc præcepta uolũt? Præcepta rhetoricæ nõ ſunt de re neceſſaria, ſed accõmodatiore. In qõne propoſiti ſunt rariores affectus: in cauſa & hypotheſi frequentiores. Sic.n. multo melius, & ad obtinendum tutius tractatur. Qui diſſerit tantum probandi gratia, non cõtẽdit afficere auditorẽ: quamobrem motu non eget. Qui uero nõ ſatis confidit argumentis, pugnat affectibus: nec docere modo uult, ſed & mouere. Itaque miſcet ea quæ dicuntur a` Græcis πάθη: nunc hac nunc illac impetũ facit, uiamq; molitur qua maxime capi poſſit auditor. hinc fit, ut aliter ac aliter acies inſtruatur. Omnem collocationem, inquit, ad finem accommodo quæſtionis. In propoſito, finis eſt fides: in cauſa, fides & motus. Ex quibus uerbis colligitur, propoſitum i. infinitam quæſtionem, non deſiderare motum, ſed probationem: cauſam uero. i. finitam quæſtionem, probationem motumq; uelle. Iam ſi finis eſt fides & motus, animiq; pro cauſarum generibus uarie mutãtur, neceſſe eſt ad motum ex parte referri diſpoſitionem. Quod aũt non ſit res eadem, fidem facere, & cõmouere, definitionibus, ut par eſt, oſtendit. Quoniam fides eſt firma opinio, motus autem eſt animi incitatio, aut ad uoluptatem, etc. Fides argumentis efficitur, motus aũt locis affectuum. Argumenta porrò niſi ſe accommodarent ad utilitatem cauſæ, ordine naturæ ferè locarẽtur. Sed quia refert, qua rõne, quo'ue ordine doceantur & moueantur animi, digeruntur omnia pro utilitate cauſæ. Reſtat inquirendum, qui fiat, ut motus omnis animi quatuor generibus cõſtet, cũ mille modis moueatur animus? Deinde ſi cauſa minor eſt, propoſitum maius, quo pacto propoſitũ cauſa contineri dicatur. Motus omnis (quod ait Cicero 3. Tuſcul.) aut boni aut mali opinione excitatur. Voluptas eſt ex opinione boni præſentis: cupiditas autem boni futuri, quod immoderate appetitur. Aegritudo contra, ex opinione malorũ præſentium: metus autem futurorum. Sic quatuor affectuum genera ſtatuuntur, uoluptas & ægritudo ſiue moleſtia in rebus præſentibus, cupiditas & metus in futuris. Quoniã aũt multæ ſunt uoluptatũ partes, & cupiditatum, item moleſtiarum terrorumq;, aſſeuerat partes eſſe plures generum ſingulorum. Veniamus ad ſecundum Propoſitum eſt ut genus, cauſa ut ſpecies. In ſpecie autem eſt genus, quinetiã genus eſt pars una formæ. Hoc definitio cõmõſtrat. Homo eſt animal rationale. hominis duæ partes: altera eſt animal, genus. Hoc modo in cã propoſitum eſt ut illius ps. An ideo propoſitum in cauſa eſt, q ex qõne infinita & appendicibus (περιστάσεις dico) componitur cauſa? Dici poteſt. nam in idem pene` recidit quod de genere et ſpẽ dixi. Rurſum cauſa eſt in propoſito, ut res anguſtior in ampliore. Eſt igitur propoſitũ in cauſa, & cã in propoſito, diuerſa ratione mutante. QVID habes igitur de cauſa dicere?] Tria genera cauſarum. Cuique ſua quædã propria diſpoſitio, pp quam fit. hic diſtributio generum, finiumq;. Tentatum, inquit Fabius, & prope impulſum, ut non modo plura genera, ſed etiam penè innumerabilia uideantur: quærendumq;, quo moti priores rẽ tam late fuſam, tã breuiter adſtrinxerint. Ergo tria faciũt genera auditorũ. Vnum, quod ad delectationem conueniat: alterum, quod conſilium accipiat: tertium, quod de cauſa iudicet. Cicero quidem auditorum genera diſtinguit. Aut, inquit, auſcultator eſt modo qui audit. i. tantum auditor: aut diſceptator. i. qui de re cognoſcat: uel, ut interpretatur, rei ſententiæq; moderator. Si auſcultator eſt modo qui audit, res comparatur ad delectationem, & genus eſt demonſtrationis. Si diſceptator eſt is qui audit, aut ſtatuit de præteritis, iudiciale genus eſt: aut de futuris deliberatio eſt, quæ ſi cadit in præteritum, ratione futuri cadit. Quia dubitatio diu tenuit multos, hac demonſtratione colligit eſſe tria genera cauſarum, neque plura, neque pauciora: demonſtratiuum, deliberatiuum, iudiciale: quæ uerba ut duriora uitat, primumq; genus exornationem appellat, quod ad delectationem comparatum, res exornare debet, à parte meliori et freqũẽtiori nominatum, nõ ab ea quæ eſt uituperationis. Senator, nõ ſenatus a` quibuſdã legitur, ut ſenator & iudex ſe reſpiciant. at hoc mihi nõ probatur, quia ſimile non eſt. Iudex unus ſtatuit frequenter, nõ itẽ ſenator. Cicero non ita loquitur, ſtatuit aut decernit ſenator: nec iſtud mos Populi R. patitur. QVAS res ſibi proponet in iſtis tribus generibus orator?] Conſtituuntur hic fines non generum, ſed motuum, qui ſingulis generibus conueniunt: ad quos ſe diſpoſitio accommodat. Poſt enim generum fines alios aſſignat. In exornatione, id eſt, demonſtratione, ſibi proponit orator delectationem audientis, in iudicio ſæuitiã aut clementiam iudicis. Illud ut accuſator, hoc ut patronus. In ſuaſione aut ſpem aut reformidationem deliberantis. Illud ut ſuaſor, hoc ut diſſuaſor. Delectatio autem, ſæuitia, clementia, ſpes, reformidatio, ſunt motus animi in oratione ſpectandi: quod ſupra commonuit, Indefinita, inquit, adhibẽda ſunt etiam quæ ad motus animorum pertinent. Hæc autẽ de generibus proponuntur collocandi gratia: qua de re nũc agitur. Planius explicabuntur cum ad orationis ipſius, quæſtionumq; rationem uentum erit. Sed quid omnino ad collocationem pertineant, non ſine re quæri poteſt. Nam collocatio uel diſpoſitio eſt ordinis ratione quadam conſtitui: hæc autem fere` per omnem orationem fuſa ſunt. Iam reſponſum uidetur ex eo quod ante dicebamus, in quæſtione finita propter

effectus ordinem ſolere cõmutari: quoniam & iucunda, & acerba, & mitia, & ſimilia, ex aliqua parte ſuboriri neceſſe eſt. quæ pars ad eum locũ reijcienda eſt, cui maxime eiuſmodi cõuenit affectus. Propterea percontatur, Cur exponis hoc loco genera cõtrouerſiarum? Vt rationẽ collocandi ad finẽ cuiuſque accõmodem. Atqui finis etiam motus eſt, ut ante dicebat. Hæc igitur tractantur ab eo ad inſtruendam collocationem. Non hic agit de tota rõne demonſtrationis, de qua grauiter et copioſe in hoc opere tandem præcipiet. Sed quoniam de collocatione ſermo fuerat inſtitutus, ex plurimis ea tantũ deſumit, quæ ad collocationẽ facere uidentur. In demonſtratione duo ſunt ordines collocandi. nam aut temporũ ſeruantur gradus, aut generum diſtributiones. In temporum gradibus ea ſunt quæ fuerunt ante nos: ut natio, patria, genus, id eſt, parẽtes atque maiores. Deinde quæ nobiſcum, ut ſexus, ætas, indoles, habitus corporis, animi natura, facta dictaq; pueritiæ, iuuentutis, ſenectæ. Poſt nos erũt exequiæ, funera, pompa, honores, hominumq; exiſtimationes. Hũc ordinem Cic. ferè ſeruat, resq; deſcribit temporibus in Verrẽ, in Piſonem, in Antoniũ Philipp. 2. Hoc. n. modo recta eſt expoſitio, & amplior materia, promptiorq; memoria. Generũ diſtributiones non uno modo diuidũtur. Nam diuidimus bona malá'ue in externa, corporis, & animi. Aut facta dictá'ue reducimus in quædã genera uirtutum, ſiue uitiorum: non utique quatuor, ſed quot res ipſa tradiderit. ut pro lege Manilia, bona ſummi imperatoris partitur in ſcientiam rei militaris, uirtutem, auctoritatẽ, felicitatem: ubi ſubeſt quædam rõ temporis. Aut res g ſtas cõcidimus in maiores, & minores: ut pro Marcello comparat reliqua Cæſaris facta cũ miſericordia in uictos, tanquã minus cũ maiore. Hoc modo trifariam genera diuidũtur. Quòd autem in illis rerum quædã diſſimilitudo eſt, ſingula rurſus progrediuntur, aut à minoribus ad maiora, aut à maioribus ad minora, aut inæquabili uarietate diſtinguũtur. aliter infra præcipit his uerbis: Sed quoniã in tribus generibus bona malá'ue uerſantur, externis, corpis, et animi: prima ſunt externa, poſtea corporis bona, deinde eſt ad facta ueniendum: quorum collocatio triplex eſt. aut. n. temporum ſeruandus eſt ordo: aut in primis recentiſſimum quodq; dicendum: aut multa & uaria facta in propria uirtutum genera ſunt digerẽda. Quæ ut conſentiant iſtis, primo generum diſtributio eſt, deinde temporum gradus, quibus uel aſcendimus uel delabimur: tandẽ inæquabilis uarietas. Res eſt prope eadẽ, tractatio & uerba diuerſa. Inæquabilis uarietas coniungit res generis diuerſi. Cato bellũ gerebat ut ſummus imperator: rẽ familiarẽ adminiſtrabat ut bonus paterfamilias. Nec facile iudices, an fuerit domi foris ue præſtantior. Hæc inæqualia: hic parua magnis intexuntur. Simplicia unam modo rõnem, coniũcta plures habẽt. Cicero Philipp. 2. Patruum in ſeptemuiratu nonne deſtituiſti? Hoc crimen eſt ſimplex. Probri inſimulaſti pudiciſſimam fœminam. Hoc quoque ſimplex eſt. Contentus eo non fuiſti: frequentiſſimo ſenatu, Calendis Ian. ſedente patruo, hanc tibi eſſe cum Dolabella odij cauſam auſus es dicere, q ab eo ſorori & uxori tuæ ſtuprum oblatum eſſe comperiſſes. Quis interpretari poteſt, impudentior ne, qui in ſenatu; an improbior, qui in Dolabellã; an impurior, qui patre audiẽte; an crudelior, qui in illã miſerã tã ſpurce, tã impie dixeris? Vides ne ut in uno delicto multa ſunt ſcelera cõiuncta? Ne dixeris ſimplicia dici, quæ ſolus quis aut primus fecerit: cõiuncta uero, quæ cum paucis, uel etiã cũ pluribus. Cicero hoc ſi forte intelligere uoluiſſet, propria non ſimplicia, cõmunia nõ coniuncta dixiſſet. An ſimplicia dicit quæ ponuntur ſingulatim, coniuncta quæ gregatim? Non opinor. Hic enim agit de natura & qualitate rerum: quod oſtendunt reliquæ partes. Complexio, ſiue coniunctio duorum plurium'ue, non ad naturam, ſed ad tractationem refertur. Factorum præterea alia obſcura, alia dilucida. ea ſunt maioris minoris'ne ſplendoris: qua tranſlatione dicimus claros natales, & obſcuros: ut quod Horat. Cocles pontem aduerſus hoſtem ſolus tenuit, dilucidum præclarumq; eſt factũ: reliqua uiri facta ſunt obſcura. Læta & triſtia, quæ uel arridente uel aduerſante fortuna geſta ſunt. Cicero de Senectute, poſteaquam Quinti Fabij Maximi letiora quædã facinora cõmendauit, addit: Multa præclara in eo uiro cognoui, ſed nihil eſt admirabilius, quàm quo modo ille mortem Marci filij tulit, clari uiri, & conſularis. An læta dicit, quæ audientes afficiunt uoluptate: triſtia, quæ mæſtitia? Id probabile uidetur, ſed mihi potior eſt altera ſentẽtia. Incredibilia, quæ ſuperant hominum fidẽ. Probabilia contra. Cicero in Paradoxis: Sed nihil eſt tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile. Cæſar ad Alexandriam eruptione hoſtium ſubita compulſus, cum deſiliiſſet in mare, nando per ducentos paſſus euaſit ad proximam nauem, elata læua, ne libelli quos tenebat, madeſierent: paludamentum mordicus trahens, ne ſpolio potiretur hoſtis. Factum quidem iſtud, ſed multis eſt incredibile. Iunge ſimili facto: Idem Cæſar, ſi flumina morarentur, nando traijciebat, uel innixus inflatis utribus: probabile eſt.

QVID in deliberatione? quid ſpectas?] *De deliberatione permulta atque præclara ſcribit ad huius operis finem: nunc tantum præcipit, hoc genus quo nam ordine dirigatur. Principium, ſi quod erit, initio collocabitur: deinde narratio: cui proxima cõfirmatio: extrema peroratio. Confirmatio ad fidẽ, peroratio ad motum pertinebit. Quod ſi principium nullum fuerit, nullaq; narratio, duo reſtant collocanda. Probatio antecedet, motus autem ſubſequetur. Principia ne ſint longa, ut Philipp. 4. Aliquando nulla, ut Philipp. 13. & 14. Cauſam ponit utriuſque. Sunt, inquit, ad audiendum, qui deliberant, id eſt, conſilium petunt, ſua cauſa parati. Quibus uerbis nõ ſignificat omnia principia deliberationum, ſed ea tantum quæ uel attentionem uel beneuolentiam mouent. Hæc igitur Quint. interpretatur his uerbis: Pars deliberatiua procemio, quale eſt in iudicialibus, non ubique eget, quia cõciliatus eſt ei quiſque, quem conſulit. Initium tamen quodcunque debet habere aliquam procemij ſpeciem. nec enim abrupte, nec unde libuit incipiendum: quia eſt aliquid in omni materia naturaliter primum. In ſenatu utique, & in concionibus, eadẽ ratio quæ apud iudices, acquirendæ ſibi plerunque eorũ apud quos dicendum ſit, beneuolentiæ. Affirmat & in ſenatu et in concionibus procemia ad beneuolentiam comparandã duci poſſe, quæ plerunque longa ducũtur. Eiuſmodi principium eſt Ciceronis in Seruilium Rullum ad populum. Nec mirum, quia rationi paret ars, ut optimæ duci. In hoc genere nõ multum ſanè ſæpe narrandum eſt, quia narratio eſt præteritarum rerum aut præſentium, ſuaſio aũt futurarum. Quintilianus & hæc interpretatur: Narrationem, inquit, nũquam exiget priuata deliberatio eius duntaxat rei, de qua, dicenda ſententia eſt: quia nemo ignorat id de quo conſulit. Extrinſecus poſſunt pertinentia ad deliberationẽ multa narrari. In cõcionibus ſæpe eſt etiam illa quæ ordinẽ rei docet, neceſſaria: et affectus, ut quæq; maxime poſtulabit. Hac ſentẽtia Quint. duplicem facit narrationẽ. Vnam eius rei de qua dicenda ſententia eſt, quam Cic. uoluit hic accipi. Ea in priuata deliberatione minime neceſſaria: in cõcione ſæpe texenda. Exponimus .n. & quid factũ ſit, & quid fiat, & quid ſit futurũ: quæ omnia in Rullũ facile repies. Narratio tamẽ proprie dicitur eſſe præteritarũ rerũ, aut præſentiũ. Dicet aliquis: uerba Ciceronis, quibus dicit non multum ſæpe narrandum eſſe, intelligũtur de propoſitione, non de narratione: quia nulla poteſt eſſe narratio ſententiæ de futuro. Cur igitur non dicit nunquam eſſe narrandum, ſed non multum ſæpe? Cur Quintilian. id*

refert

refert ad priuatam deliberationẽ, non ad publicã: niſi quod publica narratio fieri põt, & ſæpe fit propter eos qui rem de qua agitur, ignorãt? Propoſitio frequens eſt: ſed & narratio rei, de qua dicenda eſt ſententia. Ad hæc Cicero digerit ordinem partium: propoſitio non eſt, pars rhetoricæ. Iam, quid netat narrare quæ hoſtili more faciat Antonius, ſi dicenda ſententia eſt ut is declaretur hoſtis patriæ? nam debilis eſt hæc ratio. Sententiæ de futuro narratio non texitur. Non dicimus narrari ſententiã, ſed rem de qua ſententia dicenda eſt: ſicut nõ dicimus narrari iudicium, ſed id de quo iudicandum eſt. Non ita Cicero intellexit, cum dixit, Suaſio eſt rerum futurarum: ſed ſenſit, eſſe poſſe multas ſuaſiones, quæ nihil habeant neq; præteriti, neq; præſentis, et illis nõ opus fore narratione: alijs, quæ aliquid petant, aut præſens aut præteritum, conuenire narrationem. QVID? in iudicijs quæ eſt collocatio?] De genere iudiciali, poſtremo loco tandem plurima. Nunc de collocatione. Ea duplex eſt: una accuſatoris, altera rei. i. eius qui uocatus eſt in ius. Accuſator rerum ordinem proſequitur. quod ipſe facit in Verrem, ut exponat quæ commiſerit quæſtor, quid legatus, deinde prætor urbanus, tandem Siciliæ prætor. In rerum gradibus ſingula argumenta, quaſi haſta in manu collocata, uehementer proponit. Non debet in acie conſertim dẽſeq; ſua argumẽta collocare, ſed fuſe et ſparſim porrigere, ut ſingula aduerſarium ſuperare uideãtur. Propoſita concludet acriter: ut tanquã ſecunda ſubſtruatur acies, nunc è ſimplici complexione, nunc ex enumeratione multorum. ſic enim acerbitas exaſperatur, ꝙ plus colligamus, quàm quod efficiatur argumentis, & miſceamus affectus. Extendet argumenta. i. ſingulorum factorum probationes, ſi immoretur, multumq́; loci capiat. Immorabitur, ſi non modo rõne uiq́; argumentandi à rebus internis cõtentus fuerit, ſed etiã extrinſecus aſſumpſerit aut tabulas. i. literas, quales ſubinde producit in Verrem: aut decreta, ut ſenatuſcõſulta ciuitatum Siciliæ in eundem: aut teſtimonia: aut ſi fieri poteſt, uniuerſa. Iã duo ſunt ordines. Vnus temporum, tanquam legionũ uniuerſarum. Alter ſingulorũ quæ reprehenduntur, uelut cuiuſque cohortis in exercitu. Tertius eſt ſubſidiorũ auxiliorumq́;. Is eſt ordo potentiſſimus affectuum. Hos in acie uult collocari poſt ſingulos quoſque grauiores locos, ut hinc ad effectũ egrediatur & erumpat impetus. In quo proponẽda ſingula, deinde grauiter exponenda, lateq́; firmanda, tandem colligenda. Subſequitur affectus, quo in reũ accuſator inuehitur, uelut ira grauiore percitus. Exẽpla multo prolixiora ſũt, quàm quæ ſcribi debeant. Lege actiones in Verrem. hunc ordinem ſcite collocatũ reperies. Rerum ordinem proſequi, eſt res eo quo geſtæ ſunt ordine explicare. Singula argumẽta dicuntur probationes ſingulatim collocatæ. Argumẽta, aut ſingula ponũtur, aut cõferta & conglobata: ut milites aut ſinguli, aut collecti atque cõiuncti. Conferuntur haſtæ, quoniam illis ut haſtis petitur aduerſarius. Vehemẽter proponere, eſt proferre cum amplificatione & affectu. Cõcludere acriter, colligere quæ confecta ſunt, exponendo narrandoq́; cum motu & auxeſi. QVID faciendum eſt contra reos?] Hæc ſtatuuntur de collocatione patroni ſiue defenſoris. Sit in acie prima principiũ ad beneuolentiam comparatum, quia auditores exaſperauit accuſator. Narratio, ſi tota pro nobis, ordine ſecundo ponetur. Si tota contra nos, relinquetur, ne intromiſſa fundat aciem. Si partim pro nobis erit, partim contra nos: id quod proderit, inſtruendum: quod nocebit, arcendum. Succedet acies argumentorum, quæ quidem argumentis aduerſarij conferuntur. Ea firmamenta uocat, quod illis cauſa confirmatur. Aduerſarij probationes, aut ſuperari poſſunt, aut inuicta conſtant. Vt uincantur per ſe. i. ipſa rõne firmamenti, initio tentandũ eſt. ſi nequeunt expugnari, aut obſcurandæ, aut digreſſionibus obruendæ. Obſcurantur, ſi multa dicendo faciamus ne uirtus earum ſplendeſcat: & eludendo uerbis, uim oẽm obtundamus, & lucem. Adulter eſt, inficiari non poteſt. Non reſpõdeo, inquit, ad omnia maledicta quæ inimicus excogitauit, nec ſi quid eſt cõmune magnorum uirorum, & frequenter eorum, qui cæteros accuſant: quorum ſi uitã, ſi libidines, ſi adulteria requiramus, metuo ne penè omnibus periculum creetur. Cõdonemus aliquid uoluptati, quod citra Reip. perniciem fiat: aut oẽs quicunque peccauerint ciues, exterminemus. His & ſimilibus res obſcuratur, ut Cœlij incontinentia. At ſunt quæ obſcurare non poſſis. Sint, ut uis: hæc præceptio cadit in ea quæ obſcurari queũt. Plus aũt eſt obruere quàm obſcurare. Obſcura uideri poſſunt: obruta non poſſunt. Seditioſus quis fuit? Exponendũ magnifice præclaras illius egregiasq́; uirtutes. Hac digreſſione cõſequeris, ut unius facti memoria deletur, ſi non in perpetuum, tamen in iudicium præſens. Peroratio ſubſidebit, ueluti cum triarijs. In ea collocabũtur affectus mitiores, quibus iudex iratus mitigetur. De quibus aliàs ſuo loco dicetur. SEMPER'ne igitur ordinẽ collocandi quẽ uolumus.] Animaduertenda præceptio, & conſilium tenẽdum. diſpoſitio frequenter eum ſeruat ordinem, quem ante per genera deſcribit. Tamen utilitas cauſæ, perſona, tempus, locus, plurima commutant. Hinc ante narrationẽ refutatio eſt pro Milone. Hinc interruptiones narrationum pro Cluentio. Verum igitur quod Quintil. iudicat: Mutantur, inquit, pleraque cauſis, tẽporibus, neceſſitate, occaſione. Atque ideo res in oratione præcipua, conſilium eſt: quia uarie, & ad rerum momenta cõuertitur. Et paulo poſt: Neque rogationibus plebis'ue ſtitis ſancta ſunt iſta præcepta, ſed hoc quidquid eſt, utilitas excogitauit. Aures auditorum moderari oratori prudenti & prouido, eſt oratorẽ circunſpectum auribus auditorum ſe accõmodare. Expone deinceps quæ ipſius orationis, uerborumq́; præcepta ſunt.] Vis oratoris in quinque rebus poſita eſt, ex quibus expoſuit inuentionẽ atq; diſpoſitionem: nunc ordine perſequitur elocutionem, quã uocat orationem: quoniã pars illa eſt unde nomen duxit eloquẽtia, unde rhetores & oratores nominati. Nõ abſurde igitur nomine totius appellatur. Et ne maneret ambiguitas, orationẽ interpretatus eſt præcepta uerborũ. Id ſic explicat in Oratore: Quanquã, inquit, omnis locutio oratio eſt, tamẽ unius oratoris locutio hoc proprio ſignata nomine eſt. Diuiditur eloquendi genus in ſua ſponte fuſum, & in uerſum atque mutatũ. Genus uerſum atque mutatũ eſt, quod uerba aut orationem in plura dilatat, aut cõtrahit, uel orationis ordinem cõmutat. Quod ut intelligas, ea tibi legẽda ſunt, quæ paulo poſt aſcribit de cõuerſa oratione atq; mutata. Genus ſua ſpõte fuſum eſt, quod ipſo naturæ impetu. i. trita loquendi conſuetudine, quæ eſt uelut altera natura, occurſante proijcitur, ꝑ ſe numero ac lege componendi ſolutum. Quod perraro (niſi ſponte fluant numeri) bonus uſurpat orator. Proponitur tamen ab auctore, quia cum ſit in cogitatione primum, arte perficitur: haud aliter quàm lapides et materia quæ natura parit, expoliuntur artificis induſtria, & ædibus aptantur. Proponamus exemplum quod rudiores uelint. Nuſquam. n. longius aberrant à uia multi profeſſores, quàm cũ elocutionis iter recta ſequẽdum eſt. Milo occidit Clodium in uia Appia. Sermo naturalis, & ſponte fuſus. rectus. n. antecedit, uerbum ſubſequitur, uerbo ſui caſus apponuntur: nec aut conuerſione, aut mutatione uariatur. Hoc ſermone nõ utetur orator, quia poſterior ſyllaba uerbi primi cum prima ſequẽti interſiſtit, uaſtumq́; reddit ſonitũ. Eodẽ modo tertiũ uerbum cũ quattro, quintũ cum ſexto diſſentiunt: quodq́; prius eſt, nullus eſt curſus orationis, utpote quæ claudicat, hiulca, aſpera, inſuauis atq; ſuſpenſa. Quid igitur? uerte, muta, ut ex ſponte fuſo compo

natur illud uerſum atq; mutatū: Cæſus eſt à Milone Clodius in uia malorum ſuorum. Omnia uitia ſuſtuliſti. Ergo ſi quod genus ſua ſponte fuſum eſt, proprium uerbis, numero decorū, nihil immutabis. Si uero nō reſpōdeat aut impropria uerba, aut ſonus orationis, aut figura dicendi, quærendū genus illud uerſum atque mutatū. Erunt qui diſſentient, ſtudioſi redarguendi, dicentq; genus ſpōte fuſum, non temere proiectū, ſed numeris uinctum, conſecutione uerborum copulatum, à uerbis nō coactis, ſed ſponte occurrētibus dictū. Illis oppono uerba Ciceronis: In coniunctis aūt uerbis (inquit) triplex adhiberi pōt commutatio, non uerborum, ſed ordinis tantummodo: ut cum ſemel dictum ſit directe, ſicut natura ipſa tulerit, inuertatur ordo, & idē quaſi ſurſum uerſus retroq; dicatur, deinde idem intercisſe atque permiſſe. Eloquendi aūt exercitatio maxime in hoc toto conuertendi genere uerſatur. Si ordinis cōmutatio pertinet ad genus uerſum, non'ne erit ſpōte fuſum, quod ordinē non mutauerit. Vt igitur aſtringes numeris, niſi uenias ad ordinis cōmutationem? Niſi numerus ſponte fluit, illigari nequit eiſdem uerbis, quin ordo uerborum mutetur. Quid aliud Cic. dicit his uerbis, Eloquēdi exercitatio maxime in hoc toto conuertendi genere uerſatur, niſi genus uerſum eſſe oratoriū, ſpōte fuſum, non itē niſi ſpōte fluat numerus & cōpoſitio? Itaque recte dicimus hoc genus eſſe directū, quaſi naturale, neque uerſum, neque immutatū: cui ſi uirtutē dat orator, in altero genere uerſatur. At huc Cicero refert numeros & conſecutionem. Certe. Aut. n. ſponte occurrunt, & huc pertinent: aut arte nectuntur, & tum genus ſpōte fuſum mutant. Genus ſua ſponte fuſum duas habet uirtutes: unā in ſimplicibus uerbis, in coniunctis alterā. quas ubi confeceris, perſæpe fiet illud genus immutatū, quod eſt natura poſterius. Simplicia inuenienda ſunt ab oratore, quibus optime res exprimatur, quibusq; uis ea perferatur ad aures, quā mēs ante concepit. cuiuſmodi eſt iſtuc Ciceronianum: Importuni gladiatoris amentia, pro Antonio crudeli. Quāto uerba ſunt ad ſignificandū uehementiora? In uerbis quæritur ſenſus, uis ſignificandi, & figura. Cōiuncta collocāda ſunt, ut numeroſe cadant cum decenti cōformatione. ut pro Cælio: Etenim ſemper magno ingenio adoleſcentes, refrenandi potius à gloria, quā incitandi fuerunt. Tolle orationis cōpoſitionem: Etenim adoleſcētes ingenio magno fuerūt ſemper refrenādi potius à gloria, quàm incitandi: perijt uirtus illa cōiungendi, ut aures optime iudicant. Ergo prima uis in ſimplicibus uerbis, in cōiunctis ſecunda. Simplicia uerba partim natiua ſunt, partim reperta. Natiua, ea quæ ſignificata ſunt ſenſu. Reperta, quæ ex his facta ſunt. Natiua & rep̄ta dico, quæ primitiua & deriuatiua grammatici uocant. Quid porrò eſt aliud uerbū natiuum, quàm primitiuū, & id quod eſt primæ poſitionis? Cuius originē ſi quæras, nō referes ad aliud uerbū, quia nullum eſt, ſed ad ſenſum. i. intelligendi facultatem. Senſus. n. qui uellet expectorare quod intelligendo concepiſſet, inuenit ſigna: ea ſunt uerba rerum notæ, quæ ore promuntur. Verba ſignificata igitur ſunt, ſigna rerum, facta ſenſu. i. hominum conceptione, qui loqui uellent. Si quæritur unde ſit uerbum Intelligentia, referemus ad participium intelligens, hoc rurſus ad uerbum intelligo, hoc deinceps ad uerbum lego, hoc poſtremū (ſiue Græcum eſt λέγω, ſiue latinum) referetur ad ſenſum. Cōſtat igitur infinita eſſe quæ reperta dicantur, ut denominatiua, ut poſſeſſiua, ut uerbalia, ut uerba et aduerbia permulta, ut participia: quæ ſi ad ſenſum referri poſſunt ut primam omnium cauſam, tamen propiorem habent fontem unde deriuantur. Quamobrem Quintilianus natiua dixit ſignificata primo ſenſu. quia ſecundo reperta, facta ſunt. ET nouata aut ſimilitudine, aut imitatiōe, aut inflexione, aut adiūctione uerborum.] Quæ dicuntur hic nouata uerba, capi

poſſunt duobus modis. aut. n. reperta intelliguntur ea, quæ à natiuis facta ſunt ab antiquis, aut facta à poſterioribus, nobis proprie noua dicuntur. De his Cic. 3. de Oratore. Nouātur, inquit, uerba, quæ ab eo qui dicit ipſo gignuntur ac fiūt, uel coniungendis uerbis, uel ſæpe ſine coniunctione. Hæc itaque ſunt diſtincta temporibus, & in repertis ſunt utraq; nouata. Nouantur aūt quatuor modis, ſimilitudine, imitatione, inflexione, adiunctione uerborum. Similitudinem tertio de Oratore uocat metaphorā, quam hic accipere non poſſumus: quia eodē loco nouatū diſtinguit à translato, & iā ponet ea quæ trāſferuntur. Accipimus analogiam, de qua Quintilian. in quinto: Analogiam quidam à ſimili ſeparauerunt: nos eā huic generi ſubiectā putamus. Analogiam appellat hic ſimilitudinē. Eius hæc uis eſt (ut eiuſdem uerbis utar) ut id quod dubium eſt, ad aliquid ſimile, de quo non quæritur, referat, ut incerta certis probet. Qua rōne infinita propè uerba naſcūtur, ut ſomnolentia, ſicut uinolentia: curuitas, ut prauitas: pœnitendus, ut pudendus: rapturio, ut parturio, detonſare, ut deſponſare: conſiderate, ut docte: ſedenim, ut etenim. Hæc & ſimilia ad inflexionem pertinere poſſunt: tamen alia eſt ratio ſimilitudinis, alia inflexionis. Inflexio, deriuationis eſt, ſine ulla comparatione: ut ſit nomen finitimus in hoc genere primum, cui poterat cōparari antequam reperta eſſent legitimus, æditimus, et cōſimilia. Quàm multa ſunt quæ nulli comparētur? Laberius Mimus inflexit à bibo biboſum: ſimile nō reperies. À detero inflexum deterius, ſine conſorte. À credo credibile: nullum ſimile à ludo, cado, & reliquis id genus. À pede & tento, pedetentim. À fido fiducia, producit. n. primam. À puero opuſio. À poſt & limine, poſtliminium. Ergo inflexio frequenter eſt ſine analogia, quamobrem nō ſine cauſa diuiduntur. Analogia ſi uera eſt, quærit ſimile genus, ſimilem finem, ſimile declinamentum, quæ non ſpectat inflexio. Analogia comparat, inflexio deriuat. Imitatio de ſono uerba trahit: tinnio, rugio, uagio, balo, rudentes, murmur, clāgor, baubator. In his latinorum minima felicitas. Adiunctio uerborum, eſt compoſitio. Incuruicerulcum pecus, uelivolum mare, uelificari, aræ thuricremæ, barbigeræ capellæ, apri bidentes, belligena puella. Hic Græci feliciores: καλλιπάρθενος, καλλιπλόκαμος, ῥοδοδάκτυλος. Tertia eſt uerborū partitio, natiuis repertisq; cōmunis. Altera natura ſunt præſtantiora, deterioráue, cum ipſa per ſe conſiderantur, non habita rōne tractandi. Altera tractatione ſunt talia. Ex ijs quæ ſynonyma uulgo dicuntur, natura quædam ſunt conſonantiora: ut tempeſtas quàm tempus, moderatio quàm modeſtia, concertare quàm confligere, frequēter quàm frequens, quanquam quàm etſi. Quædam grandiora, ut illud Virgil. Regnatorem Aſiæ, grandius quàm ſi regem Aſiæ dixiſſet. Et illud Ciceronianum, In tuis illis immanibus poculis, quàm magnis poculis. Grādiora bene legebātur, ſed immutarūt imperiti in grauiora, quia leuiora ſequebantur: non animaduertentes, auctorē non oppoſuiſſe cōtraria, ſed poſtremo dixiſſe pro contrarijs. Alia contra. Quædā leuiora, hoc eſt uiribus infirmiora: ut amor quàm charitas, comedere quàm uorare, tāgere quàm percutere, niti quàm conari, ire quàm uadere. Quædam nitidiora, quæ ſunt ſplendentiora, ſordidis aduerſa, ut Quintil. dicit in VIII. ut boues pro uaccis, ſus pro porco, minus humilia ſunt. Nec orator uſurpabit Epigrammaticorum pudenda uerba, & Satyricorum: ſed pro decoro nitidiora inueniet. Tractatione autem, cum aut propia ſumuntur rerum uocabula.] Quæ de uerbis ante dicta ſunt, quodā quaſi naturali ſenſu iudicantur: quanquā & de illis nōnulla præcepta reperiūtur: & artificis eſt noſſe materiā, non tantū eligere atque coniungere. In tractatione uero eſt quod ædificet orator, et in quo maiorē adiungat artem. Vbi uerborum copiam ſibi comparauerit, ac

diligenter

diligenter explorauerit eorum naturam, tũ pro rei dignitate, quæ conuenientiora uidebuntur, aptabit orationi. Hæc enim tractãdi lex eſt & oratio, ut ex multis ea legamus, quæ res de qua agitur, & orationis poſcet ornatus. quemadmodum architectus haud omnem, ſed aptiorem ſubſtructioni materiã legit, & collocat: hoc modo collocabit orator aut propria rerum uocabula, aut addita ad nomen, aut noua, aut priſca, &c. Addita ad nomen, ſunt epitheta, præcipue quæ ſenſu dicuntur adiectiua, ut pater, mater, frater, lictor, africanus, quæ cadunt in anatonomaſiam. Sunt alia quoque interim apponẽda, quæ dicuntur adiectiua uoce, ut, homo improbus uexauit Aſiam: interim omittenda, ut uaga quæ dicuntur. Igitur utendũ erit aliquando proprio, & proprium nonnunquam proprio mutabitur, quod eſt additum ad nomen. Saſſia fuit Cluentij mater. Hic proprijs utendum fuit: quia prima rei expoſitio eſt, nec ulla alia uis deſideratur. Poſt hæc ſi dixeris, Oppugnat Cluentium Saſſia: imperite dixeris: Quid igitur? Intromitte addita ad nomen, Oppugnat filium mater. Hinc duplex uirtus. & moleſtia repetendi uitatur, & res dicitur grauius, quia in matre & filio eſt aliquid, cur oppugnatio impia ſit, quod non erat in proprijs. De eadem Cicero: Nubit genero ſocrus. quanto melius eſt quàm iſtuc, Nubit Melino Saſſia? nam priora cauſas habent, cur impias nuptias fieri non oportuerit. Eſt etiam quando priſca nouis, nouaq; priſcis anteponantur. Res eſt grauis, animus permotus, natura de uerbo non ita multum ſollicita eſt. Tum priſca longe optima. Virgilius, Heu quia nam tanti cinxerunt æthera nimbi. Idẽ in decimo: Tros Rutulus'ue fuat, nullo diſcrimine habebo. Conueniunt item ſermonibus priſcis, & fictionibus perſonarum: ut rebar, opinabar, effari, ſoboles, proſapia, actutum, olli: ex quibus loco poſitis, grandior atque antiquior oratio ſæpe uideri ſolet. Noua contra in rebus floridis, & amœnitatibus, lociſq; iucunditatibus non temere conueniunt: ut plurifariam, cohibilis, qualia innumerabilia fecit Apuleius, & recẽtiorum puerilis affectatio. Cicero, Terra diffundit & elicit herbeſcẽtem ex eo uiriditatem. Idẽ, Quæ ex fici tantulo grano. Idem, Ne ſyluescat ſarmentis. & permulta conſimilia, ubi naturæ uoluptates, uerborum iucũditate, gratiaq; nouitatis efficit amœniores, quibus in foro et in concionibus multo uerecundius utebatur. Alia ſunt ab oratore modificata & inflexa quodammodo, tropi nominantur. quæ figura eſt, uerbi uel ſermonis à propria ſignificatione in aliam cum uirtute mutatio. Quibus addi poſſunt, & reliquæ figuræ uerborũ. Sed quæ ſequuntur exempla, tropos maxime capiendos eſſe demõſtrãt, niſi per ea quæ mirabilius quàm ſermonis conſuetudo patitur, ornamus, ſignificamus omnes uerborũ figuras. Cur autem eo modo immutata uerba, modificata & inflexa dicat, in dubium uenire poteſt. Sanè ultra modum mẽſuramq; propriam fuſius extendũtur, quadam prioris intellectus ſeruata dimenſione, ut metaphoræ. À qua modificatione & competentia (ut cum Gellio dicam) modificata dici poſſe exiſtimauit. Niſi forte ſit hoc proprium omnium figurarum, nouam quandam accipere formam, quæ alia uelut lineamẽta oſtentet. propterea dici figuras & conformationes, quas quidẽ in modum quendam cadere ſcimus: inflectuntur autem ab eo quod rectum, quodq; proprium eſt, ad aliud propter uirtutem & ornatum. Prima ſunt, quæ transferuntur: ea uulgo metaphorica dicuntur, ut concionum procellæ, eloquentiæ flumina, gloriæ ſeges, os roſeum, feruet æſtu pelagus, eloquentiæ tympana, exemplorum ſylua. Eorum frequentiſſimus eſt uſus oratori, quia ſæpe proprijs aut uirtute potentiora ſunt, aut iucũdiora. immutantur autem per metonymian dicta, quod oſtendit de Oratore lib. 3. Ne illa quidem traductio atque immutatio in uerbo quandam fabricationem habet, ſed in oratione. Hic immutatio eſt hypallage. Eiuſdem rei nomen eſt metonymia, qua (ut ait) proprium proprio commutatur: ut Africa pro Afris, id quod continet pro eo quod continetur. Mars pro bello, inuentor eſt pro re inuenta. Campus pro comitijs, locus eſt pro illo quod fit in loco. Neptunus pro mari, poſſeſſor eſt pro re poſſeſſa. Toga pro pace, ſignum eſt pro ſignato. Arma pro bello, inſtrumenta pro re quæ efficitur. Scelus pro ſcelerato, res pro perſona cui conuenit. Hoc modo diſtinguuntur ſeptem metonymiæ ſpecies, quarum pleræque ſunt amiciores poetis quàm oratoribus. Ea quibus tanquam abutimur, rationem ſeruant translationis, κατάχρησις dicuntur, hoc eſt, per abuſum uſurpata, quæ neceſſitas genuit, inopia coacta, & anguſtijs, poſt autem delectatio uoluptaſq; celebrauit: ut, gemmat uitis, luxuriatur herba, læta eſt ſeges, equitat in aſino, inhorreſcit mare, tenebræ conduplicantur, grando præcipitatur. Hæc tria poſteriora ſunt iucunditatis, non inopiæ: ſicut minutus animus pro paruo, grandis oratio pro magna. Hæ ſunt translationes paulo audaciores. Ea quæ obſcuramus, ſunt ænigmatica. Quintilianus: Hæc allegoria quæ eſt obſcurior, ænigma dicitur, id eſt obſcurus ſermo: in quo multa ſunt obſcuriora prouerbia, ut, Similes habent labra lactucas. multæ ſententiæ, Coronam ne carpſeris, multæ parabolæ, Bos laſſus fortius figit pedem. imagines quædam, Quid tu porrigis aſſem elephanto? Cicero utitur pro Sexto Roſcio, te pugna Cannenſis accuſatorem ſat bonum fecit. Ibidem: Nihil mali eſt canes ibi quamplurimos eſſe, ubi permulti obſeruandi, multaq; obſeruanda ſunt. Quæ incredibiliter tollimus, ſunt hyperbolica: Ferit æthera clamor, Frigidius glacie pectus amantis erat, Tu niue candidior, Veneris tu clarior aſtro. Cicero Philippica ſecunda de bonis Pompeij. Quæ Charybdis tam uorax? Carybdin dico? Oceanus medius fidius uix uidetur tot res, tam diſſipatas, tam diſtantibus in locis poſitas, tam cito abſorbere potuiſſe. Quæ mirabilius quàm ſermonis conſuetudo patitur ornamus, non uidẽtur eſſe tantum quæ circumlocutione enunciãtur. nam cur potius hæc quàm gradationes, repetitiones, coaceruationes, paria, contraria, & ſplendidiores uerborum figuræ? Hæc enim tam mirabiliter ornant, quàm periphraſis: qualis eſt hæc. Candida uenit auis lõgis inuiſa colubris. Aliquot tropos ante poſuerat, nũc uno genere reliquas uerborum conformationes uidetur amplecti. HABEO de ſimplicibus uerbis: nunc de coniunctione quæro.] Ex ſimplicibus uerbis: quæ natura uel tractatione ualent, coagmentatur & coaleſcit oratio. Huic igitur ſecundus aſſignatur locus. In coniunctione uerborum duo ſeruanda, numerus, & conſecutio. Numerus eſt ῥυθμὸς, id eſt quædam orationis muſica, quæ pro rei natura de qua agitur, longarum breuiumq; ſpatio decurrit ad aurium dimenſionem. Numerus tempora metitur. Nam breues ſyllabæ orationẽ præcipitant celerem: ut, Stolidus homo fuit, qui ſophiſmata legere uoluerit. Longæ, conſtantem tardamq; reddunt: Vtebatur tanta grauitate ſententiarum, tãta uerborum dignitate, ut illum iure ſuorum lumen, regni firmamentum exiſtimarent. Miſtæ, temperatum faciunt curſum: Animaduerti Iudices omnem accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes. À breuibus ad longas durius inſurgimus: Num te pudet? Quid hic agis? ſcelerate fugis hinc? À longis ad breues, molliere uia & expeditiore curſu delabimur: Ex eius ore melle dulcior fluebat oratio. Ergo prius id uidendum, quibus utare pedibus: quos ideo reliquit, quòd in alijs artibus ea de re grauiter et copioſe diſſeruit. Pedes autem ratione atque arte, non auribus iudicantur. Non ſecludo iudicium aurium, ſed dico pedum rationes in artem cadere & grammaticorum, & rhetorum. Curſus orationis, de quo hic facit mentionem, nõ aliud quàm aurium iudicium habere poteſt. Curſus erit, ſi neque aſpere interſiſtat, neque ſubſultet, neque ſuſpendatur oratio. Hæc eſt inſuauis: Vita improborum urget illos, dat ſpem aliquam, poſtea

ſperantes perdit. Alia ſunt numoris abſoluta: ut, Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes: ſed tamen ea uiciſti, quæ naturam & conditionem ut uinci poſſent, habebãt. Quod ut ſentias, modulatione quadam uelut cantico periodos enunciare, ac propè cantare profuerit, ſed in primis aures exercitatas habere. Alia non implent uerbis id quod propoſitũ eſt, hoc eſt, minus quàm par erat decurrunt: ut, Si nihil eſt uirtute præſtantius, ſi morũ dignitate nihil optabilius, bene uiuẽdum eſt. Clauſula eſt ex tribus membris: duo priora non indecenter mouebantur: tertium multo breuius eſt, quàm quod æquare ſuperiora poſſit. Corrigamus: Si nihil eſt uirtute præſtantius, ſi morum dignitate nihil optabilius, earum rerum ſeruata ratione uiuendum eſt. Alia redundant: Nulla eſt tanta uis, tanta copia: quæ non ferro ac uiribus debilitari frangiq; poſſit: uerum animum uincere, iracundiam cohibere, uictoriam temperare, aduerſarium nobilitate, ingenio, uirtute præſtantem, non modo extollere iacentem, ſed etiam amplificare eius priſtinam dignitatem, hæc qui faciat, non ego eum ſummis uiris cõparo, ſed ſimillimum deo iudico. Hæc oratio pulcherrima, numeris abſolutiſſima, redundabit ſi quid adycias, hoc modo: Sed ſimillimum deo iudico, nec fallor. Exempla multa proferre in medium poſſum, quibus ſcatent imperiti. Sed quid opus eſt tãtulum famæ, ſi quid habent, obſcurare? Ego quidem non ubique numerum compleo, neque ſemper eſt neceſſe, neque Cicero multis in locis perficit: quia non optimis quibuſque ſemper utendum. Conſecutio dicitur ἀκόλουθον, uitium contrarium ἀνακόλουθον, de quo Donatus aliquoties in Terentiũ. Nec tã Cicero præcipit de ſolœciſmo (quanquam uitandus eſt) quàm de conſecutione, quæ digerit orationem. Quid enim attinebat inferre prima infantium rudimenta, poſteaquam de numero & cõpoſitione præcepiſſet? Eſt igitur ἀνακόλουθον, quod orationem generibus perturbat. ut, uaſtabat agros, regionem populabatur, oppugnabat urbes, multiq; mortales ab eo cædebantur. Recte dictum putes, ſed uerbi genus eſt immutatum. Rectum eſt igitur, Multoſq; mortales trucidabat. Quod idem exẽplum eſt, de numerorum perturbatione, quale eſt iſtuc: Interimit bonos, mali relinquuntur: Innocentes damuat, nocẽtes abſoluuntur. De temporibus, Terentius in Andria: Principio amicum filio reſtitueris, illi generum firmum, & filiæ inuenies uirum. Reſtitueris et inuenies, ἀνακόλουθα. De perſonis Perſius: Secuit Lucilius urbem, Te Lupe, te Muti, & genuinum fregit in illis. De caſu, Cluentius fuit pater huiuſce Iudicei. huic homini municipium fuit Larinum, ab eo filia nubilis relicta. Quid hac oratione contortius? dicendum igitur, Cluentius fuit pater huiuſce Iudicei, homo municipij Larinatis. is reliquit filium grandem, & nubilem filiam. Si complectaris & ſolœciſmum, (per me quidem licebit) ſuppeditabunt exempla grammatici. Ego certe de recto contexendi filo dictum puto. C O M M V N I A autem ſimplicium coniunctorumq; ſunt hæc quinque quaſi lumina.] Singulorum quædam uirtutes & uitia, deinde coniunctorum, tandem ſimplicium coniunctorumq; communia ſunt hæc quinque quaſi lumina, dilucidum, breue, probabile, illuſtre, ſuaue. Tria ſolent aſſignari narrationi, quæ ſunt etiam totius orationis, dilucidum, breue, probabile. Antonius ſecundo de Oratore: Iam uero narrationem quòd iubent uerisſimilem eſſe, & apertam, & breuem, recte nos admonẽt. Quòd hæc narrationis magis putant eſſe propria, quàm totius orationis, ualde mihi uidentur errare. Duo poſteriora illuſtre & ſuaue, ad illam magnificentiorem ſplendidioremq; pertinent orationem: qualis adhibetur locis communibus, & generi demonſtrationis, ubi uerborum uoluptatibus, & iucunde fluentibus numeris indulget orator. Adhibẽtur etiam quibuſdam narrationibus, quibus res omnis ſic exponitur, ut nõ audiri modo, ſed etiam geri uideatur. Adhibentur & alijs partibus, cum res ipſa poſtulat. Sit oratio dilucida, quo facilius intelligatur. Breuis, ne grauet memoriam, tædiumq; pariat. Probabilis, ut mereatur fidem. Illuſtris, ut digna ſit oratore, magniſq; rebus, ut remq; ponat ſub oculos. Suauis, ut animum delectet. An hæc quinque cadunt in omnem orationem? nihil eſt neceſſe. non omnis oratio probabilis ſuauis eſt, & illuſtris. Vt ſunt hæc communia ſimplicium atque coniunctorum? Vtrorunque habenda ratio eſt, ut fulgeant hæc lumina. Quomodo ſe habent ad tria genera dicendi, ſubtile, graue intermedium? In horum nullum non ueniunt. D I L V C I D V M fit uſitatis uerbis.] Dilucidum genus orandi ubique ferè locum obtinet, ſed præcipue rebus exponendis: quod optima ratio perſuaſit. Nam ſi uitioſum eſt obſcure loqui, & abdite narrare, contrarium eſt uirtus. Inuſitata uerba, ut Caſnar. Impropria, ut ferre pedem. Indigeſta, ſiue de loco in locum male reiecta, confundunt orationem: ut, Pedem Caſnar in templum labans ferebat tarde. Quid igitur? uſitatum, ſenex: proprium, ire: diſpoſitum, quod bene & ordine coniunctum eſt. ut, Senex infirmus tardus ibat in templum. Poetæ ſunt obſcuri, quòd improprijs, inuſitatis, permiſtiſq; uerbis, id quod uolunt, enunciant: nec intelliguntur ſermonis affectatores, quoniam placuerunt illis uitia obſcuritatis. Cicero contra facilis eſt captu: uerba ponit uſitata, propria, digeſta. Proprium & uſitatum eſt in ſimplicibus: in coniunctis obſeruanda ratio cõponendi. Ea triplex. alia eſt clauſula, quæ eſt periodos numero concluſa. aliud membrum uelut à corpore ſuo diductum. aliud inciſum, κόμμα dicitur. Dicendum aliquando membratim, aliquando caſim, aliquando plena continuatione. Periodon appellat concluſam circunſcriptionem, hoc eſt numeris orbeq; circunductam comprehenſionem. Membrum uocat intermiſſionem, quia deflectentes à periodo, perfectam illam continuationẽ, ut inuidioſam intermittimus, hoc eſt deſerimus: quod ait ipſe in Oratore: Sin membratim, inquit, uolumus dicere, inſiſtimus: idq; cum opus eſt, ab iſto curſu inuidioſo facile nos et ſæpe diſiungimus. Verborũ conciſionem, dicit inciſum. Ponit exemplum in Oratore: Domus tibi deerat? at habebas. pecunia ſuperabat? at egebas. Hæc inciſe dicta ſunt quatuor: at membratim quæ ſequuntur duo: incurriſti amens in columnas, in alienos inſanus inuaſiſti. Deinde apponitur circunſcriptio concluſa: Depreſſam, cæcam, iacentem domũ, pluris quàm te, quàm fortunas tuas æſtimaſti. Hæc tria ſunt, non alia genera diſpoſitionis, quibus utuntur ij, qui ſua præclare atque uarie diſponunt. Ex qua collocatione ac diſpoſitione uerborum, lux affertur orationi. & periucunda uarietas. At periodus, numerum, & inciſum, alys etiam figuris formiſq; dicendi conueniunt. Sanè. Sed propria ſunt luminis dilucidi, quando uerbis uſitatis, proprys, diſpoſitis formantur. Non refero intermiſſionem & conciſionem ad uerba ſingula, quia nihil faciunt eiuſmodi uerba ad orationis claritatem. Intermiſſio membrum dici poteſt, facta collatione cum periodo. Periodus curſum continuat: hinc continuatio uocatur. membrum non ita continuat, ſed intermittit & interrumpit. Cur potius intermiſſionem conciſionemq; uerborum dicit, quàm orationis? Sic dicimus circunſcriptionem uerborũ. quemadmodum intermiſſionem: quia uerborum compoſitione quadã numerus innectitur. Ergo obliquus ille caſus uerborum, ad tria refertur. Obſcurum genus dilucido contrarium, quale Cicero damnat in Rullum: Vnum erat, inquit, quod mihi uitioſum uidebatur, q tanta ex frequentia inueniri nemo potuit, qui intelligere poſſet quid diceret. Ex quo facile cognoſcas hoc traditum genus potius ad euitandum, quàm inſequendum. Niſi forte locus obſcuritatis aliqua ratione quæretur: ut cum mores hominum occultius inſectamur, aut tenebras ultro offundimus, uſi contecto quodam genere dicendi. Orationis autem longitudo

parit

parit obſcuritatem:cuius rei permulta ſunt exempla etiã doctiſſimorũ uirorum,qui continuantes ambitũ uerborum,uix tandẽ ſententiam perficiunt.Plura ſunt imperitorum,qui medijs uerbis inſerẽtes ter quaterq; parẽtheſin,duabus clauſulis abſoluunt epiſtolam etiã longam. Exempla proferre nihil eſt neceſſe.Orationis contractio, longitudini opponitur : de qua notũ eſt Horatij præceptum,Breuis eſſe laboro, Obſcurus fio. In quo genere multus Saluſtius,& Suetonius,& Valer.Maximus. In eo frequentiores poetæ latini,qui fabulas & hiſtorias attigiſſe contenti ,palpabilem propemodum euaporauerunt caliginem.Virgil.Manet alta mente repoſtum Iudicium Paridis,ſpretæq; iniuria formæ,Et genus inuiſum,& rapti Ganymedis honores.Quàm multa breuiter amplexus eſt? Ambiguitas eſt duplex : In ſingulis,& coniunctis . In ſingulis,ut , Rem præclare geſſit in Gallia. In coniunctis,Ergo pacis alumnus,an qui pacem aluit ? an'ne potius quem pax aluit?Sic iniuria uiri,Mulieris amor,beneficium patris.Inflexionem accipe,immutationem . nam cætera diuiſit , hæc autem coniunxit,quod prioris eſſet interpretamentũ ſecundum. Per utrunque,uerborum figuras obſcuriores accipimus,quia paulo ante figurata dixit ab oratore modificata, et inflexa quodãmodo, hoc eſt immutata ab illa propria ſignificãdi natura, ad id qđ improprium eſt quidem, ſed rõne quadam proximum.Nemini aũt dubium eſt, quin ſi proprijs uerbis dilucida cõſtat oratio,quod paulo ante dixit , eadẽ obſcura reddatur improprijs atque figuratis.Perſius: O` Iane,à tergo quem nulla ciconia pinſit. dilucidum magis erat, Ianus à tergo ſubſannantẽ uidet.Ne dicas inflexionem eſſe deriuationem . hoc.n.modo, ſi obſcurius eſt uerbũ,id fit quod ſit inuſitatũ, nõ quod aliunde deducatur.Sunt qui per immutationẽ uerborũ ſignificari nolunt ordinis inuerſionẽ contrariã conſecutioni.Non repugno. In ambiguis uariæ ſunt opiniones. Sed talis immutatio non ſemp eſt obſcura:& ſi qua eſt,nomine obſcurioris figuræ continetur. BREVITAS aũt cõficitur ſimplicibus uerbis ſemel unaquaque re dicenda,nulli rei niſi ut,&c.] Breuitate cõmendatur hiſtoria,narratio quoque, et omnis illa tenuis et nuda ratio loquendi,in qua ferè totus eſt Cæſar in Commentarijs.Conficitur aũt uerbis ſimplicibus, detractis epithetis circunlocutione & aggeratione ſummota . Cicero latinæ facundiæ parens,cauſas forenſes & iudiciales egit. Breuius iſtuc,Cicero cauſas egit . Ratio diſſerendi,& dicendi facultas,& illa uis oratoria,multitudini legibus & magiſtratibus:conſtitutæ perquam neceſſaria eſt circunlocutio eſt. expeditius iſtuc,Rhetorice ciuitati neceſſaria. Dilatat etiã uerborum multitudo . Cic.Antoniana ſeptima:Equidem non deero,monebo,prædicabo,denunciabo,& teſtabor deos hominesq; quid ſentiam: ſatis erat ad explicandũ,denunciabo quid ſentiã . Breuitas etiã fit ſemel unaquaque re dicẽda, nulla facta cõmoratione,nulla geminata repetitione.Proponatur illud Catonis apud Gellium,Succidias humanas facis,decẽ funera facis, decem capita libera interficis,decem hominibus uitã eripis.Quater dixit idem:breuitas unum modo collocaſſet.Breuitas etiam conficitur, ſi nulli rei,niſi ut dilucide dicas, ſeruies : hoc eſt , uteris proprijs uerbis,uſitatis,et diſpoſitis. Quantum uoles exẽplorũ ſuppeditabit Cæſar.Si non ſolũ dilucide,ſed etiam ornate,copioſe,grauiter agere uoles,creſcet oratio : ut ſi Commentaria Cæſaris magnificẽtius ornare cõtendas, auctoris ſeruata breuitate nõ poteris. PROBABILE aũt genus eſt,etc.] Sæpenumero oratio eadẽ breuis eſt,probabilis, & dilucida, ſiue narratio eſt,ſiue cõfirmatio,ſiue alia pars orationis. Sed iſtorũ ratio diuerſa eſt . Non eſt probabilis ille nimius ornatus , & eloquẽtia,ut ait Fabius,libidinoſa, et reſupina uoluptate molliter effeminata,ubi rerũ grauitas negligitur, unũ quæritur lenociniũ uerborum.Contra probabilis eſt oratio, cõpta quidem, & expolita . nec.n. ſordes patitur, ſed robuſta,uirilis , maſcula,minime fucata . quo genere ſemp utetur orator,& in quo(ne quid deſideretur exempli)Cicero totus eſt. Vbi figura dicendi recta fuerit,& proba,quæretur pondus in uerbis, grauitas in ſententijs.his.n.duobus omnis conſtat oratio. Cic. pro Cluentio : Tum uero illa egregia ac præclara mater,palã exultare lætitia,ac triumphare gaudio cœpit,uictrix filiæ,nõ libidinis . Itaque diutius ſuſpicionibus obſcuris lædi famam ſuam noluit.Lectum illum genialem, quem biennio ante filiæ ſuæ nubenti ſtrauerat,in eadẽ domo ſibi ornari & ſterni, expulſa atq; exturbata filia,iubet. Nubit genero ſocrus,nullis auſpicijs, nullis auctoribus , funeſtis ominibus omniũ . Quid hac auctoritate uerborũ grauius?quæ ſentẽtiæ grauiores eſſe poſſunt ? Pondus eſt grauitas : grauitas aũt , ſignificandi uis multa.Contraria leuitas & uerborum & ſententiarũ.Probabile genus eſt & illud,quod interſerit argumẽta ualida, aut argumentorũ ſeminaria, & quod aptum eſt atque conſentaneum hominum apud quos agitur opinionibus. Facile.n.probant qđ eſſe uerum opinãtur,quodq; reſpondet moribus : ut quæ loquitur paraſitus apud Terentiũ, paraſitorũ moribus aptiſſimum eſt. ILLVSTRIS aũt,&c.] Illuſtre genus, ut ipſe definit,pars eſt orationis, quæ rem conſtituit penè ante oculos . Ferit & alios ſenſus,ut aurem,mouetq; mentem . Sed oculos dicimus,quia is maxime ſenſus attingitur.Id cõfirmat Ariſtoteles libro de Senſu,et ijs quæ ſentiuntur. αὐτῶν δὲ τούτων πρὸς μὲν τὰ ἀναγκαῖα κράτιστη ἡ ὄψις. id eſt,Ex his ſenſibus uiſus ad neceſſaria præſtantiſſimus. Vſus generis huius eſt,ut non modo intelligamus , ſed ut uidere uideamur,quæ dicitur ὑποτύπωσις & ἐνάργεια,& repreſentatio,& euidentia. Virgilius 8. de Cyclopibus.

Ocyus incubuere omnes , pariterq; laborem
Sortiti : fluit æs riuis , auriq; metallum :
Vulnificusq; chalybs uaſta fornace liqueſcit .
Ingentem clypeum informant , unum omnia contra
Tela Latinorum : ſeptenosq; orbibus orbes
Impediunt : alij uentoſis follibus auras
Accipiunt , redduntq; : alij ſtridentia tingunt
Aera lacu : gemit impoſitis incudibus antrum .
Illi inter ſeſe magna ui brachia tollunt
In numerum , uerſantq; tenaci forcipe maſſam .

In hoc genere illuſtri uerba grauitate delecta ponuntur: ut, Ocyus incubuere,uaſta fornace,Ingentẽ clypeum informãt , tollunt in numerum.neque.n.ſignificantiora,neque meliora inueniri poſſunt. Ponũtur & ſuperlata, unum eſſe clypeum omnia contra tela Latinorũ,ſeptenos orbibus orbes impediri. Sunt ad nomen adiuncta, quæ dicuntur adiectiua . Sonitus aũt ab imitatione rerum non abhorret,uel hoc maxime, Stridentia tingũt Aera lacu. &,Illi inter ſeſe magna ui brachia tollũt In numerum:qui uerſus laborat pedũ tarditate,ut conatus ille grauior oſtendatur.Quid multis?Sic omnia ſunt illuſtria,ut rem & audire & uidere uideamur. Cic.in Philip. 2.de bonis Pompeij: Oceanus mediusfius uix uidetur tot res, tam diſſipatas,tam diſtantibus in locis poſitas, tam cito abſorbere potuiſſe.Nihil erat clauſum,nihil obſignatum,nihil obſcriptum.Apothecæ totæ nequiſſimis hominibus condonabantur:alia mimi rapiebant,alia mimæ, domus erat aleatoribus referta,plena ebriorũ totos dies potabatur, atque id locis pluribus . Suggerebantur etiam ſæpe , non.n. ſemper iſte felix , damna aleatoria conchyliatis Cn.Pomp.periſtromatis, ſeruorum in cellis lectos ſtratos uideres . Hic ſuperlata, hoc eſt hyperbolica,hic uerba delecta,uerba duplicata, ad nomẽ adiuncta,idem ſignificantia : quæ pluribus oſtenderẽ,niſi breuitati ſtuderẽ,et res ipſa per ſe intelligeretur. Itaque illuſtris oratio eſt,et probabilis,et dilucida,et plus aliquãto quàm dilucida.

Dilucida uult intelligi, illuſtris & intelligi & prope uideri: hoc eſt tã ſignate deſcribi, ut uideatur eſſe ſub oculos. SVAVE aũt genus erit dicendi, primum, &c.] Suaue dicendi genus ex tribus cõficitur: ex elegantia & iucunditate uerborum ſonantium & lenium: ex ſuauitate collocationis & numeri: ex bonitate figurarum. Elegantia & iucunda uerba ſunt, nõ affectata, nõ illa minus uſitata, magniſq; laboribus à uetuſtis rerum ſcriptoribus pueriliter emendicata: ſed omnia ſonãtia, & lenia ex ſuauibus literis, in qbus uerbis eſt præclara ſignificãdi uis, ſine obſcœnitate: ut elegantia, iucunditas, modulatio, florere, magnopere, feſtiue. Cõiunctio, iũctura à Quintil. dicitur, q̃ ſi proxime cohæret, ut lapides coaugmentari, fœdos & aſperos fugit concurſus priorum ſequentiumq; uerborũ, ut cæca caligine, clara Roma, tuba bona, mors turpis, lex Sanctia. Euitat etiã diſiunctos hiatus, ut ama oẽs, arma Aeneæ, ſeditio exoritur, frugi homo. In Oratore Cicero conuerſionem uocalium dicit: quamobrem concurſus aſperos ad uocales, hiatus ad conſonantes referre poſſis. Ad ſuauitatẽ facit & circunſcriptio, quæ eſt abſoluta numeris, & aurium iudicio cõprehenſa periodus. pro lege Manilia: Statui Quirites, ueſtrã uoluntatem, & Reip. dignitatem, & ſalutem prouinciarum atque ſociorum, meis omnibus cõmodis & rationibus præferri oportere. Decurrit hæc oratio enim ſuauitate, nec anfractu longo. i. circunductione lõge producta. ſpiritum uocemq; debilitat. Nec ſatis eſt orationem bene cohærere, ſi non habet ſimilitudinem æqualitatemq; uerborum. Nec. n. ſi minutim lapides grãdioribus ſaxis in muro cohærent, pulcherrimam faciunt ſtructurã, ſed potius inæqualem, aſpectuq; deformẽ, ſic in oratione ſuauiori quærenda uerborũ ſimilitudo. Ponamus inæqualia, & improbãda: Ferebatur ea uolubilitate linguæ, eaq; dicendi celeritate, ut nihil eſſet leue magis. Quinque poſteriora uerba cæteris multo minora ſunt. æquiparemus hoc pacto, Ferebatur ea uolubilitate linguæ, eaq; dicẽdi celeritate, ut nihil omniũ uolubilius accelerari et expediri poſſit. In quo ſyllabas haudquaquã metimur, ſed diſcordiã magnitudinũ repudiamus. Sunt qui ſimilitudinẽ referũt ad ſimiliter deſinentia cadentiaq;, æqualitatem ad paria membra. Quia de paribus mẽbris poſtea facit mentionẽ, & ſimilitudo pro ſimiliter cadẽtibus atque deſinentibus lõge petitur, malo ſtare priore ſententia, & ſimilitudinẽ referre ad cõcordiã uerborum, æqualitatem ad parem uel ferè parem magnitudinem. Sunt & figuræ iucundiores, cum crebra crebris, paria paribus relata reſpondent. Cicero pro Milone: Eſt igitur iudices nõ ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: uerũ ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus. Hic paribus numeris cõprehenſa crebro conferuntur. Contraria relata ſunt in eadem oratione: Quem cum omnium gratia noluit, hunc uoluit cum aliquorum querelã: quem iure, quem loco, quem tẽpore, quem impune nõ eſt auſus, hunc iniuria, iniquo loco, alieno tẽpore, cum periculo capitis non dubitauit occidere? Relata ad idem uerbum: Africano uirtutem induſtria, uirtus gloriam, gloria æmulos cõparauit. Relata ad uerbum non capio epiphoram, qua in idem uerbum cõijciuntur clauſulæ, quoniam epiphora nomine ſæpius iteratorum melius cõprehenditur. Geminata atque duplicata accipimus eadem. Quintilianus: Nam & uerba geminantur, ut, Occidi occidi, Ah Corydon Corydon. Cicero Philipp. ſecunda, Bona (miſerum me, conſumptis. n. lachrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona inquam Cn. Pompeij acerbiſſimæ uoci ſubiecta præconis. Sæpius iterata ſunt: Vos. n. ſtatuiſtis, uos ſententiam dixiſtis, uos iudicaſtis. Coniunctionibus copulantur hæc pro lege Manilia: Aſia t.ã opima eſt & fertilis ut ubertate agrorũ, & uarietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & multitudine rarũ rerum quæ exportãtur, facile omnibus terris antecellat. ἀσύνδετον in celeritate, πολυσύνδετον in tarditate melius eſt. utrunque ſuo loco ſuaue atque iucundum. Diſſolutionibus hæc relaxantur, hoc eſt, ſine coniunctione ponũtur, in octaua Antoniana. At uero erecti, incitati, parati, armati animis iam eſſe debemus. Vtemur aũt ſuaui genere dicendi, quando uoluptatẽ afferre cupiemus, ut in laudationibus; aut motus animorum cõponere, aut admiratione retinere mentes. FIT etiam ſuauis oratio, cum aliquid aut inuiſum, aut inauditum, &c.] Suauis oratio conficitur uerbis, ut ante dictũ eſt, & rebus, de quibus nunc agitur. Res numero quinque ſunt. Inuiſum. i. non ante uiſum: Inauditum, nouum, affectus, & oratoris amabiles mores. Delectant hæc omnia, ſuſcitant attentionem, animumq; paſcunt. ea re ſuauia dicuntur. Inuiſum & inauditum differre ſciunt omnes. Res geſtas priſcorum non uidimus, ſed audiuimus. hoc ad aurem, illud ad oculum pertinet. Verũ ab his duobus noua quãtum differant, haud forte cuique notum eſt, quia inuiſa & inaudita uidentur eſſe noua. Nouum temporis eſt: inauditũ & inuiſum ignorationis, & rei quæ nõ uenit in ſenſum. Tamen aliquando confunduntur. Cic. in Academicis: In rebus inuſitatis utamur uerbis interdum inauditis. Et paulo poſt de re eadem: Noua ſunt rerum nouarum facienda nomina. Hic inaudita uerba & noua dixit eadem. Hoc itaque mihi uidetur, Ciceronem duos præcipue facere ſenſus, aſpectum & auditũ, quibus orator multa cognoſcat: reliquos oratori non ita ſæpe cõſiderandos exiſtimare. Deinde inuiſa & inaudita non accipere, quæ nemo unquam uel uiderit, aut audierit (hoc. n. modo noua eſſent omnia) ſed quæ nemo eorum qui ueluti nouitate capiuntur. Præterea noua appellare, quæcunque recenter acta ſunt. Laudauit poetas Cic. in oratione pro Archia poeta, hoc nouum fuit in iudicio Romano: Vtar, inquit, ueſtra benignitate, quoniam me in hoc nouo genere dicendi diligẽter attenditis. Saſſia Cluentij mater, filiæ diuortium fecit, nupſit genero ſuo Melino. Hoc Romæ dicit inauditum. O mulieris, inquit, ſcelus incredibile, & præter hãc unã in omni uita inauditum. Octauius Cæſar penè puer exercitum ſua ſponte cõparauerat in M. Antonium. Hoc inuiſum & inauditum Cic. ponit Philipp. 4. Laudo, laudo uos Quirites, cum gratiſſimis animis proſequimini nomen clariſſimi adoleſcentis, uel pueri potius. Sunt. n. facta eius immortalitatis, non ætatis. Multa memini, multa audiui, multa legi, nihil ex omnium ſeculorũ memoria tale cognoui. Suauis oratio, multumq; popularis. Iã quæris orationem quæ motum aliquem animi commiſcet. In perorationibus frequenter inuenies, & in alijs partibus actionum; ſed multo pulcherrima eſt tertia actione in Verrem de caſu Philodami: at longior eſt quàm quæ commentarijs inſeri debeat. Amabiles more oſtẽdit orator aut commendatione uirtutum, aut inſectatione uitiorum, aut indicio animi liberalis, & ad officia ſubeunda prõpti. Multa ſunt exempla in Seruilium Rullum, & in Verrẽ, & hoc pro Cluentio. Abs te peto Oppianice, ut me inuitũ de patris tui cauſa dicere exiſtimes, adductũ fide atque officio defenſionis. Sermonis inflexio non eſt apoſtrophe ut quidã fabulatur, ſed uelut egreſſio, cum deflectit orator à curſu, aut augendi alterius, aut minuẽdi ſui cauſa. Cic. pro Cornelio Balbo: Et ſuccedo orationi, quæ non præteruecta ſit aures ueſtras, ſed in animis omniũ penitus inſederit, ut plus uoluptatis ex recordatione illius orationis, q̃ nõ modo ex mea, ſed ex cuiuſdam oratione capere poſſitis. Hic ſe comitate et benignitate quadã imminuit, ut Põpeium Craſſumq;, qui pro Cornelio ante dixerãt, augere poſſit. Nec id facit per ironiam atque diſſimulationẽ, ſed, ut ipſe dicit, per comitatẽ. Poſtea uideamus quæ ſuauitatis præcepta magis obſcuram, minuſq; probabilem faciunt orationem. Elegantia uerborum, atque iucũditas perſæpe figurata, deinde cõpo

ſitio

ſitio quæ tranſgreſſione ſæpe utitur, hoc eſt uerba de loco in locũ traducit, & figuræ cóptiores, & ſermonis inflexiones, nó ſemper quidem, ſed plerunque orationẽ aut magis obſcuram, aut minus probabilẽ faciunt. Obſcuram, q̃ ab uſitata uulgariq; rõne dicendi recedunt, quiddam ornatius quærunt. Minus probabilẽ, quia probabile, ut paulo ante dixit, non nimis eſt cóptum atque expolitum, ſed habet pódus in uerbis, in ſententijs auctoritatem. Quãobrem ſuauitati non utique dabitur locus, ſed nobis eſt ipſis quid cauſa poſtulet iudicandum.

RELIQVVM *eſt igitur, ut dicas de cóuerſa oratione atq; mutata.*] *Diuiſio facta eſt orationis. Genus eſt, inquit, eloquendi ſua ſponte fuſum, alterum uerſum atque mutatum: nunc de cóuerſa oratione præcipit, atque mutata, in cuius nó dicã interpretatione, ſed inuerſióe, interpres ille Georgius fruſtra laborauit: doctus quidem, bene tradita in improbũ ſenſum cóuertere atque mutare. Vidit Cicero proprijs & ſimplicibus uerbis, & oratione ſpóte fuſa atque naturali, nó ſemper utendum: q̃ neque iucundum ſit, neque uarium, neque uehemẽs, uno ſemper uti genere dicẽdi. uoluit igitur & uerba ſingula, & coniuncta aliquando mutari, ut plus uarietatis, plus iucunditatis, plus cuiuſdã uirtutis eſſet in oratione. Eſt itaque id genus totum ſitum in cómutatione uerborum. Commutatio duplex. Altera uerba de loco mutat in locum, aptius ordinandi gratia: altera dilatat aut cótrahit uerba, aut ad petendam uarietatem, aut ad ſignificandi uim ampliorem. In qua mutatione plurimum uerſatur orator Hinc illud infra: Eloquendi, inquit, exercitatio maxime in hoc toto cóuertendi genere uerſatur. Nã (quod ante dixi) genere ſponte fuſo perraro uti poſſumus, propterea q̃ ordo naturalis ut eſt multo optimus quando reſpondet, ita uotis eloquentiæ non ſæpe reſpondet. Quòd ſi antea de cómutatione uerborum facta mentio uidetur, cũ de numeris, de cóſecutione, de quinque generibus orationis eſt dictum, nihil eſt q̃ mirere. Id factum eſt duabus de cauſis. Aliquando ſponte fiunt iſta: ſæpe arte innectuntur generi ſponte fuſo, uerbis aſſumptis idem quod primũ occurrentia notãtibus, ordine non mutato. Si mutant ordinem, ad genus uerſum pertinẽt. habẽt igitur aliquid cómune, propter quod ad utrunque genus referri poſſunt. Iam de mutatione. Verba dilatantur, oratio in pauciora quædam contrahitur, uel etiã in unum uerbum. Proprium eſt uerbum, bellum. Idem ſignificans aſſumpta figura, Mars. neque.n. dicit idem ſignificãtia ſynonyma, quæ & ipſa propria ſunt: ſed in figuris uſurpata loco propriorum. Factum.i. compoſitum, de quo maxime fit hic mentio, (quamuis quatuor modis uerba fiãt) ut armipotẽs bellum ducitur in plura, ut motus armorum in hoſtili diſcordia. Quid tum? hoc & illo ſic utemur, ut res ipſa perſuadebit. Bello uicit Aphros, honeſto marte ſupauit Aſiaticos, & in hoc armorũ motu ac hoſtili diſcordia nũquam ceſſit rebus aduerſis. Hoc modo & copia, & uarietas, & iucunda uerborum cópoſitio miſcetur. Armipotens dicitur à poetis, nec.n. omnia ſuccedunt, neque tot membris ſeparantur. Experiare licet ſimilẽ uariandi legem. Cicero non dicit ubiq; rhetoricen, ſed etiam oratoris artem, orandi facultatem, rationem diſſerendi, bene dicendi ſcientiam, dicendi facundiã. dices tamen, non quod primũ uenerit in buccam (ſic faciunt imperiti) ſed quod optime prioribus ac poſteriobus cohærebit. quod ipſe facit lib. de Oratore. Definitio ad unum uerbum reuocatur: hoc modo rẽ finit orator, deinde quod pluribus intelligendũ propoſuit, uno complectitur uerbo: quo ratio dicendi ſit amplior & grauior, quàm ſi quid ieiune atq; ſicce uerbo tantũ notetur: quod quando ſit uſurpandum, res ipſa mõſtrabit. Cicero, Nos deorum immortalium templa, nos muros, nos domicilia, ſedesq; populi R. penates, aras, focos, ſepulchra maiorum, nos leges, iura, libertatem, coniuges, liberos, patriam defendimus. Partibus definit patriam, deinde uerbo comprehendit. parteſq; toto complectitur. Dicit quiſpiam, hic uerbũ in plura uerba diducitur. Fatebor quidem: ſed aliud eſt progredientem ab uno ad plura peruenire, aliud à pluribus ad unum. Referuntur hæc, dilatatio, & contractio: ideoq; in contrariũ ducũtur. Tale eſt illud Virgilij, Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni, Carthago. Nam deſcriptio Carthaginis reuocatur ad uerbum. Aſſumpta uerba remouentur per negationem, non per correctionẽ, quæ nihil remouet, ſed magis idoneum ſubiungit. Etenim Quintil. appellat argumentum à remotione, cuius una pars pluresue negando tolluntur. De correctione ſit hoc exẽplum, ex actione tertia in Verrẽ. Non enim furem, ſed ereptorem: non adulterũ, ſed expugnatorem pudicitiæ: non ſacrilegum, ſed hoſtẽ ſacrorum, religionumq;: non ſicarium, ſed crudeliſſimũ carnificem ciuium ſociorumq; in neſtrum iudicium adduximus. Hæc ita remouentur, ut in breuius non contrahantur. Qua de re non idoneum ſit exemplũ, ſed ea cauſa poſitum, ne quis arbitretur eiuſmodi remotiones ab auctore ſignari. In breuius cótrahuntur: hoc modo: Errauit imprudens, ſenſu lapſus eſt, exiſtimauit eſſe Popiliũ, qui eſſet Octauius: ſceleri non adiecit animum. Nihil eſt iſtorum. Quid igitur? Occidit inimicum. Priora tolluntur, ut apertius cóficiatur hoc extremum, quæ rei totius eſt ſumma. Circuitus aũt comprehenſio eſt, ſiue circunſcriptio longioribus numeris cóprehẽſa, quæ dicitur à Græcis periodos. de qua Cicero in Oratore, Quintil. in nono, permulta dixerunt. Difficilius iſtuc expedire, quid circuitus ad orationis contractionẽ omnino faciat. Ego quidẽ ſic exiſtimo, eſſe plurima quæ dicendo ab oratore longe lateq; funduntur: tandem una periodo anguſtius omnia cótrahuntur: ut fit in peroratione frequentiſſime, quãdo repetuntur argumẽta. Nec in peroratione ſolũ, ſed in omni quæſtione, ſi quid fuſius ſparſum parit obſcuritatem, id circunſcribimus, unoq; circuitu cóprehendimus, ut quid ſit effectum, manifeſtius oſtendamus. Et ne tædiũ afferamus in longioribus exẽplis, ponamus hoc noſtrum. Irritæ ſunt apud te preces amicorum: nulla te mouet neceſſitudo: non te reddit exorabilẽ affinitas: nihil te flectunt propinquorum uoces: nulla parentum mouet te charitas. quid eſt igitur quod ipſi ſperare poſſimus? Hæc membra ſex breuiter in circuitum dirigentur hoc modo: Si neque preces amicorũ, neque neceſſariorum, neque affinium, neque propinquorum, neque etiã parentum te mouẽt, quid eſt quod ipſi ſperare poſſimus? Vnde cóſtat illum circuitũ, quo frequẽter utuntur hiſtorici, plurimum iuuare breuitatẽ, ac diſſipata diſperſaq; in unum cógregare, atque etiã leuare tædium audientis, ſi forſan immorandum eſt, unumq; & idem ſæpius alio & alio modo enunciandũ, aut ſi repetitione priorum argumentum colligendũ. In coniunctione, hoc eſt in cópoſitione uerborum, fit unũ uerbum ex duobus: ut, Patrem occidit parricida: poteſt omnia fortuna omnipotens: ſalutem feret ſalutifer exercitus.* IN *coniunctis autem uerbis triplex adhiberi poteſt, &c.*] *Orationis ordo triplex eſt: directus unus, inuerſus alter, alius permixtus. Cic. Philippica ſeptima. Num hoſtem Antonium iudicauiſtis? Nec tũ hoſtis eſt à uobis iudicatus Antonius? Et paulo poſt, Tum non hoſtem iudicaſtis Antonium? Et iterũ, Tum ille hoſtis non eſt iudicatus? Et rurſus, Non eſt iudicatus Antonius hoſtis? Quoties unam & eandem cómutauit ſententiã? Ouidius, Anna ſoror, ſoror Anna. Directum, Omnia parent homini. Inuerſum, Homini parent omnia. Permiſtum, Omnia homini parent. Hæc eſt illa commutatio non uerborum, ſed ordinis tantũmodo, quam tradit auctor, & ad eligendũ id quod omnium eſt optimũ, & ad uariandã repetendorum collocationem. Ideo.n. eloquendi exercitatio maxime in hoc toto cóuertendi genere uerſatur, quia orationũ copia, coagmen*

tatio uumerus,figuræ u erborum quadam,ex ordinis cõmutatione ducuntur. ACTIO igitur ſequitur, ut opiuor.] Actio prouunciatio eſt,quarta pars artis Rhetoricæ, ut hoc in opere Cicero cõſtituit. Et ante rõnem cõmonſtrauimus,eoq; fecimus,q alibi quintam fecerat partem. Omuis actio cum rerum & cum uerborũ momentis.i. uarijs crebriſq; immutationibus commutanda maxime eſt.Eſt.n.actio ſententiarum,& actio uerborum.Nec in oratione plura ſunt : & omnis actio eſt iu uarietate uocum,motu corporis,uultu. Vox aurẽ ferit, motus corporis et uultus tangit oculum.Per quos duos ſenſus (inquit Fabius)omnis ad animũ penetrat affectus. Vox eſt in quãtitate grãdis,exigua,media . Iu qualitate,candida, fuſca, plena,exilis,lenis,aſpera,cõtracta, fuſa,dura , flexibilis,clara, obtuſa.Voce utimur acuta,graui,flexa,lẽta,citata.Motus corporis eſt,uel in toto , uel iu partibus,ut capite,humeris , brachijs,manibus,pectore,lateribus,pedibus.Vultus in frõte,ore , & adiũctis partibus, non eũ de loco in locum mouẽtur,quod ad motũ pertinet,ſed cum iudicio quodam & nota ſanguinis aut ſpiritus interiorem animum produnt. Produnt aũt naturaliter,nõ cũ diſſimulatione & arte imitãtur ueritatẽ . Hæc tria plurimũ ualebunt, ſi cum orationis genere, req; ſubiecta cõſentient,eiuſq; uim ac uarietatem ſubſequentur . Dilucidã faciunt orationem,diſtinctione:illuſtrem,rei imitatione: probabilem,dignitate : ſuauẽ,tacita quadam modulatione.Quæ rebus & uerbis quidem fiunt, tamen meliora ſunt cum pronunciatione adiuuantur . Cur aũt hiſce de rebus Cicero tam breuiter ? Quia limari quidem , ſed donari ab arte nou poſſunt.quod ipſe lib.de Oratore teſtatur . Hæc,inquit,cum ipſo homine naſcuntur,linguæ ſolutio,uocis ſonus,latera,uires,conformatio quædam & figura totius oris & corporis.Iu Oratore tamẽ paulo plura ſcribit expreſſiora : ſed nos ad ea melius cõponet imitatio,quàm multa præceptorum traditio. Quintilianus uoluit rem oẽm late fuſeq; tractare,ac eloquentia ueſtire:quod ut minus eſt neceſſarium, ita certe ad cognoſcẽdũ nou inutile. NVNQVID nam de oratore ipſo reſtat?] Iu partibus extremã memoriam facit,ut aliarum cuſtodem . Ea eſt duplex.naturalis,quæ nou cadit in præceptum. Artificialis,quam una rõne & ſimilitudine perſtringit. Vtendum, inquit,locis pro charta,imaginibus pro literis : quia memoria eſt germana.i. ſimilis,literaturæ, quæ eſt conformatio & uelut pictura literarum.Literatura & conſcriptio & cõſtat ex notis & ſignis literarũ,& ex eo in quo imprimũtur notæ,ut charta,membrana,pugillaribus. Sic confectio memoriæ,quæ eſt ars cõficiẽdæ memoriæ,locis utitur pro ceratis tabellis, imaginibus pro literis. Loca memoriæ ſunt,ædes,caſtella,templa , uiæ.Imagines aũt quiſque pro ſuo arbitrio fingit,ut leonum, urſorũ,armorum,rerumq; cæterarum. Verba collocantur,& ſententiæ.Verba quidẽ,ſi admodum pauca ſunt,quia permulta collocare nunquam expediet. Sententiæ melius deſignantur,ut ſi dicturus orator quinq; faciet partes,& in ueſtibulo domus ſtatuat armatum Annibalẽ,quia deliberandum ſit de bello Punico . Iu atrio argentarium nummis onuſtum , q de cogẽda pecunia locus alter habeatur . In impluuio treis uiros ingẽtes in equis,quia tertius eſt locus de præficiẽdis tribus imperatoribus.Iu aula prima duas manus iu lætum diuulſas & armatas, quoniã ſit quarta pars de ſupplendis legionibus decem . In aula ſecunda fingat duas lunas,q ultimus eſt locus , ſecundo menſe copias educi oportere.Hæc indicare ſatis eſt . Etenim memoria non tam arte quàm uſu & exercitatione firmatur.Pauca de memoria præcepta,multus eſt uſus,exercitatioq; longa . QVONIAM igitur uis oratoris omuis expoſita eſt,quid habes , &c.] Iu treis partes diſtributa eſt omuis doctrina dicendi:primũ in ipſam uim oratoris, deinde in orationẽ,tum quæſtionem.Porrò tranſit ad ſecũdam, quæ præceptis orationis cõtinetur.Orationis partes ſunt quatuor : ſi refutatio confirmatione concluditur, duæ quidẽ ad docendum,totidem ad mouendum: quarum uis & ratio ab interpretatione ſuperiori peti poteſt. Principium delibat affectus, peroratio cõficit & abſumit. Narratio docet quid ſit in cauſa . Confirmatio,quid certi incerti'ue ſit . Probationis eſt , ea quæ dubia pendebant,certioribus oſtendere:& quæ certa uidebantur,incerta demõſtrare,uel falſa.Partibus iungit amplificationem, quoniã cum de motu animi paulo ante dixiſſet, & ad eã rem amplificatio plurimum ualeret,annectẽda uidebatur:ſimul ut interpretaretur quo ſenſu motũ animi duobus tantũ partibus dediſſet,cũ in reliquo curſu orationis adhibeatur.Nõ eſt igitur amplificatio una de quatuor partibus orationis,ſed è grauioribus locis uehemens quædã argumentatio,deducta,eiq; parti ſubijciẽda unde deducta eſt.Quintil. quatuor amplificationum genera facit,incrementum,comparationem,ratiocinationem,congeriem.quæ quidẽ aperte mõſtrant,quid per amplificationem accipere debeamus.Cicero in hoc libro tam aperte quàm Quintilianus amplificandi rationem monſtrat.quamobrem debemus hic eſſe breuiores . Amplificatio habet proprium locũ perorationem,quod ipſe teſtatur his uerbis: Augẽdi,inquit,hic eſt proprius locus in perorãdo,ſæpe etiã primum obtinet locum. Quouſque tandem abutere patientia noſtra Catilina ? Quandiu nos etiã furor ille tuus eludet?Quem ad finem ſeſe effrenata iactabit audacia? Nihil'ne te nocturnum præſidium palatij?nihil'ne urbis uigiliæ?nihil timor populi?nihil occurſus bonorum omnium ? nihil hic munitiſſimus habendi Senatus locus?nihil horum ora uultuſq; mouerunt?& quæ ſequuntur.Sunt amplificationes in exordijs multæ tranquilliores: quæ tantum acerbitatis habeant,quantũ illa in Catilinam,paucæ.Poſtremũ ferè ſemper amplificatio locum tenebit.Videre licet perorationes alias,& eam quæ eſt iu Verrem actione ultima,& pro Milone. Longiora ſunt exẽpla,quàm quæ ſuis uerbis exponi debeant.Reliquo in curſu orationis amplificatio adhibenda eſt, maximeq; cũ aliquid aut confirmatũ eſt,aut reprehenſum.Etenim ante nõ conuenit,quia turpe facinus,id augere qđ probandum eſt. Multa ſunt exẽpla iu Verrem,quale iſtuc de Sopatro, à quo pecuniã Verres acceperat.Quod ubi reprehendit Cicero,ſubdit : Scelus eſt accipere ab reo, quanto magis ab accuſatore ? quanto etiam ſceleratius ab utroque?Fidem cum propoſuiſſes uenalem in prouincia, ualuit apud te plus is qui pecuniã maiorẽ dedit.Concedo.Forſitan aliquis aliquando eiuſmodi quippiam fecerit. Cum uero fidem ac religionem tuam alteri addictam pecunia accepta habueris,poſt eandem aduerſarijs tradideris maiore pecunia,utrunque falles ? & trades cui uoles? & ei,quem fefelleris,ne pecuniam quidem reddes?Quem mihi tu Bulbum ? quem Stalenum ? quod unquam huiuſmodi monſtrum aut prodigium audiuimus,aut uidimus? Amplificatio ad fidem plurimum ualet: quia uehemens eſt argumentatio,&,ut ipſe poſtea dicit,grauior quædã affirmatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem.Facit aũt duas argumentationum ſpecies : unam,quæ docendi cauſa fit: Ea eſt probatio,rei dubiæ faciens fidem . Alteram,quæ ſit probatio, cum animi motu : ea fit aut argumentis, aut aſſeuerationibus argumentorum loco. PERGE igitur ordine quatuor mihi iſtas, &c.] Quoniam de principijs oẽs omnia fabulãtur,& nihil aliud etiam triuiales ſcholæ perſonant, non ſtat mihi hac in parte diutius immorari, nec aliorum more Græca proferre monumenta, quo planum fiat ignotum per ignotius.Principij & initij uerbum Ciceroni frequens,quia proœmium Græcum eſt , exordium tranſlatitium . Principia ducuntur aut ex perſonis , aut ex rebus ipſis . Certe in hæc duo recidunt quæcunque ſubijciuntur oratori . quamobrem iſtuc

aliarum

aliarum partium commune eſt. Sumuntur autem trium rerũ gratia: ut amice, ut intelligenter, ut attente audiamur. Amice, cũ beneuolentia: intelligenter, cum docilitate. Hoc pacto tritiora fugit uerba: quorum moleſta repetitio ut tædiũ affert, ſic eſt eloquẽtiæ inimica. Sunt & hæc tria cæterarum partiũ cõmunia, ſed eorũ eſt præcipuus uſus in exordijs. Perſonarum tria facit genera. Vnum in nobis: alterũ diſceptatorũ, id eſt eorũ quibus eſt cognoſcendi poteſtas: tertium aduerſariorũ, in quibus aduerſæ partis oratores intelliguntur: ſicut & in noſtris noſtri litigatores. Beneuolentiam conciliamus à meritis noſtris: quia benefactorum recordatio gratiam iure ſuo poſtulat. Cicero: Siquando inimicorum impetum propulſare ac propellere cupiſtis, defendite nunc uniuerſi unũ, qui, ne omnes occideretis, ardore que flãmæ cõflagraretis, mei capitis periculo non dubitaui prouidere. A` dignitate litigatoris ducitur initiũ. Maxime uellẽ iudices, ut P. Sylla & antea dignitatis ſuæ ſplendorẽ obtinere, & poſt calamitatẽ acceptam modeſtiæ fructũ aliquem potuiſſet percipere. Idẽ pro Flacco: Quod n. eſſet præmiũ dignitatis, quod populus Romanus cum huius maioribus ſemper detuliſſet, huic denegaret? cũ L. Flaccus ueterẽ ueteris gentis in liberãda patria laudẽ, propè quingẽteſimo anno Reipublicæ retuliſſet. Parcius Cicero de ſua dignitate, ut pro Muræna: Idẽ Conſul eñ ueſtræ fidei commendat, qui antea dijs immortalibus commendauit. Et in eodem principio: Ac ſi, ut nõnullis in ciuitatibus fieri ſolet, patronus huic cauſæ publice conſtitueretur, is potiſſime honore affecto defenſor daretur, qui eodẽ honore præditus non minus afferret ad dicendũ auctoritatis, quàm facultatis. Ab aliquo genere uirtutis ſumuntur initia, maxime liberalitatis, officij, iuſtitiæ, fidei. quæ uirtutes ideo gratiores ſunt, quod in aliorũ cõmoditates & uſus conferuntur. Cicero pro Rabirio perduellionis reo: Me cum amicitiæ uetuſtas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ uitæ perpetua cõſuetudo, ad C. Rabirium defendendum eſt adhortata. At uero ut id ſtudioſiſſime facerẽ, ſalus Reipub conſulare officium, conſulatus denique ipſe mihi una uobiſcum cum ſalute Reipub. commendatus cogit. Hic eſt liberalitas operã perpetuo dantis, officiũ amici, iuſtitia uiri pericula propulſantis, conſuliſq; fides in Rẽpublicã. Contraria uitia in aduerſarios conferuntur, ut in Ebutiũ pro Cecinna. Cũ his qui diſceptant, ut iudicibus, aliqua cõiunctionis aut ſpes aut cauſa proponitur .i. oſtenditur, eam rem de qua agitur, aut commodum aut incommodum diſceptatoribus allaturã, illiſq; communẽ eſſe, & quodammodo cõiunctam. Cicero pro C. Rabirio: Sic exiſtimare debetis Quirites, poſt hominum memoriam, rem nullam maiorem, magis periculoſam, magis ab omnibus uobis prouidẽdã, neq; à Trib. pleb. ſuſceptam, neque à conſule defenſam, neque ad P. R. eſſe delatam. Idem in Verrem proponit iudicibus ſpẽ bonæ exiſtimationis, ſi Verrem damnauerint. Odium & offenſio, ut ſi litigator aut orator odium contraxit, aut aliquem offendit, aut tollitur, aut ſaltẽ minuitur. Tollitur, aperta certáque refutatione: minuitur, ſi diluamus probabili argumento, ſi extenuemus figuris, qualis eſt ironia pro Ligario. ſi compenſemus aliquo genere uirtutis, ſi deprecemur .i. amoliamur honeſta poſtulatione. Quæ penè omnia Cicero facit in exordio pro Cluentio: ſed longius eſt, quàm quod perſcribi debeat. INTELLIGENTER autem ut audiamur, &c.] Intelligenter audimur, cum facillime auditor diſcit, & quid agatur intelligit. quod expeditius fiet, ſi à rebus ipſis, quàm ſi longius à perſonis ordiamur. Complectitur à principio genus naturamq; cauſæ Cicero in Verrem: Multa mihi neceſſario Iudices prætermittenda ſunt, ut poſſim aliquo modo aliquando de ijs rebus quæ meæ fidei commiſſæ ſunt, dicere. Recepi. n. cauſam Siciliæ ea me ad hoc negotium prouincia attraxit. Tamen hoc onere ſuſcepto, & cætera. Hic expoſuit ſummam totius accuſatiõis. Proponit aliter in Antonium oratione quarta. Fundamenta ſunt iacta reliquarum actionum. nam eſt hoſtis à Senatu nõdum uerbo appellatus, ſed re iam iudicatus Antonius. Poetæ ferè ſemper initio proponunt genus & caput argumenti, non ita frequenter oratores. A` definitione ſæpenumero ſumũt initium ſcriptores artium, remq; totã breui circunſcriptione uerborum enunciant. Quæ ratio differendi non ita decẽter conueniat oratoribus. Latius paulo dilatant finitionem: quod ut faciamus, præcipit Cicero ſecundo libro de Oratore. & ipſe actione ſexta in Verrem, inſigne furtũ partibus deſcribit: Venio nunc ad iſtius, quemadmodum ipſe appellat, ſtudium: ut amici eius, morbum & inſaniam: ut Siculi, latrocinium: ego quo nomine appellem, neſcio. Rem uobis proponam: uos eã ſuo nominis pondere pẽditote. Genus ipſum prius cognoſcite iudices: deinde fortaſſe non magnopere quæretis, quo nomine appellandum putetis. Nego in Sicilia tota, tam locuplete, tã uetere prouincia, tot oppidis, tot familijs, tam copioſis, ullum argenteum uas, ullum Corinthium, aut Deliacum fuiſſe: nego ullam gemmam aut margaritam fuiſſe, aut quidquam ex auro aut ebore factum, ſignum ullum æneum, marmoreum, eburneum: nego ullam picturam, neque in tabulis, neque textilem fuiſſe, quin quæſierit, inſpexerit, quod placitum ſit abſtulerit. Hoc initium eſt, quod complectitur genus naturamq; cauſæ, quod deſcribit finitq; latius explicanda, quod diuidit ſpecies quæſtionis. Diuidit Antoniana prima: Antequam de Rep. P. C. dicam ea, quæ dicenda hoc tẽpore arbitror, exponã uobis breuiter conſilium & profectionis et reuerſionis meæ. In partitione uitanda partium confuſio, quia prudentiã, hoc eſt intelligendi uim atque facultatem implicat. Vitanda multitudo, quia memoriam confundit. Quærendum genus illud obuium & dilucidum, quo facilius omnes dicta percipiant. VT attente autẽ audiamur.] Attentionẽ excitant aut magna, aut neceſſaria, aut coniuncta cum ipſis apud quos res agetur. Magna pariunt admirationem, neceſſaria uim incutiunt animis: coniuncta, ſpe boni, fuga mali, mortales ſollicitant. Magna proponuntur initio pro Rabirio perduellionis reo, quod paulo ante citabamus. & Aegloga quarta Virgilij: Sicelides Muſæ, paulo maiora canamus. & Aeneidos. 7. Maior rerum mihi naſcitur ordo, Maius opus moueo. Neceſſaria proponit Cicero Antoniana tertia: Serius omnino P. C. quam tempus Reipub. poſtulauit, aliquando tamen cõuocati ſumus: quod flagitabam equidem quotidie, quippe cũ bellum nefariũ contra aras & focos, contra uitã fortunaſq; noſtras, ab homine profligato ac perdito non comparari, ſed geri iam uiderem. Hic tẽpus Reipub. dicit neceſſitatẽ more ſuo. Coniuncta cum ipſis apud quos res agebatur, poſuit in Verrẽ. Quod erat optandum maxime Iudices, & quod unum ad inuidiam noſtri ordinis, infamiamq; iudiciorum ſedandam maxime pertinebat, id non humano conſilio, ſed propè diuinitus datum atque oblatũ uobis ſummo Reipub. tẽpore uidetur. SIT autẽ hoc etiã in præceptis: ut ſi quando tẽpus ipſum.] Principia ſumuntur extrinſecus à tẽpore, ut pro Cælio. A` re aliqua, ut à præſidijs armatis in foro, pro Milone. A` loco, unde pro Deiotaro. Ab interuentu alicuius, unde in Verrẽ, qui præter opinionẽ aderat iudicio. Eſt. n. hoc quodammodo interuenire, quanquam improprie dictũ. Ab interpellatione, Antoniana quarta, cum propoſuiſſet hoſtem iudicatum Antoniũ, & populus acclamando interpellaſſet, adiecit: Nunc uero multo ſum erectior, quòd uos quoq; hoſtem illum eſſe, tãto conſenſu, tãtoq; clamore approbauiſtis. Ab aduerſarij dicto, maxime in perorãdo, quia res eſt recentior. ut Philippica nona: Nihil præter ſententiam dicerem, niſi P. Seruilio reſpondendum putarẽ, qui hunc honorẽ ſtatuæ nemini tribuendũ cenſuit, niſi qui ferro

eſſet in legatione interfectus. Quæ ſuo loco de amplificatione dicentur, multa ex iis poterunt ad principiorum præcepta transferri. Nam & amplificatio ſæpe etiam primum locum habet, quod ante monſtratum eſt: & principium atq; peroratio communiter ad effectum comparãtur, & ſunt uerba quædam figuræq; communes utriuſque partis, & principia finibus, fines principijs optime reſpondent. Quibus de cauſis initia & perorationes habere quædam præcepta communia, nihil eſt cur miremur. Legito infra de amplificatiõe præcepta: et quæ trãſferri poſsũt ad initia, traducito. QVID? in narratiõe quæ tandẽ cõſeruanda ſunt?] In partibus orationis narratio ferè ſecũda eſt. Ea finitur ab auctore, uerũ explicatio. Vſus illius ab eodẽ traditur, ut ſit quædã quaſi ſedes ac fundamẽtũ cõſtituendæ fidei: quia quod argumentorũ cõtinet breuis expoſitio, fuſius & apertius extendit & explicat narratio: unde & propoſitio breuis pro narratione collocari poteſt. Quod ſi propoſitio eſt ſedes ac fundamentum argumentationis, erit & narratio, ex cuius partibus ferè naſcuntur argumẽta. Tertio loco narratio diuiditur in ea quæ ſunt neceſſaria, & in ea quæ ſunt aſſumpta ad ornandum. Dilucide probabiliterq; narrare neceſſarium eſt, ut res intelligatur, fidem'que mereatur: ſed aſſumimus ſuauitatem. Ex quo Quintilianus deduxit hoc præceptum: Ego narrationem, ut ſi ullam partem orationis, omni qua poteſt gratia & uenere exornandam puto. Cur autem ſuauitas adhibeatur, idem Fabius oſtendit: Nec in ulla parte, inquit, intentior, eoq; nihil recte dictum perit: præterea, neſcio quomodo, etiam facilius credit, quæ audienti iucunda ſunt, & uoluptate ad fidem ducitur. Hæc ille. In quo refellit eorum fallacẽ opinionem: qui arbitrantur eſſe narrationem ſimplicem, nud , figuris, ornamẽtis, probationibus deſtitutam. Prima narrationis eſt uirtus, explicãdi, & illuſtrandi: ad quod facit illud ante dictum genus orationis dilucidũ, & illuſtre, quod eſt plus quàm dilucidũ. Altera uis eſt breuiter exponẽdi, de qua breuitate ſupra diſſerebat. Igitur cadũt in narrationem genus dilucidũ & illuſtre, & breue. & duo quæ ſequũtur, probabile, & ſuaue. His quinq; uirtutibus optimũ narrandi genus perficitur. Breuitas ſi non ſemper, tamẽ ſæpiſſime in narratione laudatur, quia nõ diu ſuſpendit animos, & memoria facile tenetur. PROBABILIS ãt erit.] Quæ tradit hic Cicero de narratione probabili et ſuaui, ea multis oſcitãter omnia legẽtibus, obuia, facilia, dilucida uidẽtur. Res aliter habet. Quotus.n.quiſq; intelligit, aut illuſtrat exẽplo? Omnes id dictitant, narrationem debere eſſe breuem, dilucidam, ueriſimilem, & probabilem: cum uẽtum eſt ad narrationis expoſitionẽ mirum eſt, quàm cæcutiamus, non uidẽtes id quod in arte loquebamur: et, quod fœdius eſt, ſcriptores cõmentariorũ hæc ſubinde præcepta repetunt, nõ ſine lectorũ ſumma moleſtia, nec tamen uſquam monſtrant locum ubi talia uſu tractata reperiãtur. Itaq; facturus operæ pretiũ uideor, ſi paulo diligẽtius id, quod quæritur, exẽplo patefaciã. Sumamus igitur narrationẽ Ciceronis actione tertia in Verrem, de Lampſaceno Philodamo, cuius honeſtã ac pudicam filiã Verres rapere, transferre, uiolare contẽdebat: unde exortus eſt tumultus, miniſtri Verris alij cæſi, alij uulnerati, ipſe penè domi cõbuſtus eſt: Philodamus tandẽ cũ filio dãnatus, atq; ſecuri percuſſus. Raptus ille idoneis perſonis attribuitur, ut Rubrio, homini facto ad Verris libidines, qui miro artificio, quocũq; uenerat, hæc inueſtigare omnia ſolebat. Datur negotiũ comitibus nequiſſimis, turpiſſimiſq; hominibus: Vt, inquit, mos erat Verris, & cũ ſuæ libidines facere admonuerãt. Age, quod tempus erat opportunum magis ad rapiendã mulierem, quàm nocturnũ? quàm poſt cœnam lautiorem? quàm cũ frater abeſſet, & propinqui? quàm cũ frequẽtes conueniſſent comites illi Verris, qui more Græco bibiſſent? qui popoſciſſent maioribus poculis? qui celebraſſent omniũ ſermone lætitiaq; conuiuiũ? Quid autẽ maturius, quàm quòd Lãpſaceni poſtridie mane in concionem ueniunt? quærũt quid optimum factu ſit? in Verrẽ prodeunt? ignẽ ſubijciunt ædibus? Sic enim facta cõſilio uidẽtur omnia. Ne dicas ea ſic expoſita: quia hoc modo geſta ſunt, ſed ita ab oratore quæſita, & digeſta, ut probabilis eſſet expoſitio. Porrò cõſiderauit orator ſapiẽtiſſimus, qui locus rei conueniret. migraret'ne Verres ad Philodamũ? quod erat facturus, niſi retinuiſſet hoſpes. Deinde, eo'ne mitteret Rubriũ delicias ſuas, in omnibus eiuſmodi rebus adiutorẽ ſuũ & conſcium? Præterea quo ſeruos loco cõſtitueret Rubrius? quos ad fores ſtare iubet, ut ingredientẽ auferãt? Poſtea ut Verres Philodamũ uocarit in Aſiã ad Neronẽ, ut iniquitate loci facilius dãnaretur? ut in foro Laodiceæ ſpectaculo acerbo ſit necatus? Pergamus. Quàm diligẽter cuiuſq; facti et euẽti cauſam poſuit? Lãpſaceni, inquit, maxime ſedati & quieti: nõ irruũt igitur niſi laceſſiti, niſi cõſilio capto, niſi re decreta. Mittitur Rubrius, quia factus ad Verris libidines: dãtur idonei comites, quia nequiſſimi. Hæc mulier præter cæteras appetitur, quia eximia pulchritudine, & quæ uirũ non habebat. Rubrius reliquit hoſpitã, quia parũ laute diuerſari mẽtiebatur. Philodamus ægre Rubriũ admittit, qui Prætores & conſules, non legatorũ aſſeclas recipere ſoleret: ut maior ſit eius hominũ auctoritas, & eius offenſio multo grauior. Quid mora? nihil.n.dictum ſine ſua cauſa, ut fit in neruoſo quodam genere dicẽdi. Veniamus ad id quod quartũ eſt. Teſtata dici uidentur, & aperta atq; uulgata, Quia, ut inquit, ciues Ro. qui Lãpſaci negotiabantur affuerũt. Quia Verres nullã cãm excogitare potuit, quãobrẽ cõmiſerit, aut quid euenerit ut in tantũ periculũ ueniret: quia Cicero ea ſe Lampſaci cognoſſe dixit, & C. Varro ex Philodamo audiſſe. Quod quintum eſt, quis non opinetur grãde flagitiũ à Verre cõmiſſum, propterquod Lampſaceni ſocij Pop. R. legatum ſaxis, ferro, igni aggrediuntur? ægre diuelluntur? Quanta auctoritas & in Philodamo, & in toto oppido, concione uocata? dictis ſentẽtijs? omnibus uno animo conſentientibus? Contra, qui nõ exiſtimet id feciſſe Verrẽ pro ea auctoritate, qua legatus abutebatur? Quis non iudicet iniuria damnatum Philodamũ auctoritate Dolabellæ, corruptiq; iudicij? Lex hoſpitalis à Philodamo ſeruatur. Rubrius laute de more tractatur. probabile eſt. Homo nequam legem uiolat hoſpitij, morem honeſtum repudiat. & hoc probabile. Sanctimoniam, religionemq; hoſpitalẽ ſpernit adulter impudens. credibile eſt. Eadem religioſe conſeruat homo, genere, honore, copijs, exiſtimatione facile princeps Lãpſacenorũ. hoc etiã credibile. Quid tandem? Probitas narrantis ſignificatur his uerbis: Nemo iamiam Dolabella, neque tui, neque tuorũ liberũ, quos tu miſeros in egeſtate atq; in ſolitudine reliquiſti, miſereri põt. Quanto dicit affectu, quanta probitate? quia Dolabella Philodamũ damnauerat. Quanta memoria, quanta fide, totã conficit narrationem? qui locos, qui tẽpora, qui perſonas, qui facta, qui dicta, qui omnia et tenuit & digeſſit? Quàm cõmode ſignificatur & conſuetudinum et antiquitatũ obſeruatio? Græco, inquit, more bibebatur, hoſpes hortatur, poſcũt maioribus poculis. Hæc & alia permulta probabilẽ faciunt narrationem: quæ notaſſe breuiter idcirco uolui, ut interpretis officio ne deeſſem. Quid, quòd in eadẽ expoſitione ſunt omnia quæ de ſuauitate tradit? Admirabere incredibilẽ ſceleratorũ audaciã, ſed magis fratris eius mulieris aduentum, pugnam, cædes, uulnera: & iterũ concurſus in concionem, fidem Lampſacenorũ in Philodamum, Philodami conſtantẽ animũ ad ulciſcendam iniuriam. Vbi principiũ audieris, illectus rei nouitate, in lõgum uocabere, non ſine expectatione iucunda, quid Rubrius ſit facturus, quid frater mulieris, quid Lampſaceni, quid tãdem Verres immanis & ferox.

Cumq;

Cumq́; ex leni principio, rixas, pericula, uerbera, cædes ortas cognoueris, tenebunt animũ exitus inopinati: tũq́; ſenties interpoſitos motus animorũ, quando mollitus animo, haud téperabis à lacrymis, ibidem colloquia perſonarum. Quæſo inquit, Philodame, cur nó ad nos filiam tuam introuocari iubes? Hic tum alius ex alia parte, Enimuero ferendum hoc non eſt, uocetur mulier. Hic dolores patris & filij, metus totius domus, tũ Philodami: tum Verris lætitia in conuiuio, cupiditates ſtupri, iracundiæ in ulciſcendo. Huc adde dilucidum genus ex uerbis proprijs, uſitatis et diſpoſitis. adde genus illuſtre, quo res ob oculos ponuntur. adde breuitatem eam quæ nihil fruſtra petit. In una hac iſta narratione cuncta reperies, quæ proponuntur ab eodem auctore ſeruanda. Vt autem res ſit apertior, uetere contrarijs, dicq́; narrationem incredibilem, quæ neq; perſonis, neque temporibus, neq; locis conſentit: quæ nullius facti et euẽti cauſam ponit, in qua inteſtata dici uidentur: quæ nititur aduerſum hominum opinionem, auctoritatem, morem, legem, religionem: quæ narrantis improbitatem ſignificat, aut eius nouitatem, aut obliuionem, aut mendaciũ, aut uitæ incóſtantiá. Suauitas autem percipitur ex uaria humanæ mutationis contemplatione: tædium à ſimilitudine. NEMPE ea ſequuntur, quæ ad faciendam fidem pertinent.] Narrationi iuncta ferè partitio eſt, ſed ipſa confirmationi cedit, cuius eſt fundamentũ. Confirmatio pars orationis eſt tertia. Ea eſt duplex: aut noſtra confirmamus, aut redarguimus contraria. Prior dicitur proprie confirmatio: poſterior reprehenſio & refutatio. Omnis autem confirmatio adhibetur quæſtioni, alioqui fruſtra tela conijcias, ſi nihil eſt quod petatur. Quæſtiones omnes numero ſunt tres: An eſt? Quid eſt? Quale eſt? Ná ſi rem non conſtet eſſe, quæritur an ſit. Si conſtet: aut quid ſit, aut qualis ſit: propterea quod omnia ſunt aut res ipſa conſiſtens, aut rei accidentia. Ex tribus quæſtionibus oriuntur tres oratorum ſtatus. Coniectura, quæ rem ſuſpicionibus inquirit. Definitio, quæ uim rei definiendo, uerum nomen accommodat. Ratio, quæ eſt rerum qualitas, & oſtendit cuiuſmodi ſit illud de quo agitur. Hic qualitas latius extenditur, quá in Categorijs Ariſtotelis, qui & quæſtiones aliter tradit Poſterioribus analyticis. Proponuntur autem conſtitutiones, quia omnes loci (quod ait in Topicis) ad pleraſq; quæſtiones ſunt, ſed alij ad alias aptiores.

TENEO iſtam diſtributionem. Nunc coniecturæ locos quæro, &c.] Aſſignat coniecturæ locos, qui partes eorum ſunt qui principio libri numerabantur. Argumenta coniecturalia, aut ſunt uerisſimilia, aut propriæ rerum notæ, ut quæ dicũtur εἰκότα καὶ τεκμήρια. Veriſimilia definit, quæ plerũq; ita fiũt: ut adoleſcentiam procliuiorem eſſe ad libidiné. Proprias notas appellat ſigna et arguméta neceſſaria, quæ aliter eſſe nó poſſunt, certumq́; declarãt, ut fumus ignem. quæ ſi cadunt in cóiecturam, litem controuerſiamq́; diſſoluunt. Veriſimilia reperiũtur aut in perſonis, aut in rebus ipſis. Res ſunt περιστάσεις, quæ circunſtantiæ uocantur, ut locus, tempus, facta, euenta, rerum negotiorumq́; naturæ. Nam Quintilianus res omnes, unde argumenta ducit orator, ut à negotijs, complectitur cauſis, loco, tempore, modo, facultatibus. Alia tamen eſt ratio rerum quæ dicuntur ſimpliciter, alia περιστάσεων. Res perſonis cóferuntur, ut omnia dicantur aut res, aut perſonæ. Periſtaſeis, id de quo agitur, ambiunt quodammodo, atque comitantur, & eſſe perſonarum quemadmodum rerum dici ſolent. In perſonis tria ſpectantur, quot ſunt genera bonorum, & quot malorum. Alia enim corporis, alia animi, alia fortunæ. In corpore ſpectantur, ualetudo, figura, uires, ætas, ſexus. In animo, uirtutes, uitia, artes, & ex contrario inertiæ: motus item, qui ſunt quatuor, ut ante monſtrauimus ex tertio Tuſcul. cupiditas, metus, uoluptas, moleſtia. In fortuna, genus, ut parentum, maiorumq́: amicitiæ: liberi, ut filij filiæ ue: propinqui, id eſt cognati: affines, ex connubio: opes, in hominibus & rebus: honores, in magiſtratibus: poteſtates, in auctoritate & gratia: diuitiæ: libertas. & ea quæ ſunt contraria, ut inimicitiæ, orbitas, inopia. Nam contraria non ad poſteriora tantum, ſed etiam ad priora refert. Proferamus ex ſingulis ſingula enthymemata, quoniam in una cauſa omnia reperiri nequeunt: ut, Qui aduerſa ualetudine uteretur, domo nó exijt. pulcher & formoſus libidine ferebatur. robuſtus petulanter egit. auare fecit ſenex, uenenum propinauit mulier, nó deſeruit uir fortis. latuit miles ignauus. ignarus rerum forenſium ruſticus. fallet præuaricator. cupiditate regni bella in patriam geret Cæſar. nullum bellũ ſuſcipiet timidus. uoluptate literarũ captus operam dabit. moleſtũ uitæ genus deſeret Cato. gloriabatur inſolenter loco nobili natus. fretus amicis has ſuſcepit inimicitias. nihil magni faciet proletarius. propinquos inopes ditare cupiebat. affinitate noua Pompei fretus Cæſar, res nouas mouebit. Næuius, qui opibus & gratia plurimum ualeret, Quintiũ ſinere uocauit in ius. Antonius prouinciam adeptus, nihil non licere arbitrabitur, homo potens non metuit, ne ab ruſtico & bonis euerſo traheretur ad iudices. diues iniuriam facit. liberari cupit ſeruus. Ego quidẽ Ciceronis exempla proferre poſſum, ſed immenſa rerum magnitudo me terret, qui breuitati maximè ſtudeo. Quocirca ſatius eſſe duxi, compẽdioſis enthymematis omnia notari, quá ingenia confundi immodica rerũ prolixitate. Nec illud nouũ eſt, ꝙ argumentum uerbo concludimus. Etenim uideas oratorum narrationes inſpergi probationum ſeminarijs: ex quibus argumentationes fieri totidem poſſunt. Singulis. n. uerbis ſingula perſæpe notãtur argumenta. Quod cũ ſit, ea uerba aſſignari debent, & mutata pronunciatione auribus infigi. ut in hac oratione, Nullum bellum ſuſcipiet timidus. tertium uerbum ſuſpenditur, ut in diſtinctione cópuncta, deinde paulo ſummiſſius enunciatur ultimũ uerbum. Sic alia debent actione adiuuari, ut notetur argumentum. IN locis autem & illa naturalia.] Veriſimilia quoniam poſita ſunt in perſonis, & locis, & téporibus, & reliquis, altera pars diſtributionis eſt locus. In locis quædam naturalia, quædã fortuita. Illa talia ſunt ſine hominum induſtria, et fortunæ temeritate: hæc contra. Membra partitionis huius bina iungenda ſunt, propterea ꝙ contraria contrarijs opponuntur, & in hac diſpoſitione facilius intelliguntur. Maritimi loci, ſunt mari finitimi. Remoti à mari, mediterranei dicuntur. Verbum montuoſi improbarũt uiri doctiſſimi, & mótoſos dicere maluerũt: quibus ego conſentio, ſicq́; legendum contendo. Enimuero à monte ducitur montoſus, ut à facinore facinoroſus, dedecore dedecoroſus. Virgil. 7. Et te montoſæ miſere in prælia Nurſæ. Quintilianus, qui & alia multa, & hunc locum tranſtulit in ſuos libros, montanos locos nominauit. Læues opponuntur aſperis, differunt à planis, in quibus ſpectatur ſitus æquabilitas, et aperta porrectio campeſtris. In læuibus aliud conſideratur, ut raſa terræ facies, dorſumq́; læuigatum. Vaſti ſunt uacui, neq; ædificati. Obſcuri, ignobiles. Hoc in coniectura quale ſit, illuſtremus exemplo. Scipio miſſus aduerſus Annibalem, deliberat qua ſit facturus iter Pœnus in Italiam. Non traijciet Annibal per Alpes, loca montoſa, aſpera, inſalubria, opaca, inculta, deſerta, uaſta, ubi ſit extrema pernicies hominum atque iumentorum. Maritima ſectabitur, propiora ſubſidijs, & Carthagini. Mediterranea uitabit, ubi timeat exercitum intercludi: quodq́; turmis equitum præſtat, planis feretur campis & facilibus, qua uideat cultiores agros, & frequentiores populos, unde ſpes oriatur prædæ amplioris. Teneamus igitur oram Liguriæ, & Galliæ fines. Locum Cicero tractauit pro Milone, pro Quintio, contra Seruilium Rullum, ubi coniecturam facit, locos peſtilentes uenum iri. Pro Cœlio, pro Deiotaro, ſed in Verrem frequentiſſime, tum ad coniecturam,

capiatur. ESTetiam genus argumentorum aliud.] Facti ueſtigia ſigna dicuntur, quæ Quintilianus ſeparauit ab argumentis. Cicero ad alind argumentorũ genus retulit, quàm quæ animo, non ſenſu ut uiſu audituq; capiuntur. Hæc popularia magis, illa artificio maiore conſtant. Signum eſt, quod ex eo de quo quæritur, natũ, ſub oculos uenit, ut ſanguis ex cæde. E ſignis aliud eſt neceſſarium, ut cicatrix perpetuũ eſt indiciũ uulneris. alind non neceſſariũ, ut telum repertum in uulnere, uel cruentum, ut cruor aſperſus: clamor editus, id eſt emiſſus. titubatio, quod eſt conſternatæ mẽtis iudicium. permutatio coloris, uacillantis animi ſignum. oratio inconſtans, mendacij ſceleriſq; nota: tremor, timoris index. Et eorum aliquid, quod ſenſu percipi poſſit, ut ſtrepitus, eiulatus, imploratio, tumor, ſudor, uultus iratus, diuulſa coma, diſſecta ueſtis. Si præparatum aliquid, ut Clodius palàm agere cœpit, & aperte dicere occidẽdum Milonem, ſeruos agreſtes & barbaros ex Apennino deduxerat. Si communicatum cum aliquo, ſi poſtea uiſum, auditũ, indicatum: ut coniuratio Catilinæ primum cũ Curio fuit communicata: deinde tum Fuluia: tum poſtea indicata, audita, uiſa: hiſq; ſignis manifeſto comprobata. VERISIMILIA autem partim ſingula mouent ſuo pondere.] Aſſignauit locos unde eruuntur argumenta coniecturalia. Nunc ut inuenta digeramus, in aciemq; ducamus utendi cauſa, præcipit. Veriſimilia ſi mouent ſuo pondere, ſingula collocantur. ſi ſunt infirma, tamen coaceruata proficiunt. De quo Quintilianus in hanc ſententiam, Firmiſſimis argumentorum ſingulis inſtandum: infirmiora congreganda ſunt, quia illa per ſe fortia non oportet circunſtantibus obſcurare, ut qualia ſint appareant. Hæc imbecilla natura, mutuo auxilio ſuſtinentur. Itaque ſi non poſſunt ualere, quia magna non ſunt, ualebunt quia multa ſunt, quæ ad eiuſdem rei probationem omnia ſpectant, ut ſi quis hæreditatis gratia hominẽ occidiſſe dicatur. Hæreditatem ſperabas, & magnam hæreditatem, & pauper eras, & tum maxime à creditoribus appellabaris, & offenderas cũ cuius hæres eras, & mutaturum tabulas ſciebas. Singulis inſtat in Clodium, ut initio confirmationis, magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitã, magnas utilitates fuiſſe demonſtrat. Coaceruatis utitur pro Sex. Roſcio: Quid ſi accedit eodem ut tenuis antea fueris? quid ſi ut auarus? quid ſi ut audax? quid ſi ut illius qui occiſus eſt, inimiciſſimus? &c. ATQVE in his veriſimilibus inſunt nonnunquam etiã certæ rerum & propriæ notæ.] Si propriæ notæ argumentum ſupra definijt, quod nunquam aliter ſit, certumq; declarat: ueriſimile, quod plerunque ita ſit: qui fieri poteſt, ut in ueriſimilibus inſint etiam certæ rerum & propriæ notæ? Sic enim erit argumentum neceſſarium, idemq; minime neceſſarium: quòd fieri non poteſt. Id Cicero non dicit, ſed in ueriſimilibus coaceruatis certas eſſe propriaſq; rerum notas, hoc eſt, ex his argumẽta nonnunquam ſuboriri neceſſaria: quemadmodũ paulo poſt dicet, ex communibus proprium quid ſit elucere. ut, Eras in eo loco cum telo, ſolus eras, furens agitabare, rediſti cruentus, titubaſti, mente concidiſti: hominem igitur occidiſti. Nullũ iſtorum neceſſarium eſt, uniuerſa ſunt neceſſaria, ut Rhetores utuntur appellatione neceſſarij. Aliò trahi poſſunt uerba Ciceronis, fieri poſſe ut quæ prima fronte ueriſimilia uidebuntur, poſtea excuſſa diligentius reperiantur neceſſaria. Hoc non probo. non enim dicit, In illis quæ primá fronte ueriſimilia uidentur, inſunt nonnunquam etiam certæ rerum et propriæ notæ, ſed in his ueriſimilibus id eſt quæ prius expoſita ſunt. Non expoſuit quæ falſo uidebantur ueriſimilia, ſed quæ ſunt ſimilia ueri coaceruata, ad quæ pronomen illud His, debet referri: ut ſint hæc continua, Multũ tamen cum ſunt coaceruata, proficiunt, atque in his ueriſimilibus inſunt, &c. MAXIMAM autem facit fidẽ ad ſimilitudinem ueri primũ exemplũ.] Exemplum maximá facit fidem ad ſimilitudinẽ ueri, hoc eſt ut res ueriſimilis eſſe uideatur. Differt à ſimilitudine, & fabula. Ná exemplum eſt rei geſtæ utilis ad perſuadendum cómemoratio. Similitudo, collatio rerum in qualitate. Fabula, quæ neque ueras neque ueriſimiles continet res: propterea dicit eam incredibilem. Exemplum eſt pro Cluentio, ad capiendam coniecturam de Staleno iudice corrupto. Iam hoc ignoratis iudices, ut etiam beſtiæ fame dominante plerunque ad eum locum ubi paſtæ aliquando ſint, reuertãtur? Hæc ſimilitudo eſt. ſubdit exemplum, Stalenus ille biennio ante cum cauſam bonorũ Safinij Atellæ recepiſſet, ſexcẽtis millibus nummum ſe iudicium corrupturũ eſſe dixerat. Quæ cum accepiſſet à pupillo, ſuppreſſit, iudicioq; facto, nec Safinio, nec bonorum temporibus reddidit. quá cum pecuniá profudiſſet, et ſibi nihil nõ modo ad cupiditates ſuas, ſed ne ad neceſſitatem quidem reliquiſſet: ſtatuit ad eaſdem ſibi prædas ac ſuppreſſiones iudiciales reuertendum. Fabula eſt coniecturalis in Antoniana quarta: Quid legio Martia? quæ mihi uidetur diuinitus ab ipſo deo traxiſſe nomẽ, à quo populum Romanum generatum accepimus: non ne ipſa ſuis decretis prius, quàm Senatus, hoſtem iudicauit Antonium? Si Mars genuit populum Romanum, ueriſimile eſt & hunc Martiæ legioni ſolũ nomen dare uoluiſſe. quod Cicero fabuloſum nouit, ut oſtendit libris de Natura deorum. Nónne in ſeceſſione plebis Romanæ in ſacrum montẽ mouit animos infenſos Agrippæ fabula de membris & uentre commemoratione? Hæc ideo propoſuimus exempla, quod arbitrãtur multi, in cõiectura cum probanda res eſt, non habere locum exemplum, non ſimilitudinẽ, & multo minus fabulam. Quæ tamen potentiſſima ſunt, ac frequentiſſima, & maxime ſi cõiectura ſumitur de futuro, ut in deliberatione. Exempla reperies infinita & in hiſtorijs, & in concionibus, & in omni ferè ſententia. QVID? definitionis quæ ratio eſt, & quæ uia?] Quæſtio quid eſt, in ordine ſecunda, per definitionẽ explicatur: quo ſenſu definitio uenit in iudicium. Ná cum tota uis explicandæ cauſæ ſit in definitione, eiuſq; cõfirmatione, nõ immerito genus illud cauſæ ab eo quod præcipuũ eſt, definitio nominatur. Quare miror haud defuiſſe recentiores, qui tãto uiro obſtreperent, cum diceret in iudicium uenire definitionem. Eſt autem definitio (utar Quintiliani uerbis) rei propoſitæ propria et dilucida, & breuiter cõprehenſa uerbis enunciatio. Ab Ariſt. 1. lib. Topic ſic finitur: Definitio eſt oratio, quæ quid res ſit ſignificat. Conficitur à genere & à differentia quã uocant eſſentialẽ, ſi modo nominari poteſt: quod perraro cõtingit. ut, animal eſt, corpus animatum ſenſu præditũ, homo eſt animal rationale, pecus eſt animal rationis expers. Sunt iſtæ propriæ definitiones, ac breuiſſimæ: ſed adeo paucæ, ut oratori copiá quærẽti nunquá ferè reſpondeát. Quamobrem differentiam tacet Cicero: proprietatem generi coniungit, qua etiam differentiam aliquam accidentariam cõplecti poſſumus. Nam res à rebus etiam proprietate diſtinguuntur: & late patet differentia accidentaria, ut oſtendit Porphyrius: et proprij nomen eſſe multiplex, ſcribit Ariſt. 5. lib. Topic. Omnis autem differentia aut in ſubſtãtia eſt, aut in accidẽte. Illá genere poſſis includere, ſicut Ariſtoteles hanc communibus accidentibus, de quibus hic facit Cicero mentionẽ. Quid? in re quæ uidetur ambigua, ſi fero ſentẽtiá, calumniatores arripiũt aliũ ſenſum, ut turbæ puerorum ſapere uideãtur. Definitiones ex genere & proprietate: ut, ignis eſt elementum calidiſſimũ, eſt ignis proprium calere. Ales eſt animal uolatile. Sacrilegium, ſacri direptio, Tyrannicida tyranni percuſſor, accepto conſilio reipublicæ liberandæ. Rhetorice eſt bene dicendi ſcientia, grammatice loquendi, dialectice differendi, phyſice cauſarum naturalium. Prudentia uirtus eſt intelligendi, longa experientia quæſita, Eiuſmodi finitiones ex genere & proprietate quadam multæ reperiuntur. Quod autem propria

Si Trebonius miles excuſet à ſe factam cædẽ, pudicitiæ nomine remouebit crimen. Aſſumitur etiam neceſſitas, inſcitia, caſus. purgationẽ uocat libro de Iuuẽtione. Neceſſitas, ut ſi quis obire munus ingraueſcente morbo non potuit. Inſcitia .i. ignorantia, ut ſi tenueris alienum, quòd putaras eſſe tuum. Caſus, ut ſi cupiens in ſylua confodere feram, imprudenter hominẽ conficiat: ſiq; ludo certans, aduerſante fortuna concertatorem interimat. Colligamus paucis: Qualitas eſt abſoluta, cum iure factum depellitur. Relatio criminis, cum factũ depellitur ulciſcendi doloris gratia. Remotio criminis, cũ pietatis, aut religionis, aut patriæ nomine factum defenditur. Purgatio ſiue conceſſio, cũ ducitur in defenſionẽ neceſſitas, inſcitia, aut caſus. Poſtrema deprecatio, quia minus eſt in ea præſidij, minuſq; firmamenti: ea tum neceſſaria, cum quid fecimus motu animi & perturbatione, ſine ratione, ueniamq; deprecamur. Et hæc, inquit, defenſionẽ contra crimen in legitimis iudicijs non habet, quòd ordinarij iudices & legibus & iureiurando atq; religione teneantur: ſed in liberis diſceptationibus, cum qui diſceptat atque cognoſcit, legibus eſt ſolutus: ut rex, ut populus uniuerſus, miſereri quidem poteſt, ac ueniam dare ſupplicanti, qui omni præſidio relictus ad unam confugit miſericordiã. Altera eſt deprecatio iuncta defenſioni, in omni ferè iudicio perutilis, & in peroratione frequens. Poſteaquàm partes generis huius oſtendit, ut locos ad confirmationem monſtret, hoc addit: Ex controuerſia naturaq; quæſtionis huius quæri ſolet, Sitne actũ iure, hoc eſt legibus & iure ciuili. Recténe, hoc eſt ex æquo & bono. Quorũ duorũ diſputatio ex locorũ deſcriptione ſumenda eſt, tũ ea quæ principio digerit locos rhetoricos, tum ea quæ poſtea tradetur in explicatione cauſarum forenſiũ. Ex his .n. multa repetentur in tribus illis generibus dicendi, quia ſe mutuis auxilijs omnia iuuant. AGESIS ergo, quoniam in confirmationẽ, & reprehenſionẽ diuiſeras orationis fidem.] Quæ ad faciendam fidem pertinent, in confirmationem & reprehenſionem diuiduntur. Dictum de altera, nunc exponenda reprehenſio, ſiue refutatio. Qui refellit aduerſariũ, aut ficta falſáue negat, aut redarguit ea quæ pro ueriſimilibus ſumpta ſunt, in quibus aduerſarius arbitratur eſſe firmũ præſidium. Extra hæc duo nihil eſt. Nam ſi quẽ reprehẽdimus, aut negamus ab eo dicta, aut admittimus. Sic conſtituuntur duæ partes. Si quid admittimus, id à cauſa noſtra tribus modis amolimur. aut .n. certum eſt, aut dubiũ. Si dubium, contemnimus, eludimus. Si certum, dicimus aut in perſpicue falſis idem poſſe dici, aut ex eo non affici quod uelit aduerſarius. In hæc genera reprehenſiones omnes cadẽt. Ariſtoteles octauo Topicorum. Quod ſimpliciter eſt improbandũ, quodq; ſimpliciter non uidetur probabile, et quod minus probabile cõcluſione, non eſt ei qui reſpondet, admittendũ. Ibidẽ de refutatione multa dicit: ſed hæc propoſito ſunt accommodatiora. Proponamus exẽpla. Si erit palàm falſum, negare ſatis eſt, inquit Fabius: ut pro Cluentio Cicero, eum quem dixerat accuſator epoto poculo concidiſſe, negat eodem die mortuũ. Ficta ſunt pro Sexto Roſcio: Poſtquã iſti intellexerũt ſumma diligentia uitam Sexti Roſcij cuſtodiri, neq; ſibi ullam cædis faciundæ poteſtatem dari, conſilium ceperunt plenũ ſceleris & audaciæ, ut nomen huius de parricidio deferrent. Eſt alia quidem ratio falſi, alia ficti. Comœdias fictas, non itidem falſas dicimus. Contra ſunt argumenta falſa, quæ non dixeris eſſe ficta: quamobrem à Cicerone diuiduntur. Dubia pro certis aſſumuntur. ut qui Cluentij nomen detulerunt, nitebãtur argumento tanquam neceſſario, iudiciũ pecunia fuiſſe corruptũ, non ab Oppianico qui damnatus eſſet, ſed à Cluentio qui uiciſſet. Cicero trahit in dubiũ, factũq; ueriſimile, ab Oppianico, quũ is poſtea dãnato, iudiciũ pecunia tentatum. Idem pro Sexto Roſcio ſic refellit aduerſariorum crimina, ut eadem cõuenire dicat accuſatoribus, & ſi putant perſpicue falſum uideri, Roſcium ab ſe de medio ſublatũ. Idem pro Cluentio, ex ijs quæ ſumpſerant aduerſarij de nota Cenſoria, demonſtrat non effici quod uelint, Cluentium pecunia circumueniſſe innocentẽ, ſed à ueritate deuiaſſe Cenſores. ACCEDERE antẽ oportet ad ſingula.] Hic tria ſunt de refutatione præcepta. Primum Quintil. interpretatur. Quæ turba ualebunt, inquit, diducenda erant, quod paulo ante dixi. Eras hæres, & pauper, et magna pecunia appellabaris à creditoribus, & offenderas, et mutaturum tabulas teſtamenti ſciebas. Vrgent uniuerſa: at ſi ſingula quæque diſſolueris, iam illa flamma, quæ magna congerie conualuerat, diductis quibus alebatur, concidet. Alterum commune præceptum, de exemplorũ commemoratione tractat in oratione pro Roſcio Amerino, ubi narrat Clœlij Tarracinenſis adoleſcentes filios iudicio abſolutos, & ſuſpicione omni liberatos, quorũ nomina de parricidio delata fuerant: quia neq; ſeruus quiſquã reperiretur, neq; liber, ad quem ea ſuſpicio pertineret, præter duos adoleſcentes filios, qui cum patre iugulato dormierant. in qua diſputatione actoribus creditũ non eſt. Deinde locus eſt communis, in quo conquerenda .i. deploranda conditio cõmunis periculi ſi ingenijs hominum criminoſorum, qui ſunt accuſatores in falſum crimen proniores, ſit expoſita uita innocentium. quod idẽ in oratione pro Quintio facis: Quintus Hortenſius, qui hoc iudicio partes accuſatoris obtinet, contra me dicturus eſt, cui ſummam copiam facultatemq; dicendi natura largita eſt. Ita fit, ut ego qui tela depellere, & uulneribus mederi debeã, tum id facere cogar, cũ etiam telum aduerſarius nullum iecerit: illis autem id tẽpus impugnandi detur, cum & uitandi illorum impetus poteſtas adempta nobis erit, & ſi qua in re, id quod parati ſunt facere, falſum crimen quaſi uenenatum aliquod telum iecerint, medicinæ faciendæ locus non erit. Hic & de conditione cauſæ, & accuſatoris ingenio, & periculo imminente conqueritur. QVONIAM unde inueniuntur quæ ad fidẽ pertinẽt.] Quintilianus hunc ſequutus auctorẽ, de confirmatione primũ, poſtea de refutatione, poſtremũ de enthymemate & epicheremate dicendũ putauit: quia natura prius eſt inuenire quo pugnemus argumento, ſiue noſtra confirmare, ſiue obiecta refutare cupiamus. Poſterius eſt, ex argumenti ſeminario producere argumẽtationẽ. Argumentatio definitur, argumenti explicatio, hoc eſt, materiæ ad faciẽdũ fidẽ cõparatæ tractatio. Ea ſumitur ex locis tũ cõmunibus, tũ proprijs ſingulorum ſtatuũ, ex quibus omnia deriuari neceſſe eſt. Argumẽtatio cõficienda & diſtinguenda dilucide eſt, quia argumentum proprie dictũ, non confectũ ſed inchoatũ, non diſtinctum ſed implicatũ, non dilucidũ ſed obſcurum eſt. Argumentatio multo fuſior explicat argumentum. Argumentũ eſt, Ne perſequare filium pater. Argumẽtatio eſt. Natura parẽtibus ingenuit amorem & charitatẽ liberorũ, firmumq; uinculũ propinquorum colligauit, ut patres filios, filij patres pie ſanctéq; tuerentur. Quo fœdere, qua neceſſitudine deuinctus es optime parens? Ne tu igitur filiũ, tuumq; ſanguinẽ multo chariſſimum perſequare. Nónne uides ut uno uerbo res eadẽ inuolui, & argumentatione explicari poteſt? Sunt qui faciunt hoc diſcrimen, ut ſit argumentũ res quæ probatiõi alterius adhibetur: argumẽtatio, argumẽti elocutio. illic ſentẽtia, hic uerba intelliguntur. quod quidem in idem recidit, quia explicatio et elocutio plura uerba deſiderant, certumq; conſtituunt ordinem. Ad conficiendam argumentationẽ ſumenda ſunt aut non dubia, quæ certa ſunt: aut probabilia, quæ ſi non certa, tamẽ ueriſimilia ſunt. Ex indubitatis efficies & colliges id quod erat dubium, ex probabilibus minus probabilia. Hoc quale ſit, explicat Quintilianus his uerbis: Cum ſit argumentum ratio probationem præſtans, qua colligitur aliud per aliud, &

que quod eſt dubium, per id quod dubium non eſt, cōfirmat: neceſſe eſt eſſe aliquid in cauſa, quod probatione non egeat. alioqui nihil erit quo probemus, niſi fuerit quod aut ſit uerū, aut uideatur, ex quo dubijs fides fiat. Certū eſt, Antonium Cæſari diadema imponere noluiſſe. uidit.n. totus ferè pop. Romanus. Ex illo conficies, Antoniū ſeruire uoluiſſe: quod dubiū uidetur. Probabile eſt, à filio ruſtico frugi bonoq́; non interfectum patrē. Ex illo Cicero conficit, non eſſe Roſciū parricidā, quod erat minus probabile. Dialectici materiā probandi ducunt è locis, ut à coniugatis: argumentū eſt. Conijciunt in figuram aut primā, aut ſecundā, aut tertiā, argumentatio fit, & ſyllogiſmus. Aſſumunt autē aut non dubia, aut probabilia: quia dubia & improbabilia non facile admittuntur, nec probat eū ſyllogiſmū, cuius pars antecedens non eſt apertior & notior concluſione. Idem factitant & oratores: ſed illis tractatio diuerſa. ARGVMENTANDI autem duo ſunt genera.] In argumentatione ſpectatur fides, & motus, ut ante dictum eſt. quamobrem duo facit argumentandi genera: alterū quod ad fidem, id eſt rei dubiæ probationem ſine affectuum ratione ſpectat: alterum quod ſe inflectit ad motum, hoc eſt, ſuſcipitur magis ad mouendos animos, quàm ad ſimplicē propoſitionis fidem: quanquam plurimum adiuuat eam, ſed aliud etiam ſpectat officium. Prior argumentatio ferè directo, non ſemper conſtituitur, hoc eſt, recto modo, rectoq́; ordine digerendæ argumentationis. Dirigitur, inquit, ſi propoſitio primū, deinde aſſumptio ponatur, & utraq; confirmetur, ſi modo confirmationis eget: deinde complexio & concluſio propoſiti conſequatur: ut, Bonum eſt uirtus. nam id demum bonum eſt, quo nemo male uti poteſt: uirtute nemo male uti poteſt: bonum eſt ergo uirtus. Syllogiſmus dicitur, quo perraro bonus utetur orator, quia puerile quiddam ſapit. ſed utetur epicheremate, paulo remotiore ab illa conciſa & moleſta concluſione: quæ, ut Quintilianus ait, contemptum ex humilitatē, et odium ex quadam ſeruitute, & ex copia ſatietatē, & ex amplitudine faſtidiū parit. Epicheremma eſt Philippica ſecunda: cur prouinciæ Caſſio & Bruto datæ? cur quæſtores additi? cur legatorum numerus additus? Atqui hæc acta per te: non igitur homicidæ. Sequitur, ut liberatores tuo iudicio ſint. quandoquidem tertium nihil poteſt eſſe. Petius hoc modo collegiſſet, Prouinciæ per te Caſſio & Bruto datæ: prouincias non dediſſes homicidis: non igitur homicidæ, ſed liberatores tuo iudicio ſunt. Dicat quiſpiam, Sunt'ne enthymemata argumentationes? Quædam ſe explicant: ut, bonum eſt uirtus, quo nemo male uti poteſt. Quædam inuoluta & implicata ſunt: ut uincetur infirmus. Hic.n. in duobus uerbis eſt propoſitio, atq; ratio. Priora ſunt argumentationes. poſteriora non ſunt argumentationes, ſed argumenta. nam argumentatio eſt, argumēti explicatio. Altera eſt argumentatio, quæ ſe inflectit ad motum. ea prius ſumit quæ uult, ut quæ poſſunt animos hominū mouere: eaq́; confirmat, ſi natura debilia ſunt: deinde propoſitionē permotis animis & affectu cōcitatis iacit, & impetu dicendi contorquet ad extremū. Id autē eo fit, quòd ſi initio rem proponeret, eamq́; ſimpliciter confirmaret, non tā uehementer arderet affectus: ut in argumentatione dialectica nullæ graues excitantur tragœdiæ, quando rectiſſimum argumentandi ductum proſequitur. Huiuſce rei proferamus exēplum, ex actione tertia in Verrem. Nam quæro abs te circumſeſſus'ne ſis Lampſaci? cœpit'ne domum in qua diuerſabare, illa multitudo incēdere? uoluerint'ne legatū populi Romani cōburere uiuū Lampſaceni? negare non potes. Hæc Cicero ſumpta uoluit, deinde confirmat: Habeo.n. teſtimonium tuum, quod apud Neronem dixiſti: habeo quas ad eūdem literas miſiſti. Addit alteram confirmationem: Bellum'ne populo Romano Lampſaci ciuitas facere conabatur? deficere ab imperio ac nomine noſtro uolebat? Video enim, & ex his quæ legi et audiui, intelligo, in qua ciuitate non modo legatus pop. Rom. circumſeſſus, non modo igni, ferro, manu, copijs oppugnatus, ſed aliqua ex parte uiolatus ſit, niſi publice ſatisfactum ſit, ei ciuitati bellum indici atque inferri ſolere. Hactenus confirmationes. Aſſumit aliud: Quæ fuit igitur cauſa, cur cuncta ciuitas Lāpſacenorū de concione, quemadmodū tute ſcribis, domū tuā cōcurreret? Iterū confirmat: Tu.n. neque in literis quas Neroni mittis, neque in teſtimonio cauſam tāti tumultus oſtendis ullam. Obſeſſum te dicis, ignem allatum, ſarmenta circundata. Lictorem tuum occiſum eſſe dicis: prodeundi tibi in publicum poteſtatem factam negas: cauſas huius tanti terroris occultas. Deinde quod proponendum fuerat, iacit ad extremum: Cum igitur quæ cauſa illius tumultus fuerit, teſtes à nobis producti dixerint, ipſe celarit, non'ne cauſam hanc quā nos propoſuimus, tum illorum teſtimonia, tum iſtius taciturnitas perpetua confirmat? Hæc multo uehementiora, quàm ſi more ſyllogiſmi tractentur. Vim afferre uolueras Philodami filiæ. nam Lampſaceni non ſine cauſa te incendere uoluerūt. Nulla eſt alia cauſa præter illam, ergo ea eſt. Quòd ſi grauiores affectus & exempla quæris, inuenies duobus locis ubi tractamus amplificationem. Noluimus hoc argumētandi genus cum amplificatione permiſcere, & ſi aliquid habet commune cum illa, nec eam Cicero excludit: ſed exemplum proponere robuſtius, amplius, & concitatius, quàm quod rectam argumentandi rationem obſeruat. In quo ſi dicat ſe ipſe propoſuiſſe cauſam quam iacit ad extremum, non hic quidem, ſed narratione ſuperiore propoſuit, nec tritam ſecutus eſt argumentandi uiam, ne uehementius urgeret aduerſarium. EST autem illa uarietas in argumentando.] Quia ſimilitudo parit ſatietatem, contra uarietas iucunditatem, qua ratione uariemus argumentationes oſtendit. Varietas eſt aut in figuris, aut in ordine. Figuræ numerantur quatuor, quibus interrogamus noſmetipſos, aut percontamur, aut imperamus, aut optamus. Quæ quoniā non ſolæ ſunt, in his accipi uult et alia plura ſententiarum ornamenta .i. figuras, ut communicationem, permiſſionem, exclamationem. Ordo tribus modis dirigitur. Vnus immutat tres illas argumentationum partes, ne ſemper anteponatur propoſitio, deinde ponantur aſſumptio et connexio. Alter interſerit quædam præter argumenta, ut oſſa neruiq́; confirmationis, alijs quibuſdam rebus ueluti carne et cute contegantur: quòd nihil eſt odioſum magis, quàm crebra, ieiuna, nuda, litigioſa argumentorum frequentia. Alius ordo breue enthymema collocat, pro longa partium diſpoſitione ac concluſione. Interrogamus noſmetipſos. Terētius. Quid igitur faciam? non eā, ne nunc quidem, cum accerſor ultro? Enthymema eſt. Ire debeo, quia me accerſit ultro. Percontari quid ſit, oſtendit Quintilianus his uerbis: Quid tam commune, quàm interrogare uel percontari? Nam utroque utimur indifferenter, cum alterum noſcendi, alterum arguendi gratia uideatur adhiberi. Hæc ille. De percontatione luculentū eſt exemplum, quod paulo ante citauimus ex actione tertia in Verrem. Imperamus. Cicero pro Rabirio: Quin cōtinetis uocem indicem ſtultitiæ ueſtræ, teſtē paucitatis? Increpat, ac imperat. Facies enthymema nudum hoc modo: Tacere nos præſtat, quia clamor hic oſtendit & ſtultitiam ueſtram, & paucitatem. Optamus. Idem in eodem loco: Vtinam hanc mihi facultatem cauſa concederet, ut poſſem hæc prædicare, C. Rabirij manu Lucium Saturninum hoſtem populum Rom. interfectum. Fiet enthymema purum ſine figura: Auderem prædicare à Rabirio Saturninū eſſe cæſum, quia hoſtis erat pop. Rom. À propoſito non orditur Cicero pro Milone: Quòd ſi duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnū autem ſi ſe telo defenderet, interfici impune uoluerunt: quis

eſt qui

eſt qui quoquo modo quis interfectus ſit, puniendum putet? Hic ratio, deinde intentio. de altero ordine, qui multa commiſcet ornamenta & motus, non eſt exemplum exponẽdũ, quia nimium prolixum. Conſtat autẽ inter argumentationes eſſe locos communes, figuras, ſententias, affectus, expoſitiones, commorationes, quæ ſuut argumentationis ornamenta, & quæ ſic interferuntur, ut imperiti uix ſentiant argumenta, dicãtq́; oratores nulla pugnare argumentatione. Breuiter interdum, quæ erunt ſatis aperta ponemus, neque concludemus. Cicero pro Milone: Eius mortis ſedetis ultores, cuius uitam ſi putetis per uos reſtitui poſſe, nolitis. Fuſius iſtuc explicari poteſt: Eius ulciſci mortem iniquum eſt, cuius ipſi uitam reſtituere nolitis: P. Clodij uitã reſtituere uolitis, ideo mortis eius ultores ſedere uon debetis QVID illa, quæ ſine arte appellantur, quæ iamdudũ aſſumpta dixiſti.] Quoniã cauſis alijs alij ſunt aptiores loci, proprios ſingulorũ ſtatuũ locos aſſignauit, eos quidẽ certe, qui ſæpius occurrunt. Nunc autẽ ex ordine ac ratione ſcribendi, ſtatuũ omniũ cõmunes arte metitur, ut teſtimonia, & quæſtiones: quibus etiam primas aſſignare non erat alienũ à conſuetudine collocandi. Ad teſtimonia pertinent rumores, iuſiurandum, præiudicia, tabulæ, uaticinationes, auctoritates hæc eſſe teſtimonia ſupra cõmõſtrauimus. Teſtimonia dicuntur inartificialia, quòd ea nou parit oratoris ars, ut argumenta ratione collecta: ſed à litigatoribus ad ſe delata, tamẽ arte tractat, ut uires & robur accipiant, uel amittant. In teſtes alter eſt locus communis de toto genere teſtium, qui ratione multitudinis in arte præcedit: alter eſt proprius de ſingulis. in genere dicendũ eſt, plus adhibendũ fidei rationibus, quàm teſtibus: quoniã argumenta ſunt rerũ propria .i. natura monſtrant ea quorũ ſunt & oſtenduntur argumenta, & inde uomen habent à demõſtratione. Teſtimonia autẽ ſunt uoluntatũ: idcirco quiſq; pro ſua libidine confingere poteſt. Vtẽdumq́; eſt exẽplis, quibus teſtibus creditũ uon ſit. Singuli refelluntur, ſi natura uani, hoc eſt ueritatis inanes, & rerum bonarũ uacui, nulliuſq; bonæ frugis homines, in ſermone ſi leues, ſine grauitate, põdere, conſtantiaq́; dictorũ. Si cũ ignominia, ut adulteri deprehenſi. Si ſpe, boni aſſequendi. Si metu, mali impendentis. Si iracundia .i. feruore animi. Si miſericordia impulſi, ſi præmio, ſi gratia .i. fauore uel amicitia inducti. Comparandiq́; ſuperiore cum auctoritate teſtium, quorũ exẽplis paulo ante dixerat utendum: ut ſi melioribus creditũ non ſit, deterioribus multo minus credatur. Vſus eſt hac arte pro Flacco, ubi primum inſectatur uniuerſum genus teſtium Græcorũ, tanquã diffluens uanitate atq; leuitate: Teſtimoniorũ, inquit, religionẽ & fidẽ nũquam iſta natio coluit, & quæ ſequũtur. Deinde cõparat eos Romanis teſtibus, ijs quibus etiã credi nõ uult poſtea accedit ad ſingulos, tandemq́; colligit, nihil religione teſtatũ, nihil ueritate fundatum, nihil dolore expreſſum: contràq; omnia corrupta libidine, iracundia, ſtudio, precio, periurio reperientur. quæ quoniã longiora ſunt, apud eũ legenda tibi relinquo. Argumenta teſtibus antepoſuit pro Cælio: Vos abducam à teſtibus, neque huius iudicij ueritatẽ, quæ mutari nullo modo poteſt, in uoluntate teſtiũ collocari ſinã: quæ facillime fingi, nullo negotio flecti ac detorqueri poteſt. Argumẽtis agemus. Reliqua ſumes ex oratione in Vatiniũ teſtẽ. Hæc & ſimilia dicuntur in teſtes. Pro teſtibus autẽ dicenda ſunt contraria. Aſſumpta, extrinſecus in cauſam recepta. Ecquo nã modo, an aliquo modo. SAEPE etiã quæſtionibus reſiſtendũ eſt] Quæſtiones tormẽta ſunt, quibus exquiritur ueritas Illis nõ eſſe credendũ probatur, quòd alijs patientia facile mendaciũ faciat, alijs infirmitas neceſſariũ. Infirmi dolorẽ fugiũt, ideoq́; falſum confitẽtur. Robuſti metus ſupplicij aut mortis, uim tormentorũ perferũt. alij ementiũtur in eos quos oderunt, ut Caſca pro Milone: aut pro charis amicis ne uitæ quidem parcunt. Id eo frequentius accidebat, quòd Romæ ſerui, miſerum hominum genus, non liberi, tormento cruciabantur. De ſeruis in tormenta coniectis, quædam pro Cluẽtio, quædã pro Milone: ſed nihil ad hæc præcepta, quæ temporibus noſtris & ſi uſu euenire poſſuut, nou tamen apud uos habent firmũ præſidiũ. In utranq; partẽ ſunt exẽpla, ut argẽtarij cuiuſdã ſeruus innocens, qui dolorẽ ferre nõ poſſet, in tormentis ementitus, ſupplicio mortis affectus eſt. Contra ſeruus Antonij oratoris noluit uerũ confiteri. Itẽ ad coniecturã faciẽdam loci ſunt, quales aſſignauit in ſtatu coniecturali, unde ſumuntur argumenta. Adhæc, teſtimonia & quæſtiones refelluntur, ſi quid ambigue dictũ, quod in alium ſenſum trahi poſſit: aut inconſtanter, ut diſſentaneũ prioribus: aut incredibiliter, quod alienũ à ueritate: aut aliter ab alio teſte dictũ. Cicero pro Cecinna Fidiculanũ teſtẽ arguit, quoniã aliter dixiſſet quàm cæteri teſtes, quoniã inconſtanter, qui nullos armatos fuiſſe cum dixiſſet, poſtea ſeruos ſuos armatos fuiſſe dixit. EXTREMA tibi pars reſtat orationis.] Peroratio eſt extrema concluſio, quæ natura ſequitur alias partes, ut finis ac modus orationis. Diuiditur in duas partes, amplificationem, et enumerationem. aut. n. mouere uolumus affectus, facilius obtinẽdæ cauſæ gratia: aut diſſipata ſparſaq́; argumẽta in unũ colligere, ut quid efficiant, intelligat auditor. Vtrũque locis utile. Inde natæ duæ partes, duplexq́; ratio perorandi. Motus eſt prior. Is in amplificatione maxime conſiſtit. Amplificationẽ locũ attribuit, eã deinde finit: & demũ qua ratione conficiatur, oſtendit. Locus eſt ei proprius in perorãdo. Sed & aliquando primas habet: aliquando ſequitur in curſu quæſtiones, cũ egreditur & declinat orator ad amplificandum, quod argumentando probauit. Exẽpla utriuſque ſupra citauimus. Amplificatio eſt grauior quædã affirmatio, quàm ſimplex illa argumentatio, quæ motu animorũ magis quàm rebus probãdis conciliet in dicendo fidẽ. ijs. n. quibus animus mouetur, multo facilius credimus. Cõficitur amplificatio, quemadmodum omnis oratio, certo quodam genere uerborum ac ſententiarum. Prius autem uerba tractat, deinde ſententias, et ſi natura ſententiæ uerbis ſunt priores, & inuentio rerum præfertur elocutioni. ſed initio faciliorem maluit expedire partem. Nã quẽadmodum ordine naturæ progredi poſſumus ab animi conceptione ad explicationẽ uocis, ita cõtra à notioribus nobis ad occultiora, ab ore ad animum mentemq́; penetrare. Vtranque uiam methodici probant. Verba ponenda ſunt quæ uim habeant illuſtrandi illa inſignia, quæ rem conſtituant penè ante oculos, & orationis lumina, ac uerba figurata: ut, importuni locutores nullo rerum pondere innixi, uerbis humidis et labentibus diffluunt. His uerbis res euidenter exprimitur. Ponẽda ab uſu nihil abhorrentia, quoniã inuſitata ſunt illuſtribus aduerſa: & abſurdũ uidetur, in illuſtri genere dicendi reperiri uerba paucis aut nemini cognita, ut Silenta, Miciolæ, Triſecli ſenex. Sunt autẽ grauia uerba cũ pondere & auctoritate, ut, Patrẽ patriæ parricida trucidauit grauius eſt, quàm iſtuc, Cæſarẽ Brutus occidit. Plena à ſonantibus differunt. Sonus eſt in amplitudine literarũ, ut a, o, r: thrax, bos, ros, ampla uerba & ſonantia, etiã ſi conſtant una ſyllaba. Plenũ illud eſt in magnitudine uerborũ, quæ complet actionẽ, & illã pronunciandi contentionẽ, & ex illa mole uerborũ res quodã modo facit uideri grandiores: ut, Luctantes uẽtes, tẽpeſtateſq́; ſonoras. Cæſar deorũ immortaliũ beneficio, cũ ſua uirtute, tũ approbatione auctoritatis meæ incitatos latronis impetus retardauit. His adde iũcta, quæ ſunt cõpoſita, ut cõſceleratus, perturbare, cõdolere, & ſi qua ſunt cõpoſitione grauiora. Facta, quæ facit orator: ut, Dicturiebat impotens animi, & æſtuabat colluuione uerborum teterrima. Facies autẽ parcius in hac miſera ſuperſtitione Latinorum. Cognominata reddidit ad uer

bum συνώνυμα, quæ re ſunt eadem, ſed nomine diuerſa, ut immanis, tetra, crudelis, & importuna bellua. Non uulgata, nõ adeo trita, ut nihil moueant animos, qui ſolent excitari noua dignitate uerborũ: ut uulgatũ eſt, De re tanta nemo põt mediocriter loqui. non uulgatum, & ideo robuſtius, Tanta rerũ magnitudine omnis inferior eſſe uidetur oratio. Extollitur ultra uulgare dicendi genus. Vulgatũ eſt, Nos patriã fugimus. Amplius eſt, Extorres à patria profugimus. Sic oratio in amplificatione ſummouetur à uulgo, non ut ambiat affectationẽ, & inauditum uerborum genus, ſed ut ampliorem acquirat ex uerbo dignitatẽ. Superlata, hyperbolica, Ferit æthera clamor. An ſuperlata, quæ grammatici ſuperlatiua dicunt? ijs.n. frequenter utuntur illi qui res amplificant. Traudata, metaphorica. Habet Lucium fratrẽ, quam facem dij immortales? quod facinus? quod ſcelus? quẽ gurgitẽ? quam uoraginẽ? Soluta ſunt, quæ dicuntur ſine coniunctione, ut plura eſſe uideantur. Soluuntur autẽ ſingula, ſoluuntur & continentia, quæ ſunt cohærẽtia, & ſic inter ſe iuncta, ut uno conatu pronunciari debeant. Cic. Nos penates, aras, focos, ſepulchra maiorum: nos leges, iura, libertatẽ, coniuges, liberos, patriam defendimus. hæc ſingula: M. Antonius id molitur, id pugnat, ut hæc omnia perturbet, euertat, prædã Reipub. cauſam belli putet, fortunas noſtras partim diſſipet, partim diſpertiat parricidis. Hæc continentia diſſoluta. Relata uerba dicuntur, cũ propoſitis aliquot, & cõſtitutis, totidẽ penè referũtur. Cicero: Antonij promiſſa cruẽta, tetra, ſcelerata, dijs hominibusq; inuiſa. nec diuturna, neq; ſalutaria: noſtra cõtra honeſta, integra, glorioſa, plena letitiæ, plena pietatis. Iterata ſunt uerba repetita. Cic. pro Milone: Vbi nũc ſenatus eſt quẽ ſecuti ſumus? ubi equites Romani illi, illi, inquit, tui? Vbi ſtudia municipiorum? ubi Italiæ uoces? Duplicata ſunt in eadem peroratione: Valeant, inquit, ualeant ciues mei &, equites Romani illi, illi tui. Ea quæ aſcendunt gradatim ab humilioribus uerbis ad ſuperiora, ſic habẽt, ut maius alio gradatim ſuperueniãt. Cicero in Verrẽ: Facinus eſt uincire ciuẽ Romanũ: ſcelus uerberare: prope parricidium, necare: quid dicã in crucẽ tollere? In amplificatiõe ſemper quaſi naturalis oratio, hoc eſt, uelut ſponte fuſa, & ſi latet aliquid ornatus, accõmodatior eſt quàm explanata .i. elegantia uerborum plana ac molli perpolita. Quærẽda igitur grenia, non ambitioſe ac nimis eleganter ornata. HAEC igitur in uerbis, quibus actio uocis, uultus, & geſtus congruẽs.] Nihil proderit optimis uerbis uti, niſi qualia ſunt, talia in aurem perferantur: quod fiet apta pronunciatione, quam ante diſtribuit in uocẽ, in uultum, & in geſtum: cauſamq; ſcripſimus. Sed & in uerbis, & in actione cauſa erit tenẽda, ut ſciamus, ſit'ne digna tã grauibus tragœdijs, quia furioſum eſſet paruis in rebus deos atq; homines commouere. Hic igitur ut in alijs rebus, obſeruandũ eſt in arte præcipuum decorũ. Qui nihil poteſt tranquille, nihil leniter, nihil partite, definite, diſtincte, facete dicere, præſertim cũ cauſæ partim totæ ſint eo modo, partim aliqua ex parte tractandæ, ſi is non præparatis, auribus inflammare rẽ cœpit, furere apud ſanos, & quaſi inter ſobrios bacchari uinolentus uidetur. Hæc Cicero in Oratore. Idẽ ibidẽ: Quàm.n. indecorũ eſt, de ſtillicidijs cũ apud unũ iudicẽ dicas, ampliſſimis uerbis, & locis uti cõmunibus, de maieſtate uero populi Romani ſummiſſe & ſubtiliter. In omnibus rebus, uidendũ eſt, quatenus. Etſi .n. ſuus cuiq; modus eſt, tamẽ magis offendit nimium quàm parum. RERVM amplificatio ſumitur iiſdẽ locis omnibus.] quibus argumenta eruũtur: ut definitione, conſequentibus, contrarijs, diſſimilibus, repugnantibus, cauſis, effectis, & exẽplis: quorum uim naturãq; prius expoſuimus. Definitiones ualent conglobatæ, & in unũ collectæ quia rẽ uehementer illuſtrant. Antonius ſecundo de Oratore ſic amplificat hiſtoriam: Hiſtoria uero teſtis temporum, lux ueritatis, uita memoriæ, magiſtra uitæ, nuncia ueuſtatis, qua uoce alia niſi oratoris immortalitati commẽdatur? Hic quinque ſunt tanquam definitiones. Tibi'ne utilis eſt illa doctrina Rhetoricæ? quæ ſit orandi facultas? ars benedicẽdi? ſcientia grauiter & copioſe diſſerendi? inueniendi magiſtra atq; diſponendi, cũ elocutione, memoria, & apta pronunciatione? quæ dicit accõmodate ad perſuadendũ? quæ docet, mouet, atq; delectat? hic ſex definitiones conglobatæ. An definitiones cõglobatas dicit ſingulas deſcriptiones, quæ rerũ frequẽtia denſæ, rẽ auctius cõmonſtrant? Certe definitio multis & uerbis & rebus grauibus aucta, non tantum genere & proprietate uel differentia cõprehenſa, ad demonſtrandum quid res ſit, plurimũ ualet, & eiuſmodi conglobata dici poteſt. Conſequentiũ frequentatio eſt, enumeratio conſequentiũ crebra qualis eſt in concluſione pro Milone, Quid nos iudices? quo tandẽ animo eritis? memoriã Milonis retinebitis, ipſum eijcietis? & quæ ſequuntur. Damnationẽ Milonis hæc ſequuntur electio uiri, & digniorẽ eſſe locũ in terris qui hanc uirtutem excipiat, & milites quondã fortiſſimos, ignauos fuiſſe in ciuis inuicti periculo, & à Cicerone in patria non eũ potuiſſe retineri, à quo reuocatus erat in patriã, & eundẽ non habiturum quod reſpondeat liberis, Quintoq; fratri. Idẽ facit in oratione pro Murena multo fuſius at uehementius. Contraria ſi conferuntur, elucescunt, & inde uires addunt orationi. Cicero, O` ſpectaculum illud nõ modo hominibus, ſed undis ipſis & littoribus luctuoſum, cedere patria ſeruatorẽ eius, manere in patria perditores. Diſſimilia ſunt differẽtia, quæ differunt à pugnantibus: quòd & ſi omnia pugnantia ſunt diſſimilia, tamẽ omnia diſſimilia nõ ſunt pugnãtia: ut luxuries & arrogãtia nõ repugnãt, ſed diſſimilia ſunt. Cicero de uilla M. Varronis: O` tecta ipſa miſera, quã diſpari domino tenebantur? Studiorũ.n. ſuorũ M. Varro uoluit eſſe illud, nõ libidinũ diuerſoriũ. Quæ in illa uilla ante dicebãtur? quæ cogitabãtur? quæ literis mandabãtur? iura pop. Rom. monumenta maiorũ, omnis ſapiẽtiæ ratio, omnisq; doctrina. At enim te inquilino, non.n. domino, perſonabãt omnia uocibus ebriorũ, natabant pauimẽta uino, madebãt parietes, ingenui pueri cũ meritorijs, ſcorta inter matresfamilias uerſabãtur. Repugnãtia ſunt 10. Philip. Quæ eſt.n. iſta tua oratio Calene? quæ mens? qui nũquã poſt Calendas Ianuarias idẽ ſenſeris, quod is qui te ſententiã prius rogat? Cur unquã tã frequens ſenatus fuit, quo unus aliquis tuam ſentẽtiam ſecutus ſit? Cur ſemper tui diſſimiles defendis? Cur cũ te & uita & fortuna tua ad otiũ & dignitatẽ inuitet, ea probas, ea decernis, ea ſentis, quæ ſunt inimica & otio communi, & dignitati tuæ? Hæc in repugnantibus pono, quia (ut ait) dignitas hominis et eius uerba pugnãt, & ſui diſſimiles .i. probus improbos ille defendit. Aptius eſt exemplum pro Roſcio Comœdo. Qua in re mihi ridicule es uiſus eſſe inconſtans, qui eundem & læderes, & laudares: et uirum optimum, & hominem improbiſſimum eſſe diceres. eundem tu & honoris cauſa appellabas, & uirum primariũ eſſe dicebas, & ſocium fraudaſſe arguebas. Cauſæ, & ea quæ ſunt de cauſis orta .i. effecta, iuuant amplificationem. Cicero: Tantæ'ne tuæ Verres libidines erunt, ut eas capere ac ſuſtinere nõ prouinciæ pop. Rom. non nationes exteræ poſſint? Tu'ne quod uideris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, niſi id ad nutum tuum præſto fuerit, niſi libidini tuæ cupiditatiq; paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus, ciuitates nõ modo pacatæ, uerumetiã ſociorũ atq; amicorum, ad uim atq; arma confugient, ut ab ſe atq; à liberis ſuis, legati pop. Rom. ſcelus atq; libidinẽ propulſare poſſint? Cauſam præmittit effrenatam libidinẽ, deinde effecta poſtponit, & inde uehemẽter amplificat. Similitudines: Cicero pro Archia poeta: Saxa & ſolitudines uoci reſpondẽt, beſtiæ ſæpe immanes cãtu

flectuntur

flectuntur, atque conſiſtunt: nos inſtituti rebus optimis, nō poetarum uoce moueamur? Hic tres ſimilitudines addit. Exemplum: Homerum Colophonij eſſe dicunt ſuum, Chij ſuum uindicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi uero ſuū eſſe confirmāt, itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerūt. Permulti alij præterea pugnant inter ſe, atque cōtendūt. Hæc poſuit ad amplificandam poetæ laudem. Fictæ perſonæ, pro Cælio: Puſio frater, Appius ſenex. Muta loquūtur, ut Cicero in Catilinā, loquentem facit patriā. Exempla propoſuimus hinc et inde ſumpta, quia non poterant uno eodēq; loco uniuerſa reperiri. Nec eo data ſunt præcepta, ut omnibus omni loco ſine gratia uarietatis uteremur, ſed ut è multis optima quæque materiæ præſenti accōmodaremus. Ne quis autem exemplorū multitudinē ut opus laborioſum relinquat: hoc apud ſe cogitet, inutilia fore & hæc & reliqua præcepta, niſi exemplorū demōſtratione uſuq; cognoſcantur. OMNINO'QVE ea ſunt adhibenda, ſi cauſa patitur.] Non omnis cauſa patitur adhiberi magna: ſed ſi quando patietur, orationem efficient ampliorē. Cicero: Non uult pop. Rom. obſoletis criminibus accuſari Verrem: noua poſtulat, inaudita deſiderat: non de prætore Siciliæ, ſed de crudeliſſimo tyranno fieri iudicium arbitratur. Includuntur in carcerem condemnati, ſupplicium conſtituitur in illos, ſumitur de miſeris parentibus nauarchorū, adire ad filios ſuos, liberis ſuis cibum ueſtitumq; introferre prohibentur. Patres hi quos uidetis, iacebant in limine, matreſq; miſeræ pernoctabāt ad oſtium carceris, ab extremo cōplexu liberum excluſæ: quæ nihil aliud orabant, niſi ut filiorum extremum ſpiritū excipere ſibi liceret. Hæc Cicero uelut admirāda proponit. Alia ſunt magna natura, alia uſu. Natura, ut cœleſtia, tonitrua, imbres, tempeſtates, ſiderū ſtellarumq; inſolitæ mutationes, ut diuina oracula, uaticinia, reſponſa, ſomnia: ut ea quorum obſcuræ cauſæ latent, ut luce uideri cometen, lupos ululare in ciuitate, mōſtra gigni, triſtem apparere naturā. Omnium iſtorum pulcherrimum reperies exemplum in fine libri primi Georgicon, ubi Virgilius admirabiliter amplificat illā Cæſarianæ mortis atrocitatem. Cicero tertia actione in Verrē, loquens de ſimulachris ex fano Apollinis à Verre ſublatis, utitur hoc amplificādi genere: Tum ſubito tēpeſtates coortæ ſunt maximæ, iudices: ut non modo proficiſci cū cuperet Dolabella, nō poſſet, ſed uix in oppido conſiſteret. ita magni fluctus eijciebātur. Hic nauis illa prædonis iſtius onuſta ſignis religioſis, expulſa atq; eiecta fluctu, frangitur. In littore ſigna illa Apollinis reperiūtur. iuſſu Dolabellæ reponūtur, tēpeſtas ſedatur. Vſu & conſuetudine uiuēdi magna ſunt, quæ proſunt uel obſunt homini uehementius, ut hæc tria, charitas, amor, uirtus, & contraria. Charitas eſt in deos, in patriam, in parentes. Amor in fratres, cōiuges, liberos, familiares. Charitas, amor eſt ſanctus: amor autē latius patet. Honeſtas eſt in omni genere uirtutum: et quædam citra uirtutē honeſta ſunt, ut elegās ratio loquendi, ut geſtus decens. Qui fuſius utuntur nomine uirtutis, eiuſmodi paruas honeſtates dicūt eſſe uirtutes. Hiſce rebus utitur in peroratione pro Milone, cuius in patriam charitatem, in ciues amorem, in agēdo uirtutem uehementer explicat. Ex ijs & cohortationes ſumūtur, ad ea retinenda: & in eos à quibus ea uiolata ſunt, odia incitantur, quæ tractat ipſe grauiter II. Philip. in Dolabellā conſulē, qui Treboniū crudeliter occiderat. In amplificationibus mouētur affectus à patribus pro liberis, à liberis pro patribus, ab infantibus, à propinquis, à familiaribus, ab ijs qui uel auctoritate uel miſeratione poſſunt cōmouere iudices. exēpla pro Sylla, & pro Flacco. NIHIL eſt enim tam miſerabile, quàm ex beato miſer.] Quale ſit hoc, intelliges ex oratione pro Rabirio Poſthumo. Occultat pecuniam Poſthumus. latent regiæ diuitiæ. Ecquis eſt ex tanto populo, qui bona C. Rabirij Poſthumi nummo ſeſtertio ſibi addici uelit? Sed miſerum me: quāto hæc dixi cum dolore? Hem Poſthume, tu'ne es Curij filius? C. Rabirij iudicio & uoluntate filius? natura, ſororis filius? tu'ne ille in omnes tuos liberalis? cuius multos bonitas locupletauit? qui nihil profudiſti? nihil unquam in libidinem contuliſti? Tua Poſthume nummo ſeſtertio à me addicuntur? O meum miſerum acerbumq; præconium. Hoc inſigne amplificandi genus. In miſeratione non eſſe cōmorandū. monuit rhetor Apollonius: quia cito areſcit lacryma, præſertim in alienis malis. quod ſic Quintilianus expoſuit: Nunquā debet eſſe lōga miſeratio. Nec enim ſine cauſa dictum eſt, Nihil facilius quàm lacrymas inareſcere. Nam cum etiam ueros dolores mitiget tempus, citius euaneſcat neceſſe eſt, illa quam dicendo effinximus imago, in qua ſi moramur, lacrymis fatigatur auditor, & requieſcit, et ab illo quem ceperat impetu ad rationem redit. Obſeruandum præterea, ne quidquam nimis enucleatum ſit, hoc eſt, fuſe & ſubtiliter explicatū, quia minuta eſt omnis diligētia, multaq; parua dicit, qui omnia dicere conatur. Amplificatio grādia requirit, qualia ſunt quæ paulo ante uerbis et rebus diuiſa ponebat. Faciendus ergo delectus, nitēdumq; iudicio, quo quaque in cauſa genere utamur augendi. aliud enim alijs conueniet locis. Nec quæ de amplificatione dicuntur, in unā cauſam cadūt omnia. Nā cū ſint tria genera cauſarū in exornatione, ſiue demonſtratione, quæ ad delectationem comparātur, ij loci tractādi ſunt, qui mouere poſſunt expectationem, admirationem, uoluptatē. Expectatio eſt, ex nouo genere dicēdi, quo laudauit Archiā poetam, in cuius admirationem ducit auditores cū uoluptate. Demonſtratio ferè conſtat ſuaui narratione. Suauis autem narratio eſt, quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos. In cohortationibus et genere ſuaſorio, bonorū ac malorū enumerationes & exempla ualent plurimū: ut in orationibus contra Seruilium Rullū uideas: quale eſt iſtuc luculentiſſimū, Vnum'ne fundum pulcherrimum pop. Rom. caput ueſtræ pecuniæ, pacis ornamentum, ſubſidium belli, fundamentū uectigalium, horreum legionum, ſolatiū annonæ, diſperire patiemini? Subdit exemplū. An obliti eſtis, Italico bello, amiſſis cæteris uectigalibus, quātos agri Campani fructibus exercitus alueritis? In genere iudiciali diſceptatores cōcitat accuſator, ut ipſe facit in Verrem frequentiſſime. Cōtra mitigat patronus, ut idē pro Milone. Aliquando mutantur officia pro quæſtionum uarietate, ut ipſe erga Stheniū miſericordiam mouet accuſator. Defenſor idē iracundiā in Roſcios Sexti Roſcij propinquos, quod nunquam faceret in litigatorem ſuum. ENVMERATIO reliqua eſt, non unquam laudatori, ſuaſori non ſæpe, accuſatori ſæpius quàm reo neceſſaria.] Rerū repetitio, quod ait Quintilianus, et congregatio, quæ græce dicitur ἀνακεφαλαίωσις, à quibuſdam Latinorum enumeratio, & memoriā iudicis reficit, et totam ſimul cauſam ponit ante oculos, et etiā ſi per ſingula minus mouerat turba ualet. Enumeratio laudatori nunquam, & ſuaſori nō ſæpe neceſſaria. Ille memoriæ auditorum nō diffidit, quia nihil periclitatur. Genus eſt ad uoluptatem ferè comparatum, fuſum, copioſum, ſecurum: in quo tā multa repetendo, noua quædam ducetur oratio. Hic ſententiā dicit eam, quam diceret ſi non uteretur argumētis: ſtudet breuitati, neque uerſatur in cauſa tàm moleſta, quàm qui iudicia tractant. Adde, quòd in utroque genere ſunt rerum expoſitiones & amplificationes, quæ repetitione decreſcunt. Nihil obeſt tamē aliquādo breuiter argumēta firmiora collegiſſe, ut quid efficiatur ex illis aperte cognoſcat auditor, præſertim in confuſiore cauſa. Quod ſi fiet, nō erit tamē enumeratio neceſſaria, præſertim in laudatione, cum poſſit ſine ullo periculo omitti. Enumeratio accuſatori ſæpius quàm reo neceſſaria, quia multa iactat accuſator infirma forte ſingula, ſed quæ tādē collecta turbæ multitudine roborantur. Reo ponēda ſunt cōtraria, quorū diſſolutio in breuitate latebit, aculei pūgent. Sic ille paulo

poſt. ſenſus eſt: Reo ponenda ſunt contraria ijs quæ obijcit accuſator, quorum diſſolutio & refutatio in breuitate & anguſta enumeratione minus intelligetur, aculei pungẽte, hoc eſt, accuſatoris frequentata firmamenta, repetitione defenſoris iterũ ferient aures, pungent animos, et cõparata breui diſſolutioni, maiorẽ uim habere uidebuntur. Non ſunt aculei defenſoris argumẽta, ſed acria illa tela, quæ uehemẽter intorſit accuſator, ut aurem ferirent. quæ quidem reo ponẽda ſunt, ſi medelam contrariam in enumeratione uelit adhibere. Poſteaquam præcepit à quo fiat enumeratio frequẽtius, & in quo genere cauſarum, temporis aſſignat oportunitatẽ. Fit igitur aut quia memoriæ diſceptatorum diffidit orator, aut quòd frequẽtatis firmamentis, id eſt argumentis unũ in locum ſtipatis, uim eſt habitura cauſa maiorẽ. Memoriæ diffidit eorum, apud quos agit uel interuallo temporis, ſi quis eãdẽ cauſam multos dies egit, quod ſæpe accidebat in difficilioribus cauſis, ut ultra decimũ diem agendo producerentur: uel lõgitudine orationis, quæ memoriam confudit. Cicero paucis numerationem conficit in frumentaria, pluribus in ultima actione, modice in oratione pro Cæcinna. Cum iudiciũ de ui ſit, is qui arguitur, uim ſe hominibus armatis feciſſe fateatur, & quæ ſequuntur. Ea eſt enumeratio pro reo. In enumeratione uitandum, ne oſtentatio memoriæ ſuſcepta, uideatur eſſe puerilis. Etenim puerile eſt artis memoriæ ſignum dare, oſtentare ingenium, præ ſe ferre nimiam diligentiam: quod feciſſe multos hac præceptione mõſtrat. Ergo ſingula delibanda, ſeruato rerum pondere.

QVONIAM & de ipſo oratore, & de oratione dixiſti.] In tres partes diſtributa eſt omnis doctrina dicendi: in ipſam uim oratoris, deinde in orationem, tum in quæſtionem. Nunc de quæſtione tertia parte, quæ eſt materia rhetorices. Nec enim ſi cadit in præcepta, ideo nõ eſt materia rhetoricæ. Eſt autem quæſtio, quæ in utranque partem diſputatione trahi poteſt. Quæſtio infinita, in qua aliquid generatim quæritur: ut, expetẽda ne eſt eloquẽtia? Quæſtio finita, in qua quid in perſonis atque certa & conſtituta re quæritur. Neceſſe eſt quidẽ, aut de toto genere quæſtiones fieri, aut de eius aliqua parte: ut de toto genere parricidij, uel de uno aliquo parricidio: ut de uniuerſo hominũ genere, aut natione, aut ordine, uel de uno, paucis ue certis. Nã infinitum non tantum genus, ſed etiam ſpeciem in hac parte complectitur. Sic natura rerum duas genuit quæſtiones, certam et incertam. Priorem ex ſingulis, uel tanquã ſingulis: quæ logica indiuidua, à Græcis ἄτομα dicuntur. Alteram ex tota ſpecie, uel uniuerſo genere: Quæſtio infinita dicitur cõſultatio, de quo nomine ſupra diximus: dicitur & propoſitum, quod eſt græce θέσις. Quæſtio finita, cauſa dicitur, & controuerſia. Quærat aliquis: Cur & hic, & 2. lib. de Oratore, finitam quæſtionem ſolis cõprehẽdat perſonis & tẽporibus, qui latius in Topicis metiatur? Cauſa, inquit, certis perſonis, locis, tẽporibus, actionibus, negotijs cernitur, aut in omnibus, aut in pleriſque eorũ. Nã & controuerſiæ ſunt de loco ſolo, de certa actione, de certo negotio. Arbitror. enĩ perſonas & tẽpora ut frequẽtiora poſuiſſe, in quibus ea quæ ſunt eiuſdem rationis intelligũtur. Conſultatio eſt tãquã genus, & ideo pars cauſæ quaſi, et cõtrouerſia, quia ineſt infinitũ in definito, ſicut in ſpecie genus, quod explicabamus per definitionẽ: Homo eſt animal rationale. Duæ ſunt partes hominis, animal, quod eſt genus: rationale, quæ differentia eſt. Aut conſultatio dicitur pars cauſæ, quia cauſa ex periſtaſi & propoſito conficitur, ut ante diximus. Ad genus tamen referuntur omnia, ut partes referuntur ad totum, ſummamq; comprehenſionem. Genus itaque natura poſtremum, arte & tractatione primum, quamobrem incipit à conſultatione. Scio Ariſtotelem & Porphyrium dicere, genus eſſe natura primum: ſed alter ſpecies fecit æternas, alter poſuit ideas Platonis. Ego uero dico, ἄτομα primas eſſe ſubſtantias, ut Ariſtoteles: ſpecies autem & genera, ſecunda: & partes natura toto priores, & ſpecies genere: eodem modo, et eum fuiſſe ordinẽ rerum conditarum. aliam eſſe naturam logicam, qua genus ſi tollitur, perimit ſpeciem, nõ ſpecies genus. aliam naturam phyſicam, de qua loquor. Ariſtoteles in Politicis dicit totum prius eſſe natura partibus, ſed prius intelligit excellentius. nã ibidẽ oſtendit, ciuitates à ſocietatum partibus duxiſſe originẽ. Quæſtionis infinitæ genera ſunt duo. Cognitionis alterum, cuius finis eſt ſcientia: alterum actionis, quod refertur ad efficiendum quid. Etenim in mortalibus ſolus homo rerum uim naturamq; ſpeculatur, & illius propriæ ſunt quæſtiones. Si quid inquirit cognoſcendi gratia, non agendi, quæſtio eſt cõtemplationis: ut, Veri ne ſint ſenſus, an ne fallaces? Sol ne maior eſt terra? Vbi concreſcunt pluuiæ? Vnde fit tonitruum? Sunt ne octauo cœlo poſitæ ſtellæ? et innumerabiles eiuſmodi quæſtiones, quæ in philoſophia tractantur. unde quæſtio infinita à quibuſdã quæſtio philoſophica nominata eſt. Hæc et ſimilia ſunt animi notiones, & ornamenta ad agendũ non ita neceſſaria. Si quid inquirit homo agendi cauſa, quod uel perſequatur tãquã bonũ, uel fugiat tanquam malum, quæſtio eſt actionis. His duobus mẽbris omne propoſitum continetur: quia ſi quæſtio eſt humanæ perſcrutationis, homo aut tantum ſcire cupit, aut etiã agere ſciendo. Neceſſe eſt his duobus omnia contineri. Dicat aliquis: Hæc diuiſio conuenit etiã controuerſiæ, ac finitæ quæſtioni: ut quæſitum eſt, an Socrates eſſet omnium ſapientiſſimus, quod eſt cõtemplationis: & an idẽ uiolaſſet religionem, quod eſt actionis. Exiſtimo utriuſque partis eſſe diuiſionem. Sic enim confirmat in Topicis: Quæſtionum, quæcunque de re ſint, duo ſunt genera: unum cognitionis, alterum actionis. Quod non magis abſurdum, quàm diuiſionem proximã utriuſque quæſtionis eſſe cõmunem, ſit nec ne? quid ſit? quale ſit? Cur ergo tribuuntur infinitæ quæſtioni? Quia quod in genere monſtratum eſt, illud in ſpecie quoque planum factum eſt. Quæſtio ſpeculationis igitur in tria genera partitur. Sit nec ne? quod eſt coniecturæ. Quid ſit? quod eſt definitionis. Quale ſit? quod eſt qualitatis. Plura de re quæri non poſſe, ante demonſtrauimus: quoniam ſi rem non conſtat eſſe, ſit nec ne quæritur. Si conſtat, aut de accidentibus agitur, aut de eo cui accidunt. Hic quid ſit illic quale ſit quæritur. Exempla non ſunt huius interpretationis. Hoc noſſe ſatis eſt, ſenſus plerunque ueros haberi. Nam Ariſtoteles libro de Senſu, exiſtimat in propria materia non decipi ſenſum, ut oculũ in ueris coloribus. Aliquando in cõmuni decipi: ut oculũ in figura ac magnitudine. Cicero 1. de finibus: Quod porrò animo cernimus, id omne oritur à ſenſibus: qui ſi omnes ueri erũt, ut Epicuri ratio docet, tum denique poterit aliquid cognoſci et recipi. Quos qui tollũt, & nihil poſſe percipi dicunt, ij remotis ſenſibus ne idipſum quidem expedire poſſunt, quod diſſerũt. Hiſce uerbis fuiſſe rem controuerſam de ſenſibus oſtendit, & ea de re ſuam pronunciat ſententiam. Ius tum natura, tum more conſtat, ut omnibus eſt notum, Nam è iure naturali profluxere bonæ leges, boniq; mores. Non ſemper ius eſſe, quod maiori parti ſit utile, iudicarũt ij qui à legibus agrarijs abhorruerunt, quiq; paſſim uenari piſcari ue prohibuerũt. Iuſte uiuere utile eſt, ſi utile ab honeſto non ſepares. Quibus officijs colatur amicitia, cognoſces ex eiuſdem libro de Amicitia. Amico concedenda ſunt omnia, uſque ad aras & deos, ut dicebat Pericles. Gellius de hac re capite 3. lib. 1. Cicero de Amicitia paucis cõplectitur: Virtus, inquam, C. Fanni, & tu Q. Muti, & conciliat amicitias, & conſeruat. In ea eſt enim conuenientia rerum, in ea ſtabilitas, in ea conſtantia. Ariſt. Ethicorum 7. Quatenus communicant, eatenus eſt amicitia. Eodẽ modo ſe habet iuſtũ: & prouerbium recte, ea quæ ſunt amicorum, communia dicit eſſe. Eſt enim amicitia in cõmunione quadam atque ſocietate. Hæc ille. ACTIONIS autem duo ſunt genera.]

Tria

Tria ſunt rerum genera noſtræ mortalitati cōparata: quedā bona, quæ natura perſequimur, ut gloria: quedā mala, quæ declinamus, ut inuidia: quedam media, ut paupertas, & adminiſtratio Reip. quibus & bene uti, et abuti poſſumus. Hinc quæſtiones actionis. una de bono perſequendo, et de malo uitādo: altera, de cōmodo uſuq; rerum utroq; uerſus ſpectātium, quo pacto uertamus in cōmodum noſtrum. Sunt hæc, & in ὑποθέσει, & controuerſia. Gloria uera uirtute comparatur. Inuidia modeſtiæ nomine, & aliorum commoditate uitatur, q Auguſtus Cæſar optime uidit. Reſpublica adminiſtratur bonis legibus, maturo cōſilio, & uiribus conſilio obtemperātibus. Hæc late patent, ut apud Platonē uidere eſt, et Ariſtotelē in Politicis. In paupertate ita uiuendum, ut te tuo pede metiare, tuoq; ſis contentus. RVRSVS autem ex cognitionis conſultatione, ubi ſit, nec'ne ſit, aut fuerit, futurū'ne ſit, quæritur.]

Quæſtio infinita coniecturalis eſt præteriti tēporis, & inſtantis, et futuri. Ea natura prior eſt. Hoc quærit, poſſit'ne aliquid effici? quod eſt omniū primum. Si non poteſt fieri, ſubſiſtimus. Si poteſt, ultra progredimur. et proximū eſt inuenire cauſam, unde aliquid oriatur, & quemadmodum quidque fiat, quod phyſicorū proprium eſt, cauſas rationeſq; rerum explicare: ſed & orator perſæpe retrolegit cauſas, ut effecta deprehendat. Id eſſe phyſicorum, naturamq; contemplantium, demonſtrat his uerbis: In quibus ut in obſcuris naturalibuſq; quæſtiōibus cauſæ, rationeſq; rerum explicātur. Cauſa refertur ad quæſtionē, An ſit, ut ait in Topic. Nam rem eſſe tum cognoſcimus, quaq; ratione fiat intelligimus, cum cauſas eius et principia ſcimus. Sapientia duplex eſt, una philoſophiæ eius quæ natura poteſt homini cōtingere, & hac aliquis perfecte ſapiēs eſſe poteſt, ut is qui Ariſtoteli felix eſt in uita contemplationis: altera, perfectæ ſummæq; uirtutis, quā Stoici negant cuiquam contigiſſe. Hoc modo nemo perfecte ſapiēs eſſe poteſt, niſi numinis afflatu longe ultra cōem hominum conditionem euolarit. Virtutē à natura ſeminarium, ab ratione uſuq; incrementū accepiſſe, Cicero docet in Officijs. Ariſtoteles negat uirtutes eſſe naturales, quia ſint habitus ratione uſuq; cōtracti. Sed & ipſe de uirtute naturali facit mentionem 6. Ethic. Ad fortitudinem, inquit, & ad temperantiam nati, et cæteras ex ortu uirtutes habere uidemur, ſed tamē quærimus aliquid aliud, quod eſt proprie bonum. Certe à temperamēto corporis eſt inclinatio, à ratione & uſu uirtutis perfectio. ILLIVS autem generis, in quo quid ſit id de quo agitur.] Coniecturam partitus, ex ordine partitur definitionem. Duo ſunt tempora, cum adhibemus definitionem. Si diſputatur, an aliud, an idem ſit, utrunq; definire oportet: quorumq; definitiones erunt ui perſimiles, eadem eſſe iudicabimus, & contra: ut perſeuerantia & pertinacia ſunt alia, non eadem. Perſeuerantia, eſt in ratione bene conſtituta, ſtabilis, permanenſq; conſtantia. Pertinacia, in ratione male conſtituta, firma permanſio. Ariſtoteles 6. Topic. Videndum ſi genus utriuſq; nō idem, ſed hoc quidem bonum, illud autem malum: hoc uirtus, illud ſcientia. & ſi genus eſt idem, an differentiæ de utroque non dicantur. Tradit alia præcepta, quibus cognoſcamus idem & aliud. Tranſcribere nihil eſt neceſſe. Alterum definiendi tempus eſt, quando uim naturamq; rei breui deſcriptione uolumus explicare. Id fit dupliciter: aut accidentium enumeratione rerum imaginem exprimimus, ut ſi pingas auarum ſuis coloribus. aut genere, ac proprietate uim totam comprehendimus: ut ſuperbia eſt animi elatio, prætergrediens meritos honores. TERTIO autem in genere, in quo quale ſit quæritur.] Hæc eſt partitio qualitatis, quæ tertia fuerat in ſpeculatione. In qualitate aut ſimpliciter quæritur, aut cōparate. Comparate quærimus dupliciter, aut comparatione facta duorum, aut multorū ſuperlatione, in qua re nulla eſt difficultas. Cicero Offic. lib. I. Eorum autē ipſorum quæ honeſta ſunt, poteſt incidere ſæpe contentio, & comparatio de duobus honeſtis, utrum honeſtius. qui locus eſt à Panætio prætermiſſus. Simpliciter quæritur, aut de honeſtate, aut de utilitate, aut de æquitate. Hic obrepit cogitatio, utrū'ne omnia ſint honeſta, aut utilia, aut æqua? poſſit'ne tā fuſa qualitas hiſce tribus partibus cōprehendi? Ego quidē ſic exiſtimo, noluiſſe Ciceronē tractare quæſtiones pro oratorū dignitate: idcirco nullā habuiſſe rationē earū quæ rebus humanis utilitatē nullā ferunt. nec putauit artē eſſe proponendā de uiliſſimis quibuſq;, ſed optima quæq; ſcribenda cenſuit, atq; ſpeculatione digniſſima. Valeant igitur argutuli nugatores, qui minutim ſectis infinitis prope quæſtionibus, arbitrantur ingeniū ſummi uiri alta quadā ſpeculatione ſuperaſſe: quibuſcū actū præclare uideretur, ſi centeſimā tanti uiri partem eſſent aſſequuti: quē cum reprehendunt, ſuſpicionem de ſe relinquunt omnibus doctis, ſingularis ingenij uirtutes nō potuiſſe cōplecti. An potuerit eſſe Fabius? an fuerit? unde fuerit creatus? an arma ceperit? an in bello fuerit? an bellum geſſerit in Veiētes? Non'ne ſi conſtat bellū geſſiſſe Fabiū in Vrientes, reliquæ ſunt ſuperuacuæ quæſtiones? Ergo ſi rerum qualitas in dubitationē uenerit, aut quæremus illa media: ut alborē, pallorem, frigus, ſapores, odores, pondus, quæ raro perſcrutatur orator: aut de bonis & malis agemus, in quibus oratoris frequens uerſatur oratio. Relictis itaq; uanioribus ad meliora progreſſus, in tres partes bona et mala diſtribuit, in honeſta turpia, in utilia inutilia, in æqua iniqua: quæ quidē plurimum iuuant oratorē, & in demonſtratione, & deliberatione, & iudicio. Honeſta quid ab utilibus differant, ſciunt omnes: quid ab æquis, non item ſciunt. Honeſtum, iuris eſt etiā ſummi; æquum, clementiæ, mitiorisq; iuris. Illud ſpectat officium circa turpitudinē: hoc & officium, & quidcuique bonum ſit, obſeruat. Aequum bonum, ut docet nos Ariſtoteles 5. Ethic. eſt emendatio legis ea parte qua deficit. Lex omnis in uniuerſum ſcribitur. Fieri autem non poteſt, ut de quibuſdam in uniuerſum bene dicatur. Quod igitur omiſit lex (id quod plerunque fit) amplectens illud ſupplet æquum bonumq;. Homo, inquit, bonus & æquus, qui non exacte iuſtum in deteriorē exequitur partem, ſed & ſi ad illud legem habet adiutricē, in mitius reducit. Honeſtum'ne ſit pro amico periculū ſubire? Pericula ſubiiſſe dicuntur, Achilles pro Patroclo, Theſeus pro Pirithoo, Pilades pro Oreſte, Niſus pro Eurialo. In paupertate, inquit Ariſt. cæteriſq; calamitatibus unicum eſſe perfugium amici putātur. Sit'ne utile in Repub. adminiſtranda uerſari? Vtile ſanè, & honeſtum, ſi Rempublicā bene adminiſtres, quanquam Demoſthenes alijq; multi tum philoſophi, tum regendæ Reip. periti, cæteros ab eo munere terruerunt. Sit'ne æquum amicos cognatis anteferre? Gradus ſocietatis collocat Officiorum lib. I. Vltimus eſt hominis alieni & ignoti, propior eiuſdem gentis, nationis, linguæ, interior, hominum eiuſdem ciuitatis, præterea familiaritatis: arctior, eſt colligatio ſocietatis propinquorum. RESTAT actionis locus, cuius alterum eſt præcipiendi genus.] Hæc duo mēbra nō tibi uidebuntur abſoluere totum corpus actionis, niſi proprius inſpicias. Proponamus igitur hic poni quæſtiones, quæ utiliter oratione tractātur. Cōſtituamus oratorē, qui proponat aliquid, uel agēdum, uel non agendum. Neceſſe eſt eum ſuadere quid ut bonum & utile, aut quid ut malum et inutile diſſuadere, aut animos quodammodo afficere. Sic duo genera naſcuntur: unū, quod ad rationē officij & uirtutis: alterū, quod ad mouendos animos pertinet. Motus animorū duplices, alij grauiores, alij mitiores. Rurſum affectus ſunt numero quatuor, ut ante dictū eſt: duo præſentium rerū, uoluptas, ægritudo: duo futurarum, cupiditas, metus. Metum ponit & cupiditatem. Mærorem & iracundiā refert ad ægritudinem. horum definitiones pete à ſuperiore Cōmentario. Affectu mi-

tiore ſedamus animos,grauiore motu concitamus. Similis erit partitio finitæ quæſtionis. Nam eſt aut cognitionis,aut actionis rerũ ſingularum. Et quærit,An eſt, quid eſt,quale eſt : nec ſimpliciter,ſed aliter & aliter,ut cõſultatio. Ad agendum autẽ proponit certa quædam perſequenda,& declinanda,& ad uſum transferenda. Itẽ officia quærit ſingula,uel motus animi. Nullũ eſt ex ijs quæſtionũ genus,quod non incidat in orationem. Orator enim treis habet ſtatus,& totidem quæſtiones, multaq́; loco diſſerit,non ad agendum modo, ſed etiam cognoſcẽdum:idq́; facit aliquando generatim,ſæpenumero ſingulatim,in quibus uerſatur omnis ratio quæſtionũ. Quẽadmodũ colendi ſint parentes,id oſtendit in Officijs. In ipſa autem communitate ſunt gradus officiorũ,ex quibus quid cuiq; præſtet, intelligi poſſit,ut prima dijs immortalibus,ſecũda patriæ,tertia parentibus,deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Ariſtoteles 9.Ethic. Liberi parentibus alimentum miniſtrare, opem ferre,honorem ſicuti dijs exhibere debẽt, et illis ſine quibus non fuiſſent, potius q̃ ſibi ſubuenire. COGNOVI: ſed quæ ratio eſt in his inueniendi & diſponendi,requiro.] Qui θέσιν & propoſitũ tractare uolet,e definitione ,genere, ſpecie,differẽtia,alijsq́; locis ducet argumenta: nec alia ratione diſponet,q̃ quæ ſunt finitæ controuerſiæ At hæc uidentur repugnare ſuperioribus.dicebat enim: Collocationis in infinita quæſtione ordo eſt idem ferè,quem expoſui locorum.In definita autem,adhibẽda ſunt etiam quæ ad motus animorum pertinent.Illic diuerſam ſtatuebat collocationem: hic cõſtituit eandem.Dicemus utroque modo theſin collocari poſſe,& ordine locorum,& diſpoſitione cauſæ. Quãobrẽ ſubdiderat: Cum de cauſa dixero,in qua eſt propoſitum,de utroq; dixero.Si docere tantum uolumus:ordinẽ locorum ſeruare poſſumus:ſi docere & mouere,eadem eſt diſpoſitio conſultationis,& controuerſiæ. Ad hæc de inuentione potius q̃ de collocatione reſpondet,quod hæc uerba ſignificant : Ex eiſdem locis ad fidem & ad inueniendum ducantur omnia· COGNITA igitur omni diſtributione propoſitarum conſultationum.] Propoſitæ ſunt conſultationes,& quæſtiones infinitæ, ad quas referuntur omnia,ut ad genera prima. Subſident in ordine cõtrouerſæ cauſæ,quæ ſunt finitæ quæſtiones,in tria genera diſtributæ.In quo putet aliquis,inſcite nos affirmaſſe omnẽ cõſultationum diuiſionem cauſæ cõuenire,quia poſtea cauſam diuidat.Superioris,inquit,genera ſunt tria,ſit nec ne,quid ſit,quale ſit.An nõ hæc pertinent ad cauſam ? Negari non poteſt. At aliter ad propoſitum,aliter ad cauſam pertinent.Sanè eſt alia ratio generis,alia partis . ſed quæſtiones in arte proponuntur ſimplices,An eſt,quid eſt,quale eſt:ut utroq; referãtur. An nõ eſt contẽplatio & actio rerum ſingularũ,id eſt ὑποθέσεως, ſicut & θέσεως ? An Scipio euertet Numãtinos? actionis eſt quæſtio definita. An Scipio ſatus eſt à ſerpente? cõtemplationis quæſtio definita. At contemplatio,generis eſt uniuerſi.Hoc dicitur,quia intellectus apprehendit genus uniuerſum,nõ ſenſus. ſed & intellectus à ſenſu capit ſingula,ac ducit in cõtemplationem.Etſi ſcientia non eſt eorum quæ ſentiuntur,ab illis tamen colligitur,oportetq́; percurrere,& explorare ſingula, ut perfecte ſciamus uniuerſa . Et tria genera poſtrema, infinitæ quæſtioni conueniunt. Nam & in genere laudamus,ut omnẽ uirtutẽ: & conſultationes aliquãdo cadunt in deliberationẽ. Pugnandum'ne auxilijs,an ciuibus?Et theſis frequens eſt in iudicio,An ciuem pernicioſum indemnatum liceat occidere? At ſunt diuerſæ proprietates. Quis neſcit?Sed uocabula quæſtionũ ſunt eadẽ,An eſt,quid eſt,quale eſt?quomodo,quo pacto ? an laudabile,an utile? an æquum,an iniquum?Quid? nulla theſis ſine hypotheſi,nulla hypotheſis ſine theſi?Sunt igitur quæſtiones utriuſq; generis cõmunes : ſed aliæ diuerſæq; rationes, quibus finitũ diſtinguitur ab infinito. Sic Ariſtoteles quæſtiones ponit ſimplices,An ſit,quid ſit,an hoc inſit illi,quamobrem inſit. Quòd tria genera cauſarũ ferè tractat orator,ad eumq́; deferũtur cauſæ,& finitæ quæſtiões,ſubiecit illi parti, cui propius adhærere uidebantur: unde genera cauſarum dicuntur, nõ item conſultationum. Id cognoſcere nõ erit operoſum, ſi retro flectas iter. Vbi cauſam detulit ad oratorem litigator,primum contẽplamur eius uim atq; naturam,& quo genere dicendi contineãtur:deinde qui ſtatus quæſtionis: poſtea ad quẽ finem contendat oratio. tandẽ qua probatione finem aſſequatur. Remotiores ſunt ſtatus,et actiones,& contẽplationes,quæ cadunt in probationẽ. quod qui ſpectauerit, uidebit apertius omnẽ quæſtionum partitionem. Genus eſt cauſæ, quod ſectatur aurium delectationẽ : demonſtratio nominatur,& exornatio. Alterũ contendit,ut obtineat,probet,efficiat quod agit, Id ſi uerſatur in prouiſione,id eſt,cautione poſteri tẽporis,deliberatio eſt:ſi in præteriti diſputatione,iudicium. Ex qua partitione tria genera cauſarum nata ſunt. Genus demõſtrationis, inquit,latũ,ſaneq́; uarium eſſe poteſt,quia nihil eſt in uniuerſitate naturæ,de quo non aliquid in utrãq; partẽ dici queat, aut ornandi gratia,aut improbandi,aut certe docẽdi. Sed quoniam hominum præcipua laus eſt,hoc unum ex omnibus deligitur,ex quo cæterorum ratio cognoſcatur. Poſteaquã propoſui,qui nam uteretur nomine demonſtrationis,eam commendat. Nullum genus uberius ad dicendum,quoniam in eo explicare libere poteſt orator omnes eloquentiæ uirtutes, eo q̃ magna ex parte comparatum ſit ad uoluptatem . Nullum genus utilius ciuitatibus,quia,quod paulo poſt affirmat, nõ ad bene dicendum ſolum,ſed etiã ad honeſte uiuendum ualet. Hortatur ad uirtutes,reuocat à uitijs. Commendat bonos,uituperat improbos. Implet animos admirabili quodam amore uirtutũ: cumq́; plurimũ orator in cognitione uirtutũ uitiorumq́; uerſetur,non aliorũ modo,ſed ſuos ipſe mores meliores efficit. Adde,q̃ deliberatio conſtat iiſdem rebus aliter poſitis,honeſtis & utilibus. Ariſtoteles auctor eſt Rhetoricorũ I. Et iudicia laude ac uituperatione miſcentur. Vnde cõſtat,magnas generis huius eſſe partes, ideoq́; principio non incommode tractari. QVAMOBREM de primo primum ,ſi placet , diſputemus.] Principia laudandi & uituperandi ſunt,habere nota omnia,quæ laudi,quæq́; uitio cedunt. ea paucis amplectitur . Omnia,inquit, ſunt profecto laudanda,quæ coniuncta cum uirtute ſunt.& quæ cum uitijs,uituperanda. Omnes.n. uirtutes & omnia quæ referuntur ad uirtutes, iure laudantur. Ariſtoteles enumerare conatur omnia quæ laudari ſolẽt. At,inquit Fabius,nimium multa dixit,nec tamen totum quãobrem maluit Cicero paucis admodum comprehendere, quod ingenio quiſque ſuo capere poſſet. Hæc ſi principia tenebit orator,finem ſibi proponet aut honeſtatem,aut turpitudinem non quòd omnis demonſtratio tantum uerſetur circa honeſti quæſtionem (id enim Fabius improbat) ſed q̃ ad eum finem præcipuum contendunt omnia,quem qui prouiderit , eo ſine ullis erroribus facilius perueniet. Hoc genus habet liberũ procemium. De procemio communiter ante dictum eſt. qua ratione adductus,omiſit hanc partem. Conficitur genus hoc dictionis, id eſt,perpetuæ orationis,narrandis exponẽdisq́; factis,quibus etiam dicta & indicia quædam uirtutum comprehendito. Sic eſt demonſtratio,perpetua quædã factorum dictorumq́; narratio. In ea nullæ ſunt argumentationes. Cauſam ponit hanc, quia non dubia firmantur,ſed ea quæ certa, aut pro certis poſita ſunt,augentur : quibus argumentationem adhibere tam ſtultum eſt,q̃ lucẽ afferre ſoli. Quæ uerba ſic accipimus,argumentationem firmamq́; probationẽ,et elocutionẽ diſtinctam, huic generi nõ eſſe neceſſariam,ſpargi tamen ſeminaria argumentorũ,& ex alijs alia colligi. Nam robuſtius eſt illud dicendi genus,quod inſpergit argumẽta, quodq́; loco dilatat argumentationem.

mentationem. quod & Cicero facit, & Quintilianus probat, his uerbis: Vt deſiderat autem laus quæ negotijs adhibetur, probationē, ſic etiam illa quæ oſtentationi cōponitur, habet interim ſpeciē aliquā probationis. Quale ſit iſtuc, intelligemus exēplo propoſito. Cicero pro Milone ſumit in defenſionē Clodium fuiſſe inſidiatorem. Hoc ſi ualere debet, neceſſario probandum eſt, quia iudicium eſt: non ita res habet in demōſtratione. Idē proponit, Antoniū decoxiſſe, uulgare ſcortum fuiſſe, Curioni proſtituū, familiarē Clodio in tribunatu fuiſſe, et alia cōplura, quæ nō probat, quia genus eſt demonſtrandi. Idē pro Cornelio Balbo, Pompeij uirtutes argumētatione firmat, quoniā & ſi laus eſt, negotijs tamen adhibetur. Hoc & ſimilia præcepta non ſunt aliqua neceſſitate firmata, ſed his de rebus tradita, quæ frequenter accidunt. Deinde ſi quæ ſunt argumētationes, non tā ſunt ad fidē faciendā accommodatæ (qđ propriū eſt argumentationis) quàm ad animi motus leniter ſuauiterq; tractādos: ut ſit potius amplificatio, quàm illa ſimplicior argumentatio. Quòd ſi genus hoc expoſitione cōſtat, et amplificatione, certe iuuabitur his quæ de narrando amplificandoq; ſuperiore loco dicta ſunt. ET quoniam in his cauſis omnis ratio ferè ad uoluptatē auditoris.] Materiam laudandi poſuit, deinde finē, poſtea tractationē. Nunc addit ornamēta uerborum & ſententiarum. Quoniam in his cauſis omnis ratio .i. doctrina dicendi, ad uoluptatē auditoris refertur, utēdum erit inſignibus .i. ornamentis, quæ habent plurimū ſuauitatis. Inſignia non modo appellat inſigniores uerborum figuras, ſed omnia uerba illuſtriora, quæ maiori quodam lumine ſplendeſcūt: ut facta, ut uetuſta, ut ſonātia, ut grauia, ut trāſlata. Inſigniores figuræ ſunt, paria paribus, ſimilia ſimilibus relata, contraria, geminata, amplificationis figuræ. His omnibus accedit numeroſa circunſcriptio, quæ ſuauis eſt periodus & cōpoſitio, & ad auriū uoluptatē pedibus excurrens oratio. Cicero in Oratore: Omnino duo ſunt quæ condiant orationē, uerborū numerorūq; iucunditas. In uerbis ineſt quaſi materia quædā, in numero autē expolitio. Iſtorū quidē poſuimus exēpla, iterū tamē illuſtraſſe locū nō pigebit. Sumamus illud de laudibus Siciliæ prouinciæ, quarta Actiōe in Verrē: Et quoniā quaſi quædā prædia populi Romani ſunt uectigalia noſtra, atq; prouinciæ, quēadmodū propinquis uos ueſtris prædijs maxime delectamini, ſic populo Romano iucūda ſuburbanitas eſt huiuſce prouinciæ. Iā uero hominū ipſorū, iudices, ea patientia, uirtus, frugalitasq; eſt, ut proxime ad noſtrā diſciplinā illā ueterē, non hāc quæ nunc increbuit, uideantur accedere. Nihil ſimile Græcorum, nulla deſidia, nulla luxuria: cōtra ſummus labor in publicis priuatisq; rebus, ſumma parſimonia, ſumma diligētia. Tres hic ſunt numeroſæ circunſcriptiones, nō certis pedibus ad ſimilitudinē uerſuum incedentes, qđ uitioſum eſſet, ſed ad explendū auriū ſenſum apto quaſi quodā uerborū modo, hoc eſt, ſuaui quadā menſura atq; modulatione cōfectæ. Paria paribus relata ſunt periodo prima. Nam tria ſunt mēbra eodē prope numero ſyllabarū: nec .n. ſyllabæ in pari relatione numerātur exacte, ut cenſet auctor ille qui ſcripſit ad Herēniū. Cōtraria ſunt deſidia & diligētia, luxuria & parſimonia. Verbū factū, ſuburbanitas. Ad hæc repetitio uerborū, aggeratio, diſſolutio cōiunctionū, imago, ſimilitudo, uerba ſonātia, grauia, epithetis aucta, in hac oratione breui reperiūtur. Trāſlatio eſt paulo ante, Cella penaria, nutrix plebis Romanæ: & poſtea, Ara legū. Similia ſunt eodem in loco: Sed ita reliquit ornatā, ut eſſet idē monumentū uictoriæ, manſuetudinis, continentiæ, cum homines uiderent & quid expugnaſſet, & quibus pepercisſet, & quæ reliquiſſet. Nam paria referimus ad numerū ſyllabarū, ſimilia ad ſimiliter cadentia & deſinētia, & uerba finitima: ut poſſis, proſis: fama, flamma: de quibus multa Quintilianus in nono. Paria certe ſunt quantitate, ſimilia qualitate. Vetuſta ſunt:

Egregie cordatus homo, catus Aelius Sextus
Cethegus, dictus ollis popularibus olim,
Qui tum uiuebant homines, atq; æuum agitabant,
Flos delibutus populi, ſuadæq; medulla.

Infinita ſunt apud ueteres, non tū uetuſta cum dicerētur, ſed iā uetuſta, ſi quis utatur, quod more Ciceronis parce decēterq; faciendū eſt. Geminata: Vidit, uidit homo ſapiētiſſimus quid ſe deceret. Geminatis autē omnis repetitio uerborū includi mihi uidetur. ADHIBENDA'QVE frequentius etiam illa ornamenta rerum ſunt.] Poſteaquam leuiora poſuit ornamenta uerborum, quorum pulchritudine iucundior efformatur exornatio, grauiora ponit ornamenta rerum, id eſt, ſententias quæ habent aliquam in audiendo uoluptatem: ut mirabilia, nec opinata, monſtra, prodigia, oracula diuina, atq; fatalia. Hæc porrò complent expectationem atque deſiderium audiētis: inducunt admirationē, eoq; ſæpenumero perueniunt, quò uentum iri non ſuſpicabatur auditor qui exitus improuiſus gratiorē inijcit uoluptatē. Quid ſi nihil eſt huiuſmodi in eo qui laudatur? Sunt in eo uirtutes, & res geſtæ, quæ uiribus eloquentiæ ad cœlū tolli, diuinæq; dici poſſunt. Quædā commode finguntur. Cū Virgilius ad ampliorē Aeneæ gloriā Turnū exornare uellet, mirabilia, nec opinata finxit: hoc eſt inſolita, & hominum opinione maiora. Nam lib. 9. Turnum, qui hoſtium mœnibus incluſus eſſet, ſummoq; periculo uerſaretur, interritum, conſtantem, & ſecurum facit.

Olli ſubridens ſedato pectore Turnus,
Incipe, ſi qua animo uirtus, & conſere dextram.

Iſtuc profecto mirabile, ubi accepit auditor incluſum unum uirum, magna hoſtium manu circumuentum, mirabūdus expectat, quó nam res ſit abitura: tum nec opinatū ſubijcit, (ſic inopinatum uocat Cicero, etiam Philippica prima.)

Tum demum præceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluuium dedit.–

Idem poeta ad matrimonij commendationem, quo Lauiniam diuinitus adſcitus Aeneas ducturus erat, excogitat monſtrū, libro ſeptimo:

Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis:
Huius apes ſummum denſæ, mirabile dictu,
Obſedere apicem.–

Id pro monſtro poſuit à uatibus explicando, & ſi poteſt natura factum uideri. Paulo poſt de eadem re attulit prodigium:

Viſa, nefas, longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari.

Continuo ſuperiora firmat oraculo Fauni:

Ne pete connubijs natam ſociare Latinis,
O` mea progenies, thalamis neu crede paratis:
Externi ueniunt generi.–

Nec ita multo poſt reperies accidiſſe diuina atq; fatalia, cum penuria adegit edendi uiolare malis audacibus orbem fatalis cruſti. Aeneasq; dixit: Salue fatis mihi debita tellus. Hæc ex arte ſunt omnia, ideoq; conuenientiora. Si oratoria quæris exempla, ſuppeditabit Panegyricus ad Traianum, ſubminiſtrabunt orationes Iſocratis. Id quærendum potius, quid à mōſtris differāt prodigia. Cicero de Diuinatione libro 1. confundere uidetur. Portētorum, inquit, exercitatiſſimi interpretes extiterunt, quorum quidem uim, ut tu ſoles dicere, uerba ipſa prudēter à maioribus poſita declarant. Quia .n. oſtendunt, portēdunt, monſtrant, prædicunt: oſtēta, portēta, monſtra, prodigia dicuntur. Valerius Maximus etiam mōſtra prodigijs complectitur. Donatus in Eunuchū Terentij, monſtrū finit, quidquid eſt cōtra naturam, & prodigium contra naturā eſt. Hoc tantum differunt, quòd mōſtrum minus eſt admirabile quā prodigiū. Mōſtrat hic Cicero, qui in enumeratione à minimo pro-

greditur ad maximum. SED quoniam in tribus generibus bona mala'ue uerſantur.] Tria ſunt genera bonorum, malorum'ue.hic .n. bona & mala ad hominē ſolum comparata dicuntur. Aut igitur extrinſecus aſſumũtur,ut externa: aut in eius corpore & animo ſunt,ex quibus homo componitur. Prima ſunt externa,non dignitate,ſed ordine naturæ,quoniã ante nos eſt natio,patria,genus,& quædam facultates. Ex genere naſcitur corpus, animus autem poſtremus accedit, aut certe ab extremis incipit,ut ad propiora conſcendat. Genus eſt in maioribus & parentibus noſtris. Eius ratio triplex. aut illuſtre eſt,aut infame,aut humile Laudatur illuſtre breuiter,modiceq́;,Id eſt tẽperate,modoq́; ſeruato, ne quid nimis: quoniã uera laus eſt animi,non generis,& externorum. Caius Cæſar in ea laudatione qua quæſtor Iuliam amitam laudauit è more pro Roſtris: Amitæ meæ Iuliæ maternum genus ab regibus ortum,paternum cum dijs immortalibus coniunctum eſt. Nã ab Anco Martio ſunt Martij reges, quo nomine fuit mater: à Venere Iulij.cuius gentis familia eſt noſtra. Eſt ergo in genere & ſanctitas regum,qui plurimum inter homines pollent: & ceremonia deorum, quorum ipſi in poteſtate ſunt reges. Hæc è Suetonio. Infame genus prætermittitur in laude,tractatur in uituperatione. Cicero Philippica tertiã. Quæ porro amentia eſt,cum dicere aliquid de uxorum ignobilitate,cuius pater Numitoriam Fregellanam proditoris filiam habuerit uxorẽ,ipſe ex libertini filia ſuſcepit liberos? Si genus Antonij fuiſſet infame,ut acerbe notaret, qui uellicat uxoriũ? Humile præteritur,uel ad augendã eius quem laudas gloriam tangitur. Cicero contra Rullum: Mihi quidẽ apud uos de meis maioribus dicendi facultas non datur,non quin tales fuerint,quales nos illorũ ſanguine creatos,diſciplinisq́; inſtitutos uidetis,ſed quòd laude populari atque honoris uestri luce caruerunt. Ex his efficit conſulatũ ſuum paulo celebriorem. exẽpla duco à partibus orationũ,quoniam nihil refert unde ſumas,ſi modo pars eſt generis huius,ueræq́; demonſtratiõis. In rebus externis fortunæ ſunt,hoc eſt diuitiæ. Sunt etiam facultates,quæ ſunt opes in hominibus rebusq́; poſitæ. Plinius Secundus Epiſtol.lib. I. uerecunde commendat Aciliani facultates: Neſcio an adijciam,eſſe patri eius amplas facultates. Nam cum imaginor uos,quibus quærimus generum, de facultatibus ſilendum puto.cum publicos mores, atq; etiam ciuitatis leges intueor,quæ uel in primis cenſus hominum ſpectandos arbitrantur,ne id quidem prætereundum uidetur. Et ſanè de poſteris,& his pluribus cogitanti,hic quoq; in conditionibus deligendis ponendus eſt calculus. Poſtea de bonis corporis agẽdum,de ualetudine,robore,laborum patientia,agilitate, forma. In quibus que uirtutem ſignificat,facillime forma laudatur. Plato in Georgia refert,iſtuc in cõuiuijs ſolitum cani: Primum bonum,proſperam eſſe ualetudinem: alterum, egregiã formam: tertium,diuitias. Certe forma,id eſt,corporis totius elegantia,habet aliquid liberale,dignumq́; laude, maxime cũ uirtute coniũctã. Inde pulcher Iulus à Virgilio dicitur, Et præſtanti corpore Turnus. Et formoſus Eurialus,quo pulchrior alter Non fuit Aeneadum. Plinius in epiſtola modo citata, de Minutio Aciliano: Eſt illi facies liberalis,multo ſanguine, multo rubore ſuffuſa. Eſt ingenua totius corporis pulchritudo,& quidam ſenatorius decor,quæ ego nequaquam arbitror negligenda. Sæpe tamen forma ducitur in argumentum libidinis: quamobrem non ſine re dicit,eam formam poſſe laudari,quæ uirtutem maxime ſignificat. Factorum dictorumq́; collocatio triplex eſt. Aut enim temporum ſeruandus eſt ordo, ut quo quæque facta ſunt ordine,ſic exponendo digerãtur: quod Ciceronem plerunque ſeruare,ſuperiori commentario diximus. Sic enim res eſt dilucidior,& memoria firmior,ſi ratio narrãdi,& temporis ordo ſeruatur. Aut in primis recentiſſimum quodque dicendum,& à nouiſſimis ad prima ueniendum,ut ſit temporis ordo ſuperiori contrarius. Aut uaria facta permiſcentur,non habita ratione temporum,ſed uirtutibus in genera partitis,ad prudentiam reducuntur facta prudẽter: ad fortitudinem,geſta fortiter. Sunt hi tres ordines, nec pauciores. Aut enim recta progredimur à primis ad ultima,aut reuoluimur ab ultimis ad prima,aut tempora confundimus. Primo ordine uſus eſt in Antonium Philippica ſecunda: poſtremo, pro lege Manilia,cum dicit de Pompeij ſcientia militari, de uirtute,de auctoritate,& felicitate, quæ pro ratione cauſæ tum maxime laudanda uidebãtur. De medio apud eum nullam reperies integram orationem ſed tantum fragmẽta quædam: ut cum Antoniana tertia C. Octauium commẽdat à patre adoptionis Iulio Cæſare,deinde à patre naturali, poſtea à Iulia,unde uenit Accia mater Auguſti. Hoc modo genus retrolegit. SED hic locus uirtutum atque uitiorum latiſſime patens.] Si laus omnis ad uirtutẽ reducitur,fons & origo laudationis eſt uirtus,& inde ſumuntur argumenta laudis. Ergo locum uirtutum latiſſime patentem,tritumq́; diſputatione philoſophorum,ut Platonis,Ariſtotelis,atque Theophraſti, in anguſtam quandam breuemq́; formam concludit: ut locus generis huius aperiatur,non ad exactam philoſophorum diſputationem,ſed ad ueræ laudis eruendam probationẽ. Quidquid autem inde ſumetur, ad genus & ſpeciem communes locos pertinebit: ut ſi conſtet omnem uirtutem eſſe laudabilem, ſingulæ ſpecies generis ſui participes ad laudis ornamenta referantur. Id uerum eſt,cum uirtus aliqua ſimpliciter ut laudabilis proponitur: alioqui poteſt definiri,comparari,cauſa ſtatui,ad alios locos referri. Virtus omnis aut ſcientia, & contẽplatione,quæ non in appetitu, ſed in conſideratione intellectus eſt,cernitur,ut prudentia: aut actione, quæ non una & ſola ſpeculatione contenta,operam actumq́; deſiderat,ut temperantia. In priore genere ſunt prudentia,calliditas,atque ſapientia. Prudentia eſt,quæ conſtat ſcientia rerum bonarum et malorum Hoc modo definit ipſe de Natura deorum tertio. & eodẽ libro: Callidos,inquit,appello, quorũ tanquã manus opere,ſic animus uſu concaluit. Sic definit Ariſtoteles Ethicorum 6. Prudentia habitus eſt agendi cum ratione uera, in ijs quæ ſunt homini bona ac mala. Quid autẽ à ſapientia diſtet prudentia,diſtinguit Officiorum lib. 2. Princeps omnium uirtutum eſt illa ſapientia,quam σοφίαν Græci uocant. Prudentiam.n.quã Græci φρόνησιν dicunt,aliã quandã intelligimus, quæ eſt rerum expetendarũ fugiendarumq́; ſcientia. Illa autem ſapientia quã principẽ dixi,rerũ eſt diuinarũ & humanarũ ſcientia,in qua continetur deorũ & hominum cõmunitas,atq; ſocietas inter ipſos. Hæc ille. Quibus uerbis oſtẽdit eſſe multo inferiorẽ prudentiã,quæ tantũ circa res expetendas fugiendasq́; uerſatur: Sapientiam multo ſuperiorem,quæ expetenda fugiendaq́; uidet,rationes omnium rerũ ſcrutatur, uera & falſa,diuina & humana cognoſcit, quæ princeps eſt omnium uirtutum.nec ab illis ſeparari poteſt. Sapientia, inquit Ariſtoteles,ſcientia eſt & intellectus eorum quæ natura primi ſunt honoris. Prudentia eſt actionis,ſapientia contẽplationis,Illa res ſingulas & uniuerſas,et ſingulas magis,hæc uniuerſas inſpicit. Prudẽtia eſt duplex. Altera uerſatur in rebus domeſticis, οἰκονομικὴ dicitur,ea eſt ſcientia diſpenſationis uniuerſæ domus: altera eſt prudentia ciuilis græce πολιτικὴ, quæ ratio eſt & ſcientia bene adminiſtrandæ ciuitatis. Igitur prudentia,calliditas,& ſapientia pollent, uimq́; ſuam oſtendũt una ſciẽtia,quoniã ſunt uirtutes intellectus,nõ appetitus. In actione quidẽ capiunt aliud nomen. Etenim ut bene quis agat,in primis cognitione rerũ opus eſt,ut prudentia,ſapientiaq́;: deinde actiõe,quoniã uirtus in agẽdo perficitur. Virtutis,inquit Officiorũ primo,laus omnis in actione cõſiſtit. Hæc

uirtus

uirtus agēdi, temperantia nominatur. cuius proprium eſt, moderari cupiditatibus, regere motus animi, ſedare perturbationes, modumq́; rebus adhibere. Hic aūt nomine temperātiæ cōplectitur omnes uirtutes, quæ in actione cōſiſtunt, & morales uocantur. & ab una temperantia, tanquā ab uno fonte, deriuat alia genera uirtutū: unde conſtat hoc nomen extendi latius, quàm cum temperantia quarta uirtutū ſpecies conſtituitur. Sic accipi uidetur ab Ariſtotele Ethicorum lib. 6. cum tēperantiam dicit eſſe conſeruationem prudentiæ, quia moderatur uoluptatibus & doloribus, à quibus corrumpitur principium bene agendi. Illa autem non modo ſunt guſtus & tactus, ſed (ut ait) eorum quæ cadunt in actionem. Ad temperantiam Cicero refert decorū: quod, ut late patet, iſta oſtendit uirtus huius amplitudinem. Temperantiam facit duplicem, unam priuatis in rebus, quæ nomine generis appellatur, aut moderationis: alteram in publicis, quæ proprie iuſtitia nominatur. Temperantia priuatis in rebus eſt duplex. Aut. n. res cōmodæ ſunt, aut incommodæ. Temperantia in rebus cōmodis, iterum duplex. aut. n. adſunt, aut abſunt commoda. Hinc continentia eſt in prætermittendis uoluptatibus, quod affirmat ipſe. Voluptates autem ſunt, ex opinione boni præſentis. auctor idem in quæſtionibus Tuſculanis. Hinc etiam abſtinētia, quæ res abſentes non concupiſcit. Continentiam dicit Ariſtoteles, eam uirtutē, quæ uoluptates guſtus ac tactus moderatur, non ut temperantia, quæ domat appetitum, ſed ut pugnatrix aduerſus inferiorem animum, bella ferè perpetua ſuperiori cientem. Abſtinentiam & cōtinentiam alij dicunt idem, alij id eſſe abſtinentiā in rebus alienis, quod eſt continentia in noſtris. Certe abſtinentia in noſtris, & in alienis eſt. Alia eſt tēperantia in rebus incommodis. Quæ autem futuris incōmodis obſtat, fortitudo: quæ præſentia tolerat & perfert, patientia nominatur. Fortitudinem atque patientiam magnitudo animi complectitur: quia præſentibus incommodis & futuris opponitur. Ea duplex. aut enim in rerum externarum deſpicientia ponitur, et pecuniam tribuit, id eſt, quodlibet poſſeſſionum genus: ea uocatur liberalitas. aut res gerit magnas, plenasq́; laborum & periculorum. hæc uocatur altitudo animi: quæ capit incommoda, iniurias, grauia, inſedata, turbulēta, qualia ſuſcepiſſe ſe pro Rep. gloriatur. De fortitudine & magnitudine animi, Officiorum primo. Omnis fortis animus & magnus duabus rebus maxime cernitur: quarum una in rerum externarum deſpicientia ponitur: altera eſt, ut res geras, magnas illas quidem, & maxime utiles, ſed uehementer arduas, plenasq́; laborum et periculorum tum uitæ, tum multorum, quæ ad uitam pertinent. Patientia ſic definitur ab eo ſecundo de Inuentione: Patientia eſt, honeſtatis, aut utilitatis cauſa, rerum arduarum ac difficilium uoluntaria ac diuturna perpeſſio. Ex his colligas licet, fortitudinem à Cicerone lōgius extendi, quàm ab Ariſtotele. IN communione autem, quæ poſita pars eſt, iuſtitia dicitur.] Temperantia, in ſuas res & in communes diſtributa eſt. In communione, & hominum ſocietate poſita pars eſt iuſtitia nomine, quæ cuique ſuum reddit. Iuſtitia multiplex. Alia erga deos, quæ religio uocatur: alia erga parentes & patriam, quæ pietas aut bonitas appellatur: alia creditis in rebus, ut in pactis, atque conuentis. Ea fides eſt, quæ finitur, dictorum conuentorumq́; cōſtantia & ueritas. Alia in moderatione & temperantia animaduertendi, hoc eſt, maleficij corrigendi, cui lenitati nomē eſt. Alia in beneuolentia, & animorum coniunctione, quæ dicitur amicitia. In his omnibus officium eſt tribuere cuique ſuum, atque ſeruare hominum communionem ac ſocietatē. Hæc ſunt igitur nomina uirtutum, Scientiæ, prudentia domeſtica & ciuilis, calliditas atque ſapientia. Actionis autem ſunt, temperantia, continentia, abſtinentia, fortitudo, patientia, liberalitas, altitudo animi, iuſtitia. Iuſtitiæ partes, religio, pietas, fides, lenitas, amicitia. Quòd ſi philoſophi, & idem Cicero aliam fecerunt uirtutum diuiſionem, non ea de cauſa hæc traditio repudianda eſt. Quid enim uetat idem aliter et aliter dici? cum ſit ea uirtutum affinitas, ut una perfecta ſine alijs eſſe non poſſit: & quancunque poſueris, aliæ ueluti catenatæ ſequantur? Quis unam perpetuo miſer anguſte perſequitur orbitam? Quis unquam breuius, aut melius iſta partitus eſt? Ridere poſſis inanem Georgiorum gloriam: qui totos Ariſtotelis locos huc adijciunt, nō ut apertius expatiari, remq́; circunſpectare liceat, quod faceret bonus interpres: ſed ut extincto lumine, confuſis omnibus, peregrina & Græca tenere uideantur. Nec arduum eſt Ariſtotelis Ethica ſumere in manum, & inde multa tranſcribere, niſi aliter Ariſtoteles, aliter Cicero tractare uoluiſſet: & melius eſſet ex ipſo petere fonte, quæ poſſunt accommodari. Ego quidem exiſtimo ad Ciceronis interpretationem nihil eſſe melius, quàm dicta Ciceronis opportune citata. In tradendis uirtutibus naturam ſecutus eſt. Quia nulla eſt ſine cognitione uirtus, hinc auſpicandum fuit. Cognitio rerum excellentior eſt prudētia. Hæc uſu firmata, calliditas: perfecta, & omnibus numeris abſoluta cognitio, ſapientia eſt. Quòd autem uirtus actione perficitur, alter fuit locus de uirtutibus actionis. Temperantiam, ut animi quandam moderatricem in componendis affectibus, ſummū genus conſtituit, ut quæ fuſa eſſet per omnia, ſicut & decorum, qđ genus ante fecerant ij qui dixere, Optimum eſſe modum, & Nihil nimis, &, Modum ſummā eſſe uirtutem. Nam temperantia, ut hic ſumitur, propemodum ſignificat mediocritatē. Ex eo fonte deriuauit fortitudinem, quæ ſe, non aliū ſpectat: deduxit iuſtitiam, quæ uirtus eſt ad alios comparata: ſubiecit illis ſpecies, ut prima quæq; uidebatur, propriumq́; ſingularū declarandi cauſa dedit. Secuerunt alij minutius: ſed profeſſus eſt hunc locum uirtutum latiſſime patentem, in anguſtā quandam reuocaturū diſputationem. SVNT autē aliæ, quaſi miniſtræ comiteſq́; ſapientiæ.] Miniſtræ comiteſq́; ſapiētiæ, dialectice & rhetorice. Dialectice uera diſtinguit à falſis: quid è rebus poſitis uere colligi poſſit, ut in ſyllogiſmo indicat. cuius proprium eſt, ratione & ſcientia diſputare. Rhetorice ex eodem hauſta genere, ueluti ſeminario diſſerendi, uberior eſt atque latior, &, ut Zeno dicebat, tanquā manus aperta ad motus animorum, quos frequenter admiſcet, & ad uulgi ſenſus accommodatior. Vulgus facilius capite expreſſum dicendi genus, quàm preſſas abſtruſasq́; dialecticorum ſubtilitates. Cur, inquies, hæ dicuntur miniſtræ comiteſq́; ſapientiæ, non item cæteræ diſciplinæ? Arbitror hanc eſſe cauſam. Reliquæ diſciplinæ uerſantur in cognitione rerum, ſuntq́; ſapientiæ quædam particulæ. Ratio diſſerendi & eloquentia cognitione rerum poſteriores ſunt, quoniam ante rem animo cogitaſſe, & cognouiſſe oporteat, quàm ore & uerbis enūcietur. Nec unum quid proprium ſpectant, ſed omnium ſunt communes artium, quod affirmat Ariſtoteles Rhetoricorum primo. Ea de cauſa comites ſunt, miniſtræq́; ſapientiæ, quòd ſubſeruiant in exprimendis ac ſermone explicandis animi conceptis, ut uis illa ſapientiæ condita uirtute dicendi ad alios perferatur. Nam dialectica eſt diſputans ſapientia, eloquentia copioſe loquens ſapientia. Quid igitur eloquentiam ſapientiam facit eandem? Verba ſunt eius libro tertio de Oratore: Hanc cogitandi pronunciandiq́; rationem, uimq́; dicendi, ueteres Græci ſapientiam nominabant. Et paulo poſt: Stoicis, inquit, habeo gratiam, quòd ſoli ex omnibus eloquentiam uirtutem ac ſapientiam eſſe dixerunt. Fateor eloquentiam cognitioni omnium rerum coniunctam, atque uirtuti, ſapientiam eſſe. Tamen ſemper hoc manebit, eloquētiæ uim elocutione & actione monſtrari, cuius officij ratione dicitur miniſtra

comesq́; ſapientiæ. Id oſtendit illius oratio: Nihil eſt, inquit, aliud eloquentia, niſi copioſe loquens ſapientia. Hoc modo ſapientia non eſt eloquentia, niſi cum loquitur, & copioſe dicit. Hoc etiam quæri poteſt, putet ne dialecticen, ſiue rõnem diſſerendi, & eloquentiam eſſe uirtutes? Certe alibi affirmat, eloquẽtiam unam eſſe de ſummis uirtutibus. & id Quintilian. argumentatione confirmat 21. cap. lib. 2. ubi cenſet reliquas artes eſſe medias, quæ neque laudari per ſe, neque uituperari poſſint, ſed utiles, aut ſecus ſecundum mores utentium fiant. rhetoricen autem, & illam dialecticen diſputatricem, uirtutes eſſe demonſtrat & auctoritate philoſophorum, & argumentorum probatione. quam opinionem firmaſſe, ueriſimile eſt ex eo, quòd Cicero duas artes in uirtutibus haberet, propterea quòd opera dicentis præſtantiora ſunt, ac hominum ſocietati magis expetenda. Addamus & hoc, Quamobrem initio ſapientiam propoſuit, ut quæ ſcientia contineretur, & tamen alio comites eius tranſtulit? Cauſa eſt. aliæ uirtutes per ſe ſunt expetendæ, proprieq́; hoc nomine dicuntur: ſapientiæ comites, niſi cũ uirtute cõiunctæ, nullã uim retinere poſſunt, & nomen amittunt, ideoq́; ſapientiam & uirtutes natura ſequuntur. Sic uerecundia poſtrema collocatur, quia uirtutum eſt omnium cuſtos, cuius eſt natura dedecus fugere, laudemq́; maxime conſectari. Ariſtot. Ethicorum libro quarto. De uerecundia, ut de aliqua uirtute non eſt loquendũ. eſt enim potius affectus, quàm habitus habitus. Definitur, φόβος τις ἀδοξίας, id eſt, timor quidam ignominiæ. huic oppoſita impudentia uidetur. ATQVE hi ſunt quidem ferè quaſi quidam habitus animi.]

Tria numero omni uirtuti conueniunt. Nam uirtus omnis eſt habitus animi. Habet aliquid propriũ. Honeſta eſt, ſummeq́; laudabilis. Virtus habitus animi dicitur, ut quædam qualitas ſtabilis, ac diu manens, uſu & conſuetudine comparata, qua mouetur animus ad illud genus rerũ, ex quo nata firmataq́; eſt. Virtutem habitum facit Ariſtoteles, Ethicorum 2. ἐστὶν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς ὡρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειεν. id eſt, Virtus eſt habitus electionis potens, in eo medio conſtitutus, quod humanæ uitæ ratio prudensq́; definiat. Habitus illi ſunt inter ſe proprio uirtutis genere diſtincti. Aliter conſtituitur animus ad liberaliter agendum, aliter habet ſe ad pericula capeſſenda, aliter afficitur ad pietatis officia. Nam pro uirtutum diſtincta uarietate, animum uarie comparari neceſſe eſt. Alij ſunt habitus animi, & conſtitutiones eius in cognoſcendis artibus. Etenim artium cognitio, qualitas eſt animi, ſicut & uirtus. Cicero in Academicis, ſcientiam nuſquam eſſe cenſebat, niſi in animi motionibus atque rationibus. Habitus iſti perfecti uidentur, quòd animum excolendo perficiunt, quodq́; rectis ſtudijs & honeſtis artibus ad uirtutẽ præparantur. Poſſis epitheton perfecti referre ad animum, ſicut ad habitum: & forte rectius. Ii ſunt duplices: alij uerſantur in ſuis rebus, hoc eſt proprijs, non communibus, alij uero in communibus. In proprijs ſunt hæc: ut ſtudia literarum, quæ grammatica eſt: ut ſtudia numerorum, arithmetica: ut ſonorum, muſica: ut menſuræ, geometria: ut ſiderum, aſtrologia: ut equorum, ἱππικὴ, ars equorũ domandorum, ut uenandi, κυνηγετικὴ, de qua Xenophon ſcripſit libellum, ſicut & περὶ τῆς ἱππικῆς. dicitur & θηρευτικὴ ab Ariſtotele in Politicis: ut armorum, tyrociniũ. de quo Plato in Lachete, καὶ δὴ καὶ τὸ ὁπλιτικὸν τοῦτο, εἰ μέν ἐστι μάθημα, ὅπερ φασὶν οἱ διδάσκοντες, καὶ νικίας λέγει, χρὴ αὐτὸ μανθάνειν. Hæc ſtudia nonnunquam conferuntur in commune. Tamen ex eo propria dicuntur, quòd haberi ſine cõmunicatione queunt, nec ſi aliorum commoda ſpectant, ut ſtudia iuſtitiæ. Ex ijs autem capit incrementum prudentia, atque ſapientia: quãobrem pro uirtutibus quibuſdam habentur, quia ad uirtutẽ quaſi præcolũtur, ut ſint animi præclaræ quædam facultates. In communibus autem rebus, hoc eſt, ad iuſtitiam communionis hominum ſeruatricem pertinentibus, etiam ſunt ſtudia propenſiora. Ii ſunt habitus animi tanto præſtantiores uirtute populari, quanto liberalium artium cognitio communi ſenſu maior eſt. Ea ſunt ſtudia morũ, quæ in philoſophia uerſantur: præcipue ſtudia iuſtitiæ, religionis, pietatis, amicitiæ, fidei, beneuolentiæ. Hæc. n. referre debemus ad iuſtitiam, quoniam paulo ante dixit, eam uirtutem in cõmunione uerſari, cæteras in ſuis rebus eſſe. Studia propẽſiora dicuntur, quia nõ modo poſita ſunt in uulgari opinione, cõmuniq́; omnium ſenſu, ſed etiã inſtitutione ac doctrina magiſtri percolãtur, quo ſint in cõmune bonum propenſiora. Aut certe propenſiora, quòd inclinatiora ſunt ad uirtutem, quàm ſuperiora. nam ſapiẽtiæ ſtudium magis quàm artium reliquarum, uirtutes dic. Ergo ſtudia philoſophiæ moralis & in ſuis rebus, & in cõmunibus collocantur. Id ex actione cognoſces. Viuit aliquis frugi, ſuo contentus eſt, ſuo ſe pede metitur: hæc uirtus, & ſtudiũ uirtutis huius, in ſuis eſt rebus. Propulſat aliquis à quibus debet & poteſt iniuriam, deos colit, parentes officio pietatis adiuuat, ſolatur amicos, benigne tractat hoſpites: hæc ſtudia, & ex ſtudijs actiones, in communionem conferuntur. Hic ſtudia potius intelligenda, quàm actiones: quoniam numerat artes & habitus animi perfecti. Id planum fit ex proxima collatione, in qua ſtudia bona poſtrema ſunt. ATQVE hæc quidem uirtutum: uitiorũ autẽ ſunt genera contraria.]

Si contrariorum diſciplina perſimilis eſt, ex uirtutũ diuiſione cognoſcimus uitiorum genera cõtraria, qualia ſunt imprudẽtia, imperitia, ſtultitia, intemperantia, libido, effrenata cupiditas, incontinentia, intolerantia, ignauia, deſidia, impietas, inertia. Cum uirtus ſit mediocritas quædam, ponitur inter duo extrema uitioſa. In altero defectus eſt, in altero exceſſus. Ex quibus intelligitur, plura eſſe uitia quàm uirtutes. Extrema quædam nominãtur, ut audacia, timiditas, profuſio, auaritia. quædã nominibus carẽt, ut uitia oppoſita intẽperantiæ, ambitiõi, iracundiæ. Vitia quæ uirtutẽ uidentur imitari, trahũt nos in errorem, & ad praua deducũt, ut turpiũ rerum laudẽ ſequamur: quod uir bonus euitabit orator, niſi cõmuni utilitate ducetur. Tum licere putãt malis rebus nomina bona imponere, de quo Quintil. in 3. Idem Ariſtoteles præcipit id quoq́;, quod mox Cornelius Celſus prope ſupra modũ inuaſit, quia ſit quædam uirtutibus ac uitijs uicinitas, utendum proxima deriuatione uerborum: ut pro temerario fortem, pro prodigo liberalem, pro auaro parcum uocemus: quæ eadem etiam cõtra ualent. quod quidem orator, id eſt, uir bonus, nunquam faciet, niſi forte communi utilitate ducatur. Prudentiam imitari uidetur malitia, quam definit de Natura deorum lib. tertio. Eſt malitia, uerſuta & fallax ratio nocendi. Et Tuſcul. 4. Malitia, inquit, certi cuiuſdam uitij nomẽ eſt, uitioſitas omnium. Cicero malitiam, dolum fallacem, malumq́;, uulgus autem uitioſitatem capit. Immanitas eſt, feritas quædã aſperitaſq́; morum in uoluptatibus aſpernandis, qualis eſt in nimis & prorſus inhumana uiuendi ſeueritate: Quia proprium nomen huic uitio non eſt impoſitum, illud periphraſi ſuppleuit. Magnitudo animi eſt inter ſuperbiam, quæ præter modũ extollit animos: & deſpicientiam, quæ deſpicit honores. Effuſio, eſt prodiga largitio. Audacia, eſt inconſulta in periculum propenſio. Duritia immanis, eſt indigna ac belluina toleratio malorum. Acerbitas, in exigendo iure acrior & immanior ſeueritas. Quæ iuſtitiam ambiunt uitia, proprijs carẽt nominibus. Superſtitio, uana, importuna, inepta, formidoloſa religio. Mollitia animi, remiſſior eſt indulgentia. Diſputãdi prudentiam, id eſt dialecticen, imitatur concertatio, captatióque uerborum, quæ eſt ſophiſtarum contentioſa garrulitas. Eodem modo oratoriam uim & eloquentiam

àſſectatur inanis quædam profluentia loquédi,hoc eſt, immoderata uerborum redundantia,ſine ullo pondere ſententiarũ. Studijs autẽ bonis,ut grámaticæ,arithmeticæ, geometriæ,ſimilia uidentur ea quæ ſunt in eodem genere nimia:ut ſuperuacuæ rerum ſubtilium inueſtigationes,& inanis illa diligẽtia, quæ curioſitas appellatur:de qua Cicero 5.lib.de Finibus: Omnia quidem ſcire,cuiuſcunque modi ſint,cupere,curioſorũ eſt: duci uero maiorum rerum contemplatione ad cupiditatẽ ſciẽtiæ,ſummorum uirorũ eſt putandum. QVAMOBREM omnis uis laudandi uituperandiq; ex his ſumetur uirtutum uitiorumq; partibus.] Materia laudandi uituperandiq; ſumitur è locis uirtutum atque uitiorum. Virtutes igitur argumentorum loci dicentur,non ampliſſimi loci,generibus pauci,qui rhetorici nominantur,ſed illorum ſpecies,propioreſq; loci. Nam uirtutis eſt uelut unum corpus, partes eius plurimæ: quæ cum ad unum genus ut corpus reducuntur, uno loco generis continentur:Eſt enim uirtus, genus: cuius ſpecies paulo ante numeratæ ſunt. Non dico,omnia,quæ ſumuntur è uirtutibus,ad genus referri:ſed ut minores loci ad maiores referantur,oſtendo. Quæ ſumentur ab ijs locis,ſiue erunt argumenta, ſiue materia dicendi, in toto quaſi contextu orationis & filo quodam perpetuo erunt illuſtranda maxime,hoc eſt, exponenda genere orationis illuſtri:quod quale ſit,ante declarauit. In temporũ gradibus generatio præcedet, educatio ſubſequetur: deinde inſtitutio,morumq; diſciplina: tum ordine naturali cogitata,dicta,facta ponentur,ſuoq; generi ſingula accommodabuntur,ut prudentiæ, ut fortitudini,ut temperantiæ. Magna, incredibilia,diuina,quoniam animis afferunt uoluptatem, ornate,& ſuauiter erunt explicãda: qualia exempli gratia paulo ante ex Virgilio citabamus. Cauſæ mirum in modum faciunt ad laudem:propterea quæritur,qua de cauſa quidq; factum ſit.ut ſi Spurius Melius annonam leuaſſet, ſolo nomine liberalitatis id erat factum laudabile.credita eſt alia cauſa, ut ambitio regni,quæ turpem uidebatur effeciſſe largitioné.Cõſtituẽdæ ſunt igitur honeſtæ cauſæ,ut ſimiles eſſe uideantur effectus.Ex cauſis agunt aliæ neceſſario,aliæ ſine ulla neceſſitate. Ex illis conſequẽtia,quæ neceſſario cõſequi dicit in Topicis: ex his profluunt euentus,qui nõ eueniunt ex cauſis neceſſario.ut cum Cicero D.Brutum laudat,Antoniana tertia. O ciuem natum Reipublicæ, memorem ſui nominis, imitatoremq; maiorum.Ponit euentum cauſæ minime neceſſariæ.Nam genus illud à Iunio Bruto,qui Tarquinos exegit,uidetur impuliſſe D. Brutum ad interficiendum Cæſarem, ſed non fuit neceſſe.Cũ uero Seruium Sulpitium exornat his uerbis:Nec uero ſilebitur admirabilis quædã & incredibilis,& penè diuina eius in legibus interpretandis, æquitate explicandis, ſcientia: ponit conſequentia. Neceſſe eſt enim poſita penè diuina ſcientia, conſequi gloriam,& nomen eius apud multos. Hic ne quis requirat illam philoſophorum neceſſitatem, neceſſaria cum Cicerone dicimus ea,quæ uix unquam fiunt aliter agente ſponte natura. Cauſæ rerum, & euentus, & conſequentia requirentur ex illis inueniendi locis, qui principio numerabantur:non ex his minoribus,unde laudandi uituperãdiq; materia depromitur. NEQVE uero mors eorum,quorum uita laudabitur,ſilentio præteriri debebit.] Ab ipſo genere mortis,& ab ijs rebus,quæ poſt mortem erunt conſecutæ, laus accipi poteſt: ſicut à maioribus ac parentibus ante nos, & à modo naſcendi capitur: ut laudatus eſt Iulius Cæſar, qui uulneribus acceptis, ſinum ad ima crura deduxit, quo honeſtius caderet, etiam inferiore corporis parte uelata. Laudatus & ab ijs rebus quæ poſt mortem erant conſecutæ. nam relatus eſt in deos, ac percuſſorum ferè neque triennio quiſquam amplius ſuperuixit, neque ſua morte defunctus eſt. Hactenus de ratione uirtutum, quarum tractatio ſicut ad laudem facit, ita etiam ad bene beateq; uiuendum.Sic enim noluit optimam diſciplinam,quam magnifaceret,ab utilitate commendari.

VIDEAMVS igitur deinceps,in ſententia dicenda, quam uiam, & quæ præcepta teneamus.] Dicere ſententiam, eſt aliquid oratione decernere: quod fit in deliberando. An hoc genus ſtatuitur ſecundum,quod à facilioribus ad difficiliora,à leuioribus ad grauiora penè progredimur? An quòd theſis prior eſt hypotheſi, ſæpiuſq; cadit in exornationem & deliberationem, quàm in iudicium? Quòd autem honeſtas in demonſtratione finis eſt, in deliberatione utilitas, quæ complectitur honeſtatẽ,præpoſuit illud genus, in quo quæritur quid honeſtum ſit: quia poſterius eſt, an honeſtum utile ſit. Eundem ordinem Quintilianus tenuit. Ariſtoteles non anxie ſeruat hunc ordinem. Sic ille, Τρία γένη τῶν λόγων τῶν ῥητορικῶν, συμβουλευτικὸν, δικανικὸν, ἐπιδεικτικόν. Paulo poſt, Διαιρετὸν τοῦτο ἂν συμβουλὴ, καὶ τοῦτο ἂν οἱ ἐπιδεικτικοὶ λόγοι. ἕτεροι δὲ τοῦτο ἂν οἱ δίκαι. Principio cõſtituit finem, ut ad quẽ referuntur omnia. Hoc eo fit,quòd natura finem ſpectans initio, quem poſtremum aſſequatur, ad eum reducit omnia. In deliberatione rectè ſtatuitur finis utilitas,etſi Quintilianus improbat. Deliberationes, inquit, miror à quibuſdam ſola utilitate finitas. Eos excuſat poſtea: nec dubito quin ſecundum opinionem pulcherrimam, ne utile quidem, niſi quod honeſtum eſſet,exiſtimarint. Sic res habet. Cicero paulo poſt: Vtilitas,inquit, in diſcernendis bonis maliſq; uerſatur. Bonis ſubijcit honeſta,quæ proficiſcuntur à uirtutibus. hoc modo utilitate comprehendit honeſtatem. Sed uir ſapiens intellexit in deliberando honeſta conſiderari, non ſimpliciter, & ut ſunt honeſta, ſed ſæpius ut nobis utilia, uel ad gloriam, uel ad boni conſecutionem: quod cum ſit, utilitas poſtremus eſt finis. Deliberationis ſunt duæ partes, ſuaſio, & diſſuaſio. Vtriuſque eſt uidere, primum quid aut poſſit fieri, aut non poſſit: & quid neceſſe ſit,aut non neceſſe. Si quid effici non poteſt, deliberatio tollitur, quamuis utile ſit: ut ſi conſtet Iſthmon intercidi non poſſe, fruſtra in poſterum deliberet Cæſar. Neceſſe, quid accipi uelit, oſtendit. uidebat enim fore qui dicerent neceſſarium hic non habere locum,quod Quintilianus arripuit: Quantalibet, inquit, uis ingruat,aliquid fortaſſe pati neceſſe ſit, nihil facere. Neceſſarium eſt igitur, & quod aliter fieri non poteſt, & quod ſi fieri poteſt, tamen ſaluis nobis, aut ſalua dignitate noſtra fieri non poteſt. Hic neceſſe eſt,quod arbitratur reliquis honeſtatibus in ciuili ratione commodis anteponendum:ut Antoniana ſeptima, bellum cum Antonio neceſſarium dicit,quia pax eſſe non poteſt, ſalua libertate populi Romani. Pax eſt tamen ſua natura & honeſtior, & commodior,quàm pugna ciuilis. Rurſus utranque partem diuidit: Quærendum eſt, an omnino fieri poſſit, & quàm facile poſſit. Nam quæ perdifficilia ſunt,perinde habenda ſæpe ſunt, ac ſi effici non poſſint: ut effici potuit, Annibalem in Italia uinci: uerum, quia perdifficile erat, non putarunt id effici poſſe Romani, ideoq; reuocauerunt in Africam. Quærendum eſt eodem modo quid omnino neceſſariũ, quidq; magni interſit tanquam neceſſarium. Mancinus facere fœdus illud Numantinum neceſſarium uidit, ſi militem ſeruare uellet: fecitq; neceſſitate ductus. Roma ſeruos armauit in Annibalem propo neceſſario:id enim uidebat opem ferre poſſe Reipublicæ. Hoc quoque neceſſe duxit. Suaſori proponitur una ratio, ſi & utile eſt, & fieri poteſt, fiat. Vna ratio dicitur, cum uideatur eſſe duplex: quia utrunque docendum eſt,ac ut unum colligandum, ſi & utile eſt, & fieri poteſt, fiat. Sic Cicero bellum ſuadet in Antoniũ Philippica ſeptima:Si pace frui uolumus,bellum gerendum eſt:ſi bellum omittemus, pace nunquã fruemur. Vtile proponit,pace frui. Quòd autem bellũ fieri poſſit,oſtendit:Eos conſules habemus, tam populi Romani alacria

tatem, eum conſenſum Italiæ, eos duces, eos exercitus, ut nullã calamitatem Reſpublica accipere poſſit, ſine culpa ſenatus: Diſſuaſori duplex ratio proponitur. Vna, ſi nõ utile eſt, ne fiat: altera, ſi fieri nõ poteſt, ne ſuſcipiatur. idem in eadẽ oratione, in qua partes ſuaſoris & diſſuaſoris agit: Cur igitur pacem nolo? quia turpis eſt, quia periculoſa, quia eſſe non poteſt. Suaſor igitur utrunque docet, diſſuaſor altero contentus eſſe poteſt. Illi proponitur unica uia, hic habet optionẽ, utram malit uiã tenere. QVARE quoniam in his uerſatur omne conſiliũ duobus:] Vtilitas in diſcernendis bonis maliſq; uerſatur, id eſt rebus expetendis atque fugiendis. Bonorum, quibus utilitatem metimur, alia neceſſaria, hoc eſt ſine quibus ſalui liberi'ue eſſe nõ poſſumus (ſic ante definit neceſſaria) ut uita, pudicitia, libertas ut liberi, coniuges, germani, parentes: Tolle uitã, perimus. Si liberi, coniuges, germani, aut uita, aut fama periclitantur, iterũ quodã modo perimus, aut periclitari uelle debemus: quoniam illorum uita nobis æque chara debet eſſe, atque noſtra. Si adimitur libertas, aut pudicitia, miſere turpiterq; ſeruimus. Seruitute mori omnis optabilior eſt, ſi Ciceroni credimus. Dicamus uno uerbo, Nullam exiſtimat uitam ſine libertate, & honeſta conditione uitæ. Hæc autem plurimum ualent ad perſuadendum, & in Antonium frequenter uſurpat. Bonorum partim non neceſſaria, quibus deſtituti, uitam libertatemq; retinere poſſumus, nõ uniuerſis quidẽ deſtituti, ſed aut ſingulis, aut multis eorum. Ea ſunt duplicia. Alia ſunt per ſe expetenda, ut officium, quod ab ipſo finitur hoc modo: Officiũ eſt, quod ita factũ eſt, ut eius facti probabilis ratio reddi poſſit. Quanquam officium ad alium finẽ tendit, ut ad felicitatẽ: tamen ut ea non ſequatur, per ſe honeſtum eſt, et expetendũ: quod & Ariſtot. in Ethicis non modo de uirtutibus, ſed etiam de gloria & honore confirmat. Alia non per ſe expetũtur, ſed quòd aliquid commodi efficiunt, ut opes & copiæ. Eorum quæ propter ſe expetũtur, partim honeſtate ipſa, partim cõmoditate aliqua expetuntur. Quæ diuiſio mirabilem quandam uidetur habere difficultatem. Nam ſecundum membrum confundit, et priore commiſcet. Et paulo poſt diuitias referre uidetur ad ea quæ ſunt per ſe expetẽda, quas ante ſubiecerat his quæ aliquid commodi efficiunt. Deinde tria genera bonorum reuocat ad ea quæ propter ſe expetuntur. Quomodo propter ſe expetuntur? Hæc mihi relinquenda uidebantur ijs, qui putãt omnia eſſe peruia. Non erat uerendum, ne uitio darent meã negligentiam, ſi quid intactum reliquiſſem: ſed timendũ potius, ne meam accuſent diligentiam, quæ multo facilius ſui tædiũ parit: & ſi ureri non debeam, eloquẽtiæ præcepta copioſe tractare, ſi qua mihi data fuiſſet eloquendi facultas, quia turpe ſit in copioſa ratione dicendi, inopia & ieiunitate laborare Illi ſciunt, neſcimus. Perficiunt, uix bene conamur. Cõpendia uiarum ſequuntur: longiora, ſi modo ſunt apertiora, malumus. Nihil uſquam reperiunt impedimenti, nos circa momenta luctamur. Impellamus igitur & hunc ſcopulum. Expetendorũ tria ſunt genera. Aliud eſt ſimpliciter honeſtum, ut officium et uirtus. Aliud honeſtum utilitati copulatũ, ut gloria. Aliud uero ſimpliciter utile, ut diuitiæ. Primum genus honeſtate ſola petitur. qua nihil eſt utilius. Alterum nõ honeſtate modo, quæ potior eſt, ſed etiam commoditate quadam expetitur, ut honos et gloria. Tertiũ utilitate ſola ducitur, ut uires, forma, ualetudo, nobilitas, diuitiæ, clientelæ. Sunt igitur duo genera commodorũ, unde totidem diuiſiones. Diuitiæ pertinent ad ſecundũ genus, nec ſunt propter ſe expetendæ. Bonorum tria genera ſunt propter ſe expetenda, ſi modo iunguntur honeſtati. Sed quædam bona ſunt diuerſa, hoc eſt nulla cum honeſtate cõiuncta, ut diuitiæ, clientelæ: Ex his obiecta diſſoluimus. Hãc autem rerum diuiſionem hic uideas, cum dicit, Quorum, ſcilicet commodorum, alia ſunt quaſi quodammodo cum honeſtate coniuncta, ut honos, ut gloria: alia diuerſa, ut forma, uires, ualetudo. Videas & 2. lib. de Inuentione: Rerum expetendarum, inquit, tria genera ſunt. Nam eſt quiddã quod ſua ui nos alliciat ad ſeſe, nõ emolumento captans aliquo ſed trahẽs ſua dignitate: quod genus uirtus, ſcientia, ueritas eſt. Aliud autem non propter ſuam uim & naturam, ſed propter fructũ atque utilitatem petendum: quod genus pecunia eſt. Eſt porrò quiddam ex horum partibus iunctum, quod & ſua ui & dignitate nos inducit, & præ ſe gerit quandam utilitatem, quo magis expetatur, ut amicitia, bona exiſtimatio. Hæc ille. Prima diuiſio ſatis aperta eſt. Alia ſunt per ſe expetẽda, ut ea quæ ſita ſunt in officijs atque uirtutibus. alia, quòd aliquid commodi efficiũt, ut opes & copiæ. Secunda eſt obſcurior. Eorum quæ propter ſe expetuntur, partim honeſtate ipſa, partim commoditate aliqua expetuntur. Priore membro ſignificat ſimpliciter honeſta, ut eius uerba demonſtrant: poſteriore honeſta & commoda, quæ differunt ab ijs, quæ tantum aliquid cõmodi efficiũt, quia laudem & utilitatem afferunt. ut bona corporis. & fortunæ nõ ſimpliciter, ſed cum ad exercendum uirtutem conferuntur. nã poſſunt cum honeſtate iungi. ut honos & gloria. poſſunt & citra uirtutem haberi, ut uires, forma, ualetudo. An ponit differentiã inter ea quæ ſunt expetenda, & ea quæ propter ſe expetuntur? Per ſe expetẽda, ſunt laudabilia ipſa per ſe, ut uirtutes, & quæ ab illis proficiſcuntur. Propter ſe expetuntur omnia bona animi, corporis, & fortunæ: propter ſe inquam, hoc eſt propterea quòd ipſa bona ſunt, aut propter ſuam naturam bonam. Hæc interpretatio & breuior eſt, & apertior.

EST etiam quaſi quædam materies ſubiecta honeſtati.] Quæ maxime ſpectatur in amicitijs: hoc eſt, amicitiæ partim honeſtate ipſa, partim commoditate aliqua expetũtur: ex quibus ut è materia ducitur argumentum deliberanti. Amicitia, inquit ſecundo de Inuentione, uoluntas eſt erga aliquem rerũ bonarum, illius ipſius cauſa quem diligit cum eius pari uoluntate Hic quia de ciuilibus cauſis loquimur, fructus ad amicitiam adiungimus, ut eorum quaque cauſa petenda uideatur. ne forte qui nos de omni amicitia dicere exiſtimant, reprehendere incipiant, quanquam ſunt qui propter utilitatem modo petendam putant amicitiam: ſunt qui propter ſe ſolum: ſunt qui propter ſe & utilitatem: quorũ quid uerißime conſtituatur, alius locus erit conſiderandi. Nunc hoc ſic ad uſum oratorium relinquatur, utranque propter rem amicitiam eſſe expetendam. Hactenus Cicero. Ex his colliges, cur amicitiam ab ijs quæ per ſe expetũtur, ſeparauerit, quam paulo ante numerauit inter iuſtitiæ partes. Certe magna affinitas eſt amicitiæ & iuſtitiæ. Amicitia, inquit Ariſtoteles, & iuſtitia in eiſdem uidentur eſſe. In omni ſocietate aliquid eſt iuſti, aliquid amicitiæ. Eſt enim amicitia in communicatione. Amicitiæ duplices. Nam charitate et amore cernuntur. Charitas eſt ſanctus amor & cultus deorum, parentum, patriæ, ſapientium, & illuſtrium uirorum. Hæc charitas eſt amicitia quædam excellẽtior ac ſanctior, quam colere debemus. In hoc genere inferiores ac impares, & obſeruãtes magis officium noſtrum, quàm quo nos amant, amorem. Altera eſt amicitia, quæ amore maxime continetur. hoc eſt, quæ tum firma ac ſtabilis eſt, cum utriuque certatim caleſcit amor. In charitate ſuſpicimus maieſtatẽ, in amore beneuolentiam. Dicet aliquis, coniuges, fratres, liberi etiam charitate iunguntur, nec in illis ſuſpicitur maieſtas. Non eſt ita. Veremur coniugium, & ſanguinis propinquitatem, & familiaritatem. quorum nihil nõ maximum eſt, atque ſanctiſſimũ: & præter hæc habemus rationẽ amoris eius quo nos proſequuntur aut pares, aut minores. QVOD ſi ſemper optima tenere poſſemus.] Ad deliberandum parata materia eſt, ut omnia genera bonorum quæ uel honeſtate ipſa, uel cõmoditate expetũtur. Quid proxime cohæret? Proximum uidetur id,

ſpectare

ſpectare qui ſint qui deliberent, ut habita rõne perſonarum, ex utilitate cauſæ ſpectet orator quæ quibus bona debeant accommodari. Si ſemper optima tenere poſſemus, ut in conſilio bonorum atque ſapientium, haud ſanè conſilio multũ egeremus, quoniã quidem perſpicua ſunt optima quæque, niſi mortalitatem noſtram obcæcaret utilitas. In aliena cauſa optima quæque facile uidemus, & illa ſequentẽ laude ferimus: in noſtra plerunque cæcutimus. Nam uaria temporum cõditio, & opportunitas agendi, capit hominum mẽtes. Diuortiũ facit honeſtorum & utilium. Inde ſuccreſcit populare deliberãdi genus, in quo opportuna cũ dignitate, honeſta cum utilitate certant. Opportunitas aũt, ut ait de Finibus, eſt εὐκαιρία, & temporis occaſio, rebus agendis conueniens, in qua maxime ſpectatur utilitas, ſicut honeſtas in dignitate. Verunque deliberandi genus oratori uidẽdum, cuius oratio ad opiniones eorũ qui audiunt, accõmodatur, ut animos tractare, & ad ſuum finẽ perducere queat, ſi non ueritate rectáq; uia, certe errore uiarum quæ ducunt ad ueritatem. Is igitur indoctum & agreſte hominum genus, hoc eſt neque literis, neque ciuili prudentia politum, utilitate pellicietur. Expolitum uero diſciplinis, & honeſta ratione uiuendi, facilius dignitate rerum cõmouebit. Huic generi polito, laus, honor, gloria, fides, iuſtitia, omniſq; uirtus proponitur. Laus eſt omniũ rerum bonarũ. Honos exhibetur in teſtimonium uirtutis aut dignitatis: & in re, non in uoce poſitus eſt. Gloria eſt incorrupta uox iudicantium de excellente uirtute. Sic finit ipſe Tuſculana tertia. Illi generi indocto, quæſtus, emolumentum, fructuſq; proponitur. Quæſtus eſt pecuniæ. Emolumentum dicitur quidquid prodeſt, ὠφέλημα græce. Huic contrarium, detrimentum. Fructus hic omne commodum accipitur. Quid autem differat ab emolumento, tradit ipſe tertio de finibus. Illa quæ proſunt, aut quæ nocent, id eſt emolumenta & detrimenta, aut bona ſunt, aut mala: quæ ſint paria neceſſe eſt. Commoda autem & incommoda in eo genere ſunt, quæ præpoſita & reiecta dicimus: ea poſſunt paria non eſſe. Significat emolumenta bona eſſe, fructus indifferentes, per ſe nec bonos, nec malos. Indocti etiã uoluptate capiuntur. quam Stoici definiunt, ſublationem animi ſine ratione opinãtis ſe magno bono frui. Habet lætitiã in animo, cõmotionem ſuauem iucũditatis in corpore. Voluptas eſt maxime inimica uirtuti, quia, ut inquit primo de Legibus, Imitatrix boni uoluptas, malorum autẽ mater omnium: cuius blãditijs corrupti non cernũt ea quæ natura bona ſunt, quia res honeſtæ dulcedine hac & ſcabie carent. Hæc ille. Quòd igitur imitatrix boni uoluptas, blandiſſima domina eſt, & eadem illecebra turpitudinis, honeſti boniq; naturam fallaciter imitãdo adulterat: quippe quæ habeat quiddam ſimile naturali bono. lenitatis eſt enim, & ſuauitatis. Multæ uoluptates, ſunt laudabiles: quod oſtendit Ariſtoteles decimo Ethicorum. quãobrem non eſt abſurdũ quod ait Cicero, Voluptas ſæpe ſanè laudãda eſt. Nemo bonus obſcenam fœdamq; laudet, quæ turpibus tãtum & perditis eſt uoluptas: ſed eam laudet, quæ retinet aliquam ſpeciem honeſti. Voluptatẽ immaniſſimus quiſque acerrime ſequitur: quoniã quanto immanior eſt quiſq;, tanto propius accedit ad belluas, quæ uoluptate ducũtur. Atqui uidentur hæc repugnare ſuperioribus. dicebat antea, Tẽperantiam immanitas imitatur in uoluptatibus aſpernandis. Sed immaniſſimum capit hic, qui ſenſum ſecutus, à naturali bono longiſſime receſſit: immanitatem capiebat, atrociorẽ nimiamq; temperantiam.

ET illud uidendum, quanto magis homines mala fugiant, quàm ſequantur bona.] *Quid rudibus & politis maxime conueniret, oſtendit. Nunc utriſque deliberando proponẽda mala cenſet, quia multo magis homines mala fugiunt, quàm ſequuntur bona: neque honeſta tã expetunt, quàm deuitant turpia. Ergo ſumẽda etiã contraria ſuaſori, ut bonos, ignominia, gloria, infamia, laus, contumelia, decus, dedecus. Hoc ſi feceris, honos, gloria, laus, decus te ſequetur. Si nõ feceris (quod omẽ dij auertãt) peſſundabit te ignominia, infamia, contumelia, dedecus. Hominẽ ad honeſtatem eſſe natum, ſic oſtẽdit Ariſt. I. lib. Eth. Vt homini, ſic ſtirpibus eſt facultas alendi. Vt homo ſentit, ſic & beſtiæ. Reſtat igitur actio rõnis. Eſt itaque hominis opus, actio animæ per rõnem, uel non ſine rõne. Quo fit, ut humanũ bonum ſit actio animi per uirtutẽ. Sed qui fit, ut genus hominũ ad honeſtatem natum, nõ tã honeſta expetat, quàm deuitet turpia? Subijcit cauſam, ꝙ malo cultu prauiſq; opinionibus omne corruptum eſt, nec uirtute et ſcientia excolitur, nec certa rectáq; cõſectatur. Etenim utilitas & uoluptas, iactura et dolor, tenebras offuderunt oculis mortalium, et effecerũt ut honeſtũ poſthaberetur, ut mala pro bonis, bona pro malis eſſent. Ergo docebit orator in cõſilio, qua in bona conſequi quáq; rõne mala uitare poſſimus. Ex bonis aũt plurimũ ualent, quæ in cõi hominũ utilitate tuenda augendáq; uerſantur: quod genus eſt iuſtitia, fides, liberalitas, omniſq; uirtus quæ ſpectat hominũ ſocietatẽ. Exẽplorũ quæ ferant hanc ſpẽm, plenæ ſunt Liuianæ conciones.*

QVID aũt poſſit effici, necne poſſit, in quo etiam quàm facile poſſit, quamq; expediat, quæri ſolet.] *In duobus uerſatur oẽ conſilium. ſi & utile eſt, & fieri poteſt, fiat: De utili, priore loco dictum eſt, quod quidem uidebatur eſſe natura ſecundum. Nam uidetur omniũ primum, cognoſcere, poſſit ne aliquid fieri: quia ſi quid effici nõ põt, deliberatio tollitur. Sed utilia cupimus: qbus fruamur, inquirimus: idcirco hũc ordinẽ ſequimur. Si ueniat in dubiũ, poſſit ne aliquid effici, quoniã cõiectura ducitur, à cauſis ſumetur argumẽtum. Nã ut efficiatur aliquid, neceſſe eſt cãm efficiẽtem eſſe, & eã ſine qua res effici non põt: cuiuſmodi ſunt materia & inſtrumẽtũ. Nihil eſt.n. quod ſine cã naturaliter fiat. Itaque ſi dubitatio ſit, poſſit ne aliquid effici, à cauſis ducitur probatio Cic. in Diu. In quo ſi te multum natura adiuuaret, ſi optimis à pueritia diſciplinis & artibus ſtuduiſſes, in his elaboraſſes: ſi literas Græcas Athenis, non Lilybæi, Latinas Romæ, nõ in Sicilia didiciſſes, tamẽ eſſet magnũ, tantã cãm, tã expectatã, & diligẽtia conſequi, & memoria cõplecti, et oratione exponere, & uoce & uiribus ſuſtinere. Cæcilium cãm ſuſtinere non poſſe monſtrat, cui natura, ars, & exercitatio, tres eloquentiæ cauſæ, defuerunt. Cauſa iudicialis eſt quidẽ, ſed pars illa cohortantis, ne quid tenet Cæcilius ſupra uires. Cauſarũ aliæ cõficiũt, quæ efficientes inde uocitantur: ut pudor efficit ruborẽ. Aliæ uim aliquam ad cõficiendum afferũt, ut inſtrumẽta, tempus, locus, ſine quibus aliquid effici nõ poteſt. Efficiens aũt cauſa, alia eſt abſoluta & perfecta per ſe, quæ ſola certo rem efficit: ut ſol diem, ignis calorẽ. Alia aliquid iuuans, & efficiẽdi ſocia quædã: ut terra ſtirpes efficit, ſed adiuta cultu, ſole, pluuia, rore. Hæc aut maior eſt, aut minor: ut natura et uſus ad eloquẽtiã plus faciunt, ꝙ cognitio præceptorũ. Sũt aũt aliæ cãæ quæ per ſe non conficiũt, ſed quia iuuãt, conficiẽtes, inquit Cicero, nocãtur. Iuuant aũt, aut ꝑ principiũ: ut materia, quod eſt principium rerum: aut ꝑ exitum, ut finis rei quæ ſuſcipitur. Ferrum, gladij cauſa eſt, quia materia. Artium finis eſt ſcientia. Quæ pertineant ad cauſas, alia tradit in Topicis. Hactenus de utilitate, & efficiendi poteſtate. Nunc uſus eſt eorũ, ut ad aſſentiendũ impellãt animos: quod facilius obtinebũt, ſi quæ rerum dicuntur appendices, uulgo circũſtantiæ, ponẽtur, quibus cũ, contra quos, quo tẽpore, quo loco, quibus facultatibus utamur: ſi noſtra & aduerſa inter ſe cõparemus, ut ex duobus procliuiora uideamus. Quod ſi ex contentione, id eſt comparatione, procliuiora, hoc eſt faciliora noſtra uidebũtur, non erit ſatis ita nobis uideri, ſed erunt oratione demõſtranda, ut nõ modo dicenti, ſed alijs etiam facilia, procliuia, iucunda ui-*

deantur. Cicero Antoniana quarta facit hanc rerum cōtentionem ad cohortandum populum R. aduerſus Antoniū, Quibus cum bellum ſuſcipiat, ut D. Bruto, C. Cæſare, ueteranisq́; Cōtra quem, ut alterum Spartacū Antonium. Quo tempore, ut cū ad recuperandum libertatem exarſit omnis Italia. Quibus facultatibus, ut Republica, Senatu, ærario, quæ non habet Antonius. Hinc ſua facilia, procliuia, iucunda colligit, his uerbis, Vt igitur Catilinam diligentia mea Senatus auctoritate, ueſtro ſtudio & uirtute fregiſtis: ſic Antonij nefarium latrociniū, ueſtra cum ſenatu concordia tanta, quanta nūquam fuit, felicitate & uirtute exercituum ducumq́; noſtrorum, breui tēpore oppreſſum eſſe audietis. Quemadmodum autem ſuaſori proponitur una ratio, ſi et utile eſt, & fieri poteſt, fiat: ita diſſuaſori duplex. aut utilitas ab eo labefactāda eſt, quod agit in Seruilium Rullum: aut efficiēdi difficultates efferendæ, quod facit in diſſuaſione pacis, Antoniana ſeptima. VTERQVE uero ad augendum habeat exemplorum, aut recentium, quo notiora ſint: aut ueterum, quo plus auctoritatis habeant, copiam.] A' proprijs argumentorum locis ad cōmunes ordine perducitur. Vnus eſt exēplorum, alter contentionis honeſtorū & utilium, tertius affectuum, quartus autem figuræ orationis. De exemplis in hoc genere Quintil. hoc modo: Vſum exēplorum nulli materiæ magis conuenire merito ferè omnes cōſentiunt, cum plerunque uideantur reſpōdere futura præteritis, habeanturq́; experimentum uelut quoddā rationis teſtimonium. Alia exempla ſunt recētia, eaq́; notiora ſunt: alia uetera, in quibus plus eſt auctoritatis: utraq́; Ciceroni frequentiſſima Alterum eſt commune præceptum, oratorem in hoc genere deliberādi eſſe oportere meditatum, hoc eſt exercitatū ſchola, et priuata cogitatione, ac paratos habere cōmunes locos, ut promptius dicat, aliquando pro utilitate contra dignitatē, aut pro dignitate contra opportunitatem: quoniam hæc aliquādo conflictantur. ut qui uoluerūt acta Syllæ manere, nō dignitate, ſed utilitate firmarūt: aduerſarij contra: ſed uicit utilitas. Cic. de actis Cæſaris: Primum igitur acta Cæſaris ſeruāda cenſeo: nō quod probē, quis. n. id quidem pōt? ſed quia rōnem habendam maxime arbitror pacis & otij. Ponit exēplum Quintilianus in 3. de Opiterginis. Honeſtum & utile, conſuetudine, non re, diſſentiunt. Cicero in Officijs: Hoc aūt de quo nunc agimus, id ipſum eſt quod utile appellatur. In quo uerbo lapſa cōſuetudo deflexit de uia, ſenſimq́; eo deducta eſt, ut honeſtatē ab utilitate ſecernēs, conſtitueret honeſtū aliquod, quod utile nō eſſet: & utile, qđ nō honeſtū. qua nulla pernicies maior hominum uitæ potuit afferri. Aliud præceptū cōe de mouēdis affectibus. Aut incitantur animi, aut mitigantur atq́; reprimuntur. Si incitandi erūt, huiuſmodi ſententiæ proficient quæ ad explendas cupiditates, hoc eſt implēda deſideria concepta opinione boni futuri pertinebunt. Aut ad odium ſatiandum, i. ad conficiendum quod ira inueterata (ſic odium finit) affectat. Aut ad ulciſcendas iniurias. Etenim ex quatuor animi motibus duo incitant, ægritudo, cupiditas: duo reprimunt, uoluptas, metus. Nō dico uoluptatē et metum nūquam incitare, ſed affirmo, quod Cicero, animos ægritudine & cupiditate ſæpius incitari, metu & uoluptate reprimi. Ad ægritudinem odium pertinet, ad cupiditatē libido ulciſcēdi. Sic pro lege Manilia, odiū cupiditatemq́; populi R. concitat in Mithridatem, qui ciues Romanos in Aſia necauerat: exhortatur ad ulciſcēdā iniuriā. Videte quē nobis animū ſuſcipiendū putetis. Maiores ueſtri ſæpe mercatoribus ac nauiculatoribus iniurioſius tractatis, bella geſſerunt: uos tot ciuium Romanorum millib. uno nuncio atq́; uno tempore necatis, quo tādem animo eſſe debetis? & quæ ſequuntur. Si reprimendi erunt animi, tū ualebit metus: ad quē pertinet incerta fortuna, dubius euentus rerū futurarum, & periculū. ualebit & uoluptas, quæ retinere ſecundā fortunā uelit. quibus rebus utitur in Rullū frequētiſſime, ut legis Agrariæ cupiditas inflāmata reſtinguatur. Dicet aliquis, Quæ ſunt illæ ſentētiæ quæ ſumuntur ex affectibus? Nō eſt artis huius oēs explicare: opus eſt cōſuetudine & exemplis. Natura nō deerit, quæ ſuggerat ſentētias ad odium cōmouendum, ad explēdas cupiditates, ad ulciſcēdas iniurias. Sæpe eiuſmodi rerum citra artē nimis abundamus. Quarta præceptio de modo & figura orationis. In deliberatione utendum breuibus principijs, oratione ſimplici & graui, & ſententijs quàm uerbis ornatiore: quod præceptū Quintil. ut alia multa arripuit atque dilatauit. In principio proponet qua mente dicat, ut Antoniana quarta: quid uelit, ut ſeptima: quibus de rebus dicturus ſit, ut prima: hortetur ad ſe breuiter dicentē audiendū: Peto à uobis P.C. ut eadē benignitate, qua ſoletis, uerba mea audiatis. Tota oratio ſimplex, nō exultans inſolentia uerborum & ſentētiarum: nō eleganter exornata, ut demonſtratio: nō cōtentioſa et ſubtilis, ut iudicialis actio: ſed grauis, ſententioſa, plena ponderis & auctoritatis. Quintil. tamen ſic iudicat: Ciceronis ſentētiæ, inquit, & conciones, non minus clarum, quàm eſt in accuſationibus ac defenſionibus, eloquentiæ lumē oſtendunt. COGNOVI iam laudationis & ſuaſionis locos.] In omni genere tractando ſtatim initio proſpiciēdus eſt finis, ut rectius ad eū cætera dirigātur. Sicut igitur in exornando finis ponitur honeſtas, in deliberando utilitas, ſic etiam in iudicijs æquitas. Eſt aūt æquitas, quam ratio naturalis perſuaſit: quæ & ſi à iuſtitia nō ſeparatur, tamen alia eſt æquitas, alia iuſtitia. Cicero 1. de Officijs: Difficile eſt cū præſtare omnibus cōcupieris, ſeruare æquitatem, quæ eſt iuſtitiæ maxime propria. Aequitatem et iuſtitiam non eandem fecit, quia æquitas eſt optima ratio iuris, recta moderatio legis & moris, uis honeſti perpetuo conſtans, quæ neque legibus neq; ſcriptis continetur, ſed unde profluxere bonæ leges, & à qua malæ corriguntur, per quam reguntur ea quæ non ſunt lege comprehenſa, quæ infinita ſint neceſſe eſt. Hac utuntur oēs boni, hanc requirunt qui ſummo iure uexantur: hanc ore uerſat omne genus hominum, cum ſubinde refert, Rationabile eſt iſthuc, (ſic. n. uulgo dicitur. i. æquum bonumq́;. Inde lex & æquitas interdum uidentur ita diſcordare, ut relicta lege appelletur æquitas. Leges igitur, & quæ proficiſcuntur à legibus, & à iure ciuili, ſemper ad facilitatem æquitatemq́; referendæ. Cic. de Seruio Sulp. Penè diuina eius in legibus interpretandis, æquitate explicandis, ſcientia. Et paulo poſt: Itaque quæ proficiſcebantur à legibus, & à iure ciuili, ſemper ad facilitatem æquitatemq́; referebat. Cum igitur æquitate nemo lædatur, permulti legibus iniquis & moribus uexentur, iudiciorū finis cōſtituitur æquitas, ad quam omne ius, lex omnis, & conſuetudo referuntur. Hāc æquitatem ſecuti ſunt oratores illi ueteres, qui nullū ius ciuile didicerant, & ea certe diſputatio propria eſt oratorum materia. Oratores hic accipi uolo, qui ſint optime iuſtienti ſapiētiæ præceptis, ſine quibus æquū bonumq́; non facile cognoſcitur. Aequitas ſimpliciter ſpectatur. An æquum pro amico peierare? Et ex cōparatione aut duorum aut multorū: ut, Cæcilius ne an Cicero uerior erit accuſator? quæ controuerſia, diuinatio nominatur: quæ q agitatur ante legitimū iudicium, hic primas obtinet. Eodem modo fiet comparatio inter multos competitores hæreditatis, ſi tres pluresúe petent ſine lege, aut ſine teſtamento. Nā ſi lex eſſet, ut agnatiōis, aut teſtamentū, de re ipſa cōtenderetur: ſed quia non eſt, agitur ante iudiciū, cui detur hæreditatis actio. Quintilianus lib. 3. Diuerſum his genus quod dicitur cōparatiuū, cuius rei tractatus in parte cauſæ frequēs eſt, ut cum apud cētumuiros poſt alia quæritur & hoc, uter dignior hæreditate ſit. Sicut autem agi poteſt de accuſatore ſtatuendo, ita etiam nonnunquam de conſtituendo iudicio, quæ trāſlatio nominatur:

tur:an huic?an cum hoc?an hac lege?an apud hunc?an hoc tēpore liceat agere?& ſi qua ſunt talia:ut Non debes apud prætorem petere fidei cōmiſſum, ſed apud conſules. maior enim prætoria cognitione ſumma eſt. Non licebit tibi agere mecum cognitor.n.fieri nō potuiſti. Non debuiſti interdicere, ſed petere. Formulas tradit, ſic ne actio illi qui agit?ut filio qui uocet in ius dementiā patris. Aut,iam ne ſit?ut Fabio repetenti creditum, antequā cœptum ſit deberi. Aut iam ne eſſe deſierit? ut qui uindicet agrū poſt decēnium. Aut illa ne lege?ut, poſſit ne cum Ebutio Cecina ab agro prohibitus agere lege de ui, an potius iniuriarum?Aut hiſce ne uerbis ſit actio?ut Hipſeo qui petebat à Craſſo prætore,ut ei,quē defendebat,cā cadere liceret. Hæc & ſimilia nō antequā in iudicium ueniunt, concertata ſunt.i.à partibus diſputata: aut ſi concertata,non tamen dijudicata, hoc eſt ſententia diſceptatoris pronunciata: aut ſi dijudicata,non tamen confecta,& omnino abſoluta.

Poſteaquā igitur res in iudiciū uenerit, illa permagnū habebunt pondus uel ad declinandum iudiciū,uel etiam ad firmādam defenſionem Hæc tranſlatio pertinet ad actiones. Actio ius eſt perſequēdi iudicio,quod ſibi debetur. Vis eius in rebus & in perſonis, ſed in utriſque multiplex,& ea cā perdifficilis:de qua permulta iuriſperiti, nec tamen ſcribunt omnia.

Quamobrem hoc cauſarum genus poſitū dicit in iure ciuili. Ius autem ciuile,conſtat legibus & more. Lex & mos,aut priuata ſpectāt,ut bona ſingulorum: aut publica ut ius totius ciuitatis. Iuris ſcientia neglecta ab oratoribus pleriſque, ut à Galba & Antonio praſtātiſſimis oratoribus,nobis,hoc eſt Ciceroni,ad dicendū neceſſaria uidetur. Cuius rei cauſas explicat 1.lib.de Oratore. QVARE de conſtituendis actionibus accipiendis ſubeundiſq; iudicijs.] Diuinationem & cōparationem tranſlationemq; initio ſtatuit, quòd hæc ante iudicium ſummum ueniant in certamen. Separantur ergo à iudicijs, temporibus agendi, quia ante legitima iudicia agitantur:nō diſſimilitudine generis, quoniam cadunt in eadem præcepta quæ poſtea tradentur. Conſtituere actionem, eſt actorem admittere,qui intendat actionē,hoc eſt recipere in cauſam. Accipere iudicium,eſt illum unde petitur,admittere intētionem actoris, ſecluſa tranſlatione. Excipere iniquitatē actionis, eſt agentis dolum malū & iniuſtitiā excludere, ne ſubeunti iudicium fiat iniuria. Antiquū eſt,Inter bonos bene agier oportet,& ſine fraudatione. Aequitatem cōparare, eſt diſcernere ex duobus accuſatoribus aut petitoribus uter ſit dignior , aut qui digniſſimus ex multis. Si quæris ad has cōtrouerſias unde petatur facultas argumentationū: reſpondet hæc eſſe de iure ciuili,et de æquo & bono,hoc eſt de æquitate: idcirco ptinere ad qualitatem,in qua quale quid ſit ambigitur. Eſt aūt aliud ius ciuile,alia æquitas. Hæc legis & iuſtitiæ uera & recta moderatrix,illud eſt quod iuriſprudētes condiderunt. quāobrem æquitatem à iure ſeparat. IN omnibus igitur cauſis tres ſunt gradus.] Ex depulſione rei.i.defenſoris aut inficiatoris , tres ſunt ſtatus,ex quibus oritur tripartita ratio iudicij tractandi. Sunt,inquit,tres gradus,qui ſunt tanquam fundamenta defenſionis, ex quibus unus aliquis capiendus eſt, ſi plures non queas ad reſiſtendum. Nā ita cōſiſtendum, & uelut in gradu pes firmādus eſt,ut quod obijcitur,factū neges: aut ſi fateare, neges id eſſe quod aduerſarius criminetur, et de appellatione ac nomine cōtendas. Si neque de facto,ut in cōiectura; neque de facti appellatione,ut in definitione,ambigitur:tertium eſt quod dicas , rectū eſſe qđ feceris,ut fit in qualitate abſoluta: cōcedendum'ue defendas,ut fit in aſſumptiua. Ita primus ille ſtatus,qui eſt quaſi cōflictio cū aduerſario(ut interpretatur) coniectura tractandus eſt. Secundus definitione ex genere & proprietatibus : aut deſcriptione ex ijs quæ rebus accidunt,ut eſt qualitas et quātitas:aut informatione uerbi,hoc eſt definitione ex notatione & etymologia:quæ tria ſunt definiēdi genera. Tertius æqui & ueri & recti & humani,ad ignoſcendum diſputatione tractatur. Quid æquum ſit aperte mōſtrauimus. Verum hic dicitur iuſtū,ac iure factum, ſicut pro Muræna. Atenim agit mecum auſtere & Stoice Cato. negat uerum eſſe allici beneuolentiā cibo. Verum,id eſt iuſtum. Rectū dicitur κατόρθωμα,id officium quod ab omni uitio prauitatis alienum eſt. Nam de Finibus : Recta,inquit,omnes numeros uirtutis continent. Hinc licet intelligas,inter æquum,uerum, rectumq; , nullum eſſe ferè diſcrimē. Humanum dicitur clementia atque manſuetudo,& lenitas animaduertendi, qualis fuit in Iulio Cæſare:quod plurimū ualeret ad ignoſcendū, ſatis oſtendit ipſe pro M.Marcello , & pro Quinto Ligario.

ET quoniam ſemper is qui defendit,non ſolum reſiſtat oportet aliquo ſtatu.] Status in exornatione ſunt,& deliberatione : quia ſi nulla quæſtio eſt,nulla erit dicēdi materia. Si qua uero eſt,habeat aliquid in quo ſtet orator,neceſſe eſt : qui ſanè dicatur ſtatus, quoniā in eo ſtat uniuerſa diſputatio . Sed ſtatus in genere iudiciali maxime ſpectantur : propter intentionem atque depulſionem . Quamobrem ſtatuum rationem in hoc genere præcipue conſiderauit. Quid alij de ſtatu loquātur,nihil ad locum præſentem, quia mentem Ciceronis inquirimus. Hoc tenendum,Ciceronem accipere ſtatum,in quo primum conſiſtit quaſi ad repugnādum congreſſa defenſio. Verba ſunt eius in Topicis: Refutatio accuſationis,in qua eſt depulſio criminis,græce στάσις dicitur,latine appelletur ſtatus,in quo primum inſiſtit quaſi ad repugnandum congreſſa defenſio. Itaque ſi is qui defendit,hoc dicat,Non feci:aut, aliud feci : aut,recte feci : hanc primam defenſionem Cicero ſtatum uocabit,quoniam ſtat,pedemq; ſiſtit is qui refellit. Quod Ciceronis conſilium qui redarguunt,à natura ueraq; ratione diſcedunt. Quintil.lib. 3.poſteaquam ſententiam Ciceronis uerbis eius expoſuit,inquit:Noſtra opinio ſemper hæc fuit,ut cū eſſent frequenter in cauſa diuerſi quæſtionū ſtatus,in eo crederem ſtatum cauſæ,quod eſſet in ea potiſſimum, & in quo res maxime uerteretur. Idem alibi: Verius igitur & breuius, qui ſtatum,& continens , & iudicationem,idem eſſe uoluerunt. Cicero perſpexit, oculatus homo,cauſam forenſem quoddam eſſe certamen. In certamine et armorum digladiatione, primum omnium eſſe loco conſiſtere , ſtationem in bello uocant : alterum,tueri locum rōne captum : tertiū,hoſtem ſuſtinere. Simile eſt in actionibus. Etenim indicto litium bello, capit locum defenſor,aut cōiecturam,aut definitionē,aut qualitatem . hæc prima ſtatio. Vt aūt eum locum tueri poſſit,ratione firmat,tanquā foſſis & aggeribus : Ratio nominatur . Inſurgit aduerſarius,& omnia labefactare conatur:tū continēs eſt,atque firmamētum:quia cominus pugnatur,manuſq; uelut prælio conferuntur. Hoc modo uerba,quorum ſtudioſiſſimus eſt,accōmodauit : quod nō ita multo poſt ſe diſtinguendi gratia feciſſe ſcribit. ut qui prouideret calūniatores nūquam defuturos,quiq; noſſet nimium multas de ſtatu rhetorū opiniones. Id meū de bello ſi cui minus arridet, permittat tamen me cū rudibus agere pingui Minerua. Status ergo Cicero prima cōgreſſio eſt:nō feci,nō hoc feci,iure feci. Si progrediare lōgius,rationem ſubijcies recuſationis tuæ, quæ nulla datur in coniectura, ſed negatio & inficiatio pro rōne habetur. In definitione rō eſt, ꝙ non ſit in re,ut in priuata pecunia ſublata de ſacro,ꝙ ab aduerſario ponitur in uerbo , ut ſacrilegio . In qualitate ratio datur,quod æquitas id uelit. His gradibus ab intentione ad ſtatum,& à ſtatu ad rōnem deuenitur,qua ubi depulſor offirmat aciem. Quid faciat aduerſarius? Vnicuiq; rationi opponendum eſt ab accuſatore,id quod ſi non eſſet in accuſatione,cauſa omnino eſſe non poſſet.hoc eſt,ratio rationi componenda.ut in aciem confertur acies. Accuſatoris hæc

ratio συνέχον dicitur, & continens, cauſaq́; firmamẽtum, ſine quo accuſatio ſtare non põt. Non ubique ſic utitur nomine cõtinentis atque firmamẽti. In quo docuit nos nimis anxios eſſe de uerbis non oportere, ſi modo res intelligamus. Clodiũ occidiſti: intẽtio eſt, recte occidi: ſtatus, quia inſidiabatur: inuiaratio, Immo tu inſidiator eras, non Clodius: hic firmamentum continens, & συνέχον. An inſidiatus eſt Miloni Clodius? quæſtio eſt, quam diſceptationem uocat, & κρινόμενον, & iudicationem: quoniam ſumma eſt iudicij, totiusq́; diſceptationis. Ex his, quid ſibi Cic. uelit, facile eſt intelligere, quidque differant hæc uerba, intentio, ſtatus, ratio, continens, firmamentũ, qõ diſceptationis, κρινόμενον, & iudicatio. Quintilia. in tertio: Cicero, inquit, in Partitionibus oratorijs firmamentum appellat, quod opponitur defenſioni: quia continens, quod primum ſit, ab accuſatore dicatur: rõ, à reo: ex rationibus & firmamẽti qõne, diſceptatio ſit iudicationum. NAM prima aduerſariorum contentio diffuſam habet qõnem, etc.] In iudicio duplex eſt qõ. altera diffuſa eſt altera anguſta. Diffuſa naſcitur ex prima cõtentione, et ſtatu cauſæ: ut, Cepit ne pecunias Decius? Quæſtio coniecturalis eſt ex hoc ſtatu, Cepiſti, nõ cepi. Minuit ne maieſtatem Norbanus? ex hoc, Minuiſti maieſtatem, nõ minui. Iure ne occidit Opimius Gracchum? ex hoc, Occidiſti, iure occidi. hæc quæſtio ex arguendo. i. accuſando, & reſiſtendo, hoc eſt depellendo, late funditur, quia nulla ratione adducitur in diſceptationis anguſtias. Anguſta quæſtio eſt diſceptatio, ſiue iudicatio ex rationis & firmamenti contentione, quæ rem propius attingit, minusq́; confuſa eſt. Nam quanto quid latius eſt, tanto confuſius: quanto anguſtius, tãto facilius euoluitur, ut quod uno certo genere defenſionis, certaq́; ratione conſtat. Hoc genus quæſtionis in coniectura non erit. Furtũ feciſti, non feci. Fecit ne, qõ prima, & diſceptatio extrema. In definitione non item: Minuiſti maieſtatẽ, non minui. An minuit? prior eſt quæſtio, ſed à re longior, quia nondum propoſita eſt ratio defenſionis. Accede propius: Non minui maieſtatem, quia ſic agere me uoluit maieſtas populi R. quæ eſt magnitudo quædam pop. R. in eius poteſtate ac iure retinendo. Ex definitione maieſtatis refert accuſator, Maieſtatem minuit is, qui per uim multitudinis rem ad ſeditionem uocauit. Exiſtit & exoritur illa diſceptatio & quæſtio anguſtior, poſita ratione cum firmamento: Minuerit ne maieſtatem Norbanus, qui uoluntate populi Romani rem gratã & æquam per uim egerit? Eſt igitur in his cauſis, quæ definiendo nomen accommodant, intentio, depulſio, ſtatus, quæſtio diffuſior, ratio, firmamentum, & quæſtio diſceptationis. Idem fit in qualitate: Occidiſti Gracchum, Iure quidem occidi. An iure occiderit, quæſtio eſt remota. Iure feci, conſeru. idæ Reipublicæ cauſa: hæc ratio eſt. Refert aduerſarius: Ne ſceleratiſſimum quidem ciuem contra leges patriæ occidere potuiſti. Hoc firmamentum eſt. Oritur illa diſceptatio, id eſt iudicatio, Potuerit ne ſalutis Reipublicæ cauſa ciuem euerſorem ciuitatis contra leges necare? Hinc tolle perſonas Opimij & Gracchi, quæſtio erit infinita, quæ conſultatio uocatur: Licet ne pernicioſum ciuem contra leges necare Reipub. cauſa? Cic. 2. de Oratore: Nam in ea ipſa cauſa de qua ante dixi, nihil pertinet ad oratoris locos Opimij perſona, nihil Decij. de ipſo .n. uniuerſo genere infinita quæſtio eſt, num pœna uideatur eſſe afficiendus, qui ciuem ex Senatuſconſulto patriæ conſeruandæ cauſa interfecerit, cum id per leges non liceret? Gracchus ſeditioſo tribunatu acto, cum Auentinum armata multitudine occupauiſſet, à L. Opimio Conſule ex ſenatuſconſulto uocato ad arma populo pulſus interemptusq́; eſt L. Opimius accuſatus eſt apud populum à Q. Decio Tribuno plebis etiam, quòd indemnatos ciues in carcerem conieciſſet. Decius autem accuſatus eſt, ꝙ contra leges pecunias accepiſſet. Cicero 2. de Oratore. Quinetiam in ijs ipſis cauſis ubi de facto ambigitur, ceperit ne contra leges pecunias P. Decius, argumenta et criminum & defenſionum reuocentur oportet ad genus, & ad naturam uniuerſam. Norbanus trib. pleb turbulentas cõciones habuit aduerſus Q. Cæpionem flagrantem inuidia, ꝙ à Cimbris proconſul uictus eſſet. Cæpio damnatus, bona publicata: Norbanus maieſtatis eſt accuſatus à Sulpitio, defenſus & liberatus ab Antonio. de qua defenſione multa Cicero 2. de Oratore. SED in grauiſſimis firmamentis & illa ponenda ſunt.] In rationali ſtatu quid eſſet cõtinens, ſiue firmamentum, diſputauit. Ex ordine ſcrutatur, poſſit ne reperiri in ſtatu legali. Cenſet autem neque in coniecturam, neque in definitionẽ incidere firmamentũ, ſi cauſa ſcripto continetur, ſed ſolum in qualitatẽ: ut, non eſt tua hæreditas: mea eſt: ſum enim ſcriptus hæres. Refert aduerſarius: Non eſt conditũ lege teſtamentum: prodigus erat is qui teſtatus eſt, cui bonorum ſuorũ adminiſtratio fuerat interdicta. Hoc eſt ex lege firmamentum. Hæreditatem retinere non potes. Poſſum, quoniam mihi uenit teſtamento legitimo. Atqui in eo teſtamento quo tu ſcriptus es hæres, ſcriptum eſt, ut ſtatuas in palæſtra ſtatuere debeas: nego aũt ex teſtamẽto eſſe poſitas. Hoc è teſtamẽto ducitur firmamentũ. Non debuiſti me prehendere: immo debui, quoniam iudicatũ erat, niſi perſoluiſſes mihi, ius prehẽſionis eſſet. Tum alter, En tibi ſententia & iudicatum: Intra calendas Aprilis niſi perſoluerit, ius in eo prehenſionis eſto. Hodierno die ſunt Idus Martiæ. Id firmamẽtum eſt, ex uerbis ipſius iudicij. Intẽtio eſt, Alimentum filio peto. Depulſio, Dare non debeo. Quid .n. mihi cum filio tuo? Firmamentum ex ſtipulatione: Pro meis in te meritis, in omnem pueritiam eius alimẽtum daturum te ſpopondiſti. Eſt in manibus ſtipulatio. Stipulatio autẽ eſt obligatio, quæ cõtrahitur ex interrogatione atque reſpõſione, qua quid dari fieri ue nobis ſtipulamur. Firmamẽtum ex cautione. i. prouiſione. Campanus ager meus eſt, inquit ueteranus ab agro deiectus: Immo meus ex tabulis patris. tum ille: Sum ueteranus miles, cui Cæſar ille cuius acta defenditis, cum uellet eſſe cautũ, mihi fundum aſſignauit. Hoc modo cadit in qualitatẽ legale firmamentum, non in coniecturam: quia quod factum negatur, id argui ſcripto nõ poteſt. Non etiam in definitionem genere ſcripti ipſius, hoc eſt propter idipſum, quòd ſententia ſcripto continetur, id eſt, propter rem ſententiamq́; ſcripto comprehenſam: quia non ipſa res, ſed uerbi interpretatio controuerſiam parit. Nam ſi quid in ſcripto ambiguum eſt, id uerbis non ſatis eſt expreſſum. Quòd ſi in definitione agitur de facti appellatione, non ex uerbo quidem, ſed ex re quæritur appellatio. Neque propriũ definitionis eſt, uerbum definire, ſed rem circunſcribere. Eſt .n. definitio, quid res ſit, ſignificans oratio. Quid penus? quid ruta cæſa? Quintus Scæuola, auctore Gellio: Penus eſt, inquit, quod eſculentum aut poculentum eſt, hoc eſt, omne illud quod conditum eſt ad alimentum. De rutis cæſis Mutius de Verborũ ſignificationibus: In rutis, inquit, & cæſis ea ſunt quæ terra non tenentur, quæq́; opere ſtructili tectorió ue nõ continentur. Ergo ruta cæſa in ædibus, ſunt fulcra, ſedes, ſcrinia, armaria, & ſimilia: quæ ſi tollas, ſolidæ manent ædes. In agris ruta ſunt, arena, creta, lapides, metalla, et ſi qua eiuſmodi ſunt eruta. Cæſa uero, arbores cæſæ, herbæ ſegetes. Prædia ſunt domus & agri, quæ dicuntur bona immobilia. Lex prædij, quæ eſt de prædij mancipio & poſſeſſione. In ſtatu legali firmamentum ſolum cadit in qualitatem. Tres autem hic facit ſtatus legales. unum in ambiguitate, alterum in ſcripto & ſententia: tertium in contrarijs legibus. In primo ſic conſtituit firmamenti quæſtionẽ, cum plura ſignificantur ſcripto propter uerbi aut uerborũ ambiguitatem, ut liceat ei qui cõtradicat, eo trahere ſignificationem ſcripti, quò expediat, aut uelit.

uelit. Tum diſceptatio i. quæſtio quæ à ratione & firmamento naſcitur, ex ſcripti contentione exiſtit, hoc eſt oritur, quid in ambiguis maxime ſignificetur: ut teſtamentum eſt, Hæres meus uxori meæ det argenti, quod elegerit, pondo centũ. Debeo, inqt uxor, eligere. Imo ego, inquit hæres: mea eſt hæreditas. Tũ illa, Fruſtra ſcripſiſſet, quod elegerit, ſi mihi non detur eligendi facultas. Hic firmamentum eſt. Tum diſceptatio & quæſtio, quo pertinent hæc ambigua uerba, Quod elegerit. In altero ſtatu cum liceat à uerbis uolũtatem & ſententiã ſcriptoris abducere, diſceptatio & quæſtio eſt, utrũ potius ſequatur iudex: ut lex eſt, Fur quadruplũ ſoluat. Duo ſurripuerunt pariter decem millia. Petuntur ab utroque quadragena, offerũt illi uigena. À ſingulis peto quadragena, inquit is unde ſublatũ eſt. Damus, inquiunt, ſinguli uigena, ut ſit tibi quadruplum, quia lex nõ habet ut exigas octuplum. Tum ille, uerba ſunt legis: Fur quadruplum ſoluat. hoc firmamentum eſt, poſtea diſceptatio: utrum potius ſequatur iudex, ſcriptum'ne, an uoluntatem. Quintil. ponit hoc exemplum lib. 7. de ſtatu ex ſcripto & uoluntate. Inuentus eſt tamen qui diceret abſurdum. In tertio ſtatu, cum alio ſe eadem de re cõtrarie ſcripto defenderet licet, quæſtio eſt, utrum magis ſit probandum: ut in hac controuerſia: Rapta uitam necem'ue raptoris optet. Duæ ſunt ab eodem raptæ: altera uitam optat, mortem altera. Quæſtio eſt, utrum magis ſit probandum. DISCEPTATIO autem cum eſt conſtituta, propoſita eſſe debet oratori.] Poſteaquam diſceptatio eſt conſtituta, hoc eſt, extrema quæſtio ex conflictione litigantium reperta: ea propoſita eſſet debet oratori tanquã ſcopus, et finis, & ſumma quædam, quo conijciantur. i. referantur argumẽtationes. Ea eſt. n. quæſtio, de qua iudices pronũciare debent, & inde iudicatio nominatur. Fuit qui ſubſcriberet in me, quia dixiſſem, de qua iudices pronunciant, non propter quam. Quintil. ita locutus eſt ad finem tertij libri. Ita, inquit, iudicatio maxime propria, de qua pronunciatur. Argumentationes, aũt ſumuntur ex inueniendi locis, quos ante numerauit: aut ex definitione, notatione, genere, ac cæteris. Hoc ſatis eſt ei qui uidet ex arte & exercitatione quid in quoque loco lateat, quiq; locos tanquam theſauros in quibus condita lateant argumenta, notatos ac ſignatos habet. Sed illi quoniã ſunt ampliores loci, non ſtatim quæ continentur oſtendunt: quãobrem non inutile eſt eorum partes propius aſſignare, ut è locis cõmunibus et proprijs, facilius eruantur argumenta. proprij dicuntur, hi loci, nõ ij qui uni tantum cauſæ ſubſeruiunt, ſed qui certis cauſis, ut coniecturalibus, argumenta ſubminiſtrant. IN coniectura igitur, cũ eſt in inficiãdo reus, accuſatori hæc duo prima ſunt.] Accuſatio, eſt criminũ; petitio, rerum debitarum. Hic tamen accuſatio pro actione criminum, & petitione rerũ uſurpatur. nec. n. tantum controuerſiarum genera uerſantur in accuſatione, ſed etiam in petitione & inficiatione reperiuntur. In coniectura cum eſt in inficiendo reus, factumq; negat, accuſatori duo prima ſunt uidẽda, cauſa, & euentus. Nã quia factum probare contendit, & ſine cauſa nihil omnium ſuſcipitur, à cauſis ordiendum eſt, unde ſequatur is effectus, quo tendit omnis oratoris accuſatio. Cic. pro Sexto Roſcio: Sic uita hominũ eſt, ut ad maleficium nemo conetur ſine ſpe atque emolumento accedere. Cauſam definit efficiendi rõnem, ut quidquid impulit ad id efficiendum quod arguitur. Euẽtum uocat effectum, quod antea monueramus. Præcepta cauſarũ & euentuũ, deliberationis & coniecturæ ſunt communia: quia quemadmodum ſuaſor oſtendit & utile, & effici poſſe quod agit: ſic etiã qui coniecturam capit, & utile ei quẽ arguit fuiſſe, & ab eo effici potuiſſe demõſtrat. Vtilitas oſtẽditur à ſpe bonorum, & malorũ metu, ut pro Milone: Quo'nam igitur pacto probari põt inſidias Miloni feciſſe Clodium? Satis eſt quidẽ in illa tam audacia, tam nefaria bellua docere, magnã ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitã, magnas utilitates fuiſſe. Itaque illud Caſſianũ: Cui bono fuerit, in his perſonis ualeat: & quæ ſequũtur. Cauſæ ſunt, ira recens, odiũ uetus, ulciſcendi ſtudium, iniuriæ dolor: ut in eadem oratione: At ualuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fuit ultor iniuriæ, punitor doloris ſui. Quid ſi hæc nõ dico, maiora fuerũt in Clodio quàm in Milone, ſed in illo maxima, nulla in hoc? quid uultis amplius? Itẽ honor in rebus, gloria in uerbis, imperium. i. principatus omnis ut hic ſumitur, periculi timor, æs alienum uel fœnore uel alia rõne debitum, anguſtiæ & tenuitates rei familiaris, audacia, leuitas, crudelitas, impotentia animi, imprudentia, inſipientia, amor, animi cõmotio, uinolentia, ſpes efficiendi, opinio celandi, ratio defendendi criminis, ſpes maioris præmij, aut uoluptatis. Pro Sexto Roſcio: Quid ſi accedit eodem, ut tenuis antea fueris? quid ſi ut auarus? quid ſi ut audax? quid ſi ut illius qui occiſus eſt, inimiciſſimus? Idem pro Cælio: Poſſum oĩs latebras ſuſpicionum peragrare dicendo. Nõ cauſa, non locus, non facultas, nõ conſcius, nõ perficiendi, nõ occultandi maleficij ſpes, non ratio ulla, non ueſtigiũ maximi facinoris reperietur. Sed hæc, quæ ſunt oratoris propria, breuitatis cauſa relinquo omnia. Hactenus Cicero. Quid hæc & ſimilia poſſint in animis mortalium, diſces ab Ariſtot. in 2. lib. Rhetor. Exempla multa citare poſſumus, ſed aperuiſſe uiam in tanta rerum frequentia, ſatius eſt, quàm dum mouentur omnia properantẽ expectatione cruciare. De cauſis breuius Quintil. Proxima eſt, inquit, ex cauſis probatio, in quibus hæc maxime ſpectãtur, ira, odium, metus, cupiditas, ſpes. nam reliqua in has ſpecies cadunt: quorũ ſi quid in reum conueniet, accuſatoris eſt efficere ad quid faciendũ cauſa ualere uideãtur, eaſq; quas in argumentum ſumet, augere. Cicero rem late patentem cogit in anguſtum, ſuſpicionem facti duobus argui, uolũtate & facultate. Quintil. tria ponit: Is eſt ordo, inquit, ut facere uoluerit, potuerit, fecerit. Quæſtio, an fecerit, incipit à ſecundo tempore. i. præſenti, ac deinde coniuncto, hoc eſt, inſequenti: quorum ſunt ſonus, clamor, gemitus, latitatio, metus, ſimilia. Hæc ille. Voluntatem inducit utilitas. Ea duplex: una eſt ex adeptione commodi, ut hæreditatis; altera ex uitatione incõmodi, ut ignominiæ. In illa ſpes, in hac metus poſitus eſt. Reliqua genera cauſarum pertinent aut ad uoluptatem, aut ad ægritudinem. In utraque ſunt repentini motus animi, quales in amore & dolore. Teneo: & quæro qui ſint illi euentus, quos ex cauſis effici dixiſti.] Coniectura ſpectat cauſas & euentus. Euentus ante definiuit effecta: declarat hic apertius, euẽtus eſſe conſequentia quædã ſigna præteriti, & quaſi impreſſa facti ueſtigia, & quaſi tacita criminũ teſtimonia. Hæc cum ſint aut ante factũ, aut cum facto, aut poſt factum, ut poſtea tradit, non eo conſequentia dicuntur, quod poſt factũ eueniant, ſed q̃d ſint adiuncta facto, & ἀκόλουθα, & quodã modo cohærentia. Sic. n. Quintil. in quinto conſequentia interpretatur. Cicero tamen uidetur aliud ſentire, cum dicit, eſſe conſequentia quædam ſigna præteriti, et impreſſa facti ueſtigia. Quod ſi accipias, ut quadrabit illud poſtea dicis? Hæc, Hæc, inquit, & talia ſunt, quæ aut in re ipſa, aut etiam antequam, factum eſt, aut poſtea, ſuſpicioſum crimen efficiant. Certe ſigna ſunt præteriti ſæpius, & facti ueſtigia, ſed etiam futuri: ut apparatus armorum, properatioq;, ſignũ eſt futuræ cædis: & oſculum adulterij. ſed accepit id quod frequenter, non quod, ſemper euenit. Nam ſignorum multa factum ſequuntur, tanquã ueſtigium pedem. ſi qua uero factum præueniunt, cauſam ſubſequuntur. illa antepoſuit aut ut frequẽtia, aut ut certiora: hæc tandem uoluit annexe. Nec ualet, ſi dicas iudicium eſſe præteriti. Accuſatoris eſt uidere quæ ante

rem facta ſint quæ ſigna anteceſſerint,ut facilius induat ad id quod erat futurū. Talia & ſi in iudicio preterita ſunt,tamen ſua natura ſunt rei futuræ,quoniā factum antecedant. Signa ſunt in arguendo grauiora cauſis: quia cauſæ communiter, ſigna uero proprie attingunt eos ipſos qui arguuntur. Omnibus ferè propoſita eſt cauſa peccādi, ſed pauci ſunt maleficij ſignorumq; ueſtigio notati. Signa enumerat: telū,quod in hoſtem uel inimicum mitti ſolet: ueſtigium,notā pedum: cruorem,ſanguinem fuſum: deprehenſum aliquid,ut enſem, ueſtem,pecuniā: reſponſum inconſtanter,cum poſteriora diſſentiunt prioribus,ut fit in animi perturbatione: hæſitatū,lingua atque ſermone,ut in metu: titubatum,uatillante gradu præ timore: uiſum eſſe cū aliquo ſuſpecto,ut ſicario,latrone, homine facinoroſo: uiſum eo ipſo in loco,in quo facinus eſt cómiſſum,ut in ædibus,unde pecunia ſublata eſt: pallorū,metus iudicium: tremorem corporis,ex animo conſternato: ſcriptum aut obſignatū quippiam,ut literas Lentuli in cōiuratione Catilinæ: depoſitum quippiam,ut arma cuſtodiæ tradita. Ex his collige,à cauſis & facta et ſigna deriuari. Quæ ſi non erūt, tamen cauſis ipſis,& efficiendi facultatibus niti oportebit.] Si nó erunt ſigna, factiq; ueſtigia,quod aliquando contingit aſtute peccantibus,tū cauſis utilitatem móſtrantibus, & efficiēdi facultatibus niti oportebit,ut quia utile putaret,& facere poſſet,feciſſe dicatur. Ad probationé utendum eſt loco cómuni,non fuiſſe tam amentem eum qui arguitur, ac cóſilio deſtitutum,ut indicia facti.i. ſigna,locumq; crimini relinqueret. ut Erucius,qui Sextum Roſcium accuſauit,cauſam affert paternæ cædis,odium patris in filium: uult eam utilem fuiſſe Roſcio filio,q hoc modo uitaret exhæredationem. Efficiendi facultate nititur, quia tum multi ſicarij impune graſſabantur. Signa ſunt admodum pauca,ut nunquam eſſe cū patre, nunquam in conuiuium uocari. Vtatur hic & loco cómuni, in tam multis ſicarijs,tēpore nocturno, alieno in loco indicia facti nulla reliquiſſe Roſcium, præter corpus exanime. Qua quidem præſidio,quoniā infirmum eſt,nó temere nitatur Cicero,qui hanc Erucij nimium debilē putat accuſationem. Ne quis igitur hoc genus accuſandi firmū putaret,oppoſuit quod ex altera parte dicatur,facere periculoſe,eſſe audaciæ: indicia facti occultare,eſſe prudentiæ: audaciam & prudentiam nó poſſe coniungi. Vt ſit aūt audacia cum temeritate coniuncta, pro Cluentio dicit: Hi qui ad fraudem callidi ſunt,non tantum audent,quantum excogitant: illi quorum eminet audacia,atque proiecta eſt,à conſilijs malitiæ deſeruntur. Quod ſi aut cóſidens aſtutia,aut callida eſſet audacia, uix ullo obſiſti modo poſſet. Alter eſt accuſatori locus communis,non tam ad probandum,quàm ad augendum,non eſſe expectādum dum fateatur crimen is qui arguitur,quoniā non ſola cóſeſſione, ſed etiā argumentis peccata conuincuntur. Et hic etiam exempla ponentur? Expectatis iudices dū Verres crimen fateatur? in manifeſto peccato tenetur,argumenta ſunt in eū luce clariora. ſic habent ſe tabulæ,ut uidetis. quid expectatis? quid quæritis amplius? tu ipſe Verres quid ſedes? quid moraris? Cum M. Scaurus à Cn. Dolabella uexatā Aſiam planum feciſſet,iudices reum pertinaciter inficiantem dānare non dubitauerunt. SIN autem erit etiam teſtium facultas.] De toto genere teſtimoniorum præcepta tradidit. Nunc aūt quātū attinet ad coniecturalem accuſationé,præcepta ſubnectit. Primū genus erit ipſum laudandum,qđ ſubinde facit in Verrem,ut laudet totas ciuitates,& earum decreta. Laudantur & ſinguli teſtes. Idem in eadem accuſatione: Quo me igitur uertam? rem tam improbam,crimen tantæ audaciæ,tantæq; impudētiæ,propter inopiam teſtium ac literarum prætermittam? Non faciam,iudices: utar teſte. quo? P. Vectio Chilone, homine equeſtris ordinis honeſtiſſimo,atque ornatiſſimo: qui iſti ita amicus & neceſſarius eſt,ut etiā ſi uir bonus nó eſſet, tamen quod cótra iſtum diceret,graue uideretur. Ita uir bonus eſt,ut etiā ſi inimiciſſimus iſti eſſet,tamen eius teſtimonio credi oporteret. Dicendum præterea,ne argumentis teneretur reus,ipſum ſua cautione,hoc eſt,calliditate feciſſe: ut Cicero, Verrē ſuſtuliſſe literas publicanorū queritur. Sed,inquit,habeo ex ijs qui affuerunt,quos producā,homines honeſtiſſimos ac locupletiſſimos,iſtos principes equeſtris ordinis. Deinde argumēto,ne ſæpe fallaci,non eſſe credendū dici pót: uiro bono & firmo ſemper eſſe credendū. Tale ferè eſt quod pro Cœlio dicit argumēta oratoris propria ſe relinquere,q habeat L. Lucceium grauiſſimum hominem,& ſanctiſſimum teſtem, qui tātum facinus in famā atque fortunas ſuas neque nó audiſſet illatum à Cœlio,neque neglexiſſet,neque tuliſſet. Hoc quidē exemplum in defenſione eſt, ſed nihil refert. At argumento firmo cur nó creditur? ſi firmum,ut ſæpe falſum eſt? Non dicit argumentum firmū,quod eſt neceſſarium & certum, ſed quod eſt ualde probabile. Multa ſunt aūt falſa probabiliora ueris. Deinde fieri pót ut argumentum firmum non aſſequatur fidem eorum qui uel nó intelligunt,uel pertinaciter obſiſtunt,uel pecunia aut gratia corrupti deſpiciunt. Ad hæc ſi obſcuri teſtes erūt genere,nomine,& fama,aut tenues paupertate & inopia; dicendū erit,nó eſſe ex fortuna,hoc eſt,ex fortunæ bonis,fidem ponderandā. Vir eſt haud magna cum re, ſed fidei plenus. Dicendū,teſtes eſſe uiros bonos, & id,de quo agitur, facile ſcire poſſe. Hoc tamē uidetur accuſatori minus cónenire in oratione perpetua,cū teſtibus datur auctoritas, q̄ in altercatione cum teſtes interrogantur. Certe fecit ipſe dicēdo, ſuos teſtes ornatiſſimos & ampliſſimos uideri. SIN quæſtiones habitæ,aut poſtulatio ut habeātur, cauſam adiuuabunt.] De quæſtionibus & tormentis alio loco dictū eſt. Quæſtiones aut habitæ ſunt ante accuſationē, aut in accuſatione poſtulantur. Quæſtiones ſolitæ ſunt poſtulari. Oſtendit Cic. in oratione pro Sexto Roſcio: Te nunc appello P. Scipio, te Metelle: uobis aduocatis, uobis agentibus aliquoties duos ſeruos paternos in quæſtionē ab aduerſarijs Sextus Roſcius poſtulauit: etiā nunc ut ex his quæratur poſtulo. Has ferè cóſirmat accuſator,tum à re ipſa, q uis doloris extorqueat ueritatem: tum ab opinione maiorum,qui id genus inquirendi non repudiarunt. Accedunt exempla populorum, ut Athenienſiū atque Rhodiorum,qui non ſeruos modo,ut Romani, ſed etiā liberos ciueſq; torquent. quod non facerent,ſi quæſtionē inutilem Reip. putarent. Liberum caput Romani torqueri noluerunt, ſed ne ſeruos quidem in dominorum caput torſerunt, niſi de inceſtu,& coniuratione. Martianus: Si quis uiduam uel alij nuptā cognatam,cum qua nuptias contrahere nó poteſt,corruperit,in inſulā deportandus eſt,quia duplex crimen eſt: inceſtum,quia cognatam uiolauit contra fas: & adulteriū uel ſtuprum adiungit. Denique hoc cauſa ſerui in perſonam domini torquentur. Hæc ille: In eodem titulo edictum eſt Auguſti: Quæſtiones neque ſemper,neque in omni cauſa & perſona deſiderari debere arbitror,ſed cum capitalia & atrociora maleficia nó aliter explorari & inueſtigari poſſunt,quàm per ſeruorū quæſtiones. In coniuratione Catilinæ,de ſeruis in dominos quæſitum eſt,propter ſceleris atrocitatē. Diſputatio eſt ante tradita,qua ſolent uti ad infirmandas quæſtiones,cū dicūt plurimos emētiri aut dolore corporis adductos,aut ſuorū charitate, aut metu ſupplicij,aut odio inimicorum. Hæc, inquit,irridenda diſputatio eſt, puerilisq; dicenda. Poſtremo utendū erit argumentis ad ea probanda,quæ quis in quæſtione dixerit,credibilia eſſe quæ dixerit,inter ſe cóſtantia,ſignis notata,rumoribus iactata: cónenire tēpori,loco,rei,perſonæ. DEFENSIONIS autem,primum infirmatio cauſæ.] Defenſionis argumenta ducuntur è cótrarijs locis. Loci ſunt

cauſæ,

cauſæ,facultates,conſequentia,teſtimonia. Tum conſtabit firma defenſio, ſi criminis idonea cauſa nulla repietur,nullæ efficiendi facultates,nulla ſigna,nulla teſtimonia. Dicendũ igitur,cauſas non fuiſſe.Quid odiſſet Clodium Milo,ſegetem ac materiem ſuæ gloriæ?Non modo nihil poteſt, ſed obeſt etiam P.Clodij mors Miloni.Aut nõ tantas fuiſſe.Clodio magna cauſa,magna ſpes in Milonis morte propoſita erat . In Milone nõ modo non tantas,quantas in Clodio, ſed nullas occidendi Miloni cauſas fuiſſe dicit,aut non ſibi ſoli.Cauſam tu nullam reperiebas in Sexto Roſcio,at ego in Tito Roſcio reperio . Aut commodius idem potuiſſe conſequi. Potuit ne ciue egregio et uiro fortiſſimo P. Seſtio collega ſuo uulnerato ? Quem cum omnium gratia noluit,hunc uoluit cũ aliquorum querela occidere? Aut non his eſſe moribus,non ea uita.Reliquum eſt, ut iam illum natura ipſius conſuetudoq́; defendat, hunc aũt hæc eadem coarguant . Nihil per uim unquã Clodius,omnia per uim Milo.Aut nullos animi motus,aut nõ tam impotentes fuiſſe.Quid ſimile Milonis?cuius uis omnis hæc ſemp fuit, ne P.Clodius cũ in iudicium detrahi nõ poſſet , ui oppreſſam ciuitatẽ tenere poſſet.Facultatum infirmatione utetur,ſi aut uires,aut animũ,aut copias abfuiſſe demonſtrat. Alter uehebatur in rheda penulatus,una ſedebat uxor. quid horum nõ impeditiſſimum ? ueſtitus,an uehiculũ,an comes?quid minus promptum ad pugnam?Deinde cõparat Clodianas facultates. Aut alienum tempus . Quid ſi,ut ille ſciuit Milonem fore eo die in uia,ſic Clodium Milo ne ſuſpicari quidem potuit? Aut locum non idoneum. Videamus nunc,id quod caput eſt,locus ad inſidias ille ipſe ubi congreſſi ſunt,utri tandem fuerit aptior &c. Aut multos arbitros,quorum crederet nemini . Patrem Sextus Roſcius occidit: quæro,quõ occidit ? ipſe percuſſit,an alijs occidendum dedit?Si ipſum arguis,Romæ nõ fuit. ſi per alios feciſſe dicis,quæro , ſeruos'ne,an liberos ? quos homines ? indidem'ne Ameria ? an hoſce ex urbe ſicarios ? Si Ameriæ,qui ſunt hi? cur nõ nominantur ? ſi Romæ,unde eos nouerat Roſcius ? qui Romam multis annis non uenit,neque unquam plus triduo fuit. Vbi eos conuenit ? quicum locutus eſt ? quõ perſuaſit ? pretium dedit ? cui dedit ? per quem dedit ? unde,aut quantum dedit? Non'ne his ueſtigijs ad caput maleficij perueniri ſolet? Confirmat arbitros quidem non defuturos, ſed quibus non crederet Roſcius.Cõſequentia ut hoc loco ſumuntur, ferè ſigna ſunt,quæ,auctore Fabio,ſi neceſſaria ſunt, ſoluunt quæſtionem : ſi non neceſſaria,ad tollendã dubitationẽ ſola non ſufficiunt, tamen adiuncta cæteris plurimum ualent.Conſtat aũt Ciceronem euentus appellare nomine conſequentium:conſequentia nominare indicia,non ea ſemper quæ neceſſaria ſunt,ſed quæ ferè eueniunt.Conſequẽtia tamen collecta,efficiunt argumentũ penè neceſſariũ. Ad ea diluenda ſumes propoſitionẽ hanc, non eſſe illa certa indicia facti . rõnem afferes,quia nullo admiſſo, nulloq́; peccato conſequi poſſunt.quod in ſingulis probandum eſt. Cicero pro Roſcio: Nam illa,opinor,tu quoque concedis leuia eſſe atque inepta.Cõuiuia cum patre non inibat,quippe qui ne in oppidum quidem niſi perraro ueniret.Domum ſuam iſtum nõ ſerè quiſquam uocabat:nec mirum,qui neque in urbe uiueret, neque rure uocaturus eſſet. Verũ hæc quoque tu intelligis eſſe nugatoria.Cõſequentia poſſunt alio conferri,ut ad ea quæ nos eſſe facta dicemus : ut ſi pallorem referamus ad morbũ, cruorem ad profluuij cõſuetudinem.Aliquando cum accuſatore cõmunia eſſe dicuntur,& idcirco ualere debere pro periculo,non contra ſalutẽ:hoc eſt,eo pertinere,ut caueamus periculum,non ipſi iudicio opprimamur. aut pro periculo ualere debent indicia.i.accuſatori periculum faceſſere.In teſtes dicit ipſe pro Flacco grauiter & copioſe,in quæſtiones pro Milone.

HARVM cauſarum principia ſuſpicioſa ad acerbitatem ab accuſatore ponentur.] Partium ratio ſic habet in coniectura.Principia ſiue prooemia ſuſpicioſa ad acerbitatẽ , hoc eſt,ſuſpicionum plena,ponentur ab accuſatore, ut acerbe pugnẽt in reum eiuſmodi coniecturæ,& iacta criminũ ſignificationes.denunciabiturq́; inſidiarum cõmune multorũ periculum.tale eſt principium in Verrem: Neminem ueſtrũ ignorare arbitror iudices.Hic ſuſpiciones acerbæ tum in Verrem, tum in iudices;hic commune multorum periculum. Accuſatoris eſt.n.exacerbare iudices,& ſic augere crimen,ut Reip.periculoſum eſſe uideatur. À reo querela conflati criminis,collectarumq́; ſuſpicionũ,& accuſatoris inſidiæ proferentur.q̃d in Chryſogonum facit Cic.pro Roſcio,& tandem colligit: His de rebus tantis,tamq́; atrocibus,neque ſatis me commode dicere,neque ſatis grauiter cõqueri, neque ſatis libere uociferari poſſe intelligo.Et item cõmune periculũ proferetur. In eadem oratione : Hoc cogitetis,niſi in hac cauſa qui noſter animus ſit oſtendetis,eo prorũpere hominum cupiditatem,et ſcelus & audaciã,ut non modo clàm, uerum etiam hic in foro ante tribunal tuũ M.Fanni , ante pedes ueſtros iudices,inter ipſa ſubſellia cædes futuræ ſint. Animiq́; ad miſericordiã allicientur: & modice,hoc eſt,iuſta moderatione,beneuolẽtia iudicum colligetur,in peroratione uehementer imploranda. In eadẽ oratione : Quapropter uos oro atque obſecro iudices,ut attẽte,bonaq́; cũ uenia uerba mea audiatis . Fide ſapientiaq́; ueſtra fretus plus oneris ſuſtuli, quàm ferre me poſſe intelligo.adde quæ ſequuntur. Narratio aũt accuſatoris erit quaſi membratim geſti negotij ſuſpicioſa explicatio.Nam membra narrationi quàm periodo cõuenientiora ſunt , quia pauciora breuioraq́; facilius animo cõprehenduntur, et ſæpius ad aſperitatem ſenſum feriũt.Membratim referre poſſis ad res quæ ſingulæ ex ordine narrãtur . Cum loquor de modo uerborũ, rem ſubiectã minime excludo. Verba ſunt conceptionum animi notæ.Suſpiciones aũt ſunt argumenta coniecturalia,quæ interijciũtur ad ſuſpicionẽ criminis,qualia ſunt infinita propè Ciceronis in Verrem: ut,Iſte homo omniũ æquiſſimus,atque à cupiditate remotiſſimus, ſe cogniturũ eſſe confirmat . Hinc duæ ſuſpiciones,Stheniũ innocentẽ à Verre damnatum iri,q Verres iniquiſſimus eſſet,& percupidus, quodq́; ipſe cõtra legẽ Rupiliã de re uellet cognoſcere. Facile eſt talia reperire. Defenſiones obſcurãtur, cum id quod referre poſſet aduerſarius,animo prouidẽtes,iactis argumentorũ telis obruimus : quod in eadẽ de Sthenio narratione facit. Narratio defenſoris aut præterit ſuſpicionis argumenta:aut ſi præterire nõ poteſt,nec bonum eſt,ueluti tenebris quibuſdã obſcurat.Cicero, qui negare non poſſet odiũ Cluentij in matrem,& diſceſſionem ab ea,his nubibus obtexit: Tulit hoc cõmune dedecus iã familiæ cognationis,nominis,grauiter filius. Augebatur autẽ eius moleſtia quotidianis querimonijs,et aſſiduo fletu ſororis. Statuit tamẽ nihil ſibi in tantis iniurijs,ac tanto ſcelere matris,grauius faciendum,quàm ut illa matre ne uteretur : ne quã uidere ſine ſummo animi dolore nõ poterat, ea ſi matre uteretur,non ſolũ uidere,ſed etiam probare ſuo iudicio putaretur.Deinde quid euenerit,quid inciderit,hoc eſt euẽtus cauſaſq́; narrat,ad utilitatem ſui litigatoris.In cõfirmatione ſæpius accuſator motus animorũ incitat. Hinc amplificationis illæ creberrimæ in Verrem.Reus aũt mitigat, ut ipſe pro Cælio miris modis obiectũ impudicitiæ crimen attenuat, & eius inuidiã tollit. In peroratione utetur accuſator frequentatione argumentorũ,et coaceruatione uniuerſa,hoc eſt,enumeratione confirmationum , ut Cic. ſeptima in Verrem . Defenſor ſi cauſam explicarit,hoc eſt,ſi copioſe tractauerit,utetur enumeratione,& miſeratione ad extremũ. utrũque facit ipſe pro Cluentio. SCIRE mihi iam uideor quemadmodum cõiectura tractanda ſit.] In definitione communia dantur accu

ſatori defenſoriq; præcepta, ſi non omnia(uam & ipſe ſeiungit)tamen ipſa permulta. Vterque definit, uterque definitionē ſuam cōfirmat, & alterius infirmat, uterque nititur æquitate, uterque tractat ſimilia, cōtraria, conſequentia. Vter aũt definiendo uerbo breuiter & circūſcripte, aut deſcribēdo fuſe lateq;, magis ad ſenſum iudicis, hoc eſt, ad opinionē mentemq; penetrarit, & uter ad cōmunem uerbi uim, qua ferè utuntur oēs, & ad præceptionem, hoc eſt, conceptā intelligendi rationē, quam inchoatā habebunt in animis ij qui audient, magis & propius acceſſerit, is uincat neceſſe eſt. Nā ſumma diſputationis huius in definitione, eiusq; explicatione poſita eſt. Non.n. argumentando, crebriſq; enthymematis & epicherematis hoc genus tractatur, ut coniectura, & qualitas: quanquā etiam recipit argumenta: ſed tanquam explicando excutiēdoq; uerbo, eiusq; uim aperte mōſtrando, quod eſt argumentationum loco. Id quale ſit, demonſtrat exēplo. Qui reus eſſet ambitus, pecuniaq; iudiciũ corrupiſſet, abſolutus eſt. Accuſator ægre ferens ſibi cauſam eripi, defert iterũ nomē eius de præuaricatione, corruptoq; iudicio. Reus negat eſſe præuaricationē, quā dicit accuſator, ſi iudices à ſe de re iudicāda ceperint pecuniam, eaq; lege negat ſe teneri. Quæritur quid ſit præuaricatio. definit accuſator: Præuaricatio eſt, omnis iudicij corruptela ab reo, quocunque reus iudicium damnationemq; uitarit, ſiue accuſatore corrupto, ſiue iudicibus, cōtendit accuſator eſſe præuaricationem. Defenſor aũt definit hoc modo. Præuaricatio eſt accuſatoris corruptela ab reo. Accuſatorem aũt, ꝙ ipſe fateatur, negat eſſe corruptum. Hæc prima de uerbo contentio, in qua propius accedit ad conſuetudinem, mentemq; ſermonis, hoc eſt, ad cōmunem loquēdi cōſuetudinē defenſoris illa definitio. nā præuaricatores proprie nominantur accuſatores ſubornati, qui prodita ſua cauſa aduerſam iuuāt partem, & relicta uera criminum probatione, cum reo colludunt. Quid hic accuſator? Quia ſtare uerbo non poteſt, ſententia legis nititur: uoluiſſe legislatorem, ſi unus accuſator corruptus eſſet, iudicium reſcindi: multo magis irritum fieri, ſi totum corruptũ fuiſſet. Deinde nititur æquitate. Aequũ eſſe legē ſic interpretari, quæ de accuſatore quidē præuaricante ſcripta eſſet, ſed cōprehenderet uerbo uno præuaricationis, quæcunque complecterētur in iudicijs corruptis, hoc eſt, oēm iudicij corruptelam ab reo. Defenſor, quoniam agitur de ſcripto & uolūtate, & magis ſcripto iuuatur quàm ſentētia, teſtatur loquendi conſuetudinem: ſic oēs loqui ſolere, ut præuaricationem uſurpent accuſatoris corruptelā ab reo. Deinde utitur argumento à cōtrario, ad inueniendā uerbi ſignificationē, hoc modo: Si quo in iudicio uerus eſt accuſator, qui ab officij præſcripto neque aberrat, neque uarie fluctuat, etiā ſi pecunia inter iudices uerſata eſt, nunquā tamē præuaricatio nominatur: contra in quo uariat accuſator, ueramq; prætermittit accuſationē, in eo dicitur præuaricatio: dubitare poſſumus, ad quem hoc nomen pertineat? Si uolet, ducet argumentũ ex conſequentibus, hoc modo: Si præuaricatio eſt omnis iudicij corruptela ab reo, tabella quidē de omnibus corruptoribus datur iudici. Nō de omnibus aũt, uerum de accuſatore litera dari ſolet. præuaricatio igitur unius eſt accuſatoris. Cōſequentia ſunt, in iudicio præuaricationis literā de uno accuſatore dari, & unum accuſatorem præuaricari. Notum eſt tabellas, in ijsq; literas aut abſolutionis, ut A, aut damnationis, ut C, aut ampliationis, ut N.L. ſolitas dari iudicibus: quarum miſſione in urnam, ſententiæ colligebantur. An nō ſignificat eiuſmodi literam, ſed eam quæ calumniatoribus affigebatur? illā dicit accuſatoribus inimicam, in oratione pro Sexto Roſcio: Si ego hos bene noui literā illam cui uos uſque eo inimici eſtis, ut etiam eas oēs oderitis, ita uehementer ad caput affigent, ut poſtea neminem alium, niſi fortunas ueſtras, accuſare poſſitis. Hæc imprimebatur fronti ignominiæ ſignum. Ad hæc utetur argumēto ex notatione et ui nominis, hoc modo: Quis eſt præuaricator, niſi qui in cōtrarijs cauſis quaſi uarie poſitus eſt? quod accuſatoris unius eſſe quis non intelligit, cũ ſecundũ alterā partem pronũciet iudex, ſolus accuſator diuariare poſſit? Iam poſita ſunt defenſori quatuor argumentādi genera: ex cōſuetudine, ex contrarijs, ex cōſequentibus, ex notatione. Quintũ genus eſt, ex æquitate. Sextum ex auctoritate rerum iudicatarum, & ex fine aliquo periculi. i. ex eo periculo quod impēdet à præuaricatione. Septimum commune eſt, à ſimilibus et exemplis. Dicet.n. æquum eſſe, grauius in accuſatorem animaduerti, qui cauſam receperit, fidem dederit, iudices eluſerit, omnia ſubuerterit: quo ſtante, & officium fidemq; præſtante, iudex errare nō poſſit. Si quos mouerit d.inatos, pronũciabit: ad quem finem tendat præuaricandi periculum, oratione monſtrabit. Vtetur & ſimilibus, & exemplis: quod in oratione pro Cæcina frequēs eſt, in qua agitur de ſcripto & ſententia ad explicandā ſponſionem: ut, Si quis me exire domo coegiſſet armis, haberem actionem: ſi quis introire prohibuiſſet, non haberem? Quoniam aũt accuſator in hac controuerſia, ſententia legis nititur, hoc dicet minime eſſe concedendũ, ut is qui de re confiteatur, & conſentiat oēm iudicij corruptelā eſſe legibus perſequendā, uerbi ſe interpretatione defendat: quod ipſe uehementer agitat in oratione pro Cæcina, Ridiculum uideri, unius literæ momento peruerti iudiciũ: Non deieci, ſed eieci. Hic defenſor etiam æquitate nititur, tanquā æquitate repellat iniquitatem. Mecum, inquit, facit æquitas, meq; iuuat: tu uero æquitate poſthabita, unius uerbi deprauatione atque cōtorta interpretatione, iudicium inuertere cōtēdis. Quo in genere percenſere poterit pleroſque inueniendi locos.] *Si defenſor in hoc genere percenſere. i. ordine recognoſcere poterit pleroſque inueniēdi locos, cur antea dicebat non argumentando hoc tractari genus? Deinde quid repetit eos locos, qui paulo ante aſſignati fuerunt? Dicendum puto, definiendi genus explicando magis quàm argumentādo cōſtari, argumenta recipere tamen ad confirmandā definitionem, à ſimilibus, à contrarijs, à conſequentibus. quæ quidem repetũtur ab eo, quoniam hæc quibus etiam accuſator uti poſſit, uni defenſori attribuere uidebatur. Aut certe repetitio fit, ut aliud dicatur, utrunque ijs locis uti poſſe, ſed reũ frequētius. His aũt non ita frequenter utetur accuſator, non ipſo genere materiæ, ſed quia cōtentus eſt, expoſuiſſe definitionē, certaſſe lege, ſententijs quibuſdā uulneraſſe. Defenſor anxie cauſam uerſat, omnia rimatur, nihil omittit eorũ quæ iuuare poſſunt. Itaq; his utetur frequētius, niſi planè erit abſurda cauſa, ut quæ mala ſine argumētorũ præſidio, ſine firma defenſione periclitatur. Cũ laborat cauſa defenſoris, facile eſt accuſatoré, aut totidē, aut plura argumēta reperire. Amplificatio ab utroque tractari pōt, nũc in digreſſione poſt grauiores locos, nũc in peroratione. Quibus rebus & uerbis fiat amplificatio, quoq; ſtatui loco debeat, ſupra diligēter oſtēdit. Sed cum amplificatio grauis ſit ac uehemens, tum demũ conueniet, ſi rerũ magnitudo, aut perſonarũ ratio poſtulabit. Furioſum profecto uidetur, paruis in rebus tragœdias excitare. Cicero ſecundo de Oratore: Equidē primum conſiderare ſoleo, poſtulet'ne cauſa. nam neque paruis in rebus adhibendæ ſunt hæ dicendi faces, neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorũ mentes oratione flectēdas proficere poſſimus: ne aut irriſiōe, aut odio digni putemur, ſi aut tragœdias agamus in nugis, aut cōuellere adoriamur ea quæ nō poſſint commoueri. Pro Cæcina de uerbo contentio eſt, amplificationes non inſigniter graues, ſed quales poſtulat agri uindicatio.* Habeo iſta. nunc ea, quæ cũ quale ſit quippiā diſceptatur, quæri ex utraque parte.] *Qualitatis eſt extremus ſtatus, cuius ptes ante diſtributæ ſũt.*

nunc

nunc explicandum, quibus nam locis contineatur, & unde petantur argumenta, ſi de re, qualis ſit, oratio naſcetur. Aſſignat igitur fontem iuris, unde ſtatus iuridicialis appellatur, ex quo argumentationū uis omnis hauritur. Ius autē partitur, ut unde cōmodum ſit, ducamus argumentū, aut à toto genere, aut à partibus. Verum faciendum erit, cum cauſa deliberandum: id certe non artis inſtitutio, ſed prudentia monſtrabit. Ius à Celſo definitur, teſte Vlpiano, ars boni & æqui, id eſt recta ratio perſequendi boni, fugiendi mali. Ius diuiditur in duas partes primas & ſummas, naturam atque legem. Ius naturale eſt, quod natura omnia animalia docuit. hinc matrimoniū, hinc liberorum procreatio, hinc educatio. Cicero de Inuentione ſic definit: Naturæ ius eſt, quod nobis non opinio, ſed quædam innata uis affert. Hoc ius ſemper eſt æquum & bonum, nec à recto deuiare poteſt. omniq; bono uiro inſitū, quodammodo prælucet ad cognoſcendam ueritatem. Lex interdum pro ſumma æquitate, utroq; iure ponitur, ut de Legibus primo: Lex, inquit, eſt recta ratio imperandi, atque prohibēdi: quā qui ignorat, is eſt iniuſtus, ſiue eſt illa ſcripta uſpiā, ſiue nuſquā. Et paulo poſt, Lex ratio eſt recta ſummi Iouis. Hic aliter ſumitur, pro ea, quæ ſcripta eſt, aut quæ iure gentium, aut multorum more firmata. Hæc à Papiniano ſic definitur. Lex eſt commune præceptum, uirorum prudentium conſultum, delictorū quæ ſpōte uel ignorantia contrahuntur correctio, communis reipub. ſponſio. Hæc lex ſi bona eſt, à natura non deuiat: ab ea tamen differt, quia lex eſt communium, natura etiam ſingulorum. Naturale, ius aliud diuinum, quod eſt religionis: aliud humanū, quod eſt æquitatis. Sic ab eo docendi gratia nomina diſtinguūtur. Diuiſionis huius explicationē nonnihil forte iuuet id quod Cicero ſcribit de legibus: Eſt igitur, inquit, quoniam nihil eſt ratione melius, eaq; & in homine, & in deo. prima homini cum deo rationis ſocietas: inter quos autem ratio, inter eoſdem etiam recta ratio communis eſt, quæ cum ſit lex, lege quoque conſociati homines cum dijs putādi ſumus. Inter quos porrò eſt communio legis, inter eos communio iuris eſt. Hæc ille. Ex hac communione iuris facile eſt colligere, naturæ ius nō minus ad Deum quàm ad hominem referri: quæ quidem deo poſterior, in traditione diſciplinarum prior eſt, quoniam ea duce ad cognitionem deorum hominumq; peruenimus. Ea ſi fons eſt & origo iuris humani, quia ſeminarium dedit, erit etiam diuini prudens & ſapiens magiſtra. Hoc iure naturali (hoc ſcribit ipſe ſecundo de legibus) dominos eſſe omnium rerum ac moderatores deos perſuaſum eſt ciuibus. Ea quæ geruntur, eorum geri ditione ac numine: Eos optime de genere hominum mereri: qualis quiſque ſit, intueri. Hinc iuſiurandum, hinc fugam mali manere, hinc uim omnem religionum, diuineq; legis. Idē in eodem libro: Lex eſt iuſtorum iniuſtorumq; diſtinctio, ad illam antiquiſſimam & rerum omnium principē expreſſa naturā, ad quam leges hominum dirigūtur, quæ ſupplicio improbos afficiunt, & defendunt & tuentur bonos. Quam uocat hic legem, ad deum & hominem pertinet, tamen refertur ad naturam. Ergo natura, id eſt recta ratio iuris, eſt & diuina, & humana, nec uſpiam ſcripta, ſed animis noſtris inſita. Lex alia diuina, de cultu & cæremonia deorum, qualis eſt in iure pontificio multa. Alia humana, de communione & hominum ſocietate, qualis eſt in iure ciuili. Aequitas eſt duplex. altera directi, & ueri, & iuſti, & æqui, & boni ratione defenditur: id eſt, altera eſt ſimpliciter illa ipſa uera iuſtitia. Hæc idem ſignificant, ius, directum, uerum, iuſtum, æquum & bonum: nempe rectam rationem imperandi atque prohibendi. Altera eſt æquitas, recta quidem, ſed non item ſimplex: quippe quæ referatur ad aliud, ut ad uiciſſitudinem referendæ gratiæ, hoc eſt, uelut ad talionem quandam. ſine qua non eſſet æquitas. Parere patri bene monenti, æquū ſimpliciter: iniuriā ulciſci, æquū uidetur comparata alterius iniquitate. Hæc poſterior æquitas duplex. altera, gratia eſt in referendo beneficio: altera, ultio, quæ uerſatur in ulciſcenda iniuria. Hanc libro de Inuentione appellat uindicationem: per quam contumeliam defendendo aut ulciſcēdo propulſamus à nobis, & à noſtris qui chari nobis eſſe debent, & per quam peccata punimus. Eam naturæ facit partem, quia à natura eſt æquitas, ex æquitate manat ultio. Communia ſunt quædam naturæ atque legis: utraque diuina eſt & humana, utraque ſpectat æquitatem, utraque ad uiciſſitudinem referendæ gratiæ pertinet. Legis autem propria ſunt ſcripta. neque enim ius naturale ſcribi poteſt, ſed ſi quid eſt cōmune, quod ab illo fonte deriuatur, id ſcriptum, nomine legis appellatur. Lex præterea ius gentium non ſcriptum comprehēdit, & conſuetudinē, quia utrunque pro lege ſeruatur, ac legis eſt ſcriptæ quiddam ſimillimum. Ius gētium definit Vlpianus, quo gentes humanæ utuntur. Differt à naturali, quòd hoc omnibus animalibus, illud ſolis hominibus inter ſe cōmune ſit. Ex illo bella, diſcretæ gentes, regna condita, diſtinctæ poſſeſſiones, agris termini poſiti, ædificia collocata, commerciū, uenditiones, emptiones, locationes, conductiones, obligationes inſtitutæ. magna pars horum eſt ἄγραφος, neque literis continetur. Ius conſuetudinis hoc modo à Cicerone definitur, quod uoluntate omniū ſine lege uetuſtas comprobauit, quo quidem iure plurimū utuntur omnes. Ius legale ſcriptum, aliud eſt priuatum, aliud publicum. Publicum eſt, quod ad ſtatum reipub. pertinet, ut lex ea, qua tenētur omnes, ut ſenatuſconſultū de ſtatu ciuitatis, fœdus, ſocietas cum externo populo. Etenim neque lex omnis publica eſt, neque omne ſenatuſconſultum publicū. ſed publicum ius in ſacris, in ſacerdotibus, magiſtratibus, & communione ciuium. Priuatum ius, quod ad ſingulorum utilitatem pertinet: ut tabulæ, id eſt omnes literæ quibus ineſt teſtimoniū iuris noſtri: ut pactum, quod inter aliquos conuenit: ut conuentū, quod quid à pacto differat, ex Vlpiano colligi poteſt ſecundo Pandectarum. Eſt, inquit, pactio, duorum pluriumúe in idem placitum & conſenſus. Conuentionis uerbum generale eſt, ad omnia pertinens, de quibus negotij contrahendi tranſigendiq; cauſa conſentiunt qui inter ſe agunt. Hæc ille. Pactū, & conuentum ſæpe confunduntur. Stipulatio, genus eſt obligationis, ex interrogatione & reſponſione contrahentium firmatū. de ea ſupra diximus. Ius legale non ſcriptum, duplex. Alterum conſuetudine aut gētium, aut populorum, aut ſingularum ciuitatum obtinetur. alterum conuentis hominum, & quaſi conſenſu ualet. Ne mireris autem conuenta & ad ſcriptum genus, & ad non ſcriptum referri: cum ſint alia conuenta ſcripta, alia nuſquam ſcripta: ſicut & conſuetudines aliæ ſcriptæ ſunt, aliæ ueluti per manus poſteritati traduntur. Ex his omnibus eruuntur argumēta. Deinde locus eſt communis, à natura præſcriptum, ut noſtros mores legesq; tueamur: quo genere diſputādi uehementer eſt uſus in oratione pro Cluētio: Indignius, inquit, in ea ciuitate quæ legibus teneatur, diſcedi à legibus. Hoc enim uinculū eſt huius dignitatis, qua fruimur in repub. hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis, mens & animus & conſilium & ſententia ciuitatis poſita eſt in legibus. ut corpora noſtra ſine mente. ſic ciuitas ſine lege, ſuis partibus & neruis, ac ſanguine & membris uti non poteſt. Legū miniſtri, magiſtratus: legum interpretes, Iudices: legum denique idcirco omnes ſerui ſumus, ut liberi eſſe poſſimus. Hæc qui perpēderit, intelliget qua oratione noſtros mores legesq; defendere debeamus.

ET quoniam breuiter aperti fontes ſunt, &c.] Aperti ſunt fontes æquitatis, unde liceat haurire probationem, ſi modo exercitatio & facultas anteceſſerit. Nihil enim ferè loci conferunt imperitis, et inexercitatis: nec aurum terræ uenis includi profuerit, niſi collegerit fodiētis induſtria. Ergo exercitatione eſt opus, ut diſcamus à philoſophia quæ ſit

naturæ uis & ratio, quodnam ſit conſilium legum. Hoc autē ſuppeditabunt libri Platonis, nec non Politica Ariſtotelis. Dicendum de more maiorum ex libris de repub. atque hiſtorijs. Dicēdum de propulſanda iniuria, de ulciſcenda, de omni parte iuris, & id quidē ex iure ciuili. Itaque ſententia Ciceronis eſt, neminem optime poſſe tractare qualitatē, qui neſciat philoſophiam eam quæ eſt de officijs, de legibus, de repub. de iure ciuili. Nec ſatis eſt iſta nouiſſe, niſi meditando & exercendo produxeris in cōtētionem. Pars eſt iuridicialis ſtatus, in qua factū per ſe improbabile, aſſumptis extrinſecus auxilijs tuemur. Aſſumimus aut imprudentiā, quæ ignoratione lapſa eſt: aut neceſſitatem, quæ uim attulit: aut caſum, qui ſine hominū cōſilio accidit: factumq́; deprecamur & amolimur locis æquitatis, quæ penſitatis omnibus ſuū cuique reddit iuſtitiæ pondus. Hæc expoſuimus loco ſuperiore, ubi qualitatē partiebatur. Expoſitum eſt. ut potui breuiſſime, de omni controuerſiarum genere.] Legales ſtatus rationalibus quidem continentur: ſeparātur tamen in traditione præceptorū, ut ſit procliuior ac mollior omnis uia docendi. Quatuor ferè numerari ſolent, unus ex ambiguo, alter ex ſcripto & uoluntate, alius ex cōtrarijs legibus, quartus è ſyllogiſmo. Paulo ante tres modo faciebat, præteriens ſyllogiſmum: quod hic etiam facit, quia ſyllogiſmus eſt ambiguitatis. ut: Sit'ne amatorium uenenum. Sit'ne idem occidere ferro, quod lapide. Secundo de Oratore unum facit omnino ambiguum. nec enim eſt eadem ratio docēdi, nec teritur ſemper eadem uia. Primus eſt ſtatus ambigui, dicitur amphibologia, cum uoces aut ſingulæ aut cōiunctæ diuerſos intellectus habent: Vtamur eius exemplo: Paterfamilias cum filium hæredem faceret, uaſorum argenteorum centum pondo uxori ſuæ ſic legauit, Hæres meus uxori meæ uaſorum argenteorum pondo centum quæ uolet dato. Poſt mortem eius uaſa magnifice & pretioſe cælata petit à filio mater. Ille ſe quæ ipſe uolet debere dicit. Hic duobus aduerſarijs præcepta communia. uterq; enim hanc ſignificationem, qua utetur ipſe, dignam ſcriptoris prudentia defendet: ut hæres contendet relictam ſibi liberam dandi poteſtatem, quia uidebat teſtator homo prudens oriri poſſe ea de re controuerſiam. Mulier autem, nihil attinuiſſe adſcribi, quæ uolet, ſi hæredis permitteret uoluntati. eo enim nō adſcripto, nihil ineſſe dubitationis, quin hæres quæ ipſe uellet, daret. Idcirco prudenter adſcripſiſſe. Vterque alterius improbabit ſententiam, aut quia ſit abſurda & diſſentanea, aut inutilis, aut iniqua, aut etiam turpis: ut hic hæres: Enimuero abſurdum eſt id arbitrari, patrem mihi omnium rerum feciſſe poteſtatem, uaſorum delectū ſuſtuliſſe: turpe, ueterem domū, quo ſe recipiant hoſpites, ornamētis uaſisq́; nudaſſe: Iniquum, plus habere iuris eam quæ rē percipit extra ſortem, quàm qui legitimus eſt hæres: inutile uero mulieri, quæ uidua facta nihil poſthac elegantium uaſorum in medio ſit habitura. Contra utetur mulier è diuerſis locis. Vterque dicet, alterius ſententiam diſcrepare cū cæteris ſcriptis, uel aliorum, uel eiuſdē: ut ſi dicat hæres, teſtamento contineri ſententiam, qua pater filio demādat omnem rerum ſuarū ordinationem, ut fiat quod hæredi uiſum fuerit ex æquo bonoq́;: id non poſſe ratum haberi, ſi mulier excipiat quæ uolet. Vterque laudabit hominem, ut iuſtum, ut prudentem, qui ſatis cauerat quidem: ſed qui tamen, ſi integrū daretur, ſcripturus eſſet planius, ne cui præberetur anſa calumniandi. uterque tandem ſuam ſententiam dicit nihil habere aut captionis, aut uitij: contrariam autem ſi probarit, fore ut multa uitia conſequantur: Quid porrò captionis, inquiet, aut uitij eſt, eum pro arbitrio uaſa dare, cuius omnia iure, lege, teſtamento facta ſunt? cui pater reliquit omnem rei familiaris adminiſtrationem? Quàm multa ſequuntur incommoda, ſi teſtamēti ratio uertatur? à iure ſuo depelletur hæres: ſtultitiæ pater accuſabitur, qui domū ſpoliarit ornamentis. Iniquus eſſe uidebitur filio, cui maxime cautū uolebat. contraria ſcripſiſſe, ac deliraſſe arguetur. quo iudicato, nihil oberit quo minus omnia reſcindatur. Hactenus de locis ambiguitatis, qui finitimi ſunt æquitati: & ex parte uergunt ad loquēdi conſuetudinem. Cum autem aliud ſcriptor, &c.] Alter eſt ſtatus legalis ex ſcripto & ſentētia, cum aliud ſcriptor ſenſiſſe, uidetur, & aliud ſcripſiſſe. Paterfamilias qui grauidam, ut putabat, uxorem relinqueret, hoc modo teſtamentum condidit: Si poſthumus meus ad annos tutelæ ſuæ peruenerit, hæredem faciet quem uolet. Si antequam in tutelā ſuā uenerit moriatur, Marcum Curium ſecundum hæredem inſtituo. Pater deceſſit. poſthumus non eſt natus. Curius init hæreditatem. Contra petit Coponius agnatus. apud Centumuiros Scæuola Coponij cauſam agit, Craſſus autem M. Curij. Scæuola ex ſcripto teſtamentorum iura defendit: Craſſus ex ſententia. Fingamus igitur, uti Scæuolam ea ratione dicendi, quam Cicero præſcribit, quo facilius præcepta uideamus. Vbi fecerit aditum cauſæ, rem omnem ut geſta ſit exponet: deinde utetur recitatione teſtamenti: quo recitato, inſtabit aduerſario, hoc eſt, urgebit aduerſariū, quid audiat? quid ſentiat? quid iudicet? quid uelit? Iterabit eam partem, qua ſcriptum eſt, Marcum Curium hæredem inſtitui ſi poſthumus ante annos tutelæ ſuæ deceſſiſſet: quòd in ea uerſatur omnis controuerſia. Rogabit, num ante ſcriptū neget, cum ſit in manibus teſtamētum: num fecerit contra teſtamentum Curius, qui adierit hæreditatem? Poſt iudicem ad uim ſcripti uocet, hoc eſt tractet argumentationē, qua demōſtretur à uerbo recedi non oportere: quod Aquilius iuriſconſultus Ciceroni reſpondit. Hac cōfirmatione uſus amplificet rem lege laudata: quod ſcriptum defendit, id ampliſſime commendet: ut retinere poſſit, dicat hic teſtamentum bene prudenterq́; conſtitutum: omnia quæſita, omnia explorata, omnia meditata, omnia ſapienter eſſe confecta. Ex eo loco deueniat ad M. Curij audaciam, qui cum palàm contra fecerit, idq́; fateatur, adſit tamē, factumq́; defendat. Quid autem amplificando ſumi oporteat & augeri, tum exercitatio, tum Ciceronis oratio pro Cæcina ſubminiſtrabit. Poſt infirmet defenſionem, non eſſe ferendum, à quoquam potius latoris ſenſum, quam à lege explicari: hoc eſt, indignum uideri à quopiam homine, neque ita docto, neq; probo, ſcriptoris ſenſum ad libidinem deprauari, ſcriptū relinqui, eius uiri prudentiam negligi, in quo ſtet aduerſarij præſidium. Cur, inquit, ita ſcripſit, ſi non ita ſenſit? cur nō planè & dilucide ſcripta negliguntur, ut tua unſquam ſcripta, & eadē abſurda, comprobentur? Cur prudentiſſimos in ſcribēdo uiros, ſummæ ſtultitiæ putas eſſe damnandos? Qui te hominem imperitū ſapere arbitraris, quid impediebat teſtamenti ſcriptorē, quo minus exciperet illud, quod fatearis te ſecutum, ut ſi forte poſthumus nullus naſceretur, hæres inſtitueretur Curius? Vides ne ut aliæ teſtamenti partes optime deſcriptæ ſint? ut excipienda exceperit? ut iungenda coniunxerit? quod cū in hac parte non eſſe factū contendis, uniuerſum teſtamētum praua interpretatione diſſoluis. Ad hæc rationem quæret, quamobrem non ſit exceptū, quia uidebat homo ſapiens, ſi nullus eſſet poſthumus, fore ut agnati, quod maxime uolebat, lege tenerent hæreditatem: ſi quis autem natus eſſet, quoniam Curius illi beneficia paterna contuliſſet, ut dignus hæreditate cenſeretur. Dicet etiam aliam cauſam obtemperandi, aliam abrogandi. Obtemperamus, ad percipiendum bonum: abrogamus, id eſt uirtute & poteſtate exuimus, ad euitandum malum. aduerſarium obtemperare nolle, quia non putet in rem ſuam futurum: nō eſſe committendum, ſi obtemperare nolit, ut abroget ſcriptū. Tandem amplificādi cauſa de conſeruandis legibus, de periculo rerum publicarum atque priuatarum, ſi leges & ſcripta cōtemnantur, cum in alijs locis, tum in peroratione maxime, grauiter erit uehementerq; dicendum. quod cum pro Cluentio et

Cæcina

Cæcina facere uidemus. Ille aũt qui ſe ſententia legis uoluntateq́; defendet, in conſilio atque in mente.] Quæ poſſent arte leges & ſcripta defendi, ſi uerbo ſtandum putemus, breuiter quidem, ſed aperte monſtrauit. E contrario ſuggerit argumenta illi qui ſe ſententia legis & uolũtate defendet. quæ propè omnia tractauit in oratione pro Cæcina. Primum eſt, In cõſilio atque in mẽte ſcriptoris, non in uerbis ac literis uim legis eſſe ponendam. An hoc, inquit, dubium eſt, quin neque uerborũ tanta copia ſit, non modo in noſtra lingua, quæ dicitur eſſe inops, ſed ne in alia quidem ulla, res ut oẽs ſuis certis ac proprijs uocabulis nominentur? neque uero quidquã opus ſit uerbis, cũ ea res, cuius cauſa uerba quæſita ſint, intelligatur? Alterum eſt, q nihil exceptum ſit, id eſſe laudandum, ne diuerticula peccatis darentur, atque ut ex facto cuiuſque iudex legis mentem interpretaretur: hoc eſt, ſpectandam ubiq; uolũtatem, ne omne ſcriptum facile cõuelli poſſit. Idem: Quod magiſtratus edictũ, quod fœdus aut pactio, quod, ut ad priuatas res redeam, teſtamentũ, quæ iudicia, aut ſtipulationes, aut pacti & conuenti formula non infirmari & conuelli põt, ſi ad uerba rem deflectere uelimus, conſilium aũt eorũ qui ſcripſerunt, & rõnem & auctoritatem relinquamus? Tertium eſt, urgẽdum exemplis, in quibus omnis æquitas perturbetur, ſi uerbis legum ac non ſententijs pareatur. Idem: Actio eſt in auctorem præſentem, his uerbis: Quandoquidẽ te in iure conſpicio. Hac actione Appius ille cæcus uti non poſſet, ſi tam uere homines uerba conſectarentur, q̃ rem, cuius uerba ſunt, non cõſiderarent. Teſtamẽto ſi recitatus hæres eſſet pupillus Cornelius, iſq́; iã annos uiginti haberet, uobis interpretibus amitteret hæreditatẽ. Alia ſunt apud eum permulta. Quartũ eſt genus eiuſmodi calliditatis & calũniæ, retrahendũ in odiũ iudicis, cum quadam inuidioſa querela. Idem: Atque illud in tota defenſione tua mihi maxime mirũ uidebatur, te dicere iuriſcõſultorum auctoritati obtẽperare nõ oportere: quod ego tametſi nõ primũ, neque in hac cauſa ſolũ audio, tamẽ admodũ mirabar, abs te quãobrem diceretur. Nã cæteri tum ad iſtam orationẽ decurrunt, cum ſe in cauſa putant habere æquũ & bonum quod defendat. Si contra uerbis & literis, & (ut dici ſolet) ſummo iure cõtenditur, ſolẽt eiuſmodi iniquitati & boni & æqui nomẽ dignitatemq́; opponere. Tum illud quod dicitur, irrident, tũ aucupia uerborũ & literarum tẽdiculas in inuidiã uocant, tũ uociferantur, ex æquo & bono, nõ ex callido uerſutoq́; iure rem iudicari oportere: ſcriptũ ſequi, calumniatoris eſſe: boniq́; iudicis, uolũtatẽ ſcriptoris, auctoritatemq́; defendere. Eſt etiã cum peccet aliquis imprudentia. Quicunque in forum tulerit enſem, det ſeſtertia ducenta. Peregrinus q de lege nihil audijſſet, enſem tulit. Is imprudẽtia lapſus eſt, non ad delictũ, ſed ad caſum neceſſitatemq́;: cui ſi creatur periculum, deprecandum & auertendum erit ex æquitatis ſententijs, cõtra acerbitatem uerborũ quibus nitetur accuſator. SIN ſcripta inter ſe diſſentiẽt, tãta ſeries artis eſt, et ſic inter ſe ſunt pleraque connexa, & apta, ut quæ paulo ante &c.] Tertius eſt ſtatus legalis ex cõtrarijs legibus, quæ ἀντινομία dicitur, nõ quod iure ipſo lex legi poſſit eſſe cõtraria, quia ſi diuerſum ius eſſet, alterũ altero abrogaretur: ſed quod leges caſu colliduntur, & eueniunt. Eius rei ponit exẽplum ſecundo de Inuentione. lex eſt, Qui tyrannum occiderit, Olympionicarũ præmia capito, & quã uolet ſibi rem à magiſtratu depoſcito, & magiſtratus ei concedito. Et altera lex eſt: Tyranno occiſo, quinque eius proximos cognatione magiſtratus necato. Alexandrũ qui apud Pheræos in Theſſalia tyrannidem occuparat, uxor ſua, cui nomen Thebe fuit, noctu cũ ſimul cubaret, occidit. Hæc filiũ ſuum, quem ex tyrãno habebat, ſibi in præmij locum depoſcet. Sunt qui ex lege puerum occidi dicãt oportere. res in iudicio eſt. Hic, quia ſeries artis eſt, hoc eſt q in arte ſunt pleraque cõnexa, pertinẽt ea præcepta quæ data ſunt tũ de ambiguo, tum de ſcripto & uoluntate. Ex ambiguo ſumetur illa diſputatio, qua tuemur legẽ eſſe præferẽdã, q ſit æquior & utilior, q nihil habeat captionis & uitij, nihil abſurdi, ſtulti, iniqui, contrarij. Ex ſcripto & uoluptate ſumitur utriuſque legis interpretatio, & eius pro nobis facit, è locis idoneis confirmatio. In explicandis conſtitutionibus legalibus uti potui uerbis atque præceptis rhetorũ multorum, maxime eius qui ſcripſit ad Herennium, et Ciceronis in 2. lib. de Inuentione, & Quintil. in ſeptimo & Victorini, & Maturãtij: ſed ita iudicaui, eam rem ſuperuacuam fore, & ingenijs rudibus, quibus ferè commentaria parantur, obfuturam. Expoſitæ ſunt tibi omnes oratoriæ partitiones, quæ quidem è media illa noſtra Academia floruerunt.] De ratione partiendi poſtremam fecit hanc partem, ut ſimul ab arte commẽdetur opus, ſimul ad ſtudia magnarum rerum tum Cicero filius, tum cæteri adoleſcentes incitentur. Artem partitionum deriuant à media Academia, hoc eſt philoſophia Platonica, cuius illũ fuiſſe ſtudioſum, notum eſt. Philoſophiæ eſſe cẽſet, partiri totum in ſuas partes: definire quæ ſunt definienda: diuidere ambigui partitiones, hoc eſt illud omne quod eſt multiplex, ut cum genus diuiditur in formas: argumentorum locos noſſe, quæ ſcientia Topica eſt: argumentationem ipſam cõcludere, quæ facultas eſt ſyllogiſmorum: noſſe quæ ſumẽda in argumẽtando ſunt, ut omnia cõfeſſa & probabilia: quid ex ijs quæ ſumpta ſunt efficiatur. i. quæ concluſio ſequatur: uera à falſis, ueriſimilia ab incredibilibus dijudicare & diſtinguere: aut male ſumpta, cuiuſmodi ſunt falſa, cõtraria, repugnãtia, ſtulta: aut male concluſa, ut ab aſſumptis abhorrentia, reprehendere, & eadẽ uel anguſte diſſerere ſine ulla copia dicẽdi, ut dialectici qui appellantur: uel, ut oratorẽ decet, late exprimere. Hæc, inquam, omnia eſſe cenſet illius exercitationis & philoſophiæ, in qua Platonici uerſantur. Nõnulli dialecticorum & rhetorũ ſibi impudenter arrogant iſtorum omniũ ſcientiam, propterea q in arte ſua uident aliquot ijs de rebus præceptiũculas. Iſtuc neque libellis rhetorum, neque dialecticorum continetur. Oſtendit Ariſtot. ſeptimo Topic. Exacte, inquit, et exquiſite tradere quid ſit definitio, quidq́; definire oporteat, nõ huius negotij eſt. À philoſophia igitur maiori petendum eſt, ſine qua nulla eſt rerũ artificioſa cognitio. Partiri aũt, & diuidere, & definire, & aliquid argumentando aſſumere, & rerum differentias tractare aut reprehẽdere ſine cognitione rerũ, ſummæ dementiæ eſt. Itaque qui nihil aliud quàm dialecticorũ præcepta norunt, nihil iſtorũ cõmode facere poſſunt. Sed Academici, qui de rebus omnibus in contrariã partem diſputabant, qui rerum naturas uirtuteſq́; exploratas habebant, qui nullas artes nõ tenebant, diſciplinas omneis illa ſua infinita ſcientia, ſummaq́; exercitatione tractare potuerunt. Adde q nemo põt eſſe conſummatus uel dialecticus, uel orator, qui cæteras ignoret artes. Nam ſi utriuſque eſt de re propoſita diſſerere, certe ad diſſerẽdum neceſſe eſt uim rerum naturamq́; percepiſſe. Ea aũt à philoſophia ſubminiſtratur, ſicut ratio tractandi à dialecticis atque rhetoribus. De Academia ſcribit iſtuc Academicarũ quæſtione prima. Fuit à Platone accepta philoſophandi ratio triplex: una de uita & moribus, altera de natura & rebus occultis, tertia de diſſerẽdo, & quid uerum, & quid falſum, quid rectum in oratione prauum'ue, quid cõſentiens, quid repugnans, iudicando. Tertiã facit partem dialecticæ atque rhetoricæ, quia ordine diſſerendi cæterarũ artium cognitionem ſubſequuntur. Inde colligitur, à philoſophia ſuppeditari dicendi materiã, à dialectica & rhetorica ueluti formã rationemq́; eligendi atque extruendi. Pleni ſunt philoſophorum libri diſputationum de bonis rebus & malis, animi, corporis, & fortunæ, de æquis &

iniquis,utilibus,inutilibus,honeſtis,turpibus.Hæc oratori tra- ctanda ſunt & in exornatione, quæ bona & honeſta cómen dat: & in deliberatione,quæ honeſta ac utilia quærit: & in iudicio,cuius eſt finis æquitas.Vnde igitur petet? A` philoſo- phis: Omnis.n.ubertas, & quaſi ſylua dicendi ducta ab illis eſt.Cic.in Oratore: Poſitum ſit igitur in primis,quod poſt ma gis intelligetur,ſine philoſophia non poſſe effici quem quæri mus eloquentem.Sunt igitur ſapientiæ fontes,ad quos qui p- uenerit,& hæc ipſa melius,& multo maiora alia cognoſcet.

FINIS.

ORNATISSIMO VIRO D. CASTELLANO EPI SCOPO TVLLENSI ET REGIO ANAGNO- STAE, PETRVS GALLANDIVS. S. P.

q

VI in aliorum locum ſuccedunt,eorum qui decedunt rogatu, conſilio, & hortatu Caſtellane doctiſsime,prouidere magna cura debent,ne potius in locum ſucceſsiſſe, quam in eadem ſtudia,uoluntateſque uideri poſsint. Quid.n.tam æquum aut hone- ſtum,tanta cum laude adiunctum,tam denique illuſtre,quàm qui uirtutis nomine ti- bi plurimum defert,eidem omni officiorum genere ſatisfacere conari, & dignitatem eius,modis omnibus,amplificando,quæque illi grata fore cognoſcis faciendo,teſtatã præbere animi grati ſignificationem? Quid tam illiberale & ſceleratum, q̃ eum, cui tu fortunarum rerumq́ue omnium poteſtatem facias,diſpenſationem & procurationem mandes,omnia aut interuertere,aut negligere,aut denique de ijs aliquid ſtatuere contra uoluntatem tuam? Cum itaque Latomus noſter commeatu à Rege per te impetrato,decreta ſubſtitutione noſtra,in Italiam,cuius uidẽ dæ deſiderio multis iam annis flagrabat,ſuperioribus diebus proficiſceretur, enarrationeſque ſuas in Ci ceronis Partitiones oratorias confuſe congeſtas, urgente diſceſſu præfeſtino emaculatius deſcribere, & ordine digeſtas calcographo typis excudendas,ut uolebat, tradere non poſſet, omniumq́ue recognoſcẽ dorum,& ſuo tempore iudicio meo edendorum,curam mihi demandaret, nihil prius faciendum eſſe du- xi,quam ut poſthabitis negotiis omnibus meis,quibus grauiter impediebar,cum Latomi,tum etiam ſtu dioſorum literarum nomine,de eorum editione primo quoque tempore cogitarem. Nam cum ea bene dicendi cupidorum ſtudia plurimum iuuare poſsint,maligne omnino & contra ingenium meum feciſſe uidebor, ſi iis ſtudioſos carere ſinam diutius. Neque uero aduerſus Latomum æquior multo iudicari poſsim,ſi quo minus ille laborum optimorum fructum capiat,eius ſcripta ſupprimam,aut eorum editio nem in aliud tempus differam. Capiet autem ex iis uel maximum,cum ea omnium manibus teri, ab o- mnibus in ſinu geſtari,ex iis ad bene dicendi ſtudioſos utilitatem incredibilem peruenire cognoſcet. De quibus quia & tu,& docti quiq́ue facile iudicabunt,hoc tantum dicam, germana locorum obſcuriorum enucleatione,qualia permulta ſunt in genere uerſo & mutato,ut alia multa ſilentio tranſmittam: exem plis ad ea appoſitiſsimis,breuitate & perſpicuitate nihil me uidiſſe in hãc uſque diem perfectius. Neque inficior,eſſe permulta in noſtris æqualibus hominibus doctiſsimis,qui in eodem ſtadio cucurrerunt,quę laude & admiratione proſequar: ſed hæ uirtutes,liceat hoc citra cuiuſquam offenſionem dicere, in hoc libro Latomi proprie quodammodo mihi uidentur. Hoc quidquid eſt uir ornatiſsime, quod ille factu- rus erat,ſi non abeſſet, ſub tui nominis auſpicio in publicum prodire uoluimus, ut qui in florentiſsima Regis aula,ad rerum grauiũ ſtudia,Regem ipſum proceresq́ue excitas & inflammas,ad has quoque man ſuetiores artes,ſine quibus languent ſordentq́ue omnia diſciplinarum genera,nobilitate florentes ado- leſcentes extimules & acuas. Vale literarum ornamentum, & præſidium ſingulare. Pariſijs è Gy- mnaſio noſtro Pleſſeo, Idib. Nouemb.

ARGVMENTVM.

• ſ

CRIPSIT *hunc librum Cicero dominante C.Cæſare in rep.cum ſe in otium contuliſſet: & ſcripſit ad filium,qui eodem tempore Athenis ſtudebat,cum antea Romæ ſub pædagogis,& à patre ipſo Græ ce inſtitutus fuiſſet. Nulla.n. ferè extabant latina in his artibus,quæ cognitione digna haberẽtur,ex ceptis paucis Antonij oratoris, ſicut ipſe teſtatur in libris de Oratore.Itaque cum hæc & alia ſuis trade ret, ſcripſit multa,non ſolum de dicendi ratione,ſed etiam de philoſophia, quibus diſciplinas Græcorũ princeps ſua ætate latinis literis illuſtrauit. Partitiones appellauit,q dicendi doctrinã diſtributam par- tibus ſuis uniuerſam complectantur,quæ uia artium tradendarum propria eſt,& à Græcis μέθοδος ap pellatur. Quidqd.n.unum eſt,& partes habet,ſiue hæ formæ ſint, ſiue membra quædam totius,id ita rectiſſime cognoſcitur, ſi quæ latent in eo,digerantur ordine,& diuidendo definiendoq́; explicentur. Rhetorice autem una eſt fine bene dicendi. Capi- ta tria habet,uim oratoris,orationem,quæſtionem,ad quæ accommodatur omnis dicendi præceptio. Ita fit,ut his tribus explica tis tota dicendi doctrina explicata teneatur.*

TVDEO *ui pater.*] *Principium aptum eſt à perſona patris,& ſtudijs filij: in quo cauſa ſcribendi exprimitur. Latine ſcire uult filius, quia artes dicendi, ſicut modo dixi, à græcis petebantur.* Otium autem.] *Dicit ſcribendi facultatem nunc primum ſibi oblatam eſſe, eamq; maximam, quoniam propter rempub. ante nõ licuerit. Deinde iſta tua ſtudia.*] *Ad illud refertur, quod dixit filius, Et ſi uis. Vis'ne igitur.*] *Oſtendit utilitatem dialogi. Primum in ipſam uim oratoris.*] *Hæc princeps partitio eſt, ex qua deinceps cæteræ deducũtur. Vis oratoris eſt, qua quæ in oratione ſunt, induſtria eius efficiuntur. Hæc primũ natura cõſtat, deinde arte perficitur, poſtquã uſu confirmata eſt, et in prõptu habita, facultas appellatur. Oratio, opus eſt oratoris: quæſtio, materia circa quã uerſatur. Ita fit, ut horũ triũ præceptione, tota dicẽdi doctrina, comprehendatur. In rebus & uerbis.*] *Vis dicendi primũ in oratore eſt, ut in ſubiecto: deinde in rebus & uerbis, ut in materia. quemadmodũ ſculpendi artẽ tũ in artifice tum in marmore & ære eſſe dicimus. Sed & res & uerba inuenienda ſunt.*] *Inuentio et collocatio rerũ ſunt propriæ, quãuis uerba etiã inueniri et collocari dicãtur, hoc eſt, eligi et cõſtrui in dicendo. Eligũtur. n. grauiora, leniora, ſignificantiora. Conſtruũtur apta, & bene cohærentia. Elocutio & actio uerborũ ſunt propria. Cuſtos horũ omniũ eſt memoria. Orationis quot ſunt partes. C.P. Quatuor.*] *Alij plures faciũt, adduntq; propoſitionem, diuiſionem, refutationem, egreſſionẽ. Sed propoſitio ſub cõfirmatione cõprehẽditur. Diuiſio pars eſt propoſitionis. Refutatio à cõfirmatione nõ ſeparatur, cũ eiuſdẽ ſit & probare ſua, & aliena refellere. Egreſſio pars eſt eius, ex quo egredimur. Ad impellendos animos.*] *Quia oratoris officiũ ẽ, nõ ſolũ docere, ſed etiã mouere auditorẽ. Quid eſt quæſtio, &c.*] *Infinita quæſtio generalis eſt, de re uniuerſa quærens. Finita ſpecialis, in certis perſonis, locis, cauſis, modis, tẽporibus locata. Itaq; infinita cõſultatio appellatur, quod ad eã definita referenda ſit, et ex cõſultatione eius ſtatuẽda: ut, An inſidiator iure interficiatur. Finita cõtrouerſia uocatur, quod cũ in diſceptatiõe poſita ſit, tamẽ niſi ad infinitã referatur, explicari nõ poſſit: ut, An Clodius iure interfectus ſit. Hoc. n. niſi inſidiatorem, uel ſeditioſum iure interfici cõſtet, cõtrouerſum manet. Itaq; recte præcipiunt in cauſis finitã quæſtionẽ ad infinitã reuocãdã eſſe, ut per hãc illa explicetur: de qua re etiã Agricola de prædicatiua & conditionali quæſtione loquitur.*

- *Doctrina dicendi,*
  - *Vis oratoris,*
    - *Inuentio*
    - *Collocatio*
    - *Elocutio*
    - *Memoria*
    - *Pronunciatio.*
  - *Orationis partes.*
    - *Exordium*
    - *Narratio*
    - *Contentio*
    - *Peroratio.*
  - *Quæſtio.*
    - *Infinita*
      - *Cognitionis.*
        - *An ſit*
        - *Quid ſit*
        - *Quale ſit*
      - *Actionis.*
    - *Finita, quæ eſt cauſa.*
      - *Demonſtratiua*
      - *Deliberatiua*
      - *Iudicialis.*

V T *inueniat quemadmodum.*] *Ergo non ſolum argumenta, ſed etiam affectuum materia inuentioni ſubiecta eſt, de quo uide Agricolam lib. 2. Motum eorum animis afferat.*] *Sub motu grauiores & leniores affectus comprehenduntur. Quos uocas locos?*] *Locus, ſedes argumenti eſt, ut ipſe docet in Topicis, ubi hæc omnia latius explicantur. Ariſtoteles tum τόπους tum στοιχεῖα uocat, hoc eſt, & locos & elementa, quod in his & lateant argumenta, & ex eiſdem tanquã ex principijs oriantur. Probabile inuentum.*] *Hoc eſt, res ſiue ratio probabilis, quæ ex certo loco ducta ualet ad faciendã fidem. In hac, materia eſt argumẽti: in exponẽdo forma, quæ argumentatio appellatur. Materia eadẽ eſt apud rhetores & dialecticos, quare & loci hic ijdẽ qui in Topicis. Forma plurimum differt, cũ aliter diſſerat dialecticus, aliter dicat orator, finibus diuerſis propoſitis: cũ alter docere tantũmodo conetur id quod ſuſcepit, alter mouere etiã atq; affectu impellere auditorẽ. Quomodo igitur duo genera iſta diuidis.*] *Ariſtoteles ἔντεχνα & ἄτεχνα uocat, hoc eſt, artificialia & remota ab arte. Artificialia ducuntur ex ipſa quæſtione, per induſtriã oratoris: atque idcirco uocãtur inſita. Remota, extra quæſtionẽ ſunt & citra inuentionẽ oratoris ſuppeditãtur, ut teſtimonia. quæ quia extra ſunt, aſſumpta uocãtur. Sed hæc quoq; & ſi arte carẽt in inueniẽdo, tamẽ arte tractãda ſunt. Itaq; placet Agricolæ, etiã arte inueniri poſſe. quod uerũ eſt, ſed tunc fiũt artificialia. lege caput primi lib. Agricolæ de Pronunciatis. Diuinũ, ut oracula, ut auſpicia.*] *Oracula ſunt, quaſi diuino ore prolata. Auſpicia, ſignificationes per aues, itẽ prodigia, ſortes, exta, omnia. Vaticinationes, uatũ prædictiones, ut Eſaiæ, Sibyllæ. Reſponſa ſacerdotũ, ſunt pontificũ & augurum decreta, qui iuri diuino & religionibus præerant. Haruſpices exta inſpiciebant, & fulmina, cæteraq; prodigia interpretabantur. Coniectores ſomnia cõiectabant, ut Daniel in ſacris literis. Humanũ, quod ſpectatur ex auctoritate & ex uoluntate.*] *Auctoritas eſt indoctis, ſapiẽtibus, cæteriſq; fide dignis hominibus. Volũtas, in legibus & magiſtratibus, qui ex conſenſu publico imperãt. In oratione, ſcripta, pacta, promiſſa libera ſunt: iurata & quæſita, expreſſa. Scripta, intelliguntur quæ pacta aut promiſſa non ſunt: quæſita, tormentis expreſſa. Hæc omnia in Topicis uberius explicãtur. Tũ ex toto, tũ ex partibus.*] *Totũ eſt, quod definitur. Partes, tũ formæ, tũ mẽbra totius. Notatio, uerbũ quo totũ ſignificatur. Quæ tria quãuis per ſe ſingula eandẽ rẽ ſubiectã habeant, tamẽ differũt ratione & inueniẽdi materia. itaq; diuerſos locos efficiunt. Quæ quodammodo affecta ſunt, &c.*] *Affecta res uocat, quæ ad aliud referuntur, quas in Cathegorijs πρός τι appellat Ariſtoteles. Sub quo genere hic omnia cõprehẽduntur, quæ extra rei ſubſtantiam ſunt & prioribus tribus, definitione, partibus, & notatione nõ cõtinentur. Et ad id totũ, &c.*] *Monet prædictos locos in diſſerẽdo certis formulis includẽdos eſſe, ut recte atq; utiliter proferãtur, nempe ut in toto ſumẽdo definitione, in partibus enumeratione, in uerbo nominis interpretatione utamur. Sed ſunt qui hæc etiam ſimpliciter ſumãt, & cõuertant in argu-*

mentando, ut à definito ad definitionem, à toto ad partes, à nomine ad ipſius interpretationē. quæ ſanè inutilia & nugatoria ſunt, cū uel obſcuriora ſint ijs quibus adhibētur, uel certe æque nota ignota'ue. Illa uerioea, cū ex una parte totū colligitur. ut nauigium inſtructū non eſſe, cui uela deſint: interire hominē, cui caput ablatum ſit: exercitum, cuius dux perierit. Quæ tamē perpetua non ſunt, ſed ex partium cōditione pendent, quarū diuerſitas explicatur ab Agricola. Argumentū ex definitione eſt: legem eſſe, quod populus iuſſerit. A' partiū enumeratione: quod ſenatui, equitibus, & plebi Rom. placuerit, id uniuerſæ ciuitati placuiſſe. A' notatione: cōſulem Piſonem non fuiſſe, quoniam reip. non conſuluerit. Alia cōiugata appellantur.] Coniugata ſunt: ut, homo ſum, humani nihil alienum à me puto Sceleratum eſſe Antonium, qui quotidie aliquid ſceleris moliatur. Ex genere.] Nihil egiſſe Clodium in tribunatu, itaque legem nullā de capite ſuo latā fuiſſe. A' forma.] Bellum eſſe, ſi tumultus ſit. Antonium diſſoluiſſe acta Cæſaris, cū legem illius de prouincijs ſuſtulerit, quia leges ſint in actis. A' ſimilitudine.] Similitudo ad qualitatē, comparatio ad quantitatē pertinet. Sed paria & ſimilia Ciceroni in idē recidunt, quæ ab Agricola exactius diſtinguūtur. A' ſimili igitur eſt: Ergo Spartacus hoſtis, ciuis Antonius? Sicut Helena Troianis, ita Antonius cauſa belli, cauſa, peſtis, atque exitij pop R. fuit. Sunt & ſimilitudines quæ lucem rebus afferunt, quæ non ſunt huius generis, ſed ad ornandū pertinent: ut aliquem ex concione tanquam ex incendio effugiſſe, Ventum ut tempeſtatem Siciliā totam peruaſiſſe. A' differentia.] Hæc ſimilitudo eſt, & tū ad formas diuerſas, tū ad alias diſſimilitudines pertinet, ut differre principē à tyrāno, quia legibus imperet. Nō ut Neptunū ita Herculē deum fuiſſe, quia hic mortalis, ille immortalis fuerit. Non ut ſacrificij, ita conſilij certū diem expectandū eſſe. Vocē unam auditoribus multis ſufficere, non ita cœnā eſurientibus. A' contrario.] Si Cos Brutus, hoſtis Antonius: ſi Antonius hoſtis, conſul Brutus. Si pax turpis cum Antonio, bellum honeſtum: Si honeſtum bellum, pax turpis. Ex coniunctis.] Hæc adiūcta uocantur in Topicis: contingentia à Rodolpho, ab alijs cōmuniter accidentia appellantur: ut formoſam adulteram eſſe, bene coloratum ſanū: qui lato pectore ſit, fortem: qui fugerit, expalluerit inconſtanter locutus ſit, criminis conſciū. Ex antecedentibus.] Hi tres loci non ſimplices ſunt, ſed cōnexi: nec abſolute in re, ſed in certa lege exiſtendi ſunt poſiti. Itaq; ſumuntur ex cōditione, & certa formula conſtant: cumq; ex cæteris ducantur locis, non ualēt ulla in re, niſi conſecutionē neceſſariam efficiant. Cohærent igitur neceſſario antecedentia cum conſequentibus & ecōuerſo hæc cū illis. Repugnantia aūt neceſſario dirimūtur. Argumentum ex antecedentibus eſt, Si locare licet, & conducere: ſi cognoſcere, & iudicare: ſi abſoluere, & condemnare. Deinde ſumitur id quod anteceſſit licet autem abſoluere, ergo & condēnare. Et rurſus ex conſequentibus, ſed tollendo quod annexū fuit: Atqui condemnare non licet, ergo nec abſoluere: nec cognoſcere cauſam, ergo nec iudicare. Ex repugnātibus autem: Nā ſi condemnare non licet, & abſoluere: non licet autem condemnare, ergo nec abſoluere: uel, ſcilicet abſoluere, & condemnare. Pugnant enim inter ſe, licere unum & alterum non licere quare altero poſito, alterum tollendū eſt: & econtrario, ſublato altero, alterum ponēdū. Quomodo autem hæc ſumenda ſint, & quando ponēda tollenda'ue, dātur certæ regulæ à dialecticis, ex quibus cōcluſiones multæ & uariæ cōficiuntur. Sed hæc dialectica ſunt. Oratoria autem hæc ipſa, niſi quod in eloquendo aliter tractantur. Aut enim dirigūtur in circuitus, ut breuius dicātur: aut quo acrius ueniāt, in enthymemata conijciuntur. Circuitus eſt: Cum par ius ſit ut abſoluendi, ita condemnādi eius, de quo iudiciū fieri oportuit: nō debet iniquo animo ferre reus, ſi eum legibus abſolui potuerat, legibus condemnatus ſit. Enthymema aūt: Qui iure abſolui potuit, damnatū eodē iure improbas? Ex repugnantibus: Quæ fuiſſet igitur cauſa reſtituendi mei, niſi fuiſſet iniuſta eijciendi? hoc eſt, reſtitutus ſum iuſte, ergo iniuſte eiectus ſum. quod ſic cōcluditur: Nō ſi iuſte reſtitutus ſum, iuſte eiectus fui: atqui reſtitutus ſum iuſte, ergo iniuſte eiectus fui. quā cōcluſionē uocāt in tertio modo cōditionaliū, quā uide in Topicis. Ex cauſis.] Vt, Bibit uenenū, ergo morietur. Metuit ab homine, ſperauit cōmodū, iratus, inimicus fuit: occidit igitur. Ex effectibus.] Magnas res geſſit Pōpeius, ergo magnus imperator fuit. Perijt in legatiōe Seruilius, ergo reſp. ei cauſa mortis fuit. Ex cōparatione.] A' maiori: Cum Cæſarē nō tulerimus, Antoniū feremus? A' minori: Si pp legatorū uiolatione deleta Corinthus fuit, quāto dolore ulciſcēda eſt urbs deleta à Gallis? Si Annibal hoſtis, hoſtis Antonius: A' pari: Qui Bauiū nō odit, amet tua carmina Mœui. Si tutor fidē præſtare debet, debet & procurator, debet is cui alienū negotiū mādatur. Vt definitio, ut cōtrariū.] Hic locus corruptus fuit, cū aliquoties aut, pro ut legeretur. Legēdū eſt igitur, ut cōſentanea, ut ea quæ ſunt quaſi cōiūcta, ut earū rerū de quib. agitur, cauſæ, ut cauſarū euētus. Cætera ſūt integra. Subiūgit aūt locorū enumeratiōi exēpla, quib. ſingulos in expoſitos curſim iudicat. Exēpla dico nō παραδείγματα, ſed ea quæ Græci τύπους uocāt, qualia ſunt paula ante de teſtimonijs Diuinū, ut oracula, ut auſpicia, ut uaticinatiōes. & infra, Ante anni tpa, ut mēſis, ut dies, ut nox, hora, tēpeſtas. ubi quæ propoſita ſunt, ſubiectis exēplis declarātur. Quod nominib. plerisq; eiſdē utitur (quæ res nōnullos perturbat) idcirco factū eſt, qđ eiſdē nominib. & loci ex inſtituto artis, hoc eſt ſedes argumētoū, & res ſubiectæ eiſdē appellātur: ut definitio & notā argumēti ſignificat, & definitionē hominis, poſtliminij, ſeruitutis, id quo definitur unūqđq; appellamus. Hāc primā intētionē ſcholaſtici, illā ſecūdā uocāt: Illud & offendit, quod cū inter locos cōiūcta & repugnātia ſimpliciter dicta ſint, hic inter exēpla quaſi cōiūcta, & quaſi pugnātia dicātur, quaſi alij loci ſignificētur. Sed nō eſt ita. Nā cū locos recēſeret, uocabulis certis & perpetuis uſus eſt. quod docendi rō poſtulabat: cū exēpla poneret, de rebus ipſis eſt per ſimilitudinē liberius cōmodiusq; locutus. Coniuncta uero proprie ſunt, quæ inter ſe cohærēt, ut collo coniuncta ceruix: pugnantia, quæ dimicant inter ſe, infeſtaq; ſunt, ut qui armis certant. Ergo hæc cū alio trāſferenda eſſent, nō potuerūt cōmodius, quàm per ſimilitudinē, quaſi cōiuncta & quaſi pugnātia, appellari. Sed uideamus nūc ſingula, ut res ipſa loquatur. Vt definitio, inquit, ut cōtrariū Cur hoc ordine? quia contrariū ſtatim è regione occurrit, & aliorū interim locorū exempla adiuuat quæ ſequūtur: ut quæ ſunt ipſi cōtrario'ue, eius ſimilia aut diſſimilia, itē cōſentanea, aut diſſentanea. Ergo naturæ ordinem in locis, in exēplis, declarādi cōmoditatē ſecutus eſt. Contraria quæ ſint, ſupra indicatū eſt, ut rectū & prauū, eloquētia & infantia, pax & bellū, hoſtis & ciuis, quæ ſupra & poſita ſunt. VT quæ ſunt ipſi.] Similia ſunt, ut paci trāquillitas, bello tēpeſtas. Diſſimilia, ut paci tēpeſtas, bello trāquillitas: quæ cū ſeparata inter ſe, eodēq; ordine collata, cōtraria ſint, ut pax bello, tranquillitas tempeſtati, facile apparet quo inter ſe mixta cōmutataq; ſimilia ac diſſimilia efficiant. Eadem ratio in conſentaneis diſſentaneiſq; eſt, quæ ſtatim ſubiungūtur. Cōſentanea aut diſſentanea.] Hæc cōiūcta modo appellata ſunt, in Topicis adiūcta uocari diximus, ab alijs cōtingētia, ab alijs cōiter accidentia. Conſentanea dicuntur, quod ferè conſentiant cū ijs circa quæ eueniunt. Eueniunt aūt frequenter, nō perpetuo: idcirco probabile argumētū præſtāt. ut pallere agrotum, bene

tũ,bene coloratũ ualentẽ eſſe.Diſſentanea,horũ cõtraria ſunt: ut ægrotũ bene coloratũ,ualentẽ pallidum eſſe. Sic formoſam adulteram,deformẽ pudicam,conſentaneum & probabile eſſe dicimus:adulterã deformem,pudicam formoſam, diſſentaneũ & improbabile ..Quæ omnia,ut dixi, coniuncta ſiue adiũcta uocatur inter locos,& ex contrarijs,ſicut ſimilia & diſſimilia oriuntur. Vt ea quæ ſunt quaſi coniuncta.] Coniuncta hoc loco intelligit antecedentia & conſequẽtia,quæ neceſſario cohærent,ſicut ea quæ in corporibus coniũcta ſunt,nec diuelli poſſunt,ut collocare & conducere: hominem eſſe,& animal eſſe: quæ hinc inde per conditionem ſumpta, antecedentia & cõſequẽtia fiunt. de quibus dictũ eſt ſatis. Vt ea quæ ſunt, &c.] Vt hominem eſſe, & animal nõ eſſe: locare, & non conducere: diem eſſe,& lucem non eſſe: odiſſe,& bene facere:diligere,& nocere. quæ quaſi pugnant inter ſe, quia contrarijs conueniunt,atq; idcirco repugnãtia in locis appellãtur. Vt diſtributione,&c.] Per diſtributiones, partes intelligit, hoc eſt,tum formas,tum quaſi membra totius, quæ hoc tandẽ loco ſubiũgũtur,quia ordo interruptus fuit.Genera partiũ,ad locũ generis pertinẽt.partes generũ,formæ ſunt, quæ ſub genere cõprehendũtur.Partes totius ſunt,ut ſenatus,equites, plebs, partes ciuitatis. Itẽ uis oratoris,oratio, quæſtio,partes doctrinæ dicẽdi.Sed & genus eſt doctrina,cuius formæ ſunt multæ, ex quibus una eſt Rhetorica,quæ dicẽdi doctrina appellatur. Vt primordia rerũ.] Hæc inter cauſas numeratur: ſed longinquæ & remotæ ſunt cauſæ,quarũ ui nõ efficitur,ſed tamẽ ad euẽtũ rei ſunt neceſſariæ.Præcurrũt.n.& efficiendi ordinẽ iungũt:ex quibus fatũ,ut ipſe ait in Topicis,ſecũdũ Stoicos cõnectitur. Hoc modo Helena cauſa fuit iniuriæ Troianorũ in Græcos: iniuria cauſa belli, ex bello Aeneas fugit in Italiam, hinc Alba cõdita eſt,inde Roma,ex qua effloruit orbis terrarũ imperiũ. Horũ igitur extremũ ſi ad primũ referas, dices Helenã cauſam et primordiũ fuiſſe Romani imperij. Eiuſdẽ generis eſt illud,Vtinã ne in nemore Pelio,quod ex Medea Ennij citatur.Ipſe quoq; pro Milone hinc argumẽtatus eſt: Omnes in me meoſq; redũdãt ex illo fonte dolores. cõſulatũ ſuũ ſignificãs,in quo Catilina oppreſſus fuit. Hac.n.de cauſa ipſe expulſus fuit à Clodio, inde à Milone reuocatus, hinc odiũ Milonis & Clodij,inde pugna et cædes,et iudiciũ Milonis,in cuius periculo deprecãdo hoc dictũ fuit. Vt rerũ cõtentiones.] Hæ cõparationes ſunt,maiorũ,pariũ,minorũ: de quibus prædictũ eſt.Fieri dicit cõparationes in naturis et facultatibus. In naturis,ut ſi Annibal hoſtis,hoſtis Antonius:ſi tutor fidem præſtare debet,debet et ſocius. In facultatibus: Pallas ulciſci potuit inimicos,ergo et Iuno poterit. Sed hæc duo in Topicis in quinque partes diducũtur,naturã,uim,ſpeciẽ,numerũ,affectionẽ, quæ ibidẽ explicantur. Vt leuia ſemper,&c.] Leuia infirma ſunt,idcirco inutilia. Cõmunibus æque uti poteſt aduerſarius, quare nocẽt. Cõmune.n.qui dicit, ut inquit Fabius, contrariũ facit.Proſunt tamẽ cũ ſe offerunt,& in noſtrã partẽ plus ualent,ut inimicũ fuiſſe Milonẽ Clodio,quod etiã pro Milone ualebat. Itaq; hoc primũ eludit Cicero.Deinde cõpenſant maiore odio Clodij,quod maximũ fuiſſe oſtendit.Ergo nonnũquã ſunt iſta,ut inquit Cicero,nõ ſemper prætermittẽda. Nõ neceſſaria moleſtã orationem faciunt, quare & ipſa relinquenda. Lege. Fab. lib. 5.de refutatione. SED planius quod uis explicabatur.] Dicit ſe de motu in principijs & perorationib. & in cauſarũ generibus commodius dicturũ eſſe. itaq; hæc pars inuẽtionis eodẽ differtur. Cũ inueneris collocare.] Sicut inuentio,ita collocatio rerũ eſt propria:hoc eſt,argumentorum & partiũ orationis,quæ tũ ad fidẽ faciendã, tũ ad motus animorũ accõmodãtur.Agricola etiã quæſtiones diſponit, de quibus hic nihil præcipit Cicero,ſed inferius in explicãda quæſtione ordinẽ quoq; earundem iudicabit.Quintilianus quæſtionũ diſpoſitionem ſolam tradit toto lib. 7.argumentorũ collocationem lib. 5.breuiſſime attingit,ſed hæc proprie in iudicialibus. Cæterorum diſpoſitionem, ut in demonſtratiuo & iudiciali genere,ſeparate lib. 3.oſtendit. Ordo eſt idem ferè, &c.] Ordinem argumentorum intelligit,quia infinita quæſtio motu caret,quare & principiorum & perorationũ collocatione. Ordo locorum naturalis eſt,cum priora ſint inſita,quã aſſumpta natura: & ex inſitis priora quæ ad ſubſtantiam rei pertinent, quã quæ ad eam affecta ſunt. Ergo aptus eſt hic ordo ad faciendam fidem, quam ſolam infinita quæſtio deſiderat. Exemplum ſi requiris propone, uoluptatem ſapienti expetendam eſſe: quod probaturus,ſequeris locorũ ordinẽ,hoc modo: Ex definitione.ſenſum corporis ſecundũ naturam, expetendũ eſſe.À partibus: in uictu,in cultu,in procreandis liberis,in reliquo uitæ uſu uoluptatem nobis inſitam eſſe.À cõiugatis:iucunde uiuere ſapientis eſſe.À genere: quæ apta ſint naturæ, ea expetenda eſſe. À forma: Muſicam laudari,ergo uoluptatem.À ſimilitudine: Sicut diem feſtum ſine ludis triſtem,ita uitam ſine uoluptate uitalem nõ eſſe.À diſſimilitudine uinũ intemperanti uenenum eſſe, non ita uoluptatem ſapienti. À contrario: Dolorem fugiendum eſſe,ergo uoluptatem expetẽdam.Ab antecedentibus: ſi uiuere ſecundum naturã ſapientis ſit,& uoluptatem. À conſequentibus: Sublata uoluptate, ſenſum naturæ tolli. À repugnantibus: aut probandam eſſe uoluptatem,aut nihil diſcriminis in dolore ponendum.À cauſa: uoluptatem à natura datam eſſe. Ex effectis: uoluptate homines ad labores excitari.Ex cõparatione:ſi animi uoluptas expetenda ſit,& corporis expetendam eſſe.À teſtimonio:Homines doctos uoluptatem laudare. In quibus omnibus ſola notatio prætermiſſa eſt,quia nihil argumenti præbet. TOT enim ſunt motus genera &c.] Oritur motus ex opinione boni uel mali.Boni præſentis opinio uoluptatem facit,abſentis cupiditatem: mali præſentis moleſtiam, abſentis metum. ſic quatuor omnino ſunt genera, & tanquam fontes. at ſpecies plures,quæ in tertio Tuſc. quæſt. explicantur. Horum alij leniores ſunt,& ἤθη uocantur:alij uehementiores, & πάθη latinis mores & perturbationes. Nam eſt in propoſito finis.] Propoſitum fidem tantum ſpectat,non ſolum ex conſilio dicẽtis,ſed etiam ex natura quæſtionis,quæ fidei tantũ eſt capax. Cauſa autem & fidei & motus eſt capax,quia & natura talis eſt: & non tantum fidem, ſed multo magis etiã uictoriã ſpectat. Natura enim talis eſt, quia omnis motus ex opinione boni uel mali naſcitur. Nihil autem bonum uel malum niſi perſonæ. Perſonam autem ſola cauſa continet,cui deinceps cæteræ circunſtantiæ,res,cauſa,locus,tempus, modus,adiũgũtur Itaq; fit, ut ſola etiam cauſa motus ſit capax. Sed hæc pluribus ab Agricola explicantur. Aut ſæuitiam.] Sæuitia in accuſando,clementia in defendendo: in ſuadendo ſpes, in diſſuadendo reformidatio deliberantis proponitur. Varij ſunt ordines.] Horum quinque hic enumerantur,quorũ primus eſt tẽporũ,ut uituperatio Antonij in 2.Phil.& tota in Piſonẽ oratio.Secundus,cum quæ dicenda ſunt,in certa capita diſtribuũtur,ut laus Põpeij pro lege Manilia,in ſcientiã rei militaris,in uirtutẽ,in auctoritatẽ,in felicitatẽ.Tertius,cũ à minoribus ad maiora aſcẽdimus,qui ordo proprius eſt amplificatiõis, quæ in exornãdo neceſſaria eſt,ut pro Marcello in extollenda clemẽtia Cæſaris,& in oratione poſt Reditũ ſuũ,ubi beneficiũ reſtitutiõis ſuæ amplificat. Quartus huic cõtrarius eſt,cũ à maioribus ad minora delabimur.Eſt enim amplificatiõi cõtrarius, & ad deprimendũ eleuandũq; pertinet: ut ſi in uituperando Annibale res eius extenuare uelis,expediat à maximis incipere,et ad minora delabi, ut ipſa collocatiõe rerũ magnitudo ad ima deferatur.Sic in 1.Phil.à reb.primũ præclare ab Antonio geſtis,paulatim ad ſcelera delabitur.Quintus ex his mixtus eſt,

et æquabiliter temperatus, ut in ipſa rerũ inæqualitate, æqualẽ tamen & conſtantem orationem efficiat, ut 2. Philip. in Antonium. in qua præter tẽporum ordinem hoc etiam ſeruatur, ut leuiora, quæ ad ſordes & nequitiã hominis pertinebant, grauioribus quæ in ſenatum & rẽp. commiſſa erant, intexerẽtur. Sed de tota diſponendi ratione diligentiſſime Agricola, qui hæc omnia complexus, unus penè in hoc genere legendus eſt. Simplicia coniunctis.] Simplicia ſunt, ut ſi de ingenio, de liberalitate ſingulatim dicas. Coniuncta, ſi de ingenio & doctrina, de liberalitate et magnificentia coniuncte dicamus. Obſcura dilucidis.] Vt de deorum natura, de animorum immortalitate. Incredibilia.] Vt Romulum ex deo ortũ, à lupa nutritum, in cœlum ſublatum fuiſſe. Principia uel nõ longa.] Hic deniq; fit mentio partium orationis, quia infinita quæſtio ſola cõfirmatione, exornatio ſola expoſitione conſtat. In deliberationibus et iudicijs principia & perorationes, ſæpe etiam narrationes ſunt neceſſariæ. In deliberatione igitur principia nõ longa ſunt, ut pro lege Manilia, et Philip. 2. 3. 4. 5. 9. 11. Nulla, ut Philip. 1. 6. 7. 8. 10. 12. 14. Eſt tamen longum principium in Orat. contra Rullum, quia cauſa id poſtulabat, cum contra legem agrariã apud populum diceretur. Nec multum ſanè ſæpe, &c.] Narratio eſt. n. aliqua extra cauſam, ad eã tamen pertinẽs, ut pro Pompeio de rebus geſtis Luculli: Propria nulla eſt, quia id de quo deliberatur, ſemper futuri eſt temporis, ut bellum Pompeio eſſe mandandũ. Quare & ad.] Hoc quo modo, & quo ordine faciendũ ſit, explicabitur in quæſtione, cum ad cauſam deliberatiuã uentũ erit. Quod accuſator rerũ ordinem, &c.] Ordinem uel tẽporũ intelligit, ut in criminibus in Verrem: uel quẽ ipſe ſibi fingit orator diſtributione aliqua, ut in eundẽ de prætura Sicilienſi, quã in quatuor partes diſtributã eodẽ ordine proſequitur, ut in iuri dictionẽ, rẽ frumentariã, ſigna, ſupplicia. In his antẽ ita ſe geret accuſator, ut obiectis criminib. argumenta in prõptu habeat, quibus ſingula probet. Cõcludat acriter, urgẽdo quod efficitur. Tabulis, decretis, teſtibus, ſi poſſit, confirmet. Tũ in ſingulis ita cõmoretur, ut paulũ digreſſus à propoſito cõmoneat iudices, idq; cũ in cõfirmatione tractanda, tũ in reliqua oratione faciat, ſed maxime in peroratione. Exẽpla multa ab ipſo in Verrẽ expreſſa ſunt. Itaq; in Lãpſaceno crimine expoſita re ita proponit: Quæro ex te, circũſeſſus'ne ſis Lãpſaci. Deinde cõcludit, Cũ igitur quæ cauſa illius tumultus fuerit, teſtes à nobis producti dixerint, ipſe tacuerit: non'ne cauſam hanc quã nos propoſuimus, tum illorũ teſtimonia, tum iſtius taciturnitas cõfirmat? Deinde cõmoratur eodẽ, & inſtigat iudices, Huic homini parcetis igitur iudices? & quæ ſequũtur, Act. 3. Quaſi haſta in manu.] Similitudo è pugnãtibus, quibus tela ſuppeditãtur. ut apud Verg. Suggere tela mihi. Sumẽda principia.] Hic igitur principijs opus eſt ad placandũ animum irati iudicis. Narrationes amputandæ ſunt, hoc eſt, circũcidendæ, ablatis ijs quæ cõtra nos ſunt. aut ſi totæ noceant, relinquendæ. de quo diligenter præcipit Fab. Firmamenta ad.] Firmamẽta proprie ſunt accuſatoris, ſed defenſoris etiã firmiſſimæ rationes firmamẽta appellãtur: quæ ſi deſint in cauſa, nulla eſt cõtrouerſia. Itaq; cõtra Milonẽ firmamenta ſunt, lex Cornelia, decretũ ſenatus, rogatio Pompeij. Pro defenſione eiuſdẽ, inſidiæ Clodij, reip. utilitas. Hæc aut per ſe diluenda ſunt, aut obſcurãda, aut digreſſionibus obruenda. Diluuntur quæ ficta, aut falſa ſunt. Ficta, ut Roſciũ filiũ exhæredare uoluiſſe. Falſa, Oppianicũ innocentẽ fuiſſe. Obſcurantur quæ dilui nõ poſſunt, atq; adeo dubia & incerta eſſe demonſtrantur, ac proinde nihil efficientia. Hæc autẽ ſunt uerisimilia, quæ uel per ſe dubia ſunt, ut ſperaſſe aliquem impunitatem delicti: uel ſi certa ſint, tamen nõ efficiunt quod intenditur, ut pecuniã in iudicio Oppianici uerſatã fuiſſe. Hoc. n. quãuis certũ ſit, tamen nõ confirmat crimen in Cluentio, cum etiã ab reo pecunia proficiſci potuerit, ſicut in eadẽ cauſa docet Cicero. Digreſſionibus obruũtur, quæ nec dilui, nec obſcurari poſſunt, ſed compẽſantur oppoſita re aliqua uel in cauſam, uel in perſonã aduerſarij, qua amplificata auertãtur animus iudicis ab eo quod obiectũ eſt, & in contrariã partem auferatur. Itaq; ipſe pro Murena auctoritatẽ Catonis, qua ualde premebatur reus, hilaritate orationis obruit, illudẽdo in Stoicos, et ſeueritatẽ iudicij riſu diſſoluẽdo. Pro Cælio autẽ mentionẽ ueneni, quod Cælius in ſeruo expertus fuerat, diſcutit cõmiſeratione Q. Metelli, cuius interitũ deplorando, iudices à propoſitare auertit. Immutãdũ eſt.] Vt pro Milone, ubi confutatio ante narrationẽ locatur: & pro Sylla, ubi extremo loco de uita dicitur. Vnũ igitur genus.] Sponte fuſum, eſt ſimplex et rectũ dicẽdi genus, cũ unũquodq; ſicut fert natura, ſemel & recto ordine dicitur, hoc modo: Cn Põpeius paucis diebus piratas toto mari expulit. Verſum, eſt immutatũ tractatione oratoria, et latius anguſtius'ue dictũ, quã fert ſermonis natura. aut etiã ordine ipſo cõmutatũ: ut, Cn. Põpeius lumẽ & decus Ro. imperij, prædones maritimos, hoſtes omniũ gẽtiũ, nõ lõgo difficiliq; bello, ſed ſexaginta dierũ ſpatio uicit, expulit, profligauit, nõ ex una aliqua regione oræue maritima, ſed ex omnibus portubus, fretis, inſulis, terris, littoribus, quãtũ à Gadib. fretoq; Herculeo, per ingẽtẽ mediterranei maris tractũ, uſque ad intimas Ciliciæ anguſtias porrectũ eſt. hos inquã maritimos latrones, omniũ portuũ littorũq; uexatores, ſubegit, domuit, expugnauit uictor gẽtiũ, pop. Ro. lumen & gloria Cn. Pompeius. Vtrunq; genus cõſtat proprijs, trãſlatis, priſcis, nouatis uerbis: et in utroq; numerus ineſt ex pedibus & temporũ interuallis. ſed in cõuerſa oratione etiã numerus conficitur ex ordine & cõcinnitate uerborũ, de quo ſuo loco admonebimus. Illud ignorandũ non eſt, hæc quãuis præceptis diſtincta ſint, tamen opere ipſo miſceri, & cõfundi plerũque in unũ corpus elocutionis, ut ſponte quidem fuſa oratio ſeparata eſſe poſſit. quales ſunt epiſtolæ ipſius, & inuectiua in Saluſtiũ cõuerſa nunquã ferè extra ſpõte fuſam reperiatur. Prima uis eſt in ſimplicibus uerbis.] Vtrũq; genus & ſimplicibus et cõiunctis uerbis cõſtare dicit: ſed primo ſimplicia, deinde cõiũcta cõſiderãda ſunt. Quæ ſignificata ſunt, &c.] Significata ſenſu dicit, quo p ſe cognita ſunt loquẽtibus nõ ab oratore profecta, qualia ſunt prima ac propria rerũ uocabula, quæ ſenſu primæ impoſitionis, uel eo qui in locũ eius ſucceſſit, cõſtant, ſiue ea primitiua ſint apud Grãmaticos, ſiue deriuatiua, cũ utroq; genere primũ loquẽtes uſi ſint. Hæc inquã ſignificata, hoc eſt, notificata ſunt loquẽtibus nõ induſtria oratoris, ſed ſuopte ſẽſu, ex quo p ſe nata quodãmodo, et originẽ à ſeipſis traxiſſe uidẽtur. Reperta aũt, ſunt facta ex illis p induſtriã oratoris, qui ea ſibi fabricat quotidie, tũ ſignificãdi, tũ ornãdi cauſa. ut uerbi gratia, urbs, rus, ager, ago, ruſticus, agreſtis, natiua ſunt, qa ſic dicta primũ, et à loquẽtibus primo ſenſu accepta. reperta aũt, urbanus & urbanitas, tẽporibus Ciceronis nũc ẽt ſuburbanitas, et perurbanus, ſubagreſtis, ſubruſticus, peragreſtis, quæ ſignificãdi cauſa facta ſunt, et tũ flexione, tũ adiũctione nouata. Illud ignorãdũ nõ eſt, nõ omnia nouata quõdã, nũc ẽt noua et oratoria eſſe, ſed multa ex his cõmunia et uulgaria facta, quædã ẽt obſoleta, ut fauor, agricola, urbanus, noua quõdã, poſtea uſitata, ut ẽt in locũ natiuorũ ſucceſſiſſe uideantur. At multa quæ ſunt in Apuleio, & apud alios quoſdã nouatores, quãuis recẽtiora ſint, tamẽ nemo ferè poſtea libẽter uſus eſt: ut und et orta fuiſſe, et cõſenſu loquentiũ interijſſe uideãtur. Et nouata aut ſimilitudine.] Similitudo hic eſt, quã Græci ἀναλογίαν uocãt, cũ uerbũ aliquod ad ſimilitudinẽ alterius effingitur: ut, Et picis in morẽ ad digitos lẽteſcit habẽdos: et, Igneſcũt iræ. et apud Horat. Lætis iuueneſcit herbis, quæ ſunt ſicut ferueſcit. Et in nominibus, perſpiciẽtia apud

Ciceronem,

Ciceronẽ,ſicut ſapientia:fratricida,ſororicida,ſicut parricida: commilito apud Cæſarẽ,ſicut Gnato:obſequium apud Terẽt. ſicut colloquiũ.quorũ illud adhuc nouũ eſt,quia rarius, alterũ uſitatũ.ſicut & parricida uſitatũ:fratricida,ſororicida,noua. Verbi.n.nouitas non tã ex tẽpore,quàm ex uſu ſpectanda eſt,quem penes arbitriũ eſt,& ius,& norma loquendi. Aut imitatione.] Imitatio eſt,cum in effingendo uerbo rei naturã imitamur,quam Græci ὀνοματοποιίαν uocant, ut hinnire, balare, clamorq́; uirũm clãgorq́; tubarũ, & taratantara ex Ennio apud Virgilium. Sic bombos,fremitus,ſtridores, tumultus dicimus,quorum primum adhuc nouum eſt,cætera uſitata. Bombarda etiam noſtro ferè nata ſeculo, & campana multo ante audita,ex eadem origine nomen habent. Aut inflexione.] Hæc inclinatio uerbi eſt,ſiue deriuatio, nõ quòd omnis deriuatio noua ſit,aut quondam fuerit,ſed quòd inflectendo uerbum,atque aliud ex alio deriuando,nouum facere liceat. id quod tunc denique fit,cum inflectendo ab uſitata forma recedimus,ut beatitas pro beatitudine,neceſſitudo apud Salluſtium pro neceſſitate, mæſtitudo & mæſtitia pro mœrore, plangor pro planctu,ſanctimonia pro ſanctitate, curatura pro cura apud Terentiũ,& apud Ouidiũ curuatura pro curuitate,quæ duo etiã ἀναλογικῶς dicta ſunt,ſicut cultura. Etenim in his quoque analogia ſeruanda eſt. Sed hoc intereſt,q̃d hic natiuum uel factum uerbum noue inflectitur ſine mutato:analogia prorſus nouum facit,ad natiui ſimilitudinẽ. Sic in uerbis:aſſentior eſt pro aſſentio,reuertor pro reuerto, quæ iam uſu recepta ſunt:item,populatq́; ingẽtem farris aceruũ, pro populatur,multaq́; alia. Et in aduerbijs,ſingulatim, ſingulate,cæſim,membratim,circunſcriptim,& membrate,circunſcripte:in quibus utrum nouius ſit,haud facile dixeris, cum utriſque utatur Cicero. ſed puto συνήθειαν ſequendam eſſe. Fit etiã in caſibus nominũ,ut penus huius penus, & peni,& penoris:itẽ huius fici & ficus,ficis pluraliter & ficubus,quæ aliquãdo noue inflexa fuerunt,nunc indifferenter utimur. Et in uerbis parſi,peperci,à parco:explicui & explicaui, itẽ liui & leui à lino: ſanxi,ſanciui, à ſancio: omnia haud dubie nouata aliquando cõmoditatis cauſa,ſed pariter ferè in uſu relicta. Hodie caſus nouare non licet. quædã de integro formare licebit nouitatis uel utilitatis gratia,ſed id quoque parce, ne noui ſermonis auctores eſſe uideamur. Aut adiunctione.] Adiunctione nouantur uerba,cũ alijs adiungendis procuduntur noua,ut expectorare,& uerſutiloqua malitia,quæ ponũtur à Cicerone in tertio de Oratore. Itẽ ignipotens, armipotẽs & undiſonũ,horriſonũ mare,quæ poetica ſunt omnia. Oratoria autẽ,circumretitũ,interclusum,contrucidatũ, cõprenſores,colluſores,cõbibones,adminiſtri libidinũ, percrepare, perfringere,perſonare,perpuſillus,grandiloquus, infinitaq́; alia, quæ adhuc ſunt noua. Atq; etiã eſt hæc diſtinctio.] Prior diuiſio ad originem uerborum,hæc ad qualitatem eorũ pertinet. Qualitas.n.eſt tum in natura eorum, quatenus auribus accidunt; tum in tractatione,quæ eſt in uſu oratoris. Conſonantiora igitur ſunt uocaliora,hoc eſt,acutius,clarius, melius ſonantia,non ſingula tantum,ſed etiam coniuncta, quod in uocalibus ſyllabarumq́; natura poſitum eſt. V enim & I, cũ certis literis acutius ſonant:a,& o,præſertim longe grauius: e uero lenitatem quandam & temperamentum habet. Sed hæc mutantur aliarum literarũ acceſſione, & cum uocales breues aut longe fiunt. Ergo, Oculis micat acribus ignis, & Dulces ante omnia Muſæ,acuta & conſonantia ſunt. Ductores Danaum,In tuis illis immanibus poculis, grauia & magis plena. Lenia autẽ & tẽperata,Niſæeq;,Spioq;, Thaliaq́;, Cymodoceq́;,Cæſariem effuſæ nitidã per candida colla. Contraria his ſunt obtuſa ſono,quæ fiunt uocalibus coeuntibus, ut Vaccæ æneæ. Exilia,ut Exiguus mus. Aſpera, ut Stabat acerba fremens,Hæc te lacerat,hæc te cruentat oratio. Itaque in hoc uerſu,Stabat acerba fremens maternis ſæuus in armis, priora aſpera ſunt & irato conuenientia,poſteriora ſonantia & iucunda,quibus pulchritudo in armis exprimitur. Tractatione autem,&c.] Tractatione uerba differunt, quibus orator aliter atque aliter utitur. Itaque fit ut aliud quodammodo & aliud genus uerborum. Vtitur autẽ modo proprie uerbo aliquo,modo addit ad nomen quod per ſe poni poterat: modo profert nouum,aut priſcũ reuocat:modo quod propriũ erat,modificat ratione aliqua,& in alium ſenſum inflectit. Itaque quinque ſunt genera,propriũ,additũ ad nomẽ,nouũ priſcũ,modificatũ. Propria ſunt,ut imperator uincit,luget agricola. Addita ad nomen,quæ uocãtur ἐπίθετα,ut fortis imperator,bonus agricola: quæ etiã per ſe ponuntur, ut Fortes creantur fortibus & bonis. Noua .i. nuper nata,uel certe nõdũ frequẽtata loquentibus,quibus noue utimur, ut Lucifugus,agripeta,ruricola. Agricola autẽ quamuis nouatũ ſit,tamen nouum non eſt,quia poſtea uſitatum. Aliud eſt.n.nouũ, aliud nouatũ eſſe,ſicut ſupra admonui:cũ hoc ſit originis, illud uſus & tractationis. Itaque nouata ſunt apud Ciceronẽ, fratricida,ſororicida,quæ & noua,quia rarior eorum uſus. At parricida,nouatum quidem eſt,nouum dicere non poſſis, quia loquentibus & fuit poſtea in uſu, & hodie eſt peruulgatum. Priſca,nouis ſunt contraria,ut quæ ueteribus fuerunt in uſu,& uſque inde repetũtur: ut,illius ergò uenimus, &, Extaq́; ſalſos Porricit in fluctus. Et Cicero, Mulctam irrogarat,actionẽ perduellionis intenderat. Et apud Liuiũ, Lex horrendi carminis erat,duumuiri perduellionẽ iudicato, caput obnubito,infelici arbori ſuſpendito, uerberato intra pomœriũ,uel extra. Modificata,tranſlata ſunt ſecundum Ariſtot.cũ uerbum à proprio in aliũ ſenſum inflectitur. Itaque μεταφορὰς ille uocat. Cicero hic modificationẽ,quẽ alij τρόπον appellant. Quinque eius modos ponit Cicero per tranſlationẽ, quã proprie metaphorã uocant:per immutationẽ,per abuſionem, per obſcurationẽ,per amplificationẽ. Tranſlatio eſt,cum per ſimilitudinẽ ſenſus uerbi inflectitur,uel neceſſitatis cauſa, ut Gemmant in palmite uites: uel ſignificandi, ut Si telum manu fugit:uel ornandi,Magno inflammatus amore. Sub hac etiam allegoria comprehenditur, quæ eſt perpetua quædam metaphora,ut Nauim perforare in qua ipſe nauiges .i. rempublicã perdere in qua ciuis ſis. Hæc ſi obſcurior eſt, αἴνιγμα uocatur. Immutatio μετωνυμία eſt apud grammaticos, apud Rhetores ὑπαλλαγὴ,cũ citra ſimilitudinem ex propinquo uerbũ immutatur,ut Diſſilijt mucro,ferrũ in manu eſt Lucretiæ: & Cum Cererẽ pro frugibus,Bacchũ pro uino dicimus. Abuſionẽ κατάχρησιν uocant Græci,ut Sperare pro timere, apud poetã: parricida pro fratris interfectore: piſcina in qua lauamus,etiamſi careat piſcibus:ò mea ſemper fruſtra auguria,pro prædictionibus in republica. &, Augurijs agimur diuum,pro oraculis. Obſcuratio in ijs eſt,quæ αἰνίγματα uocantur:ut,Dic quibus in terris,& eris mihi magnus Apollo: Tris pateat cœli ſpacium non amplius ulnas? & quæ ſequuntur. Fit,ut placet Ariſtoteli,cũ res minime inter ſe conueniunt,ut terram aliquam eſſe,nec amplius ibi cœlum quàm tres ulnas patere. Itaque inflectantur uerba,ſed citra ſimilitudinẽ. Alij uocant ænigma,omnẽ obſcurã tranſlationem, qualia ſunt illa Pythagorica: Ignem gladio ne fodias, Abſtinendum ab ijs quibus atra eſt cauda, Contra ſolem meiendum non eſſe, À fabis abſtinendum. Amplificamus bifariam,uel incredibiliter tollendo rem,quam ὑπερβολὴν uocant,ut, Saxa uoce reſpondent,beſtiæ cantu flectuntur. & pro Marcello, Parietes medius fidius tibi gratias agere geſtiunt. & in Antonium, Quæ Charybdis tam uorax? & quæ ſequũtur. Vel mirabilius quã conſuetudo patitur,ornando,ſed non ſupra fidem, ut de Pom-

peio, cuius in uiri uita uitebatur ſalus ciuitatis. & de eodem Qui ea uirtute ac ſapientia eſt, ut ea ſemp potuerit, quæ nemo præter illum. Non enim hæc ipſa uera ſunt, ſed tamẽ magna intelliguntur, neque ea impoſſibilia, ſed ſic dicitur humanitate quadã principis uiri ornandi gratia. Qui putat figuras ſententiarũ hic comprehendi, multũ fallitur, ſicut res ipſa indicat. Numeri quidam ſunt in coniunctione ſeruandi.] De ſtructura orationis loquitur, quæ pedibus conſtat: ſed ita, ne uerſus efficiatur, neue aut lõgius procurrat oratio, aut breuius ſubſiſtat, de quo diligentiſſime in Bruto diſputatur. Conſecutio, eſt congruitas orationis: cui opponitur ſolœciſmus, ſicut barbariſmus latinitati in ſimplicibus uerbis. Sunt.n. hæc uitia, alterum inconſequentis, alterũ illatiuæ orationis. Cõmunia ſimplicium coniunctorũq; uerborum ſunt, & cætera.] Communia dicit non in altero tantum, ſed in utroq; genere uerborum. Lumina, ornamenta elocutionis appellat, quæ eminent in dicendo, & inſignem orationem efficiunt. Multæ.n. uerborum ſententiarumq; figuræ in his quinq; comprehenduntur. Itaq; tria illa, ſublime, medium, ſubtile, magnã ornatus partẽ hinc ducunt, cum in ſublimi genere, illuſtri: in medio, ſuaui: in ſubtili, dilucida & breui & probabili oratione utamur. Dilucidum fit uſitatis uerbis.] Vſitata uerba ſunt, quibus utuntur omnes. Propria, ſua rerum uocabula, nõ tranſlata. Diſpoſita, ſtructa recto ordine, non perturbata, nec longe traiecta. Perturbata enim ſunt.

Tres notus abreptas in ſaxa latentia torquet,
Saxa uocant Itali, medijs quæ in fluctibus aras.

Traijciuntur, quorum ſententia longe ſuſpenditur: ut Act. 7. Non argentum, non aurum, non ueſtem. deinde lõge poſt redditur, Eſt hic Stenius: & quæ ſequuntur. Circumſcriptio conclusa, periodus eſt, apte finita ſententia. Intermiſſio fit membris: conciſio articulis, quibus utimur hoc modo, Tu ingredi illam domum auſus es? tu illud ſanctiſſimum limẽ intrare? tu illarum ædium dijs penatibus os illud importuniſſimum oſtẽdere? quæ membratim dicta ſunt. Deinde inſtituitur periodus duobus membris, Quam domũ aliquando nemo aſpicere poterat, nemo ſine lachrymis præterire. Concluditur, Hac te in domo tam diu diuerſari non pudet? Et altera concluſio, In qua quamuis nihil ſapias, tamen nihil poteſt tibi eſſe iucundum. Deinde cæſim dicitur, Au tu illa ueſtibula, roſtra, ſpolia, cum aſpexiſti? iterum membratim: domum tuam te introire putas? Fieri non poteſt. Sequitur concluſio tum intermiſſa, tũ cæſa: Quamuis.n. ſine mente ſis, ut es, tamen & te, & tua, & tuos noſti. Obſcurum autem.] Obſcurum dilucido contrarium eſt, quare ei ſubijcitur. Longitudo orationis eſt in hyperbatis, quibus ſuſpenditur ſententia, traiectis longe uerbis: ut, Non argumentum, non aurum, non ueſtem, ut ſupra. Contractio fraudat intellectum auditoris, ambiguitas diſtrahit, inflexio & immutatio obſcurant ſenſum orationis. Contractum genus notatur ab Horat. Breuis eſſe laboro, Obſcurus fio. Ambiguum eſt, Aio te Aeacida Romanos uincere poſſe. Inflexum, hoc eſt tranſlatum: ut, Vxorem Antonij Pop. Rom. penſionem tertiam debere. Immutatum: ut, Periuræ mœnia Troiæ, propter Laomedontem, qui Neptuno & Apollini promiſſa non ſoluit. Breuitas autẽ cõficitur ſimplicibus uerbis.] Breue genus dicendi fit, cum amputatis non neceſſarijs uerbis, ſoli perſpicuitati ſeruitur, quod σύντομον appellatur. qualis fuit uetus Atticorum dictio, quã expreſſit Salluſtius, & quo genere ipſe in narrationibus ferè & in diſputationibus ſubtilioribus uſus eſt. Sed eſt & alterum genus uelociter ponendi rẽ: ut, Veni, uidi, uici. Effertur, iruns, in ignẽ poſita eſt, fletur, quã βραχυλογίαν uocant. Vtrunque oratoris eſt proprium, & hoc priori adiungitur, cũ in cõuerſo genere dicendi aſſumpta uerba remouẽtur, nõ fit hoc genus, ſed uerba uerbis cõmutãtur, ſicut infra docebitur. Probabile genus orationis eſt, &c.] Probabile .i. credibile, non argumentis, ſed ipſo genere elocutionis, quod in uerbis poſitũ eſt. Non nimis comptum & expolitum eſt, quod caret eo ornatu, qui ad uoluptatem aurium adhibetur, qualis demonſtratiui generis proprius eſt, ut ex cõtrarijs pariter relatis, duplicatis uerbis, iteratis, comparibus, ſimiliter deſinentibus, agnominatis, quæ paulo poſt explanabimus. Auctoritas & pondus eſt in uerbis, quæ ſignificant grauitatem, ſanctitatẽ, prudentiã dicentis: ut, Quo uobis mentes, quõdã quæ ſtare ſolebant Antehac, præcipiti ſeſe flexere ruina? Et Cic. Quæ malum, eſt iſta uoluntaria ſeruitus? fuerit aliqua neceſſaria. Et pro Sex. Roſc. Quid tam eſt commune, quã ſpiritus uiuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiectis, & quæ ſequuntur de parricidarũ ſupplicio. Itẽ illa pro Cluentio: Vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex. Sentẽtia grauis eſt, Mortẽ nec forti uiro turpẽ, nec immaturã conſulari accidere poſſe. Apta opinioni hominũ & moribus, Fecerunt ſerui Milonis quod quiſque in tali re ſeruos ſuos facere uoluiſſet. Item, Oderunt quẽ metuunt, Nihil eſt quod pecunia expugnari nõ poſſit. Illuſtris oratio eſt, ſi & uerba.] Illuſtre eſt, quo res penè ſentitur, atque ante oculos conſtituitur. ut in Verrem: Ipſe inflammatus ſcelere & furore in forum uenit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas eminebat. Expectabant omnes quo tãdem progreſſurus, aut quid nam acturus eſſet, cum repente hominẽ proripi, atq; in foro medio nudari, ac deligari, et uirgas expediri iubet: & quæ ſequuntur. Verba grauitate delecta ſunt, quæ uim & δείνωσιν habent, ut ſcelere & furore, & crudelitas eminebat: Itẽ proripi, deligari. quæ omnia grauiora ſunt, quã ſi iratum Verrẽ, hominem productum & ligatũ diceret. Tranſlata, ut inflammatus ſcelere, ardebant oculi. Superlata, quæ fidem excedunt. ut in Antonium, Is fruſtris eſculentis, uinũ redolentibus totum tribunal impleuit. Ad nomen adiuncta, ut hæc ipſa, Fruſtis eſculentis, uinum redolentibus: quæ euidentiora ſunt, quã ſi fruſtis tantum dixiſſet. Duplicata: ut, Aſpicite aſpicite iudices ſquallorem, ſordeſq; fororũ. Idem ſignificantia: ut, Hæc tanta uirtus expelletur, exterminabitur, eijcetur: Abijt, exceſſit, euaſit, erupit: quæ non ſolũ demonſtrant rem, ſed etiam uim afferunt orationi. Ab actione ipſa, atque ab imitatione rerum non abhorrent: ut in Verrem: Inter dolorem, crepitumq; plagarum, in quibus uerberã ipſa ſonare uidentur. Et apud Virg Sonat icta bipẽnibus ilex. Itẽ, turris illa cadens: Ea lapſa repente ruinã Cũ ſonitu trahit quæ ſimili ſenſu aures feriunt, & coram geri uidentur. Ergo hoc totum genus uerborum non mentem tantum, ſed etiam ſenſus mouet, et maxime oculos, qui ſunt cæteris acriores. utũturq; eo præclare cũ poetæ, tum oratores, & quicunque res geſtas deſcribunt. Suaue autem genus.] Hoc genere maxime utimur in laudando, ſicut in contendendo illuſtri. Sed ſicut laudatio frequenter in cætera quoque genera incidit, ita & ſuauitas in eiſdem uerſatur, nempe in deliberationibus et iudicijs. Itaq; in his etiam ſuauitatis exẽpla multa, & inſignia, obſeruare licebit. Elegantia eſt lenium ac nitidorum uerborũ, iucunditas ſonantiũ, quæ ſupra notata ſunt. Lenia.n. ſunt: ut, Niſæe, Spioq;, Thaliaq;, Cymodoceq;, Cæſariem effuſæ nitid.i, per candida colla. Sonantia & iucunda, Dulces ante omnia Muſæ: &, Os humeroſq; deo ſimilis. Itẽ illa pro Marcello, Tãtam .n. manſuetudinem, tam inuſitatam, inauditamq; clemẽtiam, tantum in ſumma poteſtate rerum omnium modum: tã denique incredibilem ſapientiam, ac penè diuinam, tacitus nullo modo præterire poſſum: quæ non ſolum per ſe iucunda, ſed apta etiam, & molliter iuncta ſunt. Aſperos.n. cõcurſus habent, Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat, & Bactra premunt. Hiantia ſunt, cum uocales concurrunt, uel cũ eiſdem in litera, ut Aeriæ aues, tantum audent. Itaque alotera

tera eliditur apud poetas, ut Multum ille & terris. Circūſcripta oratio, eſt periodica, quæ non longo anfractu circunducē da eſt, ne lædat ſpiritum oratoris, & hoc ipſo auditori moleſta ſit. Similitudinem habent agnominata uerba, quam παρονομασίαν uocant: ut, non ex urbe emiſſus, ſed in urbem immiſſus: ex oratore arator factus: In gremijs meretricum mentum mentemq; deponere. Itē ſimiliter deſinentia & cadentia: ut, Abijt, exceſſit, euaſit, erupit: Omnia audienti, magna metuenti, nonnulla etiam credenti. hæc ὁμοιόπτωτα, illa ὁμοιοτέλευτα uocant. Aequalitatem habent, quæ in mēbris ſunt comparia, ἰσόκωλα dicuntur: ut, Non minus nunc in iudicio cederet Sexti Ebutij impudentiæ, quàm tum in ui facienda ceſſit audaciæ. Itē, Domus tibi deerat? at habebas. pecunia ſupererat? at egebas. Similitudo. n. in uoce eſt, æqualitas in numero uerborum. Contraria crebro ſumpta, & pariter reſpondentia, ſunt in antithetis: ut, Eſt hæc non ſcripta, ſed nata lex, quam nō didicimus, accepimus, legimus, uerum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus, ad quam non docti, ſed facti: nō inſtituti, ſed imbuti ſumus. Relata ad idē uerbū: ut, Vicit pudorē libido, timorem audacia, rationē amentia, quā ζεῦγμα grāmatici, auctor ad Herenn. adiunctionē uocat. Geminata atq; duplicata penè eadem ſunt. Geminata tamen, Me me adſum qui feci, Tu tu Antoni: &, Iam iam minime miror. Duplicata: Occidi, Confiteretur confiteretur inquam: ut hæc plurium ſyllabarum ſint, illa diſſyllaba. Iterata ſunt, ex interuallo repetita: ut, Nihil'ne te nocturnū præſidium Palatij, nihil urbis uigiliæ, nihil timor populi. in Catili. Copulata: ut, Et nomē pacis dulce eſt, & res ipſa ſalutaris. Itē illa, Niſæe, Spioq;, Thaliaq;, Cymodoceq;. Diſſoluta: Expelletur, exterminabitur, eijcietur: Veſtibula, roſtra, ſpolia. Inuiſum eſt, non ante oculis uſurpatum. In quo Iu priuat, non auget: ſicut in inuideo. Itaque uerbo uſitato noue utitur. Inuiſum igitur eſt, elephātos uel leones ad currū iunctos fuiſſe: inauditum, ſocrum expulſæ filia genero nupſiſſe: nouum, Antonium nuper Brunduſii cēturiones occidiſſe: Motum aliquē miſcet oratio, quæ una cum re affectū ſignificat: ut, Illi me comitem & conſanguinitate propinquū, Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis. Et, Cui me moribundam deſeris hoſpes? Hoc quoniā ſolum nomen de coniuge reſtat. Et ipſe in Verrē: Grandis natu parens adductus ad ſupplicium, ex altera parte filius. Flebat uterq; non de ſuo ſupplicio, ſed pater de filij morte, de patris filius. Itē Terentius: Filiū habeo, ah quid dixi habere me? immo habui Chreme. Fit. n. frequenter, nō ſolū cū proprie hoc agimus, ſed etiā cum argumentamur uel narramus. Amabiles mores exprimuntur ex animo humano ac liberali, non cū hæc dicuntur uerbis, ſed cū ultro ex oratione intelliguntur: ut, Patria, quæ mihi uita ipſa charior eſt: in Cat. Et in Antoniū: Hæreditatem negaſti mihi uenire. Vtinam hoc tuum crimen uerum eſſet, plures amici mei & neceſſarij uiuerent. Et pro Milone: Qui poſſum putare me reſtitutū, ſi diſtrahor ab ijs per quos ſum reſtitutus? Sed ubique exempla occurrunt. Inflexio ſermonis ſupra declarata eſt, cum de ſimplicibus uerbis loqueremur. Fit. n. cū admirabilius aliquid, quā patitur ſermonis conſuetudo, ornamus: idq; uel augēdi alterius cauſa, ut P. Lentulus deus ac parēs uitæ noſtræ. uel ſui minuēdi, ut Ad me nunc hominē fractū ac diſſipatū reſtituēdū uenirēt. Fractū & diſſipatū dicit, exiliū ſuū ſignificans, in Senat. poſt redit. ſuum. Hæc præcepta cōſilio moderāda ſunt, ne uel obſcurēt orationē; uel minus probabilē efficiant, ſi omnia ſuauitatis momenta ſine delectu conſectemur. Itaq; adhibendū eſt iudicium, & nō ſolum uoluptati, ſed etiam utilitati ſeruiendum. Reliquum eſt igitur ut dicas.] Quæ ſit ſponte fuſa, quæ conuerſa oratio, ſupra dictum eſt. ubi illud etiam admonuimus, ſponte fuſam ſeparate fieri, conuerſam nunquam extra illam, ſed contexi cum eadem, & miſceri in unum corpus elocutionis. Non enim idcirco conuerſa dicitur, quod omnibus in uerbis, totoq; curſu dicendi mutata ſit: ſed cum natura omnis ſimplex & recta ſit oratio, hæc ipſa tunc conuerſa dicitur, cum artificio dicēdi, modo dilatatur ex uerbo aliquo, modo rurſus ad naturā et ad ſimplicē dicendi formam reuocatur. Vt aut ex uerbo dilatetur.] Ergo omnis ſimplicium uerborum conuerſio in dilatando & contrahendo poſita eſt, non quod dilatatio omnis & cōtractio uertat orationē: ſed cū hæc fiunt uerbis, non rebus in dicendo, hoc eſt, cum uerborū, non rerum gratia adhibetur, uerſanturq; in eloquendi non inueniendi ratione. Oratoriæ enim facultatis eſt, rē quāuis modo late, modo anguſte dicere, & commutare uerba, præſertim in magno & ornato genere dicendi, ut non ſolum uberius ac ſpecioſius dicātur ea quæ ornāda ſūt ſed augeatur etiā uoluptas auditoris, et magna atq; affluens oratio admirabilior efficiatur. Cum aut propriū, aut idem ſignificans.] Quæ ſint propria, quæ facta uerba, ſupra dictū eſt. Idē ſignificans intelligitur, quod loco proprij poſitum tantundem ualet: ut Thalamo quæ fixa reliquit Impius, pro Aenea. Sic conſul, imperator, dictator, pro Cæſare: Sector Pompeij, pro Antonio: Iam'ne ſentis bellua, nūc aude ô furia, pro Piſone quæ per antonomaſiam & tranſlationē dicta ſunt. Hæc in plura deducuntur dupliciter, uel idē dicendo communitatis uerbis, uel eadem de re. Idē dicitur definiendo, interpretando, attollēdo, multiplicando, idq; tum ſimplicibus, tū coniunctis uerbis. Definitio intelligitur quæuis rei uel perſonæ deſcriptio, qua quid latius, quàm uerbo, exprimitur. Ea additur uerbo, uel etiā in locum eius aſſumitur, tum ſimplex, tū frequens & conglobata. Simplex, ut Cn. Pomp. lumen, & decus pop. Rom. P. Lentulus deus ac parens uitæ noſtræ. Ille gurges atque helluo, natus abdomini ſuo, non laudi atque gloriæ: pro Gabinio ubi in locū uerbi definitio ſubijcitur. Frequens & conglobata eſt: P. Lentulus ultor ſceleris illius, propugnator ſenatus, defenſor ueſtræ uoluntatis, patronus illius publici conſilij, reſtitutor ſalutis meæ. Itē, Verres ille uetus proditor conſulis, tranſlator quæſturæ, auerſor pecuniæ publicæ. Et de curia incenſa in funere Clodij: Vidimus templū ſanctitatis, amplitudinis, mētis, cōſilij publici, caput urbis, arā ſociorū, portū omniū gentiū, ſedē ab uniuerſo popu. Romano conceſſam uni ordini, inflāmari, excindi, funeſtari. Interpretationē uocamus, cū id quod ſemel dictum eſt, uerbis idē ualentibus, aut etiam eundē ſenſum efficientibus iteratur. Quod fit tū ſingulis, tū coniunctis uerbis. Singulis hoc modo, ut in Verrē: Tibi fauebo, te inquā adiuuabo. Quid cū ignes ardenteſq; laminæ admouebātur? Si te illius acerba imploratio, & uox miſerabilis non inhibebat. Itē, Hic locus unus eſt, hic portus, hæc arx, hæc ara ſociorū. Coniunctis: Hac ſe commemoratione ciuitatis omnia uerbera depulſurū, cruciatumq; à corpore delecturū arbitrabatur. ead. Act. 7. Itē Rempub. radicitus euertiſti, ciuitatē funditus deleuiſti. quā proprie interpretationē uocat auctor ad Herenniū, eodemq; exemplo utitur. Nos Verbū latius extendimus, atque hanc etiam interpretationē uocamus: Verres'ne tibi tanti fuit, ut eius libidinem hominū innocentium ſanguine lui uelles? idcirco'ne exercitum atque hoſtē relinquebas, ut tua ui & crudelitate iſtius hominis improbiſſimi pericula ſubleuareſ: itē, Philippica tertia. Qui niſi in hac repub. natus eſſet, Rempub. ſcelere Antonij nullā haberemus: ſic. n. perſpicio, ſic iudico, niſi unus adoleſcēs illius furētis impetus crudeliſſimoſq; conatus cohibuiſſet, rempub. funditus interituram fuiſſe. Et Philip. 2. Tu ingredi in illā domum auſus eſtu illud ſanctiſſimū limē intrare? tu illarū ædiū dijs penatibus os illud importuniſſimū oſtēdere? quo in loco duorū uerborū ter cōmutatio facta ē inuehēdo, cū in priori interpretatio affirmauerit. Attollēdo cōmutantur uerba, cū aſſumuntur

qui alterum,iudices,nullis inimicitijs,nulla priuatim læſi iniuria,&c.Deinde ratio,quæ & ſententia:Legem enim ſibi ipſi indicunt innocentiæ,continentiæ,uirtutumq; omnium,qui ab altero rationem uitæ repoſcunt: atq; eo magis,ſi id, ut ante dixi,faciunt nulla re commoti alia, niſi utilitate communi. Superaddit ἐπεξεργασίαν, Nam qui ſibi hoc ſumpſit,ut corrigat mores aliorũ,ac peccata reprehendat,quis huic ignoſcat,ſi qua in re ipſe ab religione officij declinarit? Similia in explanãdo magnã uim habent,& illuſtrant orationẽ, quibus ipſe ſic utitur in Antonium.Vt igitur in ſeminibus cauſa eſt arborum et ſtirpium,ſic huius luctuoſiſſimũ belli ſemen tu fuiſti.Et paulo poſt : Vt Helena Troianis,ſic iſte Reip. cauſa belli,cauſa peſtis atq; exitij fuit.Et in Verrẽ:Verſabatur in Sicilia longo interuallo,alter nõ Dionyſius ille,nec Phalaris(tulit enim illa quõdã inſula multos & crudeles tyrannos) ſed quoddam nouum monſtrum,ex uetere illa immanitate, quæ in eiſdẽ locis uerſata eſſe dicitur.Non enim Charybdim tam infeſtam,neq; Scyllam nautis,quã iſtum in eodem freto fuiſſe arbitror.Exempla eiuſdẽ generis ſunt,niſi quod ex factis ducuntur,& ad mores ferè pertinent:ut,Quod nos uitiũ in priuatis ſæpe tulimus,id maiores noſtri ne in rege quidem ferre potuerunt.Iunius Brutus regem ſuperbum non tulit , D. Brutus ſceleratum atq; impium regnare patietur Antonium? Et in Catilinam? P.Scipio Tyberium Gracchum Remp.mediocriter labefactantem priuatus interemit , L. Catilinam orbem terrarum cæde atq; incendijs uaſtare cupientem, nos conſules perferemus? Hæc cum ſumuntur probandi cauſa,non ſunt huius loci, ſed cum ornant, & immutatione uerborum explanant orationem. Ex oratione, cum aut definitio ad unum uerbum reuocatur.] Ex oratione contrahitur oratio, cum quæ ad dilatandum adhiberi ſolent,remouentur.Eſt enim cõtraria dilatationi contractio. Itaq; definitio reuocatur ad unum uerbum, cũ ea omiſſa uerbum ſolum ponitur : ut ſi pro eo qui Carthaginem & Numãtiam deleuit,Scipionem : pro eo qui de Mithridate,Africa & Hiſpania triumphauit,Pompeium dicas.Aſſumpta uerba quo modo remoueantur,ex interpretandi,augendi & multiplicãdi ratione intelligitur,nempe detrahendo ea quæ ornãdi cauſa adiuncta fuerunt:ut,Eſt hæc non ſcripta,ſed nata lex : hoc ſimplex eſt.Additur interpretatio: Quam non didicimus,accepimus,legimus,expreſſimus:& quæ ſequuntur. Quæ ſi remoueris,contractã orationem efficies. ſed uidendũ erit,ne contra has quæ dilatanda erunt,aut contra dilates quæ ſimpliciter dicta plus eſſent approbationis habitura: quod erit primum ex cauſis ipſis,deinde in ſingulis elocutionis partibus,ex rebus,perſonis,locis,temporibus ſpectandũ.In circuitum diriguntur uerba,quæ cum membratim ac ſolute dici poſſent, in periodũ includuntur : quod fit non ſolum in concludenda ſententia,ſed etiam in reliquo curſu orationis. Eſt enim circuitus omnis breuior quàm ſoluta oratio,non ꝙ pauciora uerba contineat, ſed cum ex eiſdem uerbis ſit confectus,tamen orationem uelut in orbem includens,certo principio ac fine complectitur. Exemplum eſt ſtatim in principio pro Milone,ne quis lõge quærat: Etſi uereor Iudices,ne turpe ſit pro fortiſſ.uiro dicere incipientẽ timere,minimeq; deceat,cum T.Annius Milo ipſe magis de Reip.ſalute,quã de ſua perturbetur,me ad eius cauſam parem animi magnitudinem adferre nõ poſſe : tamen hæc noui iudicij noua forma terret oculos,qui quocunq; inciderint , ueterẽ conſuetudinem fori , & priſtinum morem iudiciorũ minime uident. quæ una ſententia eſt,ſed in expoſitionẽ eius aſſumpta interpretatio,& directa in eũdẽ circuitũ: quæ ſi extra aſſumpta eſſet,longior fieret oratio.Sũma enim eius eſt . Etſi uereor iudices,ne turpe ſit pro fortiſſimo uiro dicere incipientẽ timere,tamen hæc noui iudicij noua forma terret oculos.Huic ſi addas interpretationem extra circuitum,uidebitur nõ minus lõga,quã prima fuit.Vereor enim ne minime deceat,cum T.Annius Milo ipſe magis de Reip. ſalute quàm de ſua perturbetur , me ad eius cauſam parem animi magnitudinem afferre nõ poſſe. Sed omnia plena exemplorũ ſunt,præſertim in amplo ornatoq; dicendi genere,ut pro Milone,pro Seſtio,pro Domo ſua.Itaq; pro Seſtio eſt : Deniq; cum omnia ſemper ad dignitatem retuliſſem,nec ſine ea quidquam expetendũ eſſe homini in uita putaſſem, mortem quã etiam uirgines Athenis, regis opinor Erechthei filiæ,pro patria contẽpſiſſe dicũtur,ego, uir conſularis tantis rebus geſtis timerẽ? Vbi interpretatio & exemplum breuiter cõprehenduntur:quæ ſi remoueas,erit cõtractior,ſed iã ſimplex & ſponte fuſa oratio, hoc modo : Deniq; cum omnia ſemper ad dignitatem retuliſſem, mortẽ ego uir conſularis tãtis rebus geſtis timerẽ? Sed adduntur priora ornandi cauſa quæ ſi extra circuitum adderentur,dilatarent orationem.nunc cum periodo incluſa ſint, contrahunt eandẽ, & ex diuerſo genere immutant. In coniunctione fit unũ uerbum ex duobus,cum nouantur adiunctione uerba & cõponũtur:ut parricida pro patris interfectore, plebicola pro cultore plebis,circunretitus pro undiq; capto & implicato. In coniunctis autẽ uerbis triplex adhiberi poteſt cõmutatio.] Coniunctorum uerborum cõmutatio in ordine & collocatione eorundem uerſatur.Itaq; directe dicitur: Pompeius piratas toto mari expulit.Surſum uerſus ac retro,Toto mari piratas expulit Pompeius.Intercise:Piratas toto mari, toto inquã mari piratas nõ expulit dico,ſed profligauit toto mari,exterminauit,deleuit Põpeius. Sic in Antonium ipſe Philippica.2.primũ directe , deinde ſurſum uerſus : Suſtulit illum diem fortuna pop. Ro.tum etiam tuum de auſpicijs iudicium interitus Cæſaris ſuſtulit.Et pro Milone:Negat enim ſe,negat ingratis ciuibus feciſſe quæ fecerit,timidis et omnia circũſpiciẽtibus pericula nõ negat.Et paulo poſt.Vos uos appello fortiſſimi uiri,qui multũ pro Rep.ſanguinem effudiſtis,uos in ciuis inuicti appello periculo centuriones,uosq; milites.Intercise autẽ:Veſtrum iam hic factum deprehenditur P.C.non meum, ac pulcherrimum quidem factum,uerum ut dixi,non meum,ſed ueſtrum. Item ad Brutum:Ego cum in gratiam redierim cum Ap.Claudio, et redierim per Cn.Pompeium,te ego ergo cum redierim.quã πλοκὴν à quibuſdam appellari Fabius tradit.Hoc genus commutationis numeroſam orationem efficit, non pedibus ac temporũ interuallis,quæ ſyllabarũ natura conſtant,ſed ordine & collocatione uerborum,quem numerum concinnitatis ipſe in Bruto appellat. Eloquendi autẽ exercitatio.] Idem admonet auctor ad Herennium de expolitione, quæ ad conuerſum genus dicendi pertinet. ſicut paulo ante explicatum eſt. Si cũ orationis genere conſentient.] Hoc eſt,ſi læta hilariter,triſtia meſte,magna grauiter,atrocia uehemẽter agemus, nec eodem corporis motu omnia,nec uultu eodẽ . Eſt enim alia gaudentis,alia irati , alia miſerantis actio. Germana literaturæ.] Id eſt,ſimilis ſcripturæ. Imagines ut literas collocat.] Rerũ & uerborum imagines intelligit,quæ finguntur ab oratore,& certis locis diſponũtur,ut in memoria repetẽda ordinẽ eundem ſequatur:de quo uide auctorẽ ad Herennium, qui totum hoc artificium explicat. Maximeq; cum aliquid.] Debet enim amplificationem præcedere probatio,ut fidem motus ſequatur.Nemo enim mouetur ea de re,de qua ſit ita, nec ne,dubitat. Itaq; ad fidem.] Non directo ad fidem ualet amplificatio,ſed ex animorum permotione,ut cum affectu impulſi facilius credimus. Itaq; argumentationi adiungi, uel implicari ſolet. ut pro Milone: An uero iudices uos ſoli ignoratis quas ille leges(ſi modo leges nominãdæ ſunt, ac nõ faces urbis ac peſtes Reip.) fuerit impoſiturus nobis omnibus,atq; inuſturus.quæ legum inſectatio facit, ut facilius credatur cauſa inſidiarum in Clodio . Sic in Verrem ſæpe interponitur affectus

criminum expoſitioni, ut permotis animis fides procliuior conſequatur: ut, Quæ, malū, eſt iſta tanta audacia, atq; amentia. & Tantæ'ne tuæ Verres libidines erunt. multisq; alijs in locis. Ex rebus ipſis.] Id eſt, cauſis, Diſceptatorum, id eſt, deliberantium, uel iudicum. Aut meritis noſtris.] Horum exempla obſeruabis in orationibus, in quibus tamē raro ſingula, ſed duo ſæpe plura'ue ad beneuolentiam coniunguntur. ut pro Seſtio, meritum Seſtij erga Remp. & ſuum officium, cū aduerſariorum inſectatione: pro Deiotaro, dignitas regia, merita in Rempub. crudelitas & indignitas accuſatorum, perſona Cæſaris, locus iudicij. Virtutis.] Vt ſi Coriolanus, uel M. Manlius defendatur, Contrarijsq; rebus.] Vt licentia in accuſatores Roſcij, calliditate in Ebutium, pro Cecinna. Coniunctionis cauſa.] Vt ipſe in Verrem: Se in accuſando Verre ad leuandam iudiciorum infamiā acceſſiſſe. Coniunctionē enim commune commodum & periculū intelligit. Et ſi in nos aliquod odium.] Sub hoc genere inſinuatio comprehēditur, quæ traditur ab auctore ad Herennium. Ipſe pro Murena & P. Sylla offenſionem in ſe collatam tollit. Contra Rullū præmunit, ne oratio ſua parum gratis auribus accipiatur, quæ ad hunc locum, & ad inſinuandi rationem pertinēt. Aut diluendo.] Diluitur, ſi falſum eſt: extenuatur, ut leuius efficiatur. Compenſamus, tantundē referendo in aduerſariū, quo offenſio in illū conuertatur. Deprecamur, petēdo ut ignoſcatur. quod fit frequentius in peroratione, ut pro Milone, pro Sylla, pro Planco. Si complectare à principio genus naturamq;.] Quod fit ſignificando eo, in quo controuerſia eſt. ut pro Milone in fine exordij: Quæ quā in hac cauſa iudices, T. Annij tribunatu. Si definias.] Vt Act. 6, Venio nunc ad iſtius, quēadmodum ipſe appellat, ſtudium: ut amici eius, morbum & inſaniā: ut Siculi, latrocinium: ego quo nomine appellem neſcio, rē uobis proponā: & quæ ſequuntur. In quibus eſt generis definitio, per ſubiectarum partium enumerationem. Si diuidas.] Vt ſtatim pro Cluentio: Animaduertiſtis iudices. & in Verrem act. 3. ante criminum expoſitionē. Vocant etiā diuiſionem, cum ab eo, de quo conuenit, controuerſia ſeiungitur. ut pro Milone, nō quæri de facto, ſed uter utri inſidias fecerit. Aut magna.] Vt pro Rabirio. Aut neceſſaria.] Vt Philippica. 7. Paruis de rebus, ſed fortaſſe neceſſarijs conſulimur. Coniuncta.] Ad commune commodum uel periculum pertinentia, ut pro Rabirio. Sit autem hoc etiā in præceptis.] Hoc genus extra cauſam eſt, ab occaſione aliqua petitum. ut pro Murena, à cōprecatione ſolenni, quæ in comitijs fieri ſolebat: pro Milone, ab armato præſidio: pro Cælio, à tempore. Quæ tamen raro ſola, ſed cum officijs, laudibus, inſectationibus perſonarum ſumuntur. Et quæ ſuo loco de amplificatione dicemus.] Nempe quo genere uerborum in amplificando utendū ſit, de quo in peroratione dicetur. Si perſonis, ſi temporibus, ſi locis.] Vt cædem à ſicario nocte in deſerto loco factum: uenenū ab uxore adultera in balneo datum. Si cuiuſque facti & euēti cauſa.] Exempla ferè omnium iſtorū ſuppeditat narratio pro Milone: item uaria & multiplex in Verrem, & pro Cluentio. Si teſtata dici.] Teſtata, teſtibus cognita: ut Fauonium, dictum Clodij de Milone ad Catonem detuliſſe. Si cum hominum opinione, auctoritate, &c. coniuncta.] Id eſt, ſi opinioni hominum, auctoritati, mori, legi, erunt conſentanea. Si antiquitas.] Id eſt, antiquitatis notitia. Si memoria.] Superiorum temporum recordatio. Si orationis ueritas.] Id eſt, uera dicendi conſuetudo. Vitæ fides.] Id eſt, dictorum factorumq; conſtantia. Quæ habet admirationes.] Quæ efficit, ut admiretur auditor, ut expectet exitū rei, uſq; inopinatus ponatur. Motus autem animorum habet narratio, quæ ſignificat in exponenda re, quomodo hic uel ille affectus fuerit, & interim inducit colloquia perſonarum, & dolētes, iratos, metuentes, lætantes, cupiētes exprimit. Hinc illa ſunt in comœdijs: Quid ais? occidi, perij, miſerum me, diſcutior animi, ò cœlum, ò terra, pro deum atque hominum fidem, mi Pamphile, euge Carine. Et Apud Ciceronem: Tum uero illa egregia ac præclara mater exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit. Ille inflammatus ſcelere ac furore in forum uenit. Herere homo, auerſari, rubere. Tum appellat hilari uultu hominē Balbus, ut blādiſſime poteſt, Quid tu, inquit, Paccte? Ecce tibi eiuſmodi ſortitio, Attendite exitū. Quid deinde, quid cenſetis? Furtum fortaſſe aut prædam expectatis aliquam: quorum plenæ ſunt narrationes pro Cluentio, in Verrē, & in cæteris cauſis. In primo coniectura ualet, &c.] Coniectura uerisſimilibus & proprijs rerum notis conſtat. Definitio, genere & proprietate declaratur: ſæpe etiā communium frequentia. item contrarijs, diſſimilibus paribus, conſequentibus. & interim deſcriptio adhibetur. Ratio, probatio eſt, non ad coniecturam, neque ad definitionem, ſed ſimpliciter ad fidem accommodata. Sed hæc omnia ex locis ducuntur, qui ſupra deſcripti ſunt, tametſi alij alijs quæſtionibus aptiores ſint. Itaque ſingulorū generum proprij ſunt loci: In uerisſimilibus et proprijs.] Veriſimilia probabilia ſunt, Propriæ uerū notæ, ſigna certa ac neceſſaria: quæ uel naturæ ſunt, ut fumus ignē ſignificans: uel è factis exiſtūt, ut cicatrix ex uulnere. Veriſimilia reperiūtur ex partibus.] Ex partibus, hoc eſt, ijs quæ in cauſa ſunt, & in narrationem ueniunt. Hæc ab alijs uocātur circunſtantiæ, ut quis, quid, cur, ubi, quando, quomodo. Ipſe in ueteri Rhetorica, attributa perſonarū & negotiorum appellat. Omnis eorum materies in locis cauſarum, euentorum, coniunctorū uerſatur, qui ſupra notati ſunt. Exempla multa ſuppeditat cauſa Milonis, in qua eſt perſona Clodij, ſeditioſi ac uiolenti hominis, inimici Milonis. Locus pugnæ, Appia uia, ante fundū Clodij. Tēpus, quo conſulatum petebat Milo, præturā Clodius, pugna ante ueſperā cōmiſſa. Facti conſiliū in Clodio, qui odit Milonē, ſperauit commodum, noluit conſulem fieri Milonē, ſperauit impunitatem, armatus expeditus fuit, comites delectos habuit. Euētus ante rem: iter Milonis neceſſariū, concio tribuni plebis eodē die habita, neglectaq; à Clodio, ſenatus ſero dimiſſus. Poſt cædē reditus Milonis in urbē, rumores contempti, dictorum factorumq; conſtātia. Natura negotij, uis, cædes, inſidiæ, quæ ſunt inimica legibus, periculoſa, inuiſa, maximeq; offenſa in candidatis. Iā facta & euentus aut conſilij ſunt.] Factis & euentis cauſæ ſubijciuntur, quæ tū conſilij ſunt, tum imprudentiæ. Conſilij, ut telum miſiſſe: imprudentiæ, ut percuſſiſſe quē nolueris. Caſus incertus euentus eſt, cuius cauſa ignoratur, ut ſi agrū fodiens theſaurum inuenias. Permotio in obliuiōe, errore, metu, cupiditate poſita eſt, quoniā hæc quoque imprudentibus nobis atq; inuitis efficiunt: ut Icarus oblitus præceptorum patris in mare decidit, errore. Mutius obtruncauit ſcribā pro rege: metu aliquis ſe hoſti prodidit, fugit incautus, præcipitauit: cupiditate aurigandi Phaeton perijt. Ex his iā intelligitur, in imprudentia etiam neceſſitatē uerſari, cum quid imprudenter commiſſum, quo minus eueniat, uitari nō poteſt: ut ſi tormēto emiſſo, ferias quē nolueris: aut naui conſcenſa iacteris tempeſtate; aut inito itinere fluuio intercludare. Rerum aūt bonarum & malarum.] Hæc ad naturas rerum & negotiorum pertinent, ſed poſterius explicabuntur in deliberatiua quæſtiōe. Eſt etiam genus argumentorum aliud.] Hoc quoq; genus factis adiunctum eſt, ſed differt à cæteris, quod illa intellectu tātum, hoc etiam ſenſu cōprehenditur, ut quæ oculis, auribus, cæterisq; ſenſibus in facto ipſo, uel ante, uel poſt percipiūtur. Eæ propriè ſigna uocātur, ut telum & cruor ſigna cædis, fumus ignis, cicatrix uulneris, dictū Clodij, Milonem triduo periturū eſſe, ſignum futurarum inſidiarum, quod cædem anteceſſit.

Multum

Multum tamen cum ſunt coaceruata, proficiunt.] Vt pro Milone: Video adhuc conſtare omnia iudices, Miloni etiã utile fuiſſe Clodiũ uiuere, illi ad ea quæ cõcupierat optatiſſimũ interitum Milonis, & quæ ſequuntur, Item pro Sex Roſcio: Quid ſi accedit eodem ut tenuis antea fueris? quid ſi ut auarus? quid ſi ut audax? quid ſi ut illius qui occiſus eſt inimicus? Atq; in his uerîſimilibus inſunt.] Ea intelligit, quæ paulo ante ex facti ueſtigijs ſumi dixit, nempe ſigna propria ac neceſſaria, ut cicatrix uulneris, lac concepti fœtus, ruinæ portarum ſtantis quondam urbis. Hæc n. quamuis oriãtur ex factis, & idcirco communi nomine uerisſimilia appellentur, tamen quia re ipſa uerîſimilia non ſunt, ſed propriæ ac certæ rerum notæ, idcirco eximuntur de numero, & ad diuerſum genus, quod in prima diuiſione ſeiunctum fuit, referuntur. Maximam autem facit fidem.] Exemplum eſt, ut Antonium cẽturiones Brunduſii in conſpectu uxoris occidiſſe, ergo inimicis ſuis Romæ parſurum non eſſe. Similitudo pro Cluentio: Iã hoc ignoratis iudices, ut etiam beſtiæ fame dominante plerunque ad eum locum ubi paſtæ aliquando ſint, reuertantur? Deinde adiungit exemplum de iudicio bonorum Safinij Atellæ, quod cũ Stalenus corrũpendum ſuſcepiſſet, pecuniam ſupreſſerit. Eiuſdem generis eſt pro Seſtio, ubi nocendi facultas etiã in ignauis magiſtratibus oſtẽditur. Sed ita eſt iudices, ut ſi gladiũ paruo puero, aut ſi imbecillo ſeni, aut debili dederis, ipſe impetu ſuo nemini noceat: ſin ad nudum uel fortiſſimi uiri corpus acceſſerit, poſſit acie ipſa uel ferri uiribus uulnerare: ita cum hominibus eneruatis atq; exanguibus conſulatus tanquam gladius eſſet datus, qui per ſe pungere neminem unquã potuiſſent, hi ſummi imperij nomine armati Remp. trucidauerunt. Fabula, eſt res ficta, nec uerîſimilis, ad mores pertinens, ut apologi Aeſopi. Hoc genere ſæpe utitur Horatius. nã in Cicerone non occurrit. ut Epiſtolarum libro primo:

> Quod ſi me populus Romanus forte roget, cur
> Non ut porticibus, ſic iudicijs fruar iiſdem:
> Aegroto uulpes quondam quod cauta leoni
> Reſpondit, referam, quia me ueſtigia terrent
> Omnia te aduerſum ſpectantia, nulla retrorſum.

Quibus uerbis negat ſe ciuilibus rebus implicari uelle, quod multi in iis perierint: facit credibile à Fabula. Eiuſdem generis eſt diſſidium illud membrorum apud Liuium, in oratione Menenij Agrippæ, qui plebem diſſidentem à patribus, & in monte ſacro ſedentem, collatione fabuloſa ad concordiam reuocauit. Quid definitionis, quæ ratio eſt?] Definitionem intelligit quæſtionẽ Quid eſt, quæ definiendo explicatur. ut cũ quæritur quid ſit ſacrilegium, quid maieſtas, quomodo utrũque definiendũ, ut ſit'ne ſacrilegiũ ſurreptio pecuniæ de loco ſacro. an aliter definiendũ ſit. Ea declaratur genere et proprietate, quã differẽtiã uocat Ariſtoteles: ut, Rhetorica eſt bene dicendi ſcientia. Sed cũ proprietas deeſt, utimur communiũ frequentia, ex quibus propriũ quid ſit, eluceat: ut, Hereditas eſt pecunia, quæ morte alicuius ad aliquẽ peruenit iure, eaq; nec legata teſtamẽto, nec poſſeſſione retenta. Sed quoniã de proprijs oritur.] Proprietas ſi uera eſt, ueram definitionẽ efficit: ſin contra, falſam. quare tota ferè diſputatio circa eam uerſatur. Habet. n. magnam obſcuritatem in rerum natura, ſuntq; qui nullam ueram ac propriam teneri putant, ſed ſumi pro uera quæcunque proxime accedat. Itaque non ſufficit breuis illa & circunciſa definiendi formula, quæ à dialecticis traditur, cum alius aliam ferè proprietatem afferat, ſed definiendum eſt plenius, & quid ſit res pluribus ſæpe uerbis demonſtrandũ. Itaque definiemus non ſolum ex genere & proprietate, ſed etiã ex cõtrarijs, diſſimilibus, paribus: & interim deſcriptiones adhibebimus, & enumerabimus conſequentia, & interpretatione uocabuli ac nominis utemur. quæ omnia iam non unã definitionẽ efficient, certa lege comprehenſam, ut apud dialecticos: ſed latius uagabuntur, & longa diſputatione quæſtionẽ explicabunt. Id fiet igitur ex contrarijs, hoc modo: Etenim cum inter bellũ & pacem medium nihil ſit, neceſſe eſt tumultum, ſi belli non ſit, pacis eſſe. quo quid abſurdius dici aut exiſtimari poteſt? Philip 8. Item Horatius:

> Virtus eſt uitium fugere, & ſapientia prima
> Stultitia caruiſſe.

Ex ſimilibus: Si quis nauim in qua ipſe uehitur, cum poſſit in tẽpeſtate, non ſeruat: non'ne idẽ in patria ſi fecerit, proditor merito appellatur? Quæ uera ſimilitudo eſt, ſecundum Agricolam. & in docendo ualet plurimũ, parum in probando. At Cice. ſimilitudinem cum exemplo & paribus confundit, quẽadmodũ ſupra in locis explicandis, & in Topicis admonuimus. Itaq; à ſimili ei eſt: Ergo Annibal hoſtis? ciuis Antonius? quid ille fecit hoſtiliter quod hic aut non fecerit, aut non faciat, aut non moliatur & cogitet? totũ iter Antonij quid habuit, niſi depopulationes, uaſtationes, cædes, rapinas? quæ non faciebat Annibal, quia multũ ad uſum reſeruabat. A diſſimilianẽ: Non eundẽ eſſe exulẽ, & patria expulſum: quoniam exilium delicti pœna ſit, ſed benemeritũ de Rep. ui & armis expulſum fuiſſe. Et pro Cluẽtio, cenſoriã notã non eſſe iudiciũ, quoniã in iudicẽ cõſentiat litigator, in cenſorẽ non cõſentiat is qui notetur. Eodẽ modo ex repugnantibus fiet, ut ipſe tradit in Topicis, ubi plures locos definitioni attribuit: ut, Et ſi ille nullo modo cõſul, uel quod ita uiuit, uel quod ita Remp. gerit, uel quod ita facit: eſt quæ repugnãt conſulatui, et ſub differẽtibus uel diſſimilibus cõprehendi poſſunt. Ex paribus definitio eſt: Si tutoris eſt fidẽ præſtare, & procuratoris. Si fortẽ uirũ appellas, qui hoſtẽ occidit ergo & qui malũ ciuẽ. Si liberatorẽ patriæ qui tyrannũ, ergo et qui malũ tribunũ. Quæ uice uerſa refelli poſſunt à diſſimili. Non idẽ eſſe malũ ciuẽ, quod hoſtẽ occidere: quod hic armis uincẽdus ſit, illum in iudiciũ uocare poſſis. Nec idẽ eſſe tribunũ ſeditioſum, quod tyrãnũ necare quod illũ priuatũ accuſare poſſis, hunc non poſſis: ille legibus ſacer ſit, hic legibus inimicus. Sic pro Cecinna ex pari, uel potius à maiori ipſe definit hoc modo: Ego exercitus maximos ſæpe pulſos & fugatos eſſe dico terrore ipſo, impetuq; hoſtiũ, ſine cuiuſquã nõ modo morte, uerumetiã uulnere. Etenim recuperatores, nõ ea ſola uis eſt, quæ ad corpus noſtrũ uitamq; pertinet, ſed etiã multo maior ea quæ periculo mortis iniecto, formidine animũ perterritũ, loco ſæpe & certo de ſtatu dimouet. Itaq; ſaucij homines cum corpore debilitantur, animo tamẽ non cedũt, &c. quibus uerbis probat uim factam eſſe animo perculſo, etiãſi corpus tactũ nõ ſit. Deſcriptiones, ex rebus adiunctis & conſequentibus fiunt, ut famæ apud Vergilium:

> Fama malum, quo non aliud uelocius ullum,
> Mobilitate uiget, uireſq; acquirit eundo & quæ ſequuntur.

Sed ibi definitur ornandi cauſa. Docendi aũt, in oratione pro Seſtio, de popularibus & optimatibus: ubi cũ breuiter definiſſet, qui eſſent populares, qui optimates, eandemq; in rem exẽplis uſus eſſet, poſtea deſcribit his uerbis: Itaque temporibus illis qui populares erant, offendebant illi quidẽ apud graues et honeſtos homines, ſed populi iudicijs atq; omni ſignificatione florebãt. His in theatro plaudebatur, hi ſuffragijs quod contẽdebant, conſequebãtur horũ hominum nomen, uultũ, inceſſum amabãt. Qui autẽ aduerſabantur ei generi, graues & magni homines habebantur, ſed ualebãt in ſenatu multũ, apud bonos uiros plurimũ, multitudini iucundi non erant, ſuffragijs offendebatur ſæpe eorum uolũtas: plauſum uero etiã ſi quis eorum aliquando acceperat, ne quid peccaſſet pertimeſcebat. Enumeratione conſequentiũ definimus, cũ ex rerum adiunctarũ conſequẽtiumq; freqũetia, quid ſit oſtẽditur, hoc modo:

Dici in hac cauſa poteſt, ubi arma fuerint, ubi hominũ multitudo, ubi inſtructi, & certis in locis cũ ferro homines collocati, ubi minæ ac pericula, terroresq́; mortis, ibi uim non fuiſſe? pro Cecinna. Et in Antonium Philippica octaua, bellum eſſe, cũ tumultus ſit. Dũ Brutus oppugnatur, nõ eſt bellũ? Mutina obſidetur, ne hoc quidẽ bellum eſt? Gallia uaſtatur, quæ poteſt pax eſſe certior? Illud uero quis poteſt bellum non eſſe dicere, quo fortiſſimum uirum cũ exercitu miſimus. Et paulo poſt: Deieci præſidium, Claterna potitus ſum, fugati equites, præliũ commiſſum, occiſi aliquot, quæ pax poteſt eſſe maior? delectus tota Italia decreti ſublatis uacationibus, ſaga cras ſumentur, conſul ſe cum præſidio deſcenſurum dixit. Verum hoc bellum non eſt? an etiam tantum bellum, quantum nunquam fuit? quæ omnia ſunt ex conſequentium enumeratione. Explicatione nominis, ipſe quoque in eadem oratione utitur: Quid eſt .n. tumultus, niſi perturbatio tãta, ut timor maior oriatur: unde etiã nomen ductum eſt tumultus. Itaque maiores noſtri tumultũ Italicũ, quòd erat domeſticus, tumultũ Gallicũ, quòd erat Italiæ finitimus, præterea nullũ tumultũ nominabant. Sic in officijs fidẽ, quia fiat quod dictũ eſt, à ueteribus dictam fuiſſe dicit. Quæ ſunt igitur in eo genere partes?] Qualitatis partes duæ ſunt: una abſoluta, cum iure factum depellitur, ut hoſtem, furem, nocturnum, proſcriptũ, interfectum eſſe. altera aſſumptiua. cum, ut recte factum defendatur, cauſa aſſumitur: eaq́; aut doloris ulciſcendi, ut inſidiatorem cæſum eſſe: aut pietatis, ut parentem, fratrem, propinquũ defenſum eſſe: aut pudicitiæ, ut adulterum, raptorem punitũ eſſe: aut religionis, ut ſacrilegum interemptum: aut patriæ: ut proditorẽ, tyrannũ, ſeditioſum interfectũ eſſe. Neceſſitate deniq; cauſamur aliquid factum eſſe, ut fœdus Numantinum, pactio Caudina. Inſcitia, ut ſi ciuẽ pro hoſte imprudens interemeris. Caſu, ſi in feram iaculatus, hominem percuſſeris. Has ſpecies aſſumptiuas, alij in relationem, comparationem, remotionẽ, & purgationẽ diuidunt. ut relatio ſit in dolore ulciſcendo: comparatio in pietate, pudicitia, religione, patria tuenda: remotio et purgatio in neceſſitate, inſcitia, in caſu uerſentur. Nã quæ motu animi & perturbatione.] Motus animi uehementiores neceſſitatẽ habere uidentur, ſed nõ eſt ita: quia uoluntarij ſunt. Itaq; in legitimis iudicijs, & apud iuratos iudices defenſionẽ non habent: apud principem, uel populũ, uel ſenatũ habere poſſunt. Hi .n. non iudicant legibus, ſed liberi & iniurati ſunt. Itaque ignoſcere poſſunt, ut Cæſar Ligario, quam cauſam egit Cicero, ſola ferè deprecatione uſus. At pro Milone, & pro Seſtio, recte factum defendit, deinde extremo loco deprecationem adhibuit. Itaque intelligendum eſt, in legitimis iudicijs ſolam deprecationem non ualere: in cæteris ita ualere, ſi quaſi ex abundanti addatur ad commouendos iudices. Si fictum aut falſum eſſe poſſis dicere.] Fictum plus eſt quàm falſum, nempe quod commentitium eſt? falſum ab errore profectum, ut ficti rumores in Milonẽ, falſæ de eodẽ Põpeij ſuſpitiones. Sic finxerant in Sex. Roſcium argumẽta criminis accuſatores, quòd patri inuiſus fuiſſet, quòd pater eum exhæredare uoluiſſet: falſa erat opinio hominum de innocentia Oppianici, item falſo crimine Iuniani iudices dãnati fuerant. Primum dubia ſumpta eſſe pro certis.] Dubia .i. uerisimilia, ſed incerta, nec confeſſa: ut Milonẽ ſperaſſe commodũ ex morte Clodij, Sex. Roſcium à patre odij cauſa rus ablegatũ fuiſſe, quæ non ſolum ut dubia reprehenduntur in eiſdem defenſionibus, ſed etiam in contrarium uertuntur. Deinde etiam in perſpicue falſis eadem poſſe dici.] Vt pro Roſcio, Multos filiosfamilias qui parẽtibus chariſſimi ſint, ruri haberi: tum contra ſpem utilitatis dicemus, eandem ſuſpitionem in quemuis innocentiſſimum conferri poſſe. Tum ex ijs quæ ſumpſerint, non effici quæ uelint.] Vt, Non quiſquis commodum ſperet, maleficio ſe obſtringere: nec ſi negligẽtius habuerit filium Roſcius, idcirco illum exhæredaturum fuiſſe: neque ſi id ſciret ac metueret filius, tamen ea cauſa parentẽ interfecturum fuiſſe. Commemoranda ſunt etiam exempla.] Tale eſt in eadem defenſione Roſcij, de duobus adoleſcẽtibus, apud quos cum pater in eodem cubiculo mortuus repertus eſſet, illi autem dormientes, creditum non ſit eos paternæ necis conſcios fuiſſe, itaque iudicio abſolutos. Conquirenda conditio communis periculi.] Quod fit in eadem etiam cauſa, ubi monetur, improbitati & licentiæ calumniatorum reſiſtendum eſſe, propter commune periculum: idq́; exaggeratur à tempore. Quæ eſt argumenti explicatio.] Argumẽtum res eſt, quæ in probationem ſumitur, nempe probabile inuentum ad faciendam fidem. Argumentatio, oratio, qua id inuentum dilucide atque diſtincte explicatur, proponendo, confirmando, cõcludendo, quæ eſt confectio argumentationis. Cum ſumpſeris aut non dubia, aut probabilia.] Non dubia .i. certa & perſpicua, ut peccandi cõſuetudinem fuiſſe in Clodio, quod manifeſtum erat. Probabilia, hoc eſt, per ſe credibilia, quamuis certa & confeſſa non ſint. ut eundem habuiſſe impunitatis ſpẽ, ſperaſſe Milone interfecto ſe regnaturum eſſe. Sic non dubiũ eſt, quin Medea filium interemerit: probabile autem filios diligi à parentibus. Itaque exemplum Medeæ ut non dubium ſumere poſſis, ad faciendam fidem, charitatem parentum in liberos, ut probabile. Argumentandi autem duo ſunt genera.] Directa argumentatio eſt, quæ propoſitione, confirmatione, & concluſione conſtat. Sed his non ſemper utimur, quare perfecta has partes habebit. Tum enim propoſitionem, tum concluſionem omittimus, quando uidelicet hæc ultro ſe offerunt, uel cum breuitati ſtudemus. Ipſe in ueteri Rhetorica, ratiocinationem tradit quinquepartitam, ex propoſitione, approbatione, aſſumptione, eiuſdem approbatione, concluſione. Auctor ad Heren. collectionem tradit, eamq́; totidem partiũ, ut ſit in ea propoſitio, ratio, confirmatio, expolitio, concluſio. Sed hæc utrinque ad tria rediguntur. Etenim ſumma ratiocinationis eſt in propoſitione, aſſumptione, concluſione, ut docet Fab. lib. quinto de Epicheremate. Collectio, ut differat à forma ratiocinationis, tamen & ipſa ad tria recedit, quæ hic ponuntur à Cicerone, ut ſit quod proponatur ad probandum, deinde probatio ipſa, poſtremo concluſio. Ita ſub probatione ratio, confirmatio, expolitio comprehenduntur: in ratiocinatione autem approbationes ſuccedunt ijs quibus addũtur, nec niſi duo efficiunt. Sed hæc quoque duo nõ ſunt niſi una probatio, cui ſi addas propoſitionem à fronte, & ſequatur concluſio, erit huius loci argumentatio. Exemplum eius eſt in oratione pro Milone: Quo nam igitur pacto probari poteſt inſidias Miloni feciſſe Clodium. hæc propoſitio eſt. deinde probatio ſiue confirmatio, Satis eſt quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua docere, magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitam, magnas utilitates fuiſſe, & quæ ſequũtur. Habet enim probatio rationem, confirmationem, & expolitionem ſiue amplificationem, quas collectionis partes eſſe diximus. Poſtremo additur concluſio, P. Clodij præturam non ſine maximo rerum nouarum motu, &c. At ſimplicior eſt poſtea in eadem ratione, & citra collectionis partes: Sed huius beneficij gratiã Iud. fortuna populi Romani, & ueſtra felicitas, & dij immortales ſibi deberi putant. hæc propoſitio eſt. Deinde confirmatio: Nec uero quiſquam aliter arbitrari poteſt, niſi qui nullam uim cœleſtẽ exiſtimat, &c. Deinde concluſio. Ea uis, ea eſt igitur quæ ſæpe incredibiles huic urbi felicitates atq; opes attulit. Sed breuior adhuc quæ ſequitur, & ſine cõcluſione: Nõ eſt humano cõſilio, ne mediocri quidẽ, uſque, Niſi forte hoc etiam caſu factum eſſe dicimus. quæ & ipſa per ſe argumentatio eſt, ſed iam ſine propoſitione & concluſione,

uſque

uſque, Niſi uero non eadem: Nam uarie tractatur hoc genus, ſicut paulo poſt præcipietur. Inflexa ad motum argumentatio contraria priori eſt, & quodammodo præpoſtera. Nam cum omnis ſit præceps & inconſultus affectus, iſq; exprimēdus orationis genere quod nō abhorreat à natura ipſius, nulla propoſitione facta, ſtatim apprehēditur id quod ualet ad incitādos animos, eoq́; prolato, iacitur ad extremū quod proponendum fuit, non exponendo id quidem, uerū tangendo ſignificandoq́; ut intelligatur, cui efficiendo motus adhibeatur. Exemplorum omnia plena ſunt, ſed proferamus unum atque alterum ex actionibus in Verrē, in quibus hoc genus argumentationis criminum obiectioni crebro interponitur. Septima igitur actiōe expoſitis ciuium Romanorū ſupplicijs, ipſe in affectum ſic prorumpit: O nomen dulce libertatis, ò ius eximium noſtræ ciuitatis, ò lex Portia, legesq́; Semproniæ. Deinde in fine tangit id ad quod inſtigantur iudices, nempe tantā crudelitatem uindicandam eſſe: Etenim uerebatur ne pop. Romanus ab iſto eas pœnas ui repetiſſe uideretur, quas ueritus eſſet ne iſte legibus & ueſtro iudicio nō eſſet perſoluturus. Item in eadē actione de ciuibus in Latumias coniectis: Si quis rex, ſi qua ciuitas exterarum gentium, ſi qua natio feciſſet aliquid in ciuē Rom. eiuſmodi, &c. Deinde in fine quaſi inſultans iacit: Num ego tibi ullam ſalutem, ullum perfugium putem, cum te implicatum ſeueritate iudicū, circūretitum frequentia pop. Rom. eſſe uideam: ſignificans pœnam crudelitatis euaſurum non eſſe. Videtur alicubi eſſe propoſitio in principio, ut Actiōe. 3. Huic homini parcetis igitur iudices. Et rurſus ſeptimo. Per deos immortales iudices, quo tandē animo feretis? Sed hæ inſtigationes ſunt, non propoſitiones, quia non proponitur, efficiendum eſſe ut iudices dānent reum, ſed iam re ipſa impelluntur. Illa autem uera eſt, pro Milone: Quid reſtat? niſi ut orem obteſterq́; uos iudices, ut etiam miſericordiam tribuatis fortiſſimo uiro, quā ipſe non implorat. Item in ſubiecta mox argumentatione: Nolite, ſi in noſtro omnium fletu. In quibus adhuc quieta eſt oratio, & ad fidem magis quā ad motum accommodata, Miloni ut fortiſſimo uiro miſericordiam tribuendā eſſe. At paulo poſt liberius, pleniſq́;, ut aiunt, uelis erumpit, O fruſtra ſuſcepti mei labores. &, o me miſerū, ò me infelicem: quæ iam pleno ardentiq́; motu ſine lege & quaſi per abrupta ferūtur. Ergo in uehemētioribus affectibus hæc forma argumentādi locū habebit, in tēperatis alia eſſe poterit. Cum interrogamus noſmetipſos, aut percontamur.] Interrogamus noſmetipſos docendi gratia, Cur igitur incendium curiæ, oppugnationem ædium M. Lepidi, cædem hanc ipſam contra Remp. ſenatus factam eſſe decreuit: quia nulla uis unquam eſt in libera ciuitate ſuſcepta inter ciues non contra Remp. Item: Quid ergo tulit? nempe ut quæreretur. quid porro quærendum eſt? factum'ne ſit? at conſtat. à quo? at patet. Et paulo poſt, Nū igitur ulla quæſtio de Africani morte lata eſt? certe nulla. quid ita? quia non alio facinore clari homines, alio obſcuri necantur. Percontamur autem inſtandi cauſa, nempe quod negari uel dici non poteſt: ut, Dixit'ne tandem cauſam C. Fidiculanus Falcula? &, An uero iudices uos ſoli ignoratis? uos hoſpites in hac urbe uerſamini? ueſtræ peregrinantur aures. neq; in hoc peruagato ciuitatis ſermone uerſantur: Item, Quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc uoluit cū aliquorū querela? &, Quid enim Tubero tuus ille in acie Pharſalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? quod ultimū arguit, priora tū affirmāt, tū negant inſtando. Imperamus hoc modo. Non arma expedient, totaq; ex urbe ſequētur, Ferte citi flammas, date uela, impellite remos. I, ſequere Italiam uentis, pete regna per undas. Et pro Milone. Excitate, excitate eum ab inferis, frangetis impetū uiui, cuius uix ſuſtinetis furias inſepulti. Optamus autem: Vtinam dij immortales feciſſent, ut P. Clodius nō modo uiueret, ſed etiam prætor, cōſul, dictator eſſet, antequā hoc ſpectaculum uiderē. Ex hoc genere ſunt etiam dubitationes, obiurgationes, cōprecationes, deteſtationes, adhortationes, aliaq́; id genus quibus affectus in dicendo exprimuntur. Vitare autem ſimilitudinē poterimus.] Huius præcepti exempla paulo ante attigimus, in declaranda directa argumentatione: ſed plura ubiq; ſunt obuia uel in coniectura pro Milone, uel in alijs diſputationibus. Quod dicit, interdū quæ aperta ſint breuiter poni, id non ſolū de oratione intelligendū eſt, ſed etiam de ſingulis uerbis: ut, I, ſequere Italiā uentis, pete regna per undas: ubi periculū nauigationis duobus uerbis expreſſum eſt. Hæc ſæpe frequentantur pluribus: ut, Recordamini per deos immortales, quæ fuerit celeritas reditus eius? qui ingreſſus in forū ardente curia? quæ magnitudo animi? qui uultus? quæ oratio? & quæ ſequuntur. Quid illa quæ ſine arte appellantur.] Dixit de argumētis inſitis, quomodo in cōfirmatione & reprehēſione tractanda ſint: nunc de aſſumptis loquitur, quæ priuatam præceptionem habent. De toto genere teſtium ipſe diſputat in oratione pro Flacco, ubi Græcos teſtes reprehēdit. Argumenta & teſtimonia cōfert in oratione pro Cælio: item pro Sylla, ubi uitam anteactam teſtimonijs opponit. De ſingulis teſtibus dicit in eadē oratione pro Flacco, itē pro Cæcina. Sæpe etiam quæſtionibus reſiſtendum eſt.] Quæſtiones ſunt tormenta, quæ & confirmari & reprehēdi ſolent, ut pro Milone, pro Cælio, pro Cluētio. Sed tota diſputandi ratio & in his, & in teſtibus circa perſonas, et circa ea quæ dicta ſunt, uerſatur. Itaq; in perſonis ſpectatur natura, affectio, fortuna. In dictis, ſi qd ambigue, inconſtanter, incredibiliter, uarie dictū ſit, de quo toto genere eſt apud Fabium lib. 5. Extrema tibi pars orationis reſtat.] Peroratio in amplificationem & enumerationē diuiditur. Amplificatio earundem rerum eſt, quarum confirmatio. Sed in exornando ad uoluptatem, in ſuadēdo ad ſpem, in diſſuadendo ad metum, in iudicijs ad ſæuitiam, uel ad clementiam iudicis, accōmodatur. Enumeratio pertinet ad capita & firmamenta orationis. Eſt igitur amplificatio grauior quædā affirmatio.] Amplificatio, argumentatio eſt inflexa ad motū, de qua prædictum eſt. Grauior hic appellatur, quod uehementior ſit. Tota enim uis eius in augendo poſita eſt, ut id quod ſumitur ad mouendū grauius efficiatur. Itaq; nomen amplificationis eodem accōmodatū eſt, cum argumentationis generale ſit. Ea fidem conciliat, hoc eſt, firmā opinionē in hanc uel illam partem efficit, nō docendo, ſicut directa ad fidē argumentatio, quæ dubia ex certis uel probabilibus colligit, ſed motu animorū in hanc uel illā partē impellēdo. Vt. n. quiſq; affectus eſt, ita ferè iudicat, neq; idem in eadem cauſa inuido ac beneuolo, irato ac miſeranti uerū eſſe uidetur, ſed ſuā ſibi quiſq; opinionē ex affectu induit. Itaq; nō ſolū in perorādo amplificationes adhibentur, ſed implicātur etiā argumentationibus, & in toto curſu dicendi loco aliquo interponūtur. Verba ponēda ſunt, quæ uim habeāt illuſtrandi.] De hoc toto genere uerborū dictū eſt, ſed rurſus ſingula percurremus. Illuſtrant, quæ rem quaſi ante oculos conſtituunt: Non abhorrent ab uſu, quæ nota ſunt omnibus: Noua enim, aut obſoleta uetuſtate, quia obſcurant orationem, ideo nec mouent. Grauia ſunt aſpera intellectu, atq; atrocia, δεινότης ex Græcis ut, Quē tu in crucē rapiebas. Plena, grandia: ut illud ipſum, rapiebat: & ductores. Danaum, regnatorem Aſiæ, immania pocula. Sonantia, uocalia, ut quæcunque aures clare, iucunde, acrius feriunt. Iuncta, compoſitione nouata: ut hominem proripi ac deligari, conſcelerata mens, quæ etiā grauia & ſonantia ſunt. Facta, nouata ſunt aut ſimilitudine, aut inflexione, aut imitatione: ut, ſtridentes laminæ, crepitus plagarum, quæ rerum naturam imitantur. Cognominata συνώνυμα & id

ſignificantia: ut, confici, concidi, expelli, exterminari, eijci. Nó uulgata, quia communia quæ ſunt, humilem orationem efficiunt: ut, Milo domum uenit, calceos & ueſtimenta mutauit, paulíſper dum ſe uxor, ut fit, comparat, commoratus eſt, quæ narrationi conueniunt illo in loco, amplificationi nó eſſent idonea, quæ noua, inſignia, magna requirit. Superlata, ut, ſaxa & ſolitudines uoce reſpondent. Tranſlata, flumen eloquentiæ, tempeſtas ſeditionis, inflammatus animus. In continentibus ſoluta, quæ membratim & ſine coniunctione dicũtur: ut, Me patria expulerat, bona diripuerat, domum incenderat, liberos coniugemq́; meam uexauerat. Relata: ut, Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia: ubi tria ad unum uicit, referuntur. Iterata, Num ego tibi ullũ perfugium, ullam ſalutem putem? Duplicata, Iam iam mihi me miror, occidi occidi. Et quæ aſcendunt gradatim: ut, inflammari, excindi, funeſtari: Facinus eſt uincire ciuem Romanum, ſcelus uerberare, prope parricidium necare, quid dicam in crucem tollere? Omninoq́; ſemper quaſi naturalis & non explanata oratio.] Naturalis, que ex affectu erumpit. Non explanata, que nó plene expoſita eſt, ſed quaſi abrupta: ut, En cui liberos tuos committas. Quæ, malum, eſt iſta tanta audaci atque amentia? &, Tantæ'ue tuæ Verres libidines erunt? Talis eſt ferè tota peroratio pro Milone, præſertim ubi ardet. Nam initio ſedatior eſt, ut paulo ante dixi, ac proinde explanatior: Nolite ſi in noſtro omnium fletu nullam lacrymam aſpexiſtis Milonis. At quanto uehementiora illa, proinde & breuiora: O` fruſtra, inquit, ſuſcepti mei labores, ò ſpes fallaces, ò inanes cogitationes meæ. Ardentiſſima uero illa, ac proinde abrupta, Quid iam reſtat? quid habeo? quid dicam pro tuis in me meritis? item, O` me miſerum, ò me infelicem. Quod etiam ualet plurimum in exprimendis affectibus, ut non tantum ſubita & quaſi erũpens ſit oratio, ſed etiam interclusá motu, ac ſenſu ipſo abrupta: ut,

Quos ego, ſed præſtat motos componere fluctus.

Et apud Terentium: Egóne illam? quæ me? quæ illum? quæ non? mori me malim. Hæc grauibus referta uerbis eſſe debet, quia ea adiuuant amplificationẽ, ſine qua nullus magnus affectus excitari poteſt. Quibus actio uocis, uultus, & geſtus congruens accommodata eſt.] Actio elocutionis eſt propria, idcirco uerbis adiungitur. Sed in hac moderanda cauſa noſcenda eſt, & pro re agendum, ne ut in capitis periculo, ita in re pecuniaria contendamus. Rerum amplificatio ſumitur eiſdem locis omnibus.] Ex eiſdem locis & argumenta ad fidem, & materia affectuum ducitur, id quod Agricola libro ſecundo demonſtrat. Definitiones conglobatæ ſunt: Vidimus templum ſanctitatis, aram ſociorum, portum omnium gentium, quod exemplum ſupra poſitum eſt. Conſequentium frequentatio: Hanc uero in palatio, atq; in pulcherrimo urbis loco porticum eſſe patiemini, furoris tribunitij, ſceleris conſularis, crudelitatis coniuratorum, calamitatis Reipublicæ, doloris mei defixum indicium, ad memoriam omnium gentiũ ſempiternam? pro Domo ſua. Et in Verrem: Conſtitue nihil opis eſſe in hac uoce, Ciuis Romanus ſum, iam omnes prouincias, iam omnia regna, iam omnes liberas ciuitates, iam omnem orbem terrarum, qui ſemper noſtris hominibus maxime patuit, ciuibus Romanis iſta defenſione præcluſeris. Contraria, diſſimilia, & inter ſe pugnantia ferè cohærent, id quod ſupra etiam demonſtratum eſt. Contraria enim ſunt, ut bellum & pax. Diſſimilia, ut paci tempeſtas, bello tranquillitas. Repugnantia, contrariorum conſequentia: ut cædes, incendia, rapinæ conſequuntur bellum, paci repugnant: otium, iudicia, leges conſequuntur pacem, bello repugnant. Ergo ex his amplificationes ducuntur, hoc modo. Ex contrarijs: ut, Quam diuitis ſeruis crucem fixeras, hanc indemnatis ciuibus reſeruares. Ex diſſimilibus: Sic habete, iudices, plures eſſe à Syracuſanis iſtius aduentu deos, quàm uictoria Marcelli homines deſideratos. Ex repugnantibus: Quid me reducem eſſe uoluiſtis? an ut inſpectante me expellerentur hi per quos eſſem reſtitutus? Valent etiã cauſæ ad amplificandũ. ut, Verres'ne tibi tanti fuit, ut eius libidinem hominum innocentium ſanguine lui uelles? Et paulo poſt: Tu'ne quod uideris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, niſi libidini tuæ cupiditatiq; paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus, ciuitates nó modo pacatæ, uerum etiam ſociorum atque amicorum, ad uim atq; ad arma confugient? Item effecta ex cauſis: ut, Deletis tres exercitus populi Romani interfectos, interfecit Antonius. Deſideratis clariſſimos ciues, eos quoque nobis eripuit Antonius. Auctoritas huius ordinis afflicta eſt, afflixit Antonius. omnia denique quæ poſtea uidimus (quid autem mali non uidimus?) ſi recte ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. Item ſimilitudines: ut, Hic dolor erat tantus, ut Verres, alter Orcus, ueniſſe Ennam, & non Proſerpinam aſportaſſe, ſed ipſam abripuiſſe Cererem uideretur. Et alio in loco: Non enim Charybdim tam infeſtam, neque Syllam nautis, quàm iſtum in eodem freto fuiſſe arbitror. Exemplis ipſe utitur in eundem Verrem, ubi Marcellum & Africanum aliquoties cum Verre comparat. Item act. 6. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate, ut cum uidiſſet monile, ut opinor, ex auro & gemmis, pulchritudine eius incenſa ſalutẽ uiri proderet. Similis iſtius cupiditas, &c. Et actione ſeptima. Verſabatur in Sicilia longo interuallo alter non Dionyſius ille, nec Phalaris, & quæ ſequuntur. Ficta perſona eſt, ut Appij Cæci in oratione pro Cælio. Muta loquuntur, ut patria cum ipſo in Catilinam: Marce Tulli quid agis? Omninoq́; ea ſunt adhibenda, ſi cauſa patitur, quæ magna habentur.] Omnis affectus ex opinione boni uel mali naſcitur, & perſonam ſubiectam habet, cui quid dignum uel indignum accidere, accidiſſe, caſurum eſſe uideatur: eaq́; aut noſtra perſona eſt, aut coniuncta, aut aliena. Itaque fit, ut quanto maius apparet id eſſe, quod alicui accidit, tanto grauior affectus oriatur. Magna autem uidentur, alia natura, alia uſu, quæ in bonis maliſq́; rebus colliguntur argumentatione ex eiſdem locis, ex quibus paratur fides, quæ amplificatio appellatur. Natura magna uidentur, ut cœleſtia ac diuina, quæ ad naturam poteſtatemq́; deorũ pertinent. Obſcuræ cauſæ eorum ſunt, quæ in terris mundoq́; admirabilia ſunt: ut ardorum cœli, terræmotuum, tempeſtatum, defectionis ſolis ac lunæ, uiciſſitudinis temporum, æſtus maris, inundationum, quæ explicantur à philoſophis, & à uulgi ſciẽtia remota ſunt, atq; idcirco admirabilia. Valent maxime in demonſtratiuo genere, ubi mouent expectationem, & orationem admirabilem efficiunt. Vſu magna uidentur, quæ prodeſſe nobis uel obeſſe uehementius poſſunt, eaq́; tum ad charitatem, tum ad amorem, tum ad honeſtatem pertinent. Chari nobis ſunt dij, patria, parentes. Amore fratres, coniuges, liberos, familiares complectimur. Honeſta ſunt, quæ cum uirtute cõiuncta ſunt, ex quibus ea maxime fiunt, quæ ad ſocietatem hominum tuẽdam, & ad liberalitatem ualent. In his obtinendis, tuendis, recuperandis, contrarijſq́; eorum uitandis, amplificationes uerſantur, per cohortationem, ut Philippica tertia. Aliquando per deos immortales P. C. patrium animum uirtutemq́; capiamus, aut libertatem propriam Romani generis & nominis recuperemus, aut mortem ſeruituti anteponamus. Odia incitantur in eos qui hæc uiolant, ut in Verrem de religionibus locisq́; ſacris ſpoliatis, act. 6. item de uiolatis pupillis ac uiduis, act. 3. de ui, libidine, & crudelitate, act. 4. & 7. ſed cæteris etiam multis in locis. Miſeratio mouetur ex eiſdem rebus per conqueſtionem, ut de Philodamo & filio ſecuri percuſſis.

Nemo

Nemo iã Dolabella, neque tui, neque liberorũ tuorũ, quot tu miſeros in egeſtate & ſolitudine reliquiſti, miſereri põt. Verres ne tibi tanti fuit, etc. deinde odium incitatur, ut in ipſum Verrem: Tantæ ne tuæ Verres libidines erãt. Item act. 7. de ciue Rom. in crucem acto: Si hæc non ad ciues Rom. non ad aliquos amicos noſtræ ciuitatis, non ad eos qui populi R. nomen audiſſent: denique ſi nõ ad homines, uerũ ad beſtias, aut etiã ut lõgius progrediar, ſi in aliqua deſertiſſima ſolitudine ad ſaxa & ad ſcopulos hæc cõqueri & deplorare uellem: tamen omnia muta atque inanimata tãta & tam indigna rerũ atrocitate cõmouerentur, & quæ ſequuntur. Proprius locus augẽdi in his omnibus eſt aut amiſſis, aut amittẽdi periculo. Amiſſis, ut act. 3. de pupillis ſpoliatis. Itaq; de Iunio pupillo: Quod ornamentũ pueritiæ pater dederat, indiciũ atque inſigne fortunæ, hoc ab iſto prædone ereptũ eſſe grauiter et acerbe homines ferebant. Et pro Sylla: Domus erit, credo, ornata, aperiẽtur maiorum imagines, ipſe ornatum ac ueſtitũ recuperabit. Omnia, iudices, hæc amiſſa ſunt, omnia generis, nominis, honoris inſignia atque ornamẽta unius iudicij calamitate occiderũt. Amittẽdi periculũ tractatur pro Milone, pro Sylla, pro Murena. Sed in his breuiter omnia exprimẽda erunt, ne lãgueſcat affectus, qui in medio ẽt dolore abrumpendus eſt, ut pro Milone: Sed iam finis ſit: neque. n. præ lacrymis iam loqui poſſum. Nec nimis in augendo quidquam enucleãdum eſt, nempe perſequendo ſingula, ſed præcipua duntaxat, atque obiter proferenda erunt. Enumeratio reliqua eſt.] *Enumeratio in perorando duabus de cauſis adhibetur, memoriæ reficiendæ, & cauſæ cõfirmandæ gratia. Memoria reficiatur, ſi interrupta fuerit actio mora aliqua, aut ſi longior fuerit oratio. Cauſa confirmetur, ſi conductis in unum firmamentis ac frequẽtatis, uis eorum maior futura ſit. Sed hoc reo quàm accuſatori rarius faciendũ eſt, quia contraria, hoc eſt, firmamenta aduerſarij, ponenda ſunt in enumerando, ut cũ ijs noſtra diſſolutio conferatur. Hoc autem in breuitate enumerationis commode pro nobis fieri non poteſt. Quia poſitis contrarijs pungẽt aculei in animis iudicum: diſſolutio autem noſtra, quia explicari enumerando non poteſt, latebit.* Controuerſiam & cauſam appello.] *Controuerſia appellatur, quòd diſceptationem in ſe contineat. Cauſa, quòd in diſceptãdo in cauſam aliquam recidat: qua ſublata, quæſtio eſſe non poſſit. Propoſitum Græci θέσιν uocant, quòd in diſputationem proponatur. Sed idem quia conſultandum eſt in cauſa explicanda, conſultatio à Cicerone nominatur. Ea pars cauſæ eſt, ſicut genus ſpeciei, cum ſit conſultatio generalis de uniuerſa re, cauſa ſpecialis. Sicut igitur animal ineſt in homine, ita conſultatio in controuerſia: neque tamẽ explicari hæc ſine illa poteſt, ſicut nec ſpecies ſine genere. Itaque in explicanda cauſa ad conſultationem referuntur omnia.* Veri ne ſint ſenſus.] *Id eſt, fallãt ne uos ſenſus, ſicut opiniones. Vide Ariſtotelem de ſenſu et ſenſibili.* Ius in natura ſit, an more?] *Id eſt, à natura ortum ne ſit ius, an à more, & hominum conſenſione.* Sit ne ius id quod maiori parti ſit utile.] *Hoc eſt, an hoc pacto ius definiatur.* Duo ſunt genera.] *Horum alterum ad perſequendum uel declinandum pertinet, alterum ad utendum.* Rurſus autem.] *Hæc iterata partitio eſt, qua priora rurſus in alias partes diuiduntur. Subdiuiſionem in ſcholis uocant.* Aut de honeſtate.] *Separat æquitatem ab honeſtate, ſicut laudabile à recto, non re, ſed fine quærendi.* Exoritur aliud quoddam.] *Nempe comparatiuum, cum alterum ſimplex ſit.*

- *Quæſtio*
  - *Cognitionis*
    - *An ſit*
      - *Poſſit ne fieri,*
      - *Quomodo fiat,*
      - *& unde.*
    - *Quid ſit*
      - *Idem ſit, an diuerſum.*
      - *Quid, aut quale ſit deſcribendo.*
    - *Quale ſit*
      - *Honeſtum, Vtile, Aequum.* — *Vtrum* — *Honeſtius, Vtilius, Aequius,* — *& quod ſummum.*
  - *Actionis*
    - *In perſequendo*
    - *Declinando'ue*
    - *In utendo.*
      - *Officijs præſtandis*
      - *Affectibus regendis.*

Cuius alterum eſt præcipiendi.] *Alterum ad rationem officij, alterum ad regendos affectus pertinet.* Vberius ad dicendum.] *Quia cæteris generibus intercurrit, & ad amplificandum magnam uim adfert. Vtile eſt ciuitatibus, quia in concionibus, iudicijs, conſilijs, cõmendat uirtutes, uicia & ſcelera inſectatur.* Narrãdis exponendisq; factis.] *Vt pro lege Manilia de laudibus Pompeij, & in Antonium 2. Philippica, & in Piſonem, quibus crebræ amplificationes interponuntur.* Factis uerbis aut uetuſtis.] *Hæc enim delectant. Itaque factis ſæpe utitur Horatius, Virgilius uetuſtis.* Circunſcripta numeroſe.] *Id eſt, apto numero comprehenſa, ſicut ipſe explanat in Bruto.* Illa ornamenta rerum.] *Quæ magna & mirabilia ſunt natura, ut de Romolo, Tarquinio Priſco, Iunio Bruto.* Modice.] *Id eſt modeſte.* Ad augẽdam eius quem laudas, gloriam facto.] *Vt ipſe de ſe: Satius eſt me meis rebus geſtis florere, quàm maiorum opinione niti: in Salluſtium.* Forma laudatur.] *Vt laus Helenæ. &, Gratior eſt pulchro ueniens è corpore uirtus.* Temporum ordo.] *Vt in Antonium & Piſonem.* In propria uirtutum genera.] *Vt pro Pompeio, in uirtutem; ſcientiam rei militaris, auctoritatem, felicitatem.* Scientia pollet una.] *Id eſt, ſola ſcientia & rerum agendarum cognitione, qua conſtat. Itaque ſubiectam materiam habet ueritatem.* Domeſtica.] *Οἰκονομία: ciuilis πολιτεία.* Temperantia autem in ſuas.] *Temperantiæ ſubijcit cæteras uirtutes, quæ actionis ſunt propriæ, easq; rebus ſubiectis, hoc eſt, materia diſcernit.* Sunt autem aliæ quaſi miniſtræ.] *Artes differendi & dicendi intelligit, quas prudentiæ quaſi comites & miniſtras facit. Altera enim ad iudicium ueri falſiq; cõprehendendi, altera ad eloquendum pertinet.* Cuſtos uero uirtutum omnium.] *Hæc proprie temperãtia, uel modeſtia, uel etiam uerecundia appellatur, in quarto genere honeſtatis.*

locata in officijs, ut certo ordine ac modo decorũ in omnibus dictis factiſq; tueatur. Sunt autem alij.] Diſciplinas & ſtudia bonarum artium intelligit, quibus ad uirtutem & ad omnem humanitatẽ formamur. Hæc differunt ab artibus dialecticis & rhetoricis, q illa inſtrumenta ſunt prudentiæ exercenda: hæc nos inſtituũt ad actionis officia, ut in his ſine errore & difficultate uerſemur. Malitia.] Fraus, aſtutia, calliditas. Immanitas.] Duritia, quæ humanitati cõtraria eſt.

Acerbitas.] Nimia ſeueritas. Profluentia.] Verbum nouum eſt, ſicut paulo ante deſpicientia. In ipſo genere mortis.] Vt ipſe de ijs qui ad Mutinam occubuerant, Philip. 14. Cæſar autem laudari poſſit à cometa & prodigijs, quæ poſt mortem eius conſecuta ſunt, quaſi diuinitatis ipſius & iræ deorum teſtimonia. Eſt igitur in deliberando finis utilitas.] Tota deliberatio ad utilitatẽ refertur. ſed quia res futuri temporis eſt, uidendum erit, ecquid poſſit fieri, quid non poſſit, quid ſit neceſſe, quid nõ neceſſe, quæ ſunt partes deliberationis, quibus in utranque partẽ tractanda eſt. Nam ſi utile eſt, & fieri poteſt, fiat: multo aũt magis, ſi etiam neceſſe eſt. Sin uero inutile, aut non põt fieri, ne fiat. multo minus ẽt, ſi non neceſſarium eſt. Ergo priores tres ſuaſoris partes ſunt, poſteriores diſſuaſoris. Sed hoc intereſt, quod ſuaſori ſemp duo confirmanda ſunt, utile eſſe, et fieri poſſe, nec opus eſt docere, quod ſit neceſſe. Diſſuaſori è duobus alterum ſufficit, aut nõ eſſe utile, aut fieri non poſſe: nec ſatis eſt docere, quod nõ ſit neceſſe. Simplex igitur eſt ſuaſoris rõ, quia duo ſemper confirmanda ſunt: duplex diſſuaſoris, quia duobus propoſitis, alterum infirmare ſatis eſt. Cæterum quamuis plures ſint partes deliberationis, tamen oẽs ad duo referuntur, utilitatem & facultatem, hoc eſt, quid expediat, & quid fieri poſſit, ad quæ duo omnis præceptio refertur. Si utile eſt, & fieri poteſt, fiat.] Vt, Antonium bello perſequendum eſſe, Octauio Cæſari imperium mandandum. Vna, ſi non utile eſt, ne fiat.] Vt, Non eſſe pacem faciẽdam cum Antonio, quia turpis ſit, quia perIculoſa Reipub. quia fieri non poſſit. Eſt etiã quaſi quædam.] Dicit charitatem & amorem honeſtati ſubiectã eſſe, quaſi materiam quãdam, quòd in eos, quos charitate & amore complectimur, certa officiorum genera conſeruemus.

Quòd ſi ſemper optima tenere poſſemus.] Monet unde in conſultationibus oriatur bonorum quæſtio, præſertim cũ optima quæque perſpicua ſint. & dicit id fieri temporibus, hoc eſt cauſis, quibus accidat, ut bona uideantur pugnare cum utilibus, & contra utilia quædam uideri, quæ honeſta non ſint, quæ diſtrahantur in diuerſas ſententias. Itaque conſultationibus opus eſſe, & quid ueri in his ſit, oratione explicandum. Et quoniam non ad ueritatem.] Præcipit non ſolum ad ueritatem, ſed etiam ad opiniones auditorum deliberationem accommodãdam eſſe. Itaque diſtinguit duo auditorum genera, in quibus non ſit eadem bonarum & malarum rerũ opinio. Et illud uidendum.] Hoc præceptum generale eſt, ad omnes pertinens, quare à priori ſententia ſeparatur. Eſt genus hominũ.] Hoc additur ἐπιφωνηματικῶς, & eſt prioris ſententiæ approbatio Genus hominũ dicit, pro cunctorũ hominũ.

Quare in cohortãdo.] Cõcludit & præcipit, quæ rõ ſuadendi ſit, ſiue apud hos, ſiue apud illos dicamus. Quid aũt poſſit effici.] Tranſit ad alterum principẽ locũ, de eo quod effici poſſit, uel non poſſit, & quàm facile poſſit, qui totus ſpectatur ex cauſis, & ad facultatem pertinet. Ille ſuperiores cõficientes uocentur.] Conficientes, quæ ui ſua agunt, & conficiunt aliquid: ut duces, legati, auxilia, legiones in bello: magiſtratus, leges, ſenatus, populus, in Rep. adminiſtranda. Vt ſine his confici non poſſit.] Hoc genus nihil agit, ſed quietum per ſe & ſtolidum eſt: confert tamen ad efficiendum. Itaque ſine eo effici non poteſt: ut ſunt, materiæ, inſtrumenta, locus, tempus, cæteriq; apparatus. Alia eſt abſoluta & perfecta per ſe.] Vt ſapientia per ſe ſapiẽtem efficit, poeta, pictor, muſicus, quiſque ſuum opus per ſe ac ſolus. Sic prætor iudicia, & bonorum poſſeſſiones ſolus dabat, magiſtratus promulgabant leges, decernebat ſenatus, populus de capite iudicabat. Alia aliquid adiuuans.] Vt auxilia & legiones in bello: duces, centuriones, cohortes, in prælio: remiges, in claſſe: magiſtratus & iudices in Repub. Adminiſtranda. Quæ maximam uim habet.] Vt Imperator in bello, gubernator in claſſe. Sic ipſe contra Catilinam, Rempub. ſeruaſſe dicitur, Marius contra Cimbros. Propter principium.] Vt Romulus conditor urbis, Cato auctor delete Carthaginis, qui id bellum ſuaſit: Helena cauſa belli Troiani. Aut propter exitum.] Vt Africanus minor confector belli Punici, Pompeius Mithridatici, Craſſus ſeruilis. Cum autem quæritur, quid ſit optimũ factu.] Hoc eſt comparatiuum deliberationis genus, quod eiſdem locis tractatur, utilitatis & ſpei efficiendi. Vt poſſit uel utilia, uel neceſſaria.] Vt, Turpe eſt Ciceronem fugere, ſed utile patriæ: quare uincat utilitas, quæ honeſtatem ad ſe conuertit. Vtile non irritare Antonium, nec bellũ ſuadere: ſed turpe uiro conſulari deſerere Rempub. & libertatem prodere: quare uincat honeſtas, quæ etiam ſi moriendum ſit, tamen à uera utilitate non ſeiungitur, cum ſatius ſit emori, quàm tyranno ſeruire. Tota autem oratio ſimplex.] Simplex, id eſt, minus compta ornataq;, cum ea probabilior ſit, quales ſunt Philippicæ ferè omnes, excepta ſecunda, quæ demonſtratiui generis, ac proinde liberius ornata eſt.

De ueriſſimo accuſatore.] Vt 1. act. in Verrem, quæ diuinatio appellatur: uter accuſare debeat, Cicero an Cæcilius.

Aut cum hæreditatis ſine lege, aut ſine teſtamento.] Vt inter emãcipatum fratris, & ſororis filium, ab inteſtato. Nullo. n. teſtamento facto, lex 12. tabularum poſt ſuos hæredes, agnatos uocabat. Agnatus autem, non eſt ſororis filius, nec fratris emancipatus, cum agnatio per emancipationem rumpatur. Itaque neuter hæreditatem lege petere poterat: petebat tamen uterque bonorum poſſeſſionem à prætore, apud quem ea de re ex comparatione æquitatis diſceptabatur. Sed hoc ius hodie mutatum eſt, & res certa conſtituta. De conſtituẽdo ipſo iudicio.] Vt in cauſa Milonis, de quo actum fuit in ſenatu, ueteribus legibus, an nouis quærendũ eſſet: ſicut tradit Aſconius, & oratio ipſa declarat. Sit ne actio illi.] Vt uxori in maritum, liberto in patronũ, pupillo in tutorẽ, de quibus iure ciuili conſtitutum eſt. Aut iam ne ſit.] Vt ante diem dictã in contractu, ante impletã conditionẽ. Num iam eſſe deſierit.] Vt in petenda bonorũ poſſeſſione, et in iniurijs perſequendis, in quibus certũ tempus agendi præfinitum eſt.

His ne uerbis.] Quia ex præſcripta formula agebatur, quã definiebat prætor, à quo iudicia petebantur. Ab hac formula qui recedebat in agẽdo, cã cadebat: hoc eſt, litẽ eo iudicio amittebat. Plus petiſti, ſero petiſti.] Hæc uerba exceptionis erãt, quibus iniquitati actionis occurrebatur, uel ante iudiciũ, ſicut modo dictũ eſt, uel in ipſo iudicio actione reprehendenda. Itaq; ipſe pro Plãco queritur de iniquitate aduerſarij, qui cũ accuſet de ambitu, utatur lege de ſodalitijs, ut iudices edat in reum. Paulum ea ſeparo.] Quamuis hæc ante tractãtur, quàm ad cauſam ueniatur, tamen & cauſa ipſa ſæpe, & hæc omnia eodem genere quæſtionis continentur, in quo quale ſit quæritur. Tres ſunt gradus. Has tum quæſtiones, tum ſtatus uocant in cauſis, Itaque res eadem eſt, nominibus diuerſis appellatur. Itaque ea quæ ſic referuntur, continentia cauſarum uocentur.] Referuntur, id eſt, opponuntur Cõtinentia cauſarũ, quaſi fundamenta intelliguntur, de quibus Fab. lib. 3. ubi explicat, quid quæſtio, quid ratio, quid continens, quid iudicatio ſit in cauſa. Quam diſceptationẽ uoco.] In

Topicis

Topicis iudicationem uocat, Græci κρινόμενον appellant. Ceperit ne pecunias Decius.] Eadem exempla in libris de Orat. ponuntur. Q. enim Decius repetundarum accuſatus fuit, quod pecunias contra leges accepiſſet. Norbanus accuſauerat Cæpionem maieſtatis, quod culpa eius, cõtra Cimbros clades accepta fuiſſet, eundemq; reum preſſerat turbulentis conditionibus apud populũ, ex qua re ille dãnatus fuerat. L. Opimius Coſ. C. Gracchum ſeditioſum tribunũ interemit, & poſtea accuſatus fuit, à Q. Decio, quod in diuiſione regni inter Iugurtham et Hiempſalem ſe corrumpi paſſus fuiſſet, quo in iudicio Gracchana quoque cædes obiecta, reum pp inuidiam condẽnauit. Sed in grauiſſimis firmamentis.] Hoc genus firmamẽtorũ in ſcripto poſitũ eſt, ſed neq; in cõiectura, neq; in definitione, ſed in ſola qualitate uerſatur. Verba iudicij, intelligit formã præſcriptam à prætore, in quã iudicium dabatur, quod poſtea in uſu eſſe deſijt. Stipulatio, obligatio eſt, quæ uerbis contrahitur promittentis & accipiẽtis. Cautio, obligatio eſt ſcripto interpoſita, ut ratum ſit, quod actũ fuit. Quod.n. factũ negatur.]

Quod negatur factum eſſe, id argui nõ poteſt ſcripto, hoc eſt, iure ſcripti. Poteſt tamen argui ſcripto teſtimonio, de quo hic non loquitur Cicero, ſed de genere ſcripti. Ne in definitionem quidem uenit.] Negat firmamenta ex ſcripto in quæſtionem definitionis uenire, quia ſcripti genus ad ius, ac proinde ad qualitatem pertinet, ut cum lege uel teſtamento petimus aliquid, uel recuſamus. Poteſt tamen uerbum aliquod definiri de ſcripto, cum nõ de genere ſcripti, hoc eſt, recte ne an ſecus ſcriptũ ſit, ſed de uerbi interpretatiõe quæritur. ut quid ſit penus, ſi forte penus legatũ ſit: uel ex lege prædij, quæ ſine ruta cæſa. Lege.n. prædij ita fundus uenditur, ut ruta cæſa recipiantur, niſi aliud in uendendo actum ſit. Ruta autem cæſa appellatur, quidquid à ſolo ſeparatum eſt, ſiue natum in ſolo ipſo, ſiue manu factũ: ut demeſſa ſeges, fructus decerpti, calx, ſaxũ, arena, cæſa materies. Ruta.n à ruendo dicta ſunt, hoc eſt uertendo, ut Virg. Cumuloſq; ruit male pinguis arenæ. Cum aũt plura ſignificãtur ſcripto.] Colligit diſceptationes, quæ ex ſcripto naſcuntur, quas alij legitimas uocant. Sunt autem tres, ambigui, ſcripti, & ſententiæ contrariorum ſcriptorum. Ambiguum eſt, ut pro Cæcina, quid uerbum Deieci ſignificet. Et de Aruſp. reſpon. quos ludos minus diligenter factos pollutoſq; aruſpices interpretentur. Scriptum & ſentẽtia eſt, ut pro eodem Cæcina, cum prætor edixerit, Vnde tu illum deieciſti, uoluerit ne eum quoque reſtitui qui ab ingreſſu fundi prohibitus eſſet, & utrũ potius uerbũ interdicti an uoluntas prætoris ſequenda ſit. Cõtraria ſcripta ſunt, ut leges Cæſaris & Antonij de iudicijs & iure prouinciarum, cum alter duas decurias iudicum faciat, alter tertiam adijciat: alter præfiniat tempus obtinendarũ prouinciarum, alter liberã ordinationem populo relinquat. Quæ in conſilio capiẽdo.] Sicut in deliberationibus cauſæ ualent ad arguendam utilitatem futuri temporis, uel efficiẽdi facultatem: ita in cõiecturis ad arguenda conſilia facti. nẽpe utile fuiſſe ei qui arguitur, & in eodem fuiſſe ſpem perficiendi: quorũ alterum cauſæ finalis eſt, alterum efficientis. quas tamẽ non diſtinguit Cicero, ſed utranque in Topicis ſub efficientibus comprehendit.

Quod ſit acrius, quo illa.] Vt pro Milone in Clodium, qui ſe, interfecto Milone, regnaturum putaret. Cæterorum quoq; exempla oratio eadem multa habet, multa ea quæ pro Roſcio Amerino, quoniam in coniectura uerſantur. Cũ & uoluntatis in reo.] Itaque Fabius coniecturam in hæc tria capita diuidit, An uoluerit, an potuerit, an fecerit. Cicero uoluntatẽ & facultatem, hoc eſt, an uoluerit, & an potuerit, ſub cauſis comprehendit. Euentus, ſigna facti appellat. Conſequentia quædam ſigna.] Ea ſunt, quæ ſupra ueſtigia facti nominauit, quo etiam in loco declarata ſunt. Differunt à cæteris, ꝙ in facto ſenſu deprehendũtur, illa ingenio & induſtriæ oratoris ſubiecta ſunt. Vt reſponſum inconſtãter.] Inconſtanter, modo affirmando, modo negando, aut etiã pugnantia dicendo. Hæſitat qui reſiſtit in ſermone, quaſi dubitãs, et quærens quid dicat. Titubat qui reuocat qđ dixit, et quaſi lapſus eadem iterat, quæ conſcientiæ ſunt ſigna. Audaciã temeritati, non prudentiæ eſſe coniunctam.] Sic ipſe pro Cluentio: Fraudulentos audacia, audaces fraude & malitia deſtitui dicit. Facillime ſcire poſſint.] Vt ipſe pro Sylla: Sibi potius de coniuratione, quàm Torquato credendũ eſſe. De inceſtu tamen & coniuratione.] Idem dicitur pro Milone, in quæſtionibus refutandis. Irridenda etiam diſputatio eſt.] Locum cõem intelligit contra quæſtiones, quo ipſe etiam pro Sylla utitur: Tormenta illa gubernat dolor, moderatur natura cuiuſque tum animi, tum corporis, regit quæſitor, flectit libido, corrumpit ſpes, infirmat metus, ut in tot rerum anguſtijs nihil ueritati loci relinquatur. Quam diſputationẽ tanquã meditatam & puerilem, irridendam eſſe dicit. Defenſionis aũt primum infirmatio cauſarum.] Horũ exempla extent in oratione pro Roſcio, & pro Milone, & pro Sylla, in quibus obſeruare licebit. Conſequentia autem diluet.] Conſequentia, ſigna dicit, de quibus prædictũ eſt. Certa ſigna, ſunt propria ac neceſſaria, quæ infirmantur, ſi oſtendãtur non ſemper conſequi: hoc eſt, non eſſe propria ac neceſſaria, ut nõ ſolũ ueneno, ſed etiam morbo corpus tumeſcere, non ſemper metum eſſe ex delicti conſcientia. Aut alio uertenda erunt, & docendum cuiuſuis potius eſſe, quam criminis propria. ut ſepeliſſe ex miſericordia, nõ ut crimẽ celaret: extimuiſſe, titubaſſe, fugiſſe propter falſam, ſuſpicionem, & ꝙ calumniatores ſciret paratos ſibi eſſe. Aut ſi cõia ſint cum aduerſario, hoc eſt, tam pro illo, quam pro nobis ualentia, dicendum erit pro periculo potius, quàm contra ſalutem ualere oportere: ut quod ſepelierit, in bonam non in malam partem interpretandum eſſe, occurrendum hominum periculis, et ſubleuãdos potius qui laborent, quàm affigendos eſſe. Obſcuratis defenſionibus.] Obſcuratis, hoc eſt infirmatis, & in dubiũ incertumq; reuocatis: ſicut ſupra explanatum eſt, de tractanda confirmatione. Motus animorum incitandi.] Accuſatori incitandi ad ſæuitiam, defenſori ad lenitatem reuocandi. Vter enim definiẽdo deſcribendoq;.] Vt maieſtas populi, ſit ne in poteſtate imperij eius, an in dignitate? Sacrilegium, ſit ne cuiuſuis rei ſurreptio de loco ſacro, an ſacræ duntaxat. Non.n argumẽtando hoc genus tractatur.] Proprie definitio adhibetur ad explicandum quid ſit id de quo quæritur: ſed ea argumentis confirmatur, de quo ſupra dictum eſt, de confirmatione.

Vt ſi in reo pecunia abſoluto, rurſuſq; reuocato.] Lex eſt, Reus præuaricatione abſolutus reuocetur. Quidam iudices corrupit, & reuocatur. Negat ſe lege teneri, quia non ſit præuaricatione abſolutus. Quæritur quid ſit præuaricatio. Definit accuſator, præuaricationem eſſe, omnem iudicij corruptelam ab reo. Contra defenſor non omnem, ſed tantummodo accuſatoris corruptelam ab reo. Quæ definitiones inter ſe confligunt. Accuſator nititur ſententia legis & æquitate, ex minori: Si propter unum accuſatorẽ corruptum, iudicium reſcindatur, multo magis ſi totum corruptum ſit, reſcindendũ eſſe. Contẽditq; legem cõmode ſic ſcriptam eſſe, quoniam uno præuaricationis uerbo comprehendat ea, quæ ſi alijs ſcripta eſſet uerbis, de iudicijs corruptis complecteretur. Contra defenſor teſtatur cõſuetudinem ſermonis in uerbo præuaricationis, in quo non totum iudicium, ſed accuſator unus corrupens intelligatur. Probat à cõtrario, quoniã uerus accuſator præuaricatori opponatur. Nam ſi accuſator, qui corruptus nõ eſt, uerus accuſator appellatur, è contrario præuaricator non niſi corruptus accuſator intelligetur. Item ex conſequentibus, quòd

In præuaricationis iudicio litera ad condemnandum, abſoluẽdum, ampliandum'ue reũ, dari ſoleat iudici, nõ de iudicio corrupto, ſed de accuſatore iudicando. Item ex nomine ipſo præuaricationis, quo ſignificetur is, qui in contrarijs cauſis quaſi uarie poſitus eſſe uideatur. Tum ad æquitatis locos cõfugiet, non æquũ eſſe, cum de præuaricatore lex loquatur, id ad iudices transferri, proferetq; exempla rerum iudicatarum, in ſimilibus cauſis idem iudicatum fuiſſe: nec ſolum iniquum, ſed etiam periculoſum fore demonſtrabit, ſi aduerſarij ſententia recipiatur. qui loci oẽs & in Veteri rhetorica, & apud auctorem ad Heren. explicantur. Exempla eorum quæ ſequuntur, ipſe omnia ferè in orat. pro Cæcina obſeruabis. Quod diuiditur in duas partes primas.] Ius omne tum in natura, tum in lege poſitum eſt. Natura intelligitur uit mentis noſtræ, qua quidquid piũ æquũm'ue eſt, ultro approbatur. Lex, omnis obſeruatio, quæ aut ſcripto comprehenſa eſt, aut ſine ſcripto, uel ex iure gentium, uel ex more maiorum obſeruatur. Vtrumq; & ad deos, & ad homines pertinet. itaque ius duplex eſt, diuinum & humanum. Diuinum religionis eſt, humanũ æquitatis. Aequitas tum per ſe ſpectatur, in eo quòd rectũ, uerum, iuſtum, æquum, bonumq; eſt: tum ad alterum refertur, in uiciſſitudine gratiæ bonæ uel malæ referendæ. Bona gratia in beneficio eſt, mala in iniuria referenda. & ultio nominatur. Cætera per ſe plana ſunt. Illud equidem quod iam unum reſtare uideo.] Hoc totũ genus ſatis aperte ſcribitur eiſdemq; locis ac partibus explicatur in Veteri rhetorica, & apud auctorem ad Herennium, item apud Quintilianum: quare commentario non indiget. Exempla obſeruare licebit in orationibus (neque enim difficile erit) in quas ſcripti tractatio incidit, qualis eſt tota pro Cæcina.

CHRISTOPHORVS HEGENDORPHINVS

VVENTZESLAO CVBITENSI, VRBIS STASFVRDIANAE τῷ γραμματεῖ. S. D.

VM nuper, Vuentzeslae ornatiſſime, dialogum Ciceronis de Partitione oratoria, diſcipulis meis prælegiſſem, putaui non infrugiferum eloquentiæ candidatis fore, ſi hic dialogus ſcholijs noſtris illuſtratus, à Secerio noſtro recuderetur: tum quòd orator ille ſummus quidquid in libris alijs de dicendi arte copioſiſſime tradidit, illud in hoc dialogo miro compendio perſtringit: tum quòd ſemper exiſtimaui magis è re ſtudioſorum eſſe, ipſas artium præceptiones ex ipſis fontibus quàm riuulis haurire. Scholia uero noſtra addidimus, ne iuuenes locorum aliquorum difficultate deterriti, ab opuſculo adeo utili deterreantur. Cæterum quidquid eſt laboris mei, tibi dedicare libuit, partim quòd cum iampridem recepiſſem, me publice quodam ſcripto meum erga te animum declaraturum eſſe, putabam iam tempus poſtulare, ut fidem meam tibi oppignoratam repignorarem: partim quòd tu, ſi quis alius, oratoriæ ſtudioſiſſimus exiſtis. et iam mihi in mentem uenit, quàm ſæpe inter nos deplorauimus hominum bliteorum ſtultitiam, qui oratoriam nihil aliud quàm inanem uerborum fucũ putantes, eam adducto ſupercilio contemnunt. Cum hoc ſatis conſtet, omnes aliarum artium profeſſiones citra oratoriæ acceſſionem prorſus mancas exiſtere. Et, ut alias omittam, quid quæſo in actionibus cauſarum, quid in legibus interpretandis iuriſconſultus citra oratoriæ ſupellectilem efficiet? nempe quod κωφὸν πρόσωπον in comœdijs. Da mihi medicum, is niſi oratoria quoque inſtructus ſit, qua ægrotum ſpem uitæ abijcientem conſoletur, moroſum compeſcat, nauſeantem ad potiones eas, ut uel inuito palato eſorbillet, inducat, prorſus frigebit. Et fateor remedijs, non eloquentia, ut Cornelius Celſus ait, morbos curari. Cæterum ne remedia auerſetur ægrotus, ſola oratoria remedio fuerit. Quid uero cõmemorem de theologo, cui adeo oratoria neceſſaria eſt, ut non uel aqua uel ignis magis neceſſarius exiſtat. Docendum eſt theologo aliquid ex locis rhetorices, iuxta germanæ eius dialectices, quæ contracta & adſtricta eloquentia eſt, docendi rationem petas, oportet. Si aut ſuadendũ, aut diſſuadendum eſt aliquid, ſi hortandus eſt populus, ſi conſulendus, ex oratoriæ penu argumenta expromantur neceſſe eſt. Si impio, ut propheta inquit, annunciandum eſt, ut conuertatur ab impietate ſua, & uia ſua impia, turpiter ſe dabit theologus, niſi in oratoriæ arena præluſerit. Taceo quod oratoria inſtructus ſacræ ſcripturæ libros δεξιώτερος tractet. Id quod uerum eſſe argumento ſunt ueteres theologi, inter quos ij multo rectius & magis κατὰ πόδας, ut Græci dicunt, literas ſacras interpretati ſunt, qui eloquentiæ quoque gnari fuerunt, quàm qui hac contempta uix γεύειν potuerunt. Diuus Lucas certe in Apoſtolorum Actis Apollo Alexãdrinum laudat, quòd ἀνὴρ λόγιος fuerit, ſermonis peritiam in eo cumprimis prædicans: non facturus uir ille pius, niſi dicendi ars theologo multum adiumenti, &, ut græce loquar, πολὺ τῆς δεξιότητος ad tractationem literarum ſacrarum adferret. Sed quò dilabor? Amplior eſt eloquentiæ laus, quàm ut epiſtolæ noſtræ anguſtia eam capiat. Tu uero, mi Vuentzeslae, quidquid eſt laboris noſtri, boni æquiq; facito. Vbi aliquando aliquid εὐμουσότερον, & te magis dignum peperero, ut tibi illud nullus dedicem, pro tuo iure tibi uendicare poteris. & quod mihi penè exciderat, mi Vuentzeslae, cura, uigila, omnẽ moue, ut fertur, lapidem, quo & apud uos ludus literarius conſtituatur, in quo iuuentus urbis, cui tu à ſecretis es, & ad literas bonas & ad pietatem informetur. Tu, qua es apud tuos auctoritate, facile impetrabis. Nec aliquid laudabilius facere poteris, quàm ſi literas, quæ ruinam minantur, à ruina uindices. Crede mihi, non ingratæ erunt literæ, tui apud homines memoriam intermori non unquam patientur. Notum eſt illud Horatianum: Muſa uetat mori, Cælo Muſa beat. Vale.

VR de partitione oratoria? Quia in hoc libro partitur Cicero in partes, omnem dicendi doctrinam.

Quid dialogus? Dialogus eſt, ex interrogatione & reſponſione compoſitus de ea re, quæ uel philoſophi. i. uel Reip. partes attingat, cum decenti & congrua expreſſione perſonarum quæ aſſumuntur, accurataq; compoſitione uerborum. Ita Diogenes Laertius in uita Platonis. Porrò deriuantur ἀπὸ τοῦ διαλογίζομαι. Quæſtione: Eſt cum interrogatione elata oratio: ut, An heliotropium cum ſole uertatur? An Euangelium leges ciuiles approbet?

- Quæſtio
  - Infinita, quæ eſt, quando ſine perſonis atq; temporibus de uniuerſo genere quæritur. Græci τὴν θέσιν uocant: ut, An oratoria ſit utilis,
  - Finita, quæ perſonis & temporibus definitur: ut, An oratoria iuriſperito ſit utilis. Græci τὴν ὑπόθεσιν appellant.
  - Ita Cicero 2. de Perfecto orat.

Docere, eſt rem ex ignota facere notiorem. Conſultatio & quæſtio infinita idem. Quæſtio definitatis & controuerſia idem. Locus eſt illud, in quo argumenta latent. Argumentum eſt, probabile inuentum ad faciendam fidem.

- Locorum alij ſunt
  - Extrinſeci
    - Teſtimonia
      - Diuina
        - Oracula, Auſpicia, Vaticinationes. De quibus Valerius.
      - Reſponſa
        - Sacerdotum, Aruſpicum, Ariolorum.
    - Humana
      - Scripta, huc refer: Teſtimonia, Codicillos, Chirographa.
      - Pacta, Promiſſa, Iuramenta, Quæſita: Rumores, Præiudicia,
  - Intrinſeci
    - Finitio, Enumeratio partium, Notatio uel etymologia.
    - Vt: eſt motus ciuium erga magiſtratus, ergo ſeditio eſt. Ordo plebeius eſt, ordo equeſtris eſt, ordo patricius eſt: ergo totus populus Romanus eſt.

Locorum alij ſunt adfecti uel medij.

A coniugatis. ut ſtultus ſtulta loquitur. μῶρος γὰρ μῶρα λαλεῖ. Euripides in Bacchis.

A ſimilitudine. ut ignis aurum, ita res adflictæ amicum probant.

A diſſimilitudine: ut, Non ſi lætitia bonũ, etiam uoluptas.

A genere: Si omnibus magiſtratibus obtemperandum, ergo etiam conſulibus.

A ſpecie: Fagus eſt, ergo arbor eſt.

A differentia: ut, Annibal rõnis capax eſt, ergo homo eſt.

A cõtrario: ut, Iuſtitia Chriſti iuſtificat, ergo nõ humana.

A conſentaneis: ut, Homo eſt, ergo animal eſt.

A coniunctis: ut, Si Chriſtiano magiſtratum gerere licet, ergo etiam bellum.

Ab antecedentibus: Si hæc parua & moritura corpora mẽte aliqua reguntur, ergo mundus hic mente aliqua regitur. Sic colligit Cicero pro Milone.

A conſequentibus: Ex deo eſt, ergo uerbum dei audit. Pie uiuit, ergo adflictiones patietur. Sic colligit Paulus 2. Tim. 3.

A cauſa: diligenter exercet ſtylum, ergo eloquentiam parabit. Spiritus eſt incluſus terra, ergo terræmotus eſt.

Ab affectibus: Eloquentiam parauit, ergo ſtylum diligenter exercuit.

A maiorum comparatione: Qui fallere conſueuerit patrem, tanto magis audebit cæteros.

A parium comparatione: Quæ pœna in malefactorem iuſta eſt, eadem in impulſorem iuſta erit.

A minorum comparatione: Quæ lædunt oculos, feſtinas demere, ſi quod eſt animum, differs curandi tempus in annum. Horat. lib. Epiſt. 1.

A primordijs rerum. i. ab ijs quæ rem aliquã antecedunt: Interfeciſti hũc, ſiquidẽ inimicus eius fuiſti capitalis, ſubinde illi minatus es. Huc & prodigia referre poteris, de quibus Valer. lib. 1. Quæ ſunt inſita.] Hoc eſt, qui loci in eo ipſo de quo agitur, hoc eſt, uocibus in quæſtione aliqua poſitis, ſubiecto ſcilicet & prædicato, hærent ita ut ab illis argumenta ducantur. ut ſit quæſtio: An ſeditio ſit bellum ſimplex. Prior uox eſt ſubiectũ, poſterior eſt prædicatum. Ex illis uocibus ducuntur argumenta à finitione, uel ex toto, ut inquit Cic. hic. Quid eſt ſeditio? motus ciuium aduerſus magiſtratus. Quid bellum? diſſenſio hoſtilis, per quam arma concitantur. Porrò hic locus finitionis inſitus eſt uocibus: educitur uero, ut declaretur, an ſeditio bellũ ſit ſimplex. Itẽ ſi ab alicuius termini in quæſtione poſiti partibus argumentũ ducatur, eſt locus à partibus: ſi à nota nominis, eſt locus à notatione. Quæ inſixa

ſunt rebus.] Id eſt, incluſa ſunt uocibus in quæſtione aliqua poſitis, quæ licet per ſe res ſint, tamẽ ſi quis ab his argumenta deriuet, loci ſunt. Tum ex toto.] Id eſt, finitione. quæ totum appellatur, quod totam rei naturã et eſſentiam explicet: ut Orator eſt uir bonus dicendi peritus. Pietas eſt rectus dei cultus. Ex notatione.] Id eſt, nota nominis, hoc eſt ſignificatione, quia nomen omne rem notat atque ſignificat. quod nomẽ ſemper in ipſo eſt, quod interpretatur: ut, de Deo diſſerit, ergo theologus eſt. Debet, ergo debitor eſt. Quodam modo adfecta ſunt.] Adfecta hic dicuntur, quæ quodammodo ad aliquid referri poſſunt. Omnia uero quæ ſe mutua relatione reſpiciũt, aut concordia inter ſe, aut diſcordia conferuntur. ſi concordia, uel οὐσιωδῶς, id eſt ſubſtantialiter: ut genus, forma, antecedẽtia, cõſequentia, cauſa, effectus: uel qualitate, ut coniugatum, ſimile, coniunctũ: uel quantitate, ut paria. Si uero diſcordia cõferuntur, & hoc in qualitate, quantitate, maiori, minori. Vide Boetium in Topicis Ciceronis. Ad id de quo quæritur.] Id eſt, terminum in quæſtione poſitum. Coniugata.] Dicuntur, quæcunque ab uno nomine uaria terminatione flectuntur: ut à iuſtitia iuſtus iuſte. Ab illis ſic colligimus: Iniuſta facis, ergo iniuſtus eſt. Animalia ſapit, ergo animalis homo eſt. Similitudo.] Eſt unitas qualitatis. illa enim ſimilia ſunt, quæ in qualitate una conueniunt. Ab illa ſic colligere poteris: Iuſtitia eſt uirtus, ergo etiam prudentia: ſi iuriſconſulto uerecũdiæ eſt loqui ſine lege, L. ut C. de Colla. ergo etiam theologo ſine literis ſacris loqui pudori fuerit. Differentia.] Eſt, qua unum differt ab alio, ſic homo differt ab equo differentia rationali. Ab illa ſic colligimus: Animal rõnale eſt, igitur homo eſt: animal rugibile eſt, ergo leo eſt. Contraria.] Dicuntur, quæ in eodem genere poſita, longiſſime à ſe diſcrepant: ut albũ, nigrum. Ab illis ſic collige: Color albus eſt, ergo niger eſſe non põt. Iuſtitia Chriſti iuſtificat homines, ergo non iuſtitia humana. Coniuncta.] Quæ ita coniunguntur, ut unũ alterum ſequatur, ut timori pallor cõiunctus eſt. ab illis ſic ratiocinari poſſimus: Pallet, ergo timet. Sic Paulus 1. ad Corint. 3. Aemulatio, cõtentio, factiones inter uos ſunt, ergo carnales eſtis. Antecedentia.] Sunt, quibus poſitis, aliud neceſſe eſt ut conſequatur, ut bellum & inimicitiæ. à quibus ſic collige. Bellum eſt, igitur inimicitiæ ſunt. Cic. pro Milone: Neque in ijs corporibus, atque in hac imbecillitate noſtra ineſt aliquid quod uigeat & ſentiat, & nõ ineſt in hoc tanto naturæ tam præclaro motu. Conſequentia.] Dicũtur, quæ id quod antecedit, inſequuntur: ut, Ex deo eſt, ergo uerbum dei audit. Chriſtianus iudex eſt, ergo non indicta cauſa aliquem cõdemnabis. Pie uult uiuere, ergo adflictiones patietur 2. ad Timotheum 3. Ex repugnantibus.] Repugnantia eſt, diſſimilis rerum habitudo: ut, Amicitia eſt, ergo inimicitia non eſt. Cauſa.] Eſt, qua præcedente aliquid efficitur. Ab effectibus.] Effectum eſt, quod præcedẽs eam efficit. Maiorum comparatio eſt, quoties ei quod minus eſt, id quod maius eſt, comparatur: ut, Si bellum gerere licet, ergo etiam litigare in iudicio licebit. Parium cõparatio eſt, quoties inter ſe paria comparantur: ut, Si puniendus eſt q. patrem occidit, ergo etiam qui matrem. Minorum comparatio, quoties maiora minoribus tribuũtur. Cur iſti loci adfecti dicantur.] De coniugatis primum dicam: Iuſtitia ad id quod iuſtum, uel iuſte fieri põt, & eum qui iuſtus eſt reſpicit. Genus, cognatum eſt eius, cuius eſt genus. i. ſpeciei. Species, generis ſpecies eſt. itaque ad ſe inuicem referuntur. Iam ſimile, niſi ſimili ſimile eſſe non poteſt. Contraria, contrarijs intelliguntur eſſe contraria. Coniuncta, coniunctis adhæreſcunt. Antecedentia, referunt id quod cõſequitur. Conſequens, ad id quod antecedit. Repugnans, repugnanti ſibimet eſt inimicũ. Cauſa, effectus ſui cauſa eſt. Comparatio, maiora reſpicit. Minorum uero minora, parium paria, &c. Conſentanea.] Sunt, quorum alterum de altero prædicatur: ut homo & animal, iuſtitia & uirtus. Diſſentanea.] Quorum alterum de altero non prædicatur, ut homo & brutum. Diſtributiones.] Diſtributio eſt, cum aliquid in partes diducitur; autor Cic. in Topicis: Reſp. in tres ordines, plebeium, equeſtrem, patricium diſtribuitur. Generumq; partes.] Cicero, ut mea fert ſententia, accipit genus pro omni illo quod in partes diſtribuitur. Primordia rerum.] Signa & prodigia intelligit. de quibus Valer. Max. lib. 1. cap. de Prodigijs. Rerum contentiones.] Id eſt collationes: ſic Cic. lib. Offic. 1. uitam publicam & priuatam, ſiue umbraticam inter ſe confert. Naturæ comparantur.] Vt cum duæ eiuſdem naturæ res finitionibus, officijs inter ſe comparantur, per quæ declaratur ſic alterum cum altero conuenire, ut uel prorſus eadem ſint, uel altero poſito, non poſſit alterum non ſequi: ut, pietas eſt, ergo uirtus eſt. Concupiſcentia eſt, igitur peccatum eſt. Homo eſt, igitur animal eſt. Eſt animal rationis capax, igitur homo eſt. Temporum ſeruantur gradus.] Id eſt, quibus tẽporibus ætatis qualibet facta ſint, quæ in pueritia, adoleſcentia, iuuenta, ſenecta alicuius facta fuerit. Generũ diſtributiones.] Scilicet bonorum: ut primo laudibus tollantur in aliquo bona animi, deinde bona fortunæ, poſtremo bona externa. Decretis.] Id eſt præiudicijs. Vnum igitur genus eloquendi, &c.] Duo ſunt elocutionis genera.

Simplex	Conſiſtit	ſimplicibus.
Verſum	in uerbis	Coniunctis.
Mutatum		

Verſum.] Tropis ſcilicet. Eſt. n. tropus, uerbi uel ſermonis à propria in aliam ſignificationem mutatio: ut in illo.

Omnia nunc rident, nunc almus parturit ager.

Mutatum, figuris ſcilicet.] Eſt. n. figura confirmatio quædam, uel dictionis, uel orationis à ſimplici & in prõptu poſito dicendi modo commutata. Et ſic uel mutatur compoſitio: ut,

Tranſtra per & remos. apud Virgilium. aut mutatur eloquendi forma: ut, Eloquar, an ſileam? Natiua.] Id eſt, uerba propria & certa, quaſi uocabula rerum pene unà nata cum rebus ipſis. Reperta ex his. i. proprijs facta: ut ab homo, homuncio, homunculus, &c. Nouata. i. ab eo qui dicit gẽuita & facta. quale eſt illud Ennij: Sapientiam mihi oẽm ex animo expectorat. Vide Cicer. lib. 3. de Perfecto oratore. Aut imitatione rei alicuius: ut, Taratantara pro cantu tubæ, ſibilus, murmur, mugitus. Aut inflexione, cum eadem uoce modice deflexa, uarietatis nonnihil conciliatur: ut edax edo, bibo biboſus bibax. uide Eraſmum in commentario de Copia uerborum. Aut adiunctionem uerborum: ut in illo Ennij, Tum pauor mihi ſapientiam omnem ex animo expectorat. Num non uis huius me uerſutiloquas malitias. Vide tis. n. & uerſutiloquas, & expectorat, ex coniunctione facta eſſe uerba, non nata. ita Cic. lib. 3. de Perfecto oratore. Natura.] Magis ſonora, ut apud Virgil. in 1. Egloga: Ille meas errare boues, ut cernis et ipſum, &c. Item: Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula terram. Grauiora.] Illum expirantem transfixo pectore flammas. Virgil. Sic illud Ciceronis in oratione pro L. Manilia. Conſilio explicauit. Leuiora.] Atque humiles habitare caſas, et figere ceruos, &c. Virgilius. Tractatione.] Id eſt compoſitione: ut Ager ridet, damnum dedit iniuriam dedit non item. Aut priſca: ut duellum pro bello. Cicero lib. Offic. 1. Hoſtire pro penſare. Inde illud Plautinum in Aſinaria: Opera hoſtimentũ pro pecunia eſt. Ab oratore modificata: Quid ſi legatur mollificata? id eſt, uſu mollia facta uerba. Complens.] Ne quid deſit: ut, Quo tandem tu nebulo. Aut redundet.] Vt multa mala, & non bona accepimus.

Perturbetur.

Perturbetur oratio.] Solœciſmum intelligit, de quo Gell. lib.6.cap.21. *Circunſcriptione.*] Vt ars dicendi pro rhetorica, ſapientiæ ſtudioſus pro philoſopho. *Aut intermiſſione.*] ut,

Quo mihi fortuna, ſi non conceditur uti.

Horatius. *Conciſione uerborum.*] Vt explicuit pro explicauit, fabrum pro fabrorum, apud Cicer. in epiſtolis. *Duplicata.*] ut,

Me me adſum qui feci, in me conuertite ferrum.

Idem ſignificantia.] ut, Remp. radicitus euertiſti, ciuitatem funditus deiecisti. Eſt uero συνωνυμία. *Eſt.n. hæc orationis pars, &c.*] ὑποτύπωσιν intelligit, cum uel ob oculos luculenta quadam deſcriptione ponitur. Fabius energiā uocat lib. 8. *Verborum lenium.*] Vt, Nos patriam fugimus, & dulcia linquimus arua. Virg. *Aſperos concurſus.*] Vt, arma horrida, Martiæ turmæ. *Hiantes atque disiunctos.*] Vt, uaccæ æneæ amœniſſimæ erant. Vide Cicer. lib. ad Heren. 4. ſic ille uerſus Ciceronis.

O` fortunatam natam me conſule Romam.

Habeatq; ſimilitudinem.] Id eſt, uerba quæ eiuſdem ſunt qualitatis, & modi, & formæ. Aequalitatem.i. parium penè ſyllabarum: ut, illi fortuna dedit felicitatem, huic induſtria uirtutem comparauit. quod alioqui compar graue appellatur: auctor Cic. lib. ad Heren 4. *Relata ad idem.*] ut, Vicit pudorem libido, amorem audacia, rationem amentia: Cicero. *Geminata.*] Id eſt, bis repetita: ut, Scipio Numantiam ſuſtulit, Scipio Carthaginem deleuit. *Coniunctionibus copuletur.*] Polyſyndeton intelligit, ut Ignemq; horribilemq; feram, fluuiumq; liquentem. In 4. Georg. *Tum diſſolutionibus relaxetur.*] Diſſolutum intelligit, cum multa ſine coniunctione cohærent: ut, Ferte citi flammas, date uela, impellite remos. apud Virgilium. *Ex animo humano.*i. more hominum. *Verbo proprium, in plura uerba deductum, &c.*] Ridet, cachinnat, riſu deſluit, riſu proſequitur, deridet. ſubſannat, deludit, naſo ſuſpendit. *Ex contractione, &c.*] Vt, ſtudium ſapientiæ ad unum uerbū reuocatis, nempe philoſophiam. *Aſſumpta remoueantur.*] Intelligit correctionem, quæ remouet uerbum, quod aſſumptū eſt, ſupponens aliud magis idoneū: ut theologus, immo cacologus, &c. *Aut in circuitus dirigantur.*] Periphraſim intellige: ſic Troiani belli ſcriptorem maxime Lolli, pro Homero dixit Hora. *Vnum uerbum ex duobus.*] Vt floccifacere, naucifacere. *Inuertatur ordo.*] Vt qua de re confabularis, intelligit τὴν ἀναστροφὴν. Surſum uerſus. Nam ut dico, qua de re, ita quoque dico, de qua re. Interiiſe atque permixte, ut maximopere, operæpretium. *Cū ſumpſeris aut non dubia.*] Vt cum ſic colligo: Omne quod lege permittente fit, iure cōceditur. Adulterum occidere, lege permittente fit: ergo adulter iure occiditur. *Aut probabilia.*] Probabilia ſunt, quæ uidētur omnibus, aut pluribus, aut ſapientibus, & his uel omnibus, uel pluribus, uel maxime notis. Ita Ariſtot. lib. Elench. 1. Exemplum: Omnia ſpirant quæ fiſtulam habent, & recipiunt aerem: auctor Ariſt. lib. de Nat. ani. 6. cap. 12. Delphinus habet fiſtulam, & recipit aerem: ergo delphinus ſpirat. *Directo ſpectat, &c.*] Directa argumentatio eſt, cum proponitur propoſitio maior, & eius confirmatio: deinde ſubiungitur aſſumptio, & eius confirmatio: poſtremo concluſio, ὥσπερ coronis additur. Exemplum: Solus ſpiritus ſanctus fingit animos hominum primo Regum decimo. Inſiliet in te ſpiritus domini, & mutaberis in alium uirum. Sed literæ ſacræ adflant iis, qui eas uel audiunt, uel legunt, ſpiritū ſanctum. Sic.n. inquit Lucas Actorum 11. cum autem exorſus eſſet ſermonem, illapſus eſt ſpiritus ſanctus in eos, &c. Ergo ſolæ literæ ſacræ animos hominum fingunt. Illa autem altera, &c.] Sic apud Demoſthenem, apud Ciceronem inter argumentandū ſæpe minor præponitur, deinde maior propoſitio ſubſtituitur, ſæpe concluſio præponitur. *Aut frequentatis firmamentis.*i. in unum locum coactis, quo aut grauior, aut criminoſior oratio ſit. Fit.n. frequentatio, cum res diſperſæ in unum locum coguntur. Ita Cic. lib. ad Heren. 4. *Quæſtiones cognitionis.*] Vt artium aliæ poſitæ ſunt in inſpectione.i. cognitione & æſtimatione rerum, qualis eſt aſtrologia, nullum exigens actum, ſed ipſo rei intellectu contenta, quæ θεωρητικὴ uocatur. Aliæ in agendo: quarum in hoc finis eſt, ut ipſo actu perficiātur, quæ πρακτικὴ appellatur. Ita quoque ſunt quæſtiones, aliæ quidem cognitionis, aliæ actionis. Exempla quæſtionum cognitionis require apud Ariſt in Problematis, & Alexandrum Aphrodiſeum. *Hic locus uirtutum, &c.*] Virtus eſt habitus, qui incitat ad agendum ſecundum rectam rationem. Recta ratio eſt, cognitio earum ſententiarum, quæ natura nobis inſunt: ut,

1 Neminem eſſe lædendum.

2 Benemerendum de benemerentibus: &, ut Græci dicūt, χαρὶ χεῖρα νιπτέον.

3 Obtemperandum eſſe magiſtratibus, id quod Græci uno uerbo exprimunt, πειθαρχεῖν. *Quid aūt poſſit, &c.*] Cauſæ quæ conficiunt, ut ignis calorem facit. Deus omnium in nobis uirtutum effector. Oppreſſio plebis ſeditionem in urbe facit. Iniuriæ rixas pariunt. *Abſoluta, &c.*] Vt, Deus per ſe agit omnia in omnibus: concionatores ſunt cauſæ adiuuantes, ut uerbum dei in pectoribus hominum fructum producat. 1. ad Corinth. 3. *Maior cauſa.*] Vt ſpiritus incluſus in terra, eſt maior cauſa terræmotus, quàm aqua ſubter in terrarum cauis undans fluctus. Vide Gell. lib. 2. cap. 6. *Quo toto genere, &c.*] Exemplum habes in prima Philippica τοῦ Δημοσθένους. *Ad explendas cupiditates.*] Sententia eſt, oratio ſumpta de moribus, quæ aut quid ſit, aut quid in uita oporteat fieri, breuiter oſtendit: auctor Cic. lib. ad Heren. 4. ut, Hominis eſt cordati, quo iure, quaq; iniuria, quod ſuū eſt, uindicare. *Ad odium.*] Præſtat odioſum eſſe, quàm miſerabilem: Seneca. *Ad ulciſcendas iniurias.*] Vim ui repellere licet. Si bene dixiſſes, audiiſſes bene. Cicero uidetur nonnihil ſeparare ſuaſionem ab hortatione, id quod & plerique alii faciunt. ita quod ſuadendo id agatur, ut quis uelit: hortando, ut audeat: ſuaſio probationibus doceat, exhortatio ſtimulis excitet: ſuaſor ſententiam mutet, exhortator animum addat. Suademus aut errantibus, aut certe hæſitantibus. Exhortamur ceſſantes. Vide Eraſm. in de Conſcrib. epiſtolis. *Verbis, &c.*] Recipit tamen hoc genus orationis uerba ſonantia, ampla, grauiter translata, ſignificantia. Sonantia. Soluite uela citi Deus æthere miſſus ab alto, &c. Virgilius in quarto Aeneid. Ampla: Immortalia tuarum rerum decora, nulla unquam obliuio obliterabit: Significantia: Fratrem ne deſere frater. Item Egregiam uero laudem & ſpolia ampla refertis Tuq; puerq; tuus. Virgilius in quarto Aeneid. *Sine lege.*] Id eſt, lege nulla approbante: ut ſi filius ſpurius peteret hæreditatem paternam, à qua lege arcetur in Autent. de inceſtis nup. Secus eſt, ſi peteret maternam hæreditatem L. ſi qua, C. ad ſenatuſconſ. Orificī. *Sine teſtamento.*] Id eſt, ab inteſtato, de quo Inſtit. de Hæred. quæ ab inteſtato defe. *Actio.*] Eſt ius perſequendi in iudicio, quod ſibi uidetur. §. Actio autem. Inſtit. de Actio. *Plus petiſti.*] De quo eſt L. unica. C. de plus petito. ut in Iur. Cano. de plus pe. Petitur autem plus, re, loco, tempore. Excipere, eſt elidere actionem actoris. Aequum & bonum ius eſt, non illud quidem lege comprehenſum, id eſt legitimum, ſed legitimi iuris emendatio. Ariſtoteles in quinto Ethicorum, τὸ κατὰ τὸν νόμον δίκαιον, καὶ τὸ ἐπιεικὲς appellat.

Ius eſt,quod omnia iuſta & inflexibilia exigit : auctor Don. in Adelp. Teren. Rectum eſt,quod cum uirtute & officio fit. Verum eſt,quod mouet,ut rem ſicuti eſt, & ſicuti ſcimus,dicamus. Decius.] De quo Cic.in 2.de Perfecto oratore.De Graccho,uide Plin.de Illuſtr.uiris.De Norbano,uide Cicer.lib. 2.de Oratore perfecto. Relatum à Decio.] Vide Florum Epitome 61. Penus.] Quintus Mutius ſcribit lib.2.iuris ciuilis,penu legata contineri,quæ eſui potuiq; ſunt accommoda.L.qui penu legata.ff.de Penu legata. Quid ſibi uelint Ruta cæſa,uerba peculiaria iuriſconſultis,abunde patet ex Pandectarum lib.12.L.18.Si ruta,inquit Vlpianus,cæſa excipiãtur in uenditione,ea placuit eſſe ruta,quæ ruta ſunt,ut arena,& ſimilia. cæſa uero,arbores cæſæ,& carbones, & his ſimilia. De inceſtu,&c.] L.3.ff.de Quæſtionibus contrarium ſtatuit. De inceſtu, inquit,ut Papinianus reſcripſit, ſeruorum tormenta ceſſant. Cæterum interpretes dicunt,iſtã L.de ſimplici inceſtu intelligi.L.Quæſt.Cro.Et quæſtionem de ſeruis contra dominos haberi non oportet, exceptis adulterij criminibus. Item fraudati cenſus,& crimine læſæ maieſtatis. Præuaricator.] Eſt quaſi uaricator, qui aduerſam partem prodita ſua cauſa adiuuat,quod nomen Labeo à uaria certatione tractum ait. Nam qui præuaricatur,ex utraque parte conſiſtit.L.1.ff.de præua.Præuaricari eſt, uera crimina abſcõdere.L.1.ad Senatuſcõn. Turpillian. Ratum habere iudicium,&c.] Hoc eſt,negat L.de præuaricatoribus uelle,ut cum propter unum accuſatorem corruptum,iudicium reſcindendum ſit, ſi totum iudicium corruptum ſit, ratum habendum eſſe. Pactum.] À pactione dicitur,inde etiam pactum nomẽ appellatum eſt.& eſt pactio duorum pluriumq; in idem placitum & cõſenſus.Porro conuentionis nomen generale eſt,adeo ut eleganter Pedius dicat, nullum eſſe contractum,nullam obligationem, quæ non habeat in ſe conuentionem,L.1.ff.de Pactis.Ex ambiguo ſcripto cõtentio eſt, cũ una ſententia,una lex,uel aliud quoddam ſcriptum multifariam exponitur.Ex ambiguis ſcriptis contentio eſt,quando uidetur ſcriptoris uoluntas in ſcriptis diſſentire. Ille aũt qui ſe ſententia legis, &c.] Et hoc probat L.leges ſcire.ff.de Leg.& L.inſpiciebam,C.de lib.præteritis,& L.omne uerbum, C.communia,de Leg.& fideiuſſ. Academia.] Locus Athenienſis in ſuburbano nemoroſus,à quodam heroe Academo nomine appellatus,in qua Plato commorabatur. auctor Diogenes Laertius in uita Platonis.

FINIS.

PRO RHETORICIS M. T. CICERONIS AD C. HERENNIVM, NICOLAI ANGELII BVCINENSIS AD PHILIPPVM STROZAM DEFENSIO.

IBRARIORVM quidem deprauatione, Philippe Stroza, & temporum uitio, Cicero in hiſce Rhetoricorum ad Herennium libris à ſeipſo hactenus per mendas ita ſenſim abijt in deformitatem, uix iam ut ſuorum pleriſq; agnoſcatur. Vnde in celebres lectiones eius, quibus macularũ fœditas diuinæ eloquẽtiæ uultum ſubtraxit, titulum huius operis ſubdititium eſſe contendunt: & auctoris inopes, Virginio, uel Cornificio cuidam, quem penitus non norunt, quod maxime rideas, leuiſſima quadam, imo nulla coniectura pueriliter tribuunt. Sed quamobrem tam bonas dicendi rationis præceptiones ſummi opificis artificio ſurripiant, diſcas. Primum aiunt Quintilianum cum ſuas Inſtitutiones oratorias, crebris orationum Ciceronis, & omnium eius de arte rhetorica operum exẽplis confirmet, Rhetoricos ad Herennium nuſquam citaſſe: utiq; citaturum, ſi Ciceronis eſſe ſciuiſſet. Tum Plutarchum in Ciceronis uita, enumeratione uoluminum quæ Cicero reliquerit, libros ad Herẽnium tacuiſſe: nec Hermeſtem quendam, de quo in illis fit mentio, inter præceptores per quos Cicero profecerit nominaſſe. Deinde legi quædam in his, quæ de Oratore ad Q. Fratrem libris magnopere repugnant: nec eſſe ferendum, quenquam ſibi in ſuis ſcriptis diſſentire. Dicendi poſtremo figuram multo humiliorem ac ſicciorem cognoſci diſputant, quã quæ Ciceronis ſublimitatem atq; opulẽtiam referat. His tenuibus coniecturis, hoc opus à ſuo parente per inſcitiam reuulſum, Cornificio, aut Virginio, nec id quidem ſibi ſi reuiuiſcant aſſerturis, ridicule addicunt. Verum exigui eſt negotij, tã eſt aperta ueritas, horũ refellere pueriles opiniones. Primo loco aiunt, Ciceronis opus ideo nõ eſſe, quod nuſquam à Quintiliano citetur: quaſi ſit neceſſe ea omnia ſuo auctor ſpoliare, quæ à Quintiliano non citentur. Quod ſi ita eſt, nullius opus eſſe relinquitur, quod nemini ſua citatione Quintilianus adiudicet. Locis tamen nõ paucis, horum librorum uerbis & ſententijs uſus, eos Ciceronis eſſe, grandem coniecturam facit. Eius enim libro primo, de Elocutionis uirtutibus uerba hæc ſunt: Vſitatis tutius utimur, noua non ſine quodam periculo fingimus. Nam ſi recepta ſunt, modicam laudem afferunt orationi. repudiata etiam in iocos exeunt. Audendum tamen, nanque, ut Cicero ait, etiam quæ primo dura uiſa ſunt, uſu molliuntur. Cicero in præfatione libri IIII Rhetoricorum, hunc ſenſum his uerbis expreſſit: Quæ enim res apud noſtros non erant, earum rerum nomina nõ poterant eſſe uſitata: ergo hæc aſperiora primo uideantur neceſſe eſt. Eiuſdem lib. IIII. de Verborum coloribus: Qui ſunt qui fœdera ſæpe ruperunt? Carthaginenſes. Qui ſunt qui bellum crudeliſſime geſſerunt? Carthaginenſes. Qui ſunt qui Italiam deformauerunt? Carthaginenſes.. Qui ſunt qui ſibi ignoſci poſtulant? Carthaginenſes. Exemplum hoc eſt Ciceronis Rhetoricorum IIII. de Complexione. Ibidem: Amari iucundum eſt, ſi curetur ne quid inſit amari. Auium dulcedo, ad auium ducit. Sic Cicero in Rhetoricis de Traductione. Nec obſtat, quod Quintilianus ſubiunxerit paulo poſt, Cornificius hanc traductionem uocat. Nam ea quæ iocandi cauſa ferebantur in ore uulgi, obuia erant exemplis pluribus ſcriptoribus. Plenus eſt hoc loco Quintilianus exẽplis, quibus utitur etiã Cicero de uerborũ figuris. Quod autẽ hanc Rhetoricen inter cætera M. Tullij uolumina negant à Plutarcho enumerari, infirmiſſimum ſanè eſt. Quid ſi Plutarchi memoriam in tanto librorum numero fugit, cuius negligẽtia ſuper Ciceronis rebus nemini uel mediocriter erudito obſcura eſt? præterijt nanque & alia multa. Quid ſi conſulto tacuit? ne ſummi oratoris alia de facultate oratoria diuina opera tractatu eam familiari deformaret? Quid ſi ea uerba apud quem legerunt Plutarchum deſunt? multa enim in omnibus ſcriptoribus & deeſſe, & intereſſe paſſim intelligimus: quale hoc ipſum quod aiũt de Hermeſte. nam in uetuſtiſſimis ac fideliſſimis codicibus, quorum plurimos legendos ſumma diligentia curauimus, nullũ Hermeſtem inuenient. Leonardus enim Aretinus, ſummæ eruditionis uir, hoc opuſculum cæteris Ciceronis uoluminibus proculdubio annumerat, ubi in ea re Plutarchũ latinum facit. De quo id acceptum oſtenditur. Indignũ tertio loco clamitant, et nullo animo ferendum, in ſuis ſcriptis ſibi quenquã diſſentire. Fateor ergo indignum, ſi loco, tempore, uolumine eodem ſibi quiſquam diſſentiat, aut de uniformi ſcientia. Hic uero non de numeris, aut de terræ menſuris, non de ratione ſiderũ agitur: ſed ea de arte, de qua mira eſt ſcriptorum traditionis uarietas. qua de cauſa Quintilianus ſe opus ſuum ſuſcepiſſe ſcribit, ut inter auctores tã uarios quid putet ſequendum doceat. Quin Peripateticis nullus eſt datus labor durior, quã conari, ne dogmatis princeps ſibi ipſi in ſuis libris repugnare uideatur. Quæro hoc loco, an libros de Inuentione, & Partitiones ad filium, Ciceronis eſſe negent, q in ijs pariter multa uerbis mutatis, quædã in pauciores ſpecies aut plures partita, alia ita diſſidentia ab illo diuino de Oratore opere legent, ut utiq; diuerſa cognoſcant. Alium ſcriptorem alio loco Cicero ſecutus eſt. Nec enim unus eſt ad perſuadendum callis, nec ſemita eadem, ſed quauis ratione quis apposite ad perſuaſionem dixit, is nimirum functus officio oratoris fuerit. Formã poſtremo dicendi haud eſſe Ciceroni ſimilem contendunt. quo equidem multo ſum æquior illis, quàm in cæteris. Ego enim ipſe nõnunquam uix in his libris Ciceronis uultum agnoſcebam, adeo erant uocum perturbatione, mutatione, detractione, adiectione, omnia uitio temporum & librariorum culpa inuerſa & deprauata, nec ſuus orationi numerus aſſurgebat. nec uetus ille nitor plurimis in locis renidebat. At nunc opera noſtra diſiecta magna ex parte nebula, iam propemodum aperta eſt ſua Ciceroni facies, iam nulla ibi figuræ tenuitas aut exilitas apparet, ſed uuda, uenuſta, pura uerborum caſtitas, ingenioſiſſima ac luciſſima docendi breuitas, maxima præceptionum uirtus omnibus ingenijs præterquam unius Ciceronis erepta ubiq; cernitur. His opinor ſatis diluimus aduerſariorum argumentationes. nunc adiumẽta noſtra confirmemus, ac ueritatem ipſam, quæ eſt luce meridiana clarior, paucis tueamur. Qua in re omittimus omnem antiquitatem, cuius maieſtati & in fabuloſis ſemper fuit habita multa fides, quæ ſola grauiſſimo ſuo teſtimonio aſſerit Ciceroni opus, cuius titulum ab eo acceptũ ſeruat ad huc ad noſtra tempora incolumem: nec tam longa ſeculorum fluxura inuentus eſt, qui aut ei ademerit, aut de ea re quidquam ſe dubitare ſcripſerit. Dicant hoc loco iſti, ſi poſſunt, quæ cauſa hominem (quiſquis ille fuit) impulerit, ut titulũ auctori ſuo ereptũ, Ciceroni adſcripſerit: uel qua id ratiõe in tot uoluminibus ſparſum, facere potuerit. Omitto plurimos et grauiſſimos teſtes, Leonardũ Aretinũ, annumerantẽ hanc Rhetoricen (ut dictũ eſt) inter alios Ciceronis libros: Trapezuntiũ, I. Rhet. citãtẽ Ciceronẽ ad Herẽniũ. Priſcianũ lib. III. de Superlatiuo, & lib. X. de Præteritis, ſæpius confirmantẽ artem ſuã uerbis Ciceronis ad Herenniũ: Hieronymũ, doctrina & antiquitate grauiſſimũ. et alios permultos, quorũ tenui teſtimonio multo difficiliorẽ cauſam apud

ſeueriſſimos iudices tenerem. Quis obſecro eſt tam hebes, & ut Græci aiunt ἀκίλιθυρσ, qui primis ſtatim operis uerbis Ciceronem nó agnoſcat? cuius plurimam operam defendendis amicorum negotijs periculiſq; uerſatam, multis in locis legimus: quod in præfatione Tuſculanarũ ſcribit, & Philip. 7. his uerbis: Omne. n. curriculum induſtriæ noſtræ in foro, in curia, in amicorum periculis propulſandis elaboratum eſt. & alibi ſæpius. Atqui pro foribus Ciceroné aſtare diximus, ingredere bone Lector limen, circunſpice, totus tibi Cicero aperta facie ad ſumm.ĩ tegulam, niſi diſſimules, paſſim occurrit. Equidem non grauarer proferre plurimos ubiq; locos eiſdem uerbis, cum cæteris de facultate oratoria ſcriptis, tum præcipue de Inuentione libris cómunes: ut manifeſtum appareat, hic familiarius perfeciſſe, quod id Cicero iuuenili calore ambitioſius inchoauerat. O` ridiculũ hominum genus. Tantáne ille iſtorum Cornificius uerborum infelicitate laborauit, ut ſuam arté alienis uerbis ueſtiuerit? moturus maiores riſus, quã cornicula Horatiana, furtiuis nudata coloribus: ſi repetat Cicero, quod ibi ſuum eſt. nam nihil ibi relinquetur Cornificio, præter furti infamiam, quod ſuum ſit. Verũ ne in ſcyrpo nodũ inueniri poſſe arguat defenſio noſtra, ipſe Cicero aduerſus iſtiuſmodi calumniã, & plagiariorum iniurias, nullius omnino patrocinio indiget: ſui enim eſt acerrimus defenſor, & ſibi ipſe multis in locis inconuincibilis teſtis. Nam primo ad Herenuium ſic ſcriptum reliquit: Adbuc quæ dicta ſunt, arbitror mihi conſtare cum cæteris artis ſcriptoribus, niſi quia de inſinuationibus noua excogitauimus, quod eas ſoli nos præter cæteros in tria tépora diuiſimus, ut planè certam uiam, & perſpicuam rationé exordiorum haberemus. Et libro primo de Inuentione, tripartita eſt inſinuatio, his uerbis: Inſinuatione igitur utendũ eſt, cum admirabile genus cauſæ eſt, hoc eſt, ut ante diximus, cum animus auditoris infeſtus eſt. id autem tribus ex cauſis maxime fit: ſi aut ineſt in ipſa cauſa quædam turpitudo: aut ſi ab his qui ante dixerũt, iam quiddam auditori perſuaſum uidetur: aut ſi eo tempore locus dicendi datur, cum iam illi quos audire oportet defeſſi ſunt audiendo. Quod ſi ſe ſolum præter cæteros inſinuationem in tria tempora diuiſiſſe profitetur, & eſt inſinuatio utrobiq; in tria tépora diuiſa, utriuſq; rhetorices eundem fuiſſe auctorem neceſſe eſt. Hic profecto nihil eſt quod quiſquã amplius dubitet, aut quod iſti citra ſui riſum calũnientur. Planius adhuc hoc ipſum præfatione libri quarti ad Herenniũ facit, his uerbis: Poſtremo hæc quoq; res nos ducit ad hanc rationem, quod nomina rerum græca quæ conuertimus, ea remota ſunt à conſuetudine. quæ enim res apud noſtros nó erant, earum rerum nomina nó poterant eſſe uſitata: ergo hæc aſperiora primo uideantur neceſſe eſt. idq; fiet rei, non noſtra difficultate. σχήματα, id eſt uerborum ſententiarumq; lumina, quæ latinis uocabulis antea caruerant, à ſe conuerſa eſſe teſtatur, quæ & hic, & in tertio de Oratore, Romana ciuitate ab eo donari manifeſtiſſimum eſt, quod à Cicerone alius ſcribere nullo modo potuit. Inſuper pollicetur tertij libri initio, ſe de Republica, req; militari ſcripturũ: quod utrunq; poſtea præſtitit. Vereor ne prudentioribus uidear, quod in ſole lucernã afferre laboré. quid iſtorum cæcitati clarius proferri poteſt? libro enim primo, ne quid cuiquam addubitationis reliqui faceret, inquit: Tullius hæres meus Terentiæ uxori meæ X X X pondo uaſorũ argentorum dato, quæ uolet. Quã hic calumniam iſti cõminiſcantur, equidem non uideo. Prætereà cætera ſi deſint argumẽta, unum illud euidentiſſimum eſt, quo ſolo claret, eos libros eſſe nobis à Cicerone relictos: cuius ſi non conceſſerint manu ætate tamen ſcriptos, figura in ijs dicendi cæcis clariſſimum facit. Nam ſi ueterum monumenta repetas, triplicem præcipue doctiſſimorum hominum fœturam, uaria eloquentiæ & figura & uultu Romanis illuxiſſe comperies: Vnam Lælij & Scipionis ferè ætate, qua poſt Liuium Andronicũ plurimi & poetæ & oratores floruerunt ſumma eloquentiæ gloria, de quibus Plauti, Catonis, Terentij, Lucretij, ſuperſtes eſt adhuc illa eloquij ueneranda maieſtas. Alterã, omnium téporum feliciſſimã, Iulio et Auguſto Imp. qua ætate clariſſima oratorum & poetarum & hiſtoricorũ lumina floruerunt. Tertiam ſub gente Flauia Cæſarea, ſed tũ dicendi genus mutatum animaduertimus: quale eſt utriuſq; Plinij, Taciti, Suetonij, Quintiliani, & reliquorum ſcriptorũ eius ætatis. Faciem uero elocutionis huius uoluminis dicendi formæ, tum primæ, tũ tertiæ fœturæ diſſimilem, ſi inſpicias, cognoſces. At ſimillimam ſecundæ fœturæ, qua naſcitur Cicero, feliciſſimo dicendi genere cognoſces. Quod ſi hanc argumentationé tenui coniectura colligi dicas, nec quæ eã de ratione dicendi præceptionem à Cicerone ideo compoſitam confirmet, hoc certe uel ſi duriſſimæ ceruicis & inauditæ peruicaciæ ſis, negare nullo modo potes, neceſſe eſſe operis auctorem aut ante Ciceronis tempora, aut cũ Cicerone ſimul, aut poſt fuiſſe. Eum ante Ciceronis ætatem ſcripſiſſe, negant exempla eorum quæ proferuntur in ijs libris, ut Cepionis, & L. Caſſij, & aliorum quos cum Cicerone uixiſſe manifeſtiſſimum eſt. Infra Ciceronem hos libros editos non fuiſſe, indicat non modo dicendi figura, nihil à figura ſecundæ fœturæ immutata, quam ſemper cum temporibus immutatam fuiſſe cernimus, & quod nullũ ibi hiſtoriæ aut exempli ueſtigium citra ætatem Ciceronis progreditur, ſed id quod mox ſubiungã, planũ facit. Relinquitur ergo, ut operis auctor cũ Cicerone uixerit, & eũ iam grandé, id eſt, ubi eloquentiæ ſplendore, & multis ſuis ſcriptis uniuerſo orbi factus fuerit illuſtris, norit, cum Terentiam eius uxorem, et liberos, ſuperiore exéplo norit. Quod cũ ita ſit, cur in Præfatione libri quarti, ubi docet, ad comparandam eloquentiam exempla eſſe ſumenda à Catone, à Gracchis, à Lælio, à Scipione, Galba, Porcina, Craſſo, Antonio, Ciceronem, Virgilium, Horatium, ne plures commemoré, linguæ noſtræ lumina uiq; tacet? An, ſi dijs placet, melioribus relictis, quos ſibi proponere ad imitandum oportuit, deteriores nominat? Sed agnoſcãt hi aperte Ciceroné, qui de ſe ut decuit, prudenter tacuit, & magnos poetas, cæteroſq; ſcriptores, qui mox à ſe claruerunt, noſſe nondum potuit. Quare garrire iſti deſinant, & ad melioris iudicij ſanitatem iam redeant, nec poſt tot ſæcula, tam graues teſtes, firmiſſimas coniecturas, ualidiſſima argumenta, fraudent Ciceronem hac tantula induſtriæ gloriola: nec litem inſuper de Caio Herennio intendant, qui cum ſibi Cicero in fine operis cognationem fuiſſe ſcribit. de quo meminit Salluſtius, auctore Gellio, libro nono Noctium Atticarum. & pro M. Cælio Cicero ſcribit, L. Herennium ſibi eſſe familiarem.

QVOD LIBRI RHETORICI AD HERENNIVM A' FAMILIA CICERONIS AMOVERI NON DEBENT: IBIQVE

confutata illorum opinio, qui de his litem intendunt, probatumque multis argumentis & auctoritatibus, Ciceronis opus eſſe: Marinus Becichemus Scodrenſis ad Ioannem Antonium Montis cognomine iureconſultum, Brix. R. P. legatum.

ARRAVIT mihi Lucas Tertius collega tuus, et librum Epiſtolarum mearum in quibus de literarũ quæſtionibus agitur, ad cœlum extolli, et actionẽ à te meam ualde probari, qua Raphaelis Regij arrogãtiam mirabiliter frangere, et penitus conterere tuo iudicio uiſus ſum: quod tanti facio, quanti olim Scæuolæ oraculum faciebant. Addiditq́; , te publicis negotijs interceptũ, non potuiſſe exordio concionis (prout destinaueras) intereſſe : optare idcirco eam partem legere, quã ab ore meo pendẽti audire nõ licuit, hoc eſt, diſputationem de Rhetoricorum ad Herennium auctore. Hæc ille, nimis me ſuis uerbis extollẽs: ſimul & tuis : quæ neq; admittere poſſum, neque reijcere debeo. Facit præclare humanitas & eruditio ueſtra, eloquẽtiæ ſplendore illuſtrata, ut nihil antiquius ducam, aut officioſius, quàm ueſtræ morẽ gerere uoluntati. Curaui illã orationis portiũculam tibi trãſcribere : orationis dixi, quoniã interruptis ſermonibus cum iſta hominũ intemperie, quam ridebant ſuperioribus diebus docti & indocti, diſputare nolui. Quid diſputare? immo pudendis conuicijs, tumultuoſis cõgreſſibus, fœmineis contumelijs, ineptis et puerilibus altercationibus, ubi per tot dies omnibus ſtomachũ mouẽtes, nõ Muſis et Apollini, ſed illiteratæ factioni, & opificum turbæ canebant, clamore nõ ratione, ſtrepituq; non aſſeueratione utebantur: demũ cum moleſtiſſimi certaminis exitũ ſortiebantur, ut plus pertinacia quàm ueritas, pluſq; irridentiũ & inuidentium cõſpiratio quàm aut uniuerſæ Academiæ ſententia, aut principũ Academiæ diffinitio ualeret. Vidiſti quantus tumultus imperitæ turbæ, abſonuſq; tumultuantium puerorum clamor, quãtus ſtrepitus, qualis concionis facies erat, dũ rabula iſte aduerſus competitores, iſtas inſanias ſtudio iactaret inani. Contraq; quàm mirũ ſilentiũ, quàm incredibilis omniũ attentio, me diſſerente et approbatio fuit. Et qui auditorum, dij boni, cœtus? ſummorũ ſenatorum, doctiſſimorũ patriciorum, clariſſimorum ingenuarum artium & omniũ doctrinarũ profeſſorum: & denique quorumcũque, qui aut literati, aut ſaltem literatores, et haud illiterati Venetijs cẽſentur: qui in maximo dolore, quem concipiebant ex iſtius barbarie, riſum continere non poterãt, ex ineptijs, quibus ridens primo aſpectu riſum captabat : mox deinde uelut furijs agitatus Oreſtes, inſanire uidebatur. Sed tu, clariſſime iuriſconſultẽ, & conſultiſſime orator, quietiorẽ animo haſce nugas, quibus Regulus terram commouit, mare miſcuit, cœlum perturbauit, uide.

LITEM etiam Ciceroni Raphael intendit, de Rhetoricis ad Herenniũ, P.C. Vtq; q̃onem pulcherrimã tractatu ſibi uiſam, uobis pulchriorem uideri faceret, orſus eſt à Laurentij Vallenſis auctoritate: quem mendaciter ait, per quam acri iudicio aſſeuere, id opus Cicerone omnino eſſe indignũ: quod Ciceroni non eſſe aſcribendum, ex ſtili qualitate compoſitioniſq; & ſententiarum, quæ pueriles ſunt : ex ordine peruerſo, & uarietate præceptorũ ſit argumentatus. Adduxit item & hæc argumẽta, quod Hermetis cuiuſdam doctoris ſui meminerit eiuſdem operis auctor, qui nuſquã Ciceronis temporibus memoratur: & quod Fabius Quintilianus nunquã Rhetoricorũ ad Herẽnium meminit. nũquam prætermiſſurus, ſi Ciceronis eſſe putaſſet, aut certe ſuo tempore extitiſſet : quodq; Gellius ſcribit, nullum antiquorũ uſq; ad Auguſti tempora, hoc nomine Barbariſmo uſum fuiſſe: cũ in Rhetoricis ad Herẽnium barbariſmus definiatur, & ſolœciſmus. Cuius aũt ſit, modo Cornificij ſomniat, modo Virginij, modo Timolai ad Herennianũ confingit, qui frẽs fuerunt Zenobiæ filij, cum qua (ut ſcribit Treuellius Pollio) ſuperati, & in triumphum ducti, ab Aureliano imperatore, in Tiburti agro otioſam uitam uixerunt. Vnde cõcludit, Timolai rhetoris obſcuri in Tullium oratorum clariſſimũ, & Herẽniani in Herẽnium, nominibus facile cõmutatis, pp nominum ſimilitudinem ab imperitis rudioribuſq; , artem Rhetoricam falſo Ciceroni fuiſſe inſcriptam . Quæ quidem rõnes (ſic ipſe appellanit) uidentur mihi caſſæ (ut aiunt) puerorum nuces . Nam ut omittam , quod mentitur Vallam id negare, cum uir ille doctiſſimus ſexcentis in locis citet M. Tullij Rhetoricos ad Hẽrennium, ut palàm omnibus eſt, notiuſq; quàm ut ex eius operibus exẽpla citentur auctoritates & teſtimonia : ut inquã omittã hoc falſum teſtimoniũ, quod ex Laurẽtio allegat, qui ſemper & ubique Rhetoricos ad Herenniũ Ciceroni attribuit : dici põt, pp ſtilum eos libros ſubruſticos ab ipſo Cicerone appellatos . ex huiuſmodi uarietate ſtili & compoſitionis, male dijudicari poſſunt opera Ciceronis: cuius ſtilus non eſt idem ubiq; , ſed diuerſus, pro materiæ qualitate, non modo in diuerſis operibus, ſed etiam in uno eodemq; opere. Quid miraris Raphael? quid ſubrides? Nonne Plutarchus & alij ſcribunt, Ciceronẽ oẽs dicendi magiſtros audiuiſſe? nec ijs contentũ, in Aſiam & Rhodũ nauigaſſe, ut conueniret Xenoclẽ, Dionyſium, Menippum, Apollonium Molonis, & alios clariſſimos rhetores, ut apud eos ſe exercẽdo reformaretur? Nonne ipſemet fatetur, ab Apollonio Rhodio ſeſe in dicendo ita rediiſſe inſtructum noua quadam dicendi forma, ut à priore dicendi more mutatus, iam alius eſſet? Nonne Fabius Quintilianus, cũ diuerſas oratorum uirtutes, uaria dicendi genera ponat, M. Tullium in omni eloquentiæ genere excellere teſtatur? docetq; , non modo pro cauſæ modo, ſed pro partibus cauſæ , faciem eloquentiæ & ſtilum mutari debere? Nonne diuus Hieronymus ipſum Ciceronem in Xenophontis interpretatione, nõ iam aureo illo ſuæ eloquentiæ genere niteſcere, ſed adeo ſcabris turbulentiſq; obicibus retardari ait, ut qui interpretata neſciãt, à Cicerone dicta non credãt? Nec mirũ. Erat. n. tum adoleſcens, cũ Oeconomicos Rhetoricoſq; libros ſcripſit: nondum limatus in dicendo, nondum in ſcribendo expolitus, nõdum in tot Rhetorum gymnaſijs excultus, nondũ in tot oratorum eloquentiæ uarietate uerſatus. Et ipſe auctor in ijs ipſis et in alijs de Oratoria facultate libris docet, qualis figurarũ dicendi uſus eſſe debeat: monetq; huiuſmodi figuras in dicendo ita uariandas, ut non ſtatim ab uno extremo ad aliud ueniamus: ut à graui ad humilem, aut contra ab humili ad grauem: ſed uti grauem mediocris excipiat, mediocrẽ humilis, ſeu attenuata. Et hoc quidẽ duabus de cauſis faciendum : & ut ſatietas, quæ perpetua maxime ſimilitudine alitur, opportuna uarietate uetetur: & non minus, ut ſuum dicendi genus, rebus de quibus agitur accõmodetur. Impoſſibile nanque eſt, aut uix contingens, quæ perpetua in oratione dicuntur, ea unius generis eſſe. Quod exẽplo clarius fiet. Certũ eſt, Maronem poetã diuinũ, tres illas figuras ſuo carmine ſeparatim expreſſiſſe: humilem Bucolico, ubi ſimplex illa ruſticitas, & paſtoralis uita diſcribatur, cui alia dicendi figura non conueniebat: Georgico medio

crem, quod carmen præcipiẽdo & docenda ferè cõſumitur, eſtq; eius rei materia illi figuræ accõmadata: heroico illo de Aenea & Romanorum geſtis, grauem, quibus rebus alia figura minime cõueniebat. At ſi attenderimus, inſpexerimusq; diligentius, facile uidebimus, in quauis materia pro locorum ratione has ſibi figuras inuicem ſuccedere: ut poſt attenuatã in illud:

En unquam patrios longa poſt tempore fines,
Pauperis & tuguri congeſtum ceſpite culmen,
Poſt aliquot mea regna uidens mirabor ariſtas?

Altius paula, & ad mediocrẽm figuram aſcendit:

Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has ſegetes?

Hoc quoque altius, & graui figuræ ſimillimum:

En quã diſcordia ciues Perduxit miſeros?

Contra in Aeneide, pro ratione negotiorum & perſonarum, ſæpe ab heroica grauitate, & alto illo ac florido dicendi genere multum deflectitur. ut de ludis ad Anchiſæ tumulum, de Didonis amoribus, de ceruo à Syluia nutrito: quæ facillime à quouis non omnino imperito dignoſci poſſunt. An ſtultũ, inquit, & dementem Ciceronem fuiſſe putas, & ſibi inconſtantem? An prudentem, circũſpectũm, & in hoc genere literarum ſummum? Si hoc, non illud credis, unde tam uarius præceptorum ordo, peruerſus, ac ijs quæ à Cicerone ipſo traduntur contrarius? Aut de memoria atque pronunciatione, quàm de elocutione illis natura priore, in eo opere præcepta tradit. Exordiendi narrandiq; rationes ante quàm de conſtitutionibus præcepit. Nihil ultra affers calumniarum? Docebo ut agmen huiuſmodi adhuc cauillationum adducas. Docebit & M qui adeſt iudex, qui ut eſt maxime omnium ingenuus, & ueritatem, non opinionis pertinaciam tuetur, nuper dixit ſe de hac re ſententiam iam mutaſſe, publiceq; muraturum. Ad Herennium quiſquis auctor fuit, damnat amphibologias, quas ad Quintum fratrem Cicero probat. Quid quod hic ſcriptum, & ſententias. & contrarias leges, ut diuerſa inter ſe diuiſit: ibi unum ait eſſe genus, quanquam cauſa duplicetur. Illic ſub legitima quæſtione omne quod in ſcripti interpretatione uerſatur, ponitur tanquam finitioni agnatum: hic ad qualitatis quæſtionem pertinere dicitur. hic oris deprauatio reijcitur, ut oratore indigna: illic præcipitur. Ad Quintum fratrem, ſuaſorium genus ad dignum & honeſtum refertur: ad Herennium, ad honeſtum & utile. ad hunc, inuentio, diſpoſitio, elocutio, memoria, & pronunciatio, oratoris partes dicuntur, quod & Fabius non probat: ad illum membra eloquentiæ nominantur. Ibi docilem fieri auditorem magis in diſcurſu orationis oſtẽditur, quàm breui explicatione proœmij: hic aliter ad Herennium ſcribitur, officium oratoris eſſe de his rebus poſſe dicere, quæ res ad uſum ciuilem moribus & legibus conſtitutæ ſunt. Craſſus in prima de Oratore dicit oratoris officium eſſe, dicere ad perſuadendum accommodate. In Arte ueteri ſua ipſe perſona inquit, Officium eius facultatis eſſe uidetur, dicere appoſite ad perſuaſionẽ. Scribitne etiam ad Herennium, enumerationem non plus quàm trium partiũ numero contineri, quod & periculoſum ſit, ne quando plus minus'ue dicamus, & ſuſpicio afferatne auditori meditationis & artificij, quæ res fidem abrogat orationi: quam opinionẽ improbat Quintilianus, & in ſuis orationibus Cicero contempſit. In lib. de Orat. cum omnia dicẽdi lumina nominatim Cicero expediat, traductionis nullam mentionem facit, quæ in quarto ad Herennium ponitur. Alia itẽ inter ſe ac & nomine diſcrepantia ſunt, quæ Cic. in alijs libris damnaſſet, ſi ſua fuiſſent: aut ſi dãnare noluiſſet, ſaltem cur prius aliter ſcripſiſſet, aut ſcripta nõ correxiſſet, teſtatus eſſet O friuolum argumentum, ex tãta congerie formatum. Quaſi neſciat hic eruditorum cœtus, quaſi hæc Academia neſciat, Ciceronis morem eſſe, eadẽ multis uarijsq; modis præcipere, aliter in Rhetoricis ad Herẽnium, aliter in illis de Inuentione, aliter in lib. de Orat. in Topicis aliter, in Partitionibus aliter, aliter deniq; in orationibus ſuis artificio rhetorica uti quàm in omnibus et rhetoricis & oratorijs uoluminibus præceperit. Si quædã præcepit in Rhetoricis quæ in Oratorijs libris nõ inueniuntur, non ea neglexit quod dãnaret, ſed quod minora illa eruditione & ætate duceret. Proinde Fab. dicit, Poſt Ciceronem tacere modeſtiſſimũ fuiſſe, niſi & Rhetoricos ſuos ipſe adoleſcenti ſibi e'apſos diceret: & in oratorijs hæc minora, quæ plerique deſiderãt, ſciẽs amiſiſſet. In Rhet. de Inuent. quatuor ſtatus facit: in oratorijs & alijs operibus, quæ ætate matura prouexit, tres tantum. In Rhet. de Inuent. reprehendit Hermagorã, quod materiam rhetorices in theſes & cauſas diuiſerit, theſimq; nihil ad oratorem pertinere contendit, eosmq; hoc genus qõnis ad philoſophos refert. In Oratore, atque his, quos de Oratore ſcripſit libris, & Topicis, præcipit, ut à proprijs perſonis atque tẽporibus auocemus controuerſiam: neque tamen aut hic & illic dicit, cur ſcripſerit aliter in Rhetoricis, aut quod ſcripſerit aliter, aut cur opinionẽ illam nõ caſtiget. Ergo Ciceronis non ſunt, libri de Inuentione. In rhetoricis ad Herennium de cõplexione ſcripſit, antiſtrephonta Græci dicũt: in cæteris libris quos de hac arte compoſuit, non ſcripſit: ſequitur, ut hi aut illi ſubditicij & nothi ſint. In Rhetoricis de Inuent. hæc leguntur: Ratio eſt, quæ continet cauſam. quæ ſi ſublata ſit, nihil in cauſa controuerſiæ reliquitur. hoc modo (ut docendi cauſa in facili & prouulgato exemplo conſiſtamus) Oreſtes ſi matricidij accuſatur, niſi hoc dicat, Iure feci, illa. n. occidit patrem meum: non habet defenſionem. qua re ſublata, omnis controuerſia quoque ſublata ſit. Ergo eius cauſæ ratio eſt, quod illa Agamẽnonem occiderit. Iudicatio eſt, quæ ex infirmatione & confirmatione rationis naſcitur controuerſia. nam ſit ea nobis expoſita ratio, quam paulo ante appoſuimus: Illa enim, inquit, meum occiderat patrem. At nõ, inquit aduerſarius, abs te filio matrem necari oportuit. potuit. n. ſine tuo ſcelere illius factum puniri. Ex hac deductione rationis illa ſumma naſcitur controuerſia, quam iudicationem appellamus. ea eſt huiuſmodi: Rectumne fuerit, ab Oreſte matrem occidi, cum illa Oreſtis patrem occidiſſet. Firmamentum eſt, firmiſſima argumentatio defenſoris, & appoſitiſſima ad iudicationem. ut ſi uelit Oreſtes dicere, eiuſmodi animum matris ſuæ in parentem ſuum, in ſe ipſum ac ſorores, in regnum, & in famam generis & familiæ, ut ab ea pœnas liberi ſui potiſſimum petere debuerint. In Topicis uero de iudicatione & firmamento hæc uerba protulit: Sed quæ ex ſtatu contentia efficitur, eam Græci κρινόμενον uocant. mihi placet id, quoniam ad te ſcribo, Qua de re agitur, uocari. Quibus autem hoc, Qua de re agitur, continetur, hæc continentia uocentur, quaſi firmamenta defenſiõnis: quibus ſublatis, defenſio nulla ſit. In Partitionibus autem ſic ſcribit: Deinde unicuique rationi opponendum eſt ab accuſatore id quod ſi non in accuſatione eius, cauſa omnino eſſe non poſſet. Itaque ea quæ ſic referuntur, continentia cauſarum uocentur. quanquam non ea magis quæ contra rationem defenſionis afferuntur, quàm ipſæ defenſionis rationes, continent cauſas. Sed diſtinguẽdi gratia rationem appellamus eam, quæ affertur à reo ad recuſandum, depellendi criminis cauſa: quæ niſi eſſet, quod defenderet non haberet. Firmamentum autem, quod contra ad labefactandam rationem refertur, ſine qua accuſatio ſtare non poteſt. Ex rationis autem & ex firmamenti conflictatione,

& quaſi

& quaſi concurſu,quæſtio quædam exoritur,quàm diſceptationẽ uoco ; in qua quid ueniat in iudiciũ, & de quo diſceptetur,
quæri ſolet. Quintilianus de eodem Cicerone,in tertio de Orat.inſtit. Pauloq; in his ſecum etiam Cicero diſſentit.nam in Rheto
ricis,quemadmodum ſupra dixi,Hermagoram eſt ſecutus : in Topicis,ex ſtatu effectam contentionem, κρινόμενον exiſtimat.idq;
Trebatio,qui iuris erat conſultus,alludens,De qua re agitur,appellat.quibus id contineatur,continentia,quaſi firmamenta de-
fenſionis : quibus ſublatis,defenſio nulla ſit.At in Partitionibus oratorijs, firmamentum,quod opponitur defenſioni,quia cõti-
nens quod primum ſit,ab accuſatore dicatur,rõ à reo,ex rõnis & firmamenti qõne diſceptatio ſit iudicationum. Ex his, ſi tibi
credendum,ne Vetus quidem ars ex Ciceronis fœtura prodijt.In Partitionibus quatuor orationis partes facit, initium, narra-
tionem,confirmationem,perorationem.in Veteri arte,inq; cæteris rhetoricis præceptionibus,non ita.Num Partitiones Ciceronis
eſſe negabimus ? an ipſam artem,& cæteros oratorios libros ? Partes quoque rhetor.in Partitionibus inuentionem eſſe ſcribit,
elocutionem,& memoriã:reiq; ac diſpõnem inuentioni,uerba & pronunciationem elocutioni dedit. In lib.de Perfecto orato-
re ad Brutum,illis aſtipulatus eſt,qui plures quàm quinq; partes eſſe uoluerunt,inuentioni iudicium ſubſtituẽs: quam opinio-
nem tangens Quintilianus,memoriæ uitio lapſus eſt.Et Cicero quidem,inquit,in Rhetoricis iudiciũ ſubiecit inuentioni: at in Ci-
ceronis Rhetoricis nihil tale reperitur. Quinimo in illis,ut ex omni cõſtat editione,ex manuſcriptis & ſinceris exẽplaribus hæc
leguntur : Partes aũt hæ ſunt quas pleriq; dixerunt,inuentio,diſpõ,elocutio,memoria , pronũciatio. quam lectionẽ ſic appro-
bat & Victorinus,& eorũ ſententiam Cicero ſecutus quinque partes eſſe confirmat : inuentionem,diſpoſitionem, elocutionẽ,
memoriam pronunciationem.De iudicio,neque in auctore,neque in interprete ulla ſit mentio.Quid inde ? Vetus ars alterius
cuiuſuis,nõ Ciceronis eſt ? In ueteri arte eſt præceptum quoddã,quod & ad Herennium : Cum erit honeſtum cauſæ genus,lice-
re nobis præterire,uel uſurpare principium.Id ex Hermagora,qui in genere honeſto præfandum eſſe negauit,quod nihil atti-
neat apparare quod eſt paratum . cũ tamen aliàs ex Ciceronis & Fabij non tantũ præceptione, ſed uſu , non incongruum ſit,
benignos iudices benigniores præfatione facere : & cũ offenſos aduerſarios uideamus,offenſionẽ illam augere.Hermagoræ ra-
tio aliquid momenti tũ haberet,cũ cauſæ honeſtas ante auditoribus perſpecta eſſet,quàm cœptum ſit agi. Cæterum cum nõ eſt
honeſtas hæc prius cognita,primo orationis ingreſſu eam auditoribus patefacere debemus . Vnde non modo liberum nobis non
eſt,uti uel non uti principio : ſed utique ſemper,quo cauſæ honeſtatẽ oſtendamus,præfandũ eſt.In hoc genere principia debent
eſſe breuiora,paulo erectiora,plena dignitatis ſine iactantia, ſed cum confidentia. Tali procœmio uſus eſt Cicero, cum de cõiura-
torum animaduerſione loqueretur.Video,inquit,P.C.in me omniũ ueſtrum ora atque oculos eſſe conuerſos.Et deinceps in Vete-
ri arte iubet,narrationem magis in breuitate quàm in copia peccare debere : quoniam ſæpe rei parum eſt intellecta,longitudi-
ne magis quàm obſcuritate narrationis.alibi contrarium ſentit : contraq; hoc præceptũ aliquid in omni eius narratione redun-
dare,quàm deeſſe facit.Et Fabius eum ſecutus, ſatius ducit aliquid narrationis ſupereſſe,quàm deeſſe.quòd ſuperuacua cũ tæ-
dio dicuntur,neceſſaria cũ periculo ſubtrahuntur.Finis non eſſet,præſtantiſſimi Patres, ſi nellem omnia perſequi quæ in Rhe-
toricis de Inuentione ſcripta ſunt,quæ aut in alijs Ciceronis libris nõ reperiuntur : aut ſi reperiũtur,diuerſa & cõtraria ſunt,
uarióne modo tradita. Nuſquam tamẽ aut cur ita ſcripſerit in Rhetoricis,aut cur non ſe emendauerit,aut cur hoc modo, non
illo præceperit,rõnem reddit,aut meminit,aut uerbum facit Cic.Quid iactas igitur,tam friuolum & inane argumentum? Si
ſua fuiſſent ſcripta ad Herennium,dãnaſſet : aut cur non damnaſſet,teſtatum reliquiſſet.Cur potius hoc in Rhetoricis ad He-
rennium,quàm in Rhet.de Inuentione facere debuit ? Si non in his, cur in illis ? Sequitur quod Hermeſtis præceptoris ſui me-
minerit,qui nomine Ciceronis temporibus fuit nemo,quem nec Cicero nec Plutarchus nominat . Quàm audaculus,P.C.homo
iſte ? quàm perturbata mente fertur ? Equidẽ non auderem ego hodie affirmare,non in uniuerſa Italia, ſed in urbe quauis ne-
minem unum hodie uiuere qui Hermes(cum in principibus unum eſſe ſciam)nominetur.At iſte Ciceronis temporibus neminẽ
fuiſſe clamitat.Quid hominis?ex quo hominũ genere ? Puto Pythagorei Euphorbij ritu ab ea ad hanc diem iterata generatio-
ne,ad nos uitium more propagatum,& ea tempeſtate diuina quadam nomenclatura inclytum: aut quod Appion grammati-
cus ſcriptũ reliquit,ex facie hominum addiuinantem,quos Metopoſcopos uocabant,ut Plin.ait:ex ijs illũ eſſe,qui futuræ mor-
tis annos & præteritæ olim dixerit,nunc aũt dicat nomina omnium ſuperiorum,præſentium,poſterorum. Sed uere dicit Her-
meſtis nullam fieri in antiquorum monumentis mentionem.Hermes enim,ſiue Hermetes Hermetis dicitur, Hermeſtes nuſquã
legitur,quod ſciam: ſed Hermes, ſiue Hermetes. Neſcis Plutarchũ,cum Ciceronis præceptores nominat excellentiores,deinde ad-
dere : Et alios.In quibus nominandis feſtinans ad lumina artis,noluit immorari.Cur in his Hermeſtes eſſe nõ potuit? nec Cicero
pueritiæ præceptores,niſi in pueritiæ operibus nominare debuit.Et ſi nuſquam nominaſſet,quid propterea ? Non animaduertis
uir docte,Ciceronem in utraque arte plures & uarios auctores ſecutũ.In prologo ſecundi de Inuentione obſeruaſti quid dicat ?
Sed omnibus unũ in locũ coactis ſcriptoribus,quod quiſque cõmodiſſime præcipere uidebatur excerpſimus,& ex uarijs ingenijs
excellentiſſima quæque libauimus.Hermagorã & antiquos in Rhet.de Inuentione,Hermeſtem & recentiores in Rhet.ad He-
renniũ ſecutus eſt.Vnde & tanta præceptionũ uarietas orta,& hæc uulgo Noua ars,& illa Vetus,etiã à Hieronymo dicta.Sa-
tis fuit Ciceroni utranque dãnaſſe,cũ dicat,Rhetoricos adoleſcenti ſibi excidiſſe,planeq; ſubruſticos uocet.Nã quod dicis,nõ eſſe
credendũ opus de Inuẽt.à Cic.imperfectũ fuiſſe relictũ,librosq; de diſpõne ac reliquis partibus Rhetorices fuiſſe amiſſos: ſi quẽ
habes huius falſitatis figulũ(hui fictorẽ ſiue aſſertorẽ dicere uolui)manus dabo.Sin aũt,ſtultiſſimus es,qui aduerſaris opinionĩ
ipſius Ciceronis.n.ĩ in præfatione de Orat.dicit,ſibi excidiſſe cõmentariola quædã inchoata,non aũt perfecta,ut ipſe aſſeris.In-
choata quidem dicuntur,quæ incepta ſunt,& nõ finita.Plin.Ex illis nos uelim intelligi,pingiq; cõditoribus , quos in libellis his
inuenies abſoluta opera.& illa quoq; , quæ mirãdo nõ ſatiamur,pendẽti titulo inſcripſiſſe: ut Apelles faciebat,aut Polycletus,
tanquã inchoata ſemper arte & imperfecta.Idẽ:Arrepto carbone extincto è foculo,imaginẽ in pariete delineauit, agnoſcente
uultum plani rege ex inchoato protinus.Et mox paulo:Apelles inchoauerat aliam Venerem Coijs,ſuperaturus etiam ſuam illã
priorem : Inuidit mors,peracta parte:nec qui ſuccederet operi,ad præſcripta lineamenta inuẽtus eſt . Infra : Neque interpella-
tus prælijs,inchoata opera intermiſit omnino.Omitto Victorini teſtimonium,qui non ſemel, ſed ſæpius affirmauit, duos tantũ
libros de Inuentione à Cicerone ſcriptos.At libri ad Herennium ideo Ciceronis non uidentur,quod Quintilianus id opus nuſ-
quam citauit.Quàm fortis ratio & inſolubile argumentum!Nemo certe in tanta uirorum corona neſcit,multa fuiſſe & ex-
tare Marci Tullij opera,quæ nunquam Fabius Quintil.nominauit.Quis neget ? quaſi uero hoc Quintiliano propoſitum fue-
rit , hoc Oratore inſtitutionum inſtitutum , Tullianos libros omnes & ſingulos nominare . Si hanc ſibi Quintilianus ſuſce-
pit prouinciam , quoſcunque non nominauit , aſcititios adulterinosq; iudicare par eſt . Quid ni ? Si non ſuſcepit , cur libros

ad Herennium potius quàm cæteros alios, quorũ nullam prorſus facit mentionem? Sed ſatis meminit Quintilianus, qui libros rhetoricos Ciceroni excidiſſe ait, & ab eo damnatos, & ab adoleſcente ſchola deductos: & ſi qua eſt in his culpa, tradentis eſſe. Vnde aperte innuit, quod ait Cic. in Rhet. ad Heren. illum ex Hermetis et aliorum præceptorum ſuorum opinionibus, eos libros confeciſſe, quas regeſſit in commentarios. Sunt. n. inquit, uelut regeſta in hos commentarios, quos adoleſcens deduxerat ſchola. Et ſi qua eſt in his culpa, tradentis eſt. Sed quo modo non fuerunt hi rhetorici libri Quintiliani temporibus? Si idem ait, de nomine Rhetoricæ agens; Denique cum M. T. etiam ipſis librorum, quos de hac re primum ſcripſerat, titulis græco nomine utatur: non titulo inquit, ſed titulis. Cum ſciret duas artes à Cicerone ſcriptas, quõ non fuerunt, ſi integræ clauſulæ, nedum uerſus, ad uerbum apud eundem inueniuntur? ſi multæ auctoritates, et exempla, quæ ad literam ex ipſis Rhetoricis in Orat. inſt. tranſumpta ſunt? Quædam damnat ipſius operis præcepta, ut in quarto, de Partitione: Quapropter ne illos quidem probauerim, qui partitionem uetant ultra tres propoſitiones extendere. Quid ais Raphael? Ne huiuſmodi exemplis obſtrepam? Quid ita? Quoniam non nego, inquit, hoc; ſed fateor. Indeq; rationem certiſſimam elicio ad probandum, quòd Rhetorica ad Herennium minime ſit Ciceronis: quoniam auctorem Fabius non nominat, non taciturus, ſi Ciceronis illud eſſe opus putaſſet. Puerilis eſt, mi Raphael, hæc ratio. Solet enim cum aliquam Ciceronis opinionẽ damnat Fabius, aut ueniã præfari, aut auctorẽ ſilere, Ciceronemq; diſſimulare. Vide in III. Statũ, inquit, quidã dixerunt primã cauſarũ conflictionem: quos recte ſenſiſſe, parum elocutos puto. non. n. eſt ſtatus prima conflictio: Feciſti, nõ feci: ſed q̃ ex prima conflictione naſcitur. Hoc ſi non immemoreo, non niſi in Rhet. de inuent. legiſti: ubi talis eſt diffinitio ſtatus: Conſtitutio eſt prima conflictio cauſarum, ex depulſione intentionis profecta, hoc mõ: Feciſti, non feci, aut iure feci. Non nominauit Cic. auctorem Fabius: ergo Rhet. de inuẽt. libri non ſunt Ciceronis? Friuolam rõnem, ridiculum argumentum. Quod ſi aliquid ualeret, ipſius Quintiliani auctoritas reijcit, cuius uerba in ſecundo ſunt hæc: M. Tullius ipſis librorum quos de hac re primum ſcripſerat titulis, græco nomine utatur. Hæc, ubi de nomine Rhetorices, quam in latinum transferentes tum. oratricem tranſtulerunt aliqui. Si Cicero unã artẽ, quam ueterem dicimus, & non duas, hoc eſt & ueterem & nouã ſcripſiſſet, nunquã tantus auctor Titulis, ſed Titulo dixiſſet. Non tu, qui omnia peruertis, diceres Virgiliũ ſcripſiſſe libros titulis Aeneidos, aut titulis Georgicorũ, titulisue Bucolicorum: ſed titulo. unus eſt enim titulus Aeneidos, unus Georgicorum, unus Bucolicorũ: non duo, non plures Dixit Fabius Titulis, quoniã & Artis ueteris titulus eſt Rhetoricorũ, & artis ad Herenniũ titulus eſt Rhetoricorũ. Denique, inquit, cũ M. Tullius etiã ipſis librorum, quos de hac re primũ ſcripſerat, titulis græco nomine utatur: profecto non eſt uerendum, ne temere uideamur oratori maximo de nomine artis ſuæ credidiſſe. Et notanter dixit Titulis, ut oſtenderet ſe non temere ipſi Ciceroni quãuis adoleſcenti, credere, qui non ſemel ea inſcriptione fuerit uſus. Ais præterea A. Gellium, 2 I. Noct. Atticarum ſcribere, ſe non cõperiſſe quẽquã ante Auguſti imperiũ, eorũ qui integre locuti ſunt, dixiſſe Barbariſmũ: & in libris ad Herenniũ eſſe & barbariſmi & ſolœciſmi definitionem: ideo Ciceronis libros non cenſendos. Minimi certe ſtudij es Raphael, ſi non legiſti: aut nullius memoriæ, ſi non te legiſſe recordaris: Gelliũ in quinto tradidiſſe, neminem aut latinũ aut græcũ, eorũ qui facundi haberentur, dixiſſe barbariſmũ aut ſolœciſmum. Miror etiã te non adduxiſſe, eundẽ auctorem ſcribere, Ciceronẽ abſtinuiſſe hac uoce Nouiſſimus: unde ſi in opere ad Herenniũ reperitur id nomen, ſi alio in opere quod Ciceronis titulũ habeat, ea eſſe ſubditiria: cũ preſertim M. Varro ſcribat, quod extremum dicebatur, eo tempore dici cœptũ nouiſſimũ: quod ſua memoria ſenatores tanquam nimis nouũ uerbũ uitabant. Nam ut tibi cenſori acutiſſimo credamus, ut A. Gellius hallucinari minime uideatur, affirmabimus, nec Rhetorica ad Herenniũ, nec epiſtolarũ ad Brutũ, ad Q. Fratrem, ad Atticum, & ad alios, nec orationum uolumina, nec Oratorem ad Brutum Cic. opera eſſe. In epiſtola enim ad Octauium hæc leguntur: Nã ut ordiar ab initio, & perducam ad extremum, & nouiſſima conferam primis. Et in oratione pro Roſcio Comœdo: Itaque per breui tempore, qui in nouiſſimis quidem erat hiſtrionibus, ad primos peruenit. In Oratore: Nec in hac modo re quæ ad uulgi ſenſum ſpectet, & ad aurium uoluptatem: quæ duo ſunt ad iudicandum nouiſſima. Sanè in nouiſſimo errauit, non in ſolœciſmo, quod ego dicere oblitus eram: non in barbariſmo, quod dixi. Sic inquis? Eſto, ſi uerum eſt, quod Aulus Gellius ſcribit, reſpondere poſſum quod ante dictum eſt: ideo Ciceronem libros ad Herennium ſubruſticos dixiſſe: ſi falſum eſt, non eſſe locũ huic calumniæ, & utroque modo Ciceronis eſſe fateamur. Verum & in nouiſſimo, ut in pleriſque alijs, longe à ueritate aberrauit Gellius, auctor alioquin præſtabilis. Siquidem & elegantiſſimi & clariſſimi auctores ante Ciceronis ætatem, ante Auguſti tempora, barbariſmum & ſolœciſmum dixerunt. Nam Dionyſius Halicarnaſſeus eas uoces protulit, & eo maior & antiquior Ariſtoteles his uſus eſt in Elenchis: ubi σολοικισμὸς, & σολοικίζειν uerbum, & σολοικισμοὶ pluralis numeri legitur. & in alijs libris ſuis, ut in Poetica: in qua docet alijs etiam modis barbariſmum fieri quàm à grammaticis, quos hactenus uiderim, traditum ſit. Laertius Diogenes teſtatur, Chryſippum ſcripſiſſe tres libros de ſolœciſmis ad Dionyſium, & Theophraſtũ unum. Strabo in 14. docet, quomodo antiquitus à Græcis ea nomina conficta fuerint, his uerbis: Nam Cares per totam Græciã errauerunt ſtipendium merentes. quare barbari ex illo ſunt appellati, ex quo in Græciam militarunt. At poſteaquam apud inſulas habitarunt, id multum in eis eminuit. Inde in Aſiam profecti, nec ibi ſine græcis uiuere potuerunt. nã Iones cum eis ac Dores traiecere. Ab eadẽ quoque cauſa barbariſmus dictus eſt. ſũ. n. in his dicere conſueuimus, qui male græciſſant, non autem in his qui Carice loquuntur. Sic & Barbariloquos, & barbari ſermonis homines, eos accipere debemus, qui male græca pronunciant. Carico autem more Barbariſmum ad græcæ orationis artẽ tranſtulerint: & ſolœciſmum, ſiue id nomen à Solis ductum ſit, ſiue alio modo. Si illi & alij elegantiſſimi græcorum auctores barbariſmum & ſolœciſmum dixerũt, cur non Latinis uti eis uerbis licebit? Si Fabio Quint. & alij illius ætatis inſigni doctrina & eloquentia licuit: cur tandem nõ licebit Ciceroni, qui Latinæ linguæ pomœriũ protulit, qui Romanũ ſermonem locupletauit, qui tot græca uocabula latina fecit, qui tot noua excogitauit qui patrij ſermonis pater eſt? Nõ licet, talibus ungamentis in bonam, ne ſecus dicam, partem? Et quoniam modo Cornificio id uẽdicat opus, modo Virginio, modo Timolao: leuitatem hominis uel in hoc maxime perſpicitis. Virginij quidem opus eſſe minime põt, cum multa à Fabio eius dicta citentur, quæ in Rhet. ad Herẽnium aut non ſunt, aut aliena ſunt. Fortaſſe, inquit, alia opera illius extabant. Tibi certe per Fortaſſe fides habenda, qui nulli uiuẽtium, nulli defunctorũ, etiam magnæ auctoritate & religione adiuratiſſimis teſtibus fidem habendam cenſes. Cornificium auctorem eodem argumento eſſe haudquaquam poſſe conſtat, quanquam quod garris de eo, Amari iucundũ eſt, ſi curetur ne quid inſit amari: ſine hoc adiumento ut futile redarguere poſſum Quid ni? quaſi non eadem ſæpius à pluribus dicantur ſcriptoribus, & non magis hic auctor quàm ille allegetur, & non fallat homines aliquando memoria: ut quæ ſcripſerit Fabius, ego reminiſcar, non quæ eadem Cicero: contra tu quæ

Cicero

Cicero ſcripſerit, recorderis, nõ quæ eadem Fabius: & nõ decentius ſit approbatũ huius ſcriptoris opus, qualis erat ars Cornificij,
cũ præſertim Ciceroni contẽporaneus fermè fuerit, & rhetor eminentiſſimus, quàm damnatũ illius citare, qualis eſt Ars noua.
Timolao aſcribere Rhet. ad Heren. qui põt? qui poſt Fabium tot annos fuit. Cum confiteatur, multa ad literam tranſcripta à
Fab. ex ipſis rhetoricis. Qui aſcribere põt? cum nemo eũ de rhetorica facultate libros edidiſſe teſtetur. At Treuellius Pollio, non
indiligens hiſtoricus, ſcribit Timolaũ unũ è triginta Ro. tyrannis & grãmatices, & rhetorices fuiſſe peritiſſimum. Quid inde?
Nunquid ait eum artẽ rhetoricen ſcripſiſſe? Quot ſunt hodie eruditi qui nihil ſcribunt? Quot fuerũt qui nihil unquã ſcribere
uoluerũt? Quæ iſtæc ſtultitiæ ſpẽs? quod iſtuc temeritatis genus? per ſomnia ægri hoc & illud aſſerere, id & iſtud configere,
in nullo loco pedem ſiſtere, meras inſanias, manifeſta mẽdacia impudẽter iactare, anilia deliramenta effutire, latrare, & cõtra
ueterum fidem cõtendere, nullo monumẽto, nullo rõnis colore, nulla uel unius argumenti firmitate: ueritatem, ut aquã rabidi
canes, effugere: & quod à Ciceronis ætate ad hũc diem creditũ eſt, firmum & ratum habitũ, ſummorum grãmaticorum illu-
ſtriumq; ſcriptorum ſententia receptũ, auctoritate ſancitũ, teſtimonio confirmatũ, negare. Sũt libri Rhetorici non modo qui ex
omnibus impreſſorũ officinis exierũt, ſed antiqui, ſed manuſcripti, ſed incorrupti, quotquot ſunt in omnibus bibliothecis publi-
cis & priuatis, hoc titulo: M. T. C. libri Rhetoricorũ ad Heren. Titulus aũt dictus eſt quaſi tutulus, eo quod factum nomen &
memoriam tueatur auctoris: & ſi quis alterius opus eſſe contendat, ueri opificis indicet nomen. Apud Ouidium,

Legerat huius Amor titulum nomenq; libelli:

Non libellum, & cognouit auctorem, cognouit & bella ſibi parari. Iſte porrò acutus uir ait, quod in quæſtione ſit, id ratũ ha-
beri non oportere. Facileq; Timolaũ rhetorem obſcurum in Tulliũ, & Herẽnianum in Herennium à poſterioribus qui rudibus
ſeculis fuerunt cõmutari potuiſſe. Cui nanque potius lib. de arte Rhet. ſcripti quàm M. Tullio eloquentiæ parenti ab imperitis
rudioribusq; temporum infelicitate hominibus aſcribi debuerint? Quis eſt quæſo grãmaticorum, rhetorum, cæterorum'ue ſcri-
ptorum ex antiquis à Cicerone, qui hoc in q̃one poſuerit? qui ambiguum uel unico uerbo fecerit? Nullus certe: & per tot
manus doctiſſimorũ uirorum ad noſtra uſque tẽpora ſincerus titulus peruenit. An ſi, quæ tibi dementia, & mihi foret, ut du-
bium dicerem mihi eſſe, an Epiſtolæ ad Atticũ Ciceronis eſſent: titulus ipſarũ epiſtolarum antiquiſſimus, & per tot ſæcula pro-
batus, pro nihilo haberetur? Sed per deum, quem titulũ ſupponis? Timolai libri Rhet. ad Herennianum. Vnde tibi? A meo in-
genio. Quem auctorem? Nullum. Quo argumento? Quoniam imperiti homines facile mutare potuerunt Timolaum & He-
rennianum, in Tullium & Herennium. Fac prius conſtet, Herennianum ſcripſiſſe rhetoricam artem, & hanc, non aliam artẽ.
Eſt mihi poteſtas, inquies, ex nomine ipſo: uolo, iubeo, edico, impero, ita fuiſſe. Regijs edictis parere neceſſe eſt. Adulterinus ſit in-
dex: qui fuerunt tam temerarij, qui peruerterunt? Cur? quando? profer ſi potes? Dixi, imperitos & rudes immutaſſe. Qui
ſunt iſti imperiti, & rudes? An Marcellus, Seruius, Priſcianus? an Hieronymus, Ruffinus, Auguſtinus? an Plutarchus? qui (ut
uidere eſt in hoc uenerandæ uetuſtatis codice manu græca ſcripto, quem Calphurnius rhetor, ſi quiſquam eſt hodie, ſummus,
Sabellico huic noſtro uidendum ex Academia Patauina miſit) præter Aretini Leonardi fidem, in nomenclatura operum Cicero-
nis Rhetoricen ad Herennium ponit. Quæ res (opinor) fecit, ut de hac re ſuam improbaret ſententiam. Imperitiſſimi ſunt, hic et
illi? Rudes, hic & illi? Taces? Si nõ ſunt, ſi hic & illi clariſſimi ſcriptores, Ciceronis id opus eſſe confirmant, ſi omnes ferè te-
ſtimonia ex eo citant, quid contendẽdo inſanis? Ridiculam rem, et cachinno digniſſimã audite, excellentiſſimi auditores. Quid
muſſas Regiẽ horum & omnium antiquiſſimorũ & clariſſimorũ uirorum auctoritatem tollendam. Satis imperioſe, uereq; nõ
regio, ſed tyrannico more. Memento te Venetijs eſſe, ubi regis nomen, ne dum tyranni inuiſum: ubi à primis incunabilis uera
dulcisq; libertas uiguit, Deiq; munere uiget, uigebitq; in perpetuum. Neminem inuenies, qui tibi pareat. Sed & literæ ipſæ tibi
obedire nolent: non n. es tanti, ut peruertant tuo imperio, quæ à maioribus noſtris rectiſſime poſita ſunt: quæ ab eminẽtiſſimis
auctoribus nõ ſub dubio inuolucro, ſed aperte affirmãtur, qui quidem Ciceronẽ ad Herenniũ allegantes, id eſſe Ciceronis opus
clariſſime teſtãtur. Præterea Cũ Cic. à ſe ipſo lib. I. ad Herenniũ ducat exemplum tale, Tullius hæres meus Terentiæ uxori meæ
triginta pondo uaſorũ argẽteorum dato quæ uolet: poſt mortẽ eius uaſa pretioſa & cælata magnifice illa petit: Tullius ſe, quæ
ipſe uolet, in triginta pondo ei debere dicit: & reliqua (quod eſt firmiſſimũ argumentũ, Ciceronis, non alterius eſſe) ptinax iſte
tergiuerſator contendit, hoc quidem argumẽto non modo nõ probari Ciceronis opus, ſed contra non eſſe, proculdubio ſibi demõ-
ſtrari. Nam M. Tullius aut unquam, inquit, aut certe dum adhuc puer eſſet, antequam aut uxorem duxiſſet, aut filios ſuſtu-
liſſet, Rhetorica ad Herennium ſcripſit neque mihi fieri ueriſimile poteſt, ut eos matura iam ætate cõpoſuerit libros, in quibus
puerilia magis deprehẽduntur errata, quàm in his quos ſibi ipſe puero adhuc excidiſſe in procemio de Oratore teſtatur. Nõ. n.
de Rhetoricis ad Herennium eo in loco Tullius loquitur, ut quidam omnia temeritate ſua peruertentes opinantur, ſed eam, in
qua Hermagorã ferè eſt ſecutus, cuius duo tantum de Inuẽtione libri extãt. Quare exemplũ illud de Ciceronis filio uxoreq; cõ-
poſitum, facile demonſtrat Rhetoricam ad Herenniũ ab alio quàm Cicerone fuiſſe conſcriptam. Hæc ſunt uerba tua Raphael?
Annuit. Hæc ad uerbum dixiſti, ẽtiam. Fatetur, Patres ampliſſimi: non quod uelit uerum fateri, à quo ſemper abhorruit: ſed
quia hæc ad literam iam pridem ſcripſit, ediditq;. Attendite quæſo uiri eruditiſſimi, ſobrietatem hominis iſtius. Prima balbu-
tientium elementa puerorum ſunt huiuſmodi, ut ſciant, dicendum eſſe, de Rhetoricis ad Herennium loquitur, ſed eos, uel ea,
in quibus Hermagoram ſecutus eſt, damnat. At iſte elementarius ſenex ait, Non de Rhetoricis ad Herennium loquitur, ſed eã,
in qua Hermagoram ſecutus eſt, damnare uidetur. Eam, hoc eſt, rhetoricos libros, ſiue de rhetorica. Quid facitis o Veneti magi-
ſtri, ò triuiales, ò auditores ſiue pædagogi? Cur ferulæ non ſubijcitis hunc ſexagenarium puerum? Si odiſtis eius linguæ uitia,
cædite eum, ne Latinam linguam corrumpat. Sin amatis ueteratorem iſtum, uerberate, ut diſcat. Scriptum eſt. n. Qui parcit uir-
gæ, odit filium. Sed condonemus ei puerilia huiuſmodi errata, quæ non tam ex craſſa, ut aiunt, ignorantia, quàm ex deſpe-
ratione perpetrauit: ut mille alios ſolœciſmos donauimus, & ſyllabas barbare pronunciatas ignouimus, quod munus hic pu-
blice profitendi aſſequi non potuit. Quid illud, quod toties dixit, & ſcripto mandauit? Rhetoricam ad Herennium, in rheto-
rica ad Herennium. apud Quintilianum legit hunc ſermonem, uel apud quemuis elegantiſſimorum ſcriptorum? Nemo niſi
triuialis & barbarus dicit, Cicero ſic ſcribit in rhetorica, in primo rhetoricæ. Latini dicunt in Rhetoricis, in primo rhetorico-
rum. nam in plurali rhetorica, ſignificant libros de arte ipſa: in ſingulari rhetorica ſignat rem ipſam. Vnde Fabius ait, Non
omnia nos ducentes ex græco ſequi: ſicut ne illos quidem, quoties ſuis utique uerbis ſignare noſtra uoluerunt: & hanc inter-
pretationem, oratoriam & oratricem pro rhetorice non minus duram eſſe, quàm illam Plauti eſſentiam atque entiam. Sed
ne propriam quidem eſſe. Nam oratoria ſic effertur, inquit, ut elocutoria, oratrix ut elocutrix. Illa autem de qua loquimur

rhetorice, talis eſt qualis eloquentia. Sed & incondita hæc, & alia uitioſa uerba atque ſenſa, temere quaſi deliranti oborientis, permittamus blaterare. ad rem redeamus. Acutum planè excogitauit argumentū, Ideo ſibi libros ad Herennium non uideri Ciceronis, quod antequàm uxorē duceret, aut filios ſuſciperet, illos ſcripſerit. Si Ciceronis non ſunt, quid hæc dicere attinet? ſi ſunt, aut parum, aut nihil attinet. præterquàm ſi ariolum ſeſe oſtentare quærit, qui remota ab omni hominum & literarum memoria, ſine teſtimonio tā bene cognoſcat, & præterita ut præſentia uideat. M. Tullij in præfatione de Orat. uerba prius legamus, deinde exponamus. hæc ſunt ad literam: Quoniam quæ pueris aut adoleſcentibus nobis, aut ex cōmentariolis noſtris inchoata atque rudia exciderunt, uix hac ætate digna, & hoc uſu, quem ex cauſis tot tantiſq; conſecuti ſumus: et quæ ſequūtur. Si correctio tollit & emendat quod prius dictum eſt, Cicero cum ſcripſit hos & illos rhetoricos libros, adoleſcens erat. Si ignoras in adoleſcentia procreari filios, hominum naturam & propagationem ignoras. Cum uero dicit Cicero, Aut ex commentariolis noſtris inchoata, atque rudia: uidetur ſibi de rhetoricis de Inuentione, non de rhet. ad Herennium loqui? Quamobrem? Quid obmutuiſti? Ego paulo ante (quod te fugiebat) docui: Ciceronem, cum ait Inchoata, ſentire de Arte ueteri: quoniam inchoata dicūtur, quæ ſunt à nobis incœpta, & non perfecta. Nunc docebimus, cum ait Rudia, de Arte noua intelligere: ſi quidem rude opus dicimus, quod ad calcem deductum eſt, nondum tamen perfectum, quod non expolitum, caſtigatumq;, neque ultimam manum ſenſit. Hoc latiniſſimi cuiuſque ſcriptoris uſu docet, & latinæ linguæ anchora, hoc eſt auctoritas ueterum comprobat, et uocabuli proprietas ſignat. Ouidius Naſo de libris Metamorphoſeon, quos incorrectos fuiſſe, & inemendatos ac imperfectos teſtatur pluribus locis, inquit:

Vel quod eram Muſas, ut crimina noſtra peroſus:
Vel quod adhuc creſcens, & rude carmen erat.
Et quæ ſequuntur uſque ad illud:
Quidquid in his igitur uitij rude carmen habebit
Emendaturus, ſi licuiſſet, eram.

Verſus ſunt uulgatiſſimi. Barbatus Hieronymus in Abdiam, quod inchoata de rhet. de Inuent. quod rudis de rhet. ad Herennium dixerit Cicero, his uerbis innuit: Dicit & Tullius tuus, adoleſcentulo ſibi inchoata quædam & rudia excidiſſe. Si hoc ille tā de libris ad Herenniū, quàm de rhetoricis, quos ego uel perfectiſſimos puto, ad comparationē ſenilis peritiæ dicere potuit: & reliqua. Quid muſſas? Illud, Ex cōmentariolis noſtris, quo numero accipis? nonne in plurali? Quo ſenſu? nonne pro Quintiliani ſententia? quod hos cōmentarios è ſchola eduxerit, ut diximus. In rhet. de Inuent. imitatus eſt Cicero Hermagoram: ut tute fateris. è ſchola non eduxit illos. Hic nullū tibi cauillationis confugium relinquitur. nam (ut oēs ſciunt, & ipſe Cicero fatetur) in Arte ueteri antiquos, eoſq; græcos ſecutus eſt auctores, quos in ſecundo eiuſdem operis cōmemorat, præter Hermagorā: nullo pacto poteſt de eo intelligi, quod è ſchola eduxerit. Sequitur ergo, quod libros ad Herennium ſcripſerit, qui ſibi ex cōmentariolis, hoc eſt exceptionibus ſcholaſticis compoſiti exciderunt. Et conuenit, ut ſupra tetigi, cum illo quod in his eſt ſcriptū libris de Hermete, ſiue Hermeſte præceptore ſuo, quem præfatus eſt auctorem. Id quod declarant ſequentia Ciceronis uerba: Vix hac ætate digna, & hoc uſu, quem ex cauſis tot, & tantis conſecuti ſumus. Tu (inquit) ô Q. frater, cenſes & affirmas, ea quæ de arte rhetorica adoleſcētibus nobis exciderunt ex cōmentariolis ſcholicis, uix digna hac ætate matura, in qua ſumus, & hoc uſu, quem ex aſſidua exercitatione in tot & tantis cauſis conſecuti ſumus. Dixiſſet Cicero uix digna eſſe quæ ſcripſit adoleſcēs, ſua ætate & auctoritate, de Arte ueteri, in qua de Inuent. tantum tractauit? Abſit hæc à nobis, ut credamus, dementia: abſit, ut huius ſermonis & inſcitiæ notam Ciceroni iam ſeni inuramus. cū ipſemet in ſecundo rhetorico, reliqua rhetorices præcepta ſe deinceps ſcripturum polliceatur: neque eis tamen libris quidquam addidiſſe, ut ante diſſeruimus, conſtet. Nemo mentis compos ambigere pōt, eum ſcripſiſſe non modo reliquas partes, prout pollicitus eſt, ſed & omnia rhet. præcepta in libris ad Herenniū, quæ quidem uix ætate digna & auctoritate ſua dicit in libro de Oratore. in quibus ſtrinxit Antonij & Craſſi de oratore ſententias: ut alij oratorij libri alias & uarias de arte rhetorica præceptiones continent. Ipſe Cic. nonne ait, cum bienniū uerſatus eſſet in cauſis, ſummq; nomen in foro celebratum foret, ſeſe Athenas conceſſiſſe, & philoſophiæ ſtudium ſemper cultū nunquā deſeruiſſe? Id quod cū eius operis procœmio planè cōuenit, quod & reſpondet de familiaribus negotijs, his quæ in Epiſtolis, Orationibus Tuſc. qōnibus cæteriſq; libris ſuis frequentiſſ. ſcribit. Quid torqueris Raphael? uis tibi concedam familiare uxoris & filij exemplum ita poſitum eſſe, ut hoc? Q. Cæpio qui per id tempus, ut alia quoque, quæ in eā nihil ualente, ſiue ficta, ſiue ex hiſtorijs ſumpta? Concedo ea lege, ut ad unum quod te interrogabo, reſpondeas. In libris ad Herenniū, nonne dixiſti exempla eſſe de Ciceronis orationibus ſumpta? Reſponde, aut ſcriptū tuum & ipſa exempla proferam. Et dixi, & ſcripſi, & hoc uerum eſſe fateor. Si hoc uerum eſt, & fateris, lege homo quartum eiuſdem operis procœmium. Quid in lapidem factus taces? Vides ſtupide cenſor, quid dicit, ſuis ſibi utendum exēplis potius quam Catonis, Gracchorum, Lælij, Scipionis, Galbæ, Porcinæ, Craſſi, Antonij? Si ſuis exemplis utendū probat, & Ciceronis adducit exempla, nō Cic. ipſe auctor eſt? nō eſſe adhuc tibi auctor uidetur? Rurſus ſi alius eſt auctor, dic cur Ciceronis nullā fecit mentionē. Vnde quæſo magis quā à Cic. ars ſumenda? unde magis quam à Cicerone auctoritas petenda? unde magis quàm à Cic. exēpla oratoria adducenda? Quis rhetor melior? quis præſtātior orator? quis rōnis dicendi accuratior locupletiorq; magiſter allegari poterat? quæ opera ſtudioſius illi legēda, quā oratorij Ciceronis libri? de quibus quantū ademptū fuerit, tantundem de ſui nominis & ingenij gloria adimi ipſe uoluit. quamq; eiuſdē orationes de quibus ipſe ait: Nulla eſt. n. ullo in genere laus oratoris, cuius in noſtris orationibus nō ſit aliqua, ſi nō pfectio, at conatus tamen, atq; adūbratio. Pudet me, Deū teſtor, uiri eruditiſſ. iſtius præſtigias & nænias refellere: neceſſe tamē eſt, pertinacis hominis ceruicem aliquātiſper deprimere, ne ſua imperitia teneras mentes imbuat, & à Tulliana lectione auertat. Et quis eſt nō à literis, ſed ab humano ſenſu ita alienus, qui putet auctorem rhet. Ad Herenniū, quiſquis ſit, antiquiſſimos illos & claros oratores, multoſq; inferiores uoluiſſe nominare, unū uero omittere Ciceronē? qui lux eſt doctrinarū omnium, parens eloquentiæ, rhetorū omniū qui apud Græcos pariter & Latinos fuerunt, ſunt, & futuri ſunt, optimus maximuſq;? Scilicet et Ciceronē melius eſt omiſiſſe: omiſiſſe oēs Cic. æquales & æmulos, Hortēſium, Philippū, Cæſarem, Saluſtium, Pollionem: quis credat eum auctorem non Ciceronem uoluiſſe, nō poſt Ciceronem quempiā alium adducere? Faceſſat hæc non ſcientia, ſed uecordia tua Raphael, faceſſat: nugæ ne iſtæ quiſquiliæq; tuæ, in adoleſcentulorū mentes repāt. Confer, bone uir, præcepta illa de Inuentione, cum præceptis ad Herennium, uidebis ſæpiſſ. eadē eſſe iiſdemq; uerbis in eiſdem clauſulis poſita. Confer Herennij nomen cum illis qui tempore Cic. fuerunt, deprehendes illum Ciceronis neceſſarium familiarem'ue fuiſſe. qui Herēnius, ſiue fuerit, cuius meminit

Propertius,

Propertius, an cuius lib. IX. Gellius, neſcio. Sed ſi coniectura iudicare licet, eum reor potius, cuius ipſe Cicero in oratione Cæliana facit mentionem: ubi familiarem fuiſſe illum ſuum, ingenioq; & dicendi genere præſtantem oſtendit. Hunc, an alium ad Atticum (ut ſunt hominum ingenia, & uoluntatum mutationes) flagitioſum & temerarium uocet, uos uideritis. Satis eſt mihi, iſtius retundere inſolentiam: qui (ut ſolet omnia temere & negare & affirmare) aſſeruit, non fuiſſe quenquam Herenniũ, qui familiaris fuiſſe Ciceroni uſquam memoretur. Patet iam tibi, Nouam quam dicunt artem, Ciceronis eſſe? An adhuc quæris nodum in ſcirpo? Adhuc argumentum quæris certum? Certiſſimum dabo. Certum uis? Certo certius dabo. Vide in I. ad Herennium lib. quid dicit, ubi de inſinuatione agit: Adhuc quæ dicta ſunt arbitror mihi conſtare cum cæteris artis ſcriptoribus niſi quia de inſinuationibus nos noua excogitauimus, quod eas ſoli nos præter cæteros in tria tempora diuiſimus, ut planè certam uiam & perſpicuam rationem exordiorum haberemus. Hæc non'ne ferè ad uerbum excerpta ſunt ex Rhetoricis de Inuentione? Si inficiaris, audi. ſi legere piget, ipſe legam: Nunc inſinuationes quemadmodum tractari conueniat, deinceps dicendũ uidetur. Inſinuatione igitur utendum eſt, cum admirabile genus cauſæ eſt, hoc eſt (ut ante diximus) cum animus auditoris infenſus eſt. Id autem tribus ex cauſis maxime fit: ſi aut ineſt in ipſa cauſa quædam turpitudo: aut ſi ab his qui ante dixerunt, iam quiddam auditori perſuaſum uidetur: aut ſi eo tempore locus dicendi datur, cum iam illi quos audire oportet, defeſſi ſunt audiendo. Non eſt hoc argumentum firmiſſimum? Eſt: quia taces. Elinguis factus es, qui prius bilinguis. Patet'ne iam, Rhetoricos ad Herennium Ciceronis eſſe? Audebis amplius contendere, negare, tergiuerſari? Scriptor alius nunquam ſe primum faceret, & ſolum auctorem eius rei, quæ à principe Ro. eloquij, à rege eloquentiæ latinæ ſcripta fuiſſet tot annis ante. Poſſem infinita alia huius generis adducere, quibus ſole clarius oſtenderem. Rhetoricos ad Herennium libros non eſſe cuiuſquam niſi Ciceronis, ſi de hac re quenquam ueſtrum ambigere uiderem, & non potius cupere de fœditate pronunciationis Regiæ audire, qua barbareſcunt iam hi parietes & marmora, &c.

IN RHETORICORVM AD HERENNIVM

OBSCVRIORA ALIQVOT LOCA GYBERTI LONGO. LII ANNOTATIONES.

IN LIBRVM I.

ETSI negotijs familiaribus.] Procœmium nũcupatorium eſt, quo captat beneuolentiã à perſona & ſua & Herẽnij: ſua, quia amico tantum tribuit, quãtum putat maximũ: Herennij, quòd illius cauſa de arte ſcribat. Negotijs familiaribus.] Conqueritur id alibi ad Atticum, ſe à familiaribus negotijs & amicorum clientelarumq; appellationibus, propemodũ & animo et corpore labefactari. Non enim parum fructus.] Approbatio prioris rationis, ab artis utilitate. Commoditas orationis.] Commoditas dicta pro facultate, ſiue commoda uſurpatione. ut Cæſ. de bello ciuili, Commodũ pro facile dixit. Definita animi moderatione.] Lege procœmium libri primi de Inuentione. Quas ob res.] Antiſagoge per apodioxin: Græcos reijcimus, quod ſine moderatione ſcripſerint. Sumpſimus.] Non adſumpſimus, ut arrogantes Græculi. Significat autem hoc uerbũ, ex uarijs auctoribus electionem. Non enim ſpe quæſtus.] Captat beneuolentiam à ſua perſona. Nunc ne nimium.] Admonitio ſui, uice epilogi. De re dicere.] Peculiaris loquendi formula, pro de inſtituto & propoſito: quod procœmia parum ad rem ueluti facere uideantur. Sed ſi te illud.] Claudit admonitione procœmium, idq; per locum ab omnium artiũ natura, quæ exercitatione acquiruntur. Ad exercitationẽ.] Artiũ enim pater (ut iactatũ eſt) ſenario peruetuſto, uſus eſt: & Græci exercitationem omnia poſſe dixerunt. Oratoris officium.] Quod Cicero officium, id Ariſtoteles ἔργον, id eſt opus appellat. Sed longe amplius officiũ Ariſtoteles oratori daſignauit, tradita definitione, ab effectibus & fine, cũ diceret, Rhetoricen eſſe uim quãdam artificioſam perſuadẽdi in unaquaq; re. Sed nos cum Halicarnaſſeo dicimus, officium Rhetoris uel oratoris, ut hic à Cicerone definitum eſt, eſſe maxime proprium & principaliſſimum officium. Nã etſi philoſophus artificioſa quadam facultate perſuadet, id nõ ut rhetor agit, ſed ut philoſophus. Tria ſunt genera cauſarum.] De horum differentia, poſt Fabium eleganter diſſerit Laur. Valla, in Apologia contra Raudenſem. Libet tamen obiter & aliud diſcrimen perelegans, à Græcis animaduerſum addere. Aiunt enim, iudicialem ſpeciem ex iraſcibili parte animæ prodiiſſe, cum ſcilicet quilibet homo uel accuſetur, uel excuſetur: deliberatiuam ex appetibili, cum ſcilicet deliberare uolens de re aliqua, ut plurimum in eam deliberationem feratur, quam mouerit appetitus, perſuaſus à ratione: demonſtratiuam ex rationabili, cum uidelicet quicunq; utitur laude uel uituperatione, afferat de utroque rationes. Sed & ut ſingula hæc genera ſuos fines habent, iudiciale quidem æquum & iuſtum (iudex enim ad æquitatem reſpectum habens ſedet & iudicat) deliberatiuum autem utilitatem, demonſtratiuum autem bonum: ita & ſua loca habent, prætorium iudicialis ſpecies, deliberatiua ſenatum, demonſtratiua theatrum uel eccleſiam. Quod attribuitur, &c.] Attribuitur, inquit: ob id, quod tota in attributis, hoc eſt, circunſtantijs conſiſtit eius tractatio. Oportet igitur.] Tranſitio ad partes officij. Accommodatio.] Id eſt, commoda ordinatio. Pronunciatio eſt, &c.] Pronunciationem uideri poterat non ſatis perfecte definiiſſe, cum id non ſolum agat, uerum in proferendo (ut & nomen teſtatur) tota propemodum conſiſtat, niſi præcipuas in geſtibus moderandis partes haberet. quare pleraque omnia exemplaria & Vocis in definitione addunt. Quæq; res habere conueniat.] Aliàs, Oporteat. Confutatio eſt, contrariorum locorum diſſolutio.] Addunt aliqui, Cum deſtructione: ignorantes, & Græcis διαλύειν, & Romanis diſſoluere, idẽ ſignificare ſubinde quod deſtituere. Genera cauſarum ſunt quatuor.] Et ſupra Cicero genera cauſarũ quædam recenſuit: ſed illa ut præcipuas materiarum et negotiorũ partes, hæc uero ut partium illarum partes. Qua de re lege Victorinum. Quidam uero ut hanc amphiboliã fugiant, ſuperiora iſta nõ cauſarum, ſed dicendi & ciuilium quæſtionum genera uocant. Quod græce προοίμιον.] Græcarum uocũ etymon et proprietatẽ exponit docte Fabius, cap. eod. Si turpe genus.] Vt ſi pro ebrietate dicatur. Vel nõ uel principio.] Negant hoc oratorũ præcipui, qui nõ putant ita nude irrũpendũ ad orationes, ſine præparatione auditorũ: quod & ignauiam dicentis, & confidentiã eius deſignet. In foro tamẽ & iudicijs locum aliquem habere uidetur, quoties tãta iudi-

eis feſtinatio eſt, ut moram nullam patiatur: aut auditorum animi tales ſunt, uel ira, uel odio, ut mox caput cauſæ audire ſe uelle conclament. In ſcholaſticis autem diſputationibus & declamationibus ſecus fieri debet, quod auditores habemus dicto audientes. Sed & hoc admonendum duxi, in quo plerique omnes noſtro ſeculo qui declamant, peccant: exordium non in principio, ſed poſt reliquas partes abſolutas eſſe conſcribendũ. Nam & Cicero, quod primum eſſet dicendum, poſtremo ſolet cogitare, quo uteretur exordio. Qua de re longe doctiſſima quadam in ſecundo de Oratore. Tria ſunt tempora.] Tria inſinuationis tempora. Si cauſa turpitudinem.] Vt ſi pro ſtultitia dicamus. Interiectione uerborum.] Id eſt ὑποβολῇ, quæ uox clanculariã et quaſi inſidiatricem uerborũ rerumq; machinationem ſignificat. Tamen hoc per exordiũ, &c.] Addunt aliqui & epilogum, quod utriuſq; partis eadem ſit intentio, ſaltem quod ad beneuolentiam. Itẽ uitioſum eſt.] Vide Lucianum, quo pacto ſcribere hiſtoriã oporteat. In quo etiam translatu.] De cauſa in cauſam. Vincendi cauſa quod pert.] Medium eſt, nam & accuſator uincit, qui reũ peragit: & uincit defenſor, qui cauſam aduerſarij labefactat. Primum autem narrationis genus, oratorium appellant, quod in cauſæ expoſitionem inuctum eſt: quod poſt exordium poni ſolet. Alterum, apparatum, quod non eſt pars orationis, ſed in confirmatione aut confutatione interſeritur, aſſeuerandi aut deſtruendi gratia: quod ipſum et probatiuum appellarunt. Poſtremũ, grãmaticum uocarunt: quod rarius in oratoris uſurpatione ueniat. Primũ perorata narratione.] Sunt qui hoc ipſum nõ partem, ſed figuram orationis eſſe contendant: quod & alibi Cicero approbare uidetur. Cum diſcemus numero.] Id eſt, aut breuiter, aut certo numero. ut Cicero pro Sexto Roſcio: Tres ſunt res, de quibus me arbitror dicere oportere. Nam cum adiumenta.] Alias, argumenta. Noſter doctor Hermetes.] In quibuſdam antigraphis Hermagoras ſcribitur: ut non dubitem, Hermagoras eſſe legendum. Prima deprecatio.] Non conceſſio, & per preces auerſio, ſed aduerſariorũ illationis depulſio, quod ipſum ſignificat & deprecor. In demortui locum qui petat, &c.] Ob legis breuitatẽ obſcurior redditur locutio, propter eclipſim reciproci pronominis. Eum qui petat, id eſt quicunq; petierit ſuffici ſe debere, &c. De ſemiſſibus, &c.] Diuidũdis ſcilicet, in capita omniũ ciuium. Pontes diſturbat.] Pontes ligneæ trabes tranſuerſim poſitæ, & altius collocatæ, contectæq; tabulis, unde à populo legislator uideri poſſet. Ciſtellã autem, publicarum literarum ſcrinium denotat, in quo tabulæ legũ continebantur. Prætoriæ exceptiones. Prætor enim, cũ expoſita illi cauſa eſſet, actionis formulam præſcribebat, ſecundũ quã ageretur, ut in Iure ciuili nuſquam nõ occurrit. Cauſa autem cadere dicitur, qui rẽ amittit, & cauſam perdit, ut uulgo dicimus. Culeo deuehatur.] Cicero pro Roſcio Amerino: Quãto maiores noſtri ſapientius, qui cum intelligerent nihil eſſe tam ſanctum, quod non uiolaret aliquando audacia, ſupplicium in parricidas excogitauerunt, ut quos natura retinere in officio non potuiſſet, magnitudine pœnæ à maleficio ſummo arcerentur. Inſui uoluerunt in culeũ uiuos, atq; ita in flumen deijci. O ſingularem ſapientiam iudicum. Non'ne uidentur hunc hominem ex rerum natura ſuſtuliſſe & eripuiſſe, cui repente cœlum, ſolum, aquam terramq; ademerunt: ut qui eũ necaſſe, unde ipſe natus eſſet, careret ijs rebus omnibus, ex quibus omnia nata eſſe dicuntur. Eſt autem culeus ſaccus coriaceus cui reus inſuebatur, ſimul intruſa uipera et gallo gallinaceo. Hunc ipſum uocat & folliculum lupinum, paulo poſt. Vbi animaduertendum, quanta fuerit legis ſeueritas, qui non bouis, non equi corio ad ſupplicium utebantur, ſed lupi, beſtiarum omnium rapaciſſimi. Inteſtatus.] Non condito teſtamento. Statim folliculo lup.] Quòd indignum iudicabant, qui ſolem, lunam, elementa, cæteroſq; homines inſpiceret. Et ſoleæ ligneæ.] Ne pedibus terram contingeret. De Malleoli autem facinore ſcribit Eutropius, de bello Cymbrico. Cũ eo Accius iniuriarum agit.] Poetarum enim auctoritatem minui arbitrabantur, ſi ſe ſcenicis adiunxiſſent. Itaq; quoties in proſceniũ prodibant, perſonã inducere ſolebãt. Vt Cepio ad tribun.] Qui Martem dicebat cõmunem: & fortunam accuſabat, quod ſubito aquis exercitum ſuũ clauſiſſet, irruentibus Cymbris. Niſi quando pro eo dicimus, &c.] Vt Cicero pro Milone. Aut ante Imperatorem.] Ex hoc loco ſunt qui conuincere ſtudeant, non eſſe Ciceronis hoc opus, quòd poſterius ad Imperatores iudicia peruenerint. Sed hi ignorãt, et Ciceronis temporibus Imperatores quoq; fuiſſe, qui cauſas militũ cognoſcerent. Cum à nobis non crimen.] Crimen, factum: Culpa, facinoris cauſa. Ex comparatione.] Hæc eſt pars cõpenſatiui ſtatus, quoties minore incõmodo maiori proſpectum eſſe dicimus. Nunc quomodo eat.] Tranſitio ad conſtitutionis inuentionem. Ratio eſt.] αἴτιον, proprius accuſatoris locus. Peruertit defenſionem.] Id eſt, defenſionis rationes omnes deſtruit, nec cauſam dat qua ſe defendat. Firmamentum quærendum.] Συνέχον, defenſoris locus. Græci κρινόμενον.] Κρινόμενον, examinatio huius ipſius, quod ad defenſionẽ reus attulit. Locus eſt cõmunis et accuſatoris et defenſoris. Intentione.] Id quod prima parte proponitur, quod Græci κατάφασιν dicũt. Inficiatione.] Id quod ſecunda parte reſpõdetur, aliqui depulſionẽ, Græci ἀπόφασιν appellant. Intentio, Occidiſti Aiacem: Inficiatio, Non occidi. Sedulo dedimus operam.] Epilogum, qui per breuem enumerationem rẽ tractat, in principiũ libri ſubſequentis differt. Sed hic tranſitione ad ſecundum librum uiam ſibi parat.

IN LIBRVM II. GYBERTI LONGOLII ANNOTATIONES.

IN primo Heren.] Quæ hactenus dixerit, breuiter recenſet omnia. Deinde docuimus, iudicationem, &c.] Quæ facit ſcilicet cõſtitutionẽ: unde à quibuſdã tam ipſa, quã ſtatus ipſe, caput cauſæ, ſumma, orationis ſcopus, & intentio uocatur. Reliquum uidebatur.] Quæ deinceps dicturus ſit recenſet. In cauſa coniecturali.] Narratio in coniectura qualis eſſe debeat. Cauſa eſt ea.] Hoc loco meminiſſe oportet, cauſam eſſe duplicem: quod quanuis non aperte, ſatis tamen Cicero hic expreſſit. Eſt enim alia impulſiua, ut ira, odium: hanc Græci ὁρμητικὴν αἰτίαν uocãt: alia uero ratiocinatiua, ut lucrum, hæreditas: & hæc ipſa ab illis λογικὴ αἰτία appellatur. Reperiat diſpar.] Diſpar, hoc eſt, loquendi ratione, ſed ab ipſa re quã quærimus parum abludens. Non enim facile quiſpiã corrumpitur, nec perfide agit, aut alium corrumpit, niſi pecuniæ gratia. quantulũ ergo hæc ab auaritia diſtant? Igitur diſpar nõ reipſa, ſed nominis ſimilitudine & ſignificatione. Stulti enim foret, cum pecuniæ gratia aliquem aliquid feciſſe dicere intendat, eum aut prodigum, aut timidum dicere. Vtatur extrema defenſione.] Hoc eſt, tranſlatione, qua iudiciũ differtur, nõ tamẽ aufertur. Nam parui refert, ſatis ſpacij fuiſſe.] Quare recte dixit alibi, Cuiuſuis ſpacij conſiderationem in deliberatione futuri tẽporis conſiſtere. Argumentũ eſt.] Oportet hic argumentum intelligere pro ſtatus ratione, quæ eſt coniecturalis. alioquin ſemper eſt certa probatio. Nã quiuis horũ ſenſus poteſt cõſtare ſuſp.] Recte autẽ ſcholaſtici rhetores dixerũt, guſtus ſenſum nunquã incidere poſſe in inſtãti, niſi in declamationibus ut cæci et ueneni. Quid quæſitor uelit audire.] Quæſitor, qui in crimina inquirit, et in tormẽtis de maleficijs cognoſcit. Sic Verg. Quæſitor Minos urnã mouet. Quod et difficil-

lima

lima tractatu eſt conſtit.coniect.] Tranſitio ad aliam conſtitutionem, Deinde dicemus &c.negligere uoluntatem.) Quæ ſanè uoluntas tribus modis conſideratur. Primo, quando cum legis ſcripto aut uerbis apparet, eam impoſſibile eſſe ſeruari. ut lex eſt: Qui parentes nõ aluerit, uinciatur. certum eſt iuxta hanc legẽ liberos infantes, aut debiles alere non poſſe. Secundo conſideratur, cũ certum eſt uel omnibus ex uerbis legis, intelligi aliud uoluiſſe Latorem eius: ut qui nocte cũ ferro deprehenſus fuerit, uinciatur: annulum ferreũ uir ferens noctu inuẽtus, à magiſtratu cædis alligatur. Hic ſanè apparet, legiſlatorem de telo, non de annulo intellexiſſe. Poſtremo, cum exẽplo multarũ legum probamus præſentis quoque legis uolũtatem talem, qualem nos defendimus, ut Cicero pro A.Cæcina fecit. Recitatione.] Non eſt idem quod expoſitio, recitatio; nec etiam ſimplex propoſitio, cum ita præcedere deberet. Sed recitationem intelligito, exemplorum ſubiectionem, aut rerũ iudicatarum per legem & approbatarum enumerationẽ. Sunt qui arbitrantur.] Confutat quorundam opinionem, qui ambiguitatem uerborum ediſcendam præcipiebant, ſed eam quæ à dialecticis profertur, hoc eſt, ſuperſtitioſe curioſis, et cauillatoribus. Secus autem iudicandum de proprietate & differentia uocum, quæ à grammaticis docetur. Item ex contrario.] Quam uocant ἀντιθετικὴν definitionem, qua non tantum crimen negamus, uerum etiam cõmodum aliquod afferimus. Num alio modo:] Alibi negat modi eſſe præſcriptionem, ſeu tranſlationem. Sed hic modum pro re accipiamus. In cauſa rationali.] Cauſam rationalẽ Græci συλλογιστικὴν appellant, quod quidam Latini uertentes, collectionem & ſtatum collectiuum interpretati ſunt. Fit modis quinque. A ſimili: Qui patrem pulſat, rapitur ad pœnam. quidam matrẽ pulſauit, reus fit facti. A' cõſequenti: Adulteros deprehenſos liceat cæcare. quidam deprehenſus excæcatus eſt: poſtea per famulũ ad adulteram reductus, excæcatus famulus eſt miniſter adulterij: cõſequens enim eſt, ut eius oculi eruantur, cuius miniſterio adulterium perpetratum eſt. A' cõtrario: Deſertor capite plectatur. deſertor quidam fortiter fecit, petit præmium, & contradicitur. A' maiori ad minus: Exulem intra fines deprehenſum liceat occidere. quidam exulem deprehenſum tantũ uulnerauit, & petitur ad pœnam. A' minori ad maius: Qui commilitonem in acie protexit, petat præmium, ipſum imperatorem quidam protexit, petit præmium, & contradicitur. Natura ius eſt.] Sciendum autem, longe latius hoc naturæ ius patere, quàm hic exemplis declarauit. quare ad eam rem cognoſcendam, inſpiciantur iuriſperitorum commentarij. Quod cum hærede mandati ageretur.] Cum hærede mandati agere, eſt actionem intendere in eius hæredem, cui mandaueras ut hoc uel illud perficeret, uenderet, expediret, quod quia ab eo factũ non eſt, eo diſcedente, in hæredes actionẽ producis. Cognitorem det.] Cognitorem dare eſt, ſubſtituere aliquem, qui in iudicio uices tuas ſuppleat, quem alias procuratorẽ uocat, nempe quod cauſam tuam omnem cognitam habeat per tuam inſtructionem, nõ de cauſa cognoſcat, quod eſt iudicis tantum. Rem ubi pagunt.] Lex eſt ex Tab.xij. huc allata, ex cuius forma pacta fiebant, hoc modo. Verbis pepigi cum aduocato meo, ut cauſam meam differret in comitio aut foro, & illic ante meridiem adeſſet. Aſſenſit ille, nec adfuit. Ago cum illo de pactis, & hinc creſcit ſtatus. Tranſlatio criminis eſt.] Hic ſtatus à pleriſque relatiuus uocatur, cum reus culpam refert in eum, propter quẽ arguitur. Vt miles in acie exclamauit, Vincimur: occiſus eſt ab imperatore: reus fit imperator læſæ reip. Contradicit enim, militem peccaſſe, & ideo occidi debuiſſe, quod hic clamauerit, &c. Conceſſio eſt.] Eadem & uenia, & uenialis ſtatus appellatur. Ea diuiditur in neceſſitudinem.] De neceſſitudine exemplum ſit. Orator ab hoſtibus captus eorum laudes conſcripſit, iubentibus hoſtibus, & publice recitauit, gratuitoq; dimiſſus eſt. ad ſuos reuerſus læſæ reip. reus damnatur. Hic dicit, nõ uoluntate, ſed neceſſitate feciſſe. Si autẽ imprudentia.] Exẽplum eſto legis, Exulẽ intra fines deprehenſum liceat occidere. Ex duobus geminis fratribus ſimilibus alter exulabat: fratrem eius non exulẽ quidam interficit, reus fit cædis. Hic dicit ſe errore feciſſe. Cum in fortunam cauſa confertur.] Venator quidam haſtam in feram miſit, in hominẽ incidit, eo uulnere homo perijt, reus fit cædis. hic.n.dicit, ſe nõ uoluntate, ſed caſu feciſſe. Quæritur ex ijs locis.] Qui ſanè ab alijs traduntur in compenſatiuo uocato ſtatu, quoties delicto meritum comparamus, aut quando maiori incõmodo proſpectum eſſe per facinus dicimus. Aut in rem, aut in hominem.] Addunt alij qui, in legem: ſed idem eſt, quod in hominem. Exemplum perſonæ ſit. Legatus intra xxx. diem nauiget: legatus nõ accepto à quæſtore uiatico, non nauigauit intra xxx. diem: reus fit male geſtæ legationis. Hic enim remouet crimen in quæſtionem, à quo uiaticum nõ accepit. In rem uero, eſto hoc. Miſſus eſt cum exercitu ad expugnationem ciuitatis imperator: poſtquã acceſſiſſet, inuenit peſtilẽtia eam laborare: reduxit exercitum: reus eſt læſæ reipublicæ. In legem uero, exemplum eſt apud Ciceronem libro præcedente. Ergo abſolutiſſima.] Argumentationis perfectæ partes. Cauſam oſtendimus.] Propoſitio. Inimicum enim.] Ratio propoſitionis. Videbat illo incolumi.] Rationis confirmatio, ex uarijs locis ſumptis argumẽtis. Primum à probabili cauſa, quæ tractatur per antitheſin mortis & ſalutis: deinde ab anteacta uita, quod exemplo facti ſeu mortis Palamedis confirmatur. Forma perfectæ argumentationis rhetoricæ, qua uerborum & ſententiarum copia ueſtita, oſtendit quantum à dialectica breuitate oratoria maieſtas recedat. Quod ut clarius pateſiat, hanc ipſam argumẽtationem ſyllogiſmo breui perſtringamus. Omnes qui ab aliquo periculum metuunt, eum interfectum cupiunt: à Palamede Vlyſſes ſibi metuebat, utpote à probiſſimo improbus: igitur probabile eſt, ab Vlyſſe interfectum Palamedem. Omnes enim cũ minima pec.] Exornatio primum à minore ad maius. Virum fortiſſ.] A' collatione. Nam cum feras.] A' ſimili. Si ergo pollicitus.] Complexio. Duo ſunt genera.] Argumentationes uitioſæ. Omnes qui in paupertate ſunt.] Expoſitio plerũq;, teſte Ariſtotele, uniuerſalem quandam ſententiã & communem approbationem habet: quæ tum uera eſt, cũ in neceſſaria materia expeditur. Verum ſi quando eam contingẽtem eſſe contigerit, tum quia tantum probabilis eſt, nũquã nõ poterit ſubuerti. Nemo poteſt uno aſpectu.] Contrarium eſt de Cherea Terentiano. Item uitioſa expoſitio eſt.] Hæc eſt ratio, qua imperfectæ inductiones diſſoluantur. Lege Trapezuntium. Vtinam ne in nemore Pelio.] Vide Crinitũ lib. 15.cap.6. & Politianum in Miſcell.cap.27. Saxiq; inſtar.] Alias, Saxoq; inſtare globoſo, &c. In confirmatione rationis.] Confirmatio uitioſa. Nam ſi improbum eſſe Creſpontem.] Alias, Threſpontem. Aut ex contrario cõuertentur.] Sed hæc concluſio ex contrario fieri non poteſt, niſi ſit falſa prior confirmatio. Neceſſe eſt, quoniam pallet ægrotaſſe.] Poteſt enim uel animi affectibus pallere. Quoniam ſuſtinet puerum.] Sed & nutricula, quem non peperit infantem, brachijs ſuſtinet. Si non cætera quoque ſimilia concurrant.] Eiuſcemodi ſignorum multitudinem ob id recte συνδρομὴν Ariſtoteles appellat, quod ubi ſimul concurrant, aliquam probationem efficere poſſunt: ut in priore exẽplo, Pallet, ergo ægrotauit. Niſi enim frequentius in ædibus uiderũ medicum, niſi amicorum ſolicitudinem & triſtitiã, niſi uota dijs facta, non facile fidem dabis, cum multi ex ſceleroſa cõſcientia in pallorem inciderint. Si quis dicat iniuriã eſſe

nullam, &c.] Cum quoduis contra ius factum, iniuria uocetur. Aperte fatur dictio.] Aiax pro Achillis armis adipiſcendis, exponis in Græcorum concilio Apollinis oraculum. Auditu exiſtimet.] Aliàs, auditum. Vti apud Pacuuium Zetus.] Inducti ſunt & eadem ratione in tragœdia Euripidis concertantes, ut teſtatur Athenæus in encomio muſices. Item uitioſum eſt artem, aut ſcientiam, &c.] Quamobrem qui uanitatem artium, quod profeſſores earum plerūq; uani eſſent, noſtro ſeculo aſſerere ſtuduit, nō immerito ab omnibus quoque doctis uaniſſimis iudicatus eſt. Sed hoc non ignorandum eſt, quod multa ſunt quæ per artem ita ſcribūtur, ut uel expoſitiones, uel rationes, uel cōfirmationes uitioſæ alijs uideri poſſent, cū id diligentia uel neceſſitate callidi oratores faciūt: quale et in hoc exēplo uitiū eſſe, et non eſſe poteſt. Quoniā exornatio.] Exornatio uitioſa. Quod ex aliqua parte diſſimile eſt.] Nec quidquam facilius reprehendi poteſt, quàm hoc ipſum propterea quod, auctore Ariſtotele, nihil eſt tā ſimile undecunque, quod nō aliquid diſſimilitudinis, acriter cum alio collatum obtineat. In quatuor locis uti poſſumus cōcluſionibus.] Sciendum autem eſt, quod epilogo & in alijs orationis partibus uti liceat, ſed tū præcipue, quādo aut partitionē facimus, aut quando in multas quæſtiones cauſa proceſſit. Deinde etiam, ubicūq; iudicis memoria retinenda eſt. Sed plerūq; tunc ab artificibus non ἐπίλογος ſed ἐπιμερισμὸς appellatur. Enumeratio eſt.] Quæ ἀνακεφαλαίωσις, à Græcis dicitur. Vt renouetur, nō redintegretur oratio.] Renouātur ædes, quæ longa uetuſtate propemodū aſſumptæ reſtaurantur. Redintegrātur uero, quæ penitus collapſæ, omnino nouæ fiunt. Sic et oratio renouatur, quæ propemodū in obliuionem ueniens, ad memoriā reuocatur: redintegratur uero, cuius omnino oblitæ, tanquā ab integro nouā audimus. Loci cōmunes.] Loci cōmunes δεινώσεις, id eſt amplificationis; per quas orationē reddimus ex uehemente uehementiſſimā, & uerborū ſententiarumq; magnitudine ad augendum efficaciſſimā. Quod genus iniuria mulierū.] Vt Helena, fax Troiani belli. Cōmiſerationem breuem eſſe oportet.] Quoniam iudex cōmotus, ſtatim dimittendus eſt ad ſententiam ferendam, cum aduerſario iraſcitur, & cum in noſtram miſericordiam prouocatus eſt lacrymis, et cōmotus ſtatim debet ferre ſententiam, dum pro nobis mouetur. Nihil.n. lacryma citius areſcit.] Addit Cicero dictum Apollonij rhetoris, οὐδὲν θᾶσσον ξηραίνεται δακρύου. Nihil enim quod uehemens eſt, diutius in uno ſtatu durare poteſt: præſertim in affectibus qui alioqui ſunt momentanei & fugaces.

IN LIBRVM III. GYBERTI LONGOLII *annotationes, quibus Claudij Pontani quoq; Scholia ſeruimus, præmiſſo tamen ubiq; * ſignata.*

a D omnem iudicialem cauſam.] Tranſitio per breuem dictorum dicēdorumq; enumerationem, quæ Ciceroni perfamiliaris eſt in hiſce libris. Reliquæ quatuor partes erant artificij.] Non hoc ita intelligas, ut inuentionem ab artificio remotā exiſtimes (cum ea uel maxime τεχνικὴ ſit) ut plerique uoluerunt: ſed ſimpliciter, ut uerborū per ſe ſenſus apertus eſt. Reliquas eſſe, pro ſupereſſe: quod tamen familiarius eſt apud Ciceronem. Rideo cōmētum eorum, qui inuētionem extra artificium omne exiſtimabant, quod ſolūmodo naturæ ſit inuenire, artificij uero iudicare. * Deliberationes partim.] De genere deliberatiuo lege Fab. lib. 3. c. 10. Cic. de Inuen. lib. 2. ſub finem, & in Partitionibus Trapezunt. lib. 4. In quibus cauſis rei natura faciet deliberationem.] Tunc res deliberationem facit, cum per ſe inſpecta ſola ipſa in cauſa eſt, cur hoc uel illud fieri, aut nō fieri debeat. Vt ſi ſenatus deliberet, captiuos ab Hannibale liberet, an non. Conſultatio eſt duplex, & rei circumſtantia exquirēda eſt. primum captiuitatem eſſe ſeruitutē, qua nihil miſerius, turpius, damnoſius. deinde uidendum, an ſic captiuos relinquere debeant, ſub illo imperatore crudeli, quiq; exitiū populo Romano meditetur. deinde illo tempore, cum eorum opera Reſpub. maxime indigeat. deinde illo loco, in Italia, ut ignominia perpetuo ante oculos præſto ſit. deinde illo modo, ut ſine in pœnis, in laboribus, & ſimilia. Sciendum autem eſt, me multa etiam extra cauſam adieciſſe, quæq; nō ſunt proprie ex ipſius rei natura, quoniam oſtendere uolui, quomodo ex theſi ſubinde fiat hypotheſis. Propria enim conſideratio rei theſis eſt: quæ eſt de natura captiuitatis. In quibus extranea cauſa.] Extranea cauſa eſt, quæ nō ex ipſa rei natura, ſed aliunde adiungitur. hæc uel adaugeri, uel deprimi poteſt, prout ipſa conſiderata, utilis aut inutilis, leuis aut grauis, magni momenti aut parui exiſtimatur. ut in Scipionis exēplo, ubi extranea cauſa legum eſt auctoritas, quæ conſiderata deliberationē facit. Finis autē legū eſt, utilitas reipublicæ. Itā ſi lex ſeruata inutilis deprehendatur, ob maiorem utilitatem illi aliquid derogari poteſt: Nēpe præter Scipionē uix ullum eſſe, qui cū hoſte confligere auderet. Hæc breuiter addidi, ut lucis aliquid loco nō omnino obſcuro propter imperitiores adderem. * Bello Italico.] Hiſpanico legendum uidetur. Cum Hannibal ad tertium ab urbe lapidem ſupra Anienem caſtra poſuiſſet, & P. & Gn. Scipiones in Hiſpania cum exercitibus cæſi eſſent, quæſitū in Senatu eſt, cui imperiū mandaretur: nullo id ſuſcipere uolente, P. Cornelius Scipio Pub. filius, qui in Hiſpania ceciderat, ſe iterum profeſſus eſt, & ſuffragio populi conſenſuq; omniū ſolutus eſt lege, & conſul creatus uno anno ante legitimū tēpus. xxiiij. enim annum tum agebat. Vide Liuium de bello Punico lib. 6. * Socijs ciuitatem.] Lege Florum lib. 3. cap. 8. & Abbreuiatorem Liuij lib. 71. Vtilitas in duas partes.] Hic locus multis non ſatis placet, propter rei diuiſionem, & quod in alijs libris artis horum locorum omnino non meminit, nec frequentia argumenta ex ipſis ducantur. Itaque non diſplicet, quod alibi honeſtatem, quam & dignitatem uocat, & utilitatem, conſultationis fines eſſe dicit. Sed utilitatem quidem præponere uidetur, quod ſine ea dignitas ſeruari uix poteſt. Loci autē pro utilitatis defenſione ſunt, enumeratio cōmodorum pacis, opum, potentiæ, pecuniæ, uectigalium, præſidij militum, & utilitates cæterarum rerum, quarum fructū utilitate metimur: itemq; incōmoda contrariorum. Qui ad dignitatem impellet, maiorum exempla, quæ erunt uel cū periculo glorioſa, colliget: poſteritatis immortalem gloriā augebit, utilitatem ex laude naſci defendet, ſemperq; eam cū dignitate eſſe coniunctam. * Vtilitas in duas partes.] Vtilitas an ab honeſtate ſeparari poſſit, diſputat in Officijs Cicero. Porrò ad præſentem auctoris diuiſionē faciunt, quæ ſcribit Fabius lib. 3. Dicturi, inquit, in concilio bonorum & ſapientū, nihil utile exiſtimabimus, niſi quod honeſtum. Verum apud imperitos, apud quos frequenter dicenda ſentētia eſt, populumq; præcipue, qui ex pluribus conſtat indoctis, diſcernēda ſunt hæc, & ſecundū communes magis intellectus loquendū. Sunt enim multi qui etiam quæ credunt honeſta, nō tamen ſatis eadem utilia quoque exiſtimēt: quæ turpia eſſe dubitare non poſſunt, utilitatis ſpecie ducti probent, ut fœdus Numantinum, iugumq; Caudinum, &c. * Vtilitas tuta.] Exemplum eſt in oratione pro Pomp. Ab omnibus enim ferè locis iam enumeratis bellū ſuſcipiendum ſuadet. À ui, cum ſignificat potentiſſ. reges magnis uiribus Aſiæ incumbere, & propter periculum depoſci atque expeti Pompeium ducem, & periculum eſſe proditionis uectigalium, &c. Porrò uis aperta eſt: dolus autem occultus cū fraude. * Reuocationes.] Vt Camilli, de quo Liuius

uiui lib. 5. & Hannibalis ex Italia. *Pollicitationes.] Vt Catilina apud Saluſtium magnis præmijs inuitat coniuratos. *Diſſimulationes.] Quæ ſtrategematis conſtant, de quibus. Frontinus & Valer. lib. 7. cap. 4. *Maturationes.] Vt Cl. Druſus Nero, qui breuiſſimo tempore ex Apulia clã in Vmbriam uenit, ut collegæ Liuio Salinatori ſe cõiungeret. Liuius & Frontinus lib. 1. cap. 1. *Prudentia eſt calliditas.] Callidos appello, inquit Cicero, quorum tanquam manus opera, ſic animus uſu concalluit. *Diſciplinabilem.] Vt Hannibal cum apud Pruſiam exularet, & regi, ut prælium iniret, ſuaderet, rexq́; facturum ſe negaret, qđ periculum portendere exta uiderentur: Ergo uitulinæ, inquit, carũculæ credes; ueteri Imperatori non credes? Val. lib. 3. de fiducia ſui. *Cuius rei geſtæ aut præſentem, &c.] Vt ſi ſuadebimus, Heluetijs non faceſſendũ eſſe negotium, ab exemplis, quæ patrum memoria contigerunt. *Item ſi quo pacto.] Huc faciunt quæ apud Saluſtium ait Cato: Iam pridem, inquit, nos uera rerum uocabula amiſimus, quia bona aliena Longini liberalitas, malarum rerum audacia fortitudo uocatur. Lege Fabiũ lib. 2. cap. 13. *Cum igitur erit demonſtratum.] Sic Ciceroni non ſatis fuit oſtendere quàm honeſtum ſit pro ulciſcendis iniurijs, & ſociorum ſalute conſeruanda, bellũ contra Mithridatem ſuſcipere, ſed id etiã cum alijs locis à laudabili ductis, tũ illic præcipue, cum ait, Et quoniam appetẽtes gloriæ præter cæteras gẽtes, atque auidi laudis fuiſtis, delẽda eſt nobis illa macula bello Mithridatico ſuperiore ſuſcepta. Sic & Ilioneus apud Virg. 7. Aeneid.

Dijs ſedem exiguam patrijs, littuſq́; rogamus
Innocuum:
Non erimus regno indecores, nec ueſtra feretur
Fama leuis, tantiq́; aboleſcet gratia facti.

*Exordiri licebit.] In deliberatione principia ſunt, uel non longa, uel ſæpe nulla. Sunt. n. ad audiendum, qui deliberant, ſua cauſa parati. Vide Cicer. in partitionibus, & Fab. lib. 3. *Si cuius rei narratio.] Non. n. ſemper narratur, ut inquit Cicero utuntur autẽ ferè propoſitionibus uice narrationum: ut uindicare Germaniam à pontificia tyrannide, & pium & neceſſarium eſt, hoc tempore. Nonnunquam breuibus narrationibus utuntur, ut cum aliquid ante ea de re geſtum eſt, de qua deliberant. *Qui à Pœnis circunſeſſi.] Aut eos intelligit, qui Caſſilini, quod eſt Campaniæ oppidum, obſeſſi à Pœnis fuerũt, quod à Liuio lib. 3. belli Punici deſcribitur, & ita fame uexati ſunt, ut lora et pelles ſcutis detractas, itẽ mures ederint. Aut Sagũtinos, qui nouẽ menſibus feſſi fame, machinis, ferro, & igne, uerſa denique in rabiẽ fide, immanẽ in foro excitant rogum, &c. Vide Florum lib. 2. cap. 6. & Liuium. *De Genere demonſtratiuo.] Vide Fabiũ lib. 3. cap. 9. Rodolphum lib. 3. cap. 13. Trapezontium Lib. 4. Laus igitur poteſt eſſe rerum externarum & corporis & animi.] Mirum eſt, cur hunc ordinem in recenſendis bonis ſeruet, cũ inter triplicia bona uel maxime excedãt quæ ſunt animi, quæ & uera eſſe, & ſola ab Ariſtot. rectè exiſtimata ſunt. Niſi ob id dicamus hæc duo & fortunæ et naturæ bona præcedere, quod ipſa uirtus in earum rerum uſu & moderatione maxime cernitur. *Dignitas.] Τὸ ἀξιωματικὸν græci uocant, id eſt uenerandam oris maieſtatem, qualis in Pompeio fuit, & quam Cicero etiam dignitatem uocare ſolet. *A' noſtra, ſi laudabimus dicemus.] Vt eſt Nazanzeni in Baſilium, debere ſe laudare, tum propter amicitiæ rõnes, tum propter memoriã pulcherrimarum uirtutum, tum ut habeat eccleſia exẽplum optimi & ſanctiſſimi epiſcopi. Cæterum narratio, ſicut nunq̃ ferè incidit, cum laudamus cuius facta nota ſint, at ſola amplificatione indigẽt: ſic ſemp inuenitur, cum quod fecerit ignotũ ſit: quæ nã uno in loco tota, ut in alijs generibus cogitur, ſed paſſim, ut quidquam amplificandum eſt, breuiter narratur. hæc Trapezontius lib. 4. Petemus ut cognoſcant.] Aliàs. ignoſcant. *Diuiſione utemur.] Ea utemur cõmode, ſi naturam eius rei, quàm laudamus, diligenter quibus conſiſtat, cõſiderabimus. Non. n. oportet, ut plurimi putant, quoniam omnis demonſtratio aut ex rebus, quas externas appellãt, aut ex ijs quæ corpori aut animo attribuũtur, in has partes ſemper orationẽ diſtribuere. Nam & faſtidium auditoribus pareret, ſi ſæpius fieret: et ignorantiæ uitiũ non uitaret, ſi quis rei naturam relinqueret, & his cõmunibus ſemper eſſet occupatus. Quare optimũ factu erit, cũ omnia, quibus facile abſolui poſſit cauſa, cõſiderauerimus, ea reducamus in pauciſſima quædã genera. Vt ſi poeta aut orator laudãdus eſt, dãda eſt opera ut intelligamus, quibus rebus poeta eximius, aut eloquentiſſ. orator ad tantã facultatem profectus ſit, quæ omnia ad quàm pauciora maxime poſſumus, reducemus. Deinde unũquodque eorũ, ſi in plura diuiditur, ſuis locis diſtribuemus. Sic pro Pomp. fecit Cicero, in qua ſummas imperatoris laudes perſecutus eſt. Vide Trapezontium. *Quomodo ab animo tractata ſint.] Huc faciunt quæ ſcribit Fabius. Omnia, inq̃t, quæ extra nos bona ſunt, quæq́; hominibus forte obtigerunt, non ideo laudantur, q đ habuerit quis ea, ſed quod his honeſte ſit uſus. Nã diuitiæ, & potentia, & gratia, cum plurimum uirium dent in utranque partẽ, certiſſimum faciunt morum experimentum. Aut. n. meliores propter hæc, aut peiores ſumus. Animi ſemp uera laus eſt. Sed nõ unus p hoc opus uia ducitur. Nãque aliàs ætatis gradus, geſtarumq́; rerum ordinẽ ſequi ſpecioſius fuit: ut in primis animi laudetur indoles, tum diſciplinæ, poſt hoc operum. i. factorum dictorumq́; contextus. aliàs in ſpẽs uirtutum diuidere laudẽ fortitudinis, iuſtitiæ, continentiæ, cæterarumq́;, ac ſingulis aſſignare, quæ ſecundum quanque earum geſta erunt. Hæc ille. Ab extremis rebus.] Miror aũt cur non addat & nomen, ut Cato ſapiens: & notionem, ut Græcus: & patriam, ut Athenienſis: affectionẽ, ut equorum, canum, armorum: ſtudium, ut medicus, orator: conditionem, ut ſeruus, addictus: cõditionem aliã quæ ad liberos ſpectat, ut nupta, adoptiuus, abdicatus, et cæteras circũſtãtias, quæ ſubinde oratori aptiſſima uel ad laudẽ uel ad uituperationẽ argumẽta ſubminiſtrant. *Cõcluſionibus breuibus p enumerationẽ.] Id eſt, ut breuiter quæ in tota oratione dicta ſunt colligãtur. Nunc abſoluta nobis.] Tranſitio ad alia præcepta. *De diſpoſitione.] Vide Quintil. lib. 7. cap. 1. & ult. Trapezontium lib. 4. Rodolphũ lib. 3. cap. 6. & Eraſ. 2. de Copia, cap. ultimo. Ab inſtitutione artis profecta.] Quam hic uocat artis inſtitutionem, Cic. de Orat. 2. naturam, et naturalem ordinem appellat, his uerbis: Nam ut aliquid ante rẽ dicamus, deinde ut rem exponamus, poſt ut eam probemus noſtris præſidijs confirmandis, cõtrarijs refutandis, deinde ut concludamus, atque ita peroremus, hoc dicendi genus natura ipſa præſcribit. Quam uero hic diſpoſitionem, ad caſum temporis accommodatam Cicero, quæ ex oratorũ iudicio et prudentia cõparatur, hoc eſt, artificioſam, quod utilitatis neceſſitate hic ordo ſeruari non põt, appellat. *A' literarum recitatione.] Vt ſi quis Lentulum accuſet, quod Allobrogũ legatos ad coniurationem inuitauerit, & literas ab eo legati miſſas habeant. *Si narratio parum probabilis.] Exemplum habes in Miloniana. Tranſlationibus partium tum uti.] Aliàs, ſæpe uti. *Tanquam inſtructio militum.] In acie. n. non tam refert, quantis copijs dimices, quàm quo cõſilio inſtructis ac diſpoſitis: ita in oratione ſummũ eſt, non quàm optimis uti argumentis, ſed quàm aptiſſime diſpoſitis. Proinde non contẽnendum eſt artificium diſpoſitionis. Ea. n. ut Cicero 2. de Orat. ait, tantum poteſt in dicendo, ut ad uincendum nulla plus poſſit. *De pronun-

clatione:] Lege Cicer. 3. de Orat. Fabium lib. 11. cap. 3. Fortunatianum lib 3. Trapezontium lib 4. Habet, inquit Fabius, pronunciatio miram quandam in orationibus uim ac poteſtatem. Nec.n. tam refert, qualia ſint quæ intra nosmetipſos compoſuimus, quàm quo efferantur. Nam ita quiſque, ut audit, mouetur. Quare nec probatio ulla, quæ aliquo modo uenit ab oratore, tã firma eſt, ut non perdat uires ſuas, niſi adiuuetur aſſeueratione dicentis. Affectus quidẽ langueſcant neceſſe eſt, niſi uoce, uultu, totius prope habitu corporis inardeſcãt. Documẽto ſunt uel ſcenici actores, qui & optimis Poetarum tantũ adijciunt gratiæ, ut nos infinite magis eadem illa audita quàm lecta delectent. &c. Pronunciationem multi maxime oratori utilem dixerunt eſſe.] Ob Demoſthenis dictum; qui primas, alteras, et tertias, hoc eſt omnia, pronũciationi tribuebat. Hanc Cicero ubique actionem appellat, quod hæc ſola ſit, quæ orationis ueluti uita uocitata eſt, ut teſtatur Aſconius. Hoc aũt ſupra modum admiror, quod ordinem naturalẽ in partibus docendis non obſeruauerit: cum neminem lateat, hanc natura ſua poſtremã eſſe tradendam, quod reliquas omnes partes pronunciatio ſubſequatur. Niſi forte ob id factum eſt, aut quod integrũ elocutioni librum dedicauerit, aut quia & ipſe uoluerit non exiguam huius partis demõſtrare dignitatem. *Ad ſenſus noſtros.] Rerum omnium quædam ad intelligentiã, quædam ad ſenſum referuntur. Illæ ad intelligentiã ſpectant, quæ doceri uerbis poſſunt, ut grammaticarum. Illæ uero ad ſenſum, quas uerbis docere ſatis non eſt, niſi alicui ex quinque ſenſibus ſubijciãtur, ut Citharizare. Figura uocis.] Quæ eadem & bonitas. *Ratione & induſtria.] Ratio ad præcepta refertur, induſtria ad exercitationem. Notandũ hic, quod & Fabius admonet, in pronũciatione eſſe primas partes naturæ. Nam certe bene pronunciare non poteris, cui aut in ſcriptis memoria, aut in ijs quæ ſubito dicẽda erũt, facilitas prompta defuerit, nec ſi inemẽdabilia oris incõmoda obſtabunt. Corporis etiam poteſt eſſe aliqua tanta deformitas, ut nulla arte uincatur. Nos igitur, inquit Fabius, de eo loquamur, cui non fruſtra præcipitur. Quapropter de magnitudine uocis.] Quam alij claritatem appellant. Altera cura comparatur.] Eam autem curam triplicem eſſe aiunt, qua ſcilicet uocem bonam alimus, qua cuſtodimus, & qua reſtituimus. Alimus eam, ſi mox à ſomno exigua ambulatiuncula corpus exercitemus: ut ſi quid crudi adhuc inſideat, id omne deducatur. Poſt id mox ad ſtudia nos cõferre debemus, nec mox tũc ſcripturi ſumus, ſed prius aliquid excite, uel cum leni murmure legemus: tũ deinde ſcribemus, ſed uoce ſubmiſſa, nõ clara, ut quidã. Poſtea ad curã uocis nos transferemus, ut ſedendo uerſus paucos pronunciemus. Cuſtoditur aũt uox, ſi quoties declamãdum fuerit, cum per occupationes liceat, aliquid ante pronũcies, quo uocis itinera præmollias. Si uero ſubito dicendũ ſit, hoc ipſum in actionis moderatione conficies, ut in principijs uox tua ſubmiſſa ſit, deinde ſenſim ſe intendat. Hic etiam ſtomachi curã habere conuenit, ut eiuſcemodi cibi genere utare, quod facile concoquatur. Summopere autem à frigida potione tibi caueas, qua nihil inimicũ magis tracheæ arteriæ medicorum filij tradidere. Calidus aũt potus arteriam aperit, ut facilius uocẽ transmittat. Reſtituitur uox, ſi leuiter uitiata fuerit, acrioribus cibis, quibus ſi quid obſtat uoci perrũpatur: quare iubẽt, experrectos ſorbere aliquid aceti acrioris. Quod ſi uehementer uox fracta fuerit, reſtituemus eã ſiti, ut eius itinera ſiccentur. Item frequẽti ambulatione, ut humores nimij ad inferiora ex ſuperioribus deuocentur. Hic etiam ab uino omni abſtinebimus, quoniã uoci læſæ eſt infeſtiſſimum. Vtemur aũt cibis quàm poteſt fieri leniſſimis. Hæc de uocis cura plerique ſcripſerunt: quæ ob id adiunxi, ut admonerem ſtudioſos, & rõnem oſtenderem, qua ratione uocis curam, rei ſanè maxima, habere debeant. *Qui non inſcij, &c.] Medicos intelligit, aut potius φωνασκοὺς, id eſt, formandæ uocis magiſtros, quales apud antiquos fuerunt, quorũ ars φωνασκικὴ à Theophraſto dicitur: qui tamen hodie non inutiles, ut opinor, eſſent, ijs qui cauſas in foro agũt, aut quibus in magna hominum celebritate aliquando dicendum eſt. *Si quam maxime ſedata.] Docet quo pacto in principio, medio, & fine orationis pronunciare debeamus, ut firmã uocem conſeruemus. Arteria eſt conceptaculũ ſpiritus naturalis, mixti confuſiq; cũ ſanguine, in quo plus ſpiritus eſt, minus ſanguinis. Gell. lib. 18. cap. 10. Interuallis.] Id eſt, mora & ſpatio longiore. Meminerimus tamen nõ tanta mora utendum eſſe, ut noſtræ uideamur orationis obliti, & dum eam ad memoriã reuocemus, diu cõſiſtamus ſilentes: quo nihil deformius. Et uulnus arteriæ.] Alias, & uulnerantur arteriæ. *Sæpe rerum natura.] Oſtendit præcepta, quæ ſuperius dedit, non ad conſeruandã tantum uocis firmitudinem, ſed ad delectationem etiam pertinere. *Vtile eſt ad firmitudinem.] Primum præceptum repetit. *In extrema oratione continenti.] Id eſt, æqualis, & uno ſpiritu prolata. *Remedio eſt uoci.] Id eſt, uocis firmitudinem conſeruat. Mollitudo igitur uocis.] Hæc eadem & ſuauitas. *Sermo eſt oratio, &c.] Sermo quotidianis & uſitatis uerbis conſtat, uoce quammaxime moderata. Vnde editi ab Horatio Satyrarum libri, Sermones inſcribuntur, quod uerbis penè uulgaribus ille poeta utitur, & ſerpere humi, quod ipſa uidetur exigere materia. Quid.n. illa oratione in ipſo ſtatim principio remiſſius? Qui fit Mæcenas, &c. Conuenit ſermo in exordijs. ut pro Archia: Si quid eſt in me Iudices, quod ſentio quàm ſit exiguum, aut ſi quæ exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter uerſatum, &c.] *Contentio.] Contentionis exemplum, Ilioneus apud Virgilium.

Quod genus hoc hominũ? quæue hunc tam barbara morẽ
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ?

*Demonſtratio.] Demonſtrationis exemplum, ex Miloniana: Satis eſt quidẽ in illa tam audaci, tã nefaria bellua docere, Magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitam, magnas utilitates fuiſſe, &c. *Contentio diuiditur in continuationem.] Contentionis per continuationẽ exemplũ, pro Sylla. Quid ſi hoc non poſtulo, ſi ille labor meus priſtinus, ſi ſolicitudo, ſi officia, ſi opæ, ſi uigiliæ deſeruiunt amicis, præſto ſunt omnibus, ſineq; amici in foro requirũt ſtudium meũ, neque reſp. in curia, &c. Aliud, Contẽtionis per diſtributionem, in Verrem: Illud uiris fortiſſimis iudicarunt dimittere de ſumma non potuiſſe, te mulieri deterrimæ recte remiſiſſe ſenatores iudicabãt. Ille de quo lege Po. Ro. iuſſerat, ut ipſius uolũtas poſſet, & eſſes pro lege, tamen uno in hoc genere ueterũ religione legum reprehẽditur: tu qui omnibus legibus implicatus tenebare, libidinem tuã tibi pro lege eſſe uoluiſti. *Narratio.] Narrationem non ſolum eam intelligimus, quæ orationis pars eſſe dicitur, ſed quidquid aut tanquã geſtũ, aut quod fieri debeat, in alijs quoq; partibus orationis exponitur, hac narrationis pronũciatione proferendũ putamus. Exempla uide apud Trapezontium. *Ad tragicam.] Hac qualitate nobis pronuncianda eſt, quæ de natura rerũ, quæ de moribus aut rep. habetur oratio, & omnis earum rerum expoſitio, quibus eius ipſius, qui dicit, uirtus quædã et dignitas aperiri uidetur: ut illud pro Archia: Nullam.n. uirtus aliam mercedem laborum periculorumq; deſiderat, præter hanc laudis & gloriæ, &c. Mæſte hilare.] Aliàs, mæſte, hilariter, &c. Vocem quoque iungere.] Aliàs, uocem quoque adaugere. Pudorem & acrimoniam.] Id eſt, ut neque inuerecundè nimis dicamus, ſed uehementia quadam, quæ tamen non excedat modum. *Venuſtatem.] Id eſt,

ne ſpecioſitas

ne ſpecioſitas quædam nimia ad faſtidium uſque ſpectantiũ accedat, ſi omnes perſequamur argutias, geſticulationes, delitiis, &c. Aut operarij uideamur eſſe.] E ργολάβοι, quos hiſtriones eſſe cõductitios ſcribit Athenæus, nẽpe qui hiſtrioniam quidem non facerent, ſed quoties opus eſſet operã ſuam hiſtrionibus collocabant. *Stantes in ueſtigio.] Stare in ueſtigio eſt, nõ adæquatis utrinque pedibus, promoto ac porrecto paulũ pede altero, ita ut impares ſint pedes, & paſſus fieri uideatur: in eodem loco conſiſtere, minimeq; corpore cõmoueri. Idem Fabius ait, dextrum pedem proferendum. *Leui dextræ motu.] Manuum geſtus neceſſarius eſt, ſine quo inanem & truncã actionem Fab. eſſe dicit. Nam cæteræ partes loquentem adiuuant, manus uero ipſæ penè loquuntur. *In ambulatione.] Quod modeſte tamen faciendum, ne ſi crebro diſcurſauerimus, tale quid in nos dicatur, quale à Flauio Virginio rhetore in quendam eius temporis antiſophiſtã dictũ eſt. de quo, quia crebro et inepte diſcurſaret, urbane Flauius interrogauit, Quot millia paſſuũ declamaſſet. Fab. Memoria utrum habeat quiddam artificij, &c. aliud dicendi tẽpus.] Quæſtionem eam ſatis uidetur explicaſſe in 2. de Oratore, ubi ex Simonidis inuento, & Sceptij Metrodori, Carneadisq; philoſophorum auctoritatibus, artificialem memoriã eſſe deſiniuit. Locos appellamus eos qui breuiter, &c.] Breuiter, hoc eſt, modicis interuallis. diſtantia.n. locorum notabilis, oẽm memoriæ coniunctionem diſſipat. Quod genus equi, leones, &c. Vides ut in imaginibus acres inſignitasq; collocet, quæ occurrere paſſim celeriterq; percutere animum poſſunt. quod ſanè Mnemoniſtarum inſcitiã arguit, qui uilibus, abſurdis, uulgaribus & contemptis imaginibus rẽ tractant. Loci.n. ceræ aut chartæ.] Hæc ex ſimilitudine Carneadis dicta ſunt, qui tanquã literis in cera, ſic ſe aiebat imaginibus in iis locis, quos haberet, quæ meminiſſe uellet, perſcribere. Idere ac proferre.] Aliàs, uidere ac proferre. Quare placet et ex ordine locos comparare.] Quia ſi loci eſſent confuſi inter ſe, uarietates imaginũ tolerari non poſſent: ſed uarietas formarum facit, ut inter ſe diſtincti ſint. Si in quinto loco manum auream, &c.] Propter numerum quinarium, qui digitis ſignificatur. Medico teſticulos arietinos tenentem.] Vide Politiani Miſcellanea, qui locum hunc exponit cap. 62. Iam domi ultionem Reges.] Obſcurum exemplum, quod per uerba memoratur. Primũ ultionem ſignificant manus ad cœlũ eleuatæ, & à ſummo Ioue uindictam implorãtes. Domi uero hic ſubſtituitur nomen aliquod propriũ, quod ſimilitudine literarũ affine ſit: ut Domitius Cauſidicus. Reges ſunt Martij Ro. dicti Reges. Sed ut ab ipſo uocabulo Regũ ad ſingularia nomina perueniam, hoc eſt, Agamemnonem & Menelaum, ſuppono duas perſonarum imagines, Aeſopum actorẽ tragœdiarum, qui ſolebat repræſentare perſonam Agamẽnonis, & Cimbrum hiſtrionem, qui Menelaum agere ſolebat. Sed ut dicebam, obſcurum eſt exemplum: quare aliud, & facilius, in uerbali imaginũ forma ponamus. Verbi gratia: Si uirginem uiolatã meminiſſe uoluero, in eo loco ponam uirgam quandã, & in hac uiolas. Cum igitur iam locos poſuero, in altero uiolam, uidebor quodãmodo uidere quaſi inſcripta. Nam & uirga erit litera, quæ admoneat uirginis: & uiola erit quaſi nota quædã, quæ admonebit uiolatam. At quod recens.] Aliàs, Itaque quas res ante ora uidemus, aut, &c. Sed aliquid notum agentes.] Aliàs, Sed aliquid nouum agentes. Scio pleroſque Græcos, &c. ut multorũ uerborum imagines conſcriberent.] Hoc ſanè ob id Græci fecerunt, quia uidebit maiorem eſſe uarietatem imaginum, quibus uerba ac dictiones meminiſſe uolumus, quàm rerũ. Nã res ſæpe una pluribus dicenda uerbis eſt. Quot aũt ſunt uerba, tot fermè imagines ſunt. Ergo, quia una res dicendo pluribus uerbis, & ſingula uerba ſuã habent imaginem, ſequitur maiorẽ eſſe oportere uarietatẽ imaginum in uerbis ac dictionibus. Sed Græcorum ſententiam in ea re non accepimus. Quia res de qua agitur, ſemper memoria ſeruanda eſt, uerba non item. Nam aliis uerbis eadem res agi põt, ſi ſententia forte exciderit. Si tenueris rem, adhuc cauſam agere poteris, etiãſi uerba non tenueris: quia uerba nõ ſemp eadẽ in cauſa neceſſaria ſunt: igitur maior eſt uſus rerũ, quàm uerborũ. Accedit ad hoc, quod pleraq; ſunt uerba, quibus nullas imagines applicare poterimus: quales ſunt articuli, ut, &, ac, ait: ſed & reliqua aduerbia cõiunctioneſq;. Pluribus uerbis ad eam te hortari, &c.] Quandoquidem ardua quædã, & uix maximis ingenijs imitabilia, de memoria Cicero ſcripſit, non inutile mihi uiſum eſt, ſi et aliã exercitationis memoriæ rõnem, à præclariſſimis rhetorum traditam ſubijcerem. Maximam itaque memoriæ partem, exercitationẽ & laborem recte dixerunt. Hæc aũt exercitatio commodius fieri non põt, quam primo in poematibus, deinde orationibus, poſtremo opibus durioribus. qualia ſunt ſcripta iuris, et ſimilia. Deinde ut uoce modica, et magis murmure ediſcamus: ea tamen rõne, ut ſæpe nos tentemus, an teneamus. ac ſemper ad uerbum ediſcendum eſt, ſi tẽpus permiſerit: ſin minus, res ipſas tenebimus, dehinc his uerba de tẽpore accõmodabimus. Obſeruandum aũt eſt in hac re, ne conſueſcamus nobis ignoſcere. nam & admoneri, et cum dicas ad librũ reſpicere, uitioſum eſt. Quod ſi aũt natura memoria durior fuerit, aut temporis ratio, & anguſtia non permittet, non te ad omnia uerba alligabis. Nam obliuio unius uerbi, aut deformẽ hæſitationem habet, aut etiam ſilentiũ inducet. In oratione aũt longiore ediſcenda, hoc præcipuum præceptum inuenio, ut per partes ediſcatur. Quoniã dandi ſunt quidã termini, ut contextũ uerborum, qui eſt difficillimus, cõtinua & crebra meditatio, partes deinde ipſas repetitus ordo cõiungat. Et his qui difficilius hæſerint aliquas apponemus notas, et eas ſæpe repetamus, & iiſdẽ chartis ediſcamus, quibus ſcripſimus. Optimum aũt mandandi aliquid memoriæ tempus eſt, ut noctu priuſquam ſomnum capias, ediſcas: quoniam nuſquam à uocatur intentio, & poſt iſtã cogitationem uel lectionẽ nihil amplius animo cogitamus, & ſtatim capimus quietem. Ne aut tuo ſtudio diffiſi.] Aliàs, Ne aut tu noſtro, aut noſtro ſtudio diffidere, &c. In animo frequentia.] Aliàs, in animo frequenti quod maxime, &c. *Libet adſcribere, quæ huc potiſſimum facere uidẽtur, memoriæ præcepta ex Fabio Quintil. in ordinem tamen ea atque compendium redacta, hoc modo.

1 Si lõgior complectenda memoria fuerit oratio, proderit per partes ediſcere, & hæ partes non ſint perexiguæ: alioqui nimis multæ erunt, & eam diſtinguent atque concident.

2 In his quæ ſcripſimus cõplectendis multum ualent, et in his quæ cogitamus continẽdis prope ſola, excepta quæ potiſſima eſt exercitatione, diuiſio & cõpoſitio. Nã qui recte diuiſerit, nunquam poterit in rerum ordine errare, quam Cicero memoriæ lumen ait. Etiam quæ bene cõpoſita erunt, memoriã ſerie ſua ducent. Nã ſicut facilius uerſus ediſcimus quàm proſam orationem, ita proſam uinctam quam diſſolutam.

3 Ediſcendum eſt tacite. Hæc uox ſit modica, et magis murmur.

4 Ediſcendum legendo. Nã qui legente alio ediſcit, in parte tardatur, quod acrior eſt oculorum quàm aurium ſenſus.

5 Subinde tentare te ipſum debes: quia continua lectio, & quæ magis & quæ minus hærẽt, æqualiter trãſit. In experiendo, teneas'ne, & maior intentio eſt, & nihil ſuperuacui temporis perit.

6 Semper ad uerbum ediſcẽdum eſt, ſi tempus permiſerit: ſin minus, res ipſas tenebimus. Nam ſi tempus nõ ſuffragabi-

tur, etiam inutile erit, ad uerba omnia ſe alligere, cũ obliuio unius eorum cuiuslibet, aut deformem hæſitationem, aut etiã ſilentium inducat.

7 Cauendum eſt in primis, ne nobis diſcamus ignoſcere. Ideoq; admoneri cum dicas, & ad libellũ reſpicere, uitioſum: q libertatem negligentiæ facit, nec quiſquam ſe parum tenere iudicat, quod ne ſibi excidat timet.

8 Ea quæ noctu meditamur, facilius ac firmius tenemus; quoniam nuſquam auocatur intentio: & poſt iſtam cogitationem uel lectionem nihil amplius animo cogitamus, & ſtatim capimus quietem.

9 Si quis tamen unam maximamq; à me artem memoriæ quærat, exercitatio eſt & labor, multa ediſcere, multa cogitare: &, ſi fieri pôt, quotidie, potiſſimum eſt. Nihil æque uel augetur cura, uel negligentia intercidit. Quare & pueri ſtatim quàmplurima ediſcant, & quæcunque ætas operam iuuandæ ſtudio memoriæ dabit. deuoret initio tædium illud, & ſcripta & lecta ſæpius reuoluendi, et quaſi eundẽ cibum remandendi. Quod & ipſum hoc fieri pôt leuius, ſi pauca primum, & quæ tædium non afferant, cœperimus ediſcere. Hæc ex Fabio.

Supereſt elegans etiam de memoriæ uſu locus apud Plut: περὶ ἀγωγῆς, quem hic quoque adſcribere haud alienum fuerit. ait enim.

Πάντων δὲ μάλιστα τὴν μνήμην τῶν παίδων ἀσκεῖν καὶ συνεθίζειν. αὕτη γὰρ ὥσπερ τῆς παιδείας ἐστὶ ταμιεῖον. καὶ διὰ τοῦτο μητέρα τῶν μουσῶν ἐμυθολόγησαν εἶναι τὴν μνημοσύνην, αἰνιττόμενοι καὶ παραδηλοῦντες, ὅτι οὕτως οὐδὲν γεννᾶν καὶ τρέφειν, ὡς ἡ μνήμη πέφυκε. Hoc eſt, Omniũ uero maxime puerorum exercẽda, conſueſcendaq; memoria eſt. ea. n. eruditionis ſiue diſciplinæ tanquam promptuarium eſt. Atque idcirco ſanè Muſarũ matrem eſſe Mnemoſinẽ fabulis prodiderunt, obſcure innuentes atque ſignificantes, nullam natura rem ita gignere atque alere, ut memoriam ſolere.

IN LIBRVM IIII. GYBERTI LONgolij annotationes, & Cl. Pontani Scholia.

Voniam in hoc libro.] Paraſceue, id eſt, præparatio quædam ad ſequentem quæſtionem, de exẽplorum uſurpatione. Oritur aũt hæc diſputatio à facto neceſſitatis, quod niſi defenderet, in nitio eſſe uideri poterat. Hoc itaque procemium contentioſum eſt, quo Græcorum ſuperſtitioſam curam in alienis exemplis probandis reprehendit. *Initio purgat ſe, quod præter quorundam morem proprijs ſit uſus exemplis, diluens quæ ab aduerſarijs obijci poterant. Eſt aũt tota hæc diſputatio in genere deliberatiuo. Cõſultorum. n. alienis'ne an proprijs exemplis, quæ dicuntur, cõprobari debeant. Argumenta à partibus honeſti ſumuntur, ut à prudentia. Item à conſuetudine, à decoro, &c. Neque ante rem.] Hoc eſt, cum ordinem obſeruauimus, ut quodque ſuo loco diceremus. Compluribus de cauſis putant oportere.] Didaſcalicũ ordinem ſeruat, ut aduerſariorum opinionẽ, rõnes, confirmationesq; prius ſupponat, q̃ ad deſtructionem & ſuam aſſeuerationem perueniat. Sic. n. facilius perſuadebit, et incidentes dubitationes oẽs tollere facilius poterit. Eſt aũt primum argumentum à dignitate ſumptum. *Prima aduerſariorum argumentatio eſt quadripertita: cuius propoſitio eſt, Meram eſſe oſtentationem cum præcepta de dicendi rõne, abs te tradita ſint, nolle adhibere ueterũ exempla, ſed potius propria fingere. Impudenter. n. & parum modeſte fit, ſi quis ſua duntaxat amet, uetera uero negligat. Deinde ſuperuacaneũ eſt, cum ex ueteribus abunde ſatis exemplorum ſuppetat, confingere noua. Præterea cum ueterum exempla teſtimoniorũ locum obtineant, recens aũt atque adeo abs te inuenta non eam habeant auctoritatem, illis uti præſtat quàm noſtris. Induſtriæ denique ſingularis argumentum eſt, ex antiquorum ſcriptis exempla collecta tuis præceptis ita poſſe accõmodare, ut hæc non temere edidiſſe uidearis. Vt. n. teſtimonium.] Ab exempli natura. Etenim neceſſe eſt.] Dilemma. Quid igitur ipſa auctoritas antiquorum?] Arguit rurſus ab utilitate, idq; imitationis facultate. Poſtremo hoc ipſum.] Ab eruditionis & ingenij admiratione. Hoc igitur ipſum.] Cõplexio. Hæc illi cum dicunt.] Confutatio. Captat aũt principio beneuolentiã ab aduerſariorũ falſa aſſeueratione, qui auctoritatibus plus quàm ueritati tribuebant. Diluit aũt ſingula capita, iuxta ordinem quo propoſita fuerunt. Quaſi ſi quis ad Olympiacum.] Confirmatio è ſimili. Quomodo Ladas aut Boius.] Ladæ & Boij inſignium curſorũ meminerũt apud Græcos Pauſanias, Athenæus, Lucianus: apud Latinos, Catullus Martialis. & Solinus cap. 5. Quid. n. ſibi uis.] Proſopopœia diſputantis. At exempla quoniam.] Aliud aduerſariorum argumentum, de teſtimoniorum ratione: quod diluitur ab interpretatione nominis diuerſa, & etymologia. At hoc ipſum difficile.] Ὑποφορά. Quid dicitis difficile?] Antypophora, quæ tractatur dilemmatica argumentatione. Multum eſt artificio ſuis.] Aliàs, Multo eſt artificioſius, &c. Contra ea quæ ab ijs dicuntur.] Tranſitio, ad reliquas obiectiones. Dicimus ergo eos omnes.] Propoſitio duplex. *Dicimus ergo eos.] Si ſumenda aliunde exẽpla ſunt, non à multis, ſed ab uno ſumenda eſſe dicit: deinde nullo modo ſumenda eſſe demonſtrat. Si concederem aliena oportere, &c.] Hæc argumentatio omnem imitationis ſpem & utilitatem ſubuertere conatur. Ergo ab uno ſumenda.] Tranſitio ad alteram propoſitionis partem. Primum omnium.] Confirmatio, à diſſimilibus uarijs. Iſti magiſtri.] Applicatio. Si qui ſe fontes.] Alia confirmatio, ab exemplo diſſimili. Chares à Lyſippo.] Ab Exemplo contrario. Huius aũt ſtatuarij meminit Plin. lib. 34. cap. 7. Præterea nec poſſunt.] Aliud argumentum à poſſibili. Poſtremo, hæc quoque res.] Arguit à neceſſario, non omnia exempla reperiri apud Latinos auctores. Nunc tempus poſtulat.] Epilogus diſputationis. Sunt igitur tria genera, tres dicendi figuræ. *Trium generum dicendi meminit Gell. lib. 7. cap. 14. Porrò graue, alij grande, ſublime alij uocant. Quibus aũt formulis oratio grandis cõtineatur, erudite, ut omnia, Hermogenes, & poſt hunc Trapezontius. *Nam quis eſt ueſtrum Iudices.] Oratio eſt in genere deliberatiuo. Conſulitur. n. eijciendus ex urbe ſit nec ne, is qui patriam hoſtibus prodere tentauit. Nam quis eſt ueſtrum Iudices.] Propoſitio, figurata interrogatione, quæ maxime rem urget. In ijs qui uiolaſſent.] Arguit à minore ad maius. eſt aũt amplificata argumentatio per ἄθροισιν uerborum ſtuprare, pulſare, necare. Atque in alijs maleficijs.] παράθεσις rerum per collationem. O feros animos.] Exclamatio indignationis plena. Quo pacto hoſtes.] Ὑποτύπωσις, quæ ſub oculos ponit incommoda proditæ hoſtibus patriæ. In mediocri figura uerſabitur oratio.] Aliàs, ratio. *In mediocri exemplum.] Conſtitutio eſt coniecturalis. Quæritur. n. ſponte'ne ſua ſociæ ciuitates populo R. bellum intulerint, an à Liuio Druſo concitatæ. Vide Florum lib. 3. cap. 18. *Virtute & induſtria.] Virtus ad uires, induſtria ad conſilia ſpectat.] *Hi cum ſe.] Argumentũ à ſpe perficiendi, quam oſtendit ſocijs eſſe nõ potuiſſe. *Cum non multitudinem.] Argumentum à facultatibus, quas non adfuiſſe indicat. Facultatum aũt nomine, commeatus, milites, duces, arma, &c. continentur. Quibus cum bellum gerimus.] Defenſio: Non ſumpſiſſe aduerſus Rom. Pop. arma, ſocios. Arguit autem ab anteactis, & officio ſociorum

rum. Aliud argumentũ eſt deliberatiuum, à tuto & poſſibili. Si cum finitimis.] Confirmatio à minore. * Exornatio eſt per comparationem à minori. Quæret aliquis.] Ὑποφορὰ aduerſariorum. Confutat aũt ab euentu et fine defectionis. * Quæ obijci poterant refutat. Nota aũt cõparationes: De finibus, non de imperio. alterũ minuitur, alterũ augetur. Nulla igitur.] Occupatio. Quid aliud.] Altera occupatio. Nam ut forte hic, &c.] Narratio ſimplex rei geſtæ, nullis grandioribus aut mediocribus figuris ornata. Exercitatus ſu.] Aliàs, exercitus ſit. Eſt aũt cauendum:] Vitia abutentium figuris dicendi. Si ſuffulta nominabitur.] Aliàs, Sufflata legitur et in quibuſdã antigraphis, Subſultã: quod non diſplicet. Quẽadmodum. n. res quæ inflantur, ſubſultant, & ſupra quàm natura decet attolluntur, ita etiam oratio. Si praeceps in Neptunias, &c.] Hæc figura per circũlocutionẽ, quia poetica eſt, & incerta pro mari, non conuenit omnino orationi ſolutæ. Montes aũt belli, & campos pacis dupliciter aliunde trãſlata ſunt, pro fluctibus & trãquillitate. nec metaphora hæc neceſſaria eſt, nec uenuſta, nec intentionẽ declarãs: quæ ſunt tranſlationis cauſæ principales. Barbariſmus eſt.] Hoc ipſo uocabulo quidam leuiter conuincere ſtudent, non eſſe hoc Cicer. opus, quod A. Gellius tradiderit, Latinos ea uoce ante ſua tempora non uſos. O Tite tute, &c.] Sic, Soſia in ſolaria ſoleas farciebat ſuas. * Hæc & in uerborum & ſententiarum exornationem, &c.] Tres ſunt figurarũ ordines. Primus ad dictionẽ pertinet, quale eſt hoc, Pierides uos hæc facietis maxima Gallo, Gallo cuius amor tãtũ mihi creſcit in horas. eſt. n. dictionis repetitio, quæ paulo illuſtriorẽ reddit orationem. Secũdus ordo pertinet ad orationem, ita ut oratio figuretur tantũ, non etiã addatur aliquid, quo corpus orationis creſcat. Huiuſmodi ſunt interrogatiões; nihil. n. ad orationis corpus interrogatio facit, tantum figurat modũ orationis, ut uehemẽtius uideatur dici, quàm ſi ſimpliciter ſine interrogatione efferretur. Vehementius. n. eſt, Quò me uertã? quàm non habeo quò euadam. Tertius ordo ſic ad orationẽ pertinet, ut non ornet tantũ, ſed augeat quoq; orationis corpus, põſsq; eximi orationi, qualis eſt Diſtributio Rẽp. læſit, ſenatum uiolauit, equitum ordinem adflixit, plebis opes diripuit. Huiuſmodi figuris oratio augeſcit. Atque hinc facile apparet, quõ numeret exornationes Cicero, aut quõ Fabius. Cicero. n. duos priores ordines complectitur exornationibus uerborũ, & tertium ordinem uocat exornationes ſentẽtiarũ. Quintil. duos priores ordines tantũ pro ſchematis ſeu figuris (non aũt nunc ſeparo Tropos) habet: tertium ordinem non numerat inter ſchemata, ſed partim inter amplificandi formas, partim uult argumẽta uocari. Hæc ex Melanchthone. Eſt aũt hoc quidem Tropi & ſchematis diſcrimẽ. In tropo mutatur ſignificatio: in figura non, ſed tantũ uariatur eius inflexio, aut in oratione cõpoſitio: ut, quo de. aut cum eloquendi forma mutatur, Quid nõ mortalia pectora cogis? Nã hoc aliter effertur, quàm ſi dicã, Nihil non cogit habẽdi cupiditas.

* Repetitio.] Rufiniano & Aquilæ dicitur ἐπαναφορά: Alexander Sophiſta uocat ἀναφοράν. Quintilianus eam inter ſpẽs τῆς πλοκῆς numerat, πλοκὴν quidam uocant. de ea ex Hermogene Trapezont. lib. 5. ubi de pulchritudine orationis, quo in loco et quid diſcriminis inter παρίσωσιν & epanaphoran ſit, explicatur. Repetitionis etiam ſpecies eſt, Rutilio & Alex. quoties uaria uerba, eandem tamen uim inter ſe habentia, in principio cõmatum aut membrorum ponuntur: ut, Dolui Quirites, ubi illũ clãdeſtinum hoſtem intra murum uidi. Aegre tuli, quod domini ueſtri facilitatẽ unius fallacia tentatam intellexi. Commouit me, quod in accipienda iniuria pleroſq; lætitiam oſtentantes cognoui. ἐπιβολὴν quidam uocant.

* Conuerſio.] ἐπιφορὰν Rutilius, ἀντιστροφὴν Aquila uocat:

* Complexio.] Ab Aquila dicitur συμπλοκή, à Rutilio κοινότης. Porrò cũ ea quæ in ſuperiori mẽbro poſtrema ſunt poſita, in poſteriore prima repetũtur. Aquilæ uocatur ἀναδίπλωσις, ut eſt illud Terent. Negat Fanniũ eſſe hanc ſibi cognatam Demipho, hanc Demipho negat eſſe cognatam. Huc etiam referẽda eſt, ἐπανάληψις, de qua Rutilius. Eſt & alia repetitionis ſpecies, quam παλιλογίαν dicunt. Hæc repetitio eodem uerbo, aut nomine non diuerſa uult intelligi, ſed idem quod ſignificauit, efficere uehementius: ut, Tu tu Antoni Cæſari omnia permiſcere cupienti cauſam belli ciuilis dediſti. In ploce contra, quã Copulationem uertunt, à Rutilio uero διαφορὰ dicta, idẽ uerbum aut nomen his cõtinuo poſitum diuerſa ſignificat: ut eſt illud, Sed tamen ad illũ diem Memmius erat Memmius. Ita. n. hoc bis poſitum eſt, ut ſuperius quidem nomen tantum hominis ſignificet, poſterius uelit intelligi eundẽ, qui ſemper fuerit, ac ſui ſimilẽ. Plura apud Romanũ Aquilam de his habes. πολύπτωτον etiã huic ordini adnumerari põt. Fit autem, cũ plures ſententias alio atque alio modo efferimus. ut, Pater hic, tuus nunc denique eſt, ut egeſtatẽ tuã debere alere uideatur. Patrẽ nunc appellas, quem prius egentem auxilio tuo, ut alienũ deſeruiſti. Patri tu filius es ad potiundas opes, cuius ad ſenectutẽ uiolandam crudeliſſimus hoſtis fuiſti. Nimirũ nullo cõſilio filios procreamus, nam maiorem partem ex illis doloris & contumeliæ capimus, Verum hoc ſchema ab auctore noſtro infra inter ſpecies agnominationis enumerabitur. * Traductio.] Ἀντανάκλασις Fabio, ἀνάκλασις Rutilio, alijs πλοκή. Sunt qui ταυτολογίαν uocant, ut eſt apud Quintil. lib. 8. ca. 3. id eſt eiuſdẽ uerbi aut ſermonis iteratio, quanquã nõ magnopere ſummis auctoribus uitata. Interim uitium uideri põt, in quod ſæpe incidit etiã Cicero, ſecurus tã paruæ obſeruationis. ſicut hoc loco: Nõ ſolũ igitur illud iudiciũ iudicij ſimile iudices nõ fuit. &c. * Qui nihil habet in uita, &c.] Exempla hæc ad ſecundã ſpẽm τῆς πλοκῆς pertinẽt apud Fabium. li. 9. * Ex eodẽ genere exornationis.] Paranomaſiæ affinis eſt hæc exornatio, de qua inferius. * Contentio.] Huius ſpẽs enumerat Fab. lib. 9. cap. 3. Cõtrapoſitũ, inquit, uel ut quidã uocant, cõtentio. (ἀντίθετον dicitur) nõ uno fit modo. nã & fit, ſi ſingula ſingulis opponũtur, ut, Vicit pudorẽ libido, timorẽ audacia. & bina binis. Nõ noſtri ingenij, ueſtri auxilij eſt. Et ſententiæ ſententijs: Dominetur in cõcionibus, iaceat in iudicijs. Cui cõmodiſſime ſubiungitur & eã ſpecies, quam diſtinctionẽ diximus: Odit Po. Ro. priuatã luxuriã, publicã magnificentiã diligit, &c. Diligenter de hac exornatione Rutil. lib. 2. * Exclamatio.] Ἐκφώνησις græce dicitur. Figura eſt augendis affectibus accõmodata Fab. lib. 9. Huc pertinẽt imprecationes, ut O ſcelus ò portentũ in ultimas terras exportandũ. Græci, ut eſt apud Aquilã, uocãt ἀρὰν. Huc item refer δείνωσιν, quã obteſtationẽ uertit Aquila, qua ſcilicet deos oramus aut homines: Per ego has te lacrymas, dextramq; tuã. Itẽ ominationes: Turno tempus erit, magno cum optauerit emptum Intactũ Pallãta. His et cognata eſt Adhortatio, προτροπὴ Rufiniano dicta: Nũc nunc inſurgite remis, Hortor uos ſocij. Sed de his in Pathopœia. Huc adde, ſi libet, obiurgationẽ, quã Aquila uocat ἐπίπληξιν ſiue ἐπιτίμησιν, Nõ ego te uidi Damonis peſſime caprum. * Interrogatio.] Cum aut noſcendi gratia interrogamus, aut arguẽdi cauſa percõtamur. Interrogatio figuræ nomen non obtinebit. At ea res utrocunque modo dicatur, etiã multiplex habet ſchema. Simplex eſt, ſic rogare: Sed uos q tandem, quibus aut ueniſtis ab oris? Figuratum aũt, quoties non ſciſcitãdi gratia aſſumitur, ſed inſtãdi: Quid tuus ille Tubero diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? Et, Quo uſque tandem abutere patientia noſtra Catilina? Quanto enim magis ardet, quàm ſi diceretur, Diu abuteris patientia noſtra. Interrogamus etiam quod negari non poſſit: Dixit ne tan-

dem cauſam Falcula? Aut ubi reſpondendi difficilis eſt ratio, ut uulgo uti ſolemus, Quomodo? Qui fieri pōt? Aut inuidiæ gratia, ut apud Senecam Medea: Quas peti terras iubes? Aut miſerationis, ut Sino apud Verg. Heu quæ me tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt Accipe? Aut inſtādi, auferēdæ ue diſſimulationis: ut Aſinius: Audis ue, furioſum nō officioſum teſtamentū reprehendimus Reliqua ex Fab. lib. 9. cap. 2. Cic. 3. de Orat. Diſcrimen eſt inter hæc, Et rogatio, inquit, atq; huic finitima quaſi percunctatio. Inter πῦσμα, id eſt quæſitum, & ἐρώτημα. i. interrogatū id eſt diſcriminis, Aquila teſte, quod ad interrogatum una uoce tantum reſponderi pōt uel à negante, uel à confitente. quæſito aūt occurri non niſi pluribus poteſt, hoc eſt quoties multa rogantur: ut, Qua igitur ratione bellum geremus? quæ auxilia nobis parata erunt? quis erit, qui ſubuenire uelit, cum tā acerbe ſocios tractauerimus? Vide Rufinianum lib. 3. *Ratiocinatio.] Fabius ratiocinationē ſub interrogatione comprehendit. Cæterum, inquiens, et interrogandi ſeipſos & reſpōdendi ſibi ſolent eſſe nō ingratæ uices, ut Cicero pro Ligario: Apud quem igitur hæc dico? Nēpe apud eū, qui cum hoc ſciret, tamen me anteq̃ uidit, Reip. reddidit. Iulius Rufinianus tum ἀπόφασιν, tum αἰτιολογίαν uocat. Ab hac eo tantū differt προκατάληψις, quod illa fit ferè cum interrogatione, hæc ſine interrogatione. Exēpla habes apud Rutiliū initio libri prioris. Vocatur & à quibuſdā αἰτιολογία, cū ſimpliciter cauſam recitamus. uerum hæc figurata nō eſt. Quare melius ſchema hoc definit Rutilius, quidd ait effici rōne breui & ſententioſa, ita ut quod dubiū eſt uiſum, ad certā fidem adduci uideatur: Etſi acerbum nobis, quod dicturus ſum uidebitur, tamen æquo animo audiendum. Nā ferè cōſilium uerum, quod initio auditu graue eſt, in poſterum cognita utilitate fit iucundum. *Sententia.] De generibus ſententiarum Fab. lib. 8. cap. 5. Eraſ. in 2. de Copia cōmentario. Trapez. quædam lib. 5. ubi de Magnitudine orationis. Eſt & ſententiæ genus quod Plutarchus, ἐπιφώνησιν, alij ἐπιφώνημα, Fabius acclamationē uocat: ea eſt rei narratæ uel probatæ ſumma acclamatio. Narratæ, ut apud Verg. Tantæ molis erat Romanam condere gentem. Probatæ: Facere. n. probus adoleſcens periculoſe, quàm perpeti turpiter maluit. Nec tamen quoduis epiphonema continuo ſentētia eſt, etiam ſi plerunque eſt. Verum quidquid in clauſula argute aurē ferit, ἐπιφώνημα dici pōt. quod genus proprium eſt epigrammatis. unde apud Martialē ſæpenumero carmen epiphonemate clauditur. Vtitur & Val. Max. frequenter hoc genere. itē Seneca. Eſt & Noema ſententiæ genus, alludens ad ſententiā aut locum cōmunem: non effert tamen ſententiā generaliter, ſed uerba ſumit ex loco cōmuni, quæ ad præſentē cauſam accommodat, ut recte ad locum cōmunem alludere intelligatur: ut, Dignus erat Socrates ut Periclis eloquētiā haberet: ſcilicet intelligitur, ut ſe defenderet innocēs. Ouid. 13. Metam. Fortiſq; uiri tulit arma diſertus: Bene collocaui beneficiū, cum in uirū optimum, cum in hominē gratum contuli. Inſunt quædā latētia enthymemata. Et profecto danda eſt opa, ut oratio abūdet huiuſmodi uerbis ſententia tinctis, ut Fabius ait. Eraſ. D. Ambroſium cōmendans: Vix alius, inquit, crebrius aut frequētius utitur ſententiarū genere quas appellant νοήματα, in quibus latet aliquid arguti ſenſus, quod cū nō exprimatur intelligitur, ob hoc ipſum gratius, quia dictum obſcurius, &c.

*Sententias interponi raro.] In hoc genere, inquit Fab. cuſtodiendū eſt, & id quidem ubique, ne crebræ ſint, ne palā falſæ: quales frequēter ab ijs dicūtur, qui hæc catholica uocāt et quidquid pro cauſa uidetur, quaſi indubitatū pronūciāt. Et ne paſſim, & à quocunque dicantur. Magis. n. decet eos in quibus eſt auctoritas, ut rei pōdus etiā perſona cōfirmet. Qui enim feras puerū, aut adoleſcentulū, aut etiā ignobilē, ſi indicet in dicendo, & quodammodo præcipiat? *Qui adoleſcentium peccatis, &c.] Exemplum illud non admodum arridet Eraſmo. Tale igitur ſubſtituit, Iuuentutē decet induſtria. Adijcitur ratio: Nā turpe ſit eas dotes, quas natura ad bonas artes cōparandas illis animis attribuit, in otio fœdiſq; uoluptatibus cōſumere. At ſenectutē opulentia decet. Huic quoq; ſubijcitur ratio. Vt ætas naturæ præſidijs deſtitutior exterarū rerum adminiculis utcūque fulciatur. Nam neceſſe eſt animo eum comprobet.] Alias, eam. Contrarium eſt, &c.] Contrarium Græci ἐναντίωσιν, contentionem ἀντίθετον καὶ ἀντίθεσιν, cū differentia tamē aliqua dicunt. *Contrarium.] Ἐναντιότης græce dicitur, Fabio teſte. À contentione uero hoc differt, quod hic ſemp duobus propoſitis alterū alterius infirmatione probatur, quod in cōtentione non eſt neceſſe. *Et abſolutam concluſionem.] Hinc inter figuras ſententiarum enumerat Rufinianus enthymema, quoties ſcilicet plodus orationis ex contrarijs ſententijs adſtringitur. *Membrum.] Membrū, inquit Fab. lib. 9. cap. 4. eſt ſenſus numeris concluſus, à toto corpore abruptus, & per ſe nihil efficiens. Id. n. O callidos homines, perfectū eſt: at remotum à cæteris, uim non habet, ut per ſe manus, & pes, & caput. Quādo ergo incipit corpus eſſe? cū uenit extrema cōcluſio. Quem quæſo noſtrum fefellit, id uos ita eſſe facturos? quā Cicero breuiſſimā putat. Itaque ferè inciſa & mēbra mixta ſunt, & concluſionē utique deſiderant. Membrū κῶλον Græci uocant, de qua lib. 5. Trapezont. ex Hermog. *Articulus.] Diſſolutionem Fab. lib. 9. cap. 3. uocat. apta eſt, cum quid inſtantius dicimus. Nam & ſingula inculcantur, & quaſi plura fiunt. Græci ἀσύνδετον appellāt. Rutilius διάλυσιν, alij διάλυτον. Plutarchus ἀσύνδετον γίνεσθαί φησι, οὐ μόνον τάχους, ἀλλὰ καὶ ἐμφάσεως καὶ ἀγωνιστικῆς χάριν. *Continuatio.] Species hæc eſt comprehenſionis. Vide Trapez. lib. 5. Pronūciatione aūt præcipue fieri ſolet, cum ſub uno ſpiritu oratio ipſa profertur. *Compar.] ἰσόκωλον. Rutilio dicitur. i. exæquatum membris. Fabius inter ſpecies ploces enumerat. *Similiter cadens.] Et hanc cum ſequēti inter ſpecies ploces numerat Fabius. ὁμοιόπτωτον græcis dicta, quam Rutilius in duobus uerbis eūdem habentibus caſum, aut eandē nouiſſ. ſyllabam, fieri ait. Ὁμοιοτέλευτον aūt minus euidens eſt quàm ſuperius, & minorem affert auribus iucunditatem, &c. *Agnominatio.] Παρονομασία uulgo, ab Aquila παρονομία uocatur. Fabius, & hanc inter ſpecies ploces reijcit. Huic cognata eſt commutatio, de qua infra. Venit à te antequam Roma uenit.] Aliàs, Venijt à te, &c. *Subiectio.] Trapez. lib. 3. & Eraſ. hanc inter argumentationū modos, quibus utuntur rhetores, ponunt. Reprehenditur aūt hæc argumentatio, ut & enumeratio, à qua nō multū differt, ſi aut aliquid prætermiſſum oſtēditur, aut infirmatur aliquid ex enumeratis. Periculoſus eſt hic dicendi modus. Nā cum locorum, temporū, rerumq; rōnes et cauſas omnes ante oculos ponas, facit nonnunquam, ut etiam quæ probabilia ſunt neceſſaria eſſe uideantur. Spēs ſubiectionis eſt forma illa reſpōdendi, quam ἀνθυποφορὰν uocat Quint. lib. 9. cap. 3. De qua et in Cōmentarijs linguæ græcæ Budæus. Rufinianus & Aquila ἀνταναγωγὴν, hoc eſt cōpenſationem. Ea fit, cum ueluti concedimus quiddā ab aduerſario propoſitū, ſed ſubijcimus aliud, quoad nos detorquemus aduerſarij obiectionē: ut, Incredibile eſt quod dico, ſed uerū. Diſcrimen inter ἀνθυποφορὰν, ἀντίθετον, & ἀντίθεσιν, uide apud interpretem Demoſth. in primam Olynthiacā. Huc refer ex Rufiniano σχέσιν & ἀνασκευὴν. ex alijs προκατάληψιν, Latinis præſumptionem dictam. Grandi ſponſione uinctus eſt.] Al. uictus eſt. Credo inimicum.] Aliàs, Cædo inimicum. Gradatio.] Climax Fabio Alij κλιμακωτὸν Rutil. ἐπιπλοκὴν uocat. Apertiorem habet artem, & magis affectatam, ideoq;

eſſe

eſſe rarior debet. Plura de gradatione Aquila. * Definitio.] De hac erudite Melanchthon in ſuis Rhetoricis. Laborum perpeſſione.] Aliàs, laborũ perpenſione. * Tranſitio.] Παραγραφὴ quibuſdam dicitur. De hac uide Quintil. lib. 9. cap. 2. Quando & cur ſit adhibenda, eleganter exponit Trapez. in cõmẽtario orationis pro Ligario. Proficit hæc aliquantum.] Prodeſt ad orationis claritatẽ & euidentiã. * Correctio.] Ἐπανόρθωσιν Rufinianus, & ἀφορισμὸν, uel διορισμόν. Rutil. μετάνοιαν uocat. Quin. lib. 9. emendationem. Occupatio eſt.] Ea Græci παράλειψις. Vocarunt & aliqui præteritionem. Eſt & occupatio, quam Græci προκατάληψιν, id eſt, præoccupationem appellarunt. * Occupatio.] À Cicerone dicitur Præſumptio. Græci προκατάληψιν uocant. Neceſſaria figura eſt, & ſingularem prudentiam requirit. Videndum eſt .n. quæ ſint hominũ tacita iudicia, quò propẽdeant animi, quid offendat, quid probetur. Vtimur igitur occupatione, cum emendamus aliquod dictũ, aut mitigamus, uel tecte uel palàm. Lege Rhetorica Ariſt. ad Alexandrũ. * Diſiunctio.] Diſiunctum, ſiue iniunctũ Aquila uocat, Rufinianus ὑπόζευξιν, ſubiunctionẽ, uel ſubinſertionem, uel ſubnexionẽ. * Adiunctio.] Ἐπιζευγμένον Aquilæ. * Conduplicatio.] Ἐπανάληψις Rutilio & Aquilæ, Cognitum eſt Rempub. uenalem te habuiſſe, cognitum eſt. * Interpretatio.] Συνωνυμίαν Aquila uocat, Quin. uerborum congeriem. Diſcrimen inter expolitionem & interpretationẽ habes apud Teapez. in Ligarianam. Parenti manus ſcelerate intuliſti.] Aliàs, attuliſti. * Cõmutatio.] Ἀντιμεταβολὴ Fab. lib. 9. cap. 3. A qua te ſuſpicione uel Coleri, uel Coleti grauiſſ. teſtimoniũ citra tuos mores, uel citra cuiuſquam teſtimoniũ tui mores abunde uindicant. * Permiſſio.] Permiſſionem Fab. lib. 9. cap. 2. uocat, cũ aliqua ipſis iudicibus relinquimus æſtimanda, aliqua nonnunquam aduerſarijs. Hanc Cõmunicationẽ alij, Græci ἀνακοίνωσιν nominant. Affinis eſt huic ἐπιμονὴ, de qua apud Rutilium. Pertinet huc ſuſtentatio, græcis dicta παράδοξον ſiue ὑπομονὴ, ut eſt apud Fabium & Rufinianum. Fit autem, cum nonnũquam cõmunicantes aliquid inexpectatum ſubiũgimus, aut cum ſentẽtia ſuſpenſa ſubijcitur aliquid contra expectationẽ auditoris, ſiue magnũ ſiue minus. ut pro Ligario, Hinc prohibitus nõ ad Cæſarẽ, ne iratus: non domum ne iners: non in aliquã regionẽ, ne condemnare cauſam illam quam ſecutus eſſet, uideretur in Macedoniam, in Pompeij caſtra peruenit. * Dubitatio.] Ἀπορία Rutilio, διαπόρησις Aquilæ, & alijs. * Expeditio.] Enumeratio Trapezon. & Eraſ. de Conſcribendis Epiſtolis, inter argumentationes rhetoricas ponitur. Expeditio eſt.] Hoc autem non tã ſchema eſt, quàm argumentationis genus, quod per enumerationem fieri dictũ eſt. Sed non erit tanquam in pleriſque.] Aliàs, Tam. Præciſio.] Græce ἀποσιώπησις. * Præciſio.] Ἀποδίωξις, uel ἀποπλάνησις Rufiniano. Reiectio eidem. cum ſcilicet eludimus aliquid ab aduerſario propoſitum, & ſignificamus uel indignum eſſe de quo dicatur, uel monemus ſeruaturos nos in alium oportuniorem locum. Hac de re quid attinet dicere, quãdo ad inſtitutum non ita multũ facit. Cicero: Quid .n. odiſſet Clodium Milo, ſegetem ac materiam gloriæ ſuæ? Huc referenda eſt & ἀποσιώπησις .i. reticentia, de qua apud Quintil. & παράλειψις, hoc eſt, Præteritio. * Nominatio.] Ὀνοματοποιΐα Græcis inter maximas habita uirtutes, nobis uix permittitur. Aegre illa, quæ πεποιημένα uocãt, quæ ex uocibus in uſum receptis quocunque modo declinãtur, nobis permittimus, qualia ſunt Syllaturit, proſcripturit, &c. Fab. lib. 8. * Pronominatio.] Ἀντονομασία, quæ aliquid peo nomine ponit, Poetis quoque modo frequẽtiſſima: & per epithetõ, quia detracto eo, cui opponitur, ualet pro nomine, ut Tydides, Pelides, &c. * Denominatio.] Μετωνυμία Fabio. Sed, ut ait Cicero, hypallagẽ rhetores dicũt. Vide Quint. lib. 8. cap. 6. Huius ſeptẽ ferè ſpecies faciunt. aut .n. inuentor ponitur pro re inuenta, ut Mars pro bello: aut quod continet pro eo quod continetur, Aphrica pro Aphris: aut locus pro eo quod eſt in loco, Cãpus pro Comitijs: aut poſſeſſor peo re poſſeſſa, Neptunus pro mari: aut ſignum pro ſignato, Toga pro pace: aut inſtrumentũ pro re quæ efficitur, Arma pro bello: aut res pro perſona cui conuenit, ut Scelus pro ſcelerato. Vide Strebæũ in Partitiones Ciceronis. * Circuitio.] Περίφρασις, circuitus loquendi, qui nonnunquam neceſſitatem habet, quoties dictu deformia operit: ut Saluſtius, Ad requiſita naturæ. Interim ornatum petit ſolum, qui eſt apud poetas frequentiſſimus, & apud oratores non rarus, ſemper tamen adſtrictior. Quidquid .n. ſignificari breuius poteſt, et cũ ornatu latius oſtẽditur, periphraſis eſt. Verum hæc, ut cũ decorũ habet, periphraſis: ita cũ in uitium incidit, περισσολογία dicitur. Obſtat .n. quidquid nõ adiuuat. Fab. lib. 8. cap. 6. Porro elegans eſt, cum fit notatione, de qua infra. Variandi rationes per periphraſim habes in priore de Copia commentario apud Eraſmum. * Tranſgreſſio.] Quæ peruerſione fit, ἀναστροφὴ dicitur: quæ tranſiectione, Hyperbaton, hoc eſt, conſtructionis perturbatio. Multa erudite Fabius lib. 8. c. 6. * Superlatio.] Hyperbole multos habet modos: de qua elegantiſſ. Quintil. in fine lib. 8. Huic oppoſita eſt μείωσις. Vtriuſque uariandi rationes habet Eraſ. in Copia. De hyperbole locus eſt elegans apud Senecam lib. 7. de Beneficijs, cap. 22. & 23. * Intellectio.] Συνεκδοχή. Hæc uariare ſermonem poteſt, ut ex uno plures intelligamus, parte totum, ſpecie genus, præcedentibus ſequẽtia, uel contra. Multa Fab. lib. 8. * Abuſio.] κατάχρησις. Differt hæc à tranſlatione. Abuſione .u. utimur, ubi nomen omnino deeſt: tranſlatione, ubi aliud eſt. Patribus onis lapidare, καταχρηστικῶς dicitur. Ita & Plin. lib. 9. Perequitantem, ait, in delphino. * Tranſlatio.] Μεταφορὰ, de qua copioſe Fabius lib. 8. cap. 6. tropus cum frequentiſſimus, tum longe pulcherrimus, ut indocti quoque & non ſentientes ea frequenter utãtur: tum ita iucunda atque nitida, ut in oratione quamlibet clara proprio tamen lumine eluceat. Cauendum uero ne ſit humilis, ſordida, maior, minor, diſſimilis, redundans, dura, poetica. Debet ea aut uacantem occupare locum, aut ſi in alienũ uenit, plus ualere eo quẽ expellit. Plutarchus enim ait ἐναργέστερον καὶ ἐνεργέστερον ποιεῖν τὸν λόγον. lege quæ ex 3. Rhetor. Ariſt. Sturmius in Partitiones Ciceronis collegit. Ea utimur, rei ante oculos ponendæ cauſa.] Hoc eſt, intentionis gratia. ſic enim δεικτικῶς loquuntur. * Permutatio.] Huius prima ſpecies ab auctore poſita, græcis dicitur ἀλληγορία, quam inuerſionẽ interpretamur. Vt Horat. O nauis, referent in mare te noui fluctus, ò quid agis? fortiter occupa Portum. totuſq; ille locus, quo nauim pro repub. fluctuum tempeſtates pro bellis ciuilibus, portũ pro pace & concordia dicit. Huius uſus eſt frequentior ænigmatis, ſentẽtijs prouerbialibus, ac prouerbijs. παροιμίαν enim Diomedes & Donatus allegoriæ ſpeciem faciunt. Altera ſpecies permutationis cõtinet & ironiam et antiphraſin. Εἰρωνεία è locutiuncula Saluſtiana commodiſſime exprimitur, cum aliud in pectore clauſum, aliud in lingua promptũ habemus, & ſententia enunciationis in contrariũ à uerbis accipitur: ut, Scilicet is ſuperis labor eſt. Rufin. Multis diſputat Fabius lib. 9. cap. 2. Ironiã aliquando ſchema eſſe, aliquando tropũ. Huius ſex ſpecies ennmerat Rufinianus: chleuaſmon, charientiſmum, aſtyſmum, diaſyrmum, exbutteniſmũ, & ſarcaſmum. Cleuaſmos ſiue epicertomeſis, cum aliquos amare oratione non ſine de riſu inſectamur: En agros, & quã bello Troiane petiſti Heſperiam metire iacens. Χαριεντισμὸς, ſiue ſcomma. Hac figura fit feſtiua dictio, cum amœnitate mordax. ut apud Ciceronem: Facit enim, ut uultum ipſius, & illam uſque ad talos demiſſam purpuram cogiteris. Quæ duriora r: ipſa ſunt, hac figura gratioſiſſ. uerbis molliuntur.

Terent. Bona uerba quæſo: cum piſtrinũ deprecaretur Dauus. quod Plato δυσφημεῖν dicit, primo de Repub. Ἀστεϊσμός, urbanitas, longe petitus locus eſt, adeoq; in expectatus de re aliqua abſurda: Atq; idem iungat uulpes, & mulgeat hircos. Διασυρμὸς fit, cum rem aliquam, aut perſonam eleuamus. Cicero: Sed repente tanquam epoto pharmaco factus eſt Verres, redit ad ſe, atq; ad ſuos mores. Aquila deriſionẽ, uel eleuationẽ uocat. Ea ſolemus etiam ludentes diſſoluere, quæ dicuntur ab aduerſarijs. Qualis eſt locus pro Murena in Sulpitium, totus de iure ciuili. Ἐξουθενισμὸς figura hæc fit, cũ rem aliquam extenuamus & contemptã facimus. Cato: Antiochus epiſtolis bellũ gerit, calamo & atramento militat. Σαρκασμὸς, hoſtilis deriſio. eadem uidetur eſſe cum Chleuaſmo: Meq; timoris Argue tu Drance. Ἀντίφρασις, unius uerbi eſt ironia: Bellũ minime bonũ. cum ſtolidũ & pinguem, acutum dicimus. * Diſtributio.] Μερισμὸς Rutilio, διαίρεσις Rufiniano: Cuius omnes corporis partes ad nequitiam ſunt appoſitiſſimæ, oculis ad petulantem laſciuiam, manus ad rapinã, uenter ad auiditatẽ, pedes ad fugã, prorſus ut aut ex hoc uitia, aut ipſe ex uitijs ortus uideatur. Vide Eraſ. 2. de Copia, ab initio. * Quæſitores.] Qui iudicio præerant, ut ex Aſcon. Budæus. * Licentia.] Παρρησία. Hac figura quoties utimur, inuitos nos dicere fingimus, ne magis confidentia quã dolore excitati uideamur. atque ita non fides, ſed odiũ iudicum conſequatur. Rutil. Vide Fab. lib. 9. cap. 2. * Hominem nefarium ampliaueritis.] Cum obſcura eſſet cauſa, & differretur, ampliari dicebatur, &, Amplius, pronunciari. Hinc ampliati rei, quorum damnatio differtur, aut quia coram ſiſtendi teſtes ſunt, & cum illis committendi: aut quia nondũ plane liquet aut de crimine, aut de pœnæ modo. Budæus ex Aſcon. & alijs. * Diminutio.] Λιτότης alijs, Eraſmo λιτότη dicitur. Quidã λεπτότητα uocant: ut, Munera nec ſperno. Rẽ magnam extenuat, modeſtiæ cauſa. Facit hæc figura, ut quod neceſſario dicitur, arroganter dictum uideatur, faſtidioſæ ſunt hominum aures, nec quidquam minus ferunt, quã ut quiſquã aliquid de ſe prædicet magnificẽtius. * Deſcriptio.] Deſcriptio, quæ rerum conſequentiã ponit ob oculos, nõ uideo quamobrem inter ſchemata ponenda ſit. Nã hypotypoſis eximia uirtus eſt orationis, ſed ad omne tẽpus pertinet, de qua mox dicetur. Acuens dentes multos.] Aliàs, inultos. * Diuiſio.] Cõplexio Latinis dicitur, Græcis διλήμμα, quo ſcilicet utrinque aduerſariũ rapimus. Plura de hac Trapezunt. lib. 3. Sin improbus, num commoueris.] Aliàs, non commoueris. * Frequentatio.] Quidam συναθροισμὸν uocant. Nil ea ferè aliud eſt quã probatio quædã περὶ πάντων. Vide ſupra lib. 2. circa decimum locum communẽ, qui alijs collectio καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους dicitur. Infeſtus cognatis.] Aliàs infeſtus in cognatos. Fortunæ familiares attenuatiſſ.] Alias, fortunæ familiaris rei, &c. In iſtum caſu cecidiſſe.] Alias in iſtum caſum. * Expolitio.] Etſi tam interpretatione quã expolitione eadẽ res ſit, & aliud atq; aliud dici uideatur, inter eas tamen id intereſſe putat Trapez. ut in interpretatione, quemadmodum nomẽ ipſum oſtendit, ad clarius deuenire plerunq; ſoleamus, & duorũ mẽbrorũ numerũ excedere non debeamus. Expolitionẽ nõ interpretãdi cauſa adhibemus, ſed ut immoratione locupletius, atque politius q̃d dicitur, reddamus, ac ideo certũ mẽbrorũ numerũ nõ obſeruamus. Hæc Trapez. in Ligarianã. Idẽ lib. 3. duas ſpecies facit expolitionis, enthymematicã & fictoriã. Copioſe de expolitione Eraſ. 2. de Copia. Græci ἐπεξεργασίαν uocant. Vide Quint. lib. 8. cap. 3. Sed commutare.] Aliàs, ſed commutato. Multi incolumes euaſerunt.] Aliàs, incolumes fuerũt. * Cõmoratio.] Ἐπιμονὴ græcis, ut Cic. in Miloniana, in exponendis inſidijs commoratur. * Similitudo.] Παραβολή, quã Cic. collationẽ uocat. ὁμοίωσις genus eſt ad paradigma & parabolen, teſte Aquila. De hac erudite in 2. de Copia Eraſ. uide etiam Quin. lib. 8. cap. 3. Qui tædas ardentes accipit.] Aliàs, candentes. lege Chiliades, Curſu tibi lampada trado. Sumitur & apertius dicendi cauſa ſimile.] Aliàs ſimilitudo dicitur. Qui reprehendat eos.] Aliàs reprehendant. Vt citharœdus cum prodierit.] Vide Lucianum, in indoctum multos libros coementem. * Non. n. res tota, &c.] Non: n. neceſſe eſt ut parabolæ per omnia congruant. Aug. de doctr. Chriſt. & lib. 16. contra Fauſtum, multis capitibus. Chryſoſt. in Matth. homil. 65. Eraſ. ſuper Matth. cap 21. & 1. Corint. 7. * Exemplum.] Παράδειγμα. Complectitur fabulas, apologos, prouerbia, iudicia, ſiue κρίσεις. itẽ χρείας, & cætera. Doctiſſime de exemplis & uſu ipſorũ, Eraſ. in Copia. Lege Fab. lib. 5. ca. 11. et Rodolphum Agricol. lib. 1. cap. 25. & lib. 2. cap. 14. * Imago.] Εἰκών, cum quippiam ad imaginem alterius rei quaſi deſcribimus: ut, Os humeroſq; deo ſimilis. Hic. n. ad dei imaginem comparauit Aeneam poeta. Clamat & delirat.] Aliàs clamat & delerat. * Notatio.] Hæc ab alijs, ſub periphraſi comprehenditur, quoties .ſ. accidentium indicio aliquid deſignatur, ut iram portæ cerebro ferueſcentem bilem deſcribũt: ut Homerus Iliad. α. μένεος δὲ μέγα φρένες ἀμφὶ μέλαιναι πίμπλαντο, ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην. Eiuſdem generis eſt & illud. Qui digito ſcalpit uno caput: quo mollis & parum uir ſignificatur. * Choragium gloriæ.] Choragium, Feſto ſcenicum eſt inſtrumentum, quo ſcilicet ſcena inſtruitur & apparatur, cuius præfectus dicitur Choragus. Generali tamen uocabulo dicitur inſtrumentum, & cuiuslibet rei apparatus, ut hoc: Et apud Apuleium 5. de Aſin. Iam feralium nuptiarum uirgini choragiũ ſtruitur. Libanũ & Soſ.] Aliàs, Libaniũ. Qui iſtum ſplẽdide.] Al. quòs iſte ſplendide, dum peregrinaretur, inuitauerat. Verum ite mecum.] Al. uerum euntem eum. Viſit triſt. ſtrat. probat.] Al. probant. Huc uos decima.] Al. ad decimam. Angiportu toto.] Al. angiporto. * Sermocinatio.] Διάλογος, uel διαλογισμὸς, cum apte perſonam aliquam loquentem fingimus, ita ut ſermo ætati, generi, patriæ, uitæ, inſtituto, animo, moribuſq; congruat. Vnde tot Thucydidis, Saluſtij, Liuij orationes effinguntur. Demum & cogitationes uelut hominis ſecum loquentur, quanquam hoc poetis familiarius. Illæ propriæ προσωποποιΐας nomen merentur, quoties perſonam hominis procul abſentis, aut iam olim defuncti loquentem facimus, ſeruato decoro. Vide Eraſ. de Cop. lib. ſecundo. Heus, inquit, Georgia.] Al. Gorgo. * Conformatio.] Prima ſpecies conformationis προσωποποιΐα dicitur, de qua iam dictum eſt ex Eraſ. & Aquila. Altera ſpecies, qua ſcilicet res mutas, loquentes facimus, προσωπογραφία uocatur, quamuis hæc latius pateat, quàm ab auctore noſtro explicetur. Vide Eraſ. & Fabium lib. 9. cap. 2. De Proſopopœia & rhetorica & poetica lege Vlpianum in 1. Olynthiacam Demoſthenis. Ab homunculis deterrimis.] Aliàs, teterrimis. * Significatio: Qui plurimum cernis.] Cernere hæreditatem dicebant pro adire, auctore Feſto. Cicero. ad Dolabel. A te autem peto, ut me hanc quaſi falſam hæreditatem alienæ gloriæ ſinas cernere. Sic accipitur in L. Cretionum, de iure deliberandi in Cod. &c. * Breuitas.] Βραχυλογία Fab. lib. 8. ca. 3. alijs συντομία, cum breui & compendioſo uerborum ambitu res quamuis ingẽs pro dignitate redditur. Virg. Naſcetur pulchra Troianus origine Cæſar, Imperium Oceano, &c. Βραχυεπίαν Rutilius fieri ait, cũ orator breuitate ſententiæ præcedit auditoris expectationẽ: ut, Quæres à me, quo iure obtinere poſſim, quo iure mihi Pollienus reliquit, Prætor dedit mihi poſſeſſionẽ, leges me defendũt, ad te nõ pertinẽt, hi ueritatẽ ſequuntur, etc. * Demõſtratio] Χαρακτηρισμὸς Rutilio, ἐνάργεια Rufin. ὑποτύπωσις alijs. De ea ſic Fab. lib. 9. Illa uero, ut ait Cic. ſub oculos

los ſubiectio,tum fieri ſolet,cum res non geſta indicatur, ſed ut ſit geſta oſtenditur,nec uniuerſa,ſed per partes,quem locũ proximo libro ſubiecimus Euidentiæ.Celſus hoc nomen iſti figuræ dedit,&c.Vide Eraſ.2.de Copia,& in Eccleſiaſte.

* Illi præco faciebat audientiam.] Vtitur eodem uerbo Cicero,prima in Verrem,&c. At iſte ſpumam ex ore reijciẽs.] At ſpumans ex ore ſcelus,&c.

FINIS.

E LIBRO IIII AD HERENNIVM PETRI VICTORII CASTIGATIO.

NON tam cito Sariſſæ Græcia potitæ ſunt. Aut idem Gallos ſignificãs,dicat, Nec tam facile ex Italia armatura tranſalpina depulſa eſt.] Vetuſta lectio, Materis tranſalpina:quam rectam eſſe puto.Eſt.n. Materis telum,quo utebantur Galli. Non. Marcellus de genere armorum hæc duo loca Siſennæ citat in quibus huius teli mentio eſt: Siſenna hiſtoriarum lib.3. Gallia materibus,Sueui lanceis configunt.Idẽ lib.4. Alij materibus aut lanceis tamen medium perturbant agmẽ.Per hoc autem telum Gallos intelligi uule, quorum peculiare erat:ut per ſariſſas ſuas,Macedonas.Quia ignotius,inuentuq; earius erat hoc uerbũ, ideo hinc deletum fuiſſe puto,quod etiam ei contigerat in 7. libro hiſtoriarum T. Liuij, ubi prælium cũ Gallis factum narratur.Sic .n. legi debet: Stetitq; ſuppreſſo impetu Romanus,& quia iterum feſſis ſubeũda dimicatio erat, & quod Coſ.dum inter primores incautus agitat,læuo humeri materi prope traiecto,ceſſerat parumper ex acie. Non Machera: ut in cunctis impreſſis libris olim erat. Germani autem nuper eum locum reſtituerunt,qui T. Liuij libros, quos temporis uetuſtas & hominum incuria non abſumpſit,ſumma cura & diligentia emendatos ediderunt. Vidi etiam priſcum Liuij exemplar,quod eam uocem incorruptam retinebat.

HIERONYMVS CAPIDVRVS PARENTINVS, GEORGII VALLAE CLARISS. DISCIPVLVS DOMINICO CAPIDVRO MEDICO. S. D.

VM ſuperioribus diebus Rhetoricos Ciceronis ad Heeennium libros,omni uirtute atque ſcientia cumulatiſſimus rhetoe & philoſophus Georgius Valla interpretaretur,exiſtimaui mihi quæcunque ille proferebat,annotanda,ne exciderent,ſed memoriæ hærerent perpetuæ. Quod cum perfeciſſem, impreſſoribuſq; oſtendiſſem,doctiſſimorum in hac facultate uirorum iudicio exiſtimauerunt, cum Ciceronis ad Herennium libris eſſe imprimenda.Ita demum rati ſe multis prodeſſe poſſe,& non mediocrem allaturos utilitatẽ iuuenibus ad Rhetoricam facultatem aſpirantibus:præſertim cum is Ciceronis liber ſordidiſſimos ac ruſticanos quoſdam commentarios ante nactus fuiſſet,indignoſq; ut ipſi circunfunderentur Ciceroni, quando etiam ipſius ſenſus non modo non aperirent,ſed etiam inquinarent.Statui igitur, Dominice patrue obſeruandiſſime, hos tibi deſtinare commentarios: tum quod excellentiſſimi præceptoris mei Georgij Vallæ nomine te multum ſcio commoueri, plurimumq; eius tribuere auctoritati certo ſcio,cum hæc ab illo interpretante me excepiſſe profitear,ac præ me feram: tum ut lucubrationum mearum tibi primi labores innoteſcant,& rudis adhuc mei ingenij fomes eluceſcat,cum nondum per ætatem mea poſſim, deſcribam ſignificemq; tibi aliena: quo ex his tibi animi mei imaginem liceat intueri,& in reliquum de meis ſtudijs ſpem aliquam concipere,quam non arbitror futuram inanem: & adiutus præcellentiſſimi uiri Georgij Vallæ doctrina,& laboribus,quos ipſe ſtudijs impendere perpetuos,hæc tecum me loqui iuuat: quando tu is es,quem non modo philoſophia medicinaq;,in quibus plurimum excellis,ſed etiam hæc noſtra benigniora leuioraq; ſtudia oblectant,& profectus in his mei. Sed ne præfatione te longius ducam,me iam ad Ciceronis uerba transferam interpretanda.

IN M. T. CICERONIS RHETORICAE AD HERENNIVM LIBRVM PRIMVM HIERONIMI CAPIDVRI PARENTINI COMMENTARIVS.

QVONIAM in cuiuſcunque generis orationis principio hæc tria ſunt adhibenda, ut auditores faciamus attentos,beneuolos dociles: hic Cicero beneuolum C. Herennium ſibi facit,cũ dicit familiaribus ſe diſtrictum negotijs, uix ullũ habere otiũ, & idipſum quod ſupereſt otij in ſcrutandis philoſophorũ rationibus libentius,quã in cæteris quibuſcunq; ſtudijs ſe conſumere:tamen Herennij uoluntate tantũ ſe affectũ, ut id quod poſtulabat(poſtulabat autẽ,ut de ratione dicẽdi conſcriberet) tergiuerſari,ac ſubterfugere nullo modo poſſe uideretur. Attẽtum eundem porro reddit,cũ non parum fructus copiã dicẽdi ſecũ ferre dicit,& ſe deciſurũ quæcunque ſuperflua græci ſcripſere,pollicetur.Docilem uero,cum quid ſit facturus,oſtẽdit.Præterea cum in omni exordio,dum auditorem beneuolum,attentum,docilem facimus, quatuor hæc adhiberi poſſint expoſitio,ratio,redditio, comprobatio: ex his omnibus Cicero compoſuit hoc exordiũ.Rem enim exponit, cum inquit, Et ſi negotijs familiaribus impediti: & quæ ſequuntur. Ratio autem expoſitionis eſt,cum dicit,Et eo ſtudioſius hoc negotium ſuſcepimus,quod te non ſine cauſa uelle cognoſcere rhetoricam intelligebamus. Comprobatio rationis eſt, Non enim parum habet in ſe fructus copia dicendi, & commoditas orationis, ſi recta intelligentia,& definita animi moderatione gubernetur. Redditio autem eſt, cum infert, Quas ob res illa quæ Græci ſcriptores inanis arrogantiæ cauſa ſibi aſſumpſerunt, relinquimus. Etenim ſe ſcripturum rhetorica præcepta curſum refert, & quid in eis maxime obſeruaturus ſit. Ratio redditionis eſt, Nam illi ne parum multa ſciſſe uiderentur,ea conquiſiuerunt,quæ nihil ad propoſitũ attine-

bant, ut ars difficilior cognitu putaretur. Reditionis uero comprobatio, Nos autem ea quæ uidebantur ad rationem dicendi pertinere, ſumpſimus: & quæ ſequuntur. Denique totum concludens exordium, & ſe & auditorem ad ea quæ ſequuntur præparans, ſubiungit. Nunc ne nimiũ longa ſumatur oratio, quod datur otij, de re.] Subaudiendum, quæ tam rerum naturas, quã morum ſcrutatur rationes. In utraq; .n. Ciceronem ſcripſiſſe manifeſtum eſt. Vt de ratione dicendi conſcriberemus.] Vt rhetorices præcepta traderemus. Nec dixit de ratione loquendi: ſiquidem recte loqui grammaticus docet, rhetor autẽ dicere. loquitur. u. is, ut Varro inquit, qui quodq; uerbũ ſciens ponit. Is autẽ dicit, ut & Quintilianus inquit, qui diſpoſite, ornate, copioſe dicit. Non ſine cauſa uelle cognoſcere rhetoricam intelligebamus.] Rhetoricam in Latinum aliqui trãſferentes, tũ oratricem, tũ oratoriam protulerunt. ſed non uideo cur potius oratricem, aut oratoriã iſti dicere maluerint, quàm eloquentiã: cum ſicut ab eloquor eloquentia inflexa, ita à ῥέω ῥήτωρ ῥητορικὴ, & inde ῥητορικὴ. unde fit ut rhetorica, uerbum è uerbo, à Latinis eloquentia expreſſum, manifeſto appareat. Si recta intelligentia et definita moderatione animi gubernetur.] Rectam intelligentiam animi, prudentiam dicit: qua ſingula metimur, ut ſuo loco, ſuo tempore dicamus. Definire, partiri ac diuidere eſt: genus in formas definire, determinare. ut Lactãtius definiuit religionẽ eſſe ſummũ bonũ. Definita ergo animi moderatione, ne credat rhetoricã artẽ in infinitũ profluere, ac omnes ambire diſciplinas, ſicut exiſtimauit Hermagoras, quẽ in libris Rhetoricis, quos de inuentione cõpoſuit, ipſe inceſſit. Licet in I libro de Oratore ad Q. fratrem, & in oratore ad Brutum, eandẽ quã exploſerat, teneat ſententiã. De re dicere incipiemus.] Quam ſumpſimus explicãdã.

DE ORATORIS OFFICIO.

ORatoris officium eſt, de his rebus poſſe dicere, quæ res ad ciuilem uſum, moribus ac legibus conſtitutæ ſunt, cum aſſenſione auditorum, quoad eius fieri poterit.] In libris quos de Inuentione conſcripſit, oratoris officium, dicere appoſite ad perſuaſionem, eſſe uoluit. ſed ſi hoc & illud recte contemplemur, inter ſe nobis differre minime uidebũtur. Oratoris officium.] Officium, inquit ipſe de Finibus bonorũ & malorum libro tertio, eſt, quod ita factum eſt, ut eius facti probabilis ratio reddi poſſit. unde & Officiorũ liber ipſius inſcriptus: ſed hæc philoſophorum officij definitio eſt. Poſſumus autem, ut hic intelligitur, ita definire: Officium eſt, unicuique perſonæ congruens & debita actio, attributa ſecundum ciuitatis & domus mores, ac uniuſcuiuſque delecti ſibi uitæ curſus intentionẽ. ſiquidẽ & boni & mali uiri officiũ hoc & illud dicere conſueuimus. Quæ res ad uſum ciuilẽ.] Non. n. ſibi orator concionatur, ſed ciuibus, ſiue in foro, ſiue in ſenatu, ſiue in campo Martio dicat: hoc eſt, in omni cauſarũ genere. Moribus ac legibus.] Mos eſt, ex quauis conſuetudine uſurpata actio. Lex eſt, ut hic inquit, ratio ſumma, inſita in natura, quæ iubet ea quæ facienda ſunt, prohibetq; contraria. Eadem ratio cum eſt in hominis mente confirmata & confecta, lex eſt. itaq; arbitrantur prudentiã eſſe legem, cuius ea uis, ut recte facere iubeat, uetet delinquere. Eamq; rem illi Græco putant nomine, ſuum cuique tribuendo appellatam. Ego noſtro à legendo. Nã ut illi æquitatis, ſic nos intellectus uim in lege ponimus, & proprium tamen utrunque legis eſt. Quod ſi ita recte dicitur, ut mihi quidem plerunque uideri ſolet, à lege ducendũ eſt iuris exordiũ. Ea eſt. n. naturæ uis, ea mẽs ratioq; prudentis, ea iuris atq; iniuriæ regula: ſed quoniam in populari ratione omnis noſtra uerſatur oratio, populariter interdũ loqui neceſſe erit, et eã legẽ, quæ ſcripto ſancit, quod uult aut iubendo, aut uetãdo, ut uulgus, appellare. Hæc Cicero in libro cuius index de Legibus eſt. Cum aſſenſione auditorum, quoad eius fieri poterit.] Nã cum finis ſit oratoris, ut ipſe alibi dixit, perſuadere dictione, qui poterit niſi auditores dicẽti aſſentiãtur id facere? Quoad eius fieri poterit.] Ἐλλειπτικῶς dictum, ut in Plutarchi figuris, quas conuertimus in latinũ, ſcripſimus. Nam quoad eius uim uel facultatẽ fieri poterit, plenũ fuit. Ergo ita dictũ ſit intelligamus. Eſt autẽ horum uerborũ hic ſenſus: Orationis officiũ eſt, de his rebus, quæ res ad ciuium utilitatẽ, pro conſuetudine ac rogationibus, quæ leges appellãtur, conſtitutæ ſunt dicere, quãtũ in ipſo fuerit, ad perſuadendũ. Quod. n. facere debet orator, officiũ dicimus oratoris: finẽ uero, perſuadere dictione. ſicut medici officium, curare appoſite ad ſanandũ: finem, ſanare curatione. Tria genera ſunt quæ recipere debet orator, demonſtratiuũ, deliberatiuũ, iudiciale.] Id. n. eruditiſſimi, qui de hac facultate præcepta dederunt, penè omnes fatentur. ſed cur ea, & tot ſint cauſarum genera, alij alias aſſerunt rationes. ſiquidem alij unum, quod ad delectationem conueniat, eſſe aiunt: alterum, quod conſilium accipiat: tertium, quod de cauſis iudicet. Alij, quòd cum omne oratoris officium aut in iudicijs ſit, aut extra iudicia: eorum de quibus iudicio quæritur, manifeſtum eſſe genus iudiciale. Ea quæ ad iudicem non ueniant, aut præſens tempus, aut futurũ habere aiunt. Atqui præſentia laudamus, aut uituperamus: ſicut de præteritis iudicamus, de futuris deliberamus. Tria ergo tantũ uideri poſſunt. Itẽ, omnia de quibus dicendũ eſt, aut certa ſint neceſſe eſt, aut dubia. Certa, ut cuique eſt animus, laudat, aut culpat. Ex dubijs, partim nobis ipſis ad eligendũ ſunt libera, de his deliberatur: partim aliorum ſententiæ cõmiſſa, de his lite contenditur. Nam hortari, dehortari, queri, mitigare, concitare, conſolari, deſolari, cõciliare, terrere, cõfirmare, præcipere, obſcure dicta interpretari, narrare, deprecari, gratias agere, gratulari, obiurgare, maledicere, deſcribere, mandare, renunciare, optare, opinari, docere, delectare, augere, minuere, & id genus alia, quibus componendis concitandis'ue affectibus animos audientium fingere conſueuimus, tribus illis cauſarũ generibus cõmunia eſſe cognoſcũtur. Tria genera ſunt quæ recipere debet orator: deliberatiuũ, demonſtratiuũ, iudiciale.] Cauſa, ut Apollodorus definit, eſt negotiũ omnibus ſuis partibus ſpectans ad quæſtionẽ: aut cauſa eſt negotiũ, cuius finis eſt controuerſia. Negotiũ porro ſic definit: Negotiũ eſt congregatio perſonarũ, locorũ, temporũ, cauſarũ, modorum, caſuum, factorũ, inſtrumentorum, ſermonum ſcriptorum, & non ſcriptorum. Iſocrates ait cauſam eſſe aut quæſtionem finitam ciuilẽ, aut controuerſiam in perſonarum factorumq; cõplexu. Cicero autẽ in Topicis inquit: Cauſa certis perſonis, temporibus, locis, actionibus, negotijs cernitur: aut in omnibus, aut in pleriſque eorum. Huiuſmodi igitur cauſarum, quas ſuſcipere oratorem oportet, tria omnino ſunt genera: Demonſtratiuum, deliberatiuũ, & iudiciale. Demonſtratiuum genus eſt, quod tribuitur in alicuius certæ perſonæ laudem uel uituperium.] Demonſtratiuum genus cauſarum, in quo laus uituperatioq; continetur, Laudatiuum tum Cicero alibi, tum & alij appellarunt: ſed utraq; huius rei appellatio ex græcis effluxit. Illi. n. id genus modo, ἐγκωμιαστικὸν, modo ἐπιδεικτικὸν appellarunt. Demonſtratiuum quidem, quòd multũ oſtentationis habere uideatur: Laudatiuum autẽ quod in laudibus plurimum habeat operæ. Deliberatiuum eſt, quod poſitum in conſultatione habet in ſe ſuaſionẽ & diſſuaſionem.] In præceptis de Inuentione, hoc genus ità definit: Deliberatiuũ eſt, quod poſitũ in diſceptatione ciuili habet in ſe ſententiæ dictionẽ. Senſu tamen inter ſe non differunt. Iudiciale eſt, quod poſitum in controuerſia, habet accuſationẽ in ſe, aut petitionẽ cũ defenſione.] In Rhetoricis de Inuentione definit hoc modo: Iudiciale eſt, quod poſitum in iudicio, habet in ſe accuſationem

cuſationem

cuſationem & defenſionem, aut petitionem & recuſationẽ. Ex his autem tribus cauſarum generibus, materia cõſtat oratoris. Siquidem aut auſcultator eſt rei, ſentẽtiæq; moderator, ita ut delectetur, quod demõſtratiuũ genus eſt: aut ita, ut ſtatuat aliquid. ſtatuit autem de præteritis, ut iudex: hinc iudiciale. aut de futuris, ut ſenatus, hinc deliberatiuũ genus appellatur. Quaſcunque. n. res ſibi proponit orator, eæ in his tribus generibus inueniuntur. Delectationẽ in exornatione, quæ demonſtratiui eſt generis: in iudicio aut ſæuitiam, aut clementiã iudicis: in ſuaſione aut ſpem, aut reformidationem deliberantis habet. Itaque cum in his ſingulis rhetorica tota ſit, quia et inuentionẽ & diſpoſitionẽ & elocutionẽ & memoriã unumquodq; horum deſiderat: non fortaſſis abſurde quidam genera ea tria Rhetorices dicere, quàm cauſarum maluerũt. Oportet igitur in oratore eſſe inuentionem diſpoſitionem, elocutionẽ, memoriam, pronunciationem.] Omnis orãdi ratio, ut plurimi maximiq; auctores tradiderunt, quinque partibus conſtat, Inuentione. diſpoſitione, elocutione, memoria, pronunciatione, ſiue actione: utroque. n. modo dicitur. Omnis uero ſermo, quantũcunq; habere uis, quo quidẽ uoluntas noſtra explicatur, habeat rẽ & uerba neceſſe eſt. At oratio longior, plura exigit. non. n. tantum refert, quid, aut quomodo dicas, ſed etiã quo loco. Opus ergo eſt & diſpoſitione. ſed neq; omnia quæ res poſtulat dicere, neq; ſuo quæque loco poterimus, niſi adiuuante memoria quapropter ea quoque pars quarta erit. Verũ & hæc cuncta, corrũpit, ac propemodũ perdit, indecora uel uoce uel geſtu pronunciatio. huic ergo tribuendus fuit neceſſario quintus locus His adiecerunt quidã ſextam partem, ita ut inuentioni iudiciũ ſubnecterent: quia primum eſſet inuenire, deinde iudicare. Sed quo pacto inueniſſe quiſpiã dicetur ſi contraria, communia, ſtulta, iudicio uitare neſciuerĩt. itaq; ſicut alij iudicium inuentioni ſubijciũt, ita alij tribus permixtum partibus eſſe uoluerunt: quod neque diſpoſitio ſine eo, neque elocutio aut pronunciatio ſine iudicio eſſe poſſit.

DE QVATVOR CAVSARVM GENERIBVS.

c Auſa poſita, genus cauſæ eſt conſiderandum. Genera cauſarum ſunt quatuor, honeſtum, turpe dubiũ, humile.] In libris de Inuentione, Sex inquit eſſe omnino partes orationis nobis uidentur, Exordium, narratio, partitio, cõfirmatio, reprehenſio, concluſio ſed ab hac diuiſione non differt. At ſubiungit: Genera cauſarum ſunt, honeſtũ, admirabile, humile, anceps, obſcurum .i. ἔνδοξον, ἄδοξον, ἀμφίδοξον, παράδοξον, δυσπαρακολούθητον, id eſt, honeſtum, humile, dubiũ uel anceps, admirabile, obſcurum. Hic admirabile, quod & obſcurum, tacuit, turpe autem adiecit. Hoc autem ideo fecit, qđ diuerſos ſequebatur auctores, & utraque generum enumeratio ei probabilis uiſa eſt. Hermagoram. n. in illis, in his iuniores ſecutus eſt Cic. Vnde & illa uetera, & hæc noua à uulgaribus. Rhetorica nominatur. Admirabile genus cauſæ uocãt quod eſt præter opinionẽ hominum conſtitutum. In ancipiti maxime beneuolum iudicem, in obſcuro docilem, in humili attentum parare debemus. Nam honeſtum eſt, quod ad conciliationẽ ſatis per ſe ualet. admirabili & turpi remedijs opus eſt. Sed hic iam aliquibus ſuccurram oportet, qui quærent quid ſit, quod ſupra Cicero dixit, genera cauſarum tria eſſe, demonſtratiuum, deliberatiuũ, iudiciale: hic rurſus genera cauſarum quinq; eſſe dicat. Hic Victorinus: Res multæ (inquit) ſunt, quarũ una ſubſtantia: reliquæ accidunt. Itaque cum ſubſtãtiæ acciderit una qualitas, poteſt & alia accidere: ſed quæ non ſit in eodem genere, in quo prima qualitas fuit. utputa ſi dicas, foliorum genera duo ſunt, de membrana & de charta. Hic ſolum ſubſtantia eſt: acceſſit ei una qualitas, mẽbrana & charta. Poteſt tamen eidem ſubſtantiæ, uel folio, alia qualitas accidere, quæ nõ ſit in eodẽ genere, in quo prima qualitas: ut ſi dicas, foliorũ genera ſunt tria, eſt oblongum, eſt latum, & eſt quadratũ. Quare ſi circa primã qualitatẽ numerus diuiſionis uarietur, uitiũ eſt. ſin autem in eadẽ ſubſtantia circa alias qualitates numerus diuiſionis uarietur, non eſt uitiũ, ut hic ait. Primũ cauſarum tria genera ſunt. Cauſa hic ſubſtantia eſt, accidit ei una qualitas, ut ſit demonſtratiuũ genus, deliberatiuum, iudiciale. Deinde ait, quinq; cauſarũ ſunt genera. Licet eadẽ ſit ſubſtantia, alia tamẽ ei qualitas accidit. In iudiciali n. ſiue alio quocunque genere cauſæ, inuenitur & honeſtum cauſæ genus, et admirabile, & humile, & anceps, et obſcurũ. Sed Victorinus id mihi non admodum, quid ſit, aperuiſſe quidẽ uidetur. Nã omnis cauſa aut in lite eſt, aut extra litẽ eſt. Si in lite, iudicialis: ſi extra litẽ, aut in conſultationẽ uenit, qđ eſt deliberationis: aut prout nobis libido fuerit laudamus uituperamuſ'ue, quod eſt generis demonſtratiui. At illa alia ſiue quatuor, ſiue quinq; ſint, non ſunt niſi procemij, quæ eſt una pars orationis: nec cõmunia ambarum partium, ueluti tria illa, quæ prius recenſuimus. Eſt. n. iudicialis cõmunis actoris & rei, ut Milonis & Clodianorũ: utraque ſiquidẽ iudicialis nominatur. Similiter deliberatiua, ut Creandus'ne ſit Cos. Auguſtus, an non, quia puer. Cõmunis quoq; demonſtratiua, ubi Catonẽ Cicero laudat, C. Iulius Cæſar uituperat. At in exordio ſecus quodãmodo fit: ut pro uiro forti contra parricidã, cauſa erit iudicialis: & hæc tã ad parricidã pertinet, quã ad uirum fortẽ. ergo una erit amborũ. In proœmio autẽ diuerſa. nã ſua cuiuſque erit: altera uiri fortis altera parricidæ. Illa quidẽ honeſta, quæ pro uiro forti: & eo honeſtior, quod contra parricidã. hæc uero turpis, quod pro parricida: & eo turpior, quod contra uirũ fortẽ. Sunt itaq; duæ cauſæ, & inter ſe plurimũ differentes, ut cõmunes nullo modo eſſe poſſint. Nec uero hæc cauſæ honeſtas, aut turpitudo, ad cauſam illã quæ lis eſt, et cõtrouerſia, in qua iudiciũ pendet, aliquid pertinet. Sed eſt quedã hominũ habita opinio de actoris parte, uel rei: quod partẽ hãc honeſtã eſſe exiſtimãt, illã turpẽ, ideo quod orator, cũ intelligit partẽ quã tuetur laborare infamia, apud iudices caeteros'ue expurgat infamiã, conciliatq; eorũ animos ad bene ſperandũ de cauſa quã acturus eſt. Et quantũ fieri poteſt, cõtrahit in exordio beneuolentiã ſibi, et ab aduerſario alienat: quo de probatione ipſius cauſæ, in qua iudiciũ omne pendet, de iure noſtro bene, de aduerſario male opinentur. Exordiorũ duo ſunt genera.] Quod principiũ Latine, uel exordiũ dicitur, maiore quadã ratione Græcos προοίμιον nominaſſe Quintilianus putat quòd noſtri initiũ tantũmodo ſignificent, illi ſatis clare partẽ hanc eſſe ante ingreſſum eius de quo dicendũ eſt oſtendant. Nã ſiue propterea quòd οἴμη cantus eſt, & citharœdi pauca illa, quæ ante quã legitimũ certamen inchoent, emerendi fauoris gratia canũt, procemiũ cognominarũt, oratores quoque ea quæ priuſquã cauſam exordiantur, ad conciliandos ſibi iudicũ animos præloquũtur, eadẽ appellatione ſignarũt: ſiue quod οἶμον uiã Græci appellẽt, id qđ ante ingreſſum rei ponitur, ſic uocare eſt inſtitutũ. Eſt etiã ubi proœmiũ uniuſcuiuſq; rei uocemus principium. Sic Iuuenalis in primo Satyrarũ: Miſeræ cognoſce proœmia rixæ: Nã quod iam penè in omnibus legitur codicibus, Cognoſce præmia rixæ: corruptũ eſt, ut facile ẽ lectu cognoſcere. Et inſinuatio, q̃ ἔφοδος nominatur.] Epos, ut in Artis poeticæ Horatij cõmẽtarijs ſcripſimus, carmen dicitur heroicum, & declinatur ſicut Chaos. Epodi autẽ dicuntur uerſus, quilibet metro ſcripti, & ſequentes clauſulas habentes particularum ipſorum uerſuum: quales ſunt Epodi Horatij, in quibus ſingulis uerſibus ſingulæ clauſulæ adijciuntur: Vt Nox erat, & cœlo fulgebat luna ſereno. Deinde, Inter minora ſidera. &, Altera iam teritur bellis ci-

uilibus ætas. Deinde, Suis & ipſa Roma uiribus ruit. & quæcunque ſunt ſimiles. dictiq; epodi συνεκδοχικῶς, à partibus uerſuum, quæ legitimis uerſibus ἐπάδονται, id eſt, accinuntur. Eſt etiam epodos, ut & Demetrius Triclinius exponit, cătus apud Græcos, uno in loco conſiſtens: cum ſtrophe à dextro, antiſtrophe à ſiniſtro fit. cuiuſmodi eſt apud Pindarum. Epodos etiam Inſinuatio nominatur, ab ἐπὶ præpoſitione effictum nomen quod eſt ſupra, & ᾠδὴ cantus: ſiquidem penultima producta eſt. Nam ſi ſit correpta, ephodos diceretur: Exordiorum duo ſunt genera, principium, quod Græce προοίμιον appellatur: & Inſinuatio, quæ ἔφοδος nominatur.] In præceptis de Inuentione inquit: Igitur exordiũ in duas partes diuiditur, in principium & inſinuationē. Principiũ eſt oratio, perſpicue et protinus perficiens auditorē beneuolũ, aut docilē, aut attentum. Inſinuatio eſt oratio, quadam diſſimulatione & circuitione obſcure ſubiens auditoris animum. Id ita ſumitur, ut attētos, ut beneuolos, ut dociles auditores habere poſſimus.] Principium, inquit, eſt, ubi ſtatim quæ dicuntur, & ex perſonis ſumuntur, & ex rebus ipſis. Rerum autē tria ſunt genera, ut amice, ut intelligenter, ut attente audiamur. Quorum primus locus in perſonis noſtris, diſceptatorum, aduerſariorũ eſt, quibus initia beneuolentiæ cumulandæ cauſa comparantur, aut meritis noſtris, aut dignitate, aut aliquo genere uirtutis, & maxime generalis officij, iuſtitiæ, fidei: contrarijſq; rebus in aduerſarios conferendis, & cũ his qui diſceptāt aliqua coniunctionis cauſa, aut ſpe ſignificanda: & ſi in nos aliqua odia offenſionis ſint collata, ea tollēdo, minuendo'ne aut diluendo, aut extenuãdo, aut cōpenſando, aut deprecando. Intelligēter autē, ut audiamur etiã attēte, à rebus ipſis ordiendũ eſt. Sed facillime auditor diſcit, & quid agatur intelligit, ſi cōplectare à principio genus naturamq; cauſæ, ſi diuidas, ſi definias, ſi neq; prudentiã eius impedias confuſione partiũ, nec memoriã multitudine. Vt attente etiã audiamur, triũ rerũ aliquam ſequemur: nã aut magna quædã proponemus, aut neceſſaria, aut cōiuncta cũ ipſis, apud quos res agitur. Si genus cauſæ dubium habebimus, à beneuolentia principiũ conſtituemus, nequid turpitudinis pars illa nobis obeſſe poſſit. Si humile erit genus cauſæ, faciemus attentos. Si turpe erit genus cauſæ, inſinuatione utendũ eſt, de qua poſterius dicemus: niſi quid nacti erimus, quare aduerſarios criminãdo, beneuolentiã capere poſſimus. Si honeſtũ genus cauſæ erit, licebit recte uel uti, uel nō uti principio.] Vbi de inuentione diſſerit, quinq; illa genera ita tractat: In admirabili (inquit) genere cauſæ, ſi non omnino infeſti auditores erunt, principio beneuolentiam cōparare licebit. Sin erunt uehemēter abalienati, confugere neceſſe erit ad inſinuationem. nã ab iratis ſi perſpicue pax & beneuolentia appetitur, nō modo ea non inuenitur, ſed augetur atque inflãmatur odiũ. In humili autē genere cauſæ, conceptionis tollendæ cauſa neceſſe eſt attētum efficere auditorē. Anceps genus eſt cauſæ, ſi dubiã iudicationē habebit, ab ipſa iudicatione exordiendũ eſt: ſin autē partē turpitudinis, partem honeſtatis habebit, beneuolentiã captare oportebit, ut in genus honeſtum cauſa tranſlata uideatur. Cum autem erit honeſtũ cauſæ genus, uel præteriri principiũ poterit: uel ſi commodum fuerit, aut à narratione incipiemus, aut à lege, aut ab aliqua firmiſſima ratione noſtræ dictionis. ſin uti principio placebit, beneuolentiæ partibus utendũ eſt, ut id quod eſt honeſtũ augeatur. In obſcuro cauſæ genere, per principium dociles auditores efficere oportebit. Dociles auditores habere poterimus, ſi ſummam cauſæ breuiter exponemus: & ſi attentos eos faciemus. nam docilis eſt is, qui attente uult audire.] In libris de Inuent. Dociles auditores, inquit, faciemus, ſi aperte & breuiter ſummã cauſæ exponemus: hoc eſt, in quo conſiſtat controuerſia. Nã & cũ docilē uelis facere, ſimul attentũ facias oportet. Nã is eſt maxime docilis, qui attentiſſime eſt paratus audire. Dociles auditores facere poterimus, ſi ſummã cauſæ breuiter exponemus, & ſi attentos eos faciemus. nã docilis eſt ille.] Hoc eſt, ea in quibus conſiſtit controuerſia, de qua dicturi ſumus: quod poetæ etiã, tũ docilitatis, tũ attentionis cauſa obſeruant. Hac. n. ratione & Homerus in Iliade & Odyſſea, & Vergilius in Georgicis & in Aeneide, cæteriq; poetæ inſignes exordia cōpoſuerunt. Attētos habebimus, ſi pollicebimur nos de rebus magnis, nouis, inuſitatis, uerba facturos.] In libris de Inuentione: Attentos, inquit, faciemus ſi demonſtrabimus ea quæ dicturi erimus, magna, noua, incredibilia eſſe: aut ad omnes, aut ad eos qui audient, aut ad aliquos illuſtres homines, aut ad deos immortales, aut ad ſummã reipublicæ pertinere: et ſi pollicebimur nos breui noſtrã cauſam demōſtraturos, atq; exponemus iudicationē, aut iudicatiōes, ſi plures erũt. Attētos hēbimus, ſi pollicebimur nos de rebus magnis.] Vt Verg. Maius opus moueo. Nouis, inuſitatis, uerba facturos.] Si noua, inquit, nos dicturos eſſe dicamus. Vt Vergilius.

Tentanda uia eſt qua me quoque poſſim
Tollere humo, uictorq; uirum uolitare per ora:

Et totus ille locus qui ſequitur. Aut de rebus his quæ ad rem publicam pertinent, aut ad eos ipſos qui audirent.] Quod ſæpe Cic. facit, ut dicat id de quo agatur, non ſolum ad reũ, ſed ad omnium fortunas pertinere. Ad deorum immortalium religionem.] Vt cum ipſe Cicero dicit: Iudicio deorum immortalium, teſtimonio ſenatus, conſenſu Italiæ, confeſſione inimicorũ, beneficio diuino, immortaliq; ueſtro, maxime lætor Quirites. Ad deos. n. pertinere, quod tum expulſus eſſet, dicebat. Aut ſi rogabimus ut attente audiant.] Vt rurſus Feſtus:

Indefeſſa tuæ ſint mentis acumina Lector,
Sudoriſq; mei patulo cape carmina rictu.

Et pulcherrime in quarto Georgicon Vergilius:

Hanc etiam Mæcenas aſpice partem.
Admiranda tibi leuium ſpectacula rerum,
Magnanimoſq; duces, totiuſq; ordine gentis
Mores & ſtudia & populos & prælia dicam.

Et ſi numero exponemus res de quibus dicturi ſumus.] Vt in ſuperiore Vergilij exemplo patet, ut & ipſe quoque Cicero in Cluentiana, cũ inquit: Animaduerti iudices omnem accuſatoris orationē in duas diuiſam eſſe partes: quarum altera inniti & magnopere cōfidere uidebatur inuidia inueterata iudicij Iuniani, altera tantũmodo cōſuetudinis cauſa timide & diffidēter attingere rationē beneficij terminũ. Beneuolos auditores quatuor modis facere poterimus: à noſtra, ab aduerſariorũ, ab auditorũ perſona, & à rebus ipſis.] In libris de Inuētione: Beneuolētia, inquit, quatuor ex locis comparatur: à noſtro, ab aduerſariorũ, à iudicũ perſona, ab ipſa cauſa. A noſtra, ſi de noſtris factis & officijs ſine arrogantia dicemus, ſi crimina illata, & aliquas minus honeſtas ſuſpiciones iniectas diluemus: ſi quæ commoda acciderint, aut quæ inſtent difficultates, proferemus, ſi prece & obſecratione humili ac ſupplici utemur. Ab aduerſariorũ autē, ſi eos aut in odiũ, aut in inuidiã, aut in contēptionem adducemus. In odium ducentur, ſi quod eorũ ſpurce, ſuperbe, crudeliter, malitioſe factũ proferetur: In inuidiã, ſi uis eorũ, potentia, diuitiæ, cognatio, pecuniæ proferētur, atq; eorũ uſus arrogans & intolerabilis, ut his rebus magis uideãtur, quã cauſæ ſuæ confidere: In contemptionē adducentur, ſi eorum inertia, negligētia, ignauia, deſidioſum ſtudium, & luxurioſum otiũ proferetur. Ab auditorum perſona beneuolētia captabitur, ſi res ab his fortiter, ſapiēter, manſuete geſtæ proferētur, ut neq; aſſentatio nimia ſignificetur: & ſi de his quàm honeſta exiſtimatio, quãtaq; eorum iudicij et auctoritatis expectatio ſit, oſtēditur. A rebus ipſis, ſi noſtrã cauſam laudãdo extollemus, aduerſariorum cauſam per

cōtemptionē

contemptionem deprimemus. Beneuolos auditores quatuor modis facere poterimus.] Beneuolẽtiã aut à perſonis ducimus, aut à cauſis accipimus. Sed perſonarũ eſt, ut pleriq; crediderũt, triplex ratio: ex nobis ex aduerſario, ex iudice. A' noſtra perſona beneuolentiam cõtrahemus, ſi noſtrum officium ſine arrogantia laudabimus.] Quale illud pro A. Licinio: Si quid eſt in me ingenij iudices, quod ſentio quã ſit exiguũ: aut ſi qua exercitatio dicendi, in qua nõ inficior mediocriter me eſſe uerſatũ: aut ſi huiuſmodi rei ratio aliqua, ab optimarum artium ſtudijs ac diſciplinæ perfecta, à quo ego nullũ cõfiteor ætatis meæ tempus abhorruiſſe, earum rerum omniũ uel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere proprio iure ſuo debet. Aut in rempublicã, aut in parentes, aut in amicos, aut in eos ipſos qui audiunt.] Quales fuerimus oſtẽdemus, dum hæc quæ omnia noſtro officio facta cõmemoramus, ad cauſam pertineãt. Quale illud pro L. Flacco: Cum in maximis periculis huius urbis atq; imperij, grauiſſimo atq; acerbiſſimo reipublicæ caſu, ſocio atq; adiutore cõſiliorũ periculorũq; meorũ L. Flacco, cædẽ à nobis, coniugibus, liberis noſtris, uaſtitatẽ à templis, delubris, urbe, Italia depellebam, ſperabam Iudices honoris potius L. Flacci me auditorem futurũ, quàm miſeriarum deprecatorẽ. Quid enim eſſet præmiũ dignatatis, quod P. R. cũ huius maioribus ſemper detuliſſet, huic denegaret. Aut in rempublicam quales fuerimus.] Quodq; noſtra interſit. & neceſſitate cõmotos, ad hanc rem acceſſiſſe dicamus. Vt pro C. Rabirio: Et ſi Quirites nõ eſt meæ conſuetudinis, initio dicendi rationem reddere, qua de cauſa quemque defendã, propterea quod cũ omnibus ciuibus in eorum periculis ſemper ſatis mihi iuſtã cauſam neceſſitudinis eſſe duxi, tamẽ in hac defẽſione capitis, famæ, fortunarumq; omniũ C. Rabirij, ponenda ratio uidetur officij mei, propterea quod quæ iuſtiſſima cauſa eſt mihi, eadẽ uobis ad abſoluẽdũ uideri debet. nam me tũ amicitiæ uetuſtas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tũ meæ uitæ perpetua conſuetudo, ad C. Rabirium defendendum eſt adhortata. At uero ut id facerem, ſalus reipublicæ, conſulare officium, cõſulatus denique ipſe mihi una uobiſcum cũ ſalute reipublicæ cõmendatus, cogit. Item ſi noſtra incommoda proferemus, inopiã, ſolitudinem, calamitatem, &c.] Quibus per commiſerationem beneuolentia captatur: quod tamẽ ſine nimia amplificatione faciemus. In hoc enim exordiũ ab oratiõe differt, quod quæ in exordio attingũtur, in oratione ampliſſime exaggerãtur: idq; aut à perſona alterius, quẽ defendimus, fiet: aut noſtra. alterius perſona, huiuſmodi pro P. Sylla eſt exordiũ. Maxime uellẽ iudices, ut Pub. Sylla & antea dignitatis ſuæ ſplẽdorem obtinuiſſet, et poſt calamitatẽ acceptam modeſtiæ fructum aliquem potuiſſet percipere. Sed quoniam ita tulit caſus infeſtus, ut ampliſſimo in honore tũ communi ambitionis inuidia, tũ ſingulari Antronij odio uerteretur, & in his priſtinæ fortũæ reliquijs, miſeris et afflictis, tamen haberet quoſdã quorũ animos ne ſupplicio quidẽ ſuo ſatiare poſſet, quãquã huius incommodis magnam animo moleſtiam capio, tamẽ in cæteris malis facile patior oblatũ mihi tempus, in quo boni uiri lenitatem, miſericordiãq; notam omnibus quondam, nunc quaſi intermiſſam agnoſcerẽt. Aut ſi orabimus, ut nobis ſint auxilio, et ſimul oſtẽdemus, nos in alijs ſpẽ noluiſſe habere.] Quale illud Ciceronis exordium ad equites, antequã pelleretur in exiliũ, in quo etiam à perſona ſua beneuolẽtiã captat: Si quando inimicorum impetum propulſare ac propellere cupiſtis, defendite nũc uniuerſi unum, qui ne omnes occideritis, ardore flãmæ conflagraretis, mei capitis periculo nõ dubitaui prouidere. nam quem uirtutis gloria cũ ſumma laude ad cœlum extulit, eũdẽ inimicorũ inuidia indigniſſime oppreſſum deprimit ad ſupplicium, Si liberorũ cõceptam dulcedinẽ animo incluſam cõtinetis, nolite eo uelle carere, qui cariſſimã ueſtram procreationẽ ſibi eſſe duxit. Eſt enim liberale officium, ſerere beneficium, ut metere poſſis fructũ fidei. Cõducit in loco debitum retribuere: illic enim animi uoluntas propenſa cõprobatur, hic memoria collaudatur. Itaque ſi omnibus graue ſeruitutis iugũ eſſe debet, in libertate educatis, ſit is animis ueſtris acceptiſſimus, qui à ueſtro corpore iugũ acerbiſſimũ repulit ſeruitutis. Et ſi maiores ueſtri eos imperatores, qui militũ uirtute hoſtiũ fregerunt furorẽ, iucũdiſſi. fructu libertatis recõciliato, nõ ſolũ ſtatuis dignos putauerũt, ſed etiam æterna triũphi laude decorauerunt: tũ uos eũ conſulẽ, qui nõ militũ præſenti fortitudine, ſed ſua eximia animi uirtute hoſtilẽ ciuium mentẽ ſenatus auctoritate uindicauit, exiſtimate uobis retinendum eſſe in ciuitate. Si quæ beneficia ſingulis ciuibus priuatimq; dantur, ea ſolent his eſſe fructuoſa à quibus ſunt profecta, iure & merito poſſum ego uos ad defenſionẽ meæ ſalutis adhortari, quos cõſeruaui uniuerſos. Ab aduerſariorũ perſona beneuolentiã captabimus, ſi eos in odium et inuidiã, in contemptionẽ adducemus. In odiũ rapiemus, ſi quid eorũ ſpurce, ſuperbe, perfidioſe, crudeliter, cõfidẽter, malitioſe, flagitioſe factum proferemus.] Velut ipſe in Saluſtium: Ea demum magna uoluptas eſt tibi, Criſpe Saluſti, æqualẽ ac parẽ uerbis uitam agere, neque quidquã tã obſcenũ dicere, cui nõ ab initio pueritiæ omni genere facinoris ætas tua reſpõdeat, ut omnis oratio moribus cõſonet. Neq; enim qui ita uiuit ut tu, aliter ac tu loqui poteſt. neq; qui tã illoto ſermõe utitur, uita honeſtior eſt. Quò me uertã P. C. unde initiũ ſumã? maius enim mihi dicẽdi onus imponitur quo notior eſt uterque noſtrũ. Quod ſi aut de mea uita atque rebus noſtris huic cõuiciatori reſpõdebo, inuidia gloriam cõſequitur: aut ſi huius facta, mores, omnem ætatẽ nudauero, in idẽ uitium incidam procacitatis, quod huic obijcio. In inuidiam trahemus, ſi uim, ſi potentiam, ſi factionem, diuitias, incontinẽtiã, nobilitatem, clientelas, hoſpitium, ſodalitium, affinitatẽ aduerſariorũ proferemus.] Quale illud pro P. Quintio. Quæ res in ciuitate duæ plurimũ poſſunt, hæ contra nos ambæ faciunt hoc tẽpore. ſumma gratia, & eloquentia, quarum alteram C. Aquili uereor, alteram metuo. Eloquentia Q. Hortenſij, ne me dicendo impediat, nõnihil uereor: gratia Sexti Neuij ne Quintio noceat, id uero nõ mediocriter pertimeſco. nec hoc tantopere querẽdũ uideretur, hæc ſumma in illis eſſe, ſi in nobis eſſent ſaltẽ mediocria. Verũ ita res ſe habet, ut ego qui nec uſu ſatis, et ingenio parũ poſſum, cũ patrono diſertiſſimo cõparer: et P. Quintius, cuius tenues opes, nullæ facultates, exiguæ amicorũ copiæ ſunt, cũ aduerſario gratioſiſſimo contendat. In contemptionem adducemus, ſi ignauiam, inertiã, deſidiam, luxuriam aduerſariorum proferemus.] Quale illud in Vatiniũ teſtem principium eſt: Si tua tantummodo, Vatini, quid indignitas poſtularet, ſpectare uoluiſſem, feciſſem id quod his uehemẽter placebat, ut te, cuius teſtimoniũ propter turpitudinẽ uitæ, ſordeſq; domeſticas nullius momẽti putaretur, tacitus dimitterem. Nemo enim horũ te refutãdum, ut grauem aduerſarium: aut ita rogandum, ut religioſum teſtẽ arbitrabatur. ſed fui paulo in te intẽperatior fortaſſe quàm debui: odio n. tui, in quo & ſi omnes propter tuũ in me ſcelus ſuperare debeo tamen ab omnibus penè uincor, ſic ſum incitatus, ut cũ te non minus contemnerem, quàm odiſſem, tamẽ uexatũ potius quàm deſpectum uellem, dimitterem. Ab auditorũ perſona beneuolẽtia captatur, ſi res illorũ fortiter, ſapiẽter, &c.] Quale Darij illud apud Q. Curtiũ: Si cũ ignauis et plurimis, qualẽcunque uitã honeſta morte æſtimantibus, fortuna iunxiſſet, tacerẽ potius quàm fruſtra uerba cõſumerẽ. ſed maiore quàm uellẽ documento, & uirtutẽ ueſtrã expertus, magis & cõniti debeo: ut dignus talibus amicis, ſim quã dubitare an

ueſtis ſimilis adhuc ſitis. Si res eorum fortiter, ſapiẽter, manſuete, magnifice iudicatas proferemus.] Vt ipſe Cicero: Si Patres Conſcripti, ueſtris in me immortalibus, fratrisq́; meũ liberorũq́; noſtros meritis parũ nobis cumulate gratias egero, quæſo obteſtorq́;, ne uitæ noſtræ potius quàm magnitudini ueſtrorũ beneficiorũ id tribuendũ putetis. Quæ tãta. n. poteſt exiſtere ubertas ingenij? quæ tãta dicẽdi copia, quod tam diuinũ atque incredibile genus orationis? quo quiſquam poſſit ueſtra in nos uniuerſa promerita, nõ dicã cõplecti orando, ſed percenſere enumerãdo? qui mihi fratrem optatiſſimũ, me fratri amantiſſimo, liberis noſtris parẽtes, nobis liberos, qui dignitatẽ, qui ordinẽ, qui fortunas, qui ampliſſimam rempublicã, qui patriã (qua nihil poteſt eſſe iucũdius, qui deniq; noſmetipſos nobis reddidiſtis. Quod enim tempus erit unquã, quo ueſtrorum in nos beneficiorum memoria ac fama moriatur?] Si quæ de his exiſtimatio, quæ iudicij expectatio ſit aperiemus.] Quale Apuleij illud de Magia: Certus equidem eram, proq́; uero obtinebã maxime, Claudi. quiq́; in cõſilio eſtis, Sicinũ Aemilianum ſanè notiſſimæ temeritatis accuſationẽ noſtri prius apud te cœptã, quàm apud ſe cognitã, penuria criminũ ſolis cõuicijs impleturũ: quippe inſimulari quiuis innocẽs poteſt, reuinci niſi nocẽs nõ poteſt. Quo ego uno precipue cõfiſus, gratulor mediusfidius, quod mihi copia et facultas te iudice obtigit purgãda apud imperitos philoſophiæ. A' rebus ipſis beneuolũ faciemus auditorẽ, ſi cauſam noſtrã laudando extollemus, et aduerſarium per contẽptionẽ deprimemus.] Quale quarti eſt huius libri totũ omnino exordium. Tria ſunt tẽpora, quibus uti principio nõ poſſumus, quæ diligẽter ſunt cõſideranda. aut cũ turpẽ cauſam habemus, hoc eſt, cum ipſa res animũ auditoris alienat à nobis: aut cũ animus auditoris perſuaſus uidetur ab his eſſe, qui ante cõtra dixerũt.] In alijs præceptis Rhetoricis. Inſinuatiõe igitur utẽdũ, inquit, eſt, cũ admirabile genus cauſæ eſt, hoc eſt, ut ante diximus, cũ animus auditoris infeſtus eſt. Id autẽ tribus ex cauſis fit maximè. ſi aut ineſt in ipſa cauſa quædã turpitudo: aut ab his qui ante dixerũt, iam quiddam auditori perſuaſum uidetur: aut eo tẽpore locus dicẽdi nõ datur, cũ iam illi quos audire oportet, defeſſi ſunt audiendo. Nam ex hac quoque re nõ minus quàm ex primis duabus, in oratore nõnunquã animus auditoris offenditur. Docuit ſupra Cicero, in principijs tria à nobis adhibẽda eſſe, ut aut beneuolos, aut attẽtos, aut dociles faciamus auditores. Idẽ & in inſinuatione faciendũ eſt: ſed ſecus. in principijs enim id aperte faciemus: in inſinuatione autẽ occulte, & quibuſdã circuitionibus, nec in alio cauſæ genere, niſi in admirabili, per quod etiã turpe datur intelligi, ut ſupra ex eius interpretatione colligi ſatis potuit, & tunc cũ audientium animi erunt uehementer offenſi: oſtenditq́; quibus potiſſimũ rebus offenſos iudicũ animos poſſimus agnoſcere. Si cauſa turpitudinẽ habebit, exordiri poterimus his rationibus: et quæ ſequuntur.] In alijs præceptis. Si cauſæ, inquit, turpitudo cõtrahet offenſionẽ, aut pro eo homine in quo offenditur, aliũ hominẽ qui diligitur interponi oportet: aut pro re in qua offenditur, aliã rem quæ probatur: aut pro re hominem, aut pro homine rem, ut ab eo quod odit ad id quod diligit auditoris animus traducatur: & diſſimulare id te defenſurũ quod æſtimeris. Deinde cũ iam melior factus erit auditor, ingredi pedetẽtim in defenſionem, & dicere ea quæ indignentur aduerſarij, tibi quoque indigna uideri. Deinde cũ leniueris eum qui audiet, demonſtrare nihil pertinere eorũ ad te, & negare te quidquã de aduerſarijs eſſe dicturũ, neq; hoc, neq; illud, ut neq; aperte lædas eos qui diliguntur: & tamẽ id obſcure faciens, quoad poſſis alienes ab eis auditorũ uoluntatẽ, & aliquorũ iudiciũ ſimili de re, aut auctoritatem proferre imitatione dignam. Deinde aut eandem, aut cõſimilẽ, aut maiorem aut minorẽ agi rem, in præſenti demonſtrare. Hic, turpis aut res erit, inquit, aut perſona. ſi perſona turpis fuerit, aut alium hominem ſubijcies, qui amatur: aut rẽ pro perſona. Deinde ſi res turpis fuerit, aut aliam rẽ quæ honeſta ẽ ſubijcies, aut pro re homines. Ille uero dicit, ſi genus turpe ſit, hominẽ nõ rẽ, aut rẽ non hominem ſpectari debere, dicendũ nobis. Hæc igitur præcepta ab illis penè nihil in hoc differunt: ſed nobis ſubaudiendum eſt, ſi utrunq; turpe fuerit, & res & perſonas, commodum eſſe cauſas nõ ſuſcipere: tamen ſi quid leuiter turpe fuerit, poſſe ſuſcipi: deinde adijcere, ea quæ aduerſarijs diſpliceant, ſibi etiam diſplicere: ſed nihil horũ ad ſuum negotium pertinere, mirariq́; te dicas, cur eã fœtida dicant: & occulte de aduerſarijs detrahendo rem amplificabimus. Deinde, inquit, de ſimili negotio aliquorum iudicum afferre oportebit exemplũ, ne nouum id eſſe uideatur. Animaduertendum hic eſt, ut in inſinuatiõe quatuor locis præceperit beneuolentiã cõparari poſſe: id eſt, ab ipſa cauſa, à noſtra perſona, ab aduerſariorum, à iudicũ. A' cauſa dixit poſſe beneuolentiam cõparari, ubi ait hominem non rem, aut rẽ, non hominem ſpectari oportere. A' noſtra perſona, cum ait: aut non placere nobis ipſis quæ facta dicantur ab aduerſarijs, & eſſe indigna aut nefaria. Deinde pedetẽtim cũ rem auxerimus, nihil ſimile nobis factum eſſe oſtendemus. Ab aduerſariorũ uero perſona quemadmodum beneuolentiã comparemus oſtendit, cum ait: Item ſi negabimus nos de aduerſarijs, aut de aliqua re dicturos, & tamen occulte dicemus interiectione uerborum. Poſtremo docet, ut à iudicum perſona beneuolentiã cõparemus, cum ait: Aut aliquorũ iudicum de ſimili cauſa, aut de eadẽ, aut de minori, aut de maiori proferemus. Verũ quod ait, de ſimili cauſa, aut de minori, aut de maiori, imitatiõe dignum eſt, ut poſt exẽplum facienda ſit comparatio. Comparatio porrò nũc à pari, nũc à maiori, nũc à minori fiat neceſſe eſt. His igitur rationibus oſtẽdit, ſi per cauſæ turpitudinẽ auditores offenſi extitiſſent, quibus modis ab his poſſit beneuolẽtia cõparari. Si perſuaſus auditor fuerit, id eſt, ſi oratio aduerſariorum auditoribus fidem fecerit, neq; enim nõ facile ſcire poterimus, quoniã nõ ſumus neſcij quibus rebus fides fieri ſoleat. Ergo ſi fidẽ factam putabimus, his nos rebus inſinuabimus ad cauſam, de eo quod aduerſarij firmiſſimũ ſibi adiumentum putarint, primum nos dicturos pollicebimur, aut ab aduerſarij dicto exordiemur, & ab eo maxime quod ille nuperrime dixerit: & quod ſequitur.] In alijs præceptis ita reliquit: Sin oratio aduerſariorũ fidẽ uidebitur auditoribus feciſſe, idq́; ei qui intelligit quibus rebus fides fiat, facile erit cognitu, oportet aut de eo quòd aduerſarij ſibi firmiſſimum putarint, & maxime hi qui audiẽt probarint, primũ te dicturũ polliceri: aut ab aduerſarij dicto exordiri, ab eo potiſſimum, quod ille nuperrime dixerit: aut dubitatiõe uti, quid primũ dicas, aut cui potiſſimũ loco reſpondeas, cũ admiratione. Nam auditor cũ eũ quẽ aduerſarij perturbatũ putãt oratiõe, uidet animo firmiſſimo cõtradicere paratũ, plerunque ſe potius temere aſſenſiſſe, quàm illũ ſine cauſa cõfidere arbitratur. Hoc dicit, ſi oratio aduerſariorũ dictis fidẽ fecerit, & ideo iudices uidentur abalienari, trib. modi beneuolentiam cõparamus: ſi aut ab eo argumento quod ſibi firmiſſimũ crediderãt aduerſarij, te dicturũ eſſe promittas, aut ſi ab eo dicto incipias, quod aduerſarius nuper dixerit: aut ſi, inquit, cũ admiratione dubites, cui potiſſimũ reſpõdeas quæſtioni. nec. n. inquit, cognitu difficile erit, an perſuaſus iã ſit auditor: aut (inquit) cũ riſu reſpõdẽtes, hominis admirabimur audaciã. Hic Ciceronianis uerbis Quintiliani adijciã ſententiã: Par eſt, et quid in hac re ſummi ſcripſerint ſẽſerintq́; oratores, auditores quoq; meũ intelligãt, quod utiliſſimũ fore cẽſuimus: Inſinuatio, inquit urrepit animis maxime, ubi frõs cauſæ nõ ſatis honeſta ẽ, uel

quia res ſit improba, uel quia hominibus parũ probetur, aut facie quoque ipſa premitur, uel inuidioſa cõſiſtentis ex diuerſo patrõi aut patris, uel miſerabilis ſenis, caci infantis. Et quidã, quibus aduerſus hæc modis ſit medẽdũ, uerboſius tradũt, materiaſq; ipſi ſibi fingunt, & morẽ actionũ perſequuntur. Sed hæc cũ oriantur ex cauſis, quarũ ſpecies conſequi omnes non poſſumus, niſi generaliter cõprehendantur, in infinitum ſint extrahenda, quare ſingulis conſiliũ cum propria ratione naſcetur. alijs in uniuerſum præcepimus, ut ab his quæ lædũt ad ea quæ proſunt cõfugiamus. ſi cauſa laborabimus, perſona ſubueniat: ſi perſona, cauſa: ſi nihil quod nos adiuuet erit, quæramus quid aduerſariũ lædat. nã ut optabile eſt, plus fauoris mereri: ſic proximũ, odij minus. In his quæ negari non potuerint, elaborandum, ut aut minora quam dictum eſt, aut alia mẽte facta, aut nihil ad præſentem quæſtionẽ pertinere, aut emendari poſſe pœnitẽtia, aut ſatis iã punita uideãtur: idq; agere aduocato quàm litigatori facilius, quia et laudat ſine arrogãtiæ crimine, et aliquando etiam utiliter reprehendere poteſt. Nam ſe quoque moueri interim finget, ut pro Rabirio Poſthumo Cicero, dum aditus ſibi ad aures faciat, & auctoritatem induat uera ſententis, quo magis credatur uel defendenti eadem, uel neganti. ideoq; hoc primũ intuemur, litigatoris an aduocati perſona ſit utendum, quotiens utrũq; fieri poteſt. Hic etiã de cauſis inſinuatione uidetur opus eſſe, ſi aduerſarij actio iudicum animos occupauerit. Si defeſſi erunt audiendo, ab aliqua re, quæ riſum mouere poſſit, exordiemur, & quæ ſequũtur.] In alijs præceptis ita reliquit: Sin auditoris ſtudium defatigatio abalienabit à cauſa, te breuius quàm paratus fueris eſſe dicturũ, commodum eſt polliceri, nõ imitaturum aduerſarium. Sin res dabit, non inutile eſt ab aliqua re noua, aut ridicula incipere, aut ex tempore quæ nata ſit, quod genus ſtrepitu, acclamatione: aut iã parata, quæ uel apologum, uel fabulam, uel aliquam contineat irriſionẽ. aut ſi rei dignitas adimet iocandi facultatem, aliquid triſte, nouũ horribile, non incommodum eſt ſtatim inijcere. Nã ut cibi ſatietas, & faſtidiũ, aut ſubamara aliqua re releuatur, aut dulci mitigatur: ſic animus defeſſus audiẽdo, aut admiratione integratur, aut riſu renouatur. Si forte iudices defatigati fuerint multos audiendo, primum (inquit) captare beneuolẽtiam oportebit, rebus nouis, uel ridiculis, riſum iudicibus mouentibus, ſicut ab apologo, uel quacũq; fabula, quæ propoſito cõducat noſtro. Et hoc duplici modo: aut ex tẽpore, ſi forte clamor aut ſtrepitus aliunde fuerit exortus: aut cogitatis paratiſq; literarũ inuerſione, & immutatione uerborũ, cæteriſq; rebus quæ nouitate aut iucunda inuentione animi quoquo modo ſuſcitẽt audiẽtes. Vrbanitas. n. opportuna reficit animos, et undecũq; petita iudicis uoluptas leuat tædiũ. Præterea ſi pollicebimur, nos breuius quàm futuri eramus, eſſe dicturos, et aliter ac alij ſoleant. Exordiemur ab apologo, fabula, ueriſimili, imitatione, deprauatione, inuerſione.] Fabulæ ſunt, quas ſerè uidemus extitiſſe eu Phœdris, Medeis, Clytẽneſtris, alijſq; ſimilibus. Apologi ſunt ex rebus humilibus compoſitæ quædã formæ ac ſpecies ad uiuendum: quales Aeſopicæ fabulæ ſunt uelut de mure & leone fabula. Veriſimili.] Quia ſunt & nullo modo ueriſimiles. Imitatione.] Si nos aliquẽ imitari, aut non imitari aduerſarium deteſtando dicemus. Deprauatione.] Deprauando quæ ab aduerſarijs dicta uel facta ſunt. Inuerſione.] Inuertemus uerba: ut, Pudicum ne uocem quem uos impudicum noſtis? Ab ambiguo.] Quod utroq; uerſus capi poſſit: ut, inſignis hic hodie factus eſt, nam ab hoc & clarum & infamem poſſimus annotare. Suſpicione.] Vt ſi dicas, quot hic doli lateant adhuc neſcitis? Arriſione.] Cum aduerſarij obiecta irridemus. Stultitia.] Cum eoſdem uideri ſtultos, quod minus prudẽter quæ dixerint excogitarint, uideri uolumus. Exuperatione.] Cum quæ ipſi fecerint mala noſtris antecedãt, aut quæ dixerint longe exuperẽt quæ facta ſunt, ac per hoc falſa eſſe deprehendantur. Collatione.] Cum conferimus noſtra cum aduerſarijs. Literarum mutatione.] Vt, Beneficium ſe contuliſſe refert, quod huic grande ueneficium fuit. Præterea expectatione.] Si expectandum aliquantum eſſe. Abiectione.] Si quid abijciendum, quod minus uerum ſit. Similitudine.] Si ſimile, quod dicimus, alicui contigiſſe dicamus. Nouitate.] Si nouum & inuſitatum, inauditumq; item dicas quod aduerſarij obijciunt, aut quod poſcant ſibi. Hiſtoria.] Alicuius rei lepida narratione. Verſu.] Vtpote in ſoluta oratione inuſitato, neq; noua, euigilãter erigetur auditor. Aut ab alicuius interpellatione.] Si quis loquentem interruperit. Aut arriſione.] Si exhilarati conſurgamus in aduerſarium. illudq; plane tenendum in primis erit, ſi negotij dignitas patietur, riſum uel iocum moueri oportere. Sin tale fuerit negotiũ, ut nec iocandum, nec ridendum ſit, à re aliqua triſti ſeueraq; incipere cõmodiſſimũ eſſe. nam ut cibi faſtidium, nũc dulci re, nũc ſubamara releuatur: ita audiendi ſtudium apud iudices nũc ridiculis rebus, nunc aſperioribus redintegratur. ſed iam quo inſinuationis tractatio clarior fiat, exẽplis, ut de principijs fecimus, quo modo id poterimus, illuſtremus, idq; à principio ordiamur. Ait. n. Cic. hominẽ nõ rem, aut rem nõ hominẽ. huiuſmodi apud ipſum pro M. Cœlio eſt: Si quis iudices forte nũc adſit ignarus legum, iudiciorum, cõſuetudinis noſtræ, miratur profecto quæ ſit tanta atrocitas huius cauſæ, quod diebus feſtis, ludiſq; publicis, omnibus negotijs forẽſibus intermiſſis, unũ hoc iudiciũ exerceatur: nec dubitet quin tãti facinoris reus arguatur, ut eo neglecto ciuitas ſtare non poſſit. idem cũ audiat eſſe legẽ, quæ de ſeditioſis cõſceleratiſq; ciuibus, qui armati ſenatũ obſederunt, magiſtratibus uim attulerunt, rẽpublicam oppugnarunt, quotidie quæri iubeat, legem non imploret: crimẽ quod uerſetur in iudicio requirat, cum audiat nullũ facinus, nullã audaciam, nullam uim in iudicium uocari: ſed adoleſcentem illuſtri ingenio, induſtria, gratia accuſari ab eius filio, quẽ ipſe in iudiciũ & uocet & uocarit, oppugnari autẽ opibus meretricijs. Hic licet animaduertere, ut à principio iudices occuparit, ne diebus feſtis, ludiſq; publicis turpe de aliquo fieri iudiciũ putẽt, et quàm res turpis ſit, tã honeſtũ de quo diceretur uideri poſſe: deinde ut docilitatẽ cũ attentione captet, cũ & crimen & criminis pondus explicet. Cum autem ſubijcit, Aut aliquorum iudicium de ſimili cauſa: huius apud ipſum, exemplum pro L. Cornelio hoc luculentiſſimum eſt. ſi auctoritates patronorum in iudicijs ualent, ab ampliſſimis uiris dicta L. Cornelij cauſa defenſa eſt: ſi uſus, à peritiſſimis uiris: ſi ingenia, ab eloquẽtiſſimis: ſi ſtudia, ab amiciſſimis, & cum beneficijs cum L. Cornelio, tum maxima familiaritate cõiũctis. Quæ ſunt igitur meæ partes auctoritatis tãtæ, quãta uos in me eſſe uoluiſtis? uſus mediocris ingenij, minime uolũtati parẽs. nã cæteris, à quibus eſt defenſus, hũc debere plurimum uide. Ego quantũ ei debeã, alio loco oſtẽdam. principio orationis hoc oppono, me omnibus qui amici fuerũt ſaluti meæ, & dignitati, ſi minus ad ferendam gratiam ſatisfacere potuerimus, ad prædicandam et habendam certe ſatis eſſe facturũ. Quæ fuerit heſterno die. Gn. Pompei grauitas in dicẽdo, iudices, quæ facultas, quæ copia, non opinione tacita ueſtrorũ animorum, ſed perſpicua admiratiõe declarari uidebatur, nihil n. unquã audiui, quod mihi de iure ſubtilius dici uideretur: nihil de memoria, nihil de more, de exẽplis acutius, nihil peritius de fœderibus, nihil de illuſtriore auctoritate, de bellis, nihil de rep. grauius, nihil de ſeipſo modeſtius, nihil de cã, de crimine ornatius, ut iã mihi uerũ uideatur illud eſſe, quod nõ

nulli literati ac ſtudijs doctrinisq; dediti, qua ſi quoddã incredibile dicere putabantur, ei qui omnes animo uirtutes cõprehendiſſet, omnia quæ uellet facile tractaret. Quæ enim in L. Craſſo potuit homine nato ad dicẽdi ſingularẽ quandam facultatem, ſi hanc cauſam ageret, maior eſſe ubertas, uarietas, copia, quàm fuit in eo qui tantum impartire huic ſtudio temporis quantum ipſe qui à pueritia uſque ad hãc ætatẽ à continuis bellis et uictorijs conquieuit. quo mihi difficilior eſt hic perorãdi locus. Etenim ei ſuccedo orationi, quæ nõ præteruecta ſit aures ueſtras, ſed in animis omniũ penitus inſederit plus uoluptatis ex recordatione illius orationis, quàm nõ modo è mea, ſed ex cuiuſcũq; oratione capere poſſitis ſed mos eſt gerẽdus nõ modo Cornelio, cuius ego uoluptati in eius periculis nullo modo deeſſe poſſum: ſed etiã Gn. Pompeio, qui ſui facti, ſui beneficij uoluit me eſſe, ut apud eoſdẽ uos iudices nuper alia cauſa fuerim, & prædicatorem & auctorem. Lõgiores in horum exemplis exordiorũ ſumus, non quin intelligeremus, neminẽ qui præcepta det eloquẽtiæ, id proſequi: ſiquidem modo ſuum oſtẽdãt ingenium, ſatis eſſe fortaſſis ducũt, cæterorum curã linquentes diſcẽtibus: ſed ut rudibus adhuc hanc præceptionẽ oculis ſubijciamus, & plus utilitatis quàm oſtenſionis afferamus, aut uoluptatis. Ex hoc enim Ciceronis initio, ante cauſæ expoſitionem, quãta iudicũ ex põpeij laudibus attentio cõparata ſit, ut ſe non male feciſſe, ſi eã quã Pompeius, defendendam cauſam cõplectatur, facile cognoſci potuit. Item ſi negabimus, nos aduerſarijs aut de aliqua re dicturos, & tamen occulte dicemus interiectione uerborũ.] Quale illud apud Q. Curtium ad Alexandrum: Tum Pœnus, Dij prohibeant (inquit) à nobis impias mentes. & profecto prohibent. idẽ animus eſt tuis, qui ſemper fuit, ire quo iuſſeris, pugnare, periclitari, ſanguine noſtro cõmendare poſteritati tuum nomen. Proinde ſi perſeueras, inermes quoque et nudi, & exangues, utcunque orbi, cordi eſt, ſequimur, uel antecedimus. ſed ſi audire uis nõ fictas tuorum militum uoces, uerũ neceſſitate ultima expreſſas, &c. hic Pœnus nolle ſe contra Alexandri ſententiam dicere profeſſus, latenter tamen id inſinuat. Aut ab aduerſarij dicto exordiemur, aut ab eodẽ maxime quod ille nuperrime dixerit, aut dubitatiõe utemur quid potiſſimum dicamus.] Tale Ciceronis pro Q. Ligario exordium eſt: Nouum crimen, C. Cæſar, et ante hunc diem inauditũ, propinquus meus ad te, Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuiſſe, idq; C. Panſa præſtanti uir ingenio, fretus fortaſſe ea familiaritate quæ eſt ei tecũ, auſus eſt cõfiteri. Itaque quo me uertam neſcio. paratus enim ueneram, cũ tu id neque per te ſcires, neq; aliunde audire potuiſſes, ut ignoratione tua ad hominis miſeri ſalutem abuterer. ſed quoniam diligentia inimici inueſtigatum eſt, id quod latebat, cõfitendũ eſt (ut opinor) præſertim cum meus neceſſarius. C. Pãſa fecerit, ut id iã integrum non eſſet: omiſſaq; controuerſia omnis oratio ad miſericordiam tuam cõferenda eſt, qua plurimi ſunt conſeruati, cũ à te nõ liberationem culpæ, ſed errati ueniã impetrauiſſem. habes igitur Tubero, quod eſt accuſatori maxime optandũ, confitentem reum: ſed hoc confitentem, ſe in ea parte fuiſſe, qua te uirum omni laude dignũ patrẽ tuum. Itaque prius de ueſtro delicto confiteamini neceſſe eſt, quàm Ligarij ullam culpã reprehendatis. Videmus quàm ſe imparatum ad hãc cauſam acceſſiſſe Cicero diſſimulauerit, & quod in cauſa potiſſimũ fuit, primũ ſumpſerit cõfitẽdũ, precibusq; et miſeratione diluendũ addubitatiões præmittẽs. Ab aliqua re quæ riſum mouere poſſit incipiemus.] Quale illud ipſius Ciceronis eſt, in Clodium: Heſterno die P. C. cum me & ueſtra dignitas, & frequentia equitum Romanorũ, quibus ſenatus dabatur, magnopere cõmonuiſſet, putaui mihi reprimendã eſſe P. Clodij impudicam pudicitiam, cum is publicanorũ cauſam ſtultiſſimis interrogationibus impediret, P. Tullioni Syro nauaret operam: atq; ei ſe, cui totus uenierat, etiam nobis inſpectantibus uenditaret. Itaque hominẽ furentem, exultantemq; continui, ſimulac periculũ iudicij intẽdi, duobus ineptis uerbis omnem impetũ gladiatoris, ferocitatẽq; compreſſi. Attamen ignarus qui cõſules eſſent, exanguis atq; æſtuans, ſe ex curia repente proripuit, cũ quibuſdã fractis iã atque inanibus minis, & cũ illis Piſoniani temporis Gabinianiq; terroribus, quẽ cum egredientẽ in ſe quod cepiſſem cepi equidem fructum maximũ, et ex cõſurrectione omnium ueſtrum, & ex comitatu publicanorũ. Sed uecors repente, ſine ſuo uultu, ſine colore, ſine uoce conſtiterat, deinde reſpexit, et ſimul ad Gn. Lentulum conſulem aſpexit: concidit in curiæ penè limine. Videtis quanta arte, dũ artẽ fugere uideri uult, hæc enarrat: uulgari, eaq; humilitate compoſitiõis, ut rem ipſam intueri nos quoque uideamur. Irriſione, ſtultitia.] Cuiuſmodi illud: Iam'ne ſentis bellua, iam'ne ſentis quæ ſit hominum querela frontis tuæ? nemo queritur, Syrũ neſcio quẽ de grege nouitiorũ factum eſſe conſulem: non enim color iſte ſeruilis, non piloſæ genæ, non dentes putridi deceperũt, oculi, ſupercilia, frons, uultus deniq; totus, qui ſermo quidã tacitus mentis eſt, hic in errorẽ homines impulit: hic eos quibus erat ignotus, decepit, hos fefellit. hic in fraudẽ induxit. pauci iſta tua luculenta uitia noramus, pauci tarditatem ingenij, ſtuporem, debilitatemq; linguæ. nũquam erat audita uox in foro, nũquam periculum factum aut militiæ, aut domi. obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione fumoſarũ imaginum, quarũ ſimile habes nihil præter colorem. Collatione.] Vt illud: Si quantum in agris locisq; deſertis audacia poteſt, tantum in foro atq; in iudicijs impudentia ualeret, nõ minus in cauſa cederet A. Cæcina Sext. Ebutij impudentiæ quantum in ui facienda ceſſit audaciæ. Hiſtoria.] Quale eſt, Cum multa, Pontifices, à maioribus noſtris diuinitus inuẽta atque inſtituta ſunt, tũ nihil præclarius, quàm quod nos eoſdẽ & religionibus deorũ immortalium, & ſummæ reipublicæ præeſſe uoluerũt, ut ampliſſimi et clariſſimi ciues rempublicã bene gerendo, Pontifices religiones religionibus ſapienter interpretãdo, rempublicam cõſeruarent. Quod ſi ullo tempore magna cauſa ſacerdotum, Pop. Rom. iudicio ac poteſtate uerſata eſt, hæc profecto tanta eſt, ut omnis reipublicæ dignitas, omniũ ciuiũ ſalus, uita, libertas, aræ, faſces, dij penates, bona fortunæ, domicilia noſtræ ſapiẽtiæ, fidei, poteſtatiq; cõmiſſa, creditaq; eſſe uideãtur. Aut ſi pollicebimur aliter ac parati fuerimus, nos eſſe dicturos.] Quale Ciceronis pro Ligario ſupra recenſuimus exordium, quo præcepta exordiendi rationibus clariora fierent, exempla non quidem omnium ſubiecimus. quod cum immenſa res ſit, fieri non poteſt: & ſi fieri etiam poſſit, hoc onus hic ſumere nõ liceat. ſatis enim unicuique factum eſt, ſi iter commonſtratum, cum perpetuo dux et præuius eſſe non poſſim. Inter inſinuationem & principium hoc intereſt.] Hoc dicit, principium ab inſinuatione hoc differt, quod per principiũ aperte beneuolentiã attentionẽq; captamus, & docilem facimus auditorem: Inſinuatione autẽ hæc omnia occulte, & per diſſimulationem. denique hæc tria in exordio fieri diximus, non quin in tota oratione id fieri oporteat, ſed quod in exordio plus cæteris partibus deſideretur. In exordiẽda cauſa eſt obſeruandũ, ut lenis ſit ſermo, ut uſicata uerborũ cõſuetudo, ut nõ apparata oratio eſſe uideatur.] In alijs præceptis rhetoricis, inquit: Exordium ſententiarũ & grauitatis plurimum debet habere, & omnino omnia quæ pertinẽt ad dignitatẽ, in ſe continere: proptereaq; id optime faciendum eſt, quod oratorem auditori maxime commendat, ſplendoris & feſtiuitatis et cõcinnitudinis minimũ, propterea quod ex his ſuſpicio quædam apparationis atq; ar

tificioſa

tificioſæ diligentiæ naſcitur: quæ maxime orationi fidem, oratori ſimul auctoritatem. In exordio, inquit, nihil ſplendidũ; nihil diligenter accuratum habere debemus, ne ipſa dicendi diligentia diffidentiam negotij demonſtremus. Veruntamen ſententiarum grauitate refertũ eſſe oportebit. Sed hic Quintiliani non præteribo ſententiam, cum & ipſe orator ſit non cõtemnendus, & dicendi magiſter eruditiſſimus, ac præceptionũ acutiſſima diligentia ſua tantum emineat, quantum fortaſſe ipſe Cicero dicendi facultate antecedat: Multũ, inquit, gratiæ exordio ineſt, quod ab actione diuerſæ partis materiã trahit, hoc ipſo, quod non compoſitũ domi, ſed ibi atque tunc natũ, & facilitate famã ingenij auget, et facile ſimplicis ſumptiq; ex proximo ſermonis fidẽ quoque acquirit, adeo ut etiã ſi reliqua ſcripta atq; elaborata ſint, tamen plerunque uideatur tota eſſe tẽporalis oratio, cuius initium nihil præparatum habuiſſe manifeſtũ eſt frequentiſſime uero proœmiũ decebit, & ſententiarum, & compoſitionis, & uocis, & uultus modeſtia, adeo ut in genere cauſæ etiam indubitabili fiducia ſe ipſa nimiũ exercere non debeat, odit. n. iudex litigantis ſecuritatem, cumq; ius ſuum intelligat tacitus reuerentiam poſtulat. Nec minus diligenter, ne ſuſpecti ſimus ulla parte, uitandum eſt: propter quod minime oſtẽtari debet in principijs cura, qua uidetur omnis ars docentis contra iudicem adhiberi: ſed iſtud ipſum curare, ſummæ artis eſt. nam id ſine dubio ab omnibus, & quidẽ optime præceptũ eſt. uerũ aliquatenus temporũ cõditione mutatur, quia iã quibuſdã iudicijs, maximeq; capitalibus, aut apud centũuiros ipſi iudices exigunt ſollicitas & accuratas actiones, contemniq; ſe, niſi in dicendo etiã diligentia appareat, credunt: nec doceri tantum, ſed etiã delectari uolunt. & eſt difficilis huius rei moderatio: quæ tamen tentari ita poteſt, ut uideamur accurate, non callide dicere. Illud ex præceptis ueteribus monet, ne quod inſolens uerbum, nec audacius tranſlatũ, ne ue aut obſoleta uetuſtate, aut poetica licentia ſumptum in principio deprehendatur. Vitioſum exordiũ eſt, quod in plures cauſas poteſt accõmodari, quod uulgare dicitur.] Vitia, inquit, certiſſima exordiorũ ſunt, quæ ſummopere uitare oportebit, uulgare, cõmune, cõmutabile, apparatũ, longũ, ſeparatũ, tranſlatũ, contra præcepta. Vulgare eſt, quod in plures cauſas poteſt accõmodari. idq; generale dicitur principiũ, & quod non unius, ſed omniũ poteſt eſſe cauſarũ. ſi ſic incipias: Deũ ego optimũ maximumq; aut uellẽ, ſi fieri poſſet, iudices. Itẽ uitioſum eſt quo nihilominus aduerſarius poteſt uti, quod commune appellatur.] Cõmune eſt, inquit, quod nihilominus in hanc quã aliam contrariam partẽ cauſæ poteſt conuenire. Inter uulgare & commune hoc intereſt, quod uulgare omnium controuerſiarum eſt, commune in eadẽ controuerſia utriuſque partis. Itaque commune, ut pote ſpecies, includitur: uulgare autẽ, generale eſt. Item id, quo ex contrario leuiter commutato, aduerſarius poteſt uti.] Eſt, inquit, commutabile exordiũ, quod ab aduerſarijs commutato uerbo uel addito poſſit in parte contraria commutari. Itẽ uitioſum eſt, quod nimium apparate compoſitum eſt.] De hoc lõgius ſupra diſputatum. Aut nimium eſt longum.] Quod pluribus uerbis aut ſententijs, ultra quã ſatis eſt labitur, ne oratio in caput ſurrexiſſe uideatur. Et quod ex ipſa cauſa natũ nõ uidetur.] Vt proprie cohæreat cum narratione. Vitioſum, inquit, eſt, quod ſeparatum nominatur, cum non proprij negotij neq; eius cauſæ de qua agitur ſit. Vt ſi homicida tibi accuſandus ſit, & tu ab adulterij facinoribus exordium ſumas. Aut quod neque beneuolũ, neque docilem, neque attentum facit auditorem.] Hoc duobus modis fieri poteſt: Primum, cum aliud conficis quàm genus cauſæ poſtulat. Vt ſi attentum facere uelis auditorem, & cauſa primum beneuolentiam deſideret: aut cum res inſinuationem poſtulet, & exordio utaris. idque tranſlatum nominatur. Deinde cum omnino nec docilem, nec attentum, nec beneuolum facis auditorem: quod contra præcepta nominantur.

DE NARRATIONE.

Narrationum tria genera ſunt.] De Inuentione ſcribens. Narratio, inquit, eſt rerum geſtarum, aut ut geſtarum expoſitio. Narrationum genera tria ſunt. unũ genus eſt, in quo ipſa cauſa, & omnis ratio controuerſiæ continetur: alterum, in quo digreſſio aliqua extra cauſam, aut criminationis, aut ſimilitudinis, aut delectationis non alienæ ab eo negotio quo de agitur, aut amplificationis cauſa interponitur. Tertium genus eſt remotum à ciuilibus cauſis, quod delectationis cauſa non inutili cum exercitatione dicitur & ſcribitur: Definit narrationem hoc modo: Narratio eſt rerum geſtarum, aut ut geſtarum expoſitio. Alij addunt, & dicunt: Narratio eſt rei factæ, aut ut factæ, utilis ad perſuadendum expoſitio. Appollodorus autẽ ſic finit: Narratio eſt oratio, docens auditorem quid in controuerſia ſit. Quintilianus narrationẽ diuidit, inquiens: Hæc eſt narratio, in qua ſciens trãſcurrã ſubtiles nimiũ diuiſiones quorundã, plura eius genera facientium. Non. n. ſolum uolunt illam eſſe negotij, de quo apud iudices quæritur, expoſitionem, ſed Perſonæ: ut, M. Acilius Palicanus humili loco natus, Picens, loquax magis, quã facũdus. Loci: ut, Oppidũ eſt in Helleſponto Lampſacum, iudices. Temporis: ut, Vere nouo gelidus canis cum montibus humor Liquitur: Cauſarum, quibus hiſtorici frequentiſſime utuntur, cũ exponunt unde bellum, cædes, peſtilentia. Præter hæc, alias perfectas, alias imperfectas uocant: quod quis ignorat? Apollonius autem Tyanæus, qui philoſophus fuit, quinque narrandi fecit ſpecies. Primam, quam philoſophorum eſſe refert: ſecundã, quam hiſtoricorum dicit: tertiam, quæ in iudicijs adhibetur, quartam, quam epiſtolarem nominat: quintam, qua nos aliquã re ficta commoneri & moratos fieri ait. Hermogenes autem, præter eas quas Quintilianus decurrit, ſpecies alias, uel potius narrationum modos in Præexercitamentis ſubiungit: nempe ſolere fieri narrationes per rectum indicatiuum, per indicatiuum inclinatiuum, per coniunctiuum, per diſſolutũ, per comparatiuum. Rectum indicatiuum: ut, Medea Aeetæ filia, quæ prodidit aureum uellus, ſecuta Iaſonem eſt, & ſequentia. Rectum autem indicatiuum nominatur, quod per totam penè narrationem caſum ſeruat nominatiuum, cum uerbo indicatiuo. Indicatiua inclinatiua dicitur, in qua obliquis utimur caſibus: ut, Medeam Aeetæ filiam Iaſonẽ ferunt adamaſſe, & reliqua: ubi obliquos aſſumat caſus. Cõiunctiua uero figura eſt, qua arguentes utimur: ut, Quod. n. non fecit Medea malum? hoſpitem turpiter adamauit, aureum uellus prodidit, fratrem occidit, & ſimilia. Diſſolutum autem hoc eſt, cum ſine copulis inciſa proferuntur: ut, Medea Aeetæ filia fuit, prodidit aureum uellus, Abſyrtum interfecit: & cum ſimiliter cætera proferuntur. Cõparatiuum hoc pacto fit: Medea Aeetæ filia, quæ ſeruare pudicitiam debuit, amoris turpitudine eam commaculauit: & quam æternæ ſalutis cuſtodẽ eſſe oportuit, eã ultro ipſam crudeliter laniauit: & quæ tutari domum debuit, aureum uellus inſidiatori dedit: & quam patrem iuuare oportuit, ea peregrino hoſpiti poſtpoſuit. Rectum quidem hiſtoriæ conuenire, quod ſit planius: Inclinatiuum uero, magis rhetoricis controuerſiis. Coniunctiuum quoq; ad arguendũ accommodatius eſſe exiſtimat: diſſolutum uero, concluſionibus, quod affectus cõmoueat, quadrare melius putat Quintilianus. Adijciũt, inquit, & præteritorũ eſſe temporũ narrationẽ, quæ eſt frequẽtiſſima: & præſentium, qualis eſt Ciceronis de diſcurſu amicorũ, pro Roſcio: Chryſogonus poſtquam eſt nominatus. & futurorum, quæ ſolis dari uaticinantibus poteſt.

nam hypotypoſis non eſt habenda narratio. Sed iam ad Ciceronis diuiſionem redeo. Tria, inquit, narrationum cũ ſint genera, unum genus eſt, in quo res geſtæ, & omnis ratio controuerſiæ continetur, ad eas pertinens cauſas de quibus futura iudicatio eſt. Aliud genus narrationis eſt, quod extra cauſam eſt. Sed ad cauſam facit, ut illud Vergilianum, Pater ipſe colẽdi, Haud facilẽ eſſe uiam uoluit: & totus ille locus, ubi inſtitutũ ſuum egreditur. Verum hæc narratio extra cauſam quinque modis fit, aut fidei, aut criminationis, aut tranſitionis, aut alicuius apparatus, aut laudationis cauſa. Ad fidem faciendã, quale in Verrem illud: Nonne ita, ut omnibus nobis tacentibus ipſæ te tuæ tabulæ condemnare poſſent? cedo quæſo codicem, circunfer, oſtende. Videtiſ'ne totum hoc nomẽ, coram ubi facit delatũ eſſe in litura? quid fuit iſthic antea ſcriptum? qđ mendum iſta litura correxit? quid à nobis iudices expectatis argumenta huius criminis? nihil dicimus: tabulæ ſunt in medio, quæ ſe corruptas atque interlitas eſſe clamant. Illud in Vatinium: Repente.n. te tanquam ſerpens è latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis ceruicibus intuliſti. Aut trãſitionis.] Vt illud in Verrem: Eſt conſuetudo Siculorum, ſingulorumq; Græcorũ, quod ſuos dies menſesq; cõgruere uelint cum ſolis lunæq; ratione. uel nonnunquam, ſi quis diſcrepet, eximant unum aliquem diem, ad ſummũ, biduum ex menſe, quos illi exhereſimos dies nominant. item nonnunquam uno die longiorem menſem faciunt, aut biduo: & quæ ſequũtur. Alicuius apparatus.] Vt pro Archia Cicero: Patiamini de ſtudijs humanitatis ac literarum loqui liberius, & eiuſmodi perſona, quæ propter otium ac ſtudium minime in iudicijs periculiſq; tractata eſt, uti propè nouo quodam & inuſitato genere dicendi. Quod ſi mihi à uobis tribui concediq; ſentiam, perficiam profecto, ut hunc A. Licinium non modo non ſegregandum, cum ſit ciuis, à numero ciuium, uerumetiã ſi non eſſet, putetis aſciſcendum fuiſſe. Nam ut primum à pueris exceſſit Archias: & quæ ſubiungit. Aut laudationis cauſa.] Velut hoc: Themiſtoclem ipſum ſummum uirum Athenis dixiſſe aiunt, cum ex eó quæreretur, quod acroama, aut cuius uocem libentiſſime audiret? Eius, inquit, à quo ſua uirtus optime prædicaretur. In præceptis autem de Inuentione ait, narrationem extra cauſam quatuor modis fieri: aut criminationis cauſa, aut ſimilitudinis, aut delectationis, aut amplificationis. De criminatione exemplũ ſupra dedimus. Similitudinis cauſa fit, ut eſt illud: ſi iſte multo ſceleratior & nequior, quam ille Adrianus, aliquanto etiam infelicior fuit: Delectationis cauſa, ut ſi prata, ſi nemora, ſi fontes riuoſq;, & quiduis aliud deſcribas, et hanc ipſam deſcriptionem ad cauſam applices. ut in Verrem Cicero: Capta Carthagine Himera deleta eſt, in qua erãt ſigna ex ære compluria, in his eximia pulchritudine ipſa Himera in muliebrem figurã habitumq; formata, ex oppidi nomine et fluminis. erat etiam Steſubori poetæ ſtatua, ſenilis, incurua, cum libro, ſummo (ut putant) artificio facta, ab eo qui fuit Himeræ, ſed eſt, et fuit tota in Græcia ſummo propter ingenium honore & nomine hæc iſte ad inſaniam concupierat. Erat etiam, quod penè preterij, capella quædã, ea quidem mire, ut etiam nos qui rudes earum rerum ſumus intelligere poſſimus, ſcite facta & uenuſte. In alijs deſcriptionibus, quãtæ uis cuiuſuis ſit eloquẽtiæ, oſtenditur, cũ rerũ natura ita exprimitur, ut rem præſentẽ plerũque uideamur intueri. qualis eſt illa M. Cælij in Antonium deſcriptio: Nanque ipſum oſtenderunt temulẽto ſopore profligatum, totis præcordijs ſtertẽtẽ, ructuoſos ſpiritus geminare, præclaraſq; cõtubernales ab omnibus ſpõdis trãſuerſas incubare, & reliquas circũiacere paſſim. quo tamen exanimatæ terrore, hoſtiũ aduentu percepto, excitare Antonium conabantur, nomen inclamabant, fruſtra ceruicibus tollebãt, blãdius alia ad aurẽ inuocabat uehementius etiam alia feriebat: quarum omnium cum uoce tactũq; oſcitaret, proxime cuiuſq; collũ amplexu petebat: neque dormire excitatus, neq; euigilare ebrius poterat, ſed ſemiſomno ſopore inter manus Centurionũ concubinarumq; iactabatur. Nihil his neq; credibilius fingi, neq; uehementius exprobrari neq; manifeſtius oſtendi poteſt. Amplificationis cauſa fit.] Vt illud de Eriphila, quæ uiſum ornamentum adamauit, amplificat crimẽ Verris, quod cũ illa rẽ uiſam adamauerit, Verres multa etiam non uiſa concupiuerit. Tertium genus eſt id, quod à cauſa ciuili remotum eſt: & quæ ſequuntur.] Tertium, inquit, narrãdi genus eſt, à cauſa ciuili remotum. eſt autem poetarum, uel hiſtoriographorum. dat tamẽ curſim etiã in hanc narrationem præcepta. Hec, inquit, narratio remota à ciuilibus cauſis duas habet formas. nã aut propter negotia exponenda ſumitur, quod eſt comœdias aut tragœdias ſcribẽtium: uel propter perſonas, ſed de hac poſterius dicetur. eſt tamen uidere, poemata eſſe quæ mixta uel cõmunia dicuntur, ut in commentarijs artis poeticæ Horatij diximus: in quibus utrunq; inuenitur. ſiquidem ut Vergilius Aeneæ & mores et facta deſcribit, perſonaſq; loquẽtes inducit, idẽ multi effecerunt. Hoc autem dicit: narratio, quæ ad oratorem non attinet, in duo diuiditur, in negotia, & in perſonas. Verum illa narratio quæ in negotijs eſt, tres habet partes: fabulam, hiſtoriam, argumentum. Fabula eſt, quæ res neq; ueras neq; ueriſimiles continet, ut hæ quæ tragœdijs traditæ ſunt.] In præceptis de Inuentione: Fabula (inquit) eſt, in qua nec ueræ nec ueriſimiles res continentur, cuiuſmodi eſt, Angues ingentes alites iuncti iugo. Eſt ergo fabula eiuſmodi narratio, ut cum deſcribitur Cadmus in angues uerſus, uel quiduis aliud quod nec uerũ nec ueriſimile eſt. cuiuſmodi tragœdiæ ſcriptæ ſunt. qualis illa Amphitryonis apud Plautum eſt, quam argumentum appellat tragœdiæ: Amore captus Alcumenæ Iupiter, mutauit ſeſe in formã eius coniugis, pro patria Amphitryo dum certat cũ hoſtibus, habitu Mercurius ei ſubſeruit Soſiæ: et qđ ſequitur. Hiſtoria eſt res geſta, ſed ab ætatis noſtræ memoria remota.] Nam quæ noſtra ætate quaſi diaria referuntur, tũ annales, tum commentaria nominantur. In præceptis de Inuẽtione: Hiſtoria, inquit, eſt geſta res, ab ætatis noſtræ memoria remota, quod genus, Appius indixit Carthaginenſibus bellum. Eſt autem hiſtoria narratio, ubi iampridem præteritam rem enarraueris: ut ſi Hannibalem ueniſſe in Italiam ſcribas, & qualia contra Romanum imperium bella geſſerit narres, & id genus alia. Argumentum eſt ficta res, quæ tamen fieri potuit, uelut argumenta comœdiarum.] In alijs libris Rhetoricis, Argumentum (inquit) eſt ficta res, quæ tamen fieri potuit. huiuſmodi apud Terentium: Nã is poſtquàm exceſſit ex ephebis Soſia. Eſt igitur argumentum, fabularis narratio, quæ tamẽ uera uideri poteſt: cuiuſmodi comœdiarũ ſunt argumenta, quale (ne ſine exẽplo quidquã doceamus) Plauti illud eſt: Captus eſt in pugna Aegionis filius, alium quadrimũ fugiens, ſeruos uendidit. Pater captiuos commercatur alios, tantũ ſtudens ut gnatum recuperet: & inibi emit olim amiſſum filiũ. Is ſuo cum domino ueſte uorſa, ac nomine, ut amittatur fecit, ipſus plectitur. Et is reduxit captum & fugitiuum ſimul, indicio cuius alium agnoſcit filium. Sed cui dubium uideri poteſt, quid ſit quod argumentum Cicero dixerit non ueram, licet uериſimilẽ narrationẽ? cum Plautus, ut ſupra oſtẽdimus, argumẽtum tragœdiæ in Amphitryone eſſe protulerit? quod facile diluitur. Enimuero Plautus comœdiam ſcripturus Amphitryonẽ, quoniam (ut ipſe in prologo profitetur) multos eã narrationem tragœdiæ locos uidit occupare, et rurſum comœdiæ quoq; multas habere partes animaduertit, mixtã ex tragœdia facturũ comœdiam pollicetur. quamobrem & tragœdiam nominauit. et rurſum, argumentum comœdiæ, cum eã

uelle

uelle uideri comœdiam uellet, ſe prolocuturum dixit: Niſi dicamus, raro niſi in comœdijs argumenta fieri. Illud genus narrationis, & quæ ſequuntur.] In præceptis de Inuentione: Illa autem (inquit) narratio, quæ uerſatur in perſonis, eiuſmodi eſt, ut in ea ſimul cum rebus ipſis perſonarum ſermones et animi perſpici poſſint, hoc modo: Venit ad me ſæpe clamitãs, quid agis Mitio? cur perdis adoleſcentem nobis? cur amat? cur potat? cur tu his rebus ſumptum ſuggeris? ueſtitu nimio indulges, nimium ineptus es: nimium ipſe durus eſt præter æquum & bonum. Hoc ergo dicit: Narratio, quæ uerſatur in perſonis exprimendis, talis eſſe debet, ut in narratione rerum perſonæ agentis animos oſtendat. & Terentij exemplo explicat. Debet habere feſtiuitatẽ ſermonis.] Cuiuſmodi infinita apud Plautum exempla ſunt. ſed nos quo quale id ſit oſtendamus, uno contenti erimus in Curculione, cũ inquit: Date uiam mihi noti atque ignoti, dum ego hic officiũ meũ facio: fugite omnes, abite, & de uia ſecedite, ne quem in curſu capite, aut cubito, aut pectore offendam, aut genu: ita nunc ſubito, propere & celeriter obiectum eſt mihi negotium. nec quiſquam fuerit tã opulentus, qui mihi obſiſtat in uia: nec Strategus, nec Tyrannus quiſquã nec Agoranomus, nec Demarchus, nec Comarchus, nec cum tanta gloria, quin cadat, quin capite ſiſtat in uiã de ſemita: & denique totus ille locus. Animorũ diſſimilitudinẽ.] Vt idem in eadem: Quo te hoc noctis dicam proficiſci foras cũ iſtoc ornatu, cumq; hac pompa Phædrome? Quo Venus Cupidoq; imperant, ſuadetq; amor, ſi media nox eſt, ſiue eſt prima ueſpera, ſi ſtatus condictus cũ hoſte intercedit dies, tamen eſt eundum quo imperat ingratus. At tandẽ es odioſus mihi. Iſtuc quidem nec bellum eſt, nec memorabile. Tute tibi puer es lautus, luces cereum: & quæ ſequuntur. Grauitatẽ.] Quale illud in Captiuis: At ſcire memento, quanto id quod uoles habebis. nam ferè maxima pars morem hunc homines habẽt: quod ſibi uolunt, dum id impetrant, boni ſunt: ſed id ubi iam penes ſeſe habent, ex bonis peſſimi & fraudulentiſſimi fiũt. Lenitatem.] Vt in Amphitryone: Iup. Te uolo uxor alloqui. quo te auertiſti? Alc. Ita ingenium meum eſt, inimicos oſa ſum ſemper obtuerier. Eia autem inimicos? Sic totus ille locus, in quo Iupiter Alcumenam mitigat. Spem.] Vt in Captiuis: Iupiter ſupreme ſeruas me, measq; auges opes, maximas opimitates opiparasq; offers mihi, lucrum, ludum, iocum, feſtiuitatem, ferias, pompam, pœnum, potationes, ſaturitatem, gaudiũ. nec cuiquam hominũ ſupplicare nunc certum eſt mihi: nam uel prodeſſe amico poſſum, uel inimicum perdere. ita hic dies amœnitate amœna amœnus onerauit me. ſine ſacris hæreditatem ſum adeptus effertiſſimam. nunc curſum ad ſenem capeſſam hunc Aegionem, cui boni tantum affero, quantum ipſe à dijs optat, atque etiam amplius. nunc certa res eſt eodem pacto, ut comici ſerui ſolent, coniiciam in collum pallium, primo ex me hanc rem ut audiat: ſperoq; me ob hunc nuncium æternum adepturum cibum. Metum.] Vt in Caſſina: Nulla nulla ſum, tota tota occidi, cor metu eſt mortuum, membra miſeræ tremunt: neſcio unde auxilij, præſidij, perfugij mihi, aut opum nunc copiam comparem, aut expetam. tanta facta modo mira miris modis intus uidi, nouam atque integram audaciam. Caue tibi Cleoſtrata, abſcede ab iſta obſecro, ne quid in te mali faxit ira percita. eripite quæſo iſti gladiũ, quæ ſui eſt impos animi. Suſpicionem.] Vt in Pſeudolo: Peiorem ego hominem, magisq; uerſute malum, nunquam edepol quenquam uidi, quã hic eſt Simia, nimiſq; ego illum hominem metuo & formido male, ne malus item erga me ſit, ut erga illũ fuit: ne in re ſecunda nunc mihi obuertat cornua, ſi occaſionẽ ceperit. Nam cautio eſt, qui ſit malus. Deſiderium.] Vt in Epidico: Expectando exedor miſer, atq; exenteror, quo mihi Epidici blanda dicta eueniant, nimis diu maceror. ſitne quid nec ne ſit, ſcire cupio. Diſſimulationem.] Vt in Bacchidibus: Chryſale ades dum has ego pellego. quid me tibi adeſſe opus eſt? Volo ut quod iubeo facias, ut ſcias quæ hic ſcripta ſint. Nihil moror, neque ſcire uolo. & totus ille locus, ubi Chryſalus diſſimulanter omnia loquitur. Errorem.] Vt in eadem comœdia: Quicunque ubi, ubi ſunt, qui fuere, quiq; futuri ſunt poſthac ſtulti, ſtolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones, ſolus ego omnes antecco ſtultitia & moribus indoctis. perij, pudet, hoccine ætatis ludum his factum eſſe indigne? quàm magis id repeto, tam magis uror, meus quem filius turbauit. perditus, atq; etiã eradicatus ſum, omnibus exemplis crucior, omnia me mala conſectantur, omnibus exitijs interij. Chryſalus me hodie lacerauit, Chryſalus me miſerum ſpoliauit. is me ſcelus auro uſque attondit, doctis indoctum dolis, ut libitum eſt. Miſericordiam.] Quale in Captiuis illud: Dij ueſtram fidẽ, hominum ingenium liberale, ut lachrymas excutiunt mihi. uideas corde amare inter ſe quantis laudibus ſuum herũ ſeruus collaudauit? Rerum uarietatem.] Cuiuſmodi luculentiſſime illud in Bacchidibus prolatum eſt: Atridæ duo fratres dicuntur feciſſe facinus maximum, cum Priami patriã Pergamũ diuina mœnitũ manu, armis, equis, exercitu atque eximijs bellatoribus, mille cũ numero nauiũ decumo anno poſt ſubegerunt. non Pelides tormento fuit, prout ego herum expugnabo meum ſine claſſe, ſineq; exercitu, & tanto numero militum. Cepi, expugnaui amanti herili filio aurum ab ſuo patre. nunc prius quàm huc ſenex uenit, libet lamentari dũ exeat: ò Troia, ò patria, ò Pergamũ, ò Priame, nunc periſti ſenex, qui miſere male mulctabere quadringentis Philippis aureis. Nam ego has tabellas, obſignatas conſignatas quas fero, non ſunt tabellæ, ſed equus, quẽ miſere Achiui ligneum. Epeius eſt Piſtoclerus, ab eo hæc ſumpta. Mneſilochus, Si non eſt relictus. ille non in buſto Achilli, ſed lecto accubat: Bacchidem habet ſecũ: ille olim habuit ignem, qui ſignum daret. hunc ipſum exurit. ego ſum Vlyſſes, cuius conſilio hæc geruntur tũ quæ hic ſunt ſcriptæ literæ, hoc in equo inſunt milites armati, atque animati. probe ita res ſucceſſit, meliuſq; adhuc. atq; hic equus nõ in arcem, uerum in arcam faciet impetum: & quæ ſequuntur, tanto uerborũ cultu, ut ipſa Muſa loqui uideatur: tam mira rerũ uarietate, ut meliora aliunde exempla adhibere non poſſimus. uariã ſiquidẽ eſſe expoſitionẽ oportet, quo tedium effugiat, & mutationibus animũ leuet: quandoquidẽ cæteris careat lenocinijs. & niſi hac uenuſtate cõmendetur, iaceat neceſſe eſt. credit .n. & tractationes facilius iudex neſcio quo pacto, quæ iucundæ ſunt, & uoluptate illectus ad fidẽ delabitur. Nolim tamen figuras poetarum more, quæ fidem tollant. puriſſimum ſiquidem ſermonem eſſe oportet, nec ut cõſumantur affectus, ſed uelut primis lineis deſignẽtur, ut qualis ſit rei imago ſtatim appareat. Sed ad hæc exornanda, loci (inquit Cicero) ex elocutionis præceptis depoſcentur. Fortunæ commutationem.] Vt in Captiuis: Aegio, nunc quando patriam & libertatem perdidi, non ego iſthunc me potius quàm te metuere æquum cenſeo, uis hoſtilis cum iſtoc fecit meas opes æquabiles. memini cum dicto haud audebat, facto nũc lædat licet. Sed uiden? fortuna humana fingit, artatq; ut lubet. me qui liber fueram ſeruum fecit, è ſummo infimum: qui imperare inſueram, nunc alterius imperio obſequor. Inſperatum incommodum.] Vt in eadem comœdia: Quanto in pectore hanc meo magis rem uoluto, tãto mihi ægritudo auctior eſt in animo. ad illum modum ſublitũ os eſſe hodie mihi. neque id perſpicere quiui? quod cũ ſcibitur, per urbẽ irridebor: cum ex templo ad forum aduenero, omnes de me loquentur: hic ille eſt ſenex, ductus cui uerba data ſunt. Subitam lætitiam.] Vt in Rudente illud: Proh dij immortales, quis me eſt fortunatior? qui ex improuiſo filiam inueni meam? ſatin' ſi cui homini

dei eſſe benefactum uolent, aliquo illud pacto obtingit optatum pijs? Ego quod hodie neque ſperaui, neque credidi, is improuiſo filiam inueni tamen, & eam de genere ſummo adoleſcenti dabo ingenuo, Athenienſi, & cognato meo. Iucundum exitum rerum.] Cuiuſmodi in omnibus fieri comœdijs ſolet, ut in Amphitryóe, Bono animo es, adſum auxilio Amphitryo tibi, & tuis. nihil eſt quod timeas. ariolos, aruſpices mitte omnes: quæ futura, & quæ facta, eloquar multo adeo melius, quá illi, qui ſum Iupiter: & quæ ſequuntur. Verum hæc.] Id eſt, ſcribendo hæc conſequemur. Illud uero quod ad uarietatem pertinet.] Subaudi, ubi de elocutione conſcribemus. Tres res conuenit habere narrationé.] In libro de Inuentione: Oportet igitur, inquit, eá tres habere uirtutes, ut breuis, ut aperta, ut probabilis ſit. Ad præceptum igitur narrationis illius reuertitur, quæ ipſam cauſam continet, et totius controuerſiæ expoſitionem: Tres, inquit, res narrationem habere oportet, ac ita ut ſemper omnia ſint non unum aliquod ex tribus: & licet alijs partibus orationis conueniant, tamen narrationis magis propriæ ſunt. Sed ad Ciceronis præcepta Quintiliani adijciamus, qui de narratione loquens, inquit: Eam plerique ſcriptores, maximeq; qui ſunt ab Iſocrate, uolunt eſſe lucidam, breué, uériſimilé. neq; .n. refert, an pro lucida perſpicuá pro ueriſimili probabilé, credibilé ue dicamus. eadé nobis placet diuiſio: quanquam & Ariſtoteles ab Iſocrate parte in una diſſenſerit, præceptum breuitatis irridens, tanquam neceſſe ſit longam aut breuem eſſe expoſitioné, nec liceat ire per mediũ. Theodorei quoque ſcholæ ſolá relinquunt ultimá parté, quia nec breuiter uſq;, nec dilucide ſemper ſit utile exponere, quo diligentius diſtinguenda ſunt ſingula, ut quid quoq; loco proſit oſtendam. Narratio eſt aut tota pro nobis, aut tota pro aduerſarijs, aut mixta pro utriſque. Docet auté paulo longius Quintilianus, quo pacto ſingula hæc ſpectanda tractandaq; ſint: quæ hic mihi referre nunc non libet. Satis ſit itaque, dubiũ locũ nobis oſtendiſſe, quo ſibi quiſque ſubueniat, ſi quid dubitationis occurrerit. Rem breuiter narrare poterimus, ſi tá tum incipiemus narrare unde neceſſe erit.] Supra memorauit narrationé oratoriam tres habere uirtutes debere, ut ſit breuis, ut lucida, ut probabilis: nunc docet, quemadmodũ breuis eſſe poſſit. Narratio breuis (inquit) erit, ſi à rebus neceſſarijs ſumas initium, hoc eſt, ſi inde cœperis rem exponere, unde ad iudicem pertinet. Aut ſi non ab ultimo initio repetere uolumus.] Verbi gratia, cũ uelis Troianum bellũ ſcribere, non à Lede compreſſa, ſed ab Helena rapta initiũ ſumas. non .n. Liuius cum res geſtas Romanorum ſcripturus eſſet, à Troia cõdita potius quá Roma inchoauit. Cum ergo præcepta det Cicero, in breuem narrationé, quæ initio narrationis, quæ in fine, quæ in medio ſeruare debeamus, hæc initij præcepta fuere. Aut ſi ſummatim, non particulatim narrabimus.] Solet .n. (ut uerbis utar Quintiliani) quædam eſſe partium breuitas, quæ longam tamen efficit ſummam: ut, In portum ueni, nauẽ proſpexi, quanti ueheret interrogaui, de pretio conueni, conſcẽdi, ſublatæ ſunt ancoræ, ſoluimus oram, profecti ſumus. nihil horum dici celerius poteſt: ſed tamen ſufficit dicere, è portu nauigaui. Poſſumus autem & ab ultimo initio, hoc modo quo diximus enarrare. Sed quia & alijs modis conciſim id facere poſſumus, non eſt idem cum ſuperiori exemplum. Aut ſi tranſitionibus nullis utemur.] Hoc eſt, ſi ipſius cauſæ neruos non egrediemur. licet etiam ad cauſam faciant, multa enim quæ ſunt in re, quia remota ſunt à cauſa, omittenda erunt. Aut ſi non deerrabimus ab ea, quod cœperimus exponere.] Hoc eſt, ſi extra cauſam nihil dixerimus, quod ad cauſam nõ attineat quam cœperimus, id eſt, breues erimus, ſi reciderimus omnia, quibus ſublatis neque cognitioni quidquam neq; utilitati ſubtrahatur. Et ſi exitus rerum ita exponemus, ut ante quoque quæ facta ſint, ſciri poſſint, tametſi ea nos reticuerimus: quod genus eſt, ſi dicam me ex prouincia rediſſe, profectum quoque in prouinciam intelligatur.] Id eſt, breues eſſe poterimus, ſi ita dicetur, ut nonnunquam ex eo quod dictũ ſit, id quod non ſit dictum intelligatur. ut ſi dicas, Inde cum reuerſus eſſem è prouincia. cum .n. dicis Reuerſus, oſtendiſti te profectum in prouinciam, & peruenisse, poſtremo reuerſum. Et omnino non modo iam quod obeſt, ſed etiam id quod neq; adiuuat, ſatius eſt præterire.] Etenim qui breuitati ſtudet, non modo illa in narratione præterire debet, quæ obfutura ſunt, uerum etiam illa quæ nihil proſunt. Sanè Græci eá narrationem σύντομον .i. conciſam, cum neceſſaria deeſſent, appellarunt: illam autem βραχὺν, id eſt breuem, ubi nec minus nec plus dicatur quàm oporteat. oportet igitur ut breuis, non tamen conciſa ſit. Et ne bis aut ſæpius idem dicamus.] Vt non modo illa prætereantur quæ aut obfutura ſunt, aut nihil profutura: uerum etiam illa, quæ proſunt, ut ne bis aut ſæpius dicantur, & ijdem ſenſus reiterentur: hoc eſt uitanda ταυτολογίαν & περισσολογίαν. Cauendum eſt etiam, ne id qđ ſupra diximus, deinceps dicamus.] Et ſi, inquit, non ab eo quo proxime deſitum erit, deinceps incipietur, & eadem repetentur uerba. ſed ne κλίμακα figurá, quæ à quibuſdá gradatio appellata eſt, quæ fit, ut ſi dicas, Ex prudentia uirtuté, ex uirtute dei dilectionem, ex dei dilectione cœlum ſibi comparauit: ne hanc inquam figuram damnaſſe crederetur, exẽplo quid intelligat illuſtrauit, hoc modo: Athenis Megaram ueſperi aduenit Simo: ubi aduenit Megaram, inſidias fecit uirgini: inſidias poſtquam fecit, uim loco attulit. Cauenda tamen, ut etiam Quintilianus docet, omnia corrumpens obſcuritas, ſatiuſq; eſt narrationi ſupereſſe quá deeſſe. nam cum ſuperuacua cũ tædio dicãtur, neceſſaria cum periculo ſubtrahuntur. Quare uitanda etiá illa Salluſtiana (quanquá in ipſo uirtutis obtinet locũ) breuitas, & abruptũ ſermonis genus, quo otioſum fortaſſe lectoré minus fallat, auditoré tranſuolat. Itaque media tenenda uia eſt, ne plus minuſ'ue ſit quá opus eſt. Nolim tamen breuitaté inornatá eſſe, alioqui eſſet indocta, cum & uoluptas ipſa fallat, & minus longa quæ delectant eſſe uideantur: ut amœnũ ac molle iter, etiá ſi ſpatij amplioris eſt, minus fatigat quàm durũ aridumq; cõpendium. Simplex .n. & undique conciſa, non tá expoſitio uocari poteſt, quàm cõfuſio. Partitio auté tædiũ leuat, ut quæ longa ſunt, breuiter dici plerunque uideantur. Dicam, quæ acta ſint ante ipſum rei contractum, dicam quæ in re ipſa, dicam quæ poſtea. Ita tres potius breues uideri poterunt narrationes, quàm una quæ longa ſit. Expediet quoque expoſitiones breuiter inſerendo, quod leuet proſequi hoc genus: Audiſtis quæ anteacta ſunt, accipite nunc quæ inſequuntur. Reficietur .n. auditor priorum fine, et ſe rurſus ad nouum initium præparabit. Et ſi longius ordo exierit, non inutile erit in fine commonere, ut Cicero pro Ligario: Adhuc, Cæſar, Q. Ligarius omni culpa caret, domo eſt egreſſus, non modo nullum ad bellum, ſed ne ad minimá quidem belli ſuſpicionem. Rem dilucide narrabimus, ſi id quod primum geſtum erit, ita primum exponemus, & rerum ac temporum ordiné ſeruabimus, ut res geſtæ erunt, aut ut potuiſſe geri uidebuntur.] Dixit quemadmodũ breuis narratio, nunc quemadmodũ dilucida eſſe poſſit. Illud hic quoque perſpicere debemus, ordinem illum tenuiſſe Ciceronem, quem & in breui tenuit. nã quid in principio dilucidæ narrationis, quid in fine, quid in medio facere debeamus, oſtendit. Hoc ergo nunc dicit: dilucida eſſe poterit narratio, ſi ut quidque primum geſtum erit, ita primum exponetur, ne peruerſo narrandi ordine iudicibus in cognitione cõfuſio fiat. Et rerum ac temporum ordo ſeruabitur, ne id primum narres, quod poſtea factũ eſt. quod ſi facis, & in rerum et in temporum ordine deliquiſti.

Hic

Huic tamen ſententiæ non omnes accedunt, ut eo ordine quo quid actum ſit narrandū exiſtiment: ſed potius narrandum quemadmodum expedit. nam aliquādo excidiſſe ſimulamus, cum quid ulteriore loco reducturi ſumus, & reliquum ordinē reducturos teſtamur: quod ſic futura ſit cauſa dilucidior. neque.n. unam defenſionis legem eſſe, certumq; præſcriptū. Proinde ut res, ut tempus poſcet, exponendum: atque ut erit uulnus, ita uel curandum protinus: uel ſi curatio differri poteſt, tantiſper deligandum. Nec etiam ſæpius narrare nefas eſſe putent, quod ipſe Cicero pro Cluentio fecit. idq; non conceſſum modo eſſe, ſed aliquando neceſſarium. Quin & quædam repetita narratio eſt, quam ἐπιδιήγησιν Græci uocant: ideo reperta, ut quia narratio breuis debet eſſe, fuſius & ornatius res poſſit exponi. quod fit uel inuidiæ gratia, uel miſerationis. id nō raro faciēdum, neque ſic unquam, ut totus ordo repetatur. Ceterum qui ἐπιδιηγήσει uti uelit, narrationis loco reſtringat, & contentus indicare quid facti ſit, quo ſit modo factum, plenius ſe loco ſuo expoſiturum eſſe promittat. Amētis igitur eſſe exiſtimatur, ſuperſtitione præceptorum contra rationem cauſæ trahi narrationē. Neq; tamē id nō facere aliàs oportebit, ut rerum ſequamur ordinem. Quædam.n. turpiter cōuertuntur. ut ſi peperiſſe narres, deinde cōcepiſſe: deceſſiſſe aliquem, deinde filios aduocaſſe, ut teſtamēto adſint. in quibus ſi id quod poſterius eſt dixeris, de priori tacere nō erit inutile. Nec equidem dubito, quin id Cicero dicere uoluerit. Quod autem ſubiungit, aut ut potuiſſe geri uidebuntur: ita accipiēdum, ac ſi dixiſſet, ſunt plerunq; & falſæ expoſitiones, in quibus prima ſit cura, ut quod fingimus fieri potuerit, deinde ut & perſonæ & loco & tēpori congruat, & credibilē rationē & ordinē habeat. Hic erit conſiderandū, ne quid perturbate, ne quid ambigue dicamus: & quæ ſequuntur.] Sicut in præceptis breuis narrationis, primum penè perpetuo oſtendit, quid faciendū eſſet: deinde, quid non faciendū: ita hic primo ſimul oſtēdit, quid omnino faciēdum ſit, tum quid non faciēdum. Conſiderādum, inquit, erit ne quid perturbate dicatur, utrū perturbate, ſucceſſo aliquo in affectu animo: an certe perturbate, inuolute, ne res obſcura uideatur. quod ſi fiat, dilucida nullo modo eſſe poſſit. Licet quidā in nonnullis cauſis obſcurādam eſſe ueritatē dixerint: quod ridiculum ſibi uideri dicit. Quintilianus enim, Qui obſcurare (inquit) uult, narrat falſa pro ueris: & in his quæ narrat, debet laborare, ut uideantur quàm euidētiſſima. Deinde inquit M. Tullius, ne quid ambigue dicamus, hoc eſt contorte: ut quo uerſus, qđ dicimus, nō intelligatur. Neq; in aliā rē transferamus.] Ne omiſſis rebus ad præſens negotiū pertinētibus, non narranda, atq; aliena narremus. Neque ab ultimo repetamus, neq; lōge proſequamur.] Quæ, inquit, cū de breui narratione ſcripſimus, effugiēda eſſe docuimus. uerum quod inquit, Neq; in aliam rem transferamus: hoc in media narratione effugiēdū. ſicut in principio, cum ait, Neque ab ultimo repetamus: & in fine, cum dicit, Neque longe proſequamur. deniq;, inquit, quo breuior fuerit, modo non ſit implexa, dilucidior utique erit narratio. Sanè quam dilucidam uelit Quintilianus dici narrationem, ne quenquam ſummi uiri iudicio fraudem, eius ſententiam ad uerbum referam. Erit autem, inquit, narratio aperta ac dilucida, ſi fuerit primum expoſita proprijs uerbis, et id ſignificantibus, & non ſordidis quidem, nec tamen exquiſitis, & ab uſu remotis, tum diſtincta rebus, perſonis, temporibus, locis, cauſis: ipſa etiam pronunciatione in hoc accommodata, ut iudex quæ dicuntur quàm facillime accipiat. quæ quidē uirtus negligitur à plurimis, qui ad clamorem diſpoſitæ, uel etiam forte circunfuſæ multitudinis compoſiti, non ferūt illud intentionis ſilētium, nec ſibi diſerti uidentur niſi omnia tumultu, ac uociferatione cōcuſſerint. rem indicare, ſermonis quotidiani, & in quemcunque etiam indoctiorum cadentis exiſtimant, cū interim quod tanquam facile contemnunt, ut ſcias præſtare minus uelint, an poſſint. Neq;.n. aliud in eloquētia cuncta experti difficilius reperient, quā id quod ſe dicturos fuiſſe omnes putant, poſtquam audierunt, quia non bona iudicant eſſe illa, ſed uera. Tum autem optime dicit orator, cum uidetur uera dicere. At nunc uelut campum nacti expoſitionis, hic potiſſimum & uocem flectunt, & ceruicē reponūt, & brachiū in latus iactant, totoq; & rerū, et uerborū, et compoſitionis genere laſciuiunt. denique quod ſit mōſtro ſimile placet actio, cauſa nō intelligitur. Hæc ideo à me longius relata ſunt, quo non minus effugienda eſſe, quā ipſe reprehēdat Quintil. intelligatur. Veriſimilis narratio erit, ſi ut mos, ut opinio, ut natura poſtulat dicemus.] In alijs de Inuentione præceptis, Probabilis (inquit) erit narratio, ſi in ea uidebuntur, ineſſe, quæ ſolent apparere in ueritate, ſi perſonarū dignitates ſeruabuntur, ſi cauſæ factorū extabunt, ſi fuiſſe facultates faciēdi uidebuntur, ſi tempus idoneū, ſi ſpatij ſatis, ſi locus opportunus ad eandem rem qua de re narrabitur fuiſſe oſtendetur: ſi res & ad eorum qui agent naturam, et ad uulgi rumorem, & ad eorum qui audient opinionem accōmodabitur. ac ueri quidem ſimilis ex his rationibus eſſe poterit. In Partitionibus autem de narratione differens, Probabilis autē (inquit) erit, ſi perſonis, ſi tēporibus, ſi loco ea quæ narrabuntur conſentient, ſi cuiuſque facti & euenti cauſa ponetur, ſi teſtata dici uidebuntur, ſi cum hominum opinione, auctoritate, ſi cum lege, cum more, cū regione iuncta, ſi probitas narrātis ſignificabitur, ſi antiquitas, ſi memoria, ſi orationis ueritas, & uitæ fides. ſecundū ordinem igitur ſuæ diuiſionis, poſtquā de breui & dilucida narratione tractauit, nunc de narratione ueriſimili incipit diſſerere: Veriſimilis (inquit) erit narratio ſi ut mos poſtulat dicamus. ut ſi apud Romanos narres, nō contra iuſtitiam: & ſi apud Scythas Barbaros, non reprehēdas eorum mores. Vt opinio.] Res.n. multæ opinione ueræ eſſe creduntur, nam ſi uelim Iudæū Chriſtiano grauiter infenſum, et lenonē periurum oſtendere, quis eſt qui non crediturus ſit? cū ſit iam id opinione perſuaſum. & de cæteris idem eſt intelligendum. Vt natura poſtulat.] Si id quod dicimus, à noſtra natura non abhorreat, uel eorum pro quibus, uel cōtra quos agimus. Non.n. conſentaneū eſt, ut de pudicitia agat leno, de caſtitate meretrix. quod ſi fiat, ueriſimilis non erit narratio. Cauendum itaque, ne quid naturæ dicamus aduerſum. Si ſpatia temporum.] Si tantum temporis ſpatium nactus fuerit, ut id efficere potuerit. Perſonarum dignitates.] Non honores, ſed prout quæque loqui aut agere credibile ſit: hoc eſt, ſi perſonas conuenientes his quæ facta credi ſolemus, conſtituerimus. ut furti reum, cupidum: adulterum, libidinoſum: homicidam, temerarium. uel his contraria, ſi defendemus. Conſiliorum rationes.] Vt, necaſti: nam ſæpe fueras comminatus. hæreditatem expectabas: eum odio habebas. Locorum opportunitates conſtabunt.] Quod in uaſta ſolitudine index erit, unde ſcelus perpetratum nullus ſcire poſſe uideretur. Ne refelli poſſit, aut temporis parum fuiſſe.] Supra accuſantis, nunc defendentis locos ueriſimilis narrationis ponit. Itaq; aut non tantum fuiſſe temporis dicemus, ut id fieri potuerit. Aut cauſam nullam.] Vt dicas, cāuſam eſſe nullam, cur rade reo ſuſpicio habenda ſit. Aut locum idoneum non fuiſſe.] Vt dicas, non fuiſſe locum eiuſmodi ut id fieri potuerit. Aut homines ipſos facere aut pati non potuiſſe.] Si uera res erit, nihilominus hæc omnia in narrando conſeruanda ſunt. nam ſæpe ueritas, niſi hæc ſeruata ſint, fidem facere non poteſt. Aut homines eius fuiſſe prudentiæ, aut probitatis, ut neſciſſe, aut pati potuiſſe uideri non poſſint. Deinde ſubdis, ſiue uera res ſit, ſiue ficta, id eſſe obſeruandum. Siquidem

multa ſepe licet uera, uix credi poſſunt, niſi his utamur adminiculis: et que ficta ſunt. niſi hoc pacto adiuuentur, facile cõfutari poterunt. Itaque callide, inquit, in his rebus cũ aduerſario erit confligendum: & præſertim in quibus aut tabulæ, aut firma alicuius ſcripti auctoritas, iam fidem feciſſe uidebitur, quo minus poſſit confutari. Aliqua etiam naturaliter ſequuntur, & cohærent: ut ſi bene priora narraueris, iudex ipſe quæ poſtea ſit narraturus expectet. Et licet narrationem hanc eſſe meminerimus, non probationem, nonnunquã tamẽ etiã argumento aliquo confirmabimus, quod propoſuerimus, ſed ſimplici breuiq; ut in beneficijs, ſauus bibit, ſtatim concidit. liuor, ac tumor confeſtim eſt inſecutus: et denique, quæ in probationibus tractantur, perſona, factum, cauſa, locus, tempus, modus, facultas, opinio, natura, iudicium, mos, inſtrumentum. quibus ſi aliquando deſtituti ſimus, fatebimur uix eſſe credibile, ſed tamen uerum, neſcireq; nos quomodo factũ ſit, aut quare, mirariq;, ſed probaturos. Optimæ autẽ probatiões erũt, quæ latuerũt, ut à Cicerone uſurpatur. Sunt enim utiliſſima prædicta omnia, qbus Miloñ Clodius, nõ Clodio Milo inſidiatus eſſe uideatur. plurimumq; facit illa calidiſſima ſimplicitatis imitatio. Milo autem cum in ſenatu eo die, quo à ſenatu eſt dimiſſus, domum uenit, calceosq; et ueſtiméta mutauit, paulliſper dum ſe uxor (ut fit) comparat, commoratus eſt. quã nihil feſtiuus, nihil properans feciſſe uidetur Milo? quod nõ ſolũ rebus ipſis uir eloquentiſſimus, quibus moram et lentum profectionis ordinem dicit, ſed etiã uerbis uulgaribus & quotidianis & occulta arte conſecutus eſt. Hæc de uerisimili narratione dicta ſint. His tribus narrandi uirtutibus ipſe Cicero in Partitionibus ſuauitatem adijcit. ſuauem autẽ eſſe narrationem dicit, quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, ſcilicet interpoſitos motus animorum, amicorũ colloquia, perſonarum dolores, iracundias, metus, lætitias, cupiditates. In Topicis autem ſcripſit, narrationes oportere etiam eſſe euidentes, moratas, & cum dignitate. præterquàm quod ſit plana, breuis & credibilis: ſed morata debent eſſe omnia, & cum dignitate, quæcunque potuerint. Pleriq; etiã præter Ciceronẽ, euidentiã, quam Græci ἐνάργειαν uocant, narrationẽ dixere: quæ quidem uirtus non inter minimas eſt, cum quid ſit non dicendum modo, ſed quodammodo oſtendendum eſt. Alij autem perſpicuitati euidentiam ſubijciunt. Alij adijciunt magnificentiam, quam μεγαλοπρέπειαν illi uocant: quam reſpuũt alij, quod non ſit omnibus communis iudicijs. Ac ne ſe ſupra modum tollat oratio, cauendum ſit. ueluti in proximo de Milone exemplo patet. Quare non magis proprium narrationis uideri debet magnifice dicere, quã miſerabiliter, inuidioſe, grauiter, urbane. quæ cum ſuo loco laudabilia ſint, non ſunt tamen huic parti proprie aſſignata, & uelut peculiaria. Diximus quid ſit narratio, narrationũ genera & uirtutes enumerauimus, & ſingularum uirtutum tractationes expoſuimus. Nunc uero dicendum eſt, ſi narrãdum, an ubique narrandũ. & ſi non ſemper, quid faciendum, & quomodo intelligatur id quod dicitur narratio, & quo narrandum loco ſit. & ſi ita narrandũ, ut cauſa poſtularit. poſtremo, unde narratio inchoãda, & ubi terminanda ſit. ad quæ omnia explicanda in primis Ciceronẽ ex alijs quos in Rhetorica cõpoſuit libris, et Quintilianũ euocabo. Pleriq; igitur ſemper narrandũ putauerũt: quod falſum eſſe à pluribus coarguitur. Obeſt ſiquidẽ narratio, cũ ipſius rei geſtæ expoſitio magnã excipit offenſionẽ, quã argumẽtando & cauſam agẽdo leniri oportebit. quod cũ accidit, membratim oportebit partes rei geſtæ diſpargere in cãm, & ad unãquamq; confeſtim rationem accommodare, ut uulneri præſto medicamentũ ſit, & odium ſtatim defenſio mitiget. Nihil etiam prodeſt narratio tum, cum aut ab aduerſarijs re expoſita, noſtra nihil intereſt, iterũ aut alio modo narrare: aut ab his qui audiunt ita tenetur negotium, ut noſtra nihil interſit, eos alio pacto docere. quod cum accidit, omnino narratione ſuperſedendum eſt. Præterea ſunt quædam tam breues cauſæ, ut propoſitionẽ potius habeant quã narrationẽ. id accidit aliquando utrique parti, cũ uel nulla expoſitio eſt, uel de re cõſtat, de iure quæritur: ut apud Centumuiros, filius an frater debeat eſſe inteſtati hæres: pubertas annis, an habitu corporis exiſtimetur. Plerique etiam fuere, qui non exiſtimarunt eſſe narrationẽ, cũ reus quod obijcitur tantũ negat. In qua opinione eſt Cornelius Celſus. Non enim putant eſſe narrationis, niſi quod ſummã criminis, de quo iudicium eſt, continet: ut deinde fatetur ipſe, pro Rabirio Poſthumo narraſſe Ciceronẽ: atque ille negauit, perueniſſe ad Rabiriũ pecuniã de re erat quæſtio cõſtituta, & in hac narratione nihil de crimine expoſuit. Ego autem, inquit Quintilianus, magnos alioqui ſecutus auctores, duas eſſe in iudicijs narrationũ ſpecies exiſtimo: alterã ipſius cauſæ, alterã rerum ad cauſam pertinentium. Non occidi hominẽ, nulla narratio eſt. Conuenit: ſed erit aliqua, & interim etiam longa contra argumenta eius criminis de anteacta uita, de cauſis propter quas innocens in periculũ deducatur ab his: quo incredibile id quod obijcitur, fiat. Neque. n. accuſator tantum hoc dicit, Occidiſti: ſed quibus id probet, narrat, ut in tragœdijs cum Teucer Vlyſſem reum faciat Aiacis occiſi, dicens inuentum eũ in ſolitudine iuxta exanime corpus inimici, cum gladio cruento. Vlyſſes reſpondet, non eſſe id facinus admiſſum, & ſibi nullas cũ Aiace inimicitias fuiſſe: de laude inter ipſos certatũ. deinde ſubiungit, quomodo in eam ſolitudinẽ uenerit, iacentẽ exanimem ſit cõſpicatus, gladium è uulnere extraxerit. Hic confirmatio & confutatio, coeuntibus utrinq; argumentis, ſubtexitur. hæc ſunt duo orationũ genera, quæ ad oratorem tantum attinere ſupra docuimus: quarũ alterã, quæ nihil de obiecto crimine exponat, ſi orationi aſciſcamus, non erit ſine narratione (ut Celſus uoluit) dicenda oratio. Non ſuo loco narratur, cũ poſt exordium nõ collocatur narratio. Enimuero à ueteribus quæſitum fuiſſe conſtat, an prooemio ſubijcienda narratio ſit. Nam cum prooemium idcirco comparatum ſit, ut auditor ad rem accipiendam fiat conciliatior, docilior, intentior, & probatio niſi cauſa prius cognita non poſſit adhiberi, protinus iudex rerum notitia inſtruendus uidetur. M. T. tamen in oratione, quã pro Milone ſcriptã reliquit, maluit differre narrationẽ, tribus præpoſitis quæſtionibus. pro Vareno ſimiliter poſtea narrauit, cũ obiecta diluit. quod fiet utiliter, quoties, aut non repetendũ: aut ſi repetendum, quo facilius intelligatur, ordine meliore digerendũ, ſi cauſa paulo obuolutior ſit. Erunt præterea quædã cauſæ, neq; id raro, ne crimini quidẽ, de quo cognitũ erit faciles ad diluendum, ſed multis ante actæ uitæ flagitijs & grauibus oneratæ. quæ prius amouenda ſunt, ut propitius iudex defenſionẽ ipſius negotij, cuius propria quæſtio ẽ, audiat. Vt ſi defendendus ſit M. Cælius, nonne optime patronus occurrat prius conuitijs luxuriæ, petulantiæ, impudicitiæ, quàm ueneficij, in quibus ſolis omnis Ciceronis uerſatur oratio. deinde totã explicet cauſam: quæ eſt ipſius actione defenſa. Eſt ergo rei habenda ratio, ac proue cauſarum conditio popoſcerit, mutanda narratio: ut poſterius, ubi de diſpoſitione differit Cic. explicabit. Nõ ut cauſa poſtulat narrãdũ eſt, cum aut id qđ aduerſario prodeſt, dilucide et ornate exponitur: aut id quod ipſum quod dicit adiuuat, obſcure dicitur, & negligẽter. quare ut hoc uitium uitetur, omnia torquẽda ſunt ad commodũ ſuæ cauſæ: contraria, quæ præteriri poterunt, prætereundo: quæ illius erũt, leuiter attingendo: ſua diligenter & enodate narrãdo. Nec hoc quidẽ ſimpliciter accipiendum, quod pene præterieram, quod eſt à me poſitum, ſuperuacuam eſſe narrationem rei, quam iudex nouerit. quod ſic intelligi uolo, ſi non

omnino

omnino factū quid ſit ſciet: ſed ita factū etiam, ut nobis expedit opinabitur. Neque.n.narratio in hoc reperta eſt, ut tantum cognoſcat iudex: ſed aliquāto magis, ut cōſentiat. quare etiam ſi non erit docēdus, ſed aliquo modo afficiēdus, narrabimus cum præparatione quadam . pp quod minus Homerum, aut Vergilium, uel quemuis alium egregiū eloquētia poetam legere grauamur, licet eam oēm materiam ſæpe legerimus, quod dictionis quadam uoluptate à faſtidio releuemur. Scire quidem in ſumma quid actū ſit, iudicem dicemus: tamen rationem quoq; facti cuiuſq; cognoſcere ne grauetur, idq; nos propter aliquem in conſiliū adhibitum repetere ſimulemus, et ut rei quæ ex aduerſo proponatur iniquitatem etiam oēs circunſtantias intelligant. In quo plurimis figuris erit varianda nota expoſitio, ad fugiendum tædiū audientis: ſicut meminiſtis, & fortaſſe fuerit ſuperuacuū hic cōmorari. Sed & quid ego diutius? cū optime noueritis, quale ſit, & his ſimilia. Sed hoc hactenus dictū ſit. Initium narrationis quidā utique faciendum à perſona putāt, eamq; (ſi noſtra ſit) ornandā, ſi aliena infamandam ſtatim. Sed hæ quoque cum ſuis accidētibus ponendæ, tum id profuturū eſt: ut, A. Cluentius Habitus fuit pater huiuſce iudices, hō non ſolū municipij Larinatis, ex quo erat, ſed regionis illius & uicinitatis uirtute, exiſtimatione, nobilitate facile princeps. Aliquando ſine his: ut, Q. Ligarius cū eſſet: & quæ ſequuntur. Frequēter uero à re, ſicut pro T. Cicero, Fundum habet in agro Turino M. T. paternū. Demoſthenes pro Cteſiphonte, τοῦ μὲν φωκικοῦ συστάντος πολέμου, οὐ δι' ἐμέ, οὐ γὰρ δὴ ἔγωγε ἐπολιτευόμην πω τότε, πρῶτον μὲν ὑμεῖς οὕτω διέκεισθε, ὥστε φωκέας μὲν βούλεσθαι σωθῆναι. Finem autem narrationis perduci uolunt quidā eò, unde qō oritur. cuiuſmodi eſt: His rebus ita geſtis, P. Dolabella prætor interdixit, ut eſt conſuetudo de ui hominibus armatis, ſine ulla exceptione, tantum ut unde deieciſſet reſtitueret: deinde reſtituiſſe dixit, ſpōſio facta eſt, hac ſponſione uobis iudicādum eſt. Id ab accuſatore ſemper fieri pōt, à defenſore nō ſemper. Sed ad Ciceronē iam redeo. Quod dicit præcepta ſe dediſſe, quæ ab alijs minime adhuc abhorreant, præterquā q inſinuationē, quo clarior fieret præceptio, in tria tēpora diuiſit, quod nullus antea unquam fecerit: hinc ſe de inuentione rerū diſputaturum pollicetur, ſi prius de cauſarum diuiſione pauca memorauerit.

DE DIVISIONE CAVSARVM.

Cauſarū diuiſio in duas partes diſtributa eſt.] Poſtea quàm de narratione abunde ſupra dictum eſt, ſequitur ut de partitione dicendum ſit. ſiquidē recta habita in cauſa partitio, illuſtrē & perſpicuam totā efficit orationem. Eius aūt partes, inquit, duæ ſunt: Vna pars eſt, quæ quid cum aduerſarijs nobis conueniat, & quid in cōtrouerſia relinquatur, oſtendit. ex qua certū quiddam deſignat auditori, in quo animum debeat habere occupatum. In narratione igitur aperitur eā, in partitione uero cauſa cōſtituitur. ut, Quæſtor Verres fuit, legatus, prætor urbanus. prætor Siciliēſis. dum hoc dicit, cām tantum aperit. at uero cum adiungit, Quare hæc erit quadripartita diſtributio totius accuſationis meæ: hoc eſt iā cōſtituere cōtrouerſiā. Sed in duas (inquit) diuiſio cauſarū partes diſtributa eſt. unā dicit eſſe, quæ quid cum aduerſarijs conueniat, docet, & quid ſit in controuerſia. alteram, quæ diſtributionem habet mēbrorum, quæ confirmāda confutandá ue ſunt. illa ſuperior, cum propoſuerit ſpecies quid cōueniat, id ipſum ad ſe inclinat quod pro ſe facit, ſi aduerſarius confiteatur. Vt pro M. Tullio Cicero fecit: Dicam, inquit, uim factam à P. Fabij familia. hoc aduerſarij non negant. hoc pro ipſo facit, cū aduerſarij confitentur. Damnum datum eſſe M. Tullio, concedis: iam unū uici. Subiungit alterum, Vi, hominibus armatis: non negas, & hoc uici. Poſt, quid in controuerſia relinquatur, proponit. Dolo malo factū negas; de hoc futurū eſt iudicium. ſed quoniam non in omni negotio ponitur quod aduerſarius fateatur, ultima illa ptitio adhibēda eſt, quæ diſtributio nūcupatur: ubi totius cauſæ, de qua controuerſia eſt, mēbra ponūtur. etſi ea membra in cauſa nō inueniat, ipſe ingenio orator inuenit, & ſibi ipſe dicēda cōſtituit, quæ uideat cām facere ſuperiorem, et ueris ficta, quæ ueriſimilia uideantur, cōmiſcet. Aut non mēbratim ſecabit, ſed quid ſit ut ſibi uidebitur exponet: idq; argumentis oē comprobabit. unde & confirmatio partitionem ſequitur. Sed quoniā prima pars exemplo explicata eſt notiſſimo, ipſe eam lōgius omittā interpretari. Verum quod ait, ſecundam diſtributionē, ſi mēbratim ſecetur, eam plus quā triū partium eſſe nō oportere, ut non periculū ſit, ne membrorū multitudinem non memoria ſatis teneat: ac p hoc ne aut deſit ex his aliquid, ac memoria elabatur: aut ſui oblitus, alia addat. ac ne in tam lōga diuiſione ſe artificio capi iudex metuat, & inſidias effugiat oratoris. Quintiliano diſplicuiſſe manifeſtū eſt, cū de partitione differens inquit: Rurſus quidā periculoſum id oratori arbitrantur, duabus ex cauſis: Quod nōnunquā excidere ſoleant quæ promiſimus, & ſi quæ in partiēdo præterimus, occurrere. quod quidem nemini accidet, niſi qui planè uel nullo fuerit ingenio, uel ad agendū nihil cogitati præmeditatiq; detulerit. alioqui quæ tam manifeſta & lucida rō eſt, quàm rectæ partitionis? ſequitur.n.naturam ducem, adeo quoque ut memoriæ id maximū ſit auxiliū, uia dicendi nō decedere. Quapropter ne illos quidem probauerim, qui partitionem uetāt ultra tres propoſitiones extendere: quæ ſine dubio ſi nimium, ſi multiplex ſit, fugiet memoriam iudicis, & turbabit intētionem: Hæc alio tamē numero, uelut lege nō eſt alliganda, cum poſſit cauſa plures deſiderare. Alia ſunt magis, pp quæ partitione non ſemper ſit utēdum. primo, quia pleraque gratiora ſunt ſi inuenta ſubito, nō domo allata, ſed inter dicendum è re ipſa nata uideātur. Vnde illa nō iniucūda ſchemata, penè excidit mihi, & fugerat me, & recte admonet. Expoſitio eſt, cū res, de quibus dicturi ſumus, exponimus breuiter & abſolute.] Nā omnis propoſitio, quæ utiliter adhiberi uelit, debet eſſe apta atque lucida. Quid.n.turpius eſt, quàm idipſum obſcurum eſſe, quod in eū ſolū adhibetur uſum, ne ſint cætera obſcura? Breuisq; debet eſſe, hoc eſt, nullo ſuperuacuo onerata uerbo. Non.n quid dicamus, ſed de quo dicturi ſimus oſtēdimus. Obtinēdum quoq;, ne quid in ea deſit, neque ſuperſit. Supereſt aūt ſic ferè, cum aut in ſpecies partimur, quod in genera partiri ſit ſatis: aut genere poſito, ſubijcitur ſpecies, quod & ipſe alijs præceptis rhetoricis docet, inquiens: Quæ autem partitio rerum diſtributam continet expōnem, hæc habere debet breuitatem, abſolutionem, paucitatem. Breuitas eſt, cum niſi neceſſarium nullum aſſumitur uerbū. hæc in hoc genere idcirco eſt utilis, quod rebus ipſis & partibus cauſæ, non uerbis, nec extraneis ornamentis animus auditoris tenēdus eſt. Abſolutio eſt, per quam omnia quæ incidunt in cauſam genera, de quibus dicendum eſt, amplectimur. In qua partitione uidendum eſt, ne aut aliquod genus utile relinquatur, aut ſero extra partitionē, id quod uitioſiſſimum aut turpiſſimū eſt, inferatur. Paucitas in partitione ſeruatur, ſi genera ipſa rerum ponuntur, neque permixte cū partibus implicantur. Nam genus eſt, quod plures partes amplectitur, ut animal: pars eſt quæ ſubeſt generi, ut equus. Sed ſæpe eadem res alij genus, alij pars eſt. nam hoc modo animalis pars eſt homo, Thebani, aut Troiani, genus. Hæc ideo diligentius inducitur præſcriptio, ut aperte intellecta generali partitione, paucitas generū in partitione ſeruari poſſit. Nam qui ita partitur: Oſtendam propter cupiditatem & audaciam & auaritiam aduerſariorum, omnia incommoda ad rempub. perueniſſe: is non intellexit, in par

titione expoſito genere partem ſe generis admiſcuiſſe. n.ſ genus eſt, omnium nimirũ libidinũ cupiditas. Eius autem generis ſine dubio pars eſt auaritia. Hoc igitur uitandum eſt, ne cuius genus poſueris, eius ſecum aliquam diuerſam ac diſſimilẽ partem ponas in eadẽ partitione. Quod ſi idem in genus plures incident partes, id cũ in prima cauſæ partitione erit ſimpliciter expoſitũ, diſtribuetur tẽpore eo cõmodiſſime, cum ad ipſum uentum erit explicandũ, in cauſæ dictione poſt partitionẽ. Atque illud quoq; pertinet ad paucitatẽ, ne aut plura quàm ſatis eſt demõſtraturos uos eſſe dicamus, hoc mõ: Oſtendam, aduerſarios, q arguimus, & potuiſſe facere, & uoluiſſe, & feciſſe. n.ſ feciſſe ſatis eſt oſtẽdere. Aut cum in cauſa partitio nulla ſit, et cum ſimplex quiddã agatur, tamen utamur diſtributione. idq; perraro põt accidere. Ac ſunt alia quoque partitionum præcepta, quæ ad hunc uſum oratorium non tãtopere ptineant, quæ uerſantur in philoſophia: ex quibus hæc ipſa trãſtulimus, quæ cõuenire uidebantur, quorũ nihil in cæteris artibus inueniebamus. Atque his de partitione præceptis in omni dictione meminiſſe oportebit, ut & prima queq; ps expoſita eſt in partitione ſua, ordine trãſigatur, et omnib. explicatis perorata ſit, hoc mõ, ut ne quid poſterius præter cõcluſionẽ inferatur. partitur apud Terẽtium breuiter & cõmode ſenex in Andria, quæ cognoſcere libertũ uelit: Eo pacto et gnati uitam, & conſiliũ meũ cognoſces, & quid facere in hac re te uelim. Itaque quẽadmodũ in narratione propoſuit, ita narrat primũ gnati uitã: Nã is poſtquã exceſſit ex ephebis Soſia. Deinde ſuum conſiliũ, Et nunc id operã do. Deinde quid uelit Soſiã facere, id quod extremũ poſuit in partitione, poſtremũ dicit: Nunc tuũ eſt officiũ. Quẽadmodũ igitur hic, & ad primã quanque partẽ primũ acceſſit, & omnibus abſolutis perorauit. Hæc in lib. de Inuent. Cic. Hic aũt ſubiungit, quoniam in confirmatione cõfutationeq; tota uincẽdi ſpes eſt, id procurare in primis oportet, quo & cõfirmare noſtra, & confutare aliena poſſimus. Quòd ſi conſequemur, nimirum munus oratoriũ cõficiemus. Id aũt efficere nequaquã ſperemus, niſi prius cognita cauſæ cõſtitutione. De cõſtitutione igitur prius dicendum, poſt quõ cõfirmandum, cõfutãdumq; erit, docebitur.

DE CAVSARVM CONSTITVTIONIBVS.

Auſarum conſtitutiones alij quatuor fecerunt] Quam Cic. conſtitutionẽ uocat, id quidã ſtatum uocãt: alij q̃onem, alij quod ex q̃one appareat. Theodorus caput, id eſt, κεφάλαιον γενικώτατον, ad quod referuntur omnia, quorum uerborũ eadem prope eſt mens, nec diſcentiũ intereſt quibus quodque nominibus appelletur, dũ res manifeſta ſit. Fuerũt igitur qui duas facerẽt cõſtitutiones, ſicut Archidemus, cõiecturalem & finitiuam, excluſa qualitate. fuit & alia huic diuerſa ſentẽtia, eorũ qui duos quidẽ ſtatus eſſe uoluerũt: ſed unũ inficialẽ, alterũ iuridicialẽ. Inficialis eſt, quem dicimus coniecturalẽ, cui ab inficiando nomẽ alij in totũ dederunt, alij in partẽ, qui accuſatorem cõiectura uerũ inficiationẽ uti putauerunt. Iuridicialis eſt, qui Græce dicitur δικαιολογικὸς. Itaque quemadmodũ ab Archidemo qualitas excluſa eſt, ſic ab his repudiata finitio eſt: qui eam iuridiciali ſubijciunt. Quærendum. n. inde, iuſtũ ſit nec ne: quid autem ſit, nõ magnipendendũ exiſtimãt. In qua opinione Pãphilus fuit. proinde qualitatẽ, hoc eſt iuridicialem, in plures partes partiti ſunt, Plurimi aũt ſtatus diuiſerunt in rẽ de qua conſtet, & in rem de qua non conſtet. Idq; uerũ eſt, nec aliter fieri põt, quàm ut aut certũ ſit factũ eſſe, aut non ſit. Si nõ eſt certũ, coniectura ut ſit: ſin certum, ut reliquæ ſint conſtitutiones. Sed quoniã longiſſimum eſſet cunctorũ afferre opinionem, ſiquidem & uarie alij interpretati ſunt, & nominibus alij diſcrepãtes, alij addẽtes uſque ad ſummã conſtitutionũ produxerunt, de partitione conſtitutionum hactenus dictũ ſit. Quidam in idem pene tandem recidũt. quin & ipſe Cic. ſibiipſi hoc pacto etiã diſſidet, cũ alijs in locis, tũ in alijs præceptis Rhetoricis inquiẽs: Omnis res quæ hẽt in ſe poſitã in dictione aut diſceptatione aliquam controuerſiã, aut facti, aut nominis, aut generis, aut actionis continet q̃onem. Facti, ut cõiectura: nominis, ut finis: generis, ut qualitas: actionis, ut præſcriptio. Hic autẽ eidẽ, tres eſſe magis placuit. ſed ut antea diximus, diuerſos ſecutus auctores, uaria ſentire plerunq; uiſus eſt. Hic igitur ait, Hermen doctorem ſuũ ita conſtituiſſe tres, ut nihil tamẽ detrahere ex eis quas alij plures cõſtituiſſent. Sed ut oſtẽderet id quod oportuiſſet ſimpliciter ac ſingulari mõ, hoc eſt, unica tãtũ appellatione cõplectendũ, illos diſtribuiſſe dupliciter & bipartito, qđ cũ unam coniecturalem et finitiuã ſatius fuerit appellare, diuiſerint ita ut ſingulas per ſe potuerunt. idem ut Cic. dicit C. Celſus fecit. niſi quod duos fecit ſtatus generales, an ſit, quale ſit. Priori ſubiecit finitionẽ. quia quæratur, an ſit ſacrilegus qui è templo pecuniã ſe ſuſtuliſſe negat, priuatã confiteatur. Qualitatem deinde in rem et ſcriptũ diuiſit. Conſtitutio eſt prima deprecatio defenſoris & accuſatoris, inſimulatione cõiuncta.] Aliqui cõſtitutionẽ ita definierunt, ut dicerent primam eius cũ quo ageretur depulſionem: cui rei præcipue repugnat C. Celſus, dicẽs, non depulſione ſumi, ſed ab eo qui propoſitionem ſuam confirmet: ut ſi hominem occiſum reus negat, ſtatus ab accuſatore naſcatur. Hermagoras ſtatũ uocat, per quem ſubiecta res intelligatur, & ad quẽ probationes etiam partium referantur. Quint. uero: Noſtra, inquit, opinio ſemper hæc fuit, cũ eſſent frequenter in eã diuerſi q̃onum ſtatus, in eo credere ſtatum cauſæ, quod eſſet in ea potentiſſimũ, & in quo maxime res uerſaretur. Id ſi quis generalem q̃onem uel caput generale dicere malit, cũ hoc mihi non erit pugna, non magis quàm ſi aliud adhuc quo idem intelligatur, eius rei nomen inuenerit. Cicero autem multũ à ſe differt. Etenim in alijs præceptis rhetoricis: Cõſtitutio, inquit, eſt prima conflictio cauſarum, ex depulſione intentionis profecta, hoc mõ: Feciſti, nõ feci, aut iure feci. Hic aũt, quod ex accuſatione depulſioneq; naſcitur, conſtitutionem dici uoluit. Inquit. n. Conſtitutio eſt, prima deprecatio defenſoris & accuſatoris, inſimulatione coniuncta. Deprecatio, id eſt, refutatio. deprecor enim, refuto ſignificat: quidquid dicat Gellius Vergilius, Equidẽ merui, nec deprecor inquit. Lucanus, Non deprecor hoſti Seruari, dum me ſeruet ceruice reciſa. Statius, Nec deprecor umbrã Accipere. Ouidius in Faſtis.

Ille metu pauidus, mortem non deprecor, inquit,
Sed liceat ſumpta pauca referre lyra.

Eſt ergo ſenſus, conſtitutio eſt, quod primum à ſe defenſor depellit, coniunctũ cum accuſatoris criminatione. Coniecturalis conſtitutio.] Et hæc in omnia põt tempora diſtribui, ſiue ad animum, ſiue ad rem pertineãt: ut in Cõmentario Topicorum Ciceronis dixiſſe nos meminimus. Nam ut de re nũc dicamus, cũ ad oratorem maxime pertineat, quid factũ ſit põt quæri, hoc mõ, Occiderit ne Aiacem Vlyſſes. & quid faciat, hoc modo. Bono ne animo ſint erga nos Veneti. & quid futurũ ſit, hoc modo: Si prouocantẽ uniuerſam Italiã ad arma Parthum reliquerimus incolumẽ, nunquid ſit incõmodi ad rem Chriſtianã peruenturum? Capitis arceſſit.] Inueni etiã acceſſit ſine r. ſed intereſt, quia acceſſere euocare intelligitur: arceſſere aũt proprie accuſare ſignificat, et ab arceo naſcitur. et enim aliũ accuſare, à maleficijs arcere eſt. et cũ r ante ſ, acceſſo acceſſi, inquit Donatus, dicitur. Arceſſit igitur capitis, accuſat. et quoniã ſe Vlyſſes necaſſe inficias it, coniecturis id ab eo factũ nitemur cõprobare, ut quod diffitetur, fateri compellatur. Legitima cõſtitutio eſt, cum de ſcripto, aut ex ſcriptis aliquid cõtrouerſia naſcitur.] Quam Cic. hic legitimam uocat conſtitutionem,

conſtitutionem, eius generá quæ ſeparata ſunt á cóſtitutionibus, quinq; ſunt. Ná cum uerba ipſa uidentur cũ ſentẽtia ſcriptoris diſſidere, tũ inter ſe duæ leges aut plures diſcrepare, tũ id quod ſcriptũ eſt duas aut plures res ſignificare, tum ex eo quod ſcriptũ eſt aliud quoq; quod nó ſcriptũ eſt inueniri, tum uerbi quaſi in definitiua cóſtitutione in quo poſita ſit quæri: Quare primũ genus de ſcripto & ſententia, ſecundũ ex contrarijs poſitũ ſit quæri legibus: tertium ambiguũ; quartũ rõnatiuum, quintum definitiuũ nominamus. In Topicis aũt nouos appellas ſtatus, & legitimas diſceptationes, his uerbis: Sed quoniam lege firmius in controuerſijs diſceptandis eſſe nihil debet; danda eſt opera, ut legem adiutricẽ & teſtẽ adhibeamus. In qua re alij quaſi ſtatus exiſtũt noui, qui appellãtur legitimæ diſceptationes. Tum.n. defendebatur, non id legem dicere quod aduerſarius uelit; ſed aliud. Id aũt contingit, ſi ſcriptũ ambiguũ eſt. aut duæ ſententiæ differentes accipi poſſunt. Tũ opponitur ſcripto uoluntas ſcriptoris, ut quæratur uerba ne plus an ſententia ualere debe.it. Tũ legi lex cõtraria affertur. Ita ſunt tria genera, quæ cõtrouerſiam in omni ſcripto facere poſſunt: ambiguũ, diſcrepãtia ſcripti & uolũtatis, ſcriptura cõtraria. Hic aũt ex tribus quas fecit cõſtitutionibus hanc uocat legitimam. Sed iam id agamus, ut oſtẽdamus Ciceronẽ ſibi non eſſe contrariũ: Primũ ſciamus, quatripartitã omnibus in cauſis eẽ rõnem, quam primũ debeat intueri qui acturus eſt. Lõge fortiſſima ĩ tuendi ſe rõnem eſſe oportet, ſi negari poteſt quod cõmiſſum dicitur, unde cõiecturalis naſcitur ſtatus. Proximum eſt, ſi nõ id quod obijcitur factũ eſſe dicitur: quod quia definitione explicatur, definitiuus ſtatus nominatur. Sed ex ijs duobus unũ hic ad Hortenſiũ ſtatum facit, quẽ cõiecturalem uocat. Tertiũ genus eſt, quo recte factũ defenditur. Id quoniã quale ſit quæritur, qualitas nominatur, uel generalis conſtitutio: quia de genere, hoc eſt qualitatẽ cõtrouerſia eſt. Eãdem iuridicialẽ appellat, quod iure ne factũ an iniuria, in cõtrouerſia poſitũ ſit. His ſi deficiamus, ultima quidẽ, ſed iã ſola ſupereſt ſalus, aliquo iuris adiumento á crimine elabendi, ut ab aliquo legis loco adminicula petere poſſimus. Hac de cauſa legitimã, quod legibus roboretur, cõſtitutionẽ Cic. nominauit. Deinde intelligẽdum ex his illud ẽt eſt, hos quatuor ſtatus in duo genera deſcendere, rõnale, & legale. Rõnale eſt, quod ipſius tãtũ naturæ cõtemplatione conſtat. legaliũ plures ſunt ſpẽs, ppea quod multæ ſunt leges, & uarias habent formas. Licet.n. tres ſpẽs diximus, coniecturalem, finitiuã, & generalem, rõnale genus conficere, tamẽ quoniã in naturæ contẽplatione & ui atque ingenio actoris ſunt, unũ genus poſſunt appellari. Quæ aũt in legũ forma quæruntur. quoniã inter ſe diuerſa ſunt, plures uidentur habere formas id eſt, qd Cic. nouos ſtatus cõficere dixit, quod extrinſecus ab oratore ad cãm adhibeãtur, nec ita ſibi hæreant inter ſe, ſicut ſuperiores ſtatus. Rurſum cum hæc uelut ſimulacra ex illis tribus naſcantur, aliquãdo ſimplicia, aliquãdo cũ illis mixta eſſe uideri uoluit. nam ſcriptũ & uolũtas, ſi recte pẽſitemus, ſine dubio aut qualitate aut cõiectura cõtineri uidebitur, & rõcinationẽ qualitatis eſſe maxime inueniemus, legis cõtrariæ hiſdẽ quibus ſcriptũ et uolũtas eſt: ut liquido infra apparebit, cũ hæc tractabimus. Amphibologia aũt, ſiue ambiguũ malis dicere, ſemper cõiectura explicãtur. Finitio quoq; utriq; generi quodq; rerũ, quodq; ſcripti cõtemplatione conſtat, cõis eſt. Hæc omnia etſi in illos tres ſtatus ueniũt, tamẽ quia (ut dixi) habent aliquid uelut propriũ, diſcẽtibus demõſtrãda fuere, & permittẽdũ ea dicere uel ſtatus legales, uel qõnes, uel capita quædã minora, uel legitimas cõſtitutiones, dum fateamur nihil ne in his quidem præter tria quæ diximus quæri. Quãdo ergo expoſitum, ut opinor eſt, quid ſit quod Cic. mõ ſtatus hos per ſe ponit, mõ ſtatus nõ eſſe, ſed qõnes quæ ad ſtatus referãtur ſcribat, ad ipſius uerba interpretãda iam redeo. Inquit aũt: legitima eſt cõſtitutio, cũ de ſcripto, hoc eſt, de eo aliquid quæritur, aut ex ſcripto, cũ ex eo quid eliciędũ ſit inueſtigatur. in altera uerba interpretamur, in altera nõ uerba tantũ, ſed & rõnem quid intelligendũ eius qd in qõnem poſitũ eſt. Ea diuiditur in ſex partes, ſcriptum & ſententiã contrarias leges, ambiguũ. definitionẽ, trãslationem; rõcinationem.] Hic tranſlationẽ legitimæ cõſtitutioni ſpeciẽ ſubijcit; quã in Rhetoricis præceptis de Inuent. actioni ſubiecit, inquiens: In quarta cõſtitutione, quam tranſlatiuam nominamus, eius cõſtitutionis cõtrouerſia, cũ aut quẽ, aut quicũ, aut quõ, aut apud quos, aut quo iure agere oporteat quæritur: aut omnino aliquid de cõmutatione aut infirmatione actionis agitur. Huius conſtitutionis Hermagoras inuentor eſſe exiſtimatur, nõ quod nõ uſi ſint ea ueteres oratores ſæpe multi, ſed quia non animaduerterint artis ſcriptores eã ſuperiores, nec retulerint in numerũ conſtitutionũ. Poſt aũt ab hoc inuentã multi reprehẽderunt, quos non tã imprudentia falli putamus, res.n. perſpicua eſt, quàm inuidia atque obtrectatione quadã impediri. Ante.n. dixerat, omnis res quæ habet in ſe poſitam in dictione ac diſceptatione aliquã cõtrouerſiã, aut facti, aut nominis, aut generis, aut actionis cõtinet quæſtionẽ. Deinde paulo poſt ſubiunxerat: At cum cã ex eo pendet quod nõ aut is agere uidetur quẽ oportet, aut nõ cum eo cum quo oportet, aut nõ apud quos, quo tẽpore, qua lege, quo crimine, qua pœna oportet, Tranſlatiua dicitur cõſtitutio: quod actio tranſlationis & cõmutationis indigere uidetur. Manifeſtum igitur eſt, ut actionis conſtitutionẽ tranſlationẽ appellari illic uoluerit, cũ transfertur crimẽ, cũ aut pro alio nos accuſari oſtendimus q̃ debuerimus: aut non apud hos, ſed illos: nec hac lege, ſed illa: nõ hoc crimine, ſed illo: nõ hac pœna, ſed illa. quæ poſterius ipſe tractabit, & exẽplo illuſtrabit. Manifeſtũ uero fuit ex ſuperioribus uerbis Cic. quæ retulimus, legitimas qõnes, ſiue ſtatus libet appellare, quinque dũtaxat ab eo numerari, nõ ſex, ut hic. Sed Hermagorã ſecutus illic, tranſlatiuam actioni ſubiecit cõſtitutionẽ, quã inter legitimas hic conſtitutiones collocauit. Sed in his libris Cic. iudiciũ, in aliquibus non magnipendendum magnopere eſt. Sunt.n. regeſta in hos commẽtarios, quæ adoleſcẽs olim didicerat: & ſi quæ in his culpa eſt, tradẽtis fuit. Nã his præclaros de Oratore libros ſubſtituit, & Oratorem ad Brutũ, et Partitiones ad filiũ, ad Trebatium autem Topica: quibus iam ſenex iuueniles correxit errores: ſicut & alios libros quoſdam iam editos, alijs poſtea ſcriptis damnare nõ dubitauit, uelut etiã Hippocrates medicinæ clariſſimus auctor honeſtiſſime feciſſe uidetur, cũ quoſdã errores ſuos, ne poſteri errarent, cõfeſſus eſt: quando quidem ſuperuacuus in ſtudijs fuiſſet labor, ſi nihil liceret melius inuenire præteritis. Sed de hac re iã ſatis. Ex ſcripto & ſentẽtia cõtrouerſia naſcitur, cũ uidetur ſcriptoris uolũtas cũ ſcripto diſſentire.] Ius ex õmnis aut tribuit, aut adimit, aut punit, aut iubet, aut uetat, aut permittit. Litẽ habet aut propter ſeipſam, aut propter alterã qõnem, aut in ſcripto, aut in uoluntate. In ſcripto, aut apertũ eſt, aut obſcurũ, aut ambiguũ: quod de legibus idem Cic. in Topicis uult intelligi, de teſtamẽtis, pactis, ſtipulationibus & omni deniq; ſcripto, idem de uoce intelligẽdũ eſt. Cum igitur de ſcripto & uoluntate qõ eſt, id tum accidit, cũ eſt in lege aliqua obſcuritas. in ea aut uterque ſuam interpretationem cõfirmat, aut aduerſarij ſubuertit: ut lex eſt, qui fur ſit quadruplum ſoluat: duo ſurripuerũt pariter decem milia, petuntur ab utroque quadragena. illi ſatis eſſe ducũt, ut uicena conferant. Nã & actor dicit hoc eſſe quadruplũ, quod lex uelit, & ipſi petunt. cõtra reus, hoc quod offerant. Infinita huiuſmodi exempla eſſe poſſunt. Sed quoniã poſterius hæc genera Cicero longius tractat, hic ſatis ſit, quo pacto & ſcriptũ & ſententia aliquando ſibi occurrant, commonſtraſſe: quando

ratur: accuſatur leſæ maieſtatis Cepio, an læſerit quæritur. definiendum. n. eſt, quid ſit maieſtatem minuere. Cōſtitutio igitur definitiua nominabitur. Semiſſibus.] A ſemis & as. Fuit aūt as libra à ueteribus appellata, & tota cōſtitit ex aſſe hæreditas. As quoq; numiſma. Iuuenalis: Vno partā colit aſſe Mineruam. Et erit nominatiuus ſemiſſis, ut decuſſis, treſſis, cētuſſis. Et trientibus.] Triens quatuor unciæ dicūtur. Triēs, calix. Perſius: Calidumq; trientem Excutit è manibus. Triēs, nūmus, Iuuenalis: Non habet quem porrigat ore trientē. Hic ſemiſſes & trientes nummorū ſpecies accipiendæ. Cepio per id tempus quæſtor urbanus erat.] Quæſtores (inquit Varro) à quærēdo, qui cōquirerent publicas pecunias, & maleficia q̄ triūuiri capitales nūc cōquirūt: ab his qui poſtea q̄onum iudicia exercent, quæſtores dicti. Docuit ſenatum ærarium nō poſſe pati largitionem tantam.] Aerarium à fiſco ita diſtinguitur, ut Pedianus inquit, ut pro cenſu priuato ærariū dicatur. quod & Cic. ad Auguſtū oſtendit, cum inquit, publicam dilapidabat pecuniam, ærarium exhauriebat, minuebat uectigalia, donabat ciuitates pro ſacculo ipſi adijcit fiſcus. unde fiſcus pecunia publica, & cōfiſcare dici ſolet. Hoc ergo dicit, cū Apuleius Saturninus ex populi priuata pecunia erogari hanc uellet pecuniā, & per quæſtorē id fieri oporteret, quæſtor Cepio docuit ſenatū, ut R. pop. tantā non poſſet pati largitionē. Saturninus ferre.] Propter tribunitiā, quā conſecutus fuerat, poteſtatem, quæ ad defenſionē plebis in ſeceſſione Cruſtumeriam adhibita eſt. Ciſtellam deferre.] In qua leges ferebantur. Quo ſectus.] Quo minus, ut non. Arceſſitur maieſtatis læſæ.] Maieſtatis accuſatur: quandoquidē ut quæſtor trib. pl. utpote ſummo magiſtratui obtemperare debuit. ſed cum pro tutela Reip. id effeciſſe ſe defendat, minuiſſe maieſtatem nō uidetur. Definitione ergo opus eſt, ut quid n. ſit minuere maieſtatē intelligatur. Ex translatione cōtrouerſia naſcitur.] Ita legitimā conſtitutionem ſupra Cicero diuiſerat, ut translationem partem eius quintā faceret. ſed cum translatio q̄onem nō habeat, de qua cōtendat orator, ſed propter quā contendat, cōſtitutio eſſe nullo modo uidetur. Nam occidiſti hominē, nō occidi, quæſtio an occiderit, ſtatus eſt cōiecturalis. Huic illud nō ſimile eſt, Habeo ius actionis, nō habes, ut quæſtio ſit, an habeat, & inde ſtatus. Accipiat. n. actionē, nec ne, ad euentū pertinet, non ad cauſam. Simile aūt hoc illi eſt, Puniendus es, nō ſum, uidebit iudex ipſe an puniendus ſit. Non ergo hic erit q̄ō. q̄ ſi non ſit quæſtio, ne quidem ſtatus erit ullus. Erit aūt ſtatus in hoc: Puniendus es, hominē occidiſti: puniendus nō ſum, nō occidi: an occiderit quæritur, & q̄onem & ſtatum habet. Melius ergo feciſſe Quintilianus uidetur, qui ex cōſtitutionibus ſummouit translationē. Sed quale iudicium de his libris Ciceronis habuerit, ſupra retulimus. à Quinto fratre ſubmiſſitios dixit appellari. Hoc ergo dicit Cic. quoties reus immutandā eſſe ducet actionem, ex translatione cōtrouerſia nominatur. hac Græci, inquit, cōtrouerſia in iudicijs utuntur, ut oratores de hac re ſæpe in iudicijs cōtendant, ac litigent. Nos aūt, non de iure ciuili id facere poſſimus, cōtendimus. quod cū legibus probandū ſit, iuris ciuilis ſciētia neceſſaria erit. aliquādo tamen & de hac re iudiciū effertur. Vt ſi quis peculatus accuſatur.] Eſt aūt peculatus, ut Feſtus Pompeius inquit, furtū publicū. dici aūt ceptum ait à pecore, tunc cum Romani præter pecudes nihil haberent. hoc ergo dicit, ſi quis ſic accuſetur peculatus, quod uaſa argētea publica de loco priuato ſuſtulerit, pōt, inquit, uſus primo definitione quid ſit furtū, quid peculatus oſtēdere, & ſecū agendū furti, nō peculatus. Sed cur hæc definitiua cōſtitutio nō uocētur, nō uideo: ſicut cū furti ſacrilegijq; agitur, utrūque definitur, niſi quod definitiua in eo quod definitur q̄onem & cōſtitutionē habet: hæc, quam translatiuā uocat in hoc exēplo, poſt ipſam definitionē male ſecum agi de peculatu potius quàm furto, nec q̄onem nec ſtatū habet. quod & ipſe Cic. penè cōfitetur: ſed Hermē ſecutus, eius ſententiā referre cōpellitur. Hæc partitio.] Partitionem pro parte poſuit. hoc dicit, raro hæc pars legitimæ cōſtitutionis, quæ trāslatio nominatur, uenit in iudiciū, ut de ea litigari neceſſe ſit. Quod in priuata.] Scilicet quod hæ naſcātur cū in dicendo quæ ad eos attinent, dūtaxat tūc potiſſimū cum iā cauſa ipſa proferri cœpit, ad prætorem attineant, & ad eū deferātur, ut quæ uelit ipſe aut iubeat, aut permittat, aut coerceat. Et à cauſa cadit.] Id eſt, amittit cauſam, qui hæc nō obſeruauerit. q̄ ſi ita ſit, contentione nō opus eſt, ubi perſona, locus, tēpus, et hoc genus cætera ſeruata nō ſunt. idq; publicis cautū eſſe legibus aſſerit, ut contendere nō ſit opus. idq; debet reus obſeruare, quia ſi ab accuſatore rite nō ſit ſeruatum, ante de ipſo accuſatore fiat quàm de ſe iudiciū, num licuerit accuſare, an nō: ut ſi ſeruus dominū in iudiciū uocet, quæratq; qui accuſatur, nū id ab eo fieri iuſte potuerit, & cætera quæ in id genus cadere poſſunt.

Ex rōcinatione cōtrouerſia cōſtat.] In ſex partes ſupra legitimam Cic. partitus cōſtitutionē eſt. Scriptū & ſententiā, quàm Græci κατὰ ῥητὸν καὶ διάνοιαν, alij κατὰ ῥητὸν καὶ ὑπεξαίρεσιν, hoc eſt, contradictū & exceptionē nominarūt: cōtrarias leges, quā illi ἀντινομίαν dicūt: ambiguū, q̄d illi ἀμφιβολογίαν. definitionē, quā illi ὅρον, licet nōnulli ὑπαλλακτικὴν nominauerint. trāslationē: alij trāſſumptiuā, alij trāſpoſitiuā, Græcorū alij μετάληψιν, alij ὑπαλλακτικὴν nominauerūt. Rōcinationē uero Cic. uocat, alij rōcinatiuū, alij collectiuū, Græci uero συλλογισμόν. Cū igitur de cæteris legitimæ cōſtitutionis partibus dictū ſit, de rōcinatione ultimo loco cōcludendum eſt. Ex rōcinatione igitur cōtrouerſia (inquit) cōſtat, cum res ſine propria lege uenit in iudiciū, quæ tamē ab alijs legib. ſimilitudine quadā aucupatur.] Cōtrouerſia, inquit, ex rōcinatione naſci dicitur, cum res de qua futurū iudicium eſt, propriā non habet, quā ob cām ueniat in iudiciū, legem, ſed eā ſimilitudine ad aliā trahere neceſſariū ſit. quod quoniā rōne colligitur, rōcinatiua conſtitutio nominatur. ut ſi ſit lex, uenefica capite puniatur: amatoriū dedit mulier marito poculū, eādē repudiauit, p propinquos rogata ut rediret, nō eſt reuerſa: ſuſpēdit ſe maritus, mulier ueneficij rea eſt. ſi quid ſit uenenū, idq; amatoriū poculū definiatur, definitiuus ſtatus nominabitur: ſi parū ualebit, fiet ſyllogiſmus, & à ſimilitudine puniendā eſſe mulierē probabimus, priore remiſſa (quæ definitionis fuit) cōtentione: ut perinde puniri debeat ea, cuius amatorio poculo maritus perierit, ac ſi ueneno necaſſet. Hic ergo ſtatus ducit ex eo q̄d ſcriptū eſt. Lex. n. eſt, ut uenefica capite puniatur: at id incertum eſt. quod. n. non ſcriptū, incertū de eo futurū uidetur iudiciū. Sed ſyllogiſmo. i. rōcinatione id fieri debere demonſtratur. Cōſtitutio igitur rōcinatio erit. Non differt aūt à ſcripto & uoluntate ſyllogiſmus, quod in ſcripto & uoluntate pars ſemper altera ſcripto nititur, ſicut & in ſyllogiſmo: ſed hoc intereſt, quod in ſcripta & uolūtate contra ſcriptū dicitur, in rōcinatione ſupra ſcriptum adijcitur. quæ aūt uerba defendit in ſtatu ſcripti et ſentētiæ, hoc agit, ut fiat utique quod ſcriptū eſt in rōcinatione, nec aliud quàm ſcriptū eſt, uelut utrūque iā exemplo manifeſtū fuit. Proxima ēt definitioni ratiocinatio eſt. quod ſi finitio parum firma ſit, in ſyllogiſmum ſæpe delabitur, ut proximo iā memorato exemplo oſtēdimus. Quā obrem, ut ſupra etiā diximus, ſi bene aduertimus legitimæ cōſtitutionis partes, inueniemus oēs ad rōnales referri ſtatus, ut non plures rōnalibus eſſe uideantur, An ſit, Quid ſit, & Quale ſit. Ea eſt huiuſmodi lex: Si furioſus exiſtat, agnatorum gentiliumq; in eo pecuniaq; eius ius eſt.] Eſt, inquit, lex, ut furioſus & furioſi bona ſint in poteſtate eius agnatorum & & gentilium. Agnati, qui ex eodem deſcendunt germine.

deprecaſſe ſe, & conſulto feciſſe reus confitetur, & tamẽ poſtulat ut ſui miſeratur.] Deprecatio, inquit, eſt cũ & peccaſſe reus confitetur, & tamen ut ſibi ignoſcatur poſtulat. In purgatioe factũ conceditur, ſed facientis animus excuſatur. In deprecatione uero & factũ et culpa conceditur, ſed tamẽ ueniam deprecatur reus. Hoc in iudicio ferè non põt uſu uenire, niſi in loco cõi per amplificationem inijciemus.] Vt ipſe Cic. pro Ligario, cum dicit: Cauſas egi Cæſar multas equidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorũ tuarum. Certe nũquam, hoc modo: Ignoſcite iudices, errauit, lapſus eſt, non putauit ſe unquam poſthac, &c. Niſi quãdo pro eo dicimus, cuius multa recte facta conſtant.] Plane defendi poterit, ſi aut propter ſe, aut propter alios faciendũ dicamus. Propter ſe, ſi innocens, ſi benemeritus, ſi ſpes in futurũ innocẽter uicturi, & in aliquo uſu futuri: præterea ſi uel alijs incõmodis, uel præſenti periculo, uel pœnitentia uideatur ſatis pœnarũ dediſſe. Propter alios, ut ſi ob nobilitatẽ, dignitatẽ, propinquos, amicos ei indulgendum eſſe dicamus. Verũ nihil poſtulat ignoſci.] Cũ dicit, ſi hoc feciſſet, ob beneficia ſibi ignoſci conueniret: nihil eſt quod ſibi ignoſci poſtulet. quod cum ita ſit, in iudicium non uenit. non.n. de hac re quidquam iudicandũ iudicibus permittitur. Aut in ſenatũ, ante imperatorẽ. In ſenatu, inquit, & ante imperatorẽ, & apud populũ, & ubicũq; iuris clemẽtia eſt, habet locũ deprecatio. Ex trãſlatione criminis cauſa cõſtat.] Relatio, inquit, criminis eſt, quod ideo iure factum dicitur, quòd aliquis ante iniuria laceſſerit. Eſt relatio criminis, ſi in eo quod fecimus, uicem nos reddidiſſe dicamus: utputa, Occidi, quia ille me uolebat occidere. hoc ego feci, ſed meruit ut facerẽ. ut Oreſtes, qui ideo ſe matrẽ occidiſſe dicebat, ꝙ illa eius patrem maritũ ſuũ occidiſſet. Ex remotione criminis cauſa cõſtat, cũ à nobis non crimen, ſed culpã ipſam amouemus.] Remotio criminis eſt, cũ id crimẽ quod infertur, à ſe & à ſua culpa in aliũ reus remouere conatur. Et uel in hominẽ trãſferimus, uel in rẽ quãpiã. In hominem transfertur culpa, ut ſi accuſetur is, qui P. Sulpitium ſe fatetur occidiſſe, & id iuſſu conſulũ defendat, & dicat eos non modo imperaſſe, ſed rationem quoq; oſtẽdiſſe. Criminis remotio dupliciter fieri poterit, ſi aut cauſa aut factũ in alium transferatur. Cauſa transfertur, cũ dicitur, aliena ui & poteſtate factum: ut qui Sulpitium, inquit, ſe occidiſſe cõfeſſus eſt, idq; iuſſu ſe conſulum feciſſe dicat, qui nõ modo id imperarunt, ſicut poterãt, uerũ etiam rõnẽ reddiderũt cur id liceret facere. In rẽ confertur, ut ſi quis ex teſtamẽto quod facere iuſſus ſit, ex plebiſcito uetetur. In rẽ factã crimẽ trãſfertur, ut ſi quis ex alicuius teſtõ quidpiã facere cõpelleretur, quod facere plebis ſanctione aliqua prohiberetur. Hoc ergo dicit, aſſumptiuæ cõſtitutionis pars, quæ ex criminis trãſlatione cõſtat, quã Græci μετάστασιν nominarũt, aut fit cũ in hominẽ culpa relegatur, qui id quod reus factũ cõfitetur, mãdare potuerit: aut in rẽ, ut ſi is qui teſtamẽtũ quod iuſſus nõ fecerit, dicat p. leges id fieri nõ potuiſſe, quippe quod iubebãt contra fieri, aut id fieri prohibebãt. Ex cõparatione cauſe cõſtat, cũ dicimus neceſſe fuiſſe alterutrũ facere, & id quod fecerimus ſatius fuiſſe facere.] Inter cõparationẽ et cõceſſionẽ hoc intereſt, qđ in cõparatione de eadẽ re cõparatio eſt: ut, Diſſipaſti muros, hoſtib. iter urbẽ ingrediẽdi dediſti. Ille cõtra: Diſturbaui quidẽ muros, ſed hoſtes in fugã uerti. Ecce in eodẽ eſt cõparatio. Cõceſſio aũt criminis in diuerſis rebus fiet: ut cũ Verres multa ſigna & uaſa ex Sicilia ſuſtulit, utitur hac defenſione, qđ à bellis tutã Siciliã reddiderit. ac ob id ſibi indulgẽdũ, ſi quid deliquerit, cũ multo maius ſit in quo profuerit: nec poterit dicere, ideo ſigna ſuſtuli ut prouinciã defenderẽ. Neq;.n. ppea ſigna exportauit ex Sicilia, ut prouinciam defenderet. itaq; aſſumptiua quidẽ utitur cõſtitutione, ſed conceſſione per deprecationẽ. Ergo in cõparatione id quod intenditur, ideo à nobis factũ dicere debemus, ut ex eo ipſo bonũ illud quod contingit, fluxiſſe dicamus. Ea cauſa hmõi eſt: Cn. Pompeius, inquit, cũ à Gallis obſideretur, neq; fugere ullo modo poſſet, uenit cũ hoſtium ducibus in colloquium: ita diſceſſit, ut impedimenta linqueret, exercitũ educeret.] Perquàm idoneo exẽplo utitur. Põpeius, inquit, cũ à Gallis obſeſſus effugere nuſq̃ poſſet, in colloquium ueniẽs impetrauit, ut impedimẽta relinquẽs tute abire poſſet. præſtare id arbitratus, ut impedimẽta, quàm exercitũ relinqueret. Arceſſitur.] Id eſt, accuſatur maieſtatis, quod maieſtatem tum ſuã, qui eſſet imperator: tũ populi R. qui eam dignitatem non ut effugeret, ſed ut fortiter cũ hoſte confligeret, tradiderat, minuerit. & quoniã in his omnibus memoratũ quid deniq; faciendũ ſit, aut apud populũ, aut ſenatũ, aut iudices quæritur, conſtitutiones exinde ex eis q̃õnibus oriuntur, quas protulimus. Quæ conſtitutiones, & quæ cõſtitutionum partes ſint, uideor oſtendiſſe: nunc quõ eas, & qua uia tractari conueniat, demonſtrandũ eſt.] Poſteaquam conſtitutionum, inquit, partes, omnes, & quid eſſet conſtitutio oſtendimus, ſupereſt, ut quõ eas, & qua rõne tractari conueniat, dicamus. hoc eſt, conſtitutione inuenta, quo pacto argumentis utrinq; quod in q̃õne poſitum fuerit, probandum ſit: ſi prius aperuerimus, quid oporteat ab ambobus in cauſa deſtinari: id quidẽ, inquit, faciemus, ſi prius quid in cauſa litigantibus, utriq; decerni oporteat oſtenderimus. Deſtino enim, aliquando mitto ſignificat, ut Iuuenalis: Deſtinat hoc monſtrum cymbæ lyniq; magiſter Pontifici ſummo. Aliquãdo decerno, uelut idẽ: Laudo tamẽ, uacuis ꝙ ſedẽ figere Cumis Deſtinat. Quo ratio omnis totius orationis conferatur.] Ad quod referatur, & unde tota pendeat oratio, qđ paulo poſt docebitur. Cõſtitutione igitur reperta, ſtatim quærenda eſt ratio.] Conſtitutione inuenta, Hermagoræ quærẽdum uidetur, quid ſit q̃õ, ratio, iudicatio, & firmamentum. ſed in libris de inuentione, aliquanto plura Ciceroni quærẽda eſſe uiſa ſunt. quippe qui inquit: Cõſtitutione cauſæ reperta, ſtatim placet cõſiderare, utrũ cauſa ſit ſimplex, an cõiuncta: & ſi coniuncta erit, utrũ ſit ex pluribus q̃õnibus iũcta, an ex aliqua cõparatione: Simplex eſt, quæ abſolutã in ſe continet unam q̃õnem, hoc modo: Corinthijs bellum indicamus an nõ? coniuncta ex pluribus q̃õnibus, in qua plura quæruntur, hoc pacto: utrum Carthago diruatur, an ex Carthaginenſibus reddeatur, an eò colonia deducatur. Ex cõparatione, in qua per cõtentionẽ, utrũ potius, aut quid potiſſimum ſit quæritur, ad hunc modũ: Vtrũ exercitus in Macedoniã contra Philippum mittatur, qui ſocijs ſit auxilio: an teneatur in Italia, ut quæ maxima contra Hãnibalem copiæ ſint. Deinde conſiderandũ eſt, an in rõne, an in ſcripto ſit cõtrouerſia. nã ſcripti cõtrouerſia eſt ea, quæ ex ſcriptiõis genere naſcitur. Eius autẽ genera quæ ſeparata ſunt à cõſtitutionibus, quinque ſunt. Nã tũ uerba ipſa uidentur cũ ſentẽtia ſcriptoris diſſidere, tum inter ſe duæ leges aut plures diſcrepare, tũ id ꝙ ſcriptũ eſt, duas aut plures res ſignificare uidetur: tũ ex eo quod ſcriptũ eſt, aliud quoque quod non ſcriptum eſt inueniri: tum uis uerbi quaſi in definitiua conſtitutione, in quo poſita ſit, quæri. Quare primũ genus de ſcripto & ſententia, ſecundum ex cõtrarijs legibus, tertium ambiguũ, quartũ ratiocinatiuum, quintũ diffinitiuum nominamus. Ac tum conſiderato genere cauſæ, et cognita conſtitutiõe, cũ ſimplex an cõiuncta ſit intellexeris, & ſcripti, an rationis habeat cõtrouerſiã uideris, deinceps erit uidendum, quæ quæſtio, quæ ratio, quæ iudicatio, quod firmamẽtum cauſæ ſit, quæ omnia à cõſtitutiõe proficiſcãtur oportet. Quæſtio eſt ea, quæ ex conflictione cauſarum gignitur, controuerſia, hoc modo: Non iure feciſti. iure feci. Cauſarũ autẽ hæc eſt conflictio, in qua conſtitutio conſtat. ex ea igitur

fuit, dicerremus.] Hic primi libri concludens M.T. materiã, hactenus illud (inquit) procurauimus, ut breuiter & aperte quæ doceremus, cõplecteremur. Nũc ne lõgius quàm oporteat primũ librum produxiſſe uideamur, cætera, quæ dicenda nobis ſunt, in ſecundum librum mittere mihi cõmodius eſſe uiſum eſt. Ne qua propter multitudinem literarum poſſit animũ noſtrũ defatigatio retardare.] Ordo eſt: Ne qua defatigatio poſſit animum noſtrum retardare, propter multitudinem literarũ: ſenſus eſt: Ideo hic finem primo libro uolumus, ne ſi multã ſimul ſcripturam aggeremus, lõgitudine ipſa defatigati torpeamus, & à ſcribendi hoc munere deterreamur. Sed ſi quo tardius hæc quæ ſtudes abſoluentur, tum rerũ magnitudini, tum noſtris occupationibus aſſignare debebis.] Senſus eſt: ſed ſi in his præceptis paulo tardior, quàm ipſe affectes & concupiſcas, ero, tum rerũ magnitudini (quid. n. maius poterat Cicero quàm præcepta rhetorica complecti, & uelle dicendo illuſtrare?) tum noſtris aſſignes occupationibus. Nam et ſupra in huius editionis principio, ſe detentum occupationibus, & quidquid otij daretur, in philoſophia libentius conſumere uoluiſſe memorauit. Veruntamen maturabimus.] Mire Herenn. Cicero & conciliat, & attentum facit: cum ob negotia quidẽ detineatur, ſed nihil prætermiſſurum polliceatur: quandoquidem ſi quid ex longiore detractum ſumma fuerit, ſe induſtria exæquaturum, ac per hoc uenuſtius & gratius ſe facturum quàm cæteri, qui de ea re conſcripſerũt, dicat. Quamobrem & ſignificantiſſimo eius rei uerbo Maturabimus eſt uſus. ſiquidem maturare, ut Nigidius inquit, eſt, neque citius neque ſerius, ſed medio quodam quaſi temperamento aliquid tranſigere. ſicut in frugibus maturæ dicũtur, quæ nec crudæ & immites ſunt, nec rurſum caducæ & decoctæ, ſed tempore ſuo adultæ ac maturæ. Vt pro tuo in nos officio, &c.] Hoc dicit: Id certe efficiemus, quandoquidẽ & tuum erga nos officiũ, quo tibi deuincti beneficio ſumus, & noſtrum erga te ſtudium, quod ſicut tu non præcipuum poſcere, ita nos gratuitum reddere debere uidebamur, poſcit. Itaque in tuam gratiam ita meus propenſus animus eſt, ut quæ uelis, accumulatiſſime de induſtria facere deſideret.

IN RHETORICAE AD HERENNIVM LIBRVM II. HIERONIMI CAPIDVRI COMMENTARIVS.

IN primo lib. Herenni breuiter expoſuimus, quas cauſas recipere oratorẽ oporteret, & in qbus officijs artis elaborare cõueniret, etc.] Cic. quid primo libro complexus ſit, aperit paucis, quidq; in ſecundo ſit traditurus: Cauſarũ tria ſunt genera, Demonſtratiuum, Deliberatiuum, Iudiciale.] Ita. n. apud omnes iam receptum eſt, ut neque plura, neque pauciora ſint genera cauſarum, uel ipſo ſimul docente ſimulq; commonente Quintil. & ubique Cicerone: quod diuidendi genus ab Ariſtot. uidetur ſumpſiſſe initium. Quas argumẽtationes, quæ Græci epicheremata appellant.] Arguere dixerunt ueteres, oſtendere: unde et argumentũ, dicitur oſtenſio. Argumentorum aũt alia neceſſaria, ut mathematica: alia credibilia, ut reliquarũ diſciplinarum, ſicut et nõ repugnantia. Argumentatio aũt, tanq̃ corpus eſt argumenti: ſicut argumentum animæ uicem gerit. Formatur. n. argumentũ, formatur uero argumentatio: quæ aut eſt ſyllogiſmus, aut inductio. De ſyllogiſmo emergit enthymema, & epicherema: ſicut de inductione, exemplum & ſimilitudo. Quanquam pugna inter multos eſt. Epicherema. n. Valgius aggreſſionem uocat: Celſus aũt iudicat, Quintil. teſte, non noſtram adminiſtrationem, ſed ipſam rem quam adgredimur. i. argumẽtum, quo aliquid probaturi ſumus, etiamſi nõdum uerbis explicatum, iam tamen mente conceptum, epicherema dici. Alijs uidetur, non deſtinatam uel inchoatam, ſed perfectam probationẽ, hoc nomen accipere, & ultimam ſpẽm. Ideoq; propria eius appellatio; & maxime in uſu poſita eſt, qua ſignificatur certa quædam ſententiæ comprehenſio, quæ ex tribus partibus minime conſtat. Quidam epicherema rõnem appellauerunt, Cic. melius ratiocinatiuum: quanquam et ille nomen hoc duxiſſe magis è ſyllogiſmo uidetur. Et quoniam eſt quædam inter ſyllogiſmum et epicherema uicinitas, põt uideri hoc nomine rectè abuſus: quoniã ſyllogiſmus ἀπόδειξις eſt. i. euidens et quæ falli non põt probatio, quæ apud mathematicos γραμμικὴ ἀπόδειξις appellatur. hãc ab epicheremate putat Cecilius differre, ſolo genere concluſionis. eſt. n. ἀπόδειξις imperfectũ epicherema, eadem cauſa qua diximus enthymema à ſyllogiſmo diſtare. Nam & epicherema ſyllogiſmi ſpecies eſt. Quidam ineſſe epicheremati apodixin putant, & eſſe partem eius confirmantem: quod tamen apud mathematicos minime receptum eſt.

DE CONIECTVRALI CAVSA.

IN cauſa Cõiecturali narratio accuſatoris ſuſpiciones interiectas & diſperſas habere debet ut nihil actũ nihil dictum, nuſq̃ uentum aut abitum, nihil deniq; factum ſine cauſa putetur: et quæ ſequuntur.] Poſteaquam ſupra in huius ſecũdi libri exordio, & quæ in primo docuerit, & quæ deinceps in hoc edocturus ſit, oſtendit Cic. à coniecturali conſtitutione confirmationiſq; argumentationes inchoat: tum quod ex ordine prima eſt, tum quod obſcuritate cæteras antecedit. In cauſa coniecturali narratio accuſatoris ſuſpiciones interiectas et diſperſas habere debet, ut nihil actũ nihil dictum, nuſquam uentũ aut abitum, nihil deniq; factum ſine cauſa putetur.] Recte ſuſpiciones: ſiquidem cõiectura & ſuſpicione cõſequi accuſatorem oportet, quidquid reus factum diffitetur. ut nihil actum, nihil feciſſe reum: nihil dictum, nihil dixiſſe: nuſquam uentum, in nullum locum acceſſiſſe: aut abitum, aut abijſſe. Nihil deniq; factum ſine cauſa.] Omnia ſimul nunc complectitur. Debebit, inquit, accuſator, modo poſſit, reum quidquid fecerit cogitare, ut uiſus fuerit oſtendere nihil ſine cauſa feciſſe. Defenſoris narratio ſimplicẽ & dilucidam expoſitionem debet habere, cum attenuatione ſuſpicionis: ne ſe arte defendere uelle uideatur.] Simplicem, non multis implexam ſententijs. & dilucidam, ne quod dicetur iudicum aures effugiat. Cum attenuatione ſuſpicionis: ut quidquid ſuſpicionis fuerit interiectũ, ſi nõ poſſit amouere, attenuet, debile, & parui eſſe momenti oſtẽdat. Huius conſtitutionis ratio.] Hoc eſt, tractationis animaduerſio, in ſex partes eſt diſtributa, quas ex ordine cunctas proſequitur: à probabili, ut liquet, incipiens. Probabile eſt, quo probatur expediſſe reo peccare.] In præceptis Inuẽtionis, ubi argumentationes generaliter complectitur. Probabile aũt, inquit, eſt id qđ ferè ſolet fieri, aut quod in opinione poſitum eſt, aut quod habet in ſe ad hæc quandã ſimilitudinem, ſiue id falſum eſt, ſiue uerum. Verum in eo genere quod ferè ſolet fieri, probabile huiuſmodi eſt: Si mater eſt, diligit filium: Si auarus eſt, negligit iuſiurãdum. In eo aũt qđ in opinione poſitũ eſt, hmõi ſunt probabilia: Impijs apud inferos pœnas eſſe preparatas; eos q philoſophiæ dent operã, nõ arbitrari deos eſſe. Similitudo

aũt in contrarijs, & paribus, & in his rebus quæ ſub eãdem rõnem cadunt, maxime ſpectantur. In contrarijs hoc modo: Nã ſi his qui imprudentes læſerũt ignoſci cõuenit, his qui neceſſario profuerunt, haberi gratiam nõ oportet. Ex pari, ſic: Nam ut locus ſine portu nauibus eſſe non põt tutus, ſic animus ſine fide ſtabilis amicis non põt eſſe. In his rebus quæ ſub eandem rõnem cadunt, hoc modo probabile conſideratur: Nã ſi Rhodijs turpe non eſt portorium locare, ne Hermacreonti quidem turpe eſt conducere. hæc tum uera ſunt, hoc pacto: quoniã cicatrix eſt, fuit uulnus. tũ ueriſimilia, hoc modo: ſi multus erat in calceis puluis, ex itinere eũ ueniſſe oportuit. Omne aũt, ut certas quaſdam in partes diſtribuamus, probabile quod ſumitur ad argumentionẽ, aut ſignum eſt, aut credibile, aut iudicatũ, aut cõparabile. Signum eſt, quod ſub ſenſum aliquẽ cadit, & quiddã ſignificat, quod ex ipſa profectũ uidetur, q̃d aut ante ea fuerit, aut in ipſo negotio, aut poſt ſit conſecutũ, & tamen indigẽs teſtimonij, et grauioris confirmationis: ut, cruor, fuga, pallor, puluis, & quæ his ſunt ſimilia. Signum eſt, quod ſub ſenſum aliquem cadit. quinque ſenſus ſunt in homine: Viſus, auditus, odoratus, ſapor, tactus. Credibile eſt, q̃d ſine ullo teſte auditoris opinione firmatur, hoc modo: Nemo eſt, qui nõ liberos ſuos incolumes & beatos eſſe cupiat. Iudicatum eſt, res aſſenſione aut auctoritate, aut iudicio alicuius, aut aliquorũ cõprobata. Id tribus in generibus ſpectatur, religioſo, cõmuni, approbato. Religioſum eſt, quod iurati legibus iudicarunt. Cõmune eſt, quod oẽs uulgo probarunt, & ſecuti ſunt. huiuſmodi, ut maioribus natu aſſurgatur, ut ſupplicum miſereatur. Approbatũ eſt, quod homines, cum dubium eſſet, quale haberi oporteret, ſua cõſtituere auctoritate. Cõparabile aũt eſt, quod in rebus diuerſis ſimilẽ aliquam rõnem continet. Eius partes ſunt tres: Imago, collatio, exemplũ. Imago eſt oratio, demonſtrans corporum aut naturarum ſimilitudinem. Collatio eſt oratio, rem cum re ex ſimilitudine conferens. Exemplum eſt, quod rem auctoritate, aut caſu alicuius hominis, aut negotijs confirmat. Horum exempla & deſcriptiones in præceptis elocutionis cognoſcentur.

DE PROBABILI.

P Robabile eſt, per quod probatur expediſſe reo peccare: & à ſimili turpitudine hominem nunq̃ abfuiſſe.] Probabile, inquit, eſt, cum in coniecturali cõſtitutione dicimus, ideo id nobis uideri factum à reo eſſe, q̃ id facere expediuerit: & oſtendemus, eum hominẽ à tali crimine nunquam abfuiſſe. *Id diuiditur in cauſam, & in uitam.]* Hoc eſt, perſonam & factum: uelut ipſe alibi dixit. uel, ut alij: Cõiectura omnis aut de re, aut de animo eſt. Sed ad hæc omnia, de cauſa ne prius an de perſona dicendum ſit, quæſitũ eſt, uarieq; ab oratoribus factum eſt. à Cicerone prælatæ frequenter ſunt cauſæ. Sed mihi, inquit Quintil. ſi ſine ullo litis conuicio præponentur, ſecundum naturam uideretur incipere à perſona, nam hoc magis generale eſt. *Cauſa eſt, quæ cum inducit ad maleficium, cõmodorum ſpe: & quæ ſequuntur.]* In ſecundo de Inuentione, coniecturalẽ tractaturus Cic. conſtitutionem, inquit: omnis igitur ex cauſa, ex perſona, & facto ipſo cõiectura capienda eſt. cauſa diſtribuitur in impulſionem & rõcinationem. Impulſio eſt, quæ ſine cogitatione, per quandã adfectionẽ, facere aliquid hortatur: ut amor, iracũdia, ægritudo, uiolẽtia, et omnino omnia, in quibus animus ita uidetur affectus fuiſſe, ut rẽ perſpicere cũ cõſilio & cura nõ potuerit: & id quod fecit, impetu quodã animi potius quàm cogitatione fecerit. Ratiocinatio eſt aũt, diligens & cõſiderata faciendi aliquid aut nõ faciendi excogitatio. ea dicitur interfuiſſe tum, cũ aliquid faciendi, aut nõ faciẽdi certa de cauſa uitaſſe, aut ſecutus eſſe animus uidetur. ſi amicitiæ quid cauſa factũ dicetur, ſi inimici ulciſcendi, ſi metus, ſi gloriæ, ſi pecuniæ, ſi denique (ut omnia generatim amplectamur) alicuius retinẽdi, augendi adipiſcendi cõmodi, aut contra reijciendi, diminuendi, deuitandi' ue incõmodi cauſa. Nã horum in genus alterutrum illa quoque incident, in quibus aut cõmodi aliquid maioris adipiſcẽdi cauſa, aut maioris uitandi incõmodi ſuſcipitur: aut aliquid commodum maioris adipiſcendi cõmodi, aut maioris uitandi incommodi præteritur. Hic locus ſicut aliquod fundamentũ eſt huius conſtitutionis. nã nihil factum eſſe cuiquam probatur, niſi aliquid quare factum ſit oſtenditur. *Cauſa eſt, quæ induxit ad maleficium, commodorum ſpe, aut incommodorum uitatione.]* Hoc dicit: Quem accuſatori ſumus obiectum crimen inficiãtẽ, cauſam afferimus cur eum deliquiſſe arbitremur, & aut commodorũ ſpe illectum fuiſſe, aut quod incommoda ſubterfugere uoluerit. commodorum ſpe: ut ſi eum quiſpiã, qui ad hæreditatẽ accedebat, ſuſtulerit incommodorum uitatione: ſi nouercã occiderit, ne dura ſub eius cuſtodia amplius premeretur. *Nunquid commodum maleficio appetierit.]* Nunquid male quidquã egerit, quod ex eo commodum ſperaret, aut honorem, aut pecuniam, aut dominationem. nam ob hæc plerunque cædes feciſſe multi inuenti ſunt. *Num aliquam cupiditatem amoris.]* Veluti ob libidinis ſatiandæ appetitũ pocula amatoria, quæ philtra uocant, data, & incantamenta facta, cæteraq; huiuſmodi cõmiſiſſe flagitia, homines deprehẽſi ſunt. *Num aliquam cupiditatem amoris.]* Sunt. n. multæ amorum cupiditates. *Aut eiuſmodi libidinis uoluerit explere.]* Subaudiendum cupiditatem, hoc eſt, ſiue amoris, ſiue cuiuſmodi libidinis. i. appetitus. nam cuiuslibet rei appetitum, libidinẽ tunc ferè dicimus ſemper, cum cuius rei ſit libido adijcitur. ſin nihil adijcias, uicium ſignificat, quo obſcœnæ partes excitantur. *Aut num quid incommodi uitauerit.]* Nam ſi commodum conſequendi cauſa flagitium committitur, par etiam eſt, ut ob effugienda incommoda, ſcelera ſubeamus. Id aut propter inimicitias euitandas, aut infamias, aut dolores, aut ſuppliciũ fieri ſolet: *Hic accuſator in ſpe cõmodi oſtẽdit cupiditatem aduerſarij.]* In ſecũd[illegible]orum Rhetoricorũ præceptorum: Accuſator ergo, inquit, [illegible] impulſione aliquid factum eſſe dicet, illum impetum et quandam cõmotionẽ animi, affectionemq; uerbis & ſententijs amplificare debebit, & oſtẽdere quanta uis ſit amoris, quãta animi perturbatio ex iracũdia fiat, aut ex aliq[illegible] cauſa earũ, qua impulſum aliquem id feciſſe dicet. Hic & exemplorum & cõmemoratione, qui ſimili impulſu aliquid cõmiſerint, in ſimilitudinũ collatione, & ipſius animi affectionis explicatione curãdum eſt, ut non mirũ uideatur, ſi quod ad facinus tali perturbatione commotus animus acceſſerit. Eum aũt non impulſione, uerum rõcinatione aliquem commiſiſſe quid dicet, quid commodi ſecutus ſit, aut quid incõmodi fugerit demonſtrabit: & id augebit q̃ maxime poterit, ut quoad eius fieri poſſit, idonea q̃ maxime cauſa ad peccandum hortata uideatur. Si gloriæ cauſa, quantã gloriã conſecuturũ exiſtimarit. Itẽ ſi dominationis, ſi pecuniæ, ſi amicitiæ, ſi inimicitiarũ, & omnino quidquid erit quod cauſæ fuiſſe dicet, id ſumme augere debebit. & hoc eũ magnopere cõſiderare oportebit, non quid in ueritate modo, ueruũtiam uehementius quid in opinione eius quẽ arguet fuerit. Nihil. n. refert nõ fuiſſe, aut non eſſe aliquid cõmodi aut incõmodi, ſi oſtendi poſſit ei uiſum eſſe qui arguatur. nã opinio dupliciter fallit homines: tum aut res aliuſmodi eſt ac putatur, aut non is euẽtus eſt, quem ſunt arbitrati. Res aliuſmodi eſt tũ, cum aut id quod bonum eſt, malum putant: aut cõtra quod malum eſt, bonum: aut quod nec bonum nec malũ eſt, malum aut bonũ: aut quod malum aut bonum eſt, nec malum nec bonum. Hoc intellecto, ſi quis negabit eſſe

ullam

ullam pecuniã uita fratris aut amici, aut denique officio ſuo antiquiorẽ aut ſuauiorem, non hoc erit accuſatori negandũ. nã in eum culpa & ſummum odium transferetur, qui quod tã uere & pie dicetur negabit. Verum illud dicendum erit, illi ita non eſſe uiſum: qđ ſumi oportet ex his quæ ad perſonã pertinent, de quo poſt dicendum eſt. Euentus aũt tum fallit, cũ aliter accidit, atque hi qui arguuntur, arbitrati eſſe dicuntur: ut ſi quis dicatur alium occidiſſe, ac uoluerit, qđ aut ſimilitudine, aut ſuſpicione, aut demõſtratione falſa deceptus ſit: aut eũ necaſſe, cuius teſtamẽto non ſit hæres, quod eo teſtamẽto ſe hæredem arbitratus ſit. Non.n.ex euentu cogitationem expectari, ſed qua cogitatione animus & ſpe ad maleficium ſit cõſiderare: quo animo quid quiſq; faciat, nõ quo caſu utatur, ad rem pertinere. In hoc aũt loco caput erit illud accuſatori, ſi demõſtrare poterit, alij nemini cauſam fuiſſe faciundi: ſecundarium, ſi tantam aut tam idoneam nemini. Hic accuſator in ſpe cõmodi, cupiditatem oſtendet aduerſarij: in euitatione incommodi, formidinem augebit.] In probatione enim cauſarũ maxime ſpectatur ira, odium, metus, cupiditas, ſpes. nã reliquæ in has ſpecies cadunt: quorum ſi quid in reũ conuenerit, accuſatoris eſt efficere, quidquid facere pro cauſa uidetur, cauſaſq; quæ in argumentũ ſumet augere. ſi minus, illuc cõferenda eſt oratio, ut aut aliquas fortaſſe latẽtes fuiſſe, aut nihil ad rẽ pertinere dicat, cur fecerit: aut etiã dignũ eſſe odio ſcelus, qđ non habuerit cauſam cur id faceret. In euitatione incõmodi formidinem augebit, defenſor aũt negabit: oſtendet quãta, ni id feciſſet, immineret formido. idq; per ſingula exemplis & ceteris dicendi ornamentis amplificabit accuſator. Defenſor aũt negabit cauſam fuiſſe ſi poterit.] In lib. de Inuent. Defenſor aũt, inquit, ex cõtrario, primũ impulſionẽ aut nullã fuiſſe dicet: aut ſi fuiſſe cõcedet, extenuabit, & paruulã quãdã fuiſſe demõſtrabit, aut nõ ex ea ſolere huiuſmodi facta naſci docebit. quo erit in loco demõſtrandũ, quæ uis & natura eius ſit affectionis, qua impulſus aliquid reus cõmiſiſſe dicetur. in quo & exẽpla & ſimilitudines erũt proferẽda, & ipſa diligẽter natura eius affectionis quàm leniſſime quietiſſimã ad partem explicanda, ut & res ipſa à facto crudeli & turbulẽto ad quoddã mitius et tranquillius traducatur, & oratio tamen ad animũ eius qui audiet, & ad animi quendam intimum ſenſum accõmodetur. Ratiocinationis aũt ſuſpiciones infirmabit, ſi aut cõmodum nullum fuiſſe, aut paruũ, aut alijs magis fuiſſe, aut nihilo ſibi magis quàm alijs, aut incommodum ſibi maius quàm commodũ dicet: ut nequaquam fuerit illius cõmodi, quod expetitum dicatur, magnitudo, aut cum eo incõmodo quod acciderit, aut cũ illo periculo quod ſubeatur comparanda. qui oẽs loci ſimiliter incõmodi quoque uitatione tractabuntur. Sin accuſator dixerit, eum id eſſe ſecutum quod ei uiſum ſit cõmodum, aut id fugiſſe quod putarit eſſe incõmodum, quanquam in falſa fuerit opinione, demonſtrandũ erit defenſori, neminem tanta eſſe ſtultitia qui tali in re ueritatẽ poſſit ignorare. quod ſi id cõcedatur, illud non conceſſum iri. nec dubitaſſe quidẽ hunc, qđ eius iuris eſſet: ſed id quod falſum fuerit, ſine ulla dubitatione pro falſo, quod uerũ pro uero probaſſe. Quod ſi id dubitarit, ſummæ fuiſſe amentiæ, dubia ſpe impulſum certum in periculum ſe cõmittere. Quemadmodum aũt accuſator cum ab alijs culpã dimouebit, defenſoris locis utetur: ſic his locis qui accuſatori dati ſunt, utetur reus, cũ in alios ab ſe crimen uolet transferre. Defenſor aũt negabit cauſam fuiſſe ſi poterit.] Hoc eſt, patronus quoties poterit, inſtabit his locis. ut cur factũ ab re eſſe arguatur, cauſam fuiſſe nullam, aut falſam. Aut cauſam uehementer extenuabit.] Patronus, inquit, tenuẽ, aut ignotã fuiſſe pro reo cauſam, ſi negare non poterit, dicet. ſi accuſator ſine cauſa ſcelus arguet factum, patronus cõtra, haud credibile eſſe, ut quidquã ſine cauſa factũ ſit. Quod Cic. ipſe multis in orationibus uehementiſſime tractat, præcipue pro Vareno, qui omnibus malis premebatur: ni & damnatus eſt. Deinde iniquum eſſe dicet, oẽs ad quos aliquid emolumenti ex aliqua re peruenerit, in ſuſpicionem maleficij deuocari.] Hoc dicit, ſi alia defecerint, non utique ſpectandas eſſe cauſas dicet. nam quis poteſt (inquit) inueniri, qui nõ metuat aut oderit ſuſpecta, aut cupiditate aliqua moueatur: plurimos tamen ſaluos facit innocentia. Quamobrem iniquũ eſſe, ſi ad quos emolumẽta peruenerint, maleficij putabimus accuſandos. Deinde uita hominis ex ante factis ſpectabitur.] Quæ de uita hominis dicũtur, de habitu, de animõ, de ſtudio, de cõſilio intelligẽdũ, ceteriſq; quæ ſubijciũtur. hunc locum Cic. in 2. Rhetoricorum de Inuentione tractaturus, inquit: Ex perſona aũt coniectura capietur, ſi res quæ perſonis attributæ ſunt, diligenter conſiderabuntur, quas oẽs in 1. lib. expoſuimus. Fuerunt aũt, nomen, natura, uirtus, fortuna, habitus, affectio, ſtudia, conſilia, facta, caſus, orationes. Sed hæc infra à nobis abunde explicabuntur, interim ad ipſum Ciceronem redeo, qui ſubiungit: Nam & de nomine nonnunquam aliquid ſuſpicionis naſcitur. Nomen aũt cum dicimus cognomen quoque intelligatur oportet: de hominis .n. certo & proprio uocabulo agitur. Vt ſi dicamus, idcirco aliquẽ calidum uocari, qđ temerario & repentino cõſilio ſit: aut ſi ea re hominibus græcis imperitis uerba dediſſe, ꝙ Clodius, aut Cecilius, aut Mutius uocaretur. et huius an illius ciuitatis ſit, quibus ſit maioribus, quibus cõſanguineis. qua ætate, quo animo, quo corpore. quæ naturæ ſunt attributa, ad aliquã coniecturã faciendam pertinebunt. Ex uictu multæ trahuntur ſuſpiciones, cum quemadmodũ, & apud quos, & à quibus eductus & eruditus ſit quæritur: & quibus cum uiuat, qua ratione uitæ, quo more domeſtico utatur. Et ex fortuna ſæpe argumentatio naſcitur, cũ ſeruus an liber, pecunioſus an pauper, nobilis an ignobilis, felix an infelix, priuatus an in poteſtate ſit, aut fuerit, aut futurus ſit, cõſideratur. aut deniq; aliquid eorũ quæritur, quæ fortunæ eſſe attributa intelligitur. habitus aũt, quando in aliqua perfecta & conſtanti animi aut corporis abſolutione cõſiſtit: quo in genere eſt uirtus, ſciẽtia, et quæ cõtraria ſunt, res ipſa cauſa poſita docebit, et quid hic quoque locus ſuſpicionis oſtendat. Nã affectionis quidem ratio perſpicuã ſolet per ſe gerere coniecturam: ut, amor, iracundia, moleſtia. Propterea quod & ipſorũ uis intelligitur: & quæ res harum aliquam rem conſequantur, faciles cognitu ſunt. ſtudium aũt, quoniam eſt aſſidua & uehemens aliquam ad rem applicata magna cum uolũtate occupatio, facile ex eo ducetur argumẽtatio eius quod res ipſa deſiderabit in cauſa. Item ex conſilio ſumetur aliquid ſuſpicionis. nã conſiliũ eſt, aliquid faciendi nõ faciendiue excogitata ratio. Iam facta & caſus & orationes, quæ ſunt omnia, ut in cõfirmationis præceptis dictũ eſt, in tria tẽpora diſtributa, facile erit uidere, & quid afferant ad confirmandã coniecturã ſuſpicionis. Deinde poſt paulũ adijcit, Quare uitã eius quẽ arguit ex ante factis accuſator, improbare debebit: et oſtẽdere, ſi quo in pari ante peccato conuictus ſit. ſi id nõ potuerit, ſi quam in ſimilẽ ante ſuſpicionem uenerit. ac maxime ſi fieri poterit, ſimili aliquo in genere eiuſmodi in cauſa aliqua cõmotũ peccaſſe: aut in æque magna re, aut in maiore, aut in minore, ut ſiquidẽ pecunia dicat inductũ feciſſe, poſſit demonſtrare aliqua in re eius aliquod factũ auarum. Itẽ in omni cauſa naturã, aut uictum, aut ſtudiũ, aut fortunam, aut aliquid eorũ quæ perſonis attributa ſunt, ad eã cauſam qua cõmotũ peccaſſe dicet, adiũgere debebit: atq; ex his pari quoque genere culparũ, ſi ex pari ſumenda facultas non erit, improbari animum aduerſarij oportebit. ſi auaritia inductum arguas feciſ

aũt agimus ut alteri noceamus, facinus appellatur. Et hæc ſũt ſuo genere omnium peccatorũ: ſed flagitia priora ſunt, quæ cum exinaniuerunt animum, in facinora proſiliunt. Defenſor primum demonſtrabit: & que ſequuntur.] In ſecundo aũt de Inuentione: Defenſor aũt, inquit, primum ſi poterit, debebit uitã eius qui inſimulabitur, quàm honeſtiſſimã demonſtrare. Id faciet, ſi oſtendet aliqua eius nota & cõmunia officia, qđ genus in parentes, cognatos, amicos, affines, neceſſarios etiã: quæ magis cara & eximia ſunt, ſi ab eo cũ magno aliquid labore, aut periculo, aut cũ utraque re, cum neceſſe non eſſet, officij cauſa, aut in remp. aut in parentes, aut in aliquos eorum qui modo expoſiti ſunt, factum eſſe dicet: deinde ſi nihil deliquiſſe, nulla cupiditate impeditum ab officio receſſiſſe: quod eo cõfirmatius erit, ſi cũ poteſtas impune aliquid faciendi, minus honeſte fuiſſe dicetur, uoluntas faciẽdi demonſtrabitur abfuiſſe. Hoc aũt ipſum genus erit eo firmius, ſi eo ipſo in genere quo arguetur, integer antea fuiſſe demõſtrabitur. ut ſi cũ auaritiæ cauſa fuiſſe arguatur, minime omni in uita pecuniæ cupidus fuiſſe doceatur. Hic illa magna cũ grauitate inducetur indignatio, iuncta cõqueſtioni, p quã miſerum facinus eſſe, & indignum demonſtrabitur. Vt cum animus in uita fuerit omni à uitijs remotiſſimus, eam cauſam putare quæ homines audaces in fraudẽ rape ſoleat, caſtiſſimum quoq; hominẽ ad peccandum potuiſſe impellere: aut iniquũ eſſe, & optimo cuique perniciosiſſimũ, non uitam honeſte actã tali in tempore quàm plurimum prodeſſe: ſed ſubita rerũ criminatione, quæ confingi facile poſſit, nõ ex anteacta uita, quæ neque ad tẽpus fingi, neque ullo modo mutari poſſit, facere iudicium. Sin aũt in anteacta uita aliquæ turpitudines erũt, aut falſo ueniſſe in eã exiſtimationem dicẽtur, ex aliquorũ inuidia, aut obtrectatione, aut falſa opinione, aut imprudentiæ neceſſitudine, aut perſuaſione adoleſcentiæ: aut alicui nõ malitioſæ animi affectioni attribuẽtur. aut diſſimili in genere uitiorũ, ut animus nõ omnino integer, ſed ab tali culpa remotus eſſe uideatur, At ſi nullo modo uitæ turpitudo aut infamia leniri poterit, oratione negare oportebit, de uita eius & de moribus quæri: ſed de eo crimine, quo dearguatur. quare ante factis omiſſis, illud qđ inſtat, agi oportere. Defenſor aũt primũ demonſtrabit, uitã integrã ſi poterit.] Quod in huiuſmodi defenſione potiſſimũ erit. Si id nõ poterit cõfugiet ad imprudẽtiã, ſtultitiã, adoleſcẽtiã, etc.] Proximum.n.eſt, ſi obiectum crimen negare non poſſit, ut ſe imprudentia deceptum dicat, & ſtultitia recuſet crimen, aut adoleſcentia. Vim, perſuaſionem.] Vt ui, & neceſſitate ſe feciſſe cõpulſum dicat: aut cuiuſpiã, cui fides uideretur adhibenda, perſuaſione. Quibus de rebus uituperatio eorum, quæ extra id crimen erunt, &c.] Ordo & ſenſus eſt: patronus dicat, de quibus rebus, ſubaudi, quæ aliàs actæ, ad præſentem non attinent quæſtionem, non debeat aſſignari uituperatio, non debeat aſſignari crimen, uituperetur eorum qui extra id crimẽ erunt, tam eius qui uocatus in iudiciũ eſt, quàm eorum qui ui, aut perſuaſione olim peccare compulerũt. nec enim attinet, ut qui extra hoc iudiciũ ſint, in ius aduocẽtur. Falſos rumores.] Falſas calumnias, quæ rumore, hoc eſt, uulgaris & imperitæ multitudinis uoce ſuſcitatæ ſint: à ruendo enim rumor uulgi, de aliqua re recenti, repentina cum uoce, opinio nominatur. Diſſipatos eſſe dicat.] Diſſipatos.i. abolitos. & erit ſenſus, ut dicat, Falſos rumores.i. qui falſo fuerant excitati, iam eſſe abolitos. aut ut dicat, rumores falſo diſſipatos, diſperſos per urbem, ac per hoc illis nõ eſſe credendũ, quoniam falſi fuerint. Et utetur loco communi.] Quo in omni cauſa uti poſſumus. Rumoribus.] Hoc eſt, nouæ & popularium famæ credi non oportere. Dicat ſe non de moribus eius apud cẽſores, ſed de criminibus aduerſariorũ apud iudices dicere.] Dicat locum illum non exigere, ut de moribus rei quidquam dicat: quandoquidem apud iudices, nõ niſi de criminibus contendatur: apud cenſores uero, uel de moribus contendere cuiquam conueniat. à moribus enimuero Cenſor, ut Varro inquit, iudex morum dictus: quod ad eius cenſionem, id eſt, arbitrium cenſeretur populus.

DE COLLATIONE.

Collatio eſt, cũ accuſator id quod aduerſarium feciſſe criminatur, alij nemini niſi reo bonum fuiſſe demonſtrat.] Coniectura omnis, aut de re, aut de animo eſt. Vtriuſq; tempora tria ſunt, præteritum, præſens, et futurũ. utraque itidem aut in lite, aut extra litem ſunt, quæ ad animum referuntur. & extra litem ſunt, uelut qua mente Origines fuit (quo noſtris potius quàm extrarijs exemplis utar) cum dixit Deum ſaluos oẽs nos futuros uelle: hoc præteriti tẽporis. Præſentis, qua mente Parthus Chriſtianos inuadat. Futuri, quid ſit idem cogitaturus, ſi inſeparatas, uires oẽs ſenſerit Italiæ. In lite, an parricidium commiſerit Roſcius? an Parthus ſummum Italiæ affectet imperium? an tantum facinus cuncti Italiæ principes perficere permiſſuri ſint. Ad rem pertinentes coniecturæ, & quidẽ extra litem: Qualis in carne Chriſtus fuerit: an Ioann. Euangeliſtes adhuc uiuat, quale mundi totius Chriſti futurum iudicium ſit. Hæc aũt quæ in lite uerſantur, præteriti maxime ualent: nemo.n.accuſat niſi quæ facta ſunt. nã quæ fiunt, & quæ futura ſunt, ex præteritis colligũtur. Præteritorũ igitur tria ſunt genera. aut de facto, & auctore quæritur: uelut cũ aut utrũque pariter negatur, aut cum ſeparatim & factum ſit nec'ne. & ſi factum eſſe conſtet, à quo factũ ſit ambigatur. Et factum aliquãdo ſimplicẽ habet quæſtionem, an homo perierit: aliquando duplicẽ, ueneno an crudelitate perierit. Alterum eſt genus de facto tantũ, cum ſi id certum ſit, non poſſit de auctore dubitari. Tertium eſt, cum de auctore tantum conſtet, ſed à quo ſit factum, in controuerſiã uenit. Sed ne id quidem ſimplex eſt. aut.n.reus feciſſe tantũmodo ſe negat, aut alium feciſſe dicit. Sed ne in alterum quidẽ transferendi criminis una forma eſt. Interdum.n. ſubſtituitur mutua accuſatio, quã Græci ἀντικατηγορίαν uocant, noſtrum quidam concertatiuam. interdum in aliquã perſonam, quæ extra diſcrimen iudicij eſt, trãſfertur, & aliàs certam, aliàs incertã. Hic accuſator, inquit Cic. demõſtrabit, alij nemini quod criminatur bonum eſſe potuiſſe, idq; genus collatio nominatur: quod qui accuſetur, cum alijs, an id feciſſe potuerint, conferatur.i. comparetur. Aut aliũ neminem potuiſſe perficere, niſi aduerſarium, ſi in certa perſona proferatur. Aut.n.ipſum alijs rationibus non potuiſſe.] Si certam perſonam nominarit reus, quam deliquiſſe dicit, non ſe. Eſt.n. ſenſus, ſi in quempiam quod commiſiſſe criminetur, reus transferat, accuſator eũ ipſum, quẽ in crimine arguat, reus alijs rõnibus non potuiſſe, aut non æque cõmode potuiſſe oſtendet: aut eum fugiſſe alias rõnes commodiores, propter cupiditatem. Amphibologia in uerbis eſt. eſt.n. uerborum ordo, & ſenſus: aut accuſator dicet alias rõnes cõmodiores, quæ plus utilitatis adferebant, effugiſſe eum, ſubaudi reum, quem ipſe criminetur, propter cupiditatem: hoc eſt, ita cupiditate affectum fuiſſe reum, ut deliquerit, cum eſſẽt aliæ rõnes commodiores, ob quas peccare non debuerat: ſed eas cõnes ipſum latuiſſe, uehementer affectum. Hoc loco defenſor demonſtret oportet, ſi reum accuſatum iri uelit. Aut alijs quoque bonum fuiſſe.] Id eſt, commodo cedere potuiſſe. Aut alios quoque id, de quo ipſe inſimuletur, facere potuiſſe.] Hoc eſt, ut alij, de quo ipſe accuſetur, feciſſe uideri poſſint, quo minus ipſe in culpa eſſe uideatur.

ſigna memorauimus: locus,tempus, ſpatium,occaſio,uel horũ aliqua partes concurrunt. Ex altera parte.] Ab accuſatore. Vires,pecunia,conſilium.] Hæc.n.ſpem perficiendi uideri poſſunt præſtitiſſe reo,quæ ſibi uoluerit. Ex altera parte.] Id eſt,à defenſore,imbecillitas,inopia,imprudentia,ſtultitia in apparatu demõſtrabitur fuiſſe,quæ omnia ſpẽ perficiendi hobere nõ potuerunt. Quare ſcire potuerit,utrũ diffidendum.] Ex quibus rebus potuerit colligere, num ſibi fuerit fidendum, ſi hæc adſint: diffidendum aũt, ſi abſint. Spes celandi quæ fuerit,quæritur ex cõſcijs,arbitris,adiutoribus,liberis aut ſeruis,aut utriuſque,&c.] Hoc dicit, Nunquid occultandi ſpem habuerit,ex eius cõſcijs ſcire poterimus, cæteriſq; qui cum eo aut fuerint,aut degerint perpetuo. Argumentũ eſt per quod res coarguitur certioribus argumentis, & magis firma ſuſpicione.] Partitio illa ab Ariſtot.tradita, conſenſum ferè omnium meruit,alias eſſe probationes, quas extra dicẽdi rõnem acciperet orator: alias,quas ex cauſa traheret ipſe,& quodammodo gigneret.Ideo illas ἀτέχνους.i.inartificiales uocarunt. Ex illo priore genere ſunt præiudicia, rumores,tormenta,tabulæ,iuſiurandum,teſtes:in quibus pars maxima contentionũ forenſium conſiſtit. Artificialis uero omnis probatio cõſtat aut ſignis,aut argumentis,aut exemplis: licet plerique ſigna partem argumentorũ eſſe uoluerũt. Signũ Græci σημεῖον uocant. hoc in duas ſpẽs diuiditur: alia eſt eorũ quæ neceſſaria ſunt,quæq; aliter ſe habere non poſſunt. hæc Græci τεκμήρια uocãt, quæ uix pertinere ad artis præcepta uidentur:n.ã ubi ſignum aliquod inuiolabile,ibi neceſſitas quædã eſt. hoc genus per omnia tempora perpendi ſolet,ut coijſſe cum uiro quæ peperit,quod eſt præteriti: & fluctus eſſe,cũ magna uis uenti in mare incubuit,quod eſt præſentis: & eũ mori,cuius cor eſt uulnerarũ,quod futuri eſt. Alia ſunt ſigna nõ neceſſaria,quæ Græci εἰκότα uocant: quæ etiãſi ad tollendã dubitationem ſola non ſufficiunt,tamen adiuncta cæteris plurimum ualent. ea aũt ſunt, per quæ aliæ res intelliguntur:ut p ſanguinẽ cædes.at ſanguis uel ex cæſa bellua reſperſiſſe ueſtem poteſt,uel è naribus profluxiſſe.ac nõ utique qui ueſtẽ cruentam habuerit,is homicidium continuo fecerit: ſed ut per ſe nõ ſufficit,ita cæteris adiunctum,teſtimonij loco ducitur: ſi inimicus,ſi ante minatus,ſi eodem loco fuit.quibus ſignum cum acceſſit,efficit ut quæ ſuſpecta erant,certa uideãtur. Sunt.n. multa huiuſmodi ſigna utrique parti communia,ut liuores,tumores. n.ã uideri poſſunt ueneficij,& cruditatis: & uulnus in pectore,ſua manu & aliena perijſſe. hæc tã firma habebuntur,q̃ extrinſecus adiuuabũtur. Quod Græci σημεῖον,Latini ſignũ:id quidam indicium,quidam ueſtigiũ nominarunt. Quamobrem eorum in genere,quo ſigna quidẽ ſunt,ſed non neceſſaria,quidã pronoſtica,quod ſint futurorũ quædã indicia,eſſe putauerunt:ut, Vento ſemper rubet aurea Phœbe: Et,Cornix pluuiã uocat improba uoce. & cætera quæ ab Arato ſumpſit Vergil. Item futuræ alicuius mentis ſigna in hoc genere poſuerunt:uelut cum Areopagitæ d.inauerunt puerum coturnicum oculos eruentem: q aliud indicaſſe non uiſi ſunt,quàm id ſignũ eſſe pernicioſiſſimæ mentis, multis aliquãdo futuro malo & cladi, ſi adoleuiſſet. quare neutra inter argumenta ullo modo ponenda uidentur. Illa quidem nõ neceſſaria ſigna,cruenta ueſtis,& clamor,& liuor, & talia, ſunt penè ex illis inartificialibus,qualia ſunt tabulæ, rumores,teſtes:nec ab oratore inueniũtur,ut argumẽta dici poſſint, ſed ad eũ cũ ipſa cauſa deferuntur. Altera quoq; neceſſaria ſigna,ſi indubitata ſunt,quæ poſſunt eſſe argumenta? quãdo ubi illa ſunt,quæſtio eſſe non poſſit. Argumento.n.niſi in re controuerſo,locus eſſe non põt. ſine dubio igitur argumenta nõ ſunt, ſed ipſa argumentis egent,ſi dubia ſint: ſin neceſſaria,ut demõſtrentur. Quæ igitur hic Cicero enumerat, ſigna, unde argumentationes fieri poſſint, dicenda potius quàm argumenta ſunt. Quæ ideo argumẽta ipſe Cicero (nec id quidẽ dubito) nominauit,quod ſui ita ipſum docuerint præceptores.

DE ARGVMENTO.

a Rgumentum eſt,per quod res coarguitur.] Coarguitur.i.oſtenditur. Arguere.n.ueteres oſtendere, unde argumentum, præmõſtrationem futurarum rerum,& illarum quæ non uidentur ſignificat. Certioribus argumentis.] Nunc proprie ſumit argumentum, quod rei dubiæ facit fidem: unde magis firma ſuſpicione,inquit. Quo cum uiſus ſit.] Per anaſtrophen,quo cum,& quibus cum: ſicut mecum,tecum, ſecum dicitur. Nunquid apparuerit.] Non.n. fruſtra uideri debet factus apparatus. Num quem habuerit de conſcijs.] Num quibus cum uiſus eſt,aliquem de his habuerit, qui ei fuere conſcij. De adiumentis.] De his rebus quas ſibi adiumento fore arbitrabatur. Nunquid in loco.] Scilicet,in quo ſuſpectus erat. Aut alieno tempore.] Nunquid noctu,quod in die fieri poſſe commodius uidebatur. Nunquid ſtrepitus.] Nullum ex ijs uerbum redundat:non.n.eſt idem ſtrepitus & crepitus. eſt ſiquidem crepitus, ſonitus uiolentus:à quo increpo uenit, quod eſt eruptione uocis & immani ſonitu reprehendo. Perſius, ſi increpui ceſſas nugator, ſeruitium acre Te nihil impellit. Cymbala,tympanaq;,tubæ,cornua,& ſimilia, crepant & crepitant. unde & crepitus,uentris turpis ſonus nominatur. Plaut. Curculione: Ex unoquoque eorum eijciam crepitum polentarium. Hinc etiam crepitaculum. Strepitus proprie ſonus eſt pedum ambulantis. ponitur tamen aliquando pro ſonitu. ut Perſius:

Atque marem ſtrepitum fidis intendiſſe latinæ.

Et pro pompa diuitum, à multorum comitantium pedum ſonitu. Iuuenalis:

Et ſtrepitu maioris uiuere cenſus.

Fremitus eſt,indignantis animalis ſtridor. Iuuenalis:

In caueam magno fremitu leo tollet alumnus:

Vel inter ſe corrixantium quaſi clamor. Virgilius:

Quo triſtis erinnys
Quo fremitus uocat, & ſublatus ad æthera clamor.

Fragor duorum eſt, aut plurium, colliſorum inter ſe corporum excuſſus ſonitus,à frangendo dictus. Lucretius:

Perflant, dant ſonitum frondes,ramiq; fragorem.

Sonus,qui è fidibus elicitur: Sonor,quaſi tinnitus quidam longior. Lucretius:

Sollicitæ porrò,plenæq; ſonoribus aures.

Sonitus eſt,aer quoquo modo uerberatus, quem aures mente perculſa ſuſcipiant. Lucretius:

Nec mirum cum plena animæ ueſicula parua,
Sæpe ita dat paruum ſonitum, diſploſa repente.
Eſt etiam ratio, cum uenti nubila perflant,
Vt ſonitus faciant. Virgilius:
Concurritur æthere in alto, Fit ſonitus. Idem alibi:
Clareſcunt ſonitus, armorumq; ingruit horror.

Stridor,uis quædã acrior eſt,& quaſi ſibilans colliſio. Iuuen.

Qui ſuadet iuueni lætus ſtridore cathenæ.

Nam quis horum ſenſuum poteſt conflare ſuſpicionem.] Conflare.i.conficere. aliter conflare.i.metallum quoduis in aliam quàm ſit formam redigere. Vergilius:

Et curuæ rigidum falces conflantur in enſem.

Et conflaui æs alienum dicimus.i.contraxi: idemq; eſt quod, ſum debitor factus alienæ pecuniæ. ſicut diſſoluo æs alienũ, idem eſt qd æs alienũ reſtituo,& exſoluo quibus debeo. Conflare poteſt ſuſpicionem.] Quia quidquid ſenſu aliquo perceptũ fuerit, facti facinoris habebit ſuſpicionẽ. Nunquid re

traudata relictum ſit.] Si inter transferendum aliquid, aut exciderit imprudeuti, aut ſit is oblitus, uude manifeſto deprehendatur in crimiue: aut ſi quid etiam uiſum, per qđ, quæ præceſſerint iudicari poſſint. Aut ueſtigium repertum ſit.] pedis ſignum, ut illò acceſſiſſe manifeſto aliquis deprehendatur. Quo in loco res gyſta dicitur.] Vt núquid ex eo loco aliquid elici queat, quo magis feciſſe argui poſſit.

DE CONSECVTIONE.

Onſecutio eſt, cum quæritur, quæ ſigna nocentis & innocentis ſoleant.] Coufingit ſibi Cicero uerba, prout res quã nominaturus eſt poſcit: uelut hic. conſequentia. n. ſunt, cum quærimus præteriti ſigna & quaſi impreſſa facti ueſtigia, quæ quidem maximam ſuſpicionem mouent: & ſuut quaſi tacita criminum teſtimonia, qđ facti crimen cõſequantur. Couſecutionem uocat aliter iu lib. de Oratore, cum quodcunque, quod rem aliquã couſequatur, quærimus, ſi id ad rei alicuius attineat cognitionẽ, conſecutioné nominare formidauit, cũ inquit: Neque res eſt ulla, quæ nõ aut ad cognoſcendi, aut ad agendi uim rationemq; efferatur. Nã aut ipſa cognitio rei ſciẽtiaq; perquiritur, ut uirtus ſuam ne propter dignitatẽ, an propter fructus aliquos expetatur: aut agendi conſiliũ exquiritur, ut ſit'ne ſapienti capeſſenda Reſp. Cognitionis aũt tres modi, coniectura, deſiuitio, & (ue ita dicam) conſecutio. Deinde ſubiungit: Couſecutio aũt tractatur, eum quidquam quod rem ſeqnatur, acquiritur: ut illud, ſit'ne aliquando mentiri boni uiri. Eadem penè igitur rõne conſecutionem dixit. nam cum quæ ſigna nocentes & innoceutes ſequantur, excutimus, id conſecutioné nominauit. Accuſator dicet, ſi poetis: & quæ ſequuntur.] Accuſatoris locos tractat couſecutionis. hoc. u. dicit: Accuſator apud iudices coutra reum cauſam acturus dicet, ut telum, ut ueſtigium, ut cruor, ut deprehenſum aliquid qđ ereptum ablatumq; uideatur, ut reſponſum incouſtanter, ut hæſitatũ, ut titubatum, & cũ aliquo uiſus, ex quo uiſus ex quo ſuſpicio oriatur, ut eo ipſo in loco uiſus, iu quo facinus peractũ ſit, ut pallor, ut tremor, ut ſcriptum obſignatum aut depoſitum quidpiam. Incõſtauter locutum eſſe.] Vt quæ dixerit, non ſibi conueniant. Concidiſſe.] Præ metu lapſum iu terram dicat. Si reus nihil horum fecerit: & cætera quæ ſequuntur.] Hoc dicit, ſi uihil horum accuſator in reo poterit arguere, dicet ipſum præmeditatum, quid futurum uoluntati eſſet, ac confidentiſſime locutum, ut innoxius uideretur. Si non pertimuerit.] Id eſt, exhorruerit magnitudiuem periculi, quod immineat, ſi uoxius iudicetur. Fretum iuuocentia.] Quod eſſet innoceus, periculum non formidaſſe dicet.

DE APPROBATIONE.

Pprobatio eſt, qua utimur ad extremum cõfirmata ſuſpicione.] Supra quõ ſuſpicionem multifariam confirmare conueniat, docuit Cicero. nunc quonã pacto iuiecta in mentem audieutium ſuſpicione approbare poſſimus, docet: quodq; ſuſpicionem habitã probet, approbationem nominauit. Ea habet locos proprios atque communes.] Locus, ut Cicero definit, ab Ariſtotelr ſumens, ſedes eſt argumenti. Locorum qui iu coniecturali cõſtitutione tractantur, alij ſunt proprij, alij cõmunes. Proprij ſunt, quibus uti ſi accuſator nemo uti põt. & in præceptis de Iuuentione hos diſcernit locos, inquiẽs; Nunc exponemus iu coniecturali cõſtitutione, qui loci cõmunes. ſuſpicionibus credi oportere, & nõ oportere: rumoribus credi oportere, & uon oportere: teſtibus credi oportere, & nõ oportere: quæſtiouibus credi oportere, & nõ oportere: uitam anteactã ſpectari oportere, & non oportere: eiuſdem eſſe qui in illa re peccarit, & hoc quoque admiſiſſe, & nõ eſſe eiuſdẽ cauſæ: maxime ſpectari cauſam oportere, & nõ oportere: atque hi quidem, & ſi qui huiuſmodi ex proprio argumento communes loci naſceutur, in cõtrarias partes diducuutur. Certus aũt locus eſt accuſatoris, per quem auget facti atrocitatẽ: & alter, per quem negat malorum miſereri oportere. Defenſoris, per quem calumnia accuſatorũ cum indignatione oſtenditur, & per quem cũ conqueſtioue miſericordia captatur. Hic & cæteri loci oẽs cõmunes, ex iiſdem præceptis ſumũtur, quibus cæteræ argumẽtationes: ſed illæ tenuius, & ſubtilius, & acutius tractantur, iu his aũt grauius, & ornatius, & cũ uerbis, tum etiã ſententijs excellentibus. in illis enim finis eſt, ut id qđ dicitur uerum eſſe uideatur: in his, tametſi hoc quoque uideri oportet, tameu finis eſt amplitudo. Iu cauſa coniecturali proprius locus accuſatoris eſt, cum dicit malorum miſereri nou oportere.] Ideo proprius locus accuſatoris, quia in omni cauſa, ſolus eo uti accuſator põt. Locus eſt, ubi locatum quid eſſe põt: ut nunc dicimus, collocatum. Ex hoc argumentorum ſedes, loci quoque dicti. nã ſicut in terra uon omni generãtur omnia, nec auem aut ferã reperias ubique naſci aut morari, et piſciũ quoq; genera alia alijs gaudẽt locis, nec omnibus locis oẽs arbores arbuſta aut herbæ naſcuntur: ita nou omne argumentum undique ueniet: ideo non paſſim quærendũ eſt. multus alioqui error eſſet, et in uehementi labore. quod. n. in oratione ſcrutabimur, inuenire uon poterimus, niſi cauſa cognita. At ſi ſciremus ubi quæque naſcantur, cũ ad locum uentũ erit, facile quod iu eo eſt uidebimus. hic aũt locus dupliciter accipitur, aut maxima dicitur propoſitio, quæ nullius indigeat probatione: aut, ab imparibus ſi imparia demas, quæ reſtãt ſunt paria: aut propoſitionis maximæ differẽtia: ut, definitio genus, ſpẽs, differentia, proprium, & ſimilia, quæ alibi lõge uberius tractauimus. Cũ igitur omnis locus ſit argumenti ſedes, & argumentum fidem faciat eius qđ in quæſtione poſitum eſt, ſi de quo quæritur, approbare uolumus, locos noſſe neceſſe eſt. Quæſtionum aũt duo ſuut genera: alterum iufinitum, definitum alterum. Definitum Græci ὑπόθεσιν, Cicero cauſam: infinitum θέσιν illi, Cicero propoſitum nominauit. Iufinitũ genus quæſtionis eſt ſine ullo perſonarũ, temporum, locorum, & ſimilium complexu. Definitiuum aũt eſt è diuerſo, perſonarũ, locorum, & eiuſdem generis aliorum complexu. Infiniti generis quæſtionis loci ab Ariſtot. à Theophraſto, à Themiſtio, & à Cicer. in Topicis latiſſime explicati ſunt, ſicut & à cæteris etiam philoſophis. at definiti generis quæſtionis loci à rhetoricis. Sunt. n. oratorum proprij. hos Græci περιστάσεις, noſtri circuuſtantias nominaruut. Hi aũt in proprios & communes diuiduntur locos, qui cuiuſcunque ſint cõſtitutionis, infinitæ quæſtionis, quæ theſis nominatur, ſubijciũtur locis: qui quó nam pacto inter ſe differãt, unius exẽplo aperiamus. Iu cauſa coniecturali, inquit Cic. prius locus accuſatoris eſt, cũ dicit malorum miſereri nou oportere. Hic locus ab infinitæ quæſtionis loco, qui à contrarijs ducitur, profluit. Miſereri. u. oportere, & nou miſereri oportere, inter ſe contraria ſunt. Diſtant aũt, qui tantum in cauſa adhibentur, à theticis: hoc eſt, in definitis, quod thetici habent ex utraque parte tractatus, & in contrariũ ſuggeruut nobis argumẽta: hi aũt unius tantummodo partis ſunt, & aut indignationem ſolã, aut ſolam exprimunt conqueſtioné, uel id genus aliud. Quod aũt dicit, malorum miſereri non oportere, ſine complexu perſonarum eſt, id ita eſſe neceſſe eſt. Non. u. aliter locus eſt, niſi generaliter enuncietur, unde multa profluere argumẽta poſſint. ſed eo inde perſonam in approbatione complectimur, ut ſi dicas: Malorum miſereri nou oportet, Verrem malum eſſe hominem iam oſtendimus, quid ergo eum dãnare dubitatis? Deinde ſubiungit, & tum auget peccati atrocitatem. hoc. n. diſtant à theticis, hoc eſt, philoſophorũ argumentationibus, qđ

hic ſola ueritas quæritur. In cauſa aũt licet ueritas aſſeratur, tamen quod eſt illorum proprium, rei prolatæ amplitudo captanda eſt. Cum miſericordiam captat.] Hoc eſt, cũ dicit unumquenque hominẽ alijs miſericordem eſſe oportere. Cum accuſatorem criminatur.] Incuſat. Calumniari.] Quod calumnietur, callide ea quæ dicat inuenerit. nam calleo, omni aſtu aliquid inuenio, eſt: callui callitum, unde calũnia. Albino teſte. Communes loci ſunt tum accuſatoris, tum defenſoris.] Et ob id cões dicũtur loci. quod tã defenſori quàm accuſatori conueniant. A' teſtibus contra teſtes.] Supra ſuſpicionum captandarum rõnes Cicero aperuit, quæ ſi uelimus recte intueri, loco thetico ſubijciuntur, qui ab adiunctis à Cicerone in Topicis nominatur: ſicut à teſtibus, contra teſtes, & quæ ſequuntur. ex his eſſe quos aſſumi extrinſecus idem dixit, quod non inquit, ab argumentis contra argumenta ſupra abunde docuimus, ea ſigna potius quàm argumenta nominari debuiſſe. A' teſtibus ſecundum auctoritatem.] A' loco communi teſtium dicemus: ſi auctoritatem eis adhibendam oſtenderimus: ut pro Archia, Ipſe adeſt uir ſumma auctoritate & religione ac fide, M. Lucullus, qui ſe nõ opinari, ſed ſcire, non audiuiſſe, ſed uidiſſe, non interfuiſſe, ſed egiſſe dicit. adſunt Heraclienſes legati, nobiliſſimi homines. Et conſtantiam.] Si non inter dicendum titubaſſe uſi ſunt. Aut cupide dicere.] Quod uellent. Factum eſſe.] Non ut fuerit dicant, & argumentationibus utantur calumnioſis. Hæc & ad improbationem.] Contra teſtes. Et probationem teſtium pertinebunt.] Quæ à teſtibus dicta ſunt referri poſſe. Inueniendi cauſa.] Dicendi ueri cauſa ab his, qui ſe id feciſſe, cuius accuſarentur irent inficias. Tormentis & cruciatu.] Tò αὐτὸ. aut, tormentis & cruciatu, inſtrumentis ad cruciandum. nam & bellica ſunt tormenta, ut machinæ, baliſtæ, arietes, & ſimilia. Confirmatior erit hæc diſputatio.] Hoc eſt, indubitatior erit, quod in controuerſia poſitum confirmabitur, aut refelletur. Eiſdem uijs quibus omnis coniectura tractatur.] Hoc eſt, eodem modo, quo ſupra diximus, ſuſpicionem aliquam poſſe ſuſcitari. Id in teſtimonijs fieri oportebit.] Vt ea aut probemus, aut improbemus. ut aliqua cauſa antecedente, quod habuerit odio quẽ accuſet: cum ipſo teſte, ſi titubet cum dicat: quòd poſt rem ſequatur, quod ſibi peruenturum aliquod ex hoc ſperet emolumentũ, & ſimilia. Contra quæſtiones.] Cõtra id quod per ſuſpiciones, an ſit uerum, quæritur. Certis in rebus.] De quibus, an eſſent facta, nulla dubitatio poſſit oriri: ut, ſi mortuum fuiſſe conſtitiſſet aliquem, et ſuſpicio haberetur, quod ſigna eſſent in corpore ueneni dati, non ſtatim torſiſſent eum qui ſuſpectus habitus eſſet, potius quàm diligentius uidiſſent, an uenenũ datũ eſſet. Item, nõ qui ſuſpectus habitus eſſet, ſed qui certo dediſſe uenenũ ſciretur: torqueretur aũt, quod id ſe feciſſe diffiteretur. Hæc contra qõnes dicet defenſor. Quæ uere dicerentur.] Tam ab accuſatore quàm defenſore. Quæ falſo in qõne pronunciarentur.] Aut quæ inſimulaſſet accuſator, aut reus falſo inficiaretur. Quo in loco quid poſitum ſit.] Vt ſe cruentus inuentus ſit gladius, aut quiduis aliud eius ſuſpicionis arguatur alicuius manifeſto occiſi. uel quiduis ſimile. Dolori credi nõ oportere.] Si quid ſit reus per tormenta faſſus. Alius alio recentior in dolore.] Ad ſufferendos dolores uegetior uiridiorq;. Ingenioſior ad cõminiſcendum.] Id eſt, ad fingendũ: cuius præteritum, cõmentus ſum. unde commenta, figmenta. eſt autem proprie cõminiſcor, mẽte uoluto: ac p hoc recordor aliquãdo ſignificat, ut apud Plautũ in Amphitryone: Pac ſis cõmentus. Inde à cõmentor cõmentarij dicti in quibus aliqua breuius, quàm ut narrari potuerunt, cõtinentur: & aliquorum librorum interpretamenta, cõmentarios & cõmenta nominamus, ſicut in uſu clarorum auctorũ inuenimus. Ad comminiſcendum.] Quod denique ſcire aut ſuſpicari poſſit. ſenſus eſt: Dicet defenſor, ideo reũ, qui inſimuletur, accuſatori faſſum ex ordine omnia, quod putauerit quæſitorem hæc ab eo ſcire cupiuiſſe, & in hac re multa finxiſſe, quo protinus cruciatibus exolueretur. Quæ in qõnibus ſunt dicta.] Quæ nã cõfeſſus fuerit, dũ ab eo quæritur, reus. Idq; partibus coniecturæ.] Quæ tribus diſtinguitur tẽporibus: aut certe, quæ in ſex partes ſupra diuiſa eſt, quorũ ſi ſingula cõtemplabimur, multa quæ nobis ſuffragabũtur inueniemus. Plus oportere ſignis & argumentis credi quàm teſtibus.] Plus, inquiet accuſator, ſi teſtes eius ſentẽtiæ aduerſabuntur, & ſignis & argumẽtis eſſe credendum, quàm teſtibus modo ſigna & argumẽta referre ſibi conferentia poſſit. Quàm in alium quempiam cõuenire.] Dicet defenſor, quæ protulit ſigna & argumẽta accuſator, tã poſſunt in alio quouis, quàm in hoc quem accuſat inueniri. Indignũ facinus.] Factum deteſtabile eſſe. Sine teſtibus cõiecturam & ſuſpicionem firmamẽti ſatis habere.] Subaudiendum, quẽquam credere. ut ſit ordo: Indignum facinus eſſe dicet defenſor, quẽquam credere cõiecturam & ſuſpiciones ſine teſtibus habere ſatis firmamenti. Ita temere.] Sine cauſa. Quin ſubſit aliquid.] Vt ſi quod dicitur, etiam uerum ſit, aliquid tamen ſubeſſe negari minime queat. Confingeret.] Apud alios. Et comminiſceretur.] Intra ſe. prius uero fingeret protulit, quod prius rem nos confictam intueamur, deinde intra ſe qui confinxerit ea meditatur. Hunc uerum eſſe.] Subaudi, rumorem. Et exẽplis utemur, de quibus falſa fama fuerit.] Quæ infinita ſunt. oſtendet igitur, ſe nõ ſolum fuiſſe, de quo rumor falſus ſit per aliquos ſuſcitatus maleuolos ac inuidos, ſed pleroſque id etiam fuiſſe paſſos. Et aliquã fictam fabulam afferemus, quã dicemus omnibus in ore eſſe.] Hoc dicit, notiſſimum aliquid exemplum, ſiue fabula, ſiue hiſtoria ſit, quæ in aduerſariorũ opprobriũ uentura ſit. uelut illud apud Apuleiũ, Verum enimuero & coruus & pſitacus, nihil aliud quàm quod didicerunt pronunciant: ſi conuicia docueris, conuiciabitur, diebus ac noctibus perſtrepens maledictis, hoc illi carmen eſt, hanc putas cãtionem, ubi omnia quæ didicit maledicta percenſuit. Denuo repetit eandem cantilenam: ſi carere conuicio uelis, lingua excidẽda eſt, aut quàm primũ in ſyluas ſuas remittẽdus eſt. Poterit ergo hoc in aduerſarios dicere, Aſſuetos quidẽ eo modo ad maledicendũ eſſe, ut laudatũ iri tũc demum ſe arbitrẽtur, cum in quẽquam qualibet cõfinxerint. & hanc malorum hominũ naturam eſſe, ut in quemuis etiã optimum dicant. Fictam ergo fabulam, ſermonem quem ſibi ipſe confinxerit. ſic Iuuenalis: It noua, nec triſtis, per cũctas fabula cœnas. i. ſermo. Aut certe fictam ab alijs, quoniã ſequitur, Quam dicemus omnibus in ore eſſe: ut fabulam intelligere poſſimus, quæ olim ab aliquo iam poeta ficta ſit: eamq; ad quoquo modo eludendos aduerſarios proferemus. Confictã fabulam diſſipare.] Id eſt, fictum ſermonem diſſeminare. Argumentando famæ fidem poterimus abrogare.] Argumẽtando, rationes quas poterimus afferendo. Poterimus abrogare.] Infirmare. Fidem.] Firmam perſuaſionem. Famæ.] Quæ de fama rei habita ſit: & eſt caſus datiuus.

DE SCRIPTO ET SENTENTIA.

e VM uoluntas ſcriptoris cũ ſcripto diſſidere uidebitur.] Legitimã conſtitutionem in primo libro ita diuiſit, ut ſex ei tribuerit partes, quarũ prima ſcriptũ fuit et ſentẽtia. In hac igitur quibus uti poſſimus argumẽtis docet, deinceps in ordine cætera expoſiturus. Hoc ergo dicit cũ uolũtas ſcriptoris cũ ſcripto nõ cõuenire uidebitur, ſi ſcriptũ defendamus, alijs: alijs, ſi ſentẽtiã, uti debere uidemur locis. Secũdũ narrationẽ.] Pro ut popoſcerit narratio. His

locis utemur.] Ex quibus proſcripto argumentationes eliciemus. Primũ ſcriptoris collaudatione uerba defendat, ut dicat, ſcriptori neque ingeniũ, neque operam, neque ullam facultatem defuiſſe, quo minus aperte poſſet perſcribere id quod cogitaret. non fuiſſe ei graue aut difficile eã cãm excipere, quã aduerſarij proferrant, ſi quicquã excipiẽdum putaſſet. cõſueſſe eos qui leges ſcribant, exceptionibus uti: deinde ut leges recitentur, cum exceptionibus ſcriptæ: ut apud eũdem legislatorem, num ſit aliqua exceptio. Scriptoris collaudatione.] Laus eſt, quam ob bene geſta promeremur: laudatio uero, quæ uerbis habetur alicuius. eſt tamen aliquãdo, ubi laus pro laudatione ponatur. Deinde ſcripti recitatione.] Quò uehementius & ſignificantius quidquid interpretaturus eſt, dicere uideatur. Deinde percunctatione, ſcirent'ne aduerſarij id ſcriptũ fuiſſe, in lege aut teſtõ, aut ſtipulatione, aut quolibet ſcripto, quod ad eam rem pertinebit.] Deinde qui ſcriptũ, inquit, defendet, percunctabitur, nunquid aduerſarij eã quam proferant ſententiam, quæ uſquam ſcripta apparet in lege, legerint, aut teſtõ, aut ſtipulatione, aut in alio quocunque ſcripto, quod ad id negotium iudiciumq; attineat. Percuntatione.] Et percontatum, inquit Donatus in Hecyra, & percunctatum ſcribitur. ſi percõtatum, à conto dicitur, quo nautæ innituntur ad loca nauibus opportuna: ſi uero percunctatũ, ab eo quod à cunctis perquiratur, dicitur. Nonius Marcellus aũt de doctorum uirorũ indagine: Percontari, inquit, diligenter inquirere. Et eſt proprietas uerbi, quod uada in fluminib. contis exquirit nauta. Nec me præterit, ineruditos quoſdam grãmatiſtas hæc differre inter ſe uoluiſſe, cũ per o ante t, & cum u ante ct ſcriberetur: ſed nihil mihi cũ illis. plana ſunt, Sciſcitor, rogo, interrogo, percũctor: ſed ex his alia inter ſe nõ nihil, alia nihil prorſus differre uidentur. Nã rogo, interrogo, & ſciſcitor, inter ſe nihil differũt: niſi dicamus ſciſcitari eſſe, ut ſciamus idem ſæpe potius exquirere quàm interrogare: rogare uerba nulla uel pauca anteceſſiſſe ſignificat, ut Plaut. in Curculione, Rogant ſerui quò eam, dico me ire quò ſaturi ſolent. Interrogo aũt, inter multa uerba, ſciſcitor & exquiro, ut apud Iuuenalem, Bene habet, nil plus interrogo. puſilla tamen hæc differentia eſt. Maior aũt eſt multo inter percũctor & interrogo differentia, uel quam uoluit Quintilianus, ut interrogare nos dicat, ſciendi aliquid cauſa: & percunctari, arguẽdi. Quid. n. tam cõe, inquit, quàm interrogare, uel percunctari? nam utroq; utimur indifferenter, quorum cum alterum noſcendi, alterũ arguendi gratia uidetur adhiberi: uelut Auguſt. in libro quẽ de doctrina Chriſtiana inſcripſit, qui ita reliquit: Inter percunctationem & interrogationem hoc ueteres intereſſe dixerunt, ꝙ ad percunctationem multa reſponderi poſſunt: ad interrogationem uero aut non, aut etiã pronunciabitur. Ergo ita ut poſt percunctationem, qua dicimus, Quis accuſabit aduerſus electos dei? illud quod ſequitur, ſono interrogantis enuncietur: Deus qui iuſtificat? ut tacite reſpondeatur, non. & iterum percunctemur, Quis eſt qui condẽnat? rurſuſq; interrogemus, Chriſtus Ieſus qui mortuus eſt? magis adhuc qui reſurrexit? qui eſt in dextra Dei? qui interpellat pro nobis? ut ubique tacite reſpondeatur, non. At cum dicit Cicero, Deinde percunctatione, ſcirent'ue aduerſarij: ea ſignificatio, quam uoluit in percunctor uerbo eſſe Quintilianus, hic magis conuenit. eſt tamẽ inuenire, ubi percunctor ad rerum attineat cognitionem. Horat.

Inter cuncta leges, & percunctabere doctos.

Deinde collatione quid ſcriptũ ſit.] Id eſt, ſi aduerſarij ſcriptum aliquod proferent, conferatur: hoc eſt, cõparetur illud, & de quo controuerſia eſt. Quid aduerſarij ſe feciſſe dicant.] Subaudiendum, percunctemur: hoc eſt. poſteaquam ſi protulerunt ſcriptũ uiderimus, exquiramus nunquid quod ſe feciſſe fatentur aduerſarij, eo ſcripto tollatur quod eſſe poterit ut minime fiat. Quid iudices ſequi conueniat, utrum id quod diligenter præſcriptũ ſit, an id quod acute ſit excogitatum.] Hoc dicit, Qui defendit ſcriptũ, quod accurate (inquiet) ſcriptum eſt à conditore legis, nõ oportet aliter quàm ſcriptum ſit interpretari. quod ſi accipiatur, nihil aliud erit quàm legem tollere. Nihil. n. attinere dicet, cãm ex lege conſiderare: quippe quæ in lege ſcripta non ſit, ſi prout libuerit quiſque interpretabitur. quare iudices, ſicut ſcriptum eſt, iudicare debere. Quæ ſit ſcripto attributa.] Prout libido tulerit, non ut nos interpretabimur. Aut non potuerit ſcribi.] Quod contra fas, iuſtum & æquum eſſet. Amentiam enim eſſe, ſi eius qui peccarit potiuſquam legis ipſius uerba cognoſcentur. Scriptum illud eſſe dilucide.] Aperte. Breuiter.] Non pluribus quàm conueniret. Cõmode.] Ut utilitatem communem omnium ſpectauerit. Perfecte.] Cui in ea ſententia nihil admodũ deeſſet. Cum ratione.] Certa, non ut quiſque, prout libido tulerit, poſſit interpretari.

Deinde exempla proferentur.] Subaudiendum earũ rerum. Quæ rei.] Ordo eſt, quæ ab ſcripto potius iudicatæ ſunt. Cum ab aduerſarijs ſententia redderetur, & uoluntas afferretur.] Senſus eſt: eadem quæ aduerſarij, cum ſententiam plerunque nõ uerba ſpectanda eſſe dicerent, exempla proferemus: ſed ipſis uoluntatem, nobis uerba ipſa id dicere uidere aſſeremus. Deinde oſtendetur.] Hoc dicit, ſi ex ingenio delinquentis inquiet, qui ſcriptum defendit: qui contra legem fecerit excuſabitur, non ex lege peccandi cuilibet poteſtas uulgo dabitur. deinde adijciet, ex ipſis iudicibus iudicandi, & cæteris ciuibus uiuendi rationes perturbatum iri. ſi ſemel à legibus receſſum eſt. nã & iudices neque quid ſequantur habituros, ſi ab eo quod ſcriptum ſit recedant: neque quo pacto alios improbare poſſint, quod contra legem iudicarint: & cæteros ciues quid agant ignoraturos, ſi ex ſuo quiſque conſilio, & ex ea ratione quæ in mentem aut in libidinem uenerit, non ex communi præſcripto ciuitatis unamquanque rem adminiſtrabit. Locus communis eſt, contra eum qui quod cum fateatur ſe contra id quod legibus ſancitum aut teſtamento præſcritum ſit, feciſſe, tamen facti quærat defenſionem.] Locus eius qui à ſcripto dicet, erit (inquit ipſe in ſecundo de Inuentione) leges ex ſe non eius qui cõtra commiſerit, utilitate ſpectari oportere, & legibus antiquius haberi nihil oportere. Locus hic, inquit, ſcripto communis erit: ut dicatur, feciſſe te contra id quod lege ſancitum eſt, & teſtamento præſcriptum fateris, & tamen facti huiuſmodi quæris defenſionem: at qui cõtra legis ſanctionẽ præſcriptum'ue teſtamenti fecerit, puniẽdus eſt: igitur delicti pœnã te ſubire oportebit. Itaque ab hoc loco deducetur argumentũ. Quod legibus ſancitum.] Veteres grammatici una omnes ſancio uerbum ſanxi mittere præteritum, & ſupinum ſanctum, uolũt: licet priſcæ linguæ ſecus protuliſſe auctores dicant. Sed mihi pace eruditiſſimorũ uirorũ dicere liceat, cur nõ potius ſanciui dicemus, & ſancitũ? cũ Cic. Romanæ eloquẽtiæ auctor eminentiſſimus ita locutus ſit, ſicut & multi alij, ut Põponius ad Traſeã: Sancierat, inquit. & in paſſiuo Caſſius Seuerus, Lege Sancitum eſt, ait. & Lucretius, Quandoquidem ſancitum extat. quin & ipſi iuriſconſulti ſancitum, appellationem, non participiũ eſſe uoluerũt: quippe qui à ſagminibus herbis ſanctum fluxiſſe dicant, quas legati deferentes, ſe ſanctos, id eſt, inuiolabiles eſſe facile oſtenderent. Non ego tamen ſanxi ſanctum dici negauerim: ſed mallem ipſum Ciceronem ſequi.

À ſententia ſi dicemus, primum laudabimus ſcriptoris commoditatem atque breuitatem.] Commoditatem, quod ita præſcripſerit, ſicut ei utile & honeſtum iuſtumq; eſſe uidebatur. Breuitatem.] Ut non plura complexus ſit,

quàm

quàm opus eſſet. Dicemus deinde calumniatoris eſſe officiũ uerba & literas ſequi, negligere uoluntates.] Dicemus illũ non uideri nobis habere quid dicat, qui uerba & notas elemẽtorum ſequi malit, & ſententiã nihili pendere. Leges.n. charas eſſe oportere, non propter literas, quæ tenues & obſcuræ notæ ſint uoluntatis, ſed propter earum rerũ, quibus deſcribũtur, utilitatem, & eorum qui ſcripſerint ſapientiam & diligentiam: ut quid ſit lex deſcribat, quo uideatur in ſentẽtijs, non in uerbis conſiſtere: & iudex is uideatur legi obtemperare, qui ſententiam eius, nõ qui ſcripturam ſequatur. Enimuero ſi uoluntas tacitis nobis intelligi poſſet, uerbis omnino non uteremur: quia non poteſt, uerba reperta ſunt, non quæ impedirent, ſed quæ indicarent, uolũtatem. Deinde id quod ſcriptum ſit, aut nõ poſſe fieri.] Subaudi, aut his rationibus quæ ſequuntur, aut quibuſcunque alijs. Non lege.] Quod de ea nulla ſit lex. Non more.] Quod id facere moris non ſit. Non natura.] Quod naturæ leges huic repugnent ſententiæ. Non æquo & bono poſſe fieri.] Contra ſcriptum qui dicet, primum eum locum indicet, per quem æquitas ſuæ cauſæ demonſtretur: & oſtendet quo animo, quo cõſilio, qua cauſa fecerit. Dicat igitur, contra æquum & bonum facturum, quicunque ſecus egerit. quæ omnia rectiſſime fieri & ſanctiſſime à ſcriptore legis, omnes affirmabunt. Aut non poſſe fieri.] Si æquum bonumq; uelimus inſpicere. Aut non cõſtare.] Quippe quod ſententijs illis repugnet. Aut cũ iure communi.] Quo omnes utuntur populi. Aut cum alijs legibus.] Differunt leges & iura: quod leges ſunt aut principis, aut liberi populi. quæ à rege conduntur, alterius conſenſum non requirunt: quæ ad populum feruntur, ſine eius iuſſu ratæ non ſunt. & quoniam rogari.i. interrogari populus de his ſolebat, rogationes dictæ. Iura aũt magis generalia ſunt. Ius aliud gentium, aliud ciuile dicitur. Ius ciuile dicimus, tam leges quàm plebiſcita, ſenatuſconſulta, decreta principum, reſponſa prudentium, etc. quæ in Topicis ſumus interpretati: quæ ſunt legum cõmunium interpretamenta quædam. Aut cum rebus.] Cuiuſmodi ſunt reſponſa prudentium. Et ſtipulationum.] Stipulatio per interrogationem ſponſio eſt. Breuiter exceptarum.] Hoc ad utrũque refertur. In quibus intelligatur.] Vt ſcriptorum uoluntatem probemus interpretando, non quid dicant uerba, ſpectãdum.

Locus communis.] Senſus eſt: Locus communis contra eũ qui ſcripto innitetur erit, ut dicas eum ſcriptum recitare, & ſcriptoris uoluntatem negligere: quod utique ſtultũ ſit. perinde ac ſi dicas, ſtulte eũ agere qui ſcripta cuiuſquã ſuſpiciat, qui ſit ſenſus uerborũ negligat. In ſecundo autem de Inuent. idem: Cõtra ſcriptũ (inquit) leges in cõſilio ſcriptoris et utilitate cõmuni, non in uerbis cõſiſtere: quod indignum ſit æquitatẽ literis urgeri, quæ uolũtatem eius qui ſcripſerit defendat.

DE CONTRARIIS LEGIBVS.

c VM duæ leges inter ſe diſcrepant.] In ſecundo de Inuentione: Ex contrarijs autem, inquit, legibus controuerſia naſcitur, cũ inter ſe duæ uidentur leges, aut plures diſcrepare, hoc modo: Lex eſt, qui tyrannũ occiderit, Olympiarũ præmium capito, & quã uolet ſibi rem à magiſtratu depoſcito, & magiſtratus ei concedito. & altera lex: Tyrãno occiſo, quinque eius proximos cognatione magiſtratus necato. Alexãdrum, qui apud Phereos in Theſſalia tyrãnidem occuparat, uxor ſua, cui nomen Thebe fuit, nocte cũ ſimul cubaret, occidit. hæc filiũ ſuũ, quem ex tyrãno habebat, ſibi in præmij loco depoſcit. Sunt qui ex lege puerũ occidi dicãt oportere. res in iudicio eſt. In hoc genere ijdẽ loci, atque eadẽ præcepta cõuenient: ideo quod uterq; ſuã legẽ confirmare, cõtrariã infirmare debebit. Primũ igitur oportet contendere, cõſiderãdo utra lex ad maiores, hoc eſt, ad utiliores, ad honeſtiores, ac magis neceſſarias res pertineat: ex quo conficitur, ut ſi duæ leges, aut plures, aut quotquot erũt, cõſeruari nõ poſſint, quia diſcrepẽt inter ſe, ea maxime cõſeruanda putatur, quæ ad maximas res pertinere uideatur. Deinde utra lex poſterius lata ſit: nã poſtrema quæq; grauiſſima eſt. Deinde, utra lex iubeat aliquid, utra permittat. nã id quod impatur, neceſſariũ: illud quod permittitur, uoluntariũ eſt. Deinde in utra lege, ſi non obtẽperatum ſit, pœna afficiatur: aut in utra maior pœna ſtatuatur. nã maxime cõſeruãda eſt ea, quæ diligẽtiſſima et ſancta eſt. Deinde, utra lex iubeat, utra uetet. nam ſæpe ea quæ uetat, quaſi exceptione corrigere uidetur illã quæ iubet. Deinde, utra lex de genere omni, utra de parte quadam, utra cõiter in plurimis, utra in aliqua certã rem ſcripta, própius ad rẽm accedere uideatur, & ad iudicium magis pertinere. Deinde ex lege, utrum ſtatim fieri neceſſe ſit: utrum habeat aliquam moram, & ſuſtentationem. nam id quod ſtatim faciendum ſit, perfici prius oportet: deinde operam dare, ut ſua lex ipſo ſcripto uideatur uti. Cõtraria aũt aut per ambiguũ, aut per rõcinationem, aut per definitionẽ iudicij ſanctius & firmius quod apertius ſcriptũ ſit, id eſſe uideatur: deinde ſuæ legi ad ſcriptũ, ipſam ſententiam quoque adiungere. contrariam legem item ad aliam ſentẽtiam transducere; ut ſi fieri poterit, ne diſcrepare quidem uideantur inter ſe. poſtremo facere, ſi eam facultatem dabit, ut noſtra rõne utraque lex cõſeruari uideatur, aduerſariorum rõne altera ſit neceſſario negligenda. Locos autem cões & quos ipſa cauſa det, uidere oportebit, & ex utilitatis, et ex honeſtatis ampliſſimis partibus ſumere, demonſtrãtem per amplificationem, ad utram potius legem accedere oporteat. Videndum & primum an abrogatio aut derogatio ſit.] Rogare, precari: rogare interrogare: rogare, accumulare ſignificat. Vnde rogus, ſtrues nominatur. ab hoc compoſita, abrogo & derogo. Derogari, eſt in calũniã & uituperationem uenire. Abrogari, eſt totã penitus legẽ tolli. Aut derogatur, aut abrogatur, aut aliqua parte commutatur & uertitur. Infirma.n. erit defenſio. Negabit ſe ideo quod facere cogeretur non feciſſe, quoniã alia lex permittebat, quominus ne faceret uerendum erat. Plus.n. ualet ſanctio permiſſione.] Sanctio, qua facere cogebatur: à ſancio, ſancis, facta cõciſione, factum uideri poteſt, ab eo quod eſt ſancitũ ſanctũ: inde ſanctio. niſi à ſancio. ſanxi, factũ eſſe uelimus. Id uero quod poſteriori.] Cũ lõge preponi debuerit, quod primũ abrogatũ derogatum'ue fuerat. Trahemus ad noſtræ cauſæ cõmodũ.] Vt nõ uerba, ſicut noſtri aduerſarij, ſequamur: ſed ſententiã, quæ nobis conferet. De iuriſdiciali abſoluta ſumemus rõnem.] Iuridiciales conſtitutiones ſupra ita diuiſimus, ut eius partes aſſumptiuã & abſolutam faceremus. Ab abſoluta itaque parte ſumemus pro ſententia adminiculũ, ut iure factum eſſe dicamus, quidquid à nobis factum ſit: & cætera, quæ poſterius in iuridiciali abſoluta applicabuntur.

DE AMBIGVO.

ſ I ambiguum eſſe ſcriptum putabitur, quod in duas aut plures ſententias trahi poſſit, hoc modo.] Vt ſi fieri poterit, demonſtrandum eſt non eſſe ambigue ſcriptum, propterea quod omnes in conſuetudine ſermonis, ſic uti ſoleant eo uerbo uno pluribus'ue, in ea ſententia, in qua is qui dicet accipiendum eſſe demonſtrabit. Deinde quomodo ſcriptum eſt, & ſi id quod aduerſarij.] Vt pro Cæcina Cicero, cum ſententiam contra ſcriptum defendit: Non'ne ſi uerbum, inquit, ſequi uolumus, hoc intelligamus neceſſe eſt, eum detrudi, cui manus afferãtur? neceſſe eſt inquam, ſi ad uerbum rẽ uolumus attingere, neminẽ

ſtatu detruſum, qui nõ adhibita ui, manu demotus, & actus preceps intelligatur. deiectus uero qui poteſt eſſe quiſquã, niſi in inferiorẽ locum de ſuperiore motus? poteſt pulſus, fugatus, eiectus deniq;. illud uero nullo modo poteſt, deiectus eſſe quiſquam, non modo qui tactus non ſit, ſed ne æquo quidem & plano loco. Id quoq; ſuperiore Ciceronis exemplo in legitimæ conſtitutionis diuiſione eſſe manifeſtum poteſt. Nam cũ Tullius hæres meus, inquit, Terẽtiæ uxori: Vxori meæ triginta põdo uaſarum argenteorum dato, quæ uolet. Hic.n. poterit mulier dicere, nihil attinuiſſe aſcribi quæ uolet, ſi hæredis uolũtati permitteret. Eo.n. aſcripto, nihil ineſſe dubitationis, quin hæres, quæ ipſe uellet daret. Amentiam igitur fuiſſe, cum hæredi uellet cauere id adſcribere, quo nõ aſcripto, nihilominus hæredi caueretur. quare ex iſto uerbo ſentẽtia ſcriptoris maxime perſpicitur. Nec eſſe ambiguæ ſcriptũ, cũ intelligatur utra ſentẽtia uera ſit.] Adijcietur, illud ambiguũ uideri debere, cuius ſententia an uera ſit dubitatur. hoc aũt, quando ſententia uera eſſe deprehendatur, non eſſe ambiguũ. Poſtremo, in ſecundo de Inuẽtione ipſe inquit, ex deliberationis partibus, quid utilius, & quid honeſtius, & illi aſcribẽdũ, & his ad comprobandum ſit, demonſtrandum: & ex his ſi quid amplificationis dabitur, cõibus utrinque locis uti oportebit.

Sunt qui arbitrantur ad hanc cauſam tractandam uehementer pertinere cognitionem amphibologiarum, tã quæ à dialecticis profertur.] Sex modis dubiũ naſci poſſe ſermonem, in primo ἐλέγχων docet Ariſt. Cum pluribus rebus eadem appellatio eſt, quod græci ὁμώνυμα dicunt: in Latinum autem transferentes, aliqui æquiuocum nominare non timuerũt, cũ id quod ab ipſo proprio nomine amphibologia nuncupatur, à noſtris ambiguum incidit. Per compoſitionem, per diuiſionẽ, per accentum, per figuram dictionis. Ambiguum igitur in nominibus eſt, ut Taurus. utrum.n. brutum ſignifices animal, an uiri nomen proprium, an montem, an ſidus, an radicem, incertum eſt. Simile huic eſt Gallus: quo utrum gentem, an auis nomen, an corporis fortunam, aut fluuium noces, dubium uideri poteſt. & in nominibus proprijs tantum, ut Aiax, Telamonius'ne an Oilei filius: Et Eurymedon, Agamẽnonis'ne an Neſtoris auriga: Eurybates, præco'ne Vlyſſis an Agamemnonis intelligatur. Verba quoque quædã diuerſos intellectus habẽt, ut cerno, utrũ uideo an certo ſignificet. In uerborum diuerſorum diuerſis tẽpibus: ut putes, an à puteo ſecunda præſentis indicatiui perſona ſit, uel ſubiunctiui modi, à puto deflexa, põt dubitari: niſi quod alterum primam producit, alterum eandem corripit. In nominũ quoque caſibus eadem ſolet eſſe differentia. Velut Cato, an ultimam habeat cõem, hoc eſt, ſit nomẽ uiri propriũ, an eandem producat, ut ſit datiuus uel ablatiuus. Et ſimiliter deſinentibus caſibus, diuerſis tamen: ut ſi dicas, flẽtei illos uidimus. Eadem rurſus differentia inter nomina & uerba quoque plerunque eſt: ut lege, ſit'ne imperatiui modi à lego inflexu, an ab eo quod eſt lex, caſus ablatiuus, quantitate diſcernitur. Sunt quæ ſola ſignificatione diſcernũtur: ut armis. datiuus.n. ne ſit, uel ablatiuus, ab eo quod eſt armus armi, an ab eo quod arma dicimus diſcerni non poterit, niſi ab eo quod ſequitur aut antecedit. Eſt ubi aliquid, utra magis duarum appellationum uocetur, incertum eſt, uelut apud iuriſconſultos, quæ pro Murena Cicero ipſe poſuit, iaquiens: Iam illud mihi quidem mirum uideri ſolet, tot homines ingenioſos, per tot annos etiam nunc ſtatuere non potuiſſe, utrũ diẽ tertium an perendinum, iudicem an arbitrũ, rem an litẽ dici oporteret. Naſcitur ab integro & compoſito uerbo aliquando dubium: ut ſi dicas, In genua hodie in foro ea cecidit mulier: Nam ab eo quod eſt ingenuus ingenua, & ab eo quod eſt genu, adiecta præpoſitione In, intelligi poterit. & quod Græco αὐλητρίς, ſi ſit unum uerbum, tibicinam: ſin duo αὐλὴν aulam, & τρὶς ter ſignificat. Quæri igitur poteſt, ſi dicatur αὐλητρίς concidiſſe, utrum debeat publicari aula quæ ter ceciderit, an tibicina debeat publicari. hæc & ſimilia ſunt, quæ ſub eadem appellatione eſſe uidentur. Quæ autem proprio nomine amphibologia nominatur, in eiſdem caſibus ferè fieri ſolet: ut, Dico te Aeacida Romanos uincere poſſe. &, Audiui Lachetẽ percuſſiſſe Demeam. & illud, Quidam teſtamento iuſſit poni ſtatuam auream haſtam tenentem. Quæri poteſt, an ſtatua haſtam tenens aurea eſſe debeat, an haſta eſſe aurea in ſtatua. & in pronomine poſſeſſiuo tertiæ perſonæ Sui, cum à tertia in tertiam fieri perſonam retranſitio uidetur, in dubiũ uenit poſſeſſio, ad quem potius eorum pertineat: ut, Rogat Cicero Varronem, ut ſuum erudiat filium: & obſecrat Pompeius Cæſarem, ne ſuo noceat filio. Ambiguum.n. eſt, cuius filio, Cæſaris'ne an Pompeij. & quæ Quintilianus annotauit, Hæres meus dare illi damnatus eſto omnia ſua. in quod genus incidit Cicero in Bruto, loquens de C. Fannio. Is ſoceri inſtituto, quem quia cooptatus in augurum collegium non erat, non admodum diligebat, præſertim cum ille quidem Scæuolam ſibi minorem natu generum prætuliſſet. nam Sibi (ut ipſe inquit Quintilianus) ad ſocerum referri, & ad Fannium poteſt. At ſi dixiſſet; cum ille quidem Quintum Scæuolam illi, uel ei, uel ipſi: de Fannio utique locutus intelligeretur. Solet illud eſſe ambiguum, cum poſſeſſio, quæ pluribus accommodari poteſt, abſolute profertur: quale illud, Perdet Crœſus Halyn tranſgreſſus maxima regna. In ablatiuo etiam naturalis quædam inuenitur amphibologia: ut, Cœlo decurrit aperto: utrum per apertum cœlum, an cum apertum eſſet. Per compoſitionem uero, & diuiſionem: uelut ſi dicas, Ariſtoteles inquit, quenquam ſedentem ambulare & ſcribentem non ſcribere. nã ſi ea ſimul poſita intelligas, id fieri impoſſibile: ſin autem per ſe, id poſſe fieri manifeſtum eſt. nam & is qui ſedet, poteſt ambulare ſi uelit: et qui ſcribit, non ſcribere. Et illud, Quinquaginta uirorum centum occidit diuus Achilles. dubium enim eſt, an ex quinquaginta uiris dicatur cẽtum Achilles occidiſſe, quod factu impoſſibile eſſe quiſque uidet: an ex centum uiris quinquaginta occidiſſe, quod uerum eſſe potuit. Reſpiratione igitur ſuſpendenda eſt omnis oratio, quoties per cõpoſitionem diuiſionem'ue dubia intercidit oratio, ſicut & illo Vergiliano, de Troilo.

Fertur equis, curruq; hæret reſupinus inani,
Lora tenens tantum: huic ceruixq; comæq; trahuntur
Per terram.

Hic.n. utrum quod teneat tantum lora, an quamuis teneat ceruix & comæ tamen trahantur per terram, quæri poteſt. Accentuum amphibologia à Dialecticis, ut Ariſtot. inquit, exploſa eſt. ut ſi dicas, falſo hic ſe uerba dediſſe autumat. uideri ambiguum põt, utrum falſo homini dediſſe uerba, an autumet falſo. itaque accentu diſtingui poterit. nam ſi ſit nomen, acuetur in prima: ſin aduerbiũ, in ultimo circunflectetur. Per figurã dictionis dubitatio oriri poterit, uelut immutato genere. ut, Præneſte ſub ipſa Straui: Scelus eſt quem hic laudat. nã & ſub ipſa uidetur ad aliud aliquid quàm ad Præneſte, quod generis eſt neutri, referendũ. Licet Seruius ex Præneſtis fœminino etiam genere dici crediderit. & Quẽ, referre aliud quam ſcelus uidetur, cum genere diſcrepent. Idem de cæteris mutationibus intelligendum, quæ aut numerorum, aut tẽporum, uel quibuſcunque alijs uarietatibus lectionẽ reddãt ambiguam, quam ambiguo colligi ſermone diximus. Cognitionem amphibologiarum.] Idem enim eſt amphibologia, quod ambiguus ſermo, id eſt qui utroq; uerſus, uel multis modis accipi poteſt. Ea quæ à dialecticis profertur.] De quibus quantum Ariſtotel. tractauit, diximus. A' dialecticis.] Dialecticen in latinũ uertentes, artem diſſerẽdi nominarunt

Sed

Sed maximo potius impedimento.] Quod nullus in ſcripto ullo eis utatur: dialectici aũt eas ideo ponant, quòd eos cum quibus diſputemus, plerunque inuolutæ orationes, quas nobis arguendi cauſa confiximus, fallant. Amphibologias aucupantur.] Sermones cõquirunt dedita opera ambiguos. Trãſlatio ab iis, qui in inſidiis auiculas captãt: ab auibus et capio, fictum uerbum. Eas etiã quæ parte.] Eas, inquit, amphibologias ſibi aliquando confinxerant, quæ parte altera ſignificẽt, altera quidquam ſignificare non queant: hoc eſt, ut uerus aliquis ſenſus elici non poſſit. uelut (nihil n. prohibet eodem uti nos exemplo) illud quo uſi ſupra ſumus, Quinquaginta uirorum centum Achilles occidit. Alieni ſermonis.] Cum amphibologias inuenerint, eas in aliena ſcripta afferunt, ut eo modo uelint interpretari. Moleſti interpellatores.] Id eſt, interruptores. Interpello, ab interpollo diſtat: quod interpellare ſit, interrũpere, et ſeſe ingerere ubi nõ opus ſit. ut apud Plautum in Amphytrione, Ne interpella. Interpollare eſt interponere, ad nouã formam euertere, fingere. M. T. in Verrẽ actione ſecunda: Aliquid demendo, mutando, interpollando. Et eſt tractum ab arte fullonica, quæ poliẽdo diligẽter uetera quæque, quaſi in nouam ſpẽm mutat. Proinde dubium uideri poteſt, interpellatoreſ ne, an interpollatores legẽdum ſit. Et ſcripti cuiuſcunque.] Siue legis, ſiue teſtamenti, ſiue cuiuſuis alterius rei. Tum obſcuri interpretes.] Quod quæ longiſſime ueniunt, ad ſcriptum poſcant. Tũ odioſi.] Quod quæ neceſſaria non ſunt, conquirant. Et dum caute.] Vt ſingula penſitare uideantur. Et expedite.] Vt quidquã inuolutum. Infantiſſimi reperiuntur.] Qui nullo modo loqui ſcire uideantur quod ſæpiſſime illis accidit, qui in ſingulis uolunt uerbis immorari. Nomẽ ſuum pronũciare nõ poſſunt.] Quod cũ aliqua de cã poſitum uideri põt, aliter tamẽ interloquendum accipi poſſe uideatur. quãle apud Martialẽ illud:

Sotæ filia Clinici Labulla,
Deſerto ſequeris Clitum marito,
Et donas & amas, ἔχεις ἀνόνως. & rurſum illud,
Digna tuo cur ſis, indignaq; nomine dicam:
Frigida es, & nigra es: non es, & es Chione.

Aut certe nomen ſuum pronunciare non poſſunt, quando & alii eo fuere nomine appellati. et ne dubium ſit, an præter ſe quenquam aliũ dicãt, cum ambiguũ ſit nomẽ, ut ſupra diximus, quod multis ſimili appellatione imponitur: ut Cato Cẽſorius, Cato Porcius, Cato Vectius, & Cornelius Sato: malunt ſilere, quàm nomen ſuum pronunciare. Hoc interdicere.] Vt dum de ambiguo diſputamus, non fuit alienum inſerere. Huius infantiæ.] Elocutionis inſcitiæ: quod qui de his minutiſſimis diſputant, fari penè neſciant. Garrulã diſciplinã.] Sermonem inanem: quæ dum omnia dicere uideri uult, nihil dicit. Sanè γαρύω Græci dicunt: ut Pindarus in primo Olympion. hymno, Διὸς ἄντα γαρύετον ὄρνιχα θεῖον. Ab hoc, uerſo y in u, Latini Garrulum deduxerunt.

DE DEFINITIONE.

CVM definitione utemur.] Definitionum genera in Topicis Ciceronis abundè expoſuimus. Primũ afferemus breuem uocabuli definitionem.] Primus, inquit ipſe in ſecundo de Inuent. ubi definitiuam tractat conſtitutionem, accuſatoris locus eſt eius nominis, cuius de ui quæritur, breuis et aperta ex opinione hominum definitio, hoc modo: Maieſtatẽ minuere eſt, de dignitate aut amplitudine, aut poteſtate populi, aut eorũ quibus poteſtatem populus dedit, derogare. hoc ſic breuiter expoſitum, pluribus uerbis eſt & rationibus cõfirmandum, & ita eſſe ut deſcripſeris oſtendendum: poſtea ad id quod definieris, factũ eius qui accuſabitur adiungere oportebit, & ex eo quod oſtenderis eſſe (uerbi cauſa) maieſtatem minuiſſe, & hunc totũ locum communi loco cõfirmare, per quem ipſius facti atrocitas, aut indignitas, aut omnino culpa cũ indignatione augeatur. Poſt erit infirmãda aduerſariorum deſcriptio. ea autem infirmabitur, ſi falſa demonſtrabitur. hoc ex opinione hominum ſumetur, cum quemadmodum & quibus in rebus homines in cõſuetudine ſcribendi, aut ſermocinandi eo uerbo uti ſoleant, conſiderabitur. Item infirmabitur, ſi turpis, aut ſi inutilis eſſe oſtẽdetur eius deſcriptionis approbatio: & quæ incõmoda cõſecutura ſint, eo cõceſſo oſtendetur. id aũt ex honeſtatis & ex utilitatis partibus ſumetur, de quibus in deliberationis præceptis exponemus. Et ſi cum definitione noſtra aduerſariorũ definitionem conferemus, et noſtram ueram, honeſtam, utilẽ eſſe demonſtrabimus, illorum contra. Inde poſt paulum ſubiungit: Locus autem communis in eius malitiam, qui non modo rerum, uerum etiam uerborum poteſtatem ſibi arrogare conetur, ut & faciat quod uelit, et id quod fecerit, quo uelit nomine appellet. Qui ea tollit.] Tollit, aufert. Hæc ſunt ea quæ capiunt ſuffragia.] Ordo eſt, & ſenſus: Quæ, ſubaudiendũ ex quibus ciuitatis cõſtat amplitudo. ſunt ea ſuffragia, id eſt fauores: quæ populi capiunt, cũ legi promulgandæ aſſentiuntur, aut non aſſentiuntur, uel cum ad dignitatem quẽ uelint prouehunt. Et conſilium.] Magiſtratus, ſubaudiẽdum eſt, id quo ciuitatis conſtat amplitudo. Igitur tu & populum ſuffragio.] Exemplum, quod in primo libro de L. Apuleio Saturnino poſuit, tractat. Populum ſuffragio.] Quod cum populum nolis quas uelit ipſe leges approbare, ſuo priues ſuffragio. Et magiſtratum conſilio priuaſti.] Qui quam L. Saturninus ſuo cõſilio legem laturus erat, in magiſtratu cõſtitutus, quippe qui tribunus plebis erat, promulgare nõ ſiuiſti, cũ pontes deieceris: ſuo igitur eum cõſilio priuaſti. ut ſi ita texas argumentationem. Quicunque ciuitatis amplitudinẽ, quæ ex populi ſuffragio magiſtratuũq; conſilio conſtat, aufert, is maieſtatem minuit: Atqui tu populũ ſuffragio, quippe quod quas uolebat leges comprobare non permiſiſti, & magiſtratũ conſilio quod ſcripſerat ne ederet, prohibuiſti: maieſtatẽ igitur minuiſti. Item è contrario.] Id eſt, ab ipſo defenſore contra dicentur. In ſecundo de Inuent. Defenſoris, inquit, primus eſt locus. item nominis breuis & apta ex opinione hominum deſcriptio, hoc modo. Maieſtatem minuere eſt, aliquid de re prima cum poteſtatem non habeas adminiſtrare, poſtea ſui facti ab illa definitione ſeparatio. Deinde locus communis, per quẽ facti utilitas & honeſtas adaugetur. deinde ſequitur, aduerſariorum definitionis reprehẽſio. Locus autem erit defenſoris, per quem indignabitur: accuſatorem ſui periculi cauſa nõ res ſolum conuertere, uerum etiam uerba cõmutare conari. Qui amplitudinem ciuitatis detrimento afficit.] Qui ciuitatis ſplendorem aliqua ex parte minuit. Differt autem, ut Pediaus inquit, ab intertrimento detrimentum: quod detrimẽtum uel unius partis dici poteſt, dãtis: Intertrimentũ uero, ad utriuſque partis ſpectat, dantis & accipientis. Cicero in Verrem: Pretores, niſi decreuerit, de hac re minus laborant, ſine ullo intertrimento. Varro autem: Detrimẽtum, inquit, à detritu quod ea quæ detrita, minoris ſint pretii. ab eadẽ mente intertrimentum, ab eo quod duo, quæ inter ſe ſint & diminuta, damnum, à demptione, cum minus re factum eſt, quàm quanti conſtat. Ego non affeci.] Ordo eſt, Ego non affeci detrimento, ſed prohibui: ſubaudiendum, detrimentũ fieri. Aerarium enim conſeruaui.] Hoc ſupra in primo libro expoſitum eſt. Vocabuli ſententia.] Quid ſit maieſtas. Deinde factum noſtrum.] Quod nos fecerimus. Cum uerbi deſcriptione.] Interpretatione. Contrariæ.] Quæ ab aduerſariis illata ſit. Si aut falſa erit.] Quod aliter uulgo accipiatur, &c. Aut inutilis.] Quod

ea expoſitio, nulla in parte utilitatem præſtet. An turpis.] Quæ turpitudinem ciuitati afferat. Aut iniurioſa.] Quod ſi ita accipiatur, de ea multi conqueri poſſint.

DE TRANSLATIONE.

Vertitur in tranſlationibus primũ.] In ſecundo de Inuentione, tranſlatiuam conſtitutionem tractans: In omni autẽ, inquit, cauſa, ab utroque quæri oportebit, à quo, & per quos, & quo modo, et quo tẽpore, aut agi, aut iudicari, aut quid ſtatui de ea re conueniat. Id ex partibus iuris, de quibus poſt dicendum eſt, ſumi oportebit, & ratiocinari quid in ſimilibus rebus fieri ſoleat. Et uidetur, utrũ malitia quidem aliud agatur, aliud ſimuletur, an ſtultitia, an neceſſitudine, q alio modo agi non poſſet: an occaſione agẽdi, ſic ſit iudiciũ aut actio conſtituta. Locus aũt cõmunis contra eũ qui trãſlationem inducet, fugere iudiciũ ac pœnam, quia cauſæ diffidat. à trãſlatione autem omnium fore perturbationẽ, ſi non ita res agentur, & in iudiciũ ueniant, quo pacto oporteat: hoc eſt, ſi aut cum eo agatur, qui cum nõ oporteat, aut pœna, alio crimine, alio tempore, atque hanc rationẽ ad perturbationẽ iudiciorũ omniũ pertinere. Nũ aliquis eius rei.] De qua cõtrouerſia, hoc eſt, de ea ius dicere. Petitionem.] Vt præmium dari, aut pœnã inferri alicui poſcat. Aut executionem habeat.] Vt exequi. i. tranſigere, quod in controuerſia ſit, pro altera parte poſſit. hoc eſt, ut ſit aut patronus, aut aduocatus, aut procurator, aut cognitor: qui inter ſe ita differunt, ut Aſconius Ped. inquit, ut quicunque alterum in iudicio defendit, aut patronus dicatur, ſi orator eſt: aut aduocatus, ſi aut ius ſuggerit, aut præſentiã ſuam cõmodat amico: aut procurator, ſi negotium ſuſcipit: aut cognitor, ſi præſentis cauſam nouit, & ſic tuetur ut ſuam, qui familiariſſimus defenſor ſit. Modo.] Nunquid non ea actione. Tẽpore.] Nũquid alio quàm eo tempore, uel quod feriæ ſint, uel ſimile aliquid. Num alia lege.] Nunquid ea lex, quam protulerit, contra ſe non faciat. Num alio quærente.] Nunquid eam cauſam alius quærere debuerit. Aut agente.] Nunquid eam agere alium oportuerit: quorũ ſi quid factum eſſe inuenietur, qui ita accuſarit, cadet à cauſa. Hæc legibus & moribus, æquo et bono reperientur, de quibus dicetur.] Hæc, inquit, omnia his rebus poterũt inueniri, male acta eſſe, quas in abſoluta conſtitutione iuridiciali iam tractabimus.

DE RATIOCINATIONE.

IN cauſa rationali.] In ſecundo de Inuentione, ratiocinationis exemplum tractans: Locos autem communes, inquit, in hoc genere argumentandi hoſ, & huiuſmodi, quoſdã eſſe arbitramur. primũ eius ſcripti quod proferas, laudationem & confirmationẽ: rei qua de quæratur, cum eo de qua cõſtat, collationem eiuſmodi, ut id de quo queratur, rei de qua conſtet ſimile eſſe uideatur: poſtea admirationẽ per contẽptionẽ, qui fieri poſſit, ut qui hoc æquũ eẽ concedat, illud neget, quod aut æquius, aut eodẽ ſit in genere. deinde idcirco de hac re nihil eſſe ſcriptum, quod cũ de illa eſſet ſcriptũ, de hac is q ſcribebat dubitaturũ neminem arbitratus ſit. Poſtea multis in legibus, multa præterita eſſe, quæ idcirco præterita nemo arbitretur, quod ex cæteris de quibus ſcriptũ ſit, intelligi poſſit. Deinde æquitas rei demonſtranda eſt, ut in negotiali abſoluta. Contra autem qui dicet, infirmare debebit: quod faciet, ſi demonſtrabit illud quod conferatur, ab eo cui conferatur diuerſum eſſe genere, natura, ui, magnitudine, tempore, loco, perſona, & quo in loco illud cuius cauſa afferetur, opinione, ſi quo in numero illud, quod per ſimilitudinem affertur, conueniat, oſtendatur: deinde quod res cum re differat, demonſtrabitur, ut non idem de utraque exiſtimari oportere uideatur. ac ſi ipſe quoque poterit ratiocinationibus uti, iiſdem ratiocinationibus, quibus ante prædictum eſt, utetur. Si non poterit, negabit oportere quidquam, niſi quod ſcriptum ſit, conſiderare: multis de ſimilibus rebus in unamquanque rem tantum eſſe, ſingulas leges omnia poſſe inter ſe uel ſimilia. demonſtrat locos cões à ratiocinatione oportere: coniectura ex eo quod ſcriptum ſit, ad id quod non ſit ſcriptũ peruenire, & neminem poſſe omnes res per ſcripturã amplecti, ſed eum cõmodiſſime ſcribere, qui curet ut quædam ex quibuſdam intelligantur. Contra ratiocinationem, huiuſmodi cõiecturam diuinationem eſſe, & ſtulti ſcriptoris eſſe, nõ poſſe de omnibus rebus cauere quibus uelit. Quæritur quid in rebus maioribus, aut minoribus, aut ſimilibus ſcriptum aut iudicatum ſit.] Quæretur ſubaudi, aut ab eo qui ratiocinatione innitetur, aut ab eo qui ratiocinationem infirmabit: ſed quo pacto ſuis uterque locis utatur, ipſo Cicerone docente iam oſtendimus. Deinde utrum ea res ſimilis ſit ei rei de qua agitur, an diſſimilis.] Quod ſi is qui ratiocinationi locum nullum dat, inſpiciat, ſi ſimile uideat, non id aliqua lege ſancitum: ſiu diſſimile, an aliquo ex his quæ iam memorauimus, differre uideatur, quo ualidius id poſſit infirmare. Vtrum conſulto.] Vtrũ dedita opera prætermiſerit, quod intelligi per ſe poterat: an quod cauere, hoc eſt, prouidere de ea re factu idoneum nõ ſatis cẽſuerit, & qui defendet rõcinationem, & qui eam infirmabit, hoc ad ſuæ cauſæ cõmodũ reuocabit. Quod ſatis cautũ putarit, propter cæterorum ſcriptorum multitudinẽ, hoc qui ratiocinationem inducet, affirmabit, ut dicat non opus fuiſſe de ea re quenquã ſcribere, quãdo quidem cæterorũ multitudo ſcribentiũ hoc dixiſſe, ob ea quæ ſcripſit, ſatis uiſa ſit. Sanè inter omnes ſtatus legitimos, præter tranſlationem, quam ſtatũ non eſſe ſupra oſtendimus, quædã cognatio eſt. Nam & in definitione quæ ſit uolũtas nominis quæritur, & in rõcinatione quid ſibi uoluerit ſpectatur, et ex contrariis legibus duos eſſe ſcripti & uolũtatis ſtatus apparet. Rurſum & definitio quodãmodo eſt ambiguum, quæ amphibologia nominatur, cũ in duas partes intellectus nominis diducatur. Scriptum & uoluntas habet in uerbis uocis qõnem, quod idem in contrariis legibus quæritur. Ob hãc cauſam nõ defuerunt, qui omnia hæc ſcriptũ & uoluntatẽ eſſe dicerent, alii in ſcripto & uoluntate amphibologiam eſſe: ſed diſtincta ſunt. aliud.n. eſt obſcurum ius, aliud ambiguum. Definitio igitur in natura ipſa nominis qõnem habet generalem, & eorũ quæ circa cauſam eſſe poſſunt. ſcriptum & uoluntas de eo diſputat uerbo, quod non eſt in lege: at ratiocinatio, de eo quod non eſt. Amphibologiæ lis in diuerſum trahitur. legum contrariarum ex diuerſo pugna eſt. Hæc à doctiſſimis, neq; immerito, recepta differentia eſt, & apud plurimos & prudentiſſimos etiam durat.

DE IVRIDICIALI ABSOLVTA.

Abſoluta iuridiciali conſtitutione utemur.] Iuridicialis eſt, ut ipſe in ſecundo de Inuẽtione inquit, in qua æqui & iniqui natura, & præmii aut pœnæ ratio quæritur. Huius partes ſunt duæ, quarũ alterã abſolutã, aſſumptiuã alterã nominamus. Abſoluta eſt, quæ ipſa in ſe recti & nõ recti qõnẽ continet. Ea eſt hmõi. Cũ Thebani Lacedæmonios bello ſuperauiſſent, & ferè mos eſſet Graiis, cũ inter ſe bellũ geſſiſſent, ut hi qui uiciſſent, trophæũ aliquod in finib. ſtatuerẽt, uictoriæ in præſentia declarãdæ cauſa, nõ ut in perpetuũ belli memoria maneret, æneũ ſtatuerũt trophæũ: accuſantur apud Amphictyonas. i. apud cõe Græciæ conciliũ. Intentio eſt, non oportuit. depulſio eſt, oportuit. quæſtio eſt, oportuerit ne? Ratio eſt: Eam enim ex bello gloriam uirtute peperimus, ut eius æterna inſignia poſteris noſtris relinquere uellemus.

uellemus. Infirmatio eſt: attamen æternū inimicitiarum monumentū, Graios de Graijs ſtatuere nō oportet. Iudicatio eſt: cū ſummæ uirtutis concelebrādæ cauſa, Graij ſimul æternum inimicitiarū monumentum ſtatuerint, recte'ne an ſecus fecerint. Hanc ideo rōnem ſubiecimus, ut hoc cauſæ genus ipſum de quo agitur cognoſceretur. Nā ſi eam ſuppoſuiſſemus, qua fortaſſe uſi ſunt: non. n. iuſte, neque pie bellum geſſiſtis: in rōnem criminis delaberemur. de qua poſt loquemur. Inde poſt paulum ſubiungit: Locos aūt cōmunes, & ex cauſa ipſa, ſi quid inerit indignationis aut cōqueſtionis, & ex iuris utilitate & natura multos & graues ſumere licebit, & oportebit, ſi cauſæ dignitas uidebitur poſtulare. Sine ulla aſſumptione.] Contrariæ defenſionis, ut extrinſecus nihil aſſumas, quo tua cauſa probabilior fiat: ut ſi dicas, licuit Miloni Clodiū occidere, quando & Clodius ei parauit inſidias. Conſtat igitur ex his partibus natura.] Naturæ ius eſſe ueteres, referēte Cicerone, dixerunt: quod nobis non opinio, ſed quædā nata uis afferat, ut religionē, pietatem, gratiā, uindicationē, obſeruantiā, ueritatem, religionē, eam quæ in metu & in ceremonijs deorū fuerit, appellarunt. pietatē, quæ erga patriā, aut parentes, aut alios ſanguine cōiūctos, officiū cōſeruare moneat. gratiā, quæ in memoria & remuneratione officiorum & honoris & amicitiarum obſeruantiam teneat. uindicationem, per quā uim & contumeliam defendendo, aut ulciſcendo propulſamus à nobis & à noſtris, qui nobis cari eſſe debent, & per quā peccata punimus. obſeruantiam, per quam ætate, aut ſapiētia, aut honore, aut aliqua dignitate anteeuntes ueremur & colimus. ueritatem, per quā damus operam, ne quid aliter quàm confirmauerimus fiat, aut factum, aut futurum ſit. Ac naturæ quidē iura minus ipſa quæruntur ad hanc controuerſiā, quod neque in hoc ciuili iure uerſantur, & à uulgari intelligentia remotiora ſunt. ad ſimilitudinē uero aliquam, aut ad rem amplificandam ſæpe ſunt hæc inferenda. Lege.] Iura legitima legibus cōſtant: leges ſunt, quæ populi iuſſu ſancitæ ſunt: ex legibus igitur iura legitima cognoſcere oportebit. Conſuetudine, iudicato, æquo & bono, pacto. Natura ius eſt, quod.] Conſuetudinis aūt ius eſſe putatur, id quod uolūtate omnium ſine lege uetuſtas comprobarit: in ea aūt quædā ſunt iura, ipſa iam certa propter uetuſtatem, quo in genere multa ſunt, & eorum multo maxima pars, ut inquit ipſe, quam prætores edicere conſueuerunt. Quædam aūt genera iuris iam certa cōſuetudine facta ſunt, quod genus iudicatū, par, pactum. Iudicatum eſt, de quo iam ante ſententiā alicuius, aut aliquorum conſtitutum eſt. Par, quod hic æquum & bonum Cicero uocat, eſt, quod in oēs æquabile eſt. Pactum eſt, quod inter aliquos conuenit, quod iam ita iuſtum putatur, ut iure præſtare dicatur. Initium ergo iuris, ab ipſa natura profluxiſſe manifeſtum eſt. Quædam aūt ex utilitatis rōne, aut perſpicua nobis, aut obſcura aliquanto à natura quodāmodo longius in conſuetudinem ueniſſe uidetur. Poſt approbata quædam à conſuetudine, aut à uero ipſo utilia uiſa, legibus firmata eſſe perhibentur. Conſtat igitur ius omne his tribus, natura, deinde conſuetudine, quæ naturam ſequitur ducem: poſtremo lege, quæ iam conſuetudine aut uero firmatur. ſed ipſam conſuetudinem ita diuiſit, ut eius partes, iudicatum, æquum & bonum & pactum eſſe dixerit. Cognationis aut pietatis cauſa obſeruatur.] Cognationis, affinitatis: pietatis, quam erga deum & parentes habemus. Aeque ac ſi legitimum ſit.] Perinde ac ſi legibus ſancitum ſit, uſurpatum eſt. Quod genus eſt.] In quo genere exemplum eſt. Id quod argentario tuleris expenſum.] Quod dinumeratum argentario dederis. nam expendebant oēm ueteres pecuniam potius quàm dinumerabant, unde libra, aſſis, talentum, & militum ſtipendia, hoc eſt, ſtipes ponderandæ, ut Plinius inquit, appellantur: & penſatores libripendes dicti. A ſocio eius recte repetere poſſis.] Hoc eſt, nihil obſtat, quin quā expēſam argentario pecuniā dederis, ſi is cui dinumraueris eā pecuniā nominatur, aut quoquo modo abſit, tibi reddi repoſcas ab alio qui tunc eius fuerit ſocius, cum eā cōcrediditi pecuniam. Vt decretū.] Vt id de quo, cum in controuerſia eſſet, iam lata ſententia ſit. Interpoſitum.] Quod inſertū ad ſupplementū alicuius ſcripti eſt, de quo quæreretur, ne amplius in qōnem ueniat. Iudici aut prætori.] Veteres, ut tam Varro q̃ Aſconius Pedianus dicit, oēm magiſtratum cui pareret exercitus, prætorem à præeundo appellauerūt. unde Lucilius prætor eſt, ergo præire oportet. Vnde & prætorium, & præfectus prætorio. Aut conſuli.] Conſul nominatus, quod conſuleret populum & ſenatum, cū quidpiā trāſacturus eſſet: unde Actius in Bruto, qui recte cōſuluerat. Aut tribuno plebis.] Quia & tribuni erant militū: Tribuni, quod iura tribuerēt plebis. i. plebē defenderēt. Nā cū ob truculentiſſimas olim inter patricios & plebeios ſeditiones plebs armata, maximo cum terrore nobiliū in Auētinū, & ut alijs placet in Sacrū collē ſeceſſiſſet, inde prius abduci nō potuit, q̃ ad fauorē ſui, tribuni plebis primi crearētur. Decreuerit.] Quod lite caruerit. Aut iudicauerit.] Quod in controuerſiā uenerit. M. Druſus prætor urbanus cū in hæredē mādati ageretur, iudiciū reddidit.] Reddidit in hæredē cōtra hæredē iudiciū mādati parentis, aut alterius, cuius fuerat hæres: hoc eſt, cū hærede ſibi cōſtituto quidam in teſtō mandaſſet quid fieri uellet, & hæres facere recuſaret, cōtra ipſum Druſus iudicauit, quod Sextus Iulius Cæſar conſul in bello ſociali deſignatus facere noluit. In ſcena ubi poemata publice recitabantur nominatim.] Nomine ſuo cōpellando, non prænomine aliquo eū honorando. Iudex cum iudice.] Vter eorum ſit clarior. Tempus cum tpe.] Quod alio tpe licuiſſe poterit, alio minime. Numerum cū numero iudiciorū.] Vbi plura iudicia adiecta ſint proferemus. Ad ueritatē & utilitatem cōem.] Quod æqualiter apud oēs uere & utiliter enunciari pōt. Vt maior ſexaginta annis, & cui morbus cauſa eſt, cognitorē dat.] Senſus eſt, ut qui ſexaginta annos iā exceſſerit, ſi aduerſa ualetudine correptus ſit, in exitu iudicij familiariſſimū aliquē, quē cognitorē dicimus, ut paulo ante oſtendimus, pro ſe dare poſſit, qui cauſæ ſuæ profit. Nouū genus cōſtitui cōuenit.] Si id ante ea cautum non ſit. Ex tpe.] Sine tpis ulla mora: uel certe ex eo tpe, quo id fieri conuenit. Et ex hominis dignitate.] Vt hominis dignitatis ratio habeatur.

Si quid inter ſe pepigerunt.] Pepigi non minus anomalū eſſe, quàm memini, odi, & cœpi, quidā, ſicut Phocas, putauere Grāmatici. quod pango, ut Diomedes inquit, pegi & panxi præteritū mittat: paciſcor aūt, pactus ſum. Quintilianus igitur poſitionē huius uerbi primā Pago fuiſſe putat: unde ſcdm analogiā pepigi præteritū, qui ita reliquit: Memoria repeto cōuictos à me q reprehēderāt, qui hoc uerbo uſus eſſē pepigi: nā id quidem dixiſſe ſummos auctores confitebantur, rōnem tamen negabant permittere, quia prima poſitio paciſcor, cum haberet naturam patiendi, faceret tpe præterito pactus ſum, nos præter auctoritatem oratorum atque hiſtoricorum, analogia quoq; dictū tuebamur. Nam cum legeremus in duodecim tabulis, Ni ita pagūt, inueniebamus ſimile huic cadunt. Inde prima poſitio etiāſi uetuſtate exoleuerat, apparebat, Paco, ut Cado: unde non erat dubiū, nos pepigi ſic dicere, ut cecidi. Si quid inter ſe pepigerint.] Legimus & cū ablatiuo: ut ſi dicas, Pepigi hac re. Catullus:

Quo pepigere uiri, pepigerunt ante parentes.

Et cum accuſatiuo & ablatiuo, ut Pepigi hanc rem decē nūmis. Plautus in Bacchidibus: Ducentis philippis rem pepigi.

& paciſcor, ut in eadem comœdia: Paciſci cũ illo paula pecunia potes Hemila, paciſcere ſi potes, pge obſecro, paciſcere quid uis. Rem ubi pangunt, oratione pangunt.] Hoc eſt, ubi rẽ pactis firmant, orationem quoque inter ſe pactis roborãt: ut, quoties dixeris aut ſcripſeris, hoc uel illud faciã, modo iubeas, uel ſimile aliud. In comitio, aut in foro ante meridiem cauſam conijcito.] Et hoc pactum eſt. Comitiũ, ut Varro inquit, ab eo quod illic coibat populus, aut creandarum dignitatum, aut litium cauſa. Hinc Plaut. in Curculione: Qui periurũ conuenire uult hominem, mitto in comitiũ. Aut in foro.] Forum, ut idem inquit, quo conferrent ſuas cõtrouerſias: et quo, quæ uendere uellent, ferrent, forum appellarũt. Nec nos præterit, Feſtum Pompeiũ ſex modis accipi forũ poſſe ſcripſiſſe. Cauſam conijcito.] Iudicato, cõiectura quid tenendũ ſit conſequitur, ac inde iudicato. hoc modo ſomniorũ coniectores nominamus, qui, quid ſomnia portẽdant, coniectura conſequentes, diiudicant. Sunt item pacta quæ ſine legibus obſeruantur, ex cõuentu, quæ de iure præſtare dicuntur.] Senſus eſt, ſunt inita inter aliquos ex ſolo cõuentu pacta, quæ licet nullis ſint legibus obnoxia, obſeruantur tamen, & dicuntur iure ipſo ualere, ut nunc loquimur. Ex conuentu.] Conuẽtus, inquit Feſtus Põpeius, quatuor modis intelligitur. Vno cũ quẽ libet hominem ab aliquo conuentũ eſſe dicimus. Altero, cum ſignificatur multitudo ex cõpluribus generibus hominum cõtracta in unum locũ. Tertio, cum à magiſtratibus iudicij cauſa populus cõgregatur. Quarto, cũ aliquem in locum frequentia hominũ ſupplicationis aut gratulationis cauſa colligitur. Sed hic Ex cõuentu, ex mentis uerborumq́ conuenientia quadam, & ut ita dicam, cõcordantia. Præſtare.] Vt nunc uulgus loquitur, ualere dicuntur. His igitur partibus iniuriã demonſtrari.] Si contra ius naturæ, legis, aut conſuetudinis fecimus. Ius confirmari.] Si ab his partibus, quas memorauimus non ſit alienum. Denique in Rhetoricis de Inuentione: Locorum autem, inquit, communium, quoniam duo genera ſunt, quorum alterum dubiæ rei, alterum certæ continet amplificationem, quid ipſa cauſa det, & quid augeri per cõem locum poſſit, & oportet, cõſiderabitur. Nã certi, qui in oẽs incidant, loci perſcribi nõ poſſunt. In pleriſq; fortaſſe ab auctoritate iuriſconſultorum, & cõtra auctoritatem dici oportebit. Attendendum aũt & in hac, & in omnibus, num quos locos communet præter eos quos nos expoſuimus, ipſa res oſtendat.

DE COMPARATIONE.

VM ex comparatione quæritur.]. Iuriſdicialem conſtitutionem ſupra ita diuiſimus, ut eius partes, abſolutam & aſſumptiuã qõnem eſſe diceremus. quam noſtri abſolutã, Hermagoras κατὰ δ᾽ιάνοιαν. quã noſtri aſſumptiuam, Græci κατακτικήν nominarunt. Abſoluta eſt, cum iure factum ipſum defenditur. quapropter & iuris partes eſſe cognoſcendas diximus. Aſſumptiua aũt eſt, cum factũ per ſe non probabile eſt, aſſumptis aũt extrinſecus auxilijs id tuemur. Huius ſunt partes quatuor: Comparatio, relatio criminis, remotio criminis, conceſſio criminis. Comparatio eſt, cũ aliquid factum, quod per ſeipſum non ſit probandũ, ex eo cuius id cauſa factum eſt, defenditur. ea eſt huiuſmodi: Quidã imperator cũ ab hoſtibus obſideretur, neque effugere ullo modo poſſet, pactus eſt cum hoſtibus, ut arma & impedimẽta relinqueret, milites educeret. Itaq; fecit, armis & impedimentis amiſſis, præter ſpem milites conſeruauit. accuſatur maieſtatis. Huc incurrit definitio. Sed nos hunc locum, de quo agimus, cõſideremus. Intentio eſt, non oportuit arma & impedimenta relinquere: Depulſio eſt, oportuit: Quæſtio eſt, oportuerit'ne: Ratio eſt, milites.n. omnes perijſſent: Infirmatio eſt, aut coniecturalis, non perijſſent: aut altera coniecturalis, non ideo feciſti. ex quibus iudicationes, perijſſent'ne, & ideo'ne fecerit. aut hæc cõparatiua, cuius nũc indigemus: At.n. ſatius fuit amittere milites, quàm arma & impedimenta concedere hoſtibus. ex qua iudicatio naſcitur, Cum oẽs milites perituri eẽnt, niſi ad hanc pactionem ueniſſent, utrum ſatius fuit amittere milites, an ad hanc conditionẽ uenire. Vtrum ſatius fuerit.] Vtrum id quod uerbi cauſa dicat Imperator feciſſe, cũ impedimenta hoſtibus reliquerit, aut quod eum accuſans dicat, ut potius milites occumbere oportuerit, quàm id pactum inire cum hoſtibus. Ex contentione.] Ex ea controuerſia, quæ inter hos fuerit. Conducibus.] Quod plus conducere, hoc eſt, utilitatis adferre potuerit. Vtrum ne oportuerit iudicare.] Vt hoſtibus impedimenta relinquerent. An aliorum fuerit utilius ſtatuendi poteſtas.] Vt potius hoc alij iudicare debuerint, ne ipſe timore perculſus, effugere periculum uideretur. Interponetur ab accuſatore ſuſpicio.] Vt dicant ſuſpicari poſſe, ab hoſtibus munera eum ſuſcepiſſe occulta: et ne ea ſuſcepiſſe uideretur, impedimẽta reliquiſſe. Quod melius ut præmia conſequeretur.] Cum adhuc dubium bellum traheretur. Deteriori anteponeretur.] Ne dedecus cũ damno ſubiret. Sed dolo malo.] Negotium geſtum dolo, malitia. Sunt.n. media uerba, tempeſtas, ualetudo, facinus, dolus, malitia, gratia, induſtria, periculum, uenenum, contagium, & honos, teſte Gellio. Hæc.n. ferè uulgatum eſt, ancipitia eſſe, & utroque uerſus dici poſſe. Sed dolus à Græcis, à Latinis, ut opinor, malitia, quæ bona & mala eſt. unde Plautus in Aulularia: Senex eſt, ſine omni mala malitia. Deinde quæretur, potuerit'ne uitari ne in eum locũ ueniretur.] Subaudiendũ, ne ab hoſtibus obſideretur. Refelletur argumentatio coniecturalis.] Vt dicat ſe aliter facere non potuiſſe, quo minus ſubiret periculũ. Qui inutile.] Quod impedimenta hoſtibus reliquerit. Vtili præpoſuerit.] Quod cõſequi de hoſtibus potuerit uictoriã, cum ſtatuendi nõ habuerit poteſtatẽ: ut optionẽ ſibijpſe præſcripſerit, potius ꝙ ſenatus expectarit cõſilium. Cõtra eos.] Subaudiendũ, dicet. Rẽ pernicioſam.] Quæ futura erat, niſi ad pactionẽ deſcendiſſet, cũ periculum eſſet ne exercitũ amitteret. Et tẽpus.] Quo id fecit. Locũ.] Quo obſidebatur ab hoſtibus. Rem.] Quantũ immineret periculum, ut id effeciſſet. Deliberationem ſuã.] Quid ſe cum ipſe ſtatueret. In lib. de Inuentione: Loci cões, inquit, inerunt accuſatoris in eum qui cum de facto turpi aliquo, aut inutili, aut in utrunque fateatur, quærat tamen aliquem defenſionem, & facti inutilitatem aut turpitudinem cum indignatione proferre. Defenſionis eſt, nullũ factum, neque turpe, neque inutile, neque honeſtum putari oportere, niſi quo animo, quo tempore, qua de cauſa factum ſit intelligatur: qui locus ita cõis eſt, ut bene tractatus, in hac cauſa magno ad perſuadendum momẽto futurus ſit. Et alter locus, per quem magna cum amplicatione beneficij magnitudo ex utilitate, aut honeſtate, aut facti neceſſitudine demonſtratur: ut tertius, per quẽ res expreſſa uerbis, ante oculos eorũ qui audiunt ponitur: ut ipſi ſe quoque idem facturos fuiſſe arbitrentur, ſi ſibi illa res, atque ea faciendi cauſa per idem tempus accidiſſet.

DE TRANSLATIONE CRIMINIS.

Ranslatio criminis eſt.] Trãslatio criminis, inquit ipſe alibi, eſt, cum reus id quod arguitur, confeſſus, alterius ſe inductum peccato iure feciſſe demonſtrat. ea eſt huiuſmodi. Horatius tribus Curiatis, & duobus amiſſis fratribus, domum ſe uictor recepit. Is animaduertit ſororem ſuam de fratrũ morte non laborantẽ: ſponſi autẽ nomen appellãtem identidẽ Curiati, cũ gemitu & lamentatione, indigne paſſus, uirginẽ occidit: accuſatur. Intẽtio ẽ, iniuria ſororem occidiſti. Depulſio eſt, iure occidi. Quæſtio eſt, iure'ne occiderit:

occiderit: ratio, illa.n. hoſtium mortem lugebat, fratrem negligebat me, & populum R. uiciſſe moleſte ferebat. Infirmatio eſt, tamen à fratre indemnatam necari non oportuit. ex qua iudicatio ſit: Cũ Horatia mortem hoſtium lugeret, fratris & populi R. uictoria non gauderet, oportuerit'ne eam à fratre indemnatam necari. Veré'ne in alterum.] Vt, iure'ne potuerit Horat. ſororem occidere, quod mariti lugeret mortem, potius quàm de uictoria fratris exultaret. Spectandum eſt, num æque magnũ illud peccatum quod in alium transferatur.] Num æquale crimẽ ſit ſororis, quod de fratris populiq; R. uictoria eſt, fratris crimini, qui eam occidit. Ac illud.] Ordo eſt, num æque magnũ atque illud. i. quàm illud, quod reus commiſerit. Sumpſiſſe dicatur de alio.] Vt cum in ſororem animaduertit. Oportuerit'ne in ea re peccare, in qua ante alius peccauerit.] Vtrum ante alius peccauerit, ſi afferat exẽplum de aliquo, qui ſimile crimen commiſerit, & tamen ſit abſolutus, aut certe, quod ſi etiam mulier in ea re deliquerit, num debuerit tum ob hoc ipſe deliquiſſe? Deinde oportuerit'ne iudicium ante fieri.] Subaudiendum, ꝗ hæc mulier occideretur: quo an mori nec ne debuerit, prius diſcuteretur. Deinde factum iudicium non ſit, & quæ ſequuntur.] Sẽſus eſt, utrum ſicut de crimine ſororis Horatij factum nullum iudicium eſt, ita de fratris in ſororem crimine faciendum nullũ iudicium ſit: an ita hic ſine iudicio puniendus ſit, ſicut & illa ſine iudicio punita eſt. Qui plus cenſeat uim.] Quam ſorori intulit. Quàm iudicia.] Quæ ſequi debuit. Percunctabitur accuſator.] Subaudi, iudices. Quod eos feciſſe dicat.] Quod ſcilicet accuſator idem facere noluiſſet. Ordo uerborũ eſt, & ſenſus: percunctabitur iudices accuſator, quid futurũ erat, ſi ipſe noluiſſet facere idem, quod dicat feciſſe eos, ſubaudi, quos accuſat. Eorum in quo.] Animaduerſum ſit. & eſt ordo, Defenſor proferet atrocitatem peccati eorũ in quos trãsfertur crimen. Rem, locum, tempus.] Vbique ſubaudiendũ, ponet ante oculos. Rem.] Amplificando. Locum.] Vt in propatulo, quo ad mariti cædẽ aliorum excitaret lachrymas, uel, quiduis ſimile. Tempus.] Vt noctu, quo crimini facile exaudire poſſent. Aut non poſſe.] Ne ſi dilatum ſit tẽpus, periculum ex hoc aliquod immineat. Aut inutile.] Nullã ex hoc futuram reip. utilitatem. Alibi hunc locum tractans: Locus, inquit, communis accuſatoris, in eum, qui cum id quo arguitur negare non poſſit, tamen aliquid ſibi ſpei comparet ex iudiciorum perturbatione. atque hic utilitatis iudiciorum demonſtratio, & de eo conqueſtio, qui ſupplicium dederit indemnatus, in eius aũt qui ſuſcepit audaciam et crudelitatem indignatio: à defenſore eſt, in eius quem ultus ſit audaciam ſui conqueſtione rem, non ex nomine ipſius negotij, ſed ex cõſilio eius qui fecerit, & cauſa & tempore conſiderari oportere. quid mali futurum ſit, aut ex iniuria, aut ex ſcelere alicuius, niſi tanta & tam perſpicua audacia ab eo, ad cuius famam, aut ad parentes, aut ad liberos pertinuerit, aut ad aliquam rem caram omnibus, ut neceſſe ſit, & ut oporteat, fuerit iudicata.

DE CONCESSIONE.

Onceſſio eſt.] In 2. de Inuentione Conceſſio, inquit, eſt, per quam nõ factum ipſum improbatur ab reo: ſed ut ignoſcatur, id petitur. cuius partes ſunt duæ, purgatio & deprecatio. Purgatio eſt, per quam eius qui accuſatur, non factum ipſum, ſed uoluntas defenditur. ea habet tres partes, imprudentiam, caſum, neceſſitudinem. Imprudentia eſt, cum ſciſſe aliquid is, qui arguitur, negat. ut, apud quoſdam lex erat, ne quis Dianæ uitulum immolaret. nautæ quidã cum aduerſa tẽpeſtate in alto iactarentur, uouerunt, ſi eo portu quẽ cõſpiciebãt potiti eſſent, ei deo qui ibi eſſet, ſe uitulum immolaturos. caſu erat in eo portu fanũ Dianæ, eius cui uitulũ immolare non licebat. Imprudentes legis, cum exiſſent, uitulum immolauerunt: accuſantur. Intentio eſt, uitulũ immolaſtis deo cui nõ licebat. Depulſio eſt in cõceſſione poſita: ratio eſt, neſciui non licere. Infirmatio eſt, tamen quoniam feciſti quod non licebat, ex lege ſupplicio dignus es. Iudicatio eſt, cũ id fecerit, quod non oportuerit, & id non oportere neſcierit, ſit'ne ſupplicio dignus. Caſus aũt infertur in conceſſionem, cum demonſtrabitur aliqua fortunæ uis uoluntati obſtitiſſe: ut in hac. Cũ Lacedæmonijs lex eſſet, ut hoſtias niſi ad ſacrificium quoddam redemptor præbuiſſet, capitale eſſet. Hoſtias is qui redemerat, cum ſacrificij dies inſtaret, in urbem ex agro cœpit agere. Tũ ſubito magnis commotus tempeſtatibus fluuius Eurotas, is qui prope Lacedæmonẽ fluit, ita magnus & uehemẽs factus eſt, ut eò traduci uictimæ nullo modo poſſent. Redemptor ſuæ uoluntatis oſtendendæ cauſa, hoſtias conſtituit oẽs in littore, ut qui transflumen eſſent, uidere poſſent. Cum oẽs ſtudio eius ſubitam fluminis magnitudinem ſcirent fuiſſe impedimento, tamen quidam capitis accerſerunt. Intentio eſt, Hoſtiæ, quas debuiſti ad ſacrificiũ, præſto non fuerunt. Depulſio eſt, cõceſſio primum, tum ratio, flumen.n. ſubito accreuit, & ea re traduci non potuerũt. Infirmatio, tamen quoniã quod lex iubet factum non eſt, ſupplicio dignus eſt. Iudicatio eſt, cũ in ea re contra legem redemptor aliquid fecerit, qua in re ſtudio eius ſubita fluminis obſtiterit magnitudo, ſupplicij dignus'ne ſit. Neceſſitudo aũt infertur, cũ ui quadã reus id quod fecerit, feciſſe defenditur: hoc modo. Lex eſt apud Rhodios, ut ſi qua roſtrata in portu nauis deprehẽſa ſit, publicetur. Cum magna in alto tempeſtas eſſet, uis uentorum inuitis nautis in Rhodiorũ portum nauem coegit. quæſtor nauem populi uocat. nauis dominus, negat oportere publicari. Intentio eſt, Roſtrata nauis in portu deprehenſa eſt. Depulſio, conceſſio, ratio, ui & neceſſario ſumus in portũ coacti. Infirmatio eſt, Nauem ex lege tamen populi eſſe oportet. Iudicatio eſt, cum roſtratã nauem in portu deprehẽſam lex publicarit, cumq; hæc nauis inuitis nautis ui tẽpeſtatis in portũ cõiecta ſit, oporteat'ne eam publicari. horum trium generum idcirco in unũ locum contulimus exẽpla, quod ſimilis in ea præceptio argumentorum traditur. Nuper culpam.] Subaudiendum eius qui accuſatur. Ventum ſit in neceſſitudinem.] Ad id ut neceſſario facere cogeretur. Et neceſſitudo & neceſſitas dicitur, niſi quod neceſſitudo ad affinitatẽ plerunque refertur. Num culpam ueniendi neceſſitudo fecerit.] Hoc eſt, num hmõi fuerit neceſſitudo, ut culpam ſequi oportuerit. uelut de eo cuius nauis in Rodiorum portum delata eſt, ſi nauim aliorſum uertiſſet, potuerit effugere, ne in eum portum decurreret. Eſt ordo, nũ neceſſitudo ueniendi, ſubaudiendum, quod uenit, fecerit culpam. Num quæ ſuſpiciones.] Nunquid aliquæ ſuſcitari ſuſpiciones poſſint, ob quas in eũ portũ conuehi maluerit, oſtendatur. Conueniat'ne eam ſatis idoneam cauſam putari.] Subaudiendum, quæ id facere compulerit, nec quouis modo euitari potuerit. Vtrum potuerit ſcire, an nõ potuerit: deinde utrũ data ſit opera ut ſciretur, aut non. deinde utrum id noluiſſe ſcire uideatur. Caſu neſcierit.] Quod ita acciderit, ut neſciret. An culpa: nam qui ſe propter uinum, aut amorem, aut iracũdiam fugiſſe rõnem dicet, is animi uitio uidebitur neſciſſe, non imprudentia.] Quod id ſcire non uehementer elaborarit. Quare nõ imprudentia ſe defendat.] Quandoquidem mentis morbo, qui ex propria effluxerat culpa, purgare ſe cõtẽdet: ſed nequidquã. culpa.n. contaminabitur. Deinde coniecturali conſtitutione quæretur.] Inquinabitur culpa, quando ex proprio commiſſa uitio eſt. Verũ ſcierit an ignorauerit, et cõſiderabitur, ſatis'ne in imprudentia.] Coniectura conſequi enitemur.

Satis'ne in imprudẽtia præſidij debeat eſſe.] Num ꝙ imprudentia ſe lapſum quiſpiam dicat, ob hoc euadere iudicium debeat, cum factum fuiſſe conſtiterit. Etenim oẽs hæ tres.] Vt locos quos enumerauimus tribus illis partibus poſſimus accõmodare. Tamen oratione iudices remoretur.] In mora teneat, quo minus iudicationem efferant. Quæ conſulto facta non ſunt, in eius fraudem eſſe non oportere.] Qui dedita opera non fecerint, quando in eis fraus nulla ſit quo puniri debeant, non haberi perinde ac ſi peccarint, quando nullus ſit, qui hoc pacto aliquando nõ delinquat: & homines quod ſibi fieri uelint, alijs facere debere. Alibi: Loci aũt, inquit ipſe, communes accuſatoris in confeſſionem quanta poteſtas peccandi relinquatur, ſi ſemel inſtitutum ſit: utinon de facto, ſed de facti cauſa quæratur: defenſoris conqueſtio eſt calamitas eius, quæ non culpa, ſed ui maiore quadam acciderit: & de fortunæ poteſtate & hominum infirmitate, & uti ſuum animũ, non euentum conſiderent. In quibus orationibus conqueſtionem ſuarum ærumnarum, & crudelitatis aduerſariorum indignationem ineſſe oportebit: ac neminem mirari cõueniet, ſi aut in his, aut in alijs exemplis ſcripti quoque controuerſiam adiunctam uidebit. In his exemplis cõceſſionis ineſt omnibus ſcripti cõtrouerſia, ea quæ ex ſcripto et ſententia nominatur.

DE DEPRECATIONE.

d Eprecatione utemur.] Deprecatio eſt, in qua non defenſio facti, ſed ignoſcẽdi poſtulatio in iudicio probari põt. Quare ut & ipſe dicit, ſi pro aliquo claro & forti uiro dicendum ſit, cuius in remp. multa ſint beneficia, uel deprecatione ad hunc modum licebit. Quod ſi iudices hic pro ſuis beneficijs, pro ſuo ſtudio, quod in uos ſemper habuit, multorũ ſuorũ recte factorũ cauſa uni delicto ut ignoſcatis poſtulat, dignũ neſtra manſuetudine, dignũ uirtute huius eſt iudices, à nobis hanc rẽ hoc poſtulante impetrari. deinde augere beneficia licebit, et iudices per locum cõmunem ad ignoſcendi uolũtatem deducere. Oportebit igitur, inquit ipſe in 2. de Inuentione, eum qui ſibi ut ignoſcatur poſtulabit, cõmemorare, ſi qua ſua poterit beneficia, & ſi poterit oſtendere ea eſſe maiora quàm hæc quæ deliquerit, ut plus ab eo boni quã mali profectum eſſe uideatur: deinde maiorũ ſuorum beneficia ſi qua extabunt proferre, deinde oſtendere non odio neque crudelitate feciſſe qd fecerit, ſed imprudentia aut impulſu alicuius, aut ab aliqua honeſta aut probabili cauſa: poſtea polliceri & cõfirmare, ſe & hoc peccato doctum, & beneficiorum eorum qui ſibi ignoſcerent cõfirmatum, omni tẽpore à tali rõne abfuturum: deinde ſpem oſtendere, aliquo ſe in loco magno, his qui ſibi conceſſerint, uſui futurũ. Poſtea ſi facultas erit, ſe aut cõſanguineũ, aut iam à maioribus, aut in primis amicũ eſſe demonſtrabit, & amplitudinem ſuæ uoluntatis, nobilitatẽ generis, eorum qui ſe ſaluum uelint dignitatem oſtẽdere, & cætera ea quæ perſonis ad honeſtatem & amplitudinem ſunt attributa, cum cõqueſtione ſine arrogãtia in ſe eſſe demonſtrabit, ut honore potius aliquo, quàm ullo ſupplicio dignus eſſe uideatur. Deinde cæteros proferre, quibus maiora delicta cõceſſa ſint. Ac multũ proficiet, ſi ſe miſericordẽ in poteſtate, propenſum ad ignoſcendũ fuiſſe oſtendet. Atque ipſum illud peccatũ erit extenuãdum, ut quàm minimũ obfuiſſe uideatur: & aut turpe, aut inutile demonſtrandum, tali de homine ſupplicium ſumere. Aduerſarius aũt maleſacta augebit, nihil imprudenter, ſed omnia ex crudelitate & malitia facta dicet, ipſum immiſericordẽ, ſuperbũ fuiſſe: & ſi poterit, oſtẽdet ſemper inimicũ fuiſſe, & amicum nullo modo poſſe. Si beneficia proferet, aut aliqua de cauſa facta, non propter beneuolentiã, demonſtrabit: aut poſtea odiũ eſſe hac re ſuſceptũ, aut illa omnia maleficijs eſſe deleta, aut leuiora beneficia quàm maleficia: aut cum beneficijs honos habitus ſit, pro maleficio pœnam ſumi oportere. Videbuntur cõſtare.] Subaudiendum, quæ accuſati fecerimus. In poteſtatibus.] Hoc eſt, ubicunque poteſtatẽ aliquis agendi quid uel let habuerit. Si ea quæ peccauit.] In quibus deliquiſſe ꝑ ſe, an per alios, ignotum, accuſetur. Alijs quoq; ignotum eſt.] Verum ſcilicet ita ſit. Si eum miſſum fecerimus.] Si non dãnemus. Ex ea re.] In qua deliquiſſe arguitur. Loci cõmunes de humanitate.] Quod humanos ſe iudices debeant exhibere. Fortuna.] Vt huius fortunas reſpiciant, quando & ipſi in ſimile labi crimen aliquando poſſent. Miſericordia.] Quæ infelicibus habenda eſt. Rerum commutatione.] Ne ſi damnetur, aliquando ipſi luant pœnas iudices. Qui contradicet.] Qui accuſabit, contrarijs his quos enumerauimus utetur locis, enumerando in quibus deliquerit. Hæc cauſa iudicialis.] Hoc dicit, quanquam hæc cauſa in iudicijs uelut ſupra monuimus nõ uerſatur, tamen quia nonnunquam eſt in ſenatu, aut in concilio principis ſæpe tractanda, de hac præcepta dare non fuit alienum. Vel ad ſenatum, uel ad concilium.] Velut de Siphace diu deliberatum eſt, & de Q. Numitorio Pullo apud L. Opimium, & eius conſilium diu dictũ eſt, & magis quidem in hoc ignoſcendi ꝙ cognoſcendi poſtulatio ualuit. Nam ſemper bono animo ſe in populum R. fuiſſe, non tam facile probabat, cum coniecturali conſtitutione uteretur, ipſi ut propter poſterius beneficium ſibi ignoſceretur, cũ deprecationem ſubiungeret. Locus aũt, ut ipſe alibi inquit, cõmunis erit indignatio maleficij. Et alter, eorum miſereri oportere, qui propter fortunam, non propter malitiam in miſerijs ſint, tamen id fortunæ factum oſtendere non queant. quod ſi fiat, erit purgatio, non deprecatio.

DE REMOTIONE CRIMINIS.

c Vm à nobis crimẽ remouere uolemus, aut in rem, aut in hominem noſtri peccati cauſam.] Ipſius rei ſit, ut etiam ipſe inquit alibi, remotio, cum id quod datur crimini, negat ad ſe neq; ad officiũ ſuũ reus pertinuiſſe. Nec ſi quid in eo ſit delictũ, ſibi attribui oportere. Id cauſæ genus eſt huiuſmodi. In eo fœdere quod factum eſt quondã cũ Samnitibus, quidam adoleſcẽs nobilis, portam ſuſtinuit iuſſu imperatoris. Fœdere aũt à Senatu improbato, & Imperatore Sãnitibus dedito, quidam in Senatu, eum quoq; dicitur qui portam tenuerat, dedi oportere. Depulſio eſt: Nõ oportet: Quæſtio eſt, Oporteat'ne. Ratio eſt, Non. n. meum fuit officiũ, nec mea poteſtas, cum & id ætatis non habuerim, & cum priuatus eſſem, & eſſet ſumma cũ auctoritate & poteſtate Imperator qui uideret, ut ſatis honeſtum fœdus feriretur. Infirmatio eſt, At. n. quoniam tu particeps factus es, in turpiſſimo fœdere ſummæ religionis dedi te conuenit. Iudicatio eſt, Cum is qui poteſtatis nihil habuerit, iuſſu Imperatoris in fœdere et in tanta religione interfuerit, dedendus ſit hoſtibus, nec ne. Aut in hominem noſtri peccati cauſam conferemus.] In quo hoc nobis exemplo ſit. Rhodij quoſdã legauerunt Athenas: legatis quæſtores ſumptũ quem oportebat dari, non dedere. Legati profecti non ſunt. accuſantur. Intentio eſt, Proficiſci oportuit: Depulſio eſt, Non oportuit. Quæſtio eſt, Oportuerit ne. Ratio eſt: Sumptus. n. qui de publico dari ſolet, is à quæſtore non eſt datus. Infirmatio eſt, Vos tamen id quod publice nobis erat negotij datum, conficere oportebat. Iudicatio eſt: Cũ his qui legati fuerant ſumptus, qui debebat, de publico nõ daretur, oportuerit'ne eos cõficere nihilominus legationẽ. Is in quem cauſa confertur.] Is in quem crimen trãſfertur, num tantum potuerit, ut id reũ facere compellere potuerit. Potuerit obſiſtere ei.] In quem culpa transfertur, ne in id crimen reus ipſe incideret. Ita ſit.] Sicut reus refert.

Concedi reo conueniat.] Quo pœnam ullam non ſubeat. Et ediſſeretur.] Diſputabitur. Si cauſa in rem quandam conferetur.] Diximus.n. criminis remotionem bipartito fieri. nam tum cauſa in alium quempiam hominem, tum in aliud qđ in criminis cauſa fuiſſe oſtendemus, transferendo remouetur. Quæ de neceſſitudine præcepimus.] Subaudiendum, cum conceſſionis partes tractauimus. Hic cõmunes erunt loci: accuſatoris, facti indignatio: ac ex ipſa re, ſi quid cõ queſtionis habebit, ſumi oportebit. Defenſoris, cum in alio culpa ſit, aut in ipſo non ſit, ſupplicio reum affici non oportere. Hic Cic. conſtitutionem tractationem concludit. Sed in Partitionibus oratorijs ad filium, iuridicialẽ conſtitutionem ita primum partitus eſt, ut alteram partem æqui & boni rõne defendi dixerit, alterã ad uiciſſitudinem referendæ gratiæ pertinere dixerit. In beneficio aũt gratiam, in iniuria punitionem dixit nominari. Idem in ſecundo de Inuentione, iuriſdicialem cauſa, inquit, eſſe dicebamus, in qua æqui & iniqui natura, & præmij aut pœnæ ratio quæreretur. Deinde poſt paulũ ſubiungit, nũc de præmijs conſideremus. L. Licinius Craſſus Conſul, quoſdã in citeriore Gallia nullo illuſtri neque certo duce, neque eo nomine neque numero præditos, ut digni eſſent qui hoſtes P. R. eſſe dicerẽtur, qui tũc excurſionibus & latrocinijs infeſtam prouinciã redderent, conſectatus eſt, & confecit. Romam redit, triũphum à Senatu poſtulat. hic & in deprecatione nihil ad nos attin. t; rationibus et infirmationibus rõnum ſupponendis, ad iudicationem peruenire, propterea q niſi alia quoque incidet cõſtitutio, aut pars conſtitutionis, ſimplex erit iudicatio, & in quæſtione ipſa continebitur. In deprecatione, huiuſmodi: Oporteat'ne pœna affici. In hac huiuſmodi: Oporteat'ne dari præmium. Subiungit inde ad hanc conſtitutionẽ tractandam proprios & cões locos: quos qui ſcire uelint, ipſum in 2. de inuentione illic legant. In hoc aũt illud miratus ſum, quod cum ſe de præmio et pœna explicaturum prius pollicitus ſit, cum præmium expoſuerit, de pœna nullam prorſus fecit mentionem, niſi ex yſdem locis è contrario comparatis pœnam uelit intelligi. quod multis rõnibus, quas nunc referre ne lõgum faciam ſuperuacuum eſſe arbitror, nullo modo mihi perſuadeo. His aũt iuriſdicialis conſtitutionis partibus, Quintil. multorũ opinione quantitatem ſubiungit. quẽ tamen raro tractari dicit, inquiens: Quantitas quoque plerũque etiam, ſi non ſemper, plerunque tamẽ recte ſubiacet, ſeu modus eſt, ſeu numerus. ſed modus aliquando conſtat æſtimatione facti, quanta ſit culpa, quantum'ue beneficium: aliquando iure, cum id in cõtrouerſiam uenit, qua quis lege puniendus, uel honorandus ſit. Illa quoque quæ ex numero ducitur, pendet ex iure, an Thraſibulo triginta præmia debeantur. Licet hic mihi quæ pluribus ſupra explicauimus, quo omne quod diximus cognitu facilius uideatur, in breuem ſummã contrahere. Genus igitur rhetoricæ facultas eſt, cuius trinæ ſunt ſpẽs: Demonſtratiua, quæ laude ac uituperatione conſtat: Deliberatiua, quæ ſuaſione diſſuaſioneq; conficitur: iudicialis, quæ intentione depulſioneq; conſiſtit. Demonſtratiuæ tẽpus præſens eſt, locus ubi totus coit populus, auditor ipſe populus. Deliberatiuæ tẽpus futurum, locus eſt Senatus, uel ubi qui Reip. gubernandæ præſunt, coire cõſueuerunt, qui & ipſi auditores. Iudicialis, tẽpus præteritũ, locus forũ, auditor iudex. Demonſtratiuæ finem honeſtatem quidã dixere. Sed alij non circa ſolam honeſti quæſtionem eſſe putarunt, qui uoluptatẽ adiecere. Deliberatiuæ finem utilitatem: ſed dignitatem alij etiam ſubiecerunt. Iudicialis finem iuſtum & æquum eſſe: ſed in omnibus ſpectandũ apud quem quid aliquis ſit dicturus. Partes rhetoricæ quinque ſunt, Inuentio, Diſpoſitio, Memoria, Pronunciatio, Elocutio. Nam cum omnis oratio rebus & uerbis conſtet, in rebus intuenda inuentio, in uerbis elocutio eſt: in utraque aũt, quam diſpoſitionem appellamus. quæ omnia complecti debet memoria: & actio, quæ uoce motuq; concinno corporis conſtat, debet commendare. Rhetoricæ materia, omne quod dicendo poſſit illuſtrari: quod omne aut demonſtratiuo, aut deliberatiuo, aut iudiciali genere comprehẽditur. Materiæ partes ſunt, conſtitutiones. nullam.n. orationem inuenias, quæ nõ conſtitutione aliqua conſtet. Eſt aũt cõſtitutio, quod potiſſimum in oratione eſſe oportet, ad quod omnia referuntur, ſiquidem & firmamentum, & iudicationẽ nihil aliud eſſe quàm conſtitutionem uideo. Nam cum ſit cõſtitutio, id quod in controuerſiam uenit: & de eo quod in cõtrouerſiam uenit quæſtio ſit, idq; & rõne firmetur & infirmetur firmamẽto, & de eodem de quo quæſtio eſt iudicetur, nullo modo diuerſa hæc mihi eſſe uidentur. Conſtitutionũ uero genera aut in ſcripto ſunt legitimæ, aut extra ſcriptũ, quæ rõnales conſtitutiones appellantur. Quæ in ſcripto ſunt, quinque modis fieri poſſunt. Vno, cũ hic ſcriptũ, ille defendit ſententiam: quæ conſtitutio ſcriptum & uoluntas nominatur. Alio, cũ duæ inter ſe leges contrariæ ſunt. tertius modus, ambiguum. quartus ratiocinatio: quintus definitio nominatur. nec refert, ſi etiam in his ordinem hunc nõ tenueris. Tranſlationem aũt, quam legitimarum conſtitutionum hic unam fecit, & quã alicubi quartam in ordine conſtitutionem numerauit, & de qua alibi nullam fecit mentionem, ſupra etiam conſtitutionẽ eſſe non poſſe oſtendimus. Aliarum uero conſtitutionum quæ rõnales, quod in rerum ipſarum quæſtione poſitæ ſint, dicũtur. Prima eſt coniecturalis aut inficialis nominata, cum an ſit aliquid, in quæſtione poſitum eſt. Secunda, cũ quid ſit quæritur, quia definiendum eſt, de quo quæritur, definitiua conſtitutio nominatur: quam Cicero, ſicut alibi, poſt coniecturalẽ conſtitutionem enumerauit: Ideo hic non poſuit quod in legitimis definitiuam poſuerat. licet tamen inter ſe ita differant, ut quæ rõnalis definitiua nominatur, ea rẽ quæ non ſit in ſcripto, quæ aũt legitima, quod in lege ſcriptũ uerbum eſt, de quo ambigatur, definiat. Tertia rõnalis cõſtitutio, quæ qualitas appellatur, hic Iuriſdicialis à Cicerone nominatur, alibi generis, quã in negotialem & iuriſdicialẽ partitur. Negotialẽ Græci πραγματικὸν uocãt. In hac de rebus ipſis quæritur, remoto perſonarum complexu. ut ſit'ne liber qui liber eſſe aſſeritur: an opes ſuperbiam pariant: an quod iuſtum eſt, idem bonum ſit. Iuriſdicialem, cui tamen in Topicis hoc nomen Cic. ueretur tribuere, dicunt, in qua ferè eadẽ, ſed certis deſtinatisq; pſonis quæruntur: An ille iuſte hoc fecerit, uel bene. Cicero aũt negotialem ſecus definit, quippe qui inquit: Negotialis, in qua quid iuris ex ciuili more & æquitate ſit, conſideratur. cui diligentiæ præeſſe apud nos iuriſcõſulti exiſtimantur. Vt ſit, ueluti Cicero ſentit, iuriſdicialis de præterito ſemper, negotialis ſemper de futuro quod Quintil. improbat, cum ita ſcriptum reliquit: Sed quod ipſius de his libris iudicium fuerit, ſupra dixi: ſunt.n. uelut regeſta in hos cõmentarios quos adoleſcẽs deduxerat ſcholæ, et ſi qua eſt in his culpa, tradẽtis eſt, ſiue eũ mouit id quod Hermagoras prima in hoc poſuit exẽpla ex quæſtionibus iuris, ſiue quod Græci πραγματικοὺς uocãt iuris interpretes. Sed Cicero quidẽ his pulcherrimos illos de Oratore ſubſtituit: ideoq; culpari tanquam falſa præcipiat, non põt. Iuriſdicialem Cicero ita definit. Iuriſdicialis eſt, in qua æqui & recti natura, aut præmij aut pœnæ ratio cõquiritur. Alij ſic definiunt: Iuriſdicialis eſt, in qua æqui & recti, iniqui ue aut iniuſti natura, aut præmij aut pœnæ, aut utriuſq; quãtitatis ratio quæritur. Iuriſdicialis quidẽ ipſa in duas diſtribuitur omnium cõſenſu partes, abſolutã & aſſumptiuã. Abſoluta eſt, quæ in ſe cõtinet iuris & iniuriæ quæſtionem, in quibus recti & æqui iniuſti & iniqui natura, præmij aut pœnæ, aut quãtitatis, ꝙ aut in numero aut

in modo eſſe demonſtrata eſt, ratio quæritur. Et cum intra ſe quæſtio cõtinet, nec aliũde quo id probet ſumit, abſoluta dicitur cõſtitutio. Aſſumptiua aũt, quæ hæc eadem quærit, ſed ex ſeipſa nihil dat firmi ad recuſationẽ, foris quidem aliquid aſſumit defenſionis. Huius partes ſunt quatuor, Cõceſſio, remotio criminis, relatio criminis, criminis cõparatio: præter id qđ de præmio aut pœna, aut præmij uel pœnæ quãtitate quæritur. Cõceſſionis partes ſunt duæ, Purgatio & deprecatio. Purgationis tres ſunt partes, Imprudẽtia, caſus, neceſſitas. Remouetur crimen aut in rẽ, aut in hominem. Hæc fuit omniũ conſtitutionũ quas ſupra tractauimus partitio: quas in breuiorem adhuc ſummã poſſumus colligere, & tres omnino eſſe cõſtitutiones oſtẽdere. ſiquidem omne quod in controuerſiã uenit, de quo quæri ſolet, aut an ſit, aut quid ſit, aut quale ſit quæritur. An ſit quidẽ, in id quod ad rei rõnem attinet, et in id qđ in ſcripto eſt, diuiditur: in id quod in rõne poſitum eſt, Coniecturalis aut inficialis eſt conſtitutio: qđ in ſcripto eſt, ut amphibologia, quæ coniecturã ſemper explicatur. Quid ſit autẽ, qđ ſecundo loco ſequitur, ſiue cum uerbum quod à cauſa ipſa feratur, ſiue quod ſcriptũ ferat, intellectus quæſtionẽ habet, definitur, definitiua conſtitutio nominatur. Hoc tamen quod ſcriptum eſt, qđ rerum quoque ſcripti contemplatione cõſtat, coniecturali etiã & qualitati cõmune eſt: ſicut ſcriptum & uolũtas, quæ ſine dubio aut qualitate aut coniectura cõtinentur. qualitate quidẽ, cum alterutrum, aut iure aut iniuria defendi oſtenditur: coniectura aũt, cum illud demum inueſtigamus, quibus poſſumus ueſtigijs ſignisq;, utrum potius tenendũ ſit, an quod ſcriptũ eſt, an quod ſcriptoris fuiſſe uoluntas perhibetur. Legis quoque contrariæ ijſdẽ quibus ſcriptum eſt, & uoluntas conſtat. communis.n. tam coniecturæ, quàm qualitati ijſdem rõnibus eſt. Nam ſi ius aut iniuriam fieri ex alterutra harum legum demonſtres, qualitatis erit ſtatus: ſin autẽ quid ſibi utraque tandem uoluerit inueſtiges, coniecturalis. Si itaque quale quid ſit quæratur, aut quod in rõne ſola poſitũ eſt quæritur, aut quod in ſcripto. quod rõne ſola perpenditur, generalis qualitas, uel iuriſdicialis ſtatus nominatur: aut qđ in ſcripto, cum nullam legem habemus, quæ quid tenendũ in aliqua re de qua lis ſit ſignificet, multas tamen afferimus, ut ex ſimilitudine aliarum rerum quas leges cceuerint, ius aut iniuriam eſſe, quod in controuerſia eſt oſtendamus. Hæc proprio nomine ſyllogiſmus uel rõcinatio nominatur. ſed nihil aliud eſt, quã qualitas. Aut ius ipſum uel iniuria excutitur, ubi ſcriptum & uoluntas opponuntur, ut iam dictum eſt: aut ubi contrariæ ſunt leges, aut ubi aliquod definias uerbum qđ in lege ſcriptum ſit. Sunt igitur, ſi accuratius inſpicias, tres omnino ſtatus, An ſit, quid ſit, & quale ſit: nec plures. Sed ut res diſcẽtibus breuior fiat, à ſummis auctoribus ita diuiſa eſt, ut primũ genera duo eſſe dixerint, rõnale & legale. Deinde rõnalis partes eſſent coniectura & inficialis: definitiua & qualitas, generalis. Legalis aũt partes, ſcriptum & uoluntas, ambiguum, definitio, leges contrariæ, rõcinatio fuerunt. Sunt qui ſtatus ad iudicialem materiam tantum pertinere dicerẽt, quorum inſcitiam res ipſa per ſe ſatis arguit: & nos poſterius, cũ deliberatiuũ demonſtratiuumq; genus expoſuerimus, paucis demõſtrabimus. Rhetoricæ aũt facultatis actor, orator: quia Latine oratoria, quæ Græce rhetorica dicitur, nuncupata eſt. Orator optimus eſt, qui dicendo animos audientium et docet, & delectat, & permouet. Docere debitum eſt, delectare honorarium, permouere neceſſarium. Officiũ oratoris eſt, bene dicere. Finis. bene dicere ad perſuadendũ. ad id aũt tranſigendum inſtrumento utitur, hoc oratio nominatur. Orationis partes ſunt, exordium, narratio, partitio, confirmatio, cõfutatio, peroratio. Exordiorum duas eſſe ſpẽs oſtendimus: alterã quæ principium, alteram quæ inſinuatio diceretur: in utroque conciliandos auditores procuratum iri, ut attente audirent: ac quæ dicturi eſſemus, ut breuiter eos doceremus. et in exordijs conficiendis, quinq; cauſarum genera longe animaduertenda eſſe, honeſtum, turpe, dubium, humile, admirabile. Narrationum aũt genera, quæ ad oratorem pertineãt, duo eſſe diximus: unum, quod ad eas cauſas attinet, de quibus futurum iudicium eſt: alterum, quod aliquando intercurrit uoluntatis plerunque noſtræ, aut recreationis audientium cauſa magis quã q omnino neceſſaria uideatur. Narrationem partitio ſequitur, de qua abunde ſupra diximus. partitioni confirmatio & refutatio ſubiungitur. At de quo controuerſia eſt, quodq; in cauſa potentiſſimũ eſt, quod conſtitutionem nominari diximus, id maxime confirmandum refutandumq; eſt. Conſtitutiones expoſuimus, et conſtitutionum partes, ac ſingulis qui nam proprij cõmunesq; loci accõmodati eſſent, unde argumentationes elicerentur, oſtendimus. Nam non ſatis fuit, quod in qõne poni poſſet, noſſe, niſi quo pacto quod in controuerſiam ueniret, utrinq; defendi poſſet, cognoſceretur. Nunc quo pacto abſolutis liceat à nobis argumentationes comparare, hinc docturus, unde Quoniam ſatis oſtẽdiſſe, inquit, uidemur: & quæ ſequuntur.

DE ARGVMENTATIONIBVS EXPOLIENDIS.

Voniam ſatis oſtendiſſe uidemur, quibus argumẽtationibus in unoquoque genere cauſæ iudicialis uti conueniret.] Arguere, oſtendere dixerunt ueteres. Iuuenalis. Molles quod in aure feneſtræ, Arguerint. Ab hoc uenit argumentum & argumentatio. ſed ab arguo argumentum, à præterito.n. argui, ſicut et ſimilis formæ cætera uerbalia nomina. primum ueteres argumen, deinde argumentum; uelut teſtamentum, quaſi à teſtaui teſtamen, primum, poſt teſtamentum, munio, muniui, munimen, munimentum: ſterno, ſtraui, ſtramen, ſtramentum. pauca ab hac regula, aut ueterũ auctoritate, aut euphonia diſcrepãt, quæ neceſſaria. Sic igitur ab arguo argumentũ inflexum, ab argumento argumentor uerbum. Sed quoniam hic non eſt docendi grammaticam locus, ſatis ſit attigiſſe, ab argumẽtor, uel ſi in uſu ueterũ fuit, argumento argumentaui argumentatũ, unde argumentatio: ſicut lego, legi, lectum, lectio. Differunt itaq; argumentum et argumentatio, hoc pacto: quod argumentũ eſt non oratio, ſed ratio dubiæ rei faciens fidem: ſic.n. Cicero definit in Topicis. Et hæc mihi longe potior uidetur definitio, quàm ea quam tulit Quintil. et ne id quidem quod Victorinus dicit, me præterit: qui argumentum ſub argumentatione antiquos poſuiſſe, & argumentationẽ ſub argumento, & hac de cauſa alterũ pro altero poni ſomniat. Sed ne nimius ſim, hæc in aliud tempus mittimus confutanda. Argumentatio autem eſt, orationе argumẽti explicatio. Nec negauerim, pro altero alterũ plerunque poni poſſe. Eſt etiam ubi argumenta ſigna ſignificent, ut apud Iuuenalem, Argumenta uiri: ſigna, quæ uirum eſſe indicant. Argumentorum igitur quatuor ſunt ſpecies. Alia quidẽ probabilis & neceſſaria: alia uero neceſſaria, ſed non probabilis: alia aũt probabilis, ſed non neceſſaria: alia nec probabilis, nec neceſſaria. Probabilis & neceſſaria, ut Peperit, cũ uiro concubuit, Omne totum maius eſt ſua parte. Neceſſaria & non probabilis, cum aliquid euenire quidẽ neceſſarium eſt, ſed et ſtatim non conſentit auditor, ut hoc: quoties terra inter ſolẽ & lunã interuenit, defectus eſt in luna. probabilis & nõ neceſſaria, ut hoc: ſi mater eſt, ſuum diligit filium. nec probabilis nec neceſſaria, uelut hoc: hic canis eſt filius, & eſt tuus, ergo eſt filius tuus. Quintil. aũt, Probationum præterea, inquit, omnium aliæ ſunt neceſſariæ, aliæ credibiles, aliæ non repugnantes. Adhuc omnium probationum quadruplex

druplex

druplex ratio eſt: utuel quia eſt aliquid, & ob hoc aliud non ſit, ut, Dies eſt, ergo nox non eſt: uel q ia aliud non eſt, aliud ſit, Nox non eſt, dies eſt: uel quia eſt aliquid, & aliud ſit: Sol eſt ſuper terrã, dies eſt: uel quia aliquid non eſt, nec aliud ſit, Non rõnale animal eſt, nec homo eſt. Sed hi probationum modi, quos poſterius poſuit, memoratis iã ſupra quatuor ſubijciũtur formis. Nam ſequi & probabile & neceſſarium põt, & neceſſario, ſed non probabile: aut probabile & nõ neceſſariũ: aut nec probabile, nec neceſſarium. tres aũt illi quos prius enumerauit modi, ne parum curioſe legentibus non recte enunciati uideantur, ita intelligendũ neceſſarium quidem, ſiue uideatur aliquibus ſiue non uideatur: neceſſarium tamen ſit credibile, ſiue aliquibus uideatur, ſiue nõ uideatur, credi tamẽ poſſit: non repugnans, quod cum nec neceſſariũ aut credibile ſit, nec uideatur, non repugnet tamen neceſſariũ: ut hoc, omne ortum interire. Credibile, ut Quidam cruento inuẽtus gladio eſt, ubi necatus homo inuentus ſit, homicida eſt. Nõ repugn.is, uelut hoc: omne ortum ſeneſcere. apparet ergo quartum modum, quem ſupra retulimus, à Quintil. non eſſe poſitum, hoc eſt repugnans, nec credibile, quod nec probabile nec neceſſarium nominauimus: ut ſi dicas, hic nõ amiſit cornua, ergo cornua habet: quam utpote ſophiſticum & puerilem cõtempſit uir erudit iſſimus. Argumẽtationũ uero duæ ſunt ſpecies, uelut Ariſtot. ſcripſit: ſyllogiſmus, quam rõcinationem, & ἐπαγωγὴ, quam inductionem Latini tranſtulerunt. Ex his duobus argumẽtandi principijs, duo alij argumẽtationis naſcũtur modi, unus quidem ſyllogiſmo, alter uero inductioni ſuppoſitus. ſyllogiſmo quidẽ enthymema, quod cõmentum à Latinis dictũ: inductioni uero exẽplum, quod à Græcis παράδειγμα nominatur. hæc dũtaxat decurriſſe hic nobis ſatis ſit: nã poſt paulum, ubi ſyllogiſmi partes enumerandæ ſunt, quo pacto hæc inter ſe differant, abũde aperiemus. Hoc ergo dicit, quibus argumentionibus. i. orationibus, quæ nobis probare aliquid poſſe uideantur. In unoquoque genere cauſæ.] Siue legitima ſiue rõnalis ſit. Iudicialis, non quin in deliberatiuo demonſtratiuoq; hæc eadem tractari & ſcire conueniat, ſed quod iudiciale genus longe plus habeat difficultatis. Ornate.] Ornate, quod oratorum id proprium ſit. nam dialectici argumentationibus quidem utuntur, ſed incomptis. Et abſolute.] Vt nulla deſit pars, cum nimia breuitate, qua dialectici cõciſe nimium argumẽtari uide ĩtur. Id paulo poſt exẽplis edocebimus, ubi quo modo dialectici, & quo modo rhetores aliquid probent, apparebit. Inuentum expolire.] Argumentari. n. haud difficile eſt: ſed argumentationes exornare ſententijs, longe difficillimum. Et expedite pronunciare.] Ne quidquam quod ad eam rem attineat, prætermiſſum, nec ſuperflua & redundantia inſerta eſſe uideantur. Hæc. n. res facit.] Expoliendo & expedite pronunciando. Neque eodem.] Identidem, quaſi idem & idem: hoc eſt, ſæpius inculcando quæ dicta ſunt. Reuoluamur.] Incõnexi & uagantes quodãmodo loquamur. hoc dicit, quoniã argumentatio nexibus quibuſdam certis conectitur, efficit, ut inter loquendũ inani quodam uerborũ tinnitu ſpaciãtes, non euagemur. Neque inchoatam argumentationem relinquamus.] Prius quàm eam abſoluerimus. quando certis partibus eam conſtare neceſſe eſt. Neque incommode.] Quando et ea potuit mentẽ audientium ſubrepſiſſe, quia ex polita, nec nimiũ longa eſſet: nec etiam indoctos præteruolaſſe, ut nimis conciſa poſſet.] Ad aliã deinceps tranſeamus.] Subaudiendum, argumentationem. Itaque hac ratione.] Hoc pacto ergo abſolutiſſimo & pfectiſſima eſt narratio & argumẽtatio, ea quæ in quinq; partes eſt diſtributa. Diximus ſupra, oẽm argumentationem, aut per inductionem tractandam eſſe, aut per ratiocinationẽ. Inductio, ut Cicero inquit, eſt oratio, quæ rebus nõ dubijs captat aſſenſionẽ eius, qui cum inſtituta eſt, quibus aſſenſionibus facit ut illi dubia quædam res propter ſimilitudinẽ earũ rerũ quibus aſſenſit, probetur: uelut apud Socraticum Aeſchinem demõſtrat Socrates, cum Xenophontis uxore & cum ipſo Xenophõte Aſpaſiam locutam. Dic mihi quæſo Xenophontis uxor, ſi uicina tua melius habeat aurum, quam tu habes, utrum illius an tuum malis? illius, inquit. Quid ſi ueſtem & cæterum ornatum muliebrẽ pretij maioris habeat, quàm tu habes, tuum'ne an illius maliſ? reſpõdit, illius uero: Age ſi, inquit, uirũ illa meliorẽ habeat quàm tu habeas, utrum'ne tuũ uirum malis, an illius? hic mulier erubuit. merito. male. n. reſponderat, ſe malle aurum alienum quàm ſuum: nam eſt in id hoc improbum. at ſi reſpondiſſet, malle ſe uirum ſuum talem eſſe, qualis eſſet, potuiſſet pudice reſpondere. Eſt igitur inductio, oratio, quæ rebus non dubijs quæ proponũtur, captat aſſenſiones eius, ſiue is philoſophus, ſiue iudex, ſiue quiuis alius, qui cũ inſtituta eſt. Fit ergo inductio, ut primo proponamus, illa, quæ extra negotiũ ſunt, ſed tamen ad negotiũ per ſimilitudinẽ ſpectent, & talia, inquit, eſſe debẽt illa quæ proponimus, ut neceſſario is cum quo agas ita eſſe fateatur atque conſentiat. quod cũ conſenſerit, paulatim ad id unde dubitatur deſcendes, & his quæ ſupra cõceſſa ſint ſimile eſſe cõfirmes. Quare rõne rogationis imprudens, ab eo qđ conceſſit, ad id quod non uult concedere deducendus eſt. Extremum aũt, aut taceatur oportet, aut concedatur, aut negetur: ſi negabitur, aut oſtẽdenda ſimilitudo eſt earum rerum quæ ante conceſſæ ſunt, aut alia utendum inductione. ſi concedetur, concludenda eſt argumentio: ſi tacebitur, aut elicienda reſpõſio eſt, aut quoniã taciturnitas comitatur confeſſionẽ, pro eo ac ſi conceſſum ſit cõcludere oportebit argumentationẽ. Ita ſit hoc genus argumentandi tripartitũ. prima pars ex ſimilitudine cõſtat, una pluribus'ue. altera ex eo quod concedi uolumus, cuius cauſa ſimilitudines adhibitæ ſunt. tertia ex cõcluſione, quæ aut cõfirmat confeſſionem, aut quid ex ea conficiatur oſtendit. Et in genere ciuili cauſarum Cic. etiã exemplum, quo res cognitu facilior fieret, dedit inquiens: Ergo in hac cauſa, quæ apud Græcos eſt puagata, Cum Epaminundas Thebanorũ Imperator, quod ei qui ſibi ex lege prætor ſucceſſerat exercitũ nõ tradidit, & cũ paucos ipſe dies contra legẽ exercitum tenuiſſet, Lacedæmonios funditus uicit, poterit accuſator argumentatione uti per inductionẽ, cum ſcriptũ legis contra ſententiam defendat ad hunc modum: Si iudices id quod Epaminundas ais legis ſcriptorẽ ſenſiſſe, aſcribat ad legẽ, & addat hanc exceptionem, extra quam ſi quis Reip. cauſa exercitum non tradiderit, patiemini? non opinor. quod ſi uoſmetipſi, quod à ueſtra religione & ſapientia remotiſſimũ eſt, iſtius honoris cauſa hanc eadem exceptionem iniuſſu populi ad legẽ aſcribi iubeatis, populus Thebanus id patietur ne fieri? profecto non patietur. quod ergo aſcribi ad legẽ nefas eſt, id ſequi quaſi aſcriptum ſit, rectũ uobis uidetur? noui ueſtram intelligentiam, non põt ita uideri iudices. quod ſi literis corrigi neq; ab illo neq; à uobis ſcriptoris uolũtas põt, uidere ne multo indignius ſit, id re & iudicio ueſtrõ mutari, quod ne uerbo quidem cõmutari poteſt. Apparet ergo uno ſemp modo & philoſophos & oratores uſos eſſe inductione, nec utriuſuis differre præceptionẽ. Ab inductione exẽplum naſcitur. differt uero ab eadẽ, quod inductione interrogatur, in exemplo ferè ſumitur. ut ſi dicas, Quod eſt pomum generoſiſſimum? non'ne quod optimum. concederetur. quis equus generoſiſſimus? non'ne hic optimus? & plura in eundem modum: deinde id cuius rei gratia rogatũ eſt, quod homo non'ne is generoſiſſimus, qui optimus? fatendum erit. In oratione autem perpetua plerũque ſibi reſpondet orator, qđ pomum generoſiſſimum? puto quod optimum. & equus? qui

uelociſſimus, ita hominem non qui celebritate naſcendi, ſed qui uirtute maxime excellit. hæc inductione probari manifeſtũ eſt. Exemplo aũt dices, Vt pomum generoſiſſimum putatur quod optimum: ita homo nó qui genere, ſed qui uirtute excellit optimus putandus eſt. Sed hæc potius ſimilitudo eſt, ut paulo poſt apparebit. In quo et illud licet animaduertere, quod cũ in inductione plura aſſumantur, in exẽplo ſolum uno contenti ſimus. Vnica.n. re poſita, rem unicã oſtendere contendit, ſiue quod aſſumas fictũ, ſiue uerum ſit, nó refert. Quapropter et ſic definiri etiã inter magnos auctores cõuenit. Exemplum eſt rei geſtæ, aut ut geſtæ, utilis ad perſuadendũ id quod intenderis cõmemoratio. & licet Græci omniũ ſimiliũ appoſitionẽ generaliter uocẽt παράδειγμα & ſpecialiter eã in quibus rerũ geſtarũ auctoritate nituntur, noſtri tamen, ſimilitudinem hoc uocari maluerunt, q proprio ab illis uerbo παραβολὴ dicitur. illud aũt exemplũ, aut ſibi ſimile erit ſuis partibus ut iure occiſus eſt L. Apuleius Saturninus, ſicut Gracchi: aut diſſimile, ut Brutus occidi liberos proditionẽ molientes, Mãlius uirtutẽ filij morte mulctauit: aut cõtrariũ, ut Marcellus ornamẽta Syracuſanis hoſtibus reſtituit, Verres eoſdẽ ſocios expoliauit, Ex maioribus ad minora exẽpla efferuntur: ut, ſi propter matrimonia uiolata urbes euerſæ ſunt, quid fieri adultero par eſt? A' minoribus ad maiora: ut, Tibicines cũ ab urbe diſceſſiſſent, publice reuocati ſunt: quãto magis principes ciuitatis, & uiri bene rep. meriti, cum inuidiæ ceſſerint, ab exilio reducendi? Similitudo.n. quam Græci παραβολὴν, Cic. collationem uocat, lõgius res quæ cõparantur ſolet repetere. Neque hominũ modo inter ſe opera ſimilia ſpectantur, ut Cic. pro Sextio Roſcio facit: Anſeribus cibaria publice locantur, & canes aluntur in Capitolio, ut ſignificẽt, ſi fures uenerint: at fures internoſcere nó poſſunt, ſignificant tamen ſi qui noctu in Capitoliũ uenerint: & quia hæc animalia facile ſuſpicantur, in eã partẽ potius peccant, quæ eſt cautior: quod ſi luce quoque canes latrent, cũ deos ſalutatum aliqui uenerint, non opinor his crura ſuffringi oportere, quod acres ſint etiam tum cũ ſuſpicio nulla ſit. Similiima eſt accuſatorũ ratio: alij ueſtrum anſeres ſunt, qui tantũmodo clamant, nocere non poſſunt: alij canes, qui et latrare & mordere poſſunt. cibaria uobis præberi uidemus: uos aũt maxime debetis in eum impetũ facere qui meretur. Eſt & breuis ſimilitudo: ut, Eunt populabundi per urbem, ceu raptores lupi. Eſt ergo exemplum ubi opera hominum ſimilia conferuntur, quæ breuibus ſolent enunciari. cũ ſecus fit, ſimilitudo nuncupatur. Sed de inductione & exẽplo hactenus dictum ſit. De ſyllogiſmo & enthymemate iã breuiter dicendum eſt. Syllogiſmum his uerbis definit Ariſtotel. συλλογισμὸς δέ ἐστι λόγος, ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει, τῷ ταῦτα εἶναι, &c. quod ita quidã in latinũ uertere. Syllogiſmus eſt oratio, in qua poſitis quibuſdã & conceſſis, aliud quiddam per ea quæ conceſſa ſunt euenire neceſſe eſt, quam ſint ea quæ conceſſa ſunt. ut ſi dicas: Omnis hó eſt, animal, omne animal ſubſtantia eſt, omnis igitur homo ſubſtantia eſt. Syllogiſmorum tres figuræ, tanquam tria ſunt genera. Prima figura modos tanquam ſpẽs ſyllogiſmorum auctore Ariſtot. quatuor continet: ſed Theophraſtus & Eudemus his quatuor quinque addiderunt, principium tamen inueniẽdi ab Ariſtot. in 2. priorum Analyticorum uolumine capientes. Secunda figura quatuor modos, Tertia ſex, docente Ariſtot. habet. addunt alij unum, ut Porphyrius. nec me præterit, alios plures adhuc figuras, quippe qui quatuor eſſe uoluerunt, alios plures modos effeciſſe: ſed hæc mittimus nunc excutienda dialecticis, ſiquidem ad inſtitutum noſtrũ nó attinent. Ex omni igitur ſyllogiſmo naſci enthymema poteſt. ut de enthymemate paucis prius, poſt de ſyllogiſmi partibus lõgius diſputemus. Enthymema impfectus eſt ſyllogiſmus, id eſt oratio, in qua nó partes eæ quibus ſyllogiſmus cõſtat adhibẽtur, ſed infertur feſtina cõcluſio. ut ſi dicatur: Omnis homo animal eſt, ſubſtantia igitur eſt. Quale illud pro Ligario, Cauſa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte quod probari poſſet, & nũc melior ea iudicanda eſt, quã etiam dij adiuuerunt: habet aſſumptionẽ & aſſumptũ, concluſionem uero nó habet: ita eſt ille imperfectus ſyllogiſmus. Ex pugnãtibus uero, quoniã ſolum uocant enthymema, tale Ciceronis eſt pro Milone. Eius igitur mortis ſedetis ultores, cuius uitã ſi putetis per uos reſtitui poſſe, nolitis. Optimum aũt enthymematis genus merito Quintil. putat, cum propoſito diſſimili uel contrario, ratio ſubiungitur, quale eſt Demoſthenis: Non enim ſi quid unquã contra leges actũ eſt, idq; tu es imitatus, idcirco te conuenit pœna liberari, cum cõtra damnari multo magis. nam ut ſi quis eorum damnatus eſſet, tu hæc non ſcripſiſſes: ita damnatus tu ſi fueris, non ſcribet alius. Plura de enthymemate nó adijciã, quando in Topicis Ciceronis de hoc abunde diximus: quæ ſi quis legat, hæc curſim recenſa melius intelliget: & ſi quid cuiquam hic minus erit obuium, illic certior fiet, quando ad ſyllogiſmi partes explicãdas in præſentia feſtinamus. Syllogiſmum igitur, ſiue ratiocinationem (qui, ut Cicero inquit, eſt oratio, ex ipſa re probabili aliquid eliciẽs, qđ expoſitum & per ſe cognitum ſua ſemet rõne confirmet) alij ſex partibus, alij quinque, alij quatuor, alij tribus, duabus alij cõſtare uoluerũt: & qui unica poſſe etiã parte conſiſtere, non defuere: qui ſex partes eſſe uoluerũt, pauci ſunt: & hi quidẽ propoſitionem primam, cui ſubiungentes rõnem ſecundam, deinde aſſumptionem tertiã, & aſſumptionis rõnem ſubiungentes quartã eſſe partem uoluerunt. poſtremo cõcluſionem, deinde concluſionis rõnem. Cicero aũt quinque partes eſſe maxime defendit, cum inquit: Qui putant in quinque partes diſtribui oportere, aiunt primum cõuenire exponere ſummã argumentationis, ad hunc modũ: melius accurantur quæ conſilio geruntur, quàm quæ ſine cõſilio adminiſtrãtur: hanc primam partem numerant. eã denique rõnibus uarijs, & quàm copioſiſſimis uerbis approbari putãt oportere, hoc modo: Domus ea quæ rõne regitur, omnibus eſt inſtructior rebus, & apparatior, quàm ea quæ temere et nullo cõſilio adminiſtratur. exercitus is cui præpoſitus eſt ſapiẽs & callidus imperator, omnimodo cõmodius regitur, quàm is qui ſtultitia & temeritate alicuius adminiſtratur: eadẽ nauigij ratio eſt. nã nauis optime curſum cõficit ea, quæ ſcientiſſimo gubernatore utitur. Cũ propoſitio ſit hoc pacto approbata, & duæ partes tranſierint rõcinationis, tertia in parte aiunt quod oſtẽdere uelis, id exitu propoſitionis oportere aſſumere, hoc pacto: nihil aũt rerum omniũ melius ꝙ omnis mundus adminiſtratur. huius aſſumptionis quarto in loco aliam porro inducunt approbationem hoc modo: nam & ſignorum ortus & obitus, definitum quendam ordinem ſeruant, & annuæ cõmutationes non modo quadã ex neceſſitate ſemper eodem modo fiunt, uerũ ad utilitates quoque rerũ omnium ſunt accõmodatæ. nam diurnæ nocturneq; uiciſſitudines nulla in re unꝗ mutatæ quidquã nocuerunt: quæ ſigno ſunt, omnia non mediocri quodã conſilio naturã mundi adminiſtrari. Quinto inducunt loco cõplexionem, eam quæ aũt id infert ſolum quod ex omnibus partibus cogitur, hoc modo, Cõſilio igitur mundus adminiſtratur: aut unũ in locum cum conduxerit, breuiter propoſitionẽ & aſſumptionẽ adiungit, quod ex his conficiatur, ad hunc modũ: Quod ſi melius gerũtur ea quæ conſilio quàm quæ ſine cõſilio adminiſtrantur, ſi nihil aũt omnium rerum melius adminiſtratur quàm omnis mũdus, cõſilio igitur mũdus adminiſtratur. Quinquepartitã igitur hoc pacto putant eſſe argumentationem. In iudicijs aũt idem, quo hoc apertius fiat, exemplum ponit: ut ſi quis Epaminundam, quod ſuccedenti

ſibi exercitũ ilico non tradiderit, uelit defendere, dicat: Oẽs leges iudices ad cómodum reip. referre oportet, et eas ex utilitate cómuni, non ex ſcriptione quæ in literis eſt interpretari: ea.n. uirtute & ſapientia maiores noſtri fuerunt, ut in legibus ſcribẽdis nihil ſibi aliud niſi ſalutem atque utilitatem rei pub. proponerẽt: neque.n. ipſi quod obeſſet ſcribere uolebát: et ſi ſcripſiſſent, cum eſſet intellectum, repudiatum iri legẽ intelligebant: nemo.n. leges legum cauſa ſaluas eſſe uult, ſed reip. quod & legibus oẽs remp. optime putant adminiſtrari. quamobrem igitur leges ſeruari oportet, ad eam cauſam ſcripta omnia interpretari conuenit. hoc eſt, quoniam reip. ſeruimus, ex reip. commodo atque utilitate interpretemur: nam ut ex medicina nihil oportet putare proficiſci, niſi quod ad corporis utilitatem ſpectet, quoniam eius cauſa eſt inſtituta: ſic à legibus nihil conuenit arbitrari, niſi qđ reip. códucat, proficiſci, quoniam eius cauſa ſunt comparatæ. Ergo in hoc quoque iudicio deſinite literas legis perſcrutari, & legẽ, ut æquũ eſt, ex utilitate reip. conſiderate. Quid magis utile fuit Thebanis, quàm Lacedæmonios opprimi? quid magis Epaminundam Thebanorum imperatorem, quàm uictoriæ Thebanorũ conſulere decuit? quid hunc tanta Thebanorum gloria, tam claro atque exornato trophæo, carius atque antiquius habere conuenit? ſcripto uidelicet legis omiſſo, ſcriptoris ſententiam conſiderare debebat. ad hoc quidẽ ſatis conſideratum eſt, nullam eſſe legem, niſi reip. cauſa ſcriptam. ſummam igitur amentiam eſſe exiſtimabat, quod ſcriptum eſſet reip. ſalutis cauſa; id non ex reip. ſalute interpretari. quod ſi leges oẽs ad utilitatem reip. referri conuenit, hic aũt ſaluti reip. profuit, profecto non poteſt eodem pacto & communibus fortunis conſuluiſſe, & legibus obtemperaſſe. Quatuor ergo partibus conſtat argumentatio: cum aut proponimus, aut aſſumimus ſine approbatione. id facere oportet, cũ aut propoſitio ex ſe intelligitur, aut aſſumptio pſpicua eſt, & nullius approbationis indiget. Propoſitionis approbatione præterita, quatuor ex partibus argumẽtatio tractatur, ad hunc modũ. Iudices qui ex lege iurati eſtis, iudicaris legibus obtemperare debetis. obtemperare aũt legibus non poteſtis, niſi id qđ ſcriptũ eſt in lege ſequamini. quod.n. certius legis ſcriptor teſtimonium uoluntatis ſuæ relinquere potuit, quàm quod ipſe magna cũ cura atque diligentia ſcripſit? quod ſi literæ nó extarent, magnopere eas requireremus, ut ex his ſcriptoris uoluntas cognoſceretur. nec tamẽ Epaminundæ permitteremus, niſi extra iudicium quidẽ eſſet, ut is nobis ſententiã legis interpretaretur: nedum nũc, cũ patiamur ipſum non ex eo quod apertiſſime ſcriptum eſt, ſed ex eo quod ſuæ cauſæ conuenit, ſcriptoris uoluntatẽ interpretari. q̃ ſi uos iudices legibus obtemperare debetis, & id facere nó poteſtis, niſi id qđ ſcriptũ eſt in lege ſequamini, quin iſtum contra legem feciſſe iudicatis? Aſſumptionis aũt approbatione præterita, quadripartita ſic fiet argumentatio. Qui ſæpenumero nos per fidem fefellerũt, eorũ orationi fidem habere nó debemus: ſi quid.n. perfidia illorum detrimenti accepimus, nemo erit præter noſmetipſos quẽ iure accuſare poſſimus. ac primo quidem decipi, incommodum eſt: iterum, ſtultum: tertio, turpe. Carthaginenſes aũt perſæpe iam nos fefellerunt: ſumma igitur amentia eſt, in eorum fide ſpem habere, quorũ perfidia deceptus ſit totiens. utraque approbatione præterita, tripartita fit hoc pacto. aut metuamus Carthaginẽſes oportet, ſi incolumes eos reliquerimus: aut eorũ urbem diruamus: at metuere quidem non oportet: reſtat igitur ut urbem diruamus. Sunt aũt qui putant, nónunquam poſſe complexionem, et oportere ſuperſederi, cum id perſpicuum ſit, qđ conficiatur ex ratiocinatione. quod ſi fiat, bipartitã quoque fieri argumentationem, hoc modo: Si peperit, uirgo non eſt. peperit aũt. hic ſatis eſſe proponere & aſſumere, quod conficiatur: quoniam perſpicuum ſit, complexionis rem non indigere. Ciceroni tamẽ uidetur inferri concluſio debere, uel ſi nolis, ut inferas quod ſequitur. ut dicas: peperit aũt, fecit igitur inceſtum. Qui aũt ex unaquaque parte putant conſtare argumentationem, dicunt ſatis eſſe, hoc modo argumentationẽ facere, quoniam peperit, cum uiro concubuit. Sed hanc argumentationem ab oratore Cicero propulſat, quod expolitione careat. nam ſi ſolum inuentum ſpectetur, ac nihil quo pacto tractetur, quod ſit excogitatum referat, nequaq̃ tantũ inter ſummos & mediocres intereſſe exiſtimabitur. Variare igitur orationem etiã magnopere oportebit: nam omnibus in rebus ſimilitudo eſt ſatietatis mater. Hoc aũt facere poterimus, ſi modo inductione, modo exẽplo, modo ſimilitudine, modo ſyllogiſmo, aliquando enthymemate utamur. deinde in ipſa argumẽtatione non ſemper à propoſitione incipere debemus, qđ ne ipſe quidem Ariſtot. facit: neque ſemper omnibus uti ſyllogiſmi partibus, quas Cicero quinque omnino eſſe uoluit, idq́ multis nititur rónibus comprobare. cui ſententiæ maxime repugnat Quintil. inquiens, Ἐπιχείρημα & quatuor et quinque & ſex factæ ſunt partes à quibuſdam, Cicero maxime quinque defendit. inde poſt paulum ſubiungit, Mihi & pluribus nihilominus auctoribus tres ſumi uidentur. nã ita ſe habet iſta natura, ut ſi de quo quæratur, & p quod probetur, tertium addi pót, uelut ex conſenſu duorũ antecedentiũ, ita erit prima intentio, ſecunda aſſumptio, tertia connexio. Nam confirmatio primæ ac ſecundæ partis exornatio, et eiſdẽ cedere poſſunt, quibus ſubijciuntur. Sumamus ex Cicerone quinque partiũ exemplum: Melius gubernãtur ea quæ cóſilio reguntur, quàm quæ ſine conſilio adminiſtrantur. hanc primã partem numerant, eam deinceps rónibus uarijs & quàm copioſiſſimis uerbis approbari putát oportere. Hoc ego totum in ſua ratione unum puto: alioqui ſi ratio pars eſt (eſt aũt uaria ratio) plures partes eſſe dicentur. Aſſumptionem deinde ponit: Nihil aũt omnium rerum melius quàm omnis mundus adminiſtratur. huius aſſumptionis quarto in loco iam porro inducunt approbationem, de quo idem quod ſupra dico. Quinto inducunt loco complexionem, quæ aut id fert ſolum, quod ex omnibus partibus cogitur, hoc modo: Conſilio igitur mundus adminiſtratur. Aut unum in locum cum conduxit, breuiter expoſitionem & aſſumptionem adiũgit, quid ex his conficiatur, cui parti conſentio. Quid ſummi auctores de ſyllogiſmi partibus ſenſerint, iam ſatis, ut opinor, dictum. Nũc quo pacto ſingulæ uocẽtur partes, quádo inter ſummos id auctores nó conuenit, dicam. nam ſunt qui primam partẽ ſyllogiſmi, uelut ſi ita contextas, quidquid ex ſeipſo mouetur immortale eſt, maiorẽ uocent propoſitionem. Sunt qui propoſitionẽ ſolum, alij intentionem, alij aſſumptum. ſecundã partem, aliqui minorem præpoſitionem, alij aſſumptionem, quidam rónem, alij rónis confirmationẽ, quod ex ea parte quod anteceſſit cóprobatur, nominarunt, quæ eſt ut hoc, anima autem ex ſeipſa mouetur. tertiã partem alij concluſionem, complexionẽ alij, alij connexionem appellarunt, quod duas ſuperiores cónectat partes, uelut hoc: Immortalis igitur eſt anima. ut ſit explicata argumẽtatio, quidquid ex ſeipſo mouetur, immortale eſt: Anima aũt ex ſeipſa mouetur, immortalis igitur eſt anima. Poſtremo ne illud quidem prætereundum eſt, fuiſſe quoſdã qui inter ſyllogiſmũ et ἐπιχείρημα hanc eſſe differentiã putauerunt, quod ſyllogiſmum tribus tantũ partibus & in ordinem digeſtis conſtare dixerint. Huic uero ſi partes aut demãtur, aut addantur aliæ, aut eadẽ immutentur, epicherema nuncupari exiſtimarunt. Sed Quintil. epicherema, inquit, in nullo differt à ſyllogiſmis, niſi quod illi & plures habent ſpẽs, & uera colligunt. ueri epicherematis frequentior eſt uſus circa credibilia. His intellectis, nihil erit iam, ut

Per hoc genus arguẽdi modi ſunt duo. unus,qui per dictionẽ: alter uero,extra dictionem nominatur. Per dictionem quidẽ numero ſex ſunt: Aequiuocatio,amphibologia,cõpoſitio,diuiſio,accẽtus, figura. Extra dictionẽ uero,paralogiſmorũ ſpecies ſunt ſeptẽ: una quidem per accidens, ſecunda aũt in eo quod ſimpliciter,uel non ſimpliciter,& quod aut ubi,aut quando, aut aliquid dicitur. tertia aũt elenchi ignorantiam, quarta uero per conſequens, quinta aũt per id quod in principio ſumere contingit, ſexta quod non eſt cauſa ut cauſa ponenda, ſeptima uero ubi plures interrogationes ut unam ponimus. Non dubito quin hæc multi obſcura iudicaturi ſint, cum ſpẽs has arguendi exemplis nullis illuſtrauerim. quod ideo facere non curaui, tum ne commentarij modum excederem, tum etiã quod ad præſens Ciceronis locus hoc nõ exigebat, quodq; apud dialecticos quiſque hæc diſcere poterit. ſed hæc uberius omnia,ſi dabitur ut poſſim aliquando,ſicut & cætera rhetorices præcepta,ita digeram,ut multis non diſplicere poſſe putem. quod ſi qui ſuæ imperitiæ ſolatiũ quærentes, ne hoc quidem à me recenſeri debuiſſe(utpote non neceſſaria)arbitrentur: Ariſtotelem, ſi re ipſa quam non intelligant iactantiam ſuam redarguere poſſint,audiant,qui à conſequentibus elenchum tractans inquit. Sæpe.n.mel, fel ſuſpicati ſunt,eo quod ſequatur ruber color: & quoniam accidit terram pluuia fieri madidam, & ſi ſit madida opinantur pluiſſe. hoc aũt nec neceſſarium,ad rhetoricos attinet,quod per ſignum ſunt demonſtrationes,idemq; & Cicero tum alibi,tum etiam hic, cũ inquit: alterum,quod tam & ſi nugatorium eſt,tamen indiget reprehenſione. hoc.n.dicit,unum eſt genus uitioſæ argumentationis,quod ad cauſæ probationem attinens,ab aduerſario reprehendi põt, ſed quo pacto id fiat,paulo poſt aperietur. alterum eſt,cuius ſi fallendi modum ſpectes,utpote nugatorium reprehendas: ſin aũt ut in aduerſarium tractatũ, multum fauoris ſæpe & commodi comparet, non indigebit reprehenſione, ſed probabitur. Quod tamen nugatorium eſt, ob hoc.n.reprehendi debuit apud uirum grauem. Nugatorium omnes,ut Ariſtoteles inquit, qui in diſputationibus certant & corrixantur,ſe ſuperiores eſſe coniectant,ac ut id cõſequantur pro uiribus moliuntur. ſed quinque modis,uel ut arguẽdum imperitiæ aduerſarium oſtendant,uel ut falſum, uel quod præter opinionem omnium ſit,fateri compellãt,uel ut in ſolœciſmum grãmaticæ uitium nihil tale cogitantẽ detrudant,uel quinto loco & nugari eum cogant, qui contra aget. Id aũt faciet, ſi frequenter idem dicat quod nuſquam ſit: quapropter & Cicero nugatorium dixit,hoc eſt, quod nugari aduerſarium cogat. Tamen non indiget reprehenſione quæ ſint.] Quoniam aliquando iuuat oratores, non ergo omnino repudiandum,licet(utpote nugatorium)non admittendum eſſe uideatur. Reprehẽſione confutare conueniat.] Confutari,cum manifeſto falſa deprehenduntur. Quæ tacite contemni.] Vt friuola. Atque uitari ſine reprehenſione,niſi exempla ſubiecero, dilucide intelligere non poteris.] Hæc cognitio uitioſarum argumẽtationum duplicem utilitatem afferet. Nam & uitare in argumentatione uitiũ admonebit: & ab alijs non uitatum,commode reprehendere docebit. Quoniam igitur oſtendimus perfectam & plenam argumentationẽ ex quinque partibus conſtare,in unaquaque parte argumentationis quæ uitia uitanda ſunt conſideremus: ut & ipſi ab his uitijs recedere,ac aduerſariorum argumẽtationes hac præceptione,num eum argumentationis formula uincantur,an certe cum aliquid quod illud infirmet opponitur, intelligere poſſimus. In omnibus partibus.] Nam quinque conſtare partibus ſupra commonuit. Nam poſſimus aliquã partem labefactare.] Labe aliqua commaculare,ac per hoc reprehenſum riſu & conuicijs diſſoluere.

DE VITIOSA EXPOSITIONE.

Xpoſitio uitioſa eſt: & quæ ſequuntur.] Expoſitionem dixit,quam ſupra propoſitionem,hoc eſt,totius argumentationis partem primam nominauit: cum ab aliqua aut à maiore parte ad omnes confertur, id qđ non neceſſario eſt omnibus attributum. Ordo eſt: Vitioſa eſt expoſitio, cum id quod non neceſſario eſt omnibus attributũ, confertur ab aliqua,aut à maiore parte ad omnes. Eſt autem ſenſus: uitioſa eſt argumentationis expoſitio, cum quod aliquibus,aut maiori hominum parti tribuitur, id eſſe omniũ dicimus,cum id haud neceſſe ſit, ſed potius facile ſecus enunciari poſſit. Ad omnes confertur.] In omnes infertur. Quã officio.] Virtute. Non curat.] Quærere qualis ratio. Quia ſunt aliqua,quibus ſi ratio ſubijcitur, probabilia uideri poſſint,alioqui falſa. Nemo uno aſpectu neque præteriẽs.] Aut uno tantũ aſpectu, aut præteriens, etiãſi crebro aſpiciat, in amorem incidiſſe nemo poterit: quod fieri tamẽ poſſe,etiã ſi nunquã antea fuerit, facile datur intelligi. Nõ nemo.] Aliquis. Quoniam alteri non erant.] A' quibus occidi potuerit,prædones. Alteros.] Hoc eſt,inimicos non habebat. A' cohæredibus.] Ab ijs qui nobiſcum hæreditatem eius adiuerint. Latiorem locũ defendendi reliquerimus.] Nam quod aduerſarij iam exploſi uideãtur, & noſtræ ſuperſint argumentationes explicandæ,multum adiumẽti hinc cauſa noſtra capere poſſe uidebitur. Luxuries & auaritia.] Et luxuries & luxuria rerũ immoderatus per uoluptatẽ uſus dicitur. auaritia rerum immoderatus appetitus, ab auido & ære ducta appellatio. Quid amor.] Amorem libidinem dicit. Quid ambitio.] Honoris,nõ de uirtute potius quàm de uitio manans cupiditas. Quid irreligio.] Sanè religio, quam Græci θρησκείαν dicunt, quædam erga deum obſeruãtia uinculo aliquo alligata dicitur,quæ ſi ſponte à nobis fiat Græce εὐσέβεια,latine pietas nominatur. Quamobrem per iocum Plautus in Curculione: Vocat me,inquit, ad cœnam: religio fuit: denegare nolui. perinde ac ſi promittere coactus eſſet, religio,inquit, fuit. huius duo ſunt extrema, defectus quidem irreligio,exceſſus uero ſuperſtitio. Eſt.n.religio dicta,ut Ser. Sulpitius tradit, quod propter ſanctitatem aliquã remota ac ſepoſita à nobis ſit, quaſi à relinquendo, ut à carendo cærimoniæ. Cicero autem à relegendo dictam putat, qui in libro de Natura deorum ſecundo ita dicit: Non.n.philoſophi ſolum, uerumetiam maiores noſtri ſuperſtitionem à religione ſeparauerunt. nã qui totos dies precabantur & immolabãt,ut ſui ſibi filij ſuperſtites eſſent, ſuperſtitioſi ſunt appellati: qui autẽ omnia quæ ad cultum deorũ pertinent retractarent & tanquam relegerent,hi ſunt dicti religioſi,à relegendo,tanquam ex legendo legentes, & diligendo diligentes. his enim uerbis omnibus ineſt uis legẽdi,eadem in religioſo. ita factum eſt, ut in ſuperſtitioſo & religioſo,alterum uitij nomen,alterum laudis eſſet. Lactantius autem Inſtitutionum diuinarum lib. 4. non à relegendo, ut Cicero, ſed à religando dictam religionẽ putat,ꝙ hoc pietatis uinculo obſtricti Deo & religati ſimus: ſicut & ſuperſtitionem,non cum filios optamus ſuperſtites(omnes enim optamus) dici uoluit: ſed cum hi qui ſuperſtitem memoriam defunctorum colunt,ut qui parentibus ſuis ſuperſtitibus colebant imagines eorũ domi, tanquam deos penates, atq; nouos ſibi ritus aſſumebant, ut in deorum uice mortuos honorarent,quos ex hominibus in cœlum receptos putabant: hos, inquit, ſuperſtitioſos uocabant. eos uero qui publicos & antiquos deos colerent,religioſos nominabant. unde Vergilius. Vana ſuperſtitio ueterumq; ignara deorum. Nec me præterit quod dixit Nigidius Religentem eſſe oportet, religioſum nefas. quod religioſum, triſte & ominoſum ſignificet. Marco

peccati nomen ſibi uindicát.ſunt igitur ex animæ uigore nata. Prudentis uirtutes generat:ita ui materiæ titillatio, ac de ſcelere cognitione quædã uoluptas, quæ ſtultitia nominatur, ortum habens, futuris cupiditatibus dat infinitis exordium: Iam puto in Marci Tullij uerbis nihil obſcuritatis relictũ, qđ dixerit omnium malorum matrẽ ſtultitiã eſſe atq; materiẽ: Hoc.n.dicit, omnium malorum, id eſt uitiorum, unde mala prouenitune hominibus, ſtultitia mater. prius ſtultitiã poſuit, quod ex ea cupiditates omnes oriantur:deinde materiẽ ſecundo loco,quod ex materia,ut dictum eſt, ſtultitia capiat exordium.quæ tunc uere ſtultitia nominatur,cum rationi nullus diſtribuitur locus,ſed quaſi medijs in uitijs merſa ſuggillatur. Cæteris parit immenſas cupiditates: infinitæ porra hæ & immoderata ſunt,quæ pariane auaritiam.] Quid cupiditates? nunquid cupiditates ſola mala eſſe dicentur, quæ ex materie deducuntur? cum ſint & aliæ animi perturbationes, metus, dolor, gaudium,ut Stoici uoluerunt. hoc igitur ita accipiendum:cum auaritia cupiditas ſit quædam, & auaritiam tantum uellet inceſſere,non conuenit alias animi perturbationes nominare. Auaritia porro hominem ad quoduis maleficiũ impellit: igitur aduerſarij noſtri inducti auaritia,hoc inter ſe facinus admiſerunt. Hic id quod extremum dictum eſt, fuit ſatis exponere,ne Ennium & cæteros poetas imitemur.] Intelligi enim facile poteſt,nullum eſſe officium tam ſanctũ, quod non auaritia comminuere atq; uiolare ſoleat. hæc enim amicitias falſimonijs exterminat,ſocietates perfidijs ſibi grauiter reddit infenſas, propinquos & Deum ipſum impietate aggrediens,omnibus flagitijs ſe ſingularem & inſignẽ reddit.

Vtinam ne in nemore Pelio.] Pelion Theſſaliæ mons,ubi arbores cæſæ ſunt ad Argo nauim conſtruendã. Abiegnæ.] Ex abiegno. Quæ nunc nominatur Argos.] Ab Argo cõſtructore,Argos nauis dicta. Sed uiri proprium Argos ultimã corripit,declinaturq́; Argos Argi, ſicut ceſtos ceſti,& Delos Deli. Argos aũt nauis proprium, eandem producit ſyllabam, ab Argo conſtructore dicta.& declinationem habet Græcam, Argos,Argoos. Argiui delecti uiri.] Nota eſt hiſtoria, quam apud Græcos Orpheus primum, poſt Apollonius ſcripſit, apud Latinos autem Valerius Flaccus. Pellẽ inauratam arietis.] Cuiuſmodi hæc pellis eſſet, ambigitur. aliter de ea Diodorus, aliter Strabo ſcripſere. quorum opiniones,ne longum faciam prætereo: ſatis eſſe ratus, ſi ubi legi id poſſit,cõmonſtrauerim.

Imperio regis Peliæ.] Per dolum. ut hoc apud Orpheum Apolloniumq́; ac Pindarum in Pythijs intelligi abũde poſſit.

Nam nunquã hera.] Verum hera domina,an certe ſicut ab eo quod eſt heros ueteres Romani Herus inuertiſſe creduntur, ita ſecundum analogiam Herã pro heroin dixiſſe uideri poteſt. Domo ex Colcho Iaſonem ſecuta amore ſaucia.] Subaudiendum, Iaſonis:ut apud Orphea & Apollonium in manifeſto deprehenditur. Amore ſaucia.] Id eſt,quod animo ægro dixit.

DE VITIOSA RATIONE.

Itioſa ratio.] Supra quo pacto propoſitionem noſcamus uitioſam,edoctum eſt:nũc quomodo propoſitionis rõnem uitioſam eſſe poſſimus cognoſcere, ediſſerit duabusq́; de cauſis uitioſam uideri poſſe,aut ſi ſit infirma & debilis,aut ſi ſit ſtolida & inſulſa. Immane facinus eſt.] Nequiter factum eſt. In ætate.] Si totius ætatis curriculum inſpiciamus aliquando, ſi caſtiges,cedet et utilitati & conducet. Cõducibile.] Quod ad aliquid tractãdum,nõnihil cõmodi ſit allaturum. Nam ego amicũ meũ.] Ab eo quod dixit.Nam,rationem expoſitionis reddit, quoniã, nam.n.ſiquidem,rationales ſunt coniunctiones, in quo Plautus loquentis perſonam obſeruauit: ut in Dialogis fieri etiam ſolet. Pro commiſſa noxa.] Pro admiſſa culpa. Vtile quid ſit ratiocinatur.] Eſt enim,ut Auguſtinus inquit,ratio mentis aſpectus,quo bonum malumq́; animus diſcernit.ratiocinatio autem rationis inquiſitio. Vtile ergo quid ſit ratiocinatur.] Per rationem inquirit. Vana ratio.] Vanum fatum & ſtolidum & ratione carens dicitur. Socordiam.] Mentis ſoporationem. Et deſidiam.] Corporis ſegnitiem. Et brutum.] Perhibent Philoſophi brutum detracta aſpiratione & uerſo y in u, factum à βρυθὸν ſcilicet. Eſt autẽ βρυθὸν mole ſua in terram preſſum, ob hãc rationem etiam bruta animalia, quorũ ſenſus terram nõ excedat dicta. Sors.] Caſus. Cadere fortunam autumant.] Aiunt ipſam labi ſine ratione fortunam atq; rotari in ſaxi ritum.Inter fortunam & fors fortunam facit Donatus differentiam:ut dicat fortuna Dea. incerta eſt fors fortuna,id eſt euentus fortunæ. Ob eam rem iterant.] Aſſerunt. Quia atrox.] Quæ nihil timeat,nam ab à priuatoria particula & δεῖν quod eſt timere compoſitum uerbum eſt,Feſto Põpeio teſte. Incerta.] Incertũ Græci, ut & Cic. in Hortenſio inquit,ἄδηλον dicunt.ergo incerta, quæ ſe nulli cognoſcenda præbeãt. Inſtabilisq́; ſit.] Vnde & apud Q. Curtium, Scythæ noſtri ſine pedibus dicunt eſſe fortunã, quæ manus & pennas tantum habeat:cum manus porrigit, pennas quoque comprehendere non patitur. Ex quo datur intelligi fortunã nulli unquam tantum aſpirare,ut eam tenere ſibi poſſit. Polliceri brutam.] Quia dignum ab indigno nequeat internoſcere.non minus, quàm unum aliquod brutũ animal. Sunt item alij philoſophi qui contra.] Id eſt è diuerſo fortunam negant ullam eſſe. Fuerũt qui fato omnia fieri crederent,ut Stoici,cum dicerent,quid eſt tandem quod caſu fieri,aut forte fortuna putemus? Nihil eſt tam contrarium rationi & conſtantiæ quàm fortuna, ut ne in Deum quidem cadere uideatur:ut ſciat quid caſu fortuitò'ue futurum ſit. Si enim ſcit,certe illud eueniet: ſin certe eueniet,nulla eſt fortuna,atque ſcit omnia,nihil ergo eſt,quod præſenſum nõ ſit. Aliqui alia fato,alia caſu,alia fortuna agi dixerunt,ut Democritus, Heraclitus, Empedocles, Plato, & omnes peripatetici, quorum princeps fuit Ariſtoteles. aliqui caſu fieri omnia contenderunt,uelut Epicurei. ſicut apud nos Lucretius. Temeritate.] Hoc eſt caſu,& ſine cauſa omnia regi autumant. hunc inferiorem mundum exiſtimant nullum habere regimen,ſed omnia pro ut caſus tulerit in eo fieri. Quod uſus re ipſa ab ſe experiendo edocet.] Idq́; ideo uerum eſſe aiunt,quod uſu experientiaq́; eſſe uerũ intelligatur. Re ipſa abs ſe.] Sine alterius adhibito extrinſecus adiumento edocet,demonſtrat. Naufragio.] Nempe, res iſta contingit: ut mendicaret. Nõ forte.] Euentu fortunæ. Aut fortuna.] Quam Deam illa coluit uetuſtas. Vtrunque ſecundum philoſophos fieri poteſt,ut temeritate factum eſſe,& fortuna iudicetur. Quod in expoſitione dictum eſt.] Quod ſupra dum expoſitionem tractabamus dictum. Nõ uniuerſa.] Quia & multæ aliæ ſubiungi poſſunt multo ualidiores rationes. Neque abſoluta.] Quia & utraque deficit ratio,nec ullo modo perfecta dici poteſt. Eandem affert rationem.] Quare cæca eadem,& quare bruta fortuna dicatur. Cæcam.] Ob eam rem fortunam Pacuuius dicit,q nihil cernat,quo ſeſe applicet: rurſum brutam, quia dignum neſciat internoſcere.Sed ſi nihil cernit,hoc eſt,uidet quo ſe applicet,ne internoſcere quidem id poteſt, quod dignum uel indignũ ſit. Item ſi dignum ab indigno nequit diſcernere, neceſſe eſt non cernat,quo ſe applicet.uitioſa ergo harum altera ratio eſt: qđ cum expones,licet diuerſa ſint,una tamen ratio ſit. quod igitur bruta ſit,altera fuit ſubijcienda ratio, quæ ei propoſitioni accommodatior uideretur.

DE CONFIRMATIONE VITIOSA.

IN confirmatione rationis.] Supra diximus argumentationem, quod epicherema nominatur abſolutiſſimã, ut Cic. uiſum eſt, quinque cõſtare partibus, propoſitione, propoſitionis ratione, aſſumptione, exornatione, cõplexione. Duas ſupra partes tractauimus, ſequitur tertia quã hic Cic. rationis cõfirmatione nominat: quæ actæ rei ratio quædam potius eſſe uidetur, ut exẽpla ipſa Ciceronis edocent. nos tamẽ ſupra de hac re lõgius tractauimus: idcirco hic nihil adijcere nolumus. Et obſeruanda in.] Vt reprehendi queant. Comprobat argu.] Videri facit probabilem. Duplici con.] Duobus comprobandi quod uolumus modis. Si impro. eſſe Creſ.] Maritum meum, apud Ennium dicit filia ad patrem. Cur me hu. nuptijs.] Cur me Creſphonti deſpondebas uxorem. Locabas.] Pro, collocabas. Sic enim ueteres Varrone teſte locuti ſunt, ſicut etiã apud Plautũ Filiam habeo grandem dote caſſam atq; illocabilem, neq; eã queo locare cuiquam. Nam nũmo locare, penſioni aliquid dare, ſicut cõducere, penſione accipere, ſignificat. Cur ta.] Tam probam. Inuitam.] Me filiam tuam. Inuitũ.] Maritum cogis relinquere, quippe qui diuortiũ nos iubes facere. Quæ hoc modo concludẽtur.] Hoc eſt, rẽcluſa argumẽtatione refellentur. Sin autẽ eſt improbus, diuortio liberabo te incommodis.] Diuortium factis nuptijs, ante nuptias repudiũ appellatur.] Ex ſimplici parte.] Nam pars ſuperior duplex fuit, cum dicebatur, ſi improbũ Creſphontem, & quæ ſequuntur. Deinde, ſi probus eſt, & reliqua. Acutior illa ſuperior.] Quando non facile inuenitur, nec ubiq; poteſt accommodari. Certe ſigna nõ.] Habent certa, neceſſaria. Nonnihil huiuſmodi.] De his ſignis abunde ſupra in coniecturalis conſtitutionis tractatione dictũ eſt. Huiuſmodi deprecationes.] Id eſt, refutationes. Si approbabuntur.] Admittentur. Impune.] Sine cauſa, aut ſine pœna. Maxima peccata.] Num dilabantur, qui adoleſcentia iracundia aut amore lapſi ſunt, in maxima peccata, an ipſa peccata dilabantur in omnes. Conferunt concordiam.] Concordes fiunt. Ita eſſe demonſtraſſet.] Vt dijs eſſet poteſtas inferorum ſuperorumq; motus: ut deorum poteſtate omnia mouerentur: cum id dubium uideri potuerit. nõ enim, ut alia taceamus, hominum mentes ſolem deorum poteſtate moueri concedimus. deos enim aſtra uocat, aut dæmonas: nec inter ſe hæc ſibi conueniunt, ut non aliquatenus diſſideant. Nunc deſertũ ab omnibus ſumo.] Paro ut reſtituam: hoc eſt, in tuũ te priſtinum reducam ſtatum. Nec tã defenſio hæc dicenda, quàm defenſionis iactatio, & quædam oſtentatio.

Ac dictũ ſit.] Ac, quàm hic ſignificat. Potens ac factioſus.] Qui uideri inter primos in urbe comitũ turba uelit. Sine atroci.] Maxima ſuſpicione. niſi quæ ex pulſatione, aut conuitio conſtet. Expulſatione.] Cum quis uapulat. Conuitio.] Cum maledictis & obſcenis alicuius uerbis inceſſitur. Vt Cicero pro M. Cælio: Aliud eſt male dicere, aliud accuſare. accuſatio crimen deſiderat, rem ut definiat, hominẽ ut notet, argumento probet, teſte confirmet. Maledictio huius nihil habet propoſiti præter contumeliam: quæ ſi petulantius iactatur, conuicium: ſi facetius, urbanitas nominatur. dictũ uero cõuicium, Nonius Marcellus exiſtimat, quaſi è uicis, qui ſecundũ ignobilitatẽ loci, maledictis & dictis turpibus cauillentur. Quæ nihilominus.] Nihilo ſecius. In aliam rem tranſferri poſſunt. Subaudiendũ, non in eam, quã uelit ſibi aliquis cõcedi. Quadruplator, ut breuiter dicã, capitalis eſt.] Quadruplatores dicebantur, inquit Feſtus Pompeius, qui eo quæſtu ſe tenebãt, ut eas res perſequerẽtur, quarũ ex legibus quadrupli erat actio. Sed Quintus Pedianus, quadruplatores, inquit, delatores erant criminũ publicorum, in quis et quartã partem de proſcriptorum bonis, quos detulerant, cõſequebantur. Alij dicunt quadruplatores eſſe eorũ reorũ accuſatores, qui conuicti quadrupli damnari ſoleant, aut aleæ, aut pecuniæ grauioribus uſuris fœneratæ. Quàm furis, quàm ſicarij.] Fures, inquit Nonius Marcellus, ſignificantiã habere à furuo, quod Romani ueteres atrũ appellauerũt, et q̃d per obſcuras atq; atras noctes opportuna ſit eis mali effectio, eo dictos fures. Varro rerum diuinarũ lib. 13. furem ex eo dictũ, quod furuum atrũ appellauerint, et fures per obſcuras noctes atq; atras facilius furẽtur. Alij quod à ueteribus Græcis φώρ diceretur, quem nunc κλέπτης uocant. Sicarius autẽ, à ſica: quod eo telo nefarij homines per anguſtas fauces et deſertas ſolitudines, in quoſcunque poſſint, graſſentur. Pro argumẽto.] Loco demonſtrationis. Quod in diſquiſitione.] Quod à duobus inter ſe diuerſis exquiritur. Nam id diſquirere eſt: ſicut diiudicare inter duos aut plures, cui acquieſcere debeãt, efferre ſententiam. Quod ſibi furtum.] Hoc enim probandum fuerat, & poterit hoc modo in argumẽtatione fieri aſſumptio, ut dicat, quicunq; alienum furatur, is improbus, auarus, fraudulentusq; eſt: ſed mihi furtum fecit. inferetur deinde cõplexio: uel reticebitur, quod ſit aperta ſatis. Hoc pacto multa quæ hic Cicero ponit exẽpla, aſſumptiones fieri poſſunt multa etiã non poſſunt. Quod ſi ad exercitũ.] Si uideli cet adeſſe nõ potuiſſet, cũ ſe uenturũ iuraſſet, cur id tribuno militũ diceret? quando ſciret nihil hoc profuturũ, ſed ſe daturũ pœnas. Quia non expedita et iudicata res.] Vt proferri debuit, non exẽplo, quod quæſtionem habet, an comprobet. Parum expeditur.] Expedite explicatur. Aperte fatur dictio.] Exemplum eſt de Achillis armis, Vtrum Aiaci an Vlyſſi traderentur: conſultũ autem Apollinem, reſpondiſſe aiunt, eſſe adiudicanda ei qui talis eſſet, qualis ille qui geſſerat, fuit. Fatur dictio.] Loquitur, quod Apollo dixit. Hoc iubet.] Subaudiẽdum, ut dentur tali, qualis fuit qui eã geſſit. Potiri ſi ſtudeamus.] Si Troiam cupiamus ſubigere. Celſa Iouis ædificia.] Pergama, ut Suidas inquit, ita nominarunt. Quare Troia hoc ſibi nomen uindicarit, quod celſis exurgeret mœnibus. Duris tamen Creteuſis, de Palladio Aiacẽ & Vlyſſem contendiſſe aſſerit, ac poſt Ilium captũ, ob eam rẽ Aiacem occubuiſſe: num dolore proprio conflictatũ, an per inſidias occiſum, incertũ eſt. Quæ ego profiteor mea eſſe.] Perinde ac ſi hæc Aiaci ſint uerba. Quæ, ſubaudiẽdũ arma. Profiteor.] Palàm dico, unde profeſſores alicuius diſciplinæ, qui eam ſe docere poſſe palàm enunciant. Me enim eſt æquum.] Tanquam fratrem. Nã Aeacus Iouis & Aeginæ filius, ex Aeneide Chironis filia duos ſuſcepit filios, Peleũ & Telamonem. Peleus ex Thetide Achillem, Telamon ex Eurybœa Alcathoi filia Aiacem, ut Græca narrat hiſtoria, filiũ habuit. Ergo quia ex duobus nati fratribus ſanguine eſſent cõiuncti, recte ſcilicet amoris etiã affectu Achilles et Aiax cohæſiſſe uideri poſſint. Vel quod propinquus, uel quod eius uirtutis æmulus ſum.] Hæc ſunt quæ Cic. quaſi tranſacta dicit eſſe, ac per hoc nullã pene uim præſtare argumenti. Virtutis æmulus fui.] Eius, Achillis, roboris, corporis, fortitudinis & animi. nam ſi Homero credimus, poſt Achillem Aiax omnium Græcorum fortiſſimus fuit, quem bis cum Hectore congreſſum, ſuperiorẽ fuiſſe ſcribit. Tũ id diſputãdo euelue re.] Diſputando ad id peruenire, ut dicatur.] Nã ſi uerearis.] Si delinquere ob uerecundiã non poteſt. Id parui audiui.] Quippe qui inuerecundus ſit, & in omne facinus exultante libidine audeas proſilire. Quid poſteà?] Cum commode, ſatis'ne accuſet, oſtendiſſe niſus ſit. Quod ais.] Tũ quod adijciet idem quod dixit cõfirmabis. Nunc ego te à ſummo detexã exordio.] Hoc eſt, nũc tua ordiar ſcelera, à ſummo exordio, ab initio mei exordij, aut eorũ quæ geſſiſti principio.

principio. Te à ſummo dexteram.] Te omnibus commonſtrabo, & quaſi textum per fila diſcindam. Quibus illi.] Iudices, uel quicunque audiunt. Stud. nt.] Studioſe fauent. Non omnes res confirmare.] Quas pollicitus ſis in expoſitione, ſi propoſueris te aliqua probaturũ, & deinde è memoria eorũ aliquid exciderit: aut ſi aliquid adieceris. Sed hæc non tam argumentatio, quàm argumentationũ multarũ contextus quidam eſt: niſi partium, aut ſpecierũ fiat enumeratio, quæ ad totũ genusq; referatur. Nam unũ per ſe, quod in argumentatione probare uelis, eſſe in ſingulis argumẽtationibus oportet. Non oẽs res confirmare.] Quas pollicitus ſis in expoſitione, ſi quiddam ab initio te cõfirmaturum dixeris, deinde ex eis aliquid excipiat, quod te neutiquã poſſe confirmare fatearis. Ne addatur ad rem quiddam.] Vt ſi quem furem uelis oſtendere, eundem ambitioſum dicas, et quod ad tuã rem minime attineat. Aut quippiam de re.] Vt ſi eum ſicarium, furem, & libidinoſum uelis oſtendere, unũ ex his reticeas. In aliam cauſam.] In aliam litem concludatur. Vt ille, qui cum ambitus accuſaretur, manu ſe fortem eſſe defendebat: & ut Ariſtoteles in Elenchorũ libro ſcribit feciſſe Lycophrona, cũ de quo diſputaretur, non intelligeret, lyram cœpit extollere. Vt apud Pacuuiũ Zethus cum Amphione.] Apud Euripidem & Pacuuiũ prætermiſſa muſica, unde ſumptũ erat diſputandi initium, ſapientiã laudat. Zethus cum Amphione.] Qui Iouis ex Antiope nati, Thebas Bœotiæ conſtruxere: ut Homerus in II. Odyſſea.

Τὴν δὲ μετ' ἀντιόπην ἴδον ἀσωποῖο θύγατρα,
Ἣ δὴ καὶ διὸς εὔχετ' ἐν ἀγκοίνῃσιν ἰαῦσαι.
Καί ῥ' ἔτεκεν δύο παῖδας, ἀμφίονά τε ζῆθόν τε,
Οἳ πρῶτοι θήβης ἕδος ἔκτισαν ἑπταπύλοιο.

Quod multi ſæpe.] Vt num id dici uelint de ſe, reum ſæpe cõſulant, idq; faciunt anguſtijs cauſæ coacti, quod de cauſa tã pauca dici poſſint, ut nimiũ feſtinãs cauſam egiſſe uideatur: quẽ dum nos facere deprehenderimus, dicimus ideo id feciſſe, quòd ad cauſæ defenſionẽ nihil habuerit. Ex eo quod putaret oſtendi à quo homine factũ eſt.] Senſus eſt: Vitioſum eſt, cum aliquid iniqui factum iam conſtet, & quæratur tantũmodo à quo factum ſit. Si uelit aliquis non tam oſtendere, à quo factum idipſum ſit, quàm nequiter id factum eſſe, cum de eo dubitet nullus. Non enim ex eo quod nequiter factum eſſe oſtenditur, etiam demõſtratur quis quid cõmiſerit. Id denique non mediocri dabitur uitio, ſi in ea re multũ fuerit occupatus. Vituperare alteram, cum alterã laudes.] Quod genus ſi quæratur, utris maior honos habẽdus ſit. Albenſibus.] Cum duæ, ut & Varro inquit, Albæ fuerint, ab una dicuntur Albani, ab altera Albenſes: ſicut Lucenſes & Lucani, Rhegini & Rheginẽſes, Pergameni & Pergamẽſes, Cumani & Cumenſes. Eſt etiã ubi eadem gens alia appellatione nominetur, licet aliquatenus differat, ut Romani & Romanenſes, Siculi & Siciliẽſes, Hiſpani & Hiſpaniẽſes, Picæni & Picẽtes, Iliaci et Iliẽſes, Rhodij et Rhodiẽſes, et id genus alia, ut Feſtus Põpeius putat. Au Vientinis.] Et hi populi etiã Veij dicti ſunt, ad oppido Veijs ſicut illud oſtendit in Neronẽ Epigrãma.

Roma domus fiet; Veios migrate Quirites,
Si non & Veios occupat iſta domus.

Qui reipub. & populo Romano profuerunt.] Subaudiendum, in bellis ſocialibus. Velut Sulpitius.] Hic Sulpitius Gallus oratorũ in numero habitus, ornatus atque elegãs. quo prætore ludos Apollini faciente, cum Thyeſtem fabulam docuiſſe, Q. Martio, Gn. Seruilio conſulibus mortem obijt Ennius. Quaſi fuiſſet id in cõtrouerſia.] Cũ oẽs uno nomine exules, extra ſolũ patrium eiectos appellarẽt, licet ipſe pro Cæcina dicat: Exilium enim, non ſupplicium eſt, ſed perfugium portusq; ſupplicij. Nam qui nolunt pœnã aliquam ſubterfugere, aut calamitatem, eò ſolum uertunt, hoc eſt, ſedem ac locum mutant. Itaque nulla in lege noſtra reperitur, apud cæteras ciuitates maleficiũ exilio eſſe mulctatum. ſed cum oẽs uincula, neces, ignominiasq, uitant, quæ ſunt legibus conſtitutæ, confugiunt quaſi ad ſecuritatẽ, in exilium: qui ſi in ciuitate legis uim ſubire uellent, nõ prius ciuitatem quàm uitã ammitterent. quia nolunt, non adimitur his ciuitas, ſed ab his relinquitur, ac deponitur. Sed quare hic Cic. dixerit, ſatis apparet. Aut proinde.] Ideo quaſi non oẽs quibus interdictum eſt, ne aqua igniq; utantur, exules nominentur. Verũ illi.] Subaudi Sulpitio Gallo, cuius iam meminimus. Simile uitioſum eſt, quòd aliqua parte diſſimile eſt.] Simile uitioſum oſtẽdi poterit, ſi id quod conferetur ei qui cum conferetur, demonſtrabitur eſſe diuerſum genere, natura, ui, magnitudine, tẽpore, loco, perſona, opinione: & ſi hoc in numero illud erit quod per ſimilitudinẽ afferetur, & ſi hoc in loco illud erit quod eius cauſa, quomodocunque afferetur. Deinde uero quid res cũ re differat demonſtrabimus, ex quo docebimus aliud de eo quod cõparabitur, & de eo qui cũ comparabitur exiſtimari oportere. & hoc maxime reprehendi poterit, cũ per inductionem tractanda erit argumentatio.

DE COMPLEXIONE VICIOSA.

Vouiam exornatio conſtat ex ſimilibus & exẽplis & amplificationibus.] Comparationis uicium, ſi inter ea quæ comparata ſunt, ratio non eſt cur cõparari debeant. Aut ſibi ipſi obeſt.] Qui offert, ſi imprudẽter ſimile afferat aliquid quod aduerſarius, in ipſum qui protulit retorqueatur. Exemplũ uicioſum eſt.] Docuimus ſupra aliud eſſe exemplum, aliud ſimilitudinem. Si aut falſum eſt, ut reprehẽdatur.] Atqui apud ipſum de Claris oratoribus Atticus: Conceſſum eſt, inquit, rhetoribus ementiri in hiſtorijs, ut aliquid dicere poſſint argutius. Exẽpla autẽ ſunt, ubi actus humanos cõferimus. Recte igitur Aut reprehendatur, adiecit. Dicit enim, uitioſum tunc uideri debere exemplũ, cũ ita falſum effertur, ut ſtatim ab aduerſario reprehẽdi poſſit. Aut ſi improbum.] Non enim quæ ueteres fecerunt, omnia debemus imitari, ſed ea dũtaxat quæ probari poſſint. Aut inane.] Inſulſum, quod nihil honoris aut utilitatis afferat. Aut maius aut minus.] Quàm res poſtulabit, ſi de plebe aliquis et gregarius cum tribuno prætore ue comparetur. uel è diuerſo. Res iudicata uitioſe profertur, ſi aut diſſimili de re profertur.] Cũ enim iudicatũ proferimus, ut id cauſæ noſtræ proſit, neceſſe eſt primũ à laude eorũ qui iudicarũt, id quod iudicatum profertur, ordiamur. per iudicantium enim auctoritatẽ iudicandi auctoritas cõfirmatur. deinde ut id quod iudicatum proferimus, ſimile ei quo de agatur eſſe monſtremus. tũ demũ enim iudicatũ nos iuuabit, ſi huic ſimile demõſtretur. & hæc ſimilitudo octo illis ſupradictis modis fieri poteſt, genere, natura, ui, magnitudine, loco, perſona, tẽpore, opinione. Aut de ea re de qua cõtrouerſia nõ eſt.] Quæ licet eadem in genere ſit, tamẽ quis probare per ſimile aliqd uelit, quæ cũ probatione nõ indigeat, uitioſum eſt. Aut ſi improba.] Si res quæ iudicata eſt, improbe iudicata intelligatur. Vitioſa quoq; erit, ſi ab aduerſarijs firmiores res iudicatæ proferri poterunt. Item uitioſum eſt.] Ordo eſt, uitioſum eſt argumentari de eo, & planum id facere, quod aduerſarij factum eſſe confiteantur. Si enim cõfitentur aduerſarij, nihil eſt quod in eo amplius nobis cupiamus. Nam id augeri tantum oportet.] Non etiam oſtendi, uelut ipſe pro Quintio, qui mæror dignus inueniri in calamitate tanta poteſt? miſeriũ eſt exturbari fortunis omnibus, miſerius eſt iniuria, acerbum eſt ab aliquo circumueniri, acerbius à propinquo: calamitoſum eſt bonis euerti, calamitoſius cum dedecore. Funeſtum eſt à

forti atq; honeſto uiro ſingulari, ſuaueſtius ab eo cuius uox in præconio quæſtu perſtitit. indignũ eſt à pari uinci, à ſuperiore indignius. Ab inferiore atq; humiliore, luctuoſum eſt tradi alteri cũ bonis, luctuoſius inimico: horribile eſt cauſam capitis dicere, horribilius priore loco dicere. Omnia circumſpexit Quintius, omnia periclitatus eſt. Talem poterunt auxeſim habere quæ alteri conferentur, aut quoquo modo aliter.

DE COMPLEXIONE VITIOSA.

Complexio eſt uitioſa.] Hæc fuit totius argumentationis Ciceronianæ pars ultima, quã dicit uitioſam eſſe, ſi non quod primũ dictũ eſt cõplectitur. Diximus ſupra duobus modis cõplexionem fieri ſolere: aut ex enumeratione eorũ quæ dicta eſſent, aut ſi quod ſequeretur tantũ cõplexi eſſemus. Proinde uitioſa, inquit, ea erit, quæ ordinẽ in enumeratione nõ tenuerit, & quæ lõgius quàm oporteat euagabitur. Et quæ nõ ex enumeratione certũ et cõſtãs aliquid relinquit, ut intelligatur, quid poſitũ ſit in argumẽtatione.] Vitioſa quoq;, inquit, illa eſt cõplexio, quæ confuſa, quidquã certi non adfert, ut planè quid uelimus probare, nõ intelligatur. Quid deinde.] Ratione facti, propoſitio lata ſit. Quid cõfirmatione.] Quid cõfirmare uoluerimus. Quid tota argumentatione demonſtratum.] Et cum oẽs complexi partes fuerimus, quid per totam argumentationẽ ſit demonſtratum, repetemus. Non ſum hactenus equidem ueritus in hoc cõmentario non tantum uerba & ſenſum interpretari Ciceronis, & tam aliorũ quàm ipſius alibi, ſed meam quoq; (nec hoc arroganter dictum uelim) qualẽcunque efferre ſententiam, idq; factũ eſt, quo ipſius præcepta Cic. cognitu faciliora uiderentur: & quantum in nobis eſt, non eſſet quidquã in quo ambigere poſſet quiſquam. id uõ ſumus conſecuti: non fortaſſe ſumus: at ut conſequeremur, tũ ſedulo elaborauimus idemq; in his quæ ſequuntur facere ſtudebimus. Nam cum in primo libro orationem in ſex partibus conſummari oſtẽderit exordium, narrationẽ, partitionem, cõfirmationem, confutationem, concluſionem: de quinq; iam dictum partibus eſt. de concluſione autẽ tractandum reſtat, ſi tamen de confutatione pauca prius tractauerimus. Nã cum cæteræ partes perſpicue ſatis tractatæ uideri poſſint, hæc obſcurius fortaſſe quàm ut oẽs capere poſſint, tractata eſt. Proinde de hac iam dicere aggrediamur. Confutatio igitur, ſiue refutationẽ ſiue reprehenſionem eam libeat appellare, non refert. quæ orationis (ut hic Cic. uoluit) quintum, et ut alij aſſerunt, qui propoſitionẽ, partem orationis eſſe negauerunt, quartum ſibi uẽdicauit locum, difficilis non ſine cauſa ſemper credita eſt: quod defendere quàm accuſare difficilius ſit. nam cum proponitur uel uno modo tantũ accuſatio, uarie diſſoluitur. Quod enim obiectũ eſt, patronus negat, defendit, trãſfert, excuſat, deprecatur, lenit, minuit, auertit, deſpicit, deridet. Vnde fit, ut hinc mille flexus & artes deſiderentur. Omnis autem reprehenſio, ut iam de hac diſſeramus, tribus modis fieri ſolet: ſiquidem aut actor ipſe, aut quod extrinſecus ab actore proferri ſolet, aut eiuſdẽ oratio reprehẽditur. Actor ipſe, ſi in actione deformis erit, uelut Curio, cuius motus erat (ut Cicero refert) is quem & C. Iulius in perpetuum notauit; cum ex eo in utranque partem nutillante quæſiuit, quis loqueretur è lintre: & Cn. Sicinius, tribunus pl. cum Curionem & Octauium conſules produxiſſet, Curioq; multa dixiſſet, ſedente Cn. Octauio collega, qui deuinctus erat faſcijs, et multis medicamẽtis propter dolorem aurium delibutus: an unquam, inquit, Octaui collega tuo gratiã referres? qui niſi ſe ſuo more iactauiſſet, hodie te iſtic muſcæ comediſſent. Vel ſi quouis alio pacto ridiculiſſimus. quod tunc grauiſſimũ erit, cum cauſæ fidem minuet. Reprehenditur item actor, ſi temerarie, ſi inepte, ſi denique quoquo modo imprudẽter ab eo agi cauſa uideatur. Nec oratio tantum, ſed uita etiam, uultus, deniq; inceſſus, habitus, recte incuſari ſolet. Aduerſus Quintiũ enim Cic. ipſam quoq; prætextam dimiſſam ad talos inſectatus eſt. Defenſionis ſanè permutatio ſæpe reprehenditur: ut Aeſchines aduerſus Cteſiphõtem facit, cum minime de lege dicturum Demoſthenem queritur. Reprehenditur quoq;, cum de quo controuerſia eſt prætermittitur, & de quo controuerſia non eſt agitur. Vt ſi quis cum Oreſtem accuſet, planum faciat, ab eo matrem eſſe occiſam: iure'ne an iniuria: non dicat. Et ille actor reprehenditur, qui in eo de quo conſtat, diutius immoratur. ut ſi quis cum Vlyſſem accuſet, in hoc maxime cõmoretur, indignũ eſſe ab homine ignauiſſimo, uirum fortiſſimum Aiacem necatũ eſſe. Item poteſt reprehẽdi, ſi quod dicitur inhoneſtũ, aut hominibus qui audiunt, aut eo loco, aut eo tẽpore, uel ſi non accõmodatum dignum'ue uideatur. Incuſatur etiam actor, ſi eorum qui audiunt uoluntatem lædit, uel contradicitur, atq; hi qui audiunt fecerunt: ut ſi apud Alexandrum Macedonẽ dicens contra aliquẽ urbis expugnatorẽ, diceret nihil eſſe crudelius quàm urbes diruere, cũ ipſe Alexander thebas & Tyrum diruiſſet: & ille inceſſitur, cum ad alicuius defenſionẽ, ſuam potius fidem iactat, quàm illum defendat: ut cũ te ſpectabant omnes florentiſſimo in regno relinqui, nunc deſertũ ab omnibus, ſolus ut reſtituam paro. non enim tam eius ſenſu, quàm qui dicit carpitur, qđ ſuo loco id minime dicat. & cum debeat defendere, ſe iactet: & qui hoſtium uim & copias, & felicitatem augeat; cum ad pugnandũ milites adhortetur. Et cum de aliqua re unã diſputari cœperit, nondum illa abſoluta, in aliam ab ea diuerſam tranſiliat. Aut ſi tem cum re comparans, alteram laudet, alteram uituperet, aut alterius mentionem non faciat. aut ſi cũ deliberatur, bellum'ne an non gerant, pacẽ laudet, nec illud improbet bellum. Quæ extrinſecus etiã ab actore proferũtur, reprehendi poſſunt: ut, ſi ſignum qđ facile conuinci poſſit, diuerſumq; eſſe ab aliquo horum oſtendatur: natura, ui, magnitudine, tempore, loco, perſona, opinione. Et in hoc genere quoq; ſunt præiudicia, fama, rumores, tormenta, tabulæ, iuſiurandum, teſtes, in quibus pars maxima cõtentionum forenſium conſiſtit. Tertio reprehendi oratio poteſt, cum aut uerba, aut ſenſus inceſſitur. uerba reprehenduntur, ut ſi ponãtur pro eo quod, cur dicere nolebat, ipſe prius irridebat, ut cum Chirillum Siſenna defendens dixiſſet; C. Ruſtij accuſantis: quædam ſputatilica eſſe criminis: hic C. Ruſtius: Circumuenior, inquit, iudices, niſi ſubuenitis. Siſenna quid dicas neſcio, metuo inſidias: quid eſt hoc? ſputa quid ſit ſcio, tilica neſcio. maximi riſus inde excitati ſunt. ita adhuc ſunt aliqui, qui recte loqui eſſe putant, inuſitate loqui; ſicut Balthaſar Raſinus, qui collega noſter quondam fuit. Nouimus tamen nullum eſſe, qui aliquando non erret. Nam & Demoſthenis, qui ſummus orator ab omnibus facile eſſe conceditur, quædam etiam Aeſchines exagitat, illudens, quæ dura, odioſa, intollerabilia eſſe dicit: & ipſum beluam appellans, quærit utrum illa uerba an portenta ſint, itaq; ſe purgans Demoſthenes, negat in eo poſitas eſſe fortunas Græciæ. Proinde ubi plura nitent, non ego paucis offendor maculis, quas aut incuria effudit, aut humana parũ cauit natura. reprehendi tamen ab aduerſarijs ea ſimul ſolent: itaque non negligenda quidem, qualiacunque ſint. Senſus autẽ, aut aliquid referens, aut probans reprehenditur. Referẽt, ubi imprudẽter aliquid eluditur, ſicut à Cicerone Triarius. nam cum Scauri columnas plauſtris uectas eſſe dixiſſet: Ego porro, inquit, Albanas ab eo columnas clitellis apportari. Item, ut cum quidam, qui ſcire ſe id dicturos aduerſarios, & ita cauſam pſternentos, retuliſſet, Iunius Criſpus eluſit, Ego uero, inquit, iſta nõ dicã, quid enim attinet, illa bis dici? &

Caſſius

Caſſius dicentem adoleſcētulum,ridiculū fecit,cum, Quid me toruo uultu intueris? diceret.non mehercule , inquit,faciebā, ſed ita uidiſti.ſic & Ciceronem illuſum fuiſſe aiunt. Nam cū callidiſſime ſe dicere putaret , & cum illa uerba grauiſſima ex intimo artificio depromſiſſet : Reſpicite, inquit, hominum fortunas, reſpicite C. Fabritij ſenectutem . cum hoc reſpicite , ornandæ orationis cauſa,ſæpe dixiſſet,reſpexerunt ipſi,& ecce Fabritius à ſubſellijs demiſſo capite iam diſceſſerat. contra & ipſe Cicero in quendam de minoribus annis multa mentientem : Ergo,inquit,cum una Romam ibamus,nondum natus eras ? Repugnans quoq; reprehendi ſermo ſolet, ut ſi quis cum dixerit,qui uirtutem habeat,eum nullius rei ad bene uiuendum indigere:neget poſtea,ſine bona ualetudine poſſe bene uiuere,aut ſe amico adeſſe propter beneuolentiam,ſperare aliquid commodi ad ſe peruenturum.Cum autem ſenſum ex ſenſu probare contendimus,aut inductione,aut exemplo,ſimilitudine'ue,aut ſyllogiſmo utimur,aut enthymemate: quibus omnia quæ complexi fuerimus, reprehēdi debent,ſi aut falſa, aut nō credibilia,aut nō neceſſaria fuerint. aut ſi contra firmam argumentationem æque firma ponetur . Sed hoc genus poſterius poſitum,in deliberationibus maxime uerſabitur , cū aliquid quod contradicatur,æquū eſſe cōcedimus.ſed id quod nos defendimus,neceſſarium eſſe demonſtramus. In his igitur rimandum omnibus,quæ falſa ſint.ut illud pro Cluentio,Cicero falſum inuenit,quē dixerant poculo epoto concidiſſe.rogat enim de eodem die Martium. Nam contraria & ſuperuacua & ſtulta reprehendere,nullius artis eſt. ideo hic ea ponere nō curauimus: licet in ea pleriq; incidant aliquando,cum cupidi ſententiarum,data dicendi occaſione, minus quid dixerint reſpicientes,dum locum præſentem, nō totam cauſam intuētur. Velut illud,cum Tubero Ligarium accuſat,quod is in Aphricam fugerit,& queritur,quod ab eo ipſe in Aphricam nō ſit admiſſus : & in cauſa Cæliana, Clodia aurum ſe Cælio commodaſſe dicit,quod ſumma familiaritatis ſignū fuit. Deinde eadem uenenum ſibi paratum affirmat . Id uero ſummi odij in Cælio argumentum orator probat. In inductione & exemplo,ſimilitudine reprehēditur diſſimile aliquod eorū octo modorum,quos ſupra memorauimus . Epicherema, quod quinq; partibus conſtare Cicero uoluit,nos tribus partibus,nec plurib. ſupra docuimus,conſtare:ſiquidem nec rationem à propoſitione,nec ab aſſumptione approbationem abeſſe oſtēdimus. Aut ergo epicherematis pars prima reprehēditur, ſi uitioſa conſtat enumeratione,hoc pacto:hunc equū aut emeris oportet , aut hæreditate poſſideas,aut munere acceperis, aut domi tibi natus ſit.at neq; emiſti, neq; hæreditate uenit, neq; domi natus eſt:ſurripueris ergo neceſſe eſt. Hoc commode reprehenditur, ſi dici poſſit,ex hoſtibus eſt captus equus,& quiduis huic ſimile.eſt quando propoſitio multis conſtat nominibus,ad idē uerbū relatis.Ita Plato Athenienſis philoſophus diſputat,quod aliquando res uera eſſe poteſt,hæc quæ uel una uel pluribus partibus falſa ſit.ut ſi dicatur : Plato Thebanus philoſophus, uel, Plato Thebanus poeta, & alia generis eiuſdem . Poteſt etiam reprehēdi propoſitio,quæ unico cōſtet nomine, cū ἀμφίβολον ſit:ut,Aiax poſt Achillem Græcorum fortiſſimus fuit . nā ſiue de Oileo intelligatur,ſiue de Telamonio,uerum eſſe conſtabit. Eſt & propoſitio,quæ coniunctione duo uerba coniungit : ut, ſi mater eſt,diligit.quæ & reprehendi poteſt:ut ſi dicas,Si mater eſt,non peperit, & ſimilia. In qua & reprehendi poſſunt ea,quæ ſupra de cathegorica propoſitione diximus, id eſt,quæ unico conſtat uerbo . de qualitatibus autem propoſitionum locus mihi hic diſſerendi nō eſt,ſed quæ reprehendi poſſint duntaxat decurrēdo,nec ita ut omnia cōplectamur, aperuiſſe ſatis ſit.Coniunctiua itaq; propoſitio, & ipſa ambigua eſſe poterit :ut illa,Si indigetis pecunia, pecuniam certe non habetis. poteſt enim intelligi, nam ſi propter inopiam in egeſtate eſtis, oportet ut pecuniam non habeatis.At indigetis : hoc,ſi ad appetitum referas,falſum erit, quod illi connectitur,pecuniā nō habetis.Eſt ubi propoſitionem ueram,ratio ſequitur falſa : ut uirtus bonum eſt,nā locupletes facit. Eſt aliquando falſa propoſitio,& ratio uera : ut uirtus quidem miſera eſt,nam licet laudetur,à pluribus tamen deſeritur. De aſſumptione quoq;, & approbatione aſſumptionis,idem intelligendum eſt. Complexio interdum ex ueris partibus antecedentibus falſa colligitur.ut,ſi ad illum hæreditas ueniebat , ueriſimile eſt ab illo eſſe necatū:ueniebat autem ad illum hæreditas: ab illo igitur necatum eſſe conſtat. Non enim hæc fuit complexio , ſed ea quæ dicit,ab illo igitur ueriſimile eſt eſſe necatum . Ex ſyllogiſmo enthymema naſcitur,ſi talis eſt ſyllogiſmus:id ſolum bonum eſt,quo nemo malus uti poteſt : id autem uirtus eſt : bonum ergo ſolum eſt uirtus. Sic,inquam,enthymema naſcitur: bonum eſt ſummum uirtus, quia hac uti nemo malus poteſt. Quidquid igitur in enthymemate reprehendi poteſt,idem & in ſyllogiſmo. Sed hæc omnia latius patent, quàm hic exponi poſſint. & huius etiam artificij cognitio eiuſmodi eſt , ut hic adiungi non queat,cum longi temporis et magnæ atq; arduæ cognitionis indigeat. Quare alio tempore,ſi facultas erit,explicabitur. nunc his præceptionibus ad uſum oratorium contenti eſſe debemus,quandoquidem oratoriam nō decet orationem ſyllogiſmis ita confertam eſſe,ac enthymematū ſtipatione concludi,ut à dialogis & dialecticis diſputationibus differre nō uideatur.Philoſophi enim, uel quicunq; docte diſſerentes,uerum quærunt, nō minutius & ſcrupuloſius ſcrutantur omnia lenocinia in compoſitione , ſed rerum ueritatē ſimplicem rudēq; perſcrutari malunt . Oratori,ait Cicero,ad aliorū iudicia componenda eſt oratio,& ſæpius apud omnino imperitos,atq; aliarum certe ignaros literarum loquendum eſt,qui niſi delectatione alligentur, & nonnūquam turbentur affectibus,ipſa quæ iuſta ac uera ſunt, tenere non poſſunt . locuples & copioſa uult eſſe eloquentia:feratur ergo non ſemitis, ſed campis,nō uti fontes anguſtis fiſtulis colliguntur,ſed ut latiſſimus amnis totis diffluat & efferatur campis, ac ſibi uiā, ſi quando nō acceperit,faciat : & ut Græci dicere ſolent, quē mater amictum dedit,ſollicite non cuſtodiat:et propoſitiones, rationes,aſſumptiones, approbationes,concluſiones, & omnia argumētationum genera augeat,trāſmutet, uariet figuris,ac uerſet:ut modo conqueſtione,modo interrogatione,modo admiratione,& cæteris figuris proponat,aſſumat, concludat,ut magiſtrūq; ea fateri quaſi cogat. Hæc ſunt quæ de reprehenſione paucis colligenda putauimus.Sequitur autē reprehenſionē concluſio,ſed Hermagoras digreſſionē primū , poſt concluſionem ponendam eſſe arbitratur . In digreſſione autē putat ille,oportere quandam referri orationem à cauſa atq; à iudicatione remotam,quæ aut ſui laudē,aut aduerſarij uituperationē contineat : aut in aliam cauſam deducat,ex qua conficiat aliquid confirmationis aut reprehenſionis, nō argumētando,ſed augendo,per quandā amplificationem. quod Ciceroni minime placuit,cui laudes et uituperatiōes nō ſeparatim tractari placuit,ſed in ipſis argumentationibus eſſe implicitas.

DE CONCLVSIONIBVS.

c Onclusiones,quæ apud Græcos ἐπίλογοι nominantur,tripartitæ ſunt.] Quā Græci partē orationis ultimam ἐπίλογον nominant, Latini perorationē, quidā cumulū,alij concluſionē uocant.Huius duplex eſt ratio, poſita aut in rebus,aut in affectibus. Rerū repetitio & cōgregatio græce dicitur ἀνακεφαλαίωσις,à Cicerōe enumeratio. Affectuū porro duæ ſunt ſpecies:alterā Græci πάθος,quā nos uertentes proprie affectum dicimus, alij paſſionē nominarūt:

alteram ἦθος, cuius nomine Romanus ſermo carere uidetur: à quibuſdam enim mos appellatur. ſed ſi rei naturã ſequi uolumus, non tam mos ſignificari uidebitur, quàm morum quædam proprietas. Itaq; cautiores, quod Græci πάθος, concitum affectum & uehementer commotum appellari maluerũt, & ad probationem magis accommodatum: itaq; Cicero hoc amplificationem uocat. quod autem illi ἦθος dixerunt, noſtri mitem & ſedatum, compoſitum & lenem affectum, Cicero cõmiſerationem nominauit. In principio.] Subaudiendum, cõcluſione utemur. nam exordij terminus, quem ingreſſum ad narrationem eſſe oportet, concluſio poteſt nominari, ſed tãtũ exordij eo modo, cum narratio, argumentatio, concluſioq; tũ perficitur. Quoniã ſi nihil artis adhibitum eſt, qua partes illæ ſint terminandæ, hoc nomẽ nõ obtinet. Breuiter ut renouetur, non integretur oratio.] Decurrendum enim per capita. nã ſi morabimur, non iam enumeratio, ſed quaſi altera fiet oratio: & quæ enumeranda uidebũtur, cũ pondere aliquo dicenda erunt, & aptis excitanda ſententijs, & figuris uarianda: alioqui nihil odioſius erit repetitione. Sunt autẽ apud Ciceronẽ cõplures, & in Verrẽ optimæ. nec modo referenda noſtra ſunt, ſed poſtulandũ etiã ab aduerſarijs, ut ad quædã reſpondeant. idq; faciemus, ſi ea quæ propoſuerimus refelli nõ poterunt. quod epilogi genus multis utile uiſum eſt, ſi multiplex cauſa ſit, & pluribus argumentis defenſa. Sunt etiã multæ cauſæ, in quibus nullo modo uideri neceſſariũ poſſit, ſi breues uidelicet & ſimplices. & hæc pars perorationis accuſatori patronoq; æque cõmunis eſt: ubi breuiſſimũ præceptũ dari uterique parti poteſt, ne totas cauſæ ſuæ uires orator ponat ante oculos. Et ordine quidquid erit dictum referamus.] Vt nos reminiſci melius poſſimus, & in memoriã audiẽtibus reducere, idq; figuris crebris diſponere: ut ab his qui audiũt, quærere quid ſit quod ſibi uelle debeãt demonſtrari: hoc modo docuimus, hoc illud planũ fecimus, ita ſimul in memoriã redibit auditor, et putabit nihil eſſe præterea quod debeat deſiderare. In qua curandũ eſt, ne ab exordio, aut à narratiõe repetatur orationis enumeratio. ſed aliquã inducere perſonã, aut rẽ et enumerationem oportet, eiq; totam tribuere perſonã, hoc modo: nã ſi legis ſcriptor exiſtat, & quærat ſic, id ne uos dubitatis? quid poſſimus dicere, cũ nobis hoc & hoc ſimul demõſtraret, & à contradicẽtibus rationes requireret, quas habere nos nullas poſſemus. Res autẽ inducetur hoc modo: quid ſi leges loqui poſſent, non'ne hæc apud uos quererentur? Artificij ſignificandi.] Videbimur uelle, qua arte cõpoſuerimus orationẽ oſtendere, potius quã in memoriã neceſſaria uelle reducere. Amplificatio eſt res.] Quã hic Cicero amplificationem, in primo de Inuentione indignationẽ nominat. De qua ita diſſerit: Indignatio, inquit, eſt oratio per quã conficitur, ut in aliquem hominẽ magnum odium, aut in rem grauis offenſio cõcitetur. In hoc genere illud primũ intelligi uolumus. poſſe ex omnibus his locis, quos in cõfirmãdis præceptis poſuimus, tractari indignationẽ: nam ex his rebus quæ perſonis aut quæ negotijs ſunt attributæ, quæuis amplificationes & indignationes naſci poſſunt. ſed tamen ea quæ ſeparatim de indignatione præcipi poſſunt, conſideremus. Amplificatio eſt.] Quã Latini amplificationem, Græci αὔξησιν nominarunt. amplificatione accuſator, commiſeratione defenſor utitur.

Quantæ curæ ea res fuerit dijs immortalibus.] Qui locus ſumetur ex ſortibus, ex oraculis, uatibus, oſtẽtis, prodigijs, reſponſis, & ſimilibus rebus. Nationibus.] Id eſt, gentibus. Senatui.] At populo & legum ſcriptoribus. Ad quos pertineant.] Cum amplificatione per indignationem oſtenditur. À quibus auctoritatis.] Locus communis ſumitur, quia ex eorum auctoritate indignatio ſumitur, per id quod indigniſſimum ſit. An ad pares.] Animo, fortuna & corpore, quod iniquiſſimũ exiſtimabitur. Partibus animi.] Vt eiſdem diſciplinis. Corporis.] Eadem ætate. Fortunarũ.] Diuitijs, uel paupertate. An ad inferiores.] Quod ſuperbiſſimum. Quid periculorum atq; incõmodorum conſequatur.] Simul oſtendemus, huic ſi cõceſſum ſit, multos æmulos eiuſdẽ audaciæ futuros, ex quo quid mali ſit euenturum demonſtrabimus. Si huic remiſſum ſit.] Hoc dicit, ſi demõſtramus multos alacres expectare, ne quid ex eo, quod uni cõceſſum ſit, ſibi quoq; tali de re liceat, intelligere poſſint. Si ſemel aliter iudicatũ.] Subaudiendũ, quã nos iudicari oportere dicamus. Et eſt ſenſus: Oſtendemus cæteras res perperam & nequiter conſtitutas, intellecta ueritate cõmutatas corrigi poſſe. hanc eſſe rem quæ ſi ſit ſemel iudicata, neq; alio cõmutari iudicio, neq; ulla poteſtate corrigi poſſe. Imprudentiæ iuſtã deprecationem paratam.] Hoc eſt, maleficio quidẽ uoluntario ueniam dari non oportere; imprudentiæ concedi nunquam conuenire. Non uulgare, ſed ſingulare maleficium.] Id eſt, tale eſſe facinus oſtẽdemus quod ne ab audaciſſimis quidem hominibus factitatum ſit, atq; id à feris quoq; hominibus, & barbaris gentibus, & immanibus beſtijs eſſe remotũ. hæc erunt quæ in parentes, liberos, coniuges, conſanguineos, ſupplices crudeliter facta dicẽtur, & deinceps ſi qua proferãtur in maiores natu, in hoſpites, in uicinos, in amicos, in eos quibus cum uitã egerint, in eos apud quos educati ſunt, in eos à quibus eruditi, in mortuos, in miſeros, et miſericordia dignos, in homines claros, nobiles, & honore uſos, in eos qui neq; lædere aliũ, nec ſe defendere potuerũt. ut in pueros, ſenes, mulieres, quibus ex omnibus acriter excitata indignatio, ſummũ in eos qui uiolarint horũ aliquid, odiũ cõmouere poterit. Quã lædere ſacrũ.] Sacrilegiũ cõmittere. Alteram ſtuprare.] Ingenuã. Propter intemperantiã, luxuriã.] Nam ex luxuria, id eſt, nimia rerũ affluentia, libido naſcitur. Quæq; rem conſequi ſolent.] Quæ poſt negotiũ conſecuta ſunt. Vt agi res & geri negotiũ uideatur.] Vt rem uerbis quã maxime ante oculos eius apud quẽ dicitur ponamus, ut id quod indignum eſt, perinde illi uideatur indignũ, ac ſi ipſe interfuerit, ac præſens uiderit. hi ſunt, amplificatiõis, quos hic enumerat, loci. in primo autem de Inuentione his quinq; adijcit. Vndecimus locus, inquit, eſt, per quem oſtendimus ab eo factũ, à quo minime oportuerit, & à quo alius ne faceret prohiberi debuiſſet. Duodecimus autem locus eſt, per quem indignamur quod nobis hoc primum acciderit, neq; alicui unquam uſu uenerit. Tertiuſdecimus locus eſt, ſi cũ iniuria contumelia iuncta demonſtratur, per quẽ locum in ſuperbiam et arrogantiam odium concitatur. Quartuſdecimus locus eſt, per quẽ petimus ab his qui audiũt, ne ad ſuas res noſtras iniurias referant: ſi ad pueros pertinebit, de liberis ſuis cogitent: ſi ad mulieres, de uxoribus: ſi ad ſenes, de patribus aut parentibus. Quintuſdecimus locus eſt, per quem dicimus, inimicis quoq; et hoſtibus ea quæ acciderunt nobis, indigna uideri ſolere: & indignatio quidem his ferè de locis grauiſſime ſumetur. at ne hos quidẽ tantum locos exiſtimet quiſquã inueniri poſſe: ſed unicuiq; uis ſua facienda eſt, nec tanquã legem quandam immutabilem, genus, hoc eſt, aliud quodcunq; eſſe præceptionis exiſtimet, ſed iudicio acri penſanda ſunt, ubi ſcribat omnia. quod ſi quis ob ineruditionẽ iudicio metiri nõ queat, tãtiſper hæc ſequatur, quoad cũ lectione tum nonnulla exercitatione ſibi ipſi præſcribere iam ſecurus, et præcipere ualeat. Miſericordia cõmouebitur.] Quam hic miſericordiam, in primo de Inuentione conqueſtionem uocat. atq; de hac ipſa ita inquit: Conqueſtio, eſt oratio auditorum miſericordiam captans. in hac primum animum auditoris mitem & miſericordem conficere oportet, quo facilius conqueſtionem commouere poſſit. Si oſtendemus in quibus fuimus cõmodis, et quibus incõmodis

ſimus,

ſimus, comparatione.] Hoc eſt, cum fortunæ uim in omnes, & hominum infirmitatem oſtenderimus, qua oratione habita, grauiter & ſentētioſe maxime demittitur animus hominū, & ad miſericordiā cōparatur, cū in alieno malo noſtram infirmitatem conſiderabimus. hinc per quē in bonis fuerimus, & per quē in malis ſimus oſtendemus. uelut ipſe pro lege agraria: è fundo ornatiſſimo eiectus, ignominijs omnibus appellatus, cū illū in paternis bonis dominari uideret, ipſe filiæ nobili dotem conficere non poſſet, nihil tamen alienū uita ſuperiore cōmiſit. Et pro P. Sylla: O miſerū, ò infelicem illū diē, quo conſul omnibus Centurijs P. Sylla renunciatus eſt: ò falſam ſpem, ò uolucrem fortunam, ò cæcam cupiditatem, ò præpoſteram gratulationem, quàm cito omnia illa ex lætitia & uoluptate in lacrymas reciderūt? Si quæ nobis futura ſunt, niſi cauſam.] At ipſe pro Milone: ò me miſerū, ò infelicem, reuocare tu me in patriā Milo potuiſti per hos, ego te in patria per eoſdē retinere nō potero? quid reſpōdebo liberis meis, qui te parentē alterū putant? & quæ ſequuntur. Supplicabimus & uos.] Velut ipſe pro ſe ad Equites Romanos: Nūc uos equites Romanos obteſtor, quorū uirtute nomen Romanū uictoriam cū laude poſſidet coniunctam, quorum factis gloriantur ciues, gemunt hoſtes, lætantur ſocij, ut ſi erga uos omni tēpore optime fui animatus, ſi mea pericula neglexi dū timorem à patria propulſarē, ſi æque liberis ueſtris proſpexi ac uos parentibus conſueuiſtis, ut nunc me uelitis ueſtris opibus defenſum, incolumē in hac ciuitate retinere. Si quid proximis noſtris parentibus.] Vt pro L. Flacco: Huic miſero puero ueſtro, ac librorum ueſtrorum ſupplici, iudices, hæc uiuendi præcepta dabitis, cui ſi patrē cōſeruatis, qualis ipſe debeat eſſe ciuis, præſcribitis: ſi eripitis, oſtenditis bonæ rationi & conſtāti & graui nullum à uobis fructū eſſe propoſitum. inde ſubiungit: Miſeremini familiæ, iudices, miſeremini fortiſſimi patris, miſeremini filij. Nomen clariſſimæ familiæ, generis nobiliſſimi, reip. conſeruate. Sed ne omniū me credat aliquis poſſe exēpla proferre, ſunt & alia, & ex infinitis penè locis erui alia adhuc poſſunt. uobis autem ſatis fuerit, ex aliquibus tanquā formam quandam cæterorum oſtendiſſe. Si animum noſtrum fortem.] Hoc dicit, miſericordiam quoque captabimus, ſi animum noſtrum in alios miſericordē eſſe oſtēdemus, & tamen eundem amplum, excelſum, & patientē incōmodorum eſſe, futurumq́; ſimul ſi quid accidat aduerſi demōſtrabimus. Nam ſæpe uirtus et ingēs animi fortitudo, in quo grauitas et auctoritas eſt, plus proficit ad miſericordiā cōmouendam, quā humilitas et obſecratio. Commiſerationem breuem.] Hoc dicit, commotis animis diutius in eo morari non oportet. nam quemadmodum rhetor Apollonius dixit, nihil citius areſcit lacryma. Proderunt autem hæc omnia multum, ſi ante oculos ſigillatim incommoda omnia ponentur, ut uideatur is qui audit uidere, et re quoq; ipſa quaſi adſit, intueri. ut ſi dicas: Non adfui nō uidi, non poſtremā uocem eius audiui, nō extremum ſpiritum eius excepi. Item, inimicorū in manibus mortuus eſt, hoſtili in terra turpiter iacuit inſepultus, cruentus, à feris diu uexatus, tractus, diſcerptus, cōmuniq; honore in morte caruit. Nec ſolū dicendo, uelut Quintil. etiam inquit, ſed etiā faciendo, quædam lacrymas mouent. Vnde et producere ipſos qui periclitentur ſqualidos atq; deformes, et liberos eorū ac parentes conſuetū eſt, et ab accuſatoribus cruentum gladiū oſtendi, et lecta è uulneribus oſſa, et ueſtes ſanguine perfuſas, et uulnera reſolui, et uerberata corpora nudari. Exemplum huius in C. Cæſaris funere ſcriptores commemorant. ſciebatur ibi interfectum eum, at ueſtis tamē illa ſanguine madēs, ita repræſentauit ſceleris imaginē, ut non occiſus eſſe Cæſar, ſed tū maxime occidi uideretur. quam oſtendens Antonius, uerbis populum excitans, id egit, ut uniuerſi per urbē palantes decurrerēt, & parricidas perquirētes ex ſenatoribus etiā ipſis multos innoxios trucidarent. Et nos induſtriæ fructus ex tua ſcientia capiemus.] Cum ſcierimus te hæc præcepta cum exercitatione coniungere: quoniā fruſtra ea ad te ſcripſiſſe non uidebimur, fructum utique capiemus. Ex tua ſcientia.] Quoniam quantum tibi proſint, conſcientia iudicabit. Tuaq; perceptione lætaberis.] Tu ſcientior eris præceptorum artificio. Nos alacriores ad reliquum perſoluendum.] Quod hæc omnia perceperis. Verum hæc futura ſatis ſcio, te enim.] Nam dixerat, ſi ut conquiſite conſcripſimus: quaſi de Herennio dubitaret. parum enimuero ſciētia & labor fecerit præceptoris, niſi exercitatio et diligētia affuerit diſcipuli, & quæ tradita ſunt à præceptore uelit imitari. Quod ſi facere recuſauerit, ſatius fuerat quod præciperetur, nec legere, nec audire, ac potius aliud ſequi. Sciendum autē, nihil unquā præclari ſine labore maximo uitam dediſſe mortalibus. Verum hæc futura ſatis ſcio.] Noui laborem nullū te ab hoc meo poſſe officio deterrere, quippe qui te noui.

IN CICERONIS RHETORICORVM AD HERENNIVM III. HIERONYMI CAPIDVRI COMMENTARIVS.

DEliberationes partim ſunt eiuſmodi.] Poſt tractatum in ſuperioribus libris iudiciale genus, in deliberatiuo demōſtratiuoq́;, quæ duo genera paucis abſoluit, quod reliquū inuētionis eſt, hic explicat. ſed deliberatiui prius, deinde generis demōſtratiui præcepta dabuntur. Primū autem qui nā in hoc genere ſtatus eſſe poſſint, deinde quod officiū, poſt qui finis ſit, exinde quales orationis partes eſſe cōueniat, poſtremo quæ orationē ſequuntur, pauciſſimis uerbis percurremus. Status coniecturalis primum tractabitur, ut cū quæritur, an Alexāder ultra Oceanum terras ſit inuenturus, an futurum ſit ut Carthaginē ſuperent Romani. Nonnunquā definitio aliqua tractatur, ut apud Cic. in Philippicis, quid ſit tumultus. Legales quoq; aliquando conſtitutiones incidere poſſunt, quod qui Philippicas Cic. orationes leget, facile animaduertet. Ergo deliberatiuū genus, quod idē ſuaſorium dicitur, de tempore ut plurimum futuro cōſultat, nonnunquā tamen etiā de præterito. Officijs autē hoc genus duobus conſtat, ſuadendi ac diſſuadendi. Finē uero ſicut in iudiciali genere æquitatē multi eſſe uoluerunt, ita in deliberatiuo Ariſtoteli placet utilitatē. At Cic. ſicut in demonſtratiuo honeſtatē tum utilitatem finem eſſe placuit. Alij honeſtum, utile ac neceſſariū exiſtimauerunt: ſed Quintilianus, ego non inuenio, inquit, huic tertio locū, quātalibet enim uis ingruat, aliquid fortaſſe pati neceſſe ſit, nihil facere. De faciendo autē deliberatur. quod ſi hanc uocant neceſſitatē, in quā homines grauiorum metu coguntur, utilitatis erit quæſtio: ut ſi obſeſſi et impares et aqua ciboq; defecti, de facienda ad hoſtes deditione deliberēt, & dicatur, hoc facere neceſſe eſt, alioqui pereundū eſt: ita propter idipſum non eſt neceſſe, quia perire potius licet. deniq; nō fecerunt Saguntini nec Ciziceni circunuēti. Igitur in his quoq; cauſis, aut de ſola utilitate ambigetur, aut quæſtio inter utile atque honeſtum conſiſtet. At enim, ſi quis liberos procreare uolet, neceſſe habet ducere uxorem, quis dubitat? itaque mihi ne

conſilium quidem uidetur, ubi neceſſitas eſt, non magis, quã ubi conſtat, quid fieri omnino debeat dicere. Omnis. n. deliberatio de dubijs eſt, melius igitur qui tertiam partem dixerunt δυνατὸν, quod noſtri poſſibile nominant. Quibuſdã etiam uidetur eſſe nonnunquam de iucunditate ſola conſultatio: ut ſi de ædificando theatro, inſtituendis ludis deliberaretur. ſed neminẽ adeo ſolutum luxu eſſe putandum eſt, ut nihil in cauſa ſuadẽdo ſequatur, præter uoluptatem. præcedat. n. ſemper aliquid neceſſe eſt, ut in ludis honor deorũ. in theatro. n. eſt utilis laborũ remiſſio. Illud nunc dicendum reſtat, quales deliberatiui generis orationis partes eſſe cõueniat. Procemio igitur, quale in iudicialibus oportere eſſe diximus, ubiq; hoc genus nõ indiget. quia conciliatus eſt iam ei quiſq; qui conſulit. Initium tamen debet habere aliquam procemij ſpeciem. neq; enim abrupte, mihi libet incipiendum: quia eſt aliquid in omni materia naturaliter primũ. In ſenatu utiq; & in concionibus eadẽ ratio, quæ apud iudices, apud quos dicendũ, acquirendæ beneuolentiæ. Ariſtoteles autẽ non ſine cauſa putat, & à noſtra, & ab eius qui diſſentiat perſona, duci frequẽter in conſilijs exordium. Narrationem uero exiget priuata deliberatio eius duntaxat rei, de qua dicenda ſententia eſt: quia nemo ignorat id de quo conſulit extrinſecus, pertinentia ad deliberationẽ poſſe multa narrari. Concitanda quoq; frequenter & lenienda eſt ira, & ad metum, cupiditatem, odium, conciliationem impellendi animi. Nõnunquã etiam mouenda miſeratio, ſiue ut auxilium obſeſſis feratur ſuadere oportebit, ſiue ſociæ ciuitatis euerſionẽ deflebimus. Valebit autem auctoritas plurimum in conſilijs. Confirmationis autẽ & confutationis argumenta, ex his quæ ſupra memorauimus, ubi conſtitutiones ſingulas tractauimus, ſumere poterimus. Epilogi quoque eis partibus, quas iudiciales habent, conſtabũt. Tota autẽ deliberatiua oratio ſimplex ſine uerborũ floribus, & longe grauior & ſententijs debet ornatior eſſe, quã uerbis. Vſum autem exemplorum ulli materiæ magis conuenire merito omnes conſentiunt. Quare hiſtoriarum & ueterum inſtitutionum peritos eſſe oportet. Itẽ cum in ſuaſorijs de pace, bello, copijs, operibus, uectigalib. agatur, uires ciuitatis & mores noſſe oportere Cicero dicit: ut ex natura cũ ipſarũ rerum, tũ audientium, ratio ſuadendi ducatur. At Quintilianus nobis, inquit, maior iure uidetur uarietas. nam & conſultantium, & conſiliorum plurima ſunt genera. quare in ſuadendo & diſſuadendo tria primũ ſpectanda erunt: quid ſit, de quo deliberetur, qui ſint, qui deliberent: qui ſit, qui ſuadeat rẽ, de qua deliberatur. Quid ſit de quo deliberetur: ut an certum ſit poſſe fieri aut incertum. ſi incertũ, hæc ſola erit quæſtio & potentiſſima his rationibus tractãda, quas in coniecturali ſtatu aperuimus. qui autem ſint qui deliberent, multum refert. Nam conſultant aut ſinguli, aut plures. ſed in utriſq; differẽtia: quia & in pluribus multũ intereſt, ſenatus ſit an populus, Romani an Gabij, Græci an Barbari. & ſingulis, num Catoni petendos honores ſuadeamus, an Cato, maior, Scipio prior, an Fabius deliberent. Proinde intuenda ſexus dignitas, ætas ſed mores præcipue diſcrimen dabunt, & honeſta quidem honeſtis ſuadere facillimum eſt, ſi uero apud turpes recta obtinere conabimur, ne uideamur exprobrare diuerſam uitæ ſectam cauendum. Et animus deliberantis, non ipſa honeſti natura, quam ille non reſpicit, permouendus: ſed laude, uulgi opinione, & ſi parum proficiet, cõſecutura ex his utilitate. Interdum uero magis obijciendo aliquos ſi diuerſa fecerit metus. Refert quoq; multum, quæ nam ſuadendis perſona ſit: quia anteacta uita ſi illuſtris fuit, aut clarius genus, aut ætas, aut fortuna affert expectationem. Nunc ad Ciceronis exponenda uerba redeamus.

DE GENERE DELIBERATIVO.

d Eliberationes partim ſunt eiuſmodi, ut quæratur utrũ potius faciendũ ſit, partim huiuſmodi quid potiſſimũ faciendum ſit, conſideretur hoc modo, utrũ potius.] Nam omnis ſuaſoria nihil aliud eſt quã cõparatio: nec utrum melius, ſed quid ſit optimum quæritur. Carthago tollenda.] Diminuenda, ut Carthaginenſes alio loco habitare compellamus. Cum ex Italia Carthaginem.] Reuocatur. An domum.] Carthaginem redeat. Occupet Alexan.] Aegypti quondam Metropolim, & regiam dicit.

Vt ſi deliberet.] Cum enim Fuluius Flaccus conſulatum gerens primus Italos inſtigaſſet, ut in urbem tanquam ciues aſſumi uellent, & ex ſubditis participes fierent dignitatum, Liuius Druſus tribunus pleb. uir illuſtris, rogãtibus Italis, legẽ ut ciuitate donarentur, ſe laturum promiſit. Quamobrem cũ Druſo multi mortem interminarentur, raro prodibat in publicum. itaq; domi omnibus ius dicebat, ubi ſutoris gladio traiectus occubuit. Itali, Druſi cæde percepta, à Romanis defecere, bellumq; in eos acre ſuſcitarunt. Italorum autem exercitus ex omnibus qui conuenerant urbibus, fuit peditum equitumq; ad centum millia. Contra Romani parem illis parauere undecunq; potuerunt exercitum. Romanis Sextus Iulius Cæſar, & P. Rutilius Rufus conſules præerant. Prætores autem Rutilij Rufi, Gn. Pompeius, illius Pompeij pater qui magnus cognominatus eſt, ac Q. Cepio, C. Perpenna, C. Marius, Valerius Meſſala. Sexti Cæſaris autem prætores, P. Lentulus, ac frater ipſius Cæſaris, Titus Didius, Licinius Craſſus, Cornelius Sylla, et Marcellus. Italorum autem duces, T. Afranius, C. Pontilius, Marius, Ignatius, Q. Pompedius, C. Bebius, M. Lamponius, C. Iudacilius. Erius Aſinius, ac Vectius Cato, aduerſum Romanos conſtitere. Quibus confligentibus, magna cædes utrinq; facta. Romani primo quidem afflicti, cum etiam Hetruſci bellum molirentur, ne multis uno tẽpore bellis corruerẽt, fœdera cũ Italis iunxerunt, & Italos ciuitate donauerunt: eo tamen pacto, ut nõ in earum tribuum numero quæ 35. ad creandas dignitates admittebãtur, eſſent: ſed cũ ex illis tribubus alias legiſſent, in earum numero Itali continerẽtur. Vnde factũ eſt, ut hæ nullius haberentur auctoritatis. Quod primum Itali non aduerterunt, ſed inde re cognita diſſenſio noua oriri cœpit. ſedati tamen eorũ animi ſunt. Hoc igitur dicit Cicero, ut ſi deliberet ſenatus bello Italico, an ſocijs ciuitatẽ det, hoc eſt, eos ne in populum Romanũ aſciſcat ad danda ſuffragia, an non. In quibus cauſis rei natura faciet deliberationem.] Hoc eſt, ubi & utilitas & honeſtas deliberãdum aliquid, quod rei ipſius ratio poſcat, commouerit, ſuadẽtis ars illic omnis ad rem ipſam erit accommodanda. In quibus extranea cauſa conficiet deliberationem.] Vt non tam rei ipſius natura quæratur, quam ut altera pars magis probanda aut deprimenda proferatur. In his ipſa cauſa erit adaugenda.] Vt ſi putemus Italos in urbem aſciſcendos. Aut deprimenda.] Si id nullo modo faciendum exiſtimemus. Omnes rationes eorum qui ſententiam dicent.] Qui orationem ſuadebunt, aut diſſuadebunt.

Vt omnis eo totius orationis ratio conferatur.] Subaudiendum utilitatem. Vtilitas in duas partes in ciuili conſultatione.] Vbi de ciuitatis utilitate deliberatur. Aliàs enim perpetuo uerum non erit. Quæ conficit.] Abſoluit. Inſtantis.] Imminentis. Aut conſequentis.] Quod ſequi debeat. Qualibet ratione.] Quocunque modo, ſicut ui & dolo. Quorum aut alterum ſeparatim.] Aut altero ex his per ſe conficietur. Aut utrunque ſumemus cõiunctim.] Aut coniungemus & uim & dolum, quo tutiores eſſe ualeamus. Vis diſcernitur.] À dolo ſeparatur, per exercitus, claſſes, nauium multitudinem, arma, quibus nos tuemur.

tuemur. Tormenta.] Quæ in hoſtes libramus, aut quæ hoſtium muris diruendis admouemus. Reuocationes hominũ.] Verum cum receptui canitur, in hoſtes impetu maiore inuehantur milites. Aut certe reuocationes, ut diſcernant alios. Dolus conſumitur in pecunia.] Omnis enim penè fraudis cauſa pecunia eſt. Maturationes.] In longum productiones, quo aliquam melius ſtruamus fallaciam. Si quidē de re militari, aut de adminiſtratione.] Veluti in libello de re militari poſtea ſcripſit. Rectum eſt quod cum uirtute.] Virtus eſt animi habitus, mõ, rationi, naturæ cõſentaneus, ut Plato definit, ἀρετὴ διάθεσις, ἡ μὲν τις ἕξις θνητοῦ ζώου καθ' αὑτὴν ἐπαινετὴ ἕξις, καθ' ἣν τὸ ἔχον ἀγαθὸν λέγεται. Ariſtoteles aũt, ἡ ἀρετὴ, inqt, μεσότης δηλαδή τις ἐστὶ τῶν παθῶν. Officiũ uero eſt, ex uirtute actio probabilis. Id diuiditur in prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem, & temperantiam. Cum ex duabus tantũ conſtet homo ſubſtantijs, anima & corpore: anima rationem, corpus ſibi ſenſus uendicat. Ratione idoneus eſt illuminari ac intelligere aliquid ſupra ſe, in ſe, et infra ſe. ſupra ſe Deum, in ſe angelum & hominis animam, infra ſe quidquid cœli ambitu continetur. Rerum quidẽ immortaliũ cognitio ſapientia, mortalium autem prudentia nominatur. Cũ ſenſibus uero concupiſcibilis & iraſcibilis homo eſt, per cõcupiſcibilitatẽ & iraſcibilitatẽ apta eſt anima ut afficiatur. affectus aũt quadripartitus eſſe dignoſcitur, dum de eo quod amamus iam uel gaudemus, uel gaudẽdum eſſe ſperamus, & de eo quod odimus iam uel dolemus, uel dolendum metuimus: & ob hoc ex concupiſcentia gaudium & ſpes, de iraſcibili parte dolor & metus oriuntur. Cũ primũ igitur quatuor hæ animi perturbationes contra rationem ſurgũt, à Græcis προπάθειαι uocantur, nos uerbum è uerbo uertentes, antepaſſiones poſſumus appellare. His hominẽ carere impoſſibile eſt. nã ſine uitijs nemo naſcitur, optimus ille qui minimis urgetur. ſi autem tantũ potuerint ut rõni dominentur, ac prudentiã oẽm ſuis illecebris ſubijciant, ſui et uitij nomen habent. Quod aũt animum aut mentem per ſe corrũpit, flagitium nominatur. Sed quod uitiũ id agit, ut alteri noceat, facinus appellatur: quæ duo omniũ peccatorũ genera ſunt. Cæterum per prudentiam, quæ & ipſa per ſapientiã perficitur, ſuperãtur, abijciũturq;, nec ſemel atque iterũ, ſed ſemper, quoad mẽtis bene compoſitæ habitus ſtabilis manet. Reliqua uirtutum nomina ſunt hæc, primariarum duntaxat, fortitudo, tẽperantia, iuſtitia. Quandocunque igitur gaudiũ, dolor, metus, à prudentia, tẽperantia, fortitudine, iuſtitia, quæ uidelicet omniũ uirtutũ origines & quaſi cardines ſunt, coercentur, in uirtutes cõſurgunt. quamobrem nec in deo uirtus eſſe ulla poteſt, quando ne ulla quidẽ perturbatio in eo ſuſcitatur. Prudẽtia eſt ea] Hanc alibi ita definit, prudentia eſt rerũ bonarum malarumq; ac utrarumq; ſcientia. Plato autem hoc modo: φρόνησις δύναμις ποιητικὴ καθ' αὑτὴν τῆς ἀνθρώπου εὐδαιμονίας διάθεσις, καθ' ἣν κρίνομεν τί πρακτέον, καὶ τί οὐ πρακτέον. Hæc ita diſtinguit à ſapiẽtia, ſicut nos ſupra. ſiquidẽ ſapiẽtiã ita definit, σοφία ἐπιστήμη τῶν ἀεὶ ὄντων, ἐπιστήμη θεωρητικὴ τῆς τῶν ὄντων αἰτίας. Idẽ quoque Ariſt. ſentit. nam in primo libro qui ἠθικῶν μεγάλων inſcribitur, ἡ μὲν γὰρ σοφία, inquit, ἐστὶ, περὶ τὰ μετ' ἀποδείξεως καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ὄντα. ἡ δὲ φρόνησις οὐ περὶ ταῦτα ἀλλὰ περὶ τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα. Hieronymus aũt ſuper Pauli epiſtola ad Epheſios, ſapientiã, inquit, & prudentiã eſſe propemodũ eadẽ. Stoici quidẽ ſic opinantur, dicentes, ſapientia eſt rerũ diuinarũ humanarumq; cognitio, prudentia uero tantũ mortaliũ. Humanarũ igitur rerũ cognitionem Stoici ſapientiæ addiderunt. In quo Auguſtinus ab Hieronymo diſſentit, qui ita ſcriptum reliquit. Eſt itaque in ratione quiddã ad ſuperna & cœleſtia intendens, & id dicitur ſapientia: & eſt quiddam ad tranſitoria & caduca reſpiciens, & id uocatur prudentia. Non defuerunt qui dubitarent, nũ tã ſapientia quàm prudentia uirtutes eſſent, rationemq; ſuæ dubitationis attulerunt, quod cũ ſapientia & prudentia uerum quædam ſint ſciẽtiæ, ut docuimus, ſcientiæ autem (ut ipſe Ariſtoteles inquit) omnes in parte intellectiua & rationali conſiſtant, uirtutes uero irrationali in parte animæ ſint, ob quã cauſam Socratẽ et incuſat, qui uirtutes ſcientias facit, rectè neutram exiſtimari poſſe uirtutẽ. Ariſtoteles tamen ipſe uirtutem utrãque eſſe oſtẽdit, inquiẽs, εἰ γὰρ ἡ φρόνησις ἀρετή ἐστιν, ὡς φαμὲν, τοῦ μορίου τοῦ ἑτέρου τῶν λόγον ἐχόντων, ἔστι δὲ χείρων ἡ φρόνησις τῆς σοφίας· περὶ χείρω γὰρ ἐστιν, ἡ μὲν σοφία περὶ τὸ ἀΐδιον καὶ τὸ θεῖον. ὡς φαμὲν. ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὸ συμφέρον αὐτῷ. εἰ οὖν τὸ χεῖρον ἀρετή ἐστιν, τό γε βέλτιον εἰκὸς ἐστιν ἀρετὴν εἶναι. ὥστε δῆλον, ὅτι ἡ σοφία ἀρετή ἐστιν. Prudẽtia eſt calliditas.] Hoc eſt, per experientiã peritia. Callidus. n. ut ipſe Cic. putat, à callo nomen habet, cuius longo quaſi uſu mens ipſa ex corporis occalluerit laboribus. Quæ rõnem quidã poteſt habere bonorum & malorum, dicitur itẽ prudentia.] Potens eſt, ut habeat delectum, electionem, Scientia cuiuſdã artificij, & appellatur prudentia multarum rerũ memoria.] Vt ex arte humana & rerũ tractatione, ſcientia, prudentia ſit. Et uſus cõplurium negotiorum.] Id eſt, multorum nam poſitiuũ, non comparatiuum nomen eſt. nemo. n. complus dicit, ſed compluris & complure in ueterum uſu fuit. Vnde complures locos, ut compluria fana, Cato in originib. dicit. Et Cicero, in Protagora confirmationũ genera compluria. Hinc compluriũ genitiuus. Errat autem Gellius, qui plura nullo modo dicendum eſſe exiſtimauit. Nam poetarum exempla infinita aliter docent. Prudentiæ uero partes ſunt, memoria, intelligentia, prouidentia. Memoria eſt, per quã animus repetit quæ fuerũt. Intelligentia eſt, per quã ea proſpicit quæ ſunt. Prouidentia eſt, per quã aliquod futurum uidetur antequã factum eſt. Huic tria beatus Ambroſius tribuit officia, Deũ uenerari, bene uiuere, & bene merita apud Deũ collocare. ita. n. dicit, quia lex naturalis tres hẽt partes, cuius prima hæc eſt, ut agnitus honoretur creator, ne eius claritas & maieſtas alicui de creaturis deputetur: ſecunda pars eſt moralis, hoc eſt, ut bene uiuatur modeſtia gubernante. Cõgruit. n. homini habenti notitiã creatoris, uitã ſuã lege moderari, ne fruſtretur ſummũ illud initiũ. tertia pars docilis, ut notitia creatoris Dei & exemplum morum cæteris tradatur, ut diſcant quẽadmodum apud creatorem meritum collocatur. hæc eſt uera & Chriſtiana prudẽtia. Hoc ideo ſubiecimus, quod ab hoc loco non alienũ eſſe exiſtimauimus. & quoniam hæc demonſtratiuo deliberatiuoq; generi cõmunia præcepta ſunt, ſatius fuerit hic omnia ſimul cõmonuiſſe, quã eadẽ ſparſim pertractaſſe. Iuſtitia ẽ æquitas, ius unicuiq; tribuẽs pro dignitate cuiuſq;. Hãc ita definit Plato, δικαιοσύνη ὁμόνοια τῆς ψυχῆς πρὸς αὑτήν· καὶ εὐταξία τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν, πρὸς τε ἄλληλα καὶ περὶ ἄλληλα, ἕξις διανεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ. ἕξις καθ' ἣν ὁ ἔχων προαιρετικός ἐστιν τῶν φανέντων αὐτῷ δικαίων, ἕξις ἐν βίῳ νόμου ὑπήκοος, ἰσότης κοινωνική, ἕξις ὑπηρετικὴ νόμων. Ariſt. duplicẽ iuſtitiã putat, alterã, quæ in nobis ipſis, alterã aduerſus alios. in primo. n. eius libelli, quẽ μεγάλων ἠθικῶν inſcripſit. d. περὶ δὲ δικαιοσύνης λοιπὸν ἂν εἴη σκοπεῖν τί ἐστι, καὶ ἐν τίσι, καὶ περὶ τίνα. πρῶτον μὲν, εἰ λαμβάνοιμεν τί ἐστι τὸ δίκαιον, ἔστι δὲ διττὸν τὸ δίκαιον, ὧν τὸ μέν ἐστι κατὰ νόμον. δίκαια γὰρ φασιν εἶναι ἃ ὁ νόμος κελεύει. ὁ δὲ νόμος κελεύει, τά τε ἀνδρεῖα πράττειν, καὶ τὰ σώφρονα, καὶ ἁπλῶς ἅπαντα τὰ κατὰ τὰς ἀρετὰς λεγόμενα. διὸ καί φασι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη τελεία τις ἀρετὴ εἶναι. εἰ γὰρ δίκαια μέν ἐστιν ἃ ὁ νόμος κελεύει ποιεῖν, ὁ δὲ νόμος τὰ κατὰ πάσας ἀρετὰς ὄντα προστάττει, ὁ ἄρα τοῖς κατὰ νόμον ἐμμένων δικαίοις, τελείως σπουδαῖος ἔσται ὁ δίκαιος, καὶ ἡ δικαιοσύνη τελεία

ὡς ἀρετή ἐστιν, ἐκείνη δὲ ᾗ τι δίκαιον ἐστι τοῖς ἴσοις, καὶ περὶ ταῦτα ἀλλά τινι τὸ ἐν τῷ δίκαιον, ἡ δὲ περὶ ταῦτα δικαιοσύνη ζητουμένη. περὶ μὲν ταῦτα τὰ δίκαια ἐστι κατ᾽ αὐτὸν τὸ δίκαιον ἐστι. ὁ γὰρ ἐλεύθερος, καὶ ἀνδρεῖος, καὶ ἐγκρατής, καὶ ἄλλος καθ᾽ ἑαυτὸν ἐστὶ δίκαιος, τοῦτο δ᾽ ἐστὶν ὃ ζητούμενον δίκαιον, καὶ τὴν δικαιοσύνην τὴν περὶ ταῦτα. τὸ τοίνυν δίκαιόν ἐστι, τὸ πρὸς ἕτερον, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, τὸ ἴσον. τὸ γὰρ ἄδικον, ἄνισόν ἐστι. Iuſtitia igitur eſt habitus animi, cõi utilitate cõſeruata, ſuã cuiq; tribuens dignitatẽ. Eius initium eſt à natura profectũ, deinde quædã in conſuetudinẽ ex utilitatis rõne uenerunt, poſtea res à natura profectas, & à cõſuetudine probatas, forte religio auxit. Naturæ ius eſt, quod nõ opinio genuit, ſed quædã innata uis inſeruit, ut religionẽ, pietatẽ, gratiã, uindicationẽ, obſeruantiã, ueritatẽ. Religio eſt, quæ ſuperioris cuiuſdã naturæ, quã diuinã uocamus, curã cærimoniãq; affert. Pietas eſt, per quã ſanguine cõiũctis, patriæq; beneuolis, officiũ, & diligẽs tribuitur cultus. Gratia eſt, in qua amicitiarũ & officiorũ alterius memoria, & alterius remunerãdi uolũtas cõtinetur. Vindicatio eſt, p quã uis aut iniuria et omnino oẽ qđ obfuturũ eſt, defendẽdo aut ulciſcẽdo propulſatur. Obſeruãtia, per quã homines, aliqua dignitate antecedẽtes, cultu quodã & honore dignãtur. Veritas, per quã immutata ea quæ ſunt, aut quæ fuerũt, aut futura dicuntur. Ex conſuetudine ius eſt, quod aut leuiter à natura tractum, aluit & maius fecit uſus, ut religionẽ, aut ſi quid eorũ, quæ ante diximus à natura proficiſci, in maius factum per cõſuetudinẽ uidemus, aut quod in morẽ uetuſtas uulgi approbatione perduxit, quod genus pactũ eſt, par, iudicatum. Pactum eſt, qđ inter aliquos conuenit. par, qđ inter oẽs æquale eſt. iudicatum, de quo alicuius, aut aliquorũ ſententijs iam conſtitutum eſt. Lex ius eſt, quod ſcriptũ populo expoſitum eſt, ut obſeruetur. Fortitudo eſt rerum magnarum appetitio, & humilium rerum.] Ipſe alibi ita definit. Fortitudo eſt, conſiderata periculorum ſuſceptio, & laborum perpeſſio. Plato ita, ἀνδρεία ἕξις ψυχῆς ἀκίνητος ὑπὸ φόβου, θάρρος πολεμικόν, ἐπιστήμη τῶν κατὰ πόλεμον πραγμάτων, ἐγκράτεια ψυχῆς περὶ τὰ φοβερὰ καὶ δεινά. Ariſt. de fortitudine in primo μεγάλων ἠθικῶν hæc uerba ſunt: ἐπεὶ οὖν ἐστιν ἡ ἀνδρεία περὶ θάρρη καὶ φόβους, σκεπτέον ἂν εἴη περὶ ποίους φόβους καὶ θάρρη. ἆρα οὖν, εἰ μέν τις φοβεῖται μὴ ἀποβάλῃ τὴν οὐσίαν, δειλός. εἰ δέ τις θαρρεῖ περὶ ταῦτα, ἀνδρεῖος. οὐχ ὁμοίως· δεῖ γὰρ φοβεῖσθαι μόνον ἢ θαρρεῖν. οὔτε δειλὸν φασὶ τὸν φοβούμενον, οὔτε ἀνδρεῖον τὸν μὴ φοβούμενον. οὐκ ἄρα ἐν τοῖς τοιούτοις φόβοις καὶ θάρρεσιν ἐστὶν ὁ ἀνδρεῖος, ἀλλ᾽ ἆρ᾽ ἐν τοῖς, οἷον εἰ μέν τις φοβεῖται βροντὰς ἢ ἀστραπὰς, ἢ ἄλλο τι τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον φοβερῶν, οὐκ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ μαινόμενός τις. ἐν φόβοις ἄρα καὶ θάρρεσιν ἐστὶν ὁ ἀνδρεῖος, τοῖς κατ᾽ ἄνθρωπον. Fortitudinis partes ſunt magnificentia, fidentia, perſeuerantia. Magnificentia eſt, magnarũ rerũ & excelſarũ, cum animi ampla quadã & ſplendida propoſitione cogitatio atq; adminiſtratio. Fidentia eſt, per quã magnis & honeſtis in rebus multũ ipſe animus in ſe fiduciæ, certa cũ ſpe collocauit. Patientia eſt, honeſtatis aut utilitatis cauſa, rerũ arduarũ ac difficiliũ uoluntaria ac diuturna perpeſſio. perſeuerantia ſtabilis, & perpetua permanſio. Modeſtia eſt, in animo continens. Nonius Marcell. de doctorũ uirorum indagine, Modeſtia, inquit, moderatio, modus, modicum, mediocre, hunc habent ordinẽ, quod modeſtia fundamentum, ſoliditas, & baſis ipſa uirtutum eſt, è qua gignitur moderatio, quæ tẽperat modos, quibus morati diſcipuli in factis & in dictis & ueteris talibus agẽdi officijs reguntur. Modicum uero, moderatũ eſt, mediocre, idẽ quod mediũ. Ita ſæpe poſitũ in magnis auctoribus, annotauimus. M. Cato de liberis educandis. Omnia, inquit, in docẽdis pueris quæ uirtutẽ uerẽ ſimformãt, mediocria & modica ſint. Inter modeſtiã aũt & continentiã, ut Hierony. inquit, hoc intereſt, quod modeſtia in uiris perfectis eſt, conſummatæq; uirtutis. Cõtinentia uero, initia quidẽ uirtutis eſt, ſed nec dũ ad id peruenit, ut ſit uirtus. Quia cupiditates adhuc incitus, qui ſe cõtinet, cogitatiõe naſcũtur, & mẽtis puritatẽ polluũt, principale licet nõ ſuperẽt, nec ad opus protrahant cogitationẽ. Non ſolũ aũt in deſiderijs et cupiditate cõtinentia neceſſaria eſt, ſed ẽ in reliquis trib. perturbationib. dolore, lætitia & timore. Ipſe tamen Cicero modeſtiã & continentiã, temperantiæ partes eſſe exiſtimauit. Cuius hæc ſunt uerba. Temperantia eſt, rationis in libidinẽ, atq; in alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. eius partes, continentia, clementia, modeſtia. Continẽtia eſt, per quam cupiditas conſilij gubernatione regitur. Clementia eſt, per quam animi in odium alicuius concitati, comitate retinentur. Modeſtia, per quã pudor honeſtus claram & ſtabilem comparat auctoritatem. Modeſtiam Plato ita definit. σωφροσύνη μετριότης τῆς ψυχῆς περὶ τὰς ἐν αὐτῇ κατὰ φύσιν γιγνομένας ἐπιθυμίας τε καὶ ἡδονάς, διαρμοσία καὶ εὐταξία ψυχῆς πρὸς τὰς κατὰ φύσιν ἡδονὰς καὶ λύπας, συμφωνία ψυχῆς πρὸς τὸ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι. Ariſto. uero, ἡ σωφροσύνη, inquit, μεσότης ἂν εἴη ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας, μεσότης μὲν οὖν ἐστι τούτων. ἔστι δ᾽ ἡ σωφροσύνη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, οὐ πάσας δὲ, οὐδὲ τὰς περὶ πάντα. οὐ γὰρ εἴ τις ἥδεται θεωρῶν γραφὴν ἢ ἀνδριάντα ἤ τι ἄλλο τῶν τοιούτων, καὶ δὴ οὗτος ὁ ἀκόλαστος, ὁμοίως δ᾽ οὐδὲ περὶ ὀσφρήσεις, ἀλλ᾽ ἐν ἡδοναῖς ταῖς περὶ ἁφὴν καὶ γεῦσιν, εἶτα δὲ περὶ ταύτας κείνος οὐ σώφρων ἐστὶν ὁ τοῖς ἔχων, ὥστε μηδ᾽ ὑπὸ μηδεμιᾶς τῶν τοιούτων ἡδονῶν μηδὲν πάσχειν. ὁ μὲν γὰρ τοιοῦτος ἀναίσθητος. Prudẽtiæ partib. utemur.] Non tantũ prudentiæ, cæterarũq; cardinaliũ uirtutũ partes noſſe oratorẽ oportet, ſed & uitia, ut quid improbandũ ẽt, ac quo pacto improbandũ ſit, poſſit noſſe. Ea qui uelit omnia intelligere, Platonis dialogos & Ariſt. ethica legat, diſcatq;. Nobis aũt ſatis fuit, ad hũc Cice. locum attinentia expoſuiſſe. Si cõmoda cũ incommodis cõferemus.] Si inter ſuadẽdũ ea cõparabimus, quæ cõmoda ſint, cũ incõmodis, & omnia ad utilius honeſtiusq; reuocabimus, munere utemur prudẽtiæ. Aut ſi qua in re cohortabimur ad aliquid.] Vt in grãmatica facultate, cæteris ue diſciplinis in urbe edocẽdis, ſi populũ huc adhortati fuerimus præclarũ aliquẽ populũ pro exẽplo deligamus, uel ſimile aliqđ aliud cõſtituamus. Diſciplinabilẽ ſcientiã poterimus habere.] Scientiã, qua multi poſſint erudiri diſcipuli. Si ſuadebimus.] Quippiã, cuius rei geſtæ, hoc eſt cuius aliqđ ſimile extet apud aliqs documentũ, id ut auditores intueãtur referemus, in eo q prudẽtia utemur. Sed ſi quid ſuadẽdũ, in quo nos exẽplum ita cõmemorauerimus, ſimilitudinẽ ne ſit omnino plena, facilis, uaria, ad externũ uſq; & barbarũ genus oratio. Veluti ſit, Dux Dacorũ cũ ſciret diſſectũ armis ciuilib. pop. Rom. non tamẽ tentandũ arbitratus eſt, quia externo bello poſſet cõcordia inter ciues coaleſcere, duos erga canes in cõſpectũ popularium cõmiſit: hiſq; acerrime de protecta carne pugnantibus, lupũ oſtendit, quẽ protinus canes omiſſa inter ſe ira agreſſi ſunt. Eo ille exemplo prohibuit barbaros ab impetu nouo, Romanis nẽ pe profuturo. Memoriã poterimus habere, qua in re facile id quod uelimus.] Si uetera aliquo exẽplo audito abhortabimur. Exẽplo allato perſuadere poterimus.] Nam exẽplorum maior plerunque eſt uſus, & melius perſuadetur, quàm luculentiſſima quæcunque alia oratione. Iuſtitiæ partibus utemur, ſi aut innocentiũ aut ſupplicum dicemus miſereri oportere.] Innocentiũ, uerũ qui deliquerint, & imprudentiã, caſum, aut fortunã in cauſa dicant fuiſſe, an certe innocentium, qui cum alias non deliquerint, ſemel tantũ lapſi ſint, uelit Cicero, dictũ eſſe. Aut ſupplicũ dicemus miſereri oportere, ſi oſtẽdemus

merentibus

merentibus gratiã referri conuenire, ſi demonſtrabimus ulciſci.] *Nam non ſemper æquum eſt peccatum punire, & ius eſt iuſtitiam ſummã non ſequi. ſummum ſiquidem ius ſumma iniuria, factum (ut Cicero inquit) iam tritũ ſermone prouerbium eſt. Præterea quoniam homini nõ peccare impoſſibile eſt, eo magis diuinam abundaſſe gratiã dicemus. Itẽ, Quanto magis carere uitijs ſit impoſſibile, tãto nos oportere ei qui ſibi remitti culpam cupiat, plus indulgere.* Male meritos.] *Qui ſunt mala promeriti. Hoc tamẽ non tantum Ambroſius in libro officiorum, cæteriq; Chriſtiani non faciendũ putant, ſed ne quidem ethnicorum multi. Vnde Iuuenalis, Semper et infirmi eſt animi, exiguiq; uoluptas, Vltio. Et ſic collige, quod uindicta nemo magis gaudeat quàm fœmina.* Si fidem quã dederimus magnopere cenſebimus conſeruandam.] *Iuſtum erit.* Hoſpitia.] *Vbi nos hoſpitati fuerimus, ea loca caſte coli debere à nobis oſtendamus.* Clientelas.] *Eſt multitudo eorum qui potentẽ aliquem colunt, ciuẽ, principum' ue fauore proſequuntur, & eius dignitatẽ factionemq́, tutantur, ducti uel mercede uel beneficio: nec ſeruum clientẽ nominare licet. quod autem Lucanus inquit, Emptiq; clientes: nõ de ſeruis loquitur. Nõ enim in ſeruis ſpem ſibi Pompeius poſuerat, ſed in libetis, & ciuibus: ſeruilem tamẽ, non liberalem animũ habentibus, quia uenalem haberent ingenuitatẽ. nam cũ dicimus ſeruos, non addimus emptos: ſic ergo ne emptos quidem clientes dixiſſet.* Cognationes.] *Hoc eſt, per ſanguinis coniunctiones, tam uirilis ꝗ fœminini ſexus. ſiquidem uirilis tantum ſanguinis agnati, ex iureconſultis intelligũtur, ut in tertio Inſtitutionũ Iuſtiniani imperatoris de legitima agnatorũ ſucceſſione patet.* Affinitates.] *Vbi etiam ſi ſanguinis nulla deuinciat nos copula, intercedat tamen aliqua coniunctio.* Caſte colendas.] *Incorrupte, ſine ulla uitij labe. nam uitiorum omnium abſtinentia, caſtitas poteſt appellari. Virg. Caſta pudicitiam ſeruat domus.* Nec gratia.] *Nec beneuolentia moueri nos oportere, quo minus peccata puniamus. Intelligendum autem, eorum qui plurimũ deliquerint: ne uideatur ſibi contrarius, ubi dixit Supplicum miſereri oportere.* Nec periculo.] *Quod etiam nobis immineat, ſi ſecus iudicauerimus.* Simultate.] *Si ſimultatem latens ſimul ſubrepat odium.* His atque huiuſmodi.] *Nam non hæ ſunt ſolæ iuſtitiæ partes, & ſi ſoli loci, unde iuſtam rẽ, aut his contrariam iniuſtã, poſſimus oſtendere.* In concione aut conſilio.] *In cõcione, ubi laudemus aut uituperemus: hoc eſt, per demonſtratiuum genus.* Aut in conſilio.] *Vbi de aliqua re conſultetur, id eſt, per deliberatiuum genus.* Ad ſuadendum.] *Vt fiat aliquid.* Ad diſſuadendum.] *Ne fiat. Nam perſuadere, eſt ſuadendo conſequi quod uelis.* Item oſtendemus, antiquiorem mortem turpitudine haberi.] *Eſt enim fortis uiri, mortem honeſtati poſtponere: minoris æſtimare mori, quàm ullã ſubire turpitudinem.* Antiquiorem.] *Præclariorem.* Nullo dolore cogi ut ab officio recedatur.] *Nullum dolorẽ tam ſæuum eſſe debere, ut fortem hominem ab officio uirtuteq; dimoueat.* Pro rei ueritate.] *Vt uerum dicat.* Si unamquanque rem certo naturæ termino definiemus.] *Si in rebus expetendis finem aliquem nobis imponendum dicemus, nec libidines noſtras infinitas eſſe oportere proferemus.* Definiemus.] *Determinabimus.* Quod ſatis eſt oſtendemus.] *Si quouſque nobis cupere liceat aperiemus.* Huiuſmodi partes ſunt omnibus uerbis amplificandæ.] *Si ſuadebimus: uelut ipſe pro Publio Sextio, fortitudinem extollens. Amemus patriam, pareamus ſenatui, conſulamus bonis, præſentes fructus negligamus, poſteritati & gloriæ ſeruiamus, id optimũ putemus quod erit rectiſſimũ: ſperemus, quod uolumus: ſed quod acciderit, feramus. Cogitemus denique, corpus uirorum fortium, magnorũ hominũ, eſſe mortale: animi uero motus, & uirtutis gloriam, ſempiternam. neque hanc opinionẽ, ſi in illo ſanctiſſimo Hercule conſecratam uidemus, cuius corpore ambuſto uitã eius & uirtutẽ immortalitas excepiſſe dicitur, minus exiſtimemus eos, qui hanc tantã rem publicam ſuis cõſilijs, aut laboribus auxerint, uel defenderint, uel ſeruauerint, eſſe immortalẽ gloriam conſecuturos.* Attenuandæ, ſi ab his dehortabimur.] *Velut pro M. Cœlio ipſe. Si quem forte inueneritis, qui aſpernetur pulchritudinẽ rerũ, non odore ullo, nõ tactu, non ſapore capiatur, excludit hic auribus omnẽ ſuauitatem, cui ego fortaſſe et pauci deos propitios, plerique autẽ iratos putauerãt. Ergo hæc deſerta uita, & inculta, atque interclusa iam relinquatur, detur aliquid ætati, ſit adoleſcẽtia liberior, nõ omnia uoluptatibus denegentur, nõ ſemper ſuperet uera illa & directa ratio, uincat aliqñãdo cupiditas uoluptasq; rationẽ, dummodo illa in hoc genere præſcriptio moderatioq; teneatur: parcat iuuentus pudicitiæ ſuæ, ne ſpoliet alienã, ne effundat patrimonium, ne fœnore trucidetur, ne incurrat in alterius domũ atque famam, ne probrum caſtis, labem integris, infamiam bonis adferat, ne quẽ ui terreat, ne interſit inſidijs, ſcelere careat.* Hæc attenuẽtur, quæ ſupra demonſtraui. nam nemo erit, qui ſentiat à uirtute recedendum: uerum aut res non eiuſmodi dicantur.] *Quæ ſupra demonſtraui, ſubaudiendum extollendo, ut quæ de prudentia, iuſtitia fortitudine, & modeſtia diximus.* Vt uirtutẽ poſſumus egregiam experiri.] *Dicamus, quam laudãt aduerſarij uirtutem, nõ eſſe huiuſmodi, ut egregia uirtus dici poſſit.* Aut in contrarijs potius rebus.] *Virtutem eſſe, quã in his rebus quas dixerint ipſi: Et hoc generaliter de omnibus uirtutibus dictum eſt.* Nos demonſtrabimus ignauiã eſſe, & inertiã.] *Ignauiam eſſe & inertiam, uelut ſi innocentum ſupplicumq; miſereri oportere dicat aduerſarius. Ignauiam animi, inertiã corporis uoluit intelligi.* Ac prauam liberalitatẽ.] *ſi male meritos ulciſci oportere dixerint.* Quam prudentiã appellarit, ineptam & garrulam & odioſam ſcientiã eſſe dicemus, quam ille modeſtiam dicet eſſe.] *Ineptam, ſi ſuo loco et ſuo tempore referri nõ uideantur, quæ prudenter dicta ſunt: garrulam, ſi exempla uideantur inſulſa proferre: odioſam, ſi erunt huiuſmodi quæ dicta ſunt, ut cõtemni poſſe uideantur.* Eam nos inertiam & diſſolutam negligentiam dicemus eſſe: quam ille fortitudinem nominarit, eam gladiatoriam & inconſideratam appellabimus temeritatem.] *Quã modeſtiam aduerſarij dixerunt, contẽnere pecunias, honores, & ſimilia, non ob continentiã id facere dicemus, ſed per inertiam, & uagam negligentiam.* Laudabile eſt, quod conficit honeſtã & præſentem et conſequentem cõmemorationem.] *Diuiſit ſupra Cicero honeſtum, & rectum, & laudabile. Rectum dixit, quod cum uirtute & officio eſſet coniunctũ. Virtutes & uirtutum partes oſtendimus. Officiorum autem alia uirorum, alia mulierum, alia iuuenum, alia ſenum. & prout uniuſcuiuſque fuerit conditio, quoniam perſonæ conuenitẽtia reddere conuenit, ac uirtutes ei cõgruas prout cõditio popoſcerit accõmodare, quæ tum ſua prudentia, tum aliorum admonitione quiſq; poterit intelligere: ſic ex uirtute officioq; eius de quo cõſultabimus, aut concionabimur, efferre ſemper orationẽ oportebit. Nũc ſequitur laudabile, quod ex officio uirtuteq; naſcitur. Hoc nos tũ dignitate, tum fructu ſuo ducit ad ſe. Quo in genere eſt gloria, dignitas, amplitudo, amicitia. Gloria eſt, frequens de aliquo fama cũ laude. Dignitas eſt, alicuius honeſta & cultu, & honore, & uerecũdia digna auctoritas. Amplitudo, eſt potentiæ, aut maieſtatis, aut aliquarũ copiarũ magna abundantia. Amicitia, uoluntas erga aliquẽ honeſta, illius ipſius cauſa quem diligit, cũ eius pari uoluntate. Laudabile eſt, quod cõficit honeſtum. Honeſti enim ſpeciem, laudabile eſſe oſtendimus.* Et præſentem & conſequentem cõmemo-

rõnẽ hoc nos à recto ſeperauimus, non quod.] Laudabilis.n. partes, aut propter id quod inuenimur, aut propter id quod ſequi confidimus, ob fructũ ſcilicet honeſtatemq; extolli poſſunt. Hæ quatuor partes quæ ſubijciũtur ſub uocabulo recti.] Virtutes recti partes, quas ſupra recenſuimus, dicit. Hanc honeſtatis cõmemorationem dare non ſoleant, ſed quãquam ex recto laudabile naſcatur, tamen in dicendo ſeorſim tractandum eſt ab illo. neque.n. ſolum laudis cauſa rectum ſequi conuenit.] Senſus eſt, Rectum à laudabili certe diuiſimus, nõ ut uirtutem quoque laudabilem eſſe nolimus intelligi, diximus.n. ex officio uirtuteq; naſci laudabile, ſed quod qualitate diuerſum, ſeorſim etiam tractari debeat. Neque enim ſolum laudis cauſa rectum ſequi conuenit.] Non.n. amplectĩdæ uirtutes ſunt ſolum propter laudẽ, ſed quia magis uirtutẽ quàm uitium ſequi decet. Veruntamen laudẽ duobus modis poſſumus intelligere, & quã uirtus præſeferat, ut ſit quaſi finis ac præmiũ ipſius, quod è medijs ut ita dicam uiſceribus uirtutis emicat, & neceſſario uirtutẽ ipſam ſemper comitatur. Alia laus, quæ extrinſecus ab hominibus ac uirtutẽ defertur, quæ in laudantiũ poteſtate eſt, queq; tam falſa quàm uera eſſe põt. de hac nunc Cicero loquitur. Siquidẽ ea quæ uirtutẽ perpetuo comitatur, huiuſmodi eſt, ut propter ſe (ut pote uirtutis quidã finis) expeti debere uideatur. Sed ſi laus conſequitur; duplicatur recti appetendi uoluntas.] Hoc eſt, ſi uirtutẽ ipſam ſequuturã hominem laudationem uideamus, creſcit uolũtas amandi rectum: tum quod nõ ſine laude id nos facturos ſperemus, tum quod fructus & emolumenta etiam conſequamur. Cum igitur erit demonſtratum rectum, eſſe laudabile demonſtrabimus, aut ab idoneis hominibus, ut ſi qua res honeſtiori ordini placeat.] Hoc eſt, cum gloria, cũ dignitate, cum amplitudine, cum amicitia laudabile eſſe coniunctũ. Quæ omnia, aut propter ſe ſolum, aut propter ſe & utilitatem expendi poſſe manifeſtum eſt. quæ etiã cõſideranda, nũ religionibus adiuncta ſint, & id ex noſtro officio, aut alieno, & ex omnibus, quas opportunitates, quæ cõmoda ſecum ferãt: & utrum ea cõmoda mentis ſint, ut ſcientiæ. an corporis, ut incolumitas. Incolumitas eſt, ſalutis tuta atque integra cõſeruatio. aut ab extrinſecus poſitis, ut potẽtia. Eſt aũt potentia, ad ſua conſeruanda, & alterius opprimenda, idonearum rerum facultas. Eſſe laudabile demonſtrabimus, aut ab idoneis hominibus, ut ſi qua res honeſtiori ordini placeat.] Hoc dicit, cũ rectũ eſſe, hoc eſt cum uirtute coniunctum id oſtenderimus, ſupereſt, ut laudabile eſſe oſtendamus. qđ facere poterimus, ab idoneis hominibus: in quo etiã, quod difficulter fieri, & quod facile fieri poſſit, oportebit cõſiderare. Facile id fieri dicimus, quod ſine ullo, aut magno labore, ſumptu, moleſtia, quã breuiſſimo tẽpore cõfici põt: difficile aũt fieri, quod quanquã laboris, ſumptus, moleſtiæ, lõginquitatis indiget, atque aut oẽs, plurimas, aut maximas cauſas habet difficultatis, tamen his uictis difficultatibus cõpleri, atque ad exitũ perduci poſſit. ueruntamen idoneæ in hoc perſonæ multũ ad id perſuadẽdum, quod in conſultatione poſitũ erit, proficient: quippe quæ plus auctoritatis habentes, plus etiã ſapere uideantur, quàm deteriores. Vt ſi qua res honeſtiori ordini placeat.] Id eſt opulentiori, ampliori placeat. Quæ à deteriori ordine improbetur.] Inferiori in conditione poſita. Improbetur.] Damnetur. Aut aliquibus ſocijs, aut omnibus ciuibus, exteris nationibus, poſteriſq; noſtris.] Aut omnibus ciuibus, ſubaudiendum laudabile eſſe oſtendemus. Et eſt ſenſus, oſtendemus laudabile eſſe, cum rectum oſtenderimus, aut ab honeſtioribus, aut à ſocijs, aut ab omnibus ciuibus noſtris exteriſque nationibus, & iis etiã qui poſt nos naſcãtur, & ſi ab his, qui naſcentur laudari poterunt, demonſtrabimus. Cum huiuſmodi diuiſio ſit locorũ in conſultatione, breuiter aperienda eſt totius tractatio cauſæ, exordiri licebit uel à principio, uel ab inſinuatione.] Hoc eſt, cum generis deliberatiui, quod in conſultatione poſitũ eſſe diximus, locorũ, unde argumẽta cauſarum naſci poſſunt, diuiſio ſit, cuiuſmodi oſtendimus, breuiter aperiẽda eſt totius tractatio cauſæ. Exordiri licebit uel à principio, uel ab inſinuatione.] Paucis à me aperietur, quo pacto deliberatiui generis cauſam tractari conueniat. Vel iiſdem rõibus, quibus in iudiciali cauſa.] Vt opus exordio ne ſit an non, & quo genus cauſæ egeat conſideremus, & cætera, quæ comitantur exordium. Si cuius rei narratio incidet, eadem rõne narrari oportebit. quoniam in huiuſmodi cauſis finis eſt utilitas, et eã diuiditur in rõnem tutam atque honeſtam.] Si cuius, ſi alicuius: & eſt utrunque unius partis. Flectitur.n. ſiquis, ſiqua, ſiquod, uel ſiquid: ut Nequis, nequa: & aliquis, aliqua. nam ſi ſint duæ partes, ſi qua non ſiqua, ultima correpta, proferetur. Nam quod Virgilius, Si qua fata ſinant, ſcripſit, non ſi aliqua fata, ſed ſi fata parte aliqua ſinant, intelligẽdum eſſe, quiuis uel mediocriter eruditus facile uidet. Si cuius rei narratio incidet, eadem rõne narrari oportebit. quoniã in huiuſmodi cauſis finis eſt utilitas, & ea diuiditur in rõnem.] Si de aliqua re narrare proponet, eadem narratione utetur, quæ diximus in iudiciali genere narrandum eſſe. Si utrunque poterimus oſtendere.] In confirmatione. Vtrunque pollicebimur.] Dum narrabimus. Simpliciter.] Vno modo, ſiue illud tutum, ſiue honeſtum ſit: Rei dilucidandæ.] Aperiendæ. Et magnificandæ.] Vt maiorem faceremus rem. Dolum appellauimus.] At actor non utique dolum, ſed conſilium nominabit, quo facilius poſſit perſuadere. Rectam eſſe dicemus.] Hoc eſt, cum uirtute coniunctum. Omnes partes recti.] Hoc eſt, uirtutes, quas ſuprà quadrifarie diuiſimus. Quos oſtendimus.] De quibus ſuprà loquuti ſumus. Argumentationis artificioſæ.] Quam ſupra in ſecundo libro in quinque partes diuiſit. tutũ alter, alter honeſtum defendet. Quid agant.] Velut Cinenſes, qui niſi Hannibali ſe dedere maluiſſent, fame perijſſent. alter.n. qui tutum defendet, in hac rerum neceſſitate dicet, ſi incolumes eſſe uolumus, aut ſi ſine incõmodo uiuere uolumus, neceſſe eſt nos ipſos dedamus Hãnibali. Sin aũt alter honeſtatem defendat, neceſſe eſt (inquiet) hoc faciamus, ſi honeſte uiuere uolumus. Ac ſumma quidẽ neceſſitudo honeſtatis eſſe uidebitur: huic proxima incolumitatis, tertia ac leuiſſima cõmoditatis. Virtutibus uti neminem poſſe; qui ſuas rationes in tuto non collocarit.] Virtutibus, inquiet, nemo uti põt, niſi ſit incolumis. at ſi ſimus incolumes, induſtria noſtra, quod de honeſtate amiſſum ſit, facile recuperaturos. Loci ab honeſta ratione.] Itaque honeſtatis rõnem habere oportere, quam ſiue incolumitate nullo tẽpore poſſimus adipiſci. quare in præſentia cedere rebus tutis oportere, atq; aliud tẽpus magis congruum eſſe expectãdum. Qui tutæ rei præponet rõnem honeſtam, his locis utetur, uirtutem nullo tempore relinquendam, uel dolorem ſi timeatur, uel mortẽ ſi ea formidetur, dedecore & infamia leuiorem eſſe, conſiderandum quæ ſit turpitudo cõſecutura, at non immortalitatem.] Hoc eſt, qui uirtutes uolet rem tutã antecedere. Neque æternam incolumitatem conſequi, nec eſſe exploratũ illo uitato periculo, nullum in aliud periculũ eſſe nos uenturos.] Inde conſequi hoc dicet, qui uirtutem uolet defenſare, ſi tuta ſectabuntur, turpitudinis eius maculã amoueri nunquã poſſe. nec ob id etiã futuros perpetuo incolumes, aut futurum ut nunquã intereant. Virtute ultro ad mortem proficiſci eſſe præclarum, fortitudini fortunam.] Mortem ipſam tranſcendere uirtute, & memorari noſtrũ nomen, præclarũ putari debere. Cum tuto uiuere qui honeſte uiuat.]

uiuat.] Satis fautorum habere,eum qui recte faciat. Incolumem in perpetuum eſſe non poſſe.] Nam licet fortuna ei uideatur aſpirare,futurum tamen aliquando dicemus, ubi ingemat & luat pœnas:& ſi cæteras effugiat pœnas,ſua fraude,ſuo terrore maxime uexari oportere.quod ſuũ quenque ſcelus agitet,amentiáq; afficiat: nec quenquam eſſe quẽ non ſuæ malæ cogitationes conſcientiæq; animi terreant. Niſi quod hic maxime.] Suaſorijs concluſionibus. Conducit.] Confert,commodum eſt. Quam plurima rerum ante geſtarum exempla proferre.] Concluſiones hic, non argumentationum,quæ græce ἀποδείξις nominantur,ſed quæ ἐπίλογοι apud illos,à noſtris perorationes uocantur,intelligẽdæ ſunt.pluratiuum.n.numerum pro ſingulari poſuit.Et intelligamus deliberatiuæ orationis concluſionem,exẽplis abundare debere.Commodiſſimum etiam in hoc, ut exemplis rerũ ante geſtarum,quibus futura præmonſtrentur,utamur.

DE GENERF DEMONSTRATIVO.

9

Vontã hæc cauſa diuiditur in laudem & uituperationẽ, quibus ex rebus laudem conſtituerimus, ex cõtrarijs rebus.] Ipſi laudi contrarijs. Dignitas ualetudo,& quæ contraria ſunt, ſi uituperare uoluerimus. Erit igitur hæc confirmatio & confutatio nobis.] Id eſt, ex his locis cõfirmationis & cõfutationis licebit nobis ſumere argumenta,ſicut paulo poſt oſtendetur. Ab noſtra, ſi laudabimus.] Si nos ipſos mediocriter, & quantum locus ipſe expoſcet,laudabimus. Aut officio facere oſtendemus.] Si nos officioſos eſſe demõſtrabimus. Quod cauſa neceſſitudinis intercedat.] Quod ad laudandum uenerimus,ob neceſſitudinem & affinitatem,quæ uidelicet nobis intercedat. Aut ſtudio.] Aut quod talis ſit eius quem probare uelimus uirtus, ut ab omnibus eã probari maxime conueniat. Qualis ipſius animus ſit.] Quia dum probandos maxime laudare uideri uolumus,noſtram perſonam reddimus gratiorem, & eo magis, ſi animum aduerſum oẽs huiuſmodi eſſe oſtendamus. Quod ita tractati ſimus.] Vt de eis bene loqui nobis nõ conueniat,& ad nos maxime de eis dicere attineat. Vnicam malitiam.] Quæ in uno ſolo quem uituperemus ſit. Aut quod placeat oſtendi.] Quod ei deliquere placeat, & poſtq̃ deliquit,ut ſciatur quod nobis id, ſicut & cæteris,uehementer diſpliceat. Ea quæ uidebimus.] Contraria, ſubaudiendũ his quæ iam retulimus. Paucis rebus commutatis.] Dici poſſe dicemus,ſed nõ dicemus uerbis paucis poſſe dici, dicemus aũt poſſe dici ea quæ uidebimus cõtraria. Paucis uerbis cõmutatis.] Hoc eſt,cum pauca ex ſuperioribus laudibus uerba cõmutauerimus. Ordinẽ eum in uituperatione teneamus,quem in laudatione tenendum eſſe diximus. Vt paulo ſupra,exempli cauſa.] Quo res fieret clarior, exempla ſubiecimus,quo pacto reprehendere oporteret. Vt.n.nobis uituperãdum eſſet,cum à noſtra perſona locos oſtendimus,exemplo demonſtratum eſt. Quoniam nõ apud ignotos laudemus, uos monendi cauſa pauca dicturos.] Cuiuſmodi in Cluentiana ferè illud eſt. qs P. Octauio ingenio prudentior? iure peritior? fide,religione,officio,diligẽtior aut ſanctior cõmemorari põt?quis conſilio cõſtantior? quis iudiciorũ,aut eius dignitatis quã in iudicijs publicis praſtare oportet,colentior? Lõgum eſt de ſingulorũ uirtute ita dicere.quæ quia cognita ſunt ab omnibus uerborũ ornamenta non quærunt. niſi quod hic Cicero de exordio loquitur,illic in cõfirmatione illa refert. Vnde etiã breuiter P. Octauij decurrit laudes,quod in exordio nõ refert, In eodem uirtutis ſtudio ſint.] Eodem ſtudio detineãtur uirtutis,illi,apud quos laudamur:ſiue literariũ illud ſtudium ſit,ſiue quodcunque aliud. His quibus uelimus.] Apud quẽcunque huius facta uelimus memorare. Quoniã norint.] Quia eius ſcelera cognouerint. Et quæ ſimiles ſentẽtias habebunt,quibus ſententijs contraria ſumũtur à uituperatione. Principio ab aliqua harum tractata,quas ante commemorauimus rõnum,narratio non erit ulla,quæ neceſſario.] Eas rõnes,& in orationibus aliorum,& per ſe poterit quilibet inuenire. Ab externis rebus quidem genus eſt in laude, quibus maioribus natus ſit.] Scire illud hic oportet,nõ omnia quæ extra nos poſita ſint, quæq; accidere hominibus ſoleant,neceſſario laudari,qđ habuerit ea, ſed quod his honeſte aliquis uſus ſit,& quod hæc certiſſimũ morũ faciant experimentum. Aut.n.meliores propter hæc,aut peiores ſumus:ut Salluſtius in M.Tulliũ:Leges,inquit,iudiciaq; R.pop. defendit,atque ita moderatur,quaſi unus ſit relictus è familia uiri clariſſimi Scipionis Africani, ac non repertitius accituſq;,& paulo ante inſitus huic urbi ciuis. Pro ſeipſe reſpondet Cic. Ego meis maioribus uirtute mea præluxi, ut ſi prius noti non fuerint,à me recipiant initiũ memoriæ ſuæ. Tu tuis uita,quã turpiter egiſti,magnas offudiſti tenebras, ut etiã ſi fuerint egregij ciues,certe uenerint in obliuionẽ. Quare noli mihi antiquos uiros obiectare. ſatius eſt.n. me meis rebus florere,quàm maiorũ opinione niti,& ita uiuere,ut ſim poſteris meis nobilitatis initium,& uirtutis exemplum. Illud etiam in hoc eſt conſiderandũ,num ea quæ à nobis effertur laus,alicui accidat perſonæ generaliter, aut certo alicui generaliter: Vt ſi laus,hominis laus,religionis,iuſtitiæ,prudẽtiæ,ingenij,et ſimiliũ,certo alicui,utputa Socratis,Ariſtot. Platonis eſt. Loci laudis & uituperationis rerum externarum ſunt.gens,ut Latinus,Græcus,Barbarus: ciuitas ut Romana, Athenienſis,& quæuis clara domus,ut Aemiliana,Cæſariana. dicemus etiã, ſi quid euenit uel ex ſomnijs,uel ſignis,uel huiuſmodi præunciationibus. Victus laudabitur,ut in Achille quod ferarũ paſtus ſit crudis uiſceribus. Item laudare poſſumus à iuſto,utili,poſſibili,decẽti. A iuſto,ut iuſtũ eſt ducere uxorẽ,& quod à parentibus accepimus reddere utile. multa.n commoda ex nuptijs accidere oſtendemus. Poſſibile, Quod ante nos oẽs fecerunt,& nunc faciunt,nos quoque poſſe facere. Decens,quod non more ferarũ in latebris,& ſine lege nobis degere liceat. Ab eiſdem locis hæc acutè refellere poterimus. Per cõparationem etiã quæcunque dicemus,augere poterimus.ut ſi urbem urbi,genus generi,uictũ uictui,& ſimilia compares. Comparãtur itẽ animi bona inter ſe,ut uirtutes cum uirtutibus,profeſſiones cum profeſſionibus. Corporibus quoque bona,ut ualetudo cũ opibus. Corporis bona cum animi bonis,ut robur cũ ingenio,uel rerum ſcientia,ut ſi Achillem cum Homero cõpares,animi bona cũ externis: ut ſi iuſtitiam uel ſcientiam aliquã cum opibus,cum nobilitate. Eſt etiã ubi amplitudo plus dedecoris attulerit,ut Galbæ Romanũ imperium, quod priuatus maior uiſus eſt,& capax imperij. Nã quod prius ſapientia eſſe et ob natalitũ claritatem metuſq; temporum in eo putabatur,ſegnities cõperta eſt. Idem de cæteris bonis,ne ſingula enumerare laborem,intelligendum eſt. Si bono genere patrem,aut excellentiorem fuiſſe.] Subaudiendum,quàm eius maiores extiterunt. Ipſum in ſuis,non in maiorum uirtutibus habuiſſe præſidium.] Sicut Ciceronis ipſius exemplum ſupra retulimus. Si malo.] Subaudiendum genere. Non quemadmodum cæteris.] Nam multis, ſicut Paridi, forma detrimento fuiſſe ſcribitur. Vires,] Corporis robur. Honeſtis.] Quando non omnino honeſtis quidem, ſed cogentibus alienis præceptis, cõparata eſſe dici poſſunt. Si ualetudo,] Bona intelligatur,nam medium uerbum eſt. Ex perpetua diligentia & temperantia cupiditatum.] Quod,quia cupiditates ſuas diligentia & temperantia cõpeſcuerit,bonam conſeruauerit ualetudinem. Quæ caſu et natura.] Quod non ſua diligentia & temperantia ualidus

ſit,ſed quod ita caſus tulerit,ita natura eum produxerit,quẽ admodum etiam gladiatores & multos alios eſſe uidemus. Sin erunt præter formam omnia.] *Sit formoſus, ſed dicatur imbecillis,idq́; ipſius culpa & intemperantia. tũ non culpandam eſſe naturam,& ſimilia. Eſt.n.ubi forma uituperetur, ſi uidelicet quoquo modo intẽperantiæ iuncta ſit,& imbecillitati.ut apud Homerũ in Paride, Δύσπαρ εἶδος ἄριστε γυναιμανὲς ἠπεροπευτά. Eſt etiã ubi forma iuncta ſimpliciter imbecillitati etiã naturali culpetur,ut de Nireo rurſum apud Homerũ, Νιρεὺς, ὃς κάλλιστος ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθε τῶν ἄλλων Δαναῶν, μετ' ἀμύμονα Πηλείωνα ἀλλ' ἀλαπαδνὸς ἔην. Et quid fortiter in amicitijs gerendis.*] *Suſtinẽdis.Nam,ut Varro inquit, cum imperator res gerere dicitur, in eo neque agit neque facit, ſed gerit.i. ſuſtinet. translatum ab his,qui onera gerunt, cum ſuſtinent. Cuius cauſa ſuſceperit inimicitias.*] *Vt tamen probaci,uel id improbari ſciamus. In diuitijs qualis.*] *An munificus,liberalis,aut ſecus. Aut in paupertate fuerit.*] *Num continenter uixerit,nec aliena rapere affectauerit. Cuiuſmodi mors fuerit.*] *Num eius mortem res aliqua ſecuta ſit,unde poſſit laudari aut uituperari.ſi quæ forte,ut in Cæſaris morte,portenta apparuerint. Vt ſi laudemus aliud iuſte.*] *Vt ſi tribuit unicuique quod ſuum eſt. Et quoniam iuſticiam ſequuntur innocentia,amicitia, concordia,pietas,religio,obſeruãtia,humanitas,et ſimilia, eas partes tractari conueniet. Aliud fortiter.*] *Vt ſi animum ſupra omnia geſſit pericula,nihilq́; niſi turpe timuerit,in ſecundis rebus cupiditatibus reſiſtere potuerit, & aduerſa conſtanter tolerauerit, & quæ fortitudinẽ ſequũtur decurramus,ut magnanimitatẽ,fiduciam,ſecuritatem,magnificentiam, conſtantiam,tolerantiam,ſanctum & inuiolabile recti propoſitum. Aliud modeſte.*] *Vt ſi nihil occuluiſſe,quod pœnitendum eſſet,oſtẽdemus, & in nullo moderationis legem exceſſiſſe,& ſub rõnis iugo cupiditates domuiſſe,& quæ modeſtiam comitantur percurramus,abſtinentiã,temperantiam,continentiã, uerecundiam,caſtitatẽ,pudicitiam,honeſtatem,moderationẽ, parſimoniam,ſobrietatem. Aliud prudenter.*] *Vt prouidiſſe prius omnia,& intellexiſſe eum,quàm quidquam ageret, dicamus,& quæ prudentiã ſequũtur,omnia perſpexiſſe.Velut ſi circunſpectus fuit,ſi prouidit,ſi docilis,ſi cautus,ſi conſilio plenus ad agendum uenit. Si uituperabimus,aliud iniuſte,aliud immodeſte.*] *Omnia ſuperioribus contraria afferemus uitia,ut dolori cupiditatiq́; cognatas cõſentaneasq́; paſſiones,æmulationẽ,inuidiam, malenolentiam,obtrectationẽ, & ſimilia in eum proferemus:uoluptati aũt, in alienis malis ei ſemper gaudiũ fuiſſe: iactantiam de ſe,& gloriæ uanitatẽ: fugam ſæpe ob ſcelera meditatum: formidine metuq́; cõcuſſum:& nihilominus ſæuitiã,feritatemq́;,& his proxima, in eum quem uituperare uolemus,congeremus.Vbi cuſtodiẽdum,ne fortiori coniungatur infirmius,ut ſacrilego,furi,homicidæ,corruptor.nãque ſenſus hominis à paruo in maius debet inſurgere. Sed hæc ad elocutionis præcepta attinent. Non neceſſe eſt nos oẽs partes has in laudem, aut uituperationem transferre.*] *Mouet Herennium, quid ſit in hac præceptione tenendum.dicit n.nõ oportere eum exiſtimare, quæ de laude & uituperatione dixit,omnia unam in orationem transferẽda ſimul eſſe: ſed ea duntaxat,quæ uiderit cõgruere. Quæ firmiſſimæ uidebuntur.*] *Ad laudandum uituperandum'ue. Legere.*] *Colligere oportebit. In ipſa cauſa.*] *Propter quam ad uituperandum uenimus. Crebras & breues amplificationes interponere oportebis per locos cõmunes.*] *Velut ſi in ſacrilegum communi ex loco dicas. deorum n.placatorum prouide ntia cuſtoditur reſp. uiolatorum uero ira corrumpitur: & ſic progrediemur: Quæ cum ita ſint,quantum iſte ſcelus admiſit? Vt nimirum rem exponamus,nõ quaſi docentes,ſed quaſi exaggerãtes:quod uniuerſæ nocuerit ciuitati,& cõmunibus & priuatis rebus. & timendũ,ne tale ſcelus conſequatur ſterilitas frugum,ne hoſtiũ ſuperemur armis,& ſimilia. Velut in Salluſtiũ ipſe Cicero,Deſine bonos petulãtiſſime conſectari lingua,deſine morbo procacitatis iſto uti,deſine unũquenque moribus tuis exiſtimare. His moribus amicũ tibi efficere non potes,uideris.n.uelle inimicum habere. Per locos communes.*] *Vnde ſimiliter nobis dicere tali in re conuenit. De his ſupra abunde dictum. Raro accidit in uita.*] *Quod tunc raro accideret,aut laudare,aut uituperare quenquam,nunc ſæpiſſime. Vt faciendũ ſit aliquando.*] *Siquidem aliquando,non ſæpe,in genere demonſtratiuo ſic cõſummuntur orationes: quod licet raro fiat, non oportet tamen id negligere. Hæc cauſa demonſtratiua minus ſæpe tractetur.*] *Non admodum frequenter agitetur. At in cauſis iudicialibus,& in deliberatiuis, ſæpe magnæ partes uerſantur laudis,aut uituperationis.quare in hoc quoque genere cauſæ.*] *Probat, demonſtratiuum tũ propter ſe, tum propter iudicialem & deliberatiuam cauſam eſſe neceſſarium: q in eis generibus ſæpe laudanda multa nobis occurrant.*

DE MEMORIA.

Memoria utrum habeat quiddam artificij.] *Hunc de artificioſa memoria Ciceronis locũ expoſituri, recte facturi uidemur,ſi aliquãto altius hanc rẽ repetamus.& primũ quid ſit memoria,et in qua corporis quieſcat ſede, & quibus'nam cauſis in alijs hebeſcat,in alijs autẽ floreſcat,dicamus:poſt,quibus remedijs imbecilli poſſit occurri memoriæ,quantũ nobis ueteres iunioresq́;,qui aliquid dicere niſi ſunt,tradiderunt,oſtẽdemus. Ipſam igitur memoriam ita definiuit Plato: μνήμη, διάθεσις ψυχῆς φυλακτικὴ τῆς ἐν αὐτῇ ὑπαρχούσης ἀληθείας. Auguſt.aũt,intellectus uim eſſe dicit memoriam, eorum quæ ingenio inuenta ſunt conſeruatricem. ſic.n.inquit: Ingenium eſt uis animæ, ſiue intentio, qua ſe extendit anima,exercetq́; ad incognitorum cognitionem. Ingeniũ quidẽ exquirit ignota, ratio diſcernit inuenta, memoria recõdit iudicata,& offert adhuc iudicanda.ſic fit aſcẽſus ab inferioribus ad ſuperiora,& ima à ſummis depẽdent. Ariſtotel. aũt memoriam à reditione in memoriã ita differre arbitratur,quod ut meminiſſe quidem omniũ animãtium ſit, uelut cibi potus,ſomni,uoluptatis,ita in memoriam reuocare quod exciderit,non niſi homines poſſe. Proinde tardos quidẽ & pinguis ingenij homines,etiam memores eſſe: redire autẽ in memoriam, ſolũ acris & uelocis ingenij ſit.Sed cur id ſeu ſerit,ipſe docet.& cum Ariſtotele enarrant Auicenna,Alexãder,Themiſtius,Alpharabius,& Albertus Alemanus. Diſtinguiſiquidẽ caput ita aiunt,ut in ſincipite,hoc eſt in cerebro, & parte quæ frontem uerſus porrigitur, ſit communis ſenſus:in media aũt parte diſtinctio: in occipite uero imaginum retẽtio,quod maxime experientia percipi poteſt.Nã læſo occipite,rerũ oritur obliuio,& cognitio,diſtinctio, atque imaginum quædã æſtimatio manet.læſo aũt ſincipite, ſenſus cõmunis: læſa parte capitis media,æſtimatio abijcitur,ſed manent cætera. Proinde cum in occipitis parte rei ante uiſæ tenetur imago,ut continuus ſit & uniformis ad memoriam alicuius rei motus,meminiſſe dicimur.Cum aũt doctrina,arte,ſciẽtia, ingenio,præceptis, per quaſdã(quod obliti ſumus)ueſtigamus imagines,redire in memoriam dicimur. Qua de cauſa hanc quidem reminiſcentiã, illam uero memoriam quidam nominare tentauerunt & memoriã rudis & pinguis hominis eſſe,quod nullo ingenio,nulla indigeat ſcientia,eſſe dixerunt: reminiſcentiã uero,ingenij acuti & acris & eruditi. ſed nos iam ſine metu memoriã hanc nominabimus, quando & Cicero,*

cero, & alij ita appellarunt. Proximū nunc eſt, ut dicamus cur hanc in alijs hebeſcere uideamus. Calidi & humidi, ut Ariſtoteles inquit, uelocis quidē ſunt plerūque ingenij, ſed immemores, propter humidū, quod facile recipit, & calidū, quod multum mouet. Calidū enim multas per ſe mouet imagines, quas uniuerſas continue fluens humidum commiſcet atque perturbat. Econtrario qui ſicci ſupra modum ſunt, pinguis ac tardi ſunt ingenij. quod ubi nullus in occipite humor ſit, nullam illic figi imaginē poſſe. Si igitur nihil prorſus figatur, redire aliquid qui poteſt in memoriam? Velociſſimi itaque ingenij, & tardiſſimi, ſunt immemores: Hi quidem, qui humido ſuperfluunt, calido nempe multas inueniente rerum imagines, ac ideo magis in humido effluitantes, quod altera alteram etiā pellat: Illi autē, quia nec calor ſuſcitat, nec ullus humor retinet imagines, etiā ſi calor ſuſcitans affuerit. Qua de cauſa & qui frigidi ſunt, tardi uidētur: & eo tardiores, quo ſicciores extiterint. Calidi autē ad inueniendū parati ſanè, ſed ſi ſicci ſupra modum, immemores erunt. Sin autem quantum ſatis ſit humidi calidiq; ſimul erit, ad inueniendū etiam parati tum, & memores erunt. Quoniam in nimiū humida anima imago non manet, ſiccorum autē animā imago non tangit. ſed nullus ita infelix (ut opinor) eſt, niſi prorſus ſit ſtolidus, qui aliquantum humidi calidiq; in occipite non habeat, ſi præſertim iuuenta adhuc floreat. Nam quo magis ad ſeniū ætas declinat, eo magis calor extinguitur, et humor exiccatur ac per hoc ad uecordiam propius etiam acceditur. Quoniā igitur & quæ ſit memoria, & quam ſedem occupet, & in quibus hebeſcat uireat' ue, iā dictum eſt: dicendum iam uidetur, quo pacto in memoriam eorum quæ aut uidimus, aut audiuimus, redire poſſimus, hoc eſt, acuti fiamus, ſi frigidi iā à natura ſicciq; ſimus. In qua re quantum quiſque ſtudio perficere queat, Themiſtocles nobis eſſe teſtis poteſt: quē unum intra annū optime locutū Perſice conſtat. uel Mithridates, cui duas et uiginti linguas, quot natiōibus imperaret, traditur notas fuiſſe. uel Craſſus Licinius ille diues, qui cum Aſiæ præeſſet, quinque Græci ſermonis differētias ſic tenuit, ut qua quiſq; apud eū lingua poſtulaſſet, eadē ius ipſi redderet. uel Cyrus, quē omnium militum creditum eſt tenuiſſe nomina: Sic etiam ſemel auditos, licet multos uerſus, breui tamen memoriter retuliſſe Theodectes fertur. Facit præterea prompti ingenij famā memoria, cū in omnibus ſcientijs & artibus, tum oratoribus, ut ea quæ dicūt nō modo attuliſſe, ſed ibi protinus ſumpſiſſe uideātur. Contra immemores, tardi pingueſq; & ſunt, & habētur: ueluti Curionē habitū legimus, qui adeo nullius fuit memoriæ, ut aliquotiēs cum tria propoſuiſſet, aut quartum adderet, aut tertiū quæreret. Ob quod ego tardum etiā in cogitando, & in conſtruendo diſſipatū fuiſſe crediderim: ac etiā eius motū fuiſſe incompoſitum. cum ſe toto corpore iactaret. Nam cum ad redeundum in memoriam, eum multum animo æſtuaſſe ueriſimile ſit, eadem ratione corpus iactaſſe, et cū meminiſſe uellet multum laboraſſe, ſatis intelligi poteſt. quæ omnia incommoda ex memoriæ imbecillitate proficiſci oſtendimus. Sed iam unde digreſſa eſt, eò noſtra redeat oratio. Vt igitur in memoriam nobis redeant, quæ aut ipſi uidimus, aut ab alijs audiuimus, adminicula duobus ex locis petēda ſunt, tum ex nobis, tū extrinſecus Ex nobis, aut ut memores ſimus, aut ut alijs eſſe uideamur, ac ut hoc aliqua uirtute incommodum tegere ualeamus. At quantum ad adminicula pertinet: primum quatenus à nobis fieri poteſt, bonam conſeruemus ualetudinē, ne crapulæ inſeruiamus, & cibus in ſtomacho digeratur, liberumq; cogitationibus animum habeamus. Quare & pueri, ut plurima diſcant, cum ea ætas memoriæ ſtudio multū etiā iuuetur, procurandum, & ſtudium illis hoc quaſi peculiare eſſe oportet: lecta ſcriptaq; ſæpius renouandi, & quaſi eūdem cibum remanendi: Habeatur tamen delectus à præceptore, in hoc, ut ea quæ optima ſint, proponantur. idq; leuius fieri poteſt, ſi pauca primum, & quæ odium non afferant, cœperint ediſcere: deinde ad infinitum uſq; perueniant, & poetica prius, poſtmodum oratorum, nouiſſime etiam ſolutoria numeris, & magis ab uſu dicendi remota, qualia ſunt iuriſcōſultorum, memoriæ mandent. Sit autem omnibus exercitatio, et labor multa diſcendi, multa cogitandi, & ſi fieri poteſt, quotidie. Nihil.n.tā auget memoriam, quā cura: nihil tam corrūpit, quàm negligentia. In quibus rebus danda prius opera eſt, ut quod diſcimus, intelligamus: & ſi longius aliquid complectendum memoria fuerit, orationē per partes ediſcere proderit. quoniam nimio onere obruitur mens Eæ uero partes non ſint perexiguæ, alioquin nimis multæ excident. dandi quidā termini ſunt, ut contextum uerborum, qui eſt difficilimus, cōtinuet crebra meditatio, & breuis enim omnem mentis decurrat uigor. partes deinceps ipſas repetitus ordo coniungat. Nec erit inutile, quo hæc facilius hæreant, aliquas notas apponere, quarum recordatio eius partis nos commoneat, & memoriam excitet. Nemo.n. ferè tam ſocors eſt, ut quod cuique loco ſignū deſtinauerit, neſciat. Et ipſæ quoque literarum notæ, ſi quid noui habebūt, excitare poterunt. Hoc pacto ueſtigijs quibuſdam quod legerimus oculis, non paginas modo, ſed uerſus, nec uerſus modo, ſed ſingula prope uerba uidebimur intueri. Tacite autem hæc ediſcere, expeditius & potentius eſſe exiſtimatur, ſi non ſubeant, uelut otioſum animum, plerunque aliæ cogitationes, quibus mens impeditur. Cæterum uoce & duplici motu iuuetur memoria dicendi, et pariter audiendi. ſed hæc uox ſit modica, & magis murmur. Quod autem legente alio ediſcimus, in parte tardamur. nam acrior eſt oculorum quā aurium ſenſus. In parte tamen iuuamur, ſi cum ſemel aut bis audierimus, continuo noſtram experiemur memoriam, ut cum legente contendemus. Si igitur facilis rerum nobis ſuffragatur memoria, & tempus non deeſt, nulla poteſt effugere ſyllaba. ſin àutem debilis admodum memoria eſt, uim rerum atque ordinem complecti ſatis ſit: nec quiſquam ſe tenere parum iudicet, dum illud retinet. Nam dum nihil prætermittere uerborum uolumus, fit, quod turpiſſimum eſt, interruptus actionis impetus, & reſiſtens, ac ſalebroſa oratio: & qui dicit, ediſcenti ſimilis, etiam bene ſcriptorum gratiam perdit. Sed de hac parte iam ſatis diximus. Nunc ſupereſt, ut immemoris ingenij incommodum uirtute aliqua tegendum doceamus. Memoriæ ergo deficientis incommodum eloquentia emēdare poterimus, ut aut quæ proxime diximus, alijs uerbis efferamus, exornemus, & uerborum ſententiarumq; figuris tantiſper inuoluamus, quoad nobis quæ uolumus ſuggerantur. Vt ſi memoria & ipſa inuentione commendari non poſſumus, commendemur eloquentia, uelut Curio, quem Cicero ultra omnes immemorem annotauit. cum tamen inter oratores poſitum, propter uerborum uarietatem, & expeditam ac profluentem quodam modo celeritatem eſſe uoluit. Id.n. ſolum in eo alicuius ſpeciē fecit oratoris. Quod autem ſplendidis utebatur uerbis, uſu domeſtico creditur ſibi comparaſſe. Aliqui uoce canora & ſuaui, ſicut Cn. Lentulus: aliqui formæ etiam dignitatem ſuauitati uocis & magnitudini addētes, uelut P. Lentulus, tarditatis emendatores magnopere probati ſunt: ſi ita memoriæ uitium per interualla, ſeu uoce, uel motu corporis emendarūt. Expoſuiſſe ſatis iam uidemur, quo pacto ex nobis ad memoriæ incommoda adiumentum poſſimus comparare. nunc proximū eſt, ut quibus adminiculis extrinſecus iuuari poſſimus, aperiamus. Extrinſecus duabus ex cauſis iuuare poſſumus memoriam, medicamine & locis, quæ ſecum aliquarū rerum ferāt imagines. Medicamine, ut ſyrupis, medicinisq;, aut unguine nimiū capitis exiccamus humorem, quo uiſa audita' ue hæ

reant tenacius. Quibus rebus multi ſalubre & mirabile tulerunt imbecilli memoriæ remediũ, ſed hæc ad medicos relegamus: quãdo de hac re multæ tradi medelæ poſſunt. & licet aliquæ, quæ maxime probantur, ad me peruenerint, perquirẽdum tamẽ ab his medicis, unicuique ſuademus. Vltima artificioſæ memoriæ pars fuit, de locis & imaginibus eius: quæ à nobis iã tractanda reſtat, quã Cicero ſolã partẽ luculẽtiſſime, ut omnia, exequitur. Sed antequã Ciceronis uerba aperire incipiamus, prius utile, ac ab hoc loco non alienum facturi uidemur, ſi unde cœpiſſe originẽ tradatur, exponamus. Artificioſæ igitur memoriæ hanc partẽ primus dicitur Simonides lyricus poeta oſtendiſſe, cuius uulgata fertur etiã à Cicerone hiſtoria: Cum, ut Quintilianus inquit, pugili coronato carmen, quale componi uictoribus ſolebat, mercede pacta ſcripſiſſet, abnegatam ei pecuniæ partẽ, quòd more poetis frequẽtiſſimo, digreſſus in laudes Caſtoris & Pollucis hæſerat. Quapropter partẽ ab his petere, quorum facta celebraſſet, iubebatur: et hi perſoluerunt, ut traditum eſt. Nam cum eſſet grande conuiuium in honorẽ eiuſdem uictoriæ, atq; adhibitus ei cœnæ Simonides, nuncio eſt euocatus, quòd eum duo iuuenes equis aduecti deſiderare maiorem in modũ dicebantur, & illos quidem non inuenit: fuiſſe tamẽ gratos erga ipſum eos, exitu cõparuit. Vix enim eo limen egreſſo, tricliniũ illud ſupra cõuiuas corruit, atque ita confudit, ut nõ ora modo oppreſſerĩt, ſed membra etiam omnia requirentes ad ſepulturam propinqui illos, nulla nota poſſent diſcernere. Tum Simonides dicitur, memor ordinis quo quiſque diſcubuerat, corpora ſuis reddidiſſe. Eſt autem magna inter auctores diſſenſio, Glauconi Cariſtio, an Leocrati, an Agatarcho, an Scopæ ſcriptum ſit id carmen, & Pharſalij fuerit hæc domus, ut ipſe quodam loco ſignificare Simonides uidetur, atque Appollodorus, et Eratoſthenes, & Euphorion, & Laryſſæus Eryphilus tradiderũt, an Crannone, ut Apollas, Callimachus, quem ſecutus Cicero hanc famam latius fudit. Scopam certe nobilem Theſſalũ periiſſe in eo cõuiuio conſtat. Ex hoc Simonidis facto notari uidetur, iuuari memoriam ſignatis animo ſedibus, idq; credere ſuo quiſque experimento. Nam cum in loca aliqua poſt tempus reuerſi ſumus, non ipſa agnoſcimus tantum, ſed etiã quæ his fecerimus reminiſcimur, qui in memoriã ſubeũt. Nonnũquam tacitæ quoque cogitationes in mentem reuertuntur. Nata eſt igitur, ut in pleriſque, ars, nec à natura diſcrepat. Memoria utrum habeat quiddam artificij, an omnis à natura proficiſcatur, aliud dicendi tempus idoneum dabitur. Nũc perinde atque conſtet in hac re multũ ualere artẽ & præceptionem, ita de ea re loquemur.] Naturam definiuit Empedocles, ut diceret, natura eſt ignis artifex, quadã uia uadẽs in res ſenſibiles procreandas, quòd omnia (ut ipſe uult) principe igne generentur. Plato autem ſic definit: natura eſt dei uoluntas. Quodcunque igitur ex intima rei alicuius ui ſponte exit (quoniam quod uoluntate factum diuina eſt) id ab eius rei natura dicitur proficiſci. Sed utrũ memoria à natura proficiſcatur, nec'ne, quæri poſſe uidetur. Nam ſi memoria uis quedã propria animæ eſt, ſicut uoluntas & intellectus, quæ in hominis cerebri parte poſtrema occiput cõtingẽte perficitur, uelut paulo ſupra memorauimus, à natura homini inſita dici poſſe uidetur. Porro, cũ animæ ſenſus, corporis ſenſibus, ut Ariſtoteles uoluit, ſuſcitẽtur: quippe qui animã uelut raſam quidam tabellã, in qua nihil pictum eſſet, dixit: habilẽ tamen creatam ad omnium rerum ſuſcipiendas formas. molẽ enim corporis obſtare, ne quiduis ad unguem & mox intelligat. Ex quo manifeſtum eſt, magnum ad memoriam, ſicut ad cæteras animæ uires, quibuſdã rebus præſtari adminiculum. Quod cũ ita ſit, apparet memoriam, ſicut & cætera, artificio cõparari poſſe. Cum autem natura & arte conſtet memoria, naſcitur quidem à natura, ab arte uero excolitur. Placet.n. nobis eſſe artificium memoriæ.] Subaudiendum, de qua daturi præcepta ſumus. Simul cum cogitatione nata, quæ uis eſt animæ, quam confirmat inductio quædam, cũ arte inducimur ad ea quæ præterita ſunt, comminiſcendũ. Naturæ commoda retinet.] Nam de locis & imaginibus Cicero dicturus eſt, ad quas comminiſcendas mente nobis opus ſit, & ingenio ad ſimilitudines rerum effingendas. illã uero per naturam, hoc etiam à præceptoribus accipimus. Conſtat igitur artificioſa memoria ex locis & imaginibus.] De qua dicturi ſumus. Locos appellamus eos qui breuiter.] Vt ſine cunctatione ac mora omnes cogitatio poſſit percurrere, ne ipſo decurſu hæreamus. Plus enim quàm firmam eſſe oportet memoriam, quæ aliam memoriam adiuuet. Perfecte.] Vt quidquid animo occurrat, illic diligenter affigi poſſit, ac ob hoc nihil ſit imperfectum. Inſignite.] Vt ea loca multa uarietate ſignata concipiantur. Aut natura.] Velut in itinere longo rupes, uel quidquid inſigne occurrat, & ſi non ſint, liceat nobis effingere. Aut manu ſunt abſoluti.] Velut domus, opera aliqua publica, urbium ambitus, picturæ, quæ ſint, uel quas nobis effingamus. Opus ergo eſt locis, quæ uel finguntur, uel ſumuntur. porro ſumuntur uel natura, uel manu abſoluta. Vt eos naturali memoria comprehendere.] Vno mentis curſu colligere. Et amplecti.] Sepire & circunuallare queamus, quod facere poſſe uidemur, ſi non ſint numeroſa, ſi maxime ſpacioſa perfectaq;, ac uarietate diſtincta. Vt ædes.] Vt domus magna, & in multos receſſus diducta. Intercolumnium.] Si tamen uaria rerum facie ſit inſignitum. Angulum.] Velut angiportum, ſi huic rei ſit accommodatus. Fornicem, & alia quæ his ſimilia ſunt.] Si tantum pateat, ut in eo multæ figi poſſint imagines, uel ſi in eius ædibus hæc & alia inſignita compareant. Imagines ſunt quædam formæ & notæ & ſimulacra eius rei, quam meminiſſe uolumus. quod genus equi, leonis, aquilæ memoriã ſi uolumus habere, imagines eorum.] Vt ſi ſignum nauigationis anchoram, & militiæ ſignum aliquid ex armis ponas. In certis locis collocare nos oportebit. nunc cuiuſmodi locos inuenire, et quo pacto reperire, & in locis imagines continere oporteat, oſtendemus.] Ne erremus, ſit ne is primus uel ſecundus, aut quotuſquiſque locus alius, cui eam imaginem concrediderimus, ſcire oportet. opus ergo locis eſt, imaginibus & ſimulachris, & ad ea quæ figenda ſunt, illuſtribus ac explicatis modicis interuallis, aut ita prorſus inſignitis, ut occurrere celeriter & percurri animo poſſint. Metrodorus ſanè ſe in duodecim ſignis, per quæ ſol meat, tricenos & ſexagenos locos inueniſſe iactauit. aliqui in annulis ſe formaſſe dixerunt. Quare placet & ex ordine locos comparare.] Nam ita aliqui digerunt. primum locum ueſtibulo quaſi aſſignant, ſecundum puta ambulacro, tertium atrio, tum atria circumeunt, nec cubiculis modo aut hexædris, ſed ſtatuis etiam, picturis'ue, ſimilibusq; per ordinem committunt. Hoc facto, cum eſt repetenda memoria, ab initio incipiunt loca hæc recenſere, & quod cuique crediderunt repoſcunt, & eorum imagine, quid nam id ſit admonentur. Ipſa loca nimium illuſtria, aut nimium obſcura eſſe noluerunt: diſtantia inter ſe non pluſquam quinque paſſus, uel paulo plus minus'ue. Et cum quæ locauimus, auferre noluerimus, à dextro uel ſiniſtro prout progreſſus domus patietur, incipiemus: nec ut retrorſum cedas, ac à ſiniſtro in dextrum abeas, paulo curioſius præcipi ſolet. Diſſimilia uero inter ſe loca eſſe, recte præcipitur. Quamobrem ne cellulæ quidem ſacerdotum commodæ huic rei uideri, ob nimiã inter ſe ſimilitudinem debent. Si in quinto loco manum auream collocemus.] Quæ imago, quintum adeſſe locum non tam demonſtret, quàm rei nouitate animum ad comminiſcẽ

dum

dum eum locum excitet. Diſtincte interlucere poſſint.] Diſcreti ita ſint, ut per ſe perluceant, appareãtq́; Paulo plus aut minus.] Subaudiendum, ad poſterius paulo. Pedum tricenum.] Triginta pedum. trigenum dici deberet per g literã, non per c. nam tricenium per ſyncopam factum eſt, altás tricentenum. ſed cum dicat non nimiam eſſe oportere inter huiuſmodi loca diſtantiam, trigenũ uidelicet oportere ſcribi uidetur. & eſt æque ſyncopa trigenum. pro trigenorum. nec mirum uideatur, ſi cum genitiuo plus minusq́; conſtruuntur, cũ & cum accuſatiuo etiam, nedum cum ablatiuo coniungi inueniantur. Ita & cogitatio minus ualet, ſiue nimis procul remoueris.] Siue paulo diſtantiora fuerint inter ſe loca, ſiue propinquiora quàm conueniat. Arbitrium fabricari.] Cudere, inuenire. Et architectari.] Conſtruere. Vnæ rerum.] Quibus rebus: Altera uerborum.] Quibus uerba exprimũtur. Cum ſummatim.] Cum collectim paucis. Hæreditatis cauſa factum arguerit.] Oſtendet. In lecto cubãtem.] Loco quem ipſi inuenerimus. Si formam eius detinebimus.] Si cuiuſmodi formæ ſit, meminerimus. Non de minimo loco.] Non pauperem, nec abiectum, ſed nobilem & opulentum. Dextra poculum.] Quo ueneno necatum oſtendamus. Siniſtra tabulas.] Quibus hæreditatem & teſtamentum ſignificemus. Et digito medio teſticulos arietinos tenentem.] Vnde teſtes, quiq́; conſcij ueneni dati ſint, reminiſcamur. Et una hac hominis imagine, unum complexi ſumus negotium. Veneno necati.] Neco, necui, ſuffocari ſignificat. ut Horatius: Bos eſt enectus arãdo. neco necaui, ferro uel quauis alia ui occidi. Hinc necem, cædem appellamus. & hinc internicio, uitæ priuatio, uel interitus. Cæſar in Commentarijs de bello Gall. Hoc prælio facto, & propè ad internicionem gẽte ac nomine Neruiorum redacto. potius quàm à ſupino nectum, ut Priſcianus uoluit, ſublata nempe litera. Plus negotij ſumemus.] Plus curarum. ſic Plautus: Quid tu mihi exhibes negotium. Et magis ingenium exercebimus.] Quoniam pluribus opus eſt imaginibus, cum etiam uerba multo plura eſſe quã negotia, neceſſe ſit. Iam domi ultionem reges Atridæ parant.] Si huius uerſus uelis reminiſci. Manus ad cœlum tollentem Domitium.] Aliquem notum, qui Domitius nominetur, ut huius nominis domi meminiſſe ualeas. Tollentem manus ad cœlum.] Vt futuram ultionem demonſtrãs, imploret auxilium. Cum à regibus, martijs loris cædatur.] Verum à regibus, quicunque loris martijs, quibus in bello utũtur milites: an certe à regibus Martijs, Remo et Romulo, Martis filijs, loris cædatur, & Remus Romulusq́; Agamemnonã et Menelaum in memoria nobis ſuggerant, qui in bello Troiano fratres, ſimul & reges, totius exercitus duces extitere. In altero loco Aeſopum & Cymbrum ſubornari.] Per quos hiſtriones Atridæ fratres dentur intelligi. Subornari.] Adornari, ad tragœdiæ recitationem, uel quiduis ſimile. Ab Iphigenia.] Notum ſatis eſt, Iphigeniam, quam & Sophocles & Lucretius, ita multi alij, Iphianaſſam nominarunt, Agamemnonis ex Clytemneſtra fuiſſe filiũ, cuius immolandæ loco ceruæ ſuppoſita fertur. Nobiſcum primum tranſeamus.] Intra nos meditemur, & decurramus. Cum imaginibus uerba.] Ea coniungendo exprimamus. Ne cum ab inſtituto noſtro.] Artificioſam docendi memoriam. Receſſiſſemus.] Docendo, quo pacto in artificioſa memoria plus ſit præſidij, quã in naturali. Egregie turpe.] Multa ſunt huiuſmodi uerba, quæ in bonum & in malũ, et utroque uerſus capi poſſunt, uelut nobilis, illuſtris, inſignis, ſingularis. Cicero ipſe de lege frumentaria: Ad iſtius flagitioſas libidines, ſingularemq́ nequitiam natum atque aptum, inquit. Eclipſis ſolis.] Defectus. Nam ἐκλείπω deficio ſignificat. Hinc lunaris eclipſis. Et qui ea deſiderabis, inuenis.] Deſiderare, quod deeſt quærere. Si quod.]

Oſtendit natura. Sequatur.] Ars. Nihil eſt.] Quod aut natura extremum, quia antecedit ſemper: Aut doctrina primum.] Quia ars ſemper naturam imitatur. Haberi in memoria diutiſſime poteſt.] A diu comparatiuum diutius, unde, diutile ille quidpiam percunctetur, ambulant diutile & fabulantur, Apuleius uſus eſt. ab hoc diutiſſime ſuperlatiuum. Nec uagas.] Non conſiſtentes. Vnicam turpitudinem.] Præcipuam. Cœno oblitam.] Inquinatam, ex ob & lino, unde litura deſcendit. Aut rubrica delibutam.] Creta rubra conſperſam. eſt enim creta, ut Columella, in hanc ipſam rem liquida rubrica, ut illini poſſit, à rubro colore dicta: ſicut & rubrica, qui libris index exſcribitur. Perſius.

Si quid manſuri declaret linea quæuis,
Rubra poteſt dici. Et rurſum Perſius,
Oculo rubricam dirigat uno.

Vt identidem.] Idem & idem. Imaginum renouandarũ.] Quia renouantur imagines in omnibus negotijs, licet perpetuo loca ipſa maneant. Quantulum enim poterunt ualere.] Hoc dicit, quàm parum habere momenti poterunt comparatæ imagines, ſi infinitam uerborum ſpecies copiam, ut cum unius memineris, ſtatim alias meminiſſe adhuc oporteat, Similitudine aliqua, quam ſibi unus ita effinget.] Vt alij ſub abſurda forte uideatur. Non omnes habemus aſſenſores.] Non omnes nobis aſſentientur, in rerum quam ſumpſerimus ſimilitudine. Quia illi.] Quicunque ſit. Videtur aliud.] Subaudiendum, quàm nobis ipſis uiſum ſit. Admonendus eſt.] Ne inutilem uerborum memoriam credens, aut difficiliorem quã ut ſe aſſequi poſſe arbitratus, præceptione noſtra adhuc non ſatis perſuaſus ſit. Qui uelint res faciliores ſine labore.] Hoc dicit, quicunque exigui animi leuia ſemper cõſectatur, ea uidentur duriora obſcurioraq́; quã ut cito capere poſſit, neceſſe eſt, quæ ſunt maiora. At qui difficilioribus aſſueuit, faciliora penè contẽnit: quippe qui nihil in eis laboris eſſe ſibi perſuadet. Et hoc in omnibus ferè humanis rebus accidit. Idẽ accidit plerunq́; diſcentibus, qui præceptorẽ leuia humiliaq́; ſequentẽ, & in promptu poſita ſequi malunt, quã eũ qui paulo remotiora & maiore cura elucubrata probat. Infirmi enim ſemper ac debiles et ſunt, & habentur. Quamobrẽ difficilioribus ſemper inuigilandũ, quo leuia quæque nobis nõ maiore difficultate ſubijciantur, quàm cupiamus: nec deſperandũ, ne aliquãdo intelligamus, cum homini ita natura intelligere datum ſit, ut natare piſcibus, auibus uolare eſt. Quæ pertinet ad utilitatẽ.] Nam uerſus reminiſci, ad uoluptatem ferè tantum attinet. Difficili conſuetudine.] Imaginum uerborũ omnium reminiſci. Ad illam facilitatem.] Quæ eſt, ut rerum, non etiam uerborum meminerimus, cum ea in promptu forte habere neceſſe ſit. Niſi induſtria.] Corporis. Studia animi.] Solertia. Labore.] Quanquam ad utrunque referri poteſt. Diligentia.] Quæ à iudicio maxime proficiſcitur, ex aliorum animaduerſione. Abducimur.] Semouemur, nonnunquam occupatione aliarum rerum. Non te fallit.] Qui poteſt fallere te, cum tantopere ſit utile. Ad eam rẽ.] Ad memoriam parandam, laborem omnem ſubeundum. Nõ eſt ſententia.] Sententiam ueteres, orationẽ generaliter aliquid complexam, hortantem, uel dehortantem, aut oſtendentem aliquid, nominarunt. Hortantem, ut,

Qui cupit optatam curſu contingere metam,
Multa tulit fecitq́; puer, ſudauit & alſit.

Dehortãtẽ, ut, Heu nihil inuitis fas quenquã fidere diuis. Demõſtrantẽ, uelut, Quibus fortuna aſpirat, hi occaſionẽ inſipienter uiuẽdi habẽt. Sententia quoq́;, quod animo ſenſiſſent, uocauerunt: unde adhuc dicimus, ex animi noſtri ſententia aliquid dictũ factum ue. & gratulatur, ex ſententia dicimus. Sententia

tibuantur etiam, quas græci γνώμας appellant, quæ ſimiles decretis atque conſilijs ſunt. Vnde Iuuenalis,

Non eſt ſententia uerum.

Credite me uobis folium recitare Sibillæ.

Ita hic Cic. non eſt ſententia, non eſt cõſiliũ, mens nõ eſt. Nunc ad ultimam Rhetoricæ partem, quæ elocutio dicitur, tranſit.

IN CICERONIS RHETORICORVM

AD HERENNIVM LIBRVM IIII HIERO. CAPIDVRI COMMENTARIVS.

Voniam in hoc libro Herenni de elocutione conſcripſimus.] Solent qui rhetorica præcepta conſcribunt, cum de elocutione præcipiũt ueterum auctorum in ſingulis præceptis exẽpla ſubijcere. quod facere Ciceroni nõ uiſum eſt, potiusquam ut ſictis uteretur exemplis. In hoc igitur lõgiore totius libri proœmio qui id fecerit, confutat opiniones. Atque hoc neceſſitudine nos facere.] Senſus eſt, ſignum ſatis manifeſtum erit, non neceſſitate cõpulſos, ut nobis præfari liceat, quo ratione noſtræ ſentẽtiæ demus: cũ ſupra nec ante nec poſt tradita præcepta id fecerimus. Ornare elocutionem uniuſcuiuſque generis.] In quocunque genere, cum elocutionẽ ornare uolueris, exẽplum eius ornatus nõ ſine ſummi alicuius uiri auctoritate proferes. Elocutionẽ uniuſcuiuſque generis.] In quocunque poetarũ ſiue, uel oratorũ genere. Non ſatis habere.] Præcipere de artificio, ſi ſatis ſibi non arbitrantur eſſe, ut dent præcepta, niſi etiã ſua quæ ſequamur exempla ſubiecerint. Ab Ennio ſumere:] Quod ille ſummus in heroico carmine poeta ſit exiſtimatus? Nam ita Cic. de Optimo genere oratorum de eo ſcribit. Aut à Graccho ponere exemplum uidetur:] Quem clariſſimum oratorem fuiſſe tradit, ita dicens: Vtinã in Tito Graccho, Caioq; Carbone talis mens ad rempublicam bene gerendã fuiſſet, quale ingenium ad bene dicẽdum fuit: profecto nemo his uiris gloria præſtitiſſet. Sed eorum alter propter turbulentiſſimum tribunatum, ad quem ex inuidia fœderis Numantini bonis iratus acceſſerat, ab ipſa republica interfectus: alter propter perpetuam in populari ratione leuitatem morte uoluntaria ſe à ſeueritate iudicum uindicauit. Sed fuit uterq; ſummus orator, atq; hoc memoria patrũ teſte didicimus. nam & Carbonis & Gracchi habemus orationes, nondum ſatis ſplendidas uerbis, ſed acutas, prudẽtiaq; pleniſſimas. Fuit Gracchus diligentia Corneliæ matris à puero doctus, & græcis literis eruditus. Nã ſemper habuit ex Græcia exquiſitos magiſtros, in quidem adoleſcens Diophanem Mytilenaũ, Græciæ tẽporibus illis diſertiſſimum. ſed et breue tempus ingenij augendi et declarandi fuit. Egeat id ipſum confirmatione.] Si abiecti alicuius ſuis oratoris exẽplum. Non poſſunt dicere.] Quare illos ſibi anteponant, cum eorum exempli commodam eſſe orationem putent ut imitemur: aut cur præcepta ſua probare contendant, ſi negent Gracchi aut Craſſi facultatem acquiri poſſe. Hoc Craſſo & Antonio oratoribus, Cicero exiſtimat, eũ Græcorũ gloria latine dicendi copiam æquatam fuiſſe: Quippe qui Craſſo, inquit, nihil ſtatuo fieri poſſe perfectius. Erat ſumma grauitas, erat cum grauitate iunctus facetiarum & urbanitatis oratorius, non ſcurrilis lepos: latine loquendi accurata & ſine moleſtia diligẽs elegãtia, in diſſerendo mira explicatio: cũ de iure ciuili, cum de æquo et bono diſputaretur, argumentorum & ſimilitudinum copia. Hoc ſi induſtria ſolum fieri poſſet, tamen eſſemus laudandi, cum talem laborem non fugiſſemus: nunc ſine ſummo artificio fieri nõ poteſt. Quis. n. eſt qui cum non ſumme teneat artem, poſſit ea quæ iubeat ars, de tãta & tã diffuſa ſcriptura notare & ſeparare? Cæteri cum legunt.] Vt tamen probari deberemus, quod ea in unũ diffuſa exempla compoſuiſſemus. Orationes bonas.] Lucubrationes. In parte ſua poſſe.] Vt ex ſe præcepta inueniat, quæ magnorum auctorum auctoritate confirmet. Ad Olympiacũ curſum uenerit.] Scilicet ad Olympia dicata ab Hercule quondam Ioui certamina in Elide uenerit: ueluti diffuſe in Commentarijs Artis poeticæ Horatij complexi ſumus. Quomodo Lidius aut Boius cum Sicyonijs curſitarint.] De hoc certaminis genere, nihil hodie ſciri poteſt. In artis periculũ.] In præceptionẽ artis, quæ tanquam decurſus præceptorum eſt. At exẽpla.] Illorum ſubiungit, qui exempla in præceptis probant aliena. Ex ſimiliter deſinentibus uerbis.] Quod ὁμοιοτέλευτον Græci uocant. Niſi aliquid ſcribat de arte.] Niſi cõ artem ſecutus ſcribat aliquid, quod ad rem ipſam attineat. Oſtendunt nobis quod alij excogitauerint.] Cum alienis utuntur exemplis. Niſi forte etiam, ſi ueſtra manu fabulas, aut orationes totas tranſcripſiſſetis, glorioſum putaretis.] Ordo eſt, niſi forte etiam glorioſum putaretis, ſi ueſtra manu fabulas, aut orationes totas tranſcripſiſſetis, nedum partem quam pro exemplo ſumatis, quod nullo modo æſtimandum eſt. Tranſcripſiſſetis.] Tranſcribere, tranſducere ſignificat: unde & coloniæ tranſcribi à ueteribus dicebantur. hinc Ouidius in Ibin dixit, In te tranſcribet ueterũ tormenta uirorum. hic autem tranſcripſiſſetis exempla, tranſtuliſſetis ſignificat, cum id exaſcribere dicatur: ut, ſi noluiſſem ad neceſſarios uſus liceret exſcribere, hoc eſt exempla transferre: uelut Pedianus etiam interpretatur. ſic inuenimus aſcribere pene idem quoque ſignificare. uelut in Clodium, Ipſe denique ille nouicius Ligur, uenalis, aſcriptor & ſubſcriptor tuus. niſi quod aſcribere mentem alterius, in ſcripta transferre eſt. Licet etiam aſcribere et imputare & deputare alicui ſignificet, quemadmodum proſcribo. nam cum aliquem in exilium promulgo ſignificet, aliquoties tamen pro eo quod eſt palam facio accipitur: ut Tranquillus de Nerone: Multa, inquit, Græce latineq; proſcripta et uulgata ſunt. Sicut illa:

Quis neget Aeneæ magna de ſtirpe Neronem,

& quæ ſequuntur. Item deſcribo, uerbis depingo, aut longius aliquid cõpoſitione proſequor, ſignificat. Tranquillus tamẽ de Domitiano: Liberalia, inquit, ſtudia imperij principio neglexit, quanquam bibliothecas incẽdio abſumptas impenſiſſime preparari curaſſet, exẽplaribus undiq; petitis, miſſiſq; Alexandriam, qui deſcriberent emendarentq; epiſtolas & orationes ſibi deſcriberent, pro exſcriberent, uelut hic Cicero tranſcriberet poſuit. Mille ſunt huiuſmodi, quæ non tantũ uicinã ſumuntur ſignificationẽ, ſed etiã in longinquã diuerſamq; transferuntur. quãobrẽ minus mirũ eſſe debet, ſi pro quo hic tranſcribo, alibi exſcribo poſuit. Si nos parua res ſimul magna delectat.] Videntur enim parua, ſi artem cognoſcas tantum, non etiam ex arte ſcribas. Nam iſto modo eligere.] Ex alijs quæ ſcribas. Nam oportet ut te illius artem oſtẽdas cognouiſſe, nec eius rei te rudem eſſe. cum autem id facis & oſtendis, non tamen, quid ipſe poſſis ſignificas, paulo plus in elocutione præſertim omnia.] Hoc eſt, ultra prima rudimenta aliquid. In elocutione præſertim, quæ intellectu facilis eſt, licet tractatu diffuſa ſit. [Niſi eruditus.] Multum exercitatus. nam elocutionis eruditionem, exercitatio multa præſtare poterit. Non ſine iudicio de Populanis.] [Quæ Rhetorij ſunt

ſunt,qui Tragicus poeta fuit. Periodos.] Ambitus, circulationes,clauſulas. Non ſi quia plane rudis,id facere nemo poterit,cum tu feceris,te literatiſſimum putes.]Ordo eſt,et ſenſus:ideo te non putes literatiſſimum continuo eruditiſſimumq́; cum feceris,hoc eſt cum id fueris conſecutus,ut artificioſa eligas dicta:quod alius nemo facere poſſit,ex oratoribus nempe, poetis ue artificioſe dicta ſic eligendo.Quia planè rudis.]Artis expers ſit,& ignarus.Ineptus ſis.] Si te ob id literatiſſimum exiſtimabis,eris utique ſtultus. Propterea quod ipſo ſigna uidemus te.] Signum.n.ipſa dictorum annotatio eſt,artificium in illis fuiſſe,qui ita ſcripſerunt. Ab alijs commode ſcripta.] Quod ſint commode & cum arte ſcripta. Non ipſe continuo commode ſcribis.] Quia aliud eſt,quid alij dixerint intelligere,aliud eſt exercitatum eſſe. Non tum cum parere.] Cum alijs hanc dicendi facultatem debent ſuggerere. alio igitur id tempore efficiant,cum iā præceptis traditis quid alij fecerint,oſtendere uoluerint. Velut de optimo genere oratorum ipſe fecit,qui Demoſthenis in Aeſchinem,& Aeſchinis in Demoſthenem orationes in latinum uertit: ut quod'nam genus optimum oratoris eſſet oſtenderet, & uirtutes alieno exemplo oratorias exprimeret. Sic in Oratore ad Brutum,aliquando Craſſi exempla,ut elocutionis uirtutes apparerent, protulit. De eo quod poſtea diximus.] Quod ſecundo loco poſuimus. Deinde intereſt magni eius,qui diſcere uult.]Hoc dicit:multum refert,utrū is qui uult diſcere,putet unius auctoris,cuius ipſe uelit eſſe ſimilis, omnes dicendi uirtutes eſſe ſibi complectendas,& id efficere poſſit'ne ſuo ſtudio, an non. Ad illius facultatem.] Quam ille fuit conſecutus. Nitetur ad omnium facultatem.] Elaborabit uehementer, ut uirtutes quibus ille uiuerit imitetur.Ipſis.n.contentus erit.] Paucis illis,quas poterit imitari,uirtutibus contentus erit,nec ultra quæret.Nec ſanè mirum, ſi paucis contentus erit. Penes unum reperire non potuerit.] Quippe,qui à multis exēpla colligit. Allatis igitur exemplis à Catone,à Graccho, à Lælio, à Scipione,Galba,Porcina,Craſſo,Antonio,ceteriſq́;.] Catonem illū priſcum dicit oratorem,cuius alibi ita meminit. Catonē uero quis noſtrorū oratorū,qui quidē nunc ſunt, legit? aut quis nouit omnino?At quē uirum,dij boni! mitto ciuem, aut ſenatorem,aut imperatorē(oratorē.n.hoc loco quærimus) quis illo grauior in laudando?acerbior in uituperando?in ſententijs argutior? in dicendo ediſſerendoq́; ſubtilior? Refertæ ſunt eius orationes amplius centum quinquaginta, quas quidē adhuc inuenerim & legerim,& uerbis & rebus illuſtribus,licet ex his multo plura poſſint eligi quæ notatione & laude digna ſint.omnes.n.oratoriæ uirtutes in eis reperiētur. Iā uero Origines,quē florē, aut quod lumen eloquentiæ non habent?amatores huic deſunt,ſicuti multis iam ante ſæculis et Philiſto Syracuſio,& ipſi Thucydidi.Nam ut horum conciſis ſentētijs,interdū etiā non ſatis apertis,tum breuitate, tum nimio acumine officit Theopōpus,elatione atq; altitudine orationis ſuæ,quod idē Lyſiæ Demoſthenes,ſic Catonis luminibus obſtruxit hæc poſterorū quaſi exaggerata altius oratio.Sed in noſtris apparet,quod hi ipſi,qui in Græcis antiquitate delectantur,eaq́; ſubtilitate quā Atticā appellāt, hanc in Catone ne nouerunt quidē.Hyperidis maluēt eſſe,& Lyſiæ.laudo, ſed cur noluēt Catonis?Attico genere dicendi ſe gaudere dicūt. Sapienter id quidē,atq; utinā imitarētur,nec oſſa ſolū, ſed etiā ſanguinem:gratum eſt tamen,quod uolunt.Cur igitur Lyſias & Hyperides amantur?cū penitus ignoretur Cato?antiquior eſt huius ſermo,& quædā horridiora uerba (ita.n.tū loquebantur) id muta quod tum ille non potuit,et adde numeros, ut aptior ſit oratio,ipſa uerba compone,& quaſi coagmenta, quod ne Græci quidem ueteres factitauerunt, iam neminem antepones Catoni.Ornari orationem græci putant,ſi uerborū immutationibus utantur,quos appellant tropos: & ſententiarum orationiſq́; formis,quæ uocant ſchemata.Incredibile eſt, quàm ſit in utroq; genere & creber & diſtinctus Cato. Nec uero ignoro,non eſſe ſatis,politum hunc oratorē haberi, quærendum eſſe aliquid perfectius:quippe,cum ita ſit ad noſtrorum temporum rationem uetus,ut nullius ſcriptum extet, dignum quidē lectione,quod ſit antiquius.A Graccho.] Hūc qualem Cicero fuiſſe cenſeat,ſupra docuimus: niſi quod Q. Martio & Cn. Seruilio Conſ. T. Gracchus P. Gracchi filius fuit,qui bis conſul & cenſor fuit,eius autem oratio Græca apud Rhodios extat.qua ciuem cum grauem, tum etiam eloquentem fuiſſe conſtat. A' Lælio.] Hic Scæuolæ ſocer fuit, cuius oratione negat Brutus quidquā fieri poſſe dulcius. Addit hic Auguſtinus,quod Cicero dixerit adeo abiectam fuiſſe,ut eam aſpicere nemo uellet: Sed probat tamen etiam alibi Cicero,à Cornelia filia,cui Læliæ nomen fuit,ipſius elegantiā,ſic inquiens: Sed magni intereſt,quos quiſque audiat quotidie domi. Loquitur.n. puer quemadmodum patres, pædagogi, matres loquuntur. Legimus epiſtolas Corneliæ matris Gracchorum.apparet filios non tam in gremio educatos, quā in ſermone matris. Auditus eſt nobis Læliæ filiæ ſæpe ſermo. Ergo illam patris elegātia tinctam uidimus,& filias eius Mutias ambas. Poteſt ergo à Lælia uideri ſcriptum, non minus quā à Lælio. A' Scipione.] Superiorem Scipionem non infantem fuiſſe,Cicero dicit: filium autem eius, qui Scipionem minorem à Paulo adoptauit,ſi corpore ualuiſſet,in primis(in quis ipſe) habitus eſſet diſertus.Indicant id cum oratiūculæ, tum hiſtoria quædā Græce ſcripta dulciſſime.P.etiam Scipionem Naſicam,qui eſt Corculum appellatus,qui item biscōſul & cenſor fuit,habitum eloquentē,maioris illius qui ſacra acceperat filiū,accepimus. Galba.] Sua ætate,ut Cice.inquit, Sergius Galba ſine controuerſia eloquētia omnibus præſtitit. & nimirum hic princeps ex Latinis, illa oratorum propria, & quaſi legitima opera tractauit:ut egrederetur à propoſito ornandi cauſa,ut delectaret animos,ut permoueret:ut augeret rem,ut miſerationibus,ut cōmunibus locis uteretur. Tradit autem hic idem auctor,Lælium in ſenatu cauſam pro publicanis accurate,ut ſemper ſolitus eſſet,eleganterq́; egiſſe:ſed quod uoluerat,conſequi non potuiſſe.Paucis interpoſitis deinde diebus,iterum Lælium ipſum hunc multo diligentius meliuſq́; dixiſſe:fruſtra tamen.Itaq; cum eum ſocij domum reduxiſſent,egiſſentq́; gratias,& ne defatigaretur orauiſſent; locutum eſſe,ſe quæ feciſſet,honoris eorum cauſa ſtudioſe ac curateq́; feciſſe:cæterum arbitrari cauſam illam à Sergio galba,quod is in dicendo acrior eſſet, grauius & uehementius poſſe defendi.Quare publicanos auctoritate Lælij ad Galbam cauſam detuliſſe.Quem primo reluctatum,ne ei ultro ſuccederet,poſtea tandem ſuſcepiſſe. Breui uero tempore plurimis audientibus,illum coram ipſo Lælio cauſam hanc tanta ui, tantaq́; grauitate tractaſſe, ut nulla pars orationis ſilentio præteriretur.Itaq; multis querelis multaq́; miſeratione adhibita,ſocios illa die periculo liberatos. Elegantiam igitur in Lælio fuiſſe,uim autē in Galba patet.Sed hic ſimul ac otioſus ſtilum prehēderat,motu illo omnis impetus animi deſertus eſt. quod his,qui limatius dicendi conſectantur genus,accidere nō ſolet:propterea quod prudentia nunquam deficit oratorē, ardor animi non ſemper adeſt,iſq́; cum diſcedis,omnis illa uis et quaſi flamma oratoris extinguitur.Nulla autem res tantum ad dicendum proficit,quantum ſcriptio:memoriam enim,qui accurate ſcribit,in poſterum ingenij ſui non deſiderat.Ita hac de cauſa non ſcripſerunt aliqui,quod ſe putauerunt ſatis magnam adeptos fuiſſe dicendi gloriam, eamq́; etiam maiorem uiſum iri,ſi in exiſtimantium arbitrium ſua ſcripta non ueniſſent.Alij item dicere ſe poſſe melius quàm ſcribere putant,

quod peringenioſis hominibus, neque ſatis doctis, plerunq; cõtingit, ueluti Galbæ euenit. Porcina.] M. Aemilius Lepidus, qui eſt Porcina dictus, ijſdem, inquit Cic. temporibus ferè quibus Galba fuit, ſed paulo iunior natu, & ſummus orator hic eſt habitus, et fuit. Hoc in oratore latino primum Ciceroni uidetur, & lenitas apparuiſſe illa Græcorum, & uerborum cõprehenſio, etiam artifex (ut ita dicam) ſtilus. Et cum duo adoleſcentes ingenioſiſſimi, propeq; æquales C. Carbo et Gracchus diligenter audire ſoliti ſunt. Craſſo.] Verũ P. Craſſum, Catbonis & Gracchi temporibus probatum oratorem, qui & ingenio ualuiſſe traditur, & ſtudio, qui etiam cum ſummo illo oratore Sergio Calba, cuius Caio filio filiam collocauerat, affinitate fuit coniunctus, & cum eſſet P. Mutij filius, fratremq; haberet P. Scæuolam, domi ius ciuile cognouerat: an certe L. Craſſum, cuius ſupra meminimus, dicat, dubium eſt. Hunc quidem omnes ſuos anteceſſores dicẽdo ſuperauiſſe, Cice. uult. licet Antonium alij parem eſſe ei dicant. Craſſi luculentiſſimam quandam ſe Cicero memoria tenuiſſe orationem profitetur, ac ſibi fuiſſe in dicendo magiſtram dicit. Antonio.] Antonij Cicero cum in multis locis, tum de Claris oratoribus meminit, cum ita dicit: Omnia ueniebant Antonio in mentem, eaq; ſuo quæque loco, ubi plurimum proficere & ualere poſſent. Vt ab imperatore equites, pedites, leuis armatura, ſic ab illo maxime, opportunis orationis partibus omnia collocabantur. Erat memoria ſumma, nulla meditationis ſuſpicio, imparatus ſemper aggredi ad dicendum uidebatur. ſed ita erat paratus, ut iudices illo dicente, nonnunquam uiderentur non ſatis parati ad cauendum fuiſſe. Atqui diligenter loquendi laude caruit. neque tamen eſt admodum inquinate locutus: ſed illa, quæ propria laus oratoris eſt in uerbis, ei non fuit. nã ipſum latine loqui, eſt illud quidem in magna laude ponendum, ſed non tam ſua ſponte, quã quod eſt à pleriſque neglectum. non. n. tam præclarum eſt ſcire latine, quàm turpe neſcire, ſed tamen Antonius in uerbis & eligendis, & collocandis, & comprehenſione deuinciendis, nihil non ad rationem, & tanquam ad artem dirigebat. Verum multo magis hoc idem in ſententiarum ornamentis, & conformationibus. Quo in genere, quia præſtat omnibus Demoſthenes, idcirco à doctis oratorũ eſt princeps iudicatus. Schemata. n. quæ uocant græci, ea maxime ornant oratorem, eaq; non tam in uerbis pingendis habent pondus, quã illuminandis ſententijs. ſed cum hæc magna in Antonio, tum actio ſingularis: quæ ſi partienda eſt in geſtum, atque uocem, geſtus erat non uerba exprimens, ſed cum ſententijs congruens, manus, humeri, latera, ſupploſio pedis, ſtatus, inceſſus, omnesq; motus, cum uerbis ſententijſq; conſentiens. Vox permanens, uerum ſub rauca natura. Sed hoc uitiũ huic uni in bonũ conuertebatur. habebat. n. flebile quiddam in queſtionibus, aptumq; cum ad fidem faciendam, tum ad miſericordiam commouendam. Hunc inſigni quodam caſu perijſſe ferunt. Nam cum inter Syllam Mariumque orta iam fuiſſent bella ciuilia, & in urbe Marius graſſaretur, M. Antonium qui ad uillam effugerat, agricola benigne ſuſcepit occuluitq;. Sed poſtquam à ſeruo per imprudentiam detectus eſt, Marius tribunum militum miſit, ut necaretur. Is cum milites in cubiculũ præmiſiſſet, et eos Antonius pulchro grauiq; ſermone detineret, ingreſſus ipſe tribunus Antoniũ adhuc diſſerentem obtruncauit, caputq; ad Mariũ detulit. Omnia quæ omnes habuerint, ſolum habere ſe poſſe, differt. ergo inutile eſt, ei qui diſcere uult, non putare unum omnia poſſe.] Quæ aſſecuti omnes fuerint oratores uel poetæ. Incideret in hanc opinionem, ſi ab uno exempla ſumpſiſſet, nunc hoc ſigni eſt, ipſos artis ſcriptores non putaſſe.] Vt plures quàm unum ſolum uellet imitari. Vnum potuiſſe in omnibus elocutionis partibus enitere. quoniam neque ſua protulerunt, neq; unius alicuius aut denique duorum, ſed ab omnibus oratoribus ut poetis exempla ſumpſerunt: deinde ſi quis uelit artem demõſtrare, nihil prodeſſe ad dicendum, non male utatur hoc adinuento.] Cum plus utilitatis unus afferat, & ipſi à multis ſumpſerint. Quod unius omnes artis partis cõſequi nemo potuerit.] Dicit, ideo hanc artem diſci non prodeſſe, quia comprehendi omnia, quæ in arte ſunt, non poſſent. Id. n. ex eo colligi uidebitur, quod hoc nullus antea fuerit conſecutus Nam & uirtutes oratorias ſi quis uelit diſcere, à multis diſcat neceſſe ſit. Suo iudicio comprobare.] Quod pro argumẽto ſumi poſſe uidetur ab eis, qui artem uelint improbare. Eius artificij debet eſſe.] Ex ſua officina debet exire. Debet eſſe artifex ex artificio eius, qui artem gignit. Sed huius.] Purpuræ, quam dixerim me uenalem habere. Exemplum rogabo aliunde.] Ab alia ſuſcipiam, ut meæ ſimilem oſtendam. Aliũde exemplum quæritant mercis.] Subaudiendum, non ne ridiculi uiderentur? Et eorum.] Aceruorum. Exemplo.] Vt ſi quid exempli proferant. Pugno.] In pugno, quod pugno continere ualeant. Non habent, quod oſtendant.] Subaudiendum, non'ne ridiculi uiderentur? Si Triptolemus cũ hominibus ſemen largiretur.] Hercules, ut apud Diodorum eſt, præſidia Calydonijs ferens, Theſprotis illato bello Ephyram urbem ui cœpit, & Phyleum Theſprotorum regem occidit, filiam uero eius captiuam compreſſit, ex qua Triptolemum ſuſcepit, qui ſerere agros docuit primus. Alij dicunt, cum Ceres Proſerpinam filiam ſuam quæreret, ad Eleuſium regem perueniſſe: cuius uxor Hionia puerum pepererat Triptolemũ. Hãc regina, cum Ceres ipſa ſe offerret nutricem filio ſuo, recepit, deditq; nutriendum. Ceres, quod alumnum ſuum reddere cuperet immortalem, diuino lacte eum nutriebat. Sed noctu ſemel cum mater puerum igne obrui inueneretur, exclamauit. Vnde irata Ceres Eleuſium exanimauit, ac Triptolemo alũno ſuo æternum beneficium contulit. nã fruges et propagãdas, & currum draconibus iunctum tradidit. quibus ille orbẽ terrarum frugibus uictor obſeuit. Poſteaquam domum redijt, Cepheus rex eum tãquam æmulũ interficere conatus eſt, ſed re cognita iuſſu Cereris Triptolemo regnũ tradidit, ibiq; oppidum conſtituit, quod ex patris ſui nomine appellauit Eleuſium. Ipſe ab alijs id hominibus mutuaretur.] Subaudiendũ, non'ne ridiculus uideretur? Aut ſi Prometheus cum mortalibus ignem diuidere uellet.] Iapetus cœli terræque filius, ut Græcorum narrãt fabulæ, filios ex Climene: ut alij ſcribũt, ex Themide: uiginti & nouẽ, ut Proclus refert, ſuſcepit: quorum à Græcis nominantur (quantum ipſe legerim) ſolum Menœtius, Atlas, Prometheus, et Epimetheus. Atlas, uelut in theogonia fabulatur Heſiodus, columnas in cœlum uſque produxit: in harum autem uertice, quod Iouis ſecreta rimari niteretur, Prometheus à Ioue uinctus, aquilam in ſe immiſſam iecore ſuo pauiſſe fertur. quam poſtea ſagittis Hercules confixit: quod ne Iuppiter quidem ægretulit, ex quo eam fuiſſet ſuus filius gloriam conſecutus deinde cum cuncti ad conſultandũ dij conueniſſent, Iouis prudentiam Prometheus uoluit experiri. Ex boue enim à ſe cæſo omnia collegit oſſa, abraſa undique omni carne: deinde ita conſtruxit, ut ſuperne ſuper oſſa pellis circum circa explicata bouis integri ſpeciem habere uideretur. hunc ergo ſe dijs uenientibus imolaturum dicebat. ſed id tamen Iouem non latuiſſe aiunt: qui cum propius acceſſiſſet, detractato tergore dolum Promethei deteſtatus, mortalibus ignem in cœlum ſuſtulit. Prometheus ad fallendum paratus, fulminis in terram à Ioue miſſi ignem aridulis lignis cæteriſq; fomentis excepit, & clam ne perſentiſceret Iupiter occuluit, utendumq; dedit mortalibus. Quam ob cauſam indignatus Iupiter, ſumptis à Vulcano adamantinis cathenis, Prometheum in Caucaſo monte inſolubilibus nexibus conſtrinxit.

ſtrinxit. Sic de Prometheo ligato ſcribit Aeſchylus in tragœdia nec nos præterit, multos fuiſſe, qui dicerent eundé in Caucaſo monte aquilam iecore ſuo pauiſſe. Martialis quidem hæc de Prometheo.

Qualiter in Scytica relegatus rupe Prometheus
Aſſiduam uiuo pectore pauit auem.

Hoc ergo Cicero dicit, ſi Prometheus, cum ipſe largiri igné partiriq; deberet mortalibus, ipſe peteret à uicinis, ut unuſquiſque carbunculos ſibi traderet, eoſq; ille teſta ſuſciperet, non ne ridiculus uideretur? ipſe à uicinis.] Quod ipſe uicinis largiri deberet. Cum teſta.] ignitabulo, ſiue id teſta ſit, ſive quiduis aliud. nam teſta à figulis ex argilla fit, ut & tegula, uel ſimile huic aliquid. Corrogaret.] Congereret. Num ridiculus.] An non ad irriſionem idoneus uideretur? ac ſi dicat, uideatur neceſſe eſt. Et hæc ſitiens quàm maxime loquatur, neque habeat.] Amphibolon eſt, utrum quàm maxime ſitiét, an quá maxime loquatur. ſed quod dixi poſterius, magis congruit, ne ſit quodammodo anaſtrophe. Qui ſitim ſedet.] Extinguat, uel aliqua ex parte leuet. Et omnium rigare debeant ingenia.] Præceptis & rerum inuentione perfundere. Lyſippus caput oſtenderet Milonis.] Cum eum ſculpere fingere ue ſtatuas doceret, non à minore ſtatuario caput fictum demóſtraret. Brachia Praxitelis, pectus Polycleti.] Quos Plinius nobiliſſimos fuiſſe ſtatuarios refert. Sed omnia corá uidebat.] Intuebatur magiſtrú facienté ipſe Cares Lyſippum. Cæterorum opera.] Quæ feciſſent alij, per ſe poterat & uidere, & conſiderare. Alia ratione.] Quá ut à ſuo præceptore diſcant omnia. Tam eſſe accómodata ad arté.] Quá ipſe præceptor ſibi fingit: quádo illi ut caſus tulit, ut cauſa, ut locus poſtulauit et perſona, locuti ſunt. Qui auté ſibi artis docendæ cauſa exépla effingit, nihil ponit, niſi quod ad id artificiú attinere uideatur. Ne ars appareat in præcipiédo, expreſſe conſcripta ponere.] Quá iactare non oportet. Vt in artis formá conuenire poſſint.] Vt ars ita tractari debere ſignificetur. Ne poſſit ars eminere.] Ne ab omnibus poſſit manifeſte deprehendi. Facultate oratoris occultatur.] Ingenio tegitur oratoris, idq; omnium confeſſione de arte ſcribentium uerum eſt. Hæc quoq; res.] Hæc præceptio. Nos ducit ad hanc rationem.] Ad indicij noſtri aperiendam ſententiam. Quæ .n. res apud noſtros non erant.] Atqui in Catone, Antonio, & multis alijs oratoribus qui Ciceronem ætate anteceſſerunt, tropos fuiſſe ipſe dicit. & ſchemata: quorum hæc uocabula Græci ſingula ſingulis fecere. ipſe uero Latine eadem in hoc libro effert. Ergo ita accipiendum eſt: Aut quæ res apud noſtros non erát, quod dicendi apud Latinos magiſter nullus fuit, qui hæc tradidiſſet: aut quod licet ueteres oratores illis uterétur, ſed tamé eis uti neſcirét, utpote que ex ingenio magis quá ex arte profluerent. Idq; fiet rei.] Subaudiendum difficultate, non noſtra. quippe non ita abſurde & remote loquimur, ut à quouis facile nó queant intelligi. Reliquú ſcripturæ.] Cum nomina græca expreſſerimus. Hæc aliena.] Subaudiendú exempla. Aſperius et inuſitatius, id proprie nobis diſtribueretur.] Quæ nunc attribui poterit, cum noſtris uſi fuerimus exemplis. Cum artis inuentionem Græcorum.] Quaſi inuenta ab illis, Latini reddidere præcepta. Illorum.] Græcorum. Exemplorum rationem.] Vt ab alijs acciperemus potius quàm à nobis ipſis quodammodo cuderemus.

DE ELOCVTIONE.

Ipartita igitur erit nobis elocutionis præceptio.]
b Quas Cicero figuras, Græcorum alij characteras, alij plaſmata uocant. Has igitur cuiuſcunque orationis figuras, Apollonius quinq; eſſe dicit: Philoſophicam, hiſtoricam, oratoriam, epiſtolarem, commemoratiuam. Philoſophorum, ut Platonis, Ariſtotelis, uel Cic. ubi philoſophorú ſententias complexus eſt. Hiſtoricorum, uelut Herodoti, Thucydidis, Titi Liuij, Saluſtij. Oratorú, ut Demoſthenis, Ciceronis in orationibus. Epiſtolaris, ut rurſum Demoſthenis, Ciceroniſq; in Epiſtol. Oratio quinta, quam ille ὑπομνηματικὸν uocat, noſtri (ſi modo recte conuerſum uidetur) cómemoratiuam uocant. qualis eſt in Iſocratis orationibus, ad Demonicum præſertim, & Nicoclé: quæ quidem ſunt quædam quaſi uitæ inſtitutiones. Oratoriæ porro orationis figuras, alij tres, alij quatuor faciunt: & alijs alij ea tria appellare conſueuerunt nominibus. nam ſunt quæ longam breuem & mediam nominent. Longá, ut apud Virg. in undecimo, ubi de Camilla narrat.

Pulſus ob inuidiam regno uireſq; ſuperbas,

Et quæ ſequuntur. uel ut habent ſecundi & tertij Aeneidos libri narrationes. Breuis, uelut in quinto, ubi de Ganymede ſtrictim narrat ſic:

Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura, Meandro duplici Melibea cucurrit.
Intextuſq; puer frondoſa regius Ida,
Veloces iaculo ceruos: & reliqua.

Media: ut in primo,

Huic coniunx Sichæus erat.

Eſt .n. caſtigata narratio: ſic tamen, ut omnia cóplexa ſit. Sunt qui ἁδρὸν, quam grauem transfert Cice. alij grandiloquum orationis genus ἰσχνὸν, Cicero attenuatam figuram, alij gracilem, alij leuem nominarunt. Tertium genus μέσον. Cicero mediocrem, aliqui mediam uocant. Qui quartam adijciunt figurá, eá ἀνθηρὸν .i. floridam nominarunt: ut in ſeptimo Virgilij illud eſt, ubi luci ac fluminis amœnitatem deſcribit.

Verticibus rapidis, & multa flauus arena,
In mare prorumpit, uariæ circumq; ſuperq;
Aſſuetæ ripis uolucres, & fluminis alueo,
Aethera mulcebant cantu, lucoq; uolabant.

Sané quales oratoriæ iſtæ figuræ ſint, Homerus in tribus græcorum ducibus oſtendit. Nam cum breuem quidem cum iucunditate, & propriam (id enim non errare uerbis eſt) & carentem ſuperuacuis eloquentiam Menelao dedit, leuem orationis expreſſit figuram, his uerbis.

Ἤ τοι μὲν Μενέλαος ἐπιτροχάδην ἀγόρευεν.
Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πολύμυθος,
Οὐδ' ἀφαμαρτοεπὴς, ἢ καὶ γένει ὕστερος ἦεν.

Cum autem ex ore Neſtoris dixit dulciorem melle profluxiſſe ſermonem, qua certe delectatione nihil fingi maius poteſt, mediocre genus attigit his uerſibus.

Τοῖσι δὲ Νέστωρ
Ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λιγὺς Πυλίων ἀγορητής.
Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.

Sed ad ſummam regreſſus in Vlyſſe facundiam, ut illú animi magnitudine cunctos uiciſſe oſtendit, ita orationem et ſimilem nimbis hybernis, & copiam uerborum atque impetú parem tribuit: cumq; cum ipſo neminé contendere poſſe mortalium credit, graue illud & ualidum grandiloquium complexus eſt, dicens.

Ἀλλ' ὅτε ὄπα τε μεγάλην ἐκ στήθεος ἵει,
Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν.
Οὐκ ἂν ἔπειτ' Ὀδυσῆΐ γ' ἐρίσσειε βροτὸς ἄλλος.
Οὐ τότε γ' ὧδ' Ὀδυσῆος ἀγασσάμεθ' εἶδος ἰδόντες.

Cicero ipſe in Oratore ad Brutum, hæc tria dicédi genera ita diſtinguit: Tria ſunt, inquit, omnino genera dicendi, quibus in ſingulis quidam floruerunt. peræque autem, id quod uolumus, ſed per pauci in omnibus. Nam & gratia quidam eloquentes, ut ita dicam fuerunt, cum ampla & ſententiarum grauitate, & maieſtate uerborum uehementes, uarij, copioſi, gra-

ues,ad permouendos & conuertendos animos inſtructi & parati. quod ipſum alij aſpera,horridaq́; oratione, & nec perfecta nec concluſa: alij leni & inſtructa,& terminata: & contra,tenues,acuti,omnia docentes, & dilucidiora non ampliora facientes,ſubtili tamen & preſſa oratione limati. In eodẽ genere alij callidi,ſed impoliti, & in conſilio ſimiles rudium ac imperitorum. Alij in eadem ieiunitate concinniores, id eſt, faceti, florentes,etiam leniter ornati. Eſt autem quidam interiectus nitor medius,& quaſi temperatus,nec acumine poſteriorum,nec flumine utens ſuperiorum: uicinus amborum, in neutro excellens,utriuſque particeps,uel utriuſque, ſi uerum quærimus,potius expers. idq́; uno tenore(ut aiunt) in dicendo fluit,nihil adferens præter facultatem & æquabilitatem. Non.n.addit aliquos extrinſecus colores, ſed omnem orationem ornamentis modicis,uerborum ſententiarumq́; diſtinguit. Horum ſingulorum generum, quicunque ſaltem unum conſecuti ſunt,magnum in oratoribus nomen habuerunt. Ex hac igitur à Cicerone lata differentia,nobis licet animaduertere,cum tria optimus præſtare orator debeat, ut dicendo animos audientium & doceat,& delectet,& permoueat, attenuato genere dicendi auditorem maxime doceri poſſe: graui autẽ,permoueri. mediocri uero, delectari. Itaque illo leni) ſiue attenuatum malis appellare) præcipue ratio narrandi probandiq́; conſiſtit. quod licet detractis cæteris uirtutibus cõſtet, ſuo tamen in genere plenum erit. Porro mediocre illud,tranſlationibus crebrius,& figuris erit iucũdius,egreſſionib. amœnũ,compoſitione aptum, ſententijs dulce,ac ut amnis lucidus & uirentibus utrinque ſyluis inumbratus. At grandiloquum illud torrentis ſimile,qui ſaxa deuoluat,in pontem indignetur,ripas ſibi faciat,iudicem uel renitentem cogat ire quò cõtendat. Hoc in genere orator defunctos excitabit, frequenter exclamabit,amplificationibus utetur,patriam inducet, ut ſuperlatiuorum aget: ut,quæ Carybdis tam uorax! &,Oceanus mediusfidius ipſe,Nota ſunt ſtudioſis hæc lumina: ut hoc, Deum ipſum & diuos in congreſſum propè ueſtrum ſermonemq́; deducet. ut item: Vos.n.Albani tumuli,atque luci, uos inquam Albanorum obrutæ aræ,ſacrorũ populi Romani ſociæ & æquales implorant. Cum autem iram uel miſericordiã excitare conabitur orator,dicet: Hic te uidit,& appellauit,et fleuit. Quid multis? per omnes ibit affectus. Quare ſi ex tribus his generibus neceſſario ſit eligendum unum,quis dubitet hoc præferri debere omnibus, ut maximis quibuſque cauſis accommodatiſſimũ? In graui figura conſummabitur oratio.] De hoc genere ipſe in Oratore ad Brutum: Tertius, inquit,eſt ille amplus,copioſus,grauis ornatus orator,in quo profecto uis maxima eſt. hic eſt.n cuius ornatum dicendi, & copiam admiratæ gentes,eloquentiam in ciuitatibus plurimum ualere paſſæ ſunt. Hanc igitur eloquentiam, quæ curſu magno ſonituq́; fertur,ſuſpiciunt omnes,admirantur,hanc ſe aſſequi poſſe diffidunt. Huius eſt tractare animos, huius omnimodo promouere: hæc modo perfringit, modo irrepit in ſenſus,inſerit nouas opiniones,euellit inſitas: ſed multum intereſt inter hoc dicendi genus,& illa duo alia. Qui in illo ſubtili & acuto elaborauit,ut callide arguteq́; diceret, neque quidquam altius cogitaret,hoc uno profecto magnus orator eſt,ſi non maximus,quod minime in lubrico uerſabitur: & ſi ſemel conſtiterit,nunquam cadet. Medius ille autem, quem modicum & temperatum uoco,ſi modo ſuum illud ſatis inſtruxerit,non extimeſcit ancipites dicendi incertosq́; caſus: etiam ſi quando minus ſuccedet(ut ſæpe fit)magnum tamen periculũ non adibit. Cadere .n. non poteſt. At uero hic noſter,quem principem ponimus,grauis,acer,ardens,ſi ad hoc unum eſt natus,aut in hoc ſolo ſe exercuit,aut huic generi ſtudet uni,nec ſuam copiam cum illis duobus generibus temperauit, maxime eſt contemnendus. Hic.n.ſummiſſius,quod acute & ueteratorie dicit ille. Nam medius ſuauis eſt,hic autem copioſiſſimus. in quo ſi nihil eſt aliud,uix certe ſatis ſanus interdum uideri ſolet. qui.n.nihil tranquille,nihil leniter,nihil partite, deffinite,diſtricte,facete dicit,præſertim cum cauſæ, partim totæ,partim aliqua ex parte eo modo tractandæ ſint: is non præparatis auribus,ſimul ac inflammare rem cœpit, furere apud ſanos & quaſi inter ſobrios bacchari uinolenter uidetur. His Marci Tullij uerbis non potuit melius explicari,quo modo hoc graue dicendi genus tractari conueniat. Nam perſpecto hoc exemplo,nihil eſt quod ad huius generis uſum prætermiſſum eſſe uideatur. Maxima ſupplicia maiores noſtri cõſumpſerunt huic uero truculentiſſimo ac nefario facinori, &c.] Quia futurum néminem arbitrati ſunt,qui patriam ullo in tempore proditurus eſſet: ſicut nec, qui parentem trucidaſſent. Sanè ferunt Solonem de ſeptem illis ſapientibus unum,qui leges ſcripſit Athenienſibus,quibus uſi poſtea fuere, cum interrogaretur cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum qui parentem necaſſet,reſpondiſſe,ſe id neminem facturum putaſſe. Sapienterq́; feciſſe dicitur,cum de eo nihil ſanxerit,quod antea commiſſum non erat,ne non tam prohibere quàm admonere uideretur. Ergo poſtea demum inuẽta pœna,quæ inferretur eis,qui parentes necaſſent ſuos. Sed nondũ qui patriam prodidiſſent,pœnam fuiſſe tum excogitatam apparet. Nefario facinori ſingularem pœnam non reliquerunt. atqui in alijs maleficijs ad ſingulos, aut ad paucos ex alieno peccato iniuria peruenit.] Impium diſtat à nefando,ut Prædianus inquit: quod nefandum eſt,non fandum: nefarium,qd ſacra polluit farre pio ſolita celebrari. Singularem pœnam.] Peculiarem,& quaſi illi ſceleri ſoli tributam. Huius ſceleris qui ſunt affines,omni conſilio uniuerſis ciuibus atrociſſimas calamitates machinantur.] Qui ſunt coniuncti,aut ſanguine,aut in eo ſcelere duntaxat perpetrando. In mediocri figura uerſabitur oratio,ſi hæc,ut ante dixi.] In Oratore ad Brutum,de hoc genere ita diſſerit,ut dicat uberius eſſe hoc, aliquantoq́; robuſtius,quàm humile,de quo poſterius dicetur: et ſummiſſius magis opportunum quã humile, de quo iam dictũ ampliſſime. Hoc in genere uerborum,& dicendi, ſuauitatis eſt uel plurimũ. Eſt autẽ plenius quã enucleatum illud, de quo dicetur. At illud ornatũ copioſumq́; ſummiſſius: cui omnia dicendi ornamenta conueniunt: & multi in hac orationis forma floruerunt apud Græcos: ſed Phalerius Demetrius meo iudicio præſtitit cæteris: cuius oratio cum ſedate placideq́; loquitur,tũ illuſtrãt eã quaſi ſtellæ quedã,tranſlata uerba atq; immutata: trãſlata dico,ut cũ per ſimilitudinẽ ad aliam rem, aut ſuauitatis,aut inopiæ cauſa transferuntur: mutata,in quibus pro uerbo ſubijcitur aliud quã idem ſignificet,ſumptũ ex re aliqua conſequenti. Quod,quanquam transferendo fiat, tamẽ alio adhuc modo tranſtulit Ennius,cum dixit,arcem,et urbem orbat,uel cũ pro Africa terram horridam. hanc hypallagẽ rhetores,quia quaſi ſumuntur uerba pro uerbis: metonymian Grammatici uocant,quod nomina transferuntur. Ariſtoteles autẽ translationi hæc ipſa ſubiungit, & abuſionem, quã catachreſin uocãt,ponit,ut cũ minutũ dicimus pro paruo,& abutimur uerbis propinquis,ſi opus eſt,uel ſi libet: ſed cũ fluxerũt continuè plures trãslationes,alia planè fit oratio. Nã genus hoc Græci appellãt allegoriã,recto nomine. Genere tamẽ melius ille,qui iſta omnia trãslatione uocat. Cæterũ hæc frequẽtat Phalerius maxime,ſuntq́; dulciſſima. Et quanquã tranſlationũ eſt apud eum multum,tamẽ immutationes nuſquã crebriores in idẽ genus orationis (loquor.n.de illa modica ac temperata uerborum uarietate) cadunt. Multum enim eleganter & multa ſententiarum copia diſputationes ab eodẽ explicantur,& loci communes ſine contentione dicuntur.

Ne pluribus agam.Ex philoſophorũ ſcholis tales ferè euadũt, et niſi coram erit comparatus illo fortior,per ſe hic quẽ dico, probabitur.Eſt enim quiddam inſigne et florens orationis, pictũ et expolitum genus,in qua omnes uerborum,omnes ſententiarum illigantur lepores. Hoc totum è ſophiſtarũ fontibus defluxit in forum:ſed ſpretũ à ſubtilibus,repulſum à grauibus,in ea de qua loquor mediocritate conſedit. Hi cum ſe.] Partim ſe. Tum uero.] Sed maxime.Nihilominus.] Nihilo ſecius. Quid in omnibus rebus contra ipſos poſſet, ſcire & æſtimare poterant.] Atqui non uidentur ſciſſe & æſtimaſſe,ergo imprudenter id ab eis factum , ut contra Romanos quidquam molirentur. Cum deliberaſſent nobiſcum bellum gerere.] Ex hoc,aliquorum fraude,& inteſtinis inſidijs eos laboraſſe probat. Partem ſociorum.] Partem Italicorum , qui ſocij Romanis aſciti fuerant:uelut ſupra retulimus. In officio manere.] Vt Romanis quod poſſent, præſtarent auxilium. Ad bellum miniſtrandum.] Ad trahendum longius bellum,ne ſociarum certamẽ in uno prælio poſitũ eſſet. Bellum eſt hoſtilis aliquando confligendi uoluntas,& nocẽdi cuius contrarium eſt,pax.Nam ſi diſtrahatur per aliquot dies bellum,induciæ dicuntur.Prælium uero,conflictus initium ; quaſi præludium.Cum uero utrunq; confligitur, & iam feruentibus animis amnes marte concaluerunt,pugna nominatur. Nam certamen,quomodocunque contẽdatur, dici poteſt. In uno prælio.] Vno conflictu.Nedum illud imperium orbis terræ.] Quod Romanorum longe omniũ potentiſſimũ eſt.Partim ui,partim uoluntate conſenſerunt.] Armis enim aliæ ſunt ſuperatæ nationes,aliæ ſponte ceſſerunt, ſeq; dediderunt.At ſe transferre.] Imperium Romanum,cui totus ceſſiſſet orbis.Tantulis.] Tam exiguis uiribus,ſi cum Rom.cõparentur.Quid Fregellani?an non ſua ſponte conati ſunt.] Contra Rom.arma ſumere,quos tu defendis. Eo quidem.] Reſpondet ipſe,ideo Fregellani Romanorum ſocij in armis acrius perſtiterunt , quod alij ſocij contra datam fidem minus conati ſunt:hoc eſt,minus palàm aduerſati Romanis. Neſciebant etiam,quemadmodum alij ſimiliter lapſi eſſent,& ſuorum conatuum pœnas luiſſent. Nam rerum imperiti.] Sicut Fregellani. Exempla petere non poſſunt.] Quia nunquam ſimile quidquam experti ſunt. Deducuntur in fraudẽ.] Inteſtinis malis laborantes,idq; propter ſeditioſos ciues. At hi] Præter Fregellanos. Arma ſuſtulerunt.] Ad arma concurrerunt,ut ultro bellum inferrent. Nullis copijs fretus.] Niſi fallatur inſidijs. Quid aliud niſi id quod dica pateſt eſſet] Vt fraude inteſtina inſtigent imprudenter,Romanos ad bella laceſſant. In attenuato figura genere.] Ipſe ad Brutum in Oratore de attenuata genere inquit,Summiſſus & humilis conſuetudinem imitatur,ab indiſertis re plus quàm opinione differẽs.Itaque eum qui audiũt,quamuis ipſi infantes ſint,tamen illo moda confidunt ſe poſſe dicere.Nam orationis ſubtilitas,imitabilis illa quidem uidetur eſſe exiſtimanti:ſed nihil eſt cum experiare minus.Etſi.n. non plurimi ſanguinis eſt,habeat tamẽ ſuccum aliquem oportet:ut ſi ſtillicet illis maximis uiribus careat,ſit,ut ita dicam,integra ualetudine.Primum igitur eum,tanquam è uinculis numerorum eruamus.ſunt enim quidam oratorij numeri obſeruandi, ratione quadam:ſed alio in genere orationis.In hoc omnino relinquendi. ſolum quiddam ſit,nec uagum tamen, ut ingredi libere,non ut licenter uideatur errare. Verba etiam uerbis quaſi coagmentare negligat. Habet.n.ille tanquam habitus concurſu uocalium molle quiddam,& ei qui indicet,non ingratam negligentiam,de re hominis magis quàm de uerbis laborantis. Sed erit uidendum de reliquis,cum hæc duo ei liberiora fuerint;circuitus conglutinatioq; uerborum. Illa enim ipſa contracta & minuta,non negligenter tractanda : Sed quædam etiam negligentia eſt diligens. nam ut mulieres eſſe dicuntur nõnullæ inarnatæ,quaſi idipſum deceat,ſic hæc ſubtilis oratio etiam incompta delectat.fit.n:quoddam in utroque,quo ſit uenuſtius,ſed non ut appateat.tum remouebitur omnis inſignis ornatus,quaſi margaritarum,& ne calamiſtri quidem adhibebuntur.fucati uero medicamenta candoris & ruboris omnia relinquentur:elegantia denique & mundicia remanebitur:ſermo purus erit,& latinus,dilucide planeq; dicetur,quid deceat circunſpicietur,unum aberit,quod quartũ numerat Theophraſtus,in orationis laudibus : ornatum illud ſuaue & affluens,acutæ crebræq; ſententiæ ponentur,et neſcio unde ex abdita erutæ,atque in hoc orator dominabitur. uerecundus erit uſus,oratoriæ quaſe ſuppellectilis. ſuppellex eſt enim quodammodo noſtra,quæ eſt in ornamentis,uel rerũ, uel uerborum.ornatus autem duplex:unus ſimplicium, alter collocatorum ſimplex probatur in proprijs uſitatisq; uerbis, quod aut optime ſonat,aut rem maxime explanat. In alienis aut tranſlatum,aut ſumptum aliunde mutuo : aut factum ab ipſa,aut nouum,aut priſcum,aut uſitatum:ſed etiam uſitata & priſca ſunt in proprijs,niſi quod raro utimur.Collocata autẽ uerba habent ornatum,ſi quid concinnitatis efficiũt: quod uerbis mutatis non maneat,manente ſententia. Nã ſententiarum ornamenta,quæ permanent,etiam ſi uerba mutaueris,ſunt illa quidem permulta,ſed quæ emineãt pauciora. Erga ille tenuis orator,modo ſit elegans,nec in faciendis uerbis erit audax,& in transferendis uerecundus,& parcus, & in priſcis reliquisq; ornamentis uerborum ac ſententiarũ demiſſior,tranſlatione fortaſſe crebrior: qua frequentiſſime ſermo omnis utitur,non modo urbanorũ,ſed etiam ruſticorũ:ut ſunt gemmare uites,laſciuire agros,lætas eſſe ſegetes,luxurioſa frumenta.nihil horum audacter : ſed aut ſimile illi unde transferas,aut ſi res ſuum nullum habeat nomẽ,docendi cauſa ſumptum,non ludendi uideatur . Hoc ornamenta liberius quã cæteris utetur hic orator ſummiſſus:nec tam licenter tamen,quàm ſi genere dicendi uteretur ampliſſimo:illã autem concinnitatem,quæ locorũ collationẽ illuminat, ijs luminibus que Græci quaſi aliquos geſtus orationis,ſchemata appellãt, adhibebit:ſed paulo parcius(ut ſi in epulaenm apparatu magnificentiam excedas) non ſe parcum ſolum, uerumetiã elegantem uideri nolet.Eliget quibus utatur.Huic.n. acuta fugienda ſunt paria paribus relata,et ſimiliter concluſa,eodẽq; pacto cadentia,& mutatione unius tãtum literæ quaſi quæſita uenuſtates:nec elaborata concinnitas,ut quoddam aucupũ delectationis manifeſta deprehenſum appareat . Itemq; ſi quæ uerborum iterationes,contentionem aliquam & clamorem requirent,erunt ab hac ſummiſſione orationis alienæ.cæteris promiſcue poterit uti,continuationẽ uerborum modo reſoluat & diuidat,utaturq; uerbis quã uſitatiſſimis, trãſlationibus,quã molliſſimis.etiam illa ſententiarum lumina aſſumat,quæ non erunt uehemẽter illuſtria.nõ faciet Romanum populũ loquentẽ,nec ab inferis mortuos excitabit, nec aceruatim multa frequenter una complexione deuinciet.Huic generi orationis aſpergentur etiam ſales,qui dicendo multũ quandoq; ualent:quorũ duo ſunt genera,unum facetiarũ,alterum dicacitatis.utetur utroq;:ſed altero in narrãda aliquid uenuſte,altero in iacendo mittendoq; ridiculo tamẽ ridiculo ſic uti debere opinor,ut nec illud nimis frequens,nec ſcurrile ſit,nec ſubobſcœnum,nec inimicũ,nec petulans, nec improbum , nec in calamitatem alicuius,aut inhumanarum rerum fortunã, ne odij locum riſus occupet.Hanc ego iudico formã ſummiſſi oratoris:ſed magni tamen & germani Attici.Quoniam quidquid ſalſum aut ſalubre in oratione,id proprium Atticorum eſt.Poſtquã perfuſus eſt.] Calida aqua aſperſus,lotusq;. Confricari deinde ubi uiſum eſt .] Strigilibus & linteis ab

ſtergi. Vt in alueum deſcenderet.] Vbi aqua corpus ablueret. Ecce ibi de tranſuerſo.] Ecce proprium hoc Ciceronis eſt in rebus improuiſis, quod Virgilius & legit & tranſtulit. ut,

Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta,
Horreſco referens, immenſis orbibus angues. De tranſuerſo.] Et hoc uulgare uerbum, quod huic figuræ conuenit ſoli. Pueri tui.] Serui tui. Hic qui id ætatis ab ignoto præter conſuetudinem appellatus eſſet erubuit.] Rubore ſuffuſus eſt, quod appellatus eſſet id ætatis adoleſcens. Vix tandem, inquit, ſine me conſiderare.]Permitte me, inquit, & ſi uix permittis, tandem permitte, ut conſiderem quod dicis. Cœpit clamare.] Petulantius clamare, inſtare. Petulans es.] Temerarie poſtulans. eſt. n. à petendo uerbum deflexum. M. Tullius de Republica lib. 4. Itaque à petendo petulantia, à precando & poſcendo, procacitas nominata eſt. Atque acer, peruicax.] Sic Iuuenalis.

Acer & indomitus, libertatisq; magiſter.

Vt ne ad ſolarium quidem.] Solarium, eminentiorem ædiũ continuationem nominamus. Palladius in rebus ruſticis: Nũc circa extremum menſis, pauimenta in ſolarijs fiunt. Tranquillus de Nerone: Formam ædificiorum urbis nouam excogitauit, & ut ante inſulas ac domos porticus eſſent, de quarũ ſolarijs incendia arcerentur. Dictũ autem ſolarium, quod cũ primo ſol diluculo oritur, id radijs illuſtret. Item ſolarium à Latinis dictũ, quod à Græcis horologium, ut Varro inquit, in quo horæ ex ſole inſpiciebantur. Hoc autem Cornelius in baſilica Aemilia & Fuluia primus inumbrauit. Ergo ut ne ad ſolariũ quidem, ut mihi uidetur, exercitatus ſis.] Vel ubicunq; prudentes, non furioſi (ut tu) conuenire ſoliti ſunt, Sed penes ſcenam.] Vbi ab omnibus mimis clamatur, abiectiſq; quibus libet. Cui etiam nunc pædagogi lites ad auriculas uerſarentur.] Non mirum ſi adoleſcens illum clamantem non tulit, cum cuſtodis ſibi audire minas uideretur, dum illum inclamantem auſcultaret. Pædagogi lites.] Pædagogus à Græcis, à Latinis puerorum cuſtos recte dici poteſt, à παῖς παιδὸς & ἄγω dirigo. Lites ad auriculas.] Nunc lites pro iurgijs poult. diſtat enim à lite iurgium: quod iurgium lenior res eſt, ſiquidẽ inter beneuolos, aut propinquos diſſenſio uel concertatio, iurgium: inter inimicos diſſenſio, lis appellatur. ut ipſe Tullius de Repub. in quarto: Admiror nec rerum ſolum, ſed etiam uerborum elegantiam. ſi iurgant, inquit, beneuolorum eſt concertatio: nam lis, inimicorum dicitur. & in ſequenti: Iurgare ergo lex putat inter ſe uicinos, non litigare. Lites ad auriculas uerſarent.] Hypocoriſticos dixit auriculas, quod id adoleſcẽtes tenere uiderentur. licet aliqui aurem meatum, per quem uox ad cerebrum ingreditur, dici uelint: auriculam uero, circunductam cartilaginem. Imperito eiuſmodi conuiciorum.] Conuicium, inquit Nonius Marcellus de doctorum uirorũ indagine, à uicis dictum, quod ſecundum ignobilitatem loci maledictis & dictis turpibus homines cauillentur. Vbi iſte .n. uidiſſet ſcurrá.] Ordo eſt & ſenſus: Ad hæc .n. iſte adoleſcẽs, ubi uidiſſet ſcurram, abiectum hominem & impurũ exhauſto rubore, qui ſe putaret nihil habere, quod de exiſtimatione perderet. Vt omnia ſine famæ detrimento facere poſſet. igitur genera figurarum ex his exemplis intelligi poterunt. erat enim attenuata uerborũ conſtructio quædam: & alia in grauitate, alia poſita in mediocritate. Conturbatus eſt.] Id eſt, excanduit ira, incenſus eſt. Vidiſſet ſcurram.] Scurrá ueteres dixerunt, qui magnorum uirorum atria gulæ auiditatẽ ſecutus ſubiret. Vnde illud Plautinum eſt: Tum iſti ſerui ſcurrarũ, qui ludunt in uia. Et rurſum in Epidico: Scurra es, ſcio hominem te militarem non eſſe. Eſt autem cauendum, ne dum hæc genera conſectemur, in finitima & propinqua uitia ueniamus.] Hactenus quæ dicendi genera probentur, explicatũ eſt. Nunc quæ fugienda, ut pote uitioſa, exẽplis exponit Cicero: ſed prius de eis quæ probantur, quædam nobis dicẽda ſunt: ne hunc locũ illotis, ut dicitur, pedibus incuria quadam præterijſſe uideamur. Sanè ſciendũ eſt, his tribus quaſi formis incluſam eloquentiam non eſſe. Nam ut inter gracile ualidumq;, tertium aliquid conſtitutum eſt: ita horum interualla ſunt, atque inter hæc ipſa mixtum quiddam ex duobus mediũ. quorũ & ſubtili genere plenius aliquid atque ſubtilius, & uehemẽti remiſſius atque uehementius inuenitur: qđ illud lene, aut aſcendit ad fortiora, aut ad tenuiora ſummittitur. ac ſic propè innumerabiles ſpecies reperiuntur, quæ uel que aliquo momẽto inter ſe differãt. ſicut quatuor uentos generaliter per totidẽ mundi cardines flare accipimus, cũ plurimi ſint medij eorũ. Varie etiã aliqui regionum ac fluminum proprij deprehenduntur. Ille autẽ optimus ab ipſo Cicerone dicitur, & ſolus eloquẽs, qui humilia ſubtiliter, & magna grauiter, & mediocria tẽperate poteſt dicere. Vtendũ ergo planè his dicendi figuris, non ubique. quid, n. deceat, uidere oportet. adhibendaq; eloquenti ſapientia eſt: ut non modo quid cauſa, ſed & quid cauſæ partes exigant, uideat. ac is ex differentia perſonarũ, locorum, temporumq; locutionem mutabit. Ita ad quodcunq; decebit, ad id orationis etiam partes accommodabit, ne ſatur uel ieiunus, ne grandis aut minutus ſit ſermo, nec itẽ nimiũ diu contradicat: ſed erit rebus ipſis par & æqualis oratio. Principia uerecunda, non elatis intenſa uerbis, ſed acuta ſentẽtijs, uel ad offenſionẽ aduerſarij, uel ad cõmendationẽ ſui. narrationes credibiles: nec hiſtorico, ſed propè quotidiano ſermone explicatæ dilucide. Deinde ſi tenues cauſæ, ſit etiam argumẽtandi tenue filum, & in docendo, & in refellendo. Idq; ita tenebitur, ut quanta ad rem, tãta ad orationem fiat acceſſio. Cum uero cauſa ea inciderit, in qua uis eloquẽtiæ poſſit exprimi, tũ ſe latius fundet orator, tũ reget & flectet animos, & ſic effinget ut uolet. I. ut cauſæ natura, & ratio temporis poſtulabit. Dicat igitur idem ubi deceat grauiter, ſeuere, acriter, uehemẽter, concitate, copioſe, amare, communiter, remiſſe, ſubtiliter, blande, leniter, dulciter, breuiter, urbane: non ubique ſimul, ſed ubi decorum, quod Græci πρέπον dicunt, poſcet. tunc laudem non doctorum modo, ſed etiã uulgi conſequetur. Duo autem ſunt, ut artis ſcriptores multi conſentiunt, & ipſe in primis in Oratore Cicero, quæ bene tractata ab oratore admirabilem eloquentiam faciant. quorum alterum eſt, quod Græci ἠθικὸν uocant, ad naturas, & ad mores, & ad omnem uitæ conſuetudinem accommodatũ: alterũ, quod ijdem παθητικὸν nominant, quo perturbantur animi et concitãtur. In quo uno retineat oratio illud ſuperius commune & iucundum, ad beneuolentiam reconciliandam paratũ. ut hoc uehemens, incenſum, incitatum, quo cauſæ eripiuntur, excitet nobis apud auditores opinionem rationis & conſilij. Quo genere nos mediocres, inquit, aut multo etiam minus, magno ſemper uſi impetu ſæpe aduerſarios de ſtatu omni deiecimus. Nobis certe pro familiari reo ſummus orator non reſpondit Hortenſius: à nobis autem homo audaciſſimus Catilina accuſatus obmutuit: nobis etiam priuata in cauſa, magna & graui, cũ cœpiſſet Curio diſſentire, ceſſit, poſtquã ſibi ueneris ereptã memoriã dixiſſet. Proinde cũ plures ſint eloquẽtiæ quaſi facies, & cũ omnis facies (modo recta ſit) ſuum habeat uſum, atq; id ipſum omne ſit oratoris, conſulat qui dicturus eſt ſuas uires, et ubi eius maxime dominari poſſit oratio, putet optimũ. In quo ne nos corruptũ fallat iudiciũ, magnũ periculũ eſt. Falluntur ſiquidem multi, qui uitioſum dicendi ſequuntur genus, quod aut uerborũ licẽtia reſultet, aut puerilibus ſentẽtiolis laſciuiat, aut immodico tumore turgeſcat, aut inanibus locis bacchetur aut quaſi eſuris, ſi leniter quatiãtur

floribus

floribus niteat. Quæ ideo à plerìſque corrupti iudicij probari ſolent, quod popularia ac plauſibilia ſint. Itē, ſicut aliquos effuſins immodice & redundanter dicere inuenias, ita alios infirme & ieiune. Alius.n. exceſſiſſe, alius nō impleſſe dicitur materiam. ſed alter imbecillitate, alter uiribus peccat: uterq; ſuo forte iudicio. quod ne nos fallat, Cicero commonet, & horum nobis generum, in quibus falli iudicio poſſimus, ponit exēpla, inquiens: Nam graui figuræ, quæ laudatur, propinqua eſt ea quæ uitari debet. & hæc recte uidebitur appellari, ſi ſuffulta nominabitur. Vt enim corporis bonam habitudinem (ſic turgida & nimium elata fermè ſuffulciuntur, ne corruant: unde & domus ſuffulta columnis) tumor imitatur ſæpe: ita grauis oratio, ſæpe imperitis uidetur uitioſa, quod turgeat. Cum aut nouis, aut priſcis uerbis, aut duriter aliunde trāslatis, aut grauioribus quàm res poſtulat aliquid dicitur, hoc modo.] Cum impinguatur. Nam qui perduellionibus uenditat patriā, nō ſatis ſupplicij dederit.] Duellum, bellum ueteres dixerunt, quod à duabus partibus de uictoria contendentibus geritur. inde etiam perduellio, qui pertinaciter retinet bellum. Cicero in Oratore: Nam ut duellū bellū, & duis dijs, ſic Duillium eum, quod Pœnos claſſe deuicit, ut bellicum nominauerunt, cum ſuperiores appellati eſſent ſemper Duellij. Plin. lib. 16. Mirum apud antiquos, primo Punico bello claſſem Duellij imperatoris, ab arbore exciſam ſexageſimo die nauigaſſe. Hoc autem uepote priſco uſus uerbo eſt. In Neptunias depulſus erit lacunas.] Neptunus maris deus apud ueteres habitus: dictus, quod mare terras obnubat. unde nubes, à cœli nuptu, id eſt, operitione, ut Varro inquit: à quo nuptiæ, & nupta dicta. Lacuna, aquæ collectio, à lacu deriuatur, quā, ut Feſtus inquit, alij lamā, alij luſtrā dicunt. In Neptunias igitur lacunas, in mare ſignificat. hoc ideo uitioſum eſt, quod Neptunias dicens, uerbum nimium licenter nouauit. id.n. magis ad poetā, quàm ad oratorem pertinet. Qui montes belli.] Maximos belli tumultus, quod duriter aliunde tranſlatum eſt. Campos ſuſtulit pacis.] Et hoc quod dicit, Campos pacis, duriſſime in oratione ſaltem ſoluta tranſlatum eſt. Et ab eo unde profecti ſunt.] Vnde dicendi ſumpſerunt exordium. Aberrauerunt.] Longius uagati ſunt. Nec proſpicere poſſunt.] Quia ingeniū iudicio caret, & ſpecie boni fallitur, quod omnium in eloquentia peſſimum eſt. Perueniunt ad confine eius generis quod appellamus diſſolutum.] Cum ab ea laude, quæ in mediocri figura eſt, declinat, fit diſſolutus qui dicit. Et ſanè ſicut plura laudis quā tria illa paulo ante interiecta genera diximus, ita uitioſa iſtis eſſe plura facile intelliguntur. Quo magis.n. à graui, media, & attenuata figura recedimus, eo magis ad uitioſam accedimus orationem: & contra. Itaq; ſicut probatiores, & probatiſſimæ, ita & paulo uitioſiores, & longe uitioſiſſimæ, in omni genere poſſunt inueniri. Primum autem illa ſunt optima, quæ minime accerſita, & ſimplicibus, atque ob ipſam uarietatem perfectis ſimilia ſunt: ſatis.n. aperte Cicero oſtendit, in dicendo uitium uel maximum eſſe, à uulgari genere orationis, atque à conſuetudine communis ſenſus abhorrere. ſiquidem omnia illa quæ curam fatentur, et ficta atq; accerſita uideri uolunt, non gratiam conſequūtur, ſed fidem amittunt. Propterea quod ſenſus, propter quos inuēta uerba ſunt, non modo non explicant & referunt, ſed obūbrant & operiunt. Vtcunq; autem nobis blandiamur, ſuperſtitioſe nimium erratur, cū et quod recte dici poteſt, circuimus amore uerborū: cum quod uno uerbo patet, pluribus ubi opus non fuit, auditorem oneramus: cum parū diſertum credimus, quod ſimpliciter dictum eſſet: cum denique à corruptiſſimis uerſibus aut orationibus, figuras & trāslationes mutuamur. Sed tū demū ingenioſi ſcilicet eſſemus, ſi ad nos intelligēdos, poſt rerū dignitatē, quibus erudimur, curam quoq; uerborū & totius orationis adderemus. E diuerſo uideas alios tantum æmulos breuitatis, ut neceſſaria quoque orationi ſubtrahant uerba: & qui ſatis habent, ſi ſciant ipſi quid dicere uelint, nec quantum ad alios attineat quidquam expendant. cū peſſima quæque ſint per ſe ſatis aperta, præclari ſenſus tā naturæ quàm dicentis inſcitia non ſemel occulti maneant. Porro alios inuenias, non ita ſenſibus ut uerbis ſtolidos: dum inquinatis, dū barbaris, dū improprijs utuntur uerbis. Alij autem ita diſſipata oratione fluctuant, ut legentis mentem, & audientis aures, quæcunque ab his dicuntur, prætereant. Rurſus alij duri, nimiumq; moroſi ſunt, qui hærentes circa ſingula, & dū inueniunt, & dū inuenta ponderāt ac dimetiuntur, hac ipſa mora, cogitationis omnem plerunq; calorem extinguunt. Alij itē otioſi ſunt & planè frigidi, cōciſa oratione gaudentes. Alij deniq; propter imperitiam & literarum ignorantiam, fœdiſſimis uerbis ſenſus uel egregios inquinant. Ita complures aut memoriæ imbecillitate laborantes, aut ingenio incompoſiti labuntur, nec ullo orationem nectentes uinculo præterfluunt. Huiuſmodi uero orationis Cicero ponit exemplum, quod appellat diſſolutum, quia ſine uerborum, quibus hæreat, conſtructione ſit. Et articulis.] Nexibus, quibus uincitur, ne fluctuet oratio. articulos uocat græcorū more, qui pronomen relatiuū, quis, qui, quæ, quod, uel quid, inter articulos poſuerunt, quos partē unā orationis eſſe uoluerūt. Nec poteſt confirmare.] Quia nullus perfectus elicitur ſenſus. Neq; uiriliter.] Quia uires habet nullas, ſed flacceſſit, & ſua leuitate diffluit. Seſe expedire.] Vt aliquo ſenſu terminetur, quod ex hoc exemplo ſatis aperte colligitur, ubi nullo uerbo tota (ut debuit) clauditur oratio. Non poteſt huiuſmodi ſermo tenere attentum auditorem.] Qui poterit cum nullus comprehendi ex eo queat ſenſus? Qui non poſſunt in illa facetiſſima.] Exponit aliud uitioſum dicendi genus, quod attenuatæ figuræ eſt. In illa facetiſſima uerborum attenuatione.] Facetiſſima, exculta, & quaſi rotunda conſtructione. Velut etiam Quintilianus ſentit, cum ita dicit: Facetum quoq; non tantū circa ridicula, opinor, conſiſtere. neque enim diceret Horatius, facetum genus Catoni minus à natura conceſſum eſſe, Virgil. quidem eſſe. Decoris.] Hanc magis exultæ cuiuſdam elegantiæ appellationē eſſe puto Ideoq; in epiſtolis Cicero hæc Bruti refert uerba, quærentis, an illi ſint pedes faceto ac delitijs ingredienti molles. quod conuenit cum illo Horatiano, Molle atque facetum, Vergilio. Nam cum ille iſthic.] Hic apparet quàm nullius ſanguinis, nullius ſit nerui ſermo. Conuiciū fecit.] Conuiciatus eſt. ſic Martialis, Ingenti faciet conuicia uoce. Plautus in Mercatore: Poſt haud multo ad me uenit, male mihi precatur, & facit conuicium. Et ſunt etiam huic pleraque ſimilia: ut facio tibi iniuriam, & facio tibi contumeliā: quod tamen à Cicerone, ut Quintilianus inquit, reprehendi ſolitum eſt. affici.n. contumelia dici uoluit. Facio ludos, illudo. Plautus in Mercatore, Miris modis dij ludos faciunt hominibus. Flagitium autē & damnum facio, abſolute, pro eo quod flagitium & damnum patior, ut uulgo dicitur. Plautus in eadem comœdia ait, Seſe illius opera atque aduentu, capræ flagitium & damnum feciſſe haud mediocriter. Friuolus hic quidem.] Iam nullius momenti, & ferè nullus, ut iſti etymologi aiunt. Et illiberalis.] Nō dignus, quo liber & ingenuus utatur, ſermo. Puris.] Sed inquinatis. Et electis.] Sed eiſdem ſæpius ſordide quidem repetitis uerbis. Hæc in omni orationis genere fuerunt uitia: quæ ut in iuuene emendentur, & in melius, ut ita dicam, effingantur à præceptore, in primis laborandum erit, antequam nimium ſibi placere conſueſcat, & ipſa male dicendi conſuetudo ei blandiatur. Huius igitur erit operis, adijcere, detrahere, mutare. Sed facilius in his ſimplicius; iudicium, quæ replēda uel deijciēda ſunt. Pre

mere uero tumentia, humilia extollere, luxuriantia aſtringere, diſſoluta cōponere, exultantia coercere, duplicis eſt operæ. Nā & damnanda ſunt quæ placuerunt, & cur ita emendemus ratio reddenda eſt. quòd ſi emendari ſtultum iudicium, aut non intelligendo, aut arroganter & peruicacius inſtando non admittat, ulterius tēpus non terendum eſt, ſinendūq; ut ſe ſolus amet, ſibiq; placeat. Dignitate afficiunt exornationes.] Dignitatē afferunt cunctis dicendi generibus. Quæ.] Exornationes: hoc eſt, tropi & ſchemata. Si raræ diſponentur, diſtinctam ſicuti coloribus, ſi crebre collocabuntur, obliquam, reddunt orationem.] Nā cum hæc, ut quædam eloquentiæ lumina ſint (dum per orationem quaſi oculos ſpargere conueniat (non, uidelicet recte fieri arbitremur, ſi tota corpora oculi ſint, ac cætera membra officiū ſuum perdant. ſicut igitur opportune poſitæ, orationē exornant: ita ineptiſſimæ ſunt, cū immodice per orationes accumulantur. Si crebræ collocabūtur, obliquā reddunt orationem.] In uitiū deflectunt: quia neglecto rerū pondere, & uiribus ſententiarum, ſe ad inania uerba, & hos loquendi modos deprauant. tamq; id ridiculum eſt, quàm habitum geſtumq; quærere ſine corpore. Itaque ut locus quiſque poſtulabit, eis utemur exornationibus. Deinde identidem commutetur.] Vt idem & idem (hoc. n. eſt identidem) in alijs atque alijs figuris miſceatur, ac ita facile ſatietas per uarietatem uitetur. Quoniam quibus in generibus elocutio uerſari debeat, dictum eſt, uideamus nunc quas res debeat habere elocutio commoda & perfecta, quæ maxime ad modum oratoris accommodata eſt. Tres res in ſe debet habere, elegantiā, compoſitionē, dignitatem.] Quod in omni fieri oportet oratione, quam ad poſteros peruenire cupiamus. Elegantia eſt, quæ facit, ut unumquodque uerbum pure et aperte dici uideatur.] Elegans, uſque ad ætatem Marci Catonis. ut Gellius ſcribit, uitij, non laudis fuit. Videbatur. n. elegans dictus, qui nimis læto amœnoq; cultu uictuq; eſſet. Poſtea, inquit, reprehendi quidem deſijt: ſed laudē ex hoc habebat nullam, qui moribus erat moderatiſſimis. Cæterum elegantes multorum conſenſu ac cōſuetudine eruditorū non ſolum ab ingenij elegantia, aut elocutionis cultu delectuq; (ſicut in hoc loco, & plerunq;) dici inueniuntur, ſed etiam à uitijs, per cōtrarium. Vt ipſe Cicero in Clodium & Curionem: Tu elegans, quem decet mulieris ornatus, quem ſaltus pſaltriæ: qui lauare uultum, mollire uocem potes carmine. Hæc diſtribuitur in latinitatem & explanationem.] Quam græci φράσιν uocant, latini elocutionem. hanc ſpectamus in uerbis aut ſingulis, aut coniunctis. In ſingulis uidendum, ut ſint latina, perſpicua, ornata. In coniunctis, ut emendata, ut collocata, ut figurata. hæc in perpetua oratione dignitas ſeruanda eſt: dummodo principia lenius, narrationes ſimplicius, argumenta ornatius, epilogi effuſius proferantur. de ſingulis autem nunc, de compoſitis poſt paulum dicemus. Vt igitur latinitas in ſingulis ſit uerbis, primum conſiderandū eſt, ne barbariſmum aut ſolœciſmū committas: ne peregrina et externa uerba afferas. multos. n. quibus loquendi ratio non deſit, inuenire licet. Sed eos curioſe potius loqui dixeris, quàm latine. Velut Siſennam, cū dixiſſet quædam ſputatilica crimina, per riſum C. Ruſius ita excepiſſe traditur, Circumuenior iudices niſi ſubuenitis. Siſenna quid dicas neſcio: metuo inſidias. ſputatilica quid eſt? ſputa quid ſit ſcio, tilica neſcio. Ita Cæſar rationem adhibens, librū edidit, in quo uitioſam conſuetudinem & corruptam pura et incorrupta cōſuetudine emēdauit. perſpicuitas in uerbis præcipuā habet proprietatē. Proprietas autem dicitur, uniuſcuiuſq; rei, ut Quintilianus inquit, ſimplex appellatio. In qua uitabimus obſcœna, & ſordida, et humilia: ſunt autem humilia, infra dignitatē rerū, aut ordinis. In hac proprietatis ſpecie magna uirtus eſt. Ei contrarium eſt uitium, græci ἄκυρον, noſtri improprium uocant. quale eſt, Tantum ſperare dolorem. Verum proprietas non ad nomen, ſed ad uim ſignificationis referri debet. nec auditu, ſed intellectu perpendenda eſt. ſunt. n. multa, quæ cum proprium nomen non habeant, per abuſionē aut tranſlationem nominata, impropria de eis, quæ exprimūt dici non poſſunt: cum iam ita omnibus manifeſta ſint, ut fallere non poſſint. Verba autē omnia, quæ plus ſignificant, quā eloquuntur, in parte etiam ponenda ſunt perſpicuitatis. Vitādaq; ambiguitas omnis, non tātum ubi ſenſus perturbari poſſit, ſed etiā ubi nihilominus maneat. ut ſi quis dixerit, uiſum à ſe hominē librum ſcribentē. nam etiam ſi librum ab homine ſcribi patet, male tamen compoſuerat, feceratq; ambiguum, quantum in ipſo fuit. Itaque nobis, inquit Quintilianus, prima ſit uirtus perſpicuitatis, propria uerba, rectus ordo, non in longū dilata concluſio, nihil neq; deſit, neq; ſuperfluat: ita ſermo & doctis probabilis, & planius imperitis erit. Hæc eſt eloquendi obſeruatio. Nam ſi neque pauciora quā oportet, neq; plura, neque inordinata aut indiſtincta dixerimus, erunt dilucida, & negligenter quoque audientibus aperta. Tertio loco ornatum in ſingulis uerbis perpendendum eſſe diximus: quo penè ſolo apud omnes admirationi eloquentia eſt: qui tam in pluribus uerbis, quā ſingulis, ſicut & perſpicuitas, conſideratur. quanquam rectiſſime traditum eſt, perſpicuitatē proprie tranſlatis ornatū uerbis egere. Itaq; alia uerba alijs honeſtiora, ſublimiora, nitidiora, iucundiora, uocaliora, ut in omni orationis genere, omniq; exprimenda ſententia ponēda ſint. Delectus itē cum acri iudicio eſt adhibēdus. nam ut ſyllabæ è litteris melius ſonantibus ſunt clariores, & uerba ſyllabis magis uocalia: ita quo plus ſpiritus habent, hoc pulchrius quoq; reſonant. quod idem uerba inter ſe coniuncta efficiunt, ut aliud alij iunctum melius ſonet. Ita rebus atrocibus, uerba etiā ipſo uultu aſpera magis conueniunt. Sordidis autem nuſquam in erudita oratione locus. licet humilibus plerunque ſit iunctura iucundiſſima. Velut in illo Vergiliano. Sæpe exiguus mus. et Horatiano, Naſcetur ridiculus mus.

Vbi caſus ſingularis in fine uerſus, monoſyllabum magis decuit. Quædam non tam ratione, quàm ſenſu iudicantur, ut illud. Cæſa iungebant fœdera porca. Quod ſi fuiſſet porco, uile erat. quandocunque enim in ſermone tenui ſublime nitidūq; fuerit, diſcordat. Item ornatus in inuſitatis, nouatis, & trāſlatis uerbis multum probari & à Cicerone & Quintiliano ſolet. inuſitatis dignitatem dat antiquitas: nanque & ſanctiorem, & magis admirabilem facit orationem. Sed ſint huiuſmodi, ut ex ultimis tenebris repetita uideantur. Et licet poetæ liberiores ſint quàm oratores, tamē ut Craſſus apud Ciceronē de Oratore dicit, habet etiam in oratione poeticū aliquod uerbū dignitatē. Neq;. n. inquit, illud fugerem dicere, ut Lælius, qua tempeſtate Pœnus in Italiā uenit: nec prolem, aut ſobolē, aut fari, aut nuncupari, aut ut tu ſoles Catule, non rebar, aut opinabar: & alia multa, quibus loco diſpoſitis grandior atq; antiquior oratio uideri ſolet. nouantur autem uerba, quæ ab eo qui dicit ipſo gignuntur ac fiunt. Velut in illo: Vis huius me uerſutiloqua expectorat. fingere tamen Græcis magis conceſſum eſt, noſtri autem iungendo, aut deriuando paulū aliquid auſi: iungendo, ut, gradus eliminat, an dici in tragœdia poſſet, à Pomponio & Seneca dubitatum: deriuando, ut beatitas & beatitudo, & medietas, & alia complura, quæ à Cicerone, ſicut & ab alijs numerantur. Ea ſi ex græcis in latinum trnſferendo excipiamus, magis permittitur. quale illud Ciceronis in Hortenſio, Ἐνάργειαν ut Græci, ſic perſpicuitatem aut euidentiam nos, ſi placet, nominemus, & fabricemus uſque, ſi opus erit, uerba. Idq; confirmat Horatius, dicens.

Et noua fictaq; nuper habebunt uerba fidem, ſi
Græco fonte cadant.

Si quid

Si quid autẽ non apte ſatis conuerſum uideatur, aliquo uerbo mox corrigendũ eſt: ut Cicero in Timæo. Si modo hoc, inquis, recte conuerſum uideri poteſt. Et ſi quid etiam periculoſius finxiſſe uidebimur, medijs quibuſdam id præmuniemus, hoc modo: ut ita dicã, ſcilicet dicere, permittamus nobis, uix audeo dicere. Quale Ciceronis illud eſt, Vt in ſingulis eſſent bina media (uix. n. audeo dicere medioctitates, quas Græci μεσότητας appellant) ſed quaſi ita dixerim, prorſus intelligatur. Quæ quidem etiam in licentius translatis proderunt, ſi non tuto dici poſſe uidebuntur: in quo non falli iudicium noſtrum, ex re manifeſtum erit. Tertius uero modus trãſferendi uerbi ornatus, qui late patet, poſterius abunde qualis eſſe debeat, ab ipſo Cicerone inter dicendi figuras poſitus, tractabitur, & à nobis explicabitur. Latinitas eſt.] Latinos quidam dictos putant à Latino, qui Vlyſſis Circeſq; filius fuit. ut Heſiodus,

Κίρκη δ' Ἠελίου θυγάτηρ Ὑπεριονίδαο,
Γείνατ' Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος ἐν φιλότητι,
Ἄγριον, ἠδὲ Λατῖνον, ἀμύμονά τε, κρατερόν τε.

Alij à Latino Fauni filio, cuius mater Carmenta à Græcis literas inuentas Latinis dediſſe fertur, primum Latinitatẽ (ut pote emendatiorem linguam) eſſe dictũ uolunt. Feſtus Põpeius, niſi me codices fallũt, Latinam linguam à Latio dictã uult. Conſtat autem & Ciceronis & aliorum conſenſu, hanc deinde locutionẽ adeo corruptã fuiſſe, ut pars maxima etiã Ciceronis ætate interijſſe diceretur. Quamobrem & C. Cæſar libris de Ratione latine loquẽdi accuratiſſime ſcripſit: primoq; in libro diſſerit, uerborum delectum originem eſſe eloquentiæ: & M. Varro de Origine linguæ latinæ, ad Ciceronem ſcribens, uerborum latinorum etymologias ſcrutatur. Quare latinitas à grãmatica ita mihi differre propemodum uidetur, ut latinitas non tam adigi & aſtringi regulis uerba uelit, quã ſermonis ſuauitati inſeruire. Vt ſit quidem exẽpli cauſa grãmatice dictum, audaciter, amicauit, ſonauit, conire, audiuiſſe, ſciuiſſe, non ſcio, frugalis mille numerũm, & alia his ſimilia: latine autem potius, audacter, amicuit, ſonuit, coire, audijſſe, ſciſſe, neſcio, frugi, mille nummũ. Hinc eſt quod Quintilianus etiam inquit, Mihi non inuenuſte dici uidetur, aliud eſſe latine, aliud grammatice loqui. & Cic ipſe, ijſdemq; temporibus L. Furius Pilus perbene latine loqui putabatur, literatiuſq; quã cæteri, quod ſcilicet ſuauitati uerborũ regulas etiã accõmodarit grammatices. Nã ſi ita accipiamus, ſicut quidam, ut linguam latinam literalem dicamus, qua ueteres Romani & populares & eruditi uiri indifferenter uterentur, & ut comœdiæ tragœdiæq; conſcriptæ ſunt, ita uulgus loqueretur. Sed primum omnes literarũ græcarũ quã erudiſſimus fuiſſe oportuit, quod Comœdiæ quo antiquiores ſunt, eo uocabulis & orationibus græcis magis refertæ ſunt. Et id tũ Tyro Ciceroq;, quã ueterũ oſtendunt hiſtoriæ. Afferrem uero exẽpla, niſi id non dubium eſſe cuiquam intelligerem. Nondũm (ut etiam Lucretius inquit) Latina lingua tãtam habebat copiã, ut non indigeret Græcorum adiumentis. Transferentes ergo uerſiculos in latinum è græco Comici, græcos etiam aliquãdo inſerebant. Præterea ſi Latinus ille linguam correxiſſet (unde & latinitas nomẽ habeat) quo pacto omniũ unus potuit illico ſermo eſſe? Vel ſi Latini ſoli ita loquebantur, qui Italiæ minimam partem poſſidebant, cæteros aliũ ſermonem habuiſſe oportuit, quo ante & poſt correctam linguam uterentur ſcriptores, & quo tam poematum quã hiſtoriarũ orationumq;, quando minus corruptam adhuc illam ueterem linguam conſeruaſſe credi par eſt, cæteri qui ſecuti ſunt melius loqui debuerũt. Sed legimus Liuiũ Andronicũ, Ennium, Catonem, Lælium, pleroſque alios, quod ueteri illa quaſi rubigine referti eſſent, à Craſſo, Hortẽſio, Ciceroneq; & cæteris fuiſſe repudiatos, licet cæteri, quæ eorum ingenia oſtenderunt, ſummopere

mira

ijdẽ probauerint. Nam & Catonis uerba Cicero diligenter excuſat, ut ſupra retulimus. Fuit ergo latinitas, ut mea ſemper tulit opinio, ſelectus quidam caſtigatuſq; ſermo, literalis quidem (quod Græcorum Latini ueteres ſecuti ueſtigia ſunt) ſed ſuauitati multum inſeruiens. Et cum nihil unquam ſimul et inuentum, & perfectum fuerit, primum hanc Latinus, unde latinitas dicta, ſelegit: poſt, qui ſecuti ſunt, & auxerunt, & magis emendarunt. Loquebantur autẽ etiam ante Latinum illum Itali & Latini iſto ſermone, ſed nõ omnino Latine, hoc eſt electiore ſermone. Nã cum eius mater, ut diximus, Carmẽta, literas à Græcis ſumptas ei dediſſet, tũ demum incepiſſe talẽ eleganter dicendi formã putandũ eſt. quod in partibus orationis omnibus, facile cuiq; licet intueri: ut ſcilicet figuræ orationis, ſicut & cõſtructiones ab ipſis effluxerint. Vnde fit, ut mirer admodũ, quoſdã hæc non ſatis aduertiſſe, quod & Cicero ipſe oſtendit, cum dicit. Latinitas eſt quæ ſermonem purum conſeruat, ab omni uitio remotũ. Vitia in ſermone, quo minus is Latinus ſit, duo poſſunt eſſe: ſolœciſmus & barbariſmus. Solœciſmus.] Gellius in quinto noctiũ Atticarum: cum græcũ autem, inquit, uocabulum ſit ſolœciſmus an Attici homines, qui elegãtius locuti ſunt, uſi eo ſint, quæri ſolet: ſed nos neq; ſolœciſmum, neq; barbariſmum apud Græcorũ idoneos adhuc inuenimus. Nam ſicut barbaron, ita ſolœcon dixerunt. noſtri quoq; antiquiores ſolœcon facile, ſolœciſmũ haud ſcio an unquã dixerint. quod ſi ita eſt, neq; in Græca, neq; in Latina, ſolœciſmus probe dicitur. Sed nos ex Græcis diximus, utrũque recte dici poſſe. cuius rei quod ſolœciſmus recte dicatur, & barbariſmus, tam Græcorũ quàm Latinorum infinita reddi exempla poſſent: quæ tamen cum nunc proferre non oporteat, cõſulto prætermittimus. Dictum autem ſolœciſmũ Strabo putat, uel à Solorum urbe, qui uitioſe loquentes, à Græcis cũ riſu excepti ſunt: uel alio ex populo, ut idem inquit, uerbũ effictũ eſt. Solœciſmũ porro Sinius Capito in literis quas ad Clodiũ Thuſcũ dedit, hiſce uerbis definit. Solœciſmus ẽ impar & inconueniẽs compoſitura partiũ orationis. Auguſtinus uero in eo libro quem de doctrina Chriſtiana inſcripſit, Solœciſmus, inquit, qui dicitur, nihil eſt aliud quã cum uerba non ea lege ſibi coaptantur qua coaptarunt, qui priores nobis, non ſine auctoritate locuti ſunt. Vtrum. n. inter homines, an inter hominibus dicatur, ad rerũ non pertinet cognitionem. Integritas ergo locutionis nihil aliud eſt, niſi alienæ conſuetudinis cõſeruatio, ueterum auctoritate firmatæ. Solœciſmus eſt, cum uerbis pluribus conſequens uerbum ſuperiori non accommodatur.] Totius grammatices (quã in latinũ uertentes literaturã alij, alij ſtudium literarũ appellarunt) ars in duas eſt generales diuiſa partes, in præceptorum rationẽ, quã græci μεθοδικὴν nominarũt, quæ præcepta, quibus in hac profeſſione erudimur, docet. & in uocabulorũ expoſitionem, fabularũ autẽ, hiſtoriarum & huiuſmodi enarrationẽ, græci ἱστορικὴν dixerunt. Methodicen deinceps in três partes ijdẽ diuiſerunt, in loquendi rationem, Græce σύνταξιν, recte ſcribendi peritiã, ὀρθογραφίαν, & pronunciandi ſcientiam, προσῳδίαν. In his tribus ſolœciſmus barbariſmuſq; uitia inueniuntur. Sed in omnibus tamen utrunque. nam barbariſmum in omnibus quidem, ſolœciſmum autem in loquendi tantummodo ratione comperias: idq; modis quatuor, κατὰ πλεονασμόν, id eſt per adiectionem, ſeu redundantiam. κατὰ ἔνδειαν, id eſt, detractionem ſiue defectum. κατὰ ἐναλλαγήν, id eſt, per tranſmutationem. κατὰ τὸ ὑπερβατόν, hoc eſt per confuſum dictionum ordinem. Per adiectionem, ut Veni ad Mediolanum, ad Placentiam: detractione, ut ambulo uiam, ex Aegypto uenio: tranſmutatione, ut qua ordo turbatur, ut, quæ que ego, enim hoc: per hyperbaton, ut, in enim ille dulſit genio, pro indulſit. At cum in hac poetæ uerſus neceſſitate incidunt, aut ornandi cauſa ſen

tentiam, ἐν παύθετον, uel, ut alij, πολυσύνδετον nominatur. Et id faciunt non tantum poetæ, ſed etiam aliquando oratores: uelut Ciceronis in Verrem illud, ad Meſſanam uenit, detrahũt. item illud,

Italiam fato profugus Lauinaq; uenit
Littora: pro ad Italiam, & ad Lauina littora. Saluſtius, Radicem montis acceſſit: quod ſanè Lactantius annotauit. Tranſmutatione utũtur, ut Trãſtra per et remos ducere. Ita per partes orationis omnes ſolœciſmus fit: ut in uerbo, ſi genus mutetur, ſi coniugatio, ſi modus, ſi numerus, ſi tẽpus, ſi perſona. Idẽ in nominibus, ceteriſq; partibus intelligendũ: ut ſi pronomen pro nomine poſueris, ut hirundo paſcit pullos eius. Eſt etiã ubi uitiũ potius uideatur, quã re uera ſit. ut apud Senecam, Sæpe in magiſtrũ ſcelera redierunt ſua. quod ita in conſtructione reſoluendum eſt, Scelera magiſtri ſæpe redierunt in ipſum, ſiue in illum. Aliquando longo ac duro ambitu uerborũ reſpondendum eſt, ut Suum cuique ſoluatur: aliter, Quod cuiuſque eſt, ei ſoluatur. aut, ſua cuiuſque ſunt: aliter, quæ cuiuſque ſunt, ipſius ſunt. Item et ſuus eſt Homeri mos: aliter, mos Homeri eſt eius. Aut cum genus mutamus, uel alio quã oporteat numero loquimur: ut cum ponimus literam pro epiſtola, & id genus alia. Fuerunt qui barbariſmum hic dici mallent; quod barbariſmus quidem in ſingulis eſſet dictionibus, in coniunctis uero ad conſtructionem ſolœciſmus. Vt ſi uerbo aut nomini ceteris ue partibus caſum non reddas quem deſiderant: aut ſi pro alijs alios ponam uel ſi ubi nomen ponere debuerim, pronomen poſitum ſit. ſimpliciter, ubicunq; partẽ aliã pro alia referas. Vt cum negantis aduerbiũ pro aduerbio prohibentis ponam, ſic, non feceris, pro ne feceris. In ſingulis autẽ fieri uerbis ſolœciſmus uidetur, cum unum quis ad ſe uocans dicit, Venite: aut ſi plures à ſe dimittens ita loquatur, abi, uel diſcede. nec non cum reſponſum ab interrogante diſſentit: ut ſi dicenti, quem uideo ſita occurras, ego, quoniam hic ſubauditur, quod expreſſum non eſt. Erit ergo ſolœciſmus in uno aliquando uerbo, nunquam in ſolo. Eo denique ſuperſtitioſi fuerunt uſque aliqui, ut hoc uitium in geſtu etiam eſſe ſcripſerint: cum aliud uoce, aliud nutu uel manu demonſtretur. Eſt autem ubi ab oratore, nedũ poetis huiuſmodi inuenias poſita ſed tũ ſchemata, nõ ſolœciſmi dicũtur. Eſt. n. ſolœciſmus, ubi per imprudentiam imperitiamq; ita loqimur. Sed de ſolœciſmo hactenus dictum ſit. multa tamen planè eſſent hic dicta neceſſaria. ideo conſulto etiam præterimus, ne grammaticam ſcribere uideamur. Nã ſatis uideri debet, ſi expoſuimus, quid ſit quod Cicero dixit, ſolœciſmus eſt ex uerbis pluribus in quibus inuenitur. In ſolo. n. uerbo inueniri non poteſt. Verbum ſuperiori non accommodatur.] Sed diſconuenit, quantum ueterum auctoritate ſancitum eſt. Barbariſmus eſt, cum uerbum aliquod uitioſe effertur.] Barbariſmus, inquit Auguſtinus quid aliud eſt, niſi uerbum non eis literis, uel eodem ſono non enunciatũ, quo ab eis qui ante nos locuti ſunt enunciari ſolitũ eſt. Barbari autẽ (unde barbariſmus) dicti, ut Strabo in quartodecimo de ſitu orbis tradit, à nominis ficti uoce. Sic. n. inquit: Barbarũ opinor eẽ nominis effictionẽ in his, qui proferendo uerba cũ labore, duriter, & aſpere loquerentur, ſicut balbutire, lallare, balbare. Omnibus igitur pinguius ſonãtibus, barbari nomen inditum. Barbaros autem Græcus primũ nuncupauit: uidelicet ad exprobrandam pronunciationem que contingebat illis per innatam quandam ineptitudinẽ, et oris pinguedinem, atque uocalium inſtrumentorum, denique per quaſdam ſermonum ſeu linguarum proprietates. Noſtra uero in lingua aliud apparuit oris uitium, ſicuti barbaroloquentia, ſi quis ſermonem Græcum non recte proferat, ſed uocabula Græca barbarorum more pronũciet. Hoc maxime Caribus contingit. hinc Alcæus tos barbarophonos appellat, quod Græca inepte proferant. Hanc igitur barbariſmi, ſicut & ſolœciſmi fœditatem, à latinitate abeſſe oportere dicit Cic. quæ in ſingulis tãtum uerbis committi poſſe inuenitur. ſed et pluribus modis: aut locutione, aut temporis dimenſione, ac enunciatione, aut ſcriptura. Vt ſi quis Aphrum uel Hiſpanum alienum ue quodlibet à Latio nomen (modo Græcum non ſit) Latinæ inſerat orationi: niſi receptum ſit, ut Rheda uehiculum, quod gallicũ nomen eſt: & ategia, quo utitur Iuuenalis, Maurorũ ategias. Itẽ ſi uerborũ, nominũ, cæterorumq; partiũ orationis impropria ſignificatione quis utatur: ut cũ reputo pro exiſtimo utuntur quidam, & importat pro refert, & infinitis penè alijs. tum ſi ſecundum analogiam nomẽ quod in uſu non ſit, deducere uelimus: uelut ſi à Cremona Cremonanus, et à Parma Parmanus dicatur, quod ſimile ſit à Roma Romanus, à Nola Nolanus. & ſicut à cubatione cubiculum, ſic putes recte dici à ſeſſione ſeſſiculum: & ſicut dulcedo dicitur, ita ſi quis albedinem pro albore, & ſimilia dicat. ſi rhetoricalis, grammaticalis, & ſimilia cum græcis nos. uti poſſeſſiuis noſtris dici poſſe putemus, ſicut literalis. Aut cum utitur uerbis quæ apud nullum auctorem leguntur, & quæ nec ulla defendi deriuatiõe poſſint, ut treuga pro inducijs, et guerra pro bello. His proximè accedũt, ea quæ licet deriuationis formam aliquã habere uideãtur, tamen dici latine non queãt. Velut ſaluator, quod græci σωτῆρα dixerũt. Nam licet in ore multorum ſaluator ſit, latine tamen uno uerbo exprimi non poſſe Cicero dicit. quippe qui in Verrinis ita inquit: Cum non ſolũ patronum illius inſulæ, ſed etiã ſotera ſcriptum uidi Syracuſis. hoc quantum eſt? ita magnum, ut latine uno uerbo exprimi non poſſit. is eſt nimirum ſoter, qui ſalutem dedit. quod uitium tam late patet, propter eorum qui Græca in Latinũ trãſferunt imperitiam. Nec in ſolis id uerbis fieri ſolet, uerũ etiã & iunctis. Vt cum dicunt, hoc in plus ſe habet, q̃ d græci πλεῖον ἔχει dicant, & alia propè infinita. Non. n. omnia enumerare, quæ etiam poſſimus, conſilium eſt: ſed barbariſmi loca duntaxat oſtendere. quod uitium etiam ſæpe inuenias, cũ uerbis utuntur quæ nuſquam ſunt, ut contentor pro contentus ſum. nam quod Horatius ſcurro dicit,

Si bene te noui, metues liberrime Lolli,
Scurrantis ſpeciem præbere.

Et odororor, eſt, nanq; ſagatium odororor: & Cicero ancillor, ut, Non. n. uni priuatim ancillatus ſum. ſic & alia quedam auctoritate non carent, ideoq; intrepide eis utimur. at noua quaſi cudere non ſine periculo poſſumus: quæ ſi permitti nobis uelimus, acri pẽſanda iudicio ſunt. In genere quoque nullã obſeruationem putarunt aliqui eſſe barbariſmum, alij ſolœciſmũ dici maluerunt, quod iũctura id animaduertatur. Nec ſum animi dubius, hic futurũ aliquẽ, qui dicat horũ quæ iam diximus, & dicturi ſumus, pleraque figuris defendi poſſe. Id uerum eſſe nouimus, ſed cũ conſulto & cum iudicio prolata ſunt, non cum imprudenter aut per inſcitiam dicta, figuris defendi poſſe credamus. Barbariſmus quoque eſſe credi par eſt cum pluraliter tantum deflexum nomen, in ſingulari dicas. ut ſcala, pugillaris, bige, quadriga, liber pro filio, loculus, & ſimilia. aut cũ ſingulari numero inueniatur tantum, & pluralem proferas, ut ſanguines, argenta, aura, aurichalca, & id genus alia. Aut ſi uerborum iam tradita nobis non ſeruentur inflexiones. uelut ſi dicat quis prandidi, oſtendidi, reprehendidi. Vel cum nominum prima poſitio inuertitur, ut ſi quis cereber cerebri dici putet, ut Alexander Alexandri. Et uerborum; uelut cum prãdeo dicatur, ſi huic ſimile cœno eſſe arbitretur. ſi item inſcitia in dicẽdo diuidat diphthongon, uelut ſi œnophorũ, œnotriã, æreum diuidat: uel Oetam, Aeneum, & id genus alia. Sed de Barbariſmo, qui in locutiõe committi poteſt. quantum ad hunc locum attinet, iam ſatis dictum. ſiquidem

genus

genus illud barbariſmi, quod ab animi natura proficiſcitur, ut, cũ quid inſolẽter, aut minaciter aut crudeliter ab aliquo dictũ ſit, eũ barbare locutum dicimus, ad præſentẽ q̃onem (ut reor) nõ attinet. Quod ſi quis attinere ſibi pſuadeat, uitiũ eſſe quidquid ſuo loco & ſpe non factum ſit, à nobis iam admonitus taceat. De tpis dimenſione paucis concludendum eſt: aliã tacitam, aliam pronunciantis uoce conſiderari. Tacite in temporum dimẽſione barbariſmus eſt, ut in uerſu, ſi pro longa breuis, aut pro breui longa ponatur. uelut illud Iuuenalis,

Quod nudum, & fruſtra rogantem.

In metro.n. barbariſmus eſt. niſi, quod multa egregie ſcripſerit, ſyſtoles figuræ uenia ſubuenetur. Quæ autem pronũciãtis uoce detegitur, manifeſta eſt. uelut cũ pro flexo accentu acutus ponitur, ut ſi Cethegũ penultima correpta, aut Tulliũ producta pronũcies. Eſt in ſola pronũciatione barbariſmus, ſi alio quàm debeas accentu ſyllabã pronuncies. ut ſi noſtras, & ueſtras, & cætera, quæ per apocopã proferri debent, in ultimo loco non flectas. Velut differentiã facias, ſi non notula aggraues. ut alias, cum Aduerbium eſt; Et circum litora, circũ

Piſcoſos ſcopulos.

Ne ſi primam acuerim, circui dici uideatur. itẽ Quale, eruditi grãmatici interrogantes, ultimo loco grauabunt: comparantes, acuto tenore concludent. Aduerbia quoque compoſita ſub uno accentu pronunciabũt, ut aliquãdo, deinde, interea loci. Et ut paucis finiã, ubicũq; accentus lex corrũpetur, erit barbariſmus. quã legem quiſq; à grãmaticis diſcet. Et ſi cui noſtra, quæ olim de accentu compoſuimus diſcere placuerit, hoc uitium euitare poterit, ſi minus quid hic dicatur intelligit. Conamur.n. illa, qui neſciunt, non tam eruditos docere. Scriptura barbariſmus cõmitti poteſt, ſi literarum ordo perturbetur: ut pro diſciplina, diſplicina. Subtractione ſimplicis cõſonantis ut à facio factum, ſine c litera ſi fatum ſcribas. Simplicis conſonantis interpoſitione, ut columpna, ſompnus, contempno. p enim litera inter m & n eſt poſita. Fit Barbariſmus etiã alijs cõſonãtibus, ubi non debet apponi, ubi duplicata ſubtrahitur, ut bellũ adiectiuum. uel ſi addas conſonantem, ubi non oportet: ut tellum, corllum. Simplicis in duplicem uerſione, ut locuplex pro locuples. Duplicis in geminatam, ut niſſus, pro nixus, laſſus pro laxus, cum hæc manifeſte inter ſe differant ſenſu. Si pro eadẽ geminata, alterã ponas: ut flegma, cum g litera ante m, pro flemma ſcribas. aut ſi pro altera ſimplici, alteram ſimplicem ponas: ut ſi conuitium per t literam, non per c. ſi capud per d, uel apus per t. idem uitium eſt, & obtimus per b, non per p ſcriptum. Item ſi uocalem alterã pro altera notes: ut ſi mundus in prima ſillaba, uel columna, aut abundas in ſecũda, non per u literã, ſed per o ſcribas. È diuerſo ſi muntẽ, funtem, puntẽ, per u, non per o, barbariſmus eſt. Item ſi aſpirationẽ auferas à uocali, ut ab habeo ſecundæ coniugationis uerbo: uel à conſonante, ut pulcher: ſi apponas uocali, ut habundo: conſonanti, ut Archades. ſi Latinum i per y Græcum, ut cyſta, ſydus. ſi y Græcum per i Latinum. Et eo magis barbare à nonnullis omnia corrũpentibus hæc fiunt, quod in Latinis, uelut mei, tui, & ſimilibus, y græcum ſcribi ſolet, cum i Græcis nominibus barbariſq; nõnullis tantũ ſcribatur. de quo lõgius tractauimus in ijs libris, quos de Ortographia cõſcripſimus. Sunt etiam qui y literæ græcæ & i latinæ ordinẽ peruertentes, in barbariſmum incidant. ut Hyppolitus, Lybia, Sybilla: cum in prima ſyllaba i, in penult. y græcum eſſe oporteat. Poſtremo barbariſmus eſt, ſi diphthongon alteram pro altera, ut ubi nulla ſit poteſtas, uel ubi ſcribi debuit, nõ ſcribas: ſi diuiſas uocales, ut Danahe, Phaſiphahe, Phahethon. De barbariſmo iam ſatis multa: nec breuius, ut reor, dicere etiam de tãta re potuimus, ſi loca huius uitij decurrere omnia debuimus. Ea cõparatur.] In cõtrarijs obſcuritas maxime ſolet inueniri. Nã ſi ab uſu ualde remota uerba ſint, nubẽ menti plerũq; omnia obijciunt, ut ſenſus comprehẽdi nõ poſſint. In quo genere tantopere ſunt aliqui delectati, ut cũ in idonei alicuius auctoris locũ incidiſſent paulo magis abſtruſum, non rei indagatione, ſed unius aliquãdo uerbi ignoratione, totos illic intẽderint ſenſus, lacunaria modo ſuſpexerint, modo in terrã declinarint oculos, interrogãti nil reſpõderint, & cogitatione miſeri, tãquã Sibyllæ futuri interpretes exæſtuarint. Quod ſi eius obſcuritatis modũ tandem comperiſſe, hoc eſt, unius uerbi & nullius penè mométi ſignificationẽ ſibi inueniſſe perſuaſerũt, cõuẽtus pararũt, ſe rem inauditã, è medijs erutam tenebris deprõpturos, tumore ſupra modũ elati iactitarũt. hinc adducto ſupercilio, cõtractiſq; naribus, ac frõte rugata meras effutiuerunt inſanias. Quibus iam ab omnibus eruditis curuari ciconiarũ colla, ac manu aſini aures agitari, & æſtuantis canis protendi linguam, & quæcũque ludibrij ſpeciem habent, præberi uideas. idq; meritiſſimo. cum rerum ſciẽtiã, quàm præ cæteris rebus habere oportet, nihili æſtimẽt: unius aũt literalis notæ ſignificatione tantũ uexentur, ac ut uerius dicam, inſaniant. non hoc dico, quin uerborum uelim ſciri proprietates: ſed, ut eorũ quæ iam exoleuerunt tãta nõ ſit, aut ut ſaltem ſit rebus poſterior cura, prouidendumq; in primis, ne ſordida, ieiuna, triſtis, ingrata, uilis noſtra ſit oratio; contra ſit acuta, nitida, copioſa, hilaris, iucunda, accurata. Quod conſequi poterimus, ſi rerum in primis quàm maximam curam habuerimus: poſtea uerborũ electiſſimorum, ut in nobis auctoritas, in uerbis ſentẽtiæ, uel graues uel aptæ opinionibus hominũ ac moribus eſſe uideantur. Quod ſi in uerbis inhærere, ſcrutari, & ea quidẽ ab uſu remota uelimus, eloquentiam ex hoc inde conſequi poſſe confidemus? Superfluũ erat nunc hoc reprehendere, niſi præterquã à pauciſſimis cæteris, omnibus id iam ſumma cura quæreretur. Sed iam unde exiuit, eo noſter redeat ſermo: ſi perſpicuam uelimus ex nobis exire orationem, uſitatis uerbis componenda eſt: non tantum ex nimia uetuſtate repudiatis illis, ſed & paulo remotiorib. Nam & ductare exercitus, & patrare bella apud Saluſtium nõ adeo uſq; probata ſunt, ut orator eis ubicunque uelit utatur. Sic uidetur, ut uſitata hmõi uſitatiora adhuc ſint, exercitũ ducere, & bellum gerere. delectum.n. eum in primis habeamus oportet, ut ſuo loco ac tempori omnia accõmodemus. De explanatione ergo nunc loquimur, perſpicuitas eſt neceſſaria: perſpicuitati autem uſitata uerba. Nam quid in Latinitate & ornatu obſeruandum ſit, ſi non ſupra docuimus, eius tamen formam aliquã illic oſtendere tentauimus. Præclare uero etiam ad afferendã rebus lucẽ repertæ ſunt ſimilitudines. quarum aliæ ſunt, quæ probationis cauſa inter argumẽta ponuntur: aliæ ad exprimendam rerum imaginem compoſitæ, quod eſt huius loci proprium. ut,

Prorſus aui ſimilis, quæ circum littora, circum
Piſcoſos ſcopulos, humilis uolat æquora iuxta.

Quo in genere id eſt præcipue cuſtodiendũ, ne id, quod ſimilitudinis gratia aſciuimus, aut obſcurum ſit, aut ignotum. Vſitata ſunt illa quæ uerſantur in ſermone & conſuetudine quotidiana.] Hic iam aliquibus occurrã oportet, qui uſitatũ putabant ſermonem, quo uulgares & imperiti uti cõſueuerunt: quod minime uerum eſt. Nam is demum uſitatus eſt ſermo, quo quotidiano in ſermone cõſuetudineq; loquẽdi, uiri utuntur eruditi. ſicut.n. bonorum uirorum conſenſus bene uiuendi nomen habet, ita recte loquendi eruditorũ conſuetudo. Cum igitur eruditos non ſordidus, nõ inquinatus & ruſticus ſermo deceat, ſed purus, clarus, latinus & ornatus, nõ conuenit uſitatum hic à Cicerone ſermonem dictum intelligere, quo uulgus utitur imperitum. Propria, quæ eius rei uerba ſunt, aut eſſe poſſunt, de qua loquimur.] Propria multis

modis dici poſſunt ſunt enim propria, & multis rebus impoſita uerba, ut canis, ſignificat enim aſtrũ, animal quadrupes, & piſcem. ſunt propria quaſi uni peculiaria, ut urbem Romã, & poetã Virgilium, et cætera generis eiuſdem. Alia ſunt propria, ſua quarunque rerum appellationes, ut lapis, arbos, mare. Item propria, indiuiduũ ſignificantia. Item ſubſtantiua ſunt, ut Demoſthenes, Cicero, Craſſus. ſed in nullis horum uirtus oratoris inſpicitur. At illud propriũ dicit hic Cicero, quod in oratore non mediocriter probandum eſt, quod etiã hoc modo laudari ſolet, ut proprie dictum ſit, id eſt, quo nihil poſſit ſignificantius inueniri. uelut cum uulgo dici ſolet, proprium appoſitum eſſe epitheton. ut cum Virgilius Deductum carmẽ, & Horatius Acrem tibiam, aut Hannibalem durũ dixerunt. Item generis penè eiuſdẽ: dulce muſtum cum dentibus albis exceptant: leues auras: rupibus altis: tempus irreparabile: & huiuſmodi omnia. Item quæ bene translata ſunt, propria dici ſolent. Denique quæcunque ſunt in quoque præcipua, proprij locum accipiũt: uelut Fabius inter plures imperatorias uirtutes, cunctator eſt ab Ennio appellatus: ſicut Aeneas pius à Virgilio, Achates fidus, & ab Homero Vlyſſes πολύτροπος, id eſt multa uertens, callidus, & urbiũ uaſtator. ſicut et pedibus celer Achilles. Hæc igitur eſt una oratoris uirtus, quæ rẽ explanat & exprimit: quã Cicero elegãtiæ partem eſſe uoluit. Propria quæ eius rei uerba ſunt. [Quæ eam rem complectuntur propria ui. Aut eſſe poſſunt de qua loquimur.] Si etiam ad aliud referri poſſe uideantur. Compoſitio eſt uerborum conſtructio, quæ facit omnes partes orationis æquabiliter perpolitas. Et conſeruabitur, ſi fugiamus crebras uocalium cõcurſiones, quæ uaſtam atque hiantẽ reddunt orationem. ut hæc eſt, Vaccæ æneæ amœniſſime impendebant. Et ſi uitabimus eiuſdem literæ.] In omni rhetorice orationis conſtructione tria conſiderari ſolẽt, ordo, iunctura, numerus. De ordine & iunctura dicetur à nobis, quãdo locus Ciceronis hic ita exigit. De numero quia late patet, & nos temporis premimur anguſtia ſi poſt huius libri concluſa cõmentaria tempus nobis ſupererit tractabimus. Primum igitur, ut iam de ordine dicamus, eius obſeruatio in uerbis eſt ſingulis, & contextis. In ſingulis cauendũ, ne decreſcat oratio, et fortiori ſubiungatur aliquid infirmius: ut ſacrilego fur, homicidæ corruptor. Nanque ſenſus hominis à paruo in maius debet inſurgere, ut optime Cic. Tu, inquit, iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate. aliud enim maius alio ſuperuenit. At ſi cœpiſſet à toto corpore, nõ bene ad latera fauceſq; deſcẽdiſſet. Eſt & alius ordo, aut uiros ac fœminas die ac nocte, ortũ & occaſum dextrũ ac ſiniſtrum, ante ac retro melius dicas quàm retrorſum. Quędã ordine permutato fiunt ſuperuacua. ueluti apud Salluſtium, In tugurio mulieris ancillæ. at ſi dicas in tugurio ancillæ mulieris ſuperfluũ erit mulieris: ſiquidem ancilla cõditionem oſtendis & ſexum. item, Res erat prætoribus nota ſolis. hoc ſuffecerat. male ergo additur, ignota cæteris. quod ſi conuertas, nil ſuperfluum inuenitur. Et fratres gemini: nam ſi præceſſerit gemini, fratres addere non eſt neceſſe. Et ſi dicas, tenemur amicitijs: ridiculum enim eſt, ſi addas, mutuis, cum amicitiæ utrunque ſignificent, hoc eſt, amorem & mutuum. Alia ideo antecedunt, quod ab eis quæ ſequuntur clarius ad eam ſententiam dici, & quaſi exponi uideãtur. ut Ciceronis illud: Quid tandem illi mors mali attulit? niſi forte ineptijs atque fabulis ducimur, ut exiſtimemus illum apud inferos impiorum ſupplicia perferre. in quo loco non bene diceretur, fabulis atque ineptijs. Eſt ubi quid primũ ponamus nõ refert, niſi uerborum moueamur conſonantia, quod apud poetas ſumma opera cuſtoditur. ut cum dicit Virgilius.

Paciq; imponere morem. Quod ſi, moremq; imponere paci, dicatur, debilior (ut etiam Boetius uidit) ſonus uidebitur. Contra autem, ut uis conſurgeret uerborum,

Ac ima exæſtuat unda. Nam dixit, ac unda exæſtuat ima. Ita Cicero cum dicit, Veſtram ſimul iudices æquitatẽ & manſuetudinem mulier oppugnat. manſuetudinẽ enim ſua hic longitudine ſpiritum interſiſtis & pronunciãtis morem exaggerat magis. Auget autẽ ſignificantia, cũ dicit, Cæcam crudelitate & ſcelere. nam & ſcelus in crudelitate, utpote genus eſt. Aliquando autẽ multa coniunguntur, quorũ aliqua præpoſtera in ſerie dici poſſunt: ubi ultimo tantũ loco ponatur, quod omnibus emineat. quale illud eſt Ciceronis, Cuius cupiditatẽ nulla unquã turpitudo retardauit, quæ uitijs animi in deterrimas partes iura hominũ cõuertit omnia cuius ea ſtultitia eſt ut nemo hominẽ, ea uis ut nemo fœminã, ea crudelitas ut nemo matrẽ appellare poſſit. eò iam denique adducta eſt, ut ſibi preter formã nihil ad ſimilitudinẽ hominis reſeruarit. Illa autem minima quorundã fuit obſeruatio, ut nomina uerbis, uerba rurſus aduerbijs, et nomina ipſa appoſitis pronominibus eſſent priora. Nã fit cõtra quoq; frequenter nõ indecore. Sed illud nimiæ eſt ſuperſtitionis, ut quæque ſunt tempore, ea facere ẽt ordine priora nõ quia frequenter nõ fiat hoc melius, uerũ quia interdũ plus ualẽt ante geſta ideo, quò leuioribus magna ſupponenda ſunt. Varijs autẽ uerbis eundẽ ſenſum longius trahere (nam & hoc inter figuras ponitur) optimũ eſt. quod quidẽ in mouendis affectibus maxime poteſt adhiberi. Sæpe ẽt eſt uehemẽs aliquis ſenſus in ultimo uerbo. quod ſi in media parte ſentẽtiæ latet, tranſire intentionẽ & obſcurare circumiacentibus uerbis ſolet. In ultimo autẽ loco poſitũ, animo quaſi infigitur auditoris. quale eſt illud Ciceronis: Cum tibi in conſpectu populi Romani uomere neceſſe eſſet. transfert enim hoc ultimũ. pene nihil ualebit, ſi dicas, Vt tibi neceſſe eſſet uomere in cõſpectu populi Romani. Nã totius ductus hic eſt quaſi mucro, ut per ſe fœda uomẽdi neceſſitas, iam nihil ultra expectantibus, hanc quoque adijcere deformitatẽ, ut pridianus cibus teneri nõ poſſet. Feliciſſimus igitur ſermo eſt, cui & rectus ordo, & apta iunctura, et cũ his numerus opportune cadens cõcingit. Quædã uero trãſgreſſiones, ut Quintilianus inquit, & longæ ſunt nimis, et interim etiam compoſitione uitioſæ: quæ in hoc ipſum petuntur, exultent atque laſciuiant. quales illæ: Sole & aurora rubent plurima, Inter ſacra monis aqua fraxinos: ne exequias quidẽ unus inter miſerrimos uiderẽ meas. quod interim peſſimũ eſt, quia in re triſti ludit compoſitio. Hæc de ordine à nobis dicenda putauimus. Sequitur iunctura: quæ, ut Cicero inquit, facit omnes orationis partes æquabiliter perpolitas. Nam inconcinna uerborum compoſitio illiberalem & ſubruſticum plerunque ſermonẽ reddit. Nec me præterit, cũ de philoſophia, de republica, deq́; ſimilibus diſputantẽ, aut epiſtolas conſcribentẽ, tanta cura in uerborũ compoſitione laborare, quanta oratorẽ non oporteat. niſi cum ſupra ſuam naturam forſitan aliquid tractat. Sed ea, inquit Cicero, conſeruabitur, ſi fugiemus crebras uocalium cõcurſiones, quæ uaſtã atque hiantem orationẽ reddunt. Vt hæc eſt, Vaccæ æneæ amœniſſime impendebant. Poterimus, inquit, perpolitam uerborum compoſitionem à fœditate immunẽ cõſeruare, ſi procurabimus, ne antecedentis dictionis uocalẽ uocalis ſequẽs hiatu excipiat, qui uaſtam & diſſipatã reddat orationẽ. Vaſtã atque hiantem reddunt orationem, ut hæc eadem eſt, Vaccæ æneæ amœniſſime impendebant. Hiat autem, qui ore patet: ab hio hias hiſco hiſcis fit. eſt autem hiſcere, os aperire, ut loquaris. Iuuenalis,

Si quid tentaueris unquam Hiſcere.

Huius iteratiuum uerbum eſt hiato. Plautus: Si qua forte cõcio eſt, ubi hiatare nondũ in mentẽ uenit. Cn. Atticus in uigeſimo Iliados. Ille hiatans herbam moribundo ore. Laberius

quoque

quoque in Tauro paſſiuum enũciauit. Hiantur fores, inquit. pro eo ſanè quod eſt hiatant. i. patent: ut hæc eſt, Vaccæ æneæ. ſequentis. n. dictionis initium, præcedens ultimam excipit uocalem, cum reprehendendo hiatu. Amœniſſime impendebant.] Supra oſtẽdit, ſimilem à ſimili uocalem excipi: hic, licet diuerſas, inconcinne tamen iungi. Hoc igitur docet Cic. non tantum cauendum eſſe, ne præcedẽtis uerbi extrema uocalis, uocalem primã includat uerbi ſequentis: ſed ne quidem uocalium concurſus fiat, qui cũ accidat, hiet & interſiſtat, & quaſi laboret oratio. Vt ſi dicas, ære emit, illi incũbit, in foro uel omnia ita impedit, tolerate omnia: ego erã: quod plenior fiat, ſtructiorq́; iunctura, ſi conſonãtes uocalibus applicẽtur, hoc pacto, ære mercatur, illi totus incũbit, in foro cætera impedis ira, omnia tolerate, erã ego. Peſſime tamẽ lõgæ, quæ eaſdẽ inter ſe literas cõmittant, ſonabunt. Præcipuus aũt erit hiatus earum, quæ cauo aut maxime patulo ore efferũtur. e planior litera eſt, i anguſtior: ideoq́; obſcurius in his uitium. Minus peccabit, qui lõgis breues ſubijciet, & qui longæ præponet breuem. minima eſt in duabus breuibus offenſio. Nec tamen id omne ut crimen ingens expaueſcendũ eſt. ac neſcio negligentia in hoc an ſolicitudo ſit peior: quãdo hic metus impetum dicendi inhibeat, & à potioribus auertat neceſſe eſt. Quia ut negligẽtiæ eſt pars, hoc pati: ita humilitatis, ubiq́; perhorreſcere. Nec nos hæc ſolicitudo in uerbis potius quàm in rebus teneat occupatos, cũ prius ſenſibus, deinde uerbis ordo tribuendus ſit: ut nõ tantũ decore, ſed etiã uiribus impleatur oratio. Et nõnunquã hiulca decent, faciũtq́; ampliora quædã, ut pulchra rõne acta oratio. Et ut Ciceronis potiſſimũ uerbis utar: habet ille tanquã hiatus & concurſus uocalium molle quiddã, & quod indicet non ingratam negligentiam hominis, magis de re quàm de uerbis laborantis. Et ſi uitabimus eiuſdẽ literæ nimiã aſſiduitatem.] Cui uitio hic uerſus erit exẽplo. nã hic nihil prohibet, in uitijs, alienis uti exẽplis. O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tuliſti. & eiuſdem poetæ: Quidquam quiſquã quemq́; quiſq́; conueniat, neget. Et ſi eiuſdem uerbi aſſiduitatem nimiam fugiemus.] Ea eſt hmõi: Nam cuius rationis ratio non extat, ei rationi ratio nõ eſt aggerenda. Nec utemur cõtinue ſimiliter cadentibus uerbis, hoc modo: Flẽtes, plorãtes, lachrymantes, obteſtantes. Verborũ etiã traiectionẽ uitabimus, niſi quæ erit cõcinna: qua de re poſterius loquemur. quo in uitio eſt Cæcilius aſſiduus: ut in priore libro, Has res ad te ſcriptas luci miſimus Aeli. Fugiendã quoq́; illam iuncturam duxere aliqui, ubi antecedens uerbum in m literam terminet, ſequens à uocali incipiat: ut, bonum aurũ, iuſtum. n. eſt. Sed ego non uideo, cur in oratione tãtopere damnetur: cum manifeſtum ſit, quoties ea litera ultima eſt, & ſequẽtis uerbi uocalis eam excipiat, parum exprimi, non tamẽ amoueri. ut Multum ille, & Quantum erat. Penè. n. nouæ cuiuſdam literæ ſonum reddit. neq́; tamen eximitur, ſed obſcuratur. Conſonantes quoq́; uitandæ, & præcipue quæ ſunt aſperiores, in coniunctione uerborum, ut duo ſſ. ueluti, Vas ſtudiorum. uel cum s litera clauduntur, ut Sextus Roſcius. uel cũ s ultima, & x ſequentis initium eſt: ut fluuius Xanthus. & contra. Aut cũ ultima eſt x, & ſequentis dictionis eadẽ prima. ut rex. Xerxes. Eadẽ ratio de cæteris cõſonãtibus eſt, ſi nimium frequentes ponantur. ut, error Romuli Remũ ſuſtulit. Videndũ etiã, ne ſæpius iungantur ſimiliter concluſa. ut, O fortunatã natam me conſule Romam. Itẽ monoſyllaba plura male cõtinuabũtur. quia neceſſe eſt, cõpoſitio multis uerbis cõciſa ſubſultet. ut, Lex eſt quã rex uult. Ideoq́; etiam breuium uerborũ ac nominũ uitanda cõtinuatio. ut, Animal tenuis animæ mox moritur. Ex diuerſo quoque longorum: afferunt. n. quandã dicendi tarditatem. ut, Munus naturæ fortuna mortali conceſſa eſt. Item uidendum, ne totidem ſyllabæ ũ multa uerba coniungantur. Denique, ut uno cõprehendã uerbo, ſi omnibus quibus cõtexitur oratio uariabitur, probari poterit: ſi ſimiliter iungetur atque dicetur, ſciamus ab erudita aure improbari. cũ nihil ſit quod æque nos delectet, quàm rerũ uarietas: cõtra nihil magis faſtidimus, quàm rerũ quarũcunq́; ſimilitudinẽ. hac maxime allicitur, hac mens humana uoluptate trahitur. Repetitionibus uero, niſi nimiæ ſint (nã ubiq́; uitioſum, quod nimiũ eſt) inflãmatur. Hinc etiã eſt, quod numeros uariari in oratione Rhetores præcipiũt, nec uno unquã clauſulas plures numero cõcludi, aut plura uerba uerbis, uel nomina nominibus cõiũgere. Varietas ergo, ſi recte omnia conſideramus, una penè omniũ oratoriarũ uirtutum mater eſt: quæ late patet, & p innumeras uirtutes effunditur. contra ſimilitudo uitiũ eſt, omnia penè cõprehendens uitia. Id ergo in cauſa eſt, quod inquit. Et ſi uitabimus eiuſdẽ literæ nimiam aſſiduitatẽ.] O Tite tute Tati tibi tãta tyranne tuliſti. uerſus hic fuit Ennij. Et ſi eiuſdem uerbi aſſiduitatẽ nimiam fugiemus.] In hoc tamẽ ſæpe etiam ipſe incidit Cicero, tam paruæ obſeruationibus ſecurus: ſicut hoc loco. Non ſolum igitur iudiciũ iudicij ſimile iudices non fuit. Et, ſi non utemur perpetuo ſimiliter cadentibus uerbis: nec tantũ ſimiliter cadentibus, ſed & ſimiliter deſinentibus.] Nimium frequenter inquit, nõ utemur, & eiſdem cõtinenter. Nã licet in aliquo loco laudis nomẽ habeant, ſi nimiũ tamen affectata ſint, tædiũ generant: quãdo gratia uarietatis nõ adiuuantur, ſed repetitionis uitio reprehẽduntur. Et, ſi uerborum traiectionem uitabimus.] Subaudiendum, recte loquemur. Traiectionem.] Cũ ſimiliter deſinentibus non cõtinenter poſitis, ſed uerbo interiecto uno aut pluribus, ludit oratio. ut in illo uerſu Cæcilij, Ad te ſcriptas luci (aduerbiũ. n. hic eſt Luci, hoc eſt cum primum diluculum emicuit) miſimus Aeli: Aeliũ. n. alloquitur. Item fugere oportet longam uerborum continuationem.] Periodon dicit. i. clauſulam, de qua paulo poſt tractabitur, tã longe euehi nõ oportere, ut & oratoris ſpiritũ fatiget, cũ ſpiritu uno debeat pronunciari, & auditoris etiam offendat aures. Hic uitijs in compoſitione uitatis.] Hæc fuerunt, inquit, uitia, quæ euitare hominẽ eruditum in cõpoſitione præcepimus. Nam ſicut rerum uitia ſunt, ſtultum, commune, cõtrarium, ſuperuacuum: ita corrupta oratio exiſtit, in uerbis maxime improprijs, redundantibus, comprehenſione obſcura, compoſitione fracta, uocum ſimilium aut ambiguarum & affectatione puerili, hoc eſt, ubi uerba ponas, quæ neque intellectum eius quod ſcribas iuuẽt, neque ornatum. Verborum exornatio eſt.] Quam Latini uerborum exornationem, Græci τρόπων dixerunt: ſicut ſententiarũ exornationes, illi σχήματα nominarũt. In qua Cicero ſententia eſt, qui de Claris oratoribus, Sic uerborum, inquit, immutationibus utuntur, quos appellant tropos, & ſententiarũ orationiſq́; formis, quas uocant ſchemata: & cum Cicerone plerique, tam Græci quàm Latini. licet Quintil. tropos ad compoſitionem etiam referat. quippe qui inquit: Tropus eſt uerbi uel ſermonis à propria ſignificatione in aliã cum uirtute mutatio. circa quem inexplicabilis & grammaticis inter ipſos, & philoſophis inter ipſos pugna eſt, quæ ſint genera, quæ ſpecies, qui numerus, quid cuique ſubijciatur. nos omiſſis quæ nihil ad inſtituendum oratorem pertinent cauillationibus, neceſſarios maxime, atq́; in uſum receptos exequemur. Nec in his iſta ſolum annotaſſe contenti, quoſdam gratia quoque ſignificationis, quoſdam decoris aſſumi, & eſſe alios in uerbis proprijs, alios in tranſlatis, uertiq́; formas non uerborum modo, ſed ſenſuum & compoſitionis ſimul dicimus. Quare mihi uidentur erraſſe qui non alios crediderunt tropos, quàm in quibus uerbum pro uerbo poneretur. Voluit igitur Quintilianus tam tropos, quàm ſchemata uerborum & orationis figuras dici.

Repetitio eſt continenter & quæ ſequuntur.] *Verborum figuras tractaturus Cic. ab eis inchoat, quæ reiteratione uerborum fiunt. quarum quatuor ſpecies ponit, unam, qua in principio, alteram, qua in fine: tertiam, qua utrobiq;: quartam, qua indifferẽter poſitum idem uerbum repetitur. ſed præter has, alias adhuc eſſe oſtẽdimus in eo libro, quẽ de figuris, quæ in ſyllabis, uerbis ſingulis, & oratione fierent, è Græco in Latinum cõuertimus. nam ecce & hæc inter ſe omnia differunt.*

O Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit? &,
Mater Cyrene mater, quæ gurgitis huius Ima tenes.

Post ultimo loco poſitũ, miſer. idẽ ẽ. è diuerſo ſimiliter collocatũ;

Solis, quin etiam ſolis tibi cura uidendi,
Sit potior,

Aſcendentis: plura uerba coniunguntur, ut,

Tu'ne duos una ſæuiſſima uipera cœna?
Tu'ne duos?

Poſt longiorem etiam interiectionẽ repetitio eſt: ut, Bona (miſerum me, cõſumptus. n. lacrymis, ut putabam, adhuc infixus in animo hæret dolor) bona inquam Cn. Pompeij, acerbiſſimæ uoci ſubiecta præconis. Ad exprobrandum etiam reiteratur uerbum: Viuis? ſed uiuis non ad deponẽdam, ſed ad confirmandam audaciam. Repetuntur item continenter plura, ſine ulla uerbi interiectione, ſed unius tantũ permutatione. quale illud Catulli eſt,

Mœcha putida redde codicillos,
Redde putida mœcha codicillos.

Aliquando primis ultima reſpondent: ut, Multi & graues dolores inuenti parentibus, et propinquis multi. Eſt & illud repetendi genus, quod ſemel propoſita iterat et diuidit, ſed ita, ut ordo permutetur. quale illud Virgilij.

Forte ſub arguta conſederat ilice Daphnis,
Compulerantq; greges Corydon & Thyrſis in unum,
Thyrſis oues, Corydon diſtentas lacte capellas.

Hæc ἐπάνοδος Græce dicitur, noſtri regreſſionem uocant. In diuerſo ſenſu idem uerbum geminatur. ut, Principum dignitas erat pene par, non par fortaſſe eorum qui ſequebãtur. In uarijs generibus fit reiteratio. ut, Magnus eſt labor dicendi, magna eſt res. In uariatis quoque caſibus. ut, Pater hic tuus? Patrẽ nunc appellas? patris tui filius es? hoc Græci πολύπτωτον uocant. Per rerum coniunctam diuerſitatem idem caſus & aduerbia repetuntur. ut pro Cluentio: Quod autem tempus ueneni dandi? unde illa frequentia? per quem porrò datum? unde ſumptum? quo peruenit interceptio poculi? cur non de integro datum? hanc μεταβολὴν uocant. Eſt & figurarum miſtura, in qua & primo uerbo, longo poſt interuallo redditum eſt ultimum. & media primis, & medijs ultima congruunt: qualis illud eſt Ciceronis, Veſtrum iam hic factum reprehenditur Patres Conſcripti, non meum: at pulcherrimum quidem factum, uerum (ut dixi) non meum, ſed ueſtrum. hanc κύκλον uocant. Congeruntur etiam in unum multa, & diſperſa, quæ à Cicerone diſſipata in Oratore dicuntur. ut, Hic ſegetes, illic ueniunt felicius uuæ,

Arborei fœtus alibi.

Contentio eſt.] *Sanè ſicut ex his figuris aliquæ frigidius in oratione leguntur, uelut ea quam traductionẽ ipſe nominat, Græci autem ἀντανάκλασιν, ut cum dicis, Amare iucũdum eſt, ſi curetur ne quid inſit amari, Animum dulcedo ducit ad animum: ita aliquæ nihil penè inter ſe differũt, uelut habet quæ hic cõtentio uocatur. Ab ea uero quam paulo poſt nominat, contrariam Græci συνοικείωσιν uocant, quod diuerſas res colligat. ut, Tam deeſt auaro quod habet, quàm quod nõ habet. Hanc uero Græci ἀντίθετον, quidam contrapoſitum nominarunt: quæ nec ipſa quidem uno fit modo. Nam fit, ſi ſingula ſingulis opponuntur: ut, Vicit pudorem libido, timorem audacia. et bina binis: Non noſtri ingenij eſt, ueſtri auxilij eſt & ſentẽtia ſententijs: Dominetur in concionibus, iaceat in iudicijs. Huic etiã cõmodiſſime ſubiũgitur ea ſpecies, quã diſiunctionẽ appellat Quintilianus: ut, Odit porrò priuatã luxuriam publicam magnificentiam diligit. & quæ ſunt ſimili caſu, diſſimili ſententia in ultimo locata: ut, Quid in tempore mali fuit, nihil obſit quin quod in cauſa boni fuit, proſit. Aliter contraponitur, cũ dicitur, Eſt igitur iudices non ſcripta, ſed nata lex. & ſicut dicit Cicero, ſingulis rebus propoſitis, cum refertur aliquid ad ſingula: ut in hoc, Quam non didicimus, ſed accepimus, non legimus, uerũ ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus. Eſt aliquid auerſum, quod non contraponitur. quale eſt apud Rutilium: Nobis primis Dij immortales fruges dederũt, nosq; ſoli accepimus, in omnes terras diſtribuimus. Fit etiã poſt has, illa figura, quæ uerba flexa repetit, & ἀντιμεταβολὴ dicitur: Non ut edam uiuo, ſed ut uiuam edo. Eſt etiam in figuris ſententiarum contentio, ſed de ea ſuo loco dicemus.* *Exclamatio eſt.*] *Sanè tenuis illa differentia eſt, quam faciũt Græci inter id, quod apud eos προαναφώνησις, à noſtris exclamatio: & id, quod apud illos ἐπιφώνησις uel ἐπιφώνημα, à noſtris acclamatio. Proanaphoneſin. n. uocant, rei quæ fieri debuit exclamationem. uelut illud Virgilianum:*

O terq; quaterq; beati,
Queis ante ora patrum Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere: ò Danaum fortiſſime gentis
Tydide, me ne Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe, tuaq; animam hanc effundere dextra?

Epiphonema autem uel epiphoneſis eſt, rei (ut dicunt) narratæ uel probatæ ſumma acclamatio. ut eiuſdem,

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Sed Quintilianus ambas potius ſententiæ figuras, quàm uerborum putat: ſiquidem ſunt affectus. *Interrogatio enim omnis grauis eſt.*] *Nam noſcendi cauſa interrogatur. ut,*

Sed nos qui tandem, quibus aut ueniſtis ab oris?

Idq; figura caret. Figuratum autẽ, quoties non ſciſcitandi gratia aſſumitur, ſed inſtandi. quale eſt. quid. n. tuus ille Tubero diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? Et, Quouſque tandem abutere Catilina patiẽtia noſtra? patere tua conſilia nõ ſentis? & totus denique hic locus. Quanto enim magis ardet, quàm ſi diceretur: diu abuteris patientia noſtra, &, patent tua conſilia. Interrogamus igitur quod negari non poſſit, aut ubi reſpondendi difficilis fit ratio: ut uulgo uti ſolemus, qui fieri poteſt? aut inuidiæ gratia, aut miſerationis. ut Sinon apud Virgilium:

Heu quæ me tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt
Accipere? aut inſtandi & auferendi. ut Aſinius,

Audis'ne? furioſum, inquam, non inofficioſum teſtamẽtum reprehendimus. Totum hoc plenum eſt uarietatis, & indignationi conuenit. ut:

Et quiſquam numen Iunonis adoret?

Et admirationi:

Quid non mortalia pectora cogis?
Auri ſacra fames?

Eſt interdum acrius imperandi genus,

Non arma expedient, totaq; ex urbe ſequentur.

Eſt item aliqua in reſpondẽdo figura, cum aliud interrogati, ad aliud quod utilius ſit occurritur, augmentandi criminis cã. ut ſi rogatus, an ab reo fuſtibus uapulaſſet, de innocentia reſpondet. Aliquando declinatur. ut ſi quæro, num occiderit hominem: & reſpondetur, latronem: ſi an fundum occupauerit, reſpondetur meum: tanquam confeſſionem præcedere debeat defenſio. ut apud Virg. in carmine Bucolico:

Non'ne ego te uidi Damonis peſſime caprum
Excipere inſidijs? Occurritur,

An mihi

An mihi cantando uictus non redderes illū? Huic diuerſum eſt, cum alium rogaueris non expectare reſpōſum, & ſtatim ſubijcere: ut, Domus tibi deerat? at habebas. pecunia ſuperabat? at egebas. quam figurā quidā aggeſtionē uocāt. Ficta uero interrogatione utimur, ut, hæc igitur eſt tua diſciplina? ſic tu inſtituis adoleſcētes? Et ipſi interdū noſmet interrogamus. quale eſt illud Terentij, Horatij, pariter & Retij. Quid igitur faciam? Cæterū & interrogandi ſeipſum, & reſpondendi ſibi, ſolent eſſe non ingratæ uices. ut Cic. pro Ligario: Apud quē igitur hæc dico? nēpe apud eū, qui cum hæc ſciret, antequā uidit me, reip. reddidit. Hanc figuram Cicero ratiocinationem uocat: niſi quod in ratiocinatione ſubiungendā neceſſario arbitratur rationem: quæ non multum differt ab ea figura, quam paulo poſt tractans, ſubiectionē nominabit.

Sententia eſt oratio ſumpta de uita, quæ aut quid ſit: & quæ ſequūtur.] De ſententia longius tractans Quintil. Sententiam, inquit, ueteres, quod animo ſenſiſſent, uocauerūt. Id cū eſt, apud ueteres frequentiſſimum, tum etiam in uſu quotidiano quaſdam reliquias habet. Nā & iuraturi ex animi noſtri ſententia, & gratulātes ex ſententia dicimus. Non raro tamen locuti ſunt, ut ſenſa ſua dicerent. Nam ſenſus eſſe corporis uidebantur. ſed cōſuetudō iam tenuit, ut mente cōcepta ſenſus uocaremus: lumina aūt, præcipueq; in clauſulis poſita, ſententias. Hæc minus crebra apud antiquos, noſtris temporibus modo carent. Ideoq; mihi de generibus earum, & de uſu arbitror pauca dicenda. Antiquiſſimæ ſunt, quæ proprie (quamuis omnibus idem nomen ſit) ſententiæ uocantur, quas Græci γνώμας appellant. Vtrunque autem nomen ex eo acceperūt, q ſimiles ſunt conſiliis. eſt autem hæc uox uniuerſalis, quæ etiam citra complexum cauſæ poſſit eſſe laudabilis: interim ad rem tantū relata: ut, Nihil eſt tam populare, quàm bonitas. interim ad perſonam, quale eſt Afri Domitij: Principē qui uult omnia ſcire, neceſſe habet multa ignoſcere. Hanc quidā partem enthymematis, quidam initium aut clauſulam epicheirematis eſſe dixerūt: & ſi aliquādo, non tamē ſemper. Illud uerius eſt, eā aliquādo ſimplicem, ut ea quæ ſupra dixi. aliquando ratione ſubiecta ſit: Nam in omni certamine qui opulentior eſt, etiam ſi accipit iniuriam, tamē quia plus poteſt, facere uidetur. nonnunquam duplicem: Obſequium amicos, ueritas odium parit. Sūt etiam, qui decem genera fecerūt; ſed eo modo, quo fieri uel plura poſſunt. per interrogationem, per comparationem, infitiationem, ſimilitudinem, & cætera huiuſmodi. per omnes.n. figuras tractari poteſt. illud notabile ex diuerſo: Mors miſera non eſt, aditus ad mortem eſt miſer. A recto quidem ſunt tales: Tam deeſt auaro quod habet, quàm quod nō habet. Sed maiorem uim accipiunt ex mutatione figuræ: Vſq; adeò ne mori miſerum eſt? & per tranſlationem: acrius.n. hoc, quàm per ſe. Mors miſera non eſt, aditus ad mortē eſt miſer. A cōmuni ad proprium. Nam cum ſit rectum, nocere facile eſt, prodeſſe difficile: uehementius apud Ouidium Medea dicit, Seruare potui, perdere an poſſim rogas? Vertit ad perſonā Cicero: Nihil habet Cæſar nec fortuna tua maius quàm ut poſſis, nec natura melius quàm ut uelis ſeruare quamplurimos. ita quæ erant deorū propria, fecit hominum. In hoc genere cuſtodiendū eſt & id, quod ubiq; ne crebræ ſint, ne palàm falſæ (quales frequenter ab his dicuntur, qui hæc κοινὰ uocāt; & quicquid pro cauſa facere uidetur, quaſi indubitatū pronunciant) ac ne paſſim à quocūq; dicantur. Magis.n. decet eos in quibus eſt auctoritas, ut rei pondus etiam perſona confirmet. quis.n. ferat puerum, aut adoleſcētulum, aut etiam ignobilem, ſi iudicet in dicendo, & quodāmmodo præcipiat? Enthymema quoque eſt, quod omnes mente concipimus. proprie tamen dicitur, quæ ſententia eſt ex contrarijs: propterea q eminere inter cæteras uidetur, ut poeta Homerus, urbs Roma. De hoc in argumētis ſatis dictum eſt. Non ſemper aūt ad probationem adhibetur, ſed aliquando ad ornatum. ut pro Ligario: Quorum igitur impunitas Cæſar tuæ clementiæ laus eſt, eorum ipſorum ſe ad crudelitatē acuet oratio? Eſt & epiphonematis (de qua figura ſupra dictum) clauſula quædam, quæ ſententia appellatur, Græce νόημα. qua uoce omnis intellectus accipi pōt. Hoc nomine donarant ea, quæ non dicuntur, uerū intelligi debent. ut, Quare prius de ueſtro facto fateamini neceſſe eſt, quàm Ligarij culpā ullā reprehendatis. & ut Vibius Criſpus in eū, qui cū loricatus in foro ambularet, Quis tibi ſic timere permiſit? Melior. cum contrarijs ualet: Quem fugiam habeo, quē ſequar non habeo. Qui quidē miſer cum loqui nō poſſet, tacere nō poterat. Si quis aūt quæ in hac parte uitioſe dicantur, ſcire procurat, totum eum locum Quintil. legat. Nobis, quæ recte prudenterq; dici poſſint, ſufficiat decurriſſe: ſi quidem fruſtra (ut opinor) admonebimus, ſi quis iudicio caruerit, ut uitioſa uitet: ſin aūt acris fuerit iudicij, admonere nō opus eſt, cū quid & ubi cōueniat, ſatis ipſe per ſe iudicaturus ſit. qui ſi nō ſtultus ſit, ne nimius quidē in his quoque in oratione inferendis erit. Quiſque.n. non imprudens ſatis intelliget, uenuſte omnia poni, quæ generaliter rem aliquam cōplexa, ſuo loco, & ut decet, collocentur: ſecus, ſi uitioſe. Nanquā uero generaliter, id particulariter dictū eſt, intelligatur. Sed ad Ciceronem redeo. Contrarium, inquit, idem ferè eſt quod contentio.] Hanc aūt Celſus Viſelius & Rutilius Lupus, referente Quintil. διάνοια nominarunt, cui par tibi eſt forma, qualis eſt pro Murena: Vigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpōdeas: ille, ut eò quò intendit, mature cum exercitu perueniat. te gallorum, illum buccinarum cantus exſuſcitat. Membrum orationis appellatur res breuiter abſoluta.]

Quod Græci κῶλον, nos membrum: & quod illi κόμμα, Latini inciſum: quod illi ipſi περίοδον, noſtri ambitum, circuitum, comprehenſionē, continuationem, circumſcriptionem nominarūt. Colon, ſiue membrum, quidam apud poetas putant, quoties ex integro pede, in uerſu nihil ſupereſt. Alij, quotquot partes antea dicti uerſus fuerūt, tot uola dici uoluerūt. Cum aūt ſupereſt ex pede comma, id etiam inciſum, ſiue cæſuram dici uoluerunt. Fit aūt, ut Diomedes inquit, ex coniugatione uerborum comma, ex commatis colon, ex colis periodos. Comma eſt, ut illud Probus & Diomedes ſcribunt, iunctura finitio: Et ſi uereor iudices. Item alterum cōmma: Ne turpe ſit pro fortiſſimo uiro dicere incipientem timere. Iam factum eſt colō, quod intellectum ſui præſtet: ſed tamen à toto corpore abruptū, & per ſe nihil efficiens, ac remotum à cæteris, uim non habet. ut per ſe manus & pes & caput & os, ſeiunctim corpus non eſt: cum aūt hæc ſimul ſunt, tunc eſſe corpus incipit. ita cum uenit extrema concluſio, etiam abſoluta eſt periodos. uelut cum ſubiungit Cicero: Et priſtinum morem iudiciorum minime referunt. Itaque ſi duo cola habeat periodus, dicolos: ſi tria, tricolos, & ſic deinceps nominatur. Quintil. aūt, Inciſum, inquit, (quantum mea fert opinio) erit ſenſus non expleto, ſed numero ſaltem concluſus: pars uidelicet membri. ut tale eſt, quo Cicero utitur: Domus tibi deerat? at habebas. pecunia ſuperabat? at egebas. Fit aūt etiam ſingulis uerbis. Quid inciſum eſt, diximus. Membrum aūt eſt, ſenſus membris concluſus, ſed à toto corpore abruptus, ſic, ò callidos homines, ò perfectum membrum, ſed remotum à proximis, uim non habet: Quem quæſo ueſtrum fefellit id uos ita eſſe facturos, itaque ferè inciſa & membra mixta ſunt, & concluſionem utique deſiderāt. Periodorū duo ſunt genera: alterum ſimplex, quū ſenſus unus longiore eſt, & ambitus circunducitur: alterum, quod mēbris cōſtat, inciſiſq;, quæ plures ſenſus habēt. ut, Aderat ianitor carceris, et carnifex prætoris. reliqua hēt periodum, mēbra quatuor. Sed, ut mihi uidetur, recipit frequenter &

plura. ut apud Ciceronem eſt, ubi quatuor ſenarijs uerſibus, [illegible] ipſius ſpiritus modo terminatur. Præſtare uero debet ſenſum periodus, ut ſe includat, ſic aperiatur, ut intelligi poſſit, nõ immodica, ut memoria contineri poſſit. Vbicunq; uehiter erit, & in ſtanter, pugnanterq; dicendum, mẽbratim ceſimq; dicemus. nam hoc in oratione plurimum ualet. Adeoq; rebus accommodata debet eſſe compoſitio, ut aſperis aſperos etiã numeros adhiberi oporteat. Et cum audientis iudicem reſcire uoluerimus, ut [illegible] plerunq; narrabimus, aut ipſas periodos maioribus in [illegible] & uelut laxioribus nodis reſoluemus, exceptis, quæ non docendi gratia, ſed ornandi narrantur: ut in uerrem, Proſerpinæ raptus, [illegible] lenis & fluens contextus decet. Periodus apta procemijs eſt maiorum cauſarum, ubi ſollicitudine, commendatione, miſeratione res eget: item communibus locis eſt ampla, cum tale habet, ut ſit auſtera, ſi accuſes: tum fuſa, ſi laudes: multum & in epilogis pollet. Hiſtoria quoque non tam finitos numeros, quàm orbem quendam, uerborum contextumq; deſiderat. namque omnia eius membra connexa ſunt: maxime quoniam lubrica eſt ac fluit talis oratio, propter rerum ipſarum [illegible] Articulus dicitur.] Hæc figura à Græcis [illegible] [illegible], à [illegible] diſſolutum dicta. Ea utimur non ſingulis modo uerbis, ſed etiam ſententijs, ut Cic. dixit contra concionem Metelli: Qui [illegible], eos uocari, cuſtodiri, ad ſenatum adduci iuſſit.] Apta, tum quod iuſtitia dicitur: hoc genus qui dam [illegible] uocarunt. Contraria huic figura [illegible] [illegible], hoc eſt, eiſdem ſæpius coniunctionibus repetitis: ut, [illegible] [illegible] [illegible] Armaq; Amyclæumq; canem, Creſſamq; pharetram. [illegible]

[Multis quoque & bello paſſus. [illegible] item ſi plura ſimul ſint pronomina, ut: [illegible] uit illum [illegible] [illegible] Continuatio eſt.] Continuationem periodon dicit, de qua ſupra abunde diximus. Nam ſi quis ſpei non multum.] Vide enim coniecta ſunt, & quid ipſi in ea caſu non collocaris, & quod caſurum eſſe putes. Frequentibus offertur uerbis.] Id eſt, [illegible] ut finientibus. Sed prima[illegible].] Alio tempora [illegible] non alienum eſt.] Ordo eſt & ſenſus, ſed [illegible] quoque (ſubaudiendum quod diximus) ſeruandum hoc [illegible]. Non enim alienum eſt, eloqui res aliquas, hoc eſt, ornatus tantum cauſa ſic efferre: propterea quod eloqui [illegible] ſpectatio per huiuſmodi continuationem: licet alioqui minime neceſſe ſit. Compar appellatur.] Definit aliud eſt proximi, quod ex paribus cõponi membris diximus, quæ membra ſe ſyllabis [illegible] debent, inter ſe conuenire debent: uel certe una neque altera tantum excedere, nõ tamen pluribus [illegible] Hoc non de noſtra enumeratione fiet.] Verum ſyllabarum [illegible]: ſed audientium iudicio pares uideantur. [illegible] & exercitatio facultatis.] Afferet cauſam: hoc eſt, cum exercitati fuerimus, exercitatio ipſa præſtabit cauſam, ut ſine dubio eis utamur: ſed hæc membrorum continuatio compar non magis figura dici uidetur, quàm idonea compoſitionis quædam animaduerſio. Similiter cadens.] [illegible] dicitur, hoc eſt, caſus itum ſimilis poſſint tamen, etiam ſi diſſimilia ſint, quæ ſaltem declinentur, ſed iungi, nec tantum in fine hæc figura deprehenditur, ſed & cum reſpõdent uel prima ſibi, uel media, uel extrema, uel è permutatione. Sed illo [illegible] [illegible] primis & ſumma mediis accommodentur, & quocunque modo accommodari poterunt. Nec ut ſemper paribus ſyllabis conſtant: ut, Ars honeſta & præſidio inter pericula, ſolatio inter aduerſa, pretio ſemper ſuit. Multa generis ſunt uidentur optima, in quibus initia ſimul & fines cõſentiunt, ut præſidio, ſolatio, pretio. [illegible] [illegible] [illegible] Significatiũ in agro [illegible] deſertis [illegible] poteſt, quantam in foro atq; iudicijs impudentia ualeret. Item Ariſtoteles dixit, eſſe uitam beatiſſimam, cuius & fortuna ſapientia, et ſapientiæ fortuna ſuppeditet. & illud, In rebus aduerſis cum præſto eſt conſiliũ, non poteſt deeſſe auxilium. Similiter deſinens eſt.] Hoc Græci [illegible] uocant, ſimilem duorũ uerborum uel pluriũ finem habens: ut, non modo ad reſpub. ſalutem uiolentia huius extinguenda, ſed etiam ad gloriã per [illegible] eſt infringenda: et, nam reſpub. noſtra ad hũc ſtatum gloriæ peruenit non multitudine hominum, ſed ſeueritate legum. item, neque in deliberando conſilium, neque in præliando uirtus, neque in beneficio benignitas deerat, ſed dũtaxat in ſupplicio crudelitas. Nã ſi aliqua res dubia accidiſſet, apparebat ſapientiſſimus, cũ autem confligendum eſſet cũ hoſtibus, fortiſſimus: cum uero premium dignis tribuendũ, liberaliſſimus: at cum animaduertendũ, clementiſſimus. Ita quæ ſequuntur. nam qui ſecundis rebus libenter aſſentiuntur, ijdem ſi mutata ſe fortuna conuerterit, amicis primi inſidiantur. Huic ſimile eſt, quod Græci [illegible] uocant, ut non tantũ clauſula ſimiliter cadat, ſicut [illegible], ſed etiã è membris ſit non diſſimilibus: ut, Quantum poſſis, in eo ſemper experiri debes, ut proſis. & illud, in hac calamitoſa fame, quaſi in aliqua perniciosiſſima flamma. quod à traductione non multũ differt. Agnominatio eſt, cum ad idem uerbum.] Hanc figurã Græci [illegible] uocant: eamq; Plutarchus ita definit, [illegible] [illegible] [illegible]. ut ſi dicas, Neminẽ alteri poſſe dare matrimoniũ, niſi penes quẽ ſit patrimoniũ. item ſeruitus ſeruitutem, in ſtabulo ſtabulari, putat Plutarchus eſſe paronomaſiam. quod tamen Cic. negat. inquit enim, ad res diſſimiles ſimilia uerba accommodari debet. Venit à te, antequam Romam uenit.] Attenuatur litera, quia uenio, ui diphthongon habet pro ueniſſet eſt, & de hoc ipſo tamen, alterũ uero uerbũ minus habet una litera. Hunc [illegible] [illegible] [illegible] primã corripit, ut uitãt [illegible] [illegible] producit. [illegible] Meretricis proprium, quæ priorem corripit, ab altoque ita producitur. Properitus. [illegible] [illegible] altera ſeruat. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & non intellexiſſet.] Verum [illegible] [illegible] [illegible] breui atque humili corpore, [illegible] extantes. Sed melius legitur, [illegible] [illegible] dicere ueteres [illegible] [illegible] Circumeunt qui ſint:] ubique ſubaudiendum, bona rogo ſeruis. Quem inſimulem.] [illegible] & inſimulor, ſicut fabrico & fabricor, aſſentio & aſſentior. Quæ poſtulet.] Deſinens precario poſtulauimus [illegible] Q. Curtius de rebus geſtis Alexandri: Poſtulabat autem Darius magis quàm petebat, ut accepta pecunia quantamcunque, totam quidem Macedoniã caperet, matrem uero ſibi & coniugẽ liberoſq; reſtitueret: de reliquo regno æquo ſi uellet marte contenderet. Aliquãdo patere, in uiduas [illegible], peto te gladio. Virg. Malo me Galatea petit, laſciua puella. [illegible] [illegible] [illegible] Curtius, Indiam inde & Oceanum petieramus. Poſcimus autem imperioſe. Iuuenalis, [illegible] Sed penſi petamus. Poſcere. Pro eodem etiam depoſco capitur. Curtius Ermanianthus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & quod ante recuſauerant bellũ ſecum depoſcunt. Flagitamus uero, ubi efflagitamus, cũ idem ſæpe & multum petimus. Cicero [illegible] efflagitaſti quotidiano conuitio, ut libros, quos ad Marcellum meũ de inſtitutione oratoria ſcripſeram, iam emittere inciperem. Indigna nex.] Crudelis interitus, non mors uiolenta. Caio Graccho.] Qui Tiberij frater, propter legem agrariã, hoc eſt de agris diuidendis latam, fuit [illegible] Populi Romani amantiſſimũ. Quod ut ſibi populum Romanum conciliaret, occupatos potentiorum ditioribus agros diuidi populo uoluit. Sed cum à roſtris

& è

& è foro ſe proripuiſſet, prope portã urbis interfectus eſt. Lis cet quidã in ſyluã effugiſſe dicant, & ſeruo mandaſſe, ut ipſum gladio perimeret. Saturninum fide captum.] Nam cũ hunc & Glauciam, qui in capitoliũ profugerat, Marius ex ſenatusconſulto obſediſſet, dediſſetq; fidẽ ut libere egredi poſſent, ſeruata fides eſt Glaucia. Apuleius aũt Saturninus cũ in curiã fugeret, tegulis necatus eſt. Ordo eſt uerborum, Perfidia malorũ per ſcelus priuauit uita Saturninũ. Captum.] Id eſt, deceptum: ſi tamen ita hic textus habet. Nam uideo quoſdam aliter habere: uerumtamen mendoſe aliqua. ſed de uerbis, ubi minimũ eſt pondus, parua mihi cura eſt. Tuus ò Druſe ſanguis.] M. Liuiũ Druſum genere & eloquentia magnũ, & grauem, cum de repub. diceret, tribunum pl. Itali exorarunt, & legẽ promulgaret, qua ciuitate Romana donarentur. Quod cum feciſſet, in ſenatu maieſtatis accuſatus eſt. cumq; domũ ſe reciperet, immiſſo inter turbã percuſſore corruit: inuidia cædis apud Philippum & Cepionem fuit. Alij ſcribunt, cũ in publicum prodire non auderet, & domi turbã cerent, ueſperi uero turbã dimitteret, repente tũ ipſum exclamaſſe: mox à domeſticis auditũ, ſed ſtratum inuentũ, gladio uidelicet ſutoris cuiuſdã traiectum fuiſſe. Subiectio eſt.] Huius ſupra meminimus. Deinde ſubiecimus id quod oportet dici.] Velut ipſe in Verrem: Quid deinde? quid cenſetis furtum fortaſſe, aut prædam aliquam. deinde cũ diu ſuſpendiſſet iudicũ animos ſubiecit, Quod multos eſſet inprobius. hãc Celſus, ſuſtentationẽ uocat, quidam παράδοξον. Linopinatũ: alij ἐπιπλοκὴν uocant. Gradatio eſt in qua.] Gradatio, quæ græce κλῖμαξ dicitur, apertiorem habet artem, & ut Quintilianus inquit, magis affectatam: ideoq; eſſe rarior debet. Eſt aũt ipſa quoq; cum adiectione. repetit. n. quæ dicta ſunt, & priuſquam ad aliud deſcendat, in prioribus reſiſtit. uelut illud Ciceñ: Non ergo magis peculatum repetundarũ quàm maieſtatis, neque maieſtatis magis quàm Planciæ legis, nec Planciæ legis magis quàm ambitus, neque ambitus, magis quàm omnium legum iudicia perierunt. Inuenitur & apud poetas. uelut hoc:

Ioue propagatus eſt, ut perhibent, Tantalus.
Ex Tantalo ortus Pelops, ex Pelope autem ſatus
Atreus, qui noſtrum porro propagauit genus.

Et apud Homerum de ſceptro, quod à Ioue ad Agamemnonẽ uſq; deductũ, inquiens.

Ἀνὰ δὲ κρείων Ἀγαμέμνων
Ἔστη σκῆπτρον ἔχων, τὸ μὲν Ἥφαιστος κάμε τεύχων,
Ἥφαιστος μὲν δῶκε Διὶ Κρονίωνι ἄνακτι.
Αὐτὰρ ἄρα Ζεὺς δῶκε διακτόρῳ ἀργειφόντῃ.
Ἑρμείας δ᾽ ἄναξ δῶκε Πέλοπι πληξίππῳ.
Αὐτὰρ ὁ αὖτε Πέλοψ δῶκ᾽ Ἀτρέϊ ποιμένι λαῶν,
Ἀτρεὺς δὲ θνῄσκων ἔλιπε πολύαρνι Θυέστῃ.
Αὐτὰρ ὁ αὖτε Θυέστ᾽ Ἀγαμέμνονι λεῖπε φορῆναι.

Definitio eſt.] Hanc Græcorum plerique ὁρισμὸν uocãt. uerũ cum multis modis fieri ſoleat, in cõmentarijs Topicorum Ciceronis de eis abunde tractauimus. Sed nec de Oratore, nec in Oratore hanc inter figuras Cicero poſuit. Correctio eſt quæ tollit.] Correctionem Quintilianus putat, ſi dicas, crudelitatis mater eſt auaritia. & cum Saluſtius in Ciceronem inquit, O te Romule Arpinas, qui egregia uirtute omnes Paulos, Fabios, Scipiones ſuperaſti. Sed ea uidetur, potius ironia diçi. Cic. exiſtimat correctionem, ut cum dicit Saluſtius. At huic fides inſignis ac uirtus eſt animi: imo uero homo leuiſſ. ſupplex inimicis, amicis contumelioſus. Rogaſſet, imo innuiſſet.] Significaſſet. à Græco uerbo νεύω, noſtri fecerunt annuo, innuo, nutare, uitare, quæ inter ſe ita differre ueteres uoluerunt, ut Nonius Marcellus inquit, ut nutare capite ſit, annuere uel innuere, narium aut labiorum, nitare oculorum. Plaut. in Aſinaria: Nec illa ulli homini nutet, nitet, annuat. Eſt.] Contingit aliquando, cum non eſt ſatius. i. melius, ac non præſtet, ut ſubiectio grauioris uerbi id oſtẽdat quod leue uerbum per ſe poſitum demonſtrare potuit. Ad id uerbum deueniſſes, quod electiſſimum eſt.] Tantum uerbi gratia, quod electiſſimum ſit. Occupatio eſt.] Hanc quidam præſumptionem, græci πρόληψιν nominauerunt, cum id quod obijci poteſt occupamus. Diſiunctio eſt.] Hæc figura eſt, cum multa uerba ponuntur, quorum ſingula ſuum nomen ad quod referuntur, habent. διάλυτα dicta. quæ ſimilis illis eſt, quam paulo poſt diſſolutionem nominat. Coniunctio.] Hæc ἐπεζευγμένον uocatur. in qua unum ad uerbum plures ſententiæ referuntur: quarum unaquæque deſideraret aliquid, ſi ſolæ ponerentur. id accidit aut præpoſito uerbo, ad quod reliqua reſpiciant: ut, Vicit pudorem audacia, rõnem amentia. aut illato, quo plura includuntur: ut, Neque. n. is es Catilina ut te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocare poſſit. medium quoque põt eſſe, quod & prioribus & ſequentibus ſufficiat. horum igitur duas Cicero facit figuras, & ſingulorum exempla ſubiecit. Conduplicatio.] Hæc Græco ἐπανάληψις dicitur. hanc ſupra tractauimus, ubi de epanaphora & anadiploſi dictum eſt. Interpretatio.] Hanc Græci πολύπτωτον uocant. Commutatio.] Hanc exornationem ἀντιμεταβολὴν nominant. Permiſſio.] Hoc genus è fonte eius, quam παράδοξον uocant, deduci Quintil. docet. hanc quidã ἀντιπαραγωγὴν nominarunt. Dubitatio eſt.] Hanc græci exornationem διαπόρησιν uocant: ut, Siue malitiam ſiue ſtultitiam dicere oportet. Et illud Hieronymi contra Heluidium de uirginitate uirginis Mariæ: Doleam'ne, an rideam? neſcio ſi imperitiæ arguam, an temeritatis accuſem? Item apud poetas, ut apud Statium in primo Thebaidos,

Quem prius Heroum Clio dabis?

Expedit.] Hanc græcorum alij ἐπιτροχασμὸν, alij προσαπόδοσιν nuncuparũt, ubi ſingulis poſitis, ſingulorum ſtatim ratio ſubijciatur. Præciſio eſt.] Hæc à Græcis παράλειψις dicta, à qua abſimilis ea eſt quam ijdem ἀντίφρασιν uocant quidã, ut, Nõ agam tecum iure ſummo, non dicam quod forſitan obtinerem. & Cicero, Hoc ego ſi ſic agerem, tanquam mihi crimen eſſet diluendum, pluribus dicerem. ſimilis quoque eſt ea, quæ à græcis ἀποσιώπησις, à Cicerone reticentia, à Celſo aũt obticentia dicitur, à nonnullis uero interruptio appellatur. ut,

Quos ego: ſed motos præſtat componere fluctus.

Eſt & alia reticentia, quæ fit imperfecto ſermone, cũ eſt præciſa uelut ante legitimum finẽ oratio. quale illud eſt, Nimis urgeo, commoueri uidetur adoleſcens. ſed quid plura? ipſum adoleſcentem dicere audiſtis. Concluſio.] Hanc Græci συμπέρασμα nominant, ut, Quod ſi Danais datũ erat oraculum, non poſſe capi Troiam ſine Philoctetæ ſagittis, &c. Plautus tamen in Bacchidibus tria protulit, ubi ne mentionẽ quidem ſagittarum Philoctetæ fecit. Inquit. n. illic, Tria fuiſſe audiui fata, quæ illi forent exitio: ſignum ex arce ſi periſſet, alterum etiã eſt Troili mors, tertium, cum portæ Scææ limen ſuperum ſcinderetur. niſi loquentis perſonam ita ſeruare uoluerit, ut quid ipſe ſentiret, ponere non procuraret. Hæ aũt nihil aliud fecerunt, niſi Alexandrum perculerũt.] Nam cum finiri bellum in animo eſſet omnibus, ſigno dato dux duci occurrit, atque in ſe prælium conuerterunt. tum Philoctetes progreſſum Alexandrũ laceſſiuit, conſenſu utriuſque partis, certaminis ſpatium definitum eſt, prior Alexander ſagittam in caſſum miſit, deinde Philoctetes. Sed hic ſiniſtram Paridis manum transfixit, mox clamantis dolore nimio, dextrum oculorum ſauciauit. inde fugientem

ſectatus, utriuſque pedem eius Philoctetes transfuerberauit, ipſumq; celeritate præuentum occupauit, occupatum gladio traiecit. Vt aũt alij putant, ſagittis confecit. De quibus exornationibus nominatio eſt.] Hæc à Græcis ὀνοματοποιΐα nominatur: quæ inquit Quintilianus, onomatopoeia quidem eſt fictio nominis, Græcis inter maximas habita uirtutes, nobis uix permittitur. & ſunt plurima ita poſita ab his, qui ſermonem primo fecerunt, aptantes affectibus uocẽ. Nam mugitus, & ſibilus, & murmur inde uenerunt. Nos tanquam cõſummata ſint omnia, nihil generare audemus ipſi, cũ multa quotidie ab antiquis ficta moriantur. Pronominatio eſt.] Hæc à Græcis ἀντονομασία dicitur: quæ aliquid pro nomine proprio ponit, poetis frequentiſſima, oratoribus etiã ſi rarus eius, nonnullus tamen uſus eſt: Nam ut Tydidem & Pelidem nõ dixerunt, ita dixerint impium, & parricidam. euerſorẽ quoque Carthaginis & Numantiæ, pro Scipione: & Romanæ eloquentiæ principem pro Cicerone: & Romanæ poeſis auctorem maximum, pro Virgilio. Malgloſippus iſte tractauit.] [illegible] cognomen, quod pro certo nomine collocauit.] Inter prænomen, cognomen, nomen, & agnomen, hanc Priſcianus facit differentiã, ut dicit prænomẽ eſſe, quod præponitur. nomen eſt proprium uniuſcuiuſq; ſuum, ut Paulus: cognomen cognationis commune, ut Scipio. agnomẽ eſt, quod aliquo euentu imponitur, ut Africanus, Iſauricus. Licet Diomedes ſecus ſentiat. quippe qui, Prænomen (inquit) eſt, quod gentilitijs præponitur, ut Marcus Publius. Nomen proprie eſt gentilitiũ. i. quod originem familiæ uel gentis declarat, ut Portius, Cornelius. Cognomen eſt quod uniuſcuiuſque proprium eſt, & nominibus gentilitijs coniungitur, ut Cato, Scipio. ordinatur. n. ſic, Marcus Portius Cato, P. Cornelius Scipio. Agnomen quoque eſt, quod extrinſecus cognominibus adijci ſolet, ex aliqua rõne uel uirtute quæſitũ. huiuſmodi autem nominũ ordinatio, ſicut Aurelius Claudius aſſerit, à græcis tracta demonſtratur: Priſciano tamen multi, ac haud ſcio an non omnes conſentiant, & Victorinus quoque id affirmat, inquiens: Fuit quoque nõnulla apud maiores noſtros prænominis ratio. nam & Quintũ dixerunt, quod quinto fortaſſis loco natus eſſet, & Luciũ ideo quod fortaſſe eſſet initio lucis exortus. Cognomen porrò maiorum tractũ ex familia uel ſanguine, ut, Tullius, Cornelius. Nomẽ autẽ propriũ perſonæ eſt, ut Cic. Scipio. nam agnomen extrinſecus uenit: et uenit tribus modis, ut ex animo, aut ex corpore, aut ex fortuna. Ex animo, ſicut Superbus, Pius. Ex corpore, Craſſus, Pulcher. Ex fortuna, ſicut Africanus, Creticus. Hæc paulo longius recenſuimus, ne quis Diomedem ſecutus, hic proprium cognomen dictum exiſtimet: ac cum aliter hic ſenſiſſe Ciceronem uideat, quàm ille dicit, nonnihil hæreat. Denominatio eſt.] Hæc à Græcis μετωνυμία nominatur. Ab inuentore: ut ſi quis de Tarpeio loquens, eum Capitolium nominet.] Tarpeium nemus, & ſepulcrum Tarpeium, et dux Sabinorum, qui Tarpeiam occidit, ab ea ſic dicti ſunt, ut Propertius oſtendit in quinto Elegiarum ubi, inquit,

Tarpeium nemus, & Tarpeiæ turpe ſepulchrum
Fabor, & antiqui limina capta Iouis.

Inde concludit,

A duce Tarpeio, mons eſt cognomen adeptus:

Qui ante Saturnius nominabatur. ut M. Varro, Mons, inquit, Tarpeius dictus à uirgine ueſtali Tarpeia, quæ ibi à Sabinis necata armis eſt, & ſepulta: cuius nominis monumentum relictum, quod etiam nunc eius rupes Tarpeium appellatur ſaxum: hunc antea montem Saturnium appellatum prodiderũt, & ab eo late Saturniam terram, ut etiam Ennius appellat, antiquum oppidum. in hac fuiſſe Saturnia ſcribitur. eius ueſtigia poſtea manſerunt tria, quod Saturni fanum in faucibus: quod Saturnea porta, quam Iunius deſcribit; quod poſt ædem Saturni in ædificiorum parietibus, & poſticis muris, tectus quidam eſſent ſcripti. Capitolium eum montem demum, à capite illic (ut ferunt) inuento, nominarunt. Si quis igitur Tarpeium montem Capitolinum uocet, quod hoc nomẽ poſtea ſibi inuenerit, eſt (inquit) metonymia. Vt ſi quis pro uino Liberũ, pro frugibus Cererem.] Quod fieri ſæpe ſolet. ut, Sine Cerere & Baccho friget Venus. Sariſſa Græcia pictæ ſunt.] Sariſſæ Macedonũ lanceæ. Hoc. n. nomine tela ſua eius gentis homines uocant. Vnde Lucanus,

Primi Pelleas arcu fregere Sariſſas.

Armatura tranſalpina depulſa eſt.]: Quod qui trans alpes ſunt, omnes Galli nominantur, à colore lacteo dicti. ut Lact. in 3. ad Probum uolumine: Galli, inquit, antiquitus à candore corporis gallore nuncupabantur, & Sibylla ſic eos appellat. quod ſignificare uoluit poeta, cum ait, Tum lactea colla Auro innectuntur: cum poſſit dicere candida. Marti iſtud neceſſario te facere coegit.] Quod bello Mars præſit. & uidelicet eruditus ille eſt etiam ſermo, cum dicitur, Vario Marte pugnatum eſt. & quale etiam illud eſt, Receptus

Terra Neptunus, claſſes aquilonibus arcet.

Et cum pro coitu, Venerem dicimus. Vt cum deſidioſam artem dicimus.] Valet etiam cum dicit Horat.

Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas,
Regumq; turres. & Vergilius.
Pallentes habitant morbi, triſtiſq; ſenectus,

Et orator præcipitem iram, hilarem adoleſcentiam, ſegne otiũ dixit. Armis Italia nõ poteſt uinci.] Huic ſimile, cum dicimus bene moratas urbes, & poculum epotum, & ſeculum felix. Poſſeſſio autem pro poſſeſſore ponitur. ut,

Iam proximus ardet Vcalegon.

Et cum hominem deuorari dicimus, cuius patrimoniũ conſumatur. hanc figuram inquit in Oratore Cicero, hypallagen Rhetores uocant: quia quaſi ſummutuntur uerba pro uerbis. grammatici autem Metonymiã, quod nomina transferantur. Circuitio eſt oratio.] Hæc græce περίφρασις nominatur, cum id quod uno aut paucioribus certe dici poteſt, uerbis pluribus explicatur. Periphraſim ergo uocamus circuitum eloquendi, quam circumlocutionem transferunt quidam: quod nonnunquam neceſſitatem habet, quoties dictu deformia operit. ut Plautus, Dico me ire quo ſaturi ſolent. ornatum ſibi aliquando petit ſolum, qui apud poetas frequẽtiſſimus eſt. ut,

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono diuum gratiſſima ſerpit.

Hæc cum decorem habet, periphraſis: cum in uitium incidit, periſſologia dicitur. quoties autem auget, & non adiuuat, nõ tamen moleſta eſt, hyperbatos à Græcis nominatur. i. uerbi tranſgreſſio, quam frequenter ratio compoſitionis & decoris poſcit. ut apud Ciceronem: Animaduerti iudices omnem accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes. Nã in duas diuiſam eſſe partes, rectum erat, ut & Quintilianus dicit: ſed durius poetæ: licet etiam uerborum tranſgreſſionem, & diuiſionem faciant. ut, Septem ſubiecta trioni. quod oratio nequaquam recipit. Hæc incommodiſſime plerunque adhibetur exornatio. quod fiat aſpera, & dura, & diſſoluta, & hians oratio, ſi ad neceſſitatem ordinis ſui uerba redigantur, & proximis alligentur. nec tamen aliud poteſt ſermonem facere numeroſum, quàm opportuna ordinis mutatio. Sed ſicut optime (ut ita dicam) coagmentata ualde probatur, ita multis hyperbatis, & eiſdem confuſis longius diducta, reprehenditur oratio. Tranſgreſſio.] Hanc diximus græce ὑπερβατὸν appellari. Peruerſione.] Peruerſionem dixit quam græci ἀναστροφὴν uocant. quidam reuerſionem latine nominarunt. eſt igitur anaſtrophe, cum duorum uerborum ordo

ordo præpoſterus eſt. qualia uulgo, mecum, tecum, ſecum. Apud oratores & hiſtoricos decoris gratia conficitur. ut, quibus de rebus. Erit autem hyperbaton, cum longius uerbum ponitur. ut cum dicit hic Cicero, inſtabilis in iſtum plurimū fortuna uoluit: cum ſit ordo, inſtabilis fortuna. Quæ rem nō reddit obſcuram.] Quod uitium Græci σύγχυσιν ἀσαφῆ uocant. In quendā extructa numerū.] Vt pedibus quibuſdam terminentur: de quibus abſoluto huius libri cōmētario mox tractabimus. Superlatio eſt.] Hæc eſt quam Græci ὑπερβολὴν uocant. Huius eſt uirtus, ex diuerſo quod par eſt augendi atq; minuendi. fitq; pluribus modis. Aut. n. plus facto dicimus: ſicut, Vomens fruſtis eſculentis, gremium ſuū & totum tribunal impleuit. &

Geminiq; minantur.

In cœlum ſcopuli. Aut res propter ſimilitudinē attollimus: Credas innare reuulſos Cycladas. aut per comparationem, ut Fulminis ocyor alis. aut quaſi quibuſdam ſignis,

Illa uel intactæ ſegetis per ſumma uolaſſet,

Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas.

Vel translatione, ut Volat haſta Tago. Creſcit interdū hyperbole alia ſuperaddita, ut Cicero in Antonium. quæ Charybdis tam uorax, Charybdin dico, quæ ſi fuit aliqua, uno loco fuit: Oceanus medius fidius uix, ut mihi uidetur, tot res, tā diſſipatas, tam diſtantibus in locis poſitas, tā cito abſorbere potuiſſet. Exquiſita uero figura huius rei deprehenditur apud principē lyricorum Pindarum. nanq; Herculis imperium aduerſus Meropas, qui in inſula Choo dicuntur habitaſſe, nō igni, nec uentis, nec mari, ſed fulmini dicit ſimile fuiſſe. Et aliæ minora. Hoc autem diuinitus Cicero illa compoſuit in Verrem: Verſabatur in Sicilia longo interuallo, non Dionyſius ille, nec Phalaris (tulit. n. illa quondam inſula multos & crudeles tyrannos) ſed quoddam nouum monſtrum ex uetere illa immanitate, quæ in hiſdem locis extitiſſe traditur: non. n. Charybdim tam infeſtam nauibus, neque Scyllam, ut iſtum in eodē freto fuiſſe arbitror. Hæc pauciora ſunt minuendi genera. ut, Vix oſſibus hærent. Tum autem eſt hyperbole uirtus, cum res ipſa de qua loquendum eſt, naturalem modum exceſſit. conceditur q; amplius dicere. quia melius ultra, quàm citra ſtat oratio, ueruntamen ſeruanda menſura eſt. nam licet ſupra fidem aliquid dicere conceſſum ſit, non tamen dici debet ultra modum. uidendum etiam eſt ne in κακόζηλον illud incidamus: ſed quouſque decet extollamus. Cum enim nobis non creditur, prouenit ex ea ſæpe riſus. qui ſanè tum ſi aptus ſit, urbanitatis: ſin aliter, ſtultitiæ nomen aſſequimur. Ore ſermo melle dulcior.] Hoc Homericū eſt de Neſtore, de quo ſic inquit.

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.

Tantus erat in armis ſplendor, ut ſolis fulgore obſcurior uideretur.] Velut de Achille illud Homeri.

Αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε
Εἵλετο, τοῦ δ' ἀπάνευθε σέλας γένετ' ἠύτε μήνης.
Ὡς δ' ὅτ' ἂν ἐκ πόντοιο σέλας ναύτῃσι φανήῃ
Καιομένοιο πυρός, τὸ δὲ καίεται.

Et apud Plautū miles glorioſus: Curate ut ſplēdor meo ſit clypeo clarior, quàm ſolis radij, ut ubi uſus ueniat, iam conſertæ manu perſtringat oculorum aciem in acie hoſtibus. Intellectio.] Hæc à Græcis συνεκδοχὴ dicta eſt. Variare ſermonem poteſt, ut ex uno plures intelligamus: à parte totū, à ſpecie genus, ex præcedentibus ſequentia, uel per contrariū omnia. & ea quidem liberiora ſunt poetis, quàm oratoribus. nam in proſa ut mucronē pro gladio, & tectum pro culmo recipit: ita non puppim pro naui, nec abietem pro tabellis. & rurſus ut tectum pro domo recipit: ita non pro ferro ſpiculū, non pro equo quadrupedem. Maxime autem in orando ualebit numerorum illa libertas. nam & Liuius ſæpe ſic dicit, Romanus prælia uictor, cū Romanos uiciſſe ſignificat. & contra Cicero de Claris oratoribus, Erat eo tēpore nobis ſumma gracilitas & infirmitas corporis, procerum & tenue collum: cum de ſe tantum loqueretur. quod genus non orationem modo ornat, ſed etiam quotidiani ſermonis uſum iuuat. Quidam ſynecdochen uocant, cum id in contextu ſermonis quod tacetur accipimus. Verbum. n. ex uerbo intelligitur. & hæc ſi ad uitium declinet, ellipſis dicitur. Abuſio eſt.] Hæc exornatio à græcis κατάχρησις dicta. ut parricida, matris & fratris interfector. Quidam catachreſim, ut Quintil. inquit, uolunt eſſe, cum pro temeritate uirtus, aut pro luxuria liberalitas dicitur. Verum hæc diſſonantia ſunt, quod in his non uerbum pro uerbo ponitur, ſed res pro re. neque. n. quiſquam putat, & luxuriam & liberalitatem idem ſignificare. Translatio eſt.] Hæc à Græcis μεταφορὰ nominatur, omnium exornationum frequentiſſima, ac longe pulcherrima. Transfertur ergo, ut Quintil. inquit, uerbum ex eo loco in quo primū erat, ſi proprium deeſt, aut translatum proprio melius ſit, aut quia neceſſe eſt, aut quia ſignificantius eſt, aut quia decentius. Vbi uero nihil habebit boni, quod trāſferetur improprium erit: ut neceſſitate ruſtici gemmam in uitibus dicunt. quid. n. dicerent aliud? Sitire ſegetes, & fructus laborare, neceſſitate nos dicimus, ſicut & hominem aſperum. non. n. proprium eſt, quod demus huic proprietati nomen. Nam ita incenſum, & inflammatum cupiditate, & lapſum errore ſignificandi gratia dicimus. illa ad ornatum; lumen orationis, & generis claritatem, & concionum procellas, & eloquentiæ flumina: ut Cicero pro Milone, Clodium fomitem gloriæ eius uocat. Quædam etiam parum pretioſa dictu, per metaphoram explicantur. & hoc faciunt, ne tamē nimio luxu obtuſior uſus ſit, ut genitali aruo, uel ſulcos oblimet inertes. In totum autē metaphora breuior eſt ſimilitudo: eoq; differt, quod illa uerbum comparat ei rei quam uolumus exprimere, hæc pro ipſa re ponit. Comparatio eſt, cum dico feciſſe quid hominem ut leonem. Translatio, cum dico de homine leonem. Notiſſimas autem illas conſulto huius figuræ prætereo differentias atque diuiſiones. ut ſi in animalibus aliud animal pro alio, & inanimatum pro alio aliud dicatur: uel alterutrum nomen pro altero: genus pro ſpecie, ſpecies pro genere, totum pro parte, pro toto pars. quæ uel pueris notiſſima ſunt. In quo genere ſunt illa, ut cum Liuius Scipionem à Catone ablatrari ſolitum eſſe ſcribit. item, Claſſiq; immittit habenas. & Pontem indignatus Araxes. Et in ſoluta oratione Ciceronis illud: Qui. n. tuus ille Tubero diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cuius latus mucro ille petebat? quis ſenſus armorum tuorum? Vel cum pro ædificijs parietes, aut tecta dicimus: & cum unam turmam equitum populi R. dicimus: &, ut Cicero inquit, cum ex uno plures, uel ex pluribus unus intelligitur, Quemadmodum Ennius,

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Pro Afris uidelicet eſt ſumpta Africa. Ex quo genere Cic. de Oratore putat eſſe, cum Martem pro bello, curiā pro ſenatu, togā pro pace ponimus. Quo etiā in genere uirtus & uitia, pro ipſis in quibus illa ſunt; ut Luxuries quæ in domū irrupit? & Quo auaritia penetrauit? In ſumma, quocunque modo, ſi idem ut ſenſus integer & ciuilis ſit, translatio probatur. Nā uidendum eſſe, idem ait, ne ullā afferamus diſſimilitudinē, & ne longe ipſum ſimile ſit ductū; ueluti Syrtis patrimonij durum eſt, ſcopulum potius dixeris, & bonorum uoraginē, potius quàm Charybdim. facilius. n. ad ea quæ uiſa, quàm ad ea quæ audita ſunt, ſenſus feruntur. & quoniam hæc uel ſumma laus eſt in uerbis transferēdis, ut ſenſum feriat, id qđ trāslatū ſit, fugiēda omnis turpitudo earū rerū, ad quas torū

animos qui audiet trahet ſimilitudo. Nolo dici, morte Africani caſtratam rempublicam: ita nolo ſtercus curiæ dici Glauciam. quamuis.n. ſit ſimile, tamen eſt in utroque deformis cogitatio ſimilitudinis. & ut Quintilianus inquit: Non enim ſi Cicero ſentinam reip. dixit, fœditatem hominum ſignificas, idcirco probem illud quoque ueteris oratoris, Perſecuiſti reipublicæ uomicas. Nolo eſſe, inquit Cicero, uerbum anguſtius, aut maius, quàm res poſtulet ut tempeſtas comeſſationis, aut comeſſatio tempeſtatis. Debet igitur uerbum id quod translatum ſit, quaſi proprium uideri. ſic illud, Quid nam eſt obſecro quod te abigi permittas? melius eſſet ire, cum prohibere pellentem nequeas. Sunt etiam duræ.i. à longinqua ſimilitudine ductæ, ait Quintilianus: Vt Iuppiter hybernas cana niue conſpuit alpes. item ποιμένα λαῶν. atqui ego in oratione nec paſtorem populi quenquam, auctore Homero dixerim: nec uolucres pennis remigare, licet Virgilius in Apibus de Dædalo ſpecioſiſſime ſit hoc uſus. Metaphora enim aut neceſſitate locum occupare debet, aut ſi in alienum uenit, plus ualere eo uerbo quod expellit. Rurſum Cicero: Atque etiam, inquit, ſi uerearere ne paulo durior tranſlatio eſſe uideatur, mollienda eſt, præpoſito ſæpe uerbo: ut ſi olim à M. Catone mortuum, uel orbum, aut pupillum ſenatum quis relictum diceret, paulo durius diceret. ſin, ut ita dicam, aliquanto mitius ferri poſſet. Et enim uerecunda debet eſſe translatio, ut deducta eſſe in alienum locum, non irrupiſſe, atque ut precario, non ui uiſſe uideatur. Modus.n. nullus eſt florentior in ſingulis uerbis, et qui plus luminis afferat orationi: Quamobrem & orationis obſcuritas magnopere fugiẽda eſt: Etenim hoc ferè genere fiunt ea, quæ dicuntur ænigmata. Cuius rei, quo id clarius fiat, ipſius Ciceronis in libro de Diuinatione exemplum ſubijciã. Ita enim inquit. Nam Pacuuianus Amphion loquens, quadrupes tardigrada, agreſtis, humilis, aſpera, capite breui ceruice anguina, aſpectu truci, euiſcerata, inanima: cum reſponderi ſibi uellet, relectus eſt ab Atticis dicentibus, ſe hæc non intelligere, rem aperte diceret. tum ille uno uerbo, teſtudinẽ nominauit: Permutatio eſt.] Hanc Græci ἀλληγορίαν uocãt, nonnulli inuerſionem interpretantur. ea eſt huiuſmodi, ut aliud uerbis, aliud ſenſu oſtendat. aut etiam, ut Quintilianus inquit, interim contrarium. ut,

O nauis, referent in mare te noui
Fluctus, o quid agis, fortiter occupa

Portum: totusq; ille Horatij locus, quo nauem pro populo, fluctuum tempeſtatem pro bellis ciuilibus, portum pro pace atq; concordia dicit. tale Lucretij illud eſt,

Inuidia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita gradu. Iuuat integros accedere fontes,
Atque haurire. iuuat nouos decerpere flores,
Inſignemq; meo capiti petere inde coronam,
Vnde prius nullæ uelarunt tempora Muſæ. Et Virg.
Sed nos immenſum ſpatio confecimus æquor,
Et iam tempus equum ſpumantia ſoluere colla.

Sine tranſlatione uero in Bucolicis,

Certe equidem audieram quo ſe ſubducere colles
Incipiunt, mollíq; iugum dimittere cliuo
Vſque ad aquam, & ueteris confracta cacumina fagi,
Omnia carminibus noſtrum ſeruaſſe Menalcam.

Hoc.n. loco præter nomen, cætera proprijs decifa ſunt uerbis. Nam non paſtor Menalcas, ſed Virg. eſt intelligendus. Habet uſum talis allegoriæ frequenter oratio, ſed raro prorſus obſcuris, plerunque apertis permixta eſt uerbis, illa apud Cic. talis eſt, Hoc miror enim, querorq́; , quenquã hominem ita perſundare alterũ uelle, ut etiam nauem perforet, in quo ipſe nauiget. Hæc, Semper equidem cæteras tempeſtates & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum Miloni putaui eſſe ſubeũdas: niſi adieciſſet Concionum, futura fuit hæc allegoria ſimilis alteri. Illud uero longe ſpecioſiſſimum genus orationis, in quo trium permixta eſt gratia, ſimilitudinis, allegoriæ, et tráſlationis. ut, Quod fretum, quẽ Euripum tot motus, tantas, tã uarias habere creditis commutationẽs, agitationes, fluctus quantas perturbationes, & quãtos æſtus habet ratio comitiorum? dies intermiſſus unus, aut nox interpoſita ſæpe una, ut perturbat omnia? ut totã opinionem nonnunquam cõmutat aura rumoris? Nam id quoque cuſtodiendum, ut quo ex genere cœperis tranſlationes, in eo deſinas. Multi autem cum initium à tẽpeſtate ſumpſerunt, incendio aut ruina finiũt: quæ eſt in ſermone, & rerum ordine fœdiſſima nota: Cæterũ allegoria paruis quoque ingenijs, & quotidiano ſermoni frequẽtiſſime ſeruit. Nam illa in agendis cauſis iam detrita, pedẽ cõferre, iugulũ petere, ſanguinem mittere, ſic ſiunt, nec offendunt. Eſt.n. grata in eloquendo nouitas & commutatio uerborum, & magis inopinata delectant. Allegoria quæ obſcurior eſt, ænigma dicitur: uitium meo quidem iudicio, ſiquidẽ dicere dilucide uirtus eſt: quo tamen poetæ utuntur. ut,

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Treis pateat cœli ſpatium non amplius ulnas.

Hæc de allegoria Quintilianus. Cicero aũt in Oratore: Iam cum fluxerunt, inquit, cõtinuo plures translationẽs, alia plane fit oratio. Hoc Græci appellãt allegoriam nomine, recte ſecundum genus. melius ille, qui iſta omnia tranſlationẽs uocat. Vt ſi quis Druſum, Gracchum.] Liuium Druſum dicit. cuius ſupra meminimus, qui ſicut græci, in rep. ſparſit per ſuas [illegible] diſſidia. Numitoremq; obſoletum dicat.] Id eſt, ſpurcum & olentem. ex obs & oleo. obſoletus ergo, ſpurcitia fœtidus. Ex contrario ſumitur ſic.] Ex hoc genere, quo contraria oſtenduntur, naſci plerique ironiam putauerunt, quã latini illuſionem uocant. Hæc aut pronunciatione intelligitur, aut perſona, aut rei natura. Nam ſi qua earũ diſſentit, apparet diuerſam eſſe ab oratione uoluntatem: quale eſt.

Egregiam uerò laudem & ſpolia ampla refertis
Tuq; puerq; tuus. Et illud Cic. Verres prætor urbanus,

hõ ſanctus & diligẽs. Et in Clodiũ, Integritas tua te purgauit, tuus pudor eripuit. Ironiæ ſpecies ſunt, ut quidã græci uolũt, quatuor, quas appellant σαρκασμὸν, ἀστεϊσμὸν, ἀντίφρασιν, παροιμίαν. Sarcaſmos eſt, plena odio atq; hoſtilis irriſio. qualeẽ illud:

Exoptatus ades, meus olim prælia poſcit,
Speq; tui flagrat capitis. fer debita fraudum
Præmia; & Italiam tellure inquire ſub ima,
Longum in Dardanios fines iter, atque niualem
Pyrenem, alpesq; tibi mea dextera donet:

Aſtiſmos fit, cũ aliquid urbane dicitur, qđ ſimpliciter careat ruſtica, uelut illud Terentij, Hoc populus curat. ſ. Antigraphe eſt, cum in aliquẽ inuehimur: & laudare uidemur, cum interim uituperemus. ſicut in Clodiũ Ciceronis illud, quod ſupra poſuimus: Integritas tua te purgauit, mihi crede, pudor eripuit, uita ante acta ſeruauit. Parœmia eſt, cũ prouerbio quẽpiã irridemus: ut Plauti illud in Captiuis, Vt ſæpe ſumma ingenia in occulto latẽt. Quidã uero Græcorũ, ſicut & Plutarch. nec antigraphẽ, nec parœmiã ponũt: ſed eorũ loco χλευασμὸν & μυκτηρισμὸν illis, quas primo loco poſuimus, ſubijciũt. ut ſit quidẽ chleuaſmos, cũ in re uili & abiecta quẽpiã extollimus, & inde uituperandum eſſe ducimus. quale illud eſt Catulli,

Quare non tibi ſit bene ac beate?
Si abs te ſudor abeſt, abeſt ſaliua,
Mucusq;, & mala pituita naſi
Hæc tu commoda tam beata Furi,
Noli ſpernere, nec putare parui.
Et ſeſtertia quæ ſoles precari,
Centum deſine: nam ſat es beatus.

Myſteriſmos

Mycteriſmos aũt, cum ſubſannantes, uirtutem alicui uicio de mus: quale illud Perſij, Non ego curo
Eſſe quod Arceſilas, ærumnoſiq; Solones,
Obſtipo capite, & figentes lumine terram;
Murmura cum ſecum & rabioſa ſilentia rodunt.

Ponunt Græci etiã inter uerborum figuras, quod ἐπίθετον uo cant, Latinorum quidam appoſitũ. nonnulli ſequens nomina runt. Eo poetæ & frequentius & liberius utuntur. Itaque et dẽtes albi, & humida uina recte à poetis ponũtur. Sed apud oratores non probabitur. Niſi. n. in oratione aliquid efficiatur, redundat. tum aũt efficitur, ſi ſine illo quod dicitur alterum minus eſt. qualia ſunt: ô ſcelus abominandum, ô deformem libidinem. Aliquando in proprio epitheton eſt. nam ſi dicas, il le qui Numantiam & Carthaginem euertit. antonomaſia eſt, ſi adieceris Scipio, epitheton. non põt ergo eſſe iunctum. Sunt aũt quibus hic tropus omnino non eſſe uideatur, quod nihil inuertat: his adiungit etiã ὑπερβατόν, quod etiam ὑστερόλογον nominauit, cum uerborũ ordo præpoſterus eſt. ut hoc illud Vergilij eſſe creditur:
Et Cererem torrere parant, & frangere ſaxo.

Hanc quoque figuram, quæ παρένθεσις uocatur, tropon putãt: quale illud Virgilianum eſt:
Ipſiq; ſuos iam morte ſub ægra,
Dij meliora pijs, erroremq; hoſtibus illum,
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.

Quæ iuncta apoſtropha inuenitur: ut rurſus Virgil.
Haud procul inde citæ Metium in diuerſa quadrigæ,
Diſtulerant (at tu dictis Albane maneres)
Raptabatq; uiri mendacis uiſcera tellus.

Hanc Latinorum quidã interpoſitionem, nonnulli interclufio nem nominarunt. Eã quoque dicẽdi uirtutem, quam ἔμφασιν uocant in locutione, Græci non mediocriter probant. hæc enim altiorẽ præbet intellectum, ex uerbis affectui proximis: cuius duæ ſunt ſpẽs: altera, quæ plus ſignificat quàm dicit: al tera, quæ etiam id quod non dicit ſignificat. prior eſt, ut apud Homerum, cum Menelaus Græcos in equum deſcendiſſe ait;
Ἀλλ' ὅτε δὴ εἰς ἵππον κατῄομεν, ᾧ ἔνι πάντες ἄριστοι
Ἀργείων, Τρώεσσι φόνον καὶ κῆρα φέροντες.

Nã uerbo uno κατῄομεν magnitudinẽ eius oſtendit. & apud Virgilium, Demiſſum lapſi per funem. nã ſic quoque magni tudo demõſtrata eſt. Idem, Cyclopa cum iacuiſſe dicit per an trũ, prodigioſum illud corpus ſpatio loci menſus eſt. Sequens poſitũ eſt in uoce aut omnino ſupreſſa, aut etiã abſciſſa. Sup primitur uox, ut fecit pro Ligario Cicero: Quòd ſi in tãta for tuna bonitas tãta non eſt, quam tu parte, parte inquã obtia nes: intelligo quid loquor. tacuit. n. illud, quod nihilominus accipimus, nõ deeſſe homines qui ad crudelitatẽ eum impelle rent. Abſcinditur per apoſiopeſim, de qua ſupra dictũ eſt. Eſt & in uulgaribus quoque uerbis emphaſis: Virũ eſſe oportet; et Homo eſt ille. Addunt etiã ἐνέργειαν, quæ ab agendo dicta, & cuius propria uirtus eſt, non eſſe quæ dicantur otioſa, cũ quiddã amarum (quod ferè in contumelia poſitum eſt) ſigni ficatur. quale Caſſij: quid facies cũ bona tua inuaſero? hoc eſt, cum te docuero neſciſſe maledicere. Aliquando acre eſt, uelut illud Craſſi: Ego te cõſulem putem, cum tu me non putes ſe natorẽ? Eſt & ea locutionis exornatio, quam λιτότητα uo cãt Græci, ex cuius negatione affirmari magis aliquid intelli gimus: ut, Equidẽ merui, nec deprecor. non refuto, hoc eſt, cu pio. & ſi dicas, Nõ deſunt qui dicant Socratem ſtupidũ fuiſ ſe, & bardum, quod auriculas concauas non haberet. hoc eſt, ſunt qui dicant. Hæc fuerunt, quæ de uerborũ exornationi bus à multis ſelecta fuiſſe comperimus. Diſtributio eſt.]

Hanc Græcorũ quidã διαλλαγὴν uocant. Hæc exornatio non multum differt ab ea quam paulo poſt diuiſionẽ uocat, niſi quòd hæc plura argumenta ad unum effectum educit, illa dua bus ſentẽtijs ſibi inuicem oppoſitis cõtenta eſt: ut, Odit porro priuatã luxuriam, publicam magnificentiam diligit. Verũ & que Rutilius antitheti ſpẽm eſſe arbitratur. Licentia eſt.]

Quid de hac exornatione ſcribat Quintil. dicendum puto. Ac ne quẽpiam tãti uiri iudicio fruſtrer, ſicut adhuc in cæte ris, ubi eius auctoritatẽ afferre conuenit, non feci, eius uerba ſubijciam. Quæ uero ſunt augendis affectibus accõmodatæ fi guræ, cõſtant maxime ſimulatione. namque & iraſci nos, & gaudere, & timere, & admirari, & dolere, & indignari, & optare, & quæcũque ſunt ſimilia his fingimus. inde ſunt illa, Liberatus ſum, reſpiraui, bene habeo, & quæ amẽtia eſt hæc? & ô tempora, ô mores, ô miſerum me. conſumptis. n. lacry mis, infixus tamẽ pectori hæret dolor, & Magnæ nũc hiſcite terræ. quod exclamationem quidã uocant, ponuntq; inter fi guras orationis. Hæc quoties uera ſunt, non ſunt in ea forma de qua nũc loquimur: & aſſimulata & arte cõpoſita, procul dubio ſchemata ſunt exiſtimãda. quod idem dictũ ſit de oratione libera, quã Cornificius licentiam uocat, Græci παρρησίαν. Quid. n. minus figuratum, quàm uera libertas? ſed fre quenter ſub hac facie latet adulatio, nam Cicero cũ dicit pro Ligario, Suſcepto bello Cæſar, geſto iã etiã ex parte magna, nulla ui coactus, cõſilio ac uoluntate mea, ad arma profectus ſum, quæ erãt contra te ſumpta: non ſolũ ad utilitatem Liga rij reſpicit, ſed magis laudare uictoris clementiam non põt.] Diminutio eſt.] Hanc Græci μείωσιν uocant. Hæc multifarie fieri ſolet, ſicut & amplificatio. Sed quoniam in utrãque ſibi multum indulget orator, & ferè ob rerum auctionem ac imminutionem uictoriam ſibi cõparat; & apud poſteros famã, quæ elocutio attollat aut deprimat dicendũ. Prima igitur eſt amplificãdi uel minuendi ſpecies, in ipſo rei nomine, ut cũ eum qui ſit cæſus, occiſum: qui ſit improbus, la tronẽ: contraq; eũ qui pulſauit, attigiſſe: & uulnerauit, læſiſ ſe dicimus. Hoc genus creſcit, ac fit manifeſtius, ſi ampliora uerba cũ ipſis nominibus quibus cõparentur ponemus: ut Ci cero in Verrem. Non. n. furem, ſed ereptorem: non adulterũ, ſed expugnatorem pudicitiæ: non ſacrilegum, ſed hoſtem ſa crorum religionumq;: non ſicarium, ſed crudeliſſimũ carnifi cẽ ciuium ſociorumq; in noſtrum iudicium adduximus, ut al tero modo ſit multum, hoc etiam plus ſit efficiatur. Quatuor aũt maxime generibus cõſtare amplificationem inuenimus: incremento, cõparatione, ratiocinatione, congerie. Incrementũ eſt potentiſſimum, cum magna uidentur etiã quæ inferiora ſunt: id aut uno gradu fit, aut pluribus. p id uenitur ad ſum mum, nec ad ſummũ modo, ſed quodãmodo ſupra ſummũ. Omnibus his ſufficit uel unum Ciceronis exemplum: Facinus eſt uincire ciuem Romanum, ſcelus uerberare, propè parrici diũ necare, quid dicam in crucẽ tollere? nã ſi tantum uerbera tus eſſet, uno gradu increuerat, ponẽdo uincire eſſe facinus, qd erat inferius. cum uero dixerit, propè parricidium necare, ſu pra qd nihil, adiecit; Quid dicam in crucem tollere? Ita cum id quod maximum eſt occupaſſe, neceſſe erat in eo quod ul tra eſt uerba deficere. eſt alter incrementi modus cum, ſupra ſummum adiectio fit, ut apud Vergil. de Lauſo:
Quo pulchrior alter
Non fuit excepto Laurentis corpore Turni.

Et de Nireo illud Homericum,
Νιρεύς, ὃς κάλλιστος ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθε
Τῶν ἄλλων Δαναῶν, μετ' ἀμύμονα Πηλείωνα.

Tertius eſt quoq; incrementi modus, ad quẽ per gradus itur, & quod non eſt plus quàm maximũ, ſed quo nihil maius eſ ſe oſtẽditur. matrem tuam cecidiſti, quid dicã amplius? ma trẽ tuam occidiſti. nam & hoc augendi genus eſt, tantum ali quid efficere, ut non poſſit augeri. Verũ ut hæc amplificatio

quod quidē genus a quibuſdam declamatoria maxime licentia corruptū eſt. Nam & falſis utuntur, nec illa ijs quibus ea dē ſimilia uideri uolunt, applicant: quorum utrunque in his, quę me iuuene ubique cantari ſolebant. Magnorū fluminū nauigabiles fontes ſunt, & generoſioris arboris ſtatim planta cū fructu eſt. In omni aūt parabola aut præcedit ſimilitudo, & res ſequitur, aut præcedit res, & ſequitur ſimilitudo. ſed interim libera & ſeparata eſt, interim & (qđ longe optimū eſt) cū re cuius eſt ima connectitur collatione inuicē reſpōdente. qđ facit redditio contraria, quæ antapodoſis dicitur. præcedit ſimilitudo illa, cuius modo feci mentionem: Inde lupi ceu raptores atra in nebula, ſequitur. In primo Georgicon, poſt lōgam de bellis ciuilibus atque externis conqueſtionem,

Vt cum carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt in ſpatia, & fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

Sed hæc ſunt ſine apodoſi. Redditio aūt illa rem utrāque quā comparat, uelut ſubijcit oculis, & pariter oſtēdit. cuius præclara apud Virgil. multa reperio exempla, ſed oratorijs potius utendum eſt. dicit Cic. pro Muræna: Vt aiunt in Græcis artificibus eos auloedus eſſe, qui citharoedi fieri non potuerūt: ſic nos uidemus, qui oratores euadere nō potuerunt, eos ad iuris ſtudiū deuenire. Et illud pro eodē, iam penè poetico ſpiritu, ſed tamen cum ſua redditione, quod eſt ad ornatum accōmodatius. Nam ut tempeſtates ſæpe certo aliquo cœli ſigno commouentur, ſæpe & improuiſo nulla certa rōne obſcura aliqua ex cauſa cōcitantur: ſic in hac comitiorū tempeſtate populari ſæpe intelliges quo ſigno cōmota ſit: ſæpe ita obſcura eſt, ut ſine cauſa excitata uideatur. Sint & illa breuiter, uagi per ſyluas ritu ferarū. Et illud Ciceronis in Clodiū, Quo ex iudicio uelut ex incēdio nudus effugit. quibus ſimilia poſſunt cuique etiam ex quotidiano ſermone ſuccurrere. Hæc omnia ad uerbum de ſimilitudine Quintil. Abſoluta igitur illa ſimilitudo eſt, ut etiā Plutarchus ſcribit, quæ πρότασιν & ἀπόδοσιν hoc eſt, propoſitionem & redditionē habet, quæ ſecus, imperfecta. Item eiuſmodi eſt, uelut diximus, ut modo res antecedat, & ſequatur ſimilitudo: modo contra, ſimilitudo præcedat, & res ſequatur. Vtrunque Horat. in hoc complexus eſt.

Creſcit occulto uelut arbor æuo
Fama Marcelli, micat inter omnes
Iulium ſidus, uelut inter ignes Luna minores.

Quemadmodum in palæſtra, qui tædas ardentes accipit.] Mos fuit apud ueteres, ut in palæſtra currentium primus facem ſequenti traderet, & ſecundus tertio, et ſic deinceps, quoad ultimum uſque perueniret. Hinc Perſius,

Qui prior es, cur me in decurſu lampada poſcis?

Et Lucret. Augeſcunt aliæ gentes, aliæ minuuntur,
Inq; breui ſpatio mutantur, ſed animantum
Et quaſi curſores uitæ ſic lampada tradunt.

Exemplū eſt, alicuius facti aut dicti præteriti, cū certi auctoris nomine propoſitio.] Hoc Græci παράδειγμα uocant, de quo ſupra in argumentis ſatis multa. Imago eſt formæ cū forma cum quadam ſimilitudine collatio.] Imago eſt deſcriptio figuræ alicuius, uel perſonarum inter ſe, eorum'ue quæ perſonis accidunt comparatio: ut, Os humeroſq; deo ſimilis. Hæc exornatio à Græcis εἰκὼν uocatur. Effictio eſt, cum exprimitur.] Hæc figura à Græcis προσωποποιία uocatur, à nonnullis perſonæ confictio. Hæc mire cum uariat orationē, tum excitat. His & aduerſariorū cogitationes, uelut ſecum loquentium protrahimus, qui ita tum demū à fide nō abhorreāt, ſi eos locutos finxerimus, ut cogitaſſe eos nōn ſit abſurdū; & noſtros cum alijs ſermones & aliorū inter ſe credibiliter introducimus, & ſuadēdo obiurgādo, querendo, laudando, miſerando perſonas idoneas damus. quin deducere beatos è cœlis homines, & angelos in hoc genere dicēdi, & inferos excitare. urbes etiā & populi hac figura uocem accipiunt. Sunt aūt qui has προσωποποιίας dicant, in quibus & corpora & uerba fingimus. Sermones aūt hominum aſſimulatos διάλογον malunt, qđ latine Cicero ſermocinationem uocat. Quintil. uero utrunque eodem nomine appellauit, ut proſopopœia diceretur. Nā certe, inquit ipſe, ſermo fingi non pōt, ut non & perſonæ ſermo fingatur. Sed in his quæ natura non permittit, eo modo mollior ſit figura. etenim ſi mecū patria mea, quæ mihi uita mea multo eſt carior, ſi cuncta Italia, ſi omnis reſp. ſic loquatur, M. Tulli, quid agis? illud audacius genus: quæ tecū Catilina ſic agit, & quodāmodo tacita loquitur, nullū iam aliquot annis facinus extitit niſi per te. Cōmode etiā aut nobis aliquas ante oculos eſſe rerum perſonarum'ue imagines fingimus, eadē aduerſarijs aut iudicibus accidere miramur. qualia ſunt, Videtur mihi, & non'ne uidentur tibi? Sed magna quædā uis eloquētiæ deſideratur. falſa. n. incredibilia, natura neceſſe eſt aut magis moueāt, quia ſupra uera ſunt: aut pro uanis accipiuntur, quia uera non ſunt. ſed formas quoque fingimus ſæpe, ut famam Virgil. litem Homerus: ut uoluptatem ac uirtutem, quemadmodum à Xenophōte traditur Prodicus, quem Silius Italicus imitatus eſt. Eſt & incertæ perſonæ ficta oratio, ut hic, Dicat aliquis. Eſt exactus ſine perſona ſermo;

Hic Dolopum manus, hic ſæuus tendebat Achilles.

& ut Quintil. etiam inquit: Vertitur interim proſopopœia in ſpeciē narrandi. unde apud hiſtoricos reperiuntur obliquæ allocutiones. ut Titi Liuij illud, At dij immort. Proſopopœiæ, ſiue effictionis duæ ſunt ſpēs, ut Aphthonius in primis exercitamētis inquit, εἰδωλοποιΐα. i. ſimulacri fictio, & ἠθοποιία, quā Rutilius & Aquila morum confictionem uocant. Idolopœia eſt, quam paulo infra Cicero conformationem uocat. Ethopœia aūt, quam hic notationem nominauit. Aut aliquod fragile falſæ choragium gloriæ comparetur.] Choragium à χορὸς & ἄγω, cōuentus, atque cōgregationis apparatus. Plaut. in Captiuis. Iniquum eſt comico choragio, Conari de ſubito me agere tragœdiam. Apuleius in 5. Metamorph. Iam feralium nuptiarum miſerrimæ uirgini choragium ſtruitur. Duc tecum Libanum & Soſiam.] Nomina ſeruorum. Libanus in Plauti Aſinaria, Soſias tam in Amphitryone Plauti quàm Terentij Andria. Expoſtulant.] Imperioſe percunctantur. Sermocinatio eſt, cum alicui perſonæ ſermo attribuitur.] Hanc diximus ſupra διάλογον à Græcis nominari. Conformatio eſt, cum aliqua quæ non adeſt perſona confingitur, quaſi adſit.] Hanc exornationem diximus quoque ſupra à Græcis εἰδωλοποιΐαν uocari. Significatio eſt.] Significationem nominat, quā Græci ἔμφασιν uocant. hanc inter tropos, id eſt, uerborum uerſiones Græci ponunt, ut ſupra meminimus. ſed & inter ſchemata, hoc eſt, ſententiarum inuenitur figuras, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur, uelut inquit Quintil. ut apud Virgil.

Non licuit thalami expertem ſine crimine uitam
Degere more feræ.

Quanquam. n. de matrimonio quæritur Dido, tamē huc erupit eius affectus, ut ſine thalamis uitā non hominū putet, ſed ferarum. Cuius pater cubito ſe emungere ſolebat.] Emungere, mucum è naſo ſtillantem tergere. Noli Saturnine.] Hoc ex eis quæ ſupra de L. Apuleio Saturnino diximus, cuiuis eſſe manifeſtum pōt. Breuitas eſt.] Hæc à Græcis βραχυλογία notatur. Eſt uero pulcherrima, cum plura paucis cōplectimur: ſed male imitantes ſequitur obſcuritas. Hinc Horatius, Breuis eſſe laboro, Obſcurus fio. Quod uitium non inter infima putandum eſt. Demonſtratio eſt.] Quæ à Græcis φαντασία, tum ἐξεργασία nominatur. phātaſia quidē in concipiendis uiſionibus, exergaſia uero in efficiendo

literarũ atque ſyllabarum figuris numerus præſcriptus eſt (ſi quidem uiginti & unũ numero omnino eas eſſe oſtendimus) ita dictionum & orationis figurarum numerus in infinitũ penè proſilit. nam ſi figuræ dictæ ſunt, tropos aũt & ſchemata uno figuræ nomine appellamus, quo noſter hic ordo clarior uideatur, ſi dictæ inquã figuræ in locutione ſunt: ſic ut quidã habitus in corporibus quoquomodo cõponantur, uelut cum ſedemus, incũbimus, reſpicimus, idq; aut intenti aut remiſſum, & infinitæ huiuſmodi corporis eſſe poſſunt formæ: ita in locutione figuræ ſunt ſermonis quidã habitus, & formæ, quibus ſermo à ſermone differt. et quoniã ſuus cuiuſque locutionis eſt habitus, inde fit ut aliæ parũ, aliæ multũ inter ſe figura diſtẽt: quæ inuẽtæ ſunt uitãdæ ſimilitudinis gratia, quæ ubique faſtidiũ parit. idq; ipſa rerum omnium natura nos monente, quæ ita uaria eſt, ut nihil unquam alteri ſimile procreauerit. Nam me præterit magnis placuiſſe auctoribus, alias grãmaticorum, alias rhetorũ figuras eſſe. quod licet cur ita placuerit probabilis ratio reddi poſſit, tamẽ mihi ea nõ placet diſtinctio: & quo id planius fiat, minimũq; habeat obſcuritatis, opinionis noſtræ mõſtremus rõnem. Illud oẽs uel mediocriter eruditi ſciunt, grãmaticam rectè literateq; locutionis artem eſſe. nec hoc limite ſolo contentã, quibus utique dictũ ſcio. Sed de elocutione nunc noſtra orta quæſtio eſt, nec magis propriũ cuiuſque ſcientiæ iam eſſe manifeſtum eſt. Locutionis ergo figura cũ ſermonis quidã habitus ſint, ad grãmaticum pertinere uidebuntur. at non ſolum locutionis, uerũ & ſententiarũ figuræ plerunque ſunt. Sententiarũ ergo figuras oratorijs uel oratoriæ, in quocũque genere ſcribenti conceſſerim, ſed locutionis grãmatico: quibus ita orator & poeta utuntur, ut philoſophorũ ſententijs argumentiſq; dialecticorum. Duabus ſiquidem potius artibus omnis rhetorica, ut Ariſtot. inquit, perficitur. inuẽtione philoſophorũ, ea quæ de moribus eſt, quã græci ethicen uocãt, & dialecticorũ argutijs atque redarguẽdo. de uniuerſalibus ſiquidem & utrinque diſputare, ſemper conuenit oratori, & ſua confirmare, confutare aũt aliena. Ab oratore uero, cum diſpoſitione pronunciatione & memoria ad cauſam explicandã literalis adſertur oratio. quamobrem & eã quam græci grammaticem, ex noſtris quidã literaturam, ueteres appellarunt locutionis artẽ, ſuppeditat. Tribus igitur potiſſimum ſcientijs facultas rhetorica conſtare uideri poteſt. ethica in pondere ſententiarum, dialectica in diſſerendo, grãmatica in uenuſtate & emẽdatè loquendo. Sed de his hactenus: non. n. nobis de hac re una diſputare propoſitum eſt. At illuc uenimus, ut dictionum & orationis figuras percurramus. Vt igitur unde exiuit noſter redeat ſermo, tam frequens locutionis eſt figura, ut ſi antiquũ ſermonem noſtro cõparemus, quidquid loquamur figura ſit, dũ nouatis, dũ antiquis tam uerbis q locutionibus utimur. quæ ne in uitia proſiliant, auctoritate, uetuſtate, cõſuetudine plerũque defendũtur. ſæpe etiam rõne quadam. ideoq; cum ſint à ſimplici rectoq; loquẽdi genere deflexa, uirtutis nomen habebunt, ſi habet probabile aliquid quod ſequantur. modus tamen adhibendus eſt. nã qui nimium affectauerit, illam ipſam uariãdi gratiam amittet. In nouato uerbo figura eſt, aũt cũm à Græcis ſumitur, ut cum Lucret. Tibi ſuauis Dædala tellus, inquit: aut à uerbo latino, ut cum Perſius inquit,

Neſcio quid tecum graue cornicaris inepte:

& rurſum alibi, Ipſe ſitarum irrorſus patinæ piper. In antiquis eſt figura uerbis, cuius maxime amator Virgil. fuit. uelut illud,

Progeniem ſed enim Troiano à ſanguine duci
Audierat,

Nam quis te iuuenem confidentiſſime noſtras
Iuſſit adire domos.

& Propertius, Sternit omen amor. ſuntq; adhuc aliqua, quæ iã in frequenti ſunt uſu. ut, Enimuero aſſentior, in actiua ſignificatione, ſicut aſſentio: luxurior, ut luxurio: fabricor, ut fabrico. In cõiunctis uerbis nouationis quoq; figura eſt: ut, aculis capti talpæ, & timidi damæ dicuntur à Virgil. in quibus ſubeſt ratio, quod altero utergue ſexus ſignificetur. ſiquidem tam mares eſſe talpas, damaſq; q fœminas, certum eſt. Auctoritate ſibi uindicauit quiſpiam acuta, ſi lex ab eodem diceretur auctore. Item quod temporis eſt, ad rem uerbum figurate declinatur. ut cum dicit Virg. Nocturnus obambulat. & ſimilia, apud poetas præſertim, propè infinita. Item cũ communis ſermo habeat, ardeo illa re: figurate tamen Virg. Corydon ardebat Alexin, dixit. Plura etiam ex Græco tranſlata ſunt, uelut Saluſtij, uulgus amat fieri. Vtimur & figurate cõparatiuis pro abſolutis, & partes alias pro alijs partibus orationis. duo etiã inter ſe comparatiua cõmittimus, ut Ciceronis illud, Si te Catilina comprehendero, ſi te interfici iuſſero, credo ueredum mihi, ne non potius oẽs boni ſerius à me, quàm quiſquã crudelius factum eſſe dicat. Huic non eſt abſimile illud Homericum in Odyſſ.

Εἰ κεῖνόν γ' ἰδοίατ' Ἰθάκην δ' ἐλθόντα νοστήσαντα,
Πάντες κ' ἀρησαίατ' ἐλαφρότεροι πόδας εἶναι,
Ἢ ἀφνειότεροι χρυσοῖό τε ἐσθῆτός τε.

Iunctura quoque uerborũ ueterũ auctoritate figuras habet: uelut Horatij illud, Fabriciumq; hunc, & intonſis Curiũ capillis. & illud Terẽtij, Accede ad ignẽ hunc, iam caleſces plus ſatis. & Ciceronis de Cn. Pomp. ſuturo imperio. Portus quibus uitã ac ſpiritum ducitis, in prædonũ fuiſſe poteſtatem ſciatis. In poteſtatem, non in poteſtate dixit: ita Plautus, Venit uero mihi in mentẽ ſuit. Sũt huiuſmodi innumera, quæ uno figuræ nomine à græcis nominãtur, quæ alij ἐναλλαγὴν, alij quidã ἀνακόλουθον uocãt. Nos nihil dicimus, niſi ut ſciamus uerborũ et locutionũ innumerabiles eſſe formas, quas figuras appellamus, & eaſdẽ numero infinitas: nec numerare neceſſariũ, modo quid ſit figura intelligatur. Quare intellecta quiſq; ſibi per ſe, etiã ab alijs nondum factas poterit inuenire. ſicut ex eis quæ iã diximus, uel cuique eſſe manifeſtum poteſt. Quo tamen facilius memoria cõprehendi poſſint, ne nos quidẽ illud lateat, quæ nobiliores eminẽt, ad genera, & quaſi capita quædã referamur: ut non tantũ quas nominabimus, ſed & quaſcunque alias quiſque queat comprehendere, quas alius plures, alius pauciores effeciſſet. quin & ipſe Cic. in Oratore ad Brutũ pauciores quàm in lib. de Oratore poſuit, ut uideatur quæ referre uoluit, & ſciens prætermiſiſſe ac reprehẽdiſſe. Omne itaq; figurarũ tam uerborum q orationũ genus, in duas pariter ut ſyllabarũ (ut ſupramemorauimus) formas diuiditur: qualitatẽ & quantitatẽ. qualitatis uerborũ ſpecies ſunt, quoties uerbi aliqua permutatio efficitur: quantitatis uerò, cum adiectio detractio ne ulla, aut parilitas ſola, in orationis figura eſt. Qualitatis igitur ſpẽs eſt, quam Cicero appellat exclamationẽ. nam cum dicit, ò Africane, cuius mortui, et quæ ſequũtur: à primo huius orationis uerbo, toti eſt inditũ nomen exclamationi. & quã idem uocat ſimiliter cadens, & quã ſimiliter deſinens, ac quàm annominationẽ: item nominatio, pronominatio, denominatio, tranſgreſſio, commutatio, abuſio quoq;, uerborũ figura eſt, & trãſlatio: ſic & permutatio, cõiunctio, adiunctio, ut ex ſupra expoſitis facile quiſq; põt intelligere. Qualitatis igitur figuræ uerborum tã uerbi quàm ſenſus ſunt huiuſmodi. Quantitatis aũt figuras nominamus quando aut redundare aut deeſſe quid uerborũ uel ſenſus uidetur in oratione, idq; ut cultior planior ue fiat oratio. Quãtitatis ſpẽs, quæ in exceſſu ſunt, ſenſus quidẽ, emphaſis, hyperbole, ſynecdoche (quæ & defectus eſſe põt, ſiquidem pro ſingulari pluralis, & pro plurali ſingularis ponitur) &

totum pro parte, & pars pro toto. Quantitatis ſpẽs in defectu, eſt tapinoſis: ut ſi gurges mare uocetur. Quãtitatis uerborum ſpẽs aliæ ſunt, ubi uerba ſuperſunt: aliæ, ubi deſunt. Superſunt, ut in ea quam Cic. repetitionẽ uocat, quàm conuerſionẽ, quam complexionem, et quam traductionem: quæ figura eſt etiã qualitatis, cum eiuſdem ſignificationis uerbi caſus uarietur, & diuerſæ itẽ ſignificationis ſimile uerbũ ponitur; & quæ repetitionum exẽpla uerborum, nos ſupra in Cic. figuris congeſſimus. Item gradatio quantitatis excedentis figura eſt, ſic correctio: niſi orationis figurã eſſe uelimus, quod poſt uerbũ imo, quod corrigentis eſt, aliud ſequi neceſſe ſit. Diſiunctio, cõduplicatio, interpretatio, illis adijciuntur: item cõmutatio, et dubitatio. niſi has, uelut de correctione diximus, orationis duas malimus figuras dici. Quãtitatis aũt figuræ, quæ in defectu collatæ ſunt, articulus, coniunctio, adiunctio, ubi unũ pro pluribus ſufficitur uerbis: rurſum quia aut primum, aut mediũ, aut ultimum occupat locum. Qualitatis eædem figuræ ſunt, ſed diuerſa (ut dictum eſt) rõne. Item diſſolutio. Nũc ſequitur, ut paucis orationis figuras in ordinẽ digeramus. Orationũ qualitatis figuræ ſunt, contentio, interrogatio, ſententia, contrariũ, continuatio, definitio, permiſſio, concluſio, diſtributio, diuiſio, alia cõtentio, demõſtratio. Rurſum orationis figuræ quantitatis, per exceſſum quidẽ tum uerborũ, tum ſententiarum ſunt, ratiocinatio, mẽbrum, ſubiectio, expeditio, circuitio, ſuperlatio, licentia, deſcriptio, frequentatio, expolitio, commoratio, ſimilitudo, exẽplum, imago, effectio, notatio, ſermocinatio, cõfirmatio, ſignificatio, quæ tã defectus quàm redundãtiæ figura eſt, cũ aliquando per exuperationem plus dictum eſt quàm patitur ueritas: & per defectũ, cum quod docere incœpimus, abſcindimus. Parilitatis una figura eſt, quam Cicero compar appellauit. Deficientis aũt figuræ ſunt, occupatio, diminutio, ſignificatio, quã redundantiæ quoque figuram diximus, & ea quam breuitatẽ Cicero nominat. Quoniam ſatis, ut opinor, oſtenſum eſt, quid ſit quę figura nominatur, quot figurarũ ſint genera, & ſingulorum generum quæ emineant ſpẽs: nunc tempus poſcit, ut oratorũ numeros aggrediamur, quos ſupra percurſuros nos polliciti ſumus. quod faciemus, ſi prius tamẽ quid ſit numerus, & quid à uerſu diſtet: & cũ non minus pedibus cõſtet quàm uerſus, ſi ipſos paucis pedes, & quibus tam numerus quàm uerſus incedit, attigerimus. Numerus igitur, quẽ Græci rhythmon appellant, à poetis pro uerſu aliquãdo capitur, ut cũ dicit Virg. Numeros memini ſi uerba tenerem. Alio modo numerus dicitur, pedibus quædã fluens ſtructura, quam & Cic. & Quintil. multiq; præterea alij neceſſariam in orationibus oratori eſſe dixerunt. neque Demoſthenem oratorum græcorum facile principem tantopere probatũ iri ferũt, niſi eius numeroſa eſſet oratio: ut ipſe Cicero, Neque.n. (inquit) Demoſthenes fulmina tantopere uibraſſe diceretur, niſi numeris illa contorta ferrentur. Diſtat autem hic à carmine numerus, quod numerus ſiue rhythmus eſt pedũ temporumq; iũctura cũ lenitate. Alij ſic, Numerus eſt uerſus imago modulata, ſeruãs numerum ſyllabarũ. Rhythmus igitur temporum ac ſyllabarũ pedumq; congruentia, aurium peritarum multiplicatur iudicio, ac profluit, ſemperq; ne faſtidiũ cõpoſitionis ſimilitudo pariat uariatur. Metrum in certa qualitate ac numero ſyllabarũ temporumq; finitur, certis pedibus, & eiſdẽ ſemper conſiſtit atque cõcluditur. Pedes aũt ipſi, & uarij re ſunt, & nominibus: quarum qui duabus ſyllabis (ut ab eis potiſſimum incipiamus, qui paucioribus conſtant) ſunt, ſpondeus, trochæus, iãbus, pyrrichius. Spondeus ex duabus ſyllabis conſtat longis, temporum quatuor, ut heros. Huic contrarius eſt, quẽ alij pyrrichium, alij dibrachum græce, latine bibreuẽ, alij ægæona uocant. hic duabus cõſtat ſyllabis, & eis breuibus, ut bene. Iãbus ex breui & longa conſtat, ut dies. Trochæus, quem nõnulli chorion uocant, ex longa & breui cõſtat: ut, fecit. Trium ſyllabarũ ſunt: dactylos, qui prima longa & duabus cõſtat breuibus: ut, tẽpora. Huic contrarius eſt anapæſtus, quem quidã antidactylum nominant. conſtat.n. duabus breuibus et longa: ut, Iuuenes. Trybrachus, quẽ quidam tribreuem uerterunt, græcorum alij brachyſyllabũ, alij trinocheon, nonnulli pygmæona, plerique (ſicut Cic. & Quintil.) choreum, tribus conſtat breuibus: ut, Helena. Huic contrarius eſt moloſſus, quem alij uertumninum, alij extenſipedem, græcorum quidam hippium, nonnulli chaniũ uocant, conſtat tribus ſyllabis longis, ut Aeneas. Amphibrachys, quem quidam utrinque breuem uerterunt, nonnulli Ionium uocarunt, alij ſcholium; conſtat ex breui & longa & breui: ut, carina. Huic cõtrarius eſt amphimacrus, quem feſceninũ quidam appellarunt, quidã amphimetron, alij creticum uocant, cõſtat ex lõga & breui et lõga: ut, abſtine. Bacchius, quem alij Oenocrium, alij pariambum uocant, conſtat ex breui & duabus lõgis: ut, Athenæ. Huic cõtrarius eſt palimbacchius, quem alij Latium, alij Saturninum, quidam alcibreuẽ, nonnulli proponticon, alij theſſalum uocant, conſtat ex duabus longis & breui: ut, natura. Quatuor ſyllabarũ pedes ſunt: proceleuſmaticus, è duobus pyrrichijs, hoc eſt quatuor breuibus ſyllabis: ut, tenuia. Huic contrarius eſt diſpondeus, ex duobus ſpondeis ſyllabarũ quatuor & longarũ: ut, Mecœnates. Pæon primus cõſtat ex trochæo & pyrrichio, hoc eſt lõga & tribus breuibus: ut, Steſichorus. Pæon ſecundus ex iãbo & pyrrichio, hoc eſt ex breui & lõga & duabus breuibus: ut, colonia. Pæõ tertius ex pyrrichio & trochæo, hoc eſt ex duabus & breuibus & lõga & breui: ut, meliora. Pæõ quartus ex pyrrichio & iãbo cõſtat, hoc eſt tribus breuibus & lõga: ut, docilitas. Huic cõtrarius eſt hippius, quem plerique epitritum uocãt. nam ſicut pæon à numero longã, ita epitritus breuẽ nobis ſignificat. ſin quidẽ hippius, ſiue epitritus primus ex iãbo & ſpondeo conſtat, hoc eſt ex breui et tribus lõgis: ut capenates. Hippius, ſiue epitritus ſecũdus ex trochæo & ſpondeo, hoc eſt ex longa & breui & duabus lõgis: ut, cõditores. Hippius ſiue epitritus tertius, ex ſpondeo & iambo, i. ex duabus longis & breui & lõga: ut, diſcordiæ. Hippius ſiue epitritus quartus, ex ſpondeo & trochæo, hoc eſt tribus lõgis & breui: ut, oratore. Ionicus, ἀπὸ μείζονος, i. à maiore, conſtat ex ſpondeo & pyrrichio, hoc eſt ex duabus lõgis & duabus breuibus: ut, præludia. Ionicus ἀπὸ ἐλάσσονος, i. à minore, conſtat pyrrichio & ſpondeo, hoc eſt ex duabus breuibus ſyllabis & duabus longis: ut, cupiebant. Duabus ex breui & longa, & breui & longa: ut, Cleonides, propinquitas: qui pes dactylus ab iambo à quibuſdam dictus eſt. Huic cõtrarius eſt ditrochæus, ex longa & breui: & lõga & breui: ut, cantilena, dimicare. qui pes à nõnullis creticus κατὰ τροχαῖον dicitur. Antipaſtus ex iãbo & trochæo, hoc eſt ex breui & duabus lõgis et breui: ut, Medullina, Salonius. Huic contrarius eſt choriambus, ex trochæo & iambo, hoc eſt ex lõga & duabus breuibus & lõga: ut, nobilitas, armipotẽs. Hos quinque ſyllabarũ pedes ſequuntur, plures quã triginta, à nobis breuiter enumerãdi. Hiortius pes, ex quinq; breuibus ſyllabis cõſtat: ut, mulieribus. Periãbus, ex longa & breuibus quatuor: ut, Compoſuimus. Parapyrnos, ex breui & lõga et tribus breuibus: ut, diu ſtetimus. Meſſomacros, ex duabus breuibus et lõga et duabus breuibus: ut, deus affuit. Anapæſticus, ex tribus breuibus & lõga & breui: ut, bonus amicus. Pyrrichius anapæſtus, ex breuibus quatuor & lõga: ut, facilior eſt. Probrachys, ex breui & lõgis quatuor: et, in uſu nõ eſt. Hypobrachys, ex lõga & breui & tribus lõgis; ut, tela depoſcunt. Meſſobrachys, ex duabus longis & breui & duabus lõgis: ut, exiſtimarunt. Moloſſoiãbos, ex tribus longis & breui & longa: ut, obteſtatus eſt. Sãlotibos ex quatuor longis & breui:

breui:ut,educebamus. Diphios,ex duabus breuibus & tribus longis:ut,populabũdos. Orthius,ex longa & duabus breuibus & lõgis duabus: ut,arma capeſſunt. Amœbæos,ex duabus lõgis duabus breuibus & lõga:ut,mõtes ſuperant. Moloſſopyrrichios,ex tribus longis & duabus breuibus:ut,frumentaria. Symplectos,ex duabus lõgis & tribus breuibus: ut ætas hominis. Muſicos,ex lõga & breui & lõga et duabus breuibus ut, Cæſar oppida. Antanapæſtus,ex breui & duabus longis & duabus breuibus : ut,et indoctior. Antamœbæus, ex duabus breuibus & duabus lõgis et breui:ut,loca munire. Daſſios,ex tribus breuibus & duabus lõgis:ut,facile princeps. Tymelicos ex lõga tribus breuibus & lõga:ut,inſtituerant. Dochemios, quẽ alij dochimũ uocant,ex duabus breuibus & duabus longis & breui:ut,capiũt arma. Ut tamen tam Cic. q̃ Quintil. nolunt, ſit dochimus ex bacchio & iambo,uel iambo et cretico; hoc eſt conſtat ex prima breui duabus lõgis,breui & longa: ut,reip. Periambodes, ex breui & longa & breui & duabus longis : ut mori recuſant. Doriſcos, ex longa & duabus breuibus & lõga & breui:ut,imperitabat. Cyprios,ex breui & lõga & duabus breuibus & lõga:ut,honore uiri. Anticyprios,ex lõga & breui & duabus lõgis & breui:ut,exhibetur. Bachichoricos,ex duabus longis & breui & longa et breui:ut,deliberanda. Hypodochimos,ex longa & breui & longa et breui et lõga:ut,multitudines. Dochimos ex breui duabus lõgis & breui & lõga: ut ſupra exemplum dedimus,reip. Antiſtrophos,ex breui & tribus longis & breui:ut,recognouere. Moloſſoſpondeus,ex longis quinque : ut, frumentaturi. Poſt enumeratos ſyllabarum pedes,quantitas quoque ſyllabarũ tractaretur,niſi ne pueros quidẽ eas ignorare arbitrarer. Sunt.n. multi qui de eis dedere præcepta,& nos quoq; quanta breuitate potuimus,libellum olim edidimus. Illud iã ſupereſt ſolũ,ut de numeris diſſeramus. Primũ quo in orationis genere numeros eſſe cõueniat,in quibus orationũ partibus,qualibus uti numeris,et utrũ partium orationis cõtinuos occupent numeri locos,& quo pacto ſecũ cõnectantur: deinde quos dicere numeros poſſimus, & quos nõ poſſimus,& pariter quos conſectari uitioſum ſit. poſt,quales uelimus eſſe quos probamus numeros, exẽplis & auctoritatibus aperiemus,atque cõfirmabimus. poſtremo hãc partẽ concludentes,quid in quaque cõpoſitione tenendũ ſit, breuiter colligemus. Cũ igitur in omni locutionis corpore,totoq; (ut ita dixerim) in orationis tractu numerũ inueniri neceſſe ſit, quippe quod neque loqui quiſquã poſſit, niſi è ſyllabis breuibus ac longis,ex quibus pedes ſiũt, illã dicimus numeroſe cadere orationẽ,quæ nõ prono uelut flumine decurrẽs interſiſtat,ſed quæ finẽ ſuũ habet,naturaliq; diſtincta interuallo,quæ proxime præterierit intuẽdi dedit tẽpus,dedit reſpirãdi,ac refecit animos,& quodã quaſi modulatu uerborũ concluditur. Ab hoc aũt modulata.i. hac diligẽti pedum obſeruatione,de qua à nobis infra dicetur,ſolutus eſt ſermo,ſoluta epiſtola, ſolutæ quoque Iuriſconſultorum ſunt editiones, & oẽs de huiuſmodi rebus cõpoſitiones: licet ea plerũque numeris conſtare inueniantur. Primum hiſtoriam,& genus illud orationis. quod Græci epidicticõ,noſtri demonſtratiuũ uocant,numeroſa eſſe cõuenit. Deinde in deliberatiuo iudicialiq; genere id obſeruandum, ſed ſecus. ſiquidem tam hiſtorica quàm demonſtratiua omnis ad uoluptatẽ accommodata eſt, ac circũſcriptione ambituq; & tanquã in orbe incluſa currit oratio,quoad in ſingulis pfectis abſolutiſq; ſentẽtijs inſiſtit. idq; ideo ſecurius ſit, q̃ is auditor lector'ue eſt futurus,qui non ueretur, ne cõpoſitione orationis inſidijs ſua fides attentetur. quin & gratiam ſcriptori oratori'ue habet,quod auriũ ſeruierit uoluptati. In cæteris aũt cauſis non uerborum ambitu dicendum ſemper, quinimo id perraro accidit,ſed ſæpe mẽbratim cæſimq; dicendum. Ideoq; illa uerborũ quaſi colligata cõcinnitas effugitur. quod ſi ſemper utare,cũ ſatietatem affert, tum quod cum id quale ſit facile intelligatur,actionis dolorẽ detrahit, & actoris ueritatẽ funditus tollit,& fidem. Sed quoniam adhibẽdã nõnunquam diximus,quo id in loco,uidendum eſt. Si igitur laudandũ aliquid eſt ornatius, quoniam ea pars demonſtratiui uidetur eſſe generis, ut in Verrẽ Cicero de Siciliæ laude dixit: aut ſi ea ponenda narratio ſit,quæ plus dignitatis quàm doloris deſiderat,cũ ad hiſtoriæ grauitatẽ propius accedat, ſicut in Verrẽ Cic. de Cerere & Segeſtana Diana,deq; Syracuſarum ſit dixit : ut ambitu numeroſo cadant procurandum eſt. In amplificanda quoque re,dũ ſenſus omnis funditur,numeroſe & uolubiliter fertur oratio. In uniuerſum igitur ſingulare aliquid præcipi non põt. Nam in exordio ſicut iudicis animus uarie præparatur,cum miſerabiles eſſe uolumus,cum modeſti,cũ acres,cum graues,blanditijs quoque cũ flectere,cũ ad diligentiam hortari:ita cum diuerſa natura ſint,diſſimilis quoque componendi ratio deſideratur. Non .n. ſimilibus eſt uſus Cic. numeris in exordio pro Milone, pro Cluentio,pro Ligario. Narratio ferè tardiores,atque(ut ſic dixerim) modeſtiores deſiderat pedes. Proinde cum docere & inſigere animis res ſemper cupiat,quod minime feſtinantiũ opus eſt,ut id aptius & accõmodatius rei ſit, tota conſtare narratio lõgioribus mẽbris uidetur,& breuioribus periodis. Argumenta autẽ acria & citata, pedibus quoque ad hanc naturam accommodatis utentur. Epilogi ſummiſſum,lentum,& minus exclamantẽ numerum plerunque exigunt. ſiquidem ſic ferè cõponendum, quo modo pronunciandum erit. Et cum uerum de quibus dicimus naturã ſequi numero ſcriptor uelit eruditus, in procemijs plerũque ſummiſſum eſſe oportet:tamẽ in accuſatione iudex erit cõcitandus, aut aliqua cõplendus indignatione. in narratione plenos atq; expreſſos nos eſſe oportet,ne aliquo incitati affectu,q̃ fidẽ tollit dicere uideamur. in argumẽtis citatos eſſe cõuenit,atque ipſo etiã motu celeres: in locis aũt ac deſcriptionibus,fuſos ac fluẽtes: idq;,q̃d uoluptatis cauſa comparetur. In epilogis plerunque,ut iam dictum eſt, deiectos & infractus. debẽt.n. ſublimia ingredi,leuia duci,acria currere,delicata fluere : ac ubi urget neceſſitas,ea etiam affectabimus. Qui aũt quibus pedes ſint rebus accommodatiores, paulo poſt à nobis aperietur. Expoſitum iam,ut opinor,eſt ſatis,quo in orationis genere,quibusq; in orationis partibus, ac qualibus uti numeris nos oporteat. Reliquũ eſt,ut partiũ orationis continuos'ue numeri locos occupent,dicamus. Quoniã ueteres maxime ſtuduerũt ne flueret,uagaretur,ac lõgius excurreret oratio,eam diſtingui et interſiſtere,modo cæſis,modo mẽbris,modo clauſulis, eademq; omnia numeris uinciẽda uoluerunt: primũ,quid ſit cæſum,quid mẽbrum,quidq; clauſulã nominemus,referendum paucis puto, quando ſupra de eis dictũ: deinde quo pacto numeris uinciri intelligantur,quod nõ tanti profecto laboris eſt,quãti fortè aliquibus uidebitur. Ille ambitus,quẽ græci periodon,noſtri clauſulã. multiq; alij nominauere nominibus,cõſtat,ut Cic. inquit,ſi plena ſit, quatuor ferè partibus,quæ membra dicimus, ut & aures impleat,ne'ue breuior ſit,neque longior,quanquam utrunque nõnunquã,uel potius ſæpe accidit,ut aut citius inſiſtendum ſit, aut longius procedendũ,ne breuitas defraudaſſe aures,ne'ue longitudo obtudiſſe uideatur. Cum aũt ſint periodon duo genera,unũ ſimplex,quod longius prouehitur atque circũducitur: alterũ,quod membris & inciſis conſtat : primum eſt,ut, Diuturni ſilentij P.C. quo erã his temporibus uſus, non timore aliquo,ſed partim dolore,partim uerecundia finẽ hodiernus dies attulit,qui ambitus clauditur pæone tertio, iãbo & dactylo. Alterũ eſt ſæpe breuiſſimũ,quod inciſis conſtat,uelut illud Craſſi : Miſſos faciant patronos, ipſi prodeant,qui niſi.

internallo proferatur, ſenarius uidetur iambicus. melius aũt, Prodeant ipſi, dici & Cic. arbitratur. In eodẽ genere eſſe ambitus ille creditur, qui ex mẽbris conficitur, aliquanto longior quã qui ex cæſis, breuior aũt quàm qui continuus fluit. ut, Cur clãdeſtinis conſilijs non oppugnant? cur de profugis noſtris copias comparant contra nos? ubi utrunque membrum ſpõdeis clauditur, quod ſic plerunque Craſſus diceret. licet in illo quod cæſis confectum eſt, amphimacro uſus ſit, ſpondeus amphimacrũ antecedit. Porro quæ inciſim aut membratim efferentur, ea uel aptiſſime cadere debent. Inciſim, ſic ut Cic. illud: Domus tibi deerat? at habebas. pecunia ſuperabat? at egebas. quatuor ſunt inciſa. Membratim, ut rurſum Cicero: Incurriſti amens in columnas, in alienos inſanus inſaniſti. duo ſunt mẽbra. deinde & cæſa & membra tanquam crepidine quadã cõprehenſione longiore ſuſtinentur: ut Ciceronis illud, Depreſſam, cæcam, iacẽtem domum pluris quàm te & quàm fortunas tuas æſtimaſti. qui ambitus duobus trochæis terminatur, cũ ſuperior ambitus ex mẽbris ſpondeis cõcluſus fuerit gemi nis. qui aũt ex inciſis, ex ſpondeo: nã ultima pro cõmuni iam recepta ſyllaba eſt, præcedente pyrrichio. Inciſim aũt & membratim tractatur oratio, ubi uere aliquid dicere uideri uolueris, cum aut arguas, aut reuellas. ut Ciceronis illud in Cornelianã: O callidos homines, ò rem excogitatã, ò ingenua metuẽda. Circuitus tamen ille, quem iã ſæpe diximus, incitatior numero ipſo fertur & labitur, quoad perueniat ad finem. Sed iam quos accipiãt pedes inciſorũ membrorũ clauſularum'ue locos dicendũ. A' ueteribus ſanè quæſitũ eſt, toto'ne in ambitu uerborum numeri tenẽdi ſint, an in primis partibus, atque extremis tantũ. Sunt qui comprehenſionẽ totam à capite ita fluere pedibus cõtinuis uelint, ut ad extremũ uenien, pedibus quoq; cõſiſtat. nec id difficile factu arbitrati ſunt, ijs præſertim qui bonis diſciplinis exercitati ſunt et ſcripſerũt, adeo ut quæ non ſcripſerint, ſimilia ſcriptorum effeciſſe credãtur. ſed de hoc poſterius ſuo loco uberius diſputabitur. Cum igitur eadẽ faciemus quæ poetæ, tamen in oratione poematis effugere oportere ſimilitudinẽ ducunt, ut non tantum alijs atque alijs ſtruatur pedibus oratio: ſed etiã ut concentus ille in extremis ſeruetur duntaxat clauſulis. Plerique cenſent cadere tantum numeroſe oportere terminariq; ſententiã. cumq; aures extrẽmum ſemper expectent, in eoq; acquieſcãt, id uacare numero non oportere. Ariſtot. aũt & Ciceroni & Quintil placet, tam ſententiæ initium quàm finem eſſe numeroſum. quandoquidem ſtatim à principio ſententiæ dictionis cõcinnitate multũ afficiamur, & ipſa concluſione, ne claudicans ac quaſi fluctuãs, ſed æqualiter cõſtanterq; ingrediens habeatur oratio. Nũc quos non poſſumus numeros appellare, uidendũ eſt. Numerus proprie uerſus dicitur, & cõtinue cõcluſa pedibus oratio. ſed oratorius numerus eſt, cum principio fineq; numeroſo clauditur ſentẽtia: idq;, ut Cicero inquit, in dicendo numeroſum putatur, nõ quod totum conſiſtat è numeris, ſed quod ad numeros proxime accedit, quo etiã difficilius, ut oratione utamur cenſet, quàm uerſibus, ꝙ in illis certa quædam & definita lex eſt, quam ſequi ſit neceſſe: in dicendo aũt nihil eſt propoſitũ, niſi ne aut immoderata, aut anguſta, aut diſſoluta, aut fluens ſit oratio, quod totũ in ſumma ſcribentis prudentia locatũ eſt. item ſi pedibus nec apte coniunctis claudatur ſententia, numerus nõ eſt: nõ minus quàm ſi unico claudatur pede, qui tres nõ ſuperet ſyllabas. pes ſiquidẽ erit, non numerus. Poterit aũt unus eſſe dichoreus, qui è duobus trochæis conſtat. Sequitur, ut quos ſequi numeros uitioſum ſit, exponamus. Attendendũ igitur, quod quẽadmodũ qui audiunt, hæc duo animaduertunt, & iucũda ſibi cenſent, uerba dico & ſententias, eaq; dum animis attentis admirantes excipiunt, fugit eos & prætervolat numerus: ita ſi idem ſæpe reiteretur numerus, qđ ab audientibus intelligatur, at per hoc ſatiet, qđ quidquid uoluptatis cauſa accerſitũ ſit, non nimiũ & frequens eſſe oporteat: quando Voluptates cõmendat rarior uſus, uitioſum erit. Quod uitium ut effugiatur, ſunt hi quidẽ inter ſe miſcendi, & temperandi. ſic minime aduertetur delectationis aucupiũ, & quadratæ orationis induſtria. Vitioſus & ille numeroſus eſt, cuius pedes apti et quaſi coagmẽtati non iungũtur. Quod quale ſit, cũ qui apte iungãtur dixerimus, facile intelligetur. Itẽ uehemẽter eſt ſi uitioſum, ſi in oratione in uerſus aliquãdo, licet per imprudentiam incidamus. quanquam. n. numeris, & eiſdẽ poeticis, componitur oratio, eam tamen ſolutã & liberã eſſe oportere intelligamus, ne poema componere uelle uideamur. Licet itaq; nobis dimidiatos plerunque uerſus adhibere, integros non licet, & ferè ultima uerſuũ initio conuenĩũt orationis. Titus quidem Liuius hexametri exordio cœpit, Quintil. exiſtimat: Facturus'ne operæpretium ſim. idq; melius eſſe, quàm quod modo emendatur. Cicero tamen tã acris animaduerſionis ſecurus, aliquando uerſum abſoluit: ut trimetrum in Piſonẽ, Pròh ò dij immortales, qui hic mihi luxit dies? Sic Saluſtius, nec minus Græci. quin & ipſe Plato accuratiſſimus cõpoſitionis, in Timæo prima ſtatim in parte uitare iſta nõ potuit. nã & initium hexametri ſtatim inuenias, inquit. n. εἷς, δύο, τρεῖς, ὁ δὲ δὴ τέταρτος. Nec non & Iſocrates, qui prius in oratione poſt Thraſymachum, qui in eis nimius fuiſſe perhibetur, numeros, dũ uerſum effugere etiã uoluit, in Panathenaici principio in trimetrũ iãbicum incidit, cum ita dicit, Νεώτερος μὲν ὢν προῃρούμην γράφειν τῶν λόγων: & in ſimilia propè infinita, quæ tam apud hos, quàm apud alios auctores ſatis idoneos, quiuis ſtudioſus inquirẽs animaduertet. Nunc qui'nam probẽtur à ueteribus numeri, dicendũ nobis eſt. Siquidẽ ſicut in uerſu uulgus, ſi eſt peccatũ, uidere: ita in oratoria locutione, quidquid claudicauerit, ſentire intelligimus. Sed poetæ nõ ignoſcit, oratoribus concedit. Tacitus tamẽ non eſſe quod dicimus aptũ perfectumq;, reclamat. Primũ igitur, quot numerus oratorius pedes, deinde quos ſuſcipiat, nobis aperiendũ eſt. Clauſularũ initia ut apte incederẽt, & eorundẽ fines concinne clauderẽtur, non unico pede labi aſtringiq; ueteres uoluerũt oratores, ſed alterũ ac plerunque utrobique tertiũ adiungi, ubi paucarũ ſint pedes ſyllabarũ. Plures aũt, ut uerſus ſimilitudinẽ effugerent, eſſe prohibuerũt. Pedes uero oratorius numerus nullos reſpuit, dicente etiã Quintil. his uerbis: Miror. n. in hac opinione doctiſſimos fuiſſe, ut alios pedes ita eligerent, alios damnarẽt, quaſi ullus eſſet quẽ non ſit neceſſe deprehendi. nõ ergo pedes, ſed pedũ iũcturæ damnandæ eligendæ'ue ſunt. Oẽs aũt nobis in præſentiam cõplecti difficile, at maxime probatos ab egregijs rhetoricès magiſtris, ſummiſq; dicẽdi auctoribus referemus. Illud primũ ſciendum eſt, non tantũ referre qui pedes, ſed quæ uerba iunctura quadã claudant orationem. nam ſi in extrema ambitus parte breuiora locaueris, infringitur illa quaſi mẽbrorũ cõprehenſio. Quare aut paria ſyllabis eſſent debẽt poſteriora ſuperioribus, aut (ut Cicero melius iucundiuſq; putauit) longiora. monoſyllabon. n. in fine antecedenti uidetur iungi per ſynalœpham, ut Auxilium eſt. Spondeus igitur, ut à duarum ſyllabarũ pedibus potiſſimũ inchoemus, quo Demoſthenes eſt plurimũ uſus, morã ſemper fert ſecum. Et illud eſt tenẽdum generaliter, quod qui pedes ſunt temporibus pleniores, lõgiſq; ſyllabis, hoc magis ſtabiles, & grauiorem faciunt orationem: breues aũt, celerem ac mobilẽ. Itaq; ſi ubi opus eſt, uelocitate tardũ & ſegnẽ adhibeas pedem, & ubi põdus exigitur præcipitẽ ac reſultantem, merito damnabitur. Spondeus præcedente ſe pyrrichio bene ſonat: ut, Iuniani. uel trochæo: ut, arma ſũpſi: &, acta res eſt, uel Iibo: ut, manus armãt. quod ideo quidã non probant, quod trimetri iambici uerſus eſſe uideatur.

ipſe

Ipſe ſibi male ſpondeus præponi creditur: ut, oratores. niſi qd' tam Põpeius Meſſalinus, quàm ipſe Cicero; idoneũ putant ceſis & membris: ut, Craſſus nos oppugnat. propterea quod paucitatem ſyllabarum cum grauitate ſua & tarditate compẽſat. Ne quidem dactylum bene præponi ſpondeo, Cicero & Quintilianus exiſtimant, quando finem uerſus in fine damnans orationis. Terentianus tamen non reſpuit. hoc tale eſt; contra Cæſaris arma. Quoties autem una pars orationis in fine clauſulæ acceperit anapæſtum & trocheum ſiue ſpondeũ (non enim ignoramus in fine pro longa breuem accipi, idẽ ergo erit pes trochæus, qui & ſpondeus, in fine) qui ſi finem inquã antecedente anapæſto in eadẽ orationis parte clauſerit, mollem & quaſi lubricã ſtructuram dabit: ut, dominabitur. quamuis. n. iidem fuerint pedes, eadem tpa, tamen ubi diuerſæ ſint partes orationis, retentus neſcio quo pacto ſpiritus, ac reſtitutus, affert quãdam compoſitioni firmitatem: ut, uideat ipſe. At in una parte orationis properare uerba, & continuo ſpiritus celeritate labi uidentur: ut, populabundos. Idem de tribracho dicimus: ut, gerere morem, & facilitates, temeritates. Spondeus recte iambo præponitur: ut, doctus fui a ſe ipſo iambo præcurrente: ut, bona fide: & cretico: ut, proſpera fide. Licet enim Ariſtoteles, Theophraſtus, & Theodectes, trochæum & pyrrichium reſpuant, quòd ultimas longas eſſe ſyllabas ſemper uelint, à Cic. non omnino improbatur. Trochæus, ſi ſe præcedat, iuncturam facit, quæ maxime Ciceroni placet: ut, ab omnibus eſſe eis pœnas perſolutas. dictum iam enim eſt, nihil ad rem pertinere, extrema longa ne illa ſit, an breuis. & Gracchi illud, patris dictũ ſapiens temeritas filij cõprobauit. quo dichoreo tantũ clamore concionis excitatum eſſe Cic. ſcribit, ut eſſet admirabile. ordinem immuta, fac ſit, Cõprobauit filij temeritas: iam nihil erit, ut Cic. æſtimat: etſi temeritas è tribus breuibus & longa eſt, quòd Ariſtot. ut optimum probat. à quo ipſe diſſentit Cicero. ſunt tamen & alij qui non improbant. Trochæus aũt, ſpondeus & iambus, ſimul (ut Cicero inquit) male concludunt, quoquo modo ſtruas, tumor tamen rerũ ex ſpondeis atque iambis maxime cõtinetur: ut, ſceptrum mihi liquit Pelops. Pyrrichius decurrit: ſed quantum celeritatis, tantum grauitatis admittit. Quid igitur faciam? Iambus craſſatur in carmine, Quis hoc poteſt uidere? quis poteſt pati, niſi impudicus & uorax, & aleo? In uniuerſum autem, ſi ſit neceſſe duram potius atque aſperam compoſitionem, quàm effeminatam & eneruem, mauult eſſe Quintilianus, ut neque longioribus quàm oportet hyperbatis utamur, neque ullum aptum atque idoneum uerbum permutemus gratia lenitatis: quando non erit ullum tã difficile, quod non commode inferi poſſit. Sed iam multos uideas in dicendo non tam accuratos, quàm (ut ita dicam) operoſos, & in uerborum ſtructulis omnem teneritei componendi operam. quin & quadam die magis laſciui ſumus. Quare modus habendus eſt. nam, ſi nimij ſimus, intollerabile uitium eſt: ſin autem nullus inerit numerus, ut iam ſæpe diximus, diſſipata & inculta & fluens erit oratio. Sed de pedibus iam dicamus, qui tribus ſyllabis cõſtare inueniuntur. Dactylus, qui Ariſtoteli amplior, ſicut breuior iambus uidetur, quem tam Quintilianus quàm Cicero heroum uocat, clauſulam reddit fortem, antecedente trochæo, cui Ariſtot. chordacis nomen imponit: ut, iure fecimus. Pyrrichio antecedente, bene dicitur: ſpondeo, cauſa audita. Iuſte fecimus: iambo, fide dicitur, dies attulit: & tribrachus quoque dactylum bene præcedit, recale narrina: anapæſtus, repetet caterix & palymbachius, ſepone cætera: & moloſſus quærebat dicere. Dactylum ſpondeum & anapæſtum quoquo modo ſtruas in principijs continuandorum uerborum, ſatis decore cadere Cicero arbitratur. ueluti illud Liuij eſſe diximus, Facturus ne operæpretium ſim. Optime incipitur à dactylo,

gis, ut, Cum propter egregiam. aliquando à breuibus, ut, Nouum crimen Caius Cæſar. & Animaduerti iudices. ſed pro Cluentio recte, quod initium eius partitioni ſimile eſt, quæ celeritate gaudet. Clauſula quoque è lõgius firmiſſima à Quintiliano putatur: ſed cadet & in breues aliquando. Facit etiã tribrachijs ad clauſulam, præcedente cretico: ut ſi dicas, de cæteris agite, de prælijs redeo, de literis dubito. Amphibrachys quoque recte ponitur in clauſula, ſpondeo ferè antecedente. Iudos habete, recte locutos. & trochæo, iuſta querela. Hinc eſt illud Tullianum: Et priſtinum morem iudiciorum requirant. &, Neminem præponendum mihi eſſe actorem putaui. Anapæſtus etiam clauſulis conuenit, ſed rhythmi modum profluens, & pentametri finis. Non ubi libido dominatur, innocentiæ leue præſidium eſt. Mollior fiet præcedente ſpondeo: ut ſi mutes, Leue innocentiæ præſidium eſt. Eadem erit, ſi trocheum anteponas, profluentior erit, ut, Nomen erat imperij. Creticus antecedens eum, paulo fortiorem reddit: ut, Nobiles homines. ſicut ante ſpondeum exultat: ut, de quo ego nihil dicam, niſi depellendi criminis cauſa. & illud, Quouſque tandem abutere Catilina patientia noſtra? Creticus quoque ipſe initijs optimus: Quod precatus à dijs immortalibus ſum. Sed clauſulas diligentius ſeruandas eſſe arbitramur, quàm ſuperiora, quòd in his maxime perfectio atque abſolutio iudicatur. Non uerſus autem, quæ prima & media & extrema pars attenditur, qui debilitatur in quacunque ſit parte titubatum. in oratione autem pauci prima cernunt, poſtrema plerique: quæ quoniam apparent, & intelliguntur, uarianda eſſe diximus, ne aut animorum iudicijs, aut aurium ſatietate repudientur. Duo autem, aut tres, ut Cicero uoluit, ſunt ferè extremi ſeruandi & notandi pedes, ſi modo non breuiora & præciſa erunt ſuperiora: ut creticus, aut heroius, aut pæon, quem Ariſtoteles probat. horum uiciſſitudines efficient, ut neque hi ſatientur qui audient faſtidio ſimilitudinis: nec nos id faciemus, quod dedita opera facere uideamur. Creticum bene antecedent uel anapæſtus, ut populo conferunt: uel pæon ille qui fini aptior dicitur, placet facilitas nobilis: uel epitritus tertius, ſeruare quamplurimos: uel trochæus, turpe ducerent. Hæc de trium ſyllabarum pedibus, de quibus non quaſi legem inuiolabilem dedimus, ſed quod eſſet optimum oſtendimus. Cæterum quatuor ſyllabarum pedes, quo pacto iunctura quadrent, referendi. Pæona primum, & pæona quartum, probat Ariſtoteles: cui à priore quidam ordiri placet, ut hæc uerba ſunt, deſinite, incipite, comprimite: poſteriore autem finire, ut hæc uerba, agilitas, facilitas, domuerant. Quod Cicero carpit, cum inquit: Quare etiam pæona qui dixit aptiorem, in quo eſſet longa poſtrema, uidit parum, quoniam nihil ad rem eſt, poſtrema ne longa ſit, an breuis, quod uideatur aliquid uacantis temporis ei quod inſequitur accedere. Aures tamen, ſi quid Quintilianus, conſulens meas, intelligo multum referre utrum ea longa ſit quæ claudit, an pro longa. neque enim tam plenum eſt dicere, timere quàm timeris. Pæona igitur tertium, qui breuis ab longa quater ſerit, bene genitriq; concludere omnes cenſebant. cui Cicero tribrachium anteponit, ſi aſſequi uideatur aliquando iambum, ut in Catilinam, cum omnibus patriæ hominibus ſoli pati ualeremus. ſæpiſſime autem trochæum, ut pro Cluentio: Quantum difficultatis & quantum laborioſi habiture. & in Oratore ad Brutum, Diu multumque Brute dubitaui. Proinde hæc Ciceronis iam peculiaris facta ſtructura eſt, eſſe uideatur. Sicut autem iambus in eiuſque demiſſo atque humili uel craſſanti ſermone dicuntur, frequentiſſimus eſt: ita pæon hic in amplioribus, & in utroque dactylus. Itaque in uarijs & perpetuis orationibus ſunt inter

ſe miſcendi, & temperãdi. Dichoreo quoque idem auctor frequenter utitur, ut Dicere maluerunt, & uiſus eſt confiteri, et: Crimina detulerunt. & Exercitum compararunt. Et pro Ligario, aut leuium Græcorum, aut immanium Barbarorum: & pro Milone; Contra amentiam perditorũ. Illum quoque pedem quem antipaſtum uocamus, bene dactylus antecedit: ut, uir optimus uideretur: & Hortenſius perorauit, et trochæus: ut, ſua manu ſororem interfectã eſſe fateretur. Nec minus eum pedem, quem ionicũ maiorem nominamus, optime præcurrit tribrachys, ſtruitq́; clauſulam. uelut ubi inquit Cicero, Quorũ igitur impunitas Cæſar tuæ clemẽtiæ laus eſt, eorũ te ad crudelitatẽ acuet oratio. Aliquãdo pyrrichius, fluit oratio. nõnunquã trochæus, currat oratio: quibus Cic. utitur ſtructuris. Sed & illa uerba quæ quinque ſyllabis conſtant, fluxiorẽ ſtructurã faciunt: ut, arbitramini, interrogauerũt, deſiderauerunt. Omniũ quinq; ſyllabarũ unicum Cic. pedem dochimũ, cuius exẽplũ ponit, Amicos tenes, quouis loco aptũ eſſe dicit, ſiue ambitũ inchoet, ſiue cõcludat, dũ ſemel ponatur. quod iteratus aut cõtinuatus, numerũ apertũ et nimis faciat inſignẽ. His igitur tot cõmutationibus, tamq́; uarijs ſit utemur, ut oratoris plenã fluentemq́; libero impetu facultatẽ his ſemp uinculis nõ alligemus. Nã uerborũ cõpoſitio non ex labore anxio ueniat oportet, ne in dimetiendis pedibus, ac perpendẽdis ſyllabis quiſquã cõſeneſcat, ſed uſu atq; exercitatiõe perpetua auribus, quæ uelut arbitræ compoſitionis eſſe debẽt, iudicet quid ſtrictũ, quid effuſum, quid ubertũ, quid durũ, quid effœminatũ ſit. Plerunq; et nimia artis opinio fugiẽda eſt, & interponẽda ſimplicitas rudis atq; imperitæ dictionis, quod plerunque acribus ſenſibus ſit uis maior, ſi naturaliter proferatur. quod ipſum Cic. ſæpiſſime feciſſe, liquido deprehẽdi põt. Sed ubi id faciendũ ſit, ſupra (ut opinor) abunde dictũ eſt. Nũc aũt reliquũ eſt, ut quæ omnis deſideret cõpoſitio, breuiter colligamus: quo lõgius trochæus ſupius, tenaciori teneãtur memoria. Quoniam eloquentia cõſtat ex ſentẽtijs & uerbis, perficiendũ eſt, ut doceamus acute, delectemus quaſi argutæ, cõmoueamus grauiter: uitioſumq́; in ſentẽtia, ſi quid abſurdũ, aut alienũ, aut nõ acutum, aut ſubinſulſum eſt. In uerbis, ſi inquinatũ, ſi abiectum, ſi non aptũ ſi durũ, ſi longe petitũ. Dãda ergo opera eſt, ut in uerbis quidẽ ſingulis emẽdate loquamur, q eſt latine: ut perſpicue, ut ornate. Perſpicua erũt, ſi propria in proprijs lautiſſima eligamus. Ornata erũt, ſi nouata, nõ tamẽ nimiũ licenter: ſi priſca, nõ tamen à medijs eruta tenebris; ſi trãſlata, in trãſlatis ſimilitudinẽ ſecuti: ſi uerecũde utamur alienis. In cõiunctis aũt uerbis, ordo: ne ſenſus præpoſtere coniungantur: iunctura, ne hiet & quaſi laboret oratio: numerus, ut ſententiarũ initia apte iungantur, & eadem concinne cõcludantur. Tum quod tam ad ſingula quàm ad coniuncta uerba pertinet, ſonus & figura, quæ duo maxime aures permulcẽt. Verba igitur legenda potiſſimũ ſunt bene ſonãtia: ſed ea non, ut poetæ, exquiſita ad ſonũ, uerũ de medio ſumpta. in quo delectu aſperitatem fugiamus, quãdo ad lenitatem duo hæc, ſicut & numerus, cõparari debent: ſed ut ferent ſententiæ, ita ſeligemus, ut nihil de induſtria feciſſe uideamur. Figuræ aũt ne nimium frequentes ponãtur, aut etiã affectentur: hoc eſt, ne frigidæ ſint & otioſæ. uitioſæ .n. ſunt quæque cõpoſitiones, quæ in hoc ipſum petũtur, ut exultent atque laſciuiant. Hæc habuimus quæ de elocutione diceremus. Sed quoniã hæc omnia imitatione et exercitatione aſſequi poſſumus, de his quoque partibus ſe nobis præcepta traditurũ præceptor noſter uir clariſſimus Georg. Valla fuerat pollicitus. Sed quẽadmodum nos quoque teſtes fuimus, id præſtare nõ potuit, multis impeditiſſimus negotijs. hanc tamẽ partem non omiſſurũ dixit, ſed traditurum cõmodiore loco: ſicut & oẽm als ſe cõplexũ fuiſſe Rhetoricam. Quare ut ab eo excepimus, omnia in hoc tibi uolumen congeſſimus, Patrue præſtantiſſime, ut noſtrorũ laborum tibi potiſſimũ innoteſcãt primitiæ, quas ſub præceptore noſtro hauſimus præſtantiſſimo. Vale.

FINIS.

M. FABII VICTORINI RHETORIS, IN M. CICERONIS DE INVENTIONE LIBRVM I. COMMENTARIVS.

OMNIS quicunque incipit cuiuſcũque generis orationem, hæc tria in principijs adhibere debet, ut auditores faciat attentos, beneuolos, dociles. Ergo hic Cic. facit dociles auditores, cum quid ſit eloquẽtia oſtẽdit: Attentos, cum dicit ſe de eloquentia dicturum, re ſcilicet magna: Beneuolos ſiquidem, quia oſtendit futurum ei commodum, qui his artibus fuerit edoctus. Eloquentia igitur qualis ſit, per ſe ipſa non oſtendit, ſed eſt capax qualitatis, quam non in ſe habet, ſed accipit ab agente. Nam ut cuiuſcunque ingenium fuerit, eius qui ea utitur, perinde qualis ſit, & quid faciat, demonſtrat. Ergo quoniam quiuis mediocriter ſapiens põt uidere, eloquentiam ſi in homine ſtulto ſit, malam eſſe: ſi in ſapiente, bonã eſſe: propterea Cicero non utrum bonum an malum ſit eloquentia quærit, ſed utrum plus boni an plus mali habeat oſtendit. Tractat autem in principijs quatuor theſes. Vnam talem. Studendum eſſe ſapientiæ cum eloquentia. Aliam, Parum prodeſſe ſolã ſapientiam, tamen prodeſſe. Tertiam: Multum nocere eloquentiam, ſi ſine ſapientia ea ſit. & quia poteſt dici, Ergo eloquẽtiæ ſtudendum non eſt? quam ubique ſapientiam laudat. Reſpondetur. Studendum eſſe eloquẽtiæ, quia per eloquentiam uim ſuã ſapientia exercet neceſſario. Quarta theſis. Studendum eſſe eloquẽtiæ: ſed tamen quæ ſit mixta ſapientiæ. Animaduertere tamen debemus in principijs deliberationis propoſitionem, Partes propoſitionis, Executiones partium, poſtremo uero ſententiam. Quod diligenter attendenti facile cognitu eſt. Sed antequam ad id unde cœpit Cic. ueniamus, dicendum primum uidetur quid ſit ars; deinde quid interſit inter artem & uirtutem. Ars eſt, quæ ſignificantiam ſui plenam non habet, ſed intelligitur ad aliquid pertinere. non enim uelut codice nominato, ſcimus ſtatim quid ſit codex, ita mox ſcire poſſumus quid ſit ars, niſi additum fuerit cuius ars ſit: ut ars poetica, grammatice, eloquentiæ. Virtus eſt animi habitus, in naturæ modum rationi conſentaneus: & ideo in naturæ modum; duobus enim conſtamus, anima & corpore. Anima immortalis eſt: ſi immortalis eſt, à diuinis deſcendit: ſi à diuinis deſcendit, perfecta eſt. Sed acies quamuis perfectæ animæ quodam corporis craſſo tegmine irretitur, & circũfunditur, & ita fit ut quandã obliuionem ſui capiat. Cum uero ſtudio ac diſciplina ueluti detegi cœperit atque nudari, tunc in naturæ ſuæ modum animi habitus reuertitur, atque reuocatur. Hanc uirtutem Plato dicit nũc arte fieri, nũc cũ hominibus naſci, nũc in exercitatione cõfici, nũc à Deo dari. Hæc uirtus in Rhetoricis à Cic. eadem ponitur, quæ ſapientia. Alibi uero. i. in libris de Rep. ab eodem Cicerone illa uirtus dicitur, quæ prudentia. Virtus igitur habet partes quatuor: Prudentiã, Iuſtitiam, Fortitudinem, Temperantiam. Prudentia eſt, rerũ bonarum & malarum per omne tempus ſciẽtia.

Iuſtitia eſt,animi habitus ita informatus,ut omnibus meritis tribuat dignitatẽ. Fortitudo eſt,conſiderata periculorũ ſuſceptio, & laborũ perpeſſio.Tẽperantia eſt,animi circa res inutiles atque inhoneſtas uictrix ac pudica dominatio.Harũ partiũ ſingularum partes in conſequentibus cognoſcemus.Nunc ad id quod oſtendere propoſuimus reuertamur.ſ.ut quid inter artem & uirtutem interſit uideamus.Harũ quatuor partiũ,quas diximus ineſſe uirtuti,nulla omnino per ſe in artem cadit. Ars.n.tantum præcepta tradit,nõ aliquid ſecundũ ipſa præcepta faciendum. Ideo ars ſapientiæ tradi non põt. Per ſe aũt tota conſtat ac permanet quæ perfecta eſt, ſi hæc quatuor teneat:Prudentiã,iuſtitiã, fortitudinẽ,temperantiã.Datur aũt ars eloquentiæ,& recte datur.Etenim ſi conſtat quatuor rebus,natura,uſu,exercitatione,arte:neceſſario & artis præceptio in eloquentiã datur. Quæ ſi deeſt,profecto tria illa multum interdum nocere,nunquã prodeſſe poſſunt. Dicendum etiam uidetur,quæ diſtantia ſit inter rhetorẽ, ſophiſtã,& oratorẽ.Rhetor eſt,qui docet literas,atq; artes tradit eloquentiæ.Sophiſta eſt, apud quẽ dicendi exercitium diſcitur.Orator eſt,qui in cauſis priuatis ac publicis plena & perfecta utitur eloquentia.Et ut ſciamus aliũ eſſe rhetorẽ, aliũ oratorẽ,hos libros artiũ rhetoricarũ uocauit,ubi docet artẽ dicendi. Illos alios tres,de Oratore nominauit: ubi illa quæ habere debeat orator,oſtendit.Nunc ergo conſiderans quid & quantũ ſit illud de quo dicturus eſt.i.eloquentia,recte ſe dicit diu cogitaſſe,non utrum bona an mala ſit eloquentia,ſed utrum plus boni an plus mali habeat.

SAEPE & multum hoc mecum cogitaui.] Horũ ſi unũ ſit, non oſtẽdit ſatis diutinã cogitationem. Poſſumus.n.frequenter aliquid cogitare,ſed ſtatim à cogitatione deſiſtere. Poſſumus itidem diu aliquid cogitare,ſed in una tantũ die facere.Recte ergo utrũq; cõiũxit:Sæpe,& multũ hoc mecũ cogitaui.& quia in publicũ res proferri non debuit,niſi certa & deliberata,recte ait,hoc mecũ cogitaui.

Boni'ne,an mali plus.] Cauſa deliberationis,nõ utrũ bona an mala ſit eloquẽtia,ſed utrũ plus boni an plus mali habeat eloquentia.non tamen uacat ratio ordinis. potuit aũt dicere, Mali'ne,an boni plus. Sed ſic dicẽdo naturã tenuit eloquẽtiæ, quæ cũ primũ agere cœperit, profuit hominib.nã cõpulit eos & cõgregauit.Poſt aũt deprauata ingenio malorũ, multũ nocuit Reip.Bene ergo ordinẽ tenuit,ut diceret.Boni'ne an mali plus hominib.attulerit,& ciuitatibus. Hominibus & ciuitatibus.] Reſp.duobus cõſtat,publico & priuato.Ideo Hominibus & ciuitatib. Hoc & in Verrinis animaduertere debemus,qualiter ubiq; Cic.aut homines defendat,aut ciuitates.

Copia dicendi.] Quoniã nomẽ eloquẽtiæ id ſibi obtinet ac uẽdicat,ut cũ ad aures uenerit,nõ niſi optima accipiatur: ideo maluit definire eloquẽtiã.Nequis ergo audita eloquẽtia, quæ quaſi ſono ipſo id obtinuit, ut mixta uideatur eſſe ſapiẽtiæ,ne quis inquã deliberãdũ nõ crederet, utrũ plus boni an plus mali habeat eloquẽtia, ſed ipſam p ſe ſatis exiſtimaret bonã,ppterea maluit definire eloquentiã,inducendo copiã dicendi. Quæ quia põt ad utrunq; flecti, cauſam deliberationis induxit. Ac ſummũ eloquẽtiæ ſtudiũ.] Poſtquã docuit quid eſſet eloquentia,per definitionẽ ſecutus poſtea, occupatis iam auditorũ ſenſibus,eloquẽtiã nominauit. Sed recte ait: Ac ſummum eloquentiæ ſtudium. nõ.n.põt declarari quid poſſit eloquẽtia,niſi in aliquo fuerit,ac plena fuerit. Nã & cũ noſtræ Reip.detrimenta cõſidero.] Oſtenſurus quantũ boni aut mali poſſit eloquentia,de Rep.loquitur.Et recte.non.n.in priuatis rebus eloquentia periclitanda eſt,ſed in publicis.ita ipſe in Verrinis,cũ de ſe uel de eloquentia ſua optimã probationẽ afferret,publicas cauſas cõmemorat,tacet priuatas.Me qui tot annis in cauſis iudicijſq; publicis,ita ſim uerſatus. Nũc deniq; ut bonum monſtret eloquentiæ,de Reip.incommodis uel cõmodis loquitur. Animaduertendũ tamen,quod partes nõ eodem ordine exequitur,quo propoſuit. Ait.n. ſupra,Boni'ne an mali plus:nunc à malis eloquentiæ incipit. Sed ſupra naturã,ut diximus, ſecutus eſt: nunc cogitationis rõnem ſeruat. Illa.n. prima cogitationi occurrũt, quæ uicina ſunt,à noſtra memoria.ideo & de recentibus,& quod eſſet magis propinquũ elegit,cũ ait,Noſtræ Reip.detrimẽta cõſidero.Cõſideratio.n.Reip. præſentis eſt. Ergo quoniã hucuſq; multa incõmoda per ſolã eloquẽtiã Reip cõrigerunt,recte à malis eloquẽtiæ cœpit:poſt dicturus de antiquioribus bonis,& malis. Et maximarũ ciuitatũ ueteres animo colligo calamitates.] Recedit paulatim à Rep.noſtra ad extraneas ciuitates,et recte poſt Romã maximas ciuitates nominat.Ergo quoniã uetuſtiora ſunt harũ exẽpla ciuitatũ,animo ſe ait colligere.In Rep.aũt noſtra quæ ſint geſta cõſiderat. Recte itaq; maximarũ ciuitatũ collegit calamitates.Illic.n.aliquid operatur eloquẽtia,ubi populus maior eſt.Nõ minimam uideo.] Quia de modo hic agitur.i.utrum plus boni,an plus mali afferat eloquẽtia:Ideo ait,Nõ minimã uideo. Inuectam partem incõmodorum per diſertiſſimos homines.] Quod ſupra diſputauimus,noluit per eloquẽtiã dicere,ſed per diſertiſſimos homines.i.qui habeãt copiam dicendi ſolã.Inuectã uero per metaphorã.nã ut nauis,ſic reſp.dicitur gubernari. Cũ aũt res à noſtra memoria propter uetuſtatẽ remotas.] Expoſitis malis,incipit dicere quid boni habeat eloquẽtia.A noſtra memoria inquit remotas:ut excuſet memoriã,quaſi negligentẽ,addidit propter uetuſtatẽ. Ergo illa quæ nimis à memoria noſtra remota ſunt,qui ſcire poſſumus? Ex literarũ monimẽtis,inquit,repetere inſtituo.] Hæc monimẽta dupliciter accipimus:aut annales,aut hiſtorias.primo.n.annales fuerũt,poſt hiſtoriæ factæ ſunt. Multas urbes cõſtitutas, plurima bella reſtincta,firmiſſimas ſocietates, ſanctiſſimas amicitias.] Dicendũ eſt hoc loco,quid ſit ciuitas.Eſt aũt ciuitas, collecta hominũ multitudo ad iure uiuendũ. Cũ ergo fuerit ciuitas cõſtituta,neceſſe eſt ut primo bella patiatur,poſtea pacẽ agat.Pax.n à pacto dicitur.pactũ uero eſſe nõ põt,niſi cauſa præcedat.i.bellum.Hoc & Salluſt.tenuit,cũ de rebus Romanis loqueretur.dixit.n primu bella geſta,poſt pacẽ eſſe fundatã.Res,inquit,Romana plurimũ imperio ualuit,Seruio Sulpitio & M Marcello cõſulibus,omni Gallia cis Rhenũ atque inter mare noſtrum & Oceanũ, niſi quæ à paludis inuia fuit, perdomita.Hic bellũ geritur.deinde pacẽ memorat cõſecutã. Optimis aũt moribus,et maxima cõcordia egit R.P.inter ſecundum ac poſtremũ bellum Carthaginenſe. Quæritur aũt,utrũ in bellis aliquid poſſit eloquentia? poteſt.n. ſine dubio,& tantum quantũ uirtus põt.Nã ſi uirtute bella finiuntur, & eloquentia bella finiuntur.ideo ergo ait: Plurima bella reſtincta.] Iã illud notũ eſt,quod bella ardere dicuntur,ut ait,Ardebat omnis Hiſpania citerior.Item,Quis tanti incendia belli. Firmiſſimas ſocietates, ſanctiſſimas amicitias.] Inter ſocium & amicũ hoc intereſt. ſocius eſt,qui nobis aliquo pacto ad aliquid gerendũ coniũgitur:amicus ẽ,qui nobis uſu uitæ ſimilis, pio ac fideli amore cõiungitur. et quia ſocius aliquid nobiſcũ gerit,idõ ait Firmiſſimas ſocietates:quia uero amicus pro nobis amore cõiungitur,idõ ait Sanctiſſimas amicitias. Ergo interdũ amicus eſt,et ſocius nõ eſt,ſi mecũ nihil gerat:& rurſus,cũ ſit ſocius,amicus nõ eſt,ſi aliquid mecũ inuitus gerat. Propterea Cic ubiq; duo hæc iũgit,ſocios P.R.atq; amicos. Itaq; et hic firmiſſimas ſocietates,ſanctiſſimas amicitias. Intelligo.] Recte intelligo.ait.n. ſupra,Ex literarũ monimẽtis repetere inſtituo. Ergo id qd legitur,intelligẽdũ eſt. Tũ animi rõne,tũ facili eloquẽtia cõparatas.] Vbiq; hæc duo cõiungit. ſed quãdo aliqd

duæ res agūt triplici modo agunt, aut æquales ſunt, aut nūc iſta plus præſtat, nunc illa. Hic aūt ſapientiæ dat proprias agēdi rōnes. Sed quia uirtus omnis magnitudine ſui tarda eſt, idcirco ſubiunxit & tempus, ut illud quod ſapientia inuenerit, facilius eloquentia cōpleatur. Ergo ad aliquid cito faciendum alterū alterius auxilio eget. Recte igitur, R.P. cōmodum ex confectione utriuſque cōiungit. Ac me quidem.] Supra oſtendit, quantum obeſſet eloquentia, quantumque prodeſſet, ſed mixta ſapiētiæ. Nunc uero uult oſtēdere ſingulatim, quantum ſapientia ſola proſit, quantunque eloquentia ſola obſit. quod cū oſtenderit, quoniā ſapientia ſola parum prodeſt, & eloquentia ſola multum obeſt, rurſus dicturus eſt, eloquentiā ſapientiæ eſſe iungendā. Omnis res aut nimium prodeſt, aut parum prodeſt: aut nimiū obeſt, aut parū obeſt. Sapientiæ unū dat, ut ſola parum proſit R.P nihil tamen obſit. eloquentiam uero ſolam, ſæpe ait nimium obeſſe. Qua in re obeſſe ſemp r oſtendit: ſed & interdum plus ſatis obeſſe. illam uero aliam partem tollit ſoli eloquētiæ, ut uel parum proſit R.P. nō multum tamen obſit. Verum quod ait. Ac me quidem diu cogitantem ratio ipſa.] Ipſa, inquit, ratio, ſapientiæ. ſ. quam eloquentiæ dicimus eſſe iungendam. Quare ſi quis.] Oſtendit quid ſit plena ſapientia. Sapiens eſt enim, qui diuina atque humana optime nouit. Ergo ſtudium rectæ rationis ad diuina, ſtudium honeſti officij ad humana referamus Quod autem ait ſtudium, rectius dixit quàm ſi dixiſſet, Quare ſi quis omiſſis rectiſſimis atque honeſtiſſimis ſtudijs rationis & officij. In his n nominibus perfecta philoſophia eſt, quā quia nullus orator plene poteſt aſſequi, ideo nobis horum uel ſtudium habendum eſſe demonſtrat. Conſumit omnem operam in exercitatione dicendi.] Cōſumit, inquit. Iam in iſto uerbo eſt inutilis labor. Quod autem ait, In exercitatione dicēdi, timet eloquentiam nominare, ut ſupra diximus, ne ſenſum audientis offendat. Itaque hæc definitio eſt eloquentiæ, Eloquentia eſt exercitatio dicendi. Is inutilis ſibi, perniciosſus patriæ ciuis alitur.] Omnis homo aut ſibi a t patriæ cōſulit, aut plus ſibi quàm patriæ. recte ergo homines ad hæc duo miſcēda ſapientiam & eloquentiam, primo ab utilitatibus ſuis, deinde etiam publicis inuitantur: Qui, inquit, fuerit in ſola dicendi exercitatione uerſatus, omiſſis ſtudijs rationis & officij, et ſibi inutilis, & perniciosſus patriæ ciuis alitur. Qui uero ita ſe, etc.] Bene armat, quaſi ſapientia pro robore ſit, pro armis eloquentia. Attendamus tamen, ut cum ſupra pro eloquentia aut copiam dicendi, aut exercitationem; aut diſertitudinem nominauerit, nunc ubi & de ſapientia loquitur, ut ſecurus eloquentiam nominat. hic quoque duo illa ſeruat, quæ ſupra diximus. Qui inquit ſapientiæ miſcuerit eloquentiam, is & ſuis & publicis rationibus utiliſſimus atque amiciſſimus ciuis fore uidetur.] Vellem circa priuata, amicum circa publica accipiamus. Ac ſi nolumus, etc.] Primo rem quandā conſtituit, cui eloquentiæ nomen impoſuit, & oſtendit unde naſcatur eloquentia. Siue ex arte, inquit, ſiue ex ſtudio, ſiue exercitatione, ſiue à natura.] Huius inquit eloquentiæ, cuius incerta eſt origo, ſi uolumus conſiderare principiū, inueniemus, inquit, id ex honeſtiſſimis cauſis natum, atque optimis rationibus profectū. Cauſa eſt animi impulſus, ad aliquid agendum. ratio eſt gerendorum ordo, ex cauſa uenientium, ut quid quo loco facias ac dicas, intelligas. Ergo inquit, ſi eloquētiæ principium conſiderare uolumus, primum cauſa attēdenda eſt. hæc cauſa honeſta eſt. Deinde rationes, et eaſdē optimas inueniemus. Inter ſtudium autem & exercitationem hoc interest: Studium eſt animi ad aliquid agendū pertinacia, Exercitatio eſt ſuſcepti actus cōtinuatio. Ex his quoque ſupra diximus, naſci eloquentiam poſſe. Nam fuit quoddam tēpus.] Incipit cōmemorare, cauſas fuiſſe honeſtas quibus eloquentia non ad ipſum quod nata ſit, ſed circa agendum principium ſumpſerit, ut ſupra diximus. Aiunt philoſophi è duobus hominem cōſtare, anima & corpore. animam uero eſſe perfectam, ſed impediri craſſitudine corporis, quo minus ſe talem exerat, qualis eſt per naturam. Ergo mundo conſtituto, erant homines nimis impediti corpore, & in quibus uis animæ obruta atque oppreſſa eſſet. Tunc neceſſario rapto uiuebant, & malis moribus oppreſſo animæ bona circa res omnes uiribus corporis abutebantur. ſed quia natura nō æqualiter ſe per omnes fundit, aliquando unus tādem extitit qui ſe bene intelligeret, & qui uideret eſſe in hominibus animam illam diuinam, quæ haberet in ſe multas utilitates, ſi tamen poſſet ab aliquo è latebris quibuſdam elici atque proferri. Ergo his cauſis eloquentia initium non naſcendi, ſed agendi ſumpſit. nam fuit quoddam tempus, cum in agris homines paſſim beſtiarum modo uagabantur. ſicut Virgilius:

Hæc nemora indigenæ Fauni nymphæq; tenebant,
Genſq; uirum truncis & duro robore nata,
Quis neque mos, neque cultus erat, nec iungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto.

Et ſibi uictu ferino uitam propagabant.] Sapiens omnis memoriæ ſtudet. Illi, in quibus uis animi mole corporis oppreſſa delitefcit, non memoriæ ſtudent, ſed ferino ritu ſubſidia ſolis proſpiciunt diebus. Sic Saluſt. Et quoniam uita ipſa, ſit, qua fruimur breuis eſt, memoriam noſtri quàm maxime longam efficere conuenit, non pecorum more uiuere, quæ natura prona atque uentri obedientia finxit: ut iſti homines fuerint, qui ſibi in uictu ferino uitam propagabant. Nondum diuinæ religionis, & cætera.] Plena philoſophia eſt, quæ conſtat ex duobus, ex Phyſica & Ethica. Phyſica eſt, quæ de diuinis agit: Ethica, quæ de humanis diſſerit. Sed quia Cicero illud docet, quod oratori eſt neceſſarium, Ethicam proſequitur: quæ ſi tunc ab hominibus ignorata eſt, multo magis Phyſica. Ergo indicat ut illi uixerunt, qui animæ commodis ignoratis, corporis uiribus pleraque geſſerunt. Nemo legitimas uiderat nuptias, certos quiſquam inſpexerat liberos.] Vtrunque uaga atque incerta uenere confitiebatur, neque erant iura quæ id fieri prohiberent. Non ius æquabile quid utilitatis haberet acceperant.] Illic enim nullius iniuria uiuitur, ubi eſt iuris æqualitas, æqua libertas, ubi aliquid aut omnibus licet facere, aut omnibus non licet. Perniciosiſſimis ſatellitibus.] Vires corporis eſſe ait cupiditatis miniſtras, quæ in animis hominum quandam obtinent tyrannidem. Quo tempore quidam magnus, & cætera.] Vt facilius intelligentiam conſequamur, rerum ſimilitudo proferenda eſt. Anima ita eſt, ut uinum. nam, quemadmodum uinum pro uaſe, in quo eſt habitum, aut retinet, aut amittit uinolentiam perinde anima, ſi optimum & caſtum corpus offenderit, ſeruat naturam: ſin aliàs, amittit. Ita igitur cum mortale genus brutum atque inſcium rerum omnium uagaretur, extitit quidam uir magnus, in quo anima ſuam retineret naturā, & qui intelligeret omnes homines habere in ſe quiddam diuinum, ſed id uitio corporis opprimi atque deterire. quod ſi fuiſſet elicitum, maximas inde commoditates hominū poſſe contingere. Cognouit quæ materia eſſet, & quāta ad maximas res opportunitas in animis ineſſet hominum.] Materia nō ad hoc ipſum materia eſt, quod materia uocatur. ſed ad id quod inde fieri hēt, materia eſt. opportunitas uero nō accidit, neque in altero eſt, ſed in eadem materia eſt Poteſt autem in ligno eſſe materies ad aliquid faciendū: ſed ſi putreſcit opportunitas in materia nō eſt. Similia et de reliquis materijs poſſumus dicere. Ergo non ſuffecerat inuēta materia in hominibus, niſi in eadē materia & opportunitas fuiſſet ad maximas res. Si quis eā poſſet elicere.] Eſt ergo qui poteſt elicere, & quod

a a

poteſt

poteſt dici. Hoc deinde attendamus. Vnus pōt uidere aliquid effici poſſe, non tamen etiam efficere: deinde etiam iſtum, ſapientem, & magnum uirum, Cicero ait uidiſſe in hominibus materiam, ſed dubitaſſe de effectu. ait. n. Si quis eā poſſet elicere. Vtrūque tamen dat huic uiro, & intelligere & efficere: eſt enim & ſapiens, & eloquens. Et præcipiēdo meliorē reddere.] Erat ergo in hominibus animus. Sed ideo inquit Reddere, quia uidebatur amiſſus: erat bonus animus, & ideo ait, præcipiendo meliorē reddere. His cauſis igitur honeſtiſſimis, ut uidemus, iſte quidem cōpulſus eſt ad eloquentiam, hoc eſt ad id, unde naſci ad actus primum cœpit eloquentia. Quæ. n. cauſa honeſtior, quàm homines beſtiarū modo uiuentes, præceptis utilibus atq; honeſtis ad humanam atq; diuinam cognitionem traducere? Ergo iſtum uirum, magnū atq; ſapientem, quemcūq; accipiamus: multi. n. Saturnum, Platonem, Ariſtot. atque alios uolunt intelligi, ſed errant. Qui diſperſos homines in agris, & in tectis ſyluestribus abditos, ratione quadam cōpulit unum in locum, & congregauit.] Duas res ſupra poſuit, honeſtiſſimas fuiſſe cauſas, optimasq; rationes, ut ad actus eloquentia naſceretur. Explicitis ergo honeſtiſſimis cauſis, incipit oſtendere eloquentiæ ad actus fuiſſe rationes. et ut intelligas iam de cauſis eſſe dictū, ratione quadā, inquit, compulit unum in locum, & congregauit. Diximus rationem eſſe rei gerendæ ordinem neceſſarium, utputa hoc primū debet fieri, hoc deinde, ac tertio: ut nunc primo compelluntur homines, poſt congregantur, deinde in unamquamq; rem inducuntur utilem atq; honeſtam. Compulit unum in locum, & congregauit. Cōpulit, quaſi inuitorum eſt: iam uolentium, congregauit. Sed debemus ſcire, quid ſit cōpulit, & congregauit, quaſi ciuitatem fecit. nā, ut ſupra diximus, ciuitas eſt collecta hominū multitudo ad iure uiuendum. Ergo eloquentia plurimum prodeſt. nam facit ciuitatē, & quidquid utile atq; honeſtum eſt inſinuat. Et eos in unamquanque rem inducens, utilem atq; honeſtam.] Cicero duplex eſſe honeſtum docet. unū illud ſolum, atq; purum: aliud, quod cum utili iunctū ſit. Sed ſolum illud apud paucos eſt, eos ſ. qui ſoli gloriæ ſtudent, nihilq; ad ſui utilitatem gerunt: quidquid ſanciunt, cōſideratione boni maliq; generatim ſanciunt, non gratia in eodem uerſantium perſonarū. Honeſtū uero illud cū utili ideo honeſtum uocat, quia id quod iunctum ac duplex eſt, ab eo quod maius eſt, nomen accipit. Verum illud honeſtum philoſophorum eſt, hoc illorum ſapientium, qui R.P. ſtudent, quiq; in ciuitate uerſantur. Quod quidem honeſtum utilitati ſemper adiunctū eſt, & utilitas honeſtati. hoc etiā Socrates ait, nihil eſſe utile, quod non honeſtū ſit: nihil honeſtum, quod nō utile ſit. Sed, ut ipſum intelligamus, rerū exempla proferenda ſunt: Eſſe iudicem, honeſtum eſt. Iuncta eſt tamē utilitas honeſtati. nā nemo ei iniuriam facit, nemo ſeruis eius. prodeſt poſteris, liberis eius. prodeſt amicis, ergo ſi quid præſtat etiam, utile eſt. Sed quanquam hæc duo iuncta ſunt, non tamen ita mixta ſunt, ut uino aqua miſcetur. ſ. ut ſecerni nullo modo poſſint: ſed ita mixta ſunt, ut ſecerni poſſe uideantur. quemadmodū ſi fiat aceruus ex tritico & ordeo. Quanquam ergo hæc duo mixta ſunt, tamē aliquo modo etiam ſecerni poſſunt. Etenim ſi quid alicui præſto, nec gratiam repoſco, honeſtum eſt. At ob id ipſum quod præſto, ſi gratiam repoſco. fit utile. Ergo primū ſit illud ſolum honeſtum, quod per ſe placet, nulla adiuncta gratia, Hoc medium honeſtum utile, quod cum utilitate eſt. Tertia ſit commoditas, quæ ſolis lucris intenta eſt, abiecta omni honeſtate. Honeſtū uero philoſophicū ſoli gloriæ ſtudet, abiecta etiā utilitate. Nunc ergo, quoniam collectis hominib. & cōgregatis ciuitas facta eſt, quid debet perſuaderi? quid hominibus inſinuari? non honeſtum illud ſolū quod philoſophorum eſt, non cōmoditas quæ hominum perditorum eſt: ſed illud mediū honeſtum atque utile, quod in omni R.P. quod in omni ciuitate uerſatur. Primo propter inſolentiam reclamantes.] Nihil egerat eloquentia, ſi ſtatim ut inſinuare cœpit, quid eſſet honeſtum atque utile perſuaſiſſet. Sed oſtendit magnas ineſſe uires eloquentiæ, ſi ad id, quod erat optimum, traduxit inuitos. & ne uideantur idcirco reclamaſſe quod res optima non eſſet, ideo ait, Propter inſolentiam primo reclamantes. Deinde, ut eloquentiæ quibuſdam uenenis etiam ad malam rem traducti uideantur. Deinde propter rationem, inquit, atque orationem ſtudioſius audientes.] Ergo ubi ratio eſt, & ſapiētia, malitia ineſſe non pōt. Rationem ad ſententiarum grauitatem referendam ſciamus, orationem ad ornamenta uerborum. Ex feris & immanibus mites reddidit, & manſuetos.] Difficile eſt rem aliquam cuicūque tollere, difficilius aliam dare. Hic utrunque factum eſt. ſublata eſt hominibus feritas atque immanitas, & data eſt humanitas & manſuetudo. Ac mihi quidem, & cætera.] Sunt multa, quæ ſolo habitu ſui perfecta ſunt: ſunt multa, quæ et habitu & uſu: ut Athleta, ſi habeat corporis magnitudinem, non continuo perfectus eſt, niſi ei & uſu accedat. ut orator cōcepto totius ſententiæ habitu, non continuo perfectus eſt, niſi & ei uſus accedat. ſapientia uero habitu ſui perfecta eſt, nec indiget uoce .i. uſu. Sufficit ei autem intra animos contineri. Vſu ergo nihil conſequitur. & ſi quando concepta uerbis uoluerit indicare, non ideo ſapiens ſapientior fit, quia indicat ſe ſapientem, ſed perfecta ac ſalua ſapientia quiddam amplius ei ad actus alios accedit. Ergo homines ex immanibus ac feris mites redditi ac manſueti, paulatim quoque honeſtum atque utile didicerūt. Sed quia de exordio eloquētiæ loquitur, uideamus utrum hæc ſola ſapientia fecerit: an nō ſola ſapiētia, ſed cum eloquentia. Primo itaque cognoſcere debemus, quot modis quid perſuadeat ſapiētia? & poſſumus intelligere, multis hic eloquētiam ualuiſſe. Sapiētia igitur ſola duobus modis aliquid perſuadet: aut cū tacet, & aliquid facit, & id quod facit, quia bonum eſt, alter imitatur. i. ut quidquid tacitus fecerit ſapiens, id alter re, nō uerbis doctus imitetur. Aut cum aliquid faciendum uel non faciendum uerbis perſuadet, & hoc duplici modo: nunc naturalibus uerbis, nunc per eloquētiam. Sed hoc loco negat, tacitam ſapientiam hoc perficere potuiſſe: negat inopem dicendi. i. quæ uerbis naturalibus uteretur, ſed illam ſapientiam quæ iuncta eſſet eloquentiæ. Ac mihi quidem uidetur hoc nec tacita. nec inops dicendi ſapientia perficere potuiſſe.] Perficere, inquit. Alioqui plenæ ſapientiæ officium eſt inuenire, ut ſupra. Quo tempore, inquit, quidam magnus uidelicet uir & ſapiens cognouit, quæ materies, & quāta ad maximas res opportunitas animis ineſſet hominum, ſi quis eam poſſet elicere, & præcipiendo meliorem reddere. Ergo animum in hominibus eſſe ſapientia cognouit, ut cōgregarentur, & in unamquanque rem utilem atque honeſtō inducerentur: ſapientia quod eſt prouidet, ſed eloquentia optimo laute perficit. A conſuetudine ſubito cōuerteret, et ad diuerſas uitæ rōnes traduceret.] Magna uis eloquentiæ, ſi ſubito conuertit: hoc eſt, quod nō poteſt ſapientia. alioqui, & ſapientia perficit, ſed nō ſubito. & quod ait, & ad diuerſas uitæ rōnes traduceret, ut ſupra diximus, difficile eſt, cuiuslibet rei cōſuetudinem tollere: hoc difficilius tamē, alias etiam uiuendi perſuadere rōnes. Age uero, urbibus conſtitutis.] Vt ſupra, cū de commodis eloquentiæ loqueretur, hunc ordinem fecit. Multas urbes conſtitutas, plurima bella reſtincta, firmiſſimas ſocietates, ſanctiſſimas amicitias. & quanquā hinc homines ex immanibus primo æquales facti, poſt ēt obſequi ultro cœperint, ſupra dictū: tamē ſermonē ſeruatū poſſumus inuenire. Primo itaq; beneficijs eloquētiæ ciuitates factæ ſunt, ut ait ſupra, multas urbes cōſtitutas. Ciuitas aūt fieri dicitur, cū homi-

nes unum in locum congregantur ad iure uiuēdum. Vt fidē colere.] Hinc bella reſtinguuntur. Si.n. cupiditas ad ſe explēdam uiribus corporis abutebatur, quaſi quædā bella gerebantur. Cū. ergo fides colitur, aut id agitur ne ſint bella: aut reſtinguunt ur illa, quæ fuerūt. Et iuſtitiā retinere diſcerent.] Iuſtitia omnis à nobis circa alios eſt, ut unicuique meritum proprium tribuamus. Poteſt tamē hic quaſi ſocietas cuſtodiri. iuſtis etenim cōditionibus ſocietas facienda uel conſeruanda eſt. Et alijs parere ſua uoluntate cōſueſcerent.] Iuſtitia æquales homines eſſe fecit, hinc iā & minores eſſe patiuntur ſua etiā uoluntate Poſſunt tamē hinc amicitiæ copulari. noſtra.n. uoluntate nulli obſequimur, niſi amici fuerimus. Antea autem ſi uiribus corporis cūcta agebantur, nō ſua uolūtate quiſquā alteri paruit, nec potuit amicus eſſe qui cogebatur. Ac non modo labores excipiendos cōmunis cōmodi cauſa.] Perfectū eſt, inquit, ab eloquentia, ut libenter oēs non modo laborē pro publica ſalute ſuſciperent, ſed et uitam amitterent. Multum ergo egit eloquentia, ut illi uitam paruipenderent, qui iandudum ſibi uictu ferino uitam propagabant. Qui tandē fieri potuit?] Quæritur utrum homines ad has rationes uiuendi per naturam deducti ſint, an præceptis uideantur adducti. Erat quidem in hominibus natura melior, ſed oppreſſa corporis uitio, ad malum declinauerat. uerum quia nihil uniformiter funditus exiſtit, quin ſemper aliquid ſit, quo intelligamus quid in cæteris deſit, iſte quidē magnus uir ac ſapiens cognouit bonā in hominibus naturam: multumq; eſſe profuturam, ſi præceptis melior fuiſſet effecta. ergo omne quod perfectum eſt natura, & diſciplina perfectū eſt. Sed quia iſte primus uir diſciplinam accipere non potuit, perfectus fuit natura, et uſu. Cum.n. cognouit habitum ſuum, & diu ſecum pertractando cognouit eſſe in hominibus bonā naturā, quæ ut perfecta eſſe poſſet, præceptorū adhibuit diſciplinā. Ergo in hominibus fuit materies.i. perfecta natura, quam perfectā præcepta fecerūt, inuenta per ſapientiam, inſinuata per eloquentiā. Profecto nemo niſi graui, &c.] Quanquam natura fuit apta ad perfectam uitam, tamē ipſam naturam præceptis ait ad has uiuendi rōnes eſſe perductam. Graui, inquit, ac ſuaui cōmotus oratione.] Grauitatem ad ſapiētiam, ſuauitatem ad eloquentiam referamus. Iure grauitatem ad ſententias, ſuauitatem ad uerborum ornamenta referamus. Cum uiribus plurimum poſſet, ad ius uoluiſſet ſine ui deſcēdere.] Omnis res à ſimili uincitur. utputa eloquens uincitur ab eo qui eloquētior fuerit. fortis nō uincitur, niſi ab eo qui fortior fuerit. aſtutus non uincitur, niſi ab eo qui aſtutior fuerit. Animaduertendum ergo acumē Ciceronis. Homines, inquit, fortiſſimis ad æqualitatē uiuendi nō fortitudine, qua ſolet uinci inferior fortitudo, ſed eloquentia deducti ſunt. ergo ſupra oēs uires eloquentia eſt, ſed ea quæ ſit mixta ſapiētiæ. Vt inter quos poſſet excellere, cū his ſe pateretur æquari.] Excellere uiribus.ſ. cum his ſe pateretur æquari Ita ſupra, Nō ius æquabile quid utilitatis haberet acceperat. hinc.n. æquari. Et ſua uoluntate.] Non coacti uiribus corporis, ſed in his iam fecerat eloquentiæ perſuaſio uoluntatem. Ab iucundiſſima conſuetudine recederet,] Non dixit à conſuetudine recederet, ſed à iucundiſſima, inquit. omnium.n. rerum etiam malarum apud gerentes uolūtate iucundiſſima conſuetudo eſt. Quæ præſertim iā naturæ uim obtinent propter uetuſtatē.] Ergo hominum natura bona eſt, ſed malitia per cōſuetudinem naturæ uicem cœperat obtinere. Ac primo quidem ſic, & nata, etc.] Satiſfecit propoſitioni ſuæ. Supra.n. dixit, ac ſi uolumus eius rei quæ uocatur eloquētia conſiderare principium, reperiemus id ex honeſtiſſimis cauſis natum, atque optimis rationibus profectum. Ita & hic. Ac primo quidē ſic & nata & progreſſa longius eloquentia uidetur, & item poſtea maximis in rebus pacis, & belli.] Oſtendit, diu eloquentiā profuiſſe. Verum quod ais maximis in rebus, ut ſupra, cognouit quæ materies et quāta ad maximas res opportunitas in animis ineſſet hominū, ſi quis eā poſſet elicere. ergo maximæ res pax atq; bellū. Cū ſummis hominū utilitatibus.] Cū illa ſcilicet utilitate, quæ cum honeſto eſt. Poſtquām uero, etc.] Omne perfectum bonū, id eſt, quo natura humanas res nulla adiuncto incōmodo muneraſa eſt, duobus ad plenū conſtat: re ipſa, & ſpecie atq; imagine ſui, utputa mel habet rē, ſcilicet dulcedinē. habet ſpeciem, id eſt, colorem atque aſpectum, quo quaſi facile ita ut eſt dulce credatur. ita uir fortis habet rē, uirtutem.ſ. habet ſpeciem.i. pulchritudinem corporis. in diſtorta.n. membra, nec quæ iuxta naturam ſui appetitus compoſita ſunt, uirtus nō poteſt cadere: ut Virbius, & cæteri quoſcūque fortes et pulchros fuiſſe dixerunt. Sic ueſtis etiā habet rem, utilitatem texturæ, habet ſpeciem, gratiam.ſ. circa aſpectum faciei. Ergo ille neſcio quis magnus uir ac ſapiens, & hi qui poſtea conſecuti, accepta uita præcepta tenuerunt, ut perfecti eſſent: habuerunt rem.i. ſapientiā: habuerunt ſpeciem, id eſt, eloquētiam. Qui homines quoniā ex merito uirtutis digniſſima præmia conſecuti ſunt.i. magiſtratus aut alias utilitates, multi dum præmia ſibi paria exoptāt, re ignorata, ſpēm ſolam ſequi cæperunt.i. prætérita ſapientia ſolam dicendi copiam conſecuti ſunt. Præmijs itaque ſolis inducta cōmoditas, re ignorata, ſpēm cœpit uirtutis imitari. Atque ideo cōtingit, ut mali mores adepti copiā dicendi circa cōmoda Reip. ſola eloquentia, omiſſa ſapientia, ſint abuſi. Cōmoditas.] Cōmoditas aūt.i. praua uirtutis imitatrix, tertia illa eſt, honeſto illi ſoli contraria. Peruertere urbes, & uitas hominū labefactare aſſueuit.] Sic ſupra, boni ne an mali plus attulerit hominibus & ciuitatibus. his duobus enim R.P. conflata eſt. Veriſimillimū mihi uidetur.] Nunc de incōmodis eloquētiæ locus incipit. Quæritur aūt, qui fieri potuerit, ut eloquentia mixta ſapientiæ, quæ cōgregauit homines, quæ perſuaſit utile atq; honeſtū, quæ urbes cōſtituit, iura docuit, quæ multū hominibus profuit, ut eloquētia inquā mixta ſapiētia cœperit obeſſe hominibus, & ciuitatibus? Hoc.ſ. fuit exordiū malorū. Primū urbibus cōſtitutis, neceſſe eſt creuiſſe eaſdē ciuitates propria doctrina, ſiue uicina multitudine. In his deinde non oēs ſapiētes atque eloquētes fuiſſe, ſed paucos: quanquā oēs hanc habendi materiē continerent. Neceſſe ergo erat, ut auctis cumulatiſq; ciuitatibus ſapiētes homines atq; eloquētes R.P. gubernarēt, ipſiusq; tantum curā gererent. Occupatis itaq; circa R.P. ſapientibus, priuatorū negotia callidi homines et dicaces agere ac tractare cœperunt. Et primū priuatarū controuerſiarum, poſtremū fortunarū patroni fieri cœperūt. qui cū interdū cōtra iuſtitiā malas cāſas defenderēt, ſæpe et uincerēt, coacti ſunt ſapiētes illi R.P. intenti, ciuibus ac neceſſarijs ſuis reſiſtere, cōtra illos callidos ac diſertos, qui aſſiduitate dicēdi notiſſimi populo, atq; amiciſſimi eſſe cœperāt. itaq; illi callidi cum cōtra illos ſapiētes uiros dicerēt, ſæpe pares, interdū ſuperiores fuiſſe à populo iudicati ſunt, & digni haberi cœperunt qui R.P. gubernarent. Quibus poſtquā cōmiſſa R.P. eſt, multa incōmoda, multa naufragia contigerūt. Ita ergo factū eſt, ut eloquentia quæ primū profuerat, ſed mixta ſapientia, poſt ſola multum offecerit utilitatibus Reip. At cum per hos male eloquentes cuncta regerentur, ſapientes illi de numero deturbati, ea quæ gerere cōſueuerāt, ſcribere cœperūt. hiq; habiti ſunt philoſophi, et per hos factū eſt, ut uſq; ad noſtram memoriam rerū honeſtarū memoria atq; imitatio peruenirēt. Veriſimillimū mihi uidetur quodā tpe.] Quoniā animo in præteritis uerſatur, multaſq; in mentē reuocat facies Reipub confirmat opinionē ſuam, fuiſſe ſine dubio tempus, quo Reſpub. à ſapiētibus gubernata ſit, priuatorum negotia à callidiſſimis hominibus.

nibus.qui poſtea pars ſapiētibus, interdumq́; meliores à multitudine iudicati, cōmiſſam ſibi Rempub. peſſum dederunt. Nec uero ad priuatas cauſas magnos ac diſertos homines attendere.] Ideo quia publica fuere anteponēda priuatis, magnos ad ſapientiā, diſertos ad eloquētiā referamus. Arbitror alios fuiſſe nō incallidos homines.] Callidi ſunt, qui dolo ac fraude exitū uirtutis imitātur. Cū ſæpe à mēdacio contra uerū ſtare homines cōſueſcerent.] Multo melius res ipſas nominauit, quā ſi has in negotijs poſitas nominaſſet. utputa, cū ſæpe mēdacij rōne contra uerā cauſam ſtare cōſueſcerent. Itaq; cū in dicēdo.] In dicendo, inquit. ergo iam omiſſa eſt ſapientia, ſi de ſola dicendi copia iudiciū eſt. Nōnunquā etiā ſuperior uiſus eſſet is.] Oſtēdit uerū iudiciū nō fuiſſe, ubi uincere aliquis uidetur, potius quā probatur. Fiebat, ut & multitudinis, & ſuo iudicio dignus, qui Remp. gereret, uideretur.] Multitudinis, inquit, iudicio. iā in multitudine ueritas ipſa uilis eſt. quod aūt ait, ſuo iudicio, hoc quoq; irritū eſt. Quis nam aūt de ſe pōt, aut debet habere iudiciū? Ad poſtremum dignus uideretur, ut ſupra. Itaq; cū in dicēdo ſæpe par, nōnunquā ēt ſuperior uiſus eſſet. Hinc nimirū nō iniuria.] In metaphora permāſit, gubernaculū, naufragia. utrūq; n. eſt nauis. Negat. n. cuiquā debere mirū uideri, Remp. peſſundatam, cū ad eius regimē uenerint homines temerarij, atq; audaces. Hoc aūt intereſt inter audacem & temerariū. audax pōt interdū & pro bono accipi, temerarius non niſi malus. Audacia ergo eſt duplex. nā & ille qui in proſperis rebus temere aliquid aggreditur, audax eſt: & ille qui prouiſis rōnibus fortiter aliquid incipit, audax eſt. quoniā ergo audacia duplicem fontem habet, hic præmiſit temerariū, ut intelligeremus male audacē. Temeritas. n. & inconſiderantiæ cauſa ſunt, horū euentus audacia. Quibus rebus tantū odij atque inuidiæ ſuſcepit eloquentia.] Omnis cauſa habet euentū ſuum, omniſq; euentus cauſam: utputa ignis, cū in lignum immiſſus fuerit, idē lignum incēdatur neceſſe eſt. hic ignis in lignum miſſus, cauſa eſt. cauſæ uero euentus, incendium. Ita ergo eloquētia primo odiū contraxit: iam ex odio, id eſt, ex cauſa neceſſe eſt aliquis conſequatur euentus. Ergo inuidia conſecuta eſt, plerūq;. n. ex odio inuidia naſcitur. plerunq; inquam: nam & alium poteſt habere euentū. ſi. n. hoſtem oderis, non inuides, ſed inimicus es. ſi ſeruum oderis, non inuides, ſed iraſceris. non ergo ſemper odij eſt euentus inuidia. Sunt. n. cauſæ, quæ interdum non neceſſarios euentus habent: ut ſi pugna percutias, & occidas. Sunt itē cauſæ, quæ neceſſarios habent euētus: ut ignis miſſus in ſtipulā, faciat incendium neceſſe eſt. Quibus rebus tantum odij atque inuidiæ ſuſcepit eloquentia.] Poſtquam inquit, Reſp. ab inſipientibus & dicacibus cœpit adminiſtrari, ſapientes illi eloquentiā odiſſe cœperūt, & omiſſo ſtudio Reip. priuatim atque otioſe ea quæ gerere in Rep. non licebat, literis ſcriptiſq; exercere cœperunt. Atque ideo factum eſt, ut uſque ad noſtram memoriam recti atq; honeſti memoria perueniret. Vt homines ingenioſiſſimi.] Ingeniū eſt uis quædā naturaliter animis inſita, ſuis uiribus præualens. in ingenio itaq; & ſapientia eſt, & eloquētia: ut in his eſt, quos ingenioſiſſimos uocauit. & ingenio eſt ſola eloquentia, ut ſupra, tū ingenio freta malitia. Quare mihi uidētur.] Abſolute hoc quidē. Hoc uero à pleriſq; eorum deſertum obſoleuiſſe.] Id eſt, ſtatus ille quo in Rep. ſapientes atq; eloquentes homines uerſabantur, omiſſus eſt, atq; in obliuionem redactus, illo præſertim tpe quo Reip. periculis maxime fuerat ſuccurrendum. Et hoc quaſi per indignationem pronunciandum. Quod uero ait, A pleriſq;, recte dicit. Non. n. omnes ſapientes à Rep. receſſerunt. Nam Athenienſibus Solon leges ſcripſit. & quia norat multos in Rep. corruptiſſimos, in exilium ultro profectus eſt. hiſdem Athenienſibus leges & Dracon tulit. duorum itaque hominum legibus utuntur. Lycurgus Lacedæmonijs etiā leges ſcripſit. Non ergo omnes ſapientes à R.P. receſſerunt: ſed quia pleriq; receſſerūt, pauci reliqui facile aut ceſſerūt, aut oppreſſi ſunt. Nā quo indignius rē honeſtiſſimā.] Quando aliquid faciendū perſuademus, ab honeſto, ab utili, à poſſibili perſuademus, interdū & neceſſariū ponimus. Hiſdem præceptis etiā illam rem, quæ non ſit facta, reprehendimus. Vt hic Cicero, cū queritur ſapiētes à R.P. receſſiſſe, ſiquidem ut id nō facerent, ſuberat honeſtas. Nam quo indignius rem honeſtiſſimam & rectiſſimam uiolabat.] Suberat utilitas. Sūmo cum Reip. detrimento.] Vtique à Rep. periculum ſubmouere utile eſt. Suberat poſſibilitas. Stultorum, inquit, & improborum temeritas, & audacia.] Facile. n. ſtulti ac temerarij ſuperantur. Et ſtudioſius & illis reſiſtendum fuit, & Reip. conſulendum.] Hic quoque honeſtum atque utile ſeruauit. Honeſtū eſt. n. improbis reſiſtere. Vtile, R.P. in cauſis habere defenſam. Quod noſtrū illū non fugit Catonem.] Noſtrū, id eſt, Romanū. Nā reprehēſio illa ſuperior ſapientū atq; eloquētiū, de Græcorū principibus facta eſt. Quod hi diſertis ac dicacibus hominibus facile R.P. ceſſerint. Nunc uero uenit ad Romanos, quos oſtēdit ita ſapiētes atque eloquētes fuiſſe, ut nunquā R.P. deſeruerint: neque quidquā illi tantū deſertis cōceſſiſſe. Quod cū facit, præponit Græcis Romanos, ſeq; per Romanos. Verū exempla cū proferimus, non unū aliquod, ſed quàm multa poſſumus, cū decore tamē proferre debemus. ut nunc Cicero, commemorato Catone ſtatim alios ſubijcit, ſimul quod in Romanorū laude unius hominis quamuis egregij nō ſufficit exemplū. Quibus in hominibus erat ſumma uirtus, & ſumma uirtute amplificata auctoritas; & quæ his rebus ornamento & Reip. præſidio eſſet eloquentia.] Virtutem in artibus ſemper ſapiētiā accipiamus. Verū ſapiens atque eloquēs habere debet illam, quæ totā efficit auctoritatē. Itaque ſi accedat ſapiētia, amplificatur auctoritas. Si his duobus acceſſerit eloquētia, erit qui hæc potuerit habere pfectus ut hic maioribus noſtris, Catoni, Lælio, atq; alijs, tradidit ſapientiā; auctoritatē, eloquentiā. Quare meo quidē animo.] Meminimus in hac præfatione quatuor theſeis eſſe. Principalē illā, iūgendā eſſe eloquētiæ ſapientiā. Secundā illā, nō multū prodeſſe R.P. ſolā ſapientiā, tamē prodeſſe. Tertiā illā, nunquàm omnino eloquētiā ſolā prodeſſe R.P. nimiū obeſſe plerunque. Poſtea de origine eloquētiæ diſſeruit, & quæ eius circa actus natura fuerit diſputauit. Oſtēditq; primo eloquentiā profuiſſe, ſed quādiu fuerit mixta ſapiētiæ. Poſt, eandē eloquentiā repudiata ſapientia maxima naufragia intuliſſe R.P. magnūq; exinde odiū atque inuidiā contraxiſſe. Ne quis ergo exiſtimet eloquentiā ſemper eſſe fugiendā (quippe multa incōmoda per hanc contigiſſe mōſtrauit) neceſſario hæc quarta theſis eſt, ſtudendum eloquētiæ; ſed quæ mixta ſit ſapiētiæ. Et eſt hic quaſi exhortatio. In exhortatiōe uero deliberationis præcepta ſeruātur. tractatur utilitas, tractatur honeſtas, tractatur poſſibile. Vtilitas porrò duobus generibus cōprehenditur, ſi mala repellamus, ſi proſpera cōſequamur. Ergo hic tractat utilitatem ab utroq; & primo ut mala repellātur. Sed eo uehemētius, inquit, ſtudēdū eſt eloquentiæ, ne mali magno cū detrimēto bonorū, et rōi omniū pernicie plurimū poſſint. Deinde quo bona conſequantur, cum præſertim (inquit) hoc unum ſit, quod ad omnes res et publicas, & priuatas maxime ptineat. Poſtremo ēt ad ſolā priuatā utilitatē deſcendit, & ibi utile atq; honeſtum ipſis nominibus ſignat. Hoc tuta (inquit) quod utile eſt. hoc honeſta, hoc illuſtris, quod ex utili atque honeſto eſt. hoc eodē inqt, uita iucūda fiat. Magna exhortatio. ſiquidē eſt inter ſtudia utilitatis atq; hōeſtatis circa eloquētiā cōparandā, quæ quidē ſtudia multū habēt laboris. Et iā uitā una futurā dicit eſſe iucundā. Supereſt ergo poſſibile, ut oſtēdat eloquētiā poſſe

conſequi,ſi(inquit)non eloquentia ſolum natura, neque exercitatione,ſed etiam arte conſtat.quoniam artē diſcere, in noſtra poteſtate eſt.Poſſumus,inquit,eloquētiam cōſequi.In hac exhortatione eſt etiam auxeſis : auget.n.laudes eloquentiæ. Auxeſis porrò duobus modis fit : ratione,& comparatione. Auxit eloquentiam rōne,ubi ait,per hanc & publicas et priuatas res adminiſtrari poſſe . per hanc uitam tutam,honeſtā, illuſtrem,iucundam futuram. per hanc unum quēque Reip. ſibi atque amicis prodeſſe poſſe . Auget uero eloquentiā comparatione,cum ait elocutione ſola fieri,ut belluis omnibus antecellamus , cū ſine illa inferiores belluis ſimus : præclarumq; eſſe, ſi propter quod belluis præſtas,hoc ipſo etiam hominibus antecellas.quod poterit fieri, ſi eloquens fueris. Nunc quoniā exhortationis atque auxeſis peacepta monſtrauimus,ad interpretationem in his poſitæ orationis eedeamus. Quare meo quidem animo nihilominus eloquentiæ ſtudendū eſt.] Quarta illa theſis, ſtudendū eſt eloquētiæ, ſed quæ ſit mixta ſapiētiæ.Et iucundæ meo,inquit,animo, ne quid ſibi uſurpaſſe uideatur.nō dixit,eloquentiæ ſtudendū cenſeo: ſed quod ait,nihilominus.i.quanquam multa incōmoda attulerit Reip.tamē eloquentiæ ſtudendum eſt, ſed ut et ſapientiā coniungamus. Et ſi ea quidam priuatim & publice peruerſe abutuntur.] Magna exhortatio,cum ait,quidam : ut ſi pauci ſunt , facile opprimi poſſe uideantur. Priuatim & publice : Reſpub.enim his duobus conſtat,hominibus & ciuitatibus. Peruerſe abutuntur.] Obeſt enim Reip.quod prodeſſe debebat. Magno cum detrimento bonorum,& communi omnium pernicie.] Et hic optime exhortatur . Ne quis enim diceret , quid mea ſi boni periclitantur? recte addidit, & cōi omnium pernicie.Ergo ſtudendum eſt eloquentiæ,ne opprimantur. Nam hinc ad Rempub.maxima cōmoda ueniunt, ſi moderatrix omnium eerum præſto eſt ſapientia.] Bene perſuadet,ſapientiam iungendam eſſe eloquentiæ : ſiquidem rerum omnium moderatrix eſt.Ergo multa,inquit,ad Rempub.cōmoda ueniunt ex eloquentia,uel ſapientia. Sed quia multi proprijs magis utilitatibus uolunt eſſe conſultū,recte ſubdidit,Hinc ad ipſos qui eam adepti ſunt,laus,honor,dignitas confluit . Quæ omnia & utilia ſunt,& honeſta. Hinc amicis quoque eorum certiſſimū ac tutiſſimū præſidium cōparatur.] Oſtēdit hic quid agat orator. ſapiens.n.cum eloquentia negotia ſuſcepta non deſerit . Et inde fit,ut cōmodis amicorum deeſſe non poſſit. Vt ipſe Cicero in Verrinis : Et qui omne reliquū tēpus, quod mihi ab amicorum negotijs datur , in his ſtudijs laboribusq; conſumam. Ac mihi quidem uidetur.] Diximus ſupra, Auxeſin in rōne & compaeatione fieri. hic cōparatio eſt hominum & belluarum,& inter ſe hominum. Hoc ſi forte non natura modo,neque exercitatione conficitur, uerumetiā artificio quodam compaeatur.] Vt ſupra diximus, poſſibile hic tractatur.i.poſſe ab hominibus per artem eloquentiam cōprehendi . Neceſſario ergo, prius quàm eloquentiæ præcepta traderet,exhortatus eſt ab honeſto,ab utili,à poſſibili: & debere ab hominibus,& poſſe eloquētiam cōprehendi. Sed antequam de præceptis oratorijs dicamus,uidetur dicendū de genere ipſius artis.] Omnis ars duplex eſt.i.duplicem faciē habet , ſecundum præceptum , ſententiamq; Varronis : qui ait eſſe artem extrinſecus unam,aliam intrinſecus.Ars extrinſecus talis eſt,quæ nobis ſciētiam ſolam tradit. Intrinſecus, quæ ita dat ſcientiam, ut illud ipſum quod ſcientiam dat, quibus rōnibus faciamus oſtendat. ita illa ad ſciētiam ſolam proficit: hæc ad ſcientiam,quæ in actu fit:utputa ſi dicam,grāmatica ars eſt gnara partium orationis,gnara ſyllabarum , gnara literarū per hāc diſcimus omnia uitia uitare.hæc cū dico, cumq; per hanc uitari uitia dico,non tamē quo modo uitentur oſtēdo,artem illam extrinſecus doceo,per quam ſola ſcientia diſcitur.Si autē dicam quæ ſunt partes oratiōis,quæ ſyllabæ, quæ literæ,quibusq; modis omnia illa conſtent,quo pacto uitia uitentur,tūc erit illa ars,cui eſt nomē intrinſecus,nō quæ ad ſcientiam noſtram tantum proficit , ſed quæ in actu ſit.Ergo & ars rhetorica duplex eſt.nam eſt extrinſecus,& intrinſecus.Intrinſecus autem illa eſt,quæ nobis ad actus præcepta artis inſinuat.Extrinſecus porro ,quæ nobis quid ſit rhetorica demonſtrat.quam cū demonſtrauerit, ſcimus tantū, ſed exercere nō poſſumus.Hanc itaq; artem extrinſecus,quæ ſolam ſcientiam parit,quinque rebus Tullius oſtēdit: genere artis,officio, fine, materia,partibus.Ipſe aūt oſtēdit, ſe de ea arte quæ eſt extrinſecus,eſſe dicturū.Intrinſecus uero artem, quæ nobis ad actus peacepta dat,interim differre. Ait enim. Sed antequam de peaceptis oratorijs dicamus,dicēdum uidetur de genere ipſius artis.] Quoniam primo artis generi ſatisfaciendum eſt,quale genus rhetoricæ artis ſit,explicemus.

DE IVRE CIVILI, ET PARTIBVS EIVS.

c Iuilis quædam ratio.] Vt ſupra peomiſimus, de genere artis rhetoricæ nobis dicendum eſt . Genus hoc ipſum quod ſonat genus, uox eſt . hæc uox generis triplicem ſignificantiā habet. Eſt genus.i.patria,parentes,origo,ſanguis.Quo modo eſt illud,Vnde genus ducis? Eſt itē genus, ſub quo multa ſimilia ex eodē deſcēdentia cōtinentur.ut animal.genus eſt.iam hō piſcis,equus,animalia, ſed horū omniū genus animal.Eſt tertiū illud genus,quo cuiuslibet rei qualitas indicatur.ut ſi dicas,cuius generis ueſtis,cuius generis factura. In hoc genere Tullius artem rhetoricam ponit.i.qualis uel quāta ſit demōſtrat.Et recte. ſiquidem ars genus eſt. Illud ſub quod genere artis,ars grāmatica;ars dialectica,ars rhetorica.Sed iſtæ oēs artes in genere qualitatis ſunt ponendæ, quo quales uel quantæ ſint demonſtrentur.Ergo & rhetoricam in genere qualitatis ponit,quo qualis uel quāta ſit demōſtretur. Deinde debet attēdere ubi ſit ars rhetorica,an ſola ſit, ſi par, ſi æqualis,maior minor'ue ſit. Atq; ideo,quia hæc diligēter inſpexit,rhetoricam ciuilis cuiuſdam rōnis partem dicit eſſe maiorem.Et quia ad genus artis rhetoricæ deſcendimus, quæ ſit, uel ubi ſit,attendamus. Omnis patria quidquid agit,ciuilis rō dicitur.Hæc ciuilis rō duplex eſt.una,quæ certas ſolēni curſu,& ſine ullo tumultu agit:et altera,quæ in lite ac diſceptatione uerſatur.ut hō quidquid agit,duobus modis agit, factis & dictis.Ita ciuilis eſt rō,una in factis & dictis, ſed quæ facta & dicta in actu atque opere conſtituta ſunt. Alia in factis & dictis, ſed quæ facta et dicta in iudicio uel quæſtione uerſantur : ita una illa rō in actu eſt,atque opere.hanc uero alteram ciuilem rōnem,quæ in qōne uerſatur , ſcientiam nominauit.hic.n.docetur,quid iuſtum,quid utile, quid honeſtū. Hæc rurſus ciuilis rō .i.ſcientia, in duobus eſt:in rhetorica, id eſt,artificioſa eloquentia : & in ſapientia.i.rerum cōceptione ex natura ueniente . Sed quia orator plus per eloquētiam gerit,idcirco rhetoricam ciuilis rōnis partem eſſe diximus. Sed quia duplex eſt , Cuiuſdam rationis partem dixit.nam & ſibi,& ſapientia,ut genus exprimat , rhetoricam partem magnam amplamq; eſſe confirmat. Ciuilis quædam ratio eſt, quæ multis & magnis ex rebus conſtat.] Cum dicit , quadā ratio eſt,oſtendit duplicē eſſe:unam , quæ in opere conſtituta eſt:alteram,quæ in qōnibus.quam rōnem ciuilem, in qua rhetoricam ponit,ut ſupra diximus, ſcientiam debemus intelligere.& quod ait,Multis & magnis ex rebus conſtat.Notum eſt .n.quam crebris, & de quàm magnis rebus iudicia uel qōnes habeantur.Parum ergo fuerat dixiſſe,multis ex rebus:niſi addidiſſet,& magnis. Eius quædam magna & ampla pars eſt artificioſa eloquentia.] .. Cum ait , quadam pars , oſtendit

eloquentiam

eloquentiam & ſcientiam ex duplici conſtare:id eſt,ex ſapiẽtia & artificioſa eloquentia,ſed eloquentiã partem eſſe maiorem. Et magna,inquit,& ampla pars.] Magnum eſt,quod in cumulum ſui & magnitudinem creſcit: amplum,quod late patet,& per multa diffunditur: ita ut ſupra,quæ multis & magnis.Magnũ ita ibi,ut hic poſuit. multũ uero,ad amplitudinem referamus. Magna & ampla pars,inquit,artificioſa eloquentia.] Non eloquentia ſolum, ſed artificioſa eloquentia,quæ rhetorica uocetur. Nam neq; cum iis ſentimus, qui ciuilẽ ſcientiam eloquentia non putant indigere.] Diximus ſupra,partem illam ciuilis,quæ in iudicijs uerſatur, ſcientiã uocari:hancq; ex duplici conſtare,ſapientia ſcilicet,et artificioſa eloquentia.Quare nunc ſe ab illis diſſentire dicit, qui horum altero ciuilem ſcientiam conſtare dicunt. Nam neq;,inquit,cum his ſentimus, qui ciuilem ſcientiã eloquentia non putant indigere.] Multi,inquit,dicunt ciuilem ſciẽtiam ſine eloquentia ſtare poſſe. cuncta.n.per naturam.i.per ſapientiam facile poſſe cognoſci.Multi aũt dicunt,ciuilẽ ſcientiam ſola eloquentia conſtare poſſe.Illudq; eſſe iuſtum uel iniuſtum,quod eloquentia potuerit perſuadere.Sed ego,inquit, ab utriſque diſſentio. nam ciuilis ſcientia,& ex ſapientia cõſtat,qua cuncta ſentimus:& ex eloquentia,qua id quod ſentire poſſumus,explicamus.Sed quia eloquentia poſita in R.P. facilius quod fuerit aggreſſa perſuadet, idcirco eam in ciuili ſcientia partem dixit eſſe maiorem. Et ab his qui eã putant oẽm rhetoris ui & artificio contineri.] Si ergo omnis ciuilis ſcientia ſola Rhetorica non põt contineri,Rhetorica ciuilis ſciẽtiæ pars eſt. Quod aũt ait,Rhetoris ui & artificio: tale eſt,ac ſi dicatur, Grammatica eſt gnara literarum,per hanc.n.diſcimus omnia uitia uitare,non dico tamen quõ uitentur. Artem illã extrinſecus doceo,per quam ſolum uitentur,ſed non quõ. Si aũt dicam quæ ſint partes orationis,quæ ſyllabæ,quæ literæ,quibus characteribus conſtent, quo pacto uitia uitentur, tunc erit illa ars cui eſt nomen intrinſecus,non quæ ad ſcientiam noſtram tantum proficit,ſed quæ ad actus ſit. Ergo & ars Rhetorica duplex eſt.nam eſt extrinſecus & intrinſecus. Intrinſecus aũt illa eſt,quæ nobis ad actus præcepta artis inſinuat.Extrinſecus porrò,quæ nobis quid ſit Rhetorica demonſtrat. quam cum demonſtrauerit, ſcimus tantum,ſed exercere non poſſumus. Hæc itaque res,quæ ſolam ſcientiam parit, ui & artificio continetur. Artificium eſt,quo ad aliquid citius faciendum per præcepta formamur.Nam id quod ex artificio cõficitur,uis eſt.Ergo hic Rhetoris uim,inquit: oſtẽditq; unde uis illa deſcendit,& artificio contineri. Quare hanc oratoriam facultatẽ in eo genere ponemus,ut eam ciuilis ſcientiæ partem eſſe dicamus.] Artificioſam eloquentiam,facultatem oratoriam uocauit.arte.n.uniuſcuiuſque rei facultatẽ conſequimur.& hæc eadem uis eſt,quæ,ut ſupra diximus,ex arte colligitur.

DE OFFICIO ET FINE ARTIS ORATORIAE.

Fficium aũt eius facultatis uidetur eſſe,appoſite dicere ad perſuaſionem: Finis,perſuadere dictione.]

Officiũ eſt, uniuſcuiuſque perſonæ actus congruẽs ſecũdũ mores ciuitatis.Ergo officia pro perſonis diuerſa ſunt. Aliud.n. eſt officium patris,aliud amici,aliud (ut ad rem redeamus)oratoris.Officia uero omnia ad finem ſpectant. Finis quoque ad officia refertur.Nam neque officium recte definiri põt ſine admixtione finis,neque finis ſine officij coniunctione. & hoc in omnibus perſonis,ac rebus.ut hic Cicero in definiendo oratoris officio,finem nectit officio: ait.n. Officium aũt eius facultatis uidetur eſſe, appoſite dicere ad perſuaſionem. Ergo officium oratoris eſt dicere, ſed appoſite ad perſuaſionem. ubi iam finis admixtio eſt, id eſt perſuaſionis. Nam ſolum dicere,non bene officium definierit oratoris:põt enim eſſe multorum. nam & poetæ,& philoſophi dicunt. Itaq; oratoris officiũ pleniſſime finis admixtione declarauit. Deinde finem oratoris officij ait eſſe, perſuadere. Sed non ſatis plenè finẽ oratoris oſtenderat,ſi ſolũ perſuadere poſuiſſet. nam perſuadetur tabulis,tormentis,teſtibus,multiſq; alijs rebus.Ergo ut finem proprium declararet, fini adiũxit officiũ. ait.n. Finis eſt oratoris officij, perſuadere dictione. Dictione, inquit,quod eſt oratoris officium. Ita,inquit,& medici officium eſt curare. Sed quia multi & incantatione,& ligaturis curant,Curare,inquit, ſed appoſite ad ſanandum. Ergo ut euidentius officium medici demonſtraret, finem quoque ſubiunxit officio.i.curationi ſanitatem. Deinde finis eſt medicinalis officij,inquit, ſanare. ſed quia multi item ſanant,addidit Sanare curatione.Ita ergo ſemper officium et finis ſine altero exprimi nõ poſſunt. Hanc tamen diſtantiã dicit eſſe inter officiũ & finem,ut in officio quid agendũ ſit,in fine quid cõplendum ſit,cõſiderare debeamus.Hic Marcomannus errauit,qui dixit finem oratoris officij non eſſe perſuadere,nec finẽ medicinalis officij ſanare. etenim ſæpe nõ perſuadere oratorem,& medicum non ſanare contingit.Ideo addidit: Quatenus rerũ conditio,perſonarumq; patiatur. Sed non intellexit Ciceronẽ,qui finem in rebus ipſis poſuit,non in euentu.i. qui finem in officio conſtituit,& in his ipſis rebus, quæ dum in officio ſunt,ad finẽ tendunt. quare & oratoris officij finẽ eſſe completum, ſi appoſite ad perſuaſionem dicat: & medicinalis officij finem eſſe cõpletum, ſi quidquid ad ſanitatem ſpectare uidetur,adhibuerit. Marcomannus itaque finem nõ in rebus,ſed in euentu collocauit. Materiam artis eam dicimus.] Res interdum ſpecialiter definimus, cùm quid ſit,ab eiſdem ipſis incipiamus demonſtrare. ut paulo ante definiuit genus,officiũ, finem,in arte ſcilicet Rhetorica. Interdum quo clarius definiamus,à genere incipimus eius rei quam definimus: ſed à genere quod ſibi uicinũ ſit,non ualde remotũ. ut nunc Cicero,cũ materiã artis rhetoricæ demõſtraturus ſit,non materiæ definitione cœpit,ſed à materia artis.Primum autẽ genus eſt materia. Materia porrò in duas ſpecies diuiditur. Eſt.n.materia artis,& non artis. Rurſus materia artis diuiditur in artes plurimas: Grammaticam,Dialecticam,Rhetoricam,aliaſq; multas. Ergo à materia artis, quæ communior ſupra incipit,ut definiat materiã artis rhetoricæ: Materiam, inquit,artis.ut genus eſſet,non addidit rhetoricæ. Verum qđ ait,Eam dicimus: oſtẽdit artis oẽm materiam in duobus eſſe, id eſt,in eo ubi facit aliquid,& in eo unde facit. utputa fabri materia eſt in eo ubi facit.i. ferrum quod tundit. eſt item fabri materia in eo unde facit.i.malleus quo tundit. ita & medici materia eſt ubi facit, morbus ac uulnera: item unde facit,inſtrumenta quibus curat. Sic & materia rhetoricæ artis põt in eo eſſe ubi facit,id eſt,in deliberatione, demonſtratione,iudiciali.põt & in eo eſſe unde facit,id eſt,in argumentis,quæſtionibus,& in reliquis materiæ neceſſarijs. Verũ Cicero generaliter materiam artis illã dicit,in qua omnis ars, & ea facultas quæ conficitur ex arte uerſatur.i.ubi fit,nõ unde fit.ut medici materia ſit,morbus ac uulnera: fabri, ferrum quod tundit. rurſus rhetoricæ artis materia ſit, deliberatio, demonſtratio,iudiciale:nõ argumenta, & illa omnia quibus materia rhetoricæ artis impletur. Verum quod ait, In qua omnis ars, & ea facultas,quæ conficitur ex arte,uerſatur.] Cũ accipimus alicuius rei artẽ,neceſſe eſt nos aliquid ex ea cõſequi.Quare id qđ ex arte cõficitur,ut ſupra docuimus,facultas dicitur. Cunctæ.n.per artem facilius tranſiguntur. Has aũt res alij plures,alij pauciores.] Ea res ſcilicet,in quibus materia artis rhetoricæ conſiſtit. ſunt autem, ut Ariſtoteli

& Ciceroni placet, tres. i. triplex materia: demonſtratiua, deliberatiua, iudicialis. Itaque quantum ad materiam rhetoricæ artis ſpectat, hoc plenum eſt. Iam quidquid plus eſt à pleno, plus intelligitur. Quidquid minus à pleno, minus intelligitur. Verũ quod plus eſt, dupliciter plus eſt: aut in eo ubi modus eſt, aut in infinito. Et ideo addidit præter illud quod dixit, alij plures exiſtimauerũt. Nã Gorgias, inquit, Leõtinus antiquiſſimus ferè rhetor, omnibus de rebus oratorẽ optime poſſe dicere exiſtimauit. hic infinitã & immẽſam huic artificio materiam ſubijcere uidetur. Ergo illi, qui in pluribus rhetoricam materiã conſtituunt, exhortationem & conſolationẽ in rerũ generibus ponunt, id eſt, in materia rhetoricã. Sed quia orator in ciuili rõne uerſatur, conſolatio porrò priuatorum eſt, cõſolari amici eſt potius quàm oratoris. Deinde quia officiũ oratoris eſt perſuadere dictione, exhortatio ſiue dehortatio ad materiam nõ pertinent oratoris. Cum. n. exortor, nihil perſuadeo, ſed nolentem aliquid ut magis uelit inſtigo. & cũ dehortor, nolentẽ aliquid non tunc primum perſuadeo ut nolit, ſed ut magis nolit inſtigo. Ergo neceſſario exhortationem & conſolationẽ Tullius à materia rhetoricæ artis ſeparauit. Itẽ illi qui res pauciores rhetoricæ materiæ tribuũt, demõſtrationem tollunt. dicunt. n. in demonſtratione nihil perſuadere oratorẽ, cum reuera perſuadeat, ſed falſo. Nam cum aliquem uituperamus, ſiue laudamus, ut apud oẽs talis habeatur qualẽ demõſtramus, ſine dubio perſuademus. Ergo Cicero Ariſtot. ſecutus triplicem materiam eſſe dicit oratorij officij, demonſtratiuã, deliberatiuã, iudicialem. Sed has materias in publicis cauſis conſtituit, hisq; perſonas certas tribuit. Quare has tres res definiuit in ciuili negotio poſitas, cũ certæ ſignificatione perſonæ. Demõſtratio eſt, inquit, certæ pſonæ aut laus aut uitupãtio. Deliberatio eſt, inquit, quæ poſita in publicis cauſis, aſſertionis ſuæ ſententiã dixit. Iudicialis eſt inquit, quæ in iudicio ciuili poſita duo agit, aut accuſat, aut petit: contra, aut defendit aut negat. Nã Gorgias Leontinus antiquiſſimus ferè rhetor, hic oratorẽ dixit omnibus de rebus optime poſſe dicere: qui (ut uidemus) à pleno excedit, & exceſſit, non ad id quod habet modũ, ſed in infinitum. Denique hoc ipſe Cicero oſtendit: Hic infinitã, inquit, & immenſam huic artificio materiam ſubijcere uidetur. Ariſtot. aũt qui huic arti.] Duo quæ oratori maxime ſunt neceſſaria, Ariſtot. circa ſcribendã artem dedit: Inuentionem, & elocutionem. adiumentum. n. de inuentione uenit, ornamentum de elocutione. Hic ergo Ariſtot. ſententiam ſequitur. nam rhetoricam materiam triplicem conſtituit, demõſtratiuam, deliberatiuam, iudicialem. Nam Hermagoras.] Scimus Ciceronem materiam rhetoricæ artis triplicem conſtituere, iudicialem, deliberatiuam, demonſtratiuam, hocq; etiam Ariſtot. placuiſſe. quare ſuperius reprehendit eos, qui oratori infinitam materiam conſtituerant. reprehendit eos, qui addiderant exhortationem, & cõſolationẽ. reprehendit & eos, qui ſubtraxerant demonſtrationem. nunc etiã Hermagoram, qui atque artem ſcripſit, confutat ac lacerat, dicitq; hunc uehementer erraſſe, q materiam oratoris in duas partes diuidat, in cauſam & in quæſtionem. quorũ unum dicit eſſe oratoris officij, cauſam ſcilicet: aliud longe ab oratore remotiſſimũ, & nec ab ipſis philoſophis diligenter comprehenſum, ſcilicet quæſtionem. Nam Hermagoras quidẽ nec quid dicat attẽdere, nec quid polliceatur intelligere uidetur.] Duobus modis reprehendit Hermagoram, quod nõ perſpexerit rei illius uim quæ omnino remota eſt ab oratoris officio, id eſt quæſtionẽ: & quod uideatur de ſe polliceri ea quæ oratori attribuit ad dicendũ. Hoc quoque duobus modis reprehẽdit. Nã errauit, inquit, ſi non quod omnis orator, ſed quod ipſe poſſit, ad materiã rhetoricæ artis applicauit. Deinde, inquit, nec ipſe potuit. nã nunquã illũ ex arte dixiſſe oẽs uidemus. Ergo quoniam duo diximus in Hermagora reprehendiſſe Ciceronem, quod rẽ non attẽderit, quod multum de ſe uideatur eſſe pollicitus: primũ eum demonſtrat rẽ quam oratori attribuerit non uidiſſe. Sed antequã id oſtendamus, quid ſit cauſa, quid quæſtio, uideamus. Cauſam eſſe dicit, quæ rem habeat in ſe, cõtrouerſiam in dicendo poſitam cum perſonarum certarum interpoſitione.] Cauſam, inquit, hanc eſſe dicit, controuerſiã in dicendi contentione poſitã cũ certis perſonis. Quam, inquit, cauſam nos quoque oratori dicimus eſſe attributam.] Nam huic, inquit, cauſæ tria genera ſupponimus: Iudiciale, deliberatiuum, demonſtratiuum. Quæſtionem porrò hanc eſſe dicit. Controuerſiam quidem in dicẽdo poſitã, ſed ſine tertijs perſonis, quæ ſcilicet rhetorica dictio uocatur. Theſis porrò duplex eſt, theorice & practice. Theorice eſt, quæ diuina cognoſcit. Practice eſt, quæ in hominum negotijs, et ciuili diſceptatione uerſatur. Ergo primo aſſerit, Hermagoram, uim rei quam oratori attribuat, nõ uidiſſe. nã theſin oratoris materiã non eſſe perſuadet. quæ cum duplex ſit, theoricen magis exaggerat: nec paruis aut leuibus quæſtionibus, ſed infinitis: Verí ne ſint ſenſus, quæ ſit ſolis magnitudo. Sed quare & practicẽ theſin poſuit, id eſt & quid ſit bonum præter honeſtatem? Theſin quidem Cicero materiã oratoris eſſe nõ dicit, illamq; theoricen omnino remouet: Practicẽ aũt theſin dicit ab oratore tractari, ſed ut argumenti locum teneat, non materiæ. Ergo ita tollit oratori practicen theſin, ut materia eius non ſit: liceat aũt ei pro argumento proferre. Et quid ſit bonum præter honeſtatem.] Stoici dicunt honeſtatem ſolã bonum eſſe. Iam multi diſputant, utrum & utilitas bonum ſit, utrum & dignitas bonum ſit? Verí ne ſint ſenſus.] Ut Lucretius negat eſſe ueros ſenſus odoris, uiſus, tactus, ſaporis, auditus. Quæ ſit ſolis magnitudo.] Verum tantus ſit quãtus uidetur, an maior, uel multo minor. Quæ ſit mundi facies?] Multi. n. dicunt mundum in modũ ſphæræ eſſe collectum, multi oblõga rotunditate eſſe formatum, multi plana facie, multi quadrata, multi in cameræ modum, ſcilicet ut ſub terra nõ ſit ſimilis, at ſupra caput eſſe mũdi faciem. Quas quæſtiones procul ab oratoris officio remotas, facile oẽs intelligere exiſtimamus.] Bene ait, ab oratoris officio remotas. Oratoris officium. n. eſt, negotium ciuile tractare. Non tamen dixit, ab oratore remotas. Poteſt. n. orator, poſtquam proprio officio ſatisfecerit, etiam philoſophiæ operam dare. Nam quibus in rebus ſumma ingenia philoſophorũ plurimo cum labore conſumpta intelligimus.] Quando aliquid negamus, aut tollimus, quare id facimus demonſtrare debemus. ut nunc Cicero, ab oratoris materia tollit theſin, & probat ſe recte tollere. Nã, inquit, res illas in quibus philoſophi ingenioſi magno cũ labore uerſati ſunt, has oratori quaſi paruas partes applicare dẽmẽtiæ eſt, oratori ſcilicet, qui ægre ſuũ quoq; implet officiũ. Quod ſi magnam in his Hermagoras, & cætera.] Oſtendit iam Hermagoram, quod primum fuit, uim rei illius non uidiſſe, quã ad oratoris materiã, quaſi parũ aliquid applicuerat. Nunc illud aliud tractat, nec quid polliceatur intelligere uidetur. & oſtẽdit primo, nõ recte eũ feciſſe, ſi ex eo qd ipſe poſſet, in cæteros præcepta cõſtituerit: Quod ſi, inquit, magnã in his Hermagoras habuiſſet facultatẽ, ſtudio & diſciplina cõparatam, uideretur fretus ſua ſcientia, falſum quiddam conſtituiſſe de oratoris officio. Deinde illum nihil potuiſſe cõfirmat: ſimulq; illi & rhetoricam & philoſophiam tollit. Practice. n. rhetorica eſt, theorice philoſophiæ. Nunc uero, inquit, ea uis eſt in homine, ut ei multo rhetoricã citius quis ademerit, quàm philoſophiã conceſſerit. Quod ſi magnã in his rebus Hermagoras habuiſſet facultatẽ, ſtudio & diſciplina comparatam.] Oſtendit quibus rebus facultatẽ totius ſcientiæ conſequamur: ſtudio, inquit, & diſciplina.

ſtiplina. Studiũ eſt, animi conſenſus ad aliquid: Diſciplina eſt præceptum, quibus acceptis, id quod deſideramus implemus. itaque ſtudium in nobis eſt, præceptum extra nos, ſed ad nos. Neque eo, ꝙ ars eius, quam edidit, mihi mendoſiſſime ſcripta uideatur.] Ea uis eſt, ſ.iqnit, in Hermagora, ut ei citius quis adimat rhetoricam, quàm philoſophiam concedat. Sed non, inquit, ideo hoc dixi, ꝙ mihi ars eius, quam edidit, mendoſiſſime ſcripta uideatur. Iam cum ait, non mendoſiſſime, non negat mendoſe. Et quoniam dixit eſſe aliquid in eius artibus, qđ ſit probandũ, quippe quæ non mendoſiſſime ſcriptæ ſunt, ait eñ multa ex antiquis artibus collegiſſe, ut ſi quid forte probabile, alienũ id omne ſit. Deinde quàm aſtute ibi Hermagoræ dat ingeniũ, diligentiam, ubi ſibi de alienis multa conquirit. Alioqui ubi propria eius inuēta perſcribit, nihil illi horũ dat, quinimo multa tollit, cum ait. Et nonnihil ipſe quoque noui protuliſſe, uerum oratori minimum eſt, de arto loqui.]

Quod hic fecit: multo maximũ ex arte dicere, quod eum minime potuiſſe facere oēs uidemus. Oeator duo habere debet, ut artē tradat dicendi, ut ipſe ex arte dicat. Sed officium eius ex hoc uerum eſt, ut ex arte dicat. Illud aũt accidens, ut artē dicendi tradat, quod rhetoris officium ſolum eſt. Ergo nō quidem mihi Hermagoras uidetur mendoſiſſime artes ſcripſiſſe, ſed oeatori maximũ illud eſt, non ut artem tradat, quod rhetoris proprium eſt: ſed ut ex arte dicat, quod oratori maxime eſt neceſſariũ. Tollit ergo Hermagora exercitationem ex arte dicendi, quod eum, inquit, minime potuiſſe oēs uidemus. Minime, inquit, potuiſſe. nec hoc illi dat, ut qũocunque potuerit. ergo ſi nec ſapiens fuit, nec dicendi peritus recte: nec quid dicat attendere, nec quid polliceatur intelligere uidetur. Oeato e.n. uir eſſe debet bonus, & dicendi peritus Deinde concludit. Quare conuicta Hermagora, & refutata ſententia, ſupereſt ut materiam rhetoricæ illam, quæ & Ariſtot. placuit, conſtituamus, triplicem ſcilicet: iudicialem, deliberatiuam, demonſtratiuam. Partes aũt hæ, quas plerique dixerunt.]

Meminimus, de arte extrinſecus quinque res Ciceronē ſe ſpopondiſſe dicturum: de genere artis rhetoricæ, de officio, de fine, de materia, de partibus. Itaque quoniam quatuor res explicatæ ſunt, hoc extremum eſt, ut de partibus diſſeramus. Partes ſunt hæ, inquit, quas plerique dixerunt. Multa Cicero ab alijs recte in artibus poſita ſecutus eſt: ut paulo ante Ariſtotelis ſententiam ſecutus, triplicem materiam rhetoricæ artis eſſe dixit, iudicialem, deliberatiuam, demonſtratiuam. Itaque & nũc partes, inquit, quas plerique dixerunt. alij.n. partes VII, multi IIII, ſed plerique, V, eſſe dixerunt, eorum ſententiam & Cicero ſecutus, quinque partes eſſe confirmat: Inuentionem, diſpoſitionem, elocutionem, memoriam, pronũciationem. Inuentionem eſſe dicit, ad negotij fidem, aut uerarũ rerũ aut ueriſimilium excogitationem. ſed orator in ueriſimilibus maxime uerſatur. Duo.n. ſunt genera argumentorũ, neceſſariũ & probabile. Neceſſarium in ueris rebus eſt, probabile in ueriſimilibus. Diſputationē dicit eſſe, ut inuēta locis neceſſarijs per ordinē diſponamus. Elocutionē porrò in duobus ponit, in idoneis uerbis, & in ſentētijs: ſcilicet ne in uerbis ſingulis barbariſmus, ne in pluribus ſolœciſmus exiſtat. deinde ſiue uerba, ſiue ſentētias, ut cōpetenter inuētionibus diſpoſitis applicemus. Memoriã uero illã eſſe dicit, ut circa inuētiones retinēdas argumenta uel uerba firmiter cōcepta teneamus. Ergo dicentis hæc memoria eſt, non legentis. Deinde, Pronũciatio eſt inquit, ex rerum & uerborũ dignitate, uocis & corporis moderatio.] Id eſt, ut rem magnam dicturus, pōpam corporis uocisq; perpendas: ut rem humilem dicturus, hæc eadem moderatius oſtentes. Pronunciatio ergo in duobus eſt, in uoce, & in corpore. Corpus uero duo habet, motum ſui, & uultũ, quo ſcilicet ad negotium cōpoſito ſæpe rebus addimus, aut detrahimus dignitatem. Nunc his rebus breuiter cōſtitutis.] Iam quinq; res, quas ſe de arte extrinſecus dicturum eſſe promiſerat, executus eſt. oſtendit.n. quod eſſet genus artis rhetoricæ, quod officium, qui finis, quæ materia, quæ partes: quibus omnibus cognitis, ſcimus tantũ quid ſint, nihil tamē nobis ad actus proſunt. Harũ tres res ſemper in ſola ſcientia ſunt. i. genus, officium, finis. & ideo ſe alio tempore de his dicturũ eſſe promittit. Ad præcepta.n. artis rhetoricæ minime pertinent, ut ipſe ait. Nam & uerborum multorum indigent.] Quippe de his eſt longa diſputatio, & non tantopere ad artis deſcriptionem & præcepta pertinent. Verum de duabus rebus dicturus eſt, de materia ac partibus, quæ iã dudũ tantũ, ut ſciremus quid eſſent, edocuit. Nunc in his præcepta dat, ſcilicet ut harũ rerum non ſolũ ſcientiam, ſed etiã actus habeamus. Ergo oſtendit eum qui artem rhetoricã ſcribat, de duabus reliquis rebus de materia artis ac partibus ſatis eſſe dicere. Ac mihi quidem uidetur coniunctim agendũ de materia ac partibus.] Recte ait, coniuncte agendum. partes.n. ſine materia eſſe non poſſunt. Niſi.n. controuerſiam aut deliberatiuã aut demonſtratiuam dicamus, quæ materia ſunt: inuentione, diſpoſitione, elocutione, memoria, pronunciatione, quæ partes ſunt, uti non poſſumus. Coniuncte ergo agēdum eſt, de materia ac partibus. Itaque oſtendit primo, quod eſſet genus artis rhetoricæ, qđ officium, qui finis, quæ materia, quæ partes. Ex his tria in aliud tēpus diſtulit. i. genus, officium, finem. Atque ideo de duobus reliquis, quæ ad præcepta pertinent, ſe ait eſſe dicturũ: de materia ſcilicet ac partibus. Partes porrò quinque ſunt: inuētio, diſpoſitio, elocutio memoria, pronunciatio. Horum ſolam inuentionē in duobus libris tractat, & in hãc præcepta tradit. pauca etiam de elocutione cōmemorat. Reliqua uero nec contingit quidē. i. diſpoſitionē, memoriam, pronunciationem. Ergo quoniam de ſola inuētione dicturus eſt, & quoniam in omni cauſarum genere inuentio plurimum ualet, incipit de inuentione tractare.

DE INVENTIONE.

Muli res, quæ habet.] Vt diximus, tractatus incipit inuentionis. Et primũ hoc debemus ſcire cōpendium, quod omnis inuentio quinque locis conſtat. Debemus.n. primo conſiderare, quæ ſit conſtitutio: deinde, ſimplex'ne ſit cauſa, an duplex: tertio, ſcripti, an rōnis: quarto, quæ cauſæ quæſtio, quæ ratio, quæ iudicatio, quod firmamentum: quinto, ut omnis cauſæ partes nobiſcum pertractemus: deinde partes orationis, principium, narratio, diuiſio, confirmatio, reprehenſio, concluſio. Ergo ut ſe ordo habet, primũ de conſtitutione dicemus. Hoc tamen animaduertamus, quod Cicero hos quatuor ſtatus rōnales conſtitutiones uocet, atque hos ſemper in omnibus negotijs dicat eſſe principales. i. coniecturam, finem, qualitatem, tranſlationem. Hos ergo conſtitutiones appellauit: illos aũt alios legales, non conſtitutiones, ſed ſtatus uocat. nec unquã horum aliquem principalem dicit eſſe poſſe. Sed ut originē ſtatuum melius noſſe poſſimus, formã ſimilitudinis attendamus. Omnis conſtitutio ſic eſt, ut aſpectus. aut.n. aliquid uidere uolumus, nec uidemus, & eſt coniectura: aut cum uidemus aliquid, & quærimus quid ſit, & eſt finis: aut cũ uidemus quid ſit, & quærimus quale ſit, & eſt qualitas. Tranſlatio porrò ab hac ſimilitudine uidetur eſſe remota. Igitur cōſtitutionem eſſe dicit quæſtionē, ex qua cauſa naſcitur. Quæſtio eſt, uox intentionis & negationis, id eſt Feciſti, non feci, aut iure feci. In hac ergo quæſtione ſemper ſit neceſſe eſt conſtitutio. Cauſa eſt uero, quæ naſcitur ex quæſtione: id eſt, an fecerit, an recte fecerit. Hoc tamen tenere debemus, ꝙ à Cicerone & cauſa & quæſtio ad eandem ſignificantiam profertur. ut nunc cauſam pro quæſtione, nunc

quæſtionē pro cauſa ponat. Itaque conſtitutio facile inueniri poteſt, ſi extremam partem thematis attendamus. In qua cum intentionem ex noſtra perſona propoſuerimus, debemus attēdere quid ad intentionem competenter reſpondere poſſit, tūc in reſponſione conſtitutionem neceſſe eſt inueniri. Omnis res, quæ habet in ſe poſitam in dictione ac diſceptatione aliq̄ controuerſiam.] Recte, in dictione ac diſceptatione. Sunt enim multæ controuerſiæ, non dictione, ut opificum. uerum quod ait, Quæ habet in ſe poſitā in dictione ac diſceptatione aliq̄ controuerſiam: dictio pōt eſſe demonſtratiua materia, diſceptatio uero deliberatiua & iudicialis. Deinde dictio pōt eſſe narrationis, ut ipſe ait, dicēdo, Explanāda ſunt omnia. Diſceptatio uero, quæſtionis. Ibi.n.totius controuerſiæ pugna uerſatur. Ergo quæcunque res poſita in dictione ac diſceptatione facit aliquam cōtrouerſiam, neceſſe eſt habeat quæſtionem.i. conſtitutionem aut facti, aut nominis, aut generis, aut actionis. Et primum rebus indicat quæſtiones, ſiue conſtitutiones: poſt, his dabit nomina partim ex rebus ſumpta, partim ex cō modo actionis. Itaque nunc modo rebus indicat cōſtitutiones, cū ait, In omni controuerſia aut facti, aut nominis, aut generis, aut actionis quæſtionem eſſe oportere. De his.n.rebus ſit quæcunque cōtrouerſia, neceſſe eſt. Sed antequā nomina det cōſtitutionibus, definit quid ſit cōſtitutio, uel unde naſcatur. Quæſtionē inquit, ex qua naſcitur cauſa, hanc cōſtitutionem uocare debemus. quæſtionē porrò eſſe diximus, uocem utriuſque partis id eſt Feciſti, nō feci, aut recte feci. Cauſā uero illā, an iuſte fecerit: hoc etiam diximus quod Cicero idem uelit quæſtionem eſſe quod cauſam, & quod his circa eandem ſignificantiam communiter utatur Denique ſtatim demōſtrabit ſe his uti cōmuniter. Eam igitur quæſtionē, ex qua cauſa naſcitur.] Hic primam fecit quæſtionem. deinde ubi oſtēdit quid ſit conſtitutio, ait. Conſtitutio eſt prima conflictio cauſarum.] Incipit conſtitutionibus nomina dare. Cum facti, inquit, controuerſia eſt.] Idem debemus facta intelligere, quod dicta. Vt.n.utrum aliquid factum ſit quæritur, ita & utrum aliquid dictum ſit pōt quæri. quare huic conſtitutioni quoniā incerta & non apparentia coniecturis uel ſuſpicionibus indagātur, recte cōiecturæ nomē impoſuit. Alij hanc conſtitutionē realem uocauerunt, quod in ea quæratur utrum res de qua agitur, facta eſſe uideatur. Alij ςαδιακὴν græco uocabulo quidē, quod in ea de incerto inueſtigādo maximū certamen habeatur. unde & ſtadium dicitur, quod ibi exerceantur certamina. Sed Cicero cōſtitutioni huic ex modo actionis nomen impoſuit. In hac autem conſtitutione modus actionis eſt hic, quod res cōiecturis quæritur, ideo ergo cōiecturam uocauit. Cum aūt nominis, quia uis uocabuli definienda uerbis eſt, conſtitutio definitiua nominatur.] Nominis, inquit, eſt controuerſia, cum de facto conſtat, ſed quæritur quo id factum nomine appelletur. atque ideo, quoniam facti uocabulū pro neceſſitate ſuſcepti negotij nobis appoſita definitione nudandum eſt, conſtitutio definitiua nominatur. Huic quoque cōſtitutioni non ex re, ſed ex modo actionis nomē impoſuit. res eſt.n.huius conſtitutionis, nominis ambiguitas. modus actionis, eſt nominis definitio. Recte ergo huic conſtitutioni non ex re, ſed ex modo actionis nomen impoſuit. Cum uero qualis ſit res, & cætera.] Et ſupra oſtendimus, cum de genere artis rhetoricæ diſputaremus, genus in triplici ſignificatione cōſiſtere: eſſe genus ſanguinē, eſſe genus ſub quo ſimilia multa teneantur: eſſe genus qualitatem.i.quo uniuſcuiuſque rei qualitas iudicetur. Ergo, inquit, cum & de facto, & de nomine conuenit, ſed quæritur quale ſit id q̄d in iudicio uerſatur, quoniā de genere negotij controuerſia eſt, conſtitutio generalis uocatur, qualitas ſcilicet. Verum huic conſtitutioni nō ex modo actionis, ut ſuperioribus duabus, et poſt quā re: ſed ex re.i.negotio nomen impoſuit. Hic.n.res illa eſt, quod negotij genere uel qualitate quæritur. itaq; ex re huic conſtitutioni nomen impoſuit, ut generalis uocetur.i. qualitas. At cum, inquit, cauſa ex eo pendet, & reliqua.] Cum inquit, talis fuerit controuerſia, ut in hoc ſit tota contentio, cum aut apud alios nos accuſare debere dicimus: aut nō nos, ſed alios accuſari: aut non apud hos, ſed illos: non hac lege, ſed illa: non hoc crimine, ſed illo: non hac pœna, ſed illa: quoniam in his omnibus de tranſlatione actionis cōtrouerſia eſt (agitur.n.ut actio tranſlatiua nominetur) conſtitutio tranſlatiua nominatur. Huic quoque conſtitutioni ex modo actionis nomen impoſuit. agitur.n.ut actio transferatur. Verum quod ait, Non hoc crimine, ſed illo: non'ne & in fine, cum quæritur utrum fur an ſacrilegus ſit, id quæritur, quo'nam magis crimine accuſandus ſit? Sed hoc intereſt, quod in fine crimina utraque iunguntur. Non.n.cum ſacrilegum dico, furem nego. In tranſlatione uero uno accuſandus crimine, ſiue illo quod intendimus, ſiue illo, ad quod reus transferri poſtulat actionem. Atque harum aliquam in omne cauſæ genus.] Siue, inquit, in iudiciali, ſiue in deliberatiua, ſiue in demonſtratione, neceſſe eſt aut cōiecturalem, aut finitiuam, aut generalē, aut tranſlatiuam incidere conſtitutionem. Vbi, inquit, harum nulla fuerit inuenta, ibi nulla eſt controuerſia. quare nec cauſa eſſe iudicanda eſt. Si.n.conſtitutio nulla eſt, unum latus recedat oportet. Id.n.conſtat, quod utrinque latere concurrente fulcitur. Igitur ſi conſtitutio non erit, nec cauſa eſſe iudicanda eſt. eſt.n.aſyſtata controuerſia. Ac facti quidem controuerſia in omnia tempora pōt diſtribui.] Nunc poſtquam conſtitutiones & rebus & nominibus iudicauit, ut has manifeſtius cognoſcere poſſimus, iiſdem ſtatibus exempla ſupponit. Ac facti quidem controuerſia, inquit, in omnia tempora diuiditur.] Et ſupra diximus, cum de facto ſit quæſtio, coniecturā uocari. Ergo hic coniecturæ tria tēpora aſſignat, præteritum, præſens, & futurum: quod quidē exēplis docet. Sed hoc ſcire debemus, nullam rem in iudicium, id eſt in iudiciale genus cadere poſſe, niſi de præterito. Omnia enim argumēta nō de futuris, quæ incerta ſunt, ſed de præteritis colliguntur. itaque coniectura, q̄q̄ habeat tria tempora, tamen principalis eſſe non pōt, niſi de præterito ſit. de præſenti uero, uel de futuro incidere poſſunt, poſt ſtatum alium principalem. Ergo ne hanc cōiecturam principalem eſſe credamus. Bono'ne animo ſint ergo P.R. Fregellani.] In hoc themate demonſtratio continetur. nā deſcribendi nobis ſunt Fregellani, qui ſemper populo R. uidebantur aduerſi, & infenſi. Ita & quod ait: Si Carthaginem reliquerimus incolumem, num quid ſit incommodi ad R.P. peruenturum.] Et hic deliberatiua poteſt eſſe. Deliberat ſenatus, an Carthagini parcat. ergo nihil in iudicium niſi de præterito cadit. Nominis controuerſia eſt, cum de facto conuenit.] Nunc de fine tractat, cum nominis, inquit, eſt controuerſia.i.cum quæritur quo id quod factum eſt nomine appelletur. Verum cū de nomine ambigitur, & de re neceſſe eſt ambigatur. nomen.n.rei eſt, res uero nunquam ſine nomine eſt. Quare cū de nomine dubitatio eſt, de re quoque dubitetur neceſſe eſt. Ergo definitiuus ſtatus huiuſmodi eſt, cum de facto cōſtat, & de re uel nomine controuerſia eſt. Inter factum.n.& rem hoc intereſt. Res eſt, certam ſui formam & ſpeciem circa cognitionem retinens. ergo ſi ſpecies rei nota eſt, nomen quoque notum ſit neceſſe eſt. Factum eſt confuſum quiddā & incertum, hoc ſolo certum quod ſcitur quid factum eſt. In fine itaque factum conſtat, ſed res non conſtat: & quia rei nomen ſemper adiunctum eſt, ideo de nomine cōtrouerſia eſt. Quod, inquit, nomen breuiter nobis definiendū eſt, & contra atque aduerſarius dicat deſcribendū, & dat exemplum. Vt ſi quis

ſacrum

ſacrũ ex priuato ſurripuerit, utrũ fur an ſacrilegus ſit iudicã dus.] Factum conſtat: nam ſacrum ex priuato conſtat eſſe ſublatum. de nomine incertum eſt, utrum ille fur an ſacrilegus iudicetur. quare definitionibus noſtris nomen illi aliud, quàm aduerſarij uolunt, imponere debemus. Non eſt ſacrilegium, cum ab eo quid de tẽplo detrahitur, cuius tutelæ, atq; cuſtodiæ commiſſum eſt. Si præceptor diſcipulũ uerberat, iniuria non eſt, ſi iure factum eſt aliquid, non põt iniuria dici. Definienda res erit uerbis, & breuiter deſcribẽda] Ad unum quidẽ utrunque tendit. Sed quia multimodæ ſunt definitiones, uideamus interim quid interſit inter definitionem & deſcriptionem. Definitio talis eſt: homo eſt animal rõnale, bipes, riſus capax. Deſcriptio uero talis: homo eſt, qui rectum uerticẽ rotũdo capite attollit, cuius sũt ſub collo humeri brachiaq; demiſſa, &c. in hunc modum. Sed ut ipſe ait, Breuiter deſcribenda. ergo quoniam de fine tractauimus, nunc quoq; quid tractetur de qualitate uideamus. Generis eſt controuerſia, cum & quid factum ſit, conuenit.] Tulit coniecturam. deinde cum ait: Et quo id factum nomine appellari oporteat, conſtat.] Tulit finem. Ergo ſupereſt, ut quale uel quantum ſit id quod factum eſt, uideamus & dat exemplum. Verum iuſtum, an iniuſtum ſit: utrum utile, an inutile ſit.] Quod cũ quæritur, non nomẽ rei, ſed rei qualitas quæritur. & ideo qualitas appellata eſt. Incipit Hermagoram reprehendere, qui demonſtrationẽ & deliberationem ſub qualitate cõſtituerit. Huic generi Hermagoras partes quatuor ſuppoſuit.] Reprehendit, ut diximus, Hermagoram, quod demonſtrationem & deliberationem ſub qualitate poſuerit: cum ipſa qualitas i. cõſtitutio, ſub deliberatiua & demonſtratiua ſit, de qua re in conſequentibus latius diſputabitur. Quod eius, ut nos putamus, non mediocre peccatũ reprehendendum uidetur.] Ait graue Hermagoræ peccatũ ſe debere reprehendere, & id breuiter. Ne ſi, inquit, taceamus, quod primum eſt, Hermagoræ artes approbare uideamur: & quare eiuſdẽ artes non ſumus ſecuti, cauſas dare nequeamus. Deinde inquit. Ne ſi latiſſime Hermagoræ peccatum perſequi uoluerimus, quod quidẽ eſt.] Tertium, inquit, noſtris præceptis morã uideamur afferre. ſed qđ medium eſt de peccato Hermagoræ, breuiter diſputabimus. Si deliberatio & demonſtratio.] Quæſtio hæc eſt, ꝓ non recte Hermagoras deliberationem & demonſtrationem ſub qualitate poſuerit. Cicero ergo ait, non recte deliberationem & demonſtrationẽ ſub qualitate poſitas, quia genera cauſarũ ſunt. Quod ſi genera cauſarum eſſe Hermagoras fuerit confeſſus, ſine dubio nõ hæc debuit ſub qualitate ponere. ſin negauerit, docebit Cicero genera eſſe cauſarum. Igitur male Hermagoras demonſtrationẽ & deliberationẽ ſub qualitate collocauit. Ac primo per conditionalem quæſtionem. i. hypotheticam, ingreditur propoſitionem. ubicunque. n. Si eſt, ſub quadam conditione propoſitio eſt. Si, inquit, hoc eſt, illud non eſt. hoc aũt eſt, igitur illud non eſt. ita & hic: Si deliberatio, inquit, & demõſtratio genera ſunt cauſarum, non poſſunt recte partes alicuius generis cauſæ putari.] Genera aũt cauſarum ſunt, igitur generis cauſæ partes eſſe non poſſunt. & docet genera eſſe cauſarum. Primum igitur ponamus genus cauſæ, ſecundum partes generis cauſæ. i. coniecturam, finem, qualitatem, tranſlationem. Tertium ſit illud, quidquid qualitati ſubijcitur. ubi Hermagoras deliberationẽ & demonſtrationẽ conſtituit. Ergo Cicero primum dicit deliberationem & demonſtrationem, quia prima ſunt, ſecunda eſſe non poſſe. Quod ſi ſecunda non ſunt, multo minus tertia eſſe poſſe, quod Hermagoras cõſtituiſſe conſpicitur. Itaq; meminiſſe debemus, Ciceronem de duobus tractare. i. de primo & ſecundo, ſcilicet de genere cauſæ, & partibus generis. Si inquit, deliberatio & demõſtratio genera ſunt cauſarũ, non recte partes generis cauſæ poſſunt putari. i. conſtitutiones. qđ cum docet conſtitutiones eſſe non poſſe, multo magis uidentur partes conſtitutionis eſſe non poſſe. Eadem. n. res alij genus eſſe, alij pars poteſt: idem genus eſſe & pars non poteſt.] Ariſtot. ait, res omnes, quæ in dictis, & factis, et in omni mundo aguntur, decem eſſe, quarum rerum nomina ponemus. Prima ſubſtantia eſt, deinde quantitas, qualitas, ad aliquid, ubi, quando, ſitus, habere, facere, pati. Græcis aũt uocabulis ſi uocantur, οὐσία, ποσότης, ποιότης, πρός τι, ποῦ, πότε, κεῖσθαι, ἔχειν, ποιεῖν, πάσχειν. Harũ prima, ut diximus, ſubſtantia uocatur: reliquæ nouem in ſubſtantia ſunt, quæ accidentes uocantur. utputa membrana ſubſtantia eſt, accidunt aũt ei crocum, ſcriptura, &c. Cum interea & ſubſtantia res ſit, & ea quæ accidunt res ſint, nunc ad id quo de nũc agitur reuertamur. Eadem. n. res alij genus eſſe, alij pars poteſt.] Hic rem ſubſtantiam illam ponamus, quæ dum ſola eſt, patet omnibus accidentibus. ſed cum ab uno accidenti fuerit occupata, iam in ſe accidens aliud non admittit. Vtputa lana alba res eſt, ſed ſubſtantia. hæc res patet multis accidentibus: poteſt. n. lana illa aut roſea fieri, aut ueneta, aut nigra. Sed ſi colorem unum in ſe ſuſceperit, iam in ſe colorem alium non admittit. Similiter & homo ſubſtantia eſt. põt aũt id quod homo eſt, nunc ſeruus eſſe, nunc dominus. ſed poſtquam dixero dominum, in eo quod dominus eſt, eſſe & ſeruus non poteſt: aut cum dixero ſeruum, in eo quod ſeruus eſt, & dominus eſſe non poteſt. Ita ergo & hic deliberatio & demonſtratio res eſt, ſed illa ſubſtantia, quæ quandiu ſola eſt patet accidentibus. i. generi cauſæ, & cauſæ partibus: ita quandiu in incerto ſunt, genus alij, alij partes eſſe poſſunt. Cum uero generis nomen acceperint, in eo, quod genus ſunt, & partes eſſe non poſſunt. Hoc eſt quod ait: Eidem genus i. ſimile ac iudiciale eſt, eſſe & pars non poteſt. Ergo ſi genus generis pars eſſe non põt, multo minus partis generis pars putabitur. Deliberatio aũt & demonſtratio genera ſunt cauſarum.] Id quod primo dubie propoſuit, aſſumpſit ſine dubitatione. neque. n. dicit, ſi deliberatio, ſed deliberatio aũt & demonſtratio genera ſunt cauſarum. & id triplici argumentatione conuincit, ſcilicet demonſtrationem & deliberationem genera eſſe cauſarum. Nam aut nullum cauſæ genus eſt, &c.] Aut iudiciale ſolum, aut & iudiciale, & demonſtratiuũ, & deliberatiuum. i. aut nullum cauſæ genus, aut unũ, aut tria. duo. n. propterea non dixit, quoniam deliberatio & demõſtratio quanquam inter ſe diuerſa ſunt, ſimul tamen aut in generibus cauſæ ponuntur, & fiunt tria genera cauſæ: aut ſimul tolluntur, & remanet unum. i. iudiciale ſolum. Ergo tollit duo. i. nec unum eſſe nec nullum: ut id quod reliquũ eſt, approbetur. Nullum dicere cauſæ eſſe genus, cum cauſas eſſe multas & cætera.] Nullum, inquit, cauſæ genus eſſe, non poteſt dicere. n. ĩ qui artes ſcribit, multasq; dicit eſſe cauſas, nullam non poteſt dicere. tollit rem unã. deinde unum iudiciale ſolum eſſe non poteſt dicere: propterea quod & deliberatio, & demonſtratio, genera ſunt cauſarũ. nam & inter ſe diuerſa ſunt, & ab iudiciali multum ſeparata. Id porrò qđ diuerſum eſt, tunc omnino diuerſum eſt, ſi inter ſe & rebus & exitu diſtet. Atque ut rõnes ex ſimilibus colligamus, res eſt lectio, exitus intellectus. Ergo hæc tria genera cauſarũ re inter ſe diſtant. aliud. n. agitur in demonſtratione, aliud in deliberatione, aliud in iudiciali. Rerum quoque exitus diſpar eſt. n. ĩ demõſtrationis finis eſt honeſtas, deliberationis utilitas, iudicialis æquitas. quod ſi hæc tria inter ſe & re & exitu diſtant, profecto genera cauſarum cõſtitui debebunt. Non ergo recte deliberationẽ & demõſtrationem qualitatis partes eſſe dixit. In his aũt quæ hucuſq; diſputauimus, uideamus quinque partitũ ſyllogiſmum: ac primum quæſtionem, de qua agi

tur,conſtituamus . Hæc aũt eſt quæſtio,quod non recte Hermagoras deliberationẽ & demonſtrationem ſub qualitate poſuerit. Si deliberatio & demõſtratio genera ſunt cauſarum , nõ poſſunt recte alicuius generis cauſæ putari.hoc primũ eſt. eadem.n.res alij genus eſſe, alij pars poteſt eidem genus eſſe , & pars non põt , hoc ſecundum eſt . Deliberatio aũt & demonſtratio genera ſunt cauſarum : hoc tertium eſt.nam aut nullum cauſæ genus eſt,aut iudiciale ſolum, aut et iudiciale & deliberatiuũ & demonſtratiuum,hoc quartum eſt. Relinquitur ergo,ut omnia tria genera ſint cauſarũ.hoc concluſio eſt. Videamus ergo illũ,quem promiſimus ſyllogiſmum,quinquepartitum . Si deliberatio & demonſtratio genera ſunt cauſarũ,non poſſunt recte partes alicuius generis cauſæ putari.] Hæc propoſitio eſt.& quia neceſſe eſt exprimi confeſſione,ſecundũ quoque in confeſſionem uenire,propoſitio nobis approbãda atque iungenda eſt. Atque ideo Cicero approbat propoſitionem . Eadem.n.res,inquit,alij genus eſſe,alij pars poteſt : eadem genus eſſe,& pars non poſſunt , &c.] Approbauit ergo propoſitionem. rurſus poſt approbatam propoſitionẽ illud qđ quaſi in propoſitione dubie propoſuerat,aſſumit hoc modo : Deliberatio aũt,& demonſtratio genera ſunt cauſarum.] Deinde approbat aſſumptionem, ut ſupra diximus,triplici argumentatione. Nam aut nullũ cauſæ genus eſt,aut iudiciale ſolum,aut & iudiciale & demonſtratiuum,& deliberatiuum.] Poſtremo tres adhibet concluſiones . ubicunque.n.ergo uel igitur eſt , concluſio ſit neceſſe eſt . Prima igitur concluſio approbationis de aſſumptione eſt. quid.n.erit in aſſumptionis approbatione ? nam aut nullum cauſæ genus eſt ; aut iudiciale ſolum,aut & iudiciale & demonſtratiuum & deliberatiuum.Concludit ergo,hæc tria genera eſſe cauſarum. Relinquitur ergo,inquit,ut omnia tria genera ſint cauſarum.] Secunda concluſio propoſitionis eſt, ſiue argumentationis eius. Quid.n.argumentatur in propoſitione ? ſi deliberatio & demonſtratio genera ſunt cauſarũ , nõ poſſunt recte partes alicuius generis cauſæ putari. Concludit hoc ipſum: Deliberatio igitur & demonſtratio non poſſunt recte partes alicuius generis cauſæ putari.] Tertia aũt concluſio quæſtionis eſt. quæ.n.quæſtio eſt,quod Hermagoras deliberationem & demonſtrationem non recte ſub qualitate conſtituit . concludit itaque quæſtionem . Male igitur eas generalis conſtitutionis partes eſſe dixit.] Verum cũ in primo ſyllogiſmo de duabus rebus tractauerit , de primo & ſecundo.i.de genere & partibus generis,cur hic in tertia concluſione partis partium mentionem fecit ? ꝙ ſcilicet tertium eſt . Hoc primum ſic excuſatur,ꝙ hæc concluſio præter ſyllogiſmum ſit . eſt enim quæſtionis, quæ extra ſyllogiſmum eſt, ſed ex ea ſyllogiſmus . deinde ꝙ per hanc extremam cõcluſionẽ ſenſim deſcendit ad aliũ ſyllogiſmum,ubi hæc tractat,deliberationem & demonſtrationẽ.cum partes generis eſſe non poſſunt,multo magis partiũ partes eſſe nõ poſſunt. Sed prius quàm de eodẽ ſyllogiſmo tractemus,ea quæ in eo obſcura sũt explicemus. Quod ſi generis cauſæ partes non poſſunt recte putari.] Diſputaſti quidem ſupra ò Cicero, deliberationem & demonſtrationẽ, quia genera ſint,partes generis eſſe non poſſe:non tamen oſtendiſti,utrum conſtitutio pars generis ſit, an ipſum genus.incertũ eſt.n.utrum deliberatio ſub qualitate ſit,an qualitas ſub deliberatione . Doceas itaque oportet, utrũ pars,an genus ſit conſtitutio. Hæc ergo incidens quæſtio eſt,utrũ conſtitutio pars, an genus ſit.Iam ſupra oſtendit,deliberationem et demonſtrationem genera eſſe cauſarum,quod & inter ſe diſtẽt,& ab iudiciali plurimũ diſſideant , & ſuũ quæque finẽ habent quo referri debeant.Nunc ei docendum eſt,utrũ conſtitutiones cauſarum partes ſint. & ſic argumentatur , Propoſito themate, quid primum inuenias, genus an conſtitutionem?utique primũ neceſſe eſt agnoſcas, utrum deliberatiua an demõſtratiua controuerſia ſit:tunc deinde,quæ ſit conſtitutio. Ergo pars cauſæ eſt,conſtitutio omnis . Non enim cauſa ad cõſtitutionem, ſed conſtitutio ad cauſam accõmodatur.] Prius.n cauſa cognoſcatur neceſſe eſt, deinde conſtitutio.Plus aũt cauſam eſſe quàm cõſtitutionem,ſic etiã poſſumus cognoſcere,quod in ſingulis cauſæ generibus conſtitutiones uariantur . Cauſa aũt omnium conſtitutionum capax eſt. Verum cum cauſa & conſtitutio iuncta ſibi eſſe uideantur,oportet tamen unum alteri prius ſit. Omne.n quod loquimur,ſiue quod mẽte concipimus,aut ſimplex eſt, aut cõiunctum.Simplex eſt,quod ad aliud non attendit,ut tabula, ſaxum,& reliqua huiuſmodi.Coniunctum uero,ut de duobus unũ prius habeat,quatuor modis fit:aut tempore,aut loco,aut ordine,aut cauſa.Aetas cum in homine ſit,tempore in ordinem ſecernitur. ſi dicas.n.iuuentus utique conſideratione temporis,iuuentus ante ſenectutem eſt. deinde,loco iũctæ domus ſecernuntur. cum n.dicis atrium,ideo primum intelligis,quia conſideras interiorem locum eſſe ubi triclinium. Ordine uero ſic,cũ in eodem loco multi ſedeamus, pro ordine ſedentium nobis anteferamus.Cauſa aũt ſic,de his quæ iuncta ſunt , unum prius efficitur : utputa pater & filius iuncta ſibi ſunt ; neque.n ante pater quàm filius naſcatur, aut ante filius quàm illi ſit pater . ſed quia filio ad naſcendũ pater cauſa eſt,idcirco ex cauſa pater filio præfertur. Ita hic in themate cauſa & cõſtitutio coniuncta ſunt : ſed ut prior cauſa ſit,cauſa efficitur : ut conſtitutio.n.naſcatur,cauſa præcedit. Quod ipſe ait, Non n.cauſa ad conſtitutionem,ſed conſtitutio ad cauſam accommodatur.] Hic quoque aduertamus ſyllogiſmum quadripartitum . prima eſt.n.propoſitio cũ adiunctio : Quod ſi generis cauſæ partes non poſſunt recte putari,multo minus recte partis cauſæ partes putabuntur. Huic propoſitioni approbatio nõ fuit ſubijcienda. Manifeſtũ eſt.n. ſi partes cauſæ nõ ſint,multo minus partis cauſæ partes putari.Ergo incidit quæſtio,utrum conſtitutio pars ſit. & ut ſupra docuimus,probat partes. Sed hæc incidens quæſtio non pertinet ad ſyllogiſmũ : uerũ quia neceſſaria fuit,interiecta eſt.Deinde aſſumit illud quod propoſuerat. Sed demonſtratio & deliberatio generis cauſæ partes nõ poſſunt recte putari.] Et approbat aſſumptionem, Quod ipſa ſunt genera,inquit.Poſtremo concludit propoſitionis ſecundã partem.Quid eſt.n.in ſecunda parte propoſitionis?Multo minus recte partis cauſæ partes putabuntur.concludit hoc ipſum. Multo igitur minus recte partis eius,quã hic dicit,partes putabũtur.] Primæ.n.parti propoſitionis per incidentem quæſtionem ſatisfacit.Quid eſt.n.in prima parte propoſitionis ? Quod ſi generis cauſæ partes non poſſunt recte putari.] Itaque oſtendit generis cauſæ partem conſtitutionẽ. Quadripartitus ergo eſt ſyllogiſmus.eſt.n.propoſitio,aſſumptio,approbatio,aſſumptionis cõcluſio.Quæſtio uero incidens ad ſyllogiſmũ minime pertinet. Deinde, ſi conſtitutio & ipſa,& pars cõſtitutionis eius quælibet intentionis depulſio eſt,quæ intẽtionis depulſio nõ eſt,ea nec cõſtitutio,nec pars, &c.] Omnis pars tunc plene pars eſt,ſi generis & nomen,& definitionẽ recipiat:utputa animal genus eſt.iam ex animali,homo,equus,auis: deinde ex aui,coruus cornix,aquila . itaq; hæc omnia generis ſui & nomen & definitionẽ recipere debebunt.Generis uero nomen, quod eſt animal . ergo & homo,& equus,& auis,& coruus,& cornix,& aquila,animalia dicũtur. deinde generis definitio quæ eſt.i.animalis . Animal eſt corpus animatum . itaque & homo,& equus,& auis,& coruus,& cornix,& aquila corpus animatũ eſt. Verum definitio à genere tranſit in ſpecies : ſpecierum uero definitio in genus tranſire non poteſt. non enim cum hominem definio,homo eſt corpus

animatum

animatum bipes: iam cum dico bipes, ad generis definitionem non pertinet. eſt enim animal, & quadrupes. Itaque nunc accepta ſimilitudine, ad argumentationem Ciceronis redeamus. Et primo quæſtionē, quæ in cōtentione uerſatur, attendamus. Illa autē, ut ſupra diximus, quæſtio eſt, q̄d deliberatio & demōſtratio non recte ſub qualitate ſint poſitæ. Supra id iam duabus argumētationibus uicit. quarum prima illa fuit, deliberationē & demonſtrationem, ſi genera ſint cauſarum, partes generis eſſe non poſſe. & probauit genera eſſe cauſarum. Secūda uero argumentatio talis fuit, Quod ſi generis partes eſſe nō poſſunt, multo magis partes partiū eſſe nō poſſe. Nūc tertiā affert argumentationem: Si inquit, conſtitutio & ipſa, & pars eius qualibet intētionis depulſio eſt, quæ intētionis depulſio nō eſt, ea nec cōſtitutio, nec pars cōſtitutionis eſt, ut ſupra diximus. Omnis pars generis ſui & nomē, & definitionē debet recipere. hic aūt cōſtitutio genus eſt: ſub cōſtitutione quatuor cōſtitutiones: ſub qualitate demōſtratio, deliberatio, iuridicialis, negotialis. itaq; uideamus, an deliberatio & demōſtratio generis nomē & definitionē recipiant. Generis nomen eſt cōſtitutio: quod nomē tollit Cicero demōſtrationi & deliberationi. Sed ne dicat Hermagoras cōſtitutiones dici poſſe, oſtēdit definitionē generis cadere non poſſe in deliberationem & demonſtrationē. Quod ſi definitio non cadit, nomen quoque cadere non debebit. Conſtitutionem aūt ſic definimus: Conſtitutio eſt intētionis depulſio. quam ſcilicet definitionem in deliberatione uel demōſtratione uidemus eſſe non poſſe. quod ſi deliberatio & demōſtratio, neque nomen cōſtitutionis, neque definitionē recipiunt, nec conſtitutiones ſunt, nec partes cōſtitutionis. Ipſi aūt placet, conſtitutionem intentionis depulſionē eſſe, & concedit et alias definitiones. Siue, inquit, conſtitutionem primā cauſæ accuſatoris confirmationē dicas, ſiue defenſoris primā deprecationem, neceſſe eſt deliberationem & demonſtrationem neque conſtitutionem eſſe, nec partē conſtitutionis. Hoc loco animaduertere debemus genus ſyllogiſmi, quod obſcuritate ſui et artificio colligatū ſyllogiſmis ferè omnibus antecellit. Sic itaq; iſte colligitur ſyllogiſmus à primo ad ſecundū, à ſecundo ad tertiū, à primo ad tertiū. Primum enim & tertiū ſimile eſſe medium facit, quod utrique cōiungitur. Sed ut melius poſſit artificium Ciceronis intelligi, prius qualibet ſimilitudo faciēda eſt. Ponamus itaque hæc tria. Victorinus docet, unum ſic: intelligis, aliud ſic: ſpem habes, tertiū ſic. itaque faciamus ſyllogiſmum à primo ad ſecundum: Si Victorinus docet, intelligis. nūc à ſecundo ad tertium: ſi intelligis, ſpem habes. deinde à primo ad tertium: ergo ſi Victorinus docet, ſpem habes. Primum. n. & tertium, quod pōt uerū ſimile non uideri, medio illo quaſi quadam approbatione cōiungitur. Hoc ergo & in Cicerone uideamus. Primū hoc eſt, Si cōſtitutio & ipſa, & pars eius qualibet intētionis depulſio eſt. Secundum illud eſt, Quæ intentionis depulſio non eſt, ea nec conſtitutio, nec pars conſtitutionis eſt. Tertium hoc. Si deliberatio & demōſtratio, neque conſtitutio, nec pars conſtitutionis eſt, nūc uideamus ſyllogiſmum à primo ad ſecundum: Si cōſtitutio, inquit, & ipſa pars, & pars eius qualibet intētionis depulſio eſt, quæ intētionis depulſio nō eſt, ea nec cōſtitutio, nec pars cōſtitutionis eſt. deinde à ſecūdo ad tertium: At ſi quæ intētionis depulſio non eſt, ea nec cōſtitutio, nec pars conſtitutionis eſt: demōſtratio & deliberatio, nec conſtitutio, nec pars cōſtitutionis eſt. Nunc à primo ad tertium: Igitur conſtitutio, & ipſa, & pars eius qualibet, intētionis depulſio eſt: deliberatio & demōſtratio, neque conſtitutio, neque pars conſtitutionis eſt. Ergo à primo ad tertiū concluſio eſt ſyllogiſmi. Denique Cicero: ... Si igitur, inquit, conſtitutio.] Manifeſtum, quia ſyllogiſmi concluſio ubicunque. n. ergo uel igitur ponitur, concluſio eſt argumenti. Deinde coniecturalis cauſa non poteſt ſimul.] Aliud incipit argumentum. i. quartum ſyllogiſmum, quo oſtendit nō recte ſub qualitate deliberationem & demonſtrationem poſitas. quem ſyllogiſmum priuſq̄ oſtendamus, ea quæ in re ſunt, ante uideamus. Deinde inquit, Cōiecturalis cauſa. Si, inquit, cōiecturā per id, quod eſt, attendamus, nihil aliud inuenimus q̄ coniecturam ſolam, nec in eo, quod coniectura eſt, poſſumus finē intelligere. Rurſus, inquit, ſi finē per ſe ipſum conſideremus, nihil aliud quàm finē inueniemus, nec in eo quod finis eſt, poſſumus tranſlationē intelligere. ita ergo conſtitutiones ſingulæ in quo poſitæ genere cōmixtionē conſtitutionis alterius non admittunt. ſi ergo conſtitutiones ſingulæ p ſemet ipſas cōſideratæ habent propriū ſuū, cōmixtionem alterius non admittunt. male igitur Hermagora, deliberationem & demonſtrationem partis cōſtitutionis. i. qualitatis eſſe uoluiſti, cum deliberatio ſiue demonſtratio per ſe conſideratæ, non ſolæ intelligi, ſe oēs in ſe conſtitutiones cōtinere poſſint. Simul ex eadem parte, eodem in genere.] Id ſupra legimus: Pars aūt cauſæ eſt conſtitutio omnis. genus aūt eſt conſtitutionis, id quod ualet, quod ſe explet, id denique quo unaquæq; cōſtitutio ab alijs cōſtitutionibus ſegregatur. Pars aūt communis poteſt eſſe cum multis, & omnino nulla conſtitutio. Nec pars conſtitutionis, &c.] Quoniam de deliberatione & demonſtratione quæſtio eſt, quæ deliberatio & demonſtratio partes conſtitutionis ab Hermagora ponuntur, recte eñ de ſolis conſtitutionibus loqueretur, partes etiam tetigit. Et omnino, inquit, nulla cōſtitutio, nec pars conſtitutionis pōt ſimul & ſuā habere, & alterius in ſe uim continere. Altera aūt aſſumpta, numerus conſtitutionum duplicatur, non uis conſtitutionis augetur.] Sapienter dixit. multæ. n. cōſtitutiones in cauſa eſſe poſſunt. ſed ſi plures ſint, ad numerum conſtitutionum, non ad augendā uim alterius cōſtitutionis accedunt. At deliberatiua cauſa ſimul ex eadem parte eodē in genere, & cōiecturalem & generalem & definitiuā, & tranſlatiuā ſolet habere conſtitutionem, & unam aliquā, do, & plures nonnunquam.] Cum, inquit, conſtet unamquanque conſtitutionē alterā in ſe non admittere, deliberatiua ex eadem parte eodem in genere oēs ſolet recipere conſtitutiones. Ergo ipſa nec conſtitutio, nec pars cōſtitutionis eſt. Simul ex eadem parte, deliberatio. n. pars cauſæ eſt.] Videamus nunc quadripartitum ſyllogiſmum. Proponit ſic, primo ſpecialiter, deinde generaliter. Specialiter ſit. deinde coniecturalis cauſa non pōt ſimul ex eadem parte eodem in genere & coniecturalis eſſe, & definitiua. ſpecialiter. n. de coniectura propoſuit. Rurſus nec definitiua cauſa pōt ſimul ex eadem parte eodē in genere, & definitiua eſſe & tranſlatiua. Et hic ſpecialiter de fine propoſuit. Nunc proponit generaliter de omnibus conſtitutionibus, & earum partibus. Et omnino, inquit, nulla conſtitutio, nec pars conſtitutionis pōt ſimul & ſuā habere, & alterius in ſe uim cōtinere. Hucuſque propoſuit. Deinde approbat propoſitionē. Ideo, inquit, quod unaquæq; ex ſe & ex ſua natura ſimpliciter cōſideratur; altera aſſumpta numerus cōſtitutionum duplicatur, nō uis conſtitutionis augetur. Poſt approbationē propoſitionis, aſſumit quod ſibi neceſſariū eſt. At deliberatiua, inquit, cauſa ſimul ex eadē partes eodē in genero, & coniecturalem & generalem & definitiuā & tranſlatiuam continet conſtitutionem, & unā aliquā, & pluret nonnunquam. Quod quoniam manifeſtum eſt, & apertū omnibus, nō fuit neceſſe approbare aſſumptionem. Sequitur ergo concluſio, quæ duplex eſt. Prima ad id quod adſumptum eſt. At deliberatiua cauſa ſimul ex eadem parte eodem in genere eſt. ergo ipſa nec conſtitutio, nec pars conſtitutionis eſt. Secunda ad utrunque quo de agitur. pariter. n. de deliberatione & demonſtratione tractetur. Genera, inquit, igitur ut ante diximus, hæc cauſarum putanda

ſunt, nõ partes alicuius cõſtitutionis. ergo ipſa neq; conſtitutio eſt, neque pars cõſtitutionis. Idẽ in demõſtratione ſolet uſu uenire. Hæc ergo cõſtitutio, quam generalẽ uocamus, partes uidetur nobis duas habere.] Poſtq̃ docuit, deliberationem et demonſtrationẽ nõ partes qualitatis, ſed genera eſſe cauſarũ, ad ipſius qualitatis deſcendit diſputationem. Ac primo hãc in duas diuidit partes, in iuridicialẽ & negocialem. quarũ partium hoc cõpendiũ tenere debemus, quod iuridicialis ſemper de præterito eſt, & negotialis ſemper de futuro. quæ tẽpora in ipſarũ partiũ definitione uidetur Cicero nõ declaraſſe. ait enim: Iuridicialis eſt, in qua æqui & recti natura, aut præmij, aut pœnæ ratio quæritur. Negotialis eſt, in qua quid iuris ex ciuili more & æquitate ſit, conſideratur, cui diligentiæ præeſſe apud nos iuriſcõſulti exiſtimantur.] Hic omnino tẽpus quaſi præteritũ non demonſtrat, niſi quod magis futurũ tẽpus uidetur includere, cũ aut præmij aut pœnæ ratio quæritur. Quo loco primo oſtendendũ eſt, & pœnam & præmium de præterito eſſe poſſe. nam & poſt ſupplicium de aliquo iniuſte ſumptum, poſſunt nonnulli in iudiciũ uocari: & quod non recte præmio aliquẽ donauerint, poſſunt in iudicium uocari. ut Verres, qui ſuppliciũ ſumpſit de ciuibus Romanis. & anulo aureo ſcribã in cõcione donauit. ergo præmij & pœnæ ratio poteſt de præterito eſſe. Sed occurrit illud, poteſt tamen præmij & pœnæ ratio & de futuro eſſe: ideoq; in iuridiciali qualitate tẽpus præteritum non recte definiuit. Cum iam huic loco ſit reſpondetur, quod dixerit Ratio. Ratio.n. ſemper de præterito eſt facto. Definitio aũt cum quæritur, ratiocinatio dicitur. & eſt ibi tantũ meriti ratio, quod meritũ præteritum eſt. Atque ita ratio nunquam niſi de præterito eſt. cum enim dicis, petit præmium, neceſſe eſt afferat meritũ, ita in eo quod petit præmiũ, nulla ratio eſt. Sed cum ais eum mereri, tũ ratio eſt ex præterito ueniens. Ergo ait Cicero. Iuridicialis eſt, in qua æqui & recti natura, aut præmij aut pœnæ ratio quæritur. In eo quod ait Ratio, præteritum tempus includit. Iuridicialis à iure. æqui.n. & recti ratio non niſi iure cõſtat. deinde, Negotialis eſt, inquit. in qua quid iuris ex ciuili more & æquitate ſit, conſideratur.] Negotialis qualitas talis eſt, cum aliquid generatim iure cautum ad ſpeciem deuocamus: ut puta ut uiro forti præmiũ detur, uir fortis petit inimici mortem. In eo quod dicit Viro forti præmium, dat quidem uiro forti præmiũ, ſed non etiã deſignat illud forte quod petit. Ergo in negotiali qualitate ex æquitate præcedentis iuris, noua iura firmantur.i. ut liceat id quod in contentione uerſatur, & ideo de futuro eſt. Quod etiã iuriſperiti faciũt, qui ſi forte id quo de agitur, iure nõ cautũ eſt, interpretationem ſtatuti iuris, id etiam quod in eodem iure nominatim non cõtinetur, affirmant. Hoc eſt quod ait. Cui diligentiæ præeſſe apud nos iuriſconſulti exiſtimantur. Hoc quoque tempus futurum demonſtrat, cum ait, Quid iuris ſit conſideretur. conſideratio.n. de incerto eſt. & quia iuris conſideratio eſt, de futuro eſt. At iuridicialis quidem ipſa & in duas diſtribuitur partes, abſolutam & aſſumptiuam.] Negotialis qualitas cõſtat, nec aliquas ex ſe partes fundit. iuridicialis uero in duas partes funditur, in abſolutã qualitatẽ & aſſumptiuam. Deinde hic quoque rerum compẽdium tenere debemus, quod in abſoluta qualitate factũ ipſum iuſtũ aſſerimus: in aſſumptiua uero qualitate non factũ iuſtũ, ſed cauſam facti iuſtã fuiſſe oſtendimus. itaque in abſoluta qualitate æqui & recti natura quæritur: in aſſumptiua uero præmij & pœnæ ratio quæritur. Quæ aſſumptiua quatuor locis diuiditur: conceſſione, remotione criminis, relatione criminis, cõparatione: Verũ hic quatuor horum locorum Cicero ordinem conuertit. nã à poſtremo qđ hic poſuit, retrorſum uerſus ordo eſt. etenim ubi ſingularum defenſionum cõſiderare debemus. Primo hæc eſt innocentis hominis, ut dicat Non feci, deinde Feci: ſed non ſic uocatur. tertio Feci, & ſic uocatur, ſed iure feci. Deinde hoc ipſum iure fieri, aut licuiſſe ſibi, debebit oſtẽdere, quæ eſt qualitas abſoluta: aut ſi nõ licuit, debet ſibi extrinſecus aſſumere aliquid, quo hoc probet, qđ iniuſte factum uidetur. Videamus nũc, quæ ſit de his quatuor aſſumptionibus fortior aſſũptio. Primo debet dicere, Feci, ſed profui: et probare, plus ſe profuiſſe quàm obfuiſſe: quæ eſt qualitas compenſatiua, quam ideo Cicero comparationem uocat, q̃ comparetur id quod in crimẽ uocatur, ad id quo ſe reus profuiſſe dicat: quæ comparatio ſemper in eodẽ facto eſt. utputa quidam muros ciuitatis diſſipauit, hoſtes fugerunt, reus ſit læſæ Reip. in eodem eſt comparatio. Nam q̃ muros deiecit, uidetur læſiſſe Remp. & quia muros deiecit, hoſtes fugerũt, uidetur profuiſſe Reip. ergo hoc primum debet aſſumere, Feci, ſed profui. deinde debet dicere, Feci quidem, ſed ut hoc facerem, ante prouocatus ſum.i. feci ſed meruit: quæ eſt relatio criminis. Tertio debet dicere Feci, ſed alter me impulit ut facerem: quæ eſt remotio criminis. Poſtremo ſi hæc cuncta defecerint id eſt, ſi ut hæc faceret, nec profuit, nec iniuriam reddidit, neque ab alio compulſus eſt, quoniã nihil eſt quo ſe defendat, debebit factum fateri, ſed ueniam poſtulare quæ eſt qualitas uenialis, quam conceſſionem Cicero uocauit. Hunc ergo ordinem Cicero hoc loco cõuertit, quem in poſterioribus ſeruat. Itaque conceſſio duas partes habet, purgationem & deprecationem. In purgatione tria ſunt, imprudentia, caſus, neceſſitas. Si hæc nõ fuerint, deprecatio eſt. Sed hæc aut apud imperatorẽ, aut apud populũ. Itaque in purgatione factum conceditur, ſed facientis animus excuſatur. Hoc eſt quod ait. Cum factum conceditur, culpa remouetur.] In deprecatione uero & factum & culpa conceditur, ſed tamen uenia deprecatur. hoc eſt quod ait. Deprecatio eſt, cum & peccaſſe, & conſulto peccaſſe reus ſe cõfitetur, & tamen ut ignoſcatur poſtulat.] Hæc ergo deprecatio nõ niſi aut apud imperatorem, aut apud populũ ualet, apud iudices uacat. Remotio criminis eſt, cum id crimen, quod infertur, ab ſe & ab ſua culpa, ui, & poteſtate in aliũ reus remouere conatur.] Remotionem criminis hanc eſſe dicit, cum reus id quod ei intenditur, ab ſe remouet & in aliũ transfert. Atque id duobus modis facit: ſi in aliũ aut cauſam aut factũ transferat: ſiue ut id faceret, dicat alium coegiſſe. uerũ quod ait, ut factum, pot hic quæſtio moueri. Nam cum omnis qualitas facti confeſſionem teneat, cur hic factum nõ confitetur, ſed in aliũ transferre conatur. Denique nullus artium ſcriptor in hac qualitate facti tranſlationẽ nominauit, ſed ideo, quia nullus intellexit. Nã factum ſic à ſe remouet, ſalua tamen cõfeſſione facti. ut in hoc themate, quod Cicero in ſecũdo libro poſuit. Mancinus cũ Numantinis fœdus fecit iniuſſu populi ac ſenatus: pulſo eodẽ in exilium, atq; hoſtibus dedito, petitur ad pœnam. etiam ille qui porcam tenuit, contradicit. nam hic & cauſam & factum in alium remouet. cauſam ſic, Vt porcã teneret Mancinus ui ac poteſtate coegit. deinde factum ſic, Fœdus non ego feci, ſed Mancinus, qui aut debuit, aut potuit. manet tamen facti prima illa confeſſio, qđ porcam tenuit. non.n. poteſt negare à ſe porcam fuiſſe tentã. Ergo remotio criminis duobus modis cõſtat: ſi aut cauſam in alium transferamus, aut factum. Relatio criminis eſt, cum ideo iure factum dicatur, quod alius ante iniuria laceſſierit.] Relatio criminis talis eſt: ſi in eo quod fecimus, uicẽ nos reddidiſſe dicamus; utputa occidi, quia ille me uolebat occidere: hoc ego feci, ſed meruit. Comparatio eſt, cum aliud aliquod alicuius factũ rectum aut utile contenditur, quod ut fieret, illud quod arguitur, dicitur eſſe commiſſum.] Inter comparationem & conceſſionem hoc intereſt, q̃ in comparatione de eadem comparatio eſt, ut ſupra diximus: Diſſipaſſi

muros,

muros,læſiſti Remp. Contra ille: Diſſipaui quidem muros, ſed hoſtes fugerunt. In eodem comparatio eſt, ut ſupra diximus, diſſipaſti muros: id eſt, quòd muri diſſipati eſſe dicuntur. Ideo ait, quod ut fieret illud, quod arguitur, dicitur eſſe cómiſſum. alioqui Verres, qui multa ſigna & uaſa ex Sicilia ſuſtulit, et utitur hac defenſione, quòd à bellis tutá Siciliam reddiderit, non potuit dicere, Ideo ſigna ſuſtuli, ut defenderẽ prouinciá. neque.n. propterea tulit ſigna, ut prouincia eſſet defenſa. Itaque utitur ueniali ſtatu, id eſt conceſſione per deprecationem. Ergo in comparatione id quod intenditur, Ideo à nobis factũ dicere debemus, ut ex eo ipſo bonum illud quod cõtigit ſtuxiſſe dicamus. In quarta cõſtitutione, quá tranſlatiuá nominamus.] Et ſupra docuimus, quid in ſe tranſlatio cõtineret. ſ. ut aut omnem actionem cõmutet, aut aliqua ex parte debilitet. Hoc eſt quod hic ait. Aut omnino aliquid de cõmutatione, aut infirmatione actionis agitur. Huius cõſtitutionis Hermagoras inuentor eſſe exiſtimatur.] Inueniendi duo genera ſunt. unum tale, cũ in medium proferimus id quod erat, ſed latebat: alind, quod quaſi non erat, ſed à nobis primis uidetur inuentũ. Itaque de his Cicero leuiorem inuentionem dedit Hermagoræ. ſ. ut id quod latuerat, in medium protuliſſe uideatur. hoc eſt quod ait: Non quod non uſi ſint ea ueteres oratores ſæpe multi, ſed quia non animaduerterint artis ſcriptores eam ſuperiores, nec retulerint in numerũ conſtitutionum. Ideo autem tranſlationem multi ſcriptores inter conſtitutiones referre noluerunt, quòd omnis conſtitutio actioné conſtituat: tranſlatio autem id uideatur agere, ne actio ſit. Sed Hermagoras rectè hanc inter conſtitutiones poſuit. Nam, hoc ipſum quod actionem conſtituit, actio eſt. Itaque multi, inquit, Hermagoram reprehenderunt, quòd tranſlationem inter conſtitutiones retulerit: ſed inuidia magis, quàm ex uero. Et conſtitutione quidem, & earum partes expoſuimus.] Poſtquam quid eſſent ſingulæ conſtitutiones, uel quid poſſent docuit, & earum partes. i. qualitates expoſuit: promittit ſe his conſtitutionibus exempla ſubditurum. ſed tum, cum cœperint argumenta tractari: quæ argumenta dilucidiora futura eſſe promittit, ſi iiſdem argumentis in ipſe exempla ſupponat. Hoc eſt quod ait: Nam argumentandi ratio dilucidior erit, cum & ad genus, & ad exemplum cauſæ ſtatim poterit accommodari.] Genera cauſarum ſcimus tria eſſe: demonſtratiuum, deliberatiuum, iudiciale. exempla uero cauſarum ſunt, themata ſcilicet. Conſtitutione cauſæ reperta, ſtatim placet conſiderare, utrum cauſa ſit ſimplex, an coniuncta.] Quoniá in his duobus libris Cicero nihil niſi de inuẽtione tractat, idcirco per ordinem quæ ſint inuenienda demonſtrat. Poſtquá, inquit, conſtitutionem inueneris, conſiderare debebis cauſam, utrum ſimplex ſit, an iuncta, id eſt, utrum de una re agatur, an de pluribus. Conſtitutio ſic inuenitur: Occidiſti, non occidi, aut iure occidi. cauſa uero hæc eſt, an occiderit, an iuſte occiderit. Ergo hac cauſa ſimplex an iuncta ſit, conſiderare debemus. deinde iuncta, utrum ex pluribus quæſtionibus eſt, an ex aliqua comparatione. Ex pluribus quæſtionibus cauſa iuncta eſt, ut in Verrinis: accuſatur Verres quòd multa furatus ſit, quòd ciues Romanos necarit, quòd peculatum commiſerit. Itaque quando ex pluribus quæſtionibus cauſa iuncta eſt, ipſæ quæſtiones inter ſe diuerſæ ſunt. Ex comparatione autem cauſa iuncta eſt, cum quid potiſſimum faciendum ſit conſideratur, ut in diuiſione agitur, utrum Cicero accuſet, an Cæcilius. Sed quia comparandi duo modi ſunt, comparatiuus & ſuperlatiuus, idcirco ait: Ex comparatione, in qua per contentionem utrum potius, aut quid potiſſimum ſit, quæritur.] Verum his locis quæ tractabimus, ipſe etiam Cicero perſpicuá exempla ſupponit. Deinde conſiderádum eſt in ratione, an in ſcripto ſit controuerſia.] Primo, inquit, cõſtitutio inuenienda eſt. Secundo, utrum cauſa ſit ſimplex, an iuncta. Tertio, in ratione an in ſcripto ſit controuerſia. Scriptum non tantum leges accipiamus, ſed & ſenatuſconſultum, & teſtamentum, & uerba ſola, & multa huiuſmodi. Huius ſcriptionis genera ſunt quinque, ut ipſe primũ rebus, deinde nominibus indicauit, id eſt primum ſcriptum & uoluntas: ſecundum, leges contrariæ: tertium, ambiguitas: quartum, collectio, ſiue ratiocinatio: quintum, definitio legalis, ut eſt in Cæciniana. Ratio eſt autem, cum omnis quæſtio non in ſcriptione, ſed in aliqua argumẽtatione conſiſtit.] Ideo ait, cum omnis oratio non in ſcriptione, ſed in aliqua argumentatione conſiſtit, quoniam & orationem ſcriptio, et ſcriptio orationem habet: ſed cum auctoritate, quippe ex ſcripto, id eſt, ex teſtamento uel lege uenientem. Ergo, inquit, ratio eſt, cum res quæ in concione uerſatur, non in auctoritate legis, ſed in argumẽtatione uerſatur. Ac tum conſiderato genere cauſæ.] Reperto, inquit, genere materiæ, & cõſtitutione, & cauſa utrum ſimplex an iuncta ſit, & ipſa cauſa ſcripti an rationis habeat controuerſiam: deinde uidendum eſt quæ ſit quæſtio, quæ ratio, quæ iudicatio, quod firmamentum. Verum de his tria præcipue ſunt in omni cauſæ genere perquirenda. Firmamentum uero perraro adhibetur: & ſi quando adhibetur, neceſſe eſt aut in themate ſit, aut in hiſtoria. aliás lemma dicitur, id eſt, falſum argumentum. Ergo tria illa ſine intermiſſione ubique inſpicienda ſunt, id eſt, quæſtio, ratio, iudicatio. Quæſtio eſt, quæ naſcitur ex conflictione: ut eſt illud, iure'ne occiderit. Ratio eſt, quæ facit controuerſiam: utputa, Occidi Clodium, propterea quia ille me uoluit occidere. Infirmatio rationis eſt, Etiá ſi te Clodius uoluit occidere, tu tamen non iure occidiſti. Iudicatio eſt, utrum cum Clodius uoluit occidere, iuſte tamen à Milone occiſus eſſe uideatur: ut Cicero de Oreſte exemplum dedit. Firmamentum eſt, firmiſſima argumentatio defenſoris, & appoſitiſſima ad iudicationem.] Firmamẽtum ſi uerum ſit, ualde prodeſt, ſed ſoli defenſori. accuſator enim pro firmamento aſſertionem habet. Sed hoc, ut diximus, raro in cauſam cadit. cuiuſmodi autem ſit firmamentum ipſum, Cicero docet. ut ſi uelit dicere Oreſtes, eiuſmodi animum matris ſuæ fuiſſe in patrem ſuum, in ſeipſum, ac ſorores, in regnum, & reliqua. Et in cæteris quidem conſtitutionibus ad hunc modum iudicationes reperientur.] Quoniam omnis ratio de facto iam conceſſo eſt, idcirco in omnibus conſtitutionibus dicit iudicationem de infirmatione ratiõis fieri, præterquam in coniectura. In coniectura enim facti nulla confeſſio eſt. quare in coniectura eadem erit iudicatio, quæ quæſtio: factũ eſt, non eſt factum, factum'ne ſit? Quot autem in cauſa conſtitutiones, aut earum partes erunt.] Qualitatis ſcilicet partes: reliquæ enim conſtitutiones partes non habent. Ergo quot in cauſa conſtitutiones uel partes erunt, tot neceſſe erit inueniri quæſtiones, rationes, iudicationes, firmamenta. His omnibus in cauſa repertis, tum denique ſingulæ partes totius cauſæ conſiderandæ ſunt.] Sub diuerſa ſignificantia Cicero partes poſuit. Aliæ ſunt enim partes oratoris officij, aliæ partes qualitatis, aliæ partes cauſæ, aliæ partes orationis. Itaque partes cauſæ ſunt, ut ſuſcepto negotio per rerũ ordinem ea quæ dicenda ſunt diligenter inſpicias. Quod cũ pertractaueris, id eſt, cum cauſæ partes inſpexeris, tum demum tibi ordinandæ ſunt partes orationis. non enim, inquit, quia primum exordium eſt, ſola tibi primo erunt cõſideranda principia, & ſcribenda. ſed conſiderato omni negotio, tunc appoſite ſumere exordium debemus. Hæ partes ſex eſſe omnino nobis uidentur.] Multi enim quatuor eſſe dixerunt, id eſt, exordium, narrationem, quæſtiones, epilogum. Cicero autem ſex eſſe dicit, id eſt, exordium, narrationem, partitionem, confirmationem, reprehenſioné,

nibus.Hoc quoque compendium tenere debemus, quod in omnibus cauſæ generibus principio nobis utendum eſt. in admirabili uero nunc inſinuatione,nunc principio.Principio tūc,ſi auditores non omnino erunt alienati:inſinuatione tunc,ſi uehementer erunt alienati. Beneuolentia quatuor ex locis cōparatur:ab noſtra,ab aduerſariorum,ab iudicum,ab ipſa cauſa.] Beneuolos,inquit, iudices à quatuor locis facere debemus,uel poſſumus. à noſtra perſona,ab aduerſariorum,à iudicum,ab ipſa cauſa. Rurſus à noſtra perſona quatuor ex locis beneuolentiam iudicis poſſumus comparare. ſi de noſtris,inquit,factis & officijs ſine arrogantia dicemus.plena.n.gloria in his duobus eſt,in factis & officijs. Officiū eſt,quod uel ex legibus,uel ex natura neceſſe eſt nos implere. factū uero eſt, quod ſupra quàm debemus, præſtamus. Ergo ſi de noſtris factis & officijs,ſed ſine arrogantia dicemus. Deinde ſi crimina,inquit,illata, & aliquas minus honeſtas ſuſpiciones iniectas diluemus.Id eſt, ſi ea quæ ad deformationem perſonæ noſtræ præter iudicialem quæſtionem fuerint obiecta,diluemus. deinde, ſi aliquid futurū mali prædicemus.quomodo ipſe Cicero ad iudices:Moneo, prædico,ac denuncio. Poſtremo à noſtra perſona beneuolentiam comparamus,ſi,inquit,pro nobis ſupplici utamur oratione. Deinde ab aduerſariorū perſona, tribus ex locis beneuolentiam iudicis comparamus, ſi eos aut in odium,aut in contemptionē,aut in inuidiā deduxerimus. In odium ſic,ſi eorum turpia uel crudelia facta proferamus. In inuidiam ſic:ſi eorum potentiam,gratiam,pecuniam proferamus.Et quoniam hæc interdum non modo non crimini, ſed etiam decori ſunt,rectè addidit, Horum omnium uſum arrogantem.multæ.n.res perſe malæ ſunt:multæ cum mediæ, ex euentu bonæ uel malæ fiunt.Deinde in contemptionem ſic aduerſarios adducimus, ſi eos contem-endos eſſe dicamus, quod aut negligentes ſint,aut ignaui. Ab iudicum perſona uero, duobus ex locis beneuolentiam comparamus: ſi eorum bene geſta ſine adulatione proferamus,& ſi dicamus præſentis iudicij magnam eſſe expectationem. Poſtremo ab ipſo negotio duobus ex locis beneuolentiam comparamus: ſi noſtram cauſam laudando extollamus,aduerſariorum uituperando deprimamus. Attentos autem faciemus, ſi demonſtrabimus ea quæ dicturi erimus,magna,noua.] Nunc docet quemadmodum attētos iudices facere debeamus: Attentos,inquit,iudices faciemus, ſi nos magna promittamus dicturos eſſe: ut ait Virg.Maius opus moueo. deinde ſi noua nos dicturos eſſe dicamus.Interdum etiā ſi magna,inquit,nō ſit res, tamē noua,animos auditorum facit attentos.Poſtremo ſi incredibilia. neceſſario etenim attente audiendum eſt,quod uix credi poſſe promitto.Deinde ſi hæc,inquit,magna noua incredibilia dicamus,nunc ad omneis pertinere.ut ſæpe Cicero, de quo agatur,non ſolum ad reum, ſed omnium fortunas dicit pertinere. Nunc ad eos qui audiunt.] Vt Cicero ſæpe ait, hoc ideo agi ut à iudicibus iudicia transferantur. Nunc ad aliquos illuſtres.] Si dicamus rem iuſtam ad ſacerdotes, ad ſenatores,uel alios huiuſmodi pertinere. Nunc ad deos immortales.] Vt Cicero de domo ſua dicit,Rem ad deos pertinere,ne ipſi Ciceronem domo expuliſſe uideantur. Nunc ad ſummam Reipublicæ pertinere. Ergo his omnibus attentos iudices facimus. Et ſi nos pollicebimur.] Nec non, inquit,etiam tunc attentos iudices facimus,cum nos breuiter dicturos eſſe promittimus.& ne mentiri nos iudices putent, quàm breuiter nos dicturos eſſe promittimus. Exponere,inquit,debemus iudicationē,aut iudicationes,ſi plures erūt.Deinde oſtendit,quo pacto dociles auditores facere debeamus.

Dociles auditores faciemus.] Si,inquit,in principijs ea quæ ſunt nobis dicenda,ponamus,ut nobis iudices ad cognoſcendū negotium comparemus. præterea, inquit, eum dociles iudices facimus, ſimul attentos iudices facere debemus.Ita ipſe Cic. in Cluentiana facit dociles iudices,cum ait:animaduerti iudices omnem accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes.Deinde facit attentos, cum ait: Quarū alterum inniti, & magnopere confidere uidebatur inuidia inueterata iudicij Iuniani.et reliqua.Tunc etenim,inquit,iudex melius docilis fiet, ſi & attentus fuerit effectus. Hæc de principijs. Nunc nobis de inſinuatione dicendum eſt. Inſinuatione igitur utendū eſt, cum admirabile genus cauſæ eſt.] Diximus principiorum triplicem eſſe finem.ſ.ut aut beneuolos iudices,aut attentos,aut dociles faciamus: idem nobis & in inſinuatione faciendum eſt.Sed hoc intereſt,quod in principijs hoc aperte facimus, in inſinuatione occulte,& quibuſdam circuitionibus,nec in alio cauſæ genere,niſi in admirabili,tūc cū animi iudicum erunt uehementer offenſi.Ergo, inquit, inſinuatione tunc erit nobis utendum,cum animi iudicum fuerint offenſi.Et oſtendit quibus rebus offenſos iudicū animos poſſimus agnoſcere. prius.n. uulnus inſpiciendum eſt, ſic apponenda medicina. Tribus, inquit,uel maxime cauſis animi iudicum offendūtur.] Verum cum ait Maxime,oſtendit & alijs cauſis offendi iudices, ſed his plerunque,ſi aut in negotio ipſo ineſt aliqua turpitudo,ut res ipſa præter perſonas aut iudicis, aut agentis pariat offenſionem: aut ſi iam aliquid iudicibus ab his qui primum dixerunt,perſuaſum uidetur,& ideo is qui poſt dicturus eſt, nō libenter auditur:aut ſi illi qui audituri ſunt,alios audiēdo cœperint eſſe offenſi.Quare cū hæc animaduerteris, ſingula hæc dicendi arte ſanabis.Si cauſa turpitudo contrahet offenſionem.] Duobus modis cauſa contrahit turpitudinem. aut enim res turpis eſt,aut perſona.Si,inquit,perſona turpis fuerit,aut alium hominem ſubijcies qui amatur, aut rē pro perſona.Deinde ſi res turpis fuerit, aut aliā rem quæ honeſta eſt ſubijcies,aut pro re hominem. ſi utrunque turpe fuerit, & res & perſona,cōmodum erit cauſam non ſuſcipere. tamen ſe quid leuiter turpe fuerit, pōt ſuſcipi. Deinde,inquit,debebis diſſimulare defenſionem.poſtquam mitiores reddideris auditores,paulatim ingredi in eandem defenſionem, & dicere ea quæ aduerſarijs diſpliceant,tibi etiā diſplicere: ſed nihil horū ad tuum negotiū pertinere. Deinde,inquit,occulte & de aduerſarijs detrahere debebis. Poſtremo inquit, de ſimili negotio aliquorum iudicū afferri oportebit exemplum. Animaduertere tamen debemus, ut & in inſinuatione quatuor locis præceperit beneuolentiā comparādam, id eſt ab ipſa cauſa,à noſtra perſona,ab aduerſariorū,à iudicum. À cauſa dixit poſſe beneuolētiam cōparari, ubi ait: Aut pro eo homine,in quo offenditur,alium hominem qui diligitur, interponi oportet, & reliqua.Deinde oſtendit quemadmodum à noſtra perſona beneuolentiam comparemus, cum ait.Et diſſimulare id te defenſurum,quod exiſtimeris defenſurus. Deinde cum iam mitior factus erit auditor, ingredi pedetentim in defenſionem, et dicere ea quæ indignentur aduerſarij, tibi quoque indigna uideri.Ab aduerſariorū uero perſonæ, docet quemadmodum beneuolentiam comparemus, cum dicit: Et negare te quidquam de aduerſarijs eſſe dicturum, neque hoc, neque illud, ut neque aperte lædas eos qui diliguntur, & tamen id obſcure faciens,quoad poſſis alienes ab eis auditorum uoluntatem.Poſtremo docet ut à iudicum perſona beneuolentiam cōparemus, cum ait, Et aliquorum iudicum ſimili de re, aut auctoritatem proferre imitatione dignam. Verum quod ait, Deinde, aut eandem,aut conſimilem,aut maiorem, aut minorem agi rem in præſentia demōſtrare. Etenim ſemper poſt exemplum facienda eſt comparatio. Comparatio porrò nūc à pari,nunc à maiori,nunc à minori ſemper fiat neceſſe eſt.

Sin oratio aduerſariorum.] Oſtendit quod primum fuit, ſi per cauſæ turpitudinem auditores offenſi extitiſſent, quia

bus modis ab his poſſet beneuolētia comparari. Nunc inquit, ſi oratio aduerſariorum dictis finem fecerit, & ideo iudices uidentur abalienati, tribus modis beneuolentiam cōparamus: ſi aut ab eo argumento, quod ſibi firmiſſimum crediderāt aduerſarij, te dicturū eſſe promittas: aut ſi ab eo dicto incipias, quod aduerſarius nuper dixerit: aut ſi, inquit, cum admiratione dubites, cui potiſſimum reſpondeas queſtioni. Cū enim, inquit, te iudices uiderint paratum ad reſpondendum, exiſtimabunt ſibi non recte ab his qui ante dixerunt, id quod crediderant fuiſſe perſuaſum. Poſtremo docet, quo pacto beneuolentiam nobis à iudicibus comparemus, ſi forte ipſi iudices defatigati fuerint multos audiendo. Primo, inquit, oportebit polliceri breuius te quàm fueris eſſe dicturū. deinde, ſi ita habebit negotium, utile erit rebus nouis, uel ridiculis riſum iudicibus aut iocū mouere. Atq; id duplici modo. aut ex tpe, ſi forte clamor, aut ſtrepitus fuerit exortus: aut cogitatis paratiſq; ut uel à fabula incipias, uel ab apologo ad præſens negotiū ptinentibus. Fabulæ ſunt quas ferè uidemus extitiſſe ex Phædris, Medeis Clytemneſtris, alijſq; ſimilibus. Apologi ſunt ex rebus humilibus compoſitæ quædam formæ ac ſpēs ad uiuendū, ut extat illa de mure et leone. Ergo ſi, inquit, negotij dignitas patietur, riſum uel iocum mouere oportebit. Sin aūt tale negotium fuerit ut iocandum non ſit, à re aliqua triſti & ſeuera cōmodum erit incipere. Nam ut, inquit, cibi faſtidiū nunc ſub dulci re, nūc ſub amára eleuatur, ita, inquit, ſtudium audiendi apud iudices, nūc rebus ridiculis, nūc aſperioribus redintegratur. Ac ſeparatim quidē quæ de principio, & de inſinuatione dicenda uidebantur, hæc ferè ſunt.] Supra inquit, Quid in principijs faciēdum eſſet, quid in inſinuatione, ſeparatim diſputauimus: nunc inquit, breuiter in utrunque præcepta dabimus. Exordiū ſententiarū & grauitatis plurimum debet habere, & omnino omnia quæ pertinent ad dignitatē in ſe continere.] Sententiarum inquit, non illarum quæ generaliter dicuntur: ut eſt illud; Obſequium amicos, ueritas odium parit. Præceptum eſt autem, ne quid in principijs generaliter dicatur. Sed hic ſententias accipiamus, ſenſus atque inuentiones pulchras, atque eaſdem graues. Præterea inquit, ut commendati ſimus auditoribus, in exordio omnia illa habere debemus, quæ nobis, uel orationi noſtræ pariant dignitatem. Splendoris & feſtiuitatis & concinnitudinis minimum.] In exordio, inquit, nihil ſplendidum, nihil diligenter accuratum habere debemus, ne ipſa dicendi diligentia diffidētiam negotij demonſtremus. Docuit quid in principijs, quid in inſinuatione, quid generaliter in utroq; obſeruare debemus. Quæ poſtquam oſtendit quid faciendum eſſet, præcipit rurſus quid non faciendum ſit. Vitia uero hæc ſunt certiſſima exordiorum, quæ ſummopere uitari oportebit.] Vitia uero, inquit, hæc ſunt certiſſima exordiorum. Cum ait certiſſima, oſtendit & ſupra ſe nonnihil de uitijs exordij dixiſſe. ait enim. Splendoris & feſtiuitatis, & concinnitudinis minimū in exordio eſſe debebit. Verum hæc maxima uitia exordiorū eſſe dicit, atque hæc omnino uitanda eſſe præcipit: Vulgare, commune, cōmutabile, longum, ſeparatum, translatum, cōtra præcepta. Vulgare eſt, quod in plures poteſt cauſas accommodari, ut cōuenire uideatur.] Vulgare eſt, quod in plures cauſas poteſt accommodari, id eſt quod dicitur generale principium, & quod non unius, ſed omnium poteſt eſſe cauſarum, ſi ſic incipias. Iouem ego optimum maximum uellem ſi fieri poſſet iudices. Cōmune, quod nihilo minus in hanc quàm in contrariam partem cauſæ poteſt conuenire.] Cōmune eſt, quod nihilominus in aliquam contrariam partem cauſæ poteſt conuenire. Inter uulgare & commune hoc intereſt: uulgare omnium controuerſiarum eſt, Commune in eadem controuerſia utriuſque partis. Itaque commune ſpecie includitur, uulgare uero generale eſt: quare commune erit, quod tam à nobis quàm ab aduerſarijs dici poteſt. Commutabile eſt, qđ ab aduerſario poteſt leuiter commutatum ex contraria parte dici.] Commutabile eſt, inquit, quod non quidem ab aduerſarijs dici poſſit, ita ut à te probatum eſt, ſed commutato uerbo uel addito poſſit in parte contraria commutari. Longum eſt, quod pluribus uerbis aut ſententijs ultra quàm ſatis eſt producitur.] Meminimus in duobus eſſe orationem noſtrā, nunc in uerbis ſingulis, nunc in coniunctis, quæ ſententiæ dicuntur. Itaque inquit longum eſt, quod nimis aut in uerbis aut in ſententijs inuolutum eſt. Separatum, quod non ex ipſa cauſa ductum eſt, nec ſicut aliquod membrum annexum orationi.] Separatum eſt, quod non eſt proprij negotij, neque eius cauſæ qua de agitur, ut ſi homicida tibi accuſandus ſit, & tu ab adulterij facinoribus exordium ſumas. Translatū eſt, quod aliud conficit quàm cauſæ genus poſtulat. ut ſi quis dociłē faciat auditorem, cum beneuolentiā cauſa deſideret]. Trāſlatum eſt, inquit, cum ignorato genere cauſæ, aut dociles pro attentis, aut attentos pro beneuolis faciēdos nobis iudices putamus. Contra præceptum eſt, quod nihil eorum efficit, quorum cauſa de exordijs præcepta traduntur.] Cōtra præceptum eſt, inquit, quod omnino iudicum animos nō cōparat ſibi, interdum etiam infeſtos facit. Quare finitis exordij præceptis, nunc nobis de narratione dicendum eſt.

DE NARRATIONE.

Narratio eſt rerum geſtarum, aut ut geſtarum expoſitio.] Definit quid ſit narratio. In definitione uero, ut ſæpe iam diximus, omnia quæ ad rem aperiēdam pertinēt, colligi atque includi debent. Quare? quoniam non tantum illa narrantur quæ uere geſta ſunt, ſed etiā illa quæ non ſunt geſta, ſed geri potuerunt. Ideo ait, narratio rerum geſtarum, aut ut geſtarum expoſitio. Geſtarum rerū expoſitio eſt, negotiorum ciuilium, & hiſtoriarum: ut geſtarum rerum expoſitio eſt, comœdiarum, fabularum, et thematum, quæ in auditorio dicuntur. Ergo tria genera narrationis eſſe dicit. Vnum quod ſit in cauſæ expoſitiōe, ut eſt illud, C. Quintius frater huiuſce P. Quintij fuit: & huic ſimilia. uerū quoniam narratio cauſæ nō id ſolum agit, ut res geſtas explicet, uerumetiam multa futuris præſtruit quæſtionibus, animaduertamus ut Cicero utrunque complexus ſit. In quo ipſa cauſa, inquit.] Hoc ad rerum expoſitionem. Et omnis ratio controuerſiæ continetur.] Hoc ad quæſtiones pertinet. Ergo unum narrationis genus eſt, in quo ipſa cauſa & omnis ratio controuerſiæ continetur. Aliud genus narrationis eſt, quod extra cauſam eſt, ſed ad cauſam facit. ut eſt illud: Agonis eſt quædam Lilybetana liberta Veneris Erycinæ. Hæc narratio extra cauſam eſt. agitur enim qui magis debeat accuſare: ſed tamen ad cauſam facit. Locus enim introducitur, in quo ſe Cecilius iniuriam à Verre paſſum eſſe commemorat, qua ſe læſum accuſare debere cōtendit. Verū hæc narratio extra cām quatuor modis fit. aut criminationis cauſa, aut ſimilitudinis, aut delectationis, aut amplificationis. Criminationis cauſa fit, ut, Dio quidam fuit Haleſinus, P. Aſellius mortuus eſt, C. Sacerdote prætore. ſimilitudinis cauſa fit, ut eſt illud. Sic iſte multo ſceleratior & nequior quàm ille Adrianus, aliquādo etiam felicior fuit. Digreſſio & hæc uideri poteſt, ſed nō eſt, quia non interponitur narratio, quæ cauſa eſt deliberationis. Delectationis cauſa fit, non aliene ab eo negotio quo de agitur. ut ſi prata, ſi nemora, ſi fontes riuoſq; deſcribas, & hanc ipſam deſcriptionem ad cauſam applices. Amplificationis cauſa fit, ut eſt illud de Eryphila, quæ uiſum ornamentum adamauit. Amplificat crimen Verris, quod cum illa

rem

rem uiſam adamauerit, Verres multa etiã non uiſa cõcupierit. Ergo ſecundum genus narrationis hæc eſt quæ digreſſio dicitur. quæ fit aut criminationis, aut ſimilitudinis, aut delectationis, aut amplificationis cauſa. Tertium genus narrandi eſt, quod extra oratorem eſt, hoc eſt quod ait. Remotum à ciuilibus cauſis.] Eſt autem poetarum uel hiſtoriographorũ. dat tamen curſim etiam in hanc narrationẽ præcepta. Hæc, inquit, narratio remota à ciuilibus cauſis duo membra habet. Nam aut propter negotia exponenda ſumitur, quod eſt hiſtoriographorũ: aut propter perſonas exprimendas: quod eſt comœdiographorũ, uel tragœdiographorum. Verſidici uero in utroque uerſantur. nam Virgilius Aeneæ & mores, & facta deſcribit. Ergo hæc narratio extra oratorem, in duo diuiditur: in negotia, & in perſonas. uerũ illa narratio quæ in negotijs eſt, tres habet partes, Fabulam, Hiſtoriam, Argumentum. Fabulam dicit eſſe, quæ nihil ueri nec ueriſimile continet. & dat exemplum, cuiuſmodi eſt, Angues ingentes alites iuncti iugo. Verũ hic quæſtio eſt, cũ in definitione generali narrationis dixerit, narratio eſt rerũ geſtarũ, aut ut geſtarum expoſitio, cur in fabulæ definitione, quæ utiq; quoniã & ipſa narratio eſt, generi ſimilis eſſe debuit? Sed hoc in euentus diuerſitate non cõſiſtit, ſed potius in reuocãdo ad memoriã per ſubintellectionẽ. quaſi dicat: fabula eſt expoſitio, uel narratio, in qua nec ueræ, nec uiriſimiles res cõtinẽtur. Deinde, euentus uarietas, eas ab hiſtoria diſgregat, cũ ait, Hiſtoria eſt, quæ res ueras cõtinet, ſed à noſtra memoria remotas. et dat exẽplũ. Quod genus eſt, Appius indixit Carthaginenſibus bellũ. Argumentũ eſt ficta res, quæ tamẽ fieri potuit.] Argumentũ eſt, quod quidẽ non eſt factũ, ſed fieri potuiſſe creditur. ut in Terentio, adoleſcentis uita narratur, Nam is poſtquam exceſſit ex ephebis Soſia. A negotijs ergo narratio tres partes habet, fabulam, hiſtoriam, argumentum. Fabula nihil ueri, nec uiriſimile cõtinet: hiſtoria geſta præteritorum: argumentum non uerum, ſed ueriſimile. Illa autem narratio, quæ uerſatur in perſonis exprimendis, talis eſſe, inquit, debet, ut in narratione rerum uim perſonæ agentis, & animos oſtendat. & dat exemplũ de Terentio, ubi Demeæ & Micionis ſenum perſonarũ contentio ſe cernitur: Venit ad me ſæpe clamitãs, quid agis Mitio? cur perdis adoleſcentem nobis? & reliqua. In his omnibus & rigor et auſteritas perſonæ obiurgantis oſtenditur. Verum ne nos perturbet, quod & in illa narratione quæ in negotijs eſt, ſæpe etiam perſona deſcribitur. nam deſcribitur Catilina, deſcribitur Sertorius, & reliqui. & illa rurſus narratione quæ de perſonis eſt, geſta etiam narrantur. non inquam nos perturbent, quia mixta ſunt. ſed animaduertere debemus, quid pp quid dicatur. Sæpe.n. perſona deſcribitur, ut negotium pateſcat: ſæpe geſta narrantur, ut apertius qualis ſit perſona uideatur. Sed ad præceptũ narrationis illius reuertitur, quæ ipſam cauſam continet, & totius controuerſiæ narrationem. Oportet igitur eã treis habere res, ut breuis, ut aperta, ut probabilis ſit.] Oportet igitur eam treis habere uirtutes, ut breuis, ut aperta, ut probabilis ſit. Tres uirtutes ſunt narrationis, ut breuis ſit narratio, ut aperta, ut probabilis. Verũ ut hæc tria ſemper omnia ſint, non unum aliquod ex tribus. itaque iſtæ uirtutes narrationis licet & alijs partibus orationis cõueniãt, narrationis tamen ſunt propriæ. aliarum aũt partium orationis uirtutes narrationi conuenire non poſſunt. qualibet reprehenſio, qualibet confirmatio, qualibet criminatio poteſt habere hæc tria. ſed quaſi aliena. ipſa autem quæ habent, narrationi non conueniunt, ut inductiones, ut ratiocinationes, & reliqua huiuſmodi, quæ fidei ſunt, non affectus. Igitur tres iſtæ uirtutes narrationi oratoriæ cõuenire poſſunt, et illi narratiõi quæ extra ciuiles cauſas eſt.n.iq; hiſtoria & breuis eſſe debet in expõne, & aperta, & probabilis. ut Salluſtius ſibi omnia in Catilina tribuit: Quàm breuiſſime potero, paucis abſoluã. Cũ alijs hiſtoriographis ſingula tradidiſſet in lib primo hiſtoriarũ, dat Catoni breuitatẽ, Romani generis diſertiſſimus paucis abſoluit: Fannio uero ueritatem. Sed antequam dicamus ut breuis narratio fiat, ut aperta, ut probabilis, principio dicẽdum uidetur quid ſit narratio oratoria, quid agat, uel quo diſtet à reliquis partibus oratiõis. Oratio quæ negotiũ explicat, atque inſinuat audiẽti, narratio dicitur, explicãs quid geſtum ſit aut per uerũ, aut per uiriſimile. i. aut per id quod geſtum eſt, aut p id quod geri potuit. quæ oratio tametſi partibus narratione plenis includitur in actoris cõmodũ; non tamen ad pugnam continuo eaſdẽ partes ducit. Negotiũ.n. iudici inſinuatur, nõ pars negotij. Agitur.n. ut cauſam iudex norit: Cauſa uero duarũ partiũ eſt. ſed ſubtilitas exponentis aliquid quod ſuæ parti proſit inſinuat. nã iudex ſic ab uno audit, quaſi extra partem. Sed uere is optimus patronus eſt in narrando, qui ita narrat, ut et aduerſarius ita narrare potuiſſe credatur. uerum talis oratio eſſe nõ poteſt, cũ crimina proponuntur. Quibus in propoſitionibus, & ſi dicatur, illud fuit, illud cõſecutũ eſt, & cætera ſimilia, tamen narratio non eſt. Quoniã hæc omnia ad criminationem continuo ducũtur. & non id agitur in hac oratiõe, ut iudex ſciat cauſam, ſed ut audiat crimẽ admiſſum. At in narratione, cum cã omnis fuerit explicata, tũc crimẽ aut ab accuſatore proponitur poſt narrationẽ, quaſi intentio: aut à defenſore quaſi quæſtio, ut purgetur. Sextus Roſcius occiſus eſt, accuſator dicit à filio, Tullius negat. hinc eſſe criminatio põt, & defenſio. Inſinuatur iudici per narrationẽ totum negotiũ, ubi, quando, quomodo Sex. Roſcius ſit occiſus. Hoc dicat utraq; pars neceſſe eſt. huic ſinguli ſubtiliter interijciunt id, quod parti ſuæ prodeſſe poſſit, nõ pugnæ modo, ſed adiuncta uiriſimilitudine, ut ita narret quaſi et aduerſarius eodẽ modo narrare poſſit. Explicito negotio, cauſaq; cognita, incipit aduerſarius dicere quod Sex. Roſcium filius interemit: & hæc criminatio. Si aũt defenſor eſt, proponit crimen quaſi q̃õnem. Occidiſſe patrem Sex. Roſcius arguitur: & affert argumenta, quibus hoc poſſit diſſoluere. Ita in dictionibus alijs criminationes intelliguntur, uel propoſitiones criminum, cum oratio exponendi quodammodo implicitã ſecum habet intentionẽ, ut occidiſti, aut abſtuliſti. At ubi narratio eſt, poſt narrationem dicuntur, ſed tamen in narratione ſignificantur iudici, non aperte ab oratore dicuntur. Breuis erit, ſi unde neceſſe eſt, inde initium ſumetur, & nõ ab ultimo repetetur.] Breuis erit, ſi unde neceſſe eſt, inde initium ſumet, non ab ultimo repetet. Dixit ſupra narrationem oratoriã tres uirtutes habere debere: ut breuis ſit, ut aperta, ut probabilis. Nũc docet breuis narratio quẽadmodũ eſſe poſſit, & breuis pro qualitate negotij. Breuis, inquit, erit, ſi initium ſumas à rebus neceſſarijs, non ab ultimo. utputa, ſi nobis bellũ troianũ narrandum ſit, debemus à raptu Helenæ incipere, nõ à Leda, quæ Helenã genuit. Ergo præcepta dat in breuẽ narrationẽ, quæ in initio narrationis, quæ in fine, quæ in medio ſeruare debeamus. Atque hoc præceptum de initio narrationis eſt, quod ait: Breuis erit, ſi unde neceſſe eſt, inde initiũ ſumetur, non ab ultimo repetetur. Et ſi cuius rei ſatis erit ſummã dixiſſe, eius partes nõ dicẽtur.] Utputa cũ ſufficiat dicere Occidit, & nõ dicamus, & uoluit, & potuit, & occidit, cum harũ partiũ ſumma ſit, occidit, & hoc dixiſſe ſufficiat. uerũ hoc præceptum de medio narrationis eſſe põt. Et ſi nõ longius quàm quod ſcitu opus eſt, in narrando procedetur.] Id eſt, ſi narres quouſque narrandũ eſt, non ẽt illa narrentur, quæ iam in tractatus cadunt. utputa, Quidã fortiter fecit, petit præmij nomine ærarij dimidiũ, cõtradicitur. Narrandum eſt, quemadmodũ fortiter fecerit: non etiam quemadmodum ad ciuitatem regreſſus ſit: & quemadmodũ præmium petierit, & quẽadmodum ei

contradictum ſit.uerũ hoc præceptum de fine narrationis eſt. Et ſi nullam in rem aliam tranſibitur.] Scilicet ut illa tantũ narres,quæ ad cauſam pertinent : non etiã aliqua,quæ extra ſunt,& quæ ad negotiũ minime pertinent. Et ſi ita dicetur, ut nonnunquã ex eo quod dictũ ſit,id quod non ſit dictũ intelligatur.] Vt poſita ſecunda,quæ ſunt ſua prima declarẽt. Si dicas inde cum reuerſus eſſem,utique cũ dicis reuerſus aſtẽ diſti & profectũ te neſcio quo,& perueniſſe,poſtrema reuerſum. · Et ſi non modo id quod obeſt, uerum ẽt id quod neq; obeſt,nec adiuuat, præteribitur.] Etenim qui breuitati ſtudet,non modo illa in narratione præterire debet, quæ obfutura ſunt,uerũetiam illa,quæ nihil profutura.Et ſi ſemel unum quodque dicetur.] Id eſt,ut nõ modo illa prætereantur quæ aut obfutura ſunt,aut nihil profutura,uerumetiam illa quæ proſunt,ut ſemel dicantur, non bis aut amplius. Et ſi non ab eo quo in proximo deſitum erit,deinceps incipietur.] Præceptum omne duplex eſt. Nunc enim oſtendit quid faciendũ ſit,nunc quid non faciendum . Ita hic Cicero. In ſuperioribus oſtendit , quid eſſet in narratione faciendum , nunc oſtendit quid ſit non faciendũ.Et ſi non ab eo,inquit,quo in proximo deſitum erit , deinceps incipietur.i.ne à re illa, quam nuper diximus,ad aliam rem ſumamus exordium.Si dicas,profectus urbe ſum,& cum eſſem profectus,ad uillã ueni,& cum ueniſſem. Quare is qui breuiter narraturus eſt,iterare nihil debet.Ac multos imitatio breuitatis decipit, ut cũ ſe breues putent eſſe , longiſſimi ſint.] Sæpe,inquit,et ſi dictio in uerbis breuis eſt,tamẽ lõga efficitur,cum nõ neceſſariæ res in narratione ponũtur.Quod ut nos nõ prætereat,primo nobis dicendum eſt quemadmodũ poſſumus intelligere,quod ubicunque dicta ſint ſingula uerba ſignificant res ſuas ſingulas,ut ſedet, currit,eo,uenio.Item copulatio rationalis uerborũ plurimorũ unã rem cõtinet.maxime aũt, ſi in narratione ſit,cũ præmiſſa uerba tertia perſona concludit. Vt,M.Lepido cum omnibus copijs Italia pulſo, ſeuerior, neque minus grauis et multiplex cura patres exercebat.Hæc tertia perſona unã rẽ fecit omniũ ſuperiorum.Itaq; in oratione tot res erunt,quot erunt tertiæ perſonæ.Ergo in hac oratione:Acceſſi ad ædes, puerum euocaui,reſpondit:quæſiui dominũ,domi negauit eſſe:tertia perſona eſt,reſpondit.Iam igitur una res eſt. ſit autem altera cum ait,domi negauit eſſe.Quare cũ ſufficeret,domi negauit eſſe, abũdauit rebus ſuperfluis.quia dixit ante,reſpondit. Ita ergo multos imitatio breuitatis decipit.qui cũ res breuiſſime dicãt, tamen quia plures quàm oportet dicunt, incipiunt breues nõ eſſe. Quamobrem,inquit, ſi breues eſſe uolumus,nõ ſolũ uerba non neceſſaria præterire debemus ſed etiam res. Aperta autem narratio poterit eſſe.] Dixit quemadmodũ breuis narratio eſſe poſſit . nunc quemadmodũ aperta eſſe poſſit,exponit.Illud autẽ perſpicere debemus,quod & in apertam narrationem illa dat præcepta,quæ & in breuem. Hic etiam quid in principio aptæ narrationis,quid in fine,quid in medio facere debeamus,oſtendit.Nunc itaq; totam cõplectitur narrationem,cũ ait. Aperta aũt narratio poterit eſſe, ſi ut quidque primum geſtum erit,ita primũ exponetur.] Scilicet,ut non peruerſo narrandi ordine fiat iudicibus in cognitione cõfuſio. Et rerum ac temporum ordo ſeruabitur.] Scilicet, ne id primum narres,quod poſtea factum eſt.Quod ſi feceris, & in rerum & in temporum ordine deliquiſti. Vt ita narrentur,ut geſtæ res erunt,aut ut potuiſſe geri uidebuntur.] Hoc eſt quod ait ſupra in definitiõe narrationis.Narratio eſt. rerum geſtarũ,aut ut geſtarũ expoſitio,id eſt,uera,& ueriſimilis. Hic erit conſiderandum ne quid perturbate.] Vt in in præceptis breuis narrationis primũ oſtendit quid faciendũ eſſet,deinde quid non faciendũ,ita & hic oſtẽdit primo quid faciendum eſſet,tum quid nõ faciendum.Conſiderandum,inquit,erit,ne quid perturbate dicatur,id eſt, ſi rerum ac temporum in narratione ordo mutetur. Deinde inquit,ne quid contorte:id eſt cum interdum non facilis tranſitus ac directus eſt,ſed obſcurus. Ne quam in aliam rem tranſeatur.] Ne omiſſis rebus ad præſens negotium pertinentibus,non narranda atque aliena narremus. Hoc præceptum etiam de breui narratione dedit,cum ait . Et ſi in nullam aliam rem trãſibitur. Ne ab ultimo repetatur.] Ita ut ſupra de breui narratione , Si unde neceſſe eſt inde initiũ ſumetur,nec ab ultimo repetetur. Verum hoc præceptum etiam hic de initio narrationis eſt. Ne ad extremũ prodeatur.] Ita ut ſupra de breui narratione: Et ſi non lõgius,quàm quod ſcitu opus eſt, narrando procedatur. Verum hoc præceptum etiam hic de fine narrationis eſt,Ne ad extremum procedatur. Ne quid , quod ad rem pertineat,prætereatur.] Hoc uitium mediæ narrationis eſt:ita ut principij uitium eſt, ſi ab ultimo repetatur: finis autem,ſi ad extremum prodeatur. Deinde concludit:illa, inquit,omnia de breui narratione præcepta etiam in aperta nobis ſeruãda ſunt. Nam ut aperta non poſſit eſſe narratio, nõ intelligitur, id eſt aperta nõ eſt longitudine magis quã obſcuritate. Ergo ut aperta ſit narratio,et ut intelligatur, minime longa,id eſt breuis eſſe debebit. Præterea inquit,ut apertã habeamus narrationẽ,uti,inquit, dilucido ac de proximo petito ſermone debemus. Probabilis erit narratio,ſi in ea uidebũtur ineſſe ea,quæ ſolent apparere in ueritate.] Secundum ordinem diuiſionis ſuæ,poſtquã de breui et aperta narratione tractauit,nunc incipit de narratiõe probabili diſputare.Probabilis,inquit,erit narratio, ſi in ea fuerint illa omnia, qbus ſolet ueritas inueniri.nam in his ſeptem,omnis ad fidem argumentatio cõtinetur. Septem illa ſuperiora,quis,quid,cur,ubi,quãdo,quemadmodum,quibus adminiculis, oẽs artium ſcriptores tractauerunt,et in præceptis ſuarũ artiũ reliquerunt. Verum Cicero rerum ac temporũ perſonarumq; conſiderans naturã, addidit illis omnibus octauam opinionẽ,et recte.Res.n.omnes non per ſe ſunt,nec ex natura ualent,ſed opinione. neque.n. cum dicimus tunicam, per ſeipſam intelligimus tunicam eſſe qua ueſtimur , ſed quia noſtra nobis opinione perſuaſum eſt, cũ audierimus tunicã,intelligimus rẽ eſſe,qua ueſtimur.Et reliqua ſimiliter colligere poſſumus.Ergo Cic.omnia dicit. Hanc uero opinionẽ in tribus plenã eſſe dicit, ſi id quod dicimus à noſtra natura non abhorreat.i.ab eorum natura, pro quibus agimus.ſ.ne de pudicitia agat leno, de caſtitate meretrix . qđ ſi fiat, probabilis narratia nõ erit.Deinde ut id quod agimus, à populi rumore non abhorreat, ſcilicet ne contra conſuetudinẽ audientiũ loquaris. Si apud Romanos narres cõtra iuſtitiam,et ſi apud Scythas,mores barbaros reprehẽdas. Poſtremo ſi id quod agimus,cũ eorũ quicunque audiũt iudicaturi opinione cõſentiat.Itaque narrationẽ probabilẽ eſſe dicit,ſi in ea ſint ſeptem illa,quis,quid,cur,ubi,quando,quemadmodũ,quibus adminiculis.Sed cũ omnia hic poſuerit,unum nõ poſuit.i. modum,quod eſt quemadmodũ.Et recte modũ inter præcepta probabilis narrationis nõ poſuit. Non.n.in modo fides fit, ſed magis auxeſis criminis. Et quoniã præcepta hæc & ad coniecturam accõmodanda erant,ubi factum negatur, merito modus eſſe non debuit : quia modus non excutitur,niſi cũ factũ conceditur.Cũ aũt in coniectura,ubi factũ negatur, omnino eſſe nõ poterit,multo magis alibi modus nõ erit.Si aũt in reliquis ſtatibus fuerit,auxeſis facti erit, nõ probabilis narrationis expoſitio.Ergo hic uideamus,ſeptẽ illa abſq; ſolo modo.Perſonæ,ſi perſonarũ dignitates ſeruabũtur. Cauſa, ſi cauſæ factorũ extabunt.Facultas,Si fuiſſe facultates uidebuntur. Tẽpus, ſi tempus idoneũ.Locus,ſi locus opportunus.Videamus & opinionẽ quæ his omnibus quoque à Cicerone addita eſt. Si res & ad eorũ qui agent,naturã,& ad uulgi morem,et ad eorũ

qui

qui audiunt opinionem accommodabitur.] Si perſonarum dignitates ſeruabũtur.nõ honores, ſed prout quæq; digna ſit. Si tempus idoneum ſi ſpatij ſatis.] Duo ſunt tpa, unum per ſpatium.i.per interuallum: aliud per opportunitatem. Spatiũ eſt, ut unus, alter, multi dies, menſis, menſes, anni. Opportunitas eſt occaſio ex hominum actibus facta, ut, bellum, pax, ludi, ſeditio. Hoc eſt ergo quod ait: Si tempus idoneum, ſi ſpatij ſatis. Iam cum ait, Si tempus idoneum, oſtendit tempus eſſe per opportunitatem. Illud autem præterea conſiderare oportebit.] Supra docuit quæ in narratione ſeruanda ſint, & quemadmodum facienda, nũc in ipſam narrationẽ quatuor præcepta dat. Quæſtio eſt enim, An ubique narrandum ſit: Deinde ſi narrandũ, quo loco narrandũ: Poſtremo ſi ita narretur quemadmodum cauſa poſtulet, non ubiq; narrandum eſt, inquit. Etenim ſi obeſt narratio, prætereunda eſt: Et cum nihil prodeſt, prætereunda eſt. Deinde inquit, uidendũ eſt quo loco narrandum ſit. Sæpe enim poſt argumenta narrandum eſt, ut Cicero in Miloniana fecit. Poſtremo ſecundum cauſæ genus narrandum eſt, ut quod nõ eſt prætereundum, non prætereas: quod prætereundum, prætereas. Obeſt tũc, cum ipſius rei geſtæ expoſitio magnam excipit offenſionem.] Obeſt, inquit, narratio, ſi cum aperis atque inſinuas rei geſtæ qualitatẽ, neceſſe habes tibi auditorem reddere infenſum. Quod cũ contingit, non contexte (inquit) narrare debebis, nec cauſam omnẽ indicare, ſed ſingulas cauſæ partes proponere, & his ſtatim argumenta ſupponere, ut res dubia fidẽ pro agentis accipiat uolũtate. Præterea inquit, cũ nihil prodeſt narratio, prætiriri debet. Nihil aũt prodeſt narratio tum, cum ita ab aduerſarijs cauſa iudicibus expoſita eſt, ut à nobis aliter narrandũ non ſit. Deniq; iam ſupra diximus, non interdum opportuno loco poni narrationẽ. Verũ hoc genus præcepti differt in id tempus, quo de diſpoſitione dicturus eſt. Nõ quemadmodũ cauſa poſtulat narratur.] Præuaricatio duobus modis fit: Si utilia noſtræ cauſæ cum obſcuritate dicamus, aut utilia aduerſariorum manifeſte atq; aperte proferamus. Verum hæc tunc uitia ſunt, ſi cum id facimus, nihil nobis prodeſt. Sæpe.n. prodeſt, ut tali præuaricatiõe aliud qd uolumus obtinere poſſimus. Nam ut obtineat Dauus, ne Chremes det filiam Pãphilo, aperte narrat id quod contra Pamphilum poterat uideri: illũ peregrinam amare, & filium ex ea ſuſcepiſſe. Nunc ſecundũ ordinẽ poſitæ narrationis, ad partitionis præcepta ueniamus.

DE PARTITIONE.

Ecte habita in cauſa partitio, illuſtrẽ & perſpicuã totam efficit orationem.] Antequam de præceptis partitionis dicamus, prius dicẽdũ uidetur, quid interſit inter partitionẽ & diuiſionem. Partitio eſt, totius cauſæ per partes conſtitutio. Diuiſio eſt, rerũ ſub partitione iacentium. Verum hic hoc animaduertendum eſt, ut definitionem partitionis non ab eo quid ſit, ſed ab eo quid faciat, collegerit. Recte, inquit, habita in cauſa partitio illuſtrẽ & perſpicuam totam efficit orationem. Narrationis porrò definitionẽ ab eo quid ſit, ſcimus eſſe collectam: Narratio eſt rerum geſtarũ, aut ut geſtarum expoſitio. Dicit itaque, partitionem duas habere partes: Diſtributionem, & aliam quæ oſtendit quid aduerſarij confiteãtur, & quid in cõtentione uerſetur. Verũ utrarumq; harum partium duplex effectus eſt. Aperit cauſam, & cõtrouerſiam cõſtituit. aliud eſt.n. quod aperit cauſam, aliud quod conſtituit controuerſiam. Nanque aperitur cauſa in narratione, in qua etiam ſi intelligitur quæ ſit controuerſia, nõ tamẽ ab oratore conſtituitur. Conſtituere eſt enim, proponere, & dicere quid in cõtrouerſia ſit. Ergo in narratione aperitur cauſa, nõ conſtituitur controuerſia. At in partitione, tametſi aperitur cauſa, tamen & conſtituitur controuerſia, ut non unũ ſit, ſed utrunque fiat. Nam aperit utique cauſam, quia partitur. quanquam alio modo aperit quàm in narratione. Cũ.n. dicit, dicturus ſum de illo, aperta eſt cauſa partitione, hoc eſt, diſtributione. Item in alia partitione, cum dicitur, Illud manifeſtũ eſt, nec negatur, illud uero negatur: utique aperitur cã, ſed partitione, ut diximus. In eo tamen & cõſtituitur controuerſia, cum quid in cõfeſſione ſit docetur, quid in negatione. Alia autem partitio, quæ diſtributio nuncupatur, poteſt aperire tãtum cauſam res enumerando. at cũ uel uerba iungũtur, uel oratio, quæ dicat de his eſſe dicendum, tunc conſtituitur controuerſia. quæſtor Verres fuit legatus, prætor urbanus, prætor Sicilieſis. Hoc ſolum dicere, aperire cauſam eſt: ſed partitione, per diſtributionẽ. At uero illud adiungere, Quare hæc erit quadripartita diſtributio totius accuſationis meæ: hoc eſt conſtituere controuerſiam. Itaque, ut diximus, partitio ſpecies habet duas. Vnam, quæ quid cum aduerſarijs cõueniat docet, & quid in controuerſia ſit: alteram, quæ diſtributionem habet membrorum in reliquam orationem. Illa ſuperior ſpecies cum propoſuerit quid conueniat, id ipſum ad ſe inclinat, ut ſe faciat id, quod aduerſarius cõfitetur. Poſtea uero ſubiungit, id quod ſit in controuerſia. Facit hoc Cic. pro Milone: Dicam, inquit, uim factam à P. Clodij familia aduerſarij non negãt. Hic propoſuit, quod aduerſarij fateantur. deinde ipſum pro ſe fecit dicendo, damnũ datum eſſe Miloni. Concedis uici unã rem. Item adiunxit alteram partem, in qua confeſſionem docet, cum dicitur, Ni hominibus armatis non negas. uici alterã. Poſt, quid in controuerſia ſit proponit, cum dicit, Dolo malo factum negas: de hoc iudicium eſt. ſed quoniam nõ in omni negotio aduerſarius fatetur, illa altera adhibẽda partitio eſt, quæ diſtributio nuncupatur, ubi totius cauſæ membra ponuntur. Verũ hæc membra, aut ea ſunt quæ uere in eodẽ negotio cõtinẽtur, ut in Verrinis de quæſtura, de legatione, de prætura urbana, de prætura Sicilienſi. quã quadripartitã diſtributionẽ totius accuſationis ſuæ Tullius eſſe dixit. Item illa diſtributio de frumẽto, quã fecit dicendo emptũ, decumanũ, æſtimatum. Aut ſi partitio de ipſa cauſa nõ ſumitur, ea mẽbra ponit orator, quæ ipſe ingenio inuenit, & ſibi ipſa dicenda cõſtituit, nõ ex negotij factis ad eã ſumptis, ſed argumẽtatione oratoris in cauſa collocatis. ut in Diuinatione: Ego ſic intelligo, ſic ut de pecunijs repetũdis quæſtio ſit, ſi nomẽ cuiuſpiã deferatur. Hæc duo in primis expectari oportere, quem maxime actorẽ uelint ij, qui eas iniurias paſſi ſint, & quẽ minime uelint hi, qui eas iniurias feciſſe arguãtur. Item pro Sex. Roſcio, cũ unũ crimen ſit parricidij, ac propterea unum negotiũ, partitur tamen Tullius non cauſam, ſed orationẽ, dicendo: In crimen, audaciam, & potentiam criminis, confictionem, accuſator Erutius ſuſcepit. Audaciæ partes Roſcij ſibi depopoſcerunt, Chryſogonus autem potentia pugnat. Altera eſt, in qua rerũ earum, de quibus erimus dicturi, breuiter expoſitio ponitur.] Partitionis duæ partes ſunt, una quæ quid cum aduerſarijs cõueniat indicat, & quid in controuerſia ſit demonſtrat. altera, quæ dicitur diſtributio. Hæc eadem duplex. nam aut ea mẽbra continet, quæ in cauſa ſunt, aut ea, quæ ingenio fingit orator, quibus dictis intelligat fore peroratum. Præcipit, ut partitione completa, nihil amplius dicamus præter concluſionem. Quæ partitio quid conueniat, aut quid non conueniat, oſtendit.] In hac partitione, id quod aduerſarius confitetur, ad cauſæ noſtræ commodum nos docet inclinare debere. Et dat exemplum: Si dicat accuſator, matrem occiſam ab Oreſte filio, conſtat. Iam cum ait, matrem à filio conſtat occiſam, id quod aduerſarius confitetur, ad ſe inclinat. Conſideratione enim ſanguinis, non uidetur debuiſſe à filio mater occidi. Deinde ſi dicat Oreſtes, uel eius defenſor, conſtat à Clytemneſtra Agamemnonem maritum occiſum: confeſſionẽ

aduerſarij ſine dubio ad ſe inclinat. conſideratione .n. iuris, occidi maritus ab uxore non debuit. Item quid in controuerſia ſit, ex indicatione colligitur .i. an recte Oreſtes matrem occiderit, cum illa patrem occiderit Oreſtis. Quare accuſatoris talis erit partitio: Interfectam matrē à filio, cum aduerſarijs mihi conuenit, cū illa occiderit Agamēnonem. ſed an à filio occidi debuerit, qō eſt. Rei uero talis erit partitio. Interfectū à Clytemneſtra Agamemnonem conuenit: an à filio Clytemneſtra debuerit occidi, quæſtio eſt. Quæ aūt partitio rerum diſtributarum continet expoſitionem, hæc habere debet breuitatē, abſolutionem, paucitatem] In omni diſtributione, ſiue quā habet orator in membris negotij, ſiue quam in membris quæ ipſe format & fingit dicenda, ſeruare debet hæc tria, breuitatem, abſolutionem, paucitatem. Breuitas in uerbis eſt, abſolutio in toto, paucitas in generibus. Breuitas eſt, cum niſi neceſſarium nullum aſſumitur uerbum.] Vt ſi ſic partiamur: Dicemus de decumano frumento, deinde de empto, poſtremo de æſtimato. Sed partitidologius, peccabimus cōtra præceptū hoc, ſi ſic dicamus: Nunc dicemus de decumano frumento: deinde ubi maius eſt crimē, de eo quod ſolet publicis pretijs cōparari: poſtremo, ubi nihil auaritia Verris intactū reliquit, dicemus etiā de æſtimato frumēto. Hæc itaq; ſuperflua uerborū in breuitate partitionis uitare debemus, ut animus auditoris nō uerbis, ſed rebus potius occupetur. Hæc in hoc genere idcirco eſt utilis.] In hoc genere .i. in diſtributione, breuitas utilis eſt ad animos auditorum non uerbis, ſed rebus potius occupādos. Abſolutio eſt, per quam omnia quæ incidunt in cām genera, de quibus dicēdum eſt, amplectimur.] Abſolutionē tunc facimus, ſi omnia quæ incidunt in cām, partientes ponamus. Hæc quæ incidunt, omnia nunc ſpeciebus confici poſſunt, nunc generibus. quoniam autem ſpecierū maior eſt multitudo, anguſtior generum uis & natura, quippe cum genus multas inſe ſpecies contineat, qui facit partitionem de ſpeciebus omnibus cauſa incidētibus, abſolutionē quidem ſeruat, quod omnis ſpecies in partitione proponit: ſed peccat, ꝙ ſpecierum latior diſtributio eſt, & in partitione amplius quàm quatuor partes omnino eſſe non debent. Ergo ut abſolutio melius in diſtributione ſeruetur, ſpecies illæ ad genera reſeruāda ſunt. Vt paucis generibus cū ſpecies omnes cōplexi fuerimus, abſolutionem conficiamus, ꝙ omnia: & paucitatem, ꝙ genera quæ incidunt in cauſam, in diſtributione collocamus, ne aut utile aliquod genus prætereamus, aut poſtea cauſæ, quod eſt uitioſius, inferamus. Paucitas in partitione ſeruatur, ſi genera ipſa rerū ponuntur.] Tunc, inquit, pauca in partitione collocamus, cū quid ſit genus, quid ſit ſpecies, iam ſcimus, nec cum generibus ſpecies implicamus. Itaque ſi ſtudere uolumus paucitati, etiam genera pauca in partitione collocare debemus. Nam genus eſt, quod plures partes amplectitur: ut animal pars eſt, quæ ſubeſt generi, ut equus.] On græci ſubſtantiæ & accidenti genus ponunt, ſed non bene: pars .n. omnis, generi ſuo ſimilis eſſe debet. Subſtantia porrò res eſt, quæ alijs rebus ſubeſt, capax accidētium qualitatū. Deinde accidens eſt id quod in ſubſtantiam cadit. Quare quoniam illud ſuperius O N, utrūq; eſſe non pōt, non recte ſubſtantiæ & accidenti genus factum eſt. ergo quoniā præcipimus, ut ſpēs generi ſemper ſimilis eſſe debeat, uideamus ubi hic Cic. quaſi uideatur erraſſe. Nam poſuit hominem reſpectu duplici, ut ad inferiora genus ſit, ad ſuperiora ſpecies. Huic animal præpoſuit, ut ſpeciem faceret, id quod homo. cum id ipſum genus uellet oſtendere quod homo eſt, ſubiecit huic ſpeciem, Romanum, Thebanum. Nonne uidetur eſſe uitioſum, quod cum homo ſubſtantia ſit, Romanus aūt aut Thebanus accidens? Etenim parum recta ſubiectio eſt, ſub eo, quod ſubſtātia ſit, id quod eſt accidēs collocari. Nam rectum illud præceptū eſt, in faciendis generibus & ſpeciebus & indiuiduis rē aut ſubſtantialem in omnibus eſſe ſeruandam, aut accidentalem. ut cum in genere ſit ſubſtantia, & in genere & in ſpecie & indiuiduo ſit. Animal nanque ſubſtantia eſt. huic cū ſuppono ſpeciem, ſubſtantia eſſe debet: ſuppono aūt hominem. Item cum ſuppono homini Ciceronē, ſubſtantiā pono. ſic factum eſt, ut in omnibus ſubſtantia ſeruaretur. Pari rōne ſi id quod eſt accidens, fuerit etiā ſpecies, accidens debet collocare. Pariter & indiuiduū, ut genus ponam colorem. accidit .n. color corpori: huic cum ſuppono ſpeciem album uel nigrum, intelligo et hoc quoque accidēs eſſe. Eritq; etiā ſimilis ratio, cum ſub albo pono hoc album, quod eſt indiuiduū. Indiuiduū eſt, quod oculis digitoq; mōſtratur. ergo & albū & color accidentia cūcta ſunt, corporis ſcilicet. quāobrem Romanus & Thebanus accidentia ſunt. Accidunt enim ſubſtātiæ cuilibet, aut homini, aut equo. Cicero uero hominem ponit .i. ſubſtantiam & recte facit, huic genus dando, animal. nanque animal ſubſtantia eſt. non recte aūt, cum hominis ſpēm ſupponeret, Thebanum & Troianū ſuppoſuit. quoniam hæc, ut diximus, accidentia ſunt. Sed hoc fruſtra in quæſtionem uenit, licet .n. id quod accidens eſt, poni in ſubſtātiam cum eo ipſo ſibi copulato cui ſupponitur. utputa homo, ut diximus, animalis ſpecies eſt: hominis uero ſpēs eſt Thebanus, quod eſt accidens: hic non Thebanum ſolum audire debeo, ſed hominē Thebanum, ut ſimul cum Thebano, et hominē audiendo, faciam id quod eſt accidens ſubſtantiale. Quare Cicero recte hominem animalis ſpeciē poſuit, & genus Thebani, aut Troiani hominis ſcilicet. Itaque, inquit, ideo diligentius genera, & ſpēs generum definire uolumus, ut intellectis aperte generibus, quo breuior ſit partitio, etiā genera pauca in partitione eadē collocemus. Nam qui ita partitur: oſtendam propter cupiditatē & audaciam, & auaritiam aduerſariorum omnia incommoda ad rem publicam perueniſſe.] In partitione, quæ dicitur diſtributio, tria ſemper dicit eſſe ſeruāda, breuitatē, abſolutionem, paucitatem. Breuitas in uerbis eſt. Abſolutio, ut omnia genera, quæ in cauſam incidūt, in partitione ponamus. Paucitas, ut ſola rerū genera, quæ partiū genera ſunt, abſque partibus ſuis in partitione ponamus: & quæ genera ſunt, partes aliorum generum eſſe non poſſunt. nunc itaque de paucitate tractatus eſt. Et dat exemplū uitioſæ diſtributionis .i. in qua genus et pars eius ſimul poſita ſūt. nam qui ita, inquit, partitur: Oſtendam propter cupiditatem & audaciam aduerſariorum, &c. is, inquit, errauit. etenim paucitatem ſeruare neſciuit. Siquidem non ſola rerum genera poſuit, ſed genus & partem generis. Cupiditas .n. genus eſt, pars cupiditatis auaritia. Ergo in ſuperioribus quid faciendū eſſet oſtendit, nunc quid non faciendum. & hæc ferè bipartita præceptorum omnium diſciplina eſt. Hoc igitur uitandum eſt, ne cum genus poſueris, eius ſpeciem, ſicuti aliquam diuerſam ac diſſimilē partem ponas in eadem partitione.] Hoc igitur uitandum eſt, ut ſciamus nunc illud præcipi, quod faciendū non ſit. Quod, ſi quod in genus plures incidunt partes, id cū in prima partitiōe cauſæ erit ſimpliciter expoſitū.] Genera, inquit, ipſa rerū in partitione ponenda ſunt, & ſicuti generi partes ſuas fuerit neceſſe ſupponi. Poſtquā, inquit, partitionē cœpimus exequi; & ad id genus uenerimus, tunc nos partes eius cōuenit explicare. In partitione tamen partes generi iungere nō debemus. In tractatibus quæſtionum, debemus de generis partibus diſputare. Atque illud quoque pertinet ad paucitatem.] Quoniam de paucitate tractatus eſt, atque illud quoque pertinet ad paucitatē, inquit. Ne plura quàm ſatis nos demōſtraturos eſſe dicamus, hoc modo, inquit: Oſtendā aduerſarios id quod arguimus, & uoluiſſe, & potuiſſe, et feciſſe, cum in tertio cuncta ſint. Deinde inquit, cum ſimplex quiddā in controuerſia ſit, nos tamen diſtributione utamur.

Ac ſunt

Ac ſunt alia quoq; præcepta partitionum, quæ ad hūc uſum oratorium non tantopere pertineant.] Oſtendit partitionū multa eſſe alia præcepta: ſed tamen quæ ad philoſophiā, non quæ ad rhetoricam pertineant. Ad philoſophiā, inquit, de qua hæc ipſa præcepta tranſtulimus. Ideo inquit, quia nihil horū in reliquis artibus inuenimus. Oſtēdit hæc de partitione præcepta latinos nunq̃ habuiſſe in artibus ſuis, ſed ſe primū tranſtuliſſe de græcis. Atque his de partitione præceptis in omni dictione meminiſſe oportebit.] Ad extremū hoc dat in partitione præceptum, ut quod primum in partitione ponimus, id primum aggrediamur & explicemus: quod ſecundum poſuimus, ut ſecundo aggrediamur loco: quod tertium, tertio. Poſtremo ſinitis per ordinem ſuum partibus, dictionem omnem extremis epilogis concludamus.

DE CONFIRMATIONE.

Onfirmatio eſt, per quam argumētando noſtræ cauſæ fidem, & auctoritatem, & firmamentū adiungit oratio.] Definitio confirmationis non per id quod eſt, ſed per id quod facit. Et quod ait Noſtræ cauſæ, commune præceptum eſt tam defenſoris quàm accuſatoris. uterq; enim utroq; ſemper utitur. i. & confirmatione & reprehenſione. Scire aūt debemus, exordium, narrationem, partitionē, & concluſionem in omnibus cauſæ generibus, uel conſtitutionibus, generali diſciplina eadem præcepta retinere: confirmationem uero & reprehenſionem per ſingula cauſarum genera, uel ſingulas cōſtitutiones, diuerſa & propria ſemper habere præcepta. Nūc itaque iuxta ordinem partiū poſt partitionem tractat de confirmatione. Et quoniā, ut ſupra diximus, in ſingulis cauſarū generibus uel conſtitutionibus diuerſa & propria habētur præcepta, quia mos eſt ut per ſingulas cōfirmationes, ſpēs præcepta dicantur, generaliter & confuſe præcipit. quibus de locis argumētandi rōnibus tractatis, in omni cauſarū genere, uel in omnibus ſimul conſtitutionibus confirmatio effici poſſit. Et hoc in primo libro agitur. i. ut in omne genus formamq; cauſarum quædam communitas argumentationum uelut ſylua ponatur. Secundus aūt liber hoc continet, ut in ſingulis cauſarū generibus ac formis propria et certa & diuerſa præcepta ſeparētur, de primo libro cūctis argumentandi rōnibus tractis. Per quam argumentando.] Hoc. n. proprium eſt confirmationis. Alioqui & narratio fidē facit, ſed non argumentando. Fidem, & auctoritatem, & firmamentum.] Fides eſt argumentum, quo crimen probamus. i. fidem crimini facimus. Auctoritas eſt argumentū uerius atque honeſtius, & cui quaſi neceſſe habeat credi. Firmamentum eſt creberrima argumentatio. Omnes res argumentando confirmantur aut ex eo quod perſonis, aut ex eo quod negotijs eſt attributū.] Omnis res argumentando confirmatur, ſed quæ in ὑποθέσει eſt, quæ cauſa dicitur, cuius cauſæ iſta definitio eſt, lis cum certa perſona: hæc quidē omnis res ex illis ſeptē locis argumenta cōtrahit, Quis, quid, cur, ubi, quando, quemadmodum, quibus adminiculis. Verum ex his duo prima oēm uim argumentationis continent, quinque reliqua ſecūdo ſubiacēt. Itaque duo hæc prima, quis & quid, apertioribus nominibus Cicero & ad opus uicinioribus nūcupat. i. perſonam & dictum et factum'ue, quod negotium eſt. Itaque omnis res confirmatur aut ex attributis perſonæ argumentis ſumptis, aut ex attributis negotio. Perſonis aūt attributa ſunt undecim, Nomen, natura, uictus, fortuna, habitus, affectio, ſtudium, conſilia, facta, caſus orationes. Itaque ſi hæc omnia attributa perſonæ ſunt, quæ ſit ipſa pſona uideamus. Nomen eſſe non pōt, quia primum attributum perſonæ eſt: Homo eſſe non pōt, quia naturæ perſonæ attributū eſt: & natura mortalium in duo diuiditur, in homines & in feras.

Quæ eſt ergo pſona? illa ſcilicet, quæ in pronominibus finitis eſt, ut ego, tu, ille, hic, hæc, hoc. Itaq; ex perſona nulla argumētatio poteſt ſumi. Cum. n. dixero, hic, quod argumentum feci? Ex attributis aūt perſonæ ſumitur omnis argumentatio breuiter, uel ſub diſtributa, per quæ ſe aperit, et quibus impletur ipſa perſona. attributis ſuis igitur perſonarū omnium uis probatur. Nomē eſt, quod unicuique perſonæ tribuitur, quo ſuo quæque proprio & certo uocabulo appellatur.] Anteq̄ ad hoc nomen, quod definiendum eſt, ueniamus, prius de ſignificātia nominis dicamus. Nomen hoc, quod ſonat nomen, quatuor ſignificātias habet. Vna talis eſt, quæ eſt in appellatione rerum omnium. Verba aūt noſtra omnia rerum nomina ſunt, ut ſalio, curro. Vtique his omnibus nominibus res ſignificātur. Vnde multi illū ſapientiſſimum ac beatiſſimū eſſe dixerunt, qui rebus nomina impoſuit. Certe ut ſciamus oēs partes orationis. i. omne quod loquimur, nomina eſſe rerum, conſtat, cum de Sibyllæ reſponſis ageretur. In reſponſis aūt omnino octo partes orationis fuerint neceſſe eſt, quod ait Virgilius, Folijsq; notas & nomina mandat. Ergo hæc una ſignificantia nominis eſt, quæ in omniū uerborum appellatione eſt. Alia nominis ſignificantia talis eſt, qua unam partem orationis ex octo partibus orationis uidemus eſſe ſignat. i: ut nomē, pronomē, uerbum. tertia nominis proprij, ut hominis, ut deorum. quarta aūt hæc quadripartita eſt, qua unaquæque perſona ſine alterius cōmunione ſignatur. Et ut ſciamus unam de quatuor hāc eſſe, ſignificationem nominis ſic propoſuit, ut oſtenderet quod nomē eſſet definiturus, Nomen eſt, inquit, qđ unicuique perſonæ attribuitur, quo quæque ſuo proprio et certo uocabulo appellatur.] Ergo ut propriū perſonæ hoc nomen & certum ſit, per quatuor tenditur: prænomen, nomen, cognomen, agnomen. prænomen porro interdū una, interdum duabus, interdum tribus literis continetur: ut C. Caius. Cn. Cneus, ut Sex. Sextus, fuitq; nonnulla apud maiores noſtros prænominis ratio. nam & Quintum ideo dixerunt, quod quinto fortaſſis loco natus eſſet: & Lucium ideo, quod fortaſſe eſſet initio lucis exortus. Verum quoniam hæc apud nos ratio nihil ualet, argumētū de prænomine nō quærimus. Cognomen porrò maiorū eſt, tractum ex familia uel ſanguine: ut Tullius Cornelius, ex Cornelijs. Nomen aūt proprium perſonæ eſt, ut Cicero, ut Scipio. Iam agnomen extrinſecus uenit, & uenit tribus modis: aut ex animo, aut ex corpore, aut fortuna. ex animo, ſicut Superbus, & Pius. ex corpore, ſicut Craſſus & Pulcher. ex fortuna, ſicut Africanus & Creticus. Quatuor his partibus perſonæ propriū & certum nomen includitur: Prænomine, nomine, cognomine, agnomine. Vt Publius prænomen, nomen Scipio, Cornelius cognomen, Africanus agnomen. Argumentum aūt, ſi neceſſe fuerit, in tribus quærimus: In nomine, cognomine, agnomine. Itaque definitionis iſtius hæc eſt propoſitio, Nomen eſt cuique perſonæ. deinde hinc incipit definitio, Quo quæque ſuo. i. uocabulo. Sed quod ſuum eſt, pōt eſſe commune cum fratribus, cum propinquis: ut Tullius. multi. n. itaque Tullij, quia nomen ex ſanguine eſt. Deinde addit, proprio. Rurſus & uocabulum proprium poteſt eſſe commune: ut Cicero proprium uocabulum, ſed tamen multi poſſunt eſſe Cicerones. itaque addidit, certū: ſcilicet qđ ex omnibus quatuor conſtat, quo uniuſcuiuſque pſonæ uerū & nō niſi eius poſſit nomen intelligi. & recte Certum nomen: interdum. n. ex libidine & quadam obtrectatione nomen imponitur, ut illud in Salluſtio, Tyrannumq; & Cinnā appellantes. Itaque huiuſmodi nomen certum eſſe nō pōt. Quotieſcunque aūt ſpecialiter aliquid uolumus includere, his tribus includimus, ſuo, proprio, certo: ut Tullius, Suis eum certis proprijſq; criminibus accuſabo. Naturam ipſam definire difficile eſt: partes aūt ejus enumerare, eas quarum

indigemus, ad hãc præceptionem facilius eſt.] Hæc eſt ratio, ut difficilius ſit naturæ definitio. etenim apud ſapientes cōtentio eſt, quid prius ſit, Deus an natura. Si natura prior eſt, ergo deus natus eſt. atqui deus naſci nō potuit. Rurſus ſi deus prior eſt, nata eſt natura: q ſi naſci potuit natura, incipit non eſſe natura. Itaq; naturæ difficilis definitio eſt. Difficilis definitio naturæ, ſecūdū Platonē uel alios ſapiētes, inquit. Alioqui oſtēdis poſſe definiri. Deniq; ſapiētes quidā ſic definiere naturā: Natura eſt ignis artifex, quadam uia uadens in res ſenſibiles procreandas. etenim manifeſtum eſt, omnia principe igne generari. Plato aūt ſic definiuit: Natura eſt dei uoluntas. Et inter cæteros hæc magis probanda definitio. Nam ſi Deus & natura ita ſunt, ut ex his alterum prius nō ſit, neceſſe eſt aūt ex primo naſci quod ſecundum eſt: deinde ſi quod naſcitur, nec deus eſt, nec natura: rectè naturam, Dei dixit eſſe uoluntatem. Deus.n. ſemper uoluerit & uelit neceſſe eſt. Itaq; quoniam naſci natura non potuit, ſed dei uolūtas eſt, ut deus naſci non potuit, nec natura. Illud aūt ſcire debemus, naturam illud eſſe quod mundum: ultra mundum naturam non eſſe, ſed deum. Voluntatem aūt dei, quæ mundus eſt, eandem eſſe naturam. Itaque hic Cicero naturæ principalem definitionē omiſit. dixit aūt, eſſe difficilem. Partes aūt eius enumerat, ſed quarū, inquit, indigemus. Natura, animalis, inanimalis, animalis, diuinæ, mortalis: Mortalis, hominū, beſtiarum, corporis. Diuina, animi. Extrinſecus itaq; partem illā naturæ reliquit, quæ inanimalia generat. neque.n. eius indiget qui rhetoricā ſcribit. Illius aūt naturæ partes exequitur, quæ motu ſuo in rebus agit aliquid. i. quæ uiuit. Etenim ille qui rhetoricam ſcribit, præceptis ſuis perſonam debet includere. Perſona aūt homo. Huius itaque naturæ indigemus, in qua homo. Hæc igitur natura quæ motu ſuo in rebus aliquid agit, principaliter in duo ſcinditur, in diuinā naturam, & immortalē. Ac diuina quidem natura ad rhetoricā non pertinet, & ideo hãc omiſit. Sciri tamen debet, quia loco argumenti ſæpe rerū diuinarū inducitur diſputatio, ut illud eſt, quæ res faciat ut uigeamus, quæ ut occidamus: ſed hoc ad rhetoricā, non tamen ex rhetorica deſcendit. Itaque cōferet ſe ad mortalē naturā. Rurſus quæ hãc in duo diuidit, in homines et in beſtias: Omne quod extra hominē, uiuit, cū anima & corpore, beſtias nominauit. Remoueamus itaq; & naturalē illam mortalē, quæ beſtiarū eſt: hancq; ſolum inſpiciamus, in qua homines ſunt et de eadem natura circa certam perſonā inuenta dupliciter argumēta capiamus. Etenim ea quæ in hominis ſunt natura, nunc tantū naturæ ſunt, nūc ita naturæ ut & induſtriæ uel artis eſſe credantur. Tripliciter aūt debemus in homine inſpicere atque explorare naturā, quæ ſit natura animi, quæ corporis, quæ extrinſecus. Verū quæ in homine extrinſecus ſunt, ea tantum naturæ ſunt: quæ aūt in homine animi uel corporis ſunt, ea & naturæ poſſunt eſſe & diſciplinæ. itaq; primū uideamus quæ natura in homine ſit. Extrinſecus, ut ſexus. ſexus.n. tantū naturæ eſt, nec ex diſciplina pōt aliquando contingere. ita & natio, & patria, & cognatio, & ætas tantum naturæ ſunt. Natio eſt, inquit, ut conſideres utrum græcus ſit an barbarus. hoc ſecundum ipſorum græcorum ſententiam, qui abſque ſe reliquos barbaros appellabāt. Patria eſt, inquit, ut conſideres Athenienſis an Lacedæmonius, Aquileienſis an Mediolanēſis ſit. Cognatio eſt, inquit, ut cōſideres quibus maioribus oriūdus ſit, unde ſanguinem ducat. ſitq; hinc optimum argumentū, ut illud eſt in Virgilio: Bellum ne inferre paratis Laomedontiade? Sed & hoc argumentum quaſi ex nomine fieri uidetur, quod ait, Laomedontiadæ: cum hic ex natura colligenda nobis inſinuat argumenta. Hoc itaque intereſt, quod in nomine ex ſono ipſo nominis colligimus argumentū: ut ex Verre, quod euertat prouinciam. In natura aūt non ex nominis ſono, ſed ex eius actu uel moribus, cuius nomen eſt, colligimus argumentū. etenim cum dicimus Laomedontiade, in ſono nominis nihil eſt, in actu aūt Laomedōtis perfidiæ poſitum eſt argumentum. Aetatem aūt, inquit, inſpicere debemus, utrū puer ſit, an grandior, an ſenex, ut cuicunque ætati crimen quod agitur, aut cōuenire, aut non conuenire doceamus. Hæc de his quæ extrinſecus ſunt, quæ tātū naturæ ſunt. Nūc uenit ad ea quæ corporis & animi ſunt, & quæ tā naturæ quàm diſciplinæ eſſe poſſint. Etenim interdū per ſe multum ualet natura, interdum tenuis & infirma eſt. diſciplina enim uel uſu ſæpe mutatur. Enumerat itaq; quæ iſta ſint, uelut cōmunia, ut cōſideremus, utrum aliquis ualens an imbecillis ſit, lōgus an breuis, formoſus an deformis, uelox an tardus. Hæc omnia corporis ſunt, quæ facile uidemus ſæpe hominibus ex natura, ſæpe ex arte cōtingere. Deinde, inquit, debemus inſpicere, memor an obliuioſus ſit: comis, officioſus, prudēs, patiens, an cōtra. Hæc rurſus omnia animi ſunt, quæ ſimiliter uidemus tā ex natura nobis, quàm ex arte prouenire.

Verùm cūcta iſta, inquit, quæ animæ & corporis ſunt, quanq; ſæpe ex diſciplina uel arte cōtingant, tamē qualia, uel quæ ita ſint, non niſi in ſola natura conſiderare debemus. Ea aūt quæ induſtria comparantur, in habitu rectius conſiderabimus. In uictu conſiderare oportet, apud quos, & quo more, & cuius arbitratu ſit educatus.] Victus hominis eſt, omne illud tempus à pueritia uſque ad id qđ agit, uel quo de agitur: itaque conſiderare debemus, non apud quos natus ſit, quod naturæ eſt, ſed apud quos educatus ſit, unde incipit uictus. Apud quos, inquit: intereſt.n. inſpicere illorū uitam, apud quos educatus ſit. ex his.n. uiuendi potuit capere diſciplinā. Sed quia homines interdū non ut uolunt educāt, aliqua neceſſitate cōpulſi, quippe & ſeueriores ſæpe diſſolutius, & diſſolutiores ſæpe ſeuerius educāt: rectè quærendū dicit, non ſolum apud quos educatus ſit, ſed etiā quo more educatus ſit. Deinde inquit, inſpicere debemus ad cuius arbitriū ſit educatus. i. patris, patrui, cognati, an alienioris. Animaduertamus itaque, ut uictus à primis annis uſq; ad ætates alias protēdatur, ut dixit primo quærendū quemadmodum ſit educatus. hoc Quemadmodū in tria diuiſit: apud quos, quo more, cuius arbitratu. Deinde educatus puer ſolet ad diſcēdas literas ſortiri, eaſdemq; liberales. Itaq; qui liberales literas diſcit, duplices habere debet magiſtros: qui faciant uirū bonū, & qui faciant dicendi peritum, et his duobus plenū oratorem. Rectè ergo etiam hoc quærendū, quos habuit artium liberaliū magiſtros, quos uiuēdi præceptores. Itaque non utrum habuerit magiſtros, utrum uiuēdi præceptores, ſed quos habuit quærendum. Deinde etiā hic animaduertendus ordo eſt, poſtquā literas quis didicerit, & certā uiuendi acceperit diſciplinam, tunc neceſſe eſt ut habere incipiat amicos. Sed quærendū eſt, qualibus amicis utatur. amicus.n. mihi eſſe nō poteſt, niſi ſimilis mei. Deinde quo negotio, quæſtu, & artificio ſit occupatus, quærendum. Neceſſe eſt.n. ut in uita noſtra aliquid agamus, quo nos occupemur. Et hic actus in uita aliquid agentium, triplex eſt. nam aut negotium eſt, ut mercatura, aut militia, aut agricultura, & cætera. Aut quæſtus eſt, ut præco, ut paraſitus, ut ſcenicus, aut ſimilia. Aut artificiū, ut artem ſcilicet aliquam plene cognitā, aut exerceas, aut tradas, ut orator, ut rhetor, et alia huiuſmodi. alioqui ſcire aliquid perfectè, et exercere nolle, habitus eſt. deinde aliquid nō plene ſcire, neque id quodcunque exercere, affectio eſt. Verū uniuſcuiuſque rei & habitus & affectus ſi exerceatur, & in actu ſit, uictus eſt. Animaduertēdū, inquit, etiam, quō rem familiarem adminiſtret, qua conſuetudine domeſtica ſit. ex rebus.n. priuatis & domeſticis, quēadmodum quis in Rep. uiuat, facile poſſumus agnoſcere. In fortuna quæritur, ſeruus ſit an liber. Hoc quaſi naturæ magis

eſſe

eſſe uidetur, ut ſeruus quis an liber ſit. ſerui.n. ſæpe naſcuntur. ſed ut taceamus, ut multi ſæpe ex fortuna ſerui ſint, etiã illos qui naſcuntur ex fortuna, ſeruos eſſe manifeſtũ eſt. etenim ex captiuis primum ſerui facti ſunt, captiuitas bello, in bello nõ niſi incerta fortuna, itaque ſeruum eſſe, fortunæ eſt. Hoc etiã in fortuna conſiderandum, pecunioſus ſit an tenuis, priuatus an cũ poteſtate. Sed quia non uno modo capimus poteſtatem recte addidit, ſi cum poteſtate, iure an iniuria. Hoc etiã fortunæ eſt, ut uideamus utrũ felix, clarus, an contra ſit: Conſiderare etiam debemus, non utrum liberos habeat, quod naturæ eſt, ſed quales liberos habeat. ut eſt illud in Virgil. Vade (ait) ò felix nati pietate. Non, inquit, nato felix, ſed nati pietate. Itaque in eo fortunam inſpexit, quippe, Vade ait ò felix, inquit. facit.n. fortuna felicem. q ſi, inquit, cuius uictus quæritur, mortuus erit, nõ de morte, ſed de mortis eius genere quæritur. alioqui mors naturæ eſt. Habitum aũt hunc appellamus animi.] Habitus, inquit, iſte eſt alicuius rei, ſiue in animo, ſiue in corpore à natura cœpta, ſed uſu corroborata, & plena perfectio. Scire.n. plene aliquid, habitus eſt. iam ſi id uolueris exercere, uictus eſt. Videamus itaq; habitũ qualẽ eſſe dicat. aut uirtutis, inquit, hic habitus animi. uirtus aũt quadruplex, iuſtitia, tẽperantia, fortitudo, prudẽtia. Sed tũc habitum, ſi uirtutẽ ita teneamus acceptã, ut nũquam à ſemel comparata recedamus. Nam ſi frequenter ſua cuique reddamus, & aliquãdo rapiamus, iam iuſtitiæ habitũ per intemperantiam nõ tenemus. Similiter & circa reliquas uirtutes. ita.n. eſt habitus definitus. Habitum appellamus animi aut corporis conſtantẽ & abſolutã aliqua in re perfectionẽ.] Abſoluta eſt, ut plena ſit: conſtans, ut ſemper eadem ſit, neque aliquando à ſe recedat. & tunc eſt uere habitus. Deinde.] Vt artis, inquit, alicuius perceptionem.] Vt puta ego Rhetoricam plenè quidem noui, ſed exercere nolo. Itaque licet nõ exerceam, in eo tamen quod Rhetoricam plene noui, habeo oratoris habitũ. ita & in cæteris artibus, plena perceptio habitus eſt. Aut quamuis ſcientiam.] Ars, Scientia, Actus. Scientia, artis, non artis. Inter ſcientiam & artem hoc intereſt. Ars quidẽ duplex eſt, una in ſciẽtia, alia in actu. uerũ ſciẽtia rurſus duplex eſt: eſt ſciẽtia artis, eſt non artis: neque enim aurum, gẽmas probare, artis eſt: aut ſcire, quot millia hominũ in illo ſint populo, quãto ſpatio hæc urbs ab illa diſtet. hæc itaque ſcientia eſt, ſed non artis. Sed quoniã & artis eſt quælibet, inquit, ſciẽtia, ſi plena in nobis fuerit, habitus nũcupatur. ſed hucuſque de habitu animi. Deinde, inquit, & corporis aliqua cõmoditas ſtudio & induſtria cõparata, habitus dicitur: ut ſi corpus palæſtra roboremus, ſi uelocitatem nobis exercẽdi ſtudio comparemus. Verum & animi et corporis habitum Cicero in bonis collocauit. quippe habitum dixit eſſe uirtutem, aut artis perceptionem, deinde aliquã corporis commoditatem. Ita & Ariſtot. habitum oẽm in bonis poſuit, cum ſecundũ definitionem poſſit & in malis habitus eſſe. Nam ſi demus ſemper operam, ut nihil intelligamus ſtudio, ſtulti ſimus, erit hic habitus induſtria cõparatus. Et rurſus, ſi exercitiũ corporis deuitemus ſtudio, imbecilli ſumus, erit æque hic habitus corporis induſtriæ cõparatus. Sed neſcio q̃uo recte habitus malorũ non eſt poſitus neque à Cicerone, neq; ab Ariſt. nam ſi hoc ipſum nomen aſpiciamus, & eius ſonũ uideamus, habitum dictum eſſe ab eo quod habere uoluerimus: natura aũt noſtra talis eſt, ut nunquam mala uelimus: malorum ergo eſſe habitus non uidetur, eſt tamen. nam & Catilina habitu malus fuit. i. malitiam induſtria ſibi comparauit. Affectio eſt animi aut corporis ex tempore aliqua de cauſa cõmutatio, ut lætitia, cupiditas, metus, moleſtia, morbus, debilitas, & talia quæ genere eodem reperiuntur.] Habitum eſſe diximus ſiue in animo, ſiue in corpore, alicuius rei perfectionẽ.

At cõtra ſiue in animo, ſiue in corpore alicuius rei inchoatio. Affectio eſt, quæ ſubito aliqua rõne naſcitur, mox receſſura, ut ſi quid nobis boni nũcietur, & læti eſſe incipiamus, ſi quid uideamus, & idipſum cõcupiſcamus, uel aliquid timere incipiamus, ſi moleſte ferre: iſtæ oẽs animi ſunt affectiones. Deinde corporis, ſi ſubito in morbum incidamus, ſi aliquid in nobis debilitetur, ſed ad tẽpus, poſt aũt ſanetur. Hæc itaque erũt affectiones corporis, & reliquæ eis ſimiles. Studium aũt eſt animi aſſidua & uehemens.] Studium eſt, inquit, ad aliq̃ rem aſſidua & uehemens animi cum magna uoluntate occupatio. alioqui aſſidua & uehemens eſſe non põt, ſi in ipſo ope nõ habueris uolũtatẽ. Et dat res nõ q̃ ſtudiũ ſint, ſed quarũ ſtudium ſit: ut philoſophiæ, inquit, non philoſophia: aut poeticæ, aut geometricæ literarum, non poetica & geometrica literæ. Itaque ſi quid uehementer & cum magna uoluntate uolumus, ſtudium eſt. Deinde ſi id quod uolumus, aliqua ex parte conſequimur, affectio eſt. Sin aũt quod plenum & perfectum eſt tenemus, habitus eſt. Quod ſi hoc ipſum plenũ uel ſemiplenum agendo exercere uoluerimus, erit uictus. Ita unũ qualitate diuerſa, in multa attributa conuertitur. Conſilium eſt, aliquid faciendi aut non faciendi uere excogitata ratio.] Duo ſemper ſunt unde dubitamus, & unde conſiliũ eſt. Aut.n. ut faciamus aliquid, quærimus, aut ut non faciamus. Ita & leges quæ conſilio ſcribuntur, duo ſemper hæc continent: aut fieri iubent, aut fieri prohibent. Sed quia cum de re aliqua dubitamus, incerta quædã ratio in ancipiti cogitatione uerſatur, poſtq̃ idipſum ſtatueris, erit, excogitata ratio: & ideo excogitata, quia fuerat iã ante cogitata, ita excogitata ratio conſilium eſt. Facta aũt, & caſus, & orationes tribus ex temporibus conſiderabuntur.] Ex his quoque non minima colligimus argumenta, ut de factis perſonæ argumẽta capiamus, de dictis, de his quæ ei acciderunt: ut damnum, ut morbus, ut orbitas, & reliqua ſimilia. Verũ hæc per tria, inquit, tempora debemus inſpicere. tunc.n. de futuro argumentum poſſumus facere, ſi ita & ante fuiſſe doceamus, utputa quia hoc fecit, hoc facit etiam, & hoc facturus eſt: quia hoc paſſus eſt, hoc patitur, etiam paſſurus eſt: quia hoc dixit, hoc dicit, hoc etiam dicturus eſt. hucuſque aũt attributa perſonæ. Ac perſonis quidem hæc uidentur attributa eſſe.] Septem ſunt quidem, ut diximus, elementa, unde omnis argumẽtatio capitur ad quancunque rem: quis, quid, cur, quãdo, ubi, quemadmodum, quibus adminiculis. Horum duo prima, omnia continent. Nihil aũt aliud quæritur, niſi quis fecerit, & quid factũ ſit. atque hæc ipſa Cicero proprijs & apertioribus, & ad rem uicinioribus nominibus appellauit. Quis.n. perſonam dixit? quis negotium uocauit? Ac perſonæ quidem quã in pronomine poſuimus, quæ eſſent attributa, iam dictũ eſt: Nunc antequã dicamus quæ negotio attributa ſint, quid ſit ipſum negotium uideamus. Negotium eſt factum, de quo quæſtio eſt. uerũ hoc factum nunc in facto eſt, nunc in dicto, nunc in cogitatu. Omne hoc itaque factũ, de quo quæſtio eſt, negotium appellatur. Ac factorum quidem genera tria ſunt. Eſt factum illud, de quo quæſtio eſt. eſt factum, quod in negotio eſt, quo illud factũ de quo quæſtio eſt probatur. atque hoc factũ tribus temporibus cõſideratur, ante, in, poſt. Eſt & tertiũ genus facti, quod extra negotium eſt, ex quo ad id factũ de quo quæſtio eſt traditur argumẽtum: ut Cluentij factum eſt iudiciale. de ueneno, quod occiderit Opplanicum. Deinde extra hoc negotiũ, facta eius alia ad argumentum quod proponitur trahũtur, quod multos ante ueneno necarit. Hoc tertiũ factum in attributis perſonæ accepimus, facta, caſus, & orationes. Tria itaque genera factorum ſunt: factũ de quo quæſtio eſt: factũ quo id factum unde quæſtio eſt probatur: factum extra negotium, ſed ad negotium pertinens. Itaque

factum illud de quo quæſtio eſt, negotiũ appellatur. Huic negotio quatuor principaliter attributa ſubiecit. Vnũ quod in ipſo negotio eſt, quæ continentia cũ ipſo negotio appellauit. i. eſt, quibus illud factũ de quo quæſtio eſt probatur, & quæ ab ipſo negotio uidentur nullo modo poſſe ſeparari. Secundum attributũ eſt, in quo illa quæ in geſtione negotij ſunt, neceſſe eſt uidere. aliud eſt. n. ipſum negotium, aliud illa quæ in geſtione negotij continentur: utputa Occidit, negotiũ eſt, in ipſius aũt negotij geſtione illa ſunt: illo tempore occidit, in illo loco occidit, fuit occaſio ut occideret, & reliqua, quæ in geſtione negotij cõtinẽtur. Tertiũ attributũ eſt, quod adiũctũ negotio nominatur. Hoc quoq; neque negotiũ, neq; in geſtione negotij, ſed extra negotiũ eſt. hoc ab oratore ſumitur, cuius aſſũptione res illa, de qua quæſtio eſt, aut ſimilis, ut diſſimilis demõſtrabitur. Itaq; omnia exẽpla tributa negotio ſunt, ſed quoniã extrinſecus ueniunt, adiuncta negotio nominãtur. Quartũ attributum eſt negotio, quod geſtũ negotium conſequitur. hoc quoque extrinſecus eſt, non. n. in negotio, uel in geſtione negotij cõtinetur: ſed cu poſt negotium contigerit, conſideratur. utputa factum Milonis hæ res cõſecutæ ſunt, ut de eodẽ facto legẽ nouam ſenatus tulit, cædẽ quæ in Appia uia facta eſſet, contra Remp. factam eſſe iudicauit. Hæc omnia non in negotio, neque in geſtione negotij ſunt, ſed geſtum negotium conſequũtur. Et quoniam ſcimus quot attributa negotio ſũt, nũc in ſingulis quæ nobis ſint ad argumentũ ducenda uideamus, ac primo illa cõſideremus, quæ continentia cum ipſo negotio appellãtur, ſine quibus negotiũ & quæ ſine negotio eſſe non poſſunt. Hæc itaq; quinq; ſunt ſumma ipſius negotij, ſumma cauſa, & facti tria tẽpora, ante, in, poſt, quod factum inter genera factorũ ſecundũ eſſe memorauimus. Sũma negotij talis eſt, ut parẽtis occiſio. patrẽ. n. occidit, negotiũ eſt. negotij ſumma eſt ut parentis occiſio. In hoc de ipſis nominibus, de pronunciatione fiet argumentũ; ſi cum quadã admiratione dicamus, Occidiſſe patrem Sextus Roſcius dicitur. Deinde cauſa illa eſt, Vtputa occidit, quia inimicus fuit. aut contra, quia inimicus nõ fuit, nõ occidit. Iã poſt cauſam, facta cõſiderare debemus, quibus illud factum de quo quæſtio eſt aſſeramus. Hæc facta p tria tẽpora, ut ſæpe iam dictũ eſt, diuiduntur: ut cõſideremus quid ante factũ ſit, quid in re ipſa factũ ſit. quid poſtea factum ſit. ut Milo quid ante fecit: In ſenatu fuit, domũ uenit, calceos et ueſtimẽta mutauit, profectus eſt. Deinde quid fecit in re ipſa: ad Albanũ peruenit, impetus in illũ factus eſt, tũ ille reiecit penulam, de rheda deſiluit, ſe defendit, Clodius occiſus eſt. Poſtea quid fecit: profectus eſt. Lanuuiũ, Flamines creauit, propter inuidiam Romã cito noluit reuerti. Ergo his factis factum probatur, aut defenditur illud quod in quæſtione eſt. i. Milo Clodium occidit. Neceſſe eſt itaque, hæc quinque in eodem negotio de quo quæſtio eſt contineri. Fruſtra. n. aliquod factum obijcimus, donec factũ eſt, niſi eius ſummam dicamus, niſi cauſam eiuſdem facti doceamus, niſi quid ante, quid in re, quid poſtea factum ſit, demonſtremus. Recte ergo cõtinentia cum ipſo negotio nominata ſunt. Deinde cauſa eius ſummæ per quam, & quamobrem, & cuius rei cauſa factum ſit, quæritur.] Multæ quidem cauſæ ſunt. nam ut omnia iſta naſcantur quæ in mundo ſunt, neceſſe eſt cauſa præcedat: & hoc ipſum negotium, de quo quæſtio eſt, cauſa dicitur. Verum hæc cauſa hominis circa factum duplex eſt. aut. n. propter rem aliquam iam ante animo prouiſam quodcunque facimus, & erit cauſa quæ ratiocinatio dicitur. aut ſubito neceſſitate aliqua præſentis tẽporis in factũ aliquod præcipitamur, & erit cauſa quæ impulſio dicitur. & quæcũque cauſa ex cõfeſſione ueniã meretur, impulſio eſt. Harũ nunc utrãque cauſam Cicero hic tetigit: Per quã quãobrem, inquit, & cuius cauſa factum ſit, quæritur. Quãobrem rõcinatio eſt, cuius cauſa impulſio eſt. In geſtione negotij hæc quinque requirenda ſunt: Locus, Tẽpus, Occaſio, Modus, Facultas. In geſtione aũt negotij, qui locus ſecundus erat.] De ſeptem elementis perſona iam dicta eſt. Remanſerũt ſex, quæ negotio attributa ſunt: Quid, cur, quãdo, ubi, quemadmodum, quibus adminiculis. Ex his rurſus duo, quid, & cur. i. factum illud triplex, & facti cauſam continentia, cũ ipſo negotio eſſe mõſtrauimus. Reliqua quatuor in geſtione negotij ſunt, ubi, quando, quemadmodũ, quibus adminiculis. Addidit Cicero quintã occaſionẽ, de qua poſt dicemus. quinque itaque res ſecũdo attributo ſubdidit: locũ, tempus, occaſionẽ, modum, facultatem. Et recte hæc in geſtione negotij eſſe dixit. illa. n. ſuperiora quinque, ſumma negotij ſumma cauſa, quid ante factũ, quid in re factũ ſit; quid poſtea factum ſit, negotium. i. factum illud de quo quæſtio eſt probãt. Quod ſi negotiũ probant, in geſtione negotij non ſunt. Verum in geſtione negotij neceſſe eſt, ut hæc rurſus quinque ſint: locus, tẽpus, occaſio, modus, facultas. etenim cũ dicimus, Milo in ſenatu fuit, domũ uenit, poſtea profectus eſt: geſtiõ negotij eſt quidem, ſed in ipſa negotij geſtione tẽpus oſtendimus. i. Milonem hora undecima profectum. Deinde cum dicimus, Venit ad Albanum, Impetus in illum factus eſt geſtio quidem negotij eſt, ſed in ipſa negotij geſtione & occaſionẽ oſtendimus, quod neceſſe habuit illac iter facere: & locũ oſtendimus, quod de loco ſuperiore impetus in illum factus ſit: & facultates quod Clodius habuit armatos. Ergo geſtio negotij ſine his quinq; eſſe non põt, loco tẽpore, occaſione, modo, facultatibus. Quod ſi ſine his quinque, negotij geſtio eſſe non põt, recte hoc in geſtione negotij conſiderare debemus. Locus conſideratur, in quo res geſta ſit, ex opportunitate, quam uidebatur habuiſſe ad negotium adminiſtrandum.] Vt ſciamus quem locum conſiderandum præcipiat, qui ſint alij loci uideamus. ac primo ſecundum Lucretij cæterorumq; ſententiã; inane totum locus eſt, quod inane patet rebus, occupaturq; ab elemẽtis, igni aere, aqua, terra. Ergo hæc elemẽta in loco ſunt. i. in inani. Sed rurſus ipſa elementa loci ſunt, ut ignis ſideribus locus eſt, aer auibus, aqua natantibus, terra gradientibus, uel his omnibus quæ in eadẽ naſcuntur. Itaque & terra omnis locus eſt: & rurſus in terra locus eſt, qui locus nobis non ex eo qđ locus eſt conſiderandus eſt, ſed ex eo qđ qualis ſit, aut ex opportunitate eius, aliquid in eo aut fieri potuiſſe, aut non fieri potuiſſe doceamus. Hoc itaque ſit præceptum in loco, qualitatem eius atq; opportunitatẽ nos inſpicere atq; æſtimare debere. Neceſſe eſt. n. nobis, ubicũque eſſe: ſed illud ubi ſumus, quale ſit, cõſiderandum eſt. Atque hæc opportunitas loci per multa conſideranda eſt. nã & magnitudo loci inſpicienda eſt, utrum ibi tot milia hominum cœperit: deinde interuallum inſpiciendũ eſt, ut in Quintiana, ſeptingenta milia biduo eſſe decurſa. Et quoniã interualli duo genera ſunt, Longinquitate, inquit, et propinquitate. Deinde cõſiderandũ, ſemotus locus an celebris ſit. Deinde natura ipſius loci uidẽda, tumuloſus, decliuis, planus, ſaxoſus, paluſtris, ſylueſtris. quæ ſit præterea uicitas eius loci, in qua natura ſit, ut ideo ibi aliquid fieri potuerit, uel nõ potuerit, qđ uicinia talis ſit, uel omnis regio. Etiã hoc, inqt, in loco cõſiderare debemus, ſacer an prophanus ſit, publicus an priuatus, alienus an ipſius de quo agitur. Quod ſi ipſius nõ erit, etiã hoc uidendũ, an aliquãdo ipſius fuerit. Ex his igitur tot opportunitatibus loci, multa ad negotiũ colligere poſſumus argumenta. Tempus aũt eſt id, quo nunc utimur.] Quod tẽpus ſemper fuerit neceſſe eſt, ſiue ante mundũ, ſiue cum mundo. multi. n. natum mundum, multi natum nõ eſſe contendunt. Ergo hoc tempus generale, quia nec initium nec finem habet, æternitas eſt, quam Græci αἰῶνα appellant. Verum quoniã hoc tempus definire difficile eſt, illud definit quo

nunc utimur. Tẽpus eſt, inquit, pars quædam æternitatis, aut annuũ, aut diurnum, aut nocturnũ ſpatium ſignificans. Ex curſu ſiderum, certis temporibus certum nomẽ impoſitum eſt. Septẽ ſtellæ, ſeptem circulis contra cælum uoluuntur: quæ cum ſingulæ ad id ſignũ unde profectæ ſunt fuerint reuerſæ, certum tempus includunt. Quod ſi oẽs ſeptem ſimul ad ea ſigna, unde profectæ ſunt, reuertantur, tunc fit illud tempus, quod annus magnus dicitur. et neceſſe eſt omnia rurſus p ordinẽ ſuũ, quæ ante nata ſunt, renaſci. Ergo ſi ad exordiũ ſuũ ſimul oẽs ſtellæ reuertantur, annus magnus dicitur. Singularum aũt curſus habet tempus ſuum, ſed omne tempus certis uocabulis nõ tenetur. nam Saturni curſus habet tempus, ſed tempus ipſum non habet nomen. Item Iouis, Martis, Veneris, atque Mercurij. Solis uero curſus cũ ſe expleuerit, annus eſt. Lunæ cũ ſe expleuerit, menſis eſt. Iam uero & ſole ſupra terras poſito, diem uocabimus: & ſole ſub terris poſito, noctem. Horarum aũt 12. hæc eſſe origo memoratur. Quodam tempore Triſmegiſtus cũ eſſet in Aegypto, ſacrum quoddã animal Seropidi dicatũ, cum toto die duodecies urinam feciſſet, pari ſemper interpoſito tẽpore, per duodecim horas diẽ dimenſum eſſe coniecit: & exinde hic horarũ numerus cuſtoditur. Deinde alij dicunt, ex quadratura cœli, quæ ſecundum muſicam rõnem in duodecim partes dicitur eſſe diuiſa, horas duodecim eſſe nominatas. Aquam.n. per totum diem exceperunt tenuiſſima cauerna defluentem, & hanc maiores noſtri in duodecim partes diuiſerunt: ex his partibus, horis numerum impoſuerunt. Sed iam tempus eſt, ut ad rõnem temporis reuertamus. Quod tempus. i. hoc quo nunc utimur, ſpatium accipiamus, quod aut in multis annis ſit, aut in anno, aut in menſibus, aut in mẽſe, aut in diebus uel die, aut in noctibus uel nocte, aut in horis uel hora, uel momento. Verũ hoc tempus noſtrũ, philoſophi in duo tẽpora diuiſerunt, in præteritũ et futurum. Præſens aũt eſſe negauerunt, quod in eo quod præſens dicimus, ſi quid iam aliqua ex parte confectum eſt, præteritũ ſit: ſi quid mox perfici habeat, futurum ſit: ita Virgilius, Tot iam uoluentibus annis. quod.n. uoluitur, nõn ſtat: quod non ſtat, præſens non habetur. Oratores aũt tempus noſtrum in tria tempora diuidũt, præteritum, præſens, futurum. Ac præteritũ tempus in tria tempora diuidũt, in illud tempus uetus atque obſoletũ & perantiquũ: deinde in illud quod licet uetus ſit, & à noſtra memoria remotũ, tamen in literis cõtinetur: poſtremo in illud quod nuper geſtũ eſt, et cuius de his qui uiuunt plerique meminerũt. Præſens uero tempus in duo diuidunt, in præſens & magis præſens. Magis præſens tẽpus eſt, ut, Nunc nunc inſurgite remis. Hoc eſt quod ait, Et item quæ inſtent in præſentia, & cum maxime fiant. Inſtans.n. tempus præſens eſt, ut ait Iuno ad Iuturnam, cum iam fata Turnum tenerẽt, Atque inſtantibus eripe fatis. Denique ut ſciamus, illi præſentiã fata dixiſſe, addidit poſtea tempus quod magis præſens eſſet, Si quid præſentius audes. Præſens ergo tẽpus duo tẽpora habere dixerunt, præſens, & magis præſens. Futurum aũt tempus in duo diuiſerunt, in ocyus & ſerius. i. in id quod mox futurum eſt, & in id quod tardius futurum eſt. Atque hæc tria tempora cũ partibus ſuis hic in hoc attributo quod de tempore eſt cõtinentur. Et item communiter in tempore perſpiciendo longinquitas eius eſt conſideranda.] Tempus eſſe diximus ſpatiũ, quod in annis, mẽſibus, diebus, noctibus, horiſq; uerſetur. In hoc, inquit, cõmuniter tempore longinquitatem eius debemus inſpicere. In qua longinquitate duo oportet attẽdere: utrũ in illo ſpatio huius negotij magnitudo potuerit impleri, & utrum tot ſimul res potuerint effici. Quod enim in rebus difficile eſt aut numero aut magnitudine ſit neceſſe eſt. Occaſio aũt eſt pars temporis, habẽs in ſe alicuius rei idoneam faciendi, aut non faciendi opportunitatem.] In illa mẽſura tẽporis ex motu cœli facta, ex actibus noſtris uel ipſius mundi qualitas proueniens, occaſionẽ parit faciendi aliquid, uel non faciendi. In tempore.n. menſura ac ſpatium cõſideratur: in occaſione qualitas temporis, ex qua opportunitas naſcitur faciẽdi aliquid, uel non faciẽdi. Hoc itaque inter ſe diſtant tempus & occaſio, genere aũt ſimilia ſunt. Verum hæc occaſio, ut diximus, ex actibus noſtris uel ipſius mundi qualitas proueniẽs parit nobis ad aliquid opportunitatẽ. Verũ hæc occaſio uel opportunitas in tria genera diſtribuitur: publicum, commune, ſingulare.] Occaſio aũt eſt publica, aut cõmunis, aut priuata. Publicum eſt, inquit, quod ad totã pertinet ciuitatem, ſi aut bellum ſit, aut ludi, aut aliquis dies feſtus. In hac itaque publica occaſione eſt opportunitas aliquid faciẽdi, uel non faciendi. Commune eſt, inquit, quod ex actibus mundi prouenit: ut ſi meſſis ſit, calor, ſi uindimia, frigus. Singulare aũt eſt, inquit, quod unicuique põt prouenire priuatim: ſi nuptiæ ſint, ſacrificiũ, funus conuiuiũ, ſomnus. Et recte in priuata occaſione ſomnum etiam poſuit. non.n. ex neceſſitate temporis, ſed ex corporis atque animi rõne dormitur. Interdum.n. laſſi aut mœſti per diem dormimus: interdũ ſolliciti atque occupati nocte uigilamus. Triplex itaque occaſio, publica, communis, priuata. Ex his occaſionibus multa poſſumus argumenta colligere. Modus aũt eſt, in quo quemadmodum, & quo animo factum ſit quæritur.] Modum Cicero diligenter inſpexit, atque ita definiuit, ut nemo unq. Nanque modũ in duobus inſpiciendum docet, in modo facti, & in animo facientis. ut ſi dicas, clam eſt quidem modus facti, quod quaſi res facti occulte geratur. Verum in eo eſt & animus faciẽtis, inſidioſus, latens atque inſtructus dolis. Ita in eo quod clã dicimus, & modus & animus inuenitur. Similiter oẽs modi ex modo facti, & ex animo inſpiciendi ſunt. Verum in ipſo animo duo rurſus debemus inſpicere, prudẽtiam & imprudentiam, i. utrum aliquid conſilio, an animi impulſu fecerit. In his.n. cauſa facti quæritur, quam duplicem eſſe ſupra diximus, circa facientis uoluntatem, ratiocinationem ſcilicet & impulſionem. Ita ratiocinatio erit, prudentia animi: impulſio uero, imprudentia. Verum hi erunt ex prudẽtia modi, clam, palàm, ut, perſuaſione. Hæc omnia prudenter admiſſa ſunt. i. ut res fieret, conſilium ante præceſſit. Imprudentia porrò ad purgationem iungitur, quæ pars uenia eſt. cuius purgationis partes tres ſunt inſpiciendæ, inſcientia, caſus, neceſſitas. In his quoque modis factum quidẽ manifeſtũ eſt. ſed animus inuenitur inuitus. Adiũgitur ad imprudẽtiæ modos etiã affectio, quã paulo ante perſonæ diximus attributã, quã affectionem eſſe diximus animi aut corporis repentinã de cauſa permutationẽ. Verum hic quoniã in modo animus attẽdendus eſt, animi ſolas circa affectionem, poſuit cõmutationes. i. moleſtiam, iracundiam, amorem. Itaque his affectionibus animi imprudentes in factum impelluntur. & recte Imprudentes: quippe affectio eſt, repentina animi cõmutatio. ergo quod repentinum eſt, proſpici non poteſt. ſi proſpici non poteſt, imprudentia eſt. Facultates ſunt, aut quibus facilius fit, aut ſine quibus aliquid confici non poteſt.] Facultates Cicero duplici qualitate definiuit, duaſq; illis poteſtas dedit. ut ſit primũ genus facultatum illud, ſine quo aliquid fieri nõ poteſt. aliud, quo aliquid facilius completur. etenim hæc duo prima proponamus, fit, non fit. Iã ex eo quod fit, rurſus duo deſcendunt: Facile fit, difficile fit. Iam in duobus ponitur facultas: in genere. i. in eo quod fit: et in ſpecie, id eſt, in eo quod facile fit. Illud aũt quod difficile fit, ita poteſt argumẽtis torqueri, ut illud uideatur eſſe quod non fit, & idcirco in hoc non ſunt poſitæ facultates. Dupliciter igitur facultates eſſe teneamus primo illas ſine quibus aliquid fieri non poteſt, deinde illas quibus aliquid completur: ut ſi quis uelit rhetoricã

ut huius belli ſemen fuiſti. Contrarium eſt, quod poſitum in genere diuerſo, ab eodem, cui contrariũ eſſe dicitur, plurimũ diſtat, ut frigus calori, uitæ mors.] Ariſtot. oppoſita genus poſuit, contrarium, diſparatum, ad aliquid, ſub oppoſitis. Contrarium porrò Ariſtot. ſic definiuit, ſub eodem genere ſpecies multum inter ſe diuerſæ hac rõne, ut omnia ad unum illud genus referãtur, quod ſupra oẽs res principales Græci ponũt, id eſt, τὸ ὄν, quod Latini ens uocant, id eſt, quod eſſe poſſit. Verum contraria tribus modis inueniri poſſunt: cum aut ſub eodem genere ſpecies multum inter ſe diſtant, aut cum ſub ſingulis generibus diuerſis ſpecies etiam diuerſæ ſunt, aut cũ dua genera inter ſe diuerſa ſunt. Itaque hic Cicero in diuerſis generibus poſita, contraria demonſtrauit, frigus & calorẽ. His aũt genus qualitas, ſed diuerſa. deinde ſimiliter ſub diuerſis generibus ſpecies longe inter ſe diuerſas poſuit. i. uitam & mortem. Vitæ aũt genus bonum, mortis malum. itaque contraria ſunt, quæ ſe è regione ſpectant, & quæ ex diuerſo poſita plena ſunt. Diſparatum aũt eſt id quod ab aliqua re, &c.] Sub diſparato aũt Ariſtot. duas ſpecies poſuit: Priuantia, & negantia. Priuantia ſunt, ut cæcitas, infelicitas. uiſio & felicitas habitus ſunt: cæcitas & infelicitas id agunt, ut prima id, quod habuerunt, non habeant. Nunquam. n. cæcitas fiat neceſſe eſt, niſi uiſio ante tollatur. nec eſt infelicitas, niſi prius felicitas excludatur. Idcirco ergo hæc priuantia nominata ſunt, ꝙ primorum priuationem ſecunda demonſtrẽt. Negantia porrò ſunt, quæ negatione ſeparantur: ut ſapit, nõ ſapit, ſedet, non ſedet. Negatio hic illud agit, ut primum neget, non tamen conſtituat ſecundum. Nam cum ait, non ſedet ſolum, ſedere negat, non tamen conſtituit utrum ſtet, an ambulet: ſed ſufficit ei negare, quod ſedeat. Hic aũt Cicero in diſparato ſola negantia poſuit. i. ſapere, non ſapere, eſſe tamen inter diſparata & priuantia noſſe debemus. Genus eſt, quod partes aliquas amplectitur, ut cupiditas.] Notum eſt quid ſit genus. i. ſub quo multæ ſunt partes. Partes autẽ ſunt ea quæ ſub genere ſunt. Verum cum de his facimus argumentum, ex adiũctis negotio facimus argumentum. Quoties aũt de genere quæſtio eſt, ex ſpecie faciendũ eſt argumentum: quoties de ſpecie quæſtio eſt, ex genere faciendum eſt argumentũ ut Cicero cum pro Roſcio ageret. i. ſpeciem ſuſcepiſſet (Roſcius. n. ad filium ſpecies eſt) argumentum fecit ex genere, cum dixit tam feros mores in filium cadere non potuiſſe. Filius. n genus, Roſcius ſpecies eſt. Ita & cum de genere quæſtio eſt, ex ſpecie colligendum eſt argumentum: ut ſi quæratur, an oẽs matres ament filios ſuos, & tu ex ſpecie facias argumentum: Adeo oẽs matres non amant filios ſuos, ut Medea filios ſuos etiam occiderit. ita & in reliquis. Euentus eſt exitus alicuius negotij, in quo quæri ſolet quid ex quare euenerit, eueniat, euenturumq; ſit.] Euentum illum accipiamus, qui unicuique rei naturaliter uidetur adiũctus. qui rem ſuã, poſtquam res ipſas contigerit, neceſſe eſt cõſequatur, & tũc uere de euentu facere poſſumus argumentum, ſi ipſe euẽtus certus ſit. Alioqui ſi euentũ illum accipiamus, qui ex caſu uenit, fieri inde non põt argumentum, quod adiunctũ negotio eſſe poſſit. Facit itaque de euentu argumentũ, ſi eũ quem probaueris inſolentẽ futurum, ſpondeas arrogantẽ. Ita inſolentiæ euentũ arrogantiam doces, quam rurſus arrogantiam ad odium cauſam eſſe demonſtras. Quare hoc in genere, ut commode, quid euenturum ſit, ante animo concipi poſſit, quid quaque ex re ſoleat euenire, conſiderandũ eſt.] Vt inquit ex euẽtu facile poſſimus argumẽta colligere, primo ipſi nobiſcũ pertractare & conſiderare debemus, quis uniuſcuiuſque rei eſſe ſoleat euentus. Et ut ſciamus naturalẽ euentum, non fortuitũ nobis conſiderandũ, denique ſoleat, inquit, euenire. Cõſuetudo perpetua eſt. Quod perpetuum eſt, fortuitum eſſe non põt. Ergo conſiderandus nobis erit in rebus ſingulis certus & naturalis euentus.. Quarta aũt pars eſt ex ijs quæ negotijs dicebamus eſſe attributa, in hac hæ res quæruntur, quæ geſtum negotium cõſequuntur.] Negotio quatuor eſſe diximus attributa. dictum iam de tribus attributis eſt, oſtendimus quæ eſſent continentia cum ipſo negotij, in geſtione negotij, adiũcta negotio. Nunc de ijs docendum eſt, quæ geſtum negotiũ conſequuntur. Quod quidem quartum attributũ uidetur cum ea parte pugnare, quæ in primo attributo eſt poſt negotium Scimus. n. quinque eſſe in primo attributo, ſummam negotij, cauſam ipſius ſummæ, & factum triplex, ante negotiũ, in negotio, poſt negotium. Hoc extremum factũ, quod eſt poſt negotium, uidetur ſimile eſſe huic attributo, de quo nunc agimus, quod dicitur conſecutio. nam utrunque poſt negotium eſt. Sed hoc diſtant, ꝙ ſupra poſt negotium facta illius cõſideranda ſunt de quo agitur, et qui aliquid feciſſe memoratur: hic aũt facta conſideranda ſunt, ſed extranea. Itaque conſideranda ſunt quæ geſtum negotium conſequantur. Hæc in duobus ſemper debemus attendere: in perſonis, & in natura geſti negotij. In perſonis ſic, ſi animaduertamus, quid de geſto negotio homines fecerint, aut ſenſerint, aut iudicauerint, ut de facto Milonis, ut de lege Clodij. In natura ipſius negotij ſic, ſi res illa facta ſit, cui neceſſe ſit euentũ aliquem eſſe coniunctum, ut parricidium furor neceſſe eſt cõſequatur. & rurſus, parricidã ueriſimile non ſit dormiſſe. Hæc enim geſtum negotium conſequuntur, quæ non in perſonis animaduerſa ſunt, ſed in natura geſti negotij. In his itaque duobus & Cicero animaduertenda dixit ea, quæ geſtũ negotiũ conſequuntur. Ac primo de perſonis. Primo, inquit, quod factum eſt, quo id nomine appellari conueniat.] Vtiq; hoc conſequitur. Res. n. prima eſt, dein rei nomen. Homo aũt neceſſe eſt rei nomen ponat. ita Cicero de nomine conſtituendo diſputat in Diuinatione: Nõ tam, inquit, hæc accuſatio quàm defenſio eſt exiſtimanda. Deinde, inquit, eius facti qui ſint principes & inuentores, qui denique auctoritatis eius & inuentionis comprobatores atque æmuli.] Hæc quoq; poſt rẽ ſint neceſſe eſt. neque. n. poteſt inueniri, niſi quod latet. Eſt porrò q̃d latet. animaduertendũ itaque qui fuerint illi qui primi illud fecerint, unde nunc agitur, qui deinde factũ probauerint, ac ſecuti ſint. Si optimi ſunt, laudas factum: ſi peſſimi, reprehendis. Vt Cic. in Diuinatione dicit, ſemper homines nobiles accuſaſſe & eos cum magno cõmodo Reip. magnam ſemper gloriam conſecutos. Deinde inquit, & quæ de ea re, aut eius rei ſit lex.] Lex etiam conſequitur. lex. n. ſemper in re, quia res talis uiſa eſt, conſtituitur. Verum quod ait De ea re, totum eſt. Quod ait eius rei, pars eſt. Interdum. n. totum factum aliqua lege aut dãnatur, aut abſoluitur, interdum pars facti. Deinde quod ait, conſuetudo, actio, iudicium, ſcientia, artificium. & hæc omnia geſtum negotiũ conſequentur. Nã & conſuetudo rei iam ante geſtæ eſt, & rurſus rem geſtam ſolet aliqua actio cõſequi, uel iudicium, ut præiudiciũ natum eſſe uideatur. Deinde neceſſe eſt ante aliquid fieri, ut ex eo ſcientia cõſequatur uel artificium. Verũ hæc omnia & in perſonarũ actibus prouidẽda ſunt, & in negotij ipſius natura. Idcirco ait. Deinde quid ex natura eius euenire uulgo ſoleat, an inſolenter.] Ait, negotij ipſius animaduertendã eſſe naturam, id eſt, qui ſoleant euentus factum iſtud conſequi. Sed hic euentus ab illo euentu, quem in adiunctis negotio demonſtrauimus, hoc diſtat, ꝙ ille euentus naturaliter certis rebus affixus eſt, & rem ſuam quadam ui ac neceſſitate conſequitur: hic aũt euentus interdum neceſſarius & naturalis eſt, ut parricidiũ furor neceſſe eſt conſequatur. Interdũ uarius & cõmutabilis, ut amor noceat neceſſe eſt, & ut non noceat neceſſe eſt. Sæpe. n. malum euentum amor habet, ſan

pe bonum. Denique ut oſtenderet Cicero euentũ iſtum ex natura negotij ita eſſe conſiderandum, ut ſcias & in contrariũ poſſe cõuerti: Deinde, inquit, quid ex natura eius euenire uulgo ſoleat, an inſolenter, & raro. Vulgo. i. paſſim, frequenter, Ergo firmius argumentũ eſt, ſi de quo agimus euẽtus frequẽtius cõſequatur, ſi dicas, Amor magis nocet. Præterea hoc ſciamus, intereſſe inter iſtũ euentum, & illũ ſuperiorẽ: quod hic totius negotij euentus eſt, ille uero uniuſcuiuſque rei. Ait. n. ſupra. Quare hoc in genere, ut cõmodius quid euẽturum ſit, ante animo cõcipi poſſit, quid quaque ex re ſoleat euenire, cõſiderandum eſt. Poſtea homines id ſua auctoritate cõprobare, an offendi in his cõſueuerint. Et is euentus, qui naturam negotij conſequitur, qualis apud homines habeatur. i. bonus an malus, attendendum eſt. Ita & ſupra dixit, attendẽdum quid homines primum fecerint, qui deinde comprobauerint. non enim ex eo quia aliquid cõſequitur, argumentũ eſt, ſed quia aut bonũ, aut malum eſt, quod conſequitur, id eſt, non quia eſt quod conſequitur, ſed quia tale eſt ita ſemper non ex re, ſed ex qualitate fit argumentum. Et cætera quæ factum aliquod ſimiliter confeſtim, aut ex interuallo ſolent conſequi.] Interdum. n. uicinior, interdum tardior eſt euentus. utputa ſi quẽ uoluero occidere, uicinus eſt euẽtus, ut mox me oderit. deinde ſi trado alicui diſciplinam, tardior hic euentus. Primo enim fortaſſis offenditur, deinde amat & diligit. Deinde poſtremo attendendum eſt.] Dat poſtremum breue & commune præceptũ, utrum aliquid honeſtum ſit, an utile. In his eſt conſiderandũ, quæ geſtum negotium conſequuntur. Verũ quæ ſint partes honeſtatis atque utilitatis, in deliberatiuæ præceptis ſe demonſtraturum eſſe promittit. Omnis aũt argumentatio, quæ ex his locis, quos cõmemorauimus, ſumetur, aut probabilis, aut neceſſaria eſſe debebit.] Ait ſupra, cũ de confirmatione loqueretur, Huius, inquit, partis certa ſunt præcepta quæ in ſingula cauſarũ genera diuiduntur. Veruntamen non incõmodum uidetur, quãdam ſyluã atque materiã uniuerſam ante permixtam & confuſam exponere omnium argumentationũ. Tria nobis in confirmatione traduntur, materia, argumentum, argumentatio. Materiam nobis iam tradidit. i. locos de quibus argumenta caperemus: quos locos diuiſit in attributa perſonæ, & in attributa negotio. Attributa perſonæ undecim eſſe dixit, negotio quatuor. atque horum omnium partes enumerauit, ac tradidit. Nunc itaque dicturus eſt de argumẽto. Nec nos confundet, quod pro argumẽto argumentationem ponit. Antiqui genus ponebant argumentationem, ſub argumentatione uero argumẽtum & argumentationem. Itaque hoc uerbo cõmuniter utebantur, ut pro argumento recte argumentatio diceretur. Verum antequam dicamus quæ genera ſint argumentorum, dicamus prius quid cõſiderare & cõferre debeamus, ut argumẽta faciamus. Secundum Ariſtot. decem categoriæ ſunt. i. decem res in quibus omnia quæ in mundo ſunt continentur. Harum rerum una ſubſtantia eſt: reliquæ nouem qualitates. i. quæ ſubſtantiæ accidunt. Itaque cum res nuda eſt, nihil aliud quàm res eſt. Tũc aũt ex ea poſſumus facere argumentum, ſi eius qualitatem inſpiciamus. Itaque omnia uerba & nomina habẽt res ſuas, habent & qualitates: quæ qualitates cum ſibi cõueniunt faciunt argumentum. cum non conueniunt, non faciunt argumentum. utputa ponamus Occidit. occidit res eſt: huius rei quæ ſit qualitas attẽdamus. i quædam aſperitas, quædam inhumanitas. Deinde ponamus inimicum. Rurſus inimicus res eſt: eius rei porrò qualitas ſimiliter aſpera atque crudelis. Itaque quoniam utraque ſibi hæc qualitas conuenit, factũ eſt argumentum. Ita duæ ſimiles qualitates cum fuerint copulatæ, faciunt aliam qualitatẽ. i. occidit, quia inimicus fuit. quæ qualitas eſt, ut argumentum probabile eſſe uideatur. Ita ſi dicas Occidit, quia gladio percuſſit: argumentum eſt, quia utriuſque rei qualitas eſt ſimilis. Alioqui cũ in eo quod eſt occidit, iã nota ſit & res, & qualitas rei: deinde ponas uirgã, cuius res & qualitas nota eſt: quoniã ſimiles ſibi non ſunt, iſtæ qualitates coniunctæ in unũ non faciunt argumentum, ſi dicas, Percuſſit uirga, & occidit. Semper itaque non res, ſed qualitates rerũ debemus attẽdere, atque conferre, ut argumẽta faciamus. Argumentorũ porrò genera duo ſunt, probabile & neceſſariũ. Probabile eſt, quod ueriſimilitudine fidẽ facit: utputa quia inimicus fuit, occidit. uerũ de probabili poſt dicemus. Nũc aũt de argumento neceſſario diſputabimus. Neceſſario demõſtrantur ea quæ aliter ac dicũtur, nec fieri, nec probari poſſunt, hoc modo: Si peperit, cũ uiro cõcubuit. Neceſſariũ eſt, inquit, quod aliter ac dictũ eſt, nec fieri, nec probari poteſt, neceſſariũ argumentum ad fidẽ cogit, ac trahit, probabile aũt, irrepit atque perſuadet. Neceſſariũ porrò tale eſt argumentũ, ſi ea proferas, quorũ talis ſit natura, ut ſic fieri neceſſe ſit. Si dicas ſi natus eſt, morietur. Si peperit, cũ uiro concubuit. Hæc neceſſe eſt, ut ſe cõſequantur. quod ſi neceſſe habes credere, neceſſarium factum eſt argumentum. Illud tamẽ ſcire debemus, argumentũ neceſſarium penè nõ eſſe, ſolumq; eſſe inter homines probabile. Nẽpe nobis neceſſariũ uidetur ex uero cõſtare. niſi probabile ex ueriſimili, ex uero neceſſe eſt neceſſariũ. Inter homines aũt uerum latet, totumq; ſuſpicionibus geritur, ergo neceſſarium non põt eſſe argumẽtum. Sed quantum inter homines poteſt neceſſarium? quantum ſecundum opinionem humanam ualet. Alioqui ſecundũ Chriſtianorũ opinionem non eſt neceſſarium argumentum: ſi peperit, cũ uiro concubuit. Neque hoc rurſus, ſi natus eſt, morietur. Nam apud eos manifeſtum eſt, ſine uiro natum, & non mortuum. Ergo neceſſarium illud argumentum eſt, quod iam opinione perſuaſum eſt. Atq; ut ſcias hoc neceſſariũ nõ eſſe, omnino neceſſarium oſtendit. Cicero etiã hoc hominibus perſuadet, cũ ait, Neceſſaria demonſtrantur ea quæ aliter ac dicuntur, nec fieri nec probari poſſunt. Ergo ſi probantur, iam non erunt neceſſaria. Quidquid. n. probatur, potuit & nõ credi itaque neceſſarium argumentũ teneamus illud, quo facile populo perſuadet orator. Hoc neceſſarium tribus modis fieri docet, quos modo in genere dictionis ponit. hic. n. iam dictio eſt, ſuperius in materia locum poſuit, de quibus conducta ad argumentationem dictio naſceretur. Fieri itaque neceſſariũ argumentũ docet, aut per cõplexionem, aut per enumerationem: aut ſimplicem cõcluſionem. Complexio eſt, in qua utrũ conceſſeris, reprehenditur.] Complexio forma dictionis eſt, poſita in rationibus neceſſarijs. Verum complexio duplici latere conſtat. unde quidquid fuerit electum, neceſſe eſt ut cõtrarium ſit. In complexione itaque duo genera ſunt proponendi: nunc per ſimplex, nunc per neceſſarium. Simplex hoc modo: Si hoc eſt, cur illud facis? Si illud eſt, cur hoc facis? Deinde per neceſſarium, ſic: Aut hoc cõcedas neceſſe eſt, aut illud. Ita hic exemplũ complexionis conſiderare debemus, factũ per ſimplex. Si improbus eſt, inquit cur uteris? ſin probus, cur accuſas?] Ita & in Verrinis Cic. Aut amicos, inquit, cõfiteare Siculos neceſſe eſt, aut inimicos. ſi amici ſunt, credamus teſtibus: inimici ſunt, inuiti pecunias contulerunt. Enumeratio eſt, in qua pluribus rebus expoſitis & cæteris infirmatis, una reliqua neceſſario cõfirmatur.] Enumeratio quoq; forma dictionibus eſt, poſita in rõnibus neceſſarijs. Verũ in enumeratione multa ponũtur: & excluſis multis unũ, quod reliquum eſt, confirmatur. Vtputa ſi hoc non eſt, ſi illud & illud nõ eſt, reſtat igitur ut iſtud ſit. Ita in Verrinis, Si neq; Carbo attigit, neque Sylla uidit, neque in ærariũ relatum eſt, reſtat igitur ut tu Verres pecuniam ſuſtuleris. Verum numeratio duobus modis fit, cum aut multis rei rebus excluſis, unã quæ

reliqua

reliqua eſt, confirmas. aut cum rei rebus excluſis, contrariū cōfirmas. Multis rei rebus excluſis, una quæ reliqua eſt, cōfirmatur, ut ſupra ipſe Cicero contra Hermagorā. Nam aut nullū cauſæ genus eſt, aut iudiciale ſolū: aut & iudiciale, & demōſtratiuū, & deliberatiuū. Hic multa enumerauit. Sed excluſis duabus rebus, reliquā tertiā confirmauit. Nullū, inquit, cauſæ genus eſſe non poteſt dicere, qui artis præcepta dat: unum eſſe nō poteſt dicere, quia hoc & hoc. Relinquitur ergo, inquit, ut omnia tria genera cauſarū ſint. Ergo hic multis rei rebus ſublatis, poſtrema eſt confirmata. Deinde omnib. rebus excluſu, cōtrariū ſic concluditur, ut hic ipſum exemplū poſitū eſt. Neceſſe eſt, inquit, aut inimicitiarum cauſa ab hoc eſſe occiſum, aut metus, aut ſpei, aut alicuius amici gratia. at ſi horū nihil eſt, ab hoc nō eſſe occiſum.] Itaq; hic res eſt occiſio: huius rei omnes res ſuſtulit. i. cauſas occidendi. poſtremo contrariū concludit: ſi igitur horū nihil eſt, non occidit. Simplex aūt cōcluſio ex neceſſaria conſecutione conficitur.] Et in hoc neceſſariū eſt argumentū, ſed in una re poſitū, & ideo ſimplex concluſio nominatur. Vtputa, ſi illo tpe, quo uos me iſtud feciſſe dicitis, ego trans mare fui: relinquitur, ut id ego non fecerim, ſed nec potuerim facere. Hic itaq; ſimplex res eſt. In ſuperioribus uero duplex, in complexione. ſ. & enumeratione. Et complexio quidem aperte duas res continet. aut hoc eſt, inquit: aut illud: ſi illud eſt, cur facis? ſi illud non eſt, cur non facis? Enumeratio etiam eñ multas in ſe res habet collocatas, duplex tamen eſt. Ea. n. omnia quæ tollis, quamuis multa ſint, in una tamen parte ponūtur. in altera id quod concludit, ſiue aliquid de rebus ſit, ſiue contrariū rei, ut ſupra docuimus. Atque hoc diligenter uidere oportebit.] Præcepta dat, ut neceſſaria argumenta nō ſola dicēdi ſpecie faciamus. i. ne cōplexio uel enumeratio in ſolo genere dicēdi poſita eſſe uideatur, ſed ut rōnes ipſæ, & res neceſſariæ ſint, et hoc genere dicendi proferātur triplici: ſcilicet aut p cōplexionem, aut p enumerationē, aut per ſimplicē concluſionē. Dictū itaque de neceſſario argumento, & quale ſit, & quot modis dictionis proferatur, nūc de probabili incipit diſputatio. Quod ut melius intelligamus, pp uim expōnis hæc prius nobis ēt pictura cernatur.

- Argumētū eſt aut
  - Neceſſarium
    - Complexio
    - Enumeratio
    - Simplex concluſio.
  - Probabile, per
    - Id quod fieri ſolet.
    - Id quod eſt in opinione
    - Ea quæ habent ad hæc quandā ſimilitudinē.
    - Contrarium.
    - Paria.
    - Eas res quæ ſub eadem ratione cadunt.
    - Vera.
    - Falſa.
    - Veriſimilia.

Probabile autē eſt id, quod ferè ſolet fieri, aut quod in opinione poſitum eſt, aut quod habet in ſe ad hæc quandā ſimilitudinē, ſiue id falſum eſt, ſiue uerum.] Dictum eſt de neceſſario argumento, & de eius modis, tribus. ſ. nunc de probabili argumento dicamus, in quo ſolo uirtus omnis fidei cōtinetur. Vt ſupra. n. diximus, neceſſarium inter homines nō eſt, præſertim cum & ipſum probetur. Probabili itaque ſolo omnis fides nititur, adeo ut Græci officiū et finem oratoris ſic definierint, πιθανῶς πρὸς πίστιν λέγειν, id eſt, probabiliter ad fidem dicere. Probabile autem per ſeipſum non poteſt definiri, neque in præceptum quoddam exprimi. ſed probabile erit argumentū pro moribus patriæ, populi, tēporis. neque. n. omnibus unum atq; idem probabile eſt. aliud enim iuſtum Romanis, aliud barbaris uidetur. Itaque ut probabilia argumenta faciamus, primū nobis patria inſpicienda eſt, in qua ſumus, & eius patriæ inſpiciendi mores: deinde inſpicienda eſt ciuitas, quæ pars patriæ eſt. omnis. n. ciuitas habet proprios mores. Deinde inſpiciendū eſt tempus. tempora enim ſæpe mutantur. Poſtremo etiā eius apud quem dicimus cognoſcenda natura eſt, ut ſecundum mores eius probabilia argumēta faciamus. Itaque hæc precedūt, antequam probabilia argumenta proferamus. Verum ipſum probabile argumentum primo in tria diuiditur, id eſt, in id quod facile ferè ſolet fieri, & in id quod in opinione poſitum eſt, & in id quod habet ad hoc quandam ſimilitudinem. deinde in quatuor, ſignum, credibile, iudicatum, comparabile. Verum illa tria, res ſunt quibus probabile conficitur argumētum. Illa autem quatuor quæ ſequuntur, rerum harū triū effectus ſunt. Primo itaque illa tria uideamus, in quæ probabile diuiditur argumentum. Per id quod ſolet fieri probabile argumentū, ſic fit, ſi ea ad fidem colligas, quæ in actus cōſuetudine uerſantur: utputa ſi mater eſt, diligit filiū: ſi auarus eſt, negligit iuſiurandum. ita & Terentius, meretrices malas, auaros lenones, triſtes ſenes, edaces paraſitos eſſe cōmemorauit. Hæc itaque ad fidē dicta ſunt per id quod ferè ſolet fieri. Deinde per id quod in opinione poſitū eſt, probabile argumentum ſic fit, ſi ad fidem nō ea quæ in uſu ſunt agēdi, ſed ea quæ in opinione ſunt poſita, colligamus. Si dicas inferos eſſe, & impijs apud inferos pœnas. ſi dicas omnes qui philoſophātur, contra deos facere. Multi. n. credunt, quod philoſophi contra deos faciant. etenim ſi deos aſſerunt, & me forte ſtultum eſſe dicunt, quoniam me talem Deus eſſe uoluit, cōtra deos faciunt, cum me reprehendunt. Deinde in Repub. cum bella, aut pax ex Dei uoluntate cōtingant, ipſi aūt multa cupiunt perſuadere, contra deos faciunt, ſi id non aſſerunt agendum, qd deorum uoluntate contingit. Ergo ut diximus, ex his quæ in opinione ſunt poſita, probabile colligitur argumētum, ſi dicas inferos eſſe, uel non eſſe: deos eſſe, uel nō eſſe: mundum natum, mundum non eſſe natum. Iſtæ opiniones δόξαι dicūtur. δόξα enim Græce opinio. & δόγματα opiniones nūcupantur. Adeo manifeſtum eſt, omnia quæ in mūdo aguntur, argumētis probabilius perſuaderi. quando etiam philoſophorū profeſſionibus ex opinione nomen impoſitum eſt, ut dogmata dicantur. Tertium illud eſt, ut doceamus quēadmodum probabile fiat argumentum, ex eo quod habet ad hæc quādam ſimilitudinem. i. per ſimilitudinē. utputa ſi is qui patriam prodit, pœnam meretur: ille qui patriā defendit, præmium meretur. Verum hic ex altero alteri fides fit, & ſic quaſi fuerat nominandum. Sed Cicero non quemadmodum fieret argumentum, ſed unde fieret indicauit, cum ait: Aut quod habet, ad hæc quandam ſimilitudinem. Ad hæc. i. ad ſuperiora, ad id quod ferè ſolet fieri, & ad id quod ferè in opinione poſitum eſt. etenim hoc argumentū tertium, ubi ex altero alterū probamus, nunc tale poteſt eſſe, ut ſoleat fieri: nunc tale, ut in opinione poſitū eſſe uideatur, ut ſoleat fieri: Si is qui patriam prodit, pœnam meretur: ille qui patriam defendit, præmium meretur. Vt in opinione, ſic: Si impijs apud inferos tormēta præparata ſunt, innocentibus quies parata eſt. Itaque hoc quod habet ad hæc quandā ſimilitudinē id eſt, ſimilitudo, tribus modis probabile efficit argumentum: aut per contraria, aut per paria, aut per eas res quæ ſub eandem rationem cadunt. Per contraria ſic. Nam ſi ijs qui imprudenter læſerunt, ignoſci conuenit, ijs qui neceſſario profuerunt, haberi gratiam non oportet. Hic cōtraria ſunt, prodeſſe, & nocere. ſed ipſa contraria non faciūt argumentū, niſi habeāt inter ſe aliquam ſimilitudinē. hic itaq; animorū ſimilitudo eſt. nā ſi ille imprudēter obfuit, hic neceſſitate profuit, neq; ille uoluit obeſſe, neq; hic uoluit prodeſſe. ergo ſi ignoſcitur ei, qui nō uolūtate, ſed imprudētia læſit: &

illi gratia non habenda eſt, qui non uoluntate profuit, ſed neceſſitate. Per paria ſic: cum non ex contrarijs rebus, ſed ex ſimillimis per naturā probabile colligimus argumētū: utputa, Nam ut locus in mari ſine portu nauibus intutus eſt, ſic animus, qui ſine fide eſt, amicis non pōt eſſe portuoſus. Ex his aūt quæ ſub eandem rōnem cadunt, probabile facimus argumentum, cū ea ſibi conferimus, quæ ad aliquid ſunt: utputa locare, cōducere, emere, uēdere. Hæc uerba ad ſe inuicē ſpectant. Itaque ex unius rei rōne alterius rei rōne probare debemus. utputa neſcio quis qui patre uendente emit filium, iniquā rē dicitur feciſſe. hic facis argumentū probabile. nā ſi is qui uendidit, rem iniquam fecit: & hic qui emit, rem iniquā fecit. Deinde quod Cic poſuit exemplū, apud Rhodios portoriū res uilis utilis erat: & Hermocreon uir ampliſſimus, id conduxit portorium, defenditur quod rem turpē non fecerit. Facis itaq; argumentum per eas res, quæ ſub eandem rōnem cadunt. Nā ſi Rhodijs turpe non fuit locare, ne Hermocreonti quidē turpe eſt conducere. Siue autem, inquit, uera ſint, ſiue falſa ea, unde facimus argumentum, nihil ad nos, dummodo ad fidem faciēdam probabilia eſſe uideantur. Falſum eſt, ſiue uериſimile, ſi dicas: Non occidit Medea filios, quippe mater filios nunquā potuiſſet occidere. Hic falſum eſt quod aſſeris: tamē feciſti argumentū probabile, ꝑ id quod ferè ſolet fieri, ut Medea filios non occidiſſe credatur. aut ſi dicas, quia multus in calceis puluis fuit, ex itinere regreſſus eſt. Verum eſt autē argumentum probabile, ſi dicas: quoniam cicatrix eſt, uulnus fuerit neceſſe eſt. Nunc autem ut probabilis argumenti omnes partes ſcire poſſimus, hæc nobis quoque animaduertenda eſt pictura.

- Probabile argumentū fit
  - Per id quod ferè fieri ſolet
    - Signum
    - Credibile
    - Indicatum
    - Religioſum.
  - Per id quod in opinione poſitum eſt
    - Commune
    - Approbatum
    - Comparabile.
  - Per ea quæ habēt ad hæc quandam ſimilitudinem.
    - Imago
    - Collatio
    - Exemplum.

Omne autem (ut certas quaſdā in partis tribuamus) probabile, quod ſumitur ad argumentationem, aut ſignū eſt, aut credibile, aut indicatum, aut comparabile.] Supra diximus, probabile argumentū in tres partes diuidi: in id quod ferè ſolet fieri, in id quod in opinione poſitū eſt, & in id quod hēt ad hæc quandā ſimilitudinem. Sed has tres partes ipſas res eē diximus, de quibus probabile fit argumentū. Verū in his trib. rebus hæc rurſus quatuor collocata ſunt. i. quod ex illis rebus conficitur, aut ſignū dicitur, aut credibile, aut indicatum, aut cōparabile. Atque ut ſciamus hæc quatuor illis rebus eſſe connexa, id quod ferè ſolet fieri, nihil aliud hēt in ſe niſi aut ſignū, aut credibile. Deinde id quod in opinione poſitū eſt, nihil in ſe habet indicatū. Poſtremo id quod habet ad hæc quandā ſimilitudinem, nihil aliud habet niſi comparabile. Videamus itaque hæc quatuor in illis tribus eſſe. Nec hæc tantum ſibi copulata ſunt, ſed omnia quæ in argumento ſunt probabili, ét argumentis attributis perſonæ, & attributis negotio conſtat eſſe cōnexa. Nā quatuor negotio eſſe dicimus attributa, cōtinentia cū ipſo negotio, et in geſtione negotij adiūcta negotio, quæ geſtum negotiū conſequuntur. Itaque in continētibus cū ipſo negotio, et in geſtione negotij ſignū eſt. In his autem quæ adiuncta ſunt negotio, cōparabile eſt. in attributis uero perſonæ, credibile eſt. ita uidemus & locos argumētorū, & res, & exitus, certis ratiōibus ſibi eſſe copulata. Nulla itaq; uideatur eſſe cōfuſio, quod probabile argumentū iamdudū in tria diuiſimus, nūc in quatuor, quia id quod ferè ſolet fieri, duo in ſe continet, ſignū & credibile, quod in opinione poſitū eſt, unū habet in ſe. i. indicatū. quod habet ad hæc quandam ſimilitudinem, ſimiliter in ſe unū continet. i. cōparabile. Itaque probabile argumentū in quatuor partes nunc diuiditur. nā aut ſignum eſt, aut credibile, aut indicatū, aut comparabile. Signū eſt, quod ſub ſenſum aliquem cadit.] Quinq; ſenſus ſunt in homine, uiſus, auditus, odoratio, ſapor, & tactus. itaque quid ſub hos ſenſus cadit, cum ad argumentum fuerit attractū, ſignū eſt: quod ſignū per ſe, nō ad ſe ualet, ſed ex eo aliud proficiſcitur. i. aliud aſſeritur. utputa ſi agatur, an neſcio quis ex itinere uenerit, & aſſeras eum ueniſſe: nam in calceis eius multus puluis eſt. puluis hic ſignū eſt, & ſignū quod ſub ſenſum oculorū cadit. Aut ſi dicas, quia cruētus eſt, hominē occidit. deinde ſi dicas: ſeditio facta eſt, nā tumultus auditus eſt. hic tumultus ſignū eſt, ſed ſignū, quod ſub auriū ſenſum cadit. ita & reliqua ſimilia. Verū hoc argumenti genus. i. ſignū, non ſatis ad fidē ualet, ſed alterius utpote firmioris argumēti indiget approbatione. Ita probabile quidē eſt argumentum, ſed nō ualidū, ſemperq; hoc argumento cōiectura tractatur. & iō aut aliud firmius argumentū, aut teſtimoniū requirit. Sed quod paulo ante dixi, ſignū eſſe in eo quod ferè ſolet fieri, utique cū dico ex itinere uenit, nā multus in calceis puluis eſt: et hominē occidit, nā cruentus eſt: argumentū facio ex his quæ ferè ſolēt fieri. nā qui ex itinere uenit, ſolet fieri ut puluerulentus ſit: & qui hominē occidit, ſolet fieri ut cruentus ſit. Ex ſigno uero in omnia tempora circa factū facere poſſumus argumentū, ut puta occidiſti hominē, quia cruentus es, et hic cruor ſignū eſt. Occidiſti aūt hominē, tempus præteritum: deinde occidit hominem, nam uulnus inſigit, ſignum eſt. Occidis hominem, tēpus præſens: deinde occidere uis hominē, nam armatus incedis, hic armatus incedis, ſignū eſt. occidere uis hominem, tēpus futurū. ita ſignū ad omne tempus argumentū eſt. Credibile eſt, quod ſine ullo teſte auditoris opinione firmatur, hoc modo.] Credibile eſt, inquit, argumentū, quod per ſeipſum fidem facit, neque ad probandum deſiderat teſtē, ſed facile cum prolatum fuerit apud opinionem, et ſententiā iudicis perſuadetur. Hoc credibile in eo eſſe diximus, quod ferè ſolet fieri, & rurſus in attributis perſonæ. ita in exēplo, quod ſubdit Cicero, utrunque uideamus. Nemo eſt, inquit, qui non liberos ſuos incolumes & beatos eſſe cupiat.] Vtiq; & ſolet fieri, ut nemo ſit qui non amet liberos ſuos & attributum perſonæ eſt, id eſt, fortunæ, quod liberi nominantur: & quod ait, Nemo eſt. Indicatū eſt res aſſenſione, aut auctoritate, aut iudicio alicuius, aut aliquorum cōprobata.] Iā & hinc in tria diuiſit indicatum. nam aſſenſio in religione eſt, auctoritas in communi, iudiciū in approbato. In tria enim indicatum diuiſit, in religioſum, in cōmune, in approbatum. Religioſum eſt, inquit, ſi quid de re aliqua iurati indices iudicarunt. & ideò religioſum, quia iurati iudicauerūt: quod aſſentiri nos neceſſe eſt. Animaduertamus tamē, ut iudicium geſtum ſemper negotium conſequatur. Commune eſt, quod omnes uulgo probarunt.] Commune eſt, inquit, quod ex more uulgi, iuſti auctoritatē tenet, ut neceſſe ſit maioribus natu aſſurgi, ut ſupplicū miſereri. hæc ut ſequamur, habemus uulgi auctoritatē. Deinde hoc & animaduertamus, quod conſuetudo quæcunque rem ſemper aliquam conſequatur. Inter id quod ferè ſolet fieri, & cōmune, hoc intereſt. id quod ferè ſolet fieri, ex quadam natura eſt: cōe iudicato ſtringitur. Approbatū eſt, quod homines, cū dubium eſſet quale haberi oporteret.] Approbatū eſt, inquit, quod cū dubiū eſſet circa qualitatem bonam malam'ue, ad unam partem homines inclinauerunt. Vt, inquit, cum ſororem Horatius occidiſſet, & de facto eius

eius populus eſſet incertus,tamen abſolutus eſt.Deiude,ut Tiberius Gracchus cenſor inſciēte collega quoſdam è ſenatu mouiſſet, & de eius facto dubitaretur, poſtea tamen eius factū populus approbauit.nam eum conſulem fecit.Ita religioſum, & commune,& approbatum, quia in iudicato ſunt, geſtum ſemper negotium conſequuntur. Comparabile autem eſt, quod in rebus diuerſis ſimilem aliquam rationem continet.] Dictū eſt iam de ſigno,de crudeli,de iudicato:reſtat extremū, ut de cōparabili dicat.Cōparabile eſt , quod res inter ſe diuerſas aliqua rōne cōiūgit.Hæc cōparatio.i.ſimilitudo,partes habet tres:Imaginem,quā Græci εἰκόνα appellant: Collationem, quā Græci παραβολὴν appellāt:Exēplū,quod Græci παράδειγμα appellāt.Imago eſt,oratio circa res diuerſas,aut corporū, aut naturarum comparans ſimilitudinem : ut,

Os humeroſq; deo ſimilis,ut
Qualis mugitus fugit cum ſaucius aram Taurus.

Collatio eſt,oratio quæ res in ſe diuerſas ex ſimili cōparatione coniungit.ut eſt iſtud:

Ac ueluti magno in populo cū ſæpe coorta eſt Seditio.

Exēplū eſt,quo rē aliq̄ alicuius hominis aut negotij auctoritate,uel caſu,aut hortamur,aut dehortamur. Hortamur ſic,ut

Antenor potuit medijs elapſus Achiuis
Illyricos penetrare ſinus. Dehortamur ſic:
At non uiderunt mœnia Troiæ
Neptuni fabricata manu conſidere in ignes.

Hæc quidē nos exēpla grāmaticalibus artibus ſuppoſuimus.Cicero aūt ſe exēpla his quæ ſunt in cōparabili ſuppoſiturū eſſe promittit,cū cœperit de elocutione tractare.Nunc aūt de inuētione tractatus eſt. Ac fons quidē cōfirmationis,ut facultas tulit,apertus eſt:nec minus dilucide, q̄ rei natura ferebat, demōſtratus eſt.] Ea omnia quæ ad cōfirmationē pertinebāt, demonſtrata ſunt.Ita inquit , ut rei ipſius natura flagitabat. Sed hic confuſe omnia prolata.ſingulatim ſe aūt circa ſingulas cauſas traditurū eſſe præcepta in ſecūdo libro,promittit. In præſentia tantūmodo numeros,& modos,& partes.] Numerū accipimus,attributa perſonæ undecim,negotio quatuor. deinde genera argumētorū duo,neceſſariū,probabile . Modos aūt accipiamus.i.in neceſſario argumēto, cōplexionē,enumerationē,ſimplicē concluſionē. deinde in probabili argumento, id quod ferè ſolet fieri,quod in opinione poſitū eſt,quod habet ad hæc quandā ſimilitudinē. Partes aūt accipiamus, ſignum, credibile, iudicatū, comparabile,& ea quæ ſub his ſunt . Atq; inueniri quidē omnis ex his locis argumētatio poterit.] Poſſunt quidē omnia iam argumēta ex his locis quos præcepimus inueniri.Sed hæc ipſa argumenta debemus,inquit, artificioſa dictione diſtinguere,quia & ſuaue,& neceſſarium eſt. Itaq; nunc pauca de Dialectica ad Rhetoricam traudaturus eſt,Habebitq; locum de ſyllogiſmis,ad quos capiendos,& tenēdos,lectorem uehementer hortatur,ut ipſe ait. Quod nō rei ſolū magna eſt utilitas,ſed præcipiendi quoque ſumma difficultas.] Diximus itaque argumentum probabile in quatuor diuidi,ſignum,credibile,iudicatum,cōparabile. Credibile eſſe diximus in duobus,negotio attributis & perſonæ. Signū eſſe diximus in duobus negotio attributis,in continentibus cū ipſo negotio, & in geſtione negotij . Comparabile eſſe diximus in adiunctis negotio.Iudicatum uero in his quæ geſtum negotiū conſequuntur.Itaque omne argumentum factū ex attributis perſonæ,credibile dicetur.Deinde oē argumentum factum ex cōtinentibus cum ipſo negotio,& ex his quæ in geſtione negotij ſunt,ſignum dicetur. Deinde oē argumentum factum ex his quæ negotio adiuncta ſunt,comparabile dicetur.Poſtremo oē argumentum factum ex his quæ negotio adiuncta ſunt,et negotium cōſequuntur,iudicatum dicetur.ſed cum probabile fuerit.Alioquin in omnibus attributis tam perſonæ quàm negotio,& neceſſarium eſſe poterit argumentum:cuius tres partes eſſe diximus,complexionem,enumerationem,ſimplicem cōcluſionem. Omnis igitur argumentatio aut per inductionē tractanda eſt,aut per ratiocinationē.] De materia & argumento iam dictū eſt.Nunc tertium illud eſt ut de argumentatione dicamus,quæ pertinet ad elocutionem,& quam Cicero ex dialectica ſumptam,in rhetoricā poſuit laxiorē.Argumentatio eſt itaque,artificiū non inueniendi,ſed dicendi.Hæc duobus modis fit:aut per inductionē,aut per ratiocinationē.Ita et Ariſtoteles in argumentatione duo eſſe dixit,Iſagogen,& ſyllogiſmum.Atque Ariſtoteles breuiter ac ſtrictim omne exemplum inductionem eſſe dixit , quod animus auditoris ab eo, quod non dubium eſt,ad credendū id quod dubium eſt, inducatur.Duo itaque ſunt genera argumētandi,inductio,& rōcinatio.Verum inductione philoſophi utuntur,& hic nūc ad exemplū inductio philoſophica inducitur ad hoc, ut intelligamus quid ſit inductio,uel quēadmodū fiat.Poſt aūt præcipiet qualis inductio poſſit eſſe oratoris. Inductio eſt oratio , quæ rebus non dubijs captat aſſenſionē eius qui cū inſtituta eſt.Generaliter hic inductionē definiuit,qua definitione oſtēdit ubique nos inductione uti poſſe,& in philoſophica & in oratoria,& in quacunque contentione uerborum,ēt in fabulis.Nā ubiq; neceſſe eſt perſuadere, et iō perſonā certā hic nō poſuit, ſed hoc ait.Inductio eſt oratio, quæ rebus nō dubijs captat aſſenſionem eius qui cū inſtituta eſt.Eius,inquit.i. ſiue ille philoſophus ſit, ſiue iudex, ſiue orator,ſiue amicus, ſiue inimicus. Inductio itaq; ſic facienda eſt,ut primo proponamus illa quæ extra negotium ſunt,ſed tamen quæ ad negotiū per ſimilitudinem ſpectant, & talia,inquit, eſſe debēt illa quæ proponimus,ut neceſſario is cū quo agis,ita eſſe fateatur,atque cōſentiat.Quod cū conſenſerit,tunc paulatim ad id unde dubitabatur deſcendis,& his quæ ſupra cōceſſa ſunt, ſimile eſſe cōfirmas.Dat ergo nunc exemplū philoſophicū. Aeſchines ſocraticus fuit.i.diſcipulus Socratis.is multa ſcripſit.Quodam ēt loco inducit Socratē referentē. nam is erat mos diſcipulis,ut ingenio proprio reperta ad magiſtros referrēte, & quaſi ab eis inuenta ponerent.Induxit inquā Aeſchines Socratem, referentem quid eſſet,uel quemadmodū eſſet locuta Aſpaſia cū uxore Xenophontis,uel cum ipſo Xenophonte.nam Xenophō, & eius uxor frequenter diſcordabāt.Perſuadet ergo Aſpaſia, ut in gratiam reuertantur.Aſpaſia aūt : peritiſſima fuit philoſophiæ. Hac itaque inductione uſam induxit Aſpaſiam apud Aeſchinem Socrates . Interrogauit,inquit, Aſpaſia Xenophontis uxorem : Si,inquit,uicina tua aurū melius habeat, quàm tu habes : illius ne,an tuum malis? Tum,inquit,Xenophontis uxor inducta ſimilitudine ſuperiorum, quoniam ſententiam mutare non poterat,tacita erubuit.Poſtea,inquit, Aſpaſia cōuertit ſe ad Xenophontem ipſum, & ſimiliter cum illo inſtituit inductionem . Dic mihi,inquit, Xenophō, ſi uicinus tuus equum,aut fundum meliorem habeat,quàm tu habes: tuum ne malis,an illius ? illius,inquit.Quid ſi,inquit, uxorem meliorem habeat,quàm tu: tuam ne mauis,an illius ? tacuit Xenophon.Tunc inquit Aſpaſia : Quoniam id mihi uterque ueſtrum reſpondere noluit , quod uolueram reſponderi : ego dicam , quid uterque ueſtrum cogitet.nam & tu,inquit, Xenophon uxorem optimam cupis,et tu uirum optimum.quare uiſi & tu uir optimus fueris, & tu fœmina lectiſſima.i.niſi in gratiā regreſſi fueritis,ſemper & tibi uxor lectiſſima,& ibi uir optimus deerit. Hæc itaq; inductio hoc egit,ut Xenophon & uxor eius ab his quæ uelle ſe negare nō poterāt,ad id etiā, quod dubiū habebāt,per ſimilitudinē deducerentur. Hoc mō ſermonis plurimū Socrates uſus eſt.] Socrates, inquit, in diſputationibus ſuis inductione frequenter utebatur.propterea inquit,quod optimū docebat,ut non à ſe rebus prolatis,ſed cō

feſſionibus ſuis aduerſarius uinceretur. Hoc in genere præcipiendum nobis uidetur, primũ, ut illud quod inducemus per ſimilitudinẽ eiuſmodi ſit, ut ſit neceſſe cõcedi.] In inductiõe, inquit, trio ſemp ſpectare debemus. Primo, ut ſimilitudines tales proponamus, ut eas ſit neceſſe cõcedi: nam illud dubiũ eſſe non debet, unde alteri fidem uolumus facere. Deinde, inquit, illud, quod cõfiemamus, ei rei quam proponimus ſimile eſſe deber, ne nihil egerit propoſitio, ſi illud diſſimile eſt, cuius cã propoſuimus. Tertio, inquit, id ogere debemus, ut nemo intelligat quo ſpectet ſimilitudinis propoſitio. Ne cũ quiſpiam intellexerit ſe ex confeſſione propoſitionis ẽt illi rei fidem facere quã negauit, aut nõ reſpondeat, aut male proueq; reſpondeat. Si aũt neſciat quo tendat ſimilitudinis propoſitio, ſecurus confitetur. qua confeſſione etiam illud quod negabat ante, ita ut tu uis concedit eſſe. Cũ ontem, inquit, hoc diligenter in facienda inductione ſeruaueris, ut & propoſitio ſimilitudinis cõcedatur, & illud propoſitioni ſimile ſit, cuius cã ſimilitudo propoſita eſt, & nemo uideot, quo propoſitio illa contẽdat, offĩtio per iſta diligenter impleto: rurſus debebis reſpõſionem cõtendentis attendere. unum aũt de tribus faciat neceſſe eſt: uã aut tacebit, aut confitebitur, aut negabit. Ad hæc ſingula dat præcepto, quid in his ſingulis tu facere debeas. et primo à difficiliore parte incipit: Si, inquit, negabit ita eſſe illud unde cõtentio eſt, atque illud quod in propoſitis conceſſiſq; ſimilitudinibus continetur, duo, inquit, facere debemus. out illas res quas ante conceſſit, ſimiles docere huic rei eſſe de qua cõtentio eſt: aut ſi pernegobit, alias inducere ſimilitudines. Sin oĩt, inquit, cõfitebitur, habita argumentatio concludenda eſt. Deinde, inquit, ſi tacebit, duo facies: aut reſponſionẽ de eo elicies: aut ſi reſpondere noluerit, quia genus confeſſionis eſt taciturnitas, cõcludenda eſt argumẽtatio. Ita, inquit, hoc genus argumentandi tripartitum ſemper eſt: Prima, inquit, pars cõſtat ex una ſimilitudine, pluribuſ'ne, ut in hoc ipſo exemplo confeſſionem tacentiũ confirmat Aſpaſia. Et tu, inquit, mulier uirum optimum uis hobere, ut tu Xenophõ uxorem habere lectiſſimom moxime cupis. Deinde ex hac confeſſione quid conficiotur oſtendit. *Quare, inquit, niſi hoc perfeceritis, ut neque uir melior, neq; fœmina lectior in terris ſit: profecto ſemper id, quod optimum putabitis eſſe, multo maxime requiretis. Ergo in hac cauſa quæ.*] Dedit ſupra philoſophicæ inductionis exemplum, dat nũc in rhetorica: non quo, inquit, diuerſa præcepta ſint, ſed ne quis forte præceptum in philoſophia datum, in rhetorica uidere non poſſit. Exemplum autem nunc ponit apud Græcos peruagatum, cuius exẽpli huiuſmodi thema eſt. Epaminundas imperator cum ei ſucceſſum fuiſſet, retinuit apud ſe exercitum oliquot amplius diebus, quàm ex lege oportebot: illis ipſis diebus Lacedæmonios funditus euertit, ac uicit. Accuſatur, quod contra legem exercitũ retinuerit. Proponitur autem hic tacita exceptione lex illa. *Qui ſucceſſori ex lege exercitum ſtatim nõ tradiderit, pœnas ſoluat.* In hoc themate põt quidem eſſe cõpenſatiuus ſtatus principalis, fecit, ſed profui, uerum ſecunda conflictio in ſcripto & uoluntate conſiſtit. Scripto utitur accuſotor, qui dicit, à uerbis legis recedi non oportere. Voluntate utitur Epaminũdas, qui dicit, legem iubere quidem exercitum tradi, ſed ſi nihil urgeat. Alioqui ſi reip. cauſa paucis diebus retineatur, nullã pœnam ſubeſſe retinenti. Itaque hic inductionem põt facere accuſator ille, qui contra ſententiam legis ſcripta defendit: & ſimilitudinem nõ extra cauſam, ſed ex eadem couſa facit. *Si, inquit, Epaminundas id quod ait legis ſcriptorem ſenſiſſe, ad legem ſuis uerbis addat, id eſt damnandum eſſe qui exercitum non tradet, præter eum qui reip. cauſa retinuerit, hoc ſi addat, nunquid pati poteſtis? non opinor. Deinde, ſi hoc idem legi additum uos ueſtra auctoritate ad populũ feratis, nunquid populus patietur? non patietur. Ergo, inquit, quod addi ad legem per uerba non põt, id tanquam additum ſit, ſequi non debetis. quod ſi inquit, ſententiã ſcriptoris neque Epaminũdæ, neque noſtris literis uidemus corrigi poſſe, multo magis illud re ipſa et iudicio ueſtro mutari non põt, quod ne uerbo quidẽ mutari põt.* Verũ hoc ſcire debemus, in dialogis ſermonem eſſe, non dictionem. dictionem aũt eſſe oratoris in ciuilibus cauſis. Idcirco ait: Ane aliter hoc in ſermone atque in dicendo ſit utendum. Sermo philoſophi, dictio oratoris. Oratio aũt poteſt & ad dialogum conuenire, ſi ſit paulo ſplendidior elocutio: proprium tamen otatoris eſt. Deinde notare debemus, oẽs magiſtratus pretores appellatos. ut hic, cum Epaminundas Thebanorum imperator, quod ei qui ſibi ex lege prætor ſucceſſerat, cũ imperatori ſuccedere debeat imperator. *Ratiocinatio eſt oratio, ex ipſa re probabile oliquid eliciẽs, quod expoſitum, & per ſe cognitum ſua ſe ui & rõne confirmet.*] Argumentationũ duæ partes ſunt, inductio & ratiocinatio. De inductione iã dictũ eſt, nunc de ratiocinatione tractatus eſt, id eſt de ſyllogiſmis. Verum ut od genus ſpeciem referamus, ſyllogiſmus non argumenti nomen eſt, ſed orgumentationis: ita inductio non inueniendi modus eſt, ſed forma dicendi. Quamobrem ſic definiuit ratiocinationem. i. ſyllogiſmum: Ratiocinatio eſt, inquit, oratio ex ipſa re probabile aliquid eliciens, quod expoſitum, & ex ſe cognitum, ſua ſe ui & ratione confirmet. Et in hac definitione multa cõmunia eſſe poſſunt cũ inductione. Nam quod ait, oratio ex ipſo re probobile aliquid eliciens, tã ratiocinationis eſt, quàm inductionis. hoc aũt proprium ratiocinationis, quod ait, Quod expoſitum, & per ſe cognitum, ſua ſe ui & ratione confirmet. Inductio. n. nõ per ſe cognoſcitur, neque ſua ſe ui & rõne confirmat, ſed ut fidem faciat, probandæ rei ſimilitudines ante præcedunt. Recte itaque rõcinatio definita eſt, id eſt oratio, quæ ex confeſſo argumentum cõtinens, non ſimilitudine, ſed per ſe cognoſcitur, & ſua ſe ui & rõne confirmot. Verum quod diximus, ex confeſſo argumentum continens. niſi. n. quis confiteatur, quia inimicus fuit non erit argumentum: ſi inimicus fuit, occidit. Ideo non eſt argumentum, quia non probat. eadem. n. facilitate, qua aſſumitur inimicus fuit, improbobitur. unde nõ ſequitur quod occidit. Sed ſi confiteotur inimicum, argumentũ probabile fit. ſi igitur inimicus fuit, occidit. *Hoc de genere, qui diligentius conſiderandum putauerunt.*] Ratiocinatio eſt igitur oratio per ſe cognito, ac ſua ui & rõne confirmata, ex re confeſſa ſumptũ ad fidem proferens argumentum. Verũ, ut diximus, hæc oratio eſt pertinens ad ſyllogiſmos. Syllogiſmorũ aũt multi quinque, multi plurimas partes, multi, inquit, tres eſſe dixerũt. ſed utrorũque, inquit, rõnes debemus inſpicere: quia et breuis inſpectio eſt, & oratori res neceſſaria. Opus quidẽ, inquit, utrorunque conſimile eſt. nam alteruter & propoſitionẽ habet, & approbationem propoſitionis: & rurſus aſſumptionẽ, & approbationem aſſumptionis, & concluſionem. Verum, inquit, qui ſyllogiſmũ in quinq; partes diuidũt, has ſingulas partes numerãt, ut propoſitio una pars ſit, approbatio propoſitionis altera, tertia oſſumptio. inde approbatio aſſumptionis, ut quinta pars ſit cõcluſio. Illi aũt qui tres partes in ſyllogiſmis eſſe contendunt, propoſitionem & approbationẽ propoſitionis unã partem numerant, rurſus aſſumptionem & approbationẽ aſſumptionis alteram partem numerant, tertiã uero concluſionem. Ita utrorũque opus ſimile, ſed in mẽbris operis numerus diuerſus. Iã uero quinquepartiti ſyllogiſmi, ſiue tripartiti, in ipſis libris exẽpla poterimus agnoſcere. Verũ quædã præcepta in his partibus poſita intelligamus. propoſitio, inquit, generalis in ſuo eſſe debet, & id quod aſſumendũ eſt, in ſe neceſſario cõtinens. Approbatio. n. multis uerbis, & diuerſis rationibus faciẽda eſt. Aſſumptio uero ex ui propoſitionis

capienda

capienda eſt. ut hic aſſumptio eſt: Nihil autem melius cõſilio, quam omnis mũdus adminiſtratur. hæc aſſumptio ex ui propoſitionis aſſumpta eſt. quæ eſt enim propoſitio? Melius accurátur quæ conſilio reguntur, quàm quæ ſine conſilio adminiſtrantur. Deinde, inquit, etiã aſſumptionis approbatio multis rationibus facienda eſt. Extrema concluſio eſt, quæ quatuor modis fit: quos modos alio in loco oſtendemus, cũ de bipartito ſyllogiſmo cœperimus habere tractatum. Quinquepartitam igitur hoc pacto putant eſſe argumẽtationẽ. Qui, inquit, quinquepartitam eſſe dicunt argumentationem, hoc aſſerũt, quod ſupra oſtendimus, id eſt ſeparari propoſitionẽ ab approbatione ſua, & rurſus aſſumptionẽ ab approbatione ſua. Qui autẽ tripartitam eſſe dicunt.] Illi, inquit, qui tripartitam argumentationẽ eſſe contendunt, eodem modo quidem tractãt argumentationẽ: nam & propoſitiones habent, & approbationes, & rurſus aſſumptionem cũ approbationibus ſuis: ſed hæc bina cõnectunt, & reddunt ſingula, ut propoſitionẽ cũ approbatione ſua ſimul iungãt, & rurſum aſſumptionẽ & approbationẽ eius unũ efficiant. Negant aũt recte neque propõnem neq; aſſumptionẽ dici, niſi fuerint approbata: tũcq; eſſe aiunt propõnem argumentationis, ſi approbata ſit. Sin autem approbata non ſit, eſſe quidem propõnem, ſed argumenti, non argumentationis, in qua argumẽtatione latior & expolitior elocutio eſt. Itaque qui hoc contendunt, negant eſſe amplius quàm tripartitam argumentationem. ab his Cic. diſſentit, & cõtra diſputat: probatq; illorũ ſententiam, qui dicũt quinquepartitam argumentationem. Itaque hoc Cic. ſecundum artem teſtibus & argumentis probat. teſtibus ſic: Quam omnes, inquit, ab Ariſtotele & Theophraſto profecti maxime ſecuti ſunt. Nam quemadmodũ, inquit, ſuperius argumẽtationis genus, i. inductionis, Socrates maxime, et omnes Socratici tractauerunt: ita hoc genus argumentationis, id eſt rõcinatio quinquepartita, ab Ariſtotele & Theophraſto uel Peripateticis frequentatum atq; tractatum eſt. Sed quia orator Rhetoricam ſcribens importune penè philoſophos ad teſtimonium uocat, quia de dialectica iſte tractatus eſt, recte philoſophos ſibi adhibet, quia rhetoricã ſcribit. adiungit & multos oratores elegãtiſſimos atq; artificioſiſſimos iudicatos, qui uſi ſunt hac argumentatione quinquepartita. deinde inquit, à Rhetoribus his q elegãtiſſimi atq; artificioſiſſimi putati ſunt. Itaq; teſtibus probauit, non errare illos qui aſſerãt quinquepartitã argumẽtationem. ſed quia poterat dici Ciceroni, etiam illi quos cõmemoras errauerunt, oſtendit ſe exemplum non temere illorũ ſecutum, probatq; argumẽtis ſuis nõ errare eos, qui quinquepartitam argumentationem, errare aũt eos qui tripartitam eſſe cõtẽdunt. Itaq; hæc eſt quæſtio, utrum tripartita, an quadripartita, an quinquepartita ſit argumẽtatio. Cicero multis ſyllogiſmis ſuis nũc quinquepartitis, nunc tripartitis probat, quinquepartitam eſſe argumentationem. & primo aſſerit propõnem & approbationem inter ſe eſſe diuerſas. in qua aſſertione primo argumenti, deinde exempli eſt ſyllogiſmus. dehinc ſimili rõne aſſerit, aſſumptionẽ & approbationem eius inter ſe eſſe diuerſas: in qua rurſus aſſertione primo argumẽti, deinde exẽpli eſt ſyllogiſmus. Itaq; poſtquam probauit propõnem & aſſumptionem ab approbationibus ſuis longe eſſe ſeparatas, cõcludit, cõmode partitos eſſe eos qui quinquepartitam dixerũt argumentationem. Quinque igitur partes ſunt eius argumentationis, quæ per ratiocinationem tractatur. Illius autem argumentationis quæ per inductionem tractatur, tripartita eſt argumentatio. Verũ hoc in primis tenere debemus, argumentum nunc uicinum eſſe qõni, nunc à qõne longinquum. argumentum enim prolatum, nunc ipſi quæſtioni prodeſt, nunc ei rei quæ uicina eſt qõni. Itaque argumentum nunc uicinum eſt qõni, nunc loco tertio, nunc quarto, nunc quinto naſcitur. Ariſtoteles autem dicit, ẽt loco decimo poſſe fieri argumẽtum. Sed cum ſæpe argumentum tam longe à quæſtione ſit, hoc tantum ſyllogiſmi eſt, ut id quod longe à quæſtione eſt, eidem quæſtioni dicendi rõcinatione coniungat. Ac uicinum argumentum tale eſt: quoniam hic inimicus fuit, occidit. longe à qõne, argumentum tale eſt, inimicus occidit. hoc quia generale eſt: primo diſſerendum eſt, utrũ inimicus ſemper occidat: quod poſtquam aſſerueris, non ſtatim probas hunc occidiſſe: ſed ad hoc proficit, ut rurſus doceas hunc inimicum fuiſſe. qđ poſtquam aſſerueris hunc inimicum fuiſſe, tunc demum redis ad qõnem: ergo hic, quia inimicus fuit, occidit. Deinde longe primum argumentum etiam illic licet animaduertere, ubi Cicero redarguit Hermagoram nõ recte ſub qualitate poſuiſſe deliberationem et demõſtrationem, ubi primum docet genera eſſe cauſarum. Quòd ſi genera ſunt cauſarum, partes generis cauſæ eſſe nõ poſſe: ut ſi partes generis cauſæ eſſe nõ poſſunt, multo magis partes partium eſſe non poſſe. Poſtremo redit ad qõnem: Male igitur deliberatio & demõſtratio. ſub qualitate ponuntur. Itaque argumentum nunc longe à quæſtione eſt, nunc uicinum eſt quæſtioni. Deinde debemus hoc animaduertere, argumentum quodcũque ſumimus, utrum in genere ſit, an in ſpecie. ſi in genere, ſine dubitatiõe proponere debemus, deinde approbare eandem propoſitionem, tertio loco ſpẽm aſſumere, quarto loco aſſumptionem ſpeciei multis rõnibus approbare, poſtremo concludere. Huius ſyllogiſmi ſubijciamus exemplum illud ipſum Epaminundæ. Omnes leges iudices ad commodum reip. referre oportet, & cætera. Hæc propoſitio eſt generalis ſine ulla dubitatione. deinde approbat eandem propoſitionem: Ea enim uirtute, & ſapientia maiores noſtri fuerunt, etc. Tertio loco ſpecies aſſumitur: Ergo in hoc quoque iudicio definite literas legis perſcrutari, &c. Quarto loco approbat aſſumptionem: Conſiderate quid magis utile fuit Thebanis, quàm Lacedæmonios opprimi? etc. Poſtremo concludit, Quòd ſi leges omnes, &c. Hoc autem argumẽtum lõge à quæſtione petitum cognoſcimus facile. Argumentũ uero quod in ſpecie eſt, ſemper cum dubitatione proponitur. ſi hoc eſt, illud igitur non eſt: aut hoc faciamus, aut illud faciamus. Verum cum in propoſitione. Si eſt dicitur, propoſitio hypothetica dicitur. Argumentum igitur, quod in ſpecie eſt, debet ſemper cum dubitatione proponi. huius propoſitionis facienda eſt approbatio. deinde aſſumptio eiuſdem ſpeciei facienda eſt per eandem ſpeciem, ſed per cõfirmationem, cuius aſſumptionis facienda eſt approbatio: tunc erit poſtrema concluſio: Talis in Miloniana oratione ſyllogiſmus eſt. Si, inquit, doceo cauſas fuiſſe Clodio ut occideret Milonem, probo inſidiatorem. hanc propoſitionem approbauit. & ſi boni ne magno quidem emolumẽto impelluntur ad fraudem, improbi ſæpe paruo. deinde ipſam ſpeciẽ aſſumit per confirmationem: habuit aũt cauſas Clodius. Hãc rurſus aſſumptionẽ multis rõnibus approbat, poſtremo concludit: Quare ſi habuit cauſas Clodius, ut occideret Milonem, cõſtat inſidiatorem fuiſſe. Ergo quoties argumentum in genere fuerit, ſpecies aſſumenda eſt. quoties argumentum in ſpecie fuerit, ipſa ſpecies aſſumenda eſt, ſed per confirmationẽ. Hoc aũt tenere debemus in propoſitione uim totius argumẽtationis cõſiſtere. Siue aũt in genere, ſiue in ſpecie ſit propoſitio, ex ipſa tamẽ ſemper generatur aſſumptio. Docuit itaq; quinquepartitã argumentationẽ per exemplũ Epaminũdæ. Deinde docuit quadripartitã argumẽtationẽ duobus modis, nũc propoſitionis approbatione, nũc aſſumptionis approbatione ſublata. Deinde docuit tripartitã argumẽtationẽ, utraq; approbatione ſublata. Nunc quæſtio eſt, an ſit bipartita argumentatio. Si peperit, uirgo non eſt, peperit autem.] Multi dicunt eſſe bipartitam argumentationem, hac ratione. Si, inquiunt, approbationes ſæpe, quia manifeſtæ ſunt, ſubtrahuntur, cur non & con

cluſio cũ manifeſta eſt: ſubtrahatur, ut ſit bipartita argumẽtatio per propoſitionem & aſſumptionẽ. Si peperit, uirgo nõ eſt: peperit autem. Cicero hanc illorum ſententiam reprehendit, dicitq; ſemper argumentationẽ concludẽdam eſſe, nec unquam tamẽ utendum eſſe manifeſta cõcluſione. Tunc autem hoc fieri poſſe, ſi concluſionum genera cognoſcamus. ſunt autem quatuor. Quarum concluſionum una talis, cum breuiter ἀνακεφαλαίωσιν facimus, propoſitionis & aſſumptionis, et poſt adiungimus id, quod ex omni argumẽtatione conficitur. Dat autem ipſe exemplum. Quod ſi leges omnes ad utilitatem rei publicæ referri conuenit, hic autem ſaluti reip. profuit, profecto non poteſt eodem facto & ſaluti cõmuni conſuluiſſe, & legibus non obtemperaſſe. Secunda autem cõcluſio talis eſt, ut argumentatio ex contrario concludatur, & dat exemplum. Sũma igitur amentia eſt, in eorum fide ſpem habere, quorum perfidia toties deceptus ſis. Propoſitio. n. huius ſyllogiſmi talis eſt. Qui ſæpenumero nos per fidem fefellerunt, eorũ orationi fidem habere nõ debemus. Hoc poſtquã probatum eſt, ita concludi oportuit: Igitur Carthaginenſibus fidem nõ habere debemus. Sed contrarium potius in concluſione conſtituit: Summa igitur amentia eſt in eorum fide ſpem habere, quorũ perfidia toties deceptus ſis. Tertia concluſio talis eſt, ut id ſolũ qd ex omni argumentatione conficitur inferamus. & dat exemplum: Vrbem igitur diruamus, etc. Quarta concluſio talis eſt, cũ non id quod cõficitur, in concluſione ponimus, ſed id quod eam rem quæ conficitur conſequatur. & dat exemplum: Si peperit, cum uiro concubuit: peperit autem. Hic conficitur, Cũ uiro igitur concubuit. Sed hoc in concluſione, quia manifeſtũ eſt, non ponit: ſed illud ponit, quod manifeſtum ipſam concluſionem cõſequitur: Igitur fecit inceſtum. Etenim ſi cum uiro concubuit, id conſequitur, ut fecerit inceſtum. antiqui autem quemcunque hominum coitum, inceſtum appellabant. Quare in longis argumẽtationibus.] Dat præceptum, ut ſciamus, qua concluſione unaquæque argumentatio concludenda ſit. Quoties, inquit, longa fuerit argumẽtatio, aut propter memoriam ἀνακεφαλαίωσιν facere in concluſione debemus: aut ſi erunt in memoria, quæ ſupra dicta ſunt, argumentatio nobis ex contrario concludenda eſt. Verum longa argumentatio nõ partibus, ſed menſura partium conſtat. i. non quinquepartita, aut quadripartita argumentatio longa eſt: ſed in quacunq; argumentatione, quoties latiores fuerint approbationes, tunc longæ erunt argumentationes. Ita & quinquepartita argumentatio, ex modo approbationum breuis poterit inueniri. Quare inquit, quæcunque longa argumentatio fuerit, duobus modis cõcludenda eſt. aut per conductionem. i. συναγωγὴν, aut per contrarium. Quoties autem breuis fuerit argumentatio, hoc ſolo quod conficitur, concludenda eſt. In illis uero argumentationibus, quæ exitum manifeſtum habent, conſecutionem ponere in cõcluſione debemus. Si qui autem ex una quaq; parte putabant conſtare argumentationẽ.] Reprehendit etiam illos qui ex una parte dicunt fieri poſſe argumentationem. Hi, inquit, errant de nominis ambiguitate. Nam argumentatio duas ſignificationes habet, & argumenti, & argumentationis. Quare cum dicunt, ſi peperit, cum uiro concubuit: Inuentum proferunt, non expolitionẽ, id eſt argumentum proferunt, non argumentationẽ. Sed talis argumentatio eſſe non poteſt, niſi cum expolita profertur oratio. Eodẽ modo, inquit, & illi errant, qui dicunt aliquando ſubtrahi poſſe nunc propoſitionem, nunc aſſumptionẽ. Nam quoniam utraque harum mouet auditorem, neutra neceſſe eſt ſubtrahatur expolitioni. Itaque magnopere ſtudendum eſt, quia inuentio cunctis oratoribus communis eſt. Sed ipſi oratores dicendi modo aut optimi ſunt, aut mediocres, aut infimi. Variare autem orationem magnopere oportebit.] Propter faſtidia, uaria, inquit, uti oratione debemus, ut nunc per inductionẽ argumentemur, nunc per ratiocinationem. Deinde in ratiocinationibus, nunc quinquepartitam, nunc quadripartitam, nunc tripartitam faciamus argumentationem. Deinde, ut non ſemper prima ſit propoſitio, ſed aliquando aſſumptio prima ſit. Hæc, inquit, ut melius inſpiciamus, aut inſcribamus ipſi, & nos exerceamus: aut ſi id piget facere, ea quæ ſupra poſita ſunt exẽpla, uideamus, & in ipſis hãc exerceamus uarietatẽ. Illud aũt præcipit, ſyllogiſmos oẽs in dialectica contineri, hos paucos inde deriuatos qui oratori conuenire uidebantur. Denique iſti non ſyllogiſmi, ſed epicheremata dicuntur.

DE REPREHENSIONE.

Reprehenſio eſt, per quam argumentãdo aduerſariorum confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut alleuiatur.] Iam de quatuor partibus orationis dictũ eſt, de exordio, de narratione, de partitione, de confirmatione. Nunc ſecundum ordinẽ de reprehenſione tractandum eſt. Reprehenſio eſt oratio, quæ poſt noſtrã confirmationem aduerſariorum confirmationẽ reprehendit. Hæc duo agit, aut omnino tollit quod aduerſarius dixit, aut infirmat, ac leuius reddit. Verum ipſa reprehenſio ex illis locis argumentorum capitur, ex quibus cõfirmatio. i. ex attributis perſonæ & attributis negotio. materia. n. argumentorum cõmunis eſt tam confirmanti, quàm reprehendenti. Et cum tria ſint data confirmationi, materia, argumentum, argumentatio: materiam non reprehendimus, quæ nuda atque communis eſt, ſed argumentum, aut argumentationem reprehendimus & quoniam in cõfirmationem uel reprehenſionem cõiter hactenus præcepta tradidimus, debemus ſcire certos modos reprehenſionis. Sunt aũt quatuor principales modi: ſi aut ſumpta reprehẽdamus, aut concluſionem, aut genus argumẽtationis. At ſi hæc tria nullo modo reprehendi poterunt, quod extremum eſt facere debemus, ut aliud contra argumẽtum firmũ, aut firmius proferamus. Sumpta ſunt, quæcunque nobis ad fidem ſumimus. ad fidem aũt ſumimus argumentũ. ergo argumẽta ſumpta ſunt. Et quoniã argumentũ non niſi ex cõfeſſo fit, recte ea quæ ex confeſſis argumẽta ſumimus, ſumpta dicuntur. Sunt autem ſumpta ſemper quatuor probabilia, tria neceſſaria. Probabile etenim argumentũ in quatuor diuiditur: Credibile, ſignũ, cõparabile, iudicatũ. Neceſſarium in tria diuiditur: Cõplexionẽ, enumerationem, ſimplicem cõcluſionem. Itaque quia ſeptem argumenta, ſeptem ſumpta ſunt: de quibus argumẽtis cũ aduerſarius quodcunq; ſibi ad fidẽ ſumpſerit, tu continuo certis modis poteris reprehẽdere, quos modos, à Cicerone traditos in ſingula ſumpta reprehendenda diligenter debemus attendere atque retinere. Quod pro credibili ſumptum erit, id infirmabitur, ſi aut perſpicue falſum erit, hoc modo.] Enumerauit ſeptem eſſe ſumpta. Nũc docet unumquodque ſumptum quot modis reprehendi poſſit. & à probabili argumẽto incipit, in quo quatuor continentur: Credibile, ſignũ, comparabile, iudicatũ. Itaque inquit, ſi aliquid ab aduerſario pro credibili argumento fuerit prolatũ, quinq; id modis poſſumus reprehẽdere. Si aut, inquit, quod ſolidũ aut primũ eſt argumẽtum, ipſum falſum eſſe doceamus. Aut ſi ex contraria quoque parte credibile eſſe monſtremus. aut ſi omnino erit incredibile, aut ſi id quod paucorũ eſt, omnium eſſe dicatur. aut ſi id quod raro cõtigit, fieri omnino denegetur. Falſum eſt, quod in re falſum eſt, & quod omnino aliter eſſe cõtendimus. ſicut ipſe ait: Nemo eſt, qui non pecuniam, quã ſapientiam malit. Hoc itaque falſum eſt, ut etiam ſi unus fuerit inuentus qui ſapientiam malit, argumentum aduerſarij falſum eſſe dicatur. Ex contrario quoq; credibile erit, ſi qd ab aduerſarijs pro credibili prolatũ,

nihilominus credibile ſit ſi conuertatur. utputa, Quis eſt qui non officij cupidior quàm pecuniæ ſit? Hoc utique aduerſario pro credibili prolatum eſt, quod cõuerſum nihilominus credibile eſt, ſi dicas, Quis eſt qui nõ pecuniæ cupidior quàm officij ſit? Ergo credibile reprehẽditur, quod ex contraria parte conuerſum nihilominus credibile poteſt uideri. Incredibile autem dicetur, quod ab hominum opinione diſſentit. Et hoc intererit inter falſum & incredibile, q falſum in ipſa re eſt, incredibile uero in opinione. Itaque inquit, Incredibile eſt, utputa ſi auarus dicatur, mediocris officij cauſa maximã pecuniam contempſiſſe. Hoc itaque apud opinionem hominum credi nõ poteſt. quomodo enim auarus maximam pecuniam contemneret, mediocris officij cauſa, qui ob paruam pecuniam ſæpe officia magna contemnit? Inter falſum & incredibile hoc intereſt, quod falſum & credibile eſſe poteſt, & incredibile. deinde, quod incredibile eſt, uerum eſſe poteſt, & falſum. Sed uerum duplex eſt: nunc id quod uere geſtum eſt, nunc id quod uere geſtũ eſſe quibuſdam rationibus approbatur. Itaque ſæpe quod uerum eſt, & quia falſum eſſe non poteſt, incredibile eſt. Verũ enim, quod Simon uolauit, ſed tamen incredibile eſt. Deinde ſi dicas, uno die duas controuerſias perſcripſi, cũ non perſcripſeris, In re quidem falſum: ſed tamẽ quia fieri potuit, credibile eſt. Rurſus credibile argumentũ reprehendi poteſt, ſi quod paucorum eſt, omniũ eſſe dicatur: utputa, qui pauperes ſunt, his non officium magis quàm pecunia cordi eſt. Hoc quia generaliter dictum eſt, reprehendi poteſt. nam poſſunt aliqui pauperes inueniri, quibus officium magis cordi ſit quàm pecunia. Nec nos moueat quod in argumento credibili, quod quidẽ ex perſonis fieri diximus, exemplum de loco poſuerit. credibile enim argumentum, id eſt, probabile, maxime quidẽ perſonarum eſt. Sed fit etiam ex attributis negotio, id eſt ex loco, tempore, uel reliquis. Itaque ſub hoc modo reprehenſionis duo exempla poſuit: unum à perſona, aliud à loco. Illud autem quod tertium uidetur, exemplo illi, quod ſub extremo modo poſitum eſt cõgruũ, non tertium eſt exemplum, ſed ſecundi concluſio. ut primum exemplum à perſonis ſit, Qui pauperes ſunt, his antiquior officio pecunia eſt. Secundum exemplum à loco ſit, Qui locus deſertus eſt, In eo cædem factã eſſe oportet. In loco celebri homo occidi qui potuit? Itaque hoc præceptum tenere debemus, quod ex attributis perſonæ maxime credibile argumentũ cõficitur, Eſt tamen & in factis credibile. Signum autem non niſi ex factis conficitur. Scire tamen debemus, ex attributis perſonæ fieri & neceſſarium argumentum, ſi dicas, Pedibus æger quinquaginta milia qui potuit ambulare? Poſtremo credibile argumentum poteſt reprehendi, ſi id quod raro fit, nunquam fieri poſſe dicatur. Vtputa, nemo eſt qui puellã præteriens adamet. Hoc rurſus generaliter quia dictum eſt, poteſt reprehendi. Nã frequenter & ſemel uiſa puella, poteſt adamari: ut in Eunucho adamat Cherea: & in Virgilio,

Vt uidi, ut perij, ut me malus abſtulit error.

His itaque quinque modis credibile poterit reprehendi: ſi aut perſpicue falſum eſſe oſtendatur, aut conuerſum ex contraria parte nihilominus credibile ſit: aut ſi incredibile demõſtretur: aut ſi quod paucorum eſt, omnium eſſe dicatur: aut ſi quod raro fit, id nunquam fieri poſſe dicatur. Quod aũt pro ſigno ſumetur id ex iiſdem locis quibus confirmabitur, infirmabitur.] Dixit, quot modis credibile poſſit reprehendi, nunc tranſit ad ſignũ. Si inquit, ab aduerſario aliquid pro ſigno proferetur, id iiſdẽ locis reprehendi poteſt quibus confirmatur. Verum quoniã in definitione ſignum eſſe dixit, quidquid in ſenſus cadit, maxima ſigna ſunt, & quæ in cõtrouerſiis frequentius neceſſe eſt inueniri: oculorum, & aurium. Oculorum, pallet, puluerulẽtus eſt, cruentus eſt. Aurium uero, hoc dixit, hoc locutus eſt. Itaque præter hæc ſigna quæ oculis digitoq; monſtrantur, omne factũ ac dictum ſignũ eſt, quæ facta & dicta negotio attributa ſunt, Id eſt continentia cũ ipſo negotio. Quæ facta et dicta tripliciter conſiderantur, ante negotiũ, in negotio, poſt negotiũ. Itaque cũ ex his quæ negotio attributa ſunt, argumenta ſumpſerimus, ſignum eſt. i. ex his quæ continentia cum ipſo negotio ſunt, & quæ in geſtione negotij continẽtur. deinde ſi ex his fecerimus argumentum quæ perſonis attributa ſunt, credibile erit, et hoc ideo argumentũ dicetur, ut quaſi argumentum à perſonis fiat, ſignum à negotiis. & ideo Cicero in Cecilliana: Argumentis agemus, ſignis luce omni clarioribus crimina refellemus. Igitur ſi aduerſarius, inquit, aliquid pro ſigno protulerit, iiſdẽ ex locis reprehendere debemus, quibus confirmatur. & quoniã ignoratur quibus ex locis ſignum confirmari debet, idipſum docet. Confirmatur autem quatuor modis. Primo, inquit, ſignum ipſum manifeſtum eſſe debet, id eſt, ut cum dixeris pallet, uere palleat. Deinde poſtquã conſtiterit eſſe ſignũ, conſtet rurſus eius rei eſſe ſignũ de qua agitur: ut ſi dicas, occidit, nam cruẽtus eſt. Et quoniã diximus factum omne ſignum eſſe, in facto autem & facta & dicta ſunt. Cõfirmamus, inquit, ſignum, ſi aut id factum dicamus quod nõ oportuerit, aut id nõ factum qd oportuerit. Sed quia interdũ per ignorantiam prouenit, ut ad id non faciamus quod oporteret, aut id faciamus quod non oportet, tunc aũt grauius delictum eſt ſi faciamus quæ non facienda ſunt, aut nõ faciamus quæ facienda: quia in eo quod facimus faciendum uel nõ faciendum, Ineſt ſcientia delinquentis. ſcit. n. quia aut faciendũ eſt, aut non faciendum. idcirco poſtremum illud addidit ad confirmationem ſigni, ut nõ modo aliquid fecerit, aut non fecerit, ſed ẽt ſcierit faciendum eſſe, aut non eſſe faciendũ. Poſtremo, inquit, ſciſſe eum de quo queritur, eius rei legem & conſuetudinem. Itaque quatuor modis ſignum confirmamus. Primum, ut uerũ ſit: deinde, ut eius rei de qua agimus, ſignũ ſit: deinde, ut doceamus, aut id factum eſſe quod non oportuerit, aut id non factum quod oportuerit. poſtremo etiam, ſciſſe eum utrum fuerit faciendum uel nõ faciendũ. Hæc quatuor confirmando ſigno attributa ſunt, quorũ ſi aduerſarius quodlibet ad cõfirmãdum protulerit, tu id quinque modis reprehẽdes. Dicere. n. debebis, inquit, aut nõ eſſe ſignum. i. ſi dicatur, homicidium fecit, nam puluerulentus eſt: utique ad homicidiũ puluis ſignum eſſe non poteſt. Aut parum magno eſſe ſigno.] Etenim non modo ſignum proferendum eſt, ſed & plenum ſignum. Vnde illud in Terentio: Iam ſcio, magnum ſignũ. Aut à ſe potius quàm aduerſariis ſtare.] Si dicatur, ſcelus fecit, nam erubuit: cũ tu contra poſſis dicere, Immo ſcelus nõ potuit facere, quia erubuit. Aut omnino falſo dici.] Si dicatur, neſcio quem pallere, cũ non palleat. Aut in aliam quoque ſuſpicionem duci poſſe demonſtrabitur.] Si dicatur, Quia pallet, occidit hominẽ, cum ſit pallor & ægritudinis. Itaque ſi quid ad confirmandũ ſignum fuerit prolatum, his quinque modis reprehendi oportebit: quod quidem ſe in ſecundo libro de cõiecturali cauſa ſignãtius tractaturũ eſſe promittit. Cũ aũt pro cõparabili.] Cõparabile argumentũ ex ſimilitudine cõſiſtit. quod ut reprehẽdas, id quod aduerſarius ſimile eſſe uult, tu cõtra diſſimile debebis aſſerere. Diſſimile aũt aliquid aut ſimile ſit, octo reb. oſtẽditur: Genere, natura, ui, magnitudine, ſpe, loco, pſona, opinione. Verũ in his animaduertere debemus quid aduerſarius cõparet, ac ſimile eſſe pſuadeat. quod poſtquã pſpexerimus, illud ipſum nos diſſimile debemus oſtẽdere, quod aduerſarius ſimile eẽ cõtendit. Alioqui ſtultũ eſt, ut cũ aduerſarius res inter ſe eſſe dicat ſimiles p naturã, nos eas aut magnitudine eẽ dicamus diſſimiles, aut genere, aut loco, uel cæteris. Sed id quod ſimile eſſe dicitur in natura, nos cõtra in eadẽ natura diſſimile debemus oſtendere. qđ rurſus dicitur ſimile eſſe in pſona, nos in eadẽ pſona diſſimile eẽ doceamus.

Octo itaque modis diſſimile aliquid neceſſe eſt cóprobari: Genere, natura, ui, magnitudine, tempore, loco, perſona, opinióe. Generis triplicem ſignificationē ſcimus eſſe. Eſt autem genus, id eſt ſanguis, aut patria eſt genus, ſub quo plures partes côtinentur. eſt genus, rerum qualitas. Hic itaque genus duo illa ſignificat, ſub quo ſunt ſpecies, & illud quod qualitatem deſignat. Genus illud ſub quo ſpēs ſunt, ita ad ſimilitudinem ducitur, ut in hoc exemplo: Si ijs qui imprudentes læſere, ignoſci oportet: his qui neceſſario profuere, gratiā haberi nō oportet. In his. n. ambobus unū genus eſt, uoluntas abſens: cuius ſpecies ſunt, imprudētia, et neceſſitas. Itaque hæc ſpē diuerſa, genere ad ſimilitudinē referuntur. i. quia in utroq; abſens uoluntas. Illud aūt genus quod qualitatē ſignificat, cófertur, cum utile utili, honeſtū honeſto conferimus. utputa, tā hoc utile quàm illud, tam hoc honeſtū quàm illud. Tertium illud genus, quod aut ſanguinē oſtendit, aut patriā, ad locum referri oportebit. Natura aūt cōfertur, ita ut in hoc exemplo, in quo populi natura cum maris comparatur. Vt mare, inquit, quod ſua natura tranquillū ſit, uentorū ui agitari, atque turbari: ſic remp. ſua ſponte placatam hominū ſeditioſorum uocibus & uiolentiſſimis tēpeſtatibus cōcitari. Vim ſæpe eſſe diximus, ſingulorū uerborū ſimplicē ſignificationē. Hoc eſt illud neſcio quid quod intelligimus, cū dictū fuerit ſacrilegiū. Iā magnitudo erit ipſius uis exaggeratio, utputa ſacrilegiū atrox. In loco illam quæ iam abunde tractata eſt, qualitatem loci inſpiciamus. Tempus itidem ſuis inſpectum ſemp partibus cōferamus: ut ſi opportunitas eſt, opportunitatem: ſi ſpatiū, ſpatiū conferamus. Perſona aūt omnino manifeſta eſt. Opinio uero eſt iudiciū populi. Hæc ita conferetur, ſi dicamus: ſic de illa re iudicatum eſt, ſic de hac iudicatū, aut iudicādum eſt: aut aliter de illa re iudicatum, aliter de hac iudicatum, aut iudicādum eſt. ut ſi pro nobis eſt, confirmetur: ſi contra, mutetur opinio. Ac ſi quo in numero illud, quod per ſimilitudinem affertur.] Hoc non quaſi alius aliquis modus conferendi eſt, ne forte quis credat, ſed opinionis expoſitio. Quæ quidem unam partem tenet ſolam.] Id eſt illam, cum ab aduerſarijs coniuncta diſſoluimus. Si iudicatum aliquod infertur, quoniam id ex his locis maxime firmatur.] Et ad hoc nihilominus confirmādum, ipſe nobis indicat confirmationem. Nam quatuor modis dicit confirmandum nobis eſſe iudicatū: quibus utique ſublatis, infirmari poſſe declarat. Hoc eſt: Laude eorum qui iudicarunt: ſimilitudine eius rei, qua de agitur, ad eam rem qua de iudicatum eſt, cōmemorando non modo non eſſe reprehēſum iudicium, ſed ab omnibus approbatū, & demonſtrando fuiſſe id difficilius et maius iudicatū quod afferatur, quàm id quod inſtet. Cum n. afferimus iudicatum, ut id noſtræ cauſæ proſit, neceſſe eſt primo à laude eorum qui iudicarūt id quod iudicatum proferimus, ordiamur. per iudicantium. n. auctoritatē iudicati auctoritas confirmatur. Deinde, ut id quod iudicatū proferimus, ſimile ei quo de agatur eſſe monſtremus. tum. n. nos iudicatum adiuuabit, ſi huic ſimile demonſtretur. Verum hæc ſimilitudo octo illis ſimiliter partibus faciēda eſt: hoc eſt, genere, natura, ui, magnitudine, loco, perſona, tempore, opinione. Et omnino hoc iam tenere debemus, quamcunque ſimilitudinem his nobis partibus eſſe faciendam. Deinde tertio modo iudicatum confirmamus, ſi oſtendamus ipſum iudicatū non eſſe reprehenſum. Et non modo non reprehenſum, ſed etiā ab omnibus approbatū, ut hi iudices de hoc negotio ſimilia ſperare cogantur. Extremum illud, ſi difficilius et maius iudicatū, quàm id quo de agitur, eſſe doceamus. Nunquam. n. iudex in minore negotio facere dubitabit id, quod iam iudicatum in maiore perſpexerit. His itaque locis iudicatum confirmatur: iiſdem conuerſis infirmatur. i. ut iudices uituperes, ut negotiorum diſſimilitudinem doceas, ut reprehenſum iudicium illud demonſtres: & ut illud iudicium minus ac facile, hoc uero difficile ac maius oſtēdas. deinde doceas quæ uitia in aduerſario perſcrutari atque inuenire debeamus. i. ne forte illud iudicatum, quod affertur, huic negotio nihil proſit: & ne illud proferatur iudiciū, in quo iudices contraxiſſe conſtet offenſam. Tertio illud cōſiderandum, ne cū pro nobis ſimilia ſint multa iudicia, ab aduerſario unū aliquod diſſimile proferatur: ſtatimq; frangatur, qđ quaſi probabile pro probabili profertur. Nam id quod uere probabile eſt, nullo mō aut difficillime poterit infirmari. Hoc eſt quod ait. Contrarijs locis, ſi res aut uera aut ueriſimilis permittet, infirmari oportebit. Quæ uero ſicuti neceſſaria inducentur.] Tranſit à probabili ad neceſſarium argumentum, quod neceſſarium arg. ſi neceſſarium rebus ipſis fuerit, nulla ratione poterit reprehendi. ſin autē non rem, ſed modum ac formā neceſſariæ argumētationis habuerit, reprehendetur. Nouimus itaq; tribus modis fieri neceſſariā argumentationem, per complexionem, per enumerationem, per ſimplicem concluſionem. Complexio eſt, in qua utrum conceſſeris, id contra te futurum eſt. Hæc ita, ut diximus, ſi omnino neceſſaria eſt, non poterit reprehendi. Sin aūt ſolā formam neceſſariæ argumentationis tenebit, duobus modis reprehendetur: aut per conuerſionem, aut per alterius partis infirmationem. quos modos facile poterimus agnoſcere, ſi ipſa neceſſariæ argumentationis forma ponatur. Sin ueretur, quid eū accuſes qui probus eſt? Si non ueretur, quid accuſes, qui parui auditum æſtimat?] Hoc per conuerſionem ſic reprehēdimus, ut cancellato ueluti reſpectu, primam propoſitionem ad ſecūdæ propoſitionis dimittamus euentum. deinde ſecundā propoſitionem ad primæ propoſitionis ſubiungamus euētum: ita tamen, ut euentibus negatio adiuncta copuletur, hoc modo. Si ueretur, accuſes, quia id non parui auditu æſtimat: deinde ſi non ueretur, accuſes, quia non probus eſt. ita conuerſionū euētum accuſandum eſſe aſſeruit, quem aduerſarius dixerat nō accuſandum. Accuſatio autem hic non publica eſt, ſed priuata obiurgatio. unius uero partis huiuſmodi reprehēſio eſt: Cū ex propoſitis duobus unūquodq; frangitur. altero. n. infirmato, uacillat alterū. Si ueretur accuſa.] Facile. n. uerecūdus ab errore flectetur. Enumeratio uitioſa intelligitur, ſi aut præteritū quiddam dicemus quod uelimus concedere, aut infirmare, &c.] Enumeratio pars neceſſariæ argumētationis eſt. Hæc cuiuſmodi ſit, ſupra diximus. Verum cum ab aduerſario proponetur, duob. modis poterit reprehēdi, ſi aut aliquid prætermiſſum eſſe in enumeratiōe doceamus, quod pro nobis ſit, aut ſi omnia quidē enumerata ſunt, ſed in his aut contrariū ponimus, et falſum eſſe mōſtramus: aut cōfitemur aliquid ita eſſe, & oſtendemus eſſe pro nobis. Primus itaq; modus ubi aliquid præteritū demōſtramus, quod prolatū noſtræ cauſæ proficit: ut eſt illud de equo, quem poſt aduerſarij enumerationem ex hoſtibus captū eſſe memorauit. i. ex præda quæ propria cuique, nō quæ confuſis omnibus fuerit cōiter diſtributa. Altero aūt modo reprehenditur.] Alter eſt modus reprehēſionis in enumeratione, in quo duo reſpicimus, utrū aliquid contrariū poni poſſit, an aliquid cōfiteamur ex his quæ aduerſarius enumerauit, propterea quòd honeſtum eſt. Contrarium ponimus, ſi cum aduerſarius equum neget hereditate ueniſſe, nos hereditate ueniſſe doceamus. Confitemur autem aliquid quod honeſtum ſit: ut ſi aduerſarius dicat, aut inſidias facere uoluiſti, aut amico morē geſſiſti, aut cupiditate elatus es: nos dicamus amico morem geſſiſſe. quod utique in confeſſione turpe non eſt, maxime ſi ea, quibus cū hoc poſitum eſt cōſideremus. Ita in reprehenſione enumerationis aut prætermiſſum aliquid oſtendimus, quod tamen illatū pro nobis ſit: aut ex omnibus quæ poſita ſunt, nūc aliquid per contrarium refutamus: nūc quia pro nobis eſt, confitemur. Simplex autem concluſio reprehenditur,

ditur,ſi id quod ſequitur, nõ uideatur neceſſario cũ eo quod anteceſſit.] Hæc quoque ſi ex utroque,quo conſtat,id eſt ſi ex propoſito & adiũcto erit neceſſaria, reprehẽdi omnino nõ poterit . Eſt aũt huiuſmodi: Si dies eſt,lucet : ſi natus eſt,morietur. Vtique hoc ita neceſſarium eſt, ut frangi omnino non poſſit. Tunc aũt ſimplex concluſio poterit reprehendi,ſi oſtenderis adiunctum non cohærere propoſito . Veputa,Si mater eſt,diligit : ſi aliquando peccauit,nunqñ ĩ corrigetur. Vtique hoc cum adiunctum cõſideras neceſſario cohærere non poſſe, neceſſariũ eſſe non poterit,eritq; potius probabile. Ita neceſſariũ per ſe conſtat,probabile multis aſſeritur argumentis. Hoc aũt,Si aliquando peccauit,nunquam corrigetur:multis aſſerendũ eſt argumentis. Quod uero multis aſſeritur argumentis,neceſſariũ non eſt. Recte igitur huiuſmodi reprehenſa concluſio eſt, ſi formã neceſſariam,rem uero probabilem cõtinere mõſtretur. Verum hæc cuncta præcepta de dialectica traxit,quæ magna & difficilis eſt : de qua ſi facultas fuerit,poſtea tractaturum ſe eſſe promittit. Cum igitur ex ijs quæ ſumuntur,aliquid non conceditur,ſic infirmabitur.] Omnem argumentationẽ quatuor modis dixit poſſe reprehẽdi. Si aut ſumpta reprehendamus, aut cõcluſionem,aut ſi genus ipſum argumentationis uitioſum eſſe mõſtremus, aut ſi contra firmũ argumentatũ aliud noſtrũ æque firmũ aut firmius opponamus. Itaque iã ſumptorum dicta reprehenſio eſt . Sin aũt, inquit,reprehendi ſumpta nõ poterunt,tunc erit reprehendẽda cõcluſio concluſione. Itaque hoc animaduertendũ eſt principaliter,ne cũ in propoſitione ſit aliud,aut eſſe poſſit, aliud concludatur. Hoc itaque uitium erit dicentis. uitium porrò, aut apertum,aut obſcurum. Atque apertum in concluſione uitiũ erit, ſi res cum alia in propoſitione teneatur,alia omnino res in cõcluſione ponatur:ueputa ſi agatur,an neſcio quis ad exercitũ ſit profectus,& contra eũ quis ſic uelit argumentari:Si ueniſſes ad exercitũ,à tribunis militaribus uiſus eſſes: non es aũt uiſus ab his, nõ es igitur ad exercitum profectus. Hic utique apertum uitium eſt. nam propoſitio tenet,Si ueniſſes ad exercitum:Concluſio,Nõ es igitur ad exercitũ profectus . cum iuxta propoſitionem debuit concludi, Non igitur ad exercitum ueniſti. Hoc itaque apertum uitium. In obſcuro aũt duo nobis attendenda ſunt,ne aut ambiguitate propoſitionis,aut obliuione fallámur. Ambiguitas in propoſitione talis eſt:Si indigetis pecuniæ,pecuniã nõ habetis. Nã omnino qui pecuniam non habet,indiget pecuniæ: & ille qui habet, ſed maiorem habere deſiderat, indiget pecuniæ . indigere.n. uoluntatis eſt. Hic itaque propoſitio ambigua eſt. Si indigetis pecuniæ,pecuniam non habetis. huius propoſitionis quancunque aduerſario propoſitã cõcluſionem alterius rei interpretatione poteris reprehẽdere. Vt ſi cõcluſione mendicos poſuerit, tu dicas eos qui pecuniæ indigeãt,nõ te mẽdicos intellexiſſe, ſed eos qui cum haberent,maiorem tamen pecuniam uellẽt . Deinde ſi ille huiuſmodi homines in cõcluſione poſuerit,tu cõtra in propoſitione dicas te intellexiſſe mẽdicos. ita aduerſarij concluſionẽ propoſitionis uiſa ambiguitate ſubuertes. Deinde aliud obſcurũ uitium eſt,cum obliuiſcimur quid in propoſitione ſit poſitum,& aliud in concluſione conficitur : utputa,Si ad illum hæreditas ueniebat,ueriſimile eſt ab illo necatũ. Hic ueriſimilitudo poſita eſt . Deinde hãc propoſitionem pluribus uerbis approbat , ſcilicet ut memoria propoſitionis ex animis auferatur. Poſt Aſſumunt,Ad illum aũt hæreditas ueniebat . Poſtremo inferunt concluſionem,Ille igitur occidit. Vtique in hac concluſione obliuio noſtra tenetur Supra.n.poſitum eſt, ueriſimile eſt ab illo necatum. Hic poſt approbationem longiſſimam propoſitionis non concludit: Veriſimile eſt igitur ab illo necatũ,quod probabile eſt: ſed,Ille igitur occidit,quod neceſſariũ eſt,quodq; à probabili propoſitione diſſentit. Itaque diligẽter debemus attendere, ut concluſionem aduerſarij aut ambiguitate propoſitionis cõuertamus, aut quia meminimus quid in propoſitione ſit poſitũ, eandem concluſionẽ falſam eſſe doceamus. Ipſum aũt genus argumẽtationis uitioſum his de cauſis oſtendetur.] Tertius reprehenſionis modus eſt,cum ipſum genus argumẽtationis uitioſum eſſe monſtratur. Verũ hoc tenere debemus,qđ ſumpta ſola nuda,& generaliter potentia modis ſuis reprehenduntur. Genus aũt argumentationis in cauſa & in ſpecie poſitum conſiderare debemus, quod quidem ſumptis ſuis,& forma dictionis,quantũ in ſe eſt,integrũ eſt. Sed cum in cauſa poſitũ quid operetur attendimus, tũc in eo uitia poſſumus inuenire. Itaque ipſum genus argumẽtationis duobus modis uitioſum eſt: cum aut in ipſo uitiũ erit,aut cum ad id quod inſtituit,non accõmodabitur. In ipſo uitium eſſe quatuordecim modis poſſumus inuenire. Deinde non accõmodari ad id quod inſtituit,duodecim modis poſſumus deprehendere. quæ omnia Cic. partim quia aperta ſunt, ſolis propoſitionibus:partim quia obſcuriora ſunt,etiam exẽplis propoſuit,& explicauit. nos eadẽ perſequi,imo repetere, longum ac ſuperfluum eſt. Quartus modus erat reprehenſionis,per quem cõtra firmam aduerſarij argumentationem æque firma,aut firmior ponitur.] Quarta reprehenſio pertenuis eſt,et defectis omnibus extrema neceſſitate ponenda.nã & ſumpta uera eſſe cõcedimus,& concluſionem recte habitam fatemur, & ipſum genus argumẽtationis uitioſum non eſſe concedimus. ſed contra firmã aduerſarij argumentationẽ. nos,quoniã nihil poſſumus reprehendere,aliam argumẽtationem æque firmã aut firmiorem proponimus. Verũ hoc in deliberatiuo genere cauſæ uſu prouenit,cũ aut utile aliquid aduerſario cõcedimus, ſed nos aut utilius,aut honeſtius aliquid demõſtramus:aut honeſtum aliquid aduerſario concedimus, ſed nos honeſtius aliquid,aut neceſſariũ eſſe monſtramus. Verũ nunc tranſit ad concluſionem.i. ſextam,eandemq; extremã partem totius orationis. Quo loco Hermagoras digreſſionem ſupponit.i.orationẽ,in qua præter cõtrouerſiam cauſæ , aut laus noſtra,aut aduerſarij uituperatio contineatur,aut q ad aliam rem tranſitũ faciat,non per argumentationem,ſed per amplificationem. hanc Tullius non partem orationis uult eſſe,ſed in omnibus orationis partibus inſertari,ac ſubijci poſſe declarat:ut certis locis poſt rem aliq̃ probatam,aut amplificationem aliq̃ ſubijcias,aut laudem,aut uituperationem. itaque non digreſſionẽ ſexto loco,ſed concluſionẽ Tullius ponit.

DE CONCLVSIONE.

Onclusio eſt exitus,& determinatio totius orationis.] Cõcluſio eſt,inquit,finis ac terminus oratiõis, ſed totius orationis. Nos epilogos accipiamus. huius cõcluſionis partes ſunt tres:enumeratio,indignatio,cõqueſtio. Verũ hoc diſtant,quod indignatio et cõqueſtio tanẽ animos mouẽt,diuerſo tamen exitu,nũc uero iracundia cõtra aduerſarios commouetur,nunc miſericordia circa nos. Enumeratio uero & animos mouet, & fidẽ facit . nam cum reperit quæ dicta ſunt,fidem:cũ uero omnia coaceruat et colligit,animos mouet. hæc enumeratio non ſemper uniformiter ea quæ dicta ſunt colligere debebit. ue cũ odioſum,tum etiã quod maxime contrariũ eſt fieri uideatur ex arte. Itaque ſupradictorum repetitio urianda eſt. Variatur aũt modis quatuor , ſi aut eas res quas ante dixiſti,breuiter pſtringas & colligas,qđ quidẽ factu facile eſt: aut ſi in memoriã audiẽtium reuoces, quas partes in partitione propoſueris,et quibus rõnibus unãquãque partẽ confirmaris:aut ſi interroges iudices,quid amplius uelint cognoſcere, cũ hoc & hoc docuerimus,cũ hoc & hoc planũ. atque hæc nunc per noſtrarum argumẽtationum repetitionẽ,uel confirmationem: nunc etiã per aduerſariorũ

argumentationũ reprehenſionem. Deinde hæc ipſa enumerationũ genera non ſemper à noſtra perſona facienda ſunt, ſed nũc à noſtra, nunc à ſuppoſita, nunc à re. A noſtra perſona quemadmodum accipiat orationem, in promptu eſt. Suppoſitæ aũt perſonæ accõmodatur oratio, ſi dicas: nam ſi legis ſcriptor aſſiſtat, & quærat à nobis quid dubitetis, quid poſſetis dicere, cum nobis hoc et hoc ſit demonſtratum. Rei etiam ſic accõmodatur oratio, ſi aut lex, aut locus, aut urbs, aut monumentũ aliquod accipiat orationem. Per enumerationẽ ſic: Quòd ſi leges loqui poſſent, non'ne hæc apud nos quererẽtur? Quid nã amplius deſideratis, iudices, cũ nobis hoc & hoc planũ factũ ſit? Verũ etiã in his enumerationibus, quæ aut ſuppoſitæ pſonæ, aut rei dãtur, ita ut in noſtra perſona illa omnia enumerationũ genera uarianda ſunt, ut nũc ſingulatim ſingula noſtra argumẽta percurrantur, nunc partitionis promiſſio ſuis rõnibus exæquãda ſit, nunc interrogatio ad iudices facienda, nũc & noſtrarũ & aduerſariorum argumentationũ copulãda collatio. Commune aũt præceptum hoc datur ad enumerationem, &c.] Commune autem hoc erit in enumeratione præceptum, ut ex unaquaque argumentatione, quoniam nõ põt recenſeri unumquodque, quod ualidum eſt deligatur, ut memoria renouetur, nõ omnis repetatur oratio. Indignatio eſt oratio, per quã cõficitur, ut in aliquem hominem magnũ odium, aut in rem grauis offenſio cõcitetur.] Indignatio et conqueſtio tantũmodo motus excitant ad iracũdiã, uel odiũ: indignatio ad iram, ad miſericordiã conqueſtio: quæ utraque hiſdẽ locis ſumi poterit, quibus argumentatio cuncta cõſiſtit, id eſt, ex attributis perſonæ, & attributis negotio. Ex his.n. & fides comparatur, & cumulus. Verum indignatio propria ueluti accuſatoris eſt, ut iram in reũ ſuſcitet: conqueſtio aũt uelut propria defenſoris eſt, ut in reum ſuſcitet miſerationẽ. Sed cũ indignatio uel conqueſtio apud perſonas agentiũ pro proprietate præualeant, utrũq; tamen ab utroque faciendũ. nã & accuſator iram in reum, miſerationem uero pro ſe ſuſcitare debet: & rurſus defenſor miſerationẽ pro ſe, iram uero in accuſatorem ſuſcitare debebit. Hoc ita faciendũ, quemadmodum etiam ab utroque, & propriæ argumentationes cõfirmantur, & aduerſariorum reprehenduntur. Verũ cum indignationi & conqueſtioni iam dederit generale atque cõmune præceptũ, quod ex attributis perſonæ uel negotio ſumi poſſunt, dat tamen ſingulis proprios locos: indignationi quindecim, conqueſtioni ſexdecim. Nec nos locorum ipſorum ordo moueat, q in quoſdam numeros ordinantur. nulla etenim etiã ipſo ordine verũ auxeſis eſt, nullus gradus ad maius aut ad minus: Sed idcirco locis ipſis numerus datus eſt, q̃a melius & tenentur ſæpe præcepta, nullamq; recipiunt confuſionẽ, ſi ad memoriam numeris collocentur. quãquam indignationis primũ locũ recte ſumpſerit, quod ex rebus omnibus à numinibus traxit exordiũ. Sed, ut diximus, in hoc locorũ numero verũ ordinẽ nolo quæramus, ſed ex more manifeſtioris præcepti factum eſſe meminerimus. Iã ipſi loci diligenter inſpicientibus manifeſti ſunt. i. res quæ præcipiuntur, facile perſpici poſſunt. Illud tamẽ præceptũ tenere debemus, ſiue in indignatione, ſiue in cõqueſtione, nos locis omnibus uti nõ oportere, ſed his quos cauſa ſuggerat: neque his omnibus, ſed quoad iudicantiũ animi moueãtur. Quod ſi etiã uno aliquo loco factũ uiderimus, orationẽ continuo finire debemus. Ita.n. uel lachrymæ dum incipiunt, ac recentes ſunt, plurimũ ualent. Conqueſtio eſt oratio auditorum miſericordiam captans.] Diximus conqueſtionis opus hoc eſſe, ut animos iudicantium ad miſericordiam moueat. Huic aũt dat proprios locos ſedecim, in quibus (ut diximus) non erit nobis rerum ordo quærẽdus, ſed quicunque locus ad miſericordiam efficiendam pro negotij qualitate ſumendus. Hoc aũt ſcire debemus, multos eſſe communes locos & indignationi, & conqueſtioni: et recte: neque.n. iudex poteſt nobis præbere miſericordiam, niſi iram aduerſariorum conſequatur: aut iraſci poterit aduerſario, niſi in hoc ipſo nobis animum præbeat miſericordem.

M. FABII VICTORINI IN LIBRVM CICERONIS DE INVENTIONE SECVNDVM COMMENTARIVS.

CROTONIATAE quondam cum florerent omnibus copijs, & in Italia cum in primis beati numerarentur, templum Iunonis, quod religioſiſſime colebant, egregijs picturis locupletare uoluerunt.] Omnis præfatio quaſi ſimilitudo eſt ante id q̃d dicturi ſumus, ita in ea ſemper ſimilitudo captãda eſt. quanquã ſæpe ad hoc deducitur, ut ſimilitudo tollatur. Vnde ſiue futura ſimilitudo eſt, ſiue non in eo quod præfatio præparatur, animaduertendũ ſemper eſt, utrũ etiam toto ſimilitudo præfationis paretur, an partibus an in parte. frequẽter.n. cũcta conueniunt, frequẽter diuerſis in præfatione poſitis, cũ ea re ad quam præfatio ducitur, quædã in præfatione ſimilitudo confertur. Hic ad quod ducitur præfatio, illud eſt, Ex multis artium ſcriptoribus, electa multa, & ad unã quam ſcripſit artem, quo pulchrior redderetur, præcepta ex multis multa collecta. Huic igitur rei præfatio illa eſt, Zeuſim pictorẽ nobilem Helenæ ſimulachrũ pinxiſſe: ſed oĩ conductis & in unũ uocatis quinque uirginibus, quidquid eſſet pulcherrimũ delegiſſe. hoc ut perſpici licet, in ſumma cõuenit: quia hic & ille multa de multis. Verũ præfert Tullius opus ſuũ, quod magis multa ipſe. ſiquidẽ præteriti tẽporis ſcriptores, & præſentis in iudicio habuit. & nõ unius ciuitatis, nec unius linguæ: quippe cũ & græcos, & latinos. at uero Zeuſis ex una ciuitate, & ipſis temporis eligẽdi habuit facultatem. Crotoniatæ quondam cum florerent.] Si partibus cõductis tota conueniũt, pulchra ſemper & præcipua præfatio eſſe dicetur. Crotoniatæ Romani ſunt, cum florerent omnibus copijs, Romanis conuenit. Item conuenit, & in Italia: cũ in primis beati numerarentur. Iunonis uero templum, quod locupletare egregijs picturis uoluerunt: ſic & eloquentiæ uel facundiæ templum, Zeuſis & Tullius. cum multa dicẽdi genera ſint, ut inter picturas multas Helena, ita inter cæteras dictiones eminet ſemper oratoria. et ut Zeuſis in pingẽdis fœmineis uultibus ſummus, ita in orationibus Tullius. pinxit Zeuſis multa, quæ uſq; ad noſtrã memoriam manent: ſæcula poſteriora tenẽt, quidquid pinxit oratio Tulliana. Zeuſis Helenæ ſe ſimulachrũ pingere uelle dixit: non.n. Helenã, ſed ſimulachrũ fuerat traditurus. ita Tullius ſcribendo artes, non orationes, nõ ipſam eloquentiã, ſed ſimulachrũ eloquentiæ fuerat traditurus. Hoc conuenit et illa ſententia, q̃d ex animali exemplo mutum in ſimulacrũ ueritas transferebatur. Mutum.n. ſimulachrum eloquentiæ ars eius, ipſa aũt eloquentia quaſi animal. Ita per partes poterit ri rei ad quã confertur præfatio, cõuenire, relicto eo quod poſtea præponitur. quod cũ Tullius ex omnibus multa quæſierit, & omni tempore Zeuſis ex una ciuitate & uno tempore cõparauit. Ac ſi par in nobis.] Finito præfationis uno genere, ſimilitudinis ſcilicet, nunc prelationẽ, quæ etiam ipſa in præfatione facienda eſt, incipit dicere. Exemplorum eligẽdi poteſtas.] Ideo hoc opus eſſe poſſe melius, principe illo, atq; ina

uétore Tiſia Corax & Tiſia artes primi oratorias apud græcos ſcripſiſſe dicũtur, ſicut & ipſe, cuius inſtituta ſequebatur, fecerat. Gloria Xenocratis philoſophi motus Ariſtot. philoſophiã exercuit. gloria Iſocratis motus, rhetoricæ præcepta conſcripſit. Artis ſibi curam aſſumebat.] Voluit.n. Ariſtot. propter Iſocratem, cum philoſophus eſſet, etiam præcepta dicendi tradere. Alterum communi hominum infirmitati, alterum ſingulari.] Non intelligere, omnium poteſt eſſe, & eſt uitium commune. ſingulare uitium eſt, ut cum nõ intelligat, in eo quaſi intelligat perſeueraret. Hæc commode perſcripſiſſe uideamur.] Id eſt, ut præcepta commode tradidiſſe uideamur. Arroganter aſſenſerimus.] Hoc.n. magnum uitium, temere aſſenſiſſe. Igitur primus liber expoſito genere huius artis, & officio, & fine, & materia, & partibus, genera controuerſiarũ, & inuẽtiones, & conſtitutiones continebat.] Propoſiturus quid dicendum ſit in ſecundo libro, prius enumerat qd in primo dixerit, de genere, de officio, de fine, de materia, de partibus, de inuẽtione, & eius cõſtitutionibus, cæteriſq; rebus, item de partibus orationis: quas cũ pleno præceptorũ genere compleuerit, confirmatiõẽ & reprehẽſionẽ non ad cauſarum ſpecies, ſicut oportuerat, applicauit. Dedit.n. præceptum, quõ in omni cauſarum genere argumentãdum ſit. Ergo nunc ad ſpecies applicata argumentatione dicturum ſe pollicetur: ita tamen ut non de expolitione argumẽtationis, quæ in primo pleniſſime tractata eſt, ſed de argumentis loquatur in unoquoque genere cauſarum.i. in coniectura ſiue qualitate, tranſlatione, & cæteris his incidentibus. & potuit quidẽ hoc eſſe contentus, ut ſpecialiter de cõſtitutionibus diceret in quocũque genere cauſarum, quæ eſſent cõfirmãdi præcepta, quæ reprehendendi. Verum quoniã ipſa quoque genera cauſarũ propter ſuos fines diuerſos, diuerſa præcepta deſiderãt, cũ iudicialis habeat æquitatẽ, demõſtratio honeſtatẽ, deliberatio honeſtatẽ & utilitatẽ confirmandi & reprehẽdẽdi præcepta quæ ſunt in cõſtitutiones ſingulas dabit in iudiciali genere cauſarũ, in poſtrema libri parte de deliberatione & demõſtratione propter fines proprios aliqua tractaturus. Expoſito genere.] Quod eloquentia magna et ampla pars eſt ciuilis cuiuſdam quæſtionis. Et officio.] Officiũ eius artis eſt dicere appoſite ad perſuadẽdũ. Finis, pſuadere dictione. Materia.] Quodcunque in ciuilibus negotijs reperitur, Non aũt omnia, ut uoluit: Gorgias Leontinus nec etiam cauſas & quæſtiones oẽs, ut uoluit Hermagoras. Partes aũt eius ſunt, Inuentio, diſpoſitio, elocutio, memoria, pronunciatio. Genera controuerſiarum.] Id eſt genera cauſarum: iudiciale, deliberatiuum, demonſtratiuum. Inuentiones.] Nã de quinque partibus orationis ſolam inuentionẽ tractat: deinde partes orationis, exordium, narrationem, partitionem, confirmationẽ, reprehenſionem, concluſionem, quo pacto tractari cõueniret argumentationes, ſyllogiſmũ, & inductionẽ. Hic tantum ipſa inuenta.] Id eſt, argumenta ipſa, non expolitionem, aut ſententiæ dictionem. Conſtitutiones oẽs iudiciali in genere cauſarum tractabuntur. Nunc à coniecturali cõſtitutione proficiſcamur, cuius exẽplum ſit hoc expoſitũ.] Secũdus liber confirmationem & reprehenſionem ipſis cõſtitutionibus applicauit, cum primus liber generaliter oẽm materiã omnibus dederit. Ac primo de coniectura proponit exẽplum, nõ ipſum exemplum tractaturus, quoniam in exemplo nõ omnia ineſſe poſſunt, quæ cadunt in cõiecturam. Omnia enim exẽpla, quæ in coniectura ueniunt, uel uenire poſſunt, præcipiẽda fuerant in argumentis. ergo de cõiectura erit præceptio, quia exinde in thema quodlibet coniecturale, qđ neceſſarium fuerit, facile poterit deuocari. Hoc aũt fieri à Tullio intelligamus, etiam in omnibus conſtitutionibus, ut exemplũ cuiuslibet conſtitutionis det, non tamen ipſum tractet exemplũ. Propoſito itaque exemplo cõiecturali ſecundũ præcepta primi libri, docet quæ ſit intẽtio, quæ depulſio, ex quibus duobus pateſit quæ ſit cõſtitutio: deinde admonet, ꝙ in coniectura factũ nõ conceditur, eademq; quæ quæſtio eſt, ipſa eſt iudicatio. Occideritne.] In coniectura.n. factum non conceditur. unde poteſt ex deductione rõnis, & refutatione naſci poſt quæſtionem primam alia quæſtio, quæ dicitur iudicatio. ſubiungit poſt admonitionẽ, dare ſe præcepta huic cõſtitutioni, & argumentorum locos oẽs coniecturæ conuenientes, ex quibus in quãlibet coniecturam, qui neceſſarij fuerint, deuocabũtur. Sunt igitur cõiecturæ loci hi principales: à cauſa, à perſona, à facto. À cauſa eſt, quãobrem fiat aliquid: & quæ parit uoluntatem. de cauſa.n. loquitur hominis, non rei: qua cauſa uolumus probare, quod uoluit facere is cui intenditur factum. Perſona aũt omnis ille eſt, qui feciſſe dicitur: hoc eſt, illa ex omni uita per attributa perſonis ſumpta approbatio, ad id quod intenditur factũ. At uero à facto probationes habebũt facta illa omnia, quæ probant factũ illud unde iudicium eſt. Nam factum tria ſignificat eſt factum uitæ præteritæ, quod perſonam probat: eſt factum & illud, quod intenditur, ipſum illud quod dicitur occidiſti eſt factum tertiũ hoc, quod tribuit argumentũ ad factum illud unde iudicium eſt: ut tranſiſti, clamaſti: quibus probatur Occidiſti. hoc ergo ultimum eſt, quod dixit. À facto.] Quòd ipſum perſpicietur in tribus illis: ante negotium, in negotio poſt negotium. ſimul cũ ſummis, per quæ ſe explicant facta, loco, tempore, modo, occaſione, facultate. Ergo hæc tria ſunt, quæ coniecturæ ſuggerunt argumenta, cauſa, perſona, factum. Cauſa ipſa diuiditur in duo, in impulſionem & ratiocinationem.] Impulſio motũ habet repentinum, non uoluntarium, ut amor, uinolentia, & omnino omnia huiuſmodi quæ ueniã merentur, ſi cõfiteatur idipſum quod feciſſe arguitur. nã ſi negat, argumenta ſunt à cauſa: ut ſit, Feciſti, quia uinolentus fuiſti. feciſti, quia amore feciſti. feciſti, quia iracundus es: quibus cauſis probatur facere potuiſſe, quod negat. Ratiocinatio aũt cauſa eſt etiam ipſa uoluntatis. hæc ratio faciendi fuiſſe oſtendit uolũtatem, aut non faciendi: quæ ſumitur ex ratiocinatione uel boni, uel mali, ſiue iam præteriti boni, ſiue futuri pariter mali, uel præteriti, uel futuri. quod nos diximus malum, uel bonum.i. ut gloriæ cauſa, ut amicitiarum, ut inimicitiarum ulciſcendarum, & metus, & pecuniæ. His igitur commodis, uel incommodis, hos gradus dat primos. commodi retinẽdi utique quod habent, & augendi, deinde adipiſcendi, id utique eſt qđ non habebat. contra incommodi reijciendi pariter, & hic id quod habebat imminuẽdi, deuitãdi utiq; quod futurũ erat. Ita tria hæc tribus ſuperioribus reſpondent: commodis incommoda: illic retinendi, hic reijciendi. illic augendi, hic minuendi: illic adipiſcendi, hic deuitandi. quibus etiam illa accident, ut aliquid cõmodi ſumamus, uel ut maius commodum conſequamur, uel ut maius incõmodum uitemus: aut rurſum, ut incommodum aliquod prætereamus, uel ut maius commodũ adipiſcamur, uel ut maius incommodum deuitemus. Nam et ſuſcipi commodum paruum poteſt, ut maius aliquod commodum conſequamur, uel incommodum maius uitetur. & rurſum commodum contemni põt, uel ut maius commodum conſequamur, uel ut maius incommodum uitetur: ut leno cõtentus fuit ſine lucro meretricẽ dare, ne ab Aeſchino uerberaretur. & uelut in Verrinis accipi põt, Malo non habere, quàm rogare. Rurſus contẽpto commodo ſuſcipi maius commodum põt, ut Terentianum illud eſt in ſuaſione: Pecuniam in loco negligere, maximũ interdum eſt lucrum. Quæſtio uero eadẽ coniecturalis eſt, quæ & iudicatio, quia ratio deeſt. non.n. factum in confeſſione eſt. ideo eadem ratio iudicatio, quæ quæſtio. & in horũ locorum quæ coniecturalia ſunt, & in cæte-

rorum, id eſt, cæterarum cōſtitutionum conueniunt in locos: Omnis igitur ex cauſa, ex perſona, ex facto ipſo cōiectura capiēda eſt.] Omnis hic locus à cauſa, ſiue impulſionis, ſiue rōcinationis coniecturæ, maximū eſt fundamentū. non q cum cauſa ſit, cōtinuo & facinus cōprobetur: ſed quoniā facinus nullum eſt, quod non ante cauſa præceſſerit. Supponit deinde locos quibus accuſator utitur, cū aſſerit impulſione aliquid eſſe factū. ex quibus primus eſt, amplificatio eius rei quæ impulſionē pariat. deinde approbatio, quid ex ea fiat per exempla, ut amore ſe interfecit. Tertio loco comparationem facimus, et declarata impulſione, euentū eius cauſæ fuiſſe cōcludimus. his tribus locis accuſator utitur in impulſione. In rōcinatione uero hi ſunt, quos nunc dicam: demōſtratione, quid petierit, quid fugerit: augmēti, quāta res ſit quā appetierit, aut fugerit. Præter hæc duo, unū etiā illud accuſator cōſiderare debebit, ne forte iſta quæ ſecutus ſit, aut fugerit, in opinione tātū habuerit reus, neque cōſecutus ſit cōmoditatem, neque ullum malū fugerit: ſed dicendū eſt, ei ita fuiſſe uiſum qui arguitur, et ſit ſua opinione deceptus. opinio aūt dupliciter, decipit, modo dū rem aliter putat, atque eſt eadem res: modo dum aliter euenit, quàm putauit. Res fallit, ſi mala creditur, cū bona ſit: uel contra, uel neutrum, uel utrunque. Ergo cum hoc intelligi poſſit, quod opinio fallit hominet tum in re, tum in euentu, cū in re reus uti hac cœperit forte defenſione, non ſibi antiquiorē fuiſſe pecuniā uita, aut fratris, aut amicis: Accuſator debet uerū argumentū concedere. eſt. n. credibile, Sed confirmare debebit, hoc ei qui arguitur nō ita uiſum fuiſſe: & hoc approbare ex attributis perſonæ, nō hanc illū habuiſſe opinionē, ſed illam potius habuiſſe, q talis eſt, q ſcilicet perſonæ eſt. Sic argumētabitur accuſator de eo cuius opinio falſa eſt in re. Cum aūt euentus fallit, quod accidit exempli modo, cum aliquis miſſo telo alterū interfecit, ut in ſcholæ controuerſijs. Vt uero in cauſis forēſibus, cum quis eū dicatur necaſſe, cuius hæres non ſit, ſed tantum ſperarit hæredem, accuſatoris eſt locus, cogitationē ſpectari debere, non euentum. & hæc de ratiocinatione. In cauſa aūt omni, ſiue in impulſione, ſiue in ratiocinatione laborandum eſt, fuiſſe illis poteſtatem, aut facultatē, aut uoluntatem. Poteſtas eſt, qua poſſe oſtēditur. facultas eſt, qua adiutores, & cætera demōſtrātur: uolūtas eſt, qua uelle, uel uoluiſſe aliquid declaratur. Ita aliud erit uoluntas, aliud cauſa, ſiue impulſio ſit, ſiue ratiocinatio. illa. n. efficiunt uoluntatē. Non aūt quod efficitur, hoc eſſe debet, quod eſt illud quod efficit. Nā ſæpe & cauſæ ſunt, & deeſt uoluntas. quæ probari pōt uel fuiſſe, uel non fuiſſe, tametſi cauſa præceſſit. Hoc ex pſonæ potius attributis cōfirmabitur, quibus talis doceatur, ut potuerit cauſis cōmoueri. Hæc igitur accuſator dicet, & cū uolet alios defendere, quibus fuiſſe cauſa faciēdi declarabitur. Deinde adiūget etiā alios locos, quos defenſori Tullius dabit ad ſe purgādū. Quibus locis utetur, ſicuti diximus, accuſator, cū defendet alios: ſed hoc breui faciet. Illorum. n. defenſione alterū alius uult accuſare, nō ipſos oſtendere innocentes. Ita in maiore eſſe actu non pōt, quod alteri proficit. Omnis igitur ex cauſa, ex perſona, ex facto ipſo cōiectura capienda eſt, quæ parit uoluntatem, uelle uel uoluiſſe. i. cauſa qua quid ortum ſit, oſtendimus attributum perſonæ. i. perſona. Attributa aūt negotio, id eſt, q ait facto, cauſa diſtribuitur in impulſionem & ratiocinationem. Rationem ſcilicet, non ratiocinationem illam, ut ſupra legimus ſyllogiſmi. Vt amor, iracundia, ægritudo.] Inter iracundiam & iram hoc intereſt, quod iracundia perpetua eſt, ira ad tēpus ſuſcipitur. Atque hoc fit, ut iracundia ſit impulſio, ira ratiocinatio: ut odio quis iratus, uel metu occidiſſe dicatur, quod ratiocinationis. cæterū iracundū eſſe, quia ſemper eſt ad impulſionē, dicimus, quæ propter talem naturā admiſſum facinus poſſit oſtēdere. Aegridinē uero morbū animi poſuit, non corporalem. in quibus aut commodi aliquid maioris adipiſcendi cauſa, aut maioris uitandi incommodi ſuſcipitur: ut aliquid cōmodi ſuſcipiatur propter duas res, uel ut maius aliquod commodum conſequamur, uel ut maius incommodum deuitemus. Hic locus eſt.] Id eſt cauſa. Niſi aliquid quare factum ſit oſtenditur.] Quæ ſit cauſa quæ parit uoluntatem, ſiue per impulſionem, ſiue per ratiocinationem. Ergo accuſator, cum impulſione aliquid factum eſſe dicet.] Locis confirmationis à cauſa per impulſionē primo datis, redit ad reprehenſionis modos, qui ſimili impulſu aliquid commiſerunt, & ſimilitudinū collatione, ut applices exemplum, & doceas ſimile comparando. Et ipſius animi affectionis explicatione.] Curandum eſt, ut ipſius affectionis, hoc eſt, rei ſit explicatio. Vt non mirum uideatur, ſi quod ad facinus tali perturbatione cōmotus animus acceſſerit.] Id eſt, ut uerīſimile probet, & per exemplum, & per explicationē animi affectionis, ut quoad eius fieri poſſit, quantum in hac re fieri pōt, quid in opinione eius quem arguet, fuerit, ut non ſolū quid conſecutus ſit, uerū etiam quid ſperauerit. Si oſtēdi pōt ei uiſum eſſe qui arguatur, ut uoluntatē criminetur etiam ſi effectus defuit, ut ex eo cauſam habuerit, quia timuit, quia ſperauit, etiā ſi nihil aut cōmodi aut incōmodi acceperit. Nam opinio dupliciter fallit homines.] Opinio fallit in re, cū opinio uera non eſt, & errat ab eo qđ in uero eſt: ut cū res mala ſit, bona credatur, uel contra, euentus fallit opinionem, cum opinio quidem uera eſt, ſed eā interueniens caſus decipit, ut cū res bona eſt, & bona creditur, ſed aliquo caſu in malū uertitur. Iā in cauſa ipſa hoc modo poſſumus dicere. i. ut dicamus, Ideo occidiſti, quia te hæredem fore putaſti, licet aliū hæredem fecerit. Ita ſemper in opinione eſt & euentus. fallit & res, cum aut aliuſmodi eſt quàm creditur, aut aliter creditur, ꝗ putatur habuiſſe prouenire. Aut non is euentus eſt, quem arbitrati ſunt.] Cum aut ipſa res qualis ſit ignoratur, aut cū res certa fuerit, aliter eueniat quàm putatum eſt: aut id quod bonū eſt, malum putant, & reliqua. Hoc intellecto.] Quòd homines impellantur non ſola ratiocinatione uera rerū, uerumetiam falſa. Hoc intellecto, q fefellit eum res. Illi ita non eſſe uiſum, ut quamuis uerum ſit quod dicatur, ipſi tamen non fuerit iſta ſententia. Ex ijs quæ ad perſonam pertinent.] Attributa perſonæ, quæ probant perſonam: ut ſi qui dicatur alium occidiſſe, ac uoluerit. Exemplum ad euentū falſum probandum poſuit, non ad probationem cauſæ per coniecturam. Aut eum necaſſe, cuius teſtamento non ſit hæres.] Exemplum in cauſa. Non quo caſu utatur, ad rem pertinere.] Τὰ περὶ αὐτὰ coniecturæ ſunt, ἢ ἐκβάσεις. i. euentus, accidētia, effectus, caſus, poteſtas.

Si aut neſciſſe, aut non affuiſſe.] Non fuit neceſſe facere, etiamſi cauſa fuiſſet. Et ſi fuiſſet cauſa uidendi propter æs alienum, non tamen neceſſitas ut deos patrios uenderet. Defenſor aūt ex contrario. Primum impulſionem aut nullam fuiſſe dicet: aut ſi fuiſſe concedet, extenuabit.] Dati ſunt loci accuſatori, quibus uti debeat ad probationē cauſæ per impulſionem. Itē alij dati ſunt, quibus uti debeat ad probationē cauſæ per ratiocinationem. Nunc ſupponit defenſoris locos in infirmanda impulſione, & infirmanda rōcinatione. Infirmādæ impulſionis loca ſunt quatuor: negare, minuere, negare eius effectum quæ intenditur, Impulſionis ipſius naturam docere. Confirmare exemplis, & ſimilitudinū propoſitione. Ratiocinationis loci ſunt quatuor. Quoniam ratiocinatio eſt aut in re, aut in opinione. In re, commodi, uel incommodi. loci eius erūt, negare, cōmodum minuere, dicere alijs magis fuiſſe, aut tantum & ſibi quantum & alijs, aut incōmodum maius ꝗ commodum. Pariter & de incommodis iſta dicētur, quod dicitur euitatum nullum fuiſſe incommodum, uō tantū fuiſſe

incommodum,

incommodum, alijs magis fuiſſe incommodum, aut alijs tantum quantum ſibi, aut maius commodum ꝗ incommodum. Sin accuſator dixerit.] Si in ratiocinatione opinio ponetur, infirmantis loci ſunt quatuor: non tale eſſe uel cõmodũ uel incommodum, ut poſſit aliquẽ fallere: maxime ſe non potuiſſe, qd firmabitur perſona. Poſt hæc omnia, defenſor uti poterit omnibus locis accuſatoris, ſi in alios crimen trãſferre uoluerit. Quemadmodum .n. accuſator ut reũ conuincat, defendit alios, & utitur partibus ac locis defenſoris: ita et defenſor, ut ſe purget, accuſabit alios, & in hac utetur partibus ac locis accuſatoris aut ſi fuiſſe cõcedat, extenuabit quæ auget accuſator. Ex perſona aũt coniectura capietur, ſi eæ res, quæ perſonis attributæ ſunt, diligẽter cõſiderabũtur.] Explicitis præceptis omnibus ad cauſam pertinẽtibus, ſubiũguntur præcepta pſonæ attributa, & quemadmodũ his uti poſſit accuſator, quemadmodum etiam defenſor in coniecturali conſtitutione. Et hæc quidem perſonæ attributa in primo libro quanquã ſingula expoſuerit, & explicarit: hic tamen nunc breuiter repetit, quæ ipſa ſint, & quid ſint: poſt præcepturus, quemadmodum his uti poſſit accuſator, quemadmodũ defenſor. Quo in genere eſt uirtus, & ſcientia animi.] Quæ eſt ſtultitia cõtraria. Amor, iracundia.] Affectio .n. facile euentum ſuum declarat, ſignumq; ipſa eſt eius rei, quã ex ſe parit. Et ipſorũ uis.] Quid ipſa ſint, non quid ex ſe gignant. Et quæ res harũ aliquã rem cõſequãtur.] Quid ex ſe gignãt, non quid ex ſe ipſæ poſſint. Ac perſonis quidẽ res eæ ſunt attributæ, ex quibus omnibus unũ in locum coactis, accuſatoris erit, improbatione hominis uti.] Expoſitis breuiter attributis perſonæ, quia ita res repetita poſcebat, dat accuſatori ex his præceptũ, ut excutiat uitã præteritã. Parum eſt .n. cauſam cõmendaſſe ſolam, ſi nõ quæ ab hac impelli poſſet, perſona cõſentiat. Ergo accuſator ex uita præterita proferre debet ſimilia peccata, ſimiles cauſas in rebus, uel in paribus, uel minoribus, uel maioribus: uel ſi ſimiles proferre nõ poterit, diſpares proferas. atq; hæc nocentis uitæ ſunt. Si innocẽtis uita præterita eſt illius qui reus eſt, locus cõmunis inducitur, uitã præteritam ſpectari nõ oportere: quod ea poterit eſſe occulta: aut fortaſſe ad peccãdũ cũ animus fuerit, defuerit cauſa, uel poteſtas, uel occaſio. Deinde alius locus communis, nõ ex uita præterita præſens iudicium, ſed ex præſenti iudicio uitam expectari oportere. Si aũt uita alicuius ignorabitur, prætereũdus ab accuſatore hic locus eſt: dicendumq;, cur prætereatur, ꝙ ignoretur uita. ſtatimq; ad alia argumenta properandum, quæ ſunt ex ipſo negotio in factis dictiſq; eius qui reus eſt collocata. Defenſor autem primũ, ſi poterit, debebit uitam eius qui inſimulabitur, quàm honeſtiſſimam demonſtrare.] Qui defenſoris à perſona contrarij loci ſunt. Nã primum laborare debet, ut honeſtam uel uitam demõſtret, quæ declarabitur officijs, uel cõmunibus & notis, uel maximis & raris, aut cum periculo, aut cum labore præſtitis, officij cauſa, nõ neceſſitatis, & præſtitis in parentes, cognatos, amicos, Remp. Sed iſta beneficiorum commemoratio parua eſt, quia multorum uita exemplo eſt, naturã poſſe mutari, ut morum inſtituta perſeuerarint. declarandum eſt, nihil aliquando deliquiſſe, nunquam ab officio receſſiſſe. Fuiſſe & cauſas, & facultatem, nũquam tamen noluiſſe peccare: Atq; in his oſtendendis occaſionibus laborandũ eſt, earum rerum copiam fuiſſe in faciẽdo, facere noluiſſe, quarum rerum nunc crimen in iudicio eſt: ut ſi auaritiæ, cupiditatis. Deinde locus cõmunis inducendus eſt, quo indignum eſſe cõqueſtione declarandũ eſt, ut qua cauſa impelluntur ad peccandum uitijs omnibus pleni, hac cuius uita præterita purgata ſit, impulſus eſſe dicatur. Deinde alius locus cõmunis, uitã honeſte actã reo debere prodeſſe, ipſam eſſe certiſſimã teſtem morũ, et uoluntatũ. Criminationem inimicorum inuidia facile poſſe cõponi. Hæc, ſi honeſta uita eſt. At ſi inerunt aliquæ turpitudines, laborandũ eſt, ut falſa eſſe dicamus inimicorũ criminatione collecta: uel eo uitio mentis admiſſa, quo facilius ueniam promeremur: negligẽtia, neceſſitate, adoleſcentia, uel quolibet alio affectu animi nõ pernicioſo, amore, uel aliquo huius generis. Poſtremo laborandum eſt, ut turpitudines uitæ præteritæ, uel in diſſimili genere uitiorũ eſſe doceantur. ut quoniam innocentẽ probare nõ poſſumus, ab hoc tantũ facinore, quod in iudicio eſt, remotũ eſſe doceamus. Sin uero ita turpiſſima, nullo genere defenſionis ſupra poſito purgãda, locus cõmunis induci debet, uitam præteritam ſpectari non debere: neq; de moribus hoc crimen, quod intenditur, comprobari. Ex facto aũt ipſo ſuſpiciones ducentur, ſi totius adminiſtratio negotij ex omnibus partibus pertentabitur.] Reſtat tertia pars probationis in cõiectura ex negotio. Huius partes quatuor ſunt, ut in libro primo expoſitũ eſt. Etenim attributa negotio quatuor ſunt, cõtinentia cũ negotio, in geſtione negotij, adiuncta negotio, quæ geſtũ negotium conſequuntur. Hæc breuiter hic repetit, quoniã iam in libro primo tractata ſunt. ac dicit in coniectarũ omnia genera incidere, non oẽs partes in continẽtia negotij. Ante negotium, in negotio, poſt negotium, facta omnia in ſuſpicionẽ uocemus. Item in geſtione negotij, locum, tẽpus, occaſionem, facultates. De modo conticeſcens, quod rei manifeſtæ, & in confeſſione habitæ modus ſemper eſt. Item adiũcta negotio, uel maiora, uel minora, uel paria, uel ſimilia, maximeq; euẽtus coniecturæ prodeſt. Quarta etiã pars, quæ geſtum negotium cõſequitur, ad coniecturam tribuet argumẽta. ubi quæritur, lex cõſuetudo, actio, uſus, exercitatio. Atque hæc ſunt attributa negotio: ex quibus cũ ducitur argumentũ, impletum argumẽtatio ex negotio. Inuenitur aũt argumentatio, præterea quæ communiter ſumatur ex attributis negotio, & attributis perſonæ, ut attributa perſonæ nõ mihi perſonã, hoc eſt, uitã præteritam hominis declarent, ſed hoc facinus approbent quod intenditur. ſicut declarabũt quæ ſupponuntur exemplo. Suſpiciones ducentur.] Id eſt, coniectura capitur, & ex ipſis omnibus partibus pertentabitur, ut nõ mixta ſint attributa perſonæ, ſed tantũ ſola ſint facta in ipſo negotio, uel actione totius negotij impleta. Hoc .n. in genera ſpectabitur locus, tempus, occaſio, facultas.] Modum in cõiectura non poſuit, quia in facinore cõfeſſio ſemper inſpicitur. Sunt aũt aliæ aliquæ ſuſpiciones, quæ communiter & ex negotiorum & ex perſonarum attributionibus ſumũtur.] Coniecturæ argumenta ſuggerunt, cauſa, perſona, factum: utique ideo tria, quia ſingula. ſuis igitur rõnibus cauſa, ſuis perſona etiam approbatur. Eodem modo factũ, quod cum ſingula ſuis rationibus per ſe in cõiectura fidẽ præſtent, merito ad probationẽ coniecturæ triplex materia collocatur. Monet tamen ratio duo, perſonam ſcilicet, atque factum, ad unam fidem poſſe conſociari: ut ex utroque materiæ genere, negotiorum, id eſt factorum, & perſonarũ fides cõiecturæ quæſtionibus afferatur. Hoc ut facilius fiat, intellectuq; capiatur, meminiſſe debemus attributa perſonis: quæ utique cum ſunt, ipſam uidẽtur approbare pſonã, quã cum probauerit, iã coniecturæ locus eſt: A' tali uiro id quod intenditur facinus nõ potuiſſe committi. Ergo attributũ perſonæ facit perſonæ fidem: facto autẽ prodeſt approbata perſona. Quod cum ita ſit, nouũ præceptũ dedit, poſſe quoque ex perſonæ attributis & negotiorum probari factũ, hoc eſt negotium. Idcirco Tullius præceptũ dedit, poſſe quoque ex attributis perſonæ et negotiorũ approbationes naſci, ex utraque uero ſuſpicione communes. Inter attributa perſonæ accipimus fortunã, naturã, uictum, ſtudia, facta, caſus, orationes, conſilia, habitum. Hæc utique ſi attributa perſonæ accipimus, ſicut ſupra diximus, pſonã probabunt. Verum perſpiciente ratione, & negotium

probare poterunt. In fortuna, inquit, ſpectatur dignitas, diuitiæ, conditio. hæc licet perſonæ attributa ſint, tamen cum dico diues eſt, affectat tyrannidē ſeruus potuit occidere, conſul nō perdidit patriā: argumentū ex factis ac perſonæ attributis facio. Pari modo de cōſilio, ſi quibus cōſilijs aliquando uſus ſit, dicam. perſona eſt approbata, ſi quo nūc uſus ſit conſilio, perſonæ attributo factum probabo. Ergo ſatis clarum eſt, in conſtitutione coniecturali argumenta fieri poſſe cōmuniter, & de perſonæ attributis & negotiorum, ut factum probetur. Maxime. n. quæri oportet.] Præcipit præterea in hac conſtitutione conſiderandum principaliter, quod in quæſtione eſt, an fieri potuerit, deinde an ab alio potuerit, deinde an facultas fuerit. Inter poſſe & facultatem hoc intereſt, cum ſubſtantia efficiendæ rei ineſt, aut deeſt, de facultate tractatur: ut ſunt uires, miniſteria, pecunia. At ſi aut per naturam res negatur, aut per locum, aut per tempus, de eo quæritur, an potuerit. Si dicatur Tullius interfeciſſe Romulum, quod utique fieri non potuit per tempus, nec haberet poſſe. Item loco fit, ſi ſcilicet alicuius qui arguitur cædis, ab eo loco ubi cædes facta eſt, abſentia declaratur. Tertio quæritur, utrum id facinus ſit, quod pœnitere fuerit neceſſe: item quod ſpem cælandi non haberet. deinde quæritur, an neceſſe fuerit id fieri. In quibus omnibus ſpectatur ſemper conſilium. Quòd ſi in his conſilium cernitur, & factum probatur, conſilium aūt attributum perſonæ eſt, ergo attributo perſonæ factū probatur. Huius rei docendæ cauſa ſupra poſitū thema tractando excutit, habere argumenta. Ante rem.] Quòd in itinere ſe tam familiariter applicauit. Quòd ſermonis cauſam quæſierit, ꝙ ſimul diuerterit, cœnarit.] Hæc per ſe clara ſunt, & ex ſequenti contextu magis pateſient. Item in re.] Nox, ſomnus. Poſt rem.] Quòd ſolus exierit, ꝙ ille tam familiarem comitatum æquo animo reliquerit, ꝙ cruentum gladium habuerit.] Hæc ante rem, in re, poſt rem attributa negotio ſunt, quæ faciunt fidem negotio. Sed quoniam in his omnibus etiam conſilium ſpectatur, fiet, ut cum conſilium perſonæ ſit attributum, & hæc omnia negotio ſunt attributa, efficiatur negotij ex attributis perſonæ & negotijs cōmuniter approbatio. Quæritur enim, utrū diligenter ratio faciendi uideatur habita, & excogitata: an ita temere, ut non uериſimile ſit quenquā tam temere ad maleficium acceſſiſſe. In qua re quæritur, num alio modo commodius fieri potuerit, uel à fortuna.] Frequenter enim ſi pecuniæ, ſi adiutoris adiumēta deſint, uidetur facultas faciendi defuiſſe. quod utique impugnari non poteſt, niſi per conſilium: ut alio modo fieri potuerit. uel fieri à fortuna. Ergo ad expugnādas facultates, quæ deſunt, ſibi ſubueniat ſæpe conſiliū, cū dicitur aut alio modo fieri potuiſſe, aut ꝑ fortunā, conſilio (quod perſonæ eſt attributū) res probatur. Ex hoc & ex ſuperioribus illa concluſio eſt, naſci poſſe cōmuniter argumenta, & ex perſonæ attributis, & ex negotiorum. Hanc igitur rōnem ſi diligenter attēdere uoluerimus, iſta attributa inter ſe apte coniuncta & copulata cernemus negotiorū & perſonarū. Subiungit, nō oportere his omnibus præceptis ſubijci exēpla: ut doceat, quēadmodū his uti accuſator debeat, quē admodū defenſor, ut in ſupioribus docuit. & dicit nō neceſſariū eſſe, non facile. Non neceſſarium ita, ꝙ ſi quis aliquid diligentiæ afferre uoluerit ad iſta præcepta, iſta omnia pro materiæ genere facile cognitione retinebit. Nō. n. præceptor omnia tribuit, ſed ex dictis ad ſimilitudinem, non dicta intelligēda ſupponit. Non facilem aūt.] Ideō dixit, ꝙ infinitum ſit illis omnibus præceptis exempla ſupponere, quō ante rem dicat accuſator, quō defenſor, quō in re, quō poſt rem. Item alia quæ multa ſunt. Huc accedit, quo maior difficultas ſit, ꝙ illa omnia per partium. i. accuſatoris & defenſoris locos uerſa utilitate tractantur. nec. n. inutiliter conueniunt. Vnde illud me

lius eſt, conſiderare cuncta ex propoſito themate negotij. & ſuam, & aduerſarij rōnem diligenter attendere, & ſic ſuſpiciones atque argumenta colligere. Quare quid factum ſit, quo conſilio, qua ſpe perficiendi, cur hoc modo factum, cur ab hoc factū, cur nullo adiutore, cur hoc, cur nemo ſcit, cur ſcit, cur hic ſcit, cur hoc ante factum ſit, cur hoc ante factum non ſit: cur hoc in ipſo negotio, cur hoc poſt negotium: cur de induſtria factum, aut rem ita ſit conſecutum: an conſtet oratio uel cum re, uel ipſa ſecum: hoc huiuſ'ne rei ſit ſignū, an illius, an & huius & illius, & utriuſque potius: quid factum ſit, quod non oportuerit: aut non factū ſit, quod oportuerit. Hac adhibita intētione, cū coniectura omne negotij corpus intrauerit, tū facilius uidebitur eſſe præceptio, ut locos omniū argumentorū ſe quodāmodo offerētes uidere poſſimus. Ex quibus, ut ſupra diximus, modo ex ſingulis attributis, modo ex cōiūctis argumēta naſcētur, quæ aut probabilia erūt, aut neceſſaria ad eas res quæ rē credibilē, aut incredibilē facere poſſunt. quæ rem, inquit, nō perſonā, cuius ſcilicet attributū eſt, ſed cū facti ſuſpicione iungūtur. Et hic rei eius unde iudiciū eſt, nō perſonæ cuius attributū eſt, ut non id facinus ſit, quod pœnitere fuerit neceſſe.] Annotanda noua locutio, pœnitet me non illius rei, ſed pœnitet me hanc rem. Cum ex ſingulis, tū ex coniunctis.] Aut à cauſa, aut à perſona, aut à factis, aut ex cōiunctis argumēta certa naſcentur, ut attributa perſonæ attributa facto uideantur. Accedunt aūt ſæpe ad coniecturā quæſtiones, teſtimonia, rumores, quæ cōtra omnia uterque ſimili uia præceptorum torquere ad ſuæ cauſæ commodum debebit.] Præter hanc materiam, quæ coniecturæ argumēta tribuuntur à cauſa, à perſona, à facto, accedunt aliæ probationes ſoli cōiecturæ ſemper adiūcta, tormēta, teſtimonia, rumores. Hæc. n. in alijs cōſtitutionibus non ualēt, quia nō adhibētur iſta, niſi cū res negatur: quæ omnia iſta ad partis cōmoda retorquēda ſunt. Hoc probationis genus Græci ἀτέχνω uocāt, ꝙ cū his orator utitur, fidē quidē facit, ſed nō ratione. Hoc Tullio minime placet. dicit. n. etiam hæc probationum genera indigere, arte, & pari modo, ut ex cauſa, & perſona, & facto, argumēta duci, cū de tormentis, teſtibus, rumoribus diſputatur, ex illis ſcilicet attributionibus, quæ aut negotio, aut perſonis uidētur eſſe ſubiectæ. nāque cū cōtra teſtes dicitur, aut pro teſtibus, utrique attributa pſonæ cōtingēda ſunt ꝑ naturā, uictū, et cætera, ut fides ſit data teſti, ut aut poſſit, aut nō poſſit adhiberi. Hoc et in tormētis. nā eius qui torquetur excutiēda perſona eſt. Ergo omnia argumentis probanda ſunt. quorū argumentorū genera duo ſunt: unū propriū, commune aliud. Propriū eſt, quod ipſius cauſæ & negotij eſt. ut Sextus Roſcius cum cædes facta eſt, Romæ nō fuit: non ergo patrē interfecit. Commune eſt, quod transferri in ſimiles cauſas pōt. Filius patrem interfecit. reclamat iſtiuſmodi ſuſpicionibus ipſa natura. Hoc argumēti genus quia transferri in ſimiles cauſas pōt, communis locus dicitur. Locorum aūt communium genera duo ſunt. unum, cum certæ rei certa eſt amplificatio: aliud, cum rei dubiæ eſt diſputatio. Amplificatio rei certæ eſt, ut in parricidā, in ſacrilegum. Dubiæ uero rei cōmunis locus eſt, qui à Græcis dicitur Theſis, quæ habet partes duas: quæ idcirco locus communis dicitur, ꝙ ex materiæ genere non certum quid deſignat, ſed habet tractatū ex generalitate communi: ut ſuſpicionibus credi oportere, uel non oportere. Sed hanc theſim ciuilem moralem'ne teneamus, non illam quæ apud philoſophos naturalis eſt. Quilibet aūt horum locorum cū interponitur (interponi aūt raro debet) ornat orationem. Neque interponendus locus, niſi cum aliquid iam probatū eſt. etenim ſi locus communis generalia loquitur, quaſi cauſam tenens, diſcedit à cauſa. Ius iudicem tenet, quia iure iuratus ſedens audire deſiderat, unde ſententiā prolaturus

eſt. Ergo

eſt. Ergo aut parte cauſa probata inducendus eſt, aut in peroratione. i. epilogis, ut aut renouetur, aut ſuſcitetur auditor. Omnis. n. locus communis locutionum cuncta ornamenta deſiderat, quæ aut uerborum ſunt, aut ſententiarum. quæ dum apte ac neceſſario dicuntur, oratorē ab oratore diſcernūt. Etenim cū loci communes cauſarum ſint, communes oratoribus ſimilitudine dictionis eſſe non poſſunt. Quæſtiones, teſtimonia, rumores, cū auctoritas fidem facit, cum tormenta ſunt.] Hæc aūt omnia, quæ non oratione argumentorum fidem faciunt, à Græcis ἄτεχνα nominantur, non quidem recte. Vterque ſimili uia præceptorum, & accuſator, & defenſor.] N. i. & ex quæſtione ſuſpiciones, & ex teſtimonio, & ex rumore aliquo pari rōne. Ideo fit ut arte egeat huiuſmodi diſputatio, quoniā & contra hæc, & pro his ſæpe dicēdum eſt, ut ex cauſa, & ex pſona, & ex facto duci oportebit. Quæ ex confeſſione argumentis materiā tribuūt: ut ex facto, inquit, duci oportebit. Sed iam non eſt πίστις ἄτεχνος. i. fides ſine arte. Cæterum hoc artificij non putant indigere, cum appellant ἀτέχνους. Aliter de hoc genere ac de omni coniectura præcipiendū putant, ut dicant aliaſ diuiſiones eſſe ad probationem coniecturæ, non quas ſupra diximus, cauſam, perſonam, factum. nā cum & eius qui in quæſtione aliquid dixerit, & eius qui in teſtimonio, & ipſius rumoris cauſa, ut ea quæ materiā argumētis præbent, & illa, quæ quaſi habere artē negantur, iiſdē attributionibus tribuāt in approbatione tractatū, probatio ex iiſdē attributionibus reperietur, quæ ſemel præcepta ſunt de coniectura. Omni aūt in cauſa pars argumentorum eſt adiuncta ei cauſæ, & locus communis argumentū eſt. Argumentorum aūt duo genera. unum, quod ipſius cauſæ propriū eſt: aliud, quod & ipſius, & ſimilium. Hoc quod ſecundum eſt, locus communis appellatur. Verum locorum communium genera ſunt duo, ut & ipſe declarat, in oēs eiuſdem generis cauſas transferri non ſatis commode poſſit. hoc argumentum eſt ſolū, non argumentum per locum communem. Quæ ex contrario quoque habeat probabiles rōnes.] Credendum, non credendum. Suſpicionibus credi non oportere, aut oportere.] Id eſt theſis. Per conqueſtionem.] Quod eſt proprium epilogorum. De quibus ante dictum eſt.] In libro primo, hoc eſt in epilogis. i. in concluſione. Aliquam probabilem utraque ex parte rationem.] Hæc theſis eſt, Credendum, non credendum. Certioribus illis.] Adiutoribus ſcilicet. nam tum et cōceditur commune quiddam dicere. Non debet. n. locus communis induci, cum adhuc nihil probatum eſt. Et animus auditoris renouatur ad ea quæ reſtant.] Poſt probationem per locum communem. Aut omnibus iam dictis exuſcitatur.] Quia & in epilogis ſunt loci ſæpe communes. Omnia. n. ornamenta locutionis.] Id eſt figuræ, quæ ſunt aut ſchemata dianœas, aut ſchemata lexeos, aut ſchemata λόγου, ut quidē uolunt: ſic oratorū quoq; multorū communes loci ſunt. Nam cum loci communes ideo dicantur, q in ſimiles cauſas conueniant: cū ab oratoribus tamen dicātur, diuerſitate dicendi uix poſſunt eſſe communes. Verborum & ſententiarū.] Lexeos & dianœas ſchemata. Atque hoc ſit nobis dictum communiter de omni genere communium locorum.] Vt et genera duo dixerit communium locorum. i. certæ rei & incertæ, & quemadmodum ſint dicenda præceperit. ſed hoc generaliter in omnibus conſtitutionibus. Nunc aūt in hanc conſtitutionem proprios coniecturæ locos communes dabit. Nunc exponemus, in coniecturalem conſtitutionem qui loci communes incidere ſoleant.] Locorū communium genera dicta ſunt, quemadmodū dicantur præceptum eſt. Ita omnia quæ de locis communibus præcipienda uidebātur, expoſita etiā ſunt. Nunc ſubiungit certos cōiecturæ locos, qui in aliam conſtitutionem non cadunt. Sunt. n. cōiecturæ tantum, & in quamlibet coniecturam dicta ſimilitudine transferentur. Suſpicionibus credi oportere, & non oportere.] Et reliqui, uel qui ſuppoſiti ſunt, uel qui eſſe poſſunt. qui oēs ex thetico genere orti, in contrariū argumenta ſumunt, & non tam loci communes, q̄ locorum communium loci ſunt. Sūt alij proprij in coniectura accuſatoris, & proprij defenſoris. Atq; accuſatoris duo, unus qui atrocitatem facti cumulat, alter per quē negat malorum miſereri oportere. Defenſoris etiā ſimiliter duo ſunt. unus declaratio calumniæ accuſatorū, alter conqueſtio captandæ miſericordiæ. diſtant aūt à theticis hoc modo, q illi habēt ex utraque parte tractatus, & in contrarium ſuggerunt argumenta. hi unius tantummodo partis ſunt, & aut indignationē ſolam, aut ſolam exprimunt conqueſtionem. Ita duo genera locorum communiū eſſe manifeſtū eſt. Vnum, quod ex duplici tractatu generaliter conſtat, quod theticum dicitur: aliud, quod generali quidē ſed unius partis, aut indignatiōe ſola, aut cōqueſtione tractatur. Sciamus aūt hos oēs locos. i. iſta duo genera ex iiſdem attributionibus tractari, ex quibus argumentationes. i. ex attributis perſonæ, & attributis negotio: illa tantum diſtantia, et dicendi diuerſitate, ut argumētationes ſubtilius, tenuius, acutius explicentur: loci uero communes grauius, ornatius uerbis, & ſententijs excellentibus. nam in argumentationibus ſola quæritur ueritas. In locis aūt communibus, quāquam & ueritas aſſeratur, tamen quod eſt illorum proprium, rei probatæ amplitudo captanda eſt. Vnde ſatis clarum eſt, etiam locos argumentationū uim tenere. ita tamē, ut amplius aliquid agere uideantur, cū præter fidem rei cumulum uideātur implere. qui in contrarias partes deducentur, thetici ſunt: Credi oportere, & non oportere, & multa talia. Certus aūt locus accuſatoris per quem auget facti atrocitatem.] Superiores loci in cōtrarias partes deduci poſſūt. Iſti uero loci proprij dantur aut accuſatori, aut defenſori ſuo. Cæteræ argumētationes aut à perſonæ, aut à negotij attributis: ut id quod dicitur, uerum eſſe uideatur, quod eſt propriū argumētationis ſumptū. Et ſi hoc quoque uideri oportet, ut et in locis cōmunibus ueritas quæratur, ſed orationes modo diſtent ab argumentatione.

DE CONSTITVTIONE DEFINITIVA.

CVM eſt nominis controuerſia, quando uis uocabuli definienda uerbis eſt, conſtitutio definitiua dicitur.] Sequitur definitiua cōſtitutio, quia cōiectura præceptis ſuperioribus terminata eſt. Hæc definitiua.] Quia tūc exoritur, cū nominis cōtrouerſia eſt: & quia uis nominis definiēda uerbis eſt, definitiua dicitur conſtitutio. Huic ſupponit exēplum. Cū reus ſit pater maieſtatis, qui filiū prohibuit ſeditioſe concionantem. i. filium tribunum plebis. Et in hoc themate etiam alia conſtitutio uel relatiua, uel compenſatiua, uel abſoluta. Nam licuit mihi, pater ſum, Abſoluta eſt. meruit, Relatiua eſt. profui, Compenſatiua. Verum hoc in themate nō qd ſit cōſiderari Tullius uoluit, ſed interim monuit id percipi. Atque hoc exemplum ideo dedit, ut finem tantum conſideremus, quia nūc propter finē ſubiecit exemplum. Præcipit aūt in omni hoc libro conſiderationem adhibendā eſſe circa oēs conſtitutiones, & earum partes & controuerſias. i. legales quæſtiones. Perceptis omnibus in omni cauſa in qualibet materia, omnia quæ inuenta fuerunt genera quæſtionū poſſunt tractari, ſumptis ſuæ partis præceptis, ut, cū in themate coniectura fuerit, eius diuiſionibus utamur. Itemq; & alterius, uel aliarum, ſi quæ inciderint cōſtitutiones. Subiungit igitur, in definitione locos à parte accuſatoris. Sunt aūt quatuor, definitio, approbatio definitiōis, deductio definitionis in ipſam certā ſpēm de qua agitur, diſtinctio definitionis aduerſæ partes, quæ cōſtat ex locis quatuor: ſi demōſtretur falſa, ſi

turpis,ſi inutilis,ſi collatio utriuſque definitionis fiat.Falſa demonſtrabitur ex opinione hominum,ſi docebimus de eo unde quæritur,quemadmodum æſtimet populus, quemadmodũ in cõſuetudine locutionis utatur eo uerbo quod definimus. Turpis aut inutilis demonſtratur aduerſariorũ definitio ex honeſtatis partibus,& utilitatis,de quibus in deliberatiuo genere, hoc eſt,in poſtrema huius libri parte tractabit. Exprimemus igitur quæ incommoda futura ſint, ſi ita accipietur,ut definitũ eſt ab aduerſario. Collatio uero definitionũ,qui quartus in reprehẽſione locus eſt,hoc aget,ut noſtrã definitionem oſtẽdat uerã,honeſtã,utilem:quod aduerſarij oſtendimus falſam,turpẽ,inutilem. Afferemus præterea ad definitionis noſtræ confirmationẽ res,aut maiori,aut minori,aut pari negotio ſimiles. ut ad definitionẽ noſtrã ſimiliũ cõparatione collecta,oſtendamus quãto uerior,honeſtior, utilior ſit noſtra deſcriptio. hæc in ſimplici definitione. Sed ſi duæ res pluresúe definiendæ ſunt,iſta omnia pro definiendarũ numero duplicãtur. Quæritur.n.ſæpe,fur ſit,an ſacrilegus,q uaſa ex priuato ſacra ſurripuit,uel de ſacro priuata. Quoniã à parte accuſatoris,et quid ſit ſacrilegiũ, & quid ſit furtũ definiendũ eſt,in ſingulis definitionibus illa ſupra poſita præcepta cõplebit,definiet,approbabit,deducet,infirmabit. quæ cũ fecerit in definiẽdo ſacrilegio,faciet rurſus in definiẽdo furto, mutata tantũ tertia parte præcepti. Accuſator.n.qui ſacrilegiũ uult probare. negare uult furtũ.Ita definitione ſacrilegij quod probare nititur,utetur illis ſupra poſitis præceptis. In definitione uero furti,quia furtum negabit, utetur præceptis defenſori datis.i.ut poſt definitionẽ,& eius approbationem ſeparationem ſpeciei faciat à definitione, fietq; in hoc themate & in huiuſmodi cõplexione,ut definitionũ uertat ſimiliter præcepta etiã defenſor. Nã quoniã furtum probare uult ille qui ſe defendit,poſt definitionẽ,& eius approbationẽ,deductionẽ faciet ad ſpẽs. Contra,cũ ſacrilegium definierit,qui hoc admiſiſſe ſe non uult,ille faciet loco tertio ſeparationẽ ſpeciei à definitione. Ergo his modis & partibus definitionẽ ſuã accuſator implebit. Habebit aũt communem locũ ex ipſa definitiua cõſtitutione ſumptum in malitiã eius,qui non modo rerum uerumetiam uerborũ poteſtatẽ ſibi arrogare conetur.ut & faciat quod uelit, & quod fecerit,id quo uoluerit nomine appellet. Exemplũ generis.] Id eſt finitiui. Flaminius qui conſul Reip.] Hiſtoriam hanc poſt ſequentibus dedit. Iudicatio eſt ex rõne & refutatione rõnis controuerſia. Ad hanc iudicationem argumentationes omnes afferre oportebit.] Ad hanc iudicationem.i.definitiuam,ne aliã cum feceris conſtitutionem,hic aliam facias iudicationem,& non conueniat. Hæc præcepta quæ nũc finitiui ſtatus ponimus, & tamẽ partes propter qualitatẽ,quæ partes plures habet, & cõtrouerſias legales ſtatus dicit. Maieſtatem minuere eſt.] Definitio eſt rei de qua quæritur,pluribus uerbis & rõnibus confirmandæ. ſuperior definitio eſt,hæc cõfirmatio definitionis:Poſtea ad id quod definieris,deductio definitionis ad ſpẽm. Hoc ex opinione hominum ſumetur.] Quomodo deſtruatur deſcriptio aduerſæ partis. Veram,honeſtam,utilem demonſtrabimus.] Cum tria dederit defenſori uitia definitionis.i.falſam,turpem,inutilem: tria dat accuſatori contra,ornamenta definitionis.i. ueram,honeſtam,utilem:ut etiam ex collatione melior accuſatoris definitio probetur. Deinde ſimili rõne cauſa tractanda.] Vt definias,approbes, deducas ad ſpeciem: infirmes definitionẽ aduerſæ partis,docendo falſam,turpem,inutilem. Cõpares etiam quæ utilior eſt.uel reliqua,aut à maiore,aut à minore,aut à pari: ſed in tot definitionibus omnia hæc quot res definiẽdæ ſunt. Deinde defenſoris primus eſt locus,itẽ nominis breuis & aperta,& ex opinione hominum deſcriptio, hoc modo.] Et hic dat quatuor ad actionẽ definitiõis locos, ſed in quibuſdã partibus in tertio loco diſcrepauit. Supra.n.ſ.in parte accuſatoris,hæc quatuor ſunt: definitio,approbatio propriæ definitionis, deductio in ſpẽm propriæ definitionis, deſtructio definitionis alienæ. At hic in partes defenſoris eſt,ſimiliter definitio,ſiue approbatio eius,& quod mutat ſeparatio definitionis à ſpecie de qua quæritur, deſtructio definitionis aduerſæ partis defenſoris. Deinde primus locus eſt, reliqua.] Datis omnibus locis accuſatori ad ſuã definitionẽ, defenſori quoq; ad defenſionẽ eiuſdẽ proprios locos tradit.ex quibus primus eſt definitio,& ipſa breuis: deinde eius affirmatio. Tertio loco à definitione ſua ſeparatio eius ſpeciei de qua quæritur. Poſt quẽ locũ locus cõmunis infertur,p quẽ facti utilitas aut honeſtas augetur.quem quidẽ locũ habet etiã accuſator, ſed ex contrario ille.de.n.indignitatem rei auget, hic utilitatẽ. Quarto loco ſequitur aduerſariorũ definitionis reprehẽſio,eadẽ illa omnia retinens, quæ definitionis reprehẽſio includit.i.ut falſa, ut turpis, ut inutilis doceatur, fiatq; utriuſque definitionis etiam à defenſore ſimiliter cõparatio. Omnia.n.defenſor facere poterit, ac dicere, quæ accuſator, præter locum communem eiuſdem accuſatoris. Habebit aũt defenſor locum communem, per quem indignabitur accuſatorẽ ſui periculi cauſa non res ſolũ conuertere,& aduertere, uerumetiã uerba mutare conari: Hic ſimiliter locus defenſoris ex ipſa definitiua cõſtitutione ſuſceptus eſt.unde proprius hic locus conſtitutionis defenſoris. Nã eſſe quidẽ poſſunt alij cõmunes loci,ex cauſa & ex negotio nati, nõ ex cõſtitutione ut in calũniatorem,ut cõqueſtio miſericordiæ, ut indignatio facti,& cætera huiuſmodi, quæ ex periculi magnitudine genita,nõ conſtitutionis definitiuæ,ut diximus,ſed ex cõpoſitione circũſtantiæ,quã περίστασιν nominamus,procreantur. Sed hi communes loci nõ in omni cauſa ſunt, ſed in omne genus cauſæ incidũt: hoc eſt,in oẽs conſtitutiones incidũt,non in oẽs cauſas,quas unaquæq; habere poterit cõſtitutio. Ac de his locis cõmunibus periculi magnitudine procreatis,in cõiecturali conſtitutione fecimus mentionẽ,qui,qualeſq; ſint,explicãtes. Vtemur aũt his,& eos inducemus in orationem, cum cauſæ ipſius neceſſitas flagitabit. Similis exemplis & rõnibus.] Quæ ad defenſionem ſuam poterunt pertinere. Ab illa definitione ſeparatio.] Vt ſeparet factum ſuum ab ea definitione,quam habuit aduerſarius. Per quem facti utilitas aut honeſtas adaugetur.] Quomodo accuſator ad ſpeciem deſcendit,ut iungat definitionẽ ſuam cum ſpecie: ſic defenſor deſcẽdit ad ſpeciem,ut ſeparet definitionem ſuam à ſpecie.i.à facto unde quæſtio eſt,& uterque utetur loco cõmuni. Sed accuſator,ut augeat,per indignationẽ: reus uelle eſſe doceat,et honeſtum. Omnibus locis quos accuſatori præſcripſimus.] Vt & hic rurſus cõuertat in definitionẽ aduerſarij præcepta ſuperiora,& dicat eam falſum,turpem,inutilem: cõparet ex minore,maiore,pari,quæ habet ſcilicet accuſator. nã & hic proprium locum communem de fine habebit. Nam & extra finem,quem põt cauſa ſuggerere, habere põt uterque alium locum communem. Poſt eadem præter communem locũ fiat collatio ipſarum definitionum per minora,maiora,paria. nã illi quidẽ cõmunes loci,qui in quacunque parte eſſe poſſunt, cauſa ſuggerente,ex periculi magnitudine,nõ ex cauſæ genere dicuntur:ut non proprius ſit locus cõmunis ex fine natus, ſed ex negotij genere; cuius circunſtantia pro qualitate, uel quantitate periculi locos communes dabit. Non in oẽm cauſam,ſed in omne cauſæ genus incidunt.] Hi loci communes, qui ex compoſitione negotiorum naſcuntur,non in omnibus cauſis ſunt, quia non omnis cauſa ſimiliter componitur: ſed cadunt in omnia genera cauſarum.i. omnes conſtitutiones, quia quælibet conſtitutio, modo atroci negotiorum compoſitione fingitur,modo ſimpliciter componitur.

DE TRANSLATIONE ET COMMVTATIONE.

CVM aũt actio tranſlationis, aut commutationis indigere uidetur.] Tertia eſt conſtitutio, quæ trãſlatio eſt, quia ita Tullius ordinem dedit. Hæc commutationem iudicij cũ actione tenet, cum perſona, locus, lex, crimẽ, pœna mutatur, uel cætera, quæ ſimilia ſunt. His ſingulis ſupponere exempla, & infinitum et ſuperuacuum eſt, uel quia multis modis efficitur, uel quia omnibus modis ad dicendum una præceptio eſt. Omnis aũt tranſlatio apud antiquos temporibus Tullianis in ipſa cauſarum actione aut nõ erat, aut rarior inueniebatur. Prætores etenim qui ius dicebant, & iudices cauſæ dabant, & controuerſiæ uel agendi genus inſtituta actione formabãt, ita ſibi præſcribebant. Prætor, qua accuſator, qua reus deberet actione uti, præſcribẽdo quid fieret, excipiẽdoq; quid non fieret, trãſlationis, cõtrouerſiã actionibus auferebat. Erat præterea inſtitutũ, ut à cauſa caderet is, qui nõ quemadmodum oportebat egiſſet. Ergo etiam propter hæc forma taliter ad iudicium ueniebat. Apud ipſum uero prætorẽ cum litis ipſius forma cõponeretur, illic partes aut excipiebãt aliquid, aut ſimplicem actionẽ accipiebant. Vnde in ipſo, ut dixit, iure, hoc eſt, apud prætorẽ de modo agendi cũ quæreretur, tractaretur exceptio, atque tranſlatio. Cum autẽ iã litis forma eſſet accepta in iudicio, nulla iam poterat eſſe tranſlatio. Ergo in iudicijs tranſlatio rarius inuenitur: & ſi quãdo inuẽta fuerit, ipſa per ſe parum firmitudinis tenet, aſſumitq; uires alia cõſtitutione firmiore. Hoc nãque præceptũ Tullianũ eſt, tranſlationem ex alia conſtitutione firmari. Ad quod præceptũ exemplum ſubiungit, nõ ut tranſlationem doceat, ſed ut oſtendat tranſlationem alia conſtitutione firmari. Reus parricidij factus, probatis alijs criminibus, an dãnandus ſit, quæſtio eſt. Vtitur tranſlatione reus, cum dicit ſe nõ parricidij damnandũ eſſe, quia nihil inde approbatum: ſed aliorũ criminum, quæ probata ſint, affici oportere ſupplicio. ac ne eo quidem, ꝙ non inde iudicium conſtitutum ſit. Ita ſi neque probatorũ criminum pœna eſſe debet, quia non inde iudiciũ conſtitutũ eſt: neque parricidij, quia nihil probatum confirmat, nõ eſſe damnandum. Veruntamen purgandis alijs criminibus per coniecturam opera danda eſt, ut reus non opera tãtum tranſlationis utatur. Ergo probatum illud eſt, tranſlationem alia conſtitutione firmari. Subiungit uero exẽplum trãſlationis. Cũ agit iniuriarum, cui præciſa manus eſt, & is qui præcidit, exceptionẽ poſtulat. ut in hoc iudicio de maleficio nõ fiat præiudicium. In hoc genere conſtitutionis præcepta hæc ſunt, quæ utrique parti dẽtur: ut explicent quid fieri ſoleat, à quo, per quos, quõ, quo tempore, quemadmodum agi, quemadmodum iudicari, quemadmodum ſtatui: quod utique ex partibus iuris agnoſcitur, de quibus partibus in qualitate eſt tractaturus. debet etiã tractari, quid in ſimilibus rebus fieri ſoleat. Aut. n. in iure cautum eſt id de quo quæritur, aut ſolet ſic fieri, aut nõ ſolet: aut id quod in iure ſolitum eſt, id quod ſimile eſt, applicatur. Deinde per coniecturã tractandũ, utrũ malitia agatur aliud, cũ aliud ſimulatur, an ſtultitia, an neceſſitate. Locus aũt communis unus eſt contra tranſlationem, fugere iudiciũ & pœnam, eũ ſcilicet qui trãſlatione utatur. À trãſlatione unus locus cõmunis eſt, perturbari omnia, ſi nõ eo pacto agãtur quo oportet. Hæ ſunt tres cõſtitutiones, quæ ſpecies non habent: coniectura, finis, tranſlatio. Tranſlationẽ aũt intelligamus formam eſſe ſtatus, ſcilicet legalis: præſcriptionẽ uero eandem appellari poſſe, & eandem exceptionẽ, ſed ab oratoribus. In iure aũt præſcriptionem dici, ipſum propoſitum ius: exceptionem autem, cum ius ipſum propoſitum aduerſus ſe actor alius excipit, interpoſita aliqua conditione. Sit nobis præſcriptio iniuriarũ actio, ne præiudiciũ facias de cæde. Singula tranſlationum genera quæramus.] Vt exemplum ſit, quemadmodum alia lege, quẽadmodum alio crimine, & ad ſingula, quibus tranſlatio uidetur impleri. Sed quia ratio præceptorũ ſimilis eſt, exemplorum multitudine ſuperſedendum eſt.] Cum. n. præcepta in omni genere trãſlationis eadẽ ſint, ad diuerſitatem fruſtra exempla quærentur. Eadem. n. præceptorum ratio in omnibus tranſlationis partibus, & ubique ſeruabitur. Multis de cauſis fit, ut rarius incidant tranſlationes.] Quoniam per prætoris formulas actionibus integritas datur, neque in iudicijs ulla põt eſſe præſcriptio, qui non quemadmodũ oportet egerit apud prætorem. Quare in iure plerunque uerſantur tranſlationes.] Ibi. n. exceptiones poſtulantur. In cauſis aũt aut raro, aut nunquam priuatorum iudiciorum cauſa conſtituitur: ideo non põt in iudicijs eſſe tranſlatio, ſed eſt apud prætorem. Hic defenſor pœnæ commutationem.] Quoniam cum dicit, non hac pœna afficiendus eſt, ſed tali aliorum criminum probatorũ. cumq; tali nõ oporteat, quia eius crimen non probatũ eſt, ita ne alia quidẽ pœna affici oportere dicit, quæ ſit aliorũ criminũ: unde cõmutatione pœnæ, uis accuſationis tota tolletur. Cæteris quoque criminibus defendẽtis, quæ probata dicũtur, coniecturali conſtitutione tranſlationẽ confirmabit.] Vt infirmatis etiã criminibus illis, quæ probata dicuntur, uel poſſit releuare perſonam. Exemplum aũt tranſlationis in cauſa poſitum nobis ſit huiuſmodi.] Illud exemplum quod ſupra datum eſt, ad hoc datũ eſt, ut probaretur, tranſlationem alia conſtitutione neceſſario confirmari. nunc dat exemplũ tranſlationis. Poſtulat is, quicum agitur, à prætore exceptionem, ne præiudicium fiat in hac iniuriarum damnatione futuri criminis, quod de capite eſt. i. cædis. Indignum ſit, non primo quoque tempore iudicari.] Vt etiam in iudicio iniuriarum indignum ſit, non etiam de cæde iudicari. Id ex partibus iuris, de quibus poſt dicendum eſt.] In qualitate abſoluta. Contra eum qui tranſlationem inducit.] Qui accuſatur iniuriarum. À tranſlatione autem omnium fore perturbationem.] Hoc eſt, à parte ea quæ utitur tranſlatione. nam illa ſuperior contra tranſlationem eſt. Quo pacto oporteat.] Hoc eſt, ſi cum eo agatur, qui cum non oporteat. Cætera uero quæ de hac cõſtitutione dici poſſunt, alijs libris à Cicerone explicata ſunt. nunc aliam conſtitutionem aggreditur, nempe generalem, & eius partes.

GENERALIS CONSTITVTIO.

NVnc generalem conſtitutionem & partes eius conſideremus. Generalis.] Hoc eſt, qualitatis conſtitutionis præcepta ſupponit: cuius ſpecies duas eſſe dixit, iuridicialem & negotialem. Duas. n. deliberatiuam & demonſtratiuam in priori libro ſuſtulit. Ac nunc prius de negotiali tractat, quoniã ſimplex eſſe noſcitur. iuridicialis uero in ſpẽs eſt diſtributa. hæc negotialis habet litem, cum quæſtio eſt quid eſſe debeat: quod colligitur ex iure iã conſtituto, quo modo id ſit habendum, unde controuerſia eſt. Supponit exemplum, ꝙ ſecundi heredes ſibi eam hæreditatem uendicẽt, quæ uenerit pupillo, quam ſibi uendicant agnati. Facit intentionẽ agnatorum, deinde depulſionẽ hæredum ſecundorum. Tunc quæſtionẽ, quorum ſit hæreditas. Affertur ratio à ſecũdis hæredibus, ꝙ unius pecuniæ hæredes diuerſi eſſe non poſſunt. Fit refutatio, ſed non eſt una pecunia. Erit iudicatio, an una pecunia ſit. Hic admonet, poſſe in una & ſimplici conſtitutione inueniri plurimas rõnes, refutationesq; rõnum, & item iudicationes, ut in hac cauſa. Nam cum ratio ſit non poſſe pluri-

mis de cauſis unius pecuniæ hæredes eſſe diuerſos,cumq́; in ſuperioribus refutatio facta ſit,Nõ eſt una pecunia: omiſſis hac refutatione,alia refutatio ſupponi põt. uti dicatur,eſſe poſſe unius pecuniæ hæredes plures diuerſis de cauſis. Et aperte in ipſo Tullio poſitum eſt,q æ rõnes ſint,quæ refutationes. Dat aũt huic conſtitutioni locos ad argumenta communiter utrique parti,uel omnibus partibus,ſi plures exiſtent,ut ius unde cõſtet conſiderent. Conſtat autẽ ex tribus duci,natura,conſuetudine ſequẽter,deinde lege. Poſtremo naturã eius diuidit in ſex partes,quas ipſe partitus eſt,& definiuit. Item cõſuetudinis certas ſpẽs à prætoribus poſitas dereliquit.Res firmiſſimas ſubiecit,pactum,par,iudicatum. Legitimi aũt ſcientiam ediſcendis legibus reliquit. Vis,& natura,& genus ipſius negotij quæritur. Quale ſit negotium,in tribus his quæritur:ui,natura,genere,iuſtum an iniuſtũ,utile an inutile . Ante mortuus eſt,quàm in ſuam tutelam ueniret.] Vt non poſſet facere teſtamentum,quia minor eſſet. Cuius agnati.] Id eſt petitores. De qua is,cuius agnati ſumus, teſtatus non eſt.] Id eſt,pater pupilli, uel pupillus ipſe. Ratio eſt.] Ratio quæſtionis eorum qui poſſeſſores ſunt . Pater.n.& ſibi & filio teſtamentum ſcripſit.] Quandiu non licebat filio ſcribere teſtamentum. Infirmatio rationis.] A' parte petitoris.] Non filio.] Si extrinſecus aliquid aliunde filius haberet. Sed ſibi iuſſit eſſe.] Id eſt,rebus ſuis ſubſtituit . Iudicatio.] Ex ratione & refutatione rationis . Poſſitne quiſquam de filij pupilli re teſtari.] Quam non ipſe haberet,& quã pupillus aliunde quæſiſſet. An hæredes ſecundi ipſius patriſfamilias , non filij quoque eius pupilli hæredes ſint.] Quia ſecũdus hæres cũ dicitur,eius eſt ſecũdus,qui hæreditatẽ remiſit. Vnde hæres eſſe non poteſt,niſi eius,cui ſecũdus hæres eſt.Eius aũt hæres non põt eſſe,cui non eſt ſecũdus. Aut ſi hac erunt uſi infirmatione.] Duas infirmotiones ex parte poſuit petitorum.i agnatorum, contra unam rationem poſſeſſorum,hoc eſt hæredum ſecundorum.q diceret unius pecuniæ plures hæredes diſſimilibus de cauſis eſſe nõ poſſe, erit una infirmatio,Non eſt una pecunia . Item alia eſſe poſſunt unius pecuniæ diſſimilibus de cauſis,diuerſi hæredes diſſimilibus generibus hæredes eſſe:ut alius teſtamẽto,alius lege,alius agnatione. Nunc huius generis præcepta uideamus.] Exemplũ dedit qualitatis,& negotialis : dedit & præceptum, quõ rõnes multæ eſſe poſſent: nunc ſubiungit,in hanc negotialem qualitatem,quemadmodũ,& unde argumẽta faciẽda ſunt . Vtrique.] Id eſt,petitori & poſſeſſori. Aut etiam omnibus, ſi plures ambigent .] Si plures contra unum poſſidentem petant,ut non duæ partes ſint,ſed plures. Initiũ ergo eius ab natura ductum uidetur : ut conſtet ius,natura,uſu,lege . Omnium aũt trium ſupponit partes . Quædam autem ex utilitatis rõne,aut perſpicua nobis,aut obſcura .] Interdum enim ſequimur conſuetudinem Hoc aũt quia conſuetudo,nõ quia ſcimus utile eſſe quod ſequimur poſt aũt probata quædam aut à conſuetudine,aut à uero . A' conſuetudine.] Quoniam conſuetudo eſt. Aut à uero.] Quoniam ratio eius perſpecta eſt,& utilitas uiſa . Vindicationem.] Pro uindicta,pro ultione. Ad hanc controuerſiam.] Id eſt,cauſæ genus iudiciale. Conſuetudinis autem ius eſſe putatur, id quod uoluntate omnium ſine lege uetuſtas comprobarit.] Iuitis partibus iuri naturali ſuppoſitis , nunc conſuetudinis iuris partes ſubijcit . Voluntate omnium ſine lege uetuſtas comproborit.] Vt prudentium ratio auctoritate data conſuetudini,de conſuetudine in poſteros miſerit legem: Quædam ſunt iura ipſa iam certa propter uetuſtatem,uepu ta,maioribus aſſurgatur . ius eſt hoc , ſed conſuetudinis . Multo maxima pars,quæ prætores edicere conſueuerunt.] Non ex legũ præceptis et iuſſionibus,ſed ex cõſuetudine,quæ

proponatur à prætoribus ex bono & æquo. Par quod in omnes æquabile eſt.] Vt qui proponit aliquid,tale proponat , ut quo iure alium teneat,hoc ſe alliget . Iam iura legitima ex legibus cognoſci oportebit.] Hæc quæ dicta ſunt,de conſuetudine tractata ſunt. Nunc cum ſupereſſet ius legitimũ, cognitionem eius od eos tranſtulit,qui legitima iura fecerunt . His ergo ex partibus iuris,quod out ex ipſo re,aut ex ſimili, aut maiore,minore'ue naſci uidebitur.] Diuiſo iure omni in naturam conſuetudinem,leges,dat præcepto , ut argumenta ſumamus,uel quæ ex ipſa re ſumũtur,uel quæ ex ſimili, aut maiore,out minore. Locos aũt communes dare ſe negat poſſe certos in ſingulas conſtitutiones. Etenim cũ duo genera ſint, quorum alterum rei dubiæ approbationem ducende generalem tractatum hobet , alterum rei certæ continet amplificationem,neceſſario cauſæ ipſius facultas ſuggerit, ſi quid amplificationis aut indignationis conqueſtioniſq́; naſcitur. Sed quoniã in negotiali qualitote iuris,de iure tractatus eſt,erũt loci communes,uel ab auctoritate iuriſperitorum,uel contra eorum auctoritatem . Hæ de negotiali .

DE IVRIDICIALI.

Subiũgitur iuridicialis. quæ ipſa cũ genus ſit,in duo diuiditur:in abſolutam,& aſſumptiuam. Abſolutæ ſupponit exemplũ, quod trophæum æneum contra morem poſt uictoriam Graij, de Graijs ſtatuerunt . Facit intentionem & depulſionem, ſupponitq́; rationẽ poſtea, ſed abſolutæ cõſtitutionis,ut naſcatur iudicatio:Iuſte fecimus,qa æternũ uirtutis noſtræ monimentum relinquere uoluimus. Sin aũt dicatur,ideo æneum,quia meruiſti, erit ratio de relatiua qualitate. Vnde intelligimus,in unã cauſam conſtitutiones incidere poſſe plurimos principales. Verum etiam abſoluta qualitas eoſdẽ habebit locos argumentorũ,quos negotialis, ex partibus iuris naturæ,ad utilitatẽ ſuã,conſuetudinis legũ. Sed in abſoluta ipſa iura proferas,ut factũ defendas , uel lege,uel conſuetudine, uel natura . in negotiali aũt hæc iura proferuntur,ut poſſit cõſtitui,quo iure eſſe debeat id,de quo negotiũ eſt , quia eius conſtitutionis ad futurũ ſpectat intentio. Aut ex ipſa re,aut ſimili,maiore,minore'ue naſci uidebitur.] Aut.n.in iure poſita eſt hæc ſpecies,quæ quæritur. litis autem ex eo q in iure eſt , ad hoc negotium ſimilitudo traducitur. Dubiæ rei.] Theſis ſcilicet. Certe continet amplificationem.] Locis communibus iam re probata, argumentum facies. Illud.n.adhuc in quæſtione eſt,quod augeri per communem locum poſſit & oporteat,conſiderabitur.] De re probata locum communem per argumentum, non theſis. Nam certi qui in omnes incidant loci,perſcribi non poſſunt.] In ſingulas conſtitutiones certi loci & proprij dari non poſſunt. Merito ergo & in negotiali.Quoniam tamen in negotiali de iure tractatur, loci communes hic eſſe poſſunt contra auctoritatem iuriſperitorum , ab auctoritate iuriſperitorum. Nunc iuridiciale genus & partes eius conſideremus.] Ipſa.n.eſt quæ diuiditur . Abſoluta eſt,quæ ipſa in ſe nõ ut negotialis.] In negotiali quæritur, quid eſſe debeat iuris:in abſoluta,quid eſt iuris. Non ut negotialis.] Negotialis.n. non habet ius certum , ſed quæritur de eo iure quod eſſe debeat in negotio præſenti. Abſoluta eſt,quæ ipſa in ſe,non ut negotialis. In negotiali qualitate ius efficitur ſententia iudicis: in abſoluta quod poſitum ius,et notum eſt, ab oratore ſumitur. Implicite, & obſcondite.] Quia adhuc incertũ eſt,& quæritur quod eſſe debeat. In hanc argumentationes ex iiſdẽ locis ſumẽdæ ſunt, atque in cauſam negotiolẽ,qua de ante dictum eſt : ut ex partibus iuris naturæ, conſuetudinis,legum argumenta ſumamus. Hoc tamen,cum

& in

et in negotiali hæc ſint, diſtat abſoluta ab negotiali, q illa ius aſſumit, ut probet, quemadmodum nouum ius eſſe poſſit, de quo quæritur: abſoluta aũt ipſa iura aſſumit, ut probet factum. Aſſumptiua igitur tunc dicitur, cũ ipſum ex ſe factũ probari non poteſt.] Aſſumptiuæ qualitatis præcepta tractaturus, docet quid ipſa ſit, & eius partes quatuor ſupponit. Ac primam cõpenſationem, quam & comparationem appellat. huius exemplum ſubijcit, Imperatoris eius qui inſtrumẽta et arma tradiderit, ut exercitũ ab obſidione hoſtium liberaret. hic quoniã finitiuus ſtatus eſſe potuit, quid ſit Lædere maieſtatem. Certi.n.nominis reus eſt.] Cuius conſtitutionis.i. finitiuæ tractatu omiſſo, ipſam conſideraret compenſationẽ. Ac præcepta hæc conſtituit, ut ſi quid per coniecturã tractandum ſit, prima parte tractetur, uel hoc non obfuiſſe, uel hoc non futurum fuiſſe, propter quod iſtud unde reus ſit, dicatur eſſe commiſſum. Iſta coniecturalia ſunt. Item ſi definitio fuerit cum alio, qui certi nominis reus eſt, transferenda huc ſunt omnia, quæ ſunt definitionis. monetq; nunc alteram, nunc utranque conſtitutionem, id eſt, & finem & coniecturam in prima parte tractari, et item alias, tractis ſcilicet huc rationibus ſingularum & confirmationis & infirmationis. Ipſius aũt compenſationis præcepta hæc ſunt, ut comparemus id quod admiſſum eſt, & propter quod admiſſum eſt, ex partibus honeſtatis, utilitatis, neceſſitatis: ut neque fuiſſe aut honeſtum, aut utile, aut neceſſarium. Vbi & gradus tangi põt, non tam utile, non tam honeſtum, non tam neceſſarium: quæ partes, id eſt, utilis, honeſti, neceſſarij, plenius intelligentur in præceptis deliberatiuæ. Sic facta ſeparatione, & eius beneficij, quod præſtitiſſe ſe dicit, & eius maleficij, quod admiſit, actio poſtrema ducenda eſt ad formam deliberatiuæ, ut ita agatur, quaſi ſuadeat, aut diſſuadeat orator, faciendum, aut non faciendũ. quoniam accuſatoris pars eſt utique, ut diſſuadeat: defenſor uero hæc omnia contraria actione conuertet. Cũ ille coniectura uſus fuerit, coniecturaliter reſpondeat. Itẽ contra fidem aſſumat argumenta officij. Ipſius aũt compenſationis contrarias partes tenebit, ut doceat utile, honeſtũ, neceſſariũ fuiſſe quod fecerit. Aut tãto opere per gradũ utile fuiſſe, honeſtum, neceſſarium. Loci cõmunes ab accuſatore erunt duo. In eũ qui de turpi facinore confiteatur, & quærat aliq̃ defenſionem: & alter, ipſius inutilitatis & turpitudinis expreſſio cum indignatione. À defenſore tres ſunt: nihil per ſe turpe aut inhoneſtum putari, niſi animo facientis conſideretur: alter, amplificatio beneficij præſtiti: tertius, expoſitio ipſius & periculi, & beneficij. Ex quibus ſunt iudicationes duæ.] Scilicet iudicationes coniecturales. Aut hæc cõparatiua, cuius nũc indigemus.] Hæc iudicatio propria eſt ipſius compenſatiuæ cõſtitutionis. Hoc cauſæ genus.] Compenſatiuum ſcilicet. Oportebit adhibere cæterarum quoque conſtitionum rationem atque præcepta.] Si tamen incidant cæteræ conſtitutiones. Iſtæ.n.conſtitutiones, quæ in aſſumptiua ſunt qualitate, poſſunt præcedẽtes oẽs conſtitutiones recipere ut hæc nunc, quæ cõpenſationis eſt, habet & finem & coniecturã. Ideo quæcunque genera ſunt quæſtionum, ſuis cõſtitutionibus tractanda ſunt. Ac maxime coniecturis faciẽdis.] Vt per cõiecturam, quæ quaſi incidens eſt, cõpenſatio illa tollatur, qua is qui accuſatur maieſtatis, utitur dicens, periturũ fuiſſe exercitum, niſi arma cõcederet. Ii qui accuſabuntur, comparabunt.] Vt periturum fuiſſe exercitum negemus: quod ſumit hic, qui arma prodidit & inſtrumenta. Aut ſi alia rõne.] Quoniam ſuperius duas rõnes & duas iudicationes poſuit coniecturales, non futurum fuiſſe ut periret exercitus, & nõ hoc animo factum: idcirco hic eandem rõnem repetit, ut coniecturam dicat in hanc conſtitutionem tractandam. Ex coniecturali conſtitutione ſumetur.] Quia partibus ſuis ipſa tractanda eſt. Sin aũt certo nomine maleficij.] Vt nunc certo nomine reus eſt maieſtatis. Poteſt.n. ſine certo nomine reus eſſe, & non ſtatim ad definitionẽ aſtringitur, cum criminis nomen nullum uidetur obiectum. Sin aũt certo nomine maleficij uocabitur in iudicium.] Iam hic incipit incidentis ad hoc thema alterius ſtatus.i. finis, quẽ ſtatum finem & ſupra poſuit, dicendo: Quid ſit maieſtatem minuere, præcepta tractare. Sin aliud quoque aliquod genus.] Quarumlibet conſtitutionum, uel præcedentium, uel ſequentium. Quàm plurimis infirmet rationibus.] Vt dicat non futurum fuiſſe, ut periret exercitus. aut aliter, Non hoc animo feciſti, ſed ut perderes feciſti. Deinde oportet accuſatorem illud quod ipſe arguat, ab eo quod defenſor cõparet, ſeparare.] Poſt illa ſuperiora etiam hoc dicere oportebit accuſatorem, contendere, comparare. Et hoc extenuando maleficij magnitudinem ſimul adaugere.] Vt extenues, quod præſtitiſſe ſe dicit: augeas, quod admiſit. Deinde oportebit illam ipſam comparatiuam iudicationem exponere, tanquam cauſam deliberatiuam.] In omnibus aſſumptiuis qualitatibus poſt omnia argumenta ex conſtitutione, quæ ſunt propria, locus extremus interponitur quaſi deliberatiuæ cauſæ, in qua quæritur quid faciendum ſit, ut ex hoc probetur quid faciendum fuerit. Tanquam cauſam deliberatiuam.] Vt non iudicialis cauſa ſit, ſed deliberatiua, & eodem genere agatur, quaſi ſola ipſa eſſet, id eſt, cauſa deliberatiua. In aliquam conſultationem.] Vt deliberatiua, non iudicialis cauſa ſit. hoc eſt.n. conſultatio. Defenſor autem quibus in locis ab accuſatore aliæ conſtitutiones inducentur.] Si accuſator coniectura, retorto contra genere dicendi, coniectura: et defenſor utetur. pari genere & finem, pari genere etiam comparationem ex contrario tractabit: ut quod ille inutile, hic utile: quod ille inhoneſtum, hic honeſtum dicat, & cætera his ſimilia. Relatio criminis eſt, cum reus id quod arguitur confeſſus, alterius ſe inductum peccato iure ſe feciſſe demonſtrat.] Secundam ſpeciem aſſumptiuæ qualitatis relationem poſuit. Hanc definiunt per definitionem. Quæ conſtitutio tunc eſt, cum alterius peccato ſe feciſſe reus dicit quidquid admiſit. huius exemplum ſubiecit Horatium, qui ſororem ſuam flentem interfecit. Et ſubiungit præcepta primum, ut ſi qua conſtitutio ante ipſam relatiuam tractari poſſit, excutiatur circa ipſum qui reus eſt: Non hoc animo feciſti. Hoc utique ſic factum eſt & in comparatione. Deinde quoniam relatio refert actus ad alterum, ut ſe defendat: dicit enim Feci, ſed ille meruit. Neceſſaria etiam hic cæterarum conſtitutionum ratio tractabitur. Cum.n.cœperimus dicere, ille non meruit & coniectura eſſe poteſt, & finis, & qualibet alia conſtitutio. Ergo accuſator in defenſione eius in quem reus transfert crimen, tractabit alias conſtitutiones. Hoc pacto fit, ut licet relatio ſit conſtitutio, in hanc tamen adhibeamus alias conſtitutiones, duobus modis: uel circa perſonam ipſius rei, quo animo fecerit: uel circa perſonam illam in quam reus transfert crimen. Poſt hæc igitur tractanda eſt ipſa relatio criminis, quam in præceptis ab eodem ſubiectis cuiuis facile eſt recognoſcere. uſque ad illam partem, quæ ſemper (ſicut in ſuperiore præcepto traditum eſt) propoſitionem habet quaſi deliberatiuam: quæ ex utilitatis honeſtatisq; partibus quid agendum eſt, quaſi res in conſultatione ſit, declaratur. Defenſor habebit cuncta contraria. ſed ſi incidentes conſtitutiones aliæ fuerint, omnia ex earum diuerſa parte tractabit. Item per præcepta conuertendo modum, ad ſuam partem argumentando deducit eum, locis communibus tam accuſatori quàm defenſori datis: quos ipſe ſupponit. Poſtea ſi qua facultas erit.] Ante relationem criminis, & eius argumen-

ri, cæteris conſtitutionibus accuſator & reum onerare debebit, & illum defendere in quem reus transfert crimen: namque dici poteſt, Quod feciſti, non hoc animo feciſti: quod eſt alterius conſtitutionis: deinde, & ille quem meruiſſe dicis, aut non meruit, aut non hoc pacto meruit: quod utique aliarum eſt conſtitutionum. Ita antequam ex præceptis relationis aliquid agamus, conſtitutionibus reliquis, & circa rei perſonam uti poſſumus, ut eum arguamus: & circa perſonam eius in quem crimen transfertur, ut eum defendentes reum accuſare poſſimus. Poſtea translationis uti partibus.] Præſcriptione, Non tibi eum licuit occidere. Deinde negare debebit, audire oportere id.] Vt dicamus, Hodie audiendus tu non es, ſiquidem & tu illam, quam punitus es, audire noluiſti. Et id quod iudicatum non ſit, pro infecto haberi oportere.] Mentiris, quòd dicis ſororem fleuiſſe, quia non eſt inde iudicatum. Nunc apud iudices accuſent, quam ſine iudicibus ipſi condemnarint.] Modo crimen ingeris, poſteaquam pœnas ſumpſiſti de ſorore. Ac ſi idem facere ipſe, qui nunc accuſat, ualuiſſet, ne hoc quidem ipſo quidquam opus fuiſſe iudicio.] Vt & hic qui Horatium accuſas, potuiſſet ſine iudicio illam quaſi peccantem occidere. Si uero cæteri quoque idem faciant, omnino iudicium nullum futurum.] Soritici ſyllogiſmi fecit formam, qui in infinitum ſemper de intenta rei definitione porrigitur, ut granum, cumulus, aceruus. occidit Horatius, occideret accuſator, ita ſemper ſine iudicio erit pœna. Potuiſſe hunc ipſum de illa ſumere ſupplicium.] Quaſi de ſorore.

Et de ea per amplificationem ex deliberationis præceptis dicto.] Vt dicas iuſtum, honeſtum, utile, uel contra: quæ omnia in deliberationis præceptis tractantur. Vt refelli, & in contrariam partem conuerti poſſint.] Vt cum ſupra uerbi cauſa dictum ſit ab accuſatore, non debuiſſe à fratre interfici ſororem: dicat hic, magis à fratre debuiſſe. Vt ne ab ipſo quidem, qui feciſſet, in dubium uocaretur.] Vt negare non poſſet, quod admiſiſſet, quod hæc uictoriam Romanam lugeret. Ex iudiciorum perturbatione.]

Quoniam non erat occiſa iudicio, quæ occiſa eſt. Remotio criminis eſt, cum eius intentio facti, quod ab aduerſario infertur, in alium aut in aliud dimouetur, & cætera.]

Definitio. Hæc tertia ſpecies aſſumptiuæ qualitatis, remotio criminis dicitur, quæ definita eſt ſic. Cum intentio facti remouetur, uel in alium, uel in aliud. ipſa autem remotio nunc rei eſt, nunc cauſæ: ſed ſi cauſa remouetur, uel in hominem remouetur, uel in rem. Sin autem res remouetur, tantum in hominem remouetur, uel ab homine. Cauſæ remotionem in hominem, docuit per exemplum, de legato Rhodiorum. cauſæ remotionem in rem, in eodem exemplo oſtendit, cum dixit, mortuo quæſtore ſi legatus uiaticum non accepiſſet. Verum præcepta tradit, quibus uteretur accuſator, cum argueret eum, qui cauſam facti in hominem remoueret. Et eſt primum, ut accuſator eum defendat, in quem culpa remouetur. ſed ſi hoc non potuerit, dicat hoc iudicium aliud eſſe, illud aliud. deinde dicat unicuique ſuum eſſe officium, hunc non potuiſſe peccare. Illum reum eſſe poſſe. non debere tamen coniungi defenſionem huius cum illius accuſatione. Hæc in remotionis partibus integris complendis accuſatoris ſunt. Defenſoris autem hæc: primum, ut quæcunque accuſator ex alijs conſtitutionibus argumenta fecerit, ſoluat: deinde, accuſet eum cuius cauſa peccaſſe dicit: deinde doceat, ſe aliter facere nec potuiſſe, nec debuiſſe: non potuiſſe ex utilitatis partibus, non debuiſſe ex honeſtatis. de utroque autem in deliberatiuo genere tractabit. Deinde dicat à ſe omnia facta eſt, quæ facere potuerit. Percurret omnia uita ſua præterita dicta, facta, conſilia, ut probet ſuam non fuiſſe culpam, cum hoc non impleuerit. Cum uero cauſa non in hominem, ſed in rem remouetur. omnia eadem præcepta accuſatoris et defenſoris erunt. excepta uel accuſatione hominis in quem remotio fit. uel defenſione rei. Remotio cum fit. dedit exemplum de adoleſcente. qui porcam tenuit. remouet enim à ſe factum, & dicit non fuiſſe ſuæ poteſtatis facere, uel non facere, Hic naſcitur illud, nouum, ut fiat remotio rei non in hominem, ſed ab homine, & exiſtat conſtitutio ab accuſatore, cum, dicitur: Quod feciſti, non tu facere debuiſti. Exemplum dedit de prætore, qui cum conſules deberent, populum ad arma conuocauit. Hic præcepta dat, uti exprimamus quid cuiuſque ſit poteſtatis, quid officij, ex utilitatis partibus, & honeſtatis, & ut hoc probemus exemplis. deinde adiungit locos communes, ſi qui eſſe poſſunt aut indignationis, aut conqueſtionis, ut uterque ſibi pro ſuis partibus ſumat. In alium, aut in aliud dimouetur.] Aut in perſonam, aut in rem. De utroque diſtinctius, & de honeſto, & de utili. Sin autem non in hominem certum, ſed in rem aliquam cauſa dimouetur.]

Hucuſque in perſonam, nunc in rem cauſa remouetur.

Accuſatione alterius, & culpæ depulſione dempta, cæteris ſimiliter uti locis oportebit.] In tua depulſione. reliqua talia perſeuerant in rem, qualia fuerunt in perſonam. Ipſis autem rei fit remotio, cum id quod datur crimini, negat neque ad ſe, neque ad officium ſuum reus pertinuiſſe.] Nunc remotio rei. nam ſupra cauſæ docuit remotionem, & in hominem, & in rem: ſed remotio rei tantum in hominem fit: & fit duobus modis. nam nunc remotio fit rei ab eo qui reus eſt, nunc remotio fit rei ab eo qui accuſator eſt: quod erit nouum, ut ſtatus ab accuſatore naſcatur. Atque in hoc genere.] Remotiuæ conſtitutionis, ubi tantum res, non cauſa remouetur. Conceſſio eſt, per quam non factum ipſum probatur ab reo, ſed ut ignoſcatur, id petitur, & cætera.] Quarta ſpecies eſt in aſſumptiua qualitate, conceſſio. Hanc definit ita, cum non factum purgamus, ſed ut ignoſcatur petimus. Hanc partitur in duo, in purgationem & deprecationem. & purgationem definit ita: cum non factum purgamus, ſed uoluntatem. Id fieri dicit tripliciter: ſi aut imprudentes faciamus, aut caſu, aut neceſſitate. imprudentiæ dat exemplum de uitulo immolato. Item caſus de eo qui hoſtias præſto non habuit ad diem certum. Item neceſſitatis, de roſtrata naui in portu, ubi non licebat inuenta. Hæc tria exempla idcirco iuncta poſuit, quia eorum omnium ſimilis præceptio eſt. nanque ut & in ſuperioribus, ita & hic primum coniecturaliter agendum ab accuſatore. ut id quod reus negat ſe uoluntate feciſſe, conſilio factum doceat, ac uoluntate. Deinde ſubiungit finitiui ſtatus tractatum, qui (ut ſupra docuit) quadruplex eſt, definitio breuis, aſtrictio definitionis: & tertio loco, ſi aſſerit, deductio eſt definitionis ad ſpeciem: ſi uero non aſſerit, ſeparatio definitionis à ſpecie. quarto loco fit deſtructio definitionis partis aduerſæ. Verum hic commiſſa deſtructione definitionis partis aduerſæ, reliqua tria complebuntur: ut breuiter definiat caſum, imprudentiam, neceſſitatem. deinde adiungat approbationem definitionis per exempla. tertio loco ſeparet à definitione, quod reus fecit: & id oſtendat eſſe diſſimile, quod ſit leuius facinus non ignorabile, non fortuitum, non neceſſarium. demonſtrabit poſt hæc potuiſſe uitari, potuiſſe prouideri. & id doceat, quemadmodum: deinde adiungat accuſator alteram definitionem, per quam nomina alia ſupponat imprudentiæ, caſui, neceſſitati, inertiam, negligentiam, fatuitatem. Poſt hæc illud adijcit, uel excuſamus, ne forte neceſſitas habuerit turpitudinem: ut diſputari poſſit mori melius fuiſſe, ne tantam turpitudinem ſubiremus.

temus. Poſt hæc dicit adiungendum rſſe tractatũ de iuris & æquitatis natura, de qua & in negotiali qualitatr tractatum eſt, & maxime in abſoluta iuridiciali: quæ duæ qualitates ſolis uidentur diſtare tẽporibus. nam rerum tractatu eodem continentur. Poſt hæc dicit adiungenda exempla, ſi tamen facultas dabit. in quibus doceamus ſimili dr cauſa neſcio quibus ueniã non eſſe conceſſam, & adiungamus illis fuiſſe magis tribuendam. Poſtremo rx partibus deliberationis turpe & inutile doceamus eſſe concedi, & magnum periculum futurũ, cũ tanta res admiſſa ſit, ſi non fuerit à iudicibus uindicata. Contra hæc defenſor conuerſione utetur horum omnium, ut & in ſuperioribus docuimus. maxime autem ut defendat uoluntatẽ, & augeat quod uoluntati fuit impedimento, & doceat nihil amplius ſe potuiſſe facere quàm fecit. Deinde inducat locum cõmunem, uoluntatẽ rxpectari oportere. deinde conqueſtionem, cum culpa careat, ſe affici ſupplicio, cõm hominum eſſe infirmitatem. Loci uero cõm accuſatoris hi ſunt, in eum qui confitetur, & alteri peccandi licentia tribuitur, ſi non dr facto, ſed de uoluntate quæratur. Defenſoris conqueſtio eſt de calamitate, quod non culpa ſua, ſed ui maiore peccarit. Alter locus, dr fortunæ poteſtate, & infirmitate hominum. Tertius locus: animum, non euentum conſiderari. Poſt hæc exempla atque tractatus admonet, quod in omnibus exemplis ſupra poſitis leges ſint. Vndr neceſſario incidunt tractatus rtiam legales. ſed hoc negat eſſe mirandum, quod cauſarum genera quædã ſimpliciter explicãtur, quædam coniuncta ſunt. unde qui omnia præcepta cognouerit, quidquid perſpexerit in exẽplo, tranſlatione locorum neceſſaria perſequrtur. nam cum hic & leges ſint, necrſſario quæ legum præcepta ſunt, complere debemus: de quibus poſt dicetur. Nunc tantũ ea præcepta poſuit, quæ cõcrſſioni, de qua tractatus erat, conuenirent. Si quid res ipſa dabit facultatis, coniecturam induci ab accuſatorr oportebit, ut dicat accuſator per coniecturam, aut prudenter feciſſe, aut non caſu feciſſe, aut nõ neceſſitate, ſed uoluntate feciſſe. Atq; tum ex his locis iuris atque æquitatis naturam oportebit quærere, & quaſi in abſoluta iuridiciali per ſe hoc ipſum ab rebus omnibus ſeparatim conſiderare, quoniam conuenit iuridiciali abſoluta qualitas tractata rebus, & diſtat tantummodo tempore: quia negotialis de futuro iuſto agit, abſoluta de præterito. Si aut in ijs, aut in alijs exemplis ſcripti quoque controuerſiam adiunctam uidebit.] Hoc præcepto oſtendit, incidere ſemper legales poſſe cõtrouerſias conſtitutionibus principalibus, nec aliquando legales ſtatus poſſe exiſtere principales.

Deprecatio eſt, in qua non defenſio facti, ſed ignoſcendi poſtulatio continetur.] Srcunda pars concrſſionis deprecatio eſt. Hanc definiuit ita, cum non factum defendimus, ſed aperte ueniam poſtulamus. Hoc autem actionis genus non frequenter incurrit in iudicijs, ſed in Senatu aliquoties, & apud populum. Dat exemplum uel Quinti Numitorij, uel Syphacis, ubi aperte nulla alia conſtitutione uenia poſtulata ſit. ſubiungit præcepta, primo eius qui ut ignoſcatur poſtulat ut ſua beneficia commemoret, ſi qua habuerit in uita præterita, & ea doceat rſſe maiora quàm eſſet factũ unde reus eſt. deinde maiorum ſuorum beneficia oſtendat. deinde dicat ſe non odio neque crudelitate feciſſe quod fecerit, ſed ſtultitia, aut alicuius impulſu. deinde polliceatur, ſe alicubi profuturum. deinde oſtendat ſe conſanguineum magnis ac principalibus uiris, uel amicum. deinde amplitudinem ſuam & uoluntatis & generis, & eorum uoluntatem oſtendat qui de ſe iudicent, & omnia quæ perſonæ amplitudinem honeſtatemq; demonſtrent exaggeret. ſed hæc cum conqueſtione potius, quàm cum arrogantia. Poſt hæc adiungere exempla debet, in quibus doceat, aut ſimili de cauſa ignotum multis, aut maiora conceſſa delicta. deinde doceat ſe in poteſtate itrm fuiſſr, & id ignouiſſe quamplurimis. Poſtremo ipſum peccatum extenuare debebit, & comparare, propter paruũ admiſſum ſe hominem tali honore excellentem, ſupplicio affici non oportere, quo afficiũtur cæteri qui maiora cõmittunt. Hæc cõfirmare locis cõmunibus, qui ad captandam miſericordiam in primo libro uidentur expoſiti. Sed contra hũc qui dicit, primum maleficium augebit. deinde dicet, nihil imprudenter factum, ſed crudeliter & inimice omnia. ipſum immiſericordem, immitem, ſuperbum, inimicum ſemper fuiſſe, amicum nunquam futurum. & ſi beneficia protulerit ille qui ueniam petit, is qui contra dicit, docere debebit, cauſa alia, non beneuolentia præſtitum: aut aliud maius poſtea cõſecutum, & hoc malo beneficia ſuperiora deleta: aut leuiora beneficia maleficijs: aut ut honor habitus eſt benefactis, pro maleficio pœna ſumatur. Deinde ut per locum communem dicat, turpe eſſe & inutile ignoſci. deinde optatum fuiſſr, ut reus aliquando fieret, & nunc non uindicari. Poſtremo cogitare debere, quali animo circa eum fuerit, & quali odio. Loci communes eius erunt, indignatio maleficij, & alter, ut eorum miſereantur qui fortuna, non malitia peccauerint. Nam & in ſenatu dr Syphace diu deliberatum eſt, & cætera.] Ita hic docet poſtulatam eſſe ueniam ꝑ deprecationrm. nam ſemper animo bono in populum fuiſſr, non tam facile probabat, cum coniecturali conſtitutione uteretur. Ita excludatur eius cõiectura, qua factum negabatur, quod erga populum Romanum bono animo fuiſſet, & relinquebatur ſola deprecatio. Quoniam ergo in generali conſtitutione tandiu propter eius partium multitudinem cõmoramur, & cætera.] Omnes quatuor conſtitutiones cum ſuis ſpeciebus expoſuit. Supererat iam de controuerſijs legalibus diſputari. ſed quoniam partitus qualitatem, ſpecies ei duas dederat, iuridicialem & negotialem, ipſamq; rurſus iuridicialem diuidẽs in abſolutam & aſſumptiuam, ſpecies ei duas dederat, iuridicialem ipſam ita definierat, ut in ea æqui & iniqui natura, aut præmij aut pœnæ ratio quæreretur: æqui & iniqui natura in omnibus expoſita rſt ſupra tractatibus circa omnes ſpecies iuridicialis. unde nũc neceſſario admonet, de pœnæ ac præmij ratione rſſe tractandum, quod multa exiſtunt genera cauſarum ex præmij petitione ſimiliter et pœnæ. nam Cicero de præmio tantum loquitur. Nos tamen & ad pœnæ actionem ratione tradita, præceptum de præmio per ſimilitudinem transferemus. Petuntur, inquit, præmia, & apud iudices, & in ſenatu, & in aliquo conſilio. Hic admonet, quod in ſenatu dixit, ne quis arbitretur de deliberatiuo dicendi genere ſumptum eſſe tractatum, cum de iudiciali genere dicendi omnis tractatus haberetur. Hoc, inquit, neminem moueat, quoniam & apud ſenatum licet ſententiæ dictio ſit. Quod dicendi genus deliberatiuæ conuenit, tamen iudiciale genus dicendi eſt extimandum, cum & in ſenatu licet de probando homine, improbandoq; tractetur. & omnino, inquit, iſta tria genera cauſarum forma quadam & primo genere diſtant, altiore tamen & pleniore intellectu implicita ſibi et connexa, ſuis partibus continentur. Nam primo & apud iudices de præmio ſæpe accuſator quæritur, & cætera.] Accuſatoribus lege præmia dabantur hoc ipſo quod accuſabant. exemplũ dat Tullius in Diuinatione: Nullo præmio adductus ſum. item, Non enim ſpolia Caij Verris concupiui. Id ſi non per ſententiæ dictionem agitur, deliberatiuum eſt, & cætera.] Deliberatiuum enim ſic definierat, ut diceret: Cum res poſita in conſultatione ciuili, habet in ſe ſententiæ dictionem. Ergo cum agitur in ſenatu de homine probando, uel improbando non deliberatiua exinde dicenda eſt, quia habet ſententiæ dictionem: ſed iudicialis cauſa magis, quia de homine probando, improbandóque tractatur. Nunc de præmijs conſideremus, & cætera.] Hinc dare præcepta incipit, quæ

ſeruanda ſunt cum præmium poſtulamus quod ſolum ſuperaerat de conſtitutione iuridiciali tractata, ut natura æqui & recti, aut præmij & pœnæ ratio quæratur. Dat exemplum in quo præmium poſtulatur, de eo qui triumphum petit. poſt qđ exemplum admonet, neque hic, neque in deprecatione nos facta intentione, & depulſione, & nata quæſtione, aut rationẽ inquirere, aut depulſionem rationis, ſed ipſam eſſe iudicationem, quæ ſit quæſtio. In deprecatione hoc modo: Oporteat ne affici pœna. In præmij petitione: Oporteat ne dari præmiũ. Diuidit ergo dicenda in præmij petitione in quatuor, in beneficia, in hominem, in præmij genus, in facultates: quibus ſingulis partes certas ipſe ſuppoſuit. ſimulq́; docuit locos cõmunes, quos tantum in his partibus ex quatuor habemus, in præmij genere, & in facultatibus. Hæ enim duæ partes affectus tenent: & poſſunt audientes publicæ rationis, præmium, & facultas plurimum commouere. Ac de conſtitutionibus quidẽ ſatis dictum eſt. Nunc de ijs controuerſijs quæ in ſcripto uerſantur dicendum uidetur.

DE CONTROVERSIIS QVAE IN SCRIPTO VERSANTVR.

Conſtitutiones rationales eſſe ſtatus, & in primo docuimus, & ipſos eſſe principales. hoc quemadmodũ cõpleremus in dicendo, ſuperiore tractatu docuit. Sed quia ſunt præter ea genera controuerſiarum quæ uerſantur in ſcripto, quæ incidunt conſtitutionibus, quæ ipſa quinq; ſunt, neceſſario etiam de his dat præcepta. In ſcripto uerſatur controuerſia, & cætera.] Sunt aũt controuerſiæ quinq;: ambiguitas, ſcriptũ & uoluntas, leges contrariæ, ratiocinatio, & definitio. Scripti autem controuerſia eſt, cum in quocũque ſcripto naſcitur controuerſia, aut in legibus; teſtamẽtis, pactis & dictis, et cæteris quæ in ſcriptura ſunt. Ergo principalis eſt ambiguitas, quia ita ordinẽ fecit, cuius definitio adhibita eſt. Cum quid ſenſerit ſcriptor obſcurũ eſt.] Ideo quia duas aut plures res ſignificat. Huic exemplum dedit, ut hæres daret uaſa cælata uxori quæ uellet. Quoniam (ut diximus) conſtitutiones non ſunt, ſed incidentes ſunt controuerſiæ, nõ cõſtituit quæ ſit intentio, quæ depulſio: neque quæ ratio, & refutatio rationis, & quæ iudicatio: ſed cõtinuo dat præcepta, quæ ſunt parti utrique cõmunia. Sunt aũt hæc: Primum ut ne genus ambiguum, & doceamus locutionis ipſius conſuetudinem. deinde ut ſuperiora uerba, et inferiora conſideremus, ex quibus colligamus quæ ſit uera ſententia. Deinde excutiamus perſonã eius qui ſcripſit, ut ex cæteris dictis eius factis ſcriptis animo atque uita quid ſenſerit poſſit intelligi. Deinde excutiamus oẽ ſcriptũ, ne in aliquo uerbo aut nos adiuuet, aut impugnet aduerſariũ. Deinde dicẽdum, id quod aduerſarius intelligat minus commode fieri, quàm quod nos intelligamus. Huic præcepto exemplum dat. Meretrix coronam auream ne habeto. ſi habuerit, publica eſto. Hic.n. tractari põt, non bene ſentire eum qui publicandam dicit eſſe meretricem, quòd publicæ meretricis nullus eſt uſus, nulla adminiſtratio, hoc eſt nullũ quodammodo uectigal. in auro uero publicando magnã eſſe utilitatem. Poſt hæc adiungit utilitatem præcepti, ut interpretemur quanto utilior res, aut honeſtior prætereatur, ſi id intellectum fuerit quod aduerſarius interpretatur. Hoc autẽ apertius fiet, ſi id quod nos interpretamur, doceamus eſſe honeſtum, utile, neceſſarium. Sed quoniam ſcripti cõtrouerſia, ſicuti ſupra docuimus, poteſt eſſe & in teſtamẽto, & hoc exẽplum dedit, poteſt autem eſſe & in lege. adiecit itaque præcepta: ſi ambiguitas fuerit in lege, uti quæramus ne forte qđ aduerſarij intelligant, alia lege cautũ ſit. Deinde ut dicamus, quemadmodum ſcribi oportuiſſet, ſi id ſentiret quod aduerſarij dicunt, ille qui ſcripſit. Huius præcepti & argumenti de themate ſupra poſito ſumpſit exemplũ, ut docet ſcriptorem ſi hæredi conſulere uellet, ut ea uaſa daret quæ illi commodum erat dare, non aſcriberet quæ uellet. Hoc.n. non aſcripto, quæ hæres uellet ipſe daret. nunc quia aſcripſit, utriq; eorum cautum uoluit: quia hoc non aſcripto, conſuluiſſet hæredi. Ergo cõcludit præceptum, in huiuſmodi cauſis ita debere tractari: Si hoc modo ſenſiſſet, illo uerbo uſus eſſet: ſi hoc nõ eſſet, iſto loco uerbum poſuiſſet, aut nõ poſuiſſet. Deinde adiungit præceptum, uti quæramus hoc quo tẽpore ſcriptum ſit, quod ſcriptum eſt: quia ex hoc intelligitur uoluntas ſcriptoris. denique quaſi deliberatiuo modo tractãdum, quid utilius, quid honeſtius ſit. Eſſe aũt locos cões utriq; parti, ſi quid per amplificationẽ dici poſſit. Quod illustret ueq; adminiſtratio, etc.] Quam aduerſarius dicit. Nihil.n. prohibet fictam exempli loco ponere, &c.] Fictam materiam, id eſt, theticam legẽ ſine certa perſona. Deinde ſi in lege erit ex ambiguo cõtrouerſia, & cætera.] Non in aliqua alia ſcriptura. Alia in lege cautum eſſe doceatur, et cætera.] Id eſt, quo modo tu intelligis. Permultum autem proficiet illud demonſtrare, & cætera.] Adiũgit aliud præceptũ, eſſe conſiderandum quemadmodum ſcribi poſſis ab eo qui ſcripſit, ſi ſic ſenſiſſet quemadmodum dicit aduerſarius. Ex ſcripto & ſententia controuerſia conſiſtit, & cætera.] Legales cõtrouerſiæ ſunt quinq;, quæ extra cõſtitutiones tractatus ſuos habent. ex his Tullius primam tractauit ambiguitatem. Scriptum, & uoluntas nũc explicatur. Scriptum autem omne accipere debemus, quidquid in legibus, aut in teſtamẽtis, aut edictis, aut in omnibus ſcriptis intelligitur. Hoc definiuit ita: Cum alter utitur uerbis quæ ſcripta ſunt, alter ſcriptoris ſententiam interpretatur, & ad id quod ſcriptum eſt, animum ſcribẽtis adiungit. Is tamen qui ſententia utitur, duplici modo aſſerit ſententiã ſcriptoris: aut enim ſemper dicit ſcripti eius unum eũdemq́; ſenſum eſſe, aut ad tempus: aut ex euentu accipi oportere id quod ſenſit ille qui ſcripſit. Dat exemplum, quemadmodum unum & idem ſemper intelligatur in ſententia ſcriptoris. Cũ hæres ſecũdus inſtitutus interpretatur ſe hæredem eſſe iuſtũ, ſiue natus filius eſſet, ut is hæres eſſet, qui natus fuerat: ſiue natus non fuiſſet, ut alius nullus eſſet quàm ipſe, qui ſecũdus eſt inſtitutus. Hanc ſententiam unam memorat, & ſemper eandem eſſe. At uero cum ſentẽtia ſcriptoris ita exponitur, ut ex facto, aut ex euentu ad tempus interpretanda ſit, docet omnes ſub qualitate aſſumptiuæ partis in hoc genere contineri, in qua compenſatio eſt, aut relatio criminis, aut remotio, aut conceſſio. In his enim omnibus ſpeciebus aſſumptiuæ qualitatis neceſſario lex præcedit, quæ cum ſcriptum habeat, habebit & ſententiam, quam is, qui ea utitur dicit ad tempus accommodari. Dat exemplum, & docet non ad idem ſpectare in his exemplis ſententiam ſcriptoris, ſed ex tempore ſemper intelligi. Poſt hæc ſubiũgit præcepta, quibus uti debet is qui ſcriptum defendit, et is qui ſcripto ſe tuetur. Sunt autem hæ laudes ſcriptoris. Communis locus, in quo docetur nihil à iudicibus ſpectari oportere niſi ſcriptum, et magis ſi legitimum ſcriptum ſit. Tertio loco debet inducere factũ ab aduerſario, poſtea comparare cum ſcripto id quod factum eſt. deinde dicere, quod iudex in legem iuratus ſit. deinde interrogare quid ſit quod ex aduerſa parte dicatur. Modis autem uarijs interrogare, modo iudicem, modo aduerſarium, modo ipſum ſe cum admiratione interrogare. & interrogare hæc, utrum ſcriptũ negetur eſſe ſic quemadmodum loquitur, & an ab aduerſario aliud factum ſit quàm dicatur, an contra dici nihil poſſit, deinde concludere. Cum ſcriptum ita ſit, & ab aduerſario factum, & ita factũ nõ negetur, quod ſumma ſtultitia ſit

contra

contra dicere. Deinde recitatio ſequitur ipſius ſcripti frequẽs, & comparatio facti cum ſcripto uario modo, nunc ad te ipſum ut redeas, nunc ad iudices iſta tractes. Sed ad iudices cũ dicitur, oſtendendũ eſt quid ſequi iudices debeant: quod duabus de cauſis ſit apud iudices dubitatio, ſi aut obſcure ſcriptũ ſit, aut aduerſarius aliquid neget. at hic utrunq; manifeſtum eſſe. unde iudices parere legi oportet, non interpretari legem. Poſt hæc ſubiungũtur ea quæ contra eum dicũtur qui utitur ſententia. Et quoniam ſupra diximus ſententia aut idem ſemper ſpectat, aut ad tempus accõmodatur: ſi ad idem ſpectare dicitur ſententia, ille qui ſcripto nititur, dicit nõ oportere uos de uolũtate quærere, cũ ſcriptum extet, quod iudicium eſt uoluntatis. Deinde incommodum eſſe, ſi hoc inſtituatur, ut ab ſcripto recedatur. nam ſi neq; ſcriptores eatum crederent eſſe, & ſibi debebũt interpretari habere quod ſcripſerint, & iudicium incertum ſequentur, ſi à ſcripto recedere cœperint. deinde dicere magis uoluntatem eum ſequi qui ſcripta defendat, quàm eum qui interpretetur. certius enim iudicium eſt uolũtatis ipſum ſcriptum. Hæc aduerſus eum, qui ſententiam ſemper ad idem ſpectare dicit. Sin aũt ad tempus accommodari ſententiam dicit aduerſarius, debet ille qui ſcripto nititur, negare iuſtum eſſe. ut cum aliquis ſe contra legem feciſſe fateatur, aſſerat cauſam uel temporis uel euentus, uel aliam ſimilem. Deinde debet dicere, ſemper accuſatorum fuiſſe, ut cum crimen intenderent, facti cauſam afferrent nunc reorũ eſſe, ut cum fecerint quod non licebat, facti ſui afferant cauſam. Poſt hæc tres locos debet aſſerere qui pro ſcripto nititur. ſunt autem hi: Nulla in lege cauſam cõtra ſcriptum accipi, in hac lege nõ accipi, hanc cauſam minime accipi. Hæc, uti dixi, debet aſſerere, ac primum illud in nulla lege cauſam accipiendam eſſe. habebit hæc præcepta, quod ſcriptori neq; ingenium defuit ad inuenienda omnia, neq; ſermo ad proferenda: ſi aliquid excipiendum putaret, eſſe cõſuetudinẽ ſcriptoribus excipere. Hoc probabit, ſi recitet leges quæ habent exceptionem. Erit autem uehementius, ſi eius ipſius ſcriptoris aliam legẽ recitet, aut in ipſa lege aliquod caput inueniat, quod excipiat. Deinde quaſi per definitionem inducere. quoniam nihil aliud eſt cauſam accipere, niſi legem tollere. Idq; fieri, ſi cauſa accipiatur quæ extra legem eſt, id eſt, extra ſcriptum. Deinde omnibus peccandi licentiam dari, ſi cauſa ſemper accipiatur, & iudicibus errorẽ mitti, cũ à ſcripto receſſerint, & ſemper cauſas ſequantur, quæ ſcriptæ non ſint. omnes ciues quid agant ignoraturos, ſi ex ſuo conſilio quiſq; agat, & cauſam legi applicet. Poſtremo hos locos inducet, quòd omnes actus reipublicæ legibus exerceantur, ꝗ hi iudicẽt qui à negotijs ſuis abſint, ꝗ iurent in uerba certa, ꝗ nullam excuſationem aut aliquam cauſam recipiant, qua cum teneatur ad iudicandum abeſſe poſſit: niſi ſi eadem cauſa utatur, quæ ſit in ipſis legibus iuſtituta. quòd ſi omnes legibus tenentur, iniquum eſſe aduerſarios non teneri. Deinde per argumẽtationem illam, quæ inductio nominatur explicare, an permittant iudices ad legẽ addi eam cauſam, qua ſe tuetur aduerſarius. Quod ſi ipſi non permittant, aut etiam ſi uelint ipſi addere, populus ſinat: ſi neq; ipſi neq; populus permittat addi cauſam, iniquum eſſe, ut hodie ita iudicent, quaſi iam cauſa legi uideatur aſcripta: indignum eſſe derogari legi, aut abrogari legẽ, aut ex aliqua parte mutari. Derogari eſt, in uituperationem uenire. Abrogari, totam penitus tollere. Tertium uero eſt, cum pars aliqua commutatur, & uertitur. Deinde adiũgere, populum hodie nihil ſcire iniquũ eſſe, ut illo inuito & ignaro aliquid de legibus iudicetur, eſſe certum ferendæ legis tempus. quòd ſi aliquis hãc legẽ ferat, ſcire ſe uelle, ut ſi aliquid ſit captioſum aduerſariũ ue, contradicat. eſſe turpia & inutilia hæc quæ aduerſarij dicunt. nunc legem qualiſcunque ſit debere ſeruari. Poſt populo ſi diſpliceat, licentiam cõmodari, ut uel abroget, uel corrigat legem. Deinde poſtremo loco concludet, neminem permiſſurum fuiſſe de populo, ut aduerſarius hanc cãm adderet legi, etiãſi ſine alicuius periculo hoc fieri poſſet. Cum ſemper ad idẽ ſpectare, & idem uelle demonſtratur.] Semper hoc eſſe in hac lege, quod ſenſerit ſcriptor. Vt quod nos ſenſiſſe ſcriptorẽ dicimus.] Id eſt, ad quam ſententiam ſcripta uerba accommodamus, ipſa ſemper ſit, neque aliquo tpe mutetur, ne exiſtat aliquando diuerſa. Interdum inquit is qui ſe ſententia defendit, contra ſcriptum ſic dicit, hoc ſenſiſſe ſcriptorem, ut nõ ſemper idem ſit, quod ſenſiſſe dicitur. Sed pro tempore, pro euẽtu ſit alia atque alia ſententia. & his duobus præceptis ſupponit exempla. Semper ad idem ſpectare hoc modo.] Vnius partis, uel præcepti, & tractatus exemplũ. Quàm ſuam in tutelam uenerint.] Inter annos quatuordecim, quibus expletis poteſt facere teſtamentum. Cum eo qui eſt hæres.] Secundus. ſ. & tunc hæret, ſi filius ante quàm in ſuam tutelã ueniat moriatur, in hoc genere non põt hoc dici, quod interpretatur ſcripti ſemper eandem ſententiam nõ ad tempus accommodari. Qua fretus & ille qui cõtra ſcriptũ dicit.] Id eſt, ſecũdus, qui ſecũdus de numero factus hæres ab agnatis, ſcripto ab hæreditate ſummouetur: quia ſecundus ſcriptus cum ſit, non nato filio ſecundus non eſt. Quæ in oẽ factum idem ualeat.] Non quod ſupra, ſed hic pro tempore, ut quid fiat lex ſenſerit. Cũ prope muros hoſtes caſtra haberent.] Probauit hucuſque compenſatiuã ſubeſſe interpretatæ uoluntati contra ſcriptum, cũ uoluntas expectatur ex tempore, ſubiungit & relatiuã ſubeſſe. Tũ remotio criminis.] Adiungit nunc, & remotionem criminis ſubeſſe interpretatæ uolũtati. Contra ſcriptũ cum uoluntas mutatur, ut ad tempus ſit. Supponit etiam quartam ſpẽm aſſumptiua, id eſt conceſſionẽ ei ſubeſſe. Tum cõceſſio per purgationem.] Quia conceſſio in purgationem & in deprecationem diuiditur, ſed deprecatio non ſubeſt. Purgationẽ ſpeciebus ſuis ſubijcit. Quare aut ita ſententia inducetur.] Redit ad concluſionem duorum præceptorum ſupra poſitorum, cũ uoluntatem interpretamur contra ſcriptũ. Scriptum ergo is qui defendit.] Hinc incipiunt præcepta, quibus uti debeat is qui ſe defendit ſcripto. Quid factum ſit.] Ab eo uidelicet qui ex legis uerbis arguitur. Quid iuratus iudex, & cætera.] Id eſt, in quam rem iuratus iudex ſedeat, hoc eſt in leges ſedeat iuratus. Siue utrum neget, &c.] Id eſt, aut ſcriptã eſſe legem, aut hoc feciſſe. Contra autem dicetur, ſi aut prorſus aliud ſenſiſſe ſcriptor, & ſcripſiſſe aliud demonſtrabitur.] Contra aũt dicetur ab eo qui ſe contra iſtum, qui ſcripto nititur, uoluntate defendit. Sed huic nunc locos dat, nõ quoad eius partes iam tranſierit: uerum ut intelligamus cõtra quos locos eius qui uoluntate defendit, reſpondere poſſit. Aut à cauſa aſſumptiua inferetur.] Quoniam cũ ad tempus uoluntas ſcripti accipienda oſtenditur, neceſſario per aſſumptiuæ qualitatis ſpeciẽ argumenta ſumuntur. Si aliud ſenſiſſe ſcriptor, aliud ſcripſiſſe dicatur is.] Prima pars qua is utitur, qui ſe uoluntate defendit, contra quam nunc præcepta dat ſcriptori. Sin cauſam afferet is qui à ſententia ſtabit.] Secunda pars, qua utitur is qui uoluntate ſe defendit, contra quam præcepta nunc dat ſcriptori. Sin cauſam afferet is qui à ſententia ſtabit.] Dictus primus locus eſt ab eo qui ſcripto nititur, per partes ſuas: qui per præcepta. Sequitur ſecundus locus, in quo oſtenditur, ſi in cæteris legibus cauſa accipiatur, in hanc legẽ cauſam accipi non oportere. Hoc ut probari poſſit demonſtrandum eſt, quia lex uel ſcriptum quodlibet ad res maximas, utiliſſimas, honeſtiſſimas, religioſiſſimas pertineat: unde inutile, turpe, nefas eſſe doceatur, legi tã diligenter ſcriptæ non obtemperari. Deinde docendum, quod omnia cauta

in hac lege ſint, & proſpecta, & excepta, quæ excipienda, perſpicienda, cauendaq́; eſſe uidebantur. Subiungitur tertius locus, in quo docetur, hanc cauſam accipi non oportere: in quo, quoniam aduerſarius, qui cõtra ſcriptum dicat, aliqua æquitate ſe tuetur, laborãdum eſt, uti doceat qui ſe ſcripto defendit, illud æquũ nõ eſſe, quod aduerſarius dicit. Quo loco bene tractato, ut doceat æquum non eſſe, efficiat, ut nõ oporteat concedere aduerſario. Nam ſuperiores loci hoc agebant, quaſi nõ liceret id fieri, quod aduerſarius uellet. is aũt locus, hic dixi, in quo docetur æquum non eſſe, quod aduerſarius dicit, demonſtrabit eum nõ oportere audiri, cum iuſtum nõ uideatur eſſe quod dicit. Deinde deſcendendum erit ad aſſumptiuæ qualitatis ſpecies per tractatus, ab eo qui ſcripto nititur, uti per ea præcepta, quæ ſupra dicta ſunt, compenſationis & relationis, remotionis, cõceſſionis, explicet locos partis ſuæ: qui nititur cõtra eum qui ſe uolũtate defendit, ſupponendo cauſam ex locis aſſumptiuæ qualitatis. deinde rõnes afferẽdæ ſunt, & cauſæ, quare aut in lege, aut teſtamento ita ſcriptũ ſit, quod ſcriptum eſt. ut ex hoc modo nõ ſcripta tantũ defendere, uerum uoluntates interpretari uideatur ille qui ſcripta defendit. Primum nulla in lege ullã cauſam, &c.] Præcepta partitionis, quibus uti debeat is qui ſe ſcripto defendit. Prima pars his ferè locis confirmabitur, etc.] In nulla lege cauſam accipi oportere. Deinde item quærere.] Hoc totum per inductionem, ut ex eo quod conceditur, id quod nõ conceditur cõcludatur. Secunda pars eſt, in qua eſt oſtendendum, ſi in cæteris legibus oporteat, in hac non oportere, & cætera.] Secũda pars incipit de partitione eius, qui contra ſententiam ſcriptũ defendit. Si quid igitur ex hac ipſa quippiam accuſator deroget, & cætera.] Id eſt æquitate. Quoniam ille qui ſe ſentẽtia defendit, contra ſcriptũ æquitatem debet aſſerere: neceſſario is, qui ſe ſcripto defendit, debet rurſus detrahere æquitati. Contra ſcriptum aũt qui dicet, primum inducet eum locum, per quem æquitas cauſæ demonſtretur, etc.] Nunc tractatus eſt eius qui uoluntate ſe tuetur contra ſcriptum, quod ſupra tractatum eſt. itaq́; inducet primũ locum æquitatis, ut oſtẽdat quæ & qualis illa ſit cauſa, quã adhibet per interpretationẽ legis. deinde aſſumptiuæ partis cuiuſque præcepta ſeruabit, dicens: hoc quidẽ ſcriptũ in lege eſt, ſed ego feci ut prodeſſem; uel reliqua, quæ aſſumptiuæ ſunt qualitatis, ut facta ipſa ſua enumeret, & exequatur. deinde. tres illos compleat locos ex aduerſa parte, quibus uſus eſt is qui ſcripta defenderat. Hic ex cõtrario doceat, in oẽs leges accipi cauſas, & in hãc: legem accipi debere, & hanc cauſam accipi debere. In oẽs leges accipi cauſas, in hanc nõ accipi, iniquũ aliquid cõſtitui: ut omnia ſupplicia culpæ, & malitiæ uindicandæ cauſa conſtituta ſint, nunc ſe nihil malitioſe feciſſe. ipſum ſcriptorem, ſi hodie præſens eſſet, factum ſuum probaturum: aut ſi ipſe hoc ageret, facturum fuiſſe. Hac de cauſa uiros bonos electos, & dignitate & ætate, ut nõ ſcripta legis recitarẽt, ſed interpretarẽtur. ipſum legis ſcriptorẽ non barbaris hominibus ac ſtultis cõmiſiſſe ſcripta ſua. nam ſi hoc crederet, diligenter cũctas exequeretur. nunc quædam poſuiſſe, ex quibus etiam non ſcripta, cognoſci poſſunt per intellectã uoluntatẽ. Poſtea dicendũ eſt, quid fieri potuiſſet, aut quid accidere potuiſſet. in quibus cauſa eũ collocatur, oſtẽditur recedẽdum fuiſſe à ſcriptis propter uel neceſſitatem, uel honeſtatẽ. Omnes leges comprehẽdere omnia nõ poſſe quæ uelint exprimere, uel excipere: ſed eſſe naturaliter in legibus cunctis tacitas exceptiones. deinde locum hunc debebit exequi, quia neq́; ſermo hominũ, neque ſcriptũ aliquod planè ſe exprimat, aut eloquatur uoluntatẽ, ſed ſemper expectari ex ſcriptis reliqua, quæ in uoluntate intelligi poſſunt. Deinde utilitatis & honeſtatis partes explicãdæ ſunt. in quibus docebimus quid nos fecerimus, & quid aduerſarij uelint: ut noſtrũ utile, aduerſariorũ inutile demõſtretur. Deinde locum cõem debemus inducere, non literas nos ſequi oportere, quæ & tenues et obſcuræ ſunt notæ uolũtatis: ſed ipſam illam uoluntatẽ. Deinde inducere definitionẽ, quid ſit lex. & ſic definite, ut hoc potius uoluntas, quàm ſcriptura uideatur: meritoq́; iudices inſeruiãt legi, qui uoluntatẽ legis interpretãtur. iniquũ eſſe affici ſupplicio eum, qui non aperte contra legem fecerit, ſed ex aliqua rõne utilitatis Reip. His rationibus & rebus, tres illi loci approbantur, qui ſunt contrarij ſuperioribus tribus. uti doceamus, & accipi cauſam in omnibus legibus, & in hanc legem accipi, & hanc cauſam accipi. Præterea operam dare debemus, ut etiã ſcriptũ ipſum, ſi quo pacto poſſumus, conuertamus, ut id uideatur tenere uerbis, quod nos interpretamur. Faciamuſq́; tale aliqd, quale ſupra fecit qui ſcripto nititur, ut ad ſcriptum applicet uoluntatem. Sic hic qui uoluntate nititur, in ſcripto debet aliquid inuenire quod interpretetur, quod cõueniat uolũtati. Id faciet, ſi ambiguũ aliquid in ſcripto inuenerit: aut per collectionẽ ex eo quod ſcriptum eſt, id quod ſcriptũ non eſt, oſtẽderit. Sic fieri, ut cum leue neſcio quod inuenerit in ſcripto, tamen cum æquitatẽ oſtẽderit in ſua cauſa eſſe, plurimũ proficiet: & ſubducet aduerſario argumẽtum ſuum, in quo ille poſuit, ſcripta tantũ iudices ſequi debere. cum & hic docere cœperit, in ſcripto eſſe aliquid quod proſit et uoluntati quam interpretatur. Poſtremi loci ſunt cões, qui ſumi poterũt ex partibus aſſumptiuæ qualitatis, quod ſupra diximus. Verũ erit proprius locus eius qui ſcripta defendit, leges ex ſe intelligi debere, nõ ex utilitate interpretantium. deinde erit alter, nihil legibus charius eſſe debere. At uero erunt alij loci cões eius qui ſe uoluntate defendit, leges in conſilio ſcriptoris eſſe, & utilitate cõmuni. Deinde indignum eſſe æquitatem literis premere & urgere, cum æquitas magis in uoluntate cernatur. Ex his locis, quos tres in partitione ſupra poſuit, & accipi cãm, & in hac lege accipi, & hanc cauſam accipi. repetit per anacephalæoſin in concluſione tres illos quos in partitione poni locos dixit, & pro ſcripto, & contra ſcriptum. Aut ex ſcripto non ſcriptũ aliquod inducere.] Id eſt, ſyllogiſtice tractare. Cum æquitate cauſa abundabit, neceſſario multum proficiet.] Fit & hic concluſio, ut & is qui ſe uoluntate defendit, operam det, ut ipſum ſcriptum pro ſe faciat, uel ambiguo aliquo reprehenſo uerbo, uel cæteris, ut non uoluntate tantũ, ſed ẽt ſcripto niti uideatur: quemadmodum illi ipſi ſupra, qui ſe ſcripto defendit, ita præceperat, ut non ſola uerba amplecteretur, ſed ẽt ſcriptoris oſtenderet uolũtatem. Loci autem cões certis ex aſſumptionis partibus in utranque partem conuenient.] Vt aut remoueat, aut cõpenſet, aut referat, aut concludat. Ex contrarijs autem legibus controuerſia naſcitur, cum inter ſe duæ uidentur leges, aut plures diſcrepare, hoc modo.] De legalibus controuerſijs tertia eſt, quæ ex contrarijs legibus conſtat. Nã dicta eſt ambiguitas, dicta ẽt controuerſia quæ conſtat ex ſcripto et uoluntate. Contrariæ uero leges nunc duæ ſunt, nunc plures, nunc una ſi duplex eſt: quanquam & una ſimplex facere leges contrarias poteſt. At una duplex facit leges cõtrarias, cum una pars nititur legis parte, altera rurſus alia legis parte dimicat & repugnat. Apud rhetores eſt iſta controuerſia: Rapta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet. ut rapta una parte nitatur, ac dicat mortem ſe optare debere raptoris: altera nuptias inducat. ac fiant leges contrariæ ex duplici parte legis. Item una lex contrarias leges facere poteſt, hoc modo: Cũ lex eſt, ut uir fortis petat præmium quod uolet: & duo adoleſcentes filij fortiter fecerunt, petit præmij nomine unus, ut pater eius qui reus factus fuerat proditionis, ante iudiciũ liberetur: alter petit. ut agatur iudicium. ita ex una lege diuerſa petentium uoluntate, leges contrariæ eſſe dicentur. Verũ his omiſſis,

emiſſis, Tullius definit quæ ſint leges contrariæ. deinde ponit exēplum de eo qui tyrannum occiderit, ut præmiū accipiat. deinde alterā legem proponit, ut tyranno occiſo quinque proximi ſanguine interficiātur. deinde reliqua præcepta dat, cōmuniter in utranque partem. Etenim cum ambæ partes lege nitantur, quæ præcepta data fuerint uni parti, ad alterā partem quæ etiā ipſa lege nitetur, præcepta eadē transferuntur. eritq; unicuiq; parti hoc principale, ut ſuā legē laudet, aduerſarij uituperet, reprehēdat. Erit ergo tractatus talis, utra utilior lex ſit, utra honeſtior, utra magis neceſſaria, utra ad res plures ptineat, utra ad maximas, utra lex poſterior ſit, (melior.n. quæ poſterior) utra lex iubeat, utra permittat, utra uetet. Nā iubet, deſertor capite puniatur. Permittit, adulterū cū adultera liceat occidere. deinde utra lex pœnam conſtituat ei qui non obtemperet, utra maiorem pœnā. deinde utra lex iubeat, utra uetet. In eo.n. iubetur, & permittitur, quaſi unum genus ſit, contrariū eſt in eo quod uetatur. Verum in eo quod imperatur, & permittitur, ſit diuerſitas, quā ſupra poſuit, cū illic eſt neceſſitas, hic utēdi uoluntas. At his duobus contrariū eſt qđ uetatur, ut infamis ne militet, ut impudicus ne concionetur. Maior aūt eſt auctoritas legis quæ uetat, quàm illa quæ imperat. omnis n. lex quæ uetat, fortior propterea, quia corrigit illam quæ aut permittit, aut imperat. Etenim cū omnem hominē ad cōcionem uenire liceat, & ſit hæc lex quæ quaſi pmittat, hæc quæ uetat, infamis ne cōcionetur, corrigit illā legem, qua aut iubetur aliquid, aut permittitur. Deinde conſiderandū, utra lex de parte conſtituta ſit: utra de omni uel re, uel actu: utra lex ſpecialiter ſcripta ſit, utra generaliter. Melior.n. quæ de ſpecie deſcripta eſt, non communiter. Et eſt communiter, ut, hominem occidere'ne liceat: ſpecialiter, utrū fortem occidere'ne liceat, & alia huiuſmodi. Deinde cōſiderandū, ex qua lege ſtatim fieri aliquid, aut nō fieri neceſſe ſit, & ex qua ſit aliqua tarditas. nā eſt tarditas, ut in illa lege: legatus intra diem trigeſimum proficiſcatur. Hæc omnia cum dicta fuerint, operam dare debeat unaquæque pars, quæ pro lege ſua nititur, uti doceat legem ſuam & iuſtam eſſe, et apertam: aduerſariorum aūt uel iniuſtam, uel obſcuram, uel ambiguam. Aut ratiocinatione colliget, ꝙ uelint adhibere aliquam definitionem aduerſarij, ut intelligi poſſit quid in lege ſit: in noſtra aūt lege omnia eſſe manifeſta. Deinde debemus adiungere uoluntatem, ut ad ſcriptū uoluntas quoque interpretata conſentiat. dare etiam operam, ut aduerſariorū lex, contrariam habeat uoluntatem. Et ſi fieri pōt, aduerſariorū legis ita eſt interpretanda ſententia, ut penè etiam ipſa lex aduerſariorū per ſententiæ interpretationē pro nobis facere uideatur, ut ambæ leges noſtræ ſint partis: una noſtra per ſcriptum, aduerſariorum per uoluntatem. Poſtremi ſunt loci cōmunes, qui in legibus cōtrarijs ſumi poſſunt, ex utilitate et honeſtate legis cuiuſcunque. Ea maxime conſeruanda putetur, quæ ad maximas res pertinere uidetur.] Præceptū hoc eſt: Cōparandas leges eſſe, utrum inter ſe duæ uel tres diſcrepent leges & ſeruari non poſſunt ambæ, quia diſcrepent: ea maxime cōſeruetur, quæ ſit in cōparatione utilior, honeſtior, aut magis neceſſaria. Ex ratiocinatione aūt naſcitur controuerſia, cum ex eo quod uſpiam eſt, ad id quod nuſquam ſcriptum eſt, uenitur.] Ratiocinatio ſyllogiſmus dicitur, controuerſia legalis eſt. habet tractatū, cum eo quod ſcriptum eſt, id quod ſcriptum non eſt colligitur. Cicero ait, cum ex eo quod uſpiā ſit, ad id quod nuſquam eſt ſcriptum, uenitur, & habet modos ſuos quibus cōprehendatur, uel ſimile cum colligimus, uel cum minus colligimus ex maiore, uel cum conſequēs dat exemplū. ſed hæc in Marcomanno exempla ſunt poſita. Dat exemplū Cicero de eo qui dānatus parricidij, in carcere teſtamentum fecerit: Nulla quidem lex teſtamētum facere prohibet eū qui dānatus ſit parricidij: ſed ſunt aliæ leges quæ multa facere prohibent parricidij reum & dānatum: ex quibus colligitur etiā hoc, faciendi teſtamenti illum non habuiſſe poteſtatem. Item multæ leges ſunt teſtamentorum faciendorū, ex quibus iterum colligitur, hunc faciendi teſtamenti poteſtatem nō habuiſſe. Tractatus uero habet locos argumentorum tales. Primum ut ſcriptum laudemus, & confirmemus: deinde conferamus cum eo facto quod colligimus aſcriptum: deinde, ut ſimile eſſe doceamus. deinde, ut ſi illud æquum ſit, hoc quoque eſſe æquum iudicemus. deinde ut dicamus, cum de hoc ſcriptū ſit, cur de alio ſcriptū non ſit, quod quaſi manifeſtum fuerit ex eo quod ſcriptum eſt, etiam quod ſcriptū non ſit, & idcirco à ſcriptore legis prætermiſſū eſſe uideatur. Deinde doceamus, in multis legibus multa præteriri, ſed accipi hæc ac ſi nō ſint præterita, ex his ſcilicet quæ ſcripta ſunt. hæc dicit qui utitur collectione. Qui cōtra pugnat, ante omnia laborare debet, ut ſimilitudinē tollat: & dicat aliud eſſe in eo quod ſcriptū eſt, aliud in eo quod admiſſum eſt. Ac propterea eſſe diſſimile, & nō debere accipi ex eo quod ſcriptū eſt, id qđ non ſcriptū eſt, cum ſit multa diſtantia diſſimilitudinis & ſimilitudinis, de quibus in primo libro expoſuit Cicero. Addere præterea etiā poterit is qui contra collectionē nititur, uel & ipſe utatur aliqua collectione. Quod ſi cōtigerit, iiſdem argumētis utetur, quæ ſupra dedimus ei, qui utitur collectiōe. Sin aūt non poterit uti, hoc aget, ut oſtendat ſcriptum ſolum conſiderari oportere. Periclitari iura omnia, ſi ſimilitudines accipiantur. nihil.n. eſſe penè, quod non alteri ſimile eſſe uideatur. Poſtremi loci ſunt communes ab eo qui utitur ratiocinatione, extra ſcriptum per coniecturam, id quod ſcriptū nō eſt accipi oportere. deinde, neminem poſſe ſcriptura complecti uniuerſa. illum tantūmodo bene ſcribere legem, qui quædam contingat, ex quibus aliaque præterijt intelligi poſſint. Loci uero cōmunes contra eū qui collectione nititur, iſti ſūt: Coniecturam nō eſſe firmum argumentum, ſed eſſe diuinationem. deinde, ſtulti eſſe ſcriptoris, non omnia quæ cauenda ſunt in lege cōſcribere. His qui in eo loco ſint, adimat poteſtatem, neque permittat: ſed ut quaſi permiſſio eſſe uideatur, collectio fit ex alijs. Definitio eſt, cum in ſcripto uerbum aliquod eſt poſitum, cuius de ui quæritur, hoc modo.] Subiungit poſtremā legalem controuerſiam, quā definitionem nominauit, quæ nulla parte diſtat à cōſtitutione rōnali, niſi quod uerbū in lege poſitū, uel in ſcriptura aliqua, cū definitur qđ ſignificet quid ſit, tūc ſit legalis definitio. Supponit exēplū de his qui nauē ſuā eſſe dicunt, ꝙ unus incubuerit gladio, alter remū imperitus gubernādi tenuerit, gubernator in ſcapham fugerit. hic cū contendant, cuius nauis ſit, ex lege initium capiunt controuerſiæ. Quæritur tantū uerbum, quod in lege poſitū eſt, quid ſit nauis. deinde, quid ſit nauē deſerere, & quid ſit in naui remanere. Hæc ſola diſcretio eſt data inter definitionem legalem, & conſtitutionem. i. rationalem ſtatum. Præcepta aūt dicēdi eadē ſeruabimus, quæ ſupra ſunt poſita, ut definiamus & cætera quæ præcepit. Nunc expoſitis ijs argumentationibus, quæ in iudiciale cauſarum genus accōmodantur.] Finitis omnibus præceptis, quæ data fuerant ad oēs cōſtitutionis, & ad omnia genera controuerſiarum quæ in legibus ſunt, dūtaxat in iudiciali genere cauſarū, tranſit Tullius ad deliberatiuam cauſam, & ad demonſtratiuam. Nō ꝙ alia præcepta eſſe poſſint deliberatiuæ & demonſtratiuæ ꝗ̃ fuerint ſupra in iudiciali genere, duntaxat in conſtitutionibus. Nam pari modo coniecturæ finis, & cæteræ conſtitutiones, & omnia genera controuerſiarū uerſantur in deliberatiuo & demonſtratiuo, quemadmodum in iudicialibus. unde nō alio modo dicenda ſunt in iudiciali, & alio in cæteris, ſed eadē dicendi ubique præcepta ſeruabuntur. Verumetiā quo-

niã in primo libro docuit, et hic admonet, fines ſuos certos habent genera iſta cõtrouerſiarum, neceſſario propter fines alia quædam præcepta, et alia quædã argumenta tradenda ſunt, de quibus nunc tractabit. Finẽ habet iudicialis cauſa æquitatem, deliberatiua finem habet utilitatem, ut Ariſt. placet: ut Cicer. utilitatem & honeſtatem: demonſtratiua finem habet honeſtatem. Ergo propter fines quaſi alia argumenta ſunt neceſſaria. aliud. n. cogit in tractatu præter conſtitutionem quã libet, ille qui æquitatẽ cupit iudicibus perſuadere: aliud, ille, qui oſtendere cupit utilitatem & honeſtatem: aliud, qui oſtẽdere uult honeſtatem. Vnde ipſius utilitatis & honeſtatis præcepta danda ſunt, quæ deliberatiuæ cauſæ uidentur & demõſtratiuæ, propter fines proprios conuenire. Et poterat quidem ſupponere exempla deliberatiuæ per ſingulas conſtitutiones, hoc eſt, ut doceret incidere in deliberatiua coniecturam, finẽ, & reliquas conſtitutiones: item pari modo in demõſtratiua. Sed quoniam res aperta eſt, dicere præterijt, ne rem ſatis claram dum apertiorem per exempla uult reddere, obſcuriorem exemplorum diuerſitate feciſſet:

DE GENERE DELIBERATIVO.

Rerum expetendarũ tria genera ſunt, par aũt numerus uitandarum ex contraria parte.] Deliberatiuæ & demõſtratiuæ cauſæ fines dixit eſſe, utile & honeſtum. uerum eſt quiddam honeſtum, quod purum ſolũ, & per ſe honeſtũ eſt. aliud uero honeſtum, quod habet mixtã utilitatem: quod idcirco honeſtum dicitur, quia ſemper in copulatis rebus nomen à meliori parte cõponitur. ut demonſtratiuã cauſam cum intelligamus habere laudem et uituperationem, quidã tamen hanc eandẽ cauſam à parte meliore (ſicut diximus) laudatiuam eſſe dixerunt. Ergo cum honeſtũ nunc per ſe ſolum ſit, nunc ſit aliud, quod iunctum eſt ex utilitate, tamen etiam hoc honeſti nomen nuncupatur. Sunt igitur tria quæ expetũtur, honeſtum purum, honeſtum cum utili, & ipſum utile purũ ac ſeparatum. Sed his tribus expetendis, hoc eſt, honeſto, utili, & illo tertio quod mixtũ eſt, adiunguntur duo ad tractatum neceſſaria, neceſſitudo et affectio: de quibus plenius poſtea diſputabitur. Atque honeſtũ ipſum qđ propter ſe expetitur, cũ in duas partes (ut diximus) diſtributũ ſit, prius tractat de eo ipſo quod purũ eſt, nullo utili ſociato. Quã diximus eſſe uirtutẽ. hãc diuidit in partes quatuor, prudentiã, iuſtitiã, fortitudinem, temperantiã. Et definit prudentiã, eiq; tres ſpecies ſubiungit, memoriã, intelligentiã, prouidentiam, quæ rõne temporum conſtant. præteriti temporis eſt memoria, præſentis intelligentia, futuri prouidẽtia: has ſimiliter definit. Itẽ definit iuſtitiam ſecũdum uirtutem, eiq; ſubijcit partes ſimiliter tres, naturalem iuſtitiã, conſuetudinis iuſtitiam, legitimam iuſtitiam. eaſq; ſimiliter definit, & dat exempla. Subiungit tertiã uirtutem, quam appellat fortitudinẽ. hanc definit, & ei ſubijcit partes quatuor: magnificentiã, fidentiã, patientiam, perſeuerantiam. quas item definit, ſicuti omnia. Quarta poſtremo ſubiungitur uirtus, quæ tẽperantia dicitur, & dat ei partes tres: cõtinentiam, clementiam, modeſtiã, quas partes definit ita, ut omnia ſuperiora. Quibus explicitis, aperte docuit id ſolũ quod propter ſe expetitur, & quid ſit, & quale ſit. Verum cum honeſtum hoc intelligamus eſſe, quod propter ſe expetitur, nõ propter aliquod emolumentũ, quod ipſum utique uirtus eſt, quoniam incidebat quæſtio, an uirtus. i. honeſtum propter ſe expeteretur (Epicurei. n. dicunt, uirtutem expeti ipſam propter uoluptatem) huius quæſtionis cũ latior uideretur eſſe tractatus, diſtulit, & negauit ad hoc inſtitutum debere ſociari, ubi tãtum præcepta traduntur, nõ rerum diſputatio cõtinetur. Nam primo in genere, quæ ſunt honeſta, appellantur: uirtus, ſcientia, ueritas: quæ nullam ob utilitatem, ſed propter ſe expetuntur. Veritas eſt, per quam immutata ea quæ ſunt, aut ante fuerunt, aut futura ſunt dicũtur.] Hucuſque naturã & iuſtitiam, cumq; his quæ naturaliter iuſta ſunt, explicauit. nũc ea docebit cũ partibus ſuis quæ per conſuetudinem iuſta ſunt. Iuſtitiam. n. triplicem eſſe uoluit, naturalem, conſuetudinis. i. morum, legum. Lege ius eſt, quod in eo ſcripto, quod populo expoſitũ eſt.] Huc uſq; iuſtitiam cõſuetudinis dixit, nunc incipit legum. Fidentia eſt, per quã magnis et honeſtis in rebus.] In honeſtis actibus fidentia eſt: cæterum in malis confidentia. Nam multum ipſe animus in ſe fiduciæ certa cũ ſpe collocauit.] Vt eſt illud: Turne ſui merito, ſi qua eſt fiducia forti. Neque ad hoc noſtrum inſtitutum pertinet.] Epicurei. n. & ipſam uirtutem dicunt propter ſe non expeti, ſed propter uoluptatem, quæ ſecta Epicureorum eſt. hoc utique reuincendum. Sed quia longioris tractatus eſt, & alterius operis (Rhetorica. n. nunc exponitur) ideo & hic dicere prætermiſit. Propter ſe aũt uitanda ſunt.] Docuit honeſtatem ſequendam, ſubiungit uitãdã turpitudinem. Sed turpitudo in his eſt, quæ cõtraria ſunt uirtutibus. Fidentia (ut ſupra poſuit) uirtus eſt. huic contraria eſt diffidentia & audacia uitanda. pari modo inter uirtutes, & contraria media inueniuntur: quæ licet uicina ſint uirtutibus, tamen uitanda ſunt, ut uitantur ipſa cõtraria. hæc aũt quæ uicina ſunt, ita ſunt, ut certum nomen teneant nũc, ita, ut uocabulum non habeant. Fidentiam diximus eſſe uirtutem, diffidentiã uitium. At id quod fidẽtiæ uitium eſt, habet nomen, quod appellatur audacia. Itẽ religio uirtus eſt, irreligioſitas uitiũ. atque religioni uicina uitium tamen eſt, & ſuperſtitio nominatur, quæ & ipſa ſit uitãda. Sed hæc, ut dixi, media uel uicina habent nomina. uã ſunt aliqua quæ nõ habẽt, ut iuſtitia cum uirtus ſit, iniuſtitia uitium. punire hoſtes etiã uictos, uicinum iuſtitiæ, tamen quia parcendũ uictis eſt, uitium eſt aliquãdo. cui rei uocabulum nõ eſt, ut aſperitas, aut crudelitas, ſuperſtitio, audacia. Sunt igitur multa quæ nos tum dignitate, tum fructu quoque ſuo ducunt ad ſe.] Docuit ea quæ propter ſe expetẽda ſunt, itemq; dixit quæ propter ſe uitãda, quæ honeſta, pura nominauit. Nunc docet illa quæ mixta ſunt, & habent partẽ honeſtatis, partẽ uero utilitatis. quæ tamen etiã ipſa honeſtatis nomine appellauit. ſunt aũt: gloria, dignitas, amplitudo, amicitia. Hæc definiuit: in quo ſimili modo amicitiã docet eſſe, honeſtatem quidem mixtis, ſed cum aliqua utilitate ſociata. Loquitur. n. de amicitia ciuili quæ utilitate nõ caret deinde partes eius amicitiæ narrat, & cauſas. poſtremo adiũgit illud tertiũ, uti ſeparatã utilitatem à ſuis partibus doceat eſſe, cum ipſa illa cõmoditas honeſtate carens perſpicitur, uel in Rep. uel in ſingulis ciuibus. Hæc aũt in Rep. nunc ad uires pertinet ciuitatis, nunc ad ornamentum, quæ ipſa tamen in utroque conuenienter nominatur. Sed uires nomine appellat incolumitatis. At uero ornamentum potentiã eſſe dicit. ut partes utilitatis duæ, incolumitas, & potentia. Atque in iis omnibus quæ ante dicta ſunt.] Poſt hæc tractat, quod Græci appellant πρακτὸν, latinũ: quod fieri poſſit, aut non poſſit. in quo etiam illud docet, quod his uicinum eſt, & quod facile fieri poſſit. Propè. n. fieri nõ poſſe creditur, quod cũ magna difficultate cõficitur. Hæc ſunt de tribus, hoc eſt, honeſto, puro, ſine utilitate: deinde mixto utilitate: tertio de ſola utilitate. Vtilitas aũt aut in noſtris rebus, aut in corpore poſita eſt, aut in extraneis rebus.] Hucuſque de honeſto cũ utili, nũc de ſola utilitate diſſeritur. Quoniã ergo de honeſtate et de utilitate diximus, nũc reſtat, ut de iis rebus, quas his attributas eſſe dicebamus, neceſſitudine & affectione pſcribamus.] Honeſtati & utilitati ſupra poſitæ atq; tractatæ, duas res neceſſario dixerat attributas, neceſſitudinẽ et affectionẽ, de his nũc præcepit. ac neceſſitu

dinē docet eſſe illam, quæ neq; mutari, neq; ab exitu ſuo flecti poſſit. Affectionē uero, quæ ex tēpore, aut negotiorū euentu, aut hominū adminiſtratione ſæpe mutatur, ut res nō tales ſint, quales eſſe cōſueuerūt. Ac neceſſitudinē, quæ prima eſt, in duo diuidit. ut nūc neceſſitas ſit, quæ aliter exitus ſuos habere nō poſſit, ſed ſua cogat effecta ſine ulla exceptione. dicit eſſe alterā neceſſitatē, ubi fieri aliter poſſit, cū aliquid admittitur.

DE GENERE DEMONSTRATIVO.

POſtremū cauſæ genus demonſtratiuū eſt, quod adtingit: dat præcepta, quibus laudes uituperationesq; tractentur. i. quibus locis. Ac primum dicit eoſdem locos eſſe laudi & uituperationi, quos in primo libro iudicialis cauſæ, hoc eſt, omnia attributa perſonæ. Partitur tamē breuiter laudes & uituperationes animi, uel corporis, & extrinſecus. Animi uirtutes artes, ſciētiæ, uel cōtra uitia corporis totius, uel in partibus, ut pulchritudo, ualetudo, integritas & c. huiuſmodi. Extrinſecus ſunt, patria, parētes, cognati, amici, magiſtratus, diuitiæ, & cætera huiuſmodi. Poſtremū præceptum dat, ut in laude & uituperatione nō tā nos cōſiderare debere qd corporis ſit, quid extrinſecus ſit, quàm quid ſit in animo. omnia. n. uel laudanda, uel uituperāda, nō rebus externis, nō rebus corporis, ſed animo metiuntur. Sin aliquæ res inciderint difficiles.] De impoſſibilitate dicit. Quædam ſimplices.] Vt aliter omnino fieri non poſſint. Caſſilienſes ſe dedere Annibali.] Niſi uelint fame perire. Ergo hic exceptio.] Caſſilinū uenire in Annibalis poteſtatem. Hic aliter omnino fieri non poteſt. Tum adiunctio.] Vbi exceptio. Niſi propter aliquam cauſam.] Ita non eſt neceſſitas in ciuili quæſtione illa, quæ ſine cōditione eſt. Partim aūt ex his multas eſſe res.] Id eſt, neceſſitudines. Nam omni tempore id pertinebit, id eſt, exceptio ipſa. ac ſumma quidem neceſſitudo uidetur eſſe honeſtatis Duo ſunt quidem, honeſtum & utile. ſed utili cū duo ſubiaceāt, cōmoditas & incolumitas, quaſi tria effecta ſunt. uerū honeſtas præponenda, ſecundo loco habenda incolumitas eſt, tertio cōmoditas, deinde & quæque res ſit aut honeſtatis aut incolumitatis. At non eo conſilio, quo Ariſtippus.] Vt ſociorum cadauera tempeſtatibus liberaret. Laudes aūt & uituperationes.] Demonſtratiua, quæ ſuperat, ſola tractatur per honeſtatē. quæ demōſtratiua partes habet duas, laudē & uituperationem. utrūque tamen ex attributis perſonæ tractatur. Cū ſint XI attributa perſonis, quibus approbatur cuiuſque perſona, nomen hominis certis ſuis deſignatis, & ſanguinē, & hominē nominibus explicatur, cū nullo ſociū neque nomine, neque attributo. natura eſt attribuitū extra ipſum hominē, ut in patria, gente, ſanguine, cæteriſq;. Hæc. n. licet dent homini commodum, non tamen propriū. In ipſo uero homine eſt natura circa corpus & animā, quæ dat plurimas & animo & corpori qualitates. Ergo natura accidens res eſt, quæ aptiorem hominem ad unumquodque facit. itaque non orator natura eſt, ſed oratorius, id eſt, qui orator eſſe poſſit. Verum has qualitates, uel diligētia cōparas, facitq; perfectas, & habitus nominatur: aut in has caſu quodā, ac repentino motu frequēter incidimus, & affectio dicitur. aut in has inclinamur ſtudio quodā, quod ipſum ſtudiū per ſe nihil aliud eſt quàm uoluntas applicata in aliquas qualitates. Ergo afficimur qualitatibus his modis, ortu & natali: & eſt natura. afficimur repētinis caſibus: & affectio eſt. afficimur induſtria, ac cōſtātia & perſeueratione: & habitus eſt. At uero ipſum ſtudiū, quod eſſe definimus applicatam in qualitatem aliq̃ animi uoluntatem, hoc inquam ſtudiū nunc affectio eſt, ſi pro tēpore eſt: nunc, ſi perſeuerauerit, habitus. ipſum ſtudiū non iam quaſi præceptio quædam ineſt rei eius cui nomē eſt ſtudiū, ſi perſeuerauerit. ſed ut ſtudiū intelligā, illud debeo conſiderare, quod ipſo ſtudio petitur, ut literatura, aut geometria. quod ſi perceptum ſit, habitus ſtudio perceptus eſt. Ergo natura accidēs qualitas eſt, ut animæ, uel corpori, uel extrinſecus: & accidēs ab ortu, ac natali. Accidit aūt mari, uel fœminæ nam marem eſſe, aut fœminā non iam inter commoda computatur. Affectio eſt accidens qualitas, uel ſponte, uel ſtudio mox deſitura. nā ſi permanet, ſit habitus: dicta affectio, q inficiat qualitate. Et erit affectio incipiens habitus, uel uictus. non. n. omnia ad exitum tendunt. Habitus eſt præceptio qualitatum. nam hæc præcepta philoſophi dixerunt. hic qualitates uel commoda ſunt, uel incommoda. Quæ quoniam tribus modis qualitates euentūt, multa his commoda uel incommoda communiter eueniūt. Verum per exiſtentiam ea quæ eueniunt ſecernentur. nam alia uis in eo commodo quod per naturā eſt, alia in eo quod per affectionē, alia in eo quod per habitum. Habitus non poteſt eſſe, niſi hoc quod nō aliud eſt atque illud quod habetur. nam quod ignis calet, putant aliqui habitum eſſe, quia perpetuū ſit: cum hoc ipſum ſit ignis, ut caleat. itaque potius natura eſt. Habitum multi non uiſi deo dant, & uerum eſt: ille. n. habet omnia percepta. At uero homo nunquā ita quid perceptum habet, ut nō in profectu quotidie ſit, & hūc profectū dixerūt προκοπὴν. i. progreſſionem quandā: alij habitum dixerunt. ergo pro exiſtimatione maioris perceptionis in homine habitū intelligimus: ut ſi affectione quadā aliquid quis agat, ut orator in foro. nō perfectus tamen, ſi in eo progreſſio eſt aliqua, habitus dicetur. et certe pro cōmodo ſuo uel habitum, uel affectionem faciet: non ex altero uero erit. In rebus. n. nomina ſunt certa, quæ alterum ſignificent; ut iracundus habitus eſt, iratus affectionis. & huiuſmodi profectus cum ſtudio & diligentia euenit, habitus eſt: cum naturaliter, natura. Studium eſt aūt, uel adipiſcendi aliquid, uel retinendi uoluntas: id eſt, quo uel adipiſci aliquid, uel retinere optamus, uel adepta retinemus. Victus eſt, uel q ipſe homo agit, uel quod circa ipſum agitur. omnia quæ habet, ā natura, habitus, affectio, ſtudium. Nā oratorem eſſe, quod eſt, habitus eſt, & uictus eſt, ſi in ea exercitatione ſit. Itaque Cic. qui aſſiduo ſtudio, perſeueranti diligētia ita rhetoricā percepit, ut ea in eo perpetuo eſſet, habitū conſecutus eſt. Sed quia eius actum ſibi inſtituit ad uſum uitæ. i. in eadem re, & in habitu, & in uictu: itaque multū plerūque de uirtute habitus detrahit, ſi uictus abfuiſſe dicatur. Nā licet orator plenus perceptione ipſius artis, tamē aliquantū argumēto detrahit, ſi neges in eadē exercitatione uixiſſe. ut ipſe cōtra Cæciliū, quia aufert uictū, infirmat habitū, cū dicit. Quādo tute tui periculū feciſti? Plerunque etiam ſi nihil agat ex hiatu, hoc ipſum qd nihil agit, eſt illi uictus. i. uitæ modus. nam ut in uictu eſt, quibus amicus utatur: ita in uictu eſt, & ſi non utatur. Et certo, quia nihil horū debeat deeſſe perſonæ, pōt habitū habere ex geometriæ præceptione, in qua nihil agit, & uictum de uſu rhetoricæ. Victus aūt omnis ad qualitatē tendit. ſed ea qualitas uel in affectione, uel in habitu erit. Deinde uti oratione, uel aliquid rhetoricæ noſſe, quod eſt affectionis: & ad loquendū aut diſcendū aptū eſſe, qđ eſt naturæ: aut loqui, aut ſtudere, uel quod eſt ſtudij, & cætera huiuſmodi habet uictus. Verū in hoc conſiderabitur uictus circa hæc omnia, ſi ita agat uitam, ut hoc exerceat. Non. n. quia natura loqui aut ſtudere poſſumus, quod proprium naturæ eſt, idcirco & inde uiuimus. ſed ſi ſit ordinata ſic uita noſtra ad eam ſubſtantiam rei familiaris quærendā, ut inde uiuamus. i. inde nobis omnia ſuggerantur ad uictū, merito uictus ex exercitatione dicitur. Itē & ſi ſit habitus, et nō in ipſo habitu agat uitā, & uirtutem oratori e cōſecutus ſit, erit habitus nō uictus. eodē modo & affectio eſt, ſi eſt pro tempore. i. prout res aliqua tulerit, ut locus fuerit non perpe-

tus conſuetudine inde uiuendi. Eodem modo & ſtudium eſt, ſi non ſtudiũ quodlibet in exercitatione uitæ tulerit, unde uictus nominãdus ſit uerbotenus: ut cauſas agere, ut docere eſt huius ſtudij. ſed quis ordinata uolũtas eſt ad uſum uitæ, merito dicitur et uictus. In ſingulis.n. his res queque in eo quod ſunt diſtribuendæ ſunt: ut item ſeruus circa hoc quod in hac cõditione eſt, fortuna eſt: ſi ſeruitute ſeruiat tota uita, uictus eſt. ſic & cætera de fortuna. Facta uero, & caſus, & orationes, & cõſilia, aut ſuperuenientia, accipiẽda erunt ſuis nominibus. Nã uictus non eſt ſine factis, caſu, orationibus, cõſilijs. ſed ſic uenit, fuit, ut dicere poſſet, ut ei aliquid accideret, ut cõſilio uteretur. Et hæc omnia ſi ſic accipimus, ut actiones nõ ordinatas, neque inſtitutas toto uiuendi tẽpore, erunt ſuis nominibus. ſin aũt in eo genere uiuẽdi poſita fuerint in quo omnia ſunt conſtituenda tibi, conſtituendi ad uitã uniuerſam uictus nominabitur, non ſuo quidẽ nomine. Facta aũt, caſus, orationes, conſilia, cũ ex futuro tẽpore argumentũ dabunt, ex præteritis confirmabuntur. Nã quia hoc illi accidit, ideo hoc illi accidet: quia fecit hoc, ideo facturus eſt: quia hoc dixit, hoc ideo dicturus eſt: quia hoc cõſiliatus eſt, ideo hoc conſiliaturus eſt. Negotium factum, uel dictum eſt, unde iudiciũ eſt. In iudicium.n. uel in deliberationem, uel in demonſtrationem non uenitur niſi propter factũ. Singula igitur quæque quæ homini aut obijciũtur, aut de homine queruntur, facta ſunt. ipſa igitur ſingula facta negotiũ ſunt. Sunt alia facta, quæ probationem tribuunt ipſi facto. unde quæritur, ſub quolibet ſtatu ſunt tria facta, quæ extra ipſum factum, et extra facta quæ uicina ſunt ad factũ, & probant factũ uitæ præteritæ: hæc perſonæ attributa dicuntur. Ergo cũ negotiũ factum dictum ne ſit, habeat attributa quatuor, cõtinẽtia cũ negotio inquit, in geſtione negotij, adiuncta negotio, quæ geſtum negotiũ cõſequuntur. Ex his duo prima, continentia cum negotio, & in geſtione negotij, totũ tenent quidquid habere põt cauſa omnis. i. negotium omne per partes ſuas geſtum. duo alia ſunt, ex quibus aſſumũtur. primũ ab oratore ea quæ negotio adiũcta ſunt. Quartum aũt, illud, quod eſt conſecutio, non negotij ipſius geſtio eſt, ſed aut extrinſecus ueniẽtia per homines habet, aut per naturã generaliter, ut poſt docebimus. Igitur prima de attributis cõtinentia habet partes quinque, ſummã negotij, ſummæ cauſam, facta illa quæ probant factũ, diuiſa per tria tẽpora. & omne ipſum, quod diximus negotium eſſe, factum ſcilicet, continetur ab his, à ſumma, quæ breuẽ propoſitionem habet totum claudens: ut patriæ, inquit, proditio, & cætera. habet & cauſam, quæ gemina eſt: impulſio, & ratiocinatio, impulſio eſt, per quam cuius cauſa factum ſit: ratiocinatio eſt, per quam factum ſit demonſtratur. Sequitur p tria tempora factorum enumeratio, quid ante rem factum, quid in re, quid poſt rem ſit. Igitur quodlibet negotium de ſtatibus interim loco ſit exempli: Milo occidit, nõ occidit: occidit & non occidit partes ſunt ſingulæ quæſtionis. Sed tã parẽtis occiſio, hominis occiſio, patriæ proditio, ſumma eſt: ergo factũ ſolũ negotiũ eſt: propoſitio facti cũ perſona eius qui arguitur, uel quolibet alio modo inuidiam cõparans, aut extenuans, ſumma dicetur. Et hæc eſt quam Cato in libro ſuo appellat uires cauſarũ. Hoc argumentũ ſequitur cauſam, quam partiti ſumus, quæ utiq; aduerſus negantem factũ danda eſt ut feciſſe doceatur. Quemadmodum aũt tractetur uel ab accuſatore, uel à reo, in ſecundo habemus. Quòd ſi alius ſtatus fuerit præter coniecturam, non cauſa erit, ſed ratio: de cuius tractatu in ſecundo docuit. Poſt hæc ſequuntur facta omnia ante, & poſt: in quibus omnia illa quæ in geſtione negotij poſita ſunt, ſi tamen proſunt, aſſumuntur. unicuique.n. facto ineſt locus, tempus, modus, occaſio, facultas. In geſtione negotij locus uel naturalis eſt, uel qualitatiuus. Naturalis locus eſt, cũ argumentum præſtat: non erit illud argumentum à loco, ſed à facultate. Qualitatiuus aũt locus præſtat argumentum ex opportunitate: quæ opportunitas quibus rebus poſſit intelligi, ipſe poſuit. Tẽpus quid eſſet, dudũ generaliter docuit: pars quædam, inquit, æternitatis. hoc quoque in tria tempora diuiſit, quæ ipſa tẽpora partitus eſt. nam præteritũ tribus modis conſideratur. præſens & futurum, binis. Verum hæc omnia magis ad cognitionem temporis, ut dixit, quidquid eſſet inſinuare cupiebant, quàm ut apta ſint in geſtione negotij. Quid ergo aptũ huic parti erit? nam huic attributũ eſt tempus extimatio eiuſdem temporis, & collatio cũ geſtione: ut id quod factũ dicis, eo tẽpore ex quo argumentũ ſumis, fieri potuiſſe uideatur. Itaque ſic ait. Nam ſæpe oportet commetiri cum tẽpore negotium. Occaſio aũt, opportunitas eſt quædam temporis ad aliquid faciendum. hæc opportunitas tribus modis conſideratur. Modus aũt eſt, quo non ſolum factum indicatur, ſed quemadmodum factum, qui modus, & animũ indicat. i. uoluntatem. diuiditur aũt per prudentiam, aut per imprudentiam. his quæritur, clàm palàm, ui, perſuaſione imprudentia. purgatur caſu, neceſſitudine, & affectione animi. Facultates aũt duplici modo argumentum præſtant. nam eiuſmodi ſunt, ut per eas aut facilius aliquid fiat, aut ſine his effici non poſſit. Adiuncta negotio, ad factum quod in negotio ponitur: unde iudex laturus ſentẽtiã eſt, ut probari quoquo modo poſſit, per quãlibet cõſtitutionẽ: ſumũtur de his rebus argumẽta, quæ res poſſunt in ipſum factũ affictione quadã contineri. Has res affecta nominamus. Verũ affecta accipimus nũc de ipſo negotio. i. de omni cauſa, rebuſq; in cauſa geſtis: nunc ad res in cauſa geſtas, alia quaſi quodãmodo extrinſecus, quæ cõuenire uideãtur, aut inde ne prouenĩãt, aut ad illa cõiuncta ſint: hæc affecta, quæ ſupra diximus, negotio adiũcta, & cõſequẽtia negotiũ dicũtur. Illa prima, cõtinentia in geſtione. ſed de illis iã ſupra dictũ eſt. Adiũcta uero ea ſunt, quæ illis ipſis ſupra poſitis ſingulis aliquo modo uel extrinſecus cohærẽt, ut ſummæ, ut cauſæ, cæteriſq;. ſed cũ nõ in ipſa ſunt, ſed aliũde aſſumãtur, conuenientia tamen erũt in collatione, ſiue aliena ſint, non hinc nata, cum erit aut maius, aut minus, aut par: itemq; ſimile, contrariũ, diſparatum. Si uero his adiuncta ita ſunt, ut extra tamẽ ſint, erũt aut genus, aut pars, aut euẽtus nihil.n. horum non ex his ad hoc eſt, non tamen in cauſa poſitum. Et ſi poſitum eſt, in cauſa. i. in negotio, quæ hypotheſis eſt, id eſt quæſtio circa perſonam propriam, uelut nõ poſitum putetur. Ergo genus ſit licet, cauſæ tamẽ quia genus eſt, uelut extra cauſam eſt, cũ perſona propria ineſt in cauſa. item ſpecies. Iam uero euentus cum tria tempora teneat põt eſſe ex cauſa, id eſt ex negotio de quo loquor: qui probat quid eſt de negotio, quod euenit rebus geſtis, id quod in negotio eſt. Quoniã tamen & præteriti tẽporis euentus, et futuri tẽporis euẽtus aliquoties ſumitur, & hic uideri extraneus põt à negotio, ex negotio tamẽ oriẽs. unde probatũ eſt, adiuncta nunc omnibus modis externa affecta, tamẽ aliquo modo adiũgi, ut cætera quæ ſupra diximus. Nũc aliqua ex ipſo, uel in ipſo negotio, alio modo tamẽ ſe habẽtia, quàm geſti negotij textus ipſe & ordo cõſiſtit circa perſonã, certiſſimæ quæſtionis maius & minus, & æque magnũ: tum ex ui, tum ex numero, & ex figura negotij cõſiderãtur. Vis in eo eſt, quo ipſa ſignificatione uerborum diuerſas res intelligimus. Itaque cũ prolata uerba diſtãt ſenſibus noſtris, ſignificatione ea quæ proferũtur ui diſtant. i. potentia quadam, qua quid quæque res poſſit intelligimus, de numero perſpicuũ eſt. Figura eſt textus & ordo negotij, per circunſtantias ſuas. Simile aũt ex ſpecie, aut ex cõparabili, aut ex cõferenda aut aſſimilanda natura iudicatur. Simile, hoc eſt ſpẽs comparabilis, & ſimilanda natura eſt in illis octo. genere, natura, ui, magnitudine tempore, loco,

perſona,

Perſona opinione. ſed ipſum ſimile, quod per hæc ſupra poſita efficitur, illic eſt in contrarijs partibus, & quæ ſub eandem rationem cadũt. hoc diſtinctius poſitum eſt in differentijs. De cõſecutione in ſuperioribus duobus attributis negotio negotium omne teneri diximus. tertium, quod eſt adiunctum negotio, ueluti extra eſſe præcipimus, ſed naturaliter cohærere, extra ipſam hypotheſin, aut ab oratore aſſumi. quanquã et ea quæ extra ſunt, naturaliter ab oratore ſumantur, & de hoc præceptam iam dedimus. Quarta attributio, quæ conſecutio nominatur, & ipſa ea tenet quæ extra ſunt, adhærentia tamen rebus negotij, quæ non ab oratore ex uoluntate ſumantur, ſed quæ ipſis rebus negotij rationabiliter acciderunt. Ac prope ea omnia, quæ in quarta attributione in conſecutione ſunt, id uidentur eſſe quod euentus. Verũ euentus aliud eſt, aliud conſecutio, uel res conſecutionis. Etenim euentus conſideratio eſt, ex quadam natura, rerum, qua id perſpicitur quod ex quaq; re eueniat, euenturum ſit. In conſecutione autem nõ ex rebus quid eueniat tractat orator, ſed quid rebus eueniat. i. quid rebus contingat, Deinde quod in euentu duo ſunt, ut arrogãtia & odium in hac conſecutione unum. Nam ipſi facto conſecutio eſt, quod uel raro uel frequẽter. Hæc autem omnia collocata ſunt in hac conſtitutione: aut nomen contingit rebus, uel imitator, uel inuentor. Lex de ipſa re conſuetudo, pactũ ut frequenter fiat, uel non frequenter. utilitas uel honeſtas, & cætera queq; ut dixi, rebus accidunt, non ex rebus ipſis, ſed ad res ipſas quadam geſtione proueniunt.

FINIS.

SERIES CHARTARVM.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V
a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t u x z aa bb cc dd

Omnes quaterniones, præter T V *p & q terniones.*

VENETIIS, APVD ALDI FILIOS.

M. D. L I.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

AL DVS